BIBLIA

— ICH MAAYA —

Le Bibliaa' u tia'al

U T'AAN DIOS

UTIA'AL

U KAJNÁALILO'OB LE TÚUMBEN LU'UMO'

Le Bibliaa' ch'a'aba'an ti' le Biblia
U T'AAN DIOS UTIA'AL U KAJNÁALILO'OB LE TÚUMBEN LU'UMO'
ich inglés 2013

«JÉEOBA, [יהוה, *YHWH*] LE MÁAX YAAN TULÁAKAL AUTORIDAD TI'O' KU YA'ALIK: ‹[...] ¡U'UY A WU'UYE'EX! TENE' TÁAN IN BEETIK TÚUMBEN KA'AN YÉETEL TÚUMBEN LU'UM. LE BA'ALO'OB TS'O'OK U YÚUCHLO'OBO' MA' KUN KA'A K'A'AJSBILO'OB, MIX KEN U KA'A CHI'ICHNAKKÚUNT U PUKSI'IK'AL MÁAK›»

(Isaías 65:13, 17; ilawil xan 2 Pedro 3:13).

© 2019

WATCH TOWER BIBLE
AND TRACT SOCIETY
OF PENNSYLVANIA

200 Watchtower Drive
Patterson, NY 12563-9205
U.S.A.

LE MÁAXO'OB BEET
LE PUBLICACIÓNA'

WATCHTOWER BIBLE AND
TRACT SOCIETY OF NEW
YORK, INC.

Wallkill, New York, U.S.A.

Le Bibliaa' jóo'sa'an tu
túulisil wa chéen u jaats
ich maas ti' 280 jejeláas
idioma'ob. Utia'al a wilik u
listail tuláakal le idioma'obo'
ooken ich Internet te'
www.jw.org.

Tuláakal le Biblia *Túumben
Lu'um* ts'o'ok u jóo'sa'al
tak beoraa':

maas ti' 247,913,053
u p'éelal

Impresión de 2024

Le publicacióna' ma'
unaj u ko'onoli', ku jóo'sa'al
tumen u testigo'ob Jéeoba
utia'al u ka'ansa'al ti'
tuláakal yóok'ol kaab
le ba'ax ku ya'alik Dioso'.

*U T'aan Dios utia'al
u Kajnáalilo'ob
le Túumben Lu'umo'*

*New World Translation of the
Holy Scriptures*

Maya (*nwt*-MAY)

Made in U.S.A.

900 Red Mills Road
Wallkill, NY 12589-5200
U.S.A.

Máaxo'ob ts'áaik le foto'obo':

Página 2622:
Le yaan ka'analo': Courtesy
of Shrine of the Book,
Israel Museum, Jerusalem

Le yaan kabalo': Courtesy
of Ben-Zvi Institute;
photographer: Ardon
Bar-Hama

Página 2624:
© The Trustees of the
Chester Beatty Library,
Dublin

Página 2626:
Shrine of the Book,
Photo © The Israel Museum,
Jerusalem

Página 2628:
© The British Library Board
(G.12161)

Página 2632:
Le yáaxo': From the book
*A Pre-Massoretic Biblical
Papyrus,* by Stanley A. Cook,
M. A. (1903)

Página 2633:
From *The Codex Alexandrinus
in Reduced Photographic
Facsimile,* 1909

nwt-MAY
241029

Le ba'axo'ob ku ka'ansik u T'aan Dioso'

Le Bibliao' ku t'aan ti' le ba'axo'ob u k'áat Dios ka k-ojéelt te' k'iino'oba'. Ku ye'esik bix je'el u yantalto'on ki'imak óolal ichil k-kuxtale' yéetel bix je'el k-beetik ba'ax uts tu t'aan Diose'. Ts'o'ole' ku núukik xan le k'áatchi'oba':

1. ¿Máax Jéeoba?
2. ¿Ba'ax je'el u yáantkech a k'aj óolt Diose'?
3. ¿Máax beet u ts'íibta'al le Bibliao'?
4. Le ba'ax ku ya'alik le Bibliao', ¿chíika'an wa ti' le ba'axo'ob ts'o'ok u yila'al bix yanilo'obo'?
5. ¿Ti' ba'ax ku t'aan le Bibliao'?
6. ¿Ba'ax tu ya'alaj le Biblia yo'olal le Mesíaso'?
7. ¿Ba'ax u ya'almaj le Biblia kun úuchul te' k'iino'oba'?
8. ¿Dios wa beetik u mu'yaj máak?
9. ¿Ba'axten ku mu'yaj máak?
10. ¿Ba'ax ku ya'alik le Biblia kun úuchul ichil junp'íit k'iino'?
11. ¿Yaan wa ba'ax je'el u páajtal u beetik le kimeno'obo'?
12. ¿Je'el wa u ka'a kuxtal juntúul máak ts'o'ok u kíimile'?
13. ¿Ba'ax ku ya'alik le Biblia yo'olal le meyajo'?
14. ¿Bix unaj u meyajtech le taak'ino'?
15. ¿Ba'ax je'el u taasik ki'imak óolal ti' máake'?
16. ¿Ba'ax unaj u beetik máak wa yaan ba'ax chi'ichnakkúuntik?
17. ¿Bix je'el u yáantik a familia le ba'ax ku ya'alik le Bibliao'?
18. ¿Bix je'el u nats'kuba máak ti' Diose'?
19. ¿Ti' ba'ax ku t'aan le libro'ob yaan te' Bibliao'?
20. ¿Ba'ax unaj a beetik kéen a xok le Bibliao'?

BIX JE'EL A KAXTIK U TEKSTOSIL LE BIBLIAO'

Le Bibliao' ku taasik 66 mejen libro'ob yéetel ka'ajaats jóo'sa'an ti': Ts'íibo'ob ich Hebreo yéetel Arameo (Antiguo Testamento), yéetel Ts'íibo'ob ich Griego (Nuevo Testamento). Cada libro ti' le Bibliao' jatsa'an ich capítulo'ob yéetel versículo'ob. Le kéen a'ala'ak junp'éel tekstoe' yáaxe' ku ya'ala'al u k'aaba' le libroo', ts'o'ole' le yáax número ku ya'ala'alo' leti'e capítuloo', yéetel le uláak' número ku ya'ala'alo' leti'e versículoo'. Je'ex kéen a'ala'ak Génesis 1:1, u k'áat u ya'ale' Génesis capítulo 1, versículo 1.

Yáax k'áatchi'

¿Máax Jéeoba?

«Ka u yojéelt le máako'obo' a k'aaba'e' Jéeoba, chéen teech le Maas Nojoch Dios yaan tu yóok'ol tuláakal le lu'uma'».

Salmo 83:18 [Página 1222]

«Ojéelte'exe', Jéeobae' Dios. Leti' beetmilo'on, u tia'alo'on».

Salmo 100:3 [Página 1240]

«Tene' Jéeobaen, leti'e in k'aaba'o'. Ti' mix máak ken in cha'a u ts'a'abal le adoración unaj u ts'a'abalteno' yéetel ti' mix junp'éel póolbil imagen ken in cha'a u ts'a'abal le alabanza unaj u ts'a'abalteno'».

Isaías 42:8 [Página 1488]

«Tuláakal máax kun ch'a'chi'itik u k'aaba' Jéeobae' yaan u salvarta'al».

Romanos 10:13 [Página 2306]

«U jaajile' tuláakal naje' yaan máax beetmil, chéen ba'ale' le máax beet tuláakal le ba'alo'obo' Dios».

Hebreos 3:4 [Página 2443]

«Líi's a wiche'ex utia'al a paktike'ex le ka'ano'. ¿Máax beetmil le ba'alo'obo'? Leti'e Máax nu'uktiko'ob je'ex u nu'ukta'al junp'éel ejércitoo', leti'e' u yojel buka'ajo'ob. Leti'e' ku t'anko'ob tu k'aaba'ob. Leti'e' jach táaj yaan u poder yéetel jach yaan u muuk', le o'olal mix juntúul ti' leti'ob ku bineltiki'».

Isaías 40:26 [Página 1483]

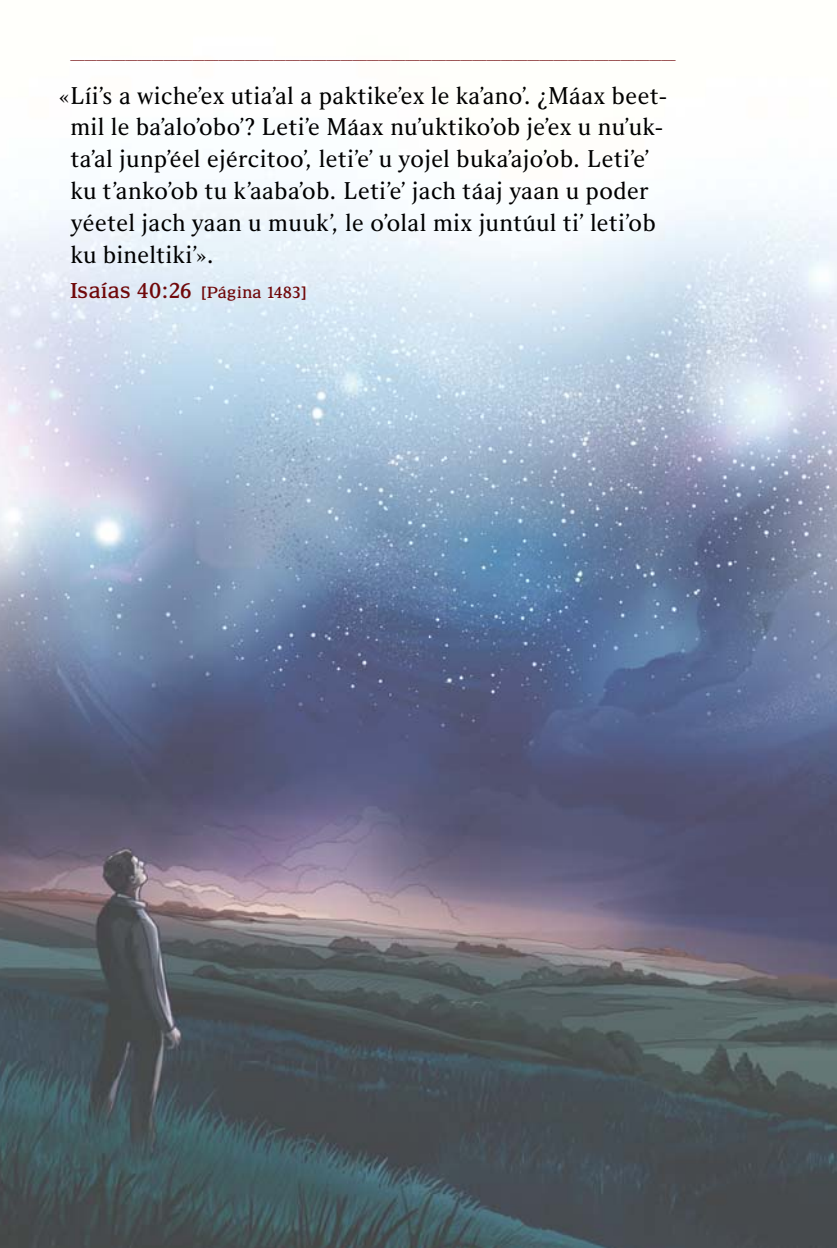

U ka'ap'éel k'áatchi'

¿Ba'ax je'el u yáantkech a k'aj óolt Diose'?

«Le ba'ax ku ya'alik u libroil le Leyo' ma' unaj u luk'ul ta chi'i', bul k'iin yéetel bul áak'ab unaj a xokik yéetel unaj a tuukul ti' ba'ax ku ya'alik, tumen lelo' yaan u yáantkech a beet tuláakal ba'ax ts'íibta'ani'. Beyo' yaan u bintech utsil ichil a kuxtal yéetel yaan u yantal a na'at, le na'at túuno' yaan u nu'uktikech ti' tuláakal ba'ax ken a beete».

Josué 1:8 [Página 477]

«Leti'obe' seguernaj u k'a'am xokiko'ob u libroil u Ley u jaajil Dioso', jach ma'alob ka'ach xan u tsolko'ob yéetel u ya'aliko'ob ba'ax u k'áat u ya'ale. Leti'obe' tu yáanto'ob le kaaj utia'al u na'atik le ba'ax táan u xo'oklo'».

Nehemías 8:8 [Página 1015]

«Ki'imak u yóol le máax ma'atech u bin te' bej ku ya'ala'alti' tumen le k'asa'an máako'obo' [...]. Ba'axe' jach u yaabiltmaj u ley Jéeoba, bul k'iin yéetel bul áak'ab ku xokik le leyo' yéetel ku tuukul ti' ba'ax ku ya'alik. [...] Tuláakal ba'ax ken u beet ichil u kuxtale' ma'alob kun jóok'ol».

Salmo 1:1-3 [Página 1126]

«Felipe túune' áalkabnaj tu tséel le carretao' ka tu yu'ube' le máako' táan u k'a'am xokik u ts'íib profeta Isaías, ka tu k'áatajti': ‹¿Jach wa tu jaajil ka na'atik le ba'ax ka xokiko'?›. Le máako' tu núukaj: ‹¿Bix túun je'el in na'atik wa mina'an máax tsoliktene'?›».

Hechos 8:30, 31 [Página 2234]

«Le u jats'uts modos Dios ma' tu páajtal u yila'alo' chíika'an u yila'al desde ka beeta'ab yóok'ol kaab, tumen yo'olal le ba'axo'ob u beetmo' je'el u páajtal u ts'a'abal cuentae' le páajtalil yaanti'o' mina'an u xuul, ts'o'ole' le ba'alo'oba' ku ye'esko'ob leti' u jaajil Dios; le o'olal ma' tu páajtal u ya'ala'al wa ma' jaajtako'obi'».

Romanos 1:20 [Página 2288]

«Ch'ik a tuukul ti' le ba'alo'oba', jach ts'áa a wóol a beeto'ob utia'al ka jach ila'ak tumen tuláakal máak bix a bin táanil».

1 Timoteo 4:15 [Página 2423]

«Ko'one'ex ilik bix je'el k-paklan áantikba'ex utia'al ka yanak yaabilaj ichilo'one'ex bey xan utia'al ka k-beete'ex ba'alo'ob ma'alobtake'. Ts'o'ole' ma' unaj u xu'ulul k-much'ikba'ex[i']».

Hebreos 10:24, 25 [Página 2455]

«Le o'olale' wa yaan ti' te'ex ku bineltik na'at ti'e' seguernak u k'áatik ti' Dios, bey túuno' yaan u ts'a'abalti', tumen Diose' uts tu t'aan u síik ba'alo'ob ti' tuláakal máak yéetel ma'atech u ch'inik tu yich máak».

Santiago 1:5 [Página 2464]

U yóoxp'éel k'áatchi'

¿Máax beet u ts'íibta'al le Bibliao'?

«Moisés túune' tu ts'íibtaj tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alaj Jéeobao'».

Éxodo 24:4 [Página 197]

«Juntéenjeak le chilikbal Daniel tu camao' wayak'naji, yéetel ts'a'ab u yil jujunp'éel ba'alo'ob. [...] Daniel túune' tu ts'íibtaj le ba'axo'ob tu wayak'to', tu ts'íibtaj tuláakal le ba'axo'ob tu yilo'».

Daniel 7:1 [Página 1831]

«Le ka ta wu'uye'ex u t'aan Dios t-tsikbaltajte'exo', ta k'ame'ex bey u t'aan Diose' ma' bey u t'aan máako'obe'».

1 Tesalonicenses 2:13 [Página 2410]

«Tuláakal Ts'íibe' ti' Dios u taal tumen leti' ts'áa tu tuukul le máako'ob utia'al ka u ts'íibto'obo'. Le o'olal le ba'ax ku ya'aliko' ma'alob utia'al ka'ansaj».

2 Timoteo 3:16 [Página 2432]

«Mix junp'éel profecía a'ala'ak tumen bey tu yóotilak wíiniko', ba'axe' wíiniko'ob t'aanajo'ob tu k'aaba' Dios le ka nu'ukta'abo'ob tumen le espíritu santoo'».

2 Pedro 1:21 [Página 2483]

U kanp'éel k'áatchi'

Le ba'ax ku ya'alik le Bibliao', ¿chíika'an wa ti' le ba'axo'ob ts'o'ok u yila'al bix yanilo'obo'?

«Tu jayaj le ka'an te' tu'ux mix ba'al yano', yéetel le lu'umo' ch'úuykab úuchik u p'atik, mix tu'ux ets'ekbal».

Job 26:7 [Página 1087]

«Tuláakal le río'obo' ku bino'ob k'áa'náab, pero le k'áa'náabo' ma' tu chu'upul. Te' tu'ux ku luk'ul le río'obo' ti' ku ka'a bino'ob utia'al u ka'a jóok'lo'obi'».

Eclesiastés 1:7 [Página 1367]

«Diose' tia'an ti' junp'éel lugar maas ka'anal yanil ti' le wóolis lu'umo'».

Isaías 40:22 [Página 1483]

U cinco k'áatchi'

¿Ti' ba'ax ku t'aan le Bibliao'?

«Yaan in beetik a p'ektikaba teech yéetel le ko'olelo', yéetel yaan xan in beetik u p'ektikuba a ch'i'ibal yéetel u ch'i'ibal leti'. Teche' yaan a chi'ik u tuunkuy u ch'i'ibal le ko'olelo', yéetel u ch'i'ibal le ko'olelo' yaan u púu'cha'atik a pool».

Génesis 3:15 [Página 48]

«Tu yo'olal a ch'i'ibale' tuláakal le lu'umo'ob yaan yóok'ol kaabo' yaan u bendecirta'alo'ob, tumen teche' ta wu'uyaj in t'aan».

Génesis 22:18 [Página 81]

«Taalak a Reino, beeta'ak ba'ax a k'áat, je'ex u beeta'al te' ka'ano' bey xan ka beeta'ak way lu'ume'».

Mateo 6:10 [Página 1985]

«Le Dios túun ku ts'áaik jeets'elilo' ma' kun xáantale' yaan u púu'cha'atik Satanás utia'al ka u p'at yáanal a wooke'ex».

Romanos 16:20 [Página 2317]

«Le Paalo' [...] kéen u k'ub ti' Dios tuláakal le ba'alo'obo' yaan xan u ts'áaikuba yáanal u páajtalil Dios, le máax k'ub tuláakal le ba'alo'ob ti'o', utia'al beyo' chéen Dios ka gobernarnak».

1 Corintios 15:28 [Página 2346]

«Bey túuno' le promesa'obo' beeta'ab ti' Abrahán yéetel ti' u ch'i'ibal [...], lelo' Cristo. Ts'o'ole' wa u tia'ale'ex Cristoe' u jaajile' ti' u ch'i'ibal Abrahán a taale'ex».

Gálatas 3:16, 29 [Página 2375, 2376]

«U reinoil yóok'ol kaabe' ts'o'ok u k'uchul u beetuba u Reino k-Dios yéetel u Reino u Cristo. Diose' yaan u reinar utia'al k'iino'ob mina'an u xuul».

Apocalipsis 11:15 [Página 2517]

«Bey túuno' pu'ul way yóok'ol kaab le nojoch kaano', le úuchben kaano', le ku ya'ala'al K'aasilba'al wa Satanás ti'o', le máax táan u tusik tuláakal yóok'ol kaabo'. Pu'ul way lu'um pa'te' yéetel u ángelo'obe'».

Apocalipsis 12:9 [Página 2518]

«Tu machaj le nojoch kaano', le úuchben kaano', le ku ya'ala'al K'aasilba'al yéetel Satanás ti'o', ka tu k'axaj tu yáamil 1,000 años».

Apocalipsis 20:2 [Página 2530]

U seis k'áatchi'

¿Ba'ax tu ya'alaj le Biblia yo'olal le Mesíaso'?

BA'AX TU YA'ALAJ	BIX BÉEYCHAJIK
«Belén Efrata, [...] ti' teech kun jóok'ol le máax ken u gobernart Israel je'ex in k'áato'». Miqueas 5:2 [Página 1913]	«Jesúse' síij tu kaajil Belén tu lu'umil Judea, tu k'iinilo'ob rey Herodes. Ka máan k'iine' jujuntúul astrólogo'ob Lak'in u taalo'obe' k'ucho'ob tu kaajil Jerusalén». Mateo 2:1 [Página 1977]
«Ku t'oxko'ob in nook'o'ob ichilo'ob, yéetel ku buulo'ob tu yo'olal». Salmo 22:18 [Página 1148]	«Le soldado'ob túuno' ka ts'o'ok u bajko'ob Jesús te' che'o' tu ch'a'ajo'ob u nook'e' ka tu jóo'so'ob kanjaats ti' [...]. Ka ts'o'oke' tu ch'a'ajo'ob le uláak' junp'éel u nook'o', chéen ba'ale' lela' mina'an ka'ach u chuuyil tumen túulis beeta'anil desde tu ka'anlil tak tu kabalil. Ka jo'op' u ya'aliko'ob: ‹Ma' k-jatike'ex, ba'axe' ko'one'ex buul utia'al k-ilik ti' máax kun p'áatal›». Juan 19:23, 24 [Página 2207]

BA'AX TU YA'ALAJ	BIX BÉEYCHAJIK
«Leti' kanáantik tuláakal u baakelo'ob, le o'olal mix junp'éel u baakel ka'achak». Salmo 34:20 [Página 1161]	«Ka náats'o'ob tu yiknal Jesúse' ma' tu kacho'ob u yooki' tumen tu yilo'ob ts'o'ok u kíimil». Juan 19:33 [Página 2208]
«Leti'e' táats'máansa'ab tu yo'olal k-k'ebano'ob». Isaías 53:5 [Página 1515]	«Juntúul ti' le soldado'obo' tu lomaj u ch'ala'atel Jesús yéetel junp'éel lanza, ka túun jóok' ja' yéetel k'i'ik'i'». Juan 19:34 [Página 2208]
«Leti'ob túune' tu bo'oto'obten in meyaj, tu ts'áajo'obten 30 u p'éelal ba'alo'ob de plata». Zacarías 11:12, 13 [Página 1960]	«Juntúul ti' le 12 discípulo'obo', le ku k'aaba'tik Judas Iscarioteo', bin tu yiknal u nuuktakil le sacerdote'obo' ka tu ya'alajti'ob: ‹¿Ba'ax ken a ts'áa'exten utia'al ka in k'ub Jesús ta k'abe'ex?›. Leti'ob túune' tu ya'alo'ob je'el u ts'áaiko'obti' 30 u p'éelal u taak'inil platae'». Mateo 26:14, 15; 27:5 [Página 2033; 2037]

U siete k'áatchi'

¿Ba'ax u ya'almaj le Biblia kun úuchul te' k'iino'oba'?

«Junp'éel kaaje' yaan u ba'ate'el tu contra uláak' kaaj [...]. Tuláakal le ba'alo'oba' chéen u káajbal le yaayaj ba'alo'ob kun mu'yajtbilo'».

Mateo 24:7, 8 [Página 2027]

«Ya'ab máako'ob xane' yaan u ya'alikuba'ob profeta'ob yéetel yaan u tusko'ob ya'ab máako'ob. Yo'olal le ya'ab ba'alo'ob k'aastak kun beetbilo', óoli' tuláakal máak kun p'áatal mina'an u yaabilaj».

Mateo 24:11, 12 [Página 2027]

«Kéen a wu'uye'ex táan u ba'ate'el le kaajo'ob waye' bey xan te' náachilo' ma' a sajaktale'ex, tumen le ba'alo'oba' deporsi yaan u yúuchlo'ob, chéen ba'ale' todavía ma' u xuul yóok'ol kaabi'».

Marcos 13:7 [Página 2075]

«Yaan u sen tíitkuba le lu'umo', ti' jejeláas tu'uxo'obe' yaan u yantal k'aak'as k'oja'anilo'ob yéetel yaan u p'áatal mina'an ba'al jaantbil. Yaan xan u yúuchul ba'alo'ob ken u beet u sen ja'ak'al u yóol máak, yéetel yaan u yila'al nukuch señalo'ob ku taalo'ob te' ka'ano'».

Lucas 21:11 [Página 2148]

«Tu ts'ook k'iino'obe' yaan u yila'al yaayaj k'iino'ob yéetel istikyaj ken u máansil u kuxtal máak. Tumen le máako'obo' yaan u kaxtiko'ob chéen u yutsilo'ob, yaan u yaabiltiko'ob taak'in, yaan u creerkuba'ob, yaan u ka'antal u yicho'ob, yaan u suuktal u pooch'ilo'ob, ma' ken u yu'ubo'ob u t'aan u taata'ob, ma' ken u ts'áa'ob u diosbo'otikil mix ba'al, yaan u xúump'atko'ob u amigo'ob, yaan u p'áatal mina'an u yaabilajo'ob, junpuli' ma' ken u yóoto'ob u ts'áauba'ob de acuerdoil, yaan u ya'aliko'ob ba'alo'ob ma' jaajtak tu contra u maasil, ma' ken u kan u controlartuba'ob, jach yaan u ts'íiktalo'ob, ma' ken u yaabilto'ob ba'ax uts, yaan u suuto'ob traicioneroil, yaan u tercotalo'ob, yaan u taasku-ba'ob jach nojba'alil yéetel tu lugar u yaabiltiko'ob Diose' yaan u yaabiltiko'ob chéen le ba'alo'ob taasik ki'imak óolal ti'obo'. Ts'o'ole' kex ka u ya'alo'ob jach u ts'aamaj u yóolo'ob u adorarto'ob Diose' yéetel u kuxtalo'obe' ku ye'esko'ob ma' beyi'».

2 Timoteo 3:1-5
[Página 2431]

U ocho k'áatchi'

¿Dios wa beetik u mu'yaj máak?

«¡U jaajil Diose' junpuli' ma' tu beetik ba'ax k'aas! ¡Le Máax jach táaj yaan u podero' junpuli' ma' tu beetik ba'ax ma' ma'alobi'!».

Job 34:10 [Página 1100]

«Le kéen probarta'ak máake' ma' unaj u ya'aliki': ‹Dios probarken›. Tumen Diose' ma' tu páajtal u probarta'al yéetel ba'alo'ob k'aastak, mix leti' ku probartik máak».

Santiago 1:13 [Página 2465]

«P'ate'ex tu k'ab Dios tuláakal le kuuch chi'ichnakkúuntike'exo', tumen leti'e' jach taak u yáantke'ex».

1 Pedro 5:7 [Página 2480]

«Jéeobae' ma' xaan utia'al u béeykuntik ba'ax u ya'almi', je'ex u tukla'al tumen jujuntúul máako'obe', ba'ax ku yúuchle' chúuka'an u yóol ti' te'ex tumen ma' u k'áat ka xu'ulsa'ak ti' mix máaki', ba'axe' u k'áat ka u k'ex u tuukul tuláakal máak».

2 Pedro 3:9 [Página 2486]

¿Ba'axten ku mu'yaj máak?

«Le máaxo'ob chich u yáalkabo'obo' ma' mantats' leti'ob ganartik junp'éel carrerai', le máaxo'ob yaan páajtalil ti'obo' ma' mantats' ku ganarko'ob junp'éel ba'ateli', le máaxo'ob yaan u na'ato'obo' ma' mantats' yaan ba'al u jaanto'obi', le máaxo'ob ya'ab ba'al u yojlo'obo' ma' mantats' yaan ayik'alil ti'obi', le máaxo'ob kaanbalnaja'ano'obo' ma' mantats' ku bin utsil ti'obi', tumen ti' tuláakal máak junsúutuk u jáan úuchul wa ba'ax».

Eclesiastés 9:11 [Página 1380]

«Je'el bix tu yo'olal chéen juntúul máak ook le k'eban way yóok'ol kaab, yéetel tu yo'olal le k'eban ook le kíimilo', bey xan úuchik u máan le kíimil ti' tuláakal máako' tumen tuláaklo'ob ka'ach ts'o'ok u k'ebantalo'ob».

Romanos 5:12 [Página 2296]

«U Paal Diose' taal utia'al u xu'ulsik ti' le ba'alo'ob u beetmaj le K'aasilba'alo'».

1 Juan 3:8 [Página 2491]

«U túulisil yóok'ol kaabe' tia'an yáanal u páajtalil le K'aasilba'alo'».

1 Juan 5:19 [Página 2494]

U diez k'áatchi'

¿Ba'ax ku ya'alik le Biblia kun úuchul ichil junp'íit k'iino'?

«Le máaxo'ob ku beetko'ob ba'ax ma'alobo' yaan u p'áatlo'ob way lu'ume', way kun kajtalo'ob utia'al mantats'e'».

Salmo 37:29 [Página 1167]

«Le lu'uma' yaan u p'áatal utia'al mantats'».

Eclesiastés 1:4 [Página 1367]

«Leti'e' yaan u xu'ulsik le kíimil utia'al mantats'o', Ki'ichkelem Yuum Jéeobae' yaan u cho'ik u ja'il u yich tuláakal máak».

Isaías 25:8 [Página 1449]

«Te' k'iin je'elo' yaan u sáasiltal u yich le máaxo'ob ch'óopo'obo' yéetel yaan u je'epajal u xikin le máaxo'ob kóoktako'obo'. Te' k'iin je'elo' le máax móocho' yaan u páajtal u síit' je'ex le kéejo', le mudoo' yaan u yawat yéetel ki'imak óolal. Yaan u yantal u sayabil ja' te' desiertoo', yéetel te' táax lu'um tu'ux tikino' yaan u yáalkab ja'i'».

Isaías 35:5, 6 [Página 1472]

«Leti'e' yaan u cho'ik tuláakal u ja'il u yicho'ob, ma' tun yantal kíimil, mix ok'ol, mix k'i'inamil yéetel mix máak kun mu'yaj. Le ba'alo'ob suuk u yúuchul ka'acho' ts'o'ok u máano'ob».

Apocalipsis 21:4 [Página 2532]

«Leti'obe' yaan u beetik u yotocho'ob yéetel leti'ob kun kajtalo'obi', leti'obe' yaan u pak'iko'ob uva yéetel leti'ob kun jaantik u yich. Ma' yaanal máak kun kajtal te' naj ken u beeto'obo' mix yaanal máak kun jaantik u yich le ba'ax ken u pak'o'obo'. Tumen u k'iinilo'ob u kuxtal in kaajale' yaan u p'áatal je'ex u k'iinilo'ob u kuxtal junkúul che'e', le máaxo'ob in yéeymo' jach yaan u ki'imaktal u yóolo'ob yéetel u yich u meyajo'ob».

Isaías 65:21, 22 [Página 1540]

U once k'áatchi'

¿Yaan wa ba'ax je'el u páajtal u beetik le kimeno'obo'?

«Le kéen xu'uluk u ch'a'ik u yiik'o'obe' ku suuto'ob te' lu'umo'. Ku p'áatal ma' tu páajtal u béeykuntko'ob le ba'ax u tukultmo'obo'».

Salmo 146:4 [Página 1295]

«Le máaxo'ob kuxa'ano'obo' u yojlo'ob yaan u kíimlo'ob, pero le kimeno'obo' ma' u yojlo'ob mix ba'ali' [...]. Tuláakal ba'ax tia'an ta k'ab a beetke', beet yéetel u jaajil a wóol, tumen te' Muknal tu'ux ka bino' mina'an meyaji', mina'an tuukuli', mina'an kaanbali' yéetel mina'an na'ati'».

Eclesiastés 9:5, 10 [Página 1379, 1380]

«[Jesúse'] tu ya'alaj xan: ‹K-amigo Lázaroe' táan u wenel, chéen ba'ale' tene' táan in bin te'elo' utia'al ka in wajse›. Chéen ba'ale' Jesúse' táan ka'ach u ya'alik ts'o'ok u kíimil Lázaro. Pero leti'obe' ku tukliko'ob ka'ache' táan u t'aan ti' u wenel máak utia'al u je'elskuba. Jesús túune' juntaats' úuchik u ya'alikti'ob: ‹Lázaroe' ts'o'ok u kíimil›».

Juan 11:11, 13, 14 [Página 2188]

¿Je'el wa u ka'a kuxtal juntúul máak ts'o'ok u kíimile'?

«Ma' u ja'ak'al a wóole'ex yo'olal lelo', tumen yaan u k'uchul u k'iinile' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil le muknalo'obo' yaan u yu'ubiko'ob u t'aan yéetel yaan u jóok'lo'ob».

Juan 5:28, 29 [Página 2172]

«Tene' táan xan in páa'tik u ka'a kuxkíinta'al le kimeno'ob je'ex u ya'almil Dioso', u ka'a kuxkíinta'al le utso'obo' bey xan le k'asa'ano'obo'».

Hechos 24:15 [Página 2275]

«Le máaxo'ob kimeno'ob ka'acho', le nuuktako'obo' bey xan le mejentako'obo', tin wilaj wa'alakbalo'ob tu táan le tronoo', ka chóola'ab le rollo'obo'. Chéen ba'ale' chóola'ab uláak' rollo, u rolloil le kuxtalo'. Le kimeno'ob túuno' juzgarta'abo'ob tu yo'olal le ba'ax tu beeto'obo', je'ex ts'íibta'anil te' rollo'obo'. Le k'áa'náabo' tu k'ubaj le kimeno'ob yaan ichilo', le kíimil yéetel le Muknalo' tu k'ubo'ob xan le kimeno'ob yaan ichilo'obo'. Ka juzgarta'ab cada juntúul máak tu yo'olal ba'ax tu beetaj».

Apocalipsis 20:12, 13 [Página 2531]

U trece k'áatchi'

¿Ba'ax ku ya'alik le Biblia yo'olal le meyajo'?

«¿Ts'o'ok wa a wilik juntúul máak jach u yojel u beet u meyaj? Leti'e' yaan u yantal tu táan reyo'ob, ma' kun antal chéen tu táan je'el máaxake'».

Proverbios 22:29 [Página 1346]

«Le máax ku yookole' xu'uluk u yookol, ba'axe' ka u ts'áa u yóol meyaj, yéetel ka u beet utsil meyaj utia'al ka yanak ba'ax u ts'áa ti' le máax k'a'abéet wa ba'ax ti'o'».

Efesios 4:28 [Página 2388]

«Máake' maas ma'alob ka u jaant, ka u yuk' yéetel ka u ki'imakkúunt u yóol yéetel le ba'axo'ob ku yantalti' ikil u ts'áaik u yóol meyajo'. Lelo' leti'e ba'ax ku síik Dios ti' máako'».

Eclesiastés 3:13 [Página 1371]

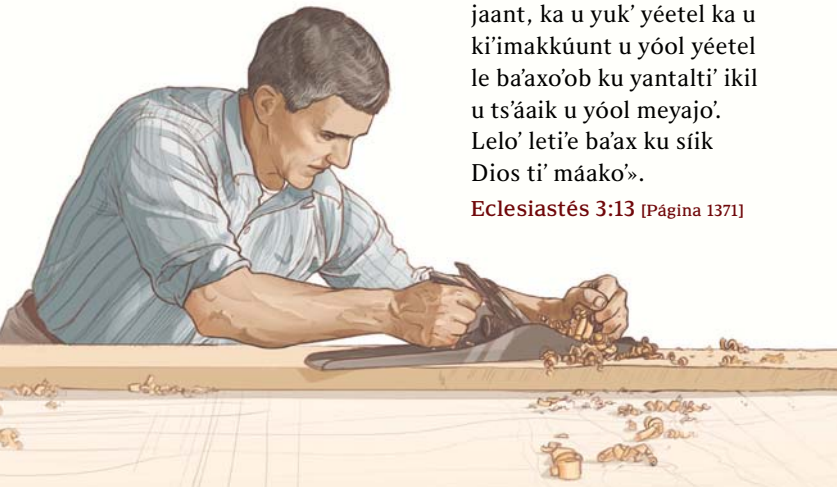

U catorce k'áatchi'

¿Bix unaj u meyajtech le taak'ino'?

«Le máax chéen ch'iikil u náays u yóole' yaan u yóotsiltal, le máax u yaabiltmaj le vino yéetel le aceiteo' mix bik'in u ayik'altal».

Proverbios 21:17 [Página 1343]

«Le máax ku k'áatik wa ba'ax u majáante' ku beetkuba esclavo ti' le máax ts'áaik wa ba'ax u majáanto'».

Proverbios 22:7 [Página 1344]

«Wa juntúul ichile'ex u k'áat u beet junp'éel torree', ¿máasa' yáaxe' unaj u kutal u tukult buka'aj ken u tojoltti' utia'al u yilik wa je'el u páajtal u ts'o'oksike'? Wa ma' tu beetik lela' ma' xaane' chéen u chuunpak'il ken u ts'áae, ma' kun páajtal u ts'o'oksik. Tuláakal túun le máaxo'ob kun ilko' yaan u káajal u burlarko'ob. Leti'obe' yaan u ya'aliko'ob: ‹Le máaka' tu káajsaj le torreo', chéen ba'ale' ma' páajchaj u ts'o'oksiki'›».

Lucas 14:28-30 [Página 2132]

«Le ka ts'o'ok u na'ajtalo'obe' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: ‹Mole'ex le u xéexet'al p'áato' utia'al ma' u pu'ulul mix ba'al›».

Juan 6:12 [Página 2174]

U quince k'áatchi'

¿Ba'ax je'el u taasik ki'imak óolal ti' máake'?

«Maas ma'alob u jaanta'al junp'éel plato verduras tu'ux yaan yaabilaj ke u jaanta'al u bak'el wakax tu'ux yaan k'uuxilil».

Proverbios 15:17 [Página 1330]

«Tene' Jéeobaen, teen a Dios, teen le máax ka'ansikech utia'al u bintech utsilo', teen le máax nu'uktikech te' bej tu'ux unaj a bino'».

Isaías 48:17 [Página 1505]

«Ki'imak u yóol le máaxo'ob ku ts'áaiko'ob cuenta k'a'abéet u nu'ukta'alo'ob tumen Dioso', tumen u tia'alo'ob u Reinoil ka'an».

Mateo 5:3 [Página 1981]

«K'a'abéet a yaabiltik a wéet máakil je'ex a yaabiltikabae'».

Mateo 22:39 [Página 2023]

«Ts'o'ole' le ba'ax a k'áate'ex ka beeta'akte'ex tumen le máako'obo' te'ex xane' bey unaj a beetke'exti'obo'».

Lucas 6:31 [Página 2105]

«¡Ki'imak u yóol le máaxo'ob ku ch'enxikintiko'ob yéetel ku beetko'ob ba'ax ku ya'alik Dioso'!».

Lucas 11:28 [Página 2122]

«Ma' tu páajtal u manik u kuxtal máak yéetel le ba'axo'ob yaanti'o'».

Lucas 12:15 [Página 2125]

«Le o'olale' wa yaan ba'al k-jaante, yaan k-nook' bey xan tu'ux k-antale' yaan u ki'imaktal k-óol yéetel le ba'alo'oba'».

1 Timoteo 6:8 [Página 2426]

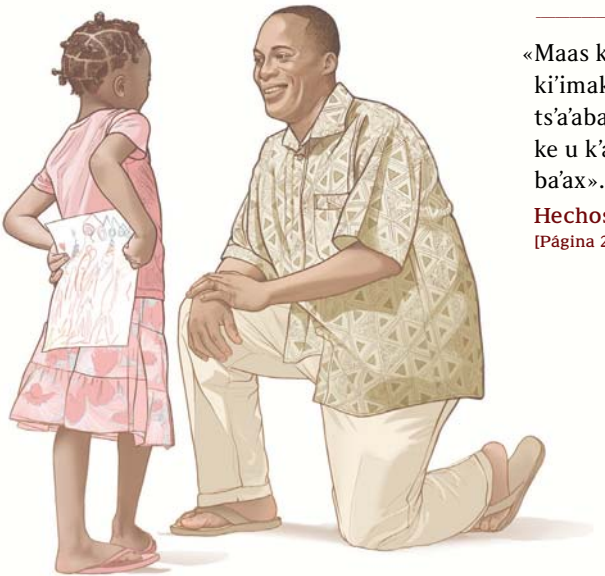

«Maas ku taasik ki'imak óolal u ts'a'abal wa ba'ax ke u k'a'amal wa ba'ax».

Hechos 20:35 [Página 2266]

U dieciséis k'áatchi'

¿Ba'ax unaj u beetik máak wa yaan ba'ax chi'ichnakkúuntik?

«P'at a kuuch ti' Jéeoba, leti' túune' yaan u yáantkech. Leti'e' mix bik'in ken u cha'a u lúubul le máax utso'».
Salmo 55:22 [Página 1187]

«Le ba'ax ku ch'a'tuklik le máax sáak'óolo' ku jóok'ol ma'alobil, pero tuláakal le máaxo'ob chéen ku jáajan beetko'ob wa ba'axo' seguro yaan u yóotsiltalo'ob».
Proverbios 21:5 [Página 1342]

«Tene' tia'anen ta wéetele', ma' a ch'a'ik saajkil. Teen a Dios, ma' u péek a wóol. Teen kin ts'áaik a muuk', teen kin áantkech, tene' jach tu jaajil yaan in machkech yéetel in x-no'oj k'ab, yéetel le in k'ab ku beetik justiciao'».
Isaías 41:10 [Página 1485]

«¿Máax ti' te'ex je'el u chowakkíintik junp'íit maas u kuxtal ikil u sen chi'ichnaktale'?».
Mateo 6:27 [Página 1986]

«Le beetke' junpuli' ma' a sen chi'ichnaktale'ex yo'olal u k'iinil sáamal, tumen sáamale' yaan xan u yantal ba'alo'ob je'el u beetik a chi'ichnaktale'exe'. Cada k'iine' yaan yéetel le buka'aj chi'ichnakilo'ob ku taasko'».
Mateo 6:34 [Página 1987]

«Jach [ile'ex] máakalmáak le ba'alo'ob maas k'a'ana'antako'».
Filipenses 1:10 [Página 2393]

«Ma' a sen chi'ichnaktale'ex tu yo'olal mix ba'al, ba'axe' a'ale'ex ti' Dios ich oración tuláakal ba'ax a k'áate'ex. K'áat óolnene'ex ti' leti' yéetel ts'áa'ex gracias ti', beete'ex yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex. Bey túuno' le jeets'elil ma' tu páajtal u na'ata'al tumen wíinik ku ts'áaik Dioso', yaan u kanáantik a puksi'ik'ale'ex yéetel a tuukule'ex tu yo'olal Cristo Jesús».
Filipenses 4:6, 7 [Página 2399]

U diecisiete k'áatchi'

¿Bix je'el u yáantik a familia le ba'ax ku ya'alik le Bibliao'?

ÍICHAMTSIL; TAATATSILO'OB

«Bey túun xano' le íichamtsilo'obo' unaj u yaabiltiko'ob u yatano'ob je'ex u yaabiltiko'ob u wíinklilo'obe'. Máax u yaabiltmaj u yatane' u yaabiltmuba xan. Tumen mix máak ku p'ektik u wíinklil, ba'axe' ku tséentik yéetel ku kanáantik [...]. Cada juntúul ti' te'exe' u yaabilt u yatan je'ex u yaabiltmilubae'».

Efesios 5:28, 29, 33 [Página 2390, 2391]

«Taatatsile'ex, te'ex xane' ma' a beetke'ex u p'u'ujul a paalale'ex, ba'axe' mantats' líi'se'exo'ob yéetel u ka'ansaj bey xan yéetel u tsolnu'uk Jéeoba».

Efesios 6:4 [Página 2391]

ATANTSIL

«Le atantsil xano' unaj u jach respetartik u yíicham».

Efesios 5:33 [Página 2391]

«Atantsile'ex, ts'áaba'ex yáanal u páajtalil a wíichame'ex je'ex uts tu t'aan Yuumtsile'».

Colosenses 3:18 [Página 2406]

PAALAL

«Paalale'ex, u'uye'ex u t'aan a taata'ex je'ex u ya'alik Yuumtsile', tumen lela' toj tu táan Dios. Je'ex ts'íibta'anile': ‹Respetart a papá yéetel a maama›, lela' leti'e yáax ba'al a'ala'an ku taasik le utsil je'ela': ‹Utia'al ka xi'iktech utsil yéetel utia'al ka kuxlakech ya'abkach k'iino'ob way lu'ume'›».

Efesios 6:1-3 [Página 2391]

«Paalale'ex, u'uye'ex u t'aan a taata'ex ti' tuláakal ba'al, tumen Yuumtsile' jach uts tu t'aan ka beeta'ak beyo'».

Colosenses 3:20 [Página 2406]

U dieciocho k'áatchi'

¿Bix je'el u nats'kuba máak ti' Diose'?

«In Dios, teech u'uyik le oracióno'obo', le o'olal tuláakal máak ken u nats'uba ta wiknal».

Salmo 65:2 [Página 1195]

«K'ub a wóol ti' Jéeoba yéetel tuláakal a puksi'ik'al, ma' a confiar chéen ti' le na'at yaantecho'. Ch'a' en cuenta ti' tuláakal ba'ax ka beetik, leti' túune' yaan u beetik u bintech utsil ichil a kuxtal».

Proverbios 3:5, 6 [Página 1306]

«Lela' leti'e ba'ax kun ts'áaik kuxtal mina'an u xuul ti' le máako'obo': ka k'uchuk u k'aj óoltecho'ob, teech le u juntúulili' jaajil Dioso', bey xan ka u k'aj óolto'ob Jesucristo, le máax ta túuxto'».

Juan 17:3 [Página 2202]

«U jaajile' Diose' ma' náach yanil ti' máaki'».

Hechos 17:27 [Página 2258]

«Leti'e ba'ax mantats' kin k'áatik ich oracióna': ma' u jáawal u maas ya'abtal a yaabilaje'ex, yéetel ma' u jáawal a jach k'aj óoltike'ex yéetel a na'atke'ex tubeel ba'ax u k'áat Dios».

Filipenses 1:9 [Página 2393]

«Wa yaan ti' te'ex ku bineltik na'at ti'e' seguernak u k'áatik ti' Dios, bey túuno' yaan u ts'a'abalti', tumen Diose' uts tu t'aan u síik ba'alo'ob ti' tuláakal máak yéetel ma'atech u ch'inik tu yich máak».

Santiago 1:5 [Página 2464]

«Nats'aba'ex tu yiknal Dios, leti' túune' bíin u nats'uba ta wiknale'ex. P'o'ex a k'abe'ex, j-k'eban wíinike'ex».

Santiago 4:8 [Página 2470]

«Le máax u yaabiltmaj Diose' ku beetik le ba'axo'ob ku ya'alik Dioso', ts'o'ole' le ba'axo'ob ku ya'aliko' ma' talam u beeta'alo'obi'».

1 Juan 5:3 [Página 2493]

U diecinueve k'áatchi'

¿Ti' ba'ax ku t'aan le libro'ob yaan te' Bibliao'?

TS'ÍIBO'OB ICH HEBREO (ANTIGUO TESTAMENTO)

PENTATEUCO (5 LIBRO'OB):

Génesis, Éxodo, Levítico, Números, Deuteronomio
Desde ka beeta'ab tuláakal ba'al tak ka káaj u kaajil Israel

LIBRO'OB KU T'AANO'OB TI' BA'AX UCHA'AN (12 LIBRO'OB):

Josué, Jueces, Rut
Ku yokol Israel te' lu'um a'ala'ab u ts'a'abalti'o' yéetel ba'axo'ob úuch ka ts'o'oki

1 yéetel 2 Samuel, 1 yéetel 2 Reyes, 1 yéetel 2 Crónicas
Ba'ax úuch yéetel u kaajil Israel tak ka xu'ulsa'ab Jerusalén

Esdras, Nehemías, Ester
Ba'ax úuch yéetel le judío'ob ka jóok'o'ob Babiloniao'

LIBRO'OB KU TAASKO'OB POESÍA (5 LIBRO'OB):

Job, Salmos, Proverbios, Eclesiastés, El Cantar de los Cantares
K'aayo'ob, jats'uts t'aano'ob yéetel ka'ansajo'ob

LIBRO'OB KU TAASKO'OB PROFECÍA'OB (17 LIBRO'OB):

Isaías, Jeremías, Lamentaciones, Ezequiel, Daniel, Oseas, Joel, Amós, Abdías, Jonás, Miqueas, Nahúm, Habacuk, Sofonías, Ageo, Zacarías, Malaquías
Profecía'ob wa ba'alo'ob a'ala'ab kun úuchul ti' u kaajal Dios

TS'ÍIBO'OB ICH GRIEGO (NUEVO TESTAMENTO)

EVANGELIO'OB (4 LIBRO'OB):

Mateo, Marcos, Lucas, Juan
U kuxtal Jesús yéetel le ba'ax tu ka'anso'

HECHOS (BA'AXO'OB BEETA'AB TUMEN LE APÓSTOLO'OBO') (1 LIBRO):

Le bix káajik le yáax cristiano'obo' yéetel le ba'ax tu ka'anso'obo'

CARTA'OB (21 LIBRO'OB):

Romanos, 1 yéetel 2 Corintios, Gálatas, Efesios, Filipenses, Colosenses, 1 yéetel 2 Tesalonicenses
Carta'ob túuxta'ab ti' le múuch'ulilo'obo'

1 yéetel 2 Timoteo, Tito, Filemón
Carta'ob túuxta'ab ti' jujuntúul cristiano'ob

Hebreos, Santiago, 1 yéetel 2 Pedro, 1, 2, yéetel 3 Juan, Judas
Uláak' carta'ob túuxta'ab ti' le cristiano'obo'

APOCALIPSIS (1 LIBRO):

Ba'alo'ob kun úuchul ts'a'ab u yil le apóstol Juano'

U veinte k'áatchi'

¿Ba'ax unaj a beetik kéen a xok le Bibliao'?

KÉEN A XOK LE BIBLIAO' ILAWIL A NÚUKIK LE K'ÁATCHI'OBA':

¿Ba'ax ku ka'ansikten tu yo'olal Jéeoba Dios?

Le jaats ti' le Bibliaa', ¿ba'ax yaan u yil yéetel le ba'ax ku ka'ansik tuláakal le Bibliao'?

¿Bix je'el in beetik le ba'ax kin kanika'?

Le versículo'oba', ¿bix je'el u meyajten utia'al in wáantik u maasile'?

«A t'aane' junp'éel lámpara utia'al in wook, bey junp'éel sáasil ku julik le bej tu'ux kin máano'».

Salmo 119:105
[Página 1272]

U T'AANILO'OB U KÁAJBAL

Le Bibliao' leti'e ba'ax u ts'aamaj Dios utia'al u t'anko'ono'. Utia'al k-k'aj óoltik Diose' k'a'abéet k-xokik (Juan 17:3; 2 Timoteo 3:16). Le Bibliao' ku ye'esik ba'ax u tukultmaj Dios utia'al wíinik bey xan utia'al le Lu'uma' (Génesis 3:15; Apocalipsis 21:3, 4).

Mina'an uláak' libro je'ex le Bibliao' tumen jach ku yáantik máak ichil u kuxtal. Ku beetik k-tuukul ti' le jats'uts modos yaan ti' Jéeobao', je'ex ti' u yaabilaj yéetel ti' bix u ch'a'ik óotsilil. Le Bibliao' ku yáantko'on kex jach yaj le ba'ax táan k-mu'yajtiko'. Ku ye'esik bix u yilik Dios le ba'ax ku beeta'al te' yóok'ol kaaba' yéetel ba'ax u k'áat ka k-beete (Salmo 119:105; Hebreos 4:12; 1 Juan 2:15-17).

Le Bibliao' ts'íibta'ab ich hebreo, arameo yéetel griego, chéen ba'ale' tu chúuka'anil wa chéen junjaatse' ts'o'ok u traducirta'al ich maas ti' 3,000 idioma'ob. Le Bibliao' leti'e libro traducirta'an ich maas ya'ab idioma'obo' yéetel óoli' ti' tuláakal máak yaan junp'éeli'. Lela' ma' jela'ani' tumen Diose' u k'áat ka ojéelta'ak tumen tuláakal máak ba'ax ken u beet u Reino. Le o'olal tu beetaj u ts'íibta'al te' Bibliao': «Le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beet le Reinoo' yaan u tsikbalta'al ti' tuláakal yóok'ol kaab utia'al ka ojéelta'ak tumen u kajnáalilo'ob tuláakal kaajo'ob, le kéen ts'o'okke' ku taal u xuul» (Mateo 24:14).

To'one' k-ojel jach k'a'ana'an le ba'ax ku ya'alik le Bibliao', le o'olale' jach t-ilaj ma' k-k'exik le ba'ax u k'áat u ya'al le úuchben ts'íibo'obo'. T-ilaj xan ma' u p'áatal istikyaj u xo'okol yéetel t-ilaj ka na'ata'ak ba'ax ku ya'alik. Le jaatso'ob ku k'aaba'tik «Le ba'axo'ob ch'a'ab en cuenta utia'al u traducirta'al le Bibliaa'», «Bix traducirta'anil le Bibliaa'», yéetel «Bix k'uchik le Biblia te' k'iino'oba'» ku tsolko'ob ba'ax ch'a'ab en cuenta utia'al u beeta'al le Bibliaa' yéetel ba'axo'ob ku taasik.

Le máaxo'ob jach u yaabiltmo'ob Dios yéetel u k'áat u beeto'ob ba'ax ku ya'alike' u k'áato'ob junp'éel Biblia séeb u na'ata'al yéetel ma' k'exa'an ba'ax ku ya'aliki' (1 Timoteo 2:4). Le o'olal ts'o'ok k-jóo'sik le Biblia ich maayao'. To'one' ba'ax k-k'áate' ka yanak le Biblia ichil tuláakal le idioma'ob ku páajtalo'. K-k'áat óoltik ti' Dios ka utschajak ta wich le Bibliaa' yéetel ka u yáantech a k'aj óolt Dios, «tumen le máax ku ts'áaik u yóol u kaxte' yaan u k'uchul tu yiknal» (Hechos 17:27).

Máaxo'ob Beet le Biblia Túumben Lu'umo'

U LIBROILO'OB LE BIBLIAO'

TS'ÍIBO'OB ICH HEBREO YÉETEL ARAMEO

LIBRO	SÍMBOLO	PÁGINA
Génesis	Gé	41
Éxodo	Éx	146
Levítico	Le	240
Números	Nú	309
Deuteronomio	Dt	398
Josué	Jos	475
Jueces	Jue	525
Rut	Rut	575
1 Samuel	1Sa	582
2 Samuel	2Sa	650
1 Reyes	1Re	707
2 Reyes	2Re	775
1 Crónicas	1Cr	841
2 Crónicas	2Cr	901
Esdras	Esd	978
Nehemías	Ne	999
Ester	Est	1030
Job	Job	1046
Salmos	Sl	1116
Proverbios	Pr	1299
Eclesiastés	Ec	1366
El Cantar de los Cantares (U k'aay Salomón)	Can	1384
Isaías	Isa	1396
Jeremías	Jer	1544
Lamentaciones	Lam	1682
Ezequiel	Eze	1697
Daniel	Da	1812
Oseas	Os	1847
Joel	Joe	1871
Amós	Am	1880
Abdías	Abd	1898
Jonás	Jon	1901
Miqueas	Miq	1905
Nahúm	Na	1919
Habacuk	Hab	1925
Sofonías	Sof	1932
Ageo	Ag	1939
Zacarías	Zac	1943
Malaquías	Mal	1965

TS'ÍIBO'OB ICH GRIEGO

LIBRO	SÍMBOLO	PÁGINA
Mateo	Mt	1973
Marcos	Mr	2042
Lucas	Lu	2085
Juan	Jn	2160
Hechos	Hch	2213
Romanos	Ro	2286
1 Corintios	1Co	2318
2 Corintios	2Co	2350
Gálatas	Gál	2370
Efesios	Ef	2382
Filipenses	Flp	2392
Colosenses	Col	2400
1 Tesalonicenses	1Te	2408
2 Tesalonicenses	2Te	2414
1 Timoteo	1Ti	2418
2 Timoteo	2Ti	2427
Tito	Tit	2434
Filemón	Flm	2438
Hebreos	Heb	2440
Santiago	Snt	2464
1 Pedro	1Pe	2472
2 Pedro	2Pe	2481
1 Juan	1Jn	2487
2 Juan	2Jn	2495
3 Juan	3Jn	2496
Judas	Jud	2497
Apocalipsis	Ap	2500

Ba'alo'ob ku tso'olol yo'olal le libro'obo' 2536
T'aano'ob yaan te' Bibliao' 2538
T'aano'ob ku tso'olol 2554
Utia'al xak'alxook 1 2613
Utia'al xak'alxook 2 2661

GÉNESIS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Ku beeta'al ka'an yéetel lu'um (1, 2)
Seis días táan u prepararta'al le lu'umo' (3-31)
Día 1: ku beeta'al sáasil, día yéetel áak'ab (3-5)
Día 2: ku beeta'al le ba'ax jatsik le ja'obo' (6-8)
Día 3: ku beeta'al tikin lu'um, xíiwo'ob yéetel che'ob (9-13)
Día 4: ku beeta'al le ba'alo'ob ku sáasilkunajo'obo' (14-19)
Día 5: ku beeta'al kayo'ob yéetel ch'íich'o'ob (20-23)
Día 6: ku beeta'al ba'alche'ob bey xan wíiniko'ob (24-31)

2 Diose' ku je'elel te' día sieteo' (1-3)
Jéeoba Dios beet ka'an yéetel lu'um (4)
Le xiib yéetel le ko'olel tu jardínil Edéno' (5-25)
Le máako' ku beeta'al yéetel lu'um (7)
A'ala'ab ma' u jaanta'al u yich junkúul che' (15-17)
Ku beeta'al le ko'olelo' (18-25)

3 Ku k'ebantal le yáax máako'obo' (1-13)
Le yáax tuuso' (4, 5)
Jéeobae' ku juzgartik le máaxo'ob tu ts'áajuba'ob tu contrao' (14-24)
Ku ya'ala'al yaan u yantal u ch'i'íbal le ko'olelo' (15)
Ku tojolch'inta'al le máako'ob tu jardínil Edéno' (23, 24)

4 Caín yéetel Abel (1-16)
U paalal Caín (17-24)
Set yéetel Enós, u hijo (25, 26)

5 Desde Adán tak Noé (1-32)
Adáne' yanchaj u hijo'ob yéetel u hija'ob (4)
Enoke' mantats' tu beetaj ba'ax uts tu t'aan Dios (21-24)

6 Le ángelo'obo' ts'o'ok u beelo'ob yéetel ko'olelo'ob (1-3)
Ku yantal le gigante'obo' (4)
Jéeobae' ku yaatal u yóol yo'olal le ba'alo'ob k'aastako' (5-8)
Ku ya'ala'al ti' Noé ka u beet junp'éel arca (9-16)
Diose' ku ya'alik yaan u beetik u búulul le lu'umo' (17-22)

7 Ku yooklo'ob te' arcao' (1-10)
Ku láaj búulul le lu'umo' (11-24)

8 Ku yéemel le ja'o' (1-14)
Ku túuxta'al juntúul paloma (8-12)
Ku jóok'lo'ob ti' le arcao' (15-19)
Le ba'ax tu prometertaj Dios yo'olal le lu'umo' (20-22)

9 Diose' ku ya'alik ba'ax unaj u beetik wíinik (1-7)
Ley yo'olal k'i'ik' (4-6)
U pactoil le arco iriso' (8-17)
Profecía'ob a'ala'ab yo'olal u paalal Noé (18-29)

10 U listail nacióno'ob (1-32)
U hijo'ob Jafet (2-5)
U hijo'ob Cam (6-20)
Nemrode' ku ts'áaikuba tu contra Jéeoba (8-12)
U hijo'ob Sem (21-31)

11 U torreil Babel (1-4)
Jéeobae' ku xa'ak'besik le idioma'obo' (5-9)
Desde Sem tak Abrán (10-32)
U familia Taré (27)
Abráne' ku luk'ul tu kaajil Ur (31)

12 Abráne' ku luk'ul Arán utia'al u bin Canaán (1-9)
Diose' ku beetik junp'éel promesa ti' Abrán (7)
Abrán yéetel Saraie' ku bino'ob Egipto (10-20)

13 Abráne' ku suut Canaán (1-4)
Ku jatskuba Abrán yéetel Lot (5-13)
Diose' ku ka'a a'alik ti' Abrán le promesao' (14-18)

14 Abráne' ku bin u salvart Lot (1-16)
Melquisedeke' ku bendecirtik Abrán (17-24)

15 Diose' ku beetik junp'éel pacto yéetel Abrán (1-21)
Ku ya'ala'al 400 años kun mu'yajo'ob (13)
Diose' ku ka'a a'alik ti' Abrán le promesao' (18-21)

16 Agar yéetel Ismael (1-16)

17 Ti' Abrahán kun jóok'ol ya'abkach nacióno'ob (1-8)
Abráne' ku ts'a'abal u k'aaba't Abrahán (5)
U pactoil le circuncisióno' (9-14)
Saraie' ku ts'a'abal u k'aaba't Sara (15-17)
Ku ya'ala'al yaan u síijil Isaak (18-27)

18 Ku bin ilbil Abrahán tumen óoxtúul ángelo'ob (1-8)
Ku ya'ala'al yaan u yantal u hijo Sara; leti'e' ku che'ejtik (9-15)
Abraháne' ku k'áatik ka ch'a'abak óotsilil ti' Sodoma (16-33)

19 Ku bin ilbil Lot tumen ka'atúul ángel (1-11)
Ku ya'ala'al ti' Lot yéetel ti' u familia ka séeb jóok'ko'ob (12-22)
Ku xu'ulsa'al Sodoma yéetel Gomorra (23-29)
U yatan Lote' ku suut junp'éel estatua de ta'ab (26)
Lot yéetel u hija'ob (30-38)
Le tu'ux u taal le moabita'ob yéetel le ammonita'obo' (37, 38)

20 Sarae' ku salvarta'al ti' Abimélek (1-18)

21 Ku síijil Isaak (1-7)
Ismaele' ku burlartik Isaak (8, 9)
Ku tojolch'inta'al Agar yéetel Ismael (10-21)
Abraháne' ku ch'a'ik junp'éel acuerdo yéetel Abimélek (22-34)

22 Ku ya'ala'al ti' Abrahán ka u k'ub Isaak (1-19)
Yo'olal u ch'i'ibal Abraháne' yaan u bendecirta'al le lu'umo'obo' (15-18)
U familia Rebeca (20-24)

23 Ku kíimil Sara; le lugar tu'ux mu'uko' (1-20)

24 Ku bin kaxtbil u yatan Isaak (1-58)
Rebecae' ku bin u yil Isaak (59-67)

25 Abraháne' ku ka'a ts'o'okol u beel (1-6)
Ku kíimil Abrahán (7-11)
U paalal Ismael (12-18)
Ku síijil Jacob yéetel Esaú (19-26)
Esaúe' ku konik le derecho yaanti' bey yáax hijoo' (27-34)

26 Isaak yéetel Rebecae' ku bino'ob Guerar (1-11)
Diose' ku ya'alik ti' Isaak le ba'ax u prometermo' (3-5)
Ku ba'atelta'al le ch'e'eno'obo' (12-25)
Isaake' ku ch'a'ik junp'éel acuerdo yéetel Abimélek (26-33)
Esaúe' ku ts'o'okol u beel yéetel ka'atúul itita'ob (34, 35)

27 Ku bendecirta'al Jacob tumen Isaak (1-29)
Esaúe' u k'áat ka bendecirta'ak, pero ma' arrepentidoi' (30-40)
Esaúe' ku p'ektik Jacob (41-46)

28 Isaake' ku túuxtik Jacob tak Padán-aram (1-9)
Jacobe' ku wayak' te' Betelo' (10-22)
Diose' ku ya'alik ti' Jacob le ba'ax u prometermo' (13-15)

29 Jacobe' ku k'aj óoltik Raquel (1-14)
Jacobe' ku yutstal tu yich Raquel (15-20)
Jacobe' ku ts'o'okol u beel yéetel Lea bey xan yéetel Raquel (21-29)
Jacobe' ku yantal cuatro u hijo'ob yéetel Lea: Rubén, Simeón, Leví yéetel Judá (30-35)

30 Biláe' ku yantal u hijo'ob: Dan yéetel Neftalí (1-8)
Zilpáe' ku yantal u hijo'ob: Gad yéetel Aser (9-13)
Leae' ku ka'a antal u hijo'ob: Isacar yéetel Zabulón (14-21)
Raquele' ku yantal u hijo: José (22-24)
Ku ya'abtal u yaalak'o'ob Jacob (25-43)

31 Jacobe' ku luk'ul Canaán ta'akumbail (1-18)
Labáne' ku chukpachtik Jacob (19-35)
Jacobe' ku ch'a'ik junp'éel acuerdo yéetel Labán (36-55)

32 Jacobe' ku yilkuba yéetel le ángelo'obo' (1, 2)
Jacobe' ku líi'skuba utia'al u yilkuba yéetel Esaú (3-23)
Jacobe' ku muk'ulmuuk' yéetel juntúul ángel (24-32)
Jacobe' ku ts'a'abal u k'aaba't Israel (28)

33 Jacobe' ku yilkuba yéetel Esaú (1-16)
Jacobe' ku bin tak Sikem (17-20)

34 Ku violarta'al Dina (1-12)
U hijo'ob Jacobe' ku tuuso'ob (13-31)

35 Jacobe' ku mukik le imageno'obo' (1-4)
Jacobe' ku suut Betel (5-15)
Ku síijil Benjamín; ku kíimil Raquel (16-20)
U 12 hijo'ob Israel (21-26)
Ku kíimil Isaak (27-29)

36 U paalal Esaú (1-30)
U reyilo'ob Edom yéetel u nuuktakil le tribu'obo' (31-43)

37 Le ba'axo'ob tu wayak'taj Joséo' (1-11)
U suku'uno'ob Josée' ku celosotalo'ob (12-24)
Ku ko'onol José utia'al ka beeta'ak esclavoil (25-36)

38 Judá yéetel T'amar (1-30)

39 Josée' ku meyaj tu yotoch Potifar (1-6)
Josée' ma' tu yóotik chital yéetel u yatan Potifar (7-20)
Josée' tia'an cárcele' (21-23)

40 Josée' ku tsolik ba'ax tu wayak'taj le máaxo'ob k'ala'ano'obo' (1-19)
«Chéen Dios je'el u páajtal u tsolik ba'ax u k'áat u ya'al le wayak'o'obo'» (8)
Ku festejarta'al u k'iin u k'aaba' Faraón (20-23)

41 Josée' ku tsolik ba'ax u k'áat u ya'al u wayak'o'ob Faraón (1-36)
Josée' ku ts'a'abal u beet u nojchil tumen Faraón (37-46a)
Josée' ku juntartik yéetel ku t'oxik le janalo' (46b-57)

42 U suku'uno'ob Josée' ku bino'ob Egipto (1-4)
Josée' ku ts'áaik a pruebail u suku'uno'ob (5-25)
U suku'uno'ob Josée' ku suuto'ob tu yiknal Jacob (26-38)

43 U suku'uno'ob Josée' ku suuto'ob Egipto; ku bisko'ob Benjamín (1-14)
Josée' ku ka'a ilkuba yéetel u suku'uno'ob (15-23)
Josée' ku beetik junp'éel nojoch janal ti' u suku'uno'ob (24-34)

44 Ku kaxta'al u copa de plata José ichil u costal Benjamín (1-17)
Judáe' ku k'áat óolal yo'olal Benjamín (18-34)

45 Josée' ku ya'alik ti' u suku'uno'ob máax leti' (1-15)
U suku'uno'ob Josée' ku bin u ch'a'ob Jacob (16-28)

46 Jacob yéetel u láak'tsilo'obe' ku bino'ob kajtal Egipto (1-7)
U k'aaba' le máaxo'ob ku bino'ob kajtal Egiptoo' (8-27)
Josée' ku yilkuba yéetel Jacob te' Goséno' (28-34)

47 Faraóne' ku k'aj óoltik Jacob (1-12)
Josée' ku t'oxik ma'alob le janalo' (13-26)
Israele' ku kajtal Gosén (27-31)
48 Jacobe' ku bendecirtik u ka'atúul hijo'ob José (1-12)
Ku ts'a'abal ti' Efraín junp'éel bendición maas nojoch (13-22)
49 Le profecía tu ya'alaj Jacob le jach ta'aytak u kíimilo' (1-28)
Ti' Judá kun taal Siló (10)
Jacobe' ku ya'alik tu'ux kun mukbil (29-32)
Ku kíimil Jacob (33)
50 Josée' ku mukik Jacob tu lu'umil Canaán (1-14)
Josée' ku ya'alik ti' u suku'uno'ob ts'o'ok u perdonarko'ob (15-21)
U ts'ook u k'iinilo'ob u kuxtal José; ku kíimil (22-26)
Josée' ku ya'alik ba'ax unaj u beeta'al yéetel u baakelo'ob (25)

1 Tu káajbale' Diose' tu beetaj le ka'ano'obo' bey xan le lu'umo'.[a]

2 Le lu'um ka'acho' mina'an u forma yéetel mix ba'al yani', chuup yéetel ja'*[b] yéetel jach ée'joch'e'en. U poder Dios#[c] xane' ti' ku péek yóok'ol le ja'o'.[d]

3 Dios túune' tu ya'alaj: «Yanchajak sáasil». Ka túun yanchaj le sáasilo'.[e] **4** Ka ts'o'oke' Diose' tu yile' jach ma'alob le sáasilo' ka tu jatsaj ti' le ée'joch'e'enilo'. **5** Ti' le sáasil túuno' Diose' tu ts'áaj u k'aaba't Día, yéetel ti' le ée'joch'e'enilo' tu ts'áaj u k'aaba't Áak'ab.[f] Bey yanchajik tarde yéetel ja'atskab te' yáax díao'.

6 Ka ts'o'oke' Diose' tu ya'alaj: «Yanak junp'éel ba'al*[g] chúumuk ti' le ja'o' utia'al ka u jatsuba le ja'o'».[h] **7** Dios túune' tu beetaj u yantal junp'éel ba'al utia'al u jatskuba le ja'o'. Junjaats ti' le ja'o' tu ts'áaj ka'anal, uláak' junjaatse' tu p'ataj kabal.[a] Bey túun béeychajik le ba'ax tu ya'alo'. **8** Le ba'ax tu beetaj Dios u yantalo' tu ts'áaj u k'aaba't Ka'an. Bey yanchajik tarde yéetel ja'atskab te' ka'ap'éel díao'.

9 Dios túune' tu ya'alaj: «Le ja' yaan kabalo' ka juntarnak junp'éelili' tu'ux, yéetel ka chíikpajak tu'ux tikin».[b] Bey túun béeychajik le ba'ax tu ya'alo'. **10** Le tu'ux tikino' Diose' tu ts'áaj u k'aaba't Lu'um,[c] yéetel ti' le ja'ob tu juntarto' tu ts'áaj u k'aaba't K'áa'náabo'ob.[d] Dios túune' tu yile' le ba'ax tu beeto' jach ma'alob.[e] **11** Ka ts'o'oke' Diose' tu ya'alaj: «Ka jóok'ok u clasesil xíiwo'ob yóok'ol le lu'umo', xíiwo'ob yéetel che'ob ku ts'áaik u semilla'ob, yéetel che'ob ku ts'áaik u yicho'ob yaan u semilla'ob». Bey túun béeychajik le ba'ax tu ya'alo'. **12** Te' lu'um túuno' káaj u jóok'ol u clasesil xíiwo'obi', xíiwo'ob ku ts'áaik u semilla'ob,[f] yéetel che'ob ku ts'áaik u yicho'ob yaan u semillail. Dios

CAP 1

a Sl 102:25
Isa 42:5
Isa 45:18
Ro 1:20
Heb 1:10
Ap 4:11
Ap 10:6

b Pr 8:27, 28

c Sl 33:6
Isa 40:26

d Sl 104:5, 6

e Isa 45:7
2Co 4:6

f Gé 8:22

g Gé 1:20

h 2Pe 3:5

Columna 2

a Gé 7:11
Pr 8:27, 28

b Job 38:8, 11
Sl 104:6-9
Sl 136:6

c Sl 95:5

d Pr 8:29

e Dt 32:4

f Sl 104:14

1:2 * Wa «ja' táan u wo'oltikuba». # Wa «U espíritu santo Dios». **1:6** * Wa «junp'éel espacio».

túune' tu yile' le ba'ax tu beeto' jach ma'alob. **13** Bey yanchajik tarde yéetel ja'atskab te' óoxp'éel díao'.

14 Dios túune' tu ya'alaj: «Ka yanak ba'alo'ob ku sáasilkunajo'ob[a] te' ka'ano' utia'al ka u jatso'ob le día ti' le áak'abo',[b] utia'al ka yanak jejeláas época'ob, utia'al ka xo'okok le díaso' bey xan le añoso'.[c] **15** Te' ka'an kun antalo'ob utia'al u sáasilkuntiko'ob le lu'uma'». Bey béeychajik le ba'ax tu ya'alo'. **16** Dios túune' tu beetaj ka chíikpajak le K'iin yéetel le Lunao'.* Le maas nojocho' utia'al u sáasilkunaj de día,[d] yéetel le maas chichano' utia'al u sáasilkunaj de áak'ab. Tu beetaj xan u chíikpajal le estrella'obo'.[e] **17** Bey ts'a'abiko'ob tumen Dios te' ka'ano' utia'al ka juulnak u sáasilo'ob yóok'ol le lu'uma', **18** utia'al xan ka juulnako'ob de día yéetel de áak'ab yéetel utia'al u jatsik le sáasil ti' le ée'joch'e'enilo'.[f] Dios túune' tu yile' le ba'ax tu beeto' jach ma'alob. **19** Bey túun yanchajik tarde yéetel ja'atskab te' kanp'éel díao'.

20 Ts'o'ole' Diose' tu ya'alaj: «Yanak u clasesil ba'alche'ob ichil le ja'o' bey xan u clasesil ba'alche'ob ku xik'nalo'ob* te' ka'ano'».#[g] **21** Ka ts'o'oke' Diose' tu beetaj u nukuch ba'alche'ilo'ob le k'áa'náabo', le u clasesil ba'alche'ob kuxa'ano'ob ichil le ja'o' bey xan le u clasesil ba'alche'ob ku xik'nalo'obo'. Dios túune' tu yile' le ba'ax tu beeto' jach ma'alob. **22** Ka ts'o'oke' Diose' tu bendecirto'ob táan u ya'alik: «Yanak a mejnile'ex, ya'abchajke'ex yéetel chupe'ex le k'áa'náabo'.[a] Ya'abchajak xan te' lu'um le ba'alche'ob ku xik'nalo'obo'». **23** Bey túun yanchajik tarde yéetel ja'atskab te' día cincoo'.

24 Dios túune' tu ya'alaj: «Yanak u clasesil[b] ba'alche'ob way lu'ume', ba'alche'ob ku jíiltikuba'ob, ba'alche'ob utia'al alak'tbil bey xan u ba'alche'ilo'ob k'áax». Bey túun béeychajik le ba'ax tu ya'alo'. **25** Ka túun tu beetaj Dios u clasesil u ba'alche'ilo'ob k'áax yéetel u clasesil ba'alche'ob ku yalak'ta'al bey xan u clasesil ba'alche'ob ku jíiltikuba'ob. Dios túune' tu yile' le ba'ax tu beeto' jach ma'alob.

26 Diose' tu ya'alaj xan: «Ko'ox[c] beetik le máak je'ex to'one',[d] utia'al ka p'áatak chíika'an ti' to'on.[e] Ka yanak tuláakal le lu'um tu yáanal u páajtalilo', bey xan le kayo'ob yano'ob te' k'áa'náabo', le ba'alche'ob ku xik'nalo'obo', tuláakal ba'alche' ku yalak'ta'al bey xan tuláakal ba'alche' ku jíiltikuba».[f] **27** Dios túune' tu beetaj máak je'el bix leti'e' utia'al ka p'áatak chíika'an ti' leti'. Tu beetaj xiib bey xan ko'olel.[g] **28** Ka ts'o'oke' Diose' tu

CAP 1

a Dt 4:19

b Sl 104:19

c Gé 8:22

d Sl 136:7, 8

e Sl 8:3
Jer 31:35

f Sl 74:16

g Gé 2:19

Columna 2

a Ne 9:6
Sl 104:25

b Gé 2:19

c Pr 8:30
Jn 1:3
Col 1:16

d 1Co 11:7

e Gé 5:1
Snt 3:9

f Gé 9:2

g Sl 139:14
Mt 19:4
Mr 10:6
1Co 11:7, 9

1:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le ka'ap'éel nojoch ba'alo'ob ku sáasilkunajo'obo'». **1:20** *Le t'aana' ich hebreoe' ma' xaane' táan u t'aan ti' ch'iich'o'ob yéetel ti' uláak' ba'alo'ob ku xik'nalo'ob je'ex le insecto'obo'. #Wa «te' ka'ano', le ka'an yaan yóok'ol le lu'umo'».

bendecirto'ob táan u ya'alik: «Yanchajak a paalale'ex yéetel ya'abchajke'ex, chupe'ex le lu'uma'[a] yéetel kanáante'ex.*[b] Yanak yáanal a páajtalile'ex[c] le kayo'ob yano'ob te' k'áa'náabo', le ba'alche'ob ku xik'nalo'obo' bey xan tuláakal ba'al kuxa'an way lu'ume'».

29 Dios túune' tu ya'alaj: «Ilawile'ex, way lu'ume' ts'o'ok in ts'áaik utia'al a jaante'ex tuláakal xíiw ku ts'áaik u semilla bey xan tuláakal che' ku ts'áaik u yich yaan u semillail.[d] **30** Yéetel ti' tuláakal u ba'alche'ilo'ob k'áaxe' kin ts'áaik utia'al ka u jaanto'ob tuláakal le xíiwo'ob yéetel le che'obo'. Lela' kin ts'áaik xan utia'al ka u jaant tuláakal ba'alche' ku xik'nal bey xan tuláakal ba'al kuxa'an te' lu'umo'».[e] Bey túun béeychajik le ba'ax tu ya'alo'.

31 Ka ts'o'oke' Diose' tu yilaj tuláakal ba'ax ts'o'ok u beetik, ka tu yile' jach táaj ma'alob.[f] Bey túun yanchajik tarde yéetel ja'atskab te' día seiso'.

2 Bey túun úuchik u beeta'al tuláakal le ba'axo'ob yano'ob te' ka'ano'obo' bey xan te' lu'umo'.[g] **2** Te' día siete túuno' Diose' ts'oka'anili' u ts'o'oksik le meyaj táan u beetik ka'acho', yéetel káaj u je'elel te' día siete ti' tuláakal le meyaj táan u beetik ka'acho'.[h] **3** Dios túune' tu bendecirtaj le día sieteo' ka tu ya'ale' le día je'ela' santo, tumen desde te' día je'ela' káaj u je'elel ti' tuláakal le ba'axo'ob tu ch'a'tuklaj u beetko'.

4 Lela' u tsikbalil bix úuchik u yantal ka'an yéetel lu'um te' día ka beeta'abo'ob tumen Jéeoba* Dioso'.[a]

5 Way lu'um ka'ache' mix junkúul chan che' yaan yéetel mix junkúul xíiw káajak u jóok'oli', tumen Jéeoba Dios ka'ache' ma' u beet u k'áaxal ja'i' mix u beet máak utia'al ka u meyajt le lu'uma'. **6** Chéen ba'ale' Diose' ku beetik ka'ach u jóok'ol te' lu'um junp'éel ba'al bey sereno utia'al u ch'ulik tuláakal ba'al yaan yóok'ol le lu'umo'.

7 Jéeoba Dios túune' tu ch'a'aj le lu'umo' ka tu beetaj le máako',[b] ka ts'o'oke' tu yustaj iik' tu ni'e'[c] ka suunaj juntúul kuxa'an máak.[d] **8** Ts'o'ole' Jéeoba Diose' tu beetaj junp'éel jardín tu lak'inil* Edén.[e] Te'elo' ti' tu ts'áaj le máak tu beeto'.[f] **9** Bey túun úuchik u beetik Jéeoba Dios u jóok'ol tuláakal u jeleláasil jats'uts che'ob ma'alob u yicho'ob utia'al jaantbil. Tu chúumukil xan le jardíno' tu beetaj u jóok'ol u che'il le kuxtalo',[g] bey xan le che' utia'al u k'aj óolta'al ba'ax uts yéetel ba'ax k'aaso'.[h]

10 Te' Edén túuno' yaan junp'éel río ku jóoyabtik le jardíno', ti' le ríoa' ku jóok'ol uláak' kanp'éel río'obi'. **11** U k'aaba' le yáaxo' Pisón, lela' ku ba'pachtik tuláakal u lu'umil Avilá, le tu'ux

CAP 1

a Gé 9:1

b Gé 2:15

c Sl 8:4, 6

d Gé 9:3
Sl 104:14
Hch 14:17

e Sl 147:9
Mt 6:26

f Dt 32:4
Sl 104:24
1Ti 4:4

CAP 2

g Ne 9:6
Sl 146:6

h Éx 31:17
Heb 4:4

Columna 2

a Isa 45:18

b Gé 3:19
Sl 103:14
Ec 3:20

c Gé 7:22
Isa 42:5
Hch 17:25

d 1Co 15:45, 47

e Gé 2:15
Gé 3:23

f Gé 1:26

g Gé 3:22, 24
Ap 2:7

h Gé 2:17

1:28 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «dirigirte'ex».

2:4 *Way ku yáax chíikpajal u k'aaba' Diose': יהוה *(YHWH)*. Ilawil «Jéeoba», página 2566. **2:8** *Wa «este».

yaan oroo'. **12** Le oro yaan te' lu'uma' jach ma'alob. Ti' yaan xan le bedelio* yéetel le jats'uts tuunich ku k'aaba'tik óniceo'.# **13** U k'aaba' le ka'ap'éel ríoo' Guiyón, lela' ku ba'pachtik tuláakal u lu'umil Cus. **14** U k'aaba' le óoxp'éel ríoo' Idekel,*[a] lela' ti' yaan tu lak'inil Asiriae'.[b] Yéetel u k'aaba' le kanp'éel ríoo' Éufrates.[c]

15 Jéeoba Dios túune' tu ch'a'aj le máako' ka tu ts'áaj tu jardínil Edén utia'al ka u meyajte bey xan utia'al ka u kanáante.[d] **16** Ts'o'ole' Jéeoba Diose' tu ya'alaj ti' le máako': «Tuláakal u yich le che'ob yaan te' jardína' je'el u páajtal a jaantik tak ken na'ajchajkeche'.[e] **17** Chéen ba'ale' ma' unaj a jaantik u yich le che' utia'al u k'aj óolta'al ba'ax uts yéetel ba'ax k'aaso', tumen le k'iin ken a jaante' yaan a kíimil».[f]

18 Ka ts'o'oke' Jéeoba Diose' tu ya'alaj: «Ma' ma'alob ka seguernak u p'áatal le máak chéen tu juunalo'. Yaan in beetik u núup, juntúul máax utia'al áantik».[g] **19** Jéeoba Dios túune' láayli' táan ka'ach u beetik yéetel lu'um u jeleláas ba'alche'ilo'ob k'áaxe' bey xan le jeleláas ba'alche'ob ku xik'nalo'obo'.* Kéen ts'o'okke' ku taasik túun tu yiknal le máak utia'al ka u ts'áa u k'aaba'obo'. Le k'aaba' ku ts'áaik le máak ti' le ba'alche'obo' leti'e ku p'áatal ti' leti'obo'.[a] **20** Le máak túuno' tu ts'áaj u k'aaba' tuláakal le ba'alche'ob ku yalak'ta'alo'obo', le ba'alche'ob ku xik'nalo'obo' bey xan u ba'alche'ilo'ob k'áax. Chéen ba'ale' le máako' mina'an ka'ach u núup, mina'an juntúul máax utia'al áantik. **21** Jéeoba Dios túune' tu beetaj u t'úubul u wenel le máako'. Le táan u weenlo' tu jóo'saj junp'éel u baakel u ch'ala'atel, yéetel le ka ts'o'oke' tu k'alaj u bak'el. **22** Ti' le u baakel u ch'ala'atel tu ch'a'ajti'o' Jéeoba Diose' tu beetaj juntúul ko'olel. Ka ts'o'oke' tu taasaj tu yiknal le máako'.[b]

23 Le máak túuno' le ka tu yile' tu ya'alaj:

«¡Lela' jach tu jaajile' u
baakel in baakel,
yéetel u bak'el in bak'el!
Leti'e' yaan u k'aaba'tik
Ko'olel
tumen ti' le xiib ch'a'abo'».[c]

24 Tu yo'olal lela' le xiibo' yaan u p'atik u papá yéetel u maama utia'al u p'áatal* yéetel u yatan, tu ka'atúlalo'ob túune' yaan u suuto'ob junp'éelili' wíinklil.[d] **25** Le máak yéetel u yatano' tak te' súutuko' mina'an u nook'o'ob[e] táan u máano'ob, kex beyo' ma' su'lako'obi'.

3 Le kaan[f] túun ka'acho' leti'e ba'alche' maas ku kanáantik bix u máan* ti' tuláakal u ba'alche'ilo'ob k'áax

CAP 2

a Da 10:4
b Gé 10:8, 11
c Gé 15:18 Dt 11:24
d Gé 1:28 Gé 2:8 Sl 115:16
e Gé 2:8, 9 Gé 3:2
f Gé 3:19 Sl 146:4 Ec 9:5, 10 Eze 18:4 Ro 5:12 1Co 15:22
g 1Co 11:8, 9 1Ti 2:13

Columna 2

a Gé 1:26
b Mr 10:9 1Ti 2:13
c 1Co 11:8
d Mal 2:16 Mt 19:5 Mr 10:7, 8 Ro 7:2 1Co 6:16 Ef 5:31 Heb 13:4
e Gé 3:7

CAP 3

f 2Co 11:3 Ap 12:9 Ap 20:2

2:12 *Lela' u yiits jujunp'éel clase che'ob jach ki'iboktak. #Ilawil página 2575. **2:14** *Wa «Tigris». **2:19** *Le t'aana' ich hebreoe' ma' xaane' táan u t'aan ti' ch'íich'o'ob yéetel ti' uláak' ba'alo'ob ku xik'nalo'ob je'ex le insecto'obo'.

2:24 *Wa «u nupkuba». **3:1** *Wa «yaan u na'at utia'al u beetik ba'ax k'aas».

u beetmaj Jéeoba Dioso'. Le kaano' tu ya'alaj ti' le ko'olelo': «¿Jach wa tu jaajil Diose' tu ya'alajte'ex ma' unaj a jaantike'ex u yich mix junkúul ti' le che'ob yaan te' jardína'?».[a] **2** Le ko'olelo' tu núukaj ti' le kaano': «Je'el u páajtal k-jaantik u yich le che'ob yaan waye'.[b] **3** Pero u yich le che' yaan tu chúumukil le jardína' Diose' u ya'almaj:[c] ‹Jach junpuli' ma' unaj a jaantike'exi' mix unaj a machke'exi', tumen wa ka beetke'exe' yaan a kíimle'ex›». **4** Le kaan túuno' tu ya'alaj ti' le ko'olelo': «U jaajile' ma' kan kíimle'ex.[d] **5** Tumen Diose' u yojle' le k'iin ken a jaante'exe' yaan u p'i'ilil a wiche'ex yéetel yaan a p'áatle'ex je'ex leti'e', ta juunale'ex kun páajtal a ch'a'tuklike'ex* ba'ax uts yéetel ba'ax k'aas».[e]

6 Le ko'olel túuno' tu yile' u yich le che'o' ma'alob utia'al jaantbil, kéen pakta'ake' ku ts'íibolta'al u jaanta'al, ts'o'ole' jats'uts u yila'al. Le beetik tu ch'a'aj u jaante.[f] Le ka taal u yíichame' tu ts'áaj xan ti', leti' túune' káaj u jaantik.[g] **7** Ka túun p'i'il u yicho'ob, ka tu ts'áajo'ob cuentae' mina'an u nook'o'ob. Le o'olal tu ch'a'ajo'ob u le'ob higuerae', tu chuyo'obe' ka tu k'axaj tu nak'o'ob utia'al u pixkuba'ob.[h]

8 Ma' sáam ti' lelo', le ta'aytak u t'úubul k'iin yéetel le táan u síis óoltalo', tu yu'ubo'ob táan u t'aan Jéeoba

CAP 3

a Gé 2:17

b Gé 2:16

c Gé 2:8, 9

d Jn 8:44
1Jn 3:8

e Gé 3:22

f 2Co 11:3
1Ti 2:14
Snt 1:14, 15

g Ro 5:12

h Gé 3:21

Columna 2

a Gé 2:25

b Gé 2:17

c 2Co 11:3
1Ti 2:14

d Gé 3:1

e Ap 12:7, 17

f Ap 12:9

g Ap 12:1

h Jn 8:44
1Jn 3:10

i Gé 22:18
Gé 49:10
Gál 3:16, 29

j Mt 27:50
Hch 3:15

Dios, leti'e' táan ka'ach u máan te' jardíno'. Le máak túun yéetel u yatano' tu ta'akuba'ob tu paach le che'ob yaan te' jardín utia'al ma' u yila'alo'ob tumen Jéeoba Dioso'. **9** Jéeoba Dios túune' seguernaj u t'anik le wíinik táan u ya'aliko': «¿Tu'ux yanech?». **10** Le wíinik túuno' tu núukaj: «Tin wu'uyaj a t'aan le táan a máan te' jardíno', pero sajakchajen tumen mina'an in nook', le o'olal tin ta'akinba». **11** Dios túune' tu ya'alajti': «¿Máax a'altech wa mina'an a nook'?[a] ¿Ts'o'ok wa a jaantik u yich le che' tin wa'alajtech ma' a jaantike'?».[b] **12** Le máako' tu núukaj: «Le ko'olel ta ts'áajteno' leti' ts'áaten u yich le che'o', le o'olal tin jaantaj». **13** Jéeoba Dios túune' tu ya'alaj ti' le ko'olelo': «¿Ba'ax le ts'o'ok a beetik beya'?». Le ko'olelo' tu núukaj: «Leti'e kaan tuseno', le o'olal tin jaantaj».[c]

14 Jéeoba Dios túune' tu ya'alaj ti' le kaano':[d] «Yo'olal le ba'ax ts'o'ok a beetka', ti' tuláakal u ba'alche'ilo'ob k'áax yéetel ti' tuláakal le ba'alche'ob ku yalak'ta'alo'obo', teech kin maldecirkech. Jilankil bíin máankech, yéetel lu'um bíin a jaant tuláakal u k'iiniloʼob a kuxtal. **15** Yaan in beetik a p'ektikaba[e] teech[f] yéetel le ko'olelo',[g] yéetel yaan xan in beetik u p'ektikuba a ch'i'ibal*[h] yéetel u ch'i'ibal[i] leti'. Teche' yaan a chi'ik u tuunkuy u ch'i'ibal le ko'olelo',[j] yéetel u ch'i'ibal le

3:5 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a k'aj óoltike'ex».

3:15 * Wa «descendencia».

ko'olelo' yaan u púu'cha'atik a pool».[a]

16 Ti' le ko'olelo' tu ya'alaj: «Desde bejla'e' kéen p'áatkech embarazadae' yaan u bin u maas ya'abtal bix a mu'yaj,* yéetel yaan a mu'yaj kéen síijik a paalal. Yaan a wu'uyik jach k'a'abéettech a wíicham, yéetel leti'e' yaan u píitmáan u autoridad ta wóok'ol».

17 Yéetel ti' Adáne'* tu ya'alaj: «Bey tumen ta wu'uyaj u t'aan a watan yéetel ta jaantaj u yich le che' tin wa'alajtech[b] ‹ma' unaj a jaantiko'›, kin maldecirtik le lu'um ta wo'olalo'.[c] Yaan a kíimskaba meyaj tuláakal u k'iinilo'ob a kuxtal utia'al ka yanak ba'al a jaante.[d] **18** Te' lu'umo' yaan u jóok'ol k'i'ixo'ob yéetel k'aak'as xíiwo'obi', yaan xan a jaantik le xíiwo'ob yéetel u yich le che'ob ken u ts'áa le lu'umo'. **19** Yaan a náajaltik a wo'och waaj yéetel u k'íilkabil a táanpoolal tak ken suunakech te' lu'umo', tumen ti' ch'a'abechi'.[e] Tumen lu'umech yéetel te' lu'um bíin suunakecho'».[f]

20 Ka ts'o'oke' Adáne' tu ts'áaj u k'aaba't Eva* ti' u yatan, tumen leti' kun k'uchul u beetuba maamatsil ti' tuláakal máax kun kuxtal.[g] **21** Jéeoba Dios túune' tu beetaj chowak nook'o'ob de k'éewel utia'al ka u búukint Adán yéetel u yatan.[h]

3:16 * Wa «a sufrir». **3:17** * U k'áat u ya'al «Lu'umkabil Máak; Wíinik; Máako'ob». **3:20** * U k'áat u ya'al «Ko'olel Kuxa'an».

CAP 3

a Ap 20:2, 10

b Gé 2:17

c Gé 5:29

d Ro 8:20

e Gé 2:7

f Sl 104:29 Ec 3:20 Ec 12:7

g Hch 17:26

h Gé 3:7

Columna 2

a Gé 3:5

b Gé 2:9

c Gé 2:8

d Gé 3:19

e Sl 80:1 Isa 37:16 Eze 10:4

CAP 4

f Gé 1:28

g 1Jn 3:10-12 Jud 11

h Mt 23:35

22 Ts'o'ole' Jéeoba Diose' tu ya'alaj: «Ilawile, le máako' ts'o'ok u k'uchul u beetuba bey je'ex juntúul ti' to'one', tumen ts'o'ok u k'uchul u yojéelt* ba'ax uts yéetel ba'ax k'aas.[a] Beora túuna' yaan ba'ax ken in beet utia'al ma' u ch'a'ik u yich u che'il le kuxtal[b] utia'al ka u jaant yéetel utia'al ka kuxlak mantats'o'».[#] **23** Yo'olal lelo' Jéeoba Diose' tu tojolch'intaj le máak tu jardínil Edén[c] utia'al ka u meyajt le lu'um tu'ux ch'a'ab utia'al u beeta'alo'.[d] **24** Bey túun úuchik u tojolch'intik le máako'. Yéetel tu lak'inil u jardínil Edéne' Diose' tu ts'áaj querubíno'ob*[e] bey xan junp'éel espada ku tóoch'bal u k'áak'il yéetel mantats' táan u pirinsuut. Lela' tu beetaj utia'al u k'atik le bej ku bisik máak tak tu che'il le kuxtalo'.

4 Adán túune' yanchaj ba'al u yil yéetel Eva u yatane' ka p'áat embarazadail.[f] Le ka síij túun Caíne',[g] Evae' tu ya'alaj: «Ts'o'ok u síijil juntúul in chan hijo yéetel u yáantaj Jéeoba». **2** Ka máan tiempoe' síij Abel,[h] u yíits'in Caín.

Abele' k'uch u beetuba j-kanan taman, pero Caíne' tu kanaj u meyajt le lu'umo'. **3** Juntéenjeakile' Caíne' tu taasaj u yich jujunp'éel ti' le ba'axo'ob u pak'mo' ka tu k'ubaj tu táan Jéeoba bey junp'éel ofrendae'. **4** Abel

3:22 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'aj óolt». # Wa «k'iino'ob mina'an u xuul». **3:24** * Ilawil página 2577.

xane', ichil le tamano'ob ku kanáantiko' tu ch'a'aj le yáax síijo'obo'[a] ka tu k'ubaj pa'te' yéetel u tsaatselo'ob. Abele' lúub utsil ti' Jéeoba bey xan le ba'ax tu k'ubo',[b] **5** pero Caíne' ma' lúub utsil ti' Diosi' mix xan le ba'ax tu k'ubo'. Le o'olal Caíne' sen p'u'uji yéetel jach lúub u yóol. **6** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Caín: «¿Ba'axten jach p'uja'anech yéetel jach luba'an a wóol? **7** Wa ka a ts'áaba a beet ba'ax ma'alobe', ¿ma' wa je'el a ka'a lúubul utsil ti' tene'?* Pero wa ma' ta ts'áaikaba a beet ba'ax ma'alobe', le k'ebano' bey wa'alakbal táan u páa'tikeche' tumen u k'áat u dominartech, pero teche' unaj a wilik a dominartik».

8 Ka ts'o'ok lelo' Caíne' tu ya'alaj ti' Abel, u yíits'in: «Ko'ox xíimbal te' k'áaxo'». Le ka k'ucho'ob túun te' k'áaxo' Caíne' tu atacartaj Abele' ka tu kíimsaj.[c] **9** Ma' sáam ti' lelo' Jéeobae' tu k'áataj ti' Caín: «¿Tu'ux yaan Abel, a wíits'in?». Caín túune' tu núukaj: «Tu'ux in wojéeltik. Si tene' ma' tu paach in wíits'in kin máan utia'al in kanáantiki'». **10** Dios túune' tu ya'alajti': «¿Ba'ax ts'o'ok a beetik beya'? U'uy a wu'uye, u k'i'ik'el a wíits'ine' táan u sen k'áatikten desde te' lu'umo' ka in beet justicia.[d] **11** Beora túuna' kin maldecirkech, yéetel kin jóo'sikech ti' le lu'um tu'ux wéek u k'i'ik'el a wíits'in ta kíimso'.[e] **12** Le kéen a meyajt le lu'umo' ma' ken u ts'áa u yich. Mix tu'ux kan p'áatal kajtal, yéetel mantats' yaan a ta'akikaba je'el tu'uxak ka xi'ikeche'». **13** Le o'olal Caíne' tu ya'alaj ti' Jéeoba: «Jach nojoch yéetel jach yaj le castigo ka ts'áaikten yo'olal le ba'ax tin beeto'. **14** Bejla'e' táan a jóo'siken ti' le lu'uma', ma' ken in wil a wutsil tu ka'atéen mix tu'ux kin p'áatal kajtal, yéetel mantats' yaan in ta'akikinba je'el tu'uxak ka xi'ikene'. Ts'o'ole' je'el máaxak ka u yilene' yaan u yóotik u kíimsen». **15** Jéeoba túune' tu ya'alajti': «Yo'olal lelo' je'el máaxak ka u kíims Caíne' siete u téenel u maas yajil le castigo ken u k'amo'».

Bey túuno' Jéeobae' tu ts'áaj junp'éel señal, utia'al beyo' je'el máaxak ka u yil Caíne' ma' u beetik loob ti'. **16** Caín túune' luk' tu táan Jéeobae' ka bin kajtal tu lu'umil Nod, lela' tu lak'inil Edén yaan.[a]

17 Caín túune' yanchaj ba'al u yil yéetel u yatan.[b] Leti'e' p'áat embarazadaile' ka síij túun Enok. Ts'o'ole' Caíne' tu beetaj junp'éel kaaje' ka tu ts'áaj u k'aaba't Enok, je'ex u k'aaba' u hijoe'. **18** Ka máan k'iine' síij Irad, u hijo Enok. Irade' u papá Meujael. Meujaele' u papá Metusael, yéetel Metusaele' u papá Lamek.

19 Lameke' yanchaj ka'atúul u yatan. U k'aaba' le yáaxo' Adá, yéetel le uláak'o' Zilá. **20** Adáe' yanchaj juntúul u hijo ku k'aaba'tik Jabal. Jabale' leti'e máax

CAP 4

a Éx 13:12

b Heb 11:4

c Mt 23:35
1Jn 3:10-12
Jud 11

d Heb 12:24

e Gé 9:5

Columna 2

a Gé 2:8

b Gé 5:4

4:7 * Wa «¿ma' wa je'el in ka'a aceptarkeche'?».

yáax káaj u kajtal ti' najo'ob de nook'o'. Leti'e' yaan xan ka'ach u yalak' ba'alche'ob. **21** Jabale' yanchaj juntúul u yíits'in ku k'aaba'tik Jubal. Jubale' leti' káajs u paxik le arpa yéetel le flautao'. **22** Zilále' yanchaj juntúul u hijo ku k'aaba'tik Tubal-caín, leti'e' ku beetik ka'ach u jejeláasil nu'ukulilo'ob meyaj de cobre yéetel de fierro. Tubal-caíne' yanchaj xan juntúul u kiik* ku k'aaba'tik Naamá. **23** Lamek túune' tu ya'alaj ti' Adá yéetel Zilá le t'aano'oba':

«In watane'ex, u'uye'ex in t'aan.
Jach u'uye'ex le ba'ax ken in wa'ala':
ts'o'ok in kíimsik juntúul máak tumen tu beetajten loob.
24 Tin kíimsaj le táankelma' tumen tu jats'en.
Wa 7 u téenel kun vengarbil Caíne',[a]
Lameke' 77 u téenel».

25 Adáne' ka'a anchaj ba'al u yil yéetel u yatane' ka yanchaj juntúul u hijo. Ti' le chan xi'ipalo' Evae' tu ts'áaj u k'aaba't Set,*[b] tumen tu ya'alaj: «Diose' ts'o'ok u ts'áaikten uláak' in hijo utia'al u jeelintik Abel, le máax kíimsa'ab tumen Caíno'».[c] **26** Ka máan k'iine' síij juntúul u hijo Set, ka tu ts'áaj u k'aaba't Enós.[d] Te' k'iino'ob je'elo' le máako'obo' káaj u ya'aliko'ob u k'aaba' Jéeoba.

4:22 * Ma' ojéela'an máax u maas nojchili', Naamá wa Tubal-caín.
4:25 * U k'áat u ya'al «Yéeya'an; Ts'a'an; Colocarta'an».

CAP 4

a Gé 4:15

b Gé 5:3 1Cr 1:1

c Gé 4:8 Mt 23:35 Heb 11:4

d Gé 5:6 Lu 3:23, 38

Columna 2

CAP 5

a Gé 1:26 Snt 3:9

b Gé 1:27 Mr 10:6

c Gé 2:23 Isa 45:12 Mt 19:4

d Gé 4:25

e Gé 2:17 Gé 3:19 Ro 6:23 1Co 15:22

f Gé 4:26 Lu 3:23, 38

g Lu 3:23, 37

5 Lela' u tsikbalil u kuxtal Adán. Le k'iin ka tu beetaj Adáne', Diose' tu beetaj chíika'an ti' leti'.[a] **2** Leti'e' tu beetaj xiib yéetel ko'olel.[b] Te' k'iin ka beeta'abo'ob tumen Dioso'[c] bendecirta'abo'ob ka ts'a'ab u k'aaba'to'ob Máak.*

3 Adáne' 130 años yaanti' ka síij juntúul u hijo chíika'an ti' leti', ka tu ts'áaj u k'aaba't Set.[d] **4** Ka ts'o'ok u síijil Sete', Adáne' kuxlaj uláak' 800 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob. **5** Tuláakal túun u k'iinilo'ob u kuxtal Adáne' tu chukaj 930 años. Lela' leti'e buka'aj años yaanti' ka kíimo'.[e]

6 Sete' 105 años yaanti' ka síij Enós,[f] u hijo. **7** Ka ts'o'ok u síijil Enóse', Sete' kuxlaj uláak' 807 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob. **8** Tuláakal túun u k'iinilo'ob u kuxtal Sete' tu chukaj 912 años. Lela' leti'e buka'aj años yaanti' ka kíimo'.

9 Enóse' 90 años yaanti' ka síij Kenán, u hijo. **10** Ka ts'o'ok u síijil Kenáne', Enóse' kuxlaj uláak' 815 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob. **11** Tuláakal túun u k'iinilo'ob u kuxtal Enóse' tu chukaj 905 años. Lela' leti'e buka'aj años yaanti' ka kíimo'.

12 Kenáne' 70 años yaanti' ka síij Malalel,[g] u hijo. **13** Ka ts'o'ok u síijil Malalele', Kenáne' kuxlaj uláak' 840 años. Yanchaj xan uláak'

5:2 * Wa «Adán; Wíinik».

u hijo'ob yéetel u hija'ob. **14** Tuláakal túun u k'iinilo'ob u kuxtal Kenáne' tu chukaj 910 años. Lela' leti'e buka'aj años yaanti' ka kíimo'.

15 Malalele' 65 años yaanti' ka síij Jared,[a] u hijo. **16** Ka ts'o'ok u síijil Jarede', Malalele' kuxlaj uláak' 830 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob. **17** Tuláakal túun u k'iinilo'ob u kuxtal Malalele' tu chukaj 895 años. Lela' leti'e buka'aj años yaanti' ka kíimo'.

18 Jarede' 162 años yaanti' ka síij Enok,[b] u hijo. **19** Ka ts'o'ok u síijil Enoke', Jarede' kuxlaj uláak' 800 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob. **20** Tuláakal túun u k'iinilo'ob u kuxtal Jarede' tu chukaj 962 años. Lela' leti'e buka'aj años yaanti' ka kíimo'.

21 Enoke' 65 años yaanti' ka síij Matusalén,[c] u hijo. **22** Ka ts'o'ok u síijil Matusaléne', Enoke' kuxlaj uláak' 300 años. Leti'e' mantats' tu beetaj ba'ax uts tu t'aan le u jaajil Dioso'.* Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob. **23** Tuláakal túun u k'iinilo'ob u kuxtal Enoke' tu chukaj 365 años. **24** Enoke' mantats' tu beetaj ba'ax uts tu t'aan le u jaajil Dioso'.[d] Chéen ba'ale' junp'éel k'iine' ma' suunaj ilbili', tumen ch'a'ab u kuxtal tumen Dios.[e]

25 Matusaléne' 187 años yaanti' ka síij Lamek,[f] u hijo.

5:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le Dioso'».

CAP 5

a Lu 3:23, 37

b Jud 14

c Lu 3:23, 37

d Gé 6:9
Dt 8:6
Dt 13:4
3Jn 4
Jud 14, 15

e Jn 3:13
Heb 11:5

f Lu 3:23, 36

Columna 2

a Gé 7:1
Eze 14:14
Mt 24:37
Heb 11:7
1Pe 3:20
2Pe 2:5

b Gé 3:17

c Gé 10:21
Gé 11:10
Lu 3:23, 36

d Gé 6:10
Gé 10:6

e Gé 10:2

CAP 6

f Job 1:6
Job 38:7
2Pe 2:4
Jud 6

g Gé 7:4
1Pe 3:20

26 Ka ts'o'ok u síijil Lameke', Matusaléne' kuxlaj uláak' 782 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob. **27** Tuláakal túun u k'iinilo'ob u kuxtal Matusaléne' tu chukaj 969 años. Lela' leti'e buka'aj años yaanti' ka kíimo'.

28 Lameke' 182 años yaanti' ka síij juntúul u hijo. **29** Tu ts'áaj u k'aaba't Noé,*[a] tumen tu ya'alaj: «Leti'e' yaan u líi'sik k-óol, tumen yaan u beetik k-je'elel ti' le yaayaj meyaj k-sen beetik yo'olal le lu'um maldecirta'an tumen Jéeobao'».[b] **30** Ka ts'o'ok u síijil Noée', Lameke' kuxlaj uláak' 595 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob. **31** Tuláakal túun u k'iinilo'ob u kuxtal Lameke' tu chukaj 777 años. Lela' leti'e buka'aj años yaanti' ka kíimo'.

32 Noée' 500 años yaanti' ka káaj u yantal u paalal. U k'aaba'obe' Sem,[c] Cam[d] yéetel Jafet.[e]

6 Le ka káaj u ya'abtal máako'ob way yóok'ol kaab yéetel le ka yanchaj u hija'obe', **2** le ángelo'obo'*[f] tu yilo'obe' jach ki'ichpantak le x-ch'úupalalo'obo'. Leti'ob túune' éemo'ob way lu'ume' ka kajlajo'ob yéetel le jaytúul utschaj tu yicho'obo'. **3** Jéeoba túune' tu ya'alaj: «Ma' mantats' chéen ken in wil ba'ax ku beetik máaki',[g]

5:29 *Ma' xaane' u k'áat u ya'al «Je'elel; Líi'saj óol». **6:2** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Dios».

tumen leti'e' chéen k'eban wíinik.* Le o'olal chéen 120 años kun kuxtal».[a]

4 Le ka tu ya'alaj Dios lela', yaan ka'ach gigante'ob* way lu'ume'. Te' k'iino'ob je'elo' le ángelo'obo' yanchaj ba'al u yilo'ob yéetel le ko'olelo'obo' ka yanchaj u paalalo'ob. U paalalo'obe' jach yaan ka'ach u muuk'o'ob yéetel jach k'aj óolta'abo'ob.

5 Jéeoba túune' tu yile' ts'o'ok u jach ya'abtal u beeta'al ba'alo'ob k'aastak way yóok'ol kaab tumen wíinike'. Tu yilaj xane' mantats' chéen ba'alo'ob k'aastak yaan tu puksi'ik'alo'ob.[b] **6** Yo'olal lelo' Jéeobae' yaachaj u yóol* úuchik u beetik máak way yóok'ol kaabe' yéetel jach tristechaji.[c] **7** Le beetik Jéeobae' tu ya'alaj: «Nika'aj in xu'uls ti' le máako'ob in beetmaj te' lu'umo', pa'te' yéetel le ba'alche'ob ku yalak'ta'alo'obo', le ba'alche'ob ku jíiltikuba'obo', yéetel le ba'alche'ob ku xik'nalo'obo',* tumen yaj tin wóol úuchik in beetko'ob». **8** Chéen ba'ale' Noée' lúub utsil ti' Jéeoba.

9 Lela' u tsikbalil u kuxtal Noé.

6:3 * Wa «ku beetik chéen le ba'ax ku ts'íiboltik u k'eban wíinklilo'». **6:4** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «nefilimo'ob». Ma' xaane' u k'áat u ya'ale' «Le Máaxo'ob ku Lúu'sko'ob Máako'». Ilawil «Nefilim», página 2573. **6:6** * Wa «arrepentirnaji». **6:7** * Le t'aana' ich hebreoe' ma' xaane' táan u t'aan ti' ch'íich'o'ob yéetel ti' uláak' ba'alo'ob ku xik'nalo'ob je'ex le insecto'obo'.

CAP 6

a 2Pe 3:9

b Gé 8:21 Jer 17:9 Mt 15:19

c Sl 78:40, 41

Columna 2

a Gé 7:1 Eze 14:14 Heb 11:7

b 2Pe 2:5

c Gé 5:32

d Ap 11:18

e Mt 24:37-39 2Pe 2:5

f Gé 7:4

g Heb 11:7

h Gé 14:10 Éx 2:3

Noée' juntúul utsul máak.[a] Leti'e' tu beetaj ba'ax ma'alob,* ma' je'ex le máako'ob kuxlajo'ob tu k'iinilo'. Ts'o'ole' mantats' tu beetaj ba'ax uts tu t'aan le u jaajil Dioso'.[b] **10** Ka máan tiempoe' Noée' yanchaj óoxtúul u hijo'ob: Sem, Cam yéetel Jafet.[c] **11** Te' k'iino'ob je'elo' le máako'obo' táan ka'ach u beetko'ob ba'alo'ob k'aastak tu táan le u jaajil Dioso'. Le lu'um túuno' chu'up yéetel ba'alo'ob k'aastak. **12** Dios túune' paakatnaj way lu'ume' ka tu yile' ts'o'ok u jach k'astal,[d] tu yile' tuláakal máake' ts'o'ok u jach k'askúuntik u kuxtal.[e]

13 Ka ts'o'oke' Diose' tu ya'alaj ti' Noé: «Ts'o'ok in ch'a'tuklik in xu'ulsik ti' tuláakal máak, tumen tu culpa'obe' le lu'umo' chuup yéetel ba'alo'ob k'aastak, le o'olal yaan in xu'ulsko'ob yéetel yaan in k'askúuntik le lu'umo'.[f] **14** Beet junp'éel arca* yéetel che'ob yaan u yiitso'ob.[g] Yaan a beetik cuarto'ob ichil le arcao'. Ts'o'ole' ichil yéetel paachile' yaan a ts'áaik chapopotei'.#[h] **15** Bey ken a beetila': u chowakile' 133 metros y medio,* u kóochile' 22 metros y medio,# yéetel u ka'anlile' 13 metros y medio.△

6:9 * Wa «ma' yanchaj u culpai'». **6:14** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel caja»; junp'éel nuxi' barco. # Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chapapote». **6:15** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «300 codos». Ilawil «Codo», página 2559. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 codos». △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «30 codos».

16 Yaan xan a ts'áaik u ventanail utia'al ka okok le sáasilo'.* Lela' 44 centímetros y medio# u ka'anlil desde tu techoil le arcao'. Óoxp'éel piso kun antalti' yéetel ti' junp'éel tséel ken a ts'áa u joonajil.[a]

17 Tene' yaan in beetik u búulul[b] le lu'um utia'al ka in xu'uls ti' tuláakal ba'al ku ch'a'ik u yiik'o'. Tuláakal ba'al yaan te' lu'umo' yaan u kíimil.[c] **18** Tene' kin beetik junp'éel pacto* ta wéetel, teech túune' k'a'abéet a wokol ichil le arcao' bey xan a hijo'ob, a watan yéetel a wilibo'ob.[d] **19** Ichil le arcao' k'a'abéet xan a woksik ka'atúul ti' tuláakal u clasesil ba'alche'ob yano',[e] juntúul u xiibil yéetel juntúul u x-ch'uupil[f] utia'al ma' u kíimlo'ob. **20** Ti' le u clasesil ba'alche'ob ku xik'nalo'obo',* ti' le u clasesil ba'alche'ob ku yalak'ta'alo'obo', yéetel ti' le u clasesil ba'alche'ob ku jíiltikuba'obo' yaan a woksik ka'atúul ti' leti'ob utia'al ma' u kíimlo'ob.[g] **21** Teech xane' k'a'abéet a juntartik yéetel a woksik te' arcao' jejeláas ba'alo'ob utia'al a jaante[h] bey xan utia'al u jaant le ba'alche'obo'».

22 Noé túune' tu beetaj tuláakal le ba'ax a'ala'abti' tumen Dioso'. Tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'ala'alti'o'.[a]

7 Ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Noé: «Ooken te' arcao', teech yéetel le máaxo'ob yano'ob ta wotocho', tumen ti' tuláakal le máako'ob kuxa'ano'ob bejla'o' teech beetik ba'ax ma'alob tin táan.[b] **2** Ti' cada clase ba'alche' limpio tin táane' unaj a woksik siete u túulali',*[c] u xiibil bey xan u x-ch'uupil. Yéetel ti' cada clase ba'alche' ma' limpio tin táane' chéen ka'atúul unaj a woksiki', u xiibil yéetel u x-ch'uupil. **3** Ti' cada clase ba'alche' ku xik'nal xane' unaj a woksik siete u túulali',* u xiibil yéetel u x-ch'uupil, utia'al ma' u sa'atal le clase ba'alche' te' lu'umo'.[d] **4** Tumen kéen máanak siete díase' yaan in beetik u k'áaxal ja'[e] durante 40 días, bul k'iin yéetel bul áak'ab,[f] yéetel yaan in xu'ulsik ti' tuláakal ba'al kuxa'an in beetmaj te' lu'umo'».[g] **5** Noé túune' tu beetaj tuláakal le ba'ax a'ala'abti' tumen Jéeobao'.

6 Noée' 600 años yaanti' le ka taal le búulkabal way yóok'ol kaabo'.[h] **7** Noé túune' ook te' arca yéetel u hijo'ob, u yatan bey xan u yilibo'ob antes u káajal le búulkabalo'.[i] **8** Ti' cada cla-

CAP 6

a Gé 7:16

b Gé 1:7 Gé 7:6, 11

c Gé 7:21 Sl 104:29 Mt 24:39 2Pe 2:5

d Gé 7:13

e Gé 8:17

f Gé 7:2

g Gé 7:14, 15

h Gé 1:29, 30

Columna 2

a Éx 40:16 Heb 11:7

CAP 7

b Gé 6:9 Heb 10:38 Heb 11:7 1Pe 3:12 2Pe 2:5, 9

c Gé 8:20

d Gé 7:23 Gé 8:19

e Gé 2:5

f Gé 7:11, 12

g Gé 6:7, 17

h Gé 8:13

i Lu 17:27 Heb 11:7

6:16 * Ich hebreoe' ku ya'ala'alti' *tsóhar*. Lela' ku tukla'al xane' junp'éel techo de óoli' medio metro u decliveil, ma' junp'éel jool wa ventana utia'al u yokol sáasili'. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo». **6:18** * Wa «acuerdo». **6:20** * Le t'aana' ich hebreoe' ma' xaane' táan u t'aan ti' ch'íich'o'ob yéetel ti' uláak' ba'alo'ob ku xik'nalo'ob je'ex le insecto'obo'.

7:2 * Uláak' bix u traducirta'ale' «siete pares ti' cada ba'alche' limpio tu táan Dios». **7:3** * Uláak' bix u traducirta'ale' «siete pares ti' cada ba'alche' ku xik'nal».

se ba'alche' limpio tu táan Dios bey xan le ma' limpioo', le ba'alche'ob ku xik'nalo'obo' bey xan le ku jíiltikuba'obo',[a] **9** a ka'aka'atúulil úuchik u yookslo'ob ichil le arca yéetel Noéo', u xiibil yéetel u x-ch'uupil, jach je'ex úuchik u ya'alik Dios ti' Noéo'. **10** Ka máan siete días túune' káaj le búulkabalo'.

11 Le yaan 600 años ti' Noéo', ti' le día 17 ti' le ka'ap'éel meso',* chéen ka je'epaj u joonajilo'ob le ka'ano' ka káaj u k'áaxal le ya'abkach ja' yaan te'elo'.[b] **12** Le ja' túuno' k'áax durante 40 días, bul k'iin yéetel bul áak'ab. **13** Te' k'iin je'elo' Noée' ook te' arca junmúuch' yéetel u hijo'obo', u k'aaba'obe' Sem, Cam yéetel Jafet.[c] Ook xan u yatan yéetel u yóoxtúul yilibo'ob.[d] **14** Leti'obe' ooko'ob yéetel u clasesil u ba'alche'ilo'ob k'áax, u clasesil ba'alche'ob ku yalak'ta'alo'ob, u clasesil ba'alche'ob ku jíiltikuba'ob, u clasesil ba'alche'ob ku xik'nalo'ob,* jejeláas ch'íich'o'ob yéetel je'el ba'alak kuxa'an yaan u xiik'e'. **15** Tuláakal túun ba'ax ku ch'a'ik u yiik'e' ooko'ob a ka'aka'atúulil ichil le arca yéetel Noéo'. **16** Bey túun úuchik u yokol tuláakal le ba'alche'ob ichil le arcao', u xiibilo'ob yéetel u x-ch'uupilo'ob, jach je'ex tu ya'alil Dios ti' Noée'. Ka ts'o'oke' Jéeobae' tu k'alaj u joonajil le arcao'.

17 Seguernaj u k'áaxal le ja' durante 40 díaso' ka ka'anchaj le ja'o' ka tu ch'úuyaj le arcao', lela' jo'op' túun u máan yóok'ol le ja'o'. **18** Le lu'umo' jach búuli yéetel jach ka'anchaj u ja'il. Chéen ba'ale' le arcao' ti' ku máan yóok'ol le ja'o'. **19** Táaj ka'anchaj le ja'o', hasta tu pixaj tuláakal le montaña'ob maas ka'analtak yano'ob te' lu'uma'.[a] **20** Le ja'o' kex seis metros y medio* píitmáan ti' u ka'anlil le montaña'obo'.

21 Bey túun kíimik tuláakal ba'al kuxa'an te' lu'umo':[b] le ba'alche'ob ku xik'nalo'obo',* le ba'alche'ob ku yalak'ta'alo'obo', u ba'alche'ilo'ob k'áax, tuláakal u jejeláasil ba'al kuxa'an, bey xan tuláakal máak.[c] **22** Tuláakal ba'ax ku ch'a'ik u yiik' ku máan yóok'ol tikin lu'ume' kíimi.[d] **23** Dios túune' tu xu'ulsaj ti' tuláakal ba'al kuxa'an yóok'ol le lu'umo', tu xu'ulsaj ti' máak, ti' ba'alche', ti' le ba'alche'ob ku jíiltikuba'obo' bey xan ti' le ku xik'nalo'obo'.* Láaj xu'ulsa'abo'ob,[e] chéen Noé, u láak'tsilo'ob bey xan le ba'alche'ob yano'ob te' arca ma' kíimo'obo'.[f] **24** Le lu'um túuno' xáanchaj 150 días láayli' ka'anal u ja'ile'.[g]

CAP 7

a Gé 6:19, 20

b Gé 1:7
Gé 8:2

c Gé 9:18
1Cr 1:4

d Gé 6:18
1Pe 3:20
2Pe 2:5

Columna 2

a 2Pe 3:5, 6

b Gé 6:7, 17

c Lu 17:27

d Gé 2:7
Gé 7:15
Ec 3:19
Isa 42:5

e Gé 6:7
2Pe 3:5, 6

f Mt 24:37-39
1Pe 3:20
2Pe 2:5, 9

g Gé 8:3

7:11 *Le u ka'ap'éel mes ku ya'ala'alo' ku abarcartik óoli' táanchumuk ti' u mesil octubre tak u táanchumukil noviembre. Ilawil página 2692. **7:14, 21, 23** *Le t'aana' ich hebreoe' ma' xaane' táan u t'aan ti' ch'íich'o'ob yéetel ti' uláak' ba'alo'ob ku xik'nalo'ob je'ex le insecto'obo'.

7:20 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «15 codos».

CAP 8

8 Chéen ba'ale' Diose' ma' tu tu'ubsaj* Noéi', mix u ba'alche'ilo'ob k'áax, mix le ba'alche'ob ku yalak'ta'alo'ob tia'ano'ob tu yéetel te' arcao'.[a] Dios túune' tu beetaj u taal junp'éel iik' yóok'ol le ja'o' ka túun káaj u yéemel. **2** Tuláakal le ja' yaan te' ka'ano' xu'ul* u tuul yéetel u joonajilo'ob le ka'ano' k'áalo'ob, ka túun xu'ul u k'áaxal le ja'o'.[b] **3** Bey túun káajik u yéemel jujunp'íitil le ja' yaan yóok'ol le lu'umo'. Ka ts'o'ok u máan 150 díase' le ja'o' ts'o'ok ka'ach u káajal u yéemel. **4** Ti' le día 17 ti' le mes sieteo',* le arcao' ets'laj yóok'ol u montañailo'ob Ararat. **5** Le ja' túuno' seguernaj u yéemel tak te' mes diezo'.* Tu yáax díail le mes diezo', káaj u chíikpajal u punta le montaña'obo'.[c]

6 Le ka ts'o'ok u máan 40 díase', Noée' tu je'ek'abtaj le ventana[d] tu beetaj te' arcao', **7** ka túun tu cha'aj juntúul cuervo,* le cuervoa' ku bin yéetel ku suut ka'ach te' arcao' hasta ka tij le lu'umo'.

8 Ka ts'o'oke' tu túuxtaj juntúul paloma utia'al u yilik wa ts'o'ok u chan éemel le ja'o'. **9** Le paloma túuno' ma' tu kaxtaj tu'ux u t'úuchli' tumen láayli' buulul le lu'umo',[a] le beetke' suunaj tu yiknal Noé. Leti' túune' tu tich'aj u k'abe' ka tu yoksaj te' arcao'. **10** Tu páa'taj u máan uláak' siete díase' ka tu ka'a túuxtaj le ka puluma'o'. **11** ¡Noée' tu yile' le ka suunaj le paloma tu yée'same'entalo' yaan junp'éel u le' olivo tu koj jach táant u t'okike'! Bey tu yojéeltilak ts'o'ok u yéemel le ja'o'.[b] **12** Tu páa'taj túun uláak' siete díase' ka tu ka'a túuxtaj le palomao', chéen ba'ale' ma' ka'a suunaj tu yiknali'.

13 Le yaan túun 601 años[c] ti' Noéo', tu yáax díail le yáax meso',* sa'ap' le ja'o'. Noé túune' tu je'ek'abtaj le jool yaan tu techoil le arcao' ka tu yile' ts'o'ok u tijil le lu'umo'. **14** Ti' le día 27 ti' le ka'ap'éel meso',* ts'oka'anili' u jach tijil le lu'um tubeelo'.

15 Dios túune' tu ya'alaj ti' Noé: **16** «Jóok'kech ti' le arcao', teech, a watan, a hijo'ob bey xan a wilibo'ob.[d] **17** Jóo's xan tuláakal le u clasesil ba'alche'ob ku ch'a'ik u yiik'o'obo',[e] tuláakal ba'alche' ku xik'nal, le jejeláas ba'alche'obo' bey xan le ba'alche'ob ku jíiltikuba'obo'. Utia'al beyo' ka yanak u mejnilo'ob, ka ya'ab-

Columna 2

a Gé 6:19, 20 Heb 11:7

b Gé 7:11, 12

c Gé 7:20

d Gé 6:16

a Gé 7:19

b Gé 7:20 Gé 8:3

c Gé 7:6, 11

d Gé 7:7 1Pe 3:20 2Pe 2:5

e Gé 6:19, 20 Gé 7:14, 15

8:1 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu k'a'ajsaj». **8:2** * Wa «beeta'ab u xu'ulul». **8:4** * Le mes siete ku ya'ala'alo' ku abarcartik óoli' táanchumuk ti' u mesil marzo tak u táanchumukil abril. Ilawil página 2692. **8:5** * Le mes diez ku ya'ala'alo' ku abarcartik óoli' táanchumuk ti' u mesil junio tak u táanchumukil julio. Ilawil página 2692. **8:7** * Le ch'íich'a' chíika'an ti' k'a'aw, chéen ba'ale' maas nojoch.

8:13 * Le yáax mes ku ya'ala'alo' ku abarcartik óoli' táanchumuk ti' u mesil septiembre tak u táanchumukil octubre. Ilawil página 2692. **8:14** * Le u ka'ap'éel mes ku ya'ala'alo' ku abarcartik óoli' táanchumuk ti' u mesil octubre tak u táanchumukil noviembre. Ilawil página 2692.

chajko'ob, yéetel ka k'i'itpajko'ob te' lu'uma'».[a]

18 Noé túune' jóok' yéetel u hijo'ob,[b] u yatan bey xan yéetel u yilibo'ob. **19** Tuláakal ba'al kuxa'an, tuláakal ba'alche' ku jíiltikuba, tuláakal ba'alche' ku xik'nal bey xan tuláakal ba'alche' ku máan lu'ume', jóok'o'ob ti' le arca según u clase'obo'.[c] **20** Noé túune' tu beetaj junp'éel altar*[d] utia'al Jéeoba, yéetel tu ch'a'aj jujuntúul ti' tuláakal le ba'alche'ob limpiotak tu táan Dioso' bey xan jujuntúul ti' tuláakal le ba'alche'ob ku xik'nalo'ob limpiotak tu táan Dioso'[e] ka tu k'ubaj tóokbil ofrenda'ob yóok'ol le altaro'.[f] **21** Jéeoba túune' jach ki'ibok tu yu'ubil le ba'ax k'u'ubti'o'. Le o'olal Jéeobae' tu ya'alaj: «Mix bik'in ken in ka'a maldecirt le lu'um[g] tu culpa wíiniko', tumen desde tu táankelmile' chéen ba'alo'ob k'aastak yaan tu puksi'ik'al.[h] Ts'o'ole' mix bik'in xan ken in xu'uls ti' tuláakal ba'al kuxa'an je'el bix ts'o'ok in beetko'.[i] **22** Desde bejla'e' ma' kun xu'ulul u pa'ak'al le lu'umo' mix kun xu'ulul u cosecharta'al u yich, u ke'eltal bey xan u yooxoltal, u beetik yáaxk'iin bey xan ke'elil. Desde bejla'a xane' ma' kun xu'ulul u yantal día mix áak'ab».[j]

9 Dios túune' tu bendecirtaj Noé yéetel u hijo'obe', ka tu ya'alajti'ob: «Yanchajak a paalale'ex, ya'abchajke'ex yéetel chupe'ex le lu'uma'.[a] **2** Ts'o'ole' ka seguernak u ch'a'abalte'ex saajkil tumen tuláakal ba'ax ku ch'a'ik u yiik' te' yóok'ol kaabo', tumen tuláakal ba'al ku xik'nal, tumen tuláakal ba'al ku péek yóo' lu'um bey xan tumen tuláakal le kayo'ob yano'ob te' k'áa'náabo'. Táan in k'ubko'ob ti' te'ex utia'al ka yanako'ob yáanal a páajtalile'ex.*[b] **3** Tuláakal ba'alche' kuxa'an te' yóok'ol kaabo' je'el u páajtal a jaantike'exe',[c] kin ts'áaiko'ob ti' te'ex je'el bix tin ts'áajilakte'ex le xíiwo'ob yéetel le che'ob utia'al a jaante'exo'.[d] **4** Chéen ba'ale' bak' láayli' yaan u k'i'ik'ele'[e] ma' unaj a jaantike'exi',[f] tumen le k'i'ik'o' u k'áat u ya'al kuxtal. **5** Ts'o'ole' yaan in k'áatik cuenta tu yo'olal u kuxtalo'ob. Ti' tuláakal ba'al kuxa'ane' yaan in k'áatik cuenta. Yéetel ti' cada máake' yaan in k'áatik cuenta yo'olal u kuxtal u yéet máakil.[g] **6** Je'el máaxak ka u kíims juntúul máake' yaan xan u kíimsa'al tumen uláak' máak,[h] tumen Diose' tu beetaj máak je'el bix leti'e'.[i] **7** Te'ex túune' yanchajak a paalale'ex, ya'abchajke'ex yéetel k'i'itpajke'ex te' lu'umo'».[j]

8 Dios túune' tu ya'alaj ti' Noé bey xan ti' u hijo'ob: **9** «Beoraa' táan in beetik junp'éel pacto ta wéetele'ex,[k] yéetel le a paalale'ex kun antalo' **10** bey xan yéetel tuláakal ba'al kuxa'an tia'an

CAP 8

a Gé 1:22

b Gé 6:10

c Gé 7:13, 14

d Gé 12:7

e Gé 7:2
Le 20:25

f Dt 27:6

g Gé 3:17
Gé 5:29

h Gé 6:5
Ec 7:20
Mt 15:19

i Gé 6:7, 17
Gé 9:11
Isa 54:9

j Gé 1:14
Sl 74:17
Ec 1:4

Columna 2

CAP 9

a Gé 1:28

b Gé 1:26
Snt 3:7

c 1Ti 4:3

d Gé 1:29

e Le 17:11, 14

f Le 3:17
Le 7:26
Le 17:10, 13
Dt 12:16, 23

Hch 15:20, 29
Hch 21:25

g Gé 4:8, 10
Éx 21:12

h Éx 20:13
Nú 35:30
Mt 26:52

i Gé 1:27

j Gé 1:28
Gé 10:32

k Gé 9:15
Isa 54:9

8:20 * Ilawil página 2554.

9:2 * Wa «yáanal a autoridade'ex».

ta wéetele'exo': le ch'íich'o'obo', le ba'alche'obo' yéetel tuláakal u ba'alche'ilo'ob lu'um. Le pactoa' táan in beetik yéetel tuláakal le jóok'o'ob te' arcao' bey xan yéetel tuláakal ba'al kuxa'an way lu'ume'.[a] **11** Jach tu jaajile' lela' leti'e pacto kin beetik ta wéetele'exa': mix bik'in ken in ka'a xu'uls ti' tuláakal ba'al kuxa'an yéetel junp'éel búulkabal, mix bik'in xan ken in ka'a taas junp'éel búulkabal utia'al in k'askúuntik le lu'umo'».[b]

12 Diose' tu ya'alaj xan: «Lela' u señalil le pacto táan in beetik ta wéetele'ex, yéetel tuláakal ba'al kuxa'an yaan ta wéetele'exo' bey xan yéetel tuláakal le generacióno'ob kun antalo'obo'. **13** Kin ts'áaik le arco iris te' múuyalo', lela' junp'éel señal kun e'esik le pacto kin beetik yéetel le lu'umo'. **14** Le kéen yanak múuyalo'ob yóo' lu'ume' yaan u chíikpajal le arco iriso'. **15** Yaan u k'a'ajalten le pacto tin beetaj ta wéetele'exo' bey xan yéetel tuláakal u clasesil ba'al kuxa'an. Mix bik'in ken in ka'a xu'uls tuláakal ba'al kuxa'an yéetel junp'éel búulkabal.[c] **16** Le arco irisa' yaan u chíikpajal te' múuyalo'obo'. Teen túune' yaan in wilik yéetel yaan u k'a'ajalten le pacto tin beetaj utia'al mantats' yéetel tuláakal u clasesil ba'al kuxa'an way lu'ume'».

17 Diose' tu ka'a a'alaj ti' Noé: «Lela' leti'e u señalil le pacto kin beetik yéetel tuláakal ba'al kuxa'an way lu'ume'».[a]

CAP 9

a Gé 8:17

b Gé 8:21

c Gé 8:21

Columna 2

a Gé 9:12, 13

b Gé 5:32
Gé 7:7
Gé 10:1

c Gé 10:6

d Gé 10:32

e Dt 7:1

f Jos 17:13

18 U hijo'ob Noé jóok'o'ob te' arcao' leti'e je'elo'oba': Sem, Cam yéetel Jafet.[b] Ka máan tiempoe' Came' yanchaj juntúul u hijo ku k'aaba'tik Canaán.[c] **19** Ti' u óoxtúul hijo'ob Noée' ti' taal tuláakal u kajnáalilo'ob le lu'uma', ka túun k'i'itpajo'ob tuláakal tu'ux.[d]

20 Noé túune' jo'op' u meyajtik le lu'umo' ka tu pak'aj uva'ob ti' junp'éel terreno. **21** Juntéenjeake' tu yuk'aj vinoe' ka káalchaji, ka tu pitaj u nook' le tia'an ichil u yotocho'. **22** Cam, u papá Canaáne', tu yilaj mina'an u nook' u papáe' ka bin u ya'al ti' u ka'atúul suku'uno'ob tia'ano'ob táankabo'. **23** Sem yéetel Jafet túune' tu ch'a'ajo'ob junp'éel nook', tu ts'áajo'ob tu hombro'obe' ka ooko'ob kukulpaachil tu'ux yaan u papá'obo' ka tu jayo'ob tu yóok'ol. Bey úuchik u pixik u papá'obo', chéen ba'ale' leti'obe' u sutmaj u yicho'ob táanxel tu'ux utia'al ma' u paktik u papá'ob x-ma' nook'ilo'.

24 Le ka jóom u yóol Noé yéetel ka tu yojéeltaj ba'ax ts'o'ok u beetik u maas chichnil ti' u hijo'obe', **25** tu ya'alaj:

> «Kin maldecirtik Canaán.[e]
> Leti'e' yaan u suut esclavoil* utia'al u suku'uno'ob».[f]

9:25 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u esclavo le uláak' esclavo'obo'».

26 Noée' tu ya'alaj xan:
«Alabarta'ak Jéeoba, u Dios Sem,
yéetel Canaáne' ka k'uchuk u beetuba u esclavo Sem.[a]
27 Ka ts'a'abak ya'ab lu'um ti' Jafet tumen Dios,
yéetel ka utsul k'a'amak tu yotoch Sem.
Canaáne' ka k'uchuk xan u beetuba u esclavo Jafet».

28 Le ka ts'o'ok le Búulkabalo' Noée' kuxlaj uláak' 350 años.[b] **29** Tuláakal túun u k'iiniloʼob u kuxtal Noée' tu chukaj 950 años. Lela' leti'e buka'aj años yaanti' ka kíimo'.

10 Lela' u tsikbalil u kuxtal Sem,[c] Cam yéetel Jafet, u hijo'ob Noé.

Leti'obe' yanchaj u paalaloʼob ka ts'o'ok le Búulkabalo'.[d] **2** U hijo'ob Jafete' leti'e je'eloʼoba': Gómer,[e] Magog,[f] Maday, Javán, Tubal,[g] Mesek[h] yéetel Tirás.[i]

3 U hijo'ob Gómere' leti'e je'eloʼoba': Askenaz,[j] Rifat yéetel Togarmá.[k]

4 U hijo'ob Javáne' leti'e je'eloʼoba': Elisá,[l] Tarsis,[m] Kitim[n] yéetel Dodanim.

5 Ti' le máakoʼoba' ti' u taal le máaxoʼob kajlajoʼob te' isla'oboʼ, según le idioma ku t'anko'obo', según ti' ba'ax familia u taaloʼob yéetel según ti' ba'ax naciónil u taaloʼob.

6 U hijo'ob Came' leti'e je'eloʼoba': Cus, Mizraim,[o] Fut[p] yéetel Canaán.[q]

7 U hijo'ob Cuse' leti'e je'eloʼoba': Seeba,[r] Avilá, Sabtá, Raamá[a] yéetel Sabteká.

U hijo'ob Raamáe' leti'e je'eloʼoba': Seba yéetel Dedán.

8 Cuse' u papá Nemrod. Nemrode' leti'e yáax máax yanchaj u páajtalil way lu'ume'. **9** Leti'e' juntúul k'asa'an máak jach yaan u páajtalil, uts tu t'aan u kíimsik ba'alche'ob* yéetel u ts'aamuba tu contra Jéeoba. Le o'olal suuk u ya'ala'al: «Je'ex Nemrod, juntúul k'asa'an máak jach yaan u páajtalil, uts tu t'aan u kíimsik ba'alche'ob yéetel u ts'aamuba tu contra Jéeoba». **10** Le yáax kaajo'ob tu gobernarto' Babel,[b] Erek,[c] Akad yéetel Calné, leloʼoba' tia'anoʼob tu lu'umil Sinare'.[d] **11** Nemrode' luk' tu lu'umil Sinare' ka bin tu lu'umil Asiria,[e] ka tu beetaj u kaajil Nínive,[f] u kaajil Reobot-ir, u kaajil Kála **12** yéetel u kaajil Resen, le yaan chúumuk ti' Nínive yéetel Kálao': lela' leti'e nojoch kaajo'.*

13 Mizraime' u papá Ludim,[g] Anamim, Leabim, Naftuim,[h] **14** Patrusim,[i] Casluim (ti' leti' u taal le filisteoʼobo')[j] yéetel Caftorim.*[k]

15 U yáax hijo Canaáne' Sidón,[l] le ka ts'o'oke' síij

CAP 9
a Jue 1:28
b Gé 7:6

CAP 10
c Lu 3:23, 36
d Gé 9:18, 19
e Eze 38:6
f Eze 38:2
g Isa 66:19 Eze 27:13
h Sl 120:5 Eze 32:26
i 1Cr 1:5-7
j Jer 51:27
k Eze 27:14 Eze 38:6
l Eze 27:7
m Jon 1:3
n Isa 23:1
o Gé 50:11
p Jer 46:9 Na 3:9
q Nú 34:2 1Cr 1:8-10
r Sl 72:10

Columna 2
a Eze 27:22
b Gé 11:9
c Esd 4:9
d Da 1:2
e Miq 5:6
f Jon 3:3 Mt 12:41
g Jer 46:9
h 1Cr 1:11, 12
i Eze 29:14
j Jos 13:2, 3 Jer 47:4
k Dt 2:23
l Jos 13:6 Mr 7:24

10:9 * Wa «uts tu t'aan u kíimsik máakoʼob». **10:12** * Uláak' bix u traducirta'ale' «tuláakloʼobe' ku formarkoʼob junpʼéel nojoch kaaj». **10:14** * Ma' xaane' tuláakal le k'aaba'ob ku chíikpajal te' versículo 13 yéetel 14, tribuʼob yéetel kaajoʼob taaloʼob ti' Mizraim.

Et.[a] **16** Ti' Canaáne' ti' u taal xan le jebuseo'obo',[b] le amorreo'obo',[c] le guirgaseo'obo', **17** le eveo'obo',[d] le arkeo'obo', le sineo'obo', **18** le arvadeo'obo',[e] le zemareo'obo' yéetel le amateo'obo'.[f] Ka ts'o'ok túune' le cananeo'obo' k'i'itpajo'ob tuláakal tu'ux. **19** U lu'um le cananeo'obo' ku káajal desde Sidón yéetel ku ts'o'okol tak Guerar,[g] jun-p'éel kaaj yaan naats' ti' Gaza.[h] U lu'umo'obe' ku k'uchul tak Sodoma, Gomorra,[i] Admá yéetel Zeboyim,[j] naats' ti' Lasa. **20** Tuláakal lelo'oba' u paalalo'ob Cam según le familia tu'ux u taalo'obo', según le idioma ku t'anko'obo', según le tu'ux kaja'ano'obo' yéetel según le nación tu'ux u taalo'obo'.

21 Sem, u yíits'in* Jafete' yanchaj xan u paalal. Éber[k] yéetel tuláakal u paalale' ti' Sem u taalo'ob. **22** U hijo'ob Seme' leti'e je'elo'oba': Elam,[l] Asur,[m] Arpaksad,[n] Lud yéetel Aram.[o]

23 U hijo'ob Arame' leti'e je'elo'oba': Uz, Uul, Guéter yéetel Mas.

24 Arpaksade' u papá Sela,[p] yéetel Selae' u papá Éber.

25 Ébere' yanchaj ka'atúul u hijo'ob. U k'aaba' juntúule' Péleg,*[q] tumen tu k'iinile' le máako'obo' u jatsmuba'ob yéetel k'i'itpaja'ano'ob. U k'aaba' le uláak'o' Joktán.[r]

10:21 * Ma' xaan xane' «u suku'un».
10:25 * U k'áat u ya'al «U Jatsmuba'ob».

CAP 10

a Gé 25:10; Gé 27:46; 1Cr 1:13-16
b Jue 1:21
c Gé 15:16; Dt 3:8
d Jos 11:3
e Eze 27:11
f 1Re 8:65
g Gé 20:1
h Jos 15:20, 47; Hch 8:26
i Gé 13:10; Gé 19:24; Jud 7
j Dt 29:23
k Gé 11:17
l Esd 4:9; Hch 2:8, 9
m Eze 27:23
n Gé 11:10
o 1Cr 1:17
p Gé 11:12; Lu 3:23, 35
q Gé 11:16
r 1Cr 1:19

Columna 2

a 1Cr 1:20-23
b 1Re 9:28; 1Re 10:11
c Gé 10:5
d Gé 9:7; Gé 9:19; Hch 17:26

CAP 11

e Gé 10:9, 10; Da 1:2

26 U hijo'ob Joktáne' leti'e je'elo'oba': Almodad, Sélef, Azarmávet, Jéra,[a] **27** Aadoram, Uzal, Diklá, **28** Obal, Abimael, Seba, **29** Ofir,[b] Avilá yéetel Jobab. Tuláaklo'obe' u hijo'ob Joktán.

30 Le tu'ux kajlajo'obo' ku káajal desde Mesá tak Sefar, te' Lak'in tu'ux yaan le montaña'obo'.

31 Tuláakal lelo'oba' u paalalo'ob Sem según le familia tu'ux u taalo'obo', según le idioma ku t'anko'obo', según le tu'ux kaja'ano'obo' yéetel según le lu'um tu'ux u taalo'obo'.[c]

32 Tuláakal lelo'oba' u familia'ob u paalal Noé según le familia yéetel le lu'um tu'ux u taalo'obo'. Le nacióno'ob formarnajo'ob le ka ts'o'ok le Búulkabalo' ti' u taal ti' le familia'oba'.[d]

11 Te' k'iino'ob ka'acho' chéen junp'éelili' idioma yaan yéetel junp'éelili' bix u yúuchul t'aan ti' tuláakal yóok'ol kaab. **2** Le táan u viajar le máako'ob lak'ino' tu yilo'ob junp'éel táax lu'um tu lu'umil Sinare'[e] ka p'áato'ob kajtali'. **3** Ka túun jo'op' u ya'aliko'ob: «¡Ko'ox beetik ladrillos* yéetel ko'ox hornearko'ob!». Le ladrillos túuno' meyajnajti'ob tu lugar tuunich, yéetel meyajnajti'ob chapopote# utia'al u tak'iko'ob. **4** Ka tu ya'alo'ob xan:

11:3 * Le ladrillosa' bey mejen bloke'. Suuk ka'ach u beeta'al yéetel su'uk xa'ak'ta'an yéetel luuk' wa yéetel k'at. # Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chapapote».

«¡Ko'otene'ex! Ko'ox beetik junp'éel kaaj utia'al k-antali', ko'ox beetik xan junp'éel torre ka k'uchuk tak te' ka'ano' utia'al beyo' ma' u tu'ubsa'al k-k'aaba' yéetel utia'al ma' k-k'i'itpajal way lu'ume'».[a]

5 Jéeoba túune' tu yilaj* le kaaj yéetel le torre ku beetik le máako'obo', **6** ka tu ya'alaj Jéeoba: «¡Ilawile! Le kaaja' junmúuch' yanilo'ob yéetel chéen junp'éelili' idioma yaanti'ob.[b] Le o'olal táan u beetko'ob le meyaja'. Beora túuna' yaan u béeytalo'ob yéetel tuláakal ba'ax ken u ch'a'tukult u beetko'ob. **7** Ko'ox ilik*[c] ba'ax ku beetko'ob yéetel ko'ox xa'ak'besik le idioma yaanti'obo' utia'al ma' u na'atkuba'ob». **8** Jéeoba túune' tu k'i'itbeso'ob ti' tuláakal yóok'ol kaab,[d] leti'ob túune' jujunp'íitil xu'ul u beetko'ob le kaajo'. **9** Le o'olal le kaaja' tu k'aaba'taj Babel,*[e] tumen ti' xa'ak'besa'ab tumen Jéeoba le idioma ku t'a'anal way yóok'ol kaabo'. Jéeoba túune' tu k'i'itbeso'ob ti' tuláakal yóok'ol kaab.

10 Lela' u tsikbalil u kuxtal Sem.[f]

Seme' 100 años yaanti' ka síij Arpaksad,[g] u hijo. Lela' úuch ka'ap'éel años taalak le Búulkabalo'. **11** Ka ts'o'ok u síijil Arpaksade', Seme' kuxlaj uláak' 500 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob.[h]

11:5 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «éem te' kaajo'». **11:7** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ko'ox éemel k-il». **11:9** *U k'áat u ya'al «Xa'ak'besaj».

CAP 11

a Gé 9:1

b Gé 11:1

c Gé 1:26

d Dt 32:8

e Jer 50:1

f Gé 6:10 Lu 3:23, 36

g Gé 10:22 1Cr 1:17

h Gé 10:21

Columna 2

a Gé 10:24 1Cr 1:18 Lu 3:23, 35

b Gé 10:21 1Cr 1:18

c Gé 10:25 1Cr 1:19

d Lu 3:23, 35

e Gé 11:32 Lu 3:23, 34

f Gé 12:7 Gé 15:1, 6 Gé 17:5 Snt 2:23

g Jos 24:2

12 Arpaksade' 35 años yaanti' ka síij Sela,[a] u hijo. **13** Ka ts'o'ok u síijil Selae', Arpaksade' kuxlaj uláak' 403 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob.

14 Selae' 30 años yaanti' ka síij Éber,[b] u hijo. **15** Ka ts'o'ok u síijil Ébere', Selae' kuxlaj uláak' 403 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob.

16 Ébere' 34 años yaanti' ka síij Péleg,[c] u hijo. **17** Ka ts'o'ok u síijil Pélegue', Ébere' kuxlaj uláak' 430 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob.

18 Pélegue' 30 años yaanti' ka síij Rew,[d] u hijo. **19** Ka ts'o'ok u síijil Rewe', Pélegue' kuxlaj uláak' 209 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob.

20 Rewe' 32 años yaanti' ka síij Serug, u hijo. **21** Ka ts'o'ok u síijil Serugue', Rewe' kuxlaj uláak' 207 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob.

22 Serugue' 30 años yaanti' ka síij Nakor, u hijo. **23** Ka ts'o'ok u síijil Nakore', Serugue' kuxlaj uláak' 200 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob.

24 Nakore' 29 años yaanti' ka síij Taré,[e] u hijo. **25** Ka ts'o'ok u síijil Tarée', Nakore' kuxlaj uláak' 119 años. Yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob.

26 Tarée' 70 años yaanti' ka síij Abrán,[f] Nakor[g] yéetel Arán, u hijo'ob.

27 Lela' u tsikbalil u kuxtal Taré.

Tarée' u papá Abrán, Nakor yéetel Arán. Aráne' u papá Lot.[a] **28** Aráne' kíim le todavía kuxa'an u papáo', kíim te' tu'ux síijo', tu kaajil Ur,[b] tu lu'um le caldeo'obo'.[c] **29** Abrán yéetel Nakore' yanchaj u yatano'ob. U k'aaba' u yatan Abráne' Sarai,[d] yéetel u k'aaba' u yatan Nakore' Milká,[e] u hija Arán. U hija'ob Aráne' Milká yéetel Iská. **30** Sarai ka'ache' mina'an u paalal tumen ma' tu páajtal u p'áatal embarazadail.[f]

31 Tarée' luk' tu kaajil Ur, tu lu'um le caldeo'obo', ka jóok' u binbal tu lu'umil Canaán[g] junmúuch' yéetel Abrán, u hijo. Tu yéetele' bin xan u yáabil, u k'aaba'e' Lot,[h] u hijo Arán, bin xan Sarai u yatan Abrán. Ka máan k'iine' k'ucho'ob tu kaajil Arán[i] ka p'áato'ob kajtali'. **32** Tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtal Tarée' tu chukaj 205 años. Lela' leti'e buka'aj años yaanti' ka kíim tu kaajil Aráno'.

12 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Abrán: «Jóok'kech ti' le lu'um tu'ux yanecho' yéetel luk'kech tu yiknal a láak'tsilo'ob utia'al ka xi'ikech te' lu'um ken in we'estecho'.[j] **2** Tene' yaan in beetik u jóok'ol junp'éel nojoch nación ti' teech, yaan in bendecirkech, yaan in beetik a jach k'aj óolta'al, yéetel ta wo'olale' yaan in bendecirtik u maasil máako'ob.[k] **3** Yaan in bendecirtik le máaxo'ob bendecirkecho' yéetel yaan in maldecirtik le máaxo'ob maldecirkecho',[a] ts'o'ole' ta wo'olale' yaan xan in bendecirtik tuláakal le kaajo'ob yano'ob te' lu'umo'».[b]

4 Abrán túune' bin je'el bix a'ala'abikti' tumen Jéeobao', Lot xane' bin tu yéetel. Abráne' 75 años yaanti' ka jóok' tu kaajil Arán.[c] **5** Abráne' jóok' u binbal tak tu lu'umil Canaán[d] junmúuch' yéetel Sarai[e] u yatan, Lot u sobrino,[f] le sirviente'ob yanchajti' le tia'an tu kaajil Aráno' yéetel tuláakal le ba'axo'ob yaanti'o'.[g] Le ka k'ucho'ob tu lu'umil Canaáne', **6** Abráne' bin tak tu kaajil Sikem,[h] naats' te' tu'ux yaan u nukuch che'ilo'ob Moréo'.[i] Te' k'iino'ob je'elo' le cananeo'obo' ti' kaja'ano'ob tu lu'umil Canaáne'. **7** Jéeoba túune' tu chíikbesuba ti' Abráne' ka tu ya'alajti': «Le lu'uma'[j] yaan in ts'áaik ti' a paalal».[k] Le o'olal leti'e' tu beetaj junp'éel altar ti' Jéeoba, le máax tu chíikbesuba ti'o'. **8** Ka máan k'iine' bin te' montaña'ob yaan tu lak'inil u kaajil Betelo'[l] ka tu armartaj junp'éel naj de nook'i'. Betel túune' p'áat chik'in* ti' le najo', yéetel u kaajil Aye'[m] p'áat tu lak'inil. Te'elo' tu beetaj junp'éel altar ti' Jéeobae'[n] ka káaj u alabartik u k'aaba' Jéeoba.[o] **9** Ka ts'o'oke' Abrán yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo' tu ch'a'ajo'ob tuláakal ba'ax yaanti'obe' ka jóok' u binbalo'ob tak tu desiertoil Né-

CAP 11

a Gé 12:4
Gé 19:1
2Pe 2:7

b Gé 15:7
Ne 9:7

c Hch 7:4

d Gé 12:11
Gé 17:15
Gé 20:12, 13
1Pe 3:6

e Gé 22:20
Gé 24:15

f Gé 16:1, 2
Ro 4:19
Heb 11:11

g Gé 10:19

h Gé 11:27, 28

i Gé 12:4
Gé 27:42, 43
Hch 7:2, 4

CAP 12

j Jos 24:3
Hch 7:3, 4

k Gé 13:14, 16
Gé 15:1, 5
Gé 17:5
Gé 22:17, 18
Dt 26:5

Columna 2

a Gé 27:29, 30

b Hch 3:25
Gál 3:8

c Heb 11:8

d Gé 26:3

e Gé 11:29

f Gé 11:31

g Gé 13:5, 6

h Hch 7:15, 16

i Gé 35:4
Dt 11:29, 30

j Gé 13:14, 15
Gé 15:1, 7
Gé 17:1, 8
Dt 34:4

k Gé 3:15
Gé 21:12
Gé 28:13, 14
Ro 9:7
Gál 3:16

l Gé 28:16-19
Gé 31:13

m Gé 13:1, 3
Jos 7:2

n Gé 8:20
Gé 35:2, 3

o Gé 26:25

12:8 * Wa «oeste».

gueb,[a] leti'obe' mantats' táan u bino'ob kajtal yaanal tu'ux.

10 Te' k'iino'ob je'elo' yanchaj junp'éel nojoch wi'ijil tu lu'umil Canaán, le o'olal Abráne' bin kajtal tu lu'umil Egipto junp'éel tiempo,*[b] tumen jach p'áat mina'an ba'al utia'al jaantbil te' tu'ux yaan ka'acho'.[c] **11** Le jach ta'aytak u yokol tu lu'umil Egiptoo' leti'e' tu ya'alaj ti' Sarai, u yatan: «Yaan junp'éel ba'al taak in k'áatiktech ka a beete, beet uts a wu'uyiken. Tene' in wojle' jach ki'ichpanech.[d] **12** Le kéen ila'akech tumen le egipcio'obo' jach seguro yaan u ya'aliko'ob: ‹Le ko'olela' u yatan›. Yaan túun u kíimskeno'ob, pero ti' teche' mix ba'al ken u beeto'ob. **13** Le o'olale' beet uts a wa'alik in wíits'inech. Beyo' ta wo'olale' yaan u binten utsil yéetel ma' kin kíimsbil».[e]

14 Chéen p'elak k'uchik Abrán Egiptoe', le egipcio'obo' tu yilo'obe' jach táaj ki'ichpan Sarai. **15** Le príncipe'ob ts'a'ano'ob tumen Faraóno'* tu yilo'ob xan Sarai, leti'obe' jo'op' u ya'aliko'ob ti' Faraón jach ki'ichpan le ko'olelo'. Le o'olale' Saraie' bisa'ab tu yotoch Faraón. **16** Faraón túune' ma'alob tu tratartil Abrán tu yo'olal Sarai. Le beetke' ti' Abráne' tu ts'áaj tamano'ob, wakaxo'ob, burro'ob yéetel x-burra'ob, camello'ob bey xan sirviente'ob yéetel sirvienta'ob.[f]

12:10 * Wa «bin kajtal tu lu'umil Egipto bey j-táanxel lu'umile'».
12:15 * Ilawil página 2563.

CAP 12

a Gé 20:1
Gé 24:62

b Sl 105:13

c Gé 26:1, 2

d Gé 26:7

e Gé 20:11, 12

f Gé 20:14
Gé 24:34, 35

Columna 2

a Gé 11:29
Gé 17:15
Gé 23:2, 19

b Gé 20:11, 12

c Sl 105:14

CAP 13

d Gé 12:9
Gé 20:1

e Gé 24:34, 35

f Gé 12:8, 9
Jos 7:2

17 Jéeoba túune' tu beetaj u sen mu'yaj Faraón bey xan le máaxo'ob yano'ob tu yotoch úuchik u bisik Sarai, u yatan Abráno'.[a] **18** Le beetik Faraóne' tu túuxtaj t'anbil Abráne' ka tu ya'alajti': «¿Ba'ax le ts'o'ok a beetikten beya'? ¿Ba'axten ma' ta wa'alajten wa a watani'? **19** ¿Ba'axten ta wa'alajten de ke a wíits'in?[b] Yo'olal lelo' óolak in ch'a' in watante. Je'el a watana', ¡ch'a'e, xeen yéetel!». **20** Faraón túune' tu ya'alaj ti' u j-meyajo'ob ka u yilo'ob ka jóok'ok Abrán, u yatan, pa'te' yéetel tuláakal ba'ax yaanti'.[c]

13 Abrán túune' jóok' tu lu'umil Egipto yéetel u yatan bey xan yéetel Lot. Tu ch'a'aj xan tuláakal le ba'axo'ob yaanti'o' ka bin tu desiertoil Négueb.[d] **2** Abrán ka'ache' jach ayik'al, ya'ab u waakaxo'ob, ts'o'ole' ya'ab plata yéetel oro yaanti'.[e] **3** Le táan u viajar desde tu desiertoil Négueb tak tu kaajil Betelo' jejeláas tu'ux p'áati, tak ka k'uch te' tu'ux u yáax armarmaj le naj de nook' entre Betel yéetel Ayo'.[f] **4** Te' lugara' Abráne' ti' u beetmaj ka'ach le altare', yéetel ti' tu alabartaj u k'aaba' Jéeobai'.

5 Lot, le máax táan u viajar ka'ach yéetel Abráno', yaan xan u yalak' tamano'ob, u waakaxo'ob yéetel yaan xan najo'ob de nook' ti'. **6** Le o'olale' le lu'umo' p'áat ma' suficiente utia'al u yantalo'obi'. Jach ya'abchaj le ba'axo'ob yaanti'obo' ka p'áat mina'an tu'ux

u múul antalo'ob. **7** Juntéenjeakile' le máaxo'ob kanáantik u yalak' ba'alche'ob Abrán bey xan le máaxo'ob kanáantik u yalak' ba'alche'ob Loto' discutirnajo'ob. (Te' k'iino'ob je'elo' le cananeo'ob yéetel le perizita'obo' ti' kaja'ano'ob te' lu'umo').[a] **8** Abrán túune' yéetel respetoe' tu ya'alaj ti' Lot:[b] «Ma' ma'alob ka yanak problemas ichilo'oni' mix xan ichil le máaxo'ob kanáantik k-alak' ba'alche'obo', tumen láak'tsilo'on. **9** Ilawile, je'el u páajtal a bin je'el tu'uxak a k'áat te' lu'uma'. Le beetke' beet uts a bin yaanal tu'ux. Wa ka bin te' x-ts'íiko', tene' kin bin te' x-no'ojo'. Pero wa ka bin te' x-no'ojo', tene' kin bin te' x-ts'íiko'». **10** Lot túune' tu líi'saj u paakate' ka tu yilaj tuláakal u táax lu'umil le Jordáno'[c] tak tu kaajil Zóar.[d] Leti'e' tu yile' tuláakal le lu'um je'elo' mantats' yaan u ja'il, bey je'ex le jardín* tu beetaj Jéeobao'[e] yéetel bey je'ex u lu'umil Egiptoe' (u táax lu'umil Jordáne' bey yanil ka'ach antes u xu'ulsa'al Sodoma yéetel Gomorra tumen Jéeobao'). **11** Lot túune' tu yéeyaj tuláakal u táax lu'umil le Jordáno' ka túun bin kajtal lak'in. Bey úuchik túun u separarkuba Lot ti' Abráno'. **12** Abráne' kajlaj tu lu'umil Canaán, chéen ba'ale' Lote' kajlaj te' kaajo'ob yano'ob tu táax lu'umil le Jordáno'.[f] Tu ts'ook túune' tu armartaj u yotoch de nook' naats' ti' u kaajil Sodoma. **13** U kajnáalilo'ob Sodoma ka'ache' jach k'asa'ano'ob yéetel jach ts'o'ok u píitmáan u k'ebantalo'ob tu contra Jéeoba.[a]

14 Le ka ts'o'ok u bin Lote', Jéeobae' tu ya'alaj ti' Abrán: «Beet uts a líi'sik a paakat. Desde te' tu'ux yanecho' paakatnen xaman,* noojol,# lak'in bey xan chik'in, **15** tumen tuláakal le lu'um ka wilka' ti' teech yéetel ti' a ch'i'ibal* ken in ts'áa utia'al k'iino'ob mina'an u xuul.[b] **16** Teen túune' yaan in beetik u ya'abtal a ch'i'ibal bey je'ex u polvoil le lu'umo'. Je'ex u polvoil le lu'um ma' tu páajtal u xo'oklo', a ch'i'ibal xane' ma' kun páajtal u xo'okol.[c] **17** Líi'kech, xeen tu chowakil yéetel tu kóochil le lu'uma', tumen ti' teech ken in ts'áae». **18** Abrán túune' seguernaj u kajtal ti' najo'ob de nook'. Ka máan k'iine' bin kajtal te' tu'ux yaan u nukuch che'ilo'ob Mamréo',[d] naats' ti' Hebrón.[e] Te'elo' tu beetaj junp'éel altar ti' Jéeobai'.[f]

14 Juntéenjeak túune' Amrafel u reyil Sinar,[g] Ariok u reyil Elasar, Kedorlaomer[h] u reyil Elam[i] yéetel Tidal u reyil Goyime' **2** ba'atelnajo'ob tu contra Bera u reyil Sodoma,[j] Birsá u reyil Gomorra,[k] Sinab u reyil Admá, Seméber u reyil Zeboyim[l] yéetel u reyil Bela wa Zóar, je'ex k'aj óola'anil xano'. **3** Tuláakal le reyo'o-

CAP 13

a Gé 10:19
b Gé 11:27
c Gé 19:28
d Gé 19:20-22
e Gé 2:8, 9
f Gé 19:28, 29

Columna 2

a Gé 18:20
Gé 19:5
2Pe 2:6-8
Jud 7
b Gé 12:7
Gé 15:18
Gé 24:7
Éx 33:1
c Gé 12:2
Gé 15:1, 5
Éx 1:7
Heb 11:12
d Gé 18:1
Gé 23:19
Gé 25:9, 10
Gé 35:27
e Gé 23:2
f Gé 12:7

CAP 14

g Gé 10:9, 10
h Gé 14:17
i Gé 10:22
j Gé 10:19
Gé 13:12
k Gé 13:10, 12
l Dt 29:23

13:10 * Lela' leti'e u jardínil Edéno'.

13:14 * Wa «norte». # Wa «sur».
13:15 * Wa «descendencia».

ba'* tu much'uba'ob tu Táax Lu'umil Sidim[a] wa le Mar Saladoo'.#[b]

4 Le cinco reyo'oba' 12 años yanchajo'ob yáanal u páajtalil Kedorlaomer, chéen ba'ale' tu 13 añose' líik'o'ob tu contra. **5** Tu 14 años túune' Kedorlaomer yéetel le reyo'ob yano'ob tu yéetelo' bino'ob ba'atele' ka tu ganarto'ob le refaímo'ob tu lu'umil Asterot-karnaimo', tu ganarto'ob xan le zuzimo'ob tu kaajil Camo', tu ganarto'ob le emimo'ob[c] tu lu'umil Savé-kiriataimo' **6** yéetel tu ganarto'ob le oreo'ob[d] tu montañail Seír[e] tak El-parán, le lu'um yaan tu tséel le desiertoo'. **7** Le ka ts'o'oke' Kedorlaomer yéetel le máaxo'ob tia'ano'ob tu yéetelo' bino'ob En-mispat wa Cadés[f] ka tu ch'a'ajo'ob tuláakal u lu'um le amalekita'obo'.[g] Leti'ob xane' tu ganarto'ob le amorreo'ob[h] kaja'ano'ob Azazón-tamaro'.[i]

8 Le ka tu yilo'ob lelo' u reyilo'ob túun Sodoma, Gomorra, Admá, Zeboyim yéetel Bela wa Zóare', tu much'uba'ob tu Táax Lu'umil Sidim utia'al u ba'atelo'obo'. **9** Leti'obe' líik'o'ob tu contra Kedorlaomer u reyil Elam, Tidal u reyil Goyim, Amrafel u reyil Sinar yéetel tu contra Ariok u reyil Elasar.[j] Kantúul reyo'ob tu contra cinco reyo'ob. **10** U reyilo'ob túun Sodoma yéetel Gomorrae' káaj u púuts'lo'ob, chéen ba'ale' tumen chuup ka'ach u Táax Lu'umil Sidim yéetel joolo'ob tu'ux yaan chapopotee'* lúubo'ob ichil, yéetel le máaxo'ob púuts'o'obo' bino'ob te' montaña'obo'. **11** Le kantúul reyo'ob ganarnajo'ob túuno' tu ch'a'ajo'ob tuláakal ba'al utia'al jaantbil bey xan tuláakal ba'al ma'alob yaan ti' Sodoma yéetel Gomorrae' ka bino'ob.[a] **12** Leti'obe' tu biso'ob xan Lot u sobrino Abrán, le máax kajakbal ka'ach Sodomao',[b] bisa'ab pa'te' yéetel tuláakal ba'ax yaanti'. Le ka ts'o'oke' luk'o'ob te'elo'.

13 Le ka ts'o'ok lelo' juntúul ti' le máaxo'ob púuts'o' taal tu'ux yaan Abrán le hebreoo', ka tu ya'alajti' le ba'ax úucho'. Abrán ka'ache' ti' kaja'an* te' tu'ux yaan le nukuch che'ob utia'al juntúul amorreo ku k'aaba'tik Mamréo',[c] leti'e' suku'untsil yéetel Escol bey xan yéetel Aner.[d] Leti'obe' u ch'a'amo'ob ka'ach junp'éel acuerdo utia'al u múul áantkuba'ob yéetel Abrán. **14** Bey túun tu yojéeltil Abrán ts'o'ok u cháacha'al bisbil u láak'tsilo'.*[e] Tu séeba'anil túune' tu much'aj 318 j-meyajo'ob sijnáalo'ob tu yotoch, máako'ob ka'ansa'ano'ob ba'ate'el, ka bin u ch'a'pachto'ob tak tu kaajil Dan.[f] **15** Tu áak'abile' Abráne' tu jatsaj u j-meyajo'obe'

CAP 14

a Gé 14:10
b Nú 34:2, 12
c Dt 2:10, 11
d Dt 2:12
e Gé 36:8
f Nú 20:1
g Gé 36:12 1Sa 15:2
h Gé 10:15, 16
i 2Cr 20:2
j Gé 14:1, 2

Columna 2

a Gé 14:16
b Gé 19:1
c Gé 13:18
d Gé 14:24
e Gé 11:27
f Jue 18:29

14:3 * Ma' xaane' le reyo'oba' leti'e ku ya'ala'al te' versículo 1. # Uláak' bix k'aj óola'anile' Mar Muerto.

14:10 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chapapote». **14:13** * Wa «kaja'an ka'ach ti' najo'ob de nook'». **14:14** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u suku'un».

ka tu atacartaj le máako'obo' ka tu ganarto'ob. Ka túun tu ch'a'pachto'ob tak Obá, tu xamanil Damasco. **16** Bey úuchik u recuperartik tuláakal le ba'ax bisa'abo' yéetel tu salvartaj Lot, u láak'tsil. Tu recuperartaj xan tuláakal ba'ax u tia'al Lot, tu salvartaj le ko'olelo'obo' bey xan le u maasil máako'obo'.

17 Le ka suunaj Abrán ts'o'ok u ganartik Kedorlaomer yéetel le uláak' reyo'ob yano'ob tu yéetelo', u reyil Sodomae' bin u yil Abrán te' lugar ku k'aaba'tik u Táax Lu'umil Savé wa u Táax lu'umil le reyo'.[a] **18** Melquisedek,[b] u reyil Salem[c] túune' tu jóo'saj waaj yéetel vino. Leti' ka'ache' u sacerdote le Maas Nojoch Dioso'.[d]

19 Leti' túune' tu bendecirtaj táan u ya'alik:

«¡Bendecirta'ak Abrán
tumen le Maas Nojoch
Dioso',
le Máax Beetmil ka'an
yéetel lu'umo'!
20 ¡Alabarta'ak le Maas No-
joch Dioso',
le máax k'ub a enemi-
go'ob ta k'abo'!».

Abrán túune' tu ts'áajti' u diez por cientoil* ti' tuláakal le ba'axo'ob tu recuperarto'.[e]

21 Le ka ts'o'ok lelo' u reyil Sodomae' tu ya'alaj ti' Abrán: «P'áataktech le ba'alo'obo', chéen ba'ale' ts'áaten le máako'obo'». **22** Abráne' tu ya'alaj ti' u reyil Sodoma: «Kin líi'sik in k'ab utia'al in

14:20 * Wa «u diezmoil».

CAP 14

a 2Sa 18:18

b Sl 110:4 Heb 6:20

c Heb 7:1, 2

d Sl 83:18 Heb 5:5, 10

e Heb 7:4

Columna 2

a Gé 14:13

CAP 15

b Sl 27:1 Isa 41:10 Ro 8:31 Heb 13:6

c Dt 33:29 Pr 30:5

d Gé 17:5, 6

e Gé 24:2, 3

f Gé 12:7 Hch 7:5

jurartik ti' Jéeoba, le Maas Nojoch Dioso', le Máax Beetmil ka'an yéetel lu'umo', **23** de ke mix junp'éel ti' le ba'alo'ob a tia'al ken in ch'a'o' mix junxóot' hilo yéetel mix u táabil junp'éel xanab, utia'al ma' a wa'alik: ‹Teen ayik'alkúunt Abrán›. **24** Le ba'ax tin ch'a'ajo' chéen leti'e ba'ax ts'o'ok u jaantik le táankelmo'obo', mix ba'al uláak' ken in ch'a'e. Chéen ba'ale' cha'a u ch'a'ik u parte Aner, Escol yéetel Mamré,[a] le máaxo'ob áanteno'».

15 Ka ts'o'ok lelo' Jéeobae' ichil junp'éel wayak'e'* tu ya'alaj ti' Abrán le t'aano'oba': «Ma' a ch'a'ik saajkil[b] Abrán. Tene' yaan in kanáantkech#[c] yéetel jach nojoch le utsil ken a k'amo'».[d] **2** Abráne' tu núukaj: «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ¿ba'ax ken a ts'áaten? Si tak bejla'e' mina'an in paalal, ts'o'ole' le máax ken u heredart tuláakal le ba'ax yaanteno', Eliezer,[e] juntúul máak Damasco u taal». **3** Abráne' seguernaj u ya'alik: «Ma' a ts'áaten mix juntúul in hijoi',[f] ts'o'ole' ¡ilawile!, juntúul ti' le máaxo'ob kaja'an tin wotoch ken u heredart tuláakal ba'ax yaanteno'». **4** Chéen ba'ale' Jéeobae' tu núukajti': «Le máax ka wa'aliko' ma' ti' leti' kun p'áatal le ba'axo'ob yaantecho', ba'axe' yaan u p'áatal

15:1 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Tene' junp'éel escudo a tia'alte».

ti' a hijo, leti' ken u heredarte».[a]

5 Dios túune' tu beetaj u jóok'ol Abrán táankabe' ka tu ya'alajti': «Beet uts a líi'sik a wich, pakt le ka'ano', yéetel xok le estrella'ob wa ku páajtalo'». Ts'o'ole' ka tu ya'alajti': «Bey kun sen ya'abtal a ch'i'ibalo'».*[b] **6** Abrán túune' tu ts'áaj u fe ti' Jéeoba,[c] le o'olal Diose' tu yile' leti'e' juntúul máak toj u kuxtal.[d] **7** Diose' tu ya'alaj xan: «Tene' Jéeobaen, teen beet a jóok'ol ti' u kaajil Ur, u lu'um le caldeo'obo', utia'al ka in ts'áatech le lu'uma'».[e] **8** Le o'olal Abráne' tu ya'alaj: «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ¿bix ken in wojéeltil wa yaan in tia'alintik le lu'uma'?». **9** Diose' tu ya'alajti': «Ch'a' juntúul vaca de tres años, juntúul chiva de tres años, juntúul taman de tres años bey xan juntúul mukuy yéetel juntúul chan paloma». **10** Ka túun tu ch'a'aj cada juntúul ti' le ba'alche'obo' ka tu bujaj. Junbúuje' tu ts'áaj juntséel yéetel le uláak' junbúujo' tu ts'áaj tuláak' tséel.* Pero le ch'íich'o'ob tu kíimso' ma' tu bujo'obi'. **11** Le ch'íich'o'ob túun ku jaantiko'ob bak'o' káaj u yéemlo'ob yóok'ol le ba'alche'ob ts'o'ok u kíimsa'alo'obo', le o'olal Abráne' jo'op' u p'u'ujsiko'ob.

12 Le táan u taal u yée'same'entalo' Abráne' jach t'úub u wenel, ichil u wayak' túune' tu yile' sen ée'joch'e'enchaji ka jach sajakchaji. **13** Dios túune' tu ya'alaj ti' Abrán: «Jach tu jaajil kin wa'alikteche' a paalale' yaan u bino'ob kajtal táanxel lu'umil, yaan u esclavizarta'alo'ob yéetel yaan u beeta'al u mu'yajo'ob durante 400 años tumen u kajnáalilo'ob le lu'um je'elo'.[a] **14** Teen túune' yaan in juzgartik le nación kun esclavizarko'obo'.[b] Le kéen ts'o'okke' leti'obe' yaan u jóok'lo'ob, yéetel yaan u ts'a'abalti'ob ya'ab ba'alo'ob.[c] **15** Chéen ba'ale' teche' yaan u xáantal a kuxtal yéetel yaan a kuxtal ich ki'imak óolal tak ken k'uchuk u k'iinil a kíimil. Le kéen ts'o'okke' yaan a mu'ukul je'ex mu'ukik a úuchben láak'tsilo'obo'.[d] **16** A paalal túune' te' cuarta generación ken suunako'ob waye',[e] tumen te' k'iino'ob je'elo' ti' ken u náajalt in castigartik le amorreo'ob yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'obo'».[f]

17 Le ka t'úub le k'iin yéetel le ka ée'joch'e'enchaje', chéen ka jáan chíikpaj junp'éel horno táan u buts'ilankil. Junp'éel antorcha yaan u k'áak'il túune' máan chúumuk ti' le ba'alche'ob u bujmajo'. **18** Te' k'iin je'elo' Jéeobae' tu beetaj junp'éel pacto[g] yéetel Abrán táan u ya'alikti': «Jach tu jaajile' le lu'uma' yaan in ts'áaik ti' a paalal,[h] desde tu ríoil Egipto tak te' nojoch río wa Río Éufrateso'.[i] **19** Le lu'um

CAP 15

a Gé 17:15, 16
Gé 21:12

b Gé 22:17
Dt 1:10
Ro 4:18
Heb 11:12

c Heb 11:8

d Ro 4:13, 22
Gál 3:6
Snt 2:23

e Gé 11:31
Ne 9:7

Columna 2

a Gé 21:9
Éx 1:13, 14
Éx 3:7
Hch 7:6, 7

b Éx 7:4
Nú 33:4

c Éx 3:22
Sl 105:37

d Gé 25:8

e Jos 14:1
Hch 7:7

f 1Re 21:26
2Re 21:11

g Gé 17:19
Gé 22:17

h Éx 3:8

i 1Re 4:21

15:5 * Wa «descendencia». **15:10** * Wa «Cada búuje' tu ts'áaj aktáan ti' le uláak'o' utia'al u núuplo'ob».

ken in ts'áati'obo' leti'e tu'ux yaan le kenita'obo', le kenizita'obo',[a] le kadmonita'obo', **20** le itita'obo',[b] le perizita'obo',[c] le refaímo'obo',[d] **21** le amorreo'obo', le cananeo'obo', le guirgaseo'obo' yéetel le jebuseo'obo'».[e]

16 Te' k'iino'ob je'elo' Sarai, u yatan Abráne', ma' páajchajak u yantal u paalali',[f] chéen ba'ale' yaan juntúul u sirvienta egipcia ku k'aaba'tik Agar.[g] **2** Le o'olal Saraie' tu ya'alaj ti' Abrán: «¡Beet uts a wu'uyik ba'ax ken in wa'altech! Jéeobae' ma' u cha'a u yantal in paalali'. Le o'olale' yanak ba'al a wil yéetel in sirvienta. Chéen ja'ali' bey je'el u yantal in paalalo'».[h] Abrán túune' tu beetaj le ba'ax tu ya'alaj u yatano'. **3** Diez años kajlak Abrán tu lu'umil Canaán ka úuch le ba'alo'oba'. Sarai u yatan Abráne' tu ch'a'aj Agar, u sirvienta egipciao', ka tu k'ubaj ti' u yiicham utia'al ka u yatante. **4** Abrán túune' yanchaj ba'ax u yil yéetel Agar, ka p'áat embarazadail. Le ka tu ts'áaj cuenta Agar ts'o'ok u embarazare' káaj u mixba'alkúuntik Sarai.

5 Le ka tu yilaj Sarai lela' tu ya'alaj ti' Abrán: «Le ba'ax k'aas ku yúuchultena' a culpa. Teen ts'áa in sirvienta ta k'ab, pero le ka tu ts'áaj cuenta embarazadae' káaj u mixba'alkúuntiken. ¡Jéeoba ka u ya'al máax beetik ba'ax ma'alob, teech wa teen!». **6** Abrán túune' tu ya'alaj ti' Sarai: «Ilawile, a sirvientae' ta k'ab yaan. Beet le ba'ax ka tuklik maas ma'alob tu yéetele'». Sarai túune' jo'op' u maltratartik u sirvienta, le o'olal Agare' púuts'i.

7 Ka ts'o'oke' u ángel Jéeobae' tu yilaj Agar naats' ti' junp'éel ch'e'en yaan te' desiertoo'. Lela' ti' yaan te' bej ku bisik máak te' lugar ku k'aaba'tik Suro'.[a] **8** Le ángelo' tu ya'alaj túun: «Agar, u sirvienta Sarai, ¿tu'ux a taal, yéetel tu'ux ka bin?». Agar túune' tu núukajti': «Táan in púuts'ul ti' Sarai». **9** U ángel túun Jéeobae' tu ya'alajti': «Suunen tu yiknal Sarai, beet tuláakal ba'ax ken u ya'altech». **10** Ka ts'o'oke' u ángel Jéeobae' tu ya'alajti': «Yaan in beetik u ya'abtal a paalal. Tumen yaan u sen ya'abtale' hasta ma' kun páajtal u xo'okol».[b] **11** U ángel Jéeobae' tu ya'alaj xan ti': «Ilawile, teche' embarazadaech. Yaan u yantal juntúul a hijo, yéetel yaan a ts'áaik u k'aaba't Ismael,* tumen Jéeobae' ts'o'ok u yu'ubik a wok'ol ikil a mu'yaj. **12** Leti'e' yaan u k'o'oxtal bey je'ex juntúul burro k'o'oxe'.* Leti'e' yaan u ts'áaikuba tu contra tuláakal máak, yéetel tuláakal máake' yaan u ts'áaikuba tu contra leti', yaan xan u kajtal naats' ti' tuláakal u suku'uno'ob».#

16:11 * U k'áat u ya'al «Diose' ku Yu'ubik Máak». **16:12** * Yaan máax o'obe' ku tukliko'obe' te' tekstoa' táan u yúuchul t'aan ti' juntúul cebra. Ma' xaane' ku ya'ala'al beya' tumen ku beetik chéen ba'ax u k'áat. # Uláak' bix u traducirta'ale' «yaan xan u kuxtal ich ba'atelil yéetel tuláakal u suku'uno'ob».

CAP 15
a 1Sa 15:6
b Jos 1:4
c Éx 3:17
d Jos 17:15
e Dt 7:1
CAP 16
f Gé 15:2, 3
g Gál 4:25
h Gé 30:1, 3
Columna 2
a Gé 25:17, 18 Éx 15:22
b Gé 17:20 Gé 25:13-16 1Cr 1:29-31

13 Agar túune' tu alabartaj u k'aaba' Jéeoba, le máax táan u tsikbal tu yéetelo', ka tu ya'alajti': «Teche' juntúul Dios ka wilik tuláakal ba'ax ku yúuchul».[a] Yéetel tu ya'alaj xan: «Jach tu jaajile' ts'o'ok in wilik le máax ts'o'ok u yilkeno'». **14** Le o'olal ts'a'ab u k'aaba't le ch'e'eno' Beer-lai-roy.* (Lela' tia'an entre Cadés yéetel Berede'). **15** Ka máan tiempoe' Agare' yanchaj juntúul u chan hijo, Abráne' tu ts'áaj u k'aaba't Ismael.[b] **16** Abráne' 86 años yaanti' ka síij Ismael, le u hijo yanchajti' yéetel Agaro'.

17 Le yaan ka'ach 99 años ti' Abráno', Jéeobae' tu chíikbesuba ti' leti'e' ka tu ya'alajti': «Teen le Dios jach táaj yaan u podero'. Kuxlen je'ex uts tin t'aane' yéetel bis junp'éel toj kuxtal. **2** Yaan in béeykuntik le pacto in beetmaj ta wéetelo',[c] yéetel yaan in beetik u sen ya'abtal a paalal».[d]

3 Abráne' xolaje' ka chinlaji, Dios túune' seguernaj u ya'alikti': **4** «Ilawile, láayli' yaanto'on junp'éel pactoe',[e] ti' teche' yaan u jóok'ol ya'abkach nacióno'ob.*[f] **5** Desde bejla'e' ma' Abrán[#] a k'aaba'i', ba'axe' Abrahán,[△] tumen tene' yaan in beetik ka jóok'ok ya'abkach nacióno'ob* ti' teech. **6** Tene' jach tu jaajil yaan in beetik ka sen ya'abchajak a paalal, ti' teech túune' yaan u jóok'ol nacióno'ob bey xan reyo'ob.[a]

7 Le pacto in beetmaj ta wéetel[b] yéetel a ch'i'ibal* kun antalo' utia'al tuláakal u generacióno'ob bey xan utia'al k'iino'ob mina'an u xuul. Le pactoa' utia'al ka in beetinba a Dios bey xan u Dios a ch'i'ibal kun antalo'. **8** Jach tu jaajile' ti' teech yéetel ti' a paalal ken in ts'áa tuláakal u lu'umil Canaán, le lu'um tu'ux kajlajech bey j-táanxel lu'umilo'.[c] Le lu'uma' yaan a tia'alintke'ex utia'al k'iino'ob mina'an u xuul, yéetel tene' yaan in beetkinba a Diose'ex».[d]

9 Ts'o'ole' Diose' tu ya'alaj xan ti' Abrahán: «Chéen ba'ale' teche' k'a'abéet a ts'o'okbesik le pacto in beetmaj ta wéetelo', k'a'abéet u ts'o'okbesa'al tumen le a paalal kun antalo' bey xan tumen tuláakal u generacióno'ob. **10** Lela' leti'e pacto kin beetik ta wéetele'exa', yéetel lela' leti'e ba'ax k'a'abéet a ts'o'okbesik teech bey xan a paalal kun antalo': tuláakal xiib yaan ta wéetele'exe' k'a'abéet u circuncidarta'al.*[e] **11** K'a'abéet a circuncidarkaba'ex, lela' leti'e ba'ax ken u ye'es yaan junp'éel pacto in beetmaj ta wéetele'exo'.[f] **12** Lelo' mantats' bey unaj a beetke'exo'. Tuláakal xiib ocho días síijike'

CAP 16
a Pr 15:3
b Gé 21:9 Gál 4:22, 24
CAP 17
c Gé 15:18 Sl 105:8-11
d Gé 22:17 Dt 1:10 Heb 11:11, 12
e Sl 105:9-11
f Gé 13:16 Ro 4:17
Columna 2
a Gé 35:10, 11
b Lu 1:72, 73
c Éx 6:4 Heb 11:8, 9
d Dt 14:2
e Gé 21:4 Ro 2:29
f Hch 7:8 Ro 4:11

16:14 *U k'áat u ya'al «U Ch'e'enil le Máax Kuxa'an ku Yilkeno'». **17:4, 5** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan a k'uchul a beetaba u papá ya'abkach nacióno'ob». **17:5** [#] U k'áat u ya'al «Le Papá Jach Bendecirta'ano'». [△] U k'áat u ya'al «U Papá Ya'abkach Máako'ob».

17:7 *Wa «descendencia». **17:10** *Ilawil página 2559.

unaj u circuncidarta'al,[a] bey unaj u beeta'al ti' je'el máaxak ka síijik ta wotoche' bey xan ti' je'el máaxak ma' ti' a paalal u taali', ba'axe' manbil úuchik a beetik ti' juntúul j-táanxel lu'umil. **13** K'a'abéet u circuncidarta'al tuláakal máax sijnáal ta wotoch bey xan tuláakal máax manbil a beetmil.[b] Le circuncisióno' junp'éel señal kun e'esike' le pacto in beetmaj ta wéetelo' utia'al k'iino'ob mina'an u xuul. **14** Wa juntúul xiib ma' tu circuncidarkubae' k'a'abéet u kíimsa'al, tumen ma' tu beetaj le ba'ax ku ya'alik le pactoo'».

15 Ka ts'o'oke' Diose' tu ya'alaj xan ti' Abrahán: «Ma' ken a ka'a a'al Sarai*[c] ti' a watan, tumen desde bejla'e' u k'aaba'e' Sara.# **16** Yaan in bendecirtik yéetel yaan in beetik u yantal juntúul a hijo tu yéetel,[d] yaan in bendecirtik Sara utia'al ka k'uchuk u beetuba maamatsil ti' ya'abkach nacióno'ob yéetel reyo'ob». **17** Abrahán túune' xolaje' ka chinlaji, ka jo'op' túun u che'ej yéetel jo'op' u máansik tu tuukul:[e] «Juntúul máak de 100 añose', ¿je'el wa u yantal u hijoe'? Yéetel Sara, juntúul ko'olel de 90 añose', ¿je'el wa xan u páajtal u yantal u hijoe'?».[f]

18 Abrahán túune' tu ya'alaj ti' le u jaajil Dioso': «¡Buka'aj ma'alobil wa ka a bendecirt Ismaele'!».[a] **19** Dios túune' tu ya'alajti': «Sara a watane' jach tu jaajil yaan u yantal u chaambal,* teech túune' yaan a ts'áaik u k'aaba't Isaak.#[b] Teen túune' yaan xan in beetik junp'éel pacto tu yéetel bey xan yéetel le u paalal kun antalo',[c] le pactoa' utia'al k'iino'ob mina'an u xuul. **20** Chéen ba'ale' ts'o'ok xan in wu'uyik ba'ax ta wa'alaj tu yo'olal Ismael. ¡Ilawile!, yaan in bendecirtik yéetel yaan in beetik ka sen ya'abchajak u paalal. Leti'e' yaan u yantal 12 u hijo'ob, leti'obe' yaan u beetkuba'ob u nojchilo'ob ti' u familia'ob, yéetel ti' Ismaele' yaan u jóok'ol junp'éel nojoch nación.[d] **21** Chéen ba'ale' le pactoo' chéen yéetel Isaak[e] ken in beete, le a hijo kun antaltech yéetel Sara te' tuláak' añoo'».[f]

22 Le ka ts'o'ok u t'aan Diose' luk' tu yiknal Abrahán. **23** Ka ts'o'ok lelo', te' mismo díao' Abraháne' tu circuncidartaj Ismael, u hijo. Tu circuncidartaj xan tuláakal le xiibo'ob sijnáalo'ob tu yotocho' bey xan tuláakal le máaxo'ob u manmajo'. Bey úuchik u circuncidartik tuláakal le xiibo'ob kaja'ano'ob tu yotocho', tu beetaj jach je'el bix a'ala'abikti' tumen Dioso'.[g] **24** Abraháne' 99 años yaanti' ka circuncidarta'abi.[h] **25** Yéetel Ismael, u hijoe', 13 años

CAP 17

a Lu 2:21
b Éx 12:44
c Gé 11:29
d Gé 18:10
e Gé 18:12
f Ro 4:19 Heb 11:11

Columna 2

a Gé 16:11
b Mt 1:2
c Gé 26:24
d Gé 16:10 Gé 21:13, 18 Gé 25:13-16 1Cr 1:29-31
e Gé 26:3 Heb 11:8, 9
f Gé 18:10, 14 Gé 21:1
g Gé 17:13
h Hch 7:8 Ro 4:11

17:15 * Ma' xaane' u k'áat u ya'al «Ku Ts'áaikuba Ba'ate'el». # U k'áat u ya'al «Princesa».

17:19 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal». # U k'áat u ya'al «Che'ej».

yaanti' ka circuncidarta'abi.[a] **26** Abrahán bey xan Ismael, u hijoe', circuncidarta'abo'ob túun te' mismo díao'. **27** Te' mismo díao' circuncidarta'ab xan tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'ob tu yotocho', tuláakal le máaxo'ob sijnáalo'ob tu yotocho' bey xan tuláakal le máaxo'ob u manmaj ti' le j-táanxel lu'umilo'obo'.

18 Ka ts'o'oke' Jéeobae'[b] tu chíikbesuba ti' Abrahán te' tu'ux yaan u nukuch che'ilo'ob Mamréo'.[c] Lela' úuch te' hora maas choko k'iino' mientras kulukbal ka'ach Abrahán tu jool u yotoch. **2** Le ka tu líi'saj u paakate' tu yilaj óoxtúul máako'ob wa'alakbalo'ob ma' sen náach ti' leti'i'.[d] Le ka tu yilo'obe' áalkabnaj desde tu jool u yotoche' ka bin u k'am u beelo'ob, le ka k'uch tu yiknalo'obe' xolaje' ka chinlaj tu táano'ob. **3** Ka túun tu ya'alaj: «Jéeoba,* wa ts'o'ok in lúubul utsil ti' teche' beet uts a máan tin wotoch. **4** Beete'ex uts a cha'ike'ex u taasa'al junp'íit ja' utia'al u p'o'obol a wooke'ex,[e] ts'o'ole' ka je'elsikaba'ex yáanal le che'a'. **5** Tumen ts'o'ok a máane'ex tin wotoche' pa'atik in taasik waaj a jaante'ex utia'al ka a ch'a' a wóole'ex tu ka'atéen. Ts'o'ole' je'el u páajtal u seguer a bine'exe'». Ka túun tu ya'alo'ob: «Ma'alob, je'el u páajtal a beetik je'ex ts'o'ok a wa'aliko'».

6 Le o'olal Abraháne' tu séeba'anile' ook te' naj de nook' tu'ux yaan Sarao' ka tu ya'alajti': «¡Jáan ch'a' óoxp'éel medida* ti' le maas ma'alob harinao', ya'ach'te' ka a beet waaj!». **7** Ka ts'o'oke' Abraháne' bin áalkabil u yéey juntúul chan wakax, tu yéeyaj u maas ma'alobil ti' le wakaxo'ob yaanti'o' ka tu ts'áaj ti' u j-meyaj, leti' túune' bin u preparart tu séeba'anil. **8** Tu ch'a'aj túun mantequilla, leche yéetel le chan wakax preparart'ano' ka tu ts'áaj le janal tu táano'obo'. Leti' túune' p'áat wa'atal tu yiknalo'ob yáanal le che' mientras táan u janalo'obo'.[a]

9 Leti'obe' tu k'áato'obti': «¿Tu'ux yaan Sara a watan?».[b] Leti'e' tu núukaj: «Te' naj de nook'a'». **10** Juntúul ti' leti'ob túune' tu ya'alaj: «Jach tu jaajil kin wa'alikteche' yaan in suut tuláak' año bey je'ex te' k'iino'oba', yéetel Sara a watane' yaan u yantal juntúul u hijo».[c] Chéen ba'ale' Sarae' tia'an ka'ach tu jool le naj de nook' yaan paachil ti' le máako' yéetel táan u yu'ubik ka'ach le ba'ax ku ya'ala'alo'. **11** Abrahán yéetel Sarae' ts'o'ok ka'ach u jach ch'íijlo'ob.[d] Ts'o'ole' Sarae' ts'o'ok u máan u ja'abil

18:3 *Te'ela' Abraháne' tu ya'alaj «Jéeoba» ti' juntúul ti' le ángelo'obo', tumen leti' representartik Jéeoba.

18:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «óoxp'éel medidas sea». Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de óoli' 22 litroso'. Ilawil «Sea», página 2579.

CAP 17
a Gé 16:16

CAP 18
b Gé 16:7 Jue 13:21
c Gé 13:18 Gé 14:13
d Gé 19:1
e Gé 19:2 Gé 24:32

Columna 2
a Heb 13:2
b Gé 17:15
c Gé 17:21 Gé 21:2 Ro 9:9
d Gé 17:17

utia'al u yantal u paalal.*[a] **12** Sara túune' jo'op' u x-mukul che'ej táan u ya'alik: «Kex ts'o'ok in xu'upul yéetel kex ts'o'ok u ch'íijil in wíichame', ¿jach wa tu jaajil je'el u yantalten le ki'imak óolala'?».[b] **13** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Abrahán: «¿Ba'axten che'ejnaj Sara yéetel tu ya'alaj: ‹¿Tu jaajil wa je'el u yantal juntúul in chaambal* kex ts'o'ok in ch'íijle'?› **14** ¿Yaan wa ba'ax ma' tu páajtal u beetik Jéeoba?[c] Yaan in suut tuláak' año bey je'ex te' k'iino'oba', yéetel Sarae' yaan u yantal juntúul u hijo». **15** Chéen ba'ale' Sarae' tu negarte' ka tu ya'alaj: «¡Tene' ma' che'ejnajeni'!», bey tu ya'alilo' tumen sajakchaji. Chéen ba'ale' Diose' tu ya'alajti': «Ma' jaaji', teche' che'ejnajech».

16 Le ka líik' le máako'ob utia'al u bino'obo' paakatnajo'ob tu tojil u kaajil Sodoma,[d] Abrahán túune' jo'op' u bin tu yéetelo'ob utia'al u láak'intiko'ob. **17** Jéeoba túune' tu ya'alaj: «¿Je'el wa u p'áatal ma' in ts'áaik u yojéelt Abrahán ba'ax ken in beete'?[e] **18** Tumen Abraháne' seguro yaan u k'uchul u beetuba junp'éel nojoch nación jach yaan u páajtalil, tuláakal túun le nacióno'ob yaan yóok'ol lu'umo' yaan u bendecirta'alo'ob tu yo'olal leti'.[a] **19** Tumen tene' in k'aj óol Abrahán yéetel jach in wojle' yaan u ya'alik ti' u paalal bey xan ti' le máaxo'ob yano'ob tu yotocho' ka kuxlako'ob je'ex u k'áat Jéeobae', ka u beeto'ob ba'ax uts yéetel ba'ax ma'alob,[b] utia'al beyo' ka u béeykunt Jéeoba le ba'ax u prometermaj ti' Abraháno».

20 Jéeoba túune' tu ya'alaj: «Sodoma yéetel Gomorrae' ts'o'ok u píitmáan u k'ebantalo'ob,[c] yéetel ts'o'ok u sen ya'abtal le máaxo'ob ku quejarkuba'ob tu contra'obo'.[d] **21** Yaan in wéemel utia'al in wilik wa táan u beetko'ob le ba'axo'ob ku ya'ala'al tu contra'obo'. Beyo' yaan in wojéeltik wa jaaj».[e]

22 Le ka'atúul máako'ob túuno' luk'o'ob te'elo' ka bino'ob Sodoma, chéen ba'ale' Jéeobae'[f] p'áat yéetel Abrahán. **23** Abrahán túune' tu nats'ubae' ka tu ya'alajti': «¿Tu jaajil wa yaan a xu'ulsik ti' le utso'ob pa'te' yéetel le k'asa'an máako'obo'?[g] **24** Ko'ox a'alike' yaan 50 utsul máako'ob te' kaajo', ¿yaan wa a xu'ulsik ti' le máako'oba'? ¿Ma' wa ken a perdonart le kaaj tu yo'olal le 50 utsul máako'ob kaja'ano'ob te'elo'? **25** ¡Jach junpuli' ma' ken a xu'uls ti' le utsul máak pa'te' yéetel le k'asa'an máako'! ¡Jach junpuli' ma' ken a cha'a u ts'o'okol ti' le utsul máak je'ex u ts'o'okol ti' le k'asa'an máako'![h] Teche' jach jun-

CAP 18

a Ro 4:19

b Heb 11:11 1Pe 3:6

c Isa 40:29 Mt 19:26 Lu 1:36, 37

d Gé 13:12

e Sl 25:14 Am 3:7

Columna 2

a Gé 12:1-3 Gál 3:14

b Dt 4:9

c Gé 13:13 Jud 7

d 2Pe 2:7, 8

e Gé 11:5 Éx 3:7, 8 Sl 14:2

f Gé 31:11 Gé 32:30

g Nú 16:22

h Sl 37:10, 11 Pr 29:16 Mal 3:18 Mt 13:49

18:11 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ts'o'ok ka'ach u jáawal u yúuchul ti' Sara le ba'ax suuk u yúuchul ti' le ko'olelo'obo'». **18:13** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

puli' ma' ken a beet junp'éel ba'al beyo'.[a] U Juezil tuláakal yóok'ol kaabe', ¿ma' wa ken u beet ba'ax ma'alob?».[b] **26** Jéeoba túune' tu núukajti': «Wa kin wilik yaan 50 utsul máako'ob tu kaajil Sodomae', u jaajile' je'el in perdonartik tuláakal le kaaj tu yo'olal le 50 utsul máako'obo'». **27** Chéen ba'ale' Abraháne' tu ka'a a'alajti': «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ilawile, tene' chéen polvo yéetel ta'anen, kex beyo' ts'o'ok in atrever in t'anech. **28** Ko'ox a'alike' cinco u túulal máako'ob ku bineltik utia'al u chukik le 50 utsul máako'obo'. ¿Yaan wa a xu'ulsik ti' tuláakal le kaaj chéen tu yo'olal le cinco ku bineltiko'?». Dios túune' tu núukajti': «Ma' ken in xu'uls ti' le kaaj wa kin wilik yaan 45 máako'obo'».[c]

29 Pero Abraháne' tu ka'a a'alaj ti' Dios: «Ko'ox a'alike' chéen 40 máako'ob yano'obi'». Diose' tu núukajti': «Ma' ken in xu'uls ti' le kaaj tu yo'olal le 40 u túulalo'». **30** Abraháne' tu ya'alaj xan: «Jéeoba, beet uts ma' a p'u'ujul tin wéetel,[d] ba'axe' cha'a u seguer in t'aan, ko'ox a'alike' chéen 30 máako'ob yano'obi'». Diose' tu núukajti': «Ma' ken in xu'uls ti' le kaaj tu yo'olal le 30 u túulalo'». **31** Chéen ba'ale' Abraháne' tu ya'alajti': «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, perdonarten ikil in atrever ka'a t'aan ta wéetel, ko'ox a'alike' chéen 20 máako'ob yano'obi'». Diose' tu núukajti': «Ma' ken in xu'uls ti' le kaaj tu yo'olal le 20 u túulalo'». **32** Tu ts'ooke' Abraháne' tu ya'alajti': «Jéeoba, beet uts ma' a p'u'ujul tin wéetel, cha'a in t'aan kex chéen juntéen maas, ko'ox a'alike' chéen diez máako'ob yano'obi'». Diose' tu núukajti': «Ma' ken in xu'uls ti' le kaaj tu yo'olal le diez u túulalo'». **33** Le ka ts'o'ok u tsikbal Jéeoba yéetel Abraháne' bini,[a] Abrahán túune' suunaj tu yotoch.

19 Le ka'atúul ángelo'ob túuno' k'ucho'ob tu kaajil Sodoma le táan u yée'same'entalo'. Lote' ti' kulukbal ka'ach tu joonajil le kaajo', le ka tu yilo'obe' líik'e' ka bin u k'am u beelo'ob, le ka k'uch tu yiknalo'obe' xolaje' ka chinlaj tu táano'ob.[b] **2** Ka tu ya'alaj: «In yuume'ex, beete'ex uts a máane'ex tu yotoch a esclavo'ex utia'al ka p'o'obok a wooke'ex yéetel utia'al ka a máanse'ex áak'abi'. Tempranoe' ka líik'le'ex utia'al u seguer a viajare'ex». Leti'ob túune' tu núuko'ob: «Diosbo'otiktech, pero te' k'íiwik ken k-máans áak'abo'». **3** Chéen ba'ale' Lote' tu sen a'alajti'ob ka xi'iko'ob tu yéetel, le o'olale' leti'obe' bino'ob tu yotoch. Leti' túune' tu beetaj junp'éel nojoch janal u tia'alo'ob, yéetel tu horneartaj waaj mina'an u levadurail, le máako'ob túuno' jaano'ob.

4 Antes ti' u chitalo'ob weenle', le xiibo'ob kaja'ano'ob Sodomao', desde u maas táankelmil tak u maas ch'ija'anile' tu ba'pachto'ob

CAP 18
a Dt 32:4
b Job 34:12 Isa 33:22
c Nú 14:18 Sl 86:15
d Éx 34:6

Columna 2
a Gé 18:2, 22

CAP 19
b Gé 18:2, 22

u yotoch Lot. Le máako'oba' jach p'uja'ano'ob ka'achi. **5** Leti'obe' jo'op' u ya'aliko'ob ti' Lot: «¿Tu'ux yaan le máako'ob ooko'ob ta wotoch te' áak'aba'? Taaso'ob waye' utia'al u yantal ba'al k-il tu yéetelo'ob».[a]

6 Lot túune' jóok' tu'ux yaan le máako'obo', chéen ba'ale' tu k'alaj tubeel le joonajo'. **7** Leti'e' tu ya'alaj: «In láak'e'ex, ma' a beetke'ex le ba'al jach k'aasa'. **8** Ilawile'ex, yaan ka'atúul in hija'ob mix juntéen yanak ba'al u yilo'ob yéetel xiib. Beet uts a cha'ike'ex in jóo'sikte'ex utia'al ka a beete'ex tu yéetelo'ob je'el ba'axak a k'áate'exe'. Pero ma' a beetke'ex mix ba'al ti' le máako'oba' tumen chéen jáan taalo'ob je'elel te' áak'ab tin wotocha'».[b] **9** Le máako'oba' tu ya'alo'ob ti' Lot: «¡Tselaba te'ela'!». Tu ya'alo'ob xan: «¡Le máaka' chéen juntúul j-táanxel lu'umil, kex beyo' u k'áat u juzgarto'on! Beoraa' le ba'ax ken k-beettecha' maas k'aas ti' le ba'ax ken k-beet ka'ach ti' leti'obo'». Ka jo'op' túun u lelench'intiko'ob* Lot, yéetel náats'o'ob utia'al u pa'iko'ob le joonajo'. **10** Le máako'ob túun yano'ob ichil le najo' tu jóo'saj u k'abo'obe' ka tu yokso'ob Lot, ts'o'ole' ka tu k'alo'ob le joonajo'. **11** Leti'ob túune' tu beeto'ob u ch'óoptal le máako'ob yano'ob te' joonajo', desde u maas chichnil tak u maas nojchil. Le máako'ob yano'ob

19:9 * Wa «u pe'epech'ko'ob».

CAP 19

a Jud 7

b Jue 19:23, 24

Columna 2

a Gé 13:13 Gé 18:20

b Lu 17:28

c Lu 17:29-31

d Éx 33:19

e 2Pe 2:7-9

táankab túuno' náak u yóol u kaxto'ob tu'ux yaan le joonajo'.

12 Le máako'ob túun yano'ob ichil le najo' tu ya'alo'ob ti' Lot: «¿Yaan wa uláak' a láak'tsilo'ob waye'? Wa yaan a ja'ano'ob, a hijo'ob, a hija'ob wa uláak' máax tech ichil le kaaja' jóok'kech tu yéetelo'ob. **13** Tumen to'one' yaan k-xu'ulsik ti' le kaaja', tumen Jéeobae' ts'o'ok u yu'ubik bix u sen quejarkuba le máako'ob tu contra u kajnáalilo'obo'.[a] Tu yo'olal lela' Jéeobae' tu túuxto'on utia'al k-xu'ulsik ti' le kaaja'». **14** Lot túune' jóok'e' ka káaj u t'anik le xi'ipalalo'ob kun ts'o'okol u beelo'ob yéetel u hija'obo' ka jo'op' u ya'alikti'ob: «¡Lep' a wóole'exi'! ¡Jóok'ene'ex ti' le kaaja'!, tumen Jéeobae' nuka'aj u xu'ulsti'». Chéen ba'ale' le xi'ipalalo'obo' tu tuklo'obe' Lote' chéen táan u báaxal t'aan.[b]

15 Le táan u taal u sáastalo' le ángelo'obo' jo'op' u sen a'aliko'ob ti' Lot: «¡Lep' a wóoli'! ¡Ch'a' a watan bey xan a ka'atúul hija'ob yano'ob ta wéetelo' utia'al ma' a xu'ulsa'ale'ex yéetel le kaajo'!».[c] **16** Tumen táan u sen xáantale' ch'a'ab óotsilil ti' tumen Jéeoba,[d] le o'olale' le máako'obo' tu macho'ob u k'ab Lot, u yatan bey xan u ka'atúul hija'obo' ka tu jóo'so'ob tu séeba'anil te' kaajo'.[e] **17** Chéen p'elak úuchik u jóo'sa'alo'ob te' kaajo' juntúul ti' le máako'obo' tu ya'alaj ti' Lot: «¡Púuts'en utia'al ma' a

kíimil! ¡Ma' a sutik a wich paachil[a] yéetel ma' a p'áatal mix tu'ux te' táax lu'umo'![b] ¡Xeen tak te' montaña'ob utia'al ma' a xu'ulsa'alo'!».

18 Lot túune' tu ya'alajti'ob: «¡Jéeoba,* beet uts ma' a túuxtiken tak te'elo'! **19** Beet uts a wu'uyik le máax adorarkecha'. Tene' ts'o'ok in lúubul utsil ta táan yéetel táan a we'esikten a nojoch utsil* ikil a salvarken,[c] chéen ba'ale' tene' ma' tu páajtal in bin te' montaña'obo' tumen saajken ka úuchukten wa ba'ax k'aas yéetel ka kíimken.[d] **20** Naats' waye' yaan junp'éel chan kaaji', ¿je'el wa u páajtal in bin te'elo'? Si chéen junp'éel chan kaaj. Bey túuno' je'el in salvarkinbae'».* **21** Leti' túune' tu ya'alaj ti' Lot: «Ma'alob, yaan in beetik je'ex a wa'aliko',[e] le o'olale' ma' ken in xu'uls ti' le kaaj ka wa'alikteno'.[f] **22** ¡Séebkunte! ¡Xeen te' kaajo' tumen ma' tu páajtal in beetik mix ba'al tak ken k'uchkechi'!».[g] Le o'olal le kaajo' ts'a'ab u k'aaba't Zóar.*[h]

23 Ts'o'ok ka'ach u jóok'ol k'iin le ka k'uch Lot tu kaajil Zóaro'. **24** Jéeoba túune' tu beetaj u k'áaxal k'áak' yéetel azufre* yóok'ol Sodoma yéetel Gomorra. Lela' Jéeoba beet u k'áaxal desde te' ka'ano'.[a] **25** Bey tu xu'ulsilak Dios le kaajo'oba', tu xu'ulsaj xan tuláakal le kaajo'ob yano'ob te' táax lu'umo'. Tu xu'ulsaj ti' tuláakal u kajnáalilo'ob bey xan ti' le xíiwo'ob yéetel le che'obo'.[b] **26** U yatan Lot túune' ti' ku taal ka'ach paachil ti' leti'e', pero tu sutuba u pakt le kaajo' ka túun suunaj junp'éel estatua de ta'ab.[c]

27 Jach temprano túune' líik' Abraháne' ka bin te' tu'ux wa'alaj tsikbal yéetel Jéeobao'.[d] **28** Le ka tu yilaj u kaajil Sodoma yéetel Gomorra bey xan tuláakal le táax lu'umo' jach ja'ak' u yóol. ¡Tumen tu yile' táan u jóok'ol u buuts'il, bey je'ex u jóok'ol u buuts'il junp'éel hornoe'![e] **29** Dios túune' ma' tu tu'ubsaj le ba'ax u ya'almaj ti' Abraháno', le o'olal le ka tu xu'ulsaj u kaajilo'ob le táax lu'umo' tu jóo'saj Lot ti' le kaajo'oba'. Le kaajo'oba' leti'e tu'ux kajlaj ka'ach Loto'.[f]

30 Le ka ts'o'oke' Lot yéetel u ka'atúul hija'obe' luk'o'ob tu kaajil Zóare' ka bino'ob kajtal te' montaña'obo',[g] tumen leti'e' sajak ka'ach u p'áatal kajtal Zóar.[h] Ka túun kajlaj ti' junp'éel sajkab yéetel u ka'atúul hija'ob. **31** Le yáax hijatsil túuno' tu ya'alaj ti' u maas chichnilo': «K-papáe' ts'o'ok u ch'íijil, ts'o'ole' waye' mina'an uláak' xiib utia'al ka ts'o'okok u beel t-éetel je'ex suukil u beeta'al tumen tuláakal máake'. **32** Ko'ox ts'áaik u yuk' vino utia'al ka chilako'on tu

CAP 19
a Lu 9:62
b Gé 13:10
c Sl 143:11
d Sl 6:4
e Sl 34:15
f Gé 19:30 Sl 68:20
g 2Pe 3:9
h Gé 14:2

Columna 2
a Dt 29:23 Lu 17:29 2Pe 2:6
b Gé 13:10
c Lu 17:32 Heb 10:38
d Gé 18:2, 22
e Jud 7
f 2Pe 2:7, 8
g Gé 19:17
h Gé 19:20, 22

19:18 * Te'ela' Lote' tu ya'alaj «Jéeoba» ti' juntúul ti' le ángelo'obo', tumen leti' representartik Jéeoba. **19:19** * Wa «nojoch yaabilaj». **19:20** * Wa «je'el u seguer in kuxtale'». **19:22** * U k'áat u ya'al «Chichan». **19:24** * Ilawil página 2557.

yéetel, utia'al beyo' ka yanak u paalal k-papá».*

33 Bey túuno' te' áak'abo' jo'op' u ts'áaiko'ob vino ti' u papá'ob. U maas nojchil túune' ook tu'ux yaan u papáe' ka yanchaj ba'al u yil tu yéetel. Chéen ba'ale' Lote' ma' tu yojéeltaj ba'ax hora ka ook u hija tu yiknalo' mix jach ba'ax hora ka jóok'i'. **34** Le ka sáaschaje' u maas nojchile' tu ya'alaj ti' u maas chichnilo': «O'neake' yanchaj ba'al in wil yéetel in papá. Ko'ox ts'áaik vino u yuk' tu ka'atéen te' áak'aba', ts'o'ole' ka wokol múul chital xan tu yéetel, utia'al beyo' ka yanak u paalal k-papá».* **35** Te' áak'ab xano' tu sen ts'áajo'ob vino ti' u papá'ob. U maas chichnil túune' bine' ka chilaj tu yéetel. Chéen ba'ale' Lote' ma' tu yojéeltaj ba'ax hora ka ook chital u hija tu yéeteli' mix jach ba'ax hora ka jóok'i'. **36** Bey túun p'áatik embarazada u ka'atúul hija'ob Loto'. **37** Le yáax hijatsilo' yanchaj juntúul u hijoe' ka tu ts'áaj u k'aaba't Moab.[a] Leti'e' u papá le moabita'ob yano'ob tak bejla'o'.[b] **38** Le maas chichano' yanchaj xan juntúul u hijoe' ka tu ts'áaj u k'aaba't Ben-ammí. Leti'e' u papá le ammonita'ob[c] yano'ob tak bejla'o'.

20 Ka ts'o'oke' Abraháne' luk' te'elo'[d] ka bin tu lu'umil Négueb, ka kajlaj entre Cadés[e] yéetel Sur.[f] Mientras kaja'an* ka'ach Guerare',[a] **2** Abraháne' tu ya'alaj tu ka'atéen yo'olal Sara, u yatan: «Leti'e' in wíits'in».[b] Abimélek túun, u reyil Guerare' tu túuxtaj ch'a'abil Sarae' ka tu beetaj u taasa'al tu yiknal.[c] **3** Junp'éel áak'ab túune' ichil junp'éel wayak'e'* Diose' tu ya'alaj ti' Abimélek: «Seguro yaan a kíimil yo'olal le ko'olel ta ch'a'ajo',[d] tumen leti'e' ts'oka'an u beel, yaan u yíicham».[e] **4** Chéen ba'ale' Abimélek ka'ache' ma' yanak ba'al u yil yéetel Sarai'. Le o'olal tu ya'alajti': «Jéeoba, ¿yaan wa a kíimsik junp'éel nación kex mix ba'al k'aas u beetmaj? **5** Si u yíichame' tu ya'alajten: ‹Leti'e' in wíits'in›, le ko'olel xano' tu ya'alajten: ‹Leti'e' in suku'un›. Le ka tin beetaj lela' tene' mix ba'al k'aas yaan tin tuukul yéetel ma' in wojel wa k'aas le ba'ax kin beetko'». **6** Dios túune' ichil le wayak'o' tu ya'alajti': «Tene' in wojel mix ba'al k'aas yaan ta tuukul le ka ta beetaj lelo'. Le o'olal ma' tin cha'aj a wantal tu yéeteli' utia'al ma' a k'ebantal tin contra. **7** Sut u yatan le máako', tumen leti'e' profeta.[f] Leti' túune' yaan u orar ta wo'olal[g] utia'al ma' a kíimil. Chéen ba'ale' wa ma' ta sutik u yatane' teche' yaan a kíimil bey xan tuláakal le máaxo'ob yano'ob ta wotocho'».

8 Abimélek túune' líik' tempranoe' ka tu t'anaj tu-

CAP 19
a Dt 2:9
b 1Cr 18:2
c Dt 2:19 Jue 11:4 Ne 13:1 Sof 2:9

CAP 20
d Gé 13:18
e Nú 13:26
f Gé 25:17, 18

Columna 2
a Gé 10:19 Gé 26:6
b Gé 12:11-13 Gé 20:11, 12
c Gé 12:15
d Gé 12:17 Sl 105:14
e Dt 22:22
f Sl 105:14, 15
g Job 42:8

19:32, 34 * Wa «utia'al ka yanak u paalal k-papá, beyo' ma' kun sa'atal u k'aaba'».

20:1 * Wa «kaja'an bey j-táanxel lu'umil». **20:3** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

láakal u sirviente'ob ka tu ya'alajti'ob ba'ax ts'o'ok u yúuchul. Leti'ob túune' jach sajakchajo'ob. **9** Abiméleke' tu túuxtaj t'anbil Abraháne' ka tu ya'alajti': «¿Ba'ax le ts'o'ok a beetikto'on beya'? ¿Ba'ax k'aasil ts'o'ok in beetiktech utia'al ka a taas le nojoch k'eban tin wóok'ol yéetel tu yóok'ol in kaajala'? Ma' ma'alob le ba'ax ts'o'ok a beetiktena'». **10** Abiméleke' tu ya'alaj xan ti' Abrahán: «¿Ba'ax a tukultmaj ka'ach le ka ta beetaj lelo'?».[a] **11** Abraháne' tu ya'alaj: «Es ke tin tuklaj lela': ‹Le máako'ob kaja'ano'ob waye' seguro ma'atech u beetko'ob ba'ax u k'áat Dios, yéetel je'el in kíimsa'al tu yo'olal in watane'›.[b] **12** Ts'o'ole' jach tu jaajile' leti'e' in wíits'in, tumen leti'e' u hija in papá, pero ma' u hija in maamai'. Ka máan tiempoe' k'uch u beetuba in watan.[c] **13** Le ka tu ya'alajten Dios ka luk'ken tu yotoch in papá[d] utia'al ka máanken kajtal yaanal tu'uxo'obe', tin wa'alaj ti' in watan: ‹Lela' leti'e ba'ax je'el a beetik utia'al a we'esikten le nojoch yaabilaj ka wu'uyik tin wo'olalo': je'el tu'uxak ka xi'iko'one' a'al lela': «Leti'e' in suku'un»›».[e]

14 Abimélek túune' tu ts'áaj ti' Abrahán tamano'ob, wakaxo'ob, sirviente'ob yéetel sirvienta'ob, ts'o'ole' tu sutaj xan Sara ti'. **15** Abiméleke' tu ya'alaj xan ti': «Ilawile, le lu'uma' in tia'al. Kajlen je'el tu'uxak a k'áate'». **16** Ti' Sarae' tu ya'alaj: «Ti' a suku'une' kin ts'áaik 1,000 u p'éelel ba'alo'ob de plata.[a] Lelo' junp'éel señal tu táan le máaxo'ob yano'ob ta wéetelo' bey xan tu táan tuláakal máak de ke teche' ma' ta beetaj mix ba'al k'aasi', beyo' ma' kun a'albil mix ba'al k'aas ta wo'olal». **17** Abrahán túune' káaj u orar ti' le u jaajil Dioso', Dios túune' tu ts'akaj Abimélek, tu ts'akaj xan u yatan yéetel u esclava'ob utia'al ka páajchajak u yantal u paalalo'ob. **18** Tumen tu yo'olal Sara, u yatan Abraháne',[b] Jéeobae' tu beetaj ka'ach ma' u páajtal u yantal u paalal tuláakal le ko'olelo'ob yano'ob tu yotoch Abiméleko'.

21 Jéeobae' tu k'a'ajsaj Sara je'ex u ya'almilo', ka tu beetaj Jéeoba le ba'ax u prometermaj ti'o'.[c] **2** Sara túune' p'áat embarazadaile'[d] ka yanchaj juntúul u hijo te' k'iino'ob ts'o'ok ka'ach u ch'íijil Abraháno'. Lela' úuch jach tu k'iinil, je'ex u prometermil Dioso'.[e] **3** Abraháne' tu ts'áaj u k'aaba't Isaak ti' le u chan hijo yanchajti' yéetel Sarao'.[f] **4** Le ka tu ts'áaj ocho días síijik Isaake', Abraháne' tu circuncidartaj* je'ex a'ala'abikti' tumen Dioso'.[g] **5** Abraháne' 100 años yaanti' ka síij Isaak, u hijo. **6** Sara túune' tu ya'alaj: «Diose' ts'o'ok u beetik u yantal ba'ax o'olal u ki'imaktal in wóol.* Je'el

CAP 20

a Gé 12:18, 19 Gé 26:9, 10

b Gé 12:11, 12 Gé 26:7

c Gé 11:29

d Gé 12:1

e Gé 12:13

Columna 2

a Gé 20:2, 12

b Gé 12:17

CAP 21

c Gé 18:10

d Heb 11:11

e Gé 17:21 Gé 18:10, 14 Ro 9:9

f Gé 17:19 Jos 24:3 Ro 9:7

g Gé 17:12 Le 12:3 Hch 7:8

21:4 *Ilawil página 2559. **21:6** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in che'ej».

máaxak ka u yojéelt lelo' yaan xan u ki'imaktal u yóol tin wéetel».* **7** Ts'o'ole' tu ya'alaj xan: «¿Máax je'el u ya'alik ka'ach ti' Abraháne': ‹Sarae' yaan u ts'áaik u chu'uch u paalal?›. Chéen ba'ale' ts'o'ok u yantal juntúul in hijo yéetel Abrahán kex ts'o'ok u ch'íijil».

8 Le chan xi'ipal túuno' nojochchaje' ka lu'sa'ab u chu'uch. Le k'iin ka lu'sa'ab u chu'uch Isaake', Abraháne' tu beetaj junp'éel nojoch festejo. **9** Chéen ba'ale' Sarae' tu yile' mantats' táan u burlarta'al Isaak[a] tumen u hijo Agar le egipciao',[b] le hijo yanchaj ti' Agar yéetel Abraháno'. **10** Sara túune' tu ya'alaj ti' Abrahán: «¡Jóo's le esclava yéetel u hijoa', tumen in hijo Isaake' ma' ken u compartirt u herencia yéetel u hijo le esclavaa'!».[c] **11** Pero le ba'ax tu ya'alaj Sara yo'olal Ismaelo' jach junpuli' ma' utschaj tu t'aan Abraháni'[d] tumen Ismaele' u hijo. **12** Dios túune' tu ya'alaj ti' Abrahán: «Ma' a ts'íikil tu yo'olal le ba'ax ts'o'ok u ya'aliktech Sara yo'olal le xi'ipal bey xan yo'olal a esclavao'. U'uy ba'ax ku ya'aliktech, tumen le a paalal kun antalo' ti' Isaak kun taal.[e] **13** Chéen ba'ale' yo'olal u hijo a esclavao'[f] yaan xan in beetik ka jóok'ok junp'éel nación ti' leti',[g] tumen leti'e' a hijo».

14 Abrahán túune' líik' tempranoe' ka tu ch'a'aj waaj yéetel junp'éel bolsa de k'éewel* chuup yéetel ja'e' ka tu ts'áaj tu hombro Agar, ts'o'ole' ka tu túuxtaj yéetel le xi'ipalo'.[a] Agar túune' luk' te'elo' ka bin tu desiertoil Beer-seba,[b] te'elo' jo'op' u máan chéen mina'an u cuentaili'. **15** Le ka túun xu'up le ja' yaan te' bolsa de k'éewelo', leti'e' tu xúump'attaj le xi'ipal yáanal junkúul ti' le chan che'obo'. **16** Agar túune' bine' ka kulaj chan náach* ti' leti', tumen tu ya'alaj: «Ma' in k'áat in wil u kíimil le xi'ipalo'». Le o'olale' kulaj ma' sen náache' ka kaaj u yawat ok'ol.

17 Diose' tu yu'ubaj u yok'ol le xi'ipalo'.[c] Le o'olal u ángel Diose', desde te' ka'ano', tu t'anaj Agare' ka tu ya'alajti':[d] «¿Ba'axten ka wok'ol Agar? Ma' a sajaktal, tumen Diose' ts'o'ok u yu'ubik u yok'ol le xi'ipalo'. **18** Líi'kech, xeen a wáant le xi'ipal utia'al ka líik'iko', tumen tene' yaan in beetik u jóok'ol junp'éel nojoch nación ti' leti'».[e] **19** Dios túune' tu je'ek'abtaj u yich Agare' ka tu yilaj junp'éel ch'e'en, leti'e' bin u chup le bolsa de k'éewelo' ka tu ts'áaj le ja' u yuk' le xi'ipalo'. **20** Dios túune' seguernaj u ye'esik u yutsil ti' le xi'ipalo'.[f] Leti'e' nojochchaji yéetel kajlaj te' desiertoo', yéetel ka máan

CAP 21

a Gé 15:13 Gál 4:22, 29

b Gé 16:4, 15

c Gé 15:2, 4 Gál 4:30

d Gé 17:18

e Gé 17:19 Ro 9:7 Heb 11:18

f Gál 4:22

g Gé 16:9, 10 Gé 17:20 Gé 25:12, 16

Columna 2

a Gé 25:5, 6

b Gé 22:19

c Gé 16:11

d Gé 16:7, 8

e 1Cr 1:29-31

f Gé 16:16

21:6 *Ulàak' bix u traducirta'ale' «yaan u che'ejtiken».

21:14 *Ilawil «Bolsa de k'éewel», página 2558. **21:16** *Wa «le buka'aj ku náachtal junp'éel flecha kéen ch'i'iniko'».

k'iine' jach tu kanaj ch'iin yéetel flecha. **21** Ismaele' kajlaj tu desiertoil Parán,[a] yéetel kaxta'ab juntúul u yatan tumen u maama tu lu'umil Egipto.

22 Te' k'iino'ob je'elo' Abimélek yéetel Fikol, u jefeil u soldado'obe', bin t'aan yéetel Abraháne' ka tu ya'alajti': «Diose' tia'an ta wéetele' bey xan yéetel tuláakal ba'ax ka beetik.[b] **23** Beoraa' jurart yo'olal Diose' le acuerdo k-ch'a'ik waya' yaan a respetartik, ma' ken a tusen yéetel ma' ken a tus in paalal mix le paalalo'ob kun antalti'ob xano'. Ts'o'ole' jurart xane' je'el bix tin we'esiltech nojoch utsile' bey xan ken a beetil tin wéetel bey xan ti' u kajnáalilo'ob le lu'um tu'ux kaja'anecha'».[c] **24** Abrahán túune' tu núukaj: «Kin jurartiktech bey ken in beetilo'».

25 Chéen ba'ale' Abraháne' tu reclamartaj ti' Abimélek le ch'e'en to'okti' tumen u j-meyajo'ob Abiméleko'.[d] **26** Abimélek túune' tu ya'alaj: «Ma' in wojel ka'ach mix ba'ali', mix juntéen ta wa'alajten mix ba'al yo'olal lelo'. Ma' in wojel máax beeti'». **27** Abrahán túune' tu ch'a'aj tamano'ob yéetel wakaxo'obe' ka tu ts'áaj ti' Abimélek. Tu ka'atúulalo'ob túune' tu ch'a'ajo'ob junp'éel acuerdo. **28** Abraháne' tu ch'a'aj siete mejen x-ch'upul tamano'obe' ka tu separartaj. **29** Abimélek túune' tu ya'alajti': «¿Ba'axten ta separartaj le siete mejen x-ch'upul tamano'oba'?». **30** Abraháne' tu núukaj: «Teche' yaan a k'amik le siete mejen x-ch'upul tamano'ob kin ts'áaiktecha' bey junp'éel señal de ke ka aceptartik teen páanmil le ch'e'ena'». **31** Le o'olale' ti' le lugaro' leti'e' tu ts'áaj u k'aaba't Beer-seba,*[a] tumen te'elo' tu ka'atúulalo'ob tu beeto'ob junp'éel juramentoi'. **32** Bey túun úuchik u ch'a'iko'ob junp'éel acuerdo[b] te' Beer-sebao'. Ka ts'o'ok lelo' Abimélek yéetel Fikol, u jefeil u soldado'obe', suunajo'ob tu lu'um le filisteo'obo'.[c] **33** Ka ts'o'ok lelo' Abraháne' tu pak'aj junkúul tamarisco* te' Beer-sebao'. Te'elo' ti' tu alabartaj u k'aaba' Jéeoba,[d] le Dios mina'an xu'ulul ti'o'.[e] **34** Abrahán túune' xáanchaj* ti' kaja'an# te' lu'um tu'ux kaja'an le filisteo'obo'.[f]

22 Ka ts'o'ok túun lelo', junp'éel k'iine' le u jaajil Dioso' tu ch'a'tuklaj u yilik buka'aj nojchil u fe Abrahán,[g] ka tu ya'alajti': «¡Abrahán!». Leti'e' tu núukajti': «¡Way yanene'!». **2** Dios túune' tu ya'alajti': «Ch'a' a hijo Isaak,[h] le a juntúulili' hijo jach a yaabiltmo'.[i] Ts'o'ole' xeen tu lu'umil Moria.[j] Ti' junp'éel ti' le montaña'ob ken in we'estech te'elo', ti' unaj a k'ubikten

CAP 21
a Nú 10:12
b Gé 20:17, 18 Gé 26:26, 28
c Gé 20:14, 15
d Gé 26:15, 20

Columna 2
a Gé 26:32, 33
b Gé 26:26, 28
c Gé 10:13, 14 Gé 26:1
d Gé 12:8, 9 Gé 26:25
e Sl 90:2 Isa 40:28 1Ti 1:17
f Heb 11:8, 9

CAP 22
g Heb 11:17
h Gé 17:19 Jos 24:3 Ro 9:7
i Jn 3:16
j 2Cr 3:1

21:31 *Ma' xaane' u k'áat u ya'al «U Ch'e'enil Juramento; U Ch'e'enil le Sieteo'». **21:33** *Le che'a' mejentak u le'ob, yéetel u loolo'obe' rosado'ob wa saktak. **21:34** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ya'ab k'iino'ob». #Wa «kaja'an bey j-táanxel lu'umil».

Isaak bey junp'éel tóokbil ofrendae'».

3 Jach temprano túune' Abraháne' líik'e' ka tu ts'áaj u montura u yalak' burro, tu ch'a'aj xan ka'atúul u sirviente'ob bey xan Isaak u hijo. Tu bujaj xan u si'il le tóokbil ofrenda ken u k'ubo' ka káaj u bino'ob tak te' tu'ux a'ala'abti' tumen le u jaajil Dioso'. **4** Tu tres días túun káajak u bino'obe', Abraháne' tu líi'saj u paakate' ka tu yilaj le lugar desde náachilo'. **5** Abrahán túune' tu ya'alaj ti' u sirviente'ob: «Te'exe' way a p'áatle'ex yéetel le burroo', chéen ba'ale' teen yéetel in hijoe' yaan k-bin adorar tak te'elo', le kéen ts'o'okke' k-suut».

6 Le ka ts'o'oke' Abraháne' tu ch'a'aj u si'il le ofrenda ken u tóoko' ka tu ts'áaj ti' Isaak utia'al u kuche. Ts'o'ole' tu ch'a'aj le k'áak' yéetel le cuchilloo' ka seguernaj u xíimbalo'ob. **7** Isaak túune' tu ya'alaj ti' Abrahán: «¡Papá!». Abraháne' tu núukajti': «¿Ba'axi' hijo?». Ka túun tu ya'alaj Isaak: «Yaanto'on u k'áak'il bey xan u si'il le ofrenda ken a tóoko', pero ¿tu'ux yaan le tamano'?». **8** Abraháne' tu núukajti': «Hijo, Dios ken u ts'áa le taman utia'al le tóokbil ofrendao'».[a] Tu ka'atúulalo'ob túune' seguernaj u xíimbalo'ob.

9 Le ka túun k'ucho'ob te' lugar tu'ux a'ala'abti' tumen le u jaajil Dioso', Abraháne' tu beetaj junp'éel altare' ka tu ts'apaj le si' yóok'olo'. Ts'o'ole' ka tu k'axaj u k'ab yéetel u yook Isaake' ka tu chikúuntaj yóok'ol le altar tu'ux u ts'apmaj le si'o'.[a] **10** Abrahán túune' tu tich'aj u k'abe' ka tu ch'a'aj le cuchillo utia'al u kíimsik u hijoo'.[b] **11** Chéen ba'ale' u ángel Jéeobae', desde te' ka'ano', tu t'ane' ka tu ya'alajti': «¡Abrahán, Abrahán!». Leti'e' tu núukajti': «¡Way yanene'!». **12** Le ángel túuno' tu ya'alajti': «Ma' a kíimsik le xi'ipalo' yéetel ma' a beetik mix junp'éel loob ti'. Tumen beoraa' ts'o'ok in wilke' jach tu jaajil ka beetik tuláakal ba'ax ku ya'aliktech Dios, tumen ta wóotaj a k'ubten a hijo, kex chéen leti'e juntúulili' yaantecho'».[c] **13** Le ka túun tu líi'saj u paakat Abraháne' tu yile' ma' sen náach ti' leti'e' tia'an juntúul taman leechel u baak ti' junkúul che'. Abrahán túune' bine' ka tu ch'a'aj le tamano' ka tu tóokaj utia'al u k'ubik tu lugar u hijoo'. **14** Le o'olal Abraháne' tu ts'áaj u k'aaba't le lugaro' Jéeoba-yiré.* Le beetik tak bejla'e' suuk u ya'ala'al lela': «Jéeobae' yaan u ts'áaik le ba'ax kun k'a'abéettal te' tu montañao'».[d]

15 U ángel Jéeobae' tu ka'a t'anaj Abrahán desde te' ka'ano', **16** ka tu ya'alajti': «Jéeobae' ku ya'alik:[e] ‹Yo'olal le ba'ax ts'o'ok a beetka' yéetel tumen ta wóotaj a k'ubten a juntúulili' hijoo',[f] kin jurartiktech yo'olal in k'aaba'e', **17** tene' jach tu jaajil yaan in bendecirkech yéetel

CAP 22

a Jn 1:29 1Pe 1:18, 19

Columna 2

a Jn 10:17, 18

b Heb 11:17

c Heb 11:17-19 Snt 2:21

d Gé 22:2 2Cr 3:1

e Heb 6:13, 14

f Jn 3:16 Ro 8:32 Heb 11:17

22:14 * U k'áat u ya'al «Jéeoba Ken u Ts'áa Ba'ax K'a'abéet; Jéeoba Kun Ilik ka Yanak Ba'ax K'a'abéet».

jach tu jaajil yaan in beetik u ya'abtal a ch'i'ibal* bey je'ex le estrella'ob yano'ob te' ka'ano' yéetel bey je'ex le arena yaan tu jáal le k'áa'náabo'.[a] A ch'i'ibal xane' yaan u ch'a'ik le kaajo'ob tu'ux yaan u enemigo'obo'.[b] **18** Ts'o'ole' tu yo'olal a ch'i'ibale'[c] tuláakal le lu'umo'ob yaan yóok'ol kaabo' yaan u bendecirta'alo'ob, tumen teche' ta wu'uyaj in t'aan»».[d]

19 Ka ts'o'ok túun lelo' Abraháne' suunaj tu'ux yaan u sirviente'obo', líik'o'obe' ka suunajo'ob Beer-seba.[e] Abrahán túune' p'áat kajtal Beer-seba.

20 Juntéenjeakil túune' a'ala'ab ti' Abrahán: «Milkáe' ts'o'ok xan u yantal u paalal yéetel a suku'un Nakor:[f] **21** u yáax hijoe' Uz, u ka'atúule' Buz, u yóoxtúule' Kemuel, u papá Aram. **22** Uláak' u hijo'ob Milkáe': Késed, Azó, Pildás, Jidlaf yéetel Betuel».[g] **23** Betuele' u papá Rebeca.[h] Lela' leti'e ocho hijo'ob yanchaj ti' Milká yéetel Nakor, u suku'un Abraháno'. **24** Nakore' yanchaj uláak' juntúul u yatan,* u k'aaba'e' Reumá. Leti'e' yanchaj xan u hijo'ob tu yéetel, u k'aaba'obe' Teba, Gajam, Taas, yéetel Maaká.

23 Tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtal Sarae' tu chukaj 127 años.[i] **2** Leti'e' kíim tu kaajil Kiriat-arbá[j] wa Hebrón,[k] tu lu'umil Canaán.[l]

22:17 * Wa «descendencia». **22:24** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina». Ilawil «Concubina», página 2559.

CAP 22

a Gé 13:14, 16 Gé 15:1, 5 Hch 3:25

b Sl 2:8 Da 2:44

c Gé 3:15 Ro 9:7 Gál 3:16

d Gál 3:8

e Gé 21:31

f Gé 11:26, 29

g Gé 25:20

h Gé 24:15 Ro 9:10

CAP 23

i Gé 17:17

j Jos 14:15

k Gé 35:27 Nú 13:22

l Gé 12:5

Columna 2

a Gé 10:15

b Gé 17:1, 8 Heb 11:9, 13

c Gé 21:22

d 1Cr 1:13

e Gé 23:15

f Gé 25:9, 10 Gé 49:29-33 Gé 50:13, 14

g Rut 4:1

Abraháne' tumen jach yaachaj u yóole' káaj u yo'tik u yatan. **3** Abrahán túune' líik'e' ka luk' te' tu'ux yaan u yatano', ts'o'ole' ka tu ya'alaj ti' u paalalo'ob Et:[a] **4** «Tene' chéen juntúul j-táanxel lu'umil kajakbal ta wiknale'ex,[b] kin k'áat óoltikte'ex ka a kone'exten junp'éel lugar utia'al in mukik in watan ts'o'ok u kíimilo'». **5** U paalalo'ob túun Ete' tu ya'alo'ob ti' Abrahán: **6** «In yuum, u'uy ba'ax ken k-a'altech. To'one' k-ilke' teche' juntúul máak yéeya'anech tumen Dios.[c] Je'el u páajtal a mukik a watan te' lugar maas ma'alob yaanto'ono'. Mix juntúul ti' to'on je'el u ya'alik ma' ken u ts'áatech junp'éel lugar utia'al a mukik a watano'».

7 Abrahán túune' líik'e', ka chinlaj tu táan u paalal Et,[d] u kajnáalilo'ob le kaajo', **8** ka tu ya'alajti'ob: «U'uyene'exi', wa de acuerdo'ex ka in muk in watan waye', beete'ex uts a wa'alike'ex ti' Efrón u hijo Zoare' **9** ka u konten le u sajkabil Makpelá yaanti'o', le yaan tu jáal u k'aaxo'. Beete'ex uts a wa'alike'exti' ka u ya'alten ta táane'ex buka'aj plata ken in bo'otti',[e] utia'al beyo' ka yanak tu'ux in mukik le máaxo'ob kun kíimlo'ob teno'».[f]

10 Efrón le ititao' ti' kulukbal ka'ach ichil u paalal Ete'. Le o'olale' tu ya'alaj ti' Abrahán tu táan u paalal Et yéetel tu táan tuláakal le máaxo'ob ku yooklo'ob tu joonajil le kaajo':[g] **11** «¡Ma'

in yuum! Ba'axe' u'uy ba'ax ken in wa'altech. Kin ts'áaiktech tu ka'ap'éelal: le k'áaxo' bey xan le sajkab yaan te'elo'. Kin ts'áaiktech tu táan in wéet kaajalo'ob. Muk a watan te'elo'». **12** Abrahán túune' chinlaj tu táan u kajnáalilo'ob le kaajo'. **13** Ka tu ya'alaj ti' Efrón tu táan le máako'obo': «Beet uts a wu'uyik ba'ax ken in wa'altech. Jach tu jaajil kin wa'alikteche' yaan in ts'áaiktech le plata ku tojoltik le k'áaxo'. Ch'a'e, beyo' je'el u páajtal in mukik in watan te'elo'».

14 Efrón túune' tu ya'alaj ti' Abrahán: **15** «In yuum, u'uyeni'. U tojol le lu'uma' kex 400 ba'alo'ob* de plata, chéen ba'ale' p'at beyo', xeene' ka a muk a watan te'elo'». **16** Abrahán túune' le ka tu yu'ubaj lelo' tu pesartaj le 400 ba'alo'ob* de plata tu ya'alaj Efróno', tu beetaj tu táan u paalal Et. Lela' tu pesartaj yéetel le medida suuk u meyaj ti' le j-koonolo'obo'.[a] **17** Abrahán túune' k'uch u tia'alint u k'aax Efrón yaan ka'ach te' Makpelá naats' ti' Mamréo', le sajkabo' bey xan le che'ob yano'ob te'elo'. **18** Lela' úuch le ka tu manaj tu táan u paalal Et yéetel tu táan tuláakal le máaxo'ob ku yooklo'ob tu joonajil le kaajo'. **19** Ka ts'o'oke' Abraháne' tu mukaj Sara te' sajkab yaan tu k'áaxil Makpelá, naats' ti' Mamré wa Hebrón, te' tu lu'umil Canaáno'. **20** Bey túuno' le k'áax bey xan u sajkabilo' ts'a'ab ti' Abrahán tumen u paalal Et utia'al u mukik le máaxo'ob kun kíimil ti'o'.[a]

24 Abraháne' ts'o'ok ka'ach u ch'íijil, yéetel Jéeobae' tu bendecirtaj tuláakal ba'ax ku beetik.[b] **2** Junp'éel u k'iinile' Abraháne' tu ya'alaj ti' u maas nojchil u sirvinte'obo', le máax nu'uktik tuláakal ba'ax yaan tu yotocho':[c] «Beet uts a wu'uyik ba'ax ken in wa'altech. Ts'áa a k'ab yáanal u muuk' in wook. **3** In k'áat ka a jurart tu táan Jéeoba, u Diosil le ka'an yéetel le lu'umo', de ke ma' ken a ch'a' mix juntúul ti' u hija'ob le cananeo'ob tu'ux kajakbalena' utia'al ka ts'o'okok u beel yéetel in hijoo'.[d] **4** Tu lugar lelo' k'a'abéet a bin te' lu'um tu'ux yanen ka'acho', tu yiknal in láak'tsilo'ob[e] utia'al a kaxtik juntúul u yatan Isaak, in hijo».

5 Chéen ba'ale' le sirvinteo' tu ya'alajti': «Pero ¿kux túun wa ma' tu yóotik taal le x-ch'úupal waya'? ¿Unaj wa túun in bisik a hijo te' lu'um tu'ux kaja'anech ka'acho'?».[f] **6** Abrahán túune' tu ya'alajti': «Ma', ilawil ma' a bisik in hijo te'elo'.[g] **7** Jéeoba u Diosil le ka'ano'obo', leti' a'alten ka jóok'ken tu yotoch in papá yéetel tu lu'um in láak'tsilo'ob.[h] Leti'e' tu jurartajten lela':[i] ‹Ti' a ch'i'ibal*[j] ken in ts'áa le lu'uma'›.[k] Leti' xane'

CAP 23

a Hch 7:15, 16

Columna 2

a Gé 25:9, 10 Gé 49:29-33 Gé 50:13, 14

CAP 24

b Gé 13:2

c Gé 15:2, 3

d Gé 28:1 Dt 7:1, 3 2Co 6:14

e Gé 22:20-23

f Gé 11:27, 28 Gé 15:7

g Heb 11:15

h Gé 12:1 Heb 11:8

i Miq 7:20 Lu 1:72, 73 Heb 6:13, 14

j Heb 11:18

k Gé 13:14, 15 Gé 26:3, 4 Dt 34:4 Hch 7:4, 5

23:15 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «400 siclos». Ilawil «Siclo», página 2580. **23:16** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «400 siclos».

24:7 * Wa «descendencia».

yaan u túuxtik u ángel ta wéetel,[a] teech túune' yaan a taasik juntúul u yatan in hijo.[b] **8** Chéen ba'ale' wa le x-ch'úupal ma' u k'áat taal ta wéetelo', yaan a p'áatal libreil ti' le juramentoa'. Pero ma' a bisik in hijo te'elo'». **9** Le ka ts'o'oke' le sirvienteo' tu ts'áaj u k'ab yáanal u muuk' u yook Abrahán, u ts'uulile', ka tu jurartaj yaan u beetik le ba'ax a'ala'abti'o'.[c]

10 Le sirviente túuno' tu ch'a'aj diez u túulal camello'ob bey xan u clasesil ma'alob ba'alo'ob yaan ti' u ts'uulil. Ka ts'o'oke' tu ch'a'aj u bejil Mesopotamia utia'al u bin tak tu kaajil Nakor. **11** Le ka k'uche' tu beetaj u xoltal le camello'ob yiknal jun-p'éel ch'e'en yaan te' jo'okajo'. Lela' úuch le táan u t'úubul k'iino', te' hora suuk u bin ch'a' ja' le ko'olelo'ob te'elo'. **12** Le sirviente túuno' orarnaj táan u ya'alik: «Jéeoba, u Dios in ts'uulil Abrahán, beet uts a beetik u binten utsil te' k'iina'. E'es xan a nojoch yaabilaj ti' in ts'uulil Abrahán. **13** Ilawile, way yanen tu yiknal le ch'e'ena', yéetel u hija'ob u máakilo'ob le kaaja' táan u taalo'ob ch'a' ja'. **14** Le o'olale' ti' le x-ch'úupal ken in wa'al: ‹¿Je'el wa a beetik uts a wéemsik a jarro* utia'al in wuk'ik junp'íit ja'e'?›, yéetel wa leti' ku ya'alikten: ‹Je'ele', uk'e. Ts'o'ole' je'el xan in ts'áaik ja' u yuk' a walak' camello'obe'›, u k'áat u ya'ale' leti'e x-ch'úupal ta yéeyaj utia'al Isaak, le máax meyajtikecho'. Bey ken in wojéeltil ts'o'ok a we'esik a nojoch yaabilaj ti' in ts'uulilo'».

15 Antes u ts'o'okol u t'aan le sirvienteo', k'uch Rebeca yéetel junp'éel jarro yóok'ol u hombro. Le x-ch'úupala' u hija Betuel,[a] Betuele' leti'e hijo yanchaj ti' Milká,[b] u yatan Nakoro'.[c] Nakore' u suku'un Abrahán. **16** Rebecae' jach ki'ichpan yéetel mix juntéen yanak ba'al u yil yéetel xiib. Leti'e' tu nats'uba tu yiknal le ch'e'eno', tu chupaj u jarroe', ts'o'ole' ka tu sutuba utia'al u bin tu yotoch. **17** Tu séeba'anile' le sirvienteo' bin áalkabil tu yiknale' ka tu ya'alajti': «Beet uts a síikten junp'íit ti' le ja' yaantech te' jarroo'». **18** Le x-ch'úupalo' tu ya'alajti': «Ma'alob in yuum, je'ela' uk'e». Leti' túune' tu séeba'anil tu yéemsaj u jarroe' ka tu ts'áaj le ja' u yuk'o'. **19** Le ka ts'o'ok u ts'áaik le ja' ti'o', le x-ch'úupalo' tu ya'alajti': «Je'el xan in jóo'sik le buka'aj ja' ken u yuk' a walak' camello'obo'». **20** Leti' túune' tu séeba'anile' tu láalaj le ja' ku bisik tu jarro te' tu'ux ku yuk'ik ja' le ba'alche'obo'. Ts'o'ole' ya'ab u téenel bin u jóo's ja' te' ch'e'eno'. Bey tu ts'áajilak ja' u yuk' le camello'obo'. **21** Le sirvienteo' mix ba'al tu ya'alaj, ba'axe' ja'ak' u yóol ka tu yilaj ba'ax ku beetik le x-ch'úupalo'. Ts'o'ole' táan ka'ach u máansik tu tuukul wa ts'o'ok u yáanta'al tumen Jéeoba utia'al ka xi'ik ma'alobil ti' yéetel le ba'ax túuxta'ab u beeto'.

CAP 24

a Heb 1:7, 14

b Gé 12:5

c Gé 24:2, 3

Columna 2

a Gé 22:23

b Gé 11:29

c Gé 11:26

24:14 * Wa «p'úul».

CAP 24

22 Le ka ts'o'ok u yuk'ik ja' le camello'obo' le sirvienteo' tu ts'áaj ti' le x-ch'úupal ka'ap'éel esclava de oro ku pesartik kex 114 gramoso'* yéetel junp'éel nariguera de oro ku pesartik kex seis gramos.# **23** Ka ts'o'oke' tu ya'alajti': «X-ch'úupal, ¿je'el wa a beetik uts a wa'alikten máax a papáe'? ¿Yaan wa tu'ux k-p'áatal tu yotoch a papá utia'al k-je'elel te' áak'aba'?». **24** Rebeca túune' tu ya'alajti': «In papáe' Betuel,[a] u hijo Milká yéetel Nakor».[b] **25** Tu ya'alaj xan ti': «Yaanto'on xíiw, ya'ab su'uk bey xan tu'ux a máanske'ex áak'ab». **26** Le máak túuno' xolaje' ka chinlaj tu táan Jéeoba, **27** ka tu ya'alajti': «Bendecirta'ak Jéeoba, u Dios in ts'uulil Abrahán, tumen ma' xu'uluk u ye'esik u nojoch yaabilaj ti'i', yéetel mantats' ku beetik ba'ax ku prometertikti'. Jéeoba guiarten tak tu yotoch u láak'tsilo'ob in ts'uulil».

28 Le x-ch'úupala' bin áalkabil u ya'al ti' u maama bey xan ti' u láak'tsilo'ob le ba'axo'ob úucha'. **29** Rebeca ka'ache' yaan juntúul u suku'un ku k'aaba'tik Labán.[c] Labán túune' bin áalkabil u yil le sirviente yaan tu yiknal le ch'e'en te' jo'okajo'. **30** Le sirvienteo' láayli' ti' yaan yéetel u yalak' camello'ob tu yiknal le ch'e'eno'. Labáne' bin u yil le sirvienteo' tumen tu yilaj le nariguera yéetel le esclava'ob yaan tu k'ab Rebecao', yéetel tumen tu yu'ubaj u ya'alik Rebeca: «Bey tu ya'alilten le máako'». **31** Le ka túun k'uche' tu ya'alajti': «Ko'ox, tumen teche' bendecirta'anech tumen Jéeoba. ¿Bix kan p'áatal waye'? Ts'o'ok in listokíintik tu'ux kan p'áatal tin wotoch bey xan tu'ux kun p'áatal a camello'obo'». **32** Le sirviente túuno' taal te' najo'. Leti'* túune' tu lu'saj le kuuch yaan yóok'ol le camello'obo', tu ts'áaj xíiw yéetel su'uk ti'ob, ts'o'ole' ka tu taasaj ja' utia'al u p'o'ik u yook le sirvienteo' bey xan u yook le máaxo'ob u yéet bino'. **33** Chéen ba'ale' le ka ts'a'ab ba'al u jaant le sirvienteo', leti'e' tu ya'alaj: «Ma' tin janal, hasta in wa'alik le ba'ax taalen in beeto'». Labán túune' tu ya'alajti': «¡A'al túun!».

34 Leti' túune' tu ya'alaj: «Tene' u sirvienteen Abrahán.[a] **35** Jéeobae' ts'o'ok u jach bendecirtik in ts'uulil yéetel ts'o'ok u ayik'alkúuntik yéetel ya'ab tamano'ob, wakaxo'ob, camello'ob, burro'ob, plata, oro bey xan sirviente'ob yéetel sirvienta'ob.[b] **36** Ts'o'ole' Sara u yatane' kex ts'o'ok u ch'íijle' yanchaj juntúul u hijo tu yéetel.[c] Ti' le u hijoo', in ts'uulile' yaan u ts'áaikti' tuláakal ba'ax yaanti'.[d] **37** Le o'olal in ts'uulile' tu beetaj in jurartik lela': ‹Ma' unaj a ch'a'ik mix juntúul ti' u hija'ob le cananeo'ob tu'ux kajakbalen utia'al ka ts'o'okok u beel yéetel in hi-

a Gé 22:23

b Gé 11:29

c Gé 25:20
Gé 29:10

Columna 2

a Gé 15:2, 3

b Gé 12:15, 16
Gé 13:2
Gé 24:1

c Gé 21:1, 2
Ro 4:19
Heb 11:11

d Gé 25:5

24:22 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez siclos». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel beka». Ilawil «Beka», página 2690.

24:32 * Ma' xaane' le máak ku ya'ala'al te'ela' Labán.

joi'.[a] **38** Ma' unaji', ba'axe' xeen tu yiknal u láak'tsilo'ob in papá[b] utia'al a kaxtik juntúul u yatan in hijo Isaak›.[c] **39** Chéen ba'ale' tene' tin wa'alaj ti' in ts'uulil: ‹Pero ¿kux túun wa ma' tu yóotik taal le x-ch'úupal waye'?›.[d] **40** Leti' túune' tu ya'alajten: ‹Jéeoba, le Dios kin adorarko',[e] yaan u túuxtik u ángel[f] ta wéetel yéetel yaan u beetik u bintech utsil. Teech túune' unaj a bin tu yiknal in láak'tsilo'ob, tu yotoch in papá, yéetel unaj a taasik juntúul u yatan in hijo.[g] **41** Chéen ba'ale' wa teech ka bin tu yiknal in láak'tsilo'ob pero ma' tu ts'áaiko'obtech le x-ch'úupalo', teche' yaan a p'áatal libreil ti' le juramentoa'. Chéen bey je'el a p'áatal libreil ti' le juramentoa'›.[h]

42 Le ka k'uchen túun bejla'a te' ch'e'eno' tin wa'alaj: ‹Jéeoba, u Dios in ts'uulil Abrahán, wa yaan a beetik u binten utsile', **43** lela' leti'e ba'ax kin k'áatiktech ka úuchuk le tia'anen tu yiknal le ch'e'ena': ti' le x-ch'úupal[i] ken in wa'alti': «Beet uts a síikten junp'íit ti' le ja' yaantech te' jarroo'», **44** yéetel leti' ku ya'alikten: «Ma'alob, je'ela' uk'e. Ts'o'ole' je'el xan in jóo'sik ja' u yuk' a walak' camello'obo'», lela' leti'e x-ch'úupal ts'o'ok u yéeyik Jéeoba utia'al u hijo in ts'uulilo'›.[j]

45 Antes ti' u ts'o'okol in orar ichil in tuukule', tin wilaj túune' táan u taal Rebeca yéetel le jarro tu hombroo' ka tu nats'uba u ch'a' le ja' te' ch'e'eno'. Ka túun tin wa'alaj-ti': ‹Beet uts a síikten junp'íit ja'›.[a] **46** Tu séeba'anil túune' tu yéemsaj le jarro ku bisik tu hombroo' ka tu ya'alajten: ‹Ma'alob, je'ela' uk'e.[b] Ts'o'ole' je'el xan in ts'áaik ja' u yuk' a walak' camello'obo'›. Ka túun tin wuk'aj le ja'o', ts'o'ole' ka tu ts'áaj xan ja' u yuk' le camello'obo'. **47** Ka ts'o'oke' tin k'áatajti': ‹¿Máax a papá beya' x-ch'úupal?›. Leti'e' tu núukajten: ‹In papáe' Betuel, le hijo yanchaj ti' Milká yéetel Nakoro'›. Ts'o'ole' tin ch'uykíintaj le nariguera tu ni'o' ka tin ts'áaj xan le esclava'ob tu k'abo'obo'.[c] **48** Tene' xolajene' ka chinlajen tu táan Jéeoba, ka tin alabartaj Jéeoba u Dios in ts'uulil Abrahán.[d] Tumen leti'e' tu guiarten utia'al ka taalaken in ch'a' u yáabil u suku'un in ts'uulil yéetel utia'al ka ts'o'okok u beel yéetel u hijo in ts'uulilo'. **49** Beora túuna' a'ale'exten wa a k'áat a we'ese'ex nojoch yaabilaj ti' in ts'uulil yéetel wa chúuka'an a wóole'ex ti' leti', pero wa ma'e' a'ale'exten utia'al ka in wil ba'ax ken in beete».*[e]

50 Labán yéetel Betuele' tu ya'alo'obti': «Lela' ti' Jéeoba u taal. Ma' tu páajtal k-a'aliktech wa je'ele' wa ma'.* **51** Ilawile, je'el Rebecaa'. Ch'a'e ka a bise, bis utia'al ka ts'o'okok u beel yéetel u hijo a ts'uulil, je'ex úuchik u ya'alik Jéeobao'». **52** Le ka tu

CAP 24

a Gé 24:2, 3 Gé 28:1

b Gé 22:20-23

c Gé 24:4

d Gé 24:5

e Gé 48:15

f Heb 1:7, 14

g Gé 11:25

h Gé 24:9

i Gé 24:16

j Gé 24:14

Columna 2

a Gé 24:15, 17

b Gé 24:18

c Gé 24:22, 23

d Gé 24:27

e Gé 24:8

24:49 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «wa kin bin tin x-no'oj wa tin x-ts'iik». **24:50** *Wa «Ma' tu páajtal k-a'aliktech wa ma'alob wa ma' ma'alobi'».

yu'ubaj u sirviente Abrahán le ba'ax tu ya'alo'obo' xolaje' ka chinlaj tu táan Jéeoba. **53** Le sirviente túuno' tu jóo'saj ba'alo'ob de plata yéetel de oro bey xan nook'o'obe' ka tu ts'áaj ti' Rebeca. Ts'o'ole' tu ts'áaj xan ba'alo'ob ko'ojtak ti' u suku'un bey xan ti' u maama Rebeca. **54** Ka ts'o'oke' le sirviente yéetel le máako'ob yano'ob tu yéetelo' jaano'obe' yéetel ti' xan p'áato'ob u máanso'ob áak'abi'.

Le ka líik' temprano le sirvienteo' tu ya'alaj: «Cha'ex in bin tu ka'atéen tu yiknal in ts'uulil». **55** U suku'un yéetel u maama túun le x-ch'úupalo' tu ya'alo'ob: «Cha'a u p'áatal le x-ch'úupal t-éetel kex diez díaso', le kéen ts'o'okke' je'el u páajtal u bine'». **56** Chéen ba'ale' le sirvienteo' tu ya'alajti'ob: «Ma' a wa'alike'exten ka p'áatken, tumen Jéeobae' ts'o'ok u beetik u binten utsil. Cha'ex in bin tu ka'atéen tu yiknal in ts'uulil». **57** Leti'ob túune' tu ya'alo'ob: «Ko'ox t'anik le x-ch'úupal utia'al k-k'áatikti'o'». **58** Ka túun tu t'ano'ob Rebecae' ka tu k'áato'obti': «¿Je'el wa a wóotik bin yéetel le máaka'?». Leti'e' tu núukaj: «Je'ele', je'el in bine'».

59 Leti'ob túune' tu cha'ajo'ob u bin Rebeca[a] yéetel le ko'olel kanáantik desde tu chichnilo'*[b] bey xan u sirviente Abrahán yéetel le

24:59 * Le ko'olela' ka ts'o'oke' p'áat bey u sirvienta Rebecae'.

CAP 24

a Gé 28:5

b Gé 35:8

Columna 2

a Gé 22:15, 17

b Gé 16:14
Gé 25:11

c Gé 12:9
Gé 20:1
Nú 13:22
Jue 1:9

d Sl 77:12
Sl 143:5

e Heb 11:9

máaxo'ob yano'ob tu yéetelo'. **60** Tu bendecirto'ob Rebecae' ka tu ya'alo'obti': «Rebeca, a paalale' ka sen ya'abchajak u milesil u paalalo'ob, yéetel a ch'i'ibale'* ka u ch'a' u kaajalo'ob# le máaxo'ob p'ekmilo'».[a] **61** Rebeca túun yéetel u sirvienta'obe' líik'o'obe' ka na'ako'ob yóok'ol le camello'obo' ka bino'ob tu paach le sirvienteo'. Bey túun úuchik u bisa'al Rebeca tumen le sirvienteo'.

62 Isaake' suut ku beetik ka'ach te' bej ku bin Beer-lai-royo',[b] tumen ti' kajakbal ka'ach tu lu'umil Néguebe'.[c] **63** Le táan ka'ach u taal u yée'same'entalo' leti'e' jok'a'an xíimbal te' tu'ux jáanpik'e'eno', jok'a'an ka'ach utia'al u tuukul.[d] Le ka tu líi'saj u paakate' tu yile' ¡táan u taal jujuntúul camello'ob! **64** Rebeca túune' le ka tu líi'saj u paakate' tu yilaj Isaak. Rebeca túune' éem tu séeba'anil ti' le camelloo', **65** ka tu k'áataj ti' le sirvienteo': «¿Máax le máak táan u xíimbal te' k'áax táan u bin u náats'al t-iknalo'?». Le sirvienteo' tu ya'alajti': «In ts'uulil». Leti' túune' tu ch'a'aj junp'éel jaajay nook'e' ka tu pixuba. **66** Le sirviente túuno' tu ya'alaj ti' Isaak tuláakal le ba'ax tu beeto'. **67** Ka ts'o'oke' Isaake' tu yoksaj Rebeca te' naj de nook' utia'al u maama ka'acho'.[e] Bey túun úuchik u yatantik Rebecao'. Isaake'

24:60 * Wa «descendencia». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «joonaj».

k'uch u sen yaabilte[a] yéetel xu'ul u sen yaatal u yóol yo'olal u maama kíimo'.[b]

25 Abraháne' tu ch'a'aj uláak' u yatan, u k'aaba'e' Keturá. **2** Ka máan tiempoe' Keturáe' yanchaj u hijo'ob, u k'aaba'obe' Zimrán, Joksán, Medán, Madián,[c] Isbak yéetel Suaj.[d]

3 Joksáne' u papá Seba yéetel Dedán.

U paalal Dedáne' leti'e asurimo'obo', le letusimo'obo' yéetel le leumimo'obo'.

4 U hijo'ob Madiáne' leti'e je'elo'oba': Efá, Éfer, Anok, Abidá yéetel Eldá. Tuláakal le je'elo'oba' u hijo'ob Keturá.

5 Ka máan k'iine' Abraháne' tu ts'áaj ti' Isaak tuláakal le ba'ax yaanti'o'.[e] **6** Pero ti' u maasil u paalal yanchaj yéetel uláak' u yatano'obo'* tu síiaj ba'alo'ob ti'ob. Antes ti' u kíimil túune' Abraháne' tu túuxto'ob tu lu'umil Lak'in, náach ti' u hijo Isaak.[f] **7** Abraháne' kuxlaj 175 años. **8** Leti'e' xáanchaj u kuxtal, kuxlaj ich ki'imak óolal tak ka kíimi. Ka ts'o'ok u kíimile' mu'uk je'ex úuchik u mu'ukul u yúuchben láak'tsilo'obe'. **9** Mu'uk tumen Isaak yéetel Ismael, u hijo'ob, ts'a'ab tu sajkabil Makpelá te' k'áax utia'al ka'ach Efrón, u hijo Zoar le ititao'. Le k'áaxa' tia'an naats' ti' Mamrée'.[g] **10** Le k'áaxa' leti'e tu manaj Abrahán ti' u paalal Eto'. Te'elo' ti' mu'uk Abraháni', te' lugar tu'ux mu'uk xan Sara u yatano'.[a] **11** Le ka ts'o'ok u kíimil Abraháne', Diose' seguernaj u bendecirtik Isaak, u hijo Abrahán.[b] Isaake' kajakbal ka'ach naats' ti' Beer-lai-roy.[c]

12 Lela' u tsikbalil u kuxtal Ismael[d] u hijo Abrahán. Ismaele' leti'e hijo yanchaj ti' Abrahán yéetel Agar[e] le egipciao', le u sirvienta Sara ka'acho'.

13 Lela' leti'e u k'aaba' u hijo'ob Ismaela', bey xan ts'a'abik u k'aaba' le familia'ob jóok'o'ob ti' leti'obo': Nebayot,[f] u yáax hijo, ts'o'ole' Quedar,[g] Adbeel, Mibsam,[h] **14** Mismá, Dumá, Masá, **15** Adad, Temá, Jetur, Nafís yéetel Kedemá. **16** Lela' leti'e u k'aaba' u 12 hijo'ob Ismaela'. Leti'ob u nuuktakil ti' u familia'ob.[i] Le k'aaba' yaanti'obo' leti'e k'aaba' ts'a'ab xan ti' le mejen kaajo'ob tu'ux kajlajo'obo' bey xan ti' le lugaro'ob tu'ux p'áato'ob kajtal junp'éel tiempoo'. **17** Ismael túune' kuxlaj 137 años. Ka ts'o'ok u kíimile' mu'uk xan je'ex úuchik u mu'ukul u yúuchben láak'tsilo'obe'. **18** Leti'obe' kajlajo'ob desde Avilá,[j] naats' ti' Sur[k] le yaan naats' ti' Egiptoo', tak tu lu'umil Asiria. Leti'e' kajlaj naats' ti' tuláakal u suku'uno'ob.*[l]

19 Lela' u tsikbalil u kuxtal Isaak, u hijo Abrahán.[m]

Abraháne' u papá Isaak.

CAP 24

a Gé 26:8

b Gé 23:2, 19

CAP 25

c Gé 37:28
Éx 2:15
Nú 31:2
Jue 6:2

d 1Cr 1:32, 33

e Gé 24:36

f Gé 21:14

g Gé 23:8, 9
Gé 49:29, 30

Columna 2

a Gé 23:2, 19

b Gé 17:19
Gé 26:12-14

c Gé 16:14

d Gé 16:10, 11

e Gál 4:24

f Gé 36:2, 3
Isa 60:7

g Sl 120:5
Jer 49:28
Eze 27:21

h 1Cr 1:29-31

i Gé 17:20

j 1Sa 15:7

k Gé 16:7, 8

l Gé 16:11, 12

m Gé 22:2
Mt 1:1, 2

25:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina'ob».

25:18 *Uláak' bix u traducirta'ale' «Leti'e' kuxlaj ich ba'atelil yéetel tuláakal u suku'uno'ob».

20 Isaake' 40 años yaanti' ka ts'o'ok u beel yéetel Rebeca, u hija Betuel,[a] le arameo kaja'an Padán-aramo'. Rebecae' u yíits'in Labán le arameoo'. **21** Isaak túune' seguernaj u orar ti' Jéeoba yo'olal u yatan tumen ma' tu páajtal u yantal u paalal. Jéeoba túune' tu núukaj u oracióne' ka tu beetaj u p'áatal embarazadail Rebeca. **22** Le paalalo'ob túuno' káaj u ba'atelo'ob ichil u nak' Rebeca.[b] Le o'olal tu ya'alaj: «Wa bey kun seguer in mu'yaja', maas ma'alob ka kíimken». Le o'olal Rebecae' orarnaj ti' Jéeoba. **23** Jéeobae' tu ya'alajti': «Yaan u yantal ka'atúul a paalal.[c] Ti' leti'obe' yaan u jóok'ol ka'ap'éel nacióno'ob,[d] yéetel antes ti' u síijlo'obe' yaan u jatskuba'ob. Junp'éel nacióne' yaan u dominartik le uláak' nacióno'.[e] Yéetel le suku'untsilo' yaan u servirtik le íits'intsilo'».[f]

24 Le ka k'uch u k'iinil u síijlo'obe', ¡ilawile!, yaan gemelo'ob ichil u nak'. **25** Le ka síij le yáax juntúulo' láaj chak u wíinklil, ts'o'ole' piim u tso'otsel u wíinklil bey junp'éel nook' de k'éewel piim u tso'otsele'.[g] Ka túun ts'a'ab u k'aaba't Esaú.*[h] **26** Ka ts'o'oke' jóok' u yíits'in u machmaj u tuunkuy Esaú,[i] ka túun ts'a'ab u k'aaba't Jacob.*[j] Isaake' 60 años yaanti' ka yanchaj u paalal yéetel Rebeca.

27 Je'ex máanik le tiempoo' nojochchaj le paalalo'obo'. Esaúe' tu beetuba juntúul ma'alob cazador[a] yéetel uts tu t'aan ka'ach u máan te' k'áaxo'. Chéen ba'ale' Jacobe' juntúul máak suuk u beetik ba'ax ma'alob yéetel kaja'an ti' najo'ob de nook'.[b] **28** Isaake' tu yaabiltaj Esaú tumen ku taasa'al bak' u jaante. Chéen ba'ale' Rebecae' tu yaabiltaj Jacob.[c] **29** Juntéenjeakil túune' Jacobe' táan u chakik janal. Ti' lelo' k'uch Esaú, suut ku beetik k'áax yéetel jach ka'ana'an. **30** Esaú túune' tu ya'alaj ti' Jacob: «¡Beet uts a jáan ts'áaikten junp'íit ti' le chak janal yaantech te'elo', tumen jach ka'ana'anen yéetel tin kíimil yéetel wi'ij!». Le o'olal ts'a'ab xan u k'aaba't Edom.*[d] **31** Jacob túune' tu núukajti': «Ma'alob, pero antes in ts'áaikteche' konten le derecho yaantech bey yáax hijoo'».[e] **32** Esaúe' tu ya'alajti': «¡Kin wu'uyik jach nika'aj kíimil! Le o'olale', ¿ba'ax túun u biilal ti' teen le derecho je'elo'?». **33** Jacobe' tu ya'alajti': «Ma'alob, pero antese' jurarte». Leti' túune' tu jurartaj ka tu konaj ti' Jacob le derecho yaanti' bey yáax hijoo'.[f] **34** Jacob túune' tu ts'áaj ti' Esaú le lentejas u chakmajo', tu ts'áaj waaj ti' bey xan ba'ax u yuk'e. Leti' túune' tu jaantaj, le ka ts'o'oke' líik'e' ka bini. Bey úuchik u mixba'alkúuntik Esaú

CAP 25

a Gé 22:23

b Ro 9:10

c Sl 139:15

d Gé 36:31
Nú 20:14

e Gé 27:29, 30
Dt 2:4

f 2Sa 8:14
Mal 1:2, 3
Ro 9:10-13

g Gé 27:11

h Gé 27:32
Gé 36:9
Mal 1:3

i Os 12:3

j Gé 27:36

Columna 2

a Gé 27:3, 5

b Heb 11:9

c Gé 27:6, 7, 46

d Gé 36:1

e Dt 21:16, 17

f Heb 12:16

25:25 * U k'áat u ya'al «Velludo».
25:26 * U k'áat u ya'al «Le Máax ku Machik u Tuunkuy Uláak'o'; Le Máax ku Ch'a'ik u Lugar Uláak' Máako'».

25:30 * U k'áat u ya'al «Chak».

le derecho yaanti' bey yáax hijoo'.

26 Juntéenjeakile' te' lu'umo' yanchaj uláak' junp'éel nojoch wi'ijil je'ex le yanchaj tu k'iiniloʼob Abraháno'.[a] Le o'olal Isaake' bin tak Guerar, tu yiknal Abimélek, u rey le filisteoʼobo'. **2** Jéeoba túune' chíikpaj ti' leti'e' ka tu ya'alajti': «Isaak, ma' a bin Egipto, ba'axe' p'áaten kajtal te' lu'um ken in wa'altecho'. **3** P'áaten kajtal junp'éel tiempo te' lu'uma',[b] teen túune' yaan in wantal ta wéetel yéetel yaan in bendecirkech, tumen ti' teech yéetel ti' a ch'i'ibal* ken in ts'áa tuláakal le lu'umoʼoba'.[c] Ts'o'ole' yaan xan in béeykuntik le juramento tin beetaj ti' Abrahán, a papáo':[d] **4** ‹Tene' yaan in beetik u ya'abtal a ch'i'ibal bey je'ex le estrellaʼob yanoʼob te' ka'ano',[e] yaan xan in ts'áaik ti' a ch'i'ibal tuláakal le lu'umoʼoba',[f] yéetel tu yo'olal a ch'i'ibal xane' tuláakal le lu'umoʼob yaan yóok'ol kaaboʼ yaan u bendecirta'aloʼob».[g] **5** Lela' yaan in beetik tumen Abrahán, a papáe', tu yu'ubaj in t'aan, tu beetaj ba'axoʼob tin k'áatajti', ba'axoʼob ku ya'alik in mandamientoʼob bey xan ba'axoʼob ku ya'alik in leyoʼob».[h] **6** Isaak túune' p'áat kajtal Guerar.[i]

7 Le xiiboʼob yanoʼob túun te' lugaro' joʼop' u k'áatkoʼob ti' Isaak máax Rebeca, leti'e' tu ya'alaj: «In wíits'in».[j] Isaake' sajak ka'ach u ya'al: «In watan», tumen tu tuklaj: «U máakiloʼob le lugara' je'el u kíimskenoʼob yoʼolal Rebecae'». Tu ya'alaj lela' tumen Rebeca ka'ache' jach ki'ichpan.[a] **8** Ma' sen úuch ti' lelo', Abimélek u rey le filisteoʼobo', le táan u paakat te' ventanao' tu yile' Isaak yéetel Rebecae' jach táan u tratarkubaʼob yéetel yaabilaj.*[b] **9** Abimélek túune' tu séebaʼanil tu túuxtaj t'anbil Isaake' ka tu ya'alajti': «¡Si Rebecae' a watan bakáan! ¿Ba'axten túun ta wa'alajten de ke a wíits'in?». Isaake' tu núukajti': «Tin wa'alaj beyo' tumen saajken ka'ach in kíimsa'al tu yo'olal».[c] **10** Abiméleke' tu ya'alajti': «¿Ba'ax ts'oʼok a beetikto'on beya'?[d] ¿Kux túun wa ka chilak ka'ach wa máax yéetel a watano'? ¡Bejla'a ts'oʼok a beetik k-lúubul ti' junp'éel nojoch k'ebane'!».[e] **11** Abimélek túune' tu ya'alaj ti' tuláakal le kaajo': «¡Je'el máaxak ka u beet wa ba'ax ti' le máak yéetel ti' u yatana' yaan u kíimil!».

12 Isaak túune' joʼop' u paak'al te' lugaro'. Tumen táan ka'ach u bendecirta'al tumen Jéeobae', te' año je'elo' tu cosechartaj 100 u téenel u maas ya'abil ti' le ba'ax tu pak'o'.[f] **13** Isaake' seguernaj u sen antal ya'ab baʼaloʼob ti', hasta ka sen ayik'alchaji. **14** Ti' leti'e' yanchaj ya'ab tamanoʼob, ya'ab wakaxoʼob yéetel ya'ab sirvienteʼob.[g] Le o'olal le filisteoʼobo' joʼop' u p'ektikoʼob Isaak.

CAP 26

a Gé 12:10

b Gé 20:1
Heb 11:8, 9

c Gé 12:7
Gé 15:18

d Gé 22:16-18
Sl 105:9-11
Heb 6:13, 14

e Gé 15:1, 5
Heb 11:12

f Dt 34:4

g Gé 12:1-3
Hch 3:25
Gál 3:8

h Gé 17:10, 23
Gé 22:3, 12
Heb 11:8
Snt 2:21

i Gé 26:17

j Gé 12:11-13

Columna 2

a Gé 24:16

b Gé 24:67

c Gé 20:11

d Gé 12:18

e Gé 20:9

f Gé 24:34, 35

g Gé 12:16

26:3 * Wa «descendencia».

26:8 * Wa «táan u méek'kubaʼob».

15 Le filisteo'ob túuno' tu but'o'ob yéetel lu'um le ch'e'eno'ob páana'ab ka'ach tumen u sirviente'ob Abrahán, u papá Isaako'.[a] **16** Abiméleke' tu ya'alaj ti' Isaak: «Xeen kajtal táanxel tu'ux, tumen bejla'e' maas yaan a páajtalil ke to'on». **17** Le beetik Isaake' luk' te'elo' ka bin tak tu táax lu'umil Guerar,[b] te'elo' ti' p'áat kajtali'. **18** Isaak túune' tu ka'a páanaj le ch'e'eno'ob páana'ab tu k'iinilo'ob Abrahán, u papáo', ka ts'o'oke' tu ka'a ts'áaj le k'aaba' ts'a'an ka'ach ti'ob tumen Abraháno'.[c] Le ch'e'eno'oba' leti'e bu'ut' tumen le filisteo'ob le ka ts'o'ok u kíimil Abraháno'.[d]

19 Juntéenjeakile' u sirviente'ob Isaake' le táan ka'ach u páanko'ob junp'éel ch'e'en te' táax lu'umo' k'ucho'ob tak tu'ux yaan ja'. **20** Le j-kanan tamano'ob kaja'ano'ob Gueraro' káaj u ba'atelo'ob yéetel u j-kanan tamano'ob Isaak táan u ya'aliko'ob: «¡Le ja'o' k-tia'al!». Le o'olal Isaake' tu ts'áaj u k'aaba't Ések* ti' le ch'e'eno', tumen leti'obe' discutirnajo'ob tu yéetel. **21** U sirviente'ob Isaake' káaj u páanko'ob uláak' ch'e'en, chéen ba'ale' le j-kanan tamano'ob kaja'ano'ob Gueraro' ka'a discutirnajo'ob tu yo'olal le ch'e'eno', le beetik Isaake' tu ts'áaj u k'aaba't Sitná* ti' le ch'e'eno'. **22** Ka máan k'iine' luk' te'elo' ka bin u páan uláak' ch'e'en yaanal tu'ux, chéen ba'ale' te' veza' ma' discutirnajo'ob tu yo'olali'. Le o'olal Isaake' tu ts'áaj u k'aaba't Reobot* ti' le ch'e'eno', tumen tu ya'alaj: «Beoraa' Jéeobae' ts'o'ok u ts'áaikto'on ya'ab lu'um utia'al k-kajtal yéetel utia'al ka ya'abchajak k-paalali'».[a]

23 Isaak túune' luk' te'elo' ka bin Beer-seba.[b] **24** Te' áak'ab je'elo' Jéeobae' chíikpaj ti' leti'e' ka tu ya'alajti': «Teen u Dios Abrahán, a papá.[c] Ma' a sajaktal[d] tumen tene' tia'anen ta wéetele'. Teen túune' yaan in bendecirkech yéetel yaan in beetik u ya'abtal a paalal tu yo'olal Abrahán, le máax meyajteno'».[e] **25** Le o'olal Isaake' tu beetaj junp'éel altar te'elo' ka tu alabartaj u k'aaba' Jéeobai'.[f] Ts'o'ole' leti'e' tu armartaj junp'éel naj de nook' te'elo',[g] yéetel u sirviente'obe' tu páano'ob junp'éel ch'e'eni'.

26 Junp'éel u k'iinile' Abiméleke' luk' Guerare' ka bin tak tu'ux yaan Isaak. Tu yéetele' bin Auzat, le máax aconsejarko', bey xan Fikol, u jefeil u soldado'ob.[h] **27** Isaak túune' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'ax o'olal taale'ex a wilene'ex? Si te'exe' ta p'ektene'ex yéetel ta jóo'sene'ex te' tu'ux kaja'ane'exo'». **28** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Ts'o'ok k-ilke' Jéeobae' tu jaajil tia'an ta wéetele'.[i] Le o'olale' ts'o'ok k-ch'a'tuklik k-a'aliktech le-

CAP 26

a Gé 21:27, 30

b Gé 10:19 Gé 20:1

c Gé 21:31

d Gé 21:25

Columna 2

a Gé 17:5, 6 Gé 28:1, 3

b Gé 21:31

c Gé 17:1 Gé 28:13

d Gé 15:1

e Gé 17:19 Sl 105:9-11

f Gé 12:8, 9

g Heb 11:9

h Gé 21:32

i Gé 21:22

26:20 *U k'áat u ya'al «Ba'ate'el».
26:21 *U k'áat u ya'al «Takpool».

26:22 *U k'áat u ya'al «Nojoch Lu'um».

la': ‹Ko'ox jurartik ma' ken k-ba'ate'el yéetel ko'ox ch'a'ik le acuerdo je'ela':[a] **29** de ke ma' ken a beetto'on mix ba'al k'aas, je'ex to'on ma' t-beetajtech mix ba'al k'aase', tumen le ka t-a'alajtech ka jóok'keche' ma' t-beetajtech mix junp'éel loobi'. Beoraa' Jéeobae' táan u bendecirkech›». **30** Isaak túune' tu beetajti'ob junp'éel nojoch janal, ka túun jaano'ob yéetel uk'ulnajo'ob. **31** Temprano túun le ka sáaschaje' líik'o'obe' ka tu beeto'ob junp'éel juramento cada juntúul.[b] Ka ts'o'oke' ki'imak u yóolo'ob ka luk'o'ob tu yiknal Isaak.

32 Te' k'iin je'elo' u j-meyajo'ob Isaake' taalo'ob tu yiknale' ka tu ya'alo'obti' yo'olal le ch'e'en ts'o'ok u páaniko'obo':[c] «¡Ts'o'ok k-kaxtik ja'!». **33** Ka túun ts'a'ab u k'aaba't Sibá. Le o'olal tak bejla'e' u k'aaba' le kaajo' Beer-seba.[d]

34 Le ka tu ts'áaj 40 años ti' Esaúe' tu ch'a'aj Judit, u hija Beerí le ititao', ka ts'o'ok u beel tu yéetel. Tu ch'a'aj xan Basemat u hija Elón le ititao'.[e] **35** Le ko'olelo'oba' tu beeto'ob u sen mu'yaj Isaak yéetel Rebeca.[f]

27 Isaak túune' ts'o'ok ka'ach u ch'íijil yéetel ts'o'ok u p'áatal ma' sáasil u paakati'. Junp'éel u k'iinile' tu t'anaj Esaú,[g] u yáax hijoe', ka tu ya'alajti': «¡Hijo!». Esaú túune' tu núukajti': «¡Way yanene' papá!». **2** Isaake' tu ya'alajti': «Ts'o'ok in jach ch'íijil. Ma' in wojel ba'ax k'iin ken kíimkeni'. **3** Le beetke' beet uts a ch'a'ik a arco yéetel a flecha'obe' ka xi'ikech k'áax a kíims juntúul ba'alche' utia'al in jaante.[a] **4** Le kéen suunakeche' beet le janal jach ki' in wu'uyiko', ts'o'ole' ka taasikten utia'al ka in jaante. Teen túune' yaan in bendecirkech antes ti' in kíimil».

5 Chéen ba'ale' Rebecae' táan ka'ach u yu'ubik ba'ax ku ya'alik Isaak ti' Esaú. Esaú túune' bin k'áax utia'al u kíimsik le ba'alche' utia'al u taasik ti' u papáo'.[b] **6** Rebeca túune' tu ya'alaj ti' Jacob, u hijo:[c] «Táant in wu'uyik u ya'alik a papá ti' a suku'un Esaúe': **7** ‹Xeen te' k'áax a kíims juntúul ba'alche' utia'al ka a beet le janal ki' in wu'uyiko'. Ts'o'ole' ka taasik in jaante utia'al in bendecirkech tu táan Jéeoba antes ti' in kíimil›.[d] **8** Beora túuna' hijo, jach u'uyen tubeel yéetel beet tuláakal le ba'ax ken in wa'altecha'.[e] **9** Jáan xeen te' tu'ux yaan le ba'alche'obo' utia'al a taasikten ka'atúul ti' u maas t'a'ajil le chan chivo'obo'. Teen túune' yaan in beetik junp'éel ki'iki' janal ti' a papá, jach je'ex uts tu t'aano'. **10** Le kéen ts'o'okke' ka bisikti' utia'al ka u jaante yéetel utia'al ka u bendecirtech antes ti' u kíimil».

11 Jacob túune' tu ya'alaj ti' Rebeca, u maama: «Pero si in suku'un Esaúe' piim u tso'otsel u wíinklil,[f] en cambio tene' ma' beyeni'. **12** ¿Kux túun wa ku tatalk'abtiken in papá?[g] Yaan u tuklik chéen

CAP 26
a Gé 21:27
b Gé 21:22-24
c Gé 26:18
d Jue 20:1
e Gé 36:2, 3
f Gé 27:46 Gé 28:8

CAP 27
g Gé 25:28

Columna 2
a Gé 25:27
b Gé 27:30
c Gé 25:28
d Gé 27:30, 31
e Gé 27:13, 43
f Gé 25:25 Gé 27:23
g Gé 27:21

CAP 27

táan in burlarkinba ti' leti'. Tu lugar túun u bendecirkene' yaan in beetik u maldecirken». **13** U maama túune' tu ya'alajti': «Hijo, wa beyo' lúubuk tin wóok'ol le maldición kun a'albil ta contrao'. Teche' chéen beet le ba'ax tin wa'alajtecho', xeen ka a taasten le ba'alche'obo'».[a] **14** Jacob túune' bin u ch'a' le ba'alche'obo' ka tu taasaj ti' u maama, u maama túune' tu beetaj junp'éel ki'iki' janal, jach je'ex uts tu t'aan Isaak, u papá Jacobo'. **15** Ka ts'o'oke' Rebecae' ook tu yotoche' ka tu ch'a'aj u maas ma'alob nook' Esaúe' ka tu ts'áaj u búukint Jacob, le u t'uupo'.[b] **16** Tu ch'a'aj xan u k'éewelil le chan chivo'obo' ka tu ts'áaj yóok'ol u k'ab bey xan tu kaal Jacob.[c] **17** Rebeca túune' tu ch'a'aj le ki'iki' janal bey xan le waaj tu beeto' ka tu ts'áaj ti' Jacob, u hijo.[d]

18 Jacob túune' ook tu'ux yaan u papáe' ka tu ya'alajti': «¡Papá!». U papá túune' tu núukaj: «¡Way yanene'! ¿Máaxech beya' hijo?». **19** Jacobe' tu ya'alaj ti' u papá: «Teen Esaú, a yáax hijo.[e] Ts'o'ok in beetik jach je'ex ta wa'alilteno'. Jáan kulen a jaant junp'íit ti' le bak' tin taasajtecho' utia'al ka a bendecirten».[f] **20** Isaak túune' tu ya'alaj ti' Jacob: «Hijo, ¿bix túun úuchik a séeb kaxtik le ba'alche'o'?». Leti'e' tu núukajti': «Es ke Jéeoba a Dios beet u taal tin wiknal». **21** Isaak túune' tu ya'alaj ti' Jacob: «Hijo, beet uts a nats'kaba utia'al ka in tatalk'abtech, utia'al in wojéeltik wa jach tu jaajil teech Esaú».[a] **22** Jacob túune' náats' tu yiknal Isaak, u papá. Isaak túune' tu tatalk'abte' ka tu ya'alajti': «A voze' jach u voz Jacob, pero a k'abo'obe' jach u k'abo'ob Esaú».[b] **23** Leti'e' ma' tu k'aj óoltaj Jacobi', tumen u k'abo'obe' piim u tso'otsel je'ex u k'abo'ob Esaú, u suku'une'. Le o'olal tu bendecirtaj.[c]

24 Isaak túune' tu k'áatajti': «¿Jach wa tu jaajil in hijo Esaúech?». Leti' túune' tu núukaj: «Jach jaaj, teen». **25** Isaak túune' tu ya'alajti': «Hijo, taasten junp'íit u bak'el le ba'alche' ta kíimso' utia'al ka in jaante, ts'o'ole' kin bendecirkech». Jacob túune' tu taasaj le bak' ti'o' ka tu jaantaj, ts'o'ole' tu taasaj vino xan ti'e' ka tu yuk'aj. **26** Le ka ts'o'oke' Isaak, u papáe', tu ya'alajti': «Hijo, beet uts a nats'kaba utia'al ka a ts'u'uts'en».[d] **27** Jacob túune' tu nats'ubae' ka tu ts'u'uts'aj, Isaak túune' páajchaj u yu'ubik u book u nook'.[e] Ka tu bendecirtaj táan u ya'alik:

«U book in hijoe' bey je'ex le book yaan ti' le k'áax u bendecirmaj Jéeobao'. **28** Le u jaajil Dioso' ka u ts'áatech u serenoil le ka'ano',[f] ma'alob lu'umo'ob,[g] túumben vino yéetel ka u beet u ya'abtal u yich le semilla ka pak'iko'.[h] **29** Le

a Gé 27:8, 43
b Gé 25:23, 26
c Gé 25:25 Gé 27:11
d Gé 27:9
e Gé 25:31-33 Ro 9:10-12
f Gé 27:4

Columna 2

a Gé 27:11, 12
b Gé 27:16
c Heb 11:20
d Gé 48:10
e Gé 25:27 Gé 27:15
f Dt 11:11
g Nú 13:26, 27
h Gé 27:37 Dt 7:13

kaajo'ob xano' ka u servirtecho'ob, yéetel le nacióno'obo' ka chinlako'ob ta táan. Dominart a láak'tsilo'ob, yéetel leti'obe' ka chinlako'ob ta táan.[a] Maldecirta'ak je'el máaxak ka u maldecirteche' yéetel bendecirta'ak je'el máaxak ka u bendecirteche'».[b]

30 Le jach táant u bendecirta'al Jacob tumen u papáo', yéetel le jach táant u luk'ul tu yiknalo', k'uch Esaú yéetel le ba'alche' tu kíimso'.[c] **31** Leti' xane' tu preparartaj junp'éel ki'iki' janale' ka tu bisaj ti' u papá, ka tu ya'alajti': «Papá, lii'kech a jaant junp'íit u bak'el le ba'alche' tin preparartajtecho' utia'al ka a bendecirten». **32** Isaak, u papáe', tu ya'alajti': «¿Máaxechi'?». Leti' túune' tu ya'alajti': «Teen Esaú a yáax hijo».[d] **33** Isaak túune' káaj u sen kikilankile' ka tu ya'alaj: «¿Máax túun le yáax taasten u bak'el le ba'alche' utia'al ka in jaanto'? Tumen antes ti' a taale' ts'oka'anili' in jaantik le janalo' yéetel ts'o'ok xan in bendecirtik le máax taaso'. Leti' túune' yaan u k'amik le ba'alo'ob tin wa'alajti'o'».

34 Le ka tu yu'ubaj le ba'ax tu ya'alaj u papáo', Esaúe' jach náak' ti'e' ka jo'op' u yawat ok'ol táan u ya'alik: «¡Bendecirten xani' papá, bendecirten xani'!».[e] **35** Chéen ba'ale' u papáe' tu ya'alajti': «A wíits'ine' taale' ka tu tusen, le o'olal leti' tin bendecirtaj, ma' techi'». **36** Yo'olal lelo' Esaúe' tu ya'alaj: «¿Ma' wa le o'olal Jacob* u k'aaba'i'? Tumen ka'atéen ts'o'ok u ch'a'ik in lugar.[a] Ts'o'ok u ch'a'ik le derecho yaanten bey yáax hijoo',[b] ts'o'ole' beoraa' ts'o'ok xan u bendecirta'al tu lugar in bendecirta'al teen».[c] Tu ya'alaj xan ti' u papá: «¿Ma' wa túun tu páajtal a bendecirken xan?». **37** Isaak túune' tu ya'alaj ti' Esaú: «Ts'o'ok in wa'alike' a wíits'in ken u dominartech.[d] Leti' xane' yaan u meyajta'al tumen tuláakal u láak'tsilo'ob, ts'o'ole' utia'al xan u kaxtik u kuxtale' ts'o'ok in wa'alik ka yanak u yich le semilla ken u pak'o' yéetel ka yanak túumben vino ti'».[e] Le beetke', ¿ba'ax je'el u páajtal in ts'áaikteche' hijo?».

38 Esaúe' tu ya'alaj ti' u papá: «¿Papá, chéen wa junp'éel bendición ken a ts'áae? ¡Bendecirten xani' papá, bendecirten xani'!». Esaú túune' k'a'am awatnaje' ka jo'op' u sen ok'ol.[f] **39** Isaak u papá túune' tu ya'alajti':

«Ilawile, teche' yaan a kajtal náach ti' le ma'alob lu'umo'obo', yéetel te' tu'ux kan kajtalo' ma' kun antal le sereno ku taal te' ka'ano'.[g] **40** Teche' mantats' yéetel a espada kan máan[h] yéetel yaan a servirtik a wíits'in,[i] pero le kéen náakak a wóole' yaan a tokikaba ti'».[j]

41 Esaú túune' tu ch'a'p'ektaj Jacob úuchik u

CAP 27

a Gé 25:23

b Gé 12:1, 3 Gé 28:1, 3 Gé 31:42 Eze 25:12, 13

c Gé 27:3

d Gé 25:25, 31 Heb 12:16

e Heb 12:16, 17

Columna 2

a Gé 25:26 Gé 32:28 Os 12:3

b Gé 25:32-34

c Gé 27:28

d Gé 25:23 Gé 27:29 Ro 9:10, 12

e Dt 33:28

f Heb 12:16, 17

g Jos 24:4 Heb 11:20

h Gé 32:6 Nú 20:18

i Gé 25:23 2Sa 8:14 Mal 1:2, 3

j 2Re 8:20 2Cr 28:17

27:36 *U k'áat u ya'al «Le Máax ku Machik u Tuunkuy Uláak'o'; Le Máax ku Ch'a'ik u Lugar Uláak' Máako'».

bendecirta'al tumen u papá.[a] Esaúe' jo'op' u ya'alik ichil u tuukul: «Jach ta'aytak u kíimil in papá.[b] Le kéen kíimke' yaan in kíimsik in wíits'in Jacob». **42** Le ka a'ala'ab ti' Rebeca ba'ax tu ya'alaj Esaú, u yáax hijoo', tu túuxtaj t'anbil Jacobe', ka tu ya'alajti': «Ilawile, a suku'un Esaúe' táan u tuklik u kíimskech utia'al u vengarkuba. **43** Beoraa' hijo, beet le ba'ax ken in wa'altecha'. Líi'kech, púuts'en tu séeba'anil tak tu kaajil Arán,[c] tu yiknal in suku'un Labán. **44** P'áatkech mientras te'elo' tak ken máanak u p'uja'anil a suku'un. **45** Le kéen máanak túun u p'uja'anil yéetel le kéen tu'ubukti' ba'ax ta beetajti'e', tene' yaan in túuxtikech ch'a'abil. Tumen tene' ma' in k'áat in perdert mix juntúul ti' te'exi'».

46 Rebeca túune' seguernaj u ya'alik ti' Isaak: «Ts'o'ok u náakal in wóol kuxtal tu culpa u hija'ob Et.[d] Wa ka k'uchuk u ch'a' Jacob u yatan ichil u hija'ob Et, je'ex tu beetil Esaúe', ¿ba'ax u biilalten le kuxtala'?».[e]

28 Isaak túune' tu t'anaj Jacob, tu bendecirte' ka tu ya'alajti' ka u beet lela': «Ma' unaj u ts'o'okol a beel yéetel juntúul cananeai'.[f] **2** Xeen Padán-aram, tu yotoch a abuelo Betuel,* te' túuno' kaxt juntúul a watan ichil u hija'ob Labán,[g] u suku'un a maama. **3** Le Dios jach táaj yaan u podero' yaan u bendecirkech, yaan u beetik u ya'abtal a paalal yéetel jach tu jaajile' yaan u beetik ka jóok'ok ya'abkach kaajo'ob ti' teech.[a] **4** Leti' túune' yaan xan u bendecirkech, teech bey xan a paalal, je'ex tu bendecirtil Abraháne'.[b] Teech túune' yaan a tia'alintik le lu'um u ts'aamaj Dios ti' Abraháno', le lu'um tu'ux kaja'anech bey j-táanxel lu'umilo'».[c]

5 Isaak túune' tu túuxtaj Jacob tak Padán-aram, leti' túune' bin tu yiknal Labán u hijo Betuel le arameoo'.[d] Labáne' u suku'un Rebeca,[e] Rebecae' u maama Jacob yéetel Esaú.

6 Esaúe' tu yilaj ts'o'ok u bendecirta'al Jacob yéetel ts'o'ok u túuxta'al tak Padán-aram utia'al u kaxtik u yatan, tu yu'ubaj xan u ya'ala'alti' lela': «Ma' u ts'o'okol a beel yéetel juntúul cananeai'».[f] **7** Tu yilaj xane' Jacobe' bin tak Padán-aram, tumen tu yu'ubaj u t'aan u papá yéetel u maama.[g] **8** Esaúe' tu ts'áaj cuenta túune' le cananea'obo' ma' lúub utsil ti' Isaak, u papái'.[h] **9** Le o'olal bin tu yiknal Ismael, u hijo Abrahán, utia'al u kaxtik uláak' u yatan aparte ti' le yano'ob ti'o'.[i] Ka túun ts'o'ok u beel yéetel Maalat, u hija Ismael. U k'aaba' u suku'un Maalate', Nebayot.

10 Jacob túune' luk' Beer-sebae' ka jo'op' u bin tak Arán.[j] **11** Le táan u viajaro'

28:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u papá a maama».

CAP 27
a Am 1:11
b Gé 35:28, 29
c Gé 28:5
d Gé 26:34, 35 Gé 28:8
e Gé 24:2, 3

CAP 28
f Gé 24:34, 37 Éx 34:15, 16 1Re 11:1-3 2Co 6:14
g Gé 29:16

Columna 2
a Gé 17:5 Gé 46:15, 19 1Cr 2:1, 2
b Gé 12:2, 3
c Gé 12:7 Gé 15:13 Gé 17:1, 8 Heb 11:9
d Gé 25:20
e Gé 24:29
f Gé 28:1 2Co 6:14
g Gé 27:43
h Gé 27:46
i Gé 36:2, 3
j Gé 11:31 Gé 27:43

áak'abchajti'e' ka p'áat ti' jun-p'éel lugar utia'al u máansik áak'ab. Leti'e' tu ch'a'aj jun-p'éel ti' le tuunicho'ob yaan te'elo' ka tu ts'áaj utia'al u k'áanjo'olte, ka túun chilaji.[a] **12** Le táan u weenlo' tu wayak'taj* yaan junp'éel escalera ku káajal desde te' lu'umo' yéetel u puntae' ku k'uchul tak te' ka'ano', tu yilaj xan bix u na'akal yéetel bix u yéemel u ángelo'ob Dios te' escalerao'.[b] **13** Tak tu xuule' tia'an Jéeobai', leti'e' tu ya'alaj ti' Jacob:

«Tene' Jéeobaen, u Dios a abuelo Abrahán yéetel u Dios Isaak, a papá.[c] Le lu'um tu'ux chilikbalecho' yaan in ts'áaik ti' teech bey xan ti' a paalal.[d] **14** A paalal túune' yaan u sen ya'abtal bey je'ex u polvoil le lu'umo'.[e] A paalal túune' yaan u k'i'itpajlo'ob chik'in, lak'in, xaman yéetel noojol, ts'o'ole' tuláakal le familia'ob yaan te' lu'uma' yaan u bendecirta'alo'ob ta wo'olal yéetel tu yo'olal a paalal.[f] **15** Tene' tia'anen ta wéetele', yaan in kanáantkech je'el tu'uxak ka xi'ikeche' yéetel yaan in beetik a suut tu ka'atéen te' lu'uma'.[g] Ma' ken in p'atech yéetel yaan in beetik tuláakal ba'ax in prometermajtech».[h]

16 Jacob túune' aaje' ka tu ya'alaj: «Jach tu jaajile' Jéeobae' tia'an te' lugara', pero ma' in wojel ka'achi'». **17** Ja-k'a'an u yóole' ka tu ya'alaj: «¡Le lugara' santo, ma' je'el

28:12 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

CAP 28

a Gé 28:18, 19

b Jn 1:51
Heb 1:7, 14

c Gé 26:24, 25

d Gé 12:7
Gé 28:4
Sl 105:9-11

e Gé 13:14, 16
1Re 4:20

f Gé 18:18
Gé 22:15, 18

g Gé 35:6

h Gé 31:3
Nú 23:19
Jos 23:14
Heb 6:18

Columna 2

a Sl 47:2

b Gé 35:1

c Gé 31:13

d Gé 35:6
Jos 16:1, 2

e Gé 35:1

ba'axak lugarile'! Lela' u yotoch Dios,[a] yéetel lela' u joonajil le ka'ano'obo'».[b] **18** Jacob túune' líik' tempranoe' ka tu wa'akúuntaj bey señal le tuunich tu k'áanjo'olto', ts'o'ole' tu wekaj aceite tu yóok'ol le tuunicho'.[c] **19** Leti' túune' tu ts'áaj u k'aaba't Betel* ti' le lugaro', chéen ba'ale' antes ti' lelo' Luz u k'aaba' le kaajo'.[d]

20 Jacobe' tu beetaj junp'éel juramento táan u ya'alik: «Wa Dios ku p'áatal tin wéetel, wa ku kanáantken te' viajea', wa ku ts'áaikten ba'al in jaante, wa ku ts'áaikten nook'o'ob utia'al in búukinte, **21** yéetel wa mix ba'al kun úuchulten tak ken suunaken tu ka'atéen tu yotoch in papáe' yaan u yila'ale' Jéeobae' tu jaajil leti' in Dios. **22** Le tuunich ts'o'ok in wa'akúuntik bey señalila' yaan u k'uchul u beetuba u yotoch in Dios.[e] In Dios, tene' jach tu jaajil yaan in ts'áaiktech u diez por cientoil* ti' tuláakal le ba'ax ken a ts'áateno'».

29 Ka ts'o'ok lelo' Jacobe' tu seguertaj u viajar tak te' lu'um tu'ux kaja'an le máako'ob yano'ob Lak'ino'. **2** Leti' túune' k'uch ti' junp'éel lugar tu'ux yaan junp'éel ch'e'eni'. Tu yiknal le ch'e'eno' tu yilaj táan u je'elel óoxjaats tamano'obi', tumen ti' suuk u bisa'alo'ob u yuk'o'ob ja'i'. Tu yóok'ol le ch'e'eno' ts'a'an ka'ach junp'éel nuxi' tuunichi'. **3** Le

28:19 * U k'áat u ya'al «U Yotoch Dios». **28:22** * Wa «u diezmoil».

kéen juntarta'ak tuláakal le tamano'ob te'elo' le máako'obo' ku lu'sko'ob túun le tuunich yóok'ol le ch'e'eno', ts'o'ole' ku jóo'sko'ob ja' u yuk' le ba'alche'obo'. Le kéen ts'o'okok túune' ku ka'a ts'áaiko'ob le tuunich tu yóok'ol le ch'e'eno'.

4 Jacob túune' tu ya'alaj ti' le máako'obo': «In láak'e'ex, ¿tu'ux a kaajale'ex beya'?». Leti'obe' tu ya'alo'obti': «K-kaajale' Arán».[a] **5** Leti'e' tu k'áatajti'ob: «¿A k'aj óole'ex wa Labán[b] u yáabil Nakor?».[c] Leti'obe' tu núuko'ob: «Jaaj, k-k'aj óol». **6** Jacob túune' tu k'áatajti'ob: «¿Bix túun yanik?». Leti'obe' tu núuko'obti': «Ma'alob yanik. ¡Je'el ku taal Raquel[d] u hija yéetel u yalak' tamano'obo'!». **7** Leti'e' tu ya'alaj túun ti'ob: «Pero si todavía chúumuk k'iin, ma' k'uchuk u yorail utia'al u juntarta'al le ba'alche'obo'. Ts'áa'ex ja' ti' le tamano'obo', ts'o'ole' bise'exo'ob janal». **8** Leti'ob túune' tu ya'alo'ob: «Ma'atech u cha'abal k-beetik beyo', ba'axe' hasta u láaj juntarta'al le tamano'obo' ku lu'sa'al le tuunich yaan yóok'ol le ch'e'eno'. Le kéen ts'o'okok túune' ku ts'a'abal ja' u yuk' le tamano'obo'».

9 Mientras táan u t'aan Jacob yéetel le máako'obo' taal Raquel yéetel u yalak' tamano'ob u papáo', tumen u meyaj ka'ach Raquele' u kanáantik tamano'ob. **10** Le ka tu yilaj Jacob u taal Raquel, u hija Labán, u suku'un u maama, bey xan le ka tu yilaj u tamano'ob Labáne', tu séeba'anil náats'e' ka tu lu'saj le tuunich tu yóok'ol le ch'e'eno' ka tu ts'áaj ja' ti' u yalak' tamano'ob Labán. **11** Le ka ts'o'oke' Jacobe' tu ts'u'uts'aj Raquele' ka jo'op' u sen ok'ol. **12** Jacob túune' tu ya'alaj ti' Raquele', leti'e' u láak'tsil* u papá yéetel u hijo Rebeca. Raquel túune' bin áalkabil u ya'al ti' u papá.

13 Chéen p'elak tu yu'ubil Labán[a] le ba'ax a'ala'abti' tumen u hija yo'olal Jacobo' bin áalkabil u yile. Le ka tu yile' tu méek'aj yéetel tu ts'u'uts'aj, ka ts'o'oke' tu bisaj tu yotoch. Jacob túune' tu ya'alaj ti' Labán tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok u yúuchulti'o'. **14** Labáne' tu ya'alaj ti' Jacob: «Teche' tu jaajil in láak'tsilech».* Jacob túune' p'áat junp'éel túulis mes tu yiknal.

15 Labán túune' tu ya'alaj ti' Jacob: «¿Mix ba'al wa túun ken in bo'ottech ikil a meyajtiken chéen tumen in láak'tsilech?*[b] A'alten bajux a k'áat a ganarte».[c] **16** Labáne' yaan ka'ach ka'atúul u hija'ob. U k'aaba' u maas nojchile' Lea, yéetel le íits'intsilo' Raquel.[d] **17** U yicho'ob Lea ka'ache' ma' jach jats'utstako'obi', chéen ba'ale' Raquele' jats'uts u wíinklil yéetel jach ki'ichpan. **18** Jacobe' utschaj tu yich

CAP 29

a Gé 27:42, 43 Hch 7:2

b Gé 24:29

c Gé 24:24 Gé 31:53

d Gé 46:19 Rut 4:11

Columna 2

a Gé 24:29

b Gé 28:5

c Gé 30:27, 28 Gé 31:7

d Rut 4:11

29:12 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u suku'un». **29:14** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in baakelech yéetel in bak'elech». **29:15** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in suku'un».

Raquel, le beetik tu ya'alaj ti' Labán: «Je'el in meyajtikech siete años tu yo'olal Raquel,[a] u maas chichnil ti' a hija'obo'». **19** Labán túune' tu ya'alajti': «Maas ma'alob ka in ts'áa in hija ti' teech ke ti' uláak' máak. Le beetke' p'áaten kajtal tin wiknal». **20** Jacob túune' meyajnaj siete años tu yo'olal Raquel,[b] chéen ba'ale' tumen jach u yaabiltme' tu yilaj bey chéen wa jayp'éel k'iino'ob máane'.

21 Ka máan tiempoe' Jacobe' tu ya'alaj ti' Labán: «Ts'o'ok u máan le buka'aj tiempo unaj in meyajtikecho'. Ts'áaten Raquel utia'al ka ts'o'okok in beel tu yéetel bey xan utia'al ka yanak ba'al in wil tu yéetel». **22** Le beetik Labáne' tu much'aj tuláakal le máako'ob kaja'ano'ob te' tu'ux yano' ka tu beetaj junp'éel nojoch festejo. **23** Chéen ba'ale' tu áak'abile' tu ch'a'aj Lea, u hijae', ka tu taasaj ti' Jacob utia'al ka yanak ba'al u yil tu yéetel. **24** Labán ka'ache' yaan juntúul u sirvienta ku k'aaba'tik Zilpá, leti' túune' tu ch'a'aj Zilpáe' ka tu ts'áaj ti' Lea bey sirvientae'.[c] **25** Le ka sáaschaje' Jacobe' tu yile' le máax yaan tu yéetelo' Lea. Ka túun bin u ya'al ti' Labán: «¿Ba'ax ts'o'ok a beetikten beya'? ¿Ma' wa tu yo'olal Raquel tin meyajtechi'? ¿Ba'axten túun ta tusen?».[d] **26** Labán túune' tu ya'alaj ti' Jacob: «Waye' ma' suuk u ts'a'abal le íits'intsil antes ti' le kiktsilo'.

CAP 29

a Gé 31:41

b Gé 30:26
Os 12:12

c Gé 16:1, 2
Gé 30:9
Gé 46:18

d Gé 31:7, 42

Columna 2

a Gé 31:41

b Gé 35:22

c Gé 30:1, 3

d Os 12:12

e Gé 46:15
Rut 4:11

f Gé 30:22

g Gé 35:22
Gé 37:22
Gé 49:3, 4
Éx 6:14
1Cr 5:1

h Gé 30:20
1Sa 1:5, 6
Lu 1:24, 25

27 Le yáax semanaa' máans yéetel Lea. Le kéen ts'o'okke' kin ts'áaiktech xan Raquel, chéen ba'ale' yaan a meyajtiken uláak' siete años».[a] **28** Jacob túune' bey tu beetilo', ka tu máansaj le yáax semana yéetel Leao'. Ka ts'o'oke' Labáne' tu ts'áaj xan Raquel ti' Jacob utia'al ka ts'o'okok u beel tu yéetel. **29** Labáne' yaan ka'ach uláak' u sirvienta, u k'aaba'e' Bilá.[b] Leti' túune' tu ch'a'aj Biláe' ka tu ts'áaj ti' Raquel bey sirvientae'.[c]

30 Jacob túune' yanchaj ba'al u yil yéetel Raquel. Ts'o'ole' maas tu yaabiltaj Raquel ke Lea, le o'olal tu meyajtaj Labán uláak' siete años.[d] **31** Le ka tu yilaj Jéeoba ma' jach yaabilta'an* Leae' tu ts'áaj u páajtalil ti' u yantal u paalal.[e] Chéen ba'ale' Raquele' ma' tu páajtal ka'ach u yantal u paalal.[f] **32** Lea túune' p'áat embarazadaile' ka yanchaj juntúul u hijo, ka tu ts'áaj u k'aaba't Rubén,*[g] tumen tu ya'alaj: «Es ke Jéeobae' ts'o'ok u yilik bix in mu'yaj,[h] beoraa' in wíichame' yaan u káajal u yaabiltiken». **33** Leae' ka'a p'áat embarazadail ka yanchaj uláak' juntúul u hijo, ka tu ya'alaj: «Es ke Jéeobae' ts'o'ok u yu'ubik in oración, tumen ma' yaabilta'aneni'. Le o'olal tu ts'áajten uláak' in hijo». Leti'

29:31 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «p'ekta'an». **29:32** *U k'áat u ya'al «¡Illawile'ex, Yaan Juntúul in Hijo!».

túune' tu ts'áaj u k'aaba't Simeón.*[a] **34** Leae' p'áat embarazadail tu ka'atéene' ka yanchaj uláak' juntúul u hijo, ka tu ya'alaj: «Beoraa' in wíichame' yaan u maas yaabiltiken tumen ts'o'ok u yantal óoxtúul u hijo'ob tin wéetel». Le o'olal ts'a'ab u k'aaba't Leví.*[b] **35** P'áat embarazadail tu ka'atéene' ka yanchaj uláak' u hijo, ka tu ya'alaj: «Te' veza' yaan in alabartik Jéeoba». Le o'olal tu ts'áaj u k'aaba't Judá*[c] ti' u hijo. Ka ts'o'oke' xu'ul u yantal u paalal.

30 Le ka tu yilaj Raquel ma' páajchajak u yantal u paalale', jo'op' u celosatal ti' u kiik, ka tu ya'alaj ti' Jacob: «Ts'áaten paalal, tumen wa ma'e' kin wu'uyik yaan in kíimil». **2** Le o'olale' Jacobe' p'u'uj yéetel Raquele' ka tu ya'alajti': «¿Tia'anen wa tu lugar Dios, le Máax ma' tu cha'ik u yantal a paalalo'?». **3** Raquel túune' tu ya'alajti': «Je'el in sirvienta Biláa',[d] chilakech tu yéetel utia'al ka yanak u paalal, le paalalo'ob túun kun antalti'o' yaan u p'áatlo'ob ti' teen. Bey kun antal in paalalo'». **4** Raquel túune' tu k'ubaj Bilá ti' u yíicham utia'al ka u yatante. Jacob túune' yanchaj ba'ax u yil tu yéetel.[e] **5** Biláe' p'áat embarazadail, yéetel ka máan tiempoe' yanchaj juntúul u hijo yéetel Jacob. **6** Raquel túune' tu ya'alaj: «Diose' ts'o'ok u beetkuba in juez yéetel ts'o'ok u yu'ubik in oración, le o'olal tu ts'áajten juntúul in hijo». Le beetik tu ts'áaj u k'aaba't Dan.*[a] **7** Bilá, u sirvienta Raquele', ka'a p'áat embarazadail. Ka máan k'iine' yanchaj uláak' u hijo yéetel Jacob. **8** Raquel túune' tu ya'alaj: «¡Ts'o'ok in sen ba'ate'el yéetel in kiik, yéetel ts'o'ok xan in ganartik!». Le o'olal tu ts'áaj u k'aaba't Neftalí.*[b]

9 Le ka tu yilaj Lea ts'o'ok u xu'ulul u yantal u paalale', tu ch'a'aj Zilpá u sirvientae', ka tu k'ubaj ti' Jacob utia'al ka u yatante.[c] **10** Zilpá, u sirvienta Leae', yanchaj juntúul u hijo yéetel Jacob. **11** Lea túune' tu ya'alaj: «¡Jach ts'o'ok in bendecirta'al!». Le o'olal tu ts'áaj u k'aaba't Gad.*[d] **12** Ka ts'o'oke' Zilpá, u sirvienta Leae', yanchaj uláak' u hijo yéetel Jacob. **13** Lea túune' tu ya'alaj: «¡Jach táaj ki'imak in wóol! Beoraa' le ko'olelo'obo' yaan u ya'aliko'ob de ke tene' ki'imak in wóol».[e] Le o'olal tu ts'áaj u k'aaba't Aser.*[f]

14 Juntéenjeak te' k'iino'ob táan u cosecharta'al le trigoo', Rubéne'[g] táan u máan ka'ach te' k'áaxo', ka tu yilaj u yich junkúul xíiw

CAP 29

a Gé 34:25 Gé 49:5 1Cr 4:24

b Gé 34:25 Gé 49:5 Éx 6:16 Nú 3:12 1Cr 6:1

c Gé 35:23 Gé 37:26 Gé 44:18 Gé 49:8 1Cr 2:3 Ap 5:5

CAP 30

d Gé 29:29

e Gé 35:22

Columna 2

a Gé 35:25 Gé 46:23 Gé 49:16

b Gé 35:25 Gé 46:24 Gé 49:21 Dt 33:23

c Gé 35:26

d Gé 49:19 Nú 32:33

e Lu 1:46, 48

f Gé 35:26 Gé 46:17 Gé 49:20 Dt 33:24

g Gé 29:32

29:33 * U k'áat u ya'al «Tu yu'uben». **29:34** * U k'áat u ya'al «U Nats'kuba; U Yantal Naats'». **29:35** * U k'áat u ya'al «Alabarta'an; Máax ku Alabarta'al».

30:6 * U k'áat u ya'al «Juez». **30:8** * U k'áat u ya'al «Ts'o'ok in Ba'ate'el». **30:11** * U k'áat u ya'al «Nojoch Bendición». **30:13** * U k'áat u ya'al «Ki'imak Óolal».

ku k'aaba'tik mandrágora,* tu ch'a'aje' ka tu bisaj ti' Lea, u maama. Raquel túune' tu ya'alaj ti' Lea: «Beet uts a ts'áaikten wa jayp'éel ti' le mandrágoras tu taasaj a hijoo'». **15** Lea túune' tu ya'alaj: «¿Ma' wa conformech úuchik a tokik in wíichami'?[a] Beoraa' ¿a k'áat xan a tokten le mandrágoras tu taasaj in hijoo'?». Raquel túune' tu ya'alajti': «Wa ka ts'áaikten le mandrágoraso' Jacobe' yaan u chital ta wéetel te' áak'aba'».

16 Le ka suunaj Jacob te' k'áax tu tardeilo', jóok' Lea utia'al u bin u k'ame' ka tu ya'alajti': «Tin wéetel kan múul chital, tumen yéetel le mandrágoras tu taasaj in hijoo' tin bo'otaj u derechoil a p'áatal tin wéetel». Yo'olal lelo' Jacobe' tu máansaj le áak'ab yéetel Leao'. **17** Diose' tu yu'ubaj u oracióno'ob Leae' ka tu beetaj le ba'ax tu k'áato'. Lea túune' p'áat embarazadail, ka máan tiempoe' yanchaj uláak' u hijo yéetel Jacob, ka tu chukaj cinco u paalal tu yéetel. **18** Le o'olal Leae' tu ya'alaj: «Diose' ts'o'ok u bo'otiken úuchik in ts'áaik in sirvienta ti' in wíicham». Ka túun tu ts'áaj u k'aaba't Isacar.*[b] **19** Leae' ka'a p'áat embarazadail, ka máan tiempoe' yanchaj uláak' u hijo yéetel Jacob, ka tu chukaj seis u paalal tu yéetel.[a] **20** Lea túune' tu ya'alaj: «Diose' jach ts'o'ok u bendecirken. Bejla'e' yaan in maas lúubul utsil ti' in wíicham,[b] tumen ts'o'ok u chukik seis in paalal tu yéetel».[c] Le o'olal tu ts'áaj u k'aaba't Zabulón.*[d] **21** Ka máan k'iine' Lea xane' yanchaj juntúul u hija, ka tu ts'áaj u k'aaba't Dina.[e]

22 Chéen ba'ale' Diose' tu k'a'ajsaj Raquel, tu yu'ubaj u oracióno'obe', ka tu ts'áajti' u páajtalil u p'áatal embarazadail.[f] **23** Raquel túune' p'áat embarazadae' ka yanchaj juntúul u hijo. Ka tu ya'alaj: «¡Diose' ts'o'ok u lu'sik le ba'ax beetik in su'laktal ka'acho'!».[g] **24** Ka túun tu ts'áaj u k'aaba't José.*[h] Tumen tu ya'alaj: «Jéeobae' ts'o'ok u ts'áaikten uláak' juntúul in hijo».

25 Ka ts'o'ok u síijil José, u hijo Raquele', Jacobe' tu séeba'anil tu ya'alaj ti' Labán: «Cha'a in bin te' tu'ux kajakbalen ka'acho', tu yiknal in familia.[i] **26** K'ubten in watano'ob bey xan in paalal, tu yo'olal máaxo'ob ts'o'ok in meyajtikech, utia'al ka xi'iken tu yéetelo'ob. Tumen teche' jach a wojel bix ts'o'ok in meyajtikech».[j] **27** Labán túune' tu ya'alajti': «Ma' a bin, p'áaten tin wiknal.

CAP 30

a Gé 29:30

b Gé 35:23 Gé 46:13 Gé 49:14 Dt 33:18

Columna 2

a Rut 4:11

b Gé 29:32

c Gé 35:23 Gé 46:15 Sl 127:3

d Gé 46:14 Gé 49:13 Dt 33:18

e Gé 34:1

f Gé 29:31

g Lu 1:24, 25

h Gé 35:24 Gé 45:4 Dt 33:13 Hch 7:9

i Gé 28:15 Gé 31:13

j Gé 31:41 Os 12:12

30:14 * Le ko'olelo'obo' ku jaantiko'ob ka'ach u yich le xíiwa' tumen ku tukliko'obe' je'el u yáantaj utia'al ka p'áatko'ob embarazadaile'. **30:18** * U k'áat u ya'al «Leti' u Bo'olil».

30:20 * U k'áat u ya'al «U Lúubul Utsil». **30:24** * Lela' u abreviacióníl le k'aaba' Josifíaso', u k'áat u ya'al «Jah Ts'áaik Uláak'; Ku Beetik u Ya'abtal».

CAP 30

Ya'ab ba'alo'ob e'esiktene' ta wo'olal táan u bendecirken Jéeoba». **28** Tu ya'alaj xan ti': «A'alten bajux a k'áat a ganarte, je'el in bo'otikteche'».[a] **29** Jacobe' tu núukajti': «Teche' a wojel bix ts'o'ok in meyajtikech yéetel bix ts'o'ok u bin ti' a walak' tamano'ob le tia'ano'ob tin wéetelo'.[b] **30** Antes ti' in meyajtikeche' junp'íit ba'alo'ob yaantech. Pero beoraa' ts'o'ok u jach ya'abtal a walak' tamano'ob, yéetel Jéeobae' ts'o'ok u bendecirkech desde le ka k'uchen ta wiknalo'. Le o'olale', ¿ba'ax k'iin ken in beet wa ba'ax yo'olal in familia?».[c]

31 Labán túune' tu ya'alajti': «¿Ba'ax túun unaj in ts'áaiktech?». Jacobe' tu ya'alajti': «¡Mix ba'al ken a ts'áaten! Tene' yaan u seguer in kanáantik a walak' tamano'ob wa ka beetik le ba'ax ken in wa'altecha':[d] **32** bejla'e' yaan in máan ichil a walak' tamano'ob. Teech túune' yaan a ts'áaik aparte tuláakal le tamano'ob pintotako' bey xan tuláakal le táankelem tamano'ob café'obo'; ts'áa xan aparte tuláakal le chiva'ob pintotako'. Desde bejla'a túune' tuláakal le tamano'ob kun síijlo'ob beya' leti'e kun p'áatalten bey bo'olo'.[e] **33** Le kéen taalakech túun tu k'iinil a wil le ba'alche'ob yaanteno' yaan a ts'áaik cuenta mix ba'al in wokoltmajtech. Wa ka wilik yaanten chiva'ob ma' pintotak yéetel táankelem tamano'ob ma' café'obe' u k'áat u ya'ale' okoltbil tin beetilaktech».

34 Le ka tu yu'ubaj lela' Labáne' tu ya'alaj: «¡Ma'alob túun! Bey ken k-beetil je'ex ta wa'alilo'».[a] **35** Te' k'iin túuno' Labáne' tu jatsaj le chivo'ob yaan u rayasilo' yéetel le pintotako', tu jatsaj xan tuláakal le chiva'ob pintotako', tuláakal le yaan u manchasil saktako'obo' bey xan le táankelem tamano'ob café'obo'. Labán túune' tu ts'áaj ti' u paalal utia'al ka u kanáanto'ob. **36** Le ka ts'o'oke' Labáne' tu ch'a'aj u yalak' tamano'obe' ka náachchaj ti' Jacob, u náachil le tu'ux bino' tres días u xíimbalil. Jacobe' tu kanáantaj u yalak' tamano'ob Labán p'áato'.

37 Jacob túune' tu ch'akaj junxóot' u che'il estoraque,* almendro yéetel plátanoe'# ka tu jóojom súuso'ob utia'al ka chíikpajak u sakilo'ob. **38** Le ka ts'o'oke' tu ts'áaj le che'ob u súusmaj te' tu'ux ku yuk'ik ja' le tamano'obo', aktáan ti' leti'ob. Utia'al beyo' ka p'áatko'ob en celoil le kéen taalak u yuk'o'ob ja'i'.

39 Le tamano'ob túuno' le kéen u yilo'ob le che'ob súusa'ano' ku p'áatlo'ob en celoil. Le kéen yanak u mejnilo'obe' yane' yaan u rayasilo'ob yéetel uláak'o'obe' pintotako'ob. **40** Jacob túune' tu jatsaj le táankelem tamano'ob yaan u rayasilo'obo' bey xan le pinto-

---

30:37 * Junkúul che' ma'atech u jach ka'antal. U loolo'obe' saktak yéetel jach ki'iboktak. # Lela' junkúul che' k'aj óola'an bey plátano orientale'.

---

a Gé 31:7

b Gé 31:38

c Gé 32:9, 10

d Os 12:12

e Gé 31:7

Columna 2

a Gé 31:8

tako'obo'. Tu ch'a'aj túun le tamano'oba' ka tu ts'áaj aktáan ti' u maasil u yalak' tamano'ob Labáno'. Jacob túune' tu jatsaj u yalak' tamano'ob utia'al ma' u xa'ak'pajal yéetel u yalak' tamano'ob Labán. **41** Le kéen p'áatak en celoil le polok tamano'obo' Jacobe' ku ts'áaik le che'ob u súusmaj aktáan ti' le u maasil tamano'obo', te' tu'ux ku yuk'iko'ob ja'o', utia'al ka p'áatko'ob xan en celoil. **42** Chéen ba'ale' le kéen u yil ma' jach t'a'aj le tamano'obo' ma' tu ts'áaik le che'ob te'elo'. Le ma' jach t'a'ajo'ob túuno' ku p'áatlo'ob ka'ach ti' Labán, pero le poloktako'obo' ku p'áatlo'ob ti' Jacob.[a]

43 Jacob túune' jach ayik'alchaji, yanchaj ya'ab u sirviente'ob yéetel u sirvienta'ob. Yanchaj xan ya'ab u yalak' tamano'ob, u yalak' camello'ob bey xan u yalak' burro'ob.[b]

31 Ka máan tiempoe' Jacobe' tu yu'ubaj táan u ya'ala'al tumen u paalalo'ob Labán: «Jacobe' ts'o'ok u ch'a'ik tuláakal ba'ax u tia'al k-papá, le o'olal ts'o'ok u jach ayik'altal».[c] **2** Ts'o'ole' Jacob xane' tu ts'áaj cuentae' jela'an bix u pakta'al tumen Labán, ma' je'ex u yila'al ka'ache'.[d] **3** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Jacob: «Suunen te' lu'um tu'ux kaja'an ka'ach a papá yéetel a abueloo', te' lu'um tu'ux yaan a láak'tsilo'obo',[e] tene' mantats' yaan in wantal ta wéetel». **4** Jacob túune' tu túuxtaj t'anbil Raquel yéetel Lea utia'al ka taalako'ob te' tu'ux táan u kanáantik le tamano'obo'. **5** Le ka k'ucho'obe' Jacobe' tu ya'alajti'ob:

«Ts'o'ok in wilke' a papá'exe' jela'an bix u paktiken,[a] ma' je'ex ka'ache', chéen ba'ale' u Dios in papáe' ma' u p'ateni'.[b] **6** Te'exe' a wojle'exe' ts'o'ok in sen kíimskinba meyaj utia'al a papá'ex.[c] **7** Pero a papá'exe' ya'ab u téenel tu tusen, tumen ts'o'ok diez u téenel u k'exik le buka'aj kin ganarko'. Chéen ba'ale' Diose' ma' u cha'a u beetikten mix ba'ali'. **8** Wa leti' ku ya'alikten ka'ach: ‹Le tamano'ob pintotako' leti'e kun p'áataltech bey bo'olo'›, le tamano'ob túun ku síijlo'obo' láaj pintotak. Pero wa ku ya'alikten: ‹Le yaan u rayasilo' leti'e kun p'áataltech bey bo'olo'›, le tamano'ob ku síijlo'obo' láaj yaan u rayasilo'ob.[d] **9** Dios túune' seguernaj u ch'a'ik u yalak' tamano'ob a papá'exe' ka jo'op' u ts'áaikten. **10** Juntéenjeak te' k'iino'ob tia'ano'ob en celoil le tamano'obo', tin wayak'te'* le chivo'ob yaan u rayasilo'ob yéetel pintotako' táan u nat'ko'ob le chiva'obo'.[e] **11** U ángel túun le u jaajil Dioso' tu ya'alajten ichil le wayak'o': ‹¡Jacob!›, teen túune' tin wa'alajti': ‹¡Way yanene'!›. **12** Le ángelo' seguernaj u ya'alikten: ‹Ilawile, tuláakal le chivo'ob yaan u rayasilo'ob yéetel pintotako'obo' táan u nat'ko'ob le

CAP 30
a Gé 31:9
b Gé 32:5 Gé 36:6, 7
CAP 31
c Gé 30:33
d Gé 30:27
e Gé 28:15 Gé 32:9 Gé 35:27
Columna 2
a Gé 30:27
b Gé 48:15
c Gé 30:29, 30
d Gé 30:32
e Gé 30:39

31:10 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

chiva'obo', lela' táan u yúuchul tumen ts'o'ok in wilik tuláakal le ba'ax ku beetiktech Labáno'.[a] **13** Teen le u jaajil Dios chíikpajtech te' Betelo',[b] le lugar tu'ux ta wekaj aceite yóok'ol le tuuniche' yéetel le tu'ux ta beetaj junp'éel juramentoo'.[c] Beora túuna' líi'kech ka suunakech te' lu'um tu'ux síijecho'».[d]

14 Raquel yéetel Lea túune' tu ya'alo'ob ti' Jacob: «¡Si deporsi k-papáe' ma' ken u ts'áato'on mix junp'éel herencia! **15** Leti'e' bey j-táanxel lu'umil u tratarko'one', tumen ts'o'ok u koniko'on yéetel táan u jaantik le bo'ol tu k'amaj t-o'olalo'.[e] **16** Tuláakal le ayik'alil ts'o'ok u lu'sik Dios ti' k-papáo' k-tia'al yéetel utia'al k-paalal.[f] Le o'olale' beet tuláakal le ba'ax ts'o'ok u ya'aliktech Dios ka a beeto'».[g]

17 Jacob túune' líik'e' ka tu na'aksaj u paalal bey xan u yatano'ob yóok'ol le camello'obo'.[h] **18** Tu ch'a'aj xan tuláakal le ba'alo'ob yaanti'o'[i] bey xan tuláakal le ba'alche'ob yanchajti' le tia'an ka'ach Padán-aramo' ka bin tak tu lu'umil Canaán, le tu'ux kaja'an ka'ach Isaak, u papáo'.[j]

19 Chéen ba'ale' le bija'an ka'ach Labán u k'os u tso'otsel le tamano'obo', Raquele' tu yoklaj le imageno'ob*[k] yaan ti' u papáo'.[l] **20** Ts'o'ole' Jacobe' maas tu ye'esaj na'atil ke Labán le arameoo', tumen ma' tu ya'alajti' wa táan u bini'. **21** Jacob túune' púuts' pa'te' yéetel tuláakal le ba'axo'ob yaanti'o'. Tu k'áatmáansaj le Río Éufrateso'[a] ka ts'o'oke' bin tak te' tu'ux yaan u montañailo'ob Galaado'.[b] **22** Ka máan tres díase' a'ala'ab ti' Labán ts'o'ok u púuts'ul Jacob. **23** Le beetik Labáne' tu much'aj u láak'tsilo'obe' ka bin u kaxt Jacob. Ka máan siete díase' tu chukpachtaj te' tu'ux yaan u montañailo'ob Galaado'. **24** Te' áak'abo' Diose' tu t'anaj Labán le arameo[c] ichil junp'éel wayak'e'[d] ka tu ya'alajti': «Kanáant wal bix kan t'aan yéetel Jacobe'».*[e]

25 Labán túune' bin tak tu'ux yaan Jacob. Jacob ka'ache' u armarmaj junp'éel naj de nook' te' tu'ux yaan u montañailo'ob Galaado', te' montaña'ob xano' ti' p'áat Labán yéetel u láak'tsilo'obi'. **26** Le ka k'uch Labán tu yiknal Jacobe', tu ya'alajti': «¿Ba'ax ts'o'ok a beetik beya'? ¿Ba'axten ta tusen, yéetel ba'axten táan a bisik in hija'ob je'ex u bisa'al le máako'ob ku chu'ukulo'ob ti' junp'éel guerrao'? **27** ¿Ba'axten ta tusen, yéetel ba'axten ma' ta wa'alaj wa táan a bini'? Wa ka a wa'alten ka'ache' bejla'a ts'o'ok in beetik u pa'axal pandereta yéetel arpa, yéetel ts'o'ok xan k-k'aay utia'al in despedirkeche'. **28** Pero ma' ta ts'áajten oportunidad

31:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «terafim». Ilawil página 2582.

31:24 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Kanáantaba utia'al ma' a t'aan yéetel Jacob ti' ba'ax ma'alob wa ti' ba'ax k'aas».

CAP 31

a Gé 29:25 Gé 31:39

b Gé 12:8, 9 Gé 35:15

c Gé 28:18, 22

d Gé 35:14 Gé 37:1

e Gé 31:41 Os 12:12

f Gé 31:1

g Gé 31:3

h Gé 33:13

i Gé 30:42, 43

j Gé 35:27

k Gé 35:2 Jos 24:2

l Gé 31:14

Columna 2

a Gé 15:18

b Nú 32:1

c Gé 25:20 Os 12:12

d Gé 20:3

e Sl 105:15

in ts'u'uts'ik in wáabilo'ob* mix in hija'obi'. ¡Tu'ux yaan a na'at beya'! **29** Wa ka in wóote' je'el in beetikte'ex loobe', pero u Dios a papáe' tu t'anen o'neake' ka tu ya'alajten: ‹Kanáant wal bix kan t'aan yéetel Jacobe'›.[a] **30** Wa táan a bin tu yotoch a papá tumen úuch jo'op'ok a ts'íiboltik a suut tu yotoche', ma'alob, pero ¿ba'axten túun ta woklaj in dioso'ob?».[b]

31 Jacob túune' tu núukaj ti' Labán: «Púuts'en tumen sajakchajen yéetel tumen tin tukle' je'el a tokikten a hija'obe'. **32** Chéen ba'ale' yo'olal a dioso'obo' wa ka wilik yaan máax ichilo'on ch'a'amile', kíimsa'ak. Xak'alt tuláakal le ba'axo'ob yaanten tu táan a láak'tsilo'obo', wa yaan ba'ax a tia'ale' ch'a'e ka a bise». Chéen ba'ale' Jacobe' ma' u yojel ka'ach wa Raquel okoltmil le dioso'obo'. **33** Labán túune' ook te' naj de nook' u tia'al Jacobo', le u tia'al Leao' bey xan le u tia'al le ka'atúul esclava'obo',[c] pero ma' tu kaxti'. Tu ts'ooke' ook te' naj de nook' u tia'al Raquelo'. **34** Mientras táan u máan u xaak'al Labáne', Raquele' ts'oka'anili' u ta'akik le imageno'ob* te' montura# utia'al ko'olel ku ts'a'abal yóo' camelloo' yéetel ti' kulukbal ka'ach tu yóok'ole'. Laბán túune' kex tu sen xak'altaj le naj de nook'o' ma' tu kaxto'obi'. **35** Raquel túune' tu ya'alaj ti' u papá: «Ma' a k'uuxil in yuum, ma' tu páajtal in wa'atal ta táan tumen tia'anen tu k'iinilo'ob in menstruacióne'».[a] Labán túune' seguernaj u kaxtik le imageno'obo',*[b] pero ma' tu kaxti'.

36 Jacob túune' p'u'uje' ka jo'op' u ya'alik ba'al ti' Labán. Ka tu ya'alajti': «¿Ba'axten táan a ch'a'pachtiken je'ex u ch'a'pachta'al juntúul k'asa'an máake'? ¿Yaan wa ba'ax k'aas in beetmajtech? **37** Beora ts'o'ok a xak'altik tuláakal in nu'ukulo'obe', ¿yaan wa ba'alo'ob a tia'ali'? Wa beyo' taas tu táan in láak'tsilo'ob yéetel tu táan a láak'tsilo'ob utia'al ka u ya'alo'ob máax táan u beetik ba'ax k'aas, teen wa teech. **38** Durante le 20 años tin meyajtecho' a walak' tamano'ob yéetel a walak' chiva'obe' mix juntéen abortarnajo'ob,[c] yéetel mix juntéen tin jaantaj u bak'el a walak' tamano'ob. **39** Wa ku kíimsa'al a walak' taman tumen juntúul ts'íits'ik ba'alche'e'[d] ma'atech in bisik ta táan, ba'axe' teen sutiktech u jeel. Wa ku yokla'al juntúul a walak' taman de áak'ab wa de díae' ti' teen ka k'áatik ka in suttech u jeel. **40** De díae' tin kíimil ka'ach yéetel ooxol, yéetel de áak'abe' tin kíimil yéetel ke'el, ts'o'ole' ma' tu páajtal ka'ach in wenel.[e] **41** Ts'o'ok 20 años yanaken ta wiknal. Tu yo'olal a hija'obe' 14 años tin meyajtech,

CAP 31
a Gé 31:24
b Gé 31:19 Gé 35:2
c Gé 46:18, 25

Columna 2
a Le 15:19
b Gé 31:19
c Gé 30:27
d 1Sa 17:34
e Gé 47:9

31:28 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in paalal». **31:34, 35** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «terafim». **31:34** #Lela' ma' xaane' jun-p'éel clase montura ku taasik jun-p'éel tu'ux ku líi'sa'al wa ba'ax.

yéetel tu yo'olal a walak' tamano'obe' 6 años. Ts'o'ole' diez u téenel ta k'exaj le buka'aj kin ganarko'.[a] **42** Wa ma' u yantal ka'ach tin wéetel u Dios in papá,[b] u Dios Abrahán, le Dios jach ku respetarta'al ka'ach tumen Isaako',[c] bejla'a mix ba'al ken a ts'áaten le kéen luk'ken ta wotoche'. Chéen ba'ale' Diose' ts'o'ok u yilik bix ts'o'ok in sen mu'yaj yéetel bix ts'o'ok in sen meyaj, le o'olal tu k'eyech o'neak».[d]

43 Labán túune' tu ya'alaj ti' Jacob: «Le ko'olelo'oba' in hija'ob, yéetel u paalalo'obe' in wáabilo'ob, yéetel le tamano'oba' in walak' tamano'ob. Tuláakal ba'ax ka wilke' in tia'al yéetel u tia'al in hija'ob. ¿Ba'ax je'el in beetik tu contra in hija'ob wa tu contra in wáabilo'obe'? **44** Beoraa' ko'oten, ko'ox ch'a'ik u acuerdoil de ke ma' ken k-ba'ate'el. Le acuerdoa' yaan u meyaj de testigoil ichilo'on». **45** Jacob túune' tu ch'a'aj junp'éel tuuniche' ka tu wa'akúuntaj bey señale'.[e] **46** Le ka ts'o'oke' Jacobe' tu ya'alaj ti' u láak'tsilo'ob: «Kaxte'ex tuunicho'ob». Leti'ob túune' tu kaxto'ob le tuunicho'obo' ka tu mulkíinto'ob, ka ts'o'oke' jaano'ob yóok'ol. **47** Labáne' tu ts'áaj u k'aaba't Jegar-sadutá* ti' le lugaro', pero Jacobe' tu ts'áaj u k'aaba't Galeed.#

31:47 *Lela' junp'éel t'aan ich arameo u k'áat u ya'al «Ts'apbil Tuunich ku Meyaj de Testigoil». #Lela' junp'éel t'aan ich hebreo u k'áat u ya'al «Ts'apbil Tuunich ku Meyaj de Testigoil».

CAP 31

a Gé 31:7

b Gé 28:13 Gé 31:29

c Gé 31:53

d Gé 31:24

e Gé 28:18

Columna 2

a Gé 31:22, 23

b Gé 31:44, 45

c Gé 17:1, 7

d Gé 31:42

e Gé 31:28

48 Labáne' tu ya'alaj ti' Jacob: «Le múuch' tuunicho'oba' testigo ti' le acuerdo k-ch'a'amo'». Le o'olal tu ts'áaj u k'aaba't Galeed,[a] **49** yéetel u Torreil Kanan, tumen tu ya'alaj: «Jéeoba ka u vigilarto'on le kéen luk'ko'on waye'. **50** Wa ka maltratartik in hija'ob yéetel wa ka ch'a'ik uláak' a watano'obe', kex mix máak ilke', k'a'ajakteche' táan u yila'al tumen Dios, tumen leti'e' testigo ichilo'on». **51** Le ka ts'o'oke' Labáne' tu ya'alaj ti' Jacob: «Ilawile, je'el le múuch' tuunicho'oba' yéetel je'el le tuunich t-wa'akúuntaj bey señalila'. **52** Le múuch' tuunicho'ob bey xan le tuunich t-wa'akúuntaj bey señalo'[b] testigo'ob de ke tene' ma' ken in k'áatmáans le lugar utia'al ka in beettech loobo' mix teech ken a k'áatmáans utia'al ka a beetten loob. **53** U Dios Abrahán,[c] u Dios Nakor yéetel u Dios xan u papá'obe', leti' ka u juzgarto'on». Jacob túune' jurarnaj tu k'aaba' le Máax jach ku respetarta'al tumen Isaak, u papáo'.[d]

54 Le ka ts'o'oke' Jacobe' tu kíimsaj juntúul ba'alche' utia'al u k'ubik ti' Dios te' montañao'. Ts'o'ole' leti'e' tu t'anaj u láak'tsilo'ob janal. Leti'ob túune' jaano'ob yéetel tu máanso'ob le áak'ab te' montañao'. **55** Temprano túun le ka sáaschaje' Labáne' líik'e' ka tu ts'u'uts'aj u yáabilo'ob*[e]

31:55 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal».

yéetel u hija'obe' ka tu bendecirto'ob.[a] Le ka ts'o'oke' luk' te'elo' ka suunaj tu yotoch.[b]

32 Jacob túune' tu seguertaj u viajar, u ángelo'ob túun Diose' tu yilo'ob Jacob te' bejo'. **2** Leti'e' chéen p'elak tu yililo'obe' tu ya'alaj: «¡Way bakáan yaan u ejército Diose'!». Le beetik ti' le lugaro' tu ts'áaj u k'aaba't Maanaim.*

3 Jacob túune' tu túuxtaj u sirviente'ob t'aan yéetel Esaú tak tu lu'umil Seír,[c] le ku ya'ala'al Edom xan ti'o'.[d] **4** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Lela' leti'e ba'ax ken a wa'ale'ex ti' Esaú in ts'uulilo': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik a esclavo Jacoba': «Xáanchaj ti' kaja'anen* tu yiknal Labáne'.[e] **5** Yéetel ts'o'ok u yantal in waakaxo'ob, in walak' burro'ob, in tamano'ob, in sirviente'ob bey xan in sirvienta'ob.[f] Ts'o'ole' tumen in k'áat lúubul utsil ta táane' táan in ts'áaik a wojéelte' táan in bin te'elo'»›».

6 Ka máan k'iine' le sirviente'obo' suunajo'obe' ka tu ya'alo'ob ti' Jacob: «T-ilaj a suku'un Esaú, yéetel táan u taal u yilech, tu yéetele' yaan 400 u túulal máako'ob».[g] **7** Jacob túune' jach sajakchaje' ka jo'op' u sen tuklik.[h] Le beetke' tu jóo'saj ka'ap'éel grupo ti' le máako'ob yano'ob tu yéetelo', ti' le tamano'obo', ti' le wakaxo'obo' bey xan ti' le camello'obo'. **8** Le-

32:2 *U k'áat u ya'al «Ka'ap'éel Ejército». **32:4** *Wa «kajlajen bey j-táanxel lu'umil».

CAP 31

a Gé 24:59, 60

b Gé 27:43 Gé 28:2

CAP 32

c Gé 27:39 Gé 36:8 Dt 2:5 Jos 24:4

d Gé 25:30

e Gé 31:41

f Gé 30:43 Gé 33:11

g Gé 33:1, 2

h Gé 27:41 Gé 32:11

Columna 2

a Gé 31:3, 13

b Gé 28:15 Sl 100:5

c Gé 28:10 Gé 30:43 Gé 32:7

d Sl 34:4

e Gé 27:41

f Gé 28:14 Gé 46:2, 3 Éx 1:7 Éx 32:13 Hch 7:17

g Gé 33:10

ti'e' tu ya'alaj: «Beyo' wa Esaú ku atacartik le yáax grupoo', le uláak' grupoo' je'el u páajtal u púuts'ule'».

9 Ka ts'o'oke' Jacobe' tu ya'alaj: «¡Aay, Jéeoba!, u Dios in abuelo Abrahán yéetel u Dios in papá Isaak, teche' ta wa'alajten: ‹Suunen te' lu'um tu'ux jóok'echo', te' tu'ux yaan a láak'tsilo'obo', teen túune' yaan in bendecirkech›.[a] **10** Tene' ma' in merecermaj tuláakal le nojoch yaabilaj yéetel le utsil ts'o'ok a we'esiktena'.[b] Le ka tin k'áatmáansaj le Río Jordáno' mix ba'al yaanten, chéen in xóolte'. Pero beoraa' ts'o'ok u jach ya'abtal le máaxo'ob yaan tin wiknalo' bey xan le ba'alo'ob yaanteno', hasta ts'o'ok in jóo'sik ka'ap'éel grupo ti'ob.[c] **11** Kin orar ti' teech[d] utia'al in k'áatik ka a salvarten ti' in suku'un Esaú, tumen saajken ka taalak u atacarten[e] bey xan ka u atacart le ko'olelo'ob yéetel u paalalo'obo'. **12** Ts'o'ole' ta wa'alajten: ‹Tene' jach yaan in bendecirkech, a paalale' yaan u sen ya'abtal je'ex u arenail le k'áa'náab ma' tu páajtal u xo'oklo'›».[f]

13 Jacob túune' tu máansaj le áak'ab te'elo'. Leti'e' tu yéeyaj jujuntúul ti' le ba'alche'ob yaanti' utia'al u síik ti' Esaú, u suku'uno'.[g] **14** Tu ch'a'aj 200 chiva'ob, 20 chivo'ob, 200 u túulal x-ch'upul tamano'ob, 20 xibil tamano'ob, **15** 30 camella'ob ku ts'aa chu'ucho'ob, 40 vaca'ob, 10 toro'ob, 20 u túulal

x-burra'ob yéetel 10 burro'ob.[a]

16 Ka ts'o'oke' Jacobe' tu k'ubéentaj ti' u sirviente'ob cada jaats ti' le ba'alche'obo', ka tu ya'alajti'ob: «Adelantartaba'ex, bise'ex jujunjaatsil le ba'alche'obo'. Le kéen náachchajak le yáax jaatso' ku bin uláak' jaats, bey ken a beetile'ex yéetel cada jaatso'». **17** Ti' le yáax sirvienteo' tu ya'alaj: «Wa ku yilkech in suku'un Esaú yéetel ku k'áatiktech: ‹¿Máax a ts'uulil, tu'ux ka bin yéetel máax tia'al le ba'alche'oba'?›, **18** teech túune' unaj a wa'alikti': ‹In ts'uulile' Jacob, a esclavo. In yuum, le ba'alche'oba' leti' túuxtiktech.[b] Leti'e' táan xan u taal paachil ti' to'on›». **19** Ts'o'ole' tu ya'alaj ti' le u ka'atúulo', ti' le u yóoxtúulo' bey xan ti' u maasil máako'ob bisik le ba'alche'obo': «Tuláakle'exe' bey xan unaj a wa'alike'ex le kéen a wile'ex Esaúo'. **20** Unaj xan a wa'alike'exti': ‹A esclavo Jacobe' táan u taal paachil ti' to'on›». Tu ya'alaj beya' tumen tu tuklaj: «Wa kin síiktí' le ba'alo'oba' je'el in beetik u xu'ulul u p'u'ujul tin wéetele',[c] beyo' le kéen k'uchken tu yiknale' ma'alob bix ken u k'amilen». **21** Jacob túune' tu túuxtaj u sirviente'ob yéetel le ba'alche'obo', chéen ba'ale' te' áak'ab je'elo' leti'e' p'áat yéetel tuláakal ba'ax yaanti' te' lugaro'.

22 Láayli' te' áak'abo' Jacobe' líik'e' ka tu ch'a'aj u ka'atúul atano'ob,[d] le u ka'atúul sirvienta'ob[e] bey xan u 11 paalale' ka tu k'áatmáanso'ob le Río Jabok[a] te' parte ma' jach taamo'. **23** Bey úuchik u k'áatmáansik Jacob le río yéetel tuláakal u familiao', k'áatmáan yéetel tuláakal ba'ax yaanti'.

24 Tu ts'ooke' Jacobe' p'áat tu juunal. Le tia'an túun te'elo' taal juntúul máake' ka jo'op' u muk'ulmuuk' tu yéetel tak le táan u taal u sáastalo'.[b] **25** Le ka tu yilaj ma' tu páajtal u ganartik Jacobe' tu machaj u baakel u cadera, le baak túuno' jóok' tu lugar le táan u ba'ate'el tu yéetelo'.[c] **26** Le máako' tu ya'alajti': «Cha'a in bin, tumen táan u taal u sáastal». Jacobe' tu ya'alajti': «Ma' ken in cha'a a bin hasta a bendecirkene'».[d] **27** Le máak túuno' tu ya'alajti': «¿Bix a k'aaba'?». Leti'e' tu ya'alajti': «Jacob». **28** Le máako' tu ya'alajti': «Desde bejla'e' a k'aaba'e' ma' Jacobi', a k'aaba'e' Israel,*[e] tumen ts'o'ok a muk'ulmuuk' yéetel Dios[f] bey xan yéetel máako'ob, yéetel ts'o'ok a ganar». **29** Jacob túune' tu ya'alajti': «Beet uts a wa'alikten bix a k'aaba'». Chéen ba'ale' le máako' tu núukajti': «¿Ba'axten taak a wojéeltik in k'aaba'?».[g] Ka ts'o'oke' le máako' tu bendecirtaj Jacob te'elo'. **30** Jacob túune' tu ts'áaj u k'aaba't Peniel*[h] ti' le lugaro', tumen tu ya'alaj: «Ts'o'ok in wilik u táan yich Dios, pero láayli' kuxa'anene'».[i]

CAP 32

a Gé 30:43

b Gé 33:8

c Gé 43:11
1Sa 25:18

d Gé 29:30
Rut 4:11

e Gé 30:3, 9

Columna 2

a Dt 3:16
Jos 12:2
Jue 11:13

b Os 12:3

c Gé 32:31, 32

d Os 12:4

e Gé 35:10

f Os 12:3

g Jue 13:17, 18

h 1Re 12:25

i Gé 16:7, 13
Jue 6:22
Jn 1:18

32:28 *U k'áat u ya'al «Máax ku Muk'ulmuuk' Yéetel Dios; Máax Chúuka'an u Yóol ti' Dios; Diose' ku Muk'ulmuuk'». **32:30** *U k'áat u ya'al «U Táan u Yich Dios».

31 Le táan ka'ach u máan te' lugar ku k'aaba'tik Penielo'* jóok' le K'iino'. Chéen ba'ale' tu yo'olal le ba'ax úuchti' tu caderao' kojk'alankil úuchik u bin u xíimbal.[a] **32** Le o'olal tak bejla'e' u paalal Israele' ma'atech u jaantiko'ob u xiich'el u muuk' u yook le ba'alche'obo', tumen le máako' tu machaj le tu'ux yaan u baakel u cadera Jacob, naats' ti' le xiich' yaan tu muuk' u yooko'.

33 Jacob túune' tu líi'saj u paakate' ka tu yile' táan u taal Esaú yéetel 400 u túulal máako'ob.[b] Tu ch'a'aj túun u paalalo'obe' ka tu t'oxaj ti' Lea, ti' Raquel yéetel ti' le ka'atúul sirvienta'obo'.[c] **2** Aktáane' tu ts'áaj le sirvienta'ob yéetel u paalalo'obo',[d] ts'o'ole' Lea yéetel u paalal,[e] yéetel maas paachile' tu ts'áaj Raquel[f] yéetel José. **3** Ka ts'o'oke' Jacobe' bin táanil ti' leti'ob. Le táan u bin u náats'al tu yiknal u suku'uno' siete u téenel xolaj yéetel chinlaj tu táan.

4 Chéen ba'ale' Esaúe' bin áalkabil tu yiknal Jacob, tu méek'e' ka tu ts'u'uts'aj, ka túun jo'op' u sen ok'olo'ob. **5** Le ka tu líi'saj u paakat yéetel le ka tu yilaj le ko'olelo'ob yéetel le mejen paalalo'obo', Esaúe' tu ya'alaj: «¿Máax le yano'ob ta wéetela'?». Jacob túune' tu núukajti': «Leti'e paalalo'ob ts'o'ok u ts'áaik Dios ti' a esclavoa'».[g] **6** Náats' túun le sirvienta'ob yéetel u paalalo'obo' ka chinlajo'ob, **7** náats' xan Lea yéetel u paalale' ka chinlajo'ob. Tu ts'ooke' náats' José yéetel Raquele' ka chinlajo'ob xan.[a]

8 Esaúe' tu k'áataj ti' Jacob: «¿Ba'axten ta túuxtaj le ba'alche'ob yéetel le máako'oba'?».[b] Leti'e' tu núukajti': «Utia'al in lúubul utsil ta táan in yuum».[c] **9** Esaú túune' tu ya'alajti': «In láak', tene' jach ya'ab ba'alo'ob yaanten,[d] p'áataktech le ba'alche'ob ta túuxtajtena'». **10** Chéen ba'ale' Jacobe' tu ya'alajti': «Suku'un, ma'. Wa ts'o'ok in lúubul utsil ti' teche', ch'a' le ba'alche'ob ts'o'ok in síiktecha', tumen tin taasajtech utia'al u páajtal in wilkech. Beora ts'o'ok in wilkecha' bey ts'o'ok in wilik Diose', tumen ta k'amen yéetel utsil.[e] **11** Beet uts a ch'a'ik le ba'alche'ob taasa'abtecho',[f] tumen Diose' ts'o'ok u jach e'esikten u yutsil, yéetel yaanten tuláakal ba'ax k'a'abéetten».[g] Jacob túune' tu sen a'alajti' ka u ch'a'e, le o'olal Esaúe' tu ch'a'aj le ba'alche'obo'.

12 Ka ts'o'oke' Esaúe' tu ya'alaj ti' Jacob: «Ma'alob túun, ko'ox seguertik le viajeo', yéetel cha'a in bin táanil ti' teech». **13** Chéen ba'ale' Jacobe' tu núukajti': «In yuum, ilawile, yaan mejen paalal tin wéetel,[h] ts'o'ole' yaan in walak' tamano'ob bey xan in walak' wakaxo'ob táan u ts'aa chu'ucho'ob. Wa ka beeta'ak u séeb xíimbalo'ob junp'éel k'iine', tuláakal in walak' ba'alche'obe' je'el u kíimlo'obe'. **14** In

CAP 32
a Gé 32:25

CAP 33
b Gé 32:6
c Gé 32:22
d Gé 30:7, 12
e Gé 30:19
f Gé 30:22-24
g Gé 32:22 Sl 127:3

Columna 2
a Gé 33:2
b Gé 32:16
c Gé 32:4, 5
d Gé 36:6, 7
e Gé 32:11, 20
f Gé 32:13-15
g Gé 30:43
h Gé 31:17

32:31 * Ich hebreoe' u k'áat u ya'al «Penuel», lela' uláak' bix u ts'íibta'al.

yuum, beet uts a adelantarkaba, tene' chaambelil kin taal. Yaan in bin je'ex kun bin in paalal yéetel in walak' ba'alche'obe', je'el in wilkech kéen k'uchken Seíre'».[a] **15** Esaú túune' tu ya'alajti': «Cha'a túun in p'atik ta wiknal junjaats ti' le máako'ob tia'ano'ob tin wéetelo'». Jacob túune' tu núukajti': «Ma' k'a'abéeti' in yuum. Chéen ba'ax in k'áate' ka lúubken utsil ta táan». **16** Te' k'iin túuno' Esaúe' ka'a suunaj Seír.

17 Jacob túune' viajarnaj tak Sukot,[b] te'elo' tu beetaj junp'éel u yotochi', bey xan tu'ux u p'áatal u yalak' ba'alche'ob. Le o'olal Sukot* tu ts'áaj u k'aaba't le lugaro'.

18 Le ka ts'o'ok u viajar desde Padán-arame',[c] Jacobe' k'uch ma'alobil tak tu kaajil Sikem,[d] tu lu'umil Canaán.[e] Naats' túun ti' le kaajo' ti' p'áat kajtal yéetel tuláakal le ba'alo'ob yaanti'o'. **19** Leti' túune' tu manaj junxóot' lu'um ti' u paalal Amor, u papá Sikem. U tojole' 100 u p'éelel ba'alo'ob de plata. Te' xóot' lu'umo' ti' tu armartaj junp'éel naj de nook'i'.[f] **20** Te'elo' tu beetaj junp'éel altare' ka tu ts'áaj u k'aaba't beya': Diose' u Dios Israel.[g]

34 Dina, le u hija Jacob yanchajti' yéetel Leao',[h] suuk ka'ach u bin u xíimbalt* le x-ch'úupalalo'ob cananea'obo'.[a] **2** Juntéenjeakil túune' Sikeme' tu yilaj Dina, tu ch'a'aje' ka tu violartaj. Le xi'ipal ka'acha' u hijo Amor le eveoo',[b] juntúul u nojchil le lu'umo'. **3** Leti'e' jach utschaj tu yich Dina u hija Jacobe' ka k'uch u yaabilte. Ka jo'op' u convencertik de ke u yaabiltmaj. **4** Sikem túune' tu ya'alaj ti' Amor,[c] u papá: «Kaxt u formail u ts'o'okol in beel yéetel le x-ch'úupala'».

5 Le ka tu yu'ubaj Jacob ba'ax ts'o'ok u beeta'al ti' Dina tumen Sikeme', tu ch'a'tuklaj ma' u ya'alik ti' mix máak hasta ken suunak u hijo'ob, tumen leti'obe' táan ka'ach u kanáantko'ob u yalak' ba'alche'ob te' k'áaxo'. **6** Ka ts'o'oke' Amor, u papá Sikeme', bin t'aan yéetel Jacob. **7** Chéen ba'ale' u hijo'ob Jacobe' le ka tu yojéelto'ob ba'ax úuche' suunajo'ob tu séeba'anil. Leti'obe' jach yaachaja'an u yóolo'ob yéetel p'uja'ano'ob, tumen su'tsil ti' Israel wa Jacob úuchik u violarta'al u hija tumen Sikem,[d] junp'éel ba'ax ma' unaj u yúuchul ka'achi'.[e]

8 Amore' t'aanaj tu yéetelo'obe' ka tu ya'alajti'ob: «In hijo Sikeme' uts tu yich a wíits'ine'ex. Beete'ex uts a cha'ike'ex u ts'o'okol u beel tu yéetel. **9** Ko'ox ch'a'ik xan le acuerdoa': ts'áa'exto'on a hija'ex yéetel to'one' yaan k-ts'áaikte'ex k-hija'ob utia'al ka ts'o'okok a beele'ex tu yéetelo'ob.[f] **10** Te'exe' je'el u páajtal a kajtale'ex t-éetele', yéetel le lu'uma' yaan a tia'a-

CAP 33
a Gé 32:3
b Jos 13:24, 27 1Re 7:46
c Gé 25:20 Gé 28:6
d Jos 24:1
e Gé 10:19 Gé 12:6
f Jos 24:32 Hch 7:15, 16
g Gé 35:1, 7

CAP 34
h Gé 30:19, 21 Gé 46:15

Columna 2
a Gé 26:34, 35 Gé 27:46
b Dt 7:1 1Cr 1:13-15
c Gé 33:18, 19
d 2Sa 13:22
e Heb 13:4
f Gé 24:2, 3

33:17 *U k'áat u ya'al «Pasel wa Jáakal; Lugar Seguro». **34:1** *Wa «u yil».

lintke'ex xan. P'áatke'ex waye', je'el u páajtal a maane'ex yéetel a koonole'ex xane'». **11** Sikem túune' tu ya'alaj ti' Jacob yéetel ti' u suku'uno'ob Dina: «Utia'al in lúubul utsil ta táane'exe' je'el ba'alak ka a k'áate'exe' je'el in ts'áaikte'exe'. **12** Kex wa sen ko'oj u tojol le ba'ax ken a k'áate'exten yo'olal le x-ch'úupalo' je'el in ts'áaike'.[a] Chéen ba'ax kin k'áatikte'exe' ka a cha'ex u ts'o'okol in beel tu yéetel».

13 U hijo'ob Jacob túune' tu ch'a'tuklo'ob u tusko'ob Sikem yéetel Amor, tumen Sikeme' tu violartaj Dina, le u yíits'ino'obo'. **14** Leti'obe' tu ya'alo'obti'ob: «Ma' tu páajtal k-beetik le ba'ax ka k'áatke'exo', ma' tu páajtal k-ts'áaik k-íits'in ti' juntúul máax ma' circuncidarta'ani',*[b] tumen su'tsil k-tia'alte. **15** Chéen je'el k-óotik wa ka beetke'ex lela': beete'ex je'ex to'one', u circuncidartuba tuláakal le xiibo'ob yano'ob ta wéetele'exo'.[c] **16** To'on túune' yaan k-ts'áaikte'ex k-hija'ob, yéetel yaan k-ch'a'ik a hija'ex utia'al ka ts'o'okok k-beel tu yéetelo'ob, yaan xan k-kajtal ta wéetele'ex, yéetel beyo' yaan k-p'áatal junp'éelili' kaaj. **17** Pero wa ma' ta beetke'ex le ba'ax k-a'alikte'ex yéetel ma' ta circuncidarkaba'exe' yaan k-tokikte'ex k-íits'in yéetel yaan k-luk'ul waye'».

18 Le ba'ax tu ya'alo'obo' utschaj tu t'aan Amor[d] yéetel Sikem.[a] **19** Sikeme' tu séeba'anil tu beetaj le ba'ax tu ya'alo'obo',[b] tumen jach uts tu yich ka'ach u hija Jacob yéetel tumen leti'e máax maas respetarta'an tu yotoch u papáo'.

20 Ka ts'o'oke' Amor yéetel Sikem, u hijoe', bino'ob t'aan yéetel le máako'ob yano'ob tu joonajil u kaajalo'obo'[c] ka tu ya'alo'obti'ob: **21** «Le máako'obo' u k'áat u bisuba'ob ma'alob t-éetel. Cha'ex u p'áatlo'ob kajtal te' lu'uma' yéetel cha'ex u maano'ob yéetel u koonolo'obi', tumen yaan suficiente lu'um utia'al u p'áatlo'ob. Je'el u páajtal u ts'o'okol k-beel yéetel u hija'obe' yéetel to'one' je'el u páajtal k-ts'áaik k-hija'ob ti' leti'obe'.[d] **22** Chéen ba'ale' utia'al ka p'áatko'ob kajtal t-éetel yéetel ka p'áatko'on junp'éelili' kaaje' unaj k-beetik lela': tuláakal xiib kaja'an t-éetele' unaj u circuncidarta'al je'ex u beetmil leti'obe'.[e] **23** Bey túuno' tuláakal le ba'axo'ob yaanti'ob bey xan u yalak' ba'alche'obe' yaan k-tia'alintiko'ob. Le o'olale' ko'one'ex cha'ik u p'áatlo'ob kajtal t-éetel». **24** Tuláakal túun le máaxo'ob yano'ob tu joonajil le kaajo' tu yu'ubo'ob u t'aan Amor yéetel Sikem, u hijoe', ka tu circuncidartuba'ob. Bey túun úuchik u circuncidarta'al tuláakal le xiibo'ob te' kaajo'.

25 Tu tres días túune' le máako'ob te' kaajo' láayli' yaj yanilo'ob ka'ache'. U

CAP 34

a Gé 24:53 Os 3:2

b Gé 17:9, 12

c Gé 17:10

d Gé 33:18, 19

Columna 2

a Gé 34:2

b Gé 34:15

c Zac 8:16

d Gé 34:8, 9

e Gé 17:11

34:14 * Ilawil página 2559.

hijo'ob túun Jacob: Simeón yéetel Leví, u suku'uno'ob Dinae',[a] tu ch'a'aj u espada'obe' ka bino'ob te' kaaj utia'al u kíimsko'ob tuláakal le xiibo'obo'.[b] Mix máak tukult wa leti'e ba'ax bin u beeto'obo'. **26** Leti'obe' tu kíimso'ob Amor bey xan Sikem yéetel espada. Ka ts'o'oke' tu jóo'so'ob Dina tu yotoch Sikeme' ka luk'o'obi'. **27** Uláak' u hijo'ob Jacobe' bino'ob te' kaajo' ka tu yilo'ob le máako'ob kíimsa'ano'obo', ka túun jo'op' u ch'a'iko'ob tuláakal le ba'ax yaan te' kaajo', tu beeto'ob lelo' tumen Sikeme' tu violartaj u yíits'ino'ob.[c] **28** Tu ch'a'ajo'ob u yalak' tamano'ob, u yalak' chivo'ob, u yalak' wakaxo'ob, u yalak' burro'ob, yéetel tuláakal ba'ax yaan te' kaaj bey xan tuláakal ba'ax yaan te' k'áaxo'. **29** Tu ch'a'ajo'ob tuláakal ba'ax yaan ti' le máako'obo', tu ch'a'ajo'ob le mejen paalalo'obo' bey xan u yatano'ob, tu ch'a'ajo'ob xan tuláakal le ba'ax yaan ichil le najo'obo'.

30 Jacob túune' tu ya'alaj ti' Simeón yéetel ti' Leví:[d] «Ts'o'ok a woksikene'ex ti' junp'éel nojoch problema, yaan a beetke'ex in p'ekta'al tumen le cananeo'ob yéetel le perizita'obo', le máaxo'ob kaja'ano'ob te' lu'uma'. To'one' ma' ya'abo'oni', leti'ob túune' yaan u much'kuba'ob utia'al u atacarkeno'ob yéetel yaan u xu'ulskeno'ob pa'te' yéetel le máaxo'ob yano'ob tin wotocho'». **31** Chéen ba'ale' leti'obe' tu ya'alo'ob: «To'one' ma' tu páajtal k-cha'ik u tratarta'al k-íits'in je'ex juntúul x-prostitutae'».

35 Le ka ts'o'ok lelo', Dios se' tu ya'alaj ti' Jacob: «Líi'kech, xeen Betel[a] ka kajlakechi', yéetel te'elo' beet junp'éel altar ti' teen, le u jaajil Dioso', le máax chíikpajtech le táan a púuts'ul ti' a suku'un Esaúo'».[b]

2 Jacob túune' tu ya'alaj ti' tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho' bey xan ti' tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo': «Juntarte'ex tuláakal le imageno'ob yaante'exo',[c] ichkíilnene'ex yéetel k'ex a nook'e'ex. **3** Líik'ene'ex utia'al ka xi'iko'on Betel. Te'elo' yaan in beetik junp'éel altar ti' le u jaajil Dioso', le máax tu núukaj in oración te' k'iino'ob jach táan in mu'yajo', yéetel le máax ts'o'ok u yantal tin wéetel tak bejla'o'».[d] **4** Leti'ob túune' tu ts'áajo'ob ti' Jacob tuláakal le imageno'ob yaanti'obo' bey xan le tuupo'ob yaan tu xikno'obo'. Jacob túune' tu ch'a'aj tuláakal le ba'alo'oba' ka tu mukaj yáanal junkúul nojoch che' yaan naats' ti' u kaajil Sikem.

5 Le táan u viajaro'obo' Diose' tu beetaj u sen sajaktal le máako'ob yano'ob te' kaajo'ob tu'ux ku máano'obo'. Le o'olal ma' tu ch'a'pacht'o'ob u paalal Jacobi'. **6** Ka máan k'iine' Jacob yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo' k'ucho'ob tu kaa-

CAP 34

a Gé 46:15

b Gé 49:5-7

c Gé 34:2

d Gé 49:5

Columna 2

CAP 35

a Gé 28:19
Gé 31:13

b Gé 27:42-44

c Gé 31:19
Dt 5:7
Jos 23:7
1Co 10:14

d Gé 28:13, 15
Gé 31:42

jil Luz[a] wa Betel, tu lu'umil Canaán. **7** Te'elo' tu beetaj junp'éel altare' ka tu ts'áaj u k'aaba't El-betel,* tumen le u jaajil Dioso' ti' tu chíikbesuba ti' leti' le táan u púuts'ul ka'ach ti' u suku'uno'.[b] **8** Ka máan k'iine' kíim Débora,[c] le máax kanáant Rebeca desde tu chichnilo'. Ka túun mu'uk yáanal junkúul nojoch che'* yaan naats' ti' u kaajil Betel. Jacob túune' tu ts'áaj u k'aaba't Alón-bacut# ti' le che'o'.

9 Le táan u suut Jacob desde tu lu'umil Padán-aramo', Diose' tu chíikbesuba tu ka'atéen ti' leti'e' ka tu bendecirtaj. **10** Diose' tu ya'alajti': «A k'aaba'e' Jacob,[d] chéen ba'ale' ma' kun ka'a a'albiltech Jacob, desde bejla'e' a k'aaba'e' Israel». Leti' túune' káaj u ya'alik Israel ti' Jacob.[e] **11** Diose' tu ya'alaj xan ti': «Teen le Dios jach táaj yaan u podero'.[f] Yanak a paalal, ya'abchajke'ex. Ti' teche' yaan u jóok'ol nacióno'ob, ya'ab nacióno'ob.[g] Ti' teech xane' yaan u jóok'ol reyo'ob.[h] **12** Le lu'um tin ts'áaj ti' Abrahán yéetel ti' Isaako' ti' teech ken in ts'áae yéetel yaan xan in ts'áaik ti' a paalal kun antalo'».[i] **13** Dios túune' luk' te' tu'ux táan u t'aan ka'ach yéetel Jacobo'.

14 Jacob túune' tu wa'akúuntaj junp'éel tuunich bey señal te' tu'ux t'aanaj yéetel Dioso', ka ts'o'oke' tu wekaj vino yéetel aceite bey junp'éel ofrenda utia'al Dios tu yóok'ol le tuunicho'.[a] **15** Jacob túune' tu ka'a ts'áaj u k'aaba't Betel[b] ti' le lugar tu'ux t'a'an tumen Dioso'.

16 Leti'ob túune' luk'o'ob Betel. Chéen ba'ale' le náach yaniko'ob ti' u kaajil Efrato' Raquele' k'uch u yorail u síijil u chaambal,* le táan túun u síijilo' complicarnajti'. **17** Te' súutuk jach táan u mu'yajo' le parterao' tu ya'alajti': «Ma' a tuklik, le uláak' a chan hijoa' yaan xan u síijil».[c] **18** Raquel túune' táan ka'ach u kíimil. Le táan u ch'a'ik u ts'ook u yiik'o' tu ya'ale' Ben-oní* ken u k'aaba't le chan xi'ipalo', chéen ba'ale' Jacobe' tu ts'áaj u k'aaba't Benjamín.#[d] **19** Bey túun úuchik u kíimil Raquelo', ka mu'uk tu bejil Efrat wa Belén.[e] **20** Jacobe' tu wa'akúuntaj junp'éel nojoch tuunich bey señal te' tu'ux mu'uk Raquelo'. Tak bejla'e' le tuunicha' u señalil le tu'ux mu'uk Raquelo'.

21 Ka ts'o'oke' Israele' luk' te'elo' ka tu armartaj junp'éel naj de nook' chan náach ti' u torreil Éder. **22** Juntéenjeak le kaja'an ka'ach Israel te' lu'umo', Rubéne' yanchaj ba'al u yil yéetel Bilá,

CAP 35

a Gé 28:19

b Gé 28:20-22

c Gé 24:59

d Gé 25:26
Gé 27:36

e Gé 32:28

f Gé 17:1
Éx 6:3
Ap 15:3

g Gé 48:3, 4

h Gé 17:5, 6
Jn 12:13

i Gé 15:18
Dt 34:4

Columna 2

a Gé 28:18

b Gé 28:19

c Gé 30:22-24

d Gé 46:21
Gé 49:27
Dt 33:12

e Gé 48:7
Miq 5:2
Mt 2:6

35:7 * U k'áat u ya'al «U Diosil Betel». **35:8** * U k'aaba' le che'a' «encino». # U k'áat u ya'al «Nojoch Che' Tu'ux ku Yúuchul Ok'ol».

35:16 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal». **35:18** * U k'áat u ya'al «Le Hijo tu Sen Beetaj in Mu'yaj ka Síijo'». # U k'áat u ya'al «Le Hijo Yaan Tin x-No'oj K'abo'».

le uláak' u yatan* u papáo'. Israel túune' k'uch u yojéelte.[a]

U hijo'ob Jacobe' tu chukaj 12 u túulal. **23** U hijo'ob Leae': Rubén,[b] le yáax hijo yanchajti' yéetel Jacobo', ka ts'o'oke' síij Simeón, Leví, Judá, Isacar yéetel Zabulón. **24** U hijo'ob Raquele' leti'e je'elo'oba': José yéetel Benjamín. **25** U hijo'ob Bilá, u sirvienta Raquele', leti'e je'elo'oba': Dan yéetel Neftalí. **26** U hijo'ob Zilpá, u sirvienta Leae', leti'e je'elo'oba': Gad yéetel Aser. Lelo'oba' leti'e u hijo'ob Jacob síijo'ob tu lu'umil Padán-aramo'.

27 Ka máan k'iine' Jacobe' k'uch Mamré, le tu'ux yaan ka'ach Isaak, u papáo'.[c] Mamré ka'ache' tia'an naats' ti' Kiriat-arbá wa Hebrón, le lugar tu'ux kajlajo'ob Abrahán yéetel Isaak bey j-táanxel lu'umilo'obe'.[d] **28** Tuláakal túun u k'iinilo'ob u kuxtal Isaake' tu chukaj 180 años.[e] **29** Isaake' xáanchaj u kuxtal, kuxlaj ich ki'imak óolal. Le ka ts'o'oke' kíime' ka mu'uk tumen Esaú yéetel Jacob, u hijo'ob, je'ex úuchik u mu'ukul u yúuchben láak'tsilo'obe'.[f]

36 Lela' u tsikbalil u kuxtal Esaú wa Edom.[g]

2 Esaúe' tu ch'a'aj u yatano'ob ichil le cananeo'obo'. U k'aaba' u yatano'obe' leti'e je'elo'oba': Adá[h] u hija Elón le ititao',[i] Oolibamá[j] u hija Anaj, u yáabil Zibeón le eveoo', **3** yéetel Basemat[a] u hija Ismael, u yíits'in Nebayot.[b]

4 Adáe' yanchaj juntúul u hijo yéetel Esaú, u k'aaba'e' Elifaz. Basemat xane' yanchaj juntúul u hijo, u k'aaba'e' Rewel.

5 Oolibamá xane' yanchaj u hijo'ob, u k'aaba'obe' Jeús, Jalam yéetel Coré.[c]

Lelo'oba' leti'e u hijo'ob Esaú síijo'ob tu lu'umil Canaáno'. **6** Esaú túune' bin kajtal táanxel tu'ux utia'al u náachtal ti' Jacob, u yíits'in.[d] Esaúe' tu bisaj u yatano'ob, u hijo'ob, u hija'ob, yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho'. Tu bisaj xan u waakaxo'ob, u tamano'ob, u maasil u yalak' ba'alche'ob, yéetel tuláakal le ba'ax yanchajti'[e] tu lu'umil Canaáno'. **7** Leti'e' bey tu beetilo' tumen le ba'axo'ob yaanti'obo' ts'o'ok ka'ach u sen ya'abtal yéetel ma' tu páajtal u múul kajtalo'ob. Ts'o'ole' ts'o'ok u p'áatal ka'ach ma' suficiente le lu'um utia'al u yalak' ba'alche'obo'. **8** Esaú túune' p'áat kajtal tu montañailo'ob Seír.[f] Esaúe' ku k'aaba'tik xan Edom.[g]

9 Lela' u tsikbalil u kuxtal Esaú, u papá le edomita'ob kaja'ano'ob te' montaña'ob yaan Seíro'.[h]

10 Lela' u k'aaba' u hijo'ob Esaú: Elifaz u hijo Adá, u yatan Esaú; Rewel u hijo Basemat, u yatan Esaú.[i]

11 U hijo'ob Elifaze' leti'e je'elo'oba': Temán,[j] Omar, Zefó, Gatam yéetel

35:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina».

CAP 35
a Gé 49:3, 4; 1Cr 5:1
b Gé 49:3
c Gé 31:17, 18
d Gé 15:13; Heb 11:9
e Gé 25:20, 26
f Gé 49:30, 31

CAP 36
g Gé 25:30; Eze 25:12, 13; Ro 9:13
h Gé 36:10
i Gé 26:34
j Gé 36:18

Columna 2
a Gé 36:17
b Gé 25:13; Gé 28:9
c 1Cr 1:35
d Gé 27:39; Gé 32:3
e Gé 33:9
f Gé 14:6; Dt 2:5
g Gé 25:30
h Dt 2:12
i 1Cr 1:35
j Gé 36:34

Kenaz.[a] **12** Elifaz, u hijo Esaúe' yanchaj uláak' u yatan,* u k'aaba'e' Timná. Ka máan k'iine' Timnáe' yanchaj juntúul u hijo yéetel Elifaz, u k'aaba'e' Amalek.[b] Leti'obe' u yáabilo'ob Adá, u yatan Esaú.

13 U hijo'ob Rewele' leti'e je'elo'oba': Náat, Zera, Samaj yéetel Mizá. Leti'obe' u yáabilo'ob Basemat,[c] u yatan Esaú.

14 U hijo'ob Oolibamá yanchajti' yéetel Esaúe' leti'e je'elo'oba': Jeús, Jalam yéetel Coré. Oolibamáe' u yatan Esaú, u hija Anaj, u yáabil Zibeón.

15 Le máaxo'ob taalo'ob ti' Esaú yéetel tu beetuba'ob u nuuktakil ti' le tribu'ob yanchajo'obo',[d] leti'e je'elo'oba': ti' u hijo'ob Elifaz, u yáax hijo Esaúe': Temán, Omar, Zefó, Kenaz,[e] **16** Coré, Gatam yéetel Amalek. Leti'obe' leti'e u hijo'ob Elifaz[f] k'uch u beetuba'ob u nuuktakil ti' cada tribu yanchaj tu lu'umil Edomo'. Leti'obe' u yáabilo'ob Adá.

17 U hijo'ob Rewel, u hijo Esaúe', leti'e je'elo'oba': Náat, Zera, Samaj yéetel Mizá. Leti'obe' leti'e u hijo'ob Rewel k'uch u beetuba'ob u nuuktakil le tribu'ob yanchaj tu lu'umil Edomo'.[g] Leti'obe' u yáabilo'ob Basemat, u yatan Esaú.

18 Tu ts'ooke', u hijo'ob Oolibamá, u yatan Esaúe', leti'e je'elo'oba': Jeús, Jalam yéetel Coré. Leti'obe' leti'e u hijo'ob Oolibamá, u hija Anaj, k'uch u beetuba'ob u nuuktakil ti' cada tribuo'.

19 Leti'obe' u paalal Esaú wa Edom,[a] yéetel leti'obe' leti'e tu beetuba'ob u nuuktakil ti' cada tribuo'.

20 U hijo'ob Seír, le oreo, le máaxo'ob kaja'ano'ob ka'ach te' lu'umo', leti'e je'elo'oba':[b] Lotán, Sobal, Zibeón, Anaj,[c] **21** Disón, Ézer yéetel Disán.[d] Leti'obe' leti'e k'uch u beetuba'ob u nuuktakil ti' u tribu'ob le oreo'obo', leti'obe' u hijo'ob Seír, tu lu'umil Edom.

22 U hijo'ob Lotáne' leti'e je'elo'oba': Orí yéetel Emam. U k'aaba' u kiik Lotáne' Timná.*[e]

23 U hijo'ob Sobale' leti'e je'elo'oba': Alván, Manáat, Ebal, Sefó yéetel Onam.

24 U hijo'ob Zibeóne'[f] leti'e je'elo'oba': Ayá yéetel Anaj. Anaje' leti'e máax kaxt le lugaro'ob tu'ux ku síijil k'íinal ja' te' desiertoo', tu kaxto'ob mientras táan u kanáantik u yalak' burro'ob Zibeón, u papáo'.

25 U paalal Anaje' leti'e je'elo'oba': Disón, u hijo, yéetel Oolibamá, u hija.

26 U hijo'ob Disóne' leti'e je'elo'oba': Emdán, Esbán, Itrán yéetel Kerán.[g]

27 U hijo'ob Ézere' leti'e je'elo'oba': Bilán, Zaaván yéetel Akán.

36:12 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina».

36:22 * Le teksto hebreoo' ma'atech u ya'alik máax u maas nojchil, Timná wa Lotán.

CAP 36

a Gé 36:40, 42; 1Cr 1:36

b Éx 17:8; Nú 13:29; Nú 24:20; Dt 25:19; 1Sa 15:8; 1Sa 30:1

c Gé 26:34

d Éx 15:15

e 1Cr 1:53, 54

f 1Cr 1:36

g Nú 20:23; 1Re 9:26

Columna 2

a Gé 25:30; Gé 32:3

b Gé 14:6; Dt 2:12, 22

c 1Cr 1:40

d 1Cr 1:38

e 1Cr 1:39

f Gé 36:2

g 1Cr 1:41

28 U hijo'ob Disáne' leti'e je'elo'oba': Uz yéetel Aarán.[a]

29 Ichil le oreo'ob tu beetuba'ob u nuuktakil ti' cada tribue' leti'e je'elo'oba': Lotán, Sobal, Zibeón, Anaj, **30** Disón, Ézer yéetel Disán.[b] Le oreo'ob ku ya'ala'al u k'aaba'oba' leti'ob u nuuktakil le tribu'ob yanchaj tu lu'umil Seíro'.

31 Le reyo'ob yanchajo'ob tu lu'umil Edom[c] antes ti' u yantal rey yóok'ol le israelita'obo',*[d] leti'e je'elo'oba': **32** Bela, u hijo Beor, leti'e' reinarnaj tu lu'umil Edom. U k'aaba' u kaajale' Dinabá. **33** Le ka kíim Belae', káaj u reinar Jobab u hijo Zera, le máax ku taal ti' u kaajil Bozrá'o'. **34** Le ka kíim Jobabe', káaj u reinar Usam, le máax ku taal tu lu'um le temanita'obo'. **35** Le ka kíim Usame' káaj u reinar Adad, u hijo Bedad. Adade' leti'e máax ganart le madianita'ob[e] tu lu'umil Moabo', yéetel u k'aaba' u kaajale' Avit. **36** Le ka kíim Adade' káaj u reinar Samlá, leti'e' ku taal ti' junp'éel lugar ku k'aaba'tik Masreká. **37** Le ka kíim Samláe' káaj u reinar Xaúl. Xaúle' ku taal ti' u kaajil Reobot, le yaan naats' ti' le Ríoo'. **38** Le ka kíim Xaúle' káaj u reinar Baal-anán, u hijo Acbor. **39** Le ka kíim Baal-anán, u hijo Acbore', káaj u reinar Aadar, u k'aaba' u kaajale' Paw. U k'aaba' u yatan Aadare' Meetabel, leti'e' u hija Matred, u yáabil Mezaab.

40 U k'aaba' u nuuktakil le tribu'ob taalo'ob ti' Esaú según u familia'ob yéetel según le lugar tu'ux u taalo'obo' leti'e je'elo'oba': Timná, Alvá, Jetet,[a] **41** Oolibamá, Elaj, Pinón, **42** Kenaz, Temán, Mibzar, **43** Magdiel yéetel Iram. Tuláakal le máako'oba' leti'e u nuuktakil le tribu'ob taalo'ob ti' Edom según le lugar tu'ux p'áato'ob kajtal junp'éel tiempoo'.[b] Esaúe' u papá le edomita'obo'.[c]

37 Jacobe' p'áat kajtal tu lu'umil Canaán, le tu'ux kajlaj xan u papá bey j-táanxel lu'umile'.[d]

2 Lela' u tsikbalil u kuxtal Jacob.

José,[e] u hijo Jacobe', yaan ka'ach 17 años ti'. Juntéenjeakile' táan ka'ach u kanáantik tamano'ob[f] yéetel u hijo'ob Bilá[g] bey xan yéetel u hijo'ob Zilpá,[h] u yatano'ob u papá. José túune' bin u tak u pool u suku'uno'ob ti' u papá. **3** Israel ka'ache' maas u yaabiltmaj José ke u maasil u paalal,[i] tumen síij te' k'iino'ob ts'o'ok u ch'íijlo'. Israel túune' tu túuxtaj beetbil junp'éel nook' especial* utia'al José. **4** U suku'uno'obe' tu yilo'ob maas yaabilta'an José tumen u papá'ob ke leti'ob. Le o'olal jo'op' u p'ektiko'ob, ts'o'ole' ma'atech u t'aano'ob tu yéetel wa ma' yéetel k'eeyaji'.

CAP 36
a 1Cr 1:42
b 1Cr 1:38
c Nú 20:14
d Dt 17:14, 15 1Sa 10:19 1Cr 1:43-50
e Gé 25:1, 2 Éx 2:15 Nú 31:2

Columna 2
a 1Cr 1:51-54
b Dt 2:5
c Gé 25:30 Gé 36:8

CAP 37
d Gé 23:3, 4 Gé 28:1, 4 Heb 11:8, 9
e Gé 30:25 Gé 46:19
f Gé 47:3
g Gé 35:25
h Gé 35:26
i 1Cr 2:1, 2

36:31 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Israel».

37:3 * Wa «junp'éel nook' ki'ichkelem yéetel chowak».

CAP 37

5 Ka ts'o'oke' Josée' tu wayak'taj junp'éel ba'al, ka túun tu tsikbaltaj ti' u suku'uno'ob.[a] Yo'olal lelo' leti'obe' tu maas p'ekto'ob José. **6** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Beete'ex uts a wu'uyike'ex le ba'ax tin wayak'ta'. **7** Tin wile' táan k-k'axik trigo te' k'áaxo'. Le trigo ts'o'ok in k'axik túuno' jáan liik'e' ka p'áat wa'atalil. Pero le trigo ts'o'ok a k'axke'exo' tu ba'pachto'ob le in tia'alo' ka chinlajo'ob tu táan».[b] **8** U suku'uno'obe' tu ya'alo'obti': «¿A k'áat wa a wa'ale' yaan a reinar t-óok'ol yéetel yaan a dominarko'on?».[c] Leti'ob túune' tu maas p'ekto'ob José yo'olal le ba'axo'ob tu wayak'to' bey xan yo'olal le ba'ax tu ya'alo'.

9 Ka ts'o'oke' tu wayak'taj uláak' ba'al, ka bine' ka tu ya'alaj ti' u suku'uno'ob: «Yaan uláak' ba'ax ts'o'ok in wayak'tik. Te' veza' tin wile' chinlaj tin táan le K'iino', le Lunao' bey xan 11 estrella'ob».[d] **10** Leti'e' tu tsikbaltaj ti' u papá le ba'ax tu wayak'to', u papá túune' tu k'eyaje' ka tu ya'alajti': «¿Ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax ta wayak'to'? ¿Jach wa tu jaajil teen, a maama yéetel a suku'uno'obe' yaan k-xoltal yéetel yaan k-chintal ta táan?». **11** U suku'uno'ob túune' maas k'uuxilnajo'ob tu yéetel,[e] chéen ba'ale' u papáe' ma' tu tu'ubsaj le ba'ax tu ya'alaj Joséo'.

12 Ka ts'o'oke' u suku'uno'obe' tu biso'ob janal u yalak' tamano'ob Israel naats' ti' u kaajil Sikem.[f] **13** Israel túune' tu ya'alaj ti' José: «A suku'uno'obe' táan u kanáantko'ob le tamano'ob naats' ti' Sikemo', ¿máasa'? Jáan xeen a wilo'ob». José túune' tu núukajti': «Ma'alob, je'el in bine'». **14** U papáe' tu ya'alaj xan ti': «Jáan xeen a wil wa ma'alob yanil a suku'uno'ob bey xan le tamano'obo', ts'o'ole' ka suut a wa'alten». José túune' luk' te' tu táax lu'umil Hebróno'[a] ka bin tak Sikem. **15** Ma' sáam ti' lelo', le táan u bin u xíimbal te' k'áaxo', ila'ab tumen juntúul máake' ka k'áata'abti': «¿Ba'ax ka kaxtik?». **16** Leti' túune' tu núukaj: «Táan in kaxtik in suku'uno'ob. Wa a wojle' beet uts a wa'alikten tu'ux táan u kanan tamano'ob». **17** Le máak túuno' tu ya'alajti': «Ts'o'ok u luk'lo'ob waye'. Tin wu'uyaj u ya'aliko'ob: ‹Ko'one'ex Dotán›». José túune' bin u kaxt u suku'uno'ob, ka k'uch tak Dotán, te'elo' ti' tu yilo'obi'.

18 Leti'ob túune' desde náachil tu yilo'ob táan u taal José. Antes túun u k'uchul tu yiknalo'obe' jo'op' u tukliko'ob bix je'el u kíimsko'obe'. **19** Ka túun jo'op' u ya'aliko'ob: «¡Ilawile'ex!, je'el ku taal le x-la' máak chéen wayak' ku beetko'.[b] **20** Ko'one'ex kíimsik, ts'o'ole' k-pulik ichil junp'éel ti' le tikin ch'e'eno'obo'. Ts'o'ole' k-a'alik juntúul ts'íits'ik ba'alche' jaante. Beyo' yaan k-ilik wa je'el u béeytal le ba'ax ku wayak'tiko'». **21** Le ka tu yu'ubaj

a Gé 37:19
b Gé 42:6, 9
c Gé 45:8
Gé 49:26
d Gé 44:14
Gé 45:9
e Hch 7:9
f Gé 33:18

Columna 2

a Gé 23:19
Gé 35:27
b Gé 37:5

Rubén[a] lelo', tu tratartaj u salvartik u yíits'in utia'al ma' u kíimsa'al. Le o'olal tu ya'alajti'ob: «Ma' ma'alob ka k-kíimsi'».[b] **22** Ts'o'ole' tu ya'alaj xan ti'ob: «Ma' a kíimske'ex.[c] Ba'axe' pule'ex te' tikin ch'e'en yaan te' desiertoa' yéetel ma' a beetke'ex loob ti'».[d] Leti'e' u k'áat ka'ach u salvart José ti' leti'ob utia'al ka u sut tu yiknal u papá.

23 Chéen p'elak k'uchik José tu yiknal u suku'uno'obe', tu tselo'ob le ki'ichkelem nook' yaan ka'ach ti'o'.[e] **24** Tu macho'ob Josée' ka tu píikch'into'ob te' ch'e'eno'. Te' k'iin je'elo' le ch'e'eno' tikin, mina'an u ja'il.

25 Ka ts'o'ok lelo' kulajo'ob janal. Ma' sáam ti' lelo' tu yilo'obe' táan u taal junmúuch' ismaelita'ob*[f] ku taalo'ob tu lu'umil Galaad. Tu yóok'ol u camello'obe' táan u bisko'ob u yiits che' ki'ibok, bálsamo# yéetel u sóol che' yaan u yiits,[g] táan ka'ach u bino'ob Egipto. **26** Judá túune' tu ya'alaj ti' u suku'uno'ob: «¿Ba'ax ken k-ganart wa k-kíimsik k-íits'in yéetel ku ts'o'okole' k-ta'akik le ba'ax t-beeto'?[h] **27** Tu lugar k-kíimske', ko'ox konik[i] ti' le ismaelita'obo'. Si leti'e' k-íits'in, láayli' k-láak'-tsile'». Leti'ob túune' tu ch'a'-tuklaj u beetko'ob le ba'ax tu ya'alaj Judáo'. **28** Le ka túun máan le junmúuch' ismaelita'ob*[a] te'elo', jóo'-sa'ab José ichil le ch'e'en tumen u suku'uno'obo'. Leti'ob túune' tu kono'ob ti' le ismaelita'ob tu yo'olal 20 u p'éelel ba'alo'ob de platao'.[b] Le máako'ob túuno' tu biso'ob José tak tu lu'umil Egipto.

29 Le ka túun suunaj Rubéne' tu yilaj mina'an José ichil le ch'e'eno', ka túun tu jataj u nook' tumen yaachaja'an u yóol. **30** Le ka suunaj tu'ux yaan u yíits'ino'obe' tu ya'alajti'ob: «¡Le xi'ipalo' mina'an ichil le ch'e'eno'! Teen túune', ¿ba'ax ken in beet beoraa'?».

31 Leti'ob túune' tu ch'a'ajo'ob u nook' Josée' ka tu t'ubo'ob ichil u k'i'ik'el juntúul chivo tu kíimso'ob. **32** Ka ts'o'oke' tu ch'a'ajo'ob u ki'ichkelem nook' Josée' ka tu túuxto'ob ti' u papá'ob, ka xan tu túuxto'ob a'albilti': «Lela' leti'e ba'ax t-kaxta'. Beet uts a wilik wa u nook' a hijo».[c] **33** U papá'ob túune' tu machaj u yil le nook'o' ka tu ya'alaj: «¡Lela' u nook' in hijo! ¡Jach in wa'alike' juntúul ts'íits'ik ba'alche' jaante! ¡Seguro xe'exet'a'abi!». **34** Jacob túune' tumen jach yaachaja'an u yóole' tu jataj u nook', ts'o'ole' ka tu k'axnak'taj junxéet' to'otoch nook'e'* ka máan ya'ab k'iino'ob táan u yo'tik u hijo. **35** Tuláakal u hijo'ob yéetel u hija'obe' tu yóoto'ob u líi'-so'ob u yóol, pero leti'e' ma' tu yóoti'. Ba'axe' ku ya'alik

CAP 37

a Gé 49:3

b Gé 9:5
Ex 20:13

c Gé 4:8, 10
Gé 42:22

d Gé 42:21

e Gé 37:3

f Gé 25:12

g Gé 43:11

h Gé 4:8, 10

i Hch 7:9

Columna 2

a Gé 25:1, 2

b Gé 40:15
Gé 45:4
Sl 105:17

c Gé 37:3

37:25, 28 * Wa «comerciante'ob madianita'ob». **37:25** # Le bálsamoo' u yiits jujunp'éel clase xíiwo'ob wa che'ob, yéetel ki'ibok.

37:34 * Ilawil «To'otoch nook'», página 2582.

ka'achi: «¡Ma' kun xu'ulul u yaatal in wóol yo'olal in hijo tak ken xi'iken te' Muknalo'!».*[a] Leti' túune' ma' xu'ul u yo'tik u hijoi'.

36 Le ismaelita'obo'* le ka k'ucho'ob Egiptoe' tu kono'ob José ti' Potifar, juntúul máak ts'a'an autoridad ti' tumen Faraón[b] yéetel u nojchil xan le soldado'ob kanáantik le reyo'.[c]

38 Te' k'iino'ob je'elo' Judáe' luk' tu yiknal u láak'tsilo'obe' ka bin u armart junp'éel naj de nook' naats' ti' juntúul adulamita ku k'aaba'tik Jirá. **2** Te'elo' Judáe' tu k'aj óoltaj u hija Suja, juntúul cananeo,[d] ka tu ch'a'aj u yatante, ts'o'ole' yanchaj ba'al u yil tu yéetel. **3** Leti' túune' p'áat embarazadail. Ka máan tiempoe' le ko'olelo' síij u chaambal,* ka tu ts'áaj u k'aaba't Er.[e] **4** P'áat embarazadail tu ka'atéene', ka yanchaj uláak' u hijo, ka tu ts'áaj u k'aaba't Onán. **5** Ka ts'o'oke' yanchaj uláak' u hijo, ka tu ts'áaj u k'aaba't Sela. Leti'obe' ti' yano'ob ka'ach tu kaajil Akzib[f] ka síij Selae'.

6 Ka máan tiempoe' Judáe' tu kaxtaj u yatan Er, u yáax hijo, u k'aaba' le ko'olela' Tamar.[g] **7** Chéen ba'ale' Er, u yáax hijo Judáe', táan ka'ach u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba, le o'olal Jéeobae' tu beetaj u kíimil. **8** Yo'olal lelo' Judáe' tu ya'alaj ti' Onán: «Ts'o'okok a beel yéetel u yatan a suku'un, ts'o'ole' yanak ba'al a wil tu yéetel utia'al u yantal u paalal a suku'un».[a] **9** Chéen ba'ale' Onáne' u yojlili' le u paal kun antalo' ma' kun a'albil wa u tia'al.[b] Le o'olal le táan u yantal ba'al u yil yéetel u yatan ka'ach u suku'uno' tu cha'aj u wéekel u semen lu'um, utia'al ma' u yantal u paalal u suku'un.[c] **10** Le ba'ax tu beeto' jach k'aas tu yilil Jéeoba, le o'olal tu beetaj xan u kíimil.[d] **11** Judáe' tu ya'alaj ti' Tamar, u yilib: «Ma' u ka'a ts'o'okol a beel tak ken nojochchajak in hijo Sela, mientrase' p'áaten tu yotoch a papá». Tu ya'alaj beyo' tumen ku tuklik ka'ach lela': ‹Bik kíimik xan Sela je'ex u suku'uno'obe'›.[e] Tamar túune' bin tu yotoch u papáe' ka p'áat tu yiknal.

12 Ka máan k'iine' kíim u yatan Judá, le u hija Sujao'.[f] Judá túune' le ka máan u k'iinilo'ob u sen yaatal u yóole' bin tak Timna[g] te' tu'ux ku k'o'osol u tso'otsel u yalak' tamano'ob tumen u j-meyajo'obo'. Leti'e' láak'inta'ab tumen Jirá, le adulamitao'.[h] **13** Ti' Tamare' a'ala'ab lela': «A suegroe' táan u bin Timna utia'al u k'osik u tso'otsel u yalak' tamano'ob». **14** Le ka tu yu'ubaj lelo' tu lu'saj le nook' e'esik de ke viudao', tu bóoch'intaj junp'éel nook'e', ka ts'o'oke' tu pixaj xan u yich yéetel junp'éel jaajay nook'. Ts'o'ole' bin kutal tu entradail Enaim, junp'éel

CAP 37

a Gé 42:38
Gé 44:29
Sl 89:48
Ec 9:10
Os 13:14
Hch 2:27
Ap 20:13

b Gé 39:1

c Gé 40:2, 3

CAP 38

d Gé 24:2, 3
Gé 28:1

e Nú 26:19

f Jos 19:29, 31

g Mt 1:3

Columna 2

a Dt 25:5, 6
Mt 22:24

b Rut 4:6

c Dt 25:7, 9

d 1Cr 2:3

e Nú 26:19

f Gé 38:2

g Jos 15:10, 12
Jue 14:1

h Gé 38:1

37:35 *Ilawil página 2572. **37:36** *Wa «comerciante'ob madianita'ob». **38:3** *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

lugar yaan tu bejil Timna. Tu beetaj lela' tumen tu yile' kex ts'o'ok u nojochtal Selae' ma' ts'o'oksa'ak u beel tu yéetel-li'.[a]

15 Judá túune' le ka tu yile' tu séeba'anil tu tuklaj juntúul x-prostituta tumen u pixmaj ka'ach u yich. **16** Leti' túune' tséele' ka náats' tu yiknal, ka tu ya'alajti': «Beet uts a cha'ik ka yanak ba'ax in wil ta wéetel». Tu ya'alajti' lela' tumen ma' u yojel ka'ach wa u yilibi'.[b] Chéen ba'ale' u yilibe' tu ya'alajti': «¿Ba'ax ken a ts'áaten utia'al ka yanak ba'al in wil ta wéetel?». **17** Leti'e' tu núukajti': «Je'el in túuxtiktech juntúul ti' le chan chivo'ob yaanteno'». Le ko'olel túuno' tu núukaj: «¿Ba'ax ken a ts'áaten utia'al in wojéeltik wa jach tu jaajil yaan a túuxtik?». **18** Ka túun tu ya'alajti': «¿Ba'ax túun a k'áat ka in ts'áatech?». Le ko'olel túuno' tu ya'alaj: «Ts'áaten u anilloil a sellar[c] pa'te' yéetel u cordónilo', bey xan le xóot' che' a machmo'». Leti' túune' tu ts'áaj tuláakal le ba'alo'ob ti'a' ka yanchaj ba'al u yil tu yéetel, ka máan k'iine' le ko'olelo' p'áat embarazadail. **19** Tamar túune' líik'e' ka bini, ts'o'ole' tu lu'saj le nook' u bóoch'intmo' ka tu ts'áaj le nook' e'esik de ke viudao'.

20 Judá túune' tu ts'áaj le chan chivo ti' u amigo adulamita[d] utia'al ka u bis ti' le ko'olelo' yéetel utia'al ka su'utukti' le ba'axo'ob tu p'atajti'o'. Chéen ba'ale' le adulamitao' ma' tu kaxtaj le ko'olelo'. **21** Leti'e' tu k'áataj ti' u máakilo'ob le lugaro': «¿Tu'ux yaan le u x-prostitutail templo yaan ka'ach tu jáal u bejil Enaimo'?». Chéen ba'ale' leti'obe' tu núuko'ob: «Mix juntéen yanak juntúul u x-prostitutail templo waye'». **22** Leti' túune' suunaj tu yiknal Judáe' ka tu ya'alajti': «Ma' tin kaxtaj le ko'olelo'. Ts'o'ole' u máakilo'ob le lugaro' tu ya'alo'obten: ‹Mix juntéen yanak juntúul u x-prostitutail templo waye'›». **23** Judá túune' tu ya'alaj: «P'áatakti' le ba'alo'obo', wa ma'e' su'tsil táan k-máan kaxte. Je'el bixake' tene' tin túuxtaj le chan chivo ti'o', chéen ba'ale' ma' ta kaxti'».

24 Le ka máan tres mesese' a'ala'ab ti' Judá: «A wilib Tamare' ts'o'ok u prostituirkuba, le o'olal embarazada». Judá túune' tu ya'alaj: «Jóo'se'ex utia'al ka tóoka'ak».[a] **25** Le táan u bisa'al Tamaro' tu túuxtaj a'albil ti' u suegro: «U yuumil le ba'alo'oba' u papá le paal kin páa'tiko'». Tu ya'alaj xan: «Beet uts a wa'alikten máax tia'al le anillo utia'al sellar yéetel u cordónila' bey xan le xóot' che'a'».[b] **26** Judá túune' tu jach ilaj le ba'alo'oba' ka tu ya'alaj: «Le ko'olela' ma'alob ba'ax tu beetaj, teen ma' tin beetaj ba'ax ma'alobi'. Tumen ma' tin ts'o'oksaj u beel yéetel in hijo Selai'».[c] Leti' túune' ma' ka'a anchaj ba'al u yil yéetel Tamari'.

CAP 38

a Dt 25:5

b Gé 38:11

c Gé 41:42
1Re 21:8

d Gé 38:1

Columna 2

a Le 21:9

b Gé 38:16, 18

c Gé 38:11
Dt 25:5

27 Le ka k'uch u k'iinile' yanchaj gemelo'ob ti'. **28** Tu yorail táan u síijil le chaambalo'obo', juntúul ti' leti'obe' tu jóo'saj u k'ab. Tu séeba'anil túune' le parterao' tu k'axaj junxóot' chak hilo tu k'ab le chaambalo' ka tu ya'alaj: «Lela' leti'e yáax jóok'a'». **29** Pero chéen p'elak tu yoksil u k'ab le chaambalo' jóok' u gemelo. Le o'olal le parterao' tu ya'alaj: «¿Bix páajchajik a yáax jóok'ol teech beya'?». Le beetik ts'a'ab u k'aaba't Pérez.[a] **30** Ka ts'o'oke' jóok' le uláak' chaambalo', le k'axa'an chak hilo tu k'abo', ka ts'a'ab u k'aaba't Zera.[b]

39 Le ismaelita'ob[c] túuno' tu biso'ob José tak Egipto,[d] te'elo' ma'anti'ob tumen Potifar,[e] juntúul egipcio ts'a'an autoridad ti' tumen Faraón yéetel u nojchil le soldado'ob kanáantik Faraóno'. **2** Chéen ba'ale' Jéeobae' tia'an ka'ach yéetel José'.[f] Le o'olal tuláakal ba'ax ku beetke' ku jóok'ol ma'alobil ti', ts'o'ole' ts'a'ab xan u kanáant u yotoch u ts'uulil, le egipcioo'. **3** U ts'uulile' tu yile' Jéeobae' tia'an tu yéetele', yéetel Jéeobae' táan u beetik ka jóok'ok ma'alobil tuláakal ba'ax ku beetik.

4 José' lúub utsil ti' u ts'uulil, ka p'áate' chéen leti' atendertik. Potifar túune' tu ts'áajti' ka u nu'ukt tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho' yéetel tu k'ubaj xan tu k'ab tuláakal ba'ax yaanti'. **5** Desde le ka tu ts'áaj ti' José u nu'ukt u yotoch, bey xan ka u kanáant tuláakal ba'ax yaanti'e', le ts'uulo' ma' xu'ul u bendecirta'al tumen Jéeoba tu yo'olal José'i'. Jéeoba túune' tu bendecirtaj tuláakal u yotoch bey xan tuláakal le ba'axo'ob yaanti' te' k'áaxo'.[a] **6** Jujunp'íitil úuchik u p'atik tu k'ab José tuláakal ba'ax yaanti', hasta xu'ul u decidirtik ba'ax kun beetbil, chéen ku decidirtik ka'ach ba'ax ken u jaante. Le ka nojochchaj Josée' ki'ichkelem yéetel ma'alob formadoil u wíinklil.

7 Le ka ts'o'ok u yúuchul túun le ba'alo'oba', u yatan Potifare' jo'op' u yichtik Josée' ka jo'op' u ya'alikti': «Chilen tin wéetel». **8** Chéen ba'ale' leti'e' ma' tu yóoti', ba'axe' tu ya'alaj ti' u yatan u ts'uulil: «Ilawile, in ts'uulile' ma' chi'ichnak yo'olal mix ba'ali' yéetel tuláakal ba'ax yaanti'e' u ts'aamaj tin k'ab. **9** Chéen teen u maas nojchil ichil le naja' yéetel mix ba'al u prohibirmajten, chéen teech tumen u yatanech. Le o'olale', ¿bix kin atrever in beet junp'éel ba'al sen k'aas, yéetel in k'ebantal tu contra Dios?».[b]

10 Le ko'olel túuno' sáamsamal ku chok'ikuba ti' José, pero leti'e' ma'atech u yóotik chital tu yéetel mix tech u yóotik p'áatal tu yiknal. **11** Chéen ba'ale' juntéenjeake' le ka bin meyaj te' najo' jach mix juntúul uláak' j-meyajo'ob yaan ka'achi'. **12** Le ko'olel túuno' tu cháachaj José tu nook'e' ka tu

CAP 38

a Gé 46:12
Rut 4:12
1Cr 2:4
Lu 3:23, 33

b Mt 1:3

CAP 39

c Gé 17:20
Gé 37:25

d Sl 105:17
Hch 7:9

e Gé 37:36

f Ro 8:31
Heb 13:6

Columna 2

a Gé 30:27

b Gé 2:24
Gé 20:3, 6
Sl 51:Enc, 4
Mr 10:7, 8
Heb 13:4

ya'alajti': «¡Chilen tin wéetel!». Chéen ba'ale' Josée' tu p'ataj u nook'e' ka púuts'i. **13** Le ka tu yilaj le ko'olel ts'o'ok u p'atik u nook' José yéetel ts'o'ok u púuts'ule', **14** jo'op' u yawat táan u ya'alik ti' le máaxo'ob yano'ob tu yotocho': «¡Ko'otene'ex waye', ilawile'ex!, le hebreo taasa'ab tumen in wíichama' chéen u k'áat u burlartuba ti' to'on. Taal ka'ach u violarten, pero tene' jo'op' in k'a'am awat. **15** Le ka tu yu'ubaj táan in sen k'a'am awate', tu p'ataj u nook' tin tséele' ka púuts'i». **16** Ka ts'o'oke' le ko'olelo' tu ts'áaj le nook' tu tséelo' tak ka k'uch u ts'uulil José.

17 Le ka k'uch u yíichame' le ko'olel túuno' tu ya'alajti': «Le hebreo ta taasaj meyaj waye' taal ka'ach u burlartuba ti' teen. **18** Chéen p'elak tu yu'ubil in sen k'a'am awate' tu p'ataj u nook' tin tséele' ka púuts'i». **19** Chéen p'elak tu yu'ubil Potifar u ya'ala'alti' tumen u yatan: «Lela' leti'e ba'axo'ob tu beetajten a j-meyajo'», leti'e' sen p'u'uji. **20** José túune' ma'ache' ka oksa'ab cárcel tumen u ts'uulil, ts'a'ab te' tu'ux ku k'a'alal le máako'ob tumen le reyo'.[a] Ti' p'áat túun Joséi'.

21 Chéen ba'ale' Jéeobae' ma' tu p'ataj Joséi', ba'axe' seguernaj u ye'esik u nojoch yaabilaj ti', yéetel tu beetaj u lúubul utsil tu táan u encargadoil le cárcelo'.[b] **22** U encargadoil túun le cárcelo' tu k'ubéentaj ti' José ka u yil u maasil máako'ob k'ala'ano'ob te'elo', ts'o'ole' José a'alik ba'ax ken u beeto'ob.[a] **23** U encargadoil le cárcelo' ma'atech u chi'ichnaktal ka'ach yo'olal le ba'axo'ob u k'ubéentmaj ti' Joséo', tumen Jéeobae' tia'an ka'ach yéetel Josée', ts'o'ole' Jéeobae' ku beetik ka'ach u jóok'ol ma'alobil tuláakal ba'ax ku beetik.[b]

40 Le ka ts'o'ok u yúuchul le ba'alo'oba', u nojchil le máaxo'ob pichik vino[c] ti' le rey bey xan u nojchil le panadero'obo' tu beeto'ob ba'ax k'aas tu contra u reyil Egipto, u ts'uulilo'ob. **2** Le o'olale' Faraóne' k'uuxilnaj yéetel u nojchil le máaxo'ob pichik vinoo' bey xan yéetel u nojchil le panadero'obo'.[d] **3** Ka túun tu ya'alaj ka bisa'ako'ob te' cárcel kanáanta'an tumen u nojchil le soldado'obo',[e] le tu'ux k'ala'an xan Joséo'.[f] **4** U nojchil túun le soldado'obo' tu ya'alaj ti' José ka p'áatak tu yéetelo'ob yéetel ka u kanáanto'ob,[g] ka túun p'áato'ob cárcel wa jayp'éel k'iino'ob.

5 Le tia'ano'ob te' cárcelo', le máax pichik vino ti' le rey bey xan le panaderoo', yaan ba'ax tu wayak'to'ob* te' mismo áak'abo'. Cada junp'éel ti' le ba'axo'ob tu wayak'to'obo' yaanal ba'ax u k'áat u ya'ale. **6** Le ka sáaschaje', Josée' ook tu yiknalo'ob ka tu yile' triste yanilo'ob. **7** José túune' tu k'áatajti'ob: «¿Ba'axten triste yanile'ex bejla'e'?».

CAP 39

a SI 105:17, 18

b Gé 40:2, 3 SI 105:19 Hch 7:9

Columna 2

a Gé 39:6

b Gé 49:22, 25 Hch 7:9, 10

CAP 40

c Gé 40:11

d Gé 40:20-22

e Gé 37:36

f Gé 39:20 SI 105:17, 18

g Gé 39:22

40:5 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

CAP 40

8 Leti'ob túune' tu núuko'ob: «Cada juntúul ti' to'one' t-wayak'taj junp'éel ba'al, pero mina'an mix máak utia'al u tsolikto'on ba'ax u k'áat u ya'ale». José túune' tu ya'alajti'ob: «Chéen Dios je'el u páajtal u tsolik ba'ax u k'áat u ya'al le wayak'o'obo'.[a] Beete'ex uts a wa'alike'exten ba'ax ta wayak'te'ex».

9 U nojchil le máaxo'ob pichik vino ti' le reyo' tu ya'alaj ti' José le ba'ax tu wayak'to': «Tin wayak'te' yaan junkúul u che'il uva aktáan ti' teen. **10** Tin wile' ti' le matao' jóok' óoxp'éel mejen gajos, ts'o'ole' jóok' u mejen yóolo'obe' ka jo'op' u loolankilo'ob, ti' u loolo'ob túune' yanchaj u racimosil uva, yéetel tu ts'ooke' k'anchajo'ob. **11** Tin wilaj xane' in machmaj u copa Faraón, tin ch'a'aj túun le uva'obo' ka káaj in yets'ik ichil le copao', ka ts'o'oke' ka tin ts'áaj ti' Faraón». **12** José túune' tu ya'alajti': «Lela' leti'e ba'ax u k'áat u ya'ala': le óoxp'éel mejen gajos uvao' u k'áat u ya'al tres días. **13** Ichil tres díase' Faraóne' yaan u jóo'sikech te' cárcela' yéetel yaan u sutikech te' puesto tu'ux yanech ka'acho'.[b] Teech túune' yaan a ka'a pichik vino ti' leti' je'ex a beetik ka'acho'.[c] **14** Chéen ba'ale' le kéen jo'op'ok u bin utsil teche' ma' a tu'ubsiken. Beet uts a we'esikten nojoch utsil, yéetel t'aanen tin wo'olal tu táan Faraón utia'al ka jóo'sa'aken te' lugara'. **15** U jaajile' tene' secuestrarta'aben te' lu'um tu'ux kaja'an le hebreo'obo',[a] yéetel kex mix ba'al k'aas in beetmaj waye' k'a'alen cárcel».*[b]

16 U nojchil le panadero'obo' le ka tu yilaj ma'alob le ba'ax tu tsolaj Joséo', tu ya'alaj xan ti': «Teen xane' ichil in wayak'e' tin wile' in ts'aamaj yóok'ol in pool óoxp'éel canasta chuup yéetel waaj beeta'an yéetel ma'alob harina. **17** Ti' le óoxp'éel canasta in ts'aamaj yóok'ol in poolo', le yaan tu ts'ooko', chuup yéetel jejeláas waajo'ob hornearta'an utia'al Faraón, ts'o'ole' tin wilaj xane' yaan ch'íich'o'ob táan u jaantiko'ob le waajo'oba'». **18** José túune' tu ya'alajti': «Lela' leti'e ba'ax u k'áat u ya'ala': le óoxp'éel canasta'obo' u k'áat u ya'al tres días. **19** Ichil tres díase' Faraóne' yaan u kúulxot'tik a pool yéetel yaan u ch'uykíintkech ti' junp'éel che', le ch'íich'o'ob túuno' yaan u jaantiko'ob a bak'el».[c]

20 Tu tres días túune' Faraóne' tu festejartaj u k'iin u k'aaba'e'[d] ka tu beetaj junp'éel nojoch festejo utia'al tuláakal u j-meyajo'ob. Faraón túune' tu beetaj u taasa'al u nojchil le máaxo'ob pichik vino ti'o' bey xan u nojchil le panadero'obo', ka tu ts'áaj tu táan u j-meyajo'ob. **21** Faraón túune' tu sutaj tu puesto u nojchil le máaxo'ob pichik vino ti'o', le máak túuna'

a Gé 41:15, 16
Da 2:28, 45

b Gé 41:12, 13

c Gé 40:20, 21

Columna 2

a Gé 37:28

b Gé 39:7, 8

c Gé 40:20, 22

d Mr 6:21

40:15 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cisterna; jool».

seguernaj u meyajtik Faraón je'ex u beetik ka'acho'. **22** Chéen ba'ale' tu ch'uykíintaj u nojchil le panadero'obo'. Tuláakal úuch jach je'ex a'ala'abikti'ob tumen Joséo'.[a] **23** Pero u nojchil le máaxo'ob pichik vino ti' le reyo' tu tu'ubsaj José, jach ma' k'a'ajti'i'.[b]

41 Le ka tu chukaj dos años úuchuk le ba'alo'oba', Faraóne' tu wayak'te'*[c] wa'alakbal tu jáal le Río Niloo'. **2** Tu yile' ichil le ríoo' táan u jóok'ol siete vaca'ob jats'utstak yéetel poloktak. Le vaca'oba' táan ka'ach u jaantiko'ob xíiw tu jáal le Río Niloo'.[d] **3** Le ka ts'o'oke' tu yile' ichil le ríoo' táan u jóok'ol uláak' siete vaca'ob k'aastak yéetel k'ak'albaako'ob, ka náats'o'ob tu yiknal le vaca'ob poloktak yano'ob tu jáal le ríoo'. **4** Le ka ts'o'oke' le vaca'ob k'aastak yéetel k'ak'albaako'ob' jo'op' u jaantiko'ob le siete vaca'ob jats'utstak yéetel poloktako'. Jach te' súutuk túuno' Faraóne' aaji.

5 Le ka chilaj wenel tu ka'atéene' tu wayak'taj uláak' ba'al. Tu yile' ti' junkúul trigoe' táan u jóok'ol siete mejen gajos, chuuptak yéetel u yich yéetel jats'utstak.[e] **6** Ka ts'o'oke' tu yilaj u jóok'ol uláak' siete mejen gajos trigo jach bek'echtak yéetel tóoka'ano'ob tumen le choko iik' ku taal lak'ino'. **7** Le mejen gajos trigo bek'echtak túuno' jo'op' u luk'ko'ob le siete mejen gajos trigo chuuptak yéetel u yich yéetel jats'utstako'. Jach te' súutuko' aaj Faraóne' ka tu ts'áaj cuentae' chéen táan u wayak'.

8 Le ka sáaschaje' Faraóne' jach chi'ichnakchaja'an, le o'olal tu túuxtaj t'anbil tuláakal le sacerdote'ob ku beetko'ob magiao' bey xan le máako'ob jach yaan u na'ato'ob yano'ob Egiptoo'. Faraón túune' tu tsikbaltajti'ob le ba'axo'ob tu wayak'to', chéen ba'ale' mix juntúul ti' leti'ob páajchaj u tsolikti' ba'ax u k'áat u ya'ale.

9 U nojchil le máaxo'ob pichik vino ti' Faraón túuno' tu ya'alajti': «Yaan junp'éel ba'ax unaj in wa'aliktech desde úuchjeakil. **10** Yuum rey, juntéenjeake' k'uuxilnajech tin wéetel bey xan yéetel u nojchil le panadero'obo'[a] ka túun ta túuxto'on k'albil te' cárcel kanáanta'an tumen u nojchil le soldado'obo'. **11** Le tia'ano'on te'elo' cada juntúul ti' to'one' yaan ba'ax tu wayak'taj ti' junp'éel mismo áak'ab. Le ba'ax tin wayak'to' yaanal ba'ax u k'áat u ya'al ti' le ba'ax tu wayak'taj le panaderoo'.[b] **12** Te' cárcelo' tia'an xan ka'ach juntúul táankelem hebreoi', leti'e' u j-meyaj le u nojchil le soldado'obo'.[c] Le ka t-a'alajti' ba'ax ts'o'ok k-wayak'tike'[d] tu tsolajto'on ba'ax u k'áat u ya'al cada junp'éel ti' le ba'axo'ob t-wayak'to'. **13** Jach je'ex tu ya'alilto'ono' jach bey úuchiko'. Tene' ts'a'aben tu ka'a-

41:1 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

CAP 40
a Gé 40:8
b Gé 40:14
CAP 41
c Da 2:1
d Gé 41:18-21
e Gé 41:22-24
Columna 2
a Gé 40:2, 3
b Gé 40:5
c Gé 39:1
d Gé 40:8

téen tin puesto, pero le panaderoe' ch'uykíinta'abi».[a]

14 Faraón túune' tu túuxtaj ch'a'abil José,[b] le o'olal tu séeba'anil bin jóo'sbil te' cárcelo'.*[c] Leti' túune' tu láaj ts'ikuba, tu k'exaj u nook'e' ka bin tu táan Faraón. **15** Faraón túune' tu ya'alaj ti' José: «Yaan ba'ax ts'o'ok in wayak'tik, pero mix máak páajchajak u ya'alikten ba'ax u k'áat u ya'ale. Ts'o'ok in wu'uyik u ya'ala'ale' teche' ku páajtal a tsolik ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax ku wayak'tik máako'».[d] **16** José túune' tu núukaj ti' Faraón: «¡Tene' ma' unaj in ch'a'abal en cuentai'! Dios ken u ya'al ba'ax ma'alob utia'al Faraón».[e]

17 Faraón túune' jo'op' u ya'alik ti' José: «Tin wayak'te' wa'alakbalen tu jáal le Río Niloo'. **18** Ka tin wile' ichil le ríoo' táan u jóok'ol siete vaca'ob jats'utstak yéetel poloktak, ka káaj u jaantiko'ob xíiw tu jáal le Río Niloo'.[f] **19** Le ka ts'o'oke' tin wile' ichil le ríoo' táan u jóok'ol uláak' siete vaca'ob k'aastak yéetel k'ak'albaako'ob. Ti' tuláakal u lu'umil Egiptoe' mix juntéen in wil vaca'ob jach k'aastak je'ex lelo'oba'. **20** Le vaca'ob k'aastak yéetel ts'oya'antak túuno' jo'op' u jaantiko'ob le siete vaca'ob poloktako'. **21** Pero le ka ts'o'ok u jaantiko'obe' láayli' jach k'aas u yila'alo'obe', mix máak je'el u ya'alik ka'ach

41:14 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cisterna; jool».

CAP 41

a Gé 40:21, 22

b Sl 105:20

c Gé 40:15

d Da 5:12 Hch 7:9, 10

e Gé 40:8 Da 2:23, 28

f Gé 41:2-4

Columna 2

a Gé 41:5-7

b Gé 41:8 Da 2:2

c Da 2:27 Da 4:7

d Da 2:28 Am 3:7

wa tu jaanto'obe'. Te' súutuk túuno' aajen.

22 Le ka ts'o'oke' tin wile' ti' junkúul trigoe' táan u jóok'ol siete mejen gajos, chuuptak yéetel u yich yéetel jats'utstak.[a] **23** Ts'o'ole' tin wilaj u jóok'ol uláak' siete mejen gajos trigo bek'echtak yéetel tikintak, tóoka'ano'ob tumen le choko iik' ku taal lak'ino'. **24** Le mejen gajos trigo bek'echtak túuno' jo'op' u luk'ko'ob le siete mejen gajos trigo jats'utstako'. Le ba'alo'oba' tin tsikbaltaj ti' le sacerdote'ob ku beetko'ob magiao',[b] chéen ba'ale' mix juntúul ti' leti'ob páajchaj u tsolikten ba'ax u k'áat u ya'ale».[c]

25 José túune' tu ya'alaj ti' Faraón: «Le ba'ax ta wayak'to' junp'éelili' ba'ax u k'áat u ya'ale. Le ba'ax ken u beet le u jaajil Dioso' ts'o'ok u ts'áaik utia'al u yojéelt Faraón.[d] **26** Le siete vaca'ob jats'utstako' u k'áat u ya'al siete años, le siete mejen gajos trigo jats'utstak xano' u k'áat u ya'al siete años, le ba'axo'ob ta wayak'to' junp'éelili' ba'ax u k'áat u ya'ale. **27** Le siete vaca'ob k'aastak yéetel ts'oya'antak chíikpajo'ob tu ts'ooko' u k'áat u ya'al siete años, yéetel le siete mejen gajos trigo k'aastak tóoka'ano'ob tumen le choko iik' ku taal lak'ino' u k'áat u ya'al xan siete años, tuláakal lelo'oba' u k'áat u ya'ale' yaan u yantal junp'éel nojoch wi'ijil durante siete años. **28** Je'ex

ts'o'ok in wa'aliktecho', yuum rey, le u jaajil Dioso' ts'o'ok u ts'áaik a wojéelt ba'ax ken u beete.

29 Durante siete añose' yaan u sen antal ba'al jaantbil ti' tuláakal u lu'umil Egipto. **30** Chéen ba'ale' le kéen ts'o'okke' yaan u yantal junp'éel nojoch wi'ijil durante siete años. Hasta yaan u tu'ubsa'al wa sen anchaj ba'al jaantbil tu lu'umil Egipto, ts'o'ole' le nojoch wi'ijilo' yaan u k'askúuntik le lu'umo'.[a] **31** Tumen sen nojoch le wi'ijil kun antalo' hasta mix máak kun k'a'ajsik wa yanchaj junp'éel tiempo tu'ux yanchaj ya'ab ba'al utia'al jaantbil. **32** Yuum rey, ka'atéen ts'a'ab a wayak't lela', lelo' ku ye'esike' le u jaajil Dioso' seguro yaan u beetik le ba'ax u ya'almo', ts'o'ole' le u jaajil Dioso' tu séeba'anil ken u beet u yúuchul.

33 Le o'olale' yuum rey, kaxt juntúul máak ma'alob bix u tuukul yéetel jach yaan u na'at utia'al ka a ts'áa yóok'ol u lu'umil Egipto. **34** Ts'o'ole' ti' tuláakal le lu'umo' unaj a ts'áaik máako'ob utia'al u nu'uktiko'ob le meyaj kun beetbilo'. Ilawil xan ka juntarta'ak u 20 por cientoil ti' tuláakal le ba'axo'ob kun sen antal durante le siete añoso'.[b] **35** Le máako'ob túuna' unaj u juntarko'ob le buka'aj janal ku páajtal durante le k'iino'ob yaan u yantal ba'al jaantbilo'. Le ba'ax kun cosecharbil xano' unaj u juntarko'ob tu almacéno'ob Faraón yano'ob te' kaajo'obo' yéetel ti' unaj u kanáanta'alo'obi'.[a] **36** Tuláakal le ba'alo'ob kun juntarbilo' unaj u meyaj utia'al ka yanak ba'al jaantbil durante le siete años kun xáantal le nojoch wi'ijil tu lu'umil Egiptoo'. Beyo' u kajnáalilo'ob le lu'um bey xan le ba'alche'obo' ma' kun kíimlo'ob».[b]

37 Le ba'ax a'ala'abti'a' ma'alob tu yu'ubil Faraón bey xan tuláakal u j-meyajo'ob. **38** Faraón túune' tu ya'alaj ti' u j-meyajo'ob: «¿Je'el wa u yantal uláak' máak nu'ukta'an tumen Dios je'ex le máaka'?». **39** Faraón túune' tu ya'alaj ti' José: «Tumen Dios beet a wojéeltik tuláakal le ba'alo'oba', mina'an uláak' máak maas ma'alob bix u tuukul yéetel jach yaan u na'at je'ex techo'. **40** Teech ken a nu'ukt tuláakal ba'ax kun beetbil tin wotoch, yéetel tuláakal in kaajale' yaan u beetko'ob tuláakal ba'ax ken a wa'alti'ob.[c] Chéen ba'ale' ichilo'one' teen u maas nojchil, tumen teen le reyo'». **41** Faraóne' tu ya'alaj xan ti' José: «Ilawile, táan in k'ubik ta k'ab tuláakal u lu'umil Egipto».[d] **42** Faraón túune' tu lu'saj u anilloil u sellar yaan tu k'abo' ka tu ts'áaj tu k'ab José. Ts'o'ole' tu ts'áaj u búukint junp'éel nook' beeta'an yéetel jach ma'alob lino, ka tu ch'uykíintaj xan junp'éel collar de oro tu kaal. **43** Ka ts'o'oke' Faraóne' tu beetaj u na'aksa'al ti' le uláak' carro yaanti'o' utia'al ka respetar-

CAP 41
a Hch 7:11
b Gé 41:26, 47
Columna 2
a Gé 41:48, 49 Hch 7:12
b Gé 45:9, 11 Gé 47:13, 19
c Gé 39:6 Sl 105:21 Hch 7:9, 10
d Da 5:7

ta'ak yéetel ka k'a'am a'ala'ak tumen le máako'ob tu táano': «¡*Abrek!*».* Bey túun úuchik u k'ubik tu k'ab José tuláakal u lu'umil Egiptoo'.

44 Faraón xane' tu ya'alaj ti' José: «Kex teen Faraónene', wa teech ma' ta ts'áaik permisoe', mix juntúul ti' le máaxo'ob kaja'ano'ob Egipto kun páajtal u beetko'ob wa ba'axo'».*[a] **45** Le ka ts'o'ok lelo' Faraóne' tu ts'áaj u k'aaba't Zafenat-paneaj ti' José, ka tu ts'áaj xan Asenat[b] utia'al u ts'o'okol u beel tu yéetel. Asenate' u hija Potifera, le sacerdote yaan tu kaajil Ono'.* José túune' káaj u nu'uktik tuláakal ba'ax kun úuchul# tu lu'umil Egipto.[c] **46** Josée' 30 años[d] yaanti' le ka yanchaj tu táan* Faraón, u reyil Egiptoo'.

José túune' luk' tu táan Faraóne' ka bin u yil bix yanik tuláakal u lu'umil Egipto. **47** Durante túun siete añose' le lu'umo' jach tu sen ts'áaj u yich. **48** José túune' durante le siete añoso' tu juntartaj tuláakal ba'al utia'al jaantbil yanchaj tu lu'umil Egiptoe' ka tu líi'saj te' kaajo'obo'. Le ba'ax ku cosechartik le kaajo' ku líi'sik te' mismo kaajo'. **49** José túune' seguernaj u juntartik tuláakal le ba'ax ku cosecharta'alo'. Sen ya'abchaj je'ex u ya'abil le arena yaan te' k'áa'náabo' hasta xu'ul u p'i'isil le buka'aj ba'alo'ob ku líi'sa'alo', tumen p'áat ma' tu páajtal u xo'okol.

50 Antes ti' u káajal le nojoch wi'ijilo' Josée' yanchaj ka'atúul u hijo'ob[a] yéetel Asenat, u hija Potifera, le sacerdote yaan tu kaajil Ono'.* **51** José túune' tu ts'áaj u k'aaba't Manasés* ti' u yáax hijoo',[b] tumen ku ya'alik ka'achi: «Diose' ts'o'ok u beetik in tu'ubsik tuláakal le ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok u yúuchulteno' bey xan tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotoch in papáo'». **52** Ti' uláak' u hijoo' tu ts'áaj u k'aaba't Efraín,*[c] tumen ku ya'alik ka'achi: «Diose' ts'o'ok u beetik u yantal in paalal te' lu'um tu'ux ts'o'ok in sen mu'yaja'».[d]

53 Le ka máan le siete años tu'ux sen anchaj ba'al jaantbil tu lu'umil Egiptoo',[e] **54** káaj le siete años wi'ijil jach je'ex tu ya'alil Joséo'.[f] Tuláakal tu'ux mu'yajta'ab le wi'ijilo', chéen ba'ale' tu lu'umil Egipto ka'ache' yaan ba'al utia'al jaantbili'.*[g] **55** Jujunp'íitile' le wi'ijilo' káaj u afectartik tuláakal u lu'umil Egipto, le máako'ob túuno' káaj u sen k'áatko'ob ti' Faraón ka ts'a'abak ba'al u jaanto'ob.[h] Faraón túune' tu ya'alaj

CAP 41

a Gé 44:18
Gé 45:8
Hch 7:9, 10

b Gé 46:20

c Sl 105:21

d Nú 4:3
2Sa 5:4
Lu 3:23

Columna 2

a Gé 48:5

b Gé 50:23
Nú 1:34, 35

c Gé 48:17
Nú 1:32, 33
Dt 33:17
Jos 14:4

d Sl 105:17, 18
Hch 7:9, 10

e Gé 41:26

f Gé 41:30
Hch 7:11

g Gé 45:9, 11
Gé 47:17

h Gé 47:13

41:43 *Ma' xaane' lela' ku ya'ala'al utia'al u ye'esa'al respeto ti' wa máax. **41:44** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u líi'sik u k'abo'ob wa u yooko'ob». **41:45, 50** *Uláak' bix k'aj óola'anile' Eliópolis. **41:45** #Wa «u viajar ti' tuláakal u lu'umil». **41:46** *Wa «le ka káaj u meyajtik».

41:51 *U k'áat u ya'al «Juntúul Máax Beetik u Tu'ubsa'al wa Ba'ax». **41:52** *U k'áat u ya'al «U Ka'atéen in Bendecirta'ala'». **41:54** *Wa «yaan janali'».

ti' le egipcio'obo': «Xeene'ex tu yiknal José yéetel beete'ex le ba'ax ken u ya'alte'exo'».[a] **56** Le wi'ijil túuno' k'uch tuláakal tu'ux.[b] Le o'olal Josée' tu je'ek'abtaj tuláakal le almacéno'ob yaanti'ob te' kaajo'obo' ka káaj u konik ba'al u jaant le egipcio'obo',[c] tumen yaayaj ba'al le wi'ijil ku mu'yajta'al ka'ach tu lu'umil Egiptoo'. **57** Ts'o'ole' máako'ob ti' jejeláas lu'umilo'obe' ku taalo'ob ka'ach maan tu yiknal José, tumen jach táaj yaj le wi'ijil ku mu'yajta'al tuláakal tu'uxo'.[d]

42 Le ka tu yojéeltaj Jacob yaan ba'al jaantbil* tu lu'umil Egiptoe'[e] tu ya'alaj ti' u hijo'ob: «¿Ba'axten chéen wa'alakbal a paktaba'ex?». **2** Tu ya'alaj xan ti'ob: «Ts'o'ok in wu'uyik u ya'ala'ale' yaan ba'al jaantbil tu lu'umil Egipto. Xeen a mane'ex wa ba'ax utia'al ma' k-kíimil yéetel wi'ij».[f] **3** Le beetke' u diez suku'uno'ob Josée'[g] bin u mano'ob ba'al jaantbil tu lu'umil Egipto. **4** Chéen ba'ale' Jacobe' ma' tu túuxtaj Benjamín,[h] u yíits'in José, tu yéetel u suku'uno'obo', tumen tu ya'alaj: «Bik úuchuk wa ba'ax ti' ka kíimik».[i]

5 U hijo'ob Israel túune' taalo'ob Egipto junmúuch' yéetel le uláak' máako'ob ku taalo'ob maano', tumen le nojoch wi'ijilo' ts'o'ok ka'ach u k'uchul tak tu lu'umil Canaán.[j] **6** Josée' leti'e máax ts'a'an autoridad ti' yóok'ol u lu'umil Egiptoo',[a] yéetel leti' ts'a'an utia'al u konik ba'al jaantbil ti' tuláakal u máakilo'ob le lu'umo'.[b] U suku'uno'ob túun Josée' taalo'obe', xolajo'obe' ka chinlajo'ob tu táan.[c] **7** Le ka tu yilaj José u suku'uno'obe' tu séeba'anil tu k'aj óolto'ob, chéen ba'ale' ma' tu ya'alaj máax leti'i'.[d] Leti' túune' yéetel k'eeyaj tu ya'alajti'ob: «¿Tu'ux a taale'ex beya'?». Leti'obe' tu núuko'ob: «Ti' u lu'umil Canaán, taalo'on k-man ba'al utia'al k-jaante».[e]

8 Bey úuchik u k'aj óoltik José u suku'uno'obo', chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu k'aj óolto'obi'. **9** Josée' tu séeba'anil tu k'a'ajsaj le ba'axo'ob u wayak'tmaj* yo'olal u suku'uno'obo'[f] ka túun tu ya'alajti'ob: «¡Te'exe' chéen taalja'ane'ex ch'úuk! ¡Chéen taalja'ane'ex a wile'ex máakalmáak le lugaro'ob ma' jach kanáanta'an ti' le lu'uma'!». **10** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Ma', in yuum, to'one' chéen taalja'ano'on k-man ba'al utia'al k-jaante. **11** Tuláakslo'one' chéen juntúulili' k-papá. To'one' utsul máako'on, ma' taalja'ano'on ch'úuki'». **12** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajti'ob: «¡Ma' jaaji'! ¡Te'exe' taalja'ane'ex a wile'ex máakalmáak le lugaro'ob ma' jach kanáanta'an ti' le lu'uma'!». **13** Leti'ob túune' tu núuko'obti': «In yuum, to'one' 12 u túulalo'on yéetel láaj suku'untsilo'on.[g] Juntúulili' k-papá,[h]

CAP 41

a Sl 105:21

b Gé 43:1

c Gé 41:48, 49 Gé 47:16

d Gé 47:4

CAP 42

e Gé 41:48, 49

f Hch 7:12

g 1Cr 2:1, 2

h Gé 35:18, 19 Gé 42:38 Gé 44:20

i Gé 43:14

j Gé 41:57 Hch 7:11

Columna 2

a Gé 41:44 Gé 45:8 Sl 105:21 Hch 7:9, 10

b Gé 47:14

c Gé 37:7, 9

d Gé 42:23

e Gé 37:1 Hch 7:11, 12

f Gé 37:7-9

g 1Cr 2:1, 2

h Éx 1:1-4

42:1 * Ma' xaane' trigo wa cebada.

42:9 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

leti'e' kaja'an tu lu'umil Canaán, yéetel u maas chichnil ichilo'one' p'áat tu yiknal,[a] pero uláak' juntúule' bejla'e' mina'an t-éetel».[b]

14 Chéen ba'ale' Josée' tu ya'alajti'ob: «Ts'o'ok in wa'alik: ‹¡Te'exe' chéen taalja'ane'ex ch'úuk!›. **15** Bey kun ilbil wa jaaj le ba'ax ka wa'alike'exo': kin jurartik tu yo'olal u kuxtal Faraóne', ma' ken in cha'a a bine'ex wa ma' ta taaske'ex a wíits'ine'exo'.[c] **16** Túuxte'ex juntúul ichile'ex utia'al ka u taas a wíits'ine'exo', mientrase' u maasil ti' te'exe' yaan u k'a'alal. Beyo' yaan u yila'al wa jaaj le ba'ax ka wa'alike'exo'. Pero wa ma' beyo', kin jurartik tu yo'olal u kuxtal Faraóne', te'exe' taalja'ane'ex ch'úuk je'ex ts'o'ok in wa'alikte'exo'». **17** José túune' tu beetaj u k'a'alalo'ob tres días.

18 Tu tres días túune' José' tu ya'alajti'ob: «Tene' kin respetartik Dios. Le o'olale' utia'al ma' a kíimle'exe' beete'ex lela': **19** wa jaaj ba'ax ka wa'alike'exe' p'áatak juntúul ti' te'ex te' tu'ux k'ala'ane'exa', pero u maasil ti' te'exe' je'el u páajtal a suute'ex ta wotoche'exe' bey xan a biske'ex ba'al u jaant a láak'tsile'ex.[d] **20** Le kéen ts'o'okke' ka taaske'ex a wíits'ine'ex tin wiknal, beyo' yaan u yila'al wa jaaj le ba'ax ka wa'alike'exo' yéetel ma' kan kíimle'ex». Leti'ob túune' bey tu beetilo'obo'.

21 Ka jo'op' túun u ya'aliko'ob: «Seguro táan k-castigarta'al yo'olal le ba'ax t-beetaj ti' José k-íits'ino'.[e] Tumen kex

CAP 42

a Gé 35:18, 19 Gé 42:38 Gé 43:7

b Gé 37:27, 35 Gé 44:20

c Gé 42:34 Gé 43:29

d Gé 45:21, 23

e Gé 37:18, 28 Gé 50:17 Hch 7:9

Columna 2

a Gé 37:21

b Gé 9:5

c Gé 43:30

d Gé 42:19

e Gé 43:23

t-ilaj jach yaachaja'an u yóol táan u k'áatikto'on ka k-ch'a' óotsilil ti'e', to'one' ma' t-beetaj u cuentaili'. Le o'olal beoraa' táan k-mu'yajtik le ba'alo'oba'». **22** Rubén túune' tu ya'alajti'ob: «¿Ma' wa tin wa'alajte'ex: ‹Ma' a beetke'ex loob ti' le xi'ipalo'›?, pero te'exe' ma' ta wu'uye'ex in t'aani'.[a] Beora túuna' táan u reclamarta'alto'on u k'i'ik'el».[b] **23** Chéen ba'ale' leti'obe' ma' u yojlo'ob ka'ach wa táan u na'ata'al tumen José le ba'ax ku ya'aliko'obo', tumen yaan ka'ach juntúul máax tsolik ti' José le ba'ax ku ya'aliko'ob tu idioma'obo'. **24** José túune' luk' tu yiknalo'obe' ka jo'op' u yok'ol.[c] Le ka suunaj tu yiknalo'obe' jo'op' u t'aan tu yéetelo'ob. Tu ch'a'aj túun Simeóne'[d] ka tu k'axaj aktáan ti' leti'ob.[e] **25** José túune' tu ya'alaj ka chu'upuk u costalo'ob* yéetel ba'alo'ob utia'al jaantbil, tu ya'alaj xan ka ts'a'abak u taak'ino'ob tu costal cada juntúul ti' leti'ob yéetel ka ts'a'abak ba'al u jaanto'ob te' bejo'. Bey úuchik u beeta'alo'.

26 Leti'ob túune' tu na'akso'ob yóok'ol u burro'ob le ba'ax tu mano'obo' ka luk'o'obi'. **27** Le ka je'elo'ob túun ti' junp'éel lugare' juntúul ti' leti'obe' tu wach'aj u costal utia'al u ts'áaik ba'al u jaant u yalak' burro, ka túun tu yile' tia'an u taak'in ichil u costale'. **28** Leti' túune' tu ya'alaj ti' u suku'uno'ob: «¡Su'utten in taak'ino', tia'an ichil in costala'!». Leti'ob

42:25 * Wa «u nu'ukulo'ob».

túune' péeknaj u yóolo'obe' ka jo'op' u kikilankilo'ob yéetel u ya'aliko'ob: «¿Ba'axten ku beetikto'on Dios le ba'al beya'?».

29 Le ka k'ucho'ob tu lu'umil Canaán tu'ux yaan Jacob, u papá'obe', tu tsikbalto'obti' tuláakal le ba'axo'ob úuchti'obo', tu ya'alo'obti': **30** «U nojchil le lu'umo' tu k'eyo'on,[a] yéetel tu ya'ale' chéen bino'on bin k-ch'úukt le lu'umo'. **31** Chéen ba'ale' to'one' t-a'alajti': ‹To'one' utsul máako'on, ma' taalja'ano'on ch'úuki'.[b] **32** To'one' 12 suku'untsilo'on[c] yéetel juntúulili' k-papá. Juntúul ti' to'one' bejla'e' mina'an t-éetel,[d] yéetel u maas chichnil ichilo'one' tia'an tu yiknal k-papá tu lu'umil Canaáne'›.[e] **33** Pero le u nojchil le lu'umo' tu ya'alajto'on: ‹Utia'al in wojéeltik táan a wa'alike'ex u jaajile' p'áatak juntúul ti' te'ex tin wiknali'.[f] Te'ex túune' ch'a'ex le ba'alo'ob utia'al jaantbilo' ka a bise'ex ti' a láak'tsile'ex.[g] **34** Ts'o'ole' taase'ex a wíits'ine'ex tin wiknal, bey ken in wojéeltil ma' taale'ex ch'úuko', ba'axe' táan a wa'alike'ex u jaajil. Teen túune' yaan in sutikte'ex a suku'une'exo'. Ts'o'ole' je'el u páajtal a manike'ex le ba'ax k'a'abéette'ex te' lu'uma'›».

35 Le táan u jóo'sko'ob le ba'ax yaan tu costalo'obo' tu yilo'obe' u taak'ino'obe' tia'an ichil u costal cada juntúule'. U papá'ob yéetel leti'obe' jach sajakchajo'ob le ka tu yilo'ob lela'. **36** Jacob, u papá'ob túune' tu ya'alajti'ob: «¡Te'exe' ts'o'ok a beetke'ex in perdertik in hijo'ob![a] ¡Ts'o'ok u p'áatal mina'an José[b] bey xan Simeón,[c] ts'o'ole' beoraa' yaan a biske'ex xan Benjamín! ¡Tuláakal le ba'alo'oba' teen mu'yajtik!». **37** Rubén túune' tu ya'alaj ti' u papá: «Ts'áaten in kanáante, teen ken in sut ta wiknal,[d] wa ma' tin sutikteche' je'el u páajtal a kíimsik in ka'atúul paalale'».[e] **38** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajti'ob: «Ma' ken in cha'a u bin in hijo ta wéetele'ex, tumen kimen u suku'un yéetel chéen tu juunal yaan.[f] Tene' ts'o'ok in ch'íijil, wa ka úuchuk wa ba'ax ti' yéetel ka kíimik te' bejo' yaan a beetke'ex u sen yaatal in wóol[g] tak ken xi'iken te' Muknalo'».*[h]

43 Tu lu'umil Canaán túune' jach táan ka'ach u mu'yajta'al le wi'ijilo'.[i] **2** Le ka xu'up le janal tu mano'ob tu lu'umil Egiptoo',[j] u papá'obe' tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex tu ka'atéen a mane'ex uláak' junp'íit ba'al utia'al k-jaante'ex». **3** Judá túune' tu ya'alajti': «Le máake' jach claro tu ya'alilto'on: ‹Wa ma' ta taaske'ex a wíits'ine'exe' bik táabke'ex suut tu ka'atéen tin wiknal›.[k] **4** Wa ka cha'ik u bin k-íits'in Benjamín t-éetele' je'el k-bin man uláak' ba'al utia'al a jaante'. **5** Chéen ba'ale' wa ma' ta cha'ik u bine' ma' t-bin, tumen le máako' tu ya'alajto'on: ‹Wa ma' ta taaske'ex a wíits'ine'exe' bik táabke'ex suut tu ka'atéen tin wiknal›».[l] **6** Israel[m] túune' tu k'áatajti'ob: «¿Ba'axten ta woksе-

CAP 42
a Gé 42:7, 9
b Gé 42:11
c Gé 42:13
d Gé 37:28, 35
e Gé 35:18, 19 Gé 42:4
f Gé 42:19
g Gé 42:2

Columna 2
a Gé 43:14
b Gé 37:28, 35
c Gé 42:24
d Gé 43:8, 9 Gé 44:32
e Gé 37:22 Gé 46:9
f Gé 37:31-34 Gé 44:20
g Gé 37:34, 35 Gé 44:29
h Sl 89:48 Ec 9:10 Os 13:14 Hch 2:27 Ap 20:13

CAP 43
i Gé 41:30 Hch 7:11
j Gé 42:1, 2
k Gé 42:15
l Gé 42:15
m Gé 32:28

42:38 * Ilawil página 2572.

ne'ex ti' le problemaa'? ¿Ba'axten ta wa'ale'ex ti' le máak yaan juntúul a wíits'ine'exo'?». **7** Leti'ob túune' tu núuko'ob: «Le máako' juntaats' úuchik u k'áatik máaxo'ob k-láak'tsil, ka tu ya'alaj: ‹¿Láayli' wa kuxa'an a papá'exe'? ¿Yaan wa uláak' a wíits'ine'ex?›. To'on túune' chéen t-núukaj ba'ax tu k'áataj.[a] ¿Bix ken k-ojéeltil wa yaan u ya'alikto'on: ‹Taase'ex a wíits'ine'ex tin wiknal›?».[b]

8 Judá túune' tu sen a'alaj ti' Israel, u papá: «Cha'a u bin le xi'ipal tin wéetelo'[c] utia'al ka xi'iko'on, beyo' ma' tin kíimil teen, mix teech,[d] mix k-paalal.[e] **9** Teen ken in beetinba responsableil[f] ti' Benjamín, teen xan ken in wil ma' u yúuchul mix ba'al ti'. Wa ma' tin ka'a sutik ta wiknale' teen ken in kuch u k'ebanil tuláakal u k'iinilo'ob in kuxtal. **10** Wa ma' k-cha'ik u máan ya'ab tiempo ka'ache' bejla'a ts'o'ok ka'atéen k-bin yéetel k-suute'».

11 Israel u papá'obe' tu ya'alajti'ob: «Pues wa beyo' beete'ex túun lela': ch'a'ex le ba'axo'ob maas ma'alobtak ku ts'áaik le lu'uma' ka a but'e'ex ta costale'ex* utia'al ka a bis a síi'ex ti' le máako'.[g] Bise'ex junp'íit bálsamo,#[h] junp'íit kaab, u yiits che' jach ki'ibok, u sóol che' yaan u yiits,[i] pistaches△ yéetel almendra'ob.

43:11 *Wa «ta nu'ukule'ex». #Le bálsamoo' u yiits jujunp'éel clase xiiwo'ob wa che'ob, yéetel ki'ibok. △Junp'éel clase semilla chíika'an ti' cacahuate yéetel u colore' ya'ax-k'aank'an.

CAP 43

a Gé 42:13

b Gé 42:16

c Gé 37:26
Gé 42:38

d Gé 42:1, 2

e Hch 7:14

f Gé 44:32

g Gé 32:20

h Jer 8:22
Eze 27:17

i Gé 37:25

Columna 2

a Gé 42:25, 35

b Gé 42:36

c Gé 37:7, 9

d Gé 41:39, 40

12 Te' veza' bise'ex u dobleil le taak'ino', yéetel sute'ex le taak'in ts'a'abte'ex ichil a costale'exo'.[a] Tumen ma' xaane' chéen confundirnajo'ob. **13** Ch'a'ex a wíits'ine'exo' ka xi'ike'ex tu ka'atéen tu yiknal le máako'. **14** Le Dios jach táaj yaan u podero', ka u péeks le máak utia'al ka u ch'a'te'ex óotsililo' yéetel ka u cha'a u taal Simeón bey xan Benjamín. ¡Pero tene' wa yaan u p'áatal mina'an in paalale', p'áatak túun mina'an in paala!».[b]

15 Leti'ob túune' tu ch'a'ajo'ob le ba'axo'ob ken u bis u síi'obo', tu ch'a'ajo'ob u dobleil le taak'ino', tu ch'a'ajo'ob xan Benjamíne' ka jóok' u binbalo'ob tak Egipto. Leti'ob túune' k'ucho'ob tu ka'atéen tu táan José.[c] **16** Le ka tu yilaj José tia'an Benjamín tu yéetelo'obe' tu séeba'anile' tu ya'alaj ti' le máax u ts'aamaj utia'al u kanáantik u yotocho': «Bis le máako'ob te' najo', kíims ba'alche'ob yéetel beet le janalo', tumen le máako'oba' yaan u janalo'ob tin wéetel chúumuk k'iin». **17** Le máak túuno' tu séeba'anil tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'ala'alti' tumen Joséo',[d] ka túun tu biso'ob tu yotoch José. **18** Chéen ba'ale' leti'obe' sajakchajo'ob le táan u bisa'alo'ob tu yotoch Joséo', ka jo'op' u ya'aliko'ob: «Táan k-bisa'al yo'olal le taak'in su'utto'on ichil k-costal le u ts'ook juntéen ka taalo'on waye'. ¡Beoraa' leti'obe' yaan u ch'a'iko'ono'ob utia'al

CAP 43

ka p'áatko'on bey esclavo'one' yéetel yaan u ch'a'iko'ob k-alak' burro'ob!».[a]

19 Leti'ob túune' tu nats'uba'ob tu yiknal le máak ts'a'an u kanáant u yotoch Joséo', ka t'aanajo'ob tu yéetel tu entradail le najo'. **20** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Perdonar-to'oni', in yuum. To'one' ts'o'ok k-yáax taal utia'al k-manik ba'al k-jaante.[b] **21** Chéen ba'ale' le ka k'ucho'on te' lugar tu'ux k-je'elelo', jo'op' k-je'ek'abtik k-costalo'obe' ka t-ile' u taak'in cada juntúul ti' to'one' chúuka'an yanil ichil u costal.[c] T-taasaj utia'al k-sute, **22** tumen ma' k-ojel máax ts'áa le taak'in ichil k-costalo'obo'.[d] T-taasaj xan uláak' taak'in utia'al k-manik ba'al k-jaante». **23** Leti' túune' tu ya'alaj: «Ma' a sajaktale'ex, tuláakal ma'alob yanil. A Dios-e'ex yéetel u Dios a papá'ex ts'áa le taak'in ta costale'exo'. Tumen tene' tin k'amaj le taak'in ta bo'ote'exo'». Ka ts'o'oke' tu taasaj Simeón tu yiknalo'ob.[e]

24 Le máak túun ts'a'an u kanáant u yotoch Joséo' tu máansaj u suku'uno'ob José te' najo' ka tu ts'áaj ja' utia'al u p'o'ik u yooko'ob, tu ts'áaj xan ba'al u jaant u yalak' burro'ob. **25** Ka ts'o'oke' leti'obe' tu prepararto'ob le ba'axo'ob ken u síi'ob[f] ti' José le kéen taalak chúumuk k'iino', tumen tu yu'ubo'ob u ya'ala'ale' yaan u janalo'ob te'elo'.[g] **26** Le ka k'uch José tu yotoche', leti'obe' tu ts'áajo'obti' le ba'axo'ob tu taasaj u síi'obo', xolajo'obe' ka chinlajo'ob tu táan.[a] **27** Le ka ts'o'oke' leti'e' tu k'áatajti'ob bix yanilo'ob, ka tu ya'alaj: «Kux túun a papá'ex ts'o'ok u ch'íijle', ¿bix u beel?, ¿láayli' wa kuxa'ane'?».[b] **28** Leti'ob túune' tu ya'alo'obti': «K-yuum, ma'alob yanil k-papá, leti'e' láayli' kuxa'ane'». Leti'ob túune' xolajo'obe' ka chinlajo'ob tu táan.[c]

29 Le ka tu líi'saj u paakat Josée' tu yilaj Benjamín, u yíits'in. Leti'obe' juntúulili' u maama'ob.[d] José túune' tu ya'alajti'ob: «¿Leti'e wa a wíits'ine'ex ta wa'ale'exteno'?».[e] Ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti' Benjamín: «Hijo, bendecirta'akech tumen Dios». **30** José túune' tumen jach péeknaj u yóol úuchik u yilik u yíits'ine' tu séeba'anil tu kaxtaj tu'ux u bin ok'ol. Ook túun ti' junp'éel cuarto tu juunale' ka jo'op' u yok'ol.[f] **31** Le ka túun xu'ul u yok'ole' tu p'o'aj u yich, ts'o'ole' jóok'e' ka tu ya'alaj: «Servirte'ex le janalo'». **32** Ka túun servirta'ab le janal ti' José aparteo', ti' u suku'uno'ob xane' servirta'ab aparte. Ts'o'ole' le egipcio'ob yano'ob tu yotocho' aparte xan úuchik u janalo'ob. Le egipcio'obo' ma'atech u múul janalo'ob yéetel le hebreo'obo', tumen lelo' junp'éel ba'al jach k'aas tu táan le egipcio'obo'.[g]

33 U suku'uno'obe' kulajo'ob aktáan ti' leti'. Tu tsoolol úuchik u kutalo'ob. Desde u maas nojchil tak u maas

---

Columna 2

a Gé 42:25, 35
b Gé 42:3
c Gé 42:27
d Gé 43:12
e Gé 42:23, 24
f Gé 43:11
g Gé 43:16
a Gé 37:7, 9 Gé 42:6
b Gé 43:7
c Gé 37:7, 9
d Gé 35:24
e Gé 42:13
f Gé 42:23, 24
g Gé 46:33, 34 Éx 8:26

chichnil.[a] Le u maas nojchilo' leti'e yáax kulajo', tumen le derecho bey yáax hijoo' ti' leti' yaan. Leti'obe' chéen táan ka'ach u sen paktikuba'ob tumen jak'a'an u yóolo'ob. **34** Josée' tu beetaj u bisa'al u maasil janal te' mesa tu'ux yano'obo', pero ti' Benjamíne' tu beetaj u ts'a'abal cinco u téenel u maas ya'abil ke ti' u suku'uno'ob.[b] Leti'ob túune' seguernaj u janalo'ob yéetel u yuk'ulo'ob tak ka na'ajchajo'ob.

44 Ka ts'o'oke' Josée' tu ya'alaj ti' le máak u ts'aamaj utia'al u kanáantik u yotocho': «Chup tubeel u costal le máako'ob yéetel ba'al jaantbilo', ts'áati'ob le buka'aj ku páajtal u bisko'obo'. Ts'áa xan u taak'in cada juntúul ichil u costal.[c] **2** Chéen ba'ale' in copa de platae' ts'áa ichil u costal le u maas chichnilo', ichil u costal xane' ts'áa le taak'in tu taasaj utia'al u maano'». Le máak túuno' tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti' tumen Joséo'.

3 Le ka sáaschaje' u suku'uno'ob Josée' cha'ab u bino'ob, tu ch'a'ajo'ob túun u yalak' burro'obe' ka jóok' u binbalo'ob. **4** Le ma' jach náachchajko'ob ti' le kaajo', Josée' tu ya'alaj ti' le máax kanáantik u yotocho': «¡Xeen a chukpacht le máako'obo'! Le kéen k'uchkech tu yiknalo'obe' a'alti'ob: ‹¿Ba'axten ta beete'ex le ba'ax k'aasa'? ¡Si to'one' t-e'esajte'ex k-utsil! **5** ¿Ba'axten ta ch'a'aje'ex le copa tu'ux ku yuk'ul in ts'uulil yéetel tu'ux ku jóo'saj suerteo'? Jach táaj k'aas le ba'ax ts'o'ok a beetke'exa'›».

6 Le máak túuno' le ka tu chukpachto'obe' tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti' tumen Joséo'. **7** Chéen ba'ale' u suku'uno'ob Josée' tu ya'alo'ob ti' le máako': «¿Ba'axten ku ya'alik in ts'uulil junp'éel ba'al beya'? To'one' a esclavo'on yéetel ma' tu páajtal k-beetik junp'éel ba'al beyo'. **8** Wa viajarnajo'on desde tu lu'umil Canaán utia'al k-sutiktech le taak'in t-ilaj ichil k-costalo'obo',[a] ¿bix ken a creertil k-okoltik oro wa plata tu yotoch a ts'uulil? **9** Wa ku yila'al juntúul ti' to'on ch'a'amile' kíimsa'ak, yéetel u maasile' p'áatak bey esclavoil utia'al in ts'uulilo'». **10** Le máak túuno' tu ya'alajti'ob: «Beeta'ak je'ex ts'o'ok a wa'aliko': ti' le máax kun ilbil yaan le copao' leti' kun p'áatal bey in esclavoe', chéen ba'ale' u maasilo' je'el u páajtal u bino'obe'». **11** Cada juntúul ti' leti'obe' tu séeba'anil tu yéemsaj u costalo'obe' ka tu je'ek'abto'ob. **12** Le máak túuno' jo'op' u xaak'al desde tu costal le u maas nojchilo' tak tu costal le u maas chichnilo'. Tu ts'ooke' tu kaxtaj le copa tu costal Benjamíno'.[b]

13 Leti'ob túune' tumen jach yaachaja'an u yóolo'obe' tu jataj u nook'o'ob, ka ts'o'oke' cada juntúule' tu na'aksaj u kuuch yóok'ol u burroe' ka suunajo'ob Egipto. **14** Le ka

CAP 43

a Gé 49:3 Dt 21:17

b Gé 45:22

CAP 44

c Gé 42:25

Columna 2

a Gé 43:12

b Gé 44:2

ook Judá[a] yéetel u suku'uno'ob tu yotoch Josée', tu yilo'obe' láayli' tia'an te'elo'. Leti'ob túune' xolajo'obe' ka chinlajo'ob tu táan.[b] **15** José túune' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'ax le ts'o'ok a beetke'ex beya'? ¿Ma' wa a wojle'exe' juntúul máak je'ex tene' ku páajtal in jóo'saj suerte?».[c] **16** Ka túun tu núukaj Judá: «In ts'uulil, ¿ba'ax je'el u páajtal k-a'alikteche'? ¿Bix je'el u páajtal k-tsoliktech le ba'ax úucha'? ¿Bix je'el u páajtal k-e'esiktech de ke ma' ti' to'on yaan u culpaili'? Le u jaajil Dioso' táan u k'áatikto'on cuenta yo'olal le ba'ax k'aas k-beetmaj úuchjeakilo'.[d] ¡Beoraa' to'on bey xan le máax ch'a'amil le copao' yaan k-p'áatal bey a esclavoe'!». **17** Chéen ba'ale' José' tu ya'alaj: «¡Ma' tu páajtal in beetik junp'éel ba'al beyo'! Le máax ch'a'amil le copao' leti'e kun p'áatal bey in esclavoo',[e] chéen ba'ale' u maasil ti' te'exe' je'el u páajtal a suute'ex tu yiknal a papá'exe'».

18 Judá túune' tu nats'ubae' ka tu ya'alajti': «In ts'uulil, kin k'áat óoltiktech, beet uts a wu'uyik ba'ax ken in wa'altech yéetel ma' a ts'íikil t-éetel, tumen teche' yaantech le mismo páajtalil je'ex le yaan ti' Faraóno'.[f] **19** In ts'uulil, teche' ta k'áatajto'on: ‹¿Láayli' wa kuxa'an a papá'exe'? ¿Yaan wa uláak' a wíits'ine'ex?›. **20** To'on túune' t-a'alajtech: ‹Láayli' kuxa'an k-papáe', ts'o'ole' yaan xan uláak' u hijo, le u maas chichnil ichilo'ono'.[a] Ts'o'ok u ch'íijil k-papá le ka síij leti'o'. Le k-íits'ina' kimen u suku'un[b] bey xan u maama, chéen leti' p'aatal.[c] Ts'o'ole' jach yaabilta'an tumen k-papá›. **21** Ka ts'o'oke' ta wa'alajto'on: ‹Xeen a ch'a'ex utia'al ka in wile›.[d] **22** Chéen ba'ale' to'one' t-a'alajtech: ‹Le xi'ipalo' ma' tu páajtal u p'atik u papá, tumen wa ma'e' u papáe' je'el u kíimile'›.[e] **23** Teech túune' ta wa'alajto'on: ‹Wa ma' ta taaske'ex a wíits'ine'exe' bik táabke'ex suut tin wiknal›.[f]

24 To'on túune' bino'on tu yiknal in papáe' ka t-a'alajti' le ba'ax ta wa'alajto'ono'. **25** Ka máan k'iine' k-papáe' tu ya'alajto'on: ‹Xeene'ex tu ka'atéen a mane'ex uláak' junp'íit ba'al utia'al k-jaante'ex›.[g] **26** Chéen ba'ale' t-a'alajti': ‹Ma' tu páajtal k-bin tu yiknal le máak tu ka'atéeno'. Wa ku bin k-íits'in t-éetele' je'el k-bine', tumen ma' tu páajtal k-bin tu yiknal le máak tu ka'atéen wa ma' ken k-bis k-íits'in t-éetelo'›.[h] **27** K-papá túune' tu ya'alajto'on: ‹Te'exe' a wojle'exe' chéen ka'atúul in hijo'ob yanchajten yéetel in watan.[i] **28** Chéen ba'ale' juntúul ti' leti'obe' mina'an tin wéetel, ka tin wa'alaj: «¡Seguro xe'exet'a'abi!».[j] Yéetel ma' suunaken in wil tak beoraa'. **29** Tene' ts'o'ok in ch'íijil, wa ka a bise'ex le in hijo je'el xana' yéetel ka úuchuk wa ba'ax ti' yéetel ka kíimke', yaan a beetke'ex u sen yaa-

CAP 44

a Gé 43:8
Gé 44:32

b Gé 37:7, 9

c Gé 44:5

d Gé 37:18, 28
Gé 42:21, 22

e Gé 44:9

f Gé 41:44
Gé 45:8

Columna 2

a Gé 42:13
Gé 43:7

b Gé 37:31-34

c Gé 35:18, 19

d Gé 42:15
Gé 43:29

e Gé 42:38

f Gé 42:20

g Gé 43:2

h Gé 43:5

i Gé 29:18
Gé 30:22-24
Gé 35:18, 19
Gé 46:19

j Gé 37:33

tal in wóol[a] tak ken xi'iken te' Muknalo'›.*[b]

30 Beora túuna' ma' tu páajtal in suut tu yiknal in papá wa ma' tu suut le xi'ipal t-éetelo', tumen leti'e' jach táaj u yaabiltmaj. **31** K-papáe' ts'o'ok u ch'íijil, le kéen u yil mina'ane' yaan u kíimil, yaan k-beetik u sen yaatal u yóol tak ken xi'ik te' Muknalo'. **32** Ts'o'ole' tene' tin beetinba responsableil ti' le xi'ipalo' ka tin wa'alaj ti' in papá: ‹Wa ma' tin ka'a sutik ta wiknale' teen ken in kuch u k'ebanil tuláakal u k'iiniilo'ob in kuxtal›.[c] **33** Le o'olale' beoraa' kin k'áatiktech ka a beet uts a cha'ik in p'áatal bey esclavo tu lugar le xi'ipalo', utia'al beyo' le xi'ipalo' ka xi'ik yéetel u suku'uno'ob. **34** ¿Bix kun páajtal in suut yiknal in papá wa ma' ken in bis le xi'ipal tin wéetelo'? ¡Jach ma' kun páajtal in aguantartik in wilik u sen mu'yaj in papá!».

45 José túune' ma' páajchaj u maas controlarkuba tu táan tuláakal u j-meyajo'obo',[d] ka tu k'a'am a'alajti'ob: «¡Jóok'ene'ex waye'!». Bey túuno' mix juntúul ti' u j-meyajo'ob p'áat tu yiknal le ka tu ya'alaj ti' u suku'uno'ob máax leti'o'.[e]

2 José túune' jo'op' u k'a'am ok'ol, le o'olal le egipcio'ob yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yotoch Faraóno' tu yu'ubo'ob. **3** Ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti' u suku'uno'ob: «Teen José, ¿láayli' wa kuxa'an in papáe'?». Chéen ba'ale' u suku'uno'obe' ma' tu kaxto'ob ba'ax u ya'alo'obi' tumen jach sajakchajo'ob ti' José. **4** Josée' tu ya'alaj ti' u suku'uno'ob: «Beete'ex uts a nats'kaba'ex tin wiknal». Leti'ob túune' tu nats'uba'ob.

Ka túun tu ya'alajti'ob: «Teen José, le a wíits'ine'ex ta kone'ex tu lu'umil Egiptoo'.[a] **5** Chéen ba'ale' beoraa' ma' a k'uuxile'ex mix a culparkaba'ex úuchik a konikene'ex waye', tumen Dios túuxten antes ti' a taale'ex utia'al in salvartik a kuxtale'ex.[b] **6** Lela' u ka'ap'éel año káajak le wi'ijil te' lu'uma',[c] ts'o'ole' ichil uláak' cinco añose' ma' kun meyajtbil le lu'umo' mix kun cosecharbil mix ba'al. **7** Chéen ba'ale' Diose' tu túuxten táanil ti' te'ex utia'al u salvarke'ex yéetel u nojoch páajtalil, yéetel utia'al ma' u sa'atal a ch'i'ibale'ex[d] yóok'ol le lu'uma'. **8** Bey túuno' ma' te'ex túuxten waye', ba'axe' leti' le u jaajil Dioso'. Leti' túuxten way utia'al in beetkinba u maas nojoch consejero* Faraón, yéetel utia'al ka in nu'ukt u yotoch bey xan utia'al ka gobernarnaken yóok'ol tuláakal u lu'umil Egipto.[e]

9 Suunene'ex tu séeba'anil tu yiknal in papáe' ka a wa'ale'exti': ‹Lela' leti'e ba'ax tu ya'alaj a hijo Joséa': «Diose' ts'o'ok u ts'áaikten

CAP 44

a Gé 37:34, 35 Gé 42:38 Sl 88:3

b Sl 16:10 Ec 9:10 Os 13:14 Hch 2:27 Ap 20:13

c Gé 43:9

CAP 45

d Gé 43:30

e Hch 7:13

Columna 2

a Gé 37:28 Hch 7:9

b Gé 47:23, 25 Gé 50:20 Sl 105:17

c Gé 41:30 Gé 47:18

d Gé 46:26

e Sl 105:21 Hch 7:9, 10

44:29 *Ilawil página 2572.

45:8 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «bey u papá».

autoridad yóok'ol tuláakal u lu'umil Egipto.[a] Ko'oten tin wiknal, ma' a sen xáantal.[b] **10** Teche' yaan a p'áatal kajtal tu lu'umil Gosén,[c] naats' te' tu'ux kaja'aneno'. Ti' xan kun kajtal a paalal, a wáabilo'ob, a waalak'o'ob, yéetel tuláakal le ba'axo'ob yaantecho'. **11** Teen ken in ts'áa ba'al a jaante, tumen todavía ku bineltik uláak' cinco años wi'ijil.[d] Wa ma' ta taale'exe' yaan a máanske'ex óotsilil yéetel yaan a perderke'ex tuláakal le ba'axo'ob yaante'exo'». **12** Beoraa' te'ex yéetel in wíits'in Benjamíne' ku páajtal a wilke'exe' tu jaajil teen José le máax ku t'aan ta wéetele'exo'.[e] **13** Xeene'ex a wa'ale'ex ti' in papáe' ts'a'anten autoridad yóok'ol u lu'umil Egipto, a'ale'exti' tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok a wilke'exo'. Xeene'ex tu séeba'anile' ka a taase'ex in papá waye'».

14 José túune' tu méek'aj Benjamín, u yíits'ine', ka jo'op' u yok'ol. Benjamín xane' tu méek'aj José táan u yok'ol.[f] **15** Ka ts'o'oke' Josée' tu ts'u'uts'aj tuláakal u suku'uno'obe' ka tu méek'o'ob le táan u yok'olo'. Le ka ts'o'ok lelo' u suku'uno'obe' t'aanajo'ob tu yéetel.

16 Tu yotoch Faraón túune' jo'op' u tsikbalta'al lela': «¡Way yaan u suku'uno'ob Josée'!». Faraón yéetel u j-meyajo'ob túune' ki'imakchaj u yóolo'ob le ka tu yojéelto'ob lelo'. **17** Faraón túune' tu ya'alaj ti' José: «A'al ti' a suku'uno'ob: ‹Beete'ex lela': na'aks a kuuche'ex yóok'ol le ba'alche'obo' ka xi'ike'ex tak tu lu'umil Canaán, **18** ch'a' a papá'ex yéetel tuláakal ba'ax yaante'exe' ka taalake'ex way tin wiknale'. Teen túune' yaan in ts'áaikte'ex le parte maas ma'alob yaan tu lu'umil Egiptoo', yéetel yaan a jaantike'ex* le ba'alo'ob maas ma'alobtak ku ts'áaik le lu'uma'›.[a] **19** Teech túune' José a'al xan ti' a suku'uno'ob lela':[b] ‹Ch'a'ex le carreta'ob[c] yaan tu lu'umil Egiptoo' utia'al a taaske'ex a mejen paalale'ex yéetel a watane'ex, na'akse'ex xan a papá'ex tu yóok'ol junp'éel ti' le carreta'ob utia'al ka a taase'ex waye'.[d] **20** Ma' a sen tuklike'ex le ba'axo'ob ken a p'ate'exo',[e] tumen le ba'alo'ob maas ma'alobtak yaan tu lu'umil Egiptoo' a tia'ale'ex›».

21 U hijo'ob Israel túune' bey tu beetilo'obo', Josée' tu ts'áajti'ob le carreta'ob je'ex tu ya'alil Faraóno' yéetel tu ts'áajti'ob le ba'axo'ob kun k'a'abéettalti'ob utia'al le viajeo'. **22** José túune' ti' cada juntúule' tu ts'áaj junp'éel muda nook', chéen ba'ale' ti' Benjamíne' tu ts'áaj 300 u p'éelal ba'alo'ob de plata yéetel 5 mudas nook'.[f] **23** Ti' u papáe' tu túuxtaj lela': diez u túulal burro'ob u kuchmo'ob le ba'alo'ob ma'alobtak yaan tu lu'umil Egiptoo' yéetel diez u túulal x-burra'ob u kuchmo'ob ba'al utia'al

CAP 45

a Gé 45:26
b Hch 7:14
c Gé 46:33, 34 Gé 47:1 Éx 8:22 Éx 9:26
d Gé 47:12
e Gé 42:23
f Gé 46:29

Columna 2

a Gé 47:6
b Gé 41:39, 40
c Gé 45:27 Gé 46:5
d Gé 47:9
e Gé 46:6
f Gé 43:34

45:18 * Wa «yaan a kuxtale'ex yéetel».

jaantbil, waaj yéetel uláak' ba'alo'ob yaan u k'a'abéettal ti' u papá utia'al le viajeo'. **24** José túune' tu ya'alaj ti' u suku'uno'ob ka xi'iko'ob, chéen ba'ale' le táan u luk'lo'obo' tu ya'alajti'ob: «Ma' a ba'atele'ex le táan a viajare'exo'».[a]

25 Leti'ob túune' luk'o'ob Egiptoe' ka jo'op' u viajaro'ob tak ka k'ucho'ob tu lu'umil Canaán tu yiknal Jacob, u papá'ob. **26** Leti'ob túune' tu ya'alo'obti': «¡Láayli' kuxa'an Josée', ts'o'ole' leti' gobernartik u lu'umil Egipto!».[b] Chéen ba'ale' Jacobe' ma' tu beetaj mix u cuentailo'obi', tumen ma' tu creertaj le ba'ax tu ya'alo'obo'.[c] **27** Leti'ob túune' seguernaj u ya'aliko'ob ti' u papá'ob tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alaj José ti'obo'. Le ka tu yu'ubaj Israel le ba'alo'oba' yéetel le ka tu yilaj le carreta'ob túuxta'ab tumen José utia'al u bisa'alo' tu yu'ubaj bey ka'a kuxlaje'. **28** Israel túune' tu ya'alaj: «¡Beoraa' kin creertik ba'ax ka wa'alike'ex! ¡In hijo Josée' láayli' kuxa'ane'! ¡K'a'abéet in bin in wil antes in kíimil!».[d]

46 Israel túune' tu ch'a'aj tuláakal ba'ax yaanti'e'* ka jóok' u binbal. Le ka k'uch te' lugar ku k'aaba'tik Beer-sebao'[e] tu kíimsaj ba'alche'ob utia'al u k'ubik ti' le Dios ku adorarta'al ka'ach tumen Isaak,[f] u papáo'. **2** Ti' junp'éel áak'abe' Dios túune' tu t'anaj Israel ti' junp'éel wayak'e'* ka tu ya'alajti': «¡Jacob, Jacob!». Leti' túune' tu núukaj: «¡Way yanene'!». **3** Dios túune' tu ya'alajti': «Teen le u jaajil Dioso', u Dios a papá.[a] Ma' a ch'a'ik saajkil a bin Egipto, tumen yaan in beetik u ya'abtal a paalal te'elo'.[b] **4** Tene' yaan in bin ta wéetel tak tu lu'umil Egipto, yéetel teen ken in beet a luk'li'.[c] Ts'o'ole' le kéen kíimkeche', José ken u muts' a wich yéetel u k'abo'ob».[d]

5 Ka ts'o'ok lelo' Jacobe' luk' Beer-seba. U paalal túun Jacob wa Israele' tu na'akso'ob u papá'ob, u mejen paalalo'ob bey xan u yatano'ob te' carreta'ob túuxta'ab tumen Faraón utia'al u bisa'alo'obo'. **6** Tu biso'ob xan u yaalak'o'ob bey xan tuláakal le ba'alo'ob yanchajti'ob tu lu'umil Canaáno'. Jacob túun yéetel tuláakal u familiae' k'ucho'ob tu lu'umil Egipto. **7** Tu yéetele' bin u hijo'ob, u hija'ob, u yáabilo'ob bey xan tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho'.

8 Lela' leti'e u k'aaba' u hijo'ob Israel wa Jacob ooko'ob tu lu'umil Egiptoo':[e] Rubén, u yáax hijo.[f]

9 U hijo'ob Rubéne' leti'e je'elo'oba': Anok, Palú, Ezrón yéetel Karmí.[g]

10 U hijo'ob Simeóne'[h] leti'e je'elo'oba': Jemuel, Jamín, Oad, Jakín, Zoar

CAP 45

a Gé 42:21, 22

b Sl 105:21

c Gé 42:38
Gé 44:27, 28

d Gé 46:30

CAP 46

e Gé 21:31

f Gé 31:42
Éx 3:6

Columna 2

a Gé 28:13

b Gé 12:1, 2
Éx 1:7
Dt 26:5

c Gé 15:16
Gé 28:15
Gé 47:29, 30
Gé 50:13

d Gé 50:1

e Éx 1:1-4

f Gé 35:23
1Cr 5:1

g Nú 26:5, 6

h Gé 29:33

46:1 * Wa «tuláakal le máaxo'ob u tia'alo'».

46:2 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

yéetel Xaúl,[a] u hijo juntúul ko'olel cananea.

11 U hijo'ob Levíe'[b] leti'e je'elo'oba': Guersón, Koat yéetel Merarí.[c]

12 U hijo'ob Judáe'[d] leti'e je'elo'oba': Er, Onán, Sela,[e] Pérez[f] yéetel Zera.[g] Chéen ba'ale' Er yéetel Onáne' kíimo'ob tu lu'umil Canaán.[h]

U hijo'ob Péreze' leti'e je'elo'oba': Ezrón yéetel Amul.[i]

13 U hijo'ob Isacare' leti'e je'elo'oba': Tolá, Puvá, Yob yéetel Simrón.[j]

14 U hijo'ob Zabulóne'[k] leti'e je'elo'oba': Séred, Elón yéetel Jaleel.[l]

15 Tuláaklo'obe' leti'e u paalal Lea yanchajti' yéetel Jacob tu lu'umil Padán-aramo'. U k'aaba' juntúul u hija'obe' Dina.[m] Tuláakal u paalal Jacob yanchajti' yéetel Leae' 33 u túulalo'ob.

16 U hijo'ob Gade'[n] leti'e je'elo'oba': Zifión, Aguí, Suní, Ezbón, Erí, Arodí yéetel Arelí.[o]

17 U hijo'ob Asere'[p] leti'e je'elo'oba': Imnaj, Isvá, Isví yéetel Berías. Asere' yanchaj xan juntúul u hija, u k'aaba'e' Séra.

U hijo'ob Beríase' leti'e je'elo'oba': Éeber yéetel Malkiel.[q]

18 Leti'obe' leti'e u paalal Zilpáo'.[r] Zilpáe' leti'e sirvienta ts'a'ab ti' Lea tumen Labán, u papáo'. Tuláakal u paalal Zilpá yanchajti' yéetel Jacobe' 16 u túulalo'ob.

19 U hijo'ob Raquel, u yatan Jacobe', leti'e je'elo'oba': José[s] yéetel Benjamín.[t]

CAP 46

a Nú 26:12, 13; 1Cr 4:24
b Gé 29:34
c 1Cr 6:16
d Gé 29:35; Ap 5:5
e Gé 38:2-5
f Lu 3:23, 33
g Gé 38:30
h Gé 38:7, 9, 10
i Nú 26:21; 1Cr 2:5
j Nú 26:23, 24; 1Cr 7:1
k Gé 30:20
l Nú 26:26
m Gé 30:21
n Gé 30:11
o Nú 26:15-17
p Gé 30:13
q Nú 26:44, 45
r Gé 29:24
s Gé 30:24
t Gé 35:18

Columna 2

a Gé 41:51
b Gé 41:52
c Gé 41:50
d 1Cr 7:6
e 1Cr 8:1, 3
f 1Cr 7:12
g Nú 26:38-40
h Gé 30:6
i Nú 26:42
j Gé 30:8
k Nú 26:48, 49
l Gé 35:10, 11
m Éx 1:5; Dt 10:22; Hch 7:14
n Gé 43:8; Gé 44:18

20 U hijo'ob José yanchaj tu lu'umil Egiptoe' leti'e je'elo'oba': Manasés[a] yéetel Efraín.[b] U k'aaba' u yatan Josée' Asenat[c] u hija Potifera, u sacerdoteil u kaajil On.*

21 U hijo'ob Benjamíne'[d] leti'e je'elo'oba': Bela, Béker, Asbel, Guerá,[e] Naamán, Ejí, Ros, Mupim, Upim[f] yéetel Ard.[g]

22 Lelo'oba' leti'e paalal yanchaj ti' Raquel yéetel Jacobo'. Tuláaklo'obe' 14 u túulalo'ob.

23 U k'aaba' u hijo* Dane'[h] Usim.[i]

24 U hijo'ob Neftalíe'[j] leti'e je'elo'oba': Jazeel, Guní, Jézer yéetel Silem.[k]

25 Leti'obe' leti'e u paalal Biláo'. Biláe' leti'e sirvienta ts'a'ab ti' Raquel tumen Labán, u papáo'. Tuláakal u paalal Raquel yanchajti' yéetel Jacobe' siete u túulalo'ob.

26 Tuláakal u paalal Jacob bino'ob tu lu'umil Egiptoe' 66 u túulalo'ob,[l] ichilo'obe' ma' xoka'an u yilibo'obi'. **27** Le u hijo'ob José síijo'ob tu lu'umil Egiptoo' ka'atúul. Tuláakal túun u familia Jacob bino'ob tu lu'umil Egiptoe' 70 u túulalo'ob.[m]

28 Jacob túune' tu ya'alaj ti' Judá[n] ka u adelantartuba utia'al ka u ya'al ti' José táan u bin tu lu'umil Gosén. Le ka k'ucho'ob túun

46:20 *Ulàak' bix k'aj óola'anile' Eliópolis. **46:23** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hijo'ob».

Goséne',[a] **29** Josée' tu ya'alaj ka prepararta'ak u carro, ka túun bin u yil u papá tak tu lu'umil Gosén. Le ka k'uch tu yiknale' tu méek'e' ka jo'op' u sen ok'ol, xáanchaj táan u yok'ol. **30** Israel túune' tu ya'alaj ti' José: «Beora túuna' je'el u páajtal in kíimile' tumen ts'o'ok in wilkech yéetel in wojle' láayli' kuxa'aneche'».

31 José túune' tu ya'alaj ti' u suku'uno'ob yéetel ti' le máaxo'ob taalo'ob yéetel u papáo': «Pa'atik in bin in wa'al ti' Faraón[b] lela': ‹In suku'uno'ob yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob yéetel in papá tu lu'umil Canaáno' ts'o'ok u k'uchlo'ob waye'.[c] **32** Leti'obe' kanan taman ku beetko'ob[d] yéetel yaan u yalak' ba'alche'ob.[e] Ts'o'ole' tu taaso'ob tuláakal u yalak' tamano'ob, u yalak' ba'alche'ob bey xan tuláakal le ba'axo'ob yaanti'obo'›.[f] **33** Le kéen t'a'anke'ex tumen Faraón yéetel le kéen u ya'alte'ex: ‹¿Ba'ax meyajil ka beetke'ex?›, **34** te'exe' bey ken a núukile'exa': ‹In yuum, desde t-paalile' k-meyaje' k-kanáantik ba'alche'ob je'ex tu beetil k-úuchben láak'tsilo'obe'›.[g] Beyo' yaan a p'áatle'ex tu lu'umil Gosén,[h] tumen le egipcio'obo' u p'ekmo'ob le máaxo'ob ku kanan tamano'obo'».[i]

47 José túune' bine' ka tu ya'alaj ti' Faraón[j] lela': «In papá yéetel in suku'uno'obe' viajarnajo'ob desde tu lu'umil Canaán, yéetel beoraa' ts'o'ok u k'uchlo'ob tu lu'umil Gosén.[k] Tu taaso'ob xan u yalak' tamano'ob, u maasil u yalak' ba'alche'ob yéetel tuláakal le ba'axo'ob yaanti'obo'». **2** José túune' tu bisaj cinco u túulal u suku'uno'obe' ka tu presentarto'ob ti' Faraón.[a]

3 Faraón túune' tu ya'alaj ti' u suku'uno'ob José: «¿Ba'ax meyajil ka beetke'ex?». Leti'obe' tu núuko'ob ti' Faraón: «In yuum, to'one' kanan taman k-beetik, je'ex tu beetil k-úuchben láak'tsilo'obe'».[b] **4** Ts'o'ole' tu ya'alo'ob xan ti' Faraón: «To'one' k-k'áat p'áatal kajtal junp'éel tiempo te' lu'uma',[c] tumen tu lu'umil Canaáne' mina'an ba'al u jaant k-alak' tamano'ob,[d] ts'o'ole' jach táaj yaj le wi'ijil ku mu'yajta'al te'elo'. Beet uts a cha'ik k-p'áatal kajtal tu lu'umil Gosén».[e] **5** Faraón túune' tu ya'alaj ti' José: «A papá yéetel a suku'uno'obe' ts'o'ok u taalo'ob way ta wiknale'. **6** Tuláakal u lu'umil Egiptoe' ta k'ab yaan. Le o'olale' ts'áa ti' a papá yéetel ti' a suku'uno'ob u lu'umil Gosén, le parte maas ma'alob yaan tu lu'umil Egipto utia'al ka kajlako'obi'.[f] Ts'o'ole' wa yaan máaxo'ob ichilo'ob ka wilik je'el u páajtal u kanáantko'ob ma'alob in walak' ba'alche'obe', ts'áa'ob utia'al ka u beeto'ob le meyaja'».

7 Ka ts'o'oke' Josée' tu bisaj u papá tu táan Faraón utia'al ka u presentarti', Jacob túune' tu bendecirtaj Faraón. **8** Faraóne' tu k'áataj ti' Jacob: «¿Jayp'éel años

CAP 46
a Gé 45:10 Gé 47:1
b Gé 41:39, 40
c Gé 45:19 Hch 7:13
d Gé 31:17, 18 Gé 47:3
e Gé 31:38
f Gé 46:6
g Gé 30:35, 36
h Gé 45:17, 18 Gé 47:27
i Gé 43:32

CAP 47
j Gé 46:31
k Gé 45:10 Éx 8:22

Columna 2
a Hch 7:13
b Gé 12:16 Gé 26:12, 14 Gé 31:17, 18 Gé 46:33, 34
c Gé 15:13 Dt 26:5 Sl 105:23 Hch 7:6
d Hch 7:11
e Gé 45:10
f Gé 45:17, 18

yaantech?». **9** Jacob túune' tu núukajti': «Yaanten 130 años, yéetel durante le buka'aj tiempoa', jejeláas tu'uxo'ob ts'o'ok in máan kajtal.* Ma' ya'ab años kuxlaken[a] je'ex kuxlajik in úuchben láak'tsilo'ob máano'ob kajtal jejeláas tu'uxo'obo',#[b] chéen ba'ale' jach ts'o'ok in sen mu'yaj». **10** Ka ts'o'oke' Jacobe' tu bendecirtaj Faraóne' ka luk' tu táan.

11 José túune' tu ts'áaj ti' u papá yéetel ti' u suku'uno'ob u lu'umil Ramesés,*[c] le parte maas ma'alob ti' u lu'umil Egiptoo'. Tu ts'áajti'ob utia'al ka kajlako'obi', jach je'ex tu ya'alil Faraóno'. **12** Ts'o'ole' Josée' seguernaj u ts'áaik ba'al u jaant u papá, u suku'uno'ob bey xan tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotoch u papáo', según jaytúul u paalalo'ob.

13 Te' tiempo je'elo' jach táan ka'ach u mu'yajta'al wi'ijil, tumen p'áat mina'an ba'al jaantbil tuláakal tu'ux. Le máaxo'ob kaja'ano'ob tu lu'umil Egipto bey xan le kaja'ano'ob tu lu'umil Canaáno' táan ka'ach u kíimlo'ob yéetel wi'ij.[d] **14** José túune' tu konaj ba'al jaantbil ti' u kajnáalilo'ob Egipto yéetel ti' u kajnáalilo'ob Canaán. Le taak'in túun ku juntartik ikil u konik ba'al u jaanto'obo'[e] ku ts'áaik ka'ach tu tesorería Faraón. **15** Ka máan k'iine' xu'up u taak'in le máaxo'ob kaja'ano'ob Egipto yéetel le máaxo'ob kaja'ano'ob Canaáno'. Tuláakal le egipcio'ob túuno' jo'op' u taalo'ob tu yiknal José táan u ya'aliko'ob: «¡Ts'áato'on ba'al utia'al k-jaante, tumen ts'o'ok u xu'upul k-taak'in! ¿Chéen wa yaan a wa'atal a wil bix k-kíimil yéetel wi'ij?». **16** José túune' tu ya'alajti'ob: «Wa ts'o'ok u xu'upulte'ex taak'ine' taase'ex a walak' ba'alche'exe' ka in k'exte'ex yéetel ba'al utia'al a jaante'ex». **17** Le máako'ob túuno' jo'op' u taasko'ob u ya'alak' ba'alche'ob ti' Josée' ka túun jo'op' u k'e'exelti'ob yéetel janal. Tu taaso'ob u ya'alak' tsíimino'ob, u ya'alak' tamano'ob, u ya'alak' wakaxo'ob yéetel u ya'alak' burro'ob. Tuláakal le año je'elo' Josée' seguernaj u k'exik u ya'alak' ba'alche' le máako'ob yéetel ba'al u jaanto'obo'.

18 Le ka ts'o'ok le año je'elo', suunajo'ob te' tuláak' añoo' ka tu ya'alo'ob: «In yuum, k-k'áat ka a wojéelte' tuláakal k-taak'in yéetel tuláakal k-alak' ba'alche'obe' ts'o'ok k-ts'áaiktech. Mix ba'al p'aatalto'on, chéen k-wíinklil yéetel k-lu'umo'ob. **19** ¿Ba'axten bíin kíimko'on ta táan? ¿Ba'axten bíin a cha'a u k'astal k-lu'umo'ob? Mano'oni', yéetel man xan k-lu'umo'ob utia'al ka a ts'áa ba'al utia'al k-jaante, beyo' to'one' yaan k-p'áatal bey u esclavo'ob Faraón, yéetel k-lu'u-

CAP 47

a Job 14:1, 2

b Gé 25:7 Gé 35:28

c Gé 45:10 Éx 1:8, 11 Éx 12:37 Nú 33:3

d Gé 41:30, 31

e Gé 41:56 Gé 44:25

47:9 * Wa «ts'o'ok in kajtal bey j-táanxel lu'umile'». # Wa «bey j-táanxel lu'umilo'obo'». **47:11** * Ma' xaane' lela' uláak' u k'aaba' Gosén wa junp'éel lugar yaan tu lu'umil Gosén.

mo'obe' yaan u p'áatal ti' leti'. Ts'áato'on semilla utia'al k-pak'e, beyo' ma' ken k-kíimil yéetel ma' kun k'astal k-lu'umo'ob». **20** José túune' tu manaj tuláakal u lu'um le egipcio'ob utia'al ka p'áatak ti' Faraóno', tumen tuláakal egipcioe' tu konaj u lu'um. Leti'obe' tu kono'ob tumen jach táaj yaj le wi'ijil ku mu'yajta'al ka'acho', bey úuchik túun u tia'alintik Faraón tuláakal le lu'umo'.

21 José túune' tu ya'alaj ti' tuláakal le egipcio'ob kaja'ano'ob te' mejen kaajo'obo' ka xi'iko'ob te' nojoch kaajo'obo'.[a] **22** Chéen u lu'um le sacerdote'ob ma' tu mano',[b] tumen leti'obe' Faraón ts'áaik ba'al u jaanto'ob. Le o'olal le sacerdote'obo' ma' tu konaj u lu'umo'obi'. **23** José túune' tu ya'alaj ti' le kaajo': «Ilawile'ex, bejla'e' tene' ts'o'ok in manike'ex, yéetel ts'o'ok in manik xan a lu'ume'ex utia'al ka p'áatak ti' Faraón. Beoraa' yaan in ts'áaikte'ex semilla utia'al a meyajtike'ex le lu'umo'. **24** Le kéen u ts'áa u yiche' yaan a ts'áaike'ex u 20 por cientoil ti' Faraón,[c] yéetel le 80 por ciento kun p'áatlo' yaan u p'áatal ti' te'ex utia'al a semilla'ex, utia'al a jaante'ex yéetel a paalale'ex bey xan utia'al u jaant le máaxo'ob yano'ob ta wotoche'exo'». **25** Leti'ob túune' tu ya'alo'ob: «In yuum, ts'o'ok a salvartik k-kuxtal,[d] wa a k'áate' je'el k-p'áatal bey u esclavo'on Faraóne'».[e] **26** José túune' tu ts'áaj junp'éel ley tu'ux ku ya'alike' yaan u ts'a'abal ti' Faraón u 20 por cientoil ti' tuláakal le ba'ax ku cosecharta'al tu lu'umil Egiptoo', le leya' tak bejla'a yane'. Chéen le lu'um utia'al le sacerdote'ob ma' k'uch u tia'alint Faraóno'.[a]

27 Israel túun yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho' seguernaj u kajtalo'ob te' lugar ku k'aaba'tik Gosén,[b] tu lu'umil Egiptoo'. Te'elo' ti' sen ya'abchajo'obi'.[c] **28** Jacobe' kuxlaj 17 años tu lu'umil Egipto, tuláakal túun u k'iinilo'ob u kuxtal Jacobe' tu chukaj 147 años.[d]

29 Junp'éel u k'iinile' Jacobe' tu yu'ubaj bey ta'aytak u k'uchul u k'iinil u kíimile',[e] le o'olal tu t'anaj José u hijoe', ka tu ya'alajti': «Wa tu jaajil a k'áat a we'esten a wutsile' beet uts a ts'áaik a k'ab yáanal u muuk' in wook, beyo' yaan a we'esikten jach tu jaajil a yaabiltmen yéetel yaan a beetik le ba'ax ken in wa'altecha': beet uts ma' a mukiken way tu lu'umil Egiptoe'.[f] **30** Le kéen kíimkene' ma' a p'atken way tu lu'umil Egiptoe', ba'axe' bis a muken te' tu'ux muka'an in úuchben láak'tsilo'obo'».[g] José túune' tu núukajti': «Yaan in beetik jach je'ex ts'o'ok a wa'alikteno'». **31** Jacob túune' tu ya'alajti': «Jurarte». José túune' tu jurartajti'.[h] Le ka ts'o'ok lelo' Israele' chinlaj tu cama.[i]

48 Ma' sen úuch ti' lelo' ti' Josée' a'ala'ab lela': «A papáe' jach ts'o'ok u k'oja'antal». Le ka tu yu'ube' tu ch'a'aj

CAP 47

a Gé 41:48, 49

b Gé 41:45

c Gé 41:34

d Gé 45:5
Hch 7:11

e Gé 47:19

Columna 2

a Gé 47:22

b Gé 47:4

c Éx 1:7
Dt 10:22
Sl 105:24
Hch 7:17

d Gé 47:9

e Gé 49:33

f Gé 46:4
Gé 50:13
Hch 7:15, 16

g Gé 25:9, 10
Gé 49:29, 30

h Gé 50:5

i Heb 11:21

Manasés yéetel Efraín,[a] u ka'atúul hijo'obe', ka bin u yil u papá. **2** Ti' Jacob túune' a'ala'ab lela': «Ts'o'ok u taal u yilech a hijo José». Le ka tu yu'ubaj Israele', kex istikyaje', líik'e' ka kulaj tu cama. **3** Jacob túune' tu ya'alaj ti' José:

«Le Dios jach táaj yaan u podero' chíikpajten te' lugar ku k'aaba'tik Luz, te' tu lu'umil Canaáno', ka tu bendecirten.[b] **4** Ka ts'o'oke' tu ya'alajten: ‹Yaan in beetik u ya'abtal a paalal yéetel yaan in beetik u jóok'ol ya'ab múuch' kaajo'ob ti' teech.[c] Ts'o'ole' le lu'uma' yaan in ts'áaik ti' a paalal kun antalo', yéetel yaan u tia'alintiko'ob utia'al mantats'›.[d] **5** Le a ka'atúul hijo'ob síijo'ob way tu lu'umil Egipto antes ti' in k'uchle' in tia'alo'ob.[e] Beoraa' Efraín yéetel Manasése' in hijo'ob je'ex Rubén yéetel Simeón in hijo'obe'.[f] **6** Chéen ba'ale' le uláak' a paalal kun antalo' a tia'alo'ob, u herencia'obe'[g] yaan u jóok'ol ti' le kun ts'aabil ti' Efraín yéetel Manasés, u ka'atúul suku'uno'obo'. **7** K'aja'antene' le ka luk'en tu lu'umil Padáne' jo'op' in bíin tak tu lu'umil Canaán. Le tia'anen tu lu'umil Canaáno' kíim[h] Raquel a maama. Lela' úuch le chan náach yanilen ti' u kaajil Efrato'.[i] Le o'olale' tin mukaj tu bejil Efrat wa Belén».[j]

8 Israel túune' le ka tu yilaj u hijo'ob Josée', tu k'áataj: «¿Máax lelo'oba'?». **9** José túune' tu ya'alaj ti' u papá: «Leti'e in hijo'ob ts'o'ok u ts'áaikten Dios way tu lu'umil Egiptoa'».[a] Israele' tu ya'alajti': «Beet uts a nats'ko'ob tin wiknal utia'al ka in bendecirto'ob».[b] **10** Israel ka'ache' ts'o'ok u chan ch'íijil, le o'olale' ts'o'ok u p'áatal ma' sáasil u paakati'. Le beetik Josée' tu nats'aj u hijo'ob tu yiknal u papá. Israel túune' tu méek'o'obe' ka tu ts'u'uts'o'ob. **11** Ka ts'o'oke' Israele' tu ya'alaj ti' José: «Mix juntéen tin tuklaj wa yaan in ka'a ilkech,[c] chéen ba'ale' ile, Diose' ts'o'ok tak u cha'ik in wilik a paalal». **12** U paalal Josée' tia'ano'ob ka'ach naats' ti' u píix Israele'. José túune' tu lu'so'obi', ka ts'o'oke' leti'e' xolaje' ka chinlaj tu táan u papá.

13 José túune' yéetel u x-no'oj k'abe' tu machaj Efraíne'[d] ka tu ts'áaj tu x-ts'íik u papá. Ka ts'o'oke' yéetel u x-ts'íik k'abe' tu machaj Manasése'[e] ka tu ts'áaj tu x-no'oj k'ab u papá. **14** Chéen ba'ale' Israele' tu ts'áaj u x-no'oj k'ab tu yóok'ol u pool Efraín, kex leti' u maas chichnil, ka ts'o'oke' tu ts'áaj u x-ts'íik k'ab tu yóok'ol u pool Manasés. Israele' u yóolili' úuchik u ts'áaik u k'ab beyo', kex tumen Manasése' leti' le yáax hijoo'.[f] **15** Leti' túune' tu bendecirtaj José yéetel le t'aano'oba':[g]

«Le u jaajil Dios adorarta'ab tumen Isaak in papá, yéetel tumen Abrahán in abueloe',[h]

CAP 48

a Gé 41:50 Jos 14:4

b Gé 28:13, 19 Os 12:4

c Gé 35:10, 11

d Gé 28:13, 14

e Jos 14:4 1Cr 5:1

f Gé 35:23

g Jos 13:29 Jos 16:5

h Gé 35:19

i Miq 5:2

j 1Sa 17:12 Mt 2:6

Columna 2

a Gé 41:50

b Heb 11:21

c Gé 37:34, 35 Gé 42:36 Gé 46:30

d Gé 41:52

e Gé 41:51

f Gé 41:51 Gé 46:20

g 1Cr 5:2

h Gé 17:1 Gé 24:40

le u jaajil Dios kanáanten
tuláakal u k'iinilo'ob in
kuxtal tak bejla'e',[a]
16 yéetel le máax tu túuxtaj
u ángel utia'al u yáant-
ken ti' je'el ba'alak pro-
blemaile',[b] leti' xan ka
u bendecirt le paala-
lo'oba'.[c]
Yéetel tu yo'olal le paa-
lalo'oba' le máako'obo'
ka u k'a'ajso'ob in k'aa-
ba', u k'aaba' in abuelo
Abrahán yéetel u k'aa-
ba' in papá Isaak.
Yanchajak u paalalo'ob
hasta u sen ya'abta-
lo'ob yóok'ol le
lu'umo'».[d]

17 Le ka tu yilaj José ma'
tu lu'sik u x-no'oj k'ab u papá
tu pool Efraíne', ma' utschaj
tu t'aani', le o'olal tu machaj
u k'ab u papáe' ka tu yóotaj
u lu's yóok'ol u pool Efraín
utia'al ka u ts'áa yóok'ol u
pool Manasés. **18** José túu-
ne' tu ya'alaj ti' u papá: «Ma'
papá, ma' beyi'. Lela' leti'e in
yáax hijoa',[e] ts'áa a x-no'oj k'ab
tu yóok'ol u pool». **19** Chéen
ba'ale' u papáe' ma' tu yóotaj
u beet beyo', ba'axe' tu ya'a-
lajti': «Hijo, in wojel, lelo' in
wojel. Leti' xane' yaan u k'u-
chul u beetuba junp'éel no-
joch kaaj, le kaaja' jach yaan
u k'aj óolta'al xan. Chéen ba'a-
le' le íits'intsilo' yaan u k'u-
chul u beetuba junp'éel kaaj
maas nojoch[f] yéetel yaan u
sen ya'abtal u paalal, je'el tak
u formarko'ob ya'ab nacióno'o-
be'».[g] **20** Te' k'iin je'elo' Israe-
le' seguernaj u bendecirko'ob[h]
táan u ya'alik:

CAP 48

a Gé 28:13
Sl 23:1

b Gé 28:15
Gé 31:11
Sl 34:7

c Gé 32:26

d Éx 1:7
Nú 26:34, 37

e Gé 41:51

f Nú 2:18-21

g Nú 1:32, 33

h Heb 11:21

Columna 2

a Gé 50:24

b Gé 15:14
Gé 26:3
Dt 31:8

CAP 49

c Dt 33:6

d Gé 29:32
Éx 6:14
1Cr 5:1

e Gé 35:22

«Je'el máaxak ti' Israel
ka u ya'al junp'éel ben-
dicióne' yaan u meyajti'
a k'aaba' yéetel yaan u
ya'alik:
‹Ka u bendecirtech Dios
je'ex tu bendecirtil
Efraín yéetel Manasé-
se'›».

Israel túune' seguernaj u
maas bendecirtik Efraín ke
Manasés.

21 Ka ts'o'oke' Israele' tu
ya'alaj ti' José: «Ilawile, ta'ay-
tak in kíimil,[a] chéen ba'ale'
Diose' ma' ken u p'ate'ex ta
juunale'ex, yéetel yaan u bee-
tik a suute'ex tu lu'um a úuch-
ben láak'tsile'exo'.[b] **22** Tene'
kin ts'áaiktech uláak' junxóot'
lu'um, junxóot' maas ke ti' a
suku'uno'obo'. Lela' leti'e tin
ch'a'aj ti' le amorreo'ob yée-
tel in espada bey xan yéetel
in arco le ka ba'atelnajen tu
yéetelo'obo'».

49 Jacob túune' tu t'anaj
u hijo'obe' ka tu ya'a-
lajti'ob: «Nats'aba'ex utia'al
ka in wa'alte'ex ba'ax ku taal
u k'iin u yúuchul. **2** U hi-
jo'ex Jacob, much'aba'ex u-
tia'al ka a wu'uye'ex ba'ax
ken u ya'alte'ex Israel a pa-
pá'ex.

3 Rubén,[c] teech le in yáax
hijo[d] yanchajten te' k'iino'ob
jach yaan in muuk'o', teche'
jach ka respetarta'al yée-
tel jach nojoch a páajtalil.
4 Pero desde bejla'e' ma' kan
maastal ti' a suku'uno'ob tu-
men beyech je'ex le ja' ku
wo'oltikuba ma' tu páajtal
u controlarta'alo', chilajech
yéetel u yatan a papá.[e] Jach

beyo' teche' chilajech yéetel u yatan a papá. ¡Leti'e ba'ax ta beeto'!

5 Simeón yéetel Levíe' suku'untsilo'ob.[a] U espada'obe' ku meyajti'ob chéen utia'al u beetko'ob loob.[b] **6** Israel, ma' a biskaba tu yéetelo'ob mix a wantal te' tu'ux ku much'kuba'obo'. Tumen yo'olal u p'uja'anilo'obe' tu kíimso'ob ya'abkach máako'ob,[c] ts'o'ole' chéen tumen uts tu t'aano'obe' tu xot'o'ob u xiich'el u yook wakaxo'ob. **7** Maldecirta'ak le bix u k'uuxilo'obo', tumen jach táaj k'aas. Maldecirta'ak le bix u p'u'ujulo'obo' tumen ma' tu ch'a'iko'ob óotsilil.[d] Yaan in k'i'itbesko'ob ti' tuláakal u lu'umil Jacob wa Israel.[e]

8 Chéen ba'ale', teche' Judá,[f] yaan a bendecirta'al tumen a suku'uno'ob.[g] Teche' yaan a ganartik a enemigo'ob,[h] yéetel a láak'tsilo'obe' yaan u chintalo'ob ta táan.[i] **9** Judá, teche' beyech je'ex u mejnil leóne'.[j] Tumen juntúul leóne' le kéen ts'o'okok u janale' ku líik'le' ku bin, ts'o'ole' ku chital yéetel ku sats'kuba, ¿máax túun je'el u atrever u líi'se'? **10** U xóolte' le reyo'[k] ma' kun luk'ul ti' Judá, u xóolte' le máax ku nu'uktajo' mantats' kun antal tu yook, hasta u taal Siló e'.*[l] Tuláakal túun le kaajo'obo' yaan u yu'ubiko'ob u t'aan.[m] **11** Leti'e' yaan u k'axik u yalak' burro ti' junp'éel mata uva, yéetel u táankelem burroe' yaan u k'axik ti' junp'éel mata uva ku ts'áaik ma'alob ich. Leti' xane' yaan u p'o'ik u nook' yéetel vino bey xan yéetel u jugo uva. **12** U yicho'obe' chaktak bey je'ex le vinoo', yéetel u kojo'obe' saktak bey je'ex le lecheo'.

13 Zabulóne'[a] yaan u kajtal te' jáal k'áa'náabo', ti' kun p'áatal te' jáal ja' tu'ux ku anclarta'al le barco'obo',[b] yéetel u k'aaxe' yaan u k'uchul tak Sidón.[c]

14 Isacare'[d] bey je'ex juntúul burro jach yaan u muuk' ku páajtal u chital kex k'axa'an u kuuch tu ka'atséel u pu'uche'.* **15** Leti'e' yaan u ts'áaik cuentae' le lugar tu'ux kun p'áatal je'elelo' jach ma'alob, yéetel jach jats'uts u lu'umil. Le o'olal yaan u yóotik u yéems u hombro utia'al u kuchik ba'alo'ob aaltak yéetel yaan u yóotik sen meyaj je'ex juntúul esclavoe'.

16 Dan,[e] juntúul ti' u tribu'ob Israele',[f] yaan u juzgartik tuláakal le kaajo'. **17** Dane' bey je'ex juntúul kaan yaan te' jáal bejo', bey je'ex juntúul kaan jach venenoso yaan tu jáal le bejo', leti'e' ku chi'ik u yook le tsíimin utia'al ka jawk'ajak le máax nat'milo'.[g] **18** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, tene' yaan in páa'tik u k'uchul u k'iinil a salvarken.

19 U lu'umil Gade'[h] yaan u atacarta'al tumen junmúuch' maleante'ob, chéen ba'ale' le-

CAP 49

a Gé 29:33, 34 Gé 35:23
b Gé 34:25
c Gé 34:7
d Gé 34:25
e Jos 19:1 Jos 21:41
f Gé 29:35 Dt 33:7
g Gé 43:8, 9 Gé 46:28 1Cr 5:2
h Jue 1:2
i Nú 10:14 2Sa 5:3
j Ap 5:5
k Nú 24:17 2Sa 2:4 2Sa 7:16, 17
l Isa 9:6 Eze 21:27 Lu 1:32 Heb 7:14
m Sl 2:8 Isa 11:10 Mt 2:6

Columna 2

a Dt 33:18, 19
b Mt 4:13
c Jos 19:10
d Dt 33:18 1Cr 7:5
e Dt 33:22
f Jue 13:2, 24 Jue 15:20
g Jue 14:19 Jue 15:15
h Dt 33:20

49:10 * U k'áat u ya'al «U tia'al Leti'; Ti' Leti' ku Pertenecer».

49:14 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «paach».

ti'e' yaan u jóo'sko'ob yéetel yaan u ch'a'pachtiko'ob.[a]

20 Asere'[b] yaan u yantal ya'ab ba'al utia'al u jaante. Tu lu'ume' yaan u yantal u clasesil ba'al utia'al jaantbil, bey je'ex le ku bisa'al ti' juntúul reyo'.[c]

21 Neftalíe'[d] jach jats'uts bix u t'aan,[e] ts'o'ole' bey je'ex juntúul x-ch'upul kéej jach chich u yáalkabe'.

22 Josée'[f] bey je'ex u k'u'uk' junkúul che' ku sen ts'áaik u yiche'. Leti'e' bey je'ex junkúul che' tia'an naats' ti' ja'e', yéetel u gajosile' ku na'akal yóo' pak'. **23** Chéen ba'ale' le arquero'obo' ma' xu'ul u náaksiko'ob u yóoli', ba'axe' káaj u ch'iniko'ob yéetel u flecha'ob, yéetel ma' xu'ul u p'ektiko'obi'.[g] **24** Pero leti'e' u machmaj tubeel u arco[h] utia'al u ch'inik u flecha'ob, tumen u k'abo'obe' jach yaan u muuk'.[i] Lela' úuch yo'olal le máax áant Jacobo', le máax nojoch u podero', leti'e' u j-kanan taman yéetel u tuunichil Israel. **25** Josée' túuxta'ab tumen u Dios u papá yéetel leti' kun áantik. Leti'e' tia'an yéetel le Dios jach táaj yaan u podero'. Diose' yaan u bendecirkech yéetel le ba'alo'ob ku taalo'ob te' ka'ano', yaan u bendecirkech yéetel le ba'alo'ob yaan te' lu'umo',[j] yéetel yaan u bendecirkech utia'al ka ya'abchajak a paalal bey xan utia'al ka ya'abchajak a walak' ba'alche'ob. **26** Le ba'alo'ob ma'alobtak ku ts'áaiktech a papáo' maas ma'alobtak ti' le ma'alob ba'alo'ob ku ts'áaik le montaña'ob mix bik'in kun xu'ululo'obo', yéetel maas ma'alobtak xan ti' le ma'alob ba'alo'ob ku ts'áaik le pu'uko'ob* mix bik'in kun péeko'obo'.[a] Le ba'alo'oba' mantats' ti' kun antal yóok'ol u pool José, le máax yéeya'an ichil u suku'uno'obo'.[b]

27 Benjamíne'[c] yaan u xe'exet'ik le bak' bey je'ex juntúul loboe'.[d] De tempranoe' yaan u jaantik u bak'el le ba'alche' tu kíimso', yéetel de tardee' yaan u t'oxik le ba'ax ken u tok ti' u enemigo'obo'».[e]

28 Tuláakal le je'elo'oba' leti'e u 12 tribu'ob Israelo', yéetel leti'e ba'ax a'ala'abti'ob tumen u papá'ob le táan u bendecirta'alo'obo'. Israele' tu bendecirtaj cada juntúul je'el bix ku merecerke'.[f]

29 Le ka ts'o'oke' Israele' tu ya'alaj ti' u hijo'ob: «Kin wu'uyik jach ta'aytak in kíimil.[g] Le kéen kíimkene' mukene'ex te' tu'ux muka'an in papá'obo', te' sajkab yaan tu k'aax Efrón le ititao',[h] **30** le sajkab yaan tu k'áaxil Makpelá naats' ti' Mamréo', lela' tia'an te' tu lu'umil Canaáno'. Le k'áaxa' leti'e tu manaj Abrahán ti' Efrón le itita utia'al u mukik u láak'tsilo'ob kun kíimlo'obo'. **31** Te'elo' ti' mu'uk Abrahán yéetel Sara,[i] u yatani'. Ti' mu'uk xan Isaak[j] yéetel Rebeca, u yatani', yéetel ti' xan tin

49:26 * Wa «cerro'ob».

CAP 49

a Jos 13:8
b Dt 33:24
c 1Re 4:7, 16
d Dt 33:23
e Mt 4:13, 15
f Dt 33:13-17
g Gé 37:5, 8 Gé 40:15
h Gé 50:20
i Jos 1:1, 6 Jue 11:32
j Dt 33:13

Columna 2

a Jos 17:14
b Dt 33:16
c Dt 33:12
d Jue 20:15, 16 1Sa 9:16
e Est 2:5 Est 8:7
f Heb 11:21
g Gé 35:29 Gé 49:33
h Gé 23:17, 18
i Gé 23:2, 19 Gé 25:9, 10
j Gé 35:29

mukaj Leai'. **32** Le k'áax yéetel u sajkabilo' ma'ano'ob ti' u hijo'ob Et».[a]

33 Jacobe' bey ts'o'okik u ya'alik ti' u hijo'ob ba'ax ken u beeto'obo'. Le ka ts'o'oke' tu na'aksaj u yook tu cama, tu ch'a'aj u ts'ook u yiik'e' ka kíimi.[b]

50 José túune' le ka tu yilaj ts'o'ok u kíimil u papáe'[c] tu méek'e' ka jo'op' u yok'ol, ts'o'ole' tu ts'u'uts'aj. **2** Ka ts'o'oke' Josée' tu ya'alaj ti' le doctoro'ob ku meyajo'ob tu yiknalo' ka u embalsamarto'ob u papá.[d] Leti'ob túune' tu embalsamarto'ob Israel. **3** Durante 40 díase' le doctoro'obo' tu embalsamarto'ob u wíinklil, tumen leti'e buka'aj tiempo ku bisik u beeta'alo'. Le egipcio'ob túuno' máan 70 días táan u yo'tiko'ob Jacob.

4 Le ka xu'ul u jach o'tiko'ob úuchik u kíimil Jacobe' Josée' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'ob tumen* Faraóno': «Wa ts'o'ok in lúubul utsil ta táane'exe' beete'ex uts a wa'alike'ex ti' Faraón lela': **5** ‹In papáe' tu ya'alajten: «Ilawile, ta'aytak in kíimil.[e] Le kéen kíimkene' unaj a mukiken te' lugar[f] in prepararmaj tu lu'umil Canaáno'».[g] Teen túune' tin jurartaj[h] bey ken in beetilo', le o'olale' cha'a in bin in muk in papá, le kéen ts'o'okke' kin suut›». **6** Faraón túune' tu ya'alaj ti' José: «Xeen, yéetel muk a papá je'el bix ta jurartaj ti'o'».[a]

7 José túune' bin u muk u papá. Tu yéetele' bin tuláakal u j-meyajo'ob Faraón, le máaxo'ob yano'ob te' palacio ts'a'an autoridad ti'obo',[b] bey xan u nuuktakil u lu'umil Egipto. **8** Bin xan tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotoch Joséo', bin u suku'uno'ob bey xan le máaxo'ob yano'ob tu yotoch u papáo'.[c] Chéen u mejen paalalo'ob, u yalak' tamano'ob yéetel u maasil u yalak' ba'alche'ob p'áato'ob tu lu'umil Gosén. **9** Tu yéetele' bin xan carro'ob,[d] bey xan máako'ob u nat'maj u tsiimino'ob. Jach ya'abchaj le máaxo'ob láak'into'. **10** Leti'ob túune' k'ucho'ob ti' junp'éel táax lu'um k'aj óola'an bey Atade',* lela' tia'an naats' ti' le Río Jordáno'. Te'elo' ti' sen ok'olnajo'ob tu yo'olal Jacobi', yéetel te' xano' Josée' p'áat siete días sen yaachaja'an u yóol yo'olal u papá. **11** Le tia'ano'ob túun te'elo' ila'abo'ob tumen u kajnáalilo'ob Canaán. Le cananeo'ob túuno' tu ya'alo'ob: «¡Jach yaayaj ba'al le ba'ax úuch ti' le egipcio'obo'!». Le o'olal le lugaro' ts'a'ab u k'aaba't Abel-mizraim,* lela' tia'an naats' ti' le Río Jordáno'.

12 U paalalo'ob túun Jacobe' tu beeto'ob jach je'ex a'ala'abikti'ob tumen u pa-

50:4 * Wa «le máaxo'ob yano'ob ichil u yotoch».

50:10 * Te' táax lu'uma' ti' ku jóo'sa'al ka'ach u neek' cebada wa trigoi'. **50:11** * U k'áat u ya'al «U Yaj Óolal le Egipcio'obo'».

CAP 49
a Gé 23:17, 18
b Hch 7:15
CAP 50
c Gé 46:4
d Gé 50:26
e Gé 48:21
f Gé 46:4 Gé 47:29
g Gé 23:17, 18 Gé 49:29, 30
h Gé 47:29-31
Columna 2
a Gé 47:31
b Sl 105:21, 22
c Gé 46:27
d Gé 41:43 Gé 46:29

pá'obo'.[a] **13** Tu biso'ob Jacob, u papá'ob, tak tu lu'umil Canaán ka tu muko'ob te' sajkab yaan tu k'áaxil Makpeláo', le yaan naats' ti' Mamréo'. Le k'áaxa' leti'e tu manaj Abrahán ti' Efrón le itita utia'al u mukik u láak'tsilo'obo'.[b] **14** Le ka ts'o'ok u mukik u papáe' Josée' suunaj Egipto junmúuch' yéetel u suku'uno'ob bey xan yéetel tuláakal le máaxo'ob bino'ob u láak'into'.

15 Le ka tu yilaj u suku'uno'ob José ts'o'ok u kíimil u papá'obe' tu ya'alo'ob: «Ma' xaane' Josée' u p'ekmo'on yo'olal le ba'ax k'aas t-beetajti'o' yéetel u k'áat u vengartuba».[c] **16** Le o'olal tu túuxto'ob a'albil ti' José: «Antes ti' u kíimil a papáe' tu ya'alaj lela': **17** ‹Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alike'ex ti' Joséa': «Kin sen k'áatiktech ka a perdonart le ba'ax tu beetajtech a suku'uno'obo' bey xan ikil tu sen beetilo'ob a mu'yaj»». To'one' k-adorartik le Dios tu adorartaj a papáo', beora túuna' beet uts a perdonartik tuláakal le ba'axo'ob t-beetajtecho'». Le ka tu yu'ubaj lela' Josée' káaj u yok'ol. **18** U suku'uno'ob túun Josée' taalo'ob tu yiknale' ka xolajo'ob tu táan, ka tu ya'alo'obti': «¡To'one' a esclavo'on, beet t-éetel je'el ba'alak a k'áate'!».[d] **19** Josée' tu ya'alajti'ob: «Ma' a sajaktale'ex, ¿tia'anen wa tu lugar Dios utia'al ka in juzgarte'exe'? **20** Te'exe' a tukultmaj a beetke'exten k'aas ka'achi,[a] chéen ba'ale' tu lugar lelo' Diose' tu beetaj u binten utsil utia'al ka páajchajak in salvartik ya'ab máako'ob, je'ex táan in beetik beoraa'.[b] **21** Le beetke' ma' a ch'a'ike'ex saajkil. Tene' yaan u seguer in ts'áaik ba'al a jaante'ex bey xan ti' a mejen paalale'ex».[c] Bey úuchik u líi'sik u yóolo'ob yéetel u tranquilizarko'obo'.

22 Ka ts'o'oke' José bey xan tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotoch u papáo' seguernaj u kajtalo'ob tu lu'umil Egipto. Tuláakal túun u k'iinilo'ob u kuxtal Josée' tu chukaj 110 años. **23** Josée' tu k'aj óoltaj u yáabilo'ob Efraín, u hijo.[d] Tu k'aj óoltaj xan u paalal Makir,[e] u hijo Manasés. Josée' tu yilo'ob jach bey u hijo'obe'.* **24** José túune' tu ya'alaj ti' u suku'uno'ob: «Jach ta'aytak in kíimil. Chéen ba'ale' Dios kun áantke'ex,[f] leti' ken u jóo'se'ex way tu lu'umil Egiptoe' yéetel yaan u biske'ex ti' le lu'um tu jurartaj u ts'áaik ti' Abrahán, Isaak yéetel Jacobo'».[g] **25** José túune' tu ya'alaj ti' u paalal Israel: «Diose' seguro yaan u yáantke'ex. Jurarte'ex ma' ken a p'ate'ex in baakelo'ob waye'».[h] **26** Josée' 110 años yaanti' ka kíim tu lu'umil Egipto. Ka ts'o'ok u embalsamarta'ale'[i] ts'a'ab tu caja.

50:23 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Leti'obe' síijo'ob yóok'ol u píix José». Lela' u k'áat u ya'ale' tu tratarto'ob bey u hijo'obe' yéetel jach tu ye'esaj u yutsil ti'ob.

CAP 50

a Gé 47:29

b Gé 23:17, 18
Gé 25:9, 10
Gé 35:27
Gé 49:29, 30

c Gé 37:18, 28
Gé 42:21
Sl 105:17

d Gé 37:7, 9

Columna 2

a Gé 37:18

b Gé 45:5
Sl 105:17

c Gé 47:12

d 1Cr 7:20

e Jos 17:1
1Cr 7:14

f Éx 4:31

g Gé 12:7
Gé 17:8
Gé 26:3
Gé 28:13

h Éx 13:19
Jos 24:32
Heb 11:22

i Gé 50:2

ÉXODO

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Ku ya'abtal le israelita'ob Egiptoo' (1-7)
Faraóne' ku beetik u mu'yaj le israelita'obo' (8-14)
Le partera'obo' ku salvarko'ob mejen xi'ipalal (15-22)

2 Ku síijil Moisés (1-4)
U hija Faraóne' ku máatik chan Moisés (5-10)
Moisése' ku bin Madián; ku ts'o'okol u beel (11-22)
Diose' ku yu'ubik u yáakam le israelita'obo' (23-25)

3 Moisés yéetel le che' ku tóoch'bal u k'áak'ilo' (1-12)
Jéeobae' ku tsolik ba'ax u k'áat u ya'al u k'aaba' (13-15)
Jéeobae' ku ya'alik ti' Moisés ba'ax ken u beete (16-22)

4 Óoxp'éel milagro'ob unaj u beetik Moisés (1-9)
Moisése' ku ya'alik istikyaj u t'aan (10-17)
Moisése' ku suut Egipto (18-26)
Moisése' ku yilkuba yéetel Aarón (27-31)

5 Ku bin Moisés yéetel Aarón tu táan Faraón (1-5)
Ku beeta'al u maas mu'yajo'ob (6-18)
Israele' ku culpartik Moisés yéetel Aarón (19-23)

6 Ku ka'a a'ala'alti'ob yaan u jáalk'abta'alo'ob (1-13)
U k'aaba' Jéeobae' ma' jach ojéela'an ka'achi' (2, 3)
U láak'tsilo'ob Moisés yéetel Aarón (14-27)
Moisése' ku ka'a bin tu táan Faraón (28-30)

7 Jéeobae' ku ts'áaik muuk' ti' Moisés (1-7)
Le che' u machmaj Aaróno' ku suut kaanil (8-13)
Castigo 1: le ja'o' ku suut k'i'ik'il (14-25)

8 Castigo 2: muucho'ob (1-15)
Castigo 3: k'oxolo'ob (16-19)
Castigo 4: áakacho'ob (20-32)
Ku kanáanta'al u lu'umil Gosén (22, 23)

9 Castigo 5: ku kíimil le ba'alche'obo' (1-7)
Castigo 6: nukuch llaga'ob (8-12)
Castigo 7: bat (13-35)
Faraóne' ku yilik buka'aj u poder Dios (16)
U k'aaba' Jéeobae' yaan u k'aj óolta'al (16)

10 Castigo 8: sáak'o'ob (1-20)
Castigo 9: ée'joch'e'enil (21-29)

11 Ku ya'ala'al yaan u yantal le castigo diezo' (1-10)
Le israelita'obo' tu k'áato'ob oro yéetel plata (2)

12 Ku yáax beeta'al le Pascuao' (1-28)
Unaj u wi'iwits'a'al k'i'ik' tu marcoil le joonajo' (7)
Castigo 10: ku kíimsa'al le yáax hijo'obo' (29-32)
Ku káajal u jóok'lo'ob (33-42)
Ku ts'o'okol le 430 añoso' (40, 41)
Máaxo'ob ku táakpajlo'ob te' Pascuao' (43-51)

13 Tuláakal yáax xiib ku síijile' u tia'al Jéeoba (1, 2)
U Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo' (3-10)
Le yáax xiib ku síijilo' unaj u k'u'ubul ti' Dios (11-16)
Ku bisa'al Israel tu tojil le Mar Rojoo' (17-20)
Le múuyal yéetel le nojoch k'áak'o' (21, 22)

14 Israele' ku k'uchul te' k'áa'náabo' (1-4)
Faraóne' ku ch'a'pachtik Israel (5-14)

Israele' ku k'áatmáansik le Mar Rojoo' (15-25)
Le egipcio'obo' ku búululo'ob (26-28)
Israele' ku ts'áaik u fe ti' Jéeoba (29-31)
15 K'aaynaj le israelita'ob le ka salvarta'abo'obo' (1-19)
Míriame' ku k'aay xan (20, 21)
Le ja' k'áajo' ku su'utul ch'ujuk ja' (22-27)
16 Le kaajo' ku quejarkuba yo'olal le janalo' (1-3)
Jéeobae' ku yu'ubik bix u quejarkuba'ob (4-12)
Ku ts'a'abalti'ob beech'o'ob bey xan maná (13-21)
Ma' kun k'áaxal maná tu k'iinil sábado (22-30)
Ku líi'sa'al maná bey k'a'ajsajile' (31-36)
17 Ku quejarkuba'ob tumen mina'an ja' (1-4)
Ku jóok'ol ja' ti' junp'éel nuxi' tuunich (5-7)
Ku taal ba'ate'el le amalekita'obo' (8-16)
18 Ku k'uchul Jetró yéetel Ziporá (1-12)
Ku ya'alik Jetró ti' Moisés ka u yéey máaxo'ob áantik (13-27)
19 Te' Montaña Sinaío' (1-25)
Yaan u beetkuba'ob reyo'ob yéetel sacerdote'ob (5, 6)
Ku listokíinkuba'ob utia'al u adorarko'ob Dios (14, 15)
20 Le Diez Mandamientoso' (1-17)
Ku sajaktal Israel yo'olal le ba'ax ku yúuchlo' (18-21)
Ku ya'ala'alti'ob bix unaj u adoraro'ob (22-26)
21 Ku ts'a'abalti'ob leyo'ob (1-36)
Yo'olal le esclavo'ob hebreo'obo' (2-11)
Yo'olal u beeta'al loob ti' wa máax (12-27)
Yo'olal le ba'alche'obo' (28-36)
22 Ku ts'a'abalti'ob leyo'ob (1-31)
Wa yaan máax ku yookol (1-4)
Wa ku k'askúunta'al le paak'alo'obo' (5, 6)
Wa ku majáanta'al wa ba'ax (7-15)
Wa ku tu'usul juntúul x-ch'úupal (16, 17)
U adorarta'al Dios; u beeta'al justicia (18-31)
23 Ku ts'a'abalti'ob leyo'ob (1-19)
Ma' unaj u tuus máaki'; u bisa'al junp'éel toj kuxtal (1-9)
Le sábado'obo' yéetel le fiesta'obo' (10-19)
Ku nu'ukta'alo'ob tumen juntúul ángel (20-26)
Le lu'um ken u ch'a'obo' yéetel u fronterailo'ob (27-33)
24 Le kaajo' ku ya'alik yaan u ts'o'okbesik le pactoo' (1-11)
Moisése' ku na'akal te' Montaña Sinaío' (12-18)
25 Ba'alo'ob unaj u juntarta'al utia'al le tabernáculoo' (1-9)
Le Cajao' (10-22)
Le mesao' (23-30)
Le candelabroo' (31-40)
26 Le tabernáculoo' (1-37)
Le tela'ob pixko' (1-14)
Le armazóno'ob yéetel u baseilo'obo' (15-30)
Le cortina'obo' (31-37)
27 Le altar utia'al u tóoka'al le ofrenda'obo' (1-8)
Le terrenoo' (9-19)
Aceite utia'al le candelabroo' (20, 21)
28 U nook' le sacerdote'obo' (1-5)
Le efodo' (6-14)
Le bolsa cuadradoo' (15-30)
Le Urim yéetel le Tumimo' (30)
Le nook' mina'an u k'abilo' (31-35)
Le nook' utia'al u pool le sacerdoteo'; placa de oro (36-39)
Uláak' nook' utia'al le sacerdote'obo' (40-43)
29 Ku káajal u meyaj le sacerdote'obo' (1-37)

Ofrenda'ob unaj u k'u'ubul sáamsamal (38-46)
30 U altaril le inciensoo' (1-10)
Le censoo' yéetel le bajux unaj u bo'ota'alo' (11-16)
Le nojoch paila de cobreo' (17-21)
Le aceite santoo' (22-33)
Le bix u beeta'al le incienso santoo' (34-38)
31 Diose' ku yéeyik le artesano'obo' (1-11)
Sábado: junp'éel señal entre Dios yéetel Israel (12-17)
Le ka'ap'éel jaajay tuunicho'obo' (18)
32 Ku adorarta'al le chan wakax de oroo' (1-35)
Moisése' ku yu'ubik junp'éel k'aay jela'an (17, 18)
Moisése' ku kachik le jaajay tuunicho'obo' (19)
Le levita'obo' tu ts'áajuba'ob tu favor Jéeoba (26-29)
33 Ku k'e'eylo'ob tumen Dios (1-6)
Ku ts'a'abal paach kaaj le u najil reunión' (7-11)
Moisése' ku ya'alik ti' Jéeoba u k'áat u yile (12-23)
34 Ku ka'a beeta'al le ka'ap'éel jaajay tuunicho'obo' (1-4)
Moisése' ku yilik u ki'ichkelmil Jéeoba (5-9)
Uláak' ba'alo'ob táaka'an ichil le pactoo' (10-28)
Ku juul u sáasilil u yich Moisés (29-35)
35 U leyil le Sábadoo' (1-3)
Ku si'ibil ba'alo'ob utia'al le tabernáculoo' (4-29)
Ku ts'a'abal poder ti' Bezalel yéetel Ooliab (30-35)
36 Ku taasa'al maas ti' le k'a'abéeto' (1-7)
Ku beeta'al le tabernáculoo' (8-38)
37 Ku beeta'al le Cajao' (1-9)
Le mesao' (10-16)
Le candelabroo' (17-24)
U altaril le inciensoo' (25-29)
38 Le altar utia'al le ofrenda'obo' (1-7)
Le nojoch paila de cobreo' (8)
U terrenoil le tabernáculoo' (9-20)
Le ba'axo'ob meyajnaj utia'al le tabernáculoo' (21-31)
39 Ku beeta'al u nook' le sacerdote'obo' (1)
Le efodo' (2-7)
Le bolsa cuadradoo' (8-21)
Le nook' mina'an u k'abilo' (22-26)
Uláak' nook' utia'al le sacerdote'obo' (27-29)
Le chan placa de oroo' (30, 31)
Moisése' tu yilaj bix le meyaj beeta'abo' (32-43)
40 Ku armarta'al le tabernáculoo' (1-33)
U poder Jéeobae' ku sáasilkuntik le tabernáculoo' (34-38)

1 Le u hijo'ob Jacob wa Israel ooko'ob tu lu'umil Egipto yéetel u familia'obe', leti'e je'elo'oba':[a] **2** Rubén, Simeón, Leví yéetel Judá;[b] **3** Isacar, Zabulón yéetel Benjamín; **4** Dan, Neftalí, Gad yéetel Aser.[c] **5** Tuláakal le máaxo'ob taalo'ob ti' Jacobo'* 70 u túulalo'ob, chéen ba'ale' Josée' tia'anili' Egiptoe'.[a] **6** Le ka máan k'iine' kíim José,[b] kíim u suku'uno'ob, yéetel kíim xan tuláakal le generación je'elo'.

CAP 1
a Gé 46:8
b 1Cr 2:3, 4
c Gé 46:17

Columna 2
a Gé 46:26 Dt 10:22 Hch 7:14
b Gé 50:26

1:5 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máaxo'ob jóok'o'ob ti' u muuk' u yook Jacobo'».

7 Le israelita'obo'* sen anchaj u paalalo'obe' ka ya'abchajo'ob. Leti'obe' seguernaj u sen ya'abtalo'ob tu séeba'anil yéetel sen anchaj u páajtalilo'ob, le o'olal chu'up le lu'um tu yéetelo'obo'.[a]

8 Le ka máan k'iine' yanchaj juntúul túumben rey tu lu'umil Egipto. Le reya' ma' u k'aj óol ka'ach Joséi'. **9** Leti' túune' tu ya'alaj ti' u kaajal: «¡Ilawile'ex!, le israelita'obo' maas ya'abo'ob yéetel maas yaan u páajtalilo'ob ke to'on.[b] **10** Ko'one'ex beetik wa ba'ax utia'al ma' u seguer u ya'abtalo'ob. Tumen wa ku seguer u ya'abtalo'obe', ma' xaane' le kéen káajak junp'éel guerrae' je'el u nupkuba'ob yéetel k-enemigo'ob utia'al ka ba'atelnako'ob t-contrae', yéetel je'el u p'atko'ob le lu'uma'».

11 Le egipcio'ob túuno' tu ts'áajo'ob capatazo'ob utia'al ka u beeto'ob u mu'yaj* le israelita'ob ikil u obligarko'ob sen meyajo'.[c] Le israelita'ob túuno' tu construirto'ob le kaajo'ob ku k'aaba'tiko'ob Pitom yéetel Raamsés[d] utia'al u almacenarta'al le ba'alo'ob utia'al Faraóno'.[#] **12** Pero kex ku sen beeta'al u meyajo'obe' seguernaj u sen ya'abtalo'ob, hasta jo'op' u ch'a'iko'ob u maasil lu'um. Le o'olal le egipcio'obo' jach sajakchajo'ob ti' le israelita'obo'.[e] **13** Le egipcio'ob túuno' tu esclavizarto'ob le israelita'obo' ka tu obligarto'ob sen meyaj.[a] **14** Leti'obe' jach tu beeto'ob u mu'yaj le israelita'ob úuchik u obligarko'ob u xa'ak'to'ob k'at, u beeto'ob ladrillos* bey xan úuchik u obligarko'ob u beeto'ob jejeláas meyajo'ob te' k'áaxo'. Le israelita'obo' jach maltratarta'abo'ob yéetel jach yaj bix úuchik u esclavizarta'alo'ob.[b]

15 Junp'éel u k'iinile' u reyil Egiptoe' tu t'anaj Sifrá yéetel Puaj, le partera'ob hebrea'obo', **16** ka tu ya'alajti'ob: «Le kéen a wáante'ex le hebrea'ob yano'ob te' silla tu'ux ku síijil[c] u chaambalo'obo',* wa ka wilke'ex chan xiib le chaambalo' yaan a kíimske'ex, pero wa chan x-ch'úupale' cha'ex u kuxtal». **17** Chéen ba'ale' le partera'obo' suuk u beetko'ob ba'ax ku ya'alik le u jaajil Dioso', le o'olal ma' tu beeto'ob le ba'ax a'ala'abti'ob tumen u reyil Egiptoo', ba'axe' tu cha'ajo'ob u kuxtal le chan xiibo'obo'.[d] **18** Ka máan k'iine' u reyil Egiptoe' tu túuxtaj t'anbil le partera'obo', ka tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten ma' ta kíimse'ex le chan xiibo'ob je'ex tin wa'alajte'exo'?». **19** Le partera'ob túuno' tu ya'alo'ob ti' Faraón: «Le ko'olelo'ob hebrea'obo' t'a'ajo'ob, ma' je'ex le egipcia'obo', le o'olal antes u k'uchul le partera tu

CAP 1

a Gé 46:3 Dt 26:5 Hch 7:17-19

b Sl 105:24, 25

c Gé 15:13 Éx 3:7 Nú 20:15 Dt 26:6

d Gé 47:11

e Éx 1:7 Sl 105:24, 25

Columna 2

a Éx 2:23 Hch 7:6

b Le 26:13

c Eze 16:4

d Gé 9:5, 6

1:7 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Israel». **1:11** * Wa «u sufrir». # Ilawil página 2563.

1:14 * Le ladrillosa' bey mejen bloke'. Suuk ka'ach u beeta'al yéetel su'uk xa'ak'ta'an yéetel luuk' wa yéetel k'at. **1:16** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

yiknalo'obo' ts'o'ok u síijil u chaambalo'ob».

20 Le o'olal Diose' tu tratartaj ma'alob le partera'obo'. Le israelita'ob túuno' seguernaj u ya'abtalo'ob, le beetik le egipcio'obo' sen sajakchajo'ob. **21** Ts'o'ole' tumen le partera'ob tu beeto'ob ba'ax ku ya'alik le u jaajil Dioso', leti'e' tu beetaj u yantal u paalalo'ob. **22** Faraón túune' tu ya'alaj ti' tuláakal u kaajal: «Pule'ex ichil le Río Nilo tuláakal le chan xiibo'ob hebreo'ob táant u síijlo'obo', pero le chan x-ch'úupalalo'obo' cha'ex u kuxtalo'ob».[a]

2 Te' k'iino'ob je'elo', juntúul máak ku taal ti' u tribu Levíe' ts'o'ok u beel yéetel juntúul u hija Leví.[b] **2** Le ko'olel túuno' p'áat embarazadaile' ka yanchaj juntúul u chan hijo. Le ka tu yilaj jach ki'ichkelem le chaambalo' tu ta'akaj durante tres meses.[c] **3** Le ka p'áat ma' tu páajtal u ta'akike',[d] tu ch'a'aj junp'éel canasta* beeta'an yéetel papiroe'# ka tu cho'aj chapopote^ bey xan brea⊠ ti' tuláakal le canastao', ka ts'o'oke' tu ts'áaj le chaambal ichilo'. Ts'o'ole' tu bisaj u ts'áa ichil le caña'ob yaan tu jáal le Río Niloo'. **4** Chéen ba'ale' u kiik[e] le chaambalo' bin wa'atal ma' sen náach te'elo' utia'al u yilik ba'ax kun úuchul ti' u yíits'ino'.

5 U hija Faraón túune' taal ichkíil te' Río Niloo', yéetel u sirvienta'obe' táan ka'ach u xíimbalo'ob tu jáal le ríoo'. Le ka túun tu yilaj le canasta yaan ichil le caña'obo' tu séeba'anil tu túuxtaj u sirvienta ch'a'ik utia'al ka taasa'akti'.[a] **6** Le ka tu je'ek'abtaj le canastao' tu yilaj le chan xi'ipal táan ka'ach u yook'lo'. Leti'e' tu ch'a'aj óotsilil ti', chéen ba'ale' tu ya'alaj: «Lela' juntúul u chaambal le hebreo'obo'». **7** U kiik túun le chaambalo' tu ya'alaj ti' u hija Faraón: «¿A k'áat wa ka xi'iken in t'an juntúul ti' le ko'olel hebrea'ob utia'al ka u kanáanttech le chaambalo'?». **8** U hija Faraóne' tu ya'alajti': «¡Xeen!». Tu séeba'anil túune' le chan x-ch'úupalo' bin u t'an u maama le chaambalo'.[b] **9** U hija Faraón túune' tu ya'alaj ti' le ko'olelo': «Bis le chaambalo' ka a kanáantten, je'el in bo'otikteche'». Le ko'olel túuno' tu bisaj u kanáant le chaambalo'. **10** Le ka nojochchaj le chan xi'ipalo', le ko'olelo' tu bisaj ti' u hija Faraón, le chan paal túuno' k'uch u beetuba u hijo u hija Faraón,[c] ka túun tu ts'áaj u k'aaba't Moisés,* ka tu ya'alaj: «Tumen ichil le ja' tin jóo'so'».[d]

11 Le ts'o'ok u nojochtal Moiséso', junp'éel k'iine' bin u yil bix u sen beeta'al u meyaj[e] u yéet hebreoilo'ob, ka

CAP 1

a Hch 7:18, 19

CAP 2

b Éx 6:20 Nú 26:59

c Hch 7:20 Heb 11:23

d Hch 7:18, 19

e Éx 15:20 1Cr 6:3 Miq 6:4

Columna 2

a Hch 7:21

b Éx 6:20

c Heb 11:24, 25

d Hch 7:21

e Éx 1:11 Éx 3:7 Hch 7:23

2:3 * Wa «arca; caja». # Ilawil «Papiro», página 2575. ^ Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chapapote». ⊠ Le la' chíika'an ti' le chapopoteo', chéen ba'ale' maas ja'ach'.

2:10 * U k'áat u ya'al «Jóo'sa'abi», ku ya'ala'al beya' tumen salvarta'ab ti' le ja'o'.

tu yile' táan ka'ach u ja'ats'al juntúul ti' leti'ob tumen juntúul egipcio. **12** Leti' túune' paakatnaj tu ba'pach, le ka tu yilaj mix máak ilke' tu kíimsaj le egipcioo' ka tu ta'akaj te' arenao'.[a]

13 Le ka sáaschaj tuláak' k'iine' jóok'e' ka tu yile' táan u ba'ate'el ka'atúul hebreo'ob. Leti' túune' tu ya'alaj ti' le máax yaan u culpao': «¿Ba'axten ka jats'ik a suku'uno'?».[b] **14** Le máak túuno' tu núukajti': «¿Máax ts'áaech a beet a nojchil yéetel a juezil ichilo'on? ¿A k'áat wa xan a kíimsen je'ex ta kíimsil le egipcioe'?».[c] Moisés túune' jach sajakchaje' ka tu ya'alaj: «¡Seguro ts'o'ok u yojéelta'al le ba'ax tin beeto'!».

15 Le ka tu yojéeltaj Faraón lela', tu tratartaj u kíimsik Moisés. Chéen ba'ale' Moisése' púuts' ti' Faraóne' ka bin kajtal tu lu'umil Madián,[d] le ka k'uch te'elo' kulaj yiknal junp'éel ch'e'en. **16** U sacerdoteil Madiáne'[e] yaan ka'ach siete u hija'ob, leti'obe' taalo'ob u jóo'so'ob ja' te' ch'e'en utia'al u chupiko'ob le tu'ux ku yuk'ik ja' le ba'alche'obo', utia'al beyo' ka u ts'áa'ob ja' ti' u yalak' tamano'ob u papá'obo'. **17** Chéen ba'ale' je'ex suukile', k'uch le j-kanan tamano'obo' ka tu tojolch'into'ob le ko'olelo'ob te'elo'. Le ka tu yilaj Moisés túune' líik'e' ka tu yáantaj* le ko'olelo'obo', ka tu ts'áaj xan ja' u yuk' u yalak' tamano'ob. **18** Le ka k'uch le ko'olelo'ob tu yotocho'obo', Rewel*[a] u papá'obe', tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten bejla'e' séeb úuchik a suute'ex tanaj?». **19** Leti'obe' tu núuko'ob: «Juntúul egipcio[b] defenderto'on ti' le j-kanan tamano'obo', hasta tu jóo'saj ja'e' ka tu ts'áaj ti' le tamano'obo'». **20** Leti' túune' tu ya'alaj ti' u hija'ob: «¿Tu'ux túun yaan le máako'? ¿Ba'axten ta p'ate'ex? Xeene'ex a t'ane'ex utia'al ka taalak janal t-éetel». **21** Ka ts'o'ok túune' Moisése' tu aceptartaj u p'áatal tu yotoch Jetró. Leti' túune' tu ts'áaj u hija ti' Moisés utia'al ka ts'o'okok u beel tu yéetel, u k'aaba' u hijae' Ziporá.[c] **22** Ka máan tiempoe' Ziporáe' yanchaj juntúul u hijo. Moisés túune' tu ts'áaj u k'aaba't Guersom*[d] ti' le chaambalo' ka tu ya'alaj: «Tumen táanxel lu'um tu'ux kajakbalen».[e]

23 Le ka máan tiempoe' kíim u reyil Egipto,[f] chéen ba'ale' le israelita'obo' seguernaj u esclavizarta'alo'ob. Yo'olal lelo' seguernaj u yáakamo'ob táan u k'áatko'ob ka áanta'ako'ob, tuláakal lela' k'uch tu yiknal le u jaajil Dioso'.[g] **24** Le ka máan k'iine' Diose' tu yu'ubaj bix u yáakam[h] le israelita'ob ikil u mu'yajo'obo', Dios túune' tu k'a'ajsaj le pacto* u beetmaj yéetel Abrahán, Isaak yéetel

CAP 2

a Hch 7:24

b Hch 7:26

c Hch 7:27, 28

d Gé 25:1, 2
Éx 3:1
Éx 4:19

e Éx 18:12

Columna 2

a Éx 4:18
Éx 18:1
Nú 10:29

b Hch 7:22

c Éx 18:2-4
Nú 12:1

d 1Cr 23:15

e Hch 7:29

f Éx 7:7
Hch 7:30

g Éx 3:7
1Re 8:51

h Hch 7:34

2:17 * Wa «tu defendertaj».

2:18 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Jetró. **2:22** * U k'áat u ya'al «Juntúul j-Táanxel Lu'umilen Te'elo'». **2:24** * Wa «acuerdo».

Jacobo'.[a] **25** Dios túune' tu paktaj le israelita'obo' ka tu yilaj bix u sen mu'yajo'ob.

3 Moisése' k'uch u beetuba j-kanan taman ti' u yaalak'o'ob Jetró,[b] u suegro, u sacerdoteil Madián. Juntéenjeak mientras táan u bisik le tamano'ob tu chik'inil* le desiertoo' k'uch Horeb,#[c] u montaña le u jaajil Dioso'. **2** Te' túuno' u ángel Jéeobae'* chíikpaj ti' leti' bey k'áak' táan u tóoch'bal tu chúumukil junkúul chan che'e'.[d] Leti'e' seguernaj u paktike' ka tu ts'áaj cuentae' le chan che'o' táan u yelel, chéen ba'ale' ma' tu jáabal. **3** Moisés túune' tu ya'alaj: «Mix juntéen in wil u yúuchul ba'al beya', pa'atik in bin in wil ba'axten ma' tu jáabal le chan che' táan u tóoch'bal u k'áak'ilo'». **4** Le ka tu yilaj Jéeoba ts'o'ok u bin Moisés u yil ba'ax ku yúuchle' tu t'anaj desde te' chan che'o' ka tu ya'alajti': «¡Moisés!, ¡Moisés!», ka túun tu núukaj: «Way yanene'». **5** Dios túune' tu ya'alajti': «Ma' a maas náats'al. Pit a xaanab, tumen le lugar tu'ux wa'alakbalecho' santo».

6 Dios túune' seguernaj u ya'alik: «Teen u Dios a papá, u Dios Abrahán,[e] u Dios Isaak[f] yéetel u Dios Jacob».[g] Moisés túune' tu pixaj u yich, tumen sajakchaj u pakt le u jaajil Dioso'. **7** Jéeobae' tu ya'alaj xan: «Tene' ts'o'ok in wilik bix u sen mu'yaj in kaajal tu lu'umil Egipto, yéetel ts'o'ok in wu'uyik bix u sen k'áatko'ob áantaj ikil u obligarta'alo'ob sen meyaj. Tene' jach in wojel ba'axo'ob ku mu'yajtiko'ob.[a] **8** Yaan in wéemel utia'al in tokiko'ob ti' u k'ab le egipcio'obo'[b] yéetel utia'al in jóo'sko'ob te' lu'um tu'ux yano'obo'. Ts'o'ole' yaan in bisko'ob ti' junp'éel lu'um jach ma'alob yéetel nojoch, junp'éel lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaabi',[c] te' tu lu'um le cananeo'obo', le itita'obo', le amorreo'obo', le perizita'obo', le eveo'obo' yéetel le jebuseo'obo'.[d] **9** Beora túuna' ¡ilawile!, ts'o'ok in wu'uyik bix u sen k'áatik áantaj u kaajil Israel, yéetel ts'o'ok xan in wilik bix u sen beeta'al u mu'yajo'ob ikil u maltratarta'alo'ob tumen le egipcio'obo'.[e] **10** Ko'oten ka in túuxtech tu yiknal Faraón, teech túune' yaan a jóo'sik in kaajal, le israelita'ob, tu lu'umil Egiptoo'».[f]

11 Chéen ba'ale' Moisése' tu ya'alaj ti' le u jaajil Dioso': «¿Máaxen teen utia'al ka xi'iken tu yiknal Faraón yéetel utia'al ka in jóo's le israelita'ob tu lu'umil Egiptoo'?». **12** Dios túune' tu núukajti': «Tene' yaan in wantal ta wéetel,[g] yéetel lela' junp'éel señal a tia'al de ke teen túuxtikech: le kéen ts'o'okok a jóo'sik le kaaj tu lu'umil Egiptoo', te'exe' yaan a adorarkene'ex te' montañaa',[h] teen le u jaajil Dioso'».

13 Chéen ba'ale' Moisése' tu ya'alaj ti' le u jaajil Dioso':

CAP 2

a Gé 15:13, 14 Éx 6:5 Nú 20:15, 16

CAP 3

b Éx 2:16 Éx 18:1

c Éx 24:12, 13 1Re 19:8, 9

d Hch 7:30-34

e Gé 17:1, 7

f Gé 26:24

g Gé 28:13 Gé 32:9 Mt 22:32 Hch 7:32

Columna 2

a Éx 1:11 Isa 63:9 Hch 7:34

b Éx 12:51

c Nú 13:26, 27 Dt 27:3

d Gé 10:15-17 Éx 33:1, 2 Dt 7:1 Jos 3:10 Ne 9:7, 8

e Éx 1:11

f Sl 105:26, 38 Hch 7:34

g Dt 31:23 Jos 1:5 Isa 41:10 Ro 8:31 Flp 4:13

h Éx 19:2 Dt 4:11, 12

3:1 *Wa «oeste». #Ilawil página 2565. **3:2** *Ilawil página 2566.

«Ko'ox a'alike' tene' kin bin tu yiknal le israelita'obo' yéetel kin wa'alikti'ob: ‹U Dios a úuchben láak'tsile'exe' leti' túuxten ta wiknale'ex›, ko'ox a'alik xane' leti'obe' ku ya'aliko'obten: ‹¿Bix u k'aaba'?›.[a] ¿Ba'ax unaj in wa'alikti'ob?». **14** Dios túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Tene' Yaan in K'uchul in Beetinba le Ba'ax Ken in Yéey* in Beetkinbao'».#[b] Tu ya'alaj xan: «Lela' leti'e ba'ax ken a wa'al ti' le israelita'obo': ‹Tene' Yaan in K'uchul in Beetinba, leti' túuxten ta wiknale'ex›».[c] **15** Dios túune' tu ya'alaj tu ka'atéen ti' Moisés:

«Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alik ti' le israelita'obo': ‹Jéeoba, u Dios a úuchben láak'tsile'ex, u Dios Abrahán,[d] u Dios Isaak[e] yéetel u Dios Jacobe',[f] leti' túuxten ta wiknale'ex›. Lela' leti'e in k'aaba' utia'al mantats'a',[g] yéetel bey kin k'a'ajsbil tumen tuláakal le generacióno'obo'. **16** Beora túuna' xeen, much'kíint u nuuktakil Israele' ka a wa'alti'ob lela': ‹Jéeoba, u Dios a úuchben láak'tsile'exe' ts'o'ok u chíikpajal ti' teen, u Dios Abrahán, Isaak yéetel Jacob, leti'e' tu ya'alaj: «Tene' ts'o'ok in paktike'ex yéetel ts'o'ok in wilik[h] le ba'ax ku beeta'alte'ex tu lu'umil Egiptoo'. **17** Le o'olal kin wa'alik: yaan in salvarke'ex ti' le ba'axo'ob ka mu'yajtike'ex[i] tu k'ab le egipcio'obo', yéetel yaan in biske'ex tu lu'um le cananeo'obo', le itita'obo', le amorreo'obo',[a] le perizita'obo', le eveo'obo' yéetel le jebuseo'obo',[b] junp'éel lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaabi'».[c]

18 Leti'obe' yaan u yu'ubiko'ob a t'aan,[d] teech yéetel u nuuktakil Israel túune' yaan a bine'ex tu yiknal u reyil Egipto, yéetel yaan a wa'alike'ex ti' leti': ‹Jéeoba, u Dios le hebreo'obo',[e] ts'o'ok u t'aan t-éetel. Le o'olale' beet uts a cha'ik k-bin te' desiertoo', tres días u náachil le viaje ken k-beeto', beyo' je'el u páajtal k-kiimsik ba'alche'ob utia'al k-k'ub ti' k-Dios Jéeobae'›.[f] **19** Pero tene' in wojle' u reyil Egiptoe' ma' ken u cha'a a bine'ex, chéen yaan u cha'ik a bine'ex le kéen in obligart yéetel in poder.[g] **20** Teen túune' yaan in tich'ik in k'ab tu yóok'ol Egipto utia'al in castigartik yéetel ba'alo'ob ku beetik u ja'ak'al u yóol máak, le kéen ts'o'okke' leti'e' yaan u cha'ik a bine'ex.[h] **21** Ts'o'ole' yaan in beetik u lúubul utsil in kaajal tu táan le egipcio'obo', le kéen jóok'ke'ex túun te'elo' ma' pik'il k'abil ken xi'ike'ex-xi'.[i] **22** Cada ko'olel túune' unaj u k'áatik ti' u vecina yéetel ti' le ko'olel kajakbal tu yotocho' ba'alo'ob beeta'an de oro, de plata bey xan nook'o'ob, yéetel te'exe' yaan a ts'áaike'ex ti' a hijo'ex yéetel ti' a hija'ex. Te'ex túune' yaan a tokike'ex le ba'alo'ob yaan ti' le egipcio'obo'».[j]

3:14 * Wa «in Wóot». # Wa «Tene' Yaan in Beetkinba le Ba'ax in K'áat in Beetinbao'». Ilawil página 2625.

CAP 3

a Éx 15:3 Sl 96:8 Sl 135:13 Os 12:5 Jn 17:26 Ro 10:13

b Job 23:13 Isa 14:27 Jn 12:28

c Éx 6:3, 7 Ro 9:17

d Gé 17:1, 7

e Gé 26:24

f Gé 28:13 Mt 22:32

g Sl 135:13

h Gé 50:24 Éx 13:19

i Gé 15:13, 14 Le 26:13

Columna 2

a Gé 15:16

b Éx 23:23

c Nú 13:27 Dt 8:7-9

d Éx 4:31

e Gé 14:13

f Éx 5:3 Éx 10:25, 26

g Éx 5:2 Éx 14:8 Ro 9:17

h Éx 7:3 Éx 12:33 Dt 6:22

i Éx 11:2 Éx 12:35, 36

j Gé 15:13, 14 Éx 12:36

4 Chéen ba'ale' Moisése' tu núukajti': «Pero ¿kux túun wa ma' tu creerkeno'ob yéetel ma' u k'áat u yu'ubo'ob le ba'ax ken in wa'alo'?[a] ¿Kux túun wa ku ya'aliko'obten: ‹Ma' jaaj wa chíikpajtech Jéeobai'?›». **2** Jéeoba túune' tu ya'alajti': «¿Ba'ax le a machmo'?». Leti'e' tu núukaj: «Junxóot' che'». **3** Dios túune' tu ya'alaj: «Pul te' lu'umo'». Leti' túune' tu pulaj te' lu'umo'. Le che' túuno' suunaj de kaanil,[b] Moisés túune' le ka tu yilaj le kaano' jóok' u yáalkab. **4** Ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: «Tich' a k'ab ka a mach tu nej». Le ka tu mache' suunaj de che'il tu ka'atéen. **5** Dios túune' tu ya'alajti': «Lela' yaan u meyaj utia'al ka u creerto'obe' teen Jéeoba Diose' chíikpajen ti' teech,[c] teen u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob, u Dios Abrahán, u Dios Isaak yéetel u Dios Jacob».[d]

6 Jéeobae' tu ya'alajti' tu ka'atéen: «Beet uts a woksik a k'ab ichil le nook' yaan ta tseemo'». Moisés túune' tu yoksaj u k'ab ichil u nook'o', ¡le ka tu jóo'saj u k'abe' tu yile' yaan u leprail,* sak bey je'ex le nieveo'![e] **7** Dios túune' tu ya'alajti': «Oks tu ka'atéen a k'ab ichil le nook' yaan ta tseemo'». Leti' túune' tu yoksaj u k'ab, le ka tu jóo'se', ¡tu yile' ma'alob yanil u bak'el u k'ab, je'ex u bak'el u maasil u wíinklile'! **8** Dios túune' tu ya'alaj: «Wa leti'ob ma' tu creerkecho'ob yéetel ma' tu beetko'ob u cuentail le yáax milagroo', yaan u beetko'ob u cuentail le uláak' milagroo'.[a] **9** Pero wa ma' tu creerko'ob le ka'ap'éel milagro'oba', yéetel ma' u k'áat u yu'ubo'ob a t'aane', yaan a ch'a'ik junp'íit ja' te' Río Niloo' yéetel yaan a wekik te' tikin lu'umo'. Le ja' ken a ch'a' te' Río Nilo túuno' yaan u suut k'i'ik'il yóok'ol le tikin lu'umo'».[b]

10 Moisés túune' tu ya'alaj ti' Jéeoba: «Jéeoba, perdonarteni', pero tene' istikyaj in t'aan, kin k'a'alal kéen t'aanaken,[c] desde úuch beyeno' yéetel láayli' beyen tak beora táan a t'aan tin wéetela'». **11** Jéeobae' tu ya'alajti': «¿Máax beet ka yanak u chi' máak? ¿Ti' máax yaan poder utia'al u beetik ma' u t'aan máak, utia'al u p'atik kóokil, utia'al u ts'áaik u sáasilil u yich wa utia'al u p'atik ch'óopil máak? ¿Ma' wa teen, Jéeoba, le máax ti' yaan u poderilo'? **12** Le o'olale' beoraa' xeen, tene' yaan in wantal ta wéetel kéen t'aanakech,* yéetel yaan in ka'ansiktech le ba'ax ken a wa'alo'».[d] **13** Chéen ba'ale' Moisése' tu ya'alaj: «Jéeoba, perdonarteni', pero ma' a túuxtiken, beet uts a túuxtik yaanal máak». **14** Jéeoba túune' p'u'uj yéetel Moisése' ka tu ya'alajti': «¿Ma' wa a suku'un Aarón[e] le levitae'? In wojle' leti'e' jach ma'alob u t'aan. Leti'e' táan u taal u yilech yéetel le kéen

CAP 4
a Éx 2:13, 14
b Éx 7:9
c Éx 3:16 Éx 4:31
d Lu 20:37
e Nú 12:10

Columna 2
a Hch 7:36
b Éx 4:30
c Éx 6:12 Nú 12:3 Jer 1:6 Hch 7:22
d Isa 50:4 Mr 13:11
e Nú 26:59

4:6 * Ilawil página 2569.

4:12 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yéetel a chi'».

u yileche' u puksi'ik'ale' jach yaan u ki'imaktal u yóol.[a] **15** Teech túune' yaan a wa'alikti' le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'aliktecho'.[b] Tene' yaan in wantal ta wéetel bey xan yéetel Aarón kéen t'aanake'ex,[c] yéetel yaan in ka'ansikte'ex le ba'ax ken a beete'exo'. **16** Leti' kun t'aan yéetel le kaajo', yéetel leti' ken u ya'alti'ob le ba'ax ken a wa'alo', teech túune' yaan a wa'alik ti' Aarón le ba'ax ken in wa'altecho'.*[d] **17** Ch'a' a bis le junxóot' che'a', tumen yéetel leti' ken a beet le milagro'obo'».[e]

18 Moisés túune' suunaj tu yiknal Jetró, u suegroe',[f] ka tu ya'alajti': «Taak in bin tu yiknal in láak'tsilo'ob yano'ob Egiptoo' utia'al in wilik bix yanilo'ob». Jetró túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Ma'alob. Xeen, kanáantaba». **19** Ka ts'o'ok lelo' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés te' Madiáno': «Xeen, suunen Egipto, tumen ts'o'ok u kíimil tuláakal le máaxo'ob u k'áat u kíimsecho'ob ka'acho'».[g]

20 Moisés túune' tu ch'a'aj u yatan yéetel u hijo'obe' ka tu na'akso'ob yóok'ol juntúul burro, ka jóok' u binbal tak tu lu'umil Egipto. Le ka bine' tu ch'a'aj xan u bis le che' a'ala'abti' tumen le u jaajil Dioso'. **21** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Le kéen k'uchkech Egiptoe' ilawil a beetke'ex tu táan Faraón le milagro'ob tin ts'áajtech u poderil a beetko'.[a] Chéen ba'ale' tene' yaan in cha'ik ti' Faraón ka u beet u tercoil[b] yéetel ma' ken u cha'a u bin le kaajo'.[c] **22** Teche' unaj a wa'alik ti' Faraón: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Israele' in hijo, in yáax hijo.[d] **23** Kin wa'alik túun tech: cha'a u bin in hijo utia'al ka u meyajten. Pero wa ma' ta cha'ik u bine', yaan in kíimsik a hijo, le a yáax hijoo'»›».[e]

24 Le táan u bino'obo' p'áato'ob je'elel ti' junp'éel lugar. Jéeoba[f] túune' chíikpaj ti' leti'e' ka jo'op' u kaxtik u modoil u kíimsik.*[g] **25** Ziporá[h] túune' tu ch'a'aj junxóot' tuunich yaan u yeje' ka tu circuncidartaj* u hijo. Le u yoot'el u punta u xiibil u hijo tu xot'ajo' tu ts'áaj tu yooke'[#] ka tu ya'alaj: «Tumen teche' in novioech yo'olal le k'i'ik'a'». **26** Dios túune' tu cha'aj u bin. Te' súutuko' Ziporáe' tu ya'alaj: «In novioech yo'olal le k'i'ik'a'», yo'olal le circuncisió-no'.

27 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Aarón: «Xeen a ch'a' u beel Moisés[i] te' desiertoo'». Leti' túune' bine' ka tu yilaj te' tu montañail le u jaajil Dioso'[j] ka tu ts'u'uts'aj utia'al u saludartik. **28** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Aarón tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alaj Jéeoba, le máax

CAP 4

a Éx 4:27

b Éx 4:28

c Jer 1:9

d Éx 7:1, 2

e Éx 8:5
Éx 17:5, 6
Nú 20:11

f Éx 2:18, 21
Éx 18:1
Nú 10:29

g Éx 2:15

Columna 2

a Éx 7:9

b Éx 7:3
Éx 8:15
Éx 9:12
Éx 11:10
Ro 9:17, 18

c Éx 7:22

d Dt 7:6
Dt 14:2
Os 11:1
Ro 9:4

e Éx 12:29

f Nú 22:22
1Cr 21:16

g Gé 17:14

h Éx 2:16, 21

i Éx 4:14

j Éx 3:1
Éx 20:18
Éx 24:16

4:16 *Wa «teech túune' yaan a beetkaba u representante Dios utia'al leti'».

4:24 *Ma' xaane' u hijo Moisés le máax táan u kaxta'al u kíimsa'alo'. **4:25** *Ilawil página 2559. #Ma' xaane' tu ts'áaj yóok'ol u yook le ángelo'.

túuxto'.[a] Tu tsikbaltaj xan ti' tuláakal le milagro'ob a'ala'abti' tumen Dios ka u beeto'.[b] **29** Ka ts'o'ok lelo' Moisés yéetel Aaróne' bino'obe' ka tu much'kíinto'ob tuláakal u nuuktakil Israel.[c] **30** Aaróne' tu tsikbaltajti'ob tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alaj Jéeoba ti' Moiséso'. Leti' túune' tu beetaj le milagro'ob[d] tu táan le kaajo'. **31** Yo'olal lelo' le kaaj túuno' tu creertaj[e] Moisés. Le ka tu yojéelto'ob de ke ts'o'ok u yu'uba'alo'ob yéetel ts'o'ok u yila'al bix u mu'yajo'ob[f] tumen Jéeobae', le israelita'ob[g] túuno' xolajo'obe' ka chinlajo'ob.

5 Le ka ts'o'oke' Moisés yéetel Aaróne' bin u ya'alo'ob ti' Faraón: «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, u Dios u kaajil Israel: ‹Cha'a u bin in kaajal utia'al ka u beeto'ob junp'éel fiesta utia'al u adorarkeno'ob te' desiertoo'›». **2** Chéen ba'ale' Faraóne' tu ya'alaj: «¿Máax Jéeoba[h] utia'al ka in wu'uy u t'aan yéetel utia'al ka in cha'a u bin Israel?[i] Jach junpuli' ma' in k'aj óol Jéeobai', ts'o'ole' ma' ken in cha'a u bin Israel».[j] **3** Moisés yéetel Aarón túune' tu ya'alo'obti': «U Dios le hebreo'obo' ts'o'ok u t'aan t-éetel. Yuum rey, beet uts a cha'ik k-bin te' desierto utia'al k-kíimsik ba'alche'ob utia'al k-k'ub ti' Jéeoba k-Dioso',[k] tres días u náachil le viaje ken k-beeto'. Tumen wa ma' t-beetke' leti'e' yaan u beetik u tsa'ayalto'on k'aak'as k'oja'anilo'ob wa yaan u cha'ik ka kíimsa'ako'on yéetel espada». **4** U reyil Egipto túune' tu ya'alajti'ob: «Moisés yéetel Aarón, ¿ba'axten a k'áate'ex ka u xúump'at u meyaj le kaajo'? ¡Tuláakle'exe' suunene'ex meyaj!».[a] **5** Faraóne' tu ya'alaj xan ti'ob: «¡Ilawile'ex buka'aj máako'ob táan u meyajo'ob te' lu'uma'! Pero te'exe' chéen taalja'ane'ex a beete'ex u xu'ulul u meyajo'ob».

6 Te' mismo díao' Faraóne' tu ya'alaj ti' le capatazo'ob yéetel ti' le máaxo'ob áantko'obo': **7** «Ma' unaj u seguer a ts'áaike'ex su'uk ti' le kaaj utia'al ka u beeto'ob ladrilloso'.*[b] Túuxte'exo'ob u ch'a'ob le su'uk kun meyajti'obo'. **8** Chéen ba'ale' te'exe' láayli' yaan a exigirke'exti'ob le buka'aj ladrillos a'ala'anti'ob ka u beeto'obo'. Ma' unaj u beetko'ob menosi', tumen chéen ma'ak'óolo'ob. Le o'olal táan u máan u ya'alo'ob: ‹¡Taak k-bin k-kíims ba'alche'ob utia'al k-k'ub ti' k-Dios!›. **9** Ba'ax unaj a beetke'exe' a ts'áaike'ex u maasil meyajti'ob utia'al beyo' ma' u beetko'ob u cuentail le tuuso'ob ku ya'ala'alti'obo'».

10 Le capatazo'ob[c] yéetel le máaxo'ob áantko'obo' bino'obe' ka tu ya'alo'ob ti' le kaajo': «Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Faraóna': ‹Desde bejla'e' ma' kun seguer in ts'áaikte'ex su'uk.

5:7 * Le ladrillosa' bey mejen bloke'. Suuk ka'ach u beeta'al yéetel su'uk xa'ak'ta'an yéetel luuk' wa yéetel k'at.

CAP 4

a Éx 4:15

b Éx 4:8

c Éx 3:16
Éx 24:1

d Éx 4:3, 6, 9

e Éx 3:18

f Éx 1:14
Éx 3:7
Dt 26:6

g Gé 50:25

CAP 5

h Éx 7:5
Éx 9:15, 16

i 2Re 18:28, 35

j Éx 3:19

k Éx 3:18

Columna 2

a Éx 1:11

b Éx 1:14

c Éx 1:11

11 Xeene'ex a kaxte'ex je'el tu'uxak a k'áate'exe', chéen ba'ale' láayli' leti'e buka'aj ladrillos ken a beete'exo'». **12** Le kaaj túuno' k'i'itpaj ti' tuláakal u lu'umil Egipto utia'al u molko'ob mejen ch'ilibo'ob tu lugar su'uk. **13** Le capatazo'ob túuno' seguernaj u ya'aliko'obti'ob: «Kex bejla'a ma' kun ts'aabilte'ex su'uke' cada juntúule' unaj u beetik le buka'aj ladrillos ku k'áata'alti' ka u beet sáamsamalo'». **14** Le máaxo'ob áantik u capatazo'ob Faraóno' ja'ajats'a'abo'ob.[a] Leti'ob túune' tu k'áato'ob ti' le israelita'obo': «¿Ba'axten ma' ta beete'ex le buka'aj ladrillos a'ala'ante'ex ka a beete'exo'? Bey úuchik jo'oljeako' bey xan úuchik bejla'o'».

15 Le máaxo'ob áantik le capatazo'ob túuno' bino'ob u quejartuba'ob tu yiknal Faraóne' ka tu ya'alo'obti': «¿Ba'axten bey a tratarko'ona'? **16** Ma'atech u ts'a'abalto'on su'uk, ts'o'ole' táan u ya'ala'alto'on: ‹¡Beete'ex ladrillos!›. Táan k-ja'ajats'a'al xan, pero si ti' le egipcio'ob yaan u culpailo'». **17** Chéen ba'ale' Faraóne' tu ya'alajti'ob: «¡Chéen ma'ak'óole'ex, chéen ma'ak'óole'ex![b] Le o'olal ka wa'alike'ex: ‹¡Taak k-bin k-kíims ba'alche'ob utia'al k-k'ub ti' Jéeoba!›.[c] **18** Mix tu'ux ka bine'ex, ba'axe' ¡suunene'ex meyaj! Ma' kun ts'aabilte'ex mix junp'íit su'uk, kex beyo' unaj a beetke'ex le buka'aj ladrillos a'ala'ante'ex ka a beete'exo'».

CAP 5

a Éx 2:11

b Éx 5:7, 8

c Éx 5:3

Columna 2

a Éx 6:9

b Éx 5:1

c Éx 5:6, 9

d Éx 3:8

CAP 6

e Éx 14:13

f Éx 9:3
Éx 11:1
Éx 12:29, 31

19 Le máaxo'ob áantik le capatazo'ob túuno' tu ts'áajo'ob cuentae' jach nojoch problema yaanti'ob úuchik u ts'a'abal le ordena': «Junpuli' ma' unaj u menostal le buka'aj ladrillos a'ala'ante'ex ka a beete'ex sáamsamalo'». **20** Ka ts'o'ok u t'aano'ob yéetel Faraóne' bin u yilo'ob Moisés yéetel Aarón te' tu'ux yano'obo'. **21** Chéen p'elak k'uchiko'obe' tu ya'alo'ob ti' Moisés yéetel ti' Aarón: «Jéeoba ka u yil yéetel ka u juzgart le ba'ax ts'o'ok a beetke'exo', tumen ts'o'ok a beetke'ex k-p'ekta'al tumen Faraón bey xan tumen le máaxo'ob meyajtiko'. Yéetel le ba'ax ts'o'ok a beetke'exo' bey ka a ts'áa'ex junp'éel espada ti' Faraón utia'al ka u kíimso'one'».[a] **22** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Jéeoba: «Jéeoba, ¿ba'axten ts'o'ok a beetik u mu'yaj le kaaja'? ¿Ba'ax o'olal ta túuxten waye'? **23** Desde ka binen tu táan Faraón utia'al in t'aan ta k'aaba'e'[b] leti'e' ts'o'ok u maas k'astal bix u tratartik a kaajal.[c] Ts'o'ole' teche' ma' a beet mix ba'al utia'al a salvarko'obi'».[d]

6 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Beora ken a wil ba'ax ken in beet ti' Faraóna'.[e] Yéetel in nojoch podere' yaan in beetik u cha'ik u bin in kaajal, yéetel in nojoch poder xane' leti'e' yaan u cha'ik u jóok'lo'ob ti' le lu'uma'».[f]

2 Ka ts'o'oke' Diose' tu ya'alaj ti' Moisés: «Tene' Jéeobaen. **3** Le kéen in

chíikbesinba ka'ach ti' Abrahán, Isaak yéetel Jacobe' suuk ka'ach in wa'alikti'ob teen le Dios jach táaj yaan u podero'.[a] Chéen ba'ale' mix juntéen tin wa'alajti'ob[b] wa in k'aaba'e' Jéeoba.[c] **4** Ts'o'ole' tin beetaj junp'éel pacto tu yéetelo'ob utia'al in ts'áaikti'ob u lu'umil Canaán,* le tu'ux p'áato'ob kajtal bey j-táanxel lu'umilo'obe'.[d] **5** Beoraa' ts'o'ok in wu'uyik bix u yáakam u kaajil Israel esclavizarta'an tumen le egipcio'obo', yéetel le kéen in wu'uye' ku k'a'ajalten le pacto[e] in beetmaj tu yéetelo'obo'.

6 Le o'olale' a'al ti' le israelita'obo': ‹Tene' Jéeobaen, teen ken in beet u xu'ulul a esclavizarta'ale'ex[f] yéetel u sen beeta'al a meyaje'ex tumen le egipcio'obo', tene' yaan in tokike'ex ti' u k'abo'ob yéetel le nojoch poder yaan tin k'abo' bey xan yéetel nukuch castigo'ob.[g] **7** Tene' yaan in ch'a'ike'ex utia'al ka p'áatke'ex bey in kaajale' yéetel yaan in beetkinba a Diose'ex.[h] Te'ex túune' yaan a wojéeltike'ex tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex, le máax ken u beet u xu'ulul a esclavizarta'ale'ex tu lu'umil Egiptoo'. **8** Tene' yaan in beetik a wookle'ex ti' le lu'um tin jurartaj in ts'áaik ti' Abrahán, Isaak yéetel Jacobo', le lu'uma' yaan a tia'alintke'ex.[i] Tene' Jéeobaen,[j] teen a'alik›».

9 Lela' leti'e ba'ax tu ya'alaj Moisés ti' le israelita'obo', chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu yóoto'ob u yu'ubo'obi' tumen jach desanimado'ob yéetel tumen jach yaj bix esclavizarta'anilo'ob.[a]

10 Ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: **11** «Xeen tu yiknal Faraón u reyil Egipto, utia'al a wa'alikti'e' unaj u cha'ik u jóok'ol le israelita'ob ti' u lu'umil Egiptoo'». **12** Chéen ba'ale' Moisése' tu ya'alaj ti' Jéeoba: «¡Ilawile!, wa mix le israelita'ob tu yóoto'ob u yu'ubo'ob in t'aano',[b] ¿kux túun Faraón ka u yu'uben? Si tene' jach k'alk'alak in t'aan».[c] **13** Jéeoba túune' tu ka'a a'alaj ti' Moisés yéetel ti' Aarón ba'ax unaj u ya'aliko'ob ti' le israelita'ob yéetel ti' Faraóno' utia'al beyo' ka u jóo'so'ob le israelita'ob ti' u lu'umil Egiptoo'.

14 Lela' leti'e u nojchil cada familia ti' le israelita'obo': ti' u hijo'ob Rubén, u yáax hijo[d] Israele', leti'e u nuuktakilo'oba': Anok, Palú, Ezrón yéetel Karmí.[e] Lela' leti'e u familia'ob Rubéno'.

15 U hijo'ob Simeóne' leti'e je'elo'oba': Jemuel, Jamín, Oad, Jakín, Zoar yéetel Xaúl. Xaúle' u hijo juntúul ko'olel cananea.[f] Tuláakal le je'elo'oba' u nuuktakil le familia'ob taalo'ob ti' Simeóno'.

16 Le u hijo'ob Leví[g] k'uch u beetuba'ob u nuuktakil ichil u familia'obe' leti'e je'elo'oba': Guersón, Koat yéetel Merarí.[h] Levíe' kuxlaj 137 años.

17 Le u hijo'ob Guersón k'uch u beetuba'ob u nuuk-

6:4 * Ilawil página 2558.

CAP 6

a Gé 17:1 Gé 35:10, 11

b Gé 12:8 Gé 28:16 Jer 32:20

c Sl 83:18 Lu 11:2 Jn 12:28 Hch 15:14 Ap 15:3

d Gé 15:18 Gé 28:4

e Gé 17:1, 7 Éx 2:24

f Dt 4:20

g Dt 26:8 1Cr 17:21 Hch 13:17

h Éx 29:45 Dt 7:6 2Sa 7:24 Sl 33:12

i Gé 15:18 Gé 26:3 Gé 35:12 Éx 32:13

j Éx 20:2 Isa 42:8

Columna 2

a Éx 5:21

b Éx 5:21 Éx 6:9

c Éx 4:10 Hch 7:22

d Gé 49:3

e Gé 46:9

f 1Cr 4:24

g Gé 29:34

h Gé 46:11 Nú 26:57

takil ichil u familia'obe'[a] leti'e je'elo'oba': Libní yéetel Simey.

18 U hijo'ob Koate' leti'e je'elo'oba': Amram, Izar, Hebrón yéetel Uziel.[b] Koate' kuxlaj 133 años.

19 U hijo'ob Meraríe' leti'e je'elo'oba': Malí yéetel Musí.

Tuláakal le je'elo'oba' leti'e máaxo'ob k'uch u beetuba'ob u nuuktakil ichil u familia'ob le levita'obo'.[c]

20 Amrame' ts'o'ok u beel yéetel Jokébed, u yíits'in u papá.[d] Jokébede' u maama Aarón yéetel Moisés.[e] Amrame' kuxlaj 137 años.

21 U hijo'ob Izare' leti'e je'elo'oba': Coré,[f] Néfeg yéetel Zicrí.

22 U hijo'ob Uziele' leti'e je'elo'oba': Misael, Elzafán[g] yéetel Sitrí.

23 Aaróne' ts'o'ok u beel yéetel Eliseba, u hija Aminadab. Elisebae' u yíits'in Naasón.[h] U hijo'ob Elisebae': Nadab, Abiú, Eleazar yéetel Itamar.[i]

24 U hijo'ob Corée' leti'e je'elo'oba': Asir, Elkaná yéetel Abiasaf.[j] Lela' leti'e u familia'ob le coreíta'obo'.[k]

25 Eleazar,[l] u hijo Aaróne', ts'o'ok u beel yéetel juntúul ti' u hija'ob Futiel. Ka máan k'iine' u yatan Eleazare' yanchaj juntúul u hijo, u k'aaba'e' Fineás.[m]

Tuláakal le je'elo'oba' leti'e máaxo'ob k'uch u beetuba'ob u nuuktakil ichil u familia le levita'obo', según le familia tu'ux u taalo'obo'.[n]

CAP 6

a Nú 3:18

b Nú 3:19

c Nú 3:20

d Éx 2:1
Nú 26:59

e 1Cr 23:13

f Nú 16:1, 32
Nú 26:10

g Le 10:4
Nú 3:30

h Rut 4:19-21
Mt 1:4

i Nú 3:2

j Nú 26:10, 11

k Nú 26:58
1Cr 9:19

l Nú 3:32

m Nú 25:7
Nú 31:6
Jos 22:31
Jue 20:28

n Éx 6:19

Columna 2

a Éx 7:2, 4
Éx 12:41
Hch 7:35

b Sl 77:20

c Éx 4:10
Éx 6:12

CAP 7

d Éx 4:14-16
Éx 4:30

e Éx 4:21
Éx 7:13, 22
Éx 8:15, 19
Éx 9:12, 35
Ex 10:20, 27
Éx 11:10
Éx 14:8
Ro 9:17, 18

f Éx 3:19, 20
Sl 105:26, 27
Hch 7:36

26 Aarón yéetel Moisése' ti' u taalo'ob ti' junp'éel ti' le familia'oba'. Ti' leti'ob a'ala'ab tumen Jéeoba: «Jóo'se'ex u kaajil Israel ti' u lu'umil Egipto, en orden unaj u jóok'lo'ob je'ex u beetik junp'éel ejércitoe'».[a] **27** Aarón[b] yéetel Moisése' leti'e máaxo'ob t'aanajo'ob yéetel Faraón utia'al u jóo'sko'ob u kaajil Israel ti' u lu'umil Egiptoo'.

28 Le k'iin ka t'aanaj Jéeoba yéetel Moisés te' tu lu'umil Egiptoo', **29** Jéeobae' tu ya'alajti': «Tene' Jéeobaen. Tuláakal le ba'ax kin wa'aliktecha' unaj xan a wa'alik ti' Faraón, u reyil Egipto». **30** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Jéeoba: «¡Ilawile!, tene' k'alk'alak in t'aan, le beetke', ¿bix ken u yóot u yu'ub Faraón le ba'ax ken in wa'alti'o'?».[c]

7 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Ilawile, tene' ts'o'ok in beetkech bey Dios tu táan Faraóne', yéetel Aarón a suku'une' yaan u k'uchul u beetuba a profeta.*[d] **2** Tuláakal le ba'ax ken in wa'altecho' unaj a wa'alik ti' a suku'un Aarón, leti' túune' yaan u ya'alik ti' Faraón. Beyo' Faraóne' yaan u cha'ik u jóok'ol le israelita'ob ti' u lu'umil Egiptoo'. **3** Tene' yaan in cha'ik u beetik u tercoil[e] Faraón yéetel yaan in beetik nukuch milagro'ob tu lu'umil Egipto,[f] yaan in beetik ya'ab ba'alo'ob utia'al in we'esik buka'aj in poder. **4** Chéen ba'ale' Faraóne' ma'

7:1 * Ilawil página 2576.

ken u yóot u yu'ub a t'aan. Teen túune' yéetel u poder in k'abe' yaan in ts'áaikinba tu contra le egipcio'obo' yéetel yaan in jóo'sik in ejército, in kaajal, yaan in jóo'sik le israelita'ob tu lu'umil Egipto yéetel nukuch castigo'obo'.[a] **5** Le kéen in we'es túun in poder tu contra le egipcio'obo' bey xan le kéen in jóo's in kaajal ichilo'obe' ti' ken u yojéelto'ob de ke tene' Jéeobaen».[b] **6** Moisés yéetel Aaróne' tu beeto'ob le ba'ax a'ala'abti'ob tumen Jéeobao', tu beeto'ob jach je'ex a'ala'abikti'obo'. **7** Moisése' 80 años yaanti' ka bin t'aan yéetel Faraón,[c] yéetel ti' Aaróne' yaan 83 años.

8 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés yéetel ti' Aarón: **9** «Wa Faraón ku ya'alikte'ex: ‹Beete'ex junp'éel milagro›, teech túune' unaj a wa'alik ti' Aarón: ‹Le che' a machmo' pul tu táan Faraón›. Le che' túuno' yaan u suut juntúul nojoch kaan».[d] **10** Moisés yéetel Aaróne' ooko'ob tu yiknal Faraóne' ka tu beeto'ob jach je'ex a'ala'abikti'ob tumen Jéeobae'. Aaróne' tu pulaj le che' tu táan Faraón yéetel tu táan le máaxo'ob meyajtiko' ka suunaj juntúul nojoch kaanil. **11** Chéen ba'ale' Faraóne' tu túuxtaj t'anbil le máaxo'ob jach yaan u na'ato'ob yano'ob Egiptoo'[e] bey xan le j-meeno'ob yéetel le sacerdote'ob ku beetko'ob magiao'.[f] Leti'ob túune' yéetel le magia u yojlo'obo' tu beeto'ob xan le ba'ax tu beetaj Aaróno'. **12** Cada juntúul ti' leti'obe' tu pulo'ob le che' u machmo'obo' ka suunaj xan nukuch kaano'ob. Chéen ba'ale' le che' tu pulaj Aaróno' tu luk'aj le che'ob tu pulaj le máako'oba'. **13** Kex beyo' Faraóne' tu beetaj u tercoil,[a] le o'olal ma' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti' tumen Moisés yéetel Aaróno', jach je'ex tu ya'alil Jéeobae'.

14 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Faraóne' deporsi jach terco,[b] yéetel ma' u k'áat u cha'a u bin le kaajo'. **15** Ilawile, sáamale' Faraóne' yaan u bin te' Río Niloo', teech túune' temprano unaj a bin tu jáal le río utia'al a páa'tiko'. Le kéen xi'ikeche' bis xan le che' suunaj kaanile'.[c] **16** Teech túune' yaan a wa'alikti': ‹Jéeoba, u Dios le hebreo'obo', ts'o'ok u túuxtiken t'aan ta wéetel[d] yéetel leti'e' ku ya'alik: «Cha'a u bin in kaajal utia'al ka u adorarteno'ob te' desiertoo'», chéen ba'ale' teche' ma' a wu'uy u t'aan tak beoraa'. **17** Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Yéetel le ba'ax ken in beeta' yaan a wojéeltik de ke tene' Jéeobaen.[e] Yéetel le che' in machma' yaan in jats'ik le Río Niloo', u ja'il túune' yaan u suut k'i'ik'il. **18** Le kayo'ob yano'ob te' ríoo' yaan u kíimlo'ob, yéetel le ja'o' yaan u tu'utal, le o'olal le egipcio'obo' ma' kun páajtal u yuk'iko'ob u ja'il le Niloo'»».

CAP 7

a Éx 12:12, 51

b Éx 7:17 Éx 8:9, 10 Ex 8:22 Éx 9:29 Éx 14:4

c Dt 34:7 Hch 7:22, 23

d Éx 4:2, 3

e Gé 41:8 2Ti 3:8

f Éx 7:20, 22 Éx 8:7, 18 Éx 9:11

Columna 2

a Éx 7:3

b Éx 10:1

c Éx 4:2, 3

d Éx 3:18

e Éx 7:5 Éx 8:9, 10 Éx 8:22 Éx 9:29 Éx 14:4

CAP 7

19 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «A'al ti' Aarón: ‹Le che' a machmo' tich' tu tojil le ja' yaan tu lu'umil Egiptoo',[a] tu tojil le río'obo', le canalo'obo',* le pantano'obo',[b] le estanque'obo' yéetel le cisterna'obo' utia'al ka suunako'ob k'i'ik'il›. Yaan u suut k'i'ik'il le ja' yaan ti' tuláakal u lu'umil Egiptoo' tak le yano'ob te' nu'ukulo'ob de che' yéetel de tuunicho'». **20** Moisés yéetel Aarón túune' tu séeba'anil tu beeto'ob jach je'ex a'ala'abikti'ob tumen Jéeobae'. Aaróne' tu líi'saj le che' u machmo' ka tu jats'aj u ja'il le Río Nilo tu táan Faraón yéetel tu táan le máaxo'ob meyajtiko', tuláakal túun le ja' yaan te' río'oo' suunaj k'i'ik'il.[c] **21** Le kayo'ob túuno' kíimo'ob,[d] yéetel u ja'il le río'oo' káaj u tu'utal, le o'olal le egipcio'obo' ma' páajchaj u yuk'iko'ob u ja'ili'.[e] Le ja' túuno' suunaj k'i'ik'il tu lu'umil Egipto.

22 Chéen ba'ale' le sacerdote'ob ku beetko'ob magiao' tu suto'ob k'i'ik'il xan le ja' yéetel le magia u yojlo'obo'.[f] Le o'olal Faraóne' seguernaj u beetik u tercoil, ma' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti' tumen Moisés yéetel Aaróno', jach je'ex tu ya'alil Jéeobae'.[g] **23** Le ka ts'o'oke' Faraóne' suunaj tu yotoch, chéen ba'ale' tu beetaj bey mix ba'al ucha'ane'. **24** Tuláakal túun le egipcio'obo' jo'op' u páanko'ob le lu'um yaan tu ba'pach le Río Nilo utia'al u kaxtiko'ob ja' u yuk'o'obo' tumen ma' tu páajtal ka'ach u yuk'iko'ob u ja'il le río'oo'. **25** U ja'il túun le Río Niloo' xáanchaj siete días suta'an k'i'ik'il tumen Jéeoba.

a Éx 9:22 Éx 10:12 Éx 14:21

b Éx 8:5

c Sl 78:44

d Sl 105:29

e Éx 7:18, 24

f Éx 7:11, 12 Éx 8:7, 18 Éx 9:11 2Ti 3:8

g Éx 3:19

Columna 2

CAP 8

8 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Xeen tu yiknal Faraón ka a wa'alti': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Cha'a u bin in kaajal utia'al ka u adorarteno'ob.[a] **2** Wa ma' ta cha'ik u bino'obe' yaan in chupik yéetel muucho'ob[b] tuláakal u lu'umil Egipto. **3** Te' Río Niloo' tuul ken u beet le muucho'obo', yéetel yaan u yooklo'ob ta wotoch, ta cuarto, yéetel yaan u na'aklo'ob ta cama. Ts'o'ole' yaan xan u yooklo'ob tu yotoch le máaxo'ob meyajtikecho' bey xan tu yotoch tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'ob te' lu'uma'. Yaan u yooklo'ob ta horno'ob yéetel te' nu'ukulo'ob*[c] tu'ux ku xa'ak'ta'al harinao'. **4** Le muucho'ob xano' yaan u yantalo'ob tuláakal tu'ux: te' tu'ux yanecho', ichil a kaajal, yéetel te' tu'ux yaan le máaxo'ob meyajtikecho'»».

5 Le ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: «A'al ti' Aarón: ‹Le che' yaan ta k'abo' tich' tu tojil le río'obo', tu tojil le canalo'ob yaan te' Río Niloo', yéetel tu tojil le pantano'obo' utia'al ka jóok'ok le muucho'ob yano'ob te'elo' yéetel ka ookko'ob tu lu'umil Egipto›». **6** Aarón túune' tu tich'aj le che' tu tojil le ja'ob yaan Egiptoo', le muucho'ob túuno' káaj u yooklo'ob tu

a Éx 3:12

b Sl 78:45

c Sl 105:30

7:19 * Lela' u canalesil le Niloo'.

8:3 * Wa «nukuch taza'ob».

lu'umil Egiptoe' ka tu chupo'ob. **7** Chéen ba'ale' le sacerdote'ob ku beetko'ob magiao' tu beeto'ob xan u jóok'ol muucho'ob yéetel u yooklo'ob tu lu'umil Egipto.[a] **8** Faraón túune' tu túuxtaj ch'a'abil Moisés yéetel Aaróne' ka tu ya'alajti'ob: «K'áat óolte'ex ti' Jéeoba ka u lu's le muucho'ob tin wiknalo' bey xan le yano'ob ichil in kaajalo',[b] tumen yaan in cha'ik u bin le israelita'ob utia'al ka u kíimso'ob ba'alche'ob utia'al u k'ubo'ob ti' Jéeobao'». **9** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Faraón: «Teech kan a'alikten ba'ax k'iin a k'áat ka in wa'al ti' Dios ka u lu's le muucho'ob yaan ta wiknalo', le yano'ob tu yiknal le máaxo'ob meyajtikecho', le yano'ob ichil a kaajalo' yéetel le yano'ob ichil a wotocho'. Chéen le yano'ob te' Río Nilo kun p'áatlo'obo'». **10** Faraón túune' tu ya'alaj: «Sáamal». Moisés túune' tu ya'alajti': «Ma'alob, yaan u yúuchul je'ex a wa'aliko' utia'al ka a wojéelte' mina'an uláak' máax je'ex Jéeoba k-Diose'.[c] **11** Le muucho'obo' yaan u luk'lo'ob ta wiknal, yaan u luk'lo'ob ta wotocho'ob, yaan u luk'lo'ob tu yiknal le máaxo'ob meyajtikecho' bey xan tu yotoch le máaxo'ob kaja'ano'ob te' lu'uma'. Chéen le yano'ob te' Río Nilo[d] kun p'áatlo'obo'».

12 Moisés yéetel Aaróne' luk'o'ob tu táan Faraón. Moisés túune' tu k'áataj ti' Jéeoba ka u lu's le muucho'ob tu túuxtaj utia'al u castigartik Faraóno'.[a] **13** Jéeoba túune' tu beetaj je'ex k'áata'abikti' tumen Moiséso'. Le muucho'ob yano'ob ichil le najo'obo', le yano'ob táankabo' bey xan le yano'ob tu k'áaxil Egiptoo' káaj u kíimlo'ob. **14** Le egipcio'ob túuno' káaj u juntarko'ob le muucho'obo', jach táaj ya'ab tu juntarto'obi', le o'olal u lu'umil Egiptoe' káaj u tu'utal. **15** Le ka tu yilaj Faraón ts'o'ok u kíimil le muucho'obo' seguernaj u beetik u tercoil,[b] yéetel ma' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti' tumen Moisés yéetel Aaróno', úuch jach je'ex tu ya'alil Jéeobao'.

16 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «A'al ti' Aarón lela': ‹Tich' le che' a machmo' ka a jats' le polvo yaan te' lu'umo', le polvo túuno' yaan u suut k'oxolil* ti' tuláakal u lu'umil Egipto››. **17** Leti'ob túune' bey tu beetilo'obo'. Aaróne' tu tich'aj le che' u machmo' ka tu jats'aj u polvoil le lu'umo' ka káaj u sen antal k'oxolo'ob. Le k'oxolo'ob túuno' káaj u multiko'ob le máako'obo' bey xan le ba'alche'obo'. Tuláakal u polvoil le lu'um túuno' suunaj k'oxolil yóok'ol tuláakal u lu'umil Egipto.[c] **18** Le k'oxolo'ob túuno' káaj u multiko'ob le máako'obo' bey xan le ba'alche'obo'. Le sacerdote'ob ku beetko'ob magiao'[d] tu yóoto'ob u beeto'ob xan ka yanak k'oxolo'ob yéetel le magia u yojlo'obo', chéen ba'ale' ma' béeychaj u beet-

8:16 * Wa «jején».

CAP 8

a Éx 7:11, 12
Éx 7:20, 22
Éx 8:17, 18
Éx 9:11
2Ti 3:8

b Éx 10:16-19

c Éx 9:14
Éx 15:11
Sl 83:18
Sl 86:8
Isa 46:9
Jer 10:6, 7
Ro 9:17

d Éx 8:3

Columna 2

a Éx 8:30, 31
Éx 9:33

b Éx 4:21
Éx 7:3

c Sl 105:31

d Éx 7:11, 12
Éx 7:20, 22
Éx 8:7
Éx 9:11

ko'obi'. **19** Le sacerdote'ob ku beetko'ob magia túuno' tu ya'alo'ob ti' Faraón: «Lela' u poder[a] Dios beet u yúuchul». Chéen ba'ale' Faraóne' tu beetaj u tercoil, le o'olal ma' tu yu'ubaj t'aani', úuch jach je'ex tu ya'alil Jéeobao'.

20 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Líi'kech sáamal tempranoe' ka yanakech tu táan Faraón. Ilawile, leti'e' yaan u bin te' Río Niloo'. Teech túune' unaj a wa'alikti': ‹Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeobaa': «Cha'a u bin in kaajal utia'al ka u adorarteno'ob. **21** Chéen ba'ale' wa ma' ta cha'ik u bin in kaajale' yaan in túuxtik áakacho'ob ta wóok'ol, tu yóok'ol le máaxo'ob meyajtikecho', tu yóok'ol a kaajal bey xan tu yóok'ol a wotoche'ex. U yotoch le egipcio'obo' yaan u láaj chu'upul yéetel áakacho'ob, hasta yaan u píixil le lu'um tu'ux kaja'ane'exo'. **22** Te' k'iin je'elo' yaan in kanáantik u lu'umil Gosén, le lu'um tu'ux yaan in kaajalo'. Te'elo' mix juntúul áakach kun antali',[b] yo'olal lela' yaan a wojéeltik de ke tene' Jéeobaen, yéetel tene' yaanten poder yóok'ol tuláakal le lu'uma'.[c] **23** Le bix ken in tratartil in kaajalo' jela'an ti' le bix ken in tratartil a kaajalo'. Lela' bey kun úuchul sáamalo'»›».

24 Jéeobae' tu beetaj jach je'ex tu ya'alilo'. Ya'abkach áakacho'ob jo'op' u muuluto'ob, hasta ée'joch'e'enchaj le ka'ano'. Ka jo'op' u yookloʼob tu yotoch Faraón, tu yotoch le máaxo'ob meyajtiko' yéetel ti' tuláakal u lu'umil Egipto.[a] Le lu'umo' jach k'aschaj yo'olal le áakacho'obo'.[b] **25** Tu ts'ooke' Faraóne' tu t'anaj Moisés yéetel Aaróne' ka tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex, kíimse'ex ba'alche'ob utia'al a k'ube'ex ti' a Diose'ex way tu lu'umil Egiptoa'». **26** Chéen ba'ale' Moisése' tu ya'alajti': «Ma' ma'alob ka k-beet beyo', tumen je'el k-p'ekta'al tumen le egipcio'ob[c] wa ka k-kíims ba'alche'ob utia'al k-k'ubik ti' Jéeoba k-Diose'. Wa ka u yilo'ob k-beetik lela', ¿ma' wa je'el k-muruxtunta'al tumen a kaajale'? **27** To'one' yaan k-viajar tak te' desiertoo', tres días u náachil le viaje ken k-beeto'. Te'elo' ti' ken k-kíims ba'alche'ob utia'al ka k-k'ub ti' Jéeoba k-Dios, jach je'ex ts'o'ok u ya'alikto'ono'».[d]

28 Faraón túune' tu ya'alaj: «Yaan in cha'ik a bine'ex te' desierto utia'al ka a kíimse'ex ba'alche'ob utia'al a k'ube'ex ti' Jéeoba a Diose'exo'. Chéen ba'ale' ma' a jach náachtale'ex. Ts'o'ole' k'áat óolte'ex[e] ti' Dios ka u lu'sto'on le áakacho'obo'». **29** Moisés túune' tu ya'alaj: «Chéen p'elak in luk'ul way ta táane' yaan in k'áat óoltik ti' Jéeoba ka u lu's sáamal le áakacho'ob yaan ta wiknalo', tu yiknal le máaxo'ob meyajtikecho' yéetel tu yiknal a kaajal. Chéen ba'ale' unaj u xu'ulul a tu'utusko'on,* yéetel unaj a cha'ik u bin le kaaj utia'al ka u beet

CAP 8

a Éx 31:18 Lu 11:20

b Éx 9:4, 26 Éx 10:23 Éx 12:13

c 1Sa 17:46 1Re 20:28 2Re 19:17, 19

Columna 2

a Éx 8:3

b Sl 78:45 Sl 105:31

c Gé 46:33, 34 Éx 10:25, 26

d Éx 3:18

e Éx 8:8 Éx 9:28

8:29 * Wa «báaxal».

sacrificio'ob ti' Jéeobao'».[a] **30** Moisés túune' luk' tu táan Faraóne' ka orarnaj ti' Jéeoba.[b] **31** Jéeoba túune' tu beetaj je'ex tu k'áatil Moisés-so', le o'olal le áakacho'obo' luk'o'ob tu yiknal Faraón, tu yiknal le máaxo'ob meyajtiko' yéetel tu yiknal tuláakal le egipcio'obo'. Mix juntúul áakach p'áati'. **32** Chéen ba'ale' Faraóne' tu ka'a beetaj u tercoil, le o'olal ma' tu cha'aj u bin le israelita'obo'.

9 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Xeen tu yiknal Faraóne' ka a wa'alti': ‹Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeoba, u Dios le hebreo'obo': «Cha'a u bin in kaajal utia'al ka u adorarteno'ob.[c] **2** Chéen ba'ale' wa tercoech yéetel ma' ta cha'ik u bino'obe', **3** ilawile, teen Jéeobae' yéetel in podere'[d] yaan in beetik u kíimil a walak' ba'alche'ob. Yaan u k'oja'antal yéetel yaan u kíimil[e] a walak' tsíimino'ob, a walak' burro'ob, a walak' camello'ob, a walak' wakaxo'ob bey xan a walak' tamano'ob. **4** Chéen ba'ale', teen Jéeobae', yaan in separartik u yalak' ba'alche'ob le israelita'obo', mix juntúul kun kíimil je'ex kun kíimil u yalak' ba'alche'ob le egipcio'obo'›››».[f] **5** Ts'o'ole' Jéeobae' tu ya'alaj ba'ax k'iin ken úuchuk lela': «Tuláakal le ba'alo'oba' sáamal ken u beet Jéeoba u yúuchul te' lu'uma'».

6 Le ka sáaschaj tuláak' k'iine' Jéeobae' tu beetaj jach je'ex tu ya'alilo'. Tuláakal u yalak' ba'alche'ob le egipcio'obo' káaj u kíimlo'ob,[a] chéen ba'ale' mix juntúul ti' u yalak' ba'alche'ob le israelita'ob kíimo'. **7** Faraón túune' tu túuxtaj u j-meyajo'ob utia'al u yilko'ob bix yanil u yalak' ba'alche' le israelita'obo', tuláaklo'ob ja'ak' u yóolo'ob ka tu yilo'ob mix juntúul kimeni'. Chéen ba'ale' Faraóne' seguernaj u beetik u tercoil, yéetel ma' tu cha'aj u bin le israelita'obo'.[b]

8 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés yéetel ti' Aarón: «Yéetel tu ka'ap'éelal a k'abe'exe' lóoch'e'ex u ta'anil junp'éel horno. Le ta'an túuno' unaj u pu'ulul ka'anal tumen Moisés tu táan Faraón. **9** Le ta'an túuno' yaan u sen ya'abtal bey je'ex le polvoo', yéetel yaan u k'i'itpajal ti' tuláakal u lu'umil Egipto. Ts'o'ole' yaan u beetik u yantal nukuch llaga'ob ti' máak bey xan ti' ba'alche' ti' tuláakal u lu'umil Egipto».

10 Leti'ob túune' tu ch'a'ajo'ob u ta'anil junp'éel hornoe' ka bino'ob tu táan Faraón. Moisés túune' tu pulaj ka'anal le ta'ano' ka káaj túun u chu'upul yéetel nukuch llaga'ob u wíinklil le máako'obo' bey xan u wíinklil le ba'alche'obo'. **11** Le sacerdote'ob ku beetko'ob magiao' ma' páajchaj u yantalo'ob tu táan Moisési' tumen jóok'ti'ob nukuch llaga'ob, bey xan úuchik ti' tuláakal le egipcio'obo'.[c] **12** Chéen ba'ale' Jéeobae' tu cha'aj u seguer u beetik u tercoil Faraón. Faraón túune' ma' tu yu'ubaj u t'aan Moisés

CAP 8
a Éx 8:15
b Éx 9:33
CAP 9
c Éx 5:1
Éx 8:1
d Éx 7:4
e Éx 9:15
f Éx 8:22
Éx 10:23
Éx 11:7
Éx 12:13
Columna 2
a Sl 78:48
b Éx 4:21
c Éx 7:11, 12
Éx 7:20, 22
Éx 8:7, 18
2Ti 3:8

yéetel Aaróni', úuch jach je'ex tu ya'alil Jéeoba ti' Moiséso'.[a]

13 Le ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: «Sáamal tempranoe' unaj a bin tu táan Faraón utia'al a wa'alikti': ‹Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeoba, u Dios le hebreo'obo': «Cha'a u bin in kaajal utia'al ka u adorarteno'ob. **14** Wa ma' ta cha'ik u bine' maas yaj ken in castigartilech, ts'o'ole' yaan xan in castigartik le máaxo'ob meyajtikecho' bey xan tuláakal a kaajal, utia'al ka a wojéelte' mina'an uláak' máax je'ex teen way yóok'ol kaabe'.[b] **15** Tumen wa ka in wóot ka'ache' bejla'a ts'o'ok in castigarkech pa'te' yéetel a kaajal yéetel k'aak'as k'oja'anilo'obe' yéetel bejla'a úuch in xu'ulsech te' lu'uma'. **16** Chéen ba'ale' lela' leti'e ba'ax o'olal ma' in xu'ulsech tak beoraa': utia'al ka in we'estech in poder yéetel utia'al ka k'aj óolta'ak in k'aaba' ti' tuláakal yóok'ol kaab.[c] **17** Pero teche' láayli' nojba'al a taaskabae' tumen ma' a cha'a u bin in kaajali'. **18** Le o'olale' sáamal kex bey te' horaa' yaan in beetik u sen k'áaxal bat,* mix juntéen ila'ak u sen k'áaxal bat tu lu'umil Egipto je'ex le ken in beet u k'áaxlo'. **19** Le o'olale' túuxt a'albil ka oksa'ak ti' junp'éel lugar seguro tuláakal a walak' ba'alche'ob, a j-meyajo'ob bey xan tuláakal ba'ax a tia'al. Tuláakal máak yéetel tuláakal ba'alche' p'aatal táankab le kéen k'áaxak le bato' yaan u kíimil»».

20 Le máaxo'ob meyajtik Faraón tu creerto'ob le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao' tu séeba'anil tu beeto'ob u yokol u j-meyajo'ob bey xan u yalak' ba'alche'ob ti' junp'éel lugar seguro. **21** Chéen ba'ale' le máax ma' tu creertaj le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao' tu p'ataj u j-meyajo'ob yéetel u yalak' ba'alche'ob táankab.

22 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Tich' a k'ab tu tojil le ka'ano' utia'al ka k'áaxak le bat ti' tuláakal u lu'umil Egiptoo'.[a] Le bato' yaan u k'áaxal yóok'ol wíinik, yóok'ol ba'alche' bey xan yóok'ol tuláakal le xíiwo'ob yéetel le che'ob yaan tu lu'umil Egiptoo'».[b] **23** Moisése' tu tich'aj le che' tu tojil le ka'ano', Jéeoba túune' tu beetaj u kíilbal cháak yéetel u k'áaxal bat bey xan u yéemel k'áak'* desde te' ka'ano'. Jéeobae' seguernaj u beetik u k'áaxal bat yóok'ol u lu'umil Egipto. **24** Le táan u k'áaxal le bato' ila'ab xan bix u yéemel le k'áak'o'. Jach sen k'a'amchaj le bato', mix juntéen ila'ak u yúuchul junp'éel ba'al bey tu lu'umil Egiptoo'.[c] **25** Le bato' tu k'askúuntaj u lu'umil Egipto. Tu kíimsaj máak bey xan ba'alche', tu k'askúuntaj tuláakal le xíiwo'obo' yéetel tu ka'akachaj tuláakal le che'obo'.[d] **26** Chéen tu lu'umil Gosén,

CAP 9

a Éx 4:21
Éx 8:31, 32
Éx 14:17

b Éx 8:9, 10
2Sa 7:22
Sl 83:18

c Éx 14:17
Jos 2:9, 10
1Cr 16:24
Pr 16:4
Isa 63:12
Ro 9:17

Columna 2

a Sl 78:47
Sl 105:32

b Éx 10:4, 5

c Éx 9:18

d Sl 105:33

9:18 * Wa «granizo».

9:23 * Ma' xaane' te'ela' táan u t'aan ti' bix fuerteil u léembal le cháako'.

le tu'ux kaja'an le israelita'ob, ma' k'áax le bato'.[a]

27 Faraón túune' tu túuxtaj t'anbil Moisés yéetel Aaróne' ka tu ya'alajti'ob: «Beoraa' kin reconocertik ts'o'ok in k'ebantal. Jéeobae' ma'alob ba'ax ku beetik, ti' teen yéetel ti' in kaajal yaan u culpail le ba'ax ku yúuchla'. **28** K'áat óolt ti' Jéeoba ka xu'uluk u beetik u kíilbal le cháako' yéetel ka xu'uluk u beetik u k'áaxal le bato'. Beyo' yaan in cha'ik a bine'ex». **29** Moisés túune' tu ya'alajti': «Chéen p'elak in jóok'ol ti' le kaaja' yaan in líi'sik in k'ab utia'al in orar ti' Jéeoba. Le cháak túuno' yaan u xu'ulul u kíilbal, yéetel le bato' yaan u xu'ulul u k'áaxal, beyo' yaan a wojéeltike' le lu'uma' u tia'al Jéeoba.[b] **30** Chéen ba'ale' in wojle', kex beyo', teech yéetel a j-meyajo'obe' ma' ken a beete'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba Dios».

31 Le lino* yéetel le cebadao' láaj k'aschajo'ob, tumen le cebadao' yaan ka'ach u yi'ij, yéetel le linoo' ma' xíitik ka'ach u looli'. **32** Chéen ba'ale' le trigo yéetel le espeltao'* ma' k'askúunta'abo'obi' tumen después ka jóok'o'ob.# **33** Moisés túune' luk' tu táan Faraóne' ka jóok' ti' le kaajo', ka tu líi'saj u k'ab utia'al u orar ti' Jéeoba. Ka túun xu'ul u kíilbal le cháako', u k'áaxal le bato' bey xan u k'áaxal le ja'o'.[a] **34** Le ka tu yilaj Faraón ts'o'ok u xu'ulul u k'áaxal le ja' yéetel le bato', yéetel ts'o'ok u xu'ulul u jaats' le cháako', ka'a k'ebanchaji yéetel ma' tu yu'ubaj t'aani',[b] u j-meyajo'obe' bey xan tu beetilo'obo'. **35** Faraón túune' seguernaj u beetik u tercoil, le o'olal ma' tu cha'aj u bin le israelita'obo', úuch jach je'ex tu ya'alil Jéeoba ti' Moiséso'.[c]

10 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Xeen tu yiknal Faraón, tumen tene' ts'o'ok in cha'ik u beetik u tercoil[d] leti' bey xan le máaxo'ob meyajtiko' utia'al ka páajchajak in beetik le milagro'ob tu táana'.[e] **2** Ts'o'ok in beetik beyo' utia'al ka páajchajak a tsikbaltik ti' a paalal bey xan ti' a wáabilo'ob bix ts'o'ok in sen castigartik le egipcio'obo' yéetel ba'ax milagroilo'ob tin beetaj utia'al in castigarko'ob.[f] Bey túuno' te'exe' yaan a wojéeltike'exe' tene' Jéeobaen».

3 Moisés yéetel Aarón túune' bino'ob tu táan Faraóne' ka tu ya'alo'obti': «Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeoba u Dios le hebreo'obo': ‹¿Tak ba'ax k'iin ken xu'uluk a ts'áaikaba tin contra beya'?[g] Cha'a u bin in kaajal utia'al ka u adorarteno'ob. **4** Ilawile, wa láayli' ma' ta cha'ik u bino'obe', sáamale' yaan in beetik u taal sáak'o'ob* yóok'ol u lu'umil

CAP 9

a Éx 8:22 Éx 9:3, 4 Éx 10:23 Éx 11:7 Éx 12:13

b Éx 7:5, 17 Éx 8:9, 10 Éx 8:22 Éx 14:4 Dt 10:14 Sl 24:1

Columna 2

a Éx 10:17-19

b Éx 4:21 Éx 8:13, 15

c Éx 7:4

CAP 10

d Éx 4:21 Éx 9:34

e Éx 9:15, 16 Sl 78:12 Ro 9:17

f Éx 13:3, 8 Dt 4:9 Dt 6:20-22 Sl 44:1

g Éx 9:17

9:31 * Lela' junkúul xíiw suuk u pa'ak'al tu lu'umil Egipto utia'al u beeta'al nook'. **9:32** * Lela' jun-p'éel clase trigo ma' jach finoi' yéetel suuk ka'ach u pa'ak'al tu lu'umil Egipto. # Wa «tumen pachal u cosecharta'alo'ob».

10:4 * Wa «langosta'ob».

Egipto. **5** Jach táaj ya'ab sáak'o'ob kun antal, hasta yaan u pixko'ob le lu'umo'. Yaan u jaantiko'ob tuláakal le ba'ax p'áat le ka ts'o'ok u k'áaxal le bato' yéetel yaan u jaantiko'ob u le' le che'ob táan u jóok'lo'obo'.[a] **6** Le sáak'o'obo' yaan u chupiko'ob a wotoch, u yotoch le máaxo'ob meyajtikecho' yéetel u yotoch le egipcio'obo', le ba'ax kun úuchla' mix juntéen ila'ak tumen a papá'ob mix tumen a abuelo'ob».[b] Le ka ts'o'oke' Moisése' luk' tu yiknal Faraón.

7 Le máaxo'ob meyajtik Faraóno' tu ya'alo'obti': «¿Ba'ax k'iin ken xu'uluk u taasikto'on problemas* le máaka'? Cha'a u bino'ob utia'al ka u adorarto'ob Jéeoba u Dioso'ob. ¿Ma' wa ta ts'áaik cuenta jach ts'o'ok u k'askúunta'al u lu'umil Egipto?». **8** Yo'olal lela' bin ch'a'abil Moisés yéetel Aaróne' ka bisa'abo'ob tu ka'atéen tu táan Faraón, leti' túune' tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex, adorarte'ex Jéeoba a Diose'ex. Chéen ba'ale', ¿máaxo'ob kun bino'ob?». **9** Moisés túune' tu ya'alaj: «Yaan k-bin yéetel le táankelmo'obo', le x-lóo'bayano'obo' yéetel le ch'ija'ano'obo'. Yaan k-bisik k-hijo'ob, k-hija'ob, k-alak' tamano'ob bey xan k-alak' wakaxo'ob,[c] tumen yaan k-beetik junp'éel fiesta utia'al k-adorartik Jéeoba».[d] **10** Faraóne' tu ya'alajti': «¿Ka tuklike'ex tia'an Jéeoba ta wéetele'exe'? ¡Seguernak a tuskaba'ex, tumen ma' ken in cha'a a bine'ex te'ex mix a paalale'ex![a] Te'exe' chéen taak a púuts'le'ex. **11** ¡Ma' tuláakal kun bini'! Chéen le xiibo'ob ts'o'ok u nojochtalo'ob je'el u páajtal u bino'ob utia'al ka u adorarto'ob Jéeobao', tumen bey ta wa'alilteno'». Le ka ts'o'oke' Moisés yéetel Aaróne' tojolch'inta'abo'ob tu táan Faraón.

12 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Tich' a k'ab tu tojil u lu'umil Egipto utia'al ka taalak le sáak'o'ob tu yóok'olo'. Le sáak'o'ob túuno' yaan u jaantiko'ob tuláakal le xíiwo'ob yéetel le che'ob ma' tu k'askúuntaj le bato'». **13** Tu séeba'anile' Moisése' tu tich'aj tu tojil u lu'umil Egipto le che' u machmo'. Jéeoba túune' tu beetaj u taal junp'éel iik' desde lak'in,* bul k'iin yéetel bul áak'ab. Le ka sáaschaj túune' le iik'a' tu taasaj le sáak'o'obo'. **14** Le sáak'o'ob túuno' jo'op' u yookło'ob ti' tuláakal u lu'umil Egiptoe' ka p'áato'obi'.[b] Mix juntéen ila'ak u yantal jach táaj ya'ab sáak'o'ob je'ex le yanchajo'[c] yéetel ma' kun ka'a ilbil junp'éel ba'al beyo'. **15** Le sáak'o'obo' tu chupo'ob tuláakal le lu'umo', hasta ée'joch'e'enchaji. Tu láaj jaanto'ob tuláakal le xíiwo'ob yéetel le che'obo' bey xan u yich le che'ob ma' k'askúunta'ab tumen le bato'. Mix junp'éel u le' che' mix u

CAP 10

a Éx 9:31, 32

b Éx 9:24

c Éx 10:25, 26

d Éx 3:18
Éx 5:1

Columna 2

a Éx 12:31, 32

b Sl 78:46

c Éx 10:5
Sl 105:34, 35

10:7 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u beetkuba junp'éel trampa».

10:13 *Wa «este».

le' xíiw p'áat tu lu'umil Egipto, láaj jaanta'abo'ob.

16 Faraón túune' tu séeba'anil tu túuxtaj ch'a'abil Moisés yéetel Aaróne' ka tu ya'alajti'ob: «Ts'o'ok in k'ebantal tu contra Jéeoba a Diose'ex yéetel ta contra'ex. **17** Beoraa' beet uts a perdonarke'ex in k'eban kex chéen te' veza', yéetel k'áat óolte'ex ti' Jéeoba a Diose'ex ka xu'uluk u castigarken yéetel le sáak'o'oba'». **18** Leti'ob túune' luk'o'ob tu táan Faraón, ka ts'o'oke' Moisése' orarnaj ti' Jéeoba[a] utia'al ka u lu's le sáak'o'obo'. **19** Jéeoba túune' tu beetaj u xu'ulul u taal le iik' desde te' lak'ino', ka túun tu beetaj u taal junp'éel k'a'amkach iik' desde te' chik'ino'. Le iik' túuno' tu bisaj le sáak'o'obo' ka tu pulo'ob ichil le Mar Rojoo'. Mix juntúul sáak' p'áat ti' tuláakal u lu'umil Egipto. **20** Chéen ba'ale' Jéeobae' tu cha'aj u seguer u beetik u tercoil[b] Faraón. Faraón túune' ma' tu cha'aj u bin le israelita'obo'.

21 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Tich' a k'ab tu tojil le ka'ano' utia'al ka ée'joch'e'enchajak u lu'umil Egipto, jach yaan u yée'joch'e'ental, hasta mix junp'íit sáasil kun antali'». **22** Moisés túune' tu séeba'anil tu tich'aj u k'ab tu tojil le ka'ano' ka sen ée'joch'e'enchaj tuláakal u lu'umil Egipto durante tres días.[c] **23** Bey túuno' durante tres díase' mix juntúul ti' leti'ob páajchaj u yilkuba'obi', yéetel mix juntúul páajchaj u

CAP 10

a Éx 8:30, 31

b Éx 7:3
Éx 11:10
Ro 9:17, 18

c Sl 105:28

Columna 2

a Éx 8:21, 22
Éx 9:3, 6
Éx 9:26
Éx 11:7
Éx 12:13

b Éx 8:28
Éx 9:28

c Éx 3:18
Éx 5:3

d Éx 4:21
Éx 14:4

CAP 11

e Dt 4:34

péek te' tu'ux yano'. Chéen ba'ale' le tu'ux yaan le israelita'obo'[a] yaan sáasil ka'achi'. **24** Faraón túune' tu túuxtaj ch'a'abil Moisése' ka tu ya'alajti': «Xeene'ex a adorarte'ex Jéeoba,[b] je'el u páajtal xan a biske'ex a mejen paalale'exe'. Chéen ba'ale' a walak' tamane'ex yéetel a walak' wakaxe'exe' yaan u p'áatlo'ob». **25** Chéen ba'ale' Moisése' tu ya'alajti': «Ma', yaan xan a cha'ik k-bisik k-alak' ba'alche'ob utia'al ka k-k'ub ofrenda'ob ti' Jéeoba k-Dios.[c] **26** Yaan k-láaj bisik k-aalak'o'ob, mix juntúul ken k-cha'a u p'áatli' tumen yaan k-k'ubik jujuntúul ti' leti'ob utia'al k-adorartik Jéeoba k-Dios. Ts'o'ole' ma' k-ojel máakalmáak ken k-k'ub ti' Jéeobai', hasta k-k'uchul te'elo'». **27** Jéeoba túune' tu cha'aj u beetik u tercoil Faraón, le o'olal Faraóne' ma' tu cha'aj u bino'obi'.[d] **28** Faraón túune' tu ya'alajti': «¡Luk'kech way tin táane'! Bik táabakech taal tu ka'atéen tin táan, tumen le k'iin ken taalakeche' yaan a kíimil». **29** Moisés túune' tu ya'alaj: «Ma'alob, yaan in beetik jach je'ex a wa'aliko', ma' kin taal in wilech tu ka'atéen».

11 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Yaan in castigartik Faraón yéetel u lu'umil Egipto juntéen maas. Le kéen ts'o'okke' leti'e' yaan u cha'ik a bine'ex.[e] Pero ma' chéen ken u ya'al ka jóok'ke'exi', hasta tojolch'intbil ken u bee-

tile'ex waye'.[a] **2** Beoraa' a'al ti' le kaajo', ti' tuláakal le xiibo'ob yéetel le ko'olelo'obo' ka u k'áato'ob ti' u vecino'ob ba'alo'ob beeta'an de oro yéetel de plata».[b] **3** Jéeobae' tu beetaj u lúubul utsil u kaajil Israel tu táan le egipcio'obo'. Ts'o'ole' Moisése' jach ku respetarta'al ka'ach tumen u j-meyajo'ob Faraón yéetel tumen u maasil egipcio'obo'.

4 Moisése' tu ya'alaj: «Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeobaa': ‹Kex bey chúumuk áak'abe' yaan in máan tu chúumukil Egipto,[c] **5** yéetel yaan u kíimil tuláakal u yáax hijo le egipcio'obo'.[d] Yaan u kíimil u yáax hijo Faraón le reyo', yaan u kíimil xan u yáax hijo le esclava táan u juuch' te' molino de manoo' bey xan tuláakal le yáax xibil ba'alche'obo'.[e] **6** Ts'o'ole' yaan u yu'uba'al u k'a'am ok'ol le máako'ob ti' tuláakal u lu'umil Egiptoo'. Mix juntéen úuchuk ba'al beyo' yéetel mix juntéen kun ka'a úuchul.[f] **7** Ts'o'ole' mix juntúul peek' kun jóok'ol tojlik le israelita'obo' mix xan u yalak' ba'alche'ob. Beyo' yaan a wojéeltike' Jéeobae' ku kanáantik le israelita'obo',[g] pero ma' bey u beetik yéetel le egipcio'obo'›. **8** Tuláakal túun a j-meyajo'obe' yaan u taalo'ob xoltal tin táan yéetel yaan u ya'aliko'obten: ‹Xeen, teech bey xan tuláakal le máaxo'ob u'uyik a t'aano'›.[h] Le kéen ts'o'okok lelo' kin bin». Ka ts'o'ok u ya'alik le ba'alo'oba', Moisése' p'uja'an ka luk' tu táan Faraón.

9 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Faraóne' ma' ken u yu'ub a t'aan,[a] lelo' yaan u ts'áaik tu'ux in beetik u maasil milagro'ob tu lu'umil Egipto».[b] **10** Moisés yéetel Aaróne' tu beeto'ob tuláakal le milagro'ob tu táan Faraóno',[c] chéen ba'ale' Jéeobae' tu cha'aj u beetik u tercoil Faraón, Faraón túune' ma' tu cha'aj u jóok'ol le israelita'ob tu lu'umil Egiptoo'.[d]

12 Le tia'ano'ob tu lu'umil Egiptoo' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés yéetel ti' Aarón: **2** «Desde bejla'e', a tia'alte'exe' le mes je'ela' leti'e yáax mes* ti' le añoo'.[e] **3** Much'kíint tuláakal le israelita'obo' ka a wa'alti'ob: ‹Te' día diez ti' le mesa' cada familiae' unaj u yéeyik juntúul taman,[f] juntúul taman utia'al cada naj. **4** Chéen ba'ale' wa jach junp'íite'ex ichil a familia'ex yéetel ma' tu páajtal a xupke'ex juntúul tamane' k'a'abéet a much'kaba'ex ta wotoche'ex yéetel a vecino'ex yaan maas naats' ti' te'exo' utia'al a múul jaantike'ex. Unaj a calcularke'ex kex buka'aj ken u jaant cada juntúuli'. **5** Le tamano' unaj t'a'aj[g] yéetel junp'éel año unaj u yantalti'. Unaj a yéeyike'ex ichil le táankelem tamano'ob wa ichil le chivo'obo'. **6** Le kéen ts'o'okok a yéeyike'exe' unaj a kanáantke'ex tak ken

CAP 11

a Éx 12:31, 32

b Éx 3:21, 22 Éx 12:35, 36 Sl 105:37

c Éx 12:29

d Éx 4:22, 23 Sl 78:51 Sl 105:36 Sl 136:10 Heb 11:28

e Éx 12:12

f Éx 12:30

g Éx 8:22 Éx 9:3, 4 Éx 10:23 Éx 12:13

h Éx 12:33

Columna 2

a Éx 3:19 Éx 7:4 Ro 9:17, 18

b Éx 7:3

c Sl 135:9

d Éx 4:21 Éx 9:15, 16 Éx 10:20

CAP 12

e Éx 13:4 Éx 23:15 Nú 28:16 Dt 16:1

f Jn 1:29 1Co 5:7 Ap 5:6

g Le 22:18-20 Dt 17:1 1Pe 1:19

12:2 * U k'aaba' le mesa' Abib. Ilawil «Abib», página 2554.

k'uchuk le día 14 ti' le mesa'.[a] Te' día je'elo' cada familiae' unaj u kíimsik le taman le kéen t'úubuk k'iino'.*[b] **7** Te'exe' unaj a ch'a'ike'ex u k'i'ik'el le tamano' yéetel unaj a wi'iwits'ke'ex tu marcoil u joonajil le naj tu'ux kan janale'exo'.[c]

8 Unaj a jaantike'ex le taman te' mismo áak'abo'.[d] K'a'abéet a k'áa'tike'ex yéetel a jaantike'ex yéetel waaj mina'an u levadurail[e] bey xan yéetel xíiwo'ob k'áajtak.[f] **9** Ma' unaj a jaantike'ex bey che'eche'ilo' mix unaj a chakike'exi', ba'axe' unaj a k'áa'tike'ex u pool pa'te' yéetel u yooko'ob bey xan yéetel tuláakal ba'ax yaan ichil u wíinklil. **10** Ma' unaj a p'atke'ex mix junp'íit utia'al tuláak' k'iini'. Chéen ba'ale' wa yaan u yalab ku p'áatle' unaj a tóokike'ex antes u sáastal.[g] **11** Antes ti' a jaantike'exe' unaj a prepararkaba'ex beya': k'ax a nak'e'ex,* ts'áa a xaanabe'ex yéetel ch'a' a xóolte'ex. Séeba'an unaj a jaantike'ex. Lela' u fiestail le Pascua[#] utia'al Jéeobao'. **12** Tumen tene' yaan in máan yóok'ol u lu'umil Egipto te' áak'aba' yéetel yaan in kíimsik tuláakal u yáax hijo le máako'obo' bey xan le yáax xibil ba'alche'obo'.[h] Yéetel yaan in castigartik tuláakal u dioso'ob Egipto.[i] Tene' Jéeobaen, teen a'alik. **13** Le k'i'ik'o' yaan u meyaj bey señal ta wotoche'ex utia'al u ye'esik tu'ux yane'ex, teen túune' le kéen in wil le k'i'ik'o' k'áatmáan ken in beeti'. Ma' ken in beet mix ba'al ti' te'ex le kéen in castigart le egipcio'obo'.[a]

14 Le díaa' yaan a k'a'ajsike'ex; le kéen a k'a'ajse'exe' unaj a beetke'ex junp'éel fiesta utia'al Jéeoba, lela' bey unaj u beetik tuláakal a generacióne'exo'. Te'exe' unaj a festejarke'ex, lela' junp'éel ley utia'al mantats'. **15** Durante siete díase' yaan a jaantike'ex waaj mina'an u levadurail.[b] Desde te' yáax díao' ma' unaj u yantal ta wotoche'ex mix junp'íit harina yaan u levaduraili'. Durante le siete díaso' mix máak ti' u kaajil Israel unaj u jaantik wa ba'ax xa'ak'ta'an yéetel levadura, tumen wa ku jaantike' yaan u kíimsa'al. **16** Te' yáax díao' yaan a much'kaba'ex utia'al ka a adorarte'ex Dios, yéetel bey xan ken a beetile'ex te' día sieteo'. Te' día'ob je'elo'oba' mix junp'éel meyaj unaj u beeta'ali',[c] chéen je'el u páajtal a beetke'ex ba'al a jaante'exe'.

17 Te'exe' unaj a beetke'ex u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo',*[d] tumen te' díao' yaan in jóo'ske'ex ti' u lu'umil Egipto en orden, je'ex u beetik junp'éel ejércitoe'. Te'ex yéetel tuláakal a generacióne'exe' unaj a festejarke'ex. Lela' junp'éel

CAP 12

a Nú 28:16

b Éx 12:18
Le 23:5
Dt 16:6

c 1Co 5:7
Heb 11:28

d Dt 16:6, 7

e Éx 13:3
Éx 34:25
Dt 16:3
1Co 5:8

f Nú 9:11

g Le 7:15
Le 22:29, 30
Dt 16:4

h Éx 11:4, 5
Éx 12:29

i Nú 33:4

Columna 2

a Éx 8:22
Éx 9:4, 26
Ex 10:23
Éx 11:7

b Éx 23:15
Le 23:6

c Le 23:8

d Le 23:6
Lu 22:1
1Co 5:8

12:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «entre le ka'ap'éel tarde'obo'». **12:11** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'ax a cadera'ex». #Ilawil página 2575.

12:17 *Ilawil «U Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'», página 2584.

ley utia'al mantats'. **18** Te' yáax meso', desde tu tardeil le día 14 tak tu tardeil le día 21 ti' le meso',[a] unaj a jaantike'ex waaj mina'an u levadurail. **19** Durante siete díase' ma' unaj u yantal ta wotoche'ex mix junp'íit harina yaan u levaduraili'. Wa juntúul israelita wa j-táanxel lu'umil[b] ka k'uchuk u jaant wa ba'ax yaan u levaduraile' yaan u kíimsa'al, bey kun lu'sbil ichil u kaajil Israelo'.[c] **20** Ma' unaj a jaantike'ex mix ba'al xa'ak'ta'an yéetel levadurai'.* Ti' mix junp'éel naj unaj u jaanta'al waaj yaan u levaduraili'».

21 Tu séeba'anil túune' Moisése' tu t'anaj u nuuktakil u kaajil Israele'[d] ka tu ya'alajti'ob: «Xeene'exe' ka a yéeye'ex juntúul chan ba'alche'* utia'al cada familia yéetel kíimse'ex utia'al a festejarke'ex le Pascuao'. **22** U k'i'ik'ele' unaj a ts'áaike'ex ti' junp'éel palangana. Ts'o'ole' ka ch'a'ike'ex junchúuch u xíiwil hisopoe'* yéetel ka t'ubike'ex ichil le k'i'ik'o', le kéen ts'o'okke' ka wi'iwits'ke'ex tu marcoil le joonajo'. Mix juntúul ti' te'ex unaj u jóok'ol tu yotoch hasta ken sáasak. **23** Beyo' le kéen máanak Jéeoba utia'al u castigartik le egipcio'obo' yaan u yilik le k'i'ik' yaan tu marcoil u joonajil a wotoche'exo'. Jéeoba túune' le kéen u yil le k'i'ik' te' marcoo' ma' ken u cha'a u kíimil mix juntúul ti' te'exi'.[a]

24 Te'ex bey xan a paalale'exe' unaj a beetke'ex mantats' le ba'ax ts'o'ok in wa'alikte'exa'.[b] **25** Le kéen ookke'ex te' lu'um u ya'almaj u ts'áaikte'ex Jéeobao', te'exe' unaj u seguer a beetke'ex le ba'ax ts'o'ok in wa'alikte'exa'.[c] **26** Yéetel le kéen k'áata'akte'ex tumen a paalale'ex: ‹¿Ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax ka beetke'exa'?›.[d] **27** Te'ex túune' unaj a wa'alike'ex beya': ‹Le ba'alche'a' k-kíimsik utia'al le Pascuao', lela' junp'éel fiesta utia'al Jéeoba, tumen le táan ka'ach u máan u kíims le egipcio'obo' tu tséeltaj k-otoch yéetel ma' tu kíimsaj mix juntúul ti' le máaxo'ob yano'ob ichilo'».

Le israelita'ob túuno' xolajo'obe' ka chinlajo'ob. **28** Leti'ob túune' tu beeto'ob jach je'ex a'ala'abik ti' Moisés yéetel ti' Aarón tumen Jéeobao'.[e] Tu beeto'ob jach je'ex úuchik u ya'ala'alti'obe'.

29 Chúumuk áak'ab túune' Jéeobae' tu kíimsaj tuláakal u yáax hijo le egipcio'obo',[f] desde u yáax hijo Faraón tak u yáax hijo le máax k'ala'an cárcelo', bey xan tuláakal le yáax xibil ba'alche'obo'.[g] **30** Te' áak'abo' líik' Faraón, u j-meyajo'ob yéetel u maasil egipcio'obo' ka túun jo'op' u k'a'am ok'olo'ob tumen ma' p'áat mix junp'éel naj wa mina'an máax kimeni'.[h] **31** Faraón túune' tu séeba'anil tu t'anaj Moisés yéetel Aarón[i] te' áak'abo'

CAP 12

a Le 23:5, 6

b Nú 9:14

c Dt 16:3
1Co 5:7

d Éx 3:16
Nú 11:16

Columna 2

a Heb 11:28

b Dt 16:3

c Jos 5:10

d Éx 13:3, 8
Dt 6:6, 7

e Heb 11:28

f Nú 33:4
Sl 78:51
Sl 105:36

g Gé 15:14
Éx 11:4, 5
Nú 3:13
Sl 135:8

h Éx 11:6

i Éx 10:28, 29

12:20 *Ilawil página 2569. **12:21** *Le chan ba'alche'a' juntúul chan taman wa juntúul chan chivo. **12:22** *Ilawil página 2565.

ka tu ya'alajti'ob: «Líik'ene'ex ka jóok'ke'ex ti' in kaajal, te'ex bey xan u maasil israelita'obo'. Xeene'ex a adorarte'ex Jéeoba jach je'ex ts'o'ok a wa'alike'exo'.[a] **32** Ch'a'ex a walak' tamane'ex yéetel a waakaxe'exe' ka xi'ike'ex, je'ex ts'o'ok a wa'alike'exo'.[b] Chéen ba'ale' le kéen xi'ike'exe' unaj a orare'ex ti' Dios tin wo'olal».

33 Le egipcio'ob túuno' jo'op' u sen a'aliko'ob ti' le israelita'ob ka jóok'ko'ob ti' u lu'umil Egiptoo'.[c] Leti'obe' tu ya'alo'ob: «¡Tumen wa ma' ta bine'exe' tuláaklo'on ken k-kíimil!».[d] **34** Le israelita'ob túuno' tu ch'a'ajo'ob le harina mina'an u levadurail pa'te' yéetel u nu'ukulilo',* tu to'ajo'ob yéetel u nook'o'obe' ka tu kuchaj u biso'ob. **35** Le israelita'obo' tu beeto'ob je'ex a'ala'abikti'ob tumen Moiséso', leti'ob túune' tu k'áato'ob ti' le egipcio'ob ba'alo'ob beeta'an de oro yéetel de plata bey xan nook'o'ob.[e] **36** Jéeobae' tu beetaj u lúubul utsil le israelita'ob tu táan le egipcio'obo', le o'olal ts'a'abti'ob le ba'ax tu k'áato'obo'. Bey úuchik u tia'alintik le israelita'ob le ba'axo'ob yaan ti' le egipcio'obo'.[f]

37 Le israelita'ob túuno' luk'o'ob Ramesése'[g] ka bino'ob Sukot,[h] yaan kex 600,000 u túulal le xiibo'ob jóok'o'ob xíimbalilo', le mejen paalalo'obo' ma' xoka'an ichilo'obi'.[i] **38** Tu yéetelo'obe' bin ya'ab máako'ob jejeláas tu'ux u taalo'ob,*[a] tu biso'ob xan u yalak' tamano'ob, u yalak' wakaxo'ob yéetel ya'ab uláak' ba'alche'ob. **39** Te' bej túuno' tu beeto'ob waaj yéetel le harina mina'an u levadurail tu ch'a'ajo'ob Egiptoo'. Le harinao' mina'an ka'ach u levadurail tumen tu séeba'anil úuchik u jóo'sa'alo'ob ti' u lu'umil Egipto, ts'o'ole' ma' páajchaj u prepararko'ob u biso'ob uláak' ba'alo'ob utia'al u jaanto'obi'.[b]

40 Le ka jóok' le israelita'ob ti' u lu'umil Egiptoo'[c] ts'o'ok u chukik 430 años[d] jo'op'ok u kajtalo'ob táanxel lu'umilo'ob. **41** Jach le k'iin ka tu ts'áaj 430 añoso', u kaajal Jéeobae' jóok' ti' u lu'umil Egipto, en orden úuchik u jóok'lo'ob je'ex u beetik junp'éel ejércitoe'. **42** Te' áak'ab je'ela' Jéeobae' tu jóo'so'ob ti' u lu'umil Egipto, le o'olal le israelita'obo' unaj u beetko'ob junp'éel fiesta ti' leti'. Desde le áak'ab je'elo' tuláakal u kaajil Israel yéetel u generacióno'obe' unaj u beetko'ob junp'éel fiesta utia'al Jéeoba.[e]

43 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés yéetel ti' Aarón: «Lela' u leyil le Pascuao': mix juntúul j-táanxel lu'umil je'el u páajtal u jaantike'.[f] **44** Chéen ba'ale' wa juntúul máak u manmaj u esclavo yéetel u taak'ine' unaj u circuncidartik.*[g] Chéen ja'ali' bey je'el u páajtal u jaanta'al

CAP 12

a Éx 3:19, 20 Éx 6:1 Éx 10:8-11 Sl 105:38

b Éx 10:26

c Éx 12:11

d Éx 10:7

e Gé 15:14 Éx 3:21 Éx 11:2 Sl 105:37

f Éx 3:22

g Gé 47:11 Éx 1:11

h Nú 33:5

i Gé 12:1, 2 Gé 15:1, 5 Gé 46:2, 3 Éx 1:7 Nú 2:32

Columna 2

a Nú 11:4

b Éx 12:31

c Gé 46:2, 3 Gé 47:27 Hch 13:17

d Gál 3:17

e Dt 16:1

f Le 22:10

g Gé 17:12, 23

12:34 * Wa «nukuch taza'ob».

12:38 * Le ya'ab máako'obo' ma' israelita'obi', yéetel ichilo'obe' yaan tak egipcio'obi'. **12:44** * Ilawil página 2559.

u jaanlil le Pascua tumen le esclavoo'. **45** Le j-táanxel lu'umil kajakbal ta wéetele'ex yéetel le máax ku meyaj ta wiknale'exo' ma' tu páajtal u jaantik u jaanlil le Pascuao'. **46** Ti' junp'éelili' naj unaj a jaantike'ex le chan tamano'. Ma' unaj a jóo'ske'ex u bak'el ti' le najo' yéetel ma' unaj a kachke'ex mix junp'éel u baakeli'.[a] **47** Tuláakal u kaajil Israel unaj u festejartik. **48** Wa juntúul j-táanxel lu'umil kaja'an ta wiknale'ex u k'áat u festejart le Pascua utia'al Jéeobao' unaj u circuncidarta'al leti' bey xan tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'ob tu yiknalo'. Chéen ja'ali' bey je'el u páajtal u festejarko', leti' túune' yaan u p'áatal bey juntúul israelitae'. Chéen ba'ale' le máax ma' circuncidadoo' ma' kun páajtal u jaantik u jaanlil le Pascuao'.[b] **49** Le leya' a tia'ale'ex, yéetel utia'al xan le j-táanxel lu'umilo'ob kaja'ano'ob ta wiknale'exo'».[c]

50 Tuláakal le israelita'obo' tu beeto'ob jach je'ex a'ala'abik ti' Moisés yéetel ti' Aarón tumen Jéeobao'. Tu beeto'ob jach je'ex úuchik u ya'ala'alti'obo'. **51** Te' mismo díao' Jéeobae' tu jóo'saj le israelita'ob ti' u lu'umil Egiptoo', jóok'o'ob en orden je'ex u beetik junp'éel ejércitoe'.

13 Ts'o'ole' Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **2** «Tuláakal yáax hijo ku síijil ichil le israelita'obo' unaj a separartikten. Tuláakal chan xiib ku yáax síijile' in tia'al,[a] je'el bix u yáax hijo wíinik bey xan u yáax chan xiibil le ba'alche'obo'».

3 Moisés túune' tu ya'alaj ti' le kaajo': «Le día je'ela' tuláakle'ex unaj a k'a'ajsike'ex tumen te' día jóo'sa'abe'ex ti' u lu'umil Egiptoo',[b] le tu'ux esclavizarta'ane'ex ka'acho'. Tumen Jéeobae' yéetel u nojoch podere' tu jóo'se'exi' ka tu taase'ex waye'.[c] Le o'olale' ma' unaj a jaantike'ex mix ba'al yaan u levaduraili'. **4** Unaj a k'a'ajsike'ex le día ti' u mesil Abib* ka jóok'e'exo'.[d] **5** Diose' tu jurartaj ti' a úuchben láak'tsile'exe' yaan u ts'áaikte'ex[e] le lu'um tu'ux kaja'an le cananeo'obo', le itita'obo', le amorreo'obo', le eveo'obo' yéetel le jebuseo'obo'.[f] Te' lu'uma' ku tuul leche yéetel kaabi'.[g] Le kéen u beet Jéeoba a wookle'ex te' lu'umo', lela' leti'e ba'ax unaj u seguer a beetke'ex cada año tu mesil Abibo': **6** durante siete díase' yaan a jaantike'ex waaj mina'an u levadurail,[h] yéetel tu ts'ook día ti' le siete díaso' yaan a beetke'ex junp'éel fiesta utia'al Jéeoba. **7** Unaj a jaantike'ex waaj mina'an u levadurail durante le siete díaso'.[i] Ti' tuláakal tu'ux kan kajtale'exo' ma' unaj u yantal mix ba'al yaan u levaduraili',[j] ts'o'ole' ma' unaj u yantal mix junp'íit harina yaan u levaduraili'. **8** Te' díao' unaj a wa'alike'ex ti' a hijo'ex lela': ‹Le ba'ax

CAP 12

a Nú 9:12 Sl 34:19, 20 Jn 19:33, 36

b Nú 9:14

c Le 24:22 Nú 15:16

Columna 2

CAP 13

a Nú 3:13 Nú 18:15 Dt 15:19 Lu 2:22, 23

b Éx 12:42 Dt 16:3

c Dt 4:34 Ne 9:10

d Dt 16:1

e Gé 15:18 Éx 6:5, 8

f Éx 3:8 Éx 34:11

g Éx 3:17 Dt 8:7-9

h Éx 12:15 Éx 34:18

i Éx 23:15

j Dt 16:3

13:4 * Ilawil página 2554.

kin beetka' utia'al in k'a'ajsik bix úuchik in jóo'sa'al tu lu'umil Egipto tumen Jéeoba›.[a] **9** Le fiestaa' yaan u p'áatal bey junp'éel señal ta k'abe'ex yéetel ta táanpoolale'exe'.[b] Yaan u k'a'ajsikte'ex k'a'abéet a ch'a'chi'itke'ex u ley Jéeoba. Yaan xan u k'a'ajsikte'ex Jéeoba jóo'se'ex yéetel u nojoch poder ti' u lu'umil Egipto. **10** Cada añoe' unaj a beetke'ex le ba'ax ku ya'alik le ley jach tu k'iinilo'.[c]

11 Le kéen u beet Jéeoba a wookle'ex tu lu'um le cananeo'obo', le lu'um tu jurartaj u ts'áaik ti' te'ex yéetel ti' a úuchben láak'tsile'exo',[d] **12** unaj a ts'áaike'ex ti' Jéeoba tuláakal u yáax hijo wíinik bey xan u yáax chan xiibil ti' a walak' ba'alche'exo'. Tuláakal xiibe' u tia'al Jéeoba.[e] **13** Tu yo'olal cada yáax chan burro ku síijile' unaj a ts'áaike'ex juntúul taman tu lugar. Wa ma' ta ts'áaike'ex le taman tu lugaro' unaj a kachke'ex u kaal. Tuláakal le a yáax hijo'ex ku síijlo'obo' unaj a bo'otke'ex u tojol.[f]

14 Wa junp'éel u k'iinil a hijo ku k'áatiktech: ‹¿Ba'ax u k'áat u ya'al lela'?›. Teech túune' unaj a wa'alikti': ‹Jéeobae' tu jóo'so'on yéetel u nojoch poder ti' u lu'umil Egipto, le tu'ux esclavizarta'ano'on ka'acho'.[g] **15** Faraóne' tu beetaj u tercoil yéetel ma' tu cha'ik k-bin ka'achi,[h] le o'olal Jéeobae' tu kíimsaj tuláakal u yáax hijo le máaxo'ob yano'ob tu lu'umil Egiptoo', desde u yáax hijo máak tak le yáax xibil ba'alche'obo'.[a] Le o'olal kin k'ubik ti' Jéeoba tuláakal le yáax chan xiibo'ob ku síijlo'obo', yéetel kin bo'otik u tojol le in yáax hijo ku síijilo'›. **16** Lela' yaan u p'áatal bey junp'éel señal ta k'abe'ex yéetel ta táanpoolale'exe'[b] utia'al ma' a tu'ubsike'exe' Jéeobae' yéetel u nojoch poder tu jóo'so'on tu lu'umil Egipto».

17 Le ka cha'ab u jóok'ol le israelita'ob tumen Faraóno', Diose' ma' tu biso'ob te' bej ku bin tak tu lu'um le filisteo'obo', kex naats' yanil ka'achi. Tumen Diose' tu ya'alaj: «Wa ka atacarta'ak u kaajil Israele' ma' xaane' je'el u k'exik u tuukule' yéetel je'el u yóotik suut tu lu'umil Egiptoe'». **18** Le o'olal Diose' tu beetaj u ba'pachtiko'ob le desierto yaan tu jáal le Mar Rojoo'.[c] Chéen ba'ale' le ka jóok' le israelita'ob ti' u lu'umil Egiptoo' jóok'o'ob en orden je'ex u beetik junp'éel ejércitoe'. **19** Moisése' tu bisaj xan u baakelo'ob José, tumen u paalalo'ob Israele' tu jurarto'ob ti' José bey ken u beetilo'obo', Josée' u ya'almajti'ob: «Diose' seguro yaan u yáantke'ex. Ilawile'ex ma' a p'atke'ex in baakelo'ob waye'».[d] **20** Leti'ob túune' luk'o'ob Sukote' ka je'elo'ob Ezam, tu jáal le desiertoo'.

21 De díae' Jéeobae' ku bin táanil ti' leti'ob ti' junp'éel múuyal* utia'al u nu'uk-

13:21 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel múuyal de u forma junp'éel columna».

CAP 13

a Éx 12:26, 27

b Éx 12:14 Dt 11:18

c Éx 12:24, 25

d Gé 15:18

e Éx 22:29 Éx 34:19, 20 Le 27:26 Nú 3:13 Lu 2:22, 23

f Nú 18:15

g Dt 7:7, 8

h Éx 5:2

Columna 2

a Éx 12:29 Sl 78:51

b Dt 11:18

c Éx 14:2, 3 Nú 33:5

d Gé 50:24, 25 Jos 24:32 Heb 11:22

tiko'ob te' bejo',[a] yéetel de áak'abe' ku nu'uktiko'ob yéetel junp'éel nojoch k'áak'* utia'al u ts'áaik sáasil ti'ob. Bey túuno' leti'obe' ku páajtal ka'ach u viajaro'ob de día yéetel de áak'ab.[b] **22** De díae' le múuyalo'# ma'atech u náachtal ti' le kaajo', yéetel de áak'abe' le nojoch k'áak'o'*[c] ma'atech xan u náachtal ti' leti'ob.

14 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **2** «A'al ti' le israelita'ob ka suunako'ob yéetel ka p'áatko'ob aktáan ti' Piyairot, le lugara' tia'an entre Migdol yéetel le k'áa'náabo', yéetel chíika'an u yila'al desde Baal-zefón.[d] Aktáan ti' Baal-zefón unaj a p'áatle'ex, naats' ti' le k'áa'náabo'. **3** Faraón túune' yaan u ya'alik: ‹Le israelita'obo' saatlo'ob yéetel k'ata'an u beelo'ob tumen le desiertoo'›. **4** Tene' yaan in cha'ik u beetik u tercoil Faraón,[e] yéetel leti'e' yaan u taal u ch'a'pachte'ex, teen túune' yaan in beetik u alabarta'al in k'aaba' le kéen in xu'uls ti' Faraón yéetel ti' u soldado'ob.[f] Le egipcio'ob túuno' yaan u k'uchul u yojéelto'ob jach máax Jéeoba».[g] Le israelita'ob túuno' bey tu beetilo'obo'.

5 Le ka bin a'albil ti' Faraón ts'o'ok u púuts'ul le israelita'obo', leti' yéetel le máaxo'ob meyajtiko' tu séeba'anil k'expaj u tuukulo'obe'[a] ka tu ya'alo'ob: «¿Ba'axten t-cha'aj u bin le israelita'obo'? Si leti'obe' k-esclavo'ob ka'achi». **6** Faraón túune' tu preparartaj le carro'ob utia'al ba'atelo' ka tu much'kíintaj xan u soldado'ob.[b] **7** Tu ch'a'aj 600 u p'éelal ti' le carro'ob maas ma'alobtak yaanti'o', tu ch'a'aj xan tuláakal u maasil carro'ob yaan tu lu'umil Egiptoo', yéetel tu yóok'ol cada carroe' tu ts'áaj soldado'obi'. **8** Jéeobae' tu cha'aj u beetik u tercoil Faraón, u reyil Egipto. Faraón túune' bin u ch'a'pacht le israelita'obo', chéen ba'ale' le israelita'obo' ma' saajko'ob le táan u bino'obo'.[c] **9** Tuláakal túun u carro'ob Faraón, le soldado'ob u nat'maj u tsiimino'ob bey xan le u maasil soldado'ob egipcio'obo' bin u ch'a'pachto'ob le israelita'obo',[d] ka káaj u náats'lo'ob te' tu'ux jelekbalo'obo'. Le israelita'obo' tia'ano'ob ka'ach naats' ti' le k'áa'náabo', naats' ti' Piyairot, aktáan ti' Baal-zefón.

10 Le israelita'ob túuno' le ka tu líi'saj u paakato'obe' tu yilo'obe' táan u taal u náats'al Faraón yéetel u soldado'ob. Le o'olal sen sajakchajo'ob ka jo'op' u k'áatko'ob ti' Jéeoba ka áanta'ako'ob.[e] **11** Leti'ob túune' tu ya'alo'ob ti' Moisés: «¿Mina'an wa tu'ux k-mu'ukul Egipto utia'al ka a taaso'on kíimil way te' desiertoa'?[f] ¿Ba'axten ta jóo'so'on Egipto?

CAP 13

a Éx 14:19

b Nú 9:15
Sl 78:14

c Sl 105:39
1Co 10:1

CAP 14

d Éx 13:17, 18

e Éx 7:13
Ro 9:17, 18

f Éx 9:15, 16
Éx 15:11
Éx 18:10, 11
Jos 2:9, 10

g Éx 7:5
Éx 8:22

Columna 2

a Éx 12:33

b Éx 14:23

c Nú 33:3

d Éx 15:9

e Jos 24:6, 7
Ne 9:9

f Éx 16:3
Éx 17:3
Nú 14:2-4
Sl 106:7

13:21, 22 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel k'áak' de u forma junp'éel columna». **13:22** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel múuyal de u forma junp'éel columna».

¿Ba'ax le ts'o'ok a beetikto'on beya'? **12** Le o'olal le tia'ano'on tu lu'umil Egiptoe' t-a'alajtech: ‹Cha'a k-p'áatal waye' utia'al k-meyajtik le egipcio'obo'›. Tumen k-tia'ale' maas ma'alob ka k-meyajt le egipcio'obo' ke ka kíimko'on te' desiertoa'».[a] **13** Moisés túune' tu ya'alaj ti' le israelita'obo': «Ma' a ch'a'ike'ex saajkil yéetel ma' a chi'ichnaktale'ex.[b] Ilawile'ex bix ken u salvartile'ex Jéeoba te' k'iina',[c] tumen le egipcio'ob ka wilke'ex bejla'a' mix bik'in ken a ka'a ile'exo'ob.[d] **14** Jéeobae' yaan u ba'ate'el ta wo'olale'ex,[e] te'exe' chéen ilawile'ex ba'ax ken u beete».

15 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «¿Ba'axten chi'ichnakech táan a sen k'áatikten áantaj? Mejor a'al ti' le israelita'ob ka seguernak u bino'obo'. **16** Le che' a machmo' tich' tu tojil le k'áa'náabo' utia'al ka u jatsuba, bey túuno' le israelita'obo' yaan u máano'ob chúumuk ti' le k'áa'náabo', yaan u máano'ob yóok'ol tikin lu'um. **17** Tene' yaan in cha'ik u beetik u tercoil le egipcio'obo', le o'olal leti'obe' yaan u bin u ch'a'pachte'exo'ob. Beyo' tene' yaan in beetik u alabarta'al in k'aaba' le kéen in xu'uls ti' Faraón, ti' u soldado'ob, ti' u carro'ob utia'al ba'ate'el bey xan ti' u soldado'ob u nat'mo'ob u tsiimino'obo'.[f] **18** Tuláakal le egipcio'obo' yaan u k'uchul u yojéelto'ob jach máax Jéeoba le kéen in xu'uls ti' Faraón, ti' u carro'ob utia'al ba'ate'el bey xan ti' u soldado'ob u nat'mo'ob u tsiimino'obo'.[a] Bey ken in we'esti'ob in nojoch podero'».

19 U ángel le u jaajil Dios[b] ku bin táanil ti' le israelita'obo' péeknaje' ka bin paachil ti' leti'ob. Le múuyal* yaan táanil ti' leti'obo' péeknaj xane' ka bin paachil ti' leti'ob.[c] **20** Le múuyal* túuno' p'áat entre le israelita'ob yéetel le egipcio'obo'.[d] Ti' junp'éel tséele' le múuyalo' tu beetaj u p'áatal é'joch'e'enil yéetel ti' le uláak' tséelo' tu beetaj u yantal sáasil.[e] Le egipcio'ob túuno' bul áak'ab ma' páajchaj u náats'lo'ob ti' le israelita'obo'.

21 Moisés túune' tu tich'aj u k'ab tu tojil le k'áa'náabo'.[f] Jéeobae' bul áak'ab tu beetaj u taal junp'éel k'a'amkach iik' desde lak'in, le iik' túuno' tu jatsaj le ja'o'[g] ka tu beetaj u tijil le tu'ux kun máan le israelita'obo'.[h] **22** Le israelita'ob túuno' tikin le bej tu'ux k'áatmáano'ob[i] chúumuk ti' le k'áa'náabo', le ja'o' p'áat bey nukuch pak'o'ob tu x-no'ojo'ob yéetel tu x-ts'íiko'obe'.[j] **23** Le egipcio'ob túuno' jo'op' u ch'a'pachtiko'ob le israelita'obo'. Tuláakal u carroilo'ob u ba'ate'el Faraón bey xan le u soldado'ob u nat'mo'ob tsíimino' bino'ob u ch'a'pachto'ob le israelita'ob ichil le k'áa'náabo'.[k]

CAP 14

a Éx 5:21
Éx 6:6, 9

b Nú 14:9
Dt 20:3
2Cr 20:15, 17
Sl 27:1
Sl 46:1
Isa 41:10

c 2Cr 20:17

d Éx 14:30
Éx 15:5
Sl 136:15

e Dt 1:30
Dt 20:4
2Cr 20:29

f Éx 9:15, 16

Columna 2

a Éx 14:4
Ro 9:17, 18

b Gé 48:16
Éx 32:34
Nú 20:16
Jud 9

c Éx 13:21

d Jos 24:6, 7

e Sl 105:39

f Éx 14:16
Hch 7:36

g Ne 9:10, 11
Sl 78:13
Sl 136:13
Isa 63:12

h Jos 2:9, 10
Sl 66:6
Sl 106:9
Sl 114:3

i 1Co 10:1
Heb 11:29

j Éx 15:8

k Éx 14:17

14:19, 20 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel múuyal de u forma junp'éel columna».

24 Le ma' sáasako'* Jéeobae' tu paktaj le egipcio'ob desde te' múuyal# ku tóoch'bal u k'áak'ilo'[a] ka jo'op' u beetik u sen sajaktal le egipcio'obo'. **25** Dios túune' jo'op' u lu'sik u ruedail le carro'obo', le o'olal le egipcio'obo' p'áat istikyaj u bino'ob yéetel u carro'ob. Ka túun jo'op' u ya'aliko'ob: «Ko'one'ex púuts'ul ti' le israelita'obo' tumen Jéeobae' táan u ba'ate'el t-contra».[b]

26 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Tich' a k'ab tu tojil le k'áa'náabo' utia'al ka suunak le ja' yóok'ol le egipcio'obo', yóok'ol u carro'ob utia'al ba'atelo' bey xan yóok'ol le soldado'ob u nat'mo'ob tsíimino'». **27** Tu séeba'anile' Jéeobae' tu tich'aj u k'ab tu tojil le k'áa'náabo', yéetel le táan u taal u sáastalo' le ja'o' suunaj tu lugar je'ex yanil ka'acho'. Mientras táan u púuts'ul le egipcio'ob ti' le ja' ku suut tu lugaro', Jéeobae' tu pulaj le egipcio'ob chúumuk ti' le k'áa'náabo'.[c] **28** Le ja' túuno' suunaj yóok'ol le u carroilo'ob ba'atelo', yóok'ol le soldado'ob u nat'mo'ob tsíimino' yéetel yóok'ol tuláakal le u soldado'ob Faraón ooko'ob te' k'áa'náab utia'al u ch'a'pachtiko'ob le israelita'obo'.[d] Mix juntúul ti' leti'ob kuxlaji, láaj kíimo'ob.[e]

14:24 * Lela' kex entre láas 2:00 tak láas 6:00 de la mañana. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel múuyal de u forma junp'éel columna».

CAP 14

a Éx 13:21

b Éx 14:4

c Éx 15:1, 4

d Éx 15:5, 10
Dt 11:3, 4
Jos 24:6, 7
Ne 9:10, 11
Sl 78:53
Heb 11:29

e Éx 14:13
Sl 106:11
Sl 136:15

Columna 2

a Sl 77:19

b Éx 15:8

c Dt 4:20
Sl 106:8-11

d Éx 4:31
Éx 19:9
Sl 106:12

CAP 15

e Jue 5:1
2Sa 22:1
Ap 15:3

f Éx 9:16
Éx 18:10, 11
Sl 106:11, 12

g Éx 15:21
Sl 136:15

h Isa 12:2

i 2Sa 22:47
Isa 25:1

j Éx 3:15

k Sl 83:18
Sl 148:13

l Sl 24:8

m Éx 6:3
Isa 42:8

29 Chéen ba'ale' le israelita'obo' tikin le tu'ux máano'ob le ka tu k'áatmáanso'ob le k'áa'náabo',[a] yéetel le ja'o' p'áat bey nukuch pak'o'ob tu x-no'ojo'ob yéetel tu x-ts'íiko'obe'.[b] **30** Te' k'iino' bey tu salvartil Jéeoba u kaajil Israel ti' u k'ab le egipcio'obo',[c] le israelita'obo' tu yilo'ob bix jáayunjáayil le egipcio'ob tu jáal le ja'o'. **31** Le israelita'obo' tu yilo'ob xan le nojoch poder* tu ye'esaj Jéeoba tu contra le egipcio'obo', ka jo'op' u jach respetarko'ob Jéeoba yéetel u ts'áaiko'ob u fejo'ob ti' Jéeoba yéetel ti' Moisés.[d]

15 Te' k'iino' Moisés yéetel le israelita'obo' tu k'ayo'ob ti' Jéeoba le k'aaya':[e]

«Yaan in k'aay ti' Jéeoba tumen leti'e' ts'o'ok u ganartik junp'éel nojoch ba'ate'el.[f]
Leti'e' ts'o'ok u bulik te' k'áa'náab le tsíimin yéetel le máax nat'milo'.[g]

2 In muuk' yéetel in páajtalile' Jéeoba* ts'áaikten, tumen leti'e máax salvarteno'.[h]
Leti'e' in Dios yéetel yaan in alabartik,[i] u Dios xan in úuchben láak'tsilo'ob[j] yéetel yaan in alabartik.[k]

3 Jéeobae' juntúul máax ma' sajak ba'ate'el tu contra u enemigo'obi'.[l] U k'aaba'e' Jéeoba.[m]

14:31 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'ab». **15:2** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

4 Leti'e' tu bulaj Faraón, u
carro'ob utia'al ba'ate'el
bey xan u soldado'ob te'
k'áa'náabo',[a]
u maas ma'alob soldado'ob Faraón xane' búulo'ob te' Mar Rojoo'.[b]
5 Le ja' ku wo'oltikubao'
lúub tu yóok'olo'ob. Beyo'ob tuunich le ka bino'ob tak tu taamil le ja'o'.[c]
6 Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, a x-no'oj k'abe' jach
táaj yaan u poder.[d]
A x-no'oj k'abe', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, je'el
u páajtal u xiixkúuntik a enemigo'obe'.
7 Mina'an uláak' máax je'ex
teche', le o'olal ku páajtal a mixba'alkúuntik le
máaxo'ob ku ts'áaikuba'ob ta contrao';[e]
le ka p'u'ujeche' ta xu'ulso'ob bey je'ex u xu'ulsa'al le sojol le kéen
tóoka'ako'.
8 Chéen yéetel a múus iik'e' ta beetaj u juntarkuba ya'abkach ja';
le ja'o' p'áat ma' tu péek,
yéetel ma' jóok' tu lugari';
le ja' ku wo'oltikubao'
p'áat bey pak'o'ob chúumuk ti' le k'áa'náabo'.
9 A enemigo'obe' tu ya'alo'ob: «¡Yaan in ch'a'pachtiko'ob! ¡Yaan in
chukpachtiko'ob!
¡Yaan in láaj ch'a'ik ba'ax
yaanti'ob hasta u náakal in wóole'!
¡Yaan in jóo'sik in espada! ¡Yaan in dominarko'ob!».[f]

CAP 15

a Éx 14:27

b Éx 14:6, 7

c Ne 9:10, 11

d Sl 60:5
Sl 89:13

e Isa 37:23

f Éx 14:5, 9

Columna 2

a Éx 14:21, 28

b Dt 3:24
2Sa 7:22

c Isa 6:3

d Éx 11:9

e Sl 78:53
Heb 11:29

f Sl 106:10

g Nú 14:13, 14

h Nú 22:1, 3

10 Le ka ta wustaj u ja'il le
k'áa'náabo' lúub tu yóok'olo'ob,[a]
leti'obe' bino'ob tak tu taamil le ts'íits'ik ja'
je'ex u bin le plomoo'.
11 Ki'ichkelem Yuum
Jéeoba, ¿máax ichil
le dioso'ob bey je'ex teche'?[b]
¿Máax jach táaj santo je'ex teche'?[c]
Teech unaj a respetarta'al yéetel a alabarta'al, teech beetik nojoch milagro'ob.[d]
12 Teche' ta tich'aj a x-no'oj
k'abe' ka táats'luk'ta'abo'ob tumen le lu'umo'.[e]
13 Yo'olal a nojoch yaabilaje' ts'o'ok a nu'uktik le
kaaj ta salvarto'.[f]
Yéetel a podere' yaan a bisko'ob te' ta lugar santoo'.
14 Le kaajo'obo' yaan u yojéeltiko'ob ba'ax a beetmaj,[g] yéetel yaan u
xi'ixmukuytalo'ob;*
u kajnáalilo'ob Filisteae' yaan u sen chi'ichnaktalo'ob.#
15 Te' k'iino' u nuuktakil u
tribu'ob Edome'* yaan
u sen sajaktalo'ob,
ts'o'ole' le máaxo'ob jach yaan autoridad ti'ob ku gobernarko'ob# Moabo' yaan u sen kikilankilo'ob.[h]

15:14 * Wa «yaan u erizaro'ob». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u yu'ubiko'ob u k'i'inamil u síijil chaambal». **15:15** * Ilawil página 2561. # Wa «le k'asa'an máako'ob ku gobernarko'ob».

Tuláakal u kajnáalilo'ob
Canaáne' jach yaan u
lúubul u yóolo'ob.[a]
16 Leti'obe' jach yaan u sen
sajaktalo'ob.[b]
Yo'olal a k'ab jach yaan
u podere' yaan u p'áat-
lo'ob bey tuuniche', mix
péek ken u beeto'ob.
Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba, bey kun p'áatlo'ob
tak ken máanak a kaa-
jalo',
tak ken máanak[c] le kaaj
ta beetaj u yantalo'.[d]
17 Teche' yaan a taasko'ob
yéetel yaan a beetik u
p'áatlo'ob te' ta monta-
ñao',[e]
Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba, yaan a taasko'ob te'
lugar a prepararmaj
utia'al a wantalo'.
Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba, le lugar santoa' yée-
tel a k'abo'ob ta beetaj.
18 Jéeobae' jach mix bik'in
kun xu'ulul u reinar.[f]
19 Le ka ook Faraón ichil le
k'áa'náab pa'te' yéetel u
carro'ob utia'al ba'ate'el
bey xan le u soldado'ob
ku nat'ko'ob tsíimino',[g]
Jéeobae' tu beetaj u lúu-
bul le ja' tu yóok'olo'o-
bo'.[h]
Chéen ba'ale' le israe-
lita'obo' tikin le lu'um
tu'ux máano'ob le ka tu
k'áatmáanso'ob le k'áa'-
náabo'».[i]
20 Míriam le profetisao', u
kiik Aaróne', tu ch'a'aj jun-
p'éel pandereta. Le u maasil
ko'olelo'ob túuno' tu ch'a'a-
jo'ob xan u pandereta'obe'
ka jo'op' u paxko'ob yéetel u
yóok'oto'ob. **21** Lela' leti'e
ba'ax tu k'ayaj Míriam utia'al
u núukik le ba'ax ku k'ayik le
xiibo'obo':
«Yaan in k'aay ti' Jéeoba
tumen jach nojoch le
ba'ate'el ts'o'ok u ganar-
ko'.[a]
Leti'e' ts'o'ok u bulik te'
k'áa'náab le tsíimin yée-
tel le máax nat'milo'».[b]
22 Ka ts'o'oke' Moisés yée-
tel le israelita'obo' luk'o'ob te'
Mar Rojoo' ka bino'ob tu de-
siertoil Sur. Ka jo'op' u máa-
no'ob tres días te' desiertoo',
pero ma' tu kaxto'ob ja'i'.
23 Leti'obe' k'ucho'ob ti' jun-
p'éel lugar ts'a'ab u k'aaba't
Maará,*[c] chéen ba'ale' le ja'
yaan te'elo' ma' páajchaj u
yuk'iko'obi' tumen k'áaj. Le
o'olal ti' le lugaro' Moisé-
se' tu ts'áaj u k'aaba't Maa-
rá. **24** Le israelita'ob túu-
no' káaj u t'aano'ob tu contra
Moisés,[d] tu ya'alo'ob: «¿Ba'ax
túun ken k-uk'e?». **25** Moi-
sése' tu k'áataj u yáantaj
Jéeoba,[e] Jéeoba túune' tu
bisaj Moisés tak tu'ux yaan
junkúul chan che'. Le ka tu
pulaj Moisés le junkúul chan
che' ichil le ja'o', p'áat ma'a-
lob utia'al uk'bil.
Te'elo' Diose' tu ts'áaj jun-
p'éel ley ti'ob utia'al u yi-
lik wa tu jaajil yaan u yu'ubi-
ko'ob t'aan.[f] **26** Dios túune'
tu ya'alaj: «Wa ka beet-
ke'ex tuláakal ba'ax kin wa'a-
lik, tuláakal ba'ax uts tin
t'aan, tuláakal ba'ax ku ya'alik
in mandamiento'ob yéetel ka

CAP 15

a Jos 2:9-11
Jos 5:1

b Dt 11:25

c Nú 20:14, 17
Nú 21:21, 22

d 2Sa 7:23
Isa 43:1

e Sl 80:8

f Sl 10:16

g Éx 14:23

h Éx 14:28

i Éx 14:22

Columna 2

a Éx 9:16
Éx 18:11

b Éx 14:27, 28
Sl 106:11, 12

c Nú 33:8

d Éx 16:2, 3
Éx 17:3
1Co 10:6, 10

e Éx 17:4

f Éx 16:4
Dt 8:2

15:23 * U k'áat u ya'al «K'áaj».

beetke'ex ba'ax ku ya'alik in leyo'obe',[a] teen Jéeoba a Dios-se'exe' ma' ken in beet u tsa'ayalte'ex le k'aak'as k'oja'anilo'ob tsa'ay ti' le egipcio'obo',[b] tumen tene' Jéeobaen, teen le máax ts'akike'exo'».[c]

27 Ka ts'o'oke' k'ucho'ob Elim, te'elo' yaan 12 lugaro'ob tu'ux ku síijil ja' bey xan 70 palmera'obi'. Le israelita'ob túuno' p'áato'ob je'elel tu jáal le lugaro'ob tu'ux ku síijil ja'o'.

16 Le ka ts'o'ok u luk'-lo'ob Elime', le israelita'obo' jujunp'íitil úuchik u bino'ob tak ka k'ucho'ob tu desiertoil Sin,[d] lela' tia'an entre Elim yéetel Sinaíe'. Junp'éel mes jóok'ko'ob ti' u lu'umil Egipto ka k'ucho'ob te'elo', ti' le día 15 ti' le ka'ap'éel meso'.*

2 Tuláakal le israelita'ob túuno' jo'op' u t'aano'ob tu contra Moisés yéetel Aarón te' desiertoo'.[e] **3** Le israelita'obo' káaj u ya'aliko'ob: «Maas ma'alob ka u cha'a Jéeoba k-kíimil ka'ach tu lu'umil Egipto, tumen le tia'ano'on te'elo' kulukbalo'on ka'ach tu yiknal ollas chuuptak yéetel bak',[f] yéetel k-jaantik waaj hasta ken na'ajchajko'on. Chéen ba'ale' te'exe' chéen ta taaso'one'ex te' desierto utia'al ka kíimko'on yéetel wi'ijila'».[g]

4 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Ilawile, desde te' ka'ano' yaan in beetik u k'áaxal ba'al u jaant le kaajo'.[h] Cada juntúul ti' leti'obe' sáamsamal unaj u molik le buka'aj kun k'a'abéettal ti'o',[a] utia'al beyo' ka in wil wa yaan u beetko'ob ba'ax ku ya'alik in ley wa ma'.[b] **5** Pero te' tu seis k'iino'[c] unaj u juntarko'ob u dobleil ti' le suuk u juntarko'ob sáamsamalo', le buka'aj ken u juntarto'obo' unaj u prepararko'ob utia'al u jaantiko'ob».[d]

6 Moisés yéetel Aaróne' tu ya'alo'ob ti' le israelita'obo': «Le kéen ée'same'enchajak bejla'e' ti' ken a wojéelte'exe' Jéeoba jóo'se'ex ti' u lu'umil Egipto.[e] **7** Sáamal tempranoe' yaan a wilke'ex buka'aj nojchil u poder Jéeoba, tumen Jéeobae' ts'o'ok u yu'ubik le ba'alo'ob ka wa'alike'ex tu contrao'. ¿Máaxo'on to'on utia'al ka t'aanake'ex t-contra?». **8** Moisése' seguernaj u ya'alikti'ob: «Le kéen ée'same'enchajke' Jéeobae' yaan u ts'áaikte'ex bak' a jaante'ex, yéetel sáamal tempranoe' yaan u ts'áaikte'ex ba'al a jaante'ex tak ken na'ajchajke'ex. Beyo' yaan a ts'áaike'ex cuentae' Jéeobae' tu yu'ubaj ba'ax ka wa'alike'ex tu contra. ¿Ba'axten ka t'aane'ex t-contra? U jaajile' ma' t-contra táan a t'aane'exi', ba'axe' tu contra Jéeoba».[f]

9 Moisés túune' tu ya'alaj ti' Aarón: «A'al ti' tuláakal le israelita'ob lela': ‹Nats'aba'ex tu táan Jéeoba, tumen leti'e' ts'o'ok u yu'ubik le ba'ax ka wa'alike'ex tu contrao'›».[g] **10** Chéen p'elak ts'o'okik u t'aan Aaróne' le israelita'obo' tu sutuba'ob tu tojil le desiertoo'. Te' súutuk túuno' tu

16:1 * U k'aaba' le mesa' Ziv. Ilawil «Ziv», página 2588.

CAP 15
a Dt 28:1
b Dt 7:12, 15
c Éx 23:25 Sl 103:3

CAP 16
d Nú 33:10, 11
e Éx 15:24 1Co 10:6, 10
f Nú 11:4 Nú 14:2, 3
g Éx 17:3 Nú 16:13
h Sl 78:24, 25 Sl 105:40 Jn 6:31, 32 Jn 6:58 1Co 10:1, 3

Columna 2
a Mt 6:11
b Dt 8:2
c Éx 35:2
d Éx 16:22
e Éx 6:7 Nú 16:28, 29
f Nú 21:7 1Sa 8:7
g Éx 16:2 Nú 11:1

yilo'ob u nojoch poder Jéeoba te' múuyalo'.[a]

11 Ts'o'ole' Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **12** «Ts'o'ok in wu'uyik táan u x-mukul t'aan le israelita'obo'.[b] Le o'olale' a'alti'ob lela': ‹Le kéen t'úubuk k'iine'* te'exe' yaan a jaantike'ex bak', yéetel le kéen sáasake' yaan a jaantike'ex waaj tak ken na'ajchajke'ex.[c] Beyo' yaan a wojéeltike'ex jach máax Jéeoba, a Diose'ex›».[d]

13 Le ka ée'same'enchaj túune' jo'op' u taal beech'o'ob ka chu'up le tu'ux yaan le israelita'obo'.[e] Yéetel le ka sáaschaje' ila'abe' tu ba'pach le tu'ux yano'obo' yaan junp'éel capa serenoi'. **14** Le ka sa'ap' le serenoo' chíikpaj yóok'ol le lu'um junp'éel capa ba'al sak[f] bey je'ex le azúcaro'. **15** Le ka tu yilaj le israelita'obo' jo'op' u ya'aliko'ob: «¿Ba'ax lelo'?». Bey tu ya'alo'obo' tumen ma' u k'aj óolo'ob ka'ach ba'axi'. Moisés túune' tu ya'alajti'ob: «Lela' leti'e ba'ax ku ts'áaikte'ex Jéeoba utia'al a jaante'exa'.[g] **16** Yéetel lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba ka a beete'exa': ‹Cada juntúule' unaj u molik le buka'aj ken u jaanto'. Te'exe' unaj a molke'ex junp'éel omer*[h] utia'al cada juntúul máak, según jaytúul máako'ob kaja'ano'ob ta wotoche'ex›». **17** Le israelita'obo' jo'op' u beetko'ob beyo', jujuntúul ti' leti'obe' tu molo'ob junp'íiti', uláak'o'obe' ya'ab. **18** Le ka tu yilo'ob buka'aj tu molo'obe' tu ts'áajo'ob cuentae' le máax mol ya'abo' ma' sobrarnaj ti'i', yéetel le máax tu molaj chéen junp'íito' ma' tu beetaj falta ti'i'.[a] Cada juntúule' tu juntartaj le buka'aj ku páajtal u jaantiko'obe'.

19 Moisés túune' tu ya'alajti'ob: «Mix juntúul ti' te'ex unaj u p'atik u yalab utia'al sáamali'».[b] **20** Chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu yu'ubo'ob ba'ax tu ya'alaj Moisési'. Jujuntúule' tu p'ataj u yalab utia'al tuláak' k'iine' ka tu'uchaji yéetel jóok' u x-nook'olil. Le o'olal Moisése' ts'íikilnaj tu yéetelo'ob. **21** Leti'obe' sáamsamal de temprano ku jóok'ol u molo'ob le buka'aj ku páajtal u jaantiko'obo'. Le kéen jo'op'ok túun u chokotal le k'iino' le sak ba'al jayakbalo' ku jo'op'ol u yíibil.

22 Te' día seiso' leti'obe' tu molo'ob u dobleil ti' le buka'aj ku jaantik cada juntúulo',[c] utia'al cada juntúule' ka'ap'éel omer.* U nuuktakil túun le israelita'obo' bino'obe' ka tu ya'alo'ob ti' Moisés le ba'ax ku yúuchlo'. **23** Moisés túune' tu ya'alajti'ob: «Leti'e ba'ax tu ya'alaj Jéeobao'. Sáamale' bul k'iin kan je'elele'ex,* tumen tu táan Jéeobae' junp'éel sábado santo.[d] Hornearte'ex le ba'ax kun k'a'abéettal a

CAP 16

a Éx 13:21 Nú 16:19 Mt 17:5

b Nú 14:27

c Sl 105:40

d Éx 4:5 Éx 6:7

e Nú 11:31, 34 Sl 78:27-29

f Nú 11:7 Dt 8:3 Ne 9:15

g Nú 21:5 Dt 8:14, 16 Jos 5:11, 12 Jn 6:31, 32 Jn 6:58 1Co 10:1, 3

h Éx 16:36

Columna 2

a 2Co 8:15

b Mt 6:11, 34

c Éx 16:5

d Éx 20:8 Éx 31:15 Éx 35:2 Le 23:3

16:12 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «entre le ka'ap'éel tarde'obo'». **16:16** *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 2.2 litroso'. Ilawil «Omer», página 2688.

16:22 *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 4.4 litroso'. **16:23** *Wa «junp'éel sábado unaj a respetarke'ex».

hornearke'exo', yéetel chake'ex le ba'ax kun k'a'abéettal a chakike'exo'.[a] Le kéen ts'o'okke' le kun sobraro' líi'se'ex utia'al sáamal». **24** Leti'ob túune' tu líi'so'ob le ba'ax sobrarnajo', bey je'ex tu ya'alil Moiséso', chéen ba'ale' ma' tu'uchaji' mix yanchaj u x-nook'olili'. **25** Moisés túune' tu ya'alaj: «Jaante'ex bejla'e' tumen bejla'e' junp'éel sábado utia'al Jéeoba yéetel ma' kun antal mix ba'al te' lu'umo'. **26** Durante seis díase' yaan a molke'ex ba'al a jaante'ex, pero te' día sieteo', tu k'iinil sábadoe',[b] ma' kun antal mix ba'ali». **27** Chéen ba'ale' jujuntúul israelita'obe' jóok' u molo'ob ba'al u jaanto'ob tu k'iinil sábado, pero ma' tu yilo'ob mix ba'ali'.

28 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «¿Tak ba'ax k'iin ken a beete'ex ba'ax kin wa'alikte'ex yéetel ba'ax ku ya'alik in leyo'ob?[c] **29** Ma' u tu'ubulte'exe', teen Jéeobae' ts'o'ok in ts'áaikte'ex le día sábadoo'.[d] Le o'olal te' día seiso' táan in ts'áaikte'ex janal utia'al dos días. Beyo' te' día sieteo' tuláakle'ex unaj a p'áatle'ex ta wotoche'ex, mix tu'ux unaj a bine'ex». **30** Le kaaj túuno' tu beetaj le ba'ax a'ala'an unaj u beetko'ob tu k'iinil sábado* te' día sieteo'.[e]

31 Le israelita'obo' tu ts'áajo'ob u k'aaba't «maná»* ti' le ba'ax ku jaantiko'obo'. Lela' junp'éel ba'al sak bey je'ex u semillail le cilantroo', yéetel u sabore' bey je'ex waaj yéetel kaabe'.[a] **32** Moisés túune' tu ya'alaj: «Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeoba ka beeta'aka': ‹Unaj u líi'sa'al junp'éel omer maná ti' junp'éel nu'ukul, lela' unaj u p'áatal utia'al tuláakal a generacióne'ex.[b] Beyo' leti'obe' yaan u yilko'ob le ba'ax tin ts'áaj a jaante'ex te' desierto le ka tin jóo'se'ex ti' u lu'umil Egiptoo'›». **33** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Aarón: «Ch'a' junp'éel jarroe'* ka a ts'áa junp'éel omer maná ichil yéetel ts'áa tu táan Jéeoba, lela' junp'éel ba'al unaj u líi'sa'al tumen tuláakal a generacióne'ex».[c] **34** Jach je'ex tu ya'alil Jéeoba ti' Moisése' bey tu beetil Aaróno', tu ch'a'aj le ba'ax a'ala'abti'o' ka tu líi'saj aktáan ti' junp'éel Caja Especial.* **35** Le israelita'obo' tu jaanto'ob maná durante 40 años[d] tak ka k'ucho'ob ti' junp'éel lu'um yaan u kajnáalilo'ob.[e] Tu jaanto'ob maná tak ka k'ucho'ob tu fronterail u lu'umil Canaán.[f] **36** Ti' junp'éel medida de efáe'* ku jóok'ol diez omeres.[#]

17 Tuláakal túun u kaajil Israele' luk' tu desiertoil Sin,[g] le táan u bino'obo'

CAP 16

a Nú 11:7, 8

b Éx 20:9, 10 Éx 31:13 Dt 5:15

c Nú 14:11 Sl 78:10 Sl 106:13

d Éx 31:13

e Le 23:3 Dt 5:13, 14

Columna 2

a Éx 16:15 Nú 11:7

b Sl 105:5, 40

c Heb 9:4

d Dt 8:2 Ne 9:21 Sl 78:24

e Jos 5:11, 12

f Nú 33:48 Dt 34:1

CAP 17

g Nú 33:12

16:30 *Wa «u je'elel máak». **16:31** *Ma' xaane' le t'aana' ich hebreoe' leti'e bix u ya'ala'al «¿Ba'ax lelo'?». Ilawil «Maná», página 2570.

16:33 *Wa «p'úul». **16:34** *Ma' xaane' le cajaa' ku meyaj ka'ach utia'al u líi'sa'al documento'ob jach importante'ob. **16:36** *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 22 litroso'. Ilawil «Efá», página 2561. # Ilawil página 2688.

ku je'elelo'ob te' tu'ux ku ya'ala'alti'ob tumen Jéeobao',[a] tak ka k'ucho'ob ti' junp'éel lugar ku k'aaba'tik Refidim,[b] te'elo' ti' p'áato'ob je'eleli'. Chéen ba'ale' te'elo' mina'an ja' utia'al u yuk'o'obi'.

2 Le o'olal le kaajo' jo'op' u quejarkuba tu contra Moisés[c] táan u ya'aliko'ob: «Ts'áato'on ja' utia'al k-uk'e». Chéen ba'ale' Moisése' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten ka taale'ex a quejartaba'ex ti' teen? ¿Ba'axten ma' tu xu'ulul a ts'áaike'ex a pruebail Jéeoba?».[d] **3** Chéen ba'ale' le israelita'obo' jach uk'ajo'ob ka'achi, le o'olal jo'op' u t'aano'ob tu contra Moisés[e] táan u ya'aliko'ob: «¿Ba'axten ta jóo'so'on ti' u lu'umil Egipto, to'on, k-paalal yéetel k-alak' ba'alche'ob utia'al ka a taaso'on kíimil yéetel uk'aj waye'?». **4** Moisés túune' tu k'a'am a'alaj ti' Jéeoba: «¿Ba'ax ken in beet yéetel le kaaj beya'? ¡Junp'íit maase' ts'o'ok ka'ach u muruxtuntikeno'obe'!».

5 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Ch'a' le che' meyajnajtech utia'al a jats'ik le Río Niloo',[f] yéetel yéey jujuntúul u nuuktakil u kaajil Israel, ts'o'ole' máanke'ex táanil ti' le kaajo' **6** utia'al ka a nu'ukte'ex tak te' lugar ku k'aaba'tik Horebo'. Tene' yaan in wantal ta táan te' nojoch tuunich yaan te'elo'. Teech túune' unaj a jats'ik le nuxi' tuunicho', ti' le nuxi' tuunich túuno' yaan u jóok'ol ja'i', beyo' le kaajo' yaan u yuk'ik ja'».[g] Moisés

CAP 17

a Nú 33:2

b Nú 33:14

c Éx 5:19, 21 Nú 14:2, 3 Nú 20:3

d Nú 14:22 Sl 78:18, 22 Sl 106:14

e Éx 16:2, 3

f Éx 7:20

g Nú 20:8 Dt 8:14, 15 Ne 9:15 Sl 78:15 Sl 105:41 1Co 10:1, 4

Columna 2

a Dt 9:22

b Sl 81:7

c Dt 6:16 Sl 95:8, 9 Heb 3:8, 9

d Gé 36:12

e Dt 25:17 1Sa 15:2

f Nú 11:28

g Jos 11:15

h Éx 24:13, 14

túune' bey tu beetil tu táan u nuuktakil Israelo'. **7** Leti' túune' tu ts'áaj u k'aaba't Masa*[a] yéetel Meribá#[b] ti' le lugaro', tumen te'elo' le israelita'obo' tu quejartuba'ob yéetel tu ts'áajo'ob a pruebail Jéeoba[c] úuchik u ya'aliko'ob: «¿Tia'an wa Jéeoba t-éetele', wa ma'?».

8 Le amalekita'ob[d] túuno' taalo'ob ba'ate'el tu contra le israelita'ob te' Refidimo'.[e] **9** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Josué:[f] «Ichil le israelita'obo' yéey le máaxo'ob kun bin ba'ate'el ta wéetel tu contra le amalekita'obo'. Sáamale' ti' kin antal tu punta le pu'uko',* yéetel yaan in bisik xan le che' tu ya'alajten le u jaajil Dios ka in ch'a'o'». **10** Josué túune' tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti' tumen Moiséso',[g] yéetel bin ba'ate'el tu contra le amalekita'obo'. Moisés, Aarón yéetel Uur[h] túune' bino'ob tak tu punta le pu'uko'.

11 Moisése' tu tich'aj u k'abo'ob ka'anal, mientras u tich'maj u k'abo'obe' le israelita'obo' ku ganaro'ob ka'achi, pero chéen p'elak u yéemsike' ku ganarta'alo'ob tumen le amalekita'obo'. **12** Le ka ka'an u k'abo'ob Moisése' Aarón yéetel Uure' tu ch'a'ajo'ob junp'éel tuuniche' ka tu ts'áajo'ob ti' Moisés utia'al u kutal. Aarón

17:7 * Bey a'ala'ab ti' le lugara' tumen le israelita'obo' ti' tu ts'áajo'ob a prueba Diosi'. # U k'áat u ya'al «Ba'atelt'aan». **17:9** * Wa «cerroo'».

yéetel Uur túune' tu ts'áajuba'ob tu tséel Moisés utia'al u yáantko'ob, tu líi'so'ob u k'abo'ob tak ka t'úub le k'iino'. **13** Bey túun úuchik u ganartik[a] Josué le amalekita'obo' bey xan le máaxo'ob áantko'obo'.

14 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Lela' ts'íibt ti' junp'éel libro utia'al u k'a'ajsa'al, yéetel a'al xan ti' Josué: ‹Yaan in tupik u k'aaba' tuláakal le amalekita'ob utia'al ma' u k'a'ajsa'alo'ob ti' le yóok'ol kaaba'›».[b] **15** Moisése' tu beetaj junp'éel altare'* ka tu ts'áaj u k'aaba't Jéeoba-nisí,# **16** tumen tu ya'alaj: «Le amalekita'obo' tu ts'áajuba'ob tu contra u gobernación Jéeoba,*[c] le o'olal Jéeobae' yaan u ba'ate'el tu contra u generacióno'ob hasta ken u láaj xu'ulso'ob».[d]

18 Jetró, u suegro Moisés,[e] u sacerdoteil Madiáne', tu yojéeltaj tuláakal le ba'ax tu beetaj Dios yo'olal Moisés yéetel tu yo'olal Israel u kaajalo'. Tu yojéeltaj bix tu jóo'sil Jéeoba le israelita'ob ti' u lu'umil Egiptoo'.[f] **2** Juntéenjeake' Moisése' tu túuxtaj Ziporá, u yatan, tu yiknal Jetró. Leti' túune' tu k'amaj. **3** Ziporáe' tu bisaj xan u ka'atúul hijo'ob tu yéetel.[g] U k'aaba' juntúule' Guersom,*[h] tumen Moisése' tu ya'alaj: «Tumen táanxel lu'um tu'ux kajakbalen». **4** Yéetel ti' uláak' u hijoe' tu ts'áaj u k'aaba't Eliezer,* tumen tu ya'alaj: «U Dios in papáe' leti'e máax áantkeno', le máax salvarten ti' Faraón utia'al ma' u kíimskeno'».[a]

5 Jetró, u suegro Moisése', bin yéetel u paalal bey xan yéetel u yatan Moisés utia'al ka u yilo'ob te' desierto tu'ux jelekbalo', le tu'ux yaan u montañail le u jaajil Dioso'.[b] **6** Jetró túune' tu túuxtaj a'albil ti' Moisés: «Teen a suegro Jetróe',[c] táan in bin in wilech junmúuch' yéetel a watan bey xan yéetel a hijo'ob». **7** Moisése' tu séeba'anil bin u ch'a' u beel u suegro. Le ka tu yile' xolaje' ka chinlaji, ts'o'ole' ka tu ts'u'uts'aj. Ka túun tu saludartuba'ob, ka ts'o'oke' bino'ob te' naj de nook'o'.

8 Moisés túune' tu tsikbaltaj ti' u suegro tuláakal le ba'ax tu beetaj Jéeoba ti' Faraón tu lu'umil Egipto utia'al u salvartik u kaajil Israelo'.[d] Tu tsikbaltaj xan ti' tuláakal le ba'axo'ob tu mu'yajto'ob te' bejo',[e] yéetel bix salvarta'abiko'ob tumen Jéeoba. **9** Jetróe' jach ki'imakchaj u yóol le ka tu yu'ubaj tuláakal le ba'alo'ob ma'alobtak tu beetaj Jéeoba tu yo'olal u kaajil Israel le ka tu salvarto'ob ti' u lu'umil Egiptoo'.* **10** Jetró túune'

CAP 17
a Jos 11:12
b Nú 24:20 Dt 25:19 1Cr 4:42, 43
c Ap 19:1
d 1Sa 15:20 Est 9:24

CAP 18
e Éx 2:16, 21 Éx 3:1
f Jos 2:9, 10 Jos 9:3, 9
g Hch 7:29
h Éx 2:22

Columna 2
a Éx 2:15
b Éx 19:2 1Re 19:8, 9
c Éx 4:18 Nú 10:29
d Éx 7:3 Éx 14:27, 28 Dt 4:34
e Éx 15:22 Éx 16:3

17:15 *Ilawil página 2554. #Nisí, u k'áat u ya'al «Che' Wa'akúunta'an Bey Señale'». **17:16** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'. **18:3** *U k'áat u ya'al «Juntúul j-Táanxel Lu'umilen Te'elo'».

18:4 *U k'áat u ya'al «In Diose' ku Yáantaj». **18:9** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ti' u k'ab Egipto».

tu ya'alaj: «Alabarta'ak Jéeoba, le máax toke'ex ti' u k'ab le egipcio'ob yéetel ti' u k'ab Faraóno', le máax salvarte'ex xan ti' u poder Egiptoo'. **11** Tu yo'olal le ba'alo'ob tu beetaj ti' le máaxo'ob tu ts'áajuba'ob tu contra u kaajalo' beoraa' in wojel Jéeobae' maas yaan u poder ke u maasil dioso'obo'».[a] **12** Jetró, u suegro Moisése', tu taasaj junp'éel ofrenda utia'al tóokbil yéetel sacrificio'ob utia'al Dios. Aarón yéetel tuláakal u nuuktakil Israel túune' taalo'ob janal yéetel u suegro Moisés tu táan le u jaajil Dioso'.

13 Le ka sáaschaje' Moisése' bin kutal utia'al u juzgartik le kaaj je'ex suukil u beetke'. Yéetel le kaajo' ma' xu'ul u taal tu yiknal Moisés desde temprano tak ka tardechaji. **14** Le ka tu yilaj Jetró tuláakal le ba'ax ku beetik Moisés tu yo'olal le kaajo' tu ya'alajti': «¿Ba'ax ka beetik bey yéetel le kaaja'? ¿Ba'axten ta juunal ka kutal a juzgart le kaaj desde temprano tak ken tardechajko'?». **15** Moisés túune' tu ya'alaj ti' u suegro: «Tumen leti'obe' ku taalo'ob tin wiknal utia'al u yojéeltiko'ob ba'ax u k'áat Dios ka u beeto'ob. **16** Le kéen úuchuk wa ba'ax ichilo'obe' tene' kin beetik in juezil utia'al ka in wáanto'ob yéetel le problema yaanti'obo', yéetel teen ts'áaik u yojéelto'ob ba'ax ku tuklik Dios bey xan ba'ax ku ya'alik u leyo'ob».[b]

CAP 18

a Éx 15:11
Sl 95:3
Sl 97:9

b Dt 4:5
Dt 5:1

Columna 2

a Jos 1:5, 17

b Éx 20:19

c Nú 27:1-5

d Dt 7:11

e Nú 11:16, 17
Dt 1:13
Hch 6:3

f Éx 23:8
1Ti 3:2, 3
Tit 1:7
1Pe 5:2

g Dt 1:15
Hch 14:23

h Le 24:10, 11
Nú 15:32, 33
Dt 1:17

17 U suegro Moisés túune' tu ya'alajti': «Le bix táan a beetik le meyajo' ma' ma'alobi'. **18** Jach seguro yaan a ka'anal, yéetel le kaajo' yaan u náakal u yóol, tumen jach ya'ab le meyaj utia'al ka a beet chéen ta juunalo', ma' tu páajtal a beetik. **19** Beoraa' u'uy le consejo ken in ts'áatecha', yéetel Diose' yaan u yantal ta wéetel.[a] Teche' representart le kaaj tu táan le u jaajil Dioso',[b] le problemas yaan túun ti' le kaajo' teech kan a'alik ti' Dios.[c] **20** K'a'abéet a wa'alikti'ob ba'ax ku ya'alik Dios ka u beeto'ob yéetel ba'ax ku ya'alik u leyo'ob.[d] Yéetel k'a'abéet xan a ts'áaik u yojéelto'ob bix unaj u kuxtalo'ob yéetel ba'ax unaj u beetko'ob. **21** Chéen ba'ale' ichil le kaajo' yéey máako'ob jach yaan u na'ato'ob,[e] ku respetarko'ob Dios, máako'ob je'el u páajtal u confiar máak ti' leti'obe', máako'ob ma'atech u kaxtiko'ob chéen u yutsilo'ob yéetel le meyaj ku ts'a'abalti'obo'.[f] Le máako'ob ken a yéeyo' ts'áa'ob yóok'ol grupo'ob de 1,000 máako'ob, de 100 máako'ob, de 50 máako'ob yéetel de 10 máako'ob.[g] **22** Le máako'ob túun ken a yéeyo' leti'ob kun juzgartik le kaaj kéen yanak wa ba'ax problemail ti'obo'. Chéen ba'ale' le ba'alo'ob jach nuuktak ma' tu páajtal u yutskíintiko'obo' yaan u p'atko'ob ti' teech utia'al ka a wile,[h] pero le ma' jach nuuktako' leti'ob

kun ilik. Cha'a u yáantkecho'ob utia'al ma' u jach aaltal a kuuch.[a] **23** Wa le ba'ax kin wa'aliktech de acuerdo yéetel u voluntad Dios yéetel ka beetke' yaan u páajtal a ts'o'okbesik le meyaj ts'a'antecho', yéetel le kaajo' yaan u suuto'ob tu yotocho'ob yéetel ki'imak óolal».

24 Moisés túune' tu yu'ubaj u t'aan u suegroe' ka tu beetaj tu séeba'anil tuláakal le ba'ax a'ala'abti'o'. **25** Le-ti'e' tu yéeyaj máako'ob jach yaan u na'ato'ob ichil tuláakal u kaajil Israele' ka tu ts'áajo'ob utia'al ka u beet u nuuktakil tu yóok'ol grupo'ob de 1,000 máako'ob, de 100 máako'ob, de 50 máako'ob yéetel de 10 máako'ob. **26** Le kéen yanak túun wa ba'ax problemaile' le máaxo'ob ts'a'an u beet u nuuktakilo' leti'ob ilik. Le ba'alo'ob jach nuuktak ma' tu páajtal u yutskíintiko'obo' ku máansko'ob ti' Moisés[b] yéetel le ma' jach nuuktako' leti'ob ilik. **27** Ka ts'o'oke' Moisése' tu despedirtuba ti' u suegro,[c] u suegro túune' suunaj te' tu'ux kaja'ano'.

19 Te' mes óoxp'éel,* le ka ts'o'ok u jóok'ol le israelita'ob ti' u lu'umil Egiptoo', k'ucho'ob tu desiertoil Sinaí. **2** K'ucho'ob tu desiertoil Sinaí te' mismo k'iin ka luk'o'ob te' lugar ku k'aaba'tik Refidimo',[d] p'áato'ob je'elel aktáan ti' junp'éel montaña.[e]

3 Moisés túune' na'ak te' montaña[a] utia'al u t'aan yéetel u jaajil Dioso', desde te' montañao' Jéeobae' tu t'ane' ka tu ya'alajti': «Lela' leti'e ba'ax ken a wa'al ti' u paalal Jacob, le israelita'obo': **4** ‹Te'exe' ts'o'ok a wilke'ex ba'ax tin beetaj ti' le egipcio'obo'.[b] Lela' tin beetaj utia'al in kanáantke'ex yéetel utia'al in taaske'ex tin wiknal je'ex u beetik juntúul águila le kéen u bis u mejnil yóok'ol u xiik'e'.[c] **5** Ilawile'ex, tuláakal le kaajo'obo' in tia'alo'ob,[d] pero ti' tuláakal le kaajo'obo' te'exe' yaan a k'uchul a beetaba'ex junp'éel kaaj especial tin táan.*[e] Chéen ba'ale' utia'al lela' k'a'abéet a beetke'ex tuláakal ba'ax kin wa'alikte'ex yéetel a ts'o'okbeske'ex le ba'ax ku ya'alik le pacto kin beetik ta wéetele'exa'. **6** Tene' yaan in yéeyike'ex utia'al ka k'uchuk a beetaba'ex reye'ex yéetel sacerdote'ex bey xan junp'éel kaaj santo›.[f] Tuláakal le ba'alo'oba' leti'e ba'ax ken a wa'al ti' le israelita'obo'».

7 Moisés túune' bine' ka tu much'kíintaj u nuuktakil le kaajo' ka tu ya'alajti'ob tuláakal le ba'axo'ob a'ala'abti' tumen Jéeobao'.[g] **8** Le ka ts'o'oke' tuláakal le kaajo' junmúuch' úuchik u ya'aliko'ob: «Tuláakal le ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeobao' yaan k-beetik».[h] Moisés túune' tu séeba'anil bin u ya'al ti' Jéeoba le ba'ax tu núukaj le kaajo'. **9** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Ilawile, tene'

CAP 18

a Nú 11:17

b Hch 15:2

c Nú 10:29

CAP 19

d Éx 17:1

e Éx 3:1, 12

Columna 2

a Hch 7:38

b Dt 4:34

c Dt 32:11, 12
Isa 63:9

d Dt 10:14

e 1Re 8:53
Sl 135:4

f Le 11:44
Dt 7:6
1Pe 2:9
Ap 5:9, 10

g Éx 24:3

h Éx 24:7
Jos 24:24

19:1 * U k'aaba' le mesa' Siván. Ilawil «Siván», página 2580.

19:5 * Wa «jach in yaabiltmaj».

yaan in taal ti' junp'éel box múuyal utia'al beyo' ka u yu'ub le kaaj le kéen t'aanaken ta wéetelo', yéetel utia'al ka confiarnako'ob xan ti' teech». Moisés túune' tu ya'alaj ti' Jéeoba le ba'ax tu ya'alaj le kaajo'.

10 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Xeen a wa'al ti' le kaaj ka u preparartuba'ob bejla'a yéetel sáamalo' yéetel ka u p'o' u nook'o'ob utia'al ka u adorarteno'ob. **11** Beyo' kéen taalaken ka'abeje' unaj ts'o'ok u listokíinkuba'ob. Tumen te' k'iin je'elo', teen Jéeobae', yaan in wéemel te' Montaña Sinaí tu táan tuláakal le kaajo'. **12** Unaj a wa'alik ti' le kaaj tak tu'ux unaj u náaklo'ob le kéen náats'ko'ob te' montañao'. Ts'o'ole' a'al xan ti'ob: ‹Bik a tratarte'ex a na'akle'ex te' montañao' yéetel bik náats'ke'ex a mache'ex. Je'el máaxak ka u yóot u mache' yaan u kíimsa'al. **13** Mix máak unaj u machik, le máax kun machke' yaan u muruxtunta'al wa yaan u táats'lomta'al,* bey xan kun beetbil ti' je'el ba'axak ba'alche'il ka u yóot na'akle'›.[a] Pero le kéen u'uya'ak u yusta'al u baak le tamano'[b] je'el u páajtal u náats'lo'obe'».

14 Moisés túune' éem ti' le montañao' ka bin tak tu'ux yaan le kaajo', ka tu ya'alaj ka u preparartuba'ob utia'al u adorarko'ob Dios, le kaaj

19:13 *Ma' xaane' yéetel junp'éel flecha kun kíimsbil.

CAP 19

a Heb 12:20

b Éx 20:18

Columna 2

a Éx 19:10

b Dt 4:11
1Re 8:12
Sl 97:2

c Heb 12:18-21

d Éx 24:17
Dt 4:11, 12
2Cr 7:1-3

e Sl 68:8

f Éx 24:12

túuno' tu p'o'aj u nook'o'ob.[a] **15** Leti' túune' tu ya'alaj ti' le kaajo': «Listokíintaba'ex utia'al ka'abej, yéetel ma' u yantal ba'al a wile'ex* yéetel a watane'ex».

16 Le ka sáaschaj tu tres díase', yóok'ol le montañao' táan ka'ach u léembal yéetel táan u kíilbal cháaki'. Tu yóok'ol xane' yaan ka'ach junp'éel box múuyali'[b] yéetel k'a'am u yu'uba'al u yusta'al baaki'. Tuláakal túun le kaajo' jo'op' u kikilankil.[c] **17** Moisés túune' bin u ch'a' le kaaj tu'ux jelekbalo'obo' ka tu biso'ob naats' ti' le montañao' utia'al ka u adorarto'ob le u jaajil Dioso'. Le kaaj túuno' p'áat wa'atal naats' ti' le montañao'. **18** Le Montaña Sinaío' jo'op' u buts'ilankil tumen Jéeobae' éem pa'te' yéetel le k'áak' tu yóok'ol le montañao'.[d] U buuts'il le montañao' jo'op' u jóok'ol bey je'ex u jóok'ol u buuts'il junp'éel hornoe' yéetel le montaña túuno' jo'op' u sen tíitkuba.[e] **19** Le ka jo'op' u bin u maas k'a'amtal u juum u yusta'al le baako', Moisése' t'aanaji, ka núuka'abti' tumen Dios.

20 Jéeoba túune' éem yóok'ol le Montaña Sinaío', tu punta le montañao'. Jéeobae' tu t'anaj Moisés desde te'elo' ka tu ya'alajti' ka na'akak, Moisés túune' na'aki.[f] **21** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Éemkeche' ka a wa'al ti' le kaajo': ‹Ma' a tratartik a náats'le'ex

19:15 *Wa «ma' u yantalte'ex relaciones sexuales».

utia'al a wilke'ex Jéeoba, tumen wa ma'e' ya'ab ti' te'ex kan kíimle'ex. **22** Le sacerdote'ob suuk u náats'lo'ob tu yiknal Jéeobao' unaj u limpiokíinkuba'ob utia'al u adoraro'ob, utia'al beyo' ma' u xu'ulsa'alo'ob tumen Jéeoba›».[a] **23** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Jéeoba: «Le kaajo' ma' tu páajtal u na'akal te' Montaña Sinaío' tumen teche' ta wa'alajto'on lela': ‹A'al ti' le kaaj tak tu'ux unaj u náaklo'ob le kéen náats'ko'ob te' montañao', yéetel a'alti'obe' le montañaa' santo›».[b] **24** Chéen ba'ale' Jéeobae' tu ya'alajti': «Éemkech, xeen a t'an Aarón, ts'o'ole' ka taale'ex waye'. Pero ma' a cha'ik u na'akal le sacerdote'obo' mix le kaaj te' tu'ux yaneno'. A'alti'ob: ‹Ma' a tratartik a náats'le'ex tu yiknal Jéeoba wa ma'e' yaan u xu'ulsikte'ex›».[c] **25** Moisés túune' éem te' tu'ux yaan le kaajo' ka tu ya'alajti'ob le ba'alo'oba'.

20 Dios túune' tu ya'alaj tuláakal le ba'alo'oba':[d]

2 «Tene' Jéeoba a Diosen, le máax jóo'sech ti' u lu'umil Egiptoo', le tu'ux esclavizarta'anech ka'acho'.[e] **3** Ma' unaj u yantaltech uláak' dioso'obi', chéen teen.*[f]

4 Ma' unaj a beetik mix junp'éel imagen ti' le ba'alo'ob yaan te' ka'ano', te' lu'umo' wa le yano'ob ichil le ja'o',[g] yéetel mix unaj a copiartik le forma yaanti'obo'.

5 Ma' unaj a chintal tu táano'obi' mix a cha'ik ka oksa'ak ta pool ka a adorarto'obi',[a] tumen tene' Jéeoba a Diosen, in k'áat ka adorarta'aken chéen teen.[b] Tene' kin castigartik le paalalo'obo', le áabitsilo'obo' bey xan le x-ka'a áabitsilo'ob yo'olal le ba'ax k'aas u beetmaj u papá'ob u p'ekmeno'obo'. **6** Chéen ba'ale' kin we'esik in nojoch utsil ti' tuláakal u generación le máaxo'ob u yaabiltmeno'ob yéetel ku beetko'ob ba'ax kin wa'aliko'.[c]

7 Le kéen meyajnaktech u k'aaba' Jéeoba, a Diose', meyajnaktech je'ex unaje',[d] tumen Jéeobae' yaan u castigartik le máax ma' tu kanáantik bix u meyajti'o'.[e]

8 Ma' u tu'ubulteche' le Sábadoo' junp'éel k'iin santo tin táan.[f] **9** Unaj a beetik tuláakal a meyaj ich seis días,[g] **10** chéen ba'ale' le día sieteo' junp'éel sábado utia'al Jéeoba a Dios. Ma' unaj a beetik mix junp'éel clase meyaji' mix a hijo mix a hija mix a esclavo mix a esclava mix a walak' ba'alche' mix le j-táanxel lu'um kajakbal te' tu'ux yanecho'.[h] **11** Tumen Jéeobae' ich seis días tu beetaj le ka'an, le lu'um, le k'áa'náab yéetel tuláakal le ba'axo'ob chupmilo'obo', yéetel te' día sieteo' káaj u je'elel.[i] Le o'olal Jéeobae' tu bendecirtaj le Sábadoo' ka tu beetaj u p'áatal santo tu táan.

12 Respetart a papá yéetel a maama[j] utia'al ka kuxla-

CAP 19

a Le 10:1, 2; 1Cr 13:10
b Éx 19:12
c Nú 16:19, 35

CAP 20

d Dt 5:22; Hch 7:38
e Dt 5:6; Os 13:4
f Dt 5:7-10
g Le 26:1; Dt 4:15, 16; Isa 40:25; Hch 17:29

Columna 2

a Éx 23:24; 1Co 10:20; 1Jn 5:21
b Éx 34:14; Mt 4:10; Lu 10:27
c Ec 12:13
d Le 19:12
e Le 24:15, 16; Dt 5:11
f Éx 16:23; Éx 31:13, 14; Dt 5:12-14
g Éx 23:12
h Éx 16:29; Éx 34:21
i Gé 2:2
j Éx 21:15; Le 19:3; Pr 1:8

20:3 * Wa «utia'al ma' a ts'áaikaba tin contra». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu contra u táan in wich».

kech ya'ab años te' lu'um ken u ts'áatech Jéeobao'.[a]

13 Ma' unaj a kíimsik mix máaki'.[b]

14 Ma' unaj a tusik a núupi'.*[c]

15 Ma' unaj a wookoli'.[d]

16 Le kéen a beet a testigoile' ma' unaj a wa'alik junp'éel ba'al ma' jaaj tu contra a wéet máakili'.[e]

17 Ma' unaj a ts'íiboltik u yotoch a wéet máakili'. Ma' unaj a ts'íiboltik u yatani',[f] mix u esclavo, mix u esclava, mix u yalak' toro, mix u yalak' burro. Ma' unaj a ts'íiboltik mix junp'éel ti' le ba'alo'ob yaanti' a wéet máakilo'».[g]

18 Tuláakal le kaaj túuno' ti' wa'alakbal aktáan ti' le montaña le táan u léembal yéetel u kíilbal le cháako', táan xan u yu'ubiko'ob u juum u yusta'al baak, ts'o'ole' táan ka'ach u yilko'ob bix u buts'ilankil le montañao'. Le ka tu yilo'ob le ba'alo'oba' jo'op' u kikilankilo'obe' ka p'áato'ob wa'atal te' tu'ux yano'obo'.[h] **19** Le kaajo' tu ya'alaj ti' Moisés: «Teech ka a wa'alto'on ba'ax ku ya'alik Dios, je'el k-u'uyike' pero ma' a cha'ik u t'aan Dios t-éetel, tumen saajko'on ka kíimko'on».[i] **20** Moisés túune' tu ya'alaj ti' le kaajo': «Ma' a sajaktale'ex, tumen le u jaajil Dios' ts'o'ok u taal utia'al u ts'áaike'ex a pruebail,[j] yéetel utia'al ma' u xu'ulul a jach respetarke'ex* yéetel utia'al ma' a k'ebantale'ex».[a] **21** Le kaaj túuno' ma' péeknaj te' tu'ux yano'. Pero Moisése' náats' te' box múuyalo', te' tu'ux yaan le u jaajil Dioso'.[b]

22 Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: «Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alik ti' le israelita'obo': ‹Te'exe' ts'o'ok a wilke'ex bix t'aanajiken ta wéetele'ex desde te' ka'ano'.[c] **23** Te'exe' ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel imagen de plata yéetel de oroi'. Ma' unaj u yantalte'ex uláak' dioso'obi',[d] chéen teen unaj a adorarkene'ex. **24** Le kéen a beete'ex junp'éel altar utia'al a adorarkene'exe' beete'ex de lu'um, tu yóok'ole' ti' ken a k'ube'exten le tóokbil ofrenda'obo',* le ofrenda'ob utia'al múul janalo',# a walak' tamane'ex yéetel a walak' wakaxe'ex. Je'el ba'axak lugaril ka in yéey utia'al in adorarta'ale'[e] yaan in wantal te'elo', yéetel tene' yaan in bendecirke'ex. **25** Wa ka beetke'ex junp'éel altar de tuunich utia'al a adorarkene'exe' ma' unaj a ts'áaike'ex forma ti' le tuunich yéetel wa ba'ax herramientailo',*[f] wa ka ts'áaike'ex forma ti' yéetel junp'éel cincele' ma' ken in k'am le altaro'. **26** Le kéen a beete'ex junp'éel altar utia'al a adorarkene'exe' ma' a beetke'ex u

CAP 20

a Dt 5:16
Mt 15:4
Ef 6:2, 3

b Gé 9:6
Dt 5:17
Snt 2:11
1Jn 3:15
Ap 21:8

c Gé 39:7-9
Dt 5:18
Pr 6:32
Mt 5:27, 28
Ro 13:9
1Co 6:18
Heb 13:4

d Le 19:11
Dt 5:19
Mr 10:19
1Co 6:9, 10
Ef 4:28

e Le 19:16
Dt 5:20
Dt 19:16-19

f Mt 5:28

g Dt 5:21
Ro 7:7

h Éx 19:16
Heb 12:18, 19

i Hch 7:38
Gál 3:19

j Dt 8:2

Columna 2

a Jos 24:14
Job 28:28
Pr 1:7

b Dt 5:5
Sl 97:2

c Dt 4:36
Ne 9:13

d Hch 17:29

e Dt 12:5, 6
2Cr 6:6

f Dt 27:5
Jos 8:30, 31

20:14 *Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil juntúul íichamtsil wa juntúul atantsil yéetel máax ma' u núupi'.

20:20 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' u xu'ulul a ch'a'ike'ex saajkil ti' leti'». **20:24** *Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582. #Wa «ofrenda'ob utia'al u yantal jeets'elil». Ilawil «Ofrendail múul janal», página 2574. **20:25** *Wa «ma' u meyajte'ex tuunicho'ob ts'a'an forma ti'obi'».

escalerail tumen wa ma'e' le kéen na'akake'exe' yaan u yila'al le partes ti' a wíinklile'ex ma' unaj u yila'alo'›.

21 Lela' leti' le leyo'ob ken a ts'áa u yojéelt le kaajo':[a]

2 Wa ka manik juntúul esclavo hebreoe'[b] chéen seis años ken u meyajtech bey esclavoe', chéen ba'ale' tu káajbal le siete añoso' yaan u p'áatal libreil, ma' ken u bo'ot mix ba'al kéen luk'uk ta wiknal.[c] **3** Wa tu juunal káaj u meyaj de esclavo ta wiknale', tu juunal xan kun bin. Wa yaan u yatan le ka káaj u meyaj de esclavoe', le kéen xi'ike' yaan xan u bin u yatan tu yéetel. **4** Wa ku ts'a'abal u yatan tumen u ts'uulil yéetel ku yantal u paalale', le kéen xi'ike' ma' ken u biso'ob, chéen tu juunal kun bin.[d] U yatan yéetel u paalale' yaan u p'áatlo'ob ti' u ts'uulil. **5** Chéen ba'ale' wa le esclavo ku sen a'alik: ‹In ts'uul, tene' in yaabiltmech, in yaabiltmaj in watan bey xan in paalal. Ma' in k'áat p'áatal libreili'›.[e] **6** Le ts'uul túuno' yaan u nakkúuntik le esclavo te' joonaj wa tu marcoil le joonajo' yéetel yaan u póotlomtik u xikin yéetel junp'éel punzón. Diose' yaan u beetik u testigoil ti' le ba'ax kun úuchlo'. Le esclavo túuno' yaan u meyajtik u ts'uulil tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtal.

7 Wa juntúul máak ku konik u hija utia'al u meyaj de esclavae' le bix kun jóok'ol libreo' ma' bey je'ex u jóok'ol libreil juntúul xiibe'. **8** Wa le ko'olel ma' tu lúubul utsil ti' u ts'uulil yéetel le ts'uul ma' tu ch'a'ik u yatante'* unaj u cha'ik u ma'anal tumen yaanal máak. Chéen ba'ale' ma' kun béeytal u konik ti' juntúul j-táanxel lu'umil tumen ma' justo le bix tu tratartilo'. **9** Wa le ts'uul ku ch'a'ik le ko'olel utia'al ka u ts'o'oks u beel yéetel u hijoe', le ts'uulo' yaan u ts'áaik ti' le x-ch'úupal le mismo derecho yaan ti' juntúul hijatsilo'. **10** Wa ku ts'o'okol u beel yéetel uláak' ko'olele', ti' le u yáax atano' ma' unaj u xu'ulul u ts'áaik u gastoi', u nook' yéetel ma' unaj u xu'ulul u yantal ba'al u yil tu yéeteli'.[a] **11** Wa ma' tu ts'áaik le óoxp'éel ba'alo'ob ti'a', le ko'olelo' yaan u p'áatal libreil sin ke u bo'otik mix ba'al.

12 Wa juntúul máak ku beeta'al loob ti', yéetel ku kíimile', le máax beet le loobo' unaj u kíimsa'al.[b] **13** Chéen ba'ale' wa ma' u yóolili' u beet le loobo', yéetel le u jaajil Dios tu cha'aj u yúuchlo', tene' yaan in wa'aliktech tu'ux kun bin le máak utia'al u ta'akikubao'.[c] **14** Wa juntúul máak jach p'uja'an yéetel u yéet máakil, yéetel u yóolili' úuchik u kíimske' le máak je'elo'[d] unaj xan u kíimsa'al, kex ka yanak u bin ch'a'abil te' tin altaro'.[e] **15** Je'el máaxak ka u beet loob ti' u papá wa ti' u maamae' unaj u kíimsa'al.[f]

21:8 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina». Ilawil «Concubina», página 2559.

CAP 21

a Éx 24:3 Dt 4:14

b Le 25:39, 40

c Dt 15:12

d Dt 15:12

e Dt 15:16, 17

Columna 2

a 1Co 7:3

b Gé 9:6 Nú 35:30 Mt 5:21

c Nú 35:11 Nú 35:22-25 Dt 4:42 Dt 19:3-5 Jos 20:7-9

d Nú 15:30

e Dt 19:11, 12 1Re 1:50 1Re 2:29 1Jn 3:15

f Éx 20:12

CAP 21

16 Wa juntúul máak ku secuestrartik[a] yéetel ku konik u yéet máakile' unaj u kíimsa'al,[b] bey xan unaj u beeta'alti' wa ku yila'al yaan máax u secuestrarmo'.[c]

17 Je'el máaxak ka u maldecirt u papá wa u maamae' unaj u kíimsa'al.[d]

18 Lela' leti'e ba'ax unaj u beeta'al wa yaan máako'ob táan u discutiro'ob, yéetel juntúul ti' leti'obe' ku beeta'al loob ti' yéetel tuunich wa ku lo'oxol,* chéen ba'ale' ma' tu kíimil pero ku p'áatal junp'éel tiempo chéen chilikbal. **19** Wa páajchaj u líik'il yéetel u xíimbal yéetel u yáantaj junp'éel xóolte'e', le máax beet le loobo' ma' kun castigarbil. Chéen ba'ale' yaan u bo'otik le buka'aj tiempo ma' tu páajtal u meyaj le máak tak ken utsako'.

20 Wa juntúul máak ku jats'ik yéetel che' u esclavo wa u esclava yéetel ku kíimile' unaj u castigarta'al.[e] **21** Chéen ba'ale' wa kuxlaj junp'éel wa ka'ap'éel k'iin maas ti' lelo', ma' unaj u castigarta'ali' tumen manbil tu beetil yéetel u taak'in.

22 Lela' leti'e ba'ax unaj u beeta'al wa jujuntúul máako'ob táan u ba'atelo'ob yéetel ku lastimarko'ob juntúul ko'olel embarazada, yéetel yo'olal lelo' ku síijil u chaambal* antes ti' u k'uchul u k'iinil.[f] Wa ma' kíim le ko'olel mix le chaambalo', le máax beet le loobo' unaj u bo'otik tu táan le juezo'ob[a] le bajux kun k'áatbilti' tumen u yíicham le ko'olelo'. **23** Pero wa ku kíimil le ko'olel wa le chaambalo' unaj xan u kíimsa'al le máax beet le loobo'.[b] **24** Le máax kun puch'ik u yich wa máaxe' unaj xan u pu'uch'ul u yich, le máax kun jutik u koj wa máaxe' unaj xan u ju'utul u koj, le máax kun kachik u k'ab wa máaxe' unaj xan u ka'achal u k'ab, le máax kun kachik u yook wa máaxe' unaj xan u ka'achal u yook,[c] **25** le máax kun chujik wa máaxe' unaj xan u chu'ujul, le máax kun beetik loob ti' wa máaxe' unaj xan u beeta'al loob ti', yéetel le máax kun loxik wa máaxe' unaj xan u lo'oxol.

26 Wa juntúul máak ku lastimartik u yich u esclavo wa u esclava yéetel ku puch'ike' unaj u p'atik libreil yo'olal le ba'ax tu beetaj ti'o'.[d] **27** Wa ku jutik u koj u esclavo wa u esclavae' unaj u p'atik libreil yo'olal le ba'ax tu beetaj ti'o'.

28 Wa juntúul wakax ku k'óochik juntúul xiib wa juntúul ko'olel yéetel ku kíimil le máax tu k'óocho', le wakaxo' unaj u muruxtunta'al hasta ken kíimik,[e] u bak'ele' ma' unaj u jaanta'ali', yéetel u yuumile' ma' kun castigarbil. **29** Wa juntúul wakax suuk u k'óochik máak yéetel a'ala'an ti' u yuumil, pero leti'e' ma' tu k'ale', wa junp'éel u k'iinil ku k'óochik juntúul xiib wa juntúul ko'olel yéetel ku

---

21:18 *Uláak' bix u traducirta'ale' «yéetel junp'éel herramienta».
21:22 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

---

a Gé 40:15
b Dt 24:7
c Gé 37:28
d Le 20:9 Pr 20:20 Pr 30:11, 17 Mt 15:4
e Gé 9:5, 6 Le 24:17
f Sl 139:16 Jer 1:5

Columna 2

a Éx 18:25, 26 Dt 16:18 Dt 17:8
b Gé 9:6 Le 24:17 Nú 35:31 Ap 21:8
c Le 24:20 Mt 5:38
d Ef 6:9 Col 4:1
e Gé 9:5 Nú 35:33

kíimske' unaj u muruxtunta'al hasta u kíimil, bey xan unaj u beeta'al ti' u yuumilo'. **30** Chéen ba'ale' wa ku k'áata'al ti' u yuumil le wakax ka u bo'ot* le ba'ax úucho', leti'e' unaj u bo'otik tuláakal le bajux kun k'áatbilti' utia'al u salvartik u kuxtalo'. **31** Wa le wakax ku k'óochik juntúul xi'ipal wa juntúul x-ch'úupale', u yuumil le wakaxo' unaj u juzgarta'al je'ex ts'o'ok in wa'alikte'exo'. **32** Chéen ba'ale' wa le wakax ku k'óochik juntúul esclavo wa esclavae' u yuumil le wakaxo' unaj u bo'otik kex 342 gramos plata* ti' u yuumil le esclavo wa esclavao', yéetel le wakaxo' unaj u muruxtunta'al hasta u kíimil.

33 Wa juntúul máak ku je'ek'abtik wa ku páanik junp'éel jool, chéen ba'ale' ma' tu makike', wa ku k'uchul lúubul juntúul wakax wa juntúul burro ichile', **34** le máax ma' tu makaj le joolo' unaj u bo'otik u tojol le ba'alche' ti' u yuumilo',[a] yéetel le ba'alche' kíimo' yaan u p'áatal ti' leti'. **35** Wa u yalak' wakax juntúul máak ku lastimartik u yalak' wakax uláak' máak yéetel ku kíimile', lela' leti'e ba'ax unaj u beeta'ala': u yuumilo'ob le ba'alche'obo' unaj u konko'ob le wakax kuxa'ano'. U tojol túune' unaj u jatsko'ob ichilo'ob, yéetel unaj xan u t'oxik ichilo'ob le wakax kíimo'. **36** Wa ojéela'an de ke juntúul wakax suuk u k'óoch, pero kex beyo' u yuumile' ma' tu k'ale', wa le wakax ku kíimsik uláak' wakaxe', u yuumile' yaan u sutik u jeel le wakax kíimsa'abo'. Yéetel le kimen wakaxo' yaan u p'áatal ti' leti'.

21:30 * Wa «ka u yutskíint». **21:32** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «30 siclos». Ilawil «Siclo», página 2580.

CAP 21

a Éx 22:6 Éx 22:14 Dt 22:8

Columna 2

CAP 22

a 2Sa 12:6 Lu 19:8

22 Wa juntúul máak ku yoklik juntúul wakax wa juntúul taman, yéetel ku kíimsik wa ku konike', lela' leti'e ba'ax unaj u beetka': tu yo'olal le wakaxo' yaan u ts'áaik cinco wakaxo'ob, yéetel tu yo'olal le tamano' yaan u ts'áaik kantúul tamano'ob.[a]

2 (Wa juntúul máak ku chu'ukul táan u yookol[b] yéetel ku beeta'al loob ti' yéetel ku kíimile', le máax kíimso' mina'an culpa ti'. **3** Pero wa ts'o'ok u sáastal le ka úuch tuláakal le ba'alo'oba', le máax kíimso' ti' leti' yaan u culpail).

Juntúul máax ku yookole' unaj u bo'otik le ba'ax tu yokolto'. Wa mina'an mix ba'al ti'e' unaj u ko'onol bey esclavo utia'al ka páajchajak u bo'otik le ba'ax tu yokolto'. **4** Wa le kéen chu'ukuk le máak ku yila'al kuxa'an le ba'ax u yokoltmo', sea juntúul wakax, juntúul burro, wa juntúul tamane', unaj u sutik u dobleil.

5 Wa yaan máax u bismaj janal u yalak' ba'alche'ob ti' junp'éel k'áax wa te' tu'ux pak'a'an uvao', yéetel ku cha'ik u yokol janal tu k'aax yaanal máake', le kéen u sut u jeel le ba'ax tu k'askúuntaj u yaalak'o'obo' unaj u ts'áaik u maas

b Éx 20:15

ma'alobil ti' le ba'axo'ob yaan tu k'aaxo' wa u maas ma'alobil ti' le uva'ob u pak'mo'.

6 Wa juntúul máak ku t'abik k'áak', yéetel le k'áak' ku yáalkab tak tu'ux yaan le k'i'ixo'ob yéetel ku tóokik u yich le paak'al ts'o'ok u juntarta'al bey xan le u yich le paak'al ma' cosecharta'ako', le máax t'ab le k'áak'o' unaj u bo'otik tuláakal le ba'ax eelo'. Bey xan unaj u beeta'al wa ku yelel junp'éel lu'um tu'ux yaan ba'ax pak'a'ani'.

7 Wa juntúul máak ku ts'áaik taak'in wa uláak' ba'al ti' yaanal máak utia'al u líi'sa'alti'e', chéen ba'ale' ku yokla'al le ba'axo'ob tu ts'áaj kanáantbilo', wa kaxta'ab máax okolte', le j-ookolo' unaj u sutik u dobleil le ba'ax tu yokolto'.[a] **8** Pero wa ma' kaxta'ab máax okolte', le máax ti' k'u'ub u kanáanto' yaan u taasa'al tu táan le u jaajil Dios[b] utia'al ka ila'ak wa ma' leti' ch'a' le ba'ax sa'ato'. **9** Lela' leti'e ba'ax unaj u beeta'al wa juntúul máake' ku ch'a'ik juntúul wakax, wa juntúul burro, wa juntúul taman, wa junp'éel nook' ma' u tia'ali', bey xan wa ku kaxtik wa ba'ax yéetel ku p'áatalti'. Wa leti' ku ya'alik: «¡In tia'al lela'!», pero yaan uláak' máak ku ya'alik u tia'al xane', tu ka'atúulalo'obe' unaj u bino'ob tu táan le u jaajil Dioso'.[c] Le máax kun a'albil tumen Dios ma' ma'alob ba'ax ku beetke', yaan u sutik u dobleil le ba'ax tu ch'a'aj ti' u yéet máakilo'.[d]

CAP 22

a Éx 22:4

b Dt 16:18 Dt 19:17

c Dt 16:18 Dt 25:1

d Éx 22:4

Columna 2

a Le 6:2-5

10 Wa juntúul máak ku ts'áaik kanáantbil u yalak' burro, wa u yalak' wakax, wa u yalak' taman, wa je'el máakalmáak ti' u yaalak'o'obe', chéen ba'ale' ku kíimil wa ku p'áatal móochile', bey xan wa ku yokla'al le ba'alche' sin ke u yila'al tumen mix máako', **11** le máax ti' ts'a'ab u kanáanto' bey xan u yuumil le ba'alche'o' unaj u beetko'ob junp'éel juramento tu táan Jéeoba. Le máax kanáantik ka'ach le ba'alche'o' unaj u ya'alik ma' ti' leti' yanchaj u culpail le ba'ax úucho', yéetel u yuumil le ba'alche'o' unaj u aceptartik. Le máax túun kanáantik ka'ach le ba'alche'o' ma' ken u bo'ot mix ba'al.[a] **12** Chéen ba'ale' wa ku yokla'al le ba'alche' k'ubéenta'anti' tumen ma' tu kanáanto', unaj u bo'otik le ba'alche' ti' u yuumilo'. **13** Wa ka xe'exet'a'ak le ba'alche' tumen juntúul ts'íits'ik ba'alche'o', le máax kanáantiko' unaj u bisik tu táan u yuumil utia'al u ye'esikti' yéetel ma' unaj u bo'otik mix ba'al yo'olal le ba'alche' kíimsa'abo'.

14 Wa juntúul máak ku k'áatik u majáant u yalak' ba'alche' uláak' máak, yéetel ku móochtal wa ku kíimile', le máax majáantmilo' yaan u bo'otik ti' u yuumil. **15** Chéen ba'ale' wa tia'an u yuumil le ba'alche' le ka úuch le loobo', le máax majáantmilo' ma' ken u bo'ot mix ba'al. Wa alquilarbil úuchik u beeta'al le ba'alche'o', le buka'aj bo'ota'ab úuchik u alquilarta'alo' chéen

leti'e buka'aj unaj u p'áatal yo'olal le ba'ax úucho'.

16 Wa juntúul xiib ku tusik juntúul x-ch'úupal mina'an u novio yéetel ku yantal ba'al u yil tu yéetele', le máako' unaj u bo'otik le bajux kun k'áatbilti' yo'olal le x-ch'úupalo' yéetel yaan u ts'o'okol u beel tu yéetel.[a] **17** Wa u papá le x-ch'úupal jach junpuli' ma' u k'áat ka ts'o'okok u beel tu yéetele', le máak túuno' unaj u bo'otik le bajux kun k'áatbilti' yo'olal le x-ch'úupalo'.

18 Unaj a kíimsik le ko'olelo'ob ku pulya'ajo'obo'.[b]

19 Je'el máaxak ka yanak ba'al u yil yéetel juntúul ba'alche'e' unaj u kíimsa'al.[c]

20 Je'el máaxak ka u beet junp'éel sacrificio ti' yaanal diose' unaj u xu'ulsa'alti',[d] chéen ti' Jéeoba unaj a k'ubke'ex sacrificio'ob.

21 Ma' unaj a maltratartik mix juntúul j-táanxel lu'umili' mix a beetik a k'asa'anilti'i'[e] tumen te'exe' kuxlaje'ex bey j-táanxel lu'umile'ex tu lu'umil Egiptoe'.[f]

22 Ma' unaj a beetke'ex u mu'yaj mix juntúul viudai' mix juntúul paal mina'an u papá'obi'.*[g] **23** Tumen wa ka beetke'ex u mu'yajo'ob yéetel leti'ob ku k'áatko'obten áantaje', tene' yaan in wáantko'ob.[h] **24** Teen túune' yaan in sen p'u'ujul yéetel yaan in kíimske'ex yéetel espada, yéetel a watane'exe' yaan u p'áatlo'ob viudail, yéetel a mejen paalale'exe' yaan u p'áatlo'ob mina'an u papá'ob.

25 Wa ka ts'áaik u majáant taak'in juntúul máax óotsil* ti' le máaxo'ob yano'ob ichil in kaajalo' ma' unaj a cobrartik interés ti'i', ma' a beetik je'ex le máako'ob ku cobrarko'ob interés yo'olal le taak'in ku ts'áaik u majáanto'obo'.[a]

26 Wa ka ch'a'ik u yáal u nook' a wéet máakil tu yo'olal le taak'in ta ts'áaj u majáanto'[b] unaj a sutikti' le táan u t'úubul k'iino', **27** tumen chéen leti'e único nook' yaanti' utia'al u tep'kuba yéetel utia'al u weenlo'. Tumen wa ma'e', ¿ba'ax yéetel ken u tep'uba utia'al u wenel?[c] Le kéen u k'áatten ka in wáante' yaan in wu'uyik, tumen tene' kin ch'a'ik óotsilil.*[d]

28 Ma' unaj a maldecirtik* Diosi'[e] yéetel ma' unaj xan a maldecirtik mix juntúul ti' u nuuktakil# a kaajali'.[f]

29 Ma' u ka'ap'éeltal a wóol a k'ub ti' Dios u yáax ich a paak'alo'ob, bey xan le ya'abkach vino yéetel aceite yaantecho'.[g] A yáax hijo'exe' unaj a ts'áaike'exten.[h] **30** Lela' leti'e ba'ax unaj a beetik yéetel a walak' toro bey xan yéetel a walak' taman kun síijlo'obo':[i] siete días ken u beet yéetel u maama. Le kéen u chuk ocho días ti'e' unaj a ts'áaike'exten.[j]

22:22 * Wa «kimen u papái'».

22:25 * Wa «juntúul máax ku beeta'al u mu'yaj». **22:27** * Wa «tumen tene' utsen». **22:28** * Wa «wa'alik ba'al tu contra». # Wa «gobernanteil».

CAP 22

a Dt 22:28, 29

b Le 19:26 Le 20:6 Dt 18:10-12 1Sa 28:3 Gál 5:20 Ap 22:15

c Le 18:23 Le 20:15 Dt 27:21

d Nú 25:3 1Re 18:40 1Co 10:20

e Le 25:35

f Le 19:33, 34 Dt 10:19

g Dt 27:19 Snt 1:27

h Sl 10:18 Snt 5:4

Columna 2

a Le 25:35, 36 Dt 23:19 Lu 6:34, 35

b Dt 24:6

c Dt 24:13

d Dt 10:18 Sl 34:6

e Le 24:11, 14

f Ec 10:20 Hch 23:5 Jud 8

g Pr 3:9 2Co 9:7

h Éx 13:2

i Dt 15:19

j Le 22:27

31 Te'exe' in kaajale'ex yéetel unaj a p'áatle'ex santoil tin táan.[a] Ma' unaj a jaantike'ex u bak'el mix juntúul ba'alche' xe'exet'a'an u bak'el tumen juntúul ts'íits'ik ba'alche' te' k'áaxo'.[b] Ba'axe' unaj a ts'áaike'ex u jaant le peek'o'obo'.

23 Ma' unaj a máan a wa'al junp'éel ba'al ma' jaaji'.[c] Ma' a wa'alik junp'éel ba'al ma' jaaj chéen utia'al a wáantik juntúul k'asa'an máaki'.[d] **2** Ma' unaj a beetik ba'alo'ob k'aastak chéen tumen bey u beetik u maasil máako'obo'. Le kéen a beet a testigoile' ma' unaj a wa'alik junp'éel ba'al ma' jaaj chéen utia'al a lúubul utsil ti' u maasili',* tumen wa ka beetke' yaan a causartik ma' u beeta'al justicia. **3** Le kéen juzgarta'ak juntúul máax óotsile' ma' unaj a ts'áaikaba tu favor chéen tumen óotsili'.[e]

4 Wa ka wilik saatal u yalak' wakax wa u yalak' burro le máax p'ekmilecho' unaj a bisik a sutti'.[f] **5** Wa ka wilik u yalak' burro a enemigo luba'an pa'te' yéetel u kuuche' ma' unaj a p'atik chéen beyo', ba'axe' unaj a wáantik a enemigo utia'al ka u líi's u yalak' ba'alche'o'.[g]

6 Le kéen a juzgart le máax óotsil kajakbal te' tu'ux yanecho' unaj a beetik yéetel justicia.[h]

7 Ma' unaj a apoyartik junp'éel ba'al ma' jaaj ku ya'ala'al tu contra wa máaxi' mix unaj a apoyartik ka kíimsa'ak juntúul máak inocentei' mix juntúul máak beetik ba'ax ma'alobi'. Tumen tene' ma' ken in wa'al wa justo juntúul máak k'asa'an.*[a]

8 Ma' unaj a cha'ik a ma'anli', tumen le máax ku cha'ik u ma'anlo' ma' tu juzgar ma'alob, yéetel le máaxo'ob justo'ob ku cha'ik u ma'anlo'obo' ku k'astal ba'ax ku ya'aliko'ob tu yorail le juicioo'.[b]

9 Ma' unaj a beetke'ex a k'asa'anile'ex ti' juntúul j-táanxel lu'umili'. Te'exe' a wojle'ex bix u yu'ubikuba juntúul j-táanxel lu'umil,* tumen bey yanile'ex ka'ach tu lu'umil Egiptoo'.[c]

10 Durante seis añose'[d] yaan a meyajtik le lu'umo' yéetel yaan a cosechartik le ba'ax ken u ts'áao'. **11** Chéen ba'ale' tu siete añose' ma' ken a pak' le lu'umo', chéen yaan a p'atik listoil. Beyo' le ba'ax kun jóok'ol tu juunal te' lu'umo' leti'e ba'ax ken u ch'a' u jaant le óotsilo'ob kajakbalo'ob te' tu'ux yanecho', yéetel le ba'ax ken u p'ato'obo' leti'e ba'ax ken u jaant u ba'alche'ilo'ob k'áaxo'. Lela' bey unaj a beetik te' tu'ux ka pak'ik uvao' bey xan te' tu'ux ka pak'ik olivoo'.

12 Chéen seis días unaj a meyaj, chéen ba'ale' te' día sieteo', unaj a je'elel, utia'al beyo' ka je'elek xan a walak' toro, a walak' burro bey

CAP 22

a Le 19:2 Nú 15:40 1Pe 1:15

b Le 22:3, 8

CAP 23

c Le 19:16 Pr 6:16, 19

d Dt 19:18, 19 Pr 19:5

e Le 19:15

f Pr 25:21 1Te 5:15

g Dt 22:4 Lu 6:27 Ro 12:21

h Dt 16:19 2Cr 19:7

Columna 2

a Pr 17:15 Ro 1:18 Ro 2:6

b Ec 7:7

c Le 19:34

d Le 25:3, 4

23:2 * Wa «chéen tumen bey u ya'alik u maasil máako'obo'».

23:7 * Wa «ma' ken in p'at x-ma' castigoil juntúul maak k'asa'an». **23:9** * Wa «bix u kuxtal juntúul j-táanxel lu'umil».

xan u hijo a esclava yéetel le j-táanxel lu'umilo'obo'.[a]

13 Unaj a wilik a beetke'ex tuláakal le ba'ax ts'o'ok in wa'alikte'exa'.[b] Ma' unaj a wa'alike'ex u k'aaba' uláak' dioso'obi', mix unaj u jóok'ol ta chi'ex u k'aaba'obi'.[c]

14 Cada añoe' óoxp'éel fiesta unaj a beetikten.[d] **15** Unaj a beetik u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'.*[e] Te' fiestaa' unaj a jaantik waaj mina'an u levadurail durante siete días je'el bix in wa'almiltech ka a beeto'. Le waaj beya' unaj a jaantik tu mesil Abib,#[f] te' día in wa'almo', tumen leti'e k'iin ka tin jóo'sech ti' u lu'umil Egiptoo'. Je'el máaxak ka taalak tin táane' ma' unaj u p'áatal ma' u taasikten mix ba'ali'.[g] **16** Le kéen a cosechart xan u yáax ich le ba'axo'ob a pak'-mo'[h] unaj a beetik u Fiestail le Cosechao'.* Yéetel le kéen a cosechart u yich a paak'al tu jóok'bal le añoo'[i] unaj xan a beetik u Fiestail le Ts'ook Cosechao'.# **17** Óoxtéen ti' junp'éel añoe' tuláakal le xiibo'obo' unaj u bino'ob tu táan Yuumtsil Jéeoba.[j]

18 Ma' unaj a k'ubke'ex u k'i'ik'el juntúul ba'alche' pa'te' yéetel ba'ax yaan u levaduraili'. U tsaatsel xan le ba'alche'ob ku k'u'ubulten te' fiesta'obo' ma' unaj u p'áatlo'ob bul áak'abi', ba'axe' unaj u lu'sa'alo'ob antes u sáastal.

19 Tuláakal u maas ma'alobil ti' u yáax ich a paak'ale' unaj a taasik tin wotoch, teen Jéeoba a Dios a'alik.[a]

Ma' unaj a chakik juntúul chan chivo ichil u leche u maamai'.[b]

20 Táan in túuxtik juntúul ángel táanil ti' teech[c] utia'al ka u kanáantech te' bejo' yéetel utia'al ka u yoksech te' lugar in prepararmaj utia'al a wantalo'.[d] **21** Kanáant ba'ax ken a beet tu táan yéetel beet ba'ax ku ya'alik. Ma' a ts'áaikaba tu contra tumen leti'e' ma' ken u perdonarte'ex wa ka beetke'ex ba'alo'ob k'aastak,[e] tumen leti' representarken. **22** Chéen ba'ale' wa ka beetke'ex tuláakal ba'ax ken u ya'alte'ex bey xan tuláakal ba'ax ken in wa'alte'exe', tene' yaan in ts'áaikinba tu contra a enemigo'ex yéetel yaan in ts'áaikinba tu contra le máaxo'ob ken u ts'áauba'ob ta contra'exo'. **23** Tumen in ángele' yaan u bin táanil ti' teech yéetel yaan u biskech tu'ux yaan le amorreo'obo', le itita'obo', le perizita'obo', le cananeo'obo', le eveo'obo' yéetel le jebuseo'obo'. Teen túune' yaan in xu'ulsikti'ob.[f] **24** Ma' unaj a chintal tu táan u dioso'obi', ma' unaj a cha'ik ka oksa'ak ta pool ka a adorart u dioso'obi' mix unaj a beetik le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'obo'.[g] Ba'axe' unaj a jutik yéetel a xiixkúuntik le columna'ob ku adorarko'obo'.[h]

23:15 * Ilawil «U Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'», página 2584. # Ilawil página 2554. **23:16** * Le fiestaa' k'aj óola'an xan bey u Fiestail le Semana'obo' wa Pentecostés. Ilawil «Pentecostés», página 2575. # K'aj óola'an xan bey u Fiestail le Paselo'obo' (u Fiestail le Tabernáculo'obo').

CAP 23

a Éx 20:9, 10 Dt 5:14

b Dt 4:9

c Dt 12:3 Jos 23:6, 7

d Dt 16:16

e Le 23:6 Lu 22:7

f Éx 12:18

g Dt 16:17

h Nú 28:26 Dt 16:9, 10 Hch 2:1

i Dt 16:13 Ne 8:14 Jn 7:2

j Dt 12:5, 6

Columna 2

a Nú 18:8, 12 1Co 15:20

b Dt 14:21 Pr 12:10

c Éx 14:19

d Nú 20:16

e Nú 14:35 Jos 24:19

f Éx 34:11 Jos 5:13, 14 Jos 24:8

g Éx 20:5 Le 18:3 Dt 12:30 2Cr 33:2

h Éx 20:3 Nú 33:52

25 Te'exe' unaj a adorarke'ex Jéeoba a Diose'ex,[a] leti' túune' yaan u bendecirtik le ba'ax ka jaantike'ex yéetel ka wuk'ike'exo'.[b] Tene' yaan in náachkuntik le k'oja'anilo'ob ti' te'exo'.[c] **26** Le ko'olelo'ob kajakbal ichile'exo' ma' kun abortaro'ob mix kun p'áatal ma' tu páajtal u yantal u chaambalo'ob.[d] Tene' yaan in beetik ka kuxlake'ex ya'ab k'iino'ob.

27 Tak antes ti' a k'uchle'ex tu yiknal le kaajo'obo' yaan in beetik ka u ch'a'ob saajkil ti' teen.[e] Yaan in beetik ka sa'atak u yóol le kaajo'ob te' tu'ux kan máane'exo' yéetel yaan in beetik ka púuts'ko'ob ta táane'ex.[f] **28** Yaan in beetik ka lúubuk u yóol*[g] le eveo'obo', le cananeo'obo' yéetel le itita'obo'. Tumen jach yaan u sajaktalo'obe' hasta yaan u púuts'lo'ob ta táane'ex.[h] **29** Ma' ken in tojolch'into'ob ta táane'ex chéen ti' junp'éel año. Beyo' ma' kun k'astal le lu'umo' mix kun ya'abtal le ts'íits'ik ba'alche'ob je'el u beetko'obte'ex loobo'.[i] **30** Jujunp'íitil ken in tojolch'into'ob ta táane'ex hasta ken ya'abchajke'ex yéetel ken a tia'alinte'ex le lu'umo'.[j]

31 U límiteil le lu'um tu'ux kan kajtale'exo' yaan u náakal desde te' Mar Rojoo' tak tu jáal le k'áa'náab tu'ux yaan le filisteo'obo', desde tu'ux yaan le desiertoo' tak te' Río Éufrateso'.[k] Tumen tene' yaan in beetik ka ganart le máako'obo' bey xan ka a tojolch'into'ob.[a] **32** Ma' unaj a beetik mix junp'éel pacto tu yéetelo'ob mix yéetel u dioso'obi'.[b] **33** Leti'obe' ma' unaj u p'áatlo'ob kajtal te' lu'um ta wéetele'exo' utia'al ma' u beetko'ob a k'ebantale'ex tin contra.[c] Wa ka adorarke'ex u dioso'obe' yaan u binte'ex k'aasil».

24 Ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: «Na'aken te' montaña te' tu'ux yanena', taalak xan ta wéetel Aarón, Nadab, Abiú[d] yéetel 70 ti' u nuuktakil u kaajil Israel. Unaj a chintale'ex ma' sen náach te' tu'ux yaneno'. **2** Chéen teech unaj a náats'al tin wiknal. Pero le uláak'o'obo' ma' unaj u náats'lo'obi', yéetel le kaajo' ma' unaj u na'akal ta wéetel te' montañao',[e] teen Jéeoba a'alik».

3 Moisés túune' taale' ka tu ya'alaj ti' le kaaj tuláakal le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao' bey xan tuláakal u leyo'ob.[f] Tuláakal le kaaj túuno' junmúuch' úuchik u ya'aliko'ob: «Tuláakal le ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeobao' yaan k-beetik».[g] **4** Moisés túune' tu ts'íibtaj tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alaj Jéeobao'.[h] Líik' tempranoe' ka tu beetaj junp'éel altar te' tu'ux ku káajal le montañao', ka tu wa'akúuntaj xan 12 u p'éelal columna'ob, cada columnae' utia'al cada junp'éel ti' le 12 tribu'ob yaan Israelo'. **5** Ka ts'o'oke' tu túuxtaj jujuntúul táankelem israelita'ob utia'al u k'ubko'ob

CAP 23

a Dt 6:13; Dt 10:12; Jos 22:5; Mt 4:10

b Dt 7:13

c Dt 7:15

d Dt 7:14; Dt 28:4

e Dt 2:25; Jos 2:9

f Dt 7:23, 24

g Dt 7:20; Jos 2:11

h Jos 24:11

i Dt 7:22

j Dt 9:4

k Gé 15:18; Dt 1:7; Jos 1:4; 1Re 4:21

Columna 2

a Jue 1:4; Jue 11:21

b Éx 34:12; Nú 25:1, 2; Dt 7:2; 2Co 6:14

c Jos 23:12, 13; Jue 1:28; Sl 106:36

CAP 24

d Le 10:1

e Éx 20:21; Nú 12:8

f Éx 21:1; Dt 4:1

g Dt 5:27; Jos 24:22

h Éx 34:27; Dt 31:9

23:28 *Uláak' bix u traducirta'ale' «ka sen sajakchajak; u kikilankil».

tóokbil ofrenda'ob ti' Jéeoba bey xan utia'al u k'ubko'ob toro'ob bey ofrenda'ob utia'al múul janale'.[a] **6** Moisés túune' tu ch'a'aj táanchumuk ti' le k'i'ik'o' ka tu ts'áaj ti' nukuch taza'ob, yéetel le uláak' táanchumuko' tu wi'iwits'aj yóok'ol le altaro'. **7** Le ka ts'o'oke' tu ch'a'aj u libroil le pactoo' ka tu k'a'am xokaj u yu'ub le kaajo'.[b] Le kaaj túuno' tu ya'alaj: «Tuláakal le ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeobao' yaan k-beetik, yaan k-ts'o'okbesik».[c] **8** Moisése' tu ch'a'aj le k'i'ik'o' ka tu wi'iwits'aj yóok'ol le kaajo'[d] ka tu ya'alajti'ob: «Lela' leti'e k'i'ik' e'esik ts'o'ok u káajal u meyaj le pacto ts'o'ok u beetik Jéeoba ta wéetele'exa' yéetel ku ye'esik de acuerdo'ex yéetel le ba'ax ta wu'uye'exa'».[e]

9 Moisés yéetel Aarón, Nadab, Abiú yéetel 70 ti' u nuuktakil Israele' na'ako'ob te' montañao', **10** ka tu yilo'ob u Dios le israelita'obo'.[f] Tu yilo'obe' yáanal u yook Diose' yaan ka'ach junp'éel ba'al bey je'ex junp'éel piso beeta'an de zafiroe', le ba'al je'ela' chíika'an ti' le ka'an cuando mina'an mix junp'éel múuyalo'.[g] **11** Diose' ma' tu beetaj mix ba'al ti' u nuuktakilo'ob u kaajil Israeli'[h] kex tu yilo'ob Dios ti' junp'éel wayak'* mientras táan u janalo'ob yéetel táan u yuk'ulo'ob.

24:11 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

CAP 24

a Le 3:1 Le 7:11

b Dt 31:11 Hch 13:15

c Éx 19:8

d Heb 12:24

e Heb 9:18-20

f Jn 1:18

g Eze 1:26 Ap 4:3

h Éx 24:1

Columna 2

a Dt 5:22

b Nú 11:28

c Éx 24:2

d Éx 32:1

e Éx 18:25, 26

f Éx 17:10

g Éx 19:9

h Éx 16:10 Le 9:23 Nú 16:42

i Éx 19:11

j Éx 19:20

k Éx 34:28 Dt 9:9

12 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Na'aken te' montañao' yéetel p'áaten te'elo', tumen yaan in ts'áaiktech le jaajay tuunich tu'ux in ts'íibtmaj le leyo'ob yéetel le mandamiento'ob ken in ts'áa ti' le kaaj utia'al in ka'ansko'obo'».[a] **13** Moisés yéetel Josué,[b] le máax áantko', líik'o'obe' ka bino'ob junp'íit maas táanil, Moisés túune' na'ak tak tu'ux yaan le u jaajil Dioso'.[c] **14** Chéen ba'ale' antes u bine' tu ya'alaj ti' u nuuktakil le kaajo': «Páa'to'one'ex waye' tak ken suunako'on.[d] Je'el ba'axak problemail k'a'abéet u juzgarta'ale'[e] je'el u páajtal u yila'al tumen Aarón yéetel Uure'».[f] **15** Moisés túune' na'ak te' montaña te' tu'ux yaan le box múuyalo'.[g]

16 U nojoch poder Jéeobae'[h] chíika'an u yila'al yóok'ol le Montaña Sinaío',[i] yéetel le box múuyalo' p'áat seis días u pixmaj le montañao'. Te' día siete túuno' Diose' tu t'anaj Moisés desde chúumuk ti' le box múuyalo'. **17** Le israelita'obo' tu yilo'obe' u nojoch poder Jéeobae' bey je'ex u tóoch'bal k'áak' tu punta le montañao'. **18** Moisés túune' ook ichil le múuyalo' ka seguernaj u na'akal te' montañao'.[j] Leti'e' p'áat 40 días te'elo', bul k'iin yéetel bul áak'ab tia'ani'.[k]

25 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **2** «A'al ti' u kaajil Israele' ka u juntarto'ob le ba'ax ken in k'áatti'obo'. Te'ex túune' unaj a

juntarke'ex le ba'ax kun síijil tu puksi'ik'al u ts'áaik le máako'obo'.[a] **3** Lela' leti'e ba'ax unaj u juntarta'ala': oro,[b] plata,[c] cobre,[d] **4** hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman,* chak hilo,# ma'alob lino, u tso'otsel chivo, **5** u k'éewelil taman bona'an de chak, u k'éewelil foca, u che'il acacia,*[e] **6** aceite utia'al lámpara'ob,[f] bálsamo* utia'al u beeta'al aceite santo#[g] bey xan utia'al u beeta'al ki'ibok incienso,[h] **7** u jats'uts tuunichil ónice, yéetel uláak' jats'uts tuunicho'ob utia'al u ts'a'abal yóok'ol le efod*[i] yéetel le bolsa cuadrado#[j] kun bin yóok'olo'. **8** Leti'obe' yaan u beetko'ob junp'éel lugar utia'al u adorarkeno'ob, utia'al beyo' ka yanaken tu yiknalo'ob.[k] **9** Le kéen a beet le tabernáculo bey xan tuláakal le nu'ukulo'ob kun meyaj te'elo' yaan a beetik jach je'ex* ken in we'estecha'.[l]

10 Leti'obe' yaan u beetko'ob junp'éel caja* de u che'il acacia. U chowakile' de junp'éel metro yéetel 11 centímetros,* u kóochile' 66 centímetros yéetel 7 milímetros,# yéetel u ka'anlile' 66 centímetros yéetel 7 milímetros.#[a] **11** Le kéen ts'o'okke' unaj a yalik oro puro ichil yéetel paachil ti' le cajao'.[b] Ti' tuláakal u orillail le cajao' yaan a ts'áaik junp'éel adorno de oroi'.[c] **12** Yaan a beetik kanp'éel argollas de oro, ka'ap'éele' yaan a ts'áaik ti' junp'éel tséel ti' le cajao' yéetel le uláak' ka'ap'élo' yaan a ts'áaik te' tuláak' tséelo'. Cada junp'éel ti' le argollasa' yaan a tak'ik tu tséelil le cajao', naats' te' tu'ux yaan u yooko'obo'. **13** Yaan xan a póolik ka'axóot' che' de acaciae' ka a yal oro tu ba'pacho'ob.[d] **14** Le ka'axóot' che'oba' yaan a julik te' argollas yaan tu tséelil le Cajao' utia'al u ku'uchul bisbil. **15** Le xóot' che'ob ken a jula' ti' kun p'áatlo'ob tu argollasil le Cajao', ma' kun lu'sbilo'obi'.[e] **16** Ichil le Cajao' ti' ken a ts'áa le jaajay tuunicho'ob ken in ts'áatecho',[f] le tuunicho'ob tu'ux ken in ts'íibt in mandamiento'obo'.

17 U maak le Cajao' de oro puro ken a beete. U chowakile' de junp'éel metro yéetel 11 centímetros,* yéetel u kóochile' 66 centímetros yéetel 7 milímetros.#[g]

CAP 25

a Éx 35:4-9 1Cr 29:9 2Co 9:7

b Éx 38:24

c Éx 38:25

d Éx 38:3 Éx 38:29

e Éx 36:20

f Éx 27:20

g Éx 30:23-25

h Éx 30:34, 35

i Éx 28:6

j Éx 28:15

k Éx 29:45 1Re 6:13 Heb 9:11

l 1Cr 28:12 Hch 7:44 Heb 8:5 Heb 9:9

Columna 2

a Éx 37:1-5

b Heb 9:4

c Éx 30:1, 3

d Éx 30:1, 5 1Cr 15:15

e 1Re 8:8

f Éx 31:18 Éx 40:20 1Re 8:9 Heb 9:4

g Éx 37:6-9

25:4 * Wa «chak morado hilo beeta'an yéetel u tso'otsel taman». # Wa «hilo jach táaj chak». **25:5** * Le che'a' chíika'an ti' le ch'i'imayo'. **25:6** * Le bálsamoo' u yiits jujunp'éel clase xíiwo'ob wa che'ob, yéetel ki'ibok. # Lela' leti'e aceite ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'. **25:7** * Lela' bey junp'éel mandile'. Ilawil «Efod», página 2562. # Ilawil «Bolsa cuadrado», página 2557. **25:9** * Wa «je'ex le modelo». **25:10** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «arca».

25:10 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «dos codos y medio». Ilawil «Codo», página 2559. **25:10, 17** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo y medio». **25:17** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «dos codos y medio».

18 Yóok'ol u ka'ap'éel orillail u maak le Cajao' yaan a beetik ka'atúul querubíno'ob* de oro, yéetel martillo ken a ts'áa forma ti'ob.[a] **19** Le querubíno'ob ken a beeto' tu orillail le maak unaj u yantalo'obo', juntúul querubín ti' cada orilla. **20** Le querubíno'ob ken a beeto' unaj ka'anal u xit'maj tu ka'ap'éelal u xiik'o'ob,[b] táan u pixko'ob u maak le Cajao' yéetel aktáan ti' juntúule' ti' kun antal le uláak'o', chéen ba'ale' chinikbalo'ob táan u paktiko'ob u maak le Cajao'. **21** Ichil le Cajao'[c] ti' ken a ts'áa le jaajay tuunicho'ob ken in ts'áatecho'. Le kéen ts'o'okke' le maak ken a beeto' yaan a colocartik yóok'ol le Cajao'. **22** Yóok'ol u maake' ti' ken in chíikbesinba ti' techi' yéetel desde te'elo' ti' ken in t'anechi'.[d] Le querubíno'obo' yaan u yantalo'ob yóok'ol le Cajao'. Desde chúumuk ti' le ka'atúul querubíno'obo' ti' ken in wa'altech tuláakal le ba'axo'ob in k'áat ka u beet le israelita'obo'.

23 Yaan xan a beetik junp'éel mesa[e] de u che'il acacia. U chowakile' de 89 centímetros,* u kóochile' de 44 centímetros y medio,# yéetel u ka'anlile' de 66 centímetros yéetel 7 milímetros.△[f] **24** Le mesaa' unaj a yalik oro puro tu ba'pach, ti' tuláakal u orillail le mesao' yaan a ts'áaik junp'éel adorno de oroi'. **25** Kabal te' adorno de oroo' yaan a ts'áaik junp'éel tira de oro de 7 centímetros yéetel 4 milímetros* u kóochil, yéetel kabal ti' le tira de oroa' yaan a ts'áaik junp'éel adorno de oro tu ba'pach. **26** Yaan a beetik kanp'éel argollas de oro, cada junp'éele' yaan a tak'ik tu ka'anlil u yook le mesao'. **27** Le argollasa' yaan u ta'ak'al naats' ti' le tira de oroo', ti' kun julbil le xóot' che'ob utia'al u bisa'al le mesao'. **28** Le che'ob ken a póolo' unaj de u che'il acacia yéetel yaan a yalik oro tu ba'pacho'ob; le kun meyaj utia'al u bisa'al le mesao'.

29 Yaan xan a beetik plato'ob, copa'ob, jarro'ob yéetel nukuch taza'ob utia'al u k'u'ubul u ofrendailo'ob vino.* Tuláakal le ba'alo'oba' yaan a beetik de oro puro.[a] **30** Yóok'ol le mesao' mantats' yaan a k'ubikten waajo'ob.[b]

31 Yaan a beetik junp'éel candelabro[c] de oro puro. Le candelabroa' yéetel martillo unaj a ts'áaik forma ti'. Yaan u yantal u baseil, u yook, u k'abo'ob, u chan copailo'ob, u chan adornoilo'ob wóolistak yéetel u adornoilo'ob chíika'ano'ob ti' junp'éel lool. Tuláakal le candelabroo' de junp'éelili' pieza kun beetbil.[d]

CAP 25

a 1Sa 4:4
Heb 9:5

b 1Re 8:7
1Cr 28:18

c Éx 40:20
Heb 9:4, 5

d Éx 30:6
Le 16:2
Nú 7:89
Jue 20:27
Sl 80:1

e Éx 40:22
Le 24:6
Nú 3:30, 31
Heb 9:2

f Éx 37:10-15

Columna 2

a Éx 37:16
Nú 4:7
1Re 7:48, 50

b Le 24:5, 6
1Sa 21:6
1Cr 9:32
2Cr 13:11
Mt 12:4

c Éx 40:24
1Re 7:48, 49
Heb 9:2

d Éx 37:17-24

25:18 * Ilawil página 2577. **25:23** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «dos codos». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo». △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo y medio».

25:25 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel palmo menor». Ilawil «Palmo menor», página 2689. **25:29** * Ilawil «Ofrendail vino», página 2574.

32 Le candelabroo' yaan u yantal seis u k'abo'ob: óoxp'éel ti' junp'éel tséel yéetel óoxp'éel ti' uláak' tséelo'. **33** Ti' cada junp'éel u k'abe' yaan u yantal óoxp'éel chan copa'ob chíika'ano'ob ti' u lool le almendroo' yéetel tu kabalil cada copae' yaan u yantal junp'éel adorno wóolis yéetel junp'éel adorno chíika'an ti' junp'éel lool. Bey kun beetbil yéetel le uláak' k'abo'obo', bey kun beetbil le seis k'abo'ob kun jóok'ol ti' u yook le candelabroo'. **34** Tu yook xan le candelabroo' yaan u yantal kanp'éel chan copa'ob chíika'ano'ob ti' u lool le almendroo'. Tu kabalil cada copae' yaan u yantal junp'éel chan adorno wóolisi' yéetel junp'éel chan adorno chíika'an ti' junp'éel lool. **35** Yáanal le yáax ka'ap'éel k'ab ku jóok'ol ti' u yook le candelabroo' yaan u yantal junp'éel adorno wóolisi'. Yáanal le uláak' ka'ap'éel k'abo' yaan xan u yantal junp'éel adorno wóolisi', yéetel yáanal le u ts'ook ka'ap'éel u k'ab le candelabroo' yaan xan u yantal junp'éel adorno wóolisi', bey kun beetbil yéetel le seis k'abo'ob kun antal tu yook le candelabroo'. **36** Le adorno'ob wóolistak bey xan u k'abo'ob le candelabroo' yéetel tuláakal le candelabroo' de oro puro kun beetbil. Chéen de junp'éelili' pieza kun beetbil, ts'o'ole' yéetel martillo unaj u ts'a'abal forma ti'.[a] **37** Yaan a beetik siete lámpara'ob utia'al le candelabroo'. Le kéen t'a'abako'obe' unaj u sáasilkuntik le parte yaan aktáan ti'o'.[a] **38** Le tenaza'ob* yéetel le nu'ukulo'ob utia'al u ts'a'abal ta'ano' yaan a beetik de oro puro.[b] **39** Le candelabro pa'te' yéetel tuláakal le u nu'ukulo'oba' unaj u beeta'al yéetel 34 kilos* de oro puro. **40** Unaj a beetik tuláakal le ba'alo'ob je'ex ts'o'ok in we'esiktech te' montañaa'.[c]

26 Le tabernáculoo'*[d] unaj a beetik yéetel diez u p'éelel tela'ob beeta'an yéetel ma'alob lino jaxalta'an, hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, yéetel chak hilo. Unaj a chuyik[e] querubíno'ob#[f] ti' le tela'obo'. **2** Cada telae' unaj u yantalti' 12 metros yéetel 46 centímetros* u chowakil, yéetel u kóochile' junp'éel metro yéetel 78 centímetros.# Tuláakal le tela'obo' junp'éelili' medida unaj u yantalti'ob.[g] **3** Yaan a nupik cinco tela'ob utia'al a formartik junp'éel paño. Yéetel le uláak' cinco tela'obo' yaan xan a nupiko'ob utia'al a formartik uláak' junp'éel paño. **4** Tu orilla cada junp'éel ti' le paño'oba' yaan a ts'áaik mejen xikno'ob beeta'an yéetel azul tela yéetel

CAP 25

a Nú 8:4

Columna 2

a Éx 30:8
Le 24:2, 3
Nú 8:2
2Cr 13:11

b Nú 4:9

c Éx 39:42
Nú 8:4
Hch 7:44
Heb 8:5

CAP 26

d Heb 8:5
Heb 9:9, 11

e Éx 36:8-13

f Gé 3:24
Sl 99:1

g Nú 4:25

25:38 *Wa «pinzas». **25:39** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel talento». Ilawil «Talento», página 2581. **26:1** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u najil reunión». #Ilawil página 2577. **26:2** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «28 codos». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cuatro codos». Wa «je'ex le modelo».

yaan a ts'áaiko'ob te' tu'ux ku núupul le paño'obo'. **5** Tu orilla le yáax paño'o' yaan a ts'áaik 50 mejen xikno'obi', yéetel tu orilla le uláak' paño'o' yaan a ts'áaik uláak' 50 mejen xikno'obi'. Le yáax 50 mejen xikno'obo' yaan u yantalo'ob tu tojil le uláak' 50 mejen xikno'obo' utia'al u nu'upul le ka'ap'éel paño'obo'. **6** Yaan a beetik xan 50 mejen gancho'ob de oro. Yéetel lelo'oba' yaan a nupik le paño'obo' utia'al a formartik junp'éel nojoch paño utia'al tuláakal le tabernáculoo'.[a]

7 Yaan xan a beetik 11 tela'ob[b] yéetel u tso'otsel chivo[c] utia'al ka xi'ik tu yóok'ol le tabernáculoo'. **8** Cada telae' unaj u yantalti' 13 metros yéetel 35 centímetros* u chowakil, yéetel u kóochile' junp'éel metro yéetel 78 centímetros.# **9** Le 11 tela'oba' junp'éelili' medida unaj u yantalti'ob. **9** Cinco u p'éelel ti' le tela'oba' yaan a nupiko'ob utia'al a formartik junp'éel paño. Yéetel le uláak' seis tela'obo' yaan xan a nupiko'ob utia'al a formartik uláak' junp'éel paño. Ti' le paño je'ela', le tela kun sobrar aktáan ti' le tabernáculoo' yaan a wuts'ik. **10** Tu orilla le yáax paño'o' yaan a ts'áaik 50 mejen xikno'obi', yéetel tu orilla le uláak' paño'o' yaan a ts'áaik uláak' 50 mejen xikno'ob utia'al u nu'upulo'ob. **11** Yaan a beetik xan 50 mejen gancho'ob de cobre. Le gancho'oba' leti'e ken a woks ti' le mejen xikno'ob utia'al a nupik le ka'ap'éel paño'obo', beyo' yaan u formar junp'éel nojoch paño. **12** Le tela kun sobrar paachil ti' le tabernáculoo' yaan a cha'ik u chojtal. **13** Le tela kun sobrar xan tu jáal le tabernáculoo' yaan a cha'ik u chojtal utia'al ka u pix u jáal. U kóochil le tela kun chojtalo' de 44 centímetros y medio.*

14 Unaj a beetik xan junp'éel paño yéetel u k'éewelil taman bona'an de chak. Lela' yaan xan a ts'áaik yóok'ol le tabernáculoo'. Tu yóok'ol le pañoa' yaan xan a ts'áaik junp'éel paño beeta'an yéetel u k'éewelil foca.[a]

15 Yaan xan a beetik armazóno'ob*[b] de u che'il acacia# utia'al le tabernáculoo' yéetel yaan a wa'akúuntiko'ob.[c] **16** Cada armazóne' 4 metros yéetel 45 centímetros* u ka'anlil, yéetel 66 centímetros yéetel 7 milímetros# u kóochil. **17** Cada armazóne' yaan u yantal ka'ap'éel u mejen ook. Junp'éel u yooke' yaan u yantal naats' ti' le uláak'o'. Bey ken a beetil tuláakal le armazóno'obo'. **18** Yaan a beetik 20 armazó-

CAP 26

a Éx 39:33, 34

b Éx 36:14-18

c Éx 35:26

Columna 2

a Éx 36:19

b Nú 4:29, 31

c Éx 36:20-23

26:8 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «30 codos». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cuatro codos».

26:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo». **26:15** *Ilawil página 2556. #Le che'a' chíika'an ti' le ch'i'imayo'. **26:16** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez codos». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo y medio».

no'ob utia'al u tséel le tabernáculo yaan noojolo'.*

19 Yaan a beetik 40 base'ob de plata yaan u joolilo'ob[a] utia'al le 20 armazóno'obo'. Yáanal cada junp'éel armazóne' yaan u yantal ka'ap'éel ti' le base'ob de plata yaan u joolil utia'al u káapal u ka'ap'éel mejen ook le armazóno'.[b] Bey ken a beetil yéetel tuláakal le armazóno'obo'. **20** Utia'al u tséel le tabernáculo yaan xamano'* yaan a beetik 20 armazóno'ob **21** yéetel 40 base'ob de plata yaan u joolilo'ob. Yáanal cada junp'éel armazóne' yaan u yantal ka'ap'éel ti' le base'ob de plata yaan u joolilo'. Bey ken a beetil yéetel tuláakal le armazóno'obo'. **22** Utia'al u tséel le tabernáculo yaan chik'ino' yaan a beetik seis armazóno'ob.[c] **23** Beet ka'ap'éel armazón utia'al u ch'a'ik u muuk' le ka'ap'éel esquina'ob kun antal paachil ti' le tabernáculoo'. **24** Le armazóna' unaj a beetik yéetel ka'ap'éel tabla, u punta'obe' unaj u núuplo'ob te' tu'ux kun antal le yáax argollao'. Bey xan ken a beetil le uláak' armazón kun bin te' tuláak' esquinao'. Le armazóno'oba' yaan u meyajo'ob utia'al u ch'a'ik u muuk' le esquina'ob yano'ob paachil ti' le tabernáculoo'. **25** Yaan u yantal 8 armazóno'ob yéetel 16 u base'ob de plata yaan u joolilo'ob. Yáanal cada armazóne' yaan u yantal ka'ap'éel base'ob de plata yaan u joolilo'ob. Bey ken a beetil yéetel cada armazóno'.

26 Yaan a póolik cinco che'ob de acacia utia'al a julko'ob ti' junp'éel u tséel le tabernáculoo'.[a] Lelo'oba' yaan u meyajo'ob utia'al u ch'a'ik u muuk' le armazóno'obo'. **27** Yaan a póolik uláak' cinco che'ob utia'al le armazóno'ob yaan tuláak' u tséel le tabernáculoo', yéetel uláak' cinco utia'al le armazóno'ob yaan tu paach le tabernáculoo', le yano'ob chik'ino'. **28** Le che' kun bin chúumuk ti' le armazóno'obo' unaj u ju'ulul desde junp'éel tséel utia'al ka jóok'ok ti' uláak' tséelo'.

29 Le armazóno'obo' yaan a yalik oro tu ba'pacho'ob,[b] yéetel yaan a ts'áaik u argollasil de oro utia'al u ju'ulul le che'ob de acaciao'. Le che'ob xana' yaan a yalik oro tu ba'pacho'ob. **30** Unaj a beetik tuláakal le ba'alo'ob je'ex ts'o'ok in we'esiktech te' montañaa'.[c]

31 Yaan a beetik junp'éel cortina[d] de hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo yéetel ma'alob lino jaxalta'an. Unaj a chuyik querubíno'ob ti' le cortinao'. **32** Le cortinaa' yaan a lechkúuntik ti' le gancho'ob yaan te' kanp'éel columna'ob de u che'il acacia yala'an oro tu ba'pacho'obo'. Le gancho'obo' yaan u beeta'alo'ob de oro. Le kanp'éel columna'obo' yaan a ts'áaik tu yóok'ol kanp'éel base'ob de plata yaan u joolilo'ob. **33** Le

CAP 26

a Nú 3:36

b Éx 36:24-26

c Éx 36:27-30

Columna 2

a Éx 36:31-33

b Éx 12:35, 36 Éx 36:34

c Éx 19:3 Éx 25:9 Hch 7:44 Heb 8:5

d Éx 36:35, 36 Lu 23:45 Heb 6:19 Heb 9:3 Heb 10:19, 20

26:18 * Wa «sur». **26:20** * Wa «norte».

cortinaa' yaan u p'áatal yáanal te' tu'ux kun núupul le ka'ap'éel paño de linoo'. Le cortinaa' yaan u jatsik le tabernáculoo'. Junp'éel cuartoe' yaan u k'aaba'tik Santo[a] yéetel le uláak'o' yaan u k'aaba'tik le Cuarto Maas Jach Santoo'.*[b] Le Caja[c] tu'ux ken a ts'áa le jaajay tuunicho'obo' yaan a woksik te' Cuarto Maas Jach Santoo'. **34** Yaan xan a ts'áaik u maak le Cajao' yéetel yaan a woksik te' Cuarto Maas Jach Santoo'.

35 Le mesao' yaan a ts'áaik ichil le cuarto ku k'aaba'tik Santoo',* yaan u yantal tu xamanil le tabernáculoo', aktáan ti'e' ti' kun antal le candelabroo'.[d] Le candelabroo' yaan u yantal tu noojolil le tabernáculoo'. **36** Tu entradail le tabernáculoo' yaan a ts'áaik junp'éel cortinai'. Le cortinaa' yaan a beetik yéetel hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo, yéetel jach ma'alob lino jaxalta'an.[e] **37** Yaan a beetik cinco columna'ob de u che'il acacia utia'al le cortinaa', yéetel yaan a yalik oro tu ba'pacho'ob. Le gancho'ob ken a beet te' columna'obo' yaan a beetik de oro. Le columna'oba' yaan a ts'áaik yóok'ol cinco base'ob de cobre yaan u joolilo'ob.

26:33 *Wa «Santísimo». Ilawil «Cuarto Maas Jach Santo», página 2560. **26:35** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «paachil ti' le cortinao'».

CAP 26

a Éx 40:22, 26

b Éx 40:21
Le 16:2
1Re 8:6
Heb 9:2-4
Heb 9:12, 24

c 1Re 8:6

d Le 24:2, 3
1Re 7:48, 49

e Éx 36:37, 38

Columna 2

CAP 27

a Éx 40:29
2Cr 4:1
Heb 13:10

b Éx 38:1-7

c Le 4:25

d 1Re 8:64

e 1Re 7:45

27 Le altaro' yaan a beetik de u che'il acacia.*[a] Cuadrado ken a beetil: u chowakile' de 2 metros yéetel 22 centímetros,# u kóochile' de 2 metros yéetel 22 centímetros,# yéetel u ka'anlile' de junp'éel metro yéetel 33 centímetros.▲[b] **2** Ti' cada esquinae' yaan a beetik junp'éel baaki'.[c] Le baako'ob ken a beeto' yaan u p'áatlo'ob junp'éelili' yéetel le altaro', ti' tuláakal le altaro' yaan a yalik cobrei'.[d] **3** Yaan a beetik ch'óoyo'ob utia'al a lu'sik u ta'anil* le altaro', yaan xan a beetik pala'ob, nukuch taza'ob, nukuch trinchante'ob yéetel nu'ukulo'ob utia'al u ts'a'abal chúuk. Tuláakal u nu'ukulilo'ob le altaro' yaan a beetik de cobre.[e] **4** Yaan a beetik junp'éel parrilla de cobre utia'al le altaro'. Yaan a beetik kanp'éel argollas de cobre. Ti' cada punta ti' le parrillao' yaan a ts'áaik junp'éel ti' le argollasa'. **5** Le parrillao' yaan u yantal kabal ti' le adorno yaan tu ba'pach le altaro', unaj u yantal ichil le altaro' yéetel unaj u k'uchul tak tu chúumukil. **6** Yaan a póolik u che'ilo'ob acaciae' yéetel yaan a yalik cobre tu ba'pacho'ob, lelo'oba' yaan u meyajo'ob utia'al le altaro'.

27:1 *Le che'a' chíika'an ti' le ch'i'imayo'. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco codos». ▲Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tres codos». **27:3** *Wa «ch'ach'alkil ta'an», lela' leti'e ta'an xa'ak'paja'an yéetel u tsaatsel le ba'alche'ob ku k'u'ublo'obo'.

CAP 27

7 Le che'oba' yaan a julko'ob te' mejen argollas yaan tu ka'atséelil le altar utia'al u ku'uchul bisbilo'.[a] **8** Le altaro' de tablas ken a beete, yaan a beetik je'ex u forma junp'éel caja mina'an u fondoe'. Yaan a beetik jach je'ex tin we'esiltech te' montañao'.[b]

9 Yaan a wilik a p'atik u terrenoil[c] le tabernáculoo'.* Bey ken a k'alil u terrenoil le tabernáculoa': tu noojolile' yaan a t'inik cortina'ob beeta'an yéetel ma'alob lino jaxalta'an. Le tséel je'elo' 44 metros y medio# u chowakil.[d] **10** Te' tséel je'elo' yaan u yantal 20 okomo'ob yéetel 20 base'ob de cobre yaan u joolilo'ob. U mejen ganchoilo'ob le okomo'oba' bey xan le nu'ukulo'ob utia'al u núuplo'obo'* yaan a beetik de plata. **11** Tu xamanil le tabernáculoo' yaan a t'inik cortina'obi', u chowakil tuláakal le cortina'obo' 44 metros y medio.# Utia'al le tséel xana' yaan a beetik 20 okomo'ob yéetel 20 base'ob de cobre yaan u joolilo'ob. Le mejen gancho'ob kun bin te' okomo'ob bey xan le nu'ukulo'ob utia'al u núuplo'obo'* yaan a beetik de plata. **12** Tu chik'inil le tabernáculoo' yaan a t'inik cortina'obi', u chowakil tuláakal le cortina'oba' 22 metros yéetel 25 centímetros.* Yaan xan a beetik 10 okomo'ob yéetel 10 base'ob yaan u joolilo'ob. **13** U kóochil u tséelil le terreno yaan lak'in, te' tu'ux ku tíip'il k'iino', 22 metros yéetel 25 centímetros.* **14** Te' tséela' ti' kun antal u entradaili'. Yéetel tu x-ts'íik le entradaa' yaan a t'inik cortina'obi', u chowakil tuláakal le cortina'oba' 6 metros yéetel 67 centímetros.* Yaan xan a beetik óoxp'éel okomo'ob yéetel óoxp'éel base'ob yaan u joolilo'ob.[a] **15** Tu x-no'oj le entradaa' yaan xan a t'inik cortina'obi'. U chowakil tuláakal le cortina'oba' 6 metros yéetel 67 centímetros.* Yaan xan a beetik óoxp'éel okomo'ob yéetel óoxp'éel base'ob yaan u joolilo'ob.

16 Tu entradail le terrenoa' unaj u yantal junp'éel cortinai'. U chowakil le cortinaa' 8 metros yéetel 90 centímetros.* Yaan a beetik yéetel hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo yéetel ma'alob lino jaxalta'an.[b] Yaan xan a beetik kanp'éel okomo'ob yéetel kanp'éel base'ob yaan u joolilo'ob.[c] **17** Tuláakal le okomo'ob kun meyaj utia'al u k'a'alal le terreno tu'ux yaan le tabernáculoo' yaan u yantal u mejen nu'ukulilo'ob de plata utia'al u núuplo'ob,

b Éx 25:40 1Cr 28:12 Hch 7:44 Heb 8:5

c Éx 40:8 1Re 6:36

d Éx 38:9-15

Columna 2

a Éx 39:33, 40

b Éx 35:25

c Éx 38:18, 19

27:9 * Ilawil página 2581. **27:9, 11** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 codos». **27:10, 11** * Wa «anillo'ob, argollas wa xóot' tela'ob» utia'al u nu'upulo'obo'.

27:12, 13 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 codos». **27:14, 15** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «15 codos». **27:16** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «20 codos».

yéetel u mejen ganchoilo'ob xane' de plata unaj a beetik. Pero le base'ob yaan u joolilo'obo' de cobre unaj a beetik.[a] **18** U chowakil le terrenoo' unaj de 44 metros y medio,*[b] u kóochile' unaj de 22 metros yéetel 25 centímetros.# U ka'anlil le cortina'ob kun bin tu ba'pacho' unaj de 2 metros yéetel 22 centímetros.△ Le cortina'oba' yaan a beetik yéetel ma'alob lino jaxalta'an. Unaj xan a ts'áaik u baseilo'ob de cobre yaan u joolilo'ob. **19** Tuláakal le nu'ukulo'ob kun meyaj te' tabernáculo bey xan u estacailo'obe' de cobre ken a beetilo'ob. U estacailo'ob le okomo'ob kun ts'aabil tu ba'pach le terrenoo' de cobre xan ken a beetilo'ob.[c]

20 Teche' unaj a wa'alik ti' le israelita'obo' ka u taaso'obtech aceite de oliva puro utia'al le lámpara'obo', utia'al ma' u tu'upul u k'áak'ilo'ob.[d] **21** Te' najil reunióno' Aarón yéetel u hijo'ob unaj u yilko'ob ma' u tu'upul le lámpara'ob yaan paachil ti' le cortina yaan naats' ti' u cajail le pactoo'. Desde tarde tak ken sáasake' yaan u yilko'ob ka p'áatak t'aablil tu táan Jéeoba.[e] Lela' junp'éel ley unaj u ts'o'okbesik mantats' le israelita'obo' bey xan tuláakal u generacióno'ob.[f]

27:18 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 codos». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 codos». △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco codos».

CAP 27

a Éx 38:17

b Éx 27:9

c Éx 38:20 Nú 3:36, 37

d Éx 39:33, 37 Le 24:1-3

e Éx 30:8

f Nú 18:23

Columna 2

CAP 28

a Heb 5:4

b Le 10:1 Nú 26:61

c Éx 38:21 Le 10:16 1Cr 24:2

d Éx 6:23 1Cr 6:3

e Le 8:2 Heb 5:1

f Éx 29:5 Le 8:7

g Éx 31:6 Éx 36:1

h Éx 39:2

i Éx 39:8, 15 Le 8:8

j Éx 39:22

k Éx 39:27, 28 Éx 39:30, 31 Le 8:9

l Éx 39:27, 29 Le 8:7

28 Ichil tuláakal le israelita'obo' yaan a separartik a suku'un Aarón.[a] Yaan xan a separartik Nadab, Abiú,[b] Eleazar yéetel Itamar,[c] u hijo'ob Aarón,[d] utia'al ka u meyajteno'ob bey sacerdote'obe'.[e] **2** Yaan a beetik nook'o'ob santo'ob yéetel jats'utstak utia'al u ye'esa'al respeto ti' a suku'un Aarón.[f] **3** Yaan a much'kíintik tuláakal le máaxo'ob u yojel u beeto'ob wa ba'ax meyajilo', le máaxo'ob in ts'aamajti'ob u na'atil utia'al u beetko'ob wa ba'ax meyajilo'.[g] Leti'obe' yaan u beetko'ob le nook'o'ob ken u búukint Aarón utia'al ka u beet u sacerdoteilo'. Le nook'o'oba' leti'e kun e'esik santo yanil Aarón tin táano'.

4 Lela' leti'e nook'o'ob ken u beeto'oba': junp'éel efod,[h] junp'éel bolsa cuadrado,*[i] junp'éel nook' mina'an u k'abilo'ob,[j] junp'éel chowak nook' de cuadros, junxóot' nook' utia'al u bak'ik u pool máak,#[k] yéetel junp'éel k'axnak'.[l] Leti'obe' yaan u beetko'ob le nook'o'ob santo'ob utia'al u búukintik a suku'un Aarón bey xan u hijo'ob le kéen u beet u meyajo'ob de sacerdote'ob tin táano'. **5** Le máako'ob ken u beeto'ob le nook'o'oba' yaan u beetko'ob yéetel oro, hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo bey xan yéetel ma'alob lino.

28:4 * Ilawil «Bolsa cuadrado», página 2557. # Ilawil «Junxóot' nook' ku bak'ik tu pool máak», página 2567.

CAP 28

6 Leti'obe' yaan u beetko'ob le efod yéetel oro, hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo bey xan yéetel ma'alob lino jaxalta'an. Le efodo' jit'bil kun beetbil.[a] **7** Tu hombroilo'ob le efodo' ti' kun núupul junp'éel tira nook'i'. **8** Le k'axnak'[b] kun jit'bil utia'al ka jéep'k'axta'ak le efodo' unaj u beeta'al xan yéetel oro, hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo bey xan yéetel ma'alob lino jaxalta'an.

9 Yaan a ch'a'ik ka'ap'éel u jats'uts tuunichil ónicee'[c] ka a ts'íibt u k'aaba' u hijo'ob Israel tu yóok'olo'ob.[d] **10** Unaj a ts'íibtik u k'aaba'ob según je'ex úuchik u síijlo'obo': seis k'aaba'ob ken a ts'íib ti' junp'éel ti' le tuunicho'obo', yéetel seis xan ti' le uláak'o'. **11** Juntúul máax ku beetik adorno'ob de tuunich unaj u ts'íibtik u k'aaba' u hijo'ob Israel tu yóok'ol le tuunicho'obo', bey je'ex ka beeta'ak yéetel junp'éel selloe'.[e] Le kéen ts'o'okke' yaan a beetik u ka'apal ti' ka'ap'éel mejen adorno'ob de oro. **12** Le ka'ap'éel tuunicho'oba' yaan a ts'áaik yóok'ol le tira nook' tak'a'an tu hombroil le efodo'. Le tuunicho'oba' yaan u meyaj utia'al u k'a'ajsa'al u hijo'ob Israel tumen Dios.[f] Yéetel le kéen okok Aarón tu táan Jéeobae' unaj u bisik u k'aaba'ob yóok'ol u hombro utia'al u k'a'ajsa'alo'ob tumen Dios. **13** Yaan a beetik mejen adorno'ob de oro, **14** yéetel yaan a beetik ka'ap'éel hilo'ob de oro puro, cada junp'éele' yaan u yantal u forma suum ti'ob,[a] le kéen ts'o'okke' le ka'ap'éel hilo'oba' yaan a nupik yéetel le mejen adorno'ob de oroo'.[b]

15 Yaan a yéeyik juntúul máak u yojel bordar utia'al u bordartik le bolsa cuadrado utia'al juicioo'.[c] Lela' yaan u beeta'al yéetel oro, hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo bey xan yéetel ma'alob lino jaxalta'an.[d] Yaan u beeta'al bey je'ex le efodo'. **16** Le kéen wu'uts'ke' cuadrado unaj u p'áatal, u chowakile' de 22 centímetros yéetel 2 milímetros,* yéetel u kóochile' 22 centímetros yéetel 2 milímetros. **17** Unaj a ts'áaik jats'uts tuunicho'ob tu yóok'ol, yaan a beetik kanp'éel filas tuunich. Le u yáax filao' yaan u bisik rubí, topacio yéetel esmeralda. **18** Le u ka'ap'éel filao' yaan u bisik u tuunichil turquesa, zafiro yéetel jaspe. **19** Le u yóoxp'éel filao' yaan u bisik u tuunichil *léschem*, ágata yéetel amatista. **20** Le u kanp'éel filao' yaan u bisik u tuunichil crisólito, ónice yéetel jade. Cada tuuniche' yaan u ka'apal ti' adorno'ob de oro. **21** Cada junp'éel ti' le tuunicho'oba' yaan u bisik junp'éel u k'aaba' ti' u 12 hijo'ob Israel. Tu yóok'ol cada tuuniche' unaj u

Columna 2

a Éx 39:2-5
b Éx 29:5
c Éx 35:5, 9 Éx 35:27
d Éx 1:1-4
e Éx 39:6, 14
f Éx 39:7
a Éx 39:15
b Éx 39:18
c Éx 28:30 Le 8:8 Nú 27:21
d Éx 39:8-14

28:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel palmo». Ilawil «Palmo», página 2689.

ts'íibta'al junp'éel u k'aaba'obi' utia'al u representarko'ob u 12 tribu'ob Israel.

22 Yaan a beetik hilo'ob de u forma suum utia'al a ts'áaik tu yóok'ol le bolsa cuadradoo', le hilo'ob ken a beeto' de oro puro.[a] **23** Yaan a beetik ka'ap'éel mejen anillo'ob de oro utia'al a ts'áaik tu punta le bolsa cuadradoo'. Lela' yaan a ts'áaik ti' le punta'ob yaan ka'anal ti' le bolsa cuadradoo'. **24** Cada hiloe' yaan a woksik ti' cada junp'éel ti' le mejen anillo'ob yaan ti' le bolsa cuadradoo'. **25** Cada junp'éel ti' le hilo'oba' yaan a woksik tu joolil le mejen adorno'ob de oro tak'a'an yóok'ol le ka'ap'éel tira nook' yaan tu hombroil le efodo'. Beyo' yaan u p'áatal tu tseemil le efodo'. **26** Yaan a beetik ka'ap'éel mejen anillo'ob de oro yéetel yaan a ts'áaiko'ob kabal tu ka'ap'éel puntail le bolsa cuadradoo'. Lela' paachil ti' le bolsa cuadrado kun antalo'obo', te' parte ku táak'al ti' le efodo'.[b] **27** Yaan a beetik uláak' ka'ap'éel mejen anillo'ob de oro utia'al a ts'áaik aktáan ti' le efodo'. Le anillo'oba' yaan u yantalo'ob tu kabalil le ka'ap'éel tira nook'o'obo', naats' te' tu'ux ku nupkuba le efodo',[c] tu ka'anlil le k'axnak'o'. **28** Te' anillo'ob yaan kabal ti' le bolsa cuadradoo' unaj a k'axik junp'éel hilo azuli', u punta le hiloa' yaan a k'axik tu anilloilo'ob le efodo'. Lela' yaan u meyaj utia'al ma' u péek le bolsa cuadrado yóok'ol le efodo' yéetel utia'al ka p'áatak tu ka'anlil le k'axnak'o'.

29 Aaróne' yaan u bisik u k'aaba' u hijo'ob Israel tu yóok'ol le bolsa cuadrado utia'al le juicioo'. Le bolsaa' unaj u yantal tu yóok'ol u puksi'ik'al Aarón le kéen okok te' Cuarto Santoo', utia'al u k'a'ajsa'al mantats' u hijo'ob Israel tumen Jéeoba. **30** Yaan a ts'áaik le Urim yéetel le Tumim[a] ichil le bolsa cuadradoo'. Lela' yaan u yantal tu yóok'ol u puksi'ik'al Aarón le kéen okok tu táan Jéeobao'. Bey túuno' Aaróne' mantats' ken u bis tu yóok'ol u puksi'ik'al le ba'axo'ob kun meyaj utia'al u juzgarta'al le israelita'ob le kéen okok tu táan Jéeobao'.

31 Yaan a beetik junp'éel nook' mina'an u k'abil beeta'an yéetel hilo azul,[b] lela' yaan u p'áatal yáanal le efod le kéen búukinta'ako'. **32** Yaan u yantal u kaalil. Tuláakal u kaalile' jach ma'alob kun chuybil, lela' yaan u beeta'al tumen juntúul máak jach u yojel chuuy. U chuuyil tuláakal u kaalil le nook'a' unaj reforzado utia'al ma' u séeb jáatal, yaan u p'áatal bey je'ex u kaalil junp'éel u nook'il ba'atele'. **33** Ti' tuláakal u dobladilloile' yaan a beetik mejen granadas de hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, yéetel chak hilo. Tu tséel cada granadae' yaan a ts'áaik mejen campana'obi'.

CAP 28

a Éx 39:15-18

b Éx 39:19-21

c Éx 28:8
Le 8:7

Columna 2

a Le 8:8
Nú 27:21
Dt 33:8
1Sa 28:6
Esd 2:62, 63

b Éx 39:22-26
Le 8:7

34 Yáaxe' yaan a colocartik junp'éel chan campana de oro, le kéen ts'o'okke' junp'éel chan granada, bey ken a beetil ti' tuláakal u dobladilloil le nook' mina'an u k'abilo'. **35** Utia'al ka páajchajak u beetik u meyaj de sacerdotee', Aaróne' unaj u takik le nook'a'. Le kéen okok yéetel le kéen luk'uk te' lugar santo tu táan Jéeobao' yaan u yu'uba'al u juum le mejen campana'obo', beyo' ma' kun kíimil.[a]

36 Yaan a beetik junp'éel chan placa de oro* puro ku léembal, tu yóok'ole' yaan a ts'íibtik lela': ‹Jéeobae' jach santo›.[b] **37** Le chan placa de oroa' unaj u k'a'axal yéetel hilo azul tu yóok'ol le nook' u bak'maj tu pool le sacerdoteo',[c] unaj u p'áatal tu táanpoolal. **38** Yaan u yantal tu táanpoolal Aarón, leti' túune' responsable wa juntúul máake' ku k'ebantal tu contra le ba'alo'ob santo'obo',[d] le ba'alo'ob ku junpáaykuntik le israelita'ob bey junp'éel ba'al santo utia'al u k'ubko'ob ti' Dioso'. Le chan placa de oroa' mantats' unaj u yantal tu táanpoolal Aarón, beyo' le israelita'obo' yaan u p'áatlo'ob ma'alobil tu táan Jéeoba.

39 Yaan a chuyik junp'éel chowak nook' de cuadros beeta'an yéetel ma'alob lino, yaan a beetik xan junp'éel nook' de ma'alob lino utia'al u bak'ik tu pool máak, yéetel yaan xan a jit'ik junp'éel k'axnak'.[a]

40 Yaan a beetik chowak nook'o'ob, k'axnak'o'ob, yéetel nook'o'ob utia'al u bak'ik tu pool u hijo'ob Aarón.[b] Le nook'o'oba' unaj jats'utstak yéetel especialo'ob.[c] **41** Le nook'o'oba' yaan a beetik u búukinta'al tumen a suku'un Aarón bey xan tumen u hijo'ob. Yaan xan a yéeyiko'ob[d] yéetel yaan a ts'áaik[e] u beet u sacerdoteilo'ob, yaan xan a wilik ka p'áatko'ob santo'ob tin táan. Bey túuno' yaan u meyajtikeno'ob bey sacerdote'obe'. **42** Yaan a beetik calzoncillo'ob de lino utia'al u búukinto'ob.[f] Le calzoncillo'oba' unaj u pixik u cadera'ob tak u muuk' u yooko'ob. **43** Le nook'o'oba' yaan u búukintik Aarón yéetel u hijo'ob le kéen ookko'ob te' najil reunióno' wa le kéen náats'ko'ob te' altar yaan te' lugar santo utia'al u beetko'ob u meyajo'obo', beyo' ma' kun k'ebantalo'ob yéetel ma' kun kíimlo'ob. Lela' junp'éel ley unaj u ts'o'okbesik mantats' Aarón bey xan u paalal kun antalo'.

29 Lela' leti'e ba'ax ken a beet utia'al ka káajak u beetik u meyaj de sacerdote Aarón yéetel u hijo'obo': ch'a' juntúul táankelem toro, ka'atúul xibil tamano'ob toj u yóolo'ob,[g] **2** ch'a' xan waaj mina'an u levadurail yéetel waaj bey u forma chan aroe'. Le waaj je'ela' unaj u beeta'al yéetel harina mina'an u levadurail, xa'ak'ta'an yéetel aceite.

28:36 * Ilawil «Chan placa de oro», página 2669.

CAP 28

a Le 16:2 Nú 18:7

b Éx 39:30, 31 Le 8:9 1Cr 16:29 Sl 93:5 1Pe 1:16

c Éx 29:6

d Le 22:9 Nú 18:1

Columna 2

a Éx 28:4 Éx 39:27-29

b Le 8:13

c Éx 28:2

d Éx 29:4, 7 Éx 30:30 Hch 10:38 2Co 1:21

e Éx 29:8, 9 Le 8:33 Nú 3:2, 3

f Le 6:10

CAP 29

g Le 8:2 Dt 17:1

Yaan xan a ch'a'ik jaajay galleta'ob mina'an u levadurail yéetel wi'iwits'a'an aceite tu yóok'olo'ob.[a] Le waajo'ob yéetel le galleta'oba' yaan a beetko'ob yéetel ma'alob harina. **3** Tuláakal lela' yaan a ts'áaik ichil junp'éel canasta,[b] yéetel yaan a k'ubik pa'te' yéetel le toro bey xan yéetel le ka'atúul xibil tamano'obo'.

4 Yaan a bisik Aarón yéetel u hijo'ob tu entradail le najil reunióno',[c] yéetel yaan a wa'alikti'ob ka ichkíilnako'obi'.[d] **5** Le kéen ts'o'okke' ka ch'a'ik le nook'o'obo'[e] ka ts'áaik ti' Aarón utia'al u búukinte. Yaan a ts'áaik u búukint le chowak nook'o', le nook' mina'an u k'abilo'obo', le efodo' bey xan le bolsa cuadradoo'.* Yaan xan a k'axikti' tubeel le k'axnak' yaan yóok'ol le efodo'.[f] **6** Yaan a bak'ik le junxóot' nook' tu poolo'[g] yéetel tu yóok'ole' yaan a ts'áaik le chan placa de oro ku ye'esik ts'o'ok u yéeya'al utia'al u meyajtik Dioso'. **7** Yaan xan a ch'a'ik le aceite santoo'*[h] yéetel yaan a yalik tu pool utia'al beyo' ka u beet u sacerdoteil.[i]

8 Ts'o'ole' taas u hijo'ob tu táan Diose' ka a ts'áa u búukinto'ob le chowak nook'o'obo'.[j] **9** Le kéen ts'o'okke' ka k'axikti'ob le k'axnak'o', ka k'axik ti' Aarón yéetel ti' u hijo'ob, le kéen ts'o'okke' ka bak'ik le junxóot' nook' tu poolo'obo'. Leti'ob ken u beet u sacerdoteilo'ob mantats'.[a] Bey ken a beetil ti' Aarón yéetel ti' u hijo'ob utia'al a ts'áaiko'ob meyaj bey sacerdote'obe'.[b]

10 Le kéen ts'o'okke' yaan a taasik le toro tu entradail le najil reunióno', Aarón yéetel u hijo'ob túune' yaan u ts'áaik u k'abo'ob yóok'ol u pool le toroo'.[c] **11** Te' tu entradail le najil reunión tu táan Jéeobao',[d] ti' ken a kíims le toroo'. **12** Ch'a' junp'íit ti' u k'i'ik'el le toroo' ka a ts'áa tu baak le altaro',[e] ts'o'ole' ka wekik u yalab le k'i'ik' tu baseil le altaro'.[f] **13** Ts'o'ole' ka ch'a'ik le tsaats[g] yaan yóok'ol u choochelo', le tsaats yaan yóok'ol le táamno' bey xan le ka'ap'éel riñóno'ob yéetel le tsaats yaan tu yóok'olo'obo' ka a tóok yóok'ol le altar utia'al u buts'ilankilo'.[h] **14** Chéen ba'ale' u bak'el le toro, u k'éewelil bey xan u ta'o' yaan a jóo'sik a tóok paach kaaj. Le toroo' junp'éel ofrenda yo'olal le k'ebano'.*

15 Ts'o'ole' ch'a' juntúul ti' le xibil tamano'. Aarón yéetel u hijo'ob túune' yaan u ts'áaiko'ob u k'abo'ob yóok'ol* u pool le tamana'.[i] **16** Le kéen ts'o'okok a kíimsik le xibil tamano' ka ch'a'ik u k'i'ik'ele' ka wi'iwits'ik ti' tuláakal u paach le alta-

CAP 29

a Le 6:20

b Le 8:26

c Éx 26:36 Éx 40:28 Le 8:2, 3

d Le 8:6 Heb 10:22

e Éx 28:4 Le 8:7 Le 16:4

f Éx 28:8

g Éx 28:36 Éx 39:30 Le 8:9

h Éx 30:23-25

i Le 8:12 Sl 133:2 Isa 61:1 Hch 10:38

j Éx 28:40 Le 8:13

Columna 2

a Éx 28:1-3 Éx 28:40, 43 Éx 40:15

b Éx 28:41

c Le 8:14-17

d Le 4:3

e Éx 27:2

f Le 4:7

g Le 3:17

h Le 4:8-10

i Le 1:4 Le 8:18-21

29:5 *Ilawil «Bolsa cuadrado», página 2557. **29:7** *Lela' leti'e aceite ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'.

29:14 *Ilawil «Ofrenda yo'olal le k'ebano'», página 2574. **29:15** *Ilawil «U ts'áaik u k'ab máak yóok'ol», página 2587.

ro'.[a] **17** Ts'o'ole' yaan a xo'oxot'ik le xibil tamano', yaan a p'o'ik u choochel[b] bey xan u yooko'ob. Le kéen ts'o'okke' yaan a tsolik tu ka'atéen tuláakal u wíinklil le taman pa'te' yéetel u poolo'. **18** Le xibil taman túuno' yaan a tóokik yóok'ol le altar utia'al u buts'ilankilo'. Lela' junp'éel tóokbil ofrenda utia'al Jéeoba, junp'éel ba'al ki'ibok tu táan.[c] Lela' junp'éel ofrenda ku tóoka'al tu táan Jéeoba.

19 Le kéen ts'o'okke' yaan a ch'a'ik le uláak' xibil tamano', Aarón yéetel u hijo'ob túune' yaan u ts'áaik u k'abo'ob yóok'ol u pool le tamana'.[d] **20** Ts'o'ole' ka kíimsik le xibil tamano' yéetel ka ch'a'ik junp'íit u k'i'ik'ele' ka ts'áaik tu kabalil u x-no'oj xikin Aarón yéetel tu kabalil u x-no'oj xikin u hijo'ob. Le k'i'ik' xana' yaan a ts'áaik yóok'ol u polok dedoil u x-no'oj k'abo'ob yéetel yóok'ol u polok dedoil u x-no'oj ooko'ob. Yaan xan a wi'iwits'ik le k'i'ik' ti' tuláakal u paach le altaro'. **21** Yaan xan a ch'a'ik junp'íit ti' le k'i'ik' yaan yóok'ol le altar bey xan junp'íit ti' le aceite santoo'*[e] ka a wi'iwits' yóok'ol Aarón bey xan yóok'ol u nook'. Yaan xan a wi'iwits'ik yóok'ol u hijo'ob bey xan yóok'ol u nook'o'ob, beyo' Aarón, u hijo'ob bey xan u nook'o'obe' yaan u p'áatlo'ob santo'ob tu táan Dios.[f]

22 Le kéen ts'o'okke' yaan a ch'a'ik u tsaatsel le xibil tamano', u nej yaan u tsaatselo', le tsaats yaan yóok'ol u choochelo', le tsaats yaan yóok'ol u táamnelo', le ka'ap'éel riñóno'ob yéetel le tsaats yaan yóok'olo',[a] bey xan u x-no'oj pierna. Bey unaj u beeta'al yéetel le xibil tamana' tumen leti'e ku k'u'ubul utia'al u ts'a'abal le sacerdote'ob utia'al u beetik u meyajo'obo'.[b] **23** Ch'a' xan junp'éel wóolis waaj yéetel junp'éel waaj bey u forma chan aroe'. Le waaja' beeta'an yéetel harina xa'ak'-ta'an yéetel aceite. Yaan xan a ch'a'ik junp'éel jaajay galleta. Le waajo'ob yéetel le jaajay galletao' ti' ken a ch'a' ichil le canasta tu'ux yaan le waajo'ob mina'an u levadurail ts'a'an tu táan Jéeobao'. **24** Tuláakal lela' yaan a ts'áaik tu k'ab Aarón yéetel tu k'ab u hijo'ob, teech túune' yaan a yúuntiko'ob tin táan. Teen Jéeoba a'alik. **25** Le kéen ts'o'okke' yaan a ch'a'ik le ofrenda yaan tu k'abo'obo' yéetel yaan a tóokik yóok'ol le altaro', yaan a tóokik tu yóok'ol le yáax xibil taman bey junp'éel ba'al ki'ibok tu táan Jéeobae'. Lela' junp'éel tóokbil ofrenda utia'al Jéeoba.

26 Le kéen ts'o'okke' ka ch'a'ik u tseem le xibil taman k'u'ub utia'al u ts'a'abal Aarón u beet u sacerdoteilo'.[c] Lela' junp'éel ofrenda yaan a yúuntik tu táan Jéeoba. Le parte je'ela' leti'e kun

CAP 29

a Heb 9:22

b Le 1:13

c Gé 8:21

d Le 8:22-24

e Éx 30:23-25

f Le 8:30

Columna 2

a Le 3:9, 10

b Le 8:22
Le 8:25-28

c Le 8:29
Sl 99:6

29:21 *Lela' leti'e aceite ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'.

tocartecho'. **27** Unaj a separartik le tseem bey xan le pierna yúunta'abo'obo'. Lelo'oba' ch'a'abo'ob ti' le xibil taman k'u'ub utia'al u ts'a'abal Aarón yéetel u hijo'ob utia'al u beetik u sacerdoteilo'obo'.[a] **28** Lelo'oba' leti'e kun tocar ti' Aarón yéetel ti' u hijo'obo', tumen le ba'alo'oba' santo'ob, lela' junp'éel ley unaj u ts'o'okbesik mantats' le israelita'obo'. Le ba'alo'ob santo'oba' utia'al Jéeoba yéetel yaan u ch'a'abal ti' le ofrenda'ob utia'al múul janal[b] ken u k'ub le israelita'obo'.[c]

29 Le nook'o'ob santo'ob[d] kun ts'aabil ti' Aaróno' láayli' leti'e ken u búukint u hijo'ob[e] le kéen k'uchuk u k'iinil u yéeya'al juntúul ti' leti'ob yéetel le kéen ts'a'abak utia'al u beetik u maas nojoch sacerdoteilo'. **30** Le u hijo Aarón kun jeelintik utia'al u meyaj te' najil reunión yéetel te' lugar santoo' yaan u búukintik le nook'o'ob durante siete díaso'.[f]

31 Yaan a ch'a'ik u bak'el le xibil taman k'u'ub utia'al u ts'a'abal le sacerdote'obo' yéetel yaan a chakik ti' junp'éel lugar santo.[g] **32** Aarón yéetel u hijo'obe' yaan u jaantiko'ob[h] u bak'el le xibil tamano' bey xan le waaj yaan te' canasta yaan tu entradail le najil reunióno'. **33** Yaan a jaantike'ex le ba'alo'ob k'u'ub le ka limpiokíinta'abe'ex utia'al u ts'a'abal a beet a sacerdoteile'exo' yéetel utia'al ka p'áatke'ex santo tu táan Dioso'. Chéen ba'ale' le máaxo'ob ma' ts'a'an permiso ti'obo'* ma' kun páajtal u jaantiko'ob, tumen le ba'alo'oba' santo'ob.[a] **34** Wa ku sobrar u bak'el le xibil taman k'u'ubo' bey xan wa ku sobrar waaj kéen sáasake' unaj u tóoka'alo'ob.[b] Ma' unaj u jaanta'ali' tumen le ba'alo'oba' santo'ob.

35 Tuláakal le ba'alo'oba' bey unaj a beetik yéetel Aarón yéetel u hijo'ob, unaj a beetik bey je'ex ts'o'ok in wa'aliktecho'. Tuláakal le ba'alo'oba' siete días unaj a beetik utia'al ka a ts'áa u beet u sacerdoteilo'ob.[c] **36** Sáamsamale' unaj a k'ubik juntúul toro bey junp'éel ofrenda utia'al u perdonarta'al u k'eban le sacerdote'obo'. Yéetel le ofrenda je'elo' unaj a p'atik santoil le altaro'. Yéetel unaj a yalik aceite tu yóok'ol utia'al a santificartik.[d] **37** Durante siete díase' yaan a beetik sacrificio'ob utia'al ka p'áatak santoil le altaro', yaan xan a k'ubik ti' Dios utia'al ka p'áatak maas santoil.[e] Le altaro' chéen unaj u ma'achal tumen juntúul máax ts'o'ok u santificarta'al.

38 Lela' leti'e ba'ax ken a k'ub yóok'ol le altaro': ka'atúul xibil tamano'ob de junp'éel año ken a k'ub sáamsamal. Lela' mantats' unaj a beetik.[f] **39** Juntúul ti' le táankelem tamano'obo' yaan a k'ubik temprano yéetel le uláak'o' le kéen t'úubuk k'ii-

CAP 29

a Éx 29:22

b Le 7:11, 14

c Le 7:34
Le 10:14

d Éx 28:4

e Nú 20:26

f Le 8:35

g Le 8:31

h 1Co 9:13

Columna 2

a Le 22:10
Nú 3:10

b Le 8:32

c Le 8:4, 33

d Éx 30:26, 28
Le 8:11
Nú 7:1

e Éx 40:10

f 2Cr 2:4
Heb 7:27
Heb 10:11

29:33 * Lela' táan u t'aan ti' le máaxo'ob ma' ti' u familia Aarón u taalo'obo'.

no'.*[a] **40** Junmúuch' yéetel le yáax táankelem tamano' unaj a k'ubik junp'éel omer* ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel óoli' junp'éel litro# aceite. Tu yéetel xane' unaj a k'ubik óoli' junp'éel litro# vino. **41** Le kéen t'úubuk k'iine'* yaan a k'ubik le uláak' táankelem tamano'. Lela' yaan a k'ubik yéetel ma'alob harina bey xan yéetel vino, je'ex ta beetil yéetel le yáax táankelem taman ta k'ubaj tempranoo'. Le tamano' junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeoba, junp'éel ba'al ki'ibok tu táan. **42** Le ofrenda ku tóoka'ala' mantats' unaj u k'u'ubul tu táan Jéeoba tumen a generacióne'ex tu entradail le najil reunióno', te' tu'ux kin antal utia'al in t'ankecho'.[b]

43 Te'elo' ti' ken in chíikbesinba ti' le israelita'obo' yéetel yo'olal in podere' le lugar je'elo' yaan u p'áatal santoil.[c] **44** Yaan in p'atik santoil le najil reunióno' bey xan le altaro'. Yaan xan in santificartik Aarón yéetel u hijo'ob[d] utia'al ka u meyajteno'ob de sacerdoteil. **45** Yaan in wantal tu yiknal u kaajil Israel yéetel yaan in k'uchul in beetinba u Dioso'ob.[e] **46** Bey túuno' leti'obe' yaan u yojéeltiko'ob tene' Jéeobaen, teen u Dioso'ob, teen le máax jóo'so'ob tu lu'umil Egipto utia'al in p'áatal tu yéetelo'obo'.[a] Tene' Jéeobaen u Dioso'ob.

30 Yaan a beetik junp'éel altar utia'al u tóoka'al incienso tu yóok'ol,[b] lela' de u che'il acacia*[c] ken a beete. **2** Cuadrado ken a beetil, u chowakile' 44 centímetros y medio,* u kóochile' 44 centímetros y medio,* yéetel u ka'anlile' 89 centímetros.# Le baako'ob kun antal ti' le altaro' yaan u p'áatlo'ob junp'éelili' tu yéetel.[d] **3** Yaan a ts'áaik oro puro tu yóok'ol, tuláakal u tséelo'ob bey xan u baako'ob, tu jáalilo'ob xane' yaan a ts'áaik junp'éel adorno de oroi'. **4** Ti' ka'ap'éel u tséel le altaro' yaan a ts'áaik ka'ap'éel argollas de oro, lela' yaan a colocartik tu kabalil le adorno de oro ken a ts'áa tu jáaliko'. Ti' le argollasa' ti' kun ju'ulul le che'ob utia'al u ku'uchul bisbil le altaro'. **5** Yaan a póolik u che'ilo'ob acaciae' yéetel yaan a yalik oro tu ba'pacho'ob. **6** Le altaro' yaan a ts'áaik ichil le cuarto ku k'aaba'tik Santoo'. Yaan a colocartik aktáan ti' le cortina yaan naats' ti' le Caja tu'ux ts'a'an le jaajay tuunicho'obo', le tu'ux ken in chíikbesinba ti' teech yóok'ol u maako'.[e]

7 Sáamsamal le kéen okok Aarón[f] te' tabernáculo* utia'al u ts'áaik mantenimiento

CAP 29

a Nú 28:4-6

b Éx 25:22
Le 1:1
Nú 17:4

c Éx 40:34
Nú 12:5
1Re 8:11

d Le 22:9

e Éx 25:8
Le 26:12
Zac 2:11
2Co 6:16

Columna 2

a Éx 20:2

CAP 30

b Éx 40:5

c Éx 37:25-28

d Éx 27:1, 2
Le 4:7

e Éx 25:22

f 1Cr 23:13

29:39, 41 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «entre le ka'ap'éel tarde'obo'». **29:40** * Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 2.2 litroso'. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel cuarto hin».

30:1 * Le che'a' chíika'an ti' le ch'i'imayo'. **30:2** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «dos codos». **30:7** * Ilawil página 2581.

ti' le lámpara'obo'[a] yaan u tóokik ki'ibok incienso[b] yóok'ol le altaro'.[c] **8** Le kéen okok xan Aarón utia'al u t'abik le lámpara'ob le ken t'úubuk k'iino'* yaan xan u tóokik incienso. Le inciensoa' mantats' unaj u tóoka'al tu táan Jéeoba, lela' junp'éel ofrenda unaj u ts'a'abalti' tumen tuláakal a generación-e'ex. **9** Yóok'ol le altaro' chéen unaj u tóoka'al incienso santoi'.[d] Tu yóok'ole' ma' unaj u k'u'ubul tóokbil ofrenda'obi', u ofrendailo'ob janal* mix unaj u we'ekel vino bey ofrendae'. **10** Utia'al ka p'áatak limpioil le altaro' Aaróne' unaj u ts'áaik tu baak le altar junp'íit ti' u k'i'ik'el le ba'alche' k'u'ub bey ofrenda yo'olal le k'ebano'.[e] Lela' cada año[f] unaj u beetik utia'al ka p'áatak limpioil le altaro', yéetel bey unaj u beeta'al tumen tuláakal a generación-e'exo'. Beyo' yaan u p'áatal maas santo tu táan Jéeoba».

11 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **12** «Le kéen a xok jaytúul xiibo'ob yaan tu kaajil Israele',[g] cada juntúule' unaj u bo'otik ti' Jéeoba u tojol u kuxtal utia'al u salvarkuba. Beyo' mix juntúul ti' leti'ob kun castigarbil ikil u xo'okol jaytúulo'ob. **13** Lela' leti'e ba'ax ken u ts'áa tuláakal le máaxo'ob kun xokbilo'obo': 5 gramos yéetel 700 miligramos plata.* Unaj a p'isik yéetel le medida# ku meyaj te' lugar santoo'.[a] Le 5 gramos yéetel 700 miligramos plataa' leti'e buka'aj unaj u ts'a'abal ti' Jéeobao'.[b] **14** Lelo' leti'e buka'aj unaj u ts'a'abal ti' Jéeoba tumen tuláakal le máaxo'ob kun xokbilo'ob yaan 20 años ti'ob wa maaso'.[c] **15** Le máax ayik'alo' ma' unaj u ts'áaik maas ti' 5 gramos yéetel 700 miligramos* plata ti' Jéeoba utia'al u salvartik u kuxtali', yéetel le máax óotsilo' ma' unaj u ts'áaik menos ti' le 5 gramos yéetel 700 miligramoso'. **16** Teche' yaan a ch'a'ik le plata ken u bo'ot le israelita'ob utia'al u salvarta'al u kuxtalo'obo' yéetel yaan a ts'áaik utia'al ka meyajnak te' najil reunióno'. Le plataa' yaan u meyaj utia'al u k'a'ajsa'al le israelita'ob tumen Jéeobao' yéetel utia'al u salvartik u kuxtalo'ob».

17 Jéeoba xane' tu ya'alaj ti' Moisés: **18** «Beet junp'éel nojoch paila de cobre yéetel junp'éel nu'ukul utia'al u yets'tal.[d] Le pailaa' yaan a ts'áaik entre le najil reunión yéetel le altaro', yéetel yaan a ts'áaik ja' ichil.[e] **19** Aarón yéetel u hijo'obe' ti' ken u p'o' u k'abo'ob yéetel u yooko'obi'.[f] **20** Leti'obe' yaan

CAP 30

a Éx 27:20

b Éx 30:34, 35

c Nú 16:39, 40
1Sa 2:27, 28
Lu 1:9

d Le 10:1
2Cr 26:18
Eze 8:11, 12

e Le 16:5, 6
Le 16:18, 19

f Le 23:27
Heb 9:7

g Éx 38:25
Nú 1:2
2Sa 24:10, 15

Columna 2

a Le 27:25

b 2Cr 24:9
Mt 17:24

c Éx 38:26
Nú 1:3
Nú 26:1, 2

d Éx 38:8
Le 8:11
1Re 7:38

e Éx 40:7

f Éx 40:30, 31
Heb 10:22

30:8 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «entre le ka'ap'éel tarde'obo'». **30:9** *Ilawil «Ofrendail janal», página 2574.

30:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «medio siclo. Junp'éel sicloe' ku taasik 20 guerás». Ilawil «Guerá», página 2690. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «siclo». **30:15** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «medio siclo».

u limpiokíinkuba'ob yéetel ja' utia'al ma' u kíimlo'ob le kéen ookko'ob te' najil reunióno' wa le kéen náats'-ko'ob te' altar utia'al u beetik u meyajo'obo' bey xan le ken u tóoko'ob ofrenda'ob ti' Jéeobao'. **21** Unaj u p'o'ik u k'abo'ob yéetel u yooko'ob utia'al ma' u kíimlo'ob. Le-la' bey unaj u beetik Aarón yéetel u paalal utia'al mantats'o'».[a]

22 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **23** «Le kéen ts'o'okke' ka ch'a'ik le maas ma'alob perfume'obo': seis kilos mirra,* tres kilos canela, tres kilos cálamo# **24** yéetel seis kilos casia.* Le ba'alo'oba' yaan a pesar-tik según le medida# ku meyaj te' lugar santoo'.[b] Pa'te' yéetel le ba'alo'oba' yaan a ts'áaik junp'íit maas ti' tres litros y medio△ aceite de oliva. **25** Yéetel le ba'alo'oba' yaan a beetik aceite santo,* utia'al a beetke' unaj a xa'ak'-tik ma'alob tuláakal le ba'a-lo'oba'.[c]

26 Yaan a wi'iwits'ik aceite santo* ti' le najil reunió-no'[d] bey xan ti' le Caja tu'ux kun ts'aabil le jaajay tuu-nicho'obo'. **27** Bey xan ken a beetil ti' le mesa yée-tel tuláakal u nu'ukulo'obo', le candelabro yéetel tuláa-kal u nu'ukulo'obo', u altar-il le inciensoo', **28** le altar tu'ux ku tóoka'al le ofren-da'ob yéetel tuláakal u nu'u-kulo'obo' bey xan ti' le no-joch paila de cobre yéetel le nu'ukul tu'ux ku yets'-talo'. **29** Yaan a k'ubko'ob ti' Dios utia'al ka p'áatko'ob maas santo'ob.[a] Le ba'alo'o-ba' chéen unaj u ma'achal tu-men juntúul máax ts'o'ok u santificarta'al.[b] **30** Yaan a yéeyik Aarón[c] yéetel u hi-jo'ob,[d] yéetel yaan a santifi-carko'ob utia'al ka u meyaj-teno'ob de sacerdote'ob.[e]

31 Yaan a t'anik le is-raelita'obo' ka a wa'alti'ob le-la': ‹Le aceite santoa'* in tia'al, leti'e kun meyajte'ex ti' tuláakal a generacióne'exo'.[f] **32** Le aceitea' ma' unaj u ts'a'abal tu wíinklil máaki' mix unaj u prepararta'al junp'éel ba'al chíika'an ti' le aceitea'. Le aceitea' junp'éel ba'al santo, le o'olal unaj a wilke'ex bey junp'éel ba'al santoe'. **33** Je'el máaxak ka u beet junp'éel aceite chíika'an ti' lela' yéetel ka u yal yóok'ol juntúul máax ma' ts'a'an permiso ti'e'* unaj u kíimsa'al›».[g]

34 Jéeoba túune' tu ya'a-laj ti' Moisés: «Ch'a' junp'éelili' cantidad ti' cada junp'éel ti' le perfume'oba':[h] estacte,* ki'ibok incienso, gálba-no# yéetel sak incienso.△ **35** Yéetel tuláakal lelo'oba'

CAP 30

a 2Cr 4:6

b Nú 3:47

c Éx 37:29

d Éx 40:9
Nú 7:1

Columna 2

a Le 8:10

b Éx 29:37

c Le 8:12

d Nú 3:2, 3

e Éx 40:15

f Éx 37:29
1Re 1:39
Sl 89:20

g Éx 30:37, 38

h Éx 25:3, 6

30:23 *Ilawil página 2571. #Lela' junp'éel clase xíiw jach ki'ibok. **30:24** *Lela' junp'éel clase canela. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «siclo». △Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel hin». **30:25, 26, 31** *Lela' leti'e aceite ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'.

30:33 *Lela' táan u t'aan ti' juntúul máak ma' ti' u familia Aarón u taali'. **30:34** *Lela' u yiits junp'éel clase che'. #Lela' u yiits junp'éel clase xíiw. △Ilawil «Sak incienso», página 2578.

yaan a beetik junp'éel incienso*[a] puro, santo yéetel yaan xan a ts'áaik ta'ab ichili'.[b] Utia'al a beetke' unaj a xa'ak'tik ma'alob tuláakal le ba'alo'oba'. **36** Yaan a muxik junp'éel parte ti' le ba'alo'oba' hasta u p'áatal jach fino bey je'ex le polvoo', le kéen ts'o'okke' ka ts'áaik junp'íit aktáan ti' le Caja tu'ux kun ts'aabil le jaajay tuunicho'obo', le Caja yaan ichil le najil reunióno', te' tu'ux ken in chíikbesinba ti' techo'. Le inciensoa' unaj a wilke'ex bey junp'éel ba'al jach santoe'. **37** Le inciensoa' ma' unaj a beetke'ex utia'al ka meyajnakte'exi'.[c] Unaj a wilke'ex bey junp'éel ba'al santo utia'al Jéeobae'. **38** Je'el máaxak ka u beet junp'éel incienso bey je'ex lela' yéetel ka u tóok utia'al u disfrutartik u booke' unaj u kíimsa'al».

31 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **2** «Ilawile, ts'o'ok in yéeyik Bezalel[d] ti' u tribu Judá.[e] Leti'e' u hijo Urí yéetel u yáabil Uur. **3** Tene' yaan in wáantik yéetel in poder. Yaan in ts'áaik na'at ti', yaan in ka'ansik yéetel yaan in wáantik utia'al ka u yojéelt bix ken u beetil u clasesil adorno'ob, **4** bix ken u beetil u clasesil ba'alo'ob, bix je'el u meyajtik le oroo', le platao' yéetel le cobreo', **5** bix je'el u ts'áaik forma ti' jats'uts tuunicho'ob[f] yéetel bix je'el u beetik le adorno'ob tu'ux kun káaplo'obo', yéetel bix je'el u beetik u clasesil ba'alo'ob de che'e'.[a] **6** Ts'o'ole' ts'o'ok in yéeyik Ooliab[b] utia'al áantik. Leti'e' u hijo Aisamak ku taal ti' u tribu Dan. Tene' ts'o'ok xan in ts'áaik na'atil ti' tuláakal le máaxo'ob u yojel u beeto'ob wa ba'ax meyajilo' utia'al ka u beeto'ob tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'aliktecha':[c] **7** le najil reunióno',[d] le Caja[e] tu'ux kun ts'aabil le jaajay tuunicho'ob yéetel u maako',[f] tuláakal le nu'ukulo'ob ku meyajo'ob te' tabernáculoo', **8** le mesa[g] yéetel u nu'ukulo'obo', le candelabro de oro puro yéetel tuláakal u nu'ukulo'obo',[h] u altaril le inciensoo',[i] **9** le altar tu'ux ku tóoka'al le ofrenda'ob[j] yéetel tuláakal u nu'ukulo'obo', le nojoch paila yéetel le nu'ukul tu'ux kun ets'talo',[k] **10** le ma'alob nook'o'ob chuya'ano'obo', le nook'o'ob santo'ob beeta'an utia'al Aarón le sacerdoteo', le nook'o'ob ken u búukint u hijo'ob utia'al u meyajo'ob de sacerdote'ob,[l] **11** le aceite santoo'* yéetel le ki'ibok incienso utia'al le tabernáculoo'.[m] Leti'obe' yaan u beetko'ob tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'aliktecho'».

12 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **13** «T'an le israelita'obo' ka a wa'alti'ob: ‹Jach unaj a ts'o'okbeske'ex u leyil in sábado'ob,[n] tumen

CAP 30

a Éx 37:29 Sl 141:2 Ap 5:8

b Le 2:13

c Éx 30:31, 32

CAP 31

d Éx 37:1

e Éx 35:30-34 1Cr 2:20

f Éx 28:9-11

Columna 2

a 2Cr 2:13, 14

b Éx 38:23

c Éx 36:1

d Éx 36:8

e Éx 37:1

f Éx 37:6

g Éx 37:10

h Éx 37:17, 24

i Éx 37:25

j Éx 38:1 Éx 40:6

k Éx 30:18 Éx 38:8

l Éx 28:2, 15 Éx 39:1, 27 Le 8:7

m Éx 30:25, 35 Éx 37:29

n Éx 20:8 Le 19:30 Col 2:16, 17

30:35 *Ilawil página 2565.

31:11 *Lela' leti'e aceite ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'.

lela' junp'éel señal ti' le pacto in beetmaj ta wéetele'exo'. Leti' kun k'a'ajsik ti' tuláakal a generacióne'exe' de ke, teen Jéeobae', ts'o'ok in santificarke'ex. **14** K'a'abéet a ts'o'okbeske'ex u leyil le Sábadoo', tumen lela' santo a tia'alte'ex.[a] Je'el máaxak ka p'áatak ma' u obedecertik u leyil le Sábadoo' unaj u kíimsa'al. Je'el máaxak ka u beet wa ba'ax meyajil te' k'iina' unaj u kíimsa'al.[b] **15** Durante seis díase' je'el u páajtal a meyaje'exe', pero le día sieteo' junp'éel sábado, junp'éel día especial utia'al a je'elele'ex.[c] Le k'iin je'ela' junp'éel k'iin santo tu táan Jéeoba, je'el máaxak ka u beet wa ba'ax meyajil te' k'iina' unaj u kíimsa'al. **16** Le israelita'obo' unaj u ts'o'okbesko'ob u leyil le Sábadoo', yéetel bey xan unaj u beetik tuláakal u generacióno'obo'. Lela' junp'éel pacto mix bik'in kun xu'ulul. **17** Le Sábadoa' junp'éel señal mix bik'in kun xu'ulul entre u kaajil Israel yéetel teen.[d] Tumen durante seis díase' Jéeobae' tu beetaj ka'an yéetel lu'um, yéetel te' día sieteo' je'eli».[e]

18 Bey túuno' chéen p'elak ts'o'okik u t'aan Dios yéetel Moisés te' Montaña Sinaío', tu ts'áajti' le ka'ap'éel jaajay tuunicho'ob tu'ux tu ts'íibtaj u mandamiento'obo'.[f] Le ba'axo'ob ts'íibta'an te' ka'ap'éel tuunicho'oba' Dios ts'íibt yéetel u k'ab.*[g]

31:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u dedo».

CAP 31

a Dt 5:12

b Éx 35:2 Nú 15:32, 35

c Éx 16:23 Éx 20:10

d Éx 31:13

e Gé 2:2

f Éx 24:12 Éx 32:15 Dt 4:13 Dt 9:15

g Mt 12:28 Lu 11:20 2Co 3:3

Columna 2

CAP 32

a Éx 24:18 Dt 9:9

b Hch 7:40

c Éx 12:35, 36

d Dt 9:16 Isa 46:6 Hch 7:41

e Éx 20:4 Ne 9:18 Sl 106:19, 20

f 1Co 10:7

32 Le kaaj túuno' tu yile' Moisése' ts'o'ok u xáantal ma' tu yéemel te' montañao'.[a] Le o'olale' tu much'uba'ob tu yiknal Aaróne' ka tu ya'alo'obti': «Beet juntúul dios utia'al ka u nu'ukto'on,[b] tumen ma' k-ojel ba'ax úuch ti' Moisés, le máax jóo'so'on ti' u lu'umil Egiptoo'». **2** Le ka tu yu'ubaj Aarón lela' tu ya'alajti'ob: «Ch'a'ex le tuupo'ob de oro[c] yaan tu xikin a watane'exo', le yaan ti' a hijo'ex yéetel a hija'exo', ts'o'ole' ka taaske'exten». **3** Le kaaj túuno' jo'op' u lu'sik le tuupo'ob de oro yaan tu xikno'obo' ka tu biso'ob tu yiknal Aarón. **4** Aaróne' tu ch'a'aj le oro tu taasaj le kaajo', yéetel junp'éel cincel túune' tu formartaj juntúul chan wakax.[d] Le kaaj túuno' jo'op' u ya'alik: «U kaajil Israel, lela' a Dios, le máax jóo'sech ti' u lu'umil Egiptoo'».[e]

5 Le ka tu yilaj Aarón lela' tu beetaj junp'éel altar tu táan le chan wakaxo' ka tu k'a'am a'alaj: «Sáamale' yaan u yantal junp'éel fiesta utia'al Jéeoba». **6** Temprano túun le ka sáaschaje' jo'op' u k'ubko'ob tóokbil ofrenda'ob bey xan ofrenda'ob utia'al múul janal. Le ka ts'o'ok lelo' le kaajo' kulaj janal yéetel uk'ul, ka ts'o'oke' jo'op' u ki'imakkúuntik u yóolo'ob.[f]

7 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Éemkech ka xi'ikech tu yiknal le kaajo', le kaaj ta jóo'saj ti' u lu'umil Egiptoo', tumen ts'o'ok u

beetko'ob junp'éel ba'al jach k'aas.[a] **8** Leti'obe' tu séeba'anil xu'ul u beetko'ob le ba'ax tin wa'alajti'ob ka u beeto'obo'.[b] Ts'o'ok u beetko'ob u estatuail juntúul chan wakax, táan u chintalo'ob tu táan yéetel táan u beetko'ob sacrificio'ob ti' leti', táan u ya'aliko'ob: ‹U kaajil Israel, lela' a Dios, le máax jóo'sech ti' u lu'umil Egiptoo'›». **9** Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: «Ts'o'ok in wilke' le kaaja' jach terco.[c] **10** Tene' ts'o'ok in sen p'u'ujul. Le o'olale' cha'a in xu'ulsik ti' leti'ob, yéetel tu lugar leti'obe' cha'a in beetik ka jóok'ok junp'éel nojoch nación ti' teech».[d]

11 Moisés túune' t'aanaj tu favor le kaaj[e] tu táan Jéeobao' ka tu ya'alajti': «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teech jóo's a kaajal ti' u lu'umil Egipto yéetel a nojoch poder bey xan yéetel a muuk',[f] ¿ba'axten naka'aj a we'es p'uja'anech tu contra a kaajal? ¿Ba'axten beoraa' taak a xu'ulsko'ob? **12** Wa ka a xu'ulso'obe' le egipcio'obo' yaan u ya'aliko'ob: ‹Leti'e' deporsi tu biso'ob te' montaña'ob utia'al ka u kíimso'ob yéetel utia'al ka u xu'ulso'ob te' yóok'ol kaaba'›.[g] Xu'uluk a sen p'u'ujul tu contra a kaajal, ma' a beetik le ba'ax ts'o'ok a ch'a'tuklik a beetik tu contrao'. **13** K'a'ajaktech Abrahán, Isaak yéetel Israel, ti' leti'obe' ta jurartaj ta k'aaba' lela': ‹Yaan in beetik u ya'abtal a ch'i'ibal* bey je'ex le estrella'ob yano'ob te' ka'ano',[a] yéetel yaan in ts'áaik tuláakal le lu'um ts'o'ok in wa'alik in ts'áaik ti' a ch'i'ibalo', beyo' leti'obe' yaan u tia'alintiko'ob utia'al k'iino'ob mina'an u xuul›».[b]

14 Jéeoba túune' jo'op' u tuklik ma' ken u beet le ba'ax tu ya'alaj u beetik ka'ach ti' u kaajalo'.[c]

15 Moisés túune' éem ti' le montañao', le ka éeme' u machmaj[d] le ka'ap'éel jaajay tuunicho'ob tu'ux yaan le mandamiento'obo'.[e] Ti' tu ka'atséelil le ka'ap'éel jaajay tuunicho'oba' yaan u ts'íibilo'ob. **16** Le jaajay tuunicho'oba' Dios beete, yéetel le ba'ax ts'íibta'ano' Dios ts'íibte.[f] **17** Le ka jo'op' u yu'ubik Josué u yawat le kaajo', tu ya'alaj ti' Moisés: «Bey in wóole' táan u ba'ate'el le kaajo'». **18** Chéen ba'ale' Moisése' tu ya'alajti':

> «Le ba'ax kin wu'uyiko' ma' bey je'ex u k'aay le máaxo'ob ganartik junp'éel ba'atelo',
> mix bey je'ex le k'aay ku k'ayik le máaxo'ob ku perdero'obo'.
> Le ba'ax kin wu'uyiko' uláak' clase k'aay».

19 Chéen p'elak úuchik u k'uchul te' tu'ux yaan le israelita'obo', le ka tu yilaj le chan wakaxo'[g] bey xan le ka tu yilaj táan u yóok'ot le israelita'obo', Moisése' sen p'u'uje' ka tu pulaj le jaajay tuunicho'ob tu jáal le montañao'.[h] Le jaajay tuunicho'ob túuno' ka'akachpajo'ob. **20** Moisés túune' tu

32:13 * Wa «descendencia».

CAP 32

a Dt 4:15-18

b Éx 18:20 Éx 20:3

c Éx 34:9 Dt 9:6 Hch 7:51

d Nú 14:12 Dt 9:14

e Sl 106:23

f Dt 9:18, 19

g Dt 9:28

Columna 2

a Gé 22:15-17 Gé 35:10, 11 Heb 6:13, 14

b Gé 13:14, 15 Gé 26:3, 4

c Sl 106:45

d Dt 9:15

e Éx 40:20 Dt 5:22

f Éx 31:18 Dt 9:10

g Ne 9:18 Sl 106:19, 20 Hch 7:41

h Dt 9:16, 17

ch'a'aj le chan wakax u beetmo'obo', tu tóokaj yéetel tu xiixkúuntaj ka tu p'ataj finoil bey je'ex le polvoo'.[a] Le ka ts'o'oke' tu pulaj ichil le ja'o' ka tu beetaj u yuk'ik le israelita'obo'.[b] **21** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Aarón: «¿Ba'ax tu beetajtech le kaaj utia'al ka a beet u lúublo'ob ti' le nojoch k'ebana'?». **22** Aaróne' tu ya'alajti': «In yuum, ma' a p'u'ujul. Teche' a wojel bix le kaajo', deporsi ku beetik ba'ax k'aas.[c] **23** Leti'obe' tu ya'alo'obten: ‹Beet juntúul dios utia'al ka u nu'ukto'on, tumen ma' k-ojel ba'ax úuch ti' Moisés, le máax jóo'so'on ti' u lu'umil Egiptoo'›.[d] **24** Teen túune' tin wa'alajti'ob: ‹Le máax yaan oro ti'e' unaj u taasikten›. Teen túune' tin píikch'intaj le oro ichil le k'áak'o' ka jóok' le chan wakaxa'».

25 Moisése' tu yile' le kaajo' táan u beetik chéen le ba'ax u k'áato', tumen Aaróne' tu cha'aj u beetko'ob chéen le ba'ax u k'áato'obo', lelo' tu ts'áaj tu'ux u burlarta'alo'ob tumen u enemigo'ob. **26** Moisés túune' wa'alaj tu joonajil le kaajo' ka tu ya'alaj: «¿Máax yaan tu favor Jéeoba? ¡Taalak tin wiknal!».[e] Tuláakal le levita'ob túuno' tu much'uba'ob tu ba'pach Moisés. **27** Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeoba, u Dios le israelita'obo': ‹Cada juntúul ti' te'exe' unaj u ch'a'ik u espadae' ka máanak ichil tuláakal le kaajo' ka u kíims u suku'un, u vecino bey xan le máax jach suuk u biskuba tu yéetelo'›».[a] **28** Le levita'obo' tu beeto'ob le ba'ax a'ala'abti'ob tumen Moiséso'. Te' día je'elo' kíimsa'ab kex 3,000 máako'ob. **29** Moisés túune' tu ya'alaj ti' le levita'obo': «Bejla'e' junpáaykuntaba'ex utia'al a meyajtike'ex Jéeoba. Te'exe' ta ts'áajaba'ex tu contra a hijo'ex yéetel a suku'une'ex.[b] Úuchik a beetke'ex lelo' bejla'e' yaan u bendecirke'ex Dios».[c]

30 Le ka sáaschaj tuláak' k'iine' Moisése' tu ya'alaj ti' le kaajo': «Jach nojoch le k'eban ts'o'ok a beetke'exo'. Beoraa' yaan in bin tu yiknal Jéeoba utia'al in k'áatikti' wa je'el u páajtal u perdonarke'exe'».[d] **31** Moisés túune' bin tu táan Jéeobae' ka tu ya'alajti': «¡Jach nojoch u k'eban le kaajo', tumen leti'obe' tu beeto'ob juntúul dios de oro![e] **32** Beoraa' wa a k'áate' perdonart u k'ebano'ob,[f] pero wa ma'e', beet uts a tupik in k'aaba' a ts'íibtmaj ta libroo'».[g] **33** Chéen ba'ale' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: «Je'el máaxak ka k'ebanchajak tin táane' yaan in tupik u k'aaba' ti' in libro. **34** Beoraa' ba'ax ken a beete' a bisik le kaaj te' tu'ux ts'o'ok in wa'aliktecho'. Yéetel ¡ilawile!, in ángele' táanil ti' teech kun bin.[h] Chéen ba'ale' te' k'iin ken in k'áat cuenta ti'obo' yaan in castigarko'ob yo'olal u k'ebano'ob». **35** Jéeoba túune' jo'op' u castigartik

CAP 32

a Dt 7:25

b Dt 9:21

c Éx 15:24
Éx 16:2
Éx 17:2
Dt 9:7
Dt 31:27

d Éx 32:1
Hch 7:40

e Jos 24:15
2Re 10:15

Columna 2

a Nú 25:5

b Nú 25:11
Dt 13:6-9

c Dt 33:8, 9

d Nú 16:47
Nú 21:7
Dt 9:18

e Éx 20:23

f Nú 14:19

g Flp 4:3
Ap 3:5

h Éx 23:20
Éx 33:2

le kaaj úuchik u beetko'ob le chan wakaxo', le chan wakax tu k'áato'ob ti' Aaróno'.

33 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: «Seguernak a bin yéetel le kaaj ta jóo'saj ti' u lu'umil Egiptoo'. Xeen te' lu'um tin wa'alaj in ts'áaik ti' Abrahán, Isaak yéetel Jacobo'. Ti' leti'obe' tin prometertaj lela': ‹Ti' a paalal ken in ts'áa le lu'uma'›.[a] **2** Tene' yaan in túuxtik juntúul ángel táanil ti' teech,[b] yéetel yaan in tojolch'intik le cananeo'obo', le amorreo'obo', le itita'obo', le perizita'obo', le eveo'obo' yéetel le jebuseo'obo'.[c] **3** Le lu'um tu'ux kan bine'exo' junp'éel lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaabi'.[d] Chéen ba'ale' tene' ma' kin bin ta wéetele'ex tumen le kaaja' jach terco[e] yéetel je'el in láaj xu'ulsikti'ob te' bejo'».[f]

4 Le ka tu yu'ubaj le kaaj le ba'ax tu ya'alaj Dioso' sen yaachaj u yóolo'ob, yéetel mix juntúul ti' leti'ob tu ts'áajo'ob le adorno'ob yaanti'obo'. **5** Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: «A'al ti' le israelita'obo': ‹Te'exe' jach terco'ex.[g] Wa ka in wóote' je'el in máan chúumuk ti' te'ex utia'al in láaj xu'ulsikte'exe'.[h] Le o'olale' ma' a ts'áaike'ex le adorno'ob yaante'exo', mientras in wilik ba'ax ken in beette'ex›». **6** Le o'olal le israelita'obo' desde le ka luk'o'ob te' Montaña Horebo' ma' tu ts'áajo'ob le adorno'ob yaanti'obo'.

CAP 33

a Gé 12:7 Gé 26:3

b Éx 23:20 Éx 32:34

c Dt 7:1, 22 Jos 24:11

d Éx 3:8 Dt 8:7-9

e Éx 32:9 Dt 9:6 Hch 7:51

f Éx 32:10 Nú 16:21

g Éx 34:9 Dt 9:6 Hch 7:51

h Nú 16:45

Columna 2

a Éx 18:25, 26 Nú 27:1-5

b Éx 13:21 Sl 99:7

c Nú 11:16, 17 Nú 12:5

d Éx 33:22, 23 Nú 12:8 Dt 34:10 Jn 1:18 Jn 6:46 Hch 7:38

e Nú 11:28 Dt 1:38 Jos 1:1

f Éx 17:9 Éx 24:13

7 Moisés túune' tu ch'a'aj junp'éel naj de nook'e' ka tu bisaj u armart paach kaaj, chan náach ti' le tu'ux jelekbal le israelita'obo', ka tu ts'áaj u k'aaba't u najil reunión. Je'el máaxak taak u k'áatik wa ba'ax ti' Jéeobae'[a] ku bin te' najil reunióna', le yaan paachil ti' le kaajo'. **8** Le kéen xi'ik ka'ach Moisés ti' le naja' tuláakal le kaajo' ku p'áatlo'ob wa'atalil tu joonajil u yotocho'ob yéetel chéen ch'iikil u pakto'ob Moisés tak ken okok te' najo'. **9** Chéen p'elak u yokol ka'ach Moisés te' najo' le múuyalo'*[b] ku yéemele' yéetel ku p'áatal tu entradail le naj mientras táan u t'aan Dios yéetel Moisés o'.[c] **10** Le kéen u yil le israelita'ob tia'an le múuyal tu entradail le najo' cada juntúul ti' leti'obe' ku chintal tu entradail u yotoch. **11** Le kéen t'aanak Jéeoba ka'ach yéetel Moisése', ku t'aan bey je'ex u beetik juntúul máak yéetel u yéet máakile'.[d] Le kéen xi'ik Moisés te' tu'ux jelekbal le israelita'obo', Josué[e] u hijo Nun le máax meyajtik yéetel áantko',[f] ma' tu p'atik chéen tu juunal le najo'.

12 Moisés túune' tu ya'alaj ti' Jéeoba: «Ilawile, teche' ts'o'ok a wa'alikten: ‹Nu'ukt le kaaja'›, pero ma' a ts'áa in wojéelt máax ken a túuxt utia'al ka xi'ik tin wéeteli'. Ts'o'ole' teche' a wa'almajten: ‹Tene'

33:9 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel múuyal de u forma junp'éel columna».

jach in k'aj óolech,* ts'o'ole' jach ka lúubulten utsil›. **13** Wa ts'o'ok in lúubul utsil ti' teche' beet uts a wáantken in wil ba'ax uts ta t'aan,[a] beyo' yaan u páajtal in k'aj óoltikech yéetel ma' kun xu'ulul in lúubul utsil ta táan. K'a'ajak xan teche' le israelita'obo' a kaajal».[b] **14** Dios túune' tu ya'alajti': «Teen kin bin ta wéetel,[c] yéetel yaan in wáantkech utia'al ma' a sen chi'ichnaktal».[d] **15** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Dios: «Wa ma' ta bin t-éetele' cha'a k-p'áatal waye'. **16** ¿Bix kun ojéeltbil wa teen yéetel a kaajale' ts'o'ok k-lúubul utsil ti' teech? Lela' chéen yaan u yojéelta'al wa ka taal t-éetel,[e] beyo' yaan u yila'ale' a kaajale' ma' igual je'ex u maasil kaajo'ob yano'ob way yóok'ol kaabe'».[f]

17 Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: «Le ba'ax ka k'áatiktena' yaan xan in beetik tumen ts'o'ok a lúubul utsil ti' teen yéetel tumen jach in k'aj óolech». **18** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Dios: «Taak in k'áatiktech junp'éel ba'al, cha'a in wilik a ki'ichkelmil». **19** Chéen ba'ale' Dios e' tu ya'alajti': «Yaan in beetik a wilik tuláakal in wutsil, yéetel yaan in ts'áaik a wojéelte' de ke in k'aaba'e' Jéeoba.[g] Ts'o'ole' yaan in we'esik in wutsil ti' je'el máaxak in k'áat in we'es in wutsile', yéetel yaan xan in ch'a'ik óotsilil ti' je'el máaxak in k'áat in ch'a' óotsilil ti'e'».[h] **20** Pero tu ya'alaj xan ti': «Ma' tu páajtal a wilken tumen je'el máaxak ka u yilene' yaan u kíimil».

21 Jéeobae' tu ya'alaj xan: «Ilawile, way naats' tena' yaan junp'éel tuunichi', wa'aleni'. **22** Le kéen máanken yéetel le páajtalil yaanteno' yaan in woksikech ti' junp'éel u joolil le tuunicho' yéetel yaan in pixkech yéetel in k'ab tak ken ts'o'okok in máan. **23** Le kéen ts'o'okok túune' yaan in lu'sik in k'ab ta wóok'ol yéetel chéen in pu'uch* ken a wil u báalal. Chéen ba'ale' ma' kun páajtal a wilik in wich».[a]

34 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Beet ka'ap'éel jaajay tuunicho'ob je'ex le yáaxo'ob[b] ka'akachpajo'ob le ka ta pulo'.[c] Tu yóok'olo'obe' yaan in ts'íibtik le ba'ax in ts'íibtmaj ka'ach ti' le yáaxo'obo'.[d] **2** Líi'kech sáamal tempranoe' ka na'akakech tu punta le Montaña Sinaío',[e] te'elo' ti' kan wa'atal tin táani'. **3** Chéen ba'ale' mix máak kun bin ta wéeteli', yéetel mix máak unaj u yantal te' montañao'. Mix tamano'ob mix wakaxo'ob unaj u yila'al táan u janalo'ob aktáan ti' le montañao'».[f]

4 Moisés túune' tu beetaj ka'ap'éel jaajay tuunicho'ob je'ex le yáaxo'obo', temprano ka líik'e' na'ak te' Montaña Sinaío'. Leti'e' tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti' tumen Jéeobao', tu bisaj le

CAP 33

a Sl 25:4; Sl 27:11; Sl 86:11; Sl 119:33; Isa 30:21

b Dt 9:26

c Éx 13:21; Éx 40:34; Jos 1:5, 17; Isa 63:9

d Jos 21:44; Jos 23:1

e Nú 14:13, 14

f Dt 4:34; 2Sa 7:23; Sl 147:20

g Éx 3:13; Éx 6:3; Éx 34:6

h Ro 9:15

Columna 2

a Jn 1:18

CAP 34

b Dt 10:1

c Éx 32:19; Dt 9:17

d Dt 9:10

e Éx 19:20; Éx 24:12

f Éx 19:12, 13

33:12 * Wa «Tene' ts'o'ok in yéeyikech».

33:23 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «paach».

ka'ap'éel jaajay tuunicho'obo'. **5** Jéeoba túune' éem[a] ichil le múuyalo' ka p'áat naats' ti' Moisés te' montañao', Jéeobae' jo'op' u ya'alik bix u k'aaba'.*[b] **6** Le táan ka'ach u máan tu táan Moiséso' Jéeobae' jo'op' u ya'alik: «Jéeoba, Jéeoba, juntúul Dios ku ch'a'ik óotsilil[c] yéetel jach uts,[d] ma'atech u séeb p'u'ujul[e] yéetel nojoch u yaabilaj,[f] ts'o'ole' mantats' ku beetik ba'ax ku ya'alik.[g] **7** Leti'e' ku ye'esik nojoch yaabilaj ti' u milesil máako'ob,[h] ku perdonartik u k'eban máak,[i] chéen ba'ale' jach junpuli' ma' ken u p'áat x-ma' castigoil le máax yaan u culpao'.[j] Leti'e' ku castigartik le paalalo'obo', le áabitsilo'obo' yéetel le x-ka'a áabitsilo'ob yo'olal le ba'ax k'aas u beetmaj u papá'obo'».[k]

8 Tu séeba'anil túune' Moisése' xolaje' ka chinlaji. **9** Leti' túune' tu ya'alaj: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba wa ts'o'ok in lúubul utsil ta táane' beet uts a bin t-éetel[l] yéetel ma' a p'atko'on kex tumen junp'éel kaaj terco'on.[m] Jéeoba, perdonart xan k-k'ebano'ob[n] yéetel k'amo'on bey a kaajale'». **10** Dios túune' tu ya'alaj: «Ilawile, tene' táan in beetik junp'éel pacto ta wéetele'ex: tu táan tuláakal a kaajale' yaan in beetik ba'alo'ob mix juntéen ila'ak* ti' tuláakal yóok'ol kaab wa ti' tuláakal le nacióno'obo'.[o] Tu-

34:5 * Wa «leti'e' tu tsolajti' bix Jéeoba». **34:10** * Wa «mix juntéen beeta'ak».

CAP 34

a Hch 7:38
b Éx 6:3; Éx 33:19
c Lu 6:36
d Éx 22:27; 2Cr 30:9; Ne 9:17; Sl 86:15; Joe 2:13
e Nú 14:18; 2Pe 3:9
f Jer 31:3; Lam 3:22; Miq 7:18
g Sl 31:5; Ro 2:2
h Da 9:4
i Sl 103:12; Isa 55:7; Ef 4:32; 1Jn 1:9
j Dt 32:35; Jos 24:19; Ro 2:5; 2Pe 2:4; Jud 14, 15
k Éx 20:5; Dt 30:19; 1Sa 15:2
l Éx 33:14
m Éx 32:9; Éx 33:3
n Nú 14:19
o 2Sa 7:23; Sl 147:19, 20

Columna 2

a Éx 33:16; Dt 10:21
b Éx 19:5, 6; Dt 12:28
c Éx 3:8; Éx 33:2; Dt 7:1
d Dt 7:2
e Éx 23:32, 33
f Éx 23:24; Dt 12:3
g Éx 20:3; 1Co 10:14; 1Jn 5:21
h Jos 24:19
i 1Co 10:20
j Nú 25:2; 2Co 6:14
k Esd 9:2

láakal túun le kaajo'ob yano'ob ta ba'pache'exo' yaan u yilko'ob ba'ax ken u beet Jéeoba, tumen le ba'axo'ob ken in beet ta wéetele'exo' mix juntéen ila'ak.[a]

11 Jach ch'a'ex en cuenta le ba'ax táan in wa'alikte'ex bejla'o'.[b] Ilawile'ex, yaan in tojolch'intik le amorreo'obo', le cananeo'obo', le itita'obo', le perizita'obo', le eveo'obo' yéetel le jebuseo'obo'.[c] **12** Kanáante'ex ma' a beetke'ex mix junp'éel pacto yéetel u kajnáalilo'ob le lu'um tu'ux kan kajtale'exo'[d] tumen wa ma'e' je'el u beetko'ob a náachtale'ex ti' tene'.[e] **13** Ba'axe' yaan a nikike'ex u altaro'ob, yaan a xiixkúuntike'ex le columna'ob ku adorarko'obo', yéetel yaan a xo'oxot'ike'ex le che'ob ku adorarko'obo'.*[f] **14** Ma' unaj a chintale'ex tu táan uláak' diosi'[g] tumen Jéeobae' juntúul Dios ku k'áatik ka adorarta'ak chéen leti'. Jach beyo', leti'e' ku k'áatik ka adorarta'ak chéen leti'.[h] **15** Kanáant ma' a beetke'ex junp'éel pacto yéetel u kajnáalilo'ob le lu'um tu'ux kan kajtale'exo' tumen le kéen káajak u adorarko'ob yéetel u k'ubko'ob sacrificio'ob ti' u dioso'obe'[i] je'el u invitarke'exo'obe', yéetel te'exe' yaan a jaantike'ex le ba'ax u k'ubmo'ob ti' u dioso'obo'.[j] **16** Te'ex túune' seguro yaan a ts'o'oksike'ex u beel a hijo'ex yéetel u hija'ob,[k] u hi-

34:13 * Ilawil «Che' ku adorarta'al», página 2560.

ja'ob túune' le kéen u adorarto'ob u dioso'obe' yaan xan u beetko'ob ka adorarta'ako'ob tumen a hijo'ex.[a]

17 Ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel imagen utia'al a adorarke'exi'.[b]

18 Unaj a beetik u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'.*[c] Yaan a jaantik waaj mina'an u levadurail jach je'ex ts'o'ok in wa'aliktecho'. Lela' tu mesil Abib# unaj a beetik durante siete días, tumen tu mesil Abib[d] ka jóok'ech ti' u lu'umil Egipto.

19 Tuláakal yáax xiib ku síijile' in tia'al,[e] tuláakal u yáax xiibil a walak' ba'alche'ob, le yáax chan xibil wakax yéetel le yáax xiib ti' a tamano'obe' in tia'al.[f] **20** Tuláakal yáax chan burro ku síijile' unaj a ts'áaike'ex juntúul taman tu lugar. Wa ma' ta ts'áaike'ex le taman tu lugaro' unaj a kachke'ex u kaal. Tuláakal a yáax hijo'ex ku síijlo'obo' unaj a bo'otke'ex u tojol.[g] Je'el máaxak ka taalak tin wiknale' unaj u taasikten junp'éel ofrenda.

21 Seis días yaan a meyaje'ex, pero te' día sieteo' yaan a je'elele'ex.*[h] Kex wa u k'iinilo'ob u péeksa'al le lu'um# wa u k'iinilo'ob le cosechao' unaj a je'elele'ex.

22 U Fiestail le Semana'obo' yaan a beetik yéetel le yáax cosecha ti' le trigoo', yéetel u Fiestail le Ts'ook Cosechao'* unaj a beetik tu jóok'bal le añoo'.[a]

23 Óoxtéen ti' junp'éel añoe' tuláakal xiibe' unaj u bin tu táan Jéeoba le u jaajil Dioso', u Dios u kaajil Israel.[b] **24** Tene' yaan in tojolch'intik le nacióno'ob ta táane'exo',[c] yéetel yaan in beetik u maas ya'abtal le lu'um tu'ux kan kajtale'exo'. Ts'o'ole' le kéen xi'ike'ex óoxtéen ti' cada año tu táan Jéeobae' mix máak ken u ts'íibolt le lu'um tu'ux kajakbale'exo'.

25 U k'i'ik'el le sacrificio ken a k'ube'exteno' ma' unaj a k'ubke'exten pa'te' yéetel wa ba'ax yaan u levadurailí'.[d] Le sacrificio ku k'u'ubul tu fiestail le Pascuao' ma' unaj u p'áatal tak tuláak' k'iini'.[e]

26 U maas ma'alobil ti' u yáax ich a paak'ale' unaj a bisik tu yotoch Jéeoba a Dios.[f]

Ma' unaj a chakik juntúul chan chivo ichil u leche u maamai'».[g]

27 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Unaj a ts'íibtik le t'aano'oba'[h] tumen yéetel le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'aliko' táan in beetik junp'éel pacto ta wéetel bey xan yéetel u kaajil Israel».[i] **28** Moisés túune' p'áat 40 días yéetel Jéeoba te' montañao', bul k'iin yéetel bul áak'ab tia'ani'. Ma' tu jaantaj waaji' mix

CAP 34

a Dt 7:4
Dt 31:16
Jue 2:17
Jue 8:33
1Re 11:2
Ne 13:26
Sl 106:28

b Éx 32:8
Le 19:4

c Le 23:6

d Éx 23:15

e Éx 13:2
Lu 2:23

f Éx 22:30

g Éx 13:15
Nú 18:15, 16

h Dt 5:12

Columna 2

a Éx 23:16
Le 23:34

b Dt 16:16

c Éx 34:11

d Éx 23:18

e Éx 12:10
Nú 9:12

f Nú 18:8, 12
Dt 26:2
Pr 3:9

g Éx 23:19
Dt 14:21

h Éx 24:4
Dt 31:9, 11

i Éx 24:8
Dt 4:13

34:18 * Ilawil «U Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'», página 2584. # Ilawil página 2554. **34:21** * Wa «a ts'o'okbeske'ex u leyil le Sábadoo'». # Wa «u ararta'al le lu'um».

34:22 * K'aj óola'an xan bey u Fiestail le Paselo'obo' (u Fiestail le Tabernáculo'obo').

tu yuk'aj ja'i'.[a] Tu yóok'ol le jaajay tuunicho'obo' Diose' tu ts'íibtaj u t'aanilo'ob le pactoo', le Diez Mandamiento'obo'.*[b]

29 Moisés túune' le ka éem ti' le Montaña Sinaío' u machmaj le ka'ap'éel jaajay tuunicho'obo'.[c] Chéen ba'ale' Moisése' ma' u yojel ka'ach wa táan u juul u sáasilil u táan u yich úuchik u t'aan yéetel Diosi'. **30** Le ka tu yilaj Aarón yéetel u maasil israelita'ob táan u juul u sáasilil u táan u yich Moisése' sajakchajo'ob náats'al tu yiknal.[d]

31 Pero Moisése' tu ya'alajti'ob ka náats'ko'ob tu yiknal, Aarón túun yéetel u nuuktakil le kaajo' náats'o'ob, Moisés túune' jo'op' u t'aan tu yéetelo'ob. **32** Le ka ts'o'oke' tuláakal le israelita'obo' náats'o'ob tu yiknal Moisés, leti' túune' tu ya'alajti'ob tuláakal le mandamiento'ob a'ala'abti' tumen Jéeoba te' Montaña Sinaío'.[e] **33** Desde le k'iin je'elo' le kéen ts'o'okok u t'aan Moisés tu yéetelo'obe' ku ts'áaik junp'éel jaajay nook' tu yich.[f] **34** Pero le kéen xi'ik Moisés t'aan yéetel Jéeobae' ku lu'sik le jaajay nook' tu yicho'.[g] Le kéen ts'o'okke' ku bin u ya'al ti' le israelita'ob le ba'axo'ob a'ala'abti' tumen Dioso'.[h] **35** Le israelita'ob túuno' ku yilko'ob ka'ach táan u juul u sáasilil u táan u yich Moisés. Leti' túune' ku pixik u yich yéetel junp'éel jaajay nook', yéetel ku lu'sik le kéen t'aanak yéetel Dioso'.[a]

35 Ka ts'o'oke' Moisése' tu much'kíintaj tuláakal le israelita'obo' ka tu ya'alajti'ob: «Lela' leti'e ba'axo'ob ts'o'ok u ya'alik Jéeoba ka a beete'exa':[b] **2** Je'el u páajtal a meyaje'ex seis díase', chéen ba'ale' le día sieteo' unaj a wilke'ex bey junp'éel k'iin santoe', lela' junp'éel sábado especial utia'al a je'elele'ex, junp'éel día utia'al a adorarke'ex Jéeoba.[c] Je'el máaxak ka u beet wa ba'ax meyajil te' k'iina' yaan u kíimsa'al.[d] **3** Ma' unaj a t'abke'ex k'áak' te' tu'ux kaja'ane'ex tu k'iinil sábadoo'».

4 Moisés túune' tu ya'alaj ti' tuláakal le israelita'ob much'ukbalo'ob te'elo': «Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeobaa': **5** ‹Ti' le ba'axo'ob yaante'exo' ch'a'ex junp'éel parte utia'al a síi'ex ti' Jéeoba.[e] Tuláakal le máaxo'ob ku síijil tu puksi'ik'alo'obo'[f] u taaso'ob ti' Jéeoba le ba'alo'oba': oro, plata, cobre, **6** hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo, ma'alob lino, u tso'otsel chivo,[g] **7** u k'éewelil taman bona'an de chak, u k'éewelil foca, u che'il acacia,* **8** aceite utia'al lámpara'ob, bálsamo* utia'al u beeta'al

CAP 34
a Dt 9:18
b Éx 31:18 Dt 10:2
c Éx 32:15
d 2Co 3:7
e Éx 24:3 Dt 1:3
f 2Co 3:13
g 2Co 3:16
h Dt 27:10

Columna 2
a 2Co 3:7, 13

CAP 35
b Éx 34:32
c Éx 20:9, 10 Le 23:3
d Éx 31:14, 15 Nú 15:32, 35
e Éx 25:2-7 Éx 35:29
f 2Co 8:12 2Co 9:7
g Éx 26:7 Éx 36:8

34:28 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le Diez T'aano'obo'».

35:7 *Le che'a' chíika'an ti' le ch'i'i'imayo'. **35:8** *Le bálsamoo' u yiits jujunp'éel clase xíiwo'ob wa che'ob, yéetel ki'ibok.

aceite santo* yéetel utia'al u beeta'al ki'ibok incienso,[a] **9** u tuunichil ónice yéetel uláak' jats'uts tuunicho'ob utia'al u ka'apal te' efod[b] yéetel te' bolsa cuadradoo'.*[c]

10 Tuláakal le máaxo'ob jach u yojel u beeto'ob wa ba'ax meyajile'[d] taalako'ob utia'al ka u beeto'ob tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'alik Jéeobaa': **11** le tabernáculo* yéetel tuláakal u parteso', le paño'ob kun bin yóok'olo', u mejen ganchoilo'ob, u armazónilo'ob,# u che'ilo'ob, u columnailo'ob, yéetel u baseilo'ob de plata yaan u joolilo'obo'. **12** Yaan u beetko'ob xan le Cajao',[e] le xóot' che'ob utia'al u ku'uchul bisbilo',[f] u maak le Cajao',[g] le cortina[h] kun jatsik le tabernáculoo', **13** le mesa[i] yéetel le xóot' che'ob utia'al u ku'uchul bisbilo', tuláakal u nu'ukulilo'ob le mesao' yéetel le waajo'ob kun ts'aabil tu yóok'olo',[j] **14** le candelabro[k] utia'al sáasilkunaj yéetel u nu'ukulilo'obo', le u lámparailo'obo', le u aceiteilo',[l] **15** u altaril le incienso[m] yéetel u che'ilo'ob utia'al u ku'uchul bisbilo', le aceite santoo',* le ki'ibok inciensoo',[n] le cortina kun ts'aabil tu entradail le tabernáculoo', **16** le altar utia'al u tóoka'al ofrenda'ob[o] yéetel u parrillail de cobreo', u che'ilo'ob utia'al u ku'uchul bisbilo', tuláakal u nu'ukulilo'ob le altaro', le nojoch paila yéetel le nu'ukul utia'al u yets'talo',[a] **17** le cortina'ob kun t'inbil utia'al u k'a'alal u terrenoil le tabernáculoo',[b] u yokomilo'ob yéetel u baseilo'ob yaan u joolilo'obo', le cortina kun antal tu entradail u terrenoil le tabernáculoo', **18** u estacailo'ob le tabernáculoo', u estacailo'ob le okomo'ob kun ts'aabil tu ba'pach le terrenoo', u suumilo'ob,[c] **19** le ma'alob nook'o'ob chuya'ano'ob[d] utia'al u beeta'al le meyaj te' lugar santoo', le nook'o'ob santo'ob utia'al u búukint Aarón le sacerdoteo',[e] bey xan le nook'o'ob ken u búukint u hijo'ob utia'al u meyajo'ob bey sacerdote'obe'».

20 Tuláakal túun le israelita'obo' luk'o'ob tu yiknal Moisés. **21** Tuláakal túun le máaxo'ob síij tu puksi'ik'alo'ob[f] yéetel taakchaj u ts'áaiko'ob wa ba'axo' tu bisaj u síi'ob ti' Jéeoba. Tu síi'ob tuláakal le ba'alo'ob k'a'abéet utia'al u adoraro'ob te' najil reunióno', yéetel utia'al u beeta'al le nook'o'ob santo'obo'. **22** Ka túun jo'op' u taalo'ob, taal le xiibo'obo' bey xan le ko'olelo'obo', cada juntúule' taale' tumen síij tu puksi'ik'al u ts'áaik wa ba'ax. Leti'obe' tu taaso'ob prendedoro'ob utia'al nook', tuupo'ob, anillo'ob, uláak' alhaja'ob yéetel u clasesil ba'alo'ob de oro.

CAP 35

a Éx 25:3, 6

b Éx 28:9 Éx 39:14

c Éx 28:15

d Éx 31:6 Éx 36:1

e Éx 25:10

f Éx 25:13

g Éx 25:17

h Éx 26:31

i Éx 25:23

j Éx 25:30 Le 24:5, 6

k Éx 25:31

l Éx 27:20

m Éx 30:1 Éx 37:25 Éx 40:5

n Éx 30:34, 35

o Éx 27:1

Columna 2

a Éx 30:18 Éx 38:8

b Éx 27:9

c Éx 27:19

d Éx 31:6, 10 Éx 39:33, 41

e Éx 39:1

f Éx 25:2 Éx 36:2 2Co 8:12 2Co 9:7

35:8, 15 * Lela' leti'e aceite ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'. **35:9** * Ilawil «Bolsa cuadrado», página 2557. **35:11** * Ilawil página 2581. # Ilawil página 2556.

Tuláaklo'obe' tu taaso'ob u
síi'ob ba'alo'ob de oro ti' Jéeo-
ba.[a] **23** Tuláakal túun le
máaxo'ob yaanti'ob hilo azul,
hilo morado beeta'an yéetel
u tso'otsel taman, chak hilo,
ma'alob lino, u tso'otsel chivo,
u k'éewelil taman bona'an de
chak yéetel u k'éewelil focae'
tu taaso'ob u síi'ob. **24** Tu-
láakal xan le máaxo'ob yaan-
ti'ob plata yéetel cobreo' tu
taaso'ob ti' Jéeoba. Tuláakal
xan le máaxo'ob yaanti'ob u
che'il acacia utia'al ka meyaj-
nak te' tabernáculoo' tu taa-
so'ob u síi'ob.

25 Tuláakal le ko'olelo'ob
jach u yojel u prepararto'ob
hilo'obo'[b] tu beeto'ob hilo
azul, hilo morado beeta'an
yéetel u tso'otsel taman, chak
hilo, yéetel ma'alob lino, ka
ts'o'oke' ka tu taasaj u síi'ob.
26 Tuláakal xan le ko'olelo'ob
jach u yojel u meyajto'ob u
tso'otsel chivoo' tu beeto'ob
hilo'ob tu yéetel.

27 U nuuktakilo'ob le kaajo' tu taaso'ob u tuunichil
ónice yéetel uláak' jats'uts
tuunicho'ob utia'al ka ka'a-
pak te' efod yéetel te' bol-
sa cuadradoo'.[c] **28** Tu taa-
so'ob xan bálsamo* yéetel
aceite utia'al le lámpara'o-
bo' bey xan utia'al u pre-
pararta'al le aceite santo#[d]
yéetel le ki'ibok inciensoo'.[e]
29 Tuláakal le xiibo'ob yée-
tel le ko'olelo'ob síij tu puk-

35:28 * Le bálsamoo' u yiits jujunp'éel clase xíiwo'ob wa che'ob, yéetel ki'ibok. # Lela' leti'e aceite ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'.

CAP 35

a Éx 38:24

b Éx 28:3
Éx 31:6
Éx 36:8

c Éx 28:15, 28
Éx 39:15, 21

d Éx 30:23-25

e Éx 30:34, 35

Columna 2

a Éx 36:5
2Co 9:7

b Éx 31:2-6

c Éx 36:1

d Éx 31:3

si'ik'alo'obo' tu taaso'ob u
síi'ob wa ba'ax utia'al u bee-
ta'al tuláakal le ba'ax tu ya'a-
laj Jéeoba ti' Moisés ka bee-
ta'ako'. Le israelita'ob túuno'
tu taaso'ob ti' Jéeoba tuláa-
kal le ba'ax síij tu puksi'ik'al
u ts'áaiko'obo'.[a]

30 Moisés túune' tu ya'a-
laj ti' le israelita'obo': «Ilawi-
le'ex, Jéeobae' ts'o'ok u yée-
yik Bezalel ti' u tribu Judá.[b]
Leti'e' u hijo Urí yéetel u
yáabil Uur. **31** Diose' yée-
tel u podere' ts'o'ok u ts'áaik
na'at ti', ts'o'ok u ka'ansik
yéetel ts'o'ok u ts'áaik u yo-
jéelt bix ken u beetil u cla-
sesil adorno'ob, **32** bix ken
u beetil u clasesil ba'alo'ob,
bix je'el u meyajtik le oroo',
le platao' yéetel le cobreo',
33 bix je'el u ts'áaik forma
ti' jats'uts tuunicho'ob yéetel
bix je'el u beetik le adorno'ob
tu'ux kun káaplo'obo', yéetel
bix je'el u beetik u clasesil
ba'alo'ob de che'e'. **34** Dios-
e' ts'o'ok u ts'áaik ti' Bezalel
bey xan ti' Ooliab,[c] u hijo Ai-
samak ti' u tribu Dan, u
páajtalil u ka'ansko'ob uláak'
máako'ob. **35** Diose' ts'o'ok
u ts'áaik u na'atil ti'ob[d] utia'al
u beetko'ob tuláakal u cla-
sesil meyaj, utia'al u borda-
ro'ob yéetel utia'al u beet-
ko'ob tela'ob yéetel hilo azul,
hilo morado beeta'an yéetel
u tso'otsel taman, chak hilo,
ma'alob lino bey xan utia'al
u beetko'ob uláak' u clasesil
tela'ob.

36 Bezalele' yaan u múul
meyaj yéetel Ooliab
bey xan yéetel tuláakal le
máaxo'ob jach u yojel u bee-

to'ob wa ba'ax meyajilo'. Ti' leti'obe' ts'a'ab na'atil tumen Jéeoba utia'al ka u beeto'ob tuláakal le meyaj k'a'abéet u beeta'al te' lugar santo jach je'ex tu ya'alil Jéeobao'».[a]

2 Moisés túune' tu t'anaj Bezalel, Ooliab yéetel tuláakal máax jach u yojel u beet wa ba'ax meyajil yéetel ts'a'an na'atil ti' tumen Jéeoba.[b] Tuláakal lelo'oba' leti'e máaxo'ob síij tu puksi'ik'alo'ob u yáantajo'ob utia'al ka beeta'ak tuláakal le meyajo'.[c] **3** Leti'ob túune' tu ch'a'ajo'ob tuláakal le ba'ax tu taasaj le israelita'ob tu yiknal Moisés[d] utia'al u beeta'al le tabernáculoo'.* Chéen ba'ale' le israelita'obo' seguernaj u taasko'ob ba'al u síi'ob.

4 Le máaxo'ob túun ku meyajo'ob utia'al u beeta'al le tabernáculoo' jo'op' u bino'ob tu yiknal Moisés **5** ka tu ya'alo'obti': «Ts'o'ok u jach ya'abtal le ba'axo'ob ku taasik le máako'obo', maas ti' le k'a'abéet utia'al u beeta'al le meyaj tu ya'alaj Jéeoba ka beeta'ako'». **6** Moisés túune' tu túuxtaj ka a'ala'ak ti' tuláakal le israelita'ob lela': «Xiibe'ex yéetel ko'olele'ex, ma' u seguer a taaske'ex ba'alo'ob a síi'ex utia'al u beeta'al le tabernáculoo'». Le ka tu yu'ubaj le kaaj lelo' xu'ul u taasko'ob ba'alo'ob u síi'ob. **7** Le ba'alo'ob ma'alobtak taasa'ab utia'al u beeta'al le meyajo' jach ya'abchaji, taasa'ab maas ti' le k'a'abéeto'.

36:3 * Ilawil página 2581.

CAP 36

a Éx 25:9 Éx 31:6

b Éx 28:3 Éx 35:10

c Éx 35:21, 26

d Éx 35:5-9 Pr 3:9 2Co 9:7

Columna 2

a Éx 31:6

b Éx 25:9 Éx 39:32 Heb 9:9

c Éx 26:1-6

8 Bey túuno' le máaxo'ob jach u yojel u beeto'ob wa ba'ax meyajilo'[a] tu beeto'ob le tabernáculo[b] yéetel diez u p'éelel tela'ob beeta'ano'ob yéetel ma'alob lino jaxalta'an, hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, yéetel chak hilo. Le máax* beeto' tu chuyaj querubíno'ob# ti' le tela'obo'.[c] **9** Cada telae' 12 metros yéetel 46 centímetros* u chowakil, yéetel u kóochile' junp'éel metro yéetel 78 centímetros.# Tuláakal le tela'obo' junp'éelili' medida yanchajti'ob. **10** Leti' túune' tu nupaj cinco tela'ob utia'al u formartik junp'éel paño. Yéetel le uláak' cinco tela'obo' tu nupaj xan utia'al u formartik uláak' junp'éel paño. **11** Le ka ts'o'oke' tu orilla cada junp'éel ti' le paño'oba' tu ts'áaj mejen xikno'ob beeta'an yéetel azul tela. **12** Tu orilla le yáax pañoo' tu ts'áaj 50 mejen xikno'obi', yéetel tu orilla le uláak' pañoo' tu ts'áaj uláak' 50 mejen xikno'obi'. Le yáax 50 mejen xikno'obo' yanchajo'ob tu tojil le uláak' 50 mejen xikno'obo' utia'al ka páajchajak u nu'upul le ka'ap'éel paño'obo'. **13** Tu ts'ooke' tu beetaj 50 mejen gancho'ob de oro, yéetel le gancho'oba' tu nupaj le paño'ob utia'al u formartik junp'éel nojoch paño

36:8 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Bezalel. # Ilawil página 2577. **36:9** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «28 codos». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cuatro codos».

utia'al tuláakal le tabernáculoo'.

14 Leti' túune' tu beetaj tela'ob yéetel u tso'otsel chivo utia'al u ts'a'abal yóok'ol le tabernáculoo'. Tu beetaj 11 tela'ob.[a] **15** U chowakil cada junp'éel ti' le tela'oba' 13 metros yéetel 35 centímetros,* yéetel u kóochile' junp'éel metro yéetel 78 centímetros.# **16** Le 11 tela'oba' junp'éelili' medida yanchajti'ob. **16** Ka ts'o'oke' tu nupaj cinco u p'éelel ti' le tela'oba' ka tu formartaj junp'éel paño. Ts'o'ole' tu nupaj xan le uláak' seis tela'obo' ka tu formartaj uláak' junp'éel paño. **17** Tu orilla le yáax pañoo' tu beetaj 50 mejen xikno'ob, yéetel tu orilla le uláak' pañoo' tu ts'áaj uláak' 50 mejen xikno'ob utia'al u nu'upulo'ob. **18** Tu beetaj xan 50 mejen gancho'ob de cobre utia'al u nupik le ka'ap'éel paño'obo', utia'al beyo' u formartik junp'éel nojoch paño.

19 Leti' xane' tu beetaj junp'éel paño yéetel u k'éewelil taman bona'an de chak utia'al u ts'a'abal yóok'ol le tabernáculoo'. Tu beetaj xan junp'éel paño yéetel u k'éewelil foca utia'al u ts'áaik tu yóok'ol le paño je'ela'.[b]

20 Leti' xane' tu beetaj de u che'il acacia*[c] u armazónilo'ob# le tabernáculo kun wa'akúuntbilo'obo'.[d]

36:15 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «30 codos». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cuatro codos». **36:20** *Le che'a' chíika'an ti' le ch'i'imayo'. #Ilawil página 2556.

CAP 36

a Éx 26:7-11

b Éx 26:14

c Éx 25:10, 23
Éx 27:1
Éx 30:5
Éx 36:36

d Éx 26:15-18

Columna 2

a Éx 26:19-21

b Éx 26:22-25

21 Cada junp'éel ti' le armazóno'oba' 4 metros yéetel 45 centímetros* u ka'anlil, yéetel u kóochile' 66 centímetros yéetel 7 milímetros.# **22** Ti' cada armazóne' tu beetaj ka'ap'éel u mejen ook. Junp'éel u yooke' tu beetaj naats' ti' le uláak'o'. Bey tu beetil tuláakal u armazónilo'ob le tabernáculoo'. **23** Tu beetaj xan 20 armazóno'ob utia'al u tséel le tabernáculo yaan noojolo'. **24** Leti'e' tu beetaj xan 40 base'ob de plata yaan u joolilo'ob utia'al u bin yáanal le 20 armazóno'obo'. Utia'al cada junp'éel armazóne' tu beetaj ka'ap'éel base'ob de plata yaan u joolilo'ob utia'al u ka'apal u ka'ap'éel mejen ook le armazóno'obo'.[a] Bey tu beetil utia'al tuláakal le armazóno'obo'. **25** Utia'al u tséel le tabernáculo yaan xamano' tu beetaj 20 armazóno'ob **26** yéetel 40 base'ob de plata yaan u joolilo'ob. Yáanal cada junp'éel ti' le armazóno'ob tu beeto' yaan u bin ka'ap'éel ti' le base'ob de plata yaan u joolilo'obo'. Bey úuchik u beetik tuláakal le armazóno'obo'.

27 Utia'al u tséel le tabernáculo yaan chik'ino' tu beetaj seis armazóno'ob.[b] **28** Leti'e' tu beetaj xan ka'ap'éel armazóno'ob utia'al u ch'a'ik u muuk' le ka'ap'éel esquina'ob kun antal paachil ti' le tabernáculoo'. **29** Le

36:21 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez codos». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo y medio».

armazóna' beeta'ab yéetel ka'ap'éel tabla, u punta'obe' tu nupuba'ob te' tu'ux yaan le yáax argollao'. Bey xan tu beetil le uláak' armazón kun bin te' tuláak' esquinao'. **30** Leti'e' tu beetaj 8 armazóno'ob yéetel 16 u baseilo'ob de plata yaan u joolilo'ob, beyo' cada armazóne' yaan u yets'tal yóok'ol ka'ap'éel base de plata yaan u joolil.

31 Leti' túune' tu póolaj cinco che'ob de acacia utia'al u ju'ululo'ob ti' junp'éel u tséel le tabernáculoo'. Lelo'oba' yaan u meyajo'ob utia'al u ch'a'ik u muuk' le armazóno'ob'.[a] **32** Tu póolaj uláak' cinco che'ob utia'al uláak' u tséel le tabernáculoo', yéetel uláak' cinco utia'al u tséel le tabernáculo yaan chik'ino'. **33** Tu póolaj le che' kun bin chúumuk ti' le armazóno'obo', le che' unaj u ju'ulul desde junp'éel tséel utia'al ka jóok'ok ti' uláak' tséelo'. **34** Le armazóno'ob tu beeto' tu yalo'ob oro tu ba'pacho'ob, yéetel tu ts'áaj u argollasil de oro utia'al u ju'ulul le che'ob de acaciao'. Le che'ob xana' tu yalo'ob oro tu ba'pacho'ob.[b]

35 Tu beetaj junp'éel cortina[c] de hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo yéetel ma'alob lino jaxalta'an, yéetel tu chuyaj[d] querubíno'ob[e] ti' le cortinao'. **36** Utia'al túun u t'i'inil le cortinaa' tu beetaj kanp'éel columna'ob de u che'il acacia ka tu yalo'ob oro tu ba'pacho'ob, yéetel tu ts'áaj xan u ganchoilo'ob de oro. Tu beetaj xan kanp'éel base'ob de plata yaan u joolilo'ob utia'al ka ets'kúunta'ak le columna'obo'. **37** Tu beetaj xan junp'éel cortina utia'al u ts'a'abal tu entradail le tabernáculoo'. Le cortinaa' tu beetaj yéetel hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo, yéetel ma'alob lino jaxalta'an.[a] **38** Tu beetaj xan cinco columna'ob utia'al le cortinaa' bey xan u ganchoilo'ob. Leti'e' tu ts'áaj oro tu ka'anlil le columna'obo' bey xan ti' le nu'ukulo'ob utia'al u nu'upulo'obo'.* Chéen ba'ale' u cinco baseilo'ob yaan u joolilo'obo' tu beetaj de cobre.

37 Bezalel[b] túune' tu beetaj le Caja[c] de u che'il acaciao'.* U chowakile' de junp'éel metro yéetel 11 centímetros,# u kóochile' 66 centímetros yéetel 7 milímetros,△ yéetel u ka'anlile' 66 centímetros yéetel 7 milímetros.△[d] **2** Tu ts'áaj oro puro ichil yéetel paachil ti' le Cajao'. Ts'o'ole' ti' tuláakal u orilla le Cajao' tu ts'áaj xan junp'éel adorno de oroi'.[e] **3** Ts'o'ole' tu beetaj kanp'éel argollas de oro, ka'ap'éele' utia'al u ts'a'abal ti' junp'éel tséel ti' le Cajao'

CAP 36
a Éx 26:26-28
b Éx 26:29
c Éx 40:21 Heb 10:19, 20
d Éx 26:31, 32
e Gé 3:24

Columna 2
a Éx 26:36, 37

CAP 37
b Éx 31:2-5 Éx 38:22
c Éx 40:3 Nú 10:33
d Éx 25:10-15
e Heb 9:4

36:38 * Wa «anillo'ob, argollas wa xóot' tela'ob» utia'al u nu'upulo'obo'. **37:1** * Le che'a' chíika'an ti' le ch'i'imayo'. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «dos codos y medio». △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo y medio».

yéetel le uláak' ka'ap'éelo' utia'al u ts'a'abal te' tuláak' tséelo'. Cada junp'éel ti' le argollasa' tu tak'aj tu tséel le Cajao', naats' te' tu'ux yaan u yooko'obo'. **4** Ka ts'o'oke' leti'e' tu póolaj u che'ilo'ob acaciae' ka tu yalaj oro tu ba'pacho'ob.[a] **5** Ka ts'o'oke' tu julaj le che'ob te' argollas yaan tu tséel le Caja utia'al u ku'uchul bisbilo'.[b]

6 U maak le Cajao' tu beetaj de oro puro.[c] U chowakile' de junp'éel metro yéetel 11 centímetros,* yéetel u kóochile' 66 centímetros yéetel 7 milímetros.#[d] **7** Yóok'ol u ka'ap'éel orillail u maak le Cajao'[e] tu beetaj ka'atúul querubíno'ob*[f] de oro, yéetel martillo tu ts'áaj forma ti'ob. **8** Tu beetaj juntúul querubín ti' junp'éel orilla yéetel le uláak'o' tu beetaj ti' uláak' orillao'. Tu beetaj le querubíno'ob yóok'ol u ka'ap'éel orillail u maak le Cajao'. **9** Le ka'atúul querubíno'obo' u xit'maj u xiik'o'ob ka'anal, táan u pixko'ob u maak le Cajao'.[g] Juntúul querubíne' tia'an aktáan ti' le uláak'o' yéetel chinikbalo'ob táan u paktiko'ob u maak le Cajao'.[h]

10 Ts'o'ole' tu beetaj le mesa de u che'il acaciao'.[i] U chowakile' de 89 centímetros,* u kóochile' de 44 centímetros y medio,* yéetel u ka'anlile' de 66 centímetros yéetel 7 milímetros.#[a] **11** Tu yalaj oro puro tu ba'pach, ts'o'ole' tu ts'áaj junp'éel adorno de oro ti' tuláakal u orillail. **12** Kabal ti' le adorno de oroo' tu ts'áaj junp'éel tira de oro de siete centímetros yéetel cuatro milímetros* u kóochil, yéetel kabal ti' le tira de oroa' tu ts'áaj uláak' junp'éel adorno de oro tu ba'pach. **13** Tu beetaj kanp'éel argollas de oro, cada junp'éele' tu ts'áaj tu ka'anlil u yook le mesao'. **14** Le argollas tu ts'áaj naats' ti' le tira de oroo' utia'al u ju'ulul le xóot' che'ob le kéen ku'uchuk bisbil le mesao'. **15** Leti'e' tu póolaj xan u che'ilo'ob acaciae' ka tu yalaj oro tu ba'pacho'ob, le xóot' che'oba' leti'e kun meyaj utia'al u bisa'al le mesao'. **16** Ka ts'o'oke' tu beetaj xan le nu'ukulo'ob kun ts'aabil te' mesao', de oro puro tu beetilo'ob. Tu beetaj plato'ob, copa'ob yéetel nukuch taza'ob, ts'o'ole' tu beetaj xan jarro'ob utia'al u k'u'ubul vino tu táan Dios.[b]

17 Ts'o'ole' tu beetaj le candelabro[c] de oro puroo'. Le candelabroa' yéetel martillo tu ts'áaj forma ti'. Tu beetaj u baseil, u yook, u chan copailo'ob, u chan adornoilo'ob wóolistak yée-

37:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «dos codos y medio». **37:6, 10** #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo y medio». **37:7** *Ilawil página 2577. **37:10** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «dos codos».

37:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo». **37:12** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel palmo menor».

CAP 37

a 2Cr 5:9

b Jos 3:8

c Le 16:2, 14 1Cr 28:11

d Éx 25:17-20

e Éx 40:20

f Gé 3:24

g Heb 9:5

h 1Sa 4:4 Sl 80:1

i Éx 40:4

Columna 2

a Éx 25:23-28

b Éx 25:29

c Éx 40:24 Le 24:4 2Cr 13:11

tel u adornoilo'ob chíika'ano'ob ti' junp'éel lool. Tuláakal le candelabroa' de junp'éelili' pieza tu beetil.[a] **18** Ti' u yook le candelabroa' ti' jóok' seis u k'abo'obi': óoxp'éel ti' junp'éel tséel yéetel óoxp'éel ti' uláak' tséelo'. **19** Ti' cada junp'éel u k'abe' tu beetaj óoxp'éel chan copa'ob chíika'ano'ob ti' u lool le almendroo' yéetel tu kabalil cada copae' tu beetaj junp'éel adorno wóolis yéetel junp'éel adorno chíika'an ti' junp'éel lool. Bey tu beetil yéetel le uláak' k'abo'obo', bey tu beetil le seis k'abo'ob jóok'o'ob ti' u yook le candelabroo'. **20** Tu yook xan le candelabroo' tu beetaj kanp'éel chan copa'ob chíika'ano'ob ti' u lool le almendroo'. Tu kabalil cada copae' tu beetaj junp'éel chan adorno wóolisi' yéetel junp'éel chan adorno chíika'an ti' junp'éel lool. **21** Yáanal le yáax ka'ap'éel k'ab jóok' ti' u yook le candelabroo' tu beetaj junp'éel adorno wóolisi'. Yáanal le uláak' ka'ap'éel k'abo' tu beetaj xan junp'éel adorno wóolisi', yéetel yáanal le u ts'ook ka'ap'éel u k'ab le candelabroo' tu beetaj xan junp'éel adorno wóolisi', bey tu beetil yéetel le seis k'abo'ob yanchaj tu yook le candelabroo'. **22** Le adorno'ob wóolistak bey xan u k'abo'ob le candelabroo', yéetel tuláakal le candelabroo' de oro puro tu beetaj. Chéen de junp'éelili' pieza tu beetaj, ts'o'ole' yéetel martillo tu

CAP 37

a Éx 25:31-39

Columna 2

a Nú 8:2

b Éx 30:7 Éx 40:5 Sl 141:2 Ap 8:3

c Éx 30:1-5

d Éx 30:25, 33 Éx 40:9

e Éx 30:34, 35 Sl 141:2

ts'áaj forma ti'. **23** Tu beetaj xan de oro puro le siete lámpara'obo',[a] le tenaza'obo'* yéetel le nu'ukulo'ob utia'al u ts'a'abal ta'ano'. **24** Le candelabro pa'te' yéetel tuláakal u nu'ukulilo'oba' tu beetaj yéetel 34 kilos* de oro puro.

25 Ts'o'ole' tu beetaj u altaril le incienso[b] de u che'il acaciao'. Cuadrado tu beetil, u chowakil yéetel u kóochile' 44 centímetros y medio,* yéetel u ka'anlile' 89 centímetros.# Le baako'ob tu beetaj ti' le altaro' junp'éelili' pieza tu yéetel.[c] **26** Tu ts'áaj oro puro tu yóok'ol, ti' tuláakal u tséelo'ob bey xan u baako'ob, tu jáalilo'ob xane' tu beetaj junp'éel adorno de oroi'. **27** Ti' ka'ap'éel u tséel le altaro' tu beetaj ka'ap'éel argollas de oroi', tu colocartaj tu kabalil le adorno de oro tu ts'áaj tu jáaliko'. Le argollasa' utia'al u ju'ulul le xóot' che'ob kun meyaj utia'al u bisa'al le altaro'. **28** Tu póolaj xan u che'ilo'ob acaciae' ka tu yalaj oro tu ba'pacho'ob. **29** Tu beetaj xan le aceite santoo',*[d] yéetel tu beetaj xan le incienso ki'ibok,[e] puro yéetel ma'alob xa'ak'ta'anilo'.

37:23 * Ilawil página 2582. **37:24** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel talento». **37:25** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «dos codos». **37:29** * Lela' leti'e aceite ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'.

38 Bezalel túune' tu beetaj le altar de u che'il acaciao'.* Cuadrado tu beetil, u chowakil yéetel u kóochile' de 2 metros yéetel 22 centímetros,# yéetel u ka'anlile' de junp'éel metro yéetel 33 centímetros.△[a] **2** Ti' cada esquinae' tu beetaj junp'éel baaki'. Le baako'ob tu beeto' p'áato'ob junp'éelili' yéetel le altaro', ti' tuláakal le altaro' tu yalaj cobrei'.[b] **3** Ka ts'o'oke' tu beetaj tuláakal le nu'ukulo'ob kun meyajo'ob te' altaro'. Tu beetaj ch'óoyo'ob, pala'ob, nukuch taza'ob, nukuch trinchante'ob yéetel nu'ukulo'ob utia'al u ts'a'abal chúuk. Tuláakal le nu'ukulo'oba' tu beeto'ob de cobre. **4** Tu beetaj xan junp'éel parrilla de cobre utia'al le altaro'. Le parrillaa' ch'uylaj ichil le altar bey je'ex junp'éel nojoch colador cuadradoe', yéetel p'áat yáanal le adorno de oro yaan tu ba'pach le altaro'. **5** Tu beetaj xan kanp'éel argollas ti' u kanp'éel esquinailo'ob le altaro', naats' ti' le parrilla de cobreo'. Le argollasa' utia'al u ju'ulul le xóot' che'obo'. **6** Ka ts'o'oke' tu preparartaj u che'ilo'ob acaciae' ka tu yalaj cobre tu ba'pacho'ob. **7** Le che'ob túuna' tu julaj te' argollas yaan tu ka'atséelil le altar utia'al u ku'uchul bisbilo'. Le altaro' tu beetaj de tablas bey je'ex u forma junp'éel caja mina'an u fondoe'.

8 Leti'e' tu beetaj le nojoch paila de cobreo'[a] bey xan junp'éel nu'ukul utia'al u yets'tal. Utia'al u beetke' meyajnajti' le néeno'ob beeta'an de cobre ku usartik ka'ach le ko'olelo'ob ts'a'ano'ob utia'al meyaj te' tu entradail le najil reunióno'.

9 Tu beetaj xan le cortina'ob kun meyaj utia'al u k'a'alal u terrenoil le tabernáculoo'.*[b] Utia'al le tséel yaan noojolo' tu beetaj cortina'ob de ma'alob lino jaxalta'an. Le tséel je'elo' 44 metros y medio# u chowakil.[c] **10** Utia'al le tséel xana' tu beetaj 20 okomo'ob yéetel 20 base'ob de cobre yaan u joolilo'ob. U mejen ganchoilo'ob le okomo'oba' bey xan le nu'ukulo'ob tu'ux ku nu'upulo'obo'* tu beeto'ob de plata. **11** Tu beetaj xan cortina'ob utia'al le tséel yaan xamano'. Lela' 44 metros y medio# u chowakil. Utia'al le tséel je'elo' tu beetaj xan 20 okomo'ob yéetel 20 base'ob de cobre yaan u joolilo'ob. U mejen ganchoilo'ob le okomo'oba' bey xan le nu'ukulo'ob tu'ux ku nu'upulo'obo' tu beeto'ob de plata. **12** Tu beetaj xan cortina'ob utia'al le tséel yaan tu chik'inil le tabernáculoo',

CAP 38

a Éx 27:1-8 Éx 40:10

b 2Cr 1:5

Columna 2

a Éx 30:18 Le 8:11 1Re 7:23

b Éx 40:8

c Éx 27:9-15

38:1 * Le che'a' chíika'an ti' le ch'i'imayo'. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco codos». △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tres codos».

38:9 * Ilawil página 2581. **38:9, 11** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 codos». **38:10** * Wa «anillo'ob, argollas wa xóot' tela'ob» utia'al u nu'upulo'obo'.

u chowakil tuláakal le cortina'obo' 22 metros yéetel 25 centímetros.* Utia'al le tséel xana' tu beetaj 10 okomo'ob yéetel 10 base'ob yaan u joolilo'ob. U mejen ganchoilo'ob le okomo'oba' bey xan le nu'ukulo'ob tu'ux ku nu'upulo'obo' tu beeto'ob de plata. **13** U kóochil u tséel le terreno yaan lak'in, te' tu'ux ku tíip'il k'iino', 22 metros yéetel 25 centímetros.* **14** Te' tséela' ti' ts'a'ab u entradaili'. Tu beetaj xan cortina'ob utia'al u ts'áaik tu x-no'oj le entradaa', u chowakil tuláakal le cortina'oba' 6 metros yéetel 67 centímetros.* Utia'al le tséel xana' tu beetaj óoxp'éel okomo'ob yéetel óoxp'éel base'ob yaan u joolilo'ob. **15** Tu beetaj xan cortina'ob utia'al u ts'áaik tu x-ts'íik le entradaa'. U chowakil tuláakal le cortina'oba' 6 metros yéetel 67 centímetros.* Utia'al le tséel xana' tu beetaj óoxp'éel okomo'ob yéetel óoxp'éel base'ob yaan u joolilo'ob. **16** Tuláakal le cortina'ob beeta'ab utia'al u k'a'alal le terrenoo' beeta'ab yéetel ma'alob lino jaxalta'an. **17** Le base'ob yaan u joolilo'ob utia'al le okomo'obo' beeta'abo'ob de cobre. U ganchoilo'ob le okomo'oba' yéetel le nu'ukulo'ob utia'al u nu'upulo'obo' beeta'abo'ob de plata. Tu ka'anlil le okomo'obo' ts'a'ab platai'. Ti' tuláakal le okomo'ob kun meyaj utia'al u k'a'alal u terrenoil le tabernáculoo' ts'a'ab nu'ukulo'ob de plata utia'al u nu'upulo'ob.[a]

38:12, 13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 codos».

Columna 2

CAP 38

a Éx 27:17

18 Le cortina kun ts'aabil tu entradail u terrenoil le tabernáculoo' beeta'ab de hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo yéetel ma'alob lino jaxalta'an. U chowakil le cortinaa' 8 metros yéetel 90 centímetros,* yéetel u ka'anlile' 2 metros yéetel 22 centímetros,# je'ex u ka'anlil le cortina'ob kun ts'aabil tu ba'pach le terrenoo'.[b] **19** Le kanp'éel okomo'ob kun ts'aabil tu entradail u terrenoil le tabernáculo yéetel u baseilo'ob yaan u joolilo' beeta'abo'ob de cobre. U ganchoilo'ob le okomo'ob yéetel le nu'ukulo'ob utia'al u nu'upulo'obo' beeta'abo'ob de plata, yéetel tu ka'anlil le okomo'obo' ts'a'ab platai'. **20** Tuláakal u estacailo'ob le tabernáculo yéetel u estacailo'ob le okomo'ob beeta'abo'ob utia'al u k'a'alal le terrenoo' beeta'abo'ob de cobre.[c]

b Éx 27:16

c Éx 27:19

21 Moisés túune' tu ya'alaj ka beeta'ak junp'éel lista ti' le ba'axo'ob meyajnaj utia'al u beeta'al le tabernáculoo', le tabernáculo tu'ux kun ts'aabil le Caja tu'ux ts'a'an le jaajay tuunicho'obo'.[d] Le meyaja' tu k'ubéentaj ti' le levita'obo',[e] yéetel le máax nu'uktiko'

d Éx 25:16
Éx 31:18
Nú 17:7

38:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «20 codos». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco codos».

e Nú 3:6
Nú 4:46, 47

Itamar,[a] u hijo Aarón le sacerdoteo'. **22** Bezalel[b] u hijo Urí, u hijo Uur, ku taal ti' u tribu Judáe' tu beetaj tuláakal le ba'ax a'ala'ab ti' Moisés tumen Jéeobao'. **23** Ooliab,[c] u hijo Aisamak, ku taal ti' u tribu Dane' leti'e máax áanto'. Ooliab ka'ache' jach u yojel u beet u clasesil meyaj, u yojel u beet bordado'ob yéetel u yojel u beet tela'ob yéetel hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo yéetel ma'alob lino.

24 Tuláakal le oro tu taasaj u síi le máako'obo'[d] leti'e meyajnaj te' lugar santoo'. Tuláakal le oroo' tu chukaj junp'éel tonelada,* según le medida ku meyaj te' lugar santoo'. **25** Tuláakal le plata tu taasaj le xiibo'ob xo'oko'obo' tu pesartaj 3 toneladas yéetel 440 kilos,* según le medida ku meyaj te' lugar santoo'. **26** Cada juntúul xiibe' tu ts'áaj 5 gramos yéetel 700 miligramos* plata, lela' u táanchumukil le medida# ku meyaj te' lugar santoo'. Tuláakal le xiibo'ob xo'oko'ob yaan 20 años ti'ob wa maaso'[e] tu chukaj 603,550 u túulal.[f]

27 Tuláakal le base'ob yaan u joolilo'ob utia'al le tabernáculo yéetel le base'ob

CAP 38

a Éx 6:23
Nú 4:28
1Cr 6:3

b Éx 31:2-5
Éx 35:30
Éx 36:1
Éx 37:1
2Cr 1:5

c Éx 31:6
Éx 35:34
Éx 36:2

d Éx 35:22

e Éx 30:15

f Éx 12:37
Nú 1:45, 46

Columna 2

a Éx 26:19-21
Éx 26:25, 32

b Éx 27:19

yaan u joolilo'ob utia'al le cortinao' tu bisaj 3 toneladas yéetel 420 kilos* plata. Le 100 u p'éelal base'ob yaan u joolilo'ob beeta'abo' tu bisaj 3 toneladas yéetel 420 kilos* plata, cada junp'éel base yaan u joolile' tu bisaj 34 kilos yéetel 200 gramos# plata.[a] **28** Yéetel le 20 kilos* plata sobrarnajo' tu beetaj u ganchoilo'ob le okomo'obo', tu pixaj u ka'anlil le okomo'obo' yéetel tu beetaj xan le nu'ukulo'ob utia'al u nu'upulo'obo'.

29 Le cobre taasa'ab siibilo' tu chukaj 2 toneladas yéetel 421 kilos.* **30** Yéetel le cobrea' tu beetaj le base'ob yaan u joolilo'ob utia'al u entradail le najil reunióno', le altar de cobreo', u parrillail le altaro', tuláakal u nu'ukulilo'ob le altaro', **31** tuláakal le base'ob yaan u joolilo'ob kun meyaj utia'al u k'a'alal le terrenoo', le base'ob yaan u joolilo'ob utia'al u ts'a'abal tu entradail le terrenoo', tuláakal u estacailo'ob le tabernáculoo', bey xan tuláakal u estacailo'ob le okomo'ob[b] kun meyaj utia'al u ba'pachta'al le terrenoo'.

39 Yéetel le hilo azul, le hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman bey

38:24 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «29 talentos yéetel 730 siclos». **38:25** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 talentos yéetel 1,775 siclos». **38:26** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «medio siclo». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «siclo».

38:27 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 talentos». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel talento». **38:28** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «1,775 siclos». **38:29** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «70 talentos yéetel 2,400 siclos».

xan yéetel le chak hiloo'[a] tu beeto'ob nook'o'ob jach jats'utstak utia'al u meyaj le sacerdote'ob te' lugar santoo'. Tu beeto'ob le nook'o'ob ken u usart Aaróno',[b] jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'.

2 Le efodo'[c] tu beetaj yéetel oro, hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo bey xan yéetel ma'alob lino jaxalta'an. **3** Yéetel martilloe' tu beeto'ob mejen lámina'ob de oro jaaytak, ka ts'o'oke' tu xot'o'ob utia'al u jóo'sko'ob u hiloilo'ob. Le hilo'oba' tu jit'o'ob yéetel hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo bey xan yéetel ma'alob lino. **4** Tu hombroilo'ob le efodo' tu ts'áajo'ob junp'éel tira nook'i', te'elo' ti' ku nupkuba'obi'. **5** Le k'axnak' ji'it' utia'al ka jéep'k'axta'ak le efodo'[d] beeta'ab xan yéetel oro, hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo yéetel ma'alob lino. Beeta'ab jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'.

6 Ka ts'o'oke' tu kapo'ob u tuunichil ónice ti' adorno'ob de oro. Yóok'ol le tuunicho'obo' tu ts'íibto'ob u k'aaba' u hijo'ob Israeli'.[e] **7** Le tuunicho'oba' ts'a'ab yóok'ol le tira nook' tak'a'an tu hombroil le efodo', yéetel meyajnajo'ob utia'al u k'a'ajsa'al u hijo'ob Israel[f] tumen Dios. Tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moisése'.

CAP 39

a Éx 35:23

b Éx 28:4, 5
Éx 29:5
Éx 35:10, 19

c Éx 28:6-8
Le 8:7

d Éx 29:5

e Éx 28:9, 10

f Éx 28:12

Columna 2

a Le 8:8

b Éx 28:15-21

c Éx 28:22-25

8 Ts'o'ole' tu jit'aj le bolsa cuadrado*[a] je'ex tu beetil yéetel le efodo', tu beetaj yéetel oro, hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, chak hilo bey xan yéetel ma'alob lino jaxalta'an.[b] **9** Le ka wuts'a'abe' cuadrado p'áatik. U chowakil yéetel u kóochile' 22 centímetros yéetel 2 milímetros.* **10** Yóok'ole' tu ts'áajo'ob kanp'éel filas jats'uts tuunicho'obi'. Te' yáax filao' ts'a'ab u tuunichil rubí, topacio yéetel esmeralda. **11** Te' ka'ap'éel filao' ts'a'ab u tuunichil turquesa, zafiro yéetel jaspe. **12** Te' óoxp'éel filao' ts'a'ab u tuunichil *léschem,* ágata yéetel amatista. **13** Yéetel te' kanp'éel filao' ts'a'ab u tuunichil crisólito, ónice yéetel jade. Tuláakal le jats'uts tuunicho'oba' ka'apo'ob ti' adorno'ob de oro. **14** Cada junp'éel ti' le tuunicho'oba' tu bisaj junp'éel u k'aaba' u 12 hijo'ob Israel. Tu yóok'ol cada tuuniche' ts'íibta'ab u k'aaba'ob utia'al u representarko'ob u 12 tribu'ob Israel.

15 Leti'ob túune' tu beeto'ob hilo'ob de u forma suum utia'al u ts'áaiko'ob tu yóok'ol le bolsa cuadradoo', le hilo'obo' tu beeto'ob yéetel oro puro.[c] **16** Tu beeto'ob xan ka'ap'éel adorno'ob de oro yéetel ka'ap'éel mejen anillo'ob de oro. Le anillo'oba' tu ts'áajo'ob ti' u ka'ap'éel

39:8 * Ilawil «Bolsa cuadrado», página 2557. **39:9** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel palmo».

punta le bolsa cuadradoo'. **17** Ka ts'o'oke' cada hiloe' tu yokso'ob ti' cada junp'éel ti' le anillo'ob yano'ob tu punta le bolsa cuadradoo'. **18** U punta le ka'ap'éel hilo'ob de u forma suuma' tu yokso'ob tu joolil le mejen adorno'ob de oro tak'a'an yóok'ol le ka'ap'éel tira nook' yaan tu hombroil le efodo'. Bey úuchik u p'áatal tu tseemil le efodo'. **19** Le ka ts'o'oke' tu beeto'ob ka'ap'éel mejen anillo'ob de oro ka tu ts'áajo'ob te' punta'ob yaan kabal ti' le bolsa cuadradoo'. Lela' paachil ti' le bolsa cuadrado tu ts'áajo'obo', te' parte ku táak'al te' efodo'.[a] **20** Tu beeto'ob xan uláak' ka'ap'éel mejen anillo'ob de oroe' ka tu ts'áajo'ob aktáan ti' le efodo'. Le anillo'oba' tu ts'áajo'ob tu kabalil le ka'ap'éel tira nook'o'obo', naats' te' tu'ux ku nupkuba le efod tu ka'anlil le k'axnak'o'. **21** Tu ts'ooke' te' anillo'ob yaan kabal ti' le bolsa cuadradoo' tu k'axo'ob junp'éel hilo azuli', u punta le hilo'oba' tu k'axo'ob tu anilloilo'ob le efodo'. Lela' meyajnaj utia'al ma' u péek le bolsa cuadrado yóok'ol le efodo' yéetel utia'al ka p'áatak tu ka'anlil le k'axnak'o'. Tu beeto'ob jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'.

22 Ts'o'ole' tu beetaj le nook' mina'an u k'abil kun bin yáanal le efodo'. Lela' ji'it' yéetel hilo azul.[b] **23** Le nook'a' tu ts'áaj u kaalil bey je'ex u kaalil junp'éel u nook'il ba'atele'. U chuuyil tuláakal u kaalil le nook'a' tu reforzartaj utia'al ma' u séeb jáatal. **24** Le ka ts'o'oke' jaxalta'ab le hilo azul junmúuch' yéetel le hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel tamano', bey xan yéetel le chak hiloo'. Yéetel lela' beeta'ab le granadas ti' tuláakal u dobladilloil le nook' mina'an u k'abilo'. **25** Tu beeto'ob xan mejen campana'ob de oro puroe' ka tu ts'áajo'ob tu tséel le granadas yaan ti' tuláakal u dobladilloil le nook' mina'an u k'abilo'. **26** Yáaxe' tu colocarto'ob junp'éel chan campana ka ts'o'oke' junp'éel chan granada, bey tu beetilo'ob ti' tuláakal u dobladilloil le nook' mina'an u k'abilo'. Le nook'a' leti'e ken u ts'áa le sacerdote'ob le kéen u beeto'ob le meyajo'ob ts'a'anti'obo'. Tu beeto'ob jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'.

27 Tu beeto'ob chowak nook'o'ob de ma'alob lino utia'al Aarón yéetel utia'al u hijo'ob,[a] beeta'ab tumen juntúul máak jach u yojel chuuy. **28** Tu beeto'ob junxóot' nook' de ma'alob lino utia'al u bak'ik u pool máak,[b] tu beeto'ob le xóot' nook'o'ob de ma'alob lino utia'al u bak'ik u pool[c] u hijo'ob Aaróno', yéetel tu beeto'ob xan calzoncillo'ob[d] de ma'alob lino jaxalta'an. **29** Tu jit'o'ob xan junp'éel k'axnak' de ma'alob lino jaxalta'an, hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman bey xan yéetel chak hilo. Tu beeto'ob jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'.

CAP 39

a Éx 28:26-28

b Éx 28:31-35

Columna 2

a Éx 28:39, 40

b Éx 28:4

c Éx 29:8, 9

d Éx 28:42

30 Tu ts'ooke' tu beeto'ob le chan placa ku léembal yéetel ku ye'esik ts'o'ok u yéeya'al máak utia'al u meyajtik Dioso'. Tu beeto'ob de oro puro yéetel tu yóok'ole' tu ts'íibto'ob lela': «Jéeobae' jach santo».[a] **31** Ti' le chan placaa' tu k'axo'ob junxóot' hilo azul utia'al u k'axko'ob yóok'ol le xóot' nook' kun bin yóok'ol u pool máako'. Tu beeto'ob jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'.

32 Bey túun úuchik u ts'o'okol tuláakal le meyaj utia'al u beeta'al le tabernáculoo',* le najil reunióno'. Le israelita'obo' tu beeto'ob tuláakal le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ti' Moisés ka beeta'ako',[b] tu beeto'ob jach je'ex úuchik u ya'ala'alti'obo'.

33 Tu taaso'ob túun ti' Moisés tuláakal le ba'axo'ob tu beeto'ob utia'al u beeta'al le tabernáculoo'[c] bey xan u nu'ukulilo'obo'. Tu taaso'ob u ganchoilo'ob,[d] u armazónilo'ob,*[e] u che'ilo'ob,[f] u columnailo'ob yéetel u baseilo'ob yaan u joolilo'obo'.[g] **34** Tu taaso'ob le paño tu beeto'ob de u k'éewelil taman bona'an de chako',[h] le paño tu beeto'ob de u k'éewelil focao', le cortina kun jatsik le tabernáculoo',[i] **35** le Caja tu'ux kun ts'aabil le jaajay tuunicho'obo',[j] u che'ilo'ob bey xan u maak le Cajao'.[k] **36** Tu taaso'ob xan le mesao', le nu'ukulo'obo'[a] bey xan le waaj utia'al u ts'a'abal tu yóok'olo'. **37** Tu taaso'ob le candelabro de oro puroo' bey xan le lámpara'ob[b] kun bino'ob en filail tu yóok'olo', tu taaso'ob tuláakal u nu'ukulilo'obo'[c] bey xan le aceite utia'al le lámpara'obo'.[d] **38** Tu taaso'ob le altar[e] de oroo', le aceite santoo',*[f] le ki'ibok inciensoo',[g] le cortina[h] kun ts'aabil tu entradail le tabernáculoo', **39** le altar de cobreo',[i] u parrillail de cobre, u che'ilo'ob[j] bey xan tuláakal u nu'ukulilo'obo',[k] le nojoch paila yéetel le nu'ukul utia'al u yets'talo'.[l] **40** Tu taaso'ob xan le cortina'ob kun t'inbil utia'al u k'a'alal u terrenoil le tabernáculoo', u yokomilo'ob yéetel u baseilo'ob yaan u joolilo'obo'.[m] Tu taaso'ob le cortina[n] kun ts'aabil tu entradail u terrenoil le tabernáculoo', u suumilo'ob, u estacailo'ob[o] yéetel tuláakal le nu'ukulo'ob kun meyajo'ob te' tabernáculoo', le najil reunióno'. **41** Tu taaso'ob xan le ma'alob nook'o'ob chuya'ano'ob utia'al u beeta'al le meyaj te' tabernáculoo', le nook'o'ob santo'ob utia'al Aarón, le sacerdoteo'[p] bey xan le nook'o'ob ken u ts'áa u hijo'ob utia'al u meyajo'ob bey sacerdote'obo'.

42 Tuláakal túun le meyaj tu ya'alaj Jéeoba ti' Moisés ka beeta'ako',[q] bey tu beetil

CAP 39

a Éx 28:36, 37 Le 8:9
b Éx 25:40 Heb 8:5
c Éx 36:8
d Éx 36:18
e Éx 36:20
f Éx 36:31
g Éx 36:14
h Éx 36:19
i Éx 36:35
j Éx 37:1, 4
k Éx 37:6

Columna 2

a Éx 37:10, 16
b Éx 37:17, 23
c Éx 25:38
d Éx 35:27, 28
e Éx 37:25
f Éx 37:29
g Éx 30:34, 35
h Éx 36:37
i Éx 38:1, 4
j Éx 38:6
k Éx 38:30
l Éx 30:18 Éx 38:8
m Éx 38:9-11
n Éx 38:18
o Éx 38:20
p Éx 28:3
q Éx 35:10 Éx 36:1

39:32 *Ilawil página 2581. **39:33** *Ilawil página 2556.

39:38 *Lela' leti'e aceite ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'.

le israelita'obo'. **43** Le ka tu yilaj Moisés tuláakal le meyaj tu beeto'obo', tu yile' tu beeto'ob jach je'ex tu ya'alil Jéeobao'. Moisés túune' tu bendecirto'ob.

40 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **2** «Tu yáax díail le yáax meso',* yaan a armartik le tabernáculoo',# le najil reunióno'.[a] **3** Ichile' oks le Caja tu'ux ts'a'an le jaajay tuunicho'obo'.[b] Yéetel ts'áa le cortina utia'al a balik le Cajao'.[c] **4** Oks xan le mesao'[d] yéetel tsoláant u nu'ukulilo'ob tu yóok'ol, oks xan le candelabroo'[e] yéetel t'ab u lámparailo'ob.[f] **5** Le kéen ts'o'okke' oks le altar de oro utia'al le inciensoo',[g] ts'áa aktáan ti' le Caja tu'ux ts'a'an le jaajay tuunicho'obo', ts'o'ole' ka ts'áaik xan le cortina tu entradail le tabernáculoo'.[h]

6 Le altar utia'al u tóoka'al le ofrenda'obo'[i] ts'áa aktáan ti' u entradail le tabernáculoo', le najil reunióno'. **7** Ts'áa le nojoch paila entre le najil reunión yéetel le altaro', yéetel ts'áa ja' ichil.[j] **8** Ts'o'ole' k'al u terrenoil le tabernáculoo'[k] yéetel ts'áa le cortina[l] unaj u bin tu entradailo'. **9** Le kéen ts'o'okke' unaj a ch'a'ik le aceite santoo'*[m] ka a wi'iwits' ti' le tabernáculoo' bey xan ti' tuláakal le ba'axo'ob yaan ichilo'.[n] Yéetel santificart le tabernáculo bey xan tuláakal u nu'ukulilo'obo', utia'al beyo' ka p'áatko'ob santo'ob. **10** Yal xan aceite yóok'ol le altar bey xan yóok'ol u nu'ukulilo'obo' utia'al a santificarko'ob, beyo' yaan u p'áatal maas santo le altaro'.[a] **11** Yal xan aceite yóok'ol le nojoch paila yéetel u nu'ukul tu'ux ku yets'talo' utia'al ka p'áatko'ob santo'ob.

12 Le kéen ts'o'okke' a'al ti' Aarón yéetel u hijo'ob ka taalako'ob te' tu entradail le najil reunióno' ka a wisíinso'ob.*[b] **13** Yaan a beetik ka u búukint Aarón le nook'o'ob santo'obo',[c] yéetel yaan a yalik aceite tu pool[d] utia'al a santificartik utia'al ka u meyajten bey sacerdotee'. **14** Le kéen ts'o'okke' a'al ti' u hijo'ob ka náats'ko'ob utia'al ka a ts'áa u búukinto'ob le chowak nook'o'obo'.[e] **15** Yaan a yéeyiko'ob utia'al ka u meyajteno'ob bey sacerdote'ob je'ex ta beetil yéetel u papá'obe'.[f] Beyo' tuláakal u generacióno'obe'[g] yaan u meyajtikeno'ob bey sacerdote'obe'».

16 Moisése' tu beetaj tuláakal le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao'.[h] Tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'ala'alti'o'.

17 Le tabernáculo túuno' armarta'ab tu yáax díail le yáax mes ti' le ka'ap'éel añoo'.[i] **18** Le ka tu armartaj le tabernáculoo' tu ts'áaj u baseilo'ob yaan u joolilo'ob[j] bey

40:2 * U k'aaba' le mesa' Abib. Ilawil «Abib», página 2554. # Ilawil página 2581. **40:9** * Lela' leti'e aceite ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'.

40:12 * Ma' xaane' Moisése' chéen tu ya'alajti'ob ka ichkíilnako'ob.

CAP 40

a Nú 7:1
b Éx 25:21
c Nú 4:5; Heb 9:3
d Éx 26:35
e Éx 25:31; Heb 9:2
f Éx 25:37
g Éx 30:1
h Éx 26:36
i Éx 38:1
j Éx 30:18
k Éx 27:9
l Éx 27:16; Éx 38:18
m Éx 30:23-25
n Le 8:10; Nú 7:1

Columna 2

a Éx 29:36, 37; Le 8:11
b Le 8:6
c Éx 29:5; Le 8:7
d Le 8:12; Sl 133:2
e Le 8:13
f Le 8:30
g Heb 7:11
h Éx 39:43; Dt 4:2
i Nú 7:1; Nú 9:15
j Éx 36:24

xan u armazónilo'ob.*[a] Tu julaj u che'ilo'ob[b] tu tséelo'obe', ka tu wa'akúuntaj xan u columnailo'ob. **19** Ts'o'ole' tu jayaj le tela'ob tu yóok'ol le tabernáculoo',[c] tu yóok'ol xane' tu ts'áaj le paño'ob de k'éewelo'.[d] Moisése' tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'ala'alti' tumen Jéeobao'.

20 Ts'o'ole' tu ch'a'aj le jaajay tuunicho'ob tu'ux u ts'íibtmaj Dios u mandamiento'obo'[e] ka tu ts'áaj ichil le Cajao',[f] tu julaj xan le che'ob[g] ti' u argollasil le Cajao',[h] ka tu ts'áaj u maak.[i] **21** Ka túun tu yoksaj le Caja ichil le tabernáculoo', ts'o'ole' ka tu colocartaj le cortina[j] utia'al u balik le Cajao'.[k] Moisése' tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'ala'alti' tumen Jéeobao'.

22 Le ka ts'o'oke' tu yoksaj le mesa[l] ichil le najil reunióno' te' cuarto ku k'aaba'tik Santoo' ka tu ts'áaj tu xamanil le tabernáculoo'. **23** Tu yóok'ole' tu tsoláantaj le waajo'ob[m] tu táan Jéeobao'. Moisése' tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'ala'alti' tumen Jéeobao'.

24 Tu yoksaj xan le candelabro[n] te' tu najil reunióno' ka tu ts'áaj aktáan ti' le mesao', tu ts'áaj tu noojolil le tabernáculoo'. **25** Ts'o'ole' tu t'abaj le lámpara'ob[o] tu táan Jéeobao'. Moisése' tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'ala'alti' tumen Jéeobao'.

26 Ka ts'o'oke' tu yoksaj le altar de oro[p] ichil le najil reunióno' ka tu ts'áaj aktáan ti' le cortina jatsik le najil reunióno'. **27** Le altara' utia'al u tóoka'al ki'ibok incienso[a] tu yóok'ol.[b] Moisése' tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'ala'alti' tumen Jéeobao'.

28 Tu ts'áaj xan le cortina[c] te' tu entradail le tabernáculoo'.

29 Le altar utia'al u tóoka'al ofrenda'obo'[d] tu ts'áaj aktáan ti' u entradail le tabernáculoo', le u najil reunióno'. Tu ts'áaj utia'al u k'ubik tóokbil ofrenda'ob[e] yéetel u ofrendailo'ob janal. Moisése' tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'ala'alti' tumen Jéeobao'.

30 Leti' xane' tu ts'áaj le nojoch paila entre le najil reunión yéetel le altaro', ts'o'ole' tu ts'áaj ja' ichil utia'al u p'o'ik u yook yéetel u k'ab le sacerdote'obo'.[f] **31** Moisés, Aarón yéetel u hijo'obe' tu p'o'aj u k'abo'ob yéetel u yooko'ob te'elo'. **32** Cada ken okok le sacerdote'ob* te' najil reunión wa le kéen náats'ko'ob te' altaro' unaj u p'o'ik u k'abo'ob yéetel u yooko'ob.[g] Tu beeto'ob jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'.

33 Tu ts'ooke' tu t'inaj le cortina'ob utia'al u k'alik le terreno[h] tu'ux yaan le tabernáculo yéetel le altaro'. Ts'o'ole' tu t'inaj junp'éel cortina tu entradail u terrenoil le tabernáculoo'.[i]

Bey úuchik u ts'o'oksik Moisés tuláakal le meyajo'.

CAP 40

a Éx 26:15
b Éx 36:31
c Éx 26:7
d Éx 26:14
e Éx 31:18
f Éx 25:22 Éx 37:1
g Éx 37:4 1Re 8:8
h Le 16:2
i Éx 37:6 1Cr 28:11
j Éx 36:35 Heb 10:19, 20
k Heb 9:3
l Éx 37:10 Heb 9:2
m Éx 25:30 Mt 12:4
n Éx 37:17
o Éx 25:37 Éx 37:23
p Éx 30:1 Éx 37:25

Columna 2

a Éx 30:34, 35
b Éx 30:7
c Éx 26:36 Éx 36:37
d Éx 38:1
e Éx 29:38
f Éx 30:18
g Éx 30:18, 19
h Éx 27:9 Éx 38:9
i Éx 38:18

40:18 * Ilawil página 2556.

40:32 * Te'ela' táan u t'aan chéen ti' Aarón yéetel ti' u hijo'ob.

34 Junp'éel múuyal túune' káaj u pixik tuláakal le najil reunióno', u poder Jéeoba túune' tu beetaj u jach sáasiltal le tabernáculoo'.[a] **35** Moisés túune' ma' páajchaj u yokol ichil le najil reunióno' tumen pixa'an tumen le múuyalo' yéetel tumen jach sáasil le tabernáculo[b] yo'olal u poder Jéeobao'.

36 Le kéen luk'uk le múuyal yóok'ol le tabernáculoo' le israelita'obo' ku desarmarko'ob u yotocho'ob de nook'e' yéetel ku jo'op'ol u bino'ob tu paach le múuyalo'. Bey tu beetilo'ob tuláakal le tiempo táan u máano'ob te' desiertoo'.[a] **37** Chéen ba'ale' wa le múuyal ma' tu luk'ul yóok'ol le tabernáculoo', leti'ob xane' ma' tu péeko'ob te' tu'ux yano'obo', ku desarmartik u yotocho'ob hasta ken péeknak le múuyalo'.[b] **38** Tumen u múuyal Jéeobae' tia'an yóok'ol le tabernáculo de díao', yéetel de áak'abe' yaan junp'éel nojoch k'áak'* chíika'an u yila'al tumen tuláakal u kaajil Israel durante le tiempo táan u máano'ob te' desiertoo'.[c]

CAP 40

a Nú 9:15
Ap 15:8

b 2Cr 5:14

Columna 2

a Nú 10:11
Ne 9:19

b Nú 9:17, 22

c Éx 13:21
Nú 9:16
Sl 78:14

40:38 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel k'áak' de u forma junp'éel columna».

LEVÍTICO

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Tóokbil ofrenda (1-17)

2 U ofrendail janal (1-16)

3 Ofrenda utia'al múul janal (1-17)
Ma' u jaanta'al tsaats mix k'i'ik' (17)

4 Ofrenda yo'olal le k'ebano' (1-35)

5 Ofrenda'ob yo'olal jujunp'éel k'ebano'ob (1-6)
U ts'a'abal ojéeltbil u k'eban wa máax (1)
Ofrenda'ob je'el u páajtal u k'ubik le óotsilo'obo' (7-13)
Ofrenda'ob yo'olal junp'éel ba'ax ma' u yóolili' máak u beeti' (14-19)

6 U maasil yo'olal le ofrenda yo'olal le culpao' (1-7)
Bix unaj u k'u'ubul le ofrenda'obo' (8-30)
Tóokbil ofrenda (8-13)
U ofrendail janal (14-23)
Ofrenda yo'olal le k'ebano' (24-30)

7 Bix unaj u k'u'ubul le ofrenda'obo' (1-21)
Ofrenda yo'olal le culpao' (1-10)
Ofrenda utia'al múul janal (11-21)
Ma' u jaanta'al tsaats mix k'i'ik' (22-27)
Le jaats kun p'áatal ti' le sacerdote'obo' (28-36)
Ku xu'ulul u yúuchul t'aan ti' le ofrenda'obo' (37, 38)

8 Ku ts'a'abal Aarón yéetel u paalal u beet u sacerdoteilo'ob (1-36)

9 Aaróne' ku k'ubik ofrenda'ob (1-24)

10 Junp'éel k'áak' ku taal ti' Jéeobae' ku kíimsik Nadab yéetel Abiú (1-7)

Ba'alo'ob ku páajtal u jaantik yéetel u yuk'ik le sacerdote'obo' (8-20)
11 Ba'alche'ob limpio'ob yéetel ma' limpio'obi' (1-47)
12 Ko'olele' unaj u limpiokíinkuba kéen síijik u chaambal (1-8)
13 Ley yo'olal lepra (1-46)
Wa ku páak'al lepra ti' junp'éel nook' (47-59)
14 Ba'ax unaj u beetik máax ku yutstal ti' le leprao' (1-32)
Wa ku páak'al lepra ti' junp'éel naj (33-57)
15 Le kéen jóok'ok wa ba'ax ti' xiib wa ti' ko'olel (1-33)
16 U K'iinil u Perdonarta'al le K'ebano'obo' (1-34)
17 Te' tabernáculo kun k'ubbil le sacrificio'obo' (1-9)
Ma' unaj u jaanta'al k'i'ik'i' (10-14)
Wa ku kaxta'al juntúul ba'alche' kimen yanili'e' (15, 16)
18 Núupk'eban ku bin tu contra le leyo' (1-30)
Ma' unaj u beeta'al je'ex le cananeo'obo' (3)
U yantal ba'al u yil máak yéetel u láak'tsil (6-18)
Tu k'iinilo'ob u menstruación le ko'olelo' (19)
U yantal ba'al u yil máak yéetel u yéet xiibil (22)
U yantal ba'al u yil máak yéetel ba'alche' (23)
Unaj u p'áatlo'ob limpioil wa ma'e' ku tojolch'inta'alo'ob (24-30)
19 Leyo'ob utia'al ka p'áatko'ob santoil (1-37)
Ley yo'olal cosecha (9, 10)
U respetarta'al le ch'óopo'ob yéetel le kóoko'obo' (14)
U tsikbalta'al junp'éel ba'al ma' jaaji' (16)
Ma' u ch'a'p'ekta'al wa máax (18)
Magia yéetel j-meenil (26, 31)
Ma' unaj u tatuarkuba máaki' (28)
U respetarta'al máax ts'o'ok u yantal u ja'abil (32)
Bix unaj u tratarta'al le j-táanxel lu'umilo' (33, 34)
20 U adorarta'al Mólek; espiritismo (1-6)
U p'áatal máak santoil; u respetartik máak u papá'ob (7-9)
Unaj u kíimsa'al le máax ku núupk'ebantalo' (10-21)
Unaj u p'áatlo'ob santoil utia'al u p'áatlo'ob te' lu'umo' (22-26)
Unaj u kíimsa'al le máax ku t'aan yéetel le kimeno'obo' (27)
21 Le sacerdote'obo' unaj limpio'ob tu táan Dios (1-9)
Le u maas nojchil le sacerdote'obo' ma' unaj u p'áatal sucioi' (10-15)
Le sacerdoteo' unaj ma'alob yanil tuláakal u wíinklil (16-24)
22 Le sacerdote'obo' unaj limpio'ob; máax kun jaantik le ba'ax santoo' (1-16)
Chéen ku k'a'amal ba'alche' mix ba'al ucha'an ti' u wíinklil (17-33)
23 K'iino'ob santo'ob yéetel fiesta'ob (1-44)
Sábado (3)
Pascua (4, 5)
U Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo' (6-8)
U ofrendail le yáax cosechao' (9-14)
U Fiestail le Semana'obo' (15-21)
Bix unaj u cosecharo'ob (22)
Fiesta Tu'ux ku Yusta'al Trompeta (23-25)
U K'iinil u Perdonarta'al le K'ebano'obo' (26-32)
U Fiestail le Paselo'obo' (33-43)
24 Aceite utia'al u lámparailo'ob le tabernáculoo' (1-4)

Waaj ku k'u'ubul ti' Dios (5-9)
Ku muruxtunta'al le máak maldecirt Dioso' (10-23)
25 Año Sabático (1-7)
U añoil le Jubileoo' (8-22)
U su'utul ti' u yuumil ba'ax u tia'al (23-34)
Bix unaj u tratarta'al le óotsilo'obo' (35-38)
Leyo'ob yaan yil yéetel le esclavo'obo' (39-55)
26 Ma' unaj u adorarta'al uláak' dioso'obi' (1, 2)
Yaan u bendecirta'alo'ob wa ku yu'ubiko'ob t'aan (3-13)
Yaan u castigarta'alo'ob wa ma' tu yu'ubiko'ob t'aan (14-46)
27 Ba'alo'ob k'uba'ano'ob ti' Dios je'el u páajtal u ka'a ma'anle' (1-27)
Máako'ob (1-8)
Ba'alche'ob (9-13)
Najo'ob (14, 15)
Lu'umo'ob (16-25)
Yáax xibil ba'alche' ku síijil (26, 27)
Ba'alo'ob ku si'ibil ti' Jéeoba (28, 29)
Wa u k'áat máak ka p'áatakti' le diez por cientoo' (30-34)

1 Jéeoba* túune' tu t'anaj Moisés desde te' najil reunióno',[a] ka tu ya'alajti': **2** «T'an le israelita'obo'* ka a wa'alti'ob: ‹Wa juntúul ti' te'ex u k'áat u k'ub juntúul ti' u yalak' ba'alche' ti' Jéeobae', le ba'alche'o' unaj a ch'a'ike'ex ichil a walak' wakaxe'ex, ichil a walak' tamane'ex wa ichil a walak' chivo'ex.[b]

3 Wa yaan a k'ubik juntúul táankelem toro bey tóokbil ofrendae',* le ba'alche'a' unaj t'a'aj[c] yéetel unaj u síijil ta puksi'ik'al[d] a ts'áaik ti' Dios. Unaj a bisik tu táan Jéeoba tu entradail le najil reunióno'. **4** Unaj a ts'áaik a k'ab tu yóok'ol u pool le ba'alche' kun k'ubbilo'. Bey túuno' Diose' yaan u k'amik le ofrendao' yéetel yaan u perdonartik a k'ebano'ob.

5 Le táankelem toro túuno' yaan u kíimsa'al tu táan Jéeoba. Yéetel u hijo'ob Aarón, le sacerdote'obo',*[a] yaan u k'ubko'ob le k'i'ik' tu táan Dioso' yéetel yaan u wi'iwits'-ko'ob ti' tuláakal u paach le altar#[b] yaan tu entradail le najil reunióno'. **6** Le ba'alche'a' unaj u ts'íila'al yéetel unaj u jóo'sa'al u xóoxot'al.[c] **7** U hijo'ob Aarón, le sacerdote'obo', yaan u ts'áaiko'ob k'áak' yóok'ol le altaro'[d] yéetel unaj u ts'apiko'ob si' tu yóok'ol. **8** Le sacerdote'ob xano' yaan u tsolko'ob yóok'ol le si' u xóoxot'al le toroo',[e] u pool yéetel u tsaatsel.* **9** U choochel yéetel u yooko'obe' yaan u p'o'oblo'ob, le sacerdote túuno' yaan u láaj tóo-

CAP 1
a Éx 40:34
b Le 22:18-20
c Dt 15:19, 21 Mal 1:14
d 2Co 9:7

Columna 2
a Heb 10:11
b Heb 9:13, 14
c Le 7:8
d Le 6:12
e 1Re 18:23

1:1 *Ilawil página 2566. **1:2** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Israel». **1:3** *Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582.

1:5 *Ilawil página 2577. #Ilawil página 2554. **1:8** *Wa «le tsaats yaan tu ba'pach u riñóno'obo'».

kiko'ob yóok'ol le altar utia'al u buts'ilankilo'. Lela' junp'éel tóokbil ofrenda ki'ibok tu táan Jéeoba.[a]

10 Wa yaan a k'ubik juntúul taman wa juntúul chivo bey tóokbil ofrendae',[b] unaj a ch'a'ik ichil le táankelem tamano'ob wa ichil le chivo'obo', le ba'alche'a' unaj t'a'aj.[c] **11** Unaj u kíimsa'al tu táan Jéeoba tu xamanil* le altaro', yéetel u hijo'ob Aarón, le sacerdote'obo', yaan u wi'iwits'ko'ob u k'i'ik'el ti' tuláakal u paach le altaro'.[d] **12** Le sacerdoteo' yaan u xo'oxot'ik le ba'alche'o'. Le kéen ts'o'okke' yaan u tsolik yóok'ol le si' t'aba'an te' altar pa'te' yéetel u pool bey xan u tsaatselo'.* **13** Le sacerdoteo' yaan u p'o'ik u choochel yéetel u yooko'ob le ba'alche' kíimsa'abo'. Le kéen ts'o'okke' yaan u k'ubik ti' Dios yéetel yaan u tóokik yóok'ol le altar utia'al u buts'ilankilo'. Lela' junp'éel tóokbil ofrenda ki'ibok tu táan Jéeoba.

14 Chéen ba'ale' wa yaan a k'ubik ch'íich'o'ob bey tóokbil ofrenda'ob ti' Jéeobae', unaj a k'ubik mukuyo'ob wa mejen paloma'ob.[e] **15** Le sacerdote túuno' yaan u k'ubik ti' Dios te' altaro', yéetel u yíich'ak túune' yaan u xotik u kaal le ch'íich'o', ts'o'ole' yaan u cha'ik u chooj u k'i'ik'el tu tséel le altaro', le kéen ts'o'okke' yaan u tóokik le ch'íich' te' altaro'. **16** Antes ti' u tóokik le ch'íich'o' unaj u lu'sik u buche yéetel u k'u'uk'mel, le ba'alo'oba' yaan u pulik tu tséel le altaro', te' tséel yaan lak'ino',* te' tu'ux ku ts'a'abal le ta'ano'.#[a] **17** Le sacerdote xano' yaan u bujik le ch'íich' tak tu tojil u xiik'o', chéen ba'ale' ma' unaj u jóo'sik ka'abúuj ti'i'. Le kéen ts'o'okok túune' le sacerdoteo' yaan u tóokik te' altar utia'al u buts'ilankilo'. Lela' junp'éel tóokbil ofrenda ki'ibok tu táan Jéeoba.

2 Wa yaan máax u k'áat u ts'áa junp'éel u ofrendail janal*[b] ti' Jéeobae', le ofrenda ken u ts'áao' k'a'abéet jach ma'alob harina, unaj u láalik aceite yóok'ol, yéetel unaj u ts'áaik sak incienso# yóok'ol.[c] **2** Le kéen ts'o'okke' unaj u taasik ti' u hijo'ob Aarón, le sacerdote'obo'. Le sacerdote túuno' unaj u ch'a'ik junlóoch'* ti' le ma'alob harina pa'te' yéetel u aceiteilo', yaan u ch'a'ik xan tuláakal le sak inciensoo', yéetel yaan u tóokik[d] yóok'ol le altar utia'al u representartik tuláakal le ofrenda táan u k'u'ubulo', lela' junp'éel ofrenda ku tóoka'al tu táan Jéeoba, junp'éel ba'al ki'ibok tu táan. **3** Je'el ba'alak ka sobrarnak ti' u ofrendail janalo' yaan u p'áatal ti'

1:11 * Wa «norte». **1:12** * Wa «le tsaats yaan tu ba'pach u riñóno'obo'».

1:16 * Wa «este». # Wa «ch'ach'alkil ta'an», lela' leti'e ta'an xa'ak'paja'an yéetel u tsaatsel le ba'alche'ob ku k'u'ublo'obo'. **2:1** * Ilawil «Ofrendail janal», página 2574. # Ilawil «Sak incienso», página 2578. **2:2** * Le lóoch' ku ya'ala'al te'ela' chéen yéetel junp'éel u k'ab máak ku ch'a'ik.

CAP 1

a Gé 8:20, 21; Nú 15:2, 3

b Gé 4:4

c Le 12:6; Le 22:18-20

d Éx 29:16-18; Le 8:18-21; Le 9:12-14

e Le 5:7; Le 12:8; Lu 2:24

Columna 2

a Éx 27:3; Le 4:11, 12; Le 6:10

CAP 2

b Le 9:17; Nú 15:2-4

c Éx 29:1-3; Le 6:14, 15; Nú 7:13

d Nú 5:25, 26

Aarón yéetel ti' u hijo'ob,[a] ti' le ofrenda'ob ku tóoka'alo'ob utia'al Jéeobao' lela' leti'e ba'ax maas jach santoo'.[b]

4 Wa a k'áat a ts'áa junp'éel u ofrendail janal beeta'an ti' hornoe', le ofrenda ken a ts'áao' unaj beeta'an yéetel ma'alob harina. Le ofrendao' unaj a beetik de waajo'ob de u forma chan aro mina'an u levadurail yéetel xa'ak'ta'an yéetel aceite. Wa ma'e' je'el xan u páajtal a k'ubik jaajay galleta'ob mina'an u levadurail yéetel wi'iwits'a'an aceite tu yóok'olo'obe'.[c]

5 Wa le u ofrendail janal ken a ts'áa beeta'an yóo' xamache'[d] unaj beeta'an yéetel ma'alob harina mina'an u levadurail yéetel xa'ak'ta'an yéetel aceite. **6** Unaj a ka'akachik yéetel unaj a wekik aceite tu yóok'ol.[e] Lela' junp'éel u ofrendail janal.

7 Wa le u ofrendail janal ken a k'ub beeta'an ti' ollae', unaj beeta'an yéetel ma'alob harina bey xan yéetel aceite. **8** Le u ofrendailo'ob janal beeta'ano'ob beya' unaj a bisik ti' Jéeoba, yéetel yaan u ts'a'abal ti' le sacerdoteo', leti' túune' yaan u nats'ik te' altaro'. **9** Le sacerdote túuno' yaan u ch'a'ik junp'éel parte ti' le u ofrendail janalo'. Le parte ken u ch'a'o' yaan u representartik tuláakal le ofrendao'. Le kéen ts'o'okke' yaan u tóokik[f] te' altar utia'al u buts'ilankilo', lela' bey junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeobae', junp'éel ba'al ki'ibok tu táan.[g]

CAP 2

a Le 7:9, 10

b Le 10:12 Nú 18:9

c Le 8:26, 28 Nú 6:13, 19

d Le 6:20, 21

e Nú 28:9

f Le 2:2 Le 5:11, 12

g Éx 29:38-41 Nú 28:4-6

Columna 2

a Nú 18:9

b Le 6:14, 17

c Éx 23:19 Nú 15:20 2Cr 31:5 Pr 3:9

d Eze 43:23, 24

e Éx 23:16 Éx 34:22 Nú 28:26

10 Le ba'ax kun sobrar ti' u ofrendail janalo' yaan u p'áatal ti' Aarón yéetel ti' u hijo'ob, ti' le ofrenda'ob ku tóoka'alo'ob utia'al Jéeobao' lela' leti'e ba'ax maas jach santoo'.[a]

11 Mix junp'éel ti' le ofrenda'ob ken a ts'áa'ex ti' Jéeoba unaj u bisik levadurao',[b] tumen ma' unaj u tóoka'al tu táan Jéeoba mix junp'éel ofrenda ka yanak u levadurail wa u kaabili'.*

12 Le levadura yéetel u kaabil frutao' je'el u páajtal a k'ubik ti' Jéeoba bey junp'éel ofrenda ti' u yáax icho'ob a paak'ale',[c] chéen ba'ale' ma' unaj u tóoka'al te' altar bey junp'éel ba'al ki'ibok utia'al Dioso'.

13 Je'el ba'alak ofrendail janal ka a beete' k'a'abéet a ts'áaik u ta'abil. Ma' unaj u tu'ubultech a ts'áaik le ta'abo' tumen leti' kun k'a'ajsiktech u pacto* Dioso'. Cada ken a k'ub wa ba'ax ofrendaile' unaj a k'ubik yéetel ta'ab.[d]

14 Wa a k'áat a k'ub ti' Jéeoba u yáax icho'ob a paak'al bey u ofrendail janale'[e] unaj a k'ubik túumben trigo* k'éela'an, yéetel semilla ma' fino juch'a'anili'. **15** Yaan a ts'áaik aceite yéetel sak incienso yóok'ol. Lela' junp'éel u ofrendail janal. **16** Le sacerdote túuno' yaan u ch'a'ik junp'éel parte ti' le semilla ma' fino juch'a'anilo', aceite bey xan tuláakal le sak in-

2:11 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' u jarabeil wa u jugoil fruta'ob. **2:13** * Wa «acuerdo». **2:14** * Wa ma' xaane' cebada.

ciensoo', yéetel yaan u tóokik utia'al u buts'ilankil,[a] lela' bey junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeobae'.

3 Wa yaan máax u k'áat u k'ub ti' Jéeoba juntúul toro wa juntúul vaca bey junp'éel ofrenda utia'al múul janale',*[b] le ba'alche' ken u k'ubo' unaj t'a'aj. **2** Unaj u ts'áaik u k'ab tu yóok'ol u pool le ba'alche'o', le ba'alche'o' unaj u kíimsa'al tu entradail le najil reunióno'. Le kéen ts'o'okke' u hijo'ob Aarón, le sacerdote'obo', yaan u wi'iwits'ko'ob le k'i'ik' ti' tuláakal u paach le altaro'. **3** Yaan u k'ubik junp'éel parte ti' le ofrenda utia'al múul janal bey junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeobae'.[c] Lela' leti'e ba'ax ken u k'uba': le tsaats[d] yaan tu yóok'ol u choochel le ba'alche'o' bey xan tuláakal le tsaats ba'pachtmil le choocho'. **4** Yaan xan u k'ubik le ka'ap'éel riñóno'ob yaan naats' ti' le lomoo' bey xan le tsaats yaan tu ba'pach le riñóno'obo'. Leti' xane' yaan u lu'sik le tsaats yaan yóok'ol le táamno'. Lela' yaan u lu'sik pa'te' yéetel le riñóno'obo'.[e] **5** U hijo'ob Aarón túune' yaan u ts'áaiko'ob tuláakal le ba'alo'ob yóok'ol le ofrenda utia'al múul janal táan u yelel[f] te' altaro'. Lela' junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al u buts'ilankil tu táan Jéeoba, junp'éel ba'al ki'ibok tu táan.[g]

3:1 * Wa «ofrenda'ob utia'al u yantal jeets'elil». Ilawil «Ofrendail múul janal», página 2574.

CAP 2

a Le 5:11, 12; Le 6:14, 15

CAP 3

b Le 22:21; Nú 6:13, 14

c Le 7:29-31

d Éx 29:13; Le 7:23-25; 1Re 8:64

e Le 7:1-4

f Le 6:12

g Le 4:29, 31

Columna 2

a Nú 6:13, 14

b Éx 29:22; Le 9:18-20; 2Cr 7:7

c Le 4:8, 9; Le 9:10

d Le 4:31

6 Wa yaan máax u k'áat u k'ub juntúul taman wa juntúul chivo bey ofrenda utia'al múul janal ti' Jéeobae', je'el u páajtal u k'ubik juntúul u xiibil wa juntúul u x-ch'uupile', yéetel k'a'abéet t'a'aj le ba'alche' ken u k'ubo'.[a] **7** Wa juntúul táankelem taman ken u k'ube' unaj u bisik tu táan Jéeoba. **8** Leti'e' unaj u ts'áaik u k'ab tu yóok'ol u pool le ba'alche'o', le kéen ts'o'okke' le ba'alche'o' unaj u kíimsa'al aktáan ti' le najil reunióno'. U hijo'ob Aarón túune' yaan u wi'iwits'ko'ob le k'i'ik' ti' tuláakal u paach le altaro'. **9** Chéen ba'ale' u tsaatsel le ofrenda utia'al múul janalo' junp'éel ofrenda yaan u tóoka'al tu táan Jéeoba.[b] Tuláakal le nej yéetel le tsaats yaan naats' ti' u t'o'olol u pu'uch le ba'alche'o' yaan u lu'sa'al, yaan xan u lu'sa'al le tsaats yaan tu yóok'ol u choochel le ba'alche'o' bey xan tuláakal le tsaats ba'pachtmil le choocho'. **10** Yaan xan u k'u'ubul le ka'ap'éel riñóno'ob yaan naats' ti' le lomoo' bey xan le tsaats yaan tu ba'pach le riñóno'obo'. Leti' xane' yaan u lu'sik le tsaats yaan yóok'ol le táamno' pa'te' yéetel le riñóno'obo'.[c] **11** Tuláakal le ba'alo'oba' yaan u tóoka'al tumen le sacerdote te' altar utia'al u buts'ilankilo'. Lela' junp'éel janal, junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeoba.[d]

12 Wa yaan máax u k'áat u k'ub juntúul chivoe' unaj u

bisik tu táan Jéeoba. **13** Le máak túuno' unaj u ts'áaik u k'ab tu yóok'ol u pool le ba'alche'o', le ba'alche'o' unaj u kíimsa'al aktáan ti' le najil reunióno'. U hijo'ob Aarón túune' unaj u wi'iwits'ko'ob le k'i'ik' ti' tuláakal u paach le altaro'. **14** Chéen ba'ale' le ba'ax unaj u tóoka'al tu táan Jéeobao' leti'e tsaats yaan yóok'ol le choocho', le tsaats ba'pachtmil le choocho',[a] **15** le ka'ap'éel riñóno'ob yaan naats' ti' le lomoo' bey xan le tsaats yaan tu ba'pach le riñóno'obo'. Yaan u lu'sik xan le tsaats yaan yóok'ol le táaman pa'te' yéetel le riñóno'obo'. **16** Tuláakal le ba'alo'oba' yaan u tóoka'al tumen le sacerdote te' altar utia'al u buts'ilankilo'. Lela' junp'éel janal, junp'éel ofrenda ku tóoka'al, yéetel ki'ibok u book. Tuláakal le tsaatso' u tia'al Jéeoba.[b]

17 Te'exe' ma' unaj a jaantike'ex tsaatsi' mix k'i'ik'i'.[c] Lela' junp'éel ley unaj u ts'o'okbesa'al mantats' tumen tuláakal a generacióne'ex je'el tu'uxak ka kajlake'exe'».

4 Jéeoba túune' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **2** «A'al ti' le israelita'obo': ‹Lela' leti'e ba'ax unaj u beeta'al wa juntúul máake' ma' u yóolili'[d] ka tu beetaj wa ba'ax ku bin tu contra u ley Jéeobai':

3 Wa u maas nojchil le sacerdote'ob*[e] ku k'ebantal[f] yéetel ku beetik u yantal u culpa le kaajo', unaj u k'ubik juntúul táankelem toro ti' Jéeoba bey junp'éel ofrenda yo'olal le k'ebano',* yo'olal le ba'ax k'aas tu beeto'.[a] Le toroo' unaj t'a'aj. **4** Le u maas nojchil le sacerdote'ob túuno' yaan u bisik le toro tu entradail le najil reunión[b] tu táan Jéeobao' yéetel yaan u ts'áaik u k'ab tu yóok'ol u pool le toroo', ts'o'ole' yaan u kíimsik tu táan Jéeoba.[c] **5** Yaan xan u ch'a'ik junp'éel parte ti' u k'i'ik'el le toroo' yéetel yaan u bisik ichil le najil reunióno'. **6** Le kéen ts'o'okke' yaan u t'ubik u dedo ichil le k'i'ik'o'[d] yéetel yaan u wi'iwits'ik siete u téenel[e] tu táan Jéeoba aktáan ti' le cortina jatsik le lugar santoo'. **7** Le sacerdote xano' unaj u ts'áaik junp'éel parte ti' le k'i'ik' tu yóok'ol u baako'ob le altar tu'ux ku ts'a'abal le ki'ibok inciensoo'.[f] Le altara' leti'e yaan aktáan ti' Jéeoba ichil le najil reunióno'. Le kéen ts'o'okke' tuláakal u yalab u k'i'ik'el le toroo' yaan u wekik tu baseil le altar tu'ux ku tóoka'al le ofrenda'obo'.[g] Le altara' leti'e yaan tu entradail le najil reunióno'.

8 Leti' túune' yaan u lu'sik tuláakal u tsaatsel le toro tu k'ubaj yo'olal u k'ebano', yaan u lu'sik le tsaats yaan tu yóok'ol u choochel le ba'alche'o' bey xan tuláakal le tsaats ba'pachtmil le choocho'. **9** Yaan xan u lu'-

CAP 3

a Le 4:24, 26

b Le 7:23
1Sa 2:15-17

c Gé 9:4
Le 17:10, 13
Dt 12:23
Hch 15:20, 29

CAP 4

d Le 5:17
Nú 15:27, 28

e Le 8:12
Le 21:10

f Nú 12:1, 11

Columna 2

a Heb 5:1-3
Heb 7:27

b Le 6:25

c Éx 29:10, 11

d Le 8:15, 16

e Le 16:14, 19

f Éx 30:10

g Le 5:9

4:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le sacerdoteo', le máax yéeya'ano'».

4:3 * Ilawil «Ofrenda yo'olal le k'ebano», página 2574.

sik le ka'ap'éel riñóno'ob yaan naats' ti' le lomoo' bey xan le tsaats yaan tu ba'pach le riñóno'obo'. Leti' xane' yaan u lu'sik le tsaats yaan tu yóok'ol le táaman pa'te' yéetel le riñóno'obo'.[a] **10** Le ba'ax ku lu'sa'al ti' le toro utia'al le ofrenda utia'al múul janalo' láayli' leti'e ba'ax kun lu'sbil ti' le toro je'ela'.[b] Tuláakal le ba'axo'ob kun lu'sbil ti' le ba'alche'o', le sacerdoteo' yaan u tóokik utia'al u buts'ilankil tu yóok'ol u altaril le tóokbil ofrenda'obo'.

11 Chéen ba'ale' u k'éewelil le toroo', tuláakal u bak'el, u pool, u yooko'ob, u choochel yéetel u ta'e',[c] **12** tuláakal le ba'alo'oba', le sacerdoteo' yaan u bisik u tóok paachil ti' le kaaj ti' junp'éel lugar limpioo', te' tu'ux ku pu'ulul u ta'anil* le altaro'. Leti'e' yaan u ts'áaik tu yóok'ol le si'o', le kéen ts'o'okke' ku t'abik,[d] yaan u tóokik te' tu'ux ku pu'ulul u ta'anil le altaro'.

13 Wa u kaajil Israel ku lúubul ti' junp'éel k'eban, chéen ba'ale' ma' u yóolili'e',[e] yéetel ma' u yojel wa ts'o'ok u beetik junp'éel ti' le ba'axo'ob u ya'almaj Jéeoba ma' unaj u beetko'obo',[f] **14** yéetel wa ku k'uchul ojéeltbil le ba'ax úucho', u kaajil Israele' unaj u taasik juntúul táankelem toro tu entradail le najil reunióno'. Le toroa' yaan u k'u'ubul bey junp'éel ofrenda yo'olal le k'ebano'. **15** U nuuktakil túun le kaajo' yaan u ts'áaik u k'abo'ob tu yóok'ol u pool le toroo', lela' yaan u beetko'ob tu táan Jéeoba. Le kéen ts'o'okke' yaan u kíimsa'al le toro tu táan Jéeobao'.

16 U maas nojchil le sacerdote'ob túuno' yaan u ch'a'ik junp'éel parte ti' u k'i'ik'el le toroo' yéetel yaan u bisik ichil le najil reunióno'. **17** Le kéen ts'o'okke' yaan u t'ubik u dedo ichil le k'i'ik'o' yéetel yaan u wi'iwits'ik siete u téenel tu táan Jéeoba aktáan ti' le cortina[a] jatsik le tabernáculoo'. **18** Le sacerdote xano' yaan u ch'a'ik junp'éel parte ti' le k'i'ik'o' yéetel yaan u ts'áaik tu yóok'ol u baak le altar[b] yaan tu táan Jéeobao'. Le altara' leti'e yaan te' najil reunióno'. Le kéen ts'o'okke' tuláakal u yalab u k'i'ik'el le toroo' yaan u wekik tu baseil le altar tu'ux ku tóoka'al le ofrenda'obo', le yaan tu entradail le najil reunióno'.[c] **19** Leti' xane' yaan u lu'sik tuláakal u tsaatsel le ba'alche'o' yéetel yaan u tóokik tu yóok'ol le altar utia'al u buts'ilankilo'.[d] **20** Je'ex tu beetil yéetel le yáax toro k'u'ub bey ofrenda yo'olal le k'ebano', bey ken u beetil yéetel le toro je'ela'. Bey unaj u beetik le sacerdoteo', bey ken u limpiartil u k'eban le kaajo',[e] le kaaj túuno' yaan u perdonarta'al. **21** Le kéen ts'o'okke' le sacerdoteo' yaan u

CAP 4

a Le 9:8, 10
b Le 3:3, 4
c Éx 29:14
d Le 8:14, 17 Heb 13:11
e Jos 7:11
f Nú 15:22-24

Columna 2

a Éx 26:31 Éx 40:21 Heb 10:19, 20
b Éx 30:1, 6
c Éx 27:1 Éx 40:6
d Le 3:16
e Éx 32:30 Le 16:17 Nú 15:25 Ef 1:7 Heb 2:17

4:12 *Wa «ch'ach'alkil ta'an», lela' leti'e ta'an xa'ak'paja'an yéetel u tsaatsel le ba'alche'ob ku k'u'ublo'obo'.

beetik u bisa'al le toro kíimsa'abo'. Le toroo' yaan u bisa'al tu paach le kaajo', te'elo' ti' kun tóokbil je'ex tóoka'abik le yáax toroo'.[a] Lela' junp'éel ofrenda tu yo'olal u k'eban le kaajo'.[b]

22 Wa juntúul ti' u nuuktakil le kaaj[c] ku k'ebantal kex ma' u yóolili' yéetel ku p'áatal culpableil úuchik u beetik junp'éel ba'al ku ya'alik Jéeoba ma' unaj u beeta'ale', **23** leti'e' unaj u taasik juntúul chan chivo utia'al u k'ube. Láayli' bey ken u beetil le kéen u ts'áa cuenta ts'o'ok u k'ebantal tu contra u ley Dioso'. **24** Leti'e' yaan u ts'áaik u k'ab tu yóok'ol u pool le chan chivoo' yéetel yaan u kíimsik te' tu'ux ku kíimsa'al tu táan Jéeoba le ba'alche' ku k'u'ubul bey tóokbil ofrendao'.[d] Lela' junp'éel ofrenda yo'olal le k'ebano'. **25** Le sacerdoteo' yaan u ch'a'ik junp'éel parte ti' u k'i'ik'el le chan chivoo', yéetel u dedo túune' yaan u ts'áaik junp'íit ti' le k'i'ik' tu yóok'ol u baako'ob[e] le altar tu'ux ku tóoka'al le ofrenda'obo'. Le kéen ts'o'okke' yaan u wekik u yalab u k'i'ik'el le ba'alche' tu baseil le altara'.[f] **26** Tuláakal u tsaatsel le ba'alche' k'u'uba' yaan u tóokik te' altar utia'al u buts'ilankilo', je'ex tu beetil yéetel u tsaatsel le ba'alche' k'u'ub bey ofrenda utia'al múul janalo'.[g] Le sacerdote túuno' bey ken u limpiartil u k'eban le u nojchil le kaajo', yéetel yaan u perdonarta'al.

CAP 4

a Le 4:11, 12

b Le 16:15
1Jn 2:1, 2

c Éx 18:21

d Le 1:10, 11
Le 6:25
Le 7:2

e Le 9:8, 9
Le 16:18
Heb 9:22

f Le 8:15

g Le 3:3-5

Columna 2

a Nú 15:27-29

b Le 1:10, 11
Le 6:25

c Le 4:25
Le 8:15
Le 9:8, 9
Heb 9:22

d Le 3:16

e Le 3:3, 4

27 Wa juntúul ti' u kajnáalil Israel ku k'ebantal kex ma' u yóolili' yéetel ku p'áatal culpableil úuchik u beetik junp'éel ba'al ku ya'alik Jéeoba ma' unaj u beeta'ale',[a] **28** leti'e' unaj u taasik juntúul chan chiva t'a'aj utia'al u k'ub yo'olal le ba'ax k'aas tu beeto'. Láayli' bey ken u beetil le kéen u ts'áa cuenta yaan ba'ax k'aas ts'o'ok u beetko'. **29** Leti'e' yaan u ts'áaik u k'ab tu yóok'ol u pool le chan chivao' yéetel yaan u kíimsik te' tu'ux ku kíimsa'al le ba'alche' ku k'u'ubul bey tóokbil ofrendao'.[b] **30** Le sacerdoteo' yaan u ch'a'ik junp'éel parte ti' u k'i'ik'el le ba'alche'o', yéetel u dedo túune' yaan u ts'áaik junp'íit ti' le k'i'ik' tu yóok'ol u baako'ob le altar tu'ux ku tóoka'al le ofrenda'obo'. Le kéen ts'o'okke' tuláakal u yalab u k'i'ik'el le ba'alche'o' yaan u wekik tu baseil le altara'.[c] **31** Le sacerdote xano' yaan u lu'sik tuláakal u tsaatsel le ba'alche'o'[d] je'ex u lu'sa'al u tsaatsel le ba'alche' ku k'u'ubul bey ofrenda utia'al múul janalo'.[e] Le sacerdote túuno' yaan u tóokik te' altar utia'al u buts'ilankilo', lela' junp'éel ba'al ki'ibok tu táan Jéeoba. Le sacerdoteo' bey ken u limpiartil u k'eban le máak tu beetaj ba'ax k'aaso', le máak túuno' yaan u perdonarta'al.

32 Chéen ba'ale' wa ku taasik u k'ub juntúul chan taman yo'olal le u k'ebano' unaj u taasik juntúul u x-ch'uupil, le ba'alche'a' unaj t'a'aj.

33 Leti'e' yaan u ts'áaik u k'ab tu yóok'ol u pool le chan ba'alche' ku k'ubik yo'olal u k'ebano' yéetel yaan u kíimsik te' tu'ux ku kíimsa'al le ba'alche' ku k'u'ubul bey tóokbil ofrendao'.[a] **34** Le sacerdoteo' yaan u ch'a'ik yéetel u dedo junp'íit ti' u k'i'ik'el le ba'alche' k'u'ub yo'olal le k'ebano' yéetel yaan u ts'áaik tu yóok'ol u baako'ob le altar tu'ux ku tóoka'al le ofrenda'obo'.[b] Le kéen ts'o'okke' yaan u wekik tuláakal u yalab le k'i'ik' tu baseil le altara'. **35** Le sacerdote xano' yaan u lu'sik tuláakal u tsaatsel le ba'alche' je'ex u lu'sa'al u tsaatsel le táankelem taman ku k'u'ubul bey ofrenda utia'al múul janalo'. Le sacerdote túuno' yaan u ts'áaik le tsaats tu yóok'ol le ofrenda'ob ku tóoka'al utia'al Jéeobao',[c] lela' utia'al u beetik u buts'ilankil. Le sacerdoteo' bey ken u limpiartil u k'eban le máax tu beetaj ba'ax k'aaso', le máak túuno' yaan u perdonarta'al.[d]

5 Wa juntúul máak ku yilik wa ku yojéeltik yaan máax tu beetaj junp'éel ba'ax k'aase', testigo ti' le ba'ax úucho'. Chéen ba'ale' wa ku k'áata'al*[e] máax il wa máax ojéelt le ba'ax úucho', pero leti'e' ma' tu bin testificare', lela' junp'éel k'eban. Yaan u

5:1 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ya'ala'al junp'éel maldición (juramento)». Ma' xaane' ku anunciarta'al junp'éel ba'al k'aas beeta'abi, ku maldecirta'al le máax beeto' bey xan le máax ilo', chéen ba'ale' ma' tu ya'alaj mix ba'ali'.

CAP 4

a Le 1:10, 11

b Le 4:25
Le 16:18

c Éx 29:13, 14
Le 3:3, 4
Le 6:12
Le 9:8, 10

d Nú 15:28
1Jn 1:7
1Jn 2:1, 2

CAP 5

e Pr 29:24

Columna 2

a Le 11:21-24
Le 17:15
Dt 14:8

b Le 12:2
Le 13:3
Le 15:3
Nú 19:11

c Mt 5:33

d Nú 5:7
Sl 32:5
Pr 28:13
1Jn 1:9

e Le 7:1
Le 14:2, 12
Le 19:20, 21
Nú 6:12

castigarta'al tumen leti'e' ma' tu ts'áaj ojéeltbil le ba'ax beeta'abo'.

2 Wa yaan máax ku kóojol ti' wa ba'ax ma' limpio yanil tu táan Diose', kex ma' u yóolili'e', culpable yéetel yaan xan u p'áatal ma' limpio tu táan Diosi'. Lela' bey kun úuchul wa ku machik u kimen wíinklil juntúul u ba'alche'il k'áax, juntúul ba'alche' ku yalak'ta'al, wa je'el ba'alak mejen ba'alche'ob ma' limpio yanilo'ob tu táan Diosi'.[a] **3** Wa yaan máax sin ke u ts'áaik cuenta ku kóojol ti' juntúul máak wa junp'éel ba'ax ma' limpio[b] yanil tu táan Diose', le máak je'ela' ku p'áatal xan ma' limpio tu táan Diosi', yéetel le kéen u ts'áa cuenta ba'ax ts'o'ok u beetke' yaan u yantal culpa ti'.

4 Wa yaan máax ku jáan jurartik u beetik wa ba'ax sin ke u tuklik tubeel, pero ku ts'áaik cuenta después ba'ax tu beete', jach je'el ba'axake', sea junp'éel ba'ax ma'alob wa junp'éel ba'ax k'aase', culpable.*[c]

5 Wa juntúul máak ku k'ebantal úuchik u beetik junp'éel ti' le ba'alo'oba', unaj u ya'alik[d] le ba'ax ma' ma'alob tu beeto'. **6** Leti' xane' yaan u bisik ti' Jéeoba junp'éel ofrenda yo'olal le culpao',*[e] yaan u bisik juntúul chan x-ch'upul taman wa juntúul chan chiva bey ofrenda

5:4 * Ma' xaane' culpable tumen ma' tu cumplirtaj le ba'ax u ya'almaj u beetko'. **5:6** * Ilawil «Ofrenda yo'olal le culpao'», página 2574.

yo'olal le k'ebano'. Le sacerdote túuno' yaan u limpiartik le máak ti' u k'ebano'.

7 Chéen ba'ale' wa mina'an u modoil ti' utia'al u k'ubik juntúul tamane', unaj u taasik ti' Jéeoba ka'atúul mukuyo'ob wa ka'atúul mejen paloma'ob[a] bey ofrenda yo'olal le culpa úuchik u k'ebantalo', juntúule' yaan u meyaj utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano', yéetel le uláak'o' utia'al le tóokbil ofrendao'.[b] **8** Le máak túuno' yaan u taasik le ka'atúul ch'íich'o'ob ti' le sacerdoteo', le yáax ch'íich' kun k'ubbilo' yaan u k'u'ubul bey ofrenda yo'olal le k'ebano'. Yéetel u yíich'ak le sacerdoteo' yaan u xotik u kaal le ch'íich'o', chéen ba'ale' ma' ken u lu's u pool. **9** Leti'e' yaan u wi'iwits'ik junp'íit ti' u k'i'ik'el le ch'íich' tu tséel le altaro', pero u yalab le k'i'ik'o' yaan u cha'ik u chooj tu baseil le altaro',[c] lela' junp'éel ofrenda yo'olal le k'ebano'. **10** Le sacerdoteo' yaan u k'ubik bey je'ex u beetik yéetel le tóokbil ofrendao'.[d] Le sacerdoteo' bey ken u limpiartil u k'eban le máak yo'olal le ba'ax k'aas tu beeto', le máak túuno' yaan u perdonarta'al.[e]

11 Chéen ba'ale' wa mina'an u modoil ti' utia'al u k'ubik ka'atúul mukuyo'ob wa ka'atúul mejen paloma'obe', unaj u taasik junp'éel omer*[f] ma'alob harina bey ofrenda yo'olal le k'ebano'. Ma' unaj u ts'áaik aceite wa sak incienso tu yóok'oli', tumen junp'éel ofrenda yo'olal le k'ebano'. **12** Yaan u bisik túun ti' le sacerdoteo', le sacerdote túuno' unaj u ch'a'ik junlóoch'* ti' le ma'alob harinao', le parte ken u ch'a'o' yaan u representartik tuláakal le ofrenda táan u k'u'ubulo'. Ts'o'ole' yaan u ts'áaik yóok'ol le ofrenda'ob ku tóoka'alo'ob ti' Jéeoba utia'al u beetik u buts'ilankil te' altaro'. Lela' junp'éel ofrenda yo'olal le k'ebano'. **13** Le sacerdoteo' bey ken u limpiartil u k'eban le máak yo'olal le ba'ax k'aas tu beeto'. Je'el máakalmáak ti' le k'ebano'ob ts'o'ok u ya'ala'alo' yaan u perdonarta'al ti'.[a] U yalab le ofrendao' yaan u p'áatal ti' le sacerdoteo',[b] je'ex u beeta'al yéetel le u ofrendail janalo'»».[c]

14 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **15** «Wa yaan máax ku beetik wa ba'ax ma' ma'alob tu contra u leyo'ob Jéeoba yo'olal le ba'alo'ob santo'obo',[d] chéen ba'ale' ma' u yóolili' u beetke', unaj u taasik ti' Jéeoba juntúul taman t'a'aj bey ofrenda yo'olal le culpao'.[e] U tojol le taman ken u taaso' leti'e buka'aj plata ken u ya'al le sacerdoteo', le platao' unaj u p'i'isil según le medida* ku meyaj te' lu-

CAP 5

a Lu 2:24

b Le 12:7, 8 Le 14:21, 22 Le 15:13-15

c Le 1:4, 5 Le 7:2 Heb 9:22

d Le 1:15-17

e Le 6:7

f Éx 16:36

Columna 2

a Le 4:26

b Le 2:10 Le 7:1, 6

c Le 6:14-16 1Co 9:13

d Le 10:17, 18

e Le 6:6

5:11 *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 2.2 litroso'. Ilawil «Omer», página 2688.

5:12 *Le lóoch' ku ya'ala'al te'ela' chéen yéetel junp'éel u k'ab máak ku ch'a'ik. **5:15** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «siclo». Ilawil «Siclo», página 2580.

gar santoo'.[a] **16** Leti'e' yaan u bo'otik úuchik u k'ebantal tu contra le lugar santoo'. Ts'o'ole' yaan xan u ts'áaik uláak' 20 por ciento maas ti' u tojol le ba'ax tu ts'áajo'.[b] Tuláakal le ba'alo'oba' yaan u ts'áaik ti' le sacerdoteo', le sacerdote túuno' yaan u meyajti' le taman k'u'ub utia'al le ofrenda yo'olal le culpa utia'al ka u limpiart le máak ti' u k'ebano',[c] bey túun kun perdonarbil le máako'.[d]

17 Wa yaan juntúul máax ku k'ebantal tumen ku beetik junp'éel ti' le ba'axo'ob ku ya'alik Jéeoba ma' unaj u beeta'alo', kex ma' u yóolili' u beetke', culpable yéetel yaan u k'ubik cuenta yo'olal le ba'ax tu beeto'.[e] **18** Utia'al le ofrenda yo'olal le culpao', leti'e' unaj u taasik juntúul xibil taman t'a'aj según le buka'aj u tojol a'ala'abti'o'.[f] Le sacerdote túuno' yaan u limpiartik le máak ti' u k'eban ma' u yóolili' u beetko', beyo' yaan u perdonarta'al. **19** Lela' junp'éel ofrenda yo'olal le culpao', tumen leti'e' k'ebanchaj tu contra Jéeoba».

6 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **2** «Wa yaan máax ku k'ebantal yéetel ku beetik junp'éel ba'ax u p'eek Jéeoba[g] tumen ku tuus yo'olal wa ba'ax ts'a'an u kanáant wa ts'a'an u yile',[h] wa ku yoklik u yéet máakil, wa ku tuus utia'al u ch'a'ik wa ba'ax ti', **3** wa ku kaxtik junp'éel ba'al, pero ku ya'alik ma' leti' ch'a'amil bey xan wa ku jurartik ma' u beet mix ba'al k'aase',[a] lela' leti'e ba'ax unaj u beetka': **4** wa k'ebanchaj yéetel culpablee', unaj u sutik u jeel le ba'ax tu yokolto', le ba'ax tu tokaj ti' wa máaxo', le ba'ax tu ch'a'aj úuchik u tuuso', le ba'ax ts'a'ab u kanáanto', le ba'ax tu kaxtaj yéetel tu ch'a'ajo', **5** wa je'el ba'axak tu jurartaj u tia'ale', pero ma' jaaje', le máak je'elo' unaj u láaj sutik u jeel le ba'ax tu ch'a'ajo',[b] ts'o'ole' yaan xan u ts'áaik uláak' 20 por ciento maas ti' u tojol le ba'ax tu ch'a'ajo'. Tuláakal le ba'alo'oba' yaan u ts'áaik ti' u yuumil le k'iin ken probarta'ak de ke culpableo'. **6** Leti' túune' yaan u taasik ti' le sacerdote junp'éel ofrenda yo'olal le culpa utia'al u k'ub ti' Jéeobao'. Le ba'ax ken u taaso' juntúul taman t'a'aj, yéetel u tojol le tamano' leti'e buka'aj a'ala'ab tumen le sacerdoteo', lela' junp'éel ofrenda yo'olal le culpao'.[c] **7** Le sacerdote túuno' yaan u limpiartik u k'eban le máak tu táan Jéeobao', le máak túuno' yaan u perdonarta'al kex je'el ba'alak u beetme'».[d]

8 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **9** «A'al ti' Aarón yéetel ti' u hijo'ob: ‹Lela' leti'e ley ku ya'alik bix unaj u k'u'ubul le tóokbil ofrendao':[e] le ofrendao' bul áak'ab kun antal yóok'ol u k'áak'il le altaro', chéen ba'ale' ma' unaj u p'a'atal tak ken sáasaki'. Ts'o'ole' le k'áak' yaan te' altaro' ma' unaj u cha'abal u tu'upuli'. **10** Le sacerdote túuno' yaan u

CAP 5

a Éx 30:13 Le 27:25

b Le 6:4, 5 Le 22:14 Nú 5:6, 7

c Éx 32:30

d Le 6:7 Le 19:22

e Le 5:2

f Le 6:6

CAP 6

g Nú 5:6

h Éx 22:7 Le 19:11

Columna 2

a Éx 22:10, 11 Le 19:12 Ef 4:25 Col 3:9

b Le 5:15, 16 Nú 5:6, 7

c Le 5:15 Le 7:1 Isa 53:10

d Le 5:18

e Éx 29:38-42 Nú 28:3 Heb 10:11

ts'áaik u nook' de lino,[a] yéetel yaan u ts'áaik xan le calzoncillo'ob de linoo'.[b] Ts'o'ole' yaan u lu'sik u ta'anil*[c] le ofrenda eel te' altaro', le kéen ts'o'oke' yaan u ts'áaik tu tséel le altaro'. **11** Ts'o'ole' le sacerdoteo' yaan u lu'sik le nook'[d] yaanti'o' yéetel yaan u ts'áaik uláak' u nook' utia'al ka u bis le ta'an paach kaaj ti' junp'éel lugar limpioo'.[e] **12** Le k'áak' yaan yóok'ol le altaro' ma' unaj u tu'upuli'. Le sacerdoteo' sáamsamal tempranoe' yaan u ts'áaik si'[f] te' altaro', yéetel yaan u tsolik le tóokbil ofrenda tu yóok'ol le si'o'. U tsaatsel le ofrenda utia'al múul janalo' yaan xan u tóokik tu yóok'ol utia'al u buts'ilankil.[g] **13** Le k'áak' yaan yóok'ol le altaro' mix juntéen unaj u tu'upul.

14 Lela' leti'e ley ku ya'alik bix unaj u k'u'ubul u ofrendail janalo':[h] te'ex, u hijo'ex Aaróne', unaj a biske'ex a k'ube'ex tu táan Jéeoba aktáan ti' le altaro'. **15** Juntúul ti' leti'obe' yaan u ch'a'ik junlóoch'* ma'alob harina ti' u ofrendail janalo', junp'éel parte ti' le u aceiteilo' yéetel tuláakal le sak incienso yaan yóok'ol le ofrendao'. Lela' ku representartik tuláakal le ofrenda táan u k'u'ubulo'. Le kéen ts'o'okke' yaan u tóokik tu yóok'ol le altar utia'al

6:10 * Wa «ch'ach'alkil ta'an», lela' leti'e ta'an xa'ak'paja'an yéetel u tsaatsel le ba'alche'ob ku k'u'ublo'obo'. **6:15** * Le lóoch' ku ya'ala'al te'ela' chéen yéetel junp'éel u k'ab máak ku ch'a'ik.

CAP 6

a Éx 28:39; Le 16:32; Eze 44:17

b Éx 28:42; Éx 39:27, 28

c Éx 27:3; Le 1:16

d Le 16:23; Eze 44:19

e Le 4:3, 12

f Le 1:7; Ne 13:30, 31

g Le 3:5, 16

h Le 2:1; Nú 15:3, 4

Columna 2

a Le 2:2, 9; Le 5:11, 12

b Le 2:3; Le 5:13; Eze 44:29; 1Co 9:13

c Le 10:12

d Le 2:11

e Nú 18:9

f Le 2:3, 10

g Nú 18:10

h Le 24:8, 9

i Éx 30:30; Heb 5:1

j Éx 16:36

k Éx 29:1, 2; Éx 29:40, 41; Le 2:1; Le 9:17; Nú 28:4, 5

u buts'ilankilo', lela' junp'éel ba'al ki'ibok tu táan Jéeoba.[a] **16** Aarón yéetel u hijo'obe' yaan u jaantiko'ob u yalab le ofrendao'.[b] Yaan u beeta'al waaj yéetel le harinao', chéen ba'ale' ma' unaj u ts'a'abal levadura ichili', le kéen ts'o'okke' yaan u jaantiko'ob te' lugar santoo', te' tu terrenoil le najil reunióno'.[c] **17** Ma' unaj u ts'a'abal mix junp'iit levadura ichili'.[d] Ti' le ofrenda'ob ku tóoka'alo'ob utia'al u k'u'ubulteno' lela' leti'e parte in ts'aamaj ti' leti'obo'.[e] Lela' leti'e ba'ax maas jach santoo',[f] je'ex le ofrenda yo'olal le k'ebano' yéetel le ofrenda yo'olal le culpao'. **18** Chéen le xiibo'ob ichil u paalal Aarón ken u jaanto'obo'.[g] Ti' le ofrenda'ob ku tóoka'alo'ob ti' Jéeobao', le parte je'ela' leti'e kun ts'aabil ti' tuláakal u generacióno'obo'.[h] Je'el ba'alak ka náakak ti' le ofrenda'obo' unaj u yila'alo'ob bey ba'alo'ob santo'obe'».

19 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **20** «Lela' leti'e ofrenda ken u k'ub Aarón yéetel u hijo'ob ti' Jéeoba, le k'iin ken ts'a'abak Aarón utia'al ka u beet u maas nojchil ti' le sacerdote'obo':[i] yaan u ts'áaik junp'éel omer*[j] ma'alob harina, yéetel yaan u k'ubik bey je'ex suukil u beetik yéetel le u ofrendail janalo',[k] táanchumuke' yaan u k'ubik de temprano, yéetel

6:20 * Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 2.2 litroso'. Ilawil página 2688.

le uláak' táanchumuko' de tarde. **21** Yéetel le harinaa' unaj u beeta'al waaj. Utia'al u prepararta'al le ofrendaa' unaj u ts'a'abal aceite yóok'ol junp'éel xamach.[a] Le kéen taasa'ak utia'al k'ubbile' unaj xa'ak'ta'an ma'alob yéetel aceite. Le ba'ax kun taasbilo' junp'éel u ofrendail janal hornearta'an, junp'éel ba'al ki'ibok tu táan Jéeoba. **22** Le sacerdote túun kun yéeybil ichil u hijo'ob[b] Aarón utia'al u beetik u maas nojchil ti' le sacerdote'obo', leti' ken u k'ub le ofrendao'. Lela' junp'éel ley unaj u ts'o'okbesa'al mantats': tuláakal le ofrendao' unaj u tóoka'al utia'al u buts'ilankil tu táan Jéeoba. **23** Le u ofrendail janal ku ts'a'abal tumen juntúul sacerdoteo' unaj u láaj k'u'ubul ti' Dios, le ofrendao' ma' unaj u jaanta'ali'».

24 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **25** «A'al ti' Aarón yéetel ti' u hijo'ob: ‹Lela' leti'e ley ku ya'alik bix unaj u k'u'ubul le ofrenda yo'olal le k'ebano':[c] le tu'ux kun kíimsbil le ba'alche' kun k'ubbil bey tóokbil ofrendao',[d] ti' xan kun kíimsbil le ba'alche' kun k'ubbil tu táan Jéeoba bey ofrenda yo'olal le k'ebano'. Le ofrendaa' jach santo. **26** Le sacerdote ken u k'ub le ofrenda yo'olal le k'ebano' yaan u jaantik junp'éel parte ti' le ofrendao'.[e] Lela' yaan u jaanta'al te' lugar santoo', te' tu terrenoil le najil reunióno'.[f]

27 Je'el ba'axak nu'ukulil kun meyaj utia'al u k'u'ubul le ba'alche'o' unaj u yila'al bey ba'alo'ob santo'obe', yéetel wa yaan máax ku wi'iwits'ik u k'i'ik'el juntúul ba'alche' tu nook'e' le nook'o' unaj u p'o'obol ti' junp'éel lugar santo. **28** Le nu'ukul de k'at tu'ux kun chakbil le bak'o' yaan u pa'abal. Chéen ba'ale' wa cha'ak ti' junp'éel nu'ukul de cobree', le nu'ukulo' unaj u p'o'obol jach ma'alob.

29 Chéen le xiibo'ob táan u beetik u sacerdoteilo'ob ken u jaanto'obo'.[a] Lela' junp'éel ba'al jach santo.[b] **30** Chéen ba'ale' wa le ba'alche' ku k'u'ubul bey ofrenda yo'olal le k'eban ku bisa'al parte ti' u k'i'ik'el ichil le najil reunión utia'al ka perdonarta'ak u k'eban wa máaxe',[c] ma' unaj u jaanta'al u bak'el le ba'alche'o', ba'axe' unaj u tóoka'al.

7 Lela' leti'e ley ku ya'alik bix unaj u k'u'ubul le ofrenda yo'olal le culpao':[d] le ofrendaa' junp'éel ba'al jach santo. **2** Te' mismo lugar tu'ux ku kíimsko'ob le ba'alche'ob ku k'u'ubul bey tóokbil ofrenda'obo', ti' xan ken u kíimso'ob le ba'alche' ku k'u'ubul bey ofrenda yo'olal le culpao' yéetel u k'i'ik'ele'[e] unaj u wi'iwits'a'al ti' tuláakal u paach le altaro'.[f] **3** Le sacerdoteo'* yaan u k'ubik ti' Dios tuláakal u tsaatsel[g] le ba'alche'o', yaan xan u k'ubik le nej yéetel u tsaatselo', le tsaats yaan yóok'ol

CAP 6

a Le 2:5; Le 7:9; 1Cr 23:29
b Dt 10:6
c Le 4:3
d Le 1:3, 11
e Le 10:17; Nú 18:9; Eze 44:29
f Éx 27:9; Le 6:14, 16; Eze 42:13

Columna 2

a Le 6:14, 18; Le 21:21, 22; Nú 18:10
b Le 6:25
c Le 4:5; Le 10:18; Le 16:27; Heb 13:11

CAP 7

d Le 5:6; Le 6:6; Le 14:2, 12; Le 19:20, 21; Nú 6:12
e Heb 9:22
f Le 3:1, 2; Le 5:9
g Éx 29:13, 14; Le 3:9, 17; Le 4:8, 9; Le 8:18, 20

7:3 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Le máax k'ubik le ofrendao'».

u choochelo', **4** le ka'ap'éel riñóno'ob yaan naats' ti' le lomoo' bey xan le tsaats yaan tu ba'pach le riñóno'obo'. Leti' xane' yaan u lu'sik le tsaats yaan yóok'ol le táamno', lela' yaan u lu'sik pa'te' yéetel le riñóno'obo'.[a] **5** Tuláakal le ba'alo'oba' yaan u tóoka'al tumen le sacerdote tu yóok'ol le altaro'. Lela' bey junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeobae',[b] junp'éel ofrenda yo'olal le culpao'. **6** Tuláakal le xiibo'ob táan u beetik u sacerdoteilo'ob ken u jaanto'obo',[c] yéetel unaj u jaantiko'ob ti' junp'éel lugar santo. Le ofrendaa' junp'éel ba'al jach santo.[d] **7** Le ley ku ya'alik bix unaj u k'u'ubul le ofrenda yo'olal le k'ebano' láayli' leti'e ley ku meyaj le kéen k'u'ubuk le ofrenda yo'olal le culpao'. Le sacerdoteo' yaan u k'ubik le ba'alche' utia'al u limpiartik u k'eban wa máaxo', le ba'alche'o' yaan u p'áatal ti' le sacerdoteo'.[e]

8 Le kéen u k'ub le sacerdote juntúul ba'alche' bey tóokbil ofrenda tu favor wa máaxo', le u k'éewelil[f] le ba'alche'o' ti' le sacerdote kun p'áatlo'.

9 U yalab je'el ba'alak u ofrendail janal beeta'an ti' horno, ti' olla wa ti' xamache'[g] yaan u p'áatal ti' le sacerdoteo'. Lela' utia'al le sacerdote[h] k'ubik le ofrendao'. **10** Chéen ba'ale' je'el ba'alak u ofrendail janal xa'ak'ta'an yéetel aceite[i] wa je'el ba'alak ofrendail janal tikine'[j] yaan u p'áatal ti' u hijo'ob Aarón. Igual le buka'aj kun tocar ti' cada juntúulo'.

11 Lela' leti'e ley ku ya'alik bix unaj u k'ubik máak junp'éel ofrenda utia'al múul janal[a] ti' Jéeobao': **12** le máax ku k'ubik u ofrendail múul janal utia'al u ts'áaik gracias[b] ti' Diose', unaj u k'ubik pa'te' yéetel waajo'ob de u forma chan aro mina'an u levadurail yéetel xa'ak'ta'an yéetel junp'íit aceite, yaan xan u k'ubik jaajay galleta'ob mina'an u levadurail wi'iwits'a'an aceite yóok'olo'ob, bey xan waajo'ob de u forma chan aro beeta'an yéetel ma'alob harina yéetel xa'ak'ta'an tubeel yéetel aceite. **13** Ts'o'ole' leti'e' unaj xan u k'ubik waajo'ob de u forma chan aro ts'a'an u levadurail, unaj u k'ubik pa'te' yéetel le u ofrendail múul janalo', le ofrenda utia'al u ts'áaik gracias ti' Dioso'. **14** Ti' cada clase waaje' yaan u ch'a'abal junp'éele' yéetel yaan u k'u'ubul ti' Jéeoba, le parte je'ela' santo, yéetel yaan u p'áatal ti' le sacerdote wi'iwits'ik u k'i'ik'el le ba'alche' ku k'u'ubul bey ofrenda utia'al múul janalo'.[c] **15** U bak'el le ofrenda ku k'u'ubul utia'al u ts'a'abal gracias ti' Dios ch'a'an ti' le ofrenda'ob utia'al múul janalo' unaj u jaanta'al ti' le mismo k'iin ku k'u'ubulo'. Leti'e' ma' unaj u p'atik mix ba'al ti' le ofrenda antes ti' u sáastal tuláak' k'iino'.[d]

16 Wa yaan máax ku k'ubik junp'éel ofrenda yo'olal junp'éel ba'ax u prome-

CAP 7

a Le 3:3, 4

b Le 3:14-16

c Le 5:13 Le 6:14, 16 Nú 18:9

d Le 2:3

e Le 6:25, 26 Le 14:13

f Éx 29:14 Le 1:6

g Le 6:20, 21 1Cr 23:29

h Le 2:3-7 Nú 18:9 1Co 9:13

i Le 14:21

j Le 5:11 Nú 5:15

Columna 2

a Le 3:1 Le 7:20 Le 22:21 1Co 10:16

b Le 22:29 2Cr 29:31

c Le 6:25, 26 Le 10:14 Nú 18:8

d Le 22:29, 30

termaj[a] wa tumen ku síijil tu puksi'ik'al u ts'áaike',[b] unaj u jaanta'al te' k'iin ka k'u'ubo', yéetel u yalabe' je'el u páajtal u jaanta'al ti' le uláak' k'iino'. **17** Chéen ba'ale' wa yaan ba'ax ku sobrar ti' u bak'el le sacrificio tak tu yóoxp'éel k'iino', unaj u tóoka'al.[c] **18** Pero wa yaan máax ku jaantik tu yóoxp'éel k'iinil parte ti' u bak'el le ofrenda utia'al múul janalo', le máax k'ubo' ma' kun lúubul utsil tu táan Dios. Chéen kunel le ofrenda tu k'ubo', yéetel le bak'o' junp'éel ba'al k'aas tu táan Dios, le máax jaanto' yaan u castigarta'al.[d] **19** Le bak' ku kóojol ti' le ba'ax ma' limpio yanil tu táan Dioso' ma' unaj u jaanta'ali', unaj u tóoka'al. Je'el máaxak limpio yanil tu táan Diose' je'el u páajtal u jaantik le bak' limpio yanil tu táan Dioso'.

20 Chéen ba'ale' je'el máaxak ma' limpio yanil ka u jaant u bak'el le ofrenda utia'al múul janal utia'al Jéeobao', unaj u kíimsa'al.[e] **21** Wa yaan máax ku kóojol ti' je'el ba'alak ma' limpio yanil tu táan Dios, sea ti' juntúul máak,[f] ti' juntúul ba'alche'[g] wa ti' je'el ba'alak jach k'aas,[h] yéetel kéen ts'o'okke' ku jaantik parte ti' u bak'el le ofrenda utia'al múul janal ku k'u'ubul ti' Jéeobao', le máak je'elo' unaj u kíimsa'al».

22 Jéeobae' seguernagi u ya'alik ti' Moisés: **23** «A'al ti' le israelita'obo': ‹Ma' unaj a jaantike'ex u tsaatsel[i] waka-xi', u tsaatsel tamani' mix u tsaatsel chivoi'. **24** U tsaa-

CAP 7

a Le 22:21

b Le 22:23 Dt 12:5, 6

c Le 19:5, 6

d Le 19:7, 8

e Nú 19:20

f Le 12:2, 4

g Le 11:21-24 Dt 14:7

h Le 11:10 Dt 14:10

i Le 3:16, 17 Le 4:8-10 1Sa 2:16, 17

Columna 2

a Éx 22:31 Le 17:15

b Gé 9:4 Le 3:17 Le 17:10 Dt 12:16 1Sa 14:33 Hch 15:20, 29

c Le 17:14

d Le 3:1

e Le 3:3

f Éx 29:24 Le 8:25-27 Le 9:21

g Le 3:3-5

h Le 8:29

i Éx 29:27, 28 Le 10:14 Nú 6:20

tsel juntúul ba'alche' kimen bey xan u tsaatsel juntúul ba'alche' kíimsa'ab tumen u yéet ba'alche'ile' je'el u páajtal u meyajte'ex utia'al je'el ba'alake', chéen ba'ale' jach junpuli' ma' unaj a jaantike'ex-xi'.[a] **25** Tumen je'el máaxak ka u jaant u tsaatsel juntúul ba'alche' ku k'ubik bey junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeobae' unaj u kíimsa'al.

26 Je'el tu'uxak ka kajlake'exe', ma' unaj a jaantike'ex k'i'ik'i',[b] sea u k'i'ik'el ch'íich'o'ob wa u k'i'ik'el uláak' ba'alche'ob. **27** Je'el máaxak ka u jaant k'i'ik'e' unaj u kíimsa'al».[c]

28 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **29** «A'al ti' le israelita'obo': ‹Je'el máaxak ka u bis u k'ub ti' Jéeoba junp'éel u ofrendail múul janale' yaan u jóo'sik junp'éel parte utia'al u k'ubik ti' Jéeoba.[d] **30** Yéetel u k'abo'obe' yaan u taasik le tsaats[e] junmúuch' yéetel u tseem le ba'alche' bey junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeobae'. Ts'o'ole' yaan u yúuntik[f] tu táan Jéeoba, lela' junp'éel ofrenda ku yúunta'al. **31** Le sacerdoteo' yaan u tóokik le tsaats te' altar utia'al u beetik u buts'ilankilo',[g] chéen ba'ale' u tseem le ba'alche'o' yaan u p'áatal ti' Aarón yéetel ti' u hijo'ob.[h]

32 Ti' le sacerdoteo' yaan a ts'áaike'ex u x-no'oj pierna le ba'alche' ka k'ubke'ex bey ofrenda utia'al múul janalo',[i] le parte je'ela' santo. **33** U x-no'oj pierna le ba'alche'o'

yaan u p'áatal ti' le u hijo Aarón[a] ken u k'ub u k'i'ik'el yéetel u tsaatsel le ba'alche' ku k'u'ubul bey ofrenda utia'al múul janalo'. **34** Tumen ti' le ofrenda utia'al múul janal ku k'ubik le israelita'obo' yaan in ts'áaik ti' Aarón yéetel ti' u hijo'ob le ba'alo'oba': ti' le ofrenda ku yúunta'alo' yaan in ts'áaikti'ob le tseemo', yaan xan in ts'áaikti'ob u pierna le ba'alche'o', le parte'ob je'ela' santo'ob. Lela' junp'éel ley mantats' unaj u ts'o'okbesa'al tumen le israelita'obo'.[b]

35 Ti' tuláakal le tóokbil ofrenda'ob utia'al Jéeobao' le ba'alo'oba' leti'e ts'a'ab ti' Aarón yéetel ti' u hijo'obo', lela' bey u beeta'al desde te' k'iin ka ts'a'ab u beet u sacerdoteilo'ob utia'al u meyajtiko'ob Jéeobao'.[c] **36** Le parte je'elo' Jéeobo a'al ka ts'a'abakti'ob tumen le israelita'obo'. Tu ya'alaj ka ts'a'abakti'ob desde te' k'iin ka yéeya'ab[d] u beet u sacerdoteilo'obo'. Lela' junp'éel ley mantats' unaj u ts'o'okbesa'al tumen tuláakal u generacióno'ob».

37 Lela' leti'e ley ku ya'alik bix unaj u k'u'ubul le tóokbil ofrendao',[e] le u ofrendail janalo',[f] le ofrenda yo'olal le k'ebano',[g] le ofrenda yo'olal le culpao',[h] le sacrificio ku k'u'ubul utia'al u ts'a'abal u beet u sacerdoteil[i] wa máax bey xan le sacrificio utia'al múul janalo',[j] **38** je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moisés te' Montaña Sinaío',[k] le k'iin ka tu ya'alaj ti' le israelita'ob ka u k'ubo'ob u ofrenda'ob ti' Jéeoba te' tu desiertoil Sinaío'.[a]

8 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **2** «Bis Aarón yéetel u hijo'ob[b] tu entradail le tabernáculoo',* yaan xan a bisik le nook'o'obo',[c] le aceite santoo',#[d] le toro utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano', le ka'atúul xibil tamano'obo' bey xan le canasta tu'ux yaan le waajo'ob mina'an u levadurailo',[e] **3** yéetel much'kíint xan tuláakal le kaaj tu entradail le najil reunióno'».

4 Moisés túune' tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti' tumen Jéeobao', ka tu much'kíintaj tuláakal le kaaj tu entradail le najil reunióno'. **5** Ka ts'o'oke' Moisése' tu ya'alaj ti' le kaajo': «Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeoba ka k-beeto'». **6** Ka ts'o'oke' Moisése' tu beetaj u nats'kuba Aarón yéetel u hijo'obe' ka tu yisíinso'ob.*[f] **7** Moisés túune' tu ts'áaj u búukint Aarón le chowak nook'o',[g] tu jéep'k'axtaj yéetel junp'éel k'axnak',[h] ka ts'o'oke' tu ts'áaj u búukint le nook' mina'an u k'abilo',[i] tu yóok'ol le nook'a' tu ts'áaj u búukint xan le efodo'*[j] ka ts'o'oke' tu k'axajti' tubeel le efod yéetel le k'axnak'o'.[k] **8** Ts'o'ole' tu yóok'o-

CAP 7
a Dt 18:3
b Le 10:14
c Éx 28:1 Éx 29:4, 7 Éx 40:13
d Éx 40:15 Le 8:12
e Le 6:9
f Le 2:1 Le 6:14
g Le 6:25
h Le 5:6 Le 7:1
i Éx 29:1 Le 6:20
j Le 3:1
k Éx 34:27

Columna 2
a Le 1:2

CAP 8
b Éx 28:1
c Éx 28:4 Éx 39:33, 41
d Éx 30:23-25 Éx 40:15
e Éx 29:1, 2
f Éx 29:4 Éx 40:12
g Éx 28:39
h Éx 39:27, 29
i Éx 39:22
j Éx 28:6 Éx 39:2
k Éx 28:8 Éx 29:5 Éx 39:20

8:2 * Ilawil página 2581. # Lela' leti'e aceite ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'. **8:6** * Ma' xaane' Moisése' chéen tu ya'alajti'ob ka ichkíilnako'ob. **8:7** * Lela' bey junp'éel mandile'. Ilawil «Efod», página 2562.

CAP 8

le' tu ts'áaj le bolsa cuadradoo'*[a] ka tu yoksaj le Urim yéetel le Tumim#[b] ichil le bolsao'. **9** Ka ts'o'oke' Moisése' tu bak'aj u pool Aarón yéetel junxóot' nook'.[c] Tu táanpoolal, yóok'ol le junxóot' nook'o', tu ts'áaj le chan placa de oro* ku léembal yéetel ku ye'esik ts'o'ok u yéeya'al Aarón utia'al u meyajtik Dioso',[d] Moisése' tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti' tumen Jéeobao'.

10 Moisés túune' tu ch'a'aj le aceite santoo' ka tu wi'iwits'aj te' tabernáculoo' bey xan ti' tuláakal le ba'axo'ob yaan ichilo',[e] ka túun tu santificarto'ob. **11** Le ka ts'o'oke' tu wi'iwits'aj siete u téenel parte ti' le aceite tu yóok'ol le altaro'. Tu wi'iwits'aj le aceite ti' le altar, ti' tuláakal u nu'ukulilo'obo' bey xan ti' le nojoch paila yéetel le nu'ukul tu'ux ku yets'talo' utia'al ka p'áatko'ob santoil. **12** Tu ts'ooke' tu yalaj junp'íit ti' le aceite santo tu yóok'ol u pool Aaróno' utia'al u yéeyik yéetel utia'al u santificartik.[f]

13 Moisés túune' tu beetaj u náats'al u hijo'ob Aaróne' ka tu ts'áaj u búukinto'ob le chowak nook'o'obo', tu ts'áaj u k'axnak'o'ob yéetel tu bak'aj u poolo'ob yéetel junxóot' nook',[g] jach je'ex úuchik u ya'ala'alti' tumen Jéeobao'.

8:8 * Ilawil «Bolsa cuadrado», página 2557. # Ilawil «Urim yéetel Tumim», página 2587. **8:9** * Ilawil «Chan placa de oro», página 2669.

a Éx 28:15 Éx 39:9

b Éx 28:30

c Éx 29:6 Éx 39:27, 28

d Éx 28:36 Éx 39:30

e Éx 30:26-28

f Éx 29:4, 7 Éx 30:30 Éx 40:13 Le 21:10 Sl 133:2

g Éx 28:40 Éx 29:8, 9

Columna 2

a Éx 29:10-14 Le 4:3, 4 Le 16:6

b Heb 9:21, 22

c Le 4:8, 9

d Le 4:11, 12 Le 16:27

e Éx 29:15-18 Le 1:4

14 Moisés túune' tu taasaj le toro kun meyaj utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano', Aarón túun yéetel u hijo'obe' tu ts'áaj u k'abo'ob tu yóok'ol u pool le toroa'.[a] **15** Ka ts'o'oke' Moisése' tu kíimsaj le toroo', yéetel u dedo túune' tu ts'áaj junp'íit ti' le k'i'ik'[b] tu yóok'ol u baako'ob le altaro',* yéetel tu p'ataj santoil le altar tu táan Dioso'. Chéen ba'ale' u yalab le k'i'ik'o' tu wekaj tu baseil le altaro', bey túun tu santificartil yéetel tu p'atil limpioil le altaro'. **16** Ka ts'o'oke' tu ch'a'aj tuláakal le tsaats yaan tu yóok'ol le choocho', le tsaats yaan tu yóok'ol le táamno' bey xan le ka'ap'éel riñóno'ob yéetel u tsaatselo', Moisés túune' tu tóoko'ob utia'al u buts'ilankil te' altaro'.[c] **17** Chéen ba'ale' u yalab le toro kíimsa'abo', u k'éewelil, u bak'el yéetel u ta'o' tu ya'alaj ka tóoka'ak paach kaaj[d] jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'.

18 Ka ts'o'oke' Moisése' tu taasaj le xibil taman utia'al le tóokbil ofrendao'. Aarón túun yéetel u hijo'obe' tu ts'áaj u k'abo'ob tu yóok'ol u pool le tamano'.[e] **19** Moisés túune' tu kíimsaj le tamano', tu ch'a'aj u k'i'ik'ele' ka tu wi'iwits'aj ti' tuláakal u paach le altaro'. **20** Tu xo'oxot'aj le xibil tamano', ts'o'ole' tu tóokaj u pool, le u xóoxot'alo' bey xan le tsaats* utia'al u buts'ilankilo'. **21** Tu p'o'aj u

8:15 * Ilawil «U baako'ob le altaro'», página 2583. **8:20** * Wa «le tsaats yaan tu ba'pach u riñóno'obo'».

CAP 8

choochel yéetel u yooko'ob le ba'alche'o', le ka ts'o'oke' tu tóokaj tuláakal le taman te' altar utia'al u beetik u buts'ilankilo'. Lela' junp'éel tóokbil ofrenda ki'ibok tu táan Dios. Junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeoba, jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'.

22 Le ka ts'o'oke' tu taasaj le uláak' xibil tamano', le tamana' leti'e kun k'ubbil utia'al u káajal u meyaj le sacerdote'obo'.[a] Le ka ts'o'oke' Aarón yéetel u hijo'obe' tu ts'áaj u k'abo'ob tu yóok'ol u pool le tamano'.[b] **23** Moisés túune' tu kíimsaj le ba'alche'o', ka ts'o'oke' tu ch'a'aj parte ti' le k'i'ik'o' ka tu ts'áaj tu yóok'ol u kabalil u x-no'oj xikin Aarón, tu yóok'ol u polok dedoil u x-no'oj k'abo' yéetel tu yóok'ol u polok dedoil u x-no'oj ooko'. **24** Le ka ts'o'oke' Moisése' tu nats'aj u hijo'ob Aarón tu yiknal, tu ch'a'aj parte ti' le k'i'ik'o' ka tu ts'áaj tu yóok'ol u kabalil u x-no'oj xikno'ob, tu yóok'ol u polok dedoil u x-no'oj k'abo'ob yéetel tu yóok'ol u polok dedoil u x-no'oj ooko'ob. Chéen ba'ale' u yalab le k'i'ik'o', Moisése' tu wi'iwits'aj ti' tuláakal u paach le altaro'.[c]

25 Le ka ts'o'oke' tu ch'a'aj u tsaatsel le ba'alche'o', le nej yéetel u tsaatselo', tuláakal le tsaats yaan tu yóok'ol le choocho', le yaan tu yóok'ol le táamno', le ka'ap'éel riñóno'ob yéetel le tsaats yaan tu ba'pacho' bey xan le x-no'oj piernao'.[d] **26** Ti' le waajo'ob yaan ichil le canasta ts'a'an aktáan ti' Jéeobao', Moisése' tu ch'a'aj junp'éel waaj de u forma chan aro mina'an u levadurail.[a] Tu ch'a'aj xan junp'éel waaj de u forma chan aro, le waaja' beeta'an yéetel harina xa'ak'ta'an yéetel aceite.[b] Tu ch'a'aj xan junp'éel jaajay galleta. Tuláakal le waajo'oba' tu ts'áaj tu yóok'ol u tsaatsel yéetel u x-no'oj pierna le ba'alche'o'. **27** Le ka ts'o'oke' tuláakal le ba'alo'oba' tu ts'áaj tu táan u k'ab Aarón yéetel tu táan u k'ab u hijo'ob, ka túun jo'op' u yúuntik tu táan Jéeoba, lela' junp'éel yúuntbil ofrenda.* **28** Moisés túune' tu ch'a'aj le ofrenda yaan tu k'abo'obo' ka tu tóokaj tu yóok'ol le altar utia'al u buts'ilankilo', tu tóokaj tu yóok'ol le yáax xibil taman tu k'ubo'. Le ba'alo'oba' k'u'ub utia'al u ts'a'abal le sacerdote'obo', junp'éel ba'al ki'ibok tu táan Dios. Junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeoba.

29 Moisés túune' tu ch'a'aj u tseem le ba'alche'o' ka tu yúuntaj tu táan Jéeoba,[c] lela' junp'éel yúuntbil ofrenda. U tseem le xibil taman k'u'ub utia'al u ts'a'abal le sacerdote'obo' leti'e parte tocarnaj ti' Moiséso', jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'.[d]

30 Moisés túune' tu ch'a'aj junp'éel parte ti' le aceite santoo'[e] yéetel junp'éel parte ti' le k'i'ik' yaan tu yóok'ol le altaro' ka tu wi'iwits'aj tu yóok'ol Aarón yéetel tu yóok'ol u nook', bey xan tu beetil

a Le 8:33
b Éx 29:19, 20
c Éx 24:6
d Éx 29:22-25

Columna 2

a Le 2:4
b Éx 29:1, 2
c Le 7:29, 30
d Éx 29:26, 27 Le 7:34, 35
e Éx 30:30

8:27 *Ilawil «Ofrenda ku yúunta'al», página 2574.

yéetel u hijo'ob Aarón yéetel u nook'o'obo', leti'ob ka'ache' tia'ano'ob tu yiknale'. Bey úuchik u santificartik Aarón yéetel u nook'o'obo' bey xan u hijo'ob[a] yéetel u nook'o'obo'.[b]

31 Moisés túune' tu ya'alaj ti' Aarón yéetel ti' u hijo'ob: «Chake'ex[c] le bak' tu entradail le najil reunióno', yéetel te'elo' ti' ken a jaante'ex yéetel le waaj yaan te' canastao'. Yaan u beeta'al jach je'ex úuchik u ya'ala'alteno': ‹Aarón yéetel u hijo'ob ken u jaanto'ob›.[d] **32** U yalab le bak' yéetel le waajo' yaan a tóokike'ex.[e] **33** Durante siete díase' ma' unaj a náachtale'ex ti' u entradail le najil reunióno', chéen ja'ali' kéen máanak siete díase', tumen siete días ken u bis a ts'a'abale'ex a beet a sacerdoteile'ex.[f] **34** Le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ka k-beeto' leti'e ba'ax ts'o'ok k-beetik bejla'a utia'al ka limpiokíinta'ake'ex ti' a k'ebane'exo'.[g] **35** Te'exe' yaan a p'áatle'ex tu entradail le najil reunióno', bul k'iin yéetel bul áak'ab durante siete días,[h] yéetel yaan a beetke'ex le meyaj u ts'aamajte'ex Jéeobao'[i] utia'al ma' a kíimle'ex tumen bey a'ala'abikteno'».

36 Aarón yéetel u hijo'ob túune' tu beeto'ob tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alaj Jéeoba ti' Moisés ka beeta'ako'.

9 Te' k'iin ochoo',[j] Moisése' tu t'anaj Aarón yéetel u hijo'ob bey xan u nuuktakil u kaajil Israel. **2** Ka túun tu ya'alaj ti' Aarón: «Ch'a' juntúul chan wakax utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano'[a] bey xan juntúul xibil taman utia'al le tóokbil ofrendao', le ba'alche'oba' unaj t'a'ajo'ob yéetel yaan a bisik tu táan Jéeoba. **3** Chéen ba'ale' yaan a wa'alik ti' le israelita'obo': ‹Ch'a'ex juntúul chivo utia'al a k'ube'ex bey ofrenda yo'olal le k'ebano'. Ch'a'ex xan juntúul chan wakax yéetel juntúul chan xibil taman de junp'éel año cada juntúul, unaj t'a'ajo'ob, lelo'oba' utia'al le tóokbil ofrendao'. **4** Ch'a'ex xan juntúul toro yéetel juntúul xibil taman utia'al a k'ubke'ex bey ofrenda utia'al múul janal,[b] tuláakal le ba'alche'oba' yaan u k'u'ubul tu táan Jéeoba. Yaan xan a k'ubke'ex junp'éel u ofrendail janal[c] xa'ak'ta'an yéetel aceite, tumen bejla'e' Jéeobae' yaan u chíikbeskuba ti' te'ex›».[d]

5 Leti'ob túune' tu taaso'ob aktáan ti' le najil reunión le ba'alo'ob tu ya'alaj Moiséso'. Tuláakal le kaajo' náats'o'obe' ka yanchajo'ob tu táan Jéeoba. **6** Moisése' tu ya'alaj: «Utia'al ka páajchajak u ye'esikte'ex u nojoch poder Jéeobae',[e] lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeoba ka a beete'exa'». **7** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Aarón: «Nats'aba ti' le altaro' ka a k'ub le ofrenda yo'olal le k'ebano'[f] bey xan le tóokbil ofrendao', utia'al ka perdonarta'ak a k'eban[g] yéetel ka perdonarta'ak u k'eban le máaxo'ob yano'ob ta

CAP 8
a Nú 3:2, 3
b Éx 29:21
c Le 6:28
d Éx 29:31, 32 1Co 9:13
e Éx 29:34
f Éx 29:30, 35 Nú 3:2, 3
g Éx 29:36 Le 17:11
h Éx 29:37
i Nú 1:53

CAP 9
j Le 8:35

Columna 2
a Le 4:3
b Le 3:1
c Le 2:4 Le 6:14
d Éx 29:43
e Éx 16:10 Éx 24:16 Éx 40:34
f Le 4:3
g Heb 7:27

wotocho'.* Ts'o'ole' k'ub u ofrenda le kaajo'[a] utia'al ka perdonarta'ak u k'ebano'ob.[b] Unaj a beetik je'ex ts'o'ok u ya'alik Jéeobao'».

8 Tu séeba'anil túune' Aaróne' náats' te' altaro' ka tu kíimsaj le chan wakax ken u k'ub yo'olal u k'ebano'.[c] **9** U hijo'ob Aarón túune' tu ch'a'ajo'ob le k'i'ik'o'[d] ka tu biso'ob tu yiknal Aarón, leti' túune' tu t'ubaj u dedo ichil le k'i'ik'o' ka tu ts'áaj tu baako'ob le altaro'. U yalab le k'i'ik'o' tu wekaj tu baseil le altaro'.[e] **10** Tu yóok'ol túun le altaro' tu tóokaj u tsaatsel le ba'alche' tu k'ubaj yo'olal le k'ebano', le riñóno'obo' bey xan le tsaats yaan tu yóok'ol le táamno'. Tuláakal le ba'alo'oba' tu tóokaj utia'al u buts'ilankil. Aaróne' tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moisés-so'.[f] **11** Chéen ba'ale' u bak'el yéetel u k'éewelil le ba'alche'o' paach kaaj tu tóokaj.[g]

12 Aarón túune' tu kíimsaj le xibil taman kun k'ubbil bey tóokbil ofrendao', ka ts'o'oke' u hijo'obe' tu biso'ob le k'i'ik' ti'o', leti' túune' tu wi'iwits'aj ti' tuláakal u paach le altaro'.[h] **13** Bisa'ab xan ti' tumen u hijo'ob u xóoxot'al le xibil taman pa'te' yéetel u poolo', leti' túune' tu tóokaj te' altar utia'al u buts'ilankilo'. **14** Tu p'o'aj xan u choochel yéetel u yooko'ob le ba'alche'a' ka tu tóokaj utia'al u buts'ilankil junmúuch' yéetel le tóokbil ofrenda te' altaro'.

15 Ts'o'ole' tu k'ubaj le ofrenda'ob tu taasaj le kaajo'. Yáaxe' tu ch'a'aj le chivoo', tu kíimse' ka tu k'ubaj yo'olal u k'eban le kaajo'. Le ba'alche'a' tu k'ubaj bey je'ex úuchik u beetik yéetel le chan wakaxe'. **16** Le ka ts'o'oke' tu k'ubaj le tóokbil ofrendao', tu k'ubaj bey je'ex suukil u beeta'alo'.[a]

17 Chéen p'elak ts'o'okke' tu taasaj u k'ub le u ofrendail janalo',[b] tu ch'a'aj junlóoch'e'* ka tu ts'áaj tu yóok'ol le altar utia'al u buts'ilankilo', le u ofrendail janala' tu ts'áaj tu yóok'ol le altar tu'ux tu k'ubaj le tóokbil ofrenda de tempranoo'.[c]

18 Le ka ts'o'oke' Aaróne' tu kíimsaj le toro yéetel le xibil taman tu taasaj le kaaj utia'al le ofrenda utia'al múul janalo'. U hijo'ob túune' tu taaso'ob le k'i'ik' ti'o', leti' túune' tu wi'iwits'aj ti' tuláakal u paach le altaro'.[d] **19** U xéexet'al u tsaatsel le toroo',[e] u nej le taman yaan u tsaatselo', le tsaats yaan tu yóok'ol le choocho', le riñóno'obo' yéetel le tsaats yaan tu yóok'ol le táamno',[f] **20** ch'a'ab tumen u hijo'ob Aaróne' ka tu ts'áajo'ob tu yóok'ol u tseem le ba'alche'obo', le ka ts'o'oke' tu tóokaj tuláakal le tsaats tu yóok'ol le altar utia'al u buts'ilankilo'.[g] **21** Chéen ba'ale' le tseemo'ob

9:7 * Wa «ka perdonarta'ak u k'eban a tribu».

9:17 * Le lóoch' ku ya'ala'al te'ela' chéen yéetel junp'éel u k'ab máak ku ch'a'ik.

CAP 9

a Heb 5:1-3

b Le 16:33

c Le 4:3, 4

d Heb 9:22

e Le 4:7
Le 8:14, 15

f Le 4:8-10

g Le 4:11, 12
Heb 13:11

h Le 1:5

Columna 2

a Le 1:3
Le 6:9

b Le 2:1, 11, 13

c Éx 29:39

d Le 3:1, 2

e Le 3:3, 4

f Le 3:9, 10

g Le 7:29-31

yéetel u x-no'oj pierna le ba'alche'obo' Aaróne' tu yúuntaj tu táan Jéeoba, lela' junp'éel yúuntbil ofrenda. Tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'alik Moiséso'.[a]

22 Aarón túune' tu tich'aj u k'ab tu tojil le kaajo' ka tu bendecirtaj.[b] Leti'e' éem le ka ts'o'ok u k'ubik le ofrenda yo'olal le k'ebano', le tóokbil ofrendao' bey xan le ofrenda'ob utia'al múul janalo'. **23** Moisés yéetel Aarón túune' ooko'ob te' najil reunióno' ka ts'o'oke' jóok'o'obe' ka tu bendecirto'ob le kaajo'.[c]

Jéeoba túune' tu ye'esaj u nojoch poder ti' tuláakal le kaajo'.[d] **24** Jéeobae' tu beetaj u jóok'ol junp'éel k'áak'e'[e] ka jo'op' u tóokik le ofrenda bey xan le tsaats yaan te' altaro'. Le kaaj túuno' jo'op' u k'a'am awato'ob tumen ki'imak u yóolo'ob, ts'o'ole' xolajo'obe' ka chinlajo'ob.[f]

10 Ka ts'o'oke' Nadab yéetel Abiú,[g] u hijo'ob Aaróne', tu ch'a'ajo'ob u nu'ukulil u ts'a'abal chúuke' ka tu ts'áajo'ob k'áak'i', ka ts'o'oke' tu ts'áajo'ob incienso[h] tu yóok'ol, ka túun tu k'ubo'ob junp'éel ofrenda ma' ma'alob tu táan Jéeobai',[i] lelo' junp'éel ba'ax ku bin tu contra u ley Dios. **2** Jéeoba túune' tu beetaj u jóok'ol junp'éel k'áak'e' ka tu tóoko'ob,[j] bey úuchik u kíimlo'ob tu táan Jéeobao'.[k] **3** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Aarón: «Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeobaa': ‹Le máaxo'ob yano'ob naats' ti' teno'[l] unaj u k'a'ajsko'obe' tene' santoen, yéetel yaan in alabarta'al tu táan tuláakal le kaajo'›». Aarón túune' ma' tu ya'alaj mix ba'ali'.

4 Moisés túune' tu t'anaj Misael yéetel Elzafán u hijo'ob Uziel.[a] Uziele' u tío Aarón. Moisés túune' tu ya'alajti'ob: «Ko'otene'ex waye' ka a ch'a'ex a láak'tsile'ex yano'ob aktáan ti' le lugar santoo' ka a bise'exo'ob tu paach le kaajo'». **5** Leti'ob túune' tu ch'a'ajo'ob u láak'tsilo'obe' ka tu biso'ob paach kaaj. Le ka bisa'abo'obe' láayli' u ts'aamaj u nook'o'ob de sacerdote'obe'. Misael yéetel Elzafáne' tu beeto'ob jach je'ex úuchik u ya'ala'alti'ob tumen Moiséso'.

6 Moisés túune' tu ya'alaj ti' Aarón yéetel ti' Eleazar bey xan ti' Itamar, le uláak' u hijo'ob Aaróno': «Ma' a cha'ike'ex u p'áatal sucio a poole'ex mix a jatike'ex a nook'e'ex[b] tumen yaachaja'an a wóole'ex, utia'al ma' a kíimle'ex yéetel utia'al ma' a beetke'ex u p'u'ujul Dios tu contra le kaajo'. A láak'tsile'ex ti' u kaajil Israele' leti'ob kun o'tik le máaxo'ob kíimsa'abo'ob yéetel k'áak' tumen Jéeobao'. **7** Unaj a p'áatle'ex naats' ti' u entradail le najil reunióno' utia'al ma' a kíimle'ex, tumen u aceite santo* Jéeobae' tia'an ta wóok'ole'exe'».[c] Leti'ob túune' tu beeto'ob je'ex úuchik u ya'alik Moiséso'.

CAP 9

a Éx 29:27, 28

b Nú 6:23-27 Dt 10:8 Dt 21:5 1Cr 23:13

c 2Sa 6:18 2Cr 6:3

d Le 9:6

e Jue 6:21 1Cr 21:26

f 1Re 18:38, 39 2Cr 7:1, 3

CAP 10

g Éx 6:23 1Cr 24:2

h Éx 30:34, 35 Le 16:12

i Éx 30:9 Le 10:9 Le 16:1, 2

j Nú 16:35

k Nú 26:61

l Éx 19:22

Columna 2

a Éx 6:18

b Le 21:10

c Éx 28:41 Le 8:12 Le 21:11, 12

10:7 *Lela' leti'e aceite ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'.

8 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Aarón: **9** «Teech yéetel a hijo'obe' ma' unaj a wuk'ike'ex vinoi' mix uláak' ba'alo'ob ku káalkunaj le kéen ookke'ex te' najil reunióno'[a] utia'al ma' a kíimle'ex. Lela' junp'éel ley unaj u ts'o'okbesik mantats' tuláakal a generacióne'ex. **10** Lela' utia'al ka ila'ak u jela'anil le ba'alo'ob santo'ob ti' le ba'alo'ob ma' santo'obo', bey xan utia'al u yila'al u jela'anil le ba'alo'ob limpio'ob yanilo'ob tu táan Dios ti' le ba'alo'ob ma' limpio'obo',[b] **11** bey xan utia'al u ka'ansa'al yéetel u ts'a'abal ti' le israelita'ob tuláakal le leyo'ob ts'o'ok u ts'áaik Jéeoba ti' Moiséso'».[c]

12 Moisés túune' tu ya'alaj ti' Aarón, ti' Eleazar yéetel ti' Itamar, le u hijo'ob Aarón p'aatalti'o': «Ti' le ofrenda'ob tóoka'abo'ob utia'al Jéeobao' ch'a'ex u yalab u ofrendail janalo' ka a beete'ex waajo'ob mina'an u levadurail. Le waajo'oba' yaan a jaantike'ex naats' ti' le altaro',[d] tumen lela' junp'éel ba'al jach santo.[e] **13** Unaj a jaantike'ex ti' junp'éel lugar santo,[f] tumen lela' leti'e parte kun tocartecho' yéetel leti'e parte kun tocar ti' a paalal ti' le ofrenda'ob ku tóoka'alo'ob utia'al Jéeobao', tumen lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'ala'alten ka beeta'ako'. **14** Ti' junp'éel lugar limpioe' yaan xan a jaantike'ex u tseem le yúuntbil ofrendao' bey xan u pierna le ba'alche'o', le parte'ob je'ela' santo'ob.[g] Teech bey xan a hijo'ob yéetel a hija'obe' yaan a jaantike'ex,[a] tumen le ba'alo'oba' leti'e parte'ob ku tocar ti' teech yéetel ti' a paalal ti' le ofrenda'ob utia'al múul janal ku ts'áaik le israelita'obo'. **15** Yaan túun u taasa'al le pierna yéetel u tseem le ba'alche'o' bey xan le tsaats ku tóoka'alo'. Lela' yaan u beeta'al utia'al ka páajchajak u k'u'ubul le yúuntbil ofrenda tu táan Jéeobao'. U tseem yéetel u pierna le ba'alche'o' ti' teech yéetel ti' a paalal kun ts'aabil mantats'[b] jach je'ex ts'o'ok u ya'alik Jéeobao'».

16 Moisés túune' tu séeba'anil bin u kaxt u yalab le chivo k'u'ub bey ofrenda yo'olal le k'ebano',[c] ka tu yile' ts'o'ok u tóoka'al. Ka túun ts'íikilnaj yéetel Eleazar bey xan yéetel Itamar, le u hijo'ob Aarón p'aatalti'o', ka tu ya'alajti'ob: **17** «¿Ba'axten ma' ta jaante'ex le ofrenda yo'olal le k'eban te' lugar santoo'?[d] Si lela' junp'éel ba'al jach santo, yéetel unaj a jaantike'ex ka'ach utia'al ka tu'upuk u k'eban le kaajo' yéetel utia'al ka perdonarta'ako'ob tumen Jéeoba. **18** U k'i'ik'el le ba'alche'o' ma' oksa'ab te' lugar santoo'.[e] Ts'o'ole' unaj ka'ach a jaantike'ex u bak'el le ba'alche' te' lugar santo jach je'ex a'ala'abikteno'». **19** Aarón túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Ilawile, le kaajo' ts'o'ok u taasik u ofrenda yo'olal u k'ebano' yéetel u tóokbil ofrenda tu táan Jéeoba,[f] chéen ba'a-

CAP 10

a Eze 44:21

b Eze 44:23

c Dt 33:10
2Cr 17:8, 9
Ne 8:7, 8
Mal 2:7

d Le 6:14, 16

e Le 21:22

f Le 6:26
Nú 18:10

g Éx 29:26-28
Le 7:31, 34
Le 9:21

Columna 2

a Le 22:13
Nú 18:11

b 1Co 9:13

c Le 9:3, 15

d Le 6:25, 26
Eze 44:29

e Le 6:29, 30

f Le 9:8, 12

le' ma' tin jaantaj u bak'el le ofrenda'oba'. Teche' a wojel ba'axo'ob ts'o'ok u yúuchulten te' k'iina'. Wa ka in jaant ka'ach le ofrenda yo'olal le k'ebano', ¿ts'o'ok wa u yutstal tu t'aan ka'ach Jéeobae'?». **20** Le ka tu yu'ubaj Moisés lela' ma'alob tu yilil le ba'ax tu beetaj Aaróno'.

11 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés yéetel ti' Aarón: **2** «A'al ti' le israelita'ob lela': ‹Lelo'oba' leti'e ba'alche'ob kuxa'ano'ob yóo' lu'um je'el u páajtal a jaantike'exa':[a] **3** tuláakal ba'alche' xa'aypaja'an u maay yéetel ku ka'a jaach'e' je'el u páajtal u jaanta'ale'.

4 Chéen ba'ale' yaan ba'alche'ob ku ka'a jaach'o'ob wa xa'aypaja'an u maayo'ob ma' unaj a jaantike'exi', le ba'alche'oba' leti'e je'elo'oba': le camelloo', tumen kex ku ka'a jaach'e' ma' xa'aypaja'an u maayi'. Le ba'alche'a' ma' limpioi'.[b] **5** Bey xan le damáno',*[c] tumen kex ku ka'a jaach'e' ma' xa'aypaja'an u maayi'. Le ba'alche'a' ma' limpioi'. **6** Bey xan le t'u'ulo',* tumen kex ku ka'a jaach'e' ma' xa'aypaja'an u maayi'. Le ba'alche'a' ma' limpioi'. **7** Bey xan le k'éek'eno',[d] tumen kex xa'aypaja'an u maaye' ma'atech u ka'a jaach'. Le ba'alche'a' ma' limpioi'. **8** Ma' unaj a jaantike'ex u bak'el le ba'alche'oba' yéetel ma' unaj a machke'ex u kimen wíinklilo'obi'. Le ba'alche'oba' ma' limpio'obi'.[a]

9 Ti' le ba'alche'ob kuxa'ano'ob te' ja'o', lelo'oba' leti'e je'el u páajtal a jaantike'exa': je'el ba'alak ba'alche'il ka yanak te' k'áa'náab wa te' río'obo' je'el u páajtal a jaantike'ex le yaan u xiik'o'ob yéetel u escama'obo'.[b] **10** Chéen ba'ale' je'el ba'alak ba'alche'il yaan te' k'áa'náab wa te' río'obo' sea mejen ba'alche'ob en grupo u máano'ob wa uláak' ba'alche'obe', wa mina'an u xiik'o'ob wa u escama'obe', le ba'alche'oba' ma' limpio'obi'. **11** Tumen ma' limpio'obe' ma' unaj a jaantike'ex u bak'eli'[c] mix unaj a machke'ex u kimen wíinklilo'obi'. **12** Tuláakal ba'al kuxa'an te' ja' mina'an u xiik'o'ob yéetel u escama'obe' ma' limpio a tia'alte'exi'.

13 Lelo'oba' leti'e ba'alche'ob ku xik'nalo'ob ma' unaj a jaantike'exa': le águilao',[d] le águila ku chuk kayo', le box ch'oomo',[e] **14** le milano realo' yéetel tuláakal u clasesil milano negro, **15** tuláakal u clasesil cuervo,* **16** le avestruzo', le xooch'o', le gaviotao', tuláakal u clasesil halcón, **17** le chan búhoo', le cormoráno',* le búho chowak u xikino', **18** le cisneo', le pelícanoo', le nojoch

CAP 11

a Dt 14:4-6; Eze 4:14

b Dt 14:7, 8

c Pr 30:26

d Isa 65:4; Isa 66:3, 17

Columna 2

a Hch 10:14

b Dt 14:9, 10

c Dt 14:3

d Job 39:27, 30

e Dt 14:12-19

11:5 *Lela' juntúul chan ba'alche' chíika'an ti' t'u'ul. **11:6** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «liebre». Lela' juntúul ba'alche' chíika'an ti' le t'u'ulo', pero maas nojoch.

11:15 *Le ch'iich'a' chíika'an ti' k'a'aw, chéen ba'ale' maas nojoch. **11:17** *Lela' juntúul ch'iich' ku chuk kay yéetel chíika'an ti' pato.

ch'oomo',* **19** le cigüeñao', tuláakal u clasesil garzas, le abubillao' yéetel le soots'o'. **20** Tuláakal u jejeláasil ik'elo'ob* yaan u xiik'o'ob yéetel kanp'éel u yooko'obe' ma' unaj a jaantike'exi'.

21 Ichil le u jejeláasil ik'elo'ob yaan u xiik'o'ob yéetel ku xíimbalo'ob yéetel kanp'éel u yooko'obe', chéen je'el u páajtal a jaantike'ex le yaan uláak' ka'ap'éel u yooko'ob maas chowaktak utia'al u síit'o'obo'. **22** Le ba'alo'ob je'el u páajtal a jaantike'exo' leti'e je'elo'oba': u clasesil sáak'o'ob* ku xik'nalo'ob, uláak' sáak'o'ob suuk u jaantal,[a] grillo'ob,# bey xan le sáak'o'ob ku síit'o'obo'. **23** Tuláakal uláak' ik'elo'ob yaan u xiik' yéetel ku máan yéetel kanp'éel u yooko'obe' ma' unaj a jaantike'exi'. **24** Wa ka jaantike'exe' yaan a p'áatle'ex ma' limpio yanile'ex tu táan Diosi'. Je'el máaxak ka u mach u kimen wíinklil le ba'alche'oba' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Dios tak ken t'úubuk le k'iino'.[b] **25** Je'el máaxak ka u mach u kimen wíinklil le mejen ba'alche'oba' unaj u p'o'ik u nook',[c] yéetel yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Dios tak ken t'úubuk le k'iino'.

26 Je'el ba'alak ba'alche'il ma' jach xa'aypaja'an tubeel

11:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «buitre». **11:20** *Wa «insecto'ob». **11:22** *Wa «langosta'ob». #Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «máas, sit'riyo».

CAP 11

a Mt 3:4 Mr 1:6

b Le 14:46, 47 Le 15:8 Le 17:15 Le 22:4-6

c Le 14:2, 8 Le 15:2, 5 Nú 19:10

Columna 2

a Dt 14:7, 8

b Le 17:15, 16

c Le 5:2

d Isa 66:17

e Dt 14:19

f Le 11:24 Le 22:4, 5

u maay yéetel ma' tu ka'a jaach'e' ma' limpioi'. Je'el máaxak ka u mache' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Diosi'.[a] **27** Je'el ba'axak ba'alche'il yaan kanp'éel u yooko'ob yéetel yaan u mo'ol yéetel u yíich'ake' ma' limpioi'. Je'el máaxak ka u mach u kimen wíinklil le ba'alche'oba' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Dios tak ken t'úubuk le k'iino'. **28** Je'el máaxak ka u mach u kimen wíinklil le ba'alche'oba' unaj u p'o'ik u nook',[b] le máaka' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Dios tak ken t'úubuk le k'iino'.[c] Le ba'alche'oba' ma' limpio'obi'.

29 Lela' leti'e ba'alche'ob ku máano'ob lu'um yéetel ma' limpio'oba': ch'o',*[d] tuláakal u jejeláasil juuj, le ch'o' ku máan yáanal lu'umo', **30** le gecoo', le nojoch juujo', le salamandrao', le x-meerecho' yéetel le camaleóno'.* **31** Le ba'alche'oba' ma' limpio'obi'.[e] Tuláakal máax ka u mach u kimen wíinklil le ba'alche'oba' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Dios tak ken t'úubuk le k'iino'.[f]

32 Wa yaan juntúul ti' le ba'alche'ob ku kíimil yéetel ku lúubul tu yóok'ol junp'éel nu'ukul de che' wa tu yóok'ol junp'éel nook' wa tu yóok'ol junp'éel k'éewel wa tu yóok'ol junp'éel

11:29 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «p'iich». **11:30** *Lela' chíika'an ti' tóolok.

to'otoch nook'e',* le tu'ux lúub le ba'alche'o' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Diosi'. Le nu'ukul túuno' unaj u ts'a'amal ich ja' utia'al ka páajchajak u usarta'al, yaan u p'áatal ma' limpio tu táan Dios tak ken t'úubuk le k'iino', le kéen ts'o'okok túune' yaan u p'áatal limpioil. **33** Wa ka lúubuk le ba'alche' ti' junp'éel nu'ukul de k'ate' yaan a pa'ik le nu'ukulo', yéetel je'el ba'axak ka yanak ichile' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Diosi'.[a] **34** Wa le ja' yaan ichil le nu'ukul ku wíits'il ti' je'el ba'alak jaanlile', le janala' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Diosi'. Yéetel je'el ba'axak utia'al uk'bil ts'a'an ichil le nu'ukula' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Diosi'. **35** Ti' je'el ba'axak ka lúubuk u kimen wíinklilo'obe' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Diosi'. Sea ti' junp'éel horno wa ti' junp'éel fogón ka lúubke' unaj u ju'utul. Le ba'alo'oba' yaan u p'áatlo'ob ma' limpio yanilo'ob tu táan Diosi' yéetel ma' limpio'ob xan ta táane'exi'. **36** Chéen ba'ale' wa ku lúubul u kimen wíinklil le ba'alche' ichil junp'éel tu'ux ku síijil ja' wa ichil junp'éel cisternae', lelo'oba' yaan u seguer u p'áatlo'ob limpioil tu táan Dios, chéen ba'ale' je'el máaxak ka u mach u kimen wíinklil le ba'alche'oba' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Diosi'. **37** Wa ku lúubul u kimen wíinklil le ba'alche' tu yóok'ol junp'éel semilla utia'al pak'bile', le semillao' láayli' limpio yanil tu táan Diose'. **38** Chéen ba'ale' wa le kéen a ch'ul le semilla ku lúubul junp'éel parte ti' u kimen wíinklil le ba'alche' tu yóok'olo', le semillao' ku p'áatal ma' limpioi'.

39 Chéen ba'ale' wa juntúul ti' le ba'alche'ob ku páajtal a jaantike'ex ku kíimilo', je'el máaxak ka u mach u kimen wíinklile' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Dios tak ken t'úubuk le k'iino'.[a] **40** Je'el máaxak ka u jaant u bak'el le ba'alche' kíimo' unaj u p'o'ik u nook', yéetel yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Dios tak ken t'úubuk le k'iino'.[b] Je'el máaxak ka u mach u kimen wíinklil le ba'alche'o' unaj u p'o'ik u nook', yéetel yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Dios tak ken t'úubuk le k'iino'. **41** Je'el ba'alak mejen ba'alche'il en grupo u máano'obe' ma' unaj a jaantike'exi' tumen ma' limpio yanilo'ob tu táan Diosi'.[c] **42** Ma' unaj a jaantike'ex mix juntúul ba'alche' ku máan yéetel kanp'éel u yooko'ob mix le ku jíiltikuba'obo' mix le mejen ba'alche'ob en grupo u máano'ob yéetel ya'ab u yooko'obo', tumen le clase ba'alche'oba' ma' limpio yanilo'ob tu táan Diosi'.[d] **43** Ma' a jaantike'ex le ba'alche'oba', tumen wa ka beetke'exe' ma' limpio kan p'áatle'ex tu táan Diosi'.[e] **44** Tumen

CAP 11

a Le 15:12

Columna 2

a Le 11:23, 24 Nú 19:11, 16

b Le 17:15 Le 22:3, 8 Dt 14:21 Eze 4:14 Eze 44:31

c Le 11:21

d Dt 14:3

e Le 20:25

11:32 * Ilawil «To'otoch nook'», página 2582.

tene' Jéeobaen, teen a Dios-e'ex,[a] yéetel te'exe' unaj a p'áatle'ex santoil,[b] tumen tene' santoen.[c] Le o'olal ma' unaj a jaantike'ex mix juntúul ti' le mejen ba'alche'obo', tumen wa ka beetke'exe' ma' limpio kan p'áatle'ex tin táani'. **45** Tumen tene' Jéeobaen, teen le máax jóo'-se'ex ti' u lu'umil Egipto utia'al in beetkinba a Dios-e'exo'.[d] Te'ex túune' unaj a p'áatle'ex santoil,[e] tumen tene' santoen.[f]

46 Lela' leti'e ley yaan yil yéetel le ba'alche'obo', le ba'alche'ob ku xik'nalo'obo', tuláakal ba'alche' kuxa'an ich ja' yéetel tuláakal u jejeláasil ba'alche'ob kuxa'ano'ob te' yóok'ol kaaba'. **47** Le leya' ku ye'esik ba'ax clase ba'alche'ilo'ob limpio yanilo'ob tu táan Dios yéetel máakalmáak ma'atechi', yéetel ku ye'esik xan máakalmáak ku páajtal u jaanta'al yéetel máakalmáak ma' tu páajtal u jaanta'ali'».[g]

12 Jéeoba túune' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **2** «A'al ti' le israelita'obo': ‹Wa juntúul ko'olel ku p'áatal embarazadail yéetel le kéen síijik u chaambal* juntúul chan xiibe', le ko'olelo' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Dios durante siete días, yaan u p'áatal ma' limpio yanil je'ex tu k'iinilo'ob u menstruacióne'.[h] **3** Le kéen u ts'áa ocho días ti' le chan xi'ipalo' yaan u circuncidarta'al.*[a] **4** Le kéen ts'o'okke' le ko'olelo' yaan u p'áatal tu yotoch durante 33 días yo'olal le k'i'ik' tu perderto' utia'al ka p'áatak limpioil tu táan Dios. Leti'e' ma' kun páajtal u machik mix junp'éel ti' le ba'alo'ob santo'obo' yéetel ma' kun páajtal u yokol te' lugar santoo', hasta ken máanak le buka'aj tiempo a'ala'anti'o'.

5 Wa juntúul ko'olel ku síijsik juntúul chan x-ch'úupale', le ko'olelo' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Dios durante 14 días, yaan u p'áatal ma' limpio yanil je'ex tu k'iinilo'ob u menstruacióne'. Yaan u p'áatal tu yotoch durante 66 días yo'olal le k'i'ik' tu perderto' utia'al ka p'áatak limpioil tu táan Dios. **6** Le kéen ts'o'okok u máan le buka'aj tiempo a'ala'anti' utia'al u p'áatal limpio tu táan Dios yo'olal u chan hijo wa u chan hijae', leti'e' yaan u ts'áaik ti' le sacerdote tu entradail le najil reunióno' juntúul táankelem taman de junp'éel año wa menos utia'al junp'éel tóokbil ofrenda.[b] Yaan xan u ts'áaik juntúul chan paloma wa juntúul mukuy utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano'. **7** Le sacerdoteo' yaan u k'ubik ti' Jéeoba tu yo'olal le ko'olelo', beyo' yaan u p'áatal limpioil le ko'olelo'. Lela' leti'e ley ku ya'alik ba'ax unaj u beeta'al wa juntúul ko'olel ku síijsik juntúul u chan hijo wa juntúul

12:2 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

12:3 * Ilawil página 2559.

CAP 11

a Éx 20:2

b Éx 19:6
Le 19:2
Dt 14:2
1Te 4:7

c 1Pe 1:15, 16
Ap 4:8

d Éx 6:7
Éx 29:46
Os 11:1

e Éx 22:31
Nú 15:40
Dt 7:6

f Le 20:7, 26
Jos 24:19
1Sa 2:2

g Le 20:25
Eze 44:23

CAP 12

h Le 15:19

Columna 2

a Gé 17:12
Gé 21:4
Lu 1:59
Lu 2:21, 22
Jn 7:22

b Le 1:10

u chan hijao'. **8** Pero wa mina'anti' u modoil utia'al u k'ubik juntúul tamane', unaj u bisik ka'atúul mukuy wa ka'atúul mejen paloma'ob,[a] juntúule' utia'al le tóokbil ofrendao' yéetel le uláak'o' utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano'. Le sacerdote túuno' yaan u k'ubko'ob tu táan Dios utia'al ka p'áatak limpioil le ko'olel tu táan Dioso', bey kun p'áatal limpioil le ko'olelo'».

13 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés yéetel ti' Aarón: **2** «Wa ku jóok'ol junp'éel ba'al sak yéetel chuup tu wíinklil wa máax, wa ku yantal u yooxel u herida bey xan wa ku yantal junp'éel roncha tu wíinklil, yéetel ku yila'al bey je'el u suut lepraile',*[b] le máako' unaj u bisa'al tu táan Aarón le sacerdoteo' wa tu táan juntúul ti' u hijo'ob, le sacerdote'ob xano'.[c] **3** Le sacerdote túuno' yaan u yilik le ba'ax ts'o'ok u jóok'ol tu wíinklil le máako'. Wa le ba'ax jok'a'an tu wíinklil ts'o'ok u káajal u jaantik u bak'el yéetel ts'o'ok u saktal le mejen tso'ots yaan te' tu'ux jóok'o', u k'áat u ya'ale' yaan lepra ti'. Le sacerdote túuno' yaan u ya'alik ma' limpio yanil le máak tu táan Dioso'. **4** Chéen ba'ale' wa saktak le ronchas jok'a'an tu wíinklil le máako', pero bey ma' jaanta'ak u bak'el u wíinklil yéetel ma' saktak le mejen tso'ots yaan te' tu'ux jóok'o', le sacerdoteo' yaan u ya'alik ka ts'a'abak aparte ti' u maasil durante siete días.[a] **5** Le kéen u chuk le siete díaso' le sacerdoteo' yaan u ka'a ilik le máako'. Wa ku yilik ma' seguernaj le infección yéetel ma' maaschaj tu wíinklil le máako', le sacerdote túuno' yaan u ya'alik ka ts'a'abak aparte ti' u maasil uláak' siete días.

6 Le kéen u chuk le uláak' siete díaso' le sacerdoteo' yaan u yilik bix u seguer, wa le infección ts'o'ok u sa'atal yéetel ma' maaschaj tu wíinklil le máako', le sacerdoteo' yaan u ya'alik limpio yanil le máako'[b] tumen le ba'ax yaan tu wíinklil le máak ka'acho' chéen u yooxel le heridao'. Le máak túuno' yaan u p'o'ik u nook'e' yéetel yaan u p'áatal limpioil tu ka'atéen. **7** Pero wa kex ts'o'ok u ya'ala'alti' limpio yanil tumen le sacerdote, ku maastal le ba'ax jóok'* tu wíinklilo', le máako' yaan u k'a'abéettal u bin tu ka'atéen tu táan le sacerdoteo'. **8** Le sacerdote túuno' yaan u yilik le ba'ax jóok' tu wíinklil le máako', yéetel wa ku yilik ts'o'ok u maastale' yaan u ya'alik ma' limpio yanili', u k'áat u ya'ale' lepra yaan ti' le máako'.[c]

9 Wa ku tsa'ayal lepra ti' wa máaxe' k'a'abéet u bisa'al tu táan le sacerdoteo'. **10** Le sacerdote túuno' yaan u yilik.[d] Wa ku yilik yaan junp'éel ba'ax chuup yéetel sak tu yoot'el yéetel ts'o'ok u saktal le mejen tso'ots yaan

CAP 12

a Le 1:14
Le 5:7
Le 14:21, 22
Lu 2:24

CAP 13

b Nú 12:10, 12
2Cr 26:19
Mt 8:3

c Dt 24:8
Eze 44:23
Mal 2:7
Lu 17:14

Columna 2

a Le 13:50
Le 14:38
Nú 12:15

b Mt 8:4
Mr 1:44
Lu 5:14
Lu 17:14

c Le 13:15, 25, 30, 42
Nú 12:10, 12

d Le 13:3

13:2 * Ilawil página 2569.

13:7 * Wa «infección».

te' tu'ux chuupo' bey xan wa ts'o'ok u yantal junp'éel llagae',[a] **11** u k'áat u ya'ale' le ba'ax yaan tu wíinklilo' lepra mina'an ts'aakil ti', yéetel le sacerdoteo' yaan u ya'alik ma' limpio yanili'. Ma' ken u ya'al ka ts'a'abak aparteil,[b] tumen le máako' ma' limpio yanili'. **12** Pero wa le lepra ku jóok'ol ti' tuláakal u wíinklil le máak, desde tu pool tak tu táan u yook yéetel tak tu'ux ku páajtal u yila'al tumen le sacerdoteo', **13** le sacerdote túuno' yaan u xak'altik tubeel. Yéetel wa ku yilik ts'o'ok u láaj jóok'ol ti' tuláakal u wíinklile', le sacerdoteo' yaan u ya'alike' le máako' limpio* yanil tumen tuláakal le ba'ax jóok' tu wíinklilo' ts'o'ok u saktal. **14** Pero wa le ba'ax jok'a'an tu wíinklil ku llagare', leti'e' yaan u p'áatal ma' limpioi'. **15** Le kéen ila'ak le llaga tumen le sacerdoteo', leti'e' yaan u ya'alik ma' limpio yanil le máak tu táan Dioso'.[c] Le llagao' ma' limpioi', u k'áat u ya'ale' lepra.[d] **16** Chéen ba'ale' wa le llaga ku ka'a saktalo', le máako' unaj u bin tu ka'atéen tu táan le sacerdoteo'. **17** Le sacerdoteo' yaan u yilik le máako',[e] yéetel wa ku yilik ts'o'ok u saktal le llagao' yaan u ya'alike' ts'o'ok u p'áatal limpioil le máako'.

18 Wa yaan ti' máax ku jóok'ol junp'éel nojoch grano yéetel ku yutstal, **19** pero te' tu'ux jóok' ka'ach le nojoch grano ku chu'upul yéetel ku saktal bey xan wa ku jóok'ol junp'éel roncha sak yéetel chake', leti'e' unaj u bin tu táan le sacerdoteo'. **20** Le sacerdote túuno' yaan u yilik[a] le ba'ax jóok' tu wíinklil le máako'. Wa ku yilik ts'o'ok u káajal u jaanta'al u bak'el yéetel ts'o'ok u saktal le mejen tso'ots tu'ux yaan ka'ach le nojoch granoo', le sacerdoteo' yaan u ya'alik ma' limpio yanil le máak tu táan Dioso'. Le ba'ax jóok' te' tu'ux yaan ka'ach le nojoch granoo' lepra. **21** Chéen ba'ale' wa le sacerdote ku yilik ma' saktak le mejen tso'ots mix jaanta'ak u bak'el le máak te' tu'ux yaan ka'ach le nojoch granoo', ba'axe' bey ts'o'ok u sa'atal le ba'ax jóok'ti'o', le sacerdote túuno' yaan u ya'alik ka ts'a'abak aparteil le máak durante siete díaso'.[b] **22** Pero wa le ba'ax jóok'ti' ts'o'ok u maastal tu wíinklilo', le sacerdote túuno' yaan u ya'alik ma' limpio yanil le máak tu táan Dioso'. Le máako' yaan lepra ti'. **23** Pero wa le roncha ma' maaschaj tu wíinklil le máako' le sacerdoteo' yaan u ya'alik limpio yanil,[c] u k'áat u ya'ale' chéen chuup le tu'ux yaan le nojoch grano ka'acho'.

24 Wa juntúul máak ku chu'ujul, yéetel te' tu'ux chu'uj ku jóok'ol junp'éel roncha wéej chak wa junp'éel roncha sake', **25** le sacerdote túuno' yaan u jach ilik. Wa te' tu'ux chu'uj le máak

CAP 13

a Le 13:24, 25

b Le 13:4

c Dt 24:8

d Le 13:8

e Lu 5:14
Lu 17:14

Columna 2

a Eze 44:23

b Le 13:4, 50
Le 14:38
Nú 12:15

c Mt 8:4
Mr 1:44
Lu 5:14
Lu 17:14

13:13 * Wa «ma' tu páajtal u contagiartik u maasil».

ts'o'ok u saktal le tso'ots yéetel bey ts'o'ok u jaanta'al u bak'el u wíinklile', u k'áat u ya'ale' lepra le ts'o'ok u jóok'ol ti'o'. Le sacerdote túuno' yaan u ya'alik ma' limpio yanili'. Le k'oja'anil yaan ti' le máako' lepra. **26** Pero wa le sacerdote ku yilik le tu'ux chu'ujo' yéetel ku yilik ma' saktak u tso'otsel bey xan wa ku yilik ma' jaanta'ak u bak'el, ba'axe' ts'o'ok u sa'atal le ronchao', le sacerdote túuno' yaan u ts'áaik aparteil le máak durante siete díaso'.[a] **27** Le kéen u chuk le siete díaso' le sacerdoteo' yaan u ka'a ilik le máako' yéetel wa ku yilik ts'o'ok u jóok'ol u maasil ronchas tu wíinklile', le sacerdote túuno' yaan u ya'alik ma' limpio yanili'. Le k'oja'anil yaan ti' le máako' lepra. **28** Chéen ba'ale' wa ts'o'ok u sa'atal le roncha yéetel ma' jóok' u maasil ti'e', u k'áat u ya'ale' chéen chuup le tu'ux chu'ujo'. Le sacerdote túuno' yaan u ya'alik limpio yanil le máako', tumen chéen chuup yanil le tu'ux chu'ujo'.

29 Wa juntúul xiib wa juntúul ko'olel ku yantal junp'éel infección tu yoot'el u pool wa tu no'oche', **30** le sacerdoteo' yaan u jach ilik le infecciónо'.[b] Wa bey ts'o'ok u jaanta'al u bak'el tumen le infección, yéetel ts'o'ok u k'aank'antal yéetel ts'o'ok u bek'echtal le tso'ots tu'ux yaan le infecciónо', le sacerdoteo' yaan u ya'alike' le máako' ma' limpioi', u k'áat u ya'ale' junp'éel k'oja'anil le ba'ax jóok' tu yoot'el u pool wa tu no'ocho', le ba'ax jok'a'an ti'o' lepra. **31** Pero wa le sacerdote ku yilik bey ma' jaanta'ak u bak'el le tu'ux infectado yéetel ma' boox u tso'otsele', le sacerdoteo' yaan u ya'alik ka ts'a'abak aparteil le máak durante siete díaso'.[a] **32** Le kéen u chuk le siete díaso' le sacerdoteo' yaan u jach ilik le infecciónо' yéetel wa ma' maas nojochchajak le infección yéetel ma' k'aank'anchajak mix junp'éel u tso'otsel bey xan wa le infección ma' u jaant u bak'ele', **33** le máako' unaj u ts'ikkuba, pero le tu'ux yaan le infecciónо' ma' ken u ts'ike. Le sacerdote túuno' yaan u ya'alik ka ts'a'abak aparteil le máak durante siete días maaso'.

34 Le kéen u chuk le siete díaso' le sacerdoteo' yaan u ka'a ilik u yoot'el u pool wa u no'och le máax infectadoo', yéetel wa ma' maas nojochchajak le infección yéetel wa bey ma' jaanta'ak u bak'ele', le sacerdote túuno' yaan u ya'alik limpio yanil le máako'. Le máak túuno' yaan u p'o'ik u nook'e' yéetel yaan u p'áatal limpioil tu ka'atéen. **35** Pero wa ku maas nojochtal le infección kex ts'o'ok u ya'ala'al limpio yanil le máako', **36** le sacerdote túuno' yaan u ka'a ilik le infecciónо', wa ku yilik ts'o'ok u maas nojochtale', ma' tsaaj u yilik wa ts'o'ok u k'aank'antal u tso'otseli', le máako' ma' limpioi'. **37** Chéen ba'ale' wa le kéen ila'ak le infección ku

CAP 13

a Le 13:4, 50
Le 14:38
Nú 12:15

b Dt 24:8
Mal 2:7

Columna 2

a Le 13:4, 50
Le 14:38
Nú 12:15

yila'al ma' nojochchajak, yéetel tu yóok'ole' ts'o'ok u jóok'ol box tso'otse', u k'áat u ya'ale' ts'o'ok u yutstal le infecciónо'. Le sacerdoteo' yaan u ya'alik limpio yanil le máako'.[a]

38 Wa juntúul xiib wa juntúul ko'olel ku jóok'ol sak ronchas tu wíinklile', **39** le sacerdoteo' yaan u jach ilik.[b] Wa ku yilik ts'o'ok u sa'atal u sakil le ronchaso', u k'áat u ya'ale' ma' k'aak'as k'oja'anil le ba'ax jóok' tu wíinklilo', chéen mejen granos le ba'ax jóok' ti'o'. Le máako' limpio yanil.

40 Wa juntúul máak ku k'olistal tumen ku láaj júutul u tso'otsel u poole', le máako' limpio yanil. **41** Wa u tso'otsel u táanpoolal ku júutule', le máako' láayli' limpio yanile'. **42** Chéen ba'ale' wa te' tu'ux júut u tso'otsel u pool ku jóok'ol junp'éel llaga sak yéetel chake', u k'áat u ya'ale' lepra le ba'ax táan u jóok'ol tu pool wa tu táanpoolalo'. **43** Le sacerdote túuno' yaan u jach ilik, yéetel wa ku yilik chuup, sak wa chak le infección bey xan wa bey lepra le ba'ax ts'o'ok u jóok'ol ti' le máako', **44** yaan u ya'alik ma' limpio yanili' tumen lepra le ba'ax ts'o'ok u jóok'ol tu poolo'. **45** Le máax yaan lepra ti'o' k'a'abéet u búukintik ja'ajat nook' yéetel ma' unaj u p'o'ik u pooli' yéetel unaj u pixik u chi'* yéetel u yawtik: ‹¡Ma' limpioeni', ma' limpioeni'!›. **46** Mientras k'oja'an le máako' ma' limpio yanil tu táan Diosi'. Yo'olal lelo' unaj u bin kajtal tu juunal paach kaaj,[a] aparte ti' u maasil máako'obo'.

47 Ko'ox a'alike' le leprao' ku páak'al ti' junp'éel nook' de lana wa de lino, **48** wa tak ti' le hilo'ob ikil beeta'anil le nook' de lana wa de lino wa ti' junp'éel k'éewel wa ti' junp'éel ba'ax beeta'an de k'éewel, **49** wa le mancha jóok' ti' le nook', ti' le k'éewel, ti' u hiloilo'ob le nook' wa ti' le ba'ax beeta'an de k'éewel ku yila'al ya'ax k'aank'an wa chak u colore', u k'áat u ya'ale' lepra, yéetel unaj u bisa'al tu táan le sacerdoteo'. **50** Le sacerdote túuno' yaan u jach ilik le tu'ux jóok' le leprao' yéetel yaan u ya'alik ka ts'a'abak aparteil durante siete días.[b] **51** Le kéen u chuk le siete díaso' le sacerdoteo' yaan u jach ilik, yéetel wa ku yilik ts'o'ok u maastal le mancha jóok' ti' le nook', ti' u hiloilo'ob le nook' wa ti' le k'éewelo' (kex je'el bixak ka usarta'ak le k'éewelo') u k'áat u ya'ale' le leprao' pak'be'en yéetel le tu'ux páak'o' yaan u p'áatal ma' limpioi'.[c] **52** Le sacerdote túuno' unaj u tóokik le nook' wa le ba'ax beeta'an de lana wa de linoo', le k'éewelo' wa le ba'ax beeta'an de k'éewelo', tumen le lepra yaanti'o' pak'be'en.

53 Pero wa le sacerdote ku yilik ma' maaschaj le lepra ti' le nook', ti' u hiloilo'ob le nook' wa ti' le ba'ax beeta'an de k'éewelo', **54** leti'e' yaan u ya'alik ka p'o'o-

13:45 * Wa «u me'ex».

CAP 13

a Mt 8:4; Mr 1:44; Lu 5:14; Lu 17:14

b Le 13:2

Columna 2

a Nú 5:2; Nú 12:14; 2Re 7:3; 2Cr 26:20, 21

b Le 13:4; Le 14:38; Nú 12:15

c Le 14:44, 45

bok le ba'alo'oba' yéetel yaan u ya'alik ka ts'a'abak aparteilo'ob uláak' siete días. **55** Le kéen máanak le siete días p'o'obok jach ma'alobo', le sacerdoteo' yaan u ka'a ilik. Wa ku yilik ma' k'expajak bix u yila'al le manchao' kex ma' jóok'ok u maasile', yaan u ya'alik ma' limpioi'. Unaj u tóoka'al le nu'ukul tu'ux páak'o' tumen le leprao' ts'o'ok u káajal u jaantik u táan wa u paach le nu'ukulo'.

56 Pero wa le kéen ts'o'okok u p'o'obol ma'alob le tu'ux yaan le mancha, ku yila'al tumen le sacerdote ts'o'ok u sa'atle', leti' túune' yaan u lu'sik le xóot' je'elo', yaan u lu'sik ti' le nook', ti' u hiloilo'ob le nook' wa ti' le k'éewelo'. **57** Chéen ba'ale' wa le mancha ku jóok'ol yaanal tu'ux ti' le nook' wa ti' u hiloilo'ob le nook' wa te' k'éewelo', u k'áat u ya'ale' táan u maastal, unaj u tóoka'al le nu'ukulo'.[a] **58** Chéen ba'ale' wa luk' le mancha le ka p'o'ob le nook' wa u hiloilo'ob le nook' wa le k'éewelo', unaj u ka'a p'o'obol, beyo' yaan u p'áatal limpioil.

59 Lela' leti'e ley kun meyaj ti' le sacerdote utia'al u yojéeltik wa ts'o'ok u p'áatal limpioil wa ma' junp'éel nu'ukul ku páak'al lepra ti', sea junp'éel nook' de lana wa de lino wa ti' u hiloilo'ob le nook'o' wa ti' junp'éel ba'ax beeta'an de k'éewel».

14 Jéeoba túune' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **2** «Lela' leti'e ley ku ya'alik ba'axo'ob unaj u beeta'al le

CAP 13

a Le 13:52

Columna 2

CAP 14

a Le 13:2
Mt 8:4
Mr 1:44
Lu 5:14
Lu 17:14

b Le 14:49-53
Nú 19:6, 9
Sl 51:7

c Le 16:22

k'iin ken xi'ik juntúul máak tu táan le sacerdote[a] utia'al ka a'ala'ak ts'o'ok u p'áatal limpioil ti' le lepra* yaanti' ka'acho'. **3** Le sacerdoteo' unaj u jóok'ol paach kaaj utia'al u jach ilik le máako', wa ku yilik ts'o'ok u yutstal ti' le leprao' **4** yaan u ya'alikti' ka u taas ka'atúul ch'íich'o'ob limpio'ob tu táan Dios, jun chan xóot' cedro, chak hilo yéetel junchúuch u xíiwil hisopo,* le ba'alo'oba' utia'al ka p'áatak limpioil le máako'.[b] **5** Le sacerdoteo' yaan u ya'alik ka kíimsa'ak le yáax ch'íich' yóok'ol junp'éel nu'ukul de k'at yaan ja' jach limpio ichilo'. **6** Leti'e' yaan u ch'a'ik le uláak' ch'íich' kuxa'ano', le chan xóot' cedroo', le chak hiloo' bey xan le u xíiwil hisopoo', yéetel yaan u t'ubiko'ob ichil u k'i'ik'el le ch'íich' kíimsa'ab yóok'ol le ja'o'. **7** Yaan u wi'iwits'ik siete u téenel yóok'ol le máax yaan lepra ka'ach ti'o' yéetel yaan u ya'alik ts'o'ok u p'áatal limpioil tu táan Dios, le kéen ts'o'okke' yaan u jáalk'abtik le chan ch'íich' te' k'áaxo'.[c]

8 Le máax yaan ka'ach lepra ti'o' k'a'abéet u p'o'ik u nook' yéetel k'a'abéet u ts'ikik tuláakal u tso'otsel u wíinklil yéetel u yichkíil, beyo' yaan u p'áatal limpioil. Le kéen ts'o'okke' je'el u páajtal u yokol ichil le kaajo', chéen ba'ale' paachil ti' u yotoch kun kajtal durante siete días. **9** Le kéen u chuk

14:2 *Ilawil página 2569. **14:4** *Ilawil página 2565.

siete díase' k'a'abéet u ts'ikik u pool, u me'exil u no'och yéetel u cejas. Le kéen ts'o'okok u ts'ikkubae' yaan u p'o'ik u nook' yéetel yaan u yichkíil, beyo' yaan u p'áatal limpioil tu táan Dios.

10 Le kéen u chuk ocho díase' le máako' yaan u ch'a'ik ka'atúul táankelem taman yéetel juntúul chan x-ch'upul taman[a] de junp'éel año wa menos, le ba'alche'oba' unaj t'a'ajo'ob. Unaj xan u ch'a'ik óoxp'éel omer* ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite utia'al u k'ubik bey u ofrendail janale',[b] ts'o'ole' unaj xan u ch'a'ik junp'éel chan taza# aceite.[c] **11** Le sacerdote kun a'alik wa ts'o'ok u p'áatal limpioilo' yaan u bisik tu táan Jéeoba le máak yéetel u ofrenda'obo', yaan u bisko'ob tu entradail le najil reunióno'. **12** Le sacerdote túuno' yaan u ch'a'ik juntúul ti' le táankelem tamano'obo' bey xan le chan taza aceiteo' yéetel yaan u k'ubik bey junp'éel ofrenda yo'olal le culpao'[d] yéetel bey junp'éel ofrenda ku yúunta'al tu táan Jéeobae'.[e] **13** Le sacerdoteo' yaan u kíimsik le táankelem taman te' lugar santoo', te' lugar tu'ux suuk u kíimsa'al le ba'alche'ob ku k'u'ublo'ob bey tóokbil ofrendao' yéetel bey ofrenda yo'olal le k'ebano'.[f] Unaj u beetik

14:10 *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 6.6 litroso'. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel log». Ilawil «Log», página 2569.

CAP 14

a Le 4:32

b Le 2:1

c Mr 1:44

d Le 6:6

e Le 14:21, 24

f Le 1:10, 11
Le 4:3, 4

Columna 2

a Le 2:3
Le 7:7
1Co 9:13
1Co 10:18

b Le 6:25

c Le 14:10

d Le 6:7
1Jn 1:7
1Jn 2:1, 2

beyo' tumen je'ex le ofrenda yo'olal le k'ebano', le ofrenda yo'olal le culpao' utia'al le sacerdote xano'.[a] Lela' junp'éel ba'al maas santo.[b]

14 Le sacerdoteo' unaj xan u ch'a'ik junp'íit ti' u k'i'ik'el le ba'alche' k'u'ub bey ofrenda yo'olal le culpao' yéetel yaan u ts'áaik tu kabalil u x-no'oj xikin le máak bin utia'al ka a'ala'ak limpioo', yaan u ts'áaik xan yóok'ol u polok dedoil u x-no'oj k'ab bey xan yóok'ol u polok dedoil u x-no'oj ook. **15** Le sacerdoteo' unaj u ch'a'ik xan junp'íit ti' le aceite yaan te' chan tazao'[c] yéetel yaan u yalik tu táan u x-ts'íik k'ab. **16** Leti' túune' yaan u t'ubik junp'éel u dedoil u x-no'oj k'ab ichil le aceite tu yalaj tu x-ts'íik k'abo' yéetel yaan u wi'iwits'ik junp'íit ti' le aceite tu táan Jéeoba siete u téenelo'. **17** Le sacerdoteo' yaan u ch'a'ik junp'íit ti' le aceite sobrarnaj tu x-ts'íik k'abo' yéetel yaan u ts'áaik tu kabalil u x-no'oj xikin le máak bin utia'al ka a'ala'ak limpioo', yaan u ts'áaik xan yóok'ol u polok dedoil u x-no'oj k'ab bey xan yóok'ol u polok dedoil u x-no'oj ook, yaan u ts'áaik jach yóok'ol le tu'ux tu ts'áaj u k'i'ik'el le ofrenda yo'olal le culpao'. **18** Le aceite sobrarnaj tu táan u k'ab le sacerdoteo' yaan u ts'áaik yóok'ol u pool le máak bin utia'al ka a'ala'ak limpioo'. Yaan u beetik tulàakal le ba'alo'oba' utia'al ka p'áatak limpioil le máak tu táan Jéeobao'.[d]

19 Le sacerdoteo' yaan u kíimsik le ba'alche' táan u k'u'ubul bey ofrenda yo'olal le k'ebano'[a] utia'al ka perdonarta'ak le máako' yéetel utia'al ka p'áatak limpioil. Le kéen ts'o'okke' yaan u kíimsik le ba'alche' ku k'u'ubul utia'al le tóokbil ofrendao'. **20** Le sacerdoteo' yaan u k'ubik te' altar le tóokbil ofrendao' bey xan le u ofrendailo'ob janalo'[b] utia'al ka perdonarta'ak le máako'[c] yéetel beyo' ka p'áatak limpioil.[d]

21 Chéen ba'ale' wa óotsil le máako' yaan u bisik juntúul táankelem taman utia'al u k'ub bey ofrenda yo'olal le culpao', le ofrendaa' yaan u yúunta'al tu táan Dios, beyo' yaan u perdonarta'al. Yaan xan u bisik junp'éel omer* ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite utia'al u k'ubik bey u ofrendail janale'. Yaan xan u bisik junp'éel chan taza# aceite. **22** Yaan xan u bisik ka'atúul mukuyo'ob wa ka'atúul mejen paloma'ob según le ku páajtal u bisko'. Juntúule' yaan u k'u'ubul bey ofrenda yo'olal le k'ebano' yéetel le uláak'o' utia'al le tóokbil ofrendao'.[e] **23** Le kéen u chuk ocho díase'[f] yaan u bisik tuláakal le ba'alo'oba' utia'al ka a'ala'ak ts'o'ok u p'áatal limpioil. Yaan u ts'áaik ti' le sacerdote tu entradail le najil reunióno', tu táan Jéeoba.[g]

14:21 *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 2.2 litroso'. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel log». Ilawil «Log», página 2569.

CAP 14

a Le 5:6

b Le 2:1
Le 14:10
Nú 15:4

c Mt 8:4

d Le 14:9
Mr 1:44
Lu 5:14
Lu 17:14

e Le 1:14
Le 5:7
Le 12:8

f Le 15:13, 14

g Le 14:10, 11

Columna 2

a Le 6:6

b Le 14:12

c Le 14:14

d Le 14:15-18

24 Le sacerdoteo' yaan u ch'a'ik le táankelem taman ku k'u'ubul bey ofrenda yo'olal le culpao'[a] bey xan le chan taza aceiteo', le kéen ts'o'okke' yaan u yúuntiko'ob tu táan Jéeoba,[b] lela' junp'éel yúuntbil ofrenda. **25** Le sacerdote túuno' yaan u kíimsik le táankelem taman ku k'u'ubul bey ofrenda yo'olal le culpao' yéetel yaan u ch'a'ik junp'íit u k'i'ik'el. Le k'i'ik'a' yaan u ts'áaik tu kabalil u x-no'oj xikin le máak bin utia'al ka a'ala'ak limpioo', yaan xan u ts'áaik yóok'ol u polok dedoil u x-no'oj k'ab bey xan yóok'ol u polok dedoil u x-no'oj ook.[c] **26** Le sacerdoteo' yaan u ch'a'ik xan junp'íit ti' le aceite yaan te' chan tazao' yéetel yaan u yalik tu táan u x-ts'íik k'ab.[d] **27** Leti' túune' yaan u t'ubik junp'éel u dedoil u x-no'oj k'ab ichil le aceite tu yalaj tu x-ts'íik k'abo' yéetel yaan u wi'iwits'ik tu táan Jéeoba siete u téenel. **28** Le sacerdoteo' yaan u ch'a'ik junp'íit ti' le aceite yaan tu x-ts'íik k'abo' yéetel yaan u ts'áaik tu kabalil u x-no'oj xikin le máak bin utia'al ka a'ala'ak limpioo', yaan u ts'áaik xan yóok'ol u polok dedoil u x-no'oj k'ab bey xan yóok'ol u polok dedoil u x-no'oj ook, yaan u ts'áaik jach yóok'ol le tu'ux tu ts'áaj u k'i'ik'el le ba'alche' k'u'ub bey ofrenda yo'olal le culpao'. **29** Le aceite sobrarnaj tu táan u k'ab le sacerdoteo' yaan u ts'áaik yóok'ol u pool le máak bin utia'al

ka a'ala'ak limpioo', beyo' le máako' yaan u p'áatal limpioil tu táan Jéeoba.

30 Según le ba'ax páajchaj u ts'áaik le máako',[a] le sacerdoteo' yaan u k'ubik le mukuyo'ob wa le mejen paloma'ob tu taaso', **31** juntúule' yaan u k'ubik bey ofrenda yo'olal le k'ebano', yéetel le uláak' juntúulo' yaan u k'ubik bey tóokbil ofrendae'.[b] Le ofrenda'oba' yaan u k'ubik pa'te' yéetel le u ofrendail janalo'. Le sacerdoteo' yaan u k'ubik tu táan Jéeoba utia'al ka perdonarta'ak le máako', beyo' yaan u p'áatal limpioil.[c]

32 Le leya' utia'al le máax k'oja'an ka'ach ti' leprao', pero tumen óotsile' ma' tu páajtal u ts'áaik le ofrenda'ob ku k'áata'al utia'al ka a'ala'ak limpioo'».

33 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés yéetel ti' Aarón: **34** «Le kéen ookke'ex tu lu'umil Canaán,*[d] le lu'um ken in ts'áate'exo',[e] yéetel le kéen in cha'a u páak'al lepra ti' junp'éel naje',[f] **35** u yuumil le najo' unaj u bin u ya'al ti' le sacerdote lela': ‹Ts'o'ok u jóok'ol junp'éel mancha tin wotoch, yéetel bey lepra u yila'ale'›. **36** Le sacerdote túuno' antes ti' u bin u yil le najo', yaan u ya'alik ka jóo'sa'ak tuláakal le ba'alo'ob yaan ichilo', beyo' le kéen k'uchke' ma' ken u ya'al wa ma' limpio yanil tuláakal le ba'axo'ob yaan ichil le najo'. Le kéen ts'o'okke' le sacerdoteo' yaan u yokol u yil le najo'. **37** Le sacerdote túuno' yaan u jach ilik le tu'ux yaan le manchao' yéetel wa ku yilik ya'ax k'aank'an wa chak u colore', yéetel wa ku yilik bey táan u chan júutul u pak'il le naj tu'ux jok'a'ano', **38** le sacerdote túuno' yaan u jóok'ol ti' le najo' yéetel yaan u ya'alik ka k'a'alak le naj durante siete díaso'.[a]

39 Le kéen u chuk siete díase' le sacerdoteo' yaan u suut u ka'a il le najo', wa ku yilik ts'o'ok u maas ya'abtal le mancha te' pak'o', **40** yaan u ya'alik ka lu'sa'ak le tuunicho'ob tu'ux jok'a'an le manchao' yéetel ka bisa'ako'ob pulbil paach kaaj ti' junp'éel lugar tu'ux ku pu'ulul basura. **41** Yaan xan u ya'alik ka láaj jo'ocha'ak u pak'il le naj ichilo', tuláakal le ba'ax kun jo'ochbilo' yaan u bisa'al pulbil paach kaaj ti' junp'éel lugar tu'ux ku pu'ulul basura. **42** Yaan xan u ya'alik ka taasa'ak uláak' tuunicho'ob yéetel yaan u ya'alik ka ts'a'abako'ob tu lugar le tuunicho'ob lu'sa'abo'obo'. Unaj xan u ya'alik ka jel enmacillarta'ak le najo'.

43 Chéen ba'ale' wa ku ka'a jóok'ol le mancha kex ts'o'ok u k'e'exel u tuunichil, kex ts'o'ok u jo'ocha'al yéetel kex ts'o'ok u jel enmacillarta'ale', **44** le sacerdoteo' yaan u bin u ka'a il le najo'. Wa ku yilik ts'o'ok u maas ya'abtal le mancha te' najo' u k'áat u ya'ale' le lepra yaanti'o' pak'be'en.[b] Le najo' ma' limpio tu táan Diosi'. **45** Yaan

CAP 14

a Le 12:8
Le 14:22

b Le 5:7

c Le 14:20

d Nú 35:10

e Gé 17:8

f Dt 7:12, 15

Columna 2

a Le 13:4, 50
Nú 12:15

b Le 13:51

14:34 * Ilawil página 2558.

u ya'alik ka ju'utuk tuláakal le najo'. Tuláakal túun u tuunichilo'ob, u che'ilo'ob yéetel u escombroile' yaan u bisa'al pulbil paach kaaj, ti' junp'éel lugar tu'ux ku pu'ulul basura.[a] **46** Je'el máaxak ka okok ichil le naj durante le k'iino'ob a'ala'an ka k'a'alako'[b] yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Dios tak ken t'úubuk le k'iino'.[c] **47** Je'el máaxak ka okok chital te' naj wa ka janak te'elo' unaj u p'o'ik u nook'.

48 Chéen ba'ale' wa le kéen ts'o'okok u enmacillarta'al le naj, ku suut le sacerdote u ka'a ilo' yéetel ku yilik ma' chíikpaj le mancha tu ka'atéeno', leti'e' yaan u ya'alik limpio yanil le najo' tumen le manchao' ma' chíikpaj tu ka'atéeni'. **49** Utia'al ka páajchajak u p'áatal limpioil le najo' yaan u ch'a'ik ka'atúul ch'íich'o'ob limpio'ob tu táan Dios, jun chan xóot' cedro, chak hilo yéetel junchúuch u xíiwil hisopo.[d] **50** Ts'o'ole' le sacerdoteo' yaan u kíimsik juntúul ti' le ch'íich'o'ob yóok'ol junp'éel nu'ukul de k'at yaan ja' jach limpio ichil. **51** Le kéen ts'o'okke' le sacerdoteo' yaan u ch'a'ik le chan xóot' cedroo', le chak hiloo', le u xíiwil hisopoo' yéetel le uláak' ch'íich' kuxa'ano', ts'o'ole' yaan u t'ubiko'ob ichil u k'i'ik'el le ch'íich' kíimsa'ab yóok'ol le nu'ukul de k'at yaan ja' jach limpio ichilo', yéetel yaan u wi'iwits'ik le k'i'ik' siete u téenel tu tojil le najo'.[e] **52** Yéetel túun u k'i'ik'el le ch'íich'o', le ja' jach limpioo', le kuxa'an ch'íich'o', le chan xóot' cedroo', le u xíiwil hisopoo' yéetel le chak hiloo', le sacerdoteo' yaan u beetik u p'áatal limpioil le najo'. **53** Le kéen ts'o'okke' le ch'íich' kuxa'ano' yaan u jáalk'abtik paach kaaj, te' k'áaxo'. Bey ken u beetil u p'áatal limpioil le naj tu táan Dioso'.

54 Lela' leti'e ley a'alik ba'ax unaj u beeta'al wa ku yantal je'el ba'alak claseil lepra ti' máake', wa ku yantal junp'éel infección tu yoot'el u pool wa tu no'och máak,[a] **55** bey xan wa ku jóok'ol lepra ti' junp'éel nook'[b] wa ti' junp'éel naj,[c] **56** bey xan wa ku chu'upul junp'éel parte ti' u wíinklil máak, wa ku jóok'ol u yooxel u herida bey xan wa ku jóok'ol manchas[d] tu wíinklil máak. **57** Lela' leti'e ley utia'al ka páajchajak u ya'ala'al wa limpio wa ma' limpio yanil wa ba'axo'.[e] Leti'e ley yaan yil yéetel le leprao'».[f]

15 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés yéetel ti' Aarón: **2** «A'ale'ex ti' le israelita'obo': ‹Wa juntúul xiib ku jóok'ol wa ba'ax tu xiibil yo'olal k'oja'anile', lelo' ku beetik u p'áatal ma' limpio tu táan Diosi'.[g] **3** Leti'e' ma' limpio yo'olal le ba'ax ku jóok'ol ti'o', kex wa sigue u jóok'ol wa kex ma' tu páajtal u jóok'ole' leti'e' ma' limpio yanil tu táan Diosi'.

4 Ti' je'el ba'alak camail ka chilak wa ti' je'el ba'alak nu'ukulil ka kulake' yaan

CAP 14
a Le 14:41
b Le 14:38
c Le 11:23-25 Le 15:8 Le 17:15 Le 22:4-6
d Le 14:3, 4 Nú 19:6, 7
e Le 14:6, 7

Columna 2
a Le 13:30
b Le 13:47
c Le 14:34
d Le 13:2
e Le 10:10 Eze 44:23
f Dt 24:8

CAP 15
g Le 22:4 Nú 5:2

u p'áatal ma' limpio yanili'. **5** Je'el máaxak ka u mach u cama le k'oja'ano' k'a'abéet u p'o'ik u nook' yéetel u yichkíil, yéetel yaan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino'.[a] **6** Je'el máaxak ka kulak ti' junp'éel nu'ukul tu'ux ts'o'ok u kutal le máax k'oja'ano', k'a'abéet u p'o'ik u nook' yéetel u yichkíil, yéetel yaan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino'. **7** Je'el máaxak ka u mach le máax k'oja'ano' k'a'abéet u p'o'ik u nook' yéetel u yichkíil, yéetel yaan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino'. **8** Wa juntúul máak limpio ku túuba'al tumen le máax k'oja'ano', le máak túuba'abo' k'a'abéet u p'o'ik u nook' yéetel u yichkíil, yéetel yaan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino'. **9** Ti' je'el ba'alak monturail ka kulak le máax k'oja'ano' yaan u p'áatal ma' limpioi'. **10** Je'el máaxak ka u mach je'el ba'alak nu'ukulil tu'ux kulaj le máax k'oja'ano' yaan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino', yéetel je'el máaxak ka u mach u bis le nu'ukulo'obo' k'a'abéet u p'o'ik u nook' yéetel u yichkíil, yéetel yaan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino'. **11** Wa le máax k'oja'an[b] ma' u p'o'omaj u k'ab le kéen u mach wa máaxe', le máax ma'acho' k'a'abéet u p'o'ik u nook' yéetel u yichkíil, yéetel yaan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino'. **12** Wa le máax k'oja'an ku machik junp'éel nu'ukul de k'ate', le nu'ukulo' k'a'abéet u pa'abal. Wa ku machik junp'éel nu'ukul de che'e', le nu'ukulo' k'a'abéet u p'o'obol.[a]

13 Le kéen xu'uluk u jóok'ol le ba'ax ku máansiko' yéetel le kéen utsak le máak ti' u k'oja'anilo', leti'e' yaan u páa'tik siete días utia'al ka a'ala'ak limpio yanil. Yaan túun u p'o'ik u nook', yéetel yaan u yichkíil yéetel ja' limpio, leti' túune' yaan u p'áatal limpioil.[b] **14** Le kéen u chuk ocho díase' unaj u ch'a'ik ka'atúul mukuy wa ka'atúul mejen paloma'ob,[c] yéetel unaj u bisik tu táan Jéeoba te' tu entradail le najil reunióno'. Le ch'íich'o'oba' yaan u ts'áaik ti' le sacerdoteo'. **15** Le sacerdote túuno' yaan u k'ubik le ch'íich'o'obo', juntúule' utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano', yéetel le uláak'o' utia'al le tóokbil ofrendao'. Le sacerdoteo' yaan u k'ubik le ofrenda'ob tu táan Jéeoba utia'al ka p'áatak limpioil le máak ti' u k'oja'anilo'.

16 Wa ku jóok'ol u semen juntúul xiibe', leti'e' yaan u yichkíil, yéetel yaan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino'.[d] **17** Unaj u p'o'ik je'el ba'alak nook'il wa je'el ba'alak nu'ukulil beeta'an de k'éewel tu'ux páak' le semeno', le ba'alo'obo' yaan u p'áatlo'ob ma' limpio'ob tak ken t'úubuk le k'iino'.

18 Wa juntúul xiib ku jóok'ol u semen le kéen yanak

CAP 15

a Le 11:24, 25 Le 14:46, 47 Le 17:15 Le 22:6

b Le 15:2

Columna 2

a Le 11:32, 33

b Le 14:8

c Le 1:14

d Le 22:4 Dt 23:10, 11

ba'al u yil yéetel juntúul ko'olele', leti'obe' unaj u yichkíilo'ob, yéetel yaan u p'áatlo'ob ma' limpio yanilo'ob tak ken t'úubuk le k'iino'.[a]

19 Wa juntúul ko'olel tia'an tu k'iinilo'ob u menstruacióne', yo'olal u menstruacióno' leti'e' yaan u p'áatal ma' limpio durante siete díasi'.[b] Je'el máaxak ka u mach le ko'olelo' yaan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino'.[c] **20** Je'el tu'uxak ka kulak wa ka chilak durante u k'iinilo'ob u menstruacióne', le nu'ukul je'elo' yaan u p'áatal ma' limpioi'.[d] **21** Je'el máaxak ka u mach u cama le ko'olelo', k'a'abéet u p'o'ik u nook' yéetel u yichkíil, yéetel yaan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino'. **22** Je'el máaxak ka u mach junp'éel nu'ukul tu'ux ts'o'ok u kutal le ko'olelo' k'a'abéet u p'o'ik u nook' yéetel u yichkíil, yéetel yaan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino'. **23** Je'el máaxak ka u mach le cama wa uláak' nu'ukul tu'ux kulaj le ko'olelo' yaan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino'.[e] **24** Wa le táan u yantal ba'al u yil juntúul xiib yéetel juntúul ko'olel, ku káajal u menstruación le ko'olelo',[f] le xiibo' yaan u p'áatal ma' limpio durante siete díasi'. Yéetel ti' je'el ba'alak camail ka chilak le xiibo' yaan u p'áatal ma' limpioi'.

25 Wa juntúul ko'olel ku xáantal táan u máansik k'i'ik'[g] kex ma' tu k'iinilo'ob u menstruación yane',[a] leti'e' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tuláakal le k'iino'ob táan u máansik k'i'ik'o'. Wa tia'an tu k'iinilo'ob u menstruación, pero maas ku xáantal táan u máansik k'i'ik' ti' le bix suukilo', le ko'olelo' yaan xan u p'áatal ma' limpio yanil tuláakal le k'iino'ob táan u máansik k'i'ik'o'. **26** Ti' je'el ba'alak camail ka chilak le ko'olelo' wa ti' je'el ba'alak nu'ukulil ka kulak te' k'iino'ob táan u máansik k'i'ik'o',[b] le ba'alo'oba' yaan u p'áatal ma' limpio yanilo'ob, je'ex u yúuchul tu k'iinilo'ob u menstruación le ko'olelo'. **27** Je'el máaxak ka u mach le ba'alo'oba' yaan u p'áatal ma' limpioi', k'a'abéet u p'o'ik u nook' yéetel u yichkíil, yéetel yaan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino'.[c]

28 Chéen ba'ale' le kéen xu'uluk u máansik le k'i'ik'o' yaan u páa'tik u máan siete días, le kéen ts'o'okke' yaan u p'áatal limpioil.[d] **29** Le kéen u chuk ocho díase' unaj u ch'a'ik ka'atúul mukuy wa ka'atúul mejen paloma'ob,[e] yéetel unaj u bisko'ob ti' le sacerdote tu entradail le najil reunióno'.[f] **30** Le sacerdoteo' yaan u k'ubik juntúul utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano', yéetel le uláak'o' utia'al le tóokbil ofrendao'. Le sacerdoteo' yaan u k'ubik le ofrenda'ob tu táan Jéeoba utia'al ka p'áatak limpioil le ko'olel ti' le k'i'ik' ku máansik ka'acho'.[g]

CAP 15

a Éx 19:15 1Sa 21:5

b Le 12:2, 5

c Le 20:18

d Le 15:4-6

e Le 15:10

f Le 18:19 Le 20:18

g Mt 9:20 Lu 8:43

Columna 2

a Le 15:19

b Le 15:21

c Le 15:22

d Le 15:13

e Le 1:14

f Le 15:14, 15

g Le 12:7

31 Te'exe' unaj a wáantke'ex le israelita'ob utia'al ka p'áatko'ob limpioil tin táano', tumen wa ma'e' je'el u k'askúuntiko'ob in tabernáculo* yaan chúumuk ti' te'exo',[a] yéetel yo'olal lelo' leti'obe' je'el u kíimlo'obe'.

32 Lela' leti'e ley ku ya'alik ba'ax unaj u beeta'al wa yo'olal junp'éel k'oja'anile' juntúul xiibe' ku jóok'ol wa ba'ax tu xiibil yéetel wa ku p'áatal ma' limpio tumen ku jóok'ol semen ti'i'.[b] **33** Le ley xana' utia'al le ko'olel le kéen yanak u menstruacióno',[c] utia'al juntúul xiib wa juntúul ko'olel ku jóok'ol wa ba'ax tu wíinklilo'ob,[d] yéetel utia'al le xiib ku yantal ba'al u yil yéetel juntúul ko'olel ma' limpio yanili'».

16 Le ka ts'o'ok u kíimil u ka'atúul hijo'ob Aarón tumen ma' tu ye'eso'ob respeto ti' Jéeoba úuchik u náats'lo'ob tu yiknalo', Jéeobae' t'aanaj yéetel Moisés.[e] **2** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «A'al ti' Aarón, a suku'une', ma' ti' je'el ba'alak hora je'el u páajtal u yokol te' Cuarto Maas Jach Santo*[f] yaan paachil ti' le cortinao',[g] le cortina yaan aktáan ti' le Cajao'.[#] Ma' ti' je'el ba'alak hora je'el u páajtal u yookle', utia'al ma' u kíimil,[h] tumen tene' yaan in chíikbeskinba ti' junp'éel múuyal[i] tu yóok'ol u maak le Cajao'.[j]

15:31 *Ilawil página 2581. **16:2** *Wa «Santísimo». Ilawil «Cuarto Maas Jach Santo», página 2560. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «aktáan ti' u maak le Cajao'».

CAP 15

a Le 19:30 Nú 5:3 Nú 19:20

b Le 15:16

c Le 15:19

d Le 15:2, 25

CAP 16

e Le 10:1, 2

f Le 23:27

g Éx 40:21 Heb 6:19 Heb 9:3, 7

h Nú 4:19, 20

i Éx 40:34

j Éx 25:22

Columna 2

a Le 4:3

b Le 1:3

c Éx 28:39

d Éx 28:42

e Éx 39:27, 29

f Éx 28:4

g Éx 28:2

h Éx 30:20 Heb 10:22

i Heb 7:27

j Heb 5:1-3

3 Lela' leti'e ba'ax unaj u taasik Aarón le kéen okok te' Cuarto Maas Jach Santoo': juntúul táankelem toro utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano'[a] yéetel juntúul xibil taman utia'al le tóokbil ofrendao'.[b] **4** Leti'e' k'a'abéet u búukintik le chowak nook' de linoo'[c] bey xan le calzoncillo de lino[d] utia'al u pixik u wíinklilo', unaj xan u ts'áaik le k'axnak' de linoo'[e] yéetel u bak'ik u pool yéetel junxóot' nook' de lino.[f] Le nook'o'oba' santo'ob tu táan Dios.[g] Antes u ts'áaik le nook'o'oba' Aaróne' unaj u yichkíil.[h]

5 Ichil le ba'alche'ob yaan ti' le israelita'obo',[i] Aaróne' unaj u ch'a'ik ka'atúul mejen chivo'ob utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano' yéetel juntúul xibil taman utia'al le tóokbil ofrendao'.

6 Aarón túune' unaj u k'ubik le táankelem toro utia'al le ofrenda yo'olal k'ebano', lela' utia'al ka perdonarta'ak u k'ebano'ob[j] yéetel utia'al ka perdonarta'ak u k'eban le máaxo'ob yano'ob tu yotocho'.*

7 Leti'e' yaan u ch'a'ik le ka'atúul mejen chivo'obo' yéetel yaan u bisko'ob tu táan Jéeoba te' tu entradail le najil reunióno'. **8** Aarón túune' yaan u taasik le ka'atúul mejen chivo'obo', yéetel yaan u yila'al máakalmáak utia'al Jéeobai' yéetel máakalmáak ken u kuch u bis

16:6 *Wa «ka perdonarta'ak u k'eban u tribu».

u k'eban le kaajo'.* **9** Aaróne' yaan u ch'a'ik le chan chivo yéeya'ab[a] utia'al Jéeobao' yéetel yaan u k'ubik bey junp'éel ofrenda yo'olal le k'ebano'. **10** Chéen ba'ale' le chan chivo yéeya'ab utia'al u kuchik u bis le k'ebano',* kuxa'an unaj u taasa'al tu táan Jéeoba utia'al ka perdonarta'ak le k'ebano'obo', le kéen ts'o'okke' yaan u bisa'al te' desiertoo'.[b]

11 Aarón túune' unaj u nats'ik te' altar le táankelem toro utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano', lela' utia'al ka perdonarta'ak u k'eban yéetel utia'al ka perdonarta'ak u k'eban le máaxo'ob yano'ob tu yotocho'.*[c] Le kéen ts'o'okke' yaan u kíimsik le táankelem toro ken u k'ubo'.

12 Leti' xane' yaan u ch'a'ik le nu'ukul[d] chuup yéetel le chúuk yaan te' altar[e] yaan aktáan ti' Jéeobao' yéetel yaan xan u ch'a'ik ka'alóoch'* ki'ibok incienso[f] utia'al ka u bis te' Cuarto Maas Jach Santoo'.[g] **13** Tu táan Jéeobae' yaan túun u ts'áaik le incienso tu yóok'ol le chúuko',[h] u buuts'il le incienso'* yaan u pixik u maak le Caja[i] tu'ux yaan le jaajay tuunicho'obo'.[j] Unaj u beetik beyo' utia'al ma' u kíimil.

16:8 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «utia'al Azazel». Ilawil «Azazel», página 2557. **16:10** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Azazel». **16:11** * Wa «ka perdonarta'ak u k'eban u tribu». **16:12** * Le lóoch' ku ya'ala'al te'ela' chéen yéetel junp'éel u k'ab máak ku ch'a'ik. **16:13** * Ilawil página 2565.

CAP 16

a Pr 16:33

b Le 14:7, 53 Le 16:21, 22 Isa 53:4 Ro 15:3

c Le 16:6

d Heb 9:4

e Éx 40:29 Le 6:13 Nú 16:46

f Éx 30:34-36 Ap 5:8 Ap 8:3-5

g Le 16:2 Heb 6:19 Heb 10:19, 20

h Éx 25:22 2Re 19:15

i Éx 25:18, 21 1Cr 28:11

j Éx 34:29

Columna 2

a Heb 9:22

b Ro 3:25 Heb 9:12 Heb 9:24, 25 Heb 10:4, 12

c Le 16:5 Heb 2:17 Heb 5:1-3 Heb 9:26 1Jn 2:1, 2

d Le 17:11

e Heb 6:19 Heb 9:3, 7 Heb 10:19, 20

f Ec 7:20

g Le 16:6

h Mr 10:45 Heb 2:9 Heb 7:27 Heb 9:7, 12 Ap 1:5

14 Yaan u ch'a'ik junp'íit ti' u k'i'ik'el le táankelem toro'[a] yéetel yaan u wi'iwits'ik yéetel u dedo aktáan ti' le Cajao', te' tséel yaan lak'ino'. Yaan u wi'iwits'ik siete u téenel tu táan le Cajao'.[b]

15 Aaróne' yaan xan u kíimsik le chan chivo utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano', lela' yaan u k'u'ubul tu yo'olal u k'eban le kaajo'.[c] Leti'e' yaan u ch'a'ik junp'íit ti' u k'i'ik'el le chan chivoo',[d] yaan u bisik ichil le Cuarto Maas Jach Santoo'[e] yéetel yaan u beetik je'ex úuchik u beetik yéetel u k'i'ik'el le toroo', yaan u wi'iwits'ik aktáan ti' le Cajao'.

16 Aarón túune' unaj u orar tu favor le Cuarto Maas Jach Santoo'. Lela' unaj u beetik utia'al ma' u k'astal tu táan Dios le Cuarto Maas Jach Santo tu yo'olal u k'eban le israelita'obo' wa tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'obo'.[f] Leti'e ba'ax unaj xan u beetik Aarón tu yo'olal le najil reunión yaan chúumuk ti' le israelita'obo', tumen leti'obe' ma' limpio yanilo'ob tu táan Diosi'.

17 Mientras tia'an Aarón te' Cuarto Maas Jach Santo utia'al u k'áatik ka perdonarta'ak le k'ebano'obo' mix máak unaj u yantal te' najil reunióno'. Leti'e' yaan u k'áatik ka perdonarta'ak u k'ebano'ob, u k'ebano'ob le máaxo'ob yano'ob tu yotocho'*[g] bey xan u k'ebano'ob le israelita'obo'.[h]

16:17 * Wa «u k'ebano'ob u tribu».

CAP 16

18 Leti'e' yaan u jóok'ol táankab te' tu'ux yaan le altar[a] yaan tu táan Jéeobao', yéetel yaan u k'áatik ka perdonarta'ak u k'ebano'ob. Yaan xan u ch'a'ik junp'íit ti' u k'i'ik'el le toro yéetel junp'íit ti' u k'i'ik'el le chan chivoo' yéetel yaan u ts'áaik ti' tuláakal u baako'ob le altaro'. **19** Yaan u ch'a'ik junp'íit ti' le k'i'ik' yéetel u dedoo' yéetel yaan u wi'iwits'ik siete u téenel tu yóok'ol le altaro'. Beyo' yaan u p'atik limpioil yéetel yaan u santificartik le altar ti' le ba'alo'ob k'aastak ku beetik le israelita'obo'.

20 Le kéen ts'o'okok u orar[b] tu favor le Cuarto Maas Jach Santo, tu favor le najil reunión bey xan tu favor le altaro',[c] leti'e' yaan xan u bisik le chan chivo kuxa'an[d] tu táan Dioso'. **21** Aarón túune' yaan u ts'áaik u k'abo'ob tu yóok'ol u pool le chan chivoo', yéetel yaan u confesartik le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ts'o'ok u beetik le israelita'obo' bey xan tuláakal u k'ebano'ob. Le ba'ax ken u beeta' bey ka u ts'áa u k'eban le israelita'ob tu yóok'ol u pool le chan chivoo'.[e] Le kéen ts'o'okok túune' yaan u ya'alik ka bisa'ak le chan chivo te' desiertoo'. Lela' yaan u beeta'al tumen juntúul máak yéeya'an utia'al lelo'. **22** Le chan chivoo' yaan u kuchik tuláakal u k'eban le kaajo',[f] yéetel Aaróne' yaan u ya'alik ka bisa'ak le chan chivo te' desiertoo'.[g]

23 Aarón túune' yaan u yokol te' najil reunióno' yéetel yaan u lu'sik tuláakal le nook'o'ob de lino tu ts'áaj antes u yokol te' Cuarto Maas Jach Santoo', ti' ken u láaj p'at le nook'o'obo'. **24** K'a'abéet xan u yichkíil[a] ti' junp'éel lugar santo yéetel u ts'áaik u nook'.[b] Le kéen ts'o'okke' yaan u jóok'ol utia'al u k'ubik junp'éel tóokbil ofrenda tu yo'olal leti'[c] yéetel junp'éel tóokbil ofrenda tu yo'olal le kaajo'[d] yéetel yaan u k'áatik ka perdonarta'ak leti' bey xan le kaajo'.[e] **25** Yaan u tóokik u tsaatsel le ofrenda yo'olal le k'eban te' altar utia'al u buts'ilankilo'.

26 Le máax túuxta'ab utia'al ka u bis le chan chivo kuchik u bis u k'eban le kaajo'*[f] unaj u p'o'ik u nook' yéetel u yichkíil, le kéen ts'o'okke' je'el u páajtal u yokol ichil le kaajo'.

27 Le ba'ax sobrarnaj ti' le toro yéetel le chan chivo k'u'ubo'ob utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano' unaj u bisa'al paach kaaj. Le toro yéetel le chan chivoo' leti'e bisa'ab u k'i'ik'elo'ob te' Cuarto Maas Jach Santo utia'al u perdonarta'al le k'ebano'obo'. U k'éewelilo'ob, u bak'elo'ob yéetel u ta'obe' unaj u láaj tóoka'alo'ob.[g] **28** Le máax kun bisik utia'al u tóokiko'obo' unaj u p'o'ik u nook' yéetel u yichkíil, le kéen ts'o'okke' je'el u páajtal u yokol ichil le kaajo'.

16:26 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Azazel».

Columna 2

a Éx 38:1
b Heb 9:23
c Le 16:16
d Le 16:8, 10
e Isa 53:5, 6 2Co 5:21
f Isa 53:12 Ef 1:7 Heb 9:28 1Pe 2:24 1Jn 3:5
g Le 16:10

a Éx 30:20
b Éx 28:4 Le 8:7
c Le 16:3
d Le 16:5
e Ef 1:7
f Le 16:8, 21
g Le 4:11, 12 Heb 13:11, 12

29 Lela' junp'éel ley unaj a ts'o'okbeske'ex mantats': te' día diez ti' le mes sieteo'* unaj a we'eske'ex jach yaachaja'an a wóole'ex# yo'olal le ba'alo'ob k'aastak a beetme'exo', le o'olale' te' k'iin je'elo' ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaji'.[a] Te'ex yéetel le máaxo'ob ma' israelita'ob kaja'ano'ob ichile'exo' unaj a ts'o'okbeske'ex le leya'. **30** Te' k'iin je'elo' yaan u k'u'ubul ofrenda'ob utia'al ka perdonarta'ak a k'ebane'ex[b] yéetel yaan a p'áatle'ex limpioil. Bey túun kan p'áatle'ex limpioil tu táan Jéeobao'.[c] **31** Le k'iin je'elo' junp'éel sábado utia'al a je'elele'ex, te' k'iina' unaj a we'eske'ex jach yaachaja'an a wóole'ex yo'olal le ba'alo'ob k'aastak a beetme'exo'.[d] Lela' junp'éel ley unaj a ts'o'okbeske'ex mantats'.

32 Le sacerdote ts'o'ok u yéeya'al[e] yéetel ts'o'ok u ts'a'abal u beet u sacerdoteil[f] tu lugar u papáe'[g] unaj u k'ubik le ofrenda'ob utia'al ka perdonarta'ak le k'ebano'obo' yéetel unaj u búukintik le nook'o'ob[h] santo'ob de linoo'.[i] **33** Leti' unaj u k'ubik le ofrenda'ob tu yo'olal le Cuarto Maas Jach Santoo',[j] tu yo'olal le najil reunióno',[k] tu yo'olal le altaro',[l] tu yo'olal le sacerdote'obo' yéetel tu yo'olal le kaajo'.[m] **34** Lela' junp'éel ley unaj a ts'o'okbeske'ex mantats',[a] lela' bey unaj a beetke'ex juntéen cada año utia'al ka perdonarta'ak u k'eban le israelita'obo'».[b]

Aarón túune' tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'.

17 Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: **2** «A'al ti' Aarón, ti' u hijo'ob bey xan ti' tuláakal le israelita'obo': ‹Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeobaa':

3 «Juntúul israelitae' ma' unaj u kíimsik juntúul toro, juntúul xibil taman wa juntúul chivo ichil le kaaj wa paachil ti'o', **4** ba'axe' unaj u bisik tu entradail le najil reunión utia'al ka k'u'ubuk ti' Jéeoba bey junp'éel ofrendae', yaan u k'u'ubul aktáan ti' u tabernáculo* Jéeoba. Wa ku kíimsik le ba'alche' ichil le kaaj wa paachil ti'o', leti'e' culpable tu táan Dios yo'olal le k'i'ik' tu weko' yéetel úuchik u beetke' unaj u kíimsa'al, unaj u lu'sa'al ichil le kaajo'. **5** Le leya' utia'al ma' u seguer u kíimsik u yalak' ba'alche' le israelita'ob te' paach kaajo', ba'axe' ka u biso'ob ti' le sacerdote utia'al ka k'u'ubuk ti' Jéeoba tu entradail le najil reunióno'. Leti'ob túune' unaj u k'ubko'ob ti' Jéeoba bey ofrenda utia'al múul janale'.[c] **6** Le sacerdoteo' yaan u wi'iwits'ik u k'i'ik'el le ba'alche' tu yóok'ol u altar Jéeoba yaan aktáan ti' le najil reunióno', yéetel yaan u tóokik

CAP 16
a Le 23:27, 28 Nú 29:7
b Jn 3:16 Ro 8:32 Tit 2:13, 14 1Jn 1:7 1Jn 3:16
c Jer 33:8 Heb 9:13, 14 Heb 10:2
d Le 23:32
e Éx 29:4, 7 Le 8:12
f Le 8:33
g Nú 20:26
h Éx 28:39 Éx 39:27, 28
i Éx 28:2 Éx 29:29 Le 16:4
j Le 16:16
k Le 16:20
l Le 16:18
m Le 16:24 1Jn 2:1, 2

Columna 2
a Le 23:31 Nú 29:7
b Éx 30:10 Heb 9:7

CAP 17
c Le 3:1, 2 Le 7:11

16:29 * U k'aaba' le mesa' Etanim. Ilawil «Etanim», página 2562. # Lela' ma' xaane' ku ye'esko'ob ikil u ayunaro'ob wa le kéen u beeto'ob ba'alo'ob beya'.

17:4 * Ilawil página 2581.

u tsaatsel le ba'alche' utia'al u buts'ilankilo'. Lela' junp'éel ba'al ki'ibok tu táan Jéeoba.[a] **7** Le israelita'obo' ma' unaj u seguer u adorarko'ob[b] yéetel u k'ubko'ob sacrificio'ob ti' le demonio'ob chíika'an ti' chivo'obo'.*[c] Lela' junp'éel ley mantats' unaj a ts'o'okbeske'ex, te'ex bey xan tuláakal a generacióne'ex»».

8 Unaj xan a wa'alikti'ob: ‹Mix juntúul israelita yéetel mix juntúul j-táanxel lu'umil kaja'an ichile'ex unaj u k'ubik junp'éel tóokbil ofrenda wa junp'éel sacrificio chéen je'el tu'uxak u k'áate', **9** ba'axe' unaj u bisik tu entradail le najil reunión utia'al u k'ubik ti' Jéeobao'. Le máax ma' ken u beet beyo' unaj u kíimsa'al.[d]

10 Wa juntúul israelita wa juntúul j-táanxel lu'umil kaja'an ichile'ex ku jaantik k'i'ik'e',[e] yaan in p'u'ujul tu contra yéetel yaan in xu'ulsikti'. **11** Tumen u kuxtal junp'éel ba'al kuxa'ane' tia'an tu k'i'ik'ele',[f] yéetel tene' ts'o'ok in ts'áaik ti' te'ex le k'i'ik' utia'al ka páajchajak a k'ubke'ex te' altar[g] utia'al ka perdonarta'ak a k'ebane'exo'.[h] **12** Le o'olale' kin wa'alik ti' le israelita'obo': «Mix juntúul ti' te'ex yéetel mix juntúul j-táanxel lu'umil kaja'an ichile'ex[i] unaj u jaantik k'i'ik'».[j]

13 Wa juntúul israelita wa juntúul j-táanxel lu'umil kaja'an ichile'ex ku kíimsik te' k'áax juntúul ba'alche' wa juntúul ch'íich' je'el u páajtal u jaanta'ale', unaj u desangrartik[a] yéetel u mukik le k'i'ik' yéetel lu'umo'. **14** Tumen u kuxtal je'el ba'alak kuxa'ane' tia'an tu k'i'ik'ele'. Le o'olale' tin wa'alaj ti' le israelita'obo': «Ma' unaj a jaantike'ex u k'i'ik'el mix junp'éel clase ba'al kuxa'ani', tumen u kuxtal je'el ba'alak kuxa'ane' tia'an tu k'i'ik'ele'. Je'el máaxak ka u jaante' yaan u xu'ulsa'alti'».[b] **15** Wa juntúul israelita wa juntúul j-táanxel lu'umil ku jaantik juntúul ba'alche' kimenili' ka tu kaxtaj bey xan wa ku jaantik juntúul ba'alche' kíimsa'ab tumen uláak' ba'alche'e',[c] le máako' k'a'abéet u p'o'ik u nook' yéetel u yichkíil, yéetel yaan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino'.[d] Bey kun p'áatal limpioil le máako'. **16** Pero wa ma' tu p'o'ik u nook' yéetel ma' tu yichkíile', le máako' yaan u castigarta'al yo'olal le ba'ax tu beeto'»».[e]

18 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **2** «T'an le israelita'obo' ka a wa'alti'ob: ‹Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.[f] **3** Te'exe' ma' unaj a beetke'ex le ba'alo'ob ku beetik le máako'ob kaja'ano'ob Egiptoo', le tu'ux kaja'ane'ex ka'acho'. Ma' unaj xan a beetke'ex le ba'alo'ob ku beetik le máako'ob kaja'ano'ob tu lu'umil Canaáno', le lu'um tu'ux táan in biske'exo'.[g] Ma' unaj a kuxtale'ex

CAP 17

a Le 3:3-5 Le 7:29-31

b Éx 34:15 Dt 31:16

c Dt 32:17 Jos 24:14

d Le 1:3 Dt 12:5, 6 Dt 12:13, 14

e Gé 9:4 Le 3:17 Le 7:26 Le 19:26 1Sa 14:33 Hch 15:20, 29

f Le 17:14 Dt 12:23

g Le 8:15 Le 16:18

h Mt 26:28 Ro 3:25 Ro 5:9 Ef 1:7 Heb 9:22 Heb 13:12 1Pe 1:2 1Jn 1:7 Ap 1:5

i Éx 12:49

j Dt 12:23

Columna 2

a Dt 12:16 Dt 15:23

b Le 17:10, 11

c Éx 22:31 Dt 14:21

d Le 11:40

e Nú 19:20

CAP 18

f Gé 17:7 Éx 6:7

g Éx 23:24 Le 20:23

17:7 * Ma' xaane' le máako'ob adorarko'obo' ku tukliko'obe' le ba'alo'oba' yaan u tso'otselo'ob yéetel chíika'ano'ob ti' chivo'ob.

je'ex leti'obe'. **4** Te'exe' unaj a beetke'ex tuláakal le ba'axo'ob kin wa'alikte'exo' yéetel unaj a kuxtale'ex je'ex u ya'alik in leyo'obo'.[a] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex. **5** Ma' unaj u xu'ulul a beetke'ex le ba'axo'ob ku ya'alik in leyo'obo', le máax kun beetke' yaan u kuxtal.[b] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.

6 Mix juntúul ti' te'ex unaj u yantal ba'al u yil* yéetel u láak'tsil.[c] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex. **7** Ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel a papái'. Ma' unaj xan u yantal ba'al a wil yéetel a maamai'. Leti'e' a maama, le o'olal ma' unaj u yantal ba'al a wil tu yéeteli'.

8 Ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel u yatan a papái',[d] tumen wa ka beetke' yaan a taasik su'tsilil ti' a papá.

9 Ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel a kiik wa yéetel a wíits'ini' kex wa u hija a papá wa u hija a maama, yéetel kex ti' junp'éelili' familia a taale'ex wa ma'.[e]

10 Ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel u hija a hijoi' mix yéetel u hija a hijai', tumen lelo' su'tsil a tia'al.

11 Ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel u hija u yatan a papái', tumen leti'e' u hija a papá, leti'e' a kiik wa a wíits'in.

12 Ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel u kiik wa u yíits'in a papái', tumen leti'e' u láak'tsil a papá.[a]

13 Ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel u kiik wa u yíits'in a maamai'. Tumen leti'e' u láak'tsil a maama.

14 Ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel u yatan a tíoi',* tumen leti'e' a tía, wa ka beetke' su'tsil utia'al a tío.#[b]

15 Ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel a wilibi'.[c] Leti'e' u yatan a hijo, le o'olal ma' unaj u yantal ba'al a wil tu yéeteli'.

16 Ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel a cuñadai',[d] tumen wa ka beetke' su'tsil utia'al a suku'un wa utia'al a wíits'in.

17 Ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel juntúul ko'olel bey xan yéetel u hija le ko'olelo'.[e] Ma' unaj u ts'o'okol a beel mix unaj u yantal ba'al a wil yéetel u yáabil* le ko'olelo'.# Tumen leti'obe' u láak'tsilo'ob le ko'olelo' yéetel lelo' junp'éel ba'al jach su'tsil.

18 Mientras kuxa'an a watane' ma' unaj u ts'o'okol a beel[f] mix u yantal ba'al a wil yéetel u kiik wa u yíits'ini'.

19 Ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel juntúul ko'olel tia'an tu k'iinilo'ob u menstruacióne'.[g]

20 Ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel u yatan a wéet

CAP 18

a Le 20:22 Dt 4:1

b Lu 10:27, 28 Ro 10:5 Gál 3:12

c Le 20:17

d Gé 35:22 Gé 49:4 Le 20:11 Dt 27:20 2Sa 16:21 1Co 5:1

e Le 20:17 Dt 27:22 2Sa 13:10-12

Columna 2

a Le 20:19

b Le 20:20

c Le 20:12

d Le 20:21 Dt 25:5 Mr 6:17, 18

e Le 20:14 Dt 27:23

f Gé 30:15

g Le 15:19, 24 Le 20:18

18:6 * Te'ela' bey xan tuláak' versículo'obe', ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u yila'al x-ma' nook'il».

18:14 * Wa «u yatan u suku'un a papá wa u yatan u yíits'in a papá». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a beetik u yila'al a tío x-ma' nook'il».

18:17 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' ko'olel. # Wa «yéetel u hija u hijo, wa yéetel u hija u hija le ko'olelo'».

máakili',* tumen wa ma'e' je'el a p'áatal ma' limpio yanilech tu táan Diose'.[a]

21 Ma' unaj a k'ubik* mix juntúul ti' a paalal ti' Móleki',#[b] tumen wa ka beetik beyo' ma' táan a we'esik respeto ti' in k'aaba'i',[c] tene' Jéeobaen, teen a Diosen.

22 Ma' unaj a múul chital yéetel a wéet xiibil je'ex a múul chital yéetel juntúul ko'olele',[d] tumen lelo' junp'éel ba'al jach táaj k'aas.

23 Juntúul xiibe' ma' unaj u yantal ba'al u yil yéetel juntúul ba'alche'i', tumen wa ma'e' je'el u p'áatal ma' limpio tu táan Diose'. Juntúul ko'olele' ma' unaj xan u yantal ba'al u yil yéetel juntúul ba'alche'i'.[e] Le ba'alo'ob beya' ma' bey ts'a'anil tumen Diosi'.

24 Ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel ti' le ba'alo'oba', tumen wa ma'e' yaan a p'áatle'ex sucioil tin táan. U máakilo'ob le kaajo'ob ken in tojolch'into'ob ta táane'exo', tu beeto'ob tuláakal le ba'alo'ob k'aastaka' yéetel p'áato'ob ma' ma'alob tin táani'.[f] **25** Tu yo'olal lelo' le lu'uma' ts'o'ok u chu'upul yéetel ba'alo'ob k'aastak, le o'olal yaan in castigarko'ob. Yaan u jóo'sa'alo'ob te' lu'um tu'ux kaja'ano'obo'.[g] **26** Chéen ba'ale' te'exe' unaj a beetke'ex tuláakal le ba'axo'ob kin wa'alikte'exo' yéetel unaj a kuxtale'ex je'ex u ya'alik in leyo'obo'.[h] Te'ex

CAP 18

a Éx 20:14
Le 20:10
Dt 22:22
Pr 6:29
Mt 5:27, 28
1Co 6:9, 10
Heb 13:4

b Le 20:2
Dt 18:10
1Re 11:7
2Re 23:10

c Le 20:3

d Gé 19:5
Le 20:13
Jue 19:22
Ro 1:26, 27
1Co 6:9, 10
Jud 7

e Éx 22:19
Le 20:15, 16

f Le 20:23
Dt 18:12

g Gé 15:16

h Le 20:22
Dt 4:1, 40

Columna 2

a Éx 12:49

b Dt 20:17, 18
2Re 16:2, 3
2Re 21:1, 2

c Le 18:3
Le 20:23
Dt 18:9

CAP 19

d Le 11:44
Isa 6:3
1Pe 1:15, 16
Ap 4:8

e Éx 20:12
Ef 6:2
Heb 12:9

f Éx 20:8, 11
Éx 31:13
Lu 6:5

g Le 26:1
Sl 96:5
Hab 2:18
1Co 10:14

h Éx 20:4, 23
Dt 27:15

yéetel le j-táanxel lu'umilo'ob yano'ob ichile'exo' ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel ti' le ba'alo'ob k'aastaka'.[a] **27** Tuláakal le ba'alo'ob k'aastaka' leti'e ku beetik le máako'ob kaja'ano'ob te' lu'um tu'ux kan ookle'exo',[b] le o'olal le lu'umo' ts'o'ok u chu'upul yéetel ba'alo'ob k'aastak. **28** Wa ka beetke'ex le ba'alo'ob k'aastako' yaan xan a tojolch'inta'ale'ex je'ex kun tojolch'intbil le máako'ob kaja'ano'ob te' lu'um tu'ux kan ookle'exo'. **29** Je'el máaxak kaja'an ichile'ex ka u beet le ba'alo'ob k'aastaka' unaj u xu'ulsa'alti'. **30** Te'exe' unaj a beetke'ex le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'alikte'exo', pero ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel ti' le ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok u beetik le máako'ob yano'ob te' lu'um tu'ux kan ookle'exo'.[c] Wa ka beetke'ex le ba'alo'ob k'aastako' yaan a p'áatle'ex ma' limpio'ex tin táani'. Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex»».

19 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **2** «T'an tuláakal le israelita'obo' ka a wa'alti'ob: ‹Te'exe' unaj a p'áatle'ex santoil, tumen teen Jéeoba a Diose'exe' santoen.[d]

3 Cada juntúul ti' te'exe' unaj u respetartik u papá yéetel u maama,[e] yéetel unaj xan u respetartik u leyil le sábado'obo'.[f] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex. **4** Ma' a kaxtike'ex u yáantaj dioso'ob mix ba'al u biilalo'ob[g] mix a beetke'ex dioso'ob utia'al a adorarke'ex.[h] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.

18:20 * Wa «a vecino; a wéet máan».
18:21 * Wa «ts'áaik; sacrificartik».
Ilawil página 2572.

5 Wa ka k'ubke'ex ti' Jéeoba junp'éel ofrenda utia'al múul janale',[a] k'a'abéet a ts'áaike'ex je'ex unaj u beeta'ale', beyo' yaan a lúuble'ex utsil tu táan Dios.[b] **6** Le ofrendao' je'el u páajtal u jaanta'al te' día ku k'u'ubulo' bey xan tu ka'ap'éel k'iinil. Chéen ba'ale' le ba'ax kun sobrar te' tu yóoxp'éel k'iino' unaj u tóoka'al.[c] **7** Pero wa ku jaanta'al tu yóoxp'éel k'iinil le ba'ax ku sobrar ti' le ofrendao', lelo' junp'éel ba'ax k'aas tu táan Dios yéetel leti'e' ma' ken u k'ame. **8** Le máax kun jaantike' yaan u castigarta'al tumen ma' tu ye'esaj respeto ti' junp'éel ba'ax santo tu táan Jéeobai'. Le máak je'elo' k'a'abéet u kíimsa'al.

9 Le kéen a cosecharte'ex le ba'ax ka pak'ke'exo' ma' unaj a cosecharke'ex u orillail le lu'um ka pak'ke'exo' yéetel ma' unaj a molke'ex tuláakal le ku p'áatlo'.[d] **10** Le kéen a cosecharte'ex a pak'al uva'exe' ma' unaj a cosecharke'ex jach tuláakali' mix unaj a suut a mole'ex le lúubo'obo'. Unaj a p'atke'ex utia'al le óotsilo'obo'*[e] yéetel le j-táanxel lu'umilo'obo'. Tene' Jéeobaen, teen a Dios'ex.

11 Ma' unaj a wookole'exi',[f] ma' unaj a tuuse'exi'[g] yéetel ma' unaj a traicionarkaba'exi'. **12** Ma' unaj a jurarke'ex junp'éel ba'al ma' jaaj tin k'aaba'i',[h] tumen wa ka beetke'exe' yaan a taaske'ex su'tsilil ti' in k'aaba'. Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex. **13** Ma' unaj a tuuse'ex utia'al a ch'a'ike'ex wa ba'ax ti' a wéet máakile'exi',[a] ma' unaj a tokike'ex le ba'ax u tia'al yaanalo'.[b] Le máax meyajtikecho' unaj a bo'otik le k'iin meyajnajo', ma' unaj a páa'tik u sáastal uláak' k'iin utia'al a bo'otki'.[c]

14 Ma' unaj a maldecirke'ex juntúul máak kóoki' mix unaj a ts'áaike'ex wa ba'ax tu beel juntúul máak ch'óopi',[d] te'exe' unaj a respetarkene'ex.[e] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.

15 Le kéen juzgarnakeche' k'a'abéet a juzgar je'ex unaje'. Ma' unaj a ch'a'ik óotsilil ti' juntúul máak chéen tumen óotsili' mix unaj a ts'áaikaba tu favor juntúul máak chéen tumen ayik'ali'.[f] Unaj a beetik ba'ax justo le kéen a juzgart a wéet máakilo'.

16 Ma' unaj a máan a tsikbalt ba'alo'ob ma' jaajtak tu contra a wéet máakili'.[g] Ma' unaj a ts'áaik tu chi' kíimil u kuxtal a wéet máakili'.*[h] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.

17 Ma' unaj a p'ektik a suku'un ichil a puksi'ik'ali'.[i] Unaj a tsolik u nu'uk ti' a wéet máakil[j] yo'olal le ba'ax k'aas ku beetko', beyo' ma' ken a kuch k'eban tu yéetel.

18 Ma' unaj a vengarkaba[k] mix a ch'a'p'ektik a wéet

CAP 19

a Le 3:1

b Le 7:11, 12

c Le 7:17, 18

d Le 23:22
Dt 24:19

e Dt 15:7

f Éx 20:15
Ef 4:28

g Le 6:2
Pr 12:22
Ef 4:25

h Éx 20:7
Mt 5:33, 37
Snt 5:12

Columna 2

a Pr 22:16
Mr 10:19

b Pr 22:22

c Dt 24:15
Jer 22:13
Snt 5:4

d Dt 27:18

e Le 25:17
Ne 5:15
Pr 1:7
Pr 8:13
1Pe 2:17

f Éx 23:3
Dt 1:16, 17
Dt 16:19
2Cr 19:6
Ro 2:11
Snt 2:9

g Sl 15:1, 3

h Éx 20:16
1Re 21:13

i Pr 10:18
1Jn 2:9
1Jn 3:15

j Sl 141:5
Pr 9:8
Mt 18:15

k Pr 20:22
Ro 12:19

19:10 * Wa «le ku beeta'al u mu'yajo'obo'».

19:16 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Ma' chéen unaj a wa'atal a cha'ant ba'ax ku yúuchul ti' a wéet máakil wa en peligro yanili'».

israelitaili'. Unaj a yaabiltik a wéet máakil je'ex a yaabiltikabae'.[a] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.

19 Unaj a beetke'ex le ba'ax kin wa'alikte'exa': ma' unaj a cruzartik ka'ap'éel clase ba'alche'obi'. Ma' unaj a pak'ik ka'ap'éel clase semilla ti' junp'éelili' tu'uxi'[b] mix unaj a búukintik junp'éel nook' beeta'an yéetel ka'ap'éel clase hiloi'.[c]

20 Ko'ox a'alike' juntúul xiibe' ku yantal ba'al u yil yéetel juntúul esclava. Chéen ba'ale' le esclavaa' ts'o'ok u ya'ala'al u ts'a'abal ti' yaanal xiib utia'al u ts'o'okol u beel, pero todavía ma' láaj bo'ota'ak u tojoli' wa todavía ma' p'áatak libreili'. Le esclava yéetel le xiib yanchaj ba'al u yilo'obo' unaj u castigarta'alo'ob, pero ma' unaj u kíimsa'alo'obi', tumen le esclavao' todavía ma' p'áatak libreili'. **21** Le xiib túuno' unaj u bisik ti' Jéeoba junp'éel ofrenda yo'olal le culpao'. Unaj u bisik juntúul xibil taman tu entradail le najil reunióno'.[d] **22** Le sacerdote túuno' yaan u k'ubik tu táan Jéeoba le xibil taman tu taasaj le máako', yéetel yaan u k'áatik ka perdonarta'ak u k'eban, bey túun kun perdonarbil u k'eban le máako'.

23 Le kéen ookke'ex te' lu'um in wa'almaj in ts'áaikte'ex yéetel le kéen a pak'e'ex junkúul che'e', ma' kun páajtal a jaantike'ex u yich durante tres años. Tumen u yich le che'o' ma' limpio a tia'ale'exi', prohibido a jaantike'ex. **24** Pero le kéen u chuk cuatro añose' tuláakal u yiche' santo, yaan a k'ubke'ex ti' Jéeoba yéetel ki'imak óolal.[a] **25** Le kéen u chuk cinco añose' je'el u páajtal a jaantike'ex u yiche'. Beyo' le ba'axo'ob a pak'me'exo' jach yaan u ts'áaiko'ob u yich. Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.

26 Ma' unaj a jaantike'ex mix ba'al yaan u k'i'ik'eli'.[b]

Ma' unaj a jóo'saj suerte'exi' mix unaj a beetke'ex magiai'.[c]

27 Ma' unaj a ts'ikke'ex* u jáalik a poole'exi' mix unaj a k'askúuntike'ex u jáalik a me'exe'exi'.#[d]

28 Ma' unaj a xo'oxotik a wíinklile'ex yo'olal juntúul máax ts'o'ok u kíimili'[e] mix unaj a tatuarkaba'exi'. Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.

29 Ma' unaj a sutik x-prostitutail a hijai', tumen wa ka beetke' yaan a taasik su'tsilil ti',[f] ts'o'ole' le lu'umo' yaan u chu'upul yéetel prostitución bey xan yéetel máako'ob ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastak.[g]

30 Unaj a respetarke'ex u leyil le sábado'obo'[h] yéetel unaj a respetarke'ex in wotoch. Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.

31 Ma' unaj a kaxtike'ex u yáantaj le máako'ob ku ya'aliko'ob ku t'aano'ob yéetel le kimeno'obo'[i] mix a kaxtike'ex u yáantaj le j-meeno'obo',*[j] tumen wa ka beetke'exe'

CAP 19

a Mt 5:43, 44 Mt 22:39 Ro 13:9 Gál 5:14 Snt 2:8

b Dt 22:9

c Dt 22:11

d Le 6:6, 7

Columna 2

a Dt 26:1, 2 Pr 3:9

b Le 3:17 Le 17:13 Dt 12:23 Hch 15:20, 29

c Éx 8:7 Dt 18:10-12 Gál 5:19, 20 Ap 21:8

d Le 21:1, 5

e Dt 14:1

f Dt 23:17

g Heb 13:4 1Pe 4:3

h Éx 20:10 Éx 31:13

i Le 20:6 Dt 18:10-12 1Cr 10:13 Isa 8:19

j Le 20:27 Hch 16:16

19:27 *Wa «a k'osike'ex». #Lela' ma' xaane' táan u t'aan ti' le ba'ax suuk u beetik le j-táanxel lu'umilo'ob ku adorarko'ob yaanal dioso'obo'. **19:31** *Ilawil página 2566.

yaan a p'áatle'ex ma' limpio'ex tin táani'. Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.

32 K'a'abéet a respetartik le máax ts'o'ok u saktal u poolo',[a] k'a'abéet a we'esik respeto ti' le máax ts'o'ok u yantal u ja'abilo'.[b] Unaj a wu'uyik u t'aan a Dios.[c] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.

33 Wa juntúul j-táanxel lu'umil ku taal kajtal te' tu'ux kajakbale'exo' ma' unaj a maltratarke'exi'.[d] **34** Le j-táanxel lu'umilo' unaj a wilke'ex bey juntúul a wéet kaajale'exe',[e] yéetel unaj a yaabiltike'ex bey je'ex a yaabiltmaba'exe', tumen te'ex xane' kajlaje'ex bey j-táanxel lu'umil tu lu'umil Egiptoe'.[f] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.

35 Le kéen a pesarte'ex wa le kéen a p'ise'ex wa ba'axe' k'a'abéet a beetke'ex je'ex unaje'.[g] **36** Le kéen a pesarte'ex wa le kéen a p'ise'ex wa ba'ax líquidoil bey xan wa ba'ax tikine', le balanza* yéetel le medida# kun meyajte'exo' k'a'abéet exacto'ob.[h] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex, le máax jóo'se'ex ti' u lu'umil Egiptoo'. **37** Le o'olale' unaj a beetke'ex tuláakal le ba'axo'ob kin wa'alikte'exo' yéetel unaj a kuxtale'ex je'ex u ya'alik in leyo'obo'.[i] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex›».

19:36 *Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u pesarta'al wa ba'ax. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel efá yéetel junp'éel hin jach exacto».

CAP 19

a Pr 16:31 Pr 20:29

b Job 32:6 Pr 23:22 1Ti 5:1

c Job 28:28 Pr 1:7 Pr 8:13 1Pe 2:17

d Éx 23:9

e Éx 12:49

f Éx 22:21

g Dt 25:13, 15 Pr 20:10

h Pr 11:1

i Le 18:5 Dt 4:6

Columna 2

CAP 20

a Le 18:21 Dt 18:10

b Eze 5:11

c Dt 13:6-9

d Éx 20:5

e Le 19:31 Dt 18:10-12 Gál 5:19, 20 Ap 21:8

f Le 20:27 Hch 16:16

g 1Cr 10:13

h Le 11:44 1Pe 1:15, 16

i Le 18:4 Ec 12:13

20 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **2** «A'al ti' le israelita'obo': ‹Wa juntúul israelita bey xan wa juntúul j-táanxel lu'umil kaja'an ichile'ex ku k'ubik u hijo wa u hija ti' Móleke'* unaj u kíimsa'al.[a] Unaj u muruxtunta'al tumen le kaaj tak ken kíimko'. **3** Tene' yaan in ts'áaikinba tu contra le máako' yéetel yaan in xu'ulsikti'. Yaan in beetik beyo' tumen leti'e' tu k'ubaj u paal ti' Mólek, tu beetaj ba'ax k'aas te' lugar santo[b] tu'ux kin adorarta'alo' yéetel ma' tu ye'esaj respeto ti' in santo k'aaba'i'. **4** Wa chéen ka wilke'ex u k'ubik u hijo juntúul máak ti' Mólek yéetel ma' ta kíimske'exe',[c] **5** teen túune' yaan in ts'áaikinba tu contra le máak je'elo' bey xan tu contra u familia.[d] Yaan in xu'ulsik ti' le máak pa'te' yéetel le máaxo'ob tu traicionarteno'ob úuchik u adorarko'ob Móleko'.

6 Le máax ku kaxtik u yáantaj le máaxo'ob ku ya'aliko'ob ku t'aano'ob yéetel le kimeno'ob[e] wa ku kaxtik u yáantaj le j-meeno'obo'[f] táan u traicionarken. Teen túune' yaan in ts'áaikinba tu contra yéetel yaan in xu'ulsikti'.[g]

7 Te'exe' unaj a limpiokíinkaba'ex yéetel a p'áatle'ex santoil[h] tin táan, tumen tene' santoen, tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex. **8** Te'exe' unaj a beetke'ex mantats' le ba'axo'ob kin wa'alikte'exo'.[i] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex,

20:2 *Ilawil página 2572.

le máax táan u santificarke'exo'.[a]

9 Wa juntúul máax ku maldecirtik u papá wa u maamae' unaj u kíimsa'al.[b] Tumen tu maldecirtaj u papá wa u maamae' culpable ti' le ba'ax kun úuchulti'o'.

10 Wa juntúul xiib ts'oka'an u beel ku yantal ba'ax u yil yéetel u yatan uláak' máake', le máak k'ebanchajo' unaj u kíimsa'al bey xan le ko'olelo'.[c] **11** Juntúul xiib ku yantal ba'al u yil yéetel u yatan u papáe' ku taasik su'tsilil ti' u papá,[d] leti' yéetel le ko'olelo' unaj u kíimsa'alo'ob. Ti' leti'ob yaan u culpail le ba'ax kun úuchulti'obo'. **12** Wa juntúul máak ku yantal ba'al u yil yéetel u yilibe' tu ka'atúulalo'ob unaj u kíimsa'alo'ob, tumen le ba'ax tu beeto'obo' ma' ma'alob tu táan Diosi'. Ti' leti'ob yaan u culpail le ba'ax kun úuchulti'obo'.[e]

13 Wa juntúul xiib ku yantal ba'al u yil yéetel u yéet xiibile' tu ka'atúulalo'ob unaj u kíimsa'alo'ob, tumen jach táaj k'aas le ba'ax tu beeto'obo'.[f] Ti' leti'ob yaan u culpail le ba'ax kun úuchulti'obo'.

14 Wa juntúul máak ku ch'a'ik juntúul ko'olel bey xan u maama le ko'olelo', lelo' junp'éel ba'ax jach su'tsil.[g] Tu yóoxtúulilo'ob unaj u kíimsa'alo'ob, ts'o'ole' ku tóoka'alo'ob,*[h] utia'al beyo' le ba'ax su'tsila' ma' u ka'a beeta'al ichile'ex.

15 Wa juntúul xiib ku yantal ba'al u yil yéetel juntúul ba'alche'e', unaj a kíimske'ex le máako' bey xan le ba'alche'o'.[a] **16** Wa juntúul ko'olel ku yantal ba'al u yil yéetel juntúul ba'alche'e'[b] unaj a kíimske'ex le ko'olelo' bey xan le ba'alche'o'. Unaj a kíimske'exo'ob. Ti' le xiib yéetel ti' le ko'olel yaan u culpail le ba'ax kun úuchulti'obo'.

17 Wa juntúul xiib ku yantal ba'al u yil yéetel u hija u papá wa yéetel u hija u maamae', le ba'ax tu beeto'obo' jach su'tsil.[c] Unaj u kíimsa'alo'ob tu táan le kaajo'. Leti'e' ts'o'ok u p'atik ich su'tsilil u kiik wa u yíits'ino', yéetel unaj u castigarta'al yo'olal le ba'ax k'aas tu beeto'.

18 Wa juntúul xiib ku yantal ba'al u yil yéetel juntúul ko'olel tia'an tu k'iinilo'ob u menstruacióne', lelo' ku ye'esike' tu táano'obe' ma' santo le k'i'ik'o'.[d] Le o'olal tu ka'atúulalo'ob unaj u kíimsa'alo'ob.

19 Ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel u kiik wa u yíits'in a maamai' mix unaj u yantal ba'al a wil yéetel u kiik wa u yíits'in a papái'. Wa ka beetke' yaan a taasik su'tsilil ti' leti'[e] yéetel yaan a castigarta'ale'ex yo'olal le ba'ax ta beete'exo'. **20** Juntúul xiib ku yantal ba'al u yil yéetel u yatan u tíoe', ts'o'ok u taasik su'tsilil ti' u tío.[f] Le o'olale' yaan u castigarta'alo'ob yo'olal le ba'ax tu bee-

CAP 20

a Éx 31:13
Le 21:8
1Te 5:23
2Te 2:13

b Éx 21:17
Dt 27:16
Pr 20:20
Mt 15:4

c Dt 5:18
Dt 22:22
Ro 7:3
1Co 6:9, 10

d Le 18:8
Dt 27:20

e Le 18:15, 29

f Gé 19:5
Le 18:22
Jue 19:22
Ro 1:26, 27
1Co 6:9, 10
Jud 7

g Le 18:17
Dt 27:23

h Le 21:9

Columna 2

a Éx 22:19
Dt 27:21

b Le 18:23

c Le 18:9
Dt 27:22

d Le 18:19

e Le 18:12, 13

f Le 18:14

20:14 * Lela' ma' xaane' u k'áat u ya'ale' le ko'olel yéetel u maamao' de acuerdo'ob yéetel le ba'ax su'tsil tu beeto'obo'.

to'obo'. Unaj u kíimsa'alo'ob, ma' kun antal u paalalo'ob. **21** Wa juntúul xiib ku ts'o'okol u beel yéetel u yatan u suku'un wa u yíits'ine', lelo' junp'éel ba'al jach táaj k'aas.[a] Ts'o'ok u taasik su'tsilil ti' u suku'un wa ti' u yíits'in, ma' kun antal u paalalo'ob.

22 Unaj a beetke'ex le ba'axo'ob kin wa'alikte'exo'[b] yéetel unaj a kuxtale'ex je'ex u ya'alik in leyo'obo'.[c] Beyo' ma' kan jóo'sbile'ex te' lu'um tu'ux táan in biske'exo'.[d] **23** Ma' unaj a beetke'ex le ba'alo'ob k'aastak ku beetik le kaajo'ob táan in tojolch'intik ta táane'exo'.[e] Leti'obe' tu beeto'ob le ba'alo'ob k'aastaka', le o'olal tene' jach in p'ekmo'ob.[f] **24** Le o'olal tin wa'alaj xan te'ex: «Te'ex ken a ch'a'ex le lu'um tu'ux yano'obo', junp'éel lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaabi'.[g] Teen Jéeoba a Dios'ex, teen separarte'ex ti' u maasil kaajo'obo'».[h] **25** Teche' unaj a wojéeltik máakalmáak le ba'alche' yéetel le ch'íich' limpio in wilko' bey xan máakalmáak ma'atechi'.[i] Ma' unaj a k'askúuntkaba'ex tin táan yéetel le ba'alche'ob, le ch'íich'o'ob, bey xan yéetel le ba'alche'ob ku jíiltikuba'ob ts'o'ok in wa'alik ma' limpio'obo'.[j] **26** Te'exe' unaj a p'áatle'ex santoil tin táan, tumen teen Jéeoba a Diose'exe' santoen,[k] teen separarte'ex ti' u maasil kaajo'ob utia'al ka a beetaba'ex in kaajal.[l]

27 Je'el máaxak ka u ya'al ku t'aan yéetel le kimeno'obo' unaj u kíimsa'al bey xan unaj u beeta'al ti' le j-meeno'obo'. Unaj u muruxtunta'alo'ob tumen le kaaj tak ken kíimko'obo'.[a] Ti' leti'ob yaan u culpail le ba'ax kun úuchulti'obo'».

21 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: «A'al ti' le sacerdote'ob u hijo'ob Aaróno': ‹Wa ku kíimil juntúul máak ichil le kaajo' mix juntúul sacerdote unaj u machik u kimen wíinklil, tumen wa ku beetke' yaan u p'áatal sucioil tin táan.[b] **2** Chéen ba'ale' je'el u páajtal u machik u kimen wíinklil juntúul máak jach u láak'tsile', je'ex u maama, u papá, u hijo, u hija wa u suku'un, **3** je'el u páajtal xan u machik u kimen wíinklil u kiik wa u yíits'in chéen wa virgen ka'achi, wa kaja'an ka'ach ti' junp'éel mismo lugar tu yéetel bey xan wa ma' ts'oka'an u beel ka'achi'. **4** Wa te' kaaj ku kíimil juntúul ko'olel ts'oka'an u beele', le sacerdoteo' ma' unaj u machik u kimen wíinklili' utia'al ma' u p'áatal sucioil tu táan Dios. **5** Ma' unaj u ts'ikik u pooli',[c] ma' unaj u ts'ikik u jáalik u me'exi'* mix unaj u xo'oxotik u wíinklili'.[d] **6** Leti'obe' unaj u p'áatlo'ob santoil tu táan u Dioso'ob,[e] yéetel unaj u respetarko'ob u k'aaba' u Dioso'ob,[f] tumen leti'ob tóokik le ofrenda'obo', le janal

CAP 20

a Le 18:16 Dt 25:5

b Éx 21:1 Dt 5:1

c Ec 12:13

d Le 18:26, 28

e Le 18:3, 24 Dt 12:30

f Le 18:27 Dt 9:5

g Éx 3:17 Éx 6:8 Dt 8:7-9 Eze 20:6

h Éx 19:5 Éx 33:16 1Re 8:53 1Pe 2:9

i Le 11:46, 47 Dt 14:4-20

j Le 11:43

k Le 19:2 Sl 99:5 1Pe 1:15, 16 Ap 4:8

l Dt 7:6

Columna 2

a Éx 22:18 Le 19:31 Le 20:6 Dt 18:10-12 Ap 21:8

CAP 21

b Nú 19:14

c Dt 14:1

d Le 19:27, 28

e Éx 29:44

f Le 18:21 Le 19:12 Le 22:32

21:5 * Lela' ma' xaane' táan u t'aan ti' le ba'ax suuk u beetik le j-táanxel lu'umilo'ob ku adorarko'ob yaanal dioso'obo'.

ku k'u'ubul tu táan Jéeoba u Dioso'obo', le o'olal unaj u p'áatlo'ob santoil.[a] **7** Ma' unaj u ts'o'okol u beelo'ob yéetel juntúul x-prostitutai'*[b] wa yéetel juntúul ko'olel ma' virgeni' mix yéetel juntúul ko'olel divorciadai',[c] tumen juntúul sacerdotee' unaj u p'áatal santo tu táan Dios. **8** Te'exe' unaj a wilke'ex le sacerdote bey juntúul máax santoe',[d] tumen leti' k'ubik tu táan Dios le janal ka biske'exo'. Unaj a wilke'ex beyo', tumen teen Jéeobae' santoen, yéetel teen separarke'ex utia'al ka p'áatke'ex santoil tin táan.[e]

9 Wa u hija juntúul sacerdote ku k'askúuntkuba ikil u prostituirkubae', leti'e' ts'o'ok u taasik su'tsilil ti' u papá. Unaj u kíimsa'al, ts'o'ole' ku tóoka'al.[f]

10 Le u maas nojchil le sacerdote'ob* ts'o'ok u yala'al aceite tu pool[g] yéetel ts'o'ok u ts'a'abalti' u páajtalil u búukintik le nook' especial ku ts'áaik juntúul sacerdoteo',[h] ma' unaj u p'atik sucioil u pooli' mix unaj u jatik u nook'i'.[i] **11** Leti'e' ma' unaj u náats'al ti' juntúul máax ts'o'ok u kíimili',[j] ma' unaj u machik le kimeno', kex u papá wa u maama. **12** Ma' unaj u jóok'ol te' lugar santoo' yéetel ma' unaj u k'askúuntik le lugar santo u tia'al Dioso',[k] tumen yala'an yóok'ol u pool le aceite santo* e'esik u tia'al Dioso'.[a] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.

13 Unaj u ts'o'okol u beel yéetel juntúul ko'olel virgen.[b] **14** Ma' unaj u ts'o'okol u beel yéetel juntúul viudai', juntúul divorciada, juntúul ko'olel ma' virgeni' mix yéetel juntúul x-prostitutai', ba'axe' unaj u ts'o'okol u beel yéetel juntúul ko'olel virgen kaja'an te' kaajo'. **15** Unaj u beetik le ba'ax ts'o'ok in wa'alika', tumen teen Jéeobae' ts'o'ok in santificartik. Wa ma' tu beetke' u paalale' yaan u p'áatlo'ob ma' limpio yanilo'ob tin táani',[c] yaan u p'áatlo'ob ma' limpio yanilo'ob ichil u familia le sacerdoteo'»».

16 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **17** «A'al ti' Aarón: ‹Wa ichil a paalal yaan juntúul xiib yaan ba'ax ucha'an ti' u wíinklile' mix bik'in kun páajtal u k'ubik le janal tu táan Dioso'. **18** Ma' kun páajtal u k'ubik le janal tu táan Dios juntúul xiib ch'óop, móoch, yaan ba'ax ucha'an ti' u ni', jach chowak junp'éel u k'ab wa u yook, **19** kaachal u yook wa u k'ab, **20** wa yaan u p'uus, wa enano,* wa yaan ba'ax ucha'an ti' u yich, wa llagado u wíinklil yéetel mejen granos, wa yaan we'ech tu wíinklil bey xan wa ucha'an nojoch loob tu xiibil.[d] **21** Wa juntúul xiib

CAP 21

a Isa 52:11 1Pe 1:15, 16

b Le 19:29

c Dt 24:1 Eze 44:22

d Éx 28:41

e Éx 28:36 Le 11:45 Le 20:7, 8

f Le 20:14

g Le 8:12

h Éx 28:2 Éx 29:29 Le 16:32

i Gé 37:34 Le 10:6

j Nú 6:7 Nú 19:11, 14

k Le 10:7

Columna 2

a Le 8:12

b Eze 44:22

c Esd 9:2

d Dt 23:1

21:7 *Ilawil página 2588. **21:10** *Ilawil «U maas nojchil le sacerdote'obo'», página 2586.

21:12 *Lela' leti'e aceite ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'. **21:20** *Uláak' bix u traducirta'ale' «k'ak'albaak».

ku taal ti' u paalal Aarón yaan ba'ax ucha'an tu wíinklile' ma' kun páajtal u k'ubik le tóokbil ofrenda'ob tu táan Jéeobao'. Yo'olal le ba'ax ucha'an tu wíinklilo' ma' kun páajtal u k'ubik janal tu táan Dios. **22** Pero je'el u páajtal u jaantik le ba'alo'ob jach santo'ob[a] bey xan le ba'alo'ob santo'ob ku k'u'ubul ti' Dioso'.[b] **23** Chéen ba'ale' ma' kun páajtal u náats'al te' cortinao'[c] yéetel ma' kun páajtal u náats'al te' altaro',[d] tumen yaan ba'ax ucha'an ti' u wíinklil. Ma' unaj u k'askúuntik in lugar santoi',[e] tumen teen Jéeobae' ts'o'ok in santificarko'ob».[f]

24 Moisés túune' bey tu ya'alil ti' Aarón, ti' u hijo'ob Aarón bey xan ti' tuláakal le israelita'obo'.

22 Jéeobae' t'aanaj tu ka'atéen yéetel Moisése' ka tu ya'alajti': **2** «A'al ti' Aarón yéetel ti' u hijo'obe' wa ma' limpio yanilo'obe' ma' unaj u machko'ob le ba'alo'ob santo'ob ku k'u'ubul tumen le israelita'obo',[g] beyo' leti'obe' ma' ken u taaso'ob su'tsilil ti' in k'aaba'.[h] Tene' Jéeobaen, teen a Dios'ex. **3** A'al xan ti'ob lela': ‹Je'el máaxak ti' a paalale'ex ma' limpio yanil tu táan Dios'e', ma' unaj u machik le ba'alo'ob santo'ob ku taasik u k'ub le israelita'ob ti' Jéeobao'. Le máax kun beetke' yaan u kíimsa'al.[i] Le ba'ax ts'o'ok in wa'alika' utia'al tuláakal a generacióne'ex. Tene' Jéeobaen, teen a Dios'ex. **4** Mix juntúul xiib ti' u paalal Aarón kun páajtal u jaantik le ba'alo'ob santo'ob wa yaan lepra*[a] ti' bey xan wa ku ch'aaj wa ba'ax tu xiibil.[b] Chéen yaan u páajtal u jaantik le kéen p'áatak limpioilo'.[c] Le ba'alo'ob santo'obo' ma' unaj xan u jaanta'al tumen juntúul xiib ts'o'ok u machik juntúul máak sucio yanil úuchik u machik juntúul kimeni',[d] juntúul máak ts'o'ok u jóok'ol u semen,[e] **5** juntúul máak ts'o'ok u machik je'el ba'alak mejen ba'alche'il ma' limpio yanil tu táan Diose',[f] bey xan le máax ts'o'ok u machik juntúul máak ma' limpio yanil tu táan Dios yo'olal wa ba'axo'.[g] **6** Je'el máaxak ka u mach le máaxo'ob ts'o'ok in wa'alika' ma' kun páajtal u jaantik le ba'alo'ob santo'obo', yaan u p'áatal ma' limpio yanil tak ken t'úubuk le k'iino' yéetel unaj u yichkíil.[h] **7** Yaan u p'áatal limpioil le kéen t'úubuk le k'iino' yéetel yaan u páajtal u jaantik le ba'alo'ob santo'obo' tumen lelo' u yo'och.[i] **8** Leti'e' ma' kun páajtal u jaantik juntúul ba'alche' kimenili' ka kaxta'abe', ma' kun páajtal xan u jaantik juntúul ba'alche' kíimsa'ab tumen uláak' ba'alche'. Tumen wa ma'e' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tin táani'.[j] Tene' Jéeobaen, teen a Dios'ex.

9 Leti'obe' unaj u beetko'ob le ba'ax kin wa'alika'. Tumen wa ma' tu beetko'obe' yaan u k'ebantalo'ob,

CAP 21

a Le 2:10 Le 6:14, 16 Le 24:8, 9 Nú 18:9

b Le 22:10 Nú 18:19

c Éx 30:6

d Éx 38:1

e Éx 25:8

f Éx 28:41

CAP 22

g Éx 28:38 Nú 18:32

h Le 21:6

i Le 7:20

Columna 2

a Le 13:2

b Le 15:2

c Le 14:2 Le 15:13

d Le 21:1 Nú 19:11, 22

e Le 15:16

f Le 11:24, 43

g Le 15:7, 19

h Nú 19:6, 7

i Nú 18:11

j Éx 22:31 Le 17:15 Dt 14:21

22:4 * Ilawil página 2569.

yéetel wa ku k'ebantalo'ob tu contra le ba'alo'ob santo'obo' yaan u kíimlo'ob. Tene' Jéeobaen, le máax táan u santificarko'obo'.

10 Wa juntúul máak ma' ts'a'an permiso ti'e'* ma' kun páajtal u jaantik le ba'alo'ob santo'obo'.[a] Ma' kun páajtal xan u jaanta'al tumen mix juntúul j-táanxel lu'umil kaja'an tu yotoch le sacerdoteo' mix tumen le máax ku meyaj tu yotocho'. **11** Chéen ba'ale' wa le sacerdote manbil úuchik u beetik wa máaxo', le máak ma'ano' je'el u páajtal u jaantik le ba'alo'ob santo'obo'. Je'el u páajtal xan u jaanta'al tumen u esclavo'ob le sacerdote síijo'ob tu yotocho'.[b] **12** Wa u hija le sacerdote ku ts'o'okol u beel yéetel juntúul máax ma' sacerdotee', le x-ch'úupalo' ma' kun páajtal u jaantik le ba'alo'ob santo'obo'. **13** Chéen ba'ale' wa u hija le sacerdote ku ka'a suut tu yotoch u papá, tumen p'áat viudail wa tumen tu divorciartuba yéetel ma' yanchaj u paalale', leti'e' je'el u páajtal u jaantik le ba'alo'ob santo'ob ku jaantik u papáo'.[c] Je'el u páajtal u jaantik je'ex u beetik ka'ach tu x-lóo'-bayanile'. Pero le máax ma' ts'a'an permiso ti'o' ma' kun páajtal u jaantik le ba'alo'ob santo'obo'.

14 Wa juntúul máak ku jaantik le ba'alo'ob santo'ob, pero ma' u yóolili' ka'ache', le máako' k'a'abéet u sutik uláak' ofrenda ti' le sacerdoteo' yéetel unaj u ts'áaik 20 por ciento maas.[a] **15** Le o'olal le sacerdote'obo' ma' unaj u cha'iko'ob ti' le israelita'ob u mixba'alkúuntiko'ob le ba'alo'ob ku k'ubko'ob ti' Jéeobao'[b] tumen santo'ob. **16** Wa ku cha'iko'ob u jaanta'al tumen je'el máaxake', le israelita'obo' yaan u k'ebantalo'ob tu contra Dios yéetel yaan u castigarta'alo'ob ikil u jaantiko'ob junp'éel ba'al santo. Tene' Jéeobaen, le máax táan u santificarke'exo'›».

17 Jéeoba túune' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **18** «A'al ti' Aarón, ti' u hijo'ob yéetel ti' tuláakal le israelita'obo': ‹Wa juntúul israelita bey xan wa juntúul j-táanxel lu'umil ku k'ubik junp'éel tóokbil ofrenda[c] ti' Jéeoba yo'olal junp'éel ba'ax u prometermaj wa tumen ku síijil tu puksi'ik'al u ts'áaike',[d] **19** leti'e' unaj u k'ubik juntúul toro wa juntúul táankelem taman wa juntúul chivo, chéen ba'ale' le ba'alche' ken u k'ubo' unaj t'a'aj.[e] Wa ku beetik beyo' yaan u k'a'amal u ofrenda tumen Dios. **20** Ma' unaj u taasik u k'ub juntúul ba'alche' yaan ba'ax ucha'an tu wíinklili',[f] tumen ma' kun k'ambil tumen Dios.

21 Wa yaan máax ku k'ubik ti' Jéeoba junp'éel ofrenda utia'al múul janal[g] yo'olal junp'éel ba'ax u prometermaj wa tumen ku síijil tu puksi'i-

CAP 22

a Éx 29:33

b Nú 18:11

c Le 10:14
Nú 18:19

Columna 2

a Le 5:15, 16

b Nú 18:32

c Nú 15:14, 16

d Le 7:16
Nú 15:3
Dt 12:5, 6

e Le 1:3
Le 22:22

f Dt 15:19, 21
Dt 17:1
Mal 1:8
Heb 9:14
1Pe 1:19

g Le 3:1

22:10 * Lela' táan u t'aan ti' juntúul máak ma' ti' u familia Aarón u taali'.

k'al u ts'áaike', le wakax wa le taman ken u k'ubo' unaj t'a'aj. Wa ku beetik beyo' yaan u k'a'amal u ofrenda tumen Dios. Le ba'alche' ken u k'ubo' k'a'abéet láaj ma'alob u wíinklil. **22** Le ba'alche' kun k'ubbilo' k'a'abéet ma' ch'óopi', kaachal u yook wa u k'ab, xootol u wíinklil, yaan u aaxil, yaan we'ech tu wíinklil wa jok'a'an granos tu wíinklil. Ma' unaj u taasa'al ti' Jéeoba ba'alche'ob beya' mix u k'u'ubul ti' Jéeoba te' altaro'. **23** Wa yaan máax u k'áat u ts'áa junp'éel ofrenda tumen ku síijil tu puksi'ik'al u ts'áaike' je'el u páajtal u k'ubik juntúul toro wa juntúul taman kex maas chowak wa maas kóom junp'éel u yooke'. Chéen ba'ale' juntúul ba'alche' beya' ma' kun k'ambil ti' le máak wa táan u k'ubik yo'olal junp'éel ba'ax u prometermo'. **24** Ma' unaj u taasa'al tu táan Jéeoba juntúul ba'alche' caparta'an, puch'a'an wa ucha'an loob tu xiibili', le ba'alche'ob beya' ma' unaj a k'ubke'ex te' lu'um tu'ux kan kajtale'exo'. **25** Le ba'alche'ob beya' ma' unaj u k'a'amal ti' juntúul j-táanxel lu'umil utia'al u k'u'ubul bey ofrenda ti' Diose', tumen yaan wa ba'ax ucha'an tu wíinklilo'ob. Ma' kun k'ambilo'ob».

26 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **27** «Le kéen síijik juntúul chan wakax, juntúul chan taman wa juntúul chan chivoe' unaj u p'áatal siete días yéetel u maama, chéen ba'ale' le kéen u ts'áa ocho días ti'e' je'el u páajtal u k'u'ubul bey junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeobae'. **28** Ma' unaj u kíimsa'al juntúul toro wa juntúul taman pa'te' yéetel u mejnil te' mismo díao'.

29 Wa ka k'ubke'ex junp'éel ofrenda ti' Jéeoba utia'al a ts'áaike'ex gracias ti'e' unaj a k'ubke'ex utia'al ka lúubke'ex utsil tu táan. **30** Te' mismo día unaj a jaantike'exo'. Ma' unaj a p'atke'ex mix ba'al ti' le ofrenda antes u sáastal tuláak' k'iino'. Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.

31 Unaj a beetke'ex le ba'ax kin wa'alikte'exo'. Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex. **32** Ma' unaj a taaske'ex su'tsilil ti' in santo k'aaba'i', ba'axe' unaj a santificarkene'ex ichil le israelita'obo'. Tene' Jéeobaen, le máax táan u santificarke'exo', **33** le máax jóo'se'ex ti' u lu'umil Egipto utia'al in we'esik teen a Diose'exo', tene' Jéeobaen».

23 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **2** «T'an le israelita'obo' ka a wa'alti'ob: ‹Unaj a beetke'ex fiesta'ob utia'al Jéeoba, te' fiesta'oba' unaj a láaj much'kaba'ex tumen le k'iino'oba' utia'al a adorarke'ex Dios. Lela' leti'e fiesta'ob ken a beete'extena':

3 Durante seis díase' je'el u páajtal a meyaje'exe', pero le día sieteo' junp'éel sábado, junp'éel día especial utia'al a je'elele'ex, le día

CAP 22

a Éx 22:30

Columna 2

a Éx 23:19
Dt 22:6

b Le 7:12

c Le 7:15

d Le 19:37
Nú 15:40
Dt 4:40

e Le 18:21
Le 19:12

f Le 10:3

g Éx 19:5
Le 20:8
Le 21:8

h Éx 6:7
Le 11:45

CAP 23

i Nú 10:10

j Éx 23:14
Le 23:37

k Éx 16:30
Éx 20:10
Hch 15:21

je'ela' junp'éel k'iin santo. Junpuli' ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaj te' k'iin je'elo', tumen junp'éel sábado utia'al Jéeoba kex je'el tu'uxak ka kajlake'exe'.[a]

4 Le fecha'ob unaj a beetke'ex le fiesta'ob utia'al a adorarke'ex Jéeobao' leti'e je'elo'oba': **5** te' día 14 ti' le yáax meso'*[b] le kéen t'úubuk k'iine'# yaan a beetke'ex u fiestail le Pascua^[c] utia'al Jéeobao'.

6 Te' día 15 ti' le mesa' yaan a beetik utia'al Jéeoba u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'.*[d] Durante siete díase' unaj a jaantike'ex waaj mina'an u levadurail.[e] **7** Te' yáax díao' unaj a much'kaba'ex, le k'iin je'elo' santo.[f] Ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaji'. **8** Pero durante siete díase' unaj a k'ubke'ex tóokbil ofrenda'ob ti' Jéeoba. Yaan a much'kaba'ex te' día sieteo'. Ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaji'›».

9 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **10** «T'an le israelita'obo' ka a wa'alti'ob: ‹Le kéen ookke'ex te' lu'um ken in ts'áate'ex yéetel le kéen a cosecharte'ex u yich le lu'umo' unaj a taaske'ex ti' le sacerdote[g] juncháach cebada ti' le yáax cosechao'.[h] **11** Le sacerdoteo' yaan u yúuntik tin

CAP 23

a Ne 13:22

b Nú 9:2, 3 Nú 28:16

c Éx 12:3, 6 Dt 16:1 1Co 5:7

d Nú 28:17 1Co 5:8

e Éx 12:15 Éx 13:6 Éx 34:18

f Éx 12:16

g Nú 18:8, 12 Pr 3:9 Eze 44:30

h 1Co 15:20, 23

Columna 2

a Éx 34:22 Dt 16:9, 10

táan le juncháach cebadao', beyo' te'exe' yaan a lúuble'ex utsil tin táan, tene' Jéeobaen. Le sacerdoteo' unaj u yúuntik le kéen ts'o'okok le día sábadoo'. **12** Te' k'iin ken a k'ube'ex le juncháach cebadao' unaj xan a k'ubke'exten junp'éel tóokbil ofrenda, le ofrendaa' unaj juntúul xibil taman t'a'aj de junp'éel año, tene' Jéeobaen. **13** Le u ofrendail janal ken a k'ube'exo' unaj de ka'ap'éel omer* ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite, lela' bey junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeobae', junp'éel ba'al ki'ibok tu táan. Yaan xan a k'ubke'ex óoli' junp'éel litro# vino bey ofrendae'. **14** Wa ma' ta taasik a k'ube'ex ti' a Diose'ex a ofrenda'exe' ma' kun páajtal a jaantike'ex waaj, cebada k'éela'an mix túumben cebada. Lela' junp'éel ley mantats' unaj u ts'o'okbesa'al tumen tuláakal a generacióne'ex je'el tu'uxak ka kajlake'exe'.

15 Unaj a xokike'ex siete sábado'ob. Lela' yaan u káajal a xokike'ex desde le día kéen a k'ube'ex le juncháach cebadao'. Le día ku seguer le kéen ts'o'okok le Sábadoo', leti'e día ken k'u'ubuk le juncháach cebadao'.[a] Unaj a xokike'ex túulis semana'ob. **16** Chéen p'elak u ts'o'okol siete sábado'o-

23:5 * U k'aaba' le mesa' Abib. Ilawil «Abib», página 2554. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «entre le ka'ap'éel tarde'obo'». ^ Ilawil página 2575. **23:6** * Ilawil «U Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'», página 2584.

23:13 * Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 4.4 litroso'. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel cuarto hin». Ilawil «Hin», página 2565.

be' unaj a xokike'ex junp'éel día maas, tuláakal le días ken a xoke'exo' 50 días.[a] Le kéen ts'o'okok túune' unaj a k'ubke'ex túumben trigo* ti' Jéeoba.[b] **17** K'a'abéet a ch'a'ike'ex ka'ap'éel waaj ta wotoche'ex utia'al a bisik a k'ube'ex bey junp'éel yúuntbil ofrendae', le waajo'oba' k'a'abéet a beetke'ex yéetel ka'ap'éel omer* ma'alob harina. Le waaj ken a k'ube'ex ti' Jéeobao' k'a'abéet u bisik levadura yéetel u hornearta'al,[c] unaj a beetke'ex yéetel le yáax trigo kun cosecharbilo'.[d] **18** Unaj xan a biske'ex siete u túulal mejen tamano'ob de junp'éel año cada juntúul, le tamano'oba' unaj t'a'ajo'ob. K'a'abéet xan a biske'ex juntúul táankelem toro yéetel ka'atúul xibil tamano'ob.[e] Le ba'alche'oba' yaan u k'u'ublo'ob ti' Jéeoba bey junp'éel tóokbil ofrenda pa'te' yéetel le u ofrendail janalo' bey xan yéetel le vino ku k'u'ubul bey ofrendao'. Lela' bey junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeobae', junp'éel ba'al ki'ibok tu táan. **19** K'a'abéet a k'ubke'ex juntúul chan chivo bey ofrenda yo'olal le k'ebano'.[f] Unaj xan a k'ubke'ex ka'atúul mejen xibil tamano'ob de junp'éel año bey ofrenda utia'al múul janale'.[g] **20** Le sacerdote túuno' yaan u yúuntik tu táan Jéeoba le ka'atúul mejen tamano'obo' bey xan le waajo'ob beeta'abo'ob yéetel le trigo yáax cosecharta'abo'. Le ba'alo'oba' santo'ob tu táan Jéeoba yéetel yaan u p'áatal ti' le sacerdoteo'.[a] **21** Te' k'iin je'elo' yaan a much'kaba'ex,[b] le k'iin je'elo' santo. Ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaji'. Lela' junp'éel ley unaj u ts'o'okbesa'al tumen tuláakal a generacióne'ex je'el tu'uxak ka kajlake'exe'.

22 Le kéen a cosecharte'ex le ba'ax ka pak'ke'exo' ma' unaj a cosecharke'ex le yaan tu orillailo' yéetel ma' unaj a molke'ex tuláakal le ku p'áatlo'.[c] K'a'abéet a p'atke'ex utia'al le óotsilo'obo'*[d] bey xan utia'al le j-táanxel lu'umilo'obo'.[e] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex›».

23 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **24** «A'al ti' le israelita'obo': ‹Le yáax día ti' le mes sieteo'* junp'éel día especial utia'al a je'elele'ex. Te' k'iina' yaan u yusta'al junp'éel trompeta utia'al u k'a'ajsa'alte'ex[f] de ke santo le k'iin je'ela'. **25** Ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaji', yéetel unaj a k'ubke'ex ti' Jéeoba junp'éel tóokbil ofrenda›».

26 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **27** «Te' día diez ti' le mes sieteo' u K'iinil u Perdonarta'al le K'ebano'obo'.[g] Unaj a much'kaba'ex, tumen le k'iin je'elo' santo. Unaj a we'eske'ex jach yaachaja'an

CAP 23

a Hch 2:1

b Nú 28:26-31 Dt 16:16

c Le 7:11, 13

d Éx 23:16 Éx 34:22

e Nú 28:26, 27

f Le 4:23

g Le 3:1

Columna 2

a Le 7:34 Le 10:14 Nú 18:9 Dt 18:4 1Co 9:13

b Nú 10:10

c Le 19:9 Dt 24:19 Rut 2:2, 3

d Isa 58:7

e Le 19:33

f Nú 10:10 Nú 29:1

g Éx 30:10 Le 25:9

23:16 *Wa ma' xaane' cebada. **23:17** *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 4.4 litroso'.

23:22 *Wa «le ku beeta'al u mu'yajo'obo'». **23:24** *U k'aaba' le mesa' Etanim. Ilawil «Etanim», página 2562.

a wóole'ex*[a] yo'olal le ba'alo'ob k'aastak a beetme'exo' yéetel unaj a k'ubke'ex ti' Jéeoba junp'éel tóokbil ofrenda. **28** Ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaj te' k'iin je'ela', tumen te' k'iina' yaan u k'áata'al ti' Jéeoba Dios ka u perdonart a k'ebane'ex.[b] **29** Le máax ma' ken u ye'es jach yaachaja'an u yóol* yo'olal le ba'alo'ob k'aastak u beetmo' yaan u kíimsa'al.[c] **30** Yaan in xu'ulsik ti' je'el máaxak ka u beet wa ba'ax meyajil te' k'iin je'elo'. **31** Ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaji'. Lela' junp'éel ley unaj u ts'o'okbesa'al tumen tuláakal a generacióne'ex je'el tu'uxak ka kajlake'exe'. **32** Le k'iin je'ela' junp'éel sábado, junp'éel día especial utia'al a je'elele'ex. Desde tu tardeil le día nueve ti' le mes sieteo' unaj a we'eske'ex jach yaachaja'an a wóole'ex[d] yo'olal le ba'alo'ob k'aastak a beetme'exo'. Leti'e ba'ax unaj a beetke'ex desde te' tarde je'ela' tak tu tardeil le uláak' k'iino'».

33 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **34** «A'al ti' le israelita'obo': ‹Te' día 15 ti' le mes sieteo' unaj a festejarke'ex u Fiestail le Paselo'obo',* le fiesta utia'al Jéeobaa' siete días kun xáantal.[e] **35** Tu yáax díail le fiestao' unaj a much'kaba'ex, ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaji'. **36** Durante siete días ken a k'ube'ex junp'éel tóokbil ofrenda ti' Jéeoba. Le kéen u chuk ocho díase' unaj a much'kaba'ex,[a] yéetel unaj a k'ubke'ex junp'éel tóokbil ofrenda ti' Jéeoba. Unaj a much'kaba'ex utia'al a adorarke'ex Dios, te' k'iin je'elo' ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaji'.

37 Unaj a beetke'ex fiesta'ob[b] utia'al Jéeoba, te' fiesta'oba' unaj a láaj much'kaba'ex[c] tumen le k'iino'oba' utia'al a adorarke'ex Dios. Te' fiesta'oba' unaj a k'ubke'ex ti' Jéeoba le tóokbil ofrenda'oba': le tóokbil ofrenda[d] tu chúuka'anilo', le u ofrendail janalo'[e] yéetel le vino ku k'u'ubul bey ofrendao'.[f] Le je'elo'oba' unaj a k'ubke'ex je'ex a'ala'an kun ts'aabil cada k'iino'. **38** Le ofrenda'oba' yaan u ts'a'abal aparte ti' le suuk u ts'a'abal ti' Jéeoba te' sábado'obo'[g] yéetel ti' le suuk u si'ibil ti' Dioso'.[h] Yaan u ts'a'abal xan aparte ti' le ofrenda'ob ku ts'a'abal yo'olal junp'éel ba'ax prometerta'an u beeta'alo'[i] wa ti' le ofrenda'ob ku síijil tu puksi'ik'al máak u ts'áaiko'.[j] Le ofrenda'oba' leti'e deporsi unaj a ts'áaike'ex ti' Jéeobao'. **39** Te' día 15 ti' le mes sieteo', le kéen ts'o'okok a cosecharke'ex u yich a paak'ale'exe', unaj a beetke'ex junp'éel fiesta utia'al Jéeoba durante siete días.[k] U yáax díail le fiestao' junp'éel día especial utia'al a je'elele'ex, ma' unaj a meyaje'exi',

CAP 23

a Le 16:29, 30 Nú 29:7

b Le 16:34 Heb 9:12, 24-26 Heb 10:10 1Jn 2:1, 2

c Nú 9:13 Nú 15:30

d Le 16:29-31 Le 23:27 Nú 29:7

e Éx 23:16 Nú 29:12 Dt 16:13 Esd 3:4 Ne 8:14-18 Jn 7:2

Columna 2

a Ne 8:18

b Éx 23:14 Dt 16:16

c Nú 28:26 Nú 29:7

d Le 1:3

e Le 2:1, 11

f Nú 15:5 Nú 28:6, 7

g Éx 16:23 Éx 20:8 Éx 31:13

h Éx 28:38 Nú 18:29

i Dt 12:11

j Nú 29:39 Dt 12:6 1Cr 29:9 2Cr 35:8 Esd 2:68

k Dt 16:13

23:27 *Lela' ma' xaane' ku ye'esko'ob ikil u ayunaro'ob wa le kéen u beeto'ob ba'alo'ob beya'. **23:29** *Uláak' bix u traducirta'ale' «ma' tu ayunare'». **23:34** *Ilawil «U Fiestail le Paselo'obo'», página 2584.

bey xan unaj a beetke'ex tu ocho días káajak le fiestao'.[a] **40** Tu yáax díail le fiestao' yaan a ch'a'ike'ex u maas ma'alobil ti' u yich a paak'ale'ex bey xan u maas ma'alobil ti' u le'ob le palmera'obo'.[b] Yaan a ch'a'ike'ex xan u k'ab le che'ob ya'ab u le'obo' bey xan u le' le álamo'ob* yano'ob te' tu'ux ku máan le ríoo', yéetel unaj u ki'imaktal a wóole'ex[c] tu táan Jéeoba durante siete días.[d] **41** Le fiestaa' cada año unaj a festejarke'ex ti' Jéeoba durante siete días.[e] Lela' junp'éel ley unaj u ts'o'okbesa'al tumen tuláakal a generacióne'ex, unaj a festejarke'ex te' mes sieteo'. **42** Durante siete días unaj a kajtale'ex te' paselo'obo'.*[f] Tuláakal le israelita'ob unaj u kajtalo'ob te' paselo'obo', **43** beyo' le a generacióne'ex kun antalo' yaan u yojéeltiko'ob[g] de ke ti' paselo'ob* tin beetaj a kajtale'ex le ka tin jóo'se'ex ti' u lu'umil Egiptoo'.[h] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex»».

44 Moisés túune' tu ya'alaj ti' le israelita'ob máakalmáak le fiesta'ob tu ya'alaj Jéeoba ka beeta'ako'.

24 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **2** «A'al ti' le israelita'ob ka u taaso'ob aceite de oliva puro utia'al le lámpara'obo', utia'al ma' u tu'upul u k'áak'ilo'ob.[i] **3** Aarón kun ilik ma' u tu'upul le lámpara'ob yaan aktáan ti' le cortina pixik le Cuarto Maas Jach Santo* yaan te' najil reunióno'. Desde tarde tak ken sáasake' unaj u p'áatal t'aablilo'ob tu táan Jéeoba. Lela' junp'éel ley unaj u ts'o'okbesa'al mantats' tumen tuláakal a generacióne'ex. **4** Leti' kun tsolik le lámpara'ob[a] tu yóok'ol le candelabro de oro puro utia'al ka juulnak u sáasilo'ob mantats' tu táan Jéeobao'.

5 Yaan a ch'a'ik ma'alob harina utia'al a beetik 12 u p'éelal waaj de u forma chan aro. Hornearbil ken a beetilo'ob. Cada waaje' unaj u beeta'al yéetel ka'ap'éel omer* harina. **6** Yaan a ts'apiko'ob de a seis u p'éelal[b] yóok'ol le mesa de oro puro yaan aktáan ti' Jéeobao'.[c] **7** Unaj a ts'áaik sak incienso tu yóok'ol cada ts'aap. Le sak inciensoo' yaan u representartik u ofrendail le waaj ku k'u'ubulo', lela' junp'éel ofrenda ku tóoka'al[d] tu táan Jéeoba. **8** Cada Sábadoe' unaj u ts'a'apal tubeel le waajo'ob tu táan Jéeobao'.[e] Lela' junp'éel pacto kin beetik yéetel le israelita'ob utia'al mantats'o'. **9** Le waajo'obo' unaj u p'áatal ti' Aarón yéetel ti' u hijo'ob,[f] leti'obe' unaj u jaantiko'ob te' lugar santoo'.[g] Ti' tuláakal le tóokbil ofrenda'ob ku ts'a'abal ti' Jéeobao', le waajo'oba' leti'e ba'ax maas jach santo ku jaantik

CAP 23

a Nú 29:12

b Ne 8:15 Ap 7:9

c Ne 8:10

d Dt 16:15

e Nú 29:12

f Dt 31:10, 11

g Dt 31:13 Sl 78:6

h Éx 12:37, 38 Nú 24:5

CAP 24

i Éx 27:20, 21 Nú 8:2

Columna 2

a Éx 25:31 Éx 39:33, 37 Heb 9:2

b Éx 40:22, 23 1Sa 21:4 Mr 2:25, 26

c Éx 25:23, 24 1Re 7:48

d Le 2:2 Le 6:15

e Nú 4:7 1Cr 9:32 2Cr 2:4

f Le 21:22 Le 22:10 1Sa 21:4, 6 Mt 12:3, 4 Lu 6:3, 4

g Le 6:14, 16

23:40 *Le che' je'ela' junp'éel clase kóopo'. **23:42** *Wa «te' jáakalo'obo'». **23:43** *Wa «ti' jáakalo'ob».

24:3 *Wa «Santísimo». Ilawil «Cuarto Maas Jach Santo», página 2560. **24:5** *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 2.2 litroso'.

le sacerdoteo'. Lela' junp'éel ley unaj u ts'o'okbesa'al mantats'».

10 Juntéenjeakile' ichil le israelita'obo' ba'atelnaj juntúul máak israelita yéetel u yéet israelitail, u maama le máaka' juntúul ko'olel israelita yéetel u papáe' juntúul egipcio.[a] **11** U hijo le ko'olel israelitao' káaj u ya'alik ba'al yéetel u maldecirtik le K'aaba'o',*[b] le o'olal tu macho'obe' ka tu biso'ob tu táan Moisés.[c] U k'aaba' u maama le máak ka'acha' Selomit, u hija Dibrí, leti'e' ti' u tribu Dan u taal. **12** Mientras táan u páa'tko'ob ba'ax u k'áat Jéeoba ka u beeto'obe' tu k'alo'ob le máako'.[d]

13 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **14** «Jóo's paach kaaj le máak tu maldecirtaj in k'aaba'o', le máaxo'ob túun u'uy le ba'ax tu ya'alo' unaj u ts'áaik u k'abo'ob tu yóok'ol u pool le máako' yéetel unaj u muruxtunta'al tumen le kaajo'.[e] **15** Unaj a wa'alik ti' le israelita'obo': ‹Wa juntúul máak ku maldecirtik Diose' yaan u castigarta'al yo'olal le k'ebana'. **16** Le máak tu ya'alaj ba'al ti' Jéeobao' unaj u kíimsa'al.[f] Tuláakal le kaajo' unaj u muruxtuntik le máako'. Unaj u kíimsa'al le j-táanxel lu'umil bey xan le israelita ku ya'alik ba'al ti' u k'aaba' Dioso'.

17 Wa juntúul máak ku kíimsik* u yéet máakile', le máak je'ela' unaj u kíimsa'al xan.[a] **18** Je'el máaxak ka u kíims* u yalak' ba'alche' yaanal máake' unaj u ts'áaik u jeel le ba'alche' tu kíimso', unaj u ts'áaik juntúul ba'alche' kuxa'an yo'olal le ba'alche' tu kíimso'. **19** Wa juntúul máak ku beetik loob ti' u yéet máakile', le loob tu beeto' unaj xan u beeta'al ti' leti'.[b] **20** Wa tu kachaj u baakel wa máaxe' unaj xan u ka'achal u baakel, wa tu puch'aj u yich wa máaxe' unaj xan u pu'uch'ul u yich, wa tu jutaj u koj wa máaxe' unaj xan u ju'utul u koj. Unaj u su'ututli' u jeel le loob tu beeto'.[c] **21** Le máax ku kíimsik juntúul ba'alche'e' unaj u ts'áaik u jeel,[d] pero le máax ku kíimsik juntúul máake' unaj u kíimsa'al xan.[e]

22 Le leya' a tia'ale'ex yéetel utia'al le j-táanxel lu'umilo'ob kaja'ano'ob ichile'exo',[f] tumen tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex».

23 Moisés túune' tu ya'alaj ti' le israelita'ob le ba'ax a'ala'abti'o', leti'ob túune' tu jóo'so'ob paach kaaj le máak maldecirt Dioso' ka tu muruxtunto'ob.[g] Le israelita'ob túuno' tu beeto'ob le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ti' Moiséso'.

25 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés te' Montaña Sinaío': **2** «A'al ti' le israelita'obo': ‹Le kéen ookke'ex

CAP 24

a Éx 12:38 Nú 11:4

b Éx 20:7 Éx 22:28 Le 19:12

c Éx 18:22

d Éx 18:15, 16 Nú 15:32, 34

e Nú 15:32, 35 Dt 17:7

f Dt 5:11

Columna 2

a Gé 9:6 Éx 21:12 Nú 35:31 Dt 19:11-13

b Éx 21:23, 24

c Dt 19:21 Mt 5:38

d Éx 22:1

e Gé 9:6 Éx 21:12

f Éx 12:49 Le 17:10 Le 19:34 Nú 9:14 Nú 15:16

g Nú 15:33, 36 Dt 17:7

24:11 * Le k'aaba' je'ela' Jéeoba, je'ex u chíikpajal te' versículo 15 yéetel 16.

24:17 * Wa «ku beetik loob ti' u yéet máakil yéetel le máak ku kíimilo'».
24:18 * Wa «ku beetik loob ti' juntúul ba'alche' yéetel le ba'alche' ku kíimilo'».

CAP 25

te' lu'um ken in ts'áate'exo',[a] yaan a ts'o'okbeske'ex u leyil le Sábado u ts'aamaj Jéeobao',[b] yaan a cha'ike'ex u je'elel le lu'umo'. **3** Durante seis añose' je'el u páajtal a paak'ale'exe', a podartik a pak'al uva'ex yéetel a cosecharke'ex u yich a paak'ale'ex.[c] **4** Pero le kéen u chuk siete añose' ma' unaj a meyajtike'ex le lu'umo', tumen le año je'elo' junp'éel sábado especial utia'al Jéeoba. Ma' unaj a paak'ale'exi' mix unaj a podarke'ex a pak'al uva'exi'. **5** Ma' unaj a cosecharke'ex le trigo kun jóok'ol ti' le semilla lúub le ka cosecharnaje'exo', ma' unaj xan a cosecharke'ex u yich le uva ma' ta podarte'exo'. Unaj a cha'ike'ex u je'elel le lu'um junp'éel túulis añoo'. **6** Chéen ba'ale' durante le año je'ela' je'el u páajtal a ch'a'ik a jaante'ex u yich le ba'alo'ob ken u ts'áa u yich chéen tu juunalo'. Je'el u páajtal xan u jaanta'al tumen a esclavo'ex, a esclava'ex, le máax ku meyaj ta wotoche'exo' bey xan le j-táanxel lu'umilo'ob kaja'ano'ob ta wéetele'exo'. **7** Je'el u páajtal xan u jaanta'al tumen a walak' ba'alche'exe' bey xan tumen u ba'alche'ilo'ob k'áax. Tuláakal le ba'alo'ob ken u ts'áa u yicho'obo' je'el u páajtal u jaanta'ale'.

8 Unaj a xokike'ex siete años sabáticos, siete u téenel ken a xoke'ex siete años, tuláakal lela' yaan u ts'áaik 49 años. **9** Te' día diez ti' le mes sieteo'* unaj u yusta'al k'a'am le baako'. Te' tu K'iinil u Perdonarta'al le K'ebano'obo'[a] unaj a beetke'ex u juum le baak utia'al ka u'uya'ak ichil tuláakal le kaajo'. **10** Le año 50, unaj a wilke'ex bey junp'éel año santoe', te' año je'elo' yaan u p'áatal libreil tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu kaajil Israelo'.[b] Le año je'elo' yaan u k'aaba'tik Jubileo,* ti' cada juntúule' yaan u su'ututli' le ba'ax u tia'alo' yéetel tuláakal máax mana'an bey esclavoe' yaan u p'áatal libreil utia'al u suut yiknal u familia.[c] **11** Le año 50, leti'e u añoil le Jubileoo'. Ma' unaj a paak'ale'exi' mix a cosecharke'ex le trigo kun jóok'ol ti' le semilla lúub le ka cosecharnaje'exo', ma' unaj xan a cosecharke'ex u yich le uva'ob ma' ta podarte'exo'.[d] **12** Le u añoil le Jubileoo' unaj a wilke'ex bey junp'éel año santoe'. Chéen je'el u páajtal a ch'a'ik a jaante'ex u yich le paak'alo'ob ken u ts'áa u yich chéen tu juunalo'obo'.*[e]

13 Tu añoil le Jubileoo' cada juntúule' unaj u su'ututli' le ba'ax u tia'al ka'acho'.[f] **14** Wa ka konik bey xan wa ka manik wa ba'ax ti' a wéet máakile' ma' unaj a aprovecharkabai'.[g] **15** Le

Columna 2

a Le 16:30 Le 23:27, 28

b Isa 61:1, 2 Lu 4:18, 19 Ro 8:20, 21

c Le 27:24 Nú 36:4 Dt 15:1

d Le 25:5

e Éx 23:11 Le 25:6

f Le 25:29, 30 Le 27:24

g 1Sa 12:3 Pr 14:31

a Gé 15:16

b Le 26:34 2Cr 36:20, 21

c Éx 23:10, 11

25:9 * U k'aaba' le mesa' Etanim. Ilawil «Etanim», página 2562. **25:10** * Ilawil página 2566. **25:12** * Le israelita'ob ka'acho' ma' ken u líi'so'ob le ba'ax ken u cosecharto'obo', ba'axe' chéen yaan u cosecharko'ob le buka'aj kun meyajti'ob utia'al junp'éel k'iino'.

kéen a man junxóot' lu'um ti' a wéet máakile' unaj a ch'a'ik en cuenta jayp'éel años ts'o'ok u máan desde le ka ts'o'ok u añoil le Jubileoo', le máax kun koniktecho' unaj u ch'a'ik en cuenta jayp'éel cosecha kun antal te' xóot' lu'um tak ken k'uchuk u añoil le Jubileoo'.[a] **16** Wa ya'ab años u bin utia'al u k'uchul u añoil le Jubileoo', maas ko'oj u tojol, pero wa junp'íit años u bine' maas junp'íit u tojol, tumen le ba'ax táan u ko'onolo' leti'e buka'aj cosecha kun antal te' xóot' lu'umo'. **17** Mix máak ichile'ex unaj u aprovecharkuba ti' u yéet máakil,[b] te'exe' unaj a beetke'ex ba'ax kin wa'alik[c] tumen tene' Jéeobaen, teen a Dios e'ex.[d] **18** Wa ka ts'o'okbeske'ex ba'ax ku ya'alik in leyo'ob yéetel ka beetke'ex le ba'axo'ob kin wa'aliko' mix ba'al kun beetik a sajaktale'ex te' tu'ux kan kajtale'exo'.[e] **19** Le lu'umo' yaan u ts'áaik u yich,[f] yéetel te'exe' yaan a jaantike'ex tak ken na'ajchajke'ex, mix ba'al kun beetik a sajaktale'ex.[g]

20 Chéen ba'ale' wa ka wa'alike'ex: «¿Ba'ax túun ken k-jaant durante le año siete wa ma' kun páajtal k-paak'al mix k-cosecharo'?».[h] **21** Tene' yaan in jach bendecirke'ex te' año seiso', le o'olal le cosecha kun antal te' año je'elo' suficiente utia'al tres años.[i] **22** Le kéen k'uchuk le año ochoo' je'el u páajtal a paak'ale'exe', chéen ba'ale' le ba'ax ta cosecharte'ex te' año seiso' tak te' año nueve kun seguer a jaantike'exo', leti'e ba'ax ken a jaante'ex hasta ken ka'a cosecharnake'exo'.

23 Le lu'uma' ma' kun páajtal a konke'ex utia'al ka p'áatak mantats' ti' yaanal máak,[a] tumen le lu'uma' in tia'al.[b] Tumen in tia'altene' te'exe' chéen j-táanxel lu'umile'ex te' lu'uma'.[c] **24** Te' lu'um ken in ts'áate'exo' tuláakal máak kun antalti' u derechoil u ka'a manik le lu'um tu kono'.

25 Wa juntúul israelita ku yóotsiltal yéetel ku k'a'abéettal u konik u lu'ume', juntúul u láak'tsil,* le máax yaanti' u derechoilo', leti' unaj u ka'a manik le ba'ax ko'ono'.[d] **26** Chéen ba'ale' wa juntúul israelita mina'an mix máak utia'al u ka'a manik le lu'um tu kono', pero le kéen máanak k'iin ku yantalti' u modoil u ka'a manik le ba'ax tu kono', **27** leti'e' unaj u jóo'sik u cuentail u tojol le buka'aj cosecha ts'o'ok u yantal desde le ka tu konaj le lu'umo', le buka'aj ken u ts'áati'o' unaj u restartik ti' le bajux úuchik u konik le lu'umo', le buka'aj kun p'áatlo' leti'e ken u bo'ot utia'al u su'utulti'o'. Bey túuno' yaan u ka'a tia'alintik le lu'umo'.[e]

28 Chéen ba'ale' wa ma' páajchaj u ka'a manik le lu'um tu kono' yaan u p'áatal ti' le máax tu konaj hasta u k'uchul u añoil le Jubileoo'.[f]

25:25 * Le láak'tsil ku ya'ala'al te'ela' juntúul xiib.

CAP 25

a Le 27:18

b Le 19:13 Pr 22:22

c Le 25:43 Pr 1:7 Pr 8:13

d Isa 33:22

e Dt 12:10 Sl 4:8 Pr 1:33

f Sl 67:6

g Le 26:3-5

h Le 25:4, 5 Mt 6:25

i Gé 26:12 Dt 28:8 Mal 3:10

Columna 2

a 1Re 21:3

b Sl 24:1

c 1Cr 29:15

d Rut 2:20 Rut 4:4-6

e Le 25:50

f Le 27:24

Te' año je'elo' yaan u su'utulti' le ba'ax tu kono'.[a]

29 Wa juntúul máak ku konik junp'éel naj yaan ichil junp'éel kaaj yaan u pak'ilo'ob tu ba'pache', desde le k'iin ka tu kono' junp'éel túulis año yaanti' utia'al u ka'a manik.[b] **30** Chéen ba'ale' wa máan tuláakal le año ma' tu ka'a mano', le naj je'elo' yaan u p'áatal ti' le máax mano' bey xan ti' tuláakal u generacióno'ob. Le kéen k'uchuk u añoil le Jubileoo' ma' kun ka'a sutbil le naj ti' le máax kono'. **31** Pero wa le naj kun konbil tia'an ti' junp'éel chan kaaj mina'an u pak'ilo'ob tu ba'pache', je'el u páajtal u ka'a ma'anal je'el ba'alak k'iin je'ex u beeta'al yéetel junxóot' lu'ume'. Le naj je'elo' unaj u su'utul ti' u yuumil le kéen k'uchuk u añoil le Jubileoo'.

32 Chéen ba'ale' le levita'obo' je'el u páajtal u ka'a maniko'ob ti' je'el ba'alak súutukil le u yotocho'ob tu kono'ob te' kaajo'ob tu'ux kaja'ano'obo'.[c] **33** Wa juntúul levita ma' tu páajtal u ka'a manik u yotoche', yaan u su'utulti' le kéen k'uchuk u añoil le Jubileoo'.[d] Tumen u yotoch le levita'ob yano'ob te' kaajo'ob yaanti'obo' leti'e propiedad yaanti'ob ichile'exo'.[e] **34** Le lu'umo'ob yano'ob tu ba'pach u kaajalo'obo'[f] ma' unaj u ko'onolo'obi', tumen le lu'umo'oba' ti' leti'ob kun p'áatal utia'al mantats'.

CAP 25

a Le 25:10, 13

b Le 25:25-27

c Nú 35:2, 8

d Le 25:28

e Nú 18:20
Nú 35:2, 4
Dt 18:1

f Nú 35:7
Jos 14:4

Columna 2

a Dt 15:7
Sl 41:1
Sl 112:5
Pr 3:27
Pr 19:17
Mr 14:7
Hch 11:29
1Ti 6:18
1Jn 3:17

b Éx 22:21
Éx 23:9
Le 19:34
Dt 10:18

c Éx 22:25
Dt 23:19
Sl 15:5
Pr 28:8

d Pr 8:13

e Dt 23:20
Lu 6:34, 35

f Éx 20:2
1Re 8:51

g Éx 6:7

h Éx 21:2
Dt 15:12

i 1Re 9:22

j Le 25:53

k Éx 21:3
Le 25:10

l Éx 1:13, 14
Éx 19:5
Le 25:55

35 Wa a wéet israelitail ku yóotsiltal yéetel ma' tu páajtal u mantenerkuba tu juunale', unaj a ts'áaik ba'ax k'a'abéetti'[a] je'ex unaj a beetik yéetel juntúul j-táanxel lu'umil bey xan yéetel le máax ku taal kajtal ichile'exo'.[b] Unaj a wáantik utia'al u kuxtal. **36** Ma' unaj a cobrartik interési' mix a aprovecharkaba ti' leti'i'.[c] Unaj a beetik le ba'ax ku ya'alik-tech Dioso',[d] beyo' a suku'une' yaan u páajtal u kuxtal te' tu'ux kaja'ane'exo'. **37** Wa ka majáantik taak'ine' ma' unaj a cobrartik interési'[e] mix a ts'áaik janal ti' wa máax chéen utia'al a jóo'sik u yutsili'. **38** Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex, teen jóo'se'ex ti' u lu'umil Egipto[f] utia'al ka in ts'áate'ex u lu'umil Canaán yéetel utia'al ka in beetinba a Diose'ex.[g]

39 Wa a wéet israelitail ku jach óotsiltal yéetel ku k'a'abéettal u konkuba ti' teche',[h] ma' unaj a obligartik utia'al ka u meyajtech je'ex u beetik juntúul esclavoe'.[i] **40** Unaj a tratartik je'ex a tratartik juntúul máak a contratarmaj meyaje'[j] wa je'ex a tratartik juntúul máak taal kajtal ichile'exe'. Unaj u meyajtikech hasta ken k'uchuk u añoil le Jubileoo'. **41** Leti' yéetel u paalale' yaan u p'áatlo'ob libreilo'ob yéetel yaan u suut tu yiknal u láak'tsilo'ob. Unaj u suut te' lu'um utia'al u yúuchben láak'tsilo'ob ka'acho'.[k] **42** Tumen leti'obe' in esclavo'ob, teen jóo'so'ob ti' u lu'umil Egipto.[l] Leti'obe' ma'

unaj u konkuba'ob bey esclavo'obe'. **43** Ma' unaj a maltratarke'exi',[a] unaj a beetke'ex ba'ax ku ya'alikte'ex Dios.[b] **44** A esclavo yéetel a esclavae' ti' unaj u taal ti' le nacióno'ob yano'ob ta ba'pache'exo', ti' je'el u páajtal a manike'ex juntúul esclavo wa juntúul esclavae'. **45** Ti' le j-táanxel lu'umilo'ob kaja'ano'ob ichile'exo'[c] je'el u páajtal xan a manike'ex bey esclavo'ob u hijo'obe' bey xan le máaxo'ob kun síijlo'ob ti' leti'ob te' ta lu'ume'exo', yaan u p'áatlo'ob bey a esclavo'exe'. **46** A esclavo'exe' je'el u páajtal a heredarke'ex ti' a paalale'exe', ti' leti'ob kun p'áatal utia'al mantats'. Yaan u meyajtikecho'ob bey esclavo'obe', chéen ba'ale' a wéet israelitaile' ma' unaj a maltratarki'.[d]

47 Ko'ox a'alike' juntúul j-táanxel lu'umil wa juntúul máak taal kajtal ichile'exe' ku ayik'altal, chéen ba'ale' a wéet israelitaile' ku yóotsiltal yéetel ku k'a'abéettal u konkuba ti' leti' wa ti' juntúul ti' u láak'tsil le j-táanxel lu'umilo'. **48** Wa ku yúuchul lela' le israelitao' láayli' yaan u yantalti' u derechoil u ka'a ma'anle'. Je'el u páajtal u ka'a ma'anal tumen juntúul u suku'un, u yíits'in,[e] **49** u tío, u primo wa je'el máaxak ti' u láak'tsilo'obe'. Je'el u páajtal u ka'a ma'anal tumen juntúul máak ti' u familiae'.

Wa ku ayik'altale' je'el u páajtal u ka'a mankuba tu juunale'.[f] **50** Leti' yéetel le máax mano' unaj u xokiko'ob jayp'éel años yaan desde le año ka tu konuba tak ken k'uchuk u añoil le Jubileoo'.[a] Según jayp'éel añose' leti'e u tojol úuchik u ma'anlo'.[b] Le bajux ken u bo'ot utia'al u ka'a mankubao' yaan u calcularta'al según le bajux ku ganartik máak junp'éel díao'.[c] **51** Wa ya'ab años u bin u k'uchul u añoil le Jubileoo', le máax mana'ano' unaj u bo'otik le jayp'éel años u bin u k'uchul u añoil le Jubileoo'. **52** Pero wa ma' ya'ab años u bin u k'uchul u añoil le Jubileoo', leti'e' unaj u calculartik bajux u tojol según le años ku bineltiko', yéetel unaj u bo'otik. **53** Le tiempo kun p'áatal tu yiknal le máax mano' unaj u tratarta'al bey je'ex u tratarta'al juntúul máax contratado utia'al meyaje'. Unaj a wilke'ex ma' u maltratarta'al tumen le máax mano'.[d] **54** Chéen ba'ale' wa ma' tu páajtal u ka'a mankuba je'el bix ts'o'ok u ya'ala'ala', leti'e' yaan u p'áatal libreil le kéen k'uchuk u añoil le Jubileoo',[e] yaan u páajtal xan u bisik u paalal.

55 Tumen le israelita'obo' in esclavo'ob, teen jóo'so'ob ti' u lu'umil Egipto.[f] Tene' Jéeobaen, teen u Dioso'ob.

26 Ma' unaj a beetke'ex dioso'ob mix ba'al u biilalo'ob utia'al a adorarke'exi',[g] ma' unaj a beetke'ex imageno'obi',[h] mix columna'obi', mix unaj a poolke'ex junp'éel imagen de tuunich[i]

CAP 25

a Éx 3:7 Ef 6:9 Col 4:1

b Le 25:17 Ec 12:13

c Éx 12:38 Jos 9:21

d Le 25:39, 43

e Le 25:25

f Le 25:26, 27

Columna 2

a Le 25:10

b Le 25:15, 16

c Dt 15:18

d Le 25:40, 43 Col 4:1

e Éx 21:3

f Éx 20:2 Le 25:42

CAP 26

g Éx 20:4 Le 19:4 Hch 17:29 1Co 8:4

h Dt 5:8

i Nú 33:52

utia'al a chintale'ex tu táan[a] te' lu'um tu'ux kan kajtale'exo'. Tumen tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex. **2** Unaj a ts'o'okbeske'ex u leyil le sábado'obo' yéetel unaj a respetarke'ex in lugar santoo'. Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex.

3 Wa ma' tu xu'ulul a ts'áaik ichil a kuxtale'ex in leyo'ob yéetel ka beetke'ex ba'ax ku ya'alik in mandamiento'obe',[b] **4** yaan in beetik u sen k'áaxal ja' jach tu k'iinil,[c] le lu'um túuno' yaan u ts'áaik u yich,[d] yéetel le che'obo' yaan u yichankilo'ob. **5** Jach yaan u ya'abtal le ba'ax ken a cosecharte'exo', hasta ma' ts'o'okok a láaj lu'ske'ex u sojlil le trigo le kéen k'uchuk u k'iinil a cosecharke'ex le uvao'. Mix ts'o'okok xan a cosecharke'ex le uva le kéen k'uchuk u tiempoil a ka'a paak'ale'exo'. Yaan u yantal ba'al a jaante'ex hasta ken na'ajchajke'ex yéetel mix ba'al kun beetik a sajaktale'ex te' lu'um tu'ux kan kajtale'exo'.[e] **6** Yaan in beetik ka yanak jeets'elil te' tu'ux kan kajtale'exo'[f] yéetel le kéen chilake'ex weenle' mix máak ken u beet a ch'a'ike'ex saajkil.[g] Yaan xan in beetik ma' u yantal ts'íits'ik ba'alche'ob te' lu'umo', yéetel mix máak kun taal ta contra'ex yéetel u espada. **7** Te'exe' yaan a ch'a'pachtike'ex a enemigo'ex yéetel a espada'ex, yéetel leti'obe' yaan u lúublo'ob ta táane'ex. **8** Cinco u túulal ti' te'exe' yaan u ch'a'pachtik 100 u túulal, yéetel 100 u túulale' yaan u ch'a'pachtik 10,000 u túulal, yéetel a espada'exe' yaan a ganarke'ex a enemigo'ex.[a]

9 Yaan in bendecirke'ex yéetel yaan in beetik a ya'abtale'ex,[b] ma' ken in tu'ubs le pacto* in beetmaj ta wéetele'exo'.[c] **10** Le todavía táan a jaantike'ex u yich le ba'ax ta cosecharte'ex ti' le año máano', te'exe' yaan a kaxtike'ex tu'ux a ts'áaike'ex le túumben cosechao'. **11** Tene' yaan in ts'áaik in tabernáculo* chúumuk ti' te'ex,[d] yéetel ma' ken in rechazarte'ex. **12** Yaan in wantal chúumuk ti' te'ex, yéetel yaan in beetkinba a Diose'ex,[e] yéetel te'exe' yaan u k'uchul a beetaba'ex in kaajal.[f] **13** Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex, le máax jóo'se'ex ti' u lu'umil Egipto utia'al u xu'ulul a beetik a esclavoile'exo', teen le máax kach le che' ts'a'an a kuche'ex ka'acho', tin kachaj utia'al ka páajchajak a wa'atale'ex yéetel a xíimbale'ex toj.

14 Chéen ba'ale' wa ma' ta wu'uyike'ex in t'aan, wa ma' ta beetke'ex tuláakal ba'ax ku ya'alik in mandamiento'ob,[g] **15** wa ka rechazarke'ex in leyo'ob,[h] wa ma' ta wóotik a beete'ex ba'ax kin wa'alikte'ex yéetel wa ma' ta beetke'ex ba'ax ku ya'alik in pactoe',[i] **16** tene' yaan in castigarke'ex yéetel yaan in

CAP 26

a Da 3:18 1Co 10:14

b Dt 11:13-15 Ec 12:13

c Dt 28:12 Isa 30:23 Eze 34:26 Joe 2:23

d Sl 67:6 Sl 85:12

e Le 25:18

f 1Cr 22:9 Sl 29:11 Ag 2:9

g Miq 4:4

Columna 2

a Dt 28:7 Jos 23:10 Jue 7:15, 16 Jue 15:15, 16 1Cr 11:20

b Dt 28:4

c Éx 6:4

d Éx 25:8 Eze 37:26 Ap 21:3

e Dt 23:14

f Éx 6:7 2Co 6:16

g Dt 28:15

h 2Re 17:15

i Éx 24:7 Dt 31:16 Heb 8:9

26:9 * Wa «acuerdo». **26:11** * Ilawil página 2581.

beetik ka a sen ch'a'ex saajkil, ka yanakte'ex tuberculosis, ka yanakte'ex chokwil, yéetel yaan in beetik u bin u sáasil a wiche'ex, a kuxtale'ex túune' yaan u xu'upul. Chéen kunel kan paak'ale'ex tumen a enemigo'ex kun jaantik u yich a paak'ale'ex.[a] **17** Yaan in ts'áaikinba ta contra'ex yéetel yaan a ganarta'ale'ex tumen a enemigo'ex,[b] yéetel le máaxo'ob p'ekmile'exo' yaan u pepe'cha'atike'ex,[c] yéetel kex mix máak ch'a'pachtike'exe' yaan a púuts'le'ex.[d]

18 Pero wa láayli' ma' ta wóotke'ex a wu'uye'ex in t'aane', siete u téenel u maas ya'abil ken in castigarte'ex yo'olal a k'ebane'ex. **19** Yaan in beetik ka xu'uluk a creerkaba'ex yéetel ka xu'uluk a beetik a tercoile'ex, yaan in k'alik le ka'ano'ob utia'al ma' u k'áaxal ja'o'*[e] yéetel yaan in beetik ma' u ts'áaik u yich le lu'umo'.[#] **20** Chéen kunel ken a xup a muuk'e'ex, a lu'ume'exe' ma' ken u ts'áa u yich,[f] yéetel le che'obo' ma' kun ichankilo'ob.

21 Wa ku seguer a ts'áaikaba'ex tin contra yéetel ma' ta beetke'ex le ba'ax kin wa'alikte'exo', tene' siete u téenel u maas ya'abil ken in castigarte'ex yo'olal a k'ebane'ex. **22** Yaan in túuxtik ts'íits'ik ba'alche'ob te' tu'ux kan kajtale'exo',[a] yéetel leti'obe' yaan u kíimsko'ob a paalale'ex[b] bey xan a walak' ba'alche'ex, yaan u beetko'ob a p'áatle'ex junp'íite'ex, yéetel le bejo'ob tu'ux ka máane'exo' yaan u p'áatal mix máak kun máani'.[c]

23 Pero wa láayli' ma' ta wóotke'ex a wu'uye'ex in t'aan[d] yéetel ku seguer a ts'áaikaba'ex tin contrae', **24** teen xane' yaan in ts'áaikinba ta contra'ex, yéetel siete u téenel u maas ya'abil ken in castigarte'ex yo'olal a k'ebane'ex. **25** Yaan in castigarke'ex, yaan in beetik ka atacarta'ake'ex tumen a enemigo'ex yéetel espada tumen ma' ta beete'ex ba'ax ku ya'alik in pactoi'.[e] Wa te'ex ka ta'akikaba'ex ichil a kaajale'exe' yaan in beetik ka k'oja'anchajke'ex,[f] yéetel yaan a lúuble'ex tu k'ab a enemigo'ex.[g] **26** Le kéen in xu'uls ti' tuláakal le waaj* a almacenarme'exo',[#h] diez ko'olelo'ob ken u beeto'ob waaj ti' junp'éelili' horno, yéetel yaan u p'isko'ob buka'aj waaj ken a jaante'ex,[i] te'ex túune' yaan a janale'ex pero ma' kan na'ajtale'ex.[j]

27 Pero wa ma' ta wóotke'ex a wu'uye'ex in t'aan yéetel ku seguer a ts'áaikaba'ex tin contrae', **28** teen túune'

26:19 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan in beetik ka p'áatak bey fierro le ka'ano'obo'». [#] Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan in beetik ka p'áatak bey cobre le lu'umo'».

26:26 * Wa «ba'al utia'al jaantbil». [#] Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u che'il le waajo'». Ma' xaane' táan u t'aan ti' le che'ob tu'ux ku ts'a'abal le waaj utia'al u líi'sa'alo'.

CAP 26

a Dt 28:22, 33 Jue 6:3

b Dt 28:15, 25 Jue 2:14 1Sa 4:10

c Sl 106:41 Lam 1:5

d Le 26:36

e Dt 11:17 1Re 17:1

f Jer 12:13 Ag 1:6, 10

Columna 2

a Dt 32:24 Jer 15:3

b Eze 5:17

c Jue 5:6 Isa 33:8 Zac 7:14

d Isa 1:16 Jer 2:30 Jer 5:3

e Éx 24:7

f Dt 28:21 Jer 24:10 Am 4:10

g Jue 2:14 1Sa 4:10

h Eze 5:16

i Eze 4:16

j Isa 9:20 Miq 6:14 Ag 1:6

yaan in maas ts'áaikinba ta contra'ex[a] yéetel siete u téenel u maas ya'abil ken in castigarte'ex yo'olal a k'ebane'ex. **29** Yaan a jaantike'ex u bak'el a hijo'ex, yéetel yaan a jaantike'ex u bak'el a hija'ex.[b] **30** Yaan in xu'ulsik ti' le ka'anal lugaro'ob*[c] tu'ux ka adorarke'ex yaanal dioso'obo', yéetel yaan in xu'ulsik ti' le nu'ukulo'ob tu'ux ka ts'áaike'ex inciensoo', yéetel yaan in ts'apik a kimen wíinklile'ex tu yóok'ol le x-lala'[#] imageno'ob ka adorarke'exo',[d] yéetel yaan in sutik in paach ti' te'ex tumen ta beete'ex in p'u'ujul.[e] **31** Yaan in xu'ulsik ti' a kaajale'ex bey xan ti' le lugar tu'ux ka adorare'exo',[f] yéetel ma' ki'ibok ken in wu'uyil u book le sacrificio'ob ken a tóoke'exteno'. **32** Tene' yaan in xu'ulsik ti' a lu'ume'exo',[g] yéetel le a enemigo'ex kun kajtalo'ob te'elo' le kéen u yilo'obe' yaan u ja'ak'al u yóolo'ob.[h] **33** Yaan in k'i'itbeske'ex te' nacióno'obo',[i] yéetel yaan in beetik ka ch'a'pachta'ake'ex tumen a enemigo'ex yéetel espada,[j] yaan u k'askúunta'al a lu'ume'ex[k] yéetel yaan u xu'ulsa'al a kaajale'ex.

34 Te' tiempo je'elo', mientras k'askúunta'ane', le lu'umo' yaan u bo'otik u sábado'ob, yaan u bo'otik mientras

26:30 * Ilawil «Ka'anal lugar», página 2567. # Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

CAP 26

a Jer 21:5

b Dt 28:53
2Re 6:29
Jer 19:9
Lam 4:10
Eze 5:10

c 2Cr 34:3
Isa 27:9

d 1Re 13:2
2Re 23:8, 20
Eze 6:5

e Sl 78:58, 59

f 2Re 25:9, 10
2Cr 36:17
Ne 2:3
Isa 1:7
Jer 4:7

g Jer 9:11

h Dt 28:37
Dt 29:22-24
Jer 18:16
Lam 2:15
Eze 5:15

i Sl 44:11

j Jer 9:16
Eze 12:14

k Zac 7:14

Columna 2

a 2Cr 36:20, 21

b Isa 24:6

c Le 26:17
Isa 30:17

d Jos 7:12
Jue 2:14
Jer 37:10

e Dt 4:27
Dt 28:48
Jer 42:17

f Dt 28:65

g Éx 20:5
Nú 14:18

h 1Re 8:33
Ne 9:2
Eze 6:9
Da 9:5

bisa'ane'ex tu lu'um a enemigo'exo'. Te' tiempo je'elo' le lu'umo' yaan u je'elel,* yaan u bo'otik u sábado'ob.[a] **35** Durante le tiempo kun p'áatal k'askúunta'an le lu'umo', le lu'umo' yaan u je'elel tumen ma' je'el durante le sábado'ob kaja'ane'ex ka'ach te'elo'.

36 Le máaxo'ob ma' kíimsa'abo'ob[b] yéetel bisa'abo'ob tu lu'um u enemigo'obo' ma' ken u kaxto'ob ba'ax ken u beeto'ob. Chéen u yu'ubiko'ob u juum junp'éel u le' che'e' yaan u jóok'ol u yáalkabo'ob, yaan u púuts'lo'ob bey táan u ch'a'pachta'alo'ob tumen wa máax yéetel espadae', yéetel yaan u lúublo'ob kex mix máak ch'a'pachtiko'ob.[c] **37** Yaan u paktáantkuba'ob* yéetel yaan u púuts'lo'ob bey táan u ch'a'pachta'alo'ob tumen wa máax yéetel espadae', kex u jaajile' mix máak ch'a'pachtiko'ob. Te'exe' ma' kun páajtal a ganarke'ex a enemigo'ex.[d] **38** Yaan a kíimle'ex tu lu'um a enemigo'ex,[e] tu'ux k'i'itbesa'abe'exo', yéetel u lu'um a enemigo'exe' yaan u xu'ulsikte'ex. **39** Le máaxo'ob ma' kíimo'ob ichile'exo' yaan u mu'yajo'ob* tu lu'um a enemigo'ex[f] yo'olal u k'ebano'ob yéetel yo'olal u k'eban u papá'ob.[g] **40** Leti'obe' yaan u confesartik u k'ebano'ob[h] bey xan u k'eban u papá'ob. Yaan u reconocerko'ob

26:34 * Wa «u ts'o'okbesik u leyil le Sábadoo'». **26:37** * Wa «jéentantkuba'ob; naktáantkuba'ob». **26:39** * Wa «u sufriro'ob».

de ke leti'obe' xu'ul u adorar-
keno'ob yéetel tu ts'áajuba'ob
tin contra.[a] **41** Teen túune'
yaan in ts'áaikinba tu con-
tra'ob,[b] yaan in bisko'ob tu
lu'um u enemigo'ob.[c]

Ma' xaane' beyo' yaan u
xu'ulul u chichtal* u puk-
si'ik'alo'ob.[d] Bey túun ken u
bo'oto'ob le ba'ax ma' ma'a-
lob tu beeto'obo'. **42** Te-
ne' ma' ken in tu'ubs le
pacto in beetmaj yéetel Ja-
cob,[e] yéetel Isaak[f] bey xan
yéetel Abraháno',[g] yéetel ma'
ken in tu'ubs le lu'um tin
prometertaj in ts'áaikte'exo'.
43 Durante le tiempo xúum-
p'atta'an le lu'umo' yaan u
bo'otik le sábado'ob ma' je'e-
leko',[h] yéetel yaan u p'áa-
tal mix máak kaja'ani', leti'ob
xane' yaan u bo'otko'ob u k'e-
bano'ob tumen ma' tu yu'u-
bo'ob ba'ax kin wa'aliki' yée-
tel tu p'ekto'ob in leyo'ob.[i]
44 Kex beyo' le bisa'ane'ex tu
lu'um a enemigo'exe' ma'
ken in xúump'atte'ex yéetel
ma' ken in p'ekte'ex[j] ka
tak k'uchuk in láaj xu'uls-
te'ex, tumen lelo' je'el u
bin tu contra le pacto in
beetmaj ta wéetele'exo',[k] tu-
men tene' Jéeobaen, teen
a Diose'ex. **45** Ta wo'olale'e-
xe' yaan in k'a'ajsik le pac-
to in beetmaj yéetel a úuch-
ben láak'tsile'ex[l] tin jóo'so'ob
tu lu'umil Egipto tu táan u
yich le nacióno'obo',[m] bey tin
we'esil teen a Diose'exo'. Te-
ne' Jéeobaen»».

46 Lela' leti'e leyo'ob yée-
tel le ba'axo'ob tu ya'alaj
Jéeoba unaj u beeta'alo', tu
ts'áaj ti' Moisés te' Montaña
Sinaí[a] utia'al ka ts'a'abak ti'
le israelita'obo'.

27 Jéeobae' seguernaj u
ya'alik ti' Moisés:
2 «T'an le israelita'obo' ka
a wa'alti'ob: ‹Wa yaan máax
ku prometertik u ts'áaik[b] ti'
Jéeoba le buka'aj ku tojol-
tik juntúul máake', lela' leti'e
buka'aj ken u bo'ota': **3** tu
yo'olal juntúul xiib de 20 tak
60 añose' yaan u bo'otik 570
gramos* plata, según le me-
dida# ku meyaj te' lugar
santoo'. **4** Chéen ba'ale' wa
juntúul ko'olele', u tojole' 342
gramos* plata. **5** Tu yo'olal
juntúul xiib de 5 tak 20 año-
se' yaan u bo'otik 228 gra-
mos* plata, yéetel tu yo'olal
juntúul ko'olele' 114 gramos#
plata. **6** Tu yo'olal juntúul
chan xi'ipal de junp'éel mes
tak 5 añose' yaan u bo'otik 57
gramos* plata, yéetel tu yo'o-
lal juntúul chan x-ch'úupale'
34 gramos# plata.

7 Tu yo'olal juntúul xiib
de 60 años wa maase' yaan
u bo'otik 171 gramos* pla-
ta, yéetel tu yo'olal juntúul
ko'olele' 114 gramos# plata.
8 Chéen ba'ale' wa le máax

CAP 26

a Eze 36:31

b Le 26:24

c 1Re 8:47
2Cr 36:20

d Dt 30:6
Jer 4:4
Hch 7:51

e Gé 28:13

f Gé 26:3

g Gé 12:7
Dt 4:31
Sl 106:45

h Le 26:34
2Cr 36:20, 21

i 2Re 17:15

j Dt 4:31
2Re 13:23
Ne 9:31

k Dt 4:13
Jer 14:21

l Éx 24:3, 8
Dt 9:9

m Eze 20:9

Columna 2

a Le 27:34
Dt 6:1

CAP 27

b Dt 23:21
Jue 11:30, 31
1Sa 1:11

26:41 * Wa «u tercoil».

27:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 siclos». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «siclo». **27:4** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «30 siclos». **27:5** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «20 siclos». **27:5, 7** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez siclos». **27:6** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco siclos». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tres siclos». **27:7** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «15 siclos».

CAP 27

ku beetik junp'éel promesa ku jach óotsiltal yéetel ma' tu páajtal u bo'otik le buka'aj ku ya'ala'alo',[a] leti'e' unaj u bin tu yiknal le sacerdoteo', yéetel le sacerdoteo' yaan u ya'alik buka'aj ken u bo'ot le máak según le bajux ku páajtal u bo'otko'.[b]

9 Wa le máak tu prometertaj u ts'áaik juntúul ti' le ba'alche'ob ku páajtal u k'u'ubul ti' Jéeoba bey ofrendae', je'el máakalmáak ti' le ba'alche'ob ken u ts'áa ti' Jéeobao' yaan u yila'al bey junp'éel ba'al santoe'. **10** Ma' kun páajtal u k'exik le ba'alche' tu prometerto', ma' kun páajtal u k'exik yéetel juntúul ba'alche' maas t'a'aj mix yéetel juntúul ba'alche' maas ma' jach ma'alobi'. Wa ku k'exik le ba'alche'o', le ba'alche' tu k'exo' bey xan le uláak' yéetel tu k'exo' yaan u p'áatal ti' Dios. **11** Wa ku ya'alik u k'ubik juntúul ba'alche' ma' limpio[c] yéetel ma' tu páajtal u k'u'ubul bey ofrenda ti' Jéeobae', le máako' unaj u bisik le ba'alche' tu táan le sacerdoteo'. **12** Le sacerdote túuno' yaan u ya'alik buka'aj u tojol según wa ma'alob, wa ma' ma'alob le ba'alche'o'. Le buka'aj ken u ya'al le sacerdoteo' leti'e buka'aj u tojol le ba'alche'o'. **13** Chéen ba'ale' wa le máak taak u ka'a manik le ba'alche'o' unaj u ts'áaik uláak' 20 por ciento maas ti' le buka'aj a'ala'an ku tojoltiko'.[d]

14 Wa juntúul máak ku ts'áaik u yotoch ti' Jéeoba utia'al ka meyajnak bey junp'éel ba'al santoe', le sacerdoteo' yaan u ya'alik buka'aj u tojol según wa ma'alob wa ma' ma'alob le najo'. Le buka'aj ken u ya'al le sacerdoteo' leti'e buka'aj u tojol le najo'.[a] **15** Chéen ba'ale' wa le máak u k'áat u ka'a man u yotocho', leti'e' unaj u ts'áaik uláak' 20 por ciento maas ti' le buka'aj ku tojoltiko'. Bey ken u recuperartil le najo'.

16 Wa juntúul máak ku ts'áaik ti' Jéeoba junxóot' ti' le lu'um yaanti'o', u tojol le lu'umo' yaan u calcularta'al según buka'aj le semilla k'a'abéet utia'al u pa'ak'alo': u tojol junp'éel homer* cebadae' 570 gramos# plata. **17** Wa juntúul máak ku ts'áaik u lu'um durante u añoil le Jubileoo'*[b] u tojol le lu'umo' leti'e buka'aj ts'o'ok u ya'ala'alo'. **18** Chéen ba'ale' wa ku ts'áaik u lu'um después ti' u añoil le Jubileoo', le sacerdoteo' yaan u calculartik bajux u tojol le lu'um según jayp'éel años u bin u k'uchul tu ka'atéen u añoil le Jubileoo'.[c] **19** Chéen ba'ale' wa le máak tu ts'áaj u lu'um u k'áat u ka'a mano', leti'e' unaj u ts'áaik uláak' 20 por ciento maas ti' le buka'aj ku tojoltiko'. Bey ken u recuperartil u lu'umo'. **20** Wa le máak ma' tu ka'a manik le lu'um yéetel ku ko'onol ti' yaanal máake', le lu'umo' ma' kun páajtal

27:16 *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 220 litroso'. Ilawil «Homer», página 2565. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 siclos». **27:17** *Ilawil página 2566.

a Le 5:7, 11
Le 12:8
Le 14:21

b Lu 21:2-4
2Co 8:12

c Le 20:25
Dt 14:7, 8

d Le 27:19

Columna 2

a Le 27:11, 12

b Le 25:10

c Le 25:15, 16

u ka'a ma'anal. **21** Le kéen k'uchuk u añoil le Jubileoo', le lu'umo' yaan u p'áatal ti' Jéeoba, le lu'umo' junp'éel ba'al santo yéetel yaan u p'áatal ti' le sacerdote'obo'.[a]

22 Wa juntúul máak taak u ts'áaik ti' Jéeoba junxóot' lu'um ma' ts'aabil beeta'abikti' bey herencia,[b] ba'axe' manbil úuchik u beetik ti' yaanal máake', **23** le sacerdoteo' yaan u calculartik u tojol según jayp'éel años u bin u k'uchul u añoil le Jubileoo', le buka'aj ken u ya'al le sacerdote u tojol le lu'umo' leti'e buka'aj ken u ts'áa le máak te' mismo díao'.[c] U tojol le lu'umo' yaan u p'áatal bey junp'éel ba'al santo utia'al Jéeobae'. **24** Tu añoil le Jubileoo' le máako' yaan u sutik le lu'um ti' le máax tu mano', ti' le máax jach u yuumilo'.[d]

25 U tojol tuláakal ba'ale' unaj u calculartа'al según le siclo* ku meyaj te' lugar santoo'. Junp'éel sicloe' ku taasik 20 guerás.#

26 Tuláakal yáax xibil ba'alche' ku síijile' u tia'al Jéeoba, le o'olale' mix máak unaj ya'alik u ts'áaik ti' leti'.[e] Je'el ba'alak ba'alche'ile', kex wa juntúul toro wa juntúul tamane' deporsi u tia'al Jéeoba.[f] **27** Wa le yáax xibil ba'alche' u mejnil juntúul ba'alche' ma' limpio* yanil tu

27:25 * Ilawil página 2580. # Ilawil página 2564. **27:27** * Te'ela' ma' xaane' táan u yúuchul t'aan ti' juntúul ba'alche' yaan ba'ax ucha'an tu wíinklil.

CAP 27

a Nú 18:8, 14

b Le 25:25

c Le 27:11, 12
Le 27:18

d Le 25:10, 28

e Éx 13:2
Nú 18:17

f Éx 22:30
Dt 15:19

Columna 2

a Le 27:11-13

b Nú 18:8, 14

c Nú 21:2

d Jos 6:17
1Sa 15:3, 18

e Gé 14:20
Gé 28:22
Nú 18:21, 26
Dt 14:22
2Cr 31:5
Ne 13:12
Mal 3:10
Lu 11:42
Heb 7:5

táan Diose' unaj u ka'a ma'anal tumen u yuumil. Leti'e' unaj u bo'otik u tojol le ba'alche'o' yéetel unaj u ts'áaik uláak' 20 por ciento tu yo'olal.[a] Chéen ba'ale' wa ma' tu ka'a ma'anal tumen u yuumile', le ba'alche'o' unaj u ko'onol según le buka'aj a'ala'an ku tojoltiko'.

28 Wa juntúul máak ts'o'ok u síik wa ba'ax ti' Jéeoba yéetel ts'o'ok u ya'alik ma' ken u ka'a ch'a'e', le ba'ax tu síiajo' ma' kun béeytal u ka'a ko'onol mix u ka'a ma'anal, sea juntúul máak, juntúul ba'alche' wa junxóot' lu'um. Tuláakal ba'ax ts'o'ok u si'ibil ti' Jéeobae' jach santo.[b] **29** Wa juntúul máak ts'o'ok u ya'ala'al yaan u kíimsa'ale', ma' kun páajtal u bo'ota'al u tojol utia'al u salvarta'al.[c] Deporsi unaj u kíimsa'al.[d]

30 U diez por cientoil*[e] le ba'alo'ob ken a cosechar-te'ex, je'ex le semilla'ob yéetel u yich le che'obo' u tia'al Jéeoba, santo tu táan Jéeoba. **31** Wa juntúul máak u k'áat u man junp'éel parte ti' le diez por ciento unaj u ts'áaiko', unaj u bo'otik 20 por ciento maas. **32** Ti' u yalak' wakaxo'ob yéetel ti' u yalak' tamano'obe', juntúul ti' cada diez kun máan yáanal le che' ku meyaj ti' le j-kanan taman utia'al u xokiko'obo', unaj u ts'a'abal aparteil. Tuláakal le kun juntaro' junp'éel ba'al santo utia'al Jéeoba, leti'e diez por ciento

27:30 * Wa «U diezmoil».

unaj u ts'a'abal ti'o'. **33** Le-ti'e' ma' unaj u yilik wa ma'alob bey xan wa ma' ma'alob le ba'alche'o' mix unaj u k'exiki'. Chéen ba'ale' wa ku tratartik u k'exike', tu ka'atúulal le ba'alche'ob ken u ts'áa ti' Dioso': le ba'alche' tu yóotaj u k'exo' bey xan le uláak' yéetel le ken u k'ex ka'acho'.[a] Mix juntúul ti' le ba'alche'ob kun páajtal u ka'a ma'anlo'obo'».

34 Le leyo'oba' leti'e tu ts'áaj Jéeoba ti' Moisés te' Montaña Sinaí utia'al ka u ts'áa ti' le israelita'obo'.[b]

Columna 2

CAP 27

a Le 27:9, 10

b Éx 3:1 Nú 1:1

NÚMEROS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 U listail le xiibo'ob utia'al le ejército' (1-46)
Le levita'obo' ma' ts'a'abo'ob te' listao' (47-51)
Tu tsoolol ken u armartil u yotocho'ob (52-54)

2 Le bix jatsa'anil le tribu'obo' (1-34)
Lak'ine' tia'an u grupo Judái' (3-9)
Noojole' tia'an u grupo Rubéni' (10-16)
Chúumuke' tia'an u tribu Levíi' (17)
Chik'ine' tia'an u grupo Efraíni' (18-24)
Xamane' tia'an u grupo Dani' (25-31)
Jaytúul xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob (32-34)

3 U hijo'ob Aarón (1-4)
Ku yéeya'al levita'ob utia'al áantaj (5-39)
Ku ka'a ma'anal le yáax hijo'obo' (40-51)

4 U meyaj le koatita'obo' (1-20)
U meyaj le guersonita'obo' (21-28)
U meyaj le merarita'obo' (29-33)
Jaytúul le máaxo'ob xo'oko'obo' (34-49)

5 Unaj u jóo'sa'al ti' le kaaj le máax ma' limpioo' (1-4)
U ya'alik máak ba'ax k'aas u beetmaj (5-10)
U ts'a'abal ti' le ko'olel u yuk' k'áaj ja'o' (11-31)

6 U kuxtal máak bey nazareoe' (1-21)
Bix u bendecirta'al le kaaj tumen le sacerdoteo' (22-27)

7 Le ka inaugurarta'ab le tabernáculoo' (1-89)

8 Aaróne' ku t'abik le siete lámpara'obo' (1-4)
Ku p'a'atal limpioil le levita'obo' (5-22)
U edad le levita'ob ku meyajo'obo' (23-26)

9 Ku beeta'al le Pascua yaanal k'iino' (1-14)
Le múuyal yéetel le k'áak'o' (15-23)

10 Trompeta'ob de plata (1-10)
Ku luk'lo'ob Sinaí (11-13)
Ku jóok'ol u binbalo'ob (14-28)
Ku k'áata'al ti' Obab ka u nu'ukt Israel (29-34)
U oración Moisés utia'al u binbal le kaajo' (35, 36)

11 Ku túuxta'al k'áak' yóok'ol le kaajo' (1-3)
Le kaajo' ku yaayamtik bak' (4-9)
«Ma' tu páajtal in nu'uktik le kaaja'» (10-15)

Jéeobae' ku ts'áaik poder ti' 70 xiibo'ob (16-25)
Josuée' u p'eek u profetizar Eldad yéetel Medad (26-30)
Ku túuxta'al beech'o'ob; ku castigarta'al le kaajo' (31-35)

12 Ku t'aan Míriam yéetel Aarón tu contra Moisés (1-3)
Moisése' leti'e máak maas utso' (3)
Jéeobae' ku t'aan tu favor Moisés (4-8)
Ku tsa'ayal lepra ti' Míriam (9-16)

13 Ku túuxta'al le 12 j-ch'úuko'obo' (1-24)
Diez j-ch'úuko'obe' ku lúu'sko'ob u yóol le kaajo' (25-33)

14 Le kaajo' ku taaktal u suut Egipto (1-10)
Josué yéetel Calebe' ku líi'sko'ob u yóol le kaajo' (6-9)
Ku p'u'ujul Jéeoba; ku t'aan Moisés tu favoro'ob (11-19)
Le kaajo' 40 años kun máan te' desiertoo' (20-38)
Le amalekita'obo' ku ganarko'ob le kaajo' (39-45)

15 Leyo'ob yaan yil yéetel le ofrenda'obo' (1-21)
Junp'éelili' ley utia'al Israel yéetel le j-táanxel lu'umilo' (15, 16)
Ofrenda'ob yo'olal k'ebano'ob ma' taali' ti' máaki' (22-29)
Castigo yo'olal k'ebano'ob taali' ti' máak (30, 31)
Ku kíimsa'al le máax ma' tu respetartaj le Sábadoo' (32-36)
U nook' le kaajo' unaj u yantal u flecosil (37-41)

16 Ku líik'il Coré, Datán yéetel Abiram tu contra Moisés (1-19)
Ku castigarta'al máaxo'ob líik'o'ob tu contra Moisés (20-50)

17 U xóolte' Aaróne' ku loolankil (1-13)

18 U meyaj le sacerdote'ob yéetel le levita'obo' (1-7)
Le ba'ax unaj u ts'a'abal ti' le sacerdote'obo' (8-19)
Junp'éel pacto utia'al mantats' (19)
Le levita'obo' unaj u k'amko'ob u diez por cientoil (20-32)

19 Chak vaca; ja' utia'al u limpiokíinta'al máak (1-22)

20 Míriame' ku kíimil Cadés (1)
Moisése' ku jats'ik le tuunicho'; ku k'ebantal (2-13)
Edome' ma' tu cha'ik u máan Israel (14-21)
Ku kíimil Aarón (22-29)

21 Ku ganarta'al u reyil Arad (1-3)
Le kaan de cobreo' (4-9)
Israele' ku máan tu jáal Moab (10-20)
Ku ganarta'al Seón le rey amorreoo' (21-30)
Ku ganarta'al Og le rey amorreoo' (31-35)

22 Balake' ku túuxtik t'anbil Balaam (1-21)
Balaame' ku t'a'anal tumen le x-burrao' (22-41)

23 U yáax mensaje Balaam (1-12)
U ka'ap'éel mensaje Balaam (13-30)

24 U yóoxp'éel mensaje Balaam (1-11)
U ts'ook mensaje Balaam (12-25)

25 Israele' ku k'ebantal yéetel le x-moabita'obo' (1-5)
Fineáse' ma' chéen tu yilaj ba'ax ku beeta'ali' (6-18)

26 Ku beeta'al uláak' censo ti' le israelita'obo' (1-65)

27 U hija'ob Zelofead (1-11)
Ku ts'a'abal Josué tu lugar Moisés (12-23)

28 Bix unaj u k'u'ubul le ofrenda'obo' (1-31)
Le ku k'u'ubul sáamsamalo' (1-8)
Le ku k'u'ubul Sábadoo' (9, 10)
Le ku k'u'ubul cada meso' (11-15)
Le ku k'u'ubul te' Pascuao' (16-25)

Le ku k'u'ubul tu Fiestail le Semana'obo' (26-31)
29 Bix unaj u k'u'ubul le ofrenda'obo' (1-40)
Te' k'iin ku yusta'al trompetao' (1-6)
Te' tu K'iinil u Perdonarta'al le K'ebano'obo' (7-11)
Te' tu Fiestail le Paselo'obo' (12-38)
30 Wa juntúul xiib ku beetik junp'éel promesa (1, 2)
Wa juntúul ko'olel ku beetik junp'éel promesa (3-16)
31 Ku vengarkuba'ob ti' le madianita'obo' (1-12)
Ku kíimsa'al Balaam (8)
Le ba'alo'ob ku ch'a'abal te' ba'atelo' (13-54)
32 Lu'umo'ob yaan tu lak'inil le Jordáno' (1-42)
33 Le tu'ux máan le israelita'ob te' desiertoo' (1-49)
Ku ya'ala'alti'ob bix unaj u ch'a'iko'ob Canaán (50-56)
34 U fronterailo'ob Canaán (1-15)
Máaxo'ob kun t'oxik le lu'umo' (16-29)
35 Kaajo'ob utia'al le levita'obo' (1-8)
Kaajo'ob utia'al u ta'akikuba máak (9-34)
36 Wa ku ts'o'okol u beel le ko'olel yaan u herenciao' (1-13)

1 Tu káajbal le ka'ap'éel
año jóok'ok le israelita'ob
tu lu'umil Egiptoo',[a] tu yáax
díail le ka'ap'éel meso',* Jéeo-
bae'# tu t'anaj Moisés tu de-
siertoil Sinaí[b] desde te' na-
jil reunióno',[c] ka tu ya'alajti':
2 «Beete'ex junp'éel censo[d]
ti' tuláakal le israelita'obo'.
Ts'íibte'ex ti' ba'ax familiail
yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil* u
taalo'ob. Ch'a'ex u k'aaba' tu-
láakal le xiibo'obo'. **3** Teech
yéetel Aaróne' ts'íibte'ex u
k'aaba' tuláakal le máaxo'ob
je'el u páajtal u beetik u sol-
dadoilo'ob tu kaajil Israelo', le
yaan 20 años ti'ob wa maa-
so'.[e]

4 Ch'a' juntúul xiib ti' cada
tribu, cada juntúule' u noj-
chil ichil le tribu tu'ux u taa-
lo'.[f] **5** Lela' leti'e máaxo'ob
kun múul meyaj ta wéetele'e-
xa': ti' u tribu Rubéne', Eli-
zur[a] u hijo Sedeur. **6** Ti' u
tribu Simeóne', Selumiel[b] u
hijo Zurisaday. **7** Ti' u tribu
Judáe', Naasón[c] u hijo Ami-
nadab. **8** Ti' u tribu Isacare',
Netanel[d] u hijo Zuar. **9** Ti' u
tribu Zabulóne', Eliab[e] u hijo
Helón. **10** Ti' le ka'ap'éel tri-
bu ku taal ti' u paalal Jo-
séo', leti'e je'elo'oba': ti' u tri-
bu Efraíne',[f] Elisamá u hijo
Amiud. Ti' u tribu Mana-
sése', Gamaliel u hijo Peda-
zur. **11** Ti' u tribu Benjamí-
ne', Abidán[g] u hijo Guideoní.
12 Ti' u tribu Dane', Ayé-
zer[h] u hijo Amisaday. **13** Ti'
u tribu Asere', Paguiel[i] u
hijo Ocrán. **14** Ti' u tribu
Gade', Eliasaf[j] u hijo De-
wel.* **15** Ti' u tribu Neftalíe',

1:1 * U k'aaba' le mesa' Ziv. Ilawil «Ziv», página 2588. # Ilawil página 2566. **1:2** * Wa «descendenciail».

1:14 * Ti' Números 2:14 ku ya'ala'alti' «Rewel».

CAP 1
a Éx 40:17
b Éx 19:1
Hch 7:38
c Éx 25:22
d Éx 30:12
e Éx 30:14
f Éx 18:25
Nú 1:16
Jos 22:13, 14
Jos 23:2
1Cr 27:1

Columna 2
a Nú 2:10
b Nú 7:11, 36
c Rut 4:20
Lu 3:23, 32
d Nú 10:15
e Nú 7:11, 24
f Gé 48:20
g Nú 2:22
h Nú 7:11, 66
i Nú 7:11, 72
j Nú 2:14
Nú 7:11, 42
Nú 10:20

Airá[a] u hijo Enán. **16** Leti'e máaxo'ob ts'o'ok u yéeya'alo'ob ichil le kaajo'. Leti'ob u nuuktakil[b] le tribu tu'ux u taalo'obo'. Cada juntúule' yaan u nu'uktik u milesil israelita'ob».[c]

17 Moisés yéetel Aarón túune' múul meyajnajo'ob yéetel le máaxo'ob yéeya'abo'ob tumen Dioso'. **18** Tu yáax díail le ka'ap'éel meso' tu láaj much'kíinto'ob le israelita'obo'. Tu ts'íibto'ob u k'aaba'ob. Tu ts'íibto'ob ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. Tu ts'íibto'ob le máaxo'ob yaan 20 años ti'ob wa maaso'.[d] **19** Tu beeto'ob jach je'ex a'ala'abik ti' Moisés tumen Jéeobao'. Moisés túune' tu ts'íibtaj u k'aaba' le israelita'ob le tia'ano'ob tu desiertoil Sinaío'.[e]

20 Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u tribu Rubéno', u yáax hijo Jacob.[f] Ts'íibta'ab ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo', le yaan 20 años ti'ob wa maaso'. **21** Tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob tu tribu Rubéno' tu chukaj 46,500.

22 Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u tribu Simeóno'.[g] Ts'íibta'ab ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibal u taalo'ob. Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo', le yaan 20 años ti'ob wa maaso'. **23** Tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob tu tribu Simeóno' tu chukaj 59,300.

24 Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u tribu Gado'.[a] Ts'íibta'ab ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo', le yaan 20 años ti'ob wa maaso'. **25** Tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob tu tribu Gado' tu chukaj 45,650.

26 Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u tribu Judáo'.[b] Ts'íibta'ab ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo', le yaan 20 años ti'ob wa maaso'. **27** Tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob tu tribu Judáo' tu chukaj 74,600.

28 Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u tribu Isacaro'.[c] Ts'íibta'ab ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo', le yaan 20 años ti'ob wa maaso'. **29** Tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob tu tribu Isacaro' tu chukaj 54,400.

30 Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u tribu Zabulóno'.[d] Ts'íibta'ab ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoi-

CAP 1

a Nú 2:29
Nú 10:27

b Éx 18:21
Nú 7:2

c Dt 1:15

d Éx 30:14

e Nú 26:1, 2

f Gé 29:32
Nú 2:10, 11

g Gé 29:33
Gé 46:10
Nú 2:12, 13

Columna 2

a Gé 30:10, 11
Gé 46:16
Nú 2:14, 15

b Gé 29:35
Gé 46:12
Nú 2:3, 4
1Cr 5:2
Mt 1:2
Heb 7:14

c Gé 30:17, 18
Gé 46:13
Nú 2:5, 6

d Gé 30:20
Nú 2:7, 8

lo'obo', le yaan 20 años ti'ob wa maaso'. **31** Tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob tu tribu Zabulóno' tu chukaj 57,400.

32 Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u tribu Efraín,[a] u hijo Joséo'. Ts'íibta'ab ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo', le yaan 20 años ti'ob wa maaso'. **33** Tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob tu tribu Efraíno' tu chukaj 40,500.

34 Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u tribu Manaséso'.[b] Ts'íibta'ab ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo', le yaan 20 años ti'ob wa maaso'. **35** Tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob tu tribu Manaséso' tu chukaj 32,200.

36 Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u tribu Benjamíno'.[c] Ts'íibta'ab ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo', le yaan 20 años ti'ob wa maaso'. **37** Tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob tu tribu Benjamíno' tu chukaj 35,400.

38 Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u tribu Dano'.[a] Ts'íibta'ab ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo', le yaan 20 años ti'ob wa maaso'. **39** Tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob tu tribu Dano' tu chukaj 62,700.

40 Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u tribu Asero'.[b] Ts'íibta'ab ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo', le yaan 20 años ti'ob wa maaso'. **41** Tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob tu tribu Asero' tu chukaj 41,500.

42 Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u tribu Neftalío'.[c] Ts'íibta'ab ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo', le yaan 20 años ti'ob wa maaso'. **43** Tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob tu tribu Neftalío' tu chukaj 53,400.

44 Tuláakal le je'elo'oba' ts'íibta'ab u k'aaba'ob tumen Moisés, Aarón yéetel le u 12 nuuktakil u kaajil Israelo', cada juntúule' u nojchil ti' u tribu. **45** Tuláakal le israelita'ob yaanti'ob 20 años wa maas, yéetel je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo', ts'íibta'ab u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'ob. **46** Tuláaklo'obe' tu chukaj 603,550.[d]

CAP 1

a Gé 41:51, 52
Gé 46:20
Gé 48:17-19
Nú 2:18, 19

b Nú 2:20, 21

c Gé 43:29
Gé 46:21
Nú 2:22, 23

Columna 2

a Gé 30:4-6
Gé 46:23
Nú 2:25, 26
Nú 10:25

b Gé 35:26
Nú 2:27, 28

c Gé 30:7, 8
Gé 46:24
Nú 2:29, 30
Nú 26:48

d Gé 13:16
Gé 22:17
Gé 46:3
Éx 38:26
Nú 2:32

47 Pero le familia'ob yano'ob tu tribu le levita'obo'[a] ma' xo'oko'ob pa'te' yéetelo'obi'.[b] **48** Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: **49** «Ma' unaj a xokik le levita'obo'. Ma' unaj a xokiko'ob le kéen a xok u maasil israelita'obo'.[c] **50** Ti' le levita'ob unaj a k'ubéentik le tabernáculo* tu'ux ts'a'an le jaajay tuunicho'obo'[d] bey xan tuláakal le u maasil nu'ukulo'obo'.[e] Leti'ob kun bisik le tabernáculo yéetel tuláakal le nu'ukulo'obo',[f] leti'ob kun beetik tuláakal u meyajil.[g] Leti'ob unaj u kajtalo'ob tu ba'pach le tabernáculoo'.[h] **51** Le kéen k'a'abéetchajak u bisa'al yaanal tu'ux le tabernáculoo', leti'e levita'ob unaj u desarmarko'obo'[i] yéetel leti'ob unaj u ka'a armarko'ob. Je'el máaxak ka u nats'uba te' tabernáculo wa ma' ts'a'an permiso ti'e'* unaj u kíimsa'al.[j]

52 Cada juntúul israelitae' unaj u armartik u yotoch te' tu'ux a'ala'anti'o',[k] te' tu'ux ts'a'an u grupoo'.* **53** Le levita'obo' unaj u kajtalo'ob tu ba'pach le tabernáculoo', beyo' ma' kun antal ba'ax o'olal in p'u'ujul tu contra le israelita'obo'.[l] Leti'e levita'ob unaj u kanáantko'ob* le tabernáculoo'».[m]

54 Le israelita'obo' tu beeto'ob tuláakal ba'ax a'ala'ab ti' Moisés tumen Jéeoba. Tu beeto'ob jach je'ex úuchik u ya'ala'alti'obe'.

1:50 *Ilawil página 2581. **1:51** *Lela' táan u t'aan ti' juntúul máak ma' levitai'. **1:52; 2:2** *Óoxp'éel tribu yaan ichil junp'éel grupo. **1:53** *Wa «u meyajo'ob ichil».

CAP 1

a Gé 29:34
Gé 46:11
Nú 3:12

b Nú 2:33
Nú 26:63, 64

c Nú 26:62, 63

d Éx 31:18

e Éx 38:21
Nú 3:6, 8

f Nú 4:15
Nú 4:24-26
Nú 4:31-33

g Nú 3:30, 31
Nú 4:12

h Nú 2:17
Nú 3:23, 29
Nú 3:35, 38

i Nú 10:17, 21

j Nú 3:10
Nú 18:22

k Nú 2:2, 34

l Nú 8:19
Nú 18:5

m Nú 8:24
Nú 18:2, 3
1Cr 23:32

Columna 2

CAP 2

a Nú 1:52

b Nú 7:12
Nú 10:14
Rut 4:20
Mt 1:4

c Nú 1:27

d Nú 7:11, 18
Nú 10:15

e Nú 1:29

f Nú 7:11, 24
Nú 10:16

g Nú 1:31

h Nú 10:14

2 Jéeoba túune' tu t'anaj Moisés yéetel Aaróne' ka tu ya'alajti'ob: **2** «Le israelita'obo' unaj u armartik u yotocho'ob te' tu'ux asignarta'an u grupo'obo',*[a] cada juntúule' unaj u yantal naats' ti' le señal e'esik ti' ba'ax tribuil u taalo'. Unaj u armartik u yotocho'ob tu ba'pach le najil reunióno', u jool u yotocho'obe' unaj u yantal tu tojil le najil reunióno'.

3 Le máaxo'ob kun antalo'ob tu tojil lak'in,* tu tojil tu'ux ku tíip'il k'iino', leti'e grupo nu'ukta'an tumen Judáo', junmúuch' yéetel tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo'. U nojchil u tribu Judáe' Naasón,[b] u hijo Aminadab. **4** Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil u tribu Judáo' 74,600.[c] **5** Tu tséele' ti' kun antal u tribu Isacari'. U nojchil u tribu Isacare' Netanel,[d] u hijo Zuar. **6** Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil u tribu Isacaro' 54,400.[e] **7** Tu tséel xane' ti' kun antal u tribu Zabulóni'. U nojchil u tribu Zabulóne' Eliab,[f] u hijo Helón. **8** Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil u tribu Zabulóno' 57,400.[g]

9 Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil le grupo nu'ukta'an tumen Judáo' 186,400. Leti'ob le yáax grupo unaj u desarmartik u yotocho'obo'.[h]

2:3 *Wa «este».

CAP 2

10 Tu tojil noojole'* ti' kun antal le grupo nu'ukta'an tumen Rubéno',[a] junmúuch' yéetel tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo'. U nojchil u tribu Rubéne' Elizur,[b] u hijo Sedeur. **11** Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil u tribu Rubéno' 46,500.[c] **12** Tu tséele' ti' kun antal u tribu Simeóni'. U nojchil u tribu Simeóne' Selumiel,[d] u hijo Zurisaday. **13** Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil u tribu Simeóno' 59,300.[e] **14** Tu tséel xane' ti' kun antal u tribu Gadi'. U nojchil u tribu Gade' Eliasaf,[f] u hijo Rewel.* **15** Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil u tribu Gado' 45,650.[g]

16 Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil le grupo nu'ukta'an tumen Rubéno' 151,450. Leti'ob le segundo grupo unaj u desarmartik u yotocho'obo'.[h]

17 Le kéen bisa'ak táanxel tu'ux le najil reunióno',[i] u tribu le levita'obo' unaj u p'áatal chúumuk ti' u maasil tribu'obo'.

Tuláakal le israelita'obo' unaj u bino'ob tu tsoolol je'ex yanilo'obo'.[j] Mix juntúul máak unaj u jóok'ol ichil le grupo tu'ux asignarta'ano'.

18 Tu tojil chik'ine'* ti' kun antal le grupo nu'ukta'an tumen Efraíno', junmúuch' yéetel tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo'. U nojchil u tribu Efraíne' Elisamá,[a] u hijo Amiud. **19** Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil u tribu Efraíno' 40,500.[b] **20** Tu tséele' ti' kun antal u tribu Manasési'.[c] U nojchil u tribu Manasése' Gamaliel,[d] u hijo Pedazur. **21** Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil u tribu Manaséso' 32,200.[e] **22** Tu tséel xane' ti' kun antal u tribu Benjamíni'. U nojchil u tribu Benjamíne' Abidán,[f] u hijo Guideoní. **23** Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil u tribu Benjamíno' 35,400.[g]

24 Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil le grupo nu'ukta'an tumen Efraíno' 108,100. Leti'ob le tercer grupo unaj u desarmartik u yotocho'obo'.[h]

25 Tu tojil xamane'* ti' kun antal le grupo nu'ukta'an tumen Dano', junmúuch' yéetel tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obo'. U nojchil u tribu Dane' Ayézer,[i] u hijo Amisaday. **26** Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil u tribu Dano' 62,700.[j] **27** Tu tséele' ti' kun antal u tribu Aseri'. U nojchil u tribu Asere' Paguiel,[k] u hijo Ocrán. **28** Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik

Columna 2

a Nú 1:20
b Nú 7:11, 30 Nú 10:18
c Nú 1:21
d Nú 7:11, 36 Nú 10:19
e Nú 1:23
f Nú 7:11, 42 Nú 10:20
g Nú 1:25
h Nú 10:18
i Nú 1:51
j 1Co 14:33, 40

a Nú 7:11, 48 Nú 10:22
b Nú 1:33
c Gé 48:20
d Nú 7:11, 54 Nú 10:23
e Nú 1:35
f Nú 7:11, 60 Nú 10:24
g Nú 1:37
h Nú 10:22
i Nú 7:11, 66 Nú 10:25
j Nú 1:39
k Nú 7:11, 72 Nú 10:26

2:10 * Wa «sur». **2:14** * Ti' Números 1:14; 7:42, 47 yéetel 10:20 ku ya'ala'alti' «Dewel». **2:18** * Wa «oeste».

2:25 * Wa «norte».

u soldadoilo'ob ichil u tribu Asero' 41,500.[a] **29** Tu tséel xane' ti' kun antal u tribu Neftalíi'. U nojchil u tribu Neftalíe' Airá,[b] u hijo Enán. **30** Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil u tribu Neftalío' 53,400.[c]

31 Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil le grupo nu'ukta'an tumen Dano' 157,600. Leti'ob le u ts'ook grupo unaj u desarmartik u yotocho'obo'».[d]

32 Lelo'oba' leti'e israelita'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob según ti' ba'ax tribuil u taalo'obo'. Tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob ichil le kanp'éel grupo'obo' 603,550.[e] **33** Pero le levita'obo' ma' ts'íibta'ab u k'aaba'ob[f] junmúuch' yéetel u maasil israelita'obo',[g] beeta'ab jach je'ex a'ala'abik ti' Moisés tumen Jéeobao'. **34** Le israelita'obo' tu beeto'ob tuláakal le ba'ax a'ala'ab ti' Moisés tumen Jéeobao'. Je'ex a'ala'anilti'obe' tu armarto'ob yéetel tu desarmarto'ob u yotocho'ob[h] según ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil* u taalo'ob yéetel según ti' ba'ax grupo asignarta'ano'ob.[i]

3 Le ka t'a'an Moisés tumen Jéeoba te' Montaña Sinaío'[j] xo'ok u familia'ob Aarón yéetel Moisés. **2** U hijo'ob Aaróne' leti'e je'elo'oba': le yáaxo' Nadab, le ka ts'o'oke' Abiú,[k] Eleazar[l] yéetel Itamar.[m] **3** Le je'elo'oba' leti'e u hijo'ob Aarón yéeya'abo'ob yéetel ts'a'ab u beet u sacerdoteilo'obo'.[a] **4** Chéen ba'ale' Nadab yéetel Abiúe' kíimo'ob tu táan Jéeoba úuchik u k'ubko'ob junp'éel ofrenda* ma' ma'alob tu táan Jéeoba[b] te' tu desiertoil Sinaío'. Leti'obe' ma' yanchaj u paalalo'obi'. Eleazar[c] yéetel Itamare'[d] seguernaj u beetik u sacerdoteilo'ob junmúuch' yéetel Aarón, u papá'ob.

5 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **6** «A'al ti' u tribu Leví[e] ka yanako'ob tu táan Aarón, le sacerdoteo', leti'ob kun áantik yéetel le meyajo'.[f] **7** Leti'obe' yaan u meyajo'ob aktáan ti' le najil reunióno', yaan u beetko'ob le meyaj a'ala'anti'ob utia'al u yáantko'ob Aarón bey xan tuláakal le kaajo'. Yaan u beetko'ob le meyaj yaan yil yéetel le tabernáculoo'. **8** Leti'ob ken u kanáanto'ob tuláakal le nu'ukulo'ob[g] ku meyaj te' najil reunióno'. Unaj u beetko'ob le meyajo'ob k'a'abéet u beeta'alo', tumen leti'ob unaj u yáantko'ob le israelita'obo'. **9** Unaj a ts'áaik le levita'ob yáanal u nu'uktaj Aarón yéetel u hijo'obo'. Ti' tuláakal le israelita'obo' leti'e levita'ob k'uba'ano'ob ti' Aaróno'.[h] **10** Unaj a yéeyik Aarón yéetel u hijo'ob utia'al u beetik u sacerdoteilo'ob, unaj u beetko'ob tuláakal le meyaj k'ubéenta'anti'obo'.[i] Je'el máaxak ka u nats'uba te' tabernáculo wa

2:34 * Wa «descendenciail».

3:4 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'áak'».

CAP 2

a Nú 1:41

b Nú 7:11, 78 Nú 10:27

c Nú 1:43

d Nú 10:25

e Gé 15:5 Éx 38:26 Nú 1:46 Nú 14:29 Nú 26:51, 64

f Nú 1:47 Nú 26:62, 63

g Nú 3:15

h Nú 10:28

i Nú 2:2

CAP 3

j Éx 19:2

k Le 10:1 1Cr 24:2

l Éx 6:25 Dt 10:6

m Éx 6:23 Éx 38:21 1Cr 6:3

Columna 2

a Éx 28:1 Le 8:2, 3

b Le 10:1, 2

c Nú 3:32 Nú 20:26

d Nú 4:28 Nú 7:8

e Nú 8:6 Nú 18:2

f Nú 1:50 Nú 8:11

g Nú 4:12

h Nú 8:15, 16 Nú 18:6

i Éx 40:15 Nú 18:7

ma' ts'a'an permiso ti'e'* unaj u kíimsa'al».[a]

11 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **12** «¡U'uy a wu'uy ba'ax ken in wa'altech! Tene' yaan in ch'a'ik le levita'ob tu lugar u yáax hijo'ob le israelita'obo',[b] yaan in tia'alintik le levita'obo'. **13** Tumen u jaajile' in tia'al tuláakal le yáax hijo'obo'.[c] Le k'iin ka tin xu'ulsaj ti' u yáax hijo'ob le egipcio'ob yéetel ti' u yáax mejnilo'ob u yalak' ba'alche'obe',[d] tin wa'ale' tuláakal yáax hijo yéetel tuláakal u yáax mejnil ba'alche'e' unaj u k'u'ubulten,[e] yaan in tia'alintiko'ob, tene' Jéeobaen, teen a'alik».

14 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés tu desiertoil Sinaí:[f] **15** «Ts'íibt u k'aaba' u paalal Leví según ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil* u taalo'ob. Unaj a xokik tuláakal le xiibo'obo', desde le yaan junp'éel mes ti'obo'».[g] **16** Moisés túune' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti' tumen Jéeobao', tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti'o'. **17** U hijo'ob Levíe' leti'e je'elo'oba': Guersón, Koat yéetel Merarí.[h]

18 U k'aaba' u hijo'ob Guersón según ti' ba'ax familiail u taalo'obe' leti'e je'elo'oba': Libní yéetel Simey.[i]

19 U hijo'ob Koat según ti' ba'ax familiail u taalo'obe' leti'e je'elo'oba': Amram, Izar, Hebrón yéetel Uziel.[j]

20 U hijo'ob Merarí según ti' ba'ax familiail u taalo'obe' leti'e je'elo'oba': Malí[a] yéetel Musí.[b]

Le je'elo'oba' leti'e u familia'ob le levita'ob según ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'obo'.

21 Ti' Guersón u taal tuláakal le familia'ob yaan ichil le libnita'ob[c] yéetel le simeyita'obo'. Tuláaklo'obe' guersonita'ob. **22** Ka ts'o'ok u xo'oklo'obe' 7,500[d] u túulal le xiibo'ob yaan maas ti' junp'éel mes ti'obo'. **23** Le familia'ob taal ti' Guersóno' tu armartaj u yotocho'ob tu tojil chik'in tu paach le tabernáculoo'.[e] **24** Eliasafe', u hijo Lael, leti' u nojchil le familia'ob ku taalo'ob ti' le guersonita'obo'. **25** Ti' le meyajo'ob ku beeta'al te' najil reunióno' ti' u hijo'ob Guersóne'[f] k'ubéenta'ab ka u kanáanto'ob le tabernáculoo'[g] bey xan le jejeláas ba'alo'ob ku meyaj utia'al u pi'ixilo',[h] le cortina[i] yaan tu entradail le najil reunióno', **26** le cortina'ob[j] ku t'i'i'nil utia'al u k'a'alal u terrenoil le tabernáculoo', le cortina ku ts'a'abal tu entradail[k] le terreno tu'ux yaan le tabernáculo yéetel le altaro',* u suumilo'ob yéetel tuláakal le u maasil meyajo'ob yaan yil yéetel le ba'alo'oba'.

27 Ti' Koat u taal le familia'ob yaan ichil le amramita'obo', le izarita'obo', le hebronita'obo' yéetel le uzielita'obo'. Tuláaklo'obe' koatita'ob.[l] **28** Ka ts'o'ok u xo'oklo'obe' 8,600 u túulal le xiibo'ob yaan maas ti' junp'éel mes ti'obo'. Ti' leti'ob

CAP 3

a Nú 16:39, 40 1Sa 6:19 2Cr 26:16, 18

b Nú 3:41, 45

c Éx 13:2 Éx 34:19 Nú 18:15 Lu 2:23

d Éx 13:15

e Le 27:26

f Éx 19:1

g Nú 3:39

h Éx 6:16 Nú 26:57 1Cr 23:6

i Éx 6:17

j Éx 6:18

Columna 2

a 1Cr 6:29

b Éx 6:19

c 1Cr 6:20

d Nú 4:38-40

e Nú 1:53

f Nú 4:24-26

g Éx 26:7

h Éx 26:14

i Éx 26:36

j Éx 27:9

k Éx 27:16

l Nú 3:19

3:10 * Lela' táan u t'aan ti' juntúul máak ma' ti' u familia Aarón u taali'. **3:15** * Wa «descendenciail».

3:26 * Ilawil página 2554.

k'ubéenta'ab ka u kanáanto'ob le lugar santoo'.[a] **29** Le familia'ob taal ti' Koato' tu armartaj u yotocho'ob tu noojolil le tabernáculoo'.[b] **30** Elizafáne', u hijo Uziel,[c] leti'e' u nojchil le koatita'obo'. **31** Ti' leti'ob k'ubéenta'ab ka u kanáanto'ob le Caja[d] yaan te' tabernáculoo', le mesao',[e] le candelabroo',[f] le altaro'obo',[g] le nu'ukulo'ob[h] ku meyajo'ob te' lugar santoo', le cortinao'*[i] yéetel tuláakal le u maasil meyajo'ob yaan yil yéetel le ba'alo'oba'.[j]

32 Eleazar,[k] u hijo Aarón, le sacerdoteo', leti' u nojchil le levita'obo'. Leti' nu'uktik le máaxo'ob ku meyajo'ob te' lugar santoo'.

33 Ti' Merarí u taal tuláakal le familia'ob yaan ichil le malita'ob yéetel le musita'obo'. Tuláaklo'obe' merarita'ob.[l] **34** Ka ts'o'ok u xo'oklo'obe' 6,200[m] u túulal le xiibo'ob yaan maas ti' junp'éel mes ti'obo'. **35** Zuriele', u hijo Abiyail, leti'e' u nojchil le merarita'obo'. Leti'obe' tu armartaj u yotocho'ob tu xamanil le tabernáculoo'.[n] **36** Ti' u hijo'ob Merarí k'ubéenta'ab ka u kanáanto'ob tuláakal u armazónilo'ob*[o] le tabernáculoo', le che'obo',[p] le columna'obo',[q] le base'ob yaan u joolilo'obo', u maasil nu'ukulo'obo'[r] yéetel tuláakal le u maasil meyajo'ob yaan yil yéetel le ba'alo'oba's **37** bey xan tuláakal le okomo'ob ku meyaj utia'al u k'a'alal u terrenoil le tabernáculoo', le base'ob yaan u joolilo'obo',[a] le estaca'obo' yéetel le suumo'obo'.

38 Moisés, Aarón yéetel u paalalo'obe' leti'ob ken u armart u yotocho'ob tu tojil lak'in, tu tojil tu'ux ku tíip'il k'iin, aktáan ti' le tabernáculoo', aktáan ti' le najil reunióno'. Ti' leti'ob k'ubéenta'an ka u kanáanto'ob le tabernáculo utia'al u yutsil le israelita'obo'. Je'el máaxak ka u nats'uba te' tabernáculo wa ma' ts'a'an permiso ti'e'* unaj u kíimsa'al.[b]

39 Tuláakal le xiibo'ob levita'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob tumen Moisés yéetel Aaróno' 22,000. Xo'ok desde le yaan junp'éel mes ti'obo', según ti' ba'ax familiail u taalo'ob je'ex tu ya'alil Jéeobao'.

40 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Ts'íibt u k'aaba' tuláakal u yáax hijo'ob le israelita'obo', desde le yaan junp'éel mes ti'obo'.[c] Xok jaytúulo'ob yéetel beet junp'éel lista yéetel u k'aaba'ob. **41** Tu lugar a ch'a'ik u yáax hijo'ob le israelita'obo' unaj a ch'a'ik le levita'ob utia'al a ts'áaikteno'.[d] Tu lugar xan a ch'a'ik u yáax xiibil ti' u yalak' ba'alche'ob le israelita'obo' unaj a ch'a'ik u yalak' ba'alche'ob le levita'obo'.[e] Lelo' teen Jéeoba a'alik». **42** Moisés túune' tu xokaj tuláakal u yáax hijo'ob le israelita'obo', tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti' tumen Jéeobao'. **43** Tu-

CAP 3

a Nú 4:34-36
b Nú 1:53
c Éx 6:22 1Cr 6:18
d Éx 25:10
e Éx 25:23
f Éx 25:31
g Éx 27:1, 2 Éx 30:1-3
h Éx 38:3
i Éx 26:31
j Nú 4:15
k Nú 4:16 Nú 20:28
l Nú 3:20 Nú 26:58
m Nú 4:42-44
n Nú 1:53
o Éx 36:20
p Éx 36:31
q Éx 26:32, 37 Éx 36:37, 38
r Éx 27:19
s Nú 4:31, 32

Columna 2

a Éx 27:10, 11
b Nú 3:10
c Nú 3:15
d Nú 3:12
e Éx 13:2 Nú 18:15

3:31 *Lela' leti'e cortina jatsik le tabernáculoo'. **3:36** *Ilawil página 2556.

3:38 *Lela' táan u t'aan ti' juntúul máak ma' levitai'.

láakal u yáax hijo'ob le israelita'obo' 22,273. Xo'ok desde le yaan junp'éel mes ti'obo'.

44 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **45** «Ch'a' le levita'ob tu lugar a ch'a'ik u yáax hijo'ob le israelita'obo'. Ch'a' xan u yalak' ba'alche' le levita'ob tu lugar a ch'a'ik u yalak' ba'alche' le israelita'obo'. Yaan in tia'alintik le levita'obo'. Lelo' teen Jéeoba a'alik. **46** U yáax hijo'ob le israelita'obo' 273 u maas ya'abilo'ob ti' le levita'obo'.[a] Utia'al u bo'ota'al u tojol[b] le 273 u túulalo', **47** unaj a ch'a'ik 57 gramos* plata[c] yo'olal cada juntúul,[d] según le medida ku meyaj te' lugar santoo'.[#] **48** Ti' Aarón yéetel ti' u hijo'obe' unaj a ts'áaik le buka'aj kun ts'aabil tu yo'olal u maas ya'abil le israelita'obo'». **49** Moisés túune' tu ch'a'aj le buka'aj bo'ota'ab tu yo'olal le 273 israelita'obo'. **50** Tu ch'a'aj junp'íit maas ti' 15 kilos y medio* plata tu yo'olal u yáax hijo'ob le israelita'obo', según le medida ku meyaj te' lugar santoo'. **51** Moisés túune', je'ex a'ala'abikti' tumen Jéeobao', tu ts'áaj ti' Aarón yéetel ti' u hijo'ob le buka'aj ts'a'abo'. Moisése' tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti' tumen Jéeobao'.

3:47 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco siclos». Ilawil «Siclo», página 2580. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «según le siclo ku meyaj te' lugar santoo'». Junp'éel sicloe' ku taasik 20 guerás. Ilawil «Guerá», página 2690. **3:50** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «1,365 siclos».

CAP 3

a Nú 3:39, 43

b Nú 18:15

c Le 27:25

d Nú 18:15, 16

Columna 2

CAP 4

a Nú 3:19, 27

b 1Cr 23:3 Lu 3:23

c Nú 8:25, 26

d Nú 4:30 1Cr 6:48

e Nú 3:30, 31 Nú 4:15

f Éx 26:31 Éx 40:3 Le 16:2

g Éx 25:10

h Éx 25:13

i Éx 25:23, 24

j Éx 25:29

k Le 24:5, 6

4 Jéeobae' tu t'anaj Moisés yéetel Aaróne' ka tu ya'alajti'ob: **2** «Unaj u beeta'al junp'éel censo ti' le koatita'ob[a] yaan ichil u tribu Levío', según ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil* u taalo'ob. **3** Yaan u ts'íibta'al u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob yaan 30[b] tak 50 años[c] ti'ob yano'ob ichil le grupo asignarta'an meyaj te' najil reunióno'.[d]

4 Le meyaj jach santo ken u beet le koatita'ob te' najil reunióno'[e] leti'e je'ela': **5** le kéen horachajak u bin le israelita'ob táanxel tu'uxo' Aarón yéetel u hijo'obe' yaan u yooklo'ob te' tabernáculo utia'al u yéemsiko'ob le cortinao',[f] le kun meyajti'ob utia'al u pixko'ob le Caja[g] tu'ux yaan le jaajay tuunicho'obo'. **6** Ts'o'ole' yaan xan u pixko'ob yéetel u k'éewelil foca, le kéen ts'o'okke' ku jayko'ob junp'éel nook' azul tu yóok'ol. Unaj xan u julko'ob le ka'axóot' che'[h] te' argollas preparta'an utia'al u ku'uchlo'.

7 Yaan u jayko'ob junp'éel nook' azul yóok'ol le mesa tu'ux ku ts'a'abal le waaj ku k'u'ubul ti' Dioso'.[i] Tu yóok'ole' yaan u ts'áaiko'ob le plato'ob, le copa'ob, le nukuch taza'ob yéetel le jarro'ob* ku meyaj utia'al u k'u'ubul vinoo'.[j] Ti' xan unaj u p'áatal le waaj ku k'u'ubul ti' Dioso'.[k] **8** Le kéen ts'o'okke' yaan u jayko'ob junp'éel chak nook' tu yóok'ol

4:2 *Wa «descendenciail». **4:7** *Wa «p'úulo'ob».

le ba'alo'oba', yéetel yaan xan u pixko'ob yéetel u k'éewelil foca. Unaj xan u julko'ob le ka'axóot' che'[a] te' argollas prepararta'an utia'al u ku'uchlo'. **9** Yaan xan u pixko'ob le candelabro[b] yéetel junp'éel nook' azul junmúuch' yéetel le lámpara'obo',[c] le tenaza'obo',* le nu'ukulo'ob utia'al u ts'a'abal chúuko'[d] bey xan tuláakal le nu'ukulo'ob tu'ux líi'sa'an aceite utia'al le lámpara'obo'. **10** Ts'o'ole' ku to'iko'ob tuláakal yéetel u k'éewelil foca, le kéen ts'o'okke' ku ts'áaiko'ob yóok'ol le che'ob utia'al u bisa'alo'. **11** Yaan u jayko'ob junp'éel nook' azul yóok'ol le altar de oroo',[e] le kéen ts'o'okke' ku pixko'ob yéetel u k'éewelil foca. Unaj xan u julko'ob le ka'axóot' che'[f] te' argollas prepararta'an utia'al u ku'uchlo'. **12** Leti'ob xane' yaan u ch'a'iko'ob tuláakal le nu'ukulo'ob[g] ku meyajti'ob te' lugar santoo' le kéen ts'o'okke' ku ts'áaiko'ob yóok'ol junp'éel nook' azul, ts'o'ole' ku pixko'ob yéetel u k'éewelil foca, tu ts'ook túune' ku ts'áaiko'ob yóok'ol le che'ob utia'al u bisa'alo'.

13 Unaj u lu'sko'ob le ta'an* yaan te' altaro',[h] le kéen ts'o'okke' ku jayko'ob junp'éel nook' morado tu yóok'ol. **14** Tu yóok'ole' yaan u ts'áaiko'ob tuláakal le nu'ukulo'ob ku meyaj te' altaro': le nu'ukulo'ob utia'al u ts'a'abal chúuko', le nukuch trinchante'obo', le pala'obo', le nukuch taza'obo' bey xan tuláakal le ba'alo'ob ku meyaj te' altaro',[a] ku ts'o'ole' ku pixko'ob yéetel u k'éewelil foca. Unaj xan u julko'ob le ka'axóot' che'[b] te' argollas prepararta'an utia'al u ku'uchlo'.

15 Le kéen k'a'abéetchajak u bin le israelita'ob yaanal tu'uxo', Aarón yéetel u paalale' yaan u láaj pixko'ob le lugar santoo'[c] bey xan tuláakal le nu'ukulo'ob ku meyajo'. Le kéen ts'o'okke' ku yokol u paalal Koat utia'al u kuchik u biso'ob,[d] pero ma' unaj u machko'ob mix junp'éel ti' le ba'alo'ob yaan te' lugar santoo', wa ma'e' yaan u kíimlo'ob.[e] Lela' leti'e ba'ax unaj u beetik u paalal Koat te' najil reunióno'.

16 Eleazar,[f] u hijo Aaróne', leti' unaj u yilik ma' u xu'upul u aceiteil le lámpara'obo',[g] le ki'ibok incienso'o',[h] u ofrendail janalo'* bey xan le aceite santoo'.[#i] Ti' leti' k'ubéenta'an ka u kanáant le tabernáculoo', tuláakal le ba'axo'ob yaan ichilo' tak le lugar santo yéetel tuláakal u nu'ukulilo'obo'».

17 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés yéetel ti' Aarón: **18** «Ma' a cha'ike'ex u xu'ulsa'al le koatita'ob[j] yano'ob ichil u tribu Levío'. **19** Utia'al ma' u yúuchulti'ob mix ba'al yéetel ma' u kíimlo'ob le kéen náats'ko'ob yik-

CAP 4

a Éx 25:28

b Éx 25:31

c Éx 25:37

d Éx 25:38

e Éx 30:1
Éx 37:25, 26

f Éx 30:5

g Nú 3:30, 31

h Le 6:12

Columna 2

a Éx 27:3

b Éx 27:6

c Nú 4:5

d Nú 7:6-9
1Cr 15:2

e 2Sa 6:6, 7

f Nú 3:32

g Éx 27:20

h Éx 30:34, 35

i Éx 30:23-25

j Nú 3:27

4:9 * Wa «pinzas». **4:13** * Wa «ch'ach'alkil ta'an», lela' leti'e ta'an xa'ak'paja'an yéetel u tsaatsel le ba'alche'ob ku k'u'ublo'obo'.

4:16 * Ilawil «Ofrendail janal», página 2574. # Lela' leti'e aceite ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'.

nal le ba'alo'ob jach santo'obo'.[a] Aarón yéetel u hijo'obe' yaan u yookloʼob ichil le tabernáculoo' yéetel yaan u ya'aliko'ob ba'ax ken u beet le koatita'obo' yéetel ba'ax ken u kuch u biso'ob. **20** Le kéen okok le koatita'ob te' tabernáculoo' ma' unaj u yilko'ob le ba'alo'ob santo'ob kex chéen junsúutuko', wa ku beetko'obe' yaan u kíimlo'ob».[b]

21 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **22** «K'a'abéet u xo'okol tuláakal u paalal Guersón,[c] según ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. **23** Unaj a ts'íibtik u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob yaan 30 tak 50 años ti'ob yano'ob ichil le grupo asignarta'an meyaj te' najil reunióno'. **24** Lela' leti'e ba'axo'ob ken u bis yéetel ken u kanáant le guersonita'obo':[d] **25** yaan u bisko'ob u telailo'ob le tabernáculoo'[e] wa le u najil reunióno' bey xan le uláak' tela'ob utia'al u pi'ixilo', le u k'éewelilo'ob foca ku ts'a'abal tu yóok'olo',[f] le cortina ku ts'a'abal tu entradail le najil reunióno',[g] **26** le cortina'ob ku meyaj utia'al u k'a'alal u terrenoil le tabernáculoo',[h] le cortina ku ts'a'abal tu yookbal le terreno[i] tu'ux yaan le tabernáculo yéetel le altaro', u suumilo'ob bey xan tuláakal u maasil ba'alo'ob ku meyajo'. Lela' leti'e meyaj ts'a'anti'obo'. **27** Tuláakal le meyaj bey xan u maasil ba'alo'ob k'ubéenta'an ti' le guersonita'obo'[j] unaj u nu'ukta'al tumen Aarón yéetel u paalal. Tuláakal le meyaja' te'ex ken a asignarte'exti'ob, le kéen ts'o'okke' u responsabilidado'ob. **28** Lela' leti'e ba'ax unaj u beetik le guersonita'ob te' najil reunióno'.[a] Itamar,[b] u hijo Aarón le sacerdoteo', leti' kun nu'uktik tuláakal le meyaj k'ubéenta'anti'obo'.

29 Yaan a ts'íibtik u k'aaba' u paalal Merarí,[c] según ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. **30** Unaj a ts'íibtik u k'aaba' tuláakal le yaan 30 tak 50 años ti'obo', tuláakal le máaxo'ob yano'ob te' grupo asignarta'an meyaj te' najil reunióno'. **31** Ichil le meyaj ku beetko'ob te' najil reunióno', le ba'alo'ob je'ela' leti'e p'ata'an yáanal u responsabilidado'obo':[d] u armazónilo'ob[e] le tabernáculoo', le che'obo',[f] le columna'obo',[g] le base'ob yaan u joolilo'obo',[h] **32** le okomo'ob[i] ku meyaj utia'al u k'a'alal u terrenoil le tabernáculoo', u baseilo'ob yaan u joolilo'ob,[j] u estacailo'ob,[k] u suumilo'ob yéetel tuláakal u nu'ukulilo'ob bey xan tuláakal u maasil meyajo'ob yaan yil yéetel le ba'alo'oba'. Ti' cada juntúule' yaan a asignarke'ex le nu'ukulo'ob unaj u bisko'. **33** Lela' leti'e ba'ax unaj u beetik le merarita'ob[l] te' najil reunióno'. Itamar, u hijo Aarón le sacerdoteo',[m] leti' kun nu'uktik le meyaj ku beetko'obo'».

34 Moisés, Aarón yéetel u nuuktakil[n] u kaajil Israele' tu ts'íibto'ob u k'aaba'

CAP 4

a Nú 4:4
b Éx 19:21 1Sa 6:19
c Nú 3:21
d Nú 3:25, 26
e Éx 26:1
f Éx 26:7, 14
g Éx 26:36
h Éx 27:9
i Éx 27:16
j Nú 3:21, 23

Columna 2

a Nú 3:25, 26
b Éx 6:23 Nú 4:33 Nú 7:8
c Éx 6:19 Nú 3:33
d Nú 3:36, 37
e Éx 26:15
f Éx 26:26
g Éx 26:37 Éx 36:38
h Éx 26:19 Éx 38:27
i Éx 27:10
j Éx 27:11
k Éx 27:19
l Nú 3:33
m Nú 4:28
n Nú 1:16

tuláakal le koatita'obo',[a] tu beeto'ob según ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. **35** Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob yaan 30 tak 50 años ti'ob yano'ob ichil le grupo asignarta'an meyaj te' najil reunióno'.[b] **36** Tuláakal le máaxo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'obo' tu chukaj 2,750.[c] **37** Leti'e tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil le koatita'ob ku meyajo'ob te' najil reunióno'. Ts'íibta'ab u k'aaba'ob tumen Moisés yéetel Aarón je'ex a'ala'abik ti' Moisés tumen Jéeobae'.[d]

38 Le guersonita'obo'[e] ts'íibta'ab u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. **39** Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob yaan 30 tak 50 años ti'ob yano'ob ichil le grupo asignarta'an meyaj te' najil reunióno'. **40** Tuláakal le máaxo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'obo' tu chukaj 2,630.[f] **41** Leti'e tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil le guersonita'ob ku meyajo'ob te' najil reunióno'. Ts'íibta'ab u k'aaba'ob tumen Moisés yéetel Aarón je'ex úuchik u ya'alik Jéeobao'.[g]

42 Le merarita'obo' ts'íibta'ab u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. **43** Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob yaan 30 tak 50 años ti'ob yano'ob ichil le grupo asignarta'an meyaj te' najil reunióno'.[h] **44** Tuláakal le máaxo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'obo' tu chukaj 3,200.[a] **45** Leti'e tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil le merarita'obo'. Ts'íibta'ab u k'aaba'ob tumen Moisés yéetel Aarón je'ex a'ala'abik ti' Moisés tumen Jéeobao'.[b]

46 Moisés, Aarón yéetel u nuuktakil u kaajil Israele' tu ts'íibto'ob u k'aaba' tuláakal le levita'obo', tu beeto'ob según ti' ba'ax familiail yéetel ti' ba'ax ch'i'ibalil u taalo'ob. **47** Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le xiibo'ob yaan 30 tak 50 años ti'obo', tuláaklo'obe' asignarta'abo'ob meyaj yéetel u biso'ob le nu'ukulo'ob yaan te' najil reunióno'.[c] **48** Tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 8,580.[d] **49** Ts'íibta'ab u k'aaba' cada juntúul je'ex tu ya'alil Jéeoba ti' Moiséso', según le meyaj ts'a'ab u beeto' yéetel según ba'ax a'ala'an ken u kuch u bise. Ts'íibta'ab u k'aaba'ob jach je'ex a'ala'abik ti' Moisés tumen Jéeobae'.

5 Jéeoba túune' tu t'anaj Moisése' ka tu ya'alajti': **2** «A'al ti' le israelita'obo' je'el máaxak yaan lepra* ti',[e] je'el máaxak yaan ba'ax ku jóok'ol tu wíinklil#[f] yéetel je'el máaxak ma' limpio yanil tu táan Dios úuchik u machik juntúul kimene',[g] unaj u jóo'sko'ob, ma' unaj u p'áatal ichilo'obi'. **3** Kex xiib wa kex

CAP 4
a Nú 3:19, 27
b Nú 4:47 Nú 8:25, 26
c Nú 3:27, 28
d Nú 3:15
e Nú 3:21
f Nú 3:21, 22
g Nú 4:22, 23
h Nú 8:25, 26

Columna 2
a Nú 3:33, 34
b Nú 4:29
c Nú 4:15 Nú 4:24-26 Nú 4:31-33
d Nú 3:39

CAP 5
e Le 13:45, 46
f Le 15:2
g Le 22:4 Nú 19:11

5:2 * Ilawil página 2569. # Te'ela' táan u t'aan ti' u jóok'ol wa ba'ax líquidoil tu xiibil wíinik wa tu x-ch'uupil juntúul ko'olel yo'olal k'oja'anil.

ko'olele' unaj a jóo'ske'exo'ob. Ma' unaj u p'áatlo'ob ichile'exi', utia'al ma' u beetko'ob a p'áatle'ex sucioil tin táan,[a] tumen tene' tia'anen chúumuk ti' te'exe'».[b] **4** Le israelita'ob túuno' bey úuchik u beetko'obo', tu jóo'so'ob le máaxo'ob a'ala'abti'obo'. Jach je'ex a'ala'abik ti' Moisés tumen Jéeobao' bey úuchik u beetik le israelita'obo'.

5 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **6** «A'al ti' le israelita'obo': ‹Lela' leti'e ba'ax unaj u beetik juntúul xiib bey xan juntúul ko'olel wa ku p'áatal culpableil[c] tu táan Jéeoba úuchik u k'ebantal yéetel úuchik u bin tu contra le leyo': **7** unaj u ya'alik le ba'ax u beetmo'[d] yéetel unaj u bo'otik le bajux kun k'áatbilti' yo'olal u k'ebano', unaj xan u ts'áaik uláak' 20 por ciento maas ti' le bajux k'áata'abti'o'.[e] Tuláakal lela' unaj u ts'áaik ti' le máax tu beetaj k'aaso'. **8** Chéen ba'ale' wa ts'o'ok u kíimil le máax ti' beeta'ab k'aas yéetel mina'an mix juntúul u láak'tsil utia'al u k'amik le bo'olo', lela' unaj u ts'a'abal ti' Jéeoba yéetel yaan u p'áatal ti' le sacerdoteo', ti' leti' unaj xan u ts'a'abal le taman utia'al ka u k'ubo', beyo' yaan u perdonarta'al le máax k'ebanchajo'.[f]

9 Tuláakal le ba'axo'ob ken u bis u k'ub[g] le israelita'ob tu táan le sacerdoteo', unaj u p'áatal ti' le sacerdoteo' tumen le ba'alo'oba' santo'ob.[h] **10** Le ba'alo'ob santo'ob ken u bis cada juntúul israelitao' yaan u p'áatal ti' le sacerdoteo'. Je'el ba'axak ka ts'a'abak ti' le sacerdoteo' ti' leti' kun p'áatal›».

11 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Moisés: **12** «T'an le israelita'obo' ka a wa'alti'ob: ‹Ko'ox a'alike' juntúul ko'olele' ku k'ebantal úuchik u traicionartik u yíicham, **13** ku yantal ba'al u yil* yéetel uláak' xiib,[a] pero ma' ojéelta'ak tumen u yíichami' mix tumen uláak' máaki'. Kex ts'o'ok u beetik ba'ax k'aase' ma' ila'ak tumen mix máaki' le o'olal mina'an mix juntúul testigo tu contra. **14** Wa le íichamtsil ku celosotal yéetel ku tuklik táan u traicionarta'al tumen u yatan, kex wa jaaj táan u traicionarta'al bey xan wa ma'ateche', **15** le íichamtsilo' unaj u bisik u yatan tu táan le sacerdoteo'. Le kéen xi'ike' unaj u bisik junp'éel omer* ceba da ma'alob juch'a'anil utia'al u k'ubik tu yo'olal u yatano'. Ma' unaj u yala'al aceite yóok'ol le ofrendaa' mix unaj u ts'a'abal sak incienso# tu yóok'oli', tumen lela' junp'éel u ofrendail janal yo'olal le celoso', junp'éel ofrenda ku k'u'ubul utia'al ma' u tu'ubsa'al le ba'ax úucho'.

16 Le sacerdote túuno' yaan u bisik le ko'olel tu táan Jéeobao'.[b] **17** Le kéen ts'o'okke' le sacerdoteo' yaan

CAP 5

a Nú 19:22

b Éx 25:8 Le 26:11

c Le 5:1, 17

d Le 5:5 Jos 7:19 Snt 5:16

e Le 6:4, 5

f Le 5:16 Le 6:6, 7 Le 7:7

g Le 6:14, 17 Le 7:1, 6 Le 10:12, 13

h Éx 29:27, 28 Nú 18:8 Dt 18:3 Eze 44:29 1Co 9:13

Columna 2

a Le 18:20 Dt 5:18

b Jer 17:10 Heb 13:4

5:13 *Wa «ku yantalti' relaciones sexuales». **5:15** *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 2.2 litroso'. Ilawil «Omer», página 2688. #Ilawil «Sak incienso», página 2578.

u ts'áaik ja' ti' junp'éel jarro,* ts'o'ole' ku ch'a'ik junp'íit ti' le lu'um yaan ichil le tabernáculo utia'al u ts'áaik ichil le ja'o'. **18** Le sacerdoteo' yaan u bisik le ko'olel tu táan Jéeobao', yaan u wach'ik u tso'otsel u pool, yéetel yaan u ts'áaik tu k'ab le u ofrendail janal yo'olal le celoso',[a] lela' leti'e ofrenda ku k'u'ubul utia'al ma' u tu'ubsa'al le ba'ax ucha'ano'. Yéetel le ja' k'áajchaja'an ku taasik junp'éel maldicióno' yaan u yantal tu k'ab le sacerdoteo'.[b]

19 Le sacerdote túuno' yaan u ya'alik ti' le ko'olelo': «Wa ma' a traicionarmaj a wíicham durante le tiempo ts'oka'an a beel tu yéetelo',[c] le o'olal ma' k'ebanchajkech yéetel ma' a beet ba'ax k'aase', mix ba'al ken u beettech le ja' k'áajchaja'an ku taasik junp'éel maldicióna'. **20** Pero wa ts'o'ok a k'ebantal mientras ts'oka'an a beel yéetel a wíicham tumen ta beetaj ba'ax k'aas úuchik u yantal ba'al a wil yéetel uláak' xiibe'...».[d] **21** Le sacerdote túuno' yaan u beetik u ya'alik le ko'olel junp'éel juramento ku taasik junp'éel maldicióno', yaan u ya'alik ti' le ko'olelo': «Ka u beet Jéeoba u ya'ala'al a k'aaba' ichil le maldicióno'ob yéetel le juramento'ob ku beeta'al ichil a kaajalo', ka u beet xan Jéeoba ma' u páajtal u yantal a paalal* yéetel ka u beet u chu'upul a nak'. **22** Le ja' ku taasik junp'éel maldicióna' yaan u bin ichil a nak' utia'al u beetik u chu'upul yéetel utia'al u beetik ma' u yantal a paalal». Le ko'olel túuno' unaj u ya'alik: «¡Ka béeyak! ¡Ka béeyak!».*

23 Le sacerdote túuno' yaan u ts'íibtik le maldicióno'ob ti' junp'éel libroo', le kéen ts'o'okke' ku t'ubik ichil le ja' k'áajchaja'an utia'al u chaliko'. **24** Yaan u beetik u yu'uk'ul tumen le ko'olel le ja' k'áajchaja'an ku taasik junp'éel maldicióno', le ja' túun ku taasik junp'éel maldicióno' yaan u bin ichil u nak' le ko'olelo' yéetel k'áaj ken u yu'ubil. **25** Le sacerdoteo' yaan xan u ch'a'ik ti' le ko'olel le u ofrendail janal yo'olal le celoso',[a] yaan u yúuntik tu táan Jéeoba, le kéen ts'o'okke' yaan u náats'al yiknal le altaro'. **26** Le sacerdoteo' yaan u ch'a'ik junlóoch'* ti' le u ofrendail janal yo'olal le celoso', le parte ken u ch'a'o' ku representartik tuláakal le ofrendao', le kéen ts'o'okke' yaan u tóokik yóok'ol le altar[b] utia'al u buts'ilankilo'. Le kéen ts'o'okke' yaan u beetik u yu'uk'ul le ja' tumen le ko'olelo'. **27** Le kéen u beet u yuk'ik le ja'o', wa ts'o'ok u beetik ba'ax k'aas, yéetel ts'o'ok u traicionartik u yíichame', le kéen k'uchuk ichil u nak' le ja' ku taasik maldicióno', k'áaj ken u yu'ubil, yaan u chu'upul u nak' yéetel

CAP 5

a Nú 5:15, 25

b Nú 5:22, 24

c Ro 7:2

d Le 18:20 1Co 6:9, 10

Columna 2

a Nú 5:15

b Le 2:9

5:17 *Wa «p'úul». **5:21** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u lúubul u muuk' a wooko'ob».

5:22 *Wa «¡Amén! ¡Amén!». **5:26** *Le lóoch' ku ya'ala'al te'ela' chéen yéetel junp'éel u k'ab máak ku ch'a'ik.

yaan u p'áatal ma' kun páajtal u yantal u paalal, yaan xan u ya'ala'al u k'aaba' ichil le maldicióno'ob ku beeta'al ichil u kaajalo'. **28** Chéen ba'ale' wa mix ba'al k'aas u beetmaj le ko'olelo' yéetel ma'alob yanil tu táan Diose', ma' kun úuchul mix ba'al ti', ba'axe' yaan u páajtal u embarazar bey xan u yantal u paalal.

29 Lela' leti'e ley unaj u meyaj le kéen celosochajak[a] juntúul íichamtsil, le kéen k'ebanchajak yéetel le kéen u beet ba'ax k'aas u yatan mientras ts'oka'an u beel tu yéetelo', **30** bey xan wa ku jo'op'ol u celosochajal tumen ku tuklik táan u traicionarta'al tumen u yatan. Leti'e' unaj u bisik u yatan tu táan Jéeoba, le sacerdote túuno' yaan u beetik je'ex u ya'alik le ley unaj u beeta'al ti' le atantsilo'. **31** Le íichamtsilo' ma' culpable ti' mix ba'ali', pero le atantsilo' wa culpablee' yaan u castigarta'al›».

6 Jéeobae' tu ka'a t'anaj Moisése' ka tu ya'alajti': **2** «T'an le israelita'obo' ka a wa'alti'ob: ‹Wa juntúul xiib bey xan wa juntúul ko'olel ku prometertik u kuxtal bey nazareo*[b] tu táan Jéeobae', **3** ma' unaj u yuk'ik vinoi' mix uláak' ba'alo'ob ku káalkuntik máak. Ma' unaj u yuk'ik u vinagreil vinoi' mix u vinagreil uláak' ba'alo'ob ku káalkuntik máak.[c] Ma' unaj u yuk'ik mix ba'al beeta'an yéetel u k'aab uvai', ma' unaj xan u jaantik uvai' mix le túumben t'oka'anilo' mix le ts'o'ok u tijlo'. **4** Tuláakal le k'iino'ob táan u beetik u nazareoilo' ma' unaj u jaantik mix ba'al beeta'an yéetel uvai', mix tak u sóol. Mix unaj u jaantik le uva'ob muuntako'.

5 Tuláakal le k'iino'ob táan u beetik u nazareoilo' ma' unaj u k'o'osol u tso'otsel u pooli'.[a] Utia'al u p'áatal santoile' unaj u cha'ik u chowaktal u tso'otsel u pool, bey unaj u beetik tuláakal le k'iino'ob kun xáantal le promesa u beetmaj ti' Jéeobao'. **6** Leti'e' ma' unaj u náats'al yiknal juntúul kimen tuláakal le k'iino'ob kun xáantal le promesa u beetmaj ti' Jéeobao'. **7** Kex ka kíimik u papá, u maama, u suku'un wa u kiike' bey unaj u beetko', beyo' yaan u p'áatal limpioil tu táan Dios,[b] tumen u tso'otsel u poole' ku ye'esik táan u beetik u nazareoil.

8 Tuláakal le k'iino'ob táan u beetik u nazareoilo' santo yanil tu táan Jéeoba. **9** Pero wa de repente ku kíimil juntúul máax tu tséel[c] le o'olal ku p'áatal ma' limpio le u tso'otsel u pool e'esik u k'ubmuba ti' Dioso', je'ex a'ala'anilo', tu siete díase' unaj u ts'ikik u tso'otsel u pool[d] utia'al u ka'a p'áatal limpioil tu táan Dios. **10** Tu ocho díase' unaj u bisik ka'atúul mukuy wa ka'atúul mejen paloma'ob ti' le sacerdoteo', unaj u bisik tu entradail le najil reunióno'. **11** Le sacerdote túuno' yaan u preparartik juntúul ti' le mejen

CAP 5
a Nú 5:14, 15

CAP 6
b Jue 13:5
c Le 10:9 Am 2:11, 12 Lu 1:15

Columna 2
a Jue 13:5 Jue 16:17 1Sa 1:11
b Le 21:1, 11
c Nú 19:14
d Nú 6:13, 18

6:2 * Ilawil página 2572.

ch'íich' bisa'abo', yaan u preparartik utia'al u k'ubik bey junp'éel ofrenda yo'olal le k'ebano',*[a] uláak' juntúule' yaan u preparartik bey junp'éel tóokbil ofrendae',# utia'al u perdonarta'al le máak úuchik u k'ebantal yo'olal le máax kíim naats' ti' leti'o'. Bey ken u santificartil u pool te' k'iin je'elo'. **12** Utia'al u béeytal túun u ka'a k'ubikuba ti' Jéeoba utia'al u ts'o'okbesik le k'iino'ob ken u beet u nazareoilo', yaan u taasik juntúul chan xibil taman de junp'éel año wa menos utia'al u k'ubik bey junp'éel ofrenda yo'olal le culpao'.* Chéen ba'ale' le k'iino'ob táan ka'ach u beetik u nazareoilo' ma' kun xokbil, tumen p'áat ma' limpio yanil tu táan Diosi'.

13 Je'ex u ya'alik le leyo' le kéen máanak le buka'aj k'iino'ob u ya'almaj u beetik u nazareoil[b] juntúul máake' unaj u bisa'al tu entradail le najil reunióno'. **14** Leti'e' yaan u bisik u ofrenda ti' Jéeoba, leti'e ba'ax ken u bisa': juntúul chan xibil taman t'a'aj de junp'éel año wa menos utia'al junp'éel tóokbil ofrenda,[c] juntúul chan x-ch'upul taman t'a'aj de junp'éel año wa menos utia'al u ofrendail k'eban[d] yéetel juntúul xibil taman t'a'aj utia'al u ofrendail múul janal,*[e]

6:11 * Ilawil «Ofrenda yo'olal le k'ebano'», página 2574. # Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582. **6:12** * Ilawil «Ofrenda yo'olal le culpao'», página 2574. **6:14** * Ilawil «Ofrendail múul janal», página 2574.

CAP 6

a Le 5:8, 10

b Nú 30:2 Ec 5:4

c Le 1:10

d Le 4:32

e Le 3:1

Columna 2

a Le 2:1 Le 6:14

b Nú 15:8, 10

c Le 2:9

d Nú 6:5

e Le 8:31

15 unaj xan u bisik junp'éel canasta waaj mina'an u levadurail beeta'an yéetel ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite, le waaja' de u forma chan aro, unaj xan u bisik jaajay galleta'ob mina'an u levadurail cho'oba'an aceite ti'ob, unaj u bisik u ofrendail janal,[a] bey xan le vino ku k'u'ubul bey ofrendao'.[b] **16** Le sacerdote túuno' yaan u bisik tu táan Jéeoba tuláakal le ba'alo'oba', yaan u k'ubik le ofrenda tu yo'olal le k'ebano' bey xan le tóokbil ofrendao'. **17** Le sacerdoteo' yaan u k'ubik ti' Jéeoba le xibil taman yéetel le waajo'ob mina'an u levadurailo', lelo'oba' utia'al u ofrendail múul janal. Yaan xan u k'ubik le u ofrendail janalo'[c] bey xan le u ofrendail vinoo'.*

18 Le nazareo túuno' yaan u k'osik u tso'otsel u pool[d] tu entradail le najil reunióno', le kéen ts'o'okke' yaan u ch'a'ik le buka'aj u tso'otsel u pool chowakchaj le táan u beetik u nazareoilo' yéetel yaan u ts'áaik ichil le k'áak' ku tóoch'bal yáanal u ofrendail múul janalo'. **19** Le sacerdote túuno' yaan u ch'a'ik junp'éel u muuk' u k'ab le xibil taman ts'o'ok u tajalo',[e] yaan xan u ch'a'ik junp'éel ti' le waajo'ob yaan te' canastao' bey xan junp'éel jaajay galleta mina'an u levadurail, tuláakal lela' yaan u ts'áaik tu k'ab le nazareo le kéen ts'o'o-

6:17 * Ilawil «Ofrendail vino», página 2574.

kok u k'osik le u tso'otsel u pool e'esik kuxa'an ka'ach bey nazareoo'. **20** Le kéen ts'o'okke' le sacerdoteo' yaan u yúuntik tu táan Jéeoba le ofrendaa'.[a] Tuláakal lela' utia'al le sacerdoteo' bey xan u tseem yéetel u pierna le ba'alche'o'.[b] Le kéen ts'o'okke' le máak tu beetaj u nazareoilo' je'el u páajtal u yuk'ik vinoe'.

21 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik le ley yo'olal juntúul nazareo[c] u beetmaj junp'éel promesao': wa ku prometertik u k'ubik uláak' wa ba'ax ti' Jéeoba aparte ti' le ba'ax ku k'áata'al ti' juntúul nazareoo', unaj u k'ubik, tumen beyo' ku ye'esik ku respetartik le ley ts'a'an ti' le nazareo'obo'».

22 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **23** «Lela' leti'e ba'ax ken a wa'al ti' Aarón yéetel ti' u hijo'obo': ‹Utia'al a bendecirke'ex[d] le israelita'obo', unaj a wa'alike'ex-ti'ob:

24 «Jéeoba ka u bendecir-tech[e] yéetel ka u ka-náantech.

25 Ka u ye'es Jéeoba ki'i-mak u yóol ta wéetel[f] yéetel ka u beet u bin-tech utsil.

26 Ka u ye'estech u yutsil Jéeoba yéetel ka u beet u yantaltech jee-ts'elil»».[g]

27 Utia'al ka in bendecirt le israelita'obo',[h] Aarón yéetel u hijo'obe' unaj u ya'aliko'ob in k'aaba' le kéen u bendecir-to'ob u kaajil Israelo'».[i]

CAP 6

a Éx 29:23, 24

b Le 7:34

c Jue 13:5

d Le 9:22 Dt 10:8

e Rut 2:4 Sl 134:3

f Sl 31:16 Sl 67:1

g Sl 29:11 Lu 2:14

h Dt 28:10 Isa 43:7, 10

i Sl 5:12 Sl 67:7

Columna 2

CAP 7

a Éx 40:17

b Éx 30:26

c Le 8:10

d Éx 40:10

e Éx 18:21 Nú 1:4, 16

f Nú 3:25, 26 Nú 4:24-26

7 Te' k'iin ka ts'o'ok u armartik Moisés le tabernáculoo',[a] tu k'ubaj[b] ti' Dios yéetel tu santificartaj pa'te' yéetel tuláakal le ba'axo'ob kun meyaj te'elo', ichilo'obe' tia'an le altar yéetel tuláakal u nu'ukulilo'obo'.[c] Ka ts'o'ok u k'ubik yéetel u santificartik tuláakal le ba'alo'o-ba'[d] **2** u nuuktakil u kaajil Israel,[e] u nojchil cada tribue', tu k'ubaj junp'éel ofrenda. Le máako'oba' leti'e áantajnajo'ob utia'al u beeta'al le censo ti' le israelita'obo'. **3** Leti'obe' tu biso'ob u ofrenda'ob tu táan Jéeoba, tu biso'ob 6 carreta'ob* yéetel 12 toro'ob, lela' u k'áat u ya'ale' cada junp'éel carretae' ts'a'ab tumen ka'atúul máak yéetel cada toroe' ts'a'ab tumen juntúul máak. Ts'o'ole' ka tu biso'ob tu táan le tabernáculoo'. **4** Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: **5** «K'am le ba'ax ku ts'áaiko'obo' tumen yaan u usarta'al utia'al le meyaj kun beetbil te' najil reunióno', unaj a ts'áaik ti' le levita'obo', unaj a ts'áaik ti' le máaxo'ob k'a'abéetti'ob utia'al u beetko'ob le meyaj k'ubéenta'anti'obo'».

6 Le o'olal Moisése' tu k'amaj le carreta'ob yéetel le wakaxo'obo' ka tu ts'áaj ti' le levita'obo'. **7** Tu ts'áaj ka'ap'éel carreta'ob yéetel kantúul toro'ob ti' u paalal Guersón tumen k'a'abéetti'ob utia'al u beetko'ob le meyaj k'ubéenta'anti'obo'.[f] **8** Tu ts'áaj xan kanp'éel carreta'ob

7:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «carreta'ob ts'a'an u yóok'olo'ob».

yéetel ocho toro'ob ti' u paalal Merarí tumen k'a'abéetti'ob utia'al u beetko'ob le meyaj k'ubéenta'anti'obo'. Le meyaj ku beetik le merarita'obo' ku nu'ukta'al ka'ach tumen Itamar, u hijo Aarón le sacerdoteo'.[a] **9** Pero ma' tu ts'áaj mix ba'al ti' u paalal Koati' tumen ti' leti'ob k'ubéenta'an le meyaj ku beeta'al te' lugar santoo',[b] leti'obe' kuchbil u beetko'ob le ba'alo'ob santo'obo'.[c]

10 U nuuktakil le tribu'obo' tu taasaj u ofrenda'ob te' k'iin ka inaugurarta'ab[d] yéetel ka k'u'ub le altaro'. Le ka tu biso'ob u ofrenda'ob tu táan le altaro', **11** Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: «Sáamsamale' juntúul ti' u nojchil cada tribu unaj u k'ubik u ofrenda utia'al u inaugurarta'al le altaro'».

12 Te' yáax díao' Naasón[e] u hijo Aminadab ti' u tribu Judáe' tu bisaj u ofrenda. **13** Tu k'ubaj junp'éel plato de plata óoli' kilo y medio* u aalil yéetel junp'éel taza de plata óoli' 800 gramos# u aalil, según le medida△ ku meyaj te' lugar santoo',[f] tu ka'ap'éelale' chuup yéetel ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite utia'al u k'u'ubul bey u ofrendail janale'.[g] **14** Tu k'ubaj xan junp'éel copa* de oro 114 gramos* u aalil, chuup yéetel incienso. **15** Utia'al junp'éel tóokbil ofrendae' tu k'ubaj juntúul táankelem toro,[a] juntúul xibil taman bey xan juntúul chan xibil taman yaan kex junp'éel año ti'. **16** Utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano'[b] tu k'ubaj juntúul táankelem chivo. **17** Utia'al u ofrendail múul janale'[c] tu k'ubaj ka'atúul wakax, cinco xibil tamano'ob, cinco chivo'ob yéetel cinco mejen xibil tamano'ob de junp'éel año ti'ob. Leti'e ba'axo'ob tu k'ubaj Naasón u hijo Aminadabo'.[d]

18 Tu ka'ap'éel díaile' Netanel[e] u hijo Zuar, u nojchil u tribu Isacare' tu bisaj u ofrenda. **19** Tu k'ubaj junp'éel plato de plata óoli' kilo y medio* u aalil yéetel junp'éel taza de plata óoli' 800 gramos# u aalil, según le medida△ ku meyaj te' lugar santoo',[f] tu ka'ap'éelale' chuup yéetel ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite utia'al u k'u'ubul bey u ofrendail janale'.[g] **20** Tu k'ubaj xan junp'éel copa de oro 114 gramos* u aalil, chuup yéetel incienso. **21** Utia'al junp'éel tóokbil ofrendae'[h] tu k'ubaj juntúul táankelem toro, juntúul xibil taman bey xan juntúul chan xibil taman yaan kex junp'éel año ti'. **22** Utia'al u ofrendail k'ebane'[i] tu k'ubaj juntúul táankelem chivo. **23** Utia'al u ofrendail múul janale'[j] tu k'ubaj ka'atúul wakax, cinco xibil tamano'ob,

CAP 7

a Nú 3:36, 37
Nú 4:31-33

b Nú 3:30, 31
Nú 4:15

c 2Sa 6:13
1Cr 15:15

d 1Re 8:63
2Cr 7:5

e Nú 1:4, 7
Nú 2:3
Rut 4:20
Mt 1:4

f Le 27:25

g Le 2:1

Columna 2

a Le 1:3

b Le 4:22, 23

c Le 3:1

d Éx 6:23
Lu 3:23, 33

e Nú 1:4, 8
Nú 2:5
Nú 10:15

f Le 27:25

g Le 2:1

h Le 1:3

i Le 4:22, 23

j Le 3:1

7:13, 19 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «130 siclos». **7:13, 19** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «70 siclos». **7:13, 19** △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «siclo». **7:14** * Wa «junp'éel chan taza».

7:14, 20 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez siclos».

cinco chivo'ob yéetel cinco mejen xibil tamano'ob de junp'éel año ti'ob. Leti'e ba'axo'ob tu k'ubaj Netanel u hijo Zuaro'.

24 Tu óoxp'éel díaile' Eliab[a] u hijo Helón, u nojchil u tribu Zabulóne', **25** tu k'ubaj junp'éel plato de plata óoli' kilo y medio* u aalil yéetel junp'éel taza de plata óoli' 800 gramos# u aalil, según le medida△ ku meyaj te' lugar santoo',[b] tu ka'ap'éelale' chuup yéetel ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite utia'al u k'u'ubul bey u ofrendail janale'.[c] **26** Tu k'ubaj xan junp'éel copa de oro 114 gramos* u aalil, chuup yéetel incienso. **27** Utia'al junp'éel tóokbil ofrendae'[d] tu k'ubaj juntúul táankelem toro, juntúul xibil taman bey xan juntúul chan xibil taman yaan kex junp'éel año ti'. **28** Utia'al u ofrendail k'ebane'[e] tu k'ubaj juntúul táankelem chivo. **29** Utia'al u ofrendail múul janale'[f] tu k'ubaj ka'atúul wakax, cinco xibil tamano'ob, cinco chivo'ob yéetel cinco mejen xibil tamano'ob de junp'éel año ti'ob. Leti'e ba'axo'ob tu k'ubaj Eliab[g] u hijo Helóno'.

30 Te' kanp'éel díao' Elizur[h] u hijo Sedeur, u nojchil u tribu Rubéne', **31** tu k'ubaj junp'éel plato de plata óoli' kilo y medio u aalil* yéetel junp'éel taza de plata óoli' 800 gramos# u aalil, según le medida△ ku meyaj te' lugar santoo',[a] tu ka'ap'éelale' chuup yéetel ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite utia'al u k'u'ubul bey u ofrendail janale'.[b] **32** Tu k'ubaj xan junp'éel copa de oro 114 gramos* u aalil, chuup yéetel incienso. **33** Utia'al junp'éel tóokbil ofrendae'[c] tu k'ubaj juntúul táankelem toro, juntúul xibil taman bey xan juntúul chan xibil taman yaan kex junp'éel año ti'. **34** Utia'al u ofrendail k'ebane'[d] tu k'ubaj juntúul táankelem chivo. **35** Utia'al u ofrendail múul janale'[e] tu k'ubaj ka'atúul wakax, cinco xibil tamano'ob, cinco chivo'ob yéetel cinco mejen xibil tamano'ob de junp'éel año ti'ob. Leti'e ba'axo'ob tu k'ubaj Elizur[f] u hijo Sedeuro'.

36 Te' día cincoo' Selumiel[g] u hijo Zurisaday, u nojchil u tribu Simeóne', **37** tu k'ubaj junp'éel plato de plata óoli' kilo y medio* u aalil yéetel junp'éel taza de plata óoli' 800 gramos# u aalil, según le medida△ ku meyaj te' lugar santoo',[h] tu ka'ap'éelale' chuup yéetel ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite utia'al u k'u'ubul bey u ofrendail janale'.[i] **38** Tu k'ubaj xan junp'éel copa de oro 114 gramos* u aalil, chuup yéetel incienso. **39** Utia'al junp'éel tóokbil ofrendae'[j] tu k'ubaj juntúul táankelem toro, juntúul xibil taman bey xan juntúul chan xibil

CAP 7

a Nú 2:7 Nú 10:16
b Le 27:25
c Le 2:1
d Le 1:3
e Le 4:22, 23
f Le 3:1
g Nú 1:4, 9
h Nú 2:10 Nú 10:18

Columna 2

a Le 27:25
b Le 2:1
c Le 1:3
d Le 4:22, 23
e Le 3:1
f Nú 1:4, 5
g Nú 2:12
h Le 27:25
i Le 2:1
j Le 1:3

7:25, 31, 37 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «130 siclos». **7:25, 31, 37** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «70 siclos». **7:25, 31, 37** △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «siclo». **7:26, 32, 38** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez siclos».

taman yaan kex junp'éel año ti'. **40** Utia'al u ofrendail k'ebane'[a] tu k'ubaj juntúul táankelem chivo. **41** Utia'al u ofrendail múul janale'[b] tu k'ubaj ka'atúul wakax, cinco xibil tamano'ob, cinco chivo'ob yéetel cinco mejen xibil tamano'ob de junp'éel año ti'ob. Leti'e ba'axo'ob tu k'ubaj Selumiel[c] u hijo Zurisadayo'.

42 Te' día seiso' Eliasaf[d] u hijo Dewel,* u nojchil u tribu Gade', **43** tu k'ubaj junp'éel plato de plata óoli' kilo y medio* u aalil yéetel junp'éel taza de plata óoli' 800 gramos# u aalil, según le medida^ ku meyaj te' lugar santoo',[e] tu ka'ap'éelale' chuup yéetel ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite utia'al u k'u'ubul bey u ofrendail janale'.[f] **44** Tu k'ubaj xan junp'éel copa de oro 114 gramos* u aalil, chuup yéetel incienso. **45** Utia'al junp'éel tóokbil ofrendae'[g] tu k'ubaj juntúul táankelem toro, juntúul xibil taman bey xan juntúul chan xibil taman yaan kex junp'éel año ti'. **46** Utia'al u ofrendail k'ebane'[h] tu k'ubaj juntúul táankelem chivo. **47** Utia'al u ofrendail múul janale'[i] tu k'ubaj ka'atúul wakax, cinco xibil tamano'ob, cinco chivo'ob yéetel cinco mejen xibil tamano'ob de junp'éel año ti'ob. Leti'e ba'axo'ob tu k'ubaj Eliasaf[a] u hijo Dewelo'.

48 Te' día sieteo' Elisamá[b] u hijo Amiud, u nojchil u tribu Efraíne', **49** tu k'ubaj junp'éel plato de plata óoli' kilo y medio* u aalil yéetel junp'éel taza de plata óoli' 800 gramos# u aalil, según le medida^ ku meyaj te' lugar santoo',[c] tu ka'ap'éelale' chuup yéetel ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite utia'al u k'u'ubul bey u ofrendail janale'.[d] **50** Tu k'ubaj xan junp'éel copa de oro 114 gramos* u aalil, chuup yéetel incienso. **51** Utia'al junp'éel tóokbil ofrendae'[e] tu k'ubaj juntúul táankelem toro, juntúul xibil taman bey xan juntúul chan xibil taman yaan kex junp'éel año ti'. **52** Utia'al u ofrendail k'ebane'[f] tu k'ubaj juntúul táankelem chivo. **53** Utia'al u ofrendail múul janale'[g] tu k'ubaj ka'atúul wakax, cinco xibil tamano'ob, cinco chivo'ob yéetel cinco mejen xibil tamano'ob de junp'éel año ti'ob. Leti'e ba'axo'ob tu k'ubaj Elisamá[h] u hijo Amiudo'.

54 Te' día ochoo' Gamaliel[i] u hijo Pedazur, u nojchil u tribu Manasése', **55** tu k'ubaj junp'éel plato de plata óoli' kilo y medio* u aalil yéetel junp'éel taza de plata óoli' 800 gramos# u aalil, según le medida^ ku meyaj te' lugar santoo',[j] tu ka'ap'éelale' chuup yéetel ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite utia'al u k'u'ubul bey u ofrendail janale'.[k] **56** Tu k'ubaj

7:42 * Ti' Números 2:14 ku ya'ala'al-ti' «Rewel». **7:43, 49, 55** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «130 siclos». **7:43, 49, 55** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «70 siclos». **7:43, 49, 55** ^ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «siclo». **7:44, 50** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez siclos».

CAP 7

a Le 4:22, 23
b Le 3:1
c Nú 1:4, 6
d Nú 2:14 Nú 10:20
e Le 27:25
f Le 2:1
g Le 1:3
h Le 4:22, 23
i Le 3:1

Columna 2

a Nú 1:4, 14
b Nú 2:18 Nú 10:22
c Le 27:25
d Le 2:1
e Le 1:3
f Le 4:22, 23
g Le 3:1
h Nú 1:4, 10
i Nú 2:20 Nú 10:23
j Le 27:25
k Le 2:1

xan junp'éel copa de oro 114 gramos* u aalil, chuup yéetel incienso. **57** Utia'al junp'éel tóokbil ofrendae'[a] tu k'ubaj juntúul táankelem toro, juntúul xibil taman bey xan juntúul chan xibil taman yaan kex junp'éel año ti'. **58** Utia'al u ofrendail k'ebane'[b] tu k'ubaj juntúul táankelem chivo. **59** Utia'al u ofrendail múul janale'[c] tu k'ubaj ka'atúul wakax, cinco xibil tamano'ob, cinco chivo'ob yéetel cinco mejen xibil tamano'ob de junp'éel año ti'ob. Leti'e ba'axo'ob tu k'ubaj Gamaliel[d] u hijo Pedazuro'.

60 Te' día nueveo' Abidán[e] u hijo Guideoní, u nojchil[f] u tribu Benjamíne', **61** tu k'ubaj junp'éel plato de plata óoli' kilo y medio* u aalil yéetel junp'éel taza de plata óoli' 800 gramos# u aalil, según le medida^ ku meyaj te' lugar santoo',[g] tu ka'ap'éelale' chuup yéetel ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite utia'al u k'u'ubul bey u ofrendail janale'.[h] **62** Tu k'ubaj xan junp'éel copa de oro 114 gramos* u aalil, chuup yéetel incienso. **63** Utia'al junp'éel tóokbil ofrendae'[i] tu k'ubaj juntúul táankelem toro, juntúul xibil taman bey xan juntúul chan xibil taman yaan kex junp'éel año ti'. **64** Utia'al u ofrendail k'ebane'[a] tu k'ubaj juntúul táankelem chivo. **65** Utia'al u ofrendail múul janale'[b] tu k'ubaj ka'atúul wakax, cinco xibil tamano'ob, cinco chivo'ob yéetel cinco mejen xibil tamano'ob de junp'éel año ti'ob. Leti'e ba'axo'ob tu k'ubaj Abidán[c] u hijo Guideonío'.

66 Te' día diezo' Ayézer[d] u hijo Amisaday, u nojchil u tribu Dane', **67** tu k'ubaj junp'éel plato de plata óoli' kilo y medio* u aalil yéetel junp'éel taza de plata óoli' 800 gramos# u aalil, según le medida^ ku meyaj te' lugar santoo',[e] tu ka'ap'éelale' chuup yéetel ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite utia'al u k'u'ubul bey u ofrendail janale'.[f] **68** Tu k'ubaj xan junp'éel copa de oro 114 gramos* u aalil, chuup yéetel incienso. **69** Utia'al junp'éel tóokbil ofrendae'[g] tu k'ubaj juntúul táankelem toro, juntúul xibil taman bey xan juntúul chan xibil taman yaan kex junp'éel año ti'. **70** Utia'al u ofrendail k'ebane'[h] tu k'ubaj juntúul táankelem chivo. **71** Utia'al u ofrendail múul janale'[i] tu k'ubaj ka'atúul wakax, cinco xibil tamano'ob, cinco chivo'ob yéetel cinco mejen xibil tamano'ob de junp'éel año ti'ob. Leti'e ba'axo'ob tu k'ubaj Ayézer[j] u hijo Amisadayo'.

72 Te' día onceo' Paguiel[k] u hijo Ocrán, u nojchil u tribu Asere', **73** tu k'ubaj junp'éel plato de plata óoli' kilo

CAP 7

a Le 1:3
b Le 4:22, 23
c Le 3:1
d Nú 1:4, 10
e Nú 2:22 Nú 10:24
f Nú 1:16
g Le 27:25
h Le 2:1
i Le 1:3

Columna 2

a Le 4:22, 23
b Le 3:1
c Nú 1:4, 11
d Nú 2:25 Nú 10:25
e Le 27:25
f Le 2:1
g Le 1:3
h Le 4:22, 23
i Le 3:1
j Nú 1:4, 12
k Nú 2:27 Nú 10:26

7:56, 62, 68 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez siclos». **7:61, 67** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «130 siclos». **7:61, 67** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «70 siclos». **7:61, 67** ^ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «siclo».

y medio* u aalil yéetel junp'éel taza de plata óoli' 800 gramos# u aalil, según le medida△ ku meyaj te' lugar santoo',[a] tu ka'ap'éelale' chuup yéetel ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite utia'al u k'u'ubul bey u ofrendail janale'.[b] **74** Tu k'ubaj xan junp'éel copa de oro 114 gramos* u aalil, chuup yéetel incienso. **75** Utia'al junp'éel tóokbil ofrendae'[c] tu k'ubaj juntúul táankelem toro, juntúul xibil taman bey xan juntúul chan xibil taman yaan kex junp'éel año ti'. **76** Utia'al u ofrendail k'ebane'[d] tu k'ubaj juntúul táankelem chivo. **77** Utia'al u ofrendail múul janale'[e] tu k'ubaj ka'atúul wakax, cinco xibil tamano'ob, cinco chivo'ob yéetel cinco mejen xibil tamano'ob de junp'éel año ti'ob. Leti'e ba'axo'ob tu k'ubaj Paguiel[f] u hijo Ocráno'.

78 Te' día doceo' Airá[g] u hijo Enán, u nojchil u tribu Neftalíe', **79** tu k'ubaj junp'éel plato de plata óoli' kilo y medio* u aalil yéetel junp'éel taza de plata óoli' 800 gramos# u aalil, según le medida△ ku meyaj te' lugar santoo',[h] tu ka'ap'éelale' chuup yéetel ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite utia'al u k'u'ubul bey u ofrendail janale'.[i] **80** Tu k'ubaj xan junp'éel copa de oro 114 gramos* u aalil, chuup yéetel incienso. **81** Utia'al junp'éel tóokbil ofrendae'[a] tu k'ubaj juntúul táankelem toro, juntúul xibil taman bey xan juntúul chan xibil taman yaan kex junp'éel año ti'. **82** Utia'al u ofrendail k'ebane'[b] tu k'ubaj juntúul táankelem chivo. **83** Utia'al u ofrendail múul janale'[c] tu k'ubaj ka'atúul wakax, cinco xibil tamano'ob, cinco chivo'ob yéetel cinco mejen xibil tamano'ob de junp'éel año ti'ob. Leti'e ba'axo'ob tu k'ubaj Airá[d] u hijo Enáno'.

84 Bey túuno' te' k'iin ka k'u'ub le altaro', u nuuktakil u kaajil Israele' tu k'ubo'ob le ofrenda'oba':[e] 12 plato'ob de plata, 12 taza'ob de plata yéetel 12 copa'ob de oro.[f] **85** Cada platoe' óoli' kilo y medio* u aalil yéetel cada tazae' óoli' 800 gramos,# bey túuno' 27 kilos yéetel 360 gramos⊠ plata yaan ti' tuláakal le nu'ukulo'oba', según le medida△ ku meyaj te' lugar santoo'.[g] **86** Cada junp'éel ti' le 12 copa'ob de oro chuup yéetel incienso' 114 gramos* u aalil, según le medida△ ku meyaj te' lugar santoo', bey túuno' junp'éel kilo yéetel 360 gramos# oro yaan ti' tuláakal le copa'obo'. **87** Utia'al le tóokbil ofrendao' k'u'ub 12 toro'ob, 12 xibil tamano'ob yéetel 12 mejen xibil tamano'ob yaan kex junp'éel año

CAP 7

a Le 27:25

b Le 2:1

c Le 1:3

d Le 4:22, 23

e Le 3:1

f Nú 1:4, 13

g Nú 2:29
Nú 10:27

h Le 27:25

i Le 2:1

Columna 2

a Le 1:3

b Le 4:22, 23

c Le 3:1

d Nú 1:4, 15

e Nú 7:10
Esd 2:68

f Nú 7:13-17

g Le 27:25

7:73, 79, 85 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «130 siclos». **7:73, 79, 85** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «70 siclos». **7:73, 79, 85, 86** △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «siclo». **7:74, 80, 86** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez siclos».

7:85 ⊠ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «2,400 siclos». **7:86** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «120 siclos».

ti'ob, k'u'ub xan u ofrendail janal, yéetel 12 táankelem chivo'ob utia'al u ofrendail k'eban. **88** Utia'al u ofrendail múul janale' k'u'ub 24 toro'ob, 60 xibil tamano'ob, 60 chivo'ob yéetel 60 mejen xibil tamano'ob de junp'éel año ti'ob. Leti'e tuláakal le ba'alo'ob k'u'ub le ka inaugurarta'ab[a] yéetel ka k'u'ub le altaro'.[b]

89 Cada ken okok ka'ach Moisés te' najil reunión utia'al u t'aan yéetel Dioso',[c] leti'e' ku yu'ubik u voz Dios tu yóok'ol u maak le Caja[d] tu'ux ts'a'an le jaajay tuunicho'obo', chúumuk ti' le ka'atúul querubíno'obo',*[e] ti' ku t'a'anal ka'ach tumen Diosi'.

8 Jéeobae' tu t'anaj Moisése' ka tu ya'alajti': **2** «T'an Aaróne' ka a wa'alti': ‹Le kéen a t'ab le lámpara'obo', le siete lámpara'obo' unaj u sáasilkuntiko'ob le parte yaan aktáan ti' le candelabroo'›».[f] **3** Aarón túune' tu t'abaj le lámpara'ob utia'al u sáasilkuntik le parte yaan aktáan ti' le candelabroo',[g] tu beetaj jach je'ex a'ala'abik ti' Moisés tumen Jéeobao'. **4** Le candelabroo' beeta'ab de oro, yéetel martillo ts'a'ab forma ti', desde tu yook tak tu looliło'obe' yéetel martillo ts'a'ab forma ti'.[h] Le candelabroo' beeta'ab je'ex ts'a'abik u yil[i] Moisés tumen Jéeobao'.

5 Jéeobae' tu ka'a t'anaj Moisése' ka tu ya'alajti': **6** «Ch'a' le levita'ob yano'ob ichil le israelita'obo' ka a beet u p'áatlo'ob limpioil.[a] **7** Utia'al a p'atko'ob limpioile' unaj a wi'iwits'ik tu yóok'olo'ob le ja' ku lu'sik u k'eban máako', le kéen ts'o'okke' leti'obe' unaj u ts'ikik tuláakal u tso'otsel u wíinkliło'ob yéetel junp'éel navaja, unaj u p'o'ik u nook'o'ob yéetel unaj u limpiokíinkuba'ob.[b] **8** Le kéen ts'o'okke' leti'obe' unaj u ch'a'iko'ob juntúul táankelem toro[c] bey xan ma'alob harina xa'ak'-ta'an yéetel aceite utia'al u ofrendail janal.[d] Teech xane' yaan a ch'a'ik juntúul táankelem toro utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano'.[e] **9** Le kéen ts'o'okke' unaj a bisik le levita'ob aktáan ti' le najil reunióno' yéetel unaj xan a much'ik le israelita'obo'.[f] **10** Le kéen a bis le levita'ob tu táan Jéeobao' le israelita'obo' unaj u ts'áaik u k'abo'ob tu yóok'ol u pool le levita'obo'.[g] **11** Aarón túune' yaan u k'ubik le levita'ob ti' Jéeoba je'ex u k'u'ubul le ofrenda ku yúunta'alo',[h] u ofrenda le israelita'obo' leti'e levita'obo', leti'obe' yaan u meyajo'ob utia'al Jéeoba.[i]

12 Le levita'ob túuno' yaan u ts'áaik u k'abo'ob yóok'ol u pool le toro'obo',[j] juntúule' yaan u k'ubko'ob bey u ofrendail k'ebane' yéetel le uláak' juntúulo' yaan u k'ubko'ob bey tóokbil ofrenda utia'al Jéeobae', yaan u k'ubko'ob utia'al u perdonarta'al[k] le levita'obo'. **13** Yaan a beetik u wa'atal le levita'ob

CAP 7

a Nú 7:10

b Nú 7:1

c Éx 33:9 Nú 11:17 Nú 12:8

d Éx 25:22 Éx 37:6

e Éx 25:18 1Sa 4:4 Sl 80:1

CAP 8

f Éx 25:37 Éx 40:24, 25 Le 24:2

g Heb 9:2

h Éx 37:17

i Éx 25:9, 40 1Cr 28:12, 19

Columna 2

a Éx 29:4 Isa 52:11

b Éx 30:18, 19 Le 16:28 Nú 19:7

c Le 1:3

d Le 2:1

e Le 4:3

f Le 8:2, 3

g Nú 3:9, 41

h Le 7:30 Nú 8:21

i Nú 1:50 Nú 3:6 2Cr 31:2

j Éx 29:10

k Le 1:4

7:89 * Ilawil página 2577.

tu táan Aarón yéetel tu táan u hijo'obo', yaan a k'ubko'ob ti' Jéeoba je'ex u k'u'ubul le ofrenda ku yúunta'alo'. **14** Unaj a separartik le levita'ob ti' u maasil israelita'obo', tumen yaan in tia'alintiko'ob.[a] **15** Le kéen ts'o'okke' le levita'obo' je'el u páajtal u beetik u meyajo'ob te' najil reunióno'. Leti'e ba'axo'ob unaj a beetik utia'al a p'atko'ob limpioil yéetel utia'al a k'ubko'ob je'ex u k'u'ubul le ofrenda ku yúunta'alo'. **16** Tumen ti' tuláakal le israelita'obo' leti'e levita'ob k'uba'ano'ob ti' teno', yaan in ch'a'ik u yáax hijo'ob le israelita'obo'.[b] **17** In tia'al u yáax hijo'ob le israelita'obo' bey xan u yáax xiibil u yalak' ba'alche'ob.[c] Leti'obe' tin separarto'ob desde le k'iin ka tin xu'ulsaj ti' u yáax hijo'ob le egipcio'obo' yéetel ti' u yáax xiibil u yalak' ba'alche'ob.[d] **18** Yaan in ch'a'ik le levita'ob tu lugar u yáax hijo'ob le israelita'obo'. **19** Ti' tuláakal le israelita'obo' leti'e levita'ob ken in k'ub ti' Aarón yéetel ti' u hijo'obo'. Le levita'ob túuno' yaan u beetik u meyajo'ob te' najil reunión[e] utia'al u yutsil le israelita'obo' yéetel yaan u yáantajo'ob utia'al u perdonarta'al u k'eban le israelita'obo'.[f] Beyo' le israelita'obo' ma' kun náats'lo'ob te' lugar santoo', yéetel ma' kun taal mix ba'al k'aas tu yóok'olo'ob».

20 Moisés, Aarón yéetel le israelita'obo' bey úuchik u beetko'ob ti' le levita'obo'. Jach je'ex a'ala'abik ti' Moisés tumen Jéeobae' bey tu beetil le israelita'ob ti' le levita'obo'. **21** Le levita'ob túuno' tu limpiokíintuba'ob yéetel tu p'o'aj u nook'o'ob,[a] ka ts'o'oke' k'u'ubo'ob tumen Aarón je'ex u k'u'ubul le ofrenda ku yúunta'al tu táan Jéeobao'.[b] Ts'o'ole' Aaróne' tu k'ubaj jun-p'éel ofrenda utia'al u p'áatlo'ob limpioil tu táan Dios.[c] **22** Ka ts'o'oke' ook le levita'ob te' najil reunión utia'al u beetik u meyajo'ob tu táan Aarón yéetel tu táan u hijo'obo'. Jach je'ex a'ala'abik ti' Moisés tumen Jéeobae' bey tu beetilo'ob ti' le levita'obo'.

23 Jéeoba túune' tu t'anaj Moisése' ka tu ya'alajti': **24** «Lela' leti'e ba'ax unaj u beetik le levita'obo': desde ken u ts'áa 25 años ti' juntúul xiibe' yaan u múul meyaj yéetel le máaxo'ob ku meyajo'ob te' najil reunióno'. **25** Chéen ba'ale' le kéen u ts'áa 50 años ti'e' yaan u xu'ulul u múul meyaj tu yéetelo'ob. **26** Leti'e' je'el u páajtal u yáantik le levita'ob k'ubéenta'anti'ob le meyajo'ob ku beeta'al te' tabernáculoo', pero ma' unaj u meyaj te' najil reunióno'. Lela' leti'e ba'ax unaj a beetik yo'olal le levita'obo' bey xan yo'olal le meyaj k'ubéenta'anti'obo'».[d]

9 Tu yáax mesil*[e] le ka'ap'éel año jóok'ok le israelita'ob tu lu'umil Egiptoo', Jéeobae' tu t'anaj Moi-

9:1 * U k'aaba' le mesa' Abib. Ilawil «Abib», página 2554.

CAP 8

a Nú 3:45; Nú 16:9

b Nú 3:12

c Éx 13:2, 12; Le 27:26

d Éx 12:29; Éx 13:15

e Nú 3:9; Nú 18:6; 1Cr 23:32; Eze 44:11

f Nú 1:53; Nú 18:5; 1Sa 6:19

Columna 2

a Nú 8:7

b Nú 8:11

c Nú 8:12

d Nú 1:53; Nú 3:32; Nú 18:4

CAP 9

e Éx 40:2; Nú 1:1

sés te' tu desiertoil Sinaío' ka tu ya'alajti': **2** «Le israelita'obo' unaj u prepararko'ob u sacrificioil le Pascua*[a] jach tu k'iinilo'.[b] **3** Unaj a prepararke'ex jach tu k'iinil, unaj a beetke'ex te' día 14 ti' le mesa' le kéen t'úubuk le k'iino'.* Unaj a prepararke'ex jach je'ex u ya'alik le leyo'obo' yéetel jach je'ex ts'o'ok u ya'ala'al ka beeta'ako'».[c]

4 Moisés túune' tu ya'alaj ti' le israelita'ob ka u prepararto'ob u sacrificioil le Pascuao'. **5** Leti'ob túune' tu prepararto'ob u sacrificioil le Pascua te' día 14 ti' le yáax meso',# le ka t'úub le k'iino',* tuláakal lela' úuch le tia'ano'ob tu desiertoil Sinaío'. Le israelita'obo' tu beeto'ob tuláakal le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ti' Moiséso'.

6 Chéen ba'ale' jujuntúul máako'obe' tu macho'ob juntúul kimene' ka p'áato'ob ma' limpio yanilo'obi',[d] le o'olal ma' tu páajtal ka'ach u prepararko'ob u sacrificioil le Pascua te' día a'ala'ano'. Le máako'ob túuno' bino'ob tu táan Moisés yéetel Aarón te' día je'elo'[e] **7** ka tu ya'alo'obti': «Ma' limpio yanilo'on úuchik k-machik juntúul kimeni'. ¿Ba'axten ma' unaj u cha'abalto'on k-k'ubik le sacrificio ti' Jéeoba jach tu k'iinil je'ex le u maasil israelita'obo'?».[f] **8** Le ka tu yu'ubaj lela' Moisése' tu ya'alajti'ob: «P'áate-

CAP 9

a Éx 12:27

b Éx 12:3, 6
Le 23:5
Dt 16:1
1Co 5:7

c Éx 12:8

d Nú 5:2
Nú 19:14, 16

e Éx 18:15
Nú 15:33
Nú 27:1, 2

f Le 7:21
Dt 16:2

Columna 2

a Éx 25:22
Le 16:2
Sl 99:6

b Nú 5:2

c 2Cr 30:2, 15

d Éx 12:8

e Éx 12:10

f Éx 12:46
Sl 34:20
Jn 19:36

g Éx 12:15

h Éx 12:19, 48

i Éx 12:8

ne'ex waye', ka in wu'uy ba'ax ken u ya'al Jéeoba ta wo'olale'ex».[a]

9 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **10** «A'al ti' le israelita'obo': ‹Je'el máaxak ichile'ex wa je'el máaxak ti' a generacióne'ex ka p'áatak ma' limpio úuchik u machik junp'éel kimen wíinklil,[b] bey xan wa náach bija'anil de viajee', deporsi unaj u prepararti u sacrificioil le Pascua ti' Jéeobao'. **11** Unaj u prepararko'ob te' día catorce ti' le u ka'ap'éel meso',#[c] le kéen t'úubuk le k'iino'.* Unaj u jaantiko'ob yéetel waaj mina'an u levadurail bey xan yéetel xíiwo'ob k'áajtak.[d] **12** Ma' unaj u p'atko'ob mix junp'íit utia'al tuláak' k'iino'[e] yéetel ma' unaj u kachko'ob mix junp'éel u baakeli'.[f] Unaj u prepararko'ob je'ex u ya'alik le ley yaan yil yéetel le Pascuao'. **13** Chéen ba'ale' wa juntúul máak limpio yanil yéetel ma' jok'a'an de viajei', pero kex beyo' ma' tu preparti u sacrificioil le Pascuao', le máak je'elo' unaj u kíimsa'al,[g] tumen ma' tu k'ubaj le ofrenda ti' Jéeoba jach tu k'iinilo'. Leti'e' yaan u k'ubik cuenta yo'olal le ba'ax tu beeto'.

14 Wa yaan juntúul j-táanxel lu'umil kaja'an ichile'exe', leti' xane' unaj u prepararti u sacrificioil le Pascua ti' Jéeobao'.[h] Unaj u beetik jach je'ex u ya'alik le leyo' yéetel jach je'ex ts'o'ok u ya'ala'al ka beeta'ako'.[i] Chéen junp'éel ley kun antal a tia'ale'ex, unaj

9:2 * Ilawil página 2575. **9:3, 5, 11** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «entre le ka'ap'éel tarde'obo'». **9:5** # U k'aaba' le mesa' Abib.

9:11 # U k'aaba' le mesa' Ziv.

u ts'o'okbesa'al tumen le j-táanxel lu'umil kaja'an ichile'exo' bey xan tumen le israelitao'».[a]

15 Le día ka armarta'ab le tabernáculoo',[b] le múuyalo' p'áat tu yóok'ol le tabernáculoo', le naj de nook' tu'ux yaan le jaajay tuunicho'obo'. Pero le ka áak'abchaje' junp'éel ba'al bey k'áak'e' p'áat tu yóok'ol le tabernáculo tak ka sáaschajo'.[c] **16** Lela' bey seguernaj u yúuchlo': le múuyalo' ku p'áatal tu yóok'ol le tabernáculo de díao', yéetel le ba'al bey k'áak'o' ku p'áatal tu yóok'ol de áak'ab.[d] **17** Cada ken luk'uk le múuyal tu yóok'ol le tabernáculoo' le israelita'obo' tu séeba'anil ku luk'lo'ob xan te'elo',[e] yéetel le tu'ux ku je'elel le múuyalo' ti' xan ku p'áatal je'elel le israelita'obo'.[f] **18** Jéeoba a'alikti'ob ka luk'ko'ob ti' junp'éel lugar yéetel Jéeoba xan a'alikti'ob tu'ux kun p'áatlo'ob je'elel.[g] Mientras tia'an le múuyal tu yóok'ol le tabernáculoo' ma' tu luk'lo'ob te' tu'ux ku je'elelo'obo'. **19** Le kéen p'áatak le múuyal ya'ab k'iino'ob tu yóok'ol le tabernáculoo', le israelita'obo' ti' ku p'áatlo'ob xan te' tu'ux yano'obo',[h] ku beetko'ob ba'ax u ya'almaj Jéeoba. **20** Yaan k'iine' le múuyalo' chéen wa jayp'éel k'iino'ob ku p'áatal tu yóok'ol le tabernáculoo'. Jéeoba a'alikti'ob tu'ux kun p'áatlo'ob je'elel yéetel Jéeoba a'alikti'ob ka luk'ko'obi'. **21** Yaan k'iine' le múuyalo' chéen ku p'áatal tu yóok'ol le tabernáculo desde ken ée'same'enchajak tak ken sáasak. Le kéen sáasak túune' yéetel le kéen luk'uk le múuyalo', leti'obe' ku luk'lo'ob xan te'elo'. Le kéen luk'uk le múuyalo', kex de día wa kex de áak'abe', leti'obe' ku luk'lo'ob xani'.[a] **22** Kex chéen dos días, junp'éel mes wa maas tiempo ka yanak le múuyal tu yóok'ol le tabernáculoo', le israelita'obo' ma' tu péeko'ob te' tu'ux ku je'elelo'obo'. Chéen ba'ale' le kéen luk'uk le múuyal te'elo' leti'obe' ku luk'lo'ob xani'. **23** Jéeoba a'alikti'ob tu'ux kun p'áatlo'ob je'elel yéetel Jéeoba a'alikti'ob ka luk'ko'obi'. Leti'obe' ku beetko'ob ba'ax ku ya'alik Jéeoba, ku ts'o'okbesko'ob le ba'ax ku ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'.

10 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **2** «Beet ka'ap'éel trompeta'ob[b] de plata, yéetel martillo unaj a ts'áaik forma ti'ob. Le trompeta'oba' yaan u meyajtech utia'al a much'kíintik u kaajil Israel yéetel utia'al a wa'alikti'ob ka u desarmart u yotocho'ob. **3** Le kéen usta'ak le ka'ap'éel trompeta'oba' tuláakal u kaajil Israel k'a'abéet u much'kuba ta wiknal te' tu entradail le najil reunióno'.[c] **4** Wa chéen junp'éel trompeta ku yusta'ale' yaan u much'kuba ta wiknal chéen u nuuktakil u kaajil Israel, le máaxo'ob ts'a'an u nu'ukto'ob u milesil israelita'obo'.[d]

5 Te'exe' unaj a jóojom uske'ex le trompetao', le grupo túun tu'ux yaan le óoxp'éel tribu yano'ob lak'ino'[e] yaan

CAP 9

a Le 24:22 Dt 31:12

b Éx 40:2, 17

c Éx 40:34, 38

d Éx 13:22 Ne 9:19

e Nú 10:11, 34

f Éx 40:36, 37

g Éx 17:1 Nú 10:11-13

h Éx 40:37

Columna 2

a Éx 40:36 Sl 78:14

CAP 10

b Le 23:24

c Nú 1:18 Dt 29:10, 11

d Éx 18:21 Nú 1:16 Nú 7:2 Dt 1:15 Dt 5:23

e Nú 2:3

u péek utia'al ka xi'ik. **6** Le kéen a ka'a jóojom uste'ex le trompetao' le grupo tu'ux yaan le óoxp'éel tribu yano'ob noojolo'[a] yaan u péek utia'al ka xi'ik. Bey kun beetbil u juum le trompeta cada ken jóok'ok u binbal cada grupoo'.

7 Unaj a wuske'ex le trompeta[b] utia'al ka u much'uba le kaajo', pero ma' unaj u yu'uba'al u xóot'ol u juumi'. **8** U hijo'ob Aarón, le sacerdote'obo', leti'ob kun ustik le trompeta'obo'.[c] U beeta'al lela' junp'éel ley unaj a ts'o'okbeske'ex yéetel unaj xan u ts'o'okbesa'al tumen tuláakal a generacióne'ex.

9 Wa ku k'a'abéettal a ba'atele'ex tu contra juntúul a enemigo'ex taal u atacarte'exe', unaj u yusta'al le trompeta'ob[d] utia'al a bine'ex ba'atelo'. Beyo' Jéeoba a Diose'exe' yaan u k'a'ajsike'ex yéetel yaan u salvarke'ex ti' a enemigo'ex.

10 Te' k'iino'ob xan ki'imak a wóole'exo',[e] je'ex le kéen a beete'ex fiesta'ob[f] yéetel tu káajbal cada mese', unaj xan u yusta'al le trompeta'ob aktáan ti' le tóokbil ofrenda'obo'[g] yéetel ti' le ofrenda'ob utia'al múul janalo',[h] tumen u juum le trompeta'obo' yaan u beetik a k'a'ajsa'ale'ex tumen Dios. Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex».[i]

11 Te' ka'ap'éel añoo', ti' le día 20 ti' le ka'ap'éel meso',*[j] luk' le múuyal tu yóok'ol le tabernáculo[a] tu'ux ts'a'an le jaajay tuunicho'obo'. **12** Le israelita'ob túuno' luk'o'ob tu desiertoil Sinaíe' ka jóok' u binbalo'ob je'ex a'ala'anilti'obo'.[b] Le múuyal túuno' je'el tu desiertoil Parán.[c] **13** Lela' leti'e yáax juntéen ka jóok' u binbalo'ob je'ex a'ala'anil ti' Moisés tumen Jéeobao'.[d]

14 Le grupo tu'ux yaan le óoxp'éel tribu'ob nu'ukta'ano'ob tumen u tribu Judáo' leti'ob yáax jóok' u binbalo'ob junmúuch' yéetel tuláakal u ejército. Naasón,[e] u hijo Aminadabe', leti' ka'ach u nojchil le grupoo'. **15** U nojchil le ejército yaan tu tribu Isacaro' Netanel,[f] u hijo Zuar. **16** U nojchil le ejército yaan tu tribu Zabulóno' Eliab,[g] u hijo Helón.

17 Le ka desarmarta'ab le tabernáculoo',[h] u hijo'ob Guersón[i] yéetel u hijo'ob Merarí,[j] le máaxo'ob bisik le tabernáculoo', jóok' u binbalo'ob.

18 Le ka ts'o'oke' le grupo tu'ux yaan le óoxp'éel tribu'ob nu'ukta'ano'ob tumen u tribu Rubéno' jóok' xan u binbalo'ob junmúuch' yéetel tuláakal u ejército. Elizur,[k] u hijo Sedeure', leti' ka'ach u nojchil le grupoo'. **19** U nojchil le ejército yaan tu tribu Simeóno' Selumiel,[l] u hijo Zurisaday. **20** U nojchil le ejército yaan tu tribu Gado' Eliasaf,[m] u hijo Dewel.*

21 Le ka ts'o'oke' le koatita'obo', le máaxo'ob bisik le nu'ukulo'ob ku meyajo'ob te'

10:11 * U k'aaba' le mesa' Ziv.

10:20 * Ti' Números 2:14 ku ya'ala'alti' «Rewel».

CAP 10

a Nú 2:10

b Nú 10:3

c Nú 31:6
1Cr 15:24
1Cr 16:6
2Cr 29:26
Ne 12:35, 41

d 2Cr 13:12

e 1Cr 15:28
2Cr 5:12
2Cr 7:6
Esd 3:10

f Le 23:24
Nú 29:1

g Nú 28:11

h Le 3:1

i Éx 6:7
Le 11:45

j Nú 1:1

Columna 2

a Nú 9:17
Sl 78:14

b Éx 40:36
Nú 2:9, 16, 17, 24, 31

c Nú 12:16
Nú 13:26
Dt 1:1, 2

d Nú 2:34
Nú 9:23

e Nú 1:4, 7
Nú 2:3

f Nú 1:4, 8
Nú 2:5

g Nú 2:7

h Nú 1:51

i Nú 3:25, 26

j Nú 3:36, 37

k Nú 1:4, 5
Nú 2:10

l Nú 1:5, 6
Nú 2:12

m Nú 1:4, 14
Nú 2:14

tabernáculoo',[a] jóok' u binbalo'ob. Le tabernáculoo' unaj ka'ach u armarta'al antes u k'uchlo'ob.

22 Le ka ts'o'oke' le grupo tu'ux yaan le óoxp'éel tribu'ob nu'ukta'ano'ob tumen u tribu Efraíno' jóok' xan u binbalo'ob junmúuch' yéetel tuláakal u ejército. Elisamá,[b] u hijo Amiude', leti' ka'ach u nojchil le grupoo'. **23** U nojchil le ejército yaan tu tribu Manaséso' Gamaliel,[c] u hijo Pedazur. **24** U nojchil le ejército yaan tu tribu Benjamíno' Abidán,[d] u hijo Guideoní.

25 Le ka ts'o'oke' le grupo tu'ux yaan le óoxp'éel tribu'ob nu'ukta'ano'ob tumen u tribu Dano' jóok' xan u binbalo'ob junmúuch' yéetel tuláakal u ejército, leti'ob bino'ob tu ts'ook, tu paach le u maasil grupo'obo'. Ayézer,[e] u hijo Amisadaye', leti' ka'ach u nojchil le grupoo'. **26** U nojchil le ejército yaan tu tribu Asero' Paguiel,[f] u hijo Ocrán. **27** U nojchil le ejército yaan tu tribu Neftalío' Airá,[g] u hijo Enán. **28** Cada ken jóok'ok u binbal le israelita'ob yéetel u ejército'obe' bey u tsolkuba'ob utia'al u bino'obo'.[h]

29 Moisés túune' tu ya'alaj ti' Obab u hijo Rewel*[i] le madianitao', u suegro Moisés: «Táan k-bin te' lugar tu ya'alaj Jéeoba u ts'áaikto'ono'.[j] Le o'olale' ko'oten t-éetel,[k] to'one' yaan k-tratarkech ma'alob, tumen Jéeobae' ts'o'ok u ya'alik u ts'áaik ma'alob ba'alo'ob ti' u kaajil Israel».[a] **30** Pero leti'e' tu ya'alajti': «Ma' kin bin ta wéetele'ex. Yaan in suut tin lu'um, te' tu'ux yaan in láak'tsilo'obo'». **31** Moisés túune' tu ya'alajti': «Beet uts a taal t-éetel, teche' jach a wojel tu'ux je'el u páajtal k-je'elel te' desiertoa' yéetel je'el u páajtal a nu'uktiko'one'. **32** Ts'o'ole' wa ka taal t-éetele'[b] je'el ba'axak ka u ts'áato'on Jéeobae' yaan xan k-ts'áaik ti' teech».

33 Leti'ob túune' jóok' u binbalo'ob desde te' tu montañail Jéeobao'[c] ka viajarnajo'ob tres días. Táanil ti' leti'obe' ti' ku bisa'al u cajail u pacto*[d] Jéeobai', tres días táan u bin táanil ti' leti'ob utia'al u kaxtik tu'ux u je'elelo'ob.[e] **34** Cada ken jóok'ok u binbalo'ob de díae' ku nu'ukta'alo'ob tumen le múuyal[f] u ts'aamaj Jéeobao'.

35 Cada ken péeksa'ak le Caja utia'al u bisa'alo', Moisése' ku ya'alik: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba,[g] líi'kech, k'i'itbes a enemigo'ob yéetel beet u púuts'ul ta táan le máaxo'ob u p'ekmecho'obo'». **36** Yéetel le kéen je'elek le Cajao', Moisése' ku ya'alik: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, suunakech tu yiknal le u milesil israelita'obo'».[h]

11 Junp'éel k'iine' le kaajo' káaj u ts'íikil yéetel u quejarkuba tu táan Jéeoba. Le ka tu yu'ubaj Jéeoba bix u quejarkuba'obe' jach p'u'uji. Le beetik Jéeo-

10:29 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Jetró.

10:33 * Ilawil «U cajail pacto», página 2583.

CAP 10

a Nú 3:30, 31
Nú 4:15
Nú 7:9

b Nú 1:4, 10
Nú 2:18, 24

c Nú 1:4, 10
Nú 2:20

d Nú 1:4, 11
Nú 2:22

e Nú 1:4, 12
Nú 2:25, 31

f Nú 1:4, 13
Nú 2:27

g Nú 1:4, 15
Nú 2:29

h Nú 2:34

i Éx 2:16, 18
Éx 3:1
Éx 18:1, 5

j Gé 12:7
Gé 13:14, 15
Gé 15:18

k Jue 1:16
Jue 4:11
1Sa 15:6

Columna 2

a Éx 3:8
Éx 6:7

b Jue 1:16
Jue 4:11

c Éx 3:1
Éx 19:3
Éx 24:16
Dt 5:2

d Éx 25:10, 17

e Dt 1:32, 33
Jos 3:3, 4

f Éx 13:21
Ne 9:12
Sl 78:14

g Sl 132:8

h Dt 1:10

bae' tu túuxtaj junp'éel k'áak' tu yóok'olo'ob, le k'áak' túuno' jo'op' u xu'ulsik ti' jujuntúul ti' le máaxo'ob yano'ob paachil ti' le tu'ux jelekbal le israelita'obo'. **2** Le kaaj túuno' káaj u ya'alik ti' Moisés ka áanta'ako'ob, le o'olal leti'e' orarnaj ti' Jéeoba tu yo'olalo'ob,[a] le k'áak' túuno' tu'upi. **3** Le o'olal ti' le lugar je'elo' ts'a'ab u k'aaba't Taberá,* tumen te'elo' Jéeobae' tu túuxtaj junp'éel k'áak' tu yóok'olo'ob.[b]

4 Le ya'abkach máako'ob[c] jejeláas tu'ux u taalo'ob* kaja'ano'ob ichil le israelita'obo' jo'op' xan u quejarkuba'ob yo'olal janal.[d] Le israelita'ob xano' káaj u yok'olo'ob tu ka'atéen táan u ya'aliko'ob: «¿Máax ken u ts'áato'on bak' utia'al k-jaante?[e] **5** ¡Jach k'aja'anto'on bix u si'ibilto'on kay utia'al k-jaant tu lu'umil Egipto, te'elo' k-jaantik xan pepino'ob, sandía'ob, cebolla'ob bey xan ajo'ob![f] **6** Pero beoraa' táan k-jach débiltal. Mix ba'al uláak' k-ilik, chéen maná».*[g]

7 Le maná[h] ka'acho' bey u semillail cilantroe'[i] yéetel u colore' chíika'an ti' le bedelioo'.* **8** Le kaajo' ku jóok'ol ka'ach utia'al u molik, yéetel ku juch'iko'ob ti' molino de mano wa ku muxiko'ob ti' junp'éel ka'. Le kéen ts'o'okke' ku chakiko'ob ti' ollas wa ku beetko'ob waajo'ob wóolistak[a] tu yéetel, u sabore' bey je'ex ch'ujuk waaj yaan u aceiteile'. **9** Le kéen k'áaxak le sereno de áak'ab te' tu'ux yano'obo' le manáo' ku k'áaxal xani'.[b]

10 Moisése' tu yu'ubaj bix u yok'ol le kaajo'. Tuláakal le familia'obo' táan u yok'olo'ob, cada máak tu entradail u yotoch. Jéeoba túune' jach p'u'uji,[c] yéetel Moisés xane' jach ts'íikilnaji. **11** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Jéeoba: «¿Ba'axten ts'o'ok a beetik in mu'yaj?* ¿Ba'axten ma' tin lúubul utsil ti' teech? ¿Ba'axten ka ts'áaik in kuch tuláakal u kuuch le kaajo'?[d] **12** ¿Teen wa beet u yantal le kaaja'? ¿Teen wa beet u síijil utia'al ka a wa'alten: ‹Méek'e, beet je'ex u beetik le máax kanáantik juntúul chaambal* ku chu'ucho'›, utia'al ka in bis te' lu'um a wa'almaj a ts'áaik ti' u yúuchben láak'tsilo'obo'?[e] **13** ¿Tu'ux ken in ch'a' bak' utia'al in ts'áa ti' tuláakal le kaajo'? Tumen táan u yok'olo'ob táan u ya'aliko'obten: ‹¡Ts'áato'on bak' utia'al k-jaante!›. **14** Chéen tin juunale' ma' tu páajtal in nu'uktik le kaaja', jach ya'ab meyaj in tia'al.[f] **15** Wa bey ken a tratartileno' beet uts a xu'ulsikten beoraa'.[g] Wa ts'o'ok in lúubul utsil ti' teche' ma' a cha'ik u seguer in mu'yaj».

16 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Ichil le máako'ob

CAP 11

a Éx 32:11 Dt 9:19 Sl 106:23 Snt 5:16

b Dt 9:22

c Éx 12:37, 38 Le 24:10

d 1Co 10:6, 10

e Sl 78:18, 22 Sl 106:14

f Éx 16:3

g Éx 16:35 Nú 21:5

h Éx 16:14 Ne 9:20 Jn 6:31

i Éx 16:31

Columna 2

a Éx 16:16, 23

b Sl 78:24

c Nú 11:1

d Éx 17:4 Dt 1:12

e Gé 13:14, 15 Gé 26:3

f Éx 18:17, 18 Dt 1:9

g 1Re 19:2, 4 Job 6:8, 9

11:3 * U k'áat u ya'al «U Yelel» wa u tóoch'bal k'áak'. **11:4** * Ma' xaane' táan u yúuchul t'aan ti' le máaxo'ob ma' israelita'ob yano'ob ichilo'obo'. **11:6** * Ilawil página 2570. **11:7** * Lela' u yiits jujunp'éel clase che'ob jach ki'iboktak.

11:11 * Wa «in sufrir». **11:12** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

a wojel u nuuktakil le kaajo' yéetel ichil le máako'ob ts'a'anti'ob autoridad yóok'ol le kaajo',[a] much'kíint 70 xiibo'ob ti' u kaajil Israele' ka a biso'ob te' najil reunióno' yéetel a'alti'ob ka wa'alako'ob ta wéetel te'elo'. **17** Tene' yaan in wéemel te'elo'[b] yéetel yaan in t'aan ta wéetel,[c] yaan in ch'a'ik junp'éel parte ti' le poder[d] yaan ta wóok'olo' yéetel yaan in ts'áaik tu yóok'olo'ob, leti'ob túune' yaan u yáantkecho'ob utia'al ka a bis u kuuch le kaajo', beyo' ma' ken a bis ta juunal.[e] **18** Teche' unaj a wa'alik ti' le kaajo': ‹Limpiokíintaba'ex utia'al sáamal[f] tumen yaan a jaantike'ex bak'. Tumen ts'o'ok a wok'ole'ex tu táan Jéeoba[g] táan a wa'alike'ex: «¿Máax ken u ts'áato'on bak' utia'al k-jaante?, maas ma'alob yanilo'on ka'ach Egipto».[h] Jéeobae' yaan u ts'áaikte'ex bak', yéetel te'exe' yaan a jaantike'ex.[i] **19** Yaan a jaantike'ex bak', ma' chéen junp'éel díai', mix chéen 2 díasi', mix chéen 5 díasi', mix chéen 10 díasi', mix chéen 20 díasi'. **20** Ba'axe' yaan a jaantike'ex junp'éel túulis mes, yaan a jaantike'ex hasta ken jóok'ok ta ni'ex yéetel hasta ken taakak a xeje'ex,[j] tumen te'exe' ta rechazarte'ex Jéeoba, le máax yaan chúumuk ti' te'exo', yéetel ok'olnaje'ex tu táan, táan a wa'alike'ex: «¿Ba'axten jóok'o'on tu lu'umil Egipto?»»».[k]

21 Moisés túune' tu ya'alaj: «Te' kaaj tu'ux yanena' yaan 600,000 xiibo'ob[l] yaan-

CAP 11

a Dt 16:18

b Éx 19:11 Éx 25:22 Éx 34:5 Nú 12:5

c Nú 11:25 Nú 12:8

d 1Sa 10:6 2Re 2:15 Ne 9:20 Hch 2:17

e Éx 18:21, 22

f Éx 19:10

g Éx 16:7

h Nú 11:4, 5

i Éx 16:8

j Sl 78:29

k Nú 21:5

l Éx 12:37 Éx 38:26 Nú 1:45, 46

Columna 2

a Gé 18:14 Isa 59:1 Mr 10:27 Lu 1:37

b Nú 11:16

c Éx 33:9 Nú 12:5 Dt 31:15

d Sl 99:7

e Nú 11:17 2Re 2:9, 15

f 1Sa 10:6 1Sa 19:20

ti'ob u ja'abil utia'al u bino'ob ba'ate'el. ¡Kex beyo' ts'o'ok a wa'alik: ‹Yaan in ts'áaikti'ob bak' yéetel yaan u jaantiko'ob bak' junp'éel túulis mes›! **22** Wa ka kíimsa'ak tuláakal le wakaxo'ob yéetel le tamano'obo', ¿suficiente wa utia'alo'ob? Wa ka chu'ukuk tuláakal u kayilo'ob le k'áa'náabo', ¿suficiente wa utia'alo'ob?».

23 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «¿Jéeobae' ma' wa tu páajtal u beetik lela'?*[a] Beora ken a wil wa yaan u yúuchul wa ma' le ba'ax ts'o'ok in wa'aliktecho'».

24 Moisés túune' jóok'e' ka tu ya'alaj ti' le kaaj le ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeobao'. Tu much'aj xan 70 xiibo'ob ti' u nuuktakil le kaajo' ka tu beetaj u wa'atalo'ob tu ba'pach le tabernáculoo'.[b] **25** Jéeoba túune' éem ti' junp'éel múuyale'[c] ka tu t'anaj Moisés,[d] ka tu ch'a'aj junp'éel parte ti' le poder[e] yaan tu yóok'olo' ka tu ts'áaj tu yóok'ol cada juntúul ti' le 70 u nuuktakil le kaajo'. Jach te' súutuk ka ts'a'ab le poder ti'obo' jo'op' u beetko'ob le ba'ax ku beetik le profeta'obo',*[f] chéen ba'ale' ma' suunaj u beeto'ob tu ka'atéeni'.

26 Yaan ka'ach ka'atúul xiibo'ob te' kaajo'. U k'aaba' le máako'oba' Eldad yéetel Medad. U poder Diose' jo'op' u yéemel tu yóok'olo'ob tu-

11:23 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «¿Jach wa túun kóom u k'ab Jéeoba?». **11:25** *Wa «jo'op' u profetizaro'ob». Ilawil «Profeta», página 2576.

men tia'ano'ob ichil le máax-xo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo', chéen ba'ale' ma' jóok'o'ob utia'al u bino'ob te' tabernáculoo'. Leti'ob túune', le tia'ano'ob ichil le kaajo', jo'op' u beetko'ob le ba'ax ku beetik le profeta'obo'. **27** Juntúul xi'ipal túune' bin áalkabil u ya'al ti' Moisés: «¡Eldad yéetel Medade' táan u beetko'ob ichil le kaaj le ba'ax ku beetik le profeta'obo'!». **28** Josué[a] u hijo Nun, le máax desde tu táankelmil ku yáantik Moiséso', tu núuke' ka tu ya'alaj: «¡Moisés, in yuum, ma' a cha'ik u beetko'ob lelo'!».[b] **29** Chéen ba'ale' Moisése' tu ya'alajti': «¿Celosoech wa tin wo'olal? Ma' a wu'uyikaba beyo', ¡kexi' wa tuláakal u kaajal Jéeoba ka u beet u profetaile' yéetel ka u ts'áa Jéeoba u poder tu yóok'olo'obe'!». **30** Le ka ts'o'oke' Moisése' suunaj ichil le kaaj junmúuch' yéetel u nuuktakil u kaajil Israelo'.

31 Jéeoba túune' tu beetaj u taal junp'éel iik'e' ka jo'op' u taasik beech'o'ob desde te' k'áa'náabo' ka tu beetaj u jáaylo'ob tu ba'pach le kaajo'.[c] Ti' je'el ba'axak direccionil ka xíimbalnak máake' junp'éel k'iin je'el u bisik ti' u k'áatmáansik le tu'ux jáayo'obo' yéetel óoli' junp'éel metro* u ka'anlilo'ob yóok'ol le lu'umo'. **32** Le o'olale' te' día je'elo', bul k'iin yéetel bul áak'abe' bey xan bul k'iin ti' le uláak' díao', le máako'obo' ma' xu'ul u juntarko'ob beech'o'obi'. Mix máak tu juntartaj menos ti' diez homeresi'* yéetel seguernaj u jayko'ob tu ba'pach le kaajo'. **33** Chéen ba'ale' le jach táant u níich'iko'ob le bak'o', antes u káajal u jach'ko'obe', Jéeobae' jach p'u'uj tu contra le kaajo', Jéeoba túune' jo'op' u castigartik le kaajo' ka tu beetaj u kíimil ya'abkach máako'ob.[a]

34 Le o'olal ti' le lugar je'elo' tu ts'áajo'ob u k'aaba't Kibrot-ataavá,*[b] tumen ti' tu muko'ob le máako'ob tu ts'íibolto'ob chéen janalo'.[c] **35** Le kaaj túuno' luk' Kibrot-ataavée' ka bin Azerot[d] yéetel te'elo' ti' p'áati'.

12 Míriam yéetel Aarón túune' káaj u t'aano'ob tu contra Moisés tumen leti'e' ts'o'ok u beel yéetel juntúul ko'olel ku taal ti' u lu'umil Cus.[e] **2** Leti'obe' táan ka'ach u ya'aliko'ob: «¿Chéen wa Moisés ts'o'ok u usarta'al tumen Jéeoba utia'al u t'aan? ¿Ma' wa tak to'on ts'o'ok u usarko'on utia'al u t'aani'?».[f] Pero Jéeobae' táan ka'ach u yu'ubik le ba'ax ku ya'aliko'obo'.[g] **3** Ti' tuláakal le máaxo'ob[h] yano'ob ka'ach way lu'umo' Moisése' leti'e máak maas utso'.*

11:31 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «dos codos». Ilawil «Codo», página 2559.

11:32 * Junp'éel homere' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 220 litroso'. **11:34** * U k'áat u ya'al «Lugaro'ob Utia'al u Mu'ukul le ku Ts'íibolalo'obo'». **12:3** * Wa «leti'e máak maas ma' séeb u ts'íikil yaan ka'acho'».

CAP 11

a Éx 17:9 Éx 24:13 Éx 33:11 Nú 27:18-20 Dt 31:3

b Mr 9:38

c Éx 16:13 Sl 78:26, 27

Columna 2

a Sl 78:30, 31 1Co 10:10

b Nú 33:16 Dt 9:22

c 1Co 10:6

d Nú 33:17

CAP 12

e Éx 2:16, 21

f Éx 4:14-16 Éx 4:30 Éx 15:20 Éx 28:30 Miq 6:4

g Nú 11:1

h Mt 11:29

4 De repente túune', Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés, ti' Aarón yéetel ti' Míriam: «Te'ex óoxtúule'exe' jóok'ene'ex ka xi'ike'ex te' najil reunióno'». Tu yóoxtúulilo'ob túune' bino'obi'. **5** Jéeoba túune' éem ti' le múuyalo'*[a] ka tu ts'áajuba tu entradail le tabernáculoo' ka tu t'anaj Aarón yéetel Míriam. Tu ka'atúulalo'ob túune' tu nats'uba'ob. **6** Dios túune' tu ya'alajti'ob: «Beete'ex uts a wu'uyike'ex le ba'ax ken in wa'ala'. Wa ka yanak juntúul u profeta Jéeoba ichile'exe' ti' junp'éel wayak'*[b] je'el in ts'áaik u yojéelt máaxene', je'el in t'anik ti' junp'éel wayak'e'.[c] **7** ¡Pero ma' bey in beetik yéetel Moisés, le máax meyajtikeno'! Ti' leti'e' in k'ubmaj tuláakal in kaajal.*[d] **8** Tene' directo in t'aan tu yéetel.[e] Je'el ba'axak in k'áat in wa'alti'e' claro in wa'alikti'. Teen Jéeobae' kin chíikbeskinba ti'. ¿Ba'axten túun ma' ta ch'a'aje'ex saajkil a t'aane'ex tu contra Moisés, le máax meyajtikeno'?».

9 Jéeoba túune' jach p'u'uj tu yéetelo'obe' ka luk' te'elo'. **10** Le múuyalo' luk' xan yóok'ol le tabernáculoo'. Le ka ts'o'oke', ¡ilawile!, Míriame' ts'o'ok u tsa'ayal lepra ti', jach sak je'ex le nieveo'.[f] Le ka tu sutuba Aarón u pakt Míriame' tu yile' yaan lepra ti'.[a] **11** Te' súutuk je'elo' Aaróne' tu ya'alaj ti' Moisés: «¡In Yuum, kin k'áat óoltiktech ma' a cha'ik k-castigarta'al yo'olal le k'ebana'! Jach mina'an k-na'at yo'olal le ba'ax ts'o'ok k-beetko'. **12** ¡Beet uts, ma' a cha'ik u p'áatal Míriam bey je'ex juntúul chaambal kimen ken síijik yéetel ts'o'ok u káajal u tu'utal u bak'ele'!». **13** Moisés túune' jo'op' u k'áat óoltik ti' Jéeoba táan u ya'alik: «¡In Dios, beet uts a ts'akik! ¡Kin k'áat óoltiktech!».[b]

14 Jéeoba túune' tu núukaj ti' Moisés: «Wa ka túuba'ak u táan u yich tumen u papáe', ¿máasa' je'el u p'áatal ich su'tsilil durante siete díase'? Bisa'ak utia'al ka ts'a'abak aparteil paach kaaj[c] durante siete días, le kéen ts'o'okke' je'el u páajtal u taasa'al tu ka'atéene'». **15** Míriam túune' ts'a'ab aparteil, jóo'sa'ab paach kaaj durante siete días,[d] yéetel le kaajo' ma' péeknaj hasta le ka taasa'ab Míriam tu ka'atéeno'. **16** Le kaaj túuno' luk' Azerote'[e] ka p'áat je'elel tu desiertoil Parán.[f]

13 Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: **2** «Yéey juntúul u nojchil[g] ti' cada tribu yaan tu kaajil Israel[h] utia'al ka a túuxto'ob u ch'úukto'ob* u lu'umil Canaán, le lu'um táan in ts'áaik ti' le israelita'obo'».

3 Le tia'ano'ob tu desiertoil Paráno',[i] Moisése' tu túuxtaj le máako'ob je'ex úu-

CAP 12

a Éx 34:5 Nú 11:25

b Gé 15:1 Gé 46:2 Éx 24:9-11

c Gé 31:10, 11

d Heb 3:2, 5

e Éx 33:11 Dt 34:10

f Dt 24:9

Columna 2

a 2Cr 26:19

b Éx 32:11 Snt 5:16

c Le 13:45, 46 Nú 5:2

d Dt 24:9

e Nú 11:35 Nú 33:18

f Nú 10:12

CAP 13

g Éx 18:25 Dt 1:15

h Dt 1:22, 23

i Nú 12:16 Dt 1:19

12:5 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel múuyal de u forma junp'éel columna». **12:6** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay». **12:7** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in wotoch».

13:2 * Wa «ka u yilo'ob bix yanil».

chik u ya'alik Jéeobao'. Tuláakal le máako'oba' u nuuktakil u kaajil Israel. **4** Lela' leti'e u k'aaba' le máako'oba': ti' u tribu Rubéne' Samúaj, u hijo Zakur; **5** ti' u tribu Simeóne' Safat, u hijo Orí; **6** ti' u tribu Judáe' Caleb,[a] u hijo Jefuné; **7** ti' u tribu Isacare' Igal, u hijo José; **8** ti' u tribu Efraíne' Osea,[b] u hijo Nun; **9** ti' u tribu Benjamíne' Paltí, u hijo Rafú; **10** ti' u tribu Zabulóne' Gadiel, u hijo Sodí; **11** ti' u tribu José,[c] yo'olal u tribu Manasése',[d] Gaadi, u hijo Susí; **12** ti' u tribu Dane' Amiel, u hijo Guemalí; **13** ti' u tribu Asere' Setur, u hijo Miguel; **14** ti' u tribu Neftalíe' Nabí, u hijo Vofsí; **15** ti' u tribu Gade' Guewel, u hijo Makí. **16** Lela' leti'e u k'aaba' le xiibo'ob túuxta'abo'ob tumen Moisés utia'al u ch'úukto'ob u lu'umil Canaáno'. Ti' Osea, u hijo Nune', Moisése' tu ts'áaj u k'aaba't Josué.*[e]

17 Moisése', le ka tu túuxtaj le máako'ob u ch'úukto'ob u lu'umil Canaáne', tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex, na'akene'ex te' Néguebo', le kéen ts'o'okke' ka bine'ex te' montaña'obo'.[f] **18** K'a'abéet a wilke'ex bix le lu'um je'elo'[g] yéetel bix le máako'ob te'elo', wa mu'uk'a'ano'ob wa débilo'ob wa junp'iito'ob bey xan wa ya'abo'ob. **19** Ilawile'ex wa ma'alob le lu'umo' wa ma', ilawile'ex wa le kaajo'ob tu'ux kaja'ano'obo' yaan u pak'ilo'ob tu ba'pach wa ma'. **20** Ilawile'ex wa le lu'umo' ku ts'áaik u yich wa ma'[a] bey xan wa yaan che'obi' wa ma'. Te'exe' ma' unaj a ch'a'ike'ex saajkili'[b] yéetel unaj a taaske'ex junp'iit ti' u yich le lu'umo». Te' k'iino'ob je'elo' u temporadail u k'antal u yáax ich le uva'obo'.[c]

21 Leti'ob túune' bin u ch'úukto'ob le lu'umo', káajo'ob desde tu desiertoil Zin[d] tak Reob,[e] naats' ti' Lebo-amat.*[f] **22** Le ka bino'ob te' Néguebo' k'ucho'ob tak Hebrón,[g] te'elo' ti' kaja'an ka'ach Aimán, Sesay yéetel Talmayi',[h] le anakimo'obo'.[i] U kaajil Hebróne' construirta'ab siete años antes ti' u kaajil Zoan, le kaaja' tia'an tu lu'umil Egiptoe'. **23** Le ka k'ucho'ob tu Táax Lu'umil Escole'[j] tu ch'ako'ob junp'éel racimo uva, ka'atúul ti' leti'ob k'a'abéetchaj u kuchko'ob yéetel junp'éel che', ts'o'ole' tu ch'a'ajo'ob xan jujunp'éel granadas yéetel higo'ob.[k] **24** Yo'olal le racimo uva tu ch'ako'obo' ti' le lugar je'elo' tu ts'áajo'ob u k'aaba't u Táax Lu'umil Escol.*[l]

25 Le ka máan 40 días[m] táan u ch'úuktiko'ob le lu'umo', suunajo'ob. **26** Ka túun bino'ob tu'ux yaan Moisés, Aarón yéetel le u maasil israelita'obo', te' tu desiertoil Parán, te' Cadéso'.[n] Ka tu tsikbalto'ob tuláakal le ba'ax tu yilo'obo' yéetel tu ye'eso'ob

13:16 * Wa «Jeosúa», u k'áat u ya'al «Jéeobae' Salvación».

13:21 * Wa «tu yookbal Amat».
13:24 * U k'áat u ya'al «U Racimoil Uva'ob».

CAP 13

a Nú 13:30; Nú 14:30, 38; Nú 34:18, 19; 1Cr 4:15
b Nú 11:28; Nú 13:16; Nú 14:30; Nú 34:17
c Gé 48:5
d Gé 48:17, 19
e Éx 17:9
f Dt 1:7
g Éx 3:8; Dt 8:7

Columna 2

a Ne 9:25; Eze 20:6
b Dt 31:6; Jos 1:6, 9
c Nú 13:23
d Nú 34:2, 3; Jos 15:1
e 2Sa 10:6, 8
f Nú 34:8
g Gé 13:18; Jos 15:13; Jos 21:11, 12
h Jue 1:10
i Dt 9:1, 2; Jos 11:21
j Nú 32:9
k Dt 1:25; Dt 8:7-9
l Dt 1:24
m Nú 14:33, 34
n Dt 1:19

xan u yich le lu'um tu ch'a'ajo'ob te'elo'. **27** Lela' leti'e ba'ax tu ya'alo'ob ti' Moisésa': «To'one' ooko'on te' lu'um tu'ux ta túuxto'ono', jach tu jaajile' le lu'um je'elo' junp'éel lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaabi',[a] lela' leti'e u yich le lu'umo'.[b] **28** Chéen ba'ale' u kajnáalilo'ob le lu'umo' jach yaan u muuk'o'ob, yéetel le kaajo'ob yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho'obo' jach nuuktako'ob. Te'elo' ti' t-ilaj xan le anakimo'obo'.[c] **29** Le amalekita'obo'[d] ti' kaja'ano'ob tu lu'umil le Néguebo',[e] le itita'ob, le jebuseo'ob[f] yéetel le amorreo'obo'[g] ti' kaja'ano'ob te' montaña'obo', yéetel le cananeo'obo'[h] ti' kaja'ano'ob tu jáal le k'áa'náabo'[i] yéetel tu jáal le Jordáno'».

30 Caleb túune' tu tratartaj u calmartik le kaaj wa'alakbal tu táan Moiséso', ka tu ya'alajti'ob: «Ko'ox na'akal tu séeba'anil, tumen je'el k-ch'a'ik le lu'umo' yéetel je'el k-ganartik le máako'obo'».[j] **31** Pero le u maasil máako'ob bin u ch'úukto'ob le lu'um tu yéetelo', tu ya'alo'ob: «Ma' tu páajtal k-na'akal ba'ate'el tu contra le máako'obo' tumen maas yaan u muuk'o'ob ke to'on».[k] **32** Leti'obe' seguernaj u t'aano'ob k'aas[l] ti' le lu'um bin u ch'úukto'obo', tu ya'alo'ob ti' le kaajo': «Le lu'um bino'on k-ilo', junp'éel lu'um ku xu'ulsik ti' le máaxo'ob kaja'ano'ob te'elo', ts'o'ole' le máako'ob t-ilaj te'elo' táaj nojoch u wíinklilo'ob.[m] **33** Ti' t-ilaj le gigante'obo',* u paalalo'ob Anak,[a] le u paalal le gigante'obo', to'one' beyo'on grillo'ob[#] tu tséelo'obe' yéetel leti'obe' bey xan u yilko'ono'obo'».

14 Tuláakal túun le kaajo' jo'op' u k'a'am awat. Tuláakal le áak'ab je'elo' le kaajo' ma' xu'ul u yawat ok'oli'.[b] **2** Tuláakal le israelita'obo' jo'op' u x-mukul t'aano'ob tu contra Moisés yéetel Aarón,[c] tuláaklo'obe' jo'op' u t'aano'ob tu contra'ob táan u ya'aliko'ob: «¡Maas ma'alob ka kíimko'on ka'ach tu lu'umil Egipto, maas ma'alob ka kíimko'on ka'ach te' desiertoa'! **3** ¿Ba'axten táan u bisko'on Jéeoba te' lu'um utia'al ka kíimsa'ako'on yéetel espadao'?[d] Yaan u to'okolto'on k-atano'ob yéetel k-paalal.[e] ¿Ma' wa maas ma'alob ka suunako'on Egiptoi'?».[f] **4** Hasta jo'op' u ya'aliko'ob: «¡Ko'ox yéeyik juntúul máax nu'uktiko'one' ka suunako'on Egipto!».[g]

5 Le ka tu yu'ubo'ob lela' Moisés yéetel Aaróne' xolajo'obe' ka chinlajo'ob tu táan tuláakal le israelita'ob u much'muba'obo'. **6** Josué[h] u hijo Nun yéetel Caleb[i] u hijo Jefunée', tumen yaachaja'an u yóolo'obe' tu jataj u nook'o'ob, leti'obe' tia'ano'ob ka'ach ichil le máaxo'ob bin u ch'úukto'ob le lu'umo'. **7** Leti'ob túune' tu ya'alo'ob ti'

CAP 13

a Éx 3:8; Le 20:24

b Dt 1:25

c Nú 13:22, 33; Dt 1:27, 28

d Gé 36:12; Éx 17:8; 1Sa 15:3

e Nú 13:17

f Jue 1:21; 2Sa 5:6, 7

g Gé 10:15, 16

h Éx 23:23; Dt 7:1; Dt 20:17

i Gé 10:19

j Jos 14:7, 8

k Nú 32:9

l Nú 14:36

m Am 2:9

Columna 2

a Dt 1:28; Dt 9:1, 2

CAP 14

b Dt 1:32, 33

c Dt 1:27; Sl 106:25

d Sl 78:40

e Nú 14:31; Dt 1:39

f Nú 11:5

g Ne 9:17

h Nú 13:8, 16

i Nú 13:6, 16; Nú 14:30

13:33 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «nefilimo'ob». Ma' xaane' u k'áat u ya'ale' «Le Máaxo'ob ku Lúu'sko'ob Máako'». Ilawil «Nefilim», página 2573. #Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «máas, sit'riyo».

tuláakal le israelita'obo': «Le lu'um bino'on k-ch'úukto' jun-p'éel ma'alob lu'um, junp'éel jach táaj ma'alob lu'um.[a] **8** Wa ts'o'ok k-lúubul ma'alob tu táan Jéeobae', leti'e' yaan u beetik k-okol te' lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaabo',[b] yéetel yaan u ts'áaikto'on. **9** Pero ma' a ts'áaikaba'ex tu contra Jéeoba yéetel ma' a ch'a'ike'ex saajkil ti' le máax-o'ob kaja'ano'ob te' lu'um je'elo',[c] tumen chéen ch'a'a-bil ken k-ganarto'ob.* Leti'o-be' mix máak kanáantko'ob, Jéeobae' tia'an t-éetele'.[d] Ma' a ch'a'ike'ex saajkil ti'ob».

10 Chéen ba'ale' tuláakal le kaajo' táan u ya'alik ka'ach u muruxtuntiko'ob.[e] Pero u sáasilil u nojoch poder Jéeo-bae' chíikpaj yóok'ol le na-jil reunión tu táan tuláakal u kaajil Israelo'.[f]

11 Jéeoba túune' tu ya'a-laj ti' Moisés: «¿Tak ba'ax k'iin ken u kan u respetarte-no'ob?[g] Kex ya'ab milagro'ob ts'o'ok in beetik utia'al u yi-lo'obe', ¿tak ba'ax k'iin ken u ts'áa u fejo'ob ti' teen?[h] **12** Cha'a in castigarko'ob yéetel junp'éel k'aak'as k'o-ja'anil* yéetel cha'a in xu'ul-sikti'ob, yéetel cha'a in beetik ka jóok'ok ti' teech junp'éel nación maas nojoch yéetel maas yaan u páajtalil ti' le-ti'ob».[i]

13 Pero Moisése' tu ya'a-laj ti' Jéeoba: «Teche' ta jóo'-saj a kaajal ti' u lu'umil Egip-

14:9 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tumen leti'obe' waaj k-tia'al-te». **14:12** * Ilawil «K'aak'as k'oja'a-nil», página 2568.

CAP 14

a Nú 13:26, 27; Dt 1:25; Dt 8:7, 8

b Éx 3:8

c Dt 7:17, 18; Dt 20:3

d Éx 33:16; Dt 20:1

e Éx 17:4

f Éx 16:10

g Éx 16:28; Nú 14:22, 23

h Dt 9:23; Heb 3:19

i Éx 32:10

Columna 2

a Éx 32:12; Eze 20:9

b Éx 15:13, 14; Jos 2:10; Jos 5:1

c Dt 4:12; Dt 5:4

d Éx 13:21; Sl 78:14

e Dt 9:28

f Sl 103:8; Miq 7:18

g Éx 34:6, 7

to yéetel a poder. Pero wa ka beetik le ba'ax ts'o'ok a wa'ali-ka' le egipcio'obo' yaan u k'u-chul u yojéelto'ob[a] **14** yée-tel yaan u tsikbaltiko'ob ti' u kajnáalilo'ob le lu'uma'. Jéeo-ba, leti'obe' ts'o'ok xan u yu'u-biko'ob de ke teche' tia'anech chúumuk ti' le kaaja'[b] yée-tel directo a t'aan tu yée-tel.[c] Teche' Jéeobaech, yée-tel a múuyale' tia'an yóok'ol a kaajale', de díae' teech nu'uk-tiko'ob yéetel junp'éel múu-yal,* yéetel de áak'abe' yée-tel junp'éel nojoch k'áak'.#[d] **15** Wa ka jáan xu'ulsik ti' a kaajal je'ex u xu'ulsa'al ti' juntúul máake', le nació-no'ob ts'o'ok u k'aj óoltike-cho'obo', je'el u ya'aliko'obe': **16** ‹Jéeobae' ma' páajchaj u yoksik u kaajal te' lu'um tu jurartaj u ts'áaikti'obo', le o'olal tu láaj kíimso'ob te' desiertoo'›.[e] **17** Le o'ola-le' Jéeoba, beet uts a we'e-sik a nojoch a poder, je'ex úuchik a prometertik le ka ta wa'alaj: **18** ‹Jéeobae', juntúul Dios ma'atech u séeb p'u'ujul yéetel nojoch u yaa-bilaj,[f] ku perdonartik u k'e-ban máak, pero jach junpuli' ma' ken u p'áat x-ma' casti-goil le máax yaan u culpao', leti'e' ku castigartik le paa-lalo'obo', le áabitsilo'obo' yée-tel le x-ka'a áabitsilo'ob yo'o-lal le ba'ax k'aas u beetmaj u papá'obo'›.[g] **19** Yo'olal a no-joch yaabilaje', beet uts a

14:14 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel múuyal de u forma junp'éel columna». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel k'áak' de u forma junp'éel columna».

perdonartik u k'eban le kaaja', perdonarto'ob je'ex ts'o'ok a beetik desde te' k'iino'ob kaja'ano'ob tu lu'umil Egipto tak beoraa'».[a]

20 Jéeoba túune' tu ya'alaj: «Kin perdonarko'ob je'ex ts'o'ok a k'áatikteno'.[b] **21** Chéen ba'ale' kin jurartik tu yo'olal in kuxtale', tuláakal le lu'umo' yaan u chu'upul yéetel u poder Jéeoba.[c] **22** Pero le máaxo'ob tu yilo'ob buka'aj in poder, le tu yilo'ob le milagro'ob[d] tin beetaj tu lu'umil Egipto yéetel te' desiertoo', yéetel kex beyo' ya'ab u téenel* tu ts'áajeno'ob a pruebail[e] yéetel ma' tu yu'ubo'ob in t'aane',[f] mix juntúul ti' leti'ob **23** ken u yilo'ob le lu'um tin jurartaj in ts'áaik ti' u papá'obo'. Jach mix juntúul ti' le máaxo'ob ma'atech u respetarkeno'ob ken u yilo'ob le lu'um je'elo'.[g] **24** Chéen ba'ale' Caleb,[h] le máax meyajtikeno', ma' tuukulnaj je'ex leti'obe', leti'e' tu yu'ubaj in t'aan yéetel tuláakal u puksi'ik'al, le o'olale' yaan in beetik u yokol te' lu'um bin u ch'úukto', te' lu'um je'elo' ti' kun kajtal u paalalo'obi'.[i] **25** Le amalekita'ob yéetel le cananeo'obo'[j] ti' kaja'ano'ob te' táax lu'umo', le o'olal sáamale' k'a'abéet a ts'áaike'ex vueltae' ka suunake'ex te' desiertoo', te' bej ku bin te' Mar Rojoo'».[k]

26 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés yéetel ti' Aarón: **27** «¿Tak ba'ax k'iin ken xu'uluk u x-mukul t'aan tin contra le k'asa'an kaaja'?[l] Ts'o'ok in wu'uyik le ba'ax táan u ya'alik le israelita'ob tin contrao'.[a] **28** A'alti'ob: ‹Jéeobae' ku ya'alik: «¡Kin jurartik tu yo'olal in kuxtale', yaan in beetikte'ex le ba'ax ts'o'ok in wu'uyik a wa'alike'exo'!›[b] **29** Yaan a kíimle'ex te' desiertoa',[c] yaan u kíimil tuláakal le t'aanajo'ob tin contrao',[d] tuláakal le máaxo'ob xo'oko'ob yaan 20 años ti'ob wa maaso'. **30** Mix juntúul ti' te'ex kun okol te' lu'um tin jurartaj in ts'áaikte'ex utia'al a kajtale'exo',[e] chéen Caleb u hijo Jefuné yéetel Josué u hijo Nun.[f]

31 Le a paalale'ex ta wa'ale'ex yaan u to'okolte'exo'[g] yaan in beetik u yooklo'ob te' lu'um tu'ux ma' ta wóote'ex ooklo',[h] leti'obe' yaan u k'aj óoltiko'ob le lu'um je'elo'. **32** Pero a kimen wíinklile'exe' ti' kun p'áatal te' desiertoa'. **33** Le a paalale'exo' 40 años[i] ken u beet u j-kanan tamanilo'ob te' desiertoa', hasta u kíimil u ts'ook ti' te'ex te' desiertoa'.[j] Leti'obe' yaan u k'ubko'ob cuenta yo'olal le ba'alo'ob k'aastak a beetme'exo'. **34** Cada junp'éel ti' le 40 días[k] tu bisajte'ex a ch'úuktike'ex le lu'umo' yaan u suut junp'éel año, cada junp'éel díae' junp'éel año, te'ex túune' yaan a bo'otik a k'ebane'ex 40 años,[l] beyo' yaan a wojéeltike'ex máakalmáak u consecuenciail u ts'áaikuba máak tin contra.*

35 Teen, Jéeobae', ts'o'ok in wa'alik lela'. Lela' leti'e

CAP 14

a Éx 34:9 Sl 78:38
b Snt 5:16
c Sl 72:19 Hab 2:14
d Ne 9:17
e Éx 17:2 Sl 95:9 Sl 106:14 Heb 3:16
f Sl 81:11
g Nú 26:63, 64 Nú 32:11 Dt 1:35 Sl 95:11 Sl 106:26 Heb 3:18 Heb 4:3
h Nú 13:30 Nú 26:65
i Jos 14:9, 14
j Nú 13:29
k Dt 1:40
l Éx 16:28 Nú 14:11

Columna 2

a 1Co 10:6, 10
b Nú 14:2 Nú 26:64 Nú 32:11 Dt 1:35
c Sl 106:26 1Co 10:5 Heb 3:17
d Nú 1:45, 46 Jud 5
e Éx 6:8
f Nú 26:65 Nú 32:11, 12 Dt 1:34-38
g Nú 14:3 Dt 1:39
h Sl 106:24
i Nú 32:13 Jos 14:10
j Dt 1:3 Dt 2:14
k Nú 13:25
l Sl 95:10 Hch 7:36 Hch 13:18

14:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez u téenel».

14:34 *Wa «u beetkuba máak in enemigo».

ba'ax ken in beet ti' le k'asa'an kaaja', ti' le máaxo'ob tu much'uba'ob tin contrao': te' desierto kun p'áatlo'oba', way kun kíimlo'obe'.[a] **36** Le máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen Moisés utia'al u ch'úuktiko'ob le lu'umo', le máaxo'ob beet u x-mukul t'aan tuláakal le kaaj tu contra Moisés úuchik u t'aano'ob k'aas ti' le lu'um bin u ch'úukto'obo',[b] **37** jach beyo', le máaxo'ob t'aanajo'ob k'aas ti' le lu'um bin u ch'úukto'obo', leti'obe' yaan u castigarta'alo'ob yéetel yaan u kíimlo'ob tu táan Jéeoba.[c] **38** Ichil le máaxo'ob bin u ch'úukto'ob le lu'umo' chéen Josué u hijo Nun yéetel Caleb u hijo Jefuné ma' kun kíimlo'ob»».[d]

39 Le ka tu ya'alaj Moisés ti' le israelita'ob le t'aano'oba', leti'obe' jo'op' u sen ok'olo'ob. **40** Líik'o'ob xan jach tempranoe' ka tu yóoto'ob na'akal tak tu punta le montaña táan u ya'aliko'obo': «Ts'o'ok k-k'ebantal, pero beoraa' listo'on utia'al k-na'akal te' tu'ux tu ya'alajto'on Jéeobao'».[e] **41** Pero Moisése' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten ma' ta beetke'ex le ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeobao'? Le ba'ax taak a beetke'exo' ma' kun jóok'ol ma'alobil. **42** Ma' a na'ake'ex, tumen Jéeobae' mina'an ta wéetele'ex, yaan a ganarta'ale'ex tumen a enemigo'ex.[f] **43** Tumen te' táanilo' tia'an le amalekita'ob yéetel le cananeo'ob utia'al u ba'atelo'ob ta contra'exo'[g] yéetel yaan u kíimske'exo'ob yéetel u espada'ob. Te'exe' ts'o'ok a xúump'atke'ex Jéeoba, le o'olal Jéeobae' ma' kun antal ta wéetele'ex».[a]

44 Kex beyo' leti'obe' tu beetaj u tercoilo'obe' ka tu ts'áajuba'ob na'akal tak tu punta le montañao',[b] pero u cajail u pacto Jéeoba bey xan Moisése' ma' péeknajo'ob te' tu chúumukil le kaaj tu'ux yano'obo'.[c] **45** Éem túun le amalekita'ob yéetel le cananeo'ob kaja'ano'ob te' montañao' ka tu ganarto'ob le israelita'obo', tu beeto'ob u k'i'itpajlo'ob tak Ormá.[d]

15 Jéeobae' tu ka'a t'anaj Moisése' ka tu ya'alajti': **2** «T'an le israelita'obo' ka a wa'alti'ob: ‹Le kéen ookke'ex te' lu'um ken in ts'áate'ex utia'al a kajtale'exo'[e] **3** yéetel le kéen a k'ube'ex ti' Jéeoba juntúul wakax wa juntúul taman bey tóokbil ofrenda utia'al u bin u ki'ibokil tu táan Jéeoba,[f] sea junp'éel tóokbil ofrenda,[g] junp'éel ofrenda yo'olal junp'éel promesa especial, junp'éel ofrenda ku síijil tu puksi'ik'al máak[h] u ts'áaik wa junp'éel ofrenda utia'al le fiesta'ob suuk u beeta'alo',[i] **4** le máax ken u taas le ofrendao' unaj xan u taasik tu táan Jéeoba junp'éel u ofrendail janal, yaan u taasik junp'éel omer*[j] ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel óoli' junp'éel litro# aceite. **5** Le kéen k'u'ubuk le tóokbil

CAP 14

a Nú 14:29 Heb 3:17

b Nú 13:32

c 1Co 10:6, 10 Jud 5

d Nú 14:30 Nú 26:65 Nú 32:11, 12 Dt 1:35, 36 Jos 14:6

e Dt 1:41

f Le 26:14, 17 Dt 1:42

g Nú 13:29

Columna 2

a 2Cr 15:2

b Dt 1:43

c Nú 10:33

d Nú 21:1, 3 Dt 1:44

CAP 15

e Gé 15:18

f Le 1:2, 3

g Le 7:16 Le 22:18, 19 Le 22:21

h Le 23:4 Nú 28:16 Nú 29:1 Dt 16:13, 16

i Le 1:9

j Éx 29:40 Le 2:1, 11

15:4 *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 2.2 litroso'. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel cuarto hin». Ilawil «Hin», página 2565.

ofrenda[a] bey xan cada ken k'u'ubuk juntúul chan xibil tamane' unaj xan u k'u'ubul óoli' junp'éel litro* vino bey ofrendae'. **6** Le kéen k'u'ubuk juntúul xibil tamane' unaj u k'u'ubul xan junp'éel u ofrendail janal, le ofrenda je'ela' unaj de ka'ap'éel omer* ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel junp'íit maas ti' junp'éel litro# aceite. **7** Unaj xan u k'u'ubul junp'íit maas ti' junp'éel litro# vino bey ofrendae', lela' junp'éel ba'al ki'ibok tu táan Jéeoba.

8 Wa ka k'ubik ti' Jéeoba juntúul toro bey tóokbil ofrenda,[b] wa ka k'ubik junp'éel ofrenda yo'olal junp'éel promesa especial[c] bey xan wa ka k'ubik junp'éel ofrenda utia'al múul janale',[d] **9** unaj xan a k'ubik junp'éel u ofrendail janal[e] junmúuch' yéetel le toroo', yaan a taasik óoxp'éel omer* ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel óoli' dos litros# aceite. **10** Unaj xan a k'ubik óoli' dos litros# vino bey ofrendae',[f] lela' bey junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeobae', junp'éel ba'al ki'ibok tu táan. **11** Lela' leti'e ba'ax unaj u beeta'al le kéen k'u'ubuk juntúul toro, juntúul xibil taman, juntúul chan xibil taman wa juntúul chan chivo. **12** Lela' leti'e unaj xan u beeta'al le kéen k'u'ubuk cada juntúul ba'alche'o', je'el jaytúul ka k'u'ubuke' bey unaj u beeta'al yéetel cada juntúulo'. **13** Cada israelitae' bey unaj u k'ubik junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeobao', junp'éel ba'al ki'ibok tu táan.

14 Le j-táanxel lu'umilo'ob kaja'ano'ob ichile'ex bey xan le máaxo'ob úuch p'áatko'ob kajtal ichile'exo' unaj xan u k'ubko'ob junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeoba, junp'éel ba'al ki'ibok tu táan, unaj u beetko'ob je'ex a beetke'ex te'exo'.[a] **15** Junp'éelili' ley kun antal ti' te'ex bey xan ti' le j-táanxel lu'umilo'ob kaja'ano'ob ichile'exo'. Lela' junp'éel ley mantats' unaj u ts'o'okbesa'al tumen tuláakal a generacióne'ex. Tu táan Jéeobae' te'exe' iguale'ex yéetel le j-táanxel lu'umilo'ob kaja'ano'ob ichile'exo'.[b] **16** Te'ex yéetel le j-táanxel lu'umilo'ob kaja'ano'ob ichile'exo' unaj a ts'o'okbeske'ex junp'éelili' ley, yéetel unaj a beetke'ex le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'aliko'».

17 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **18** «T'an le israelita'obo' ka a wa'alti'ob: ‹Le kéen ookke'ex te' lu'um tu'ux táan in biske'exo' **19** yéetel le kéen a jaante'ex u yich* le lu'um je'elo'[c] unaj a k'ubke'ex junp'éel parte ti' Jéeoba. **20** Unaj a k'ubke'ex junp'éel parte ti' le yáax harina ken a jóo'se'ex ti' le yáax

15:5 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel cuarto hin». **15:6** *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 4.4 litroso'. **15:6, 7** #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u tercera parte junp'éel hin». **15:9** *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 6.6 litroso'. **15:9, 10** #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «táanchumuk hin».

15:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «waaj».

CAP 15

a Nú 28:6, 7 Nú 28:11, 14

b Le 1:3

c Le 7:16

d Le 3:1, 3 Le 7:11

e Le 6:14 Nú 28:11, 12 Nú 29:6

f Nú 28:11, 14

Columna 2

a Éx 12:49 Le 24:22 Nú 9:14

b Le 19:34

c Jos 5:11, 12

ba'ax ken a cosecharte'exo',[a] yéetel le harinaa'* unaj a beetke'ex waajo'ob de u forma aro. Lela' unaj a k'ubke'ex je'ex a k'ubke'ex le nee-k'o'ob ka jóo'ske'ex te' tu'ux ka lu'ske'ex u sóol le neek'o'obo'. **21** Unaj a k'ubke'ex ti' Jéeoba junp'éel parte ti' le harina ken a juch'e'ex ti' u yáax ich a paak'ale'exo', lela' unaj u beetik tuláakal a generacióne'ex.

22 Ko'ox a'alike' tuláakal le mandamiento'ob ts'o'ok u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso' ma' ta beete'exi', chéen ba'ale' ma' a wóolili'exi', **23** ma' ta beete'ex le ba'axo'ob tu mandartaj Jéeoba ti' Moiséso', ma' ta beete'ex le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ka u beet tuláakal a generacióne'exo'. **24** Wa ma' u yóolili' le kaaj úuchik u beetik ba'ax ma' ma'alob bey xan wa ma' tu yojéeltaj u beeta'ale', le kaajo' unaj u k'ubik juntúul táankelem toro bey tóokbil ofrenda utia'al Jéeobae', lela' junp'éel ba'al ki'ibok tu táan. Unaj xan u k'ubik u ofrendail janal bey xan vino bey ofrendae', unaj u k'u'ubul je'ex suuk u beeta'alo'.[b] Unaj xan u k'ubik juntúul chan chivo bey ofrenda yo'olal le k'ebano'.[c] **25** Le sacerdoteo' yaan u limpiartik u k'eban le kaajo', bey túun kun perdonarbilo'obo',[d] tumen ma' u yóolili' le ba'ax tu beeto'obo', tumen tu taaso'ob tu táan Jéeoba junp'éel ofrenda ku tóoka'al yéetel tu taaso'ob

15:20 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «harina ma' fino juch'a'anila'».

CAP 15

a Éx 23:19
Le 2:14
Nú 18:8, 12
Dt 26:1, 2
Pr 3:9

b Nú 15:8-10

c Nú 28:15

d Le 4:20
Heb 2:17
1Jn 2:1, 2

Columna 2

a Le 4:27, 28

b Le 4:32, 35

c Éx 12:49
Le 24:22
Nú 9:14
Nú 15:15

d Éx 21:14
Dt 17:12
Heb 10:26, 27

e Heb 10:28

f Eze 18:20

g Éx 20:9, 10
Éx 35:2
Dt 5:13, 14

xan tu táan Jéeoba junp'éel ofrenda yo'olal le k'ebano', yo'olal le ba'ax ma' ma'alob tu beeto'obo'. **26** Yaan u perdonarta'al tuláakal le israelita'obo' bey xan le j-táanxel lu'umilo'ob kaja'ano'ob ichilo'obo', tumen tuláakal le kaaj tu beetaj ba'ax ma' ma'alobo'.

27 Wa yaan máax ku beetik ba'ax ma' ma'alob, pero ma' u yóolili'e', unaj u taasik juntúul chan chiva de junp'éel año wa menos utia'al junp'éel ofrenda yo'olal le k'ebano'.[a] **28** Le sacerdote túuno' yaan u limpiartik u k'eban le máax ma' u yóolili' úuchik u beetik junp'éel ba'al k'aas tu táan Jéeobao'. Bey kun limpiarbil u k'eban le máako', leti' túune' yaan u perdonarta'al.[b] **29** Wa yaan máax ku beetik junp'éel ba'al k'aas pero ma' u yóolili'e', chéen junp'éel ley kun antal ti' te'ex bey xan ti' le j-táanxel lu'umilo'ob kaja'ano'ob ichile'exo'.[c]

30 Chéen ba'ale' le máax u yóolili' u beet ba'ax k'aase',[d] kex israelita wa kex j-táanxel lu'umile', unaj u kíimsa'al tumen ts'o'ok u beetik junp'éel ba'al k'aas tu contra Jéeoba. **31** Le máak je'elo' unaj u kíimsa'al tumen tu p'ektaj le ba'ax u ya'almaj Jéeobao' yéetel tumen bin tu contra u mandamiento'ob.[e] Yaan u castigarta'al yo'olal le ba'ax tu beeto'».[f]

32 Le tia'an le israelita'ob te' desiertoo' tu yilo'ob juntúul máak táan ka'ach u molik si' tu k'iinil sábado.[g]

33 Le máaxo'ob il le máak táan u molik si'o' tu ch'a'ajo'obe' ka tu biso'ob tu táan Moisés, tu táan Aarón yéetel tu táan tuláakal le kaajo'. **34** Tu k'alo'ob túun le máako',[a] tumen ma' a'ala'an jach ba'ax unaj u beeta'al tu yéeteli'.

35 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Le máak je'elo' unaj u kíimsa'al,[b] tuláakal le kaajo' unaj u muruxtuntik le máak paach kaajo'».[c] **36** Tuláakal le kaaj túuno' tu ch'a'ajo'ob le máako', tu jóo'so'ob paach kaaje', ka tu muruxtunto'ob hasta ka kíimi. Tu beeto'ob je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'.

37 Jéeoba túune' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **38** «T'an le israelita'obo' ka a wa'alti'ob: ‹Unaj a ts'áaike'ex u flecosil u kabalil a nook'e'ex. Bey unaj u beetik tuláakal a generacióne'exo'. Unaj xan a ts'áaike'ex junp'éel hilo azul tu ka'anlil le tu'ux ken a ts'áa'ex u flecosil a nook'e'exo'.[d] **39** Te'exe' unaj a ts'áaike'ex le flecoso', beyo' le kéen a wile'exe' yaan u k'a'ajalte'ex tuláakal u mandamiento'ob Jéeoba yéetel yaan a beetke'ex le ba'ax ku ya'aliko'obo'.[e] Ma' unaj a bine'ex tu paach a puksi'ik'ale'ex yéetel a wiche'exi' tumen je'el u beetko'ob a traicionarke'ex Diose'.[f] **40** Le ley ts'o'ok in ts'áaikte'exa' yaan u yáantke'ex a k'a'ajse'ex in mandamiento'ob yéetel yaan u yáantke'ex a beete'ex ba'ax ku ya'aliko'ob, beyo' yaan a p'áatle'ex santoil tu táan a Diose'ex.[g] **41** Tene' Jéeobaen, teen a Dios e'ex, teen le máax jóo'se'ex ti' u lu'umil Egipto utia'al in beetkinba a Diose'exo'.[a] Tene' Jéeobaen, teen a Diose'ex›».[b]

16 Líik' túun Coré[c] u hijo Izar,[d] u hijo Koat,[e] u hijo Levíe',[f] ka tu much'uba yéetel Datán yéetel Abiram, u hijo'ob Eliab,[g] bey xan yéetel On u hijo Pélez, leti'obe' ti' u taalo'ob ti' u hijo'ob Rubéne'.[h] **2** Le máako'oba' tu ts'áajuba'ob tu contra Moisés junmúuch' yéetel 250 israelita'ob, leti'obe' u nuuktakil le israelita'obo', máako'ob yéeya'ano'ob yéetel k'aj óola'ano'ob ichil le kaajo'. **3** Tu much'uba'ob tu contra[i] Moisés yéetel Aaróne' ka tu ya'alo'ob: «¡Ts'o'ok a náaksike'ex k-óol!, tuláakal le kaajo' santo,[j] yéetel Jéeobae' tia'an chúumuk ti' leti'obe'.[k] ¿Ba'axten túun nojoch ba'al a taaskaba'ex ichil u kaajal Jéeoba?».

4 Le ka tu yu'ubaj Moisés lelo' tu séeba'anile' xolaje' ka chinlaji. **5** Leti' túune' tu ya'alaj ti' Coré yéetel ti' tuláakal le máaxo'ob apoyarko': «Sáamal tempranoe' Jéeobae' yaan u ts'áaik ojéeltbil máax u tia'al[l] yéetel máax santo bey xan máax unaj u nats'kuba ti' leti',[m] le máax ken u yéeyo'[n] leti'e máax ken u nats'uba tu yiknalo'. **6** Beete'ex lela': Coré, teech yéetel tuláakal le máaxo'ob apoyarkecho'[o] ch'a'ex nu'ukulo'ob tu'ux ku ts'a'abal chúuke'[p] **7** ka a ts'áa'ex k'áak' yéetel incienso yóok'ol ka a bise'ex sáamal tu táan Jéeo-

CAP 15

a Le 24:11, 12

b Éx 31:14

c Le 24:14

d Dt 22:12
Mt 23:5

e Dt 11:18

f Éx 34:15

g Le 11:44
Ro 12:1
1Pe 1:15

Columna 2

a Gé 17:8
Éx 29:45
Le 25:38

b Éx 3:15
Éx 6:2, 3

CAP 16

c Jud 11

d Éx 6:21

e Éx 6:18

f Éx 6:16

g Nú 26:7-9

h Gé 46:8

i Nú 12:1, 2
Nú 14:2
Sl 106:16

j Éx 19:6

k Éx 29:45

l 2Ti 2:19

m Éx 28:43
Le 21:6

n Éx 28:1
Nú 17:5
Sl 105:26

o Nú 16:2

p Le 10:1

ba, le máax ken u yéey Jéeobae',[a] leti'e máax santoo'. ¡U paalale'ex Leví,[b] jach ts'o'ok a píit máane'ex!».

8 Moisés túune' tu ya'alaj ti' Coré: «U paalale'ex Leví, beet uts a wu'uyike'ex lela'. **9** ¿Jach wa mix ba'al a wilke'ex le úuchik a yéeya'ale'ex ichil le kaaj tumen u Dios u kaajil Israelo'?[c] ¿Jach wa mix ba'al a wilke'ex le úuchik u cha'ik a náats'le'ex tu yiknal utia'al ka meyajnake'ex tu tabernáculo Jéeoba bey xan utia'al a wantale'ex tu táan le kaaj utia'al a meyajte'exo'?[d] **10** ¿Jach wa mix ba'al a wilik le úuchik u nats'kech Dios tu yiknal junmúuch' yéetel tuláakal a suku'uno'ob, le u paalalo'ob Levío'? ¿A k'áate'ex wa xan ka ts'a'abak a beet a sacerdoteile'ex?[e] **11** Le o'olale', teech yéetel tuláakal le máaxo'ob u much'muba'ob ta wéetelo', tia'ane'ex tu contra Jéeobae'. Ts'o'ole' ¿máax Aarón utia'al ka x-mukul t'aanake'ex tu contra?».[f]

12 Le ka ts'o'oke' Moisése' tu túuxtaj ch'a'abil Datán yéetel Abiram[g] u hijo'ob Eliab, pero leti'obe' tu ya'alo'ob: «¡Ma' ken k-bin! **13** ¿Ma' wa suficiente a tia'al úuchik a jóo'sko'on ti' junp'éel lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaab utia'al ka a taaso'on kíimil te' desiertoa'?[h] Beoraa' ¿a k'áat wa xan a gobernarto'on chéen ta juunal?* **14** Ts'o'ole' teche' ma' a beet ka ookko'on ti' junp'éel lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaabi'[a] mix a ts'áato'on lu'umo'ob mix terreno'ob tu'ux pak'a'an uva'obi'. ¿A k'áat wa ka xi'ik le máako'ob ta paach chéen bey ch'óopo'obe'?* ¡Ma' ken k-bin!».

15 Moisés túune' jach p'u'uje' ka tu ya'alaj ti' Jéeoba: «Ma' a sutkaba a wil le u ofrendail janal ku k'ubko'obo'. Tene' mix juntúul burro in ch'a'ti'obi' mix in beet loob ti' mix juntúul ti' leti'obi'».[b]

16 Moisés túune' tu ya'alaj ti' Coré: «Teech bey xan le máaxo'ob apoyarkecho', xeene'ex sáamal tu táan Jéeoba, Aarón xane' yaan u bin. **17** Cada juntúule' unaj u ch'a'ik u nu'ukul tu'ux ku ts'a'abal chúuke' ka u ts'áa incienso tu yóok'ol, cada juntúule' yaan u bisik u nu'ukul tu táan Jéeoba, 250 u p'éelel nu'ukulo'ob, teech yéetel Aaróne' yaan xan a biske'ex a nu'ukule'ex». **18** Cada juntúul ti' leti'obe' tu ch'a'ajo'ob túun u nu'ukulo'ob, tu ts'áajo'ob chúuk yéetel incienso tu yóok'ole' ka wa'alajo'ob tu entradail le najil reunión junmúuch' yéetel Moisés yéetel Aaróno'. **19** Coré túune' tu much'kíintaj le máaxo'ob apoyarko',[c] le máaxo'ob u ts'aamuba'ob tu contra Moisés yéetel Aaróno', tu much'kíinto'ob te' tu entradail le najil reunióno'. Te' súutuk je'elo' u sáasilil u nojoch poder Jéeobae' chíikpaj tu táan tuláakal le kaajo'.[d]

CAP 16

a Nú 3:10

b Nú 16:1

c Nú 3:9, 41

d Nú 1:53
Nú 3:6
Nú 4:4
Dt 10:8

e Flp 2:3

f Éx 16:8
Sl 106:16

g Nú 16:1

h Éx 16:3
Nú 14:28, 29

Columna 2

a Éx 3:8
Le 20:24

b 1Sa 12:1, 3
Hch 20:33
2Co 7:2

c Nú 16:2

d Nú 12:5
Nú 14:10

16:13 *Wa «¿a k'áat wa xan a beetaba nojchil t-óok'ol?».

16:14 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «¿Je'el wa a jóo'sik u yich le máako'obo'?».

20 Le ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés yéetel ti' Aarón: **21** «Tselaba'ex ichil le múuch' máako'oba' utia'al ka páajchajak in xu'ulsko'ob tu séeba'anil».[a] **22** Le ka tu yu'ubo'ob lela', xolajo'obe' ka chinlajo'ob, ka túun tu ya'alo'ob: «Ki'ichkelem Yuum, le Dios máax ts'áaik u kuxtal tuláakal máako',[b] ¿yaan wa a ts'íikil tu contra tuláakal le kaaj chéen tu yo'olal u k'eban juntúul máako'?».[c]

23 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **24** «T'an le kaajo' ka a wa'alti'ob: ‹¡Tselaba'ex tu ba'pach u yotoch Coré, Datán yéetel Abiram!›».[d]

25 Moisés túune' líik'e' ka bin tu yiknal Datán yéetel Abiram. Tu yéetele' bin xan u nuuktakil[e] u kaajil Israel. **26** Leti'e' tu ya'alaj túun ti' le kaajo': «Beet uts a náachkuntkaba'ex ti' u yotoch le k'asa'an máako'oba' yéetel ma' a machke'ex mix ba'al u tia'alo'ob, utia'al beyo' ma' a xu'ulsa'ale'ex tu yo'olal u k'ebano'ob». **27** Le kaaj túuno' tu séeba'anil tu náachkuntuba ti' u yotoch Coré, Datán yéetel Abiram. Datán yéetel Abirame' jóok'o'obe' ka wa'alajo'ob tu entradail u yotocho'ob junmúuch' yéetel u yatano'ob bey xan yéetel u paalalo'ob.

28 Moisés túune' tu ya'alaj: «Yo'olal lela' yaan a wojéeltike'exe' Jéeoba túuxten utia'al in beetik tuláakal le ba'alo'oba', ma' chéen tin puksi'ik'al jóok' in beetki'.* **29** Wa ku kíimil le máako'ob je'ex u kíimil u maasil máako'obe' yéetel wa ku k'amko'ob le castigo ku k'amik tuláakal máako', lelo' u k'áat u ya'ale' ma' Jéeoba túuxteni'.[a] **30** Chéen ba'ale' wa Jéeoba ku beetikti'ob junp'éel ba'al mix juntéen ila'ak yéetel ku je'epajal* le lu'um utia'al u luk'ko'ob bey xan utia'al u luk'ik tuláakal ba'ax yaanti'ob, yéetel kuxa'ano'ob kéen éemko'ob te' Muknalo',# yaan a wojéeltike'exe' le máako'oba' ma' tu respetarto'ob Jéeobai'».

31 Jach le ka ts'o'ok u ya'alik Moisés le t'aano'oba' búuj le lu'um tu'ux yano'obo'.[b] **32** Le lu'umo' je'epaje'* ka tu luk'aj le máako'ob junmúuch' yéetel le máaxo'ob yano'ob ichil u yotocho'obo', tu luk'aj xan le máaxo'ob u tia'alo'ob Coréo[c] bey xan tuláakal le ba'alo'ob u tia'alo'obo'. **33** Bey túuno' le máako'oba' bey xan le máaxo'ob yano'ob ichil u yotocho'obo' kuxa'ano'ob ka éemo'ob te' Muknalo'# ka pi'ixo'ob tumen le lu'umo', bey úuchik u kíimlo'ob ichil le kaajo'.[d] **34** Tuláakal túun le israelita'ob yano'ob tu ba'pacho'obo', le ka tu yu'ubo'ob u yawat le máako'oba' áalkabnajo'ob, tumen tu ya'alo'ob: «¡Saajko'on ka u luk'o'on xan le lu'umo'!». **35** Jéeoba túune' tu beetaj u jóok'ol junp'éel k'áak'e'[e] ka tu tóokaj le 250 u túulal máa-

CAP 16

a Nú 3:10, 38
Nú 16:45

b Job 12:10
Ec 3:19
Ec 12:7

c Gé 18:23

d Nú 16:1, 2

e Nú 11:16

Columna 2

a Dt 18:21, 22

b Nú 26:10
Dt 11:6
Sl 106:17

c Éx 6:24
Nú 26:11
1Cr 6:31, 37

d Jud 11

e Le 10:1, 2
Nú 11:1

16:28 * Wa «ma' chéen tu juunal in wóol kin beetki'».

16:30 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku je'epajal u chi'». **16:30, 33** # Ilawil página 2572. **16:32** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'epaj u chi'».

ko'ob táan ka'ach u k'ubko'ob inciensoo'.[a]

36 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **37** «A'al ti' Eleazar u hijo Aarón, le sacerdoteo', ka u jóo's ichil le k'áak' le nu'ukulo'ob tu'ux ku ts'a'abal chúuko',[b] tumen santo'ob. A'al xan ti' ka xi'ik u k'i'itbes le k'áak'* ma' sen náach te'elo'. **38** Yéetel le nu'ukulo'ob utia'al u ts'a'abal chúuk meyajnaj ti' le máako'ob kíimo'ob úuchik u k'ebantalo'obo' unaj u beeta'al placa'ob jaaytak utia'al u pi'ixil le altaro'.[c] Lela' unaj u beeta'al, tumen le nu'ukulo'oba' taasa'abo'ob tu táan Jéeoba, le o'olale' p'áato'ob santo'ob. Yaan u meyajo'ob bey señal utia'al u k'a'ajal u yiik' le israelita'obo'».[d] **39** Eleazar le sacerdote túuno' tu ch'a'aj le nu'ukulo'ob utia'al u ts'a'abal chúuk taasa'ab tumen le máaxo'ob tóoka'abo'ob tumen le k'áak'o' ka jaaykunsa'abo'ob utia'al u pi'ixil le altaro', **40** tu beetaj je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'. Lela' utia'al u k'a'ajsik le israelita'ob de ke chéen le máaxo'ob ts'a'an permiso ti'ob ku taalo'ob ti' u paalal Aarón je'el u páajtal u náats'lo'ob u tóoko'ob incienso tu táan Jéeobao',[e] yéetel utia'al u k'a'ajsik xan ti'obe' mix máak unaj u beetik je'ex Coré yéetel le máaxo'ob apoyarto'.[f]

16:37 * Ma' xaane' lela' táan u t'aan ti' le chúuk t'aba'an wa ti' le ta'an p'áat ichil le nu'ukulo'ob tu'ux ku ts'a'abal chúuko' wa naats' ti'ob.

CAP 16

a Nú 16:17 Nú 26:10 Sl 106:18

b Nú 16:6, 7

c Éx 38:1

d Nú 16:5 Nú 17:10

e Nú 3:10 Nú 18:7 2Cr 26:16-18

f Sl 106:17 Jud 11

Columna 2

a Nú 14:2

b Éx 16:7 Nú 14:10 Nú 16:19

c Nú 20:2, 6

d Éx 23:20, 21 1Co 10:6, 10

e Nú 16:21, 22

f Le 6:12

g Éx 34:9 Nú 8:19

41 Jach le ka sáaschaj tuláak' k'iino', tuláakal le israelita'obo' jo'op' u t'aano'ob tu contra Moisés yéetel Aarón,[a] táan u ya'aliko'ob: «Te'ex ka'atúule'exe' ts'o'ok a xu'ulske'ex ti' u kaajal Jéeoba». **42** Le ka tu much'uba le kaaj tu contra Moisés yéetel Aaróno' tu sutaj u paakato'ob tu tojil le najil reunióno' ka tu yilo'ob u pi'ixil tumen le múuyalo', ka túun káaj u juul u sáasilil u nojoch poder Jéeoba.[b]

43 Moisés yéetel Aarón túune' bino'ob aktáan ti' le najil reunióno',[c] **44** Jéeobae' tu ya'alaj túun ti' Moisés: **45** «Náachkuntaba'ex ti' le kaaja' utia'al ka páajchajak in xu'ulsko'ob tu séeba'anil».[d] Le ka tu yu'ubo'ob lela', leti'obe' xolajo'obe' ka chinlajo'ob.[e] **46** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Aarón: «Ch'a' le nu'ukul tu'ux ku ts'a'abal chúuko' ka a ts'áa k'áak' yóok'ol, le k'áak'o' te' altar ken a ch'a'o',[f] yéetel ts'áa xan incienso yóok'ol, le kéen ts'o'okke' xeen tu séeba'anil ichil le kaajo' ka a k'áat ka perdonarta'ako'ob,[g] tumen Jéeobae' ts'o'ok u p'u'ujul. ¡Ts'o'ok u káajal u xu'ulsa'alo'ob!». **47** Aarón túune' tu séeba'anil tu ch'a'aj le nu'ukul je'ex úuchik u ya'alik Moiséso' ka bin áalkabil ichil le kaajo'. Le kaajo' ts'o'ok ka'ach u káajal u xu'ulsa'al. Leti' túune' tu ts'áaj incienso tu yóok'ol le nu'ukul tu'ux ku ts'a'abal chúuko' ka jo'op' u k'áatik ka perdonarta'ak le kaajo'. **48** Leti'e' p'áat wa'atal chúumuk ti' le kimeno'ob

yéetel ti' le kuxa'ano'obo', jujunp'íitil túune' xu'ul u xu'ulsa'al ti' le kaajo'. **49** Tuláakal le máaxo'ob kíimo'obo' tu chukaj 14,700. Ichilo'obe' ma' xoka'an le kíimo'ob tu culpa Coréo'. **50** Le ka xu'ul túun u kíimsa'al le israelita'obo', Aaróne' suunaj tu yiknal Moisés te' tu entradail le najil reunióno'.

17 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **2** «A'al ti' le israelita'obo' u nojchil cada tribue' yaan u taasik junxóot' che', 12 u p'éelal che' kun taasbil, junxóot' che' yo'olal cada tribu.[a] Ts'íibt u k'aaba' cada juntúul yóok'ol le junxóot' che' ken u taaso'. **3** Unaj a ts'íibtik u k'aaba' Aarón yóok'ol le junxóot' che' utia'al Levío', tumen chéen junxóot' che' yaan utia'al u nojchil cada tribu. **4** Le xóot' che'obo' unaj a ts'áaik te' najil reunióno', aktáan ti' le Caja tu'ux yaan le jaajay tuunicho'obo',[b] le tu'ux suuk in chíikbeskinba ti' te'exo'.[c] **5** Le xóot' che' u tia'al le máax ken in yéeyo'[d] yaan u jóok'ol u k'u'uk', yéetel yaan in beetik ka xu'uluk u x-mukul t'aan le israelita'ob tin contrao',[e] le máaxo'ob táan xan u t'aano'ob ta contra'exo'».[f]

6 Moisés túune' tu t'anaj le israelita'obo', tuláakal túun u nuuktakil le tribu'obo' tu taaso'ob le junxóot' che' u tia'alo'obo' ka tu ts'áajo'ob ti' Moisés, 12 u p'éelal che'ob taasa'abi, le xóot' che' tu taasaj Aaróno' tia'an ka'ach ichil u maasil che'obo'. **7** Moisés túune' tu ts'áaj tuláakal le xóot' che'ob tu táan Jéeobao', tu ts'áaj ichil le tabernáculo tu'ux ts'a'an le jaajay tuunicho'obo'.

8 Le ka sáaschaj tuláak' k'iine' Moisése' ook ichil le tabernáculoo' ka tu yile' le junxóot' che' u tia'al u tribu Leví tu'ux ts'íibta'an u k'aaba' Aaróno' ts'o'ok u jóok'ol u k'u'uk', táan u loolankil yéetel yaan u almendrailo'ob ts'o'ok u k'antalo'ob. **9** Moisés túune' tu ch'a'aj le xóot' che'ob yano'ob tu táan Jéeobao' ka tu jóo'so'ob tu táan u kaajil Israel. Leti'obe' tu yilo'ob le che'obo', cada juntúul máak túune' tu ch'a'aj le xóot' che' u tia'alo'.

10 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Le xóot' che' u tia'al Aaróno'[a] ts'áa tu ka'atéen aktáan ti' le Caja tu'ux yaan le jaajay tuunicho'obo', lela' ti' kun p'áatli' yéetel yaan u meyaj bey señal[b] utia'al u k'a'ajal u yiik' le kaaj jach tercoa',[c] beyo' yaan u xu'ulul u x-mukul t'aano'ob tin contra yéetel beyo' ma' kun kíimlo'ob». **11** Moisés túune' tu séeba'anil tu beetaj le ba'ax a'ala'abti' tumen Jéeobao'. Tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'ala'alti'o'.

12 Le israelita'ob túuno' tu ya'alo'ob ti' Moisés: «¡Beoraa' yaan k-kíimil, seguro yaan k-kíimil, tuláaklo'on yaan k-kíimil! **13** ¡Tuláakal máax ka náats'ak tu tabernáculo Jéeobae' yaan u kíimil![d] ¿Bey wa túun kun láaj ts'o'okol ti' to'ona'?».[e]

CAP 17

a Nú 1:4, 16

b Éx 34:29

c Éx 25:22
Éx 30:36
Le 16:2

d Nú 16:5

e Nú 11:1
Nú 14:27
Nú 16:11
1Co 10:6, 10

f Nú 14:2
Nú 16:13, 41

Columna 2

a Heb 9:4

b Nú 16:38

c Dt 9:7
Dt 31:27

d Nú 1:51
Nú 18:4, 7

e Nú 16:49

18 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Aarón: «Teech yéetel a paalale' responsable'ex ti' je'el ba'alak k'aas ka beeta'ak tu contra le lugar santoo',[a] teech yéetel a hijo'obe' responsable'ex wa ma' tu ts'o'okbesa'al le leyo'ob ku ya'alik bix unaj u beetik u meyaj le sacerdote'obo'.[b] **2** Beet xan u náats'al ta wiknal a suku'uno'ob ti' u tribu Leví, le tribu tu'ux u taal a papáo', utia'al ka múul meyajnako'ob ta wéetel[c] bey xan yéetel a paalal te' tabernáculo tu'ux yaan le jaajay tuunicho'obo'.[d] **3** Leti'obe' yaan u beetko'ob le meyaj ken a ts'áati'obo' bey xan tuláakal le meyaj unaj u beetko'ob te' tabernáculoo'.[e] Chéen ba'ale' ma' unaj u nats'kuba'ob ti' le nu'ukulo'ob yaan te' lugar santoo', tumen wa ku beetko'obe' yaan u kíimlo'ob leti'ob bey xan te'ex.[f] **4** Leti'obe' yaan u múul meyajo'ob ta wéetel, yaan u beetko'ob tuláakal le meyaj unaj u beetko'ob te' najil reunióno', pero le máaxo'ob ma' ts'a'an permiso ti'obo'* ma' kun páajtal u náats'lo'ob ta wiknale'ex.[g] **5** Te'exe' yaan a beetke'ex le meyaj ts'a'ante'ex te' lugar santoo'[h] yéetel te' altaro',[i] beyo' ma' kin ka'a p'u'ujul[j] yéetel u kaajil Israel. **6** Tene' ts'o'ok in ch'a'ik a suku'uno'ob, le levita'ob yano'ob ichil u kaajil Israelo', utia'al ka in ts'áa'ob ti' te'ex.[k] Le-

CAP 18

a Éx 25:8; Le 21:10-12

b Éx 28:38; Le 22:9; Nú 18:23

c Nú 3:6; Nú 8:22; Nú 16:9

d Nú 1:53

e Nú 3:25, 26; Nú 3:30, 31; Nú 3:36, 37

f Nú 4:15, 20; Nú 16:39, 40

g Nú 1:51; Nú 3:10

h Le 24:2, 3; Nú 3:32

i Éx 30:7

j Nú 16:46

k Nú 3:9, 12; Nú 8:15, 16

Columna 2

a Nú 8:19

b Le 16:2, 12; Heb 9:3, 7

c 1Sa 2:28; Heb 5:4

d Nú 3:10; Nú 16:39, 40

e Éx 23:19; Le 27:28, 30; Nú 18:11, 26

f Le 7:34; Nú 5:9

g Le 2:3

h Le 5:11, 12; Le 6:25, 26

i Le 7:1, 7

j Éx 29:32; Le 6:14, 16; Le 10:12, 13

k Le 6:18; Le 7:1, 6; Le 14:13; Le 21:22

l Nú 15:20; Eze 44:30

ti'obe' k'uba'ano'ob ti' Jéeoba utia'al ka u beeto'ob le meyaj k'a'abéet u beeta'al te' najil reunióno'.[a] **7** Teech yéetel a hijo'obe' responsable'ex ti' tuláakal le meyaj unaj u beeta'al te' altaro' bey xan ti' le ba'ax yaan paachil ti' le cortinao',[#b] te'ex kan beetik le meyaja'.[c] Chéen ti' te'ex in ts'aamaj le jats'uts meyaj a beetik a sacerdoteile'exo', je'el máaxak ka u nats'uba te' lugar santo wa ma' ts'a'an permiso ti'e'* unaj u kíimsa'al».[d]

8 Jéeobae' tu ka'a t'anaj Aarón e' ka tu ya'alajti': «Teech kin ts'áaikech utia'al ka a wil le ba'axo'ob ku k'u'ubulteno'.[e] Ti' teech yéetel ti' a hijo'obe' ts'o'ok in ts'áaikte'ex junp'éel parte ti' tuláakal le ba'alo'ob santo'ob ku k'ubikten le israelita'obo', lela' bey kun úuchul utia'al k'iino'ob mina'an u xuulo'.[f] **9** A tia'al junp'éel parte ti' le ofrenda'ob maas jach santo'ob ku tóoka'alo'obo'. Tuláakal le ofrenda'ob ku k'ubik le kaaj ti' teno' ba'alo'ob santo'ob, le u ofrendail janalo',[g] le ofrenda yo'olal le k'ebano'*[h] yéetel le ofrenda yo'olal le culpao',[i] ba'alo'ob jach santo'ob a tia'al bey xan u tia'al a hijo'ob. **10** Unaj a jaantike'ex ti' junp'éel lugar jach santo.[j] Tuláakal xiib je'el u páajtal u jaantike'. Junp'éel ba'al santo a tia'al.[k] **11** A tia'al xan lela': le ba'axo'ob ku síiko'obten[l] junmúuch' yéetel tuláakal

18:4, 7 * Lela' táan u t'aan ti' le máaxo'ob ma' ti' u familia Aarón u taalo'obo'.

18:7 # Lela' leti'e cortina yaan tu yookbal le Cuarto Maas Jach Santoo'. **18:9** * Ilawil «Ofrenda yo'olal le k'ebano'», página 2574.

le yúuntbil ofrenda'ob*[a] ku ts'áaik le israelita'obo'. Lela' ts'o'ok in ts'áaik ti' teech, ti' a hijo'ob bey xan ti' a hija'ob yano'ob ta wéetelo', lela' bey kun úuchul utia'al k'iino'ob mina'an u xuulo'.[b] Tuláakal le máaxo'ob yano'ob ta wotoch limpio yanilo'ob tu táan Dioso' je'el u páajtal u jaantiko'obe'.[c]

12 Tene' kin k'ubik ti' teech u yáax ich u paak'alo'ob[d] ku ts'áaiko'ob ti' Jéeobao': u maas ma'alobil ti' le aceiteo', u maas ma'alobil ti' le túumben vinoo' yéetel u maas ma'alobil ti' le trigoo'.*[e] **13** A tia'al tuláakal le u yáax ich u paak'alo'ob ku taasko'ob ti' Jéeobao'.[f] Tuláakal le máaxo'ob yano'ob ta wotoch limpio yanilo'ob tu táan Dioso' je'el u páajtal u jaantiko'obe'.

14 A tia'al tuláakal ba'ax ts'o'ok u síik* u kaajil Israel ti' Dios.[g]

15 A tia'al tuláakal chan xiib ku yáax síijil[h] yéetel ku k'u'ubul ti' Jéeoba, sea u yáax hijo wíinik wa u yáax mejnil ba'alche'. Chéen ba'ale' k'a'abéet a cha'ik ka bo'ota'aktech tumen le israelita'ob u tojol u yáax hijo'obo',[i] yéetel unaj xan a cha'ik ka u bo'oto'ob u tojol[j] le yáax xibil ba'alche'ob ku síijlo'ob ma' limpio yanilo'ob tu táan Dioso'. **16** Unaj u bo'ota'altech u tojol le kéen yanak junp'éel mes

CAP 18

a Éx 29:27 Le 7:34

b Le 10:14 Dt 18:3

c Le 22:4-6

d Pr 3:9

e Le 2:14 Dt 18:4

f Éx 23:19

g Le 27:21, 28

h Éx 13:2 Le 27:26 Nú 3:13

i Éx 13:13

j Éx 34:20 Le 27:27

Columna 2

a Le 27:6

b Éx 22:30 Dt 15:19

c Le 17:11

d Le 3:16

e Éx 29:26 Le 7:31, 34

f Éx 23:19 Nú 15:18, 19 Nú 18:11, 26 Nú 31:28, 29

g 2Cr 31:4

ti' wa maaso'. Le buka'aj kun bo'otbiltecho' 57 gramos* plata,[a] según le medida ku meyaj te' lugar santoo'.[#] **17** Chéen ba'ale' le yáax chan xibil wakax, le yáax xibil taman wa le yáax xibil chivoo' ma' unaj u bo'ota'al u tojoli'.[b] Leti'obe' ba'alo'ob santo'ob, k'a'abéet a wi'iwits'ik u k'i'ik'elo'ob yóok'ol le altaro'[c] yéetel u tsaatselo'obe' unaj a tóokik utia'al u buts'ilankil, lela' bey junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeoba, junp'éel ba'al ki'ibok tu táan.[d] **18** Ti' teech kun p'áatal u bak'el. Ti' teech kun p'áatal u tseem le yúuntbil ofrendao'[e] bey xan u x-no'oj pierna le ba'alche'o'. **19** Ti' teech yéetel ti' a hijo'obe' ts'o'ok in ts'áaikte'ex junp'éel parte ti' tuláakal le ba'alo'ob santo'ob ku k'ubik le israelita'ob ti' Jéeobao',[f] lela' ts'o'ok in ts'áaik ti' teech, ti' a hijo'ob bey xan ti' a hija'ob yano'ob ta wéetelo', bey kun úuchul utia'al k'iino'ob mina'an u xuulo'.[g] Lela' junp'éel pacto* ku beetik Jéeoba ta wéetel bey xan yéetel a paalal, junp'éel pacto utia'al mantats'».[#]

20 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Aarón: «Teche' ma' kun antal a herencia ichil u kaajil Israel, mix junxéet' ti' u lu'um le israelita'ob kun ts'aa-

18:11 *Ilawil «Ofrenda ku yúunta'al», página 2574. **18:12** *Wa ma' xaane' cebada. **18:14** *Lela' junp'éel ba'al separado utia'al Dios, ma' tu páajtal u ka'a ma'anal mix u ko'onol.

18:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco siclos». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «según le siclo ku meyaj te' lugar santoo'. Junp'éel sicloe' ku taasik 20 guerás». **18:19** *Wa «acuerdo». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u pactoil ta'ab».

biltecho'.[a] Ichil u kaajil Israele' teen a herencia.[b]

21 Yo'olal le meyaj ku beetik u paalal Leví te' najil reunióno', tene' ts'o'ok in ts'áaikti'ob u diez por cientoil*[c] ti' tuláakal ba'ax yaan tu kaajil Israel. **22** Le israelita'obo' desde beoraa' ma' kun páajtal u náats'lo'ob ti' le najil reunióno', tumen wa ku beetko'obe' yaan u k'ebantalo'ob yéetel yaan u kíimlo'ob. **23** Leti'e levita'ob kun beetik tuláakal le meyajo'ob unaj u beeta'al te' najil reunióno', leti'ob responsable'ob ti' je'el ba'alak k'aas ka beeta'ak tu contra le najil reunióno'.[d] Leti'obe' ma' unaj u yantal u lu'umo'ob ichil u kaajil Israeli'.[e] Lela' junp'éel ley utia'al tuláakal a generacióne'ex. **24** Tumen ts'o'ok in ts'áaik bey herencia ti' le levita'ob u diez por cientoil ti' tuláakal le ba'axo'ob ku k'u'ubul ti' Jéeoba tumen u kaajil Israelo', le o'olale' ts'o'ok in wa'alikti'ob: ‹Ma' unaj u yantal a lu'ume'ex ichil u kaajil Israeli'›».[f]

25 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **26** «Unaj a wa'alik ti' le levita'obo': ‹Te'exe' yaan a k'amke'ex u diez por cientoil ti' tuláakal le ba'ax ken u k'ub le israelita'ob ti' Dioso', lela' leti'e parte ts'o'ok in ts'áaikte'ex bey a herencia'exo'.[g] Ti' le diez por ciento ken a k'ame'exo' te'exe' unaj a ts'áaike'ex u diez por cientoil ti' Jéeoba.[h] **27** Le ba'ax ken a ts'áa'exo' yaan u yila'al bey jach te'ex meyajte'. Le trigoo' yaan u yila'al bey jach te'ex jóo's u neek'e',[a] le vino yéetel le aceiteo' yaan u yila'al bey jach te'ex beete'. **28** Beyo' yaan a ts'áaike'ex ti' Jéeoba junp'éel parte ti' tuláakal le u diez por cientoil ti' le ba'ax ken a k'ame'ex ti' le israelita'obo'. Le parte ken a k'ube'ex ti' Jéeobao' unaj a ts'áaike'ex ti' Aarón le sacerdoteo'. **29** Ti' tuláakal le u clasesil ba'alo'ob ku ts'a'abal ti' te'exo', te'exe' yaan a síike'ex u maas ma'alobil ti' Jéeoba[b] bey junp'éel ba'al santoe'›.

30 Unaj xan a wa'alikti'ob: ‹Le kéen a ts'áa'ex u maas ma'alobil ti' le ba'alo'obo', yaan u yila'al bey jach leti'e levita'ob meyajto'. Yaan u yila'al bey jach leti'ob cosechart le trigoo', yéetel yaan u yila'al bey jach leti'ob beet le vino yéetel le aceiteo'. **31** Te'ex yéetel le máaxo'ob yano'ob ta wotoche'exo' yaan u páajtal a jaantike'ex je'el tu'uxak ka yanake'exe', tumen lelo' leti'e u bo'olil ikil a meyaje'ex te' najil reunióno'.[c] **32** Utia'al ma' a k'ebantale'exe' ts'áa'ex mantats' u maas ma'alobil ti' le ba'alo'obo'. Unaj a we'eske'ex respeto ti' le ba'alo'ob ku taasik u k'ub le israelita'obo', tumen wa ma'e' yaan a kíimle'ex›».[d]

19 Jéeobae' tu ka'a t'anaj Moisés yéetel Aaróne' ka tu ya'alajti'ob: **2** «Lela' leti'e ley ts'o'ok u ts'áaik Jéeobaa': ‹A'al ti' le israelita'ob ka u taaso'obtech juntúul chak vacao'. Le ba'alche'a' unaj t'a'aj, mix ba'al k'aas[e] unaj u

CAP 18

a Nú 26:62, 63; Dt 10:9; Dt 14:27; Jos 14:3

b Dt 18:1, 2; Jos 18:7; Eze 44:28

c Le 27:30; Ne 10:37; Ne 12:44; Heb 7:5

d Nú 3:6, 7; Nú 18:1

e Jos 13:33

f Dt 10:9

g Nú 18:21; Dt 12:19

h Ne 10:38

Columna 2

a Nú 15:20

b Nú 18:8, 12

c 1Co 9:13

d Le 22:2, 15

CAP 19

e Le 22:20; Mal 1:14

18:21 * Wa «u diezmoil».

yantal tu wíinklil yéetel mix juntéen ts'a'abak u che'il kuuch tu yóok'ol. **3** Unaj u ts'áaiko'ob ti' Eleazar le sacerdoteo', leti' túune' yaan u bisik paach kaaj yéetel yaan u kíimsa'al tu táan. **4** Eleazar, le sacerdote túuno', yéetel u dedoe' yaan u ch'a'ik junp'íit ti' le k'i'ik'o' yéetel yaan u wi'iwits'ik siete u téenel tu tojil le najil reunióno'.[a] **5** Le vaca túuno' yaan u tóoka'al tu táan leti'. U k'éewelil, u bak'el, u k'i'ik'el bey xan u ta'e' yaan u tóoka'alo'ob junmúuch'.[b] **6** Le sacerdoteo' yaan u ch'a'ik jun chan xóot' cedro, u xíiwil hisopo[c] yéetel chak hilo, yéetel yaan u pulko'ob ichil le k'áak' tu'ux táan u tóoka'al le vacao'. **7** Le sacerdote túuno' yaan u p'o'ik u nook' yéetel yaan u yichkíil, kéen ts'o'okke' je'el u páajtal u yokol ichil le kaajo', chéen ba'ale' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tak ken t'úubuk le k'iino'.

8 Le máax tóok le vacao' yaan u p'o'ik u nook', yaan u yichkíil, yéetel yaan u p'áatal ma' limpio yanil tak ken t'úubuk le k'iino'.

9 Juntúul máak limpio yanile' yaan u molik u ta'anil le vaca[d] tóoka'abo' yéetel yaan u bisik ti' junp'éel lugar limpio, paachil ti' le kaajo'. Le ta'ano' unaj u líi'sa'al, tumen yaan u meyaj utia'al u prepararta'al le ja' kun meyaj utia'al u limpiarta'al le israelita'obo'.[e] Tuláakal lela' junp'éel ofrenda yo'olal le k'ebano'. **10** Le máak mol u ta'anil le vacao' yaan u p'o'ik u nook' yéetel yaan u p'áatal ma' limpio yanil tak ken t'úubuk le k'iino'.

Le leya' unaj u ts'o'okbesa'al mantats' tumen le israelita'obo' bey xan tumen le j-táanxel lu'umilo'ob kaja'ano'ob ichilo'obo'.[a] **11** Je'el máaxak ka u mach juntúul kimene' yaan u p'áatal ma' limpio yanil durante siete díasi'.[b] **12** Le máak ma' limpio yanilo' le kéen u chuk tres díase' unaj u limpiokíinkuba yéetel le ja' prepararta'an utia'al u limpiokíinkuba máako', le kéen u chuk túun siete díase' yaan u p'áatal limpioil. Pero wa le kéen u chuk tres días ma' tu limpiokíinkubae' le kéen u chuk siete díase' ma' xan kun p'áatal limpioil. **13** Wa juntúul máak ku machik juntúul kimen yéetel ma' tu limpiokíinkubae', le máak je'elo' ts'o'ok u yéek'kuntik u tabernáculo Jéeoba,[c] le o'olale' unaj u xu'ulsa'alti'.[d] Le máako' láayli' ma' limpio yanile' tumen tu yóok'ole' ma' wi'iwits'a'ak le ja' limpiokíintik máako'.[e] Leti'e' láayli' éek' yanile'.

14 Lela' leti'e ley ku ya'alik ba'ax unaj u beeta'al le kéen kíimik wa máax ichil junp'éel najo': tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil le najo' bey xan tuláakal le máaxo'ob ku yooklo'obo' yaan u p'áatal ma' limpio yanilo'ob durante siete díasi'. **15** Je'el ba'alak nu'ukul je'ek'ab yanil yéetel ma' k'axa'an u maak tu yóok'ole' yaan u p'áatal ma' limpio yanili'.[f] **16** Tuláakal le máax yaan paach kaaj ka u mach juntúul máax kíim-

CAP 19

a Heb 9:13, 14

b Le 4:11, 12

c Sl 51:7

d Heb 9:13, 14

e Nú 19:13, 21

Columna 2

a Éx 12:49
Le 24:22
Nú 15:15

b Le 21:1, 11
Nú 5:2
Nú 6:9
Nú 9:6
Nú 31:19

c Le 15:31

d Le 22:3
Heb 10:28

e Nú 19:9

f Le 11:31, 32

sa'an yéetel espada, wa ka u mach junp'éel kimen wíinklil, wa u baakel juntúul máak kimen wa le tu'ux muka'an wa máaxo' yaan u p'áatal ma' limpio yanil durante siete díasi'.[a] **17** Utia'al a limpiokíinke'ex le máax ma' limpio yanilo' unaj a ch'a'ike'ex junp'íit ti' u ta'anil le ofrenda yo'olal le k'eban tóoka'abo', unaj a ts'áaike'ex ti' junp'éel nu'ukule', ts'o'ole' ka láalike'ex ja' jach limpio ichil. **18** Juntúul máak limpio[b] yanil túune' yaan u ch'a'ik u xíiwil hisopoe',[c] yaan u t'ubik ichil le ja'o' yéetel yaan u wi'iwits'ik yóok'ol le najo', yóok'ol le nu'ukulo'ob yano'ob ichilo' yéetel yóok'ol le máaxo'ob yano'ob ka'ach ichilo'. Yaan xan u wi'iwits'ik yóok'ol le máax tu machaj junp'éel ti' le ba'alo'oba': u baakel juntúul kimen, juntúul máax kíimsbil beeta'abik, junp'éel kimen wíinklil wa le tu'ux muka'an wa máaxo'. **19** Le máak limpio yanilo' yaan u wi'iwits'ik le ja' yóok'ol le máax ma' limpio yanilo'. Lela' yaan u beetik le kéen u chuk tres días bey xan le kéen u chuk siete días.[d] Le kéen u chuk túun le siete díaso' yaan u limpiokíintik le máak ti' u k'ebano', le máak túun ma' limpio yanil ka'acho' unaj u p'o'ik u nook' yéetel unaj u yichkíil yéetel yaan u p'áatal limpioil le kéen t'úubuk le k'iino'.

20 Chéen ba'ale' wa le máak ma' limpio yanil ma' tu limpiokíinkubao', le máak je'elo' unaj u xu'ulsa'al ti',[e] tumen ts'o'ok u yéek'kuntik u tabernáculo Jéeoba. Leti'e' láayli' ma' limpio yanile' tumen ma' wi'iwits'a'ak tu yóok'ol le ja' limpiokíintik máako'.

21 Lela' junp'éel ley unaj u ts'o'okbesko'ob mantats': le máax wi'iwits'ik le ja' ku meyaj utia'al u limpiokíinta'al máako'[a] unaj u p'o'ik u nook', yéetel le máax machik le ja' ku meyaj utia'al u limpiokíinta'al máako' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tak ken t'úubuk le k'iino'. **22** Je'el ba'axak ka ma'achak tumen le máax ma' limpio yanilo' yaan u p'áatal ma' limpio yanili', yéetel le máax kun machik le ba'al ma' limpio yanilo' yaan xan u p'áatal ma' limpio tak ken t'úubuk le k'iino'».[b]

20 Te' yáax meso'* tu-láakal u kaajil Israele' k'uch tu desiertoil Zin yéetel jo'op' u kajtal tu lu'umil Cadés.[c] Te'elo' ti' kíim Míriami'[d] yéetel ti' xan mu'uki'.

2 Le ka p'áat mina'an ja' utia'al u yuk' le israelita'obo',[e] leti'obe' tu much'uba'ob tu contra Moisés yéetel Aarón. **3** Le kaajo' táan ka'ach u quejarkuba tu contra Moisés[f] táan u ya'alik: «¡Maas ma'alob ka kíimko'on ka'ach le ka kíim k-suku'uno'ob tu táan Jéeobao'! **4** ¿Ba'axten ts'o'ok a taaske'ex u kaajal Jéeoba te' desiertoa'? ¿Ba'axten ts'o'ok a taasko'one'ex te' desierto utia'al ka kíimko'on pa'te' yéetel k-aalak'o'obo'?[g] **5** ¿Ba'axten ta jóo'so'one'ex

20:1 * U k'aaba' le mesa' Abib.

CAP 19

a Nú 19:11
Nú 31:19

b Nú 19:9

c Sl 51:7

d Le 14:9
Nú 19:12
Nú 31:19

e Nú 19:13

Columna 2

a Nú 19:18
Heb 9:9, 10
Heb 9:13, 14

b Le 15:4, 5

CAP 20

c Nú 13:26
Nú 20:22
Nú 33:36
Dt 2:14

d Éx 15:20
Nú 26:59
Miq 6:4

e Éx 17:1

f Éx 17:2

g Éx 14:11
Éx 17:3
Nú 16:13, 14
Nú 21:5

Egipto utia'al ka a taaso'one'ex te' lugar jach k'aasa'?[a] Le lu'uma' ma' ma'alob utia'al u yúuchul paak'ali', ma' ma'alob utia'al u pa'ak'al higo'obi', mix uva'ob mix granadasi', ts'o'ole' mina'an mix ja' utia'al uk'bil».[b] **6** Moisés yéetel Aarón túune' luk'o'ob tu táan le kaajo' ka bino'ob tu entradail le najil reunióno', le ka k'ucho'obe' xolajo'obe' ka chinlajo'ob, u nojoch sáasilil u poder Jéeoba túune' káaj u juul tu táano'ob.[c]

7 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **8** «Ch'a' le xóot' che'o', teech túun yéetel Aarón a suku'une', much'kíinte'ex le kaajo', yéetel tu táano'obe' a'ale'ex ti' le nuxi' tuunich ka u ts'áate'ex ja'o'. Teche' yaan a beetik ka jóok'ok ja' ti' le tuunicho' yéetel yaan a ts'áaik ti' le kaaj utia'al ka u yuk'o' bey xan utia'al ka u yuk' u yalak' ba'alche'obo'».[d]

9 Moisés túune' tu ch'a'aj le che' tu táan Jéeoba[e] jach je'ex úuchik u ya'ala'alti'o'. **10** Moisés yéetel Aarón túune' tu much'kíinto'ob le kaaj tu táan le nuxi' tuunicho', Moisése' tu ya'alajti'ob: «¡Terco máake'ex, u'uyene'exi'! ¿Táan wa a exigirke'exto'on ka k-jóo's ja' ti' le nuxi' tuunich utia'al ka k-ts'áate'exa'?».[f] **11** Moisés túune' tu tich'aj u k'abe' ka tu jats'aj ka'atéen le nuxi' tuunich yéetel le che' u machmo', ka túun jo'op' u sen tuul ja'i', le israelita'ob bey xan u yalak' ba'alche'obo' jo'op' túun u yuk'iko'ob le ja'o'.[g]

CAP 20

a Dt 8:14, 15

b Dt 8:7, 8

c Éx 16:10
Nú 14:10

d Éx 17:5, 6
Sl 78:15
Sl 105:41
Sl 114:8
Isa 48:21

e Éx 7:12, 19
Nú 17:10

f Sl 106:32, 33

g 1Co 10:1, 4

Columna 2

a Nú 27:12-14
Dt 1:37
Dt 3:26
Dt 32:51, 52
Dt 34:4
Jos 1:2

b Sl 106:32, 33

c Jue 11:17

d Gé 36:8
Dt 2:4
Dt 23:7

e Gé 46:6

f Gé 15:13
Éx 12:40

g Éx 1:11, 14

h Éx 2:23
Éx 3:7

i Éx 14:19
Éx 23:20
Éx 33:2

12 Le ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés yéetel ti' Aarón: «Te'exe' ma' ta we'ese'ex de ke yaan a feje'ex ti' teni' yéetel ma' ta we'ese'ex tu táan u kaajil Israel de ke tene' santoen, yo'olal lela' te'exe' ma' ken a wokse'ex u kaajil Israel te' lu'um in wa'almaj in ts'áaikti'obo'».[a] **13** Le je'elo'oba' u ja'ilo'ob Meribá,*[b] le tu'ux tu quejartuba le israelita'ob tu contra Jéeobao', te'elo' Diose' tu ye'esaj tu táan le kaaj de ke leti'e' santo.

14 Le tia'ano'ob Cadéso' Moisése' tu túuxtaj jujuntúul máako'ob a'alik ti' u reyil Edom:[c] «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Israel,[d] a suku'uno': ‹Teche' a wojel buka'aj ba'alo'ob ts'o'ok k-sen mu'yajtik. **15** K-úuchben láak'tsilo'obe' bino'ob Egipto[e] yéetel ti' p'áato'ob kajtal ya'ab añosi'.*[f] Te'elo' le egipcio'obo' jach tu maltratarto'ono'ob yéetel jach tu maltratarto'ob k-úuchben láak'tsilo'obi'.[g] **16** To'on túune' t-k'áataj ti' Jéeoba ka u yáanto'on,[h] leti'e' tu yu'ubo'one' ka tu túuxtaj juntúul ángele'[i] ka tu jóo'so'on ti' u lu'umil Egipto, yéetel beoraa' way yano'on Cadése', le kaaj yaan tu fronterail a lu'ume'exo'. **17** Le o'olale' beet uts a cha'ik k-k'áatmáan te' ta lu'ume'exo'. Ma' ken k-okol ti' mix junp'éel terreno mix te' tu'uxo'ob a pak'me'ex uvao', yéetel ma' ken k-uk' u ja'il le ch'e'eno'ob

20:13 *U k'áat u ya'al «Ba'atelt'aan». **20:15** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'iino'ob».

yaante'exo'. Yaan k-bin chéen te' bej ku k'aaba'tik u Beel le Reyo', mix tu'ux ken k-k'éechel,* hasta ken k'áatmáanko'on te' ta lu'ume'exo'».[a]

18 Chéen ba'ale' u reyil Edome' tu ya'alajti': «Ma' kun páajtal a k'áatmáane'ex te' t-lu'uma'. Wa ka beetke'exe' yaan in jóok'ol ba'ate'el ta contra'ex yéetel espada». **19** Le israelita'ob túuno' tu ya'alo'obti': «Chéen te' noj bej ken k-bino', yéetel wa to'on bey xan wa k-alak' ba'alche'ob k-uk'ik le ja' yaante'exo' yaan k-bo'otik.[b] Chéen ba'ax k-k'áate' ka a cha'a k-k'áatmáan ta lu'um».[c] **20** Kex beyo' leti'e' tu ya'alaj: «Ma' kun páajtal a máane'ex».[d] U reyil Edom túune' jóok' ba'ate'el tu contra le israelita'obo'. Jóok' yéetel junp'éel ejército jach nojoch yéetel yaan u páajtalil.* **21** U reyil Edom túune' ma' tu yóotaj u cha'a u máan u kaajil Israel te' lu'um tu'ux yano', le o'olal le israelita'obo' tu ch'a'ajo'ob yaanal bej.[e]

22 Tuláakal túun u kaajil Israele', luk' Cadése' ka bin tak te' Montaña Horo'.[f] **23** Le tia'ano'ob te' Montaña Hor, tu fronterail u lu'umil Edomo', Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés yéetel ti' Aarón: **24** «Aaróne' yaan u kíimil yéetel yaan u mu'ukul je'ex úuchik u mu'ukul u yúuchben láak'tsilo'obe'.[g] Leti'e' ma'

20:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mix x-no'oj mix x-ts'íik».
20:20 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yéetel ya'ab máako'ob bey xan yéetel junp'éel mu'uk'a'an k'ab».

CAP 20

a Nú 21:21, 22; Dt 2:26, 27

b Dt 2:5, 6

c Dt 2:26, 28

d Jue 11:17

e Dt 2:8; Jue 11:18

f Nú 21:4; Nú 33:37; Nú 34:2, 7

g Nú 33:38; Dt 32:50

Columna 2

a Nú 20:12; Dt 32:51, 52

b Éx 28:2; Éx 29:29

c Éx 6:23; Nú 4:16

d Nú 33:39; Dt 10:6; Dt 32:50

e Dt 34:8

CAP 21

f Nú 33:40; Jos 12:7, 14

kun okol te' lu'um ken in ts'áa ti' le israelita'obo', tumen te'ex ka'atúule'exe' ma' ta beete'ex le ba'ax tin wa'alajte'ex le tia'ane'ex ka'ach tu ja'ilo'ob Meribáo'.[a] **25** Ch'a' Aarón bey xan Eleazar, u hijoe', ka na'akake'ex te' Montaña Horo'. **26** Te'elo' yaan a lu'sik le nook' u takmaj Aarón[b] utia'al u meyaj bey sacerdoteo', yéetel yaan a ts'áaik u búukint Eleazar,[c] u hijo. Te'elo' ti' kun kíimil Aaróni'».

27 Moisés túune' tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti' tumen Jéeobao', tu yóoxtúulilo'obe' na'ako'ob tak te' Montaña Hor, tu táan u yich tuláakal u kaajil Israelo'. **28** Moisés túune' tu lu'saj le nook' u takmaj Aaróno' ka tu ts'áaj u búukint Eleazar, le u hijo Aaróno'. Le ka ts'o'oke' Aarón túune' kíim te' tu yóok'ol le montañao'.[d] Moisés yéetel Eleazar túune' éemo'ob te' montañao'. **29** Le ka tu yilaj tuláakal le kaaj ts'o'ok u kíimil Aaróno' tuláaklo'obe' jo'op' u yo'tiko'ob durante 30 días.[e]

21 Le rey cananeo Arad[f] kaja'an te' Néguebo' le ka tu yojéeltaj táan u taal le israelita'ob tu bejil Atarimo', jóok' ba'ate'el tu contra'obe' ka tu ch'a'aj u bis jujuntúul ti' leti'obi'. **2** Israel túune' tu prometertaj ti' Jéeoba: «Wa ka cha'ik k-ganartik le máako'oba', to'one' yaan k-láaj xu'ulsik ti' le kaajo'ob yaanti'obo'». **3** Jéeoba túune' tu yu'ubaj le ba'ax tu k'áataj le israelita'obo' ka tu ts'áaj le cananeo'ob tu

k'abo'obo', le israelita'ob túuno' tu ganarto'ob le cananeo'obo' yéetel tu xu'ulso'ob le kaajo'ob yaanti'obo'. Le o'olal ti' le lugar je'elo' ts'a'ab u k'aaba't Ormá.*[a]

4 Le israelita'ob túuno' seguernaj u viajaro'ob desde te' Montaña Horo',[b] te' bej ku bin te' Mar Rojoo', utia'al u ba'pachtiko'ob u lu'umil Edom.[c] Le táan u bino'obo', le israelita'obo' jach sen ka'ano'ob yo'olal le viajeo'. **5** Le israelita'obo' seguernaj u t'aano'ob tu contra Dios yéetel tu contra Moisés,[d] táan u ya'aliko'ob: «¿Ba'axten ta jóo'so'one'ex Egipto utia'al a taasko'one'ex kíimil te' desiertoa'? Waye' mina'an ba'al utia'al k-jaante, mina'an ja'[e] yéetel ts'o'ok k-jach p'ektik le x-la' waaja'».[f] **6** Jéeoba túune' tu túuxtaj kaano'ob venenoso'ob ichil le kaajo', le kaano'ob túuno' jo'op' u chi'iko'ob le máako'obo', le o'olal kíim ya'ab israelita'ob.[g]

7 Le kaaj túuno' bin tu yiknal Moisése' ka tu ya'alajti': «Ts'o'ok k-k'ebantal úuchik k-t'aan tu contra Jéeoba bey xan ta contra.[h] K'áat ti' Jéeoba ka u lu'sto'on le kaano'oba'». Moisés túune' t'aanaj tu favor le kaaj tu táan Dioso'.[i] **8** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Beet u forma juntúul kaan venenosoe' ka a ts'áa ti' junp'éel che'. Beyo' le kéen chi'ibik wa máaxe' yaan u paktik le kaan utia'al ma' u kíimilo'». **9** Moisés túune' tu séeba'anil tu beetaj junp'éel kaan de cobree'[a] ka tu ts'áaj ti' junp'éel che',[b] beyo' le máax ku chi'ibil tumen juntúul kaane', le kéen u pakt le kaan de cobreo' ma' kun kíimil.[c]

10 Le ka ts'o'ok u yúuchul lelo' le israelita'obo' luk'o'ob te'elo' ka bino'ob tak Obot,[d] ti' p'áato'ob je'eleli'. **11** Le ka ts'o'oke' luk'o'ob Obote' ka p'áato'ob je'elel Iyé-abarim,[e] te' desierto yaan aktáan Moabo', le desierto yaan tu tojil lak'ino'. **12** Luk'o'ob te'elo' ka bino'ob je'elel tu Táax Lu'umil Zered.[f] **13** Luk'o'ob xan te'elo' ka bino'ob je'elel tu Táax Lu'umil Arnón,[g] le lu'uma' tia'an te' desierto ku k'uchul tak tu jáal u lu'um le amorreo'obo', te' tu Táax Lu'umil Arnóno' ti' ku k'uchul u lu'umil Moabi' yéetel ti' ku káajal u lu'um le amorreo'obo'. **14** Le o'olal le libro ku t'aan ti' u Guerra'ob Jéeobao' ku t'aan ti' «Vaeb le yaan tu lu'umil Sufá yéetel tu táax lu'umilo'ob Arnóno', **15** le táax lu'umo'oba' ku taal u yéemlo'ob tak tu kaajil Ar yéetel ku k'uchlo'ob tak tu fronterail Moab».

16 Luk'o'ob te'elo' ka bino'ob tak Beer. Lela' leti'e ch'e'en tu'ux tu ya'alaj Jéeoba ti' Moisés: «Much'kíint le kaaj utia'al ka in ts'áa ja' ti'obo'».

17 Te' k'iin je'elo' Israele' tu k'ayaj:

«¡Ch'e'en, tuulnak a ja'il!
¡K'aaynene'ex ti'!
18 Le ch'e'en páana'ab tumen le príncipe'obo', le ch'e'en páana'ab tumen le ts'uulo'ob yano'ob ichil le kaajo'.

CAP 21

a Nú 14:45

b Nú 33:41

c Nú 20:21 Dt 2:8 Jue 11:18

d Éx 14:11 Éx 15:24 Nú 16:13

e Nú 20:5

f Éx 16:15 Nú 11:6 Sl 78:24, 25

g 1Co 10:6, 9

h Sl 78:34

i Éx 32:11

Columna 2

a 2Re 18:1, 4

b Jn 3:14, 15

c Jn 6:40

d Nú 33:43

e Nú 33:44

f Dt 2:13

g Nú 22:36 Jue 11:18

21:3 * U k'áat u ya'al «U Láaj Xu'ulsa'al».

Tu páano'ob yéetel junp'éel xóolte',* yéetel
u xóolte'ob tu páano'ob».

Leti'ob túune' luk'o'ob te' desiertoo' ka bino'ob Matanáa, **19** le ka luk'o'ob Matanáe' bino'ob Naaliel, yéetel le ka luk'o'ob Naaliele' bino'ob Bamot.[a] **20** Luk'o'ob xan Bamote' ka bino'ob tak te' táax lu'um yaan tu lu'umil Moabo',[b] le yaan tu ka'anlil Pisgáo',[c] desde te'elo' ku páajtal u yila'al Jesimón.*[d]

21 Le israelita'obo' tu túuxto'ob máako'ob utia'al u ya'aliko'ob ti' Seón, u rey le amorreo'obo':[e] **22** «Cha'a k-k'áatmáan te' ta lu'ume'exo'. Ma' ken k-okol ti' mix junp'éel terreno mix te' tu'ux a pak'me'ex uvao'. Ma' ken k-uk' u ja'il le ch'e'eno'ob yaante'exo'. Yaan k-bin chéen te' bej ku k'aaba'tik u Beel le Rey hasta ken k-k'áatmáans a lu'ume'exo'».[f] **23** Chéen ba'ale' Seóne' ma' tu cha'aj u k'áatmáan le israelita'ob te' tu lu'umo'obo'. Ba'axe' tu much'kíintaj tuláakal u kaajale' ka bin ba'ate'el tu contra Israel te' desiertoo', le ka k'ucho'ob tu kaajil Jáaze' jo'op' u ba'atelo'ob tu contra Israel.[g] **24** Pero le israelita'obo' tu ganarto'ob le amorreo'obo'[h] ka tu ch'a'ajo'ob le lu'um[i] yaan desde tu Táax Lu'umil Arnón[j] tak tu Táax Lu'umil Jabok,[k] naats' te' tu'ux yaan le ammonita'obo', tumen tu kaajil Jazere'[a] ti' ku k'uchul u lu'um le ammonita'obo'.[b]

25 Le israelita'ob túuno' tu ch'a'ajo'ob tuláakal u kaajalo'ob le amorreo'obo'[c] ka jo'op' u kajtalo'obi', kajlajo'ob Esbón bey xan ti' tuláakal le kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'. **26** Esbóne' leti'e kaaj tu'ux yaan ka'ach Seón u rey le amorreo'obo'. Le reya' ba'atelnaj tu contra u reyil Moabe' ka tu lu'sajti' tuláakal le lu'um yaanti' tak tu Táax Lu'umil Arnóno'. **27** Yo'olal lela' utia'al u yúuchul burlare' suuk ka'ach u ya'ala'al:

«Ko'otene'ex tu kaajil Esbón.
Líi'sa'ak u kaajal Seón,
beeta'ak jach ma'alob u cimientoil.
28 Tumen jóok' junp'éel
k'áak' ti' u kaajil Esbón,
jóok' junp'éel k'áak' ti' u
kaajal Seón.
Ts'o'ok u tóokik u kaajil
Ar, le kaaj yaan tu lu'umil Moabo', ts'o'ok u
tóokik u yuumilo'ob le
ka'anal lugaro'ob* yano'ob tu Táax Lu'umil
Arnóno'.
29 ¡Óotsilech Moab! ¡U kaajal Kemós,*[d] yaan u
xu'ulsa'altech!
Leti'e' ku beetik u púuts'ul u hijo'ob yéetel ku
cha'ik u bisa'al u hija'ob
tumen Seón, u rey le
amorreo'obo'.

21:18 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u xóolte' comandante». **21:20** * Uláak' bix u traducirta'ale' «le desiertoo'».

21:28 * Ilawil «Ka'anal lugar», página 2567. **21:29** * Lela' leti'e u maas nojchil le dioso'ob ku adorarta'al ka'ach tumen le moabita'obo'.

CAP 21

a Jos 13:15, 17

b Nú 33:49

c Dt 3:27
Dt 34:1

d Nú 23:28

e Dt 2:26-28

f Nú 20:14, 17

g Dt 2:30-35
Dt 29:7
Jue 11:19, 20

h Sl 135:10, 11

i Nú 32:33
Ne 9:22

j Nú 21:13
Dt 3:16

k Jue 11:21, 22

Columna 2

a Nú 32:1
1Cr 6:77, 81

b Jos 12:1, 2

c Gé 10:15, 16
Gé 15:16
Éx 3:8
Dt 7:1

d Jue 11:23, 24
1Re 11:7
2Re 23:13

30 Ko'one'ex atacarko'ob;
Esbóne' yaan u láaj xu'ulsa'alti' tak tu kaajil Dibón;[a]
ko'one'ex xu'ulsko'ob tak ken k'uchko'on Nófa;
le k'áak'o' yaan u k'uchul tak Medebá».[b]

31 Israel túune' jo'op' u kajtal tu lu'um le amorreo'obo'. **32** Moisés túune' tu túuxtaj jujuntúul máako'ob utia'al u ch'úuktiko'ob bix yanil u kaajil Jazer.[c] Le israelita'ob túuno' tu ch'a'ajo'ob le kaajo'ob yano'ob tu ba'pach u kaajil Jazero' ka tu jóo'so'ob le amorreo'ob kaja'ano'ob te'elo'. **33** Le ka ts'o'oke' suunajo'obe' ka bino'ob tu Bejil Basán. Og,[d] u reyil Basán túune', jóok' yéetel tuláakal u soldado'ob utia'al u ba'ate'el tu contra'ob tu kaajil Edrey.[e] **34** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Ma' a ch'a'ik saajkil ti' le reyo'[f] tumen yaan in ts'áaik ta k'ab, yaan in ts'áaik ta k'ab[g] tuláakal u soldado'ob bey xan le lu'umo'ob yaanti'o'. Yaan a beetikti' je'ex úuchik a beetik ti' Seón, u rey le amorreo'ob kaja'an tu kaajil Esbóno'».[h] **35** Le israelita'ob túuno' tu xu'ulso'ob ti' le reyo', ti' u paalal yéetel ti' tuláakal u soldado'ob, mix juntúul p'áati'.[i] Leti'obe' tu ch'a'ajo'ob xan tuláakal u lu'umo'ob.[j]

22 Le israelita'ob túuno' bino'obe' ka je'elo'ob tu desiertoil Moab, lela' tia'an tu tojil Jericóe',[k] tuláak' u tséel le Jordáno'. **2** Balak[l] u hijo Zipore' tu yojéeltaj tuláakal le ba'axo'ob tu beetaj u kaajil Israel ti' le amorreo'obo'. **3** U lu'umil Moab túune' jach tu ch'a'aj saajkil ti' le israelita'obo' tumen jach ya'abo'ob. Moabe' táan ka'ach u kíimil yéetel saajkil yo'olal le israelita'obo'.[a] **4** Moab túune' tu ya'alaj ti' u nuuktakil u lu'umil Madián:[b] «Le kaaja' yaan u jaantik tuláakal ba'ax yaan t-ba'pach je'ex u jaanta'al le su'uk yaan te' k'áax tumen juntúul wakaxo'».

Te' k'iino'ob je'elo' Balak, u hijo Zipore', leti' u reyil Moab. **5** Le reya' tu túuxtaj jujuntúul máako'ob tu yiknal Balaam u hijo Beor. Balaame' ti' kaja'an ka'ach Petore',[c] naats' ti' le Río Éufrates te' lu'um tu'ux síijo'. Tu túuxtaj a'albilti': «¡Ilawile! Yaan junp'éel kaaj ts'o'ok u jóok'ol tu lu'umil Egipto. Le kaaja' ts'o'ok u chupik tuláakal le lu'uma'[d] yéetel tia'an jach aktáan ti' tene'. **6** Le o'olale' beet uts a taal utia'al ka a maldecirt le kaaj tin parteo',[e] tumen le kaaja' maas yaan u páajtalil ke teen. Beyo' ma' xaane' je'el u páajtal in ganarko'ob yéetel in jóo'sko'ob ti' le lu'uma', tumen in wojle' le máax ka bendecirke' ku bin ma'alobil ti' yéetel le máax ka maldecirke' ku bin k'aasil ti'».

7 U nuuktakil u lu'umil Moab yéetel u nuuktakil u lu'umil Madiáne' tu ch'a'ajo'ob u tojol le maldición kun beetbilo' ka bino'ob u yilo'ob Balaam,[f] ka tu ya'alo'obti' le ba'ax tu k'ubéentaj Balak ka a'ala'akti'o'. **8** Le ka tu yu'ubaj lelo', Balaame' tu ya'a-

CAP 21
a Jos 13:15, 17
b Jos 13:8, 9
c Nú 32:1
d Dt 3:11 Dt 4:47 Jos 13:8, 12
e Dt 3:1 Dt 3:8, 10
f Dt 20:3
g Éx 23:27 Dt 7:24
h Dt 3:2 Sl 135:10, 11
i Dt 3:3
j Jos 12:4-6

CAP 22
k Nú 33:48
l Jos 24:9 Jue 11:25

Columna 2
a Éx 15:15 Dt 2:25
b Nú 31:7, 8 Jos 13:15, 21
c Dt 23:3, 4 Jos 13:22 2Pe 2:15
d Gé 13:14, 16
e Nú 23:7 Jos 24:9 Ne 13:1, 2
f 2Pe 2:15 Jud 11

lajti'ob: «Máanse'ex le áak'ab waye', teen túune' yaan in wa'alikte'ex je'el ba'alak ka u ya'alten Jéeobae'». U príncipeilo'ob Moab túune' p'áato'ob tu yiknal Balaam.

9 Dios túune' chíikpaj ti' Balaame' ka tu ya'alajti':[a] «¿Máax le máako'ob yano'ob ta wéetelo'?». **10** Balaam túune' tu ya'alaj ti' le u jaajil Dioso': «Balak u hijo Zipor, u reyil Moabe', tu túuxtaj a'albilten: **11** ‹¡Ilawile! Le kaaj ts'o'ok u jóok'ol tu lu'umil Egiptoo' ts'o'ok u chupik tuláakal le lu'uma'. Beora túuna' ko'oten utia'al ka a maldecirt le kaaj tin parteo'.[b] Beyo' ma' xaane' je'el u páajtal in ganarko'ob yéetel in jóo'sko'ob ti' le lu'uma'›». **12** Pero Diose' tu ya'alaj ti' Balaam: «Ma' unaj a bin tu yéetelo'obi'. Ma' unaj a maldecirtik le kaajo' tumen tene' ts'o'ok in bendecirtik».[c]

13 Balaam túune' líik' tempranoe' ka tu ya'alaj ti' le príncipe'ob túuxta'ano'ob tumen Balako': «Suunene'ex ta lu'ume'ex tumen Jéeobae' ma' tu cha'aj in bin ta wéetele'exi'». **14** U príncipeilo'ob Moab túune' líik'o'obe' ka suunajo'ob tu yiknal Balak, ka tu ya'alo'obti': «Balaame' ma' tu yóotaj taal t-éeteli'».

15 Chéen ba'ale' Balake' tu túuxtaj uláak' príncipe'ob, lelo'oba' maas ya'abo'ob yéetel maas yaan u páajtalilo'ob ke le tu yáax túuxto'obo'. **16** Leti'obe' k'ucho'ob tu yiknal Balaame' ka tu ya'alo'obti': «Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Balak u hijo Ziporo': ‹Beet uts a taal tin wiknal, ma' a cha'ik ti' mix ba'al ka u beet ma' a taal. **17** Tene' yaan in ts'áaiktech ya'ab ba'alo'ob ma'alobtak yéetel yaan in beetik tuláakal ba'ax ken a wa'alten. Le o'olale' beet uts a taal utia'al a maldecirtik le kaaj tin parteo'›». **18** Chéen ba'ale' Balaame' tu núukaj ti' le máako'ob túuxta'ab tumen Balako': «Kex ka u ts'áaten Balak u yotoch chuup yéetel plata bey xan yéetel oroe', tene' ma' tu páajtal in beetik yaanal ba'al ti' le ts'o'ok u ya'alikten Jéeoba in Dioso', kex chichan wa kex nojoch.[a] **19** Chéen ba'ale' beete'ex uts a ka'a máanske'ex le áak'ab wayo' utia'al in wojéeltik ba'ax uláak' ken u ya'alten Jéeoba».[b]

20 Dios túune' tu t'anaj Balaam de áak'abe' ka tu ya'alajti': «Wa le máako'ob taal u ch'a'echo'obo' xeen tu yéetelo'ob, pero chéen yaan u páajtal a wa'alik le ba'ax ken in wa'altecho'».[c] **21** Balaam túune' líik' tempranoe', tu ts'áaj u montura u yalak' x-burrae', ka bin yéetel u príncipeilo'ob Moab.[d]

22 Chéen ba'ale' Diose' sen p'u'uji tumen táan ka'ach u bin Balaam. U ángel túun Jéeobae' wa'alaj te' bej utia'al ma' u cha'ik u máano'. Balaame' u nat'maj ka'ach u yalak' x-burra yéetel láak'inta'an tumen ka'atúul ti' u sirviente'ob. **23** Le x-burrao' le ka tu yilaj wa'alakbal u ángel Jéeoba te' bej u machmaj junp'éel espadao' tu yóotaj jóok'ol ti' le bej utia'al u yokol

CAP 22

a Nú 22:20

b Nú 22:5, 6
Nú 23:7, 11
Nú 24:10

c Gé 12:1-3
Gé 22:15, 17
Dt 33:29

Columna 2

a Nú 24:13

b Nú 22:8

c Nú 22:35
Nú 23:11, 12

d 2Pe 2:15
Jud 11

ich k'áaxo'. Chéen ba'ale' Balaame' jo'op' u jats'ik le x-burra utia'al ka suunak te' bejo'. **24** U ángel Jéeoba túune' wa'alaj ti' junp'éel nu'ut' bej yaan u kootil tu ka'atséelilo'ob, le beja' ku máan ichil ka'ap'éel terreno'ob tu'ux pak'a'an uva. **25** Le x-burrao', le ka tu yilaj u ángel Jéeobae', jo'op' u tak'kuba ti' le kooto' hasta ka tu yach'aj u yook Balaam te' kooto'. Balaam túune' káaj u jats'ik tu ka'atéen le x-burrao'.

26 U ángel Jéeoba túune' bin tu ka'atéen táanil ti' leti'obe' ka wa'alaj ti' junp'éel xóot' ti' le bej maas jach nu'ut'o', tu'ux ma' tu páajtal u máan mix máak mix tu x-no'oj mix tu x-ts'íik. **27** Le x-burrao', le ka tu yilaj u ángel Jéeobae' chilaj kex nat'a'an tumen Balaam. Leti' túune' sen p'u'uje' ka jo'op' u ja'ajats'ik le x-burra yéetel u xóolte'o'. **28** Jéeoba túune' tu beetaj u t'aan le x-burrao',*[a] le x-burra túuno' tu ya'alaj ti' Balaam: «¿Ba'ax ts'o'ok in beetiktech?, yéetel lela' ts'o'ok óoxtéen a jats'iken».[b] **29** Balaame' tu núukajti': «Tin jats'ech tumen chéen táan a burlarkaba ti' teen. ¡Jach wa ka yanakten junp'éel espadae' bejla'a sáam in kíimseche'!». **30** Le x-burra túuno' tu núukaj ti' Balaam: «¿Ma' wa teen le x-burra ts'o'ok a nat'ik tuláakal u k'iinilo'ob a kuxtal tak bejla'o'? ¿Ts'o'ok wa in yáax tratarkech je'ex a wa'aliko'?». Balaame' tu núukajti': «¡Ma'atech!». **31** Jéeoba túune' tu je'aj u yich Balaam,[a] leti' túune' tu yilaj u ángel Jéeoba wa'alakbal te' bej u machmaj junp'éel espadao'. Tu séeba'anile' Balaame' xolaje' ka chinlaji.

32 U ángel Jéeoba túune' tu ya'alajti': «¿Ba'axten ts'o'ok a jats'ik óoxtéen a walak' x-burra? ¡Ilawile! Tene' taalen utia'al in k'atkinba ta beel tumen le ba'ax táan a beetko' ku bin tu contra le ba'ax in k'áato'.[b] **33** A walak' x-burrae' óoxtéen tu yilen yéetel tu yóoxtéenil tu yóotaj u náachkuntuba ti' teen.[c] ¡Chéen tukult wa ma' u náachkuntkuba ti' teen ka'ache'! Bejla'a ts'o'ok in kíimskeche', pero a walak' x-burrae' ts'o'ok in p'atik kuxa'anil ka'ache'». **34** Balaame' tu ya'alaj ti' u ángel Jéeoba: «Ts'o'ok in k'ebantal tumen ma' in wojel ka'ach wa taalja'anech a wilen yéetel ti' wa'alakbalech te' bejo'. Pero wa k'aas a wilik ka xi'ikene', kin suut». **35** Chéen ba'ale' u ángel Jéeobae' tu ya'alaj ti' Balaam: «Xeen yéetel le máako'obo', pero chéen yaan u páajtal a wa'alik le ba'ax ken in wa'altecho'». Balaam túune' seguernaj u bin yéetel le príncipe'ob túuxta'abo'ob tumen Balako'.

36 Le ka tu yu'ubaj Balak ts'o'ok u taal Balaame' tu séeba'anile' bin u yil ti' junp'éel u kaajil u lu'umil Moab, lela' tia'an tu jáal

22:28 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu je'ek'abtaj u chi' le x-burrao'».

CAP 22
a 2Pe 2:15, 16
b Nú 22:32
Columna 2
a 2Re 6:17
b Nú 22:12
2Pe 2:15, 16
c Nú 22:23
Nú 22:25
Nú 22:27

u Táax Lu'umil Arnón, te' tu fronterail u lu'umil Moabo'. **37** Balak túune' tu ya'alaj ti' Balaam: «¿Ma' wa tin túuxtaj a'albiltech ka taalakechi'? ¿Ba'axten ma' taalech tin wiknali'? ¿Ta tuklaj wa ma' tu páajtal in ts'áaiktech ya'ab ba'alo'ob ma'alobtake'?».[a] **38** Balaame' tu núukaj ti' Balak: «Pues ma'alob túun, ts'o'ok in taal in wilech. Chéen ba'ale', ¿yaan wa u cha'abal in wa'alik je'el ba'alake'? Tene' chéen yaan u páajtal in wa'alik le ba'ax ken u ya'alten Dios ka in wa'alo'».[b]

39 Balaam yéetel Balak túune' bino'obe' ka k'ucho'ob Kiriat-uzot. **40** Balak túune' tu kíimsaj wakaxo'ob yéetel tamano'obe' ka tu túuxtaj junp'éel parte ti' Balaam yéetel ti' le príncipe'ob yano'ob tu yéetelo'. **41** Le ka sáaschaje' Balake' tu ch'a'aj Balaame' ka na'ak tu yéetel tak tu kaajil Bamot-baal. Desde te'elo' leti'e' ku páajtal ka'ach u yilik tuláakal u kaajil Israel.[c]

23 Balaam túune' tu ya'alaj ti' Balak: «Beetten siete u p'éelal altaro'ob waye',[d] preparart siete u túulal toro'ob yéetel siete u túulal xibil tamano'ob». **2** Balake' tu séeba'anil tu beetaj le ba'ax tu ya'alaj Balaamo'. Balak yéetel Balaam túune' tu k'ubo'ob juntúul toro yéetel juntúul xibil taman tu yóok'ol cada altar.[e] **3** Balaam túune' tu ya'alaj ti' Balak: «P'áaten way tu yiknal le ba'alche' ta k'ubo', tene' yaan in bin in wil wa je'el u t'aan Jéeoba tin wéetele'. Je'el ba'axak ka u ya'altene' yaan in wa'aliktech». Balaam túune' bine' ka na'ak ti' junp'éel pu'uk.*

4 Dios túune' tu t'anaj Balaam,[a] Balaam túune' tu ya'alajti': «Tin ts'áaj tu tsoolol siete u p'éelal altaro'ob, yéetel tin k'ubaj juntúul toro yéetel juntúul xibil taman tu yóok'ol cada altar». **5** Jéeobae' tu ts'áaj u yojéelt Balaam[b] ba'ax ken u ya'ale. Tu ya'alajti': «Suunen tu yiknal Balak, yéetel lela' leti'e ba'ax ken a wa'ala'». **6** Le ka suunaj Balaame' tu yile' Balak yéetel tuláakal u príncipeilo'ob Moabe' wa'alakbalo'ob tu tséel u tóokbil ofrenda. **7** Leti' túune' tu ya'alaj le mensajea':[c]

«Balak u reyil Moabe'
ts'o'ok u taasken desde Aram,[d]
desde le montaña'ob yano'ob te' lak'ino':
‹Beet uts a taal utia'al ka a maldecirt Jacob tin parte.
Beyo', ko'oten a wa'al ka taalak k'aas tu contra Israel›.[e]

8 ¿Bix ken in maldecirt le máaxo'ob ma' maldecirta'ako'ob tumen Dioso'?
¿Bix ken in wa'al ka taalak k'aas tu yóok'ol le máaxo'ob ma' u k'áat Jéeoba ka taalak k'aas tu yóok'olo'obo'?[f]

9 Desde tu ka'anlil le nukuch tuunicho'ob kin wilko'obo',

23:3 * Wa «cerro».

CAP 22

a Nú 22:16, 17 Nú 24:10, 11

b Nú 23:26 Nú 24:13

c Nú 23:13, 14

CAP 23

d Nú 22:41

e Nú 23:13, 14 Nú 23:28-30

Columna 2

a Nú 22:20

b Nú 22:35

c Nú 23:18 Nú 24:3

d Gé 10:22 Nú 22:5 Dt 23:3, 4

e Nú 22:6

f Nú 22:12

desde tu ka'anlil le pu'uko'ob kin wilko'obo'.
Leti'obe' junp'éel kaaj tu juunal kaja'an,[a]
leti'obe' u yojlo'ob jela'ano'ob ti' u maasil nacióno'obo'.[b]

10 ¿Máax je'el u páajtal u xokik u nojoch kaajil Jacob[c] wa jach táaj ya'abo'ob je'ex le polvoo'?
¿Máax je'el u páajtal u xokik kex chéen junjaats* ti' u kajnáalilo'ob Israele'?
Kexi' ka kíimken je'ex u kíimil juntúul máak toj u kuxtale',
kexi' ka xu'ulukten je'ex u xu'ulul ti' leti'obe'».

11 Balak túune' tu núukaj ti' Balaam: «¿Ba'ax ts'o'ok a beetikten beya'? Tin taasech utia'al a maldecirtik in enemigo'ob, pero tu lugare' teche' ts'o'ok a bendecirko'ob».[d] **12** Leti'e' tu núukaj: «¿Ma' wa túun unaj in wa'alik le ba'ax ku ts'áaik Jéeoba tin chi' utia'al ka in wa'alo'?».[e]

13 Balake' tu ya'alajti': «Beet uts a taal tin wéetel yaanal tu'ux utia'al ka a wilo'ob desde te'elo'. Yaan a wilik chéen junp'éel parte ti' leti'ob, ma' ken a láaj ilo'ob. Desde te' túuno' maldecirto'ob tin parte».[f] **14** Tu bisaj túun Balaam tu k'áaxil Zofim, le yaan tu punta Pisgáo',[g] te'elo' tu beetaj siete altaro'obi' ka tu k'ubaj juntúul toro yéetel juntúul xibil taman tu yóok'ol cada junp'éel.[a] **15** Balaam túune' tu ya'alaj ti' Balak: «P'áaten way tu yiknal le ba'alche' ta k'ubo', tene' pa'atik in bin t'aan yéetel Dios te'elo'». **16** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Balaam ba'ax ken u ya'ale. Tu ya'alajti':[b] «Suunen tu yiknal Balak, yéetel lela' leti'e ba'ax ken a wa'ala'». **17** Le ka suunaj Balaame' tu yile' táan u páa'ta'al u suut, Balake' wa'alakbal tu tséel u tóokbil ofrenda, tu yéetele' tia'an xan u príncipeilo'ob Moabi'. Balake' tu k'áatajti': «¿Ba'ax tu ya'alajtech Jéeoba?». **18** Leti' túune' tu ya'alaj le mensajea':[c]

«Líi'kech Balak, u'uy lela'.
U hijo Zipor, ch'enxikinteni'.

19 Diose' ma' juntúul wíinik utia'al ka tuusnaki',[d]
leti'e' ma' juntúul u hijo wíinik utia'al ka u k'ex ba'ax ku tukliki'.*[e]
Le kéen u ya'al wa ba'axe', ¿ma' wa ken u beete?
Le kéen t'aanake', ¿ma' wa ken u cumplirt le ba'ax ku ya'aliko'?[f]

20 ¡Ilawile! Tene' taasa'aben utia'al in bendecir,
beoraa' leti'e' ts'o'ok u bendecir[g] yéetel tene' ma' tu páajtal in beetik mix ba'al.[h]

21 Leti'e' ma' tu cha'ik ka beeta'ak magia tu contra Jacob,
ma' tu cha'ik ka yanak mix junp'éel problema ti' Israel.

CAP 23

a 1Re 8:53
b Éx 33:16
c Gé 13:14, 16 Gé 22:17 Éx 1:7
d Nú 24:10 Jos 24:10 Ne 13:1, 2
e Nú 22:38 Nú 24:13
f Nú 22:11
g Dt 34:1

Columna 2

a Nú 22:41 Nú 23:1 Nú 23:28, 29
b Nú 22:35 Nú 23:5
c Nú 23:7 Nú 24:3
d Sl 89:35 Tit 1:2
e 1Sa 15:29
f Isa 14:24 Isa 46:10 Miq 7:20
g Gé 12:1, 2 Gé 22:15, 17 Nú 22:12
h Nú 22:18

23:10 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u cuarta parteil».

23:19 * Wa «utia'al ka arrepentirnaki'».

Jéeoba u Dioso'obe'
tia'an tu yéetelo'obe',[a]
yéetel leti'obe' k'a'am u
alabarko'ob Dios bey u
reyo'obe'.
22 Diose' táan u jóo'sko'ob
ti' u lu'umil Egipto.[b]
Utia'al leti'obe' Diose' bey
u baak juntúul nuxi' wa-
kaxe'.*[c]
23 Mina'an mix máak ka
u ya'al yaan u yúuchul
ba'alo'ob k'aastak ti' Ja-
cob,[d]
yéetel mina'an mix jun-
túul j-meen ka u ts'áau-
ba tu contra Israel.[e]
Te' k'iina' je'el u páajtal u
ya'ala'al tu yo'olal Jacob
bey xan tu yo'olal Israe-
le':
‹¡Ilawile'ex le ba'ax ts'o'ok
u beetik Dioso'!›.
24 Waye' yaan junp'éel kaaj
yaan u líik'il je'ex jun-
túul leóne',
le kéen líik'ike' bey je'ex
juntúul leóne'.[f]
Ma' kun chital hasta u
chukik ba'al u jaante
yéetel hasta u yuk'ik
u k'i'ik'el le ba'axo'ob
ts'o'ok u kíimsko'».

25 Balak túune' tu ya'a-
laj ti' Balaam: «Wa jach jun-
puli' ma' tu páajtal a mal-
decirke' junpuli' ma' unaj xan
a bendecirki'». **26** Balaame'
tu núukaj ti' Balak: «¿Ma' wa
tin wa'alajtech: ‹Tene' yaan in
beetik tuláakal le ba'ax ken u
ya'alten Jéeobao'›?».[g]

27 Balake' tu ya'alaj ti' Ba-
laam: «Beet uts a cha'ik in

23:22 * Wa «toro salvajee'». Ilawil «Toro salvaje», página 2582.

CAP 23

a Éx 13:21 Éx 23:20 Éx 29:45 Isa 8:10

b Éx 20:2

c Nú 24:8

d Gé 12:1, 3

e Nú 22:7

f Nú 24:9

g Nú 22:38 Nú 23:12

Columna 2

a Nú 23:13

b Nú 21:20

c Nú 22:41 Nú 23:1, 14

CAP 24

d Nú 23:3, 15 Nú 23:23

e Nú 2:2 Nú 23:9

f 1Sa 19:20

g Nú 23:7, 18

biskech tuláak' tu'ux. Ma' xaane' yaan u cha'abaltech tu-
men le u jaajil Dios a maldecirtik le kaaj desde te'elo'».[a]
28 Balak túune' tu bisaj Balaam tak tu punta Peor, desde te'elo' ku páajtal u yila'al Jesimón.*[b] **29** Balaam túune' tu ya'alaj ti' Balak: «Beetten siete u p'éelal altaro'ob waye', preparart siete u túulal toro'ob yéetel siete u túulal xibil tamano'ob».[c] **30** Balake' tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'alik Balaamo' yéetel tu k'ubaj juntúul toro yéetel juntúul xibil taman tu yóok'ol cada altar.

24 Balaam túune' tu yi-
laj de ke Jéeobae' utschaj tu t'aan* u bendecirtik Israel, le o'olale' ma' seguernaj u yilik wa yaan u yúuchul ba'alo'ob k'aastak ti' Israel je'ex tu yáax beetilo',[d] ba'axe' tu sutaj u paakat tu tojil le desiertoo'. **2** Le ka tu líi'saj u paakat Balaame' tu yile' le israelita'obo' jelekbalo'ob según le tribu'ob tu'ux u taalo'obo',[e] te' súutuko' u poder Diose' taal tu yóok'ol.[f] **3** Leti' túune' tu ya'alaj le mensajea':[g]

«Lela' leti'e ba'ax ku ya'a-
lik Balaam u hijo Beoro',
leti'e ba'ax ku ya'alik jun-
túul máak ts'o'ok u je'e-
pajal u yicho'obo',
4 leti'e ba'ax ku ya'alik jun-
túul máak ts'o'ok u yu'u-
bik ba'ax ku ya'alik Dio-
so',

23:28 * Uláak' bix u traducirta'ale' «le desiertoo'». **24:1** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma'alob tu táan u yich».

juntúul máak ts'a'ab junp'éel ba'al u wayak't tumen le Máax jach táaj yaan u podero',
juntúul máak ts'o'ok u chintal yéetel mix ba'al pixmil u yicho'ob:[a]
5 ¡Jach túun jats'uts a najo'ob de nook', Jacob,
jach túun jats'uts le tu'ux kaja'anecho', Israel![b]
6 Leti'obe' jach ts'o'ok u k'i'itbeskuba'ob,[c] beyo'ob je'ex le táax lu'umo'obo',
beyo'ob je'ex le jardíno'ob yano'ob tu jáal le ríoo',
beyo'ob je'ex le áloe'ob ts'o'ok u pak'ik Jéeobao',
beyo'ob je'ex le cedro'ob yano'ob te' tu'ux yaan le ja'obo'.
7 Ma' tu xu'ulul u tuul le ja' ti' le ka'ap'éel nu'ukulo'ob de k'éewel yaanti'o',
yéetel u paalale' ti' yano'ob te' tu'ux yaan ya'abkach ja'o'.[d]
U rey[e] xane' yaan u maas antal u páajtalil ke Agag,[f]
yéetel u reinoe' yaan u nojochtal.[g]
8 Diose' táan u jóo'sko'ob ti' u lu'umil Egipto.
Utia'al leti'obe' Diose' bey u baak juntúul nuxi' wakaxe'.*
Leti'e' yaan u xu'ulsik ti' le nacióno'obo', le máaxo'ob beetik u mu'yajo'obo',[h]
yaan u nóot'ik u baakelo'ob, yéetel yaan u xu'ulsikti'ob yéetel u flecha'ob.

CAP 24

a Nú 24:16

b Nú 1:52 Nú 2:2

c Nú 22:11

d Dt 8:7

e Gé 49:10 Sl 2:6 Jn 1:49

f Nú 24:20

g 1Cr 14:2 Da 2:44 Ap 11:15

h Éx 23:27 Dt 9:5

Columna 2

a Gé 12:1-3 Gé 27:29

b Nú 22:10, 11 Nú 23:11 Ne 13:1, 2

c Nú 22:16, 17

d Nú 22:18, 38

9 Ts'o'ok u chital, ts'o'ok u jiltal lu'um bey je'ex juntúul leóne',
¿máax túun je'el u atrever u beet u líik'il juntúul leóne'?
Le máaxo'ob bendecirkecho' yaan u bendecirta'alo'ob,
le máaxo'ob maldecirkecho' yaan xan u maldecirta'alo'ob».[a]

10 Balak túune' jach p'u'uj yéetel Balaame' ka jo'op' u papaxk'ab táan u burlartik Balaam, ka tu ya'alajti': «Tin taasech utia'al a maldecirtik in enemigo'ob,[b] pero tu lugare' teche' óoxtéen ts'o'ok a bendecirko'ob. **11** Beoraa' xeen ta wotoch tu séeba'anil. In k'áat ka'ach in ts'áatech ya'ab ba'alo'ob ma'alobtak,[c] pero ¡ilawile!, Jéeobae' ma' tu cha'aj in ts'áaiktechi'».

12 Balaame' tu núukaj ti' Balak: «¿Ma' wa tin wa'alaj ti' le máaxo'ob ta túuxto': **13** ‹Kex ka u ts'áaten Balak u yotoch chuup yéetel plata bey xan yéetel oroe', tene' ma' tu páajtal in beetik chéen je'el ba'axak in k'áate', ma' tu páajtal in beetik yaanal ba'al ti' le ts'o'ok u ya'alikten Jéeobao', kex ma'alob wa kex ma' ma'alobi'. Tene' yaan in wa'alik chéen le ba'ax ken u ya'alten Jéeobao'›?[d] **14** Beoraa' nika'aj tin kaajal. Chéen ba'ale' ko'oten ka in wa'altech le ba'ax ken u beet u kaajil Israel ti' a kaajal te' k'iino'ob kun taalo'obo'».*

24:8 * Wa «toro salvajee'».

24:14 * Wa «te' tu ts'ook k'iino'obo'».

15 Leti' túune' tu ya'alaj le mensajea':[a]
«Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Balaam u hijo Beoro',
leti'e ba'ax ku ya'alik juntúul máak ts'o'ok u je'epajal u yicho'obo',[b]
16 leti'e ba'ax ku ya'alik juntúul máak ts'o'ok u yu'ubik ba'ax ku ya'alik Dioso',
juntúul máak u k'aj óol le Maas Nojoch Dioso',
ti' leti'e' ts'a'ab junp'éel ba'al u wayak't tumen le Máax jach táaj yaan u podero',
ts'a'ab u yil mientras táan u chintal yéetel mix ba'al pixmil u yicho'obo'.
17 Yaan in wilik, pero ma' beoraa',
yaan in paktik, pero ma' ichil junp'íit k'iini'.
Ti' Jacobe' yaan u jóok'ol junp'éel estrella,[c]
yéetel ti' Israele'[d] yaan u jóok'ol junp'éel u xóolte' rey.[e]
Leti'e' jach tu jaajil yaan u bujik u táanpoolal Moab[f]
bey xan u baakel u pool le soldado'ob jach k'asa'ano'obo'.
18 Yaan u ch'a'abal Edom,[g]
beyo', yaan u ch'a'abal Seír[h] tumen u enemigo'ob,[i]
lela' yaan u yúuchul mientras táan u ye'esik Israel ma'atech u ch'a'ik saajkil.

CAP 24

a Nú 23:7

b Nú 24:3, 4

c Ap 22:16

d 2Sa 7:16, 17
Isa 9:7

e Sl 110:2
Heb 1:8

f 2Sa 8:2
1Cr 18:2
Sl 108:9

g Gé 27:37
2Sa 8:14
Am 9:11, 12

h Gé 36:8
Jos 24:4

i 1Cr 4:42, 43
Eze 25:14

Columna 2

a Gé 49:10
Sl 2:9
Sl 72:11
Ap 6:2
Ap 19:15

b Éx 17:8, 14

c Dt 25:19
1Sa 15:3
1Cr 4:43

d Gé 15:18, 19
Jue 1:16

e Gé 10:2, 4
Eze 27:6

f Na 3:18

g Nú 31:7, 8

19 Ti' Jacobe' yaan u jóok'ol juntúul máak yaan u ganartik u enemigo'ob,[a]
yaan u xu'ulsik ti' je'el máaxak ka p'áatak kuxa'anil te' kaajo'».

20 Balaame' le ka tu yilaj Amaleke', tu ya'alaj xan le mensajea':
«Ti' u maasil nacióno'obo' Amalek ka'ache' leti' le yáaxo',[b]
pero tu ts'ooke' yaan u xu'ulsa'alti'».[c]

21 Le ka tu yilaj le kenita'obo',[d] seguernaj u t'aane' ka tu ya'alaj le mensajea':
«Jach ma'alob le tu'ux kaja'anecho', ti' junp'éel nuxi' tuunich kajakbalech.
22 Pero yaan máax kun láaj tóokik Kayín.
¿Buka'aj tiempo u bin antes ti' a ma'achal bisbil tumen Asiria?».

23 Leti'e' seguernaj u t'aane' ka tu ya'alaj le mensajea':
«¡Ay! ¿Máax kun p'áatal kuxa'anil le kéen u beet Dios lela'?
24 Yaan u taal barco'ob desde tu jáal u ja'il Kitim,[e]
leti'obe' yaan u beetko'ob u mu'yaj Asiria,[f]
yaan u beetko'ob u mu'yaj Éber.
Pero ti' leti'e' yaan xan u láaj xu'ulsa'alti'».

25 Balaam[g] túune' líik'e' ka bini. Balake' tu ch'a'aj xan u beele' ka bini.

25 Le tia'an ka'ach le israelita'ob Sitimo',[a] le kaajo' k'ebanchaj úuchik u yantal ba'al u yilo'ob yéetel le ko'olelo'ob ku taalo'ob Moabo'.[b] **2** Le ko'olelo'oba' jo'op' u ya'aliko'ob ti' le kaaj ka táakpajko'ob ti' le ba'axo'ob ku k'ubko'ob ti' u dioso'obo'.[c] Le kaaj túuno' jo'op' u janal yéetel u chintal tu táan u dioso'ob le ko'olelo'oba'.[d] **3** U kaajil Israel túune' jo'op' xan u adorartik Baal de Peor tu yéetelo'ob,[e] Jéeoba túune' jo'op' u sen p'u'ujul tu contra Israel. **4** Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: «Ch'a' tuláakal u nuuktakil* le kaaj k'ebanchajo'obo' ka a kíimso'ob, yéetel ch'uykíint u wíinklilo'ob tu táan Jéeoba utia'al ka ila'ak tumen u maasil. Utia'al ka páajchajak u xu'ulul u p'u'ujul Jéeoba tu contra Israel». **5** Moisés túune' tu ya'alaj ti' u juezilo'ob u kaajil Israel:[f] «Cada juntúul ti' te'exe' unaj u kíimsik le xiibo'ob tu adorarto'ob Baal de Peoro'».[g]

6 Jach te' súutuko' juntúul israelitae' jo'op' u beetik ka náats'ak juntúul ko'olel madianita[h] tu yiknal u suku'uno'ob tu táan u yich Moisés yéetel tu táan tuláakal le israelita'obo', lela' úuch mientras táan u yok'olo'ob tu entradail le najil reunióno'. **7** Le ka ila'ab tumen Fineás,[i] u hijo Eleazar, u yáabil Aarón le sacerdoteo', tu séeba'anile' líik' chúumuk ti' le kaajo' ka tu ch'a'aj junp'éel lanza. **8** Ka túun bin tu paach le israelitao', ook tu yotoche' ka tu táats'lomtaj tu ka'atúulal. Tu táats'lomtaj le israelita tu xiibilo' yéetel tu táats'lomtaj le ko'olel tu x-ch'upilo'. Bey túun úuchik u xu'ulul u kíimsa'al le israelita'ob k'ebanchajo'obo'.[a] **9** Tuláakal le máaxo'ob kíimo'obo' tu chukaj 24,000.[b]

10 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **11** «Fineás, u hijo Eleazar,[c] u yáabil Aarón le sacerdoteo', ts'o'ok u beetik u xu'ulul in p'u'ujul tu contra u kaajil Israel, tumen leti'e' ma' tu cha'aj u adorarko'ob uláak' dioso'obi', chéen teen.[d] Yo'olal lelo' tene' ma' in xu'uls ti' le israelita'obo', kex tene' kin k'áatik ka adorarta'aken chéen teen.[e] **12** Le o'olale', a'alti': ‹Táan in beetik junp'éel pacto tu yéetel utia'al ka in we'es in wutsil ti'. **13** Le pactoa' utia'al u beetik u sacerdoteil leti' bey xan u paalal utia'al mantats'.[f] Tumen leti'e' ma' tu cha'aj u adorarko'ob uláak' dioso'obi',[g] chéen teen, ts'o'ole' tu beetaj in perdonartik u k'eban u kaajil Israel›».

14 U k'aaba' ka'ach le israelita kíimsa'ab yéetel le ko'olel madianitao' Zimrí, u hijo Saalu, Saalue' u nojchil junp'éel familia ku taal ti' u tribu Simeón. **15** U k'aaba' ka'ach le ko'olel madianita kíimsa'abo' Kozbí, u hija Zur,[h] Zure' u nojchil junmúuch' familia'ob tu lu'umil Madián.[i]

16 Le ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: **17** «Xeen ba'ate'el tu contra le madianita'obo' yéetel

25:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u poolilo'ob».

CAP 25

a Jos 2:1 Miq 6:5

b Nú 31:16 1Co 10:8 Ap 2:14

c Éx 34:15 1Co 10:20

d Éx 20:5

e Dt 4:3 Jos 22:17 Sl 106:28, 29 Os 9:10

f Éx 18:21

g Éx 22:20 Éx 32:25, 27 Dt 13:6-9

h Nú 25:14, 15

i Éx 6:25 Jos 22:30

Columna 2

a Sl 106:30

b Nú 25:4 Dt 4:3 1Co 10:8

c Nú 25:7

d Sl 106:30, 31

e Éx 20:5 Éx 34:14 Dt 4:24

f 1Cr 6:4 Esd 7:1, 5 Esd 8:1, 2

g 1Re 19:10

h Nú 31:7, 8 Jos 13:21

i 1Cr 1:32, 33

xu'ulsti'ob.[a] **18** Tumen leti'obe' ts'o'ok u taasko'ob problemas ti' te'ex, tu beeto'ob a k'ebantale'ex yo'olal le ba'ax úuch Peoro'[b] yéetel yo'olal Kozbí u hija juntúul u nojchil junp'éel familia tu lu'umil Madián, le ko'olel kíimsa'ab[c] te' día ka kíimsa'ab ya'ab máako'ob tu yo'olal Peoro'».[d]

26 Le ka ts'o'ok u kíimsa'al le israelita'obo'[e] Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés yéetel ti' Eleazar, u hijo Aarón le sacerdoteo': **2** «Beete'ex junp'éel censo ti' tuláakal le israelita'ob yaanti'ob 20 años wa maaso', ts'íibte'ex u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'ob, ts'íibte'ex u k'aaba' tuláakal le máaxo'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'ob tu kaajil Israelo'».[f] **3** Moisés yéetel Eleazar[g] le sacerdote túuno' t'aanajo'ob tu táan le kaaj le tia'ano'ob te' tu desiertoil Moabo',[h] naats' ti' le Jordáno' yéetel aktáan ti' Jericó,[i] ka tu ya'alo'ob: **4** «Beete'ex junp'éel censo ti' tuláakal le máaxo'ob yaanti'ob 20 años wa maaso', beete'ex jach je'ex ts'o'ok u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'».[j]

U paalal túun Israel jóok'o'ob ti' u lu'umil Egiptoe' leti'e je'elo'oba': **5** Rubén,[k] u yáax hijo Israel. U hijo'ob Rubéne'[l] leti'e je'elo'oba': ti' Anoke' ti' taal u familia le anokita'obo', ti' Palúe' ti' taal u familia le paluita'obo', **6** ti' Ezróne' ti' taal u familia le ezronita'obo', ti' Karmíe' ti' taal u familia le karmita'obo'. **7** Lelo'oba' leti'e u familia'ob le rubenita'obo', tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 43,730.[a]

8 U hijo Palúe' Eliab. **9** U hijo'ob Eliabe' leti'e je'elo'oba': Nemuel, Datán yéetel Abiram. Datán yéetel Abirame' leti'ob u nuuktakil le máaxo'ob tu ts'áajuba'ob tu contra Moisés[b] yéetel Aaróno'. Tia'ano'ob ka'ach ichil le máaxo'ob apoyart Coré[c] yéetel tu ts'áajuba'ob tu contra Jéeobao'.[d]

10 Le lu'um túuno' je'epaje'* ka tu luk'aj le máako'obo'. Chéen ba'ale' Corée' kíim le ka tóoka'ab le 250 máako'ob apoyarko'.[e] Le ba'ax úuchti'obo' meyajnaj utia'al u k'a'ajsa'al u yiik' le kaajo'.[f] **11** Chéen ba'ale' u paalal Corée' ma' kíimo'obi'.[g]

12 U hijo'ob Simeón,[h] según u familia'obe', leti'e je'elo'oba': ti' Nemuele' ti' u taal u familia le nemuelita'obo', ti' Jamíne' ti' u taal u familia le jaminita'obo', ti' Jakíne' ti' u taal u familia le jakinita'obo', **13** ti' Zerae' ti' u taal u familia le zeraíta'obo', ti' Xaúle' ti' u taal u familia le xaulita'obo'. **14** Lelo'oba' leti'e u familia'ob le simeonita'obo', tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 22,200.[i]

15 U hijo'ob Gad,[j] según u familia'obe', leti'e je'elo'oba': ti' Zefóne' ti' u taal u familia le zefonita'obo', ti' Aguíe' ti' u taal u familia le aguita'obo', ti' Suníe' ti' u taal u familia le sunita'obo', **16** ti' Ozníe' ti' u taal u familia le oznita'obo',

CAP 25

a Nú 31:1, 2

b Nú 25:3
Nú 31:16

c Nú 25:8, 15

d Nú 25:9

CAP 26

e Nú 25:7, 8

f Éx 30:12
Éx 38:26
Nú 1:2

g Nú 20:26

h Nú 22:1
Nú 33:48

i Jos 6:1

j Nú 1:3

k Gé 29:32

l Gé 46:8, 9
Éx 6:14

Columna 2

a Nú 1:21

b Nú 16:12

c Nú 16:1

d Nú 16:5, 19
Dt 11:6
Sl 106:17

e Nú 16:32, 35
Sl 106:18

f Nú 16:38
1Co 10:10, 11

g Éx 6:24
Nú 26:58
Sl 42:Enc

h Gé 35:23
Gé 46:10
Éx 6:15
1Cr 4:24

i Nú 1:23

j Gé 35:26
Gé 46:16

26:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'epaj u chi'».

ti' Eríe' ti' u taal u familia le erita'obo', **17** ti' Arode' ti' u taal u familia le arodita'obo', ti' Arelíe' ti' u taal u familia le arelita'obo'. **18** Lelo'oba' leti'e u familia'ob u hijo'ob Gado', tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 40,500.[a]

19 U hijo'ob Judáe'[b] leti'e je'elo'oba': Er yéetel Onán.[c] Chéen ba'ale' tu ka'atúulalo'obe' kíimo'ob tu lu'umil Canaán.[d] **20** Le je'elo'oba' leti'e uláak' u hijo'ob Judá según u familia'obo': ti' Selae'[e] ti' u taal u familia le selanita'obo', ti' Péreze'[f] ti' u taal u familia le perezita'obo', ti' Zerae'[g] ti' u taal u familia le zeraíta'obo'. **21** U hijo'ob Péreze' leti'e je'elo'oba': ti' Ezróne'[h] ti' u taal u familia le ezronita'obo', ti' Amule'[i] ti' u taal u familia le amulita'obo'. **22** Lelo'oba' leti'e u familia'ob Judáo', tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 76,500.[j]

23 U hijo'ob Isacar,[k] según u familia'obe', leti'e je'elo'oba': ti' Tolále'[l] ti' u taal u familia le tolaíta'obo', ti' Puvále' ti' u taal u familia le punita'obo', **24** ti' Jasube' ti' u taal u familia le jasubita'obo', ti' Simróne' ti' u taal u familia le simronita'obo'. **25** Lelo'oba' leti'e u familia'ob Isacaro', tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 64,300.[m]

26 U hijo'ob Zabulón,[n] según u familia'obe', leti'e je'elo'oba': ti' Sérede' ti' u taal u familia le seredita'obo', ti' Elóne' ti' u taal u familia le elonita'obo', ti' Jaleele' ti' u taal u familia le jaleelita'obo'. **27** Lelo'oba' leti'e u familia'ob le zabulonita'obo', tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 60,500.[a]

28 U hijo'ob José,[b] según u familia'obe', leti'e je'elo'oba': Manasés yéetel Efraín.[c] **29** U hijo'ob Manasése'[d] leti'e je'elo'oba': ti' Makire'[e] ti' u taal u familia le makirita'obo'. Makire' u papá Galaad.[f] Ti' Galaade' ti' u taal u familia le galaadita'obo'. **30** U hijo'ob Galaade' leti'e je'elo'oba': ti' Yézere' ti' u taal u familia le yezerita'obo', ti' Éleke' ti' u taal u familia le elekita'obo', **31** ti' Asriele' ti' u taal u familia le asrielita'obo', ti' Sikeme' ti' u taal u familia le sikemita'obo', **32** ti' Semidáe' ti' u taal u familia le semidaíta'obo', ti' Éefere' ti' u taal u familia le éeferita'obo'. **33** Chéen ba'ale' Zelofead u hijo Éefere' ma' yanchaj u hijo'obi', chéen hija'ob yanchajti',[g] u k'aaba' u hija'obe' leti'e je'elo'oba':[h] Malá, Noá, Oglá, Milká yéetel Tirzá. **34** Lelo'oba' leti'e u familia'ob Manaséso', tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 52,700.[i]

35 U hijo'ob Efraín,[j] según u familia'obe', leti'e je'elo'oba': ti' Sutelae'[k] ti' u taal u familia le sutelaíta'obo', ti' Békere' ti' u taal u familia le bekerita'obo', ti' Taane' ti' u taal u familia le taanita'obo'. **36** U hijo'ob Sutelae' leti'e je'elo'oba': ti' Eráne' ti' u taal u familia le eranita'obo'.

CAP 26

a Nú 1:25
b Gé 29:35 Gé 46:12
c Gé 38:2-4
d Gé 38:7-10
e Gé 38:2, 5 Gé 38:26 1Cr 4:21
f Gé 38:29 Rut 4:18 Mt 1:3
g Gé 38:30 1Cr 2:4
h Rut 4:19
i 1Cr 2:5
j Nú 1:27
k Gé 30:18 Gé 35:23 Gé 46:13 1Cr 7:1
l 1Cr 7:2
m Nú 1:29
n Gé 30:20 Gé 46:14

Columna 2

a Nú 1:31
b Gé 30:24 Gé 35:24 Gé 46:20
c Gé 41:52
d Gé 41:51
e Gé 50:23 Dt 3:15 1Cr 7:14
f Jos 17:1
g Nú 27:7 1Cr 7:15
h Nú 36:11
i Nú 1:35
j Gé 41:52
k 1Cr 7:20

37 Lelo'oba' leti'e u familia'ob u hijo'ob Efraíno', tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 32,500.[a] Lelo'oba' leti'e u hijo'ob José xo'oko'ob según u familia'obo'.

38 U hijo'ob Benjamín,[b] según u familia'obe', leti'e je'elo'oba': ti' Belae'[c] ti' u taal u familia le belaíta'obo', ti' Asbele' ti' u taal u familia le asbelita'obo', ti' Airame' ti' u taal u familia le airamita'obo', **39** ti' Sefufame' ti' u taal u familia le sufamita'obo', ti' Ufame' ti' u taal u familia le ufamita'obo'. **40** U hijo'ob Belae' leti'e je'elo'oba': Ard yéetel Naamán.[d] Ti' Arde' ti' u taal u familia le ardita'obo', ti' Naamáne' ti' u taal u familia le naamita'obo'. **41** Lelo'oba' leti'e u hijo'ob Benjamín xo'oko'ob según u familia'obo', tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 45,600.[e]

42 U hijo'ob Dan,[f] según u familia'obe', leti'e je'elo'oba': ti' Suame' ti' u taal u familia le suamita'obo'. Lelo'oba' leti'e u familia'ob Dano'. **43** Lelo'oba' leti'e u familia'ob le suamita'obo', tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 64,400.[g]

44 U hijo'ob Aser,[h] según u familia'obe', leti'e je'elo'oba': ti' Imnaje' ti' u taal u familia le imnita'obo', ti' Isvíe' ti' u taal u familia le isvita'obo', ti' Beríase' ti' u taal u familia le berita'obo'. **45** U hijo'ob Beríase' leti'e je'elo'oba': ti' Éebere' ti' u taal u familia le eeberita'obo', ti' Malkiele' ti' u taal u familia le malkielita'obo'. **46** U k'aaba' u hija Asere' Séra. **47** Lelo'oba' leti'e u familia'ob u hijo'ob Asero', tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 53,400.[a]

48 U hijo'ob Neftalí,[b] según u familia'obe', leti'e je'elo'oba': ti' Jazeele' ti' u taal u familia le jazeelita'obo', ti' Guníe' ti' u taal u familia le gunita'obo', **49** ti' Jézere' ti' u taal u familia le jezerita'obo', ti' Sileme' ti' u taal u familia le silemita'obo'. **50** Lelo'oba' leti'e u familia'ob Neftalío', tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 45,400.[c]

51 Tuláakal le xiibo'ob ti' u kaajil Israel ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 601,730.[d]

52 Le ka ts'o'ok lelo' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: **53** «Ichil tuláakal lelo'oba' unaj u t'o'oxol le lu'um bey herencia según bix yanil u k'aaba'ob te' listao'.*[e] **54** Utia'al le grupo'ob maas nuuktako' k'a'abéet a ts'áaikti'ob maas ya'ab u herencia'ob, yéetel utia'al le grupo'ob maas chichantako' k'a'abéet a ts'áaikti'ob menosi'.[f] Le herencia kun ts'aabil ti' cada grupoo' k'a'abéet u ts'a'abal según jaytúul le máaxo'ob ts'íibta'an u k'aaba'obo'. **55** Chéen ba'ale' le lu'umo' k'a'abéet u yila'al bix kun t'oxbil.[g] Leti'obe' yaan u

CAP 26

a Nú 1:33
Jos 17:17

b Gé 35:24
Gé 46:21
1Cr 8:1

c 1Cr 7:6

d 1Cr 8:3, 4

e Nú 1:37

f Gé 30:6

g Nú 1:39

h Gé 30:13
Gé 35:26
Gé 46:17
1Cr 7:30

Columna 2

a Nú 1:41

b Gé 30:8
Gé 35:25
Gé 46:24
1Cr 7:13

c Nú 1:43

d Éx 38:26
Nú 1:46, 49
Nú 14:29

e Jos 11:23
Jos 14:1

f Nú 33:54

g Nú 34:13
Jos 14:2
Jos 17:4
Jos 18:6
Pr 16:33

26:53 * Wa «según jaytúul le máaxo'ob ts'íibta'an u k'aaba'ob te' listao'».

k'amko'ob u herencia'ob según u k'aaba' u tribu u papá'ob. **56** Cada herenciae' yaan u yila'al ti' máax kun ts'aabil yéetel yaan u t'o'oxol ichil le grupo'ob maas nuuktako'obo' bey xan ichil le maas chichno'obo'».

57 Ti' le levita'obo' lelo'oba' leti'e ts'íibta'ab u k'aaba'ob[a] según u familia'obo': ti' Guersóne' ti' u taal u familia le guersonita'obo', ti' Koate'[b] ti' u taal u familia le koatita'obo', ti' Meraríe' ti' u taal u familia le merarita'obo'. **58** Lelo'oba' leti'e u familia'ob le levita'obo': u familia le libnita'obo',[c] u familia le hebronita'obo',[d] u familia le malita'obo',[e] u familia le musita'obo'[f] yéetel u familia le coreíta'obo'.[g]

Koate' u papá Amram.[h] **59** U k'aaba' u yatan Amrame' Jokébed,[i] leti'e' u hija Leví. Jokébede' síij le tia'an ka'ach Leví tu lu'umil Egiptoo'. Jokébede' yanchaj u paalal yéetel Amram, u k'aaba'obe' Aarón, Moisés yéetel Míriam.[j] **60** Aarón túune' yanchaj u hijo'ob, u k'aaba'obe' Nadab, Abiú, Eleazar yéetel Itamar.[k] **61** Chéen ba'ale' Nadab yéetel Abiúe' kíimo'ob tumen ma' ma'alob yanilo'ob ka tu tóoko'ob incienso tu táan Jéeobai'.[l]

62 Tuláakal le xiibo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 23,000. Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le yaanti'ob desde junp'éel mes wa maaso'.[m] Leti'obe' ma' xo'oko'ob ichil le israelita'obo',[n] tumen ma' ts'a'ab u herencia'ob ichil le israelita'obo'.[a]

63 Le je'elo'oba' leti'e ts'íibta'ab u k'aaba'ob tumen Moisés yéetel Eleazar le sacerdote, le tia'ano'ob te' tu desiertoil Moabo', naats' ti' le Jordáno' yéetel aktáan ti' Jericó. **64** Chéen ba'ale' ichilo'obe' mina'an mix juntúul ti' le máaxo'ob yáax ts'íibta'ab u k'aaba'ob tumen Moisés yéetel Aarón le sacerdote le ka tu beeto'ob le censo te' tu desiertoil Sinaío'.[b] **65** Tumen Jéeobae' tu ya'alaj tu yo'olalo'ob: «Leti'obe' jach tu jaajil yaan u kíimlo'ob te' desiertoo'».[c] Le o'olale' tuláaklo'ob kíimo'ob, chéen Caleb u hijo Jefuné yéetel Josué u hijo Nun ma' kíimo'obi'.[d]

27 Náats' túun u hija'ob Zelofead.[e] Zelofeade' u hijo Éefer, u hijo Galaad, u hijo Makir, u hijo Manasés, leti'obe' ti' u taalo'ob ti' u familia Manasés, u hijo Josée'. U k'aaba' le ko'olelo'oba' leti'e je'elo'oba': Malá, Noá, Oglá, Milká yéetel Tirzá. **2** Leti'obe' bino'ob tu entradail le najil reunióno' ka wa'alajo'ob tu táan Moisés, tu táan Eleazar le sacerdoteo', tu táan u nuuktakil le kaajo'[f] yéetel tu táan tuláakal le kaajo', ka tu ya'alo'ob: **3** «K-papáe' kíim te' desiertoo', chéen ba'ale' leti'e' ma' yanchaj ichil le grupo apoyart Coréo',[g] le grupo tu ts'áajuba tu contra Jéeobao'. Leti'e' kíim yo'olal u k'eban yéetel ma' yanchaj u hijo'obi'. **4** ¿Ba'axten túun kun sa'atal u k'aaba' k-papá

CAP 26

a Gé 46:11 Éx 6:16

b Nú 3:19

c Éx 6:17 Nú 3:18

d Nú 3:27

e Éx 6:19 Nú 3:33

f Nú 3:20 1Cr 23:23

g Éx 6:24

h Éx 6:18 Nú 3:19

i Éx 2:1 Éx 6:20

j Éx 15:20 Miq 6:4

k Éx 6:23 Éx 24:9

l Le 10:1, 2 Nú 3:2, 4 1Cr 24:2

m Nú 3:39

n Nú 1:49

Columna 2

a Nú 18:24 Dt 10:9 Dt 14:27 Jos 14:3

b Nú 1:2 Dt 2:14 1Co 10:5

c Heb 3:17

d Nú 14:29, 30 Jos 14:14 Jos 19:49

CAP 27

e Nú 26:33

f Éx 18:25, 26

g Nú 14:35 Nú 16:1, 2 Nú 16:19, 35

ichil u familia chéen tumen ma' yanchaj juntúul u hijoi'? Ts'áato'on junxóot' lu'um junmúuch' yéetel u suku'uno'ob* k-papá». **5** Moisés túune' tu ya'alaj ti' Jéeoba le ba'ax ku k'áatik le ko'olelo'oba'.[a]

6 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **7** «Ma'alob le ba'ax ku k'áatko'obtech u hija'ob Zelofeado'. Beet tuláakal le ku páajtal utia'al a ts'áaikti'ob junxóot' lu'um junmúuch' yéetel u suku'uno'ob u papá'obo', lela' yaan u p'áatal bey u herencia'obe'. Le u herencia u papá'obo' ti' leti'ob unaj a ts'áaik.[b] **8** A'al xan ti' le israelita'obo': ‹Wa ku kíimil juntúul máak pero ma' yanchaj u hijoe', le herencia unaj u ts'a'abalti'o' unaj a ts'áaike'ex ti' u hija. **9** Wa mina'an u hija le máako', u herenciae' unaj a ts'áaike'ex ti' u suku'uno'ob. **10** Yéetel wa ma' yanchaj u suku'uno'obe', u herenciae' unaj a ts'áaike'ex ti' u suku'uno'ob u papá. **11** Wa ma' yanchaj u suku'uno'ob u papáe', yaan a ts'áaike'ex u herencia ti' juntúul máax jach u láak'tsil, ti' leti' kun p'áatal le herenciao'. Le ba'ax ts'o'ok in wa'alika' yaan u p'áatal bey junp'éel ley utia'al le israelita'obo', yaan u beeta'al jach je'ex ts'o'ok u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'›».

12 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Na'aken te' tu montañail Abarimo',[c] yéetel ilawil le lu'um ken in ts'áa ti' le israelita'obo'.[d] **13** Le kéen ts'o'okok a wilke' yaan xan a kíimil[a] je'ex úuchik u kíimil Aarón a suku'une'.[b] **14** Tumen le ka tu quejartuba le kaaj tin contra te' tu desiertoil Zino', te'exe' ma' ta wu'uye'ex in t'aani', ma' ta we'ese'ex tu táan u kaajil Israele' de ke tene' santoen le ka tin ts'áajte'ex le ja'e'.[c] Lela' úuch te' tu ja'ilo'ob Meribáo',[d] te' Cadéso',[e] te' tu desiertoil Zino'».[f]

15 Moisés túune' tu ya'alaj ti' Jéeoba: **16** «Jéeoba, le Dios máax ts'áaik u kuxtal tuláakal máako', ka u ts'áa juntúul xiib utia'al u nu'uktik le kaajo', **17** juntúul máax ka u nu'ukto'ob je'el tu'uxak ka xi'iko'obe' yéetel ka u nu'ukto'ob ti' tuláakal ba'ax ka u beeto'ob, beyo' u kaajal Jéeobae' ma' kun p'áatal bey juntúul taman mina'an mix máak kanáantike'». **18** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «Ch'a' Josué u hijo Nun, leti'e' juntúul máak je'el u páajtal u beetik le meyajo', ch'a'e' ka a ts'áa a k'ab tu yóok'ol.*[g] **19** Bis tu táan Eleazar le sacerdoteo' yéetel tu táan tuláakal le kaajo', yéetel tu táano'obe' ts'áa leti' utia'al ka u nu'ukto'ob.[h] **20** Ts'áa ti' leti' junp'íit ti' le autoridad yaantecho'[i] utia'al ka páajchajak u yu'uba'al u t'aan tumen tuláakal u kaajil Israel.[j] **21** Leti'e' yaan u wa'atal tu táan Eleazar le sacerdoteo', Eleazar túune' yaan u meyajti' le Urim[k] utia'al u yojéeltik

CAP 27

a Éx 18:15, 16
Éx 33:11
Le 24:11, 12

b Nú 36:2
Jos 17:3, 4

c Nú 33:47
Dt 32:48, 49

d Gé 13:14, 15
Dt 3:27
Dt 32:52
Dt 34:1

Columna 2

a Nú 31:2
Dt 34:7

b Nú 20:24, 28
Nú 33:38
Dt 10:6
Dt 32:50

c Nú 20:10, 12
Dt 1:37

d Sl 106:32, 33

e Dt 1:2

f Jos 15:1

g Dt 34:9
Hch 6:5, 6

h Dt 31:7

i Dt 1:38
Dt 31:3
Dt 34:10

j Jos 1:17

k Éx 28:30
1Sa 23:9
1Sa 28:6
Ne 7:65

27:4 * Wa «yéetel u yíits'ino'ob».

27:18 * Ilawil «U ts'áaik u k'ab máak yóok'ol», página 2587.

ba'ax u k'áat Jéeoba ka beeta'ak yéetel Josuéo'. Le ba'ax ken u ya'alo' yaan u beeta'al tumen tuláakal máak, yaan u beetik leti', tuláakal le israelita'obo' yéetel tuláakal le kaajo'».

22 Moisés túune' tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'ala'alti' tumen Jéeobao'. Tu ch'a'aj Josuée' ka tu bisaj tu táan Eleazar le sacerdoteo' yéetel tu táan tuláakal le kaajo', **23** ka tu ts'áaj u k'abo'ob tu yóok'ol yéetel ka tu ts'áaj utia'al ka u nu'ukto'ob,[a] jach je'ex tu ya'alil Jéeoba ti' Moiséso'.[b]

28 Le ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés: **2** «A'al ti' le israelita'ob ka u beeto'ob lela': ‹Unaj a wilke'ex a k'ubke'exten in ofrenda, le waaj ka k'ubke'exteno'. Le ofrenda'ob ka tóokike'exteno' unaj a beetke'ex jach tu k'iinil, le ofrenda'oba' ki'iboko'ob tin táan›.[c]

3 A'al xan ti'ob: ‹Lela' leti'e ofrenda unaj a tóokike'ex tu táan Jéeobao': ka'atúul mejen xibil tamano'ob t'a'ajtak de junp'éel año. Lela' leti'e tóokbil ofrenda ken a k'ube'ex sáamsamalo', lela' mantats' unaj a beetke'ex.[d] **4** Juntúul ti' le tamano'obo' yaan a k'ubik temprano, yéetel le uláak'o' le kéen t'úubuk le k'iino',*[e] **5** cada juntúule' yaan a k'ubik pa'te' yéetel junp'éel omer* ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel óoli' junp'éel litro* aceite bey u ofrendail janale'.[a] **6** Le ofrendaa' desde te' Montaña Sinaí a'ala'ab ka k'u'ubuko'. Lela' junp'éel tóokbil ofrenda[b] ki'ibok tu táan Dios sáamsamal unaj u k'u'ubul, junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeoba. **7** Le ofrenda je'ela' yaan u k'u'ubul pa'te' yéetel u ofrendail vino, óoli' junp'éel litro vino yo'olal cada juntúul ti' le xibil tamano'obo'.[c] Yaan u láala'al uk'ul ku káalkunaj te' lugar santo bey junp'éel ofrenda utia'al Jéeobae'. **8** Le uláak' xibil tamano' yaan a k'ubik le kéen t'úubuk le k'iino'.* Yaan a k'ubik pa'te' yéetel u ofrendail janal je'ex ta beetil tempranoo', yaan xan a k'ubik yéetel u ofrendail vino, yaan a k'ubik bey junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeobae', junp'éel ba'al ki'ibok tu táan.[d]

9 Chéen ba'ale' tu k'iinil sábadoe'[e] unaj u k'u'ubul ka'atúul mejen xibil tamano'ob t'a'ajtak de junp'éel año, unaj xan u k'u'ubul ka'ap'éel omer* ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite bey junp'éel u ofrendail janale', lela' unaj u k'u'ubul pa'te' yéetel u ofrendail vino. **10** Le je'ela' leti'e tóokbil ofrenda kun k'ubbil tu k'iinil sábadoo', yaan u k'u'ubul pa'te' yéetel le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamal yéetel u ofrendail vinoo'.[f]

28:4, 8 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «entre le ka'ap'éel tarde'obo'». **28:5** *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 2.2 litroso'.

28:5 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel cuarto hin». **28:9** *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 4.4 litroso'.

CAP 27

a Nú 27:18

b Dt 3:28
Dt 31:14, 23

CAP 28

c 2Cr 8:13
Ne 10:32, 33

d Éx 29:38
Le 6:9
Eze 46:15

e Éx 29:39

Columna 2

a Éx 29:40
Nú 15:4

b Éx 29:38, 42
2Cr 2:4
Esd 3:3

c Éx 29:39, 40

d Éx 29:41

e Éx 16:29
Éx 20:10
Eze 20:12

f Nú 28:3, 7

11 Tu káajbal cada mese' unaj a k'ubke'ex bey tóokbil ofrenda ti' Jéeoba ka'atúul táankelem toro'ob, juntúul xibil taman yéetel siete u túulal mejen xibil tamano'ob t'a'ajtak de junp'éel año.[a] **12** Yo'olal cada juntúul táankelem toroe' yaan xan u k'u'ubul óoxp'éel omer* ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite bey u ofrendail janale',[b] yo'olal le xibil tamano'[c] yaan u k'u'ubul ka'ap'éel omer ma'alob harina bey u ofrendail janale', **13** yo'olal cada juntúul ti' le mejen xibil tamano'obo' yaan u k'u'ubul junp'éel omer ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite bey junp'éel u ofrendail janale', lela' bey junp'éel tóokbil ofrenda ki'iboke',[d] junp'éel ofrenda ku tóoka'al utia'al Jéeoba. **14** Yaan xan u k'u'ubul u ofrendailo'ob vino, yo'olal juntúul toroe'[e] unaj u k'u'ubul óoli' dos litros* vino, yo'olal le xibil tamano'[f] unaj u k'u'ubul junp'íit maas ti' junp'éel litro# vino, yéetel yo'olal juntúul chan xibil tamane'[g] unaj u k'u'ubul óoli' junp'éel litro vino. Lela' leti'e tóokbil ofrenda unaj u k'u'ubul cada mes durante le añoo'. **15** Unaj xan u k'u'ubul ti' Jéeoba juntúul chan chivo bey ofrenda yo'olal le k'ebano', lela' yaan u k'u'ubul aparte ti' le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamal pa'te' yéetel u ofrendail vinoo'.

16 Le día 14 ti' le yáax meso'* leti'e Pascua utia'al Jéeobao'.[a] **17** Yéetel te' día 15 ti' le mesa' yaan u beeta'al junp'éel fiesta. Durante siete díase' unaj a jaantike'ex waaj mina'an u levadurail.[b] **18** Tu yáax díaile' unaj a much'kaba'ex, le k'iin je'elo' santo. Ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaji'. **19** Unaj a k'ubke'ex bey tóokbil ofrenda ti' Jéeoba ka'atúul táankelem toro'ob, juntúul xibil taman yéetel siete u túulal mejen xibil tamano'ob de junp'éel año. Le ba'alche'oba' unaj t'a'ajo'ob.[c] **20** Unaj a k'ubke'exo'ob yéetel le u ofrendail janalo', lela' unaj beeta'an yéetel ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite,[d] unaj a k'ubik óoxp'éel omer yo'olal juntúul toro yéetel ka'ap'éel omer yo'olal le xibil tamano'. **21** Yaan a k'ubik junp'éel omer yo'olal cada juntúul ti' le siete mejen xibil tamano'obo', **22** unaj xan a k'ubik juntúul chivo bey ofrenda yo'olal le k'ebano' utia'al ka perdonarta'ak a k'ebane'ex. **23** Lelo'oba' unaj u k'u'ubul aparte ti' le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul tempranoo', le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamalo'. **24** Lelo'oba' sáamsamal durante siete díase' bey unaj a k'ubko'obo', unaj a k'ubko'ob bey junp'éel janale',* junp'éel ofrenda ku

CAP 28

a Nú 10:10
1Cr 23:31
2Cr 2:4
Ne 10:32, 33

b Le 2:11

c Le 1:10

d Le 1:10, 13

e Nú 15:8, 10

f Nú 15:6, 7

g Nú 15:5

Columna 2

a Éx 12:14
Le 23:5
Dt 16:1
Eze 45:21
1Co 5:7

b Éx 12:15
Le 23:6
1Co 5:8

c Le 22:20, 22
Dt 15:21

d Le 2:1

28:12 *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 6.6 litroso'. **28:14** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «táanchumuk hin». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u tercera parte junp'éel hin».

28:16 *U k'aaba' le mesa' Abib. **28:24** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «waaj».

tóoka'al yéetel ki'ibok tu táan Jéeoba. Unaj u k'u'ubul pa'te' yéetel le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamalo' yéetel u ofrendail vinoo'. **25** Te' k'iin ken u chuk siete díaso' unaj a much'kaba'ex, le k'iin je'elo' santo.[a] Ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaji'.[b]

26 Te' k'iin ken a cosecharte'ex u yáax ich a paak'ale'exe',[c] le kéen a taas a k'ube'ex ti' Jéeoba túumben trigo bey ofrendae',[d] yaan a much'kaba'ex utia'al u fiestail le semana'obo',[e] le k'iin je'ela' santo. Ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaji'.[f] **27** Yaan a k'ubke'ex bey tóokbil ofrenda ki'ibok tu táan Jéeoba ka'atúul táankelem toro'ob, juntúul xibil taman yéetel siete u túulal mejen xibil tamano'ob de junp'éel año,[g] **28** utia'al u ofrendail janale' yaan a k'ubke'ex ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite, óoxp'éel omer yo'olal cada juntúul toro, ka'ap'éel omer yo'olal le xibil tamano' **29** yéetel junp'éel omer yo'olal cada juntúul ti' le siete mejen xibil tamano'obo', **30** ts'o'ole' yaan xan a k'ubke'ex juntúul chan chivo utia'al ka perdonarta'ak a k'ebane'ex.[h] **31** Le ba'alo'oba' yaan a k'ubke'ex aparte ti' le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamal junmúuch' yéetel u ofrendailo'ob janalo'. Le ba'alche'oba' unaj t'a'ajo'ob,[i] unaj u k'u'ublo'ob pa'te' yéetel u ofrendailo'ob vinoo'.

CAP 28

a Éx 13:6

b Éx 12:16 Le 23:8 Dt 16:8

c Éx 23:16

d Le 23:15, 16

e Éx 34:22 Dt 16:10 Hch 2:1

f Le 23:16, 21

g Le 23:16, 18

h Le 23:16, 19

i Le 1:3

Columna 2

CAP 29

a Le 23:24, 25

b Nú 10:2 Sl 81:3

c Nú 28:11-13

d Nú 28:3, 5

e Nú 28:6, 7

29 Yéetel te' yáax día ti' le mes sieteo'* unaj a much'kaba'ex, le k'iin je'elo' santo. Ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaji'.[a] Te' k'iin je'ela' unaj a wuske'ex le trompetao'.[b] **2** Yaan a k'ubke'ex bey tóokbil ofrenda ki'ibok tu táan Jéeoba juntúul táankelem toro, juntúul xibil taman yéetel siete u túulal mejen xibil tamano'ob de junp'éel año, tuláaklo'obe' unaj t'a'ajo'ob, **3** yaan xan a k'ubke'ex ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite bey u ofrendail janale', óoxp'éel omer* yo'olal le toroo', ka'ap'éel omer# yo'olal le xibil tamano' **4** yéetel junp'éel omer* yo'olal cada juntúul ti' le siete mejen xibil tamano'obo', **5** unaj xan a k'ubik juntúul chan chivo bey ofrenda yo'olal le k'eban utia'al ka perdonarta'ak a k'ebane'exo'. **6** Lela' unaj u k'u'ubul aparte ti' le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul cada mes pa'te' yéetel u ofrendailo'ob janal[c] bey xan yéetel u ofrendail vino, unaj u k'u'ubul xan aparte ti' le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamal pa'te' yéetel u ofrendail janal[d] bey xan yéetel u ofrendail vinoo',[e] le ofrenda'oba' unaj u k'u'ublo'ob je'ex suuk u beeta'ale'. Le ofrenda je'ela'

29:1 *U k'aaba' le mesa' Etanim. Ilawil «Etanim», página 2562. **29:3** *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 6.6 litroso'. #Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 4.4 litroso'. **29:4** *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 2.2 litroso'.

junp'éel ofrenda ku tóoka'al ki'ibok tu táan Jéeoba.

7 Te' día diez ti' le mes sieteo' unaj xan a much'kaba'ex, le k'iin je'elo' santo,[a] yéetel unaj a we'eske'ex jach yaachaja'an a wóole'ex.* Ma' unaj xan a beetke'ex mix junp'éel meyaji'.[b] **8** Yaan a k'ubke'ex bey tóokbil ofrenda ki'ibok tu táan Jéeoba juntúul táankelem toro, juntúul xibil taman yéetel siete u túullal mejen xibil tamano'ob de junp'éel año, tuláaklo'obe' unaj t'a'ajo'ob.[c] **9** Yaan xan a k'ubke'ex ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite bey u ofrendail janale', óoxp'éel omer yo'olal le toroo', ka'ap'éel omer yo'olal le xibil tamano' **10** yéetel junp'éel omer yo'olal cada juntúul ti' le siete mejen xibil tamano'obo', **11** yaan xan a k'ubke'ex juntúul chan chivo bey ofrenda yo'olal le k'ebano'. Unaj u k'u'ubul aparte ti' le ofrenda yo'olal le k'eban ku k'u'ubul tu k'iinil le kéen perdonarta'ak le k'ebano'obo',[d] bey xan aparte ti' le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamal pa'te' yéetel u ofrendail janal bey xan yéetel u ofrendailo'ob vino ku k'u'ublo'obo'.

12 Te' día 15 ti' le mes sieteo' unaj xan a much'kaba'ex, le k'iin je'elo' santo. Ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaji', yéetel unaj a beetke'ex junp'éel fiesta utia'al Jéeoba durante siete días.[a] **13** Yaan a k'ubke'ex bey tóokbil ofrenda[b] ki'ibok tu táan Jéeoba 13 táankelem toro'ob, ka'atúul xibil tamano'ob yéetel 14 mejen xibil tamano'ob de junp'éel año, tuláaklo'obe' unaj t'a'ajo'ob.[c] **14** Yaan xan a k'ubke'ex ma'alob harina xa'ak'ta'an yéetel aceite bey u ofrendail janale', óoxp'éel omer yo'olal cada juntúul ti' le 13 toro'obo', ka'ap'éel omer yo'olal cada juntúul ti' le ka'atúul xibil tamano'obo' **15** yéetel junp'éel omer yo'olal cada juntúul ti' le 14 mejen xibil tamano'obo', **16** yaan xan a k'ubke'ex juntúul chan chivo bey ofrenda yo'olal le k'ebano'. Unaj u k'u'ubul aparte ti' le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamal pa'te' yéetel u ofrendail janal bey xan yéetel u ofrendail vinoo'.[d]

17 Yéetel te' ka'ap'éel díao' yaan a k'ubke'ex 12 táankelem toro'ob, ka'atúul xibil tamano'ob yéetel 14 mejen xibil tamano'ob de junp'éel año, tuláaklo'obe' unaj t'a'ajo'ob,[e] **18** unaj a k'ubke'ex u ofrendail janal yéetel u ofrendailo'ob vino yo'olal le toro'obo', yo'olal le xibil tamano'obo' bey xan yo'olal le mejen xibil tamano'obo', según jaytúulo'ob, unaj u beeta'al je'ex suuk u beeta'alo', **19** yaan xan a k'ubke'ex juntúul chan chivo bey ofrenda yo'olal le k'ebano'. Unaj u k'u'ubul aparte ti' le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamal pa'te' yéetel u ofrendail janal bey

CAP 29

a Le 16:29

b Le 23:27-31

c Le 1:3
Le 22:22
Dt 15:21
Dt 17:1

d Le 16:3

Columna 2

a Éx 23:16
Le 23:34-36
Dt 16:13-15
Ne 8:14-18

b Esd 3:4

c Le 22:22
Dt 17:1

d Nú 28:3-8

e Le 22:22
Dt 17:1

29:7 * Lela' ma' xaane' ku ye'esko'ob ikil u ayunaro'ob wa le kéen u beeto'ob ba'alo'ob beya'.

xan yéetel u ofrendailo'ob vinoo'.[a]

20 Yéetel te' óoxp'éel díao' yaan a k'ubke'ex 11 toro'ob, ka'atúul xibil tamano'ob yéetel 14 mejen xibil tamano'ob de junp'éel año, tuláaklo'obe' unaj t'a'ajo'ob,[b] **21** unaj a k'ubke'ex u ofrendail janal yéetel u ofrendailo'ob vino yo'olal le toro'obo', yo'olal le xibil tamano'obo' bey xan yo'olal le mejen xibil tamano'obo', según jaytúulo'ob, unaj u beeta'al je'ex suuk u beeta'alo', **22** yaan xan a k'ubke'ex juntúul chivo bey ofrenda yo'olal le k'ebano'. Unaj u k'u'ubul aparte ti' le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamal pa'te' yéetel u ofrendail janal bey xan yéetel u ofrendail vinoo'.[c]

23 Yéetel te' kanp'éel díao' yaan a k'ubke'ex 10 toro'ob, ka'atúul xibil tamano'ob yéetel 14 mejen xibil tamano'ob de junp'éel año, tuláaklo'obe' unaj t'a'ajo'ob,[d] **24** unaj a k'ubke'ex u ofrendail janal yéetel u ofrendailo'ob vino yo'olal le toro'obo', yo'olal le xibil tamano'obo' bey xan yo'olal le mejen xibil tamano'obo', según jaytúulo'ob, unaj u beeta'al je'ex suuk u beeta'alo', **25** yaan xan a k'ubke'ex juntúul chan chivo bey ofrenda yo'olal le k'ebano'. Unaj u k'u'ubul aparte ti' le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamal pa'te' yéetel u ofrendail janal bey xan yéetel u ofrendail vinoo'.[e]

26 Yéetel te' día cincoo' yaan a k'ubke'ex 9 toro'ob, ka'atúul xibil tamano'ob yéetel 14 mejen xibil tamano'ob de junp'éel año, tuláaklo'obe' unaj t'a'ajo'ob,[a] **27** unaj a k'ubke'ex u ofrendail janal yéetel u ofrendailo'ob vino yo'olal le toro'obo', yo'olal le xibil tamano'obo' bey xan yo'olal le mejen xibil tamano'obo', según jaytúulo'ob, unaj u beeta'al je'ex suuk u beeta'alo', **28** yaan xan a k'ubke'ex juntúul chivo bey ofrenda yo'olal le k'ebano'. Unaj u k'u'ubul aparte ti' le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamal pa'te' yéetel u ofrendail janal bey xan yéetel u ofrendail vinoo'.[b]

29 Yéetel te' día seiso' yaan a k'ubke'ex 8 toro'ob, ka'atúul xibil tamano'ob yéetel 14 mejen xibil tamano'ob de junp'éel año, tuláaklo'obe' unaj t'a'ajo'ob,[c] **30** unaj a k'ubke'ex u ofrendail janal yéetel u ofrendailo'ob vino yo'olal le toro'obo', yo'olal le xibil tamano'obo' bey xan yo'olal le mejen xibil tamano'obo', según jaytúulo'ob, unaj u beeta'al je'ex suuk u beeta'alo', **31** yaan xan a k'ubke'ex juntúul chivo bey ofrenda yo'olal le k'ebano'. Unaj u k'u'ubul aparte ti' le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamal pa'te' yéetel u ofrendail janal bey xan yéetel u ofrendailo'ob vinoo'.[d]

32 Yéetel te' día sieteo' yaan a k'ubke'ex 7 toro'ob, ka'atúul xibil tamano'ob yéetel 14 mejen xibil tamano'ob de junp'éel año, tuláaklo'obe' unaj t'a'ajo'ob,[e]

CAP 29

a Nú 28:3-8

b Le 22:22 Dt 17:1

c Nú 28:3-8

d Le 22:22 Dt 17:1

e Nú 28:3-8

Columna 2

a Dt 15:21 Dt 17:1

b Nú 28:3-8

c Le 22:22 Dt 17:1

d Nú 28:3-8

e Le 22:22 Dt 17:1

33 unaj a k'ubke'ex u ofrendail janal yéetel u ofrendail-lo'ob vino yo'olal le toro'obo', yo'olal le xibil tamano'obo' bey xan yo'olal le mejen xibil tamano'obo', según jaytúulo'ob, unaj u beeta'al je'ex suuk u beeta'alo', **34** yaan xan a k'ubke'ex juntúul chivo bey ofrenda yo'olal le k'ebano'. Unaj u k'u'ubul aparte ti' le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamal pa'te' yéetel u ofrendail janal bey xan yéetel u ofrendailo'ob vinoo'.[a]

35 Te' día ochoo' unaj a much'kaba'ex utia'al a adorarke'ex Dios, le k'iin je'elo' santo. Ma' unaj a beetke'ex mix junp'éel meyaji'.[b] **36** Yaan a k'ubke'ex bey tóokbil ofrenda ki'ibok tu táan Jéeoba juntúul toro, juntúul xibil taman yéetel siete u túulal mejen xibil tamano'ob de junp'éel año, tuláaklo'obe' unaj t'a'ajo'ob,[c] **37** unaj a k'ubke'ex u ofrendail janal yéetel u ofrendail vino yo'olal le toroo', yo'olal le xibil tamano' bey xan yo'olal le mejen xibil tamano'obo', según jaytúulo'ob, unaj u beeta'al je'ex suuk u beeta'alo', **38** yaan xan a k'ubke'ex juntúul chivo bey ofrenda yo'olal le k'ebano'. Unaj u k'u'ubul aparte ti' le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul sáamsamal pa'te' yéetel u ofrendail janal bey xan yéetel u ofrendail vinoo'.[d]

39 Lelo'oba' yaan a k'ubke'ex ti' Jéeoba te' fiesta'ob suuk a beetke'exo',[e] unaj a k'ubke'ex aparte ti' le ofrenda'ob ka ts'áaike'ex yo'olal junp'éel promesao'[a] yéetel ti' le ofrenda'ob ku síijil ta puksi'ik'al a ts'áaike'ex[b] bey tóokbil ofrenda'obo',[c] aparte ti' le u ofrendailo'ob janalo',[d] ti' le u ofrendailo'ob vinoo'[e] yéetel ti' le u ofrendailo'ob múul janalo'».[f] **40** Moisés túune' tu ya'alaj ti' le israelita'ob tuláakal le ba'ax a'ala'abti' tumen Jéeobao'.

30 Moisés túune' tu t'anaj u nuuktakil u kaajil[g] Israele' ka tu ya'alajti'ob: «Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeobaa': **2** Wa juntúul xiib ku beetik junp'éel promesa[h] ti' Jéeoba bey xan wa ku beetik junp'éel juramento[i] utia'al ma' u beetik wa ba'axe', le xiibo' unaj u beetik le ba'ax tu ya'alo'.[j] Unaj u beetik je'el ba'axak tu jurartaj u beetke'.[k]

3 Wa juntúul x-ch'úupal kaja'an tu yotoch u papá ku beetik junp'éel promesa ti' Jéeoba bey xan wa ku jurartik ma' u beetik wa ba'axe', **4** wa ku yu'uba'al tumen u papá le promesa tu beeto' wa le ba'ax tu jurartaj ma' ken u beeto', pero u papáe' ma' tu ya'alik mix ba'ale', le x-ch'úupalo' unaj u beetik tuláakal le ba'axo'ob tu prometerto' bey xan tuláakal le ba'axo'ob tu jurarto'. **5** Chéen ba'ale' wa ku yu'uba'al tumen u papá le ba'axo'ob tu prometertaj wa le ba'axo'ob tu jurartaj ma' ken u beeto' yéetel ku ya'ala'alti' ma' u beetke', le x-ch'úupalo' ma' k'a'abéet u beetik le ba'axo'ob tu ya'alo'. Jéeobae' yaan u perdonartik tumen ma' cha'abti' tumen u papái'.[l]

CAP 29

a Nú 28:3-8

b Le 23:36, 39

c Le 22:22
Dt 17:1

d Nú 28:3-8

e Le 23:2
Dt 16:16

Columna 2

a Dt 12:5, 6

b Le 7:16
Le 22:21

c Le 1:3

d Le 2:1

e Nú 15:5

f Le 3:1

CAP 30

g Éx 18:25

h Gé 28:20-22
Jue 11:30, 31

i Sl 132:1-5

j Dt 23:21
Sl 116:14
Sl 119:106
Ec 5:4
Mt 5:33

k Sl 50:14
Sl 66:13

l Éx 20:12

6 Chéen ba'ale' wa ku ts'o'okol u beel le x-ch'úupalo', yéetel yaan junp'éel promesa u beetmaj bey xan wa yaan ba'ax tu prometertaj u beetik sin ke u tuklik tubeele', **7** le k'iin ken u'uya'ak tumen u yíicham le ba'ax tu prometerto', wa u yíicham ma' tu ya'alik mix ba'ale', le ko'olelo' yaan u beetik le ba'axo'ob tu prometerto' bey xan le ba'axo'ob tu jurarto'. **8** Chéen ba'ale' wa le kéen u yojéelt u yíicham le ko'olel ku ya'alikti' ma' u beetko', le ko'olelo' ma' k'a'abéet u beetik le ba'ax tu ya'alaj u beetko' mix le ba'ax tu prometertaj sin ke u tuklik tubeelo'.[a] Jéeobae' yaan u perdonartik le ko'olelo'.

9 Chéen ba'ale' wa juntúul viuda wa juntúul divorciada ku beetik junp'éel promesae' leti'e' unaj u beetik tuláakal le ba'ax tu prometerto'.

10 Chéen ba'ale' wa juntúul ko'olel tia'an tu yotoch u yíicham le kéen u beet junp'éel promesa wa le kéen u jurart ma' ken u beet wa ba'axe', **11** yéetel u yíicham ma' tu ya'alajti' mix ba'ale' mix tu ya'alajti' ma' u beetke', le ko'olelo' unaj u beetik tuláakal le ba'ax tu prometerto' bey xan tuláakal le ba'ax tu jurartaj ma' ken u beeto'. **12** Chéen ba'ale' wa le kéen u yojéelt u yíicham ku ya'alikti' ma' u beetke', le ko'olelo' ma' k'a'abéet u beetik le ba'ax tu prometerto'[b] mix le ba'ax tu jurarto'. U yíicham a'alti' ma' u beetik, Jéeoba túune' yaan u perdonartik le ko'olelo'. **13** Je'el ba'axak promesail wa je'el ba'axak ka u jurart u beetik le ko'olel je'el u beetik u mu'yajo', u yíicham ken u tukult wa yaan u cha'ik u beetik bey xan wa ma'. **14** Chéen ba'ale', wa le kéen máanak k'iin u yíicham ma' tu ya'alik mix ba'ale', le íichamtsilo' ts'o'ok u cha'ik u beetik tuláakal le ba'axo'ob tu prometertaj u yatano' bey xan tuláakal le ba'axo'ob tu jurarto'. Le ko'olel túuno' unaj u beetik le ba'axo'ob tu prometerto'. Le íichamtsilo' tu cha'aj u beetik tumen ma' tu ya'alaj mix ba'al le k'iin ka tu yu'ubaj le ba'ax tu prometerto'. **15** Chéen ba'ale' wa le íichamtsil ts'o'ok u máan tiempo u yu'ub le ba'ax tu prometertaj u yatan le kéen u ya'alti' ma' u beetko', leti' kun kuchik u k'eban le ko'olelo'.[a]

16 Lela' leti'e leyo'ob tu ya'alaj Jéeoba ti' Moisés tu yo'olal juntúul íichamtsil yéetel u yatan bey xan tu yo'olal juntúul taatatsil yéetel u hija kaja'an tu yotoch».

31 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **2** «Vengartaba[b] ti' le madianita'ob[c] yo'olal le ba'ax tu beeto'ob ti' le israelita'obo'. Le kéen ts'o'okke' teche' yaan a kíimil».[d]

3 Moisés túune' tu t'anaj le kaajo' ka tu ya'alajti': «Prepararte'ex máako'ob ichile'ex utia'al ka xi'iko'ob ba'ate'el*

CAP 30

a Ro 7:2 1Co 11:3 Ef 5:22

b 1Co 11:3 1Pe 3:1

Columna 2

a Dt 23:21

CAP 31

b Sl 94:1 Isa 1:24 Na 1:2

c Nú 22:7 Nú 25:1-3 Nú 25:17, 18 1Co 10:8 Ap 2:14

d Nú 27:12, 13 Dt 32:48-50

31:3 * Wa «utia'al le ejércitoo'».

tu contra Madián, yéetel utia'al ka u vengartuba'ob ti' Madián tu k'aaba' Jéeoba. **4** Unaj a túuxtike'ex 1,000 u túulal máako'ob ti' cada tribu ti' tuláakal u tribuilo'ob Israel utia'al ka yanako'ob ichil le ejércitoo'». **5** Bey túuno' ti' tuláakal u milesil israelita'obe'[a] ch'a'ab 1,000 u túulal ti' cada tribui', beyo' tu chukaj 12,000 u túulal israelita'ob u prepararmuba'ob utia'al le ba'atelo'.*

6 Moisés túune' tu túuxtaj 1,000 u túulal israelita'ob ti' cada tribu utia'al le ba'atelo', tu yéetelo'obe' tu túuxtaj xan Fineás[b] u hijo Eleazar le sacerdoteo', leti'e' tu ch'a'aj u bis le nu'ukulo'ob santo'ob yéetel le trompeta'ob[c] ku yusta'al te' ba'atelo'. **7** Leti'obe' ba'atelnajo'ob tu contra Madián jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso' yéetel tu kíimso'ob tuláakal le xiibo'obo'. **8** Ichil le máaxo'ob tu kíimso'obo' tia'an u reyilo'ob u lu'umil Madiáni', cinco u túulalo'ob: Eví, Rékem, Zur, Uur yéetel Reba. Tu kíimso'ob xan Balaam[d] u hijo Beor yéetel espada. **9** Chéen ba'ale' le israelita'obo' tu ch'a'aj u biso'ob le ko'olelo'ob yéetel le mejen paalalo'ob yano'ob tu lu'umil Madiáno'. Tu ch'a'ajo'ob xan tuláakal u yalak' ba'alche'ob, tuláakal u yalak' wakaxo'ob, yéetel tuláakal le uláak' ba'alo'ob yaanti'obo'. **10** Tu tóoko'ob xan tuláakal le kaajo'ob tu'ux kaja'ano'obo' bey xan tuláakal le lugaro'ob tu'ux ku p'áatlo'ob kajtalo'. **11** Tu ch'a'ajo'ob xan tuláakal le ba'alo'ob yaan ti' le madianita'obo', tu ch'a'ajo'ob ba'alche'ob bey xan máako'ob. **12** Le israelita'ob túuno' tu taaso'ob le máako'ob bey xan le ba'alo'ob tu ch'a'ajo'obo', tu taaso'ob tu táan Moisés, tu táan Eleazar le sacerdoteo' bey xan tu táan tuláakal u kaajil Israel. Tu taaso'ob te' tu desiertoil Moabo',[a] le tu'ux jelekbal le kaajo', naats' ti' le Jordáno' yéetel aktáan ti' Jericó.

13 Moisés, Eleazar le sacerdoteo' yéetel u nuuktakil le kaajo' jóok'o'ob túun paach kaaj utia'al u much'kuba'ob tu yéetelo'ob. **14** Chéen ba'ale' Moisése' k'uuxilnaj yéetel u nuuktakil le soldado'obo', u nuuktakil le grupo'ob de 1,000 máako'obo' yéetel u nuuktakil le grupo'ob de 100 máako'obo', le máaxo'ob táan u suuto'ob ti' le ba'atelo'. **15** Moisése' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten ta p'ate'ex kuxa'anil tuláakal le ko'olelo'obo'? **16** ¡Ilawile'ex! Leti'obe' tu yu'ubo'ob u t'aan Balaam ka tu túulch'into'ob u kaajil Israel utia'al ka u traicionarto'ob Jéeoba,[b] yéetel ka u adorarto'ob le ma' jaajil dios yaan Peoro'.[c] Yo'olal le je'elo' Jéeobae' tu castigartaj le kaajo'.[d] **17** Beora túuna' ichil tuláakal le mejen paalalo'obo' unaj a kíimske'ex le mejen xi'ipalalo'obo', yéetel unaj xan a kíimske'ex tuláakal le ko'olelo'ob ts'o'ok u yantal ba'al u yilo'ob yéetel

CAP 31

a Nú 26:51

b Nú 25:7, 8

c Nú 10:2, 9

d Nú 22:12
2Pe 2:15
Ap 2:14

Columna 2

a Nú 22:1

b Nú 25:1, 2
Ap 2:14

c Nú 25:17, 18
Dt 4:3
Jos 22:17

d Nú 25:9
1Co 10:8

31:5 * Wa «utia'al le ejércitoo'».

juntúul xiibo'. **18** Chéen ba'ale' je'el u páajtal a p'atke'ex kuxa'anil tuláakal le x-ch'úupalalo'ob ma' yanak ba'al u yilo'ob yéetel juntúul xiibo'.[a] **19** Te'exe' unaj a p'áatle'ex kajtal paach kaaj durante siete días. Tuláakal le máax tu kíimsaj wa máaxo' bey xan tuláakal le máax tu machaj juntúul máak kimene'[b] unaj u limpiokíinkuba[c] le kéen u chuk tres días bey xan le kéen u chuk siete díaso'. Bey unaj a beetke'ex te'exo' bey xan le máaxo'ob ta ch'a'aj a taase'exo'. **20** Unaj xan a limpiokíinke'ex tuláakal le nook'o'obo', tuláakal le ba'alo'ob beeta'an de k'éewelo', tuláakal le ba'alo'ob beeta'an yéetel u tso'otsel chivoo' yéetel tuláakal le ba'alo'ob beeta'an yéetel che'o'».

21 Eleazar le sacerdote túuno' tu ya'alaj ti' le soldado'ob bino'ob ba'atelo': «Lela' leti'e ley tu ts'áaj Jéeoba ti' Moiséso': **22** ‹Chéen le oro, le plata, le cobre, le fierro, le estaño yéetel le plomoo', **23** tuláakal ba'ax ma' tu páajtal u yelele', unaj a máanske'ex ich k'áak' utia'al u p'áatal limpioil. Ts'o'ole' unaj xan u limpiokíinta'alo'ob yéetel le ja' ku meyaj utia'al lelo'.[d] Tuláakal ba'ax ma' tu páajtal u máansa'al ich k'áak'e' unaj u limpiokíinta'al yéetel ja'. **24** Le kéen u chuk siete díase' unaj a p'o'ik a nook'e'ex yéetel yaan a p'áatle'ex limpioil, le kéen ts'o'okke' je'el u páajtal a wookle'ex ichil le kaajo'›».[e]

CAP 31

a Nú 31:35

b Nú 5:2
Nú 19:11, 16

c Nú 19:20

d Nú 19:9

e Nú 19:19, 20

Columna 2

a Jos 22:7, 8
1Sa 30:24

b Nú 18:20, 29

c Dt 12:19

d Nú 3:6, 7
Nú 18:2, 3
1Cr 23:32

25 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: **26** «Xok tuláakal le ba'ax ch'a'abo', xok tuláakal le ko'olelo'obo' bey xan tuláakal le ba'alche'obo'. Unaj a beetik junmúuch' yéetel Eleazar le sacerdoteo' bey xan yéetel tuláakal u nuuktakil le familia'ob yano'ob te' kaajo'. **27** Yaan a jóo'sik ka'ap'éel parte ti' tuláakal le ba'ax taasa'abo', junp'éel partee' yaan u ts'a'abal ti' le soldado'ob bino'ob ba'atelo' yéetel le ku sobraro' utia'al le kaajo'.[a] **28** Ti' le jaats ku tocar ti' le soldado'obo' unaj a ch'a'ik juntúul ko'olel ti' cada 500 ko'olelo'ob, bey xan unaj a beetik yéetel le wakaxo'obo', le burro'obo' yéetel le tamano'obo', lela' junp'éel impuesto utia'al Jéeoba. **29** Unaj a ch'a'ik ti' le jaats ku tocarti'obo' yéetel unaj a ts'áaik ti' Eleazar le sacerdoteo', lela' junp'éel ba'al ku ts'a'abal utia'al Jéeoba.[b] **30** Ti' le jaats ku tocar ti' le israelita'obo' unaj a ch'a'ik juntúul ko'olel ti' cada 50 ko'olelo'ob, bey xan unaj a beetik yéetel le wakaxo'obo', le burro'obo', le tamano'obo', bey xan yéetel tuláakal uláak' ba'alche' ku yalak'ta'al, yéetel unaj a ts'áaik ti' le levita'ob[c] ku yilko'ob tuláakal le meyaj ku beeta'al tu tabernáculo Jéeobao'».[d]

31 Moisés yéetel Eleazar le sacerdote túuno' tu beeto'ob jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moiséso'. **32** Le ba'axo'ob ch'a'ab tu-

men le máaxo'ob bino'ob te' ba'atelo' leti'e je'ela': 675,000 tamano'ob, **33** 72,000 wakaxo'ob, **34** yéetel 61,000 burro'ob. **35** Tuláakal le ko'olelo'ob ma' yanak ba'al u yilo'ob yéetel juntúul xiibe'[a] tu chukaj 32,000 u túulal. **36** Le tamano'ob tocarnaj ti' le máaxo'ob bino'ob ba'atelo' tu chukaj 337,500 u túulal. **37** Le tamano'ob ch'a'ab utia'al le impuesto utia'al Jéeobao' tu chukaj 675 u túulal. **38** Le wakaxo'obo' 36,000 u túulal, yéetel le wakaxo'ob ch'a'ab utia'al le impuesto utia'al Jéeobao' tu chukaj 72 u túulal. **39** Le burro'obo' 30,500 u túulal, yéetel le burro'ob ch'a'ab utia'al le impuesto utia'al Jéeobao' tu chukaj 61 u túulal. **40** Le ko'olelo'obo' 16,000 u túulalo'ob, yéetel le jaytúul ch'a'abo'ob utia'al le impuesto'ob utia'al Jéeobao' tu chukaj 32 u túulalo'ob. **41** Moisés túune' tu ts'áaj le impuesto utia'al Jéeoba ti' Eleazar le sacerdoteo',[b] tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'ala'alti' tumen Jéeobao'.

42 Ti' le jaats ku tocar ti' le israelita'obo', le jaats tu ch'a'aj Moisés ti' le ba'alo'ob tu taasaj le máaxo'ob bino'ob te' ba'atelo', **43** leti'e je'ela': 337,500 tamano'ob, **44** 36,000 wakaxo'ob, **45** 30,500 burro'ob, **46** yéetel 16,000 ko'olelo'ob. **47** Ti' le jaats ku tocar ti' le israelita'obo' Moisése' tu ch'a'aj juntúul ko'olel ti' cada 50 ko'olelo'ob, yéetel juntúul

CAP 31

a Nú 31:18

b Nú 18:8, 19

Columna 2

a Dt 12:19

b Nú 3:6, 7 Nú 18:2, 3 1Cr 23:32

c Nú 31:4

d Éx 23:27 Le 26:7, 8

ba'alche' ti' cada 50 ba'alche'ob, ka tu ts'áaj ti' le levita'ob[a] ku yilko'ob tuláakal le meyaj ku beeta'al tu tabernáculo Jéeobao',[b] tu beetaj jach je'ex úuchik u ya'ala'alti' tumen Jéeobao'.

48 U nuuktakil túun le ejércitoo', u nuuktakil le grupo'ob de 1,000 máako'obo'[c] yéetel u nuuktakil le grupo'ob de 100 máako'obo', náats'o'ob tu yiknal Moisése', **49** ka tu ya'alo'obti': «To'one' ts'o'ok k-xokik tuláakal le soldado'ob ts'a'ano'ob utia'al k-nu'ukto'obo', yéetel mix juntúul ti' leti'ob ku bineltiki'.[d] **50** Le o'olale' cha'a ti' cada juntúul ti' to'on k-ts'áaik ti' Jéeoba bey junp'éel ofrendae' ba'alo'ob de oro, cadena'ob utia'al u ts'áaik tu yook máak, esclava'ob, anillo'ob utia'al sellar, tuupo'ob, yéetel uláak' alhaja'ob, utia'al beyo' ka k-limpiokíintba tu táan Jéeoba».

51 Moisés yéetel Eleazar le sacerdote túuno' tu k'amo'ob le oroo', tuláakal le alhaja'ob tu ts'áajo'obo'. **52** Tuláakal le oro ts'a'ab ti' Jéeoba tumen u nuuktakil le grupo'ob de 1,000 máako'obo' yéetel u nuuktakil le grupo'ob de 100 máako'obo', tu chukaj óoli' 191 kilos.* **53** Cada juntúul ti' le máaxo'ob bino'ob te' ba'atelo' tu ch'a'ajo'ob junp'éel parte ti' le ba'alo'ob tu taaso'obo'. **54** Moisés yéetel Eleazar le sacerdoteo' tu k'amo'ob le oro ts'a'ab tumen

31:52 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «16,750 siclos».

u nuuktakil le grupo'ob de 1,000 máako'obo' yéetel u nuuktakil le grupo'ob de 100 máako'obo' ka tu yokso'ob te' najil reunión utia'al u k'a'ajsa'al u kaajil Israel tumen Jéeobao'.

32 U paalal Rubén[a] yéetel u paalal Gade'[b] jach ya'abchaj u yalak' ba'alche'ob, tu yilo'obe' u lu'umil Jazer[c] yéetel u lu'umil Galaade'* junp'éel lugar jach ma'alob utia'al u tséenta'al ba'alche'ob. **2** Le o'olal u paalal Gad yéetel u paalal Rubéne' náats'o'ob tu yiknal Moisés, tu yiknal Eleazar le sacerdote yéetel tu yiknal u nuuktakil le kaajo' ka tu ya'alo'ob: **3** «Atarot, Dibón, Jazer, Nimrá, Esbón,[d] Elealé, Sebam, Nebo[e] yéetel Beóne',[f] **4** leti'e lu'um ts'o'ok u yáantik Jéeoba u ganart u kaajil Israelo',[g] junp'éel lu'um ma'alob utia'al u tséenta'al ba'alche'ob, yéetel to'one' jach ya'ab k-alak' ba'alche'ob yaan».[h] **5** Leti'obe' tu ya'alo'ob xan: «Wa ts'o'ok k-lúubul utsil ta táane', ts'a'abak ti' to'on le lu'um je'elo'. Ma' a beetik k-k'áatmáansik le Jordáno'».

6 Moisés túune' tu ya'alaj ti' u paalal Gad yéetel ti' u paalal Rubén: «¿Yaan wa túun u bin a suku'une'ex ba'ate'el mientras te'exe' yaan a p'áatle'ex kajtal waye'? **7** ¿Ba'axten bíin a desanimarte'ex u kaajil Israel utia'al ma' u yookslo'ob te' lu'um seguro u ts'a'abalti'ob tumen Jéeobao'? **8** Lelo' leti'e ba'ax tu beetaj a papá'ex le ka tin túuxto'ob desde Cadés-barnea utia'al u ch'úukto'ob le lu'umo'.[a] **9** Le ka na'ako'ob tu Táax Lu'umil Escol[b] yéetel le ka tu yilo'ob le lu'umo' tu desanimarto'ob u kaajil Israel utia'al u yookslo'ob te' lu'um kun ts'aabilti'ob ka'ach tumen Jéeobao'.[c] **10** Te' k'iin je'elo' Jéeobae' jach p'u'uji, le o'olale' tu jurartaj:[d] **11** ‹Le xiibo'ob jóok'o'ob tu lu'umil Egipto yaan 20 años ti'ob wa maaso' ma' tu yu'ubo'ob in t'aan yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'obi', le o'olale' ma' ken u yilo'ob le lu'um[e] tin jurartaj in ts'áaik ti' Abrahán, Isaak yéetel Jacobo',[f] **12** chéen máax kun ilke' Caleb[g] u hijo Jefuné le kenizitao' yéetel Josué[h] u hijo Nun, tumen leti'obe' tu yu'ubo'ob u t'aan Jéeoba yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'ob›.[i] **13** Jéeoba túune' jach p'u'uj tu contra Israele' ka tu beetaj u máano'ob chéen mina'an u cuentail te' desierto durante 40 añoso',[j] hasta ka kíim tuláakal le generación beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeobao'.[k] **14** Beoraa', j-k'eban máake'ex, táan a beetke'ex le ba'ax tu beetaj a papá'ex úucho' yéetel táan a beetke'ex u maas jach p'u'ujul Jéeoba tu contra Israel. **15** Wa te'ex ku xu'ulul a wu'uyike'ex u t'aan Diose' leti'e' seguro yaan u ka'a p'atik le kaaj te' desiertoo' yéetel te'exe' yaan a beetke'ex u xu'ulsa'al ti' tuláakal le kaaja'».

32:1 * Ilawil página 2563.

CAP 32

a Nú 26:7

b Nú 26:18

c Nú 21:32

d Nú 21:26

e Nú 33:47

f Nú 32:37, 38

g Nú 21:23, 24
Dt 2:24

h Dt 2:35

Columna 2

a Nú 13:31
Jos 14:7, 8

b Nú 13:23
Dt 1:24

c Nú 13:32
Dt 1:26-28

d Sl 95:11
Eze 20:15
Heb 3:18

e Nú 14:29, 30
Dt 2:14

f Gé 13:14, 15
Gé 26:3
Gé 28:13

g Nú 13:30

h Jos 19:49

i Nú 14:24
Dt 1:34-38
Jos 14:8

j Nú 14:33
Dt 29:5
Jos 5:6
Sl 95:10
Hch 13:18

k Nú 26:63, 64
Dt 2:14
1Co 10:5
Heb 3:17

16 Le ka ts'o'oke' leti'obe' náats'o'ob tu yiknale' ka tu ya'alo'obti': «Cha'a k-beetik corralo'ob de tuunich utia'al k-alak' ba'alche'ob waye' bey xan kaajo'ob utia'al u kajtal k-paalalo'obi'. **17** Chéen ba'ale' to'one' yaan k-listokíintikba utia'al le ba'atelo'[a] yéetel yaan k-bin táanil ti' u maasil israelita'obo' tak ken k-áanto'ob okol te' lugar tu'ux kun p'áatlo'obo'. Mientrase' k-paalale' yaan u p'áatlo'ob kajtal te' kaajo'ob yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho'obo', tu'ux ma' tu páajtal u beeta'al loob ti'ob tumen le máaxo'ob kaja'ano'ob te'elo'. **18** To'one' ma' ken k-suut t-otoch hasta u ts'a'abal ti' cada juntúul israelita u lu'um bey herenciae'.[b] **19** Tumen to'one' ma' ken k-k'am junp'éel herencia tu yéetelo'ob te' tuláak' u tséel le Jordáno' bey xan maas paachil, tumen ts'o'ok u ts'a'abalto'on k-herencia te' tu lak'inil le Jordáno'».[c]

20 Moisése' tu núukajti'ob: «Wa ka ch'a'ik a arma'ex tu táan Jéeoba utia'al le ba'atelo',[d] **21** wa cada juntúul ku ch'a'ik u arma yéetel ku k'áatmáansik le Jordán tu táan Jéeoba mientras táan u tojolch'intik u enemigo'ob tu táano',[e] **22** hasta ken láaj ganarta'ako'ob tumen Jéeobae',[f] je'el u páajtal a suute'exe'[g] yéetel ma' kun antalte'ex culpa tu táan Jéeoba mix tu táan u kaajil Israel. Le lu'um je'ela' yaan a tia'alintke'ex tu táan Jéeoba.[h]

CAP 32

a Dt 3:18
Jos 4:12

b Jos 22:1, 4

c Nú 32:33
Jos 12:1
Jos 13:8

d Jos 4:13

e Sl 78:55

f Jos 11:23
Jos 18:1
Sl 44:2

g Jos 22:4, 9

h Dt 3:19, 20
Jos 1:14, 15
Jos 13:8

Columna 2

a Nú 32:16
Nú 32:34-38

b Jos 1:12-14

c Jos 4:12

23 Chéen ba'ale' wa ma' ta beetke'ex lela' yaan a k'ebantale'ex tu contra Jéeoba. Yéetel le kéen úuchuk lelo' ojéelte'exe' yaan a castigarta'ale'ex yo'olal a k'ebane'ex. **24** Beoraa' je'el u páajtal a beetke'ex kaajo'ob utia'al u kajtal a paalale'exe' bey xan corralo'ob utia'al a walak' tamane'ex,[a] chéen ba'ale' unaj a beetke'ex le ba'ax ts'o'ok a prometerke'exo'».

25 U paalalo'ob túun Gad yéetel u paalalo'ob Rubéne' tu núuko'ob ti' Moisés: «In yuum, to'one' yaan k-beetik jach je'ex ts'o'ok a wa'aliko'. **26** K-paalal, k-atano'ob yéetel tuláakal k-alak' ba'alche'obe' yaan u p'áatlo'ob te' kaajo'ob yano'ob te' Galaado',[b] **27** chéen ba'ale' to'one', in yuum, tuláakal máax u prepararmuba tu táan Jéeoba[c] utia'al u bin te' ba'atelo' yaan u k'áatmáansik le Jordán jach je'el bix ts'o'ok a wa'alikto'ono'».

28 Moisés túune' tu ya'alaj ba'ax kun beetbil tu yéetelo'ob, lela' tu ya'alaj ti' Eleazar le sacerdoteo', ti' Josué u hijo Nun bey xan ti' u nuuktakil le familia'ob yaan ichil u tribu'ob Israelo'. **29** Moisése' tu ya'alajti'ob: «Wa u paalal Gad yéetel u paalal Rubén, tuláakal le máaxo'ob u prepararmuba'ob utia'al le ba'ate'el tu táan Jéeoba, ku k'áatmáansko'ob le Jordán ta wéetele'exo' yéetel ka ganarke'ex le lu'umo'ob yano'ob te'elo', te'ex túune' yaan a ts'áaike'exti'ob

u lu'umil Galaad bey u herencia'obe'.[a] **30** Chéen ba'ale' wa leti'ob ma' tu ch'a'ik u arma'ob utia'al u k'áatmáano'ob ta wéetele'exe', leti'obe' yaan u p'áatlo'ob kajtal ta wéetele'ex te' tu lu'umil Canaáno'».

31 U paalalo'ob túun Gad yéetel u paalalo'ob Rubéne' tu ya'alo'ob: «To'one' yaan k-beetik le ba'ax ts'o'ok u ya'alikto'on Jéeobao'. **32** Yaan k-ch'a'ik k-arma'ob yéetel yaan k-k'áatmáan tu táan Jéeoba utia'al k-bin tu lu'umil Canaán,[b] chéen ba'ale' k-herenciae' leti'e lu'um yaan te' tu tséel le Jordána'». **33** Ti' u paalal Gad, ti' u paalal Rubén[c] yéetel ti' u táanchumuk tribu Manasés,[d] u hijo Josée', Moisése' tu ts'áajti'ob le lu'um ku gobernartik Seón,[e] u rey le amorreo'obo' bey xan le lu'um ku gobernartik Og,[f] u reyil Basáno', le lu'um ku pertenecer ka'ach ti' le kaajo'ob yano'ob te'elo', tu ts'áaj xan ti'ob le kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'obo'.

34 U paalalo'ob túun Gade' tu beeto'ob* u kaajilo'ob Dibón,[g] Atarot,[h] Aroer,[i] **35** Atrot-sofán, Jazer,[j] Jogbeá,[k] **36** Bet-nimrá[l] yéetel Bet-arán,[m] kaajo'ob yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho'ob, ts'o'ole' tu beeto'ob corralo'ob de tuunich utia'al u yalak' tamano'ob. **37** U paalalo'ob Rubéne' tu beeto'ob u kaajilo'ob Esbón,[n] Elealé,[o] Kiriataim,[p] **38** Nebo,[q] Baal-meón[r] (le kaajo'oba' k'exa'an u k'aaba'ob) yéetel Sibmá. Yéetel jo'op' u ts'áaiko'ob uláak' k'aaba' ti' le kaajo'ob tu jel líi'so'obo'.

39 U paalalo'ob Makir[a] u hijo Manasése', bino'ob ba'ate'el tu contra Galaad, tu ganarto'obe' ka tu tojolch'into'ob le amorreo'ob kaja'ano'ob te'elo'. **40** Moisés túune' tu ts'áaj Galaad ti' Makir u hijo Manasés, leti' túune' ti' p'áat kajtali'.[b] **41** Jaír u hijo Manasése' bin ba'ate'el tu contra'obe' ka tu ch'a'aj le chan kaajo'ob u tia'alo'ob ka'acho', ka tu ts'áaj u k'aaba'to'ob Avot-jaír.*[c] **42** Noba xane' bin ba'atele' ka tu ch'a'aj Kenat bey xan le mejen kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho', leti' túune' tu ts'áaj u k'aaba't Noba ti' le lugaro', je'ex u k'aaba' leti'e'.

33 Lela' leti'e bix úuchik u viajar u kaajil Israel le ka jóok'o'ob tu lu'umil Egipto[d] yéetel tuláakal u ejército[e] nu'ukta'ano'ob tumen Moisés yéetel Aaróno'.[f] **2** Moisése' seguernaj u ts'íibtik u k'aaba' le lugaro'ob tu'ux ku p'áatlo'ob je'elel le táan u viajaro'obo', tu beetaj je'ex úuchik u ya'ala'alti' tumen Jéeobao'. Lela' leti'e lugaro'ob tu'ux ku luk'lo'obo' yéetel le tu'ux ku p'áatlo'ob je'elelo':[g] **3** le israelita'obo' luk'o'ob Ramesés[h] te' día 15 ti' le yáax meso'.*[i] Jóok'o'ob jach te' día le ka ts'o'ok le Pascuao',[j] le ka jóok'o'ob tu táan tuláakal le

CAP 32

a Jos 13:15, 24
b Jos 4:13
c Dt 3:12
d Jos 22:7
e Nú 21:23, 24 Dt 2:31
f Dt 3:4
g Nú 33:45 Jos 13:15, 17
h Nú 32:3, 4
i Dt 2:36 Jos 12:1, 2
j Nú 21:32
k Jue 8:11
l Nú 32:3, 4
m Jos 13:27, 28
n Nú 21:26
o Nú 32:3, 4
p Jos 13:15, 19
q Nú 32:3, 4
r Jos 13:15, 17

Columna 2

a Nú 26:29
b Dt 3:13 Jos 13:31 Jos 17:1
c Dt 3:14 Jos 13:29, 30

CAP 33

d Éx 12:51
e Éx 13:18
f Jos 24:5 1Sa 12:8
g Nú 9:17
h Gé 47:11 Éx 12:37
i Éx 12:2 Éx 13:4
j Éx 12:3, 6 Dt 16:1

32:34 * Wa «tu jel líi'so'ob».

32:41 * U k'áat u ya'al «U Mejen Kajo'ob Jaír». **33:3** * U k'aaba' le mesa' Abib.

egipcio'obo' leti'obe' ma' saajko'obi'. **4** Le táan u jóok'lo'obo', le egipcio'obo' táan ka'ach u mukiko'ob tuláakal le u yáax hijo'ob kíimsa'abo'ob tumen Jéeobao',[a] tumen Jéeobae' tu castigartaj u dioso'ob.[b]

5 Le israelita'ob túuno' luk'o'ob Ramesése' ka p'áato'ob je'elel Sukot.[c] **6** Le ka ts'o'oke' luk'o'ob Sukote' ka bino'ob je'elel Ezam,[d] le lugara' tia'an tu jáal le desiertoo'. **7** Luk'o'ob xan Ezame' ka suunajo'ob tu tojil Piyairot, desde te'elo' chíika'an u yila'al Baal-zefón,[e] ka p'áato'ob je'elel aktáan ti' Migdol.[f] **8** Le ka ts'o'oke' luk'o'ob Piyairote' ka k'áatmáano'ob chúumuk ti' le k'áa'náab[g] tak te' desiertoo'[h] yéetel seguernaj u viajaro'ob tres días tu desiertoil Ezam,[i] ka p'áato'ob je'elel Maará.[j]

9 Luk'o'ob xan Maaráe' ka bino'ob Elim. Te'elo' yaan 12 lugaro'ob tu'ux ku síijil ja' bey xan 70 palmera'obi', leti'ob túune' ti' p'áato'ob je'eleli'.[k] **10** Le ka ts'o'ok u luk'lo'ob Elime' p'áato'ob je'elel naats' ti' le Mar Rojoo'. **11** Le ka ts'o'oke' luk'o'ob naats' ti' le Mar Rojoo' ka p'áato'ob je'elel tu desiertoil Sin.[l] **12** Luk'o'ob túun tu desiertoil Sine' ka p'áato'ob je'elel Dofká. **13** Luk'o'ob Dofkáe' ka p'áato'ob je'elel Alús. **14** Luk'o'ob Alúse' ka p'áato'ob je'elel Refidim,[m] te'elo' mina'an ka'ach ja' utia'al u yuk' le kaajo'. **15** Luk'o'ob Refidime' ka p'áato'ob je'elel tu desiertoil Sinaí.[n]

CAP 33

a Éx 12:29 Sl 78:51
b Éx 12:12 Éx 18:11
c Éx 12:37
d Éx 13:20
e Éx 14:9
f Éx 14:2
g Éx 14:22
h Éx 15:22
i Éx 13:20
j Éx 15:23
k Éx 15:27
l Éx 16:1
m Éx 17:1, 8
n Éx 18:5 Éx 19:1, 2 Nú 1:1 Nú 3:4 Nú 9:1

Columna 2

a Nú 11:34 Dt 9:22
b Nú 11:35 Nú 12:16
c Nú 9:17
d Dt 10:6
e Dt 10:7
f Dt 2:8 1Re 9:26
g Nú 20:1 Nú 27:14 Dt 32:51 Jos 15:1
h Nú 20:22

16 Luk'o'ob tu desiertoil Sinaíe' ka p'áato'ob je'elel Kibrot-ataavá.[a] **17** Luk'o'ob Kibrot-ataaváe' ka p'áato'ob je'elel Azerot.[b] **18** Luk'o'ob Azerote' ka p'áato'ob je'elel Ritmá. **19** Luk'o'ob Ritmáe' ka p'áato'ob je'elel Rimón-pérez. **20** Luk'o'ob Rimón-péreze' ka p'áato'ob je'elel Libná. **21** Luk'o'ob Libnáe' ka p'áato'ob je'elel Risá. **22** Luk'o'ob Risáe' ka p'áato'ob je'elel Keelata. **23** Luk'o'ob Keelatae' ka p'áato'ob je'elel te' tu'ux yaan le Montaña Séfero'.

24 Luk'o'ob te' Montaña Séfero' ka p'áato'ob je'elel Aradá. **25** Luk'o'ob Aradáe' ka p'áato'ob je'elel Makelot. **26** Luk'o'ob[c] Makelote' ka p'áato'ob je'elel Táat. **27** Luk'o'ob Táate' ka p'áato'ob je'elel Taré. **28** Luk'o'ob Tarée' ka p'áato'ob je'elel Mitká. **29** Luk'o'ob Mitkáe' ka p'áato'ob je'elel Asmoná. **30** Luk'o'ob Asmonáe' ka p'áato'ob je'elel Moserot. **31** Luk'o'ob Moserote' ka p'áato'ob je'elel Bene-jaakán.[d] **32** Luk'o'ob Bene-jaakáne' ka p'áato'ob je'elel Or-aguidgad. **33** Luk'o'ob Or-aguidgade' ka p'áato'ob je'elel Jotbatá.[e] **34** Luk'o'ob Jotbatáe' ka p'áato'ob je'elel Abroná. **35** Luk'o'ob Abronáe' ka p'áato'ob je'elel Ezión-guéber.[f] **36** Luk'o'ob Ezión-guébere' ka p'áato'ob je'elel tu desiertoil Zin,[g] wa Cadés.

37 Le ka ts'o'oke' luk'o'ob Cadése' ka p'áato'ob je'elel te' tu'ux yaan le Montaña Horo',[h]

te' tu fronterail u lu'umil Edomo'. **38** Aarón le sacerdoteo' na'ak te' Montaña Hor je'ex a'ala'abikti' tumen Jéeobao' yéetel ti' kíimi'. Lela' úuch te' año 40 jóok'ok le israelita'ob tu lu'umil Egiptoo', te' yáax día ti' le mes cincoo'.*[a] **39** Aaróne' 123 años yaanti' le ka kíim te' Montaña Horo'.

40 Le rey cananeo Arad[b] túuno' tu yu'ubaj táan u taal le israelita'obo'. Leti'e' ti' kaja'an ka'ach te' Néguebo', tu lu'umil Canaán.

41 Le ka máan k'iine' leti'obe' luk'o'ob te' tu'ux yaan le Montaña Horo'[c] ka p'áato'ob je'elel Zalmoná. **42** Luk'o'ob Zalmonáe' ka p'áato'ob je'elel Punón. **43** Luk'o'ob Punóne' ka p'áato'ob je'elel Obot.[d] **44** Luk'o'ob Obote' ka p'áato'ob je'elel Iyé-abarim, te' tu fronterail u lu'umil Moabo'.[e] **45** Luk'o'ob Iyime' ka p'áato'ob je'elel Dibón-gad.[f] **46** Luk'o'ob Dibón-gade' ka p'áato'ob je'elel Almón-diblataim. **47** Luk'o'ob Almón-diblataime' ka p'áato'ob je'elel te' tu'ux yaan u montañailo'ob Abarimo',[g] aktáan ti' Nebo.[h] **48** Le ka ts'o'oke' luk'o'ob te' tu'ux yaan u montañailo'ob Abarimo' ka p'áato'ob je'elel te' tu desiertoil Moabo', naats' ti' le Jordáno' yéetel aktáan ti' Jericó.[i] **49** Ti' p'áato'ob je'elel naats' ti' le Jordáno', desde Bet-jesimot tak Abel-sitim,[j] te' tu desiertoil Moabo'.

50 Le tia'ano'ob tu desiertoil Moab, naats' ti' le Jordáno' yéetel aktáan ti' Jericóe', Jéeobae' tu t'anaj Moisése' ka tu ya'alajti': **51** «T'an le israelita'obo' ka a wa'alti'ob: ‹Yaan a k'áatmáanske'ex le Jordán utia'al a wookle'ex tu lu'umil Canaáno'.[a] **52** K'a'abéet a jóo'ske'ex le máaxo'ob kaja'ano'ob te' lu'um je'elo' yéetel k'a'abéet a xu'ulske'ex ti' tuláakal u imageno'ob póola'ano'ob ti' tuunich[b] yéetel ti' tuláakal u imageno'ob beeta'ano'ob de metal,[c] yéetel k'a'abéet a nikke'ex tuláakal le ka'anal lugaro'ob tu'ux ku adorartik u dioso'obo'.[d] **53** Yaan a ch'a'ike'ex le lu'um je'elo' yéetel yaan a kajtale'exi', tumen tene' jach tu jaajil yaan in ts'áaikte'ex le lu'um bey herenciao'.[e] **54** Unaj a wilik a t'oxke'ex[f] le lu'um bey herencia ichil a familia'exo'. Ti' le grupo'ob maas nuuktako' k'a'abéet a ts'áaike'ex maas ya'ab u herencia'ob, yéetel ti' le grupo'ob maas chichantako' k'a'abéet a ts'áaike'exti'ob menos.[g] Yaan u ts'a'abal u herencia'ob según le tu'ux kun tocarti'obo'. Yaan u ts'a'abal a herencia'ex según le tribu tu'ux u taal a papá'exo'.[h]

55 Chéen ba'ale' wa ma' ta jóo'ske'ex le máaxo'ob kaja'ano'ob te' lu'um je'elo',[i] le máako'ob je'elo' yaan u k'uchul u beetuba'ob bey junp'éel ba'al beetik u yelel a wiche'exe' yéetel bey k'i'ix ch'iikil ta ch'ala'atele'exe', mantats' ken u molestarte'exo'ob te' lu'um tu'ux kan kajtale'exo'.[j] **56** Ts'o'ole' tene'

33:38 * U k'aaba' le mesa' Ab. Ilawil «Ab», página 2554.

CAP 33

a Dt 10:6
b Nú 21:1
c Nú 21:4
d Nú 21:10
e Gé 19:36, 37 Nú 21:11, 13
f Nú 32:34
g Nú 27:12 Dt 32:48, 49
h Dt 34:1
i Nú 22:1
j Nú 25:1 Jos 2:1

Columna 2

a Jos 3:17
b Le 26:1
c Le 19:4 Dt 27:15
d Éx 23:24 Éx 34:13, 17 Dt 7:5 Dt 12:3
e Dt 32:8
f Pr 16:33
g Nú 26:53, 54
h Jos 15:1 Jos 16:1 Jos 18:11
i Jue 1:21 Sl 106:34
j Éx 23:31-33 Dt 7:3, 4 Jos 23:12, 13 Jue 2:2, 3

yaan in beetikte'ex le ba'ax in tukultmaj in beetik ka'ach ti' leti'obo'»».[a]

34 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **2** «A'al ti' le israelita'ob lela': ‹Le kéen ookke'ex te' tu lu'umil Canaáno',[b] lela' leti'e lu'um kun ts'aabilte'ex bey herenciao', u fronterailo'ob[c] le lu'uma' leti' lela':

3 U fronterail a lu'ume'ex te' noojolo' yaan u káajal desde tu desiertoil Zin yéetel yaan u seguer tak tu chowakil u lu'umil Edom, desde te'elo' yaan u seguer u bin tu tojil lak'in hasta u k'uchul tak te' tu'ux ku káajal le Mar Saladoo'.*[d] **4** Desde tu noojolil le bej ku na'akal Acrabimo'[e] le fronterao' yaan u ts'áaik vuelta, yaan u bin tak Zin yéetel yaan u ts'o'okol tak tu noojolil Cadés-barnea.[f] Yaan u seguer u bin tak Azar-adar[g] yéetel yaan u k'uchul tak Azmón. **5** Desde Azmóne' le fronterao' yaan u ts'áaik vuelta utia'al u bin tu tojil u Táax Lu'umil Egipto, yéetel yaan u k'uchul tak te' K'áa'náabo'.*[h]

6 Le frontera kun antal te' chik'ino' yaan u k'uchul te' Mar Grandeo'* yéetel tu jáalik. Ti' kun k'uchul le frontera kun antal chik'ino'.[i]

7 U fronterail a lu'ume'ex te' xamano' bey kun p'áatla': yaan u káajal desde te' Mar Grandeo' yéetel yaan u k'uchul tak te' Montaña Horo'.*[a] **8** Desde te' Montaña Horo' yaan u k'uchul tak Lebo-amat,*[b] yéetel yaan u k'uchul tak Zedad.[c] **9** Yaan u seguer tak ken k'uchuk Zifrón yéetel yaan u k'uchul tak Azar-enán.[d] Ti' kun k'uchul le frontera kun antal xamano'.

10 Le frontera kun antal te' lak'ino' yaan u káajal desde Azar-enán yéetel yaan u k'uchul tak Sefam. **11** Desde Sefame' yaan u seguer tak ken k'uchuk Riblá, tu lak'inil Ain, yéetel yaan u yéemel yéetel yaan u k'áatmáansik le ebekníix* yaan tu lak'inil le Mar de Kinéreto'.#[e] **12** Le fronterao' yaan u seguer tak ken k'uchuk te' Jordáno' yéetel ti' kun ts'o'okol tak te' Mar Saladoo'.[f] Lela' leti'e lu'um ken a tia'alinte'exo'[g] yéetel leti'e u fronterailo'obo'›».

13 Moisés túune' tu ya'alaj ti' le israelita'obo': «Lela' leti'e lu'um ken a t'oxe'ex ichile'ex bey herenciao', según le bix kun tocarte'exo',[h] je'el bix u ya'almil Jéeoba ka ts'a'abak ti' le nueve tribus y medioo'. **14** Tumen u tribu le rubenita'obo', u tribu le gadita'obo' yéetel u táanchumuk tribu Manasése' ts'o'ok u ch'a'ik u herencia'ob.[i] **15** Le ka'ap'éel tribu

CAP 33

a Le 18:28 Jos 23:15

CAP 34

b Gé 15:18 Gé 17:8

c Gé 10:19 Dt 4:38 Jos 1:4 Jos 14:1 Jer 3:19 Hch 17:26

d Jos 15:1, 2

e Jue 1:36

f Nú 13:26 Nú 32:8

g Jos 15:1, 3

h Éx 23:31 Jos 15:1, 4

i Jos 1:4 Jos 15:12

Columna 2

a Nú 33:37 Dt 32:50

b Nú 13:21 2Re 14:25

c Eze 47:15

d Eze 47:17

e Dt 3:16, 17 Jos 11:1, 2 Lu 5:1 Jn 6:1

f Jos 15:1, 2

g Dt 8:7-9

h Nú 26:55 Nú 33:54 Jos 14:2 Jos 18:6 Pr 16:33

i Nú 32:33 Dt 3:12, 13 Jos 13:8

34:3 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Mar Muerto. **34:5** * Lela' leti'e Mar Grande wa Mediterráneoo'. **34:6** * Uláak' bix k'aj óola'anile' Mediterráneo.

34:7 * Ma' jach ojéela'an máakalmáak le montañaa', ma' xaane' junp'éel ti' le montaña'ob maas ka'analtak yaan te' Líbanoo'. **34:8** * Wa «tu yookbal Amat». **34:11** * Wa «le bajada». # Uláak' bix k'aj óola'anile' Lago de Genesaret wa Mar de Galilea.

y medioo' ts'o'ok u ch'a'ik u herencia'ob, leti'obe' tu ch'a'ajo'ob le lu'um yaan tu lak'inil le Jordáno', tu tséel Jericó, tu tojil le tu'ux ku tíip'il k'iino'».[a]

16 Jéeobae' tu ka'a t'anaj Moisése' ka tu ya'alajti': **17** «Lela' leti'e u k'aaba' le máako'ob kun t'oxik le lu'um ken a k'ame'ex bey herenciao': Eleazar[b] le sacerdoteo' yéetel Josué[c] u hijo Nun. **18** Yaan a ch'a'ike'ex xan juntúul u nojchil cada tribu utia'al ka u t'oxo'ob le lu'um ken a k'ame'ex bey a herencia'exo'.[d] **19** Lela' leti'e u k'aaba' le máako'ob ken a ch'a'exa': ti' u tribu Judáe'[e] Caleb[f] u hijo Jefuné, **20** ti' u tribu u paalal Simeóne'[g] Semuel u hijo Amiud, **21** ti' u tribu Benjamíne'[h] Elidad u hijo Kislón, **22** ti' u tribu u paalal Dane',[i] u nojchile' Bukí u hijo Joglí, **23** ti' u paalal José[j] ku taalo'ob ti' u tribu u paalal Manasése',[k] u nojchile' Aniel u hijo Efod, **24** ti' u tribu u paalal Efraíne',[l] u nojchile' Kemuel u hijo Siftán, **25** ti' u tribu u paalal Zabulóne',[m] u nojchile' Elizafán u hijo Parnak, **26** ti' u tribu u paalal Isacare',[n] u nojchile' Paltiel u hijo Azán, **27** ti' u tribu u paalal Asere',[o] u nojchile' Ayud u hijo Selomí, **28** ti' u tribu u paalal Neftalíe',[p] u nojchile' Pedael u hijo Amiud». **29** Lelo'oba' leti'e máaxo'ob ts'a'abo'ob tumen Jéeoba utia'al ka u t'oxo'ob u lu'umil Canaán ti' le israelita'obo'.[q]

CAP 34

a Nú 32:5, 32

b Nú 3:32 Nú 20:26 Jos 14:1

c Nú 14:38 Nú 27:18 Jos 19:51

d Nú 1:4, 16

e Jos 15:1

f Nú 14:30 Nú 26:65

g Jos 19:1

h Jos 18:11

i Jos 19:40

j Gé 46:20 Gé 48:5 Jos 16:1

k Jos 17:1

l Jos 16:5

m Jos 19:10

n Jos 19:17

o Jos 19:24

p Jos 19:32

q Nú 34:18 Dt 32:8 Jos 19:51 Hch 17:26

Columna 2

CAP 35

a Nú 22:1 Nú 36:13

b Gé 49:7 Dt 18:1 Jos 14:4

c Le 25:32-34 Jos 21:3 2Cr 11:14

35 Le tia'ano'ob tu desiertoil Moab, naats' ti' le Jordáno'[a] yéetel aktáan ti' Jericóe', Jéeobae' tu t'anaj Moisése' ka tu ya'alajti': **2** «A'al ti' le israelita'obo' ti' le herencia kun ts'aabilti'obo' yaan u ts'áaiko'ob kaajo'ob ti' le levita'ob utia'al ka kajlako'obo',[b] yéetel yaan xan u ts'áaiko'obti'ob le lu'umo'ob yano'ob tu ba'pach le kaaj utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'.[c] **3** Leti'obe' yaan u kajtalo'ob te' kaajo'obo', yéetel le lu'umo'obo' yaan u meyajo'ob utia'al u tséentik u waakaxo'ob bey xan u maasil ba'alche'ob yaanti'obo'. Yaan u meyaj xan utia'al u ts'áaiko'ob le u maasil ba'alo'ob yaanti'obo'. **4** Le lu'umo'ob yano'ob tu ba'pach le kaajo'ob ken a ts'áa'ex ti' le levita'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', u kóochilo'obe' 445 metros* tu ba'pach le kaajo', yaan u p'i'isil desde tu'ux yaan u pak'ilo'ob le kaajo'. **5** Paachil ti' le kaajo', te' tséel yaan lak'ino' unaj a p'iske'ex 890 metros,* te' tséel yaan noojolo' yaan a p'iske'ex 890 metros, te' tséel yaan chik'ino' yaan a p'iske'ex 890 metros yéetel te' tséel yaan xamano' unaj a p'iske'ex 890 metros, le kaajo' ti' kun p'áatal chúumuke'. Lela' leti'e lu'umo'ob kun antal te' kaajo'ob kun ts'aabilti'obo'.

35:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «1,000 codos». **35:5** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «2,000 codos».

6 Ti' le levita'obo' yaan a ts'áaike'ex seis u p'éelal kaajo'ob utia'al u ta'akikuba máak,[a] te' kaajo'oba' ti' kun bin u ta'akuba le máaxo'ob táan u púuts'lo'ob úuchik u kíimsko'ob wa máaxo'.[b] Aparte ti' lelo' yaan a ts'áaike'ex uláak' 42 u p'éelal kaajo'ob ti' leti'ob. **7** Tuláakal le kaajo'ob ken a ts'áa'ex ti' le levita'obo' 48 u p'éelal, pa'te' yéetel u lu'umilo'ob.[c] **8** Le kaajo'ob kun ts'aabilti'obo' ti' le israelita'ob kun ch'a'ablo'.[d] Ti' le grupo'ob maas nuuktako' yaan u ch'a'abal maas ya'abi' yéetel ti' le grupo'ob maas chichantako' junp'íit kun ch'a'abilti'obi'.[e] Cada grupoe' yaan u ts'áaik jujunp'éel kaajo'ob ti' le levita'obo', yaan u ts'áaiko'ob según buka'aj u ya'abil le herencia ken u k'amo'obo'».

9 Jéeobae' tu ya'alaj xan ti' Moisés: **10** «T'an le israelita'obo' ka a wa'alti'ob: ‹Yaan a k'áatmáanske'ex le Jordán utia'al a wookle'ex tu lu'umil Canaáno'.[f] **11** Le tu'ux ka wilke'ex ma'alobe' unaj a yéeyike'ex kaajo'ob kun meyaj utia'al u ta'akikuba máak. Te' kaajo'oba' ti' kun bin le máax táan u púuts'ul úuchik u kíimsik wa máaxo', pero ma' u yóolili' úuchik u beetki'.[g] **12** Te' kaajo'oba' ti' kan bine'ex utia'al a ta'akikaba'ex ti' le máax vengartik u k'i'ik'el le máax kíimsa'abo',[h] utia'al beyo' ma' u kíimsa'al le máax kiimsajnajo' tumen antese' unaj u yantal tu táan u nuuktakil le kaaj utia'al ka juzgarta'ako'.[i] **13** Le seis kaajo'ob ken a yéeye'exo' yaan u meyajo'ob utia'al lelo'. **14** Te' tu tséel le Jordána'[a] yaan a ts'áaike'ex óoxp'éel kaajo'ob utia'al u bin u ta'akuba máaki', yéetel tu lu'umil Canaáne'[b] yaan a ts'áaike'ex uláak' óoxp'éeli'. **15** Te' seis kaajo'oba' ti' kun bin u ta'akuba le israelita'obo', le j-táanxel lu'umilo'obo'[c] bey xan le máaxo'ob taalja'ano'ob kajtal ichile'exo'. Ti' kun bin je'el máaxak ma' u yóolili' úuchik u kíimsik wa máaxe'.[d]

16 Wa yaan máax ku beetik loob ti' uláak' máak yéetel junp'éel nu'ukul de fierro, yéetel ku kíimil le máax beeta'ab loob ti'o', le máax beet le loobo' juntúul asesino. Le máak je'elo' unaj u kíimsa'al.[e] **17** Wa yaan máax ku beetik loob ti' uláak' máak yéetel junp'éel tuunich je'el u kíimsik máake', yéetel ku kíimil le máax ti' tu beetaj loobo', le máak je'elo' juntúul asesino, unaj u kíimsa'al. **18** Wa yaan máax ku beetik loob ti' uláak' máak yéetel junp'éel che' je'el u kíimsik máake', yéetel ku kíimil le máax ti' tu beetaj loobo', le máak je'elo' juntúul asesino, unaj u kíimsa'al.

19 Le máax kun vengartik u k'i'ik'el le máax kíimsa'abo' leti' kun kíimsik le asesinoo', le k'iin ken u yile' yaan u kíimsik. **20** Wa yaan máax ku léench'intik wa máax tumen u p'ekmaj, wa ku pulikti' junp'éel ba'al yéetel u tuukulil u beetik k'aas ti'e',[f] **21** wa ku beetik loob ti' yéetel u k'ab tumen u p'ekmaj,

CAP 35

a Jos 20:2, 3, 7, 8 Jos 21:13, 21, 27, 32, 36, 38

b Dt 4:42

c Jos 21:3

d Gé 49:7

e Nú 26:54 Nú 33:54

f Éx 3:8 Éx 23:23 Nú 34:2

g Éx 21:12, 13 Dt 4:42 Dt 19:4, 5

h Nú 35:19 Dt 19:6

i Dt 19:11, 12 Jos 20:5, 9

Columna 2

a Dt 4:41-43

b Dt 19:8, 9 Jos 20:7

c Éx 12:49 Le 19:34 Nú 15:16

d Jos 20:2, 3

e Gé 9:5 Éx 21:12 Le 24:17 Dt 19:11, 12

f Éx 21:14 Dt 19:11, 12

yéetel ku kíimile', le máax beet le loobo' yaan u kíimsa'al. Leti'e' juntúul asesino. Le máax vengartik u k'i'ik'el le máax kíimsa'abo' leti' kun kíimsik le asesino le k'iin ken u yilo'.

22 Pero wa chéen ka tu téek léench'intaj le máak bey xan wa chéen ka tu téek ch'inaj yéetel wa ba'ax, pero ma' yéetel u tuukulil u beetik loob ti'e', mix tumen wa u p'ekmaje',[a] **23** bey xan wa tu beetaj u lúubul junp'éel tuunich tu yóok'ol, pero ma' tu yile', ts'o'ole' ma' u enemigoi' mix u k'áat ka'ach u beet loob ti'e', pero tu ts'ooke' ku kíimil le máako', **24** le káaj túuno' yaan u juzgartik le máax kiimsajnajo' bey xan le máax vengartik u k'i'ik'el le máax kíimsa'abo'. Yaan u beeta'al je'el bix ts'o'ok u ya'ala'alo'.[b] **25** Le kaaj túuno' k'a'abéet u kanáantik le máax kiimsajnaj ti' u k'ab le máax vengartik u k'i'ik'el le máax kíimsa'abo'. Yéetel k'a'abéet u su'utul te' kaaj tu'ux bin u ta'akuba ka'acho'. Unaj u p'áatal kajtal te'elo' hasta u kíimil le u maas nojchil le sacerdote'ob yéeya'ab yéetel le aceite santoo'.[c]

26 Chéen ba'ale' wa le máax kiimsajnaj ku jóok'ol ti' u límiteil u lu'umil le kaaj tu'ux bin u ta'akubao', **27** yéetel le tia'an paach kaaj ku yila'al yéetel ku kíimsa'al tumen le máax vengartik u k'i'ik'el le máax tu kíimso', le máax ku vengaro' ma' ti' leti' yaan u culpail úuchik u kíimsik le máako'. **28** Tumen leti'e' unaj u p'áatal ka'ach te' kaaj utia'al u ta'akikuba hasta u kíimil u maas nojchil le sacerdote'obo'. Pero le kéen ts'o'okok u kíimil u maas nojchil le sacerdote'obo' je'el u páajtal u ka'a suut te' lu'um yaanti'o'.[a] **29** Le ba'alo'oba' yaan u meyajte'ex bey ley utia'al a juzgare'exe', yéetel bey ken u beetil xan tuláakal a generacióne'ex je'el tu'uxak ka kajlake'exe'.

30 Je'el máaxak ka u kíims wa máaxe' unaj u kíimsa'al, tumen leti'e' juntúul asesino,[b] utia'al lelo' unaj u yantal testigo'ob a'alik le ba'ax úucho'.[c] Pero ma' unaj u kíimsa'al mix máak wa chéen juntúul testigo a'alik le ba'ax úucho'. **31** Ma' unaj a k'amke'ex u tojol u salvarta'al juntúul asesino ku merecertik u kíimili', tumen leti'e' deporsi unaj u kíimsa'al.[d] **32** Ma' unaj a k'amke'ex u tojol u salvarta'al juntúul máak bin ka'ach ti' junp'éel kaaj utia'al u ta'akikubai', ma' unaj a cha'ike'ex u suut kajtal tu lu'um antes ti' u kíimil le u maas nojchil le sacerdote'obo'.

33 Ma' unaj a k'askúuntike'ex le lu'um tu'ux kaja'ane'exo', tumen le k'i'ik'o' ku k'askúuntik le lu'umo'.[e] Ma' tu páajtal u limpiarta'al le k'i'ik' wéek te' lu'umo', chéen je'el u páajtal u limpiarta'al yéetel u k'i'ik'el le máax beet u wéekelo'.[f] **34** Ma' unaj a k'askúuntike'ex le lu'um tu'ux kaja'ane'exo', le lu'um tu'ux kaja'aneno', tumen teen, Jéeobae', ti' kajak-

CAP 35

a Éx 21:12, 13 Dt 19:4, 5 Jos 20:2, 3

b Nú 35:12 Jos 20:4, 5

c Éx 29:4, 7

Columna 2

a Jos 20:6

b Gé 9:6 Éx 20:13

c Dt 17:6 Dt 19:15 Heb 10:28

d Gé 9:5 Éx 21:14 Dt 19:13

e Gé 4:8, 10 Sl 106:38 Lu 11:50

f Gé 9:6

balen chúumuk ti' u kaajil Israele'».[a]

36 U nuuktakil u familia'ob u paalal Galaad, u hijo Makir,[b] u hijo Manasés, ku taalo'ob ti' u familia'ob u paalal Josée', náats'o'obe' ka t'aanajo'ob tu táan Moisés yéetel tu táan u nuuktakil le kaajo', le u nuuktakil u familia'ob le israelita'obo'. **2** Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Jéeobae' tu ya'alaj ti' in yuum ka u t'ox le lu'um[c] bey herencia ti' le israelita'obo'. Ti' in yuume' a'ala'abti' tumen Jéeoba ka u ts'áa u herencia u hija'ob k-suku'un Zelofead.[d] **3** Wa le x-ch'úupalalo'ob ku ts'o'okol u beelo'ob yéetel xiibo'ob ku taalo'ob ti' uláak' tribu ti' u kaajil Israele', u herencia le ko'olelo'obo' yaan u xu'ulul u pertenecer ti' u herencia k-papá'ob yéetel yaan u máan ti' u herencia le tribu tu'ux kun ts'o'okol u beelo'obo'. Bey túuno' le u herencia'obo' yaan u xu'ulul u pertenecer ti' le herencia ts'a'anto'ono'. **4** Le kéen k'uchuk túun u añoil le Jubileo*[e] tu kaajil Israelo', u herencia le ko'olelo'obo' yaan xan u ts'a'abal ichil u herencia le tribu tu'ux yano'obo'. Bey túuno' u herencia le ko'olelo'obo' yaan u xu'ulul u pertenecer ti' le herencia ts'a'an ti' u tribu k-papá'obo'».

5 Moisés túune' tu ya'alaj ti' le israelita'ob le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao': «Le ba'ax ku ya'alik u tribu u paalal Joséo' ma'alob. **6** Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeoba yo'olal u hija'ob Zelofeada': ‹Leti'obe' je'el u páajtal u ts'o'okol u beelo'ob yéetel je'el máaxak u k'áato'obe'. Chéen ba'ale' unaj u ts'o'okol u beelo'ob yéetel juntúul máax ku taal ti' junp'éel familia ti' u tribu u papá'ob. **7** Mix junp'éel u herencia le israelita'ob unaj u máan ti' uláak' tribuo', tumen le israelita'obo' unaj u p'áatal ti' leti'ob le herencia ts'a'ab ti' u tribu u papá'obo'. **8** Tuláakal hijatsil ka yanak u herencia ichil u tribu'ob u kaajil Israele', unaj u ts'o'okol u beel yéetel juntúul máax ku taal ti' u tribu u papá,[a] beyo' ti' le israelita'obo' yaan u p'áatalti'ob le herencia ts'a'ab ti' u yúuchben láak'tsilo'obo'. **9** Mix junp'éel herencia unaj u máan ti' uláak' tribu, tumen le herencia ts'a'ab ti' cada tribu ti' u kaajil Israele' unaj u p'áatal ti' leti'ob›».

10 U hija'ob Zelofeade' tu beeto'ob jach je'ex tu ya'alil Jéeoba ti' Moisése'.[b] **11** Yo'olal lelo' Malá, Tirzá, Oglá, Milká yéetel Noá, u hija'ob Zelofeade',[c] ts'o'ok u beelo'ob yéetel u hijo'ob u suku'uno'ob u papá'ob. **12** Leti'obe' ts'o'ok u beelo'ob yéetel xiibo'ob ku taalo'ob ti' u familia'ob Manasés, u hijo José, utia'al ka p'áatak u herencia'ob ichil u tribu u papá'ob.

13 Lelo'oba' leti'e mandamiento'ob yéetel le leyo'ob tu ya'alaj Jéeoba ti' Moisés ka u ts'áa ti' le israelita'ob te' tu desiertoil Moabo', naats' ti' le Jordáno' yéetel aktáan ti' Jericó.[d]

36:4 * Ilawil página 2566.

CAP 35
a Éx 25:8 Le 26:12

CAP 36
b Nú 26:29
c Nú 26:55 Nú 33:54
d Nú 27:1-7
e Le 25:10

Columna 2
a 1Cr 23:22
b Nú 36:6
c Nú 27:1
d Nú 26:3 Nú 33:50 Nú 35:1

DEUTERONOMIO

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Ku luk'lo'ob te' Montaña Horebo' (1-8)
Ku yéeya'al juezo'ob yéetel máako'ob utia'al nu'uktaj (9-18)
Ma' tu yu'ubo'ob t'aan te' Cadés-barneao' (19-46)
Israele' ma' tu yóotaj okol te' lu'umo' (26-33)
Ma' páajchaj u ch'a'iko'ob u lu'umil Canaáni' (41-46)

2 Ku chukik 38 años táan u máano'ob te' desiertoo' (1-23)
Ku ganarko'ob Seón, u reyil Esbón (24-37)

3 Ku ganarko'ob Og, u reyil Basán (1-7)
Ku t'o'oxol le lu'um yaan tu lak'inil le Jordáno' (8-20)
Ku ya'ala'al ti' Josué ma' u ch'a'ik saajkil (21, 22)
Moisése' ma' kun okol te' lu'umo' (23-29)

4 Ku ya'ala'al ti' Israel ka u yu'ub t'aan (1-14)
Ma' u tu'ubsa'al ba'ax u beetmaj Dios (9)
Jéeobae' ku k'áatik ka adorarta'ak chéen leti' (15-31)
Mina'an uláak' Dios je'ex Jéeobae' (32-40)
Kaajo'ob tu'ux u ta'akikuba máak tu lak'inil le Jordáno' (41-43)
Leyo'ob ts'a'ab ti' Israel (44-49)

5 Le pacto tu beetaj Jéeoba te' Horebo' (1-5)
Ku ka'a a'ala'al le Diez Mandamientoso' (6-22)
Ku sajaktal le kaaj te' Montaña Sinaío' (23-33)

6 U yaabiltik máak Jéeoba yéetel tuláakal u puksi'ik'al (1-9)
«U kaajil Israel, u'uy a wu'uye'ex lela'» (4)
Unaj u ka'ansa'al le paalalo'obo' (6, 7)
Ma' unaj u tu'ubsa'al Jéeobai' (10-15)
Ma' unaj u ts'a'abal a pruebail Jéeobai' (16-19)
Unaj u tsikbalta'al ti' le paalal le ba'alo'ob ucha'ano' (20-25)

7 Siete naciónо'ob unaj u xu'ulsa'al (1-6)
Ba'axten yéeya'ab Israel tumen Dios (7-11)
Yaan u bin utsil ti' máax u'uyik t'aan (12-26)

8 Ku k'a'ajsa'al le ba'alo'ob ma'alobtak ken u ts'áa Jéeobao' (1-9)
«Máake' ma' chéen yéetel waaj ku kuxtali'» (3)
Ma' unaj u tu'ubsa'al Jéeobai' (10-20)

9 Ba'axten ts'a'ab le lu'um ti' Israelo' (1-6)
Israele' cuatro u téenel tu beetaj u p'u'ujul Jéeoba (7-29)
Chan wakax de oro (7-14)
Moisése' ku t'aan tu favor le israelita'obo' (15-21, 25-29)
Israele' óoxtéen maas tu beetaj u p'u'ujul Dios (22)

10 Ku ka'a beeta'al le ka'ap'éel jaajay tuunicho'obo' (1-11)
Ba'ax ku k'áatik Jéeoba ka u beet máak (12-22)
Unaj u respetarta'al yéetel u yaabilta'al Jéeoba (12)

11 Tu yilo'ob le nukuch ba'alo'ob tu beetaj Jéeobao' (1-7)
Le Lu'um A'ala'an u Ts'a'abalo' (8-12)
Utsilo'ob ku taasik u yu'uba'al t'aan (13-17)
U t'aan Diose' unaj u yilik máak u p'áatal tu puksi'ik'al (18-25)
«Junp'éel bendición yéetel junp'éel maldición» (26-32)

12 Unaj u adorarta'al Dios te' tu'ux u yéeymo' (1-14)
Ku cha'abal u jaantiko'ob bak', pero le k'i'ik'o' ma' (15-28)
Ma' unaj u adorarko'ob uláak' dioso'obi' (29-32)

13 Le máaxo'ob náachkuntik u maasil ti' Jéeobao' (1-18)

14 Ba'axo'ob ma' unaj u beeta'al kéen kíimik wa máaxi' (1, 2)
Ba'alche'ob limpio'ob yéetel ma' limpio'obi' (3-21)
Unaj u ts'a'abal u diez por cientoil ti' Jéeoba (22-29)

15 Cada siete añose' unaj u perdonarta'al le p'aaxo' (1-6)
Unaj u yáanta'al óotsil (7-11)
Cada siete añose' unaj u p'a'atal libreil le esclavo'obo' (12-18)
Ku póotlomta'al u xikin yéetel junp'éel punzón (16, 17)
Ku separarta'al utia'al Dios u yáax xiibil le ba'alche'obo' (19-23)

16 Pascua; u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo' (1-8)
U Fiestail le Semana'obo' (9-12)
U Fiestail le Paselo'obo' (13-17)
U ts'a'abal juezo'ob (18-20)
Ma' unaj u beeta'al ba'alo'ob utia'al u adorarta'ali' (21, 22)

17 Le ba'alche' ku k'u'ubulo' unaj mix ba'al ucha'anti' (1)
Wa juntúul máak ku yilik u náachkuntik u maasil ti' Jéeoba (2-7)
Problemas ma' chéen ch'a'abil u juzgarta'ali' (8-13)
Ba'axo'ob unaj u beetik le rey kun yéeybilo' (14-20)
Le reyo' unaj u ts'íibtik u copiail le Leyo' (18)

18 Le ba'ax unaj u ts'a'abal ti' le sacerdote'ob yéetel le levita'obo' (1-8)
Ma' unaj u beeta'al ba'ax ku beetik le kaajo'obo' (9-14)
Juntúul profeta je'ex Moisése' (15-19)
Bix kun ojéeltbil wa juntúul máake' ma' jaajil profetai' (20-22)

19 U kíimsa'al máak; kaajo'ob utia'al u ta'akikuba máak (1-13)
Ma' unaj u péeksa'al le marca ts'a'an te' lu'umo' (14)
K'a'abéet u yantal testigo'ob a'alik ba'ax úuchi (15-21)
K'a'abéet ka'atúul wa óoxtúul testigo'ob (15)

20 Ti' junp'éel guerrae', ba'ax unaj u beeta'al yéetel ba'ax ma' (1-20)
Máaxo'ob ma' tu cha'abal u bino'ob ba'ate'el (5-9)

21 Wa ma' ojéela'an máax kíims juntúul máaki' (1-9)
U ts'o'okol u beel máak yéetel juntúul ko'olel ku cháacha'al te' guerrao' (10-14)
U derecho le yáax hijoo' (15-17)
Wa juntúul hijo jach terco (18-21)
Maldecirta'an máax ch'uykíinta'an ti' che' (22, 23)

22 Ba'ax unaj u beeta'al yéetel u yalak' ba'alche' juntúul máak (1-4)
Xiibe' ma' unaj u takik u nook' ko'oleli' (5)
Ma' u maltratarta'al ba'alche'ob (6, 7)
Unaj u ts'a'abal u pretilil le techoo' (8)
Ba'alo'ob ma' unaj u xa'ak'ta'ali' (9-11)
U bolasil hilo ku ts'a'abal ti' le nook'o' (12)
Leyo'ob yaan yil yéetel u yantal ba'al u yil xiib yéetel ko'olel (13-30)

23 Máax ma' tu páajtal u yantal ichil máaxo'ob adorartik Dios (1-8)
Unaj u p'áatal santoil le tu'ux jelekbalo'obo' (9-14)
Esclavo'ob ku púuts'lo'ob (15, 16)
Mix máak unaj u prostituirkuba (17, 18)
Interés; promesa'ob (19-23)
Ba'ax je'el u ch'a'abal jaantbil ichil junp'éel paak'ale' (24, 25)

24 Ts'o'okol beel yéetel divorcio (1-5)
U respetarta'al le kuxtalo' (6-9)
U ye'esik u yutsil máak ti' juntúul óotsil (10-18)
U leyil le meents'ulo' (19-22)
25 Jaytéen je'el u páajtal u ja'ats'al máake' (1-3)
Ma' u pi'ixil u chi' le wakax ts'ats'a'cha'atik trigoo' (4)
U ts'o'okol u beel máak yéetel u cuñada (5-10)
Ko'olel ku cháachik juntúul máak tu xiibil (11, 12)
Unaj exacto le nu'ukulo'ob utia'al p'iiso' (13-16)
Unaj u xu'ulsa'al le amalekita'obo' (17-19)
26 U k'u'ubul u yáax ich le cosechao' (1-11)
U ka'a ts'a'abal u diez por cientoil (12-15)
Israele' junp'éel kaaj especial utia'al Jéeoba (16-19)
27 Le Leyo' yaan u ts'íibta'al yóok'ol tuunicho'ob (1-10)
Yóok'ol le Montaña Ebal yéetel le Montaña Guerizimo' (11-14)
Ku ya'ala'al maldicióno'ob (15-26)
28 Utsilo'ob ku taasik u yu'ubik t'aan máak (1-14)
Le k'aas ku taal wa ma' tu yu'ubik t'aan máako' (15-68)
29 Le pacto beeta'ab yéetel Israel te' Moabo' (1-13)
Ba'ax je'el u yúuchul wa ma' tu yu'ubiko'ob t'aane' (14-29)
Diose' u k'aj óol le secreto'obo' (29)
30 U suut máak yiknal Jéeoba (1-10)
Le ba'ax ku ya'alik Jéeobao' ma' difícil u beeta'ali' (11-14)
Unaj u yéeyiko'ob kuxtal wa kíimil (15-20)
31 Le ta'aytak u kíimil Moiséso' (1-8)
Yaan u xo'okol le Ley tu táan le kaajo' (9-13)
Ku yéeya'al Josué (14, 15)
Israele' yaan u xu'ulul u beetik ba'ax ku ya'alik Dios (16-30)
Ku ka'ansa'alti'ob junp'éel k'aay (19, 22, 30)
32 U k'aay Moisés (1-47)
Jéeoba, le Nojoch Tuunicho' (4)
Israele' tu tu'ubsaj le Nojoch Tuunicho' (18)
In tia'al le venganzao' (35)
«Nacióne'ex, ki'imakchajak a wóole'ex junmúuch' yéetel u kaajal» (43)
Moisése' ti' kun kíimil te' Montaña Neboo' (48-52)
33 Moisése' ku bendecirtik le tribu'obo' (1-29)
U k'abo'ob Jéeobae' mix bik'in kun xu'ululo'ob (27)
34 Jéeobae' ku ye'esik le lu'um ti' Moiséso' (1-4)
Ku kíimil Moisés (5-12)

Columna 2

CAP 1

1 Lela' leti'e ba'axo'ob tu ya'alaj Moisés ti' le israelita'ob le tia'ano'ob te' desiertoo'. Le desiertoa' leti'e yaan naats' ti' le Río Jordáno', aktáan ti' Suf. Naats' yanil xan ti' Parán, Tófel, Labán, Azerot yéetel Dizab. **2** Wa ku bisa'al le bej ku bin tak te' Montaña Seíro' 11 días ku bisik ti' máak u viajeil desde Horeb tak Cadés-barnea.[a] **3** Tu yáax díail le mes 11* ti' le año 40,[b] Moisése' tu ya'alaj ti' le israelita'ob# tuláakal le ba'ax a'ala'abti' tumen Jéeo-

a Dt 9:23

b Nú 32:13
Nú 33:38

1:3 * U k'aaba' le mesa' Sebat. Ilawil «Sebat», página 2579. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Israel».

ba* ka u ya'alti'obo'. **4** Lela' tu ya'alajti'ob le ts'oka'anili' u ganartik Seón,[a] u rey le amorreo'ob kaja'an tu kaajil Esbóno', bey xan le ts'oka'anili' u ganartik Og,[b] u reyil Basán kaja'an tu kaajil Astaroto'. Le reya' ganarta'ab tu kaajil Edrey.[c] **5** Le tia'ano'ob naats' ti' le Río Jordán, te' tu lu'umil Moabo', Moisése' jo'op' u tsolikti'ob le Leya',[d] tu ya'alaj:

6 «Le tia'ano'on te' Horebo', Jéeoba k-Diose' tu ya'alaj: ‹Ts'o'ok u máan ya'ab tiempo yanake'ex te' montaña'oba'.[e] **7** Ts'áa'ex vuelta, xeene'ex te' montaña'ob tu'ux kaja'an le amorreo'obo'[f] bey xan te' lugaro'ob yaan naats' ti'obo': te' Arabáo',[g] te' montaña'obo', te' Sefeláo', te' Néguebo', bey xan te' lugaro'ob yaan te' jáal k'áa'náabo'.[h] Xeene'ex tu lu'um le cananeo'obo'. Xeene'ex hasta a k'uchle'ex te' Líbano*[i] yéetel te' nojoch Río Éufrateso'.#[j] **8** Ilawile'ex, tene' ts'o'ok in ts'áaikte'ex le lu'uma'. Ookene'exi' ka a ch'a'ex le lu'um tu ya'alaj Jéeoba u ts'áaik ti' a úuchben láak'tsile'exo': ti' Abrahán, ti' Isaak,[k] ti' Jacob[l] bey xan ti' u paalal›.[m]

9 Te' k'iino'ob je'elo' tene' tin wa'alajte'ex: ‹Tin juunale' ma' tu páajtal in nu'uktike'ex.[n] **10** Jéeoba a Diose'exe' ts'o'ok u beetik a ya'abtale'ex, yéetel bejla'e' ts'o'ok a sen ya'abtale'ex je'ex le estrella'ob yano'ob te' ka'ano'.[a] **11** Jéeoba, u Dios a úuchben láak'tsile'exe', leti' ka u beet a ya'abtale'ex[b] mil u téenel maas ti' le buka'aje'ex bejla'o' yéetel ka u bendecirte'ex je'ex úuchik u prometertikte'exo'.[c] **12** ¿Je'el wa u páajtal in wutskíintik chéen tin juunal le a problema'ex yéetel le ba'atelo'ob ku yantalo'?[d] **13** Ti' a tribu'exe' yéeye'ex máako'ob jach yaan u na'ato'ob, máako'ob ma'alob bix u tuukulo'ob yéetel yaan experiencia ti'ob. Teen túune' yaan in ts'áaiko'ob utia'al ka u nu'ukte'exo'ob›.[e] **14** Te'ex túune' ta núuke'ex: ‹Le ba'ax ts'o'ok a wa'alikto'on ka k-beeto' ma'alob k-u'uyik›. **15** Le o'olal tene' tin ch'a'aj u nuuktakil a tribu'ex, máako'ob jach yaan u na'ato'ob yéetel ma'alob bix u tuukulo'ob, ka túun tin ts'áajo'ob utia'al ka u nu'ukte'exo'ob. Tin ts'áajo'ob tu yóok'ol grupo'ob de mil máako'ob, de cien máako'ob, de cincuenta máako'ob yéetel de diez máako'ob, jujuntúulo'obe' tin ts'áajo'ob xan utia'al ka u beet u jefeilo'ob ti' a tribu'ex.[f]

16 Te' k'iin je'elo' tin wa'alaj ti' le máaxo'ob ken u beet u juezilo'obo': ‹Le kéen taalak le máako'ob ta wiknale'ex yo'olal wa ba'ax problemail yaan ichilo'obo', te'exe' unaj a juzgare'ex ma'alob.[g] Bey unaj a juzgare'ex le kéen yanak problemas ichil ka'atúul israelita'ob bey xan le kéen yanak problemas ichil juntúul israelita yéetel juntúul j-táanxel lu'umilo'.[h]

CAP 1

a Nú 21:23, 24; Jos 12:1, 2

b Nú 21:33-35

c Jos 13:8, 12

d Dt 4:8; Dt 17:18; Ne 8:7

e Éx 19:1; Nú 10:11, 12

f Gé 15:16

g Jos 12:2, 3

h Jos 9:1, 2

i Jos 13:1, 5; 1Re 9:19

j Gé 15:18

k Gé 26:3

l Gé 28:13

m Gé 12:7; Gé 13:14, 15; Gé 17:1, 7

n Éx 18:17, 18

Columna 2

a Gé 15:1, 5; Éx 32:13; Nú 26:51; Dt 10:22

b 1Re 3:8

c Gé 12:1-3; Gé 22:15, 17; Gé 26:3, 4; Éx 23:25

d Éx 18:17, 18; Nú 11:11; Nú 20:3

e Éx 18:21

f Éx 18:25

g Éx 23:8; Dt 16:18; Jn 7:24

h Éx 22:21; Le 19:34; Le 24:22

1:3 * Ilawil página 2566. **1:7** * Lela' ma' xaane' táan u t'aan ti' le montaña'ob yaan te' Líbanoo'. # Ilawil página 2562.

17 Le kéen juzgarnake'exe' ma' unaj a ts'áaikaba'ex tu favor mix máaki'.[a] Unaj a ch'a'ike'ex en cuenta le ba'ax ku ya'alik le máax óotsilo' bey xan le máax ayik'alo'.[b] Te'exe' ma' unaj a ch'a'ike'ex saajkil ti' máako'obi',[c] tumen Dios ts'aamile'ex utia'al ka juzgarnake'ex.[d] Wa yaan junp'éel problema jach nojoch a tia'ale'exe' unaj a taal a wa'ale'exten utia'al ka in wu'uye›.[e] **18** Te' k'iino'ob je'elo' tene' tin wa'alajte'ex tuláakal le ba'axo'ob k'a'abéet a beetke'exo'.

19 Le ka ts'o'oke' t-beetaj je'ex úuchik u ya'alikto'on Jéeoba k-Dioso': luk'o'on Horebe' ka viajarnajo'on te' bej ku bisik máak te' montaña'ob tu'ux yaan le amorreo'obo'.[f] Je'ex úuchik a wilke'exo' t-xíimbaltaj tuláakal le nojoch desiertoo', junp'éel desierto ku beetik u sajaktal máak.[g] Yéetel tu ts'ooke' k'ucho'on Cadés-barnea.[h] **20** Te'elo' tin wa'alajte'ex: ‹Ts'o'ok a k'uchle'ex te' montaña'ob tu'ux yaan le amorreo'obo', le lu'uma' leti'e táan u ts'áaikto'on Jéeoba k-Dioso'. **21** Ilawile'ex, Jéeoba a Diose'exe' ts'o'ok u k'ubikte'ex le lu'umo'. Ookene'exi' ka a ch'a'ex je'ex ts'o'ok u ya'alikte'ex Jéeoba, u Dios a úuchben láak'tsile'exo'.[i] Ma' a sajaktale'ex mix a kikilankile'ex›.

22 Chéen ba'ale' tuláakle'exe' taale'ex tin wiknale' ka ta wa'ale'exten: ‹Cha'a k-túuxtik jujuntúul máako'ob utia'al ka xi'ik u yilo'ob bix yanil le lu'umo', utia'al ka suunako'ob u ya'alo'obto'on ba'ax bejil unaj k-bisik yéetel bix le kaajo'ob yano'ob te'elo'›.[a] **23** Ma'alob tin wu'uyil le ba'ax ta wa'ale'exo', le beetke' tin yéeyaj 12 u túulal máako'ob ichile'ex, juntúul ti' cada tribu.[b] **24** Leti'ob túune' bino'ob tak te' tu'ux yaan le montaña'obo',[c] le ka k'ucho'ob te' lugar ku k'aaba'tik u Táax Lu'umil Escolo' tu yilo'ob bix yanil le lugaro'. **25** Tu ch'a'ajo'ob junp'íit ti' u yich le paak'alo'ob yano'ob te' lu'umo', ka tu kuchaj u taaso'obto'on. Le ka suunajo'obe' tu ya'alo'obto'on: ‹Jach ma'alob le lu'um ku ts'a'abalto'on tumen Jéeoba k-Dioso'›.[d] **26** Kex beyo' te'exe' ma' ta wóote'ex okol te' lu'umo', ba'axe' ta ts'áajaba'ex tu contra le ba'ax tu ya'alajte'ex Jéeoba a Diose'exo'.[e] **27** Ma' xu'ul a quejarkaba'ex tu contra Dios ichil a wotoche'exi'. Te'exe' jo'op' a wa'alike'ex: ‹Jéeobae' jach u p'ekmo'on, le o'olal tu jóo'so'on tu lu'umil Egipto utia'al ka xu'ulsa'akto'on tumen le amorreo'obo'. **28** ¿Ba'ax clase lugaril le tu'ux táan k-bin beya'? K-éet kaajalo'obe' ts'o'ok u beetko'ob k-sen sajaktal.*[f] Leti'obe' tu ya'alo'obto'on: «U máakilo'ob le lu'um tu'ux táan k-bino' maas nuuktak u wíinklilo'ob yéetel maas ka'analo'ob ti' to'on. Yéetel le kaajo'ob tu'ux kajakbalo'obo' sen nuuktako'ob, le pak'o'ob yaan

CAP 1

a Le 19:15 Ro 2:11

b Éx 23:3

c Pr 29:25

d 2Cr 19:6

e Éx 18:25, 26

f Nú 13:29

g Nú 10:12 Dt 8:14, 15 Jer 2:6

h Nú 13:26

i Éx 23:27 Dt 1:8

Columna 2

a Nú 13:1, 2

b Nú 13:3

c Nú 13:17

d Nú 13:23-27

e Nú 14:1-4

f Nú 32:9 Jos 14:7, 8

1:28 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ts'o'ok u beetko'ob u yíibil k-puksi'ik'al».

tu ba'pach le káajo' tak ka'an ku k'uchlo'ob.[a] Te'elo' t-ilaj xan u paalal le anakimo'obo'».[b]

29 Teen túune' tin wa'alajte'ex: ‹Ma' a kikilankile'ex mix a ch'a'ike'ex saajkil ti'ob.[c] **30** Jéeoba a Diose'exe' táanil ti' te'ex kun bin, yaan u ba'ate'el ta wo'olale'ex[d] jach je'ex ta wilile'ex u beetik tu lu'umil Egiptoo'.[e] **31** Ts'o'ole' te' desiertoo' ta wile'ex bix úuchik a kanáanta'ale'ex tumen Jéeoba a Diose'ex, leti'e' tu kanáante'ex je'ex u kanáanta'al juntúul chan paal tumen u papáe'. Tu kanáante'ex ti' tuláakal le lugaro'ob tu'ux máane'ex tak ka k'uche'ex waye'›. **32** Kex beyo' te'exe' ma' ta ts'áaj a feje'ex ti' Jéeoba a Diose'exi',[f] **33** le máax ku bin táanil ti' te'ex utia'al u kaxtik junp'éel lugar utia'al a wantale'exo'. De áak'abe' leti'e' ku beetik u yantal junp'éel nojoch k'áak' utia'al u ye'esikte'ex le bej unaj a biske'exo', yéetel de díae' ku ye'esikte'ex le bej yéetel junp'éel nojoch múuyalo'.[g]

34 Durante le k'iino'ob je'elo' Jéeobae' tu yu'ubaj tuláakal le ba'axo'ob ka wa'alike'exo', ka p'u'uji, ka tu jurartaj:[h] **35** ‹Ti' le k'asa'an generacióna' mix juntúul kun ilik le ma'alob lu'um tin jurartaj in ts'áaik ti' a papá'exo'.[i] **36** Chéen Caleb u hijo Jefuné kun ilik. Leti'e' yaan u yilik le lu'umo', yéetel yaan in ts'áaikti' le lu'um tu'ux máano' yéetel yaan in ts'áaik xan ti' u paalal. Tumen leti'e' yéetel tuláakal u puksi'ik'al* tu beetaj le ba'ax ku ya'alik Jéeobao'.[a] **37** (Jéeobae' hasta p'u'uj tin wéetel ta culpa'ex, ka tu ya'alaj: «Mix teech kan okol te' lu'um je'elo'.[b] **38** Josué u hijo Nun, le máax áantkecho',[c] leti'e máax kun okol te' lu'umo'.[d] Áant utia'al ma' u ch'a'ik saajkil.*[e] Tumen leti' kun beetik u tia'alintik u kaajil Israel le lu'um je'elo'»). **39** Ts'o'ole' le a mejen paalale'ex ta wa'ale'ex yaan u ch'a'ablo'ob tumen a enemigo'ex[f] yéetel ma' u yojlo'ob ba'ax uts wa ba'ax k'aas bejla'e', leti'obe' yaan u yooklo'ob te' lu'umo' yéetel ti' leti'ob ken in ts'áae.[g] **40** Chéen ba'ale' te'exe' ts'áa'ex vuelta ka suunake'ex te' desiertoo', tu bejil le Mar Rojoo'›.[h]

41 Ka ta wu'uye'ex lelo', te'exe' ta wa'ale'exten: ‹Ts'o'ok k-k'ebantal tu contra Jéeoba. ¡To'one' yaan k-bin ba'ate'el je'ex ts'o'ok u ya'alikto'on Jéeoba k-Dioso'!›. Cada juntúul ti' te'ex túune' tu ch'a'aj u arma utia'al u ba'ate'el. Ta tukle'ex chéen ch'a'abil kan na'akle'ex te' montaña utia'al a ba'atele'exo'.[i] **42** Pero Jéeobae' tu ya'alajten: ‹A'alti'ob lela': «Ma' unaj a na'akle'ex ba'ateli', tumen tene' ma' kin antal ta wéetele'ex.[j] Wa ka bine'ex ba'atele' yaan a ganarta'ale'ex tumen a enemigo'ex»». **43** Teen túune' tin

CAP 1

a Nú 13:28, 33

b Nú 13:22 Jos 11:21

c Nú 14:9

d Éx 14:14 Jos 10:42

e Nú 14:22

f Sl 78:22 Sl 106:24 Heb 3:16, 19 Jud 5

g Éx 13:21 Éx 40:36 Nú 10:33, 34 Sl 78:14

h Nú 14:28, 35 Nú 32:10-12 Dt 2:14 Sl 95:11 Heb 3:11

i Nú 14:29, 35 1Co 10:1, 5 Heb 3:17

Columna 2

a Nú 14:24 Jos 14:9

b Nú 20:12 Nú 27:13, 14 Dt 3:26 Sl 106:32

c Éx 33:11 Nú 11:28

d Nú 14:38

e Nú 27:18 Dt 31:7 Jos 1:6, 9

f Nú 14:3

g Nú 14:30, 31

h Nú 14:25

i Nú 14:39-45

j Le 26:14, 17

1:36 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu jach k'ububa; chúuka'an». **1:38** *Uláak' bix u traducirta'ale' «Dios áant utia'al ma' u ch'a'ik saajkil».

wa'alajte'ex le ba'ax tu ya'alaj Dioso', pero te'exe' ma' ta wu'uye'ex t'aani'. Ba'axe' ta ts'áajaba'ex tu contra le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao', ta beetaj a tercoile'exe' ka ta ts'áajaba'ex na'akal te' montañao'. **44** Le amorreo'ob kaja'ano'ob te' montaña túuno' jóok'o'ob ba'ate'el ta contra'exe' ka jo'op' u ch'a'pachtike'ex je'ex u ch'a'pachta'al máak tumen le kaabo'. Leti'obe' jo'op' u k'i'itbeske'ex desde Seír tak Ormá. **45** Te'ex túune' suunaje'exe' ka jo'op' a wok'ole'ex tu táan Jéeoba, pero Jéeobae' ma' tu yu'ube'exi' mix tu beetaj a cuentaile'exi'. **46** Le o'olal ti' p'áate'ex kajtal ya'ab tiempo te' lugar ku k'aaba'tik Cadéso'.

2 To'on túune' t-ts'áaj vueltae' ka suunajo'on te' desierto tu bejil le Mar Rojo je'ex úuchik u ya'alikten Jéeobao'.[a] T-máansaj ya'ab tiempo chéen táan k-ts'áaik vuelta'ob tu ba'pach le Montaña Seíro'. **2** Hasta ka a'ala'abten tumen Jéeoba: **3** ‹Ts'o'ok u xáantal táan a ts'áaike'ex vuelta'ob tu ba'pach le montañaa'. Beora túuna' ts'áa'ex vueltae' ka xi'ike'ex tu tojil xaman.* **4** A'al xan ti' le káajo': «Yaan a máane'ex te' frontera tu'ux kaja'an a láak'tsile'exo', u paalal Esaú[b] kaja'ano'ob tu lu'umil Seíro'.[c] Leti'obe' yaan u ch'a'iko'ob saajkil ti' te'ex,[d] chéen ba'ale' te'exe' unaj a kanáantke'ex ba'ax ken a beete'ex. **5** Ma' a kaxtike'ex ba'ate'el tu yéetelo'ob, tumen ma' ken in ts'áate'ex mix junxéet' ti' le lu'um yaanti'obo', mix tak chéen jun chan xéet' utia'al a ts'áaik junts'íit a wooke'exi'. Tumen ts'o'ok in ts'áaik ti' Esaú le Montaña Seíro'.[a] **6** K'a'abéet a bo'otke'exti'ob le ba'ax ken a ch'a'ex a jaante'exo' bey xan le ja' ken a ch'a' a wuk'e'exo'.[b] **7** Tumen Jéeoba a Diose'exe' ts'o'ok u bendecirtik tuláakal ba'ax ka beetke'ex. Leti'e' u yojel bix ts'o'ok a máane'ex te' nojoch desiertoa'. Ichil le 40 añosa' Jéeobae' ts'o'ok u yantal ta wéetele'ex, yéetel mix ba'al u bineltte'ex»».[c] **8** To'on túune' máano'on tu tséel u lu'umil Seír, le lugar tu'ux kaja'an k-láak'tsilo'obo', u paalal Esaú.[d] Máano'on náach ti' u bejil le Arabáo' bey xan ti' u bejil Elat yéetel Ezión-guéber.[e]

T-ts'áaj vueltae' ka viajarnajo'on tu tojil le bej ku bin tak tu desiertoil Moabo'.[f] **9** Jéeoba túune' tu ya'alajten: ‹Ma' unaj a kaxtik ba'ate'el mix u yantaltech problemas yéetel u kajnáalilo'ob Moabi', tumen ma' ken in ts'áate'ex mix junxéet' ti' le lu'um yaanti'obo'. Tene' ts'o'ok in ts'áaik Ar ti' u paalal Lot.[g] **10** (Te' lugaro' ti' kajakbal ka'ach le emimo'obo',[h] leti'obe' ya'abo'ob yéetel jach yaan u páajtalilo'ob, ka'anal u baakelo'ob je'ex le anakimo'obo'. **11** Le refaímo'obo'[i] beyo'ob xan je'ex le anakimo'obo'.[j] Ti' leti'obe' emim u ya'ala'alti'ob tumen le moabita'obo'. **12** Ka'ache' le oreo'obo'[k] ti' kajakbalo'ob tu lu'umil Seí-

CAP 2

a Nú 14:25

b Nú 20:14 Dt 23:7

c Gé 27:39, 40 Gé 36:8, 9

d Éx 15:15 Éx 23:27

Columna 2

a Dt 32:8 Jos 24:4 Hch 17:26

b Nú 20:18, 19

c Dt 29:5 Ne 9:21 Sl 23:1 Sl 34:9, 10

d Nú 20:20, 21

e 2Cr 8:17

f Nú 21:13 Jue 11:17, 18 2Cr 20:10

g Gé 19:36, 37

h Gé 14:5

i Dt 3:11 1Cr 20:6

j Nú 13:22, 33

k Gé 14:6 Gé 36:20

2:3 * Wa «norte».

re', pero lu'sa'abti'ob tumen u paalal Esaú, xu'ulsa'abti'obe' ka p'áat u paalal Esaú kajtal te'elo'.[a] Bey xan ken u beetil u kaajil Israel utia'al u tia'alintik le lu'um tu'ux kun ooklo', le lu'um kun ts'aabilti' tumen Jéeobao'). **13** Beora túuna' xeene'ex, k'áatmáanse'ex u Táax Lu'umil Zered›. To'on túune' t-k'áatmáansaj u Táax Lu'umil Zered.[b] **14** Le tiempo tu bisajto'on k-xíimbaltik desde Cadés-barnea tak tu Táax Lu'umil Zeredo' 38 años. Te' tiempo je'elo' kíim tuláakal u generación le máaxo'ob yaan ka'ach u edadil ti'ob utia'al u bino'ob ba'atelo', úuchti'ob jach je'ex a'ala'abikti'ob tumen Jéeobao'.[c] **15** Jéeobae' yéetel u podere' tu ts'áajuba tu contra'ob utia'al u tseliko'ob ti' le kaajo', hasta ka tu láaj xu'ulso'ob.[d]

16 Chéen p'elak ts'o'okik u láaj kíimil le máaxo'ob yaan ka'ach u edadil ti'ob utia'al u bino'ob ba'atelo',[e] **17** Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alaj: **18** ‹Bejla'e' yaan a máan tu lu'umil Moab wa Ar. **19** Le kéen náats'kech te' tu'ux kajakbal le ammonita'obo', ma' a molestarke'exo'ob mix a kaxtike'ex ba'ate'el ti'ob, tumen ma' ken in ts'áate'ex mix junxéet' ti' le lu'um yaanti'obo'. Tene' ts'o'ok in ts'áaik Ar ti' u paalal Lot.[f] **20** Te' lu'uma' ti' kajakbal ka'ach le refaímo'obo'. (Te' lu'um je'elo' ti' kajakbal ka'ach le refaímo'obo',[g] yéetel ku ya'ala'alti'ob zamzumimo'ob tumen le ammonita'obo'. **21** Leti'ob ka'ache' ya'abo'ob yéetel jach yaan u páajtalilo'ob, ka'anal u baakelo'ob je'ex le anakimo'obo'.[a] Chéen ba'ale' Jéeobae' tu yáantaj le ammonita'ob utia'al ka u xu'ulso'ob le refaímo'obo' yéetel ka kajlako'ob tu lugaro'ob. **22** Lelo' leti'e ba'ax tu beetaj Dios tu yo'olal u paalal Esaú kajakbalo'ob bejla'a tu lu'umil Seíro'.[b] Leti'e' tu yáantaj u paalal Esaú utia'al ka u xu'ulso'ob ti' le oreo'ob[c] te' lu'umo' yéetel utia'al ka kajlako'ob tu lugaro'ob tak tu k'iinil bejla'e'. **23** Le kaajo'ob tu'ux kajakbal ka'ach le avimo'obo' ku k'uchlo'ob tak tu kaajil Gaza.[d] Chéen ba'ale' xu'ulsa'abti'ob ka ch'a'ab u lu'umo'ob tumen le caftorimo'ob[e] taalo'ob te' lugar ku k'aaba'tik Caftoro').*

24 Líik'ene'ex ka a k'áatmáanse'ex u Táax Lu'umil Arnón.[f] Tene' ts'o'ok in ts'áaik ta k'abe'ex Seón[g] le amorreoo', u reyil Esbón. Le beetke' xeene'ex ba'ate'el tu contra, káajak a ch'a'ike'ex le lu'um tu'ux yano'. **25** Desde bejla'e' yaan in beetik u ch'a'abal saajkil te'ex tumen tuláakal u kajnáalilo'ob le lu'um ken u yu'ubo'ob u yúuchul t'aan ta wo'olale'exo'. Leti'obe' yaan u sen chi'ichnaktalo'ob yéetel yaan u sen kikilankilo'ob* ta wo'olale'ex›.[h]

26 Teen túune' desde tu

CAP 2

a Gé 27:39, 40

b Nú 21:12

c Nú 14:33
Nú 32:11
Dt 1:35
Sl 95:11
Heb 3:18
Jud 5

d 1Co 10:1, 5

e Nú 26:63, 64

f Gé 19:36, 38
Dt 2:9
Jue 11:15
2Cr 20:10
Hch 17:26

g Gé 15:18-20
Dt 3:11

Columna 2

a Nú 13:33
Dt 9:1, 2

b Gé 36:8

c Gé 14:6
Dt 2:12

d Gé 10:19

e Gé 10:13, 14

f Nú 21:13

g Nú 21:23

h Éx 15:14
Éx 23:27
Dt 11:25
Jos 2:9, 10

2:23 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Creta. **2:25** * Wa «yaan u yu'ubiko'ob le dolor ku yu'ubik juntúul ko'olel táan u yantal u chaambalo'».

desiertoil Kedemote'[a] tin
túuxtaj junjaats máako'ob
utia'al ka u yutsul a'a-
lo'ob ti' Seón u reyil Esbón:[b]
27 ‹Cha'a in k'áatmáan te'
ta lu'uma'. Ma' kin jóok'ol
ti' le bej ken in biso', ma' kin
k'éechel tin x-no'oj mix tin
x-ts'íik.[c] **28** Yaan in jaantik
yéetel yaan in wuk'ik chéen
le janal yéetel le ja' ken a
konteno'. Chéen kin k'áatik-
tech ka a cha'a in k'áatal
29 tak tuláak' u tséel le Jor-
dáno', te' lu'um táan u ts'áaik-
to'on Jéeoba k-Dioso'. Lela'
leti'e ba'ax tu beeto'ob tin
wo'olal u paalal Esaú kaja'a-
no'ob Seíro', bey xan tu bee-
til le moabita'ob kaja'ano'ob
Aro'›. **30** Chéen ba'ale' Seón
u reyil Esbóne' ma' tu cha'aj
k-k'áatmáani', tumen Jéeoba
a Diose'exe' tu cha'aj u terco-
tal[d] yéetel u chichtal u puk-
si'ik'al utia'al u ts'áaik ta k'a-
be'ex je'ex táan u beetik
beoraa'.[e]

31 Jéeoba túune' tu ya'a-
lajten: ‹Ilawile, ts'o'ok u káa-
jal in ts'áaiktech Seón
yéetel u lu'umo'ob. Káajak a
ch'a'ik u lu'umo'ob›.[f] **32** Le
ka jóok' túun Seón yée-
tel tuláakal u soldado'ob
utia'al u ba'atelo'ob t-contra
te' kaaj ku k'aaba'tik Jáa-
zo',[g] **33** Jéeoba k-Diose' tu
k'ubo'ob t-k'ab. To'one' páaj-
chaj k-ganartik le reyo', u hi-
jo'ob bey xan u soldado'ob.
34 T-ch'a'aj tuláakal le kaa-
jo'ob yaanti'ob te' k'iino'ob
je'elo', yéetel t-láaj xu'ulsaj
ti' u kaajalo'ob bey xan ti'
le xiibo'ob, ti' le ko'olelo'ob
yéetel ti' le mejen paalalo'o-

CAP 2

a Jos 13:15, 18
Jos 21:8, 37

b Dt 20:10

c Nú 21:21, 22

d Ro 9:18

e Nú 21:25

f Nú 32:33
Sl 135:10-12

g Nú 21:23, 24
Jue 11:20

Columna 2

a Dt 20:16, 17

b Dt 3:12
Dt 4:47, 48
Jos 13:8, 9

c Sl 44:3

d Dt 3:16
Jue 11:15

e Nú 21:23, 24

CAP 3

f Nú 21:33-35

bo'. Mix juntúul p'áat kuxa'a-
ni'.[a] **35** T-láaj ch'a'aj u yalak'
ba'alche'ob bey xan le uláak'
ba'alo'ob yano'ob ichil le kaa-
jo'ob t-ganarto'. **36** Mix jun-
p'éel kaaj púuts'to'on, t-ch'a'aj
tuláakal le kaajo'obo', desde
le yano'ob tu kaajil Aroer,[b] le
kaaj yaan tu jáal u Táax Lu'u-
mil Arnóno' (t-ch'a'aj tak le
kaaj yaan te' táax lu'umo') tak
le kaajo'ob yano'ob tu lu'umil
Galaado'.* Jéeoba k-Diose' tu
k'ubajto'on tuláakal le kaajo'o-
bo'.[c] **37** Chéen ba'ale' te'exe'
ma' náats'e'ex te' lugaro'ob tu
prohibirtajte'ex Jéeoba k-Dio-
so'. Ma' náats'e'ex te' tu'ux ka-
ja'an le ammonita'obo'[d] mix te'
lugar ku k'aaba'tik u Táax
Lu'umil Jaboko'[e] mix ti' le
kaajo'ob yano'ob te' monta-
ña'obo'.

3 To'on túune' t-ts'áaj vuel-
tae' ka bino'on tu Be-
jil Basán. Og, u reyil Basán
túune', jóok' yéetel u solda-
do'ob utia'al u ba'ate'el t-con-
tra tu kaajil Edrey.[f] **2** Jéeo-
ba túune' tu ya'alajten: ‹Ma' a
ch'a'ik saajkil ti', tumen tene'
yaan in ts'áaik ta k'ab le rey-
yo', tuláakal u soldado'ob bey
xan u lu'um. Yaan a beetik-
ti' jach je'ex úuchik a beetik
ti' Seón, u rey le amorreo'ob
kaja'an tu kaajil Esbóno'›.
3 Jéeoba k-Diose' tu yáan-
to'on utia'al ka k-ganart Og
u reyil Basán yéetel tuláa-
kal u soldado'ob. To'one' se-
guernaj k-ba'ate'el tu yéetel
hasta ka t-xu'ulsaj ti' tuláa-
kal u soldado'ob, mix juntúul
p'áati'. **4** To'one' t-ch'a'aj tu-

2:36 * Ilawil página 2563.

láakal le kaajo'ob yaanti'obo'. Mix junp'éel kaaj p'áat ma' k-ch'a'ikti'obi', t-ch'a'aj le 60 u p'éelal kaajo'ob yano'ob tu lu'umil Argobo'. Le lu'um je'ela' tia'an tu nojoch lu'umil Basáne' yéetel gobernarta'an xan tumen Og.[a] **5** Tuláakal le kaajo'oba' ka'analtak le pak'o'ob ba'pachtmilo'obo', yaan u joonajilo'ob bey xan u trancail le joonajo'obo', yaan xan ya'ab mejen kaajo'ob tu ba'pacho'ob. **6** Pero t-láaj xu'ulsa'abti'ob[b] je'ex úuchik k-beetik yéetel Seón u reyil Esbóne', t-láaj xu'ulsaj ti' le kaajo'obo' bey xan ti' le xiibo'obo', ti' le ko'olelo'obo' yéetel ti' le mejen paalalo'obo'.[c] **7** T-láaj ch'a'aj u yalak' ba'alche'ob bey xan tuláakal le uláak' ba'alo'ob yano'ob ichil le kaajo'ob t-ganarto'.

8 Te' k'iino'ob je'elo' t-ch'a'aj tuláakal le lu'um ku gobernarta'al tumen le ka'atúul reyo'ob amorreo'ob[d] yano'ob te' lu'um yaan naats' ti' le Jordáno', desde tu Táax Lu'umil Arnón tak te' Montaña Ermóno'[e] **9** (le montaña je'ela' le sidonio'obo' ku ya'aliko'ob ti' Sirión, yéetel le amorreo'obo' ku ya'aliko'ob ti' Senir). **10** T-ch'a'aj tuláakal le kaajo'ob yano'ob te' táax lu'umo'ob yaan tu yóok'ol le montaña'obo', t-ch'a'aj tuláakal u lu'umil Galaad yéetel tuláakal u lu'umil Basán tak u kaajil Saleká yéetel Edrey.[f] Le kaajo'oba' tia'ano'ob tu nojoch lu'umil Basáne', le nojoch lu'um gobernarta'an tumen Ogo'. **11** Og, u reyil Basáne', u ts'ook ka'ach ti' le refaímo'obo'. Le caja tu'ux ts'a'ab le ka kíimo' beeta'ab de fierro,* yéetel tak bejla'a ti' yaan tu kaajil Rabá, junp'éel ti' le kaajo'ob yaan ti' le ammonita'obo'. U chowakil le nu'ukul tu'ux ts'a'abo' junp'íit maas ti' cuatro metros# yéetel u kóochile' óoli' dos metros.△ **12** Te' k'iino'ob je'elo' t-ch'a'aj le lu'umo'ob je'ela': desde Aroer,[a] le kaaj yaan tu tséel u Táax Lu'umil Arnóno' yéetel u táanchumukil u montañailo'ob Galaado', tuláakal le kaajo'ob yano'ob te' lu'umo'oba' ts'o'ok in ts'áaik ti' le rubenita'ob yéetel ti' le gadita'obo'.[b] **13** Le u yalab le lu'um yaan Galaad bey xan tuláakal u lu'umil Basán gobernarta'an tumen Ogo', ts'o'ok in ts'áaik ti' u táanchumuk tribu Manasés.[c] Tuláakal u lu'umil Argob, le yaan ichil u nojoch lu'umil Basáne', k'aj óola'an ka'ach bey u lu'um le refaímo'obo'.

14 Jaír[d] u hijo Manasése' tu ch'a'aj tuláakal u lu'umil Argob[e] tak u jáal u lu'um le guesurita'obo' yéetel le maakatita'obo'.[f] Ti' tuláakal le mejen kaajo'ob yano'ob tu lu'umil Basáno' tu ts'áaj u k'aaba'to'ob Avot-jaír,*[g] je'ex u k'aaba' leti'o'. Le mejen kaajo'oba' bey k'aj óola'anilo'ob tak bejla'e'. **15** Ts'o'ok xan

CAP 3
a Nú 32:33; Dt 29:7, 8; Jos 13:29, 30
b Le 27:29
c Le 18:25
d Nú 32:33
e Jos 12:1, 2
f Nú 21:33

Columna 2
a Nú 32:34
b Nú 32:33
c Nú 32:39; Jos 13:29-31; 1Cr 5:23
d 1Cr 2:22
e Dt 3:4
f Jos 13:13
g Nú 32:40, 41

3:11 *Uláak' bix u traducirta'ale' «box tuunich ku k'aaba'tik basalto». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «nueve codos». Ilawil «Codo», página 2559. △Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cuatro codos». **3:14** *U k'áat u ya'al «U Mejen Kaajil Jaír».

in ts'áaik ti' Makir[a] u lu'umil Galaad. **16** Ti' le rubenita'ob yéetel ti' le gadita'obo'[b] ts'o'ok in ts'áaik desde u lu'umil Galaad tak tu táanchumukil u Táax Lu'umil Arnón, ku náakal xan tak te' lugar ku k'aaba'tik u Táax Lu'umil Jaboko', le tu'ux ku káajal u lu'um le ammonita'obo'. **17** Ts'o'ok xan in ts'áaikti'ob u lu'umil Arabá, le Jordáno' yéetel u jáaliko'ob, desde Kinéret tak te' Mar del Arabá wa Mar Saladoo',* le-la' ti' yaan tu jáal le lugar ku k'aaba'tik Pisgáo', le yaan lak'ino'.#[c]

18 Teen túune' tin wa'alaj ti' le ka'ap'éel tribu y medioo': ‹Jéeoba a Diose'exe' ts'o'ok u ts'áaikte'ex le lu'uma'. Tuláakal le xiibo'ob ma' saajko'obo' yaan u ch'a'ik u arma'obe' yéetel yaan u bino'ob táanil ti' u yéet israelitailo'ob.[d] **19** Chéen a watane'ex, a paalale'ex yéetel a walak' ba'alche'ex (tene' in wojle' jach ya'ab a waalak'e'ex yaan) kun p'áatlo'ob te' kaajo'ob ts'o'ok in ts'áaikte'exo'. **20** Bey ken a beetile'ex hasta u ts'áaik Jéeoba Dios jeets'elil ti' a suku'une'ex je'el bix ts'o'ok u ts'áaik ti' te'exo', yéetel hasta u ts'a'abalti'ob tumen Jéeoba Dios le lu'um yaan tuláak' u tséel le Jordáno'. Le kéen ts'o'okok túune' cada juntúul ti' te'exe' yaan u suut ti' le lu'um ts'o'ok in ts'áaikte'exo'›.[e]

21 Te' k'iino'ob je'elo' tin wa'alaj ti' Josué:[a] ‹Teche' ts'o'ok a wilik le ba'ax ts'o'ok u beetik Jéeoba a Diose'ex ti' le ka'atúul reyo'oba'. Je'ex úuchik u beetik Jéeoba ti' leti'obe' bey xan ken u beetil ti' tuláakal le reyo'ob yano'ob te' lu'umo'ob tu'ux kan k'áatmáane'exo'.[b] **22** Ma' unaj a ch'a'ike'ex saajkil ti' leti'obi' tumen Jéeoba a Diose'ex kun ba'ate'el ta wo'olale'ex›.[c]

23 Te' k'iino'ob je'elo' tin sen k'áataj ti' Jéeoba: **24** ‹Jéeoba Dios, ti' teech yaan tuláakal autoridad, teche' ts'o'ok u káajal a we'esikten buka'aj a sen nojchil yéetel buka'aj nojchil le poder yaan ta k'abo'.[d] Tumen ¿yaan wa uláak' dios te' ka'an wa way lu'um ka u beet le nukuch milagro'ob ka beetik techo'?[e] **25** Beet uts a cha'ik in wokol yéetel in wilik le ma'alob lu'um yaan tuláak' u tséel le Jordáno', le jats'uts montaña'obo' bey xan le Líbanoo'›.[f] **26** Pero Jéeobae' ma' tu yóotaj u yu'ubeni' tumen láayli' jach p'uja'an ka'ach tin wéetel ta culpa'exe'.[g] Ba'axe' Jéeobae' tu ya'alajten: ‹¡Mak a chi'! Mix bik'in a suut a k'áatten lelo'. **27** Na'aken tu punta le lugar ku k'aaba'tik Pisgáo',[h] te'elo' paakatnen chik'in,* xaman, noojol# yéetel lak'in, jach ilawil le lu'um je'elo' tumen teche' ma' ken a k'áatmáans le Jordáno'.[i] **28** Ts'áa Josué[j] utia'al ka u nu'ukt le kaajo', líí's u yóol yéetel áant utia'al ma' u ch'a'ik saajkil, tumen

CAP 3

a Nú 32:39
Jos 17:1

b Nú 32:33
Jos 22:9

c Nú 34:11, 12

d Nú 32:20-22

e Jos 1:14, 15
Jos 22:4, 8

Columna 2

a Nú 11:28
Nú 14:30
Nú 27:18

b Jos 10:25

c Éx 14:14
Éx 15:3
Dt 1:30
Dt 20:4
Jos 10:42

d Éx 15:16
Dt 11:2

e Éx 15:11
2Sa 7:22
1Re 8:23
Sl 86:8
Jer 10:6, 7

f Éx 3:8
Dt 1:7
Dt 11:11, 12

g Nú 20:12
Nú 27:13, 14
Dt 4:21
Sl 106:32

h Nú 27:12

i Dt 34:1, 4

j Nú 27:18-20
Dt 1:38
Dt 31:7

3:17 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Mar Muerto. # Wa «este».

3:27 * Wa «oeste». # Wa «sur».

leti' kun bin táanil ti' le kaajo'[a] yéetel leti' kun beetik u tia'alintiko'ob le lu'um ken a wilo'›. **29** Tuláakal le ba'alo'oba' úuch mientras tia'ano'on te' lugar yaan aktáan ti' Bet-peoro'.[b]

4 Beora túuna' u kaajil Israel, ch'enxikinte'ex le leyo'ob yéetel le ba'axo'ob táan in wa'alikte'ex ka a beete'exo'. Wa ka beetke'exe' yaan a kuxtale'ex,[c] ts'o'ole' yaan a wokol a ch'a'ex le lu'um táan u ts'áaikte'ex Jéeoba, u Dios a úuchben láak'tsile'exo'. **2** Ma' unaj a ts'áaike'ex u maasil mix a lu'ske'ex wa ba'ax ti' le ba'axo'ob táan in wa'alikte'ex ka a beete'exo'.[d] Utia'al ka a beete'ex ba'ax ku ya'alik u mandamiento'ob Jéeoba a Diose'ex, le mandamiento'ob táan in wa'alikte'exa'.

3 Te'exe' ta wile'ex le ba'ax tu beetaj Jéeoba ti' le máaxo'ob bino'ob tu paach Baal de Peoro',[e] Jéeoba a Diose'exe' tu láaj xu'ulsajti'ob. **4** Pero te'exe' tumen tia'ane'ex naats' ti' Jéeobae' kuxa'ane'ex tak bejla'e'. **5** Ilawile'ex, ts'o'ok in wa'alikte'ex le leyo'ob yéetel le ba'axo'ob unaj a beetke'exo',[f] utia'al ka a ts'o'okbese'ex te' lu'um tu'ux kan ookle'exo'. Ts'o'ok in wa'alikte'ex jach je'ex úuchik u ya'alikten Jéeoba in Dios ka in beeto'. **6** K'a'abéet a beetke'ex ba'ax ku ya'alik le mandamiento'oba',[g] tumen beyo' u máakilo'ob le uláak' kaajo'obo' yaan u yilko'ob de ke yaan a na'ate'ex[h] yéetel ma'alob ka'ansa'anile'ex,[a] ts'o'ole' le kéen u yu'ubo'ob u yúuchul t'aan ti' le leyo'ob yaante'exo' yaan u ya'aliko'ob: ‹Le nojoch nacióna' jach yaan u na'at yéetel ma'alob ka'ansa'anil›.[b] **7** Tumen ¿yaan wa uláak' kaaj naats' yanil u dioso'ob ti' leti'ob je'ex yanil Jéeoba ti' to'on cada ken k-k'áat u yáantajo'?[c] **8** ¿Yaan wa uláak' kaaj ts'a'anti' ma'alob leyo'ob yéetel mandamiento'ob je'ex le Ley táan in wa'alikte'ex bejla'a'?[d]

9 Jach kanáantaba'ex yéetel jach ilawile'ex* ma' a tu'ubsike'ex le ba'axo'ob ts'o'ok a wilke'exo', utia'al ka p'áatak ta tuukule'ex tuláakal u k'iinilo'ob a kuxtale'ex. K'a'abéet xan a ka'anske'ex ti' a paalale'ex yéetel ti' a wáabile'ex.[e] **10** Le día ka yanchaje'ex tu táan Jéeoba a Diose'ex te' Horebo', Jéeobae' tu ya'alajten: ‹Much'kíint le kaaj utia'al ka u yu'ubo'ob ba'ax ken in wa'alti'obo',[f] beyo' yaan u kanko'ob u respetarteno'ob[g] tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtalo'ob yéetel yaan u páajtal u ka'ansik u paalalo'ob›.[h]

11 Te'ex túune' taale'exe' ka wa'alaje'ex naats' ti' le montañao'. Le montañao' táan ka'ach u tóoch'bal u k'áak'il, yéetel u k'áak'ile' ku k'uchul tak te' ka'ano',* jach ée'joch'e'en yéetel yaan box múuyalo'obi'.[i] **12** Jéeoba túune' jo'op' u t'anke'ex desde ichil

CAP 3

a Jos 1:1, 2

b Dt 4:45, 46 Dt 34:5, 6

CAP 4

c Le 18:5

d Dt 12:32 Pr 30:5, 6 Ap 22:18, 19

e Nú 25:5, 9 Sl 106:28 Os 9:10 1Co 10:7, 8

f Le 26:46 Nú 30:16 Nú 36:13 Dt 6:1

g 1Re 2:3

h Sl 111:10

Columna 2

a Sl 119:98, 100

b 1Re 4:34 1Re 10:4-7 Da 1:19, 20

c Éx 25:8 Le 26:12 Dt 5:26 2Sa 7:23

d Sl 147:19, 20

e Gé 18:19 Dt 6:6, 7

f Éx 19:9

g Éx 20:20 Dt 5:29

h Pr 22:6 Ef 6:4

i Éx 19:18 Heb 12:18, 19

4:9 * Wa «jach kanáant a kuxtale'ex». **4:11** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tak tu puksi'ik'al le ka'ano'».

le k'áak'o'.[a] Te'exe' ta wu'uye'ex táan u yúuchul t'aan, pero ma' ta wile'ex mix ba'ali',[b] chéen le voz ta wu'uye'exo'.[c] **13** Dios-e' tu beetaj junp'éel pacto* ta wéetele'ex,[d] lela' leti'e Diez Mandamiento'obo',#[e] yéetel tu ya'alajte'ex ka a ts'o'okbese'ex. Le ka ts'o'oke' tu ts'íibtaj tu yóok'ol ka'ap'éel jaajay tuunicho'ob.[f] **14** Te' k'iino'ob je'elo' Jéeobae' tu ya'alajten ka in wa'alte'ex máakalmáak le leyo'ob yéetel le mandamiento'ob unaj a ts'o'okbeske'ex te' lu'um tu'ux kan ookle'exo'.

15 K'a'ajakte'exe' le ka tu t'ane'ex Jéeoba te' Horeb desde ichil le k'áak'o' ma' ta wile'ex mix ba'ali'. Le o'olale' jach kanáantaba'ex* **16** utia'al ma' a beetke'ex junp'éel ba'al je'el u beetik u binte'ex k'aasile'. Ma' a beetke'ex mix junp'éel imagen ka yanakti' u forma wa ba'ax mix ka yanakti' u forma xiib wa ko'olel.[g] **17** Ma' a beetke'ex mix junp'éel ba'al chíika'an ti' wa ba'ax ba'alche'il ku máan way lu'ume' mix ti' wa ba'ax ch'íich'il ku máan te' ka'ano'.[h] **18** Ma' a beetke'ex mix junp'éel ba'al chíika'an ti' juntúul ba'alche' ku jíiltikuba mix ti' juntúul kay yaan ichil le ja'o'.[i] **19** Le kéen a pakte'ex le ka'an yéetel le kéen a wile'ex le ba'alo'ob yano'obo': le K'iin, le Luna yéetel le estrella'obo' ma' a

CAP 4

a Dt 9:10

b Isa 40:18
Jn 1:18
Jn 4:24

c Éx 20:22

d Éx 19:5
Dt 5:2
Dt 9:9
Heb 9:19, 20

e Éx 20:1
Éx 34:28
Dt 10:4

f Éx 24:12
Éx 31:18
Éx 32:19
Éx 34:1

g Éx 20:4
Dt 27:15
Isa 40:18
Hch 17:29
1Co 10:14

h Dt 5:8
Ro 1:22, 23

i 1Sa 5:4

Columna 2

a Dt 17:2, 3
2Re 17:16
Eze 8:16

b Éx 19:5

c Sl 106:32

d Nú 20:12
Dt 31:1, 2

e Dt 3:27

f Éx 24:3

g Éx 20:4

h Éx 24:17
Dt 9:3
Heb 12:29

i Éx 20:5
Éx 34:14
Nú 25:11
Lu 10:27

cha'ike'ex u yokol ta poole'ex a chintale'ex tu táano'ob utia'al ka a adorarte'exo'ob.[a] Jéeoba a Diose'ex ts'aamilo'ob utia'al tuláakal le kaajo'ob yano'ob te' yóok'ol kaaba'. **20** Pero te'exe', Jéeoba ch'a'ex yéetel tu jóo'se'ex ti' le horno tu'ux ku yi'íbil fierroo', tu jóo'se'ex ti' u lu'umil Egipto utia'al ka a beetaba'ex u kaajal,*[b] je'ex yanile'ex tak bejla'e'.

21 Jéeobae' ts'íikilnaj tin wéetel ta culpa'ex,[c] tu jurartaj ma' ken in k'áatmáans le Jordáno' yéetel ma' kin okol te' ma'alob lu'um táan u ts'áaikte'ex Jéeoba Dios bey herenciao'.[d] **22** Tene' yaan in kíimil te' lu'um tu'ux yano'ona'. Ma' ken in k'áatmáans le Jordáno',[e] pero te'exe' yaan a k'áatmáanske'ex yéetel yaan a kajtale'ex te' ma'alob lu'um je'elo'. **23** Kanáantaba'ex utia'al ma' u tu'ubulte'ex le pacto tu beetaj Jéeoba Dios ta wéetele'exo',[f] yéetel kanáante'ex ma' a beetke'ex mix junp'éel imagen chíika'an ti' le ba'alo'ob prohibirta'ante'ex tumen Jéeoba a Diose'exo'.[g] **24** Tumen Jéeoba a Diose'exe' bey junp'éel k'áak' ku tóokik tuláakal ba'ale',[h] leti'e' ku k'áatik ka adorarta'ak chéen leti'.[i]

25 Ko'ox a'alike' ku yantal a paalale'ex yéetel a wáabile'ex, yéetel ka kuxtale'ex ya'ab tiempo te' lu'umo', yéetel ka beetke'ex junp'éel ba'al ku beetik u binte'ex k'aasil,

4:13 * Wa «acuerdo». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le Diez T'aano'obo'». **4:15** * Wa «jach kanáant a kuxtale'ex».

4:20 * Wa «u herencia».

ka beetke'ex u imagenil[a] wa ba'ax, ts'o'ole' ka beetke'ex ba'ax k'aas tu táan Jéeoba a Diose'ex utia'al a ofenderke'ex,[b] **26** wa ka beetke'ex beyo' tene' kin jurartik tu yo'olal le ka'an yéetel le lu'umo' te'exe' yaan a kíimle'ex tu séeba'anil te' lu'um ken a ch'a'ex le kéen a k'áatmáanse'ex le Jordáno'. Ma' kan kuxtale'ex ya'ab tiempoi', ba'axe' yaan a xu'ulsa'ale'ex tu séeba'anil.[c] **27** Jéeobae' yaan u k'i'itbeske'ex te' kaajo'obo',[d] chéen junp'íit ti' te'ex kun p'áatal kuxa'anil[e] te' nacióno'ob tu'ux ken u bise'ex Jéeobao'. **28** Te'elo' yaan a adorarke'ex dioso'ob chéen wíinik beetmilo'ob,[f] beeta'ano'ob de che' yéetel de tuunich, dioso'ob ma' tu páajtal u paakato'ob mix u yu'ubiko'ob mix ba'al mix u janalo'ob mix u yu'ubiko'ob u book wa ba'ax.

29 Wa te' tu'ux yane'ex ka kaxtike'ex Jéeoba a Diose'ex yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex bey xan yéetel tuláakal a kuxtale'exe'[g] seguro yaan a kaxtike'ex.[h] **30** Le kéen jach mu'yajnake'ex* yéetel le kéen úuchukte'ex tuláakal le ba'alo'oba', yaan a suute'ex tu yiknal Jéeoba a Diose'ex yéetel yaan a wu'uyike'ex u t'aan.[i] **31** Tumen Jéeoba a Diose'exe' juntúul Dios ku ch'a'ik óotsilil.[j] Leti'e' ma' ken u p'ate'ex mix ken u xu'ulste'ex, ma' ken u tu'ubs le pacto u beetmaj yéetel a úuchben láak'tsile'exo'.[k]

4:30 * Wa «jach sufrirnake'ex».

CAP 4

a Jue 18:30
2Re 21:1, 7

b 2Re 17:16, 17

c Le 18:24, 28
Le 26:27, 32

d Dt 28:64
Ne 1:8

e Dt 28:62

f Dt 28:15, 36
Jer 16:13
Eze 20:39

g Dt 30:1-3
Dt 30:8-10
1Re 8:48, 49
Jer 29:13
Joe 2:12

h 2Cr 15:4, 15

i 2Cr 33:13
Ne 1:9

j Éx 34:6
Dt 30:3
2Cr 30:9
Ne 9:31
Isa 54:7
Isa 55:7

k Le 26:42

Columna 2

a Sl 44:1

b Dt 5:26

c Éx 7:3

d Éx 15:3

e Éx 13:3

f Dt 26:8
Sl 78:43-51

g Éx 6:7

h Éx 15:11
Dt 32:39
1Sa 2:2
Isa 45:18
Mr 12:32

i Éx 19:18
Éx 20:22

32 Beora túuna', investigarte'ex le ba'axo'ob ucha'ano'ob úuchjeakilo', desde le día ka beeta'ab máak tu yóok'ol lu'um tumen Dioso'. Investigarte'ex tuláakal yóok'ol kaab lela': ¿Ts'o'ok wa u yáax úuchul junp'éel nojoch ba'al je'ex lela'? ¿Ts'o'ok wa a wu'uyike'ex u yúuchul t'aan ti' junp'éel ba'al beya'?[a] **33** ¿Yaan wa uláak' kaaj ts'o'ok u yu'ubik u t'aan Dios desde ichil junp'éel k'áak' je'ex ta wu'uyile'exo'? ¿Yaan wa uláak' kaaj ts'o'ok u beetik beyo' yéetel ka seguernak u kuxtal je'ex te'exo'?[b] **34** ¿Ts'o'ok wa xan u tratartik u ch'a'ik Dios uláak' nación desde ichil uláak' nación? Ma', chéen ba'ale' Jéeoba Diose' leti'e ba'ax ts'o'ok u beetik ta wéetele'ex tu lu'umil Egiptoo'. Utia'al u tia'alintke'exe' Diose' hasta tu juzgartaj* uláak' nación, tu beetaj señalo'ob, milagro'ob,[c] ba'atelnaj ta wo'olale'ex,[d] tu ye'esaj buka'aj poder yaan tu k'ab[e] yéetel tu beetaj ba'alo'ob ku sajakkúuntik máak.[f] **35** Le ba'alo'oba' ts'o'ok u ye'esa'alte'ex tumen Dios utia'al ka a wojéelte'exe' Jéeobae' leti'e u jaajil Dioso',[g] mina'an uláak' je'ex leti'e'.[h] **36** Leti'e' tu beetaj a wu'uyike'ex u t'aan desde te' ka'an utia'al u tsolikte'ex u nu'uko', yéetel te' lu'uma' tu beetaj a wilke'ex junp'éel nojoch k'áak', ta wu'uye'ex u t'aan desde ichil le k'áak'o'.[i]

37 Leti'e' tu yaabiltaj a úuchben láak'tsile'ex yéetel

4:34 * Wa «tu ts'áaj prueba'ob ti'».

tu yéeyaj u paalalo'ob,[a] yéetel u nojoch podere' tu jóo'se'ex tu lu'umil Egipto. **38** Ta táane'exe' leti'e' tu tojolch'intaj nacióno'ob maas nuuktako'ob yéetel maas yaan u páajtalilo'ob ke te'ex, tu beetaj a ch'a'ike'ex u lu'umo'ob yéetel tu ts'áajte'ex bey herencia je'ex táan u ts'áaikte'ex bejla'e'.[b] **39** Le o'olale' te' k'iina' ojéelte'ex yéetel creerte'ex de ke Jéeobae' leti'e u jaajil Dios te' ka'ano' bey xan way lu'ume'.[c] Mina'an uláak' je'ex leti'e'.[d] **40** Unaj a ts'o'okbeske'ex ba'ax ku ya'alik u leyo'ob yéetel u mandamiento'ob táan in wa'alikte'ex bejla'o', wa ka beetke'exe' yaan u bin ma'alobil ti' te'ex bey xan ti' a paalale'ex, yéetel yaan a p'áatle'ex ya'ab tiempo te' lu'um táan u ts'a'abalte'ex tumen Jéeoba a Diose'exo'».[e]

41 Te' k'iino'ob je'elo' Moisése' tu yéeyaj óoxp'éel kaajo'ob yano'ob tu lak'inil le Jordáno'.[f] **42** Wa juntúul máak ku kíimsik u yéet máakil pero ma' u yóolili' úuchik u beetke' yéetel ma' u p'ekmaj ka'ache',[g] le máaka' unaj u bin ti' junp'éel ti' le kaajo'oba' utia'al ma' u kíimsa'al.[h] **43** Le kaajo'ob yéeya'abo' leti'e je'elo'oba': Bézer,[i] le kaaj yaan te' desierto yóok'ol le táax lu'umo'ob yano'ob te' montaña'obo', lela' utia'al u bin le rubenita'obo'. Ramot,[j] le kaaj yaan Galaad utia'al u bin le gadita'obo', yéetel Golán,[k] le kaaj yaan Basán utia'al u bin le manasita'obo'.[l]

44 Lela' leti'e Ley[m] tu ts'áaj Moisés ti' u kaajil Israelo'.

CAP 4

a Dt 10:15 Sl 105:6

b Éx 23:28 Dt 7:1 Dt 9:1 Jos 3:10

c 2Cr 20:6

d Isa 44:6

e Gé 48:3, 4

f Nú 35:14

g Nú 35:22-24

h Nú 35:11, 25 Dt 19:4, 5

i Jos 21:8, 36

j Jos 21:8, 38

k Jos 21:27

l Jos 20:8, 9

m Dt 17:18 Dt 27:2, 3 Gál 3:24

Columna 2

a Le 26:46 Dt 4:1

b Dt 1:5 Dt 3:29

c Nú 21:26

d Nú 21:23, 24

e Nú 21:33 Dt 3:4

f Dt 2:36 Dt 3:12

g Dt 3:8, 9

h Dt 3:16, 17 Dt 34:1

CAP 5

i Éx 19:5 Heb 9:19, 20

45 Le ka ts'o'ok u jóok'ol le israelita'ob ti' u lu'umil Egiptoe',[a] Moisése' tu ts'áaj leyo'ob ti'ob, tu k'a'ajsajti'ob ba'axo'ob unaj u beetko'ob yéetel ba'axo'ob u ya'almaj Dios. **46** Lela' tu ts'áajti'ob le tia'ano'ob naats' te' Jordáno', te' táax lu'um yaan aktáan ti' Bet-peoro',[b] tu lu'um Seón, u rey le amorreo'obo', le máax kajakbal ka'ach Esbóno'.[c] Le reya' leti'e ganarta'ab tumen Moisés yéetel le israelita'ob le ka jóok'o'ob ti' u lu'umil Egiptoo'.[d] **47** Leti'obe' tu ch'a'ajo'ob u lu'um le reya' bey xan u lu'um Og[e] u reyil Basán. Le ka'atúul reyo'oba' tia'ano'ob ka'ach tu lak'inil le Jordáno', **48** desde Aroer,[f] le kaaj yaan tu jáal u Táax Lu'umil Arnóno', tak te' Montaña Siyón wa Ermóno'.[g] **49** Tia'ano'ob xan ti' tuláakal le Arabá yaan tu lak'inil le Jordáno' tak te' Mar del Arabá* yaan tu jáal le lugar ku k'aaba'tik Pisgáo'.[h]

5 Moisés túune' tu much'kíintaj u kaajil Israele' ka tu ya'alajti'ob: «U kaajil Israel, ch'enxikinte'ex le leyo'ob yéetel le ba'axo'ob táan in wa'alikte'ex bejla'o'. K'a'abéet a kanke'ex yéetel a beetke'ex jach je'ex táan in wa'alikte'exo'. **2** Jéeoba k-Diose' tu beetaj junp'éel pacto t-éetel le tia'ano'on te' Horebo'.[i] **3** Le pacto tu beetaj Jéeoba t-éetelo', tu beetaj yéetel tuláakal le máaxo'ob kuxa'ano'on bejla'o', ma' yéetel k-úuchben láak'tsi-

4:49 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Mar Salado wa Mar Muerto.

lo'obi'. **4** Jéeobae' t'aanaj ta wéetele'ex te' montaña desde ichil le k'áak'o'.[a] **5** Te' k'iino'ob je'elo' tene' tin ts'áajinba entre te'ex yéetel Jéeoba[b] utia'al in wa'alikte'ex le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao'. Tin beetaj tumen te'exe' ma' ta wóote'ex na'akal te' montañao'[c] tumen sajakchaje'ex yo'olal le k'áak'o'. Leti'e' tu ya'alaj:

6 ‹Tene' Jéeoba a Diosen, le máax jóo'sech ti' u lu'umil Egiptoo', le tu'ux esclavizarta'anech ka'acho'.[d] **7** Junpuli' ma' unaj u yantaltech uláak' dioso'obi', chéen teen.*[e]

8 Ma' unaj a beetik mix junp'éel imagen[f] ti' le ba'alo'ob yaan te' ka'ano', te' lu'umo' wa ichil le ja'o', mix unaj a copiartik le forma yaanti'obo'. **9** Ma' unaj a chintal tu táano'obi' mix unaj a cha'ik u yoksa'al ta pool a adorarko'obi',[g] tumen tene' Jéeoba a Diosen, in k'áat ka adorarta'aken chéen teen.[h] Tene' kin castigartik le paalalo'obo', le áabitsilo'obo' bey xan le x-ka'a áabitsilo'ob yo'olal le ba'ax k'aas u beetmaj u papá'ob u p'ekmeno'obo'.[i] **10** Chéen ba'ale' kin we'esik in nojoch yaabilaj ti' tuláakal u generación le máaxo'ob u yaabiltmeno'ob yéetel ku beetko'ob ba'ax kin wa'aliko'.

11 Le kéen meyajnaktech u k'aaba' Jéeoba a Diose', meyajnaktech je'ex unaje',[j] tumen Jéeobae' yaan u castigartik je'el máaxak ma' tu kanáantik bix u meyajti'e'.[k]

5:7 * Wa «utia'al ma' a ts'áaikaba tin contra». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu contra u táan in wich».

CAP 5

a Éx 19:9, 18 Hch 7:38
b Éx 20:19 Gál 3:19
c Éx 19:16
d Éx 13:3 Éx 20:2
e Éx 20:3-6 2Re 17:35
f Le 26:1 Dt 4:15, 16 Dt 4:23 Dt 27:15 Hch 17:29
g Éx 23:24 1Co 10:14
h Éx 34:14 Dt 4:24 Isa 42:8 Mt 4:10
i Éx 34:6, 7
j Éx 22:28 Le 19:12
k Éx 20:7 Le 24:16

Columna 2

a Éx 16:23 Éx 20:8-10 Éx 31:13
b Éx 34:21
c Éx 16:29
d Ne 13:15
e Éx 23:12
f Dt 10:17 Ef 6:9
g Éx 6:6 Dt 4:34
h Éx 21:15 Le 19:3 Dt 27:16 Pr 1:8 Mr 7:10
i Éx 20:12 Ef 6:2, 3
j Gé 9:6 Éx 20:13 Nú 35:20, 21 Mt 5:21 Ro 13:9
k Éx 20:14 1Co 6:18 Heb 13:4
l Éx 20:15 Le 19:11 Pr 30:8, 9 1Co 6:10 Ef 4:28
m Éx 20:16 Éx 23:1 Le 19:16 Dt 19:16-19 Pr 6:16, 19 Pr 19:5

12 Ts'o'okbes u leyil le Sábado je'ex u ya'almiltech Jéeoba Dios ka a beeto',[a] tumen junp'éel k'iin santo. **13** Unaj a beetik tuláakal a meyaj ich seis días,[b] **14** chéen ba'ale' le día sieteo' junp'éel sábado utia'al Jéeoba a Dios.[c] Ma' unaj a beetik mix junp'éel clase meyaji'[d] mix a hijo mix a hija mix a esclavo mix a esclava mix a walak' toro mix a walak' burro mix juntúul ti' a walak' ba'alche'ob mix le j-táanxel lu'um kajakbal ta kaajalo',[e] utia'al ka je'elek a esclavo yéetel a esclava je'ex kan je'elel techo'.[f] **15** K'a'ajakteche' esclavoech ka'ach tu lu'umil Egipto, pero Jéeoba a Diose' yéetel u mu'uk'a'an k'ab bey xan yéetel u nojoch podere' tu jóo'sechi'.[g] Le o'olal Jéeoba a Diose' tu ya'alajtech ka a ts'o'okbes u leyil le Sábadoo'.

16 Respetart a papá yéetel a maama[h] je'ex ts'o'ok u ya'aliktech Jéeoba a Dioso', utia'al ka kuxlakech ya'ab años yéetel ka xi'iktech ma'alobil te' lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dioso'.[i]

17 Ma' unaj a kíimsik mix máaki'.[j]

18 Ma' unaj a tusik a núupi'.*[k]

19 Ma' unaj a wookoli'.[l]

20 Le kéen a beet a testigoile' ma' unaj a wa'alik junp'éel ba'al ma' jaaj tu contra a wéet máakili'.[m]

5:18 * Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil juntúul iichamtsil wa juntúul atantsil yéetel máax ma' u núupi'.

21 Ma' unaj a ts'íiboltik u yatan a wéet máakili'.[a] Ma' unaj xan a ts'íiboltik u yotochi', mix u lu'um, mix u esclavo, mix u esclava, mix u yalak' toro, mix u yalak' burro. Ma' unaj a ts'íiboltik mix junp'éel ti' le ba'alo'ob yaan ti' a wéet máakilo'›.[b]

22 Lela' leti'e mandamiento'ob* tu ya'alaj Jéeoba ti' tuláakle'ex te' montaña, le ka k'a'am t'aanaj desde ichil le k'áak'o', le múuyalo' yéetel le ée'joch'e'enilo',[c] Diose' ma' tu ya'alaj mix ba'al uláak'i'. Le ka ts'o'oke' tu ts'íibtaj tu yóok'ol ka'ap'éel jaajay tuunicho'obe' ka tu ts'áajten.[d]

23 Pero chéen p'elak ta wu'uyile'ex junp'éel voz ku taal desde te' tu'ux ée'joch'e'eno', mientras táan u tóoch'bal u k'áak'il le montañao',[e] náats'o'ob tin wiknal tuláakal u nuuktakil a tribu'ex bey xan u nuuktakil le kaajo'. **24** Te'ex túune' ta wa'ale'exten: ‹Jéeoba k-Diose' ts'o'ok u ye'esikto'on u nojoch poder yéetel ts'o'ok u ye'esikto'on buka'aj sen nojchil, ts'o'ok xan k-u'uyik u t'anko'on desde ichil le k'áak'o'.[f] Bejla'e' ts'o'ok k-ilik de ke Diose' je'el u páajtal u t'aan yéetel wíinik sin ke u kíimil wíinike'.[g] **25** Chéen ba'ale' to'one' ma' k-k'áat k-kíimili', le nojoch k'áak'a' je'el u xu'ulsikto'one'. Tumen wa ka seguernak k-u'uyik u voz Jéeoba k-Diose' seguro yaan k-kíimil. **26** ¿Yaan wa máax ts'o'ok u yu'ubik u voz le kuxa'an Dios desde te' k'áak' je'ex ts'o'ok k-u'uyik, yéetel ka p'áatak kuxa'anilo'? **27** Náats'en teech a wu'uy tuláakal le ba'ax kun a'albil tumen Jéeoba k-Dioso'. Teech kan a'alikto'on tuláakal le ba'ax ken u ya'altech Jéeoba k-Dioso', to'on túune' yaan k-u'uyik yéetel yaan k-beetik›.[a]

28 Jéeoba túune' tu yu'ubaj le ba'axo'ob ta wa'ale'exteno'. Le o'olale' Jéeobae' tu ya'alajten: ‹Ts'o'ok in wu'uyik le ba'ax tu ya'alajtech le kaajo'. Tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alo'obo' ma'alob.[b] **29** ¡Kexi' wa mantats' ka u ts'íibolto'ob ichil u puksi'ik'alo'ob u respetarkeno'ob[c] yéetel u beetko'ob tuláakal ba'ax ku ya'alik in mandamiento'obe',[d] tumen wa ka u beeto'obe' mantats' je'el u bin utsil ti'obe' bey xan ti' u paalalo'ob![e] **30** Xeen ka a wa'alti'ob: «Suunene'ex ta wotoche'ex». **31** Pero teche' k'a'abéet a p'áatal way tin wiknale', tumen tene' yaan in wa'aliktech tuláakal le mandamiento'ob, le leyo'ob yéetel tuláakal le ba'axo'ob unaj a ka'ansik ti' leti'obo'. Le ba'alo'oba' unaj u ts'o'okbesko'ob te' lu'um táan in ts'áaikti'ob utia'al ka kajlako'obo'›. **32** Beoraa' te'exe' unaj a wilik a beetke'ex jach je'ex ts'o'ok u ya'alikte'ex Jéeoba a Diose'exo'.[f] Te'exe' ma' unaj a k'éechle'ex ta x-no'oje'ex mix ta x-ts'íike'exi'.[g] **33** Te'exe' ma' unaj a k'éechle'ex ti' tuláakal le ba'ax ts'o'ok u ya'a-

CAP 5

a Mt 5:28

b Éx 20:17 Lu 12:15 Ro 7:7

c Éx 19:9, 18

d Éx 24:12 Éx 31:18 Dt 4:12, 13

e Éx 20:18 Heb 12:18, 19

f Éx 24:17

g Dt 4:33, 36

Columna 2

a Éx 20:19 Heb 12:18, 19

b Dt 18:16, 17

c Dt 10:12 Job 28:28 Pr 1:7 Mt 10:28 1Pe 2:17

d Pr 4:4 Pr 7:2 Ec 12:13 Isa 48:18 1Jn 5:3

e Sl 19:8, 11 Snt 1:25

f Dt 6:3, 25 Dt 8:1

g Dt 12:32 Jos 1:7, 8

5:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «t'aano'ob».

likte'ex Jéeoba a Diose'exo',[a] beyo' yaan u binte'ex ma'alobil yéetel yaan a kuxtale'ex ya'ab tiempo te' lu'um tu'ux kan kajtale'exo'.[b]

6 Lelo'oba' leti'e mandamiento'ob, le leyo'ob yéetel le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'alik Jéeoba a Diose'ex utia'al u ka'anske'exo', tu ts'áajte'ex utia'al ka a ts'o'okbese'ex le kéen ookke'ex te' lu'um ken a ch'a'exo'. **2** Lela' bey unaj a beetke'exo' utia'al ka a respetarte'ex Jéeoba a Diose'ex yéetel utia'al ka a ts'o'okbese'ex tuláakal u leyo'ob yéetel u mandamiento'ob táan in wa'alikte'exo'. Bey unaj a beetke'ex tuláakal u k'iinilo'ob a kuxtale'exo', beyo' te'ex yéetel a paalale'ex bey xan a wáabile'exe'[c] yaan u páajtal a kuxtale'ex ya'ab tiempo.[d] **3** U kaajil Israel, teche' unaj a wu'uyik t'aan yéetel jach unaj a wilik a beetik tuláakal le ba'alo'oba'. Wa ka beetke' yaan u bintech ma'alobil yéetel yaan a sen ya'abtale'ex te' lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaabo', yaan u yúuchul jach je'ex ts'o'ok u prometertiktech Jéeoba, u Dios a úuchben láak'tsilo'obo'.

4 U kaajil Israel, u'uy a wu'uy lela': Jéeoba k-Diose' chéen juntúulili' Jéeoba.[e] **5** K'a'abéet a yaabiltike'ex Jéeoba yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex, yéetel tuláakal a kuxtale'ex[f] bey xan yéetel tuláakal a muuk'e'ex.*[g]

6:5 * Wa «tuláakal a poder; tuláakal ba'ax yaantech».

CAP 5

a Dt 10:12

b Dt 4:40 Dt 12:28 Ro 10:5

CAP 6

c Gé 18:19 Dt 4:9

d Pr 3:1, 2

e Dt 5:7 Isa 42:8 Zac 14:9 Mr 12:29, 32 1Co 8:6

f Dt 10:12 Dt 11:13 Dt 30:6 Mt 22:37

g Mr 12:30, 33 Lu 10:27

Columna 2

a Gé 18:19 Dt 4:9 Pr 22:6 Ef 6:4

b Dt 11:19

c Dt 11:18

d Gé 15:18

e Jos 24:13 Sl 105:44

f Dt 8:10

g Jue 3:7

h Dt 10:12 Dt 13:4

i Lu 4:8

j Jer 12:16

6 Le t'aano'ob táan in wa'alikte'ex bejla'a' k'a'abéet u yantal ichil a puksi'ik'ale'ex, **7** k'a'abéet a ka'ansik* ti' a paalale'ex[a] yéetel a tsikbaltike'exti'ob le kéen kulake'ex ta wotoche'ex, le kéen xíimbalnake'ex te' bejo', le kéen chilake'ex bey xan le kéen líi'ke'ex.[b] **8** K'a'abéet a k'axke'exo'ob ta k'abe'ex utia'al a k'a'ajske'exo'ob, yéetel k'a'abéet a k'axke'ex tu táan a poole'ex je'ex u k'axik máak junxóot' nook' tu táan u poole'.*[c] **9** Ts'íibte'ex yóok'ol u marcoilo'ob bey xan yóok'ol u joonajilo'ob a wotoche'ex.

10 Ti' a úuchben láak'tsile'ex, Abrahán, Isaak yéetel Jacobe', Jéeoba a Diose'exe' tu prometertaj u ts'áaikte'ex le lu'uma'.[d] Le kéen u ts'áate'ex le kaajo'ob nuuktak yéetel ma'alobtak ma' te'ex beeto',[e] **11** le kéen a ch'a'ex le najo'ob chuupo'ob yéetel u clasesil ba'alo'ob ma' te'ex meyajto', le kéen a ch'a'ex le cisterna'ob ma' te'ex páano', le kéen a ch'a'ex le uva'ob yéetel le olivo'ob ma' te'ex pak'o', yéetel le kéen jaanke'ex yéetel le kéen na'ajchajke'exe',[f] **12** bik wal a tu'ubse'ex Jéeoba,[g] le máax jóo'se'ex ti' u lu'umil Egipto, le lu'um tu'ux esclavizarta'ane'ex ka'acho'. **13** K'a'abéet a respetarke'ex Jéeoba a Diose'ex,[h] chéen leti' unaj a meyajtike'ex[i] yéetel chéen tu k'aaba' unaj a jurare'ex.[j]

6:7 * Wa «a wa'alikti'ob ya'ab u téenel; a sellartik tu yóok'olo'ob». **6:8** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «entre tu ka'ap'éelil a wicho'ob».

14 Ma' unaj a adorarke'ex uláak' dioso'obi', mix juntúul ti' le dioso'ob ku adorarta'al tumen le kaajo'ob yano'ob ta ba'pache'exo',[a] **15** tumen Jéeoba a Diose'exe' juntúul Dios u k'áat ka adorarta'ak chéen leti'.[b] Tumen wa ma' ta beetke'ex beyo' Jéeoba a Diose'exe' yaan u p'u'ujul ta contra'ex[c] yéetel yaan u xu'ulsikte'ex te' yóok'ol kaaba'.[d]

16 Ma' unaj a ts'áaike'ex a pruebail Jéeoba a Diose'ex[e] je'ex úuchik a beetke'ex te' lugar ku k'aaba'tik Masao'.[f] **17** Unaj a jach ts'o'okbeske'ex u mandamiento'ob, u leyo'ob yéetel le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'alikte'ex Jéeoba ka a beete'exo'. **18** Unaj a beetke'ex ba'ax ma'alob yéetel ba'ax uts tu táan Jéeoba. Wa ka beetke'exe' yaan u binte'ex ma'alobil yéetel yaan a wokol a ch'a'ex le ma'alob lu'um u ya'almaj Jéeoba u ts'áaik ti' a úuchben láak'tsile'exo'.[g] **19** Jéeobae' yaan u tojolch'intik ta táane'ex tuláakal a enemigo'ex je'ex u ya'almaj u beetko'.[h]

20 Le kéen máanak tiempo yéetel le kéen k'áata'akte'ex tumen a paalale'ex: ‹¿Ba'ax u k'áat u ya'al le mandamiento'ob, le leyo'ob yéetel le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'alik Jéeoba ka k-beeto'?›, **21** te'ex túune' yaan a wa'alike'exti'ob: ‹To'on ka'ache' u esclavo'on Faraón* tu lu'umil Egipto, pero Jéeobae' tu jóo'so'on ti' u lu'umil Egipto yéetel u nojoch poder. **22** To'one' t-ilaj bix tu beetil Jéeoba Dios nukuch milagro'ob utia'al u k'askúuntik u lu'umil Egipto[a] yéetel utia'al u castigartik Faraón bey xan tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho'.[b] **23** Diose' tu jóo'so'on te'elo' ka tu taaso'on waye' utia'al u ts'áaikto'on le lu'um u ya'almaj u ts'áaik ti' k-úuchben láak'tsilo'obo'.[c] **24** Jéeoba túune' tu ya'alajto'on ka k-beet tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'alikto'ono'. Jéeobae' tu ya'alaj xan to'on ka k-adorart leti' utia'al ka xi'ikto'on ma'alobil mantats'[d] yéetel utia'al ka yanakto'on kuxtal[e] je'ex tak bejla'e'. **25** Yéetel wa k-jach ts'o'okbesik tuláakal le mandamiento'ob ts'o'ok u ts'áaikto'on Jéeoba k-Dioso',[f] leti'e' yaan u yilko'on bey máako'ob ku beetko'ob ba'ax ma'alob tu táane'›.

7 Le kéen u beet a wokol Jéeoba te' lu'um ken a ch'a'o',[g] yaan u lu'sik nukuch nacióno'ob ta táan,[h] yaan u lu'sik le itita'obo', le guirgaseo'obo', le amorreo'obo',[i] le cananeo'obo', le perizita'obo', le eveo'obo' yéetel le jebuseo'obo',[j] siete nacióno'ob maas nuuktak yéetel maas yaan u páajtalilo'ob ke teech.[k] **2** Jéeoba a Diose'exe' yaan u ts'áaikte'ex le nacióno'obo', yéetel te'exe' yaan a ganarke'exo'ob.[l] Te'exe' unaj a láaj xu'ulske'ex ti' le nacióno'obo'.[m] Ma' unaj a ch'a'ike'ex mix junp'éel acuerdo tu yéetelo'obi'

CAP 6

a Éx 34:14

b Éx 20:5 Dt 4:24

c Éx 32:9, 10 Nú 25:3 Dt 11:16, 17 Jue 2:14

d 2Re 17:18

e Mt 4:7 Lu 4:12 1Co 10:9

f Éx 17:2, 7 Sl 95:8, 9 Heb 3:8, 9

g Gé 15:18

h Éx 23:30

Columna 2

a Éx 7:3

b Dt 4:34

c Éx 13:5 Dt 1:8

d Sl 111:10 Pr 14:27

e Le 18:5 Dt 4:1 Gál 3:12

f Ec 12:13 Ro 10:5

CAP 7

g Dt 31:3

h Éx 33:2 Jos 3:10

i Gé 15:16

j Gé 10:15-17

k Dt 20:1

l Nú 33:52

m Le 27:29 Jos 6:17 Jos 10:28

6:21 * Ilawil página 2563.

mix unaj a we'eske'ex a wutsile'ex ti'obi'.[a] **3** Ma' unaj xan u ts'o'okol a beele'ex yéetel u kajnáalilo'obi'. Ma' unaj a ts'o'oksik u beel a hija'ob yéetel u hijo'obi' mix unaj a ts'o'oksik u beel a hijo'ob yéetel u hija'obi'.[b] **4** Tumen leti'obe' je'el u beetko'ob u xu'ulul u adorarta'al Dios tumen a paalale'exe' yéetel je'el u beetko'ob ka u adorarto'ob yaanal dioso'obe'.[c] Jéeoba túune' je'el u p'u'ujul ta contra'exe' yéetel je'el u xu'ulsikte'ex tu séeba'anile'.[d]

5 Tu lugar lelo' leti'e ba'ax unaj a beetke'exa': nike'ex u altaro'ob,* ka'akache'ex le columna'ob ku adorarko'obo',[e] xo'oxot'e'ex le che'ob ku adorarko'obo'#[f] yéetel tóoke'ex le imageno'ob u póolmo'obo'.[g] **6** Tumen te'exe' junp'éel kaaj santo u tia'al Jéeoba a Dios-e'ex, yéetel Jéeoba a Dios-e'ex yéeye'ex utia'al ka k'uchuk a beetaba'ex u kaajal, junp'éel kaaj especial* ichil tuláakal le kaajo'ob yano'ob te' yóok'ol kaaba'.[h]

7 ¿Ba'axten tu yéeye'ex yéetel tu ye'esajte'ex u yutsil Jéeoba?[i] ¿Tumen te'ex u maas nojchil ti' tuláakal le kaajo'obo'? Ma', u jaajile' te'ex u maas chichnil ti' tuláakal le kaajo'obo'.[j] **8** Pero Jéeobae' u yaabiltme'ex yéetel ma' tu tu'ubsaj le ba'ax tu jurartaj ti' a úuchben láak'tsile'exo',[k] le o'olal Jéeobae' yéetel u mu'uk'a'an k'abe' tu jóo'se'ex yéetel tu salvarte'ex te' lu'um tu'ux esclavizarta'ane'ex ka'acho',[a] tu lu'se'ex yáanal u poder* Faraón u reyil Egipto. **9** Te'exe' a wojle'ex de ke Jéeoba a Dios-e'exe' leti'e u jaajil Dioso'. Leti'e' juntúul Dios ku beetik le ba'ax ku prometerko'. Leti'e' kex ka máanak mil generacióno'obe' ma' ken u tu'ubs le pacto u beetmo' mix kun xu'ulul u ye'esik u nojoch yaabilaj ti' tuláakal le máaxo'ob yaabiltik yéetel ts'o'okbesik u mandamiento'obo'.[b] **10** Chéen ba'ale' le máaxo'ob p'ekmil Dioso', Dios kun bo'otikti'ob, leti'e' yaan u xu'ulsikti'ob.[c] Dios kun castigartik tu séeba'anil le máaxo'ob p'ekmilo'. **11** Le o'olale' jach ilawil a beetke'ex je'ex u ya'alik le mandamiento'ob, le leyo'ob yéetel le ba'axo'ob táan in wa'alikte'ex bejla'a ka a beete'exo'.

12 Wa ma' tu xu'ulul a beetke'ex le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'alikte'ex Dios yéetel ka beetke'ex mantats'e', Jéeoba a Dise'exe' ma' ken u tu'ubs le pacto u beetmaj yéetel a úuchben láak'tsile'exo' mix ken u tu'ubs le nojoch yaabilaj tu jurartaj u ye'esikti'obo'. **13** Leti'e' yaan u yaabiltike'ex, yaan u bendecirke'ex yéetel yaan u beetik a ya'abtale'ex. Jach beyo', leti'e' yaan u bendecirke'ex te' lu'um tu jurartaj ti' a úuchben láak'tsile'ex u ts'áaikte'exo'.[d] Te' lu'um je'elo' yaan

CAP 7

a Éx 23:32 Éx 34:15 Dt 20:16, 17

b Jos 23:12, 13 1Re 11:1, 2 Esd 9:2

c Éx 34:16 1Re 11:4

d Dt 6:14, 15

e Éx 23:24 Éx 34:13

f Dt 16:21, 22

g Dt 7:25 Dt 12:2, 3

h Éx 19:5, 6 Dt 14:2 Am 3:2

i Dt 10:15

j Dt 10:22

k Gé 22:16, 17

Columna 2

a Éx 6:6 Éx 13:3, 14

b Éx 34:6, 7

c Pr 2:22 2Pe 3:7

d Gé 13:14, 15

7:5 * Ilawil página 2554. # Ilawil «Che' ku adorarta'al», página 2560.
7:6 * Wa «junp'éel kaaj jach yaabilta'an».

7:8 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'ab».

u bendecirke'ex yéetel ya'ab paalal,[a] yéetel ya'ab u yich a paak'ale'ex, yéetel ya'ab trigo,* yéetel túumben vino, aceite,[b] u mejnil a waakaxe'ex bey xan yéetel u mejnil a walak' tamane'ex. **14** Ti' tuláakal le kaajo'obo' te'ex maas kan bendecirbile'ex,[c] mix juntúul xiib wa ko'olel ichile'ex kun p'áatal wa ma' kun antal u paalal, yéetel mix juntúul ti' a walak' ba'alche'ex kun p'áatal mina'an u mejnil.[d] **15** Jéeobae' yaan u lu'sikte'ex je'el ba'axak k'oja'anile', yéetel ma' ken u taas ta wóok'ole'ex mix junp'éel ti' le k'aak'as k'oja'anilo'ob ta k'aj óolte'ex Egiptoo'.[e] Ba'axe' yéetel le k'oja'anilo'oba' yaan u beetik u mu'yaj tuláakal le máaxo'ob p'ekmile'exo'. **16** Yaan a xu'ulske'ex ti' tuláakal le kaajo'ob ken u ts'áate'ex Jéeoba a Diose'exo'.[f] Ma' unaj a ch'a'ike'ex óotsilil ti' leti'obi'[g] mix unaj a adorarke'ex u dioso'obi',[h] tumen wa ma'e' yaan u suut bey junp'éel trampa a tia'ale'exe'.[i]

17 Wa ka wa'alike'ex ichil a puksi'ik'ale'ex: ‹Jach táaj ya'ab u máakilo'ob le kaaja', ¿bix kun páajtal k-tojolch'intko'ob te' lu'uma'?›,[j] **18** ma' unaj a ch'a'ike'ex saajkil ti' leti'obi'.[k] Ba'axe' unaj a k'a'ajsike'ex le ba'ax tu beetaj Jéeoba a Diose'ex ti' Faraón yéetel ti' tuláakal u lu'umil Egiptoo'.[l] **19** Unaj a k'a'ajsike'ex le nukuch castigo'ob* ta wile'exo', le señalo'ob yéetel le milagro'obo'[a] bey xan u mu'uk'a'an k'ab yéetel le nojoch poder tu ye'esaj Jéeoba a Diose'ex le ka tu jóo'se'exo'.[b] Lela' leti'e ba'ax xan ken u beet Jéeoba a Diose'ex ti' tuláakal le kaajo'ob saajke'exti'obo'.[c] **20** Jéeoba a Diose'exe' yaan u beetik u lúubul u yóolo'ob* hasta u láaj kíimil le máaxo'ob ma' kíimsa'abo'obo'[d] bey xan le máaxo'ob tu ta'akuba'ob ti' te'exo'. **21** Ma' a kikilankile'ex tu yo'olalo'ob, tumen Jéeoba a Diose'exe' tia'an ta wiknale'exe',[e] leti'e' juntúul Dios jach nojoch u poder, juntúul Dios k'a'abéet u respetarta'al yéetel u adorarta'al.[f]

22 Jéeoba a Diose'exe' jujunp'íitil ken u tojolch'int le nacióno'ob ta táane'exo'.[g] Ma' kun cha'abil a xu'ulske'exti'ob tu séeba'anil utia'al ma' u ya'abtal le ts'íits'ik ba'alche'ob je'el u beetikte'ex loobo'. **23** Jéeoba a Diose'ex kun k'ubko'ob ta k'abe'ex yéetel yaan a ganarke'exo'ob hasta a láaj xu'ulske'exti'obe'.[h] **24** Leti'e' yaan u ts'áaik le reyo'ob ta k'abe'exo',[i] te'ex túune' yaan a tupike'ex u k'aaba'ob ti' tuláakal le yóok'ol kaaba'.[j] Mix máak ken u ts'áauba ta contra'ex,[k] yaan a láaj xu'ulske'exti'ob.[l] **25** Unaj a tóokike'ex u imagen le dioso'ob u beetmo'obo'.[m] Ma' unaj a ts'íiboltke'ex

CAP 7

a Le 26:9

b Le 26:4

c Dt 33:29 Sl 147:20

d Éx 23:26 Dt 28:11 Sl 127:3

e Dt 28:15, 27

f Dt 7:1, 2 Dt 20:16 Jos 10:28

g Gé 15:16 Le 18:25 Dt 9:5

h Éx 20:3

i Éx 23:33 Dt 12:30 Jue 2:2, 3 Sl 106:36

j Nú 13:31

k Dt 1:29 Dt 31:6 Sl 27:1 Isa 41:10

l Éx 14:13

Columna 2

a Ne 9:10, 11 Jer 32:20

b Dt 4:34

c Éx 23:28 Jos 3:10

d Éx 23:29 Dt 2:25 Jos 2:9 Jos 24:12

e Nú 14:9

f Dt 10:17 1Sa 4:7, 8

g Éx 23:30

h Dt 9:3

i Jos 10:24 Jos 12:1

j Éx 17:14 Sl 9:5

k Dt 11:25 Jos 1:5 Ro 8:31

l Jos 11:14

m Dt 12:3 1Cr 14:12

7:13 * Wa ma' xaane' cebada. **7:19** * Wa «nukuch prueba'ob».

7:20 * Uláak' bix u traducirta'ale' «ka sen sajakchajko'ob; u kikilankilo'ob».

le plata mix le oro ikil beeta'anilo'obo' mix unaj a ch'a'ike'exi',[a] tumen wa ma'e' yaan u suut bey junp'éel trampa a tia'ale'exe', lelo' junp'éel ba'al jach p'ekta'an tumen Jéeoba a Diose'ex.[b] **26** Ma' unaj a woksike'ex ichil a wotoche'ex mix junp'éel ti' le ba'alo'ob u p'ekmaj Dioso', utia'al ma' u xu'ulsa'alte'ex je'ex kun xu'ulsbil ti' le ba'alo'obo'. K'a'abéet a p'ektike'ex yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex, tumen le ba'alo'oba' k'a'abéet u xu'ulsa'alo'ob.

8 Te'exe' unaj a wilik a ts'o'okbeske'ex tuláakal le mandamiento'ob táan in ts'áaikte'ex bejla'a'. Unaj a láaj ts'o'okbeske'ex utia'al ka seguernak a kuxtale'ex,[c] utia'al ka ya'abchajke'ex yéetel utia'al ka ookke'ex a ch'a'ex le lu'um tu jurartaj Jéeoba ti' a úuchben láak'tsile'exo'.[d] **2** K'a'ajakte'ex tuláakal le bejo'ob tu'ux tu beetaj a xíimbale'ex Jéeoba Dios durante 40 años te' desiertoo'.[e] Leti'e' tu beetaj utia'al u ka'ansikte'ex a beetaba'ex humildeil yéetel utia'al u ts'áaike'ex a pruebail[f] utia'al u yojéeltik ba'ax yaan ta puksi'ik'ale'ex:[g] wa yaan a beetke'ex ba'ax ku ya'alik u mandamiento'obo' wa ma'. **3** Le o'olal leti'e' tu ka'anse'ex a beetaba'ex humildeil yéetel tu cha'aj a mu'yajtike'ex wi'ijil[h] yéetel tu tséente'ex yéetel maná,*[i] junp'éel ba'al ma' a k'aj óoltme'ex ka'achi', mix te'ex mix a papá'ex. Bey tu beetilo' utia'al ka a wojéelte'exe' máake' ma' chéen yéetel waaj ku kuxtali', ba'axe' ku kuxtal yéetel tuláakal ba'ax ku ya'alik Jéeoba.*[a] **4** Durante le 40 añoso' ma' la'ab a nook'e'exi' mix chu'up a wooke'exi'.[b] **5** Te'exe' a wojle'exe' je'ex u tojkíintik juntúul taatatsil u hijoe' bey tu tojkíintile'ex Jéeoba a Diose'exo'.[c]

6 Beoraa' unaj a ts'o'okbeske'ex u mandamiento'ob Jéeoba a Diose'ex, unaj a kuxtale'ex je'ex u ya'aliko'* yéetel unaj a respetarke'ex. **7** Tumen Jéeoba a Diose'exe' táan u beetik ka ookke'ex ti' junp'éel ma'alob lu'um,[d] junp'éel lu'um tu'ux yaan río'obi', taamkach ja'ob ku yáalkabo'ob yéetel ja'ob ku yáalkabo'ob te' táax lu'umo'ob yéetel te' montaña'obo', **8** junp'éel lu'um tu'ux yaan trigo, cebada, uva, higo yéetel granada,[e] junp'éel lu'um tu'ux yaan u aceiteil olivo yéetel kaab.[f] **9** Junp'éel lu'um tu'ux yaan u yantal ya'ab ba'al utia'al jaantbili', tu'ux ma' ken u beet falta te'ex mix ba'ali', junp'éel lu'um tu'ux kun páajtal a jóo'ske'ex fierro ti' le tuunicho'obo', yéetel ti' u montañailo'obe' yaan a jóo'ske'ex cobrei'.

10 Le kéen jaanke'ex yéetel le kéen na'ajchajke'exe' unaj a alabarke'ex Jéeoba

8:3 * Ilawil página 2570.

CAP 7

a Isa 30:22

b Dt 27:15

CAP 8

c Pr 3:1, 2

d Gé 15:18

e Dt 2:7

f Éx 16:4
Éx 20:20

g Dt 13:3
Pr 17:3

h Éx 16:3

i Éx 16:31
Sl 78:24

Columna 2

a Mt 4:4

b Dt 29:5
Ne 9:21

c Pr 3:12
1Co 11:32
Heb 12:5-7
Ap 3:19

d Éx 3:8
Le 26:4
Dt 11:11, 12

e Nú 13:23

f Eze 20:6

8:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tuláakal t'aan ku jóok'ol tu chi' Jéeoba». **8:6** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «unaj a xíimbale'ex tu beelo'ob».

a Diose'ex yo'olal le ma'alob lu'um tu ts'áajte'exo'.[a] **11** Kanáante'ex ma' a tu'ubsike'ex Jéeoba a Diose'ex, bik xu'uluk a ts'o'okbeske'ex u mandamiento'ob, le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'alik ka beeta'ako' bey xan u leyo'ob táan in wa'alikte'ex bejla'o'. **12** Le kéen jaanke'ex yéetel le kéen na'ajchajke'ex, le kéen a beete'ex jats'uts najo'ob yéetel le kéen kajlake'exe',[b] **13** le kéen ya'abchajak a waakaxe'ex yéetel a tamane'ex, yéetel le kéen ya'abchajak le plata yéetel le oro yaante'exo' bey xan le kéen yanakte'ex ya'ab ba'alo'obe', **14** kanáant a puksi'ik'ale'ex utia'al ma' u ka'antal a wiche'ex[c] yéetel utia'al ma' a tu'ubsike'ex Jéeoba a Diose'ex, le máax jóo'se'ex ti' u lu'umil Egipto, le tu'ux esclavizarta'ane'ex ka'acho'.[d] **15** Kanáant ma' a tu'ubsike'ex le máax beet a xíimbale'ex te' desierto jach nojoch yéetel ku beetik u sajaktal máako',[e] junp'éel desierto tu'ux yaan kaano'ob venenoso'ob yéetel síina'ano'ob, junp'éel tikin lu'um tu'ux mina'an ja'i'. Diose' leti' beet u jóok'ol ja' ti' junp'éel tuunich[f] **16** yéetel tu tséente'ex yéetel maná[g] te' desiertoo', junp'éel ba'al ma' k'aj óola'an ka'ach tumen a papá'exi'. Lela' tu beetaj utia'al u ts'áaike'ex a pruebail yéetel utia'al u ka'ansikte'ex a beetaba'ex humildeil,[h] beyo' kéen máanak k'iine' ka xi'ikte'ex ma'alobil.[i] **17** Wa junp'éel k'iin ka wa'alike'ex ichil a puksi'ik'ale'ex: ‹Tuláakal le ayik'alila' yanchajto'on chéen tu yo'olal u muuk' k-k'ab›,[a] **18** k'a'abéet u k'a'ajalte'exe' Jéeoba a Diose'ex ts'áaikte'ex u muuk'il utia'al ka yanakte'ex le ayik'alilo'obo',[b] yéetel ku beetik beyo' utia'al u cumplirtik le pacto u beetmaj yéetel a úuchben láak'tsile'exo', le pacto je'elo' leti'e táan xan u cumplirtik bejla'o'.[c]

19 Le k'iin ken a tu'ubse'ex Jéeoba a Diose'ex yéetel le k'iin ken xi'ike'ex tu paach uláak' dioso'ob utia'al a adorarke'exo'ob yéetel utia'al ka chinlake'ex tu táano'obe', jach tu jaajil kin wa'alikte'ex bejla'e': yaan a kíimle'ex.[d] **20** Jéeobae' yaan u xu'ulsikte'ex je'ex u xu'ulsik ti' le uláak' nacióno'ob beora ta táane'exa', yaan u beetik beyo' tumen ma' ta wu'uye'ex u t'aan Jéeoba a Diose'exi'.[e]

9 U kaajil Israel, u'uy a wu'uy lela': bejla'e' yaan a k'áatmáanske'ex le Jordán[f] utia'al a wookle'ex yéetel utia'al a ch'a'ike'ex nacióno'ob maas nuuktako'ob yéetel maas yaan u páajtalilo'ob ke te'ex,[g] nukuch kaajo'ob ba'pachta'an tumen pak'o'ob ku k'uchlo'ob tak ka'an,[h] **2** u máakilo'obe' nuuktak u wíinklilo'ob yéetel ka'analtako'ob, leti'obe' u paalal le anakimo'obo'.[i] Te'exe' a k'aj óole'exo'ob yéetel a wu'uyme'ex u ya'ala'al tu yo'olalo'ob: ‹¿Máax je'el u wa'atal ba'ate'el tu contra u paalal Anake'?›. **3** Ojéelte'ex bejla'e' Jéeoba a Diose'e-

CAP 8
a Dt 6:10-12
b Os 13:6
c Dt 9:4 Dt 32:15
d Sl 106:21
e Dt 1:19 Jer 2:6
f Nú 20:11
g Éx 16:35
h Dt 8:2
i Heb 12:11

Columna 2
a Os 12:8
b Sl 127:1 Os 2:8
c Dt 7:12
d Dt 4:25, 26 Dt 30:17, 18 Jos 23:12, 13
e Da 9:11, 12

CAP 9
f Jos 4:19
g Dt 7:1
h Nú 13:28
i Nú 13:33

xe' yaan u bin táanil ti' te'ex.[a] Leti'e' bey junp'éel k'áak' ku tóokik tuláakal ba'ale',[b] yéetel yaan u xu'ulsikti'ob. Leti'e' ta táane'ex ken u ganarto'ob utia'al ka páajchajak a tojolch'intke'exo'ob yéetel a xu'ulske'exti'ob. Jéeobae' yaan u beetik je'ex ts'o'ok u prometertikte'exo'.[c]

4 Le kéen tojolch'inta'ak le kaajo'ob ta táane'ex tumen Jéeoba a Diose'exo', ma' a wa'alike'ex ichil a puksi'ik'ale'ex: ‹To'one' jach ma'alob ba'ax k-beetik, le o'olal Jéeobae' tu beetaj k-okol utia'al k-ch'a'ik le lu'uma›.[d] Ma' a wa'alike'ex beyo', tumen Jéeobae' táan u tojolch'intik le kaajo'ob ta táane'exa' tumen leti'obe' ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastak.[e] **5** Te'exe' yaan a wokol a ch'a'ex le lu'uma', pero ma' tumen toj a kuxtale'ex yéetel ma'alob ba'ax ka beetke'exi'. Ba'axe' Jéeoba a Diose'exe' yaan u tojolch'intik le kaajo'ob ta táane'exo'[f] tumen jach k'aas le ba'axo'ob ku beetko'obo', yéetel utia'al u béeykuntik Jéeoba le ba'axo'ob u ya'almaj ti' a úuchben láak'tsile'exo', le ba'ax u ya'almaj ti' Abrahán,[g] Isaak[h] yéetel Jacobo'.[i] **6** Ojéelte'ex túune' Jéeoba a Diose'exe' táan u ts'áaikte'ex le ma'alob lu'uma' ma' tumen ma'alob ba'ax ka beetke'exi', tumen te'exe' junp'éel kaaj terco'ex.[j]

7 Bik tu'ubukte'ex bix úuchik a beetke'ex u ts'íikil Jéeoba a Diose'ex te' desiertoo'.[k] Desde le día ka jóok'e'ex Egipto tak ka k'uche'ex waye' te'exe' ma' xu'uluk a ts'áaikaba'ex tu contra Jéeobai'.[a] **8** Tak le ka yanchaje'ex te' Horebo' ta beete'ex u ts'íikil Jéeoba. Te'elo' Jéeobae' óolak u xu'ulste'ex tumen jach p'u'uj ka'ach ta wéetele'ex.[b] **9** Le ka na'aken te' montaña utia'al in k'amik le jaajay tuunicho'obo',[c] le tuunicho'ob tu'ux ts'íibta'ab le pacto tu beetaj Jéeoba ta wéetele'exo',[d] ti' p'áaten 40 díasi', bul k'iin yéetel bul áak'ab,[e] ma' tin jaantaj mix ba'ali' yéetel ma' tin wuk'aj ja'i'. **10** Jéeoba túune' tu ts'áajten le ka'ap'éel jaajay tuunicho'ob u ts'íibtmaj yéetel u dedoo'. Tu yóok'ol le ka'ap'éel tuunicho'oba' Jéeobae' tu ts'íibtaj le ba'ax tu ya'alajte'ex le ka chíikpaj te' montaña desde ichil le k'áak' te' k'iin le ka ta much'aba'exo'.[f] **11** Le ka ts'o'ok u máan le 40 díaso' Jéeobae' tu ts'áajten le ka'ap'éel jaajay tuunicho'obo', le tuunicho'ob tu'ux tu ts'íibtaj le pactoo', **12** yéetel Jéeobae' tu ya'alajten: ‹Líi'kech, éemkech tu séeba'anil, tumen le kaaj ta jóo'saj tu lu'umil Egiptoo' ts'o'ok u beetko'ob ba'ax k'aas.[g] Leti'obe' tu séeba'anil xu'ul u beetko'ob le ba'ax tin wa'alajti'ob ka u beeto'obo'. Leti'obe' ts'o'ok u beetko'ob junp'éel imagen de metal›.[h] **13** Jéeobae' tu ya'alajten: ‹Ts'o'ok in wilke' le kaaja' jach terco.[i] **14** Cha'a in xu'ulsikti'ob yéetel in beetik ka tu'upuk u k'aaba'ob ti' tuláakal yóok'ol kaab, yéetel tu lugar leti'obe' cha'a in

CAP 9

a Dt 1:30 Dt 20:4 Dt 31:3

b Dt 4:24 Heb 12:29

c Éx 23:31 Dt 7:23, 24

d Dt 7:7, 8 Eze 36:22

e Gé 15:16 Dt 12:31 Dt 18:9, 12

f Le 18:25

g Gé 13:14, 15 Gé 17:1, 8

h Gé 26:3

i Gé 28:13

j Éx 34:9 Sl 78:8

k Dt 9:22 Sl 78:40 Heb 3:16

Columna 2

a Éx 17:2 Nú 11:4 Nú 16:1, 2 Nú 25:2, 3 Dt 31:27

b Éx 32:4, 10

c Éx 24:12 Éx 31:18 Éx 32:16

d Éx 24:7

e Éx 24:18

f Éx 19:19 Dt 4:10-13

g Éx 32:7

h Éx 32:4

i Éx 32:9

beetik ka jóok'ok ti' teech junp'éel kaaj maas nojoch yéetel maas yaan u páajtalil›.[a]

15 Le ka ts'o'oke' éemen ti' le montaña táan ka'ach u tóoch'bal u k'áak'ilo'.[b] Le ka éemene' in machmaj le ka'ap'éel jaajay tuunicho'ob tu'ux ts'íibta'an le pactoo'.[c] **16** Paakatnajene' ¡ka tin wile' ts'o'ok a k'ebantale'ex tu contra Jéeoba a Diose'ex! Ta beete'ex juntúul chan wakax de metal. Séeb úuchik a k'éechle'ex ti' le bej tu ya'alajte'ex Jéeoba ka a bise'exo'.[d] **17** Le beetke' tin machaj le ka'ap'éel jaajay tuunicho'ob yéetel tu ka'ap'éelal in k'abe' ka tin píikch'into'ob, ka xiixchajo'ob ta táane'ex.[e] **18** Teen túune' xolajen tu táan Jéeoba, je'ex úuchik in yáax beetke', 40 días, bul k'iin yéetel bul áak'ab. Ma' tin jaantaj waaji' mix tin wuk'aj ja'i',[f] lela' tin beetaj tumen k'ebanchaje'ex tu contra Jéeoba úuchik a beetke'ex ba'ax k'aas tu táan yéetel úuchik a ofenderke'ex. **19** Tene' jach sajakchajen ka tin wilaj jach p'uja'an Jéeoba ta contra'ex,[g] leti'e' listo ka'ach utia'al u xu'ulsikte'ex. Chéen ba'ale' te' vez je'elo' Jéeobae' tu ka'a u'uyen xan.[h]

20 Jéeobae' jach p'uja'an ka'ach tu contra Aarón, listo ka'ach utia'al u xu'ulsikti',[i] chéen ba'ale' te' vez je'elo' tene' k'áat óolnajen xan tu yo'olal Aarón. **21** Tin ch'a'aj túun le ba'ax beet a k'ebantale'exo', le chan wakax[j] ta beete'exo', ka tin tóokaj, tin xiixkúuntaj yéetel tin juch'aj hasta ka tin p'ataj finoil bey je'ex le polvoo'. Ka tin pulaj ichil le ja' ku yéemel desde te' montañao'.[a]

22 Ts'o'ole' te' lugaro'ob ku k'aaba'tiko'ob Taberá,[b] Masa[c] yéetel Kibrot-ataaváo'[d] ta beete'ex xan u p'u'ujul Jéeoba. **23** Le tia'ane'ex xan Cadés-barneao',[e] Jéeobae' tu túuxte'ex táan u ya'alikte'ex: ‹¡Xeene'ex, ch'a'ex le lu'um ken in ts'áate'exo'!›, pero te'exe' ta ka'a ts'áajaba'ex tu contra le ba'ax tu ya'alajte'ex Jéeoba a Diose'exo',[f] yéetel ma' ta ts'áaj a feje'ex ti' leti'i',[g] ma' ta beete'ex ba'ax ku ya'aliki'. **24** Desde ka tin k'aj óolte'exe' mantats' táan a ts'áaikaba'ex tu contra Jéeoba.

25 Teen túune' seguernaj in xoltal tu táan Jéeoba 40 días, bul k'iin yéetel bul áak'ab,[h] tumen Jéeobae' tu ya'alaj yaan u xu'ulsikte'ex ka'achi. **26** Tene' jo'op' in k'áat óoltik ti' Jéeoba táan in wa'alikti': ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ma' a xu'ulsik ti' a kaajal. Leti'obe' a tia'alo'ob,[i] teech salvarto'ob yéetel a nojoch poder, teech jóo'so'ob Egipto yéetel a mu'uk'a'an k'ab.[j] **27** K'a'ajaktech Abrahán, Isaak yéetel Jacob,[k] le máaxo'ob meyajtecho'. Ma' a ch'a'ik en cuentail le bix u tercoil le kaaja', u k'asa'anil mix u k'ebano'ob.[l] **28** Wa ma'e' le máaxo'ob kaja'ano'ob te' lu'um tu'ux ta jóo'so'ono' yaan u ya'aliko'ob: «Jéeobae' ma' páajchaj u yoksiko'ob

CAP 9

a Éx 32:10
b Éx 19:18
c Éx 32:15
d Éx 20:3, 4
e Éx 32:19
f Éx 34:28
g Éx 32:10
h Éx 32:11, 14 Sl 106:23
i Éx 32:2, 21
j Éx 32:4

Columna 2

a Éx 32:20
b Nú 11:3
c Éx 17:7
d Nú 11:4, 34
e Nú 13:26
f Nú 14:3, 4
g Dt 1:32 Sl 106:24, 25 Heb 3:19
h Éx 34:28
i Éx 19:5 Sl 135:4
j Éx 32:11
k Éx 3:6 Éx 6:8 Dt 9:5
l Éx 32:31, 32

te' lu'um tu prometertajti'obo', yéetel tumen jach u p'ekmo'obe' tu jóo'so'ob utia'al ka u kíimso'ob te' desiertoo'».[a] **29** Tumen leti'obe' a kaajalo'ob, a tia'alo'ob,[b] teech jóo'so'ob yéetel a nojoch poder bey xan yéetel a mu'uk'a'an k'ab›.[c]

10 Te' k'iino'ob je'elo' Jéeobae' tu ya'alajten: ‹Beet ka'ap'éel jaajay tuunicho'ob je'ex le yáaxo'obo',[d] yéetel na'aken te' montaña tu'ux yanena'. K'a'abéet xan a beetik junp'éel caja* de che'. **2** Yóok'ol le jaajay tuunicho'obo' yaan in ts'íibtik le t'aano'ob yaan ka'ach te' yáax jaajay tuunicho'ob ta ka'akacho'. Le kéen ts'o'okke' unaj a ts'áaiko'ob ichil le cajao›. **3** Teen túune' tin beetaj junp'éel caja de u che'il acacia* bey xan ka'ap'éel jaajay tuunicho'ob je'ex le yáaxo'obo', ka na'aken te' montaña in machmaj le ka'ap'éel jaajay tuunicho'obo'.[e] **4** Leti' túune' tu ts'íibtaj yóok'ol le jaajay tuunicho'ob le t'aano'ob tu yáax ts'íibtaj ka'acho',[f] le Diez Mandamiento'obo'.*[g] Lela' leti'e t'aano'ob tu ya'alajte'ex Jéeoba tu yóok'ol le montaña desde ichil le k'áak'[h] le k'iin ka ta much'aba'exo'.[i] Ka ts'o'ok túune' Jéeobae' tu ts'áajten le jaajay tuunicho'obo'. **5** Teen túune' tin sutinbae' ka éemen ti' le montañao',[j] ka tin ts'áaj le jaajay tuunicho'ob te' caja tin beeto', ti' p'áato'obi', jach je'ex tu ya'alilten Jéeoba ka in beeto'.

6 Le israelita'ob túuno' luk'o'ob Beerot Bene-jaaká ne' ka bino'ob Moserá. Te'elo' ti' kíim Aaróni' yéetel ti' mu'uki'.[a] Tu lugar túune', Eleazar u hijoe', káaj u beetik u sacerdoteil.[b] **7** Luk'o'ob te'elo' ka bino'ob Gudgoda, yéetel le ka luk'o'ob Gudgodae' bino'ob Jotbatá,[c] junp'éel lu'um tu'ux ku yáalkab ya'abkach ja'i'.

8 Te' k'iino'ob je'elo' Jéeobae' tu separartaj u tribu Leví[d] utia'al u bisko'ob u cajail u pacto*[e] Jéeoba, utia'al ka wa'alako'ob tu táan Jéeoba utia'al u meyajtiko'ob, yéetel utia'al ka u bendecirto'ob le kaaj tu k'aaba' Dioso',[f] je'el bix u beetko'ob tak bejla'e'. **9** Le o'olale' Levíe' ma' ts'a'ab u herencia yéetel u suku'uno'obi'. Jéeoba u herencia'ob, je'ex u ya'almil Jéeoba a Diose'ex ti' leti'o'.[g] **10** Tene' ti' p'áaten yóok'ol le montaña 40 díaso', bul k'iin yéetel bul áak'ab.[h] Te' k'iin je'elo' Jéeobae' tu yu'uben xan.[i] Jéeobae' ma' tu yóotaj u xu'ulste'exi'. **11** Jéeoba túune' tu ya'alajten: ‹Xeen táanil ti' le kaajo' yéetel preparartaba'ex utia'al u jóok'ol a binbale'ex, utia'al ka xi'iko'ob u ch'a'ob le lu'um in jurarmaj ti' u yúuchben láak'tsilo'ob in ts'áaikti'obo'›.[j]

12 Beoraa', u kaajil Israel, ¿ba'ax táan u k'áatikte'ex

CAP 9
a Éx 32:12 Nú 14:15, 16
b 1Re 8:51 Ne 1:10
c Éx 6:6 Dt 4:20, 34

CAP 10
d Éx 34:1
e Éx 34:4
f Éx 32:15
g Éx 20:1 Éx 34:28 Dt 4:13
h Dt 4:36 Dt 5:4
i Éx 19:17 Dt 5:22
j Éx 34:29

Columna 2
a Nú 20:23, 24 Nú 33:31, 38
b Nú 20:28
c Nú 33:33
d Nú 1:50 Nú 3:6 Nú 8:14
e Nú 3:30, 31
f Nú 6:23-27 Dt 21:5 2Cr 30:27
g Nú 18:20, 24 Dt 18:1
h Éx 24:18 Éx 34:28
i Éx 32:14
j Gé 15:18

10:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «arca». **10:3** *Le che'a' chíika'an ti' le ch'i'imayo'. **10:4** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le Diez T'aano'obo'».

10:8 *Ilawil «U cajail pacto», página 2583.

Jéeoba a Diose'ex?[a] Chéen lela': respetarte'ex Jéeoba a Diose'ex,[b] xíimbalnene'ex ti' tuláakal u beelo'ob,[c] yaabilte'ex, meyajte'ex Jéeoba a Diose'ex yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex bey xan yéetel tuláakal a kuxtale'ex,[d] **13** yéetel beete'ex le ba'ax ku ya'alik u mandamiento'ob yéetel u leyo'ob Jéeoba táan in wa'alikte'ex bejla'a utia'al a wutsile'exo'.[e] **14** Ilawile'ex, u tia'al Jéeoba a Diose'ex le ka'ano'obo' tak u maas ka'anlil le ka'ano'obo' bey xan le lu'um yéetel tuláakal le ba'axo'ob chupmilo'.[f] **15** Kex beyo' Jéeobae' chéen ti' a úuchben láak'tsile'ex tu nats'uba yéetel tu ye'esaj u yaabilaj, yéetel ts'o'ok u yéeyike'ex te'ex, u paalal leti'ob,[g] ichil u maasil kaajo'obo', je'ex u yúuchul bejla'a ta wéetele'exo'. **16** Beoraa' te'exe' unaj a limpiokíintik a puksi'ik'ale'ex[h] yéetel k'a'abéet u xu'ulul a beetik a tercoile'ex.[i] **17** Tumen Jéeoba a Diose'exe', u Dios le dioso'obo',[j] yéetel u Yuumtsil le yuumtsilo'obo', le nojoch Dioso', le yaan u podero', le máax k'a'abéet u respetarta'al yéetel u adorarta'alo', le máax igual u tratartik tuláakal máako'[k] yéetel le máax ma' tu cha'ik u ma'anlo'. **18** Leti'e' ku beetik justicia ti' le paal mina'an u papá'obo'* bey xan ti' le viudao',[l] yéetel u yaabiltmaj le j-táanxel lu'umilo',[m] ku ts'áaikti' ba'al u jaante bey xan nook'. **19** K'a'abéet a yaabiltike'ex le j-táanxel lu'umilo'obo' tumen te'exe' kajlaje'ex bey j-táanxel lu'umile'ex tu lu'umil Egiptoe'.[a]

20 Jéeoba a Diose'ex unaj a respetarke'ex yéetel leti' unaj a meyajtike'ex,[b] unaj a p'áatle'ex naats' ti' leti', yéetel tu k'aaba' unaj a jurare'ex. **21** Leti' unaj a alabarke'ex.[c] Leti' a Diose'ex, le máax beet tu táan a wiche'ex tuláakal le nukuch ba'alo'ob beetik u ja'ak'al u yóol máako'.[d] **22** Le ka bin a úuchben láak'tsile'ex tu lu'umil Egiptoe' chéen 70 u túulalo'ob,[e] yéetel beoraa' Jéeobae' ts'o'ok u beetik a sen ya'abtale'ex je'ex u estrellailo'ob le ka'ano'.[f]

11 Te'exe' unaj a yaabiltike'ex Jéeoba a Diose'ex[g] yéetel unaj a beetke'ex mantats' le ba'axo'ob ku páa'tik ka a beete'exo', le ba'axo'ob ku ya'alik u leyo'obo' bey xan le ba'axo'ob ku ya'alik u mandamiento'obo'. **2** A wojle'exe' bejla'e' te'ex kin t'anke'ex, ma' táan in t'anik a paalale'ex ma' u k'aj óolo'ob wa mix u yilo'ob bix tu ka'ansile'ex Jéeoba a Diose'exi'[h] mix u yilo'ob buka'aj u nojchil Diosi',[i] u mu'uk'a'an k'ab[j] bey xan u poder. **3** Leti'obe' ma' tu yilo'ob le señalo'ob yéetel le ba'alo'ob tu beetaj ti' Faraón u reyil Egipto yéetel le ba'alo'ob tu beetaj ti' tuláakal u lu'umo'.[k] **4** Ma' tu yilo'ob xan le ba'ax tu beetaj ti' u ejército'ob Egipto, ti' u tsiimino'ob mix ti' u carroilo'ob u ba'ate'el Faraón le

10:18 * Wa «kimen u papá'obo'».

CAP 10

a Miq 6:8
b Dt 5:29
c Dt 5:33 Jos 22:5
d Dt 6:5 Lu 10:27
e Dt 6:24
f 1Cr 29:11 Sl 24:1 Sl 115:16
g Dt 4:37
h Dt 30:6
i Éx 34:9 Dt 9:6 Dt 31:27
j Éx 18:11 2Cr 2:5 Sl 97:9
k Hch 10:34 Ro 2:11
l Sl 68:5 Snt 1:27
m Le 19:10 Dt 24:14 Sl 146:9

Columna 2

a Éx 22:21 Le 19:34
b Lu 4:8
c Éx 15:2 Ap 19:6
d 2Sa 7:23
e Gé 46:27 Éx 1:5 Hch 7:14
f Gé 15:1, 5

CAP 11

g Dt 6:5 Dt 10:12 Mr 12:30
h Dt 8:5 Heb 12:6
i Dt 5:24 Dt 9:26
j Éx 13:3
k Dt 4:34

CAP 11

táan u ch'a'pachtike'exo'obo'. Tuláaklo'obe' pi'ixo'ob yéetel u ja'il le Mar Rojoo' yéetel xu'ulsa'abti'ob tumen Jéeoba Dios utia'al mantats'.[a] **5** Leti'obe' ma' tu yilo'ob le ba'ax tu beetaj Dios ta wo'olale'ex* te' desiertoo' tak le ka k'uche'ex te' lugara'. **6** Ma' tu yilo'ob xan le ba'ax tu beetaj ti' Datán yéetel ti' Abiram, u hijo'ob Eliab, u hijo Rubén. Le día je'elo' je'epaj le lu'umo' ka lu'uk'o'ob junmúuch' yéetel u yotocho'ob bey xan yéetel tuláakal ba'al kuxa'an tia'an tu yéetelo'obe'. Lela' úuch tu táan u yich tuláakal u kaajil Israel.[b] **7** Te'exe' ts'o'ok a jach ilke'ex tuláakal le nukuch ba'alo'ob tu beetaj Jéeobao'.

8 Te'exe' unaj a ts'o'okbeske'ex tuláakal le mandamiento'ob táan in ts'áaikte'ex bejla'o' utia'al ka mu'uk'a'anchajke'ex yéetel utia'al ka ookke'ex a ch'a'ex le lu'umo', **9** yéetel utia'al ka kuxlake'ex ya'ab tiempo[c] te' lu'um tu jurartaj u ts'áaik Jéeoba ti' a úuchben láak'tsile'ex yéetel ti' u paalalo',[d] junp'éel lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaabi'.[e]

10 Le lu'um kan okol a ch'a'exo' ma' je'ex u lu'umil Egipto tu'ux jóok'e'exo', te'elo' ka paak'ale'ex ka'achi yéetel ka jóoyabtike'ex yéetel a wooke'ex* bey je'ex a jóoyabtike'ex paak'ale'. **11** Chéen ba'ale' le lu'um tu'ux kan ookle'exo' junp'éel lu'um tu'ux yaan montaña'ob yéetel táax lu'umo'ob.[a] Junp'éel lu'um ku yuk'ik le ja' ku k'áaxal desde te' ka'ano'obo',[b] **12** junp'éel lu'um táan u kanáanta'al tumen Jéeoba a Diose'ex. U yicho'ob Jéeoba a Diose'exe' mantats' tia'an tu yóok'ole' desde tu káajbal le añoo' tak tu ts'o'okbal.

13 Wa ka ts'o'okbeske'ex in mandamiento'ob táan in ts'áaikte'ex bejla'o' yéetel ka yaabiltike'ex Jéeoba a Diose'ex yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex bey xan yéetel tuláakal a kuxtale'exe',[c] **14** yaan in beetik u taal cháak jach tu k'iinil ta lu'ume'ex: le yáax cháako' bey xan le pachal cháako', yéetel yaan a juntarke'ex trigo,* yaan u yantalte'ex túumben vino bey xan aceite.[d] **15** Yaan in beetik u yantal xíiw utia'al u jaant a walak' ba'alche'ex, yéetel te'exe' yaan a janale'ex yéetel yaan a na'ajtale'ex.[e] **16** Kanáantaba'ex utia'al ma' a cha'ike'ex u tu'usul a puksi'ik'ale'ex yéetel utia'al ma' a bine'ex tu paach yaanal dioso'ob, utia'al ma' a adorarke'exo'ob yéetel utia'al ma' a chintale'ex tu táano'ob.[f] **17** Tumen wa ma'e' Jéeobae' yaan u sen p'u'ujul ta contra'ex, yaan u k'alik le ka'ano'ob utia'al ma' u k'áaxal ja'o'[g] yéetel yaan u beetik ma' u ts'áaik u yich le lu'umo'. Te'ex túune' yaan a kíimle'ex tu séeba'anil te' ma'alob lu'um táan u ts'áaikte'ex Jéeobao'.[h]

11:5 * Wa «ti' te'ex». **11:10** * Te'ela' yaan u meyaj ti' máak u yooko'ob, ma' xaane' utia'al u beetik u suut junp'éel rueda ku jóo'sik ja' wa utia'al u páanik u beel le ja'o'.

11:14 * Wa ma' xaane' cebada.

Columna 2

a Éx 14:23, 28 Heb 11:29

b Nú 16:1, 32

c Dt 4:40 Pr 3:1, 2

d Gé 13:14, 15 Gé 26:3 Gé 28:13

e Éx 3:8 Eze 20:6

a Dt 1:7

b Dt 8:7

c Dt 4:29 Dt 6:5 Dt 10:12 Mt 22:37

d Le 26:4 Dt 8:7-9 Dt 28:12 Jer 14:22

e Dt 8:10

f Dt 8:19 Dt 29:18 Heb 3:12

g Dt 28:15, 23 1Re 8:35, 36 2Cr 7:13, 14

h Dt 8:19

18 K'a'abéet a wilke'ex u p'áatal ta puksi'ik'ale'ex le in t'aano'oba' yéetel k'a'abéet a ts'áaike'ex ichil a kuxtale'ex, k'a'abéet xan a k'axke'ex ta k'abe'ex utia'al a k'a'ajsike'ex yéetel k'a'abéet a k'axke'ex ta táanpoolale'ex.*[a] **19** Ka'anse'ex ti' a paalale'ex, tsikbalte'exti'ob le kéen kulake'ex ta wotoche'ex yéetel le kéen xíimbalnake'ex te' bejo'obo', le kéen chilake'ex yéetel le kéen líi'ke'ex.[b] **20** Ts'íibte'ex tu marcoilo'ob bey xan tu joonajil a wotoche'ex, **21** beyo' te'ex bey xan a paalale'exe' yaan u xáantal a kuxtale'ex[c] te' lu'um tu jurartaj Jéeoba u ts'áaik ti' a úuchben láak'tsile'exo',[d] yaan u xáantal bey je'ex le tiempo ku xáantal le ka'ano'ob yóok'ol le lu'umo'.

22 Wa te'ex ka jach kanáantik a beetke'ex le ba'ax ku ya'alik le mandamiento'ob táan in ts'áaikte'ex, ka yaabiltike'ex Jéeoba a Diose'ex,[e] ka xíimbale'ex ti' u beelo'ob yéetel ka p'áatle'ex naats' ti' leti'e',[f] **23** Jéeobae' yaan u tojolch'intik tuláakal le nacióno'ob ta táane'exo',[g] yéetel te'exe' yaan a ch'a'ike'ex nacióno'ob maas nuuktak yéetel maas ya'abo'ob ke te'ex.[h] **24** Tuláakal le tu'uxo'ob ken a ts'áa a wooke'exe' yaan u k'uchul a tia'alinte'ex.[i] Le fronterao' yaan u náakal desde te' desiertoo' tak te' Líbanoo', desde te' Río wa río Éufrateso' tak te' k'áa'náab* yaan te' chik'ino'.[a] **25** Mix máak kun p'áatal wa'atal ta táane'ex.[b] Jéeoba a Diose'exe' yaan u beetik ka sen ch'a'abak saajkil te'ex yóok'ol tuláakal le lu'um tu'ux ka máane'exo',[c] je'ex ts'o'ok u prometertikte'exo'.

26 Ilawile'ex, tene' táan in ts'áaik ta táane'ex bejla'e' junp'éel bendición yéetel junp'éel maldición:[d] **27** bendición wa ka ts'o'okbeske'ex le u mandamiento'ob Jéeoba a Diose'ex táan in ts'áaikte'ex bejla'o',[e] **28** yéetel maldición wa ma' ta ts'o'okbeske'ex le u mandamiento'ob Jéeoba a Diose'exo',[f] yéetel ka k'éechle'ex ti' le bej táan in wa'alikte'ex bejla'a ka a seguerte'exo' bey xan wa ka bine'ex tu paach uláak' dioso'ob ma' a k'aj óole'exo'obi'.

29 Le kéen u yokse'ex Jéeoba a Diose'ex te' lu'um ken a tia'alinte'exo' le bendicióno' yaan a wa'alik* yóok'ol le Montaña Guerizimo' yéetel le maldicióno' yóok'ol le Montaña Ebalo'.[g] **30** ¿Ma' wa leti'e yano'ob te' tuláak' u tséel le Jordán te' banda chik'ino',* te' tu lu'um le cananeo'ob kaja'ano'ob te' Arabáo'? ¿Ma' wa leti'e yano'ob aktáan ti' Guilgalo', naats' ti' u nukuch che'ilo'ob Moréo'?[h] **31** Tumen te'exe' yaan a k'áatmáanske'ex le Jordán utia'al a wokol a ch'a'ex le lu'um táan u ts'áaik-

CAP 11

a Pr 7:1-3

b Dt 6:6-9 Pr 22:6 Ef 6:4

c Dt 4:40 Pr 4:10

d Gé 13:14, 15

e Dt 6:5 Lu 10:27

f Dt 10:20 Dt 13:4 Jos 22:5

g Éx 23:28 Jos 3:10

h Dt 7:1 Dt 9:1, 5

i Jos 14:9

Columna 2

a Gé 15:18 Éx 23:31

b Dt 7:24 Jos 1:5

c Éx 23:27 Jos 2:9, 10 Jos 5:1

d Dt 30:15

e Dt 28:1, 2 Sl 19:8, 11

f Le 26:15, 16 Isa 1:20

g Dt 27:12, 13 Jos 8:33, 34

h Gé 12:6

11:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «entre tu ka'ap'éelil a wicho'ob».

11:24 *Le k'áa'náaba' leti'e Mar Grande wa Mediterráneoo'. **11:29** *Wa «a ts'áaik». **11:30** *Wa «tu'ux ku t'úubul k'iin».

te'ex Jéeoba a Diose'exo'.[a] Le kéen a ch'a'ex le lu'um yéetel le kéen kajlake'ex te'elo', **32** unaj a wilik a beetke'ex tuláakal le ba'ax ku ya'alik le leyo'ob yéetel le ba'axo'ob táan in wa'alikte'ex bejla'a'.[b]

12 Lela' leti'e ba'axo'ob unaj u beeta'ala' yéetel leti'e leyo'ob jach unaj a kanáantik a beetke'ex mientras kuxa'ane'ex te' lu'um kun ts'aabilte'ex tumen Jéeoba, u Dios a úuchben láak'tsile'exo'. **2** Unaj a láaj xu'ulske'ex ti' tuláakal le lugaro'ob tu'ux ku adorartik ka'ach u dioso'ob le nacióno'ob ken a ch'a'exo',[c] yaan a xu'ulske'ex ti' tuláakal le lugaro'ob yano'ob te' ka'anal montaña'obo', yóok'ol le pu'uko'obo'* wa le yano'ob yáanal je'el ba'alak che'il piim u le'e'. **3** Unaj a nikike'ex u altaro'ob, unaj a xiixkúuntike'ex le columna'ob ku adorarko'obo',[d] unaj a tóokike'ex le che'ob ku adorarko'obo' yéetel unaj a xo'oxot'ike'ex u dioso'ob u póolmo'obo',[e] utia'al ka tu'ubsa'ak u k'aaba' u dioso'ob te' lugar je'elo'.[f]

4 Te'exe' ma' bey unaj a adorarke'ex Jéeoba a Diose'exo'.[g] **5** Ba'axe' xeene'ex te' lugar ken u yéey Jéeoba a Diose'ex utia'al u ts'áaik u k'aaba'o' yéetel utia'al u yantal ichil tuláakal a tribu'exo', te' túuno' ti' kan bine'ex a adorarte'exi'.[h] **6** Te'elo' ti' ken a bise'ex a tóokbil ofrenda'exi',*[i] a sacrificio'ex, u diez por cientoil*[a] le ba'alo'ob yaante'exo', le ba'alo'ob ken a síi'exo',[b] le ofrenda'ob yo'olal junp'éel ba'ax a prometerme'exo', le ofrenda'ob ku síijil ta puksi'ik'al a ts'áaike'exo'[c] bey xan u yáax xiibil ti' a walak' wakaxe'ex yéetel ti' a walak' tamane'ex.[d] **7** Te' xano', te'ex yéetel le máaxo'ob yano'ob ichil a wotoche'exo' ti' unaj a janale'ex tu táan Jéeoba a Diose'ex,[e] yéetel ti' ken a ki'imakkúunt a wóole'ex yo'olal tuláakal ba'ax ka beetke'exi',[f] tumen Jéeoba a Diose'exe' ts'o'ok u bendecirke'ex.

8 Ma' unaj a beetke'ex je'el bix táan k-beetik bejla'a waye', tuláakal máak táan u beetik chéen le ba'ax ma'alob u yilko',* **9** tumen todavía ma' ookke'ex te' lugar tu'ux kan je'elele'exo'[g] yéetel te' herencia táan u ts'áaikte'ex Jéeoba a Diose'exo'. **10** Le kéen a k'áatmáanse'ex le Jordán[h] yéetel le kéen kajlake'ex te' lu'um táan u ts'áaikte'ex Jéeoba a Diose'exo', leti'e' yaan u beetik a je'elele'ex ti' tuláakal a enemigo'ex yano'ob ta ba'pache'exo', yéetel le kéen kajlake'ex te'elo' mix ba'al kun beetik a sajaktale'ex.[i] **11** Te' lugar ken u yéey Jéeoba a Diose'ex utia'al u ts'áaik u k'aaba'o', te'exe' yaan a biske'ex tuláakal le ba'alo'ob táan in wa'alikte'exa':[j] a tóokbil ofrenda'ex, a sacrificio'ex, u diez por cientoil[k] le ba'alo'ob yaante'exo', le ba'alo'ob ken a síi'exo' yéetel tuláakal le ofrenda'ob

CAP 11

a Jos 1:11

b Dt 5:32
Dt 12:32

CAP 12

c Éx 34:13

d Éx 23:24

e Dt 7:25

f Éx 23:13
Jos 23:7

g Le 18:3
Dt 12:31

h 2Cr 7:12

i Le 1:3

Columna 2

a Dt 14:22

b Nú 18:19
Dt 12:11

c 1Cr 29:9
Esd 2:68

d Dt 12:17
Dt 15:19

e Dt 15:19, 20

f Le 23:40
Dt 12:12, 18
Dt 14:23, 26
Sl 32:11
Sl 100:2
Flp 4:4

g 1Re 8:56
1Cr 23:25

h Jos 3:17

i Dt 33:28
1Re 4:25

j Dt 16:2
Dt 26:2

k Dt 14:22, 23

12:2 * Wa «cerro'obo'». **12:6** * Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582.

12:6 * Wa «u diezmoil». **12:8** * Wa «le ba'ax ku tuklik ma'alobo'».

a prometerme'ex a ts'áaike'ex ti' Jéeobao'. **12** Yaan a ki'imakkúuntik a wóole'ex tu táan Jéeoba a Diose'ex,[a] te'ex, a hijo'ex, a hija'ex, a esclavo'ex, a esclava'ex bey xan le levita'ob kaja'ano'ob ichil a kaajale'exo', tumen leti'obe' ma' ts'a'ab u herencia'ob ichile'exi'.[b] **13** Kanáante'ex ma' a k'ubke'ex a tóokbil ofrenda'ex ti' je'el ba'alak lugaril ka a wóote'exe'.[c] **14** Unaj a k'ubik a tóokbil ofrenda'ex chéen te' lugar ku yéeya'al tumen Jéeoba te' lu'um tu'ux yaan a tribu'exo', te'elo' ti' unaj a beetke'ex tuláakal le ba'ax táan in wa'alikte'exa'.[d]

15 Chéen ba'ale' le día a k'áat a jaante'ex bak'e' je'el u páajtal a kíimske'ex juntúul ba'alche'e', yaan u páajtal a jaantike'ex bak'[e] según le buka'aj ken u bendecirte'ex Jéeoba Dios te' kaajo'ob tu'ux yane'exo'. Le máak limpio yéetel le máak ma' limpio yanil tu táan Dioso' je'el u páajtal u jaantik le bak'o', je'el u páajtal u jaantik je'el bix a jaantike'ex kéeje'.* **16** Chéen ba'ale' ma' unaj a jaantike'ex le k'i'ik'o',[f] unaj a wekike'ex yóok'ol le lu'um je'el bix a wekike'ex ja'e'.[g] **17** Te' tu'ux kaja'ane'exo' ma' kun cha'abil a jaantike'ex u diez por cientoil le trigo yéetel le aceiteo' mix kun cha'abil a wuk'ike'ex u diez por cientoil le túumben vinoo'. Ma' kun cha'abil a jaantike'ex xan le u yáax xiibil ti' a walak' wakaxe'ex yéetel ti' a walak' tamane'ex,[a] je'el máakalmáak ti' le ofrenda'ob yo'olal junp'éel ba'ax a prometerme'exo', le ofrenda'ob ku síijil ta puksi'ik'al a ts'áaike'exo' yéetel le ba'alo'ob ken a síi'exo'. **18** Le ba'alo'oba' yaan a jaantike'ex tu táan Jéeoba a Diose'ex te' lugar ken u yéey Jéeoba a Diose'exo'.[b] Yaan a jaantik teech, a hijo, a hija, a esclavo, a esclava bey xan le levita kajakbal ichil a kaajale'exo', yéetel yaan a ki'imakkúuntik a wóol tu táan Jéeoba a Dios ti' tuláakal ba'ax ken a beete. **19** Kanáant ma' a p'atik le levita[c] mientras kuxa'anech te' ta lu'umo'.

20 Le kéen u beet Jéeoba a Dios u ya'abtal a lu'ume'ex[d] je'el bix u prometermilo',[e] wa ka wa'alik: ‹In k'áat in jaant bak'›, tumen taak a jaantik bak'e', teche' je'el u páajtal a jaantik je'el ba'axak díail a k'áate'.[f] **21** Wa náach yanil ti' teech le lugar tu yéeyaj Jéeoba utia'al u ts'áaik u k'aaba'o',[g] teche' unaj a kíimsik juntúul ti' le wakaxo'ob wa juntúul ti' le tamano'ob ts'o'ok u ts'áaiktech Jéeobao', je'el bix ts'o'ok in wa'alikte'ex ka a beete'exo'. Lela' unaj a jaantik ichil a kaajal je'el ba'axak díail a k'áate'. **22** Je'el u páajtal a jaantik je'el bix a jaantik le kéejo'.*[h] Je'el u páajtal u jaantik le máak limpio yéetel le máak ma' limpio yanil tu táan Dioso'. **23** Chéen ba'ale' jach kanáant ma' a jaantik le k'i'ik'o',[i] tumen le k'i'ik'o' leti'

CAP 12

a Dt 14:26
1Re 8:66
Ne 8:10

b Nú 18:20, 24
Dt 10:9
Dt 14:28, 29
Jos 13:14

c Le 17:3, 4
1Re 12:28

d 2Cr 7:12

e Dt 12:21

f Gé 9:4
Le 7:26
Le 17:10
Hch 15:20, 29

g Le 17:13
Dt 15:23

Columna 2

a Dt 14:22, 23

b Dt 12:11
Dt 14:26

c Nú 18:21
Dt 14:27
2Cr 31:4
Ne 10:38, 39
Mal 3:8

d 1Re 4:21

e Gé 15:18
Éx 34:24
Dt 11:24

f Le 11:2-4

g Dt 14:23
2Cr 7:12

h Dt 14:4, 5

i Le 3:17
Dt 12:16

12:15, 22 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «juntúul gacela yéetel juntúul kéej».

le kuxtalo',[a] yéetel ma' unaj a jaantik le kuxtal yéetel le bak'o'. **24** Ma' unaj a jaantiki', ba'axe' unaj a wekik yóok'ol le lu'um je'el bix a wekik ja'o'.[b] **25** Ma' unaj a jaantiki' utia'al ka xi'ik utsil ti' teech yéetel ti' a paalal kun antalo', tumen teche' táan a beetik le ba'ax ma'alob tu táan u yich Jéeobao'. **26** Le kéen xi'ikech te' lugar ken u yéey Jéeobao' chéen unaj a bisik le ba'alo'ob santo'ob a tia'alo'obo' yéetel le ofrenda'ob ken a k'ub yo'olal le ba'ax a prometermo'. **27** Te'elo' ti' ken a k'ub le tóokbil ofrenda'obo', le bak' yéetel le k'i'ik'o',[c] yaan a k'ubik yóok'ol u altar[d] Jéeoba a Dios, u k'i'ik'el túun le ba'axo'ob ken a k'ubo' unaj a wekik tu altar Jéeoba a Dios, pero le bak'o' je'el u páajtal a jaantike'.

28 Jach ilawil a beetik tuláakal le ba'axo'ob táan in wa'aliktech ka a beeta' utia'al ka xi'iktech utsil mantats' bey xan ti' a paalal kun antalo', tumen te'exe' táan a beetke'ex le ba'ax ma'alob yéetel le ba'ax toj tu táan u yich Jéeoba a Diose'exo'.

29 Le kéen xu'ulsa'ak tumen Jéeoba a Diose'ex le nacióno'ob ken a ch'a'exo',[e] yéetel le kéen kajlake'ex tu lu'umo'obo', **30** kanáantaba'ex utia'al ma' u suuto'ob bey junp'éel trampa a tia'alte'ex le kéen ts'o'okok u xu'ulsa'alo'ob ta táane'exo'. Ma' a wa'alike'ex yo'olal u dioso'ob: ‹¿Bix suuk u adorartik u dioso'ob le nacióno'oba'? Teen xane' bey ken in beetilo'›.[a] **31** Ma' bey unaj a adorarke'ex Jéeoba a Diose'exo', tumen leti'obe' utia'al u adorarko'ob u dioso'obe' ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastak u p'ekmaj Jéeoba, hasta ku tóokiko'ob u hijo'ob yéetel u hija'ob ti' u dioso'ob.[b] **32** Tuláakal le ba'axo'ob táan in wa'alikte'ex ka a beete'exo' leti'e ba'ax unaj a kanáantik a beetke'exo'.[c] Ma' unaj a ts'áaike'ex mix a lu'ske'ex mix ba'ali'.[d]

13 Wa ichile'ex ku yantal juntúul profeta* wa juntúul máak ku wayak'tik# ba'ax ku taal u k'iin u yúuchul yéetel ku ts'áaiktech junp'éel señal wa ku ya'aliktech junp'éel ba'al mix juntéen u'uya'ake', **2** ts'o'ole' ku béeytal le señal wa le ba'ax tu ya'alajtech mix juntéen u'uya'ako', yéetel ku ya'aliktech: ‹Ko'ox tu paach uláak' dioso'ob›, dioso'ob ma' a k'aj óoli', ‹yéetel ko'ox adorarko'ob›, **3** ma' unaj a wu'uyik u t'aan le profetao' mix le ba'ax ku ya'alik le máak ku wayak'tik ba'alo'obo',[e] tumen Jéeoba a Diose'exe' táan u ts'áaike'ex a pruebail[f] utia'al u yojéeltik wa a yaabiltme'ex Jéeoba a Diose'ex yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex bey xan yéetel tuláakal a kuxtale'ex.[g] **4** Te'exe' unaj a xíimbale'ex tu paach Jéeoba a Diose'ex, leti' unaj a respetarke'ex, unaj a ts'o'okbeske'ex ba'ax ku ya'alik u mandamiento'ob, unaj a wu'uyike'ex u

CAP 12

a Gé 9:4
Le 17:11, 14

b Le 17:13
Dt 15:23

c Le 17:11

d Le 4:29, 30

e Éx 23:23
Sl 44:2
Sl 78:55

Columna 2

a Dt 7:16
Sl 106:36
Eze 20:28

b Le 18:3, 21
Le 20:2
Dt 18:10-12
Jer 32:35

c Jos 22:5

d Dt 4:2
Jos 1:7

CAP 13

e Isa 8:19
Jer 27:9

f Dt 8:2

g Dt 6:5
Dt 10:12
Mt 22:37

13:1 * Ilawil página 2576. # Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

t'aan, chéen leti' unaj a adorarke'ex yéetel unaj a p'áatle'ex naats' ti' leti'.[a] **5** Chéen ba'ale' le profeta wa le máak ku wayak'tik ba'alo'obo' unaj u kíimsa'al,[b] tumen tu yóotaj u yoks ta poole'ex ka a ts'áaba'ex tu contra Jéeoba a Diose'ex, le máax jóo'se'ex tu lu'umil Egiptoo' yéetel le máax salvarte'ex te' lu'um tu'ux esclavizarta'ane'ex ka'acho'. Le máak je'elo' tu yóotaj ka'ach u beet ka jóok'ke'ex ti' le bej ts'o'ok u ya'alikte'ex Jéeoba a Diose'ex ka a bise'exo'. Te'exe' unaj a lu'ske'ex ichile'ex le ba'ax k'aaso'.[c]

6 Wa a suku'un, u hijo a maama, wa a hijo wa a hija, wa a x-ki'ichpan atan, wa le a amigo máax yéetel maas ka biskaba ka u ya'altech ta'akumbail: ‹Ko'ox meyajtik uláak' dioso'ob›,[d] dioso'ob ma' a k'aj óol techi' mix a úuchben láak'tsilo'ob, **7** u dioso'ob le kaajo'ob yano'ob ta ba'pache'exo', le yano'ob naats' ti' te'exo' wa le yano'ob náach ti' te'exo', je'el tu'uxak parteil ti' le lu'umo', **8** ma' unaj a cha'ik u yoksik ta pool le ba'ax ku ya'aliko' mix unaj a wu'uyik u t'aani',[e] ma' unaj a ch'a'ik óotsilil mix a we'esik a wutsil ti'i' mix unaj a kanáantiki', **9** ba'axe' unaj a kíimsik. Teech unaj a yáax líi'sik a k'ab utia'al a kíimsik,[f] le kéen ts'o'okke' bey ken u beetil xan tuláakal le kaajo'.[g] **10** Unaj a muruxtuntik hasta u kíimile'.[h] Leti'e' unaj u kíimil tumen tu yóotaj u náachkuntech ti' Jéeoba a Dios, le máax jóo'sech ti' u lu'umil Egiptoo', le lu'um tu'ux esclavizarta'anech ka'acho'. **11** Tuláakal túun u kaajil Israele' yaan u yu'ubik le ba'ax úucho' yéetel yaan u ch'a'ik saajkil, yéetel mix bik'in ken u ka'a beeto'ob junp'éel ba'al k'aas je'el bix lela'.[a]

12 Wa junp'éel k'iin ka wu'uyik u ya'ala'al ichil junp'éel ti' le kaajo'ob táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dios utia'al a wantalo': **13** ‹Jujuntúul máako'ob mix ba'al u biilalo'ob yano'ob ichile'exe' ts'o'ok u jo'op'ol u yoksik tu pool u kajnáalilo'ob le kaaj le ba'alo'oba': «Ko'ox adorartik uláak' dioso'ob», dioso'ob mix juntéen a k'aj óolte'ex›. **14** Wa ku yúuchul beyo', unaj a investigartik jach tubeel ba'ax táan u yúuchul, unaj a k'áatik utia'al a wojéeltik.[b] Wa ku yila'al jach tu jaajil ts'o'ok u beeta'al le ba'alo'ob k'aastak táan u máan tsikbaltbilo', **15** unaj a kíimsik u kajnáalilo'ob le kaaj yéetel espadao'.[c] Yaan a láaj xu'ulsik ti' tuláakal le ba'ax yaan ichilo', tak u yalak' ba'alche'ob, yaan a láaj xu'ulsikti'[d] yéetel espada. **16** Unaj túun a juntarke'ex tu k'iiwikil le kaaj tuláakal le ba'alo'ob ta ch'a'aje'exo', yéetel le kaajo' unaj a tóokike'ex. Tuláakal le ba'alo'ob ta ch'a'aje'exo' yaan u meyaj bey tóokbil ofrenda utia'al Jéeoba a Diose'. Le kaajo' yaan u p'áatal chéen jutul pak'o'ob utia'al mantats', mix bik'in unaj u ka'a líi'sa'al. **17** Ma' unaj a ch'a'ik mix

CAP 13
a Dt 10:20
b Dt 18:20
c Dt 17:2, 3, 7
1Co 5:13
d 1Re 11:4
2Pe 2:1
e Gál 1:8
f Éx 22:20
Éx 32:27
Nú 25:5
g Dt 17:2, 3, 7
h Le 20:2, 27

Columna 2
a Dt 17:13
1Ti 5:20
b Dt 19:15
1Ti 5:19
c Dt 17:4, 5
2Cr 28:6
d Éx 22:20

junp'íit ti' le ba'ax separarta'ab utia'al xu'ulsbilo',*[a] beyo' Jéeobae' yaan u xu'ulul u p'u'ujul, yaan u ch'a'iktech óotsilil, yaan u ye'esiktech u yutsil yéetel yaan u beetik a ya'abtale'ex, yaan u beetik jach je'ex úuchik u jurartik ti' a úuchben láak'tsilo'obo'.[b] **18** Unaj a wu'uyik u t'aan Jéeoba a Dios, unaj a ts'o'okbesik tuláakal le mandamiento'ob táan in wa'aliktech bejla'a', wa ka beetik beyo' táan a beetik le ba'ax toj tu táan u yich Jéeoba a Dioso'.[c]

14 Te'exe' u paalale'ex Jéeoba Dios. Ma' unaj a xo'oxotik a wíinklile'ex[d] wa a ts'ikik a ceja'ex* yo'olal juntúul máax ts'o'ok u kíimili'.[e] **2** Tumen te'exe' junp'éel kaaj santo[f] utia'al Jéeoba a Diose'ex, yéetel Jéeoba a Diose'ex yéeye'ex utia'al ka k'uchuk a beetaba'ex u kaajal, junp'éel kaaj especial* ichil tuláakal le kaajo'ob yano'ob te' yóok'ol kaaba'.[g]

3 Ma' unaj a jaantike'ex ba'alo'ob ma' limpio yanilo'ob tu táan Diosi'.[h] **4** Lelo'oba' leti'e ba'alche'ob je'el u páajtal a jaantike'exa':[i] wakax, taman, chivo, **5** u clasesil kéej,* u chivoil montaña, k'áaxil taman yéetel u tamanil montaña. **6** Je'el u páajtal a jaantike'ex je'el ba'a-

CAP 13

a Jos 6:18

b Gé 22:15, 17
Gé 26:3, 4

c Dt 6:18

CAP 14

d Le 19:28

e Le 21:1, 5

f Le 19:2
Le 20:26
Dt 28:9
1Pe 1:15

g Éx 19:5, 6
Dt 7:6

h Le 11:43
Le 20:25
Hch 10:14

i Le 11:2, 3

Columna 2

a Le 11:4-8

b Le 11:9, 10

c Le 11:13-20

lak ba'alche'il xa'aypaja'an u maay yéetel ku ka'a jaach'e'. **7** Chéen ba'ale' yaan ba'alche'ob ku ka'a jaach'o'ob wa xa'aypaja'an u maayo'ob ma' unaj a jaantike'exi', le ba'alche'oba' leti'e je'elo'oba': le camelloo', le t'u'ulo'* yéetel le damáno',# tumen kex ku ka'a jaach'o'obe' ma' xa'aypaja'an u maayo'obi'. Le ba'alche'oba' ma' limpio'obi'.[a] **8** Bey xan le k'éek'eno', tumen kex xa'aypaja'an u maaye' ma'atech u ka'a jaach'. Le ba'alche'a' ma' limpioi'. Ma' unaj a jaantike'ex u bak'el le ba'alche'oba' mix unaj a machke'ex u kimen wíinklilo'obi'.

9 Ti' le ba'alche'ob kuxa'ano'ob te' ja'o', lelo'oba' leti'e je'el u páajtal a jaantike'exa':[b] je'el ba'alak ba'alche'il yaan u xiik'o'ob yéetel u escama'obe'. **10** Chéen ba'ale' ma' unaj a jaantike'ex je'el ba'alak ba'alche'il mina'an u xiik'o'ob yéetel u escama'obe'. Le ba'alche'oba' ma' limpio'obi'.

11 Je'el u páajtal a jaantike'ex je'el ba'alak ch'íich'il limpio tu táan Diose'. **12** Chéen ba'ale' lelo'oba' ma' unaj a jaantike'exi': le águilao', le águila ku chuk kayo', le box ch'oomo',[c] **13** le milano realo', le milano negroo' yéetel tuláakal u clasesil milano, **14** tuláakal u clasesil

13:17 * Wa «beeta'ab u p'áatal santoil úuchik u prohibirta'alo'». **14:1** * Wa «a ts'ikik a táanpoolale'ex». **14:2** * Wa «junp'éel kaaj jach yaabilta'an». **14:5** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «kéej, gacela, corzo, antílope».

14:7 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «liebre». Lela' juntúul ba'alche' chíika'an ti' le t'u'ulo', pero maas nojoch. # Lela' juntúul chan ba'alche' chíika'an ti' t'u'ul.

cuervo,* **15** le avestruzo', le xooch'o', le gaviotao', tuláakal u clasesil halcón, **16** le chan búhoo', le búho chowak u xikino', le cisneo', **17** le pelícanoo', le nojoch ch'oomo',* le cormoráno',# **18** le cigüeñao', tuláakal u clasesil garzas, le abubillao' yéetel le soots'o'. **19** Tuláakal u jejeláasil ik'elo'ob* yaan u xiik'o'obe' ma' limpio'ob xani'. Ma' unaj a jaantike'exi'. **20** Je'el u páajtal a jaantik je'el ba'alak ba'alche'il ku xik'nal limpio tu táan Diose'.

21 Ma' unaj a jaantike'ex u bak'el juntúul ba'alche' kimen ka kaxta'abi.[a] Je'el u páajtal a ts'áaike'ex ti' le j-táanxel lu'umil kaja'an te' ta kaajale'exo', leti'e' je'el u páajtal u jaantike', je'el xan u páajtal u ko'onol ti' juntúul j-táanxel lu'umile'. Tumen te'exe' junp'éel kaaj santo utia'al Jéeoba a Diose'ex.

Ma' unaj a chakik juntúul chan chivo ichil u leche u maamai'.[b]

22 Cada añoe' k'a'abéet xan a ts'áaik u diez por cientoil* u yich tuláakal le ba'ax a pak'mo'.[c] **23** Yaan a jaantik u diez por cientoil le trigoo', le túumben vinoo', le aceiteo' yéetel le u yáax xiibil ti' a walak' wakaxe'ex yéetel ti' a walak' tamane'ex, yaan a jaantik tu táan Jéeoba a Diose'ex te' lugar ken u yéey utia'al u ts'áaik u k'aaba'o'.[a] Beyo' yaan a kanik a respetarte'ex mantats' u k'aaba' Jéeoba a Diose'ex.[b]

24 Chéen ba'ale' wa Jéeoba a Dios jach ku bendecirkech yéetel ma' tu páajtal a bisik le diez por ciento tumen jach táaj náach le lugar ken u yéey Jéeoba utia'al u ts'áaik u k'aaba'[c] yéetel jach náach le viajeo', **25** le je'elo' je'el u páajtal a sutik taak'inile', le taak'in túuno' yaan a ch'a'ike' yéetel yaan a viajar tak te' lugar ken u yéey Jéeoba a Dios utia'al u ts'áaik u k'aaba'o'. **26** Je'el u páajtal u meyajtech le taak'in utia'al a manik je'el ba'axak a k'áate': wakaxo'ob, tamano'ob, chivo'ob, vino yéetel uláak' ba'alo'ob ku káalkunaj, je'el ba'axak ka a ts'íibolte'. Teech túun yéetel le máaxo'ob yano'ob ta wotocho' ti' kan janale'ex tu táan Jéeoba a Diose'exi' yéetel yaan u ki'imaktal a wóole'ex.[d] **27** Ma' a p'atik le levita kaja'an ichil a kaajale'exo',[e] tumen leti'e' ma' ts'a'ab u herencia ichile'exi'.[f]

28 Cada tres añose' k'a'abéet a jóo'sik u diez por cientoil u yich a paak'al yanchaj te' año je'elo', yéetel unaj a líi'sik ichil a kaajale'ex.[g] **29** Bey túuno' le levita ma' ts'a'an u herencia ichile'exo', le j-táanxel lu'umil kajakbal ichile'exo', le paal mina'an u papáo',* le viuda kaja'an ichil a kaajale'exo' yaan u taalo'ob yéetel yaan u janalo'ob has-

CAP 14

a Éx 22:31 Le 17:15

b Éx 23:19 Éx 34:26

c Dt 12:11 Dt 26:12

Columna 2

a Dt 12:5, 17 Dt 15:19, 20

b Sl 111:10

c Dt 12:5, 6

d Dt 12:7 Dt 26:11 Sl 100:2

e Nú 18:21 2Cr 31:4 1Co 9:13

f Nú 18:20 Dt 10:9

g Dt 26:12

14:14 *Le ch'íich'a' chíika'an ti' k'a'aw, chéen ba'ale' maas nojoch. **14:17** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «buitre». #Lela' juntúul ch'íich' ku chuk kay yéetel chíika'an ti' pato. **14:19** *Wa «insecto'ob». **14:22** *Wa «u diezmoil».

14:29 *Wa «kimen u papáo».

ta ken na'ajchajko'ob.[a] Beyo' Jéeoba a Diose' yaan u bendecirkech ti' tuláakal ba'ax ka beetik.[b]

15 Cada ken ts'o'okok siete añose' unaj a perdonartik le p'aaxo'obo'.[c] **2** Bey kun úuchul yéetel je'el ba'alak p'aaxila': tuláakal máak u ts'aamaj p'aax ti' u yéet máakile' unaj u perdonartik le p'aax u ts'aamo'. Ma' unaj u exigirtik ti' u yéet máakil wa ti' u suku'un ka u bo'ot u p'aaxi', tumen yaan u perdonarta'al le p'aaxo'ob tu k'aaba' Jéeobao'.[d] **3** Je'el u páajtal a exigirtik ti' le j-táanxel lu'umil ka u bo'ot u p'aaxo',[e] pero ti' a suku'une' ma' tu páajtal a exigirtikti' ka u sut je'el ba'alak u p'axmajteche'. **4** Mix máak ichile'ex unaj u p'áatal ich óotsilil, tumen Jéeoba a Diose' jach tu jaajil yaan u bendecirkech[f] te' lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba bey a herenciao'. **5** Jéeoba a Diose' yaan u bendecirkech chéen wa ka wilik a beetik tuláakal ba'ax ku ya'aliktech bey xan wa ka ts'o'okbesik tuláakal le mandamiento'ob táan in wa'aliktech bejla'o'.[g] **6** Tumen Jéeoba a Diose' yaan u bendecirkech je'ex ts'o'ok u prometerko'. Teche' yaan a ts'áaik ba'al u majáant ya'ab nacióno'ob, pero teche' ma' kun k'a'abéettal a k'áatik mix ba'al a majáante.[h] Teche' yaan a dominartik ya'ab nacióno'ob, pero leti'obe' ma' ken u dominartecho'ob.[i]

7 Wa juntúul ti' a suku'uno'ob kaja'an ichil a kaajale'ex ku p'áatal ich óotsilil te' lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dioso', teche' ma' unaj u chichtal a puksi'ik'al ti' a suku'uno' mix unaj u p'áatal ma' a wáantiki'.[a] **8** Unaj a we'esik a wutsil ti',[b] yéetel unaj a majáantikti' je'el ba'alak ka k'a'abéetchajakti'e'. **9** Ilawil ma' u yantal ichil a puksi'ik'al le k'aak'as tuukula': ‹Ts'o'ok u náats'al le año sieteo', le año utia'al u p'a'atal libreil tuláakalo'›.[c] Wa teech ma' ta we'esik a wutsil ti' a suku'un óotsil yéetel ma' ta ts'áaik mix ba'al ti', wa leti' ku t'aan ta contra tu táan Jéeobae', le ba'ax ta beeto' junp'éel k'eban.[d] **10** Unaj a jach e'esik a wutsil ti',[e] tu jaajil a wóol* unaj a ts'áaik wa ba'ax ti', beyo' Jéeoba a Diose' yaan u bendecirkech ti' tuláakal ba'ax ken a beete.[f] **11** Mantats' kun antal máako'ob óotsilo'ob way yóok'ol kaabe',[g] le o'olal kin wa'aliktech: ‹Te' ta lu'umo' unaj a we'esik a wutsil* ti' a suku'un óotsil yéetel táan u mu'yajo'›.[h]

12 Wa juntúul ti' a suku'uno'ob hebreo'ob, sea juntúul xiib wa juntúul ko'olel, ku ko'onol ti' teech yéetel ku meyajtikech seis añose', le kéen u chuk siete añose' unaj a p'atik libreil.[i] **13** Wa yaan a p'atik libreile', ma' unaj a túuxtik pik'il k'abili'. **14** Teche' unaj a we'esik a wutsil ti' leti' yéetel unaj a

CAP 14

a Éx 22:21; Dt 10:18; Snt 1:27

b Dt 15:10; Sl 41:1; Pr 11:24; Pr 19:17; Mal 3:10; Lu 6:35

CAP 15

c Le 25:2

d Dt 31:10

e Éx 12:43; Dt 14:21; Dt 23:20

f Dt 28:8

g Jos 1:7, 8; Isa 1:19

h Dt 28:12

i Dt 28:13; 1Re 4:24, 25

Columna 2

a Pr 21:13; Snt 2:15, 16; 1Jn 3:17

b Le 25:35; Pr 19:17; Mt 5:42; Lu 6:34, 35; Gál 2:10

c Dt 15:1

d Éx 22:22, 23; Dt 24:14, 15; Pr 21:13

e Hch 20:35; 2Co 9:7; 1Ti 6:18; Heb 13:16

f Dt 24:19; Sl 41:1

g Mt 26:11

h Pr 3:27; Mt 5:42; Lu 12:33

i Éx 21:2; Le 25:39

15:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a puksi'ik'al». **15:11** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a je'ik a k'ab».

ts'áaikti' jujuntúul ti' a walak' tamano'ob bey xan junjaats ti' le ba'alo'ob ka cosecharko', le aceiteo' yéetel le vino yaantecho'. Unaj a ts'áaikti' según le buka'aj ts'o'ok u bendecirkech Jéeoba a Dioso'. **15** K'a'ajakteche' esclavoech ka'ach tu lu'umil Egipto yéetel Jéeoba a Diose' tu salvartech te'elo'. Le o'olal bejla'e' táan in wa'aliktech ka a beet le je'elo'.

16 Chéen ba'ale' wa leti' ku ya'aliktech: ‹¡Ma' in k'áat in p'atechi'!›, tumen leti'e' u yaabiltmech yéetel u yaabiltmaj le máaxo'ob yano'ob ta wotoch bey xan tumen ki'imakchaj u yóol le tiempo yanchaj ta wéetelo',[a] **17** teech túune' unaj a ch'a'ik junp'éel punzóne' yéetel unaj a póotlomtik u xikin te' joonajo', leti' túune' yaan u p'áatal a esclavo utia'al mantats'. Bey xan unaj a beetik yéetel a esclavao'. **18** Ma' unaj u yaatal a wóol le kéen a cha'a u bin yéetel le kéen u p'atechi', tumen le meyaj tu beetaj ichil le seis añoso' u dobleil ti' le buka'aj ku beetik juntúul máak ku contratarta'al meyajo', ts'o'ole' Jéeoba a Diose' ts'o'ok u jach bendecirkech.

19 Unaj a separartik ti' Jéeoba a Dios tuláakal u yáax xiibil ti' a walak' wakaxo'ob bey xan ti' a walak' tamano'ob.[b] Ma' unaj a beetik mix junp'éel meyaj yéetel u yáax xiibil ti' a walak' wakaxo'obi' mix unaj a k'osik u tso'otsel u yáax xiibil a walak' tamano'obi'. **20** Teech yéetel le máaxo'ob yano'ob ta wotocho' unaj a jaantike'ex cada año tu táan Jéeoba a Dios te' lugar ken u yéey Jéeobao'.[a] **21** Chéen ba'ale' wa móoch, wa ch'óop bey xan wa yaan uláak' nojoch ba'al ucha'anti'e' ma' unaj a k'ubik ti' Jéeoba a Diosi'.[b] **22** Unaj a jaantik ichil a kaajale'ex, le máak limpio yéetel le máak ma' limpio yanil tu táan Dioso' je'el u páajtal u jaantiko'obe', je'el u páajtal u jaantiko'ob je'el bix a jaantike'ex kéeje'.*[c] **23** Chéen ba'ale' ma' unaj a jaantik u k'i'ik'eli',[d] unaj a wekik yóok'ol le lu'um je'el bix a wekik ja'e'.[e]

16 K'a'ajs u mesil Abib,* yéetel festejart le Pascua# utia'al Jéeoba a Dioso',[f] tumen tu mesil Abibe' Jéeoba a Diose' de áak'ab ka tu jóo'sech ti' u lu'umil Egipto.[g] **2** Unaj xan a kíimsik le ba'alche' ku k'u'ubul tu fiestail le Pascua utia'al Jéeoba a Dioso',[h] le ba'alche'o' yaan a ch'a'ik ichil a walak' tamano'ob yéetel a walak' wakaxo'obo',[i] yaan a beetik te' lugar ken u yéey Jéeoba a Dios utia'al u ts'áaik u k'aaba'o'.[j] **3** Ma' unaj a jaantik junmúuch' yéetel ba'alo'ob yaan u levaduraili'.[k] Durante siete díase' unaj a jaantik waaj mina'an u levadurail utia'al a k'a'ajsik buka'aj úuchik a sen mu'yaj yéetel

CAP 15

a Éx 21:5, 6

b Éx 13:2
Éx 22:30
Nú 3:13
Nú 18:15, 17

Columna 2

a Dt 12:5, 6
Dt 14:23
Dt 16:11

b Le 22:20
Dt 17:1
Mal 1:8
Heb 9:14

c Dt 12:15
Dt 14:4, 5

d Gé 9:4
Le 7:26
Hch 15:20, 29

e Le 17:10, 13
Dt 12:16

CAP 16

f Éx 12:14
Le 23:5
Nú 9:2
Nú 28:16
1Co 5:7

g Éx 34:18

h Mt 26:17

i Éx 12:5, 6
2Cr 35:7

j 1Re 8:29

k Éx 13:3
Le 23:6
Nú 28:17
1Co 5:8

15:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «juntúul gacela wa juntúul kéej». **16:1** *Ilawil página 2554. #Ilawil página 2575.

bix úuchik a séeb jóok'ol ti' u lu'umil Egipto.[a] Lela' unaj a beetik mientras kuxa'anech.[b] **4** Durante siete díase' ma' unaj u yantal mix junp'íit harina yaan u levadurail te' tu'ux kaja'anecho'.[c] Ts'o'ole' u yalab u bak'el le ba'alche' ta kíimsaj de tarde te' yáax díao' ma' unaj u p'áatal bul áak'ab tak tuláak' k'iino'.[d] **5** Ma' kun páajtal a kíimsik le ba'alche' utia'al le Pascua ti' je'el máakalmáak ti' le kaajo'ob táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dioso'. **6** Unaj u kíimsa'al le ba'alche' te' lugar ken u yéey Jéeoba a Dios utia'al u ts'áaik u k'aaba'o'. Le ba'alche' utia'al le Pascuao' unaj a kíimsik de tarde le kéen ts'o'okok u t'úubul k'iino',[e] je'ex úuchik a beetik te' k'iin ka jóok'ech ti' u lu'umil Egiptoo'. **7** Unaj a k'áa'tik yéetel unaj a jaantik[f] te' lugar ken u yéey Jéeoba a Dioso',[g] yéetel le kéen sáasake' je'el u páajtal a suut ta wotoche'. **8** Durante seis díase' unaj a jaantik waaj mina'an u levadurail, yéetel te' día sieteo' yaan a much'kaba'ex utia'al a adorarke'ex Jéeoba a Dios e'ex. Te' k'iin je'elo' ma' unaj a beetik mix junp'éel meyaji'.[h]

9 Unaj a xokik siete semana'ob. Unaj u káajal a xokik desde le k'iin ken káajak a cosechartik le ba'ax a pak'mo'.[i] **10** Le kéen ts'o'okok túune' yaan a festejartik u Fiestail le Semana'ob utia'al Jéeoba a Dioso',[j] yaan a festejartik yéetel le ofrenda'ob ku síijil ta puksi'ik'al a

CAP 16

a Éx 12:33

b Éx 12:14
Éx 13:8, 9

c Éx 12:15
Éx 13:7

d Éx 12:10
Éx 34:25

e Éx 12:3, 6
Nú 9:2, 3
Mt 26:19, 20

f Éx 12:8
2Cr 35:13

g Jn 2:13
Jn 11:55

h Éx 12:16
Le 23:8

i Éx 23:16
Éx 34:22
Le 23:15

j Nú 28:26

Columna 2

a Dt 16:17
1Co 16:2
2Co 8:12

b Dt 12:5-7

c Éx 3:7
Dt 5:15

d Éx 23:16
Le 23:34
Nú 29:12
Dt 31:10, 11
Jn 7:2

e Dt 12:12
Ne 8:10, 17
Ec 5:18

f Le 23:36, 40
Ne 8:18

g Dt 7:13
Dt 28:8
Dt 30:16

h Flp 4:4
1Te 5:16

síiko', según buka'aj ts'o'ok u bendecirkech Jéeoba a Dioso'.[a] **11** Teech túune' yaan u ki'imaktal a wóol tu táan Jéeoba a Dios, teech yéetel a hijo, a hija, a esclavo, a esclava, le levita kaja'an ichil a kaajale'exo', le j-táanxel lu'umilo', le paal mina'an u papáo'* yéetel le viuda kaja'an ichile'exo', yaan u ki'imaktal a wóole'ex te' lugar ken u yéey Jéeoba a Dios utia'al u ts'áaik u k'aaba'o'.[b] **12** K'a'ajakteche' esclavoech ka'ach tu lu'umil Egipto,[c] beet tuláakal le ba'axo'ob táan in wa'aliktecha'.

13 Le kéen a jóo's le nee-k'o'obo', le kéen a beet vino yéetel le kéen a jóo's le aceiteo', teche' unaj a festejartik u Fiestail le Paselo'ob*[d] durante siete díaso'. **14** Ki'imakkúunt a wóol durante le fiestao',[e] teech yéetel a hijo, a hija, a esclavo, a esclava, le levitao', le j-táanxel lu'umilo', le paal mina'an u papáo' yéetel le viuda kaja'an ichil a kaajale'exo'. **15** Durante siete díase' unaj a beetik le fiesta[f] utia'al Jéeoba a Dios te' lugar ken u yéey Jéeobao', tumen Jéeoba a Diose' yaan u bendecirtik tuláakal a cosecha bey xan tuláakal ba'ax ka beetik,[g] yéetel teche' yaan u sen ki'imaktal a wóol.[h]

16 Tuláakal le xiibo'obo' unaj u bino'ob tu táan Jéeoba a Dios óoxtéen ichil junp'éel año te' lugar ken u yéey

16:11 *Wa «kimen u papáo'».
16:13 *Ilawil «U Fiestail le Paselo'obo'», página 2584.

utia'al u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo',*[a] utia'al u Fiestail le Semana'obo'[b] yéetel utia'al u Fiestail le Paselo'obo',[c] mix juntúul ti' leti'ob unaj u bin pik'il k'abil tu táan Jéeobai'. **17** Jéeoba a Diose' ts'o'ok u sen bendecirkech, le o'olal cada juntúule' unaj xan u bisik ya'ab ba'alo'ob u k'ub ti' Dios.[d]

18 Ti' tuláakal le kaajo'ob táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dioso' unaj a ts'áaik juezo'ob[e] yéetel jefe'ob utia'al cada tribu, leti'obe' yaan u juzgaro'ob tubeel. **19** Unaj a cha'ik u beeta'al justicia,[f] ma' unaj a ts'áaikaba tu favor mix máaki',[g] ma' unaj a cha'ik a ma'anli', tumen lelo' ku beetik u ch'óoptal le máaxo'ob yaan u na'ato'obo'[h] yéetel ku beetik u k'astal u t'aan le utsul máako'obo'. **20** Justicia, justicia unaj a beetik,[i] beyo' yaan u seguer a kuxtal yéetel yaan a ch'a'ik le lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dioso'.

21 Te' tu'ux ken a beet u altar Jéeoba a Dioso' ma' unaj a pak'ik mix junp'éel clase che' utia'al a adorarki'.[j]

22 Ma' unaj xan a beetik junp'éel columna utia'al a adorarki',[k] tumen lelo' jach p'ekta'an tumen Jéeoba a Dios.

17 Ma' unaj a k'ubik ti' Jéeoba a Dios juntúul toro wa juntúul taman yaan ba'ax ucha'an tu wíinklili' bey xan wa yaan ba'ax ucha'anti', tumen lelo' junp'éel ba'ax jach táaj k'aas tu táan Jéeoba a Dios.[a]

2 Ko'ox a'alike' ichil le kaajo'ob táan u ts'áaikte'ex Jéeoba a Dioso' ku yantal juntúul xiib wa juntúul ko'olel ku beetik ba'ax k'aas tu táan u yich Jéeoba a Dios yéetel ku mixba'alkúuntik u pacto,[b] **3** ts'o'ole' ku bin tu paach uláak' dioso'ob, ku adorarko'ob yéetel ku chintal tu táano'ob, wa ku adorartik le K'iin wa le Lunao', wa le uláak' ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano'obo',[c] junp'éel ba'al ma' teen a'al ka beeta'aki'.[d] **4** Le kéen a'ala'aktech wa le kéen a wu'uy u tsikbalta'ale', k'a'abéet a jach investigartik tubeel le ba'ax ku yúuchlo'. Wa ku yila'al jach tu jaajil[e] ts'o'ok u beeta'al le ba'ax táaj k'aas tu lu'umil Israelo', **5** unaj a jóo'sik tu paach u joonajilo'ob le kaaj le xiib wa le ko'olel tu beetaj ba'ax k'aaso', te' túuno' unaj a muruxtuntik hasta u kíimile'.[f] **6** Utia'al ka páajchajak u kíimsa'al le máako' unaj u yantal ka'atúul wa óoxtúul testigo'ob[g] a'alik le ba'ax úucho'. Ma' unaj u kíimsa'al wa chéen juntúul testigo a'alik le ba'ax úucho'.[h] **7** Le testigo'obo' leti'ob unaj u yáax líi'sik u k'abo'ob utia'al u kíimsko'ob le máako', ts'o'ole' bey xan ken u beetil tuláakal le kaajo'. Teche' unaj a lu'sik le ba'ax k'aas ichile'exo'.[i]

8 Wa ichil junp'éel ti' le kaajo'ob ku yantal junp'éel problema jach nojoch, tumen yaan máax kíimsa'abi,[j]

16:16 * Ilawil «U Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'», página 2584.

CAP 16

a Éx 23:14, 15
b Dt 16:10
c Dt 16:13
d 2Co 8:12
e Éx 18:25, 26 Dt 1:16 2Cr 19:4, 5
f Éx 23:2 Le 19:15
g Dt 1:17
h Éx 23:8 1Sa 12:3 Ec 7:7
i Miq 6:8
j Éx 34:13
k Éx 23:24 Le 26:1 Dt 12:3

Columna 2

CAP 17

a Le 22:20 Dt 15:21 Mal 1:8
b Dt 4:23 Dt 13:6-9
c Dt 4:19
d Dt 13:12-15
e Jn 7:51
f Dt 13:6, 10
g Mt 18:16 Jn 8:17 1Ti 5:19 Heb 10:28
h Nú 35:30 Dt 19:15
i Dt 13:5 1Co 5:13
j Nú 35:11

yaan máax táan u quejarkuba yo'olal wa ba'ax, wa ts'o'ok u beeta'al junp'éel nojoch loob, wa je'el ba'alak ku ba'atelta'ale', teche' unaj a bin te' lugar ken u yéey Jéeoba a Dioso'.[a] **9** Xeen tu yiknal le sacerdote'ob levita'obo' yéetel tu yiknal le juez[b] ts'a'an te' k'iino'ob je'elo', k'áatti'ob ba'ax unaj u beeta'al, leti'ob túune' yaan u ya'aliko'obtech ba'ax tu ch'a'tukulo'ob.[c] **10** Teech túune' unaj a beetik según le ba'ax ken u ch'a'tukulo'ob te' lugar ken u yéey Jéeobao'. **11** Unaj a beetik según le ley ken u ts'áa'obtecho' yéetel según le ba'ax ken u ch'a'tuklo'obo'.[d] Ma' unaj a jóok'ol ti' le ba'ax ken u ya'alo'obtecho', ma' unaj a k'éechel mix ta x-no'oji' mix ta x-ts'íiki'.[e] **12** Le máax terco, le ma' tu yu'ubik u t'aan le sacerdote táan u meyajtik Jéeoba a Dios mix tu yu'ubik u t'aan le juezo', unaj u kíimsa'al.[f] Teche' unaj a lu'sik le ba'ax k'aas ichil u kaajil Israelo'.[g] **13** Tuláakal túun u kaajil Israele' yaan u yu'ubik le ba'ax úucho' yéetel yaan u ch'a'ik saajkil, yéetel mix bik'in ken u ka'a beet u tercoilo'ob.[h]

14 Le kéen ookkech te' lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dios, le kéen a tia'alint yéetel le kéen p'áatkech kajtal te'elo', wa ka wa'alik: ‹Cha'a in yéeyik juntúul rey utia'al u gobernarken je'ex u beetik uláak' nacióno'ob yano'ob tin ba'pacho'›,[i] **15** wa ku yúuchul beyo' le rey ken a ts'áao' leti'e rey kun yéeybil tumen Jéeoba a Dioso'.[a] Le máax ken a ts'áa utia'al u beetik u reyilo' unaj u jóok'ol ichil a suku'uno'ob. Prohibido a yéeyik juntúul j-táanxel lu'umil, juntúul máax ma' a suku'uni'. **16** Chéen ba'ale' le reyo' ma' unaj u yantal ya'ab u tsiimino'obi'[b] mix unaj u beetik u suut le kaaj tu lu'umil Egipto utia'al u ya'abkuntik u tsiimino'obi',[c] tumen Jéeobae' tu ya'alajte'ex: ‹Ma' unaj a ka'a suute'ex mix bik'in te' beja'›. **17** Ma' unaj xan u yantal ya'ab u yatano'obi' utia'al ma' u k'askúunta'al u puksi'ik'al.[d] Ma' unaj xan u much'kíintik jach táaj ya'ab oro yéetel platai'.[e] **18** Le kéen kulak tu trono utia'al u gobernare' unaj u ts'íibtik ti' junp'éel libro* u copiail le Ley líi'sa'an tumen le sacerdote'ob levita'obo',[f] le copiaa' u tia'al.

19 Le copiao' unaj u p'áatal tu yiknal, yéetel unaj u xokik tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtal,[g] utia'al beyo' ka u kan u respetart Jéeoba u Dios yéetel utia'al u beetik tuláakal le ba'ax ts'íibta'an te' Leya' bey xan le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'ala'al ka beeta'ako'.[h] **20** Beyo' ma' ken u taasuba nojba'alil yóok'ol u suku'uno'ob yéetel ma' kun jóok'ol ti' le mandamiento'obo', ma' kun k'éechel mix tu x-no'oj mix tu x-ts'íik, beyo' leti' yéetel u paalalo'obe' yaan u xáantal táan u reinaro'ob tu yóok'ol u kaajil Israel.

17:18 * Wa «junp'éel rollo».

CAP 17

a Dt 12:5
1Re 3:16, 28
Sl 122:2, 5

b 1Sa 7:15, 16

c Dt 19:17
Dt 21:5

d Mal 2:7

e Dt 5:32
Dt 12:32

f Pr 11:2
Heb 10:28

g Dt 13:5
1Co 5:13

h Dt 13:11
Dt 19:20

i 1Sa 8:5, 20
1Sa 10:19

Columna 2

a 1Sa 9:17
1Sa 10:24
1Sa 16:12, 13

b Dt 20:1
2Sa 8:4
Sl 20:7
Pr 21:31

c Isa 31:1

d 1Re 11:1-3
Ne 13:26

e Job 31:24, 28
1Ti 6:9

f Dt 31:9, 26
2Re 22:8

g 2Cr 34:18

h Sl 1:2
Sl 119:97

18 Le sacerdote'ob levita'ob bey xan tuláakal u tribu Levíe' ma' kun ts'aabil u herencia'ob ichil u kaajil Israel. Leti'obe' yaan u jaantiko'ob le ofrenda'ob ku tóoka'alo'ob utia'al Jéeobao',[a] leti'e u herencia'obo'. **2** Bey túuno' leti'obe' ma' unaj u yantal u herencia'ob ichil u suku'uno'obi'. Jéeoba u herencia'ob, je'ex ts'o'ok u ya'alikti'obo'.

3 Lela' leti'e ba'ax yaan u derechoil u ts'a'abal ti' le sacerdote'ob tumen le kaajo': je'el máaxak ka u k'ub junp'éel sacrificioe' sea juntúul toro wa juntúul tamane', unaj u ts'áaik ti' le sacerdote u muuk' u k'ab le ba'alche'o', u kama'ach* yéetel u panza. **4** Le u yáax icho'ob a pak'al trigoo',* le túumben vinoo', le aceiteo' yéetel le u yáax tso'otsel a walak' taman ken a k'oso' unaj xan a ts'áaik ti' le sacerdoteo'.[b] **5** Ichil tuláakal a tribu'obe', Jéeoba a Diose' ts'o'ok u yéeyik leti' yéetel u paalal utia'al u meyajo'ob mantats' tu k'aaba' Jéeoba.[c]

6 Chéen ba'ale' wa juntúul levita ku luk'ul ti' junp'éel u kaajil Israel tu'ux kajakbal[d] ka'ach yéetel u k'áat bin kajtal te' lugar tu'ux ken u yéey Jéeobao',*[e] **7** te'elo' je'el u páajtal u meyaj tu k'aaba' Jéeoba u Dios je'ex u beetik le u maasil levita'ob táan u meyajo'ob tu táan Jéeobao'.[a] **8** Leti'e' yaan xan u k'amik le buka'aj janal ku k'amko'ob leti'obo',[b] lela' aparte ti' le ken u k'am ikil u konik le ba'axo'ob yaan ka'ach ti' u familiao'.

9 Le kéen ookkech te' lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dioso', ma' unaj a kanik a beet le ba'alo'ob k'aastak ku beetik le kaajo'obo'.[c] **10** Ichile'exe' ma' unaj u yantal mix máak ka u tóok u hijo wa u hijai',[d] mix máak ka u chuchukna'at ba'ax ku taal u k'iin,[e] mix máak ka u beet magia,[f] mix máak ka u jóo's suerte,[g] mix juntúul j-meen,[h] **11** mix máak ka u pulya'ajt máak, mix juntúul máak ku ya'alik ku t'aan yéetel le kimeno'obo',[i] mix máak ka u kaxt u yáantaj juntúul j-meen*[j] yéetel mix máak ka u k'áat u yáantaj le kimeno'obo'.[k] **12** Tumen Jéeobae' u p'ekmaj je'el máaxak ka u beet le ba'alo'oba', yéetel tu yo'olal le ba'axo'ob k'aastak ku beetik le kaajo'obo' Jéeoba a Diose' yaan u tojolch'intko'ob ta táane'ex. **13** Teche' ma' unaj a beetik mix ba'al k'aas tu táan Jéeoba a Diosi'.[l]

14 Tumen le nacióno'ob ken a ch'a'exo' suuk ka'ach u yu'ubiko'ob u t'aan le máaxo'ob ku beetko'ob magiao'[m] bey xan le j-meeno'obo',[n] chéen ba'ale' Jéeoba a Diose' ma' u cha'a a beetik mix junp'éel ti' le ba'alo'oba'. **15** Jéeoba a Diose' yaan u

18:3 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «no'och». **18:4** * Wa ma' xaane' cebada. **18:6** * Lela' leti'e lugar ken u yéey Jéeoba utia'al ka xi'ik adorarbilo'.

18:11 * Ilawil página 2566.

CAP 18

a Nú 18:20, 24 Dt 10:9 Jos 13:14, 33 1Co 9:13

b Éx 23:19 Nú 18:8, 12 2Cr 31:4 Ne 12:44

c Éx 28:1 Nú 3:10 Dt 10:8

d Nú 35:2

e Dt 12:5, 6 Dt 16:2 Sl 26:8

Columna 2

a 2Cr 31:2

b Le 7:10

c Le 18:26 Dt 12:30

d Dt 12:31 2Re 16:1, 3 2Cr 28:1, 3 Sl 106:35-37 Jer 32:35

e 2Re 17:17 Hch 16:16

f Le 19:26 Hch 19:19

g Eze 21:21

h Éx 22:18

i Le 20:27 1Cr 10:13

j Le 19:31

k 1Sa 28:7-11 Isa 8:19 Gál 5:19, 20

l Mt 5:48 2Pe 3:14

m Le 19:26 2Re 21:1, 2, 6

n Jos 13:22

beetik u yantal juntúul profeta ichil a suku'uno'ob, juntúul profeta je'ex tene'. Te'ex túune' unaj a wu'uyike'ex u t'aan.[a] **16** Lela' yaan u yúuchul tumen leti'e ba'ax ta k'áate'ex ti' Jéeoba a Dios le tia'ane'ex Horebo', te' k'iin ka ta much'aba'ex[b] yéetel ka ta wa'ale'ex: ‹Ma' a cha'ik k-u'uyik u voz Jéeoba k-Dios mix k-ilik le nuxi' k'áak'a', utia'al ma' k-kíimil›.[c] **17** Jéeoba túune' tu ya'alajten: ‹Ma'alob le ba'ax ts'o'ok u ya'aliko'obo'. **18** Yaan in beetik u yantal juntúul profeta ichil u suku'uno'ob, juntúul profeta je'ex techo'.[d] Tene' yaan in ts'áaik tu chi' ba'ax ken u ya'ale,[e] leti' túune' yaan u ya'alikti'ob tuláakal le ba'ax ken in wa'alti'o'.[f] **19** Yaan in k'áatik cuenta ti' le máak ma' ken u yu'ub le ba'ax ken u ya'al le profeta tin k'aaba'o'.[g]

20 Wa juntúul profeta ku taaskuba nojba'alil yéetel ku ya'alik wa ba'ax tin k'aaba' kex ma' teen a'alti' ka u ya'al bey xan wa ku t'aan tu k'aaba' uláak' dioso'obe', le profeta je'elo' unaj u kíimil.[h] **21** Chéen ba'ale' wa ka wa'alik ichil a puksi'ik'al: «¿Bix túun ken k-ojéeltil wa ma' Jéeoba a'almil le ba'ax ku ya'aliko'?». **22** Wa le ba'ax ku ya'alik le profeta tu k'aaba' Jéeoba ma' tu béeytal wa ma' tu yúuchlo', u k'áat u ya'ale' ma' Jéeoba a'almil le ba'ax a'ala'abo'. Le profetao' chéen t'aanaj tumen tu taasuba nojba'alil. Ma' unaj a ch'a'ik saajkil ti'i'›.

CAP 18

a Gé 49:10 Nú 24:17 Lu 7:16 Jn 1:45 Jn 6:14 Hch 3:22 Hch 7:37

b Éx 19:17

c Éx 20:19

d Éx 34:28 Nú 12:3 Mt 4:1, 2 Mt 11:29 Jn 5:46

e Jn 17:8

f Jn 12:49 Heb 1:2

g Hch 3:23

h Dt 13:1-5 Jer 28:11-17

Columna 2

CAP 19

a Dt 7:1 Dt 9:1

b Nú 35:14 Jos 20:7, 9

c Nú 35:15 Dt 4:42

d Nú 35:25

e Nú 35:12, 19

f Jos 20:4, 5

19 Le kéen u xu'uls Jéeoba a Dios le nacióno'obo', le kéen u ts'áatech Jéeoba a Dios u lu'umo'obo' yéetel le kéen kajlakech tu kaajalo'ob yéetel tu yotocho'obo',[a] **2** teche' unaj a separartik óoxp'éel kaajo'ob te' lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dios utia'al a p'áatle'ex kajtalo'.[b] **3** Unaj a jóo'sik óoxjaats ti' tuláakal le territorio táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dioso'. Preparart xan le bejo'obo', beyo' le máax ku kíimsik wa máaxo' je'el u páajtal u bin u ta'akuba ti' junp'éel ti' le kaajo'ob je'elo'.

4 Wa yaan máax ma' u yóolili' úuchik u kíimsik wa máax, yéetel ma' u p'ekmaj ka'ache', utia'al u salvartik u kuxtale' unaj u bin ti' junp'éel ti' le kaajo'oba'.[c] **5** Ko'ox a'alike' juntúul máake' ku bin yéetel uláak' máak u kaxto'ob si' te' k'áaxo'. Le máako' le kéen u líi's le báat utia'al u ch'akik junp'éel che'e' ku jóots'ol le báat ti' u yooko'. Le báat túuno' ku tsa'ayal ti' le uláak' máako' yéetel ku kíimsik. Le máax kiimsajnaj túuno' unaj u bin u ta'akuba ti' junp'éel ti' le kaajo'ob utia'al ma' u kíimsa'alo'.[d] **6** Wa ma'e', le máax vengartik u k'i'ik'el le máax kíimsa'abo',[e] tumen jach p'uja'ane' je'el u bin tu paache', je'el u chukpachtike' yéetel je'el u kíimsik wa jach náach yanil u bejil le kaajo'. Chéen ba'ale' leti'e' ma' tu merecertik u kíimsa'al, tumen ma' u p'ekmaj ka'ach u yéet máakilo'.[f]

7 Le o'olal kin wa'aliktech: ‹Separart óoxp'éel kaajo'ob›.

8 Wa Jéeoba a Dios ku beetik u ya'abtal a territorio je'el bix tu jurartaj ti' a úuchben láak'tsilo'ob[a] yéetel ku ts'áaiktech tuláakal le lu'um tu prometertaj u ts'áaik ti' a úuchben láak'tsilo'obo',[b] **9** leti'e' ku beetik beyo' tumen teche' ka ts'o'okbesik tuláakal le mandamiento'ob táan in ts'áaiktech bejla'o': yaabilt Jéeoba a Dios yéetel xíimbalnen mantats' tu beelo'ob,[c] beyo' yaan a yéeyik uláak' óoxp'éel kaajo'ob aparte ti' le yáax óoxp'éelo'obo'.[d] **10** Wa ka beetik beyo' mix máak inocente kun wekbil u k'i'ik'el[e] te' lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dios bey herenciao', yéetel ma' kun antal a culpa wa ku kíimsa'al wa máax.[f]

11 Ko'ox a'alike' juntúul máake' u odiarmaj u yéet máakil[g] yéetel ku ch'úuktik utia'al u atacarte, ku beetik junp'éel nojoch loob ti' yéetel ku kíimsik, ts'o'ole' ku bin u ta'akuba ti' junp'éel ti' le kaajo'oba'. **12** U nuuktakil túun u kaajal le máak kiimsajnajo' unaj u túuxtiko'ob ch'a'abil te' kaaj tu'ux bino' yéetel yaan u k'ubko'ob tu k'ab le máax vengartik u k'i'ik'el le máax tu kíimso', leti' túune' unaj u kíimil.[h] **13** Teche' ma' unaj a ch'a'ik óotsilil ti' le máako' yéetel unaj a lu'sik tu kaajil Israel le culpa yanchaj úuchik u we'ekel u k'i'ik'el le máax inocenteo',[i] beyo' yaan u bintech utsil.

CAP 19

a Gé 15:18 Éx 23:31 Dt 11:24

b Gé 28:14

c Dt 11:22, 23

d Jos 20:7, 8

e Pr 6:16, 17

f Dt 21:6-9

g 1Jn 3:15

h Gé 9:6 Éx 21:12 Nú 35:16 Dt 27:24

i Le 24:17, 21 Nú 35:33 2Sa 21:1

Columna 2

a Dt 27:17

b Nú 35:30 Dt 17:6

c Mt 18:16 Jn 8:17 2Co 13:1 1Ti 5:19

d Éx 23:1 1Re 21:13 Mr 14:56

e Dt 17:8, 9

f Dt 13:14 Dt 17:4 2Cr 19:6

g Pr 19:5

h Dt 21:20, 21 Dt 24:7 1Co 5:13

i Dt 13:11 Dt 17:13 1Ti 5:20

j Dt 19:13

14 Le kéen a k'am a herencia te' lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dioso' ma' unaj a péeksik le marca tu'ux ku náakal u lu'um a vecinoo',[a] le marca ts'a'ab tumen a úuchben láak'tsilo'obo'.

15 Wa juntúul máak ku ya'ala'al tu beetaj junp'éel ba'ax ma' ma'alob wa k'ebanchaje',[b] ma' tu páajtal u ya'ala'al culpable wa chéen juntúul testigo yaan. Utia'al u yojéelta'al wa jaaj le ba'ax ku ya'ala'al tu contrao' k'a'abéet u yantal ka'atúul wa óoxtúul testigo'ob a'alik le ba'ax úucho'.[c] **16** Wa juntúul k'asa'an máak ku testificar tu contra uláak' máak yéetel ku ya'alik yaan ba'ax ma' ma'alob tu beetaj le máako',[d] **17** le ka'atúul máako'ob táan u ba'atelo'ob túuno' yaan u wa'atalo'ob tu táan Jéeoba, tu táan le sacerdote'obo' yéetel tu táan le juezo'ob yano'ob te' k'iino'ob je'elo'.[e] **18** Le juezo'obo' yaan u investigarko'ob tubeel.[f] Wa chéen táan u tuus le testigo yéetel chéen táan u ya'alik junp'éel ba'ax ma' jaaj tu contra u suku'uno', **19** teche' unaj a beetik ti' leti' jach je'el bix tu tuklil u beetik ka'ach ti' u suku'uno',[g] unaj a lu'sik le ba'ax k'aas ichile'exo'.[h] **20** Le u maasil máako'ob túun kun u'uyiko' yaan u ch'a'iko'ob saajkil yéetel mix bik'in ken u ka'a beeto'ob ichile'ex junp'éel ba'al k'aas je'el bix lela'.[i] **21** Teche' ma' unaj a ch'a'ik óotsilili':[j] kuxtal yo'olal kuxtal, le máax kun puch'ik u yich wa máaxe' unaj xan u pu'uch'ul u

yich, le máax kun jutik u koj wa máaxe' unaj xan u ju'utul u koj, le máax kun kachik u k'ab wa máaxe' unaj xan u ka'achal u k'ab, le máax kun kachik u yook wa máaxe' unaj xan u ka'achal u yook.[a]

20 Wa le kéen xi'ikech ba'ate'el tu contra a enemigo'ob ka wilik maas ya'ab u tsiimino'ob, u carroil u ba'atelo'ob yéetel u soldado'obe' ma' unaj a ch'a'ik saajkil ti'obi', tumen Jéeoba a Dios, le máax jóo'sech ti' u lu'umil Egiptoo', tia'an ta wéetele'.[b] **2** Le jach ta'aytak a bin ba'atelo' le sacerdoteo' unaj u náats'al yéetel unaj u t'aan yéetel le kaajo'.[c] **3** Leti'e' unaj u ya'alikti'ob: ‹U kaajil Israel, u'uye: jach ta'aytak a ba'ate'el tu contra a enemigo'ob. Ma' a desanimar. Ma' a ch'a'ik saajkil mix a kikilankil tu yo'olalo'ob, **4** tumen Jéeoba a Diose' táan u bin ta wéetel utia'al u ba'ate'el tu contra a enemigo'ob yéetel utia'al u salvarkech›.[d]

5 U nuuktakil le kaaj túuno' unaj xan u ya'aliko'ob ti' le kaajo': ‹¿Yaan wa máax ts'o'ok u beetik junp'éel túumben naj yéetel ma' kajlaki'? Le máak je'elo' suunak tu yotoch. Tumen wa ma'e' bik kíimik te' ba'atelo' yéetel ka kajlak uláak' máak tu yotoch. **6** ¿Yaan wa máax yaan junp'éel u terreno tu'ux u pak'maj uva yéetel ma' u cosechart u yichi'? Le máak je'elo' suunak tu yotoch. Tumen wa ma'e' bik kíimik te' ba'atelo' yéetel ka cosecharta'ak u pak'al uva tumen yaanal máak. **7** ¿Yaan wa máax ts'o'ok u comprometerkuba yéetel juntúul ko'olel, pero ma' ts'o'okok u beel tu yéeteli'? Le máak je'elo' suunak tu yotoch.[a] Tumen wa ma'e' bik kíimik te' ba'atelo' yéetel ka ts'o'okok u beel uláak' xiib yéetel le ko'olelo'›. **8** U nuuktakil le kaajo' unaj xan u ya'aliko'ob ti' le kaajo': ‹¿Yaan wa máax sajak yéetel desanimado?[b] Le máak je'elo' suunak tu yotoch utia'al ma' u beetik xan u desanimar u suku'uno'obo'›.*[c] **9** Le kéen ts'o'okok u t'aan u nuuktakil le kaaj yéetel le kaajo', leti'obe' unaj u ts'áaiko'ob u jefeilo'ob le ejército'ob utia'al ka u nu'ukto'ob le soldado'obo'.

10 Le kéen náats'kech ti' junp'éel kaaj utia'al a ba'ate'el tu contrae', unaj a bin a wa'alti' ba'ax unaj u beetik utia'al ma' a ba'ate'el tu yéetel.[d] **11** Wa ku aceptartik le ba'ax ta wa'alajti' yéetel ku je'ek'abtiktech u joonajil le kaajo', tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'obo' yaan u k'uchul u beetuba'ob a esclavo'ob yéetel yaan u meyajtikecho'ob.[e] **12** Chéen ba'ale' wa ma' u k'áat ka yanak jeets'elil ichile'ex yéetel u k'áat ba'ate'el ta wéetele', teche' unaj a ba'pachtik le kaajo', **13** Jéeoba a Diose' yaan u beetik u lúubul ta k'ab, teech túune' unaj a kíimsik yéetel espada tuláakal le xiibo'obo'.

CAP 19

a Éx 21:23-25
Le 24:20
Mt 5:38

CAP 20

b Dt 3:22
Dt 31:6
Sl 20:7
Pr 21:31

c Nú 31:6

d Éx 14:14
Jos 23:10

Columna 2

a Dt 24:5

b Jue 7:3

c Nú 13:33
Nú 14:1-3
Nú 32:9
Dt 1:28

d Jos 11:19

e Le 25:44, 46
Jos 9:22, 27

20:8 * Wa «ka u beet u yíibil u puksi'ik'al u suku'uno'ob je'ex u puksi'ik'alo'».

CAP 20

14 Chéen ba'ale' le ko'olelo'ob, le mejen paalalo'ob, le ba'alche'ob bey xan tuláakal le ba'alo'ob yaan te' kaajo' je'el u páajtal a ch'a'ik a tia'alte',[a] yaan a jaantik le ba'axo'ob u tia'al a enemigo'ob ka'acho', le ba'alo'ob ts'o'ok u ts'áaiktech Jéeoba a Dioso'.[b]

15 Bey ken a beetil ti' tuláakal le kaajo'ob yano'ob náach ti' techo', bey ken a beetil ti' le kaajo'ob mina'ano'ob ichil le nacióno'ob yano'ob te' lu'um kan okol a ch'a'o'. **16** Chéen ba'ale' te' kaajo'ob táan u ts'a'abaltech tumen Jéeoba a Dios bey a herenciao' ma' unaj a p'atik mix máak kuxa'anili'.*[c] **17** Ba'axe' unaj a láaj xu'ulsik le itita'ob, le amorreo'ob, le cananeo'ob, le perizita'ob, le eveo'ob yéetel le jebuseo'obo',[d] unaj a beetik je'ex ts'o'ok u ya'aliktech Jéeoba a Dioso'. **18** Beyo' leti'obe' ma' ken u ka'anso'obtech a beet tuláakal le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'ob utia'al u dioso'obo', yéetel beyo' ma' ken u beeto'ob a k'ebantal tu contra Jéeoba a Dios.[e]

19 Wa ka ba'pachtik jun-p'éel kaaj utia'al a ch'a'ik yéetel ka ba'ate'el tu contra ya'ab k'iino'obe', le kéen lúubuk ta k'abe' ma' unaj a ch'akik le che'ob yano'obo'. Je'el u páajtal a jaantik u yicho'obe', pero ma' unaj a ch'akiko'obi'.[f] Teche' ma' unaj a kíimsik junkúul che' je'ex a beetik yéetel juntúul wíinike'. **20** Chéen je'el u páajtal a ch'akik junkúul che' a wojel ma' tu páajtal u jaanta'al u yiche'. Je'el u páajtal a ch'akiko'ob utia'al a beetik le ba'alo'ob kun meyajtech utia'al a ba'ate'el tu contra le kaaj hasta u lúubul ta k'abo'.

21 Wa te' lu'um ken u ts'áate'ex Jéeoba a Dios ku kaxta'al juntúul máak kimen yéetel ma' ojéela'an máax kíimse', **2** le u nuuktakil le kaaj yéetel le juezo'obo'[a] unaj u bin u p'iso'ob buka'aj náachil yanil le kimen ti' le kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'. **3** U nuuktakil le kaaj maas naats' yanil ti' le kimeno' unaj u ch'a'iko'ob ichil u yaalak'o'ob juntúul chan vaca mix juntéen ts'a'abak meyaj, juntúul chan vaca mix juntéen ts'a'abak u che'il kuuch tu yóok'ol. **4** U nuuktakil le kaajo' unaj u bisko'ob le chan vaca ti' junp'éel táax lu'um tu'ux ku yáalkab ja'o', junp'éel lugar mix juntéen péeksa'ak u lu'umil* yéetel mix juntéen pa'ak'ak mix ba'ali', te'elo' unaj u kachko'ob u kaal le chan vacao'.[b]

5 Le sacerdote'ob levita'ob túuno' unaj u náats'lo'ob, tumen leti'ob yéeya'ano'ob utia'al u meyajtiko'ob Jéeoba a Dios[c] yéetel utia'al u bendeciro'ob tu k'aaba' Jéeoba.[d] Leti'ob kun a'alik bix kun utskíintbil jun-p'éel problema tu'ux beeta'ab loob ti' wa máax.[e] **6** Tuláakal túun u nuuktakil le kaaj

Columna 2

CAP 21

a 2Cr 14:13
b Jos 22:8
c Jos 6:17
Jos 10:28
Jos 11:11
d Dt 7:1
e Éx 34:15
Dt 7:4
Jos 23:12, 13
Isa 2:6
1Co 5:6
1Co 15:33
f Ne 9:25
a Dt 16:18
b Nú 35:33
c Éx 28:1
d Nú 6:23-27
1Cr 23:13
e Dt 17:8, 9

20:16 * Wa «unaj a kíimsik tuláakal ba'al ku ch'a'ik u yiik'».

21:4 * Wa «mix juntéen ararta'ak».

maas naats' yanil ti' le kimeno' unaj u p'o'ik u k'abo'ob[a] yóok'ol le chan vaca ka'ach u kaal te' táax lu'umo', **7** yéetel unaj u ya'aliko'ob: ‹Ma' k-k'abo'ob wek le k'i'ik' je'ela' mix t-ilaj máax beeti'. **8** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ma' a culpartik a kaajal yo'olal le ba'ax úucha',[b] —le u kaajil Israel ta salvarto'— yéetel ma' a cha'ik ka p'áatak yóok'ol Israel u culpail úuchik u we'ekel u k'i'ik'el le máax inocenteo'›.[c] Beyo' ma' kun p'áatal tu yóok'olo'ob le culpa úuchik u kíimsa'al le máako'. **9** Bey ken a lu'sil chúumuk ti' te'ex le culpa yo'olal u k'i'ik'el juntúul máax inocenteo', tumen táan a beetke'ex le ba'ax uts tu táan Jéeobao'.

10 Wa le kéen xi'ikech ba'ate'el tu contra a enemigo'ob ku ganarta'alo'ob tumen Jéeoba a Dios, yéetel ka cháachko'ob utia'al a bisko'obe',[d] **11** wa ka wilik ichilo'ob juntúul x-ki'ichpan ko'olel ku yutstal ta wich yéetel a k'áat a ch'a' utia'al a watante', **12** teche' je'el u páajtal a bisik ta wotoche'. Le ko'olel túuno' unaj u ts'ikik u pool, u arreglartik u yíich'ako'ob **13** yéetel unaj u k'exik le nook' u ts'aamaj le ka cháacha'ab bisbilo', yéetel unaj u p'áatal ta wotoch. Le ko'olelo' yaan u yo'tik u papá yéetel u maama durante jun-p'éel mes,[e] le kéen ts'o'okke' je'el u páajtal u yantal ba'al a wil* tu yéetele'. Teech túune' yaan a k'uchul a beetaba u yíicham, yéetel leti'e' yaan u k'uchul u beetuba a watan. **14** Pero wa ma' ki'imak a wóol tu yéetele' unaj a cha'ik u bin[a] je'el tu'uxak u k'áat bine'. Chéen ba'ale' ma' unaj a koniki' mix unaj a maltratarki' tumen teche' ta ch'a'aj a watant kex ma' u k'áat ka'achi'.

15 Wa juntúul máak yaan ka'atúul u yatan yéetel maas u yaabiltmaj juntúul ke le uláak'o', yéetel tu ka'atúulalo'ob ku yantal u hijo'ob, pero le yáax hijo síijo' utia'al le ko'olel ma' u jach yaabiltmo',[b] **16** le k'iin ken u ts'áa u herencia u hijo'obe', ma' kun cha'abil u tratartik bey u yáax hijo le u hijo le ko'olel u yaabiltmo', tumen wa ma'e' je'el u beetik k'aas ti' u hijo le ko'olel ma' u yaabiltmo', le u yáax hijoo'. **17** Leti'e' unaj u reconocertik bey u yáax hijo, le u hijo le ko'olel ma' u jach yaabiltmo', unaj u ts'áaikti' ka'ajaats ti' tuláakal le ba'ax yaanti'o', tumen le hijo je'elo' leti'e yanchaj te' k'iino'ob jach yaan u muuk'o'. Le derecho ku ts'a'abal ti' le yáax hijo'obo' ti' leti' yaan.[c]

18 Wa juntúul máak yaan juntúul u hijo terco, ku ts'áaikuba tu contra le ba'ax ku ya'ala'alti' yéetel ma'atech u yu'ubik u t'aan u maama yéetel u papáe',[d] wa leti'ob ts'o'ok u tratarko'ob u yáantko'ob utia'al u beetik ba'ax ma'alob, pero le hijotsil ma' u k'áat u yu'ub u t'aano'obo',[e] **19** u papá yéetel u maama túune' unaj u machik

21:13 * Wa «u yantaltech relaciones sexuales».

CAP 21

a Sl 26:6; Mt 27:24

b 2Sa 7:23

c Isa 26:21; Jer 26:15

d Nú 31:9; Dt 20:13, 14

e Nú 20:29; Dt 34:8

Columna 2

a Dt 24:1

b Gé 29:30, 33

c Gé 25:31; 2Cr 21:3

d Éx 20:12; Dt 27:16; Pr 1:8; Ef 6:1

e Dt 8:5; Pr 13:24; Pr 19:18; Pr 23:13; Heb 12:9

u biso'ob tu táan u nuuktakil le kaaj te' tu joonajil u kaajalo'obo' **20** yéetel yaan u ya'aliko'ob ti' u nuuktakil u kaajalo'obo': ‹Le k-hijoa' terco, ku ts'áaikuba t-contra yéetel ma' tu yóotik u yu'ub k-t'aan. Ma' tu ts'áaik u p'iis u janal,[a] ts'o'ole' káaltal máak›.[b] **21** Tuláakal túun le máako'ob yano'ob tu kaajalo' yaan u muruxtuntiko'ob hasta u kíimile'. Unaj a lu'sik le ba'ax k'aas ichile'exo', beyo' tuláakal u kaajil Israele' yaan u yu'ubik le ba'ax úucho' yéetel yaan u ch'a'ik saajkil.[c]

22 Wa juntúul máak ku kíimsa'al yéetel ku ch'uykíinta'al ti' junp'éel che'[d] úuchik u lúubul ti' junp'éel k'eban ku castigarta'al yéetel kíimile',[e] **23** u wíinklile' ma' unaj u p'áatal bul áak'ab ch'uyukbal te' che'o'.[f] Ba'axe' unaj a wilik a mukik te' mismo k'iino', tumen le máax ku ch'uykíinta'al ti' junp'éel che'e' maldecirta'an tumen Dios,[g] ma' unaj a k'askúuntik le lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dios bey a herenciao'.[h]

22 Wa ka wilik saatal u yalak' toro wa u yalak' taman a suku'une' ma' unaj a p'atik chéen beyo'.[i] Unaj a wilik a bisik ti' a suku'un. **2** Chéen ba'ale' wa náach kaja'an a suku'un ti' teech bey xan wa ma' a k'aj óole', unaj a bisik le ba'alche' ta wotocho', ti' kun p'áatal hasta u máan kaxtbil tumen a suku'uno'. Teech túune' unaj a sutikti' le u yalak' ba'alche'o'.[j] **3** Bey ken a beetil wa ka kaxtik juntúul burro, junp'éel nook' wa je'el ba'alak ka u sat a suku'uno'. Ma' unaj a p'atik chéen beyo'.

4 Wa ka wilik u yalak' burro wa u yalak' toro a suku'un luba'an te' bejo', ma' unaj a p'atik chéen beyo'. Unaj a wilik a wáantik u líi's u yalak' ba'alche'o'.[a]

5 Juntúul ko'olele' ma' unaj u búukintik u nook' juntúul xiibi' yéetel juntúul xiibe' ma' unaj u búukintik u nook' juntúul ko'oleli', tumen le máax ku beetik ba'al beyo' táan u beetik junp'éel ba'al p'ekta'an tumen Jéeoba a Dios.

6 Wa ka wilik te' jáal bej, ti' junkúul che' wa yóo' lu'um, junp'éel k'u' yaan u mejen ch'íich'ilo'ob wa u je'ilo'ob yéetel ti' pakakbal u maama le mejen ch'íich'o'ob tu yóok'olo'ob wa yóok'ol le je'obo', teche' ma' unaj a ch'a'ik u maama le mejen ch'íich'o'ob pa'te' yéetel u mejnilo'obo'.[b] **7** Unaj a jáalk'abtik u maama le mejen ch'íich'o'obo', pero je'el u páajtal u p'áataltech u mejnilo'obo'. Wa ka beetik lela' yaan u bintech ma'alobil yéetel yaan a kuxtal ya'ab tiempo.

8 Le kéen a beet junp'éel naje' teche' unaj a beetik junp'éel pretil yóok'ol le techoo',[c] utia'al ma' u lúubul mix máaki' yéetel utia'al ma' u kíimil mix máak tu culpa a familia.

9 Ma' unaj a pak'ik uláak' clase semilla te' tu'ux ka pak'ik uvao'.[d] Tumen wa ma'e' tuláakal le uva ken a cose-

CAP 21

a Pr 28:7

b Ro 13:13
1Co 6:10
Ef 5:18

c Dt 13:10, 11

d Jos 10:26
Hch 10:39

e Nú 25:5

f Jos 8:29
Jn 19:31

g Gál 3:13

h Nú 35:34

CAP 22

i Éx 23:4

j Mt 7:12

Columna 2

a Éx 23:5
Le 19:18
Lu 10:27
Gál 6:10

b Le 22:28
Sl 145:9
Pr 12:10
Mt 10:29

c 2Sa 11:2
Hch 10:9

d Le 19:19

chart bey xan u yich le uláak' semilla ta pak'o' yaan u p'áatal utia'al le lugar santoo'.

10 Ma' unaj a nupik juntúul toro yéetel juntúul burro utia'al a péeksik le lu'umo'.*[a]

11 Ma' unaj a búukintik junp'éel nook' beeta'an yéetel lana combinarta'an yéetel linoi'.[b]

12 Unaj a beetik u mejen bolasil hilo utia'al a ts'áaik tu kanp'éel puntailo'ob le nook' ka ts'áaiko'.[c]

13 Ko'ox a'alike' juntúul xiibe' ku ts'o'okol u beel yéetel juntúul ko'olel yéetel ku yantal ba'al u yil tu yéetel, pero le kéen ts'o'okke' ku p'ektik* **14** yéetel ku ya'alik yaan ba'ax ma' ma'alob tu beeti', ts'o'ole' ku jóo'sik xan u fama ikil u ya'alik: ‹Tene' ts'o'ok in beel yéetel le ko'olela', chéen ba'ale' le ka yanchaj ba'al in wil tu yéetele' mix ba'al e'esten wa virgen›. **15** Le kéen úuchuk beya', u papá yéetel u maama le x-ch'úupalo' unaj u ye'esko'ob le prueba e'esik virgen ka'ach le x-ch'úupalo', lela' unaj u beetko'ob tu táan u nuuktakil le kaaj yano'ob te' tu joonajil le kaajo'. **16** U papá le x-ch'úupalo' unaj u ya'alik ti' u nuuktakil le kaajo': ‹Tene' tin ts'áaj in hija ti' le máak utia'al u ts'o'okol u beelo', chéen ba'ale' beoraa' u p'ekmaj* **17** yéetel táan u ya'alik yaan ba'ax ma' ma'alob tu beeti', táan u ya'alik: «Mix ba'al e'esten wa virgen a hija». Pero lela' leti'e prueba e'esik virgen in hija ka'acho'›. Leti'ob túune' yaan u xit'ko'ob le nook' tu táan u nuuktakil le kaajo'. **18** U nuuktakil le kaaj[a] túuno' yaan u ch'a'iko'ob le máako' yéetel yaan u castigarko'ob.[b] **19** Yaan xan u obligarko'ob u bo'ot junp'éel kilo yéetel 140 gramos* plata yéetel yaan u ts'áaiko'ob ti' u papá le x-ch'úupalo', tumen le máako' tu ya'alaj ba'al ti' juntúul x-ch'úupal virgen tu kaajil Israel.[c] Le ko'olel túuno' yaan u p'áatal láayli' u yatan le máako'. Yéetel le máako' ma' kun cha'abil u divorciarkuba ti' le ko'olel mientras kuxa'ano'.

20 Chéen ba'ale' wa jaaj le ba'ax ku ya'ala'al yéetel mix ba'al e'esik wa virgen ka'ach le x-ch'úupalo', **21** leti'ob túune' unaj u bisko'ob le x-ch'úupal tu entradail u yotoch u papáo', le xiibo'ob yano'ob te' kaaj túuno' unaj u muruxtuntiko'ob le ko'olel hasta u kíimilo', tumen leti'e' tu beetaj junp'éel ba'ax jach su'tsil[d] tu kaajil Israel, yanchaj ba'al u yil yéetel xiib tu yotoch u papá antes ti' u ts'o'okol u beel.*[e] Bey ken a lu'sil le ba'ax k'aas ichile'exo'.[f]

22 Wa ku chu'ukul juntúul xiib chilikbal yéetel u yatan

CAP 22

a Pr 12:10

b Le 19:19

c Nú 15:38
Mt 23:2, 5

Columna 2

a Éx 18:21
Dt 1:13
Dt 16:18

b Dt 25:2
Pr 10:13
Pr 19:29

c Mal 2:16

d Heb 13:4

e Le 21:9

f Le 11:45
1Co 5:13

22:10 *Wa «utia'al a arartik».
22:13 *Wa «ku rechazartik».
22:16 *Wa «táan u rechazartik».

22:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 siclos». Ilawil «Siclo», página 2580. **22:21** *Wa «tu prostituirtuba».

yaanal xiibe', tu ka'atúulalo'ob unaj u múul kíimsa'alo'ob. Yaan u kíimsa'al le xiib chilaj yéetel le ko'olelo' bey xan le ko'olelo'.[a] Bey ken a lu'sil le ba'ax k'aas ichil u kaajil Israelo'.

23 Wa juntúul x-ch'úupal virgen u comprometermuba yéetel juntúul xiib, pero ku yila'al te' kaaj tumen uláak' xiib yéetel le máaka' ku chital tu yéetele', **24** yaan a biske'ex tu ka'atúulalo'ob tu joonajil le kaajo' yéetel yaan a muruxtuntike'exo'ob hasta u kíimlo'obe'. Yaan u kíimsa'al le x-ch'úupalo' tumen leti'e' ma' awatnaji', yéetel le xiibo' yaan u kíimsa'al tumen tu taasaj su'tsilil ti' u yatan u yéet xiibil.[b] Bey ken a lu'sil le ba'ax táaj k'aas ichile'exo'.

25 Chéen ba'ale' wa le xiib ku yilik te' k'áax le x-ch'úupal u comprometermuba utia'al u ts'o'okol u beel, yéetel ku obligartik chital tu yéetelo', le máak chilaj yéetel le x-ch'úupalo' unaj u kíimsa'al chéen leti', **26** ma' ken a beet mix ba'al ti' le x-ch'úupalo'. Tumen le x-ch'úupalo' ma' tu beetaj mix ba'al utia'al ka u merecert u kíimsa'ali'. Lela' bey je'ex juntúul máak ku atacartik uláak' máak yéetel ku kíimske'.[c] **27** Tumen le x-ch'úupal u comprometermubao' te' k'áax ila'ab tumen le máako', yéetel kex awatnaje' ma' yanchaj mix máak áantiki'.

28 Wa juntúul xiib ku yilik juntúul x-ch'úupal virgen ma' u comprometermuba, ku cháachik, ku chital tu yéetel, ts'o'ole' ku yila'alo'obe',[a] **29** le xiib chilaj yéetel le x-ch'úupalo' unaj u ts'áaik ti' u papá le x-ch'úupal 570 gramos* plata, yéetel le xiibo' yaan u yatantik le ko'olelo'.[b] Úuchik u taasik su'tsilil ti' le x-ch'úupalo', le máako' ma' kun cha'abil u divorciarkuba ti' leti' mientras kuxa'an.

30 Mix juntúul xiib unaj u ch'a'ik u yatan u papá utia'al ma' u taasik su'tsilil ti' u papá.[c]

23 Mix juntúul xiib ucha'an loob tu xiibil wa lu'sa'an u xiibil je'el u páajtal u yantal ichil le máaxo'ob adorartik Jéeobao'.[d]

2 Mix juntúul paal chéen bey úuchik u kaxta'al je'el u páajtal u yantal ichil le máaxo'ob adorartik Jéeobao'.[e] Mix juntúul ti' u paalalo'ob je'el u páajtal u yantalo'ob ichil le máaxo'ob adorartik Jéeobao', mix bik'in kun antalo'obi'.

3 Mix juntúul ammonita wa moabita je'el u páajtal u yantal ichil le máaxo'ob adorartik Jéeobao'.[f] Mix juntúul ti' u paalalo'ob je'el u páajtal u yantalo'ob ichil le máaxo'ob adorartik Jéeobao', mix bik'in kun antalo'obi'. **4** Tumen le ka jóok'e'ex tu lu'umil Egipto, le táan a bine'ex te' bejo', leti'obe' ma' tu yáante'exo'ob yéetel janal mix yéetel ja'i',[g] ts'o'ole' tu bo'oto'ob Balaam utia'al ka u ts'áauba ta contra yéetel utia'al ka u

22:29 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 siclos».

CAP 22

a Gé 20:3 Éx 20:14 Le 20:10 1Co 6:9, 10 1Co 6:18

b Le 20:10 Dt 5:18 1Te 4:3, 6 Heb 13:4

c Gé 4:8 Nú 35:20, 21 Snt 2:11

Columna 2

a Gé 34:2, 5

b Gé 34:11, 12 Éx 22:16

c Le 18:8 Le 20:11 Dt 27:20 1Co 5:1

CAP 23

d Le 21:18, 20 Isa 56:4, 5

e Éx 20:14 Le 20:10

f Ne 13:1, 2

g Jue 11:18

maldecirtech. Balaame' ti' u taal ka'ach Petor tu lu'umil Mesopotamiae'.[a] **5** Chéen ba'ale' Jéeoba a Diose' ma' tu yóotaj u yu'ub Balaami'.[b] Ba'axe' Jéeoba a Diose' tu beetaj u suut bendiciónil le maldición kun a'albil ka'ach ta contrao',[c] tumen Jéeoba a Diose' tu yaabiltech.[d] **6** Ti' tuláakal u k'iinilo'ob a kuxtale' mix bik'in unaj a wáantko'ob utia'al ka kuxlako'ob ich jeets'elil mix unaj a kaxtik u yutsilo'obi'.[e]

7 Ma' unaj a p'ektik le edomitao' tumen leti'e' a suku'un.[f]

Ma' unaj a p'ektik le egipcioo', tumen teche' kajlajech bey j-táanxel lu'umil tu lu'umil Egiptoe'.[g] **8** U yáabilo'ob kun antalo' je'el u páajtal u yantalo'ob ichil le máaxo'ob adorartik Jéeobao'.

9 Le kéen jóok'kech utia'al a bin ba'ate'el tu contra a enemigo'obe' ma' unaj a beetik mix ba'al k'aasi'.[h] **10** Wa juntúul xiib ma' limpio yanil tu táan Dios tumen jóok' u semen de nochee'[i] unaj u jóok'ol paachil ti' le campamentoo' yéetel ma' unaj u ka'a ookli'. **11** Le kéen chíinik k'iine' unaj u yichkíil, yéetel le kéen ts'o'okke' je'el u páajtal u ka'a suut le kéen t'úubuk le k'iino'.[j] **12** Unaj u separarta'al junp'éel lugar* paachil ti' le campamentoo', te'elo' ti' unaj a bini'. **13** Ichil le nu'ukulo'ob ken a biso' unaj u yantal junp'éel estacai'. Le kéen xi'ikech paachil ta'e' unaj a páanik

CAP 23

a Nú 22:6
Jos 24:9

b Nú 22:35

c Nú 23:11, 25
Nú 24:10

d Dt 7:7, 8

e 2Sa 8:2
2Sa 12:31

f Gé 25:25, 26
Gé 36:1
Nú 20:14

g Gé 46:6
Le 19:34
Sl 105:23

h 1Sa 21:5
2Sa 11:11

i Le 15:16

j Le 15:31

Columna 2

a Le 26:12

b 1Pe 1:16

c Éx 22:21

d Le 19:29
Le 21:9

e 1Re 14:24
2Re 23:7

f Éx 22:25
Le 25:36, 37
Ne 5:10
Sl 15:5

junp'éel jool yéetel unaj a mukik a ta'. **14** Tumen Jéeoba a Diose' ti' ku máan chúumuk te' tu'ux jelekbalech[a] utia'al u salvarkech yéetel utia'al u ts'áaik a enemigo'ob ta k'abo'. Le tu'ux jelekbalecho' unaj u p'áatal santoil,[b] utia'al beyo' leti'e' ma' u yilik mix ba'al su'tsil te'elo' yéetel ka u p'ate'ex chéen ta juunale'ex.

15 Le kéen púuts'uk juntúul esclavo yéetel le kéen taalak ta wiknale' ma' unaj a cháachik utia'al a k'ubik tu k'ab u ts'uulili'. **16** Leti'e' je'el u páajtal u yéeyik je'el máakalmáak ti' le kaajo'ob yaantech utia'al u kajtalo', je'el u páajtal u kajtal je'el tu'uxak u k'áate'. Teche' ma' unaj a maltratarki'.[c]

17 Mix juntúul ko'olel israelita unaj u beetik u x-prostitutail,*[d] yéetel mix juntúul xiib israelita unaj xan u beetik u prostitutoil.#[e] **18** Le taak'in ku bo'ota'al ti' juntúul x-prostituta wa ti' juntúul prostitutoe'* ma' unaj u yoksa'al tu yotoch Jéeoba a Dios utia'al u ts'o'okbesa'al junp'éel ba'ax prometerta'ani', tumen lelo' junp'éel ba'al jach táaj k'aas tu táan Jéeoba a Dios.

19 Ma' unaj a beetik u bo'ota'altech interés tumen a suku'uni',[f] ma' unaj u bo'otiktech interés yo'olal taak'in, yo'olal janal wa yo'olal

23:12 *Lela' junp'éel letrina.

23:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u x-prostitutail templo». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u prostitutoil templo». **23:18** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «juntúul peek'».

je'el ba'alak je'el u páajtal u cobrarta'al u interésile'. **20** Je'el u páajtal a beetik u bo'ota'altech interés tumen juntúul j-táanxel lu'umile',[a] pero ma' unaj a beetik u bo'ota'altech interés tumen a suku'uni',[b] beyo' Jéeoba a Diose' yaan u bendecirkech ti' tuláakal ba'ax ken a beet te' lu'um kan okol a ch'a'o'.[c]

21 Wa ka prometertik wa ba'ax ti' Jéeoba a Diose'[d] ma' unaj u xáantal utia'al a ts'o'okbeski'.[e] Tumen Jéeoba a Diose' seguro yaan u k'áatiktech, wa ma' ta bo'otke' yaan a k'ebantal.[f] **22** Chéen ba'ale' wa ma' ta prometertik mix ba'ale' ma' kan k'ebantal.[g] **23** Unaj a beetik le ba'ax jóok' ta chi'o'[h] bey xan le ba'ax ta prometertaj bey junp'éel ofrenda ku síijil ta puksi'ik'al a ts'áaik ti' Jéeoba a Dioso'.[i]

24 Wa ka wokol ichil u pak'al uva a vecinoe' je'el u páajtal a jaantik uva hasta a na'ajtale', chéen ba'ale' ma' unaj a ts'áaik mix junp'éel ta sáabukaani'.[j]

25 Wa ka wokol ichil u paak'al a vecinoe' je'el u páajtal a ch'a'ik le ba'ax ts'o'ok u k'antalo', chéen ba'ale' ma' unaj a xotik yéetel a lóobche'* le ba'ax u pak'maj a vecinoo'.[k]

24 Wa juntúul xiib ku ts'o'okol u beel yéetel juntúul ko'olel, pero ma' u k'áat seguer u yantal tu yéetel tumen yaan ba'ax jach ma' ma'alob tu beetaj le ko'olelo', le xiibo' unaj u ts'íibtik junp'éel u ju'unil divorcio utia'al u ts'áati'[a] yéetel unaj u jóo'sik tu yotoch.[b] **2** Le ko'olel túuno' le kéen luk'uk tu yotoch le máaka', je'el u páajtal u ts'o'okol u beel yéetel uláak' xiibe'.[c] **3** Wa le uláak' xiib ku p'éktik* le ko'olel yéetel ku ts'íibtik junp'éel u ju'unil divorcio utia'al u ts'áati' yéetel ku jóo'sik tu yotoch bey xan wa ku kíimil le uláak' xiib yéetel máax ts'o'ok u beelo', **4** le yáax íichamtsil jóo'so' ma' kun páajtal u ka'a atantik le ko'olel ts'o'ok u p'áatal ma' limpio yanilo', tumen lelo' junp'éel ba'ax jach táaj k'aas tu táan Jéeoba. Ma' unaj a beetik ka yanak k'eban te' lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dios bey a herenciao'.

5 Juntúul xiib táant u ts'o'okol u beele' ma' unaj u beetik u soldadoili' mix unaj u ts'a'abal uláak' responsabilidado'ob ti'i'. Junp'éel año kun p'áatal tu yotoch yéetel unaj u ki'imakkúuntik u yóol u yatan.[d]

6 Mix máak unaj u ch'a'ik junp'éel molino de mano wa junp'éel tuunich ikil u yúuchul juuch' bey junp'éel garantía[e] yo'olal le ba'ax ku ts'áaik majáantbilo', tumen u beeta'al lelo' bey ka ch'a'abak bey garantía le ba'ax ku meyaj ti' máak utia'al u kaxtik u kuxtalo'.*

23:25 * Wa «hoz».

24:3 * Wa «ku rechazartik». **24:6** * Wa «bey ka ch'a'abak u kuxtal bey garantíae'».

CAP 23

a Dt 15:6

b Pr 28:8

c Dt 15:4
Dt 15:7, 10
Pr 19:17
Lu 6:34, 35

d Jue 11:30, 31
1Sa 1:11

e Jon 2:9

f Ec 5:4, 6

g Ec 5:5

h Nú 30:2
Sl 15:4
Pr 20:25

i Jue 11:35
1Sa 14:24
Mt 5:33

j Mt 6:11
Ro 13:10

k Mt 12:1
Lu 6:1

Columna 2

CAP 24

a Mt 5:31, 32
Mr 10:4, 11

b Mal 2:16
Mt 1:19
Mt 19:3-8

c Le 21:7

d Dt 20:7
Pr 5:18
Ec 9:9

e Éx 22:26, 27

7 Wa ku yila'al juntúul máak u secuestrarmaj u yéet israelitail yéetel ts'o'ok u maltratartik yéetel ts'o'ok u konike',[a] le máax beeto' unaj u kíimsa'al.[b] Teche' unaj a lu'sik le ba'ax k'aas ichile'exo'.[c]

8 Le kéen yanak u k'oja'anil leprae'* unaj a kanáantik a beetik tuláakal le ba'ax ken u ya'al le sacerdote'ob levita'obo'.[d] Ilawil a beetke'ex jach je'ex ts'o'ok in wa'alikti'obo'. **9** K'a'ajakte'ex le ba'ax tu beetaj Jéeoba a Diose'ex ti' Míriam te' bej le ka jóok'e'ex tu lu'umil Egiptoo'.[e]

10 Wa ka ts'áaik ti' a vecino u majáant wa ba'axe',[f] ma' unaj a wokol tu yotoch a ch'a' le ba'ax tu ya'alaj u ts'áaiktech bey garantíao'. **11** Teche' unaj a p'áatal wa'atal paachil, yéetel le máax ti' ta ts'áaj u majáant wa ba'axo' leti' unaj u jóo'siktech le ba'ax táan u ts'áaik bey garantíao'. **12** Wa óotsil le máako', ma' unaj a chital wenel wa láayli' tia'an ta poder le ba'ax tu ts'áajtech bey garantíao'.[g] **13** Chéen p'elak u t'úubul k'iine', teche' unaj a wilik a sutikti' le ba'ax tu ts'áajtech bey garantíao'. Leti'e' yaan u chital wenel yéetel le u nook'o'[h] yéetel yaan u bendecirkech. Tu táan Jéeoba a Diose' ma'alob le ba'ax ta beeto'.

14 Te' ta lu'umo' teche' ma' unaj a aprovecharkaba ti' juntúul máax a contratarmaj meyaji', juntúul máax óotsil yéetel k'a'abéet áantaj ti', kex a suku'un wa kex juntúul j-táanxel lu'umil.[a] **15** Te' día je'elo', antes ti' u t'u'ubul le k'iino',[b] teche' unaj a bo'otik le ba'ax u náajaltmo', tumen leti'e' k'a'abéetti' yéetel u kuxtale' ku depender ti' le u náajalo'. Wa ma' ta beetik beyo' leti'e' yaan u orar ti' Jéeoba ta contra, teech túune' yaan a lúubul ti' k'eban.[c]

16 Ma' unaj u kíimsa'al le taatatsilo'ob yo'olal le ba'ax ku beetik u paalalo'obo'. Le paalalo'ob xano' ma' unaj u kíimsa'alo'ob yo'olal le ba'ax ku beetik u papá'obo'.[d] Juntúul máake' unaj u kíimsa'al yo'olal le k'eban tu beeto'.[e]

17 Le kéen juzgarta'ak juntúul j-táanxel lu'umil wa juntúul paal mina'an u papáe'*[f] teche' unaj a wilik ka beeta'ak justicia ti'ob. Ma' unaj a tokik u nook' juntúul viuda bey garantía yo'olal wa ba'ax a majáantmajti'i'.[g] **18** K'a'ajakteche' esclavoech ka'ach tu lu'umil Egipto, yéetel Jéeoba a Dios salvartech te'elo'.[h] Le o'olal táan in k'áatiktech ka a beet le ba'ax ts'o'ok in wa'aliktecha'.

19 Wa le táan a cosechartik a paak'al ku tu'ubultech juncháach ti' le ba'ax ts'o'ok a cosecharko' ma' unaj a suut a ch'a'i', k'a'abéet a p'atik utia'al le j-táanxel lu'umilo', utia'al le paal mina'an u papáo' yéetel utia'al le viudao'.[i] Beyo' Jéeoba a Diose' yaan u bendecirkech ti' tuláakal le ba'ax ka beetko'.[j]

20 Le kéen a p'uch u matail le olivoo' ma' unaj a ka'a

CAP 24

a Gé 37:28
Gé 40:15

b Éx 21:16

c Dt 19:18, 19
Dt 21:20, 21

d Le 13:2, 15
Mr 1:44
Lu 17:14

e Nú 12:10, 15

f Dt 15:7, 8
Pr 3:27

g Job 24:9, 10

h Éx 22:26, 27

Columna 2

a Le 25:39, 43
Pr 14:31

b Le 19:13
Jer 22:13
Mt 20:8

c Pr 22:22, 23
Snt 5:4

d 2Cr 25:3, 4

e Eze 18:20

f Éx 22:21, 22

g Éx 22:26, 27

h Dt 5:15

i Le 19:9
Le 23:22
Rut 2:16
Sl 41:1

j Dt 15:7, 10
Pr 11:24
Pr 19:17
Lu 6:38
2Co 9:6
1Jn 3:17

24:8 * Ilawil página 2569.

24:17 * Wa «kimen u papáe».

máan a p'uch u k'abo'obi'. Le u yich kun p'áatlo' utia'al le j-táanxel lu'umilo', utia'al le paal mina'an u papáo' yéetel utia'al le viudao'.[a]

21 Le kéen a cosechart a pak'al uvae' ma' unaj a suut a mol le ba'ax p'áato', unaj u p'áatal utia'al le j-táanxel lu'umilo', utia'al le paal mina'an u papáo' yéetel utia'al le viudao'. **22** K'a'ajaktech e' esclavoech ka'ach tu lu'umil Egipto. Le o'olal táan in k'áatiktech ka a beet le ba'ax ts'o'ok in wa'aliktecha'.

25 Wa jujuntúul xiibo'ob ku ba'atelo'obe', leti'obe' je'el u páajtal u bino'ob tu táan le juezo'obo',[b] leti'ob túune' yaan u juzgaro'ob, le máax justoo' yaan u ya'aliko'ob inocente, yéetel le máax beet ba'ax k'aaso' yaan u ya'aliko'ob culpable.[c] **2** Wa le k'asa'an máak ku merecertik u ja'ats'alo',[d] le juezo' yaan u ya'alik ka beeta'ak u noktal lu'um, yéetel yaan u ja'ats'al tu táan. Le jaytéen kun jats'bilo' yaan yil yéetel le buka'aj k'aasil le ba'ax tu beeto'. **3** Le máako' yaan u páajtal u ja'ats'al tak 40 u téenel,[e] pero ma' maas ti' lelo'. Wa ku seguer u ja'ats'ale' yaan u mixba'alkúunta'al a suku'un ta táan.

4 Ma' unaj a pixik u chi' juntúul wakax ts'a'an u ts'ats'a'cha'at le trigo* utia'al u jóo'sa'al u neek'o'.[f]

5 Wa ti' junp'éel lugar kaja'an junjaats suku'uno'ob, yéetel juntúul ti' leti'ob ku kíimil pero ma' yanchaj mix juntúul u hijoe', u yatan le máaka' ma' kun páajtal u ts'o'okol u beel yéetel juntúul xiib ku pertenecer ti' uláak' familia. U cuñado túun le ko'olelo' unaj u bin tu yiknal yéetel unaj u ch'a'ik u yatante, unaj u ts'o'okol u beel tu yéetel je'ex ku páa'ta'al ka u beet juntúul cuñadotsile'.[a] **6** Le u yáax hijo le ko'olel kun síijilo' yaan u yila'al bey u hijo le u yíicham kíimo',[b] beyo' u k'aaba' le máaka' ma' kun sa'atal ichil u kaajil Israel.[c]

7 Chéen ba'ale' wa le máak ma' tu yóotik ts'o'okol u beel yéetel u yatan u suku'un kíimo', le u yatan u suku'uno' unaj u bin tu táan u nuuktakil le kaaj yano'ob tu joonajil le kaajo', yéetel unaj u ya'alikti'ob: ‹U suku'un in wíichame' ma' u k'áat ka p'áatak u k'aaba' u suku'un ichil u kaajil Israeli'. Leti'e' ma' tu yóotik ts'o'okol u beel tin wéetel je'ex ku páa'ta'al ka u beet juntúul cuñadotsile'›. **8** U nuuktakil túun le kaaj tu'ux yaan le máako' unaj u t'aano'ob tu yéetel. Pero wa leti' ma' tu yóotik u yu'ub u t'aano'ob yéetel ku ya'alik: ‹Ma' in k'áat ts'o'okol in beel tu yéeteli'›, **9** u yatan túun u suku'un kíimo' unaj u náats'al tu yiknal, unaj u lu'sik u xaanab le máako',[d] yéetel unaj u túubik u táan u yich yéetel unaj u ya'alik: ‹Lela' leti'e ba'ax unaj u beeta'al ti' le máax ma' u k'áat ka yanak u familia u suku'uno'›. **10** U k'aaba' túun

CAP 24

a Le 19:10 Dt 26:13

CAP 25

b Dt 16:18 Dt 17:8, 9 Dt 19:16, 17

c Éx 23:6 2Cr 19:6 Pr 17:15 Pr 31:9

d Pr 10:13 Pr 20:30 Pr 26:3 Lu 12:48 Heb 2:2

e 2Co 11:24

f Pr 12:10 1Co 9:9 1Ti 5:18

Columna 2

a Gé 38:7, 8 Rut 4:5 Mr 12:19

b Gé 38:9 Rut 4:10, 17

c Nú 27:1, 4

d Rut 4:7

25:4 * Wa ma' xaane' cebada.

u familia* le máak tu kaajil Israelo' yaan u k'aj óolta'al beya': ‹U familia le máax lu'sa'ab u xaanabo'›.

11 Wa ka'atúul máako'ob táan u ba'atelo'ob, yéetel u yatan juntúul ti' leti'ob ku yokol u defendert u yíicham ti' le máax jats'ik, pero le ko'olel ku cháachik tu xiibil le máako', **12** le ko'olel beet lelo' unaj a kúulxot'tik u k'ab. Ma' unaj a ch'a'ik óotsilili'.

13 Ma' unaj u yantal ichil a bolsa ka'ap'éel tuunich jejeláas u peso'obi',[a] junp'éel nojochi' yéetel junp'éel chichani'. **14** Ta wotoche' ma' unaj u yantaltech ka'ap'éel nu'ukulo'ob jejeláas u medida'obi',*[b] junp'éel nojochi' yéetel junp'éel chichani'. **15** Le ba'ax kun meyajtech utia'al a pesartik wa ba'axo' k'a'abéet exacto yéetel je'ex unajo', le ba'ax xan kun meyajtech utia'al a p'isik wa ba'axo' k'a'abéet exacto yéetel je'ex unajo'. Wa ka beetik beyo' yaan a kuxtal ya'ab tiempo te' lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dioso'.[c] **16** Jéeoba a Diose' jach u p'ekmaj tuláakal le máaxo'ob ku beetko'ob ba'ax ma' tubeelo'.[d]

17 Ma' u tu'ubultech le ba'ax tu beetajtech Amalek te' bej le ka jóok'ech tu lu'umil Egiptoo',[e] **18** leti' ka'ache' tia'an tu jáal le bejo' ka tu atacartaj le máaxo'ob p'aatal paachil jach ka'ana'ano'ob yéetel luubul u muuk'o'obo'. Leti'e' ma' tu ch'a'aj saajkil ti' Diosi'. **19** Le kéen u beet Jéeoba a Dios a je'elel ti' tuláakal a enemigo'ob yano'ob ta ba'pach te' lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dios bey a herenciao',[a] teche' unaj a tupik u k'aaba' Amalek utia'al ma' u suut k'a'ajsbil way lu'ume'.[b] Teche' ma' unaj a tu'ubsik lela'.

26 Le kéen ookkech te' lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dios bey a herenciao', yéetel le kéen a tia'alint le lu'um bey xan le kéen kajlakech te'elo', **2** unaj a ch'a'ik junp'éel parte ti' u yáax ich tuláakal le ba'ax ken a cosechart te' lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dioso', yéetel yaan a ts'áaik ti' junp'éel canasta yéetel yaan a bisik te' lugar ken u yéey Jéeoba a Dios utia'al u ts'áaik u k'aaba'o'.[c] **3** Unaj a bin tu yiknal le sacerdote táan u meyaj te' k'iino'ob je'elo' yéetel unaj a wa'alikti': ‹Bejla'e' táan in wa'alik tu táan Jéeoba a Diose' ts'o'ok in wokol te' lu'um tu jurartaj Jéeoba ti' k-úuchben láak'tsilo'ob yaan u ts'áaikto'ono'›.[d]

4 Le sacerdote túuno' yaan u ch'a'ik le canasta ta k'abo' yéetel yaan u ts'áaik tu táan u altar Jéeoba a Dios. **5** Teech túune' unaj a wa'alik tu táan Jéeoba a Dios: ‹In papá ka'ache' juntúul arameo[e] jejeláas tu'uxo'ob máan

CAP 25

a Pr 11:1; Pr 20:10; Miq 6:11

b Le 19:36

c Dt 4:40

d Le 19:35

e Éx 17:8; Nú 24:20

Columna 2

a Jos 22:4

b Éx 17:14; 1Sa 14:47, 48; 1Sa 15:1-3; 1Cr 4:42, 43

CAP 26

c Éx 23:19; Le 23:10; Nú 18:8, 12; 2Cr 6:6; 2Cr 31:5; Pr 3:9

d Gé 17:1, 8; Gé 26:3

e Gé 28:5; Os 12:12

25:10 *Wa «U k'aaba' le máaxo'ob yano'ob ichil u yotocho'». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «U k'aaba'». **25:14** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ta wotoche' junp'éel efá yéetel junp'éel efá». Ilawil «Efá», página 2561.

kajtal,* chéen ba'ale' bin Egiptoe'[a] ka p'áat kajtal bey j-táanxel lu'umil te'elo', leti'obe' junp'iito'ob ka'achi.[b] Pero te'elo' k'uch u beetuba junp'éel nojoch nación, jach anchaj u páajtalil yéetel jach ya'abchajo'ob.[c] **6** Chéen ba'ale' te'elo' le egipcio'obo' tu maltratarto'ono'ob yéetel tu beeto'ob k-mu'yaj úuchik u jach esclavizarko'ono'ob.[d] **7** Le o'olal jo'op' k-k'áatik ti' Jéeoba, u Dios k-úuchben láak'tsilo'ob, ka u yáanto'on. Jéeoba túune' tu yu'ubo'on yéetel tu yilaj bix k-sen mu'yaj, tu yilaj jach yaj yanilo'on yéetel bix k-sen maltratarta'al.[e] **8** Jéeobae' tu jóo'so'on Egipto yéetel u mu'uk'a'an k'ab bey xan yéetel u nojoch poder,[f] tu beetaj ba'alo'ob ku sajakkúuntik máak, tu beetaj señalo'ob yéetel milagro'ob.[g] **9** Le ka ts'o'oke' leti'e' tu taaso'on te' lugara' ka tu ts'áajto'on le lu'uma', junp'éel lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaab.[h] **10** Beora túuna' ts'o'ok in taasik u yáax ich in paak'alo'ob yano'ob te' lu'um tu ts'áajten Jéeobao'›.[i]

Teche' unaj a ts'áaik le canasta tu táan Jéeoba a Dioso' yéetel unaj a chintal tu táan Jéeoba a Dios. **11** Le kéen ts'o'okok túune' unaj a ki'imakkúuntik a wóol yo'olal tuláakal le ba'alo'ob ma'alobtak ts'o'ok u ts'áaik Jéeoba Dios ti' teech bey xan ti' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ta wotocho'. Unaj a ki'imakkúuntik a wóol, teech, le levitao' bey xan le j-táanxel lu'umil kaja'an ichile'exo'.[a]

12 Le kéen k'uchuk le u yóoxp'éel añoo', le año tu'ux unaj u ts'a'abal u diez por cientoil*[b] le ba'alo'obo', unaj a jóo'sik u diez por cientoil ti' tuláakal le ba'ax ken a cosecharto' yéetel unaj a ts'áaik ti' le levitao', ti' le j-táanxel lu'umilo', ti' le paal mina'an u papáo'# yéetel ti' le viudao', máaxo'ob kaja'ano'ob te' kaaj tu'ux yane'exo', leti'ob túune' yaan u janalo'ob hasta ken na'ajchajko'ob.[c] **13** Le kéen ts'o'okke' yaan a wa'alik tu táan Jéeoba a Dios: ‹Ts'o'ok in ts'áaik aparte le jaats santo ti' le ba'ax yaan tin wotocho' yéetel ts'o'ok in ts'áaik ti' le levitao', ti' le j-táanxel lu'umilo', ti' le paal mina'an u papáo' yéetel ti' le viudao'.[d] Ts'o'ok in beetik jach je'ex ts'o'ok a wa'alikteno'. Ma' in beet mix ba'al ku bin tu contra a mandamiento'obi' yéetel ma' p'áatak ma' in beetko'obi'. **14** Ma' in jaant mix junp'iit tu k'iinilo'ob sen yaachaja'an in wóoli' yéetel ma' in ch'a' mix junp'iit tu k'iinilo'ob ma' limpio yanileni', ma' xan in ts'áa junp'éel parte utia'al le kimeno'obo'. Tene' ts'o'ok in wu'uyik u t'aan Jéeoba in Dios yéetel ts'o'ok in beetik tuláakal le ba'ax ts'o'ok a wa'alikteno'. **15** Beoraa' pakto'on desde te' ka'ano', le lugar santo tu'ux

26:5 * Uláak' bix u traducirta'ale' «jach ta'aytak u kíimil».

CAP 26

a Gé 46:3 Hch 7:15

b Gé 46:27

c Éx 1:7 Dt 10:22 Sl 105:24

d Éx 1:11

e Éx 3:9 Éx 4:31 Hch 7:34

f Éx 6:6

g Éx 7:3 Dt 4:33, 34

h Éx 3:8 Dt 8:7, 8 Eze 20:6

i Dt 26:2

Columna 2

a Dt 12:7 Dt 16:14

b Dt 12:5, 6 Dt 14:22

c Dt 14:28, 29 Pr 14:21 1Jn 3:17

d Snt 1:27

26:12 * Wa «u diezmoil». # Wa «kimen u papáo'».

kaja'anecho', yéetel bendecirt a kaajal Israel bey xan le lu'um ts'o'ok a ts'áaikto'on[a] jach je'ex ta jurartil ti' k-úuchben láak'tsilo'obo',[b] le lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaabo'›.[c]

16 Te' k'iina' Jéeoba a Diose' táan u ya'aliktech ka a beet le ba'ax ku ya'alik u leyo'ob yéetel u mandamiento'obo'. Teche' jach unaj a wilik a beetko'ob yéetel tuláakal a puksi'ik'al[d] bey xan yéetel tuláakal a kuxtal. **17** Bejla'e' ts'o'ok a beetik u ya'ala'al tumen Jéeoba de ke leti'e' yaan u beetkuba a Dios wa ka xíimbal tu beelo'ob, wa ka wu'uyik u t'aan,[e] wa ka beetik ba'ax ku ya'alik u leyo'ob,[f] u mandamiento'ob[g] yéetel le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'aliko'. **18** Bejla'e' Jéeobae' ts'o'ok u beetik a wa'alik de ke teche' yaan a beetkaba u kaajal, junp'éel kaaj especial,*[h] je'ex tu prometertiltecho', ts'o'ok u beetik a wa'alik de ke yaan a beetik tuláakal ba'ax ku ya'alik u mandamiento'ob. **19** Dios xane' ts'o'ok u ya'alik yaan u ts'áaikech ti' junp'éel ka'anal lugar, tu yóok'ol u maasil nacióno'ob ts'o'ok u beetko',[i] yéetel wa ka p'áatal santoil tu táan Jéeoba a Diose',[j] leti'e' yaan u beetik ka úuchuk t'aan ma'alob ta wo'olal, ka k'aj óolta'akech tuláakal tu'ux yéetel ka respetarta'akech, yaan u beetik jach je'ex ts'o'ok u prometerko'».

26:18 * Wa «junp'éel kaaj jach yaabilta'an».

CAP 26

a Éx 23:25

b Gé 15:18
Gé 26:3

c Dt 8:7, 8

d Dt 6:6
Dt 11:1
Sl 119:34
1Jn 5:3

e Le 26:46

f Le 19:37

g Ec 12:13

h Dt 14:2
Dt 29:10-13

i Dt 4:8

j Dt 7:6
Dt 28:1, 9

Columna 2

CAP 27

a Jos 8:30-32

b Nú 13:26, 27

c Dt 11:29

d Éx 20:25

27 Moisés túune' junmúuch' yéetel u nuuktakil u kaajil Israele' tu ya'alo'ob ti' le kaajo': «Ilawil a beetke'ex tuláakal le ba'ax ku ya'alik le mandamiento táan in ts'áaikte'ex bejla'o'. **2** Te' k'iin ken a k'áatmáanse'ex le Jordán utia'al a wookle'ex te' lu'um táan u ts'áaikte'ex Jéeoba a Diose'exo' k'a'abéet a mulkíintke'ex nukuch tuunicho'ob yéetel a ts'áaike'ex yeso*[a] tu yóok'olo'ob. **3** Le kéen ts'o'okok a k'áatmáane'exe' tu yóok'ol le tuunicho'oba' yaan xan a ts'íibtik tuláakal le ba'ax ku ya'alik le Leya'. Unaj a beetik utia'al ka ookkech te' lu'um táan u ts'áaiktech Jéeoba a Dioso', junp'éel lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaab, jach je'ex ts'o'ok u prometertiktech Jéeoba u Dios a úuchben láak'tsilo'obo'.[b] **4** Le kéen ts'o'okok a k'áatmáanske'ex le Jordáno', le tuunicho'oba' unaj a mulkíintke'ex te' Montaña Ebalo',[c] yéetel unaj a ts'áaike'ex yeso* tu yóok'olo'ob je'ex táan in wa'alikte'ex bejla'o'. **5** Te'elo' unaj a beetik xan junp'éel altar de tuunich ti' Jéeoba. Ma' unaj u meyajtech nu'ukulo'ob de fierro utia'al a ts'áaik forma ti' le tuunicho'oba'.[d] **6** Teche' unaj a beetik u altar Jéeoba yéetel tuunich túulistak, yéetel yóok'ole' yaan a k'ubik tóokbil ofrenda'ob ti' Jéeoba a Dios. **7** Yaan a k'ubik ofrenda'ob utia'al múul

27:2, 4 * Wa «u lecharta'al yéetel ta'an».

janal*[a] yéetel yaan a jaantik xan te'elo',[b] yaan a ki'imak-kúuntik a wóol tu táan Jéeoba a Dios.[c] **8** Tu yóok'ol le tuunicho'obo' unaj a ts'iibtik jach claro tuláakal le ba'ax ku ya'alik le Leya'».[d]

9 Moisés túun yéetel le sacerdote'ob levita'obo' tu ya'alo'ob ti' tuláakal le kaajo': «U kaajil Israel, ma' a wa'alik mix ba'al, chéen u'uy le-la'. Bejla'e' teche' ts'o'ok a k'uchul a beetaba u kaajal Jéeoba a Dios.[e] **10** Teche' unaj a wu'uyik u t'aan Jéeoba a Dios, yéetel unaj a wilik a beetik ba'ax ku ya'alik u mandamiento'ob[f] yéetel u leyo'ob táan in wa'aliktech bejla'o'».

11 Te' día je'elo' Moisése' tu ya'alaj ti' le kaajo': **12** «Yóok'ol le Montaña Guerizimo'[g] yaan u yantal tribu'ob utia'al bendecirtik le kaaj le kéen ts'o'okok a k'áatmáanske'ex le Jordáno', le tribu'obo' leti'e je'elo'oba': Simeón, Leví, Judá, Isacar, José yéetel Benjamín. **13** Yóok'ol le Montaña Ebalo'[h] yaan u yantal xan tribu'ob utia'al u ya'aliko'ob le maldicióno'obo', le tribu'obo' leti'e je'elo'oba': Rubén, Gad, Aser, Zabulón, Dan yéetel Neftalí. **14** Le levita'ob túuno' yaan u k'a'am a'aliko'ob ti' tuláakal u kaajil Israel:[i]

15 ‹Maldecirta'ak le máax ku beetik junp'éel póolbil imagen[j] wa junp'éel imagen de metalo',[k] junp'éel ba'al jach u p'ekmaj Jéeoba,[a] junp'éel ba'al chéen u k'ab juntúul artesano* beetmil yéetel ts'o'ok u ta'akik›. (Tuláakal túun le kaajo' yaan u núukik: ‹¡Ka béeyak!›).#

16 ‹Maldecirta'ak le máax k'aas bix u tratartik u papá wa u maamao'›.[b] (Tuláakal túun le kaajo' yaan u ya'alik: ‹¡Ka béeyak!›).

17 ‹Maldecirta'ak le máax ku péeksik le marca e'esik tu'ux ku náakal u lu'um u vecinoo'›.[c] (Tuláakal túun le kaajo' yaan u ya'alik: ‹¡Ka béeyak!›).

18 ‹Maldecirta'ak le máax ku beetik u bin ti' yáanal bej le máax ch'óop utia'al ka sa'atako'›.[d] (Tuláakal túun le kaajo' yaan u ya'alik: ‹¡Ka béeyak!›).

19 ‹Maldecirta'ak le máax ma' tu cha'ik ka beeta'ak justicia[e] ti' juntúul j-táanxel lu'umilo', ti' juntúul paal mina'an u papá* wa ti' juntúul viuda›.[f] (Tuláakal túun le kaajo' yaan u ya'alik: ‹¡Ka béeyak!›).

20 ‹Maldecirta'ak le máax ku chital yéetel u yatan u papáo', tumen ts'o'ok u taasik su'tsilil ti' u papá›.[g] (Tuláakal túun le kaajo' yaan u ya'alik: ‹¡Ka béeyak!›).

21 ‹Maldecirta'ak le máax ku chital yéetel juntúul ba'alche'o'›.[h] (Tuláakal túun le kaajo' yaan u ya'alik: ‹¡Ka béeyak!›).

CAP 27

a Le 3:1

b Le 7:15

c Dt 12:7

d Éx 24:12

e Éx 19:5
Dt 26:18

f 1Re 2:3
Mt 19:17
1Jn 5:3

g Dt 11:29

h Jos 8:33

i Dt 33:10

j Éx 20:4
Dt 4:15, 16
Isa 44:9

k Éx 34:17
Le 19:4

Columna 2

a Dt 7:25
Dt 29:17

b Éx 20:12
Dt 21:18-21
Pr 20:20
Pr 30:17
Mt 15:4

c Dt 19:14
Pr 23:10

d Le 19:14

e Dt 16:20
Pr 17:23
Miq 3:11

f Éx 22:21, 22
Dt 10:17, 18
Mal 3:5
Snt 1:27

g Le 18:8
1Co 5:1

h Éx 22:19
Le 18:23
Le 20:15

27:7 *Ilawil «Ofrendail múul janal», página 2574.

27:15 *Wa «juntúul máak ku beetik ba'alo'ob de che' yéetel de metal». #Wa «¡Amén!». **27:19** *Wa «kimen u papá».

22 ‹Maldecirta'ak le máax ku chital yéetel u kiiko', u hija u papá wa u hija u maama›.[a] (Tuláakal túun le kaajo' yaan u ya'alik: ‹¡Ka béeyak!›).

23 ‹Maldecirta'ak le máax ku chital yéetel u suegrao'›.[b] (Tuláakal túun le kaajo' yaan u ya'alik: ‹¡Ka béeyak!›).

24 ‹Maldecirta'ak le máax ku ta'akikuba utia'al u beet loob ti' u vecinoo' yéetel ku kíimsik›.[c] (Tuláakal túun le kaajo' yaan u ya'alik: ‹¡Ka béeyak!›).

25 ‹Maldecirta'ak le máax ku cha'ik u ma'anal utia'al u kíimsik juntúul máak inocenteo'›.[d] (Tuláakal túun le kaajo' yaan u ya'alik: ‹¡Ka béeyak!›).

26 ‹Maldecirta'ak le máax ma' ken u ts'o'okbes le ba'ax ku ya'alik le Leya'›.[e] (Tuláakal túun le kaajo' yaan u ya'alik: ‹¡Ka béeyak!›).

28 Wa ka wu'uyik u t'aan Jéeoba a Dios yéetel ka wilik a beetik tuláakal u mandamiento'ob táan in wa'aliktech bejla'o', Jéeoba a Dios túune' yaan u ts'áaikech ti' junp'éel ka'anal lugar, tu yóok'ol u maasil nacióno'ob yano'ob te' lu'uma'.[f] **2** Tuláakal le ma'alob ba'alo'oba' yaan u taalo'ob ta wóok'ol[g] yéetel yaan a k'amko'ob tumen ma' xu'uluk a wu'uyik u t'aan Jéeoba a Diosi':

3 Yaan a bendecirta'al ichil a kaajal bey xan te' k'áaxo'.[h]

4 Yaan u bendecirta'al a paalal,[i] u yich a paak'al, u mejnil a waakaxo'ob, u mejnil a tamano'ob bey xan le u maasil u mejnil a waalak'o'obo'.[a]

5 Yaan u bendecirta'al a canasta[b] bey xan le a nu'ukul tu'ux ka xa'ak'tik harinao'.*[c]

6 Yaan a bendecirta'al ti' tuláakal ba'ax ka beetik.

7 Jéeobae' yaan u beetik a ganartik le máaxo'ob kun líik'lo'ob ta contrao'.[d] Leti'obe' yaan u taal u atacartecho'ob ti' junp'éelili' dirección, chéen ba'ale' yaan u púuts'lo'ob ta táan ti' siete jeleáas direcciónо'ob.[e] **8** Jéeobae' yaan u bendecirtik a almacéno'ob[f] bey xan tuláakal ba'ax ka beetik, Jéeoba a Diose' yaan u bendecirkech te' lu'um táan u ts'áaiktecho'. **9** Jéeobae' yaan u beetik ka p'áatkech junp'éel kaaj santo utia'al leti',[g] je'ex ts'o'ok u prometertiktecho',[h] tumen láayli' táan a beetik ba'ax ku ya'alik u mandamiento'ob Jéeoba a Dioso' yéetel láayli' táan a xíimbal tu beelo'obe'. **10** Tuláakal túun le kaajo'ob yano'ob way lu'umo' yaan u yilko'ob de ke u k'aaba' Jéeobae' tia'an ta wóok'ole',[i] yéetel yo'olal lelo' yaan u ch'a'iko'obtech saajkil.[j]

11 Jéeobae' yaan u beetik ka sen ya'abchajak a paalal bey xan a walak' ba'alche'ob, yéetel yaan u beetik ka sen ya'abchajak u yich le lu'um[k] tu jurartaj Jéeoba

CAP 27

a Le 18:9
Le 20:17

b Le 18:17
Le 20:14

c Éx 20:13
Éx 21:12
Nú 35:31

d Mt 27:3, 4

e Dt 28:15
Gál 3:10

CAP 28

f Dt 26:18, 19

g Le 26:3, 4
Pr 10:22
Isa 1:19

h Dt 11:14

i Le 26:9
Sl 127:3
Sl 128:3

Columna 2

a Dt 7:13

b Dt 26:2

c Éx 23:25

d Dt 32:30
Jos 10:11

e Dt 7:23
2Cr 14:13

f Le 26:10
Pr 3:9, 10
Mal 3:10

g Dt 7:6

h Éx 19:6

i Isa 43:10
Da 9:19
Hch 15:17

j Nú 22:3
Dt 11:25
Jos 5:1

k Dt 30:9
Sl 65:9

28:5 *Lela' u k'áat u ya'ale' mantats' kun antal ba'al jaantbil tu canasta'ob bey xan juuch' te' nu'ukul tu'ux ku xa'ak'tiko'ob juuch'o'.

ti' a úuchben láak'tsilo'ob u ts'áaiktecho'.[a] **12** Jéeobae' yaan u je'ek'abtik le ka'ano'ob je'ex u je'ek'abta'al junp'éel ma'alob almacéne', yaan u beetik utia'al u k'áaxal ja' jach tu temporadail te' ta lu'umo'[b] yéetel utia'al u bendecirtik tuláakal le ba'ax ken a beeto'. Teche' yaan a ts'áaik ba'al u majáant ya'ab nacióno'ob, pero ma' kun k'a'abéettal a k'áatik mix ba'al a majáante.[c] **13** Wa ku seguer a ts'o'okbesik u mandamiento'ob Jéeoba a Dios táan in wa'aliktech bejla'a utia'al ka a beeto', Jéeobae' yaan u ts'áaikech táanil, ma' paachili', leti'e' yaan u ts'áaikech ka'anal,[d] ma' kabali'. **14** Ma' unaj a jóok'ol ti' tuláakal le ba'axo'ob táan in wa'aliktech bejla'o', ma' unaj a k'éechel mix ta x-no'oj mix ta x-ts'íiki',[e] ma' unaj a bin tu paach uláak' dioso'ob utia'al a adorarto'obi'.[f]

15 Chéen ba'ale' wa ma' ta ch'enxikintik le ba'ax ku ya'alik Jéeoba a Dios, wa ma' ta beetik tuláakal le ba'ax ku ya'alik u mandamiento'ob yéetel u leyo'ob táan in wa'aliktech bejla'o', tuláakal túun le maldicióno'oba' bíin taalako'ob ta wóok'ol:[g]

16 Yaan a maldecirta'al ichil a kaajal bey xan te' k'áaxo'.[h]

17 Yaan u maldecirta'al a canasta[i] bey xan le a nu'ukul tu'ux ka xa'ak'tik harinao'.[j]

18 Yaan u maldecirta'al a paalal,[k] u yich a paak'al, u mejnil a waakaxo'ob bey xan u mejnil a tamano'ob.[l]

CAP 28

a Gé 15:18

b Le 26:4 Dt 11:14

c Dt 15:6

d 1Re 4:21

e Dt 5:32 Jos 1:7 Isa 30:21

f Le 19:4

g Le 26:16, 17 Da 9:11

h 1Re 17:1

i Dt 26:2

j Le 26:26

k Lam 2:11, 19 Lam 4:10

l Le 26:20, 22

Columna 2

a Jos 23:16

b Le 26:25 Jer 24:10

c Le 26:16

d Le 26:33

e Am 4:9

f Le 26:19 Dt 11:17 1Re 17:1

g Le 26:14, 17 1Sa 4:10

19 Yaan a maldecirta'al ti' tuláakal ba'ax ka beetik.

20 Tuláakal ba'ax ken a ts'áaba a beete' Jéeobae' yaan u maldecirkech, yaan u beetik u sa'atal a wóol yéetel yaan u castigarkech hasta u xu'ulsa'altech yéetel hasta a kíimil tu séeba'anile', tumen ta beetaj ba'alo'ob k'aastak yéetel tumen ta xúump'atten.[a] **21** Jéeobae' yaan u beetik ka tsa'ayaktech junp'éel k'aak'as k'oja'anil hasta u xu'ulsiktech te' lu'um táan a wokol a ch'a'o'.[b] **22** Jéeobae' yaan u beetik ka tsa'ayaktech tuberculosis, ka chokwilnakech,[c] ka chu'upuk a wíinklil, ka chokochajak a wíinklil, ka atacarta'akech tumen a enemigo'ob,[d] ka k'aschajak a cosecha yéetel ka tsa'ayak k'oja'anil ti' a paak'alo'ob.[e] Tuláakal le ba'alo'oba' ma' kun xu'ulul u yúuchul hasta ken xu'ulsa'aktech. **23** Yaan u k'a'alal le ka'ano'ob utia'al ma' u k'áaxal ja'o' yéetel yaan u beeta'al ma' u ts'áaik u yich a lu'um.*[f] **24** Jéeobae' yaan u beetik ka suunak ta'anil yéetel polvoil le ja' ku taal desde te' ka'ano' hasta ken xu'ulsa'aktech. **25** Jéeobae' yaan u beetik ka ganarta'akech tumen a enemigo'ob.[g] Yaan a atacarko'ob ti' junp'éelili' dirección, chéen ba'ale' yaan a púuts'ul ti' siete jeleáas di-

28:23 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Le ka'ano'ob yano'ob yóok'ol a poolo' yaan u p'áatlo'ob de cobre yéetel le lu'umo' yaan u p'áatal de fierro».

recciónoʼob. Yéetel tuláakal u maasil luʼumoʼobo'[a] yaan u sajaktaloʼob le kéen u yiloʼob le baʼaloʼob kʼaastak ku yúuchultecho'. **26** Yéetel a kimen wíinklileʼexe' yaan u meyaj utiaʼal u tséentkuba le chʼíichʼoʼob ku máanoʼob te' kaʼano' yéetel utiaʼal u tséentkuba le baʼalcheʼob ku máanoʼob te' luʼumo', mix máak kun pʼuʼujsikoʼob.[b]

27 Jéeobae' yaan u beetik ka tsaʼayaktech nukuch llagaʼob jeʼex le suuk u tsaʼayal ti' le egipcioʼobo', yaan u beetik ka tsaʼayaktech hemorroides, yaan u beetik ka llagarnak a wíinklil yéetel mejen granos, yéetel yaan u beetik ka tsaʼayak jejeláas kʼojaʼaniloʼob ta wootʼel. Maʼ kun páajtal a tsʼaʼakal ti' le kʼojaʼaniloʼoba'. **28** Jéeobae' yaan u beetik u chokotal a pool, yaan u beetik a chʼóoptal[c] yéetel yaan u beetik u saʼatal a wóol.* **29** Kex chúumuk kʼiine' yaan a máan a tatalkʼab jeʼex juntúul chʼóop ku máan ich éeʼjochʼeʼenile',[d] jeʼel baʼaxak ka a beete' maʼ kun bintech utsil. Mantats' kan okoltbil yéetel yaan a tuʼusul utiaʼal u chʼaʼabaltech wa baʼax, mix máak kun áantkech.[e] **30** Yaan a comprometerkaba yéetel juntúul koʼolel, pero uláak' máak kun obligartik chital tu yéetel. Yaan a beetik junpʼéel naj, pero maʼ teech kan kajtaliʼ.[f] Yaan a pakʼik uvaʼob, pero maʼ teech ken a jaant u yichiʼ.[a] **31** Yaan u kíimsaʼal a walakʼ toro tu táan a wich, pero maʼ ken a jaant mix junpʼíiti'. Tu táan a wich kun okoltbil a walakʼ burro, pero maʼ kun kaʼa sutbiltech. Yaan u tsʼaʼabal a walakʼ tamanoʼob ti' a enemigoʼob, pero mix máak kun áantkech. **32** Tu táan a wich kun tsʼaabil a hijoʼob yéetel a hijaʼob ti' uláakʼ kaaj,[b] yéetel mantats' ken a tsʼíibolt a wilkoʼob, chéen baʼaleʼ maʼ kun páajtal a beetik mix baʼal. **33** U yich a luʼum yéetel tuláakal le baʼax ken a cosecharto' yaan u jaantaʼal tumen junpʼéel kaaj maʼ a kʼaj óoliʼ,[c] mantats' yaan a tuʼusul utiaʼal u chʼaʼabaltech wa baʼax yéetel mantats' yaan a yayaʼchaʼataʼal. **34** Yaan u chokotal a pool yoʼolal le baʼaxoʼob ken a wiloʼ.

35 Jéeobae' yaan u beetik ka jóokʼok ta píixoʼob yéetel ta pierna'ob nukuch llagaʼob kun beetik a muʼyaj yéetel maʼ kun antal tsʼaakilti'ob, yaan u jóokʼol desde tu táan a wook tak ta pool. **36** Jéeobae' yaan u biskech ti' junpʼéel nación junmúuch' yéetel le rey ken a yéeyo', junpʼéel nación mix teech mix a úuchben láakʼtsiloʼob u kʼaj óoloʼob,[d] yéetel teʼelo' yaan a adorartik uláakʼ dioso'ob beetaʼanoʼob de cheʼ yéetel de tuunich.[e] **37** Tuláakal túun le kaajoʼob tuʼux ken u bisech Jéeobao'[f] yaan u sen sajaktaloʼob, yaan u burlarkubaʼob yéetel yaan u yaʼalikoʼobtech baʼal.

CAP 28

a Jer 29:18
Lu 21:24

b Jer 7:33

c Éx 4:11

d Isa 59:10

e Jue 3:14
Jue 6:1-5
Ne 9:27

f Isa 5:9
Lam 5:2

Columna 2

a Am 5:11
Miq 6:15

b 2Cr 29:9

c Ne 9:37
Isa 1:7

d 2Re 17:6
2Re 25:7
2Cr 33:11
2Cr 36:5, 6

e Jer 16:13

f 1Re 9:8
2Cr 7:20
Jer 24:9
Jer 25:9

28:28 * Wa «u saʼatal u yóol a puksiʼikʼal».

CAP 28

38 Ya'ab semilla ken a pak' ta kool, pero chéen jun-p'íit ken a cosecharti'[a] tumen yaan u láaj jaanta'al tumen sáak'.* **39** Yaan a pak'ik uva yéetel yaan a meyajtik, pero ma' ken a wuk' u vinoil yéetel mix junp'éel uva ken a moli',[b] tumen yaan u jaanta'al tumen x-nook'ol. **40** Ti' tuláakal a lu'ume' yaan u yantaltech u matailo'ob olivo, pero ma' ken a ji'i aceite ta wíinklil tumen yaan u júutul le aceituna'obo'. **41** Yaan u yantal a hijo'ob yéetel a hija'ob, pero ma' kun p'áatlo'ob ta wiknal tumen yaan u bisa'alo'ob bey esclavo'obe'.[c] **42** Tuláakal le che'ob yéetel u yich a lu'ume' yaan u k'askúunta'alo'ob tumen ya'abkach ik'elo'ob. **43** Le j-táanxel lu'umil kaja'an ichile'exo' jujunp'íitil kun bin u maas ka'antal ke teech, chéen ba'ale' teche' yaan u seguer a wéemel maas kabal. **44** Teche' yaan a k'áatik a majáant wa ba'ax ti',[d] pero leti'e' ma' ken u k'áattech mix ba'al utia'al ka a majáantti'. Leti'e' yaan u yantal táanil, pero teche' yaan a p'áatal paachil.[e]

45 Tuláakal le maldicióno'oba'[f] yaan u taalo'ob ta wóok'ol, yaan u bino'ob ta paach yéetel yaan u taalo'ob ta wóok'ol hasta u xu'ulsa'alteche'.[g] Bey kun úuchla' tumen ma' ta wu'uyaj u t'aan Jéeoba a Diosi' mix ta ts'o'okbesaj le mandamiento'ob yéetel le leyo'ob tu ts'áajtecho'.[h] **46** Le ba'alo'oba' junp'éel señal yéetel junp'éel ba'al ku beetik u ja'ak'al u yóol máak,[a] ma' kun xu'ulul u taalo'ob ta wóok'ol bey xan tu yóok'ol a paalal utia'al mantats', **47** tumen teche', le ka yanchajtech ya'ab ba'alo'obo', ma' ta meyajtaj Jéeoba a Dios yéetel junp'éel puksi'ik'al chuup yéetel ki'imak óolali'.[b] **48** Jéeobae' yaan u túuxtik a enemigo'ob ta contra, yéetel yaan a meyajtiko'ob[c] kex wi'ijech,[d] kex uk'ajech, kex mina'an a nook' yéetel kex mix ba'al yaantech. Leti'e' yaan u ts'áaik junp'éel u che'il kuuch de fierro tu yóok'ol a kaal hasta ken u xu'ulstech.

49 Desde junp'éel tséel ti' le lu'uma' Jéeobae' yaan u beetik u líik'il ta contra junp'éel nación náach yanil,[e] yaan u taal ta wóok'ol je'ex u beetik juntúul águilae',[f] junp'éel nación ma' ken a na'at u idioma,[g] **50** junp'éel nación jach táaj k'asa'an, ma' ken u ch'a' óotsilil ti' le ch'ija'ano' mix ken u ye'es u yutsil ti' le táankelmo'.[h] **51** Leti'obe' yaan u jaantiko'ob u mejnil a waakax yéetel u yich a lu'um hasta u xu'ulsa'alteche'. Ma' ken u p'ato'obtech mix junp'íit trigo,* túumben vino mix aceite, u mejnil a waakax wa u mejnil a tamano'ob hasta u láaj xu'ulsko'obteche'.[i] **52** Yaan u ba'pachtiko'ob tuláakal le kaajo'ob yano'ob ta territorioo', hasta u lúubul le ka'anal pak'o'ob yano'ob ta ba'pacho', le ba'ax ti' ka confiaro'. Jach beyo', yaan u ba'pachtikecho'ob te' kaajo'ob yano'ob

Columna 2

a Isa 5:10 Ag 1:6

b Sof 1:13

c 2Re 24:14 Jer 52:15, 30

d Pr 22:7

e Esd 9:7

f Dt 28:15 Dt 29:27

g 2Re 17:20 Jer 24:10

h Dt 11:26-28

a 1Co 10:11

b Dt 12:7 Ne 9:35

c 2Cr 12:8, 9 Jer 5:19

d Jer 44:27

e Jer 6:22 Hab 1:6

f Jer 4:13 Os 8:1

g Jer 5:15

h 2Cr 36:17 Isa 47:6 Lu 19:44

i Le 26:26 Jer 15:13

28:38 * Wa «langostao'».

28:51 * Wa ma' xaane' cebada.

ti' tuláakal le lu'um ts'o'ok u ts'áaiktech Jéeoba a Dioso'.[a] **53** Tumen jach yaj le bix kan ba'pachtbile'ex yéetel tumen jach yaan a mu'yaje'ex tu yo'olal a enemigo'exe', teche' yaan a jaantik a paalal, u bak'el a hijo'ob yéetel a hija'ob[b] ts'o'ok u ts'áaiktech Jéeoba a Dioso'.

54 Tak le xiib yaan ichile'ex jach uts u modos yéetel ku respetarta'alo' ma' ken u ch'a' óotsilil ti' u suku'un wa ti' u yatan jach u yaabiltmo' mix ti' u paalal kun p'áatalti'o', **55** leti'e' ma' ken u ts'áa ti' leti'ob le u bak'el u paalal ken u jaanto', tumen jach mix ba'al uláak' yaanti'. Bey kun úuchlo' tumen jach yaj le bix kan ba'pachtbile'ex tumen a enemigo'exo' yéetel tumen jach yaan u beeta'al a mu'yaje'ex te' ta kaajale'exo'.[c] **56** Tak le ko'olel yaan ichile'ex jach uts u modos yéetel ku respetarta'al, le ko'olel mix tu tuklik u ts'áaik u yook yóo' lu'um tumen jach finao'[d] ma' ken u ch'a' óotsilil ti' u yíicham jach u yaabiltmo', mix ti' u hijo mix ti' u hija, **57** mix ti' le placenta ku jóok'ol ti' leti'o' mix ti' le u paalal kun síijil ti' leti'o', tumen yaan u jaantiko'ob ta'akumbail, tumen jach yaj le bix kan ba'pachtbile'ex tumen a enemigo'exo' yéetel tumen jach yaan u beeta'al a mu'yaje'ex te' ta kaajale'exo'.

58 Wa ma' ta kanáantik a beetik tuláakal le ba'axo'ob ku ya'alik le Ley ts'íibta'ano'ob te' libro[e] yéetel wa ma' ta we'esik respeto ti' u k'aaba'[a] Jéeoba a Dios,[b] le k'aaba' jach ki'ichkelem yéetel unaj u respetarta'alo', **59** Jéeobae' yaan u taasik ta wóok'ol yéetel tu yóok'ol a paalal yaayaj ba'alo'ob, nukuch castigo'ob yaan u xáantalo'ob,[c] bey xan yaayaj k'oja'anilo'ob kun xáantalo'ob. **60** Leti'e' yaan u beetik u suut ta wóok'ol tuláakal le k'oja'anilo'ob ku mu'yajtik u lu'umil Egiptoo', le ba'alo'ob saajkech ka'ach ti'o', yéetel ma' kun luk'ultech. **61** Ts'o'ole' Jéeobae' yaan u taasik ta wóok'ol tuláakal u clasesil k'oja'anilo'ob ma' ts'íibta'ano'ob tu libroil le Ley, hasta a xu'ulsa'ale'. **62** Kex ts'o'ok a jach ya'abtale'ex je'ex le estrella'ob yano'ob te' ka'ano',[d] chéen junp'íit ti' te'ex kun p'áatli'[e] tumen ma' ta wu'uye'ex u t'aan Jéeoba a Diose'exi'.

63 Je'ex ki'imakchajik u yóol Jéeoba úuchik u beetik u binte'ex utsil yéetel a ya'abtale'exe', bey xan kun ki'imaktal u yóol Jéeoba u xu'ulsikte'ex. Yaan a láaj jo'okle'ex te' lu'um ta'aytak a wokol a ch'a'exo'.

64 Jéeobae' yaan u k'i'itbeske'ex ichil tuláakal le naciónо'obo', desde junp'éel tséel ti' le yóok'ol kaaba' tak tuláak' tséelo',[f] yéetel te'elo' yaan a adorarke'ex uláak' dioso'ob beeta'ano'ob de che' yéetel de tuunich, dioso'ob mix teech mix a láak'tsilo'ob u k'aj óolo'ob ka'achi.[g] **65** Ma' kun antaltech jeets'elil chúumuk ti' tuláakal le naciónо'ob[h] je'elo' mix kun antal junp'éel lugar utia'al a

CAP 28

a 2Re 17:5; 2Re 25:1; Lu 19:43

b 2Re 6:28; Lam 4:10; Eze 5:10

c Jer 52:6

d Lam 4:5

e Éx 24:7; Dt 31:26

Columna 2

a Dt 10:17; Sl 99:3

b Éx 3:15; Éx 6:3; Éx 20:2; Sl 83:18; Sl 113:3; Isa 42:8

c Le 26:21; Da 9:12

d Dt 10:22

e Dt 4:27

f Le 26:33; Ne 1:8; Lu 21:24

g Dt 4:27, 28

h Am 9:4

je'elsik a wook. Ba'axe' Jéeobae' yaan u beetik a sen chi'ichnaktal,[a] yaan u beetik ka sen ka'anak a wich yéetel ka sen lúubuk a wóol.[b] **66** A kuxtale' yaan u yantal tu chi' kíimil yéetel yaan a sen sajaktal de día yéetel de áak'ab, yéetel ma' ken a wojéelt ba'ax kun úuchul yéetel a kuxtali'. **67** De tempranoe' yaan a wa'alik: ‹¿Ba'axten ma' de tardei'?›, yéetel de tardee' yaan a wa'alik: ‹¿Ba'axten ma' de tempranoi'?›, yaan a wa'alik tumen yaan a sen sajaktal yo'olal le ba'axo'ob ken a wilo'. **68** Jéeobae' yaan u beetik a suut tu lu'umil Egipto ti' barco, te' bej tin wa'alajtech: ‹Mix bik'in ken a ka'a ile›, te'elo' yaan a konkaba'ex ti' a enemigo'ex bey esclavo yéetel esclavae', chéen ba'ale' mix máak kun manike'ex».

29 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik le pacto tu ya'alaj Jéeoba ti' Moisés ka u beet yéetel u kaajil Israel le tia'ano'ob tu lu'umil Moabo', le pactoa' aparte ti' le tu beetaj tu yéetelo'ob le tia'ano'ob Horebo'.[c]

2 Moisés túune' tu much'aj tuláakal u kaajil Israele' ka tu ya'alajti': «Te'exe' ts'o'ok a wilke'ex tuláakal le ba'ax tu beetaj Jéeoba tu lu'umil Egipto ti' Faraóno', ti' le máaxo'ob meyajtiko' bey xan ti' tuláakal u lu'umo',[d] **3** ta wile'ex le nukuch castigo'ob,* le señalo'ob yéetel le milagro'ob tu beeto'.[a] **4** Chéen ba'ale' tak bejla'e' Jéeobae' ma' u ts'áate'ex u páajtalil a na'atke'ex* jach ba'ax u k'áat u ya'al le ba'axo'ob ts'o'ok a wilke'ex yéetel ts'o'ok a wu'uyike'exo'.[b] **5** ‹Durante le 40 años táan in biske'ex te' desiertoo'[c] ma' xu'up le nook' a takme'exo' mix le xanab a ts'aame'exo'.[d] **6** Ma' ta jaante'ex waaji', mix ta wuk'e'ex vinoi', mix uláak' ba'alo'ob ku káalkuntik máak, kex beyo' tene' tin kanáante'ex utia'al ka a wojéelte'exe' tene' Jéeoba a Diose'ex›. **7** Ka máan k'iine' k'ucho'on te' tu'ux yano'ona', Seón u reyil Esbón[e] yéetel Og u reyil Basán[f] túune' taalo'ob utia'al u ba'atelo'ob t-contra, chéen ba'ale' t-ganarto'ob.[g] **8** Le ka ts'o'oke' t-ch'a'aj u lu'umo'obe' ka t-ts'áaj bey herencia ti' le rubenita'obo', ti' le gadita'obo' yéetel ti' u táanchumuk tribu Manasés.[h] **9** Le o'olale' ilawil a beetke'ex tuláakal le ba'ax ku ya'alik le pactoa', utia'al ka xi'ikte'ex ma'alobil ti' tuláakal le ba'ax ken a beete'exo'.[i]

10 Tuláakle'exe', bejla'e' tia'ane'ex tu táan Jéeoba a Diose'exe', te'ex u nuuktakil a tribu'ex, u nuuktakil le kaajo', u líderilo'ob le kaajo', tuláakal xiib tu kaajil Israel, **11** a paalale'ex, a watane'ex,[j] yéetel le j-táanxel lu'umilo'ob[k] kaja'ano'ob ichile'exo', desde le máax molik si' tak le máax jóo'sik ja'o'. **12** Tia'a-

29:3 * Wa «nukuch prueba'ob».

29:4 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel puksi'ik'al utia'al a na'atke'ex».

CAP 28

a Eze 12:19

b Le 26:16, 36

CAP 29

c Éx 24:8

d Éx 19:4
Jos 24:5

Columna 2

a Dt 4:34
Ne 9:10

b Ro 11:8

c Dt 1:3
Dt 8:2

d Dt 8:4
Ne 9:21
Mt 6:31

e Nú 21:26

f Nú 21:33

g Sl 135:10, 11

h Nú 32:33
Dt 3:12, 13

i Dt 4:6
Dt 8:18
Jos 1:7, 8
1Re 2:3
Sl 103:17, 18
Lu 11:28

j Ne 8:2

k Éx 12:38

ne'ex waye' utia'al a beetke'ex junp'éel juramento utia'al a wantale'ex ichil le pacto ku beetik Jéeoba a Diose'exo', le pacto táan u beetik Jéeoba a Diose'ex ta wéetele'ex bejla'o',[a] **13** utia'al ka páajchajak u yilke'ex bey u kaajale'[b] yéetel ka k'uchuk u beetuba a Diose'ex.[c] Yaan u beetik jach je'ex tu prometertilte'exo' yéetel jach je'ex tu jurartil ti' Abrahán,[d] Isaak[e] yéetel Jacob,[f] le a úuchben láak'tsile'exo'.

14 Ma' chéen ta wéetele'ex táan in beetik le pacto yéetel le juramentoa', **15** ba'axe' táan xan in beetik yéetel le máaxo'ob wa'alakbalo'ob bejla'a tu táan Jéeoba a Diose'exo' bey xan yéetel le máaxo'ob mina'ano'ob t-éetel bejla'o'. **16** (Tumen te'exe' jach a wojle'ex bix kuxliko'on ka'ach tu lu'umil Egipto yéetel bix úuchik k-k'áatmáan chúumuk ti' jejeláas nacióno'ob le táan k-viajaro'.[g] **17** Yéetel te'exe' ta wile'ex le ba'alo'ob k'aastak yéetel u x-lala'* imageno'ob[h] de che' yéetel de tuunich, de plata yéetel de oro yaan ka'ach ti'obo'). **18** Ilawil ma' u yantal ichile'ex juntúul xiib wa juntúul ko'olel, junp'éel familia wa junp'éel tribu ka u p'at Jéeoba k-Dios utia'al ka u adorart u dioso'ob le nacióno'obo',[i] mix juntúul ti' te'ex ka p'áatak bey junp'éel moots tu'ux ku nojochtal junkúul chan che' ku ts'áaik u yich jach k'áaj yéetel jach venenosoe'.[a]

19 Chéen ba'ale' wa yaan máax ku yu'ubik le t'aano'ob a'ala'ab te' juramento yéetel ku creerkuba táan u ya'alik: ‹Yaan u binten ma'alobil kex ka in beet chéen le ba'ax ku ya'alikten in puksi'ik'alo'›, le máak je'elo' yaan u k'askúuntik tuláakal ba'ax yaan tu ba'pach, **20** yéetel Jéeobae' ma' ken u yóot u perdonart le máako'.[b] Ba'axe' Jéeobae' yaan u p'u'ujul tu contra le máako', yéetel tuláakal le maldicióno'ob ts'íibta'an te' libroa' yaan u taal tu yóok'ol,[c] yéetel Jéeobae' yaan u tupik u k'aaba' ti' tuláakal le yóok'ol kaaba'. **21** Jéeoba túune' yaan u separartik le máak ti' tuláakal u tribu'ob Israelo' yéetel yaan u beetik u taal k'aas tu yóok'ol, tu yóok'ole' yaan u taal tuláakal le maldicióno'ob yaan te' pacto ts'íibta'an tu libroil le Leya'.

22 A paalale'ex yéetel le j-táanxel lu'umilo'ob náach tu'ux u taalo'obo' yaan u yilko'ob le k'oja'anilo'ob yéetel le ba'axo'ob tu beetaj u yantal Jéeoba utia'al u beetik a mu'yaje'exo'. **23** Leti'e' tu beetaj u chu'upul le lu'um yéetel azufre, ta'ab bey xan yéetel k'áak'o', utia'al ma' u páajtal u pa'ak'al le lu'umo' mix u jóok'ol mix junp'éel clase xíiwi', je'ex úuchik le ka xu'ulsa'ab ti' Sodoma yéetel ti' Gomorra[d] bey xan ti' Admá yéetel ti' Zeboyim,[e] le kaajo'ob

CAP 29

a Dt 1:3
Dt 29:1

b Éx 19:5
Dt 7:6
Dt 28:9

c Éx 6:7
Éx 29:45

d Gé 17:1, 7
Gé 22:16, 17

e Gé 26:3

f Gé 28:13

g Dt 2:4

h Nú 25:1, 2

i Dt 11:16
Heb 3:12

Columna 2

a Heb 12:15

b Jos 24:19

c Dt 27:26
Dt 28:15

d Gé 19:24
Jud 7

e Gé 10:19
Gé 14:2

29:17 * Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

xu'ulsa'abti'ob tumen Jéeoba úuchik u p'u'ujul yéetel u sen ts'íikilo'. **24** A paalale'ex yéetel le j-táanxel lu'umilo'ob bey xan tuláakal le nacióno'obo' yaan u k'áatko'ob: ‹¿Ba'axten tu beetaj Jéeoba ti' le lu'um beya'?[a] ¿Ba'axten sen p'u'uji?› **25** Leti'ob túune' yaan u ya'aliko'ob: ‹Tumen tu xúump'atto'ob le pacto tu beetaj Jéeoba,[b] u Dios u yúuchben láak'tsilo'obo', tu xúump'atto'ob le pacto tu beetaj tu yéetelo'ob le ka tu jóo'so'ob tu lu'umil Egiptoo'.[c] **26** Leti'obe' bino'obe' ka tu adorarto'ob uláak' dioso'ob ma' u k'aj óolo'ob ka'achi' ka chinlajo'ob tu táano'ob kex u ya'almajti'ob ma' u adorarko'ob.[d] **27** Jéeoba túune' sen p'u'uj tu contra le lu'um je'elo' ka tu beetaj u taal tu yóok'ol tuláakal le maldicióno'ob ts'íibta'ano'ob te' libroa'.[e] **28** Úuchik u sen p'u'ujul yéetel u sen ts'íikil bey xan u sen k'uuxile', Jéeobae' tu jóo'so'ob tu lu'umo'ob[f] ka tu biso'ob ti' uláak' lu'um, le tu'ux yano'ob beja'a'›.[g]

29 Jéeoba k-Diose' u k'aj óol tuláakal le secreto'obo',[h] chéen ba'ale' le ba'ax u k'áat ka k-ojéelto' leti'e' tu ka'ansajto'on bey xan ti' k-paalal utia'al k'iino'ob mina'an u xuul, utia'al ka k-ts'o'okbes tuláakal le ba'ax ku ya'alik le Leya'.[i]

30 Le kéen taalak ta wóok'ol tuláakal le ba'ax ts'o'ok in wa'aliktecha': le bendición yéetel le maldición ts'o'ok in ts'áaik a yéeyo',[a] yéetel le kéen a k'a'ajs* le ba'alo'ob ts'o'ok in wa'aliktech[b] le kéen yanakech te' nacióno'ob tu'ux ken u k'i'itbese'ex Jéeoba a Diose'exo',[c] **2** wa teech yéetel a paalal ka suute'ex tu yiknal Jéeoba a Diose'ex[d] yéetel ka wu'uyike'ex u t'aan, wa ka beetke'ex tuláakal le ba'ax táan in wa'alikte'ex bejla'a yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex bey xan yéetel tuláakal a kuxtale'exe',[e] **3** Jéeoba a Dios túune' yaan u beetik ka suunakech desde te' tu'ux kan bisbil bey esclavoe',[f] yaan u ch'a'iktech óotsilil[g] yéetel yaan u ka'a much'kíintike'ex, yaan u ch'a'ike'ex ti' tuláakal le kaajo'ob tu'ux tu bise'ex Jéeoba a Diose'exo'.[h] **4** Kex ka k'i'itbesa'ake'ex tak tu xuul yóok'ol kaabe', Jéeoba a Diose' ti' ken u ch'a'ech utia'al u ka'a much'kíintike'ex yéetel utia'al u beetik a ka'a suute'ex.[i] **5** Jéeoba a Diose' yaan u beetik a wokol te' lu'um tu ch'a'aj a papá'exo', yéetel yaan a tia'alintke'ex, leti'e' yaan u beetik u bintech utsil yéetel yaan u beetik ka maas ya'abchajkech ke a papá'ob.[j] **6** Jéeoba a Diose' yaan u limpiartik a puksi'ik'al bey xan u puksi'ik'al a paalal[k] utia'al a yaabiltik Jéeoba a Dios yéetel tuláakal a puksi'ik'al bey xan yéetel tuláakal a kuxtal, beyo' yaan u yantaltech kuxtal.[l] **7** Jéeoba a Dios túune' yaan

CAP 29

a 1Re 9:8, 9 2Cr 7:21, 22 Jer 22:8, 9

b 1Re 19:10

c Jer 31:32

d Jue 2:12

e Le 26:16 Dt 27:26

f Dt 28:45, 63 1Re 14:15 2Re 17:18 Lu 21:24

g Esd 9:7 Da 9:7

h Ro 11:33

i Sl 78:5 Ec 12:13

Columna 2

CAP 30

a Dt 11:26-28 Dt 28:2, 15

b 1Re 8:47 Ne 1:9 Eze 18:28 Joe 2:13

c 2Re 17:6 2Cr 36:20

d Isa 55:7 1Jn 1:9

e Dt 4:29

f Jer 29:14

g Lam 3:22

h Esd 1:2, 3 Sl 147:2 Jer 32:37 Eze 34:13

i Dt 28:64 Sof 3:20

j Ne 1:9

k Jer 32:37, 39

l Dt 6:5

30:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le kéen a beete'ex u suut ta puksi'ik'ale'ex».

u beetik ka taalak tuláakal le maldicióno'ob tu yóok'ol a enemigo'ob tu p'ektecho'ob yéetel tu ch'a'pachtecho'obo'.[a]

8 Teech túune' yaan a ka'a suut tu yiknal Jéeoba, yaan a wu'uyik u t'aan tu ka'atéen, yéetel yaan a ts'o'okbesik tuláakal u mandamiento'ob táan in wa'aliktech bejla'o'. **9** Jéeoba a Diose' yaan u beetik u jach bintech utsil ti' tuláakal ba'ax ka beetik,[b] yaan u beetik ka ya'abchajak a paalal, a walak' ba'alche'ob bey xan u yich a paak'alo'ob. Jéeobae' yaan u ka'a ki'imaktal u yóol ikil u beetik u bintech utsil, je'ex ki'imakchajik u yóol le ka tu beetaj u bin utsil ti' a úuchben láak'tsilo'obo'.[c] **10** Yaan u beetik tumen teche' yaan a wu'uyik u t'aan Jéeoba a Dios, yaan a beetik le ba'ax ku ya'alik u mandamiento'obo' bey xan u leyo'ob ts'íibta'an te' tu libroil le Leyo', yéetel yaan xan a suut tu yiknal Jéeoba a Dios yéetel tuláakal a puksi'ik'al bey xan yéetel tuláakal a kuxtal.[d]

11 Chéen ba'ale' le mandamiento'ob táan in ts'áaiktech bejla'o' ma' junp'éel ba'al jach istikyaj a beetki' mix junp'éel ba'al jach náach yanil ti' techi'.[e] **12** Ma' junp'éel ba'al tia'an te' ka'an utia'al ka a wa'al: ‹¿Máax je'el u na'akal te' ka'an utia'al ka u taasto'on k-u'uy yéetel utia'al ka páajchajak k-beetko'?›.[f] **13** Ts'o'ole' ma' tia'an tuláak' u tséel le k'áa'náab utia'al ka a wa'al: ‹¿Máax je'el u k'áatmáansik le k'áa'náab utia'al ka u taasto'on k-u'uy yéetel utia'al ka páajchajak k-beetko'?›. **14** Tumen le ba'ax ku ya'alik le leyo' jach naats' yanil ti' teech, naats' yanil ti' a chi' yéetel ti' a puksi'ik'al,[a] utia'al ka páajchajak a beetik le ba'ax ku ya'aliko'.[b]

15 Ilawile, bejla'e' táan in ts'áaik ta táan le kuxtal yéetel le ba'ax ma'alobo' bey xan le kíimilo' yéetel le ba'ax k'aaso'.[c] **16** Wa ka ts'o'okbesik u mandamiento'ob Jéeoba a Dios táan in wa'aliktech bejla'o', wa ka yaabiltik Jéeoba a Dios,[d] wa ka xíimbal ti' u beelo'ob, wa ka beetik le ba'ax ku ya'alik u mandamiento'ob, u leyo'ob yéetel le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'alik ka beeta'ako', teche' yaan a kuxtal,[e] yaan u ya'abtal a paalal yéetel yaan a bendecirta'al tumen Jéeoba a Dios te' lu'um ken a ch'a'o'.[f]

17 Chéen ba'ale' wa ku náachtal a puksi'ik'ale'ex ti' Dios,[g] wa ma' ta wu'uyike'ex t'aan, wa ka cha'ik a bisa'ale'ex yéetel ka chintale'ex tu táan uláak' dioso'ob yéetel ka adorarke'exo'obe',[h] **18** bejla'e' kin wa'alikte'exe' yaan a kíimle'ex.[i] Ma' kan kuxtale'ex ya'ab tiempo te' lu'um ken a ch'a'ex le kéen a k'áatmáanse'ex le Jordáno'. **19** Kin jurartik tu yo'olal le ka'an yéetel le lu'umo' de ke táan in ts'áaik ta táane'ex utia'al ka a yéeye'ex le kuxtal wa le kíimilo', a bendecirta'ale'ex wa a maldecirta'ale'ex.[j] Te'ex túune' unaj a yéeyike'ex le kuxtal utia'al

CAP 30

a Gé 12:2, 3; Jer 25:12; Lam 3:64; Ro 12:19

b Isa 65:21, 22; Mal 3:10

c Jer 32:37, 41

d Ne 1:9; Hch 3:19

e Isa 45:19

f Ro 10:6

Columna 2

a Ro 10:8

b Mt 7:21; Snt 1:25

c Dt 11:26

d Dt 6:5

e Le 18:5

f Le 25:18; Dt 30:5

g Dt 29:18; Heb 3:12

h Dt 4:19

i Dt 8:19; Jos 23:15; 1Sa 12:25

j Dt 11:26; Dt 27:26; Dt 28:2, 15

ka kuxlake'ex[a] bey xan utia'al ka kuxlak a paalale'exo'.[b] **20** Yaabilte'ex Jéeoba a Diose'ex,[c] u'uye'ex u t'aan, p'áatene'ex naats' ti' leti',[d] tumen leti' ts'áaikte'ex kuxtal, yéetel tu yo'olal Jéeobae' yaan a kuxtale'ex ya'ab tiempo te' lu'um tu ya'alaj u ts'áaik ti' Abrahán, Isaak yéetel Jacob, a úuchben láak'tsile'exo'».[e]

31 Moisés túune' bine' ka tu ya'alaj ti' tuláakal u kaajil Israel: **2** «Beoraa' tene' yaanten 120 años.[f] Ma' tu páajtal u seguer in nu'uktike'ex, tumen Jéeobae' ts'o'ok u ya'alikten: ‹Teche' ma' ken a k'áatmáans le Jordáno'›.[g] **3** Jéeoba a Diose'ex kun k'áatmáan ta wéetele'ex, leti' ken u xu'uls ti' le nacióno'ob ta táane'exo' yéetel te'exe' yaan a wookle'ex kajtal te' lu'umo'ob je'elo'.[h] Josué ken u nu'ukte'ex utia'al a k'áatmáane'ex[i] je'ex ts'o'ok u ya'alik Jéeobao'. **4** Jéeobae' yaan u xu'ulsik ti' le nacióno'ob je'ex úuchik u xu'ulsik ti' Seón[j] yéetel ti' Og,[k] u reyo'ob le amorreo'obo' bey xan je'ex úuchik u xu'ulsik ti' u lu'umo'obo'.[l] **5** Jéeobae' yaan u ganarko'ob ta wo'olale'ex, te'ex túune' unaj a beetke'exti'ob jach je'ex ts'o'ok in wa'alikte'exo'.[m] **6** Ma' a ch'a'ike'ex saajkil mix u péek a wóole'ex.[n] Ma' a sajaktale'ex mix a kikilankile'ex tu táano'ob,[o] tumen Jéeoba a Diose'exe' leti'e máax táan u bin ta wéetele'exo'. Leti'e' ma' ken u p'ate'ex ta juunale'ex yéetel junpuli' ma' ken u xúump'atte'ex».[p]

CAP 30

a Dt 32:47

b Jos 24:15

c Dt 10:12

d Dt 4:4

e Gé 12:7
Gé 15:18

CAP 31

f Éx 7:7
Dt 34:7
Hch 7:23

g Nú 20:12
Dt 3:27

h Dt 9:3

i Nú 27:18
Dt 3:28
Jos 1:2

j Nú 21:23, 24

k Nú 21:33, 35

l Éx 23:23

m Nú 33:52
Dt 7:2, 24
Dt 20:16

n Jos 1:6
Sl 27:14
Sl 118:6

o Nú 14:9
Dt 7:18

p Dt 4:31
Jos 1:5
Heb 13:5

Columna 2

a Jos 10:25

b Dt 1:38

c Éx 33:14

d Jos 1:9

e Éx 34:27

f Dt 15:1

g Le 23:34

h Dt 16:16

i Ne 8:7

j Dt 4:10
Heb 10:25

k Dt 6:6, 7
Ef 6:4

7 Moisés túune' tu t'anaj Josuée' ka tu ya'alajti' tu táan u kaajil Israel: «Ma' a ch'a'ik saajkil mix u péek a wóol,[a] tumen teech kan oksik le kaaj te' lu'um tu jurartaj Jéeoba ti' u yúuchben láak'tsilo'ob u ts'áaikti'obo', yéetel teech kan ts'áaikti'ob bey herenciae'.[b] **8** Jéeoba kun bin táanil ti' teech, mantats' yaan u yantal ta wéetel.[c] Leti'e' ma' ken u p'atech ta juunal yéetel junpuli' ma' ken u xúump'attech. Ma' a ch'a'ik saajkil mix a kikilankil».[d]

9 Moisés túune' tu ts'íibtaj le Leya'[e] ka tu ts'áaj ti' le sacerdote'ob levita'ob bisik u cajail u pacto Jéeoba bey xan ti' tuláakal u nuuktakil u kaajil Israelo'. **10** Moisése' tu ya'alajti'ob: «Le kéen u chuk le año sieteo', le año utia'al u p'a'atal libreil tuláakalo',[f] durante u Fiestail le Paselo'obo',[g] **11** le kéen u much'uba tuláakal u kaajil Israel tu táan Jéeoba[h] a Dios te' lugar ken u yéeyo', unaj a xokik le Leya' utia'al ka u'uya'ak tumen tuláakal u kaajil Israel.[i] **12** Much'kíint le kaajo',[j] le xiibo'obo', le ko'olelo'obo', le mejen paalalo'obo' yéetel le j-táanxel lu'umilo'ob kaja'ano'ob ta kaajale'exo', utia'al ka u yu'ubo'ob, ka kaanbalnako'ob yéetel ka u kan u respetarto'ob Jéeoba a Diose'ex, yéetel utia'al ka u beeto'ob tuláakal le ba'ax ku ya'alik le Leya'. **13** Le u hijo'ob ma' u k'aj óolo'ob ka'ach le Leya' yaan u yu'ubiko'ob ba'ax ku ya'alik,[k] yéetel

yaan u kanik u respetarto'ob Jéeoba a Diose'ex tuláakal le k'iino'ob kan kuxtale'ex te' lu'um kan okol a ch'a'exo', le lu'um ken a ch'a'ex le kéen a k'áatmáanse'ex le Jordáno'».[a]

14 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Moisés: «¡Ilawile! Ts'o'ok u náats'al u k'iinil a kíimil.[b] T'an Josuée' ka xi'ikech tu yéetel te' najil reunióno' te'elo' ti' ken in yéey utia'al ka u nu'ukt le kaajo'».[c] Moisés yéetel Josué túune' bino'ob tak te' tu'ux yaan le najil reunióno'. **15** Jéeoba túune' tu chíikbesuba te' najil reunión ichil le múuyalo',* yéetel le múuyalo' ti' p'áat tu entradail le najil reunióno'.[d]

16 Jéeobae' tu ya'alaj túun ti' Moisés: «¡Ilawile! Jach ta'aytak a kíimil, yéetel le kaaja' yaan u káajal u traicionarken yéetel u dioso'ob le kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'obo', le yano'ob te' lu'um tu'ux kun bino'obo'.[e] Yaan u p'atkeno'ob[f] yéetel yaan u xu'ulul u beetko'ob ba'ax ku ya'alik le pacto tin beetaj tu yéetelo'obo'.[g] **17** Le kéen úuchuk lelo' tene' yaan in jach p'u'ujul tu contra'ob,[h] yaan in p'atko'ob[i] yéetel ma' ken in beet u cuentailo'ob[j] hasta ken xu'ulsa'aktí'ob. Le kéen taalak túun tu yóok'olo'ob ya'ab problemas yéetel le kéen mu'yajnako'obe'[k] yaan u ya'aliko'ob: ‹¿Ma' wa ta t'aan táan k-sen mu'yaj tumen mina'an Dios t-éeteli'?›.[l] **18** Chéen ba'ale' te' k'iin je'elo' láaylí' ma' ken in beet u cuentailo'ob yo'olal tuláakal le ba'alo'ob k'aastak tu beeto'ob úuchik u adorarko'ob uláak' dioso'obo'.[a]

19 Beora túuna' ts'íibte'ex le k'aaya'[b] yéetel ka'anse'ex ti' le israelita'obo'.[c] Beete'ex u kanko'ob utia'al ka meyajnak bey in testigo tu contra u kaajil Israele'.[d] **20** Le kéen in wokso'ob te' lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaab, le lu'um tin wa'alaj in ts'áaik ti' u yúuchben láak'tsilo'obo',[e] yéetel le kéen jaanko'ob tak ken na'ajchajko'ob[f] yéetel le kéen xi'ikti'ob ma'alobile',*[g] leti'obe' yaan u jo'op'ol u adorarko'ob uláak' dioso'ob yéetel ma' ken u respetarteno'ob, yaan u xu'ulul u beetko'ob le ba'ax ku ya'alik le pacto tin beetaj tu yéetelo'obo'.[h] **21** Le kéen taalak túun tu yóok'olo'ob ya'ab problemas yéetel le kéen mu'yajnako'obe',[i] le k'aaya' yaan u meyajti'ob bey in testigo tu contra'obe' (u paalalo'obe' ma' unaj u tu'ubsiko'obi'), tumen tene' in wojel ba'ax tuukulil ts'o'ok u yantalti'ob[j] tak antes ti' in woksiko'ob te' lu'um tin jurartaj in ts'áaikti'obo'».

22 Te' k'iin je'elo' Moisése' tu ts'íibtaj le k'aayo' yéetel tu ka'ansaj ti' le israelita'obo'.

23 Leti'* túune' tu ts'áaj Josué u hijo Nun utia'al ka u nu'ukt le kaajo'[k] yéetel tu ya'alajti': «Ma' a ch'a'ik saajkil mix u péek a wóol,[l] tumen

CAP 31

a Dt 30:16

b Nú 27:13

c Dt 3:28

d Éx 33:9
Éx 40:38

e Jue 2:17
Sl 106:37-39

f 1Re 11:33

g Jue 2:12, 20

h Dt 29:20

i 1Cr 28:9
2Cr 15:2
2Cr 24:20

j Dt 32:20
Sl 104:29
Eze 39:23

k Ne 9:27

l Jue 6:13

Columna 2

a Isa 59:2

b Dt 31:30
Dt 32:44

c Dt 4:9
Dt 11:19

d Dt 31:21

e Gé 15:18

f Éx 3:8
Nú 13:26, 27

g Ne 9:25

h Éx 24:7
Dt 8:12-14
Dt 29:1
Ne 9:26

i Dt 28:59

j Éx 16:4

k Nú 27:18
Dt 31:14

l Jos 1:6, 9

31:15 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel múuyal de u forma junp'éel columna».

31:20 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le kéen polokchajko'ob».
31:23 *Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Dios.

teech ken a beet u yokol le israelita'ob te' lu'um tin jurartaj kun ooklo'obo',[a] tene' yaan in wantal ta wéetel».

24 Chéen p'elak ts'o'okik u ts'íibtik Moisés tuláakal u t'aanilo'ob le Ley ti' jun-p'éel libroo',[b] **25** Moisése' tu ya'alaj ti' le levita'ob bisik u cajail u pacto Jéeobao': **26** «Ch'a'ex u libroil le Leya'[c] ka a ts'áa'ex tu tséel u cajail u pacto[d] Jéeoba a Dios-e'ex, lela' yaan u meyaj bey juntúul testigo ta contra'exe'. **27** Tumen tene' in wojle' te'exe' jach terco'ex[e] yéetel ka ts'áaikaba'ex tu contra le ba'ax ku ya'ala'alte'exo'.[f] Wa mientras tia'anen ta wéetele'ex terco'ex yéetel ka ts'áaikaba'ex tu contra Jéeobae', ¡buka'aj maas wal ken a beet a tercoile'ex le kéen kíimkene'! **28** Much'kíinte'ex tuláakal u nuuktakil a tribu'ex bey xan u jefeilo'ob le kaajo' utia'al ka u ch'enxikinto'ob tuláakal le t'aano'oba', yéetel utia'al ka in ts'áa le ka'an yéetel le lu'um bey testigo tu contra'obo'.[g] **29** Tumen in wojle' le kéen kíimkene' yaan a beetke'ex ba'ax k'aas[h] yéetel yaan a p'atke'ex le bej tin wa'alajte'ex ka a bise'exo'. In wojel xane' le kéen máanak k'iine' bíin taalak ta wóok'ole'ex ba'alo'ob k'aastak[i] yo'olal le ba'ax k'aas ken a beete'ex tu táan Jéeobao' yéetel tumen yaan a ofenderke'ex yéetel le ba'axo'ob ken a beete'exo'».

30 Moisés túune' tu ya'alaj tu táan tuláakal u kaajil Israel le ba'ax ku ya'alik le k'aaya', desde tu káajbal tak tu ts'o'okbal,[a] tu ya'alaj:

CAP 31

a Dt 1:38 Dt 3:28

b Éx 34:27

c Dt 17:18 2Cr 34:14

d 1Re 8:9

e Éx 32:9 Sl 78:8

f Dt 9:24 Ne 9:26

g Dt 30:19

h Jue 2:19

i Dt 28:15

Columna 2

a Dt 32:44

CAP 32

b Jn 17:26

c 1Cr 29:11 Sl 145:3

d 2Sa 22:31 Sl 18:2 Sl 19:7 Snt 1:17

e Sl 33:5

f Dt 7:9 1Pe 4:19

g Dt 25:16

h Gé 18:25

i Dt 31:27 Jue 2:19 Sl 14:1

j Isa 1:4

k Sl 78:8 Lu 9:41

l Jer 4:22

32 «Ka'an, u'uy a wu'uy ba'ax ken in wa'ale,
lu'um, u'uy a wu'uy le t'aano'ob ken in wa'alo'.
2 Je'ex u k'áaxal le ja'o' bey kun k'áaxal le ba'ax ken in ka'anso';
in t'aano'obe' yaan u k'áaxal je'ex u k'áaxal serenoe',
yaan u k'áaxal bey x-tóosja' yóok'ol le xíiwo',
yéetel bey je'ex le k'a'amkach ja' ku k'áaxal yóok'ol le che'obo'.
3 Tumen tene' yaan in alabartik u k'aaba' Jéeoba.[b]
¡T'aanene'ex ti' u nojoch poder k-Dios![c]
4 Le Nojoch Tuunicho', perfecto ba'ax ku beetik,[d]
tumen tuláakal u beelo'obe' tojtak.[e]
Leti'e' juntúul Dios je'el u páajtal u confiar máak ti'e'[f], yéetel mix juntéen ken u beet ba'ax k'aas.[g]
Leti'e' justo yéetel toj ba'ax ku beetik.[h]
5 Leti'e máako'ob ts'o'ok u beetko'ob ba'ax k'aaso'.[i]
Leti'obe' ma' u paalalo'obi', tu juunalo'ob tu k'askúuntuba'ob.[j]
¡Leti'obe' junp'éel generación terco yéetel k'asa'an![k]
6 Te'ex, le kaaj jach terco yéetel mina'an u na'ato',[l]

¿bey wa unaj a tratarke'ex Jéeobaa'?[a]
¿Ma' wa leti'e a Papá beet a síijilo'?[b]
¿Ma' wa Leti' beet a wantal yéetel beet a p'áatal bey junp'éel nojoch nacióne'?
7 K'a'ajaktech le k'iino'ob úuch máanko'obo',
ch'a' en cuenta le años tu'ux kuxlaj le generacióno'ob ts'o'ok u máano'obo'.
K'áat ti' a papá, leti'e' je'el u ya'alikteche',[c]
k'áat ti' le máaxo'ob ts'o'ok u yantal u ja'abilo'obo', leti'obe' je'el u ya'aliko'obteche'.
8 Le Maas Nojoch Dioso', le ka tu t'oxaj ti' le nacióno'ob u herencia'obo',[d]
le ka tu jatsaj u paalal Adáne',*[e]
leti'e' tu ts'áaj u fronterail le kaajo'obo',[f]
utia'al lela' tu ch'a'aj en cuenta buka'aj u ya'abil u paalal Israel.[g]
9 Tumen u kaajal Jéeobae' u tia'al leti',[h]
Jacobe' u tia'al.*[i]
10 Leti'e' tu kaxtaj te' desiertoo',[j]
junp'éel lugar tu'ux mix ba'al yani' yéetel ku yu'uba'al u yawat ts'íits'ik ba'alche'obi'.[k]
Leti'e' máan tu ba'pach utia'al u kanáantik,[l]

32:8 * Uláak' bix u traducirta'ale' «le wíiniko'obo'». **32:9** * Wa «Jacobe' u herencia».

CAP 32

a Isa 1:2
b Éx 4:22 Dt 32:18 Isa 63:16
c Éx 13:14 Sl 44:1
d Gé 10:5 Sl 115:16
e Gé 11:9
f Dt 2:5, 19 Hch 17:26
g Gé 15:18 Éx 23:31
h Éx 19:5 Dt 7:6
i Sl 78:71
j Dt 8:14, 15
k Jer 2:6
l Ne 9:19, 20

Columna 2

a Zac 2:8
b Éx 19:4
c Dt 1:31
d Isa 43:12
e Dt 33:29
f Dt 8:7, 8
g Sl 147:14

tu kanáantaj je'ex u kanáantik u neek' u yiche'.[a]
11 Je'ex juntúul águila ku ka'ansik xik'nal u mejnilo'ob,
ku xik'nal tu yóok'olo'ob,
ku xit'ik u xiik'o'ob, ku ch'a'iko'ob
yéetel ku bisko'ob yóok'ol u nukuch k'u'uk'melo'obe',[b]
12 bey xan tu beetil Jéeoba tu yéetel Jacobo', leti'e' ma' xu'ul u nu'uktiki'.[c]
Ts'o'ole' mix juntúul ti' u dioso'ob le uláak' kaajo'ob yanchaj tu yéetelo'.[d]
13 Leti'e' tu beetaj u ganartik le máaxo'ob yano'ob te' ka'anal lugaro'ob*[e] yano'ob te' lu'umo',
beyo' páajchaj u jaantik u yich le lu'umo'.[f]
Tu tséentaj yéetel kaab jóok' ti' junp'éel nuxi' tuunich
bey xan yéetel aceite jóok' ti' junp'éel chichich tuunich,
14 tu tséentaj yéetel mantequilla bey xan yéetel u leche u yalak' ba'alche'ob,
tu ts'áaj u jaant le u maas ma'alobil* ti' le tamano'obo',
u xibil tamanilo'ob Basán bey xan chivo'ob,
tu ts'áaj le trigo maas ma'alob ti'o',#[g]

32:13 * Ilawil «Ka'anal lugar», página 2567. **32:14** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «polkil». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u tsaatsel le riñóno'obo'».

yéetel teche' ta wuk'aj le
vino ku taal ti' le uva'obo'.*
15 Le ka polokchaj Jesurúne'* tu beetaj u tercoile'
ka kóocha'naji.
Ts'o'ok a poloktal, ts'o'ok
a mu'uk'a'antal, ts'o'ok
a si'ip'il.[a]
Le o'olale' leti'e' tu xúump'attaj Dios, le máax
beetmilo',[b]
tu mixba'alkúuntaj le Nojoch Tuunich salvarko'.
16 Tu beeto'ob u p'u'ujul
ikil u adorarko'ob u dioso'ob uláak' nacióno'ob,[c]
tu ofenderto'ob yéetel
le ba'alo'ob k'aastak
tu beeto'obo'.[d]
17 Leti'obe' tu beeto'ob sacrificio'ob ti' demonio'ob ma' ti' Diosi',[e]
ti' dioso'ob ma' u k'aj óolo'ob ka'achi',
ti' túumben dioso'ob ma'
úuch k'uchko'obi',
dioso'ob ma' k'aj óola'an
ka'ach tumen u yúuchben láak'tsilo'obi'.
18 Ta tu'ubsaj le Nojoch
Tuunich[f] tu ts'áaj a
kuxtalo',
ma' k'a'ajtech le Dios
beet a síijilo'.[g]
19 Le ka tu yilaj Jéeoba le
je'elo' tu rechazarto'ob,[h]
tumen ofenderta'ab tumen u hijo'ob yéetel u
hija'ob.

32:14 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ti' u k'i'ik'el le uva'obo'». **32:15** * U k'áat u ya'al «Juntúul Máak Beetik Ba'ax Toj», lela' junp'éel k'aaba' ku ts'a'abal ti' Israel utia'al u ye'esa'al respeto ti'.

CAP 32

a Dt 31:20
Ne 9:25

b Isa 1:4
Os 13:6

c Jue 2:12
1Re 14:22
1Co 10:21, 22

d 2Re 23:13
Eze 8:17

e Le 17:7
Sl 106:37
1Co 10:20

f Sl 106:21
Isa 17:10
Jer 2:32

g Dt 4:34

h Jue 2:14
Sl 78:59

Columna 2

a Dt 31:17

b Dt 32:5
Isa 65:2
Mt 17:17

c Isa 1:2

d Sl 96:5
1Co 10:21, 22

e 1Sa 12:10, 21

f Os 2:23
Ro 9:25
Ro 11:11
1Pe 2:10

g Ro 10:19

h Lam 4:11

i Am 9:2

j Dt 28:53

k Dt 28:21, 22

20 Leti'e' tu ya'alaj: ‹Ma' ken
in beet u cuentailo'ob,[a]
yaan in páa'tik in wilik
bix kun ts'o'okolti'ob.
Tumen leti'obe' junp'éel generación jach k'aschaja'an,[b]
paalalo'ob ma' tu páajtal
u confiar máak ti'ob.[c]
21 Leti'obe' ts'o'ok u beetko'ob in p'u'ujul* yéetel junp'éel ba'al ma' diosi',[d]
ts'o'ok u ofenderkeno'ob yéetel u imageno'ob mix ba'al u biilalo'obo'.[e]
Teen xane' utia'al in beetik u celosotalo'obe'
yaan u meyajten junp'éel kaaj ma' kaaji',[f]
utia'al in ofenderko'obe'
yaan u meyajten junp'éel kaaj mina'an u na'at.[g]
22 Tumen in p'uja'anile'
ts'o'ok u beetik u t'a'abal junp'éel k'áak'[h]
yaan u tóoch'bal tak tu taamil le Muknalo',*[i]
yaan u láaj tóokik le lu'umo' bey xan le ich ku ts'áaiko',
yéetel yaan xan u tóokik u chuun le montaña'obo'.
23 Yaan in beetik u maas
taal tu yóok'olo'ob ba'alo'ob k'aastak,
yaan in ch'iniko'ob yéetel in flecha'ob.
24 Leti'obe' jach yaan u ka'analo'ob yo'olal le wi'ijilo',[j]
yaan u xu'ulsa'alo'ob yéetel yaayaj chokwil, yéetel jach yaj bix kun xu'ulsbilti'ob.[k]

32:21 * Wa «in celosotal». **32:22** * Ilawil página 2572.

Yaan in túuxtik
ts'íits'ik ba'alche'ob tu
contra'ob[a]
bey xan ba'alche'ob jach
venenoso'ob ku jíiltiku-
ba'ob.
25 Te' táankabo' junp'éel
espada kun lu'sikti'ob
u paalalo'ob,[b]
ichil u yotocho'obe' yaan
ba'ax kun beetik u sa-
jaktal[c]
le xi'ipal bey xan le
x-ch'úupalo',
le mejen paalal bey xan
le ts'o'ok u saktal u poo-
lo'obo'.[d]
26 Tene' je'el in wa'alik ka'a-
che': «Yaan in k'i'itbes-
ko'ob,
yaan in beetik u tu'ub-
sa'alo'ob tumen le máa-
ko'obo'»,
27 chéen ba'ale' tin ch'a'aj
saajkil ti' le ba'ax je'el
u ya'alik le enemigoo',[e]
tumen le máaxo'ob p'ek-
milo'obo' je'el u tuuku-
lo'ob k'aas wa ka úuch-
ke'.[f]
Leti'obe' ma' xaane' je'el u
ya'aliko'obe': «Lela' to'on
beet yéetel le páajtalil
yaanto'ono',[g]
ma' Jéeoba beet u yúuch-
li'».
28 U kaajil Israele' junp'éel
kaaj mina'an u na'at,*
mix máak ichilo'ob yaan
u na'at.[h]
29 ¡Wa ka yanak u na'ato'o-
be'[i] je'el u tuukulo'ob ti'
le je'ela'![j]

32:28 * Uláak' bix u traducirta'a-
le' «kóok utia'al u yu'ubik ba'ax ku
ya'ala'alti'».

CAP 32

a Le 26:22

b Lam 1:20

c Eze 7:15

d 2Cr 36:17
Lam 2:21

e 1Sa 12:22
Eze 20:14

f Éx 32:12
Nú 14:15, 16

g Sl 115:2

h Mt 13:15

i Sl 81:13

j Os 14:9

Columna 2

a Jer 2:19

b 2Cr 24:24

c Jue 2:14
1Sa 12:9

d 1Sa 2:2

e Éx 14:25
1Sa 4:8
Esd 1:2, 3

f Jud 7

g Isa 5:4
Jer 2:21

h Ro 2:5

i Na 1:2
Ro 12:19
Heb 10:30

j Sl 73:12, 18

Je'el u tuukulo'ob ti'
ba'ax je'el u yúuchle'.[a]
30 ¿Bix je'el u ch'a'pachta'al
1,000 máako'ob chéen
tumen juntúulili' máa-
ke'?
¿Bix je'el u yáalkabaan-
sa'al 10,000 máako'ob
chéen tumen ka'atúul
máake'?[b]
Lela' chéen je'el u páajtal
wa ts'o'ok u ko'onolo'ob
tumen le Nojoch Tuuni-
cho'[c]
yéetel wa ts'o'ok u k'u'ub-
lo'ob tumen Jéeobae'.
31 Tumen le nojoch tuu-
nich yaanti'obo' ma' bey
je'ex le Nojoch Tuunich
yaanto'ono',[d]
lela' ts'o'ok u na'ata'al tak
tumen k-enemigo'ob.[e]
32 Tumen u yo'och vino'obe'
ku taal ti' Sodoma
yéetel te' tu'ux pak'a'an
uva tu lu'umil Gomo-
rrao'.[f]
U yo'och uva'obe' vene-
noso'ob,
u p'óop'ochalo'obe' k'áaj-
tak.[g]
33 U yo'och vino'obe' u ve-
neno chi'ibal kaano'ob,
u veneno cobra ku kíim-
sik máak.
34 Tuláakal le ba'alo'oba',
ts'o'ok in sellarko'ob
yéetel ts'o'ok in ts'áai-
ko'ob tin almacén.[h]
35 Teen kin vengartik le
ba'ax ku beetko'obo',
teen ken in sut u jeel[i]
le kéen k'uchuk u k'iinil,
le kéen jakchajak u yoo-
ko'ob.[j]

Naats' yanil u k'iinil u
xu'ulsa'alti'ob,
le ba'ax ku páa'tko'obo'
séeb kun taal tu yóok'o-
lo'ob›.
36 Jéeobae' yaan u juzgar-
tik u kaajal,[a]
yaan u ch'a'ik óotsilil ti'
le máaxo'ob meyajtik[b]
kéen u yil ts'o'ok u p'áatal
mina'an u muuk'o'obo'
yéetel le kéen u yil chéen
le débilo'ob p'aatal yée-
tel le máaxo'ob ma' tu
páajtal u beetko'ob mix
ba'alo'.
37 Leti' túune' yaan u ya'a-
lik: ‹¿Tu'ux yaan le a
diose'exo',[c]
le nojoch tuunich tu'ux
ka bine'ex utia'al ka ka-
náanta'ake'exo'?
38 ¿Tu'ux yaan le a diose'ex
suuk ka'ach u jaanti-
ko'ob u tsaatsel le sa-
crificio'ob* ka beet-
ke'ex,
yéetel suuk ka'ach u yu-
k'iko'ob le vino ka k'ub-
ke'exo'?[d]
Líi'ko'ob utia'al u yáant-
ke'exo'ob.
U beetuba'ob junp'éel lu-
gar utia'al a ta'akika-
ba'ex.
39 Beoraa' ilawile'ex, tene'
Diosen,[e]
yéetel mina'an uláak' dio-
so'ob aparte ti' teen.[f]
Teen lu'sik le kuxtalo',
teen xan ts'áaik.[g]
Teen beetik loob
ti' máak,[h] teen xan ts'a-
kik,[i]

32:38 *Wa «u maas ma'alobil ti' le sacrificio'ob».

CAP 32

a Heb 10:30

b Jue 2:18
Sl 90:13
Sl 106:45
Sl 135:14

c Jue 10:14

d Os 2:8
1Co 10:20, 21

e Isa 41:4
Isa 48:12

f Dt 4:35

g 1Sa 2:6
Sl 68:20

h 2Cr 21:16, 18

i Nú 12:13
Jer 17:14

Columna 2

a Isa 43:13

b 1Ti 1:17
Ap 10:5, 6

c Na 1:3

d Isa 1:24
Isa 59:18

e Gé 12:2, 3
1Re 8:43
Ro 3:29
Ro 15:10

f 2Re 9:7
Ap 6:10

g Miq 5:15

h Ap 15:3

i Nú 11:28
Dt 31:22, 23

yéetel mix máak je'el u
páajtal u tokik le ba'ax
yaan tin k'abo'.[a]
40 Tumen kin líi'sik in k'ab
ka'an
yéetel kin wa'alik: «Kin ju-
rartik yo'olal in kuxtal
mina'an u xuulo'»,[b]
41 wa kin jóo'sik u yej in es-
pada,
yéetel kin líi'sik in k'ab
utia'al juzgare',[c]
tene' yaan in vengarkin-
ba ti' in enemigo'ob[d]
yéetel yaan in sutik u
jeel ti' le máaxo'ob p'ek-
mileno'.
42 Yaan in beetik u káaltal
in flecha'ob yéetel k'i'ik',
yéetel in espadae' yaan u
jaantik bak',
yéetel u k'i'ik'el le kime-
no'obo' bey xan yéetel
le máaxo'ob cháacha'ab
bisbilo'obo',
yéetel u poolo'ob u nuuk-
takil le enemigoo'›.
43 Nacióne'ex, ki'imakcha-
jak a wóole'ex jun-
múuch' yéetel u kaajal,[e]
tumen leti'e' yaan u ven-
gartik u k'i'ik'el le máa-
xo'ob meyajtiko',[f]
yaan u vengarkuba ti' le
máaxo'ob p'ekmilo',[g]
yéetel yaan u limpiartik
le lu'um u tia'al u kaaja-
lo'».

44 Moisés túune' taale' ka tu ya'alaj tu táan le kaaj tu-láakal le k'aaya',[h] tu yéete-le' tia'an ka'ach Osea*[i] u hijo

32:44 *Bey u k'aaba' ka'ach Josuéo'. Le k'aaba' Oseao' u abreviaciónil le k'aaba' Osayao', lela' u k'áat u ya'al «Jah Salvarmil; Jahe' Ts'o'ok u Salvar».

Nun. **45** Le ka ts'o'ok u ya'alik Moisés tu táan u kaajil Israel tuláakal le t'aano'oba', **46** tu ya'alajti'ob: «Jach ilawil a ch'a'ike'ex en cuenta tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'alikte'ex bejla'o'[a] utia'al ka a wa'ale'ex ti' a paalale'ex ka u yil u jach ts'o'okbesko'ob tuláakal ba'ax ku ya'alik le Leya'.[b] **47** Tumen le t'aano'oba' ma' chéen t'aano'ob mina'an u biilalo'obi', ba'axe' le t'aano'oba' yaan u ts'áaikte'ex kuxtal,[c] yéetel tu yo'olalo'obe' yaan u páajtal a kuxtale'ex ya'ab tiempo te' lu'um kan okol a ch'a'ex le kéen a k'áatmáanse'ex le Jordáno».

48 Te' k'iin je'elo' Jéeobae' tu t'anaj Moisése' ka tu ya'alajti': **49** «Na'aken tu montañailo'ob Abarim,[d] te' Montaña Neboo',[e] le yaan tu lu'umil Moabo', le yaan aktáan ti' Jericóo', te'elo' ilawil u lu'umil Canaán, le lu'um táan in ts'áaik ti' le israelita'ob utia'al u kajtalo'obo'.[f] **50** Ti' kan kíimil te' montaña tu'ux kan na'aklo' yéetel yaan a kíimil je'ex úuchik u kíimil Aarón te' Montaña Horo',[g] **51** tumen te'ex ka'atúule'exe' k'ebanchaje'ex tin táan le tia'ane'ex chúumuk ti' le israelita'obo'. Lela' úuch le tia'ane'ex te' tu ja'ilo'ob Meribáo',[h] te' Cadéso', te' tu desiertoil Zino', tumen te'exe' ma' ta we'ese'ex tu táan u kaajil Israele'[i] tene' santoen. **52** Desde náach ken a wil le lu'um táan in ts'áaik ti' u kaajil Israelo', pero ma' kan ookli'».[j]

CAP 32

a Dt 11:18
b Dt 6:6, 7
c Le 18:5; Dt 30:19; Ro 10:5
d Nú 27:12
e Dt 34:1
f Gé 10:19; Gé 15:18; Jos 1:3
g Nú 20:28; Nú 33:38
h Nú 20:12, 13
i Le 22:32; Isa 8:13
j Nú 27:13, 14; Dt 3:27; Dt 34:4, 5

Columna 2

CAP 33

a Gé 49:28
b Éx 19:18
c Hab 3:3
d Da 7:10; Jud 14
e Sl 68:17
f Dt 7:8; Os 11:1
g Éx 19:6
h Éx 19:23
i Éx 20:19
j Éx 24:8
k Dt 4:8; Hch 7:53
l Isa 44:2
m Éx 18:25; Éx 19:7
n Nú 1:44, 46
o Gé 49:3
p Nú 26:7; Jos 13:15

33 Moisés le máax meyajtik le u jaajil Dioso', táanil ti' u kíimile' t'aanaj ti' le ba'alo'ob ma'alobtak ken u k'am le israelita'obo'.[a] **2** Tu ya'alaj:

«Jéeobae' taal desde Sinaí,[b]
yéetel juulnaj u sáasil tu yóok'olo'ob desde Seír.
Juulnaj u sáasilil u nojoch poder desde tu montañailo'ob Parán,[c]
tu yéetele' tia'an ka'ach u milesil ángelo'obi',*[d]
tu x-no'oj k'abe' tia'an u soldado'obi'.[e]

3 Leti'e' jach u yaabiltmaj u kaajal,[f]
tuláakal le máaxo'ob santo'obo' tia'ano'ob tu k'abe',[g]
Leti'obe' kulukbalo'ob te' tu'ux yaan a wooko',[h]
káaj u yu'ubiko'ob le ba'ax ka wa'aliko'.[i]

4 (Moisése' tu ts'áajto'on junp'éel ley,[j]
lela' junp'éel ba'al u tia'al u kaajal Jacob).[k]

5 Leti'e' k'uch u beetuba rey ti' Jesurún,*[l]
le ka tu much'uba u nuuktakil le kaaj[m]
junmúuch' yéetel tuláakal u tribuilo'ob Israelo'.[n]

6 Kuxlak Rubén, ma' u kíimil,[o]
yéetel ma' u junp'íittal u xiibilo'ob».[p]

33:2 * Wa «tia'an ka'ach u decenasil u milesil santo'obi'». **33:5** * U k'áat u ya'al «Juntúul Máak Beetik Ba'ax Toj», lela' junp'éel k'aaba' ku ts'a'abal ti' Israel utia'al u ye'esa'al respeto ti'.

7 Leti'e' tu ya'alaj xan yo'olal Judá:[a]
«Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u'uy ba'ax ku ya'alik Judá,[b]
beet u ka'a suut tu kaajal.
Yéetel u k'abo'obe' ts'o'ok u defendertik* le ba'ax u tia'alo',
áant le kéen ba'atelnak tu contra u enemigo'obo'».[c]
8 Yo'olal Levíe' tu ya'alaj:[d]
«Le a* Tumim yéetel a Urimo'[e] utia'al le máax beetik mantats' ba'ax a k'áato',[f]
le máax ta ts'áaj a pruebail te' lugar ku k'aaba'tik Masao'.[g]
Teche' jo'op' a ba'ate'el tu yéetel te' tu ja'ilo'ob Meribáo'.[h]
9 U máakilo'ob Levíe' tu ya'alo'ob ti' u papá'ob yéetel ti' u maama'ob:
‹Tene' ma' tin ch'a'ikte'ex óotsilil›.
Leti'obe' mix u suku'uno'ob tu beetaj u cuentailo'ob,[i]
ma' tu ts'áajuba'ob tu tséel u paalalo'obi'.
Tumen leti'obe' tu beeto'ob ba'ax ta wa'alaj,
yéetel tu yilaj u beetko'ob ba'ax ku ya'alik a pacto.[j]
10 Ka u ka'anso'ob ti' Jacob le ba'axo'ob ts'o'ok a wa'aliko'[k]
yéetel ka u ka'anso'ob a Ley ti' Israel.[l]

33:7 * Wa «u ba'ate'el tu yo'olal».
33:8 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Dios.

CAP 33

a Gé 49:8 1Cr 5:2
b Sl 78:68
c Jue 1:2 2Sa 7:8, 9
d Gé 49:5 Nú 3:12
e Éx 28:30 Le 8:6, 8
f Éx 32:26
g Éx 17:7
h Nú 20:13
i Éx 32:27 Le 10:6, 7
j Mal 2:4, 5
k Dt 17:9
l 2Cr 17:8, 9 Mal 2:7

Columna 2

a Éx 30:7 Nú 16:40
b Le 1:9
c Gé 49:27
d Gé 49:22
e Jos 16:1
f Gé 49:25
g Le 26:5 Sl 65:9

Ka u k'ubo'ob incienso bey junp'éel ba'al ki'ibok ta táane'[a]
yéetel ka u k'ubo'ob tu chúuka'anil junp'éel ofrenda tu yóok'ol a altar.[b]
11 Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, bendecirt le muuk' yaanti'o',
e'es ki'imak a wóol yo'olal le ba'axo'ob ku beetko'.
Xiixkúunt u muuk' yook* le máaxo'ob ku líik'lo'ob tu contrao',
utia'al ma' u ka'a líik'il le máaxo'ob p'ekmilo'».
12 Yo'olal Benjamíne' tu ya'alaj:[c]
«Le máax yaabilta'an tumen Jéeobao' yaan u kuxtal x-ma' saajkil tu tséel,
bul k'iin kun kanáantbil tumen leti',
yaan u kajtal tu hombro'ob».
13 Yo'olal Josée' tu ya'alaj:[d]
«Bendecirta'ak u lu'um tumen Jéeoba[e]
yéetel le ba'alo'ob maas ma'alobtak yaan te' ka'ano',
yéetel sereno bey xan yéetel le ja' ku máan kabalo',[f]
14 yéetel le ba'alo'ob maas ma'alobtak ku beeta'al u nojochtal tumen le K'iino',
bey xan yéetel u yich le che'ob ku yantal cada meso',[g]

33:11 * Wa «caderas».

15 yéetel le ba'alo'ob maas
ma'alobtak yaan te'
úuchben montaña'obo'*[a]
bey xan yéetel le ba'a-
lo'ob maas ma'alobtak
yaan te' pu'uko'ob mi-
na'an xu'ululti'obo',
16 yéetel le ba'alo'ob maas
ma'alobtak yaan te' lu'u-
mo' bey xan le ba'alo'ob
chupmilo',[b]
yéetel lúubuk utsil ti' le
Máax chíikpaj te' jun-
kúul chan che'o'.[c]
Taalako'ob tu yóok'ol u
pool José,
tu yóok'ol u pool le máax
yéeya'an ichil u suku'u-
no'obo'.[d]
17 U ki'ichkelmile' bey je'ex
u ki'ichkelmil juntúul
yáax chan xibil wakaxe',
u baako'obe' bey je'ex u
baak juntúul nuxi' waka-
xe'.*
Tu yéetelo'obe' yaan u
túulch'intik# le kaajo'o-
bo',
tuláaklo'ob yaan u túul-
ch'intko'ob tak tu xuul
le lu'umo'.
Leti'ob u decenasil u mi-
lesil u xiibilo'ob Efraín,[e]
yéetel leti'ob u milesil
Manasés».

18 Yo'olal Zabulóne' tu ya'a-
laj:[f]
«Zabulón, ki'imakchajak a
wóol le kéen jóok'kecho',
yéetel teche' Isacar ki'i-
makchajak a wóol ta wo-
toch.[g]

33:15 * Uláak' bix u traducirta'a-
le' «te' montaña'ob yano'ob lak'ino'».
33:17 * Wa «toro salvajee'». Ilawil
«Toro salvaje», página 2582. # Wa
«u k'óochik».

CAP 33
a Jos 17:17, 18
b Dt 8:7, 8
c Éx 3:4
Hch 7:30
d Gé 37:7
Gé 49:26
1Cr 5:1, 2
e Gé 48:19, 20
f Gé 49:13
g Gé 49:14

Columna 2
a Gé 49:19
b Jos 13:24-28
c Nú 32:1-5
d Jos 22:1, 4
e Gé 49:16
f Jue 13:2, 24
Jue 15:8, 20
Jue 16:30
g Jos 19:47
h Gé 49:21

19 Leti'obe' yaan u t'anko'ob
kaajo'ob utia'al ka xi'i-
ko'ob te' montañao'.
Te'elo' ti' ken u k'ubo'ob
u sacrificioil justiciai'.
Tumen yaan u jóo'sko'ob
te' k'áa'náab ya'ab ba'a-
lo'ob ma'alobtako'
bey xan le tesoro'ob ta'a-
ka'ano'ob te' arenao'».

20 Yo'olal Gade' tu ya'alaj:[a]
«Bendecirta'ak le máax
kóochkintik u fronte-
rail Gado'.[b]
Te'elo' ku chital bey jun-
túul leóne',
listo utia'al u kóotspay-
tik u k'ab yéetel u pool
le ba'ax ku chukiko'.
21 Leti'e' yaan u yéeyik le
yáax jaats utia'al leti'o',[c]
tumen te'elo' ti' ts'a'an le
jaats ku tocar ti' le máax
ts'áaik le leyo'obo'.[d]
U nuuktakil le kaajo'
yaan u much'kuba'ob.
Leti'e' yaan u beetik jus-
ticia je'ex u k'áat Jéeo-
bao',
yéetel yaan u beetik le
ba'axo'ob ts'o'ok u ch'a'-
tukla'al yo'olal Israelo'».

22 Yo'olal Dane' tu ya'alaj:[e]
«Dane' bey u mejnil jun-
túul leóne'.[f]
Yaan u síit' desde Basán».[g]

23 Yo'olal Neftalíe' tu ya'a-
laj:[h]
«Neftalíe' ki'imak u yóol
tumen ku lúubul utsil
ti' Jéeoba
yéetel jach ku bendecir-
ta'al.
Ku ch'a'ik u tia'alint chi-
k'in yéetel noojol».

24 Yo'olal Asere' tu ya'alaj:[a]
«Bendecirta'an Aser yéetel paalal.
Ka lúubuk utsil ti' u suku'uno'ob,
yéetel ka u t'ub* u yook ich aceite.
25 De fierro yéetel de cobre le nu'ukul tu'ux ka k'alik a joonajo',[b]
yéetel ma' ken a ch'a' saajkil tuláakal le k'iino'ob kuxa'anecho'.
26 Mix máak yaan je'ex u jaajil Dioso',[c] le u Dios Jesurúno',[d]
le máax ku máan te' ka'an utia'al u yáantkecho',
le máax ku taal yóok'ol le múuyalo'ob yéetel u nojoch podero'.[e]
27 Desde úuchile' Diose' junp'éel lugar tu'ux je'el u páajtal u ta'akikuba máake',[f]
u k'abo'ob mix bik'in kun xu'ululo'obe' yaan u yáantkecho'ob.[g]
Ta táan ken u tojolch'int a enemigo[h]
yéetel yaan u ya'aliktech: ‹¡Xu'ulsti'ob!›.[i]
28 Israele' yaan u kajtal ich jeets'elil,
yéetel u paalal Jacobe'* yaan u ts'a'abalo'ob aparteil
ti' junp'éel lu'um tu'ux yaan trigo# yéetel túumben vino,[j]
tu'ux ku ch'áajal u serenoil le ka'ano'obo'.[k]

33:24 * Wa «ka u yisíins». **33:28** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u sayabil Jacob». # Wa ma' xaane' cebada.

CAP 33

a Gé 49:20
b Dt 8:7, 9
c Éx 15:11
d Isa 44:2
e Sl 68:32-34
f Sl 46:11
Sl 91:2
g Isa 40:11
h Dt 9:3
i Dt 31:3, 4
j Dt 8:7, 8
k Dt 11:11

Columna 2

a Sl 33:12
Sl 144:15
Sl 146:5
b Dt 4:7
2Sa 7:23
Sl 147:20
c Sl 27:1
Isa 12:2
d Sl 115:9
e Sl 66:3

CAP 34

f Dt 32:49
g Dt 3:27
h Nú 36:13
i Jue 18:29
j Éx 23:31
Nú 34:2, 6
Dt 11:24
k Jos 15:1
l Gé 13:10
m Gé 19:22, 23
n Gé 12:7
Gé 26:3
Gé 28:13
o Nú 20:12

29 ¡Israel, teche' jach ki'imak a wóol![a]
¿Yaan wa máax je'ex teech,[b]
junp'éel kaaj ku ki'imaktal u yóol ikil u salvarta'al tumen Jéeoba,[c]
le máax bey junp'éel escudo kanáantkech,[d]
yéetel bey junp'éel ki'ichkelem espada yaanteche'?
A enemigo'obe' yaan u kikilankilo'ob ta táan,[e]
yéetel teche' yaan a pe'echa'tik u pu'ucho'ob».*

34 Moisés túune' luk' tu desiertoil Moabe' ka na'ak te' Montaña Neboo'[f] ka k'uch tak tu punta Pisgá,[g] le yaan aktáan ti' Jericóo'.[h] Te'elo' Jéeobae' tu ye'esajti' tuláakal le lu'umo', desde Galaad tak Dan,[i] **2** yéetel tuláakal u lu'umil Neftalí, u lu'umil Efraín yéetel Manasés, tuláakal u lu'umil Judá yéetel tak le k'áa'náab* yaan te' chik'ino',[j] **3** le Négueb[k] yéetel u táax lu'umil le Jordáno',[l] u táax lu'umil Jericó, u kaajil le palmera'obo', yéetel tak Zóar.[m]

4 Jéeoba túune' tu ya'alajti': «Lela' leti'e lu'um tin jurartaj ti' Abrahán, Isaak yéetel ti' Jacob, le ka tin wa'alaj: ‹Ti' a paalal ken in ts'áae›.[n] Ts'o'ok in cha'ik a wilik yéetel a wicho'ob, pero teche' ma' kan máani'».[o]

5 Le ka ts'o'oke', Moisés le máax meyajtik Jéeobao',

33:29 * Uláak' bix u traducirta'ale' «le ka'anal lugaro'obo'». **34:2** * Le k'áa'náaba' leti'e Mar Grande wa Mediterráneoo'.

kíim te'elo', tu lu'umil Moab, je'ex úuchik u ya'ala'al tumen Jéeobao'.[a] **6** Leti'e' tu mukaj Moisés te' táax lu'umo', tu lu'umil Moab, aktáan ti' Bet-peor, yéetel tak bejla'e' mix máak ojéeltmil jach tu'ux mu'uki.[b] **7** Moisése' yaan ka'ach 120 años ti' ka kíimi.[c] Leti'e' láayli' sáasil u paakat ka'ache' yéetel láayli' yaan ka'ach u muuk'e'. **8** U kaajil Israele' 30 días táan u yo'tik Moisés tu desiertoil Moab.[d] Hasta ka chúukpaj u k'iinilo'ob u yo'tiko'ob Moisés yéetel u sen yaatal u yóolo'ob tu yo'olal.

9 Josué u hijo Nune' jach yaan u na'at* ka'achi tumen Moisése' tu ts'áaj u k'abo'ob tu yóok'ol.[a] Le israelita'ob túuno' jo'op' u yu'ubiko'ob u t'aan yéetel tu beeto'ob jach je'ex tu ya'alil Jéeoba ti' Moisése'.[b] **10** Chéen ba'ale' mix juntéen yanchaj uláak' profeta tu lu'umil Israel je'el bix Moisése',[c] leti'e' ku t'aan ka'ach yéetel Jéeoba je'ex u beetik juntúul máak yéetel u yéet máakile'.[d] **11** Leti'e' tu beetaj tuláakal le señalo'ob yéetel le milagro'ob a'ala'abti' tumen Jéeoba ka u beet tu lu'umil Egiptoo', ti' Faraón, ti' tuláakal u j-meyajo'ob yéetel ti' tuláakal u lu'umo'.[e] **12** Moisése' tu beetaj nukuch ba'alo'ob yéetel tu ye'esaj nojoch poder tu táan u yich tuláakal Israel.[f]

34:9 * Wa «ts'a'ab ya'ab na'at ti' tumen u poder Dios».

CAP 34

a Dt 32:50
Jos 1:2

b Jud 9

c Dt 31:1, 2
Hch 7:23
Hch 7:30, 36

d Nú 20:29

Columna 2

a Dt 31:14
1Ti 4:14

b Nú 27:18, 21
Jos 1:16

c Dt 18:15
Hch 3:22
Hch 7:37

d Éx 33:11
Nú 12:8

e Dt 4:34

f Dt 26:8
Lu 24:19

JOSUÉ

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Jéeobae' ku líi'sik u yóol Josué (1-9)
Ku ya'ala'alti' ka tuukulnak ti' ba'ax ku xokik (8)
Ku prepararkuba'ob utia'al u máano'ob te' Jordáno' (10-18)

2 Ku túuxta'al máako'ob ch'úuktik Jericó (1-3)
Rahabe' ku ta'akik ka'atúul israelita'ob (4-7)
Le ba'ax prometerta'ab ti' Rahabo' (8-21a)
Junp'éel chak suum bey señale' (18)
Ku suut le máaxo'ob bino'ob ch'úuko' (21b-24)

3 Israele' ku k'áatmáansik le Jordáno' (1-17)

4 Tuunicho'ob utia'al u k'a'ajsa'al ba'ax úuchi (1-24)

5 Ku circuncidarta'alo'ob le tia'ano'ob Guilgalo' (1-9)
Ku k'iinbesa'al Pascua; ku xu'ulul u yantal maná (10-12)
U príncipeil u ejército Jéeoba (13-15)

6 Ku níikil u ba'pak'ilo'ob Jericó (1-21)
Ku salvarkuba Rahab yéetel u láak'tsilo'ob (22-27)

7 Ku ganarta'al Israel tumen u kaajil Ay (1-5)

Le oración tu beetaj Josuéo' (6-9)
Ganarta'ab Israel úuchik u k'ebantal (10-15)
Ku chu'ukul Acán, ku muruxtunta'al (16-26)

8 Josuée' ku bin ba'ate'el tu contra Ay (1-13)
Ku ch'a'abal u kaajil Ay (14-29)
Ku xo'okol le Ley te' Montaña Ebalo' (30-35)

9 Le gabaonita'obo' jach yaan u na'ato'ob (1-15)
Ku yojéelta'al tuusnaj le gabaonita'obo' (16-21)
Ku ts'a'abal le gabaonita'ob ch'ak si'o' (22-27)

10 Israele' ku defendertik u kaajil Gabaón (1-7)
Jéeobae' ku yáantik Israel te' ba'atelo' (8-15)
Ku k'áaxal nukuch bat yóok'ol le enemigo'obo' (11)
Le K'iino' p'áat wa'atal chúumuk ka'an (12-14)
Kíimsa'ab le cinco reyo'ob ba'atelt Israelo' (16-28)
Ku ch'a'abal le kaajo'ob yano'ob noojolo' (29-43)

11 Ku ch'a'abal le kaajo'ob yano'ob xamano' (1-15)
Le kaajo'ob tu ch'a'aj Josuéo' (16-23)

12 Le reyo'ob xu'ulsa'ab tu lak'inil le Jordáno' (1-6)
Le reyo'ob xu'ulsa'ab tu chik'inil le Jordáno' (7-24)

13 Le lu'umo'ob ku bineltik u ch'a'ablo' (1-7)
Ku t'o'oxol le lu'um tu lak'inil le Jordáno' (8-14)
U herencia Rubén (15-23)
U herencia Gad (24-28)
U herencia Manasés te' lak'íno' (29-32)
U herencia le levita'obo' Jéeoba (33)

14 Ku t'o'oxol le lu'um tuláak' u tséel le Jordáno' (1-5)
U herencia Calebe' Hebrón (6-15)

15 U herencia Judá (1-12)
Ku k'áatik u herencia u hija Caleb (13-19)
U kaajilo'ob Judá (20-63)

16 U herencia u paalal José (1-4)
U herencia Efraín (5-10)

17 U herencia Manasés te' chik'íno' (1-13)
Ku ts'a'abal uláak' lu'um ti' u paalal José (14-18)

18 Josuée' ku t'oxik le lu'um ku bineltiko' (1-10)
U herencia Benjamín (11-28)

19 U herencia Simeón (1-9)
U herencia Zabulón (10-16)
U herencia Isacar (17-23)
U herencia Aser (24-31)
U herencia Neftalí (32-39)
U herencia Dan (40-48)
U herencia Josué (49-51)

20 Kaajo'ob utia'al u ta'akikuba máak (1-9)

21 Kaajo'ob ts'a'ab ti' le levita'obo' (1-42)
Kaajo'ob ts'a'ab ti' u paalal Aarón (9-19)
Kaajo'ob ts'a'ab ti' u maasil le koatita'obo' (20-26)
Kaajo'ob ts'a'ab ti' le guersonita'obo' (27-33)
Kaajo'ob ts'a'ab ti' le merarita'obo' (34-40)
Ku béeykuntik Jéeoba ba'ax u prometermaj (43-45)

22 U tribuilo'ob lak'ine' ku suuto'ob tu yotocho'ob (1-8)
Ku beeta'al junp'éel altar naats' ti' le Jordáno' (9-12)
Ku ya'ala'al ba'axten beeta'ab le altaro' (13-29)
Ku tsikbalta'al le ba'ax úucho' (30-34)

23 Le ba'axo'ob tu ts'ok a'alaj Josuéo' (1-16)
Ma' fallarnaj le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao' (14)

24 Josuée' ku k'a'ajsik u kuxtal le israelita'obo' (1-13)
Ku ya'ala'alti'ob ma' u p'atko'ob Jéeoba (14-24)
‹Teen yéetel in wotoche' yaan k-meyajtik Jéeoba› (15)
Josuée' tu ch'a'aj junp'éel acuerdo yéetel Israel (25-28)
Ku kíimil yéetel ku mu'ukul Josué (29-31)
Ku mu'ukul u baakelo'ob Josué (32)
Ku kíimil yéetel ku mu'ukul Eleazar (33)

1 Ka ts'o'ok u kíimil Moisés, le máax meyajtik Jéeobao',* Jéeobae' tu ya'alaj ti' Josué#[a] u hijo Nun, le máax áantik[b] ka'ach Moiséso': **2** «Moisés, le máax meyajtikeno', ts'o'ok u kíimil.[c] Beoraa' líi'kech ka a k'áatmáans le Jordáno', teech yéetel tuláakal u kaajil Israel,[d] xeen te' lu'um ken in ts'áa ti' leti'obo'. **3** Je'ex tin wa'alil ti' Moiséso'[e] yaan in ts'áaikti'ob tuláakal le lugaro'ob ken u pe'echa'to'obo'. **4** Le lu'um ken u tia'alinto'obo' yaan u káajal desde te' desiertoo' yéetel yaan u k'uchul tak Líbano yéetel tak Éufrates, le nojoch ríoo', tuláakal lela' u lu'um le itita'obo'.[f] Tu tojil chik'ine'*[g] yaan u k'uchul tak te' Mar Grandeo'.# **5** Mientras kuxa'aneche' mix máak kun p'áatal wa'atal ta táan.[h] Je'ex úuchik in wantal yéetel Moisése' bey kin wantal ta wéetelo'.[i] Ma' ken in p'atech ta juunal, junpuli' ma' ken in xúump'attech.[j] **6** Ma' a sajaktal mix u péek a wóol,[k] tumen teech kan áantik le kaaj utia'al ka u tia'alint le lu'um tin wa'alaj in ts'áaik ti' u yúuchben láak'tsilo'obo'.[a]

7 Teche' ma' a sajaktal mix u péek a wóol, yéetel jach ilawil a beetik tuláakal le ba'ax ku ya'alik le Ley tu ts'áajtech Moisés, le máax meyajteno', ma' a k'éechel ti' ba'ax ku ya'alik mix ta x-no'oj mix ta x-ts'íik.[b] Le na'at túuno' yaan u nu'uktikech ti' tuláakal ba'ax ken a beete.[c] **8** Le ba'ax ku ya'alik u libroil le Leyo' ma' unaj u luk'ul ta chi'ï',[d] bul k'iin yéetel bul áak'ab unaj a xokik yéetel unaj a tuukul* ti' ba'ax ku ya'alik, tumen lelo' yaan u yáantkech a beet tuláakal ba'ax ts'íibta'ani'.[e] Beyo' yaan u bintech utsil ichil a kuxtal yéetel yaan u yantal a na'at, le na'at túuno' yaan u nu'uktikech ti' tuláakal ba'ax ken a beete.[f] **9** Teen a'aliktech, ma' a sajaktal mix u péek a wóol. Ma' a ch'a'ik saajkil mix u jo'op'ol a kikilankil, tumen Jéeoba a Diose' tia'an ta wéetel je'el tu'uxak ka xi'ikeche'».[g]

CAP 1

a Dt 31:14

b Éx 24:13
Nú 11:28

c Dt 34:5

d Dt 3:28

e Dt 11:24

f Nú 13:29

g Gé 15:18
Éx 23:31
Nú 34:2, 3
Dt 1:7
Jos 15:1, 4

h Dt 7:24
Dt 11:25

i Éx 3:12
Jos 3:7

j Dt 31:6

k Dt 31:23

Columna 2

a Gé 12:7
Gé 15:18
Gé 26:3

b Dt 5:32

c Dt 29:9
1Re 2:3

d Dt 6:6
Dt 30:14

e Dt 17:18, 19
Sl 1:1, 2
1Ti 4:15
Snt 1:25

f 1Cr 22:13

g Éx 23:27
Dt 31:7, 8

1:1 *Ilawil página 2566. #Wa «Jeosúa», u k'áat u ya'al «Jéeobae' Salvación». **1:4** *Wa «oeste». #Uláak' bix k'aj óola'anile' Mediterráneo.

1:8 *Wa «a chaambel xokik ba'ax ku ya'alik».

10 Josué túune' tu ya'alaj ti' u jefeilo'ob le kaajo': **11** «Máanke'ex ichil le kaajo' ka a wa'ale'exti'ob: ‹Preparartaba'ex tumen chéen óoxp'éel k'iin u bin a k'áatmáane'ex te' Jordán utia'al ka ookke'ex a ch'a'ex le lu'um u ya'almaj Jéeoba u ts'áaikte'exo'›».[a]

12 Ti' le rubenita'ob, ti' le gadita'ob yéetel ti' u táanchumuk tribu Manasése', Josuée' tu ya'alaj: **13** «K'a'ajse'ex le ba'ax a'ala'abte'ex[b] tumen Moisés, le máax meyajt Jéeobao': ‹Jéeoba a Dios-e'exe' táan u beetik a kuxtale'ex ich jeets'elil yéetel ts'o'ok u ts'áaikte'ex le lu'uma'. **14** A watane'ex, a paalale'ex yéetel a walak' ba'alche'exe' yaan u p'áatlo'ob te' lu'um tu ts'áajte'ex Moisés te' tu tséel* le Jordána',[c] pero te'ex le xiibo'ob jach a wojle'ex ba'atelo'[d] unaj a k'áatmáanske'ex le Jordán en orden je'ex u beetik junp'éel ejércitoe', yaan a bine'ex táanil ti' u maasil israelita'obo'.[e] Unaj a wáantke'exo'ob **15** tak ken beeta'ak u kuxtalo'ob ich jeets'elil tumen Jéeoba, je'ex ts'o'ok u beetik ta wéetele'exo', tak ken u láaj ch'a'ob le lu'um kun ts'aabilti'ob tumen Jéeoba u Dioso'obo'. Le kéen ts'o'okok túune' ka suute'ex kajtal te' lu'um ts'a'ante'exo'. Yaan a kajtale'ex te' lu'um yaan tu lak'inil* le Jordáno',[f] le lu'um ts'a'abte'ex tumen Moisés, le máax meyajt Jéeobao'›».

16 Leti'ob túune' tu ya'alo'ob ti' Josué: «Yaan k-beetik tuláakal le ba'ax ts'o'ok a wa'aliko' yéetel yaan k-bin je'el tu'uxak ka a túuxto'one'.[a] **17** Yaan k-beetik tuláakal ba'ax ka wa'alik je'ex t-beetil tuláakal ba'ax tu ya'alaj Moisése'. Chéen ba'ax k-k'áatke' ka yanak Jéeoba ta wéetel je'ex úuchik u yantal yéetel Moisése'.[b] **18** Je'el máaxak ka u ts'áauba ta contra yéetel ma' u yóotik u beet tuláakal ba'ax ka wa'alikti'e' yaan u kíimsa'al.[c] Teche' ma' a ch'a'ik saajkil mix u péek a wóol».[d]

2 Josué, u hijo Nune', tu x-mukul túuxtaj ka'atúul máako'ob desde Sitim[e] utia'al ka xi'ik u ch'úukto'ob le lu'umo'. Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex a wile'ex bix le lu'umo', maases u kaajil Jericó». Le máako'ob túuno' bino'obe' ka k'ucho'ob tu yotoch juntúul x-prostituta ku k'aaba'tik Rahab,[f] te'elo' ti' p'áato'obi'. **2** Chéen ba'ale' a'ala'ab ti' u reyil Jericó: «¡Ilawile! Te' áak'aba' yaan israelita'ob ts'o'ok u taalo'ob u ch'úukto'ob le lu'uma'». **3** U reyil Jericó túune' tu túuxtaj a'albil ti' Rahab: «Jóo's le máako'ob taalo'ob way kaaj yéetel táan u p'áatlo'ob ta wotocho', tumen leti'obe' taal u ch'úukto'ob tuláakal le lu'uma'».

4 Pero le ko'olelo' tu ta'akaj le ka'atúul israelita'obo'. Leti' túune' tu ya'alaj: «U jaajile' le máako'obo' taalo'ob tin wiknal pero ma' in wojel tu'ux u taalo'obi'. **5** Le táan u yée'same'ental yéetel le jach ta'aytak u k'a'alal u joonajil le kaajo' le máako'obo'

1:14 * Le u tséel ku ya'aliko' tia'an lak'ine'. **1:15** * Wa «este».

CAP 1

a Dt 9:1
Jos 3:2, 3

b Nú 32:20-22
Jos 22:1-4

c Dt 3:19, 20
Dt 29:8
Jos 13:8

d Nú 1:3
Nú 26:2

e Dt 3:18

f Nú 32:33
Jos 22:4, 9

Columna 2

a Nú 32:17, 25

b Nú 27:18, 20
Dt 34:9

c Dt 17:12

d Dt 31:7
Jos 1:6, 9

CAP 2

e Nú 25:1
Nú 33:49

f Jos 6:17
Mt 1:5
Heb 11:31
Snt 2:25

jóok'o'obe' ka bino'ob. Chéen ba'ale' ma' in wojel tu'ux bino'obi', pero wa ka bine'ex tu séeba'anil tu paacho'obe' je'el a chukpachtike'exo'obe'». **6** (Chéen ba'ale' leti'e' ts'oka'anili' ka'ach u bisko'ob tu techoil u yotoche', yéetel ts'oka'anili' u ta'akiko'ob ichil le lino* tsolkíinta'an te' techoo'). **7** Le máako'ob túuno' jóok' u yáalkabo'ob tu paacho'ob tu tojil le Jordáno', te' tu'ux ma' taam u ja'ilo',[a] le ka ts'o'ok u jóok'lo'obe' k'a'al u joonajil le kaajo'.

8 Antes u chital wenel le ka'atúul israelita'obo' na'ak Rahab te' techoo', **9** ka tu ya'alajti'ob: «Tene' jach in wojel yaan u ts'áaikte'ex Jéeoba le lu'uma',[b] yéetel ta wo'olale'exe' ts'o'ok u taal t-óok'ol junp'éel nojoch saajkilil.[c] Ta wo'olale'exe' tuláakal u kajnáaliloob le lu'uma' ts'o'ok u lúubul u yóolo'ob,[d] **10** tumen ts'o'ok k-u'uyike' le ka luk'e'ex Egiptoe'[e] tikinkúunta'ab ta táane'ex u ja'il le Mar Rojo tumen Jéeobao'. Ts'o'ok k-u'uyik xan bix úuchik a xu'ulske'ex ti' Seón[f] yéetel ti' Og,[g] le ka'atúul rey amorreo'ob yano'ob tuláak' u tséel* le Jordáno'. **11** Jach lúub k-óol* ka t-u'uyaj lela', yéetel tuláakal máak sen sajak ta wo'olale'ex tumen Jéeoba a Dios e'exe', Dios te' ka'ano' yéetel Dios way lu'ume'.[h] **12** Beo-

2:6 * Lela' junkúul xíiw suuk u pa'ak'al tu lu'umil Egipto utia'al u beeta'al nook'. **2:10** * Le u tséel ku ya'aliko' tia'an lak'ine'. **2:11** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yíib k-puksi'ik'al».

CAP 2

a Jue 3:28; Jue 12:5

b Éx 3:8

c Éx 23:27; Dt 2:25; Dt 11:25

d Éx 15:15; Jos 5:1

e Éx 14:21; Éx 15:13, 14

f Nú 21:21-24

g Nú 21:33, 34; Dt 3:3; Jos 9:9, 10

h Dt 4:39; 2Cr 20:6; Da 4:35

Columna 2

a Jos 6:23

b Heb 11:31

c Nú 30:2

raa' beet uts a jurarke'ex tu yo'olal Jéeobae', tumen tin we'esajte'ex nojoch yaabilaje' te'ex xane' yaan a we'eske'ex nojoch yaabilaj ti' tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotoch in papáo', yéetel unaj a ts'áaike'exten junp'éel señal ku ye'esik je'el u páajtal in confiar ti' te'exe'. **13** Ma' unaj a kíimske'ex in papá, in maama, in suku'uno'ob, in kiiko'ob mix tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'ob tu yotocho'obo', unaj a salvarko'one'ex ti' le kíimilo'».[a]

14 Le máako'ob túuno' tu ya'alo'obti': «¡Yaan k-ts'áaik k-kuxtal ta wo'olale'ex!, chéen ba'ale' ma' a tsikbaltike'ex ti' mix máak ba'ax taalo'on k-beete, beyo' yaan k-e'esikte'ex nojoch yaabilaj le kéen u ts'áato'on Jéeoba le lu'uma'». **15** Ka ts'o'oke' le ko'olelo' tu ts'áaj junp'éel suum te' ventana utia'al u yéemlo'obo', tumen u yotoche' taak'al yanil ti' le pak' ba'pachtmil le kaajo', maas u jaajile' tia'an tu yóok'ol le pak'o'.[b] **16** Le ko'olel túuno' tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex te' tu'ux yaan le montaña'obo', ti' ka a ta'akaba'ex ichil óoxp'éel k'iini', beyo' le máaxo'ob ku máan u kaxte'exo'obo' ma' ken u kaxte'exo'ob. Le kéen suunak túun le máako'obo' je'el u páajtal a seguertik a beele'exe'».

17 Le máako'ob túuno' tu ya'alo'ob: «To'one' yaan k-p'áatal libreil ti' le ba'ax ta beetaj k-jurartiktech[c] **18** wa le kéen ookko'on te' lu'uma' teche' ma' ta k'axik le chak

suum te' ventana tu'ux táan k-éemla'. Way ta wotoche' unaj a taasik a papá, a maama, a suku'uno'ob, a kiiko'ob yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotoch a papáo'.[a] **19** Bey túuno' wa yaan máax ku jóok'ol ta wotoch yéetel ku kíimsa'ale', ti' leti' yaan u culpail,* ma' ti' to'oni'. Pero wa ku kíimsa'al juntúul máax yaan ichil a wotoche' ti' to'on yaan u culpail úuchik u kíimil. **20** Chéen ba'ale' wa ka tsikbaltik ba'ax taalo'on k-beete',[b] to'one' yaan k-p'áatal libreil ti' le ba'ax ta beetaj k-jurartiktecho'». **21** Le ko'olelo' tu ya'alaj: «Úuchuk le ba'ax ts'o'ok a wa'alike'exo'».

Ka ts'o'ok u ya'alik lela', leti'obe' tu ch'a'aj u beelo'obe' ka bino'ob. Le ko'olelo' tu k'axaj le chak suum te' ventana je'ex a'ala'abikti'o'. **22** Le ka'atúul israelita'obo' bino'ob te' tu'ux yaan le montaña'obo', ti' p'áato'ob óoxp'éel k'iini', tu páa'to'ob u suut le máaxo'ob bin kaxtiko'obo'. Le máako'obo' bino'ob ti' tuláakal le bejo'ob utia'al u kaxtiko'ob le ka'atúul israelita'obo' pero ma' tu kaxto'obi'. **23** Le ka'atúul máako'ob túuno' éemo'ob ti' le montaña'obo' ka tu k'áatmáanso'ob le Jordáno' ka k'ucho'ob yiknal Josué, u hijo Nun. Leti'ob túune' tu tsikbalto'ob ti' Josué tuláakal le ba'ax úuchti'obo'. **24** Leti'obe' tu ya'alo'ob ti' Josué: «Jéeobae' ts'o'ok u ts'áaikto'on tuláakal le lu'uma'.[a] U jaajile' tuláakal u kajnáalilo'ob le lu'uma' ts'o'ok k-beetik u jach lúubul u yóolo'ob».[b]

3 Josué túune' líik' jach temprano, leti' yéetel tuláakal le israelita'obo' luk'o'ob Sitime'[c] ka bino'ob tak Jordán. Ka k'ucho'obe' ti' tu máanso'ob le áak'ab antes ti' u k'áatmáano'ob te' Jordáno'.

2 Tu yóoxp'éel k'iine' u jefeilo'ob le kaajo'[d] máano'ob te' tu'ux jelekbal tuláakal le kaajo', **3** ka tu ya'alo'obti'ob: «Le kéen a wile'ex táan u bisa'al u cajail u pacto* Jéeoba a Diose'ex tumen le sacerdote'ob[e] levita'obo', unaj a líik'le'ex utia'al a bine'ex tu paach. **4** Chéen ba'ale' kex 890 metros* unaj a wantale'ex ti' leti'. Ma' unaj a maas náats'le'ex tu yiknalí', beyo' yaan u páajtal a wilke'ex tu'ux bejil unaj a bine'ex tumen mix juntéen máanke'ex te' bejo'».

5 Josuée' tu ya'alaj ti' le kaajo': «Preparartaba'ex*[f] tumen sáamale' Jéeobae' yaan u beetik nukuch ba'alo'ob a wile'ex».[g]

6 Josuée' tu ya'alaj ti' le sacerdote'obo': «Ch'a'ex u cajail[h] le pactoo' ka máanke'ex táanil ti' le kaajo'». Leti'ob túune' tu ch'a'ajo'ob u cajail le pactoo' ka máano'ob táanil ti' le kaajo'.

7 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Josué: «Bejla'e' yaan u káa-

CAP 2

a Jos 6:23

b Jos 2:14

Columna 2

a Éx 23:31
Jos 6:2
Jos 21:44

b Éx 15:14-16
Jos 2:9-11
Jos 5:1

CAP 3

c Nú 25:1
Jos 2:1

d Dt 1:15
Jos 1:10, 11

e Nú 4:15
1Cr 15:2

f Éx 19:10
Le 20:7

g Éx 34:10

h Éx 25:10
Nú 4:15

2:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'i'ik'ele' yaan u yantal yóok'ol u pool».

3:3 *Ilawil «U cajail pacto», página 2583. **3:4** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «2,000 codos». Ilawil «Codo», página 2559. **3:5** *Wa «Santificartaba'ex».

jal in nojba'alkúuntikech tu táan tuláakal u kaajil Israel,[a] utia'al ka u yojéelto'ob yaan in wantal ta wéetel[b] je'ex úuchik in wantal yéetel Moisése'.[c] **8** Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alik ti' le sacerdote'ob bisik le u cajail le pactoo': ‹Le kéen k'uchke'ex te' Jordáno'[d] unaj a wookle'ex ichil u ja'il yéetel unaj a p'áatle'ex wa'atali'›».

9 Josué túune' tu ya'alaj ti' le israelita'obo': «Ko'otene'ex utia'al ka a wu'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba a Diose'ex». **10** Josuée' tu ya'alaji'ob: «Yaan junp'éel ba'ax kun e'esikte'ex kuxa'an le Dios yaan ta wéetele'exo',[e] yéetel seguro u lu'sik ta beele'ex le cananeo'ob, le itita'ob, le eveo'ob, le perizita'ob, le guirgaseo'ob, le amorreo'ob yéetel le jebuseo'obo'.[f] **11** ¡U'uye'ex lela'! U cajail u pacto u Yuumil tuláakal le lu'uma' yaan u máan táanil ti' te'ex yéetel yaan u yokol ichil le Jordáno'. **12** Yéeye'ex 12 xiibo'ob ti' u kaajil Israel, juntúul xiib ti' cada tribu.[g] **13** Le kéen kóojok u yook le sacerdote'ob bisik u cajail u pacto Jéeoba, u Yuumil tuláakal le lu'um, ti' u ja'il le Jordáno', le u ja'il le Jordán ku taal desde ka'analo' yaan u je'elsa'al, yaan u p'áatal wa'atal bey junp'éel pak'e'».[h]

14 Le o'olal ka líik' le kaaj utia'al u luk'lo'ob te' tu'ux jelekbalo'ob ka'acho', jach antes u k'áatmáano'ob te' Jordáno', le sacerdote'ob bisik le u cajail[i] le pactoo' máano'ob táanil ti' le kaajo'. **15** Jach le ka k'ucho'ob te' Jordán le sacerdote'ob kuchmil le Caja yéetel ka kóoj u yooko'ob tu jáal le ja'o' (tuláakal le k'iino'ob táan u yúuchul cosecharo' le Jordáno' ku ka'antal[a] yéetel ku tuul u ja'il tu tséeliko'ob), **16** le u ja'il le Jordán ku taal desde ka'analo' wa'alaji. Desde náachile' p'áat bey junp'éel pak'e', bey p'áatik desde Adán, le noj kaaj yaan naats' Zaretáno'. Chéen ba'ale' le u ja'il ku bin u yéemel te' Mar del Arabá wa le Mar Saladoo'* sa'ap'i. Le ja'o' wa'akúunta'abi, le kaaj túuno' k'áatmáan jach aktáan ti' Jericó. **17** Le sacerdote'ob kuchmil u cajail u pacto Jéeobao' wa'alajo'ob tu'ux tikin[b] chúumuk ti' le Jordáno', tuláakal túun le kaajo' máan tuláak' u tséel le Jordáno'. U kaajil Israele' xíimbalnaj tu'ux tikin.[c]

4 Chéen p'elak láaj máanik le kaaj tuláak' u tséel le Jordáno', Jéeobae' tu ya'alaj ti' Josué: **2** «Yéey 12 xiibo'ob ichil le kaajo', juntúul ti' cada tribu,[d] **3** yéetel unaj a wa'alikti'ob: ‹Ch'a'ex 12 tuunicho'ob chúumuk ti' le Jordáno', te' tu'ux p'áat wa'atal le sacerdote'obo'.[e] Le kéen ts'o'okke' unaj a biske'ex tak te' tu'ux ken a máanse'ex le áak'abo'›».[f]

4 Josué túune' tu t'anaj le 12 xiibo'ob tu yéeyaj ichil le israelita'obo', juntúul ti' cada tribu, **5** tu ya'alajti'ob: «Máanke'ex tu táan u cajail u pacto Jéeoba a Diose'ex

CAP 3
a Jos 4:14
b Jos 1:5, 17
c Éx 3:12 Éx 14:31
d Jos 3:17
e Dt 7:21
f Éx 3:8 Dt 7:1 Sl 44:2
g Jos 4:2, 3
h Sl 114:1, 3
i Éx 25:10 Jos 3:6 Hch 7:44, 45

Columna 2
a Jos 4:18 1Cr 12:15
b Jos 4:3
c Sl 66:6

CAP 4
d Jos 3:12, 13
e Jos 3:17
f Jos 4:19, 20

3:16 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Mar Muerto.

utia'al a bine'ex chúumuk ti' le Jordáno', cada juntúul ti' te'exe' unaj u kuchik jun'éel tuunich, jun'éel tuunich tu yo'olal cada jun'éel tribu ti' le israelita'obo'. **6** Le-la' yaan u p'áatal bey jun'éel señale'. Beyo' wa a paalale'ex ku k'áatikte'ex tu k'iinil: ‹¿Ba'axten ts'a'an le tuunicho'ob waya'?›,[a] **7** te'exe' unaj a wa'alike'exti'ob: ‹Tumen u ja'il le Jordáno' je'elsa'ab tu táan u cajail[b] u pacto Jéeoba, le ka máan te' Jordáno' je'elsa'ab u ja'il le Jordáno'. Le tuunicho'oba' mantats' ken u k'a'ajs ti' u kaajil Israel le ba'ax úucho'».[c]

8 Le israelita'ob túuno' tu beeto'ob jach je'ex a'ala'abikti'ob tumen Josuéo'. Tu ch'a'ajo'ob 12 tuunicho'ob chúumuk ti' le Jordáno', jun'éel tuunich tu yo'olal cada jun'éel tribu ti' le israelita'obo', tu beeto'ob jach je'ex a'ala'abik ti' Josué tumen Jéeobao'. Tu biso'ob tak te' tu'ux ken u máanso'ob le áak'abo'.

9 Josué xane' tu nikkúuntaj 12 tuunicho'ob chúumuk ti' le Jordáno', te' tu'ux p'áat wa'atalil le sacerdote'ob bisik u cajail le pactoo',[d] le tuunicho'oba' tak bejla'a tia'ano'ob te'elo'.

10 Le sacerdote'ob bisik u cajail le pactoo' p'áato'ob wa'atal tu chúumuk le Jordán tak ka tu láaj beetaj le kaaj le ba'ax a'ala'ab ti' Josué tumen Jéeobao', jach je'ex a'ala'abik ti' Josué tumen Moisés-so'. Le kaajo' tu ts'áaj u yóol máan tuláak' u tséel le Jordáno'. **11** Chéen p'elak máanik tuláakal le kaajo', máan xan le sacerdote'ob yéetel u cajail u pacto Jéeoba tu táan le kaajo'.[a] **12** Le rubenita'ob, le gadita'ob yéetel le táanchumuk tribu ti' Manasés-so' k'áatmáano'ob en orden je'ex jun'éel ejércitoe'.[b] Máano'ob táanil ti' u maasil israelita'obo', tu beeto'ob jach je'ex a'ala'abikti'ob tumen Moisése'.[c] **13** Kex 40,000 soldado'ob israelita'ob máano'ob tu táan Jéeoba utia'al u bino'ob te' desierto yaan Jericóo'.

14 Te' k'iin je'elo' Jéeobae' tu nojba'alkúuntaj Josué tu táan le israelita'obo',[d] le o'olal leti'obe' jach tu respetarto'ob tuláakal u k'iiniljo'ob u kuxtal, je'ex úuchik u jach respetarko'ob Moisése'.[e]

15 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Josué: **16** «A'al ti' le sacerdote'ob bisik le Caja[f] tu'ux ts'a'an le jaajay tuunicho'ob ka jóok'ko'ob te' Jordáno'». **17** Le o'olal Josuée' tu ya'alaj ti' le sacerdote'obo': «Jóok'ene'ex te' Jordáno'». **18** Le ka jóok' te' Jordán le sacerdote'ob bisik u cajail[g] u pacto Jéeoba yéetel le ka k'uch u yooko'ob tu'ux tikine', ka'a suunaj u ja'il le Jordáno' yéetel jo'op' u tuul tu tséeliko'ob[h] je'ex ka'ache'.

19 Te' día diez ti' le yáax meso',* le kaajo' tu k'áatmáansaj le Jordáno' yéetel tu armartaj u yotocho'ob Guilgal,[i] tu lak'inil Jericó, tu jáal u territorio Jericó.

4:19 * U k'aaba' le mesa' Abib. Ilawil «Abib», página 2554.

CAP 4

a Éx 13:14 Dt 6:20, 21 Sl 78:3, 4

b Jos 3:13, 16

c Dt 4:9

d Jos 3:17

Columna 2

a Jos 3:8, 17

b Jos 1:12, 14

c Nú 32:20-22 Nú 32:25-29

d Jos 3:7

e Éx 14:31

f Éx 25:22

g Nú 4:15

h Jos 3:13, 15

i Jos 4:3 Jos 5:8, 9 Jos 10:6

20 Le 12 tuunicho'ob tu ch'a'ajo'ob te' Jordáno', Josuée' tu nikkúuntaj Guilgal.[a] **21** Ts'o'ole' ka tu ya'alaj ti' le israelita'obo': «Le kéen u k'áat le paalalo'ob ti' u papá'ob: ‹¿Ba'ax u k'áat u ya'al le tuunicho'oba'?›,[b] **22** leti'obe' unaj u ya'aliko'ob ti' u paalalo'ob: ‹Israele' máan yóo' tikin lu'um[c] le ka tu k'áatmáansaj le Jordáno', **23** tumen Jéeoba a Diose'exe' tu tikinkúuntaj u ja'il le Jordán hasta ka láaj máan le kaaj tuláak' u tséelo', bey je'ex tu beetil Jéeoba a Diose'ex ti' le Mar Rojo le ka tu tikinkúuntaj u ja'il hasta ka láaj máano'on tuláak' u tséelo'.[d] **24** Beyo' tuláakal le kaajo'ob yaan way lu'ume' yaan u yojéeltiko'ob buka'aj poder yaan tu k'ab Jéeoba,[e] yéetel utia'al ma' u xu'ulul a meyajtike'ex Jéeoba a Diose'ex›».

5 Tuláakal le reyo'ob amorreo'ob[f] yano'ob tu chik'inil le Jordán bey xan tuláakal le reyo'ob cananeo'ob[g] yano'ob naats' ti' le k'áa'náabo' tu yojéelto'ob de ke Jéeobae' tu tikinkúuntaj u ja'il le Jordán tu táan le israelita'ob mientras táan u máano'ob tuláak' u tséel le Jordáno', le ka tu yojéelto'obe' sen sajakchajo'ob,*[h] hasta p'áat ma' tu kaxtik ba'ax u beeto'ob tu yo'olal le israelita'obo'.[i]

2 Te' k'iino'ob je'elo' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Josué: «Beet cuchillo'ob de tuunich utia'al a circuncidartik*[a] le xiibo'ob israelita'ob tu ka'atéeno'». **3** Josué túune' tu beetaj cuchillo'ob de tuuniche' ka tu circuncidartaj le xiibo'ob israelita'ob le tia'ano'ob Guibeat-aaraloto'.[b] **4** Lela' leti'e ba'ax o'olal circuncidarta'abo'ob tumen Josuéo': tuláakal le xiibo'ob jóok'o'ob Egipto, le yéeya'ano'ob utia'al ba'atelo',* láaj kíimo'ob te' desierto mientras táan u viajaro'ob le ka jóok'o'ob Egiptoo'.[c] **5** Tuláakal le máaxo'ob jóok'o'ob Egiptoo' circuncidarta'abo'ob, pero tuláakal le máaxo'ob síijo'ob te' desierto, le ts'o'ok u luk'lo'ob Egiptoo' ma' circuncidarta'abo'obi'. **6** Le israelita'obo' 40 años[d] táan u máano'ob te' desiertoo' tak ka láaj xu'ul ti' le kaajo', u k'áat u ya'ale' tak ka láaj xu'ul ti' le máaxo'ob jóok'o'ob Egipto yéeya'ano'ob utia'al ba'ate'el ma' tu yu'ubo'ob u t'aan Jéeobao'.[e] Jéeobae' tu ya'alajti'ob junpuli' ma' ken u cha'a u yilko'ob le lu'um[f] u prometermaj ti' u yúuchben láak'tsilo'obo',[g] Jéeobae' tu prometertaj ti' u láak'tsilo'ob junp'éel lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaab.[h] **7** Le o'olal tu yéeyaj u paalalo'ob tu lugar leti'ob.[i] Lelo'oba' leti'e circuncidarta'abo'ob tumen Josuéo'. Circuncidarta'abo'ob tumen ma' circuncidarta'abo'ob le táan u máano'ob te' desiertoo'.

8 Le ka ts'o'ok u circuncidarta'al tuláakal le kaajo', p'áato'ob te' tu'ux u armarmaj

CAP 4

a Jos 4:8

b Sl 44:1

c Jos 3:17
Sl 66:6

d Éx 14:21
Isa 63:12
Heb 11:29

e Éx 9:16
Éx 15:6
Dt 28:10
1Sa 17:46
2Re 19:19
Sl 106:8

CAP 5

f Gé 10:15, 16

g Nú 13:29

h Éx 15:15
Jos 2:24

i Jos 2:9-11

Columna 2

a Gé 17:9-11

b Jos 5:8, 9

c Nú 14:29
Nú 26:65
Dt 2:14

d Nú 14:33
Dt 1:3

e Nú 14:22, 23

f Dt 1:35

g Gé 13:14, 15
Éx 33:1

h Éx 3:8
Nú 13:26, 27
Eze 20:6

i Nú 14:31

5:1 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yíib u puksi'ik'alo'ob».

5:2 * Ilawil página 2559. **5:4** * Wa «le xiibo'ob yaan u edadil u bino'ob ba'atelo'».

u yotocho'obo' tak ka utschajo'ob.

9 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Josué: «Bejla'e' ts'o'ok in beetik u xu'ulul u ya'ala'alte'ex ba'al tumen le egipcio'obo'». Le o'olal le lugaro' ts'a'ab u k'aaba't Guilgal,[a] bey u k'aaba' tak bejla'o'.

10 Le israelita'obo' seguernaj u p'áatlo'ob Guilgal, yéetel tu tardeil le día 14 ti' le meso'*[b] tu k'iinbeso'ob le Pascua# le tia'ano'ob te' desierto yaan Jericóo'. **11** Junp'éel k'iin ts'o'okok le Pascuao' káaj u jaantiko'ob u yich le lu'umo', te' k'iino' káaj u jaantiko'ob waaj mina'an u levadurail[c] yéetel k'éelbil neek'o'ob. **12** Te' k'iin ka tu jaanto'ob u yich le lu'umo' xu'ul u yantal maná.* Ma' ka'a anchaj maná utia'al u jaant le israelita'obo',[d] pero te' año je'elo' káaj u jaantiko'ob u yich u lu'umil Canaán.[e]

13 Le tia'an Josué naats' Jericóo' tu líi'saj u paakate' ka tu yilaj juntúul máak[f] wa'alakbal aktáan ti' leti', u jíiltmaj u espada.[g] Josuée' náats' tu yiknale' ka tu k'áatajti': «¿Tia'anech wa t-tséele' wa tu tséel k-enemigo'ob?». **14** Leti'e' tu ya'alaj: «Ma'atech, tene' taalja'anen bey u príncipeil* u ejército Jéeobae'».[h] Ka tu yu'ubaj Josué lelo' xolaj tu táane' ka chinlaji, ts'o'ole' ka tu ya'alaj: «In yuum, ¿yaan wa ba'ax ken a wa'alten?». **15** U príncipeil u ejército Jéeobae' tu núukaj ti' Josué: «Lu's a xaanab, tumen santo le lugar tu'ux wa'alakbalecho'». Josuée' bey tu beetil tu séeba'anilo'.[a]

6 Mix máak ka'ach ku páajtal u jóok'ol mix u yokol tu kaajil Jericó,[b] jach ma'alob k'ala'anil tu yo'olal le israelita'obo'.

2 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Josué: «Ilawile, ts'o'ok in k'ubiktech Jericó, u reyil yéetel tuláakal le soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo'.[c] **3** Te'ex yéeya'ane'ex utia'al ba'atele' unaj a marchare'ex tu ba'pach le kaajo', chéen juntéen unaj a ba'pachtike'ex. Bey unaj a beetke'ex durante seis díaso'. **4** Táanil ti' u cajail le pactoo' unaj u bin siete sacerdote'ob, cada juntúule' u ch'a'amaj junp'éel u baak taman. Pero te' día sieteo' unaj a marchare'ex tu ba'pach le kaaj siete u téenelo', yéetel le sacerdote'obo' unaj u yustiko'ob le baako'obo'.[d] **5** Le kéen juumnak le baako'ob yéetel le kéen u'uya'ak u juumo'obe' tuláakal le kaajo' unaj u yawat yéetel tuláakal u muuk' je'ex u beetik le máako'ob te' guerrao'. U ba'pak'il túun le kaajo' yaan u láaj níikil.[e] Cada juntúule' juntaats' unaj u yokol te' kaajo'».

6 Josué, u hijo Nune' tu much'kíintaj le sacerdote'obo' ka tu ya'alajti'ob: «Ch'a'ex u cajail le pactoo', ts'o'ole' siete sacerdote'ob ichile'exe' unaj u bino'ob táanil ti' u cajail u pacto Jéeoba,[f] cada

CAP 5

a Jos 4:19
Jos 5:3

b Éx 12:24, 25
Nú 9:5

c Éx 12:18

d Éx 16:35

e Dt 6:10-12
Dt 8:10

f Gé 18:2
Jue 13:6
Hch 1:10

g Éx 23:23
Nú 22:23
1Cr 21:16

h Éx 23:20
1Re 22:19
Da 10:13

Columna 2

a Éx 3:4, 5

CAP 6

b Jos 2:9

c Nú 14:9
Dt 7:24
Ne 9:24

d Jue 7:22

e Heb 11:30

f Nú 4:15

5:10 * U k'aaba' le mesa' Abib. # Ilawil página 2575. **5:12** * Ilawil página 2570. **5:14** * Wa «jefeil».

juntúule' unaj u bisik junp'éel u baak taman». **7** Ts'o'ole' ka tu ya'alaj ti' le kaajo': «Xeene'ex utia'al a marchare'ex tu ba'pach le kaajo', unaj u bin soldado'ob[a] táanil ti' u cajail u pacto Jéeoba». **8** Jach je'ex tu ya'alil Josué ti' le kaajo', le siete sacerdote'ob u ch'a'amo'ob u baak taman ku bino'ob tu táan Jéeobao' marcharnajo'ob táan u yustiko'ob le baako'obo', yéetel paachil ti' leti'obe' táan u bisa'al u cajail u pacto Jéeoba. **9** U jaats ti' le soldado'obo' táan u bino'ob táanil ti' le sacerdote'ob ustik le baako'obo', yéetel uláak' u jaatse' táan u bino'ob tu paach le Caja mientras táan u yusta'al le baako'obo'.

10 Josuée' u ya'almaj xan ti' le kaajo': «Ma' a t'aane'ex mix a waawte'ex. Mix junp'éel t'aan unaj u jóok'ol ta chi'ex, hasta le k'iin ken in wa'alte'ex: ‹¡Awatnake'ex!›. Te' k'iin túuno' unaj a waawte'ex». **11** Josuée' tu beetaj u bisa'al u cajail u pacto Jéeoba tu ba'pach le kaajo', juntéen tu beeto'ob je'ex a'ala'anilti'obo', ka ts'o'oke' suunajo'ob te' tu'ux u armarmaj u yotocho'obo', te'elo' ti' tu máanso'ob le áak'abo'.

12 Ka sáaschaje' Josuée' líik' jach temprano, le sacerdote'ob túuno' tu biso'ob u cajail[b] u pacto Jéeoba. **13** Le siete sacerdote'ob u ch'a'amo'ob u baak tamano' bino'ob táanil ti' u cajail u pacto Jéeoba, leti'obe' seguernaj u yustiko'ob le baako'obo'. U jaats ti' le soldado'obo' bino'ob táanil ti' le sacerdote'obo', yéetel uláak' u jaatse' bino'ob tu paach u cajail u pacto Jéeoba mientras táan u yusta'al le baako'obo'. **14** Tu ka'ap'éel k'iine' chéen juntéen marcharnajo'ob tu ba'pach le kaajo', ka ts'o'oke' suunajo'ob te' tu'ux jelekbalo'obo'. Bey tu beetilo'ob durante seis díaso'.[a]

15 Te' día sieteo' líik'o'ob temprano, le táan u taal u sáastalo', ka marcharnajo'ob tu ba'pach le kaaj je'ex ts'o'ok u yáax beetko'obo', chéen ba'ale' siete u téenel tu beeto'ob. Chéen te' día siete marcharnajo'ob siete u téenel tu ba'pach le kaajo'.[b] **16** Te' tu ts'ook vuelta tu ts'áajo'ob mientras táan u yusta'al le baako'ob tumen le sacerdote'obo' Josuée' tu ya'alaj ti' le kaajo': «¡Awatnake'ex,[c] tumen Jéeobae' ts'o'ok u ts'áaikte'ex le kaajo'! **17** Le kaaj yéetel tuláakal ba'ax yaan ichilo' unaj a xu'ulske'exti'ob.[d] Tumen tuláakal u tia'al Jéeoba. Chéen Rahab,[e] le x-prostituta, unaj u seguer u kuxtalo' bey xan le máaxo'ob yano'ob tu yéetel tu yotocho', tumen leti'e' tu ta'akaj le máaxo'ob t-túuxtaj utia'al ch'úuktik le kaajo'.[f] **18** Náachkuntaba'ex ti' le ba'axo'ob kun xu'ulsbilti'o',[g] utia'al ma' a ts'íiboltke'ex yéetel ma' a ch'a'ike'ex le ba'axo'ob kun xu'ulsbilti'o',[h] wa ma'e' je'el a beetke'ex u taal loob* yóok'ol u kaajil Israele' je'el tak a beetke'ex u xu'ulsa'ale'.[i] **19** Tuláakal le plata, le oro, le ba'axo'ob beeta'an yéetel cobre bey xan

CAP 6

a Nú 10:14, 18, 22 Jos 1:12, 14

b 1Cr 15:2

Columna 2

a Jos 6:3

b Jos 6:4

c Jos 6:5, 10

d Le 27:29 Dt 7:2 Dt 20:16

e Jos 2:1 Mt 1:5 Heb 11:31

f Gé 12:3 Jos 2:4, 6 Snt 2:25

g Dt 7:26

h Dt 13:17 Jos 7:11, 21

i Jos 7:25

6:18 * Wa «problemas».

le beeta'an yéetel fierroo' u tia'al Jéeoba,[a] le ba'alo'oba' santotak. Unaj u bisa'alo'ob te' tu'ux ku líi'sa'al le tesoro u tia'al Jéeobao'».[b]

20 Le ka usta'ab túun le baako'obo' le kaaj xano' awatnaji.[c] Chéen p'elak tu yu'ubil le kaaj u yusta'al le baako'obo' k'a'am awatnajo'ob je'ex u beetik le máako'ob te' guerrao', u pak'ilo'ob túun le kaajo' láaj níiki.[d] Ka ts'o'oke' le israelita'obo' juntaats' úuchik u yooklo'ob te' kaajo' ka tu ch'a'ajo'ob. **21** Tuláakal ba'ax yaan te' kaajo' tu xu'ulso'ob yéetel espada, tu xu'ulso'ob ti' xiibo'ob yéetel ti' ko'olelo'ob, ti' táankelmo'ob yéetel ti' ch'ija'ano'ob, tu xu'ulso'ob xan ti' toro'ob, ti' tamano'ob yéetel ti' burro'ob.[e]

22 Josuée' tu ya'alaj ti' le ka'atúul máako'ob bino'ob u ch'úukto'ob le lu'umo': «Ookke'ex tu yotoch le x-prostitutao' ka a jóo'se'ex leti' bey xan tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo', beete'ex le ba'ax ta prometerte'ex-ti'o'».[f] **23** Leti'ob túune' ooko'obe' ka tu jóo'so'ob Rahab, u papá, u maama, u suku'uno'ob, tu jóo'so'ob xan tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yéetel ichil u yotocho'. Tu jóo'so'ob tuláakal u familia Rahab,[g] ka tu biso'ob ti' jun-p'éel lugar seguro, paachil ti' le tu'ux jelekbal le israelita'obo'.

24 Le israelita'obo' tu tóoko'ob le kaajo' bey xan tuláakal le ba'ax yaan ichilo'. Chéen ba'ale' le plata, le oro, le ba'alo'ob beeta'an yéetel cobre bey xan le beeta'an yéetel fierroo' tu biso'ob te' tu'ux ku líi'sa'al le tesoro u tia'al Jéeobao'.[a] **25** Chéen Rahab, u láak'tsilo'ob u papá yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yéetel ichil u yotoch ma' kíimsa'abo'ob tumen Josuéo'.[b] Rahabe' tia'an tu kaajil Israel tak bejla'e'[c] tumen tu ta'akaj le ka'atúul máako'ob túuxta'abo'ob tumen Josué u ch'úukto'ob Jericóo'.[d]

26 Te' k'iin je'elo' Josuée' tu ya'alaj le maldicióna':* «Maldecirta'ak tumen Jéeoba je'el máaxak ka u jel líi's Jericóe'. Le kéen u ts'áa u cimientoile' yaan u kíimil u yáax hijo, yéetel le kéen u ts'áa u joonajilo'obe'[e] yaan u kíimil u t'uupil u paalal».

27 Jéeoba túune' ma' tu p'ataj Josuéi',[f] ti' tuláakal yóok'ol kaabe' k'uch ojéeltbil le ba'ax tu beeto'.[g]

7 Pero le israelita'obo' ma' tu xu'ulso'ob tuláakal le ba'axo'ob a'ala'abti'ob unaj u xu'ulsko'obo'. Acán,[h] u hijo Karmí, u hijo Zabdí, u hijo Zera ti' u tribu Judáe' tu ch'a'aj jujunp'éel ti' le ba'alo'ob a'ala'ab unaj u xu'ulsa'alo',[i] yo'olal lela' jach p'u'uj Jéeoba tu contra le israelita'obo'.[j]

2 Le tia'ano'ob Jericóo' Josuée' tu túuxtaj máako'ob utia'al ch'úuktik u kaajil Ay,[k] le kaaja' tia'an naats' Bet-avene' yéetel tia'an tu lak'inil Be-

CAP 6

a Nú 31:22, 23

b Jos 6:24
1Re 7:51
1Cr 18:11

c Jos 6:4, 16

d Jos 6:5
Heb 11:30

e Dt 7:2
Dt 20:16

f Jos 2:14
Heb 11:31

g Jos 2:12, 13
Jos 2:17-19

Columna 2

a Jos 6:19

b Jos 2:14
Jos 6:17, 22

c Mt 1:5

d Heb 6:10
Snt 2:25

e 1Re 16:34

f Dt 31:6
Jos 1:5

g Jos 9:1, 2
Jos 9:9, 10

CAP 7

h Jos 22:20
1Cr 2:7

i Dt 7:26

j Jos 6:17, 18

k Gé 12:8

6:26 * Uláak' bix u traducirta'ale' «tu beetaj u ya'alik le kaaj le maldicióna'».

tele',[a] tu ya'alajti'ob: «Na'akake'ex utia'al a ch'úuktike'ex le lu'umo'». Le máako'ob túuno' na'ako'ob utia'al u ch'úuktiko'ob u kaajil Ay. **3** Ka suunajo'obe' tu ya'alo'ob ti' Josué: «Ma' tsaaj u na'akal tuláakal le kaajo'. Kex chéen yéetel 2,000 wa 3,000 soldado'obe' suficiente utia'al u xu'ulsa'al ti' Ay, tumen chéen junp'íito'ob. Ma' tsaaj a wa'alik ti' tuláakal le kaaj ka xi'iko' tumen wa ma'e' chéen yaan u ka'analo'ob».

4 Le o'olal na'ak kex 3,000 soldado'ob ba'ate'el tu contra u kaajil Ay,[b] chéen ba'ale' yanchaj u púuts'lo'ob tumen ma' béeychajo'obi'. **5** Le máako'ob kaja'ano'ob Ayo' tu xu'ulso'ob ti' 36 israelita'ob. Tu ch'a'pachto'ob le israelita'ob desde tu joonajil u kaajil Ay tak Sebarim,* táan u taal u xu'ulsko'obti'ob le táan u taal u yéemlo'obo'. Le o'olal yíib u puksi'ik'al le kaajo', tu ch'a'ajo'ob saajkil.

6 Yo'olal lela' Josuée' tu jataj u nook'e' ka noklaj lu'um tu táan u cajail u pacto Jéeoba, bey p'áatik tak tu t'úubul k'iino'. Lela' bey tu beetil Josué yéetel u nuuktakil u kaajil Israel, yéetel ma' xu'ul u tóoslu'umtik u poolo'obi'. **7** Josuée' tumen yaachaja'an u yóole' tu ya'alaj: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ¿ba'axten ta beetaj u k'áatmáansa'al le Jordán tumen le kaaja'? ¿T'a beetaj wa chéen utia'al a k'ubko'on tu k'ab le amorreo'ob utia'al ka u xu'ulso'obto'ono'? ¡Buka'aj ma'alobil ka'ach wa ka p'áatko'on te' tuláak' u tséel* le Jordáno'! **8** Jéeoba Dios, perdonarteni', ¿ba'ax je'el u páajtal in wa'alik beora wa Israele' ts'o'ok u sutik u paach ti' u enemigo'ob? **9** Le kéen u yojéelt le cananeo'ob bey xan u maasil máako'ob kaja'ano'ob way lu'ume' yaan u ba'pachtiko'ono'ob yéetel yaan u beetko'ob u tu'ubsa'al k-k'aaba' way lu'ume'. Le o'olale', ¿ba'ax ken a beet yo'olal a ki'ichkelem k'aaba'?».[a]

10 Jéeobae' tu ya'alaj ti' Josué: «¡Líi'kech! ¿Ba'axten nokokbalech? **11** Israele' ts'o'ok u k'ebantal. Ma' tu ts'o'okbeso'ob le pacto[b] tin beetaj tu yéetelo'obo'. Tu ch'a'ajo'ob jujunp'éel ti' le ba'axo'ob tin wa'alaj unaj u xu'ulsa'alo',[c] tu yoklo'obe'[d] ka tu ta'ako'ob ichil u nu'ukulo'ob.[e] **12** Le o'olale' le israelita'obo' ma' kun páajtal u p'áatlo'ob wa'atal tu táan u enemigo'ob. Yaan u sutik u paacho'ob utia'al u púuts'lo'ob ti' u enemigo'ob, tumen ts'o'ok u k'uchul u beetuba'ob junp'éel ba'al unaj u xu'ulsa'al. Ma' kin ka'a antal ta wéetele'ex chéen ja'ali' ka a xu'ulse'ex le ba'ax unaj u xu'ulsa'al ka'acho'.[f] **13** ¡Líi'kech utia'al a santificartik le kaajo'![g] A'alti'ob: ‹Santificartaba'ex utia'al sáamal, tumen Jéeoba, u Dios u kaajil Israele', ku ya'alik: «U kaajil Israel, ichile'exe' tia'an le ba'ax unaj u xu'ulsa'alo'. Ma' kun

CAP 7

a Gé 28:19

b Le 26:14, 17 Dt 28:15, 25 Dt 32:30

Columna 2

a Dt 32:26, 27 Sl 106:8 Sl 143:11 Eze 20:9

b Éx 24:7

c Jos 6:17

d Éx 20:15

e Jos 7:21

f Dt 7:26 Jos 6:18 Isa 59:2

g Éx 19:10

7:5 * U k'áat u ya'al «Lugar Tu'ux ku Jóo'sa'al Tuunich».

7:7 * Le u tséel ku ya'aliko' tia'an lak'ine'.

CAP 7

páajtal a wa'atale'ex tu táan a enemigo'ex hasta a lu's-ke'ex ichile'ex le ba'ax unaj u xu'ulsa'alo'. **14** Sáamal tempranoe' unaj a bine'ex tu táan Dios, unaj u bin tuláakal le tribu'obo'. Ichil tuláaklo'obe' unaj u náats'al le tribu kun yéeybil tumen Jéeobao',[a] ichil le tribu je'elo' unaj u náats'al le familia kun yéeybil tumen Jéeobao', ichil le familia je'elo' unaj u náats'al le naj kun yéeybil tumen Jéeobao', le kéen ts'o'okke' unaj u náats'al u nojchil le naj je'elo'. **15** Le máax kun chukbil u ch'a'amaj le ba'ax unaj u xu'ulsa'alo' yaan u tóoka'al[b] leti' bey xan tuláakal le ba'axo'ob yaanti'o', tumen ma' tu ts'o'okbesaj le ba'ax ku ya'alik le pacto[c] tu beetaj Jéeobao', yéetel tumen ts'o'ok u beetik junp'éel ba'ax k'aas tu kaajil Israel»».

16 Ka sáaschaj tuláak' k'iine' Josuée' tu beetaj u nats'-kuba u kaajil Israel por tribuil, ka túun yéeya'ab u tribu Judá. **17** Tu beetaj u nats'-kuba u tribu Judá, ka yéeya'ab u grupo Zera,[d] ka ts'o'oke' tu beetaj u nats'kuba u grupo Zera, ka yéeya'ab le familia'ob ku taalo'ob ti' Zabdío'. **18** Ts'o'ole' ka tu beetaj u nats'kuba le familia'ob ku taalo'ob ti' Zabdío', tu beetaj u nats'kuba u nuuktakil cada familia, ka yéeya'ab Acán, u hijo Karmí, u hijo Zabdí, u hijo Zera ku taal ti' u tribu Judá.[e] **19** Josuée' tu ya'alaj ti' Acán: «In paal, e'es ka respetartik Jéeoba, u Dios u kaajil Israel, beet uts a wa'alikti' ba'ax ts'o'ok a beetik. Beet uts a wa'alikten ba'ax ts'o'ok a beetik, ma' a ta'akikten».

20 Acáne' tu ya'alaj ti' Josué: «U jaajile' teen le k'ebanchajen tu contra Jéeoba u Dios u kaajil Israelo'. Lela' leti'e ba'ax tin beeta': **21** le tia'anen Jericóo' tin wilaj junp'éel ki'ichkelem nook' ku taal Sinar[a] bey xan 2 kilos yéetel 280 gramos* plata yéetel junp'éel barra de oro 570 gramos# u aalil, jach tin ts'íibolte' ka tin ch'a'aj. Ti' in mukmo'ob ichil in wotoch de nook'e', le taak'ino' tia'an tu maas taamil le lu'umo'».

22 Josué túune' tu séeba'anil tu túuxtaj máako'ob tu yotoch Acán, leti'obe' áalkabil biniko'obi', ka k'ucho'obe' tu yilo'ob ti' u mukmaj le nook' ichil u yotocho', le taak'ino' tia'an tu maas taamile'. **23** Le o'olal tu ch'a'ajo'ob le ba'alo'oba' ka tu biso'ob ti' Josué yéetel ti' tuláakal le israelita'obo', leti'obe' tu ts'áajo'ob tu táan Jéeoba. **24** Josué yéetel tuláakal u kaajil Israele' tu biso'ob Acán,[b] u hijo Zera te' lugar ku k'aaba'tik u Táax Lu'umil Acor[c] pa'te' yéetel le plata, le ki'ichkelem nook', le barra de oro,[d] u hijo'ob, u hija'ob, u yalak' wakax, u yalak' burro, u yalak' taman, u yotoch bey xan tuláakal ba'ax u tia'al. **25** Josué túune' tu ya'alajti': «¿Ba'axten ta beetaj u taal loob* t-óok'ol?[e] Bejla'e'

Columna 2

7:21 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «200 siclos». Ilawil «Siclo», página 2580. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 siclos». **7:25** *Wa «problemas».

a Pr 16:33
b Jos 1:18 Jos 7:25
c Éx 24:7
d Gé 38:30 Nú 26:20 1Cr 2:4, 6
e Pr 16:33 Hch 5:3
a Gé 10:10
b Jos 22:20
c Jos 15:7, 12 Isa 65:10 Os 2:15
d Jos 6:19
e Jos 6:18 1Cr 2:7

Jéeobae' yaan u beetik u taal loob ta wóok'ol». Ka ts'o'oke' muruxtunta'ab tumen u kaajil Israel,[a] yéetel láaj tóoka'abo'ob.[b] Ch'i'inch'ina'abo'ob, bey úuchik u kíimsa'alo'obo'. **26** Ts'o'ole' ka tu nikkúunto'ob ya'ab tuunich tu yóok'olo'ob, lela' tak bejla'a ti' nikikbale'. Jéeoba túune' xu'ul u p'uja'anil.[c] Le o'olal tak bejla'e' le lugaro' ku k'aaba'tik u Táax Lu'umil Acor.*

8 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Josué: «Ma' a sajaktal mix a kikilankil.[d] Ch'a' tuláakal le soldado'obo' ka na'akakech ba'ate'el tu contra Ay. Ilawile, tene' ts'o'ok in k'ubik u reyil Ay ta k'ab, u kaajal, u kajnáalilo'ob bey xan tuláakal ba'ax yaanti'.[e] **2** Je'ex ta beetil ti' Jericó yéetel ti' u reye' bey xan unaj a beetik ti' u kaajil Ay yéetel ti' u rey.[f] Chéen ba'ale' beoraa' je'el u páajtal a ch'a'ik a tia'alinte'ex tuláakal ba'ax yaan te' kaajo' bey xan u yalak' ba'alche'ob. Ch'a' xan u jaats soldado'obe' ka a wa'alti'ob ka u ta'akuba'ob paachil ti' u kaajil Ay».

3 Josué yéetel tuláakal le soldado'obo' bino'ob ba'ate'el tu contra Ay, Josuée' tu yéeyaj 30,000 soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atele' ka tu túuxto'ob de áak'ab. **4** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Ilawile'ex, te'exe' unaj a ta'akikaba'ex paachil ti' le kaajo'. Ma' sen náach ti' le kaaj unaj a wantale'exo', yéetel ma' unaj u náayal a wóole'exi'. **5** Teen yéetel u maasil soldado'obo' yaan k-náats'al te' kaajo', le kéen jóok'ko'ob t-contra je'ex ts'o'ok u yáax beetko'obo'[a] yaan u jóok'ol k-áalkab. **6** Le kéen jóok'ok u yáalkabo'ob t-paache' yaan k-beetik u náachtalo'ob ti' le kaajo', tumen yaan u ya'aliko'ob: ‹Táan k-ka'a beetik u yáalkabo'ob›.[b] To'on túune' yaan u jóok'ol k-áalkab. **7** Te'ex túune' unaj a jóok'le'ex te' tu'ux a ta'akmaba'exo' yéetel unaj a ch'a'ike'ex le kaajo'. Jéeoba a Diose'ex kun k'ubik ta k'abe'ex. **8** Le kéen a ch'a'ex le kaajo' tu séeba'anil unaj a t'abke'ex.[c] Unaj a beetke'ex je'ex ts'o'ok u ya'alik Jéeobao'. Ilawile'ex, ts'o'ok in wa'alikte'ex ba'ax unaj a beetke'ex».

9 Ka ts'o'oke' túuxta'abo'ob tumen Josué, leti'ob túune' bino'ob te' tu'ux unaj u ta'akikuba'obo'. Bino'ob tu chik'inil Ay, p'áato'ob entre Betel yéetel Ay, mientras te' áak'ab je'elo' Josuée' p'áat yéetel u maasil soldado'obo'.

10 Ka ts'o'ok u líik'il Josué jach temprano yéetel u much'ik* tuláakal le soldado'obo', leti' yéetel u nuuktakil u kaajil Israele' bino'ob yéetel le soldado'ob tu kaajil Ayo'. **11** Tuláakal le soldado'ob[d] yaan tu yéetelo' marcharnajo'obe' ka bino'ob aktáan ti' le kaajo'. Ti' je'elo'ob tu xamanil* Aye', chúumuk ti' leti'ob yéetel ti' Aye' yaan junp'éel táax lu'um. **12** Antes ti' lela' Josuée' tu túuxtaj kex 5,000 soldado'ob utia'al u ta'akikuba'ob[e]

7:26 * U k'áat u ya'al «Loob; Problemas».

8:10 * Wa «u máansik lista ti'».
8:11 * Wa «norte».

CAP 7
a Le 24:14; Jos 1:18
b Jos 7:15
c Dt 13:17

CAP 8
d Dt 7:18; Dt 31:8; Jos 1:9; Isa 12:2; Ro 8:31
e Sl 44:3
f Jos 6:2, 21

Columna 2
a Jos 7:5
b Jos 8:16
c Jos 8:19, 28
d Jos 8:1, 3
e Jos 8:2

tu chik'inil u kaajil Ay, p'áato'ob entre Betel[a] yéetel Ay. **13** Bey túuno' u maas ya'abil le soldado'obo' p'áato'ob tu xamanil u kaajil Ay,[b] yéetel uláak' soldado'obo' p'áato'ob tu chik'inil le kaajo'.[c] Te' áak'ab je'elo' Josuée' bin tak tu chúumuk le táax lu'umo'.

14 Ka ila'ab tumen u reyil Ay le ba'ax ku yúuchlo', tu séeba'anile' leti' yéetel tuláakal le xiibo'ob yaan te' kaajo' jóok'o'ob jach temprano utia'al u bino'ob ba'ate'el yéetel u kaajil Israel ti' junp'éel lugar tu'ux chíika'an le desiertoo'. Chéen ba'ale' le reyo' ma' u yojel wa yaan soldado'ob u ta'akmuba'ob tu paach le kaajo'. **15** Ka atacarnaj u kajnáalilo'ob Aye', Josué yéetel tuláakal u kaajil Israele' púuts'o'obe' ka bino'ob tu tojil le bej ku bin te' desiertoo'.[d] **16** T'a'an tuláakal le máako'ob yano'ob te' kaaj utia'al u ch'a'pachtiko'obo', le táan u ch'a'pachtiko'ob Josuéo' beeta'ab u náachtalo'ob ti' le kaajo'. **17** Mix juntúul xiib p'áat tu kaajil Ay yéetel Betel, tuláaklo'ob bino'ob tu paach Israel. Tu p'ato'ob píi'-je'ek'ab u joonajilo'ob le kaajo' ka bino'ob tu paach Israel.

18 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Josué: «Tich' tu tojil Ay[e] le lanza a machmo', tumen yaan in k'ubik ta k'ab u kaajil Ay».[f] Le o'olal Josuée' tu tich'aj tu tojil le kaaj le lanza yaan tu k'abo'. **19** Jach le ka tu tich'aj u k'abo' le soldado'ob u ta'akmuba'obo' jóok'o'ob te' tu'ux yano'obo'. Áalkabil úuchik u yooklo'ob te' kaajo' ka tu ch'a'ajo'ob, tu séeba'anil tu t'abo'ob le kaajo'.[a]

20 Le ka tu sutaj u yich le máaxo'ob ch'a'pachtik le israelita'obo', tu yilo'ob táan u kúulul u buuts'il le kaaj tak ka'ano', le o'olal p'áat mina'an u muuk'o'ob utia'al u púuts'lo'ob mix tu'ux. Le israelita'ob táan ka'ach u bino'ob tu tojil le desierto utia'al u púuts'lo'obo' tu sutuba'ob tu contra le máaxo'ob ch'a'pachtiko'obo'. **21** Le ka tu yilaj Josué yéetel u kaajil Israel ts'o'ok u ch'a'abal le kaaj tumen le soldado'ob u ta'akmuba'ob ka'ach, bey xan ka tu yilo'ob bix u kúulul u buuts'il le kaajo', tu sutuba'ob utia'al u atacarko'ob u soldadoilo'ob Ay. **22** Le uláak' soldado'obo' jóok'o'ob tu kaajil Ay utia'al u bino'ob tu tojilo'ob xan, bey túuno' u soldadoilo'ob Aye' p'áato'ob chúumuk ti' le israelita'obo'. Aktáan ti' leti'ob bey xan paachil ti' leti'obe' yaan israelita'obi'. U soldadoilo'ob Aye' láaj kíimsa'abo'ob, mix juntúul p'áat kuxa'ani' mix juntúul púuts'i'.[b] **23** Chéen ba'ale' tu chuko'ob u reyil Aye'[c] ka tu biso'ob tu táan Josué.

24 Le israelita'obo' tu kíimso'ob tuláakal u kajnáalilo'ob Ay, le máaxo'ob ch'a'pachto'ob tak te' desiertoo', tu láaj kíimso'ob yéetel espada. Ka ts'o'oke' tuláakal Israele' suunaj tu kaajil Aye' ka tu xu'ulsaj yéetel espada. **25** Tuláakal le máaxo'ob kíimsa'abo'ob te' k'iin je'elo' tu chukaj 12,000. Kíimsa'ab xiibo'ob yéetel ko'olelo'ob, jach tuláakal u kajnáa-

CAP 8

a Gé 28:19

b Jos 8:5

c Jos 8:4

d Jos 8:6

e Éx 17:11
Jos 8:26

f Dt 7:24

Columna 2

a Jos 8:8, 28

b Le 27:29
Dt 7:2

c Jos 8:29
Jos 12:7, 9

lilo'ob Ay. **26** Josuée' ma' tu yéemsaj u k'ab tu'ux u machmaj le lanzao'[a] tak ka láaj xu'ulsa'ab[b] ti' u kajnáalilo'ob Ay. **27** Chéen ba'ale' le ba'alche'ob yéetel tuláakal u maasil ba'alo'ob yaan te' kaajo' ch'a'ab tumen le israelita'obo', je'ex u ya'almil Jéeoba ti' Josuéo'.[c]

28 Josué túune' tu tóokaj u kaajil Ay, ka tu láaj xu'ulsajti',[d] tak bejla'a bey p'aatlilo'. **29** Josuée' tu kíimsaj u reyil Aye' ka tu ch'uykíintaj ti' junp'éel che', ti' p'áat tak ka tardechaji'. Le jach ta'aytak u t'úubul le k'iino' Josuée' tu ya'alaj ka éemsa'ak u wíinklil te' che' tu'ux ch'uykíinta'ano'.[e] Ka ts'o'oke' píikch'inta'ab tu entradail le kaajo' yéetel tu nikkúunto'ob ya'ab tuunich tu yóok'ol. Lela' tak bejla'a bey yanilo'.

30 Ka ts'o'ok tuláakal lela' Josuée' tu beetaj junp'éel altar* utia'al Jéeoba, u Dios u kaajil Israel, tu yóok'ol le Montaña Ebalo'.[f] **31** Tu beetaj jach je'ex a'ala'anil ti' le israelita'ob tumen Moisés, le máax meyajtik Jéeobao'. Tu beetaj jach je'ex ts'íibta'anil tu libroil u Ley[g] Moisés*a':* «Junp'éel altar beeta'an yéetel tuunicho'ob túulistak, ma' póola'ano'ob yéetel junp'éel nu'ukul de fierroi'».[h] Tu yóok'ole' tu k'ubo'ob tóokbil ofrenda'ob# ti' Jéeoba bey xan ofrenda'ob utia'al múul janal.△[i]

8:30 *Ilawil página 2554. **8:31** *Ilawil «U Ley Moisés», página 2586. #Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582. △Ilawil «Ofrendail múul janal», página 2574.

CAP 8

a Éx 17:11
Jos 8:18

b Le 27:29

c Jos 8:2

d Jos 8:8

e Dt 21:22, 23

f Dt 11:29
Dt 27:4, 5

g Dt 31:9
Jos 1:8

h Éx 20:25

i Dt 27:6, 7

Columna 2

a Dt 27:2, 3

b Éx 24:4
Éx 34:27

c Le 24:22
Nú 15:16

d Dt 27:12, 13

e Dt 11:29

f Dt 31:9
Ne 8:3

g Dt 28:2

h Dt 27:15
Dt 28:15

i Dt 4:2
Dt 12:32

j Le 24:22
Nú 15:16

k Dt 29:10, 11
Dt 31:12
Ne 8:2

CAP 9

l Gé 15:18-21
Éx 3:17
Éx 23:23
Dt 7:1

32 Josué túune' tu copiartaj yóok'ol le tuunicho'ob le Ley[a] tu ts'íibtaj Moisés tu táan le israelita'obo'.[b] **33** Tuláakal Israel, u nuuktakil le kaajo', u jefeilo'ob yéetel le máaxo'ob ku beetik u juezilo'obo' wa'alakbalo'ob tu ka'atséelil u cajail le pactoo', táan u yilko'ob le sacerdote'ob kuchmil u cajail u pacto Jéeobao'. T'ia'an tuláakal le israelita'obo' bey xan le j-táanxel lu'umilo'obo'.[c] Junjaatse' wa'alajo'ob aktáan ti' le Montaña Guerizimo', yéetel uláak' junjaatse' aktáan ti' le Montaña Ebalo'[d] (je'ex a'ala'anil tumen Moisés, le máax meyajtik Jéeobao'),[e] utia'al u bendecirta'al u kaajil Israel. **34** Ka ts'o'oke' Josuée' tu k'a'am xokaj le ba'ax ku ya'alik le Leyo'.[f] Tu xokaj le bendicióno'ob[g] yéetel le maldicióno'obo'[h] je'ex ts'íibta'anil tu libroil le Leyo'. **35** Josuée' tu k'a'am xokaj tuláakal le ba'ax u ya'almaj Moiséso', mix junp'éel p'áat ma' u ya'aliki'. Tu xokaj tu táan u kaajil Israel,[i] lela' u'uya'ab tak tumen le ko'olelo'obo', le paalalo'obo', yéetel tumen le j-táanxel lu'umilo'ob[j] kaja'ano'ob* ichilo'obo'.[k]

9 Le ba'ax úucho' ojéelta'ab tumen u reyo'ob le itita'obo', u reyo'ob le amorreo'obo', u reyo'ob le cananeo'obo', u reyo'ob le perizita'obo', u reyo'ob le eveo'obo' yéetel u reyo'ob le jebuseo'obo'.[l] Tuláakal le reyo'oba' ti'

8:35 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku máano'ob».

yano'ob tu chik'inil le Jordáno',[a] te' montaña'ob yaan te' Sefeláo', tu jáal u ja'il le Mar Grandeo',*[b] aktáan ti' le Líbanoo'. **2** Le reyo'oba' tu much'uba'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra Josué yéetel tu contra u kaajil Israel.[c]

3 U kajnáalilo'ob Gabaón[d] xane' tu yu'ubo'ob le ba'ax tu beetaj Josué ti' u kaajil Jericó[e] yéetel ti' u kaajil Ayo'.[f] **4** Leti'obe' tu ye'eso'ob jach yaan u na'ato'ob, le o'olal tu ch'a'ajo'ob ba'al utia'al jaantbile' ka tu ts'áajo'ob ti' nu'ukulo'ob laabtako'ob yóok'ol u yalak' burro'ob, bey xan bolsa'ob de k'éewel* tu'ux ku ts'a'abal vino, le bolsa'oba' laabtako'ob yéetel utskíinta'ano'ob tumen ts'o'ok u xíiklo'ob. **5** Le xanab tu ts'áajo'ob xano' ts'o'ok u xu'upul yéetel chíika'an utskíinta'an, ts'o'ole' le nook' tu ts'áajo'obo' ts'o'ok u la'abal. Tuláakal le waaj tu ch'a'ajo'obo' ts'o'ok u tijil yéetel táan u júutul. **6** Ka ts'o'oke' bino'ob Guilgal[g] te' tu'ux jelekbal Josué yéetel le israelita'obo', ka tu ya'alo'obti'ob: «To'one' ti' k-taal ti' junp'éel lu'um náach yanile'. Le o'olale' beete'ex junp'éel acuerdo t-éetel». **7** Chéen ba'ale' le israelita'obo' tu ya'alo'ob ti' le eveo'obo':[h] «Ma' xaane' te'exe' kaja'ane'ex naats' ti' to'on. Le o'olale', ¿bix je'el k-ch'a'ik junp'éel acuerdo ta wéetele'exe'?».[i] **8** Leti'obe' tu ya'alo'ob ti' Josué: «To'one' je'el k-meyajtikeche'».*

Josué túune' tu ya'alajti'ob: «¿Máaxe'exi'? ¿Tu'ux a taale'ex?». **9** Le o'olal leti'obe' tu ya'alo'ob: «To'one' desde náach[a] luk'o'on tumen ts'o'ok k-u'uyik u ya'ala'al u ki'ichkelem k'aaba' Jéeoba a Dios, ts'o'ok k-u'uyik u yúuchul t'aan ti' leti' bey xan ti' tuláakal le ba'axo'ob tu beetaj tu lu'umil Egiptoo'.[b] **10** Ts'o'ok k-u'uyik xan le ba'ax tu beetaj ti' le ka'atúul rey amorreo'ob yano'ob ka'ach tuláak' u tséel* le Jordáno', ti' Seón,[c] u reyil Esbón, yéetel ti' Og,[d] u reyil Basán, máax yaan ka'ach tu kaajil Astarot. **11** Le o'olale' u nuuktakil k-kaajal yéetel u maasil máako'ob kaja'ano'ob te' tu'ux k-taalo', tu ya'alo'obto'on: «Ch'a'ex tuláakal ba'ax k'a'abéette'exe' ka xi'ike'ex tu yiknalo'ob, le kéen k'uchke'exe' a'ale'exti'ob: «Je'el k-meyajtike'exe',[e] le o'olale' beete'ex junp'éel acuerdo t-éetel».[f] **12** Le waaj ka wilke'exa', chokochoko ka'ach ka luk'o'on t-kaajal utia'al k-taal waye', beoraa' ilawile'ex ts'o'ok u tijil yéetel táan u júutul.[g] **13** Le bolsa'ob de k'éewela' túumbentako'ob ka t-chupaj yéetel vino, pero beoraa' ts'o'ok u xíiklo'ob.[h] K-nook' yéetel k-xaanabe' ts'o'ok u k'astal tumen jach náach tu'ux k-taal».

14 U nuuktakil túun u kaajil Israele' tu jach ilo'ob le ba'axo'ob u taasmaj le máako'o-

CAP 9

a Jos 12:7, 8

b Nú 34:2, 6

c Jos 24:11

d Jos 10:2
Jos 11:19

e Jos 6:20

f Jos 8:24

g Jos 5:10
Jos 10:43

h Gé 10:15, 17
Gé 34:2
Éx 3:8

i Éx 34:12
Dt 7:2
Dt 20:16-18

Columna 2

a Dt 20:10, 15

b Éx 9:16
Éx 15:13, 14
Jos 2:9, 10

c Nú 21:21-24
Dt 2:32-34

d Nú 21:33-35
Dt 3:3

e Dt 20:10, 11

f Jos 9:6

g Jos 9:5

h Jos 9:4

9:1 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Mediterráneo. **9:4** * Ilawil «Bolsa de k'éewel», página 2558.

9:8 * Wa «To'one' a esclavo'on». **9:10** * Le u tséel ku ya'aliko' tia'an lak'ine'.

bo', pero ma' tu ch'a'ajo'ob en cuenta Jéeobai'.[a] **15** Josué túune' tu ya'alajti'ob ma' kun ba'ate'el tu yéetelo'ob,[b] ts'o'ole' tu beetaj junp'éel acuerdo tu yéetelo'ob tu'ux tu ya'alaj yaan u cha'ik u kuxtalo'ob. Leti'e ba'ax tu jurartaj u nuuktakil le kaajo'.[c]

16 Tu tres días u beeto'ob le acuerdo tu yéetelo'obo' ka tu yojéelto'ob ma' náach kaja'ano'obi', naats' yanilo'ob. **17** Le israelita'ob túuno' jóok' u binbalo'ob, tu yóoxp'éel k'iine' k'ucho'ob te' kaajo'ob tu'ux kaja'ano'obo'. K'ucho'ob Gabaón,[d] Kefirá, Beerot yéetel Kiriat-jearim.[e] **18** Chéen ba'ale' ma' atacarta'abo'ob tumen le israelita'obo' tumen bey úuchik u jurartik u nuuktakil le kaaj tu k'aaba' Jéeoba,[f] u Dios u kaajil Israelo'. Le o'olale' tuláakal u kaajil Israele' jo'op' u x-mukul t'aano'ob tu contra u nuuktakil le kaajo'. **19** Tuláakal u nuuktakil le kaajo' tu ya'alo'ob ti' u kaajil Israel: «Ma' tu páajtal k-beetikti'ob mix ba'al tumen bey k-jurarmil tu k'aaba' Jéeoba u Dios u kaajil Israelo'. **20** Lela' leti'e ba'ax ken k-beeta': yaan k-cha'ik u kuxtalo'ob, utia'al ma' u p'u'ujul Dios t-contra yo'olal le ba'ax k-jurarmajti'obo'».[g] **21** Ts'o'ole' u nuuktakil le kaajo' tu ya'alo'ob xan: «Yaan u seguer u kuxtalo'ob, chéen ba'ale' yaan u ch'akiko'ob si' yéetel yaan u púutko'ob ja' utia'al le kaajo'». Lela' leti'e ba'ax prometerta'abti'ob tumen u nuuktakil le kaajo'.

CAP 9

a Nú 27:18, 21
1Sa 30:7, 8

b Jos 11:19

c 2Sa 21:2

d Jos 10:2

e Jos 18:11, 14
1Sa 7:1
1Cr 13:5

f Nú 30:2
Dt 6:13

g 2Sa 21:1
Sl 15:4
Ec 5:4, 6

Columna 2

a Jos 9:6, 16

b Gé 9:25, 26

c Dt 7:1
Dt 20:16

d Heb 11:31

e Dt 2:25
Dt 11:25
Jos 5:1

f Jos 9:21

g 1Re 8:29
2Cr 6:6

h 1Cr 9:2
Esd 7:24
Esd 8:17
Ne 3:26
Ne 7:60

CAP 10

i Jos 8:24, 29

j Jos 6:2, 21

22 Josué túune' tu t'ano'obe' ka tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten ta tuso'one'ex le ka ta wa'ale'ex: ‹To'one' ti' k-taal ti' junp'éel lugar náach yanile'›, cuando u jaajile' óoli' ichilo'on kaja'ane'ex?[a] **23** Desde bejla'e' maldecirta'ane'ex,[b] mix bik'in u xu'ulul a beetik a esclavoile'ex, a meyaje'exe' ch'ak si' yéetel púut ja' utia'al u meyaj tu yotoch in Dios». **24** Leti'obe' tu ya'alo'ob ti' Josué: «Tumen a'ala'abto'one' Jéeoba a Diose' tu ya'alaj ti' Moisés, le máax meyajtiko', ka u ts'áate'ex tuláakal le lu'uma' yéetel ka u xu'uls tuláakal u kajnáalilo'ob ta táane'ex.[c] Le o'olal t-beetaj le ba'ax t-beeto'[d] tumen sajakchajo'on k-perdertik k-kuxtal ta k'abe'ex.[e] **25** Beoraa' tia'ano'on ta k'abe', beet t-éetel le ba'ax ka tuklik toj yéetel ma'alobe'». **26** Lela' leti'e ba'ax tu beetaj tu yéetelo'obo'. Tu salvarto'ob tu k'ab le israelita'obo', le o'olal ma' kíimsa'abo'obi'. **27** Te' k'iin je'elo' Josuée' tu ya'alajti'ob yaan u ch'akiko'ob si' yéetel yaan u púutko'ob ja' utia'al le kaajo'[f] bey xan utia'al u altar Jéeoba, je'el tu'uxak ken u yéey Diose'.[g] Lela' leti'e ba'ax ku beetko'ob tak bejla'o'.[h]

10 Adoni-zédek, u reyil Jerusaléne', tu yojéeltaj ts'o'ok u ch'a'abal u kaajil Ay tumen Josué, yéetel ts'o'ok u láaj xu'ulsikti'. Tu yojéelte' tu beetaj ti' u kaajil Ay yéetel ti' u reyil[i] je'ex tu beetaj ti' u kaajil Jericó yéetel ti' u reyile'.[j]

Tu yojéeltaj xan bix úuchik u kaxtik le gabaonita'ob ka yanak jeets'elil ti'ob yéetel le israelita'obo',[a] yéetel bix p'áatiko'ob ichilo'ob. Le ka tu yojéelte', **2** sen péeknaj u yóol,[b] tumen Gabaóne' junp'éel nojoch kaaj, bey je'ex le kaajo'ob gobernarta'ano'ob tumen juntúul reyo', maas nojoch ke u kaajil Ay,[c] yéetel tuláakal le xiibo'obo' jach u yojlo'ob ba'ate'el. **3** Le o'olal Adoni-zédek, u reyil Jerusaléne' tu túuxtaj a'albil ti' Ojam, u reyil Hebrón,[d] ti' Piram, u reyil Jarmut, ti' Jafiya, u reyil Lakís yéetel ti' Debir, u reyil Eglón:[e] **4** «Ko'oten a wáantene'ex, ko'one'ex ba'ate'el tu contra Gabaón tumen ts'o'ok u beetik junp'éel acuerdo yéetel Josué bey xan yéetel le israelita'ob de ke ma' kun ba'atelo'obo'».[f] **5** Bey túuno' u reyil Jerusalén, u reyil Hebrón, u reyil Jarmut, u reyil Lakís yéetel u reyil Eglóne', le cinco reyo'ob amorreo'oba'[g] tu much'uba'ob pa'te' yéetel u ejército'obe' ka bin u ba'pachto'ob Gabaón utia'al u ba'atelo'ob tu contra.

6 Le xiibo'ob yaan Gabaóno' tu túuxto'ob a'albil ti' Josué, le tia'an Guilgalo':[h] «Ma' a p'atik tu juunal a esclavo'ob.[i] ¡Ko'oten tu séeba'anil! ¡Salvarto'oni'! ¡Ánto'oni'! Tumen tuláakal le reyo'ob amorreo'ob yano'ob te' montaña'obo' ts'o'ok u much'kuba'ob utia'al u ba'atelo'ob t-contra». **7** Josué túune' luk' Guilgale' ka bin yéetel tuláakal u soldado'ob bey xan yéetel le máaxo'ob jach u yojlo'ob ba'atelo'.[a]

8 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Josué: «Ma' a sajaktal ti'ob[b] tumen ts'o'ok in k'ubko'ob ta k'ab.[c] Mix juntúul ti' leti'ob kun p'áatal wa'atal ta táan».[d] **9** Josuée' bul áak'ab úuchik u viajar desde ka luk' Guilgal, le o'olal chéen ka téek k'uch tu yiknalo'ob utia'al u atacarko'ob. **10** Jéeobae' tu beetaj u sa'atal u yóolo'ob tu táan Israel.[e] Le o'olal le israelita'obo' jach ya'ab máaxo'ob tu kíimso'ob naats' Gabaón, tu ch'a'pachto'ob te' bej ku na'akal Bet-oróno', yéetel jo'op' u bin u kíimsko'ob tak tu kaajil Azecá yéetel Maquedá. **11** Mientras táan u púuts'lo'ob ti' le israelita'ob le táan u taal u yéemlo'ob Bet-oróno', Jéeobae' tu beetaj u k'áaxal nukuch bat* desde te' ka'ano', bey tu beetil tak ka k'ucho'ob tu kaajil Azecáo', bey xu'ulsa'abikti'obo'. U jaajile' maas ya'ab kíim tu yo'olal le nukuch bato' ke tu yo'olal u espada le israelita'obo'.

12 Te' k'iin ka beeta'ab u jóok'ol u yáalkab le amorreo'ob tumen Jéeoba tu táan le israelita'obo', Josuée' tu t'anaj Jéeobae' ka tu k'áataj tu táan Israel:

«K'iin, p'áatkech[f] yóok'ol Gabaón,[g]
teche' Luna, p'áatkech
yóok'ol u Táax Lu'umil
Ayalón».

10:11 * Wa «granizo».

CAP 10

a Jos 9:9, 15; Jos 11:19

b Dt 2:25; Dt 11:25; Jos 2:10, 11; Jos 5:1

c Jos 8:25

d Gé 23:2; Nú 13:22

e Jos 12:7, 10-12

f Jos 9:9, 15; Jos 11:19

g Gé 15:16

h Jos 5:10

i Jos 9:25, 27

Columna 2

a Jos 8:3

b Dt 3:2; Dt 20:1

c Dt 7:24; Jos 11:6

d Jos 1:3-5

e Sl 44:3

f 2Re 20:10; Sl 135:6; Isa 38:8

g Isa 28:21

13 Le K'iin yéetel le Lunao' ma' péeknajo'obi', hasta ka tu vengartuba u kaajil Israel ti' tuláakal u enemigo'ob. ¿Ma' wa bey ts'íibta'anil tu libroil Jasaro'?[a] Le K'iino' p'áat wa'atal tu chúumukil le ka'ano', yéetel óoli' junp'éel día ma' t'úubi'. **14** Ma' yanak uláak' junp'éel día je'ex lelo', mix antes ti' lelo' mix después ti' lelo'. Te' día je'elo' Jéeobae' tu yu'ubaj ba'ax ku k'áatik juntúul máak,[b] tumen Jéeobae' táan ka'ach u ba'ate'el tu favor Israel.[c]

15 Ka ts'o'oke' Josué yéetel tuláakal Israele' suunajo'ob Guilgal,[d] te' tu'ux u armarmaj u yotocho'obo'.

16 Mientrase' le cinco reyo'obo' púuts'o'obe' ka tu ta'akuba'ob te' sajkab yaan Maquedáo'.[e] **17** Chéen ba'ale' bin a'albil ti' Josué: «Ts'o'ok u kaxta'al le cinco reyo'obo', ti' u ta'akmuba'ob te' sajkab yaan Maquedáo'».[f] **18** Josué túune' tu ya'alaj: «Balak'te'ex nukuch tuunicho'ob tu jool le sajkabo', yéetel p'ate'ex máako'ob utia'al kanáantik. **19** Chéen ba'ale' u maasil ti' te'exe' ma' unaj u je'eleli', xeene'ex tu paach a enemigo'ex yéetel xu'ulse'exti'ob je'ex u bin a chukpachtike'exo'obo'.[g] Ma' a cha'ike'ex u yooklo'ob tu kaajalo'ob tumen ts'o'ok u k'u'ublo'ob ta k'abe'ex tumen Jéeoba a Dios-e'ex».

20 Josué yéetel le israelita'obo' tu kíimso'ob ya'ab u enemigo'ob, tu xu'ulso'obti'ob. Chéen jujuntúul p'áat kuxa'ani'. Chéen le púuts'o'ob yéetel ooko'ob te' kaajo'ob ka'anal u pak'ilo'obo'. Ka ts'o'ok lelo', **21** tuláakal le kaajo' suunaj yiknal Josué, suunaj Maquedá, le tu'ux ku je'elelo'obo'. Jach mix junp'éel loob ucha'anti'ob. Ka ts'o'oke' mix máak atrevernaj u ya'al wa ba'ax tu contra le israelita'obo'. **22** Josué túune' tu ya'alaj: «Je'ek'abte'ex u jool le sajkabo' ka a jóo'se'ex le cinco reyo'ob utia'al a taaske'exo'ob tin wiknalo'». **23** Leti'ob túune' tu jóo'so'ob le cinco reyo'oba': u reyil Jerusalén, u reyil Hebrón, u reyil Jarmut, u reyil Lakís yéetel u reyil Eglón.[a] **24** Ka taasa'ab le reyo'ob tu táan Josuéo', leti'e' tu much'kíintaj tuláakal le xiibo'ob yaan Israelo' ka tu ya'alaj ti' u nuuktakil le soldado'ob bija'ano'ob tu yéetelo': «Nats'aba'ex waye' ka a yáa'cha'ate'ex u pachkab le reyo'obo'». Leti'obe' náats'o'obe' ka tu yáa'cha'ato'ob u pachkab le reyo'obo'.[b] **25** Josué túune' tu ya'alaj: «Ma' a sajaktale'ex mix a kikilankile'ex.[c] Ma' a ch'a'ike'ex saajkil mix u péek a wóole'ex, tumen leti'e ba'ax ken u beet Jéeoba ti' tuláakal a enemigo'ex kan ba'atele'ex tu yéetelo'obo'».[d]

26 Ka ts'o'oke' kíimsa'abo'ob tumen Josuée' ka tu ch'uykíinto'ob ti' cinco u p'éelel che', ti' p'áato'ob ch'uytal te' che'ob tak tu chíinil k'iino'. **27** Le táan u t'úubul k'iino' Josuée' tu ya'alaj ka éemsa'ako'ob ti' le che'ob tu'ux ch'uykíinta'ano'obo'[e] yéetel ka pu'ulko'ob ichil le sajkab

CAP 10

a 2Sa 1:17, 18

b Dt 9:18, 19 1Re 17:22 Snt 5:16

c Dt 1:30 Jos 23:3

d Jos 5:10 Jos 9:6

e Jos 10:10

f Jos 10:28

g Dt 28:7

Columna 2

a Jos 10:3-5 Jos 12:7, 10-12

b Éx 23:27

c Dt 31:6 Jos 1:9

d Dt 3:21 Dt 7:18, 19

e Dt 21:22, 23 Jos 8:29

tu'ux u ta'akmuba'ob ka'acho'. Ka ts'o'oke' ts'a'ab nukuch tuunicho'ob tu jool le sajkabo', lela' bey yanilo'ob tak bejla'o'.

28 Josuée' tu ch'a'aj u kaajil Maquedá[a] te' k'iin je'elo' yéetel tu xu'ulsajti' yéetel espada. Tu xu'ulsaj ti' u reyil yéetel ti' tuláakal le máaxo'ob yaan ichil le kaajo'. Ma' tu cha'aj u p'áatal mix juntúul máak kuxa'ani'.[b] Tu beetaj ti' u reyil Maquedá[c] je'ex tu beetil ti' u reyil Jericóe'.

29 Ka ts'o'oke' Josué yéetel tuláakal u kaajil Israele' luk'o'ob Maquedáe' ka bino'ob Libná, ka ba'atelnajo'ob tu contra Libná.[d] **30** Le kaaj yéetel u reyila' ts'a'ab xan tu k'ab Israel tumen Jéeoba,[e] leti'ob túune' tu xu'ulso'ob ti' le kaaja'. Tu xu'ulso'ob yéetel espada tuláakal le máaxo'ob yaan ichilo'. Ma' tu cha'ajo'ob u p'áatal mix juntúul máak kuxa'ani'. Tu beeto'ob ti' u reyil je'ex tu beetilo'ob ti' u reyil Jericóe'.[f]

31 Ku ts'o'okole' Josué yéetel tuláakal u kaajil Israele' luk'o'ob Libnáe' ka bino'ob Lakís.[g] Leti'obe' je'elo'ob naats' ti' le kaajo' ka ts'o'oke' ba'atelnajo'ob tu contra. **32** Jéeobae' tu ts'áaj Lakís tu k'ab u kaajil Israel. Leti'ob túune' tu ka'ap'éel k'iin ka tu ch'a'ajo'ob. Ka ts'o'oke' tu xu'ulso'ob ti' le kaaja', yéetel ti' tuláakal le máaxo'ob yaan ichilo' tu xu'ulso'ob yéetel espada,[h] tu beeto'ob je'ex úuchik u beetko'ob ti' u kaajil Libnáe'.

CAP 10

a Jos 10:10 Jos 15:20, 41

b Dt 20:16

c Jos 12:7, 16

d Jos 15:20, 42 Jos 21:13

e Jos 12:7, 15

f Jos 6:2, 21

g Jos 10:3, 4 Jos 12:7, 11 Jos 15:20, 39

h Dt 20:16

Columna 2

a Jos 12:7, 12 Jos 16:10 Jos 21:20, 21 1Re 9:16

b Jos 10:3, 4 Jos 12:7, 12 Jos 15:20, 39

c Dt 20:16 Jos 10:32

d Gé 13:18 Gé 23:19 Nú 13:22 Jos 10:3, 4 Jos 15:13 Jos 21:13

e Jos 12:7, 13 Jos 15:15

f Dt 7:2

g Jos 11:14

33 Oram u reyil Guézere'[a] bin ka'ach u yáant u kaajil Lakís, chéen ba'ale' Josuée' tu xu'ulsaj ti' leti' yéetel ti' u kaajal. Mix juntúul ti' leti'ob p'áat kuxa'ani'.

34 Ka ts'o'oke' Josué yéetel tuláakal u kaajil Israele' luk'o'ob Lakíse' ka bino'ob Eglón.[b] Leti'obe' je'elo'ob naats' ti' le kaajo' ka ts'o'oke' ba'atelnajo'ob tu contra. **35** Te' mismo k'iino' tu ch'a'ajo'ob yéetel tu xu'ulso'ob yéetel espada. Te' k'iin je'elo' tu xu'ulso'ob tuláakal le máaxo'ob yaan ichilo', tu beeto'ob je'ex úuchik u beetko'ob ti' u kaajil Lakíse'.[c]

36 Ka ts'o'oke' Josué yéetel tuláakal u kaajil Israele' luk'o'ob Eglóne' ka bino'ob Hebrón,[d] ka ba'atelnajo'ob tu contra. **37** Tu ch'a'ajo'ob le kaajo' ka tu xu'ulso'obti' yéetel espada, bey tu beetilo'ob ti' u reyil, ti' u mejen kaajilo'ob bey xan ti' tuláakal le máaxo'ob yaan ichilo', ma' tu cha'ajo'ob u p'áatal mix juntúul máak kuxa'ani'. Je'ex úuchik u beetik ti' Eglóne' bey úuchik u xu'ulsik ti' le kaajo' bey xan ti' tuláakal le máaxo'ob yaan ichilo'.

38 Tu ts'ooke' Josué yéetel tuláakal u kaajil Israele' bino'ob tu kaajil Debire'[e] ka ba'atelnajo'ob tu contra. **39** Josuée' tu xu'ulsaj ti' u reyil, tu ch'a'aj le kaajo' bey xan tuláakal u mejen kaajilo'ob ka tu xu'ulsajti'ob yéetel espada. Ma' tu cha'aj u p'áatal mix juntúul máak kuxa'ani'.[f] Jach tu láaj xu'ulsajti'ob.[g] Tu beetaj ti' Debir

yéetel ti' u reyil je'ex úuchik u beetik ti' Hebrón yéetel ti' u reyil bey xan ti' Libná yéetel ti' u reyile'.

40 Josuée' tu ch'a'aj tuláakal le lu'umo': le yaan te' montaña'obo', le yaan te' Néguebo', le yaan te' Sefeláo',[a] yéetel le yaan tu nak' le montaña'obo'. Leti'e' tu xu'ulsaj ti' tuláakal u reyilo'ob. Ma' tu cha'aj u p'áatal mix juntúul máak kuxa'ani', tu xu'ulsaj ti' tuláakal ba'ax ku ch'a'ik u yiik',[b] tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti' tumen Jéeoba,[c] u Dios u kaajil Israelo'. **41** Josuée' tu ch'a'aj tuláakal le lu'um yaan desde Cadés-barnea[d] tak Gaza,[e] bey xan tuláakal u lu'umil Gosén[f] yéetel tak Gabaón.[g] **42** Josuée' tu xu'ulsaj ti' tuláakal le reyo'oba' yéetel tu ch'a'aj tuláakal le lu'um tu'ux yano'obo', junpuul úuchik u láaj ch'a'iko'ob, tumen Jéeoba u Dios le israelita'obo' leti' ku ba'ate'el tu favor u kaajil Israel.[h] **43** Ka ts'o'oke' Josué yéetel tuláakal Israele' suunajo'ob Guilgal,[i] te' tu'ux ku je'elelo'obo'.

11 Ka tu yu'ubaj Jabín, u reyil Azoor, le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo' tu túuxtaj t'aan ti' Jobab, u reyil Madón,[j] ti' u reyil Simrón, ti' u reyil Acsaf,[k] **2** bey xan ti' le reyo'ob yano'ob te' montaña'ob yaan xamano', ti' le reyo'ob yano'ob te' táax lu'umo'ob* yaan tu noojolil# Kinéret, ti' le reyo'ob yano'ob Sefeláo' yéetel ti' le reyo'ob

11:2 * Wa «Arabá». # Wa «sur».

CAP 10

a Jos 9:1, 2 Jue 1:9
b Le 27:29 Dt 20:16 Jos 11:14
c Dt 7:2 Dt 9:5
d Nú 34:2, 4 Dt 9:23
e Dt 2:23
f Jos 15:20, 51
g Jos 11:16, 19
h Éx 14:14 Dt 1:30
i Jos 4:19

CAP 11

j Jos 12:7, 19
k Jos 12:7, 20

Columna 2

a Jos 17:11 Jue 1:27
b Nú 13:29
c Gé 15:16
d Dt 7:1 Dt 20:17
e Dt 4:48
f Jos 10:8
g Dt 17:16 Pr 21:31
h Jos 21:44
i Gé 10:19 Jos 19:28, 31
j Jos 13:1, 6

yano'ob tu ebekníixilo'ob* Dor,[a] le yano'ob chik'ino'. **3** Tu túuxtaj t'aan xan ti' le cananeo'ob[b] yano'ob tu tojil lak'in yéetel chik'ino', ti' le amorreo'obo',[c] ti' le itita'obo', ti' le perizita'obo', ti' le jebuseo'ob yano'ob te' montaña'obo' yéetel ti' le eveo'ob[d] yano'ob tu jáal le Ermón,[e] yaan tu lu'umil Mizpáo'. **4** Leti'ob túune' jóok'o'ob yéetel tuláakal u ejército'ob. Leti'obe' jach táaj ya'abo'ob ka'ach, beyo'ob je'ex le arena yaan tu jáal le k'áa'náabo'. Ts'o'ole' sen ya'ab tsíimino'ob yéetel u carroilo'ob ba'ate'el ku bisko'ob. **5** Tuláakal le reyo'oba' tu ch'a'tuklaj u much'kuba'ob, le o'olal taalo'obe' ka tu much'uba'ob tu jáal u ja'ilo'ob Merom utia'al u ba'atelo'ob tu contra Israel.

6 Le o'olale' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Josué: «Ma' a ch'a'ik saajkil ti'ob,[f] tumen walkil sáamala' yaan in k'ubko'ob tu k'ab u kaajil Israel utia'al u láaj kíimsa'alo'ob. Unaj a beetik loob* ti' u tsiimino'ob[g] yéetel unaj a tóokik u carroilo'ob u ba'atelo'ob». **7** Josué túun yéetel tuláakal le xiibo'ob ku ba'atelo'obo' tu atacarto'ob u enemigo'ob mientras naayal u yóolo'ob tu jáal u ja'ilo'ob Merom. **8** Jéeoba túune' tu k'ubo'ob tu k'ab le israelita'obo',[h] le o'olal ch'a'pachta'abo'ob tak tu Nojoch Kaajil Sidón,[i] tak Misrefot-maim[j] yéetel tak te' lugar ku k'aaba'tik u Táax Lu'umil Mizpé,

11:2 * Wa «tu bajadailo'ob». **11:6** * Wa «a xotik u xiich'el u yooko'ob».

le yaan lak'ino'. Bey túuno' jo'op' u bin u kíimsa'alo'ob tak ka p'áat mix juntúul kuxa'ani'.[a] **9** Ka ts'o'oke' Josuée' tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti' tumen Jéeobao', tu beetaj loob ti' u tsiimino'ob yéetel tu tóokaj u carroilo'ob u ba'atelo'ob.[b]

10 Ts'o'ole' Josuée' suunaje' ka tu ch'a'aj u kaajil Azoor, ka tu xu'ulsaj ti' u reyil yéetel espada,[c] tumen Azoor ka'ach jo'olintik u maasil kaajo'obo'. **11** Tu kíimso'ob yéetel espada tuláakal le máaxo'ob yaan ichilo', tu láaj xu'ulso'obti'ob.[d] Tu kíimso'ob tuláakal ba'ax ku ch'a'ik u yiik'.[e] Ka ts'o'oke' Josuée' tu tóokaj u kaajil Azoor. **12** Josuée' tu ch'a'aj tuláakal le kaajo'ob tu'ux yaan le reyo'oba', yéetel tu xu'ulsaj ti' tuláakal u reyilo'ob yéetel espada,[f] tu láaj xu'ulsajti'ob[g] jach je'ex u ya'almil Moisés, le máax meyajtik Jéeobao'. **13** Chéen ba'ale' le israelita'obo' ma' tu tóoko'ob u maasil kaajo'ob yaan yóok'ol le mejen pu'uko'obo'.* Jach chéen u kaajil Azoor tóoka'ab tumen Josué. **14** Le israelita'obo' tu ch'a'aj u tia'alinto'ob tuláakal le ba'axo'ob yaan te' kaajo'obo' bey xan le ba'alche'obo'.[h] Chéen ba'ale' tu xu'ulso'ob ti' tuláakal máak yéetel u espada'ob, tak ka p'áat mix juntúul kuxa'ani'.[i] Ma' tu cha'ajo'ob u p'áatal mix juntúul máak ku ch'a'ik u yiik'i'.[j] **15** Jach je'ex u ya'almil Jéeoba ti' Moisés, le máax meyajtiko', bey tu ya'alil Moisés ti' Josué,[a] yéetel Josuée' bey xan tu beetilo'. Mix junp'éel ti' le ba'axo'ob u ya'almaj Jéeoba ti' Moisés p'áat ma' u beetko'.[b]

16 Josuée' tu ch'a'aj tuláakal le lu'umo': le yaan te' montaña'obo', tuláakal le yaan te' Néguebo',[c] tuláakal le yaan Goséno', le yaan Sefeláo',[d] le yaan Arabáo',[e] le yaan te' montaña'ob yaan Israelo' yéetel le lu'umo'ob yaan tu jáal le montaña'obo'. **17** Tu ch'a'aj le lu'um yaan desde te' Montaña Alak, le ku bin tu tojil Seíro', tak le yaan Baal-gad[f] te' tu Táax Lu'umil Líbano yaan tu jáal le Montaña Ermóno'.[g] Tu chukaj tuláakal u reyilo'obe' ka tu kíimso'ob. **18** Josuée' xáanchaj táan u ba'ate'el tu contra tuláakal le reyo'oba'. **19** Chéen le eveo'ob yano'ob Gabaón tu yilo'ob ka yanak jeets'elil ti'ob yéetel le israelita'obo'.[h] Utia'al u ch'a'iko'ob u maasil kaajo'obe' yanchaj u ba'atelo'ob.[i] **20** Jéeobae' tu cha'aj u tercotal u puksi'ik'alo'ob[j] utia'al u ba'atelo'ob tu contra Israel, yéetel utia'al u láaj xu'ulsikti'ob sin ke u ch'a'ik óotsilil ti'ob.[k] Unaj ka'ach u láaj xu'ulsa'alti'ob jach je'ex u ya'almil Jéeoba ti' Moisése'.[l]

21 Te' k'iino'ob je'elo' Josuée' tu xu'ulsaj ti' le anakimo'ob[m] yano'ob te' montaña'obo', le yano'ob tu kaajil Hebrón, Debir, Anab, bey xan le yano'ob ti' tuláakal le montaña'ob yaan Judá yéetel Israelo'. Josuée' tu láaj xu'ulsaj ti' le anakimo'oba' bey xan ti' u kaajalo'ob.[n] **22** Mix

CAP 11

a Dt 20:16

b Jos 11:6

c Jos 12:7, 19

d Le 27:29

e Dt 20:16
Jos 11:14

f Dt 9:5

g Dt 7:2, 16

h Jos 8:2, 27

i Dt 7:2

j Dt 20:16

Columna 2

a Dt 3:28
Dt 7:1
Dt 31:7

b Dt 4:2, 5

c Nú 13:17
Dt 1:7

d Jos 10:40, 41

e Jos 12:7, 8

f Jos 13:1, 5

g Dt 4:48
Jos 13:8, 11

h Jos 9:7, 15

i Dt 20:17

j Dt 2:30

k Éx 34:12
Dt 7:2

l Dt 20:16

m Nú 13:22
Dt 1:28
Jos 15:13, 14

n Le 27:29
Jos 11:12
Jos 24:11

11:13 * Wa «cerro'obo'».

juntúul anakim p'áat tu lu'umil Israel.[a] Chéen tu kaajil Gaza,[b] Gat[c] yéetel Asdod[d] yaan p'áato'obi'. **23** Josuée' tu ch'a'aj tuláakal le lu'uma', jach je'ex u prometermil Jéeoba ti' Moisése'.[e] Ts'o'ole' Josuée' tu t'oxaj bey herencia ti' le israelita'obo' según le jaats ku tocar ti' cada tribuo'.[f] Ka ts'o'oke' xu'ul u yantal guerra te' lu'umo'.[g]

12 Le israelita'obo' tu xu'ulso'ob yéetel tu ch'a'ajo'ob le lu'um tu'ux ku gobernar ka'ach le reyo'ob yaan tu lak'inil le Jordáno', leti'e yano'ob desde tu Táax Lu'umil Arnón[h] tak Montaña Ermón[i] bey xan le yano'ob ti' tuláakal le Arabá yaan lak'ino'.[j] Le reyo'obo' leti'e je'elo'oba': **2** Seón,[k] u rey le amorreo'obo', máax kaja'an ka'ach Esbón. Leti'e' ku gobernar ka'ach desde Aroer,[l] le kaaj yaan tu jáal u Táax Lu'umil Arnóno',[m] tak tu chúumukil le táax lu'umo', bey xan desde tu chúumukil Galaad tak tu Táax Lu'umil Jabok, le yaan tu jáal u frontera le ammonita'obo'. **3** Leti'e' tu gobernartaj xan Arabá, tu tojil lak'ine' gobernarnaj desde Mar de Kinéret*[n] tak Mar del Arabá, wa Mar Salado,[#] lela' tia'an lak'in tu tojil Bet-jesimote', yéetel tu tojil noojole' gobernarnaj tak tu ebekníixilo'ob[△] Pisgá.[o]

12:3 *Uláak' bix k'aj óola'anile' Lago de Genesaret wa Mar de Galilea. #Uláak' bix k'aj óola'anile' Mar Muerto. △Wa «tu bajadailo'ob».

CAP 11

a Éx 23:28-30
b Jue 1:18
c 1Sa 17:4
d 2Cr 26:1, 6
e Éx 23:27 Dt 11:23
f Nú 26:53, 54 Jos 14:1
g Jos 14:15 Jos 21:44 Jos 23:1

CAP 12

h Dt 2:24
i Dt 3:8
j Dt 4:47-49
k Nú 21:23, 24
l Dt 3:12
m Nú 21:13
n Jn 6:1
o Dt 3:27

Columna 2

a Nú 21:33-35
b Dt 3:11
c Dt 29:7
d Jos 13:13
e Nú 21:26
f Nú 21:23, 24 Nú 21:33-35
g Nú 32:33 Dt 3:12, 13
h Jos 13:1, 5
i Jos 1:4
j Jos 11:16, 17
k Dt 2:12
l Jos 11:23
m Jos 10:40 Jos 11:16
n Gé 15:16
o Éx 3:8 Éx 23:23 Dt 7:1

4 Tu ch'a'ajo'ob xan le lu'um tu'ux yaan Og,[a] u reyil Basán, leti'e' juntúul ti' le u ts'ook refaímo'obo',[b] leti'e' kajlaj tu kaajil Astarot yéetel tu kaajil Edrey. **5** Le reya' ku gobernartik ka'ach tuláakal le lu'um yaan Montaña Ermóno', le yaan Salekáo', tuláakal Basán,[c] tak tu jáal u frontera le guesurita'ob yéetel le maakatita'obo',[d] bey xan chúumuk ti' u lu'umil Galaad, ku náakal tu jáal u fronterail tu'ux ku gobernar Seón, u reyil Esbón.[e]

6 Moisés, le máax meyajtik Jéeoba, yéetel le israelita'obo' tu xu'ulso'ob ti' le reyo'oba'.[f] Ka ts'o'oke' Moisés, le máax meyajtik Jéeobao', tu t'oxaj le lu'um ti' le rubenita'obo', ti' le gadita'obo' yéetel ti' táanchumuk u tribu Manasés.[g]

7 Josué yéetel le israelita'obo' tu xu'ulso'ob ti' le reyo'ob yaan tu chik'inil le Jordáno', desde Baal-gad[h] tu Táax Lu'umil Líbano[i] tak Montaña Alak,[j] le ku bin tu tojil Seíro'.[k] Ka ts'o'oke' Josuée' tu t'oxaj le lu'um ti' u tribuilo'ob Israel según le jaats ku tocar ti' cada tribuo'.[l] **8** Ichil le lu'uma' táaka'an le lu'umo'ob yaan te' montaña'obo', te' Sefeláo', te' Arabáo', te' ebekníixo'obo', te' desiertoo' yéetel te' Néguebo'.[m] Ti' kaja'an ka'ach le itita'obo', le amorreo'obo',[n] le cananeo'obo', le perizita'obo', le eveo'obo' yéetel le jebuseo'obo'.[o] Tuláakal le reyo'obo' leti'e je'elo'oba':

9 Juntúule' u reyil Jericó.[a] Uláak' juntúule' u reyil Ay,[b] le yaan naats' Betelo'.
10 Juntúule' u reyil Jerusalén. Uláak' juntúule' u reyil Hebrón.[c]
11 Juntúule' u reyil Jarmut. Uláak' juntúule' u reyil Lakís.
12 Juntúule' u reyil Eglón. Uláak' juntúule' u reyil Guézer.[d]
13 Juntúule' u reyil Debir.[e] Uláak' juntúule' u reyil Guéder.
14 Juntúule' u reyil Ormá. Uláak' juntúule' u reyil Arad.
15 Juntúule' u reyil Libná.[f] Uláak' juntúule' u reyil Adulam.
16 Juntúule' u reyil Maquedá.[g] Uláak' juntúule' u reyil Betel.[h]
17 Juntúule' u reyil Tapúa. Uláak' juntúule' u reyil Éefer.
18 Juntúule' u reyil Afek. Uláak' juntúule' u reyil Lasarón.
19 Juntúule' u reyil Madón. Uláak' juntúule' u reyil Azoor.[i]
20 Juntúule' u reyil Simrón-merón. Uláak' juntúule' u reyil Acsaf.
21 Juntúule' u reyil Taanak. Uláak' juntúule' u reyil Meguidó.
22 Juntúule' u reyil Kedes. Uláak' juntúule' u reyil Jokneam,[j] le yaan Carmeloo'.
23 Juntúule' u reyil Dor,[k] le yaan tu ebekníixilo'ob Doro'. Uláak' juntúule' u reyil Goyim, le yaan Guilgalo'.
24 U ts'ook juntúule' u reyil Tirzá. Tuláakal le reyo'oba' 31 u túulal.

13 Ka ts'o'ok u ch'íijil Josué yéetel u kuxtal ya'ab añose',[a] a'ala'abti' tumen Jéeoba: «Teche' ts'o'ok a ch'íijil yéetel ts'o'ok a kuxtal ya'ab años. Chéen ba'ale' ya'ab lu'um ku bineltik a ch'a'ike'ex.
2 Lela' leti'e ku bineltika':[b] tuláakal le lu'um u tia'al le filisteo'obo' bey xan le lu'um tu'ux yaan tuláakal le guesurita'obo'[c] **3** (le lu'uma' tia'an Sior, le yaan tu lak'inil Egiptoo' tak tu'ux ku xu'ulul Ecrón, le yaan tu tojil xamano'; tuláakal le lu'um je'ela' ku ya'ala'al ka'ach u tia'al le cananeo'obo')[d] tak le tu'ux yaan le cinco u nuuktakil le filisteo'ob[e] nu'uktik le gazeo'obo', le asdodita'obo',[f] le askelonita'obo',[g] le guitita'obo'[h] yéetel le ecronita'obo'.[i] Táaka'an xan le tu'ux yaan le avimo'ob[j] **4** yano'ob noojolo'. Tak le lu'um u tia'al le cananeo'obo', bey xan Meara, le lu'um u tia'al le sidonio'obo'[k] tak Afek, le yaan tu jáal u frontera le amorreo'obo'. **5** Le lu'um tu'ux yaan le guebalita'obo'[l] yéetel tuláakal le Líbano yaan tu tojil lak'ino', desde Baal-gad, le yaan tu jáal le Montaña Ermóno' tak Lebo-amat.*[m] **6** Tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'ob te' montaña'ob yaan desde Líbano[n] tak Misrefot-maim[o] yéetel tu-

CAP 12
a Jos 6:2
b Jos 8:29
c Jos 10:23, 26
d Jos 10:33
e Jos 10:38
f Jos 10:29
g Jos 10:28
h Jue 1:22
i Jos 11:1, 10
j Jos 21:34
k Jos 11:1, 2

Columna 2

CAP 13
a Jos 23:1 Jos 24:29
b Éx 23:29, 30
c 1Sa 27:8
d Gé 10:19
e Jue 3:1, 3 1Sa 6:4
f Jos 15:20, 46
g Jue 14:19
h 2Sa 21:19
i 1Sa 5:10
j Dt 2:23
k Jue 1:31
l 1Re 5:18
m Nú 34:2, 8
n Dt 3:25
o Jos 11:8

13:5 * Wa «tu yookbal Amat».

láakal le sidonio'obo',[a] ma' ken in cha'a u p'áatlo'ob tu táan le israelita'obo'.[b] Teche' chéen unaj a t'oxik ti' le israelita'ob je'ex junp'éel herenciae', je'ex ts'o'ok in wa'alik-techo'.[c] **7** Unaj a t'oxik bey herencia ti' le nueve tribu'obo' yéetel ti' táanchumuk u tribu Manasés, según le buka'aj unaj u tocar ti' cada tribuo'».[d]

8 Le rubenita'ob, le gadita'ob yéetel le uláak' táanchumuk u tribu Manaséso' tu ch'a'ajo'ob bey herencia le lu'um ts'a'abti'ob tumen Moisés tu lak'inil le Jordáno'. Tu ch'a'ajo'ob je'ex úuchik u t'o'oxolti'ob tumen Moisés, le máax meyajtik Jéeobao':[e] **9** desde Aroer,[f] le yaan tu jáal u Táax Lu'umil Arnóno'[g] bey xan le kaaj yaan tu chúumuk le táax lu'umo' yéetel tuláakal le táax lu'um yaan tu ka'anlil Medebá tak Dibón. **10** Bey xan tuláakal le kaajo'ob yaan te' lu'um tu'ux ku gobernar Seón, u rey le amorreo'obo', tak tu jáal u frontera le ammonita'obo'.[h] Leti'e' ku gobernar ka'ach desde tu kaajil Esbón. **11** Bey xan u lu'umil Galaad, yéetel le lu'um tu'ux yaan le guesurita'ob yéetel le maakatita'obo'.[i] Tak tuláakal le Montaña Ermóno'. Bey xan tuláakal Basán[j] tak Saleká.[k] **12** Bey xan tuláakal le lu'um tu'ux gobernarnaj Og, u reyil Basáno'. Leti'e' gobernarnaj Astarot yéetel Edrey. (Leti'e' juntúul ti' le u ts'ook refaímo'obo').[l] Moisés xu'uls ti' le reyo'oba' yéetel tu ch'a'aj le lu'um tu'ux yano'ob ka'acho'.[a] **13** Chéen ba'ale' le israelita'obo' ma' tu ch'a'ajo'ob le lu'um[b] tu'ux yaan le guesurita'ob mix le maakatita'obo', le o'olal u kajnáalilo'ob Guesur yéetel Maakate' tia'ano'ob ichil le israelita'ob tak bejla'o'.

14 Chéen ti' u tribu Leví ma' tu ts'áaj u herenciai'.[c] Le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul ti' Jéeoba, u Dios u kaajil Israelo' leti'e ba'ax kun ts'aabilti'obo',[d] je'ex úuchik u prometertikti'obo'.[e]

15 Ka ts'o'oke' Moisése' tu ts'áaj u herencia le rubenita'obo', tu t'oxaj ichil tuláakal le familia'ob yaan ichil le tribuo'. **16** Ts'a'abti'ob le lu'um yaan desde Aroer, le yaan tu jáal u Táax Lu'umil Arnóno', le kaaj yaan chúumuk ti' le táax lu'umo', yéetel tuláakal le táax lu'um yaan tu ka'anlil Medebáo'. **17** Tak Esbón yéetel tuláakal u mejen kaajilo'ob[f] yaan tu ka'anlil le táax lu'umo', bey xan Dibón, Bamot-baal, Bet-baal-meón,[g] **18** Jáaz,[h] Kedemot,[i] Mefaat,[j] **19** Kiriataim, Sibmá,[k] Zéret-sáar, le yaan te' táax lu'umo', **20** bey xan Bet-peor, u ebekníixilo'ob* Pisgá,[l] Bet-jesimot,[m] **21** tuláakal le kaajo'ob yaan te' táax lu'um yaan ka'analo', yéetel tuláakal le tu'ux ku gobernar Seón, u rey le amorreo'obo', máax ku gobernar desde tu kaajil Esbón.[n] Moisése' tu xu'ulsaj ti' le reya'[o] pa'te' yéetel Eví, Rékem, Zur, Uur yéetel

CAP 13

a Jue 3:1-3
b Éx 23:30
c Nú 34:17 Jos 14:1
d Nú 33:54
e Nú 32:33 Jos 22:4
f Dt 3:12
g Nú 21:13
h Nú 21:23, 24
i Dt 3:14
j Jos 17:1
k 1Cr 5:11
l Dt 3:11

Columna 2

a Nú 21:23, 24 Nú 21:33-35
b Nú 33:55 Jos 23:12, 13
c Nú 18:20 Dt 10:9 Dt 12:12
d Le 7:33-35 Dt 18:1
e Nú 18:24
f Nú 21:25, 26
g Nú 32:37, 38
h Nú 21:23
i Dt 2:26
j Jos 21:8, 37
k Nú 32:37, 38
l Dt 3:16, 17
m Nú 33:48, 49
n Nú 21:25
o Dt 2:30

13:20 * Wa «u bajadailo'ob».

Reba,[a] u nuuktakil le madianita'obo'. Leti'obe' tia'ano'ob ka'ach yáanal u páajtalil Seóne' yéetel kaja'ano'ob te' lu'umo'. **22** Balaam[b] le j-meen u hijo Beore',[c] juntúul ti' le máaxo'ob kíimsa'ab yéetel espada tumen le israelita'ob le ka kíimsa'ab u maasil máako'obo'. **23** Le lu'um ts'a'ab ti' le rubenita'obo' ti' ku náakal tak Jordáne'. Tuláakal le lu'uma' bey xan le nukuch kaajo'ob yéetel le mejen kaajo'obo' leti'e t'o'ox bey herencia ichil le familia'ob yaan tu tribu Rubéno'.

24 Moisés xane' tu ts'áaj u herencia u tribu Gad, tu t'oxaj ichil le familia'ob yaan ichil le gadita'obo', **25** ichil le lu'um ts'a'abti'obo' tia'an Jazer,[d] tuláakal u kaajilo'ob Galaad, táanchumuk ti' le lu'um u tia'al le ammonita'obo'[e] tak Aroer, le yaan aktáan Rabáo',[f] **26** bey xan le lu'um yaan desde Esbón[g] tak Ramat-mizpé yéetel Betonim, desde Maanaim[h] tak tu xuul Debir. **27** Yéetel te' táax lu'umo', Bet-aram, Bet-nimrá,[i] Sukot[j] yéetel Zafón. Lela' leti'e u yalab le lu'um tu'ux ku gobernar ka'ach Seón, u reyil Esbóno',[k] ku náakal tak Jordán bey xan tak Mar de Kinéret,*[l] le yaan tu lak'inil le Jordáno'. **28** Le lo' leti'e herencia t'o'ox ichil le familia'ob yaan tu tribu Gado'. T'o'oxti'ob tuláakal le nukuch kaajo'ob yéetel le mejen kaajo'ob yaan te' lu'umo'.

13:27 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Lago de Genesaret wa Mar de Galilea.

CAP 13

a Nú 31:7, 8

b Nú 22:5 2Pe 2:15

c Nú 22:7

d Nú 32:34, 35

e Jos 12:2 Jue 11:13

f 2Sa 11:1

g Nú 21:26

h Gé 32:2 Jos 21:8, 38

i Nú 32:34, 36

j Gé 33:17

k Nú 21:26

l Nú 34:2, 11 Dt 3:16, 17 Jn 6:1

Columna 2

a Dt 3:13

b 1Cr 6:77, 80

c Nú 32:40, 41 Dt 3:14

d Nú 21:33

e Nú 32:39

f Nú 32:33

g Dt 10:9 Jos 18:7

h Nú 18:24 Nú 26:62, 63 Dt 18:1

CAP 14

i Nú 34:17 Jos 19:51

29 Ts'o'ole' ti' u táanchumuk tribu Manasése' Moisése' tu ts'áaj u herencia'ob, tu t'oxaj ti' le familia'ob yaan ichil le táanchumuk tribu ti' Manasého'.[a] **30** Ts'a'abti'ob le lu'um yaan desde Maanaim[b] yéetel le yaan ti' tuláakal Basáno', tuláakal le tu'ux ku gobernar Og, u reyil Basáno', bey xan tuláakal u mejen kaajilo'ob* Jaír[c] yaan Basáno', 60 mejen kaajo'ob. **31** Tak táanchumuk ti' u lu'umil Galaad, bey xan Astarot yéetel Edrey,[d] le kaajo'oba' tia'ano'ob ka'ach ichil u lu'umil Basán, le tu'ux ku gobernar Ogo'. Ts'a'ab ti' u paalal Makir,[e] u hijo Manasés. T'o'ox ti' le familia'ob formarta'an tumen táanchumuk ti' u paalal Makiro'.

32 Lela' leti'e tuláakal le lu'um ts'a'ab bey herencia tumen Moiséso'. Le lu'uma' tia'an tu desiertoil Moabe', maas paachil ti' le Jordáno', tu lak'inil Jericó.[f]

33 Pero Moisése' ma' tu ts'áaj u herencia u tribu le levita'obo',[g] tumen u herencia'obe' Jéeoba, u Dios u kaajil Israel, je'ex úuchik u prometertikti'obo'.[h]

14 Le je'elo'oba' leti'e lu'um tu ch'a'aj le israelita'ob tu lu'umil Canaáno', leti'e lu'um ts'a'abti'ob bey herencia[i] tumen Eleazar, le sacerdoteo', tumen Josué, u hijo Nun bey xan tumen u

13:30 * Úuchjeakile' le ka ts'íibta'ab le t'aan «mejen kaajilo'obo'» táan u yúuchul t'aan ti' kaajo'ob tu'ux kaja'an máako'ob ti' najo'ob de nook'.

nuuktakil le familia'ob yaan ichil le tribu'obo'. **2** Je'ex u ya'almil Jéeoba ti' Moisés ka beeta'ako', rifarta'ab[a] le lu'um utia'al u yila'al máakalmáak le herencia kun tocar ti' le nueve tribus y medioo'.[b] **3** Le ka'ap'éel tribu y medioo' ts'oka'anili' u ts'a'abal u herencia'ob tuláak' u tséel* le Jordán[c] tumen Moisés'o'. Pero ma' tu ts'áaj u herencia le levita'obo'.[d] **4** Ti' u paalal Josée' jóok' ka'ap'éel tribu,[e] Manasés yéetel Efraín.[f] Pero ti' le levita'obo' ma' ts'a'abti'ob lu'um bey u herencia'obe'. Chéen ts'a'abti'ob kaajo'ob tu'ux u kajtalo'ob,[g] lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'ob bey xan utia'al u ts'áaiko'ob u maasil ba'axo'ob yaanti'obo'.[h] **5** Le israelita'obo' tu t'oxo'ob le lu'um jach je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moisése'.

6 Ka ts'o'oke' le xiibo'ob yaan tu tribu Judáo' tu nats'uba'ob yiknal Josué le tia'an Guilgalo'.[i] Ka náats'o'obe', Caleb,[j] u hijo Jefuné, le kenizitao' tu ya'alaj: «Teche' jach a wojel le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba[k] ti' Moisés, le máax meyajtiko'.[l] Le ba'ax tu ya'alaj u jaajil Dios tin wo'olal yéetel ta wo'olal le tia'ano'on Cadés-barneao'.[m] **7** Tene' 40 años yaanten ka'ach ka túuxta'aben desde Cadés-barnea tumen Moisés, le máax meyajtik Jéeoba, utia'al in ch'úukt le lu'umo'.[n] Teen túune' ka suunajene' tin wa'alaj u jaajil.*[a] **8** Kex le in suku'uno'ob bino'ob tin wéetel tu beeto'ob u lúubul u yóol* le kaajo' tene' tin wu'uyaj u t'aan Jéeoba yéetel tuláakal in puksi'ik'al.[b] **9** Te' k'iin je'elo' Moisése' tu jurartajten: ‹Le lu'um tu'ux ts'o'ok a máano' mantats' kun p'áatal ti' teech yéetel ti' a paalal bey junp'éel herenciae', tumen ts'o'ok a wu'uyik u t'aan Jéeoba in Dios yéetel tuláakal a puksi'ik'al›.[c] **10** Jach je'ex tu ya'alilo',[d] Jéeobae' ts'o'ok u cha'ik in kuxtal tak beoraa'.[e] Ts'o'ok u máan 45 años beeta'ak le promesa ti' Moisés tumen Jéeoba, le táan ka'ach u máan u kaajil Israel te' desiertoo'.[f] Beoraa' 85 años yaanten yéetel láayli' way yanene'. **11** Bejla'e' jach yaan in muuk' je'ex le k'iin ka tu túuxten Moisés'o'. Je'ex ka'ache' láayli' yaan in muuk' utia'al in ba'ate'el yéetel utia'al in beetik uláak' ba'alo'obe'. **12** Le o'olale' ts'áaten le lu'um tu'ux yaan le montaña'obo', je'ex úuchik u prometertik Jéeoba te' k'iin je'elo'. Teche' ta wu'uyaj de ke te'elo' tia'an le máako'ob ku k'aaba'tik anakimo'obo'[g] yéetel ka'analtak u pak'il le nukuch kaajo'ob[h] tu'ux yano'obo'. Chéen ba'ale' tene' in wojel yaan u yantal Jéeoba tin wéetel,[i] yéetel

14:3 * Le u tséel ku ya'aliko' tia'an lak'ine'.

14:7 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «suunajen yéetel junp'éel t'aan jach je'ex yanil tin puksi'ik'alo'». **14:8** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu beeto'ob u yíibil u puksi'ik'al».

CAP 14

a Nú 26:55; Nú 33:54; Pr 16:33; Hch 13:19
b Nú 34:13
c Nú 32:29
d Dt 10:9; Jos 13:14
e Gé 48:5; 1Cr 5:2
f Gé 48:19, 20
g Nú 35:7; Jos 21:1, 2
h Nú 35:2, 5
i Jos 4:19; Jos 10:43
j Nú 32:11, 12
k Dt 1:35, 36
l Nú 12:7, 8
m Nú 13:26
n Nú 13:2, 6

Columna 2

a Nú 13:30; Nú 14:6, 7
b Nú 14:24; Nú 32:11, 12
c Dt 1:36
d Jos 21:45
e Nú 14:29, 30
f Nú 14:33
g Nú 13:33
h Nú 13:22, 28
i Nú 14:8; Ro 8:31

je'ex u ya'almil Jéeobae'[a] yaan in ch'a'ik le tu'ux yano'obo'».

13 Le o'olale' Josuée' tu bendecirtaj Caleb, u hijo Jefuné yéetel tu ts'áaj Hebrón ti' bey u herenciae'.[b] **14** Le o'olal Hebróne' u tia'al Caleb, u hijo Jefuné, le kenizitao'. U herencia tak bejla'e', tumen yéetel tuláakal u puksi'ik'al tu yu'ubaj u t'aan Jéeoba,[c] u Dios u kaajil Israel. **15** Hebróne' ku ya'ala'alti' ka'ach Kiriat-arbá[d] (Arbáe' leti'e máak maas k'aj óola'an ka'ach ichil le anakimo'obo'). Ka ts'o'oke' yanchaj jeets'elil te' lu'umo'.[e]

15 Le lu'um t'o'ox[f] ti' le familia'ob yaan ichil u tribu Judáo' ku náakal tak tu fronterail Edom,[g] tu desiertoil Zin, tak Négueb tu tojil noojol. **2** Tu tojil noojole' ku káajal Mar Salado,*[h] desde le orilla yaan noojolo'. **3** Ts'o'ole' ku seguer u bin tak tu noojolil u ebekníixil* Acrabim,[i] ku k'áatmáan Zin, ts'o'ole' ku seguer u bin tak tu noojol Cadés-barnea,[j] Ezrón, Addar, ts'o'ole' ku ts'áaik vuelta tu tojil Karká. **4** Ts'o'ole' ku k'áatmáan Azmón[k] bey xan tu Táax Lu'umil Egipto,[l] yéetel ku k'uchul te' K'áa'náabo'.* Tuláakal lela' leti'e tu'ux ku k'uchul tu tojil noojolo'.

5 Tu tojil lak'ine' ti' ku náakal te' Mar Saladoo',* te' tu'ux ku xu'ulul le Jordáno'.

CAP 14

a Jos 15:14
Jue 1:20

b Jos 10:36, 37
Jos 15:13
Jos 21:11, 12
1Cr 6:55, 56

c Nú 14:24
Dt 1:35, 36
Jos 14:8

d Gé 23:2

e Le 26:6
Jos 11:23

CAP 15

f Nú 26:55

g Gé 36:19

h Nú 34:2, 3

i Jue 1:36

j Nú 34:4

k Nú 34:2, 5

l 1Re 8:65

Columna 2

a Nú 34:12

b Jos 18:19, 20

c Jos 18:21, 22

d Jos 18:17, 20

e Jos 7:26

f Jos 5:8, 9

g Jos 18:17, 20

h 1Re 1:9

i Jos 18:16, 20
2Re 23:10
Jer 7:31

j Jue 1:21

k Jos 18:28
Jue 19:10

l Jos 18:15, 20

m Jos 9:16, 17
2Sa 6:2
1Cr 13:6

n Jos 21:8, 16

o Jos 19:43, 48
Jue 14:1, 2
2Cr 28:18

p 1Sa 5:10
1Sa 7:14
2Re 1:2

Yéetel tu tojil xamane' ku k'uchul tu orilla le k'áa'náabo', te' tu'ux ku xu'ulul le Jordáno'.[a] **6** Ku na'akal tak Bet-oglá,[b] ku máan tak tu xamanil Bet-arabá,[c] ts'o'ole' ku na'akal tak tu tuunichil Boán,[d] Boáne' u hijo Rubén. **7** Ku na'akal xan Debir, desde tu Táax Lu'umil Acor,[e] ts'o'ole' ku suut xaman utia'al u bin Guilgal,[f] le yaan aktáan ti' u ebekníixil Adumim, le yaan tu noojolil le táax lu'umo', ku máan tak tu'ux yaan u ja'ilo'ob En-semes[g] yéetel ku k'uchul tak En-roguel.[h] **8** Ts'o'ole' ku na'akal tak tu táax lu'umil u paal Hinón,[i] le ebekníix yaan tu noojol le jebuseo'obo',[j] uláak' bix k'aj óola'anile' Jerusalén,[k] ts'o'ole' ku na'akal tu ka'anlil le montaña yaan aktáan ti' u Táax Lu'umil Hinón yaan tu tojil chik'ino', le yaan tu xuul u Táax Lu'umil Refaím, le yaan tu tojil xamano'. **9** Ku máan xan yóok'ol le montañao' tak tu sayabil Neftóaj,[l] ku k'áatmáan te' kaajo'ob yaan te' Montaña Efróno', ku máan tak Baalá, uláak' bix k'aj óola'anile' Kiriat-jearim.[m] **10** Ku ts'áaik vuelta desde Baalá, tu tojil chik'in, tak Montaña Seír, ku máan tu ebekníixil le Montaña Jearim, tu tojil xamano', uláak' bix k'aj óola'anile' Kesalón. Ts'o'ole' ku yéemel tak Bet-semes[n] yéetel ku k'áatmáan Timna.[o] **11** Ku k'áatmáan tak tu ebekníixil Ecrón,[p] tu tojil xaman. Ku bin tak Sikerón, ku k'áat-

15:2, 5 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Mar Muerto. **15:3** * Wa «u bajadail». **15:4** * Le k'áa'náaba' leti'e Mar Grande wa Mediterráneoo'.

máan tak Montaña Baalá, ku bin tak Jabneel, ti' ku náakal te' k'áa'náabo'.

12 Tu tojil chik'ine' ti' ku náakal te' Mar Grandeo',*[a] ti' ku náakal tu orillae'. Te'ela' ti' ku náakal le lu'um ts'a'ab ti' le familia'ob tu'ux yaan tuláakal u paalal Judáo'.

13 Ichil le lu'um tu t'oxaj ti' u paalal Judáo' tu ts'áaj xan u parte Caleb,[b] u hijo Jefuné. Je'ex a'ala'anil ti' Josué tumen Jéeobae' tu ts'áajti' Kiriat-arbá (Arbáe' u papá Anak), uláak' bix k'aj óola'anil le kaaja' Hebrón.[c] **14** Le o'olal Calebe' tu jóo'saj tu yóoxtúulal u paalal Anak:[d] Sesay, Aimán yéetel Talmay,[e] leti'obe' anakimo'ob. **15** Ka ts'o'oke' na'ak ba'ate'el tu contra u kajnáalilo'ob Debir.[f] (Ka'ache' u k'aaba' Debire', Kiriat-séfer). **16** Caleb túune' tu ya'alaj: «Le máax kun ch'a'ik yéetel kun xu'ulsik ti' Kiriat-séfere' yaan in ts'o'oksik u beel yéetel Aksá, in hija». **17** Le kaajo' ch'a'ab tumen Otniel,[g] u hijo Kenaz,[h] Kenaze' u yíits'in Caleb. Le o'olal tu ts'o'oksaj u beel yéetel Aksá,[i] u hija. **18** Le táan u bin Aksá tu yotocho', tu sen a'alaj ti' u yíicham ka u k'áat junxóot' lu'um ti' u papá. Ka éem Aksá ti' u yalak' burroe'* k'áata'abti' tumen Caleb: «¿Ba'ax a k'áat?».[j] **19** Leti'e' tu ya'alaj: «Utia'al a we'esik a k'áat ka xi'ikten utsile', beet uts a ts'áaikten Gulot-maim.* Tumen chéen junxóot' lu'um a ts'aamajten te' noojolo'».# Le o'olal leti'e' tu ts'áajti' Gulot Alto yéetel Gulot Bajo.

20 Lela' leti'e herencia ts'a'ab ti' le familia'ob yaan ichil u tribu Judáo'.

21 Le kaajo'ob yaan ichil le lu'um ts'a'ab ti' u tribu Judá tu tojil noojol yéetel ku náakal tak tu xuul Edome'[a] leti' le je'elo'oba': Kabzeel, Éder, Jagur, **22** Kiná, Dimoná, Adadá, **23** Kedes, Azoor, Itnán, **24** Zif, Telem, Bealot, **25** Azoor-adatá, Keriyot-ezrón, uláak' bix k'aj óola'anile' Azoor, **26** Amam, Sema, Moladá,[b] **27** Azar-gadá, Esmón, Bet-pélet,[c] **28** Azar-sual, Beer-seba,[d] Biziotías, **29** Baalá, Iyim, Ézem, **30** Eltolad, Kesil, Ormá,[e] **31** Ziklag,[f] Madmaná, Sansaná, **32** Lebaot, Silim, Ain yéetel Rimón.[g] Tuláakale' 29 nukuch kaajo'ob, pa'te' yéetel u mejen kaajilo'ob.

33 Le nukuch kaajo'ob yaan te' Sefelá'[h] leti'e je'elo'oba': Estaol, Zorá,[i] Asnaj, **34** Zanoaj, En-ganim, Tapúa, Enam, **35** Jarmut, Adulam,[j] Socó, Azecá,[k] **36** Saaraim,[l] Aditaim, Guederá yéetel Guederotaim.* Tuláakale' 14 nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob.

CAP 15

a Nú 34:2, 6; Dt 11:24

b Nú 13:30; Dt 1:36

c Gé 23:2; Gé 35:27; Jos 20:7; Jos 21:11, 12

d Nú 13:33; Jos 11:21

e Nú 13:22; Jue 1:10, 20

f Jos 10:38, 39

g Jue 3:9-11

h 1Cr 4:13

i 1Cr 2:49

j Jue 1:14, 15

Columna 2

a Nú 34:2, 3; Dt 2:5

b Jos 19:1, 2

c Ne 11:25, 26

d Gé 21:31; Jos 19:1-3

e Nú 14:44, 45; Jos 19:1, 4; Jue 1:17

f Jos 19:1, 5; 1Sa 27:5, 6; 1Cr 12:1

g Jos 19:1, 7; Ne 11:25, 29

h Jue 1:9

i Jos 19:40, 41; Jue 16:31

j 1Sa 22:1

k 1Sa 17:1

l 1Sa 17:52

15:12 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Mediterráneo. **15:18** * Uláak' bix u traducirta'ale' «Leti'e' papaxk'abnaj mientras tia'an ka'ach yóok'ol le burroo', ka túun».

15:19 * U k'áat u ya'al «U Sayabilo'ob Ja'». # Wa «Négueb». **15:36** * Uláak' bix u traducirta'ale' «Guederá yéetel tu'ux ku k'alik u yalak' tamano'obo'».

37 Zenán, Adaasa, Migdal-gad, **38** Dileán, Mizpé, Jokteel, **39** Lakís,[a] Bozkat, Eglón, **40** Kabón, Lamam, Kitlís, **41** Guederot, Bet-dagón, Naamá yéetel Maquedá.[b] Tuláakale' 16 nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob.

42 Libná,[c] Éter, Asán,[d] **43** Ifta, Asnaj, Nezib, **44** Keilá, Akzib yéetel Maaresa. Tuláakale' nueve nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob.

45 Ecrón yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho' bey xan u mejen kaajilo'ob. **46** Desde Ecrón tak tu tojil chik'ìn, tuláakal le yano'ob tu jáal Asdod yéetel u mejen kaajilo'obo'.

47 Asdod[e] yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho' bey xan u mejen kaajilo'ob. Gaza[f] yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho' bey xan u mejen kaajilo'ob, tak tu Táax Lu'umil Egipto, le Mar Grandeo'* bey xan le lu'um yaan tu tséelo'.[g]

48 Te' montaña'obo' tia'an Samir, Jatir,[h] Socó, **49** Daná, Kiriat-saná, uláak' bix k'aj óola'anile' Debir, **50** Anab, Estemó,[i] Anim, **51** Gosén,[j] Olón yéetel Guiló.[k] Tuláakale' 11 nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob.

52 Arab, Dumá, Esán, **53** Janim, Bet-tapúa, Afeká, **54** Umtá, Kiriat-arbá, uláak' bix k'aj óola'anile' Hebrón,[l] yéetel Zior. Tuláakale' nueve nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob.

55 Maón,[a] Carmelo, Zif,[b] Jutá, **56** Jezreel, Jokdeam, Zanoaj, **57** Kayín, Guibea yéetel Timna.[c] Tuláakale' diez nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob.

58 Alul, Bet-zur, Guedor, **59** Maarat, Bet-anot yéetel Eltekón. Tuláakale' seis nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob.

60 Kiriat-baal, uláak' bix k'aj óola'anile' Kiriat-jearim,[d] yéetel Rabá, ka'ap'éel nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob.

61 Te' desiertoo' tia'an Bet-arabá,[e] Midín, Sekaká, **62** Nibsán, la Ciudad de la Sal, yéetel En-guedí.[f] Tuláakale' seis nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob.

63 Le jebuseo'ob[g] yano'ob Jerusaléno'[h] ma' páajchaj u jóo'sa'alo'ob tumen u tribu Judái',[i] le o'olal le jebuseo'obo' tia'ano'ob Jerusalén tak bejla'e', tia'ano'ob ichil u kajnáalilo'ob Judáe'.

16 Le lu'um tocarnaj ti' u paalal José[j] úuchik u rifarta'al[k] le lu'umo' ku káajal desde Jordán, le yaan naats' Jericóo' tak te' ja'ob yaan tu lak'inil Jericóo', ku máan te' desierto yaan Jericóo' ku na'akal te' montaña'ob yaan Betelo'.[l] **2** Ku k'áatmáan Betel, yaan naats' ti' Luz, yéetel ku máan tak Atarot, le tu'ux ku xu'ulul u lu'um le arkita'obo'. **3** Ts'o'ole' ku yéemel tu tojil chik'ìn, tu jáal u lu'um le jafletita'obo', tak tu'ux ku náakal u lu'umil Ka-

15:47 *Uláak' bix k'aj óola'anile' Mediterráneo.

CAP 15

a 2Re 18:14

b Jos 10:28

c Jos 10:29
2Re 8:22

d Jos 19:1, 7

e 1Sa 5:1

f Gé 10:19

g Nú 34:2, 5

h Jos 21:8, 14

i 1Cr 6:57

j Jos 11:16

k 2Sa 15:12

l Jos 14:15

Columna 2

a 1Sa 23:25
1Sa 25:2, 3

b 1Sa 23:14

c Gé 38:12

d Jos 9:16, 17
Jos 18:11, 14
1Sa 7:1

e Jos 18:21, 22

f 1Sa 23:29

g Gé 10:15, 16

h 1Cr 11:4

i Nú 33:55
Jue 1:8, 21
Jue 19:11
2Sa 5:6

CAP 16

j Gé 49:22
Dt 33:13

k Nú 26:55
Nú 33:54
Pr 16:33

l Jos 18:11, 13

bal Bet-orón[a] yéetel Guézer,[b] ti' ku náakal te' k'áa'náabo'.

4 Manasés yéetel Efraín, u paalal Josée'[c] tu ch'a'ajo'ob le lu'um ku tocarti'obo'.[d] **5** Le lu'um tu ch'a'aj le familia'ob tu'ux yaan tuláakal u paalal Efraíno' leti'e je'elo'oba': tu tojil lak'ine' ku náakal Atarot-adar[e] tak Ka'anal Bet-orón,[f] **6** ku seguer u bine' ku náakal te' k'áa'náabo'. Tu tojil xamane' tia'an Mikmetat,[g] ts'o'ole' ku ts'áaik vuelta utia'al u bin tak Taanat-siló, lela' tia'an tu tojil lak'ine', ku seguer u bin lak'ine' ku máan Janoaj. **7** Ts'o'ole' ku luk'ul Janoaj utia'al u yéemel Atarot yéetel Naará, ku k'uchul Jericó[h] yéetel ku bin tu tojil Jordán. **8** Ku máan Tapúa,[i] ku seguer u bin chik'ine' ku k'áatmáansik tak u Táax Lu'umil Kaná, ti' ku náakal te' k'áa'náabo'.[j] Leti'e lu'um ts'a'ab bey herencia ti' le familia'ob yaan ichil u tribu Efraíno'. **9** Yaan xan kaajo'ob ts'a'ab ti' u paalal Efraín chúumuk ti' le lu'um ts'a'ab bey herencia ti' u tribu Manaséso'.[k] Lelo'oba' nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob.

10 Pero ma' tu jóo'so'ob le cananeo'ob yano'ob Guézero',[l] le o'olal tak bejla'e' le cananeo'obo' ti' kaja'ano'ob te' lu'um ts'a'ab ti' Efraíno',[m] chéen ba'ale' ts'a'abo'ob meyaj bey esclavo'obe'.[n]

17 Te' rifa[o] beeta'abo' tocarnaj u parte u tribu Manasés,[p] tumen leti' u yáax hijo José.[q] Makire'[r] u yáax hijo Manasés yéetel u papá Galaad, tumen jach u yojel ba'atele' ts'a'abti' Galaad yéetel Basán.[a] **2** Ku ts'o'okole' tocarnaj u parte le familia'ob tu'ux yaan tuláakal u maasil u paalal Manaséso', tocarnaj ti' u paalal Abí-ézer,[b] ti' u paalal Élek, ti' u paalal Asriel, ti' u paalal Sikem, ti' u paalal Éefer yéetel ti' u paalal Semidá. Leti'ob le xiibo'ob jo'olintik tuláakal le familia'ob[c] ku taalo'ob ti' u paalal Manasés, u hijo Joséo'. **3** Pero Zelofead,[d] u hijo Éefer, u hijo Galaad, u hijo Makir, u hijo Manasése', ma' yanchaj u hijo'obi' chéen yanchaj u hija'ob, u k'aaba'obe' Malá, Noá, Oglá, Milká yéetel Tirzá. **4** Leti'obe' bino'ob tu táan Eleazar,[e] le sacerdoteo', tu táan Josué, u hijo Nun, yéetel tu táan u nuuktakil le kaajo', ka tu ya'alo'ob: «Jéeobae' u ya'almaj ti' Moisés ka u ts'áa k-herencia ichil k-láak'tsilo'ob».[f] Le o'olale' je'ex u ya'almil Jéeobao' leti'e' tu ts'áaj u herencia'ob ichil u láak'tsilo'ob u papá'ob.[g]

5 Ti' u tribu Manasése' tocarnaj xan uláak' diez partes lu'um. Le je'elo'oba' aparte ti' u lu'umil Galaad yéetel Basán yano'ob tuláak' u tséel* le Jordáno',[h] **6** tumen le ko'olelo'ob yaan tu tribu Manaséso' ts'a'ab xan u herencia'ob pa'te' yéetel le xiibo'obo'. U lu'umil Galaade' p'áat ti' u maasil u paalal Manasés.

17:5 *Le u tséel ku ya'aliko' tia'an lak'ine'.

CAP 16

a Jos 18:11, 13; 1Cr 7:24

b 1Cr 7:20, 28

c Gé 48:5

d Dt 33:13-15; Jos 17:17, 18

e Jos 18:11, 13

f 2Cr 8:1, 5

g Jos 17:7

h Jos 6:20, 26

i Jos 17:8

j Nú 34:2, 6

k Jos 17:9

l Jue 1:29

m Nú 33:52, 55

n Jos 17:13

CAP 17

o Nú 26:55; Nú 33:54; Pr 16:33

p Gé 41:51; Gé 46:20; Gé 48:17, 18

q Dt 21:17

r Gé 50:23; Nú 26:29; 1Cr 7:14

Columna 2

a Dt 3:13; Jos 13:31

b Jue 6:11

c Nú 26:29-32

d Nú 26:33

e Nú 27:1, 2; Nú 34:17; Jos 14:1

f Nú 27:7, 11

g Nú 36:6, 12

h Jos 13:29

7 Le lu'um ts'a'ab ti' Manaséso' ku káajal desde Aser yéetel ku k'uchul Mikmetat,[a] le yaan aktáan ti' Sikemo'.[b] Tu tojil noojole' ku bin te' lu'um tu'ux yaan u kajnáalilo'ob En-Tapúa. **8** Le lu'um ku pertenecer ti' Tapúao'[c] p'áat ti' Manasés, pero u kaajil Tapúa, le yaan tu xuul le lu'um ts'a'ab ti' Manaséso' p'áat ti' u paalal Efraín. **9** Le lu'um ts'a'abti'obo' ku yéemel tak tu Táax Lu'umil Kaná, tu noojolil le táax lu'umo'. Te'elo' yaan kaajo'ob ku pertenecer ti' Efraín ichil le kaajo'ob ku pertenecer ti' Manaséso'.[d] U xuul le lu'um ts'a'ab ti' Manaséso' p'áat tu xamanil le táax lu'umo' yéetel ti' ku náakal te' k'áa'náabo'.[e] **10** Le yaan tu tojil noojolo' u tia'al Efraín, yéetel le yaan tu tojil xamano' u tia'al Manasés, ts'o'ole' ti' ku náakal te' k'áa'náabo'.[f] Tu tojil xamane' le lu'um ts'a'ab ti' Manaséso' ku k'uchul Aser, yéetel tu tojil lak'ine' ku k'uchul tak Isacar.

11 Ichil le lu'um ts'a'ab ti' Isacar yéetel Asero', ti' Manasése' ts'a'ab Bet-seán yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', Ibleam[g] yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', u kaajil Dor,[h] u kajnáalilo'ob yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', u kaajil En-dor,[i] u kajnáalilo'ob yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', u kaajil Taanak,[j] u kajnáalilo'ob yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho' bey xan u kaajil Meguidó, u kajnáalilo'ob yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', óoxp'éel nukuch kaajo'ob ka'anal tu'ux yano'ob.

12 Pero u paalal Manasése' ma' páajchaj u ch'a'iko'ob le kaajo'oba'. Le cananeo'obo' ma' tu yóoto'ob jóok'ol te' lu'um tu'ux kaja'ano'obo'.[a] **13** Pero ka maas anchaj páajtalil ti' le israelita'obo' tu obligarto'ob le cananeo'ob utia'al ka meyajnako'ob bey esclavo'obe',[b] ma' tu láaj jóo'so'obi'.[c]

14 U paalal Josée' tu ya'alo'ob ti' Josué: «¿Ba'axten chéen junxóot' lu'um[d] ta ts'áajto'on bey herenciae'? To'one' ya'abo'on, beyo'on junp'éel nojoch kaaje', tumen tak beoraa' Jéeobae' ts'o'ok u bendecirko'on».[e] **15** Josuée' tu ya'alajti'ob: «Wa ya'abe'ex yéetel beye'ex junp'éel nojoch kaaj le o'olal ma' tu páajtal a kajtale'ex te' montaña'ob yaan Efraíno',[f] xeene'ex a kole'ex le nukuch k'áaxo'ob yano'ob te' tu'ux kaja'an le perizita'ob[g] yéetel le refaímo'ob[h] utia'al a kajtale'exo'». **16** U paalal José túune' tu ya'alo'ob: «Ma' suficiente le lu'um yaan te' montaña'ob utia'al k-kajtalo', ts'o'ole' le cananeo'ob kaja'ano'ob te' táax lu'umo' u carroilo'ob u ba'atelo'obe'[i] yaan cuchillo'ob de fierro tu ruedasil,* bey u carroil u ba'ate'el le cananeo'ob yano'ob Bet-seán[j] yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho' bey xan le yano'ob tu Táax Lu'umil Jezreelo'».[k] **17** Le o'olal Josuée' tu ya'alaj ti' u tribu

CAP 17

a Jos 16:5, 6

b Jos 20:7 Jos 24:1 1Cr 6:66, 67

c Jos 16:8

d Jos 16:9

e Jos 16:8

f Nú 34:2, 6

g 2Re 9:27

h Jos 12:7, 23

i 1Sa 28:7

j Jos 12:7, 21

Columna 2

a Jue 1:27

b Jos 16:10 Jue 1:30 2Cr 8:8

c Éx 23:33 Nú 33:55 Dt 20:16, 17 Jos 23:12, 13 Jue 1:28

d Nú 33:54

e Gé 48:19 Nú 26:34, 37

f Jos 24:33

g Éx 33:2

h Gé 15:18-20

i Dt 20:1 Jue 1:19

j Jos 17:11

k Jos 19:17, 18 Jue 6:33

17:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u carro'ob de fierro».

Efraín yéetel ti' u tribu Manasés, u paalal José: «Te'exe' ya'abe'ex, yéetel beye'ex junp'éel nojoch kaaj yaan u páajtalile'. Ma' chéen junxóot' lu'um kun tocarte'exi',[a] **18** yaan xan a tia'alintke'ex le lu'um yaan te' montaña'obo'.[b] Kex nukuch k'áaxo'obe' yaan a kolke'ex, yéetel ti' kun náakal le lu'um kun tocarte'exo'. Kex jach yaan u páajtalil le cananeo'ob yéetel kex u carroilo'ob u ba'atelo'ob yaan cuchillo'ob de fierro tu ruedailo'obe'*[c] yaan a jóo'ske'exo'ob».

18 Tuláakal le israelita'obo' tu much'uba'ob Siló,[d] ti' tu armarto'ob le najil reunióno'[e] tumen ts'oka'anili' u láaj ch'a'iko'ob le lu'umo'.[f] **2** Pero yaan siete tribu'ob ti' le israelita'ob ma' u t'oxo'ob le lu'um ts'o'ok u ts'a'abalti'ob bey herenciao'. **3** Le o'olal Josuée' tu ya'alaj ti' le israelita'obo': «¿Tak ba'ax k'iin a wokol a ch'a'ex le lu'um ts'o'ok u ts'áaikte'ex Jéeoba, u Dios a úuchben láak'tsile'exo'?[g] **4** Yéeye'ex óoxtúul xiibo'ob ti' cada tribu utia'al ka in túuxto'ob u xíimbalto'ob tuláakal le lu'umo'. Leti'obe' unaj u bino'ob yéetel unaj u beetko'ob u mapail le lu'um ken a k'ame'ex bey herenciao'. Le kéen ts'o'okke' unaj u suuto'ob tin wiknal. **5** Leti'obe' unaj u jóo'sko'ob siete partes ti' le lu'umo' utia'al ka ts'a'abak ti' cada tribu le buka'aj unaj u tocarti'o'.[h] Judáe' yaan u p'áatal te' tu'ux yano', tu tojil noojol.[a] U paalal José' yaan u p'áatlo'ob te' tu'ux yano'obo', tu tojil xaman.[b] **6** Te'exe' beete'ex u mapail le lu'umo', unaj a jóo'ske'ex siete partes ti', ts'o'ole' ka taaske'ex tin wiknal utia'al k-beetik junp'éel rifa utia'al k-ilik ti' máax kun tocar cada parte,[c] lela' yaan k-beetik tu táan Jéeoba Dios. **7** Pero ti' le levita'obo' ma' kun tocarti'ob mix junxóot' lu'um,[d] tumen u herencia'obe' u meyajtiko'ob Jéeoba te' lugar santoo'.*[e] Ts'o'ole' u tribu Gad, Rubén yéetel táanchumuk ti' u tribu Manasése'[f] ts'o'ok u ch'a'ik u herencia'ob tuláak' u tséel le Jordáno', le lu'um ts'a'abti'ob tumen Moisés le máax meyajtik Jéeobao'».

8 Le máako'ob ken u beeto'ob u mapail le lu'umo' tu preparartuba'ob utia'al u bino'ob. Antes u bino'obe' a'ala'abti'ob tumen Josué: «Le kéen xi'ike'exe' xíimbalte'ex tuláakal le lu'umo' ka a beete'ex u mapail, le kéen ts'o'okke' ka suute'ex tin wiknal. Teen túune' yaan in beetik junp'éel rifa utia'al u yila'al ti' máax kun tocar cada parte, lela' yaan k-beetik tu táan Jéeoba way Siióe'».[g] **9** Ka ts'o'oke' bin le máako'obo'. Leti'obe' tu xíimbalto'ob tuláakal le lu'umo' ka tu jóo'so'ob siete partes ti', yéetel tu ts'íibto'ob ti' junp'éel libro le kaajo'ob yaan ti' cada parteo'. Ka

CAP 17
a Jos 17:14
b Nú 33:53 Jos 20:7 Jue 4:5
c Dt 20:1 Dt 31:6 Jos 13:6 Pr 21:31

CAP 18
d Jos 19:51 Jos 22:9 Jue 21:19
e 1Sa 1:3 1Sa 4:3 Sl 78:60 Jer 7:12 Hch 7:44, 45
f Nú 14:8 Dt 7:22 Dt 33:29
g Nú 33:53, 55
h Nú 34:13 Jos 19:51

Columna 2
a Jos 15:1
b Jos 16:1, 4
c Nú 26:55 Nú 33:54 Jos 14:2 Pr 16:33 Hch 13:19
d Nú 18:20 Jos 13:33
e Dt 10:9 Dt 18:1
f Dt 3:12, 13
g Jos 19:51 Jue 21:19

17:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u carro'ob de fierro».

18:7 *Wa «u beetik u sacerdoteilo'ob utia'al Jéeoba».

ts'o'oke' suunajo'ob yiknal Josué, suunajo'ob Siló, le tu'ux u armarmaj u yotocho'obo'. **10** Josué túune' tu beetaj junp'éel rifa utia'al u yilik ti' máax kun tocar cada parte, lela' tu beetaj tu táan Jéeoba, le tia'ano'ob Siló'o'.[a] Te'elo' Josuée' tu t'oxaj le lu'um ti' le israelita'obo' según le parte unaj u tocarti'obo'.[b]

11 Yáax ti' le familia'ob yaan ichil u tribu Benjamín tocarnaj u parte'obo'. Le lu'um tocarnajti'obo' tia'an entre le lu'um ts'a'ab ti' u paalal Judá[c] yéetel u paalal Joséo'.[d] **12** Tu tojil xamane' ku káajal desde Jordán, yéetel ku bin u na'akal tu ebekníixil* Jericó[e] le yaan xamano', ku na'akal xan te' montaña yaan chik'ino', ts'o'ole' ku seguer u bin tak tu desiertoil Bet-aven.[f] **13** Ku k'uchul tak Luz wa Betel,[g] tu ebekníixil Luz le yaan noojolo'. Ku ts'o'okole' ku yéemel tak Atarot-adar[h] tu yóok'ol le montaña yaan tu noojolil Kabal Bet-oróno'.[i] **14** Ts'a'an xan tu'ux kun náakal tu tojil chik'in, ku ts'áaik vuelta tu tojil noojol desde te' montaña yaan aktáan ti' Bet-orón, le yaan noojolo'. Ku k'uchul tak Kiriat-baal, uláak' bix k'aj óola'anile' Kiriat-jearim,[j] junp'éel u kaajil Judá. Lela' leti'e tu'ux ku náakal tu tojil chik'ino'.

15 Tu tojil noojole' ku káajal desde tu jáal Kiriat-jearim yéetel ku bin tak tu tojil chik'in. Ku bin xan tu tojil u ja'ilo'ob Neftóaj.[a] **16** Ku yéemel tu jáal le montaña yaan aktáan ti' u táax lu'umil u paal Hinóno',[b] lela' tia'an te' tu Táax Lu'umil Refaím[c] yaan xamano'. Ts'o'ole' ku yéemel tu Táax Lu'umil Hinón, te' ebekníix yaan tu noojol le jebuseo'obo',[d] ku yéemel tak En-roguel.[e] **17** Ts'o'ole' ku bin tu tojil xaman, ku k'áatmáansik En-semes, ku k'uchul Guelilot, le yaan aktáan ti' u ebekníixil Adumimo',[f] ts'o'ole' ku yéemel tak tu tuunichil[g] Boán,[h] Boáne' u hijo Rubén. **18** Ts'o'ole' ku seguer u bin te' ebekníix yaan xamano', aktáan ti' le Arabáo', ts'o'ole' ku yéemel tak te' Arabáo'. **19** Ku seguer u bin tak te' ebekníix yaan tu xamanil Bet-ogláo',[i] ti' ku náakal te' Mar Saladoo'*[j] te' orilla yaan tu tojil xamano', te' tu'ux ku xu'ulul le Jordán tu tojil noojolo'. Tuláakal lela' leti'e tu'ux ku náakal le lu'um tu tojil noojolo'. **20** Tu tojil lak'ine' ti' ku náakal te' Jordáno'. Tuláakal lela' ti' ku náakal le lu'um ts'a'ab bey herencia ti' le familia'ob tu'ux yaan tuláakal u paalal Benjamíno'.

21 Le kaajo'ob ts'a'ab ti' le familia'ob yaan ichil u tribu Benjamíno', leti'e je'elo'oba': Jericó, Bet-oglá, Émek-keziz, **22** Bet-arabá,[k] Zemaraim, Betel,[l] **23** Avim, Pará, Ofrá, **24** Kefar-amoní, Oofní yéetel Gueba.[m] Tuláakale' 12 nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob.

18:12 * Wa «ku bin tu bajadail».

18:19 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Mar Muerto.

CAP 18

a Pr 16:33
b Nú 33:54 Hch 13:19
c Jos 15:1
d Jos 16:1
e Jos 2:1 Jos 16:1
f Jos 7:2
g Gé 28:18, 19
h Jos 16:5
i Jos 10:11 Jos 21:20, 22
j Jos 15:9

Columna 2

a Jos 15:9, 12
b Jos 15:8, 12 Jer 7:31 Jer 19:2 Mt 5:22
c Dt 2:11
d Jos 15:63
e Jos 15:7, 12 1Re 1:9
f Jos 15:7, 12
g Dt 19:14
h Jos 15:6, 12
i Jos 15:6, 12
j Nú 34:12
k Jos 15:6, 12
l Gé 12:8 1Re 12:28, 29
m Jos 21:8, 17

25 Gabaón,[a] Ramá, Beerot, **26** Mizpé, Kefirá, Mosá, **27** Rékem, Irpeel, Taralá, **28** Zelaj,[b] A-élef, Jebusí, uláak' bix k'aj óola'anile' Jerusalén,[c] Guibea[d] yéetel Kiriat. Tuláakale' 14 nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob.

Tuláakal lela' leti'e lu'um ts'a'ab bey herencia ti' le familia'ob tu'ux yaan tuláakal u paalal Benjamíno'.

19 Le ka beeta'ab le rifao'[e] le u ka'ap'éel parte lu'umo' tocarnaj ti' le familia'ob yaan ichil u tribu Simeóno'.[f] U herencia'obe' tia'an ichil le lu'um ts'a'ab bey herencia ti' Judáo'.[g] **2** Ichil u herencia'obe' tia'an Beer-seba[h] yéetel Seba, Moladá,[i] **3** Azar-sual,[j] Balá, Ézem,[k] **4** Eltolad,[l] Betul, Ormá, **5** Ziklag,[m] Bet-marcabot, Azar-susa, **6** Bet-lebaot[n] yéetel Saruén. Tuláakale' 13 nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob. **7** Ain, Rimón, Éter, yéetel Asán.[o] Tuláakale' kanp'éel nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob. **8** Bey xan tuláakal le kaajo'ob yaan tu ba'pach le nukuch kaajo'oba', tak Baalat-beer, bey xan Ramá, le yaan noojolo'. Tuláakal lela' leti'e ts'a'ab bey herencia ti' le familia'ob tu'ux yaan tuláakal u paalal Simeóno'. **9** U herencia u paalal Simeóne' ti' ch'a'ab ichil le parte ts'a'ab ti' Judáo', tumen le parte tocarnaj ti' Judáo' jach táaj nojoch u tia'alinto'ob. Bey túuno' ti' u paalal Simeóne' ts'a'ab junxóot' lu'um ichil le lu'um ts'a'ab bey herencia ti' Judáo'.[a]

10 Le ka rifarta'ab[b] le lu'umo' le u yóoxp'éel parteo' tocarnaj ti' le familia'ob tu'ux yaan tuláakal u paalal Zabulóno'.[c] Le lu'um ts'a'abti'ob bey herenciao' k'uch tak Sarid. **11** Ku bin tu tojil chik'in, ku na'akal tak Mareal, yéetel ku k'uchul Dabéset bey xan te' táax lu'um yaan aktáan Jokneamo'. **12** Desde Saride' ku bin tu tojil lak'in, tu tojil tu'ux ku tíip'il k'iin, tak tu xuul Chislot-tabor, ku bin xan Daberat,[d] le kéen ts'o'okke' ku máan tak Jafiya. **13** Desde te'elo' ku seguer u bin tu tojil lak'in, tu tojil tu'ux ku tíip'il k'iin, tak Gat-éfer,[e] tak Et-kazín, tak Rimón, yéetel ku k'uchul tak Negá. **14** Yéetel tu tojil xamane' ku ts'áaik vuelta tak Anatón, ti' ku náakal tak tu Táax Lu'umil Ifta-ele'. **15** Ku bin xan tak Katat, Naalal, Simrón,[f] Idalá bey xan tak Belén.[g] Tuláakale' 12 nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob. **16** Tuláakal lela' leti'e ts'a'ab bey herencia ti' le familia'ob tu'ux yaan tuláakal u paalal Zabulóno'.[h] Le je'elo'oba' leti'e tuláakal le nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'obo'.

17 Le ka rifarta'ab[i] le lu'umo' le cuarta parteo' tocarnaj ti' le familia'ob tu'ux yaan tuláakal u paalal Isacaro'.[j] **18** Le lu'um ts'a'abti'obo' ku k'uchul Jezreel,[k] Kesulot, Sunem,[l] **19** Afaraim, Xión, Anaarat, **20** Rabit, Kisión, Ébez, **21** Rémet,

CAP 18

a Jos 9:16, 17
1Re 3:4

b 2Sa 21:14

c Jos 15:8, 12
1Cr 11:4
2Cr 3:1

d 1Sa 10:26

CAP 19

e Jos 18:6

f Gé 46:10

g Gé 49:5, 7

h Gé 21:31
Gé 26:32, 33
Jos 15:21, 28

i Jos 15:21, 26
1Cr 4:28-31

j Jos 15:21, 28

k Jos 15:20, 29

l Jos 15:21, 30

m Jos 15:21, 31
1Sa 27:6

n Jos 15:21, 32

o Jos 15:20, 42
1Cr 4:24, 32
1Cr 6:59, 64

Columna 2

a Jue 1:3

b Jos 18:6

c Gé 49:13

d Jos 21:27, 28

e 2Re 14:25

f Jos 12:7, 20

g Jue 12:8

h Nú 26:27

i Nú 33:54

j Gé 49:14

k Jos 17:16
Jue 6:33
1Re 21:1

l 1Sa 28:4
1Re 1:3
2Re 4:8

En-ganim,[a] En-adá, yéetel Bet-pazez. **22** Ku k'uchul tak Tabor,[b] Saazuma, Bet-semes yéetel ti' ku náakal Jordáne'. Tuláakale' 16 nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob. **23** Tuláakal lela' leti'e ts'a'ab bey herencia ti' le familia'ob yaan ichil u tribu Isacaro'.[c] Le je'elo'oba' leti'e tuláakal le nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'obo'.

24 Le ka rifarta'ab[d] le lu'umo' le quinta parteo' tocarnaj ti' le familia'ob yaan ichil u tribu Asero'.[e] **25** Le lu'um ts'a'abti'obo' ku k'uchul Elkat,[f] Alí, Beten, Acsaf, **26** Alamélek, Amad yéetel Misal. Tu tojil chik'ine' ku k'uchul Carmelo[g] bey xan Sior-libnat, **27** ts'o'ole' ku bin tu tojil lak'in, ku bin Bet-dagón, ku k'uchul Zabulón bey xan tu Táax Lu'umil Ifta-el, le yaan xamano', ku bin Bet-émek bey xan Neyel, ku seguer u bin tak Kabul, tu x-ts'íik Kabul. **28** Ku bin xan tak Ebrón, Reob, Aamón bey xan Kaná, yéetel ku k'uchul tu Nojoch Kaajil Sidón.[h] **29** Ku bin tu tojil Ramá, ku k'uchul tak Tiro,[i] junp'éel kaaj ka'analtak u pak'ilo'ob, ts'o'ole' ku suut tu tojil Josá, yéetel ti' ku náakal te' k'áa'náabo', tu lu'umil Akzib, **30** ku máan tak Umá, Afek[j] yéetel Reob.[k] Tuláakale' 22 nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob. **31** Tuláakal lela' leti'e ts'a'ab bey herencia ti' le familia'ob yaan ichil u tribu Asero'.[l] Le je'elo'oba' leti'e tuláakal le nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'obo'.

CAP 19

a Jos 21:8, 29
b Jue 4:6
c Nú 26:25
d Nú 26:55 Jos 18:6
e Gé 49:20
f Jos 21:8, 31
g 1Re 18:19
h Gé 10:15 Jue 1:31
i 2Sa 5:11 1Re 5:1
j Jue 1:31
k Jos 21:8, 31
l Nú 26:47

Columna 2

a Nú 26:55 Jos 18:6
b Jue 4:11
c Jos 21:32
d Jos 11:10 Jue 4:2 1Sa 12:9
e Jos 20:7
f Jue 1:33
g Nú 26:50
h Jos 18:6
i Gé 49:17
j Jos 15:20, 33 Jue 13:2
k Jue 1:35
l Jos 10:12 Jos 21:8, 24
m Jue 14:1
n Jos 15:20, 45
o Jos 21:8, 23
p Jos 21:8, 24

32 Le ka rifarta'ab[a] le lu'umo' le sexta parteo' tocarnaj ti' u paalal Neftalí, ti' le familia'ob tu'ux yaan tuláakal u paalal Neftalío'. **33** Le lu'um ts'a'abti'obo' ku káajal desde Élef, desde le nojoch che' yaan Zaananimo',[b] ku máan Adamí-nékeb, Jabneel, tak Lakum, ti' ku náakal te' Jordáno'. **34** Ku ts'o'okole' ku seguer u bin tu tojil chik'in, ku bin Aznot-tabor, ku seguer u bin tak Ukook, ku k'uchul Zabulón, tu tojil noojol, yéetel ku k'uchul tak Aser, tu tojil chik'in, ku bin tu lu'umil Judá, le yaan tu jáal le Jordáno', tu tojil lak'in. **35** Le kaajo'ob ka'analtak u pak'ilo'obo' leti'e je'elo'oba': Zidim, Zer, Aamat,[c] Rakat, Kinéret, **36** Adamá, Ramá, Azoor,[d] **37** Kedes,[e] Edrey, En-azor, **38** Yirón, Migdal-el, Orem, Bet-anat yéetel Bet-semes.[f] Tuláakale' 19 nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'ob. **39** Tuláakal lela' leti'e ts'a'ab bey herencia ti' le familia'ob yaan ichil u tribu Neftalío'.[g] Le je'elo'oba' leti'e tuláakal le nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'obo'.

40 Le ka rifarta'ab[h] le lu'umo' le u ts'ook parteo' tocarnaj ti' le familia'ob yaan ichil u tribu Dano'.[i] **41** Le lu'um ts'a'abti'ob bey herenciao' ku k'uchul Zorá,[j] Estaol, Ir-semes, **42** Saalabín,[k] Ayalón,[l] Itlá, **43** Elón, Timna,[m] Ecrón,[n] **44** Eltekej, Guibetón,[o] Baalat, **45** Jeúd, Bene-berak, Gat-rimón,[p] **46** Me-jarkón yéetel Rakón, u xuule' tia'an

aktáan ti' Jopee'.[a] **47** Pero le lu'um tocarnaj ti' Dano' jach chichan u tia'alinto'ob.[b] Le o'olal bino'ob ba'ate'el tu contra Lésem.[c] Tu ch'a'ajo'ob yéetel tu xu'ulso'obti' yéetel espada. Ka ts'o'ok u ch'a'iko'obe' ti' p'áato'ob kajtali', ts'o'ole' tu k'exo'ob u k'aaba', tu lugar Léseme' tu ts'áajo'ob Dan ti', tumen bey u k'aaba' le máax ti' u taalo'obo'.[d] **48** Tuláakal lela' leti'e ts'a'ab bey herencia ti' le familia'ob yaan ichil u tribu Dano'. Le je'elo'oba' leti'e tuláakal le nukuch kaajo'ob yéetel u mejen kaajilo'obo'.

49 Bey úuchik u láaj t'o'oxol le lu'um ts'a'ab bey herenciao'. Ka ts'o'oke' le israelita'obo' tu ts'áajo'ob ti' Josué, u hijo Nun, junp'éel herencia chúumuk ti' leti'ob. **50** Jéeoba a'al ka ts'a'abakti' le kaaj tu yéeyo'. Josuée' tu yéeyaj Timnat-séra,[e] lela' tia'an te' montaña'ob yaan Efraíno'. Leti'e' tu jel líi'saj le kaajo' ka p'áat kajtali'.

51 Leti'e herencia'ob t'o'ox tumen Eleazar, le sacerdoteo', tumen Josué, u hijo Nun, yéetel tumen u nuuktakil le familia'ob yaan ichil tuláakal le tribu'ob yaan Israelo'. Leti'obe' tu t'oxo'ob[f] le tia'ano'ob Siló'o,[g] tu beeto'ob tu táan Jéeoba, tu entradail le najil reunióno'.[h] Bey ts'o'okik u t'oxko'ob tuláakal le lu'um je'ex unaj u tocar ti' cada tribuo'.

20 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Josué: **2** «A'al ti' le israelita'obo': ‹Yéeye'ex le kaajo'ob kun meyaj utia'al u ta'akikuba máako',[a] le kaajo'ob ts'o'ok u ya'alikte'ex Moisés je'ex úuchik in wa'alikti'e', **3** tumen ti' kun bin le máax ma' u yóolili' úuchik u kíimsik wa máaxo', tumen ma' u tukultmaj ka'ach u beetki'. Ti' kun bin u ta'akuba máak utia'al ma' u kíimsa'al tumen le máax vengartik u k'i'ik'el le máax tu kíimso'.[b] **4** Leti'e' unaj u bin ti' junp'éel ti' le kaajo'oba'.[c] Le kéen k'uchke' unaj u wa'atal tu joonajil le kaajo'[d] yéetel unaj u ya'alik ti' u nuuktakil le kaaj le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo'. Leti'ob túune' unaj u k'amko'ob ichil le kaajo' yéetel unaj u ts'áaiko'ob tu'ux u yantal. Leti' túune' yaan u p'áatal kajtal tu yéetelo'ob. **5** Wa ch'a'pachta'an tumen le máax vengartik u k'i'ik'el le máax tu kíimso', ma' unaj a k'ubke'ex tu k'abi', tumen ma' taali'ti' úuchik u kíimsik u yéet máakili', yéetel mix u p'ekmaj ka'achi'.[e] **6** Ti' unaj u p'áatal te' kaaj tak ken k'uchuk u k'iinil u juzgarta'al tumen le kaajo'.[f] Ti' unaj u p'áatal tak ken kíimik u maas nojchil le sacerdote'ob[g] yaan te' k'iino'ob je'elo'. Le kéen ts'o'okke' le máax tu kíimsaj wa máaxo' je'el u páajtal u suut te' kaaj tu'ux púuts'o', yaan u páajtal u bin tu kaajal yéetel tu yotoch›».[h]

7 Leti'ob túune' tu junpáaykunto'ob le kaajo'oba': Kedes[i] le yaan Galileao' le yaan te' montaña'ob yaan Neftalío', Sikem[j] le yaan te' montaña'ob yaan Efraíno', Kiriat-arbá,[k] uláak'

CAP 19

a Jon 1:3; Hch 9:36

b Nú 26:54; Nú 33:54

c Jue 18:7

d Jue 18:29

e Jos 24:29, 30

f Nú 34:17; Jos 14:1

g Jue 21:19; Jer 7:12

h Jos 18:1, 8

Columna 2

CAP 20

a Éx 21:12, 13; Nú 35:14, 15; Dt 4:41

b Gé 9:6; Éx 21:23; Nú 35:26, 27

c Dt 19:3

d Pr 31:23

e Nú 35:22-24; Dt 19:4-6

f Nú 35:12, 24

g Nú 35:25

h Nú 35:28

i Jos 21:32

j Gé 33:18; Jos 21:20, 21

k Jos 14:15; Jos 21:13

bix k'aj óola'anile' Hebrón, lela' tia'an te' montaña'ob yaan Judáo'. **8** Tu lak'inil le Jordán, naats' ti' Jericóe', tu yéeyo'ob Bézer[a] le yaan te' desiertoo', lela' tia'an te' ka'anal táax lu'um utia'al u tribu Rubéno'. Tu yéeyo'ob xan Ramot[b] le yaan Galaado', lela' u tia'al u tribu Gad. Yéetel tu yéeyo'ob Golán[c] le yaan Basáno', lela' u tia'al u tribu Manasés.[d]

9 Leti'e kaajo'ob yéeya'abo'ob utia'al u bin tuláakal le israelita'ob bey xan le j-táanxel lu'umilo'ob kaja'ano'ob ichilo'obo'. Je'el máaxak ti' leti'ob ma' u yóolili' ka u kíims wa máaxe' ti' kun bin[e] utia'al ma' u kíimsa'al tumen le máax vengartik u k'i'ik'el le máax tu kíimso', tumen yáax unaj u yantal tu táan u nuuktakil le kaaj utia'al u juzgarta'alo'.[f]

21 U nuuktakil túun le familia'ob yaan ichil le levita'obo' bino'ob yiknal Eleazar,[g] le sacerdoteo', yiknal Josué, u hijo Nun, yéetel yiknal u nuuktakil le familia'ob yaan ichil le tribu'ob yaan Israelo'. **2** Ka k'ucho'ob Siló,[h] le yaan tu lu'umil Canaáno', tu ya'alo'obti'ob: «Jéeobae' tu ya'alaj ti' Moisés ka ts'a'abakto'on kaajo'ob utia'al k-kajtal bey xan lugaro'ob utia'al u janal k-alak' ba'alche'ob».[i] **3** Je'ex u ya'almil Jéeobao' le israelita'obo' tu ts'áajo'ob ti' le levita'ob le kaajo'obo'[j] bey xan le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'. Tuláakal le je'elo'oba' tu ch'a'aj le israelita'ob ichil u herencia'obo'.[k]

CAP 20

a Jos 21:8, 36; 1Cr 6:77, 78
b Jos 21:8, 38; 1Cr 6:77, 80
c Jos 21:27; 1Cr 6:71
d Dt 4:41-43
e Nú 35:11, 15
f Nú 35:12, 24; Dt 21:5

CAP 21

g Nú 34:17
h Jos 18:1
i Le 25:33, 34; Nú 35:2-4; Jos 14:4
j Nú 35:8
k Gé 49:5, 7

Columna 2

a Gé 46:11; Nú 3:27-31
b 1Cr 6:54, 55
c Jos 19:1
d 1Cr 6:60, 64
e 1Cr 6:66
f 1Cr 6:61, 70
g Éx 6:17; Nú 3:21, 22
h Nú 32:33; 1Cr 6:62
i Éx 6:19
j 1Cr 6:63
k Nú 35:2, 5
l 1Cr 6:64, 65

4 Le ka beeta'ab le rifao', le yáaxo' tocarnaj ti' le familia'ob yaan ichil le koatita'obo',[a] le o'olal ti' le levita'ob ku taalo'ob ti' u paalal Aarón, le sacerdoteo', ts'a'abti'ob 13 nukuch kaajo'ob tumen u tribu Judá,[b] u tribu Simeón[c] yéetel u tribu Benjamín.[d]

5 Ti' u maasil koatita'obo' ts'a'ab diez nukuch kaajo'ob, lelo'oba' tia'an ichil le parte tocarnaj ti' le familia'ob yaan ichil u tribu Efraín,[e] u tribu Dan, bey xan ichil u táanchumuk tribu Manasés.[f]

6 Ti' le guersónita'obo'[g] ts'a'ab 13 nukuch kaajo'ob, lela' tia'an ichil le parte tocarnaj ti' le familia'ob yaan ichil u tribu Isacar, u tribu Aser, u tribu Neftalí, bey xan ichil u chúumuk tribu Manasés, le yaan Basáno'.[h]

7 Ti' le familia'ob yaan ichil le merarita'obo'[i] ts'a'ab 12 nukuch kaajo'ob, lela' tia'an ichil le parte tocarnaj ti' u tribu Rubén, ti' u tribu Gad yéetel ti' u tribu Zabulóno'.[j]

8 Le israelita'ob túuno' tu ts'áajo'ob ti' le levita'ob le nukuch kaajo'ob yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'. Leti'obe' tu beeto'ob junp'éel rifa jach je'ex a'ala'abik ti' Moisés tumen Jéeobao'.[k]

9 Le kaajo'ob kun a'albil u k'aaba'oba'[l] ts'a'abo'ob tumen u tribu Judá yéetel u tribu Simeón. **10** Ts'a'abo'ob ti' u paalal Aarón, le yano'ob ichil u familia'ob le koatita'ob ku taalo'ob ti' u tribu Levío', tumen yáax ti' leti'ob

tocarnaj le ka beeta'ab le rifao'. **11** Ti' leti'obe' ts'a'ab Kiriat-arbá[a] (Arbáe' u papá Anak), uláak' bix k'aj óola'anile' Hebrón,[b] le kaaja' tia'an te' montaña'ob yaan Judáo', ts'a'abti'ob pa'te' yéetel le lugaro'ob yaan tu ba'pach le kaaj utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'. **12** Pero le u maasil lu'um ku pertenecer ti' le kaajo' bey xan u mejen kaajilo'obe' tu ts'áajo'ob bey herencia ti' Caleb, u hijo Jefuné.[c]

13 Ti' u paalal Aarón le sacerdoteo' tu ts'áajo'ob Hebrón[d] bey xan le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', lela' junp'éel ti' le kaajo'ob tu'ux unaj u bin u ta'akuba le máax ku kíimsik u yéet máakilo',[e] ts'a'ab xan ti'ob Libná[f] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', **14** Jatir[g] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', Estemoa[h] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', **15** Olón[i] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', Debir[j] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', **16** Ain[k] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', Jutá[l] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', bey xan Bet-semes yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'. Tuláakale' nueve nukuch kaajo'ob tu ts'áaj le ka'ap'éel tribuo'.

17 U tribu Benjamíne' tu ts'áaj Gabaón[m] bey xan le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', Gueba yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo',[a] **18** Anatot[b] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo' bey xan Almón yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'. Tuláakale' kanp'éel nukuch kaajo'ob.

19 Bey túuno' ti' le sacerdote'ob u paalal Aaróno', ts'a'abti'ob 13 nukuch kaajo'ob bey xan lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'ob.[c]

20 Ti' u maasil le familia'ob ku taalo'ob ti' le koatita'ob yano'ob ichil le levita'obo' beeta'ab junp'éel rifa utia'al u ts'a'abalti'ob kaajo'ob yaan ichil u tribu Efraín. **21** Ts'a'abti'ob Sikem[d] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', lela' junp'éel ti' le kaajo'ob tu'ux unaj u bin u ta'akuba le máax ku kíimsik u yéet máakilo',[e] yéetel tia'an te' montaña'ob yaan Efraíno', ts'a'abti'ob xan Guézer[f] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', **22** Kibzaim yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', bey xan Bet-orón[g] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'. Tuláakale' kanp'éel nukuch kaajo'ob.

23 U tribu Dane' tu ts'áaj Elteké yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', Guibetón yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', **24** Ayalón[h] yéetel le lugaro'ob utia'al

CAP 21

a Gé 23:2
Gé 35:27
Jos 15:13, 14
Jos 20:7
Jue 1:10

b 2Sa 2:1
2Sa 15:10
1Cr 6:54-56

c Jue 1:20

d Jos 15:20, 54

e Nú 35:6, 15

f Jos 15:20, 42

g Jos 15:20, 48

h Jos 15:20, 50

i Jos 15:20, 51

j Jos 15:20, 49
1Cr 6:57, 58

k Jos 19:1, 7

l Jos 15:20, 55

m Jos 9:3
Jos 18:21, 25

Columna 2

a 1Cr 6:57, 60

b Jer 1:1

c Le 25:33, 34
Nú 35:4

d Jos 20:7
1Re 12:1

e Nú 35:11, 15

f Jos 16:10

g Jos 16:1, 3
Jos 18:11, 13

h Jos 10:12
Jue 1:35
2Cr 28:18

u janal u yalak' ba'alche'obo', bey xan Gat-rimón yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'. Tuláakale' kanp'éel nukuch kaajo'ob.

25 Táanchumuk ti' u tribu Manasése' tu ts'áaj Taanak[a] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', bey xan Gat-rimón yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'. Tuláakale' ka'ap'éel nukuch kaajo'ob.

26 Bey túuno' ti' u maasil le familia'ob yaan ichil le koatita'obo' ts'a'abti'ob diez nukuch kaajo'ob pa'te' yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'.

27 Ti' le guersonita'ob[b] yano'ob ichil le familia'ob ku taalo'ob ti' le levita'obo' ts'a'abti'ob kaajo'ob tumen u táanchumuk tribu Manasés. Ts'a'abti'ob Golán[c] bey xan le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', lela' tia'an Basáne' yéetel junp'éel ti' le kaajo'ob tu'ux unaj u bin u ta'akuba le máax ku kíimsik u yéet máakilo', bey xan Beesterá yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'. Tuláakale' ka'ap'éel nukuch kaajo'ob.

28 U tribu Isacare'[d] tu ts'áaj Kisión yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', Daberat[e] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', **29** Jarmut yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo' bey xan En-ganim yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'. Tuláakale' kanp'éel nukuch kaajo'ob.

CAP 21

a Jos 17:11

b Jos 21:6

c 1Cr 6:71

d 1Cr 6:72, 73

e Jos 19:12, 16

Columna 2

a 1Cr 6:74, 75

b Jos 19:25, 31

c Jos 19:28, 31 Jue 1:31

d Jos 20:7

e Nú 35:14, 15

f Jos 21:7

g 1Cr 6:77

h Jos 19:10, 11

i Jue 1:30

30 U tribu Asere'[a] tu ts'áaj Misal yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', Abdón yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', **31** Elkat[b] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', bey xan Reob[c] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'. Tuláakale' kanp'éel nukuch kaajo'ob.

32 U tribu Neftalíe' tu ts'áaj Kedes[d] bey xan le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', lela' tia'an Galileae' yéetel junp'éel ti' le kaajo'ob tu'ux unaj u bin u ta'akuba[e] le máax ku kíimsik u yéet máakilo', Amot-dor yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', bey xan Kartán yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'. Tuláakale' óoxp'éel nukuch kaajo'ob.

33 Bey túuno' ti' le familia'ob yaan ichil le guersonita'obo' ts'a'abti'ob 13 nukuch kaajo'ob bey xan lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'ob.

34 Ti' le familia'ob yaan ichil le merarita'ob[f] ku taalo'ob ti' le levita'obo' ts'a'abti'ob nukuch kaajo'ob tumen u tribu Zabulón.[g] Ts'a'abti'ob Jokneam[h] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', Kartá yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', **35** Dimná yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', bey xan Naalal[i] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak'

ba'alche'obo'. Tuláakale' kanp'éel nukuch kaajo'ob.

36 U tribu Rubéne' tu ts'áaj Bézer[a] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', Jáaz yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo',[b] **37** Kedemot yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', bey xan Mefaat yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'. Tuláakale' kanp'éel nukuch kaajo'ob.

38 U tribu Gade'[c] tu ts'áaj Ramot le yaan Galaado'[d] pa'te' yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', lela' junp'éel ti' le kaajo'ob tu'ux unaj u bin u ta'akuba le máax ku kíimsik u yéet máakilo'. Tu ts'áaj xan Maanaim[e] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', **39** Esbón[f] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo', bey xan Jazer[g] yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'. Tuláakale' kanp'éel nukuch kaajo'ob.

40 Bey túuno' ti' le familia'ob yaan ichil le merarita'obo' ts'a'abti'ob 12 nukuch kaajo'ob, leti'ob ka'ach u yalab le familia'ob ku taal ti' le levita'obo'.

41 Tuláakal le kaajo'ob ch'a'ab ti' le israelita'ob utia'al u ts'a'abal ti' le levita'obo' tu chukaj 48 nukuch kaajo'ob pa'te' yéetel le lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obo'.[h] **42** Tu ba'pach cada junp'éel ti' le nukuch kaajo'oba' yaan lugaro'ob utia'al u janal u yalak' ba'alche'obi'. Bey yanil ka'ach ti' tuláakal le nukuch kaajo'oba'.

43 Jéeobae' tu ts'áaj ti' u kaajil Israel tuláakal le lu'um u prometermaj ti' u yúuchben láak'tsilo'obo',[a] leti'ob túune' tu ch'a'ajo'ob le lu'umo' yéetel ti' p'áato'ob kajtali'.[b] **44** Ka ts'o'oke' Jéeobae' tu beetaj u yantalti'ob jeets'elil ti' tuláakal le lu'umo', tu beetaj je'ex úuchik u prometertik ti' u yúuchben láak'tsilo'obo'.[c] Mix juntúul ti' u enemigo'ob páajchaj u p'áatal wa'atal tu táano'ob.[d] Jéeobae' tu ts'áaj tu k'ab le israelita'ob tuláakal le máaxo'ob p'ekmilo'obo'.[e] **45** Tuláakal le ma'alob ba'alo'ob u prometermaj Jéeoba ti' u kaajil Israelo' láaj béeychaji, mix junp'éel ti' le ba'axo'ob tu ya'alaj p'áat ma' u béeytalo'.[f]

22 Josué túune' tu much'aj le rubenita'ob, le gadita'ob yéetel le táanchumuk tribu ti' Manaséso', **2** ka tu ya'alajti'ob: «Te'exe' ts'o'ok a beetke'ex tuláakal le ba'ax tu ya'alajte'ex Moisés, le máax meyajtik Jéeobao',[g] yéetel ts'o'ok xan a beetke'ex tuláakal ba'ax ts'o'ok in wa'alikte'ex.[h] **3** Tuláakal le k'iino'ob ts'o'ok u máano'ob tak bejla'e',[i] ma' a xúump'atte'ex a suku'une'exi'. Ts'o'ok a beetke'ex le ba'ax tu ya'alajte'ex Jéeoba a Diose'exo'.[j] **4** Beoraa' Jéeoba a Dios e'exe' ts'o'ok u beetik u kuxtal a suku'une'ex ich jeets'elil je'ex u ya'almilti'obo'.[k] Le o'olal beoraa' je'el u páajtal a suute'ex ta wotoche'exe'.

CAP 21

a Dt 4:41-43; Jos 20:8

b 1Cr 6:78, 79

c 1Cr 6:80, 81

d Jos 20:8, 9; 1Re 22:3

e Gé 32:2; 2Sa 2:8

f Nú 21:26; Nú 32:37

g Nú 32:1

h Nú 35:5, 7

Columna 2

a Gé 13:14, 15; Gé 15:18; Gé 26:3; Gé 28:4

b Éx 23:30

c Éx 33:14; Dt 12:10; Jos 1:13; Jos 11:23; Jos 22:4

d Dt 28:7

e Dt 7:24; Dt 31:3

f Jos 23:14; 1Re 8:56; Heb 6:18

CAP 22

g Nú 32:20-22; Dt 3:18

h Jos 1:16

i Jos 11:18

j Nú 32:25-27

k Jos 21:44

Je'el u páajtal a suute'ex te' lu'um ts'a'abte'ex tuláak' u tséel* le Jordán tumen Moisés, le máax meyajtik Jéeobao'.[a] **5** Chéen ba'ale' jach ilawil a beetke'ex le ba'ax ku ya'alik le mandamiento yéetel le Ley tu ts'áajte'ex Moisés, le máax meyajtik Jéeobao'.[b] Unaj a yaabiltike'ex Jéeoba a Diose'ex,[c] unaj a xíimbale'ex tu beelo'ob,[d] unaj a ts'o'okbeske'ex u mandamiento'ob,[e] unaj a p'áatle'ex naats' ti' leti'[f] yéetel unaj a meyajtike'ex[g] yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex bey xan yéetel tuláakal a kuxtale'ex».[h]

6 Ka ts'o'oke' bendecirta'abo'ob tumen Josué yéetel a'ala'abti'ob ka xi'iko'ob. Leti'ob túune' bino'ob tu yotocho'ob. **7** Táanchumuk ti' u tribu Manasése' ts'a'ab u herencia'ob tumen Moisés tu lu'umil Basán.[i] Le uláak' táanchumuk tribuo' ts'a'ab u herencia'ob tumen Josué tu chik'inil le Jordáno',[j] naats' ti' u suku'uno'ob. Ka túuxta'abo'ob tumen Josué tu yotocho'obe' bendecirta'abo'ob. **8** Josuée' tu ya'alajti'ob: «Suunene'ex ta wotoche'ex yéetel le ya'ab ba'alo'ob ko'ojtak yaante'exo', yéetel ya'ab ba'alche'ob, yéetel plata, oro, cobre yéetel fierro, bey xan yéetel táaj ya'abkach nook'o'ob.[k] Ch'a'ex le jaats ku tocarte'ex ti' le ba'axo'ob ta ch'a'ex[l] ti' a enemigo'exo' yéetel jatse'ex yéetel a suku'une'ex».

22:4 * Le u tséel ku ya'aliko' tia'an lak'ine'.

CAP 22

a Nú 32:33

b Dt 6:6 Dt 12:32 2Re 21:8

c Dt 6:5 Dt 11:1 Mt 22:37

d Dt 10:12

e Dt 13:4 1Jn 5:3

f Dt 4:4 Dt 10:20 Jos 23:8

g Dt 6:13 Jos 24:15 Lu 4:8

h Dt 4:29 Dt 11:13 Mr 12:30, 33

i Jos 13:29, 30

j Jos 17:5

k Dt 28:8

l Nú 31:27

Columna 2

a Nú 32:1

b Nú 32:33

c Dt 13:12-15

d Jos 18:1 Jos 19:51

e Éx 6:25 Nú 25:11 Jue 20:28

f Nú 1:16 Dt 1:13

9 Ka ts'o'oke' le rubenita'ob, le gadita'ob yéetel le táanchumuk tribu ti' Manaséso' luk'o'ob Siló, le yaan tu lu'umil Canaáno', te' tu'ux yaan u maasil israelita'obo'. Leti'ob túune' suunajo'ob tu lu'umil Galaad,[a] le lu'um ts'a'abti'ob tumen Moisés je'ex úuchik u ya'alik Jéeobao'.[b] **10** Le ka k'ucho'ob naats' ti' le Jordán, le yaan tu lu'umil Canaáno', le rubenita'ob, le gadita'ob yéetel le táanchumuk tribu ti' Manaséso' tu beeto'ob junp'éel altar naats' ti' le Jordáno', junp'éel altar jach táaj nojoch. **11** Le ka máan k'iine' le u maasil israelita'obo' tu yu'ubo'ob[c] u ya'ala'al: «¡Ilawile'ex! Le rubenita'ob, le gadita'ob yéetel le táanchumuk tribu ti' Manaséso' ts'o'ok u beetko'ob junp'éel altar tu'ux ku náakal u lu'umil Canaán, naats' ti' le Jordáno', te' tséel tu'ux kaja'ano'ono'». **12** Ka tu yojéeltaj le israelita'ob le ba'ax tu beeto'obo', tuláakal u kaajil Israele' tu much'uba'ob Siló[d] utia'al u bino'ob ba'ate'el tu contra'ob.

13 Le israelita'ob túuno' tu túuxto'ob Fineás,[e] u hijo Eleazar le sacerdote utia'al ka xi'ik u yil le rubenita'ob, le gadita'ob yéetel le táanchumuk tribu ti' Manasés kaja'ano'ob tu lu'umil Galaado'. **14** Tu yéetele' bin diez u túulal u nuuktakil le kaajo', cada juntúule' ku representartik junp'éel u tribuil Israel, yéetel leti'ob u nuuktakil le familia'ob ku taalo'ob ti' u papá'ob yano'ob ichil u milesil israelita'obo'.[f] **15** Le

ka k'ucho'ob tu yiknal le rubenita'ob, le gadita'ob yéetel yiknal le táanchumuk tribu ti' Manasés kaja'ano'ob tu lu'umil Galaado', tu ya'alo'obti'ob:

16 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik u kaajal Jéeobaa': ‹¿Ba'axten atrevernaje'ex a traicionarte'ex[a] u Dios u kaajil Israel yéetel le ba'ax ta beete'exa'? Ts'o'ok a sutik a paache'ex ti' Jéeoba ikil ta beetile'ex le altara', ts'o'ok a ts'áaikaba'ex tu contra Jéeoba.[b] **17** ¿Ma' wa kaanbalnajo'on yéetel le ba'ax úuchto'on naats' Peoro'? ¿Ts'o'ok wa u tu'ubulte'ex le plaga taal yóok'ol u kaajal Jéeobao'?[c] Tak bejla'a táan k-mu'yaj* yo'olal le ba'ax úuch te' k'iin je'elo'. **18** Kex beyo', ¿a k'áate'ex a sut a paache'ex ti' Jéeoba? Wa ka ts'áaikaba'ex tu contra Jéeoba bejla'e', sáamale' leti'e' yaan u p'u'ujul tu contra tuláakal u kaajil Israel.[d] **19** Chéen ba'ale' wa leti'e lu'um tocarnajte'ex ma' ma'alob yanilo', máanke'ex te' lu'um u tia'al Jéeoba,[e] le tu'ux yaan u tabernáculo* Jéeobao',[f] yéetel p'áatke'ex kajtal ichilo'on, pero ma' a ts'áaikaba'ex tu contra Jéeoba, mix a beetke'ex k-p'áatal tu contra ikil a beetke'ex junp'éel altar aparte ti' u altar Jéeoba k-Dios.[g] **20** Le ka k'ebanchaj Acán,[h] u hijo Zera, úuchik u ch'a'ik le ba'ax unaj u xu'ulsa'alo', ¿ma' wa k'uuxilnaj Dios tu contra tuláakal u kaajil Israeli'?[i]

22:17 * Wa «táan k-sufrir». **22:19** * Ilawil página 2581.

CAP 22

a Jos 22:11, 12

b Dt 12:13, 14

c Nú 25:3, 9 Dt 4:3

d Jos 7:1 1Cr 21:14

e Nú 34:2 Jos 1:11

f Jos 18:1

g Dt 12:13, 14

h Jos 7:1

i Jos 7:11, 15

Columna 2

a Jos 7:5 Jos 7:24, 25

b Jos 22:13, 14

c Dt 10:17

d Dt 12:11, 13

K'a'ajakte'exe' ma' chéen leti' kíim yo'olal le ba'ax tu beeto'›».[a]

21 Ka tu yu'ubo'ob lelo' le rubenita'ob, le gadita'ob yéetel le táanchumuk tribu ti' Manaséso' tu ya'alo'ob ti' le máaxo'ob nu'uktik u milesil israelita'obo':[b] **22** «¡Jéeoba le Maas Nojoch Dioso'! ¡Jéeoba le Maas Nojoch Dioso'![c] Leti'e' u yojel ba'axten t-beetaj lelo', u kaajil Israele' yaan xan u yojéeltik. Wa ts'o'ok k-ts'áaikba tu contra Jéeoba yéetel ts'o'ok k-traicionarke', ma' u salvarko'on bejla'e'. **23** Wa t-beetaj junp'éel altar utia'al k-sutik paach ti' Jéeoba bey xan utia'al k-k'ubik tóokbil ofrenda'ob, u ofrendailo'ob janal,* bey xan ofrenda'ob utia'al múul janale', Jéeobae' ma' ken u p'at chéen beyo'.[d] **24** Ma' yo'olal le je'el t-beeto', ba'axe' tu yo'olal yaanal ba'al. To'one' t-a'alaj: ‹Le kéen máanak k'iine' a paalale'exe' yaan u ya'alik o'ob ti' k-paalal: «¿Ba'ax yaan a wile'ex te'ex yéetel Jéeoba u Dios u kaajil Israel? **25** Jéeobae' tu ts'áaj le Jordán bey frontera entre to'on yéetel te'ex le rubenita'ob yéetel le gadita'obo'. Mix ba'al yaan a wile'ex te'ex yéetel Jéeoba». Bey túuno' a paalale'exe' ma' ken u cha'ob u adorarta'al Jéeoba tumen k-paalal›.

26 Le o'olal t-a'alaj: ‹Ko'one'ex beetik junp'éel altar, ma' utia'al k-k'ubik tóokbil

22:23 * Ilawil «Ofrendail janal», página 2574.

ofrenda'obi' mix utia'al k-beetik sacrificio'obi', **27** ba'axe' utia'al u meyaj bey testigo entre to'on yéetel te'exe',[a] bey xan kun meyaj ti' k-paalal después ti' to'ono'. Lelo' ku ye'esike' yaan k-meyajtik Jéeoba, yaan k-bin tu táan yéetel tóokbil ofrenda'ob, sacrificio'ob bey xan yéetel ofrenda'ob utia'al múul janal.[b] Beyo' le kéen máanak k'iine' a paalale'exe' ma' ken u ya'alo'ob ti' k-paalal: «Te'exe' mix ba'al yaan a wile'ex yéetel Jéeoba»». **28** Le o'olal t-a'alaj: ‹Wa le kéen máanak k'iin a paalale'exe' ku ya'aliko'ob ti' to'on yéetel ti' k-paalal lelo', to'on túune' yaan k-a'alikti'ob: «Ile'ex le altar u beetmaj k-úuchben láak'tsile'exa' bey je'ex u altar Jéeobae', chéen ba'ale' ma' utia'al u k'u'ubul tóokbil ofrenda'obi' mix sacrificio'obi', ba'axe' utia'al ka p'áatak bey testigo entre to'on yéetel te'exe'»». **29** ¡To'one' mix bik'in je'el k-ts'áaikba tu contra Jéeobae' yéetel mix bik'in je'el k-sutik paach ti' Jéeobae',[c] le o'olal ma' tu páajtal k-beetik junp'éel altar utia'al k-k'ubik tóokbil ofrenda'ob, u ofrendailo'ob janal mix utia'al k-k'ubik sacrificio'ob. Lela' chéen yaan k-beetik yóok'ol u altar Jéeoba k-Dios, le altar yaan aktáan ti' le tabernáculoo'!».[d]

30 Fineás le sacerdote bey xan u nuuktakil le kaaj, le máaxo'ob nu'uktik u milesil israelita'ob yano'ob tu yéetelo', ma'alob tu yu'ubilo'ob le ba'ax tu ya'alaj u paalal Rubén, u paalal Gad yéetel u paalal Manaséso'.[a] **31** Le o'olal Fineás, u hijo Eleazar le sacerdoteo' tu ya'alaj ti' u paalal Rubén, Gad, yéetel Manasés: «Bejla'e' k-ojel tia'an Jéeoba ichilo'one' tumen ma' a ts'áaba'ex tu contra Jéeobai'. Beoraa' ma' ken u castigarto'on Jéeoba».

32 Ka ts'o'oke' Fineás u hijo Eleazar le sacerdote, yéetel u nuuktakil le kaajo' luk'o'ob tu yiknal le rubenita'ob yéetel le gadita'ob tu lu'umil Galaado' ka bino'ob Canaán. Ka k'ucho'obe' tu tsikbalto'ob ti' u maasil israelita'ob le ba'ax a'ala'abti'obo'. **33** Le israelita'obo' ma'alob tu yu'ubilo'ob le ba'ax a'ala'abti'obo'. Leti'ob túune' tu alabarto'ob Dios, yéetel ma' seguernaj u ya'aliko'ob u bino'ob ba'ate'el tu contra le rubenita'ob yéetel le gadita'ob utia'al u xu'ulsko'ob le lu'um tu'ux kaja'ano'obo'.

34 Le o'olal le rubenita'ob yéetel le gadita'obo' tu ts'áajo'ob u k'aaba' le altaro',* tu ya'alo'ob: «Testigo entre to'on yéetel te'ex de ke chéen Jéeoba u jaajil Dios».

23 Jéeobae' tu beetaj u yantal jeets'elil ti' u kaajil Israel[b] úuchik u salvartik ti' tuláakal u enemigo'ob yaan tu ba'pacho'. Ka máan ya'ab k'iino'ob úuchuk lelo', le ts'o'ok u ch'íijil Josué yéetel u kuxtal ya'ab añoso',[c] **2** Josuée' tu much'aj tuláakal u kaajil Israel,[d] u nuuktakil le

22:34 * Tu yo'olal le ba'ax a'ala'abo', ma' xaane' le altaro' «Testigo» ts'a'abik u k'aaba'.

CAP 22
a Gé 31:48
Jos 24:27
b Dt 12:5, 6
c Dt 6:14
d Dt 12:14
Columna 2
a Jos 22:13, 14
CAP 23
b Éx 33:14
Le 26:6
Jos 21:44
c Jos 13:1
d Dt 31:28

kaajo', u líderilo'ob, u juezilo'ob yéetel u jefeilo'obe'[a] ka tu ya'alajti'ob: «Ts'o'ok in ch'íijil yéetel ts'o'ok in kuxtal ya'ab años. **3** Te'exe' ts'o'ok a wilke'ex tuláakal le ba'ax tu beetaj Jéeoba a Diose'ex ti' tuláakal le kaajo'ob ta wo'olale'exo'. Jéeoba a Diose'exe' ba'atelnaj ta wo'olale'ex.[b] **4** Ilawile'ex, tene' tin beetaj junp'éel rifa[c] utia'al in t'oxik ti' le tribu'ob le lu'um tu'ux yaan le kaajo'ob p'aatlo'ob tak bejla'o',[d] bey xan le lu'um tu'ux yaan tuláakal le kaajo'ob ts'o'ok in xu'ulsikti'obo',[e] desde te' Jordáno' tak te' Mar Grande* yaan tu tojil le tu'ux ku t'úubul k'iino'. **5** Jéeoba a Diose'ex tojolch'int le kaajo'ob ta táane'exo',[f] leti' jóo'so'ob ta wo'olale'ex, te'ex túune' ta ch'a'aje'ex le lu'um tu'ux yano'ob ka'acho', úuch jach je'ex u ya'almilte'ex Jéeoba a Diose'exe'.[g]

6 Beoraa' te'exe' jach unaj a ts'áaik a wóole'ex a beete'ex bey xan a ts'o'okbeske'ex tuláakal ba'ax ts'íibta'an tu libroil u Ley[h] Moisés. Ma' unaj a k'éechle'ex ta x-no'oje'exi' mix ta x-ts'íike'exi'.[i] **7** Junpuli' ma' unaj a xa'ak'beskaba'ex yéetel le kaajo'ob[j] p'aatlo'ob ichile'exo'. Mix tak u k'aaba' u dioso'ob[k] unaj a ch'a'chi'itke'ex yéetel mix unaj a jurare'ex tu k'aaba'obi'. Junpuli' ma' unaj a meyajtike'exo'obi' mix unaj a chintale'ex tu táano'obi'.[l] **8** Ba'axe' unaj a p'áatle'ex naats' ti' Jéeoba a Diose'ex[a] je'ex táan a beetke'ex tak bejla'o'. **9** Jéeobae' yaan u lu'sik ta táane'ex nukuch kaajo'ob jach yaan páajtalil ti'ob.[b] Tak bejla'e' mix juntúul máak páajchajak u p'áatal wa'atal ta táane'ex.[c] **10** Tak chéen juntúul ti' te'exe' yaan u ch'a'pachtik 1,000 u túulal máak,[d] tumen Jéeoba a Diose'exe' táan u ba'ate'el ta wo'olale'ex[e] je'ex u ya'almilte'exo'.[f] **11** Le o'olale' jach ilawile'ex ma' u xu'ulul[g] a yaabiltike'ex Jéeoba a Diose'ex.[h]

12 Pero wa ka sutik a paache'ex ti' Dios, ka xa'ak'beskaba'ex yéetel le kaajo'ob p'aatal[i] ichile'exo', ku ts'o'okol a beele'ex tu yéetelo'ob,[j] ka biskaba'ex tu yéetelo'ob, ts'o'ole' leti'ob xane' bey u beetko'ob ta wéetele'exo', **13** unaj a wojéeltike'exe', Jéeoba a Diose'exe' ma' kun seguer u jóo'sik le kaajo'ob ta wo'olale'exo'.[k] Le kaajo'oba' yaan u p'áatlo'ob bey junp'éel trampa ti' te'exe', bey junp'éel chicote utia'al u ja'ats'al a pu'uche'exe',*[l] yéetel bey k'i'ixo'ob ch'iikil ta wiche'exe', tak ken ch'éejke'ex ti' le ma'alob lu'um u ts'aamajte'ex Jéeoba a Diose'exo'.

14 Beoraa' ilawile'ex, tene' ta'aytak in kíimil, te'exe' a wojle'ex yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex bey xan yéetel tuláakal a kuxtale'ex de ke mix junp'éel ti' tuláakal le ma'alob ba'alo'ob u ya'almajte'ex Jéeoba a Diose'ex ts'o'ok u fallaro'.

CAP 23

a Dt 16:18

b Dt 20:4 Jos 10:11-14 Jos 10:40, 42

c Jos 18:10

d Jos 13:2-6

e Dt 7:1

f Éx 23:30 Éx 33:2 Dt 11:23

g Nú 33:53

h Éx 24:7 Dt 17:18 Dt 31:26

i Dt 5:32 Dt 12:32 Jos 1:7, 8

j Éx 23:33 Dt 7:2

k Éx 23:13

l Éx 20:5

Columna 2

a Dt 10:20 Jos 22:5

b Dt 11:23

c Jos 1:3-5

d Le 26:8 Jue 3:31 2Sa 23:8

e Éx 23:27 Dt 3:22

f Dt 28:7

g Dt 4:9 Jos 22:5

h Dt 6:5

i Éx 23:29 Jos 13:2-6

j Éx 34:16 Dt 7:3 Jue 3:6 1Re 11:4 Esd 9:2

k Jue 2:3, 21

l Nú 33:55

23:4 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Mediterráneo.

23:13 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «paach».

Tuláakal ts'o'ok u béeytal-lo'ob, mix junp'éel p'áatak ma' u béeytali'.[a] **15** Je'ex tuláakal le ma'alob ba'alo'ob u ya'almajte'ex Jéeoba a Dios-e'ex ts'o'ok u taal ta wóok'ole'exo',[b] Jéeobae' bey xan ken u beet u taal ta wóok'ole'ex tuláakal le ba'ax k'aas u ya'almaj kun úuchulte'exo'. Jéeoba a Dios-e'exe' yaan u xu'ulsikte'ex. Mix juntúul ti' te'ex kun p'áatal te' ma'alob lu'um u ts'aamajte'exo'.[c] **16** Wa te'ex ma' ta ts'o'okbeske'ex le pacto u beetmaj Jéeoba a Dios-e'ex ta wéetele'exo', le pacto tu ya'alajte'ex unaj a ts'o'okbeske'exo', yéetel wa ka bin a meyajte'ex yaanal dioso'ob yéetel ka chintale'ex tu táano'obe', Jéeobae' yaan u p'u'ujul ta contra'ex[d] yéetel séeba'an kan ch'éejle'ex ti' le ma'alob lu'um u ts'aamajte'exo'».[e]

24 Josué túune' tu much'aj tuláakal le tribu'ob yaan Israel te' lugar ku k'aaba'tik Sikemo', tu much'aj u nuuktakil u kaajil Israel, u líderilo'ob, u juezilo'ob yéetel u jefeilo'obo'[f] ka wa'alajo'ob tu táan u jaajil Dios. **2** Josuée' tu ya'alaj ti' tuláakal le kaajo': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios u kaajil Israela': ‹Úuchjeakile' a úuchben láak'tsile'exe'[g] ti' kaja'ano'ob ka'ach[h] tuláak' u tséel le Ríoo'* yéetel ku meyajtiko'ob ka'ach uláak' dioso'ob.[i] Ichil a láak'tsile'exo' táaka'an Taré, u papá Abrahán yéetel Nakor.

3 Ka máan k'iine' tin ch'a'aj Abrahán,[a] a úuchben láak'tsile'ex, tuláak' u tséel le Ríoo',* ka tin beetaj u máan ti' tuláakal u lu'umil Canaán yéetel tin beetaj u ya'abtal u paalal.#[b] Tin ts'áaj juntúul u hijo, u k'aaba'e' Isaak.[c] **4** Ti' Isaak túune' tin ts'áaj Jacob yéetel Esaú.[d] Ka ts'o'oke' ti' Esaúe' tin ts'áaj le Montaña Seír bey u herenciao'.[e] Jacob yéetel u paalale' bino'ob Egipto.[f] **5** Ka ts'o'oke' tin túuxtaj Moisés yéetel Aarón[g] tu yiknalo'ob, ka tin taasaj plaga'ob tu lu'umil Egipto,[h] ka ts'o'oke' ka tin jóo'so'obi'. **6** Le táan ka'ach in jóo'sik a papá'ex tu lu'umil Egipto[i] yéetel le ka k'ucho'ob tu jáal le k'áa'náabo', le egipcio'obo' tu ch'a'pachto'ob a papá'ex tak te' Mar Rojoo'[j] yéetel u carroilo'ob u ba'atelo'ob bey xan yéetel soldado'ob u nat'mo'ob u tsiimino'ob. **7** Leti'ob túune' káaj u k'áatko'ob áantaj ti' Jéeoba,[k] leti' túune' tu ts'áaj junp'éel é'joch'e'enil entre le egipcio'ob yéetel te'exo'. Ka ts'o'oke' tu beetaj u taal u ja'il le k'áa'náab tu yóok'olo'obo' ka láaj kíimo'ob.[l] Te'exe' jach ta wile'ex le ba'ax tin beetaj Egiptoo'.[m] Ka ts'o'ok lelo' te'exe' p'áate'ex ya'ab años* te' desiertoo'.[n]

8 Teen túune' tin taase'ex tu lu'um le amorreo'ob ka-

CAP 23

a Jos 21:45 1Re 8:56

b Le 26:3-12 Dt 28:1

c Le 26:14-17 Dt 28:15, 63

d 2Re 24:20

e Jos 23:12, 13

CAP 24

f Éx 18:25 Jos 23:2

g Gé 11:26, 27

h Gé 11:28, 31

i Jos 24:15

Columna 2

a Gé 12:1 Ne 9:7 Hch 7:2

b Gé 15:1, 5

c Gé 21:3

d Gé 25:26

e Gé 36:8 Dt 2:5

f Gé 46:2, 3

g Éx 3:10

h Éx 11:1

i Éx 12:37

j Éx 14:9

k Éx 14:10

l Éx 14:20, 27 Sl 106:11

m Éx 3:20 Dt 4:34

n Nú 14:34

24:2, 3 *Uláak' bix k'aj óola'anile' Éufrates.

24:3 #Wa «descendencia». **24:7** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'iino'ob».

ja'ano'ob tuláak' u tséel* le Jordáno', leti'obe' ba'atelnajo'ob ta contra'ex.[a] Chéen ba'ale' tin k'ubo'ob ta k'abe'ex utia'al ka páajchajak a ch'a'ike'ex le tu'ux yano'obo', ka tin xu'ulsajti'ob ta táane'ex.[b] **9** Balak u hijo Zipor, u reyil Moabe', líik'e' ka ba'atelnaj tu contra Israel. Leti'e' tu t'anaj Balaam, u hijo Beor, utia'al ka u maldecirte'ex.[c] **10** Pero tene' ma' tin wu'uyaj ba'ax tu ya'alaj Balaami'.[d] Ba'axe' ya'ab u téenel tin beetaj u bendecirke'ex,[e] bey úuchik in tokike'ex tu k'abo'.[f]

11 Ka ts'o'oke' te'exe' ta k'áatmáanse'ex le Jordáno'[g] ka k'uche'ex Jericó.[h] U nuuktakil túun Jericó, bey xan le perizita'ob, le cananeo'ob, le itita'ob, le guirgaseo'ob, le eveo'ob yéetel le jebuseo'obo' ba'atelnajo'ob ta contra'ex. Chéen ba'ale' tene' tin k'ubo'ob ta k'abe'ex.[i] **12** Teen túune' tin beetaj u lúubul u yóolo'ob,* tin lu'so'ob ta táane'ex,[j] je'ex tin beetil ti' le ka'atúul rey amorreo'obo'. Lela' ma' úuch tu yo'olal a espada'exi' mix tu yo'olal a arco'exi'.[k] **13** Tene' tin ts'áajte'ex junp'éel lu'um ma' a náajaltme'exi' yéetel kaajo'ob ma' te'ex beetmili',[l] te'ex túune' ti' p'áate'ex kajtali'. Te'exe' táan a jaantike'ex uva'ob yéetel u yich olivo'ob kex ma' te'ex pak'mili'>.[m]

14 Le o'olale' respetarte'ex Jéeoba, chúukpajak a wóole'ex a meyajte'ex yéetel u'uye'ex u t'aan,[a] lu'se'ex ichile'ex le dioso'ob tu adorarto'ob a úuchben láak'tsile'ex le tia'ano'ob tuláak' u tséel le Ríoo'* yéetel le tia'ano'ob Egiptoo'[b] ka a meyajte'ex Jéeoba. **15** Chéen ba'ale' wa ma' ma'alob a wilke'ex a meyajtike'ex Jéeobae' yéeye'ex máax a k'áat a meyajte'ex bejla'e',[c] wa leti'e dioso'ob tu meyajto'ob a úuchben láak'tsile'ex yano'ob tuláak' u tséel le Ríoo'*[d] wa u dioso'ob le amorreo'ob yano'ob te' lu'um tu'ux kaja'ane'exa'.[e] Chéen ba'ale' teen yéetel le máaxo'ob yano'ob tin wotocho' yaan k-meyajtik Jéeoba».

16 Le kaaj túuno' tu ya'alaj: «Jach junpuli' ma' tu máan t-tuukul k-p'atik Jéeoba utia'al k-meyajtik uláak' dioso'ob. **17** Jéeoba Dios jóo'so'on yéetel k-papá'ob tu lu'umil Egipto,[f] tu jóo'so'on te' tu'ux esclavo'on ka'acho',[g] leti' beet nukuch milagro'ob t-táan,[h] leti' kanáanto'on ti' tuláakal le bej tu'ux taalo'ono', yéetel leti' kanáanto'on ichil tuláakal le kaajo'ob tu'ux máano'ono'.[i] **18** Jéeoba jóo's tuláakal le kaajo'ob', ma' tu cha'aj u p'áatlo'ob t-táani'. Ichil le kaajo'oba' tia'an le amorreo'ob kaja'ano'ob te' lu'uma'. Le o'olale' to'on xane' yaan k-meyajtik Jéeoba tumen leti' k-Dios».

19 Josué túune' tu ya'alaj ti' le kaajo': «Te'exe' ma' tu páajtal a meyajtike'ex Jéeoba tumen leti'e' juntúul

24:8 * Le u tséel ku ya'aliko' tia'an lak'ine'. **24:12** * Uláak' bix u traducirta'ale' «ch'a'iko'ob saajkil».

24:14, 15 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Éufrates.

CAP 24

a Nú 21:23

b Ne 9:22

c Nú 22:2, 5 Dt 23:3, 4

d Nú 22:12

e Nú 23:11, 25 Nú 24:10

f Nú 31:7, 49

g Jos 3:17

h Jos 5:10

i Jos 11:16 Jos 21:44 Heb 11:30

j Éx 23:28 Jos 2:9, 10

k Sl 44:3

l Jos 11:14

m Dt 6:10, 11 Dt 8:7, 8

Columna 2

a Gé 17:1 Dt 10:12 Dt 18:13 1Sa 12:24

b Le 17:7 Eze 23:8

c Dt 30:19, 20 1Re 18:21

d Jos 24:2

e Éx 23:32 Dt 7:25 Jue 6:10 Jue 10:6

f Éx 19:4 Dt 32:12

g Dt 6:12

h Éx 14:31 Dt 4:34 Dt 29:2

i Éx 23:23

Dios santo,[a] juntúul Dios u k'áat ka adorarta'ak chéen leti'.[b] Wa ka beetke'ex ba'ax ma' ma'alob yéetel ka k'ebantale'exe' ma' ken u perdonarte'ex.[c] **20** Wa ka p'atke'ex Jéeoba yéetel ku káajal a adorarke'ex u dioso'ob le j-táanxel lu'umilo'obo', leti'e' yaan xan u sutkuba ta contra'ex yéetel yaan u xu'ulsikte'ex kex ts'o'ok ka'ach u beetik u binte'ex utsil».[d]

21 Pero le kaajo' tu ya'alaj ti' Josué: «¡Ma', to'one' yaan k-meyajtik Jéeoba!».[e] **22** Le o'olal Josuée' tu ya'alaj ti' le kaajo': «Te'exe' testigo'ex ta contra'ex, de ke ta juunale'ex ta yéeye'ex a meyajtike'ex Jéeoba».[f] Leti'ob túune' tu ya'alo'ob: «Jach beyo', testigo'on».

23 Josué túune' tu ya'alajti'ob: «Jóo'se'ex le u dioso'ob le j-táanxel lu'umilo'ob yaan ichile'exo', yéetel meyajte'ex Jéeoba u Dios u kaajil Israel yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex». **24** Le kaajo' tu ya'alaj ti' Josué: «¡Yaan k-meyajtik Jéeoba Dios, yaan k-u'uyik u t'aan!».

25 Te' k'iin túuno' Josuée' tu ch'a'aj junp'éel acuerdo yéetel le kaaj le tia'ano'ob Sikemo', yéetel tu ts'áaj junp'éel ley, ts'o'ole' ka tu ya'alaj bix unaj u ts'o'okbesa'al. **26** Ka ts'o'oke' Josuée' tu ts'íibtaj tu libroil u Ley Dios,[g] yéetel tu ch'a'aj junp'éel nuxi' tuuniche'[h] ka tu wa'akúuntaj yáanal le nuxi' che' yaan naats' ti' u lugar santo Jéeobao'.

27 Ka ts'o'oke' Josuée' tu ya'alaj ti' tuláakal le kaajo': «¡Ilawile'ex! Le tuunicha' yaan u meyaj bey testigo t-contrae'[a] tumen ts'o'ok u yu'ubik tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alajto'on Jéeobao'. Wa ku xu'ulul a meyajtike'ex Diose' yaan xan u meyaj bey testigo ta contra'exe'». **28** Ka ts'o'ok túune' Josuée' tu túuxtaj le kaaj te' lu'um ts'a'abti'ob bey herenciao'.[b]

29 Ka ts'o'ok tuláakal lelo' Josué u hijo Nun, le máax meyajtik Jéeobao', kíim le yaanti' 110 añoso'.[c] **30** Ka túun tu muko'ob te' lu'um ts'a'anti' bey herenciao', lela' tia'an Timnat-séra,[d] te' montaña'ob yaan Efraín tu xamanil le Montaña Gaaso'. **31** U kaajil Israele' ma' xu'ul u meyajtik Jéeoba tuláakal le k'iino'ob kuxa'an Josuéo' bey xan tuláakal le k'iino'ob kuxa'an u nuuktakil le kaaj kuxlajo'ob maas ya'ab k'iino'ob ke Josuéo', le máaxo'ob tu yilo'ob tuláakal le ba'ax tu beetaj Jéeoba tu yo'olal u kaajil Israelo'.[e]

32 Le u baakelo'ob José[f] ch'a'ab Egipto tumen le israelita'obo' mu'uko'ob Sikem, te' xóot' lu'um tu manaj Jacob ti' u paalal Amor,[g] u papá Sikemo'. Leti'e' tu bo'otaj yéetel 100 ba'alo'ob beeta'an yéetel plata.[h] Le junxóot' lu'umo' ti' u paalal José ts'a'ab bey herenciae'.[i]

33 Ka kíim xan Eleazar[j] u hijo Aaróne' mu'uk te' lugar ku k'aaba'tik u Pu'uk Fineás,[k] le ts'a'anti' te' montaña'ob yaan Efraíno'. Fineáse' u paal Eleazar.

CAP 24

a Le 19:2 Sl 99:5 Isa 6:3 1Pe 1:15

b Éx 20:5 Éx 34:14 Nú 25:11 Mt 4:10

c Éx 23:20, 21 Nú 14:35

d Dt 28:15, 20 Jos 23:16 2Cr 15:2 Isa 63:10 Jer 17:13

e Éx 19:8

f Dt 26:17 Jos 24:15

g Dt 31:26

h Gé 31:45

Columna 2

a Gé 31:48

b Jue 2:6

c Jue 2:8, 9

d Jos 19:49, 50

e Dt 31:12, 13 Jue 2:7

f Gé 50:25 Éx 13:19 Heb 11:22

g Hch 7:15, 16

h Gé 33:18, 19

i Jos 20:7

j Nú 3:4 Nú 20:26

k Éx 6:25 Jue 20:28

JUECES

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Kaajo'ob tu ch'a'aj Judá yéetel Simeón (1-20)
Le jebuseo'obo' ku p'áatlo'ob kajtal Jerusalén (21)
Josée' ku ch'a'ik u kaajil Betel (22-26)
Ma' láaj jóo'sa'ab le cananeo'obo' (27-36)

2 U ángel Jéeobae' ku k'a'ajsik u yiik' le israelita'obo' (1-5)
Ku kíimil Josué (6-10)
Ku ts'a'abal juezo'ob utia'al u salvarta'al Israel (11-23)

3 Jéeobae' ku ts'áaik a pruebail le israelita'obo' (1-6)
Otniel, le yáax juez ts'a'abo' (7-11)
Juez Eude' ku kíimsik rey Eglón (12-30)
Samgare' ku beetik u juezil (31)

4 Rey Jabíne' ku beetik u mu'yaj le israelita'obo' (1-3)
Profetisa Débora yéetel juez Barak (4-16)
Jaele' ku kíimsik Sísara, u nojchil le soldado'obo' (17-24)

5 Débora yéetel Barake' ku k'aayo'ob úuchik u ganaro'ob (1-31)
Le estrella'obo' ba'atelnajo'ob tu contra Sísara (20)
U ja'ilo'ob Cisón (21)
Máaxo'ob yaabiltmil Jéeobae' ku juulo'ob je'ex le K'iino' (31)

6 Madiáne' ku beetik u mu'yaj le israelita'obo' (1-10)
Juntúul ángele' ku ya'alik ti' juez Gedeón yaan u yáanta'al (11-24)
Gedeóne' ku nikik u altar Baal (25-32)
U poder Diose' taal yóok'ol Gedeón (33-35)
Le prueba beeta'ab yéetel u tso'otsel le tamano' (36-40)

7 Gedeón yéetel u 300 soldado'ob (1-8)
U soldado'ob Gedeóne' ku ganarko'ob Madián (9-25)
«¡U espada Jéeoba yéetel Gedeón!» (20)
Ku beeta'al u sa'atal u yóol le madianita'obo' (21, 22)

8 Ku p'u'ujul u paalal Efraín tu contra Gedeón (1-3)
Ku kíimsa'al u reyilo'ob Madián (4-21)
Gedeóne' ma' tu yóotaj ka beeta'ak reyili' (22-27)
U kuxtal Gedeón (28-35)

9 Abiméleke' ku beeta'al reyil tu kaajil Sikem (1-6)
Le ba'ax tu ya'alaj Jotáno' (7-21)
K'asa'an rey Abimélek (22-33)
Abiméleke' ku bin ba'ate'el tu contra Sikem (34-49)
Ku kíimsa'al Abimélek tumen juntúul ko'olel (50-57)

10 Tolá yéetel Jaíre' ku beetik u juezilo'ob (1-5)
Israele' ku beetik u tercoil, pero ku arrepentir (6-16)
Le ammonita'obo' ku líik'lo'ob tu contra Israel (17, 18)

11 Ku jóo'sa'al Jefté yéetel ku ts'a'abal u beet u nojchil (1-11)
Jeftée' ku beetik u tuukul u rey le ammonita'obo' (12-28)
U promesa Jefté, ku k'ubik u hija (29-40)
U hija Jeftée' ma' ts'o'ok u beeli' (38-40)

12 Jeftée' ku ba'ate'el tu contra le efraimita'obo' (1-7)
Ku k'áata'al ka a'ala'ak «Xibolet» (6)
Juez Ibzán, Elón yéetel Abdón (8-15)

13 Ku xíimbalta'al Manóa yéetel u yatan tumen juntúul ángel (1-23)
Ku síijil Sansón (24, 25)
14 Sansóne' utschaj tu yich juntúul filistea (1-4)
Sansóne' ku kíimsik juntúul león yéetel u yáantaj Jéeoba (5-9)
Le ba'ax tu ya'alaj Sansón tu k'iinil le ts'o'okol beelo' (10-19)
Ku ts'a'abal u yatan Sansón ti' yaanal xiib (20)
15 Ku vengarkuba Sansón ti' le filisteo'obo' (1-20)
16 Sansóne' bin tu kaajil Gaza (1-3)
Sansón yéetel Dalila (4-22)
Sansóne' ku vengarkuba, yéetel ku kíimil (23-31)
17 U imageno'ob yéetel u sacerdote Miqueas (1-13)
18 Le danita'obo' táan u kaxtiko'ob tu'ux u kajtalo'ob (1-31)
Ku ch'a'abal u imageno'ob yéetel u sacerdote Miqueas (14-20)
U kaajil Laise' ku ts'a'abal u k'aaba't Dan (27-29)
Ku adorarta'al imageno'ob tu kaajil Dan (30, 31)
19 Le benjaminita'ob yaan Guibeao' tu violarto'ob juntúul ko'olel (1-30)
20 Ku yúuchul ba'ate'el tu contra le benjaminita'obo' (1-48)
21 Ku salvarta'al u tribu Benjamín (1-25)

1 Ka ts'o'ok u kíimil Josuée'[a] le israelita'obo'* tu k'áato'ob ti' Jéeoba:#[b] «¿Máax ti' to'on unaj u yáax na'akal ba'ate'el tu contra le cananeo'obo'?». **2** Jéeobae' tu núukaj: «Judá unaj u yáax na'akal.[c] ¡Ilawile'ex! Ts'o'ok in ts'áaik le lu'um tu k'abo'». **3** Judá túune' tu ya'alaj ti' Simeón, u suku'un: «Ko'ox te' lu'um ts'o'ok u ts'a'abalteno'[d] utia'al k-ba'ate'el tu contra le cananeo'obo'. Le kéen ts'o'okke' yaan in bin ta wéetel te' lu'um ts'o'ok u ts'a'abaltecho'». Le o'olal bin Simeón tu yéetel.

4 Ka bin Judá te' ba'atelo', Jéeobae' tu k'ubaj le cananeo'ob yéetel le perizita'ob tu k'abo'obo',[a] le o'olal tu xu'ulso'ob ti' 10,000 máako'ob te' lugar ku k'aaba'tik Bézeko'. **5** Le tia'ano'ob Bézeko' tu yiluba'ob yéetel Adoni-bézek, te'elo' ba'atelnajo'ob tu contrae' ka tu xu'ulso'ob le cananeo'ob[b] yéetel le perizita'obo'.[c] **6** Le táan ka'ach u púuts'ul Adoni-bézeko' tu ch'a'pachto'obe' ka tu chuko'ob, ts'o'ole' ka tu kúulxot'to'ob u polkil u dedosil u k'abo'ob yéetel u yooko'ob. **7** Adoni-bézek túune' tu ya'alaj: «Yaan 70 reyo'ob ts'o'ok in kúulxot'tik u polkil u dedoil u k'abo'ob yéetel u polkil u dedoil u yooko'ob. Leti'obe' ku molko'ob le janal ku júutul yáanal in mesao'. Je'ex ts'o'ok in beetko' bey ts'o'ok u bo'otikten Dioso'». Ka ts'o'oke' bisa'ab Jerusalén,[d] ti' kíimi'.

CAP 1
a Jos 24:29
b Nú 27:18, 21 Jue 20:18
c Gé 49:8 Dt 33:7 1Cr 5:2
d Jos 15:1 Jos 19:1, 9

Columna 2
a Dt 9:3
b Gé 10:6 Dt 20:17
c Gé 15:18-21 Éx 3:8 Jue 3:5 1Re 9:20, 21
d Jos 15:8, 12

1:1 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Israele'». # Ilawil página 2566.

8 Ka ts'o'oke' u paalal Judáe' ba'atelnajo'ob tu contra Jerusaléne'[a] ka tu ch'a'ajo'ob. Tu xu'ulso'ob ti' u kajnáalilo'ob yéetel espada, ts'o'ole' ka tu tóoko'ob le kaajo'. **9** Ka ts'o'oke' u paalal Judáe' bino'ob ba'ate'el tu contra le cananeo'ob yano'ob te' montaña'obo', te' Néguebo' yéetel le yano'ob te' Sefeláo'.[b] **10** Judá túune' bin ba'ate'el tu contra le cananeo'ob kaja'ano'ob Hebróno' (Hebróne' ku ya'ala'alti' ka'ach Kiriat-arbá). Leti'ob túune' tu ganarto'ob Sesay, Aimán yéetel Talmay.[c]

11 Ka ts'o'oke' bino'ob ba'ate'el tu contra u kajnáalilo'ob Debir[d] (Debire' ku ya'ala'alti' ka'ach Kiriat-séfer).[e] **12** Caleb[f] túune' tu ya'alaj: «Le máax kun ch'a'ik yéetel kun xu'ulsik ti' Kiriat-séfere' yaan in ts'o'oksik u beel yéetel Aksá,[g] in hija». **13** Le kaajo' ch'a'ab tumen Otniel,[h] u hijo Kenaz,[i] Kenaze' u yíits'in Caleb. Le o'olal tu ts'o'oksaj u beel yéetel Aksá, u hija. **14** Le táan u bin Aksá tu yotocho', tu sen a'alaj ti' u yíicham ka u k'áat junxóot' lu'um ti' u papá. Ka éem Aksá ti' u yalak' burroe'* k'áata'abti' tumen Caleb: «¿Ba'ax a k'áat?». **15** Leti'e' tu ya'alajti': «Utia'al a we'esik a k'áat ka xi'ikten utsile', beet uts a ts'áaikten Gulot-maim.* Tumen chéen junxóot' lu'um a ts'aamajten te' noojolo'».* Le o'olal Calebe' tu ts'áajti' Gulot Alto yéetel Gulot Bajo.

16 U paalal le kenita,[a] u suegro Moiséso',[b] luk'o'ob tu kaajil le palmera'obo',*[c] luk'o'ob pa'te' yéetel u paalal Judá utia'al u bino'ob tu desiertoil Judá, le yaan tu noojolil# Arado'.[d] Ka k'ucho'obe' p'áato'ob kajtal ichil le kaajo'.[e] **17** Pero Judáe' seguernaj u bin yéetel Simeón, u suku'un. Leti'obe' tu atacarto'ob le cananeo'ob kaja'ano'ob Zefato' ka tu láaj xu'ulso'ob ti' le kaajo'.[f] Ka ts'o'oke' tu ya'alo'obe' Ormá*[g] ken u k'aaba't le kaajo'. **18** Ku ts'o'okole' Judáe' tu ch'a'aj u kaajil Gaza[h] bey xan u lu'umil, tu ch'a'aj u kaajil Askelón[i] bey xan u lu'umil, yéetel tu ch'a'aj u kaajil Ecrón[j] bey xan u lu'umil. **19** Jéeobae' tia'an ka'ach yéetel Judáe' le o'olal tu ch'a'ajo'ob le lu'um tu'ux yaan le montaña'obo', pero ma' páajchaj u jóo'sko'ob le máaxo'ob kaja'ano'ob te' táax lu'umo' tumen u carroil u ba'atelo'obe' yaan cuchillo'ob de fierro tu ruedailo'ob.*[k] **20** Leti'obe' tu ts'áajo'ob Hebrón ti' Caleb, tu beeto'ob jach je'ex u ya'almil Moisése'.[l] Caleb túune' tu jóo'saj tu yóoxtúulal u paalal Anak.[m]

21 Pero le benjaminita'obo' ma' tu jóo'so'ob le jebuseo'ob yaan Jerusaléno'. Le o'olal le

CAP 1

a Jos 15:63 Jue 1:21

b Jos 11:16 Jos 15:20, 33

c Jos 11:21 Jos 15:13, 14

d Jos 10:38

e Jos 15:15

f Nú 13:3, 6 Nú 14:24 Dt 1:35, 36 Jos 14:13

g Jos 15:16-19

h Jue 3:9

i 1Cr 4:13

Columna 2

a Nú 24:21 Jue 4:11

b Éx 3:1 Éx 4:18 Éx 18:1 Nú 10:29

c Dt 34:3 Jue 3:13

d Nú 21:1

e Nú 10:29-32

f Le 27:29 Dt 20:16

g Jos 19:1, 4

h Gé 10:19 Jos 11:22

i Jue 14:19

j Jos 13:1-3 Jos 15:20, 45

k Dt 20:1 Jos 17:16

l Nú 14:24 Jos 14:9

m Nú 13:22

1:14 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Leti'e' papaxk'abnaj mientras tia'an ka'ach yóok'ol le burroo' ka túun». **1:15** * U k'áat u ya'al «U Sayabilo'ob Ja'».

1:15 * Wa «Néguebo'». **1:16** * Lela' Jericó. # Wa «sur». **1:17** * U k'áat u ya'al «U Láaj Xu'ulsa'al». **1:19** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u carro'ob de fierro».

jebuseo'obo' tia'ano'ob Jerusalén tak bejla'e',[a] tia'ano'ob ichil le benjaminita'obo'.

22 Mientrase' u paalal Josée'[b] bino'ob ba'ate'el tu contra Betel, yéetel tia'an ka'ach Jéeoba tu yéetelo'obe'.[c] **23** U paalal Josée' tu ch'úukto'ob u kaajil Betel (le kaaja' ku ya'ala'alti' ka'ach Luz),[d] **24** le táan u ch'úuktiko'obo' tu yilo'ob juntúul máak táan u jóok'ol te' kaajo', leti'obe' tu ya'alo'ob ti' le máako': «Beet uts a we'esikto'on bix je'el u páajtal k-okol te' kaajo', beyo' yaan k-e'esiktech utsil».* **25** Le máak túuno' tu ye'esajti'ob bix je'el u yooklo'ob te' kaajo'. Leti'ob túune' tu xu'ulso'ob ti' le kaaj yéetel espadao', chéen ba'ale' tu cha'ajo'ob u bin le máako' bey xan tuláakal u familia.[e] **26** Le máak túuno' bin te' lu'um tu'ux yaan le itita'obo' ka tu líi'saj junp'éel kaaj, tu ts'áaj u k'aaba't Luz, bey u k'aaba' tak bejla'o'.

27 Manasése' ma' tu ch'a'aj Bet-seáni' mix le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', ma' tu ch'a'aj Taanaki'[f] mix le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', ma' tu ch'a'aj Dori' mix le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', ma' tu ch'a'aj Ibleami' mix le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', yéetel ma' tu ch'a'aj Meguidói' mix le kaajo'ob yaan tu ba'pacho'.[g] Le cananeo'ob kaja'ano'ob te' lu'umo'oba' ma' tu cha'aj u jóo'sa'alo'obi'. **28** Pero ka maas anchaj páajtalil ti' u kaajil Israele' tu obligarto'ob le cananeo'ob utia'al ka meyajnako'ob bey esclavo'obe',[a] ma' tu láaj jóo'so'obi'.[b]

29 Efraín xane' ma' tu jóo'saj le cananeo'ob kaja'ano'ob Guézero'. Le o'olal le cananeo'obo' seguernaj u kajtalo'ob Guézer,[c] p'áato'ob ichil le efraimita'obo'.

30 Zabulóne' ma' tu jóo'saj u kajnáalilo'ob Kitróni' mix u kajnáalilo'ob Naalol.[d] Le cananeo'obo' seguernaj u kajtalo'ob ichilo'ob, chéen ba'ale' beeta'ab u meyajo'ob bey esclavo'obe'.[e]

31 Asere' ma' tu jóo'saj u kajnáalilo'ob Akó, Sidón,[f] Alab, Akzib,[g] Elbá, Afik[h] yéetel u kajnáalilo'ob Reobi'.[i] **32** Le o'olal le aserita'obo' p'áato'ob kajtal ichil le cananeo'ob yano'ob te' lu'umo' tumen ma' tu jóo'so'obi'.

33 Neftalíe' ma' tu jóo'saj u kajnáalilo'ob Bet-semesi' mix u kajnáalilo'ob Bet-anat,[j] ba'axe' p'áato'ob kajtal ichil le cananeo'ob yano'ob te' lu'umo'.[k] Chéen ba'ale' u kajnáalilo'ob Bet-semes yéetel Bet-anate' p'áato'ob bey esclavo'obe'.

34 Le amorreo'obo' ma' tu cha'ajo'ob u yéemel le danita'ob te' táax lu'umo',[l] tu obligarto'ob ka p'áatko'ob te' montaña'obo'. **35** Le amorreo'obo' seguernaj u p'áatlo'ob te' Montaña Eres, Ayalón[m] yéetel Saalbimo',[n] ma' tu cha'aj u jóo'sa'alo'obi'. Chéen ba'ale' ka maas anchaj páajtalil ti' u paalal Josée' beeta'ab u meyajo'ob bey esclavo'obe'. **36** Le lu'um tu'ux yaan le amorreo'obo' leti'e

1:24 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan k-e'esiktech nojoch yaabilaj».

CAP 1

a Jos 15:63 2Sa 5:6

b Jos 14:4

c Gé 49:22, 24 Jos 16:1 Sl 44:3

d Gé 35:6

e Jos 6:25 1Sa 15:6

f Jos 21:8, 25 Jue 5:19

g Jos 17:11, 12

Columna 2

a Gé 9:25 1Re 9:20, 21

b Nú 33:55 Dt 7:2 Dt 20:16 Jos 17:13

c Jos 16:10 1Re 9:16

d Jos 19:15, 16

e Dt 20:17 Jue 2:2

f Jos 11:8 Jos 19:28, 31

g Jos 19:29, 31

h Jos 19:30, 31

i Jos 21:8, 31

j Jos 19:38, 39

k Dt 7:2

l Jos 19:47 Jue 18:1

m Jos 10:12

n Jos 19:42, 48

yaan desde te' bej ku na'akal Acrabimo',[a] desde Selaje' ku bin u na'akal.

2 U ángel Jéeobae'[b] luk' Guilgale'[c] ka bin Bokim, ka tu ya'alaj ti' le israelita'obo': «Teen jóo'se'ex Egipto ka tin taase'ex te' lu'um in jurarmaj in ts'áaik ti' a úuchben láak'tsile'exo'.[d] Ts'o'ole' tin wa'alaj: ‹Mix bik'in in jubik le pacto* tin beetaj ta wéetele'exo'.[e] **2** Chéen ba'ale' te'exe' ma' unaj a beetke'ex junp'éel acuerdo yéetel u kajnáalilo'ob le lu'uma'[f] yéetel unaj a nikike'ex u altaro'ob›.*[g] Pero te'exe' ma' a wu'uye'ex in t'aani'.[h] ¿Ba'axten ma' a bete'exi'? **3** Le o'olal ts'o'ok xan in wa'alik: ‹Ma' ken in lu'so'ob ta táane'ex,[i] yaan u p'áatlo'ob bey junp'éel trampa ti' te'exe',[j] yéetel u dioso'obe' yaan u beetko'ob a náachtale'ex ti' teen›».[k]

4 Ka ts'o'ok u yu'ubik le israelita'ob le ba'ax tu ya'alaj u ángel Jéeobao' tuláakal le kaajo' káaj u yawat ok'ol. **5** Le o'olal leti'obe' tu ya'alo'obe' le lugaro' yaan u k'aaba'tik Bokim.* Ka ts'o'oke' tu beeto'ob sacrificio'ob ti' Jéeoba te' lugaro'.

6 Le ka tu ya'alaj Josué ti' le kaaj ka xi'iko' cada juntúul ti' le israelita'obo' bino'ob u ch'a'ob le lu'um ts'a'anti'ob bey herenciao'.[l] **7** Le kaajo' ma' xu'ul u meyajtik Jéeoba tuláakal le k'iino'ob kuxa'an Josuéo' bey xan tuláakal le k'iino'ob kuxa'an u nuuktakil le kaaj kuxlajo'ob maas ya'ab k'iino'ob ke Josué, yéetel tu yilo'ob tuláakal le nukuch ba'alo'ob tu beetaj Jéeoba tu yo'olal u kaajil Israelo'.[a] **8** Josué u hijo Nun, le máax meyajtik Jéeobao', kíim le yaanti' 110 añoso'.[b] **9** Ka túun tu muko'ob te' lu'um ts'a'anti' bey herenciao', lela' tia'an Timnat-eres,*[c] te' montaña'ob yaan Efraín tu xamanil# le Montaña Gaaso'.[d] **10** Tuláakal le generación je'elo' kíimo'ob je'ex kíimik u yúuchben láak'tsilo'obe', ka ts'o'oke' yanchaj uláak' generación. Leti'obe' ma' u k'aj óolo'ob ka'ach Jéeobai' yéetel ma' u yojlo'ob le ba'axo'ob tu beetaj yo'olal Israelo'.

11 Le o'olal le israelita'obo' káaj u beetko'ob ba'ax ma' ma'alob tu táan Jéeobai', yéetel káaj xan u adorarko'ob le Baalo'obo'.[e] **12** Bey úuchik u xúump'atko'ob Jéeoba, le máax jóo'so'ob Egiptoo'.[f] Tu xúump'atto'ob u Dios u papá'ob, ka bino'ob tu paach uláak' dioso'ob, u dioso'ob le kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'obo'.[g] Leti'obe' chinlajo'ob tu táano'ob, le o'olal tu beeto'ob u p'u'ujul Jéeoba.[h] **13** Tu xúump'atto'ob Jéeobae' ka káaj u adorarko'ob Baal bey xan u imagenilo'ob Astoret.*[i] **14** Yo'olal lela' jach p'u'uj Jéeoba tu contra u kaajil Israel, ka tu cha'aj u yokol máako'ob tokik le ba'axo'ob yaanti'obo'.[j]

2:1 * Wa «acuerdo». **2:2** * Ilawil página 2554. **2:5** * U k'áat u ya'al «Máako'ob ku Yok'olo'ob».

2:9 * Ti' Josué 19:50 yéetel 24:30 ku ya'ala'alti' «Timnat-séra». # Wa «norte». **2:13** * Ilawil página 2557.

CAP 1

a Nú 34:2, 4
Jos 15:3, 12

CAP 2

b Éx 23:20, 23
Jos 5:13, 14

c Jos 5:8, 9

d Gé 12:7
Gé 26:3

e Gé 17:1, 7
Le 26:42

f Éx 23:32
Dt 7:2
2Co 6:14

g Éx 34:13
Nú 33:52

h Jue 1:28

i Jue 2:20-23

j Nú 33:55
Jos 23:12, 13

k Éx 23:33
Dt 7:16
1Re 11:2

l Jos 24:28

Columna 2

a Jos 23:3
Jos 24:31

b Jos 24:29

c Jos 19:49, 50

d Jos 24:30

e Jue 3:7
Jue 10:6
1Re 18:17, 18

f Dt 31:16

g Dt 6:14

h Éx 20:5

i Jue 3:7
Jue 10:6
1Re 11:5

j Jue 3:8
2Re 17:20
Sl 106:40, 41

Leti'e' tu k'ubo'ob* tu k'ab le u enemigo'ob yano'ob tu ba'pacho'obo',[a] le o'olal ma' páajchaj u p'áatlo'ob wa'atal tu táan u enemigo'obi'.[b] **15** Je'el tu'uxak ka u sutuba'ob ka'ache' tia'an u k'ab Jéeoba tu contra'obe'. Diose' tu beetaj u taal k'aas tu yóok'olo'ob,[c] úuch jach je'ex u ya'almil Jéeobao', úuch je'ex tu jurartil Jéeoba ti' leti'obo'.[d] Le o'olal jach mu'yajnajo'ob.*[e] **16** Jéeoba túune' tu ts'áaj juezo'ob utia'al u salvarta'alo'ob ti' le máaxo'ob tokik le ba'axo'ob yaanti'obo'.[f]

17 Kex beyo' leti'obe' ma' tu yóoto'ob u yu'ubo'ob u t'aan le juezo'obo' yéetel bino'ob tu paach uláak' dioso'ob yéetel chinlajo'ob tu táano'ob. Leti'obe' tu séeba'anil tu p'ato'ob le ma'alob bej tu'ux máan u yúuchben láak'tsilo'obo'. Kex u yúuchben láak'tsilo'ob tu ts'o'okbeso'ob u mandamiento'ob Jéeobae'[g] leti'obe' ma' tu beeto'obi'. **18** Le kéen u ts'áa Jéeoba juntúul juez ti'obe',[h] mantats' tia'an ka'ach Jéeoba yéetel le juezo', yéetel ku salvarko'ob ka'ach tu k'ab u enemigo'ob tuláakal le k'iino'ob kuxa'an le juezo'. Jéeobae' ku ch'a'ik óotsilil ti'ob*[i] kéen u yil bix u beeta'al u mu'yajo'ob tumen le máaxo'ob maltratarko'ob[j] yéetel ku beetik u k'asa'anilo'ob ti'obo'.

19 Pero le kéen kíimik le juezo' leti'obe' ku ka'a jo'op'ol u beetko'ob ba'alo'ob k'aastak, maas ke ti' le tu beetaj u papá'obo'. Ku bino'ob ka'ach tu paach uláak' dioso'ob, ku adorarko'ob yéetel ku chintalo'ob tu táano'ob.[a] Ma' tu p'ato'ob le ba'ax ku beetko'obo' mix xu'ul u beetik u tercoilo'obi'. **20** Tak ka k'uch u k'iinil u sen p'u'ujul Jéeoba tu contra Israel[b] ka tu ya'alaj: «Le kaaja' ma' u ts'o'okbes le pacto tin beetaj[c] yéetel u yúuchben láak'tsilo'obo' yéetel ma' u yu'ub in t'aani',[d] le o'olale' **21** tene' ma' ken in lu's tu táano'ob mix junp'éel ti' le kaajo'ob tu p'ataj Josué ka kíimo'.[e] **22** Lela' utia'al in wilik wa u kaajil Israele' yaan u seguer u xíimbal te' bej uts tu t'aan Jéeoba[f] je'ex úuchik u beetik u papá'obo'». **23** Le o'olal Jéeobae' tu cha'aj u p'áatal le kaajo'oba', ma' tu jáan jóo'so'obi' yéetel ma' tu k'ubo'ob tu k'ab Josuéi'.

3 Leti'e kaajo'ob cha'ab u p'áatlo'ob tumen Jéeoba utia'al u ts'a'abal a pruebail tuláakal le israelita'obo'. Utia'al u ts'a'abal a pruebail le israelita'ob ma' táakpajo'ob ti' le ba'atelo'ob úuch le ka ch'a'ab u lu'umil Canaáno'[g] **2** (beyo' le uláak' generación israelita'ob kun antalo' yaan u k'a'abéettal u ba'atelo'ob tumen leti'obe' mix juntéen ba'atelnaja'ano'ob ka'achi): **3** le cinco u nuuktakil le filisteo'obo',[h] tuláakal le cananeo'obo', le sidonio'obo'[i] bey xan le eveo'ob[j] kaja'ano'ob te' Montaña Líbanoo',[k] desde le Montaña Baal-ermó-

CAP 2

a Jue 4:2

b Le 26:17, 37 Dt 28:15, 25

c Dt 28:15

d Dt 4:25, 26

e Jue 10:9

f Jue 3:9 1Sa 12:11 Ne 9:27 Sl 106:43

g Jue 2:7

h Jue 3:9

i Dt 32:36 Sl 106:45

j Jue 4:3

Columna 2

a Jue 4:1 Jue 8:33

b Dt 7:4 Jue 10:7 Sl 106:40

c Éx 24:3, 8 Éx 34:27 Dt 29:1 Jos 23:16

d Le 26:14, 17

e Jos 13:1, 2

f Nú 33:55 Dt 8:2 Jos 23:12, 13 Jue 3:4

CAP 3

g Dt 8:2 Jue 2:10

h Jue 1:18, 19

i Jos 13:1, 4 Jue 1:31

j Jos 9:1, 2

k Jos 13:1, 6

2:14 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu kono'ob». **2:15** *Wa «jach sufrirnajo'ob». **2:18** *Wa «yaatal u yóol».

no' tak Lebo-amat.*[a] **4** Le kaajo'oba' meyajnaj utia'al u ts'a'abal a pruebail u kaajil Israel, utia'al u yila'al wa yaan u ts'o'okbesko'ob u mandamiento'ob Jéeoba, le tu ya'alaj ti' Moisés ka u ts'áa ti' u papá'obo'.[b] **5** Le o'olale' le israelita'obo' p'áato'ob kajtal ichil le cananeo'ob,[c] le itita'ob, le amorreo'ob, le perizita'ob, le eveo'ob yéetel le jebuseo'obo'. **6** Le israelita'obo' ts'o'ok u beelo'ob yéetel u hija'ob le máako'oba', yéetel tu ts'o'okso'ob xan u beel u hija'ob yéetel u hijo'ob, yéetel jo'op' u meyajtiko'ob u dioso'ob le kaajo'oba'.[d]

7 Le o'olal le israelita'obo' tu beeto'ob ba'ax ma' ma'alob tu táan Jéeobai', tu tu'ubso'ob Jéeoba u Dioso'ob ka káaj u adorarko'ob le Baalo'obo'[e] bey xan le che'ob ku adorarta'al*[f] tumen le kaajo'obo'. **8** Yo'olal lela' Jéeobae' jach p'u'uje' ka tu k'ubaj* le kaaj tu k'ab Cusán-risataim, u reyil Mesopotamiao'.[#] Le israelita'obo' ocho años táan ka'ach u meyajtiko'ob Cusán-risataim. **9** Ka tu k'áataj áantaj le israelita'ob ti' Jéeobao',[g] Jéeobae' tu beetaj u líik'il juntúul máax salvarko'ob.[h] Tu beetaj u líik'il Otniel,[i] u hijo Kenaz, Kenaze' u yíits'in Caleb. **10** Ka taal u poder Jéeoba tu yóok'ole'[j] k'uch u beetuba juezil tu kaajil Israel. Ka bin te' ba'atelo' Jéeobae' tu k'ubaj Cusán-risataim, u reyil Mesopotamia* tu k'ab. Le o'olal Cusán-risataime' ma' p'áat wa'atal tu táani'. **11** Ka ts'o'oke' 40 años yanchaj jeets'elil te' lu'umo'. Ts'o'ole' ka kíim Otniel, u hijo Kenaz.

12 Le israelita'obo' jo'op' u ka'a beetko'ob ba'ax ma' ma'alob tu táan Jéeobai'.[a] Le o'olal Jéeobae' tu cha'aj u maas antal u páajtalil Eglón, u reyil Moab,[b] ke u kaajil Israel, tumen tu beeto'ob ba'ax ma' ma'alob tu táan Jéeobai'. **13** Ts'o'ole' tu beetaj u líik'il le ammonita'ob[c] yéetel le amalekita'ob[d] tu contra u kaajil Israelo'. Leti'obe' tu atacarto'ob u kaajil Israele' ka tu ch'a'ajo'ob u kaajil le palmera'obo'.*[e] **14** Le israelita'obo' 18 años táan ka'ach u meyajtiko'ob Eglón, u reyil Moab.[f] **15** Le israelita'obo' tu k'áato'ob áantaj ti' Jéeoba,[g] Jéeoba túune' tu líi'saj máax áantko'ob.[h] Tu líi'saj Eud,[i] u hijo Guerá. Leti'e' benjaminita[j] yéetel zurdero.[k] Ka máan k'iine' le israelita'obo' tu túuxto'ob Eud utia'al u bisik le ba'alo'ob ku exigirtik Eglón, u reyil Moabo'. **16** Mientrase' Eude' tu beetaj junp'éel espada yaan u yej tu ka'atséelil, ma' xaane' kex 38 centímetros* u chowakil. Ka ts'o'oke' tu jéep'k'axtaj yáanal

CAP 3

a Nú 34:2, 8; Jos 13:1, 5

b Éx 23:33; Jue 2:21, 22

c Jue 1:29; Sl 106:34

d Éx 34:15, 16; Nú 25:1, 2; Dt 7:3, 4; 1Re 11:1, 4

e Dt 31:16; Jue 2:11; Jue 10:6

f Éx 34:13; Dt 12:3; Dt 16:21

g Dt 4:30; Jue 10:10, 15

h Jue 2:16, 18; Jue 3:15

i 1Cr 4:13

j Nú 11:16, 17; Jue 6:34; Jue 11:29; Jue 14:5, 6; Jue 15:14; 1Sa 11:6; 1Sa 16:13; 2Cr 15:1

Columna 2

a Jue 2:19

b Gé 19:36, 37

c Gé 19:36, 38; Jue 11:4, 5

d Éx 17:8; Jue 6:3

e Dt 34:3

f Dt 28:48

g Sl 78:34

h Jue 3:9

i Jue 4:1

j Gé 49:27

k Jue 20:15, 16

3:3 *Wa «tu yookbal Amat». **3:7** *Ilawil «Che' ku adorarta'al», página 2560. **3:8** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu konaj». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Aram-naaraim».

3:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Aram». **3:13** *Lela' Jericó. **3:16** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo». Ilawil «Codo», página 2559.

u nook', tu jéep'k'axtaj tu tojil u x-no'oj ook. **17** Leti' túune' tu k'ubaj ti' Eglón, u reyil Moab, le ba'ax tu biso'. Eglóne' juntúul máak jach táaj polok.

18 Ka ts'o'ok u k'ubik Eud le ba'ax tu biso' bin yéetel le máaxo'ob kuchmil ka'ach le ba'ax tu k'ubo'. **19** Pero le ka k'uch Guilgal te' tu'ux yaan le imageno'ob póola'ano'obo'*[a] leti'e' suunaje' ka tu ya'alaj: «Yuum rey, yaan junp'éel ba'ax chéen ti' teech unaj in wa'alik». Le rey túuno' tu ya'alaj: «P'ato'one'ex t-juunal». Le o'olal jóok' le máaxo'ob meyajtik le reyo'. **20** Eud túune' náats' yiknal le reyo'. Tu beetaj te' súutukil chéen tu juunal yaan le rey te' cuarto yaan te' techoo', leti'e' ti' kulukbal te' cuarto tu'ux síis óolo'. Eude' tu ya'alaj ti' le reyo': «Yaan junp'éel ba'ax tu ya'alajten Dios ka in wa'altech». Le o'olal Eglóne' líik' tu trono.* **21** Eud túune' yéetel u x-ts'íik k'abe' tu jóo'saj le espada yaan tu x-no'ojo' ka tu ts'óoplomtaj u nak' Eglón. **22** Tak u yook le espada bin ichil u nak'o', píix le espada yéetel u nak'o'. Eude' ma' tu jíits'taj le espadao'. Le o'olal jóok' tak ba'ax yaan tu choochel le reyo'. **23** Eud túune' tu k'alaj yéetel tu ch'otaj u joonajil le cuarto yaan te' techoo', ts'o'ole' ka jóok' tu ventanail. **24** Ka ts'o'ok u bine', suunaj le máaxo'ob meyajtik le reyo' ka tu yilo'obe' ch'ota'an u joonajil le cuarto yaan te' techoo'. Le o'olal tu ya'alo'ob: «Ma' xaane' oka'an te' baño yaan ichil le cuarto tu'ux yano'». **25** Ka jo'op' u páa'tko'ob u je'ek'abtik le rey u jool le cuarto yaan te' techoo', chéen ba'ale' ka tu yilo'ob ma' tu je'ek'abtike' jo'op' u kaxkuba'ob. Le o'olal tu ch'a'ajo'ob le llaveo' ka tu je'ek'abto'ob le joonajo', ka tu yilo'obe' ti' pekekbal le rey te' pisoo',* kimen.

26 Mientras ma' u je'ek'abto'ob le joolo' Eude' púuts'i, máan te' tu'ux yaan le imageno'ob póola'ano'obo',*[a] k'uch ma'alobil tak Seirá. **27** Le ka k'uch te' montaña'ob yaan Efraíno'[b] tu yustaj junp'éel baak.[c] Le israelita'ob túuno' éemo'ob te' montaña'ob yaan Efraíno', leti' nu'uktiko'ob. **28** Ka tu ya'alajti'ob: «Ko'one'ex, tumen Jéeobae' ts'o'ok u ts'áaik a enemigo'ex ta k'abe'ex, ts'o'ok u k'ubikte'ex le moabita'obo'». Le o'olal leti'obe' bino'ob tu paach, ka túun p'áato'ob tu jáal le Jordán tu'ux ma' jach taam u ja'ilo' utia'al u k'atko'ob u beel le moabita'obo', ma' tu cha'ajo'ob u máan mix máaki'. **29** Te' k'iin je'elo' le israelita'obo' tu kíimso'ob óoli' 10,000 moabita'ob[d] jach mu'uk'a'ano'ob yéetel ma'atech u ch'a'iko'ob saajkil, mix juntúul ti' leti'ob púuts'i'.[e] **30** Bey úuchik u lúubul Moab tu k'ab le israelita'ob te' k'iin je'elo'. Ka

CAP 3

a Jos 4:19
Jos 5:8, 9

Columna 2

a Jue 3:19

b Jue 7:24

c Jue 6:34
1Sa 13:3

d Dt 28:7

e Le 26:7, 8

3:19, 26 * Uláak' bix u traducirta'ale' «lugar tu'ux ku jóo'sa'al tuunicho'». **3:20** * Wa «te' tu'ux kulukbalo'».

3:25 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «te' lu'umo'».

ts'o'oke' 80 años yanchaj jeets'elil te' lu'umo'.[a]

31 Ka ts'o'ok u kíimil Eude', Samgar[b] u hijo Anat tu beetaj u juezil. Leti'e' tu kíimsaj 600 filisteo'ob[c] yéetel junp'éel che' utia'al u lo'omol wakaxo'ob.*[d] Leti' xane' tu salvartaj u kaajil Israel.

4 Ka kíim Eude' le israelita'obo' káaj u beetko'ob tu ka'atéen ba'ax ma' ma'alob tu táan Jéeobai'.[e] **2** Le o'olal Jéeobae' tu k'ubo'ob* tu k'ab Jabín u reyil Canaán,[f] leti'e' ti' ku gobernar ka'ach Azoore'. U k'aaba' u nojchil u soldado'obe' Sísara, leti'e' ti' kaja'an ka'ach Aróset-goime'.[g] **3** Ti' Jabíne' yaan ka'ach 900 carro'ob utia'al u ba'ate'el yaan cuchillo'ob de fierro tu ruedailo'ob,*[h] ts'o'ole' ts'o'ok 20 años káajak u beetik u sen mu'yaj le israelita'obo'.[i] Le o'olal le israelita'obo' tu k'áato'ob u yáantaj Jéeoba.[j]

4 Te' k'iino'ob je'elo' profetisa Débora,[k] u yatan Lapidot, juzgartik le israelita'obo'. **5** Déborae' suuk ka'ach u kutal yáanal junkúul palmera, le yaan entre Ramá[l] yéetel Betel,[m] te' montaña'ob yaan Efraíno'. Le israelita'obo' ku bino'ob ka'ach yiknal Débora utia'al ka juzgarta'ako'ob. **6** Déborae' tu túuxtaj t'anbil Barak,[n] u hijo Abinoam, desde Kedes-neftalí,[a] ka tu ya'alajti': «Jéeoba, u Dios le israelita'obo', ts'o'ok u ya'alik ka a beet lela': ‹Xeen te' Montaña Taboro', kéen k'uchkeche' ch'a' 10,000 xiibo'ob ichil u paalal Neftalí yéetel Zabulón. **7** Yaan in beetik u bin Sísara, u nojchil u soldado'ob Jabín, pa'te' yéetel u carroilo'ob u ba'ate'el bey xan yéetel u soldado'ob te' tu'ux ku máan u ja'il Cisóno',[b] te'elo' ti' ken in k'ub ta k'abi'›».[c]

8 Barak túune' tu ya'alajti': «Wa ka bin tin wéetele' tene' je'el in bine', pero wa ma' ta bine' tene' ma' tin bin». **9** Leti' túune' tu ya'alajti': «Yaan in bin ta wéetel. Chéen ba'ale' ma' teech kan alabarbil yo'olal le ba'ate'el ken a beeto', tumen Jéeobae' yaan u k'ubik Sísara tu k'ab juntúul ko'olel».[d] Ka ts'o'oke' Déborae' líik'e' ka bin yéetel Barak tak Kedes.[e] **10** Barake' tu much'aj u paalal Zabulón yéetel Neftalí[f] tu kaajil Kedes, 10,000 xiibo'ob bino'ob tu yéetel, bin xan Débora tu yéetel.

11 Te' k'iino'ob je'elo' Éeber le kenitao' ma' kaja'an ichil u maasil kenita'obo',[g] leti'obe' ku taalo'ob ti' Obab u suegro Moisés.[h] Éebere' u armarmaj u yotoch naats' ti' le nojoch che' yaan Zaananimo', le yaan naats' ti' Kedeso'.

12 Leti'ob a'al ti' Sísara ts'o'ok u bin Barak, u hijo Abinoam, te' Montaña Taboro'.[i] **13** Tu séeba'anil túune' Sísarae' tu juntartaj u carroilo'ob u ba'ate'el, tuláakale'

3:31 *Lela' chíika'an ti' junp'éel xúul, yéetel ku meyaj ka'ach utia'al u lo'omol le ba'alche'ob utia'al u beeta'al u xíimbalo'obo'. **4:2** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu kono'ob». **4:3** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «carro'ob de fierro».

CAP 3
a Jue 3:11
b Jue 5:6
c Jos 13:1, 2
d Jue 15:3, 15
1Sa 17:47, 50

CAP 4
e Jue 2:19
f Jue 2:14
Jue 3:8
Jue 10:7
g Jue 4:16
h Jos 17:16
Jue 1:19
i Dt 28:48
j Jue 2:18
Jue 3:9
Sl 107:19
k Éx 15:20
2Re 22:14
Lu 2:36
Hch 21:8, 9
l Jos 18:21, 25
m Gé 28:17, 19
n Heb 11:32

Columna 2
a Jos 21:32
b 1Re 18:40
Sl 83:9
c Dt 20:1
d Jue 4:21, 22
Jue 5:24, 26
e Jos 20:7, 9
Jos 21:32
f Jue 5:18
g Nú 24:21
Jue 1:16
1Sa 15:6
h Nú 10:29
i Jue 4:6

900 carro'ob yaan cuchillo'ob de fierro tu ruedailo'ob.* Tu much'aj xan tuláakal le soldado'ob yano'ob tu yéetel desde Aróset-goim utia'al u bin te' tu'ux ku máan u ja'il Cisóno'.[a] **14** Déborae' tu ya'alaj ti' Barak: «Líi'kech, tumen bejla'e' yaan u k'u'ubul Sísara ta k'ab tumen Jéeoba, ¿ma' wa Jéeoba ku bin táanil ti' techi'?». Barak túune' éem te' Montaña Tabor yéetel le 10,000 soldado'ob yano'ob tu yéetelo'. **15** Le ka atacarnaj Barake', Jéeobae' tu beetaj u sa'atal u yóol Sísara, le máaxo'ob nu'uktik u carroilo'ob u ba'atelo' bey xan tuláakal u maasil soldado'obo'.[b] Sísara túune' éem tu carroe' ka púuts'i. **16** Barake' seguernaj u bin tu paach le u carroilo'ob ba'atelo' bey xan tu paach tuláakal le soldado'obo' tak ka k'ucho'ob Aróset-goim. Ka ts'o'oke' tuláakal u soldado'ob Sísarae' kíimsa'abo'ob yéetel espada, mix juntúul ti' leti'ob p'áat kuxa'ani'.[c]

17 Chéen ba'ale' Sísarae' púuts'i. Áalkabil binik tu yotoch Jael,[d] u yatan Éeber[e] le kenitao', tumen ma'alob u biskuba Jabín,[f] u reyil Azoor, yéetel u láak'tsilo'ob Éeber. **18** Jael túune' jóok' u ch'a' u beel Sísarae' ka tu ya'alajti': «Ooken nojoch ts'uul, máankech waye', ma' a sajaktal». Leti' túune' ook tu yotoch Jael, ka pi'ix tumen Jael yéetel junp'éel nook'. **19** Ka ts'o'oke' Sísarae' tu ya'alajti':

4:13 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «carro'ob de fierro».

CAP 4

a Jue 5:20, 21

b Éx 14:24
Jos 10:10

c Le 26:7

d Jue 5:24

e Jue 4:11

f Jue 4:1, 2

Columna 2

a Jue 5:25

b Jue 4:9
Jue 5:26, 27

c Heb 11:32, 33

d Gé 9:25

e Dt 7:24

«Beet uts a síikten junp'íit ja' in wuk'e tumen uk'ajen». Leti' túune' tu je'ek'abtaj junp'éel bolsa de k'éewel* tu'ux yaan lechee' ka tu ts'áaj u yuk'e,[a] ts'o'ole' ka tu ka'a pixaj Sísara. **20** Ka ts'o'oke' Sísarae' tu ya'alajti': «P'áatkech wa'atal tu jool le najo', wa ku taal wa máax u k'áattech: ‹¿Yaan wa máax ts'o'ok u taal waye'?›, teche' unaj a wa'alik: ‹¡Ma'! Mix máak taalak›».

21 Chéen ba'ale' Jael u yatan Éebere' tu ch'a'aj junp'éel martillo yéetel junp'éel u estacail le naj de nook'o'. Mientras jach t'uubul u wenel Sísara tumen jach ka'ana'ane', Jaele' chaambel náats' tu yiknale' ka tu bajaj le estaca tu sieno', seguernaj u bajik tak ka ch'íik te' lu'umo', ka túun kíim Sísara.[b]

22 Le ka k'uch Barak le táan u kaxtik Sísarao', Jaele' jóok' u ch'a' u beele' ka tu ya'alajti': «Ko'oten ka in we'estech le máak ka kaxtiko'». Le ka ook tu yéetele' tu yilaj ti' pekekbal Sísarai', kimen, ts'oopol le estaca tu sieno'.

23 Te' k'iin je'elo', Diose' tu mixba'alkúuntaj Jabín, u reyil Canaán, tu mixba'alkúuntaj tu táan le israelita'obo'.[c] **24** Je'ex máanik le k'iino'obo' le israelita'obo' maas anchaj u muuk'o'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra Jabín, u reyil Canaán,[d] tak ka k'uch u k'iinil u xu'ulsko'ob ti' Jabín, u reyil Canaán.[e]

4:19 * Ilawil «Bolsa de k'éewel», página 2558.

5 Te' k'iin je'elo' Débora[a] yéetel Barak[b] u hijo Abinoame' tu k'ayo'ob le k'aaya':[c]

2 «¡Alabarta'ak Jéeoba!,
tumen cha'ak'ab u tso'otsel u pool u soldadoilo'ob Israel,
tumen le kaajo' tu juunal tu ya'alaj je'el u bin te' ba'atelo'.[d]

3 ¡Reye'ex, u'uye'ex lela'!
¡Gobernante'ex, ch'enxikinte'ex lela'!
Yaan in k'aay ti' Jéeoba.
Yaan in k'ayik alabanza'ob* ti' Jéeoba,[e] u Dios u kaajil Israel.[f]

4 Jéeoba, le ka luk'ech Seíre',[g]
le ka jóok'ech tu lu'umil Edome',
tu tíituba le lu'umo', yéetel wéek le ja' yaan te' ka'ano',
wéek le ja' yaan te' múuyalo'obo'.

5 Le montaña'obo' yíibo'ob* tu táan Jéeoba,[h]
tak Sinaí yíib tu táan Jéeoba,[i] u Dios u kaajil Israel.[j]

6 Tu k'iinilo'ob Samgar[k] u hijo Anat,
tu k'iinilo'ob Jaele',[l] mix máak ku máan te' nukuch bejo'obo'.
Le máako'ob ku viajaro'obo' ku máano'ob ka'ach chéen ti' mejen bejo'ob.

7 Le mejen kaajo'ob yaan Israelo' p'áat mina'an u kajnáalilo'ob.

5:3 * Wa «paax». **5:5** * Uláak' bix u traducirta'ale' «kíilbalnajo'ob».

CAP 5

a Jue 4:4

b Jue 4:6
Heb 11:32

c Éx 15:1
Sl 18:Enc

d Jue 4:10

e 2Sa 22:50
Sl 7:17

f Éx 20:2

g Dt 33:2

h Dt 4:11

i Éx 19:18
Ne 9:13

j Éx 20:2

k Jue 3:31

l Jue 4:17

Columna 2

a Jue 4:4

b Jue 4:5

c Dt 32:16, 17
Jue 2:12

d Jue 4:1-3

e Jue 4:6

f Jue 4:10

g Jue 4:4

P'áat mina'an ka'ach tak ka líik'en teen, teen Débora,[a]
tak ka líik'en in wáant Israel je'ex u beetik juntúul maamatsile'.[b]

8 Leti'obe' tu yéeyo'ob túumben dioso'ob.[c]
Ka ts'o'oke' yanchaj ba'ate'el tu joonajilo'ob le kaajo'.[d]
Ma' tu yila'al ka'ach junp'éel escudo mix junp'éel lanza
ichil 40,000 israelita'ob.

9 In puksi'ik'ale' tia'an yéetel u nuuktakil u soldado'ob Israele',[e]
le máaxo'ob tu juunalo'ob tu ya'alo'ob je'el u bino'ob yéetel le kaajo'.[f]
¡Alabarta'ak Jéeoba!

10 Te'ex le ka nat'ke'ex le burro'ob color café,
te'ex le ka kutale'ex yóok'ol tela'ob ko'ojtak,
yéetel te'ex le ka máane'ex te' bejo'obo',
u'uye'ex lela':

11 le máaxo'ob ku púutko'ob ja'o' u'uya'ab u t'aano'ob te' lugaro'ob tu'ux ku jóo'sa'al ja'o'.
Te'elo' ti' ku tsikbaltiko'ob le ma'alob ba'alo'ob u beetmaj Jéeobao',
le ma'alob ba'alo'ob u beetmaj u kajnáalilo'ob le mejen kaajo'ob yaan Israelo'.
Ka ts'o'oke' u kaajal Jéeobae' náats' tu joonajilo'ob le kaajo'.

12 ¡Aajkech Débora,[g] aajkech!

¡Aajkech, aajkech utia'al
a k'ayik junp'éel k'aay![a]
¡Líi'kech Barak![b] ¡U paal
Abinoam, bis le máa-
xo'ob ta chuko'!
13 Le máaxo'ob túun p'áa-
to'obo' éemo'ob tak tu'ux
yaan le príncipe'obo'.
U kaajal Jéeobae' taal tin
wiknal utia'al u bin ba'a-
te'el tu contra le máa-
xo'ob jach yaan u páaj-
talilo'obo'.
14 Ti' Efraín u taalo'ob, le-
ti'e yano'ob te' táax lu'u-
mo'.
Leti'obe' táan u bino'ob ta
paach Benjamín, tia'a-
no'ob ichil a kaajale'.
Ti' u paalal Makir[c] u taal
u nuuktakil le solda-
do'obo'.
Ti' Zabulón u taal le máa-
xo'ob ts'íibtik u k'aaba'
le máaxo'ob ken u beet
u soldadoilo'obo'.
15 U príncipeilo'ob Isacare'
tia'ano'ob ka'ach yéetel
Déborae',
je'ex tu beetil Isacaro' bey
tu beetil Barak.[d]
A'ala'abti' ka xi'ik xíimba-
lil te' táax lu'umo'.[e]
U tribu Rubéne' ka'a-
p'éelchaj u yóol u puk-
si'ik'al.*
16 ¿Ba'axten kulajech je'ex
u kutal juntúul ba'alche'
yaan u kuuche'?
Chéen táan a wu'uyik
ka'ach u pa'axal le
flauta'ob tumen le j-ka-
nan tamano'obo'.[f]

5:15, 16 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «jo'op' u xak'altik u puksi'ik'al».

CAP 5

a Jue 5:1

b Jue 4:6

c Nú 32:39

d Jue 4:6
Heb 11:32

e Jue 4:14

f Nú 32:1

Columna 2

a Jos 22:9

b Jos 19:46, 48

c Jos 19:24, 29

d Jue 4:6, 10

e Jue 4:14

f Jue 4:13

g Jue 1:27

h Jue 4:16

i Jue 4:7, 13
Sl 83:9

U tribu Rubéne' ka'a-
p'éelchaj u yóol u puk-
si'ik'al.*
17 Galaade' ti' p'áat maas
paachil ti' le Jordáno'.[a]
Dane' ¿ba'axten p'áat
tu'ux yaan le barco'o-
bo'?[b]
Asere' chéen p'áat kutal
te' jáal ja'o',
ti' p'áat te' tu'ux ku je'elel
le barco'obo'.[c]
18 Zabulóne' junp'éel kaaj
jach ku arriesgartik
ka'ach u kuxtal, ku
ts'áaik tu chi' kíimil.
Bey xan u beetik
ka'ach Neftalí[d] te' pu'u-
ko'obo'.*[e]
19 Taal le reyo'obo', ba'atel-
najo'ob.
U reyilo'ob Canaáne' ba'a-
telnajo'ob[f]
te' lugar ku k'aaba'tik
Taanako', naats' ti' u
ja'ilo'ob Meguidó.[g]
Chéen ba'ale' ma' páaj-
chaj u ch'a'iko'ob mix
junp'éel ba'al de platai'.[h]
20 Le estrella'obo' ba'atel-
najo'ob desde te' ka'a-
no',
desde te' tu'ux yano'obo'
ba'atelnajo'ob tu contra
Sísara.
21 Bisa'abo'ob tumen u ja'il
Cisón,[i]
le ja' ku yáalkab desde
úuchjeakilo', u ja'il Ci-
són.
Tene' tin pepe'cha'ataj le
máax jach yaan páajta-
lil ti'o'.
22 Mientras chich u bin u
yáalkab u tsiimino'obe'

5:18 * Wa «cerro'obo'».

ku yu'uba'al ka'ach u k'olkuba u maay le tsíimino'obo'.[a]

23 U ángel Jéeobae' tu ya'alaj: ‹Maldecirte'ex Meroz,
maldecirte'ex u kajnáalilo'ob,
tumen ma' taal u yáanto'ob Jéeobai',
ma' taal u yáanto'ob Jéeoba yéetel le máako'ob yaan páajtalil ti'obo'›.

24 Jael[b] u yatan Éeber,[c] le kenitao',
leti'e ko'olel maas unaj u alabarta'alo'.
Leti' le ko'olel maas unaj u alabarta'al ichil le ko'olelo'ob kaja'ano'ob ti' najo'ob de nook'o'.

25 Leti'e' tu k'áataj ja', Jaele' tu ts'áaj leche ti'.
Tu ts'áaj tatat leche u yuk'[d] ti' junp'éel nojoch taza.

26 Tu tich'aj u k'abe' ka tu ch'a'aj junp'éel u estacail le naj de nook'o',
yéetel u x-no'oj k'ab xane' tu ch'a'aj junp'éel martillo,
ka tu clavartaj le estaca ti' Sísarao', tu yop'aj u pool.
Tu xe'exet'aj yéetel tu píitmáansaj u sieno'ob.[e]

27 Leti'e' joch'k'aj yiknal u yook Jael, ka lúube' p'áat mix péek ku beetik.
Joch'k'aj yiknal u yook Jael, ti' lúubi'.
Te' tu'ux joch'k'ajo', te' tu'ux lúubo', ti' kíimi'.

CAP 5

a Sl 20:7 Pr 21:31

b Jue 4:17

c Jue 4:11

d Jue 4:19

e Jue 4:21, 22

Columna 2

a Jue 4:15, 16

b Sl 83:9

c Jue 3:10, 11 Jue 3:30

CAP 6

d Jue 2:19

e Dt 28:15, 48 Jue 2:14 Ne 9:28

28 Ch'eenebnaj juntúul ko'olel te' ventanao',
u maama Sísarae' ch'eenebnaj desde te' ventanao' ka tu k'áataj:
‹¿Ba'axten ts'o'ok u xáantal ma' taalak u carroil u ba'ateli'?
¿Ba'axten ma' tin wu'uyik u juum u taal u tsiimino'ob?›.[a]

29 Ka túun núuka'abti' tumen le xunáano'ob jach yaan u na'ato'ob yano'ob tu yiknalo',
tak leti' ka'ache' ku sen a'alik:

30 ‹Ma' xaane' táan u t'oxko'ob le ba'axo'ob tu ch'a'ajo'obo',
juntúul x-ch'úupal wa ka'atúul x-ch'úupal utia'al cada soldado,
le nook' bona'ano' utia'al Sísara, le nook' bona'ano'
junp'éel nook' bordarta'an, junp'éel nook' bona'an,
ka'ap'éel nook' bordarta'an utia'al u lechik tu kaal le soldado'obo'›.

31 Jéeoba Dios, xu'uluk ti' tuláakal a enemigo'ob,[b]
pero cha'a u juul le máaxo'ob yaabiltmilech je'ex u juul le K'iin kéen yanak chúumuk ka'ano'».

Ka ts'o'oke' 40 años yanchaj jeets'elil te' lu'umo'.[c]

6 Pero le israelita'obo' káaj u beetko'ob tu ka'atéen ba'ax ma' ma'alob tu táan Jéeobai',[d] le o'olal Jéeobae' tu k'ubaj le israelita'ob siete años tu k'ab Madiáno'.[e]

CAP 6

2 Madián túune' káaj u beetik u mu'yaj Israel.[a] Tu yo'olal Madiáne' le israelita'obo' tu beeto'ob lugaro'ob utia'al u ta'akikuba'ob te' montaña'obo', te' sajkabo'obo' bey xan te' lugaro'ob tu'ux istikyaj u k'uchul máako'.[b] **3** Le kéen u beet u paak'al ka'ach le israelita'obo' ku atacarta'alo'ob tumen le madianita'ob, le amalekita'ob[c] yéetel tumen le máaxo'ob ku taalo'ob Lak'ino'.*[d] **4** Ku much'kuba'ob ka'ach tu contra le israelita'obo' yéetel ku k'askúuntiko'ob u yich u paak'alo'ob tak tu lu'umil Gaza. Ma'atech u p'atko'ob mix ba'al u jaant le israelita'obo'. Le madianita'obo' ma'atech u p'atko'ob xan mix juntúul taman, mix juntúul toro, mix juntúul burro.[e] **5** Le kéen xi'iko'obe' ku bisko'ob u yalak' ba'alche'ob bey xan le najo'ob de nook' tu'ux ku je'elelo'obo', ya'abo'ob beyo'ob sáak'o'obe'.*[f] Leti'ob yéetel u yalak' camello'obe' ma' tu páajtal u xo'okol jaytúulo'ob.[g] Ku yooklo'ob ka'ach te' lu'um utia'al u k'askúuntiko'obo'. **6** Tu yo'olal Madiáne' jach óotsilchaj Israel. Le o'olal le israelita'obo' tu k'áato'ob áantaj ti' Jéeoba.[h]

7 Le ka tu k'áataj le israelita'ob ti' Jéeoba ka salvarta'ako'ob tu k'ab Madiáne',[i] **8** Jéeobae' tu túuxtaj juntúul profeta tu yiknal le israelita'obo', leti'e' tu ya'alajti'ob: «Jéeoba u Dios u kaajil Israele' ku ya'alik: ‹Teen jóo'-

a Nú 33:55
b 1Sa 13:5, 6
c Jue 3:13
d Jue 8:10
e Dt 28:15, 33 Dt 28:31, 48
f Jue 8:10
g Jue 7:12
h Dt 4:30
i Jue 2:18 Sl 107:19

Columna 2

a Éx 20:2 Le 26:13 Jue 2:1
b Jos 10:42 Ne 9:24
c Dt 6:4
d Jos 24:15
e Dt 28:15 Jue 2:2 Jer 3:13
f Jue 2:1
g Jos 17:2 Jue 6:24 Jue 8:32
h Gé 49:22, 24 Heb 11:32
i Jue 2:18
j Jue 6:2
k Dt 4:9 Sl 44:1
l Éx 13:14
m Dt 31:17 2Cr 15:2

se'ex Egipto, tin jóo'se'ex te' lu'um tu'ux esclavo'ex ka'acho'.[a] **9** Tin salvarte'ex tu k'ab Egipto yéetel tu k'ab tuláakal le máaxo'ob beetik a mu'yaje'ex ka'acho'. Tin tojolch'intaj a enemigo'ex ta táane'exe' ka tin ts'áajte'ex le lu'um tu'ux yano'ob ka'acho'.[b] **10** Ts'o'ole' ka tin wa'alajte'ex: «Teen Jéeoba a Dios e'ex.[c] Ma' unaj a adorarke'ex* u dioso'ob le amorreo'ob kaja'ano'ob te' lu'um tu'ux yane'exo'».[d] Chéen ba'ale' te'exe' ma' ta wu'uye'ex in t'aani'».[e]

11 U ángel Jéeobae' taale'[f] ka kulaj yáanal le nuxi' che' yaan ka'ach Ofráo', lela' utia'al ka'ach Joás le abí-ezritao'.[g] Gedeón[h] u hijo Joáse' táan ka'ach u jóo'sik u neek' le trigo te' pila tu'ux ku yaya'cha'ata'al uvao', bey u beetik utia'al ma' u yila'al tumen le madianita'obo'. **12** U ángel Jéeobae' tu chíikbesuba ti' leti'e' ka tu ya'alajti': «Xiixib máak, Jéeobae' tia'an ta wéetele'».[i] **13** Chéen ba'ale' Gedeóne' tu ya'alajti': «In yuum, perdonarteni', pero wa tia'an Jéeoba t-éetele', ¿ba'axten ts'o'ok u yúuchulto'on tuláakal le ba'alo'oba'?[j] ¿Tu'ux ts'o'ok tuláakal le nukuch ba'alo'ob tu beeto', le ku tsikbalta'alto'on tumen k-papá'obo'?[k] Leti'obe' ku ya'aliko'obe': ‹Jéeoba jóo'so'on tu lu'umil Egipto›.[l] Chéen ba'ale' beoraa' Jéeobae' ts'o'ok u xúump'atko'on,[m] ts'o'ok u k'ubko'on tu k'ab Madián». **14** Jéeoba túune' tu sutuba tu tojile' ka

6:3 *Wa «Este». **6:5** *Wa «langosta'obe'».

6:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ch'a'ike'ex saajkil ti'».

tu ya'alajti': «Yéetel le páajtalil yaantecho' xeen a salvart Israel tu k'ab Madián.[a] ¿Ma' wa teen túuxtikechi'?». **15** Gedeóne' tu ya'alaj: «Perdonarteni' Jéeoba, tene' ma' tu páajtal in salvartik Israel. Tumen le familia tu'ux in taalo' leti'e maas chichan yaan ichil u tribu Manaséso', ts'o'ole' tene' mix ba'alen wa kin compararta'al yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yotoch in papáo'». **16** Pero Jéeobae' tu ya'alajti': «Tumen tia'anen ta wéetele'[b] yaan a xu'ulsik ti' Madián bey je'ex ka a xu'uls chéen ti' juntúul máake'».

17 Gedeón túune' tu ya'alajti': «Wa jach tu jaajil ts'o'ok in lúubul utsil ta táane' ts'áaten junp'éel señal utia'al a we'esikten jach jaaj teech le ka t'aan tin wéetelo'. **18** Beet uts a p'áatal waye', páa't in suut utia'al in ts'áaik ta táan le ba'ax taak in ts'áaiktecho'».[c] Leti' túune' tu ya'alaj: «Way kin p'áatal in páa't a suute'». **19** Gedeóne' ook tu yotoche' ka tu preparartaj juntúul chan chivo, ts'o'ole' tu ch'a'aj junp'éel efá* harinae'[d] ka tu beetaj waaj mina'an u levadurail. Leti'e' tu ch'a'aj le bak'o' ka tu ts'áaj ti' junp'éel canasta, yéetel le caldoo' tu ts'áaj ti' junp'éel olla. Ka ts'o'oke' tu bisaj tu yiknale' ka tu servirtaj tu yáanal le nuxi' che'o'.

20 Ka ts'o'oke' a'ala'abti' tumen u ángel le u jaajil Dioso': «Ch'a' le bak' yéetel le waaj mina'an u levadurailo' ka a ts'áa yóok'ol le nuxi' tuunich je'elo', kéen ts'o'okke' ka láalik le caldoo'». Leti' túune' tu beetaj beyo'. **21** Ka ts'o'oke' u ángel Jéeobae' tu tich'aj le che' yaan tu k'abo' ka tu nakaj u punta ti' le bak' yéetel ti' le waaj mina'an u levadurailo'. Te' súutuk je'elo' jóok' k'áak' ti' le tuunicho' ka tu tóokaj le bak' yéetel le waaj mina'an u levadurailo'.[a] Ka ts'o'oke' u ángel Jéeobae' sa'at tu táan u yich. **22** Gedeón túune' tu ts'áaj cuenta de ke u ángel Jéeoba.[b]

Le o'olal tu séeba'anil tu ya'alaj Gedeón: «¡Ki'ichkelem Yuum Jéeoba! ¡Ts'o'ok in wilik u ángel Jéeoba, ts'o'ok in paktik u yich!».[c] **23** Pero Jéeobae' tu ya'alajti': «Yanaktech jeets'elil. Ma' a ch'a'ik saajkil,[d] ma' kan kíimil». **24** Le o'olal te' lugar je'elo' Gedeóne' tu beetaj junp'éel altar ti' Jéeoba, tak bejla'e' ku ya'ala'alti' Jéeoba-salom.*[e] Láayli' tia'an Ofrá, le kaaj tu'ux yaan le abí-ezrita'obo'.

25 Te' áak'ab je'elo' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Gedeón: «Ch'a' le táankelem toro u tia'al a papáo', le u ka'atúul toro yaan siete años ti'o', ts'o'ole' ka nikik le u altar Baal u tia'al a papáo', kéen ts'o'okke' ka ch'akik le che' ku adorarta'al yaan tu tséelo'.[f] **26** Le kéen ts'o'okok a tsolkíintik le tuunicho'ob utia'al

CAP 6

a Jue 8:22 Heb 11:32

b Dt 20:3, 4 Jue 2:18

c Gé 18:3, 5 Jue 13:15

d Gé 18:6, 7 Gé 19:1, 3

Columna 2

a Le 9:24 Jue 13:19, 20 1Re 18:38 1Cr 21:26 2Cr 7:1

b Jue 13:8, 9 Heb 13:2

c Gé 16:7, 13 Gé 32:24, 30 Jue 13:21, 22 Lu 1:11, 12

d Da 10:19

e Gé 22:14 Éx 17:15

f Éx 23:24 Dt 12:3

6:19 * Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 22 litroso'. Ilawil «Efá», página 2561.

6:24 * U k'áat u ya'al «Jéeobae' Jeets'elil».

a beetik junp'éel altar ti' Jéeoba a Dios te' ka'anal lugara', unaj a ch'a'ik le u ka'atúul toro utia'al a k'ubik bey tóokbil ofrenda tu yóok'ol le u xóoxot'al le che' ken a ch'ako', le che' ku adorarta'alo'». **27** Le o'olal Gedeóne' tu ch'a'aj diez u túulal u j-meyajo'obe' ka tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti' tumen Jéeobao'. Pero tumen jach sajak ka'ach ti' le máaxo'ob kaja'ano'ob tu yotoch u papá yéetel ti' u kajnáalilo'ob le kaajo', ma' tu beetaj de k'iini', ba'axe' tu beetaj de áak'ab.

28 Ka líik' u kajnáalilo'ob le kaaj tuláak' k'iino' tu yilo'obe' ts'o'ok u ni'ikil u altar Baal, yéetel ch'aka'an le che' ku adorarta'al yaan tu tséelo'. Ts'o'ole' le u ka'atúul toroo' ts'o'ok u k'u'ubul tu yóok'ol le altar beeta'abo'. **29** Ka káaj u k'áatko'ob tu baatsilo'ob: «¿Máax beet le ba'al beya'?». Ka ts'o'ok u yilko'ob máax beete', tu ya'alo'ob: «Gedeón u hijo Joás beete». **30** Le o'olal u kajnáalilo'ob le kaajo' tu ya'alo'ob ti' Joás: «Jóo's a hijoo' tumen yaan u kíimil, ts'o'ok u nikik u altar Baal yéetel ts'o'ok u ch'akik le che' k-adorartik yaan tu tséelo'». **31** Chéen ba'ale' Joáse'[a] tu ya'alaj ti' le máaxo'ob ba'pachtmilo': «¿Te'ex wa unaj a defenderke'ex Baal? ¿Te'ex wa unaj a salvarke'ex? Je'el máaxak ka u defenderte' unaj u kíimsa'al te' ja'atskaba'.[b] Wa Baal juntúul diose' u defendertuba tu juunal,[c] tumen yaan máax ju'ujut u altar». **32** Desde te' k'iin je'elo' tu ya'ale' Gedeóne' yaan u k'aaba'tik Jerubaal,* le o'olal tu ya'alaj: «U defendertuba Baal tu juunal, tumen yaan máax ju'ujut u altar».

33 Tuláakal Madián,[a] Amalek[b] yéetel le máaxo'ob ku taalo'ob Lak'ino' tu much'uba'obe'[c] ka máano'ob* utia'al u bino'ob tak tu Táax Lu'umil Jezreel, ka k'ucho'obe' ti' je'elo'obi'. **34** U poder túun Jéeobae' taal tu yóok'ol Gedeón,[d] le o'olal tu yustaj le baako',[e] te' súutuk je'elo' le abí-ezrita'obo'[f] tu much'uba'ob utia'al u bino'ob tu paach. **35** Leti'e' tu túuxtaj t'aan ti' tuláakal u lu'umil Manasés, leti'ob xane' tu much'uba'ob utia'al u bino'ob tu paach. Tu túuxtaj xan t'aan ti' Aser, Zabulón yéetel Neftalí, le o'olal leti'obe' bino'ob tu yiknal.

36 Gedeón túune' tu ya'alaj ti' u jaajil Dios: «Wa jach tu jaajil yaan a usarken utia'al a salvartik Israel je'ex a wa'almilo',[g] **37** nika'aj in pejkúunt u tso'otsel taman te' tu'ux ku jóo'sa'al le nee-k'o'obo'. Wa ku yantal p'uulja' chéen tu yóok'ol le u tso'otsel tamano', pero tikin tuláakal le lu'um yaan tu ba'pacho' yaan in wojéeltik yaan a usarken utia'al a salvartik Israel je'ex a wa'almilo'». **38** Jach bey úuchi-ko'. Ka líik' temprano tuláak' k'iine' tu yets'aj le u tso'otsel le tamano', tuláakal le p'uulja' jóok' tu tso'otsel le tamano'

CAP 6

a Jue 6:11

b Dt 13:5
Dt 17:2-5

c 1Re 18:26, 27
Sl 115:5
Jer 10:5

Columna 2

a Nú 25:17, 18
Jue 6:2

b Éx 17:16
Nú 24:20
Dt 25:19

c Jue 6:3
Jue 7:12

d Jue 3:9, 10
Jue 11:29
Jue 13:24, 25
Jue 14:6
Jue 15:14
Zac 4:6

e Jue 3:26, 27

f Jos 17:2

g Jue 6:14

6:32 * U k'áat u ya'al «Ka u Defendertuba Baal tu Táan Juez». **6:33** * Wa «tu k'áatmáanso'ob le río».

je'el u chupik junp'éel nojoch tazae'. **39** Chéen ba'ale' Gedeóne' tu ya'alaj ti' u jaajil Dios: «Ma' a p'u'ujul tin contra, cha'a in k'áatiktech uláak' junp'éel ba'al, chéen junpuul maas. Beet uts a cha'ik in beetik junp'éel prueba maas yéetel u tso'otsel le tamano'. Beet u p'áatal tikin chéen le u tso'otsel le tamano', pero beet u yantal p'uulja' ti' tuláakal le lu'umo'». **40** Te' áak'ab je'elo' jach bey tu beetil Dioso'. Chéen u tso'otsel le taman p'áat tikino', pero yanchaj p'uulja' tu yóok'ol tuláakal le lu'umo'.

7 Gedeón,[a] le máax ku ya'alal ti' Jerubaalo', líik' temprano pa'te' yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo' ka bino'ob tak tu Ja'il Aarod, ti' p'áato'ob je'elel naats' ti' leti'e'. Mientrase' tuláakal le máaxo'ob yano'ob yéetel Madiáno' ti' jelekbalo'ob te' táax lu'umo', tu tséel u pu'ukil Moré, tia'ano'ob tu xamanil le tu'ux yano'ob Gedeóno'. **2** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Gedeón: «Jach ya'ab máaxo'ob yano'ob ta wéetel, wa ka in ts'áa Madián tu k'abo'obe'[b] ma' xaane' Israele' je'el u creerkubae', je'el u ya'aliktene': ‹Tin juunal tin salvartinba›.[c] **3** Beoraa' beet uts a wa'alik tu táan le kaajo': ‹Le máax sajak yéetel tu kikilankile' suunak tu yotoch›».[d] Ka ts'o'oke' ts'a'abo'ob a pruebail tumen Gedeón. Bey túuno' 22,000 u túulal ti' le kaajo' suunaj tu yotocho'ob, chéen 10,000 p'áato'obi'.

CAP 7

a Jue 6:11, 32

b 1Sa 14:6
2Cr 14:11

c 1Sa 17:47

d Dt 20:8

Columna 2

a Jue 7:2

4 Chéen ba'ale' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Gedeón: «Láayli' jach ya'ab máako'ob yane'. Beet u yéemlo'ob te' tu'ux yaan le ja' utia'al in ts'áaiko'ob a pruebailo'. Le kéen in wa'altech: ‹Leti'e' yaan u bin ta wéetel›, leti' túune' yaan u bin ta wéetel, pero le kéen in wa'altech: ‹Leti'e' ma' kun bin ta wéetel›, leti' túune' ma' kun bin ta wéetel». **5** Gedeón túune' tu beetaj u yéemel le máako'ob te' tu'ux yaan le ja'o'.

Ka ts'o'oke' a'ala'abti' tumen Jéeoba: «Ts'áa aparte tuláakal le máaxo'ob ku léets'ko'ob le ja' je'ex u beetik juntúul peek'e', separarto'ob ti' le máaxo'ob ku xoltalo'ob utia'al u yuk'iko'ob le ja'o'». **6** Tuláakal le máaxo'ob tu léets'o'ob ja', le tu lóoch'o'ob ja' utia'al u yuk'iko'obo' 300 u túulal. Tuláakal u maasil máako'obo' xolajo'ob utia'al u yuk'iko'ob ja'.

7 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Gedeón: «Yaan in salvarke'ex yéetel le 300 u túulal tu léets'o'ob le ja'o', yaan in k'ubik Madián ta k'ab.[a] Le u maasil máako'obo' unaj u suuto'ob tu yotocho'ob». **8** Le o'olal ka ts'o'ok u ch'a'iko'ob tuláakal le ba'axo'ob k'a'abéetti'ob bey xan le baako'ob u taasmaj u maasil máako'obo', tu túuxtaj u maasil israelita'ob tu yotocho'obo', ka p'áat tu yiknal chéen le 300 u túulalo'. Gedeón yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo' tia'ano'ob ka'ach ti' junp'éel lugar ka'anal yanile', pero tuláakal le máaxo'ob

yano'ob yéetel Madiáno' tia'ano'ob ka'ach kabale', te' táax lu'umo'.[a]

9 Te' áak'ab je'elo' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Gedeón: «Líi'kech a atacart tuláakal le máaxo'ob yano'ob yéetel Madiáno', tumen ts'o'ok in ts'áaiko'ob ta k'ab.[b] **10** Pero wa saajkech a jáan atacarto'obe', yáaxe' éemkech te' tu'ux ku je'elelo'obo', xeen yéetel Purá, le máax meyajtikecho'. **11** U'uy le ba'ax ku ya'aliko'obo', kéen ts'o'okke' yaan u xu'ulul a sajaktal, yaan a atacarko'ob». Gedeón yéetel Purá túune' éemo'ob tu jáal le tu'ux ku je'elel le ejércitoo'.

12 Le madianita'ob, le amalekita'ob bey xan le máaxo'ob ku taalo'ob Lak'ino'[c] ti' jayakbalo'ob te' táax lu'umo', ya'abo'ob beyo'ob sáak'o'obe',* yéetel u yalak' camello'obe' ma' tu páajtal u xo'okol jaytúulo'ob,[d] jach ya'abo'ob je'ex le arena yaan tu jáal le k'áa'náabo'. **13** Ka k'uch Gedeón te' tu'ux yano'obo' tu yu'ube' yaan juntúul máak táan u tsikbaltik junp'éel ba'ax tu wayak'taj* ti' uláak' juntúul máak, táan ka'ach u ya'alik: «Leti'e ba'ax tin wayak'ta': tin wilaj junp'éel wóolis waaj de cebada ook táan u balak' te' tu'ux jelekbal le máaxo'ob yano'ob yéetel Madiáno'. Ka k'uch tu yiknal junp'éel naj de nook'e' tu k'olubati'e' ka lúub le najo' tumen jach chich úuchik u k'olkubati'.[e] Tu beetaj u walk'ajal le naj de nook'o', ts'o'ole' ka jáay te' lu'umo'». **14** Le uláak' juntúul máako' tu ya'alaj: «Le ba'ax ka wa'aliko' jach chíika'an u yila'al de ke u espada Gedeón[a] u hijo Joás, juntúul israelita. Diose' ts'o'ok u ts'áaik tu k'ab Gedeón le madianita'obo' bey xan tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo'».[b]

15 Ka tu yu'ubaj Gedeón le ba'ax ku tsikbaltik le máak, bey xan ka tu yu'ubaj ba'ax u k'áat u ya'alo',[c] chinlaj u adorart Dios. Ka ts'o'oke' suunaj te' tu'ux yaan le israelita'obo' ka tu ya'alaj: «Líik'ene'ex, tumen Jéeobae' ts'o'ok u ts'áaik ta k'abe'ex tuláakal le máaxo'ob yano'ob yéetel Madiáno'». **16** Ka ts'o'oke' tu jóo'saj óoxjaats ti' le 300 israelita'obo', ts'o'ole' ti' cada juntúul ti' leti'obe' tu ts'áaj junp'éel baak[d] bey xan junp'éel nuxi' jarro,* ichil cada jarroe' yaan junp'éel antorchai'. **17** Ka ts'o'oke' tu ya'alajti'ob: «Jach ilawile'ex ba'ax kin beetik, le kéen ts'o'okke' jach bey xan unaj a beetke'exo'. Kéen k'uchken tu jáal le tu'ux yaan tuláakal le máaxo'ob yano'ob yéetel Madiáno', unaj a beetke'ex jach je'ex ken in beetilo'. **18** Teen yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob tin wéetelo' yaan k-ustik le baako', kéen ts'o'okke' te'ex túune' unaj a wustike'ex le baako'ob tu ba'pach le máaxo'ob yano'ob yéetel Madiáno', yéetel unaj a wawtike'ex: ‹¡Tu yo'olal Jéeoba yéetel tu yo'olal Gedeón!›».

7:12 * Wa «langosta'obe'». **7:13** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

7:16 * Wa «p'úul».

CAP 7

a Jue 6:33

b Jue 3:9, 10 Jue 4:14

c Jue 6:33

d Jue 6:3, 5

e Jue 6:16

Columna 2

a Jue 6:14

b Jue 7:7

c Jue 7:11

d Jue 7:8

19 Gedeón yéetel le 100 máako'ob yano'ob tu yéetelo' k'ucho'ob tu jáal le tu'ux ku je'elel le máaxo'ob taalja'ano'ob yéetel Madiáno', k'ucho'ob le ka káaj u segundo turno* le máaxo'ob ku kanano'obo', le jach táant u k'e'exel le máaxo'ob ku kanano'obo'. Leti'obe' tu yusto'ob le baako'obo'[a] yéetel tu pa'ajo'ob le jarro'ob u machmo'obo'.[b] **20** Le óoxjaats máako'obo' tu yusto'ob le baako'obo' yéetel tu pa'ajo'ob le jarro'obo'. Yéetel u x-ts'íik k'abo'obe' u machmo'ob le antorcha'obo', yéetel u x-no'oj k'abo'obe' u machmo'ob le baako'obo', ts'o'ole' táan xan u yawtiko'ob: «¡U espada Jéeoba yéetel Gedeón!». **21** Chéen ba'ale' le israelita'obo' ti' p'áato'ob wa'atal te' tu'ux yano'obo', p'áato'ob tu ba'pach u enemigo'ob. U enemigo'obe' jóok' u yáalkabo'ob, táan u yawato'ob táan u bino'ob.[c] **22** Le 300 israelita'obo' táan ka'ach u yustiko'ob le baako'obo'. Jéeoba túune' tu beetaj u paklan ba'ate'el le máaxo'ob bija'ano'ob yéetel Madiáno',[d] ka jo'op' u púuts'lo'ob tak ka k'ucho'ob Bet-sitá tu tojil Zererá, tak tu xuul Abel-meolá,[e] naats' ti' Tabat.

23 Túuxta'ab t'anbil le israelita'ob yano'ob Neftalí, Aser yéetel ti' tuláakal Manaséso'.[f] Leti'ob túune' bino'ob tu paach Madián. **24** Gedeóne' tu túuxtaj t'aan ti' tuláakal le máaxo'ob yano'ob te' montaña'ob yaan Efraíno', tu ya'alaj: «Éemke'ex tu contra Madián, adelantartaba'ex utia'al a k'uchle'ex táanil ti' leti'ob tak tu ja'ilo'ob Bet-bará yéetel le Jordáno'». Le o'olal mu'uch' tuláakal le xiibo'ob yaan Efraíno', ka tu adelantartuba'ob utia'al u k'uchlo'ob tak tu ja'ilo'ob Bet-bará yéetel le Jordáno'. **25** Leti'obe' tu chuko'ob xan Oreb yéetel Zeeb, le ka'atúul príncipe'ob yaan Madiáno'. Tu kíimso'ob Oreb ti' junp'éel nuxi' tuunich,[a] ka máan k'iine' a'ala'abti' u tuunich Oreb. Yéetel tu kíimso'ob Zeeb ti' junp'éel pila tu'ux ku yaya'cha'ata'al uva, ka máan k'iine' a'ala'abti' u pila Zeeb. Ka ts'o'oke' seguernaj u bino'ob tu paach Madián.[b] Leti'obe' tu biso'ob u pool Oreb yéetel Zeeb ti' Gedeón, naats' ti' le Jordáno'.

8 U paalal Efraíne' tu ya'alo'ob: «¿Ba'ax ts'o'ok a beetikto'on beya'? ¿Ba'axten ma' ta t'ano'on le ka binech ba'ate'el tu contra Madiáni'?».[c] Leti'obe' jo'op' u sen atacarko'ob Gedeón yéetel ba'ax ku ya'aliko'ob.[d] **2** Pero leti'e' tu ya'alajti'ob: «Le ba'ax ts'o'ok in beetko' mix ba'al tu táan le ba'ax ts'o'ok a beetke'ex te'exo'. Le uva ku meents'ultik Efraíno'[e] maas ma'alob ke le uva ku cosechartik Abí-ézero'.*[f] **3** Dios' tu ts'áaj ta k'abe'ex Oreb

CAP 7
a Jue 7:8
b Jue 7:16
c Éx 14:25; 2Re 7:6, 7
d 2Cr 20:23
e 1Re 19:16
f Jue 6:35

Columna 2
a Sl 83:11; Isa 10:26
b Jue 8:4

CAP 8
c Jue 7:2
d Jue 12:1; 2Cr 25:10
e Jue 7:24
f Jue 6:11, 34

7:19 * Kex láas 10:00 de la noche tak óoli' láas 2:00 de la mañana.

8:2 * Wa «¿Ma' wa maas ma'alob le meents'ul ku beetik Efraín ke u cosechail uva'ob ku beetik Abí-ézero'?».

yéetel Zeeb,[a] u príncipeilo'ob Madián. Le ba'ax ts'o'ok a beetke'ex te'exo' maas ma'alob ti' le ba'ax ts'o'ok in beetik teno'». Le ka tu yu'ubo'ob le ba'ax tu ya'alo' tu jets'kúuntuba'ob.

4 Le ka k'uch Gedeón te' Jordáno' tu k'áatmáansaj. Leti' yéetel le 300 xiibo'ob yaan tu yéetelo' ts'o'ok ka'ach u ka'analo'ob, chéen ba'ale' seguernaj u bino'ob tu paach u enemigo'ob. **5** Le ka k'uch tu kaajil Sukote' tu ya'alaj ti' u kajnáalilo'ob: «Beet uts a ts'áaike'ex ba'al u jaant le máaxo'ob ku taalo'ob tin wéetelo', tumen ka'ana'ano'ob. Tene' táan in wáalkab tu paach Zeba yéetel Zalmuná, u reyilo'ob Madián». **6** Pero u príncipeilo'ob Sukote' tu ya'alo'ob: «¿Ts'o'ok wa a machik Zeba yéetel Zalmuná le o'olal unaj k-ts'áaik ba'al u jaant a ejército?». **7** Gedeón túune' tu ya'alaj: «Tu yo'olal le ba'ax ta wa'ale'exo', le kéen k'u'ubuk tin k'ab Zeba yéetel Zalmuná tumen Jéeobae' yaan in ja'ajats'ike'ex yéetel le k'i'ixo'ob yaan te' desiertoo'».[b] **8** Luk' túun te'elo' ka bin Penuel. Ka k'uche' tu k'áataj xan ti'ob le ba'ax tu k'áataj tu kaajil Sukoto'. Pero u kajnáalilo'ob Penuele' tu núuko'ob je'ex úuchik u núukik u kajnáalilo'ob Sukoto'. **9** Le o'olal tu ya'alaj xan ti' u kajnáalilo'ob Penuel: «Le kéen suunaken ts'o'ok in ganare' yaan in nikik le torrea'».[c]

10 Zeba yéetel Zalmunáe' tia'ano'ob ka'ach Karkor yéetel u ejército'obe', yaan kex 15,000 u túulalo'ob. Leti'e tuláakal le p'áato'ob ti' tuláakal le ejército taalo'ob tu tojil Lak'ino',[a] tumen ts'o'ok ka'ach u kíimil 120,000 soldado'ob. **11** Gedeóne' seguernaj u bin te' bej tu'ux suuk u máan le máaxo'ob ku kajtalo'ob ti' najo'ob de nook'o', tu lak'inil Noba yéetel Jogbeá.[b] Ka ts'o'oke' tu atacartaj u enemigo'ob te' súutukil naayal u yóolo'obo'. **12** Le ka tu yóotaj púuts'ul Zeba yéetel Zalmunáe' leti'e' bin tu paacho'obe' ka tu chukaj Zeba yéetel Zalmuná, le ka'atúul reyo'ob madianita'obo'. Le o'olal u ejército'obe' p'áat ma' tu kaxtik ba'ax u beeto'ob.

13 Ka ts'o'ok le ba'atelo' Gedeón u hijo Joáse', suunaji, tu ch'a'aj le yáam bej ku bin Ereso'. **14** Le táan u suuto' tu machaj juntúul táankelem kaja'an Sukote' ka jo'op' u k'áatik u chi'. Le táankelem túuno' tu ts'íibtaj u k'aaba' le príncipe'ob yéetel u k'aaba' u nuuktakil le kaajo' ka tu ts'áajti', tuláaklo'obe' 77 u túulal. **15** Ka ts'o'oke' leti'e' bin tu yiknal u kajnáalilo'ob Sukote' ka tu ya'alajti'ob: «Je'el Zeba yéetel Zalmunáa', te'exe' bey úuchik a wa'alike'exten ba'ala': ‹¿Ts'o'ok wa a machik Zeba yéetel Zalmuná le o'olal unaj k-ts'áaik ba'al u jaant a ejército ts'o'ok u ka'analo'?›».[c] **16** Gedeón túune' tu machaj u nuuktakil u kaajil Sukote' ka tu xixikjats'to'ob yéetel u k'i'ixelo'ob le desiertoo'.[d] **17** Leti' xane' tu nikaj le to-

CAP 8

a Jue 7:24, 25

b Jue 8:16

c Jue 8:17

Columna 2

a Jue 7:12

b Nú 32:34, 35

c Jue 8:5, 6

d Jue 8:7

rre yaan Penuelo'[a] yéetel tu kíimsaj le xiibo'ob yano'ob te' kaajo'.

18 Leti'e' tu k'áataj ti' Zeba yéetel ti' Zalmuná: «¿Bix le máako'ob ta kíimse'ex Taboro'?». Leti'ob túune' tu ya'alo'ob: «Chíika'ano'ob ti' teech, cada juntúule' bey u hijo juntúul reye'». **19** Gedeón túune' tu ya'alaj: «In suku'uno'ob, u paalal in maama. Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios jach tu jaajil yano', wa ka a perdonarte'ex u kuxtalo'ob ka'ache' ma' ken in kíimse'ex xan ka'achi». **20** Ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti' Jéter, u yáax hijo: «Líi'kech utia'al a kíimsko'ob». Chéen ba'ale' le xi'ipalo' ma' tu jóo'saj u espadai'. Leti'e' sajak ka'achi tumen todavía jach táankelem. **21** Le o'olal Zeba yéetel Zalmuná e' tu ya'alo'ob: «Wa jach xiibeche', ko'oten teech a kíimso'on». Le o'olal Gedeóne' líik'e' ka tu kíimsaj Zeba yéetel Zalmuná,[b] ts'o'ole' ka tu ch'a'aj le adorno'ob de media luna yaan tu kaal u yalak' camello'obo'.

22 Ka máan k'iine' u kajnáalilo'ob Israele' tu ya'alo'ob ti' Gedeón: «Tumen ts'o'ok a salvarko'on tu k'ab Madiáne',[c] k-k'áat ka gobernarnakech t-óok'ol, teech, a hijo bey xan a wáabil». **23** Pero Gedeóne' tu ya'alajti'ob: «Ma' ken in gobernarte'ex, mix in hijo kun gobernar ta wóok'ole'ex. Jéeoba kun gobernarke'ex».[d] **24** Gedeóne' seguernaj u ya'alik: «Chéen leti'e ba'ax ken in k'áatte'exa': cada juntúul ti' te'exe' ka u ts'áaten junp'éel ti' le tuupo'ob ta ch'a'aje'ex ti' a enemigo'exo». (Leti'obe' yaan ka'ach tuupo'ob de oro tu ni'ob tumen ismaelita'ob).[a] **25** Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Yaan k-ts'áaiktech». Ka ts'o'ok u jayko'ob junp'éel nook'e' cada juntúul máake' tu pulaj tu yóok'ol le nook' junp'éel ti' le tuupo'ob tu ch'a'ajo'ob ti' u enemigo'obo'. **26** U aalil le tuupo'ob de oro tu k'áato' tu chukaj junp'íit maas ti' 19 kilos,* aparte ti' le adorno'ob de media lunao', le medalla'obo', le ki'ichkelem nook'o'ob de lana# color morado u takmaj ka'ach u reyilo'ob Madiáno' yéetel u collar ka'ach le camello'obo'.[b]

27 Gedeóne' tu beetaj junp'éel efod*[c] yéetel le ba'alo'oba', ts'o'ole' ka tu bisaj tu kaajal utia'al ka ila'ak tumen tuláakal máak, tu bisaj tu kaajil Ofrá.[d] Tuláakal túun Israele' tu traicionarto'ob Dios tumen káaj u adorarko'ob le efodo',[e] lelo' p'áat bey junp'éel trampa utia'al Gedeón bey xan utia'al le máaxo'ob yano'ob tu yotocho'.[f]

28 Bey úuchik u ganarta'al Madián[g] tumen le israelita'obo', yéetel ma' líik'o'ob* tu ka'atéen tu contra Israeli'. Ka ts'o'oke' 40 años yanchaj jeets'elil te' lu'umo', tuláakal

CAP 8

a Jue 8:8, 9

b Sl 83:11

c Jue 6:14

d Éx 15:18
1Sa 10:19
Isa 33:22
Isa 43:15

Columna 2

a Gé 16:11
Gé 25:13
Gé 28:9
Gé 37:28

b Jue 8:21

c Éx 28:6
Jue 17:5

d Jue 6:11

e Jue 2:17

f Sl 106:36

g Jue 6:1

8:26 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «1,700 siclos». Ilawil «Siclo», página 2580. #Wa «tela beeta'an yéetel u tso'otsel taman». **8:27** *Lela' bey junp'éel mandile'. Ilawil «Efod», página 2562. **8:28** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu líi'saj u poolo'ob».

le k'iino'ob kuxa'an Gedeóno'.[a]

29 Jerubaal[b] u hijo Joáse' suunaj tu yotoche' ka p'áati'.

30 Gedeóne' yanchaj 70 u paalal tumen ya'abchaj u yatano'ob. **31** Ts'o'ole' yéetel u yatan* yaan Sikeme' yanchaj xan juntúul u hijo. Leti'e' tu ts'áaj u k'aaba't Abimélek.[c] **32** Gedeón u hijo Joáse' xáanchaj kuxa'an tak ka k'uch u k'iinil u kíimil. Ka kíime' mu'uk te' tu'ux muka'an Joás u papáo', mu'uk Ofrá le tu'ux yaan le abí-ezrita'obo'.[d]

33 Chéen p'elak kíimik Gedeóne' le israelita'obo' tu ka'a traicionarto'ob Dios, tumen káaj u adorarko'ob le Baalo'obo',[e] ts'o'ole' tu ya'alo'obe' Baal-berit u dioso'ob.[f] **34** Le israelita'obo' tu tu'ubso'ob Jéeoba u Dioso'ob,[g] le máax salvarto'ob tu k'ab tuláakal u enemigo'ob ba'pachtmilo'obo'.[h] **35** Ts'o'ole' ma' tu ye'eso'ob nojoch yaabilaj ti' u yotoch Gedeón, le máax ku ya'ala'alti' Jerubaalo', kex leti'e' ya'ab ba'alo'ob ma'alobtak tu beetaj yo'olal Israel.[i]

9 Ka máan k'iine' Abimélek[j] u hijo Jerubaale' bin Sikem, bin yiknal u tío'ob tu parte u maamae' ka tu ya'alaj ti' leti'ob bey xan ti' tuláakal u láak'tsilo'ob tu parte u abuelo: **2** «Beet uts a k'áatke'ex ti' u nuuktakil u kaajil Sikem: ‹¿Ba'ax maas ma'alob a tia'alinte'ex? ¿Maas wa ma'alob ka gobernarnak ta wóok'ole'ex tuláakal le 70 u paalal Jerubaalo'[a] wa maas ma'alob chéen juntúul máak ka gobernarnak ta wóok'ole'ex? K'a'ajakte'exe' tene' tu jaajil a láak'tsilene'ex›».*

3 Le ba'ax tu ya'alo' leti'e ba'ax xan a'ala'ab tumen u tío'ob tu parte u maamao'. Leti'obe' t'aanajo'ob tu favor Abimélek tu táan u nuuktakil Sikem, leti'obe' convencerta'abo'ob utia'al u seguerko'ob Abimélek, tumen ku ya'aliko'ob xan: «Leti'e' jach k-láak'tsil». **4** Ka ts'o'oke' tu ch'a'ajo'ob 70 ba'alo'ob de plata tu yotoch* Baal-berit[b] ka tu ts'áajo'ob ti' Abimélek. Leti' túune' meyajnajti' utia'al u contratartik máako'ob utia'al u bino'ob tu yéetel, le máako'oba' chéen máan ku beetko'ob yéetel ma'atech u respetarko'ob mix máak. **5** Ka ts'o'oke' bin tu kaajil Ofrá,[c] bin tu yotoch u papáe' ka tu kíimsaj u láak'tsilo'ob[d] yóok'ol junp'éel nuxi' tuunich, 70 u paalal Jerubaal. Chéen Jotán ma' tu kíimsi', u maas chichnil u hijo'ob Jerubaal, tumen tu ta'akuba.

6 Ka ts'o'ok túune' tuláakal u nuuktakil Sikem yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob Bet-milóo' tu much'uba'ob utia'al u beetko'ob reyil Abimélek[e] tu yiknal le nuxi' che'o', naats' ti' le columna yaan Sikemo'.

7 Le ka a'ala'ab ti' Jotáne', leti'e' tu séeba'anil bin wa'atal tu ka'anlil le Montaña Guerizimo'[f] ka tu k'a'am

8:31 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina». Ilawil «Concubina», página 2559.

9:2 *Wa «a wéet k'i'ik'elene'ex».
9:4 *Wa «templo».

CAP 8
a Jue 3:11 Jue 5:31
b Jue 6:32 1Sa 12:11
c Jue 9:1, 2 2Sa 11:21
d Jue 6:11, 24
e Jue 2:17, 19 Jue 10:6
f Jue 9:4
g Jue 3:7
h Sl 106:43
i Jue 9:16-18

CAP 9
j Jue 8:30, 31

Columna 2
a Jue 8:30
b Jue 8:33 Jue 9:46
c Jue 6:11 Jue 8:27
d 2Re 11:1 2Cr 21:4
e Dt 17:14 1Sa 8:7
f Dt 11:29 Jos 8:33 Jn 4:20

a'alaj: «U nuuktakile'ex Sikem jach u'uye'ex ba'ax ken in wa'ale, kéen ts'o'okke' Diose' yaan xan u yu'ubik ba'ax ken a wa'ale'ex:

8 Junp'éel k'iine' junjaats che'obe' bino'ob u kaxto'ob juntúul u reyo'ob. Ka k'ucho'ob yiknal junkúul olivoe' tu ya'alo'obti': ‹Gobernarto'oni'›.[a] **9** Pero le olivoo' tu núukajti'ob: ‹Ma', tumen wa kin bin úumbal tu yóok'ol u maasil che'obo' yaan u xu'ulul in ts'áaik le aceite ku meyaj utia'al u alabarta'al Dios bey xan le máako'obo'›. **10** Le che'ob túuno' tu ya'alo'ob ti' junkúul higuera: ‹Ko'oten ka gobernarnakech t-óok'ol›. **11** Pero le higuerao' tu núukajti'ob: ‹Ma', tumen wa kin bin úumbal tu yóok'ol u maasil che'obo' yaan u xu'ulul in ts'áaik le ch'ujuk yéetel ma'alob higo'obo'›. **12** Ka ts'o'oke' le che'obo' tu ya'alo'ob ti' junkúul uva: ‹Ko'oten ka gobernarnakech t-óok'ol›. **13** Le uvao' tu núukajti'ob: ‹Ma', tumen wa kin bin úumbal tu yóok'ol u maasil che'obo' yaan u xu'ulul in ts'áaik le túumben vino ku ki'imakkúuntik u yóol Dios bey xan le máako'obo'›. **14** Tu ts'ooke' tuláakal u maasil che'obo' tu ya'alo'ob ti' junkúul k'i'ix: ‹Ko'oten ka gobernarnakech t-óok'ol›.[b] **15** Le k'i'ix túuno' tu ya'alaj ti' le che'obo': ‹Wa jach tu jaajil táan a yéeyikene'ex utia'al in beetik in reyil ta wóok'ole'exe', ko'otene'ex utia'al a wantale'ex yáanal in bo'oy. Pero wa ma'e' jóok'ok k'áak' ti' teen ka u tóok le che'ob yaan te' Líbanoo'›.

16 Bey túuno', ¿jach wa ma'alob yéetel uts úuchik a beetke'ex reyil Abimélek?[a] ¿Ts'o'ok wa a we'eske'ex nojoch yaabilaj ti' Jerubaal yéetel ti' u yotoch, le o'olal ts'o'ok a tratarke'ex je'ex unaje'? **17** Le ka ba'atelnaj in papá ta wo'olale'exe'[b] tu ts'áaj u kuxtal tu chi' kíimil utia'al u salvarke'ex tu k'ab Madián.[c] **18** Pero beoraa' te'exe' ts'o'ok a líik'le'ex tu contra u yotoch in papá, ts'o'ok a kíimske'ex u hijo'ob yóok'ol junp'éel nuxi' tuunich,[d] 70 u túulal. Ka ts'o'oke' ta ts'áaje'ex u beet u reyil Abimélek, u hijo juntúul esclava.[e] Chéen tumen a láak'tsile'exe' ta ts'áaje'ex u beet u reyil yóok'ol u nuuktakil Sikem. **19** Wa jach ma'alob yéetel uts ba'ax ts'o'ok a beetke'ex ti' Jerubaal yéetel ti' u yotoche' ki'imakchajak a wóole'ex tu yo'olal Abimélek, leti' xane' ki'imakchajak u yóol ta wo'olale'ex. **20** Pero wa ma'e' jóok'ok k'áak' ti' Abimélek ka u tóok u nuuktakil Sikem bey xan le máaxo'ob yano'ob Bet-milóo'.[f] Ts'o'ole' ka jóok'ok xan k'áak' ti' u nuuktakil Sikem yéetel Bet-milóe' ka u tóok Abimélek».[g]

21 Ka ts'o'oke' Jotáne'[h] púuts'e' ka bin ti' junp'éel lugar ku k'aaba'tik Beer. Ti' p'áat kajtali' tumen sajak ti' Abimélek, u suku'un.

22 Abiméleke' tres años tu gobernartaj* Israel. **23** Dios

CAP 9

a Jue 8:22

b Jue 9:6

Columna 2

a Jue 9:6

b Jue 7:9

c Jue 8:28

d Jue 9:5

e Jue 8:30, 31

f Jue 9:6, 49

g Jue 9:39, 53

h Jue 9:5

9:22 * Wa «tu taasuba bey u príncipeil».

CAP 9

túune' tu cha'aj u paklan p'ektikuba Abimélek yéetel u nuuktakil Sikem. Leti'ob túune' tu traicionarto'ob Abimélek. **24** Lela' úuch utia'al u páajtal u vengarta'al úuchik u kíimsa'al le 70 u paalal Jerubaalo' tumen jach k'aas bix kíimsa'abiko'ob. Beyo' le máaxo'ob beeto' yaan u bo'otko'ob le k'i'ik' tu weko'obo', yáaxe' Abimélek tumen tu kíimsaj u láak'tsilo'ob,[a] bey xan u nuuktakil Sikem tumen leti'ob áant Abimélek u kíims u láak'tsilo'ob. **25** Le o'olal u nuuktakil Sikeme' tu ts'áajo'ob máako'ob tu ka'anlil le montaña'ob utia'al u ch'úuktiko'ob u beel Abiméleko'. Le máako'oba' ku yokliko'ob tuláakal le máaxo'ob ku máano'ob te' bej tu'ux yano'obo'. Ka máan k'iine' a'ala'ab ti' Abimélek le ba'ax ku yúuchlo'.

26 Junp'éel k'iine' Gaal, u hijo Ébede', máan Sikem.[b] U nuuktakil Sikem túune' confiarnajo'ob ti' leti'. **27** U kajnáaliloʼob túun Sikeme' bin u cosecharto'ob uva te' tu'ux u pak'mo'obo', ts'o'ole' ka tu yaya'cha'ato'ob utia'al u beetko'ob vino, ka ts'o'oke' tu beeto'ob junp'éel fiesta. Ku ts'o'ole' ooko'ob tu templo u dioso'ob,[c] te'elo' jo'op' u janalo'ob, u yuk'iko'ob vino yéetel u maldecirko'ob Abimélek. **28** Gaal, u hijo Ébede' tu ya'alaj: «¿Máax Abimélek yéetel máax Sikem utia'al k-meyajtiko'ob? ¿Ma' wa Abiméleke' u hijo Jerubaal,[d] yéetel Zebule' leti'e máax ts'a'anti' autoridad tumen Abiméleko'? Ma' Abimélek unaj k-meyajtiki' ba'axe' unaj k-meyajtik u paalal Amor, u papá Sikem. **29** Wa ka yanak le kaaj yáanal in páajtalila' je'el in lu'sik Abiméleke'». Ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti' Abimélek: «Ya'abkunt a ejército ka taalakech ba'ate'el tin wéetel».

30 Zebul, u príncipeil le kaajo', sen p'u'uj le ka tu yojéeltaj le ba'ax tu ya'alaj Gaal, u hijo Ébedo'. **31** Le o'olal tu x-mukul túuxtaj jujuntúul máako'ob u ya'alo'ob ti' Abimélek: «¡Ilawile! Gaal, u hijo Ébed yéetel u láak'tsilo'obe' tia'ano'ob beora way Sikeme'. Leti'obe' táan u péeksiko'ob le kaaj utia'al u líik'lo'ob ta contrao'. **32** Le o'olale' teech yéetel le máako'ob yaan ta wéetelo' unaj a taale'ex de áak'ab yéetel unaj a p'áatle'ex tu paach le kaaj utia'al a ch'úuktike'exo'. **33** Sáamale' chéen p'el u tíip'il k'iine', unaj a líik'il utia'al a atacartik le kaajo'. Le kéen jóok'ok Gaal yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yéetel utia'al u ba'atelo'ob ta contrae' beet tuláakal le ku páajtal utia'al a ganarko'ob».

34 Le o'olal Abimélek yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo' bino'ob de áak'ab u ch'úukto'ob u kaajil Sikem, tu jatsuba'obe' ka tu beeto'ob kanp'éel grupo. **35** Le ka jóok' yéetel ka p'áat wa'atal Gaal, u hijo Ébed, tu joonajil le kaajo', Abimélek yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo' jóok'o'ob te' tu'ux u ta'akmuba'obo'. **36** Le ka

a Gé 9:6 Jue 9:5
b Jos 21:20, 21 Jos 24:1
c Jue 8:33
d Jue 6:32

tu yilaj Gaal le máako'ob ku taalo'obo' tu ya'alaj ti' Zebul: «¡Illawile! Yaan máako'ob ku taal u yéemlo'ob te' montaña'obo'». Chéen ba'ale' a'ala'abti' tumen Zebul: «Leti'e u yoochel le montaña'ob ka wilik bey máako'obo'».

37 Ka ts'o'oke' Gaale' tu ya'alaj xan: «¡Illawile! Yaan máako'ob ku taal u yéemel tu chúumuk le lu'umo', ts'o'ole' yaan xan u jaats ku taalo'ob tu bejil le nuxi' che' ku k'aaba'tik Meonenimo'». **38** Zebul túune' tu núukajti': «¿Tu'ux ts'o'ok le máak ya'ab u t'aan ka tu ya'alaj: ‹¿Máax Abimélek utia'al k-meyajtik?›?[a] ¿Ma' wa leti'e máaxo'ob ta rechazarto'? Beoraa' jóok'en ba'ate'el tu yéetelo'ob».

39 Le o'olal Gaale' tu jo'olintaj u nuuktakil Sikeme' ka jóok' ba'ate'el tu contra Abimélek. **40** Abimélek túune' tu ch'a'pachtaj Gaal, chéen ba'ale' púuts'i. Ya'ab máako'ob kíimsa'abo'ob tak tu joonajil le kaajo'.

41 Ka ts'o'oke' Abiméleke' seguernaj u kajtal Arumá. Zebule'[b] tu jóo'saj Gaal yéetel u láak'tsilo'ob tu kaajil Sikem. **42** Tuláak' k'iine' jóok' le máako'ob paachil ti' le kaajo', chéen ba'ale' a'ala'ab ti' Abimélek. **43** Le o'olal Abiméleke' tu jóo'saj óoxjaats ti' le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo' ka bino'ob u ch'úukto'ob le kaajo'. Ka tu yilaj táan u jóok'ol le máako'ob te' kaajo' líik' u atacarto'obe' ka tu xu'ulsajti'ob. **44** Abimélek yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo' líik'o'obe' ka bino'ob tu joonajil le kaajo'. Mientrase' ka'ajaats ti' le máaxo'ob bija'ano'ob tu yéetelo' tu atacarto'ob le máaxo'ob jok'a'ano'ob tu paach le kaajo' ka tu kíimso'ob. **45** Te' k'iin je'elo' Abiméleke' bul k'iin ba'atelnaj tu contra le kaajo' tak ka tu ch'a'aj. Tu kíimsaj u kajnáalilo'ob, tu xu'ulsaj le kaajo'[a] ku ts'o'okole' ka tu láalaj ta'abi'.

46 Le ka tu yojéeltaj u nuuktakil u torreil Sikem le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo' tu séeba'anil bino'ob u ta'akuba'ob ti' junp'éel lugar seguro yaan tu yotoch* El-berit.[b] **47** Chéen p'el a'ala'abik ti' Abimélek ts'o'ok u much'kuba u nuuktakil u torreil Sikeme', **48** leti' yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo' na'ako'ob te' Montaña Zalmóno'. Abimélek túune' tu ch'a'aj junp'éel báate' ka tu ch'akaj u gajoil junkúul che'e' ka tu ts'áaj tu yóok'ol u hombro, ts'o'ole' ka tu ya'alaj ti' le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo': «¡Beete'ex tu séeba'anil le ba'ax ta wile'ex in beetko'!». **49** Tuláakal túun le máako'obo' tu ch'ako'ob xan a jujunp'éel gajoe' ka bino'ob tu paach Abimélek, ka ts'o'oke' tu nikkúunto'ob le gajos tu jool le tu'ux u ta'akmuba le máako'obo' ka tu t'abo'ob. Bey túun úuchik u kíimil tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu torreil Sikemo', yaan kex 1,000 xiibo'ob yéetel ko'olelo'ob.

9:46 * Wa «templo».

CAP 9

a Jue 9:28, 29

b Jue 9:30

Columna 2

a 1Re 12:25

b Jue 8:33
Jue 9:4, 27

50 Ka ts'o'oke' Abiméleke' bin tu kaajil Tebez. Leti'e' ba'atelnaj tu contra Tebeze' ka tu ch'a'aj. **51** Tu chúumuk le kaajo' yaan ka'ach junp'éel lugar jach ma'alob beeta'anili', te'elo' ti' bin u ta'akuba tuláakal le xiibo'ob, le ko'olelo'ob yéetel u nuuktakil le kaajo'. Ka ts'o'ok u k'alkuba'obe' na'ako'ob tu ka'anlil le lugaro'. **52** Abiméleke' páajchaj u náats'al te' lugar tu'ux yano'obo' ka tu atacartaj. Leti'e' náats' tu joonajil utia'al u tóokik. **53** Chéen ba'ale' juntúul ti' le ko'olelo'ob yano'ob te' lugaro' tu pulaj junp'éel nuxi' tuunich ikil u yúuchul juuch'* tu yóok'ol u pool Abiméleke' ka tu xikaj u pool.[a] **54** Abimélek túune' tu séeba'anil tu t'anaj le máax kuchmil u nu'ukulil u ba'atelo' ka tu ya'alajti': «Jóo's a espada utia'al a kíimsken, utia'al ma' u ya'ala'al: ‹Juntúul ko'olel kíimse›». Le o'olal le máax kuchmil u nu'ukulo' tu ts'óoplomtaj yéetel u espadae' ka kíimi.

55 Le ka tu yilaj le israelita'ob ts'o'ok u kíimil Abiméleko' láaj suunajo'ob tu yotocho'ob. **56** Bey túun úuchik u bo'otik Dios ti' Abimélek le k'aas tu beetaj ti' u papáo', le úuchik u kíimsik 70 u láak'tsilo'obo'.[b] **57** Dios xane' tu beetaj u suut tu yóok'ol u kajnáalilo'ob Sikem tuláakal le k'aas tu beeto'obo'. Bey úuchik u taal tu yóok'olo'ob le maldición tu ya'alaj Jotán[c] u hijo Jerubaalo'.[d]

9:53 *Ilawil «U tuunichil juuch'», página 2587.

CAP 9

a 2Sa 11:21

b Gé 9:6
Jue 9:5, 24

c Jue 9:7, 20

d Jue 6:32

Columna 2

CAP 10

a Jue 2:16

b Dt 3:14

c Jue 2:19
Jue 4:1
Jue 6:1
Ne 9:28

d Jue 3:7
Sl 106:36-38

e Nú 25:1, 2

f 1Re 11:5
2Re 23:13

g Jue 16:23
1Sa 5:4
2Re 1:2

10 Ka ts'o'ok u kíimil Abiméleke', Tolá u hijo Puaj, u hijo Dodóe' líik' u salvart Israel.[a] Toláe' juntúul máax ku taal tu tribu Isacar, chéen ba'ale' ti' kaja'an ka'ach Samir, junp'éel lugar yaan te' montaña'ob yaan Efraíno'. **2** Leti'e' 23 años tu juzgartaj u kaajil Israel. Ka kíime' mu'uk te' Samiro'.

3 Ku ts'o'okole' líik' Jaír le galaadita utia'al u juzgartik Israelo', tu beetaj ichil 22 años. **4** Yanchaj 30 u hijo'ob, leti'obe' ku máano'ob ka'ach yóok'ol 30 u túulul burro'ob, ts'o'ole' 30 u p'éelel kaajo'ob u tia'alo'ob ka'achi, ti' le kaajo'oba' tak bejla'a ku ya'ala'alti'ob Avot-jaíre'.[b] Lelo'oba' tia'ano'ob tu lu'umil Galaade'. **5** Ka kíim Jaíre' mu'uk te' lugar ku k'aaba'tik Kamóno'.

6 Ka ts'o'oke' le israelita'obo' jo'op' u beetko'ob tu ka'atéen ba'ax ma' ma'alob tu táan Jéeobai'.[c] Káaj u adorarko'ob le Baalo'obo',[d] bey xan u imagenilo'ob Astoret. Káaj xan u adorarko'ob le dioso'ob ku adorarta'al Siriao',* le dioso'ob ku adorarta'al Sidóno', le dioso'ob ku adorarta'al Moabo',[e] le dioso'ob ku adorarta'al tumen le ammonita'obo',[f] bey xan le dioso'ob ku adorarta'al tumen le filisteo'obo'.[g] Le israelita'obo' tu xúump'atto'ob Jéeoba, xu'ul u meyajtiko'ob. **7** Le o'olal Jéeobae' sen p'u'uj tu contra Israele' ka tu k'ubaj* tu k'ab

10:6 *Wa «Aram». **10:7** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu konaj».

le filisteo'ob yéetel le ammonita'obo'.[a] **8** Te' año je'elo' leti'obe' tu yaya'cha'ato'ob yéetel tu sen beeto'ob u mu'yaj le israelita'obo', 18 años táan ka'ach u beetko'ob u mu'yaj tuláakal le israelita'ob kaja'ano'ob tu tséel le Jordáno', le lu'um u tia'al ka'ach le amorreo'ob yano'ob Galaado'. **9** Le ammonita'obo' tu k'áatmáanso'ob le Jordán utia'al u ba'atelo'ob tu contra u tribu Judá, Benjamín yéetel tu contra u tribu Efraín. Le o'olal sen chi'ichnakchaj u kaajil Israel. **10** Le israelita'ob túuno' tu sen k'áato'ob áantaj ti' Jéeoba,[b] tu ya'alo'ob: «K-Dios, ts'o'ok k-k'ebantal ta táan, tumen t-xúump'atteche' ka jo'op' k-meyajtik le Baalo'obo'».[c]

11 Pero Jéeobae' tu ya'alaj ti' le israelita'obo': «¿Ma' wa teen salvarte'ex ti' Egipto,[d] ti' le amorreo'ob,[e] ti' le ammonita'ob, ti' le filisteo'ob,[f] **12** ti' le sidonio'ob, ti' Amalek yéetel ti' Madián le ka tu beeto'ob a mu'yaje'exo'? Le ka ta k'áate'exten áantaje' tin salvarte'ex tu k'abo'ob. **13** Pero te'exe' ta xúump'attene'exe' ka jo'op' a meyajtike'ex uláak' dioso'ob.[g] Le o'olal ma' ken in ka'a salvarte'ex.[h] **14** Xeene'ex a k'áate'ex áantaj ti' le dioso'ob ts'o'ok a yéeyike'exo'.[i] Leti'ob unaj u salvarke'ex tu k'iinil táan a mu'yaje'ex».[j] **15** Pero le israelita'obo' tu ya'alo'ob ti' Jéeoba: «Ts'o'ok k-k'ebantal. Beetto'on le ba'ax ka wilik ma'alobe'. Chéen ba'ale' beet uts a salvarko'on bejla'e'». **16** Le israelita'obo' tu lu'so'ob le yaanal dioso'ob yaan ichilo'obo' ka káaj u adorarko'ob Jéeoba.[a] Leti' túune' ma' páajchaj u seguer u chéen ilik bix u mu'yaj u kaajil Israeli'.[b]

17 Ka máan k'iine' t'a'an le ammonita'ob[c] utia'al u bino'ob ba'atelo', leti'ob túune' tu much'uba'ob Galaad. Le o'olal le israelita'obo' tu much'uba'ob xane' ka p'áato'ob Mizpá. **18** U príncipeilo'ob Galaad bey xan u kajnáalilo'obe' káaj u ya'aliko'ob ichilo'ob: «¿Máax kun bin táanil utia'al u ba'ate'el tu contra le ammonita'obo'?[d] Le máax kun bine' leti' ken u beet u nojchil tu yóok'ol tuláakal u kajnáalilo'ob Galaad».

11 Yaan ka'ach juntúul galaadita ku k'aaba'tik Jefté,[e] leti'e' juntúul xiib jach u yojel ba'ate'el. Jeftée' u hijo ka'ach juntúul ko'olel chéen bey u máano', yéetel u papáe' ku k'aaba'tik Galaad. **2** Chéen ba'ale' Galaade' yanchaj xan u paalal yéetel le ko'olel jach u yatano'. Le ka nojochchaj le paalal yanchajti' yéetel u yatano', tu jóo'so'ob Jeftée' ka tu ya'alo'obti': «Ma' kun tocartech mix jun-p'éel herencia tu yotoch k-papá tumen teche' yaanal a maama». **3** Le o'olal Jeftée' púuts' ti' u láak'tsilo'obe' ka bin kajtal tu lu'umil Tob. Ka ts'o'oke' le máako'ob mina'an meyaj ti'obo' tu much'uba'ob yéetel Jeftée' ka jo'op' u máano'ob tu yéetel.

4 Ka máan k'iine' le ammonita'obo' ba'atelnajo'ob tu contra Israel.[f] **5** Le ka ba'atelnaj

CAP 10

a Dt 28:15, 48; Dt 31:17; Jue 2:14; Jue 4:2

b Dt 4:30

c Jue 2:13; Jue 3:7; 1Sa 12:9, 10

d Éx 14:30

e Nú 21:23-25

f Jue 3:31

g Jue 2:12

h 2Cr 15:2; Miq 3:4

i 1Re 18:27

j Jer 2:28

Columna 2

a Dt 7:26

b 2Cr 7:14; 2Cr 33:13, 15; Sl 106:44; Isa 63:9

c Gé 19:36, 38; Jue 3:13

d Jue 11:1

CAP 11

e Jue 12:7; 1Sa 12:11; Heb 11:32

f Jue 10:17

le ammonita'ob tu contra Israelo', u nuuktakil Galaade' tu séeba'anil bin u yilo'ob Jefté tu lu'umil Tob. **6** Tu ya'alo'ob ti' Jefté: «Ko'ox utia'al a beetkaba u nojchil k-soldado'ob utia'al u páajtal k-ba'ate'el tu contra le ammonita'obo'». **7** Pero Jeftée' tu ya'alaj ti' u nuuktakil Galaad: «¿Ma' wa te'ex jóo'sen tu yotoch in papá tumen jach a p'ekmene'exi'?[a] ¿Ba'axten beora táan a mu'yaje'exa' ka taale'ex tin wiknal?». **8** U nuuktakil Galaad túune' tu ya'alo'ob ti' Jefté: «Lelo' jaaj, pero beoraa' ts'o'ok k-taal way ta wiknale'. Wa ka bin t-éetel utia'al a ba'ate'el tu contra le ammonita'obo' yaan a k'uchul a beetaba u nojchil ichilo'on, u nojchil tuláakal u kajnáalilo'ob Galaad».[b] **9** Jefté túune' tu ya'alaj ti' u nuuktakil Galaad: «Wa ka biskene'ex utia'al in ba'ate'el tu contra le ammonita'ob, yéetel ku yáantken Jéeoba in ganarto'obe', ¡tene' yaan in k'uchul in beetinba a nojchile'ex!». **10** U nuuktakil Galaade' tu ya'alo'ob ti' Jefté: «Jéeoba ka u beet u testigoil* yéetel ka u juzgarto'on wa ma' t-beetik je'ex a wa'aliko'». **11** Le o'olal Jeftée' bin yéetel u nuuktakil Galaad. Le kaaj túuno' tu ts'áaj u beet u nojchil ichilo'ob bey xan u nojchil u soldado'ob. Le tia'an Mizpáo'[c] Jeftée' tu ya'alaj tu táan Jéeoba tuláakal le ba'ax ts'o'ok u yáax a'aliko'.

11:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka u yu'ub».

CAP 11

a Jue 11:2

b Jue 10:18

c Jue 10:17
Jue 11:34

Columna 2

a Gé 19:36, 38

b Nú 21:23, 24

c Nú 21:26

d Dt 3:16, 17

e Gé 19:36, 37
Dt 2:9

f Dt 2:19, 37

g Nú 20:1

h Nú 14:25

i Gé 36:1
Nú 20:14
Dt 2:4

j Gé 19:36, 37

k Nú 20:22

l Nú 21:4

m Nú 21:11

n Nú 21:13

12 Jefté túune' tu túuxtaj máako'ob utia'al u ya'aliko'ob ti' u rey le ammonita'obo':[a] «¿Ba'ax yaantech tin contra utia'al a taal a atacart le lu'um tu'ux yanena'?». **13** U rey le ammonita'ob túuno' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen Jeftéo': «Es ke le ka jóok' Israel Egiptoe' tu ch'a'aj junp'éel parte lu'um in tia'al,[b] le lu'um yaan desde Arnón[c] tak Jaboko', bey xan le yaan Jordáno'.[d] Le o'olal beoraa' sut sin ke a ba'ate'el». **14** Chéen ba'ale' Jeftée' tu túuxtaj uláak' máako'ob tu yiknal u rey le ammonita'ob **15** utia'al u ya'ala'alti':

«Leti'e ba'ax ku ya'alik Jeftéa': ‹Israele' ma' tu ch'a'aj u lu'um le moabita'obo'[e] mix u lu'um le ammonita'obo',[f] **16** tumen le ka jóok' Egipto utia'al u k'uchul Cadése'[g] máan te' desiertoo' bey xan te' Mar Rojoo'.[h] **17** Ka ts'o'oke' Israele' tu túuxtaj máako'ob a'alik ti' u reyil Edom:[i] «Beet uts a cha'ik k-máan ta lu'um», chéen ba'ale' u reyil Edome' ma' tu yóoti'. Tu túuxtaj xan t'aan ti' u reyil Moab,[j] pero leti'e' ma' xan tu yóoti'. Le o'olal Israele' seguernaj u p'áatal Cadés.[k] **18** Le ka máano'ob te' desiertoo' tu ba'pachto'ob u lu'umil Edom[l] bey xan u lu'umil Moab. Máano'ob tu lak'inil u lu'umil Moab[m] ka p'áato'ob je'elel tu lu'umil Arnón. Leti'obe' ma' máano'ob ichil u lu'umil Moabi'[n] tumen u lu'umil Moabe' ti' ku náakal ka'ach te' Arnóno'.

19 Ka ts'o'oke' Israele' tu túuxtaj máako'ob t'aan yéetel Seón u reyil Esbón. Tumen leti' u rey le amorreo'obo' a'ala'abti' tumen Israel: «Beet uts a cha'ik k-máan ta lu'um utia'al k-k'uchul te' lugar tu'ux k-bino'».[a] **20** Pero Seóne' ma' confiarnaj ti' Israel utia'al u cha'ik u máan tu lu'umi', le o'olal Seóne' tu much'aj tuláakal u kaajale' ka je'elo'ob tu kaajil Jáaz, ts'o'ole' ka ba'atelnajo'ob tu contra Israel.[b] **21** Jéeoba, u Dios u kaajil Israele' tu k'ubaj Seón yéetel tuláakal u kaajal tu k'ab Israel. Le o'olal ganarta'abo'ob tumen le israelita'obo'. Ka ts'o'oke' u kaajil Israele' tu ch'a'aj tuláakal le lu'um tu'ux yaan le amorreo'obo' tumen leti'ob kaja'ano'ob ka'ach te' lu'umo'.[c] **22** Bey úuchik u ch'a'iko'ob tuláakal le lu'um u tia'al ka'ach le amorreo'obo', le yaan desde Arnón tak Jaboko', bey xan le yaan desde te' desierto tak te' Jordáno'.[d]

23 Jéeoba u Dios u kaajil Israel jóo's le amorreo'obo', tu lu'so'ob tu táan u kaajil Israel,[e] ¿beora túuna' teche' taak a jóo'sik u kaajil Israel? **24** ¿Ma' wa teche' ka ch'a'ik le lu'um ku to'okol ti' wa máax tumen Kemós a dioso'?[f] Le o'olal to'on xane' yaan k-ch'a'ik le lu'um ku to'okol ti' wa máax tumen Jéeoba k-Dioso'.[g] **25** ¿Maas wa yaantech derecho ke Balak[h] u hijo Zipor, u reyil Moab? Leti'e' mix juntéen líik' tu contra Israel, mix juntéen ba'atelnaj tu contra. **26** Le israelita'obo' 300 años jo'op'ok u kajtalo'ob Esbón yéetel ti' le kaajo'ob yaan tu ba'pacho',[a] bey xan Aroer yéetel ti' le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', bey xan te' kaajo'ob yaan tu jáal le Arnóno', durante le tiempo je'elo', ¿ba'axten mix juntéen ta intentartaj a ka'a ch'a'ik le lu'umo'?[b] **27** Tene' ma' in beettech mix junp'éel k'aasi', pero teche' ma' ma'alob ba'ax ka beetik ikil a taal a atacarteni'. Jéeobae' Juez,[c] leti' ka u beet u juezil entre u kaajil Israel yéetel u kaajil Ammón».

28 Kex beyo' u rey le ammonita'obo' ma' tu beetaj u cuentail le ba'ax túuxta'ab a'albilti' tumen Jeftéo'.

29 U poder Jéeoba túune' taal tu yóok'ol Jefté,[d] le o'olal leti'e' máan Galaad yéetel Manasés utia'al u bin Mizpé le yaan Galaado',[e] ka luk' Mizpé le yaan Galaado' bin ba'ate'el tu contra le ammonita'obo'.

30 Ka ts'o'oke' Jeftée' tu beetaj junp'éel promesa[f] ti' Jéeoba, tu ya'alajti': «Wa ka ts'áaik le ammonita'ob tin k'abo', **31** je'el máaxak ka jóok'ok tu jool in wotoch utia'al u k'amken le kéen suunaken le ts'o'ok in ganartik le ammonita'obo', yaan in k'ubik ti' teech Jéeoba,[g] yaan in k'ubik bey junp'éel tóokbil ofrendae'».*[h]

32 Ka ts'o'oke' bin Jefté ba'ate'el tu contra le ammonita'obo', Jéeoba túune' tu ts'áaj le ammonita'ob

CAP 11

a Nú 21:21-26 Dt 2:26, 27
b Dt 2:32, 33
c Jos 13:15, 21
d Dt 2:36
e Ne 9:22
f 1Re 11:7
g Éx 23:28 Éx 34:11 Nú 33:53 Dt 9:5 Dt 18:12
h Nú 22:2, 3 Jos 24:9

Columna 2

a Nú 21:25
b Nú 21:26
c Isa 33:22
d Jue 3:9, 10 Zac 4:6
e Jue 10:17
f Dt 23:21
g 1Sa 1:11
h 1Sa 1:24

11:31 *Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582.

tu k'abo'. **33** Táay ya'ab ammonita'ob tu kíimsaj desde Aroer tak Minit, tu ch'a'aj 20 kaajo'ob, k'uch tak Abel-keramim. Bey úuchik u ganarta'al le ammonita'ob tumen le israelita'obo'.

34 Le ka suunaj Jefté tu yotoch yaan Mizpáo',[a] ¡ilawil ba'ax úuchi! ¡U hija jóok' k'amik, táan u paxik pandereta'ob yéetel táan u yóok'ot! Le x-ch'úupala' u única hija. Mina'an uláak' u hija mix u hijo. **35** Le ka ila'ab tumen Jeftée', Jeftée' tu jataj u nook' tumen yaachaja'an u yóol, ka tu ya'alaj: «¡Ay hija! Ts'o'ok a beetik u yaatal u yóol in puksi'ik'al tumen ts'o'ok a k'uchul a beetaba le máax unaj in túuxtiko', ts'o'ok in je'ek'abtik in chi' utia'al in beetik junp'éel promesa ti' Jéeoba yéetel ma' tu páajtal in suut paachil».[b]

36 Pero le x-ch'úupalo' tu ya'alaj: «Papá, wa ts'o'ok a je'ek'abtik a chi' utia'al a beetik junp'éel promesa ti' Jéeobae', beet tin wéetel je'ex ts'o'ok a prometertikti'o',[c] tumen Jéeobae' ts'o'ok u yáantkech utia'al a vengarkaba ti' a enemigo'ob, le ammonita'obo'». **37** Le x-ch'úupalo' tu ya'alaj xan ti' u papá: «Chéen junp'éel ba'ax kin k'áatik: cha'a in bin dos meses te' montaña'obo', cha'a in bin ok'ol yéetel in amiga'ob tumen mix bik'in kun ts'o'okol in beel».

38 Jefté túune' tu ya'alaj: «Je'el u páajtal a bine'». Ka túun tu cha'aj u bin dos meses te' montaña'ob utia'al u yok'ol yéetel u amiga'ob tumen mix bik'in kun ts'o'okol u beelo'. **39** Ka ts'o'ok le dos meseso' leti'e' suunaj yiknal u papá, u papá túune' tu béeykuntaj le promesa tu beeto'.[a] Le x-ch'úupalo' mix juntéen yanchaj ba'al u yil yéetel juntúul xiib. Lela' leti'e ba'ax suukchaj u beeta'al* tu kaajil Israela': **40** cada añoe' le x-lóo'bayan ch'úupalalo'ob yaan Israelo' ku bin u líi'so'ob u yóol u hija Jefté le galaaditao', cuatro días ti' junp'éel año.

12 Ka ts'o'oke' u kajnáaliloob Efraíne' mu'uch'o'obe' ka tu k'áatmáanso'ob le ríoo' ka bino'ob tu tojil Zafón,* leti'obe' tu ya'alo'ob ti' Jefté: «¿Ba'axten ma' ta t'ano'on ka xi'iko'on ta wéetel le ka binech ba'ate'el tu contra le ammonita'obo'?[b] Yo'olal lela' beoraa' yaan k-tóokikech pa'te' yéetel a wotoch». **2** Chéen ba'ale' Jeftée' tu ya'alajti'ob: «Teen yéetel in kaajale' tia'ano'on ka'ach ti' junp'éel nojoch ba'ate'el yéetel le ammonita'obo'. U jaajile' tene' tin k'áatajte'ex áantaj, pero te'exe' ma' taale'ex a salvartene'ex tu k'abo'obi'. **3** Le ka tin wilaj ma' taale'ex a salvartene'exe' teen túune' binen ba'ate'el tu contra le ammonita'obo',[c] tene' tin ts'áaj in kuxtal tu chi' kíimil, pero Jéeobae' tu k'ubo'ob tin k'ab. ¿Ba'axten túun beoraa' ts'o'ok

11:39 * Wa «p'áat bey junp'éel ley».
12:1 * Uláak' bix u traducirta'ale' «k'áatmáano'ob utia'al u bino'ob tu tojil xaman».

CAP 11
a Jue 10:17
Jue 11:11
b Nú 30:2
Sl 15:4
Ec 5:4
c Jue 11:30, 31
Columna 2
a 1Sa 1:22, 24
CAP 12
b Jue 8:1
c Jue 11:29

a taale'ex ba'ate'el tin wéetel?».

4 Le o'olal Jeftée' tu much'aj tuláakal le xiibo'ob yaan Galaado'[a] ka ba'atelnajo'ob tu contra Efraín. Leti'obe' tu ganarto'ob Efraín. U kajnáalilo'ob Efraíne' ku ya'aliko'ob ka'ach ti' le galaadita'obo': «Kex kaja'ane'ex ichil u tribu Efraín yéetel Manasése' utia'al u kajnáalilo'ob Efraíne' te'exe' mix ba'ale'ex».* **5** Le galaadita'obo' tu adelantartuba'ob ti' le efraimita'ob utia'al u bino'ob te' Jordáno',[b] te' tu'ux ma' jach taam u ja'ilo'. Le kéen k'uchuk juntúul efraimita táan u púuts'ule' ku ya'alik: «Cha'a in máan». Le galaadita'ob túuno' ku k'áatko'ob: «¿Teche' efraimitaech wa?». Le kéen u ya'al ka'ach: «¡Ma'atech!», **6** leti'obe' ku ya'aliko'obti': «Jáan a'al *xibolet*». Pero le efraimitao' ku ya'alik: «*Sibolet*», tumen le efraimita'obo' ma' tu páajtal ka'ach u ya'aliko'ob tubeel. Le kéen úuchuk beyo' le galaadita'obo' ku machko'ob ka'ach le efraimitao' yéetel ku kíimsko'ob te' tu'ux ma' taam u ja'il le Jordáno'. Te' k'iin je'elo' kíimsa'ab 42,000 efraimita'ob.

7 Jeftée' seis años tu juzgartaj u kaajil Israel. Ka ts'o'oke' kíim Jefté le galaaditao', ka mu'uk tu kaajal, tu lu'umil Galaad.

8 Ka ts'o'oke' Ibzán, juntúul máax ku taal Beléne', káaj u juzgar tu kaajil Israel.[a] **9** Leti'e' yanchaj 30 u hijo'ob yéetel 30 u hija'ob. Ibzáne' tu ts'o'oksaj u beel u hija'ob yéetel máako'ob ti' yaanal tribu, tu taasaj xan 30 x-ch'úupalalo'ob ti' yaanal tribu utia'al ka ts'o'okok u beelo'ob yéetel u hijo'ob. Leti'e' siete años tu juzgartaj u kaajil Israel. **10** Ka kíim Ibzáne' mu'uk tu kaajil Belén.

11 Ka ts'o'oke' Elón, le zabulonitao', káaj u juzgar tu kaajil Israel. Leti'e' diez años tu juzgartaj u kaajil Israel. **12** Ka kíim Elón, le zabulonitao', mu'uk te' lugar ku k'aaba'tik Ayalón, le yaan tu lu'umil Zabulóno'.

13 Ka ts'o'oke' Abdón u hijo Ilel, le piratonitao', káaj u juzgar tu kaajil Israel. **14** Leti'e' yanchaj 40 u hijo'ob yéetel 30 u yáabilo'ob ku máano'ob ka'ach yóok'ol 70 u túulul burro'ob. Abdóne' ocho años tu juzgartaj u kaajil Israel. **15** Ka kíim Abdón u hijo Ilel, le piratonitao', mu'uk tu kaajil Piratón, le yaan tu lu'umil Efraíno', tu montaña le amalekita'obo'.[b]

13 Le israelita'obo' káaj u beetko'ob tu ka'atéen ba'ax ma' ma'alob tu táan Jéeobai',[c] le o'olal Jéeobae' 40 años tu k'ubo'ob tu k'ab le filisteo'obo'.[d]

2 Te' k'iino'ob je'elo' yaan ka'ach juntúul máak tu kaajil Zorá,[e] ku taal ti' u tribu Dan,[f] u k'aaba'e' Manóa.[g] U yatane' mina'an u paalal tumen ma' tu páajtal u p'áatal embarazadail.[h] **3** Ka máan k'iine' u ángel Jéeobae' tu chíikbesuba ti' le ko'olelo'

12:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «te'exe' ti' Efraín púuts'e'ex».

CAP 12
a Dt 3:12, 13
b Jue 3:28 Jue 7:24

Columna 2
a Jue 2:16
b Gé 36:12 Éx 17:16 Nú 13:29 1Sa 15:2

CAP 13
c Jue 2:11, 19 Jue 10:6
d Jos 13:1-3 Jue 10:7
e Jos 15:20, 33 Jos 19:41, 48
f Gé 49:16
g Jue 16:31
h Gé 30:22, 23

ka tu ya'alajti': «Ilawile, teche' mina'an a paalal tumen ma' tu páajtal a p'áatal embarazadail. Chéen ba'ale' yaan a p'áatal embarazadail yéetel yaan u yantal juntúul a hijo.[a] **4** Beoraa' k'a'abéet a kanáantkaba, ma' a wuk'ik vino mix uláak' ba'al ku káalkuntik máak,[b] yéetel ma' a jaantik mix ba'al ma' limpio yanil tu táan Diosi'.[c] **5** ¡Ilawile! Yaan a p'áatal embarazadail yéetel yaan u yantal juntúul a hijo. Leti'e' mix juntéen unaj u k'o'osol u tso'otsel u pool,[d] tumen le chan xi'ipalo' desde ken síijike'* u nazareo# Dios. Leti' kun salvartik Israel tu k'ab le filisteo'obo'».[e]

6 Le ko'olel túuno' bine' ka tu tsikbaltaj ti' u yíicham: «Taal tin wiknal juntúul máax meyajtik u jaajil Dios, leti'e' chíika'an ti' juntúul u ángel u jaajil Dios. Le máako' ku beetik u péek u yóol máak. Tene' ma' tin k'áataj-ti' tu'ux u taali', leti' xane' ma' tu ya'alajten bix u k'aaba'i'.[f] **7** Chéen ba'ale' tu ya'alajten: ‹¡Ilawile! Yaan a p'áatal embarazadail yéetel yaan u yantal juntúul a hijo. Le o'olale' ma' unaj a wuk'ik vinoi' mix uláak' ba'al ku káalkuntik máak, yéetel ma' a jaantik mix ba'al ma' limpio yanil tu táan Diosi', tumen le chan xi'ipalo' yaan u k'uchul u beetuba u nazareo Dios, desde ken síijik* tak ken kíimik›».

8 Manóa túune' tu sen k'áataj ti' Jéeoba: «Jéeoba, perdonarteni', chéen ba'ale' beet uts a ka'a túuxtik le máax meyajtikecho'. Cha'a u ka'a taal utia'al u tsolikto'on ba'ax unaj k-beetik yéetel le chan xi'ipal kun síijilo'». **9** U jaajil Dios túune' tu yu'ubaj ba'ax tu k'áataj Manóa, le o'olal u ángel u jaajil Diose' ka'a taal tu yiknal le ko'olel mientras ti' kulukbal táankabo', te' súutuk je'elo' mina'an Manóa tu yiknal. **10** Le ko'olelo' tu séeba'anil bin u yáalkab yiknal u yíichame' ka tu ya'alajti': «¡Ilawile! Ts'o'ok u ka'a chíikbeskuba ti' teen le máax taal tin wiknal juntéenjeakile'».[a]

11 Manóa túune' líik'e' ka bin yéetel u yatan. Bin tu yiknal le máako' ka tu ya'alajti': «¿Teech wa le máax t'aanaj yéetel in watano'?». Leti' túune' tu ya'alaj: «Teen». **12** Manóa túune' tu ya'alaj: «¡Béeychajak le ba'ax ka wa'aliko'! ¿Bix unaj u kuxtal le chan xi'ipalo' yéetel ba'ax meyajil ken u beete?».[b] **13** U ángel Jéeobae' tu ya'alaj ti' Manóa: «A watane' unaj u beetik tuláakal le ba'ax ts'o'ok in wa'alikti'o'.[c] **14** Ma' unaj u jaantik mix junp'éel ba'al ku taal ti' le uvao', ma' unaj u yuk'ik vinoi' mix uláak' ba'al ku káalkuntik máak,[d] yéetel ma' unaj u jaantik mix junp'éel ba'al ma' limpio yanil tu táan Diosi'.[e] Unaj u beetik tuláakal le ba'ax ts'o'ok in wa'alikti'o'».

15 Manóa túune' tu ya'alaj ti' u ángel Jéeoba: «Beet uts a p'áatal utia'al k-preparartiktech juntúul chan chi-

CAP 13

a Gé 18:10; 1Sa 1:20; Lu 1:11, 13
b Nú 6:2, 3; Lu 1:15
c Le 11:26, 27
d Nú 6:2, 5
e Jue 2:16; Jue 13:1; Ne 9:27
f Jue 13:17, 18

Columna 2

a Jue 13:3
b Jue 13:8
c Jue 13:4
d Nú 6:2, 3
e Le 11:26, 27

13:5 * Wa «desde ichil u nak' u maamae'». # Ilawil página 2572. **13:7** * Wa «desde ichil u nak' u maama».

vo».[a] **16** Pero u ángel Jéeobae' tu ya'alaj ti' Manóa: «Kex ka p'áatkene' ma' ken in jaant le ba'ax ken a prepararto'. Chéen ba'ale' wa a k'áat a beet junp'éel tóokbil ofrenda ti' Jéeobae' je'el u páajtal a beetke'». Manóae' ma' u yojel ka'ach wa u ángel Jéeobai'. **17** Manóa túune' tu ya'alaj ti' u ángel Jéeoba: «A'alto'on a k'aaba'[b] beyo' kéen úuchuk le ba'ax ts'o'ok a wa'aliko' yaan k-agradecertiktech». **18** Chéen ba'ale' u ángel Jéeobae' tu ya'alajti': «Ma' a k'áatik bix in k'aaba' tumen junp'éel k'aaba' jach ki'ichkelem».

19 Manóa túune' tu ch'a'aj le chan chivo yéetel u ofrendail janalo'* ka tu k'ubaj ti' Jéeoba yóok'ol junp'éel nuxi' tuunich, mientrase' le ángelo' tu beetaj junp'éel ba'al mix juntéen ila'ak. Manóa yéetel u yatane' táan ka'ach u jach ilko'ob ba'ax ku beetik. **20** Mientras táan ka'ach u yila'al tumen Manóa yéetel u yatane' u ángel Jéeobae' bin ka'an, tu beetaj ichil le k'áak' ku jóok'ol te' altaro'. Le o'olal leti'obe' tu séeba'anil xolajo'obe' ka noklajo'ob. **21** U ángel Jéeobae' ma' tu ka'a chíikbesuba ti' Manóa yéetel ti' u yatani', le o'olal Manóae' tu ts'áaj cuenta de ke u ángel Jéeoba.[c] **22** Manóa túune' tu ya'alaj ti' u yatan: «Seguro yaan k-kíimil, tumen ts'o'ok k-ilik Dios».[d] **23** Pero u yatane' tu ya'alajti': «Wa u k'áat Jéeoba u kíimso'one' ma' tu k'amik ka'ach le tóokbil ofrendao'[a] mix le u ofrendail janalo', ma'atan xan u cha'ik k-ilik tuláakal le ba'alo'oba' mix u ya'alikto'on mix junp'éel ti' le ba'alo'oba'».

24 Ka máan k'iine' le ko'olelo' yanchaj juntúul u hijo ka tu ts'áaj u k'aaba't Sansón.[b] Je'ex u bin u nojochtal ka'ach le chan xi'ipalo' bey u bin u bendecirta'al tumen Jéeoba. **25** Junp'éel k'iine' taal u poder Jéeoba tu yóok'ol Sansón[c] le tia'an te' lugar ku k'aaba'tik Maané-dan,[d] le yaan entre Zorá yéetel Estaolo'.[e]

14 Junp'éel k'iine' Sansóne' bin Timnae' ka tu yilaj juntúul ko'olel filistea. **2** Le o'olal bin tu yiknal u papá yéetel u maamae' ka tu ya'alajti'ob: «Tu kaajil Timnae' tin wilaj juntúul ko'olel filistea. In k'áat ka a beete'ex tuláakal ba'ax k'a'abéet utia'al u ts'o'okol in beel tu yéetel». **3** Pero u papá yéetel u maamae' tu ya'alajti': «¿Ma' wa tu páajtal a kaxtik juntúul ko'olel ichil a láak'tsilo'ob yéetel a kaajal?[f] ¿Ma'alob wa ka xi'ikech a ch'a' juntúul ko'olel ichil le filisteo'ob ma'atech u meyajtiko'ob Dioso'?».* Chéen ba'ale' Sansóne' tu ya'alaj ti' u papá: «Ilawil a conseguirtikten tumen leti'e ko'olel uts tin wicho'». **4** U papá yéetel u maamae' ma' tu ts'áajo'ob cuenta wa Jéeoba beetik u yúuchli', leti'e'* táan ka'ach u kaxtik u yantal ba'ax

---

13:19 * Ilawil «Ofrendail janal», página 2574.

14:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' circuncidarta'ano'obo'». **14:4** * Ma' xaane' táan u t'aan ti' Dios.

CAP 13

a Gé 18:5, 7 Jue 6:18, 19 Heb 13:2

b Gé 32:29 Jue 13:6

c Jue 6:22, 23

d Éx 33:20 Jn 1:18

Columna 2

a Jue 13:16

b Heb 11:32

c Jue 3:9, 10 Jue 6:34 Jue 11:29 1Sa 11:6

d Jue 18:11, 12

e Jos 15:20, 33

CAP 14

f Dt 7:3

CAP 14

o'olal u ba'ate'el tu contra le filisteo'obo'. Te' k'iino'ob je'elo' leti'e filisteo'ob ku gobernaro'ob tu yóok'ol u kaajil Israelo'.[a]

5 Le o'olal Sansóne' bin yéetel u papá bey xan yéetel u maama tu kaajil Timna. Le ka k'uch Sansón te' tu'ux yaan u pak'al uva u kajnáalilo'ob Timnao', jo'op' u taal juntúul león* tu tojil táan u jéenkal. **6** U poder Jéeoba túune' tu beetaj u yantal u muuk' Sansón,[b] le o'olal tu kóotspaytaj le leóno' ka tu jóo'saj ka'abúuj ti', bey je'ex ka u kóotspayt máak juntúul chan chivo ka u jóo's ka'abúuj ti'e'. Chéen ba'ale' ma' tu ya'alaj ti' u papá yéetel ti' u maama le ba'ax tu beeto'. **7** Ka ts'o'oke' Sansóne' bine' ka tu t'anaj le ko'olelo', tumen leti'e ko'olel láayli' ma'alob u yilik ka'ach Sansóno'.[c]

8 Le táan ka'ach u bin Sansón tu kaajil Timna utia'al u ch'a'ik le ko'olel u bis tu yotocho',[d] tséel utia'al u yilik le león tu kíimso'. Ka tu yile' ichil u wíinklil le leóno' yaan junp'éel enjambrei', ts'o'ole' yaan u kaabil. **9** Leti' túune' ka ts'o'ok u jo'ochik le kaabo' tu ch'a'aje' ka jo'op' u jaantik mientras táan u bin u xíimbal. Ka tu chukpachtaj u papá yéetel u maamae' tu ts'áaj junp'íit u jaanto'obi'. Chéen ba'ale' ma' tu ya'alajti'ob wa ichil u wíinklil juntúul kimen león tu ch'a'aj le kaabo'.

14:5 * Wa «juntúul táankelem león ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u pool».

a Jue 13:1

b Jue 13:24, 25

c Jue 14:2

d Gé 24:67 Mt 1:24

Columna 2

a Jue 14:8, 9

b Jue 16:5

10 U papáe' bin tak tu'ux yaan le ko'olelo', ka ts'o'oke' Sansóne' tu beetaj junp'éel nojoch janal te'elo', tumen leti'e ba'ax suuk u beetik ka'ach le táankelmo'obo'. **11** Le ka ila'abe' taasa'ab 30 u túulal táankelmo'ob utia'al láak'intik. **12** Sansón túune' tu ya'alajti'ob: «Pa'atik in wa'alikte'ex junp'éel ba'al utia'al in wilik wa je'el a na'atke'exe'. Wa durante le siete días táan le nojoch janal ka na'atke'ex yéetel ka wa'alike'exten ba'ax u k'áat u ya'ale', yaan in ts'áaikte'ex 30 u p'éelel nook' de lino bey xan 30 mudas nook'. **13** Pero wa ma' tu páajtal a wa'alike'exten ba'ax u k'áat u ya'ale' unaj a ts'áaike'exten 30 u p'éelel nook' de lino bey xan 30 mudas nook'». Leti'obe' tu ya'alo'ob: «A'alto'on le ba'ax a k'áat ka k-na'ato', taak k-u'uyik». **14** Le o'olal tu ya'alajti'ob:

«Ti' le ku janalo' jóok'
ba'al jaantbil,
ti' le yaan u muuk'o' jóok'
ba'al ch'ujuk».[a]

Durante tres díase' leti'obe' ma' páajchaj u na'atko'ob le ba'ax a'ala'abti'obo'. **15** Tu cuatro díase' leti'obe' tu ya'alo'ob ti' u yatan* Sansón: «Ilawil a jóo'sik ti' a wíicham[b] ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax tu ya'alo', le kéen ts'o'okke' ka wa'alikto'on. Tumen wa ma'e' yaan k-tóokikech pa'te' yéetel a láak'tsilo'ob. ¿Chéen wa ta t'ano'on utia'al a tokikto'on

14:15 * Úuchjeakile' desde ken u comprometertuba juntúul x-ch'úupal yéetel juntúul xiibe' le hebreo'obo' ku ya'aliko'ob u yatan.

ba'ax yaanto'on?». **16** U ya-
tan Sansón túune' jo'op' u yo-
k'ol tu táane', ka tu ya'alajti':
«Ma' a yaabiltmeni', ba'axe' a
p'ekmen.[a] Ta wa'alaj junp'éel
ba'al utia'al u na'ata'al tumen
in kaajal, pero ma' a wa'alten
ba'ax u k'áat u ya'ali'». Sansón
túune' tu ya'alajti': «¡Wa mix
ti' in papá yéetel ti' in maa-
ma in wa'ale'!, ¿unaj wa túun
in wa'aliktech?». **17** Pero le
ko'olelo' seguernaj u yok'ol tu
táan Sansón u yalab le siete
días táan le janalo'. Leti' túu-
ne' tu ya'alajti' tu ts'ook u k'ii-
nil le janalo' tumen ts'o'ok u
jach náaksa'al u yóol. Ka
ts'o'oke' le ko'olelo' tu ya'alaj ti'
u kaajal ba'ax u k'áat u ya'al
le ba'ax tu ya'alaj Sansóno'.[b]
18 Le o'olal tu ts'ook día le
nojoch janal, antes u t'úubul
le k'iino', u kajnáalilo'ob le
kaajo' tu ya'alo'obti':

«¿Ba'ax maas ch'ujuk ke
le kaabo',
yéetel ba'ax maas yaan
u muuk' ke juntúul
león?».[c]

Leti' túune' tu ya'alaj:

«Wa ma' u yáantke'ex
ka'ach in watane'*[d]
ma' kun páajtal ka'ach a
na'atke'ex le ba'ax tin
wa'alajte'exo'».

19 Ka ts'o'oke' u poder
Jéeobae' tu beetaj u yantal
u muuk' Sansón.[e] Leti' túune'
bin Askelóne'[f] ka tu kíimsaj
30 u túulal xiibo'obe' ka tu
ch'a'aj u nook'o'ob, ku ts'o'o-
kole' ka tu ts'áaj le nook'o'ob
ti' le máaxo'ob tu na'ato'ob le
ba'ax tu ya'alo'.[a] Sansóne' sen
p'uja'an ka'ach mientras táan
u suut tu yotoch u papá.

20 Ka ts'o'oke' u yatan
Sansóne'[b] ts'a'ab ti' juntúul ti'
le táankelmo'ob láak'into'.[c]

15 Ka máan tiempo, tu
k'iinil táan u cosecha-
ta'al trigoe' Sansóne' bin u
xíimbalt u yatan, ka bine' tu
bisaj juntúul chan chivo. Le-
ti'e' tu ya'alaj: «Yaan in wokol
in wil in watan tu cuarto».
Chéen ba'ale' ma' cha'ab u yo-
kol tumen u papá le ko'olelo'.
2 U papá le ko'olelo' tu ya'a-
laj: «Tene' tin tuklaj a p'ek-
me',[d] le o'olal tin ts'áaj ti' jun-
túul ti' le táankelmo'ob taal u
láak'intecho'.[e] ¿Ma' wa maas
ki'ichpan u yíits'in ti' leti'i'?
Beet uts a ch'a'ik u yíits'in tu
lugar leti'». **3** Chéen ba'ale'
Sansóne' tu ya'alaj: «Te' ve-
za' le filisteo'obo' ma' tu páaj-
tal u ya'aliko'ob wa mina'an-
ten razón tu yo'olal ba'ax ken
in beetti'ob».

4 Sansón túune' bine' ka
tu chukaj 300 u túulal ch'o-
mako'ob. Ka ts'o'oke' tu ch'a'aj
xan antorcha'ob. Leti'e' tu
ts'áaj a ka'aka'atúulil le ch'o-
mako'obo' ts'o'ole' ka tu nupaj
u nejo'obe' ka tu jéep'k'axtaj,
tu ts'áaj xan junp'éel antorcha
te' tu'ux u nupmaj u nejo'o-
bo'. **5** Ka ts'o'oke' tu t'abaj le
antorcha'obo' yéetel tu beetaj
u bin le ch'omako'ob te' tu'ux
yaan u paak'al le filisteo'obo'.
Tu tóokaj tuláakal, le ba'ax
ts'o'ok u xo'ot'olo' bey xan le
ma' cosecharta'ako', tu tóokaj
xan u pak'al uva'ob yéetel u
pak'al olivo'ob.

CAP 14

a Jue 16:15

b Jue 16:16, 18

c Jue 14:14

d Jue 14:15

e Jue 13:24, 25
Jue 14:6
Jue 15:14

f Jos 13:2, 3
Jue 1:18

Columna 2

a Jue 14:12

b Jue 14:2

c Jue 14:11
Jue 15:1, 2

CAP 15

d Jue 14:17

e Jue 14:11, 20

14:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Wa ma' úuchik a arare'ex yéetel in chan waakaxe'».

CAP 15

6 Le filisteo'ob túuno' tu k'áato'ob: «¿Máax beet le ba'al beya'?». Ka a'ala'abti'ob: «Sansón, u ja'an le timnitao', tumen le timnitao' tu ch'a'aj u yatan Sansóne' ka tu ts'áaj ti' juntúul ti' le táankelmo'ob láak'intik ka'acho'».[a] Le o'olal le filisteo'obo' bino'obe' ka tu tóoko'ob le ko'olel pa'te' yéetel u papáo'.[b] **7** Sansón túune' tu ya'alajti'ob: «Yo'olal le ba'ax ts'o'ok a beetke'exo' hasta in vengarkinba ti' te'exe' kin jets'tal».[c] **8** Ka ts'o'oke' jo'op' u bin u kíimsik le filisteo'obo', ya'ab tu kíimsi'. Ts'o'ole' bin ti' junp'éel sajkab yaan te' ka'anal lugar ku k'aaba'tik Etamo', ti' p'áati'.

9 Junp'éel k'iine' le filisteo'obo' tu much'uba'obe' ka taalo'ob tu lu'umil Judá ka jo'op' u máano'ob te' lugar ku k'aaba'tik Lejío'.[d] **10** U kajnáalilo'ob Judá túune' tu ya'alo'ob: «¿Ba'axten ts'o'ok a líik'le'ex t-contra?». Leti'ob túune' tu ya'alo'ob: «Taalo'on k-mach* Sansón utia'al k-sutikti' u jeel le ba'ax ts'o'ok u beetikto'ono'». **11** Le o'olal 3,000 u túulal u kajnáalilo'ob Judáe' bino'ob te' sajkab yaan te' ka'anal lugar ku k'aaba'tik Etamo' ka tu ya'alo'ob ti' Sansón: «¿Ma' wa a wojel leti'e filisteo'ob ku gobernaro'ob t-óok'olo'?[e] ¿Ba'axten túun ts'o'ok a beetikto'on junp'éel ba'al beyo'?». Sansóne' tu ya'alajti'ob: «Tene' chéen tin sutajti'ob u jeel le ba'ax tu beeto'obteno'». **12** Pero leti'obe' tu ya'alo'ob: «Taalo'on k-machech* utia'al k-k'ubkech ti' le filisteo'obo'». Ka ts'o'oke' Sansóne' tu ya'alaj: «Chéen ba'ale' jurarte'ex de ke te'exe' ma' ken a beete'exten loob». **13** Leti'ob túune' tu ya'alo'ob: «Ma', to'one' ma' ken k-kíimsech, chéen yaan k-k'axkech utia'al k-k'ubkech ti' leti'ob».

Leti'ob túune' tu k'axo'ob yéetel ka'ap'éel túumben suume' ka tu beeto'ob u yéemel te' tu'ux yano'. **14** Sansóne' k'uch Lejí, le filisteo'ob túuno' jo'op' u yawato'ob yéetel ki'imak óolal le ka tu yilo'ob Sansón. U poder Jéeoba túune' tu beetaj u yantal u muuk' Sansón,[a] le o'olal le suumo'ob ikil k'axa'anil u k'abo' p'áat chéen bey hilo'ob de lino tóoka'an tumen k'áak'e', ts'o'ole' bey yíibil tu beetaj le suumo'ob tu k'abo'.[b] **15** Ka tu yilaj Sansón u baakel u kama'ach juntúul burroe' chíin u ch'a'e'. Tu yéetele' tu kíimsaj 1,000 máako'ob.[c] **16** Sansón túune' tu ya'alaj:

> «¡Yéetel u baakel u kama'ach juntúul burroe'... ts'o'ok in beetik junp'éel montón, ka'ap'éel montón!
> Yéetel u baakel u kama'ach juntúul burroe' ts'o'ok in kíimsik 1,000 máako'ob».[d]

17 Ka ts'o'ok u ya'alik lela', tu píikch'intaj u kama'ach le burroo' ku ts'o'okole' tu ya'ale' le lugaro' yaan u k'aaba'tik Ramat-lejí.*[e] **18** Chéen

a Jue 14:11, 20
b Jue 14:15
c Jue 14:4
d 2Sa 23:11, 12
e Jue 13:1

Columna 2

a Jue 13:24, 25 Jue 14:5, 6
b Jue 16:9, 12
c Jue 3:31
d Jue 16:30
e Jue 15:9

15:10 * Wa «k-k'ax». **15:12** * Wa «k-k'axech».

15:17 * U k'áat u ya'al «u Ka'anal Lugaril Kama'ach».

ba'ale' ka ts'o'oke' sen uk'ajchaji, le o'olal tu ya'alaj ti' Jéeoba: «Teech beet in ganartik le ba'atela', teech áant le máax meyajtikecha'. Chéen ba'ale' beoraa', ¿yaan wa a cha'ik in kíimil yéetel uk'aj utia'al ka lúubken tu k'ab le máaxo'ob ma'atech u meyajtikecho'obo'?».* **19** Le o'olal Diose' tu je'ek'abtaj junp'éel jool yaan ka'ach te' Lejío' ka tuulnaj ja'i'.[a] Ka tu yuk'aj le ja'o' yanchaj u muuk' yéetel tu yu'ubaj ka'a kuxlaji. Le o'olal Sansóne' tu ya'ale' le lugaro' yaan u k'aaba'tik En-akore,* lela' tia'an Lejí tak bejla'e'.

20 Sansóne' 20 años tu juzgartaj Israel tu k'iinil le filisteo'obo'.[b]

16 Juntéenjeakile' Sansóne' bin tu kaajil Gaza. Te'elo' tu yilaj juntúul x-prostitutae' ka bin tu yotoch. **2** Chéen ba'ale' a'ala'ab ti' le gazeo'obo': «Ts'o'ok u yokol Sansón way kaaje». Le o'olal tu ba'pachto'ob, yéetel bul áak'ab tu ch'úukto'ob tu jool le kaajo'. Bul áak'ab ma' péeknajo'ob tu'ux yano'obi' tumen táan u ya'aliko'ob: «Le kéen sáasake' yaan k-kíimsik».

3 Chéen ba'ale' Sansóne' chéen p'áat chital tak chúumuk áak'ab, ka ts'o'oke' líik'e' ka tu jóots'paytaj u joonajil le kaaj pa'te' yéetel u marcoilo'ob bey xan yéetel u trancailo'. Ts'o'ole' ka tu p'íitkuchtaj tuláakale' ka tu bisaj tu ka'anlil le montaña yaan aktáan ti' Hebróno'.

4 Ka máan k'iine' Sansóne' utschaj tu yich Dalila,[a] juntúul ko'olel kaja'an tu Táax Lu'umil Sorek. **5** U nuuktakil le filisteo'obo' bino'ob tu yiknal le ko'olelo' ka tu ya'alo'obti': «Convencert[b] utia'al u ya'aliktech ba'ax beetik u sen antal u muuk', bey xan bix je'el u páajtal k-machik yéetel k-k'axik utia'al k-dominarke'. Beyo' cada juntúul ti' to'one' yaan u ts'áaiktech 1,100 u p'éelel ba'alo'ob de plata».

6 Le o'olal Dalilae' tu ya'alaj ti' Sansón: «Beet uts a wa'alikten tu'ux u taal le buka'aj muuk' yaantecho' bey xan yéetel ba'ax je'el u páajtal a k'a'axal utia'al a dominarta'ale'». **7** Sansóne' tu ya'alaj: «Wa kin k'a'axal yéetel siete u p'éelel suumo'ob* túumbentak yéetel todavía ma' tijko'obe', yaan u lúubul in muuk' yéetel yaan in p'áatal je'ex u maasil máako'obe'». **8** Le o'olal u nuuktakil le filisteo'obo' tu biso'ob ti' le ko'olel siete u p'éelel suumo'ob túumbentak yéetel todavía ma' tijko'obo'. Ka ts'o'oke' le ko'olelo' tu k'axaj Sansón tu yéetel. **9** Le filisteo'obo' ts'oka'anili' u ta'akiko'ob jujuntúul máako'ob tu cuarto le ko'olelo'. Le o'olal le ko'olelo' tu yawtaj ti' Sansón: «¡Sansón, je'el ku taal le filisteo'obo'!». Leti' túune' chéen ch'a'abil úuchik u kotsik le suumo'obo', je'ex

CAP 15
a Éx 17:6

b Gé 49:16
Jue 2:16
Jue 13:1, 5
Jue 16:31
Heb 11:32

Columna 2

CAP 16
a Jue 16:18

b Jue 14:15

15:18 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' circuncidarta'ano'obo'». **15:19** * U k'áat u ya'al «U Sayab le Máax ku K'áat óolalo'».

16:7 * Wa «u suumil arco».

u kóotsol junp'éel hilo de lino kéen máanak yóo' k'áak'e'.[a] Mix máak ojéelt tu'ux u taal u poder.

10 Dalila túune' tu ya'alaj ti' Sansón: «¡Ilawile! Ts'o'ok a tusken,* ma' jaaj le ba'ax ka wa'alikteno', beoraa' beet uts a wa'alikten yéetel ba'ax je'el u páajtal a k'a'axle'». **11** Le o'olal Sansóne' tu ya'alaj ti' Dalila: «Wa kin k'a'axal yéetel túumben suumo'ob mix juntéen yáax meyajnake' yaan u lúubul in muuk' yéetel yaan in p'áatal je'ex u maasil máako'obe'». **12** Dalila túune' tu ch'a'aj túumben suumo'obe' ka tu k'axaj Sansón tu yéetel, ka ts'o'oke' tu yawtaj: «¡Sansón, je'el ku taal le filisteo'obo'!». (Le táan u yúuchul lelo' yaan máaxo'ob ka'ach u ta'akmuba'ob tu cuarto le ko'olel utia'al u machko'ob Sansóno'). Te' súutuk je'elo' leti'e' tu kóotspaytaj le suumo'ob je'ex u ko'otsol junp'éel hiloe'.[b]

13 Ka ts'o'ok lelo' Dalilae' tu ya'alaj ti' Sansón: «Ts'o'ok a tusken tu ka'atéen, ma' jaaj le ba'ax ka wa'alikteno'.[c] A'alten yéetel ba'ax je'el u páajtal a k'a'axle'». Sansón túune' tu ya'alaj: «Ba'ax unaj a beetke' a jit'ik le siete trenza'ob yaan tin pool yéetel le hilo ku meyaj utia'al u beeta'al telao'». **14** Le ko'olel túuno' tu ch'a'aj junp'éel estaca utia'al u asegurartik u tso'otsel u pool Sansón, ts'o'ole' ka tu yawtaj-ti': «¡Sansón, je'el ku taal le filisteo'obo'!». Le o'olal Sansóne' aaje' ka tu jóots'paytaj le estacao', yéetel tu kotsaj le hilo'ob ku meyaj utia'al u beeta'al telao'.

15 Le o'olal Dalilae' tu ya'alaj: «¿Bix a atrever a wa'al a yaabiltmen[a] wa ma' ta wa'alikten ba'ax yaan ta puksi'ik'al? Ts'o'ok óoxtéen a tusken, ma' a wa'alten tu'ux u taal le buka'aj muuk' yaantecho'».[b] **16** Tumen sáamsamal táan u sen k'áatikti'e', leti'e' jach náak u yóole' ka taakchaj tak u kíimil.[c] **17** Le o'olal Sansóne' tu je'ek'abtaj u puksi'ik'al ti' Dalilae' ka tu ya'alajti': «Mix juntéen k'o'osok u tso'otsel in pool, tumen desde ka síijene'* u nazareoen Dios.[d] Wa ku k'o'osol in poole' yaan u lúubul in muuk' yéetel yaan u p'áatal mina'an in poder, kéen ts'o'okke' yaan in p'áatal je'ex u maasil máako'obe'».

18 Le ka tu yilaj Dalila ts'o'ok u je'ek'abtik u puksi'ik'al Sansóne' tu séeba'anil tu túuxtaj a'albil ti' u nuuktakil le filisteo'obo':[e] «Ko'otene'ex, tumen beoraa' ts'o'ok u je'ek'abtikten u puksi'ik'al». Le o'olal u nuuktakil le filisteo'obo' tu ch'a'ajo'ob le taak'ino' ka bino'ob yiknal Dalila. **19** Dalilae' tu weensaj Sansón tu yóok'ol u yook, ka ts'o'oke' tu t'anaj juntúul máake' ka tu beetaj u k'o'osol le siete trenza'ob yaan tu poolo'. Ka ts'o'oke' Sansóne' lúub tu k'ab Dalila yéetel jujunp'íitil úuchik u p'áatal mina'an u muuk'. **20** Ka ts'o'oke' Dalilae' tu yawtaj:

CAP 16

a Jue 15:14

b Jue 16:9

c Jue 16:7, 11

Columna 2

a Jue 14:16

b Jue 16:7
Jue 16:11
Jue 16:13

c Jue 14:17

d Nú 6:5
Jue 13:5, 7

e Jue 16:5

16:10 * Wa «Chéen táan a báaxal tin wéetel».

16:17 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «desde ichil u nak' in maamae'».

«¡Je'el ku taal le filisteo'obo' Sansón!». Le ka aaj Sansóne' tu ya'alaj: «Yaan in tokikinba je'ex ts'o'ok in yáax beetko',[a] yaan in púuts'ul». Chéen ba'ale' leti'e' ma' u yojel ka'ach wa ts'o'ok u p'a'atal tumen Jéeobai'. **21** Le filisteo'ob túuno' tu macho'ob Sansóne' ka tu jóo'so'ob u yicho'ob. Ka ts'o'oke' tu biso'ob tu kaajil Gaza, u encadenarmo'ob yéetel ka'ap'éel cadena'ob de cobre. Te' tu'ux k'ala'ano' ku beeta'al ka'ach u juch'ik jejeláas neek'o'ob. **22** Chéen ba'ale' desde le k'iin ka k'o'ojso' káaj u ka'a chowaktal u tso'otsel u pool.[b]

23 U nuuktakil túun le filisteo'obo' tu much'uba'ob utia'al u festejaro'ob yéetel utia'al u beetko'ob junp'éel sacrificio ti' Dagón,[c] u dioso'ob, tumen táan ka'ach u ya'aliko'ob: «¡K-diose' ts'o'ok u ts'áaik Sansón t-k'ab, ts'o'ok u ts'áaik k-enemigo t-k'ab!». **24** Le ka tu yilaj le kaaj u imagen u dioso'obo' jo'op' u alabarko'ob táan u ya'aliko'ob: «K-diose' ts'o'ok u k'ubik k-enemigo t-k'ab, le máax k'askúunt le lu'um tu'ux yano'on[d] yéetel tu kíimsaj ya'ab ti' to'ono'».[e]

25 Tumen jach ki'imak u yóol u puksi'ik'alo'obe' tu ya'alo'ob: «Taase'ex Sansón utia'al k-che'ejtik». Le o'olal bin ch'a'abil Sansón te' tu'ux k'ala'an utia'al u burlarta'alo'. Ka tu wa'akúunto'ob chúumuk ti' le columna'obo'. **26** Sansón túune' tu ya'alaj ti' le xi'ipal machmil u k'abo': «Áanten utia'al in machkinba te' columna'ob tu'ux ets'ekbal le naja'». **27** Te' k'iin je'elo' chuup yanil le najo', ya'ab xiibo'ob yéetel ko'olelo'ob yani', tia'an tuláakal u nuuktakil le filisteo'obo', yéetel tu techoile' yaan kex 3,000 xiibo'ob yéetel ko'olelo'ob táan ka'ach u burlarkuba'ob ti' Sansón.

28 Sansón[a] túune' tu k'áataj ti' Jéeoba: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ma' a tu'ubsiken, beet uts a ka'a ts'áaik in muuk',[b] kex chéen u ts'ook juntéena' in Dios, cha'a in vengarkinba ti' le filisteo'ob tu yo'olal junp'éel ti' in wicho'obo'».[c]

29 Ka ts'o'oke' Sansóne' tu machuba ti' le ka'ap'éel columna'ob tu'ux ets'ekbal le najo', yéetel u x-no'oj k'abe' tu machaj junp'éel columna, yéetel u x-ts'íik k'abe' tu machaj le uláak' junp'éelo'. **30** Sansón túune' tu yawtaj: «¡Kíimken pa'te' yéetel le filisteo'obo'!». Ka ts'o'oke' tu léench'intaj le columna'ob yéetel tuláakal u muuk'o' ka júut le naj tu yóok'ol u nuuktakil le filisteo'obo' bey xan tu yóok'ol tuláakal le máaxo'ob yano'obo'.[d] Te' k'iin ka kíimo' maas ya'ab máako'ob tu kíimsaj ke le buka'aj tu kíimsaj ichil tuláakal u kuxtalo'.[e]

31 Ku ts'o'okole' u suku'uno'ob Sansón yéetel tuláakal u láak'tsilo'ob u papáe' bino'ob te' kaaj u ch'a'ob u wíinklilo'. Tu biso'obe' ka tu muko'ob te' tu'ux muka'an Manóa,[f] u papáo', te' lugar yaan entre Zorá[g] yéetel Estaolo'. Sansóne' 20 años táan

CAP 16
a Jue 16:9; Jue 16:12; Jue 16:14
b Jue 13:5
c 1Sa 5:4
d Jue 15:4, 5
e Jue 15:7, 8; Jue 15:15, 16

Columna 2
a Heb 11:32
b Jue 14:5, 6; Jue 14:19; Jue 15:14
c Jue 16:21
d Jue 16:27
e Jue 14:19; Jue 15:7, 8; Jue 15:15, 16
f Jue 13:8
g Jue 13:2

ka'ach u juzgar tu kaajil Israel.[a]

17 Te' montaña'ob yaan Efraíno'[b] ti' kaja'an ka'ach juntúul máak ku k'aaba'tik Miqueasi'. **2** Junp'éel k'iine' tu ya'alaj ti' u maama: «¿K'aja'antech le 1,100 u p'éelel ba'alo'ob de plata ch'a'abtech le o'olal ta maldecirtaj le máax ch'a'amil yéetel tin wu'uyaj a wa'aliko'? U jaajile' teen ch'a'amil le ba'alo'ob de platao', tia'ano'ob tin wiknale'». Ka tu yu'ubaj u maamae' tu ya'alaj: «Ka bendecirta'ak in hijo tumen Jéeoba». **3** Leti' túune' tu sutaj ti' u maama le 1,100 u p'éelel ba'alo'ob de platao', chéen ba'ale' u maamae' tu ya'alajti': «Tene' yaan in santificartik le plata ti' Jéeobao', in k'áat ka meyajnaktech utia'al u beeta'al junp'éel póolbil imagen yéetel junp'éel imagen de metal.[c] Beyo' yaan a tia'alintik le platao'».

4 Le ka ts'o'ok u sutik Miqueas le plata ti' u maamao', u maamae' tu ch'a'aj 200 u p'éelel ba'alo'ob de platae' ka tu ts'áaj ti' juntúul máax ku meyajtik plata. Le máak túuno' tu beetaj junp'éel póolbil imagen yéetel junp'éel imagen de metal, ka ts'o'oke' bisa'ab le imageno'ob tu yotoch Miqueaso'. **5** Ti' Miquease' yaan ka'ach junp'éel naj tu'ux yaan u dioso'ob. Leti'e' tu beetaj junp'éel efod*[d] bey xan imageno'obe'#[e] ka tu ts'áaj juntúul u hijo u beet u sacerdoteil.[a] **6** Te' k'iino'ob je'elo' mina'an ka'ach juntúul rey tu lu'umil Israel,[b] cada juntúule' ku beetik ka'ach le ba'ax ma'alob u yilke'.*[c]

7 Te' k'iino'ob xano' yaan ka'ach juntúul táankelem xi'ipal ku taal ti' u paalal Judá, leti'e' ti' kaja'an ka'ach tu kaajil Belén[d] tu lu'umil Judáe'. Leti'e' levita[e] yéetel ts'o'ok u chan máan k'iin kajlak te'elo'. **8** Le xi'ipal túuna' luk' tu kaajil Belén tu lu'umil Judá utia'al u bin u kaxt tu'ux u kajtal. Le táan u bino' k'uch tu yotoch Miqueas,[f] tu montañailo'ob Efraín. **9** Miqueas túune' tu ya'alaj ti' le xi'ipalo': «¿Tu'ux a taal?». Le xi'ipalo' tu ya'alaj: «Tene' levitaen, ti' in taal tu kaajil Belén tu lu'umil Judáe'. Táan in kaxtik tu'ux in kajtal». **10** Miqueas túune' tu ya'alaj ti' le xi'ipalo': «P'áaten tin wiknal utia'al a k'uchul a beetaba in papá* yéetel in sacerdote. Teen túune' cada añoe' yaan in ts'áaiktech diez u p'éelel ba'alo'ob de plata, junp'éel muda nook' bey xan a wo'och». Le levita túuno' ook te' najo'. **11** Le levitao' tu yóotaj p'áatal yéetel Miqueas, ka ts'o'oke' le xi'ipalo' p'áat bey juntúul u paale'. **12** Miqueas xane' tu ts'áaj le levita u beet u sacerdoteilo'.[g] Le xi'ipalo' ti' kaja'an ka'ach tu yotoch Miquease'. **13** Ka ts'o'oke' Miquease' tu ya'alaj: «Beoraa' jach in wojel yaan

17:5 * Lela' bey junp'éel mandile'. # Wa «imageno'ob de terafim». Ilawil «Terafim», página 2582.

17:6 * Wa «le ba'ax ku tuklik ma'alobe'». **17:10** * Wa «consejero».

CAP 16

a Jue 2:16 Jue 15:20

CAP 17

b Jos 17:14, 15

c Éx 20:4 Le 26:1 Dt 27:15

d Éx 28:6 Jue 8:27

e Gé 31:19

Columna 2

a Nú 3:10 Dt 12:11, 13 2Cr 13:8, 9

b 1Sa 8:4, 5

c Jue 21:25

d Miq 5:2

e Nú 3:45 Jos 14:3 Jos 18:7

f Jue 17:1, 5

g Nú 3:10 Jue 17:5

u ye'esikten u yutsil Jéeoba, tumen le levitao' ts'o'ok u k'uchul u beetuba in sacerdote».

18 Te' k'iino'ob je'elo' mina'an ka'ach juntúul rey tu lu'umil Israel.[a] Te' k'iino'ob xano' u tribu le danita'obo'[b] táan ka'ach u kaxtiko'ob junp'éel tu'ux u kajtalo'ob, tumen tak te' k'iino'obo' ma' ts'a'abakti'ob junp'éel herencia ichil le tribu'ob yaan Israelo'.[c]

2 Le danita'obo' tu yéeyo'ob cinco xiibo'ob ichil u tribu'obe' ka tu túuxto'ob u yilo'ob bix le lu'umo'. Le máako'oba' ti' u taalo'ob Zorá yéetel Estaole'[d] yéetel je'el u beetko'ob ma'alob le ba'ax ku k'ubéenta'alti'obo'. Le danita'obo' tu ya'alo'ob ti' le máako'obo': «Xeene'ex a wile'ex bix le lu'umo'». Ka k'uch le máako'ob te' montaña'ob yaan Efraíno', tu máanso'ob le áak'ab tu yotoch Miqueaso'.[e] **3** Le tia'ano'ob naats' ti' u yotoch Miqueaso' tu k'aj óolto'ob u voz le táankelem levitao' le o'olal bino'ob tu yiknale' ka tu k'áato'obti': «¿Máax taasech waye'? ¿Ba'ax ka beetik waye'? ¿Ba'ax o'olal way yaneche'?». **4** Leti'e' tu núukajti'ob: «Beya', beya', bey tu beetil Miqueas tin wo'olal, ts'o'ole' ka tu contratarten utia'al in beetik in sacerdoteil ti' leti'».[f] **5** Leti'ob túune' tu ya'alo'ob ti' le levitao': «Beet uts a k'áatik ti' Dios wa yaan u binto'on utsil ti' le ba'ax jok'a'ano'on k-beeta'». **6** Le sacerdoteo' tu ya'alajti'ob: «Xi'ikte'ex utsil. Jéeoba kun áantke'ex ti' le ba'ax jok'a'ane'ex a beete'exo'».

7 Le cinco máako'ob túuno' seguernaj u bino'obe' ka k'ucho'ob tu kaajil Lais.[a] Tu yilo'obe' le máako'ob kaja'ano'ob te'elo' jach ku confiaro'ob chéen ti' leti'ob, beyo'ob je'ex le sidonio'obo'. Tranquilo kuxliko'ob, ma'atech u chi'ichnaktalo'ob tu yo'olal mix ba'al,[b] yéetel mix juntúul k'asa'an máak atacartik le lu'um tu'ux yano'ob utia'al u perjudicarta'alo'obo'. Leti'obe' jach náach kajliko'ob ti' le sidonio'obo', yéetel mix ba'al yaan u yilo'ob yéetel uláak' kaajo'ob.

8 Le ka suunaj le cinco máako'ob yiknal u yéet kaajalo'ob yano'ob Zorá yéetel Estaole'[c] k'áata'abti'ob: «¿Bix binikte'ex?». **9** Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Ko'one'ex ba'ate'el tu contra'ob, ts'o'ok k-ilke' jach ma'alob le lu'umo'. ¿Ba'axten ka'ap'éelchaja'an a tuukule'ex? Ma' a cha'ike'ex u máan tiempo utia'al a wokol a ch'a'ex le lu'umo'. **10** Le kéen k'uchke'ex te' lu'umo' yaan a wilke'ex junp'éel kaaj ma'atech u chi'ichnaktal tu yo'olal mix ba'al,[d] ts'o'ole' nojoch le lu'umo'. Diose' ts'o'ok u ts'áaik ta k'abe'ex junp'éel lu'um tu'ux mix ba'al ku bineltik».[e]

11 Le o'olal 600 u túulal xiibo'ob u prepararmuba'ob utia'al ba'ate'el ku taalo'ob ti' u tribu le danita'obo' luk'o'ob Zorá yéetel Estaol.[f] **12** Leti'obe' bino'obe' ka je'elo'ob naats' ti' Kiriat-jearim[g] tu lu'umil Judá. Le o'olal le tu'ux je'elo'obo' ku ya'ala'alti'

CAP 18

a Jue 8:23
1Sa 8:4, 5

b Jos 19:40

c Jos 19:47, 48
Jue 1:34

d Jos 19:41, 48

e Jue 17:1, 5

f Jue 17:9, 10

Columna 2

a Jos 19:47, 48
Jue 18:29

b Jue 18:27

c Jos 15:20, 33
Jue 18:2

d Jue 18:7, 27

e Éx 3:8
Dt 8:7-9

f Jue 18:2

g 1Sa 7:1

Maané-dan*[a] tak bejla'e', lela' tia'an tu chik'inil# Kiriat-jearime'. **13** Le ka luk'o'ob te'elo' bino'ob te' montaña'ob yaan Efraíno' ka k'ucho'ob tu yotoch Miqueas.[b]

14 Le cinco xiibo'ob bino'ob u yilo'ob u lu'umil Laise'[c] tu ya'alo'ob ti' u yéet kaajalo'ob: «¿A wojle'ex wa junp'éel ba'al? Te' najo'oba' yaan junp'éel efod,* yaan imageno'ob de terafim, yaan junp'éel póolbil imagen bey xan junp'éel imagen de metal.[d] Tukle'ex ba'ax ken a bete'ex». **15** Le o'olal tséelo'obe' ka k'ucho'ob tu yotoch le levitao',[e] lela' tia'an naats' ti' u yotoch Miquease'. Ka ts'o'oke' tu k'áato'ob ti' le levita bix yanilo'. **16** Mientrase' le 600 danita'ob[f] u prepararmuba'ob utia'al ba'atelo' p'áato'ob wa'atal te' joonajo'. **17** Le cinco xiibo'ob yáax bino'ob u yilo'ob bix yanil le lu'umo'[g] ook u ch'a'ob le póolbil imageno', le efodo',[h] le imageno'ob de terafimo'[i] bey xan le imagen de metalo'.[j] (Le sacerdoteo'[k] ti' wa'alakbal ka'ach te' joonaj yéetel le 600 xiibo'ob u prepararmuba'ob utia'al ba'atelo'). **18** Leti'obe' ooko'ob tu yotoch Miquease' ka tu ch'a'ajo'ob le póolbil imageno', le efodo', le imageno'ob de terafimo' bey xan le imagen de metalo'. Chéen ba'ale' a'ala'abti'ob tumen le sacerdoteo': «¿Ba'ax ka beetke'ex?». **19** Pero leti'obe' tu ya'alo'obti': «Mak a chi', ma' a wa'alik mix ba'al, ba'axe' ko'ox utia'al a k'uchul a beetaba k-papá* yéetel k-sacerdote. ¿Ba'ax maas ma'alob a wilik? ¿Maas wa ma'alob ka a beetaba sacerdoteil utia'al u yotoch chéen juntúul máak[a] wa maas ma'alob ka a beet a sacerdoteil ti' ya'ab familia'ob wa tak ti' junp'éel u tribuil Israel?».[b] **20** Le sacerdoteo' ma'alob tu yu'ubil, le o'olal tu ch'a'aj le efodo', le imageno'ob de terafimo' bey xan le póolbil imageno'[c] ka bin tu yéetel le máako'obo'.

21 Ka ts'o'oke' káaj u bino'ob, tu ts'áajo'ob le mejen paalal, u yalak' ba'alche'ob yéetel le ba'alo'ob ko'ojtak táanil ti' leti'obo'. **22** Le ts'o'ok u chan náachtalo'ob ti' u yotoch Miqueaso' tu much'uba le xiibo'ob kaja'ano'ob naats' ti' u yotoch Miqueaso' ka tu chukpachto'ob le danita'obo'. **23** Le ka tu yawto'ob le danita'obo', le danita'obo' tu sutuba'obe' ka tu ya'alo'ob ti' Miqueas: «¿Ba'ax ku yúuchultech? ¿Ba'axten ts'o'ok a taal yéetel ya'ab máako'ob?». **24** Miqueas túune' tu ya'alajti'ob: «Ts'o'ok a ch'a'ike'ex le dioso'ob in beetmo' yéetel táan a biske'ex xan le sacerdoteo'. ¿Ba'ax túun kun p'áatalten? Le o'olale' ba'axten ka k'áatke'exten: ‹¿Ba'ax ku yúuchultech?›». **25** Le danita'ob túuno' tu núuko'ob: «Ma' a líi'sik a voz ti' to'on. Wa ma'e' bik beeta'akte'ex loob tumen le máaxo'ob p'uja'ano'obo', le kéen ts'o'oke' yaan a perdertik a kuxtal

CAP 18

a Jue 13:24, 25

b Jue 17:1, 5

c Jue 18:2 Jue 18:29

d Dt 27:15 Jue 17:4, 5

e Jue 17:7, 12 Jue 18:30

f Jue 18:11

g Jue 18:2

h Éx 28:6 Jue 8:27

i Gé 31:19

j Le 19:4 Dt 27:15 Jue 17:3-5

k Jue 17:12

Columna 2

a Jue 17:12

b Jue 18:30

c Jue 17:4, 5

18:12 * U k'áat u ya'al «U Campamento Dan». # Wa «oeste». **18:14** * Lela' bey junp'éel mandile'.

18:19 * Wa «k-consejero».

bey xan u kuxtal le máax'o'ob yano'ob ta wotocho'».
26 Ka ts'o'oke' le danita'obo' tu ch'a'aj u beelo'obe' ka seguernaj u bino'ob. Miquease' tu ts'áaj vueltae' ka suunaj tu yotoch, tumen tu yilaj ma' tu páajtal tu yéetelo'ob.

27 Le ka ts'o'ok u ch'a'iko'ob le dioso'ob u beetmaj Miqueas bey xan le sacerdoteo', le danita'obo' bino'ob tu kaajil Lais,[a] junp'éel kaaj tranquilo yéetel ma'atech u chi'ichnaktal tu yo'olal mix ba'al.[b] Tu xu'ulso'ob u kajnáalilo'ob yéetel espada, ts'o'ole' ka tu tóoko'ob le kaajo'. **28** Mix máak taal salvarko'ob tumen náach yanilo'ob ti' Sidón yéetel mix ba'al yaan u yilo'ob yéetel uláak' kaajo'ob, ts'o'ole' tia'ano'ob ka'ach te' táax lu'um ku pertenecer ti' Bet-reobo'.[c] Ka ts'o'oke' le danita'obo' tu jel líi'so'ob le kaajo' ka p'áato'ob kajtali'. **29** Ka tu ya'alo'obe' le kaajo' yaan u k'aaba'tik Dan,[d] tumen bey u k'aaba' le máax ti' u taalo'obo', ti' Dan u paal Israel.[e] Chéen ba'ale' Lais u k'aaba' ka'ach le kaajo'.[f] **30** Ka ts'o'oke' le danita'obo' tu wa'akúunto'ob le póolbil imagen[g] te' lugaro'. Ts'o'ole' Jonatán,[h] u hijo Guersom,[i] u hijo Moisés, bey xan u hijo'obe', k'uch u beetuba'ob sacerdoteil utia'al u tribu le danita'obo'. Bey tu beetilo'ob tak ka k'uch u k'iinil u bisa'alo'ob táanxel lu'umilo'. **31** Te'elo' ti' tu wa'akúunto'ob le póolbil imagen tu beetaj Miqueaso' yéetel ti' p'áat tuláakal le k'iino'ob tia'an ka'ach u yotoch u jaajil Dios tu kaajil Siló'.[a]

19 Te' k'iino'ob mina'an ka'ach juntúul rey tu lu'umil Israelo',[b] juntúul levita kaja'an te' montaña'ob yaan Efraín[c] ti' junp'éel lugar náach yanile' tu ch'a'aj juntúul ko'olel* tu kaajil Belén[d] tu lu'umil Judá utia'al u yatante. **2** Chéen ba'ale' traicionarta'ab tumen le ko'olela', ts'o'ole' ka bin le ko'olel tu yotoch u papá yaan tu kaajil Belén tu lu'umil Judáo'. Cuatro meses xi'ike' **3** ka bin u yíicham tu paach utia'al u convencertik utia'al u ka'a suut, le ka bine' tu bisaj juntúul máax meyajtik bey xan ka'atúul burro'ob. Le ka tu yilaj le ko'olel u k'uchul u yíichamo' tu yoksaj tu yotoch u papá. Le ka ila'ab le máak tumen u papá le ko'olelo' k'a'am xan yéetel ki'imak óolal. **4** Le o'olal convencerta'ab tumen u suegro wa u papá le ko'olel utia'al ka p'áatak tres días tu yéetelo'. Táan ka'ach u janalo'ob yéetel u yuk'iko'ob vino, ts'o'ole' ti' ku máansik ka'ach áak'abi'.

5 Tu cuatro días, le ka líik'o'ob jach temprano utia'al u bino'obe' u papá le ko'olelo' tu ya'alaj ti' u ja'an: «Jaante'ex wa ba'ax utia'al u yantal a muuk'e'ex, kéen ts'o'okke' je'el u páajtal a bine'exe'». **6** Le o'olal kulajo'obe' ka jo'op' u janalo'ob yéetel u yuk'iko'ob vino. Ka ts'o'oke' u papá le ko'olelo' tu ya'alaj ti' le máako': «Beet uts a máansik

19:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina».

CAP 18
a Jos 19:47, 48 Jue 18:29
b Jue 18:7, 10
c Nú 13:17, 21
d Jos 19:47, 48 Jue 20:1 1Re 4:25 1Re 12:28, 29
e Gé 30:6 Gé 32:28
f Jue 18:7
g Jue 17:1, 4 Jue 18:18
h Jue 17:12
i Éx 2:21, 22

Columna 2
a Éx 40:2 Jos 18:1 1Sa 1:3

CAP 19
b 1Sa 8:4, 5
c Jos 17:14, 15
d Gé 35:19 Miq 5:2

áak'ab waye', ki'imakkúunt u yóol a puksi'ik'al». **7** Le ka líik' le máak utia'al u bino' seguernaj u sen a'ala'alti' tumen u suegro ka p'áatak, le o'olal tu ka'a máansaj le áak'ab te'elo'.

8 Tu cinco días, le ka líik' jach temprano utia'al u bine' a'ala'abti' tumen u papá le ko'olelo': «Beet uts a jaantik wa ba'ax utia'al u yantal a muuk'». Le o'olal tardechaj ti'ob te' k'iin je'elo', tu ka'atúulalo'ob seguernaj u janalo'ob. **9** Le ka líik' le máak utia'al u bin yéetel le ko'olel bey xan yéetel le máax meyajtiko' a'ala'abti' tumen u suegro, le u papá le ko'olelo': «¡Ilawile! Ta'aytak u yáak'abtal. Beet uts a máanske'ex áak'ab waye'. Waye' ta'aytak u t'úubul le k'iino'. Máans áak'ab waye', ki'imakkúunt u yóol a puksi'ik'al. Sáamale' je'el u páajtal a líik'le'ex jach temprano utia'al a bine'ex ta wotoche'». **10** Chéen ba'ale' le máako' ma' tu yóotaj p'áatal uláak' áak'abi', le o'olal líik'e' ka bin tak Jebús, uláak' bix k'aj óola'anile' Jerusalén.[a] Tu yéetele' tia'an le ko'olelo', tia'an ka'ach xan le máax meyajtiko' bey xan le ka'atúul burro'obo'.

11 Le tia'ano'ob naats' ti' Jebúso' jach nuka'aj káajal ka'ach u t'úubul le k'iino'. Le o'olal le j-meyajo' tu ya'alaj ti' u ts'uulil: «¿Ma' wa ma'alob ka je'elko'on way tu kaajal le jebuseo'ob utia'al k-máansik le áak'abo'?». **12** Chéen ba'ale' a'ala'abti' tumen u ts'uulil: «Ma' unaj k-je'elel tu kaajal máako'ob ma' israelita'obi'. Yaan u seguer k-bin tak Guibea».[a] **13** Ka ts'o'oke' le ts'uulo' tu ya'alaj ti' le máax meyajtiko': «Ko'oten utia'al k-ilik wa je'el u páajtal k-k'uchul tu kaajil Guibea wa tu kaajil Ramáe',[b] ti' ken k-máans áak'ab ti' junp'éel ti' le lugaro'oba'». **14** Le o'olal seguernaj u bino'ob, le ka k'ucho'ob naats' ti' Guibea, le ku pertenecer ti' Benjamíno', ts'o'ok u káajal ka'ach u yéesame'ental.

15 Le o'olal je'elo'obe' ka ook u máanso'ob áak'ab tu kaajil Guibea. Le ka ooko'obe' kulajo'ob tu k'íiwikil le kaajo', chéen ba'ale' mix máak biso'ob utia'al u máansko'ob áak'ab tu yotoch.[c] **16** Ka ts'o'ok u yáak'abtale' yaan juntúul nojoch máak suunaj tu jo'ol u meyaj. Leti'e' ti' u taal te' montaña'ob yaan Efraíno',[d] chéen ba'ale' ti' kaja'an ka'ach Guibeae'. U kajnáalilo'ob le kaajo' benjaminita'ob.[e] **17** Le nojoch máako' le ka tu yilaj le máak kulukbal tu k'íiwikil le kaajo' tu k'áatajti': «¿Tu'ux a taal? ¿Tu'ux ka bin?». **18** Le máak túuno' tu ya'alaj: «Ti' luk'o'on tu kaajil Belén tu lu'umil Judáe', táan k-bin te' montaña'ob yaan Efraíno' ti' junp'éel lugar náach yanil, tumen ti' in taali'. Binen tu kaajil Belén tu lu'umil Judá,[f] beoraa' táan in bin tu yotoch Jéeoba.* Pero mix máak taalak u ya'alten ka xi'iken tu yotoch.

CAP 19

a Jos 15:8, 63; Jos 18:28; Jue 1:8

Columna 2

a Jos 18:28

b Jos 18:21, 25

c Gé 19:2

d Jue 19:1

e Jos 18:21, 28

f Jue 19:1, 2

19:18 *Uláak' bix u traducirta'ale' «yéetel ti' kin meyaj tu yotoch Jéeobae'».

19 Yaanto'on ya'ab xíiw yéetel su'uk utia'al k-alak' burro'ob,[a] yaan xan ya'ab waaj[b] yéetel vino in tia'al, utia'al le ko'olelo' bey xan utia'al le máax meyajtikeno', mix ba'al ku bineltikto'on». **20** Chéen ba'ale' a'ala'abti' tumen le nojoch máako': «¡Ma' a tuklik! Teen kin ts'áaiktech je'el ba'axak k'a'abéetteche'. Pero ma' a máansik áak'ab way k'iiwike'». **21** Ka ts'o'oke' tu bisaj tu yotoch, yéetel tu ts'áaj ba'al u jaant u yalak' burro'ob. Leti'ob xane' ka ts'o'ok u p'o'ik u yooko'obe' jo'op' u janalo'ob yéetel u yuk'iko'ob vino.

22 Mientras táan ka'ach u ki'imakkúuntik u yóolo'obe', ba'pachta'ab le naj tumen jujuntúul k'asa'an máako'ob yaan te' kaajo' ka jo'op' u lo'oloxko'ob le joonajo', yéetel táan ka'ach u ya'aliko'ob ti' le nojoch máak u yuumil le najo': «Jóo's le máak ook ta wotocho' utia'al u yantal ba'al k-il tu yéetel».[c] **23** Le o'olal jóok' u yuumil le najo' ka tu ya'alajti'ob: «In suku'une'ex, ma' a beetik a k'asa'anile'ex. Kin k'áat óoltikte'ex ma' a beetke'ex junp'éel ba'al k'aas beyo', tumen teen a'al ti' le máak ka taalak tin wotocho'. **24** Way yaan in hija mix juntéen yanak ba'al u yil yéetel juntúul xiibe' yéetel way yaan xan le ko'olel tu taasaj le máaka'. Je'el in jóo'sko'obte'ex utia'al ka yanak ba'al a wile'ex tu yéetelo'obe', yéetel ka a beete'ex le ba'ax a k'áate'ex tu yéetelo'obo'.[d] Chéen ba'ale' ma' unaj a beetke'ex mix ba'al k'aas ti' le máaka'».

25 Pero le máako'obo' ma' tu yóoto'ob u yu'ubo'obi', le o'olal le máako' tu ch'a'aj le ko'olel u yéet taalo'[a] ka tu jóo'saj ti' le máako'obo'. Leti'obe' bul áak'ab táan ka'ach u violarko'ob yéetel táan u beetko'ob loob ti' le ko'olelo', bey tu beetilo'ob tak táan u taal u sáastalo'. Ka tu yilo'ob táan u taal u sáastale' ka túun tu cha'ajo'ob u bin. **26** Le ko'olel túuno' suunaj le jach táan u taal u píik'ilo', lúub tu jool u yotoch le nojoch máak tu'ux yaan u yíichamo', ti' p'áat pektal tak ka sáaschaji'. **27** Le ka líik' u yíicham temprano, yéetel le ka tu je'ek'abtaj u joonajil le naj utia'al u seguertik u bino', tu yilaj ti' pekekbal le ko'olel tu entradail le najo' yéetel u pejkúuntmaj u k'abo'ob tu jool le najo'. **28** Le máak túuno' tu ya'alaj ti' le ko'olelo': «Líi'kech, ko'ox». Chéen ba'ale' ma' tu núukaj mix ba'ali'. Le máak túuno' tu na'aksaj tu yóok'ol u burroe' ka bin tu yotoch.

29 Le ka k'uch tu yotoche' tu ch'a'aj junp'éel cuchilloe' ka tu xo'oxot'aj le ko'olelo' ka tu jóo'saj 12 partes ti', ts'o'ole' ka tu túuxtaj junxóot' ti' cada junp'éel tribu yaan Israel. **30** Tuláakal le máaxo'ob ilo' tu ya'alo'ob: «Desde le k'iin ka jóok' le israelita'ob Egipto tak bejla'o', mix juntéen úuchuk ba'al beya' yéetel mix juntéen xan ila'ak. Tuukulnene'ex ti' le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo', ch'a'tukle'ex ba'ax

CAP 19

a Gé 24:32

b Gé 18:5
Gé 19:3

c Gé 19:4, 5
Le 20:13
Ro 1:27
1Co 6:9, 10
Jud 7

d Gé 19:6-8

Columna 2

a Jue 19:2

unaj u beeta'al[a] yéetel a'ale'exto'on ba'ax unaj k-beetik».

20 Le o'olale' tuláakal le xiibo'ob yaan Israelo' luk'o'ob desde Dan[b] tak Beer-seba yéetel tu lu'umil Galaad[c] utia'al u much'kuba'ob. Tuláakal le kaajo' tu much'uba bey juntúulili' máak tu táan Jéeoba, te' lugar ku k'aaba'tik Mizpáo'.[d] **2** U nuuktakil le kaaj yéetel tuláakal u tribuilo'ob Israele' tu ocupartaj u lugaro'ob le ka tu much'uba u kaajal Dioso', 400,000 soldado'ob xíimbalil u bino'ob u ch'a'amaj u espada'ob.[e]

3 Le benjaminita'obo' tu yojéelto'ob ts'o'ok u bin tuláakal u paalal Israel Mizpá.

Ka ts'o'oke' le israelita'obo' tu ya'alo'ob: «A'ale'exto'on bix úuchik le ba'ax jach k'aasa'».[f] **4** Le levita,[g] u yíicham le ko'olel kíimsa'abo', tu ya'alaj: «Teen yéetel le ko'olel* in ch'a'amo' bino'on ka'ach Guibea,[h] le kaaj u tia'al Benjamíno', utia'al k-máansik ka'ach áak'abi'. **5** Chéen ba'ale' de áak'abe' u kajnáalilo'ob* Guibeae' líik'o'ob tin contrae' ka tu ba'pachto'ob le naj tu'ux yaneno'. Taak ka'ach u kíimskeno'ob, pero en vez ti' le lo', tu violarto'ob le ko'olel in ch'a'amo' ka kíimi.[i] **6** Ka ts'o'oke' tene' tin ch'a'aj u wíinklil le ko'olelo' ka tin xo'oxot'aj, ts'o'ole' ka tin túuxtaj u xóoxot'al ti' tuláakal u lu'umil Israel,[a] tumen ts'o'ok u beetko'ob junp'éel ba'al jach k'aas yéetel jach su'tsil tu lu'umil Israel. **7** U kaajil Israel, beoraa' unaj a much'kaba'ex utia'al a ch'a'tuklike'ex ba'ax unaj u beeta'al».[b]

8 Ka ts'o'oke' junmúuch'* úuchik u wa'atal tuláakal le kaajo' ka tu ya'alo'ob: «Mix juntúul ti' to'on kun suut tu'ux kaja'an mix kun suut tu yotoch. **9** Lela' leti'e ba'ax ken k-beet ti' Guibeaa': yaan k-ilik máaxo'ob kun bin ba'ate'el tu contra.[c] **10** Ti' cada 100 xiibo'ob yaan ichil u tribuilo'ob Israele' yaan k-ch'a'ik 10 u túulali', ti' 1,000 u túulale' yaan k-ch'a'ik 100 u túulali', yéetel ti' 10,000 u túulale' yaan k-ch'a'ik 1,000 u túulali', leti'obe' yaan u bin u kaxto'ob le ba'axo'ob kun k'a'abéettal ti' le ejércitoo', tumen leti'obe' yaan ba'ax ken u beeto'ob tu contra Guibea, le kaaj u tia'al Benjamín, tu yo'olal le ba'ax jach k'aas tu beeto'ob tu lu'umil Israelo'». **11** Bey túuno' tuláakal le israelita'obo' tu much'uba'obe' ka múul bino'ob bey juntúulili' máak tu contra le kaajo'.

12 Ka ts'o'oke' u tribuilo'ob Israele' tu túuxto'ob a'albil ti' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u tribu Benjamíno': «¿Ba'axten ts'o'ok u beeta'al junp'éel ba'ax jach k'aas ichile'ex? **13** Beoraa' k'ube'exto'on le k'asa'an máako'ob yaan Guibea[d] utia'al k-kíimsko'obo', beyo' yaan k-lu'sik tu lu'umil Israel le ba'ax ma'

CAP 19
a Jue 20:7

CAP 20
b Jos 19:47, 48 Jue 18:29
c Jos 22:9
d 1Sa 7:5 1Sa 10:17 2Re 25:23
e Jue 20:17 2Sa 24:9
f Jue 19:22
g Jue 19:1, 2
h Jue 19:12, 14
i Jue 19:25, 26

Columna 2
a Jue 19:29
b Jue 19:30
c Jue 20:18 Pr 16:33
d Jue 19:22, 25

20:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina». **20:5** *Uláak' bix u traducirta'ale' «nuuktakil».

20:8 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «bey juntúulili' máak».

ma'alobo'».[a] Chéen ba'ale' le benjaminita'obo' ma' tu yóoto'ob u yu'ubo'ob ba'ax ku ya'alik le u maasil israelita'obo'.

14 Le benjaminita'ob yano'ob tu maasil kaajo'obo' tu much'uba'ob tu kaajil Guibea utia'al u ba'atelo'ob tu contra le israelita'obo'. **15** Te' k'iin je'elo' le benjaminita'ob yano'ob tu maasil kaajo'ob, le tu much'uba'ob utia'al ba'atelo', tu chukaj 26,000 xiibo'ob u ch'a'amaj u espada'ob, aparte ti' le 700 xiibo'ob yéeya'ano'ob yaan Guibeao'. **16** Ichil le ejércitoa' yaan ka'ach 700 zurdero'ob yéeya'ano'obi', cada juntúul ti' leti'obe' yéetel junp'éel yúuntune' je'el u ch'iniko'ob junp'éel tso'ots sin ke u fallare'.

17 Utia'al le ba'atelo' le israelita'obo' tu much'o'ob 400,000 xiibo'ob, cada juntúul ti' leti'obe' u ch'a'amaj u espada'ob[b] yéetel úuch jo'op'ok u táakpajlo'ob ti' guerra'ob. Ichilo'obe' ma' táaka'an le benjaminita'obo'. **18** Le israelita'obo' líik'o'obe' ka bino'ob Betel utia'al u k'áatko'ob ti' Dios ba'ax unaj u beetko'ob.[c] Leti'obe' tu k'áato'ob: «¿Máax ti' to'on unaj u bin táanil utia'al k-ba'ate'el tu contra le benjaminita'obo'?». Jéeobae' tu núukaj: «Judá unaj u bin táanil».

19 Ka ts'o'oke' le israelita'obo' líik'o'ob tempranoe' ka bino'ob naats' ti' u kaajil Guibea utia'al u ba'atelo'ob tu contra.

20 Ka ts'o'oke' le israelita'obo' jóok'o'ob ba'ate'el tu contra Benjamín. Tu tsolu-

CAP 20

a Dt 13:5
Dt 17:7
Dt 22:22
1Co 5:6, 13

b Jue 20:2

c Éx 28:30
Nú 27:21
Jue 20:27

Columna 2

a Jue 20:28

b Jue 20:21

c Jue 20:23

d 2Cr 20:3
Esd 8:21

e Le 1:3

f Le 3:1

g Nú 27:21
Jue 20:18

ba'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra Guibea. **21** Le benjaminita'ob túuno' jóok'o'ob tu kaajil Guibeae' ka tu kíimso'ob 22,000 israelita'ob te' k'iin je'elo'. **22** Pero le israelita'obo' ma' sajakchajo'obi', le o'olal tuláak' k'iine' tu ka'a tsoluba'ob utia'al u ba'atelo'ob te' mismo lugar je'ex tu beetilo'ob te' yáax díao'. **23** Le israelita'obo' bino'ob xan Betele' ka jo'op' u yok'olo'ob tu táan Jéeoba tak ka tardechaji, ts'o'ole' tu k'áato'ob ti' Jéeoba: «¿Unaj wa k-bin ba'ate'el tu ka'atéen tu contra k-suku'uno'ob, le benjaminita'obo'?».[a] Jéeoba túune' tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex tu ka'atéen tu contra'ob».

24 Le o'olal le israelita'obo' ka'a bino'ob ba'ate'el yéetel le benjaminita'obo'. **25** Le benjaminita'ob xano' ka'a jóok'o'ob tu kaajil Guibea utia'al u ba'atelo'ob tu contra le israelita'obo', ka tu kíimso'ob uláak' 18,000 u túulali',[b] tuláakal lelo'oba' u ch'a'amo'ob ka'ach u espada'ob. **26** Yo'olal lela' tuláakal le israelita'obo' bino'ob Betel. Te'elo' ok'olnajo'ob yéetel p'áato'ob kutal tu táan Jéeoba.[c] Te' k'iin xano' ayunarnajo'ob*[d] tak ka tardechaji, ts'o'ole' tu k'ubo'ob tóokbil ofrenda'ob[e] bey xan ofrenda'ob utia'al múul janal#[f] tu táan Jéeoba. **27** Ka ts'o'oke' le israelita'obo' tu k'áato'ob ti' Jéeoba ba'ax unaj u beetko'ob,[g] tumen te' k'iino'ob

20:26 * Ilawil página 2557. # Ilawil «Ofrendail múul janal», página 2574.

je'elo' ti' yaan ka'ach u cajail u pacto* u jaajil Diosi'. **28** Te' k'iino'obo' Fineás[a] u hijo Eleazar, u hijo Aarón, ku meyaj* ka'ach te' tu'ux yaan u cajail le pactoo'. Le israelita'obo' tu k'áato'ob: «¿Unaj wa k-bin ba'ate'el tu ka'atéen tu contra k-suku'uno'ob, le benjaminita'obo', wa ma'?».[b] Jéeoba túune' tu núukajti'ob: «Xeene'ex, tumen sáamale' yaan in ts'áaiko'ob ta k'abe'ex». **29** Ka ts'o'oke' le israelita'obo' tu ta'ako'ob[c] máako'ob tu ba'pach Guibea utia'al u atacarko'ob.

30 Tu yóoxp'éel k'iin túune' le israelita'obo' bino'ob ba'ate'el tu contra le benjaminita'obo', je'ex ts'o'ok u yáax beetko'obe' tu tsoluba'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra Guibea.[d] **31** Le ka jóok' le benjaminita'ob tu contra le ejércitoo' beeta'ab u náachtalo'ob ti' le kaajo'.[e] Le o'olal je'ex ts'o'ok u yáax beetko'obe' káaj u atacarko'ob yéetel u kíimsko'ob jujuntúul israelita'ob te' bejo'obo', junp'éel beje' ku bin Betel yéetel uláak'e' ku bin Guibea, tu kíimso'ob 30 israelita'ob.[f] **32** Le o'olal le benjaminita'obo' tu ya'alo'ob: «Táan k-ka'a ganarko'ob je'ex ts'o'ok k-yáax beetko'».[g] Pero le israelita'obo' táan ka'ach u ya'aliko'ob: «Utia'al k-beetik u náachtalo'ob ti' le kaajo' yaan k-cha'ik u ch'a'pachtiko'ono'ob tak te' bejo'obo'». **33** Le o'olal le israelita'obo' tu ka'a tsoluba'ob te' lugar ku k'aaba'tik Baal-tamaro', mientrase' le israelita'ob u ta'akmuba'ob ka'ach naats' Guibeao' líik'o'ob u atacarto'ob le kaajo'. **34** Le o'olale' 10,000 xiibo'ob yéeya'ano'ob ti' tuláakal Israele' bino'ob aktáan ti' Guibeae' ka jo'op' u ba'atelo'ob, te'elo' nojochchaj le ba'atelo'. Le benjaminita'obo' ma' u yojlo'ob ka'ach ba'ax ku taal u k'iinil ti'obi'.

35 Jéeobae' tu k'ubaj le benjaminita'ob[a] tu k'ab le israelita'obo', le o'olal te' k'iin je'elo' tu kíimso'ob 25,100 benjaminita'ob, tuláaklo'obe' u ch'a'amo'ob ka'ach u espada'ob.[b]

36 Chéen ba'ale' le benjaminita'obo' jach tu tuklo'ob ka'ach yaan u ganaro'ob tumen tu yilo'ob táan u yáalkab le israelita'ob tu táano'obo'.[c] Pero le israelita'obo' jóok' u yáalkabo'ob tumen ku confiaro'ob ka'ach ti' le máaxo'ob u ta'akmuba'ob naats' Guibea utia'al u atacarko'obo'.[d] **37** Le máaxo'ob u ta'akmuba'obo' tu séeba'anil líik'o'ob utia'al u atacarko'ob Guibea. Le máako'oba' tu k'i'itbesuba'ob ichil tuláakal le kaajo' ka tu kíimso'ob tuláakal u kajnáalilo'ob yéetel espada.

38 Chéen ba'ale' le israelita'obo' ts'oka'anili' u ya'aliko'obe' le máaxo'ob ken u ta'akuba'ob naats' ti' le kaajo' yaan u beetko'ob u kúulul u buuts'il bey junp'éel señale'.

39 Le ka jóok' u yáalkab le israelita'ob le táan ka'ach le ba'atelo' le benjaminita'obo' káaj u atacaro'obe' ka tu

CAP 20

a Éx 6:25 Nú 25:7

b Jue 20:23

c Jos 8:3, 4

d Jue 20:20, 22

e Jue 20:36

f Jue 20:39

g Jue 20:21, 25

Columna 2

a Jue 20:28, 48

b Jue 20:14, 15 Jue 20:46

c Jue 20:31

d Jue 20:29

20:27 * Ilawil «U cajail pacto», página 2583. **20:28** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku wa'atal».

kíimso'ob 30 israelita'ob,[a] le o'olal tu ya'alo'ob: «Chíika'an u yila'al táan k-ka'a ganarko'ob je'ex le ka yáax ba'atelnajo'on tu contra'obo'».[b] **40** Te' súutuk je'elo' káaj u kúulul u buuts'il le kaaj bey junp'éel señalo'. Le ka tu sutaj u yich le benjaminita'obo' tu yilo'ob táan u líik'il u k'áak'il le kaaj tak te' ka'ano'. **41** Le israelita'ob túuno' tu sutuba'obe' ka káaj u atacarko'ob le benjaminita'obo'. Le benjaminita'obo' p'áat mina'an u muuk'o'ob tumen tu yilo'ob le nojoch loob ku taal tu yóok'olo'obo'. **42** Le o'olal bino'ob tu tojil le desierto utia'al u púuts'lo'ob ti' le israelita'obo', chéen ba'ale' seguernaj u ch'a'pachta'alo'ob. Le israelita'ob xu'uls ti' u kaajil Guibeao' jóok'o'ob xan utia'al u xu'ulso'ob le benjaminita'obo'. **43** Le israelita'obo' tu ba'pachto'ob le benjaminita'obo' yéetel ma' xu'ul u ch'a'pachtiko'obi'. Le israelita'obo' tu balak'cha'ato'ob le benjaminita'ob aktáan Guibea, tu tojil lak'ino'. **44** Xu'ulsa'ab 18,000 benjaminita'ob, tuláaklo'obe' jach u yojlo'ob ba'ate'el ka'achi.[c]

45 Le benjaminita'obo' utia'al u púuts'lo'obe' jóok' u yáalkabo'ob utia'al u bino'ob te' desierto, te' ka'anal lugar ku k'aaba'tik Rimóno',[d] chéen ba'ale' le israelita'obo' tu kíimso'ob 5,000 benjaminita'ob te' bejo'obo', yéetel seguernaj u ch'a'pachtiko'ob tak Guidom, ka tu xu'ulso'ob uláak' 2,000 benjaminita'ob. **46** Tuláakal le benjaminita'ob kíimsa'abo'ob te' k'iin je'elo' tu chukaj 25,000 u túulal, tuláaklo'obe' u ch'a'amo'ob ka'ach u espada'ob[a] yéetel jach u yojlo'ob ba'ate'el. **47** Chéen ba'ale' 600 u túulale' bino'ob te' desiertoo', te' ka'anal lugar ku k'aaba'tik Rimóno', cuatro meses tu beeto'obi'.

48 Le israelita'obo' tu sutuba'ob tu contra u maasil benjaminita'obo' ka tu xu'ulso'ob yéetel espada tuláakal le máako'ob yéetel le ba'alche'ob p'aatlo'ob te' kaajo'obo'. Ts'o'ole' tu tóoko'ob tuláakal le kaajo'ob tu'ux máano'obo'.

21 Le tia'ano'ob túun Mizpáo'[b] le israelita'obo' tu jurarto'ob lela': «Mix juntúul ti' to'on ken u ts'áa u hija ti' juntúul benjaminita utia'al u yatante».[c] **2** Le o'olal le israelita'obo' bino'ob Betele'[d] ka p'áato'ob kutal tu táan u jaajil Dios tak ka tardechaji, táan ka'ach u yawat ok'olo'ob. **3** Yéetel táan ka'ach u ya'aliko'ob: «Yuum Jéeoba, u Dios u kaajil Israel, ¿ba'axten ts'o'ok u yúuchul tu lu'umil Israel junp'éel ba'al beya'? ¿Ba'axten unaj u sa'atal junp'éel u tribuil Israel?». **4** Ka sáaschaj tuláak' k'iine' le kaajo' líik' tempranoe' ka tu beeto'ob junp'éel altar utia'al u k'ubko'ob tóokbil ofrenda'ob bey xan ofrenda'ob utia'al múul janal.[e]

5 Ka ts'o'oke' u kaajil Israele' tu ya'alaj: «Ti' tuláakal u tribuilo'ob Israele', ¿máaxo'ob ma' taalo'ob u much'uba yéetel u kaajal Jéeobai'?», tumen leti'obe' tu jurarto'obe'

CAP 20
a Jue 20:31
b Jue 20:21, 25
c Jue 20:15
d Jue 21:13
Columna 2
a Jue 20:15, 35
CAP 21
b Jue 20:1
c Jue 21:18
d Jue 20:18, 26
e Le 3:1

je'el máaxak ma' u bin tu táan Jéeoba te' lugar ku k'aaba'tik Mizpáo', yaan u kíimsa'al, ma' ken u jeche. **6** Le israelita'obo' jach yaachaj tu yóolo'ob le ba'ax úuch ti' Benjamín, u suku'uno'obo'. Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Bejla'e' ts'o'ok u xu'ulsa'al ti' junp'éel u tribuil Israel. **7** ¿Ba'ax unaj k-beetik utia'al k-kaxtik u yatan le benjaminita'ob p'aatlo'ob wa k-jurarmaj tu táan Jéeoba[a] ma' ken k-ts'áati'ob mix juntúul ti' k-hija'ob utia'al u yatanto'obo'?».[b]

8 Leti'obe' tu k'áato'ob xan: «Ichil u tribuilo'ob Israele', ¿máaxo'ob ma' taalo'ob Mizpá tu táan Jéeobai'?».[c] Te' k'iin u much'muba le israelita'obo' mix juntúul ka'ach ti' u kajnáalilo'ob Jabés-galaad yano'obi'. **9** Le ka xo'ok le máako'ob u much'muba'obo' ila'ab mina'an mix juntúul ti' u kajnáalilo'ob Jabés-galaadi'. **10** Le o'olal u kaajil Israele' tu túuxtaj 12,000 máako'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el tu kaajil Jabés-galaad, ka tu ya'alo'obti'ob: «Xeen a xu'ulse'ex u kajnáalilo'ob Jabés-galaad yéetel espada, tak le ko'olelo'obo' bey xan le mejen paalalo'obo'.[d] **11** Leti'e ba'ax unaj a beetke'exa': unaj a xu'ulske'ex tuláakal le xiibo'obo' bey xan tuláakal le ko'olelo'ob ts'o'ok u yantal ba'al u yilo'ob yéetel juntúul xiibo'». **12** Ichil u kajnáalilo'ob Jabés-galaade' tu kaxto'ob 400 x-ch'úupalalo'ob junpuli' ma' yanak ba'al u yilo'ob yéetel xiibi', ka tu biso'ob Siló,[e] te' tu'ux much'ukbalo'ob tu lu'umil Canaáno'.

CAP 21

a Le 5:4 Le 19:12 Mt 5:33

b Jue 21:1, 18

c Jue 20:1

d Jue 21:5

e Jos 18:1

Columna 2

a Jue 20:46, 47

b Jue 21:8, 12

c Jue 21:6

d Le 19:12 Jue 21:1

e Jos 18:1

13 Le ka ts'o'oke' tuláakal le kaajo' tu túuxto'ob t'aan ti' le benjaminita'ob yano'ob te' ka'anal lugar ku k'aaba'tik Rimóno',[a] tu ya'alo'obti'ob ma' ken u beeto'ob mix ba'al ti'ob. **14** Le o'olal suunaj le benjaminita'obo'. Ka ts'o'oke' le israelita'obo' tu ts'áajo'ob ti' le benjaminita'ob le x-ch'úupalalo'ob ma' tu kíimso'ob ichil le ko'olelo'ob yaan ka'ach Jabés-galaado',[b] chéen ba'ale' ma' chúukpaj utia'al tuláakali'. **15** Le kaajo' yaachaj tu yóol le ba'ax úuch ti' Benjamíno'[c] tumen Jéeobae' tu beetaj u yantal división ichil u tribuilo'ob Israel. **16** U nuuktakil le kaajo' tu ya'alo'ob: «Bey ts'o'ok u láaj xu'ulsa'al ti' le ko'olelo'ob yaan ka'ach Benjamíno', ¿ba'ax je'el u páajtal k-beetik utia'al k-kaxtik u yatan le xiibo'ob ma' tocarnajti'obo'?». **17** Jujuntúul ti' leti'obe' tu núuko'ob: «Unaj u yantal u herencia le benjaminita'ob p'aatlo'obo', utia'al ma' u sa'atal junp'éel u tribuil Israel. **18** Chéen ba'ale' to'one' ma' tu páajtal k-ts'áaik k-hija'ob utia'al u yatanto'ob tumen u kaajil Israele' u jurarmaj lela': ‹Maldecirta'ak le máax ken u ts'áa juntúul ko'olel ti' Benjamín utia'al u yatante›».[d]

19 Ka ts'o'oke' tu ya'alo'ob xan: «¡Ilawile'ex! Cada añoe' ku beeta'al junp'éel fiesta ti' Jéeoba tu kaajil Siló,[e] le yaan tu xamanil Betel yéetel tu chik'inil le bej ku luk'ul Betel utia'al u bin Sikemo' yéetel tia'an xan tu noojolil Lebonáe'». **20** Le o'olal tu ya'alo'ob ti' u paalal Benja-

mín: «Xeene'ex utia'al a ta'akikaba'ex te' tu'ux pak'a'an le uva'obo'. **21** Le kéen a wile'ex u jóok'ol óok'ot u x-lóo'bayan ch'úupalalil* Siloe' unaj a jóok'le'ex te' tu'ux pak'a'an le uva'ob utia'al a ch'a'ike'ex juntúul ti' le x-ch'úupalalo'ob yaan Siló utia'al a watante'exo', le kéen ts'o'okke' unaj a suute'ex te' lu'um u tia'al Benjamíno'. **22** Wa ku taal u papá'ob yéetel u suku'uno'ob u quejartuba'obe', to'one' yaan k-a'alikti'ob: ‹E'ese'ex a wutsile'ex ti' to'on bey xan ti' leti'ob, tumen le ka bino'on ba'ate'el utia'al k-kaxtik u yatano'obe' ma' páajchaj k-kaxtik utia'al tuláakali',[a] ts'o'ole' te'exe' ma' culpable'ex ti' mix ba'ali', tumen ma' te'ex k'ub a hija'ex utia'al u yatanto'obi'›».[b]

21:21 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hija'ob».

CAP 21

a Jue 21:12, 14

b Jue 21:1, 18

Columna 2

a Jue 20:48

b Jue 17:6 1Sa 8:4, 5

23 Ka ts'o'oke' le benjaminita'obo' tu beeto'ob jach je'ex a'ala'abikti'obo'. Cada juntúul ti' leti'obe' tu p'iitkuchtaj juntúul ti' le x-ch'úupalalo'ob ku yóok'oto'ob utia'al u k'uchul u beetuba u yatano'. Ka ts'o'oke' suunajo'ob te' lu'um ts'a'anti'ob bey herenciao', tu jel líi'so'ob le kaajo'obo'[a] ka p'áato'ob kajtali'.

24 Te' k'iino'ob je'elo' le israelita'obo' luk'o'ob te' tu'ux u much'muba'obo', cada juntúule' bin te' tu'ux yaan u tribu yéetel te' tu'ux yaan u familiao'. Luk'o'ob te'elo' ka bino'ob te' lu'um ts'a'anti'ob bey herenciao'.

25 Te' k'iino'ob je'elo' mina'an ka'ach juntúul rey tu lu'umil Israel,[b] cada juntúule' ku beetik ka'ach le ba'ax ma'alob u yilke'.*

21:25 * Wa «le ba'ax ku tuklik ma'alobe'».

RUT

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Elimélek yéetel u familiae' bino'ob kajtal Moab (1, 2)
Kíim u yíicham Noemí, Orpá yéetel Rut (3-6)
Rute' ma' tu p'ataj Noemíi' mix u Dios Noemí (7-17)
Noemíe' ku suut yéetel Rut tu kaajil Belén (18-22)

2 Rute' bin cosechar tu k'aax Boaz (1-3)
Ku k'aj óoltikuba Rut yéetel Boaz (4-16)
Rute' ku tsikbaltik ti' Noemí u yutsil Boaz (17-23)

3 Noemíe' ku ya'alik ti' Rut ba'ax unaj u beetik (1-4)
Rut yéetel Boaz te' tu'ux ku jóo'sa'al u neek' le cebadao' (5-15)
Rute' ku suut yiknal Noemí (16-18)

4 Boaze' ku manik le ba'axo'ob u tia'al Eliméleko' (1-12)
Obed u hijo Rut yéetel Boaz (13-17)
Le ch'i'ibal tu'ux u taal Davido' (18-22)

CAP 1

1 Te' k'iino'ob leti'e juezo'ob[a] beetik justiciao'* p'áat mina'an ba'al jaantbil te' lu'umo'. Le o'olal juntúul máake' luk' tu kaajil Belén[b] tu lu'umil Judáe' ka bin kajtal tu lu'umil Moab,[c] leti', u yatan yéetel ka'atúul u hijo'ob. **2** U k'aaba' le máako' Elimélek,* u k'aaba' u yatane' Noemí,# u k'aaba' u paalale' Malón△ yéetel Kilión.▫ Leti'obe' efratailo'ob, ti' u taalo'ob Belén tu lu'umil Judáe'. Ka k'ucho'ob tu lu'umil Moabe' ti' p'áato'ob kajtali'.

3 Ka máan k'iine' kíim Elimélek u yíicham Noemí. Le o'olal Noemíe' p'áat chéen yéetel u hijo'ob. **4** Ka máan k'iine' leti'obe' ts'o'ok u beelo'ob yéetel ko'olelo'ob moabita'ob, u k'aaba' juntúule' Orpá yéetel u k'aaba' uláak' juntúule' Rut.[d] Leti'obe' kex diez años p'áato'ob kajtal te'elo'. **5** Ka ts'o'oke' kíim Malón yéetel Kilión, u hijo'ob Noemí. Noemíe' p'áat mina'an u yíicham mix u paalal. **6** Noemí túune' luk' tu lu'umil Moab utia'al u káajal u suut tu yotoch yéetel u yilibo'ob, tumen le tia'an Moabo' tu yojéelte' Jéeobae'* ts'o'ok u káajal u ka'a bendecirtik u kaajal yéetel ts'o'ok u beetik u yantal ba'al jaantbili'.

7 Luk' te' tu'ux kaja'an ka'ach yéetel u yilibo'obo'. Le táan ka'ach u bino'ob ti' le bej utia'al u suuto'ob Judáo', **8** Noemíe' tu ya'alaj ti' u yilibo'ob: «Maas ma'alob ka suunake'ex. Cada juntúul ti' te'exe' suunak tu yotoch u maama. Ka u ye'es Jéeoba u nojoch yaabilaj ti' te'ex[a] je'ex ts'o'ok a we'eske'ex ti' teen yéetel ti' a wíichame'ex ts'o'ok u kíimlo'obo'. **9** Jéeoba ka u bendecirt cada juntúul ti' te'ex utia'al u ka'a ts'o'okol u beel[b] yéetel utia'al ma' u chi'ichnaktal tu yo'olal mix ba'al».* Ka ts'o'oke' tu ts'u'uts'aj u yilibo'ob, leti'ob túune' jo'op' u sen ok'olo'ob. **10** Leti'obe' seguernaj u ya'aliko'ob ti' Noemí: «Ma', ba'axe' yaan k-bin ta wéetel, yaan k-bin ta kaajal». **11** Pero Noemíe' tu ya'alajti'ob: «In paalale'ex, suunene'ex. ¿Ba'axten unaj a bine'ex tin wéetel? ¿Je'el wa u páajtal u yantal in hijo'ob utia'al u ts'o'okol a beele'ex tu yéetelo'obe'?[c] **12** In paalale'ex, suunene'ex. Xeene'ex, tumen tene' ts'o'ok in sen ch'íijil utia'al u ka'a ts'o'okol in beel. Tak wa ka páajchajak u ts'o'okol in beel te' áak'aba' yéetel ka páajchajak u yantal in hijo'obe', **13** ¿je'el wa a páa'tke'ex u nojochtalo'obe'? ¿Je'el wa u p'áatal ma' u ka'a ts'o'okol a beele'ex tu yo'olal leti'obe'? In paalale'ex, suunene'ex, tene' jach ku yaatal in wóol le kéen in wil ba'ax ts'o'ok u yúuchulte'ex tumen tia'an Jéeoba tin contrae'».[d]

Columna 2

1:1 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku juzgaro'obo'». **1:2** * U k'áat u ya'al «In Diose' Rey». # U k'áat u ya'al «Ku Lúubul Utsil». △ Ma' xaane' ku taal ti' junp'éel t'aan hebreo u k'áat u ya'al «u p'áatal mina'an u muuk'; u k'oja'antal». ▫ U k'áat u ya'al «Máax ku Lúubul; Máax ku Xu'ulul». **1:6** * Ilawil página 2566.

1:9 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «utia'al u yantal tu'ux u je'elel».

---

a Jue 2:16

b Miq 5:2

c Gé 19:36, 37
Dt 2:9
Jue 3:30

d Mt 1:5

a Éx 34:6
Rut 2:20

b Rut 3:1

c Dt 25:5, 6

d Rut 1:20

14 Leti'ob túune' jo'op' u sen ok'olo'ob tu ka'atéen, ka ts'o'oke' Orpáe' tu ts'u'uts'aj u suegrae' ka bini. Chéen ba'ale' Rute' p'áat tu yiknal. **15** Noemí túune' tu ya'alaj: «¡Ilawile!, a concuñae' ts'o'ok u suut tu kaajal yéetel tu yiknal u dioso'ob. Suunen xan tu yéetel».

16 Pero Rute' tu ya'alaj: «Ma' u seguer a wa'alikten ka in p'atech yéetel ka xu'uluk in bin ta wéetel, tumen je'el tu'uxak ka xi'ikeche' yaan in bin ta wéetel, yéetel je'el tu'uxak ka a máans áak'abe' ti' xan ken in máans áak'abi'. A kaajale' yaan u k'uchul u beetuba in kaajal yéetel a Dios-e' yaan xan u k'uchul u beetuba in Dios.[a] **17** Le tu'ux kan kíimile' ti' xan kin kíimili', ts'o'ole' ti' kin mukbili'. Ka u sen castigarten Jéeoba wa ma' leti'e kíimil ka u separarten ti' techo'».

18 Le ka tu yilaj Noemí ma' tu xu'ulul u ya'alik Rut u bin tu yéetele', xu'ul u kaxtik bix je'el u convencertik utia'al ka suunake'. **19** Ka ts'o'oke' seguernaj u múul bino'ob tak ka k'ucho'ob Belén,[b] le ka k'ucho'obe' ja'ak' u yóol tuláakal le kaajo'. Le ko'olelo'obo' táan ka'ach u ya'aliko'ob: «¿Noemí wa lela'?». **20** Noemíe' tu ya'alaj ti' le ko'olelo'obo': «Ma' a wa'alike'exten Noemí* ba'axe' a'ale'exten Mara, tumen ts'o'ok u beeta'al in sen mu'yaj# tumen Dios.△[c] **21** Ya'ab ba'ax yaanten ka binen, pero mix ba'al yaanten ka beeta'ab in suut tumen Jéeoba. ¿Ba'axten unaj a wa'alike'exten Noemí, wa Jéeobae'* ts'o'ok u ts'áaikuba tin contra yéetel ts'o'ok u beetik u binten k'aasil?».[a]

22 Bey úuchik u luk'ul Noemí tu lu'umil Moab[b] yéetel Rut, u yilibo'. Leti'obe' k'ucho'ob Belén tu k'iinil táan u káajal u cosecharta'al cebada.[c]

2 Noemíe' yaan ka'ach juntúul u láak'tsil jach ayik'al, u k'aaba'e' Boaz,[d] u láak'tsil tu parte Elimélek, u yíicham.

2 Rut, le moabitao', tu ya'alaj ti' Noemí: «Beet uts a cha'ik in bin te' tu'ux ku yúuchul cosechar utia'al in meents'ultik*[e] le ba'ax ku cosecharta'alo'. Tene' yaan in meents'ul tu paach je'el máaxak ka u ye'esten u yutsile'». Noemí túune' tu ya'alaj ti' Rut: «Hija, je'el u páajtal a bine'». **3** Ka ts'o'oke' Rute' bin te' tu'ux ku yúuchul cosecharo' ka jo'op' u meents'ul, táan ka'ach u bin tu paach le máaxo'ob ku cosecharo'obo'. Sin ke u yojéeltike' le tu'ux bin cosecharo' utia'al Boaz,[f] juntúul u láak'tsil Elimélek.[g] **4** Te' súutuk je'elo' k'uch Boaz, leti'e' ti' luk' Beléne', ka tu ya'alaj ti' u j-meyajo'ob: «Ka yanak Jéeoba ta wéetele'ex». Leti'ob túune' tu ya'alo'ob ti' Boaz: «Ka u bendecirtech Jéeoba».

CAP 1
a Rut 2:11, 12
b Rut 1:1, 2
c Rut 1:13

Columna 2
a Rut 1:3, 5
b Nú 21:13 Rut 1:1
c Rut 2:23

CAP 2
d Rut 2:20 Rut 4:21, 22 Mt 1:5 Lu 3:23, 32
e Le 23:22 Dt 24:19
f Rut 2:20
g Rut 1:2

1:20 *U k'áat u ya'al «Ku Lúubul Utsil». #Wa «in sen sufrir». △Wa «le Máax jach táaj yaan u podero'».

1:21 *Wa «Jéeoba, le Máax jach táaj yaan u podero'». **2:2** *U kaxta'al u yalab le ba'ax ts'o'ok u cosecharta'alo'.

5 Ka ts'o'oke' Boaze' tu k'áataj ti' le máax nu'uktik le máaxo'ob ku meyajo'obo': «¿Máax le x-ch'úupalo'?». **6** Le máax nu'uktik le máaxo'ob ku meyajo'obo' tu ya'alaj: «Le x-ch'úupalo' juntúul moabita[a] taal yéetel Noemí le ka luk' tu lu'umil Moabo'.[b] **7** Leti'e' tu k'áatajten: ‹¿Je'el wa u páajtal in meents'ul[c] yéetel in molik le cebada* tak te' tu'ux ku bin u xo'ot'ol tumen le máaxo'ob ku cosecharo'obo'?›, desde temprano ka káaj u meyaj, jach táant u kutal je'elel jun chan súutuk te' paselo'».#

8 Boaz túune' tu ya'alaj ti' Rut: «Hija, u'uy lela': ma' a bin yaanal tu'ux, ma' a bin meents'ul yaanal lugar. P'áatkech naats' ti' in x-meyajo'ob.[d] **9** Ilawil tu'ux ku cosechar in j-meyajo'ob, le kéen ts'o'okke' ti' ka xi'ikech yéetel le ko'olelo'obo'. Ts'o'ok in wa'alik ti' le xi'ipalalo'ob ma' u molestarkecho'obo'. Le kéen uk'ajchajkeche' je'el u páajtal a bin te' tu'ux yaan le jarro'ob* utia'al a wuk'ik le ja' ku jóo'sa'al tumen le xi'ipalalo'obo'».

10 Rut túune' xolaje' ka chinlaj tu táan Boaz, ts'o'ole' ka tu ya'alajti': «¿Ba'axten kin lúubul utsil ti' teech yéetel táan a wáantken kex táanxel lu'umil in taal?».[e] **11** Boaze' tu ya'alajti': «Ts'o'ok u ya'ala'alten tuláakal ba'ax ts'o'ok a beetik tu yo'olal a suegra le ka ts'o'ok u kíimil a wíicham, bey xan bix úuchik a p'atik a papá, a maama, yéetel le lu'um tu'ux síijech utia'al a bin ti' junp'éel lu'um ma' a k'aj óoli'.[a] **12** Ka u bo'ottech Jéeoba le ba'ax ts'o'ok a beetko'.[b] Jéeoba u Dios u kaajil Israel ka u bo'ottech tuláakal ba'ax ts'o'ok a beetik, tumen ts'o'ok a ts'áaikaba yáanal u xiik'o'ob utia'al ka u kanáantech».[c] **13** Rut túune' tu ya'alaj: «In yuum, jach uts a modos tin wéetel, kex ma' táaka'anen ichil a j-meyajo'obe' ts'o'ok a líi'sik in wóol yéetel le ba'ax ts'o'ok a wa'alikteno' yéetel ts'o'ok a beetik u xu'ulul in sen tuukul».

14 Ka horachaj le janalo' Boaze' tu ya'alaj ti' Rut: «Ko'oten waye', ko'oten a jaant junxéet' waaj, je'el u páajtal a ch'ulik ichil le vinagreo'». Rut túune' kulaj tu tséel le máaxo'ob ku cosecharo'obo'. Ka ts'o'oke' Boaze' tu ts'áaj junp'íit k'éelbil cebada ti' Rut. Leti' túune' jaani, na'ajchaji yéetel yaan sobrarnaji'. **15** Le ka líik' Rut utia'al u seguer u meents'ule',[d] Boaze' tu ya'alaj ti' u j-meyajo'ob: «Cha'ex u meents'ul tak te' tu'ux yaan le cebada* ts'o'ok a xot'ke'exo', yéetel ma' a molestarke'ex.[e] **16** Unaj xan a cha'ike'ex u júutul junp'íit ti' le cebada ka k'axke'exo', yéetel unaj a p'atke'ex paachil ti' te'ex utia'al u molik, ma' unaj xan a wa'alike'ex mix ba'al ti' utia'al u xu'ulul u molki'».

17 Rut túune' seguernaj u meyaj tak ka tardechaji,[f] le ka tu p'uchaj le cebada tu meents'ulto' óolak u chuk

CAP 2
a Rut 1:3, 4
b Rut 1:16, 22
c Le 23:22 Dt 24:19
d Rut 2:22
e Éx 23:9 Le 19:34

Columna 2
a Rut 1:14, 16
b Rut 4:11, 17 Mt 1:5, 16
c Sl 17:8 Sl 36:7 Sl 57:1 Sl 63:7
d Le 19:9 Rut 2:2
e Rut 2:9
f Rut 2:7

2:7, 15 * Uláak' bix u traducirta'ale' «i'ijo'ob». **2:7** # Wa «te' jáakalo'». **2:9** * Wa «p'úulo'ob».

junp'éel efá.* **18** Ka ts'o'oke' tu ch'a'aje' ka bin te' kaajo', ka k'uche' ila'ab tumen u suegra le buka'aj tu meents'ulto'. Rut xane' tu jóo'saj utia'al u ts'áa ti' Noemí le janal sobrarnaj[a] le ka ts'o'ok u janal yéetel u na'ajtal leti'o'.

19 Noemí túune' tu ya'alaj ti' Rut: «¿Tu'ux meents'ulnajech bejla'e'? ¿Tu'ux meyajnajech? Bendecirta'ak le máax tu ye'esaj u yutsil techo'».[b] Leti' túune' tu ya'alaj ti' u suegra máax yiknal meyajnaji, tu ya'alaj: «Le máax yiknal meyajnajeno' ku k'aaba'tik Boaz». **20** Noemí túune' tu ya'alaj ti' u yilib: «Bendecirta'ak tumen Jéeoba, le máax ma' xu'uluk u ye'esik u nojoch yaabilaj ti' le kuxa'ano'ob yéetel ti' le kimeno'obo'».[c] Ka ts'o'oke' tu ya'alaj xan: «Le máak ka wa'aliko' juntúul k-láak'tsil,[d] leti'e' juntúul ti' le máaxo'ob je'el u páajtal u ka'a manikо'on[e] utia'al u yáantko'ono'». **21** Ka ts'o'oke' Rut, le moabitao', tu ya'alaj: «Leti'e' tu ya'alaj xan ten: ‹P'áatkech naats' ti' in j-meyajo'ob tak ken ts'o'okok tuláakal le cosechao'›».[f] **22** Noemíe' tu ya'alaj ti' Rut, u yilib: «Hija, maas ma'alob ka xi'ikech yéetel u x-meyajo'ob le máak ka wa'aliko' ke ka xi'ikech yaanal tu'ux ka jo'op'ok a perjudicarta'al».

23 Rut túune' seguernaj u p'áatal naats' ti' u x-meyajo'ob Boaz. Leti'e' seguernaj

2:17 * Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 22 litroso'. Ilawil «Efá», página 2561.

CAP 2

a Rut 2:14

b Sl 41:1

c Éx 34:6 Rut 1:8 Sl 36:7

d Rut 2:1

e Le 25:25 Dt 25:5, 6 Rut 3:9, 12

f Rut 2:8

Columna 2

a Rut 1:22

b Rut 1:16

CAP 3

c Rut 1:9

d Rut 2:1, 20

u meents'ul tak ka xu'ul u cosecharta'al le cebada[a] yéetel le trigoo'. Yéetel seguernaj u p'áatal kajtal yiknal u suegra.[b]

3 Noemíe' tu ya'alaj ti' Rut, u yilib: «In paal, tene' k'a'abéet in kaxtik juntúul máax yéetel u ts'o'okol a beel*[c] utia'al u bintech utsil. **2** Boaz, le máax tu cha'aj a múul meyaj yéetel u x-meyajo'obo', juntúul k-láak'tsil.[d] Te' áak'aba' leti'e' yaan u saltik le cebada te' tu'ux ku jóo'sa'al u neek'o'. **3** Ichkíilnen yéetel cho'o ki'ibok aceite ta wíinklil. Le kéen ts'o'okke' ka jelik a nook'e' ka bin te' tu'ux ku jóo'sa'al u neek' le cebadao'. Hasta ken ts'o'okok u janal yéetel u yuk'ik vino Boaze' ka cha'ik u yilkech. **4** Le kéen horachajak u bin chitale' jach ilawil tu'ux kun bin chital, le kéen ts'o'okke' ka bin tu yiknale' ka síilik u yooko'ob, kéen ts'o'okke' ka chital naats' ti' u yooko'ob. Leti' ken u ya'altech ba'ax unaj a beetik».

5 Ka ts'o'oke' Rute' tu ya'alaj: «Yaan in beetik tuláakal le ba'ax ka wa'alikteno'». **6** Rut túune' bin te' tu'ux ku jóo'sa'al u neek' le cebadao' ka tu beetaj tuláakal le ba'ax a'ala'abti' tumen u suegrao'. **7** Boaze' jaani, tu yuk'aj vino, yéetel jach ki'imak u yóol ka'achi. Ka ts'o'oke' bin chital te' tu'ux nikikbal u neek' le cebadao'. Rut túune' chaambel k'uch te' tu'ux yano' ka tu síilaj u yooko'ob

3:1 * Wa «junp'éel a wotoch».

Boaze' ka chilaj naats' ti' u yooko'ob. **8** Chúumuk áak'abe' káaj u tíita'al Boaz tumen le ke'elo'. Leti' túune' kulaje' ka tu yilaj yaan juntúul ko'olel chilikbal naats' ti' u yooko'ob. **9** Boaz túune' tu ya'alaj: «¿Máaxechi'?». Rut túune' tu ya'alaj: «Teen Rut, a x-meyaj. Unaj a jayik a nook' tin wóok'ol tumen teche' yaantech u derechoil u ts'o'okol a beel tin wéetel».*[a] **10** Boaze' tu ya'alaj: «X-ch'úupal, ka u bendecirtech Jéeoba. Maas ts'o'ok a we'esik nojoch yaabilaj yéetel le ba'ax ts'o'ok a beetik beoraa' ke yéetel le ba'axo'ob ts'o'ok a yáax beetko',[b] tumen ma' binech tu paach le táankelmo'obo', kex ayik'alo'ob wa kex óotsilo'ob. **11** Beoraa', x-ch'úupal, ma' a sajaktal, ta wo'olale' yaan in beetik tuláakal le ba'ax ts'o'ok a wa'aliko',[c] tumen tuláakal u kajnáalilo'ob le kaaja' u yojlo'ob de ke teche' juntúul ko'olelech jach jats'uts a modos. **12** Kex jach tu jaajil yaanten u derechoil in manike'exe',[d] yaan juntúul a láak'tsile'ex maas yaan derecho ti' u manike'ex.[e] **13** Te' áak'aba' p'áatkech waye'. Wa le kéen sáasak ku manikeche', ¡jach ma'alob! Jach ma'alob ka u beete. Pero wa ma' u k'áat u maneche', teen túune' yaan in manikech.[f] Lela' kin jurartiktech tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano'. P'áatkech chital waye', páa't u sáastal».

14 Rut túune' chilaj naats' ti' u yooko'ob Boaz tak ka jo'op' u taal u sáastal. Rute' líik' todavía ma' jach píik'iki', te' hora ma' tu páajtal u jáan k'aj óolta'al máako'. Boaz xane' tu ya'alaj: «Ma' unaj u yojéelta'al wa taal juntúul ko'olel te' tu'ux ku jóo'sa'al u neek' le cebadaa'». **15** Boaze' tu ya'alaj ti' Rut: «Taas le nook' a bóoch'intmo' ka a jaye». Rut túune' tu jayaj le nook'o'. Ka ts'o'oke' Boaze' tu láalaj seis medidas* cebadai', ts'o'ole' ka tu ts'áaj u kuche. Ka ts'o'ok túune' Boaze' bin te' kaajo'.

16 Rute' suunaj tu'ux yaan u suegra, ka k'uche' a'ala'abti': «In paal, ¿bix biniktech?».* Rut túune' tu ya'alajti' tuláakal le ba'ax tu beetaj Boaz tu yo'olalo'. **17** Rute' tu ya'alaj xan: «Leti'e' tu ts'áajten le seis medidas cebadaa' ka tu ya'alajten: ‹Ma' unaj a bin yiknal a suegra wa mix ba'al ka biski'›». **18** Ka ts'o'oke' Noemíe' tu ya'alaj: «In paal, p'áatkech waye'. Páa't a wilik ba'ax kun úuchul, tumen le máako' ma' kun je'elel sin ke u resolvertik le asunto te' k'iina'».

4 Boaz túune' bin tu joonajil le kaajo'[a] ka kulaji'. Te' súutuko' máan le máak yaan u derechoil u manik Rut yéetel Noemío', le máak a'ala'ab tumen Boaze'.[b] Boaz túune' tu ya'alaj ti' le máako': «Ko'oten waye', kulen te'ela'».

CAP 3

a Le 25:25 Dt 25:5, 6 Rut 2:20

b Rut 1:14, 16

c Rut 3:9

d Le 25:25 Rut 2:20

e Rut 4:1

f Rut 4:5

Columna 2

CAP 4

a Dt 25:7 Pr 31:23

b Rut 3:12

3:9 * Wa «a maniko'on».

3:15 * Ma' xaane' seis medidas sea, lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de óoli' 44 litroso'. Ilawil «Sea», página 2579. **3:16** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «¿máaxechi'?».

Leti' túune' náats'e' ka kulaji. **2** Ka ts'o'oke' Boaze' bin u ch'a' diez u túulal u nuuktakil le kaajo',[a] ka tu ya'alajti'ob: «Kulene'ex waye'». Leti'ob túune' kulajo'ob.

3 Boaz túune' tu ya'alaj ti' le máak yaanti' u derechoil u maano':[b] «Noemí, le máax luk' tu lu'umil Moab[c] utia'al u taal wayo', k'a'abéet u konik le terreno utia'al ka'ach Elimélek,[d] k-láak'tsilo'. **4** Le o'olal tin tuklaj unaj in ts'áaik a wojéelt yéetel in wa'aliktech: ‹Man tu táan u kajnáalilo'ob in kaajal bey xan tu táan u nuuktakil.[e] Wa yaan a manike', mane, pero wa ma'e' a'alten utia'al in wojéeltik, tumen ti' le máaxo'ob yaan u derechoil u maniko' yáax teech yanech te' listao', ts'o'ole' teen kin seguer›». Le máak túuno' tu núukaj: «Je'el in manike».[f] **5** Ka ts'o'oke' Boaze' tu ya'alaj: «Le kéen a man le terreno ti' Noemío' unaj xan a manik ti' Rut le moabita, u yatan ka'ach Malóno'. Beyo' le herenciao' yaan u seguer u p'áatal tu k'aaba' le máax kimeno'».[g] **6** Le máak unaj u manik ka'acho' tu ya'alaj: «Ma' tu páajtal in manik tumen je'el in k'askúuntik in herenciae'. Man teech yéetel le derecho yaanteno', tumen tene' ma' tu páajtal in manik».

7 Te' k'iino'ob je'elo' tu lu'umil Israele' yaan ka'ach junp'éel ba'ax suuk u beeta'al utia'al u ye'esik máak ts'o'ok u cedertik u derechoil u manik wa ba'ax. Juntúul máake' unaj u lu'sik u xaanab[h] utia'al u ts'áaik ti' uláak' juntúul máak utia'al u ye'esik ts'o'ok u ch'a'iiko'ob junp'éel acuerdo. **8** Le o'olal le máak yaan u derechoil u maano' tu lu'saj u xaanabe' ka tu ya'alaj ti' Boaz: «Man teech». **9** Boaz túune' tu ya'alaj ti' u kajnáalilo'ob le kaaj yéetel ti' u nuuktakilo': «Te'exe' testigo'ex[a] de ke bejla'e' táan in manik ti' Noemí tuláakal le ba'ax ka'ach u tia'al Elimélekо' bey xan tuláakal le ba'ax u tia'al ka'ach Kilión yéetel Malóno'. **10** Yaan xan in ch'a'ik utia'al in watant Rut le moabita, u yatan ka'ach Malóno'. Beyo' le herenciao' yaan u seguer u p'áatal tu k'aaba' le máax kimeno'.[b] Ts'o'ole' u láak'tsilo'ob bey xan u kajnáalilo'ob le kaajo' ma' ken u tu'ubso'ob u k'aaba' le máax kimeno'. Te'exe' testigo'ex bejla'e'».[c]

11 Ka ts'o'oke' tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu joonajil le kaaj bey xan u nuuktakil le kaajo' tu ya'alo'ob: «¡Testigo'on! Jéeoba ka u bendecirt a watan ku yokol ta wotocho'. Ka u beet u p'áatal je'ex Raquel yéetel Lea, le ka'atúul ko'olelo'ob tu'ux u taal tuláakal u kaajil Israelo'.[d] Ka xi'iktech utsil te' Efratao'[e] yéetel ka jach k'aj óolta'ak a k'aaba' tu kaajil Belén.[f] **12** Ka p'áatak a wotoch je'ex u yotoch Pérez,[g] u hijo Tamar yéetel Judáe', lela' ka béeyak yéetel le paalal ken u ts'áatech Jéeoba yéetel le x-lóo'bayan ko'olela'».[h]

13 Boaze' ts'o'ok u beel yéetel Rut. Rut túune' k'uch u beetuba u yatan. Le ka

CAP 4

a Dt 16:18

b Le 25:25 Dt 25:5, 6 Rut 2:20 Rut 3:9, 12

c Rut 1:1, 6

d Rut 1:2

e Gé 23:18 Jer 32:9, 10

f Rut 3:13

g Gé 38:7, 8 Dt 25:5, 6

h Dt 25:7, 9

Columna 2

a Gé 23:18 Rut 4:4 Jer 32:12

b Gé 38:7, 8 Dt 25:5, 6

c Rut 4:4

d Gé 28:3 Gé 35:23-26 Gé 46:15, 18 Gé 46:22, 25

e Gé 35:19

f Rut 1:1 Miq 5:2

g Gé 38:29 Nú 26:20 Mt 1:3

h Sl 127:3

yanchaj ba'al u yilo'obe', Jéeobae' tu beetaj u p'áatal embarazadail Rute' ka yanchaj juntúul u hijo. **14** Ka ts'o'oke' le ko'olelo'obo' tu ya'alo'ob ti' Noemí: «Alabarta'ak Jéeoba, tumen tu beetaj u yantal juntúul máax manikech. ¡Alabarta'ak u k'aaba' le chan xi'ipal tu lu'umil Israelo'! **15** Leti'e'* ts'o'ok u beetik a ka'a kuxtal yéetel yaan u yáantkech kéen ch'íijkech, tumen leti'e' u hijo a wilib, le máax jach u yaabiltmech[a] yéetel maas ma'alob ke tak siete hijo'obo'». **16** Noemíe' tu méek'aj

4:15 *Táan u t'aan ti' u yáabil Noemí.

CAP 4

a Rut 1:14, 16

Columna 2

a Mt 1:5
Lu 3:23, 32

b 1Sa 17:12
Isa 11:1
Ro 15:12

c Rut 4:12
Mt 1:2-6

d Gé 46:12
Nú 26:21
1Cr 2:5

e 1Cr 2:9-15

f Éx 6:23

g Rut 4:17
1Sa 16:1

h 2Sa 7:8
1Cr 2:13, 15

le chan xi'ipalo' ka tu ch'a'aj u kanáante. **17** Ka ts'o'oke' u vecina'ob Noemíe' tu ts'áajo'ob u k'aaba' le chan xi'ipalo'. Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Ts'o'ok u yantal juntúul u hijo Noemí», ka tu ya'alo'obe' Obed[a] ken u k'aaba'te. Leti'e' u papá Jesé,[b] Jesée' u papá David.

18 Lelo'oba' leti'e máaxo'ob ku taalo'ob ti' Péreza':[c] Pérezе' u papá Ezrón.[d] **19** Ezróne' u papá Ram. Rame' u papá Aminadab.[e] **20** Aminadabe'[f] u papá Naasón. Naasóne' u papá Salmón. **21** Salmóne' u papá Boaz. Boaze' u papá Obed. **22** Obede' u papá Jesé.[g] Jesée' u papá David.[h]

U YÁAX LIBROIL

SAMUEL

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Elkaná yéetel u yatano'ob (1-8)
Anae' ku k'áatik ti' Dios ka yanak juntúul u hijo (9-18)
Ku síijil Samuel; ku k'u'ubul ti' Jéeoba (19-28)

2 U oración Ana (1-11)
Ba'alo'ob k'aastak ku beetik u paalal Elí (12-26)
Jéeobae' ku juzgartik u yotoch Elí (27-36)

3 Ku ts'a'abal Samuel u beet u profetail (1-21)

4 Le filisteo'obo' ku ch'a'iko'ob u cajail le pactoo' (1-11)
Ku kíimil Elí yéetel u paalal (12-22)

5 U cajail le pactoo' bisa'ab tu lu'um le filisteo'obo' (1-12)
Ku mixba'alkúunta'al Dagón (1-5)
Ku castigarta'al le filisteo'obo' (6-12)

6 Le filisteo'obo' ku sutko'ob u cajail le pacto ti' Israelo' (1-21)

7 Ku bisa'al u cajail le pacto Kiriat-jearimo' (1)
Samuele' ku ya'alik ka meyajta'ak chéen Jéeoba (2-6)
Israele' ku ganartik u enemigo'ob te' Mizpáo' (7-14)
Samuele' ku juzgar yóok'ol Israel (15-17)

8 Israele' ku k'áatik juntúul rey (1-9)
Samuele' ku ya'alik ba'ax kun úuchul kéen yanak juntúul rey (10-18)

Jéeobae' de acuerdo ka yanak juntúul rey ti' Israel (19-22)
9 Samuele' ku much'kuba yéetel Saúl (1-27)
10 Ku yéeya'al Saúl u beet u reyil (1-16)
Ku presentarta'al Saúl tu táan le kaajo' (17-27)
11 Saúle' ku ganartik le ammonita'obo' (1-11)
Ku ka'a a'ala'al Saúle' leti'e reyo' (12-15)
12 Le ts'ook t'aano'ob tu ya'alaj Samuel ti' le kaajo' (1-25)
‹Ma' u bin máak tu paach ba'alo'ob mina'an u biilal› (21)
«Jéeobae' ma' ken u p'at u kaajal» (22)
13 Saúle' ku yéeyik u soldado'ob (1-4)
Saúle' ku taaskuba nojba'alil (5-9)
Samuele' ku k'eyik Saúl (10-14)
Israele' mina'an u arma'ob (15-23)
14 Jonatáne' ku kíimsik ya'ab soldado'ob te' Mikmáso' (1-14)
Diose' ku xu'ulsik u enemigo'ob Israel (15-23)
Le ba'ax ma' ma'alob tu jurartaj Saúlo' (24-46)
Ku jaantiko'ob bak' pa'te' yéetel u k'i'ik'el (32-34)
Ba'atelo'ob tu ganartaj Saúl; u familia Saúl (47-52)
15 Saúle' terco, ma' tu kíimsaj Agagui' (1-9)
Samuele' ku k'eyik Saúl (10-23)
U beeta'al ba'ax ku ya'alik Jéeobae' maas ma'alob ke junp'éel sacrificio (22)
Saúle' ma' kun seguer u beetik u reyil (24-29)
Samuele' ku kíimsik Agag (30-35)
16 Samuele' ku yéeyik David utia'al u beetik u reyil (1-13)
«Jéeobae' ku yilik le ba'ax yaan ichil le puksi'ik'alo'» (7)
Diose' ku xu'ulul u ts'áaik u poder ti' Saúl (14-17)
Davide' ku paxik le arpa u yu'ub Saúlo' (18-23)
17 Davide' ku kíimsik Goliat (1-58)
Goliate' ku retartik Israel (8-10)
Davide' tu aceptartaj u bin ba'ate'el (32-37)
Davide' ku ba'ate'el tu k'aaba' Jéeoba (45-47)
18 David yéetel Jonatáne' ku biskuba'ob ma'alob (1-4)
Saúle' tu p'ektaj David úuchik u ganartik ya'ab ba'atelo'ob (5-9)
Saúle' ku yilik u kíimsik David (10-19)
Davide' ku ts'o'okol u beel yéetel Mikal, u hija Saúl (20-30)
19 Saúle' láayli' u p'ekmaj Davide' (1-13)
Davide' ku púuts'ul ti' Saúl (14-24)
20 Jonatáne' tu ye'esaj jach u yaabiltmaj David (1-42)
21 Davide' ku jaantik le waaj ku k'u'ubul ti' Dioso' (1-9)
Davide' ku beetik bey ma' tu yóol yane' (10-15)
22 Davide' ku bin Adulam yéetel Mizpé (1-5)
Saúle' ku kíimsik le sacerdote'ob yano'ob Nobo' (6-19)
Abiatare' ku púuts'ul (20-23)
23 Davide' ku salvartik u kaajil Keilá (1-12)
Saúle' ku ch'a'pachtik David (13-15)
Jonatáne' ku líi'sik u yóol David (16-18)
Óolak lúubuk David tu k'ab Saúl (19-29)
24 Davide' ma' tu yóotaj u kíims Saúli' (1-22)
Davide' ku respetartik le máax yéeya'an tumen Jéeobao' (6)
25 Ku kíimil Samuel (1)
Nabale' ma' tu ye'esaj u yutsil ti' u soldado'ob Davidi' (2-13)
Abigaíle' ku ye'esik na'atil (14-35)
Jéeobae' ku kanáantik máak ichil junp'éel bolsa (29)
«Jéeobae' tu beetaj u kíimil Nabal» (36-38)

Abigaíle' ku ts'o'okol u beel yéetel David (39-44)
26 Davide' ma' tu ka'a óotaj u kíims Saúli' (1-25)
Davide' ku respetartik le máax yéeya'an tumen Jéeobao' (11)
27 Le filisteo'obo' ku ts'áaiko'ob Ziklag ti' David (1-12)
28 Saúle' ku bin u yil le ko'olel ku t'aan yéetel le kimeno'obo' (1-25)
29 Le filisteo'obo' ma' tu confiaro'ob ti' David (1-11)
30 Le amalekita'obo' ku atacarko'ob Ziklag (1-6)
Davide' tu ch'a'aj u muuk' ti' Dios (6)
Davide' ku ganartik le amalekita'obo' (7-31)
Davide' ku salvartik le máaxo'ob bisa'abo'obo' (18, 19)
Davide' ku ya'alik bix unaj u t'o'oxol le ba'ax ku ch'a'ablo' (23, 24)
31 Ku kíimil Saúl yéetel óoxtúul u hijo'ob (1-13)

1 Yaan ka'ach juntúul máak kajakbal Ramataim-zofim,*[a] le lugar je'ela' tia'an ka'ach tu montañailo'ob Efraíne'.[b] U k'aaba' le máaka' Elkaná,[c] leti'e' u hijo Jeroam, u hijo Eliú, u hijo Tow, u hijo Zuf, leti'e' juntúul efraimita ka'achi. **2** Leti'e' yaan ka'ach ka'atúul u yatano'ob, u k'aaba' juntúule' Ana yéetel le uláak'o' Peniná. Peninae' yanchaj u paalal, chéen ba'ale' Anae' mina'an ka'ach u paalal. **3** Le máaka' cada año ku luk'ul tu kaajal utia'al u bin tak Siló[d] u adorart* yéetel u k'ub sacrificio'ob ti' Jéeoba,# le máax gobernartik le ángelo'obo'. Te'elo' tia'an ka'ach Ofní yéetel Fineás,[e] u ka'atúul paalal Elí. Leti'obe' ti' u meyajo'ob bey sacerdote'ob utia'al Jéeobai'.[f]

4 Junp'éel k'iine', le ka tu k'ubaj Elkaná junp'éel sacrificioe', leti'e' tu ts'áaj jujunp'éel parte'ob ti' Peniná u yatan bey xan ti' u hijo'ob yéetel ti' u hija'ob,[a] **5** chéen ba'ale' ti' Anae' tu ts'áaj junp'éel parte jach especial, tumen maas u yaabiltmaj. Pero Jéeobae' ma' u cha'a u yantal u paalal Ana ka'achi'. **6** Ts'o'ole' Anae' ma' tu xu'ulul u sen burlarta'al ka'ach tumen le uláak' u yatan u yíichamo'. Le ko'olela' ku beetik beya' utia'al ka lúubuk u yóol Ana, tumen Jéeobae' ma' u cha'a ka'ach u yantal u paalal Anai'. **7** Cada añoe' bey u beetik ka'ach Penináo'. Cada ken xi'ik Ana tu yotoch Jéeobae'[b] ku sen a'ala'al ba'al ti' tumen Peniná, le o'olal leti'e' ku sen ok'ol yéetel ku p'áatal ma' tu janal. **8** Chéen ba'ale' Elkaná, u yíichame', tu ya'alajti': «Ana, ¿ba'axten ka wok'ol, ba'axten ma' ta janal, ba'axten jach luba'an a wóol?* ¿Ma' wa maas ma'alob

CAP 1
a 1Sa 1:19 1Sa 7:15, 17
b Jos 16:5
c 1Cr 6:22, 27
d Éx 23:14 Éx 34:23 Dt 12:5, 6 Jos 18:1 Jue 21:19 Lu 2:41
e 1Sa 2:12, 22 1Sa 4:17
f Nú 3:10 Dt 33:10 Mal 2:7

Columna 2
a Le 7:15
b Dt 16:16 1Sa 2:18, 19

1:1 * Wa «Ramá u taal, juntúul zufita». **1:3** * Wa «utia'al u chintal». # Ilawil página 2566.

1:8 * Wa «¿Ba'axten ma' uts u yu'ubikuba a puksi'ik'ali'?».

yanilen ta wéetel ke ka ya-
nak diez a paalali'?».

9 Le ka ts'o'ok túun u ja-
nalo'ob yéetel u yuk'ulo'ob
tu kaajil Siloe', Anae' líik'e'
ka bini. Te' k'iino'ob je'e-
lo', Elí le sacerdoteo', ti'
kulukbal ka'ach tu entra-
dail u templo*[a] Jéeobao'.
10 Anae' jach táaj luba'an u
yóol ka'achi, le o'olale' jo'op' u
orar ti' Jéeoba,[b] yéetel jo'op'
u sen ok'ol. **11** Leti'e' tu
beetaj le promesaa': «Ki'ich-
kelem Yuum Jéeoba, le máax
gobernartik le ángelo'obo',
wa ka wilik bix in sen mu'-
yaj,* wa ma' ta tu'ubsiken,
wa ka k'a'ajsiken yéetel wa
ka beetik u yantal juntúul
in chan hijoe',[c] kin prometer-
tikteche' Jéeoba de ke yaan
in ts'áaiktech utia'al ka u
meyajtech tuláakal u k'iinil-
o'ob u kuxtal, yéetel mix bi-
k'in kun k'osbil u tso'otsel u
pool».[d]

12 Anae' xáanchaj táan u
orar tu táan Jéeoba, mien-
tras táan u orare' Elíe' táan
ka'ach u paktik u chi' Ana.
13 Anae' chéen ichil u tuu-
kul* táan ka'ach u orar, ma'
tu yu'uba'al ba'ax ku ya'a-
lik, chéen u chi' ku kikilan-
kil. Le o'olal Elíe' tu tukle'
kala'an. **14** Elíe' tu ya'alajti':
«¿Ba'axten kala'anech? Xu'u-
luk a káaltal». **15** Ana túu-
ne' tu núukaj: «¡Ma', in yuum!
Ma' in wuk'maj vinoi' mix
uláak' ba'al ku káalkuntik
máaki', tene' chéen jach táaj

CAP 1

a Éx 25:8
1Sa 3:3
2Sa 7:2

b Sl 55:22
Sl 65:2

c Gé 30:22

d Nú 6:5

Columna 2

a Sl 42:6
Sl 62:8
Sl 142:2

b 1Sa 1:11

c 1Sa 1:1

d 1Sa 1:11
Sl 66:19
Pr 15:29

e Gé 5:29
Gé 41:51
Éx 2:21, 22
Mt 1:21

f 1Sa 1:3

g Dt 16:16

yaachaja'an in wóol, chéen
táan in wa'alik ti' Jéeoba tu-
láakal ba'ax yaan ichil in
puksi'ik'al.[a] **16** Ma' a wilken
bey juntúul ko'olel mix ba'al
u biilale', tumen tak beoraa'
le ba'ax ts'o'ok in wa'alik ichil
in oracióno' tin wa'alaj tumen
jach yaachaja'an in wóol yée-
tel tumen jach táan in mu'-
yaj». **17** Elí túune' tu núu-
kajti': «Ma'alob, ka xi'iktech
utsil, ka ts'a'abaktech tumen
u Dios u kaajil Israel le ba'ax
ta k'áatajti'o'».[b] **18** Ana túu-
ne' tu ya'alaj: «Ka lúubken
utsil ti' teech». Le ka ts'o'oke'
luk' te'elo' suunaje' ka jaani,
yéetel ma' ka'a lúub u yóoli'.

19 Leti'ob túune' líik'o'ob
jach tempranoe', chinlajo'ob
tu táan Jéeobae' ka suuna-
jo'ob te' tu yotocho'ob yaan
Ramáo'.[c] Elkaná túune' yan-
chaj ba'al u yil yéetel Ana,
u yatan, yéetel Jéeobae'
tu k'a'ajsaj Ana.[d] **20** Le ka
máan óoli' junp'éel añoe',*
Anae' p'áat embarazadae' ka
yanchaj juntúul u chan hijo,
ka tu ts'áaj u k'aaba't[e] Sa-
muel,# tumen leti'e' tu ya'alaj:
«Ti' Jéeoba tin k'áataj».

21 Le ka máan k'iine', El-
kaná yéetel le máaxo'ob ya-
no'ob ichil u yotocho' bin
u k'ubo'ob le sacrificio ku
ts'a'abal cada año ti' Jéeo-
bao'[f] bey xan le sacrifi-
cio ku k'u'ubul yo'olal jun-
p'éel promesao'. **22** Chéen
ba'ale' Anae' ma' bini',[g] tu-
men tu ya'alaj ti' u yíicham:
«Jach chéen p'elak u p'atik u

1:9 *Lela' leti'e tabernáculoo'. **1:11** *Wa «in sen sufrir». **1:13** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ichil u puksi'ik'al».

1:20 *Uláak' bix u traducirta'ale' «Le ka k'uch u k'iinile'». #U k'áat u ya'al «U K'aaba' Dios».

chu'uch le chan xi'ipala' yaan in biski'. Te' k'iin je'elo' yaan u yantal tu táan Jéeoba, yéetel desde te' k'iin je'elo' ti' kun p'áatli'».[a] **23** Elkaná, u yíichame', tu ya'alajti': «Beet le ba'ax ka tuklik maas ma'alobo'.* P'áaten tak ken k'uchuk u k'iinil a lu'sik u chu'uch. Jéeoba ka u beet u yúuchul le ba'ax ts'o'ok a wa'aliko'». Ana túune' p'áat tu yotoche' ka seguernaj u kanáantik u chan hijo tak ka k'uch u k'iinil u lu'sik u chu'ucho'.

24 Jach chéen p'elak tu lu'sil u chu'uch le chan paalo', Anae' bin Siló, ka tu bisaj juntúul toro de tres años, junp'éel efá* ma'alob harina yéetel junp'éel tinaja vino,[b] ka k'uch tu yotoch Jéeoba te' Siló'o'.[c] Tu bisaj xan le chan xi'ipalo'. **25** Te'elo' kíimsa'ab túun le toroo' ka bisa'ab le chan xi'ipal tu táan Elío'. **26** Ana túune' tu ya'alaj: «¡Perdonarteni' in yuum! Jach tu jaajil teen le ko'olel yanchaj ta táan ba'ax k'iinjeak utia'al u orar ti' Jéeoba te' lugara'.[d] **27** Tene' orarnajen ti' Jéeoba utia'al u ts'áaikten juntúul chan xi'ipal, yéetel leti'e' tu ts'áajten le ba'ax tin k'áatajti'o'.[e] **28** Beora túuna' táan in k'ubik* ti' Jéeoba. U tia'al# Jéeoba tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtal».

1:23 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le ba'ax ma'alob tu táan a wicho'». **1:24** *Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 22 litroso'. Ilawil «Efá», página 2561. **1:28** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «táan in ts'áaik u majáant». #Wa «Ts'a'an majáantbil ti'».

CAP 1

a 1Sa 1:11
1Sa 2:11
2Cr 31:16

b Nú 15:8-10

c Jos 18:1

d 1Sa 1:15

e 1Sa 1:11, 17
Sl 66:19

Columna 2

CAP 2

a Sl 13:6
Lu 1:46

b Éx 15:11
Dt 4:35
Sl 73:25
Sl 86:8
Sl 89:6

c Dt 32:4

d Job 36:4
Job 37:16
Ro 11:33

e Isa 40:29

Elkaná túune' chinlaj tu táan Jéeoba.

2 Ana túune' tu ya'alaj ichil u oración:

«Jéeobae' jach ku beetik
u ki'imaktal u yóol in puksi'ik'al,[a]
Jéeobae' ku ts'áaikten muuk'.
Ts'o'ok in japik in chi'
utia'al in t'aan tu contra in enemigo'ob,
tumen ki'imak in wóol
yo'olal le ba'axo'ob ka beetik utia'al a salvartik máako'.

2 Mina'an mix máak santo je'ex Jéeobae',
mina'an uláak' máax je'ex teche',[b]
mina'an uláak' nuxi' tuunich ma' tu péek je'ex k-Diose'.[c]

3 Ma' u seguer a taaskaba'ex nojba'alil yo'olal bix a t'aane'ex,
yéetel ma' a wa'alike'ex mix ba'al ka u ye'es ka creerkaba'ex,
tumen Jéeobae' juntúul Dios tuláakal ba'al u yojel,[d]
yéetel leti' ilik tubeel jach ba'ax ku beeta'al tumen wíinik.

4 Ku xu'ulsa'al ti' le arco yaan ti' le máaxo'ob jach yaan u páajtalilo'obo',
pero ku ts'a'abal páajtalil ti' le máaxo'ob táan u t'óochpajlo'obo'.[e]

5 Le máaxo'ob ma'alob u tséentmiluba'obo' ku konkuba'ob utia'al u yantal ba'al u jaanto'ob,

pero le máaxo'ob wi'ijo'obo' beoraa' ma' wi'ijo'obi'.[a]
Le ko'olel ma' tu páajtal ka'ach u yantal u paalale' ts'o'ok u yantal siete u paalal,[b]
pero le ko'olel yanchaj ya'ab u paalale' beoraa' chéen tu juunal p'aatal.*
6 Jéeoba lu'sik u kuxtal máak yéetel leti' xan ts'áaik le kuxtalo',
leti' beetik u bin máak te' Muknalo'* yéetel leti' beetik xan u líik'il máaki'.[c]
7 Jéeoba beetik u yóotsiltal máak yéetel leti' beetik xan u ayik'altal máak,[d]
leti' mixba'alkúuntik máak yéetel leti' xan beetik u alabarta'al máak.[e]
8 Leti' líi'sik le máax óotsil tia'an te' lu'umo',
leti' líi'sik le máax óotsil tia'an ich ta'ano',*[f]
utia'al u beetik u kutalo'ob yéetel le príncipe'obo',
ku beetik u kutalo'ob ti' trono'ob.
Jéeobae' u yuumil u columnailo'ob le yóok'ol kaabo',[g]
yéetel leti' ts'áaik le lu'um tu yóok'olo'obo'.
9 Leti' kanáantik tu'ux ku xíimbal le máaxo'ob chúuka'an u yóolo'ob ti' leti'o',[h]

CAP 2

a Lu 1:53

b 1Sa 1:11, 20

c Dt 32:39
Job 14:13
Sl 30:3
Sl 49:15
Sl 68:20
Os 13:14
Jn 11:24
1Co 15:55

d Dt 8:18
Dt 28:12
2Cr 1:11, 12
Job 42:12
Pr 10:22

e Sl 75:7

f Sl 113:5, 7
Lu 1:52

g Sl 102:25

h Sl 91:11
Sl 97:10
Sl 121:3

Columna 2

a Sl 37:28

b Sl 33:16
Zac 4:6

c Éx 15:6

d 1Sa 7:10
2Sa 22:14
Sl 18:13

e Sl 96:13
Hch 17:31

f Sl 2:6
Sl 110:1
Mt 28:18

g Lu 1:69
Hch 4:27

h 1Sa 1:11
1Sa 3:1, 15

i 1Sa 2:22

j Le 7:34

pero le máaxo'ob beetik ba'ax k'aaso' ich ée'jochi'e'enil kun xu'ulsbilti'ob,[a]
tumen ma' tu yo'olal u muuk' máak ku páajtal u ganari'.[b]
10 Jéeobae' yaan u xu'ulsik ti' le máaxo'ob táan u ba'atelo'ob tu contrao',*[c]
le kéen u ye'es jach p'uja'an tu contra'obe', le ka'ano'obo' yaan u kíilbalo'ob.[d]
Jéeobae' yaan u juzgar tak tu xuul le yóok'ol kaabo',[e]
yaan u ts'áaik poder ti' le rey u yéeymo',[f]
yaan u ts'áaik muuk'# ti' le máax u yéeymo'».[g]
11 Elkaná túune' bin te' tu yotoch yaan Ramáo', chéen ba'ale' le chan xi'ipalo' p'áat Siló ka jo'op' u meyajtik Jéeoba,[h] yéetel Elí nu'uktik ka'achi.
12 U paalal Elí ka'ache' jach k'asa'ano'ob,[i] ma'atech u respetarko'ob Jéeoba. **13** Tu lugar u ch'a'iko'ob le jaats ku tocarti'ob ti' le sacrificio ku taasik le kaajo',[j] leti'obe' ku beetko'ob lela': cada ken taalak wa máax u k'ub u sacrificioe', ku taal juntúul ti' le máax áantik le sacerdote yéetel junp'éel nojoch trinchante óoxp'éel u puntao', yéetel mientras táan u look le bak'o' **14** ku chich

2:5 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ts'o'ok u tijil». **2:6** * Ilawil página 2572. **2:8** * Uláak' bix u traducirta'ale' «te' tu'ux ku pu'ulul le basurao'».

2:10 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Le máaxo'ob ku ba'atelo'ob tu contra Jéeobao' yaan u sen ch'a'iko'ob saajkil». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u nojba'alkúuntik u baak».

ts'opik te' pailao', te' olla ka'ap'éel u xikno'obo', te' calderoo' wa te' olla junp'éel u xikin yano'. Je'el ba'axak ka u jóo's yéetel le trinchanteo' le sacerdoteo' ku ch'a'ik utia'al ka p'áatakti'. Lelo' leti'e ba'ax ku beetko'ob ti' tuláakal le israelita'ob ku bino'ob Siló'o. **15** Ts'o'ole' antes tak ti' u tóoka'al le tsaats tumen le máax k'ubik le sacrificioo',[a] ku taal le máax áantik le sacerdoteo' yéetel ku ya'alikti': «Ts'áa bak' ti' le sacerdote utia'al ka u k'áa'to'. Leti'e' ma' ken u ch'a'tech bak' tak'ankúunta'an, chéen che'eche' bak'». **16** Le kéen a'ala'akti' tumen le máax taasik le sacrificio: «Yáaxe' leti'obe' unaj u yilko'ob u tóokiko'ob le tsaatso',[b] le kéen ts'o'okke' ka ch'a'ik je'el ba'axak a k'áate'», le máako' ku ya'alik ka'ach: «Ma', ts'áaten beoraa', wa ma'e' ¡yaan in tokiktech!». **17** Bey túuno' tu táan Jéeobae' jach nojoch u k'eban le máaxo'ob ku yáantajo'obo',[c] tumen le máako'obo' jach ma' tu ye'esko'ob respeto ti' le ofrenda ku ts'a'abal ti' Jéeobao'.

18 Samuele', kex chéen juntúul chan xi'ipale', táan ka'ach u meyajtik Jéeoba,[d] yéetel u ts'aamaj ka'ach junp'éel efod*[e] de lino. **19** Ts'o'ole' u maamae' suuk ka'ach u beetik junp'éel chan nook' mina'an u k'abilo'ob, yéetel ku bisikti' cada año le kéen xi'ik yéetel u yíicham utia'al u k'u'ubul le sacrificio'obo'.[a] **20** Elíe' tu bendecirtaj Elkaná yéetel u yatane' ka tu ya'alaj: «Jéeoba ka u ts'áatech juntúul a hijo yéetel le a watana', tu lugar le juntúul ts'a'ab u majáant Jéeobao'».[b] Leti'ob túune' suunajo'on tu yotocho'ob. **21** Jéeoba túune' tu k'a'ajsaj Ana, le o'olale' páajchaj u yantal u paalal.[c] Yanchaj uláak' óoxtúul u hijo'ob yéetel ka'atúul u hija'ob. Chan Samuel túune' seguernaj u nojochtal le táan u meyajtik Jéeobao'.[d]

22 Elíe' ts'o'ok ka'ach u sen ch'íijil yéetel ts'oka'anili' u yojéeltik le ba'axo'ob ku beetik u hijo'ob[e] ti' tuláakal le israelita'obo', u yojel xan ku yantal ba'al u yilo'ob yéetel le ko'olelo'ob ku meyajo'ob tu entradail le najil reunióno'.[f] **23** Leti' ka'ache' suuk u ya'alikti'ob: «¿Ba'axten ku seguer a beetke'ex ba'alo'ob k'aastak? Ma' ma'alobtak le ba'alo'ob kin wu'uyik u ya'ala'al ta wo'olale'ex tumen tuláakal le kaajo'. **24** Ma', in paalale'ex, ma' ma'alob le ba'ax kin wu'uyik u ya'ala'al ta wo'olale'ex ichil u kaajal Jéeobao'. **25** Wa juntúul máak ku k'ebantal tu contra u yéet máakile' je'el u yantal máax je'el u orar ti' Jéeoba tu favore'.* Chéen ba'ale' wa juntúul máak ku k'ebantal tu contra Jéeobae',[g] ¿je'el wa u páajtal u orar máak tu favore'?». Chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu yóotaj u yu'ubo'ob ba'ax ku ya'ala'alti'ob tumen

CAP 2

a Le 3:3-5

b Le 3:16 Le 7:25, 31

c 1Sa 2:29

d 1Sa 2:11 1Sa 3:15

e 2Sa 6:14

Columna 2

a Éx 23:14 1Sa 1:3, 21

b 1Sa 1:27, 28

c Gé 21:1, 2 1Sa 1:19

d 1Sa 2:26 1Sa 3:19

e 1Sa 2:12-17

f Éx 38:8 Le 21:6

g Nú 15:31 1Sa 2:17 1Sa 3:13, 14

2:18 *Lela' bey junp'éel mandile'. Ilawil «Efod», página 2562.

2:25 *Uláak' bix u traducirta'ale' «Dios kun juzgartik le máako'».

u papá'obi', tumen Jéeobae' ts'oka'anili' u ch'a'tuklik u xu'ulsikti'obe'.[a] **26** Mientrase' Samuele' seguernaj u nojochtal, yéetel seguernaj u maas lúubul utsil tu táan Jéeoba yéetel tu táan le kaajo'.[b]

27 Juntúul máak túuxta'ab tumen Diose' bin tu yiknal Elíe' ka tu ya'alajti': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹¿Ma' wa tin chíikbesinba ti' a úuchben láak'tsil le tia'ano'ob ka'ach tu lu'umil Egipto bey esclavo'ob tu yotoch Faraóne'?*[c] **28** Leti'e' yéeya'ab ichil tuláakal u tribu'ob Israel[d] utia'al ka u meyajten bey sacerdotee' bey xan utia'al u na'akal tin altar*[e] utia'al u k'ubik sacrificio'ob, utia'al u k'ubik incienso# yéetel utia'al u búukintik junp'éel efod tin táan. Ts'o'ole' ti' le máaxo'ob yano'ob ka'ach tu yotocho' tin ts'áaj xan ti'ob tuláakal le ofrenda'ob ku tóokik le israelita'obo'.△[f] **29** ¿Ba'axten túun bey mix ba'al a wilke'ex* le sacrificio'ob yéetel le ofrenda'ob ts'o'ok in wa'alik ka k'u'ubuk te' tin wotocho'?[g] ¿Ba'axten maas ka respetartik a paalalo'ob ke teen, yéetel ka polokkíintkaba'ex yéetel u maas ma'alobil le ofrenda'ob ku taasik in kaajal Israelo'?[h]

2:27 *Ilawil página 2563. **2:28** *Ilawil página 2554. #Uláak' bix u traducirta'ale' «utia'al u beetik u ts'áaik vueltas u buuts'il le sacrificio'obo'». △Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Israel». **2:29** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «¿Ba'axten ka kóocha'ke'ex».

CAP 2

a Pr 29:1
Pr 30:17

b 1Sa 2:21

c Éx 4:14, 27

d Éx 28:1
Le 8:12
Nú 17:5, 8

e Nú 18:7

f Le 2:3
Le 6:16
Le 10:14
Nú 5:9
Nú 18:9

g Éx 25:8
Jos 18:1
1Sa 1:3

h 1Sa 2:14-16

Columna 2

a Éx 28:43

b Sl 18:20
Sl 91:14

c 1Sa 3:14
1Sa 4:11, 18
1Sa 22:18
1Re 2:27

d Sl 78:60, 61

e 1Sa 22:18, 21

f 1Sa 4:11, 17

g 1Re 2:27, 35
1Cr 29:22

30 Le o'olale' lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, u Dios u kaajil Israela': «Jach tu jaajile' tene' tin wa'alaj de ke a wotoch yéetel u yotoch a úuchben láak'tsile' ma' kun xu'ulul u beetko'ob ba'ax uts tin t'aan».[a] Chéen ba'ale' beoraa' Jéeobae' táan u ya'alik: «Lelo' ma' kun seguer u yúuchul, tumen le máaxo'ob ku respetarkeno'obo' yaan xan in respetarko'ob,[b] pero le máaxo'ob bey mix ba'al u tratarkeno'obo' bey xan ken in tratartilo'obo'». **31** ¡Ilawile! Táan u taal u k'iinil in lu'sik a páajtalil* bey xan le páajtalil yaan ti' u yotoch a papáo', bey túuno' ta wotoche' mix juntúul xiib kun ya'abtal u ja'abil.[c] **32** Kex táan u bin ma'alobil ti' u kaajil Israele',[d] yaan u yantaltech juntúul a enemigo ichil in wotoch, ma' kun ka'a antal mix máak ch'ija'an ichil a wotoch. **33** Kex beyo' yaan in cha'ik u p'áatal juntúul máak ti' a wotoch ka u meyajten te' tin altaro', yéetel leti'e' yaan u beetik u fallar a wicho'ob yéetel yaan u beetik a mu'yaj, chéen ba'ale' u maas ya'abil le xiibo'ob yano'ob ta wotocho' yaan u kíimsa'alo'ob yéetel espada.[e] **34** Ts'o'ole' le ba'ax kun úuchul ti' Ofní yéetel ti' Fineás, a ka'atúul hijo'obe', yaan u meyajtech bey junp'éel señale': te' mismo día kun kíimil tu ka'atúulalo'obo'.[f] **35** Yaan in yéeyik juntúul sacerdote chúuka'an u yóol u meyajten.[g] Leti'e'

2:31 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a k'ab».

yaan u beetik le ba'ax ku ts'íiboltik in puksi'ik'alo', yéetel tene' yaan in beetik ma' u xu'ulul le máaxo'ob yano'ob tu yotocho', leti' xane' mantats' kun antal tu táan le máax in yéeymo'. **36** Je'el máaxak ka p'áatak kuxa'anil ta wotoche' yaan u taal yéetel yaan u chintal tu táan leti', yaan u k'áatik ka bo'ota'ak wa ka ts'a'abak waaj ti', yaan u ya'alik: «Beet uts a ts'áaikten junp'éel ti' le meyajo'ob ku beetik le sacerdote'obo', utia'al beyo' ka páajchajak in jaantik junxéet' waaj»».[a]

3 Te' tiempo je'elo' chan Samuele' táan ka'ach u meyajtik Jéeoba,[b] yéetel Elí nu'uktik. Te' k'iino'ob xano' ma' suuk u yu'uba'al ka t'aanak Jéeobai', yéetel ma' suuk ka'ach u ts'a'abal u wayak't*[c] máak wa ba'axi'.

2 Elí ka'ache' ts'o'ok u bin u sáasilil u yich, ma' tu páajtal u paakat.[d] Juntéenjeak túune' le chilikbal te' tu'ux suuk u chitalo', **3** yéetel le ma' tu'upuk ka'ach u lámpara Dioso',[e] úuch lela': Samuele' chilikbal ka'ach tu templo*[f] Jéeoba, te' tu'ux yaan ka'ach u cajail u pacto# Dioso'. **4** Jéeoba túune' jo'op' u t'anik Samuel. Samuel túune' tu núukaj: «Way yanene'». **5** Áalkabnaj túun tu yiknal Elíe' ka tu ya'alajti': «Je'el ts'o'ok in taala', ¿máasa' ta t'anen?». Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alaj: «Ma', tene' ma' tin t'anechi' hijo. Xeen chital tu ka'atéen». Leti' túune' bine' ka chilaji. **6** Jéeoba túune' tu ka'a t'anaj: «¡Samuel!». Le ka tu yu'ube' Samuele' líik'e' ka bin tu yiknal Elí, ka tu ya'alaj: «Je'el ts'o'ok in taala', ¿máasa' ta t'anen?». Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alaj: «Ma', tene' ma' tin t'anechi' hijo. Xeen chital tu ka'atéen». **7** (Samuel ka'ache' todavía ma' k'uchuk u jach k'aj óolt Jéeobai', yéetel mix juntéen ts'a'abak u yojéelt wa ba'ax[a] tumen Jéeobai'). **8** Jéeoba túune' u yóoxtéen ka tu t'ane' tu ya'alaj: «¡Samuel!». Le ka tu yu'ube' Samuele' líik'e' ka bin tu yiknal Elíe' ka tu ya'alaj: «Je'el ts'o'ok in taala', ¿máasa' ta t'anen?».

Elí túune' tu ts'áaj cuentae' Jéeoba t'anik le chan xi'ipalo'. **9** Le o'olal Elíe' tu ya'alaj ti' Samuel: «Xeen chital, wa ku ka'a t'ankeche', a'alti': ‹T'aanen Jéeoba, tumen le máax meyajtikecha' táan u yu'ubikech›». Samuel túune' bine' ka chilaj tu ka'atéen.

10 Jéeoba túune' taale' ka wa'alaj te'elo' ka tu ka'a t'anaj Samuel, tu ya'alajti': «¡Samuel! ¡Samuel!». Samuel túune' tu núukaj: «T'aanen, tumen le máax meyajtikecha' táan u yu'ubikech». **11** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Samuel: «¡Ilawile! Tu kaajil Israele' táan in beetik junp'éel ba'al, le máax ken u yu'ube' yaan u sen ja'ak'al u yóol.*[b] **12** Te' k'iin je'elo' yaan in beetik tuláakal le

CAP 2
a Le 2:3 Nú 5:9

CAP 3
b 1Sa 2:11, 18
c Nú 12:6 1Cr 17:15
d 1Sa 4:15
e Le 24:2
f 1Sa 1:9 1Sa 3:15

Columna 2
a Am 3:7
b 1Sa 4:17

3:1 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay». **3:3** *Lela' leti'e tabernáculoo'. #Ilawil «U cajail pacto», página 2583.

3:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u juum u xikno'ob».

ba'ax tin wa'alaj yaan u yúuchul ti' Elí yéetel ti' tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho', yaan in beetik desde tu káajbal tak tu ts'o'okbal.[a] **13** Yaan a wa'alikti'e' yaan in castigartik u familia utia'al mantats' yo'olal le ba'ax ma' ma'alob u yojel táan u beeta'alo',[b] tumen u hijo'obe' táan u maldecirko'ob Dios,[c] chéen ba'ale' leti'e' ma' u k'eyo'obi'.[d] **14** Le o'olale' ts'o'ok in jurartik ti' le máaxo'ob yano'ob ichil u yotoch Elío' de ke u k'ebano'obe' ma' kun perdonarbil yéetel sacrificio'ob mix yéetel ofrenda'ob».[e]

15 Samuel túune' chilaj wenel tak ka sáaschaj tuláak' k'iin. Le ka sáaschaje' tu je'ek'abtaj u joonajil u yotoch Jéeoba. Leti'e' sajak ka'ach u ya'al ti' Elí le ba'ax ts'a'ab u wayak'to'. **16** Chéen ba'ale' Elíe' tu t'anaj Samuele' ka tu ya'alajti': «¡Samuel, hijo!». Leti' túune' tu núukaj: «Way yanene'». **17** Elíe' tu k'áatajti': «¿Ba'ax túun tu ts'áaj a wojéelte? Beet uts a wa'alikten, ma' a ta'akikten. Ka u sen castigartech Dios wa ka ta'akikten kex chéen junp'éel t'aan ti' le ba'ax tu ya'alajtecho'». **18** Samuel túune' tu láaj a'alajti', ma' tu ta'akaj mix ba'ali'. Elí túune' tu ya'alaj: «Jéeoba a'al le ba'alo'oba'. U beet le ba'ax ma'alob u yilko'».

19 Mientras táan u nojochtal Samuele' Jéeobae' tia'an ka'ach tu yéetele'.[f] Leti'e' tu yilaj u béeytal tuláakal le ba'ax tu ya'alo'. **20** Tuláakal u lu'umil Israel, desde Dan tak Beer-sebae', tu ts'áaj cuenta de ke Samuele' ts'a'an tumen Jéeoba utia'al ka u beet u profetail. **21** Jéeobae' seguernaj u chíikbeskuba tu kaajil Siló, tumen Jéeobae' ti' tu ye'esuba ti' Samueli'. Jéeobae' tu chíikbesuba ti' leti' yéetel le ba'axo'ob tu ts'áaj u yojéelto'.[a]

4 Samuele' seguernaj u t'aan yéetel tuláakal u kaajil Israel.

U kaajil Israele' jóok' ba'ate'el tu contra le filisteo'obo', leti'obe' p'áato'ob je'elel tu tséel Ebenézer, yéetel le filisteo'obo' p'áato'ob je'elel tu kaajil Afek. **2** Le filisteo'ob túuno' tu tsoluba'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra Israel. Le israelita'ob túuno' jo'op' u bin k'aasil ti'ob, ka ganarta'abo'ob. Le filisteo'obo' tu kíimso'ob kex 4,000 israelita'ob te' tu'ux ku ba'atelo'obo'. **3** Le ka suunaj le israelita'ob te' tu'ux jelekbalo'obo', u nuuktakil u kaajil Israele' tu ya'alo'ob: «¿Ba'axten te' k'iina' Jéeobae' tu cha'aj k-ganarta'al* tumen le filisteo'obo'?[b] Ko'one'ex ch'a'ik u cajail u pacto Jéeoba yaan Silóo'[c] ka k-bis t-éetel, utia'al ka u salvarto'on ti' u k'ab k-enemigo'ob». **4** Le israelita'ob túuno' tu túuxto'ob u jaats máako'ob tu kaajil Siló, leti'ob túune' tu ch'a'ajo'ob u cajail u pacto Jéeoba, le máax gobernartik le

CAP 3

a Nú 23:19 1Sa 2:31-34 Isa 55:10, 11

b 1Sa 2:22, 23 Jn 15:22 Snt 4:17

c Nú 15:30 1Sa 2:12, 17

d Ec 8:11

e 1Sa 4:11 1Sa 22:21 1Re 2:27

f 1Sa 2:21

Columna 2

a 1Sa 3:1, 4 Sl 99:6

CAP 4

b Dt 28:15, 25 Dt 32:30 Jue 2:14

c 2Sa 15:25

4:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «¿Ba'axten tu ganarto'on Jéeoba?».

ángelo'obo', le máax ku kutal tu trono yaan tu yóok'ol* le querubíno'obo'.#[a] U ka'atúul paalal Elí, Ofní yéetel Fineáse'[b] tia'ano'ob xan ka'ach te' tu'ux yaan u cajail u pacto le u jaajil Dioso'.

5 Chéen p'elak oksa'abik u cajail u pacto Jéeoba te' tu'ux jelekbalo'obo', tuláakal le israelita'obo' jo'op' u sen k'a'am awato'ob, hasta tu tíituba le lu'umo'. **6** Le ka tu yu'ubaj le filisteo'ob u juum u yawat le israelita'obo', tu ya'alo'ob: «¿Ba'axten táan u yawat le hebreo'ob te' tu'ux jelekbalo'obo'?». Le ka tu yojéelto'ob de ke ts'o'ok u yoksa'al u cajail u pacto Jéeoba te' tu'ux yaan le israelita'obo', **7** le filisteo'obo' sajakchajo'ob, ka tu ya'alo'ob: «¡Diose' ts'o'ok u yokol te' tu'ux jelekbalo'obo'!».[c] Tu ya'alo'ob xan: «¡Yaan u binto'on k'aasil, tumen mix juntéen úuchuk junp'éel ba'al beya'! **8** ¡Yaan u binto'on k'aasil! ¿Máax je'el u salvarko'on ti' u k'ab le Dios jach yaan u podera'? Lela' leti'e Dios tu xu'ulsaj ti' u kaajil Egipto yéetel jejeláas castigo'ob te' desiertoo'.[d] **9** Filisteo'ex, ma' a ch'a'ike'ex saajkil, e'ese'ex de ke xiibe'ex, beyo' ma' ken a meyajte'ex le hebreo'ob je'ex ts'o'ok u meyajtike'exo'obo'.[e] ¡Ba'atelnake'ex, e'ese'ex de ke xiibe'ex!». **10** Le filisteo'ob túuno' ba'atelnajo'obe' ka tu ganarto'ob le israelita'obo',[f] le israelita'ob túuno' púuts'o'ob tak tu yotocho'ob. Jach ya'ab máaxo'ob kíimsa'abi, ti' u soldadoilo'ob Israele' 30,000 u túulal kíimsa'abi. **11** Ts'o'ole' ch'a'ab xan u cajail u pacto Dios, kíim xan Ofní yéetel Fineás,[a] u ka'atúul paalal Elí.

12 Te' k'iin je'elo', juntúul máak ti' u tribu Benjamíne' luk' te' tu'ux táan le ba'atelo' ka bin áalkabil tak Siló, le ka k'uche' ja'aja'at u nook' yéetel yaan lu'um tu pool.[b] **13** Le ka k'uche', Elíe' kulukbal ka'ach ti' junp'éel silla tu jáal le bejo', táan ka'ach u páa'tik u yilik ba'ax kun úuchul, tumen jach chi'ichnak yo'olal u cajail u pacto le u jaajil Dioso'.[c] Le máak túuno' ook te' kaaj utia'al u ts'áaik ojéeltbil le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo', tuláakal le kaaj túuno' jo'op' u yawat. **14** Le ka tu yu'ubaj Elí u juum u yawat le kaajo', tu k'áataj: «¿Ba'axten táan u yawat le kaajo'?». Le máak túuno' tu séeba'anil bine' ka tu ya'alaj ti' Elí le ba'ax úucho'. **15** (Elí ka'ache' yaan 98 años ti', ts'o'ok u bin u sáasilil u yich yéetel ma' tu páajtal u paakat).[d] **16** Le máak túuno' tu ya'alaj ti' Elí: «¡Teen le máax taal desde te' tu'ux ku yúuchul le ba'atelo'! Chéen beja'a púuts'en te' tu'ux táan u yúuchul le ba'atelo'». Elí túune' tu k'áatajti': «¿Ba'ax túun úuchi hijo?». **17** Le máak taal u ya'al ba'ax úucho', tu ya'alaj: «U kaajil Israele' ts'o'ok u púuts'ul ti' le filisteo'obo', ganarta'abo'ob yéetel jach ya'ab le máaxo'ob kíimsa'abo'obo'.[e] Ofní yée-

CAP 4

a Éx 25:18 Nú 7:89 2Re 19:15 Sl 80:1

b 1Sa 2:12

c Éx 14:25 Éx 15:14

d Éx 7:5 Sl 78:43, 51

e Dt 28:48 Jue 10:7 Jue 13:1

f Le 26:14, 17 Dt 28:25 1Sa 4:2

Columna 2

a 1Sa 2:31, 34 1Sa 4:3, 17 Sl 78:61, 64

b Jos 7:6

c 1Sa 4:4

d 1Sa 3:2

e 1Sa 3:11

4:4 *Uláak' bix u traducirta'ale' «chúumuk ti'». #Ilawil página 2577.

tel Fineás, a ka'atúul paalale' kíimsa'abo'ob[a] xan, ts'o'ole' ch'a'ab tak u cajail u pacto le u jaajil Dioso'».[b]

18 Jach te' súutuk le ka t'aanaj le máak ti' u cajail u pacto le u jaajil Dioso', Elíe' jawk'aj te' tu'ux kulukbal tu tséel le joonajo' ka káach u kaale' ka kíimi, tumen leti' ka'ache' sen aal yéetel ts'o'ok ka'ach u ch'íijil. Leti'e' 40 años tu juzgartaj u kaajil Israel. **19** U yilib Elí u yatan Fineáse', embarazada ka'achi yéetel ta'aytak u síijil u chaambal.* Le ka tu yojéeltaj ts'o'ok u ch'a'abal u cajail u pacto le u jaajil Dios yéetel ts'o'ok xan u kíimil u suegro yéetel u yíichame', chinlaje' ka káaj u dolore' ka síij le chaambalo'. **20** Mientras táan u kíimile', le ko'olelo'ob wa'alakbalo'ob tu tséelo', tu ya'alo'obti': «Ma' a ch'a'ik saajkil, tumen ts'o'ok u síijil juntúul a chan hijo». Leti'e' ma' tu núukaj mix ba'ali' mix tu beetaj u cuentaili'. **21** Pero tu ts'áaj u k'aaba't Ikabod*[c] ti' le chan xi'ipalo', ka tu ya'alaj: «Le poder yaan ka'ach ti' Israelo' ts'o'ok u bisa'al»,[d] lela' tu ya'alaj tumen ch'a'ab u cajail u pacto le u jaajil Dioso' yéetel yo'olal le ba'ax úuch ti' u suegro yéetel ti' u yíichamo'.[e] **22** Leti'e' tu ya'alaj: «Le poder yaan ka'ach ti' Israele' ts'o'ok u bisa'al, tumen ts'o'ok u ch'a'abal u cajail u pacto le u jaajil Dioso'».[f]

4:19 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal». **4:21** * U k'áat u ya'al «¿Tu'ux Yaan le Podero'?».

CAP 4

a 1Sa 2:34

b 1Sa 4:10, 11

c 1Sa 14:3

d Sl 78:61

e 1Sa 2:32, 34 1Sa 4:5, 11

f 1Sa 4:11 Jer 7:12

Columna 2

CAP 5

a 1Sa 4:11

b Jue 16:23 1Cr 10:8-10

c Éx 12:12 1Cr 16:26 Sl 97:7

d Isa 46:6, 7

e 1Sa 6:5, 6

5 Le ka tu ch'a'aj le filisteo'ob u cajail u pacto[a] le u jaajil Dioso' tu lu'so'ob desde Ebenézere' ka tu biso'ob tak Asdod. **2** Le filisteo'obo' tu ch'a'ajo'ob u cajail u pacto u jaajil Diose', tu yokso'ob tu templo Dagóne' ka tu ts'áajo'ob tu tséel Dagón.[b] **3** Le ka sáaschaj tuláak' k'iine', le asdodita'obo' líik'o'ob jach tempranoe' ka tu yilo'obe' ti' pekekbal ka'ach Dagón te' lu'umo', nonoka'an yanil aktáan ti' u cajail u pacto Jéeoba.[c] Leti'ob túune' tu ch'a'ajo'obe' ka tu ka'a ts'áajo'ob tu lugar.[d] **4** Le ka sáaschaj tuláak' k'iine', líik'o'ob jach tempranoe' ka tu yilo'obe' ti' pekekbal ka'ach Dagón te' lu'umo', nonoka'an yanil aktáan ti' u cajail u pacto Jéeoba. Xot'a'an u pool bey xan u k'abo'ob, yéetel ti' pekekbalo'ob tu joonajil* le temploo'. Chéen ti' le parte ti' u wíinklil chíika'an ti' juntúul kay# ma' úuch mix ba'al ti'o'. **5** Le o'olal tak bejla'e' u sacerdote'ob Dagón bey xan tuláakal le máaxo'ob ku yooklo'ob tu templo Dagón yaan tu kaajil Asdodo' ma'atech u pe'echa'tiko'ob jach le tu'ux yaan u joonajilo'.

6 Jéeobae' tu castigartaj le asdodita'obo', tu beetaj u mu'yajo'ob, tu beetaj u tsa'ayal hemorroides[e] ti' le máaxo'ob kaja'ano'ob Asdodo' bey xan ti' le máaxo'ob yano'ob tu territorio'obo'. **7** Le ka

5:4 * Wa «yáanal u marcoil u joonajil». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Chéen ti' Dagón».

tu yilaj u kajnáalilo'ob Asdod ba'ax táan u yúuchle', tu ya'alo'ob: «Ma' unaj u p'áatal t-éetel u cajail u pacto u Dios u kaajil Israeli', tumen leti'e' ts'o'ok u castigarko'on yéetel ts'o'ok u castigartik k-dios Dagón». **8** Leti'ob túune' tu túuxto'ob a'albil ti' tuláakal u nuuktakil le filisteo'ob ka u much'uba'obo', ka tu k'áato'obti'ob: «¿Ba'ax unaj k-beetik yéetel u cajail u pacto u Dios le israelita'obo'?». Leti'obe' tu núuko'ob: «Bisa'ak tu kaajil Gat[a] u cajail u pacto u Dios le israelita'obo'». Leti'ob túune' tu biso'obi'.

9 Le ka ts'o'ok u bisko'ob te'elo', Jéeobae' jo'op' u castigartik le kaajo', tu beetaj u sen sajaktal u kajnáalilo'ob. Tu beetaj u jóok'ol hemorroides ti' le xiibo'ob[b] yano'ob te' kaajo', desde ti' u maas chichnil tak ti' u maas nojchil. **10** Leti'ob túune' tu beeto'ob u bisa'al u cajail u pacto le u jaajil Dios tak tu kaajil Ecróno'.[c] Chéen p'elak oksa'abik te' kaajo', le ecronita'obo' jo'op' u yawtiko'ob: «¡Leti'obe' ts'o'ok u taasko'obto'on u cajail u pacto u Dios le israelita'obo'! ¡Ts'o'ok u taasko'obto'on utia'al ka kíimko'on yéetel utia'al ka kíimik k-kaajal!».[d] **11** Leti'ob túune' tu túuxto'ob a'albil ti' tuláakal u nuuktakil le filisteo'ob ka u much'uba'obo', ka tu ya'alo'obti'ob: «Bise'ex le u cajail u pacto u Dios le israelita'obo', sute'ex te' tu'ux yaan ka'acho', utia'al beyo' ma' k-kíimil to'on mix k-kaajal». Tuláakal le máaxo'ob ka-

CAP 5

a 1Sa 17:4

b 1Sa 5:6

c Jos 15:20, 45
2Re 1:2
Am 1:8

d 1Sa 5:7

Columna 2

a 1Sa 5:6, 9

CAP 6

b 1Sa 4:11
1Sa 5:1
Sl 78:61

c Dt 18:9, 10
Isa 2:6

d 1Sa 6:4, 17

e Jos 13:2, 3
1Sa 6:16

ja'ano'ob te' kaajo' jach saajko'ob ka'ach u kíimlo'ob, tumen ts'o'ok ka'ach u sen castigarta'alo'ob[a] tumen le u jaajil Dioso'. **12** Le xiibo'ob ma' kíimo'obo' tsa'ayti'ob hemorroides. Tuláakal le máaxo'ob yano'ob te' kaajo' jach k'a'am úuchik u yawato'ob, tak te' ka'an u'uya'abo'.

6 U cajail u pacto[b] Jéeobae' siete meses tu beetaj tu territorio le filisteo'obo'. **2** Le filisteo'ob túuno' tu túuxto'ob t'anbil le sacerdote'ob yéetel le j-meeno'obo'[c] ka tu k'áato'obti'ob: «¿Ba'ax unaj k-beetik yéetel u cajail u pacto Jéeoba? A'ale'exto'on bix unaj k-túuxtik te' tu'ux yaan ka'acho'». **3** Leti'ob túune' tu núuko'ob: «Wa yaan a sutke'ex u cajail u pacto Jéeoba, u Dios le israelita'obo', ma' unaj a túuxtike'ex sin ke a ts'áaike'ex junp'éel ofrendai'. Jach ilawil a túuxtike'ex junmúuch' yéetel junp'éel ofrenda yo'olal le culpao'.[d] Tumen chéen ja'ali' bey kan utstale'exo' yéetel yaan u k'uchul a wojéelte'ex ba'axten láayli' táan u castigarke'exe'». **4** Leti'ob túune' tu k'áato'ob: «¿Ba'ax ofrendail yo'olal le culpa unaj k-túuxtikti'o'?». Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Yaan a túuxtike'ex cinco u p'éelel hemorroides de oro yéetel cinco u p'éelel ch'o'ob* de oro, yaan a túuxtike'ex según le jaytúul u nuuktakil le filisteo'obo',[e] tumen junp'éelili' casti-

6:4 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «p'iich».

go ts'a'ab ti' te'ex bey xan ti' u nuuktakil a kaajale'exo'. **5** Unaj a beetke'ex u imagenilo'ob le hemorroideso' bey xan u imagenilo'ob le ch'o'ob[a] táan u k'askúuntiko'ob le lu'umo', yéetel unaj a respetarke'ex u Dios le israelita'obo'. Beyo' ma' xaane' leti'e' je'el u xu'ulul u castigarke'exe', u castigartik a diose'ex bey xan u castigartik a lu'ume'ex.[b] **6** ¿Ba'axten bíin a beet a tercoile'ex[c] je'ex úuchik u beetik Faraón yéetel u kaajil Egiptoe'? Le ka sen castigarta'abo'ob[d] tumen Diose' leti'obe' yanchaj u cha'iko'ob u jóok'ol u kaajil Israel.[e] **7** Beora túuna', beete'ex junp'éel túumben carreta yéetel ch'a'ex ka'atúul vaca'ob yaan u mejnilo'ob yéetel mix juntéen ts'a'abak u che'il kuuch tu yóok'olo'ob. Le kéen ts'o'okke' ts'áa'ex le carreta utia'al ka jíita'ak tumen le vaca'obo', chéen ba'ale' unaj a sutke'ex u mejnilo'obo'. **8** Ch'a'ex túun u cajail u pacto Jéeobae' ka a ts'áa'ex te' carretao', le ba'alo'ob xan de oro táan a túuxtike'exti' bey junp'éel ofrenda yo'olal le culpao', unaj a ts'áaike'ex ti' junp'éel caja, yéetel unaj a ts'áaike'ex tu tséel u cajail le pactoo'.[f] Le kéen ts'o'okok túune' beete'ex u bisa'al **9** yéetel ile'ex ba'ax kun úuchul: wa ku na'aksa'al te' bej ku bin Bet-semes,[g] te' tu territorioo', u k'áat u ya'ale' u Dios u kaajil Israel beet u yúuchulto'on le ba'ax jach k'aasa'. Pero wa ma' tu yúuchul beyo', yaan k-ojéeltike' ma' leti' castigarto'oni', chéen casualidad le ba'ax úuchto'ono'».

10 Le máako'ob túuno' bey tu beetilo'obo'. Tu ch'a'ajo'ob ka'atúul vaca'ob yaan u mejnilo'obe' ka tu ts'áajo'ob utia'al ka u jíito'ob le carretao', pero le u mejnilo'obo' tu k'alo'ob tu corralo'ob. **11** Tu ts'áajo'ob túun u cajail u pacto Jéeoba yóok'ol le carretao' bey xan le caja tu'ux yaan le ch'o'ob de oroo' bey xan u imagenilo'ob le hemorroideso'. **12** Le vaca'ob túuno' bino'ob tu tojil le bej ku bin tak Bet-semeso'[a] yéetel ma' jóok'o'ob ti' le bejo', táan ka'ach u yawato'ob le táan u bino'obo'. Ma' tséelo'ob mix tu x-no'ojo'obi' mix tu x-ts'íiko'obi'. Mientras táan u bino'obe' u nuuktakil le filisteo'obo' táan ka'ach u bino'ob tu paacho'ob tak ka k'ucho'ob tu fronterail Bet-semes. **13** Le máaxo'ob kaja'ano'ob Bet-semeso' táan ka'ach u cosecharko'ob le trigo yaan te' táax lu'umo'. Le ka tu líi'saj u paakato'ob yéetel le ka tu yilo'ob u cajail le pactoo' jach ki'imakchaj u yóolo'ob. **14** Le carretao' ook ichil u k'aax Josué le betsemitao' ka wa'alaj te'elo', naats' ti' junp'éel nuxi' tuunich. Le máako'ob túuno' tu ch'ako'ob u che'il le carretao' ka tu k'ubo'ob le vaca'ob[b] ti' Jéeoba bey junp'éel tóokbil ofrendae'.*

15 Le levita'ob[c] túuno' tu yéemso'ob u cajail u pacto

CAP 6

a 1Sa 6:18

b 1Sa 5:6, 11

c Éx 7:13
Éx 8:15
Éx 14:17

d Éx 9:14, 16
Ro 9:17, 18

e Éx 6:1
Éx 11:1
Éx 12:33

f 1Sa 6:3, 4

g Jos 15:10, 12
Jos 21:8, 16
2Cr 28:18

Columna 2

a 1Sa 6:8, 9

b 1Sa 6:7

c Nú 3:30, 31

6:14 * Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582.

Jéeoba bey xan le caja yaan tu tséelo', le caja tu'ux ts'a'an le ba'alo'ob beeta'an de oroo', ka tu ts'áajo'ob tu yóok'ol le nuxi' tuunicho'. Te' k'iin je'elo' le xiibo'ob yano'ob Bet-semeso'[a] tu k'ubo'ob ofrenda'ob yéetel sacrificio'ob ti' Jéeoba.

16 Le u cinco nuuktakil le filisteo'obo' le ka tu yilo'obe' suunajo'ob tu kaajil Ecrón te' k'iin je'elo'. **17** Lela' leti'e hemorroides de oro tu túuxtaj le filisteo'ob ti' Jéeoba bey junp'éel ofrenda yo'olal le culpao':[b] junp'éel tu yo'olal Asdod,[c] junp'éel tu yo'olal Gaza, junp'éel tu yo'olal Askelón, junp'éel tu yo'olal Gat[d] yéetel junp'éel tu yo'olal Ecrón.[e] **18** Le jayp'éel ch'o'ob de oro túuxta'abo' igual yéetel le jayp'éel kaajo'ob yaan ti' le u cinco u nuuktakil le filisteo'obo', ichilo'obe' tia'an ka'ach le kaajo'ob yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho'obo' bey xan le mina'an u pak'ilo'ob tu ba'pacho'obo'.

Le nuxi' tuunich yaan tu k'aax Josué le betsemitao', le tu'ux pejkúunta'ab u cajail u pacto Jéeobao', tak bejla'a ku meyaj bey juntúul testigoe'. **19** Chéen ba'ale' Diose' tu xu'ulsaj le xiibo'ob kaja'ano'ob Bet-semeso', tumen leti'obe' tu pakto'ob u cajail u pacto Jéeoba. Leti'e' tu xu'ulsaj ti' 50,070* máako'ob ichil le kaajo', le kaaj túuno' sen yaachaj u yóol tumen Jéeobae' jach ya'ab israelita'ob tu xu'ulsaj.[a] **20** Le xiibo'ob kaja'ano'ob túun Bet-semeso' jo'op' u k'áatko'ob: «¿Máax je'el u páajtal u wa'atal tu táan Jéeoba, le Dios santoo'?[b] ¿Tu yiknal máax kun bin le kéen u p'ato'on?».[c] **21** Leti'ob túune' tu túuxto'ob a'albil ti' le máaxo'ob kaja'ano'ob Kiriat-jearimo':[d] «Le filisteo'obo' ts'o'ok u sutko'ob u cajail u pacto Jéeoba. Éemke'ex ka a bise'ex».[e]

7 Le xiibo'ob túun kaja'ano'ob Kiriat-jearimo' taalo'obe' ka tu biso'ob u cajail u pacto Jéeoba tu yotoch Abinadab[f] yaan te' pu'uko',* tu yéeyo'ob# xan Eleazar, u hijo, utia'al ka u kanáant u cajail u pacto Jéeoba.

2 Máan ya'ab tiempo, máan 20 años taasa'ak u cajail le pacto tu kaajil Kiriat-jearimo', tuláakal túun u kaajil Israele' káaj u kaxtik* u ka'a suut tu yiknal Jéeoba.[g] **3** Samuel túune' tu ya'alaj ti' tuláakal u kaajil Israel: «Wa jach tu jaajil táan a suute'ex tu yiknal Jéeoba yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'exe',[h] k'a'abéet a lu'ske'ex ichile'ex u dioso'ob le j-táanxel lu'umilo'obo'[i] bey xan u imagenilo'ob Astoret.*[j] K'a'abéet a k'ubik a puksi'ik'ale'ex chéen ti' Jéeoba yéetel meyajte'ex chéen leti',[k] beyo' leti'e' yaan u salvarke'ex tu k'ab le filisteo'obo'».[l] **4** Le ka tu yu'ubo'ob lelo' tu xu'ulso'ob ti' le Baalo'obo' bey xan

CAP 6

a Jos 21:8, 16

b 1Sa 6:4

c 1Sa 5:1

d 1Sa 5:8

e Jue 1:18
1Sa 5:10

Columna 2

a Nú 4:15, 20
1Cr 13:10

b Le 11:45

c Nú 17:12, 13
2Sa 6:8, 9
Sl 76:7

d Jos 18:14
1Cr 13:5, 6

e 1Cr 16:1
2Cr 1:4

CAP 7

f 2Sa 6:2, 4
1Cr 13:5, 7

g Ne 9:28

h 1Sa 12:24

i Jos 24:14, 23
Jue 3:7

j Jue 2:13
Jue 10:6
1Re 11:33

k Dt 10:20
Dt 13:4
Lu 4:8

l Dt 28:1

6:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «70 xiibo'ob, 50,000 xiibo'ob».

7:1 *Wa «cerroo'». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu santificarto'ob». **7:2** *Wa «u yok'ol utia'al». **7:3** *Ilawil página 2557.

ti' u imagenilo'ob Astoret, ka jo'op' u adorarko'ob chéen Jéeoba.[a]

5 Samuel túune' tu ya'alaj: «Beete'ex u much'tal tuláakal u kaajil Israel tu kaajil Mizpá,[b] teen túune' yaan in orar ti' Jéeoba ta favore'ex».[c] **6** Leti'ob túune' tu much'uba'ob tu kaajil Mizpá, tu jóo'so'ob ja'e' ka tu weko'ob tu táan Jéeoba, yéetel ayunarnajo'ob* xan te' k'iin je'elo'.[d] Te'elo' tu ya'alo'ob: «Ts'o'ok k-k'ebantal tu contra Jéeoba».[e] Samuel túune' káaj u beetik u juezil[f] tu yóok'ol le israelita'ob tu kaajil Mizpáo'.

7 Le ka tu yu'ubaj le filisteo'ob u much'muba le israelita'ob tu kaajil Mizpáo', u nuuktakil túun le filisteo'obo'[g] na'ako'ob ba'ate'el tu contra u kaajil Israel. Le ka tu yilaj le israelita'ob le je'elo' jach tu ch'a'ajo'ob saajkil ti' le filisteo'obo'. **8** Le o'olal le israelita'obo' tu ya'alo'ob ti' Samuel: «Ma' u xu'ulul a orar ti' Jéeoba k-Dios utia'al ka u yáanto'on[h] yéetel utia'al ka u salvarto'on ti' u k'ab le filisteo'obo'». **9** Samuel túune' tu ch'a'aj juntúul chan taman ma' u p'at u chu'uchi' ka tu k'ubaj tu chúuka'anil ti' Jéeoba bey tóokbil ofrendae'.[i] Leti'e' tu k'áataj xan ti' Jéeoba ka u yáant u kaajil Israel, Jéeoba túune' tu núukajti'.[j] **10** Mientras táan u k'ubik Samuel le tóokbil ofrendao' le filisteo'obo' náats'o'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra Israel. Jéeoba túune' tu beetaj u kíilbal cháak jach k'a'am[a] tu yóok'ol le filisteo'obo', tu beetaj u sa'atal u yóolo'ob[b] ka ganarta'abo'ob tumen le israelita'obo'.[c] **11** Le israelita'ob túuno' jóok'o'ob tu kaajil Mizpáe' ka tu ch'a'pachto'ob le filisteo'obo', ka jo'op' u k'i'itbesko'ob tak tu noojolil* Bet-kar. **12** Samuel túune' tu ch'a'aj junp'éel tuuniche'[d] ka tu ts'áaj chúumuk ti' Mizpá yéetel Jesaná, ka tu ts'áaj u k'aaba't Ebenézer,* tumen tu ya'alaj: «Tak beoraa' ts'o'ok k-áanta'al tumen Jéeoba».[e] **13** Bey úuchik u ganarta'al le filisteo'obo' yéetel ma' suunajo'ob ka'a okol tu lu'umil Israeli'.[f] Tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtal Samuele' Jéeobae' seguernaj u ts'áaikuba tu contra le filisteo'obo'.[g] **14** Ts'o'ole' ti' u kaajil Israele' su'ut xan tuláakal le kaajo'ob ch'a'anti' ka'ach tumen le filisteo'obo', desde Ecrón tak Gat, bey úuchik u ka'a ch'a'ik u territorio ti' le filisteo'obo'.

Ts'o'ole' yanchaj xan jeets'elil ti'ob yéetel le amorreo'obo'.[h]

15 Samuele' seguernaj u juzgartik u kaajil Israel tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtal.[i] **16** Cada añoe' ku viajar tak Betel,[j] Guilgal[k] yéetel Mizpá,[l] te' lugaro'oba' ti' ku juzgartik ka'ach le israelita'obo'. **17** Chéen ba'ale' le kéen ts'o'okke' ku suut Ramá,[m] tumen tia'an ka'ach u yotochi' yéetel ti' xan ku juzgartik le israelita'obo'. Te'elo' tu beetaj

CAP 7

a Jue 10:16

b Jue 20:1 1Sa 10:17 2Re 25:23 Jer 40:6

c 1Sa 12:23 Snt 5:16

d 2Cr 20:3 Ne 9:1 Joe 2:12

e Jue 10:10

f Jue 2:18

g Jos 13:2, 3 1Sa 6:4

h 1Sa 12:19 Isa 37:4

i Le 1:10

j Sl 99:6

Columna 2

a 1Sa 2:10 2Sa 22:14

b Jos 10:10 Jue 4:15

c Dt 20:4 Dt 28:7

d Jos 4:9 Jos 24:26

e Sl 44:3

f 1Sa 9:16 1Sa 13:5

g 1Sa 14:22, 23 1Sa 17:51

h Gé 15:18, 21

i 1Sa 3:20 1Sa 12:11 1Sa 25:1 Hch 13:20

j Jos 16:1

k Jos 15:7, 12 1Sa 11:15

l 1Sa 7:5

m 1Sa 1:1 1Sa 8:4 1Sa 19:18

7:6 * Ilawil página 2557.

7:11 * Wa «sur». **7:12** * U k'áat u ya'al «Tuunich ku Yáantaj».

junp'éel altar utia'al Jéeobai'.[a]

8 Le ka ch'íij Samuele' tu ts'áaj u paalal utia'al ka u beet u juezilo'ob tu kaajil Israel. **2** U k'aaba' u yáax hijoe' Joel, yéetel le u ka'atúulo' Abías,[b] leti'obe' tu beetaj u juezilo'ob Beer-seba. **3** Chéen ba'ale' u paalale' ma' kuxlajo'ob je'ex leti'e', leti'ob ka'ache' ku beetko'ob ba'alo'ob ma' ma'alobtak utia'al u yutsilo'ob,[c] ku cha'ik u ma'anlo'ob[d] yéetel ma'atech u juzgaro'ob je'ex unaje'.[e]

4 Ka máan k'iine' tuláakal u nuuktakil u kaajil Israele' tu much'uba'obe' ka bin u yilo'ob Samuel tu kaajil Ramá. **5** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Teche' ts'o'ok a ch'íijil, chéen ba'ale' a paalale' ma' táan u beetko'ob je'ex teche'. Le beetke' ts'áa juntúul rey utia'al ka u juzgarto'on je'ex u beetik uláak' nacióno'obo'».[f] **6** Chéen ba'ale' ma' utschaj tu t'aan* Samuel le ba'ax tu ya'alo'oba': «Ts'áato'on juntúul rey utia'al ka u juzgarto'on». Samuel túune' orarnaj ti' Jéeoba. **7** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Samuel: «U'uy tuláakal le ba'ax ku ya'aliktech le kaajo', tumen ma' teech ts'o'ok u rechazarkecho'obi', ba'axe' teen ts'o'ok u rechazarkeno'ob bey u reyo'obe'.[g] **8** Bejla'e' leti'obe' táan u beetko'ob jach je'ex tu beetilo'ob desde le ka tin jóo'so'ob ti' u lu'umil Egiptoo'. Ma' tu xu'ulul u náachtalo'ob ti' teen[h] yéetel u meyajtiko'ob uláak' dioso'ob,[a] yéetel láayli' leti'e ba'ax táan u beetko'obtecho'. **9** U'uy ba'ax ku ya'aliko'ob, chéen ba'ale' jach a'alti'ob ba'ax kun úuchul. A'alti'obe' le rey kun gobernarko'obo' yaan u yantalti' u derechoil u k'áatik ka ts'a'abak ba'alo'ob ti'».

10 Samuel túune' tu t'anaj le kaaj táan u k'áatik juntúul reyo' ka tu ya'alajti' tuláakal le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao'. **11** Leti'e' tu ya'alaj: «Lela' leti'e ba'ax kun antal u derechoil u k'áatik le rey kun gobernar ta wóok'ole'exo':[b] yaan u ch'a'ik a hijo'ex[c] utia'al ka u ts'áa u nu'ukt u carro'ob,[d] yéetel yaan u ts'áaiko'ob utia'al ka u nat' u tsiimino'ob,[e] jujuntúul xane' yaan u ts'áaiko'ob utia'al ka áalkabnako'ob táanil ti' u carro'ob. **12** Yano'obe' yaan u ts'áaiko'ob utia'al ka u beet u nuuktakil yóok'ol grupo'ob de 1,000 máako'ob[f] yéetel de 50 máako'ob.[g] Yano'ob xane' yaan u ts'áaiko'ob utia'al ka u péekso'ob u lu'umo',*[h] utia'al ka u cosecharto'ob u paak'alo'ob,[i] utia'al ka u beeto'ob u nu'ukulil ba'ate'el bey xan le nu'ukulo'ob k'a'abéet ti' u carro'obo'.[j] **13** Yaan u ch'a'ik xan a hija'ob utia'al ka u beeto'ob perfume'ob, utia'al ka u beeto'ob janal bey xan utia'al ka u beeto'ob waaj.[k] **14** Yaan u ch'a'ik u maas ma'alobil ti' a lu'ume'ex, ti' a pak'al uva'ex, ti' a pak'al olivo'ex,[l] yéetel yaan u ts'áaik ti' u j-meyajo'ob. **15** Yaan u

CAP 7
a Éx 20:25

CAP 8
b 1Cr 6:28
c Éx 18:21
d Éx 23:8; Dt 16:19; Sl 15:5; Pr 29:4
e Dt 24:17
f Dt 17:14, 15; 1Sa 12:13; Hch 13:21
g Jue 8:23; 1Sa 10:19; 1Sa 12:12; Isa 33:22
h Dt 9:24

Columna 2
a Jue 2:19
b 1Sa 10:25
c 1Sa 14:52
d 1Re 9:22; 1Re 10:26
e 1Re 4:26
f 2Sa 18:1; 1Cr 27:1
g 2Re 1:14
h 1Cr 27:26
i 1Re 4:7
j 1Re 4:26
k 1Re 4:22
l 1Cr 27:28, 31

8:6 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' ma'alob tu táan u yichi'».

8:12 * Wa «utia'al ka u ararto'ob u lu'umo'».

ch'a'ik u diez por cientoil* ti' le trigo# yéetel ti' le uva a pak'me'exo' yéetel yaan u ts'áaik ti' u nuuktakil u soldado'ob bey xan ti' le uláak' u j-meyajo'obo'. **16** Yaan xan u ch'a'ik a sirviente'ex yéetel a sirvienta'ex, u maas ma'alobil ti' a waakaxe'ex yéetel a walak' burro'ex utia'al ka meyajnako'obti'.[a] **17** Yaan u ch'a'ik u diez por cientoil ti' a walak' tamane'ex,[b] yéetel te'exe' yaan a beetkaba'ex u esclavo'ob. **18** Yaan u k'uchul u k'iinil a k'áatke'ex áantaj yo'olal le rey ta yéeye'exo',[c] chéen ba'ale' Jéeobae' ma' ken u yu'ube'ex te' k'iin je'elo'».

19 Chéen ba'ale' le kaajo' ma' tu yóotaj u yu'ub le ba'ax a'ala'abti' tumen Samuelo', ba'axe' tu ya'alaj: «Ba'ax k-k'áajti', to'one' k-k'áat ka ts'a'abakto'on juntúul rey utia'al ka u gobernarto'on. **20** Beyo' yaan k-p'áatal je'ex le uláak' nacióno'obo', yéetel le k-reyo' yaan u juzgarko'on, yaan u nu'uktiko'on yéetel yaan u ba'ate'el tu contra k-enemigo'ob». **21** Le ka ts'o'ok u yu'ubik Samuel tuláakal le ba'ax tu ya'alaj le kaajo', tu ya'alaj utia'al ka u yu'ub Jéeoba. **22** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Samuel: «U'uy ba'ax ku ya'aliko'ob. Ts'áati'ob juntúul rey utia'al ka gobernarnak tu yóok'olo'ob».[d] Samuel túune' tu ya'alaj ti' le israelita'obo': «Cada juntúul ti' te'exe' suunak tu kaajal».

8:15 * Wa «u diezmoil». # Wa ma' xaane' cebada.

CAP 8

a 1Re 5:15, 16

b 1Re 4:22, 23

c 1Re 12:3, 4

d 1Sa 8:7
Os 13:11

Columna 2

CAP 9

a 1Sa 14:51
1Cr 8:33
Hch 13:21

b Jue 21:17

c 1Sa 11:15
1Sa 13:13
1Sa 15:26
1Sa 28:7
1Sa 31:4
2Sa 1:23

d 1Sa 10:2

e 1Sa 3:19

9 Yanchaj ka'ach juntúul máak ku taal ti' u tribu Benjamín ku k'aaba'tik Keis,[a] leti'e' u hijo Abiel, u hijo Zeror, u hijo Bekorat, u hijo Afías. Leti' ka'ache' juntúul benjaminita[b] jach ayik'al. **2** Le máaka' yaan ka'ach juntúul u hijo táankelem ku k'aaba'tik Saúl,[c] le xi'ipala' jach ki'ichkelem. Ichil le israelita'obo' mina'an uláak' xiib jach ki'ichkelem je'ex leti'e'. Le kéen wa'alake' u maasil máako'obo' chéen tu hombro ku náaklo'ob, leti' u maas ka'anlil ti' tuláakal le kaajo'.

3 Le ka sa'at u yalak' x-burra'ob Keis, u papá Saúle', Keise' tu ya'alaj ti' Saúl: «Beet uts a ch'a'ik juntúul ti' le sirviente'ob utia'al ka xi'ikech tu yéetel a kaxt le x-burra'obo'». **4** Leti'obe' máano'ob tu montañailo'ob Efraín bey xan tu lu'umil Salisá, chéen ba'ale' ma' tu kaxto'ob le x-burra'obo'. Máano'ob xan tu lu'umil Saalim, chéen ba'ale' mina'ano'ob xani'. Máano'ob ti' tuláakal u lu'um le benjaminita'obo', pero kex beyo' ma' tu kaxto'obi'.

5 Le ka ooko'ob tu lu'umil Zufe', Saúle' tu ya'alaj ti' le máax bija'an tu yéetelo': «Ko'ox suut wa ma'e' in papáe' je'el u káajal u maas tukliko'on ke le x-burra'obo'».[d] **6** Chéen ba'ale' le sirvienteo' tu ya'alajti': «Ilawile, te' kaaja' yaan juntúul máak ku meyajtik Dios, juntúul máak jach ku respetarta'al. Tuláakal ba'ax ku ya'alike' jach ku béeytal.[e] Ko'ox tu yiknal beoraa'. Ma' xaane' je'el

u páajtal u ya'alikto'on ba'ax bejil unaj k-biske'». **7** Saúl túune' tu ya'alaj ti' u sirvienteo': «Wa k-bine', ¿ba'ax je'el k-bisikti'e'? Mina'anto'on waaj utia'al k-bisikti'. Mina'anto'on mix ba'al utia'al k-bis ti' le máax meyajtik Dioso'. ¿Ba'ax yaanto'on utia'al k-ts'áaikti'?». **8** Le sirviente túuno' tu ya'alaj ti' Saúl: «¡Ilawile! Yaanten junp'éel chan taak'in de plata,* yaan in ts'áaik ti' le máax meyajtik le u jaajil Dioso', leti' túune' yaan u ya'alikto'on ba'ax bejil unaj k-bisik». **9** (Úuchjeakile' tu kaajil Israele' le kéen xi'ik juntúul máak u kaxt u yáantaj Diose' leti'e ba'ax ku ya'alika': «Ko'ox tu yiknal le máax ku yilik ba'ax ku taal u k'iino'».[a] Ti' le máax ku ya'ala'al profeta bejla'o', úuchjeakile' k'aj óola'an bey le máax ilik ba'ax ku taal u k'iino'). **10** Saúl túune' tu ya'alaj ti' u sirvienteo': «Ma'alob le ba'ax ka wa'aliko', ko'ox». Leti'ob túune' bino'ob te' kaaj tu'ux yaan le máax meyajtik le u jaajil Dioso'.

11 Le táan u bin u na'aklo'ob te' bej ku bin tak te' kaajo', tu yilo'ob jujuntúul x-ch'úupalalo'ob táan u bin u jóo'so'ob ja'. Leti'ob túune' tu k'áato'ob ti' le x-ch'úupalalo'obo': «¿Way yaan wa le máax ilik ba'ax ku taal u k'iino'?».[b] **12** Leti'obe' tu núuko'ob: «Jaaj, tia'an te'elo', junp'íit maas táanil. Séebkunt a bine'exi', bejla'e' ts'o'ok u taal te' kaaja' tumen le máako'obo' táan u beetko'ob junp'éel sacrificio[a] te' ka'anal lugaro'.*[b] **13** Chéen p'elak a wookle'ex te' kaajo' yaan a wilke'ex le máako', le beetke' xeene'ex tu séeba'anil antes ti' u bin janal te' ka'anal lugaro'. Tumen le kaajo' ma' kun janal hasta u k'uchul leti'e', tumen leti' bendecirtik le sacrificioo'. Le kéen ts'o'okok túune' je'el u páajtal u janal le invitado'obo'. Le beetke' xeene'ex beoraa', beyo' yaan a wilke'ex». **14** Leti'ob túune' na'ako'ob tak te' kaajo', yéetel le ka k'ucho'ob tu chúumukil le kaajo' tu yilo'ob Samuel táan u taal u yilo'ob utia'al ka xi'iko'ob te' ka'anal lugaro'.

15 Junp'éel día antes ti' u taal Saúle', Jéeobae' tu ya'alaj* ti' Samuel: **16** «Sáamal kex bey te' hora je'ela' yaan in túuxtiktech juntúul máak ku taal desde tu lu'umil Benjamín,[c] unaj a yéeyik utia'al ka gobernarnak yóok'ol u kaajil Israel,[d] leti' kun salvartik in kaajal ti' u k'ab le filisteo'obo'. Tumen ts'o'ok in wilik bix u mu'yaj in kaajal, yéetel ts'o'ok u k'uchul tak tin wiknal u yawat ok'olo'ob».[e] **17** Le ka ila'ab Saúl tumen Samuele', Jéeobae' tu ya'alajti': «Lela' leti' le máak tin wa'alajtech tu yo'olala': ‹Leti'e máax kun gobernar tu yóok'ol in kaajala'›».*[f]

CAP 9

a 1Sa 9:19 2Sa 15:27 1Cr 9:22 1Cr 29:29

b 1Sa 9:19

Columna 2

a 1Sa 7:9 1Sa 16:5

b 1Re 3:2 1Cr 16:39 2Cr 1:3

c Jos 18:11

d 1Sa 10:1 1Sa 15:1

e Sl 106:43, 44 Sl 107:19

f 1Sa 10:24 1Sa 15:17 Hch 13:21

9:8 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cuarta parte ti' junp'éel siclo de plata». Ilawil «Siclo», página 2580.

9:12 * Ilawil «Ka'anal lugar», página 2567. **9:15** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu je'ek'abtaj u xikin». **9:17** * Wa «kun ilik ka p'áatak in kaajal te' tu'ux unajo'».

18 Saúl túune' náats' tu yiknal Samuel te' joonajo' ka tu ya'alajti': «Beet uts a wa'alikten, ¿tu'ux yaan u yotoch le máax ku yilik ba'ax ku taal u k'iino'?». **19** Samuel túune' tu núukaj ti' Saúl: «'Teen le máax ilik ba'ax ku taal u k'iino'. Xeen táanil ti' teen te' ka'anal lugaro', te'exe' yaan a janale'ex tin wéetel bejla'e'.[a] Sáamal temprano túune' kin túuxtikech yéetel kin ts'áaik a wojéelt tuláakal le ba'ax a k'áat a wojéelto'.* **20** Le x-burra'ob sa'ato'ob walajki tres díasa'[b] ma' a tuklik, ts'o'ok u kaxta'alo'ob. Ts'o'ole' tuláakal le ayik'alilo'ob yaan tu kaajil Israelo', ¿ma' wa a tia'alo'ob yéetel u tia'al tuláakal u familia a papái'?».[c] **21** Saúl túune' tu núukaj: «Tene', juntúul benjaminita ku taal ti' le tribu maas chichan ti' u kaajil Israelo'.[d] Ts'o'ole' in familiae' leti' u maas chichnil ti' tuláakal le familia'ob yaan ichil u tribu Benjamíno'. Le o'olale', ¿ba'axten ka wa'alikten lelo'?».

22 Samuel túune' tu ch'a'aj Saúl yéetel u sirvientee' ka tu bisaj te' tu'ux ku yúuchul le janalo', ka tu beetaj u kutalo'ob te' lugar maas ma'alobo', te'elo' tia'an ka'ach kex 30 máako'obi'. **23** Samuele' tu ya'alaj ti' le máax beet le janalo': «Taas le xéet' bak' tin ts'áajtech yéetel tin wa'alajtech ka a ts'áa aparteo'». **24** Le máax beet le janal túuno' tu ch'a'aj le piernao' bey xan le ba'ax ts'a'an tu yóok'olo' ka tu ts'áaj aktáan ti' Saúl. Samuel túune' tu ya'alaj: «Ts'o'ok u ts'a'abal ta táan le ba'ax jóo'sa'an a tia'alo'. Jaanen tumen jóo'sa'an utia'al ka a jaant te' k'iin je'ela'. Tumen tene' tin wa'alajti'ob: ‹Yaan máaxo'ob in wa'almajti'ob ka taalako'ob janal›». Saúl túune' jaan yéetel Samuel te' k'iin je'elo'. **25** Ka ts'o'oke' luk'o'ob te' ka'anal lugaro'[a] ka éemo'ob te' kaajo'. Te'elo' Samuele' seguernaj u t'aan yéetel Saúl tu techoil u yotoch. **26** Jach temprano túun le ka sáaschajo', le tia'an ka'ach Saúl tu techoil le najo', Samuele' tu t'ane' ka tu ya'alajti': «Listokíintaba utia'al ka in túuxtech». Saúl túune' tu listokíintuba, ka ts'o'oke' leti' yéetel Samuele' jóok' u binbalo'ob. **27** Le táan u yéemlo'ob utia'al u jóok'lo'ob ti' le kaajo' Samuele' tu ya'alaj ti' Saúl: «A'al ti' le sirviente[b] ka xi'ik táanil ti' to'ono'. Chéen ba'ale' teche' je'elkech beoraa' utia'al ka in wa'altech ba'ax ku ya'alik Dios». Le sirviente túuno' máan táanil ti' leti'ob.

10 Samuel túune' tu ch'a'aj le chan nu'ukul tu'ux yaan le aceiteo' ka tu yalaj tu pool Saúl,[c] tu ts'u'uts'e' ka tu ya'alajti': «Jéeobae' ts'o'ok u yéeyikech utia'al a nu'uktik[d] u kaajal.*[e] **2** Le kéen luk'kech tin wiknal bejla'e' yaan a wilik ka'atúul

9:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tuláakal le ba'ax yaan ta puksi'ik'alo'».

10:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u herencia».

CAP 9

a 1Sa 9:13, 24

b 1Sa 9:3

c 1Sa 8:5, 19
1Sa 12:13

d Jue 20:46, 47

Columna 2

a 1Sa 9:13, 19

b 1Sa 9:3, 10

CAP 10

c 1Sa 16:13
2Re 9:2, 3

d 1Sa 9:16
Hch 13:21

e Éx 19:5
Dt 32:9

CAP 10

máako'ob naats' te' tu'ux muka'an Raquelo',[a] tu lu'umil Benjamín, tu kaajil Zelzá, leti'obe' yaan u ya'aliko'obtech: ‹Le x-burra'ob binech a kaxto' ts'o'ok u kaxta'alo'ob, chéen ba'ale' beoraa' a papáe' ts'o'ok u tu'ubsik le x-burra'obo',[b] ba'axe' te'ex táan u tuklike'ex. Leti'e' táan u ya'alik: «¿Ba'ax ken in beet beora ma' suunak in hijoa'?». **3** Yaan a luk'ul te'elo' yéetel yaan a bin tak tu'ux yaan u nojoch che'il Tabor, te'elo' yaan a wilik óoxtúul máako'ob táan u bino'ob Betel[c] u adorarto'ob le u jaajil Dioso', juntúule' táan u bisik óoxtúul mejen chivo'ob, uláak'e' táan u bisik óoxp'éel waaj yéetel le uláak'o' táan u bisik junp'éel tinaja vino. **4** Leti'obe' yaan u k'áatko'obtech bix yanilech yéetel yaan u ts'áaiko'obtech ka'ap'éel waaj, teech túune' yaan a ch'a'ik le waaj ken u ts'áa'obtecho'. **5** Le kéen ts'o'okke' yaan a k'uchul tu pu'uk le u jaajil Dioso', te'elo' ti' ken a wil junmúuch' soldado'ob filisteo'obi'. Le kéen k'uchkech te' kaajo' yaan a wilik junjaats profeta'ob táan u bin u yéemlo'ob te' ka'anal lugaro', mientras táan u profetizaro'obe' táanil ti' leti'obe' táan xan u bin u pa'axal le panderetao', le flautao', le arpao' yéetel uláak' u nu'ukulil paax yaan u cuerdail. **6** U poder Jéeoba túune' yaan u taal ta wóok'ol,[d] teech túune' yaan a profetizar tu yéetelo'ob yéetel yaan a k'exbesa'al, yaan a p'áatal bey yaanal máakeche'.[e] **7** Le kéen úuchuk le ba'ax kin wa'aliktecha' beet tuláakal le ku páajtal utia'al a cumplirtik le ba'ax a'ala'abtech ka a beeto', tumen le u jaajil Dioso' tia'an ta wéetele'. **8** Le kéen ts'o'okke' xeen táanil ti' teen tak Guilgal,[a] teen túune' yaan in wéemel tak tu'ux yanech utia'al ka in k'ub tóokbil sacrificio'ob bey xan ofrenda'ob utia'al múul janal.* Unaj a páa'tik siete días hasta ken k'uchken ta wiknal. Le kéen k'uchkene' kin wa'aliktech ba'ax unaj a beetik».

9 Jach le ka tu sutuba Saúl utia'al u luk'ul tu yiknal Samuele', Diose' káaj u k'exik ba'ax yaan tu puksi'ik'al Saúl, yéetel tuláakal le ba'ax a'ala'abti'o' béeychajo'ob te' k'iin je'elo'. **10** Leti'ob* túune' luk'o'obe' ka bino'ob tak te' pu'uko', te'elo' Saúle' tu yiluba yéetel junjaats profeta'obi'. Te' súutuk je'elo' u poder Diose' taal tu yóok'ole'[b] ka káaj u profetizar[c] tu yéetelo'ob. **11** Tuláakal le máaxo'ob k'aj óoltmilo', le ka tu yilo'ob táan u profetizar yéetel le profeta'obo' káaj u ya'aliko'ob: «¿Ba'ax ts'o'ok u yúuchul ti' u hijo Keis? ¿Profeta wa xan le Saúlo'?». **12** Juntúul ti' le máako'ob yano'ob te'elo' tu ya'alaj: «Kux túun le máako'oba', ¿máax u papá'ob?». Le o'olale' suukchaj u ya'ala'al: «¿Profeta wa xan le Saúlo'?».[d]

13 Le ka ts'o'ok u profetizare' bin tak te' ka'anal luga-

Columna 2

a 1Sa 7:15, 16; 1Sa 11:14

b Jue 14:5, 6; 1Sa 11:6; 1Sa 16:13

c 1Sa 10:6; 1Sa 19:23

d 1Sa 19:24

a Gé 35:19

b 1Sa 9:3, 5

c Gé 28:19, 22

d Nú 11:25

e 1Sa 10:10

10:8 * Ilawil «Ofrendail múul janal», página 2574. **10:10** * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Saúl yéetel ti' u sirviente.

ro'. **14** Le ka ts'o'oke', u tío Saúl tu parte u papáe', tu ya'alaj ti' leti' yéetel ti' u sirviente: «¿Tu'ux bine'ex?». Leti' túune' tu núukaj: «Bino'on k-kaxt le x-burra'obo',[a] chéen ba'ale' ma' t-ilo'obi', le o'olal bino'on k-il Samuel». **15** U tío túun Saúle' tu ya'alajti': «Beet uts a wa'alikten ba'ax tu ya'alajtech Samuel». **16** Saúl túune' tu núukajti': «Tu ya'alajto'one' ts'o'ok u kaxta'al le x-burra'obo'». Chéen ba'ale' Saúle' ma' tu tsikbaltajti' de ke Samuele' tu ya'alajti' yaan u beetik u reyil.

17 Samuel túune' tu much'aj tuláakal le kaaj tu táan Jéeoba tu kaajil Mizpáo',[b] **18** ka tu ya'alaj ti' le israelita'obo': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, u Dios u kaajil Israelo': ‹Teen le máax jóo's Israel ti' u kaajil Egipto'o', teen le máax salvarto'ob ti' u k'ab Egipto[c] yéetel ti' u k'ab le uláak' reino'ob beetik u mu'yajo'obo'. **19** Pero bejla'e' te'exe' ts'o'ok a rechazarke'ex a Diose'ex,[d] le Máax Salvarte'ex ti' tuláakal le ba'alo'ob k'aastak ku yúuchulte'ex yéetel ka mu'yajtike'exo', yéetel ts'o'ok a wa'alike'ex: «Ma', ba'axe' unaj a ts'áaik juntúul rey utia'al u gobernarko'on». Beoraa' ts'áaba'ex tu táan Jéeoba, cada tribu yéetel cada familia›».*

20 Samuel túune' tu beetaj u náats'al cada junp'éel ti' u tribuilo'ob Israel,[e] u tribu túun Benjamíne' leti'e yéeya'abo'.[a] **21** Le ka ts'o'oke' tu beetaj u náats'al cada junp'éel ti' le familia'ob yano'ob ichil u tribu Benjamíno', u familia túun le matrita'obo' leti'e yéeya'abo'. Tu ts'ooke' yéeya'ab Saúl u hijo Keis.[b] Chéen ba'ale' le ka bin kaxtbile' ma' ila'ab mix tu'uxi'. **22** Leti'ob túune' tu k'áato'ob ti' Jéeoba:[c] «¿Ts'o'ok wa u taal le máak way te' lugara'?». Jéeoba túune' tu ya'alaj: «Je'el leti'o', u ta'akmuba ichil le ba'alo'ob yano'ob te'elo'». **23** Le máako'ob túuno' áalkabnajo'obe' ka tu taaso'ob desde te' tu'ux yano'. Le ka wa'alaj chúumuk ti' le kaajo' tu hombro ku náakal le u maasil máako'obo', leti' u maas ka'anlil ti' tuláaklo'ob.[d] **24** Samuel túune' tu ya'alaj ti' tuláakal le kaajo': «¿Ts'o'ok wa a wilke'ex le máax yéeya'an tumen Jéeobao'?[e] Ichil tuláakal u kaajil Israele' mina'an uláak' máak je'ex leti'e'». Tuláakal túun le kaajo' káaj u yawtik: «¡Bendecirta'ak* le reyo'!».

25 Samuel túune' tu ya'alaj ti' le kaaj ba'ax derechos kun antal ti' le reyo'obo',[f] tu ts'íibtaj ti' junp'éel libroe' ka tu ts'áaj tu tabernáculo* Jéeoba. Le ka ts'o'oke' Samuele' tu ya'alaj ti' tuláakal le israelita'ob ka suunako'ob tu yotocho'obo'. **26** Saúl xane' suunaj tu yotoch tu kaajil Guibea, yéetel láak'inta'ab tumen le soldado'ob péeksa'ab u puksi'ik'alo'ob tumen

10:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a milesile'ex».

10:24 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Kuxlak utia'al mantats'».
10:25 * Ilawil página 2581.

CAP 10

a 1Sa 9:3
b 1Sa 7:5
c Éx 13:14 Dt 4:34
d 1Sa 8:7 1Sa 12:12
e Jos 7:16-18 Hch 1:24

Columna 2

a 1Sa 9:21
b Hch 13:21
c Jue 1:1 Jue 20:18, 28 1Sa 23:2
d 1Sa 9:2
e Dt 17:14, 15 1Sa 9:17
f 1Sa 8:11-18

Jéeobao'. **27** Chéen ba'ale' jujuntúul máako'ob mix ba'al u biilalo'obe' tu ya'alo'ob: «¿Bix je'el u salvarko'on le máaka'?».[a] Leti'obe' tu mixba'alkúunto'ob Saúl yéetel ma' tu taaso'obti' mix junp'éel regaloi'.[b] Pero leti'e' ma' tu ya'alaj mix ba'ali'.*

11 Te' k'iino'ob je'elo' Naas u rey le ammonita'obo'[c] tu much'aj u soldado'obe' ka taal ba'ate'el tu contra u kaajil Jabés,[d] tu lu'umil Galaad. Tuláakal le máako'ob kaja'ano'ob Jabéso' tu ya'alo'ob ti' Naas: «Ch'a' junp'éel acuerdo t-éetel, beyo' je'el k-meyajtikeche'». **2** Naas le ammonitao' tu núukajti'ob: «Je'el in ch'a'ik junp'éel acuerdo ta wéetele'exe', chéen ba'ale' tuláakle'exe' yaan u jóo'sa'al a x-no'oj iche'ex. Lela' yaan in beetik utia'al in mixba'alkúuntik tuláakal u kaajil Israel». **3** U nuuktakil u kaajil Jabése' tu núuko'obti': «Ts'áato'on siete días utia'al k-túuxtik jujuntúul máako'ob tu lu'umil Israel utia'al u ya'aliko'ob lela'. Wa ma' yanchaj máax salvarko'one' yaan k-k'ubikba ta k'ab». **4** Le ka máan tiempoe' le máaxo'ob túuxta'abo'obo' k'ucho'ob tak tu kaajil Guibea,[e] le tu'ux kaja'an ka'ach Saúlo', ka tu ya'alo'ob tu táan le kaaj le ba'ax túuxta'an u ya'alo'obo', tuláakal túun le kaajo' jo'op' u jach k'a'am ok'ol.

5 Saúle' táan ka'ach u suut te' k'áaxo', táan u taal tu paach le wakaxo'obo', leti' túune' tu k'áataj: «¿Ba'ax ku yúuchul ti' le kaajo'? ¿Ba'axten táan u yóok'olo'ob?». Ka túun tsikbalta'abti' le ba'ax tu ya'alaj le máako'ob taalo'ob desde Jabéso'. **6** U poder Dios túune' taal tu yóok'ol Saúl[a] le ka tu yu'ubaj le t'aano'oba', ka sen p'u'uji. **7** Tu ch'a'aj túun ka'atúul toro'obe' ka tu xo'oxot'o'ob, ka tu ts'áaj ti' le máaxo'ob taas le mensaje utia'al ka u biso'ob ti' tuláakal u territorioil Israelo'. Le máako'ob túuna' jo'op' u bin u ya'aliko'ob: «¡Je'el máaxak ma' tu apoyartik Saúl yéetel Samuele', yaan u beeta'al ti' u yalak' wakax je'ex beeta'abik ti' le wakaxo'oba'!». Jéeoba túune' tu beetaj u sajaktal le kaajo' yéetel tu beetaj u ye'esko'ob respeto, yo'olal lelo' tuláaklo'ob múul meyajnajo'ob. **8** Saúl túune' tu xokaj jaytúulo'ob te' lugar ku k'aaba'tik Bézeko', tuláakal le israelita'obo' tu chukaj 300,000 yéetel le xiibo'ob ku taalo'ob Judáo' 30,000 u túulalo'ob. **9** Leti'ob túune' tu ya'alo'ob ti' le máaxo'ob taas le mensajeo': «Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alik ti' le máako'ob kaja'ano'ob tu kaajil Jabés, tu lu'umil Galaado': ‹Sáamal, le kéen chokochajak le k'iino', te'exe' yaan a salvarta'ale'ex›». Le máako'ob túun taas le mensajeo' bin u ya'alo'ob ti' le máaxo'ob kaja'ano'ob Jabés le ba'ax a'ala'abti'obo', u kajnáalilo'ob túun Jabése' jach ki'imakchaj u yóolo'ob. **10** Le máaxo'ob kaja'ano'ob Jabés túuno' tu ya'alo'ob: «Sáama-

CAP 10

a 1Sa 11:12

b 1Re 10:1, 10 2Cr 17:5

CAP 11

c Dt 2:19

d Jue 21:8 1Sa 31:11, 12

e 1Sa 10:26 1Sa 14:2

Columna 2

a Jue 3:9, 10 Jue 6:34 Jue 11:29 Jue 14:5, 6 1Sa 10:10, 11 1Sa 16:13

10:27 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Pero leti'e' bey mudo p'áatike'».

le' yaan k-k'ubikba ta k'abe'ex, yéetel je'el u páajtal a beetke'ex t-éetel le ba'ax ma'alob a wilke'exo'».[a]

11 Tuláak' k'iine', Saúle' tu jóo'saj óoxjaats ti' le kaajo'. Leti'obe' páajchaj u yookslo'ob chúumuk te' tu'ux jelekbal le ammonita'ob[b] le ma' sáasako',* ka tu xu'ulso'obti'ob tak ka chokochaj le k'iino'. Le máaxo'ob ma' kíimsa'abo'obo' k'i'itpajo'ob, mix máak p'áat junmúuch' yéetel uláak'. **12** Le kaaj túuno' tu ya'alaj ti' Samuel: «¿Máax táan ka'ach u ya'alik: ‹¿Saúl wa ken u beet u reyil t-óok'ol?›?[c] Taase'ex le máako'ob je'elo' ka k-kíimso'ob». **13** Chéen ba'ale' Saúle' tu ya'alaj: «Mix máak unaj u kíimsa'al te' k'iina',[d] tumen bejla'e' Jéeobae' ts'o'ok u salvartik Israel».

14 Le ka ts'o'oke' Samuele' tu ya'alaj ti' le kaajo': «Ko'otene'ex ka xi'iko'on Guilgal[e] utia'al ka a'ala'ak tu ka'atéen de ke Saúle' leti' le reyo'».[f] **15** Tuláakal le kaaj túuno' bin Guilgal, te'elo' beeta'ab reyil Saúl tu táan Jéeoba. Tu k'ubo'ob xan u ofrendailo'ob múul janal tu táan Jéeoba.[g] Saúl yéetel tuláakal u kaajil Israel túune' jach ki'imakchaj u yóolo'ob.[h]

12 Samuel túune' tu ya'alaj ti' tuláakal Israel: «Ilawile'ex, tene' ts'o'ok in beetik* tuláakal le ba'axo'ob ta k'áate'exteno', yéetel ts'o'ok in ts'áaik juntúul rey utia'al u gobernar ta wóok'ole'ex.[a] **2** ¡Beoraa', lela' leti'e rey táan u nu'uktike'exa'!*[b] Chéen ba'ale' tene' ts'o'ok in ch'íijil yéetel ts'o'ok u saktal in pool, yéetel in paalal xane' tia'ano'ob ta wéetele'exe'.[c] Tene' ts'o'ok in nu'uktike'ex desde tin táankelmil tak te' k'iina'.[d] **3** Beoraa' way yanen ta wiknale'exe'. Wa yaan ba'ax a wa'ale'ex tin contrae', a'ale'ex tu táan Jéeoba yéetel tu táan le máax u yéeymo'.[e] ¿Ts'o'ok wa in ch'a'ik u yalak' toro wa u yalak' burro yaanal máak?[f] ¿Yaan wa máax ts'o'ok in maltratartik yéetel ts'o'ok in tusik utia'al in ch'a'ikti' wa ba'ax?[g] ¿Ts'o'ok wa in cha'ik in ma'anal tumen wa máax utia'al ma' u beeta'al justicia? Wa beyo' a'ale'exten, je'el in sutikte'ex u jeele'».[h] **4** Leti'ob túune' tu ya'alo'ob: «Ma', teche' ma' a tuso'on utia'al a ch'a'ikto'on wa ba'axi' mix a maltratarto'oni', ma' xan a k'am wa ba'ax tu k'ab wa máaxi'». **5** Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «Bejla'e', Jéeoba yéetel le máax u yéeymo', testigo'ob de ke tene' mix ba'al in ch'a'amajte'ex».* Leti'ob túune' tu ya'alo'ob: «Leti'e' a testigo».

6 Samuel túune' tu ya'alaj ti' le kaajo': «Jéeobae' juntúul testigo, leti' áant Moisés yéetel Aarón, yéetel leti' jóo's a

CAP 11

a 1Sa 11:3

b 1Sa 11:1

c 1Sa 10:26, 27

d 2Sa 19:22

e 1Sa 7:15, 16

f 1Sa 10:17, 24

g Le 7:11

h 1Re 1:39, 40
2Re 11:12, 14
1Cr 12:39, 40

Columna 2

CAP 12

a 1Sa 8:5
1Sa 10:24
1Sa 11:14, 15

b 1Sa 8:20

c 1Sa 8:1, 3

d 1Sa 3:19

e 1Sa 9:16, 17
1Sa 10:1

f Nú 16:15

g Dt 16:19

h Éx 22:4
Le 6:4

11:11 *Lela' kex entre láas 2:00 tak láas 6:00 de la mañana. **12:1** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tene' ts'o'ok in wu'uyik a t'aane'ex tu yo'olal».

12:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «táan u xíimbal táanil ti' te'ex». **12:5** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' kaxta'ab mix ba'al tin k'abi'».

úuchben láak'tsile'ex tu lu'umil Egipto.[a] **7** Beoraa', ko'otene'ex yéetel wa'alene'ex way tu táan Jéeobae'. Tene' yaan in k'a'ajsikte'ex tuláakal le ba'alo'ob ma'alobtak ts'o'ok u beetik Jéeoba ta wo'olale'ex yéetel tu yo'olal a úuchben láak'tsile'exo'.

8 Chéen p'elak ookik Jacob tu lu'umil Egipto,[b] yéetel le ka jo'op' u k'áatko'ob áantaj ti' Jéeoba[c] a úuchben láak'tsile'exe', Jéeobae' tu túuxtaj Moisés[d] yéetel Aarón utia'al u jóo'sko'ob tu lu'umil Egipto yéetel utia'al ka u beet u kajtalo'ob waye'.[e] **9** Chéen ba'ale' leti'obe' tu tu'ubso'ob Jéeoba u Dioso'ob, Dios túune' tu kono'ob[f] ti' Sísara,[g] le u nojchil u ejército Azooro', tu kono'ob ti' le filisteo'obo'[h] yéetel ti' u reyil Moab.[i] U enemigo'obe' ba'atelnajo'ob tu contra'ob. **10** Leti'ob túune' jo'op' u k'áatko'ob u yáantaj Jéeoba[j] táan u ya'aliko'ob: ‹Ts'o'ok k-k'ebantal[k] tumen t-xúump'attaj Jéeoba utia'al k-adorartik le Baalo'obo'[l] bey xan u imagenilo'ob Astoret.[m] Beora túuna' salvarto'on tu k'ab k-enemigo'ob utia'al ka páajchajak k-meyajtikech›. **11** Jéeoba túune' tu túuxtaj Jerubaal,[n] Bedán, Jefté[o] yéetel Samuele'[p] ka tu salvarte'ex tu k'ab a enemigo'ex yano'ob ta ba'pache'exo', utia'al ka páajchajak a kuxtale'ex ich jeets'elil.[q] **12** Le ka ta wile'ex ts'o'ok u taal ta contra'ex Naas,[r] u rey le ammonita'obo', te'exe' ma' xu'ul a wa'alike'exteni': ‹Ma', ¡to'one' deporsi k-k'áat ka u gobernarto'on juntúul rey!›,[a] kex a Reye'exe' Jéeoba a Diose'ex.[b] **13** Beora túuna' way yaan le rey ta yéeye'exo', le máax ta k'áate'exo'. ¡Ilawile'ex! Jéeobae' ts'o'ok u ts'áaik juntúul rey ta wóok'ole'ex.[c] **14** Yaan u binte'ex ma'alobil wa ka respetarke'ex Jéeoba,[d] wa ka meyajtike'ex,[e] wa ka wu'uyike'ex u t'aan,[f] wa ma' ta ts'áaikaba'ex tu contra le ba'ax ku ya'alik Jéeobao' bey xan wa te'ex yéetel le rey gobernarke'exo' ka meyajtike'ex Jéeoba mantats'. **15** Chéen ba'ale' wa ma' ta wu'uyike'ex u t'aan Jéeoba yéetel ka ts'áaikaba'ex tu contra le ba'ax ku ya'alik Jéeobao', u k'ab Jéeoba túune' yaan u taal ta contra'ex yéetel tu contra a papá'ex.[g] **16** Beora túuna' preparartaba'ex yéetel ile'ex le nojoch ba'al táan u beetik Jéeoba tu táan a wiche'exo'. **17** ¿Ma' wa bejla'a u k'iinil u cosecharta'al le trigoo'? Yaan in k'áatik ti' Jéeoba ka kíilbalnak cháak yéetel ka k'áaxak ja'. Beyo' yaan a wojéeltike'ex yéetel yaan a na'atke'exe' jach táaj k'aas le ba'ax ts'o'ok a beetke'ex tu táan Jéeoba úuchik a k'áatke'ex juntúul reyo'».[h]

18 Samuele' jo'op' u t'anik Jéeoba, Jéeoba túune' tu beetaj u kíilbal cháak yéetel u k'áaxal ja' te' k'iin je'elo', tuláakal le máako'ob túuno' tu ye'eso'ob nojoch respeto ti' Jéeoba bey xan ti' Samuel.

CAP 12

a Éx 6:26

b Gé 46:6

c Éx 2:23

d Éx 3:9, 10

e Jos 11:23

f Dt 32:18, 30
Jue 2:12, 14

g Jue 4:2

h Jue 10:7
Jue 13:1

i Jue 3:12

j Jue 2:18
Jue 3:9

k Jue 10:10, 15

l Jue 3:7

m Jue 2:13

n Jue 6:32

o Jue 11:1

p Heb 11:32

q Le 26:6

r 1Sa 11:1

Columna 2

a 1Sa 8:5, 19

b Jue 8:23
1Sa 8:7
Isa 33:22

c 1Sa 9:16, 17
1Sa 10:24

d Dt 10:12
Dt 17:19

e Jos 24:14

f Dt 13:4
Dt 28:2

g Le 26:14, 17
Dt 28:15
Jos 24:20

h 1Sa 8:7
Os 13:11

19 Tuláakal le kaajo' tu ya'alaj ti' Samuel: «Orarnen t-o'olal ti' Jéeoba a Dios,[a] ma' k-k'áat kíimili' tumen aparte ti' le ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok k-beetko' ts'o'ok k-k'ebantal tu ka'atéen úuchik k-k'áatik juntúul rey».

20 Samuele' tu ya'alaj ti' le kaajo': «Ma' a ch'a'ike'ex saajkil. U jaajile' te'exe' ts'o'ok a beetke'ex ba'ax k'aas. Chéen ba'ale' ma' u xu'ulul a bine'ex tu paach Jéeoba,[b] meyajte'ex Jéeoba yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex.[c] **21** Ma' a bine'ex tu paach le ba'alo'ob mina'an u biilalo'ob',*[d] ba'alo'ob ma' tu taasko'ob utsil[e] mix tu páajtal u salvarke'ex, tumen le ba'alo'oba' mina'an u biilalo'ob.* **22** Tumen tu yo'olal u nojoch k'aaba'e'[f] Jéeobae' ma' ken u p'at u kaajal,[g] tumen Jéeobae' ts'o'ok u ch'a'ik utia'al ka p'áatak bey u kaajale'.[h] **23** Tene' mix bik'in kun xu'ulul in orar ta favore'ex, tumen wa ma'e' je'el in k'ebantal tu contra Jéeobae'. Tene' yaan u seguer in ka'ansikte'ex ka xíimbalnake'ex te' bej ma'alob yéetel tojo'. **24** Chéen respetarte'ex Jéeoba,[i] meyajte'ex chéen leti'* yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex, tumen ts'o'ok a wilke'ex le nukuch ba'alo'ob ts'o'ok u beetik ta wo'olale'exo'.[j] **25** Pero wa chéen a wóolili'ex a beete'ex ba'ax k'aase' yaan a xu'ulsa'ale'ex[k] yéetel yaan u xu'ulsa'al a reye'exo'».[l]

12:21 * Wa «ba'alo'ob ma' jaajtaki'».
12:24 * Wa «yéetel u jaajil».

CAP 12

a 1Sa 7:5; 1Sa 12:23
b Dt 31:29; Jos 23:6; 1Sa 12:15
c Dt 6:5
d Dt 32:21; Jer 2:11
e Sl 115:4, 5; Jer 16:19
f Jos 7:9; Sl 23:3; Sl 106:8; Jer 14:21; Eze 20:14
g 1Re 6:13; Sl 94:14; Ro 11:1
h Éx 19:5; Dt 7:7
i 1Sa 12:14; Sl 111:10; Ec 12:13
j Dt 10:12, 21
k Jos 24:20
l Dt 28:15, 36

Columna 2

CAP 13

a Hch 13:21
b 1Sa 18:1; 2Sa 1:4; 2Sa 21:7
c Jos 18:28; 1Sa 10:26
d Jos 13:2, 3; 1Sa 9:16
e Jos 21:8, 17
f Jue 3:26, 27; Jue 6:34; 2Sa 2:28
g Jos 5:9; 1Sa 11:14

13 Saúle' yaan ka'ach...* años ti' ka k'uch u beetuba reyil[a] tu kaajil Israel, yéetel dos años xáanchaj táan u beetik u reyil. **2** Saúle' tu yéeyaj 3,000 xiibo'ob ti' u kaajil Israel, 2,000 ti' leti'obe' tia'ano'ob ka'ach tu yiknal te' lugar ku k'aaba'tik Mikmaas yéetel te' tu montañailo'ob Betelo', yéetel 1,000 u túulalo'obe' tia'ano'ob tu yiknal Jonatán[b] tu kaajil Guibea,[c] tu lu'umil Benjamín. Le u maasil máako'obo' tu túuxto'ob tu yotocho'ob. **3** Jonatán túune' tu ganartaj le u jaats soldado'ob filisteo'ob[d] yano'ob ka'ach Guebao',[e] le filisteo'obo' k'uch u yojéelto'ob le ba'ax úucha'. Saúl túune' tu beetaj u yusta'al le baak[f] ti' tuláakal u lu'umil Israelo', yéetel tu beetaj ka a'ala'ak: «¡Hebreo'ex, u'uye'ex!». **4** Tuláakal u kaajil Israel túune' tu yu'ubo'ob le mensajea': «Saúle' ts'o'ok u ganartik junjaats ti' le soldado'ob filisteo'obo', beora túuna' le filisteo'obo' ts'o'ok u jach p'ektiko'ob u kaajil Israel». Le kaaj túuno' t'a'an utia'al ka xi'ik u much'uba yéetel Saúl tu kaajil Guilgal.[g]

5 Le filisteo'ob túuno' tu much'uba'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra Israel, tu taaso'ob 30,000 u carroilo'ob ba'ate'el yéetel 6,000 soldado'ob u nat'maj u tsiimino'ob, yéetel ya'abkach uláak' soldado'ob je'ex u ya'abil le arena yaan tu jáal le

13:1 * Te' teksto ich hebreoo' ma' chíika'an le número je'elo'.

k'áa'náabo'.[a] Leti'obe' seguernaj u na'aklo'ob tak ka p'áato'ob je'elel te' lugar ku k'aaba'tik Mikmaaso', tu lak'inil* Bet-aven.[b] **6** Le israelita'ob túuno' tu ts'áajo'ob cuentae' tia'ano'ob ti' junp'éel nojoch problema yo'olal bix u atacarta'alo'obo'. Le o'olal bin u ta'akuba'ob ti' sajkabo'ob,[c] ti' joolo'ob, tu yáam nukuch tuunicho'ob, ti' áaktuno'ob yéetel ti' cisterna'ob. **7** Yaan ti' le hebreo'obo' tu k'áatmáanso'ob le Jordán tak tu lu'umil Gad yéetel Galaado'.[d] Chéen ba'ale' Saúle' láayli' ti' p'aatal ka'ach tu lu'umil Guilgale', tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo' táan ka'ach u kikilankilo'ob. **8** Leti'e' tu páa'taj Samuel durante siete días je'ex a'ala'anilti'* tumen Samuele', chéen ba'ale' Samuele' ma' k'uch Guilgali', yéetel le kaajo' jo'op' u luk'ul tu yiknal Saúl. **9** Le ka ts'o'oke' Saúle' tu ya'alaj: «Taase'exten le tóokbil sacrificioo' bey xan le u ofrendailo'ob múul janalo'». Leti' túune' tu k'ubaj le tóokbil sacrificioo'.[e]

10 Jach chéen p'elak ts'o'okik u k'ubik le tóokbil sacrificioo' k'uch Samuel. Saúl túune' jóok' u ch'a'a u beel Samuele' ka tu saludartaj. **11** Samuel túune' tu ya'alajti': «¿Ba'ax le ts'o'ok a beetik beya'?». Saúle' tu núukaj: «Es ke tin wilaj táan u káajal u p'atken le máako'obo',[f] yéetel teche' ma' k'uchech te' k'iin a wa'almo', ts'o'ole' le filisteo'obo' táan xan u much'kuba'ob Mikmaas.[a] **12** Le o'olale' tin tuklaj: ‹Le filisteo'obo' yaan u yéemlo'ob ba'ate'el tin contra tu kaajil Guilgal, ts'o'ole' todavía ma' in kaxt u yáantaj Jéeobai'›. Le o'olal tin wu'uyaj jach k'a'abéet in k'ubik le tóokbil sacrificioo'».

13 Samuel túune' tu ya'alaj ti' Saúl: «Mina'an a na'at yo'olal le ba'ax ta beeta'. Ma' ta beetaj le ba'ax tu ya'alajtech Jéeoba a Dioso'.[b] Wa ka a beet ka'ache' Jéeobae' yaan u ts'áaikech a beet a reyil teech bey xan a paalal yóok'ol u kaajil Israel utia'al mantats'. **14** Chéen ba'ale' beoraa' yaan u xu'ulul a beetik a reyil.[c] Jéeobae' yaan u kaxtik juntúul xiib jach ma'alob u lúubul ti',[d] yéetel Jéeobae' yaan u ts'áaik utia'al ka u nu'ukt u kaajal,[e] tumen teche' ma' ta beetaj le ba'ax tu ya'alajtech Jéeobao'».[f]

15 Samuel túune' luk' Guilgale' ka jo'op' u bin u na'akal tak ka k'uch Guibea, tu lu'umil Benjamín. Saúl túune' tu xokaj le máako'obo' ka tu yile' le máako'ob p'áat tu yéetelo' yaan kex 600 u túulalo'ob.[g] **16** Saúl, Jonatán u hijo, yéetel le máako'ob yano'ob tu yéetelo'obo' p'áato'ob tu kaajil Gueba,[h] tu lu'umil Benjamín, yéetel le filisteo'obo' tia'ano'ob ka'ach Mikmaase'.[i] **17** Ichil u ejército le filisteo'obo' ku jóok'ol óoxp'éel grupo soldado'ob. Le yáax grupoo' bin te' bej ku bin tak tu kaajil Ofrá, tu lu'umil Sualo'. **18** Uláak' grupoe' bin te' bej ku bin

CAP 13

a Dt 20:1

b Jos 7:2
Jos 18:11, 12
1Sa 14:23

c 1Sa 14:11

d Nú 32:1, 33
Jos 13:24, 25

e 1Sa 15:22, 23

f 1Sa 13:6, 8

Columna 2

a 1Sa 13:5

b 1Sa 15:11

c 1Sa 15:28

d 1Sa 16:1
2Sa 7:15
Sl 78:70
Hch 13:22

e Gé 49:10
2Sa 5:2
2Sa 7:8
1Cr 28:4

f Pr 11:2

g 1Sa 13:7
1Sa 14:2

h 1Sa 13:3

i 1Sa 13:2

13:5 *Wa «este». **13:8** *Wa «yéeya'anil».

tak Bet-oróno',[a] yéetel le u yóoxp'éel grupoo' bin te' bej ku bin tak te' frontera desde tu'ux ku páajtal u yila'al u táax lu'umil Zeboímo', tu tojil le desiertoo'.

19 Te' k'iino'ob je'elo' ti' tuláakal u lu'umil Israele' mina'an ka'ach mix juntúul herreroi', tumen le filisteo'obo' tu ya'alo'ob: «Beyo' le hebreo'obo' ma' ken u beeto'ob mix junp'éel espada yéetel mix junp'éel lanza». **20** Tuláakal le israelita'obo' k'a'abéet u bino'ob ka'ach tu yiknal le filisteo'ob utia'al ka jóo'sa'ak u yej le nu'ukulo'ob ku meyajti'ob utia'al u péeksiko'ob le lu'umo', u pico'ob, u báato'ob yéetel u lóobche'ob.* **21** Óoli' ocho gramos* plata ku cobrarta'al ka'ach utia'al u jóo'sa'al u yej le nu'ukul ku meyaj utia'al u péeksa'al le lu'umo', le picoo', le rastrillo óoxp'éel u puntao' yéetel le báato'. Leti'e buka'aj ku cobrarta'al xan utia'al u p'a'atal fijoil u punta le nu'ukul ku meyaj utia'al u lo'omol le ba'alche'obo'.# **22** Tu k'iinil le ba'atelo' mix juntúul ti' le máako'ob láak'intik Saúl yéetel Jonatán yaan u espada'ob wa u lanza'obo'. Chéen Saúl yéetel Jonatán,[b] u hijo, yaan ka'ach u arma'ob.

23 Junjaats túun soldado'ob filisteo'obe' bino'ob tak te' nu'unu'ut' bej yaan Mikmaaso'.[a]

14 Juntéenjeake', Jonatán[b] u hijo Saúle', tu ya'alaj ti' le máax kuchik u arma'obo': «Ko'oten, ko'ox k'áatmáan te' tuláak' tséelo', te' tu'ux yaan le jaats soldado'ob filisteo'obo'». Chéen ba'ale' ma' tu ya'alaj ti' u papá le ba'ax ken u beeto'. **2** Saúle' ti' p'aatal ka'ach paachil ti' Guibeae',[c] yáanal le u che'ilo'ob granada yaan tu kaajil Migróno', tu yéetele' tia'an ka'ach 600 xiibo'obi'.[d] **3** (Ajiya, u hijo Aitub,[e] u suku'un Ikabod,[f] u hijo Fineás,[g] u hijo Elí,[h] u sacerdote Jéeoba tu kaajil Silóe',[i] leti' bisik ka'ach le efodo').*[j] Le kaajo' ma' u yojel ka'ach wa ts'o'ok u bin Jonatáni'. **4** Te' bej tu'ux táan u bin Jonatán utia'al u k'áatmáan tak tu'ux yaan le jaats soldado'ob filisteo'obo' yaan ka'ach junp'éel nuxi' tuunich ti' junp'éel u tséel le bejo', yéetel te' tuláak' u tséelo' yaan ka'ach uláak' junp'éel nuxi' tuunichi'. Cada junp'éel ti' le nuxi' tuunicho'oba' chíika'ano'ob ti' junp'éel koj. U k'aaba' junp'éele' Bozez, yéetel u k'aaba' le uláak'o' Sené. **5** Junp'éel ti' le nuxi' tuunicho'obo' tia'an ka'ach xamane',* aktáan ti' Mikmaas, yéetel wa'akúunta'an bey junp'éel columnae', yéetel le uláak'o' tia'an noojole', aktáan ti' Gueba.[k]

6 Jonatán túune' tu ya'alaj ti' le máax kuchik u arma'obo': «Ko'oten, ko'ox te'

CAP 13
a Jos 10:11
b 1Sa 17:47, 50
Columna 2
a 1Sa 13:2
1Sa 14:4, 5
CAP 14
b 1Sa 14:49
1Sa 18:1
2Sa 1:4
c 1Sa 10:26
d 1Sa 13:15
e 1Sa 22:9
f 1Sa 4:21
g 1Sa 2:12
1Sa 4:17
h 1Sa 1:9
i Jos 18:1
1Sa 1:3
j Éx 29:5
Nú 27:21
k 1Sa 13:2, 3

13:20 *Wa «hoz». **13:21** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel pim». Ilawil «Pim», página 2576. #Lela' chíika'an ti' junp'éel xúul, yéetel ku meyaj ka'ach utia'al u lo'omol le ba'alche'ob utia'al u beeta'al u xíimbalo'obo'.

14:3 *Lela' bey junp'éel mandile'. **14:5** *Wa «norte».

tu'ux u much'muba le soldado'ob ma'atech u meyajtiko'ob Dioso'.*[a] Ma' xaane' Jéeobae' je'el u yáantko'one', tumen mix ba'al je'el u evitartik u salvarta'al máak tumen Jéeobae', kex yéetel u yáantaj ya'ab máako'ob wa kex yéetel u yáantaj junp'íit máako'ob».[b] **7** Le máax kuchik túun u arma'obo' tu núukajti': «Beet le ba'ax ts'o'ok a ch'a'tuklik ichil a puksi'ik'alo'. Xeen je'el tu'uxak a k'áate'. Tene' yaan in seguerkech je'el tu'uxak ka xi'ikech je'ex ts'o'ok a ch'a'tuklik ichil a puksi'ik'alo'». **8** Jonatán túune' tu ya'alaj: «Yaan k-k'áatmáan tak tu'ux yaan le máako'obo' yéetel yaan k-cha'ik u yilko'ono'ob. **9** Wa ku ya'aliko'obto'on: ‹¡Wa'alene'ex te'elo' hasta k-k'uchul ta wiknale'exe'!›, to'on túune' yaan k-p'áatal wa'atal yéetel ma' ken k-na'akal tak tu'ux yano'obo'. **10** Chéen ba'ale' wa ku ya'aliko'ob: ‹¡Na'akene'ex ba'ate'el t-contra!›, yaan k-na'akal, tumen Jéeobae' yaan u k'ubko'ob t-k'ab. Leti'e señal[c] kun meyajto'ono'».

11 Tu ka'atúulalo'ob túune' tu ye'esuba'ob ti' le filisteo'obo'. Le filisteo'obo' tu ya'alo'ob: «¡Ilawile'ex!, le hebreo'obo' táan u jóok'lo'ob te' joolo'ob tu'ux u ta'akmuba'ob[d] ka'acho'». **12** Le jaats soldado'ob filisteo'ob túuno' tu ya'alo'ob ti' Jonatán yéetel ti' le máax kuchik u arma'obo':

CAP 14

a Gé 17:9, 10
Jue 14:3
Jue 15:18
1Sa 17:36
1Cr 10:4

b Jue 7:2
2Re 6:15, 16
2Cr 14:11

c Gé 24:14
Jue 7:11
1Sa 10:7

d 1Sa 13:6
1Sa 14:22

Columna 2

a 1Sa 14:10

b 1Sa 14:6
2Sa 5:23, 24
2Re 6:15, 16

c 1Sa 13:17

d 1Sa 10:26
1Sa 14:2

e 1Sa 14:20

«¡Na'akene'ex ba'ate'el t-contra, ka a wile'ex ba'ax kun úuchulte'ex!».[a] Tu séeba'anil túune' Jonatáne' tu ya'alaj ti' le máax kuchik u arma'obo': «Seguerteni', tumen Jéeobae' yaan u k'ubko'ob tu k'ab Israel».[b] **13** Jonatáne' jo'op' u na'akal, táan u bin u machkuba ti' le nuxi' tuunich le táan u na'aklo', paachil ti'e' ti' ku taal ka'ach le máax kuchik u arma'obo'. Jonatáne' jo'op' u atacartik le filisteo'obo', yéetel le máax kuchik u arma'ob ku taal paachil ti'o' táan u bin u kíimsko'ob. **14** Le yáax ka atacarnaj Jonatán yéetel le máax kuchik u arma'obo' tu kíimso'ob kex 20 soldado'ob. Lela' tu beeto'ob ti' junxóot' lu'um ma' sen nojochi'.*

15 Le ejército yéetel le jaats soldado'ob túuno' jo'op' u sen sajaktalo'ob, bey úuchik xan u yu'ubikuba le soldado'ob túuxta'ano'ob u atacarto'ob[c] Israelo'. Le lu'umo' jo'op' u sen tíitkuba, yéetel Diose' tu beetaj u sen sajaktal le máako'obo'. **16** Le máaxo'ob túun ts'a'ano'ob kanan tumen Saúl tu kaajil Guibea[d] tu lu'umil Benjamíno' tu yilo'ob bix u bin u k'i'itpajal le soldado'ob tuláakal tu'uxo'.[e]

17 Saúl túune' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo': «Beet uts a xokike'ex jaytúulo'on yéetel ile'ex máax ts'o'ok u p'atko'on». Le ka tu xoko'obe' tu ts'áajo'ob cuentae' mina'an Jonatán yéetel le máax kuchik u arma'obo'.

14:6 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le soldado'ob ma' circuncidado'obo'».

14:14 * Wa «táanchumuk ti' le lu'um ku páajtal u ararta'al ti' junp'éel k'iin tumen le toro'obo'».

CAP 14

18 Saúl túune' tu ya'alaj ti' Ajiya:[a] «¡Nats' u cajail u pacto le u jaajil Dioso'!». (Tumen te' k'iino'ob je'elo'* u cajail u pacto le u jaajil Dioso' tia'an tu yéetel le israelita'obo'). **19** Mientras táan u t'aan Saúl yéetel le sacerdoteo', táan u bin u maas k'i'itpajal le soldado'ob filisteo'obo'. Saúl túune' tu ya'alaj ti' le sacerdoteo': «P'at le ba'ax táan a beetko'».* **20** Saúl yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo' tu much'uba'obe' ka bino'ob te' ba'atelo', le ka k'ucho'obe' tu yilo'obe' le filisteo'obo' táan u paklan kíimskuba'ob, jach saatal u yóolo'ob ka'achi. **21** Le hebreo'ob xan u ts'aamuba'ob tu favor le filisteo'ob yéetel taalja'ano'ob tu yéetelo'ob utia'al le ba'atelo', jo'op' xan u ts'áaikuba'ob tu favor Israel yáanal u nu'uktaj Saúl yéetel Jonatán. **22** Tuláakal le soldado'ob israelita'ob u ta'akmuba'ob[b] tu montañailo'ob Efraíno' le ka tu yu'ubo'ob táan u púuts'ul le filisteo'obo' taalo'ob xan utia'al u ch'a'pachtiko'ob. **23** Te' k'iin túuno' Jéeobae' tu salvartaj u kaajil Israel,[c] le ba'atelo' k'uch tak tu kaajil Bet-aven.[d]

24 Te' k'iin je'elo' le soldado'ob israelita'obo' jach ka'ano'ob tumen Saúle' tu beetaj u jurarta'al tumen le máako'ob lela': «¡Maldecirta'ak le máax ka u jaant wa ba'ax* antes ti' u t'úubul le k'iino' yéetel antes ti' in vengarkinba ti' in enemigo'ob!». Yo'olal lelo' mix máak jaant wa ba'ax.[a]

25 Tuláakal le soldado'ob túuno' ooko'ob te' nukuch k'áaxo'obo', yóok'ol le lu'umo' yaan kaab ka'achi'. **26** Le ka ooko'ob ichil le nukuch k'áaxo'obo' tu yilo'ob táan u ch'áajal le kaabo', chéen ba'ale' mix máak ch'a' u jaante tumen saajko'ob yo'olal le juramento beeta'abo'. **27** Chéen ba'ale' Jonatáne' ma' tu yu'ubaj le ka tu ya'alaj u papá ka beeta'ak junp'éel juramento[b] tumen le soldado'obo', le o'olale' tu tich'aj le che' u machmo' ka tu jupaj u punta ichil le tu'ux yaan le kaabo'. Le ka tu ts'áaj tu chi'e', p'i'il u yich. **28** Te' súutuk je'elo', juntúul ti' le soldado'obo' tu ya'alajti': «A papáe' tu beetaj ka jurarta'ak tumen le máako'ob lela': ‹¡Maldecirta'ak le máax ken u jaant wa ba'ax bejla'o'!›.[c] Le o'olale' le soldado'obo' jach táaj ka'ana'ano'ob». **29** Chéen ba'ale' Jonatáne' tu ya'alaj: «In papáe' ts'o'ok u beetik u yantal junp'éel nojoch problema ti' le kaaja'. Ilawile'ex bix p'i'ilik in wich úuchik in jaantik junp'íit ti' le kaaba'. **30** ¡Maas ma'alob ka'ach wa ka u jaant le soldado'ob le buka'aj u k'áato'ob[d] ti' le ba'alo'ob tu ch'a'ajo'ob ti' u enemigo'obo'! Wa ka u jaanto'ob ka'ache' bejla'a ts'o'ok u kíimsko'ob maas ya'ab filisteo'obe'».

31 Te' k'iin je'elo' seguernaj u kíimsko'ob le filisteo'ob desde Mikmaas tak Ayalóno',[e] yéetel le soldado'obo'

Columna 2

a 1Sa 14:3
b 1Sa 13:6
c Dt 33:29 Jue 2:18
d 1Sa 13:5
a Le 5:4 Nú 30:2 Dt 23:21
b 1Sa 14:17
c 1Sa 14:24
d 1Sa 14:26
e Jos 10:12

14:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «te' k'iin je'elo'». **14:19** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Lu's a k'abi'». **14:24** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «waaj».

jach ka'ano'ob. **32** Leti'ob túune' tu séeba'anil tu ch'a'ajo'ob le ba'alo'ob tu yilo'obo'. Tu ch'a'ajo'ob tamano'ob bey xan wakaxo'ob yéetel u mejnilo'ob, tu kíimso'obe', ka tu jaanto'ob le bak' pa'te' yéetel u k'i'ik'elo'.[a] **33** Ka túun bin a'albil ti' Saúl: «¡Ilawile!, le soldado'obo' táan u k'ebantalo'ob tu contra Jéeoba, táan u jaantiko'ob bak' pa'te' yéetel u k'i'ik'el».[b] Leti' túune' tu ya'alaj: «Te'exe' ts'o'ok a traicionarke'ex Dios. Balak'te'ex tu séeba'anil junp'éel nuxi' tuunich tak waye'». **34** Saúl túune' tu ya'alaj: «Xeene'ex tu yiknal le soldado'obo' ka a wa'ale'exti'ob: ‹Cada juntúul ti' te'exe' way unaj u taasik u kíims le wakax yéetel le taman ken u jaanto'. Ma' a jaantike'ex bak' pa'te' yéetel u k'i'ik'el[c] utia'al ma' a k'ebantale'ex tu contra Jéeoba›». Te' áak'ab túuno' cada juntúul ti' leti'obe' tu taasaj u waakaxe' ka tu kíimsaj. **35** Saúl túune' tu beetaj junp'éel altar ti' Jéeoba.[d] Lela' leti'e yáax altar tu beetaj ti' Jéeobao'.

36 Le ka ts'o'oke' Saúle' tu ya'alaj: «Ko'ox éemel utia'al k-atacartik le filisteo'ob de áak'ab utia'al ka k-tok le ba'alo'ob yaanti'ob antes u sáastalo'. Ma' ken k-p'at kuxa'anil mix juntúuli'». Leti'ob túune' tu ya'alo'ob: «Beet le ba'ax maas ma'alob a wilko'». Le sacerdote túuno' tu ya'alaj: «Ko'ox náats'al tu yiknal le u jaajil Dios wayo'».[e] **37** Saúl túune' tu k'áataj ti' Dios lela': «¿Unaj wa in wéemel utia'al in ch'a'pachtik le filisteo'obo'?[a] ¿Yaan wa a k'ubko'ob tu k'ab Israel?». Chéen ba'ale' te' k'iin je'elo' Diose' ma' tu núukaj mix ba'ali'. **38** Saúl túune' tu ya'alaj: «Te'ex, u nuuktakil le kaajo', tuláakle'ex taalake'ex waye' utia'al ka a wile'ex ba'ax k'ebanil ts'o'ok u beeta'al bejla'e'. **39** Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', le Dios salvart Israelo', kex wa ti' Jonatán in hijo yaan u culpaile', unaj u kíimil». Chéen ba'ale' mix máak núukti'. **40** Leti'e' tu ya'alaj ti' tuláakal Israel: «Te'exe' yaan a wantale'ex juntséel, teen yéetel in hijo Jonatáne' yaan k-antal te' tuláak' tséelo'». Le kaaj túuno' tu ya'alaj ti' Saúl: «Beet le ba'ax maas ma'alob a wilko'».

41 Saúl túune' tu ya'alaj ti' Jéeoba: «¡Ki'ichkelem Yuum, u Dios u kaajil Israel, núuk k-t'aan yéetel le Tumimo'!».[b] Jonatán yéetel Saúl túune' yéeya'abo'ob, yéetel le kaajo' p'áat libreil. **42** Saúle' tu ya'alaj: «Ilawile'ex máax beet ba'ax ma' unaji',[c] ilawile'ex wa teen wa in hijo Jonatán». Le máax yéeya'ab túuno' Jonatán. **43** Saúl túune' tu ya'alaj ti' Jonatán: «A'alten, ¿ba'ax ta beetaj?». Jonatán túune' tu ya'alajti': «Chéen tin ch'a'aj in jaant junp'iit kaab yéetel u punta le che' in machmo'.[d] ¡Way yanene'! ¡Listoen utia'al in kíimil!».

44 Saúle' tu ya'alaj: «Dios ka u sen castigarten wa ma' ta kíimil, Jonatán».[e] **45** Chéen ba'ale' le kaajo' tu ya'alaj ti' Saúl: «¿Unaj wa u kíimil Jonatán, le máax beet

CAP 14

a Gé 9:4; Le 3:17; Le 17:10; Dt 12:16; Hch 15:29

b Dt 12:23

c 1Sa 14:32

d 1Sa 7:15, 17

e Nú 27:21; 1Sa 30:7, 8

Columna 2

a Jue 1:1; 1Sa 30:8; 2Sa 5:19

b Éx 28:30; Dt 33:8; Esd 2:62, 63

c Pr 16:33

d 1Sa 14:27

e 1Sa 14:24

u ganar Israelo'?[a] ¡Jach junpuli' ma' u yúuchul lelo'! Tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', k-jurartik mix junkúul u tso'otsel u pool kun lúubul lu'um, tumen le ba'ax tu beetaj bejla'o' tu beetaj yéetel u yáantaj Dios».[b] Bey úuchik u salvarta'al Jonatán tumen le kaajo', leti' túune' ma' kíimsa'abi'.

46 Saúl túune' xu'ul u ch'a'pachtik le filisteo'obo', yéetel le filisteo'obo' bino'ob tu lu'umo'ob.

47 Saúle' jo'op' u gobernar yóok'ol tuláakal u kaajil Israel yéetel ba'atelnaj tu contra tuláakal u enemigo'ob je'el tu'uxak yano'obe'. Ba'atelnaj tu contra le moabita'obo',[c] le ammonita'obo',[d] le edomita'obo',[e] tu contra u reyilo'ob Zobá[f] yéetel tu contra le filisteo'obo'.[g] Je'el tu'uxak ka xi'ik Saúl ka'ache' ku ganartik u enemigo'ob. **48** Saúle' jach ma' sajak ba'ate'el ka'achi', leti'e' tu ganartaj le amalekita'obo'[h] yéetel tu salvartaj u kaajil Israel tu k'ab u enemigo'ob.

49 U hijo'ob Saúle' leti'e je'elo'oba': Jonatán, Isví yéetel Malki-suwa.[i] Yanchaj xan ka'atúul u hija'ob, u k'aaba' u maas nojchile' Merab,[j] yéetel u k'aaba' u maas chichnile' Mikal.[k] **50** U k'aaba' u yatan Saúl ka'ache' Ainoam, u hija Aimáaz. U k'aaba' u nojchil u soldado'obe' Abner[l] u hijo Ner, u tío Saúl. **51** Keise'[m] u papá Saúl, yéetel Nere'[n] u papá Abner, leti' ka'ache' u hijo Abiel.

CAP 14

a 1Sa 14:14
b 1Sa 14:6
c 1Sa 12:9
d 1Sa 11:11
e Gé 36:8
f 2Sa 10:6
g 1Sa 9:16, 17
h Éx 17:14 Dt 25:19 1Sa 15:3
i 1Sa 31:2 1Cr 8:33 1Cr 9:39
j 1Sa 18:17
k 1Sa 18:27 1Sa 25:44 2Sa 3:13 2Sa 6:20
l 1Sa 17:55 2Sa 2:8 2Sa 3:27
m 1Sa 9:1
n 1Re 2:5

Columna 2

a Gé 49:27 1Sa 9:16, 17
b 1Sa 8:11 1Sa 10:26

CAP 15

c 1Sa 9:16 1Sa 10:1
d 1Sa 12:14
e Éx 17:8 Nú 24:20 Dt 25:17, 18
f Le 27:29 1Sa 15:18
g Éx 17:14 Dt 25:19 1Cr 4:43
h Dt 9:1, 3
i Dt 13:17 Jos 6:18
j 1Sa 11:8 1Sa 13:15
k Nú 10:29, 32 Nú 24:21 Jue 1:16

52 Tuláakal le tiempo táan u reinar Saúlo' mantats' ba'atelnaj tu contra le filisteo'obo'.[a] Le kéen u yil ka'ach Saúl juntúul máak mu'uk'a'an wa juntúul máak ma'atech u ch'a'ik saajkile' ku yoksik ichil u ejército.[b]

15 Samuel túune' tu ya'alaj ti' Saúl: «Jéeobae' tu túuxten utia'al ka in yéeyech a beet a reyil tu yóok'ol Israel, u kaajal.[c] Beoraa' u'uy a wu'uy ba'ax ku ya'alik Jéeoba.[d] **2** Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': ‹Yaan in k'áatik cuenta ti' le amalekita'ob tu yo'olal le ba'ax tu beeto'ob ti' Israelo', leti'obe' tu ts'áajuba'ob tu contra le israelita'ob le ka jóok'o'ob tu lu'umil Egiptoo'.[e] **3** Beoraa' xeen, ilawil a láaj xu'ulsik[f] le amalekita'ob[g] junmúuch' yéetel tuláakal le ba'ax yaanti'obo'. Ma' a ch'a'ik óotsilil ti'ob, k'a'abéet a xu'ulsik[h] le xiibo'obo', le ko'olelo'obo', le paalalo'obo' bey xan le chaambalo'obo', le toro'obo' bey xan le tamano'obo', le camello'obo' bey xan le burro'obo'›».[i] **4** Saúl túune' tu much'aj u ejércitoe' ka tu xokaj jaytúulo'ob te' lugar ku k'aaba'tik Telaimo': tu chukaj 200,000 soldado'ob ku taalo'ob ti' u maasil tribu'ob, yéetel 10,000 ti' u tribu Judá.[j]

5 Saúle' bin tak tu kaajil Amaleke' ka tu beetaj u ta'akikuba le soldado'ob tu tséel le tu'ux yaan le táax lu'umo'. **6** Saúl túune' tu ya'alaj ti' le kenita'obo':[k] «Tselaba'ex

ichil le amalekita'obo', beyo' ma' ken in xu'ulste'ex pa'te' tu yéetelo'ob.[a] Tumen te'exe' ta we'esaj a nojoch yaabilaje'ex ti' tuláakal u kaajil Israel[b] le ka jóok'o'ob tu lu'umil Egiptoo'». Le kenita'ob túuno' luk'o'ob tu lu'umil Amalek. **7** Le ka ts'o'oke' Saúle' tu xu'ulsaj ti' le amalekita'obo',[c] desde Avilá[d] tak Sur,[e] lela' tia'an tu tséel Egiptoe'. **8** Le ka tu chukaj Agag,[f] u rey le amalekita'obo', ma' tu kíimsi', pero le u maasil máako'obo' tu láaj kíimso'ob yéetel espada.[g] **9** Chéen ba'ale' Saúl yéetel u soldado'obe' tu ch'a'ajo'ob óotsilil ti' Agag yéetel ti' u maas ma'alobil ti' le tamano'obo', le wakaxo'obo', le polok ba'alche'obo', le xibil tamano'obo' yéetel ti' le uláak' ba'alo'ob ma'alobtako'.[h] Tu yo'olal lelo' ma' tu yóotaj u xu'ulso'obti'obi'. Pero ti' le uláak' ba'alo'ob mina'an u tojolo'ob yéetel ma' utschaj tu t'aano'obo' tu láaj xu'ulso'obti'ob.

10 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Samuel: **11** «Jach yaj tin wóol* úuchik in ts'áaik Saúl u beet u reyil, tumen leti'e' ts'o'ok u náachtal ti' teen, ma' u beet le ba'ax ts'o'ok in wa'alikti'o'».[i] Samuele' jach táaj chi'ichnakchaji, yéetel ma' xu'ul u sen orar ti' Jéeoba bul áak'abi'.[j] **12** Samuele' líik' jach temprano utia'al ka xi'ik u yil Saúl, chéen ba'ale' a'ala'ab ti' Samuel: «Saúle' bin tu kaajil Carmelo,[k] te'elo' tu beetaj jun-p'éel columna utia'al ka k'a'ajsa'ak.[a] Ka ts'o'oke' tu ts'áaj vueltae' ka éem tak Guilgal». **13** Le ka k'uch Samuel tak tu'ux yaan Saúle', Saúle' tu ya'alajti': «Ka u bendecirtech Jéeoba. Ts'o'ok in beetik le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao'». **14** Chéen ba'ale' Samuele' tu ya'alajti': «¿Ba'axten túun táan in wu'uyik u juum u yok'ol le tamano'ob yéetel le wakaxo'obo'?».[b] **15** Saúl túune' tu ya'alaj: «Leti'e ba'alche'ob ch'a'ab ti' le amalekita'obo'. Le kaajo' ma' tu xu'ulsaj ti' u maas ma'alobil le tamano'ob yéetel le wakaxo'obo', tu p'ato'ob utia'al ka u k'ubo'ob ti' Jéeoba a Dios. Chéen ba'ale' le u maasil ba'alo'obo' t-láaj xu'ulsajti'ob». **16** Samuel túune' tu ya'alaj ti' Saúl: «¡Mak a chi'! Pa'atik in wa'aliktech le ba'ax tu ya'alajten Jéeoba o'neako'».[c] Leti' túune' tu ya'alajti': «¡T'aanen!».

17 Samuele' seguernaj u ya'alik: «¿Ma' wa teech le mix ba'al a wu'uyikaba[d] ka'ach le ka ts'a'ab a beet a nojchil yóok'ol u tribuilo'ob Israel yéetel le ka tu ts'áajech Jéeoba a beet a reyil yóok'ol Israelo'?[e] **18** Le ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ts'áajtech junp'éel meyaje', ka tu ya'alajtech: ‹Xeen a láaj xu'uls ti' le amalekita'ob[f] ts'o'ok u jach k'ebantalo'obo'. Ba'atelnakech tu contra'ob tak ken a láaj xu'ulsti'ob›.[g] **19** ¿Ba'axten túun ma' ta beetaj le ba'ax tu ya'alajtech Jéeobao'? Tu lugare', ¡ta ts'áajaba a ch'a' le ba'ax yaan ti' a enemigo'obo',[h] ka ta beetaj le ba'ax k'aas tu táan Jéeobao'!».

15:11 * Wa «Triste in wu'uyikinba».

CAP 15

a Gé 18:25 Gé 19:12, 13 Jos 6:17

b Éx 18:9, 12

c Dt 25:19 1Sa 14:47, 48

d Gé 25:17, 18

e 1Sa 27:8

f 1Sa 15:33

g Le 27:29 1Sa 15:3

h Jos 7:12

i 1Sa 13:13 1Sa 15:3

j 1Sa 16:1

k Jos 15:20, 55

Columna 2

a 2Sa 18:18

b 1Sa 15:3

c 1Sa 15:10, 11

d 1Sa 9:21 1Sa 10:22

e 1Sa 9:16 1Sa 10:1

f 1Sa 15:3

g Dt 25:19

h Dt 13:17 1Sa 15:9

20 Saúl túune' tu ya'alaj ti' Samuel: «¡Pero si ts'o'ok in beetik le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao'! Binen in beet le ba'ax tu ya'alajten Jéeobao', tin taasaj Agag u reyil Amalek, ts'o'ole' tin láaj xu'ulsaj ti' le amalekita'obo'.[a] **21** Chéen ba'ale' ichil le ba'alo'ob kun láaj xu'ulsbilti'obo', le kaajo' tu ch'a'aj u maas ma'alobil ti' le tamano'ob yéetel ti' le wakaxo'obo', tu ch'a'ajo'ob utia'al u k'ubko'ob ti' Jéeoba tu kaajil Guilgal».[b]

22 Samuel túune' tu ya'alaj: «¿Ba'ax beetik u maas ki'imaktal u yóol Jéeoba, ka k'u'ubuk tóokbil ofrenda'ob yéetel sacrificio'ob[c] ti' leti' wa ka beeta'ak ba'ax ku ya'alik? ¡Ilawile! U beeta'al ba'ax ku ya'alik Jéeobae' maas ma'alob ke u k'u'ubul junp'éel sacrificio[d] ti', u yu'uba'al u t'aane' maas ma'alob ke u k'u'ubul u tsaatsel[e] xibil tamano'ob ti'. **23** Tumen u beetik u tercoil máake'[f] bey je'ex ka k'ebanchajak máak ikil u chuchukna'atik ba'ax ku taal u k'iinile',[g] yéetel u beetik máak wa ba'ax tumen nojba'al u taaskubae' bey je'ex ka meyajnak magia ti' máake' yéetel bey je'ex ka adorarta'ak beetbil dioso'obe'.* Tumen ma' ta wu'uyaj u t'aan Jéeobae',[h] leti'e' ts'o'ok u rechazarkech, ma' kun seguer a beetik a reyil».[i]

24 Saúl túune' tu ya'alaj ti' Samuel: «Ts'o'ok in k'ebantal tumen ma' tin beetaj le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao' mix le ba'ax ta wa'alo', tumen tin ch'a'aj saajkil ti' le kaajo' ka tin beetaj le ba'ax tu ya'alo'. **25** Beora túuna' beet uts a perdonartik in k'eban, suunen tin wéetel utia'al ka chinlaken tu táan Jéeoba».[a] **26** Chéen ba'ale' Samuele' tu ya'alaj ti' Saúl: «Ma' tin suut ta wéetel, tumen teche' ts'o'ok a rechazartik ba'ax ku ya'alik Jéeoba, yéetel Jéeobae' ts'o'ok u rechazarkech, ma' kun seguer a beetik a reyil yóok'ol u kaajil Israel».[b] **27** Le ka tu sutuba Samuel utia'al u bine', Saúle' tu machuba tu dobladilloil u nook' Samuel mina'an u k'abilo', chéen ba'ale' jáati. **28** Samuel túune' tu ya'alajti': «Bejla'e' Jéeobae' ts'o'ok u lu'siktech u páajtalil a beetik a reyil yóok'ol Israel, yéetel yaan u ts'áaik ti' uláak' máak maas ma'alob ke teech.[c] **29** Ts'o'ole' u ki'ichkelem Dios u kaajil Israele'[d] ma' kun tuus[e] mix ken u k'ex ba'ax ku tuklik,* tumen leti'e' ma' chéen wíinik utia'al ka u k'ex ba'ax ku tukliki'».[#f]

30 Leti' túune' tu ya'alaj: «Ts'o'ok in k'ebantal. Chéen ba'ale' ma' a p'atken k'aasil tu táan u nuuktakil in kaajal mix tu táan u kaajil Israel. Suunen tin wéetel, yéetel yaan in chintal tu táan Jéeoba a Dios».[g] **31** Samuel túune' suunaj yéetel Saúl, yéetel Saúle' chinlaj tu táan Jéeoba. **32** Samuele' tu ya'alaj:

15:23 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «imageno'ob de terafim», lela' leti'e dioso'ob ku adorarta'al tu yotoch máako'.

15:29 * Wa «mix kun yaatal u yóol». # Wa «utia'al ka yaachajak u yóoli'».

CAP 15

a Le 27:29; Dt 7:16; 1Sa 15:3, 9

b 1Sa 15:15

c Isa 1:11

d Pr 21:3; Os 6:6; Mr 12:33

e Le 3:16

f 1Sa 12:15

g Le 20:6; Dt 18:10, 12; 1Cr 10:13

h 1Sa 15:3

i 1Sa 13:14; 1Sa 16:1; Hch 13:22

Columna 2

a 1Sa 15:30

b 1Sa 13:14; 1Sa 16:1

c 1Sa 13:14; 1Sa 16:12, 13; Hch 13:22

d 1Cr 29:11

e Tit 1:2; Heb 6:18

f Nú 23:19

g 1Sa 15:25

«Taase'ex Agag, u reyil Amalek». Agag túune' bin tu yiknal kex ma' u k'áati',* chéen ba'ale' bini tumen táan ka'ach u tuklik: «Seguro ma' kin kíimsbil». **33** Chéen ba'ale' Samuele' tu ya'alaj: «Je'ex úuchik a p'atik x-ma' paalal le ko'olelo'ob yéetel a espadao', a maama xane' yaan u p'áatal mina'an u paalal». Le ka ts'o'oke' Samuele' tu kíimsaj Agague' ka tu xo'oxot'aj tu táan Jéeoba tu kaajil Guilgal.[a]

34 Samuel túune' bin Ramá, yéetel Saúle' na'ak utia'al u bin tu yotoch tu kaajil Guibea. **35** Tak ka kíim Samuele' ma' bin u yil Saúl tu ka'atéeni', tumen Samuele' jach tristechaj tu yo'olal Saúl.[b] Jéeoba túune' yaachaj tu yóol úuchik u ts'áaik Saúl u beet u reyil yóok'ol Israel.[c]

16 Le ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Samuel: «¿Ba'ax k'iin kun xu'ulul a wu'uyikaba tristeil tu yo'olal Saúl?[d] Si tene' ma' in k'áat ka seguernak u beetik u reyil yóok'ol u kaajil Israeli'.[e] Chup le baak yéetel aceiteo'[f] ka xi'ikech. Yaan in túuxtikech tu yiknal Jesé,[g] le máax kaja'an Beléno', tumen ichil u paalale' ts'o'ok in yéeyik juntúul rey».[h] **2** Chéen ba'ale' Samuele' tu ya'alaj: «¿Bix kin bin? Le kéen u yojéelt Saúle' yaan u kíimsken».[i] Jéeobae' tu núukaj: «Ch'a' juntúul chan vacae' ka a bis ta wéetel, yéetel a'al lela': ‹Taalen utia'al in k'ubik junp'éel sacrificio ti' Jéeoba›. **3** A'al ti' Jesé ka xi'ik te' tu'ux ken a k'ub le sacrificioo'. Teen túune' yaan in wa'aliktech ba'ax ken a beete. Unaj a yalik le aceite tu yóok'ol le máax ken in wa'altecho'».[a]

4 Samuel túune' tu beetaj le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao'. Le ka k'uch Beléne'[b] u nuuktakil le kaajo' táan u kikilankilo'ob ka tu yilo'ob, leti'obe' tu ya'alo'ob: «¿Yaan wa ba'ax ku yúuchul?».* **5** Leti' túune' tu ya'alaj: «Ma', mix ba'al ku yúuchul. Taalen in k'ub junp'éel sacrificio ti' Jéeoba. Limpiokíintaba'exe' ka taalake'ex te' lugar tu'ux ken in k'ub le sacrificioo'». Leti' túune' tu beetaj u p'áatal limpioil Jesé yéetel u paalal, le ka ts'o'oke' tu much'kíinto'ob utia'al le sacrificioo'. **6** Le táan u yookslo'obo' tu yilaj Eliabe'[c] ka tu ya'alaj: «Le máax wa'alakbal tu táan Jéeobaa' seguro leti'e máax ts'o'ok u yéeyiko'». **7** Chéen ba'ale' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Samuel: «Ma' a wilik chéen u wíinklil mix buka'aj u ka'anlil u baakel,[d] tumen leti'e' ma' in yéeyi'. Tumen ma' je'ex u yilik wa ba'ax wíinike' ma' bey u yilik Diosi', tumen wíinike' chéen ku yilik le ba'ax yaan yóo'kabilo', pero Jéeobae' ku yilik le ba'ax yaan ichil le puksi'ik'alo'».[e] **8** Jesé túune' tu t'anaj Abinadabe'[f] ka tu beetaj u náats'al tu táan Samuel,

CAP 15

a Éx 17:14 Dt 25:19 1Sa 15:3

b 1Sa 16:1

c 1Sa 15:11

CAP 16

d 1Sa 15:35

e 1Sa 15:23, 26

f 1Re 1:39

g Rut 4:17 1Cr 2:12

h Gé 49:10 1Sa 13:14 Sl 78:70 Hch 13:22

i 1Sa 22:17

Columna 2

a Sl 89:20

b Rut 4:11 1Sa 20:6

c 1Sa 17:28 1Cr 2:13

d 1Sa 10:21, 23

e 1Re 8:39 1Cr 28:9 Sl 7:9 Pr 24:12 Jer 17:10 Hch 1:24

f 1Sa 17:13 1Cr 2:13

15:32 *Uláak' bix u traducirta'ale' «tranquilo úuchik u bin tu yiknal».

16:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «¿U k'áat wa u ya'al jeets'elil úuchik a taal?».

chéen ba'ale' Samuele' tu ya'alaj: «Leti'e' ma' yéeya'an xan tumen Jéeobai'». **9** Le ka ts'o'oke' Jesée' tu beetaj u náats'al Samaj,[a] chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alaj: «Leti'e' ma' yéeya'an xan tumen Jéeobai'». **10** Jesée' tu beetaj u náats'al siete ti' u paalal tu táan Samuel, pero Samuele' tu ya'alaj ti' Jesé: «Jéeobae' ma' u yéey mix juntúul ti' leti'obi'».

11 Samuele' tu ya'alaj ti' Jesé: «¿Leti'e wa tuláakal a hijo'oba'?». Leti' túune' tu núukaj: «Beoraa' le u maas chichnilo'[b] mina'an waye', u bismaj janal le tamano'obo'».[c] Samuel túune' tu ya'alaj ti' Jesé: «Túuxt ch'a'abil, tumen hasta u taale' k-janal». **12** Leti' túune' tu túuxtaj ch'a'abile' ka tu beetaj u yokol tu táan Samuel. Leti' ka'ache' chakxike'en, jats'uts u yicho'ob, yéetel ki'ichkelem u yila'al.[d] Jéeoba túune' tu ya'alaj: «¡Líi'kech, yal aceite tu pool, tumen leti'e máax ts'o'ok in yéeyiko'!».[e] **13** Samuel túune' tu ch'a'aj le baak tu'ux yaan le aceiteo'[f] ka tu yalaj tu pool David tu táan tuláakal u suku'uno'ob. Desde te' k'iin je'elo' Jéeobae' káaj u ts'áaik u poder ti' David.[g] Ma' sáam ti' lelo', Samuele' líik'e' ka jóok' u binbal tak Ramá.[h]

14 Jéeoba túune' xu'ul u ts'áaik u poder ti' Saúl. Jéeobae' tu cha'aj u sen chi'ichnaktal Saúl,[i] le beetke' hasta óolak chokochajak u pool.[j] **15** U j-meyajo'ob Saúl túune' tu ya'alo'obti': «Yuum rey, ilawile, le bix a wu'uyikabao' ti' Dios u taal. **16** Yuum rey, beet uts a wa'alik ti' a j-meyajo'ob ka u kaxto'ob juntúul máak jach u yojel u pax arpa.[a] Cada ken u beet Dios a sen chi'ichnaktale', leti'e' yaan u paxik le arpa a wu'uyo', beyo' yaan a wu'uyikaba maas ma'alobil». **17** Saúl túune' tu ya'alaj ti' u j-meyajo'ob: «Beete'ex uts a kaxtike'ex juntúul máak jach u yojel paax ka a taase'ex waye'».

18 Juntúul ti' le máaxo'ob meyajtik Saúl túuno' tu ya'alaj: «¡Ilawile! Juntúul ti' u hijo'ob Jesé, le máax kaja'an Beléno', jach u yojel paax, leti'e' juntúul máak u yojel ba'ate'el,[b] ma'atech u ch'a'ik saajkil yéetel jach yaan u páajtalil. Leti'e' ma'alob u t'aan, ki'ichkelem,[c] ts'o'ole' Jéeobae' tia'an tu yéetele'».[d] **19** Saúl túune' tu túuxtaj máako'ob a'alik ti' Jesé lela': «Túuxtten David, a hijo, le máax ku kanan tamano'».[e] **20** Jesé túune' tu ch'a'aj waaj, junp'éel bolsa de k'éewel* chuup yéetel vino bey xan juntúul chan chivoe' ka tu ts'áajo'ob yóok'ol juntúul burro, ka túun bisa'ab ti' Saúl tumen David. **21** David túune' bin yiknal Saúle' ka jo'op' u meyajtik.[f] Yéetel Saúle' k'uch u jach yaabilte, Davide' k'uch u beetuba le máax kuchik u arma'obo'. **22** Saúle' tu túuxtaj a'albil ti' Jesé: «Beet uts a cha'ik u p'áatal David tin wiknal utia'al u meyajtiken, tumen

CAP 16

a 2Sa 13:3

b 1Sa 17:14

c 2Sa 7:8
Sl 78:70

d 1Sa 17:42

e 1Sa 13:14
Sl 89:20
Hch 13:22

f 1Sa 16:1
1Re 1:39

g Nú 11:17
Jue 3:9, 10
1Sa 10:6
2Sa 23:2

h 1Sa 1:1, 19

i 1Sa 18:12
1Sa 28:15

j 1Sa 18:10
1Sa 19:9

Columna 2

a Pr 22:29

b 1Sa 17:32, 36
1Sa 17:45, 46

c 1Sa 16:12

d 1Sa 18:12

e 1Sa 17:15

f Pr 22:29

16:20 *Ilawil «Bolsa de k'éewel», página 2558.

ts'o'ok u jach lúubul utsil ten». **23** Cada ken u beet Dios u sen chi'ichnaktal Saúle', Davide' ku paxik le arpao', Saúl túune' ku chan jéets'el u yóol yéetel ku yu'ubikuba maas chan ma'alobil.[a]

17 Le filisteo'ob[b] túuno' tu much'aj u soldado'ob utia'al u bino'ob ba'ate'el. Tu much'uba'ob tu kaajil Socó,[c] lela' tia'an tu lu'umil Judáe', ka p'áato'ob je'elel te' lugar ku k'aaba'tik Efes-damimo',[d] lela' tia'an entre Socó yéetel Azecáe'.[e] **2** Saúl yéetel u soldadoilo'ob Israele' tu much'uba'obe' ka p'áato'ob tu Táax Lu'umil Elajo',[f] ka tu preparartuba'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra le filisteo'obo'. **3** Le filisteo'obo' tu much'uba'ob yóok'ol junp'éel montaña, yéetel le israelita'obo' tu much'uba'ob te' montaña yaan aktáano', yéetel le táax lu'umo' tia'an ka'ach chúumuk ti' leti'obe'.

4 Ichil le soldado'ob filisteo'ob túuno' jóok' juntúul máak mix máak ganartik, u k'aaba'e' Goliat,[g] leti'e' ti' u kaajil Gat[h] u taal, yéetel u ka'anlile' óoli' tres metros.* **5** Leti'e' u ts'aamaj tu pool junp'éel casco de cobre, yéetel u búukintmaj junp'éel u nook'il ba'ate'el, yóok'ol le nook'a' tak'a'an u mejen xéexet'alo'ob metali'. U aalil le u nook'il ba'ate'el[i] beeta'an de cobreo' óoli' 57 kilos.* **6** U pixmaj xan u yooko'ob yéetel junp'éel ba'al de cobre, yéetel u kuchmaj xan junp'éel jabalina.*[a] **7** U yook u lanzae' de che', yéetel u nojchile' bey je'ex u nojchil le che' ku meyaj utia'al u beeta'al telao'.[b] U punta u lanzae' de fierro, óoli' siete kilos* u aalil. Yéetel le máax kuchik u escudoo' táanil ti' leti' ku bin. **8** Leti'e' wa'alaje' ka tu yawtaj ti' u soldadoilo'ob Israel:[c] «¿Ba'axten ts'o'ok a preparartuba'ex utia'al a ba'atele'ex? ¿Ma' wa teen u maas ma'alobil ti' le soldado'ob filisteo'obo', yéetel ma' wa te'ex u sirviente'ob Saúli'? Yéeye'ex túun juntúul máak ichile'ex utia'al ka éemek te' tu'ux yanena'. **9** Wa ku páajtal u ba'ate'el tin wéetel yéetel ku ganarkene', to'one' yaan k-p'áatal bey a esclavo'exe'. Pero wa kin ganarke' te'exe' yaan a p'áatle'ex bey k-esclavo'exe'». **10** Le filisteo túuno' tu ya'alaj: «Te' k'iina' tene' kin retartik* tuláakal u soldadoilo'ob Israel.[d] ¡Túuxte'ex juntúul máak utia'al ka ba'atelnaken tu yéetel!».

11 Le ka tu yu'ubaj Saúl yéetel u kaajil Israel le ba'ax tu ya'alaj le filisteoo', jach táaj sajakchajo'ob.

12 David ka'ache' u hijo juntúul máak kaja'an Efrata[e] wa Belén,[f] junp'éel kaaj yaan Judá. U k'aaba' le máaka' Jesé,[g] yéetel yaan ka'ach ocho u túulal u hijo'ob.[h] Tu k'iini-

CAP 16

a 1Sa 16:14; 1Sa 18:10; 1Sa 19:9

CAP 17

b Jue 3:1, 3; 1Sa 9:16; 1Sa 14:52

c 2Cr 28:18

d 1Cr 11:12, 13

e Jos 15:20, 35; Jer 34:7

f 1Sa 21:9

g 1Sa 17:23

h Jos 11:22; 2Sa 21:20, 21

i 1Sa 17:38, 39; 1Re 22:34

Columna 2

a 1Sa 17:45

b 1Cr 20:5

c Nú 33:55

d 1Sa 17:26; 2Re 19:22

e Gé 35:16, 19; Rut 1:2

f 1Sa 17:58; Miq 5:2; Mt 2:6

g Rut 4:22

h 1Cr 2:13-15

17:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «seis codos yéetel junp'éel palmo». **17:5** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «5,000 siclos».

17:6 *Lela' chíika'an ti' le lanzao', chéen ba'ale' maas kóom. **17:7** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «600 siclos». **17:10** *Wa «kin burlarkinba ti'».

lo'ob Saúle' le máaka' ts'o'ok u yantal u ja'abil. **13** Óoxtúul ti' u maas nojchil u paalal Jesée' bija'ano'ob ka'ach yéetel Saúl te' ba'atelo'.[a] U k'aaba' le u yóoxtúul hijo'ob bino'ob ba'atelo' leti'e je'elo'oba': le yáaxo' Eliab,[b] le u ka'atúulo' Abinadab[c] yéetel le u yóoxtúulo' Samaj.[d] **14** Davide' leti' ka'ach u maas chichnil,[e] le u yóoxtúul suku'uno'obo' bija'ano'ob ka'ach tu paach Saúl.

15 Le táan u meyajtik Saúlo', Davide' ku bin ka'ach u kanáant u yalak' tamano'ob[f] u papá te' Beléno'. **16** Mientrase', sáamsamal durante 40 díase', de temprano yéetel de tardee', le filisteoo' ku bin u retart le israelita'obo'.

17 Junp'éel k'iine' Jesée' tu ya'alaj ti' David u hijo: «Beet uts a bisik junp'éel efá* k'éelbil trigo# yéetel le diez u p'éelal waajo'oba', bis ti' a suku'uno'ob te' tu'ux yano'obo'. **18** Bis xan le diez u p'éelal queso ti' le máax nu'uktik le grupo de 1,000 soldado'obo'. Ilawil xan wa ma'alob yanil a suku'uno'ob, yéetel taas wa ba'ax e'esik de ke ma'alob yanilo'ob». **19** Leti'obe' bija'ano'ob ba'ate'el tu contra le filisteo'obo',[g] tia'ano'ob ka'ach yéetel Saúl bey xan yéetel u maasil soldado'ob israelita'ob tu Táax Lu'umil Elaje'.[h]

20 Davide' líik' tempranoe' ka tu k'ubéentaj le tamano'ob ti' yaanal máako'. Leti'e' tu ts'apaj u kuuche' ka bin je'ex a'ala'abikti' tumen Jeséo'. Le ka k'uch te' lugar ba'pachta'an, te' tu'ux ku je'elel le soldado'obo', leti'obe' táan ka'ach u jóok'ol u binbalo'ob, táan ka'ach u yawato'ob le táan u bino'ob te' ba'atelo'. **21** Le soldado'ob israelita'obo' tu tsoluba'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra le filisteo'obo'. **22** Davide' tu séeba'anil tu p'ataj u kuuch tu yiknal le máax kanáantik le nu'ukulo'obo' ka bin áalkabil te' tu'ux ku yúuchul le ba'atelo'. Le ka k'uche' jo'op' u k'áatik ti' u suku'uno'ob wa ma'alob yanilo'ob.[a]

23 Mientras táan u t'aan tu yéetelo'obe' k'uch Goliat,[b] le filisteo mix máak ganarko', le máax ku taal ti' u kaajil Gato'. Le máak je'ela' jóok' ichil le soldado'ob filisteo'obo' ka jo'op' u ya'alik tu ka'atéen le ba'ax ts'o'ok u yáax a'aliko',[c] David túune' tu yu'ubaj. **24** Le ka ila'ab tumen u soldadoilo'ob Israele', leti'obe' jach sajakchajo'obe'[d] ka púuts'o'ob. **25** U soldadoilo'ob Israele' táan ka'ach u ya'aliko'ob: «¿Ts'o'ok wa a wilke'ex le máak táan u jóok'ol ichil le filisteo'obo'? Leti'e' taal u retart* u kaajil Israel.[e] Ti' le máax kun ganarko' yaan u ts'a'abal ya'ab ba'alo'ob ti' tumen le reyo', tak u hija ken u ts'áati',[f] ts'o'ole' u familia u papáe' ma' ken u ts'áa ti' le rey mix junp'éel ti' le ba'alo'ob unaj u ts'a'abalti'o'».

17:17 * Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 22 litroso'. # Wa ma' xaane' cebada.

17:25 * Wa «u burlart».

CAP 17

a Nú 1:3
b 1Sa 16:6
c 1Sa 16:8
d 1Sa 16:9
e 1Cr 2:13, 15
f 1Sa 16:11, 19
g 1Sa 9:16, 17
h 1Sa 17:2
1Sa 21:9

Columna 2

a 1Sa 17:17, 18
b 1Sa 17:4
c 1Sa 17:10
d 1Sa 17:11
e 1Sa 17:10
f Jos 15:16
1Sa 14:49
1Sa 18:17, 21

CAP 17

26 Davide' jo'op' u ya'alik ti' le máako'ob wa'alakbalo'ob naats' ti' leti'o': «¿Ba'ax kun ts'aabil ti' le máax kun ganartik le filisteo yaan te'elo'? ¿Ba'ax kun ts'aabil ti' le máax kun beetik u xu'ulul u burlarta'al u kaajil Israelo'? Le filisteo ma'atech u meyajtik Diosa',* ¿máax leti' utia'al ka taalak u retart# u soldado'ob le kuxa'an Dioso'?».[a] **27** Le máako'ob túuno' jo'op' u ya'aliko'ob le ba'ax ts'o'ok u yáax a'ala'alo': «Lela' leti'e ba'ax kun ts'aabil ti' le máak kun ganarko'». **28** Eliab,[b] u maas nojchil ti' u suku'uno'ob Davide', le ka tu yu'ubaj táan u tsikbal David yéetel le máako'obo', ts'íikilnaj tu yéetele' ka tu ya'alajti': «¿Ba'axten taalech waye'? ¿Ti' máax ta k'ubéentaj le junp'íit tamano'ob yano'ob te' desiertoo'?[c] In wojel teche' ka beetik chéen le ba'ax a k'áato' yéetel chéen taak a beetik ba'ax k'aas. Chéen taalech a wil le ba'atelo'». **29** David túune' tu núukaj: «¿Ba'ax ts'o'ok in beetik? ¡Si tene' chéen táan in k'áatik!». **30** Leti' túune' tu sutubae' ka tu k'áataj ti' uláak' soldado le ba'ax ts'o'ok u yáax k'áatko',[d] le máako'ob túuno' tu ya'alo'obti' le ba'ax ts'o'ok u yáax a'ala'alti'o'.[e]

31 Jujuntúul ti' le máaxo'ob u'uy le ba'ax tu ya'alaj Davido' bin u ya'alo'ob ti' Saúl. Leti' túune' tu túuxtaj t'anbil David. **32** Davide' tu ya'alaj ti' Saúl: «Mix máak unaj u desanimar tu yo'olal le máaka'. Tumen le a esclavoa' yaan u bin ba'ate'el yéetel le filisteoo'».[a] **33** Chéen ba'ale' Saúle' tu ya'alaj ti' David: «Ma' tu páajtal a bin ba'ate'el yéetel le filisteoo', tumen teche' chéen juntúul paalech,[b] pero leti'e' desde tu táankelmil jo'op'ok u beetik u soldadoil». **34** David túune' tu ya'alaj ti' Saúl: «Yuum rey, juntéenjeak le táan in kanáantik u yalak' tamano'ob in papáe', taal juntúul leóne'[c] ka tu bisaj juntúul ti' le tamano'obo'. Uláak' juntéene' taal juntúul osoe' ka tu bisaj xan juntúul ti' le tamano'obo'. **35** Binen tu paacho'obe', tin lúu'so'obe' ka tin tokaj le tamano'ob tu chi' le ba'alche'obo'. Le ka tu yóotaj u atacarteno'obe' tin macho'ob tu tso'otselo'obe', tin lúu'so'obe' ka tin kíimso'ob. **36** Yuum rey, tu ka'atúulalo'ob tin kíimso'ob, le leóno' bey xan le osoo', yéetel bey xan ken in beetil ti' le filisteo ma'atech u meyajtik Dioso', tumen leti'e' ts'o'ok u retartik* u soldado'ob le kuxa'an Dioso'».[d] **37** Davide' tu ya'alaj xan: «Jéeoba token tu k'ab le león yéetel tu k'ab le osoo', yéetel leti' xan kun salvarken tu k'ab le filisteoa'».[e] Saúl túune' tu ya'alaj ti' David: «Xeen, Jéeoba ka u yáantech».

38 Saúl túune' tu ch'a'aj u nu'ukulilo'ob u ba'atele' ka tu ts'áaj ti' David. Tu ts'áaj jun-

17:26 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Le filisteo ma' circuncidadoo'». # Wa «u burlart».

17:36 * Wa «burlartik».

Columna 2

a 1Sa 17:10 Jer 10:10
b 1Sa 16:6, 7 1Cr 2:13
c 1Sa 17:20
d 1Sa 17:26
e 1Sa 17:25
a 1Sa 16:18
b 1Sa 17:42
c Isa 31:4
d 1Sa 17:10 Jer 10:10
e Dt 7:21 2Re 6:16 Heb 11:32-34

p'éel casco de cobre tu pool, yéetel tu ts'áaj u búukint junp'éel u nook'il ba'ate'el. **39** Tu ts'ooke' Davide' tu k'axnak'taj u espada Saúl tu yóok'ol u nook'e' ka tu ts'áajuba xíimbal, pero ma' béeychaji' tumen ma' suuk u usartik le ba'alo'oba'. Davide' tu ya'alaj ti' Saúl: «Ma' tu páajtal in bin yéetel le ba'alo'oba', tumen ma' suuk in ts'áaiko'obi'». David túune' tu láaj lu'saj le ba'alo'obo'. **40** Tu ch'a'aj le junxóot' che' ku meyajti'o', tu yéeyaj cinco tuunicho'ob lisotak te' tu'ux ku máan le ríoo' ka tu ts'áaj ichil le chan bolsa ku bisko'. Leti'e' u machmaj ka'ach u yúuntun.[a] Ka túun jo'op' u bin u náats'al tu yiknal le filisteoo'.

41 Le filisteoo' jo'op' u bin u maas náats'al ti' David, yéetel le máax kuchik u escudoo' táanil ti' leti' ku bin ka'achi. **42** Le ka tu líi'saj u paakat le filisteoo' tu yilaj David, ka túun jo'op' u burlartik yéetel u taasik mix ba'alil, tumen David ka'ache' chakxike'en yéetel ki'ichkelem u yila'al.[b] **43** Le filisteoo' tu ya'alaj túun ti' David: «¿Juntúul peek'en[c] wa utia'al ka taalakech ba'ate'el yéetel che'?». Le filisteoo' tu maldecirtaj David tu k'aaba' u dioso'ob. **44** Tu ya'alaj xan ti' David: «Ko'oten waye', utia'al ka in ts'áa u bak'el a wíinklil utia'al ka jaanta'ak tumen le ch'íich'o'ob yéetel tumen le ba'alche'ob yano'ob te' k'áaxo».

45 Davide' tu núukaj ti' le filisteoo': «Teche' taalech ba'ate'el tin contra yéetel junp'éel espada, junp'éel lanza bey xan yéetel junp'éel jabalina,[a] pero tene' táan in taal ta contra tu k'aaba' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo',[b] u Dios u soldadoilo'ob Israel, le máax ts'o'ok a retarko'.*[c] **46** Bejla'e' Jéeobae' yaan u k'ubkech tin k'ab[d] yéetel tene' yaan in kúulxot'tik a pool, bejla'e' yaan in ts'áaik u kimen wíinklil le filisteo'ob ti' le ch'íich'o'obo' yéetel ti' le ba'alche'ob yano'ob te' k'áaxo'. Tuláakal yóok'ol kaab kun ojéeltike' yaan juntúul Dios tu kaajil Israel.[e] **47** Tuláakal le máaxo'ob much'ukbalo'ob waye' yaan u yojéeltiko'ob de ke Jéeobae' ma' k'a'abéetti' espada'ob mix lanza'ob utia'al u salvarko'oni',[f] tumen chéen Jéeoba je'el u beetik k-ganare'.[g] Diose' yaan u láaj k'ubke'ex t-k'ab».[h]

48 Le filisteo túuno' tu preparartubae' ka jo'op' u bin u maas náats'al tu yiknal David, chéen ba'ale' Davide' bin áalkabil tu tojil u enemigo'ob utia'al u ba'ate'el yéetel le filisteoo'. **49** Davide' tu yoksaj u k'ab ichil u bolsae' ka tu jóo'saj junp'éel chan tuunich, ka tu ch'inaj yéetel u yúuntun. Leti'e' tu tsayaj ti' le filisteo tu táanpoolalo', le tuunich túuno' ts'óop tu táanpoolale' ka nojk'aji.[i] **50** Bey túuno', yéetel junp'éel yúuntun bey xan yéetel junp'éel tuuniche', Davide' tu ganartaj le filisteoo', tu lúu'se'

CAP 17

a Jue 20:15, 16
b 1Sa 16:12
1Sa 17:33
c 1Sa 24:14
2Sa 16:9
2Re 8:13

Columna 2

a 1Sa 17:4, 6
b 2Sa 5:10
Heb 11:32-34
c 1Sa 17:10
2Re 19:22
d Dt 9:1-3
Jos 10:8
e Éx 9:16
Dt 28:10
1Re 8:43
2Re 19:19
Da 3:29
f Sl 44:6, 7
Zac 4:6
g 2Cr 20:15
Pr 21:31
h Dt 20:4
i 1Sa 17:37
2Sa 21:22

17:45 * Wa «burlarko'».

ka tu kíimsaj kex mina'an u espada.[a] **51** David túune' seguernaj u yáalkab, yéetel le ka k'uch tu yiknale' wa'alaj tu yóok'ol. Tu machaj túun u espada le filisteoo',[b] tu jóo'saj tu piixe' ka tu kúulxot'taj u pool utia'al u ts'áaik u ts'ook ti'. Le ka tu yilaj le filisteo'ob ts'o'ok u kíimsa'al le máak maas yaan u muuk' ichilo'obo', púuts'o'ob.[c]

52 Le ka tu yilo'ob lelo', u soldadoilo'ob Israel yéetel Judáe', líik'o'obe' ka jo'op' u yawato'ob, ka jo'op' túun u ch'a'pachtiko'ob le filisteo'ob ti' tuláakal le bejo', desde te' táax lu'umo'[d] tak tu joonajil u kaajil Ecrón.[e] Le filisteo'ob kíimsa'abo'obo' ti' jáayunjáayo'ob jáal beje', desde Saaraim[f] tak Gat yéetel Ecrón. **53** Le ka ts'o'ok u ch'a'pachta'al le filisteo'ob tumen le israelita'obo', suunajo'ob te' tu'ux yaan ka'ach le filisteo'obo' ka tu ch'a'ajo'ob le ba'axo'ob yaanti'obo'.

54 David túune' tu ch'a'aj u pool le filisteoo' ka tu bisaj tu kaajil Jerusalén, chéen ba'ale' u arma'ob le filisteoo' tu bisaj tu yotoch.[g]

55 Le ka tu yilaj Saúl u jóok'ol ba'ate'el David yéetel le filisteoo', tu ya'alaj ti' Abner,[h] u nojchil le ejércitoo': «Abner, ¿máax u papá le xi'ipala'?».[i] Abnere' tu núukaj: «Yuum rey, ¡kin jurartiktech* ma' in wojli'!». **56** Le rey túuno' tu ya'alaj: «Investigart máax u papá le xi'ipalo'».

17:55 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'ex jach tu jaajil kuxa'anechе'».

CAP 17

a Jue 3:31; Jue 15:15, 16; 1Sa 17:47

b 1Sa 21:9

c Dt 28:7; Jos 23:10; Heb 11:32-34

d 1Sa 17:2, 19

e Jos 15:20, 45

f Jos 15:20, 36

g 1Sa 21:9

h 1Sa 14:50

i 1Sa 16:19, 21

Columna 2

a 1Sa 17:54

b Rut 4:22; 1Sa 16:1; 1Cr 2:13, 15; Mt 1:6; Lu 3:23, 32; Hch 13:22

c 1Sa 17:12

CAP 18

d 1Sa 14:1, 49

e 1Sa 19:2; 1Sa 20:17, 41; 2Sa 1:26

f 1Sa 8:11; 1Sa 16:22; 1Sa 17:15

g 1Sa 20:8, 42; 1Sa 23:18; 2Sa 9:1; 2Sa 21:7

h Pr 17:17; Pr 18:24

i 1Sa 18:30

j 1Sa 14:52

57 Le beetke' chéen p'elak suunajik David u kíims le filisteoo', bisa'ab tumen Abner tu yiknal Saúl, u machmaj ka'ach u pool le filisteoo'.[a] **58** Saúl túune' tu ya'alajti': «Xi'ipal, ¿máax a papá?». Davide' tu núukaj: «Tene' u hijoen Jesé,[b] le máax kaja'an Beléno',[c] le a esclavoo'».

18 Chéen p'elak ts'o'okik u t'aan David yéetel Saúle', Jonatán[d] yéetel Davide' káaj u jach biskuba'ob ma'alob. Jonatáne' káaj u jach yaabiltik David je'el bix u yaabiltmiluba leti'e'.[e] **2** Desde te' k'iin je'elo', Saúle' tu ya'alaj ti' David ka p'áatak meyaj tu yiknal, yéetel ma' tu cha'aj u ka'a suut tu yotoch u papái'.[f] **3** Jonatán yéetel Davide' tu ch'a'ajo'ob junp'éel acuerdo,[g] tumen Jonatáne' jach tu yaabiltaj David je'el bix u yaabiltmiluba leti'e'.[h] **4** Jonatáne' tu lu'saj le nook' mina'an u k'abil u ts'aamaj ka'acho' ka tu ts'áaj ti' David, tu ts'áaj xan ti' le uláak' ba'alo'ob ku ts'áaik le kéen xi'ik ba'atelo', u espada, u arco bey xan u k'axnak'. **5** Je'el tu'uxak ka túuxta'ak ba'ate'el David tumen Saúle' ku bin utsil ti'.*[i] Le o'olal Saúle' tu ts'áaj David utia'al ka u beet u nojchil le soldado'obo',[j] lela' ma'alob tu yilil tuláakal le kaajo' bey xan le máaxo'ob meyajtik Saúlo'.

6 Cada ken suunak David yéetel le u maasil soldado'ob ba'ate'el tu contra le filisteo'obo', ku taal ko'olelo'ob

18:5 * Wa «ku beetik yéetel na'atil».

ti' tuláakal u kaajilo'ob Israel utia'al u ch'a'ob u beel le rey Saúlo'. Leti'obe' yéetel ki'imak óolal ku k'aayo'ob[a] yéetel ku paxko'ob pandereta'ob[b] bey xan instrumento'ob óoxp'éel u cuerdailo'ob.* **7** Ichil u k'aay le ko'olelo'obo' ku ya'aliko'ob ka'achi:

«Saúle' ts'o'ok u kíimsik u milesil u enemigo'ob,
yéetel Davide' u decenasil u milesil u enemigo'ob».[c]

8 Saúle' jach ma' utschaj tu t'aan le k'aaya', le o'olal jach p'u'uje'[d] ka tu ya'alaj: «Ku k'ayko'obe' Davide' ts'o'ok u kíimsik u decenasil u milesil, pero tene' ku ya'aliko'obe' chéen u milesil. ¡Chéen ku bineltik ka ts'a'abak xan u beet u reyil!».[e] **9** Desde te' k'iin je'elo' Saúle' mantats' táan ka'ach u ch'úuktik ba'ax ku beetik David.

10 Le ka sáaschaj tuláak' k'iino', Diose' tu beetaj u sen chi'ichnaktal,[f] leti' túune' káaj u beetik ba'alo'ob jela'antak* tu yotoch, mientrase' Davide' táan ka'ach u paxik le arpa[g] je'ex suukil u beetko'. Saúl ka'ache' yaan junp'éel lanza tu k'ab,[h] **11** leti'e' ka'atéen tu ch'inaj David yéetel le lanza[i] táan u tukliko': «¡Yaan in clavartik David te' pak'o'!». Chéen ba'ale' Davide' púuts' ti'. **12** Saúle' sajak ka'ach ti' David tumen Jéeobae' tia'an ka'ach yéetel Davide',[j] pero ti' Saúle' ts'o'ok ka'ach u náachtal.[a] **13** Yo'olal lelo' Saúle' tu beetaj u xu'ulul u meyaj David tu táane' ka tu ts'áaj u beet u nojchil tu yóok'ol junmúuch' soldado'ob,* leti' nu'uktik ka'ach le ejército kéen xi'iko'ob ba'atelo'.[b] **14** Tuláakal ba'ax ku beetik Davide' ku jóok'ol ma'alobil ti',*[c] yéetel Jéeobae' tia'an ka'ach tu yéetele'.[d] **15** Le ka tu yilaj Saúl jach ma'alob u bin ti' Davide' jach tu ch'a'aj saajkil ti'. **16** Chéen ba'ale' tuláakal u kaajil Israel yéetel Judáe' u yaabiltmaj ka'ach David, tumen leti' nu'uktiko'ob le kéen xi'iko'ob ba'ate'el.

17 Saúl túune' tu ya'alaj ti' David: «Ilawile, je'el Merab,[e] u maas nojchil ti' in hija'obo'. Yaan in ts'áaiktech utia'al a watante.[f] Pero unaj u seguer a we'esikten de ke ma' saajkechi', yéetel ba'atelt u guerra'ob Jéeoba».[g] Chéen ba'ale' Saúle' táan ka'ach u tuklik lela': «Ma' teen ken in líi's in k'ab tu contrai'. Kíimsa'ak tumen le filisteo'obo'».[h] **18** David túune' tu ya'alaj ti' Saúl: «¿Máaxen teen, yéetel máax u láak'tsilo'ob in papá tu kaajil Israel, utia'al ka k'uchuk in beetinba u ja'an le reyo'?».[i] **19** Chéen ba'ale' le ka k'uch u k'iinil u ts'a'abal Merab, u hija Saúl, ti' Davide', Merabe' ts'o'ok ka'ach u ts'o'okol u beel yéetel Adriel,[j] le máax ku taal te' lugar ku k'aaba'tik Abel-meoláo'.

CAP 18

a Éx 15:20, 21; Jue 5:1
b Jue 11:34
c 1Sa 21:11; 1Sa 29:5
d Gé 4:5; Pr 14:30
e 1Sa 13:14; 1Sa 15:27, 28; 1Sa 16:13; 1Sa 20:31; 1Sa 24:17, 20
f 1Sa 16:14
g 1Sa 16:16, 23
h 1Sa 19:9, 10
i 1Sa 20:33
j 1Sa 18:28, 29

Columna 2

a 1Sa 16:14
b 2Sa 5:2
c 1Sa 18:5
d Gé 39:2; Jos 6:27; 1Sa 10:7; 1Sa 16:18
e 1Sa 14:49
f 1Sa 17:25
g 1Sa 25:28
h 1Sa 18:25
i 2Sa 7:18
j 2Sa 21:8

18:6 * Wa «laúd». **18:10** * Wa «káaj u portarkuba je'ex u beetik juntúul profetae'».

18:13 * Wa «1,000 soldado'ob». **18:14** * Wa «ku beetik yéetel na'atil».

20 Mikal, u hija Saúl ka'ache',[a] uts tu yich David, lela' ts'a'ab u yojéelt Saúl yéetel ma'alob tu yilil. **21** Saúl túune' tu tuklaj: «Lela' junp'éel ma'alob oportunidad utia'al ka lúubuk David ti' junp'éel trampa.[b] Wa ka in ts'áa in hija ti' leti'e' yaan in wilik bix kun kíimil tu k'ab le filisteo'obo'». Le o'olal Saúle' tu ka'a a'alaj ti' David: «Ts'o'okok a beel yéetel in hija».* **22** Saúle' tu ya'alaj xan ti' le máaxo'ob meyajtiko': «T'aanene'ex ta juunale'ex yéetel David, yéetel a'ale'exti': ‹¡Ilawile! Ma'alob a lúubul ti' le reyo', yéetel tuláakal le máaxo'ob meyajtiko' jach u yaabiltmecho'ob xan. Le o'olale' ts'o'okok a beel yéetel u hija le reyo'›». **23** Le máaxo'ob meyajtik Saúl túuno' tu ya'alo'ob ti' David le ba'ax a'ala'abti'obo', David túune' tu ya'alaj: «A tuklike'exe', ¿chéen ch'a'abil wa in tia'alt ka ts'o'okok in beel yéetel u hija le reyo'? Si tene' óotsilen, ts'o'ole' mix ba'alen».[c] **24** Le máaxo'ob meyajtik Saúl túuno' bin u ya'alo'obti': «Lela' leti'e ba'ax tu ya'alaj Davida'».

25 Saúl túune' tu ya'alaj: «Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alike'ex ti' Davida': ‹Le reyo' ma' u k'áat ka bo'ota'akti' u tojol le noviao',[d] ba'axe' u k'áat ka taasa'akti' u yoot'el u punta u xiibil 100 filisteo'ob,[e] beyo' le reyo' yaan u vengarkuba ti' u enemigo'ob›». Chéen ba'ale' Saúl ka'ache' chéen táan u kaxtik bix je'el u kíimsa'al David tumen le filisteo'obo'. **26** Le máaxo'ob meyajtik Saúlo' tu ya'alo'ob ti' David le ba'ax a'ala'abti'ob ka u ya'alo'obo', yéetel ma'alob tu yilil David ka ts'o'okok u beel yéetel u hija le reyo'.[a] Antes túun u k'uchul le k'iin a'ala'anti'o', **27** David yéetel u soldado'obe' bino'obe' ka tu kíimso'ob 200 filisteo'ob, tu lu'saj u yoot'el u punta u xiibilo'obe' ka tu bisaj ti' le rey utia'al ka ts'o'okok u beel yéetel u hija le reyo'. Saúl túune' tu ts'áaj Mikal, u hija, utia'al ka u yatante.[b] **28** Saúle' tu ts'áaj cuentae' Jéeobae' tia'an yéetel Davide',[c] ts'o'ole' tu yilaj xane' yaabilta'an tumen Mikal.[d] **29** Lela' tu beetaj u maas ch'a'ik saajkil ti' David, tak ka kíime' Saúle' jach u p'ekmaj David.[e]

30 Ts'o'ole' je'el jaytéen ka jóok'ok u nuuktakil le filisteo'ob ba'ate'el tu contra le israelita'obo', ti' Davide' ku bin ma'alobil,* maas ku bin ma'alobil ti' ke ti' tuláakal u soldado'ob Saúl.[f] Ts'o'ole' Davide' jach k'uch k'aj óoltbil.[g]

19 Le ka ts'o'oke' Saúle' tu ya'alaj ti' Jonatán yéetel ti' le máaxo'ob meyajtiko' de ke taak u kíimsik David.[h] **2** Jonatán, u hijo Saúle', tumen jach u yaabiltmaj Davide'[i] tu ya'alajti': «Saúl, in papáe', u k'áat ka kíimsa'akech. Bik náayak a wóol sáamal temprano, ba'axe' unaj a bin a ta'akaba ti' junp'éel lugar tu'ux mix máak je'el u yilkeche' yéetel p'áatkechi'.

CAP 18
a 1Sa 14:49 1Sa 19:11 1Sa 25:44 2Sa 3:13 2Sa 6:16
b 1Sa 18:17
c 1Sa 18:18
d Gé 29:18
e 1Sa 17:26, 36 2Sa 3:14

Columna 2
a 1Sa 18:21
b 1Sa 17:25
c 1Sa 16:13 1Sa 24:17, 20
d 1Sa 18:20
e 1Sa 18:9, 12 1Sa 20:33
f 1Sa 18:5
g 2Sa 7:9

CAP 19
h 1Sa 18:9 Pr 27:4
i 1Sa 18:1 Pr 18:24

18:21 * Wa «beetaba in ja'an».

18:30 * Wa «ku beetik yéetel maas na'atil».

CAP 19

3 Tene' yaan in bin yéetel in papá ti' junp'éel lugar naats' te' tu'ux kan antalo', yéetel yaan in tsikbal tu yéetel ta wo'olal. Wa kin wojéeltik wa ba'axe' yaan in wilik in wa'aliktech».[a]

4 Jonatán túune' t'aanaj ma'alob tu yo'olal David[b] tu táan u papá. Tu ya'alajti': «Le reyo' ma' unaj u beetik mix ba'al k'aas* ti' David, u esclavoi', tumen leti'e' ma' u beet mix ba'al ta contrai', le ba'ax ts'o'ok u beetik ta wo'olalo' ts'o'ok u taasiktech utsil. **5** Leti'e' tu ts'áaj tu chi' kíimil u kuxtal le ka ba'atelnaj yéetel le filisteoe',[c] Jéeoba túune' jach nojoch bix úuchik u salvartik tuláakal u kaajil Israel. Teche' ta wilaj yéetel jach ki'imakchaj a wóol. ¿Ba'axten túun ken a kíims David wa mina'an ba'ax o'olal a beetik?[d] ¿Ba'axten bíin k'ebanchajkech tu contra juntúul máak mix ba'al k'aas u beetmaj?». **6** Saúl túune' tu yu'ubaj le ba'ax tu ya'alaj Jonatáno', le o'olal tu jurartaj: «Leti'e' ma' kun kíimsbil, lela' kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano'». **7** Le ka ts'o'oke' Jonatáne' tu t'anaj Davide' ka tu ya'alajti' tuláakal le ba'ax a'ala'abti'o'. Jonatáne' tu bisaj David tu táan Saúl, David túune' seguernaj u meyajtik Saúl je'ex u beetik ka'ache'.[e]

8 Le ka máan k'iine' yanchaj uláak' ba'ate'el, David túune' bin ba'ate'el tu contra le filisteo'obo' ka tu ganarto'ob, tu kíimsaj ya'ab ti' leti'obi', leti'ob túune' púuts'o'ob tu táan.

9 Junp'éel k'iine' Jéeobae' tu cha'aj u sen chi'ichnaktal Saúl.[a] Te' k'iin je'elo' Saúle' kulukbal ka'ach tu yotoch u machmaj u lanza, yéetel Davide' táan ka'ach u paxik le arpao'.[b] **10** Saúle' tu yóotaj u clavart David te' pak' yéetel u lanzao', chéen ba'ale' leti'e' tu jechaje' ka ch'íik le lanza te' pak'o'. Te' áak'ab je'elo' Davide' púuts'e' ka bini. **11** Saúl túune' tu túuxtaj máako'ob utia'al ka xi'ik u ch'úukto'ob u yotoch David yéetel utia'al u kíimsko'ob le kéen sáasako',[c] chéen ba'ale' Mikal, u yatan Davide', tu ya'alajti': «Wa ma' ta púuts'ul te' áak'aba', sáamal le kéen sáasake' kimenech». **12** Tu séeba'anile' Mikale' tu yáantaj David utia'al ka éemek te' ventana utia'al ka páajchajak u yáalkab yéetel u púuts'ulo'. **13** Mikale' tu ch'a'aj junp'éel imagene'* ka tu chikúuntaj te' camao', yéetel te' tu'ux ku t'altal u poolo' tu ts'áaj junp'éel nook'# beeta'an yéetel u tso'otsel chivoi', le ka ts'o'oke' tu pixaj yéetel junp'éel nook'.

14 Saúle' tu túuxtaj máako'ob cháachik David, chéen ba'ale' Mikale' tu ya'alaj: «Leti'e' k'oja'an». **15** Saúle' tu ka'a túuxtaj le máako'ob utia'al ka u yilo'ob Davido', tu ya'alajti'ob: «Taase'ex pa'te' yéetel u cama tin wiknal

a 1Sa 20:9, 13 Pr 17:17
b 1Sa 22:14
c 1Sa 17:49
d 1Sa 20:32
e 1Sa 16:21 1Sa 18:2, 13

Columna 2

a 1Sa 16:14
b 1Sa 18:10, 11
c Sl 59:Enc, 3

19:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'ebantal».

19:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «terafim». Ilawil «Terafim», página 2582. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «red».

utia'al ka in kíimse».[a] **16** Le ka k'uch le máako'ob túuxta'ano'obo', yóok'ol le camao' tia'an ka'ach le imageno',* yéetel le nook' beeta'an yéetel u tso'otsel chivoo' tia'an ka'ach te' tu'ux ku t'altal u poolo'. **17** Saúle' tu ya'alaj ti' Mikal: «¿Ba'axten ta tusen? ¿Ba'axten ta cha'aj u púuts'ul in enemigo?».[b] Mikale' tu núukaj ti' Saúl: «Leti'e' tu ya'alajten: ‹¡Cha'a in púuts'ul, wa ma'e' yaan in kíimskech!›».

18 Le ka púuts' Davide' k'uch tak tu kaajil Ramá,[c] te' tu'ux yaan Samuelo'. Te'elo' tu tsikbaltaj ti' Samuel tuláakal le ba'ax beeta'abti' tumen Saúlo'. Leti' yéetel Samuel túune' bino'ob tak Nayote'[d] ka p'áato'obi'. **19** Le ka máan k'iine' a'ala'ab ti' Saúl: «¡Ilawile! Davide' tia'an Nayot, tu kaajil Ramáe'». **20** Tu séeba'anile' Saúle' tu túuxtaj máako'ob utia'al u cháachko'ob David. Le máako'ob túuna', le ka tu yilo'ob táan u profetizar le profeta'ob ts'o'ok u yantal u ja'abilo'ob yéetel le ka tu yilo'ob táan u nu'ukta'alo'ob tumen Samuele', u poder Diose' taal tu yóok'olo'obe' ka jo'op' xan u beetko'ob le ba'ax ku beetik le profeta'obo'.

21 Le ka a'ala'ab ti' Saúl lela', tu séeba'anil tu túuxtaj uláak' máako'ob, leti'ob túune' jo'op' u beetko'ob xan le ba'ax ku beetik le profeta'obo'. Saúl túune' tu túuxtaj uláak' grupo, le u yóoxp'éelo', leti'ob xane' jo'op' u beetko'ob le ba'ax ku beetik le profeta'obo'. **22** Tu ts'ooke' leti'e' bin xan Ramá, le ka k'uch te' tu'ux yaan le cisterna yaan Sekúo', tu k'áataj: «¿Tu'ux yaan David?». Le máako'obo' tu núuko'ob: «Tia'an Nayot,[a] tu kaajil Ramáe'». **23** Mientras táan u bin Saúl te' bej ku bin tak Nayot, tu kaajil Ramáe', u poder Diose' taal xan tu yóok'ol Saúl. Ti' tuláakal le bejo' leti'e' tu beetaj le ba'ax ku beetik le profeta'obo' tak ka k'uch Nayot. **24** Leti'e' tu lu'saj xan u nook', yéetel tu táan Samuele' jo'op' xan u beetik le ba'ax ku beetik le profeta'obo', te' k'iin je'elo' bul k'iin yéetel bul áak'ab p'áat mina'an u nook'.* Le o'olal suukchaj u ya'ala'al: «¿Profeta wa xan le Saúlo'?».[b]

20 David túune' púuts'i, luk' Nayot, tu kaajil Ramá. Chéen ba'ale' bin tu yiknal Jonatáne' ka tu ya'alajti': «¿Ba'ax ts'o'ok in beetik?[c] ¿Ba'ax k'aas ts'o'ok in beetik, yéetel bix ts'o'ok in k'ebantal tu contra a papá utia'al ka u yóot u kíimsen?». **2** Jonatán túune' tu ya'alajti': «¡Jach junpuli' ma' kun úuchul le je'elo'![d] ¡Ma' kan kíimil! ¡Ilawile! In papáe' ma' ken u beet mix ba'al sin ke u ya'alikten, kex junp'éel ba'al chichan wa nojoch. ¿Ba'axten bíin u ta'akten in papá le ba'ax ku yúuchla'? Ma' kun

CAP 19
a 1Sa 18:9
b 1Sa 18:29
c 1Sa 7:15, 17
d 1Sa 20:1
Columna 2
a 1Sa 19:18
b 1Sa 10:11
CAP 20
c 1Sa 24:11
Sl 18:20
d 1Sa 19:6

19:16 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «terafim».

19:24 * Wa «chéen u yáal u nook'».

úuchul le je'elo'». **3** Pero Davide' tu jurartaj xan lela': «A papáe' seguro u yojel kin lúubul utsil ti' teech[a] yéetel je'el u ya'alik: ‹Ma' u yojéeltik Jonatán lela', tumen wa ma'e' je'el u ts'íikile'›. Chéen ba'ale' kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano' yéetel kin jurartik tu yo'olal a kuxtale', ¡tene' ma' kun xáantal ken kíimsa'aken!».[b]

4 Jonatán túune' tu ya'alaj ti' David: «Je'el ba'axak ka a wa'alten ka in beete', je'el in beetik ta wo'olale'». **5** Davide' tu ya'alaj ti' Jonatán: «Sáamale' túumben luna,[c] yéetel ku páa'ta'al ka kulaken janal yéetel le reyo'. Lela' leti'e' ba'ax ken k-beeta': yaan a cha'ik in bin, yéetel yaan in ta'akikinba te' k'áax tak ka'abej tardeo'. **6** Wa a papá ku ts'áaik cuenta mina'anene', yaan a wa'alikti': ‹Davide' tu sen k'áatajten permiso utia'al ka jáan xi'ik Belén,[d] u kaajal, tumen te'elo' cada añoe' ku k'u'ubul junp'éel sacrificio tu yo'olal tuláakal le familiao'›.[e] **7** Wa ku ya'alik: ‹Ma'alob›, u k'áat u ya'ale' je'el u páajtal in p'áatal tranquiloe'. Pero wa ku ts'íikile', u k'áat u ya'ale' taak u beetikten loob. **8** E'es a nojoch utsil ti' a esclavoa',[f] tumen teche' ta beetaj in táakpajal ta wéetel ichil junp'éel acuerdo tu táan Jéeoba.[g] Chéen ba'ale' wa yaan ba'ax k'aas ts'o'ok in beetke',[h] kíimseni', ¿ba'axten bíin a k'uben ti' a papá?».

9 Jonatán túune' tu ya'alaj: «Teche', mix ba'al k'aas a beetmaj, ¡bix kin táabal in beet junp'éel ba'al beyo'! Wa ka in wojéelt ts'o'ok u ch'a'tuklik in papá u beetiktech loobe', ¿ma' wa je'el in wa'alikteche'?».[a] **10** David túune' tu ya'alaj ti' Jonatán: «¿Máax kun a'alikten wa táan u ts'íikil a papá tin wéetel?». **11** Jonatáne' tu ya'alaj ti' David: «Ko'oten, ko'ox te' k'áaxo'». Tu ka'atúulalo'ob túune' bino'ob te' k'áaxo'. **12** Jonatáne' tu ya'alaj xan ti' David: «Jéeoba, u Dios u kaajil Israele', testigo de ke sáamal bey te' hora wa ka'abeja' yaan in wilik in wojéeltik ba'ax ku tuklik in papá. ¿Ma' wa je'el in ts'áaik a wojéelt wa ma'alob le ba'ax ku tuklik ta wo'olalo'? **13** Chéen ba'ale' wa in papá u k'áat u beettech loobe', Jéeoba ka u sen castigarten wa ma' ti' wa'aliktech le ba'ax ken u beeto' yéetel wa ma' tin cha'ik a bin utia'al ma' u yúuchultech loob. Jéeoba ka yanak ta wéetel[b] je'ex yanchajik tu yéetel in papáe'.[c] **14** ¿Ma' wa je'el a we'esikten nojoch yaabilaj je'ex le ku ye'esik Jéeoba te' k'iino'ob kuxa'anen bey xan le kéen ts'o'okok in kíimile'?[d] **15** Mix bik'in ka xu'uluk a we'esik a nojoch yaabilaj ti' in familia,[e] mix le kéen u xu'uls Jéeoba tuláakal a enemigo'ob yano'ob way lu'ume'». **16** Jonatán túune' tu ch'a'aj junp'éel acuerdo yéetel le máaxo'ob yano'ob ichil u familia Davido', tu ya'alaj: «Jéeobae' yaan u k'áatik ti' u enemigo'ob David ka u

CAP 20

a 1Sa 18:1 1Sa 19:2

b 1Sa 27:1

c Nú 10:10 2Cr 2:4

d 1Sa 16:4, 18

e 1Sa 20:28, 29

f Pr 17:17

g 1Sa 18:3 1Sa 23:18

h 1Sa 20:1

Columna 2

a 1Sa 19:2

b 1Sa 16:13 1Sa 17:37

c 1Sa 10:7 1Sa 11:6

d 2Sa 9:1, 3 2Sa 9:6, 7

e 2Sa 21:7

k'ubo'ob cuenta». **17** Jonatáne' tu beetaj u ka'a jurartik David de ke yaabilta'an, tumen Jonatáne' jach u yaabiltmaj David je'ex u yaabiltmiluba leti'o'.[a]

18 Jonatáne' tu ya'alajti': «Sáamale' túumben luna,[b] yéetel yaan u ts'a'abal cuenta mina'anech, tumen mix máak kun antal te' tu'ux ka kutalo'. **19** Yéetel ka'abeje' maas yaan u ts'a'abal cuenta, teech túune' unaj a taal a ta'akaba te' lugar tu'ux ta ta'akaba le ba'ax k'iinjeake'* yéetel yaan a p'áatal naats' ti' le tuunicha'. **20** Teen túune' yaan in ch'inik óoxp'éel flecha'ob tu tséel le tuunicho', yaan in beetik bey taak in tsayik ti' wa ba'axe'. **21** Le kéen in túuxt in sirvientee', yaan in wa'alik: ‹Xeen a kaxt le flecha'obo'›. Wa kin wa'alik ti' in sirviente: ‹¡Ilawile! Le flecha'obo' tia'ano'ob te' tséel tu'ux yanecho', taaso'ob›, lelo' u k'áat u ya'ale' je'el u páajtal a suute', tumen kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', tuláakal ma'alob yanil yéetel mix ba'al k'aas je'el u yúuchulteche'. **22** Chéen ba'ale' wa kin wa'alik ti' in sirviente: ‹¡Ilawile! Le flecha'obo' tia'ano'ob maas paachil ti' le tu'ux yanecho'›, lelo' u k'áat u ya'ale' k'a'abéet a bin, tumen Jéeobae' u k'áat ka xi'ikech. **23** Jéeoba ka u beet u testigoil utia'al mantats'[c] ti' le acuerdo ts'o'ok k-ch'a'ika'».[d]

20:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu k'iinil meyaj».

CAP 20

a 1Sa 18:1, 3 2Sa 1:26 Pr 18:24

b 1Sa 20:5

c 1Sa 20:42

d 1Sa 20:13, 14

Columna 2

a 1Sa 20:5

b 1Sa 14:50

c Le 11:23, 24 Le 15:4, 5 Le 15:16, 18 Nú 19:16

d 1Sa 17:12

e 1Sa 20:6

24 David túune' tu ta'akuba te' k'áaxo'. Le ka k'uch u k'iinil le túumben lunao', le reyo' kulaj janal.[a] **25** Le reyo' kulukbal ka'ach naats' ti' le pak'o', te' tu'ux suuk u kutalo'. Jonatáne' kulukbal ka'ach aktáan ti', yéetel Abnere'[b] kulukbal tu tséel Saúl, chéen ba'ale' te' tu'ux ku kutal Davido' mix máak yaan ka'achi'. **26** Te' k'iin je'elo' Saúle' ma' tu ya'alaj mix ba'ali', tumen tu tuklaj: «Míin ma' limpio yanili',[c] míin yaan ba'ax úuchi. Seguro ma' limpio yanili'». **27** Le ka máan junp'éel k'iin ts'o'okok u yantal túumben luna, tu ka'ap'éel k'iine', láayli' mix máak kulaj te' tu'ux suuk u kutal Davido'. Saúl túune' tu ya'alaj ti' Jonatán u hijo: «¿Ba'axten ma' taalak janal u hijo Jeséi'?[d] Ma' taal jo'oljeaki' mix bejla'e'». **28** Jonatáne' tu núukaj ti' Saúl: «Davide' tu sen k'áatajten permiso utia'al ka xi'ik Belén.[e] **29** Tu ya'alajten: ‹Cha'a in bini', tumen yaan k-k'ubik junp'éel sacrificio yéetel in familia te' kaajo', tu t'anen in suku'uno'ob. Wa ts'o'ok in lúubul utsil ta táane', beet uts a cha'ik in bin in wil in suku'uno'ob›. Yo'olal lela' ma' taalak janal tu mesa le reyo'». **30** Saúl túune' sen p'u'uj tu contra Jonatáne' ka tu ya'alajti': «Teche', u hijoech juntúul ko'olel terca, ¿ka tuklik ma' in wojel wa táan a ts'áaikaba tu favor u hijo Jesé utia'al a taasik su'tsilil ta wóok'ol yéetel tu yóok'ol a maamai'?

31 Mientras kuxa'an u hijo Jesée', mix teech mix a reino kun p'áatal utia'al mantats'.[a] Beora túuna' túuxt wa máax utia'al ka taasa'ak tin wiknal, tumen leti'e' unaj u kíimil».*[b]

32 Chéen ba'ale' Jonatáne' tu ya'alaj ti' Saúl, u papá: «¿Ba'axten kun kíimsbil?[c] ¿Ba'ax ts'o'ok u beetik?». **33** Le ka tu yu'ubaj lelo' Saúle' tu pulaj le lanza tu tojil utia'al u beetik loob ti'o'.[d] Bey úuchik u yojéeltik Jonatán de ke u papáe' ts'o'ok u ch'a'tuklik u kíimsik David.[e] **34** Jonatán túune' sen p'u'uje' ka líik' tu séeba'anil te' mesao'. Te' k'iin je'elo', tu ka'ap'éel k'iinil chíikpajak le túumben lunao', leti'e' ma' tu jaantaj mix ba'ali'. Jach p'uja'an ka'ach yo'olal le ba'ax táan u yúuchul ti' Davido'[f] bey xan úuchik u mixba'alkúunta'al tumen u papá.

35 Tu ja'atskabile' Jonatáne' bin te' lugar tu'ux tu ya'alaj ti' Davido', tu yéetele' tia'an ka'ach juntúul u sirvientei'.[g] **36** Leti' túune' tu ya'alaj ti' u sirviente: «Beet uts a bin a kaxt le flecha'ob tin ch'inajo'». Le sirviente túuno' bin áalkabil, Jonatáne' tu ch'inaj le flecha maas paachil ti' leti'o'. **37** Le ka k'uch le sirviente te' tu'ux tu ch'inaj Jonatán le flechao', Jonatáne' tu yawtajti': «¿Ma' wa tia'an le flecha'ob maas paachil ti' le tu'ux yanecho'?». **38** Jonatáne' tu yawtaj xan ti' u sirviente: «¡Séebkunte! ¡Áalkabnen! ¡Ma' a xáantal!». Le sirviente túuno' jo'op' u molik le flecha'obo', ka ts'o'oke' taal tu yiknal Jonatán. **39** Le sirvienteo' ma' tu na'ataj le ba'ax a'ala'abti'o', chéen Jonatán yéetel David u yojlo'ob ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax a'ala'abti'o'. **40** Jonatáne' tu ts'áaj u arma'ob ti' u sirvientee' ka tu ya'alajti': «Xeen, bis te' kaajo'».

41 Le ka bin le sirvienteo', Davide' jóok' te' lugar tu'ux u ta'akmuba yaan tu tojil noojolo'. Xolaje', ka chinlaj óoxtéen, tu ts'u'uts'uba'ob,* ka múul ok'olnajo'ob, chéen ba'ale' Davide' leti'e maas ok'olnajo'. **42** Jonatáne' tu ya'alaj ti' David: «Xeen, xi'iktech utsil tumen to'one' ts'o'ok k-jurartik[a] tu k'aaba' Jéeoba lela': ‹Jéeoba ka yanak chúumuk ti' to'on bey xan chúumuk ti' a paalal yéetel in paalal utia'al k'iino'ob mina'an u xuul›».[b]

David túune' líik'e' ka bini, yéetel Jonatáne' suunaj te' kaajo'.

21 Le ka ts'o'oke' Davide' bin tak tu kaajil Nob[c] tu yiknal Aimélek le sacerdoteo'. Aiméleke' le ka tu yilaj Davide' jo'op' u kikilankile' ka tu ya'alajti': «¿Ba'axten chéen ta juunal yanech yéetel mix máak taal ta wéetel?».[d] **2** Davide' tu núukaj ti' Aimélek, le sacerdoteo': «Le reyo' tu k'ubéentajten ka in beet junp'éel ba'al, chéen ba'ale' tu ya'alajten: ‹Mix

CAP 20

a 1Sa 18:8

b 1Sa 19:6, 10

c 1Sa 19:5
Pr 17:17
Pr 18:24

d 1Sa 18:11
1Sa 19:10

e 1Sa 20:6, 7

f 1Sa 18:1

g 1Sa 20:19-22

Columna 2

a 1Sa 20:17, 23

b 1Sa 23:18
2Sa 9:7

CAP 21

c 1Sa 22:9, 19

d 1Sa 18:13

20:31 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hijo le kíimilo'».

20:41 *Úuchjeakile' utia'al u saludarkuba le máako'obo' ku ts'u'uts'kuba'ob, ma' xaane' tu p'u'uko'ob.

máak unaj u yojéeltik le ba'ax tin túuxtech a beeto' mix le bix tin tsoliltech ka a beeto'›. Ts'o'ok in wa'alik ti' le máako'ob láak'intiken tu'ux ken k-ilbao'. **3** Wa yaantech cinco u p'éelal waaje' ts'áaten wa ts'áaten je'el ba'axak yaan utia'al jaantbile'». **4** Chéen ba'ale' le sacerdoteo' tu núukajti': «Le waaj yano' ma' chéen je'el ba'alak waajile', waaj santo,[a] leti'obe' je'el u páajtal u jaantiko'ob wa ma' náats'ko'ob ti' ko'olelo'obi'».*[b] **5** Davide' tu núukaj ti' le sacerdoteo': «Jach tu jaajile' to'one' ma' náats'ko'on ti' mix juntúul ko'oleli', bey suuk in beetik le kéen jóok'ken ba'atelo'.[c] ¡Wa le kéen jóok'ko'ob u beeto'ob le ba'ax ku k'ubéenta'alti'ob u suukil limpio yanilo'obe', te' meyaj especiala' maas ku yilik u p'áatlo'ob limpio'ob!». **6** Le sacerdote túuno' tu ts'áaj le waaj santo[d] ti'o', tumen te'elo' mina'an uláak' clase waaji' chéen le waaj ku ts'a'abal yóo' mesao', le waaja' leti'e lu'sa'ab tu táan Jéeoba utia'al u ts'a'abal uláak' waaj túumben beeta'anilo'.

7 Te' k'iin je'elo' juntúul ti' le máaxo'ob meyajtik Saúlo' tia'an tu kaajil Nob tu táan Jéeobae'. U k'aaba' le máaka' Doeg,[e] le edomitao',[f] leti'e' u nojchil le máaxo'ob kanáantik u yalak' tamano'ob Saúlo'.

8 David túune' tu ya'alaj ti' Aimélek: «¿Yaan wa te'ex junp'éel lanza wa junp'éel espada waye'? Es ke ma' tin ch'a'aj in espadai' mix in arma'obi', tumen le reyo' tu ya'alaj ka k-beet tu séeba'anil le ba'ax tu k'ubéentajto'ono'». **9** Le sacerdoteo' tu ya'alaj: «Way yaan u espada Goliat[a] le filisteoe', le máax ta kíimsaj tu Táax Lu'umil Elajo',[b] to'an yéetel junp'éel nook', tia'an paachil ti' le efodo'.*[c] Wa a k'áate' ch'a'e, tumen mina'an uláak' espada waye'». Davide' tu ya'alaj: «Mina'an uláak' espada je'ex le je'elo'. Ts'áaten».

10 Te' k'iin je'elo' Davide' líik'e' ka seguernaj u púuts'ul[d] ti' Saúl hasta ka k'uch tu yiknal Akís, u reyil Gat.[e] **11** Le máaxo'ob meyajtik Akíso' tu ya'alo'obti': «Le máaka', ¿ma' wa David u reyil Israeli'? ¿Ma' wa tu yo'olal leti' k'aaynaj le ko'olelo'ob mientras táan u yóok'oto'obo'? Leti'obe' tu k'ayo'ob:

‹Saúle' ts'o'ok u kíimsik u milesil u enemigo'ob,
yéetel Davide' u decenasil u milesil[f] u enemigo'ob›».

12 Davide' jach tuukulnaj ti' le ba'ax a'ala'aba' ka jach sajakchaj[g] ti' Akís, u reyil Gat. **13** Le o'olale' tu táano'obe' tu beetaj bey ma' tu yóol yane', mientras tia'an tu yiknalo'obe'* tu beetaj bey chokochaja'an u poole'.[h] Leti'e' jo'op' u beetik marca'ob te' joonajo'obo' ka jo'op' u cha'ik u chooj u k'aab# u chi' tu me'ex. **14** Akís túune' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob meyaj-

CAP 21

a Éx 25:30; Le 24:5, 9; Mt 12:3, 4

b Éx 19:15; Le 15:16; 2Sa 11:11

c Le 15:18

d Le 24:7-9; Mr 2:25, 26; Lu 6:3, 4

e 1Sa 22:9; Sl 52:Enc

f Gé 36:1

Columna 2

a 1Sa 17:51, 54

b 1Sa 17:2, 50

c Éx 28:6

d 1Sa 27:1

e Jos 11:22; 1Sa 5:8; 1Sa 17:4; 1Sa 27:2; Sl 56:Enc

f 1Sa 18:6-8; 1Sa 29:4, 5

g Sl 56:3, 6

h Sl 34:Enc

21:4 *Wa «ma' yanak relaciones sexuales ti'ob yéetel ko'olelo'obi'».

21:9 *Lela' bey junp'éel mandile'. **21:13** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mientras tia'an tu k'abo'obe'». #Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «lúul».

tiko': «Wa táan a wilke'ex chokochaja'an u pool le máaka', ¿ba'axten ta taase'ex tin táan? **15** ¿Ma' wa yaan yéetel le buka'aj máako'ob chokochaja'an u poolo'ob yano'ob tin wiknal utia'al ka a taase'exten le uláak' juntúula'? ¿Unaj wa u yokol tin wotoch?».

22 David túune' luk' te'elo'[a] ka bin u ta'akuba tu sajkabil Adulam.[b] Le ka ojéelta'ab tumen u suku'uno'ob bey xan tumen u láak'tsilo'obe' bino'ob te' tu'ux yano'. **2** Tuláakal le máaxo'ob yaan problemas ti'obo', le yaan u p'aaxo'obo' yéetel le máaxo'ob ma' ki'imak u yóolo'ob yéetel u kuxtalo'obo' bino'ob xan tu yiknal, leti' túune' k'uch u beetuba u jefe'ob. Tu yéetele' tu much'uba kex 400 xiibo'ob.

3 Le ka ts'o'oke' Davide' luk' te'elo' ka bin tu kaajil Mizpé, tu lu'umil Moab, ka tu ya'alaj ti' u reyil Moab:[c] «Beet uts a cha'ik u p'áatal in papá yéetel in maama ta wéetele'ex, hasta in wojéeltik ba'ax ken u beet Dios tin wéetele'». **4** David túune' tu p'ato'ob tu yiknal u reyil Moab, yéetel ti' p'áato'ob tuláakal le k'iino'ob tu máansaj David te' tu'ux bin u ta'akubao'.[d]

5 Le ka máan k'iine' Gad,[e] le profetao', tu ya'alaj ti' David: «Ma' a p'áatal te' tu'ux a ta'akmabao'. Luk'kech te'elo' ka xi'ikech tu lu'umil Judá».[f] David túune' luk'e' ka bin tu nukuch k'áaxilo'ob Éret.

6 Saúle' tu yu'ubaj de ke ts'o'ok u yojéelta'al tu'ux yaan David bey xan le máaxo'ob

CAP 22

a 1Sa 21:10

b Jos 15:20, 35
2Sa 23:13
Sl 34:19
Sl 56:13

c Rut 4:10, 17
1Sa 14:47

d 1Sa 22:1

e 2Sa 24:11, 12
1Cr 21:9, 10
1Cr 29:29
2Cr 29:25

f 1Sa 23:3

Columna 2

a 1Sa 10:26

b Rut 4:22

c 1Sa 8:11, 12

d 1Sa 18:3
1Sa 20:17

e 1Sa 21:1, 7
Sl 52:Enc

f Sl 52:2, 3

g 1Sa 14:3
1Sa 22:20

h 1Sa 21:6, 9

láak'intiko'. Saúle' tia'an ka'ach tu kaajil Guibeae',[a] ti' junp'éel ka'anal lugar. Leti'e' kulukbal ka'ach yáanal junkúul tamarisco,* u machmaj u lanza, yéetel ba'pachta'an tumen tuláakal u nuuktakil u soldado'ob. **7** Saúl túune' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob yano'ob tu ba'pacho': «Benjaminita'ex, beete'ex uts a wu'uyikene'ex. U hijo Jesée',[b] ¿je'el wa xan u ts'áaik ti' tuláakle'ex lu'umo'ob bey xan terreno'ob tu'ux pak'a'an uvae'? ¿Je'el wa u ts'áaike'ex utia'al ka a láaj beetaba'ex u nuuktakil yóok'ol grupo'ob de 1,000 yéetel de 100 máako'obe'?[c] **8** ¡Tuláakle'ex ts'o'ok a traicionarkene'ex! ¡Mix juntúul ti' te'ex tu ya'alajten de ke in hijoe' tu ch'a'aj junp'éel acuerdo yéetel u hijo Jesé![d] Mix juntúul tuukulnaj tin wo'olal utia'al ka taalak u ya'alten de ke in hijoe' ts'o'ok u yoksik tu pool in sirviente ka u ts'áauba tin contra je'ex táan u beetik bejla'o'».

9 Doeg,[e] le edomitao', le máax nu'uktik u j-meyajo'ob Saúle', tu núukaj:[f] «Tin wilaj u taal u hijo Jesé tu kaajil Nob tu yiknal Aimélek u hijo Aitub.[g] **10** Aiméleke' orarnaj ti' Jéeoba tu favor ka tu ts'áaj xan ba'al u jaante. Tak u espada Goliat le filisteo[h] tu ts'áajti'o'». **11** Tu séeba'anile' le reyo' tu ya'alaj ka xi'ik ch'a'abil Aimélek u hijo Aitub, le sacerdoteo', bey xan tuláakal le uláak'

22:6 *Le che'a' mejentak u le'ob, yéetel u loolo'obe' rosado'ob wa saktak.

sacerdote'ob yano'ob tu yotoch u papáo', le yano'ob tu kaajil Nobo'. Tuláaklo'ob túune' taalo'ob tu yiknal le reyo'.

12 Saúl túune' tu ya'alaj: «¡U hijo Aitub, beet uts a wu'uyik ba'ax ken in wa'ale!». Leti' túune' tu núukaj: «Yuum rey, táan in wu'uyikech». **13** Saúle' tu ya'alajti': «¿Ba'axten teech yéetel u hijo Jesée' ts'o'ok a traicionarkene'ex? Teche' ta ts'áaj waaj yéetel junp'éel espada ti' leti' yéetel orarnajech ti' Dios tu favor. Leti'e' u ts'aamuba tin contra yéetel ts'o'ok u traicionarken, yéetel beja'e' táan u ch'a'pachtiken». **14** Le ka tu yu'ubaj le je'elo' Aiméleke' tu núukaj ti' le reyo': «Ti' tuláakal a j-meyajo'obo', ¿yaan wa máax ti' je'el a maas a confiar ke ti' Davide'?[a] Leti'e' u ja'an le reyo'[b] yéetel u jefeil xan le soldado'ob kanáantkecho', ts'o'ole' jach ku respetarta'al xan ta wotoch.[c] **15** ¿Yáax wa in orar ti' Dios tu favoro'?[d] ¡Bix kin táabal in beet le ba'ax ka wa'aliko'! Ma' u tuukul k'aas le rey tin contra mix tu contra le máaxo'ob yano'ob tu yotoch in papáo', tumen tene' ma' in wojel mix ba'al ti' le ba'ax ka wa'aliko'».[e]

16 Pero le reyo' tu ya'alajti': «Aimélek, jach tu jaajile' teech yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yotoch a papáo'[f] yaan a kíimle'ex».[g] **17** Le rey túuno' tu ya'alaj ti' le soldado'ob* yano'ob tu ba'pacho': «¡Sutaba'exe' ka a kíimse'ex u sacerdote'ob Jéeoba tumen leti'obe' tu ts'áajuba'ob tu favor David! ¡U yojlo'ob ka'ach táan u púuts'ul, pero ma' tu ya'alo'obteni'!». Chéen ba'ale' u soldado'ob le reyo' ma' tu yóotaj u líi's u k'abo'ob utia'al u kíimsko'ob u sacerdote'ob Jéeobai'. **18** Le rey túuno' tu ya'alaj ti' Doeg:[a] «¡Sutabae' ka a kíims le sacerdote'obo'!». Tu séeba'anile' Doeg le edomitao'[b] bine' ka tu kíimsaj le sacerdote'obo'. Te' k'iin je'elo' tu kíimsaj 85 máako'ob u takmo'ob junp'éel efod*[c] de lino. **19** Leti' xane' tu kíimsaj yéetel u espada u kajnáalilo'ob Nob,[d] u kaajal le sacerdote'obo'. Tu kíimsaj xiibo'ob, ko'olelo'ob, mejen paalalo'ob, chaambalo'ob, toro'ob, burro'ob yéetel tamano'ob.

20 Pero Abiatar,[e] juntúul ti' u hijo'ob Aiméleke', púuts'e' ka bin tu yiknal David. Aimélek ka'ache' u hijo Aitub. **21** Abiatare' tu ya'alaj ti' David: «Saúle' ts'o'ok u kíimsik u sacerdote'ob Jéeoba». **22** Le ka tu yu'ubaj lelo' Davide' tu ya'alaj ti' Abiatar: «Te' k'iin je'elo',[f] le ka tin wilaj Doeg le edomita te'elo', tin wa'alili' yaan u bin u ya'al ti' Saúle'. Ti' teen yaan u culpail úuchik u kíimsa'al tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotoch a papáo'. **23** P'áaten way tin wiknale', ma' a ch'a'ik saajkil, tumen le máax taak u kíimskecho', leti'e máax taak u kíimsken xano'. Teen kin kanáantkech».[g]

22:17 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máako'ob ku yáalkabo'ob».

22:18 * Lela' bey junp'éel mandile'.

CAP 22

a 1Sa 19:4 1Sa 20:32 1Sa 24:11 1Sa 26:23

b 1Sa 17:25 1Sa 18:27

c 1Sa 18:5, 13

d 1Sa 22:10

e 1Sa 21:1, 2

f 1Sa 2:27, 32

g 1Sa 14:44 1Sa 20:31

Columna 2

a Sl 52:Enc

b Gé 25:30

c 1Sa 2:27, 31

d 1Sa 21:1 1Sa 22:9

e 1Sa 23:6 1Sa 30:7 2Sa 20:25 1Re 2:27

f 1Sa 21:1, 7

g 1Re 2:26

23 Junp'éel k'iine' a'ala'ab ti' David: «Le filisteo'obo' táan u ba'atelo'ob tu contra Keilá[a] yéetel táan u yokliko'ob le ba'alo'ob ts'o'ok u cosecharta'alo'». **2** Le o'olal Davide' tu k'áataj ti' Jéeoba:[b] «¿Unaj wa in bin ba'ate'el tu contra le filisteo'obo'?». Jéeobae' tu ya'alaj ti' David: «Xeen ba'ate'el yéetel le filisteo'obo' ka a salvart u kaajil Keilá». **3** Chéen ba'ale' le máako'ob láak'intik Davido' tu ya'alo'obti': «¡Ilawile! Wa saajko'on kex tia'ano'on Judáe',[c] ¡buka'aj wal maas ken k-sajaktal wa k-bin Keilá ba'ate'el tu contra le filisteo'obo'!».[d] **4** David túune' orarnaj juntéen maas ti' Jéeoba.[e] Jéeobae' tu ya'alajti': «Líi'kech, éemkech tak tu kaajil Keilá tumen yaan in k'ubik le filisteo'ob ta k'abo'».[f] **5** David yéetel le máako'ob láak'intiko' bino'ob tak Keilá yéetel ba'atelnajo'ob tu contra le filisteo'obo'. Leti'e' jach ya'ab filisteo'ob tu kíimsaj, yéetel tu ch'a'aj u yalak' ba'alche'ob, bey úuchik u salvartik u kaajil Keiláo'.[g]

6 Abiatar,[h] u hijo Aiméleke', tu bisaj junp'éel efod* tu yéetel le ka bin tu yiknal David te' tu kaajil Keiláo'. **7** Ti' Saúl túune' a'ala'ab lela': «Davide' ts'o'ok u bin tu kaajil Keilá». Saúl túune' tu ya'alaj: «Diose' ts'o'ok u k'ubik tin k'ab,*[i] tu juunal tu k'ububa úuchik u yokol ti' junp'éel kaaj yaan u joonajilo'ob bey xan u trancail u joonajilo'ob». **8** Le o'olal Saúle' tu much'aj tuláakal u soldado'ob utia'al u bino'ob ba'ate'el tu kaajil Keilá, utia'al u atacarko'ob David bey xan le máako'ob láak'intiko'. **9** Le ka tu yojéeltaj David táan u tukla'al u atacarta'al tumen Saúle', tu ya'alaj ti' Abiatar le sacerdoteo': «Taas le efod wayo'».[a] **10** David túune' tu ya'alaj: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u Dios u kaajil Israel, tene' ts'o'ok in wu'uyik de ke Saúle' táan u tuklik u taal u xu'uls ti' u kaajil Keilá tin culpa.[b] **11** ¿Yaan wa in k'u'ubul tu k'ab tumen u nuuktakilo'ob* u kaajil Keilá? ¿Yaan wa u yéemel Saúl tak te' tu'ux yanen je'ex ts'o'ok in wu'uyik u ya'ala'alo'? Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u Dios u kaajil Israel, beet uts a wu'uyik ba'ax ku ya'alik le a esclavoa'». Jéeoba túune' tu ya'alaj: «Yaan u yéemel». **12** Davide' tu k'áataj: «Teen yéetel le máako'ob láak'intikeno', ¿yaan wa k-k'u'ubul tu k'ab Saúl tumen u nuuktakilo'ob u kaajil Keilá?». Jéeobae' tu núukajti': «Yaan a k'u'uble'ex».

13 Tu séeba'anile' David yéetel le máako'ob láak'intiko' tu líi'suba'ob utia'al u bino'ob, kex 600 u túulal máako'ob.[c] Leti'obe' luk'o'ob Keiláe' ka jo'op' u máano'ob ti' jejeláas lugaro'ob, bino'ob je'el tu'uxak páajchaj u bino'obe'. Le ka a'ala'ab ti' Saúl ts'o'ok u luk'ul David tu

CAP 23

a Jos 15:20, 44

b 1Sa 30:8 2Sa 5:19 Sl 37:5

c 1Sa 22:5

d 1Sa 13:5 1Sa 14:52

e Jue 6:39

f 1Sa 14:6 2Sa 5:19

g 1Sa 23:1

h 1Sa 22:20

i 1Sa 23:14

Columna 2

a Nú 27:21 1Sa 30:7

b 1Sa 22:19

c 1Sa 22:1, 2 1Sa 25:13 1Sa 30:9

23:6 *Lela' bey junp'éel mandile'. **23:7** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ts'o'ok u konik tin k'ab».

23:11 *Uláak' bix u traducirta'ale' «u yuumilo'ob le lu'umo'».

kaajil Keiláe' ma' bin u ch'a'-pachti'. **14** Davide' p'áat te' desiertoo', te' lugaro'ob tu'ux istikyaj u k'uchul máako', te' montaña'ob yano'ob tu desiertoil Zifo'.[a] Saúle' ya'ab u téenel tu ts'áajuba u kaxt David,[b] pero Jéeobae' ma' tu k'ubaj tu k'abi'. **15** Le tia'an David tu desiertoil Zif, te' lugar ku k'aaba'tik Oreso', u yojel táan u kaxta'al* tumen Saúl utia'al kíimsbil.

16 Jonatán, u hijo Saúle', bin u yil David tak Ores, yéetel tu yáantaj utia'al ka maas confiarnak* ti' Jéeoba.[c] **17** Tu ya'alajti': «Ma' a ch'a'ik saajkil, tumen in papáe' ma' ken u kaxtech. Teech ken a beet a reyil tu kaajil Israel[d] yéetel tene' yaan in apoyarkech. Tak in papá u yojel lelo'».[e] **18** Tu ka'atúulalo'ob túune' tu ch'a'ajo'ob junp'éel acuerdo[f] tu táan Jéeoba. David túune' p'áat Ores, yéetel Jonatáne' suunaj tu yotoch.

19 Le ka máan k'iine' u kajnáalilo'ob Zife' bino'ob tak Guibea,[g] te' tu'ux yaan Saúlo', ka tu ya'alo'obti': «Davide' u ta'akmuba naats'[h] te' tu'ux yano'ono', te' lugaro'ob tu'ux istikyaj u k'uchul máako'. Tia'an Orese',[i] tu pu'ukil Akilá,[j] le yaan tu noojolil Jesimóno'.*[k] **20** Yuum rey, je'el ba'alak k'iin ka a wóot éemel te' tu'ux yano'ono' to'one' je'el k-k'ubik ta k'abe'».[a] **21** Saúle' tu núukajti'ob: «Bendecirta'ake'ex tumen Jéeoba, tumen ts'o'ok a ch'a'ike'exten óotsilil. **22** Beet uts a suute'ex utia'al ka a investigarte'ex jach tu'ux yaan, yéetel máaxo'ob il te'elo', tumen ts'o'ok u ya'ala'altene' leti'e' jach yaan u na'at. **23** Jach ilawil a kaxtike'ex tuláakal le lugaro'ob tu'ux ku ta'akikuba Davido', le kéen ts'o'okke' ka taal a we'ese'exten u pruebail. Teen túune' yaan in bin ta wéetele'ex, yéetel wa tia'an te' lu'um je'elo' yaan in kaxtik ichil tuláakal u milesil* u kajnáalilo'ob Judá».

24 Leti'ob túune' luk'o'ob tu táan Saúle' ka suunajo'ob Zif.[b] Te' k'iino'ob je'elo' David yéetel le máako'ob láak'intiko' tia'ano'ob tu desiertoil Maóne',[c] tu lu'umil Arabá,[d] tu noojolil Jesimón. **25** Saúl yéetel u soldado'obe' bin u kaxto'ob David.[e] Le ka a'ala'ab ti' Davide' tu séeba'anile' éem tak te' tu'ux yaan junp'éel nuxi' tuunicho'[f] ka p'áat tu desiertoil Maón. Le ka tu yu'ubaj Saúl lelo' jo'op' u ch'a'pachtik David te' tu desiertoil Maóno'. **26** Mientras táan u taal Saúl ti' juntséel ti' le montañao', David yéetel le máako'ob láak'intiko' tia'ano'ob te' tuláak' u tséel le montañao'. Davide' táan ka'ach u séebkuntik u bin utia'al u náachtal[g] ti' Saúl, pero Saúl yéetel u soldado'obe' táan ka'ach

CAP 23

a Jos 15:20, 55
1Sa 23:19
1Sa 26:1

b 1Sa 18:29
1Sa 20:33
1Sa 27:1

c Sl 37:5
Pr 17:17

d 1Sa 16:13
2Sa 2:4
2Sa 5:3

e 1Sa 20:31
1Sa 24:17, 20

f 1Sa 18:3
1Sa 20:42

g 1Sa 10:26

h 1Sa 26:1
Sl 54:Enc

i 1Sa 23:15

j 1Sa 26:3

k 1Sa 23:24

Columna 2

a Sl 54:3

b 1Sa 23:14

c Jos 15:20, 55
1Sa 25:2, 3

d Dt 1:7

e 1Sa 26:2
Sl 54:3

f 1Sa 23:28

g Sl 31:22

23:15 *Uláak' bix u traducirta'ale' «sajak tumen táan u kaxta'al». **23:16** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu mu'uk'a'ankúuntaj u k'ab». **23:19** *Uláak' bix u traducirta'ale' «le desiertoo'».

23:23 *Wa «ichil le múuch' familia'ob kaja'ano'ob Judáo'».

u ba'pachtiko'ob David yéetel le máako'ob láak'intik utia'al ka u cháacho'obo'.[a] **27** Chéen ba'ale' taal juntúul máak tu yiknal Saúle' ka tu ya'alajti': «¡Ko'oten tu séeba'anil, tumen le filisteo'obo' ts'o'ok u yokol u atacarto'ob le lu'umo'!». **28** Tu yo'olal lelo' Saúle' xu'ul u ch'a'pachtik Davide'[b] ka bin ba'ate'el tu contra le filisteo'obo'. Le beetke' le lugar je'elo' tu k'aaba'taj u Nuxi' Tuunichil División.

29 David túune' luk' te'elo' ka p'áat te' lugaro'ob tu'ux istikyaj u k'uchul máako', tu lu'umil En-guedí.[c]

24 Chéen p'elak suunajik Saúl u ch'a'pacht le filisteo'obo' a'ala'abti': «¡Ilawile! Davide' tia'an tu desiertoil En-guedíe'».[d]

2 Saúl túune' tu much'aj 3,000 xiibo'ob yéeya'ano'ob ti' tuláakal u kaajil Israele' ka bin u kaxt David yéetel le máako'ob láak'intiko', bin u yil te' montaña'ob tu'ux sen yaan tuunicho'obo', te' tu'ux ku máan u chivoilo'ob montañao'. **3** Saúle' k'uch tak te' tu'ux yaan u corralo'ob* le tamano'ob yaan tu jáal le bejo', te'elo' yaan ka'ach junp'éel sajkabi' yéetel Saúle' ook u beet u necesidadi'.# Chéen ba'ale' David yéetel le máako'ob láak'intiko' kulukbalo'ob ka'ach te' joolo'ob yaan tu maas taamil le sajkabo'.[a] **4** Le máako'ob láak'intik Davido' tu ya'alo'obti': «Te' k'iina' Jéeobae' táan u ya'aliktech: ‹¡Ilawile! Táan in k'ubik ta k'ab a enemigo,[b] je'el u páajtal a beetik tu yéetel je'el ba'alak ma'alob a wilke'›». David túune' líik'e', bin chaambelil tu yiknal Saúle' ka tu xot'aj u kabalil u nook' mina'an u k'abilo'. **5** Pero le ka ts'o'oke' Davide' yaachaj u yóol u puksi'ik'al*[c] úuchik u xot'ik u kabalil u nook' Saúlo'. **6** Leti'e' tu ya'alaj ti' le máako'ob láak'intiko': «Tu táan Jéeobae' jach junpuli' ma' ma'alob ka in beet junp'éel ba'al bey ti' le rey yéeya'an tumen Jéeobao'. Ma' ken in líi's in k'ab tu contra le reyo', tumen leti'e máax yéeya'an tumen Jéeobao'».[d] **7** Yéetel le ba'ax tu ya'alaj Davido' tu beetaj* ma' u atacarta'al Saúl tumen le máako'ob láak'intiko'. Saúl túune' líik'e' ka jóok' ti' le sajkabo' ka seguernaj u bin.

8 Le ka ts'o'oke' Davide' líik'e', jóok' ti' le sajkabo' ka tu yawtaj ti' Saúl: «¡Yuum rey!».[e] Le ka tu sutaj u paakat Saúl paachile', Davide' xolaje' ka chinlaj tu táan. **9** Leti'e' tu ya'alaj ti' Saúl: «¿Ba'axten ka beetik u cuentail le máako'ob ku ya'aliko'obtech: ‹¡Ilawile! Davide' táan u kaxtik u beetiktech loob›?[f] **10** Te' k'iina' teche' ts'o'ok a wilik de ke Jéeobae' tu k'ubech tin k'ab te' sajkabo'. Chéen ba'ale' le ka a'ala'abten ka in

CAP 23

a Sl 17:9

b Sl 54:7

c Jos 15:20, 62
Can 1:14

CAP 24

d 1Sa 23:28, 29

Columna 2

a Sl 57:Enc
Sl 142:Enc

b 1Sa 26:8, 23

c 2Sa 24:10

d Éx 22:28
1Sa 26:11
2Sa 1:14
1Cr 16:22

e 1Sa 26:17

f 1Sa 26:19

24:3 * Le corralo'ob ku ya'ala'al te'ela' de tuunich yéetel jach ma'alob beeta'anilo'ob. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u pixik u yooko'ob».

24:5 * Wa «conciencia». **24:7** * Uláak' bix u traducirta'ale' «tu k'i'itbesaj le máako'ob láak'intiko'».

kíimseche'[a] tin ch'a'ajtech óotsilil ka tin wa'alaj: ‹Ma' ken in líi's in k'ab tu contra le reyo', tumen leti'e máax yéeya'an tumen Jéeobao'›.[b] **11** In yuum,* ilawil u kabalil a nook' in machma', le ka tin xot'e' ma' tin kíimsechi'. Beoraa' je'el u páajtal a ts'áaik cuenta yéetel a na'atik de ke tene' ma' in k'áat in beettech loobi' mix in ts'áaikinba ta contrai',[c] ts'o'ole' ma' k'ebanchajken ta contrai'. Kex beyo' teche' táan a ch'a'pachtiken utia'al a kíimsken.[d] **12** Jéeoba ka u juzgarto'on tu ka'atúulalo'on,[e] yéetel Jéeoba ka u sut u jeel ti' teech le ba'ax ka beetikteno',[f] chéen ba'ale' tene' ma' ken in líi's in k'ab ta contra.[g] **13** Je'el bix suuk u ya'ala'al úuche': ‹Le máaxo'ob k'asa'ano'obo' k'aas ku beetko'ob›, pero tene' ma' ken in líi's in k'ab ta contra. **14** ¿Jóok' wa u reyil Israel u ch'a'pachten? Pues ¿máaxeni'? Tene' chéen juntúul kimen peek'en, chéen juntúul ch'iken.[h] **15** Jéeoba ka u beet u juezil, leti' ka u juzgarto'on tu ka'atúulalo'on. Leti'e' yaan u yilik ba'ax ku yúuchul[i] yéetel yaan u defenderken, yaan u juzgarken yéetel yaan u salvarken ta k'ab».

16 Chéen p'elak ts'o'okik u t'aan Davide' Saúle' tu ya'alaj: «David, hijo, ¿a voz wa lela'?».[j] Saúl túune' túup' u yok'ol, jach k'a'am úuchik u yok'ol. **17** Leti'e' tu ya'alaj ti' David: «Teche' maas justoech ke teen, tumen ts'o'ok a tratarken ma'alob, pero tene' ts'o'ok in beetiktech k'aas.[a] **18** Tumen bejla'e' ts'o'ok a ts'áaik in wojéelt le uts ta beetajteno', tumen kex Jéeoba tu k'uben ta k'abe't[b] teche' ma' ta kíimseni'. **19** ¿Máax ku yilik u enemigo yéetel ku cha'ik u bin sin ke u beetik loob ti'? Jéeobae' yaan u beetik u bintech utsil[c] yo'olal le ba'ax ts'o'ok a beetik tin wo'olal bejla'o'. **20** ¡Ilawile! Tene' in wojel teech ken a beet a reyil,[d] yéetel u reinoil Israele' yaan u p'áatal mantats' ta k'ab. **21** Beoraa' jurartten tu k'aaba' Jéeoba[e] ma' ken a xu'uls ti' in paalal yéetel ma' ken a tup in k'aaba' tu familia in papá».[f] **22** David túune' tu jurartaj ti' Saúl le ba'ax tu k'áato', le ka ts'o'oke' Saúle' suunaj tu yotoch.[g] Chéen ba'ale' David yéetel le máaxo'ob láak'intiko' na'ako'ob te' tu'ux ku ta'akikuba'obo'.[h]

25 Le ka máan k'iine' kíim Samuel.[i] Tuláakal le israelita'obo' tu much'uba'ob utia'al u yo'tiko'ob, yéetel utia'al u mukiko'ob tu kaajil Ramá,[j] le tu'ux kaja'an ka'acho'. David túune' líik'e' ka éem tu desiertoil Parán.

2 Tu kaajil Maón[k] ka'ache' yaan juntúul máak ku bin meyaj tak tu kaajil Carmelo.*[l] Le máaka' jach ayik'al, yaanti' ka'ach 3,000 tamano'ob yéetel 1,000 chivo'ob, leti'e' táan ka'ach u k'osik u tso'otsel u yalak' tamano'ob te' Carmeloo'. **3** U k'aaba' le

CAP 24

a 1Sa 24:4

b 1Sa 9:16
1Sa 10:1
1Sa 26:9
Sl 105:15

c 1Sa 26:18
Sl 35:7

d 1Sa 23:14

e 1Sa 26:23

f Dt 32:35

g 1Sa 26:11

h 1Sa 26:20

i 1Sa 25:39
Sl 35:1

j 1Sa 26:17

Columna 2

a 1Sa 26:21

b 1Sa 24:4, 10

c 1Sa 26:25
Sl 18:20

d 1Sa 13:14
1Sa 15:28
1Sa 18:8
1Sa 20:31
1Sa 23:17

e Le 19:12
Dt 6:13

f 2Sa 9:1
2Sa 21:7

g 1Sa 15:34

h 1Sa 23:29

CAP 25

i 1Sa 1:20
1Sa 2:18
1Sa 3:20
Sl 99:6

j 1Sa 7:15, 17

k 1Sa 23:24

l Jos 15:20, 55

24:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Papá».

25:2 *Lela' junp'éel u kaajil Judá. Ma' leti'e Montaña Carmeloo'.

CAP 25

máak ka'acha' Nabal[a] yéetel u k'aaba' u yatane' Abigaíl.[b] Le atantsilo' jach yaan u na'at yéetel jach ki'ichpan, pero le íichamtsilo' jach k'asa'an yéetel k'aas u modos,[c] leti'e' juntúul calebita[d] ka'achi. **4** Le tia'an David te' desiertoo' tu yojéeltaj de ke Nabale' táan ka'ach u k'osik u tso'otsel u yalak' tamano'ob. **5** Le o'olal Davide' tu túuxtaj diez u túulal máako'ob tu yiknal, ti' le máako'oba' tu ya'alaj: «Xeene'ex tu kaajil Carmelo, le kéen k'uchke'ex tu yiknal Nabale', k'áate'exti' bix yanil. **6** A'ale'ex túun lela': ‹Ka kuxlakech ya'ab tiempo, ka xi'iktech utsil* yéetel ka xi'ik ma'alobil ti' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ta wotocho' bey xan ti' tuláakal le ba'axo'ob yaantecho'. **7** Tin wojéelte' táan a k'osik u tso'otsel a walak' tamano'ob. Le ka yanchaj t-éetel a j-kanan tamano'obo' ma' t-beetaj k'aas ti'obi'[e] yéetel mix ba'al tu bineltajti'ob tuláakal le tiempo yanchajo'ob te' Carmeloo'. **8** K'áat ti' a j-meyajo'ob, leti'ob ken u ya'alo'obtech wa jaaj. Beet uts a k'amik yéetel utsil le máako'ob láak'intikeno', tumen ts'o'ok k-k'uchul tu k'iinilo'ob ki'imak óolal.* Beet uts a ts'áaik ti' le máako'ob láak'intiken bey xan ti' a hijo David je'el ba'axak ka páajchajak a ts'áaikto'one'›».[f]

9 Le máako'ob láak'intik David túuno' bino'obe' ka tu ya'alo'ob ti' Nabal tuláakal le ba'ax k'ubéenta'abti'ob tumen Davido'. Le ka ts'o'ok u t'aano'obe', **10** Nabale' tu núukajti'ob: «¿Máax David, u hijo Jesé, utia'al ka in wu'uy u t'aan? Te' k'iino'oba', ya'ab esclavo'ob ku púuts'lo'ob ti' u ts'uulilo'ob.[a] **11** A tuklike'exe', ¿unaj wa in ch'a'ik in wo'och waaj, in wo'och ja' bey xan le bak' ts'o'ok in preparartik utia'al le máako'ob k'osik u tso'otsel in walak' tamano'ob utia'al ka in ts'áa ti' máako'ob mix in wojel tu'ux u taalo'obi'?».

12 Le máako'ob túuxta'abo'ob tumen Davido' suunajo'obe' ka tu tsikbalto'obti' tuláakal le ba'axo'ob a'ala'abti'obo'. **13** Tu séeba'anile' Davide' tu ya'alaj ti' le máako'ob láak'intiko': «¡K'axnak'te'ex a espada'ex!».[b] Tuláaklo'ob túune' tu k'axnak'taj u espada'ob, David xane' bey tu beetilo'. Bin kex 400 máako'ob yéetel David, yéetel 200 u túulale' p'áato'ob te' tu'ux yaan u nu'ukulo'obo'.

14 Mientrase' juntúul ti' le sirviente'obo' bin u ya'al ti' Abigaíl, u yatan Nabal: «¡Ilawile! Desde te' desiertoo' Davide' tu túuxtaj máako'ob a'alik ti' k-ts'uulile' ku ts'íiboltik ka xi'ik ma'alobil ti', chéen ba'ale' k-ts'uulile' tu po'opoch'o'ob.[c] **15** Le máako'obo' jach tu ye'eso'obto'on u yutsilo'ob. Mix juntéen tu beeto'obto'on k'aas, yéetel tuláakal le k'iino'ob t-máansaj tu yéetelo'ob te' k'áaxo' mix ba'al okla'abto'on.[d] **16** Tuláakal le tiempo yanchajo'on

---

25:6 * Wa «ka yanaktech jeets'elil». **25:8** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel ma'alob k'iin».

Columna 2

a 1Sa 22:2
b Sl 37:8 Pr 15:1 Ec 7:9
c 1Sa 25:10
d 1Sa 25:7
a 1Sa 25:25
b 1Sa 27:3
c 1Sa 25:17, 21
d Nú 13:6 Nú 32:11, 12
e 1Sa 25:14-16
f Dt 15:7

tu yéetelo'ob táan k-kanáantik le tamano'obo' leti'obe' tu kanáanto'ono'ob, bul k'iin yéetel bul áak'ab, tia'ano'ob ka'ach t-ba'pach bey junp'éel pak'e'. **17** Beoraa' ch'a'tukult ba'ax ken a beete tumen ts'o'ok u ch'a'tukla'al junp'éel ba'al k'aas tu contra k-ts'uulil yéetel tu contra tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho',[a] ts'o'ole' leti'e' juntúul máak mina'an u biilal[b] yéetel ma' tu páajtal u ya'ala'al mix ba'al ti'».

18 Abigaíl[c] túune' tu séeba'anil tu ch'a'aj 200 waajo'ob, ka'ap'éel tinaja'ob vino, cinco tamano'ob u prepararmaj, cinco medidas* k'éelbil neek'o'ob, 100 u p'éelal u waajilo'ob pasas, yéetel 200 u p'éelal u waajilo'ob tikin higo'ob, le ka ts'o'oke' tuláakal le ba'alo'oba' tu na'aksaj yóok'ol u burro'ob.[d] **19** Leti' túune' tu ya'alaj ti' u sirviente'ob: «Xeene'ex táanil ti' teen, tene' yaan in bin ta paache'ex». Pero ma' tu ya'alaj mix ba'al ti' Nabal, u yíichami'.

20 Le táan u bin Abigaíl yóok'ol u yalak' burroo', bala'an tumen le montañao', le o'olale' ma' chíika'an u yila'al tumen Davidi' mix tumen le máako'ob láak'intiko'. Mientras táan u bin Davide' tu téek ilaj Abigaíl. **21** Le táan u bino' Davide' táan ka'ach u tuklik: «Chéen kunel úuchik in kanáantik tuláakal le ba'ax yaan ti' le máak te' desiertoo'. Ma' okla'ab mix junp'éel ti' le ba'alo'ob yaanti'o',[a] kex beyo' yéetel k'aas ku bo'otikten le uts tin we'esajti'o'.[b] **22** Dios ka u vengartuba ti' u enemigo'ob David* yéetel ka u sen castigarto'ob wa kin p'atik kuxa'anil kex chéen juntúul xiib# tak sáamal».

23 Abigaíle' le ka tu yilaj Davide' éem tu séeba'anil ti' le burroo', xolaje' ka chinlaj tu táan. **24** Leti' túune' xolaj tu yiknal Davide' ka tu ya'alajti': «In yuum, taalak tin wóok'ol u culpail le ba'ax úucho'. Cha'a u t'aan a esclavaa', yéetel u'uy a wu'uy le ba'ax ken u ya'altecha'. **25** Beet uts, ma' a ch'a'ik en cuentail Nabal,[c] tumen leti'e' juntúul máak mina'an u biilal je'el bix u k'áat u ya'al u k'aaba'e'. U k'aaba'e' Nabal,* leti'e' juntúul j-ma' na'at. Chéen ba'ale', in yuum, le a esclavaa' ma' tu yilaj le máako'ob ta túuxto'. **26** Beora túuna', in yuum, kin jurartiktech tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', yéetel kin jurartik tu yo'olal a kuxtale', de ke Jéeobae' leti'e máax ma' táan u cha'ik a kíimsik[d] wa máax utia'al u yantal a culpao',[e] yéetel leti'e máax ma' táan u cha'ik a vengarkabao'.* Le a enemigo'ob bey xan le máa-

CAP 25

a 1Sa 25:13

b 1Sa 25:3

c 1Sa 25:3

d 2Sa 16:1
2Sa 17:27-29

Columna 2

a 1Sa 25:7

b 1Sa 25:10
Sl 35:12

c 1Sa 25:17

d Gé 20:6

e Gé 9:6

25:18 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco medidas sea». Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de óoli' 37 litroso'. Ilawil «Sea», página 2579.

25:22 * Uláak' bix u traducirta'ale' «ka u vengartuba ti' David». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el máaxak ku wixik le pak'o'». Lela' junp'éel forma bix u ya'ala'al ba'al ti' le xiibo'ob úuchjeakilo'. **25:25** * U k'áat u ya'al «Mina'an u Na'at; Terco». **25:26** * Wa «ma' táan u cha'ik a salvarkaba ta juunalo'».

xo'ob táan u kaxtiko'ob ka xi'iktech k'aasilo' ka úuchuk xan ti'ob le ba'ax kun úuchul ti' Nabalo'. **27** Beora túuna', in yuum,[a] le ba'alo'ob* ts'o'ok u taasik u síitech[b] a esclavaa' ts'a'abak ti' le máako'ob láak'intikecho'. **28** Beet uts a perdonartik u k'eban a esclavaa', tumen Jéeobae' seguro yaan u beetik ka xáanak táan u reinar a paalal,[c] tumen in yuume' táan u ba'a-teltik u guerra'ob Jéeoba,[d] ts'o'ole' ichil tuláakal a kuxtal-e'[e] mix junp'éel k'aas a beetmaj. **29** Le kéen líik'ik wa máax utia'al u ch'a'pachtikech yéetel utia'al u kíimskeche', Jéeoba a Diose' yaan u kanáantkech je'ex u kanáanta'al junp'éel ko'okoj ba'al le kéen líi'sa'ak ichil junp'éel bolsae', chéen ba'ale' u kuxtal a enemigo'obe' yaan u pulik náach je'ex u tuunichil junp'éel yúuntune'. **30** Le kéen u beet Jéeoba tuláakal le ba'alo'ob ma'alobtak ts'o'ok u prometertiktech yéetel le kéen u ts'áaech utia'al a nu'uktik u kaajil Israele',[f] **31** ma' kun yaatal a wóol mix kan arrepentir úuchik a kíimsik juntúul máak mina'an u culpa mix úuchik a vengarkaba.*[g] Le kéen u ye'es u yutsil Jéeoba ti' in yuume', k'a'ajaktech a esclavaa'».

32 David túune' tu ya'alaj ti' Abigaíl: «¡Alabarta'ak Jéeoba u Dios u kaajil Israel, le máax túuxtech bejla'a utia'al ka taalakech a wileno'! **33** ¡Bendecirta'akech tumen ta we'esaj yaan a na'at! Bendecirta'akech, tumen te' k'iina' ma' ta cha'aj in vengarkinbaj'* mix ta cha'aj in kíimsik mix máaki'.[a] **34** Tumen wa ma' a taal ka'ach tu séeba'anil a wilene',[b] kin jurartiktech tu k'aaba' Jéeoba, u kuxa'an Dios u kaajil Israel, le máax ma' tu cha'aj in beetiktech loobo',[c] sáamal tempranoe' ts'oka'anili' ka'ach in láaj kíimsik tuláakal le xiibo'ob* yano'ob tu yotoch Nabalo'».[d] **35** Le ka ts'o'oke' Davide' tu k'amaj le ba'ax taasa'abti' tumen Abigaílo', ka tu ya'alajti': «Suunen ta wotoch, xi'iktech utsil. Ilawile, ts'o'ok in wu'uyik le ba'ax ta wa'alo' yéetel yaan in beetik».

36 Le ka ts'o'oke' Abigaíle' suunaj tu yiknal Nabal, Nabal ka'ache' táan u festejar tu yotoch bey juntúul reye', jach ki'imak u yóol yéetel jach táaj kala'an. Abigaíle' ma' tu ya'alajti' mix ba'ali', hasta ka sáaschaj tuláak' k'iino'. **37** Le ka sáaschaj ts'o'ok u jóomol u yóol Nabale', u yatane' tu tsikbaltajti' tuláakal le ba'ax úucho'. U puksi'ik'al Nabal túune' p'áat bey je'ex u puksi'ik'al juntúul máax kimene', yéetel leti'e' p'áat ma' tu péek je'ex junp'éel tuuniche'. **38** Le ka

CAP 25

a 1Sa 22:2
1Sa 25:13

b 1Sa 25:18

c 1Sa 15:28
2Sa 7:8, 11
1Re 9:5

d 1Sa 17:45
1Sa 18:17

e 1Sa 24:11
1Re 15:5

f 1Sa 13:13, 14
1Sa 23:17
2Sa 6:21
2Sa 7:8
Sl 89:20

g Dt 32:35
1Sa 24:15

Columna 2

a Dt 19:10
1Sa 25:26

b 1Sa 25:18

c 1Sa 25:24

d 1Sa 25:22

25:27 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le bendición». **25:31** *Wa «mix úuchik a salvarkaba ta juunali'».

25:33 *Wa «ma' ta cha'aj in salvarkinba tin juunali'». **25:34** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el máaxak ku wixik le pak'o'». Lela' junp'éel forma bix u ya'ala'al ba'al ti' le xiibo'ob úuchjeakilo'.

máan kex diez díase' Jéeobae' tu beetaj u kíimil Nabal.

39 Le ka tu yojéeltaj David ts'o'ok u kíimil Nabale' tu ya'alaj: «¡Alabarta'ak Jéeoba, le máax ts'o'ok u defenderken[a] yéetel ts'o'ok u lu'sik le su'tsilil ts'o'ok u taasik ka'ach Nabal[b] tin wóok'olo', yéetel ma' tu cha'aj in beetik junp'éel ba'al k'aasi'![c] ¡Ts'o'ole' Jéeobae' ts'o'ok u beetik ka suunak tu yóok'ol Nabal le k'aas tu beeto'!». David túune' tu túuxtaj a'albil ti' Abigaíl wa je'el u yóotik ts'o'okol u beel tu yéetele'. **40** U j-meyajo'ob túun Davide' bino'ob tu yiknal Abigaíl tu kaajil Carmeloe' ka tu ya'alo'obti': «Davide' tu túuxto'on k-a'altech taak u ts'o'okol u beel ta wéetel». **41** Leti' túune' líik' tu séeba'anile', xolaje' ka chinlaj táan u ya'alik: «Way yaan a esclavae', in yuum, tene' je'el in wóotik in bin in p'o' u yook[d] a j-meyajo'obe'». **42** Abigaíl[e] túune' líik' tu séeba'anile' ka tu nat'aj u yalak' burro, tu paache' ti' ku bin ka'ach cinco u túulal u sirvienta'obi'. Leti'e' bin yéetel le máako'ob túuxta'ano'ob tumen Davido' ka k'uch u beetuba u yatan David.

43 Davide' ts'oka'an xan u beel yéetel Ainoam[f] ku taal ti' u kaajil Jezreel,[g] le ka'atúul ko'olelo'obo' k'uch u beetuba'ob u yatano'ob David.[h]

44 Davide' ts'oka'an ka'ach u beel yéetel Mikal,[i] u hija Saúl. Chéen ba'ale' Saúle' tu ts'áaj u hija ti' juntúul máak ku k'aaba'tik Paltí,[j] le máaka' u hijo Lais, ku taal Galim.

CAP 25

a 1Sa 24:15
Sl 35:1

b 1Sa 25:10, 14

c 1Sa 25:34

d Gé 18:3, 4
Lu 7:44

e 1Sa 25:3

f 1Sa 27:3
2Sa 3:2
1Cr 3:1

g Jos 15:20, 56

h 1Sa 30:5
2Sa 5:13

i 1Sa 18:20

j 2Sa 3:14, 15

Columna 2

CAP 26

a Jos 15:20, 55

b Jue 19:14
1Sa 10:26

c 1Sa 23:14
1Sa 23:19, 24
Sl 54:Enc

d 1Sa 24:2

e 1Sa 14:50
1Sa 17:55
2Sa 2:8
2Sa 3:27

f Gé 10:15

g 2Sa 16:9
2Sa 18:5
2Sa 23:18

h 2Sa 2:18
1Cr 2:15, 16

26 Le ka máan k'iine' u kajnáalilo'ob Zife'[a] taalo'ob tu yiknal Saúl tu kaajil Guibeae',[b] ka tu ya'alo'obti': «Davide' táan u ta'akikuba tu pu'ukil Akilá aktáan ti' Jesimón».*[c] **2** Saúl túune' líik'e' ka bin u kaxt David tak tu desiertoil Zif,[d] tu yéetele' bin 3,000 xiibo'ob yéeya'ano'ob tu kaajil Israel. **3** Saúle' p'áat je'elel tu pu'ukil Akilá, le yaan aktáan ti' Jesimóno', tu jáal le bejo'. Davide' ti' kajakbal ka'ach te' desiertoo', leti' túune' tu yojéeltaj ts'o'ok u taal kaxtbil tumen Saúl. **4** Le o'olal Davide' tu túuxtaj máako'ob utia'al ka u yilo'ob wa jach tu jaajil ts'o'ok u taal Saúl. **5** Le ka ts'o'oke' Davide' bin te' lugar tu'ux ku je'elel Saúlo'. Te'elo' tu yilaj jach tu'ux chilikbal wenel Saúl bey xan Abner;[e] Abnere' u hijo Ner, u jefeil le soldado'obo'. Saúle' táan ka'ach u wenel chúumuk te' tu'ux yaan le ejércitoo', yéetel ba'pachta'an ka'ach tumen u soldado'ob. **6** David túune' tu ya'alaj ti' Aimélek le ititao'[f] bey xan ti' Abisay[g] u hijo Zeruyá,[h] u suku'un Joab: «¿Máax kun éemel tin wéetel tak te' tu'ux yaan Saúlo'?». Abisaye' tu núukaj: «Teen kin éemel ta wéetel». **7** David yéetel Abisay túune' de áak'ab ka ooko'ob te' tu'ux yaan le soldado'ob jelekbalo'obo', hasta ka k'ucho'ob tak te' tu'ux yaan Saúlo', leti'e' táan ka'ach u wenel chúumuk te' tu'ux yaan le

26:1 *Uláak' bix u traducirta'ale' «le desiertoo'».

ejércitoo'. U lanzae' u ch'ikmaj ka'ach te' lu'umo', tu tséel u pool. Abner yéetel u soldado'obe' chilikbalo'ob tu ba'pach.

8 Abisay túune' tu ya'alaj ti' David: «Bejla'e' Dios*e' ts'o'ok u k'ubik a enemigo ta k'ab.[a] Beoraa' beet uts a cha'ik in clavartik te' lu'um yéetel in lanza kex chéen juntéeno', ma' kun k'a'abéettal in ka'a beetik». **9** Chéen ba'ale' Davide' tu ya'alaj ti' Abisay: «Bik a beet loob ti'. Tumen ¿máax ts'o'ok u líi'sik u k'ab tu contra le máax yéeya'an tumen Jéeoba[b] sin ke u yantal culpa ti'o'?».[c] **10** Davide' seguernaj u ya'alik: «Tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', kin jurartiktech de ke Jéeoba kun xu'ulsikti',[d] wa ma'e' yaan u kíimil[e] je'ex u kíimil uláak' máake', wa ma' xaane' yaan u bin ti' junp'éel ba'atele' yéetel ti' kun kíimsbili'.[f] **11** ¡Jach junpuli' ma' ma'alob tu táan Jéeoba ka in líi's in k'ab tu contra le máax yéeya'an tumen Jéeobao'![g] Le beetke' beet uts a ch'a'ik le lanza yaan tu tséel u poolo' bey xan le u jarrail u yo'och ja'o', ka xi'iko'on». **12** David túune' tu ch'a'aj le lanza yéetel le jarra yaan tu tséel u pool Saúlo' ka luk'o'obi'. Mix máak ilo'ob, mix máak ts'áa cuenta u taalo'ob,[h] yéetel mix máak aaji. Tuláaklo'ob táan ka'ach u weenlo'ob, tumen Jéeoba beet ka jach t'úubuk u weenlo'ob. **13** David túune' k'áatmáan tak tuláak' u tséel le táax lu'umo' ka wa'alaj tu punta le montañao', náach ti' le tu'ux yaan Saúlo'.

CAP 26

a 1Sa 24:4
1Sa 26:23

b 1Sa 10:1

c 1Sa 24:6
2Sa 1:14
1Cr 16:22
Sl 20:6

d Dt 32:35
1Sa 24:12
1Sa 25:38
Sl 94:1, 23

e Sl 37:12, 13

f 1Sa 31:3, 6

g Le 19:18
1Sa 24:6
1Cr 16:22
Sl 105:15

h 1Sa 24:4

Columna 2

a 1Sa 14:50
1Sa 17:55
2Sa 2:8
2Sa 3:8

b 1Sa 26:8

c 1Sa 9:16, 17
1Sa 10:1

d 1Sa 26:11

e 1Sa 24:8, 16

f Sl 35:7

g 1Sa 24:9, 11

14 Davide' tu yawtaj ti' le ejército bey xan ti' Abner,[a] u hijo Nero': «Abner, u'uy in t'aani'». Abnere' tu núukajti': «¿Máax le táan u yawtik le reyo'?». **15** Davide' tu ya'alaj ti' Abner: «¿Ba'ax clase soldadoilech beya'? Tu kaajil Israele' mina'an uláak' je'ex teche'. ¿Ba'axten túun ma' ta kanáantaj le reyo'? Tumen juntúul ti' le soldado'obo' ook te' tu'ux yane'ex utia'al u kíimsik le reyo'.[b] **16** Le ba'ax ta beeto' ma' ma'alobi'. Kin jurartikte'ex tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', te'exe' ka náajmatik a kíimle'ex tumen weene'ex, ma' ta kanáante'ex a reye'exi', le máax yéeya'an tumen Jéeobao'.[c] ¡Beoraa', kaxte'ex u lanza yéetel u jarrail u yo'och ja'[d] yaan ka'ach tu tséel u poolo'! ¿Tu'ux yaan?».

17 Saúl túune' tu k'aj óoltaj u voz Davide' ka tu ya'alaj: «David, hijo, ¿a voz wa lela'?».[e] David túune' tu núukaj: «In voz, yuum rey». **18** Davide' tu ya'alaj xan: «¿Ba'axten in yuume' táan u ch'a'pachtik u esclavo?[f] ¿Ba'ax ts'o'ok in beetik, ba'ax culpa yaanten?[g] **19** Yuum rey, beet uts a wu'uyik le ba'ax ken u ya'al a esclavoa': wa Jéeoba beet a ts'áaikaba tin contrae' ka u k'am* le u ofrendail janal# ken in k'ubti'o'. Chéen ba'ale' wa chéen wíinik beet a ts'áaikaba tin

26:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u yu'ub u book». #Ilawil «Ofrendail janal», página 2574.

contrae'[a] maldecirta'ako'ob tumen Jéeoba, tumen bejla'e' leti'obe' ts'o'ok u beetko'ob in wu'uyik mina'anten u derechoil in wantal ichil u kaajal*[b] Jéeoba, yéetel tu jóo'seno'ob táan ka'ach u ya'aliko'ob: ‹¡Xeen, xeen a meyajt uláak' dioso'ob!›. **20** Beora túuna' ma' a cha'ik u we'ekel in k'i'ik'el ti' junp'éel lu'um náach yanil ti' Jéeoba, tumen u reyil Israele' jok'a'an u ch'a'pacht juntúul ch'ik,[c] bey táan u ch'a'pachtik juntúul ch'íich'* yóok'ol le montaña'obo'».

21 Saúle' tu ya'alaj: «Ts'o'ok in k'ebantal.[d] David, hijo, suunakech, tumen ma' ken in beettech loob tu ka'atéen, tumen te' k'iina' jach ko'oj úuchik a wilik in kuxtal.[e] U jaajile' le ba'ax tin beeto' tu ye'esaj mina'an in na'at, yéetel tin beetaj junp'éel ba'al jach ma' ma'alobi'». **22** Davide' tu ya'alaj: «Way yaan u lanza le reya'. Taalak ch'a'abil tumen juntúul ti' le soldado'obo'. **23** Ti' cada juntúule' Jéeobae' yaan u bo'otik le ba'ax ma'alob tu beeto'[f] bey xan le chúuka'an óolal tu ye'eso', tumen bejla'e' Jéeobae' tu ts'áajech tin k'ab, chéen ba'ale' tene' ma' tin wóotaj in líi's in k'ab tu contra le máax yéeya'an tumen Jéeobao'.[g] **24** ¡Ilawile! Je'el bix ko'ojil tin wilil a kuxtal te' k'iina', bey xan ka u yil Jéeoba in kuxtalo', yéetel leti' ka u salvarten ti' je'el ba'alak táan u beetik in mu'yaje'».[a] **25** Saúl túune' tu núukaj ti' David: «David, hijo, bendecirta'akech. Teche' seguro yaan a beetik nukuch ba'alo'ob yéetel yaan u bintech utsil ti' tuláakal ba'ax ka beetik».[b] David túune' tu ch'a'aj u beele' ka bini, yéetel Saúle' suunaj tu yotoch.[c]

27 Chéen ba'ale' Davide' tu tuklaj: «Junp'éel ti' le k'iino'oba' yaan in kíimsa'al tumen Saúl. Maas ma'alob ka xi'iken tu lu'um le filisteo'obo'.[d] Beyo' Saúle' yaan u náakal u yóol u kaxten ti' tuláakal u lu'umil Israel,[e] teen túune' yaan in púuts'ul ti' u k'ab». **2** Davide' líik' yéetel le 600 xiibo'ob[f] láak'intiko' ka bin tak tu'ux yaan Akís,[g] u hijo Maok, u reyil Gat. **3** Davide' ti' p'áat tu yiknal Akís tu kaajil Gate', ti' p'áat xan le máako'ob láak'intiko', cada juntúule' yéetel u familia. Tu yéetel Davide' tia'an ka'ach tu ka'atúulil u yatano'obi': Ainoam[h] le ku taal tu kaajil Jezreelo', yéetel Abigaíl[i] le u yatan Nabal ka'acho', le ku taal tu kaajil Carmeloo'. **4** Le ka a'ala'ab ti' Saúl ts'o'ok u bin u ta'akuba David tu kaajil Gate', leti'e' xu'ul u kaxtik.[j]

5 David túune' tu ya'alaj ti' Akís: «Wa ts'o'ok in lúubul utsil ta táane', ts'áaten tu'ux in kajtal ti' junp'éel ti' le chan kaajo'obo'. Tumen tene' ma' unaj in kajtal te' kaaj tu'ux kaja'an le reyo'». **6** Akís túune' tu ts'áaj u kaajil Ziklag[k] ti' David. Le o'olal

CAP 26
a 1Sa 24:9
b Éx 19:5 Dt 26:18
c 1Sa 24:14
d 1Sa 24:17
e 1Sa 24:10 1Sa 26:11
f Sl 7:8 Sl 18:20
g 1Sa 24:6 1Sa 26:9

Columna 2
a Sl 34:19
b 1Sa 24:19
c 1Sa 24:22 1Sa 27:4

CAP 27
d 1Sa 19:18 1Sa 22:1, 5
e 1Sa 18:29 1Sa 23:23
f 1Sa 25:13 1Sa 30:9
g 1Sa 21:10, 14 1Sa 27:12
h 1Sa 25:43
i 1Sa 25:39, 42
j 1Sa 23:14 1Sa 26:25
k Jos 19:1, 5 1Sa 30:1 2Sa 1:1 1Cr 12:1, 20

26:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «herencia». Ichil le herenciao' táaka'an le kaajo' bey xan le lu'um ts'a'abti'obo'. **26:20** *Wa «noom; perdiz».

tak bejla'e' u kaajil Ziklague' u tia'al u reyilo'ob Judá.

7 Davide' junp'éel año yéetel cuatro meses[a] xáanchaj kaja'an te' lu'um ts'a'abti' tumen le filisteo'obo'. **8** Leti' yéetel le máako'ob láak'intiko' ku yookloʼob ka'ach u atacarto'ob u lu'um le guesurita'obo',[b] u lu'um le guirzita'obo' yéetel le amalekita'obo',[c] tumen le máako'oba' ti' kaja'ano'ob ka'ach desde tu lu'umil Telam tak Sur[d] yéetel tak tu lu'umil Egipto. **9** Le kéen u atacart ka'ach David junp'éel kaaje' ku láaj kíimsik le xiibo'ob yéetel le ko'olelo'obo',[e] chéen ba'ale' ku ch'a'ik le tamano'obo', le wakaxo'obo', le burro'obo', le camello'obo' yéetel le nook'o'obo', le kéen ts'o'okok túune' ku ka'a suut tu yiknal Akís. **10** Le kéen k'áata'akti' tumen Akís: «¿Tu'ux banda bine'ex atacar bejla'e'?». Davide' ku núukik: «T-atacartaj u noojolil* Judá»[f] wa «T-atacartaj u noojolil u lu'um le jerameelita'obo'»[g] wa «T-atacartaj u noojolil u lu'um le kenita'obo'».[h] **11** David ka'ache' ku láaj kíimsik le xiibo'ob yéetel le ko'olelo'obo' utia'al ma' u taasik mix juntúul tu kaajil Gati', tumen ku ya'alik ka'achi: «Beyo' leti'obe' ma' ken u tako'ob k-pool, ma' ken u ya'alo'ob: ‹Lela' leti'e ba'ax tu beetaj Davida'›». (Davide' bey tu beetil tuláakal le tiempo kajlaj tu lu'um le filisteo'obo'). **12** Akíse' tu creertaj le ba'ax ku ya'alik Davido' yéetel ku tuklik ka'achi: «Seguro ts'o'ok u p'ekta'al tumen u kajnáalilo'ob Israel, le o'olal bejla'e' ma' kun xu'ulul u meyajtiken».

28 Te' k'iino'ob je'elo' le filisteo'obo' tu much'aj u ejército'ob utia'al u bino'ob ba'ate'el tu contra u kaajil Israel.[a] Le o'olal Akíse' tu ya'alaj ti' David: «Teech yéetel le máako'ob láak'intikecho' a wojle'ex unaj a bine'ex te' ba'ate'el tin wéetelo'».[b] **2** David túune' tu ya'alaj ti' Akís: «Teche' a wojel ba'ax ken u beet le a esclavoa'». Akíse' tu ya'alaj ti' David: «In wojel, le o'olal teech ken in ts'áaech utia'al a kanáantken mantats'».*[c]

3 Te' k'iino'ob je'elo' Samuele' ts'o'ok ka'ach u kíimil, o'ta'ab tumen tuláakal u kaajil Israel yéetel mu'uk tu kaajil Ramá, le kaaj tu'ux kaja'an ka'acho'.[d] Te' k'iino'ob xano' Saúle' ts'oka'anili' u lu'sik tu lu'umil Israel le máaxo'ob ku ya'aliko'ob ku t'aano'ob yéetel le kimeno'obo' bey xan le j-meeno'obo'.[e]

4 Le filisteo'ob túuno' tu much'uba'obe' ka jóok' u binbalo'ob, ka p'áato'ob je'elel tu kaajil Sunem.[f] Saúle' tu much'aj xan tuláakal u soldadoilo'ob Israele' ka jóok' u binbalo'ob, ka p'áato'ob je'elel te' Montaña Guilboao'.[g] **5** Le ka tu yilaj Saúl le soldado'ob filisteo'obo' jach sajakchaji yéetel jo'op' u sen kukulankil

CAP 27
a 1Sa 29:3
b Jos 13:1, 2
c Gé 36:12 Éx 17:8, 14 Nú 13:29 1Sa 15:2 2Sa 1:1
d Gé 25:17, 18 Éx 15:22 1Sa 15:7
e Dt 25:19 1Sa 15:3
f Jos 15:1, 2
g 1Cr 2:9
h Nú 24:21 1Sa 15:6

Columna 2

CAP 28
a 1Sa 14:52
b 1Sa 27:12 1Sa 29:3
c 1Sa 29:2
d 1Sa 25:1
e Éx 22:18 Le 19:31 Le 20:6, 27 Dt 18:10, 11 Ap 21:8
f Jos 19:17, 18 2Re 4:8
g 1Sa 31:1 2Sa 1:21 2Sa 21:12

27:10 * Wa «Négueb».

28:2 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «utia'al a kanáantik in pool tuláakal le k'iino'obo'».

u puksi'ik'al.[a] **6** Kex ku orar ka'ach ti' Jéeobae',[b] Jéeobae' ma'atech u núukikti' mix yéetel wayak'o'ob mix yéetel Urim[c] mix yéetel le profeta'obo'. **7** Tu ts'ooke' tu ya'alaj ti' u j-meyajo'ob: «Kaxte'ex juntúul ko'olel ku t'aan yéetel le kimeno'obo'[d] utia'al ka xi'iken t'aan tu yéetel». U j-meyajo'obe' tu núuko'obti': «¡Ilawile! Tu kaajil En-dore' yaan juntúul ko'olel ku t'aan yéetel le kimeno'obo'».[e]

8 Saúl túune' tu disfrazartuba, tu búukintaj yaanal nook'o'obe' ka bin u yil le ko'olel de áak'abo', bin yéetel ka'atúul máako'ob. Leti'e' tu ya'alaj ti' le ko'olelo': «Beet uts u meyajtech le poder yaantech utia'al a wa'alikten ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo',[f] t'an le máax ken in wa'altecho'». **9** Chéen ba'ale' le ko'olelo' tu ya'alaj: «Teche' seguro a wojel ba'ax tu beetaj Saúl, leti'e' tu lu'saj tu lu'umil Israel le máaxo'ob ku ya'aliko'ob ku t'aano'ob yéetel le kimeno'obo' bey xan le j-meeno'obo'.[g] Le o'olale', ¿ba'axten a k'áat ka in beet junp'éel ba'al je'el u beetik in kíimsa'ale'?».[h] **10** Saúl túune' tu jurartaj ti' le ko'olel tu k'aaba' Jéeobao': «¡Tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', kin jurartiktech ma' kan castigarbil tu yo'olal lela'!». **11** Le ka tu yu'ubaj lelo', le ko'olelo' tu ya'alaj: «¿Máax a k'áat ka in t'ane?». Saúle' tu núukaj: «T'an Samuel». **12** Le ko'olelo' le ka tu yilaj «Samuele'»[i]

CAP 28

a 1Sa 28:20

b 1Sa 14:37

c Éx 28:30
Nú 27:21

d Éx 22:18
Le 19:31
Le 20:6
1Sa 15:23
1Sa 28:3

e Jos 17:11

f Dt 18:10, 11
1Cr 10:13

g 1Sa 28:3

h Éx 22:18
Le 20:27

i 1Sa 28:3

Columna 2

a 1Sa 15:27

b 1Sa 28:6

c Le 19:31

d 1Sa 15:23
1Sa 16:14

e 1Sa 13:14
1Sa 15:28
1Sa 16:13
1Sa 24:20

k'a'am awatnaje' ka tu ya'alaj ti' Saúl: «¿Ba'axten ta tusen beya'? ¡Si teche' Saúlech bakáan!». **13** Le reyo' tu ya'alaj ti' le ko'olelo': «Ma' a sajaktal, ba'axe' a'alten ba'ax ka wilik». Le ko'olelo' tu núukaj ti' Saúl: «Táan in wilik bey juntúul dios táan u jóok'ol te' lu'umo'». **14** Saúle' tu k'áataj ti' le ko'olelo': «¿Bix leti'?». Le ko'olelo' tu núukaj: «Juntúul máak yaan u ja'abil yéetel u búukintmaj junp'éel nook' mina'an u k'abil».[a] Le ka tu yu'ubaj lelo' Saúle' tu na'ataj de ke le máako' «Samuel», le o'olal xolaje' ka chinlaji.

15 «Samuel» túune' tu ya'alaj ti' Saúl: «¿Ba'axten ka molestarken, ba'axten ts'o'ok a beetik in t'a'anal?». Saúl túune' tu núukaj: «Ts'o'ok in wokskinba ti' nukuch problemas. Le filisteo'obo' táan u ba'atelo'ob tin contra, yéetel Diose' ts'o'ok u náachtal ti' teen yéetel ma' tu núukik in t'aan, ma' tu núukik mix yéetel profeta'ob mix yéetel wayak'o'ob.[b] Le beetik tin beetaj a t'a'anal utia'al ka a wa'alten ba'ax unaj in beetik».[c]

16 «Samuele'» tu ya'alajti': «¿Ba'axten ka k'áatikten ba'ax unaj a beetik beora ts'o'ok u náachtal Jéeoba ti' teech[d] yéetel ts'o'ok u ts'áaikuba ta contraa'? **17** Jéeobae' yaan u beetik le ba'ax tu beetaj in profetizarka': Jéeobae' yaan u lu'sik le reino ta k'abo' yéetel yaan u ts'áaik ti' a wéet máakil, ti' David.[e]

18 Teche' ma' ta wu'uyaj u t'aan Jéeobai' yéetel ma' ta xu'ulsaj ti' le amalekita'obo',[a] le máaxo'ob beet u p'u'ujulo', le o'olal bey u tratarkech Jéeoba te' k'iina'. **19** Teech yéetel Israele' yaan a k'u'uble'ex tumen Jéeoba tu k'ab le filisteo'obo',[b] sáamale' teech[c] yéetel a paalale'[d] yaan a wantale'ex tin wéetel. Jéeobae' yaan u k'ubik xan u soldadoilo'ob Israel tu k'ab le filisteo'obo'».[e]

20 Jach te' súutuko' Saúle' lúub lu'um, yéetel sen sajakchaj yo'olal le ba'ax tu ya'alaj «Samuelo'». Leti'e' mina'an ka'ach u muuk' tumen bul k'iin yéetel bul áak'ab ma' u jaant mix ba'ali'. **21** Le ka taal le ko'olel tu yiknal Saúl yéetel le ka tu yilaj jach sajako', tu ya'alajti': «¡Illawile! Le a esclavaa' ts'o'ok u yu'ubik a t'aan yéetel tu ts'áaj u kuxtal tu chi' kíimil[f] utia'al u beetik le ba'ax ta k'áatajti'o'. **22** Beoraa' beet uts a wu'uyik le ba'ax ken u ya'altech a esclavaa'. Cha'a in ts'áaik junxéet' waaj ta táan utia'al ka a jaante, beyo' yaan u yantal junp'íit a muuk' utia'al ka seguernak a viajar». **23** Chéen ba'ale' Saúle' ma' tu yóoti' ka tu ya'alaj: «Ma' tin janal». Pero le máako'ob láak'intik bey xan le ko'olelo' seguernaj u ya'aliko'obti' ka janak. Tu ts'ooke' tu yu'ubaj u t'aano'ob, líik'e' ka kulaj te' camao'. **24** Tu yotoch le ko'olelo' yaan ka'ach juntúul chan wakax ts'o'ok u polokkíintik, leti'e' tu jáan kíimse', tu ch'a'aj harinae' ka tu xa'ak'taj utia'al u beetik waaj mina'an u levadurail. **25** Le ko'olelo' tu ts'áaj túun ti' Saúl bey xan ti' le máako'ob láak'intiko', leti'ob túune' jaano'ob. Le ka ts'o'oke' leti'obe' líik'o'obe' ka bino'ob de áak'ab.[a]

29 Le filisteo'obo'[b] tu much'kíinto'ob tuláakal u soldado'ob tu kaajil Afek, mientrase' le israelita'obo' ti' p'aatlo'ob ka'ach tu tséel le tu'ux ku síijil ja' yaan Jezreelo'.[c] **2** Le gobernante'ob filisteo'obo' jo'op' u bino'ob yéetel u grupo'ob de 100 soldado'ob bey xan yéetel u grupo'ob de 1,000 soldado'ob, paachil ti' leti'obe' ti' ku bin ka'ach David yéetel le máako'ob láak'intiko' bey xan Akís.[d] **3** Chéen ba'ale' le príncipe'ob filisteo'obo' tu ya'alo'ob: «¿Ba'ax ku beetik le hebreo'ob wayo'?». Akíse' tu núukajti'ob: «Le máaka' David, leti'e' ku meyajtik ka'ach Saúl, u reyil Israel, chéen ba'ale' ts'o'ok junp'éel año wa maas p'áatak tin wéetel.[e] Desde le día ka púuts' tu kaajal utia'al u taal tin wiknale' mix ba'al k'aas ts'o'ok in wilik u beetik». **4** Chéen ba'ale' le príncipe'ob filisteo'obo' ts'íikilnajo'ob yéetel Akíse', ka tu ya'alo'obti': «Beet u suut le máako'.[f] Suunak te' lugar ta ts'áajti'o'. Ma' a cha'ik u bin t-éetel utia'al ma' u ts'áaikuba t-contra te' ba'atelo'.[g] Tumen ¿yaan wa uláak' forma maas ma'alob utia'al u ka'a lúubul utsil tu táan u ts'uulil? ¿Ma' wa leti'e ka u

CAP 28

a 1Sa 15:9 1Cr 10:13

b 1Sa 28:1 1Sa 31:1

c 1Sa 31:5

d 1Sa 31:2 2Sa 2:8

e 1Sa 31:7

f Le 20:27

Columna 2

a 1Sa 28:8

CAP 29

b 1Sa 28:1

c Jos 19:17, 18 1Sa 29:11

d 1Sa 28:2

e 1Sa 27:7, 12

f 1Cr 12:19

g 1Sa 14:21

kíims k-soldado'obo'? **5** Le máaka', ¿ma' wa Davidi'? ¿Ma' wa tu yo'olal leti' k'aaynaj le ko'olelo'ob mientras táan u yóok'oto'obo'? Leti'obe' tu k'a-yo'ob:

‹Saúle' ts'o'ok u kíimsik u milesil u enemigo'ob,
yéetel Davide' u decenasil u milesil u enemigo'ob›».[a]

6 Akís[b] túune' tu much'uba yéetel Davide' ka tu ya'alajti': «Tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', kin jurartiktech de ke tene' kin wilkech bey juntúul máak toj u kuxtale', ki'imak xan in wóol ikil a jóok'ol ba'ate'el yéetel in ejército,[c] ts'o'ole' desde ka taalech tin wiknale' mix ba'al k'aas ts'o'ok in wilik a beetik.[d] Chéen ba'ale' le uláak' gobernante'ob filisteo'obo' ma' tu confiaro'ob ti' teech.[e] **7** Le o'olale' suunen, xi'iktech utsil yéetel ma' a beetik mix ba'al je'el u beetik u ts'íikil le uláak' gobernante'obo'». **8** Chéen ba'ale' Davide' tu k'áataj ti' Akís: «¿Ba'axten? ¿Ba'ax ts'o'ok in beetik? ¿Yaan wa ba'ax ma' ma'alob ts'o'ok a wilik in beetik desde le día ka taalen ta wiknal tak bejla'e'? Yuum rey, ¿ba'axten ma' unaj in bin ta wéetel ba'ate'el tu contra a enemigo'obi'?». **9** Akíse' tu núukaj ti' David: «Tene' in wojle' teche' utsech, beyech juntúul u ángel Diose'.[f] Chéen ba'ale' le príncipe'ob filisteo'obo' tu ya'alo'ob: ‹Ma' a cha'ik u bin t-éetel te' ba'atelo'›. **10** Le o'olale' sáamal tempranoe', teech yéetel le u j-meyajo'ob le rey taalo'ob ta wéetelo', unaj a bine'ex chéen p'elak u sáastale'».

11 David yéetel le máako'ob láak'intiko', líik'o'ob temprano utia'al u suuto'ob tu lu'um le filisteo'obo', chéen ba'ale' le filisteo'obo' na'ako'ob tu kaajil Jezreel.[a]

30 Tu yóoxp'éel k'iine', David yéetel le máako'ob láak'intiko' k'ucho'ob tu kaajil Ziklague'[b] ka tu yilo'ob ts'o'ok u atacarta'al yéetel ts'o'ok u tóoka'al. Le amalekita'obo'[c] ts'oka'anili' u atacarko'ob Ziklag yéetel le noojolo'.* **2** Leti'obe' tu biso'ob le ko'olelo'obo'[d] yéetel tuláakal le máako'ob yéetel le ba'alche'ob yano'ob te'elo', desde u maas chichnil tak u maas nojchil. Ma' tu kíimso'ob mix máaki', ba'axe' tu biso'ob tak te' tu'ux táan u bino'obo'. **3** Le ka k'uch David yéetel le máako'ob láak'intiko', tu yilo'obe' ts'o'ok u tóoka'al le kaajo' yéetel ts'o'ok u bisa'al u yatano'ob, u hijo'ob yéetel u hija'ob. **4** David yéetel le máako'ob láak'intiko', jo'op' túun u yawat ok'olo'ob, ok'olnajo'ob tak ka p'áat mina'an u muuk'il utia'al u seguer u yok'olo'ob. **5** Bisa'ab xan tu ka'atúulal u yatan David: Ainoam le ku taal tu kaajil Jezreelo' yéetel Abigaíl le u yatan Nabal ka'acho', le ku taal tu kaajil Carmeloo'.[e] **6** Davide' jach táaj chi'ichnak ka'achi tumen le máako'obo' táan ka'ach u

CAP 29
a 1Sa 18:7 1Sa 21:11
b 1Sa 21:10 1Sa 27:2
c 1Sa 28:2
d 1Sa 27:11, 12
e 1Sa 29:3, 9
f 1Sa 27:12

Columna 2
a Jos 19:17, 18 1Sa 29:1

CAP 30
b Jos 15:21, 31 1Sa 27:5, 6
c Gé 36:12 Éx 17:14 1Sa 15:2 1Sa 27:8
d 1Sa 27:3
e 1Sa 25:42 1Sa 25:43

30:1 * Wa «Négueb».

ya'alik u muruxtuntiko'ob, tumen jach táaj yaachaja'an u yóolo'ob úuchik u bisa'al u hijo'ob yéetel u hija'ob. Chéen ba'ale' Davide' tu ch'a'aj u muuk' ti' Jéeoba u Dios.[a]

7 David túune' tu ya'alaj ti' Abiatar[b] le sacerdoteo', u hijo Aimélek: «Beet uts a taasik le efod* wayo'».[c] Abiatar túune' tu taasaj le efod ti' Davido'. **8** David túune' tu k'áataj ti' Jéeoba:[d] «¿Unaj wa in bin tu paach le máako'ob atacart k-kaajalo'? ¿Yaan wa in chukpachtiko'ob?». Dios túune' tu núukajti': «Xeen tu paacho'ob, tumen yaan a chukpachtiko'ob yéetel yaan a tokikti'ob tuláakal le ba'ax tu ch'a'ajo'obo'».[e]

9 Tu séeba'anile' Davide' jóok' yéetel le 600 máako'ob[f] yano'ob tu yéetelo' ka k'ucho'ob tak tu Táax Lu'umil Besor. Te'elo' ti' p'áat jujuntúul ti' le máako'obo'. **10** Davide' seguernaj u bin yéetel 400 máako'ob, chéen ba'ale' 200 u túulale' ma' seguernaj u bino'obi', tumen jach ka'ana'ano'ob utia'al u k'áatmáansko'ob u Táax Lu'umil Besor.[g]

11 Te' k'áax túuno' tu yilo'ob juntúul egipcioe' ka tu biso'ob tu yiknal David. Le máaka' ts'a'ab ba'al u jaante bey xan ja' u yuk'e, **12** ts'a'ab xan ti' junxéet' waaj beeta'an yéetel tikin higo, bey xan ka'ap'éel waaj beeta'an yéetel pasas. Le ka ts'o'ok u janale' tu ka'a ch'a'aj

CAP 30

a Sl 18:6 Sl 31:1, 9 Sl 34:19 Sl 143:5

b 1Sa 22:20 1Re 2:26

c 1Sa 23:9

d Nú 27:21 Jue 20:28 1Sa 23:2, 11 1Sa 28:6

e 1Sa 30:18 Sl 34:19

f 1Sa 23:13 1Sa 27:2

g 1Sa 30:21

Columna 2

a 2Sa 8:18 1Re 1:38 1Cr 18:17 Eze 25:16 Sof 2:5

b Jos 14:13

c Éx 17:14

u yóol, tumen leti' ka'ache' ts'o'ok óoxp'éel k'iin yéetel óoxp'éel áak'ab ma' u jaant mix u yuk' mix ba'ali'. **13** Le ka ts'o'oke' Davide' tu k'áatajti': «¿Máax a ts'uulil? ¿Tu'ux a taal?». Le máako' tu núukaj: «Tene' juntúul egipcioen, u esclavoen ka'ach juntúul amalekita, chéen ba'ale' walajki tres díasa' k'oja'anchajene' ka tu xúump'atten. **14** Ooko'on k-atacart u noojolil* u lu'um le keretita'obo',[a] bey xan u lu'umil Judá, ooko'on xan tu noojolil* u lu'umil Caleb,[b] yéetel t-tóokaj xan u kaajil Ziklag». **15** Le ka tu yu'ubaj lela' Davide' tu ya'alaj: «¿Je'el wa a bisken tak te' kabal tu'ux yaan le jaats máako'ob atacart le kaajo'obo'?». Le máako' tu núukaj: «Wa ka jurartik yo'olal Dios ma' ken a kíimsen yéetel ma' ken a k'uben tu k'ab in ts'uulile', je'el in biskech tu'ux yaan le máako'obo'».

16 Le egipcio túuno' tu bisaj David tak te' tu'ux jelekbal le jaats máako'obo'. Leti'ob ka'ache' u k'i'itbesmuba'ob, táan ka'ach u janalo'ob yéetel u yuk'ulo'ob, táan u festejaro'ob úuchik u ch'a'iko'ob jach ya'ab ba'alo'ob tu lu'um le filisteo'obo' bey xan tu lu'umil Judá. **17** David túune' jo'op' u kíimsik le máako'obo', desde le táan u taal u sáastalo' tak le ka káaj u yée'same'entalo'. Chéen páajchaj u púuts'ul[c] 400 máako'ob, tu nat'o'ob camello'obe'

30:7 * Lela' bey junp'éel mandile'.

30:14 * Wa «Négueb».

ka púuts'o'ob. **18** Davide' tu tokaj ti' le amalekita'ob tuláakal le ba'axo'ob tu ch'a'ajo'obo',[a] yéetel tu salvartaj xan tu ka'atúulal u yatano'ob. **19** Mix junp'éel ti' le ba'alo'ob ch'a'abti'ob tu bineltajti'obo', desde u maas chichnil tak u maas nojchil. Tu salvarto'ob u hijo'ob yéetel u hija'ob yéetel tu ch'a'ajo'ob xan le u maasil ba'alo'obo'.[b] Davide' tu ka'a ch'a'aj tuláakal le ba'ax to'okti'ob ka'acho'. **20** David túune' tu ch'a'aj tuláakal le tamano'ob yéetel le wakaxo'obo', ka tu beetaj u bisa'al táanil ti' le u yalak' ba'alche'ob tu ka'a ch'a'ajo'. Le máako'ob túuno' tu ya'alo'ob: «Lela' leti'e ba'ax tu tokaj Davido'».

21 David túune' k'uch tak tu Táax Lu'umil Besor tu'ux p'áat le 200 máako'ob tumen jach ka'ana'ano'ob ka'acho'.[c] Leti'ob túune' jóok' u yilo'ob David bey xan le máako'ob ku taalo'ob tu yéetelo'. Le ka náats' David tu yiknalo'obe' tu k'áatajti'ob bix yanilo'ob. **22** Chéen ba'ale' jujuntúul ti' le máaxo'ob bino'ob yéetel Davido' k'asa'ano'ob yéetel mix ba'al u biilalo'ob. Le máako'ob túuna' tu ya'alo'ob: «Leti'obe' ma' bino'ob t-éeteli', le o'olale' ma' ken k-ts'áati'ob mix ba'al ti' le ba'alo'ob t-ka'a ch'a'ajo'. Ba'axe' cada juntúule' u ch'a' u yatan yéetel u paalale' ka xi'ik». **23** Chéen ba'ale' Davide' tu ya'alaj: «Suku'une'ex, ma' unaj a beetke'ex junp'éel ba'al bey yéetel le ba'ax ts'o'ok u ts'áaikto'on Jéeobao'. Leti'e' tu kanáanto'on yéetel tu yáanto'on k-ganart le máako'ob atacarto'ono'.[a] **24** A tuklike'exe', ¿yaan wa máax de acuerdo yéetel le bix a tuukule'exo'? Le buka'aj kun tocar ti' le máax bin te' ba'atelo' láayli' leti'e buka'aj kun tocar ti' le máax p'áat u kanáant le nu'ukulo'obo'.[b] Ti' tuláakal yaan u tocar junp'éel partei'».[c] **25** Desde le k'iin je'el tak bejla'o', le ba'ax tu ya'alo' p'áat bey junp'éel ley tu kaajil Israele'.

26 Le ka suunaj David tu kaajil Ziklague' tu ch'a'aj junp'éel parte ti' le ba'alo'ob tu tokaj ti' u enemigo'obo' ka tu túuxtaj ti' u nuuktakil u lu'umil Judá, le u amigo'obo'. Tu túuxtaj a'albilti'ob: «Le regaloa'* a tia'ale'ex, leti'e ba'ax t-ch'a'aj ti' u enemigo'ob Jéeobao'». **27** Le regalo'oba' tu túuxtaj ti' le máaxo'ob yano'ob Betelo',[d] ti' le máaxo'ob yano'ob Ramot del Néguebo',* ti' le máaxo'ob yano'ob Jatiro',[e] **28** ti' le máaxo'ob yano'ob Aroero', ti' le máaxo'ob yano'ob Sifmoto', ti' le máaxo'ob yano'ob Estemoao',[f] **29** ti' le máaxo'ob yano'ob Rakalo', ti' le máaxo'ob yano'ob tu kaajal le jerameelita'obo',[g] ti' le máaxo'ob yano'ob tu kaajal le kenita'obo',[h] **30** ti' le máaxo'ob yano'ob Ormáo',[i] ti' le máaxo'ob yano'ob Borasáno', ti' le máaxo'ob yano'ob Ataako', **31** ti' le máaxo'ob yano'ob Hebróno',[j] yéetel ti' tu-

CAP 30

a 1Sa 30:3

b 1Sa 30:8
Sl 34:19

c 1Sa 30:10

Columna 2

a 1Sa 30:8

b 1Sa 30:10

c Nú 31:27
Jos 22:8
Sl 68:12

d Jos 19:4, 8

e Jos 15:20, 48
Jos 21:8, 14

f Jos 15:20, 50
Jos 21:8, 14

g 1Sa 27:10
1Cr 2:9

h Jue 1:16
1Sa 15:6

i Nú 21:3
Jos 19:1, 4
Jue 1:17

j Jos 14:13
2Sa 2:1

30:26 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «bendición». **30:27** *Wa «noojol».

láakal le lugaro'ob tu'ux suuk ka'ach u bin David yéetel le máako'ob láak'intiko'.

31 Le filisteo'obo' táan ka'ach u ba'atelo'ob tu contra Israel.[a] U soldadoilo'ob Israele' púuts'o'ob tu táan le filisteo'obo', ya'ab ti' leti'obe' kíimsa'abo'ob te' Montaña Guilboao'.[b] **2** Le filisteo'obo' jo'op' u ch'a'pachtiko'ob Saúl yéetel u hijo'ob, ka túun tu kíimso'ob Jonatán,[c] Abinadab yéetel Malki-suwa, u hijo'ob Saúl.[d] **3** Saúl túune' jo'op' u maas atacarta'al, le ka ila'ab tumen le arquero'obo' ch'i'in yéetel flecha'obe' ka sen loobilta'abi.[e] **4** Saúl túune' tu ya'alaj ti' le máax kuchik u arma'obo': «Jóo's a espadae' ka a táats'lomten, utia'al beyo' ma' in maltratarta'al mix in kíimsa'al tumen le máako'ob ma'atech u meyajtiko'ob Dioso'».*[f] Chéen ba'ale' le máax kuchik u arma'obo' ma' tu yóotaj u beeti' tumen jach sajak. Le o'olale' Saúle' tu ch'a'aj u espadae' ka lúub tu yóok'ol.[g] **5** Le máax kuchik u arma'obo' le ka tu yilaj ts'o'ok u kíimil Saúle'[h] tu ch'a'aj xan u espadae' ka lúub tu yóok'ol, ka kíimi. **6** Te' k'iin túun je'elo', kíim Saúl, óoxtúul u hijo'ob, le máax kuchik u arma'obo' bey xan tuláakal le máaxo'ob meyajtiko'.[i] **7** Le ka tu yilaj le israelita'ob yano'ob te' táax lu'um bey xan le yano'ob naats' ti' le Jordán ts'o'ok u

31:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máako'ob ma' circuncidado'obo'».

CAP 31

a 1Sa 14:52; 1Sa 29:1

b 1Sa 28:4; 2Sa 1:21; 1Cr 10:1-5

c 1Sa 13:2

d 1Cr 8:33

e 2Sa 1:4, 6

f 1Sa 17:26; 2Sa 1:20

g 1Cr 10:4

h 1Sa 26:10; 1Cr 10:13

i 1Sa 28:19; 1Cr 10:6, 7

Columna 2

a 1Sa 13:6

b 1Sa 28:4; 1Sa 31:1; 2Sa 1:6; 1Cr 10:8-12

c 2Sa 1:20

d Jue 16:23

e Jos 17:11; Jue 1:27

f 1Sa 11:1, 9-11

g 2Sa 21:12

h 2Sa 2:4, 5

púuts'ul u soldadoilo'ob Israel yéetel ts'o'ok u kíimil Saúl yéetel u hijo'obe' jo'op' u jóok'lo'ob ti' le kaajo'ob utia'al u púuts'lo'obo'.[a] Le filisteo'ob túuno' taalo'obe' ka p'áato'ob kajtali'.

8 Le ka sáaschaj tuláak' k'iine', le ka taal le filisteo'ob u ch'a'ob le ba'alo'ob yaan ti' le máako'ob tu kíimso'obo', tu yilo'obe' Saúl yéetel óoxtúul u hijo'obe' ti' jáayunjáayo'ob te' Montaña Guilboao'.[b] **9** Leti'obe' tu kúulxot'to'ob u poole', tu lu'so'ob u armadurae' ka tu túuxto'ob a'albil ti' tuláakal le lu'um tu'ux kaja'an le filisteo'ob le ba'ax úucho',[c] utia'al ka ojéelta'ak tu templo u imageno'ob[d] bey xan ichil le kaajo'. **10** Le ka ts'o'oke' tu ts'áajo'ob u armadura te' templo tu'ux yaan u imagenilo'ob Astoreto' ka tu ch'uykíinto'ob u kimen wíinklil tu pak'il u kaajil Bet-san.[e] **11** U kajnáalilo'ob túun Jabés-galaade'[f] le ka tu yu'ubo'ob le ba'ax beeta'ab ti' Saúl tumen le filisteo'obo', **12** tuláakal le soldado'obo' líik'o'obe', viajarnajo'ob bul áak'abe' ka tu ch'a'ajo'ob u kimen wíinklil Saúl yéetel u hijo'ob te' tu pak'il Bet-sano'. Suunajo'ob tu kaajil Jabése' ka tu tóoko'ob te'elo'. **13** Le ka ts'o'oke' tu ch'a'ajo'ob u baakelo'obe'[g] ka tu muko'ob yáanal junkúul tamarisco* yaan tu kaajil Jabés,[h] ka ayunarnajo'ob durante siete días.

31:13 *Le che'a' mejentak u le'ob, yéetel u loolo'obe' rosado'ob wa saktak.

U KA'AP'ÉEL LIBROIL

SAMUEL

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Davide' ku yojéeltik kíim Saúl (1-16)
Davide' ku k'ayik junp'éel k'aay jach triste (17-27)

2 Davide' beeta'ab reyil yóok'ol Judá (1-7)
Is-bósete' beeta'ab reyil yóok'ol Israel (8-11)
Ku ba'ate'el u familia David yéetel u familia Saúl (12-32)

3 U familia Davide' ku yantal u páajtalil (1)
U hijo'ob David (2-5)
Abnere' ku ts'áaikuba tu favor David (6-21)
Joabe' ku kíimsik Abner (22-30)
Davide' ku yo'tik Abner (31-39)

4 Ku kíimsa'al Is-bóset (1-8)
Davide' ku kíimsik le asesino'obo' (9-12)

5 Davide' beeta'ab reyil yóok'ol Israel (1-5)
Ku ch'a'abal Jerusalén (6-16)
Sión, u Kaajal David (7)
Davide' ku ganartik le filisteo'obo' (17-25)

6 Ku bisa'al Jerusalén u cajail le pactoo' (1-23)
Uzaje' ku machik u cajail le pactoo'; ku kíimil (6-8)
Davide' ku lúubul k'aasil ti' Mikal (16, 20-23)

7 Ma' David kun beetik le temploo' (1-7)
Mantats' kun reinar u ch'i'ibal David (8-17)
Davide' ku ts'áaik gracias ti' Dios (18-29)

8 Davide' ku ganartik u enemigo'ob (1-14)
Máaxo'ob ts'a'abti'ob autoridad tumen David (15-18)

9 Davide' ku ye'esik u yutsil ti' Mefibóset (1-13)

10 Ku ganarta'al ammonita'ob yéetel sirio'ob (1-19)

11 Davide' ku k'ebantal yéetel Bat-seba (1-13)
Davide' ku beetik u kíimsa'al Urías (14-25)
Ku ts'o'okol u beel David yéetel Bat-seba (26, 27)

12 Natáne' ku k'eyik David (1-15a)
Ku kíimil u hijo Bat-seba (15b-23)
Ku síijil Salomón, u hijo Bat-seba (24, 25)
Ku ch'a'abal u kaajil Rabá (26-31)

13 Amnóne' ku violartik Tamar (1-22)
Absalóne' ku kíimsik Amnón (23-33)
Absalóne' ku púuts'ul tak Guesur (34-39)

14 Joab yéetel le ko'olel ku taal Tekoajo' (1-17)
Davide' ku yojéeltik ba'ax tu beetaj Joab (18-20)
Ku cha'abal u suut Absalón (21-33)

15 Absalóne' ku ts'áaikuba tu contra le reyo' (1-12)
Davide' ku púuts'ul (13-30)
Aitofele' ku apoyartik Absalón (31)
Túuxta'ab Usay tu yiknal Aitofel (32-37)

16 Zibáe' ku tuus tu contra Mefibóset (1-4)
Simeye' ku maldecirtik David (5-14)
Usaye' ku bin tu táan Absalón (15-19)
Le nu'uktaj ku ts'áaik Aitofelo' (20-23)

17 Usaye' ku k'askúuntik u tsolnu'uk Aitofel (1-14)

Ku ya'ala'al ti' David ka púuts'uk ti' Absalón (15-29)
Barzilaye' ku yáantik David (27-29)
18 Ku kíimsa'al Absalón (1-18)
Ku ya'ala'al ti' David ts'o'ok u kíimil Absalón (19-33)
19 Davide' ku yo'tik Absalón (1-4)
Joabe' ku k'eyik David (5-8a)
Davide' ku suut Jerusalén (8b-15)
Simeye' ku k'áatik ka perdonarta'ak (16-23)
Ku yila'al mina'an u culpa Mefibóset (24-30)
Ku ye'esa'al utsil ti' Barzilay (31-40)
Ku ba'ate'el le tribu'obo' (41-43)
20 Sebae' ku líik'il tu contra David (1-13)
Ku kíimsa'al Seba (14-22)
Máaxo'ob ts'a'abti'ob autoridad tumen David (23-26)
21 Ku vengarkuba le gabaonita'obo' (1-14)
Israele' ku ba'ate'el tu contra le filisteo'obo' (15-22)
22 Davide' ku alabartik Dios úuchik u salvarta'al (1-51)
‹Jéeobae' bey junp'éel nuxi' tuuniche'› (2)
Diose' chúuka'an u yóol ti' máax chúuka'an u yóol (26)
23 Le ts'ook t'aano'ob tu ya'alaj Davido' (1-7)
Le u soldado'ob David jach u yojlo'ob ba'atelo' (8-39)
24 Davide' ku beetik junp'éel censo; ku k'ebantal (1-14)
Ku kíimil 70,000 israelita'ob (15-17)
Davide' ku beetik junp'éel altar (18-25)
Ma' tu yóotaj u k'ub ba'ax ma' u tojoltmajti'i' (24)

CAP 1

1 Le ka ts'o'ok u kíimil Saúl yéetel le ka suunaj David ts'o'ok u ganartik le amalekita'obo' Davide' p'áat dos días tu kaajil Ziklag.[a] **2** Tu tres díasil túune', taal juntúul máak tia'an ka'ach ichil u ejército Saúl, leti'e' ja'aja'at u nook' yéetel yaan lu'um yóok'ol u pool. Le ka náats' tu yiknal Davide' xolaje' ka chinlaj tu táan.

3 Davide' tu k'áatajti': «¿Tu'ux a taal?». Leti'e' tu núukaj: «Tia'anen ka'ach ichil u ejército Israele', pero púuts'en». **4** Davide' tu k'áatajti': «¿Ba'ax sen úuchi? Beet uts a wa'alikten». Le máako' tu ya'alajti': «U soldadoilo'ob Israele' púuts'o'ob, yéetel ya'ab xan ti' leti'obe' kíimsa'abo'ob. Tak Saúl yéetel Jonatán, u hijoe', kíimo'ob».[a] **5** David túune' tu k'áataj ti' le máak tsikbaltikti' le ba'ax úucho': «¿Bix a wojéeltik wa ts'o'ok u kíimil Saúl yéetel Jonatán, u hijo?». **6** Le máako' tu núukaj: «Tia'anen ka'ach de casualidad te' Montaña Guilboao',[b] ka tin wilaj Saúl táan u ch'a'ik u muuk' ti' u lanza, jach ta'aytak u chukpachta'al tumen u carroilo'ob ba'ate'el bey xan tumen le soldado'ob u nat'maj u tsiimino'obo'.[c] **7** Le ka tu sutubae', tu yilene' ka tu t'anen, teen túune' tin wa'alajti': ‹¿Ba'ax a k'áat ka in beete?›. **8** Leti'e' tu k'áatajten: ‹¿Máaxechi'?›. Tene' tin núukajti': ‹Juntúul

Columna 2

a 1Sa 27:5, 6

a 1Sa 31:1, 6 1Cr 10:4, 6

b 1Sa 28:4 1Cr 10:1

c 1Sa 31:3 1Cr 10:3

amalekitaen».[a] **9** Leti' túune' tu ya'alaj: ‹Ko'oten waye', beet uts a kíimsken tumen jach táan in mu'yaj,* ts'o'ole' ma' tin kíimil›. **10** Teen túune' náats'en tu yiknale' ka tin kíimsaj[b] tumen tin wilaj ma' tu páajtal u salvarkuba yo'olal le loob beeta'abti'o'. Tin ch'a'aj túun le corona yaan tu poolo' bey xan le esclava u ts'aamaj ka'ach tu muuk' u k'abo', ka tin taasaj ti' teech, in yuum».

11 Le ka tu yu'ubaj David lela' tu machaj u nook'e' ka tu jataj, bey tu beetilo'ob xan tuláakal le máako'ob yano'ob tu yéetelo'. **12** Leti'ob túune' jach awat ok'olnajo'ob yéetel ayunarnajo'ob*[c] tak ka ée'same'enchaji, lela' tu beeto'ob tu yo'olal Saúl, tu yo'olal Jonatán u hijo, tu yo'olal u kaajal Jéeoba# yéetel tu yo'olal le ya'ab israelita'obo',[d] tumen kíimsa'abo'ob yéetel espada.

13 Davide' tu k'áataj ti' le máak tsikbaltikti' le ba'ax úucho': «¿Máaxechi'? ¿Tu'ux a taal?». Le máako' tu núukaj: «Tene' u hijoen juntúul amalekita p'áat kajtal tu lu'umil Israel». **14** David túune' tu ya'alajti': «¿Ba'axten ma' ta ch'a'aj saajkil a líi's a k'ab utia'al a kíimsik le máax yéeya'an tumen Jéeobao'?».[e] **15** David túune' tu t'anaj juntúul ti' le máako'ob yano'ob tu yéetelo' ka tu ya'alajti': «Nats'aba tu yiknale' ka a kíimse». Leti' túune' tu nats'ubae' ka tu kíimsaj.[a] **16** Davide' tu ya'alajti': «Teech kaxt a kíimil, responsableech, tumen teech a'ale: ‹Teen kíims le máax yéeya'an tumen Jéeobao'›».[b]

17 Davide' tu k'ayaj jun-p'éel k'aay jach triste ti' Saúl yéetel ti' Jonatán, u hijo.[c] **18** Yéetel tu ya'ale' unaj u ka'ansa'al ti' u kaajil Judá le k'aay triste ku k'aaba'tik «Le Arcoo'», lela' ts'íibta'an tu libroil Jasar:[d]

19 «Aay, Israel, le ki'ichkelmilo' ts'o'ok u kíimil te' ta ka'anal lugaro'obo'.*[e]
¡Ts'o'ok u lúubul le máako'ob jach yaan u muuk'o'obo'!
20 Ma' a ts'áaike'ex ojéeltbil tu kaajil Gat,[f]
mix a ts'áaike'ex ojéeltbil tu bejilo'ob Askelón,
tumen wa ma'e' u hija'ob le filisteo'obo' yaan u ki'imaktal u yóolo'ob,
yaan u ki'imaktal u yóol u hija'ob le máako'ob ma'atech u meyajtiko'ob Dioso'.*
21 U montañaile'ex Guilboa,[g]
ma' u k'áaxal sereno mix u k'áaxal ja' ta wóok'ole'ex,
le k'áaxo'ob yano'ob ta wóok'ole'exo'
ma' u ts'áaik u yicho'ob utia'al ka k'u'ubuk ti' Dios,[h]
u escudo Saúle' ts'o'ok u p'áatal bey ma' láala'an aceite tu yóok'ole'.

CAP 1
a Éx 17:16 Dt 25:19 1Sa 15:20 1Sa 30:1
b 1Sa 31:4
c 1Sa 31:11, 13
d 1Sa 31:1
e Nú 12:8 1Sa 24:6 1Sa 26:9 1Sa 31:4

Columna 2
a 2Sa 4:10
b 2Sa 1:6, 10
c 1Sa 31:6
d Jos 10:13
e 1Sa 31:8
f 1Sa 31:9
g 1Sa 31:1 1Cr 10:1
h Le 27:16

1:9 *Wa «in sufrir». **1:12** *Ilawil página 2557. #Ilawil página 2566.

1:19 *Ilawil «Ka'anal lugar», página 2567. **1:20** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máako'ob ma' circuncidado'obi'».

22 U arco Jonatán yéetel u
espada Saúle'
papa'kilo'ob yéetel u k'i'ik'el u enemigo'ob,[a] tu
táats'máanso'ob u tsaatsel le soldado'obo',
mix juntéen fallarnajo'ob.[b]
23 Ichil tuláakal u kuxtalo'obe' Saúl yéetel Jonatáne'[c] jach yaabilta'abo'ob
yéetel jach lúubo'ob utsil ti' u maasil,
mix le kíimil beet u jatskuba'obo',[d]
maas jach séeba'ano'ob
ke le águila'obo',[e]
maas yaan u muuk'o'ob
ke le leóno'obo'.[f]
24 Aay, u hija'ex Israel,
o'te'ex Saúl,
le máax tu ts'áaj a búukinte'ex chak nook'o'ob
yéetel ko'okoj ba'alo'obo',
le máax tu adornartaj a
nook'e'ex yéetel oroo'.
25 ¡Le máako'ob jach yaan
u muuk'o'obo' ts'o'ok u
lúublo'ob te' ba'atelo'!
¡Jonatáne' ts'o'ok u kíimil
te' ka'anal lugaro'obo'![g]
26 Jach táaj yaachaja'an in
wóol ta wo'olal Jonatán, in suku'un,
tene' jach in yaabiltmech
ka'achi,[h]
in tia'ale' maas jats'uts
le yaabilaj ta we'esajten
ke le yaabilaj ku ye'esik
le ko'olelo'obo'.[i]
27 ¡Ts'o'ok u lúubul le máako'ob jach yaan u muuk'o'obo'!
¡Ts'o'ok u xu'ulsa'al ti' le u
nu'ukulilo'ob ba'atelo'!».

CAP 1

a 1Sa 18:4
1Sa 20:20

b 1Sa 14:47

c 1Sa 18:1

d 1Sa 31:6
1Cr 10:6

e Job 9:26

f Pr 30:30

g 1Sa 31:8

h 1Sa 18:1, 3

i 1Sa 19:2
1Sa 20:17, 41
1Sa 23:16-18
Pr 17:17
Pr 18:24

Columna 2

CAP 2

a Nú 27:21
1Sa 28:6

b Gé 23:2
Nú 13:22
Jos 14:14
Jos 20:7
2Sa 5:1
1Re 2:11

c 1Sa 25:43

d 1Sa 25:42
1Sa 30:5

e 1Sa 22:1, 2
1Sa 27:2
1Cr 12:1

f Gé 49:10
1Sa 15:24, 28
1Sa 16:13
2Sa 5:4, 5
1Cr 11:3

g 1Sa 31:11-13

h 2Sa 9:7
2Sa 10:2

2 Le ka ts'o'oke' Davide' tu
k'áataj ti' Jéeoba:[a] «¿Unaj
wa in bin ti' junp'éel ti' le kaajo'ob yano'ob Judáo'?». Jéeobae' tu ya'alajti': «Xeen». Davide' tu k'áataj: «¿Tu'ux unaj in bin?». Leti'e' tu núukajti': «Tu kaajil Hebrón».[b] **2** David túune' bin te' kaaj je'elo', bin yéetel tu ka'atúulal u yatano'ob: Ainoam[c] le ku taal tu kaajil Jezreelo' yéetel Abigaíl[d] le u yatan Nabal ka'acho', le ku taal tu kaajil Carmeloo'. **3** Davide' tu bisaj xan le máako'ob láak'intiko',[e] cada juntúule' yéetel u familia. Leti'obe' p'áato'ob kajtal te' kaajo'ob yano'ob tu ba'pach Hebróno'. **4** Te' túuno' taal u kajnáalilo'ob Judáe' ka tu ts'áajo'ob David bey rey tu yóok'ol Judáe'.*[f]

Leti'obe' tu ya'alo'ob ti' David: «Le máaxo'ob muk Saúlo' u máakilo'ob Jabés-galaad». **5** Le ka tu yu'ubaj David leo' tu túuxtaj jujuntúul máako'ob a'alik ti' u kajnáalilo'ob Jabés-galaad: «Ka u bendecirte'ex Jéeoba, tumen úuchik a mukike'ex Saúle' ta we'ese'ex nojoch yaabilaj ti'.[g] **6** Jéeoba Dios ka u ye'este'ex u nojoch yaabilaj yéetel mix bik'in ka u p'ate'ex. Teen xane' yaan in we'esikte'ex in wutsil yo'olal le ba'ax ta beete'exa'.[h] **7** Beoraa' ma' u lúubul a wóole'ex yéetel ma' a sajaktale'ex tumen kex ts'o'ok u kíimil Saúl a reye'exe', u kajnáalilo'ob Judáe' ts'o'ok u ts'áaikeno'ob utia'al ka in beet in reyil tu yóok'olo'ob».

2:4 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u yotoch Judá».

8 Chéen ba'ale' Abner[a] u hijo Ner, u nojchil u soldado'ob Saúle', tu ch'a'aj Is-bóset u hijo Saúle'[b] ka tu k'áatmáanso'ob le río utia'al u bino'ob tak Maanaimo',[c] **9** ka túun tu ts'áaj u beet u reyil tu yóok'ol Galaad,*[d] tu yóok'ol le asurita'obo', tu yóok'ol Jezreel,[e] tu yóok'ol Efraín[f] yéetel tu yóok'ol Benjamín, tu yóok'ol tuláakal u lu'umil Israel. **10** Is-bóset u hijo Saúle' 40 años yaan ka'ach ti' le ka ts'a'ab u beet u reyilo', yéetel dos años xáanchaj táan u beetik u reyil. Chéen ba'ale' Judáe'* tu apoyartaj David.[g] **11** Davide' reinarnaj durante siete años y medio tu yóok'ol Judá* desde tu kaajil Hebrón.[h]

12 Le ka máan k'iine', Abner u hijo Ner, yéetel u soldado'ob Is-bóset, u hijo Saúle', luk'o'ob Maanaime'[i] ka bino'ob tak Gabaón.[j] **13** Joab[k] u hijo Zeruyá[l] yéetel u soldado'ob Davide' jóok' xan u binbalo'ob, le ka'ap'éel grupo'ob túuna' tu yiluba'ob tu kaajil Gabaón te' tu'ux ku almacenarta'al ja'o'. Junp'éel grupoe' kulaj ti' junp'éel tséel te' tu'ux ku almacenarta'al ja'o' yéetel le uláak' grupoo' kulaj te' tuláak' tséelo'. **14** Tu ts'ooke' Abnere' tu ya'alaj ti' Joab: «Líik'ik le soldado'obo' ka ba'atelnako'ob* t-táan». Joab túune' tu ya'alaj: «Ma'alob, líi'ko'ob». **15** Leti'ob túune' líik'o'obe' ka máano'ob aktáan. Le soldado'ob líik'o'obo' 12 u túulal benjaminita'ob ti' u grupo Is-bóset yéetel 12 u túulal ti' u grupo David. **16** Cada juntúule' tu cháachaj u pool le máax yéetel ku ba'atelo' ka tu táats'lomtaj tu ch'ala'atel u enemigo yéetel u espada, ka túun láaj kíimo'ob. Le o'olale' le lugar je'elo' tu k'aaba'taj Elkat-azurim, lela' tia'an Gabaóne'.

17 Te' k'iin je'elo' le ba'atelo' seguernaji yéetel jach peorchaji, Abner túun yéetel u soldadoilo'ob Israele' ganarta'abo'ob tumen u soldado'ob David. **18** Te'elo' tia'an ka'ach u yóoxtúul hijo'ob Zeruyái':[a] Joab,[b] Abisay[c] yéetel Asael.[d] Asaele' jach táaj séeb u yáalkab ka'achi, ku yáalkab je'ex juntúul kéej tu'ux jáanpik'e'ene'. **19** Asaele' bin áalkabil tu paach Abner, yéetel ma' xu'ul u ch'a'pachtiki'. **20** Le ka tu sutaj u paakat paachile' Abnere' tu ya'alaj: «¿Teech wa Asael?», leti'e' tu núukaj: «Jaaj, teen». **21** Abnere' tu ya'alajti': «Xu'uluk a ch'a'pachtiken, ba'axe' ch'a'pacht uláak' máak ka a ch'a' le ba'axo'ob yaanti'o'». Chéen ba'ale' Asaele' ma' tu yóoti', ma' xu'ul u ch'a'pachtiki'. **22** Abner túune' tu ya'alajti' tu ka'atéen: «Xu'uluk a ch'a'pachtiken. ¿Ba'ax o'olal bíin in kíimsech? ¿Bix kun páajtal in wilik u yich a suku'un Joab?». **23** Chéen ba'ale' leti'e' ma' xu'ul u ch'a'pachtiki', le o'olal Abnere' tu táats'lomtaj tu nak' yéetel u yook u lanza,[e] le lanza túuno' jóok'

CAP 2

a 1Sa 14:50 1Sa 17:55 1Sa 26:5 2Sa 4:1 1Re 2:5

b 2Sa 4:5-8 2Sa 4:12

c Gé 32:1, 2 Jos 13:29, 30

d Jos 13:8, 11

e Jos 19:17, 18

f Jos 16:5-8

g 2Sa 2:4

h 1Cr 3:4

i 2Sa 2:8

j Jos 10:12 Jos 18:21, 25 Jos 21:8, 17 2Sa 20:8 2Cr 1:3

k 2Sa 8:16 2Sa 20:23 1Re 1:5, 7

l 1Cr 2:15, 16

Columna 2

a 1Cr 2:15, 16

b 2Sa 10:7 2Sa 24:2 1Re 11:15 1Cr 11:6

c 1Sa 26:6 2Sa 20:6 1Cr 11:20

d 2Sa 3:27 2Sa 23:24 1Cr 27:1, 7

e 2Sa 3:27

2:9 * Ilawil página 2563. **2:10, 11** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u yotoch Judá». **2:14** * Wa «ka competirnako'ob».

tak tu pu'uch.* Leti' túune' lúub lu'ume' ka kíim te' súutuko'. Tuláakal le máaxo'ob ku máano'ob te' tu'ux kíim Asaelo' ku jáan wa'atal u yilo'ob.

24 Joab yéetel Abisay túune' bin u ch'a'pachto'ob Abner. Le táan u t'úubul le k'iino' leti'obe' k'ucho'ob tu pu'ukil* Amá, aktáan ti' Guiaj, te' bej ku bin tak tu desiertoil Gabaóno'. **25** Le benjaminita'ob túuno' tu much'uba'ob paachil ti' Abner, tuláaklo'obe' ti' p'áato'ob wa'atal yóok'ol junp'éel pu'uke'. **26** Abner túune' tu yawtaj ti' Joab: «¿Buka'aj tiempo a k'áat ka xáanak le ba'atela'? ¿Ma' wa a wojel de ke lela' chéen yaan u beetik u maas antal problemas? ¿Ma' wa ken a wa'al ti' a soldado'ob ka xu'uluk u ba'atelo'ob tu contra u suku'uno'ob?». **27** Le ka tu yu'ubaj Joab lela' tu ya'alaj: «Kin jurartiktech tu k'aaba' le u jaajil Dios kuxa'ano' wa ma' a t'aan ka'ache' le máako'obo' tak sáamal kun xu'ulul ka'ach u ch'a'pachtik u suku'uno'ob». **28** Joab túune' tu yustaj le baako', le máako'ob túuno' jáaw u ch'a'pachtiko'ob Israel, bey úuchik u xu'ulul le ba'atelo'.

29 Abner yéetel u soldado'obe' bul áak'ab xíimbalnajo'ob te' Arabáo',[a] tu k'áatmáanso'ob le Río Jordáno', seguernaj u xíimbalo'ob tu táax lu'umile'* hasta ka k'ucho'ob Maanaim.[a] **30** Joab túune' xu'ul u ch'a'pachtik Abner, ka tu much'kíintaj tuláakal u soldado'ob. Ti' u soldado'ob Davide' 19 u túulal ku bineltik ka'achi, Asaele' ma' xoka'an ichilo'obi'. **31** Chéen ba'ale' u soldado'ob Davide' tu ganarto'ob le benjaminita'obo' bey xan u soldado'ob Abner, yéetel 360 u túulal tu kíimso'obi'. **32** Leti'obe' tu ch'a'ajo'ob Asaele',[b] tu biso'ob Beléne'[c] ka tu muko'ob te' tu'ux muka'an u papáo'. Le ka ts'o'oke' Joab yéetel u soldado'obe' xíimbalnajo'ob bul áak'ab tak ka k'ucho'ob Hebrón[d] le táan u taal u sáastalo'.

3 Le ba'ate'el yanchaj entre u familia Saúl yéetel u familia Davido' xáanchaji. Davide' seguernaj u maas antal u páajtalil,[e] chéen ba'ale' u familia Saúle' seguernaj u p'áatal mina'an u muuk'.[f]

2 Te' k'iino'ob je'elo' Davide' yanchaj u paalal tu kaajil Hebrón.[g] U yáax hijoe' tu k'aaba'taj Amnón,[h] u maamae' Ainoam[i] le ku taal tu kaajil Jezreelo'. **3** Le u ka'atúul hijoo' tu k'aaba'taj Kileab, u maamae' Abigaíl[j] le u yatan Nabal ka'acho', le ku taal tu kaajil Carmeloo'. Le u yóoxtúul hijoo' tu k'aaba'taj Absalón,[k] u maamae' Maaká, leti'e' u hija Talmay[l] u reyil Guesur. **4** Le kantúul hijoo' tu k'aaba'taj Adonías,[m] u maamae' Aguit, yéetel le u cincoilo' tu k'aaba'taj Sefatías, u maamae' Abital. **5** Le u seisilo' tu k'aaba'taj Itream, u maamae' Eglá, u yatan David.

CAP 2

a Dt 1:7
Jos 12:2, 3

Columna 2

a Jos 21:8, 38
2Sa 2:8

b 2Sa 2:18
1Cr 2:15, 16

c Gé 35:19
Rut 4:11
1Sa 16:1

d 2Sa 2:1, 3
1Cr 11:1

CAP 3

e 1Sa 15:27, 28
1Sa 24:17, 20
1Sa 26:25

f 2Sa 2:17

g 1Cr 3:1-4

h 2Sa 13:1

i 1Sa 25:43

j 1Sa 25:42

k 2Sa 15:12

l 2Sa 13:37

m 1Re 1:5

2:23 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «paach». **2:24** *Wa «cerroil». **2:29** *Uláak' bix u traducirta'ale' «tu xíimbalto'ob tuláakal le Bitróno'».

Lelo'oba' leti'e u paalal David síijo'ob tu kaajil Hebróno'.

6 Mientras táan u ba'ate'el u familia Saúl tu contra u familia Davide', Abnere'[a] jo'op' u bin u maas antal u poder ichil u familia Saúl. **7** Saúle' yanchaj uláak' juntúul u yatan* tu k'aaba'taj Rizpá,[b] leti'e' u hija Ayá. Ka máan k'iine' Is-bósete'[c] tu ya'alaj ti' Abner: «¿Ba'axten yanchaj ba'al a wil yéetel u yatan# in papá?».[d] **8** Abner túune' jach p'u'uj yo'olal le ba'ax a'ala'abti' tumen Is-bóseto' ka tu ya'alajti': «¿Juntúul x-la' peek'en wa tu lu'umil Judá? Tak bejla'e' ts'o'ok in we'esik nojoch utsil ti' u familia a papá, ti' u suku'uno'ob, bey xan ti' u amigo'ob, ts'o'ole' ma' in traicionartechi', ma' in k'ubech tu k'ab Davidi'. Chéen ba'ale' bejla'e' teche' táan a k'áatikten cuenta chéen yo'olal junp'éel ba'al ma' ma'alob tin beetaj yéetel juntúul ko'oleli'. **9** Dios ka u sen castigart Abner wa ma' tin wáantik David utia'al ka béeyak le ba'ax jurarta'abti' tumen Jéeobao'.[e] **10** Leti'e' tu jurartaj u lu'sik le reino ti' u familia Saúlo' yéetel u beetik u kutal David tu trono utia'al u beetik u reyil tu yóok'ol Israel bey xan tu yóok'ol Judá, desde Dan tak Beer-seba».[f] **11** Is-bósete' ma' páajchaj u núukik mix ba'al ti' Abneri' tumen jach sajak ka'ach ti'.[g]

3:7 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina». Ilawil «Concubina», página 2559. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina».

CAP 3

a 2Sa 2:8

b 2Sa 21:8-11

c 2Sa 2:10

d 2Sa 16:21
1Re 2:22

e 1Sa 15:27, 28
Sl 78:70
Sl 89:20

f Jue 20:1
2Sa 24:2

g 2Sa 3:39

Columna 2

a 2Sa 5:3

b 1Sa 18:20
1Sa 19:11
1Cr 15:29

c 2Sa 2:10

d 1Sa 18:25, 27

e 1Sa 25:44

f 2Sa 16:5
1Re 2:8

g 1Sa 13:14
1Sa 15:27, 28
1Sa 16:1, 13
Sl 89:3, 20
Sl 132:17
Hch 13:22

12 Tu séeba'anile' Abnere' tu túuxtaj jujuntúul máako'ob utia'al ka u ya'alo'ob ti' David: «¿Máax tia'al le lu'uma'?». Ka tu ya'alaj xan: «Ch'a' junp'éel acuerdo tin wéetel, teen túune' yaan in beetik tuláakal le ku páajtal utia'al ka u ts'áauba ta favor tuláakal u lu'umil Israel».[a] **13** David túune' tu núukajti': «Ma'alob, je'el in ch'a'ik junp'éel acuerdo ta wéetele', chéen ba'ale' junp'éel ba'al kin k'áatiktech: ma' a taal a wilen wa ma' ta taasik Mikal[b] u hija Saúl le kéen taalakecho'». **14** David túune' tu túuxtaj jujuntúul máako'ob utia'al ka u ya'alo'ob ti' Is-bóset,[c] u hijo Saúl: «Sutten Mikal in watan, le máax a'ala'ab u ts'a'abalten wa kin k'ubik u yoot'el u punta u xiibil 100 filisteo'obo'».[d] **15** Is-bóset túune' tu túuxtaj lu'sbil Mikal ti' u yíicham, u k'aaba' ka'ach le máaka' Paltiel[e] u hijo Lais. **16** Chéen ba'ale' u yíicham Mikale' seguernaj u bin tu paach táan u yok'ol tak ka k'uch tu kaajil Baurim.[f] Abner túune' tu ya'alajti': «¡Xeen, suunen!». Le ka tu yu'ubaj lelo', le máako' suunaji.

17 Abnere' ts'oka'anili' u túuxtik a'albil ti' u nuuktakil u kaajil Israel le je'ela': «Junp'éel tiempoe' a k'áate'ex ka'ach ka u beet u reyil David ta wóok'ole'ex. **18** Beora túuna' ilawile'ex ba'ax ken a beete'ex, tumen Jéeobae' tu ya'alaj ti' David: ‹Yéetel u yáantaj Davide'[g] yaan in salvartik Israel, in kaajal, tu k'ab le filisteo'obo'

yéetel tu k'ab tuláakal u enemigo'ob»». **19** Abner túune' t'aanaj yéetel le benjamina'obo'.[a] Ts'o'ole' bin xan tu kaajil Hebrón utia'al u tsikbal chéen tu juunal yéetel David utia'al u ya'alikti' ba'ax ts'o'ok u ch'a'tuklik u beetik u kaajil Israel bey xan le benjamina'obo'.

20 Le ka k'uch Abner yéetel 20 u túulal máako'ob tu yiknal David tu kaajil Hebróne', Davide' tu beetaj junp'éel nojoch janal u tia'alo'ob. **21** Abner túune' tu ya'alaj ti' David: «Yuum rey, cha'a in bin utia'al in much'ik tuláakal u kaajil Israel ta táan, utia'al ka u ch'a'ob junp'éel acuerdo ta wéetel yéetel utia'al ka a beet a reyil tu yóok'ol je'el ba'axak a k'áate'». David túune' tu cha'aj u bin Abner, leti' túune' bin yéetel utsil.

22 Jach te' súutuko' u soldado'ob David yéetel Joabe' ts'oka'anili' u atacarko'ob junp'éel kaaje'. Leti'obe' táan u suuto'ob yéetel táan u taasko'ob le ya'abkach ba'alo'ob tu ch'a'ajo'ob te' kaajo'. Abnere' mina'an ka'ach te' Hebróno' tumen ts'oka'anili' u túuxta'al yéetel utsil tumen Davide'. **23** Le ka k'uch Joab[b] yéetel le ejército yaan tu yéetelo', a'ala'ab ti' Joab: «Abner[c] u hijo Nere'[d] taal tu yiknal le reyo', yéetel le reyo' tu cha'aj u bin yéetel utsil». **24** Joab túune' ook te' tu'ux yaan le reyo' ka tu ya'alajti': «¿Ba'ax ts'o'ok a beetik? Ilawile, Abnere' taal ta wiknal, ¿ba'axten ta cha'aj u bin? ¡Beoraa' ts'o'ok u púuts'ul!

CAP 3

a 1Sa 10:20, 21; 1Cr 12:29

b 2Sa 8:16

c 1Sa 14:50; 2Sa 2:8, 22

d 1Sa 14:51

Columna 2

a 2Sa 3:20

b 1Re 2:5

c 2Sa 2:22, 23

d Gé 9:6; Éx 21:12; Nú 35:33; Dt 21:9

e Sl 7:16; Sl 55:23; Pr 5:22

f Le 15:2

g Le 13:44; Nú 5:2

h Dt 27:24; Sl 109:2, 10

i 2Sa 2:24

j 2Sa 2:8

25 ¡Teche' a k'aj óol Abner! Leti'e' taal utia'al u tusech, taal utia'al u yojéeltik tuláakal ba'ax ka beetik bey xan le ba'ax ts'o'ok a ch'a'tuklik a beetko'».

26 Joab túune' luk' tu yiknal Davide' ka tu túuxtaj máako'ob utia'al u chukpachtiko'ob Abner. Le máako'ob túuno' tu chukpachto'ob Abner te' tu cisternail Siráo' ka tu beeto'ob u suut. Chéen ba'ale' Davide' ma' u yojel ka'ach lela'. **27** Le ka k'uch Abner tak Hebróne',[a] bisa'ab tumen Joab te' tu joonajil le kaaj utia'al ka tsikbalnako'ob tu juunalo'obo'. Chéen ba'ale' te'elo' Joabe' tu ts'óoplomtaj u nak' Abnere' ka tu kíimsaj,[b] tu beetaj tumen Abnere' tu kíimsaj* Asael, u yíits'in Joab.[c] **28** Le ka k'uch u yojéelt David lela' leti'e' tu ya'alaj: «Jéeobae' u yojel teen yéetel in reinoe' inocente'on úuchik u kíimsa'al[d] Abner u hijo Ner. **29** ¡U culpaile' ka taalak yóok'ol Joab[e] bey xan tu yóok'ol u familia u papá. Ichil u familia Joabe' mantats' ka yanak juntúul xiib ka yanak wa ba'ax k'oja'anil* tu xiibil,[f] wa juntúul máak ka yanak lepra# ti',[g] wa juntúul máak móoch, wa juntúul máak ka kíimsa'ak yéetel espada, wa juntúul máak mina'an ba'al u jaante!».[h] **30** Bey túuno' Joab yéetel Abisay,[i] u suku'une', tu kíimso'ob Abner[j] tumen leti'e'

3:27 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yo'olal u k'i'ik'el». **3:29** * Wa «ka jóok'ok wa ba'ax líquidoil». # Ilawil página 2569.

tu kíimsaj Asael u yíits'ino'ob le ka ba'atelnajo'ob[a] Gabaóno'.

31 David túune' tu ya'alaj ti' Joab bey xan ti' tuláakal le máako'ob yano'ob tu yéetelo': «Jat a nook'e'ex yéetel búukinte'ex junp'éel to'otoch nook'* yéetel ok'olnene'ex yo'olal Abner». Le rey David do' táan ka'ach u bin xíimbalil paachil ti' u caja Abner. **32** Leti'obe' tu muko'ob Abner tu kaajil Hebrón, le reyo' jach k'a'am úuchik u yok'ol yo'olal Abner te' tu'ux mu'uko'. Tuláakal xan le kaajo' ok'olnaji. **33** Le reyo' tu k'ayaj junp'éel k'aay ti' Abner táan u ya'alik:

«¿Unaj wa u kíimil Abner
je'ex u kíimil juntúul
máak mina'an u na'ate'?
34 Ma' k'a'ax a k'abo'obi',
yéetel a wooko'obe' ma'
k'a'ax yéetel cadena'obi'.*
Lúubech bey je'ex u lúubul máak tu k'ab k'asa'an máako'obe'».#[b]

Le ka tu yu'ubaj lela' le kaajo' jo'op' u ka'a ok'ol tu yo'olal Abner.

35 Le ka ts'o'oke', le ma' t'úubuk k'iino', le kaajo' taal u convencert David utia'al ka u jaant wa ba'ax.* Chéen ba'ale' Davide' tu jurartaj: «¡Ka u sen castigarten Dios wa kin jaantik waaj wa uláak' ba'al antes ti' u t'úubul k'iin!».[a] **36** Tuláakal le kaaj tu ts'áaj cuenta ba'ax tu beetaj le reyo' yéetel ma'alob tu yililo'ob. Tuláakal le ba'ax ku beetik le reyo' jach ma'alob u yila'al tumen le kaajo'. **37** Te' k'iin túun je'elo' tuláakal u kaajil Israel bey xan tuláakal máake' k'uch u yojéelt de ke ma' leti'e rey kíims Abner u hijo Nero'.[b] **38** Le rey túuno' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob meyajtiko': «¿Ma' wa a wojle'ex de ke bejla'e' le máax lúubo' juntúul príncipe yéetel juntúul máak jach k'aj óola'an tu kaajil Israel?[c] **39** Bejla'e' kex yéeya'anen bey reye' jach débil in wu'uykimba.[d] U paalalo'ob Zeruyáe'[e] jach táaj k'asa'ano'ob.[f] Jéeoba ka u bo'ot ti' juntúul k'asa'an máak le k'aas ku beetko'».[g]

4 Is-bóset u hijo Saúle'[h] le ka tu yu'ubaj ts'o'ok u kíimsa'al Abner tu kaajil Hebróne'[i] jach lúub u yóol,* yéetel le israelita'obo' jach chi'ichnakchajo'ob. **2** Yaan ka'ach ka'atúul máako'ob, u k'aaba' juntúule' Baanaj yéetel uláak' juntúule' Recab, leti'ob nu'uktik ka'ach le soldado'ob atacartik uláak' kaajo'obo'. Le soldado'oba' u tia'al u hijo Saúl. Le ka'atúul máako'oba' u hijo'ob Rimón le beerotitao', ku taal ti' u tribu Benjamín. (U kaajil Beerote'[j] ku xo'okol ka'ach ichil u tribu Benjamín. **3** Le beerotita'obo' púuts'o'obe' ka bino'ob tak Guitaim,[k] ti' p'áa-

CAP 3
a 2Sa 2:23
b 1Re 2:31, 32
Columna 2
a Jue 20:26
b 2Sa 3:28
1Re 2:5
c 1Sa 14:50
2Sa 2:8
2Sa 3:12
d 2Sa 2:4
e 1Cr 2:15, 16
f 2Sa 19:13
2Sa 20:10
g 2Sa 3:29
1Re 2:5, 34
CAP 4
h 2Sa 2:8
i 2Sa 3:27
j Jos 9:17
Jos 18:21, 25
k Ne 11:31, 33

3:31 * Ilawil «To'otoch nook'», página 2582. **3:34** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cobre». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hijo'ob le k'asa'anilo'». **3:35** * Wa «utia'al u ts'áa ti' David waaj utia'al u líi'sko'ob u yóol».

4:1 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «lúub u muuk' u k'abo'ob».

to'ob kajtal bey j-táanxel lu'umilo'ob tak bejla'e').

4 Jonatán u hijo Saúle'[a] yaan ka'ach juntúul u hijo móoch u yook.[b] Cinco años yaan ka'ach ti' le chan xi'ipal le ka ts'a'ab ojéeltbil tu kaajil Jezreel de ke ts'o'ok u kíimsa'al Saúl yéetel Jonatán.[c] Le ko'olel túun kanáantiko' le ka tu yu'ubaj le ba'ax úucha' sen sajakchaje' ka tu jóolméek'taj le chan xi'ipala' ka púuts'i, chéen ba'ale' le táan u bin u yáalkabo' tu lúu'saj le chan xi'ipalo' ka úuch loob tu yook. U k'aaba' le chan xi'ipala' Mefibóset.[d]

5 Recab yéetel Baanaj u hijo'ob Rimón le beerotitao' bino'ob tu yotoch Is-bóset chúumuk k'iin, te' hora jach choko le k'iino'. Leti' ka'ache' chilikbal táan u jáan je'elskuba te' hora je'elo'. **6** Leti'obe' ooko'ob tu yotoche' ka tu beeto'ob bey bin u ch'a'ob trigoe', ka túun tu ts'óoplomto'ob u nak'. Recab yéetel Baanaj[e] túune' púuts'o'ob. **7** Le ka ooko'ob te' najo' Is-bóset ka'ache' tia'an tu cuartoe', chilikbal tu cama. Leti'ob túune' tu beeto'ob loob ti'e' ka tu kíimso'ob, le ka ts'o'oke' tu kúulxot'to'ob u pool, tu ch'a'ajo'obe' ka jo'op' u bino'ob bul áak'ab te' bej ku bin tak te' Arabáo'. **8** Tu biso'ob túun u pool Is-bóset[f] ti' David tak tu kaajil Hebróne' ka tu ya'alo'ob ti' le reyo': «Je'el u pool Is-bóset u hijo Saúlo', le a enemigo[g] taak u kíimskech ka'acho'.[h] In rey, te' k'iina' Jéeobae' ts'o'ok u beetik a vengarkaba ti' Saúl yéetel ti' u paalal».

CAP 4

a 1Sa 20:16

b 2Sa 9:3

c 1Sa 29:1, 11

d 2Sa 9:13
1Cr 8:34

e 2Sa 4:2

f 2Sa 2:10

g 1Sa 18:28, 29

h 1Sa 18:10, 11
1Sa 20:1, 33
1Sa 23:15

Columna 2

a 1Sa 24:12
1Sa 26:25
2Sa 12:7
Sl 34:7

b 2Sa 1:2, 4

c 2Sa 1:13-15

d Gé 9:6
Éx 21:12
Nú 35:16, 30

e Sl 55:23

f Dt 21:22

CAP 5

g 2Sa 2:1, 11
1Cr 12:23

h 1Cr 11:1-3

9 Chéen ba'ale' Davide' tu núukaj ti' Recab yéetel ti' Baanaj u hijo'ob Rimón le beerotitao': «Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', le máax tu salvarten ti' tuláakal le ba'ax tin mu'yajto',[a] **10** le ka taal juntúul máak u ya'alten: ‹Saúle' ts'o'ok u kíimil›,[b] leti'e' ku tuklik ka'ache' jach ma'alob le ba'ax taal u ya'alteno', chéen ba'ale' tin mache' ka tin kíimsaj[c] te' tu kaajil Ziklago'. ¡Bey úuchik in bo'otik le máak je'elo'! **11** ¡Kux túun beora k'asa'an máako'ob ts'o'ok u kíimsko'ob juntúul máak tu yóok'ol u cama, juntúul máak mix ba'al k'aas u beetmaj! ¿Ma' wa unaj in beetke'ex responsableil úuchik a wekike'ex u k'i'ik'el le máako'?[d] ¿Ma' wa unaj in xu'ulsikte'ex te' yóok'ol kaaba'?». **12** David túune' tu ya'alaj ti' u soldado'ob ka u kíimso'ob le máako'oba'.[e] Leti'ob túune' tu xot'o'ob u k'abo'ob yéetel u yooko'obe' ka tu ch'uykíinto'ob u wíinklilo'ob[f] tu tséel le tu'ux ku almacenarta'al ja' tu kaajil Hebróno'. Chéen ba'ale' tu ch'a'ajo'ob u pool Is-bósete' ka tu muko'ob tu kaajil Hebrón, te' tu'ux mu'uk Abnero'.

5 Le ka máan k'iine' tuláakal u tribuilo'ob Israele' bino'ob tak Hebrón te' tu'ux yaan Davido'[g] ka tu ya'alo'obti': «¡Ilawile! To'one' a láak'tsilo'on.*[h] **2** Úuchjeakile' le táan u beetik u reyil Saúl t-óok'ole' teech ka'ach nu'uktik u kaajil Israel le kéen

5:1 * Wa «a wéet k'i'ik'elo'on».

xi'ik ba'atelo'.[a] Te' k'iino'ob je'elo' Jéeobae' tu ya'alajtech: ‹Teech kan kanáantik Israel, in kaajal, teech kan nu'uktik Israel›».[b] **3** Bey túuno' tuláakal u nuuktakil Israele' bino'ob tak Hebrón tu yiknal le rey Davido'. Te'elo' Davide' tu ch'a'aj junp'éel acuerdo tu yéetelo'ob[c] tu táan Jéeoba. Leti'ob túune' tu beeto'ob reyil David tu yóok'ol Israel.[d]

4 Davide' yaan ka'ach 30 años ti' le ka k'uch u beetuba reyilo', yéetel 40 años reinarnaji.[e] **5** Desde tu kaajil Hebróne' reinarnaj 7 años y medio yóok'ol u lu'umil Judá, yéetel desde tu kaajil Jerusaléne'[f] reinarnaj 33 años yóok'ol tuláakal u lu'umil Israel yéetel Judá. **6** Juntéenjeake' le rey David yéetel u soldado'obo' jóok'o'ob utia'al u bino'ob tak Jerusalén utia'al ka ba'atelnako'ob tu contra le jebuseo'ob[g] kaja'ano'ob te'elo'. Leti'obe' tu burlarto'ob David táan u ya'aliko'ob: «¡Teche' mix bik'in kan okol waye'! Tak le ch'óopo'ob yéetel le móocho'ob je'el u páajtal u tojolch'intkecho'obo'». Leti'obe' ku tukliko'ob ka'achi: «Davide' mix bik'in kun okol waye'».[h] **7** Chéen ba'ale' Davide' tu ch'a'aj u kaajil Sión, le kaaj yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho', le ka ts'o'oke' le kaaja' tu k'aaba'taj u Kaajal David.[i] **8** Te' k'iin je'elo' Davide' tu ya'alaj: «¡Le máaxo'ob kun atacartik le jebuseo'obo' unaj u máano'ob ichil u túnelil le ja'o' utia'al ka u xu'ulso'ob ti' le ‹móocho'obo' bey xan ti' le ch'óopo'obo'›, le máaxo'ob jach p'ekta'ano'ob tumen Davido'!». Le o'olal suuk ka'ach u ya'ala'al: «Le ch'óop yéetel le móocho' mix bik'in kun ooklo'ob ichil le najo'». **9** David túune' p'áat kajtal te' kaaj yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho', le kaajo' ts'a'ab u k'aaba't* u Kaajal David. Leti'e' jo'op' u beetik pak'o'ob yéetel uláak' ba'alo'ob te' Pu'uko'#[a] bey xan ti' jejeláas lugaro'ob ichil le kaajo'.[b] **10** Bey túun úuchik u bin u maas antal u páajtalil Davido'.[c] Jéeoba, le Dios gobernartik le ángelo'obo', tia'an ka'ach tu yéetele'.[d]

11 Hiram,[e] u reyil Tiroe', tu túuxtaj máako'ob utia'al u t'aano'ob yéetel David, tu túuxtaj xan u che'ilo'ob cedro,[f] carpintero'ob yéetel máako'ob ku meyajtiko'ob tuunich utia'al u beetko'ob pak'o'ob. Leti'ob túune' káaj u beetko'ob u yotoch* David.[g] **12** David túune' tu ts'áaj cuentae' jach tu jaajil ts'o'ok u ts'a'abal tumen Jéeoba u beet u reyil tu yóok'ol Israel,[h] yéetel ts'o'ok u beeta'al ka yanak u páajtalil u reino,[i] lela' bey úuchik u beetik Dios yo'olal Israel, u kaajalo'.[j]

13 David túune' luk' tu kaajil Hebróne' ka p'áat tu kaajil Jerusalén, te'elo' tu ch'a'aj u maasil ko'olelo'ob utia'al u yatanto'ob*[k] yéetel ts'o'ok xan

CAP 5

a 1Sa 18:13 1Sa 25:28

b Gé 49:10 1Sa 16:1 1Sa 25:30 2Sa 6:21 2Sa 7:8 1Cr 28:4 Sl 78:71

c 2Re 11:17

d 1Sa 16:13 2Sa 2:4 Hch 13:22

e 1Cr 29:26, 27

f Gé 14:18

g Éx 23:23 Jos 15:63 Jue 1:8, 21

h 1Cr 11:4-6

i 1Re 2:10 Ne 12:37

Columna 2

a 1Re 9:15, 24 1Re 11:27 2Cr 32:5

b 1Cr 11:7-9

c 1Sa 16:13 2Sa 3:1

d 1Sa 17:45

e 1Re 5:1, 8

f 2Cr 2:3

g 2Sa 7:2 1Cr 14:1, 2

h 2Sa 7:16 Sl 41:11 Sl 89:21

i Sl 89:27

j 1Re 10:9 2Cr 2:11

k 2Sa 15:16

5:9 * Uláak' bix u traducirta'ale' «leti'e' tu ts'áaj u k'aaba't». # Wa «Miló», lela' junp'éel t'aan hebreo u k'áat u ya'al «chuup». Le pu'uka' u jaajile' junp'éel ka'anal buut'. **5:11** * Wa «palacio». **5:13** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina'ob».

u beel yéetel uláak' ko'olelo'ob, David túune' seguernaj u ya'abtal u hijo'ob yéetel u hija'ob.[a] **14** U k'aaba' u hijo'ob síijo'ob tu kaajil Jerusaléne' leti'e je'elo'oba': Samúaj, Sobab, Natán,[b] Salomón,[c] **15** Ibar, Elisúa, Néfeg, Jafiya, **16** Elisamá, Eliadá yéetel Elifélet.

17 Le ka tu yojéeltaj le filisteo'ob ts'o'ok u ts'a'abal David u beet u reyil tu yóok'ol Israele',[d] tuláaklo'obe' na'ako'ob utia'al u bino'ob ba'ate'el tu contra David.[e] Le ka tu yojéeltaj David le je'elo' éem utia'al u bin u ta'akuba ti' junp'éel lugar.[f] **18** Le filisteo'obo' ooko'obe' ka tu k'i'itbesuba'ob tu Táax Lu'umil Refaím.[g] **19** David túune' tu k'áataj ti' Jéeoba:[h] «¿Unaj wa in na'akal ba'ate'el tu contra le filisteo'obo'? ¿Yaan wa a k'ubko'ob tin k'ab?». Jéeobae' tu ya'alaj ti' David: «Xeen, na'aken, tumen jach tu jaajil yaan in k'ubik le filisteo'ob ta k'abo'».[i] **20** Davide' taal te' lugar ku k'aaba'tik Baal-perazimo', te'elo' ti' tu ganarto'obi'. Leti' túune' tu ya'alaj: «Je'ex u je'ik bej le ja' ku yáalkabo', bey úuchik u je'ikten Jéeoba junp'éel bej chúumuk ti' in enemigo'ob».[j] Le o'olal ti' le lugar je'elo' tu ts'áaj u k'aaba't Baal-perazim.*[k] **21** Le filisteo'ob túuno' tu p'ato'ob u imageno'ob te'elo', David yéetel u soldado'obe' tu ch'a'ajo'obe' ka tu biso'ob.

5:20 * U k'áat u ya'al «U Yuumil le Bejo'obo'».

CAP 5

a 1Cr 3:5-9
1Cr 14:3-7

b Lu 3:23, 31

c 2Sa 12:24

d 2Sa 5:3

e Sl 2:2

f 1Sa 22:1, 5
1Sa 24:22
2Sa 23:14
1Cr 14:8

g Jos 15:8, 12
1Cr 11:15
1Cr 14:9

h Nú 27:21

i 1Cr 14:10-12

j 2Sa 22:41

k Isa 28:21

Columna 2

a Jos 15:8, 12
1Cr 11:15
1Cr 14:13-17

b Le 26:7

c Jos 18:21, 24

d Jos 16:10

CAP 6

e 1Sa 7:2
1Re 8:1
1Cr 13:1-5

f Dt 20:4
1Sa 1:3
1Cr 17:24

g Éx 25:22
1Sa 4:4
1Cr 13:6-11
Sl 80:1

22 Tuláak' k'iine' le filisteo'obo' taalo'ob ba'ate'el tu ka'atéene' ka tu k'i'itbesuba'ob tu Táax Lu'umil Refaím.[a] **23** Davide' tu k'áataj ti' Jéeoba ba'ax ken u beete, chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajti': «Ma' a na'akal ba'ate'el aktáan ti'ob. Ba'axe' ts'áa vuelta utia'al ka yanakech paachil ti'ob. Le kéen k'uchkech túun aktáan ti' le che'ob ku k'aaba'tik bekjao' ti' ken a atacarto'obi'. **24** Le kéen a wu'uy bey táan u juum u xíimbal máako'ob desde tu ka'anlil u che'ilo'ob bekjao', atacarto'ob tu séeba'anil, tumen Jéeobae' ti' ku bin táanil ti' teech utia'al u xu'ulsik ti' le soldado'ob filisteo'obo'». **25** David túune' tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti' tumen Jéeobao', tu xu'ulsaj ti' le filisteo'obo',[b] desde Gueba,[c] ti' tuláakal le bejo' tak Guézer.[d]

6 Davide' tu ka'a much'aj u maas ma'alobil ti' u soldadoilo'ob Israel, tu chukaj 30,000 u túulalo'ob. **2** David yéetel tuláakal le soldado'obo' bino'ob túun tak Baale-judá utia'al u taasko'ob u cajail u pacto* le u jaajil Dioso'.[e] Tu táan u cajail le pactoo' le kaajo' suuk ka'ach u ch'a'chi'itko'ob u k'aaba' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo',[f] le máax ku kutal tu trono yaan tu yóok'ol# le querubíno'obo'.[△g] **3** Chéen ba'ale' leti'obe' tu ch'a'ajo'ob u cajail u pacto le

6:2 * Ilawil «U cajail pacto», página 2583. # Uláak' bix u traducirta'ale' «chúumuk ti'». △ Ilawil página 2577.

u jaajil Dioso' ka tu na'akso'ob yóok'ol junp'éel túumben carreta.[a] Le carretaa' leti'e meyajnaj utia'al u taasa'al desde tu yotoch Abinadabo',[b] u yotoch ka'ache' tia'an yóok'ol junp'éel pu'uke'. Uzaj yéetel Ayó, u hijo'ob Abinadabe', leti'ob bisik ka'ach le túumben carretao'.

4 Leti'ob túune' bino'ob tu yotoch Abinadab, u yotoche' tia'an ka'ach yóok'ol junp'éel pu'uke', bino'obe' ka tu ch'a'ajo'ob u cajail u pacto le u jaajil Dioso'. Ayóe' ti' ku bin ka'ach táanil ti' u cajail le pactoo'. **5** David yéetel tuláakal u kaajil Israele' táan ka'ach u festejaro'ob tu táan Jéeoba. Leti'obe' táan ka'ach u paxko'ob u jejeláasil nu'ukulilo'ob paax beeta'an yéetel u che'il enebro, táan u paxko'ob arpa'ob, uláak' u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob,[c] pandereta'ob,[d] címbalo'ob*[e] bey xan uláak' u nu'ukulilo'ob paax. **6** Chéen ba'ale' le ka k'ucho'ob te' táax lu'um k'aj óola'an bey Nakóno',* le wakaxo'ob jíitik le carretao' óolak u beeto'ob u lúubul u cajail u pacto le u jaajil Dioso', Uzaj túune' tu tich'aj u k'abe' ka tu machaj le Cajao'.[f] **7** Te' súutuk je'elo' Jéeobae' jach p'u'uj tu contra Uzaje' ka tu kíimsaj te'elo',[g] tu beetaj tumen Uzaje' ma' tu respetartaj u ley Diosi',[h] leti' túune' ti' kíim tu tséel u cajail u pacto le u jaajil Dioso'. **8** Chéen ba'ale' Davide' p'u'uji tumen Jéeobae' ichil u p'uja'anile' tu kíimsaj Uzaj. Le o'olal tak bejla'e' le lugar je'elo' ku ya'ala'alti' Pérez-uzaj. **9** Te' k'iin je'elo' Davide' jach sajakchaj ti' Jéeoba,[a] le o'olal tu ya'alaj: «¿Bix ken in bisil u cajail u pacto Jéeoba te' tu'ux kaja'aneno'?».[b] **10** Davide' ma' tu yóotaj u bis u cajail u pacto Jéeoba te' tu'ux kaja'ano', ma' tu yóotaj u bis tak te' kaaj ku k'aaba'tik u Kaajal Davido'.[c] Ba'axe' tu beetaj u bisa'al tu yotoch Obed-edom,[d] le guititao'.

11 U cajail u pacto Jéeobae' tres meses p'áat tu yotoch Obed-edom, le guititao', yéetel Jéeobae' seguernaj u bendecirtik Obed-edom bey xan u familia.[e] **12** Ti' le rey Davido' ts'a'ab u yojéelt lela': «Jéeobae' ts'o'ok u bendecirtik u familia Obed-edom bey xan tuláakal ba'ax yaanti' tumen tu yotoche' tia'an u cajail u pacto le u jaajil Dioso'». Le ka tu yu'ubaj lelo' Davide' bin tu yotoch Obed-edom. Bin u ch'a' u cajail u pacto le u jaajil Dios utia'al u bisik yéetel ki'imak óol tak te' kaaj ku k'aaba'tik u Kaajal Davido'.[f] **13** Le máaxo'ob bisik[g] u cajail u pacto Jéeobao' le ka tu ts'áajo'ob seis pasose' Davide' tu beetaj u kíimsa'al juntúul wakax yéetel juntúul ba'alche' polokkíinta'an.

14 Davide' táan ka'ach u bin u yóok'ot táan u pirinsuut, táan u yóok'ot tu jaajil u yóol tu táan Jéeoba. Leti'e'

6:5 * Lela' junp'éel u nu'ukulil paax bey je'ex le platillos ku meyaj bejla'a utia'al u yúuchul paaxo'. **6:6** * Te' táax lu'uma' ti' ku jóo'sa'al ka'ach u neek' cebada wa trigoi'.

CAP 6

a Éx 25:14
Nú 7:9
Jos 3:14

b 1Sa 7:1

c 1Sa 10:5

d Éx 15:20

e Sl 150:3-5

f Nú 4:15
1Cr 15:2

g Le 10:1, 2
1Sa 6:19

h Pr 11:2

Columna 2

a 1Sa 6:20
Sl 119:120

b 1Cr 13:12-14

c 2Sa 5:7

d 1Cr 15:25

e Gé 30:27
Gé 39:5

f 1Cr 15:25, 26
Sl 24:7
Sl 68:24

g Nú 4:15
Nú 7:9
Jos 3:3
1Cr 15:2, 15

chéen junp'éel efod* de lino u takmaj ka'achi.[a] **15** David yéetel tuláakal u kaajil Israele' jach ki'imak u yóolo'ob ka'ach ikil u bisko'ob u cajail u pacto[b] Jéeoba. Tuláaklo'ob jach ki'imak u yóolo'ob[c] táan u yawato'ob le táan u pa'axal le baako'.[d] **16** Chéen ba'ale' le ka oksa'ab u cajail u pacto Jéeoba te' kaaj ku k'aaba'tik u Kaajal Davido', Mikal u hija Saúle',[e] paakatnaj te' ventanao' ka tu yile' le rey Davido' táan u síit' yéetel táan u pirinsuut le táan u yóok'ot tu táan Jéeobao'. David túune' sen lúub k'aasil ti' Mikal.*[f] **17** Leti'ob túune' tu yokso'ob u cajail u pacto Jéeoba te' naj de nook' tu beetaj David utia'al u ts'a'abalo', yéetel ts'a'ab te' tu'ux unaj u bino'.[g] David túune' tu k'ubaj tu táan Jéeoba[h] tóokbil ofrenda'ob*[i] bey xan ofrenda'ob utia'al múul janal.#[j] **18** Le ka ts'o'ok u k'ubik le tóokbil ofrenda'ob yéetel le ofrenda'ob utia'al múul janalo', Davide' tu bendecirtaj le kaaj tu k'aaba' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'. **19** Ts'o'ole' leti'e' tu ts'áaj ba'al u jaant tuláakal le kaajo', tu ts'áaj ti' tuláakal le máaxo'ob much'ukbalo'obo', ti' le xiibo'ob yéetel ti' le ko'olelo'obo'. Tu ts'áajti'ob junp'éel waaj de u forma aro, junp'éel waaj beeta'an yéetel dátiles bey xan junp'éel waaj beeta'an yéetel pasas. Le ka ts'o'oke' tuláakal le máako'obo' suunajo'ob tu yotocho'ob.

20 Le ka suunaj David tu yotoch utia'al u bendecirt u familiae', jóok' ilbil tumen Mikal, u hija Saúl.[a] Mikale' tu ya'alajti': «¡U reyil Israele' jach junpuli' túun mina'an u su'tal, óoli' chaknuul* táan ka'ach u síit' tu táan u yich u esclava'ob le máaxo'ob meyajtiko'! ¡Tu lu'saj u nook' tu táan tuláakal je'ex u beetik juntúul máak mina'an u na'ate'!».[b] **21** Le ka tu yu'ubaj lelo' Davide' tu núukaj ti' Mikal: «Tene' ki'imakchaj in wóol tu táan Jéeoba, le máax yéeyen tu lugar a papá yéetel tu lugar u familiao'. Jéeoba ts'áaen utia'al ka in nu'ukt Israel, u kaajal.[c] Le o'olale' jach yaan u ki'imaktal in wóol tu táan Jéeoba, **22** yaan in maas taaskinba mix ba'alil, yéetel yaan in beetik uláak' ba'alo'ob utia'al in we'esik de ke mix ba'alen. Chéen ba'ale' le esclava'ob ka wa'aliko' leti'ob kun alabarken». **23** Mikal, u hija Saúle',[d] ma' yanchaj u paalal tak ka kíimi'.

7 Le ka p'áat kajtal le rey tu yotocho'*[e] yéetel le ka tu beetaj Jéeoba u yantal jeets'elil ti' yéetel tuláakal u enemigo'ob kaja'ano'ob tu ba'pacho', **2** le reyo' tu ya'alaj ti' Natán[f] le profetao': «Ilawile, tene' kajakbalen ti'

CAP 6

a 1Cr 15:27, 28

b Éx 37:1 Sl 132:8

c 1Cr 15:16

d Sl 150:3

e 1Sa 14:49 1Sa 18:20, 27 2Sa 3:14

f 1Cr 15:29

g 1Cr 15:1

h 1Cr 16:1-3

i Le 1:3

j Le 3:1

Columna 2

a 1Sa 18:27

b Éx 22:28

c 1Sa 13:13, 14 1Sa 15:27, 28 1Sa 16:1, 12

d 1Sa 14:49 2Sa 6:16

CAP 7

e 1Cr 17:1

f 2Sa 12:1 1Cr 29:29

6:14 *Lela' bey junp'éel mandile'. Ilawil «Efod», página 2562. **6:16** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «lúub k'aasil ti' ichil u puksi'ik'al». **6:17** *Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582. #Ilawil «Ofrendail múul janal», página 2574.

6:20 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «píitis». **7:1** *Wa «tu palacioo'».

junp'éel naj beeta'an yéetel cedro'ob,[a] chéen ba'ale' u cajail u pacto le u jaajil Dioso' chéen ti' junp'éel naj de nook' yaan».[b] **3** Natáne' tu núukaj ti' le reyo': «Beet je'el ba'axak taak u beetik a puksi'ik'ale', tumen Jéeobae' tia'an ta wéetele'».[c]

4 Te' áak'ab je'elo' Jéeobae' tu t'anaj Natáne' ka tu ya'alajti': **5** «Xeen a wa'al ti' David, le máax meyajtikeno': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «¿Unaj wa a beetikten junp'éel naj utia'al ka kajlakeni'?[d] **6** Tumen desde le ka tin jóo'saj u kaajil Israel tu lu'umil Egiptoe', tene' ma' kajlaken ti' junp'éel naji'.[e] Ba'axe' chéen ts'o'ok in wantal ti' junp'éel naj de nook' yéetel ti' junp'éel tabernáculo.*[f] **7** Ti' tuláakal le k'iino'ob táan in bin ka'ach yéetel le israelita'obo',* ¿jaytéen tin wa'alaj ti' u nuuktakil u tribu'ob Israel, ti' le máaxo'ob tin ts'áaj utia'al u nu'ukto'ob in kaajal: ‹¿Ba'axten ma' ta beete'exten junp'éel naj beeta'an yéetel cedro'obi'?›?». **8** Beoraa' a'al xan ti' David, le máax meyajtikeno': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': «Tene' tin ch'a'ajech te' tu'ux ka kanáantik ka'ach le tamano'obo',[g] tin ch'a'ajech utia'al in ts'áaikech a nu'ukt Israel, in kaajal.[h] **9** Tene' yaan in wantal ta wéetel je'el tu'uxak ka xi'ikeche',[i] ta táan ken in xu'uls ti' tuláakal a enemigo'ob.[a] Yaan xan in beetik u jach k'aj óolta'al a k'aaba'[b] je'ex k'aj óola'anil u k'aaba' le máako'ob jach yaan u páajtalilo'ob te' yóok'ol kaaba'. **10** Yaan in yéeyik junp'éel lugar utia'al u yantal Israel, in kaajal, ti' ken in ts'áai', ti' kun kajtali' yéetel yaan u yantal jeets'elil ti'. Ma' kun ka'a beetbil u mu'yajo'ob tumen le k'asa'an máako'ob je'ex úuchik u beeta'al u mu'yajo'ob úuchjeakilo',[c] **11** desde te' k'iino'ob ka tin ts'áaj juezo'ob[d] yóok'ol Israelo'. Yaan in beetik u xu'ulul a taal ba'ateltbil tumen tuláakal a enemigo'ob.[e]

Jéeobae' ts'o'ok xan u ya'alikteche' de ke Jéeobae' yaan u beetik u reinar a paalal.[f] **12** Le kéen k'uchuk u k'iinil u xu'ulul a kuxtale',[g] le kéen je'elkech yéetel a úuchben láak'tsilo'obe', tene' yaan in beetik ka reinarnak a ch'i'ibal,* yaan in beetik ma' u xu'ulul u gobernar.[h] **13** Leti' kun beetik junp'éel naj utia'al in k'aaba',[i] teen túune' yaan in beetik ma' u xu'ulul u kutal tu trono utia'al u gobernar.[j] **14** Tene' yaan in k'uchul in beetinba u taata yéetel leti'e' yaan u k'uchul u beetuba in hijo.[k] Le kéen u beet ba'ax k'aase' yaan u meyajten junp'éel che' utia'al in tojkíintik u beel je'ex u beetik le wíiniko'obo', yéetel yaan in jats'ik je'ex u beetik le máako'obo'.*[l] **15** Ma' kun xu'ulul in we'esik in no-

CAP 7

a 2Sa 5:11

b 2Sa 6:17

c 1Re 8:17
1Cr 17:2
1Cr 22:7

d 1Re 5:3
1Re 8:17-19
1Cr 17:4-6
1Cr 22:7, 8

e Jos 18:1

f Éx 40:18, 34

g 1Sa 16:11

h 2Sa 5:2
1Cr 17:7-10
1Cr 28:4
Sl 78:70, 71

i 1Sa 18:14
2Sa 5:10

Columna 2

a 2Sa 22:1
Sl 18:37

b 1Cr 14:2, 17

c Jue 2:14
Sl 89:20, 22

d Jue 2:16

e Dt 25:19

f 1Re 2:24
Sl 89:4

g 1Re 2:1

h Gé 49:10
1Re 8:20
1Cr 17:11-14
Sl 132:11
Isa 9:7
Isa 11:1
Mt 21:9
Mt 22:42
Lu 1:32, 33
Jn 7:42
Hch 2:30

i 1Re 5:5
1Re 6:12
Zac 6:12, 13

j 1Re 1:37
1Cr 22:10
1Cr 28:7
Sl 89:4, 36

k 1Cr 28:6
Mt 3:17
Heb 1:5

l Sl 89:30, 32
Jer 52:3

7:6 *Ilawil página 2581. **7:7** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Israel».

7:12 *Wa «descendencia». **7:14** *Uláak' bix u traducirta'ale' «u paalal Adán».

joch yaabilaj ti' je'ex úuchik u xu'ulul in we'esik ti' Saúle',[a] le máax tin lu'saj ta táano'. **16** Teech yéetel a paalale' ma' kun xu'ulul a gobernare'ex, a tronoe' mix bik'in kun lu'sbil te' tu'ux yano'»».[b]

17 Natáne' tu ya'alaj ti' David tuláakal le ba'ax a'ala'abti'o' bey xan tuláakal le ba'ax ts'a'ab u yilo'.[c]

18 Le ka tu yu'ubaj lelo' le rey Davido' kulaj tu táan Jéeobae' ka tu ya'alaj: «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ¿máaxen teen, yéetel máax in familia* utia'al ka a beet ya'ab ba'alo'ob t-o'olal je'ex le ts'o'ok a beetik tak beoraa'?[d] **19** Ts'o'ole' Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ma' chéen lelo', ts'o'ok xan a wa'alik de ke in paalale' yaan u p'áatlo'ob tak k'iino'ob mina'an u xuul. Yéetel lela', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, mix juntúul wíinik je'el u páajtal u k'exike'.* **20** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ¿ba'ax maas je'el u páajtal in wa'alikteche'? Si jach ma'alob a k'aj óoltmilen.[e] **21** Teche' ts'o'ok a beetik tuláakal le nukuch ba'alo'oba' yéetel ts'o'ok a beetik u yojéelta'al tumen le máax meyajtikecho',[f] tumen leti'e ba'ax a k'áato' yéetel tumen bey úuchik a wa'alik a beetko'. **22** Yo'olal lelo' Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teech le maas nojoch Dioso',[g] mina'an uláak' je'ex teche'.[h] Chéen teech le u jaajil Dioso'.[i]

7:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in wotoch». **7:19** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «lela' jun-p'éel ley utia'al tuláakal wíinik».

CAP 7

a 1Sa 15:23, 26

b Sl 45:6 Sl 89:36 Da 2:44 Heb 1:8 Ap 11:15

c 1Cr 17:15

d 1Cr 17:16-22

e 1Sa 16:7 Sl 17:3

f Sl 25:14

g Dt 3:24 1Cr 16:25

h Éx 15:11 Sl 83:18

i Dt 4:35

Columna 2

a Dt 4:7 Sl 147:19, 20

b Éx 3:8 Éx 19:5 Isa 63:9

c Éx 9:16

d Dt 10:21

e Dt 26:18

f Éx 15:2

g 1Cr 17:23-27 Sl 89:20, 28

h 1Cr 29:11 Sl 72:19 Mt 6:9 Jn 12:28

i Isa 9:7 Jer 33:22

j 2Sa 7:11

k Nú 23:19 Sl 89:35 Sl 132:11 Jn 17:17

Bey u ye'esik tuláakal le ba'ax ts'o'ok k-u'uyik ta' wo'olalo'. **23** Ts'o'ole' ¿yaan wa uláak' kaaj way lu'um je'ex Israel, a kaajale'?[a] Teech binech a salvarto'ob utia'al ka k'uchuk u beetuba'ob a kaajal.[b] Ta beetaj u jach k'aj óolta'al a k'aaba'[c] yo'olal le ba'axo'ob ta beetaj tu yo'olalo'obo'. Ta beetaj nukuch ba'alo'ob ku beetik u ja'ak'al u yóol máak.[d] Le ka ts'o'ok a salvarko'ob ti' u lu'umil Egiptoe' ta tojolch'intaj xan uláak' kaajo'ob bey xan u dioso'ob tu táano'ob. **24** Ta ts'áaj Israel utia'al ka u beetuba a kaajal utia'al mantats',[e] ts'o'ole' teche', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ts'o'ok xan a k'uchul a beetaba u Dios.[f]

25 Beoraa', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, béeykunt utia'al mantats' le ba'ax ts'o'ok a prometertik ti' teen yéetel ti' in paalalo', beet je'ex ts'o'ok a wa'aliko'.[g] **26** Ka alabarta'ak a k'aaba' utia'al mantats',[h] utia'al beyo' ka páajchajak u ya'ala'al tumen le máako'obo': ‹Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', leti' u Dios Israel›, ta táan xane' ka kulak mantats' in hijo'ob te' tronoo'.[i] **27** Jéeoba, teech le máax gobernartik le ángelo'obo', teech u Dios Israele', ts'o'ok a wa'alikten: ‹Yaan in beetik u reinar a paalal›.[j] Tu yo'olal lela' ma' tin ch'a'ik saajkil in orar ti' teech yéetel in wa'aliktech lela'. **28** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teech u jaajil Dios, yéetel le ba'ax ka wa'aliko' jach jaaj,[k] teche' ts'o'ok a prometertikten tuláakal le ba'alo'ob

ma'alobtaka'. **29** Beet uts a bendecirtik in paalal, ma' u xu'ulul u yantalo'ob ta táan.[a] Jéeoba, teech le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', teech le ts'o'ok a prometertik le je'elo', bendecirt in paalal utia'al mantats'».[b]

8 Le ka máan k'iine' Davide' tu ganartaj le filisteo'obo'[c] ka tu ts'áajo'ob yáanal u autoridad,[d] tu tokaj xan ti'ob le lugar ku k'aaba'tik Meteg-amáo'.

2 Tu ganartaj xan le moabita'obo',[e] tu beetaj u jaytalo'ob yóo' lu'ume' ka tu jóo'saj óoxjaats ti'ob.* Ka'ajaats ti' leti'obe' utia'al ka kíimsa'ako'ob, yéetel junp'éel jaatse' utia'al ka p'áatko'ob kuxa'anil.[f] Le moabita'ob túuno' p'áato'ob yáanal u autoridad David, yéetel jo'op' u bo'otko'ob impuesto.[g]

3 Davide' tu ganartaj Adadézer, u hijo Reob, u reyil Zobá.[h] Adadézere' bija'an ka'ach tu jáal le Río Éufrates utia'al u yilik u ka'a ts'áaik yáanal u k'ab le lu'um yaan ka'ach ti'o'.[i] **4** Davide' tu chukaj 1,700 u soldado'ob Adadézer ku nat'ko'ob tsíimin, tu chukaj xan 20,000 uláak' soldado'ob. David túune' tu xot'aj u xiich'el u yook le tsíimino'obo', chéen tu p'ataj 100 ti' le tsíimino'ob jíitik u carroilo'ob ba'atelo'.[j]

5 Le sirio'ob yano'ob Damasco[k] túuno' taal u yáanto'ob le rey Adadézer ku taal ti' u lu'umil Zobáo', chéen ba'ale' Davide' tu kíimsaj 22,000 u túulal ti' leti'obi'.[a] **6** David túune' tu ts'áaj jejeláas múuch' soldado'ob tu lu'umil Siria te' tu kaajil Damascoo'. Le sirio'ob túuno' yanchajo'ob yáanal u autoridad David, yéetel desde te' k'iin je'elo' jo'op' u bo'otko'ob impuesto. Jéeobae' ku yáantik ka'ach David utia'al ka ganarnak* je'el tu'uxak ka xi'ik ba'atele'.[b] **7** David xane' tu ch'a'aj le escudo'ob wóolistak beeta'ano'ob de oroo', le escudo'ob ka'acha' u tia'al le máaxo'ob meyajtik Adadézero', le ka ts'o'oke' tu biso'ob tak Jerusalén.[c] **8** Davide' tu ch'a'aj xan ya'ab cobre tu kaajilo'ob Béta yéetel Berotai, kaajo'ob yano'ob ka'ach yáanal u autoridad Adadézer.

9 Toy, u reyil u kaajil Amat[d] túune', tu yojéeltaj de ke Davide' tu xu'ulsaj ti' tuláakal u ejército Adadézer.[e] **10** Le o'olal Toye' tu túuxtaj Joram u hijo, utia'al ka xi'ik u yil le rey Davido', utia'al u k'áatik bix yanil yéetel utia'al u felicitartik úuchik u ganartik Adadézer (tumen Adadézere' suuk ka'ach u ba'ate'el tu contra Toy). Jorame' tu bisaj ti' David ba'alo'ob de plata, de oro yéetel de cobre. **11** Le rey David túuno' tu junpáaykuntaj utia'al Jéeoba le ba'alo'ob taasa'abti'a', tu junpáaykuntaj je'ex úuchik u beetik yéetel le plata bey xan le oro tu ch'a'aj ti' tuláakal le kaa-

CAP 7

a SI 89:20, 36 SI 132:12

b 2Sa 22:51 SI 72:17

CAP 8

c Jos 13:2, 3 2Sa 21:15

d 1Cr 18:1

e Nú 24:17 Jue 3:29 1Sa 14:47 SI 60:8

f Dt 23:3-6

g 2Re 3:4 1Cr 18:2

h 2Sa 10:6 1Re 11:23 SI 60:Enc

i Gé 15:18 Éx 23:31 1Re 4:21 1Cr 18:3, 4

j Dt 17:16 SI 20:7 SI 33:17

k Isa 7:8

Columna 2

a 1Cr 18:5, 6

b Dt 7:24 2Sa 8:14

c 1Cr 18:7, 8

d 2Re 14:28

e 1Cr 18:9-11

8:2 * Wa «ka tu medirto'ob yéetel junp'éel suum».

8:6 * Wa «Jéeobae' ku salvartik ka'ach David».

jo'ob tu ts'áaj yáanal u autoridado':[a] **12** Siria, Moab,[b] le ammonita'obo', le filisteo'obo',[c] le amalekita'obo'[d] bey xan Adadézer[e] u hijo Reob, u reyil Zobá. **13** David xane' tu beetaj u maas k'aj óolta'al le ka ts'o'ok u ganartik 18,000 edomita'ob te' tu Táax lu'umil ta'abo'.[f] **14** David túune' tu ts'áaj jejeláas múuch' soldado'ob tu lu'umil Edom. Ti' tuláakal u lu'umil Edom tu ts'áaj soldado'obi', tuláakal túun le edomita'obo' yanchajo'ob yáanal u autoridad David.[g] Jéeobae' ku yáantik ka'ach David utia'al ka ganarnak* je'el tu'uxak ka xi'ik ba'atele'.[h]

15 Davide' seguernaj u reinar tu yóok'ol tuláakal u lu'umil Israel[i] yéetel seguernaj u juzgartik yéetel u beetik ba'ax ma'alob[j] yo'olal tuláakal u kaajal.[k] **16** Joab[l] u hijo Zeruyáe' leti' nu'uktik ka'ach u soldado'ob David, yéetel Jeosafat[m] u hijo Ailude' leti' ka'ach ts'íibtik le ba'axo'ob unaj u k'a'ajsa'alo'. **17** Sadok[n] u hijo Aitub yéetel Aimélek u hijo Abiatare' leti'ob ka'ach le sacerdote'obo', yéetel Serayae' leti' ka'ach le secretarioo'. **18** Benaya[o] u hijo Jeoyadáe', leti' nu'uktik ka'ach le keretita'ob yéetel le peletita'obo'.[p] Yéetel u hijo'ob Davide' k'uch u beetuba'ob máako'ob jach yaan autoridad ti'ob ichil le kaajo'.*

8:14 * Wa «Jéeobae' ku salvartik ka'ach David». **8:18** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'uch u beetuba'ob sacerdote'ob».

CAP 8

a Jos 6:19; 1Re 7:51; 1Cr 22:14; 1Cr 26:27

b 2Sa 8:2

c 2Sa 8:1

d 1Sa 30:18

e 2Sa 8:7

f 1Cr 18:12, 13; Sl 60:Enc

g Gé 25:23, 26; Gé 27:29, 37; Nú 24:18

h Sl 60:12

i 2Sa 5:3, 5

j 1Re 3:6

k 1Cr 18:14-17

l 2Sa 20:23; 1Cr 11:6

m 2Sa 20:24; 1Re 4:3

n 2Sa 15:27; 1Cr 6:8; 1Cr 24:3

o 2Sa 23:20; 1Re 1:44; 1Re 2:35

p 2Sa 15:18; 2Sa 20:7

Columna 2

CAP 9

a 1Sa 18:1, 3; 1Sa 20:15, 42

b 2Sa 16:1; 2Sa 19:17

c 2Sa 4:4; 2Sa 9:13; 2Sa 19:26

d 2Sa 17:27-29

e Pr 11:17

9 David túune' tu ya'alaj: «¿Yaan wa máax p'aatal ti' u familia Saúl utia'al ka in we'es in wutsil* ti' je'ex úuchik in prometertik ti' Jonatáno'?».[a] **2** Yaan ka'ach juntúul máak ku meyajtik Saúl ka'achi, u k'aaba'e' Zibá.[b] Bin ch'a'abil túune' ka taasa'ab tu táan David. Le rey túuno' tu k'áatajti': «¿Teech wa Zibá?». Leti'e' tu núukaj: «Jaaj, teen, in yuum». **3** Le reyo' tu ya'alajti': «¿Yaan wa máax p'aatal ti' u familia Saúl utia'al ka in we'es in wutsil ti' je'ex le nojoch utsil ku ye'esik Dioso'?». Zibáe' tu núukajti': «Láayli' p'aatal juntúul u hijo Jonatáne', leti'e' móoch tu ka'ap'éelal u yook».[c] **4** Le reyo' tu k'áataj túun ti': «¿Tu'ux yaan?». Zibáe' tu núukaj ti' le reyo': «Tia'an tu yotoch Makir,[d] u hijo Amiel, te' lugar ku k'aaba'tik Lo-debaro'».

5 Le rey David túuno' tu séeba'anil tu ya'alaj ka xi'ik ch'a'abil tu yotoch Makir, u hijo Amiel, te' lugar ku k'aaba'tik Lo-debaro'. **6** Le ka ook te' tu'ux yaan Davido', Mefibóset, u hijo Jonatán, u yáabil Saúle', xolaje' ka chinlaj tu táan. David túune' tu ya'alaj: «¡Mefibóset!». Leti' túune' tu núukaj: «¿Ba'axi', in yuum?». **7** Davide' tu ya'alajti': «Ma' a ch'a'ik saajkil, tumen tene' yaan in we'esiktech in wutsil[e] je'ex úuchik in prometertik ti' Jonatán, a papáo'. Yaan in sutiktech tuláakal le lu'um yaan ka'ach ti' Saúl a abueloo', yéetel

9:1 * Wa «nojoch yaabilaj».

mantats' kan janal* tin wéetel».[a]

8 Le ka tu yu'ubaj lelo', chinlaje' ka tu ya'alaj: «¿Máaxen utia'al ka a ch'a'en en cuenta?* Si tene' chéen juntúul kimen peek'en».[b] **9** Le rey túuno' tu túuxtaj ch'a'abil Zibá, le máax meyajtik Saúl ka'acho', ka tu ya'alajti': «Tuláakal le ba'ax yaan ka'ach ti' Saúl yéetel ti' u familiae' kin ts'áaik ti' u yáabil Saúl, le a ts'uulil ka'acho'.[c] **10** Teech, a paalal bey xan a sirviente'obe' yaan a meyajtike'ex le lu'umo' yéetel yaan a cosecharke'ex u yich utia'al ka yanak ba'al u jaant u familia Mefibóset, u yáabil le a ts'uulil ka'acho'. Chéen ba'ale' Mefibósete' mantats' kun janal tin wéetel».[d]

Zibá ka'ache' yaan 15 u túulal u paalal, yéetel 20 u túulal máako'ob meyajtik.[e] **11** Zibá túune' tu ya'alaj ti' le reyo': «Tene' yaan in beetik tuláakal le ba'ax ts'o'ok u ya'alik le rey ka in beeto'». Bey túuno' Mefibósete' ti' ku janal ka'ach yéetel le rey je'ex u maasil u paalal le reyo'. **12** Mefibósete' yaan ka'ach juntúul u hijo táankelem, u k'aaba' le xi'ipala' Miká.[f] Tuláakal túun le máaxo'ob kaja'ano'on tu yotoch Zibáo' k'uch u beetuba'ob u j-meyajo'ob Mefibóset. **13** Mefibósete' kajlaj tu kaajil Jerusalén tumen mantats' ti' ku janal ka'ach tu yiknal le reyo'.[a] Leti' ka'ache' móoch tu ka'ap'éelal u yook.[b]

CAP 10

10 Le ka máan k'iine' u rey le ammonita'obo'[c] kíimi. Anún, u hijo, túune' tu beetuba reyil tu lugar.[d] **2** Le ka tu yojéeltaj lelo', Davide' tu ya'alaj: «Yaan in we'esik in wutsil* ti' Anún, u hijo Naas, utia'al in sutik u jeel le utsil tu ye'esajten u papáo'». David túune' tu túuxtaj jujuntúul máako'ob utia'al u líi'sko'ob u yóol Anún úuchik u kíimil u papá. Chéen ba'ale' le ka k'uch le máako'ob túuxta'abo'ob tumen David te' lu'um tu'ux yaan le ammonita'obo', **3** le príncipe'ob ammonita'obo' tu ya'alo'ob ti' Anún, le u reyo'obo': «A tuklike', ¿chéen wa taak u ye'esik David ku respetartik a papá úuchik u túuxtik máako'ob utia'al u líi'sko'ob a wóol? ¿Ma' wa tu túuxto'ob utia'al u ch'úukto'ob le kaajo', utia'al ka u yilo'ob bix yanil, yéetel beyo' ka u xu'ulso'obti'?». **4** Le ka tu yu'ubaj lelo', Anúne' tu machaj le máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen Davido', tu ts'ikaj táanchumuk ti' u me'exo'obe'[e] ka tu xot'aj xan táanchumuk u nook'o'ob, k'uch u xot'ik u nook'o'ob tak tu nalgaso'ob, ka ts'o'oke' tu ya'alajti'ob ka xi'iko'ob. **5** Le ka a'ala'ab ti' David le ba'ax úucha' tu séeba'anil tu túuxtaj jujuntúul máako'ob utia'al ka xi'ik ilbilo'ob, tumen le máako'obo' jach su'lako'ob ka'achi. Le reyo' tu ya'alajti'ob: «P'áa-

9:7 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mantats' ken a jaant waaj». **9:8** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «utia'al a sutik a wich a pakten».

10:2 * Wa «nojoch yaabilaj».

CAP 9

a 2Sa 19:28 Pr 11:25

b 1Sa 24:14

c 2Sa 9:1 2Sa 16:4 2Sa 19:29

d 2Sa 19:28

e 2Sa 19:17

f 1Cr 8:34 1Cr 9:40

Columna 2

a 2Sa 9:7 2Sa 19:28

b 2Sa 4:4

CAP 10

c Gé 19:36, 38 Jue 10:7 Jue 11:12, 33 1Sa 11:1

d 1Cr 19:1-5

e Le 19:27

tene'ex Jericó[a] tak ken chowakchajak a me'exe'ex tu ka'atéen, le kéen ts'o'okke' ka suute'ex».

6 Le ka máan k'iine' le ammonita'obo' tu ts'áajo'ob cuenta de ke jach p'ekta'ano'ob tumen David. Le o'olale' bino'obe' ka tu bo'oto'ob 20,000 soldado'ob sirio'ob utia'al ka áanta'ako'ob te' ba'atelo'. Le soldado'oba' ti' u taalo'ob ka'ach Bet-reob[b] yéetel Zobá.[c] Tu bo'oto'ob xan 1,000 soldado'ob ti' u reyil Maaká,[d] yéetel tu bo'oto'ob 12,000 soldado'ob ti' u lu'umil Istob.*[e] **7** Le ka tu yu'ubaj lelo' Davide' tu túuxtaj Joab bey xan tuláakal le soldado'obo', tu túuxtaj tak le soldado'ob maas jach u yojlo'ob ba'atelo'.[f] **8** Le ammonita'ob túuno' jóok'o'ob tu entradail le kaajo' ka tu tsoluba'ob utia'al u ba'atelo'ob. Chéen ba'ale' le sirio'ob ku taalo'ob Zobá yéetel Reob junmúuch' yéetel le soldado'ob ku taalo'ob Istob* yéetel Maakáo' ti' p'áato'ob te' táax lu'umo'.

9 Le ka tu yilaj Joab jach nuka'aj atacarbil táanil yéetel paachile', tu yéeyaj junmúuch' ti' u maas ma'alobil u soldadoilo'ob Israele' ka tu beetaj u tsolkuba'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra le sirio'obo'.[g] **10** Ts'o'ole' tu ts'áaj u yalab le soldado'ob utia'al ka nu'ukta'ako'ob tumen Abisay, u suku'uno'.[h] Tu ts'áajo'ob utia'al ka beeta'ak u tsolkuba'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra le ammonita'obo'.[i] **11** Joab túune' tu ya'alaj ti' Abisay: «Wa le sirio'ob ku maas antal u páajtalilo'ob ke tene', teche' unaj a taal a wáanten. Chéen ba'ale' wa le ammonita'ob ku maas antal u páajtalilo'ob ke teche', tene' yaan in bin in wáantech. **12** Ma' a ch'a'ik saajkil mix u péek a wóol,[a] ko'ox ba'ate'el tu yo'olal k-kaajal bey xan tu yo'olal u kaajalo'ob k-Dios, Jéeobae' yaan u beetik le ba'ax maas ma'alob u yilko'».[b]

13 Joab yéetel u soldado'ob túune' seguernaj u náats'lo'ob ti' le sirio'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra'obo', chéen ba'ale' le sirio'obo' púuts'o'ob tu táan.[c] **14** Le ammonita'ob túuno' le ka tu yilo'ob ts'o'ok u púuts'ul le sirio'obo', leti'ob xane' púuts'o'ob ti' Abisaye' ka bino'ob te' kaajo'. Le ka ts'o'ok túun u ba'ate'el Joab yéetel le ammonita'obo' suunaj tu kaajil Jerusalén.

15 Le ka tu yilaj le sirio'ob ts'o'ok u ganarta'alo'ob tumen u kaajil Israele', tu ka'a much'uba'ob.[d] **16** Adadézer[e] túune' tu túuxtaj ch'a'abil le sirio'ob yano'ob naats' ti' le Ríoo'.*[f] Leti'ob túune' k'ucho'ob tak Elaam, yéetel táan ka'ach u nu'ukta'alo'ob tumen Sobak, u nojchil u soldado'ob Adadézer.

17 Le ka a'ala'ab ti' David lela' tu séeba'anil tu much'aj tuláakal u soldadoilo'ob Israele' ka tu k'áatmáansaj le Jordáno', ka k'uch tak Elaam. Le sirio'ob túuno' tu tsoluba'ob

CAP 10
a Jos 18:21
b Nú 13:21
c 2Sa 8:5
d Jos 13:13
e 1Cr 19:6, 7
f 2Sa 23:8
1Cr 19:8, 9
g 1Cr 19:10-13
h 1Sa 26:6
2Sa 2:18
2Sa 23:18
1Cr 2:15, 16
i Nú 21:24

Columna 2
a Dt 31:6
b Sl 37:5
Sl 44:5
Pr 29:25
c 1Cr 19:14, 15
d 1Cr 19:16
e 2Sa 8:3-5
f Gé 15:18
Éx 23:31

10:6, 8 * Wa «ti' u lu'umil Tob».

10:16 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Éufrates.

utia'al u ba'atelo'ob tu contra David, ka jo'op' u ba'atelo'ob tu yéetel.[a] **18** Chéen ba'ale' le sirio'obo' áalkabnajo'ob utia'al u púuts'lo'ob ti' le israelita'obo'. David túune' tu kíimsaj 700 u túulal ti' le soldado'ob bisik u carroilo'ob ba'atelo', tu kíimsaj xan 40,000 soldado'ob sirio'ob u nat'mo'ob u tsiimino'ob. Te'elo' tu kíimsaj xan Sobak, le máax nu'uktik le soldado'ob sirio'obo'.[b] **19** Tuláakal túun le reyo'ob áantik Adadézero', le ka tu yilo'ob ts'o'ok u ganarta'alo'ob tumen Israele', tu séeba'anil tu ch'a'ajo'ob junp'éel acuerdo yéetel Israel utia'al ma' u seguer u yantal ba'ate'el ichilo'ob. Leti'ob túune' yanchajo'ob yáanal u páajtalil Israel.[c] Le sirio'obo' ma' seguernaj u yáantko'ob le ammonita'obo' tumen tu ch'a'ajo'ob saajkil.

11 Tu káajbal le añoo',* te' k'iino'ob tu'ux suuk u jóok'ol le reyo'ob utia'al u ba'atelo'obo', Davide' tu túuxtaj Joab, le máaxo'ob meyajtiko' bey xan tuláakal u soldadoilo'ob Israel utia'al ka xi'iko'ob u xu'ulso'ob ti' le ammonita'obo'. Leti'ob túune' bino'obe' ka tu ba'pachto'ob u kaajil Rabá,[d] chéen ba'ale' Davide' p'áat Jerusalén.[e]

2 Junp'éel k'iin le ts'o'ok u yée'same'entalo', Davide' líik' tu camae' ka jo'op' u xíimbal tu techoil u yotoch.* Desde te'elo' tu yilaj juntúul ko'olel táan u yichkíil, le ko'olelo' jach ki'ichpan. **3** Davide' tu túuxtaj juntúul máak utia'al u k'áatik máax le ko'olelo'. Le máak túuno' tu ya'alaj: «U k'aaba'e' Bat-seba.*[a] Le ko'olelo' u hija Eliam[b] yéetel u yatan Urías[c] le ititao'».[d] **4** Davide' tu túuxtaj máako'ob utia'al ka xi'ik ch'a'abil.[e] Le ko'olel túuno' ook tak te' tu'ux yano', yéetel Davide' chilaj tu yéetel.[f] (Lela' úuch te' k'iino'ob táan u p'áatal limpiail le ko'olelo').*[g] Le ka ts'o'oke' Bat-sebae' suunaj tu yotoch.

5 Le ko'olelo' p'áat embarazadail, ka tu túuxtaj a'albil ti' David: «Embarazadaen». **6** Tu yo'olal lelo' Davide' tu túuxtaj a'albil ti' Joab: «A'al ti' Urías le itita ka taalak waye'». Joab túune' tu túuxtaj Urías tak te' tu'ux yaan Davido'. **7** Le ka k'uch Urías tu yiknale' Davide' tu k'áatajti' bix u bin ti' Joab, bix u bin ti' le soldado'obo' yéetel bix u bin le ba'atelo'. **8** David túune' tu ya'alaj ti' Urías: «Xeen ta wotoch, xeen a jáan je'elsaba».* Le ka jóok' Urías tu yotoch le reyo', paachil ti'e' ti' xan ku bisa'al junp'éel regalo ku túuxta'alti' tumen le reyo'.# **9** Chéen ba'ale' Uríase' ma' bin tu yotochi', p'áat wenel tu yook-

CAP 10

a 1Cr 19:17-19

b Dt 20:1
Sl 18:37, 38

c Gé 15:18
Dt 20:10, 11

CAP 11

d 2Sa 12:26

e 1Cr 20:1

Columna 2

a 2Sa 12:24
1Re 1:11

b 1Cr 3:5, 9

c 2Sa 23:8, 39
1Re 15:5

d Gé 10:15
Dt 20:17

e Éx 20:14, 17

f Le 18:20
Le 20:10
Pr 6:32
Heb 13:4

g Le 12:2
Le 15:19
Le 18:19

11:1 * Lela' tu káajbal yáaxk'iin. Óoli' tu mesil abril. Ilawil página 2692. **11:2** * Wa «u palacio».

11:3 * Wa «Betsabé». **11:4** * Ma' xaane' táan u p'áatal limpiail tumen ts'o'ok u k'iinilo'ob u menstruación. **11:8** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «xeen a p'o' a wook». # Lela' leti'e ba'ax ku túuxtik juntúul máak ti' juntúul u yu'ulab jach importanteo'.

bal u yotoch le rey yéetel le u maasil máako'ob ku meyajtiko'ob le reyo'. **10** A'ala'ab túun ti' David: «Uríase' ma' bin tu yotochi'». Le ka tu yu'ubaj lelo' Davide' tu ya'alaj ti' Urías: «¿Ma' wa táant a suut viajei'? ¿Ba'axten túun ma' binech ta wotochi'?». **11** Uríase' tu núukaj ti' David: «U cajail u pacto Dios[a] bey xan u soldadoilo'ob Israel yéetel Judáe' tia'ano'ob chéen ti' najo'ob beeta'ano'ob yéetel nook', ts'o'ole' in ts'uul Joab bey xan le u maasil máako'ob meyajtikecho' táan u je'elelo'ob chéen tu'ux jáanpik'e'en. Le beetke', ¿unaj wa túun in wokol tin wotoch utia'al in janal, in wuk'ik vino yéetel in chital yéetel in watan?[b] ¡Kin jurartikteche'* ma' ken in beet le je'elo' in rey!».

12 David túune' tu ya'alaj ti' Urías: «P'áaten way bejla'e', sáamale' ka bin». Le o'olal Uríase' p'áat Jerusalén te' k'iin je'elo' bey xan le uláak' k'iino'. **13** David túune' tu túuxtaj ch'a'abil utia'al ka taalak janal bey xan utia'al ka u yuk' vino tu yéetel, leti' túune' tu beetaj u káaltal. Chéen ba'ale' le ka ée'same'enchaje' Uríase' ma' bin tu yotochi', jóok'e' ka p'áat wenel yéetel le u maasil máako'ob ku meyajtiko'ob le reyo'. **14** Le ka sáaschaje' Davide' tu ts'íibtaj junp'éel carta ti' Joab ka tu ts'áaj ti' Urías utia'al ka u bisti'. **15** Te' cartao' tu ts'íibtaj: «Ts'áa'ex Urías tu tséel le soldado'ob yano'ob táanilo', te' tu'ux maas k'aas yanil le ba'atelo'. Le kéen ts'o'okke' náachkuntaba'ex ti' leti' utia'al ka kíimsa'ak».[a]

16 Le táan ka'ach u ba'pachtik Joab le kaaj utia'al u ch'a'iko', tu ts'áaj Urías tu'ux u yojel yaan u ba'ate'el tu contra soldado'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el. **17** Le ka jóok' u soldadoilo'ob le kaaj utia'al u ba'atelo'ob tu contra Joabe', tu kíimso'ob jujuntúul ti' u soldado'ob David. Ichil le máaxo'ob kíimsa'abo'obo' tia'an ka'ach Urías le ititao'.[b] **18** Joab túune' tu túuxtaj a'albil ti' David tuláakal le ba'ax ts'o'ok u yúuchul te' ba'atelo'. **19** Tu ya'alaj ti' le máax tu túuxto': «Le kéen ts'o'okok a wa'alik ti' le rey tuláakal le ba'ax úuch te' ba'atelo', **20** le reyo' ma' xaane' yaan u ts'íikil yéetel yaan u ya'aliktech: ‹¿Ba'axten jach náats'e'ex ti' le kaaj utia'al a ba'atele'ex tu contrao'? ¿Ma' wa a wojle'ex de ke yaan a atacarta'ale'ex desde tu ka'anal pak'ilo'ob le kaajo'? **21** ¿Máax kíims Abimélek[c] u hijo Jerubéset?[d] ¿Ma' wa juntúul ko'olel ku taal ti' u kaajil Tebez yaan ka'ach yóok'ol junp'éel ka'anal pak'i'? Le ko'olelo', ¿ma' wa tu kíimsaj Abimélek úuchik u pulik junp'éel u tuunichil juuch' tu yóok'ol u pooli'? ¿Ba'axten túun jach náats'e'ex ti' u ka'anal pak'ilo'ob le kaajo'?› Teech túune' a'alti' lela': ‹Urías le itita, le máax meyajtikecho', kíim xan›».

11:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Je'ex jach tu jaajil kuxa'aneche'».

CAP 11

a 2Sa 6:17 2Sa 7:2

b Le 15:16 1Sa 21:5

Columna 2

a Sl 51:14 Pr 3:29

b 2Sa 12:9

c Jue 9:50-53

d Jue 6:32 Jue 7:1

22 Le máak túuxta'ab tumen Joabo', bine' ka tu ya'alaj ti' David tuláakal le ba'ax k'ubéenta'abti' ka u ya'alo'. **23** Le máako' tu ya'alaj ti' David: «K-enemigo'obe' jo'op' u ganarko'ono'ob yéetel jóok'o'ob te' tu'ux jáanpik'e'en utia'al u ba'atelo'ob t-contrao'. Chéen ba'ale' to'one' t-beetaj u suuto'ob paachil, tak tu joonajil le kaajo'. **24** Chéen ba'ale' le soldado'ob yaan u arco'obo' jo'op' u ch'inko'ono'ob yéetel u flecha'ob desde te' tu ka'anlil le pak'o'obo' ka tu kíimso'ob jujuntúul ti' le máaxo'ob meyajtikecho'. Tak Urías le itita kíimo'».[a] **25** Le ka tu yu'ubaj lelo' Davide' tu ya'alaj ti' le máak túuxta'ano': «A'al ti' Joab: ‹Ma' a chi'ichnaktal yo'olal lela', ti' junp'éel ba'atele' deporsi yaan kun kíimlo'obi'. Ba'axe' maas ts'áa a wóol ba'ate'el tu contra le kaajo' ka a beet u lúubul ta k'ab›.[b] Ts'o'ole' líi's xan u yóol Joab».

26 Le ka tu yojéeltaj u yatan Urías de ke ts'o'ok u kíimil u yíichame', jo'op' u yo'tik. **27** Chéen p'elak ts'o'okik u máan u k'iinilo'ob u yo'tik u yíichame', Davide' tu túuxtaj ch'a'abile' ka tu beetaj u taasa'al tu yotoch. Leti' túune' k'uch u beetuba u yatan David,[c] ka ts'o'oke' síij u chaambal. Chéen ba'ale' le ba'ax tu beetaj Davida' jach k'aas úuchik u yila'al tumen Jéeoba.[d]

12 Jéeoba túune' tu túuxtaj Natán[e] tu yiknal David. Natáne' ook te' tu'ux yaan Davido'[f] ka tu ya'alajti': «Ti' junp'éel kaaje' yaan

CAP 11

a 2Sa 11:17

b 2Sa 12:26

c 2Sa 5:13
2Sa 12:9

d Gé 39:7-9
1Re 15:5
Sl 5:6
Sl 11:4
Heb 13:4

CAP 12

e 1Re 1:8
1Cr 17:1
1Cr 29:29

f Sl 51:Enc

Columna 2

a 2Sa 5:13
2Sa 15:16

b 2Sa 11:3

c 2Sa 11:4

d Dt 6:13

e Éx 22:1

ka'ach ka'atúul máako'obi', juntúule' ayik'al yéetel uláak'e' óotsil. **2** Le ayik'al máako' yaan ka'ach ya'ab u yalak' tamano'ob yéetel u yalak' wakaxo'ob.[a] **3** Chéen ba'ale' le máak óotsilo' chéen juntúul u chan alak' taman* yaan ka'achi, manbil úuchik u beetik.[b] Leti'e' jach ku kanáantik ka'ach le chan tamano', ti' nojochchaj tu yiknal le máak yéetel u paalalo'. Ti' le junp'íit janal yaan ka'ach ti' le máako' ti' ku janal yéetel ti' ku yuk'ul le chan tamano', yéetel ti' ku wenel tu tseeme'. Le chan tamano' bey u hija ka'ach le máako'. **4** Juntéenjeak túune' taal xíimbaltbil le ayik'al máako', chéen ba'ale' leti'e' ma' tu ch'a'aj mix juntúul ti' u yalak' tamano'ob yéetel mix juntúul ti' u yalak' wakaxo'ob utia'al u preparartik janal utia'al u yu'ulabo'. Tu lugare' tu ch'a'aj u yalak' taman le máak óotsilo' ka tu preparartaj utia'al u ts'áaik ti' u yu'ulabo'».[c]

5 Le ka tu yu'ubaj lela', Davide' sen p'u'uj tu contra le máako' ka tu ya'alaj ti' Natán: «¡Tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano',[d] kin jurartik de ke le máak beet le ba'ax ka wa'aliko' unaj u kíimil! **6** Ts'o'ole' tumen jach k'aas ba'ax tu beetaj yéetel tumen ma' tu ch'a'aj óotsilile', unaj u bo'otik cuatro u téenel ti' le buka'aj ku tojoltik le chan tamano'».[e]

7 Natán túune' tu ya'alaj ti' David: «¡Teech le máak je'e-

12:3 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «x-ch'upul taman».

lo'! Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israelo': ‹Teen yéeyech utia'al ka a in ts'áaech bey rey yóok'ol Israele',[a] yéetel teen salvartech ti' u k'ab Saúl.[b] **8** Tin ts'áajtech le ba'alo'ob yaan ka'ach ti' a ts'uulilo'[c] yéetel tin ts'áajtech u yatano'ob,[d] tene' tin ts'áajech utia'al a reinar yóok'ol Israel bey xan yóok'ol Judá.[e] Ts'o'ole' je'el in beetik ka'ach ya'ab uláak' ba'alo'ob ta wo'olale'.[f] **9** ¿Ba'axten túun ta mixba'alkúuntaj u t'aan Jéeoba ka ta beetaj le ba'ax k'aas tu táan u yicho'? ¡Ta kíimsaj Urías le itita yéetel espadao'![g] Le ka ts'o'ok a kíimsik yéetel u espada le ammonita'obo'[h] ta ch'a'aj u yatan utia'al ka a watante.[i] **10** Desde beoraa' ma' kun xu'ulul u yantal problemas ichil a wotoch,[j] tumen ma' ta wu'uyaj in t'aani' ka ta ch'a'aj u yatan Urías le ititao'›. **11** Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Ilawile, yaan in beetik u yantal problemas ichil a familia.[k] Ts'o'ole' tu táan a wich ken in ch'a' a watano'ob utia'al in ts'áaiko'ob ti' uláak' xiib,[l] leti' túune' yaan u chital tu yéetelo'ob utia'al ka ila'ak tumen tuláakal máak.[m] **12** Le ba'ax ta'akumbail úuchik a beetko',[n] tene' yaan in beetik ka úuchuk tu'ux sáasil, tu táan u yich Israel ken in beet u yúuchul le ba'ax ts'o'ok in wa'aliktecho'›».

13 David túune' tu ya'alaj ti' Natán: «Ts'o'ok in k'ebantal tu contra Jéeoba».[o] Natáne' tu núukaj ti' David: «Jéeoba túune' ku perdonartik a k'eban,[a] ma' kan kíimil.[b] **14** Chéen ba'ale' tumen jach ma' ta we'esaj respeto ti' Jéeoba yo'olal le ba'ax ta beeto' le a hijo kun síijilo' yaan u kíimil».

15 Le ka ts'o'oke' Natáne' bin tu yotoch.

Jéeoba túune' tu beetaj ka k'oja'anchajak le chaambal* yanchaj ti' David yéetel u yatan Uríaso'. **16** Davide' sen orarnaj ti' le u jaajil Dios tu favor le chan xi'ipalo'. Leti'e' sen ayunarnaji, le kéen okok tu cuarto ka'ache' chéen te' lu'um ku máansik áak'abo'.[c] **17** U nuuktakil u yotoche' tu much'uba'ob tu yiknale' ka jo'op' u yáantko'ob utia'al ka líik'ik, chéen ba'ale' leti'e' ma' tu yóotaj líik'li' yéetel ma' tu jaantaj mix ba'al tu yéetelo'obi'. **18** Le ka tu ts'áaj siete díase' le chan xi'ipalo' kíimi, chéen ba'ale' u j-meyajo'ob Davide' saajko'ob ka'ach u ya'alo'obti' de ke ts'o'ok u kíimil. Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Mientras kuxa'an ka'ach le chan xi'ipalo' le kéen k-t'ane' ma'atech u yu'ubiko'on. Beora túuna', ¿bix ken k-a'alti' ts'o'ok u kíimil le chan xi'ipalo'? Wa k-a'alikti'e' je'el u beetik ba'ax ma' unaje'».

19 Le ka tu yilaj David táan u x-mukul t'aano'obe', tu na'ate' ts'o'ok u kíimil le chan xi'ipalo'. Davide' tu ya'alaj ti' u j-meyajo'ob: «¿Ts'o'ok wa u kíimil le chan xi'ipalo'?». Leti'obe' tu núuko'ob: «Ts'o'ok u

12:15 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

CAP 12

a 1Sa 16:13 2Sa 7:8

b 1Sa 18:10, 11 1Sa 19:10 1Sa 23:14

c 1Sa 13:13, 14 1Sa 15:26, 28

d 2Sa 3:7 1Re 2:22

e 2Sa 2:4 2Sa 5:5

f 2Sa 7:19

g Éx 20:13

h 2Sa 11:15, 27

i Éx 20:14, 17

j Nú 14:18 2Sa 13:32 2Sa 18:33 Gál 6:7

k 2Sa 12:15, 19 2Sa 13:10-15 2Sa 15:14

l Éx 21:24 Job 31:9-11 Job 34:11

m 2Sa 16:21, 22

n 2Sa 11:4, 15

o Gé 39:9 Sl 32:5 Sl 38:3 Sl 51:Enc, 4 Pr 28:13

Columna 2

a Éx 34:6 Sl 32:1

b Le 20:10 Sl 103:10

c 2Sa 12:22 Jon 3:8, 9

kíimil». **20** David túune' líik' te' lu'umo'. Leti'e' ichkíilnaje', tu ji'aj aceite tu wíinklile',[a] tu k'exaj u nook'e' ka bin tu yotoch Jéeoba, ka xolaji. Le ka ts'o'oke' bin tu yotoche'*[b] ka tu k'áataj ka taasa'ak u yo'och, ka túun jaani. **21** U j-meyajo'ob túune' tu k'áato'obti': «¿Ba'axten bey úuchik a beetko'? Le kuxa'an ka'ach le chan xi'ipalo' ayunarnajech yéetel ok'olnajech, pero chéen p'elak kíimke', líik'eche' ka ta jaantaj waaj». **22** Leti'e' tu núukaj: «Le kuxa'an ka'ach le chan xi'ipalo' ayunarnajen[c] yéetel ma' xu'ul in wok'oli' tumen kin tuklik ka'achi: ‹Ma' xaane' Jéeobae' je'el u ye'esikten u yutsil ka u cha'a u kuxtal le chan xi'ipalo'›.[d] **23** Pero beora ts'o'ok u kíimila', ¿ba'ax tia'al kin ayunar? ¿Je'el wa u páajtal in beetik u ka'a suute'?[e] Tene' yaan in bin te' tu'ux yano',[f] pero leti'e' ma' tu páajtal u ka'a suut tin wiknal».[g]

24 David túune' tu líi'saj u yóol Bat-seba,* u yatan.[h] Leti'e' ook te' tu'ux yano' ka chilaj tu yéetel. Le ka máan k'iine' yanchaj juntúul u chan hijoe' ka ts'a'ab u k'aaba't Salomón.#[i] Jéeobae' k'uch u jach yaabilte,[j] **25** yéetel tu túuxtaj Natán,[k] le profeta, utia'al ka u ya'al ka ts'a'abak u k'aaba't Jedidías,* tumen jach yaabilta'ab tumen Jéeoba.

12:20 * Wa «u palacio». **12:24** * Wa «Betsabé». # Lela' ku taal ti' junp'éel t'aan ich hebreo u k'áat u ya'al «Jeets'elil». **12:25** * U k'áat u ya'al «Yaabilta'an Tumen Jah».

CAP 12

a Rut 3:3
2Sa 14:2

b 2Sa 6:17

c 2Sa 12:16
Joe 1:14

d Isa 38:3, 5
Joe 2:13, 14
Am 5:15
Jon 3:8, 9

e Ec 9:6

f Job 30:23
Ec 3:20
Hch 2:29, 34
Hch 13:36

g Ec 9:5, 10

h 2Sa 11:3

i 1Cr 3:5, 9
1Cr 22:9
1Cr 28:5
Mt 1:6

j 2Sa 7:12
1Cr 29:1

k 2Sa 7:4, 5
2Sa 12:1
1Re 1:8

Columna 2

a Dt 3:11
Jos 13:24, 25

b Dt 23:3, 6

c 2Sa 11:25
1Cr 20:1

d 2Sa 11:1

e 2Sa 8:11, 12

f 1Cr 20:2, 3

26 Joabe' seguernaj u ba'ate'el tu contra Rabá,[a] u noj kaajil u lu'um le ammonita'obo'.*[b] Leti' túune' tu ch'a'aj le kaajo'.[c] **27** Joab túune' tu túuxtaj máako'ob a'alik ti' David: «Ts'o'ok in ba'ate'el tu contra u kaajil Rabá,[d] yéetel ts'o'ok in ch'a'ik u kaajil le ja'o'.* **28** Beoraa' much'kíint u yalab le ejércitoo' ka xi'ikech ba'ate'el tu contra le kaaj utia'al ka a ch'a'o'. Tumen wa ma'e' teen kin ch'a'ik, yéetel yaan u ya'ala'al teen ch'a' le kaajo'».*

29 David túune' tu much'kíintaj tuláakal u ejércitoe' ka bin tak tu kaajil Rabá, ba'atelnaj tu contrae' ka tu ch'a'aj. **30** Leti'e' tu ch'a'aj le corona yaan ka'ach tu pool Malcamo'.* Le coronao' ts'a'ab tu pool David, u aalil le oro ikil beeta'anilo' 34 kilos,# yaan xan ka'ach u jats'uts tuunichilo'ob. Davide' tu ch'a'aj xan uláak' ya'abkach ba'alo'ob[e] te' kaajo'.[f] **31** Leti'e' tu jóo'saj u kajnáalilo'ob le kaajo' ka tu ts'áajo'ob utia'al ka u xot'o'ob tuunich, utia'al ka meyajnako'ob yéetel nu'ukulo'ob beeta'ano'ob de fierro bey xan yéetel báato'ob de fierro, yéetel tu ts'áajo'ob xan utia'al

12:26 * Wa «u kaajil le reinoo'». **12:27** * Ma' xaane' táan u yúuchul t'aan ti' le tu'ux ku ch'a'abal ja' te' kaajo'. **12:28** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in k'aaba'e' yaan u ts'a'abal ti' le kaajo'». **12:30** * Ma' xaane' lela' u dios le ammonita'obo', ku ya'ala'al xan ti' Mólek wa Milcom. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel talento». Ilawil «Talento», página 2581.

ka u beeto'ob ladrillos.* Bey tu beetil yéetel tuláakal le kaajo'ob yaan ti' le ammonita'obo'. Le ka ts'o'oke' David yéetel tuláakal u ejércitoe' suunajo'ob Jerusalén.

CAP 13

13 Absalón u hijo Davide', yaan ka'ach juntúul u yíits'in ku k'aaba'tik Tamar.[a] Amnón u hijo Davide'[b] jach utschaj tu yich Tamar. **2** Amnóne' jach ch'íik u tukult Tamar, u yíits'in, hasta k'oja'anchaji, tumen Tamare' virgen ka'achi le o'olal ma' chéen ch'a'abil je'el u beetik wa ba'ax ti'e'. **3** Amnón ka'ache' yaan juntúul u amigo ku k'aaba'tik Jeonadab,[c] u hijo Simeaj,[d] u suku'un David. Jeonadab ka'ache' jach yaan u na'at. **4** Leti'e' tu ya'alajti': «¿Ba'axten sáamsamal jach triste u yila'al u hijo le reyo'? ¿Ba'axten ma' ta wa'alikten ba'ax ku yúuchultech?». Amnóne' tu núukaj: «Jach uts tin wich Tamar, u yíits'in[e] in wíits'in Absalón». **5** Jeonadabe' tu núukajti': «Chilen ta camae' ka a beet bey k'oja'aneche'. Le kéen taalak a papá u yileche', a'alti': ‹Beet uts a wa'alik ti' Tamar, in wíits'in, ka taalak waye' yéetel ka u ts'áaten junp'íit janal. Wa ku beetikten le janal ku ts'a'abal ti' le k'oja'ano'obo' yéetel wa ku ts'áaiktene' je'el in jaantike'›». **6** Amnón túune' chilaje' ka tu beetaj bey k'oja'ane'. Le ka ook ilbil tumen le reyo', leti'e' tu ya'alajti': «Beet uts a wa'alik ti' in wíits'in Tamar ka okok yéetel ka u beetten ka'ap'éel waaj de u forma puksi'ik'al utia'al ka in jaante». **7** Yo'olal lelo' Davide' tu túuxtaj a'albil ti' Tamar te' naj tu'ux yano': «Beet uts a bin tu yotoch a suku'un Amnón, yéetel beet ba'al u jaante». **8** Tamar túune' bin tak tu yotoch Amnón te' tu'ux chilikbalo'. Tu ch'a'aj le juuch'o' ka tu ya'ach'taj, le ka ts'o'oke' tu beetaj waajo'obe' ka tu tak'ankúunto'ob. **9** Tu ch'a'aj túun le sarténo' ka tu ts'áaj u yo'och u suku'un. Chéen ba'ale' Amnóne' ma' tu yóotaj janali', ka tu ya'alaj: «¡Jóok'ok tuláakal máak, p'atene'ex tin juunal!». Tuláakal máak túun jóok'i, ka p'a'at tu juunal.

10 Amnón túune' tu ya'alaj ti' Tamar: «Taasten le janal ichil le cuarto utia'al ka páajchajak in jaantiko'». Tamar túune' tu ch'a'aj le waajo'ob de u forma puksi'ik'al tu beeto' ka tu bisaj ichil le cuarto tu'ux yaan Amnón, u suku'uno'. **11** Le ka tu bisaj le waajo'ob utia'al ka u jaanto', Amnóne' tu cháachaj u yíits'ine', ka tu ya'alajti': «Ko'oten, chilen tin wéetel». **12** Chéen ba'ale' Tamare' tu ya'alajti': «¡Ma', suku'un! Ma' a beetikten le ba'al jach su'tsila', tumen tu kaajil Israele' ma'atech u beeta'al ba'al beya'.[a] Ma' a beetik le ba'al jach k'aasa'.[b] **13** ¿Bix kun tu'ubsbil le ba'ax jach su'tsil ken a beettena'? Ts'o'ole' yaan a wila'al bey juntúul

a 1Cr 3:9
b 2Sa 3:2
c 2Sa 13:35
d 1Sa 16:9
1Cr 2:13
e Le 18:9
Le 20:17

Columna 2

a Le 18:9, 29
Le 20:17
Dt 27:22
b Gé 34:2, 7
Jue 20:5, 6

12:31 * Le ladrillosa' bey mejen bloke'. Suuk ka'ach u beeta'al yéetel su'uk xa'ak'ta'an yéetel luuk' wa yéetel k'at.

ti' le k'asa'an máako'ob yaan tu kaajil Israelo'. Beet uts a t'aan yéetel le reyo' tumen leti'e' je'el u yóotik u k'uben ti' teche». **14** Chéen ba'ale' leti'e' ma' tu yóotaj u yu'ub u t'aani', tumen maas yaan u muuk' ti' leti'e' tu violartaj. **15** Le ka ts'o'oke' Amnóne' jo'op' u sen p'ektik Tamar. Tu p'ektaj maas ke ti' le buka'aj u yaabiltmil ka'acho'. Amnón túune' tu ya'alajti': «¡Líi'kech, xeen!». **16** Tamar túune' tu ya'alajti': «¡Ma', suku'un, tumen maas k'aas ka a túuxten beoraa' ke le ba'ax ts'o'ok a beetikteno'!». Chéen ba'ale' Amnóne' ma' tu yóotaj u yu'ub u t'aani'.

17 Leti' túune' tu t'anaj juntúul u sirvientee' ka tu ya'alajti': «Jóo's le ko'olel tin táana', le kéen ts'o'okok u jóok'ole', k'al ma'alob le joonajo'». **18** (Le x-ch'úupal ka'acho' u takmaj junp'éel nook' especial,* tumen le clase nook'a' leti'e ku ts'áaik ka'ach u hija'ob le reyo', x-ch'úupalalo'ob virgeno'ob). Le sirviente túuno' tu jóo'saj Tamare' ka tu k'alaj le joonajo'. **19** Tamar túune' tu ts'áaj ta'an yóok'ol u poole'[a] ka tu jataj le nook' jach fino u takmo'. Le ka luk' te'elo' u ts'aamaj u k'ab tu pool, yéetel táan ka'ach u bin u yawat.

20 Le ka ila'ab Tamar tumen Absalón,[b] u suku'une', k'áata'abti': «¿A suku'un Amnón wa beettech le ba'ax jach táaj k'aasa'? Ma' a wa'alik ti' mix máak, tumen leti'e' a suku'un.[c] Ma' u seguer a sen tuklik le ba'ax úucha'». Tamar túune' kajlaj tu juunal tu yotoch Absalón, u suku'un, utia'al ma' u yila'al tumen mix máak. **21** Le ka tu yojéeltaj David tuláakal le ba'ax úucha', sen p'u'uji.[a] Chéen ba'ale' ma' tu yóotaj u beet mix ba'al je'el u beetik u yaatal u yóol Amnón u hijoi', tumen jach u yaabiltmaj yéetel tumen u yáax hijo. **22** Absalóne' jach junpuli' ma' tu ya'alaj mix ba'al ti' Amnóni', tumen jach u p'ekmaj[b] úuchik u violartik Tamar, u yíits'in.[c]

23 Le ka máan dos añose', le máako'ob k'osik u tso'otsel u yalak' tamano'ob Absalóno' tia'ano'ob ka'ach te' lugar ku k'aaba'tik Baal-azoro', naats' ti' Efraín.[d] Absalón túune' tu ya'alaj ti' tuláakal u paalal le rey[e] ka xi'iko'ob utia'al junp'éel fiestao'. **24** Absalóne' ook te' tu'ux yaan le reyo' ka tu ya'alajti': «Yuum rey, tene' táan in beetik u k'o'osol u tso'otsel in walak' tamano'ob. Beet uts a taal junmúuch' yéetel a paalal tin wéetel». **25** Chéen ba'ale' le reyo' tu ya'alaj ti' Absalón: «Míin ma' hijo, tumen wa k-láaj bine' chéen yaan k-beetik a sen xuup». Kex sen a'ala'abti' tumen Absalón ka xi'ike', leti'e' ma' tu yóoti', chéen ba'ale' tu bendecirtaj. **26** Absalóne' tu ya'alaj túun ti': «Wa ma' tu páajtal a bine', beet uts a cha'ik u bin in suku'un Amnón t-éetel».[f] Le rey túuno' tu ya'alajti': «¿Ba'axten túun unaj u bin Amnón ta wéetel?». **27** Chéen ba'ale' Ab-

CAP 13

a Jos 7:6
Est 4:1
Jer 6:26

b 2Sa 3:3
2Sa 13:1

c Le 18:9
Dt 27:22

Columna 2

a Pr 19:13

b Pr 18:19

c Gé 34:7

d Jn 11:54

e 1Re 1:9, 19

f Sl 55:21
Pr 10:18
Pr 26:24-26

13:18 * Wa «yaan u adornoilo'ob».

salóne' ma' xu'ul u sen k'áatik ti' le reyo', le o'olal le reyo' tu túuxtaj Amnón bey xan tuláakal u paalal tu yéetel Absalón.

28 Absalón túune' tu ya'alaj ti' u j-meyajo'ob: «Vigilarte'ex Amnón, le kéen ki'imakchajak u yóol yo'olal le vinoo' tene' yaan in wa'alikte'ex: ‹¡Atacarte'ex Amnón!›. Te'ex túune' unaj a kíimske'ex. Ma' a ch'a'ike'ex saajkil. ¿Ma' wa teen a'alikte'exi'? Ma' a sajaktale'ex mix u péek a wóole'ex». **29** U j-meyajo'ob túun Absalóne' tu beeto'ob ti' Amnón jach je'ex a'ala'abikti'ob tumen Absalóno'. Tuláakal u maasil u paalal le reyo' líik'o'obe' ka tu na't'aj cada juntúul u mulae' ka púuts'o'ob. **30** Le tia'ano'ob ka'ach te' bejo' a'ala'ab ti' David: «Absalóne' ts'o'ok u kíimsik tuláakal u paalal le reyo', mix juntúul ti' leti'ob p'áat kuxa'anili'». **31** Le ka tu yu'ubaj lelo' le reyo' líik'e' ka tu jataj u nook', ka chilaj lu'um. Tuláakal u j-meyajo'obe' ti' wa'alakbalo'ob ka'ach tu yiknale', u jatmaj xan u nook'o'ob.

32 Chéen ba'ale' Jeonadab,[a] u hijo Simeaj,[b] u suku'un Davide', tu ya'alajti': «Ma' u tuklik in ts'uulil wa ts'o'ok u kíimsa'al tuláakal u paalal le reyo', tumen chéen Amnón kíimi.[c] Lela' Absalón a'al ka beeta'ak, tu ch'a'tuklaj u beetik beyo'[d] desde le k'iin ka violarta'ab Tamar,[e] u yíits'in,[f] tumen Amnóno'. **33** Le beetke', yuum rey, ma' a beetik u cuentail le ba'ax ku ya'ala'ala': ‹Ts'o'ok u kíimil tuláakal u paalal le reyo'›, tumen chéen Amnón kíimi».

34 Le táan u yúuchul lelo', Absalóne' púuts'i.[a] Le máax ku kanan te' kaajo', tu yilaj de ke paachil ti'e', te' bej yaan tu jáal le montañao', táan u taal ya'ab máako'obi'. **35** Le o'olal Jeonadabe'[b] tu ya'alaj ti' le reyo': «¡Ilawile! U paalal le reyo' ts'o'ok u suuto'ob, jach je'ex úuchik in wa'aliktecho'». **36** Jach le ka ts'o'ok u t'aane', ook u paalal le reyo', táan u yawat ok'olo'ob. Le rey bey xan tuláakal u j-meyajo'obe' jo'op' xan u sen awat ok'olo'ob. **37** Chéen ba'ale' Absalóne' púuts'i, bin tu yiknal Talmay,[c] u hijo Amiud, u reyil Guesur. Davide' máan ya'ab k'iino'ob táan u yo'tik u hijo. **38** Le ka púuts' Absalón tak Guesure',[d] p'áat tres años te'elo'.

39 Le ka máan k'iine' Davide' tu ts'íiboltaj u yilik Absalón tumen ts'o'ok u xu'ulul u yaatal u yóol úuchik u kíimil Amnón.

14 Joab, u hijo Zeruyáe',[e] tu yojéelte' le reyo' táan u ts'íiboltik u yilik Absalón.[f] **2** Joab túune' tu túuxtaj ch'a'abil tu kaajil Tekoaj[g] juntúul ko'olel jach yaan u na'at, ka tu ya'alajti': «Beet uts a beetik bey sen yaachaja'an a wóole', búukint le nook' ku ts'áaik máak le kéen sen yaachajak u yóolo', yéetel ma' a ji'ik aceite ta wíinklil.[h] Beet bey je'ex juntúul ko'olel úuch jo'op'ok u yo'tik juntúul

CAP 13
a 2Sa 13:3
b 1Sa 16:9 1Cr 2:13
c 2Sa 12:10
d Gé 27:41 Sl 7:14 Pr 18:19
e 2Sa 13:12-14
f Le 18:9, 29

Columna 2
a 2Sa 13:38
b 2Sa 13:3
c 2Sa 3:3
d Dt 3:14 Jos 12:4, 5 2Sa 14:23

CAP 14
e 2Sa 2:18 1Cr 2:15, 16
f 2Sa 13:39 2Sa 18:33 2Sa 19:2
g 2Cr 11:5, 6 2Cr 20:20 Am 1:1
h Ec 9:8 Da 10:3

máax kimen ti'e'. **3** Le kéen ts'o'okke' ka bin tu táan le rey a wa'alti' le ba'ax ken in wa'altecha'». Joab túune' tu ya'alaj ti' le ko'olel ba'ax unaj u ya'aliko'.

4 Le ko'olel ku taal ti' u kaajil Tekoajo' bin tu yiknal le reyo', xolaje' ka chinlaj tu táan, ka tu ya'alaj: «¡Yuum rey, áanteni'!». **5** Le rey túuno' tu ya'alajti': «¿Ba'ax problemail yaantech?». Le ko'olelo' tu ya'alajti': «Aay, tene' viudaen. In wíichame' kíimi. **6** A esclavaa' yanchaj ka'atúul u paalal, tu ka'atúulalo'ob túune' ba'atelnajo'ob te' k'áaxo'. Mix máak yaan ka'ach utia'al u jatsko'ob, juntúul ti' leti'ob túune' tu atacartaj le uláak'o' ka tu kíimsaj. **7** Beora túuna' tuláakal le familiao' ts'o'ok u ts'áaikuba tin contra, yéetel táan u ya'aliko'ob: ‹¡K'ubto'on le máak tu kíimsaj u suku'uno', utia'al ka k-kíims tu yo'olal le u kuxtal u suku'un tu lu'so',[a] kex ka yanak k-kíimsik le máax ti' kun ts'aabil le herenciao'!›. Leti'obe' taak u kíimsko'ob le in hijo p'aatalteno', leti'e' bey je'ex le u ts'ook chúuk ku bineltik u tu'upul ti' junp'éel k'áak'o'.* Mix juntúul u paalal in wíicham kun p'áatal kuxa'anil, yéetel u k'aaba'e' yaan u sa'atal te' lu'uma'».

8 Le rey túuno' tu ya'alaj ti' le ko'olelo': «Xeen ta wotoch, yaan in wilik ka beeta'aktech justicia». **9** Le ka tu yu'ubaj lelo' le ko'olel ku taal ti' u kaajil Tekoajo' tu ya'alaj ti' le reyo': «Aay, yuum rey, teen yéetel u familia in papá ka k-bo'ot le ba'ax tu beetaj in hijoo'. Chéen ba'ale' teech yéetel le a paalal kun gobernaro' ma' kun antal a culpa'ex». **10** Le rey túuno' tu ya'alaj: «Wa yaan uláak' wa máax ku ya'aliktech wa ba'axe' taas tin wiknal, beyo' leti'e' ma' kun suut u beet u yantaltech problemas». **11** Chéen ba'ale' le ko'olelo' tu ya'alaj ti' le reyo': «Yuum rey, beet uts a k'a'ajsik Jéeoba a Dios, yéetel ma' a cha'ik u beeta'al loob ti' in hijo tumen le máax u k'áat u vengartubao'».[a] Le rey túuno' tu núukajti': «Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano',[b] mix junkúul u tso'otsel u pool a hijo kun lúubul lu'um». **12** Le ko'olel túuno' tu ya'alaj: «Yuum rey, beet uts a cha'ik in t'aan». Le reyo' tu núukajti': «¡Je'el u páajtal a t'aane'!».

13 Le ko'olelo' tu ya'alajti': «Yuum rey, ¿ba'axten túun ts'o'ok a beetik junp'éel ba'al ku beetik k'aas ti' u kaajal Dios?[c] Yuum rey, yo'olal le ba'ax ka wa'aliko' teche' culpableech, tumen ma' a beet u suut a hijo tojolch'inta'an táanxel tu'uxo'.[d] **14** To'one' jach tu jaajile' yaan k-kíimil, yaan k-p'áatal je'ex ja' ts'o'ok u we'ekel yóo' lu'ume', ma' tu páajtal u ka'a ch'a'abal. Chéen ba'ale' Diose' ma' tu jáan lu'sik junp'éel kuxtal, ba'axe' ku yilik bix je'el u ka'a taasik tu yiknal le máax tojolch'inta'ab táan-

CAP 14

a Nú 35:19
Dt 19:11, 12

Columna 2

a Nú 35:19, 27
Dt 19:6

b Dt 6:13
Ec 8:4

c Éx 19:5
Nú 6:27

d 2Sa 13:38

14:7 * Lela' u k'áat u ya'al le u ts'ook esperanza utia'al u yantal u paalalo'.

xel tu'uxo'. **15** Yuum rey, lela' ts'o'ok in wokol in wa'al ta táan tumen le máako'obo' tu beeto'ob in ch'a'ik saajkil. Le o'olal tin tuklaj: ‹Kexi' ka cha'abak in t'aan tu táan le reyo', ma' xaane' leti'e' je'el u beetik le ba'ax ken in k'áat ti'o'. **16** Ma' xaane' le reyo' je'el u yu'ubikene' yéetel je'el u salvarken ti' le máax taak u xu'ulsik ti' teen yéetel ti' in hijo p'aatalteno'. Le máako' taak u xu'ulsikto'on utia'al ma' k-tia'alintik le herencia u ts'aamajto'on Dioso'›.[a] **17** Le o'olal tin wa'alaj: ‹Kexi' ka líi'sa'ak in wóol tumen le ba'ax ken u ya'al in reyo'›, tumen leti'e' bey juntúul u ángel le u jaajil Dioso', u yojel u yil ba'ax uts yéetel ba'ax k'aas. Jéeoba a Dios ka yanak ta wéetel».

18 Le rey túuno' tu ya'alaj ti' le ko'olelo': «Beet uts a wa'alikten tuláakal le ba'ax ken in k'áattecho' ma' a ta'akikten mix ba'al». Le ko'olel túuno' tu ya'alajti': «Yuum rey, beet uts a t'aan». **19** Le rey túuno' tu k'áatajti': «¿Joab wa a'altech ka a wa'al tuláakal le ba'alo'oba'?».[b] Le ko'olelo' tu ya'alaj: «Yuum rey, le ba'ax ts'o'ok a wa'aliko' jach u jaajil, tumen Joab le máax meyajtikecho', leti' a'alten ka in wa'altech tuláakal le ba'ax ts'o'ok in wa'aliktecha'. **20** Joab, le máax meyajtikecho', leti' beet tuláakal lela' utia'al u jelbesik bix u yila'al le ba'alo'obo'. Chéen ba'ale' in yuum, teche' jach yaan a na'at bey je'ex le na'at yaan ti' juntúul u ángel Dioso', ts'o'ole' a wojel tuláakal ba'ax ku yúuchul way lu'ume'».

21 Le rey túuno' tu ya'alaj ti' Joab: «Ma'alob, yaan in beetik le ba'ax ka wa'aliko'.[a] Xeen, ka a beet u suut le xi'ipalo', beet u suut Absalón».[b] **22** Joab túune' xolaje' ka chinlaji ka tu alabartaj le reyo'. Leti'e' tu ya'alaj: «Yuum rey, bejla'e' ts'o'ok in wojéeltike' kin lúubul utsil ti' teech tumen ts'o'ok a beetik le ba'ax tin k'áato'». **23** Joab túune' líik'e' ka bin tak tu kaajil Guesur[c] ka tu taasaj Absalón tak Jerusalén. **24** Chéen ba'ale' le reyo' tu ya'alaj: «Suunak tu yotoch, pero leti'e' ma' tu páajtal u yilken». Absalón túune' suunaj tu yotoch, pero ma' páajchaj u yilik le reyo'.

25 Ti' tuláakal u lu'umil Israele' mina'an uláak' máak sen ki'ichkelem je'ex Absalóne', le o'olal ku sen alabarta'al. Desde tu táan u yook tak tu poole', láaj ki'ichkelem. **26** Le kéen u k'os u pool ka'ache' u aalile' ku chukik maas ti' dos kilos,* según le medida ku meyaj te' palacioo'.# **27** Absalóne' yanchaj óoxtúul u hijo'ob[d] yéetel juntúul u hija, u k'aaba' u hijae' Tamar, leti'e' jach ki'ichpan ka'achi.

28 Absalóne' seguernaj u kajtal dos años tu kaajil Jerusalén, chéen ba'ale' ma' tu

CAP 14

a 2Sa 14:2, 7

b 2Sa 14:1-3

Columna 2

a 2Sa 14:13

b 2Sa 13:38

c Dt 3:14
2Sa 3:3
2Sa 13:37

d 2Sa 18:18

14:26 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «200 siclos». Ilawil «Siclo», página 2580. #Lela' ma' xaane' junp'éel medida beeta'an de tuunich ku meyaj te' palacioo' wa junp'éel siclo jela'an ti' le suuk u meyajo'.

yilaj le reyo'.[a] **29** Absalón túune' tu túuxtaj t'anbil Joab utia'al u túuxtik t'aan yéetel le reyo', pero Joabe' ma' tu yóotaj bin tu yiknali'. Absalóne' tu ka'a túuxtaj t'anbil, pero Joabe' láayli' ma' tu yóotaj bine'. **30** Le ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti' u j-meyajo'ob: «U terreno Joabe' tia'an tu tséel in terrenoe' yéetel ti' u pak'maj cebadai'. Xeene'ex túune' ka a tóoke'ex». Le j-meyajo'ob túuno' bino'obe' ka tu tóoko'ob le terreno je'elo'. **31** Joab túune' bin tu yotoch Absalóne' ka tu ya'alajti': «¿Ba'axten a j-meyajo'obe' tu tóoko'ob in terrenoo'?». **32** Absalón túune' tu núukaj ti' Joab: «¡Ilawile! Tene' tin túuxtaj a'albiltech lela': ‹Ko'oten tin wiknal utia'al ka in túuxtech tu yiknal le rey a wa'alti' lela': «¿Ba'axten ta beetaj in luk'ul Guesur?[b] Maas ma'alob ka p'áatken ka'ach te'elo'. Beoraa' cha'a in wilkech, yéetel wa yaan in culpae', unaj a kíimsken»›».

33 Joab túune' ook te' tu'ux yaan le reyo' ka tu ya'alajti' le ba'ax k'ubéenta'abti'o'. Le rey túuno' tu túuxtaj t'anbil Absalón, leti' túune' ook te' tu'ux yaan le reyo', xolaje' ka chinlaj tu táan. Le rey túuno' tu ts'u'uts'aj Absalón.[c]

15 Le ka ts'o'ok u yúuchul tuláakal le je'ela' Absalóne' tu conseguirtaj junp'éel carro bey xan tsíimino'ob, ts'o'ole' yanchaj 50 máako'ob utia'al ka áalkabnako'ob táanil ti' leti'.[d] **2** Absalóne' temprano ku líik'il ka'achi yéetel ku bin wa'atal tu tséel le bej ku bin tak tu'ux yaan u joonajil le kaajo'.[a] Cada ken taalak juntúul máak yaanti' junp'éel problema unaj u juzgarta'al tumen le reyo',[b] Absalóne' ku t'anke' yéetel ku ya'alikti': «¿Tu'ux a kaajal?», le máak túuno' ku ya'alik: «Tene' ti' in taal ti' junp'éel u tribuil Israele'». **3** Absalón túune' ku ya'alikti': «Ilawile, le ba'ax ka wa'aliko' jach ma'alob, bey unajo', chéen ba'ale' le reyo' ma' u ts'aamaj mix máak utia'al ka u yu'ub le ba'ax ken a wa'alo'». **4** Absalóne' ku ya'alik xan: «¡Buka'aj ma'alobil wa teen ka ts'a'abak in beet in juezil yóok'ol le lu'uma'! Tumen wa teen u juezile', tuláakal le máaxo'ob yaan junp'éel problema ti'obo' bey xan tuláakal le u k'áato'ob ka beeta'ak justicia ti'obo' je'el u páajtal u taalo'ob tin wiknale', teen túune' yaan in wilik ka beeta'ak justicia ti'ob».

5 Le kéen náats'ak wa máax tu yiknal yéetel le kéen u yóot chintal tu táane', Absalóne' ku tich'ik u k'ab, ku machik yéetel ku ts'u'uts'ik.[c] **6** Bey u beetik ka'ach Absalón ti' tuláakal le israelita'ob ku taalo'ob tu yiknal le rey utia'al ka beeta'ak justicia ti'obo'. Bey túuno' Absalóne' seguernaj u tusik le israelita'ob utia'al u ts'áaikuba'ob tu favoro'.[d]

7 Le ka máan cuatro año-se'* Absalóne' tu ya'alaj ti' le reyo': «Beet uts a cha'ik in

15:7 *Uláak' bix u traducirta'ale' «40 años».

CAP 14
a 2Sa 14:24
b 2Sa 14:23
c Gé 45:15
CAP 15
d 1Sa 8:11 1Re 1:5 Pr 11:2
Columna 2
a Dt 25:7 Rut 4:1
b 1Sa 8:20 2Sa 8:15
c Sl 10:9 Sl 55:21 Pr 26:25
d Pr 11:9

bin Hebrón[a] utia'al ka in beet le ba'ax in prometermaj ti' Jéeobao'. **8** Tumen le tia'anen ka'ach Guesur[b] tu lu'umil Siriae' tene' tin prometertaj[c] lela': ‹Wa Jéeoba ku ka'a beetik in suut Jerusaléne' yaan in beetik junp'éel sacrificio* ti' Jéeoba›». **9** Le rey túuno' tu ya'alajti': «Ma'alob, xeen, ka xi'iktech utsil».* Le ka tu yu'ubaj lelo' líik'e' ka bin Hebrón.

10 Absalón túune' tu túuxtaj máako'ob ti' tuláakal u tribuilo'ob Israel utia'al ka u ya'alo'ob: «Chéen p'elak a wu'uyike'ex u yusta'al le baako' a'ale'ex: ‹¡Absalóne' ts'o'ok u k'uchul u beetuba rey tu kaajil Hebrón!›».[d] **11** Absalón xane' tu ya'alaj ti' 200 u túulal máako'ob ti' u kaajil Jerusalén ka xi'iko'ob tu yiknal, leti'ob túune' bino'ob te' tu'ux yaan Absalóno'. Leti'ob ka'ache' ma' u yojlo'ob mix ba'ali', ma' tu ts'áajo'ob cuenta ba'ax táan u yúuchli'. **12** Le ka tu k'ubaj le sacrificio'obo' Absalóne' tu túuxtaj t'anbil Aitofel[e] le guilonitao', le máax ts'áaik consejo ka'ach ti' Davido'.[f] Aitofele' tia'an ka'ach Guilóe',[g] u kaajal. Bey túuno' jo'op' u maas ya'abtal le máaxo'ob apoyartik Absalón tu contra le reyo'.[h]

13 Le ka máan k'iine' taal juntúul máake' ka tu ya'alaj ti' David: «Le israelita'obo' ts'o'ok u ts'áaikuba'ob tu favor Absalón». **14** Tu séeba'anile' Davide' tu ya'alaj ti' tuláakal u j-meyajo'ob yano'ob tu yéetel tu kaajil Jerusaléno': «¡Líik'ene'ex, ko'one'ex púuts'ul[a] tumen wa ma'e' mix juntúul ti' to'on kun páajtal u púuts'ul ti' Absalón! ¡Séebkunte'exi', bik u chukpachto'on ka u beetto'on loob yéetel ka u xu'uls ti' le kaaj yéetel espadao'!».[b] **15** Le máaxo'ob meyajtik le reyo' tu ya'alo'obti': «Yuum rey, je'el ba'alak ka a wa'ale' to'one' listo'on utia'al k-beetik».[c] **16** Le rey túuno' jóok' utia'al u bin, láak'inta'an tumen tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u yotocho'. Chéen ba'ale' tu p'ataj diez u túulal u yatano'ob*[d] utia'al ka u kanáanto'ob le najo'.[#] **17** Le rey túuno' seguernaj u bin yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo', ka jáan wa'alajo'ob Bet-merak.*

18 Tuláakal túun le máaxo'ob meyajtik le reyo' bino'ob tu yéetel.* Leti'e' láak'inta'ab xan tumen le keretita'obo', le peletita'obo'[e] yéetel le 600 u túulal guitita'ob[f] taalo'ob tu yéetel desde ka luk' tu kaajil Gato'.[g] Le rey túuno' tu yilaj bix yanilo'ob. **19** Leti'e' tu ya'alaj ti' Itaay[h] le guititao': «Teche' ma' tsaaj a taal t-éeteli'. Ba'axe' suunen, xeen kajtal tu yiknal le túumben reyo' tumen teche' juntúul j-táanxel lu'umilech, juntúul máak

CAP 15

a 2Sa 3:2

b 2Sa 13:38
2Sa 14:23

c Le 22:21

d 2Sa 2:1
2Sa 5:1, 5
1Cr 3:4

e 2Sa 16:23
2Sa 17:14
2Sa 23:8, 34

f Sl 41:9
Sl 55:12, 13
Jn 13:18

g Jos 15:20, 51

h Sl 3:1
Pr 24:21

Columna 2

a 2Sa 19:9
Sl 3:Enc

b 2Sa 12:11

c Pr 18:24

d 2Sa 12:11
2Sa 16:21
2Sa 20:3

e 2Sa 8:18
2Sa 20:7
1Re 1:38
1Cr 18:17

f Jos 13:2, 3

g 1Sa 27:4
1Cr 18:1

h 2Sa 18:2

15:8 *Wa «yaan in adorartik». **15:9** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «xeen ich jeets'elil».

15:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina'ob». #Wa «palacioo'». **15:17** *U k'áat u ya'al «Le Naj Yaan Náacho'». **15:18** *Wa «máano'ob tu tséel».

jóo'sa'an te' tu'ux kaja'an ka'acho'. **20** Teche' todavía jo'oljeak k'uchech, ma' tu páajtal in k'áatiktech ka xi'ikech tin wéetel tumen mix teen in wojel tu'ux kin bin. ¡Suunen, bis a suku'uno'ob ta wéetel, Jéeoba ka u ye'estech u nojoch yaabilaj yéetel ma' u p'atkech!».[a] **21** Chéen ba'ale' Itaaye' tu núukaj ti' le reyo': «¡Yuum rey, kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', yéetel kin jurartik xan tu yo'olal a kuxtale', tene' yaan in bin je'el tu'uxak ka xi'ikeche', tene' preparadoen utia'al in kíimil ta wéetel!».[b] **22** Le ka tu yu'ubaj David lelo' tu ya'alaj ti' Itaay:[c] «Ko'oten, k'áatmáanen t-éetel». Itaay le itita túuno' k'áatmáan yéetel tuláakal le máako'ob yano'ob tu yéetelo' bey xan yéetel le paalalo'obo'.

23 Tuláakal túun le máako'ob yano'ob ichil yéetel paachil ti' Jerusaléno' táan ka'ach u yok'olo'ob le táan u k'áatmáan le máako'obo'. Le rey túuno' ti' wa'alakbal ka'ach naats' ti' u Táax Lu'umil Cedróne',[d] yéetel le máako'obo' táan u k'áatmáano'ob utia'al u bino'ob te' bej ku bisik máak te' desiertoo'. **24** Te'elo' tia'an xan ka'ach Sadoki',[e] tu yéetele' tia'an xan tuláakal le levita'ob[f] bisik u cajail[g] u pacto le u jaajil Dioso',[h] leti'ob túune' tu yets'kúunto'ob le u cajail u pacto le u jaajil Dioso'. Abiatare'[i] tia'an xan ka'ach te'elo', p'áat tu yéetelo'ob hasta ka ts'o'ok u jóok'ol le máako'ob te' kaajo' yéetel u k'áatmáansko'ob le táax lu'umo'. **25** Chéen ba'ale' le reyo' tu ya'alaj ti' Sadok: «Ch'a' u cajail u pacto le u jaajil Dioso' ka a sut tu ka'atéen te' kaajo'.[a] Wa kin ka'a lúubul utsil tu táan Jéeobae' leti' túune' yaan u beetik in ka'a suut, yaan u cha'ik in ka'a ilik le u cajail le pactoo' bey xan le lugar tu'ux ts'a'ano'.[b] **26** Chéen ba'ale' wa leti' ku ya'alik: ‹Ma' uts a lúubul tin táani›, u beet túun tin wéetel je'el ba'axak u k'áate'». **27** Le reyo' tu ya'alaj ti' Sadok le sacerdoteo': «¿Ma' wa teech le máax ku yilik ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo'?[c] Teech yéetel Abiatare' suunene'ex te' kaajo', xi'ikte'ex ma'alobil. Xeene'ex yéetel le a ka'atúul paalale'exo': Aimáaz a hijo, bey xan Jonatán[d] u hijo Abiatar. **28** Ilawile'ex, yaan in p'áatal naats' te' desiertoo', te' parte ma' jach taam ti' le ríoo'. Ti' kin p'áatal tak ken a wa'ale'exten ba'ax táan u yúuchli'».[e] **29** Sadok yéetel Abiatar túune' tu ch'a'ajo'ob u cajail u pacto le u jaajil Dioso' ka tu biso'ob tu ka'atéen tu kaajil Jerusalén, ka p'áato'obi'.

30 Davide' táan ka'ach u yok'ol le táan u bin u na'akal te' tu Montañail le Olivo'obo'.[f] Ts'o'ole' u pixmaj u pool, yéetel x-ma' xanabil u máan. Tuláakal le máaxo'ob ku bino'ob xan tu yéetelo' tu pixo'ob xan u poolo'ob yéetel táan xan u yok'olo'ob le táan u na'aklo'obo'. **31** Ti' Davide' a'ala'ab lela': «Aitofele' tia'an ichil le máaxo'ob áantik Absalón[g] u

CAP 15

a 2Sa 2:5, 6
Sl 25:10
Sl 57:3
Sl 61:7
Sl 89:14

b Pr 17:17
Pr 18:24

c 2Sa 18:2

d 1Re 2:36, 37
2Cr 30:14
Jn 18:1

e 2Sa 8:17
2Sa 20:25
1Re 1:8
1Re 2:35
1Cr 6:8

f Nú 8:19

g Éx 37:1
Le 16:2

h Nú 4:15
Nú 7:9
1Cr 15:2

i 1Sa 22:20
1Sa 30:7

Columna 2

a 2Sa 6:17

b 2Sa 7:2
Sl 26:8
Sl 27:4

c 1Sa 9:9

d 2Sa 17:17

e 2Sa 15:36
2Sa 17:16, 21

f Mt 21:1
Mt 24:3
Hch 1:12

g Sl 3:Enc

traicionartecho'».[a] Le ka tu yu'ubaj David lela' tu ya'alaj: «¡Ki'ichkelem Yuum Jéeoba,[b] le ba'ax ku ya'alik Aitofelo' ila'ak bey ti' juntúul máak mina'an u na'at[c] u taale'!».

32 Le ka k'uch David tak tu punta le montaña tu'ux suuk ka'ach u xoltal le kaaj u adorart Dioso', jóok' ch'a'abil u beel tumen Usay[d] le arkitao',[e] leti'e' u jatmaj u nook' yéetel u tosmaj lu'um yóok'ol u pool. **33** Chéen ba'ale' Davide' tu ya'alajti': «Wa ka bin tin wéetele' ma' tun páajtal a wáantken. **34** Pero wa ka suut te' kaaj yéetel ka wa'alik ti' Absalón: ‹Yuum rey, beoraa' teech kin meyajtikech, teen ka'ache' kin meyajtik a papá, pero beoraa' teech kin meyajtikech›.[f] Wa ka beetik le je'ela' yaan a wáantken utia'al ma' u jóok'ol ma'alobil le ba'ax ku ya'alik Aitofel ka beeta'ako'.[g] **35** Te' kaajo', ¿ma' wa tia'an ta wéetel Sadok yéetel Abiatar, le sacerdote'obo'? Teche' unaj a wa'alikti'ob tuláakal le ba'ax ken a wu'uy u ya'ala'al tu yotoch le reyo'.[h] **36** ¡Ilawile! Tu yéetelo'obe' tia'an xan u ka'atúul hijo'oba': Aimáaz[i] u hijo Sadok, yéetel Jonatán[j] u hijo Abiatar. Tuláakal le ba'ax ken a wu'uye'exo' túuxte'exo'ob u ya'alo'obten». **37** Usay, u amigo David[k] túune', ook tu kaajil Jerusalén te' súutuk táan xan ka'ach u yokol Absalóno'.

16 Le ka káaj u yéemel David ti' le montañao' jóok' ch'a'abil u beel[l] tumen Zibá,[m] le máax meyajtik Mefibóseto'.[a] Zibáe' tu taasaj ka'atúul burro'ob, yéetel tu yóok'olo'obe' u ts'aamaj 200 u p'éelal waajo'ob, 100 u p'éelal waaj beeta'an yéetel pasas, 100 u p'éelal waajo'ob beeta'an yéetel higo'ob yéetel dátiles, bey xan junp'éel tinaja vino.[b] **2** Le rey túuno' tu ya'alaj ti' Zibá: «¿Ba'axten ta taasaj le ba'alo'oba'?». Zibáe' tu núukajti': «Le burro'oba' utia'al u bisa'al a familiao', le waajo'ob yéetel le u yich le che'obo' utia'al ka u jaant le táankelmo'obo', yéetel le vinoo' utia'al ka u yuk' le máaxo'ob kun ka'analo'ob te' desiertoo'».[c] **3** Le reyo' tu ya'alajti': «¿Tu'ux túun yaan u yáabil* a ts'uulil?».[d] Zibáe' tu ya'alaj ti' le reyo': «Tia'an Jerusaléne', tumen tu ya'alaj: ‹Bejla'e' u kaajil Israele' yaan u ts'áaiken in beet in reyil je'ex in abuelo# ka'ache'›».[e] **4** Le rey túuno' tu ya'alaj ti' Zibá: «¡Ilawile! Tuláakal ba'ax yaan ti' Mefibósete' a tia'al».[f] Zibáe' tu núukajti': «Kin chintal ta táan, yuum rey. Kexi' ka seguernak in lúubul utsil ta táane'».[g]

5 Le ka k'uch David tu kaajil Baurime' jóok' juntúul máak táan u maldecirtik David,[h] u k'aaba' le máaka' Simey[i] u hijo Guerá, juntúul máak ku taal ti' u familia Saúl. **6** Leti'e' táan ka'ach u ch'inik David, le máaxo'ob meyajtiko', bey xan le uláak' máako'ob láak'intiko'. Táan

16:3 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «hijo». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «papá».

CAP 15

a Sl 41:9; Sl 55:12, 13; Jn 13:18
b Sl 3:7
c 2Sa 16:23; 2Sa 17:14
d 2Sa 16:16
e Jos 16:1, 2
f 2Sa 16:18, 19
g 2Sa 17:7, 14
h 2Sa 17:15, 16
i 2Sa 18:19
j 2Sa 17:17; 1Re 1:42
k 2Sa 16:16; 1Cr 27:33

CAP 16

l 2Sa 15:30
m 2Sa 9:2, 9

Columna 2

a 2Sa 9:6
b 1Sa 25:18
c 2Sa 17:27-29
d 2Sa 9:3
e 2Sa 19:25-27
f 2Sa 9:9, 10
g Pr 26:22
h Éx 22:28; Ec 10:20
i 2Sa 19:16; 1Re 2:8, 44

xan u ch'inik le u soldado'ob David jach u yojlo'ob ba'ate'el yano'ob tu x-no'oj yéetel tu x-ts'íiko'. **7** Simeye' jo'op' u maldecir táan u ya'alik: «¡Asesino, xeen, xeen! ¡Teche' mix ba'al a biilal! **8** Jéeobae' ts'o'ok u beetik u suut ta wóok'ol tuláakal le k'i'ik' ta wekaj tu yotoch Saúlo', teche' táan a gobernar tu lugar, pero Jéeobae' táan u ts'áaik a reino tu k'ab a hijo Absalón. ¡Beoraa' táan a mu'yaj tumen teche' juntúul asesinoech!».[a]

9 Abisay, u hijo Zeruyá[b] túune', tu ya'alaj ti' le reyo': «Yuum rey,[c] ¿ba'axten bin u poch'ech le kimen peek'a'?[d] Cha'a in bin in lu's u pool».[e] **10** Chéen ba'ale' le reyo' tu ya'alajti': «¿Ba'ax yaan in wil ta wéetele'ex u paalale'ex Zeruyá?[f] Cha'ex u maldecirken,[g] tumen Jéeoba a'alti':[h] ‹¡Maldecirt David!›. Le o'olale', ¿máax unaj u ya'alikti': ‹Ba'axten táan a beetik lela'?›». **11** David túune' tu ya'alaj ti' Abisay yéetel ti' tuláakal le máaxo'ob meyajtiko': «Wa tak in hijo taak u kíimskene',[i] ¿ma' wa maas unaj in páa'tik ka u yóot u kíimseno'ob u paalal Benjamíni'?[j] ¡Cha'ex u maldecirken, tumen Jéeoba a'alti' ka u beete! **12** Beyo' ma' xaane' Jéeobae' je'el u yilik bix táan in mu'yaje',[k] yéetel ma' xaane' Jéeobae' je'el u beetik u binten utsil tu lugar u binten k'aasil yo'olal le maldición0'ob ts'o'ok u yawta'alten te' k'iina'».[l] **13** David yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo' seguernaj túun u yéemlo'ob te' bejo', yéetel Simeye' táan xan u bin u yéemel te' montañao', táan u bin u maldecirko'ob[a] yéetel u ch'iniko'ob yéetel tuunich, yéetel táan u pulik lu'um tu yóok'olo'ob.

14 Le ka ts'o'oke' le rey yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo' k'ucho'ob te' tu'ux táan u bino'obo', ka je'elo'ob tumen jach ka'ana'ano'ob.

15 Mientrase' Absalón yéetel le israelita'ob yano'ob tu yéetelo' k'ucho'ob Jerusalén, tu yéetele' tia'an ka'ach Aitofeli'.[b] **16** Usay[c] le arkita,[d] u amigo Davido', le ka ook tu táan Absalóne' tu ya'alajti': «¡Bendecirta'ak* le reyo'![e] ¡Bendecirta'ak le reyo'!». **17** Le ka tu yu'ubaj lela' Absalóne' tu ya'alaj ti' Usay: «¿Ba'ax túun úuch yéetel le nojoch yaabilaj ka we'esik ka'ach ti' a amigoo'? ¿Ba'axten túun ma' binech yéetel a amigoi'?». **18** Usay túune' tu ya'alaj ti' Absalón: «Ma', tene' tia'anen yéetel le máax yéeya'an tumen Jéeobao', tia'anen yéetel le máako'oba' bey xan yéetel le u maasil israelita'obo'. Tene' yaan in p'áatal yéetel le máax yéeya'ano'. **19** Ts'o'ole' kin ka'a a'alik xan, ¿máax unaj in meyajtik? ¿Ma' wa unaj in meyajtik u hijo in amigoi'? Je'ex úuchik in meyajtik a papáe' bey xan ken in meyajtilecho'».[f]

20 Absalóne' tu ya'alaj túun ti' Aitofel: «A'alten ba'ax ka tuklik,[g] ¿ba'ax unaj k-bee-

CAP 16

a 1Sa 24:6, 7
1Sa 26:9, 11
Sl 3:1, 2
Sl 7:1
Sl 71:10, 11

b 1Cr 2:15, 16

c Éx 22:28

d 1Sa 24:14

e 1Sa 26:8

f 2Sa 19:22
1Re 2:5

g Sl 37:8
1Pe 2:23

h 2Sa 12:10

i 2Sa 12:11
2Sa 15:14
2Sa 17:12

j 2Sa 19:16

k Gé 29:32
Éx 3:7
Sl 25:18

l Sl 109:28

Columna 2

a 2Sa 16:5

b 2Sa 15:12, 31

c 2Sa 15:32, 37
1Cr 27:33

d Jos 16:1, 2

e 1Re 1:25

f 2Sa 15:34

g Sl 37:12

16:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Kuxlak utia'al mantats'».

tik?». **21** Aitofel túune' tu ya'alaj ti' Absalón: «Yanak ba'al a wil yéetel le uláak' u yatano'ob* a papáo',[a] le tu p'ato'ob utia'al ka u kanáanto'ob le najo'.[#b] Beyo' tuláakal le israelita'obo' yaan u yojéeltiko'ob le ba'ax k'aas ts'o'ok a beetik tu contra a papáo', yéetel le máaxo'ob apoyarkecho' ma' ken u ch'a'ob saajkil». **22** Leti'ob túune' tu ts'áajo'ob junp'éel naj de nook' yóok'ol le techoo',[c] Absalón túune' ooke' ka yanchaj ba'al u yil yéetel le u yatano'ob* u papá tu p'ato'.[d] Tu beetaj tu táan u yich tuláakal u kaajil Israel.[e]

23 Te' k'iino'ob je'elo' le ba'ax ku ya'alik ka'ach Aitofelo'[f] ku yila'al bey leti'e ba'ax ku ya'alik le u jaajil Dioso'. Bey u yila'al ka'ach tumen David yéetel tumen Absalón tuláakal le ba'ax ku ya'alik Aitofelo'.

17 Aitofel túune' tu ya'alaj ti' Absalón: «Beet uts a cha'ik in yéeyik 12,000 u túulal máako'obe' ka xi'iken in ch'a'pacht David te' áak'aba'. **2** Le kéen ka'anak yéetel le kéen p'áatak mina'an u muuk'e'*[g] teen túune' yaan in atacartik, yaan in beetik u sen ch'a'ik saajkil. Tuláakal túun le máako'ob yano'ob tu yéetelo' yaan u púuts'lo'ob, le kéen p'áatak túun tu juunal le reyo' yaan in kíimsik.[h] **3** Teen túune' yaan in beetik u ka'a suut le máako'ob ta wiknalo'. Wa ku kíimsa'al le máak ka kaxtiko' tuláakal le kaajo' yaan u suut ta wiknal. Ti' tuláakal le kaaj túuno' yaan u yantal jeets'elil». **4** Le ba'ax a'ala'abo' ma'alob tu yu'ubil Absalón bey xan tuláakal u nuuktakil u kaajil Israel.

5 Chéen ba'ale' Absalóne' tu ya'alaj: «Beete'ex uts a t'anke'ex Usay,[a] le arkitao', utia'al ka k-u'uy xan ba'ax ken u ya'ale». **6** Usay túune' ook te' tu'ux yaan Absalóno'. Absalón túune' tu ya'alajti': «Lela' leti'e ba'ax tu ya'alaj Aitofel ka beeta'ako'. ¿Unaj wa k-beetik je'ex tu ya'alilo'? Wa ma' unaj k-beetke', a'alto'on túun ba'ax unaj k-beetik». **7** Usay túune' tu ya'alaj ti' Absalón: «¡Te' veza' le ba'ax tu ya'alaj Aitofel ka beeta'ako' ma' ma'alobi'!».[b]

8 Usaye' tu ya'alaj xan: «Teche' a wojle' a papá yéetel le máako'ob láak'intiko' jach u yojlo'ob ba'ate'el,[c] leti'obe' p'uja'ano'ob,* beyo'ob je'ex juntúul x-osa ts'o'ok u sa'atal u mejnil te' k'áaxo'.[d] Ts'o'ole' a papáe' juntúul soldado,[e] leti'e' ma' ken u máans áak'ab ichil u maasil máako'obo'. **9** Jach te' súutuka' táan u ta'akikuba ti' junp'éel ti' le sajkabo'obo'* wa ti' uláak' tu'ux.[f] Wa leti' ku yáax atacare' le máaxo'ob kun u'uyik le ba'ax úucho' yaan u ya'aliko'ob: ‹¡Le máaxo'ob yano'ob yéetel Absalóno' ts'o'ok u ganarta'alo'ob!›.

CAP 16

a Le 18:8; Le 20:11; 1Re 2:22
b 2Sa 15:16
c 2Sa 11:2
d Dt 22:30; 2Sa 20:3
e 2Sa 12:11, 12
f 2Sa 15:12; 2Sa 17:14, 23

CAP 17

g 2Sa 16:14
h Sl 37:12; Sl 41:9; Sl 55:12, 13

Columna 2

a 2Sa 15:32; 2Sa 16:16
b 2Sa 15:34
c 1Sa 16:18; 2Sa 15:18; 2Sa 23:8, 18; 1Cr 11:26
d Pr 17:12
e 1Sa 17:50; 1Sa 18:7; 1Sa 19:8; 2Sa 10:18
f 1Sa 22:1; 1Sa 23:19

16:21, 22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina'ob». **16:21** # Wa «palacio». **17:2** * Wa «mina'an u muuk' u k'abo'obe'».

17:8 * Wa «yaachaja'an u yóolo'ob». **17:9** * Wa «joolo'obo'».

10 Bey túuno' tak le xiixib máak ma'atech u ch'a'ik saajkil* je'ex juntúul leóne'[a] yaan u lúubul u muuk', tumen tuláakal Israele' u yojel de ke a papáe' juntúul máak jach u yojel ba'ate'el[b] yéetel le máako'ob yano'ob tu yéetelo' ma'atech u ch'a'iko'ob saajkil. **11** Le o'olale' beeta'ak lela': mu'uch'uk ta wiknal tuláakal u kaajil Israel, desde Dan tak Beer-seba.[c] Leti'obe' sen ya'abo'ob bey je'ex u ya'abil le arena yaan tu jáal le k'áa'náabo',[d] yéetel teech unaj a bisko'ob te' ba'atelo'. **12** To'on túune' yaan k-atacartik a papá je'el tu'uxak ka yanake', yaan k-atacartik je'ex u lúubul le sereno yóo' lu'umo'. Mix juntúul kun p'áatal kuxa'ani', mix leti' mix le máako'ob yano'ob tu yéetelo'. **13** Wa u ta'akmuba ichil junp'éel kaaje' yaan k-bin yéetel tuláakal u kaajil Israel utia'al k-xu'ulsik ti' le kaaj je'elo'. Yaan k-jíitik yéetel suum utia'al ka k-bis tak te' táax lu'umo'. Ma' kun p'áatal mix junp'éel u chan tuunichil».

14 Absalón yéetel tuláakal u nuuktakil u kaajil Israel túune' tu ya'alo'ob: «¡Le ba'ax tu ya'alaj Usay le arkitao', maas ma'alob[e] ke le ba'ax tu ya'alaj Aitofelo'!». Lela' bey úuchiko' tumen Jéeoba beet* ma' u yu'uba'al u t'aan Aitofel,[f] kex ma'alob ka'ach le ba'ax tu ya'alo'. Jéeobae' bey tu beetilo' utia'al ka xi'ik k'aasil ti' Absalón.[a]

15 Ma' sáam ti' lelo' Usaye' tu ya'alaj ti' Sadok yéetel ti' Abiatar,[b] le sacerdote'obo': «Lela' leti'e ba'ax tu ya'alaj Aitofel ti' Absalón yéetel ti' u nuuktakil u kaajil Israelo', yéetel lela' leti'e ba'ax ts'o'ok in wa'alika'. **16** Beora túuna' túuxte'ex a'albil tu séeba'anil ti' David lela': ‹Te' áak'aba' ma' a p'áatal te' desierto te' parte tu'ux ku k'áatmáansa'al le ríoo', ba'axe' unaj a k'áatmáansik le ríoo'. Wa ma' ta beetik beyo' teech yéetel le máaxo'ob yano'ob ta wéetelo' je'el a láaj xu'ulsa'ale'exe'›».*[c]

17 Jonatán[d] yéetel Aimáaze'[e] utia'al ma' u yila'alo'ob tumen mix máake' tia'ano'ob ka'ach En-roguele'.[f] Juntúul esclava túune' bin tu yiknalo'obe' ka tu ya'alajti'ob ba'ax ku yúuchul. Leti'ob túune' tu séeba'anil bin u ya'alo'ob ti' le rey Davido'. **18** Chéen ba'ale' ila'abo'ob tumen juntúul táankelem máak, leti' túune' bin u ya'al ti' Absalón. Jonatán yéetel Aimáaz túune' bino'ob tu séeba'anile' ka k'ucho'ob tu yotoch juntúul máak tu kaajil Baurim,[g] tu táankabil u yotoch le máaka' yaan ka'ach junp'éel ch'e'eni'. Leti'ob túune' ooko'ob ichil le ch'e'eno'. **19** U yatan le máak túuno' tu jayaj junp'éel ba'al tu yóok'ol u chi' le ch'e'en utia'al u pixko'. Le ka ts'o'oke' tu jayaj neek'o'ob tu yóok'ol. Lelo' mix máak

CAP 17

a Gé 49:9 2Sa 1:23 Isa 31:4

b 1Sa 18:5

c Jue 20:1

d 1Re 4:20

e Pr 21:1

f 2Sa 15:31, 34 2Sa 16:23 Pr 19:21 Pr 21:30

Columna 2

a Dt 2:30 2Cr 25:20

b 2Sa 8:17 2Sa 15:35

c Sl 35:24, 25

d 1Re 1:42

e 2Sa 15:27, 36 2Sa 18:19

f Jos 15:7, 12 Jos 18:16, 20 1Re 1:9

g 2Sa 16:5 2Sa 19:16

17:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u puksi'ik'ale' bey je'ex u puksi'ik'al juntúul leóne'». **17:14** *Wa «a'al».

17:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «lu'uk'ule'ex».

ojéelte. **20** Le máaxo'ob meyajtik Absalóno' k'ucho'ob tu yotoch le ko'olelo', ka tu k'áato'obti': «¿Tu'ux yaan Aimáaz yéetel Jonatán?». Le ko'olelo' tu núukajti'ob: «Bino'ob tu tojil le ríoo'».[a] Le máako'ob túuno' bino'ob u kaxto'ob, chéen ba'ale' ma' tu yilo'ob tu'ux yano'obi', le o'olale' suunajo'ob Jerusalén.

21 Le ka ts'o'ok u bin le máako'obo', Jonatán yéetel Aimáaze' jóok'o'ob te' ch'e'eno' ka bin u ya'alo'ob ti' le rey David le ba'ax ku yúuchlo', leti'obe' tu ya'alo'obti': «Líik'ene'ex, yéetel k'áatmáanse'ex le río tu séeba'anilo' tumen Aitofele' yaan ba'ax ts'o'ok u ya'alik ka beeta'ak ta contra'ex».[b] **22** Tu séeba'anil túune' David yéetel tuláakal le máako'ob yano'ob tu yéetelo' líik'o'obe' ka tu k'áatmáanso'ob le Jordáno', le ka sáaschaje' ts'oka'anili' u láaj k'áatmáano'ob tuláak' u tséel le Jordáno'.

23 Le ka tu yilaj Aitofel ma' beeta'ab le ba'ax tu ya'alo' tu nat'aj u yalak' burroe' ka bin tu yotoch, bin tu kaajal.[c] Le ka ts'o'ok u ya'alik tuláakal le ba'ax u k'áat ka beeta'ako',[d] tu jich'aj u kaal.[e] Bey úuchik u kíimilo', le ka ts'o'oke' mu'uk te' tu'ux muka'an u yúuchben láak'tsilo'obo'.

24 Mientras táan u yúuchul lelo', Davide' bin tu kaajil Maanaim,[f] yéetel Absalóne' tu k'áatmáansaj le Jordán yéetel tuláakal u soldadoilo'ob Israelo'. **25** Absalóne' tu ts'áaj Amasá[g] utia'al u nu'uktik le ejército tu lugar Joabo'.[a] Amasá ka'ache' u hijo Itrá le israelitao' yéetel u maamae' Abigaíl. Abigaíl[b] ka'ache' u hija Naas, u yíits'in Zeruyá, u maama Joab. **26** U kaajil Israel yéetel Absalóne' p'áato'ob je'elel tu lu'umil Galaad.[c]

27 Chéen p'elak k'uchik David tu kaajil Maanaime', jóok' k'ambil u beel tumen Sobí, Makir yéetel Barzilay. Sobíe' u hijo Naas, le máax ku taal tu kaajil Rabá[d] tu lu'um le ammonita'obo'. Makire'[e] u hijo Amiel, le máax ku taal te' lugar ku k'aaba'tik Lo-debaro', yéetel Barzilay,[f] le galaaditao', ku taal ti' u kaajil Roguelim. **28** Leti'obe' tu taaso'ob cama'ob, palangana'ob, ollas de k'at, trigo, cebada, harina, k'éelbil neek'o'ob, habas, lentejas, tikin neek'o'ob, **29** kaab, mantequilla, tamano'ob yéetel queso. Tuláakal le ba'alo'oba' tu taaso'ob utia'al ka u jaant David bey xan le máako'ob yano'ob tu yéetelo',[g] tumen tu ya'alo'ob: «Le máako'obo' wi'ijo'ob, ka'ana'ano'ob yéetel uk'ajo'ob tumen te' desierto u taalo'obo'».[h]

18 David túune' tu xokaj le máako'ob yano'ob tu yéetelo' ka tu jatso'ob ich grupo'ob de mil máako'ob yéetel de cien máako'ob.[i] Tu yéeyaj xan máako'ob nu'uktik cada grupo. **2** David túune' tu ts'áaj junjaats yáanal u nu'uktaj Joab, uláak' junjaatse' yáanal u nu'uktaj* Abisay,[j] u suku'un Joab,[k] u hijo

18:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'ab».

CAP 17

a Éx 1:19 Jos 2:3-5 1Sa 19:12, 14 1Sa 21:2

b 2Sa 17:1, 2

c Jos 15:20, 51 2Sa 15:12

d 2Re 20:1

e 1Sa 31:4 1Re 16:18 Sl 5:10 Sl 55:23 Mt 27:3, 5 Hch 1:18

f Gé 32:1, 2 Jos 13:24, 26

g 2Sa 19:13 2Sa 20:4, 10

Columna 2

a 2Sa 8:16

b 1Cr 2:16, 17

c Nú 32:1 Dt 3:15

d Dt 3:11 Jos 13:24, 25 2Sa 12:26, 29

e 2Sa 9:3-5

f 2Sa 19:31, 32 1Re 2:7

g Pr 11:25

h 1Sa 25:18 2Sa 16:2

CAP 18

i Pr 20:18

j 2Sa 23:18, 19

k 2Sa 8:16 2Sa 10:7

Zeruyá,[a] yéetel u ts'ook jaatse' tu ts'áaj yáanal u nu'uktaj Itaay[b] le guititao'. Le ka ts'o'oke' le reyo' tu ya'alaj ti' le máako'obo': «Tene' yaan xan in bin ta wéetele'ex». **3** Chéen ba'ale' leti'obe' tu ya'alo'ob: «Ma' unaj a bin t-éeteli',[c] tumen leti'obe' ba'ali' u k'áajti'ob ka púuts'ko'on wa ka kíimik táanchumuk ti' to'one', pero wa ka bin t-éetel yéetel ku kíimskecho'obe' bey ka u kíimso'ob 10,000 ti' k-soldado'obe'.[d] Le o'olale' maas ma'alob ka a wáanto'on desde te' kaajo'». **4** Le reyo' tu ya'alajti'ob: «Ma'alob, yaan in beetik le ba'ax maas ma'alob a wilke'exo'». Le rey túuno' wa'alaj tu tséel u joonajil le kaajo', tuláakal túun le máako'obo' jo'op' u jóok'lo'ob ich grupo'ob de cien yéetel de mil máako'ob. **5** Le rey túuno' tu k'ubéentaj ti' Joab, ti' Abisay yéetel ti' Itaay le je'ela': «Tratarte'ex ma'alob in hijo Absalón, beete'ex tin wo'olal».[e] Le ba'ax tu k'ubéentaj David ti' tuláakal u nuuktakil u soldado'ob tu yo'olal Absalóno', u'uya'ab tumen tuláakal le máako'obo'.

6 Le máako'ob túuno' jóok'o'ob utia'al u bino'ob ba'ate'el tu contra Israel, ba'atelnajo'ob te' tu ka'anal k'áaxilo'ob Efraíno'.[f] **7** Te'elo' le máako'ob yano'ob yéetel Davido' tu ganarto'ob[g] u máakilo'ob Israel,[h] te' k'iin je'elo' ya'ab máako'ob kíimo'obi': 20,000 u túulal. **8** Le máako'obo' k'i'itpajo'ob tuláakal tu'ux le táan u ba'atelo'obo'. Te' k'iin je'elo' maas ya'ab máako'ob kíimo'ob yo'olal le ba'ax úuchti'ob te' ka'anal k'áaxo' ke le kíimsa'abo'ob yéetel espadao'.

9 Absalóne' chéen ka tu yile' tia'an aktáan ti' le máako'ob yano'ob yéetel Davido', le ka tu yilo'obe' káaj u púuts'ul. Leti'e' u nat'maj ka'ach u yalak' mula, le mula túuno' máan yáanal junkúul nuxi' che' piim u k'abo'obe' ka t'i'il u pool Absalóni', ka p'áat ch'uytal te'elo'.* Chéen ba'ale' u yalak' mulae' seguernaj u bin. **10** Juntúul máak túune' tu yile' ka bin u ya'al ti' Joab:[a] «¡Ilawile! Tene' tin wilaj Absalón ti' ch'uyukbal ti' junp'éel nuxi' che'e'». **11** Joabe' tu ya'alaj ti' le máak a'alti' le ba'ax úucho': «Wa ta wile', ¿ba'axten túun ma' ta kíimsaj te'elo' ka a cha'a u lúubul lu'um? Wa ka a beet ka'ach beyo' yéetel ki'imak óolal ken in ts'áatech diez u p'éelal ba'alo'ob de plata bey xan junp'éel k'axnak'». **12** Chéen ba'ale' le máako' tu ya'alaj ti' Joab: «Kex ka a'ala'ak u ts'a'abalten* 1,000 u p'éelal ba'alo'ob de platae' ma' ken in líi's in k'ab tu contra u hijo le reyo', tumen to'one' t-u'uyaj le ba'ax tu ya'alaj le rey ti' teech, ti' Abisay yéetel ti' Itaayo': ‹Ilawile'ex ma' u beeta'al k'aas ti' in hijo Absalón tumen mix máak›.[b] **13** Wa ma' in wu'uyik t'aan

CAP 18

a 1Cr 2:15, 16

b 2Sa 15:19, 21

c 2Sa 21:17

d 2Sa 17:1-3
Lam 4:20

e 2Sa 18:12

f 2Sa 17:26

g Sl 3:7
Pr 24:21, 22

h 2Sa 16:15

Columna 2

a 2Sa 8:16
2Sa 18:2

b 2Sa 18:5

18:9 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «entre le ka'an yéetel le lu'umo'». **18:12** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Kex táan in p'isik tu táan in k'ab».

yéetel ka in kíims ka'ache',* le reyo' yanili' u yojéeltike', ts'o'ole' teche' ma' ken a beet mix ba'al utia'al a wáantken le kéen ts'íikilnak le rey tin contrao'». **14** Joab túune' tu ya'alaj: «¡Ma' kun seguer in perdertik in tiempo ta wéetel!». Leti' túune' tu ch'a'aj óoxp'éel flecha'obe'* ka bin te' tu'ux ch'uyukbal Absalón te' tu k'ab le nuxi' che'o', leti' ka'ache' láayli' kuxa'ane'. Le ka k'uch túun tu yiknale' tu ch'ikaj le flecha'ob tu puksi'ik'alo'. **15** K'uch túun diez u túulal máako'ob bisik u arma'ob Joab, leti'obe' náats'o'obe' ka tu ts'ok kíimso'ob Absalón.[a] **16** Joab túune' tu yustaj le baak utia'al ka suunak le máako'ob ch'a'pachtik Israelo', tu ya'alajti'ob ka xu'uluk u ba'atelo'ob. **17** Leti'obe' tu ch'a'ajo'ob Absalóne' ka tu pulo'ob ti' junp'éel nuxi' jool yaan ka'ach te' ka'anal k'áaxo', ka tu nikkúunto'ob tuunicho'ob tu yóok'ol.[b] Tuláakal u máakilo'ob Israel túune' púuts'o'obe' ka bino'ob tu yotocho'ob.

18 Le kuxa'an ka'ach Absalóno' tu wa'akúuntaj junp'éel columna te' lugar ku k'aaba'tik u Táax lu'umil le reyo',[c] tumen tu ya'alaj: «Mina'an mix juntúul in hijo utia'al ka k'a'ajsa'ak in k'aaba'».[d] Le o'olal leti'e' tu ts'áaj u k'aaba' ti' le columnao', tak bejla'e' le columnao' k'aj óola'an bey u Columna Absalóne'.

18:13 * Wa «ka in traicionart ka'ache'». **18:14** * Uláak' bix u traducirta'ale' «dardo'ob; lanza'ob».

CAP 18

a 2Sa 12:10 Pr 2:22 Pr 20:20 Pr 30:17

b Jos 7:24, 26 Jos 8:29 Jos 10:23, 27

c Gé 14:17

d 2Sa 14:27

Columna 2

a 2Sa 15:35, 36 2Sa 17:17

b Sl 9:4

c 2Sa 18:5

d Gé 10:6

e 2Sa 18:4

f 2Re 9:17

19 Aimáaz,[a] u hijo Sadoke', tu ya'alaj: «Beet uts a cha'ik in bin áalkabil in wa'al ti' le rey le ba'axo'ob ts'o'ok u yúuchlo', tumen Jéeobae' ts'o'ok u beetik justicia ti' le rey úuchik u salvartik ti' u enemigo'obo'».[b] **20** Chéen ba'ale' Joabe' tu ya'alajti': «Bejla'e' ma' kan bin a wa'al ba'ax úuchi. Tuláak' k'iine' je'el u páajtal a bine', pero bejla'e' ma' tu páajtal, tumen le máax kíimo' u hijo le reyo'».[c] **21** Joab túune' tu ya'alaj ti' juntúul cusita:[d] «Xeen, a'al ti' le rey le ba'ax ts'o'ok a wilko'». Le cusita túuno' chinlaj tu táan Joabe' ka jóok' u yáalkab. **22** Aimáaz, u hijo Sadok túune', tu ka'a a'alaj ti' Joab: «Beet uts a cha'ik in bin áalkabil tu paach le cusitao', úuchuk je'el ba'axak ka úuchke'». Chéen ba'ale' Joabe' tu ya'alajti': «Hijo, ¿ba'ax tia'al kan áalkab? Si mix ba'al k'a'abéet a bin a wa'ale». **23** Kex beyo' Aimáaze' tu ya'alaj: «Cha'a in bin áalkabil, úuchuk je'el ba'axak ka úuchke'». Joab túune' tu ya'alajti': «¡Ma'alob, xeen túun!». Leti' túune' bin áalkabil tu bejil u táax lu'umil le Jordáno' ka tu k'áatmáansaj le cusitao'.

24 Davide' ti' kulukbal ka'ach chúumuk ti' u ka'ap'éel joonajilo'ob le kaajo'.[e] Le máax ku kanan túun te' kaajo'[f] na'ak te' techo yaan yóok'ol u joonajil le kaajo', tu líi'saj u paakate' ka tu yilaj táan u taal u yáalkab juntúul máak. **25** Leti' túune' tu k'a'am a'alaj ti' le

rey yaan máax ku taalo'. Le reyo' tu ya'alaj: «Wa tu juunal ku taale' yaan ba'ax ku taal u ya'ale». Mientras táan u taal u náats'al le máako', **26** le máax ku kanan te' kaajo', tu yilaj yaan uláak' máak ku taal u yáalkab. Le máax ku kanano' tu ya'alaj túun ti' le máax ku kanan joonajo': «¡Illawile, táan u taal u yáalkab uláak' juntúul máak!». Le reyo' tu ya'alaj: «Yaan ba'ax xan ku taal u ya'ale». **27** Le máax ku kanan te' kaajo', tu ya'alaj: «Le yáax máak ku taal u yáalkabo', kin wilke' táan u yáalkab je'ex u yáalkab Aimáaz[a] u hijo Sadoke'», le rey túuno' tu ya'alaj: «Leti'e' juntúul utsul máak, ma'alob le ba'ax táan u taal u ya'alo'». **28** Aimáaz túune' tu k'a'am a'alaj ti' le reyo': «¡Ma'alob yanil tuláakal!». Xolaj túune' ka chinlaj tu táan le reyo', ka tu ya'alaj xan ti': «Yuum rey, ¡alabarta'ak Jéeoba a Dios, le máax k'ub ta k'ab le máaxo'ob tu ts'áajuba'ob* ta contrao'!».[b]

29 Chéen ba'ale' le reyo' tu k'áatajti': «Kux túun in hijo Absalón, ¿ma'alob wa yanil?». Aimáaz túune' tu ya'alaj: «Le ka tu túuxtaj Joab u sirviente le rey, yéetel le ka tu túuxten xano' tin wu'uyaj táan u juum u t'aan le máako'ob', chéen ba'ale' ma' in wojel ba'ax o'olali'».[c] **30** Le rey túuno' tu ya'alaj: «Juts'aba, p'áatkech wa'atal te' tséela'». Leti' túune' tu juts'ubae' ka p'áat wa'atal te'elo'.

18:28 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu líi'saj u k'abo'ob».

CAP 18

a 2Sa 18:19

b 2Sa 22:47
Sl 144:1

c 2Sa 18:22

Columna 2

a 2Sa 18:21

b 2Sa 22:49
Sl 55:18
Sl 94:1
Sl 124:2, 3

c Sl 27:2

d 2Sa 12:10
2Sa 17:14
2Sa 19:1
Pr 19:13

CAP 19

e 2Sa 18:5
2Sa 18:14

f 2Sa 17:24

g 2Sa 18:33

31 Le cusita túuno' k'uche'[a] ka tu ya'alaj: «Yuum rey, u'uy le ba'ax taalen in ts'áa a wojéelta': bejla'e' Jéeobae' ts'o'ok u beetiktech justicia úuchik u salvarkech ti' le máaxo'ob tu ts'áajuba'ob ta contrao'».[b] **32** Chéen ba'ale' le reyo' tu ya'alaj ti' le cusitao': «Kux túun in hijo Absalón, ¿ma'alob wa yanil?». Le cusita túuno' tu ya'alaj: «¡Tuláakal u enemigo'ob le rey bey xan le máaxo'ob ku ts'áaikuba'ob tu contra utia'al u beetko'ob k'aas ti'o', ts'o'okokti'ob je'ex úuchik u ts'o'okol ti' Absalóno'!».[c]

33 Le ka tu yu'ubaj lelo', le reyo' jach yaachaj tu yóole' ka na'ak te' chan cuarto yaan tu techoil le joonajo' ka jo'op' u yok'ol. Le táan u bino' táan u ya'alik: «¡Absalón, hijo, hijo, Absalón! ¡Ba'axten ma' kíimen ta lugari', Absalón, hijo, hijo!».[d]

19 Ti' Joab túune' a'ala'ab lela': «Le reyo' táan u yok'ol, sen yaachaja'an u yóol tu yo'olal Absalón».[e] **2** Le máako'obo' ki'imak u yóolo'ob ka'ach úuchik u ganaro'ob, chéen ba'ale' le ka tu yu'ubo'ob sen yaachaja'an u yóol le rey yo'olal u hijoo' láaj yaachaj u yóolo'ob xan. **3** Te' k'iin je'elo' le máako'obo' ta'akumbail úuchik u suuto'ob te' kaajo',[f] suunajo'ob bey máako'ob su'lako'ob úuchik u púuts'lo'ob ti' junp'éel ba'atele'. **4** Le reyo' tu pixaj u yiche' ka seguernaj u k'a'am ok'ol táan u ya'alik: «¡Absalón, hijo! ¡Absalón, hijo, hijo!».[g]

5 Joab túune' ook te' tu'ux yaan le reyo' ka tu ya'alajti': «Bejla'e' ts'o'ok a su'lakkiintik tuláakal le máako'ob salvart a kuxtalo', u kuxtal a hijo'ob,[a] u kuxtal a hija'ob,[b] u kuxtal a watano'ob yéetel u kuxtal le uláak' a watano'obo'.*[c] **6** Teche' a yaabiltmaj le máaxo'ob p'ekmilecho' yéetel a p'ekmaj le máaxo'ob yaabiltmilecho'. Bejla'e' ts'o'ok a we'esik de ke u nuuktakil a soldado'ob yéetel a j-meyajo'obe' mix ba'al u biilalo'ob ta táan. Teche' maas ka preferirtik ka p'áatak kuxa'anil Absalón yéetel ka láaj kíimko'on to'on. **7** Beoraa' líi'kech, jóok'en utia'al ka a líi's u yóol le máaxo'ob meyajtikecho', tumen kin jurartik tu k'aaba' Jéeobae', wa ma' ta jóok'ole' desde te' áak'aba' mix máak kun p'áatal ta wéetel. Yéetel lela' maas k'aas ti' tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok u yúuchultech desde ta táankelmil tak beoraa'». **8** Le rey túuno' líik'e' ka jóok' kutal tu joonajil le kaajo'. Ti' tuláakal le kaaj túuno' a'ala'abti' lela': «Beoraa' le reyo' ti' kulukbal te' joonajo'». Tuláakal túun le kaajo' taal tu táan le reyo'.

Chéen ba'ale' le u maasil israelita'obo'* púuts'o'ob, cada juntúule' bin tu yotoch.[d] **9** Tuláakal le máako'ob ti' tuláakal u tribuilo'ob Israele' táan ka'ach u ba'atelt'aano'ob, táan ka'ach u ya'alikо'ob: «Le reyo' tu salvarto'on ti' k-enemigo'ob,[a] yéetel tu salvarto'on ti' le filisteo'obo'. Chéen ba'ale' tu yo'olal Absalóne' tu p'ataj le lu'uma'.[b] **10** Absalón, le máax t-yéeyaj utia'al ka u beetuba reyil t-óok'ole',[c] ts'o'ok u kíimil te' ba'atelo'.[d] Beora túuna', ¿ba'axten ma' beeta'ak mix ba'al utia'al u taasa'al le rey tu ka'atéeno'?».

11 Le rey David túuno' tu túuxtaj a'albil ti' Sadok[e] yéetel ti' Abiatar[f] le sacerdote'obo': «A'ale'ex ti' u nuuktakil Judá[g] lela': ‹¿Ba'axten chéen te'ex ma' a beete'ex mix ba'al utia'al a beetke'ex u suut le rey tu yotocho'? Tumen tuláakal u kaajil Israele' ts'o'ok u túuxtiko'ob a'albil ti' le rey te' tu'ux kaja'ano' de ke u k'áato'ob ka suunak. **12** Te'exe' in suku'une'ex, in láak'tsile'ex.* ¿Ba'axten chéen te'ex ma' a beete'ex mix ba'al utia'al a beetke'ex u suut le rey tu yotocho'?›. **13** Unaj xan a wa'alike'ex ti' Amasá:[h] ‹¿Ma' wa in wéet k'i'ik'elechi'? Ka u sen castigarten Dios wa ma' tin ts'áaikech utia'al ka a beetaba u nojchil in soldado'ob desde bejla'a tu lugar Joabe'›».[i]

14 Le ba'ax tu ya'alaj Davido' tu convencertaj tuláakal u máakilo'ob Judá. Leti'ob túune' tu túuxto'ob a'albil ti' le reyo': «Suunakech, suunen teech yéetel tuláakal a j-meyajo'ob».

19:5 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina'ob». **19:8** *Le lo'oba' leti'e tu apoyarto'ob Absaló no'.

19:12 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Te'exe' in baakele'ex yéetel in bak'ele'ex».

CAP 19

a 2Sa 3:2-5
2Sa 5:14-16

b 2Sa 13:1

c 2Sa 5:13
2Sa 15:16

d 2Sa 18:17

Columna 2

a 1Sa 17:50
1Sa 18:7
1Sa 19:5
2Sa 5:25
2Sa 8:5

b 2Sa 15:14

c 2Sa 15:10, 12

d 2Sa 18:14

e 2Sa 8:17
2Sa 15:25
1Re 1:8

f 1Sa 22:20
1Sa 30:7
2Sa 15:24
1Cr 15:11, 12

g 2Sa 2:4

h 2Sa 17:25
1Cr 2:16, 17

i 2Sa 8:16
2Sa 18:5, 14

15 Le rey túuno' le táan u suuto' k'uch te' Jordáno', u kajnáalilo'ob Judá túune' bino'ob Guilgal[a] utia'al u ch'a'ob u beel le reyo' yéetel utia'al u láak'intiko'ob u k'áatmáans le Jordáno'. **16** Simey,[b] u hijo Guerá le benjaminita ku taal tu kaajil Baurimo', tu séeba'anil úuchik u bin yéetel u máakilo'ob Judá utia'al xan u ch'a'ik u beel le rey Davido'. **17** Tu yéetele' tia'an ka'ach 1,000 u túulal benjaminita'obi'. Zibá,[c] le máax meyajtik Saúl ka'acho', bin xan yéetel u paalal, 15 u túulalo'ob, bey xan yéetel 20 u túulal u j-meyajo'ob. Leti'obe' séeb úuchik u yéemlo'ob tak te' Jordán antes ti' u k'uchul le reyo'. **18** Leti'* túune' tu k'áatmáansaj le Jordán utia'al u láak'intik u familia le rey u k'áatmáans le Jordáno' yéetel utia'al u beetik je'el ba'axak ka u ya'al le reyo'. Chéen ba'ale', Simey u hijo Guerá*e*, xolaj tu táan le rey le jach ta'aytak u k'áatmáansik le Jordáno'. **19** Leti'e' tu ya'alaj ti' le reyo': «Yuum rey, perdonarten yo'olal le ba'ax k'aas tin beeto',[d] ma' a k'a'ajsik le ba'ax k'aas tin beetaj le k'iin ka jóok'ech tu kaajil Jerusaléno'. Ma' a ch'a'ik en cuenta le je'elo', **20** tene' in wojel ts'o'ok in k'ebantal. Le o'olal bejla'e', yuum rey, ti' tuláakal u láak'tsilo'ob Josée' teen le yáax máax ts'o'ok u taal u k'amecho'».

21 Tu séeba'anil túune', Abisay[e] u hijo Zeruyáe',[f] tu ya'alaj: «¿Ma' wa unaj u kíimsa'al Simey úuchik u maldecirtik le máax yéeya'an tumen Jéeobao'?».[a] **22** Chéen ba'ale' Davide' tu ya'alaj: «U paalale'ex Zeruyá,[b] ¿ba'ax yaan a wile'ex yéetel le ba'ax kin beetko'? ¿Ba'axten ka ts'áaikaba'ex tin contra? ¿Unaj wa u kíimsa'al wa máax tu kaajil Israel bejla'e'? ¿Ma' wa teen u reyil Israel bejla'e'?». **23** Le reyo' tu ya'alaj ti' Simey: «Teche' ma' kan kíimil». Lelo' leti'e ba'ax tu jurartaj le rey ti'o'.[c]

24 Mefibóset,[d] u yáabil Saúle', bin xan u ch'a'a u beel le reyo'. Desde le k'iin ka bin le rey tak le k'iin ka suunaj yéetel utso', ma' tu p'o'aj u yooko'obi', ma' tu k'osaj u me'exi' mix tu p'o'aj u nook'o'obi'. **25** Le ka bin* Jerusalén utia'al u ch'a'a u beel le reyo', le reyo' tu ya'alajti': «Mefibóset, ¿ba'axten ma' binech tin wéeteli'?». **26** Mefibósete' tu ya'alaj: «Yuum rey, tu'usen tumen in sirviente.[e] Tene' tin wa'alaj ka'ach ti': ‹Ts'áa u montura in walak' burro utia'al ka na'akaken tu yóok'ol utia'al ka xi'iken tu paach le reyo'›, tumen tene', yuum rey, móochen.[f] **27** Chéen ba'ale' yuum rey, leti'e' tu ya'alajtech ba'alo'ob ma' jaajtak tin contrai'.[g] Pero teche' beyech juntúul u ángel le u jaajil Dioso', le o'olale' beet je'el ba'axak ma'alob a wilke'. **28** Teche' je'el u páajtal ka'ach a kíimsik tuláa-

CAP 19

a Jos 5:9 1Sa 11:14

b 2Sa 16:5 1Re 2:8, 9

c 2Sa 9:2, 10 2Sa 16:1

d 2Sa 16:5

e 2Sa 23:18

f 2Sa 2:18

Columna 2

a Éx 22:28 2Sa 16:7 1Re 21:13

b 2Sa 3:39 2Sa 16:10

c 1Re 2:8, 9

d 2Sa 9:3, 6 2Sa 16:3, 4

e 2Sa 9:9

f 2Sa 4:4

g Le 19:16 2Sa 16:3

19:18 *Uláak' bix u traducirta'ale' «Leti'ob».

19:25 *Uláak' bix u traducirta'ale' «luk'».

kal le máaxo'ob yano'ob ichil u familia in papáo', chéen ba'ale' ts'o'ok tak a beetik in múul janal ta wéetel junmúuch' yéetel le máaxo'ob ku kutalo'ob janal ta wéetelo'.[a] Beora túuna', ¿ba'ax derechoil yaanten utia'al in k'áatiktech u maasil ba'alo'ob?».

29 Chéen ba'ale' le reyo' tu ya'alajti': «¿Ba'axten ku seguer a t'aan ti' lelo'? Tene' ts'o'ok in ch'a'tuklike' le k'áaxo' a tia'al yéetel u tia'al xan Zibá, jatse'ex».[b] **30** Mefibóset túune' tu ya'alaj ti' le reyo': «Yuum rey, u ch'a' tuláakal, tumen teche' ts'o'ok a suut yéetel utsil ta wotoch».

31 Barzilay,[c] le galaaditao', éem desde Roguelim utia'al u láak'intik le rey tak te' Río Jordáno'. **32** Barzilaye' jach ch'ija'an ka'achi, yaan 80 años ti'. Tuláakal le k'iino'ob yanchaj le rey tu kaajil Maanaimo'[d] tu ts'áaj ba'al u jaante, tumen Barzilay ka'ache' juntúul máak jach ayik'al. **33** Le rey túuno' tu ya'alaj ti' Barzilay: «K'áatmáanen tin wéetel, teen túune' yaan in ts'áaiktech ba'al a jaant tu kaajil Jerusalén».[e] **34** Chéen ba'ale' Barzilaye' tu ya'alaj ti' le reyo': «¿Buka'aj k'iino'ob maas kin kuxtal utia'al ka na'akaken tu yéetel le rey tak Jerusaléno'? **35** Beora yaanten 80 añosa',[f] ¿je'el wa u páajtal in ts'áaik cuenta ba'ax uts yéetel ba'ax k'aase'? ¿Je'el wa u páajtal in wu'uyik u ki'il le ba'ax kin jaantik yéetel le ba'ax kin wuk'iko'? ¿Je'el wa u páajtal in wu'uyik u k'aay le ko'olelo'ob yéetel le xiibo'obo'?[a] ¿Ba'axten túun unaj in ts'áaik maas meyaj ti' le reyo'? **36** Yuum rey, ma' k'a'abéet a ts'áaikten mix ba'ali'. Tumen jach nojoch ba'al in wilik úuchik in láak'intikech tak way te' Jordána'. **37** Yuum rey, beet uts a cha'ik in suut, cha'a in kíimil tin kaajal, naats' te' tu'ux mu'uk in papá yéetel in maamao'.[b] Chéen ba'ale' je'el juntúul a sirvientea', u k'aaba'e' Kimam.[c] Yuum rey, cha'a u k'áatmáan ta wéetel, beet tu yéetel je'el ba'axak ma'alob a wilke'».

38 Le rey túuno' tu ya'alaj: «Kimame' yaan u k'áatmáan tin wéetel, yaan in beetik tu yéetel le ba'ax ma'alob a wilko'. Yaan in beetik ta wo'olal je'el ba'axak ka a k'áattene'». **39** Tuláakal le máako'ob túuno' jo'op' u k'áatmáano'ob tuláak' u tséel le Jordáno', le ka k'áatmáan le reyo' tu ts'u'uts'aj Barzilaye'[d] ka tu bendecirtaj. Barzilay túune' suunaj tu yotoch. **40** Le ka k'áatmáan le rey utia'al u bin Guilgale',[e] Kimame' k'áatmáan xan tu yéetel. Tuláakal u máakilo'ob Judá bey xan táanchumuk ti' u máakilo'ob Israele' tu láak'into'ob le rey le ka k'áatmáano'.[f]

41 Tuláakal túun u maasil u máakilo'ob Israele' taalo'ob tu yiknal le reyo' ka tu ya'alo'obti': «¿Ba'axten k-suku'uno'ob, u máakilo'ob Judáe', tu beeto'ob a k'áatmáansik le Jordán yéetel a familia bey

CAP 19

a 2Sa 9:7-10

b 2Sa 16:4

c 2Sa 17:27-29
1Re 2:7

d Pr 3:27

e Pr 11:25

f Sl 90:10

Columna 2

a Ec 2:8

b Gé 50:13

c 1Re 2:7

d Gé 31:55
1Sa 20:41
Hch 20:37

e 1Sa 11:14

f 2Sa 2:4

xan yéetel le máako'ob yano'ob ta wéetelo'?».[a] **42** Tuláakal u máakilo'ob Judáe' tu núuko'ob ti' u máakilo'ob Israel: «Tumen le reyo' k-láak'tsil.[b] ¿Ba'axten ka p'u'ujule'ex yo'olal le ba'ax t-beeto'? ¿Ts'o'ok wa k-ch'a'ik ti' le rey wa ba'ax utia'al k-jaanto'? ¿Ts'o'ok wa u si'ibilto'on wa ba'ax?».

43 Chéen ba'ale' u máakilo'ob Israele' tu núuko'ob ti' u máakilo'ob Judá: «To'one' maas yaanto'on derecho k-bisik David tumen to'one' diez u p'éelal tribu'on. Le o'olale', ¿ba'axten túun ts'o'ok a taasko'one'ex bey mix ba'alile'? ¿Ma' wa to'on unaj k-taasik ka'ach tu ka'atéen le reyo'?». Chéen ba'ale' le ba'ax tu ya'alaj u máakilo'ob Judáo' maas anchaj u muuk' ti' le ba'ax tu ya'alaj u máakilo'ob Israelo'.

20 Yaan ka'ach juntúul máak kaxan ba'ate'el ku k'aaba'tik Seba,[c] u hijo Bicrí, juntúul benjaminita. Leti'e' tu yustaj le baako'[d] ka tu ya'alaj: «To'one' mix ba'al yaan k-il yéetel David, mina'anto'on mix junp'éel herencia yéetel u hijo Jesé.[e] ¡U kaajil Israel, cada juntúule' suunak u adorart u dios* tu ka'atéen!».[f] **2** Tuláakal túun u máakilo'ob Israele' le ka tu yu'ubo'ob lelo' xu'ul u seguerko'ob David, ka jo'op' u bino'ob tu paach Seba u hijo Bicrí.[g] Chéen ba'ale' u máakilo'ob Judáe' ma' tu p'ato'ob le reyo', tu láak'into'ob desde te' Jordáno' tak Jerusalén.[a]

3 David túune' k'uch tu yotoch,* tu kaajil Jerusalén.[b] Te'elo' tu ch'a'aj le u diez atano'ob# tu p'ataj utia'al u kanáantko'ob u yotocho' ka tu biso'ob ti' junp'éel naj utia'al u kanáanta'alo'obi'.[c] Leti' ka'ache' ku ts'áaik ba'al u jaanto'ob, chéen ba'ale' ma' yanchaj ba'al u yil tu yéetelo'obi'.[d] Le ko'olelo'obo' ti' p'áato'ob tak ka kíimo'obi', kex kuxa'an u yíichamo'ob ka'ache' kuxlajo'ob bey viuda'obe'.

4 Le reyo' tu ya'alaj ti' Amasá:[e] «Yaantech tres días utia'al a much'kíintik u máakilo'ob Judá, teech xane' unaj a wantal waye'». **5** Amasá túune' bin utia'al u much'kíintik u máakilo'ob Judá, chéen ba'ale' xáanchaji, ma' suunaj te' tiempo ts'a'abti'o'. **6** David túune' tu ya'alaj ti' Abisay:[f] «Seba[g] u hijo Bicríe' maas je'el u beetikto'on k'aas ti' le tu beetajto'on Absaló-no'.[h] Le o'olale' ch'a' in soldado'obe' ka xi'ikech tu paach, antes ti' u kaxtik junp'éel kaaj yaan u ka'anal pak'ilo'ob utia'al ka púuts'ukto'on». **7** U soldado'ob Joab,[i] le keretita'ob, le peletita'ob[j] yéetel tuláakal le soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo' bino'ob tu paach le máako'. Luk'o'ob Jerusalén utia'al u bino'ob tu paach Seba u hijo Bicrí. **8** Le ka k'ucho'ob naats' ti' le nuxi' tuunich yaan Gabaóno'[k] taal ilbilo'ob tumen Amasá.[l]

CAP 19

a Jue 8:1; Jue 12:1; 2Sa 19:15

b Sl 78:68, 70

CAP 20

c 2Sa 20:21

d Jue 3:26, 27; 2Sa 15:10

e 2Sa 19:43

f 1Re 12:16

g Pr 24:21

Columna 2

a 2Sa 19:15; 2Sa 19:41, 42

b 2Sa 5:11

c 2Sa 15:16

d 2Sa 16:21, 22

e 2Sa 17:25; 2Sa 19:13; 1Cr 2:17

f 1Sa 26:6; 2Sa 10:10; 2Sa 23:18; 1Cr 18:12

g 2Sa 20:1

h 2Sa 15:12

i 2Sa 8:16

j 2Sa 8:18; 2Sa 15:18; 1Re 1:38

k Jos 18:21, 25; Jos 21:8, 17

l 2Sa 17:25; 2Sa 19:13

20:1 * Uláak' bix u traducirta'ale' «suunak tu yotoch».

20:3 * Wa «palacio». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina'ob».

Te' k'iin je'elo' Joabe' u ts'aamaj u nook'il u ba'ate'el, yéetel tu nak'e' u k'axmaj junp'éel espada tia'an ichil u piixe'. Le ka xíimbalnaje' tu cha'aj u lúubul u espada.

9 Joabe' tu ya'alaj ti' Amasá: «Suku'un, ¿bix a wanil?». Tu tich'aj túun u x-no'oj k'abe', tu machaj u me'exe' ka tu beetaj bey nuka'aj u ts'u'uts'e'. **10** Amasáe' ma' tu ts'áaj cuenta wa yaan junp'éel espada tu k'ab Joabi', Joab túune' tu lomaj u nak' Amasáe' ka joyk'aj u choochel te' lu'umo'.[a] Chéen juntéen tu lomaj utia'al u kíimsik, ma' k'a'abéetchaj u lomik tu ka'atéeni'. Le ka ts'o'oke' Joab yéetel Abisay, u suku'une', seguernaj u bino'ob tu paach Seba u hijo Bicrí.

11 Juntúul ti' u soldado'ob Joab túune' wa'alaj tu tséel u wíinklil Amasáe' ka tu ya'alaj: «¡Je'el máaxak yaan tu favor Joab yéetel tu favor Davide' xi'ik tu paach Joab!». **12** Mientrase' Amasáe' táan ka'ach u ba'likuba ichil u k'i'ik'el, chúumuk ti' le bejo'. Le máak wa'alakbal tu tséelo', le ka tu ts'áaj cuenta tuláakal máak ku je'elel u yile', tu lu'saj Amasá te' bejo'. Tu jayaj xan junp'éel nook' tu yóok'ol, tumen tu yile' tuláakal le máaxo'ob ku k'uchlo'ob tu yiknalo' ku p'áatlo'ob wa'atali'. **13** Le ka ts'o'ok u lu'sik te' bejo', tuláakal le máako'obo' bino'ob yéetel Joab utia'al u bin u ch'a'pachto'ob Seba[b] u hijo Bicrí.

14 Sebae' k'áatmáan ichil tuláakal le tribu'ob yano'ob Israelo', ka k'uch tak tu kaajil Abel-bet-maaká.[a] Le bicrita'ob xano' tu much'uba'obe' ka ooko'ob xan te' kaajo'.

15 Joab yéetel le máako'ob yano'ob tu yéetel túuno' tu ba'pachto'ob Abel-bet-maaká, le kaaj tu'ux ook Sebao'. Tu beeto'ob junp'éel rampa utia'al u ba'atelo'ob tu contra le kaajo' tumen yaan ka'ach u pak'ilo'ob tu ba'pach. Tuláakal le máako'ob yano'ob yéetel Joab túuno' jo'op' u páanko'ob yáanal le pak' utia'al u nikiko'obo'. **16** Juntúul ko'olel túun yaan u na'ate' tu k'a'am a'alaj desde tu ka'anlil u pak'il le kaajo': «¡U'uyene'exi', u'uyene'exi'! Beete'ex uts a wa'alike'ex ti' Joab: ‹Ko'oten waye' tumen yaan ba'ax taak in wa'aliktech›». **17** Joab túune' náats' te' tu'ux yaan le ko'olelo', le ko'olel túuno' tu ya'alaj: «¿Teech wa Joab?». Leti'e' tu núukaj: «Jaaj, teen». Le ko'olelo' tu ya'alajti': «U'uy le ba'ax ken in wa'altecha'». Joab túune' tu núukaj: «Táan in wu'uyikech». **18** Le ko'olelo' seguernaj u ya'alik: «Úuchjeakile' le máako'obo' suuk u ya'aliko'ob: ‹Wa yaan máax u k'áat u yutskíint junp'éel problemae' xi'ik u k'áat áantaj tu kaajil Abel›, te'elo' ti' kun utskíintbil le problema yaanti'o'. **19** Tene' táan in t'aan tu yo'olal le máaxo'ob ma'atech u ba'atelo'obo' yéetel le máaxo'ob chúuka'an u yóolo'ob yano'ob tu lu'umil Israelo'. Teche' a k'áat a xu'uls ti' junp'éel

CAP 20

a 2Sa 3:27
1Re 2:5

b 2Sa 20:1

Columna 2

a 1Re 15:20
2Re 15:29

nojoch kaaj tu lu'umil Israel.* ¿Ba'axten taak a xu'ulsik u herencia Jéeoba?».[a] **20** Joab túune' tu núukaj: «Jach junpuli' ma' in k'áat in xu'uls ti' le kaaja'. **21** Ma' leti'e ba'ax taalen in beeto'. Tene' taalen tumen juntúul máak ku k'aaba'tik Seba,[b] u hijo Bicrí, ku taal ti' u montañailo'ob Efraíne',[c] tu ts'áajuba tu contra le rey Davido'. Wa ka k'ubke'exten le máaka' tene' yaan in luk'ul te' kaaja'». Le ko'olel túuno' tu ya'alaj ti' Joab: «¡Ilawile! ¡U pool le máak ka wa'aliko' yaan u pu'ulultech desde tu pak'il le kaajo'!».

22 Tu séeba'anile' le ko'olel jach yaan u na'ato' bine' ka t'aanaj yéetel tuláakal u máakilo'ob le kaajo', leti'ob túune' tu xot'o'ob u pool Seba u hijo Bicríe' ka tu pulo'ob ti' Joab. Joab túune' tu yustaj le baako' ka láaj luk'o'ob te' kaajo',[d] cada juntúule' suunaj tu yotoch. Joab xane' suunaj Jerusalén te' tu'ux yaan le reyo'.

23 Joab ts'a'an ka'ach u nu'ukt tuláakal u soldadoilo'ob Israel.[e] Benaya,[f] u hijo Jeoyadáe',[g] ts'a'an u nu'ukt le keretita'ob yéetel le peletita'obo'.[h] **24** Adorame'[i] ts'a'an u nu'ukt le máaxo'ob yéeya'abo'ob tumen le rey utia'al meyajtiko'. Jeosafat,[j] u hijo Ailude', leti' ka'ach ts'íibtik le ba'axo'ob unaj u k'a'ajsa'alo'. **25** Seváe' leti' ka'ach le secretarioo', Sadok[k] yéetel Abiatare'[a] leti'ob ka'ach le sacerdote'obo'. **26** Irá, le jairitae', tu meyajtaj David bey juntúul ti' u nuuktakil le kaajo'.*

21 Tu k'iinilo'ob Davide' yanchaj junp'éel wi'ijil[b] xáanchaj tres años. David túune' orarnaj ti' Jéeoba. Jéeoba túune' tu ya'alajti': «Saúl yéetel u familiae' culpable'ob tu táan Dios tumen leti'e' tu wekaj k'i'ik', tu kíimsaj le gabaonita'obo'».[c] **2** Le rey David túuno' tu túuxtaj t'anbil le gabaonita'obo'[d] ka t'aanaj tu yéetelo'ob. (Le gabaonita'ob ka'acho' ma' israelita'obi', leti'obe' amorreo'ob[e] ma' kíimsa'abo'ob tumen le israelita'obo', ti' leti'obe' jurarta'ab ka'ach ma' kun kíimsbilo'ob.[f] Chéen ba'ale' Saúle' tu yilaj u láaj kíimsko'ob tumen u p'eek ka'ach u yantalo'ob ichil u kajnáalilo'ob Israel yéetel Judá). **3** Davide' tu ya'alaj ti' le gabaonita'obo': «¿Ba'ax a k'áate'ex ka in beet utia'al ka a perdonarte'ex le ba'ax úucho' yéetel beyo' ka a bendecirte'ex u kaajal* Jéeoba?». **4** Le gabaonita'obo' tu ya'alo'obti': «To'one' ma' táan k-k'áatik plata mix oro[g] tu yo'olal le ba'ax tu beetaj Saúl yéetel u familiao'. Ts'o'ole' ma' tu páajtal k-kíimsik mix máak tu kaajil Israel». Leti' túune' tu ya'alaj: «Yaan in beetik je'el ba'axak ka a wa'ale'exe'». **5** Leti'obe' tu ya'a-

CAP 20
a Éx 19:5 Dt 32:9
b 2Sa 20:1
c Jos 17:14, 15 Jue 2:8, 9
d Ec 9:14, 15 Ec 9:18
e 2Sa 8:16 2Sa 19:13
f 2Sa 23:20 1Cr 27:5
g 1Cr 12:27
h 2Sa 8:18 2Sa 15:18 1Re 1:38, 44
i 1Re 4:6 1Re 12:18
j 1Re 4:3
k 2Sa 15:27

Columna 2
a 2Sa 17:15 2Sa 19:11 1Re 4:4

CAP 21
b Le 26:18, 20
c Gé 9:6 Éx 20:13 Nú 35:30, 33
d Jos 9:3, 27
e Gé 10:15, 16
f Jos 9:15
g Nú 35:31

20:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «bey juntúul maamatsil tu kaajil Israele'».

20:26 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'uch u beetuba sacerdote». **21:3** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u herencia».

lo'ob ti' le reyo': «Le máak ma' u k'áat ka kajlako'on ka'ach ichil u lu'umil Israele' óolak u láaj kíimso'on,[a] **6** le o'olale' k-k'áat ka ts'a'abakto'on siete u túulal u hijo'ob. To'one' yaan k-kíimsko'ob yéetel yaan k-ch'uykíintik u wíinklilo'ob[b] tu táan Jéeoba te' Guibeao',[c] u kaajal Saúl, le máax yéeya'ab tumen Jéeobao'».[d] Le rey túuno' tu ya'alajti'ob: «Yaan in k'ubko'ob ti' te'ex».

7 Chéen ba'ale' le reyo' tu ch'a'aj óotsilil ti' Mefibóset[e] u hijo Jonatán, u yáabil Saúl. Lela' tu beetaj yo'olal le ba'ax tu jurartaj ti' Jonatán,[f] u hijo Saúl, tu táan Jéeobao'. **8** Le rey túuno' tu ch'a'aj Armoní yéetel Mefibóset u ka'atúul hijo'ob Rizpá, u hija Ayá, le paalalo'oba' leti'e yanchaj ti' Rizpá[g] yéetel Saúlo'. Leti'e' tu ch'a'aj xan le u cinco paalal Mikal,*[h] u hija Saúl, le yanchajti' yéetel Adriel,[i] le máax ku taal te' lugar ku k'aaba'tik Abel-meoláo'. **9** Tu ch'a'ajo'obe' ka tu ts'áajo'ob ti' le gabaonita'obo', leti'ob túune' tu kíimso'ob le máako'oba' ka tu ch'uykíinto'ob te' montaña tu táan Jéeobao'.[j] Tu siete u túulalo'ob kíimsa'abo'ob tu yáax k'iinilo'ob le cosechao', tu káajbal u cosechail le cebadao'. **10** Rizpá[k] u hija Ayá túune' tu ch'a'aj junp'éel to'otoch nook'e' ka tu jayaj tu yóok'ol le tuunicho', bey tu beetil desde tu káajbal le cosechao' tak ka káaj u k'áaxal ja' yóok'ol le kimen wíinklilo'obo'. De k'iine' Rizpáe' ma' tu cha'aj u náats'al le ch'íich'o'ob tu yóok'ol le wíinklilo'obo', yéetel de áak'abe' ma' tu cha'aj u náats'al u ba'alche'ilo'ob k'áaxi'.

11 Ti' David túune' a'ala'ab le ba'ax tu beetaj Rizpá, le uláak' u yatan* Saúl, le u hija Ayáo'. **12** Davide' bine' ka tu ch'a'aj u baakelo'ob Saúl yéetel u baakelo'ob Jonatán ti' u nuuktakil* u kaajil Jabés-galaad.[a] Leti'obe' tu yoklo'ob le wíinklilo'ob te' tu k'íiwikil u kaajil Bet-sano', le tu'ux ch'uykíinta'abo'ob tumen le filisteo'ob le k'iin ka ganarta'ab Saúl te' Guilboa tumen le filisteo'obo'.[b] **13** Leti'e' bin te'elo' ka tu ch'a'aj u bis u baakelo'ob Saúl yéetel u baakelo'ob Jonatán, ts'o'ole' ch'a'ab xan u baakelo'ob le máako'ob kíimsa'abo'obo'.[c] **14** Tu biso'ob tu kaajil Zelá,[d] tu lu'umil Benjamín te'elo' ti' tu muko'ob u baakelo'ob Saúl yéetel Jonatán, u hijoi'. Tu muko'ob te' tu'ux muka'an Keis,[e] u papá Saúlo'. Le ka ts'o'ok u beetko'ob tuláakal ba'ax a'ala'abti'ob tumen le reyo', Diose' tu yu'ubaj u oracióno'obe' ka tu bendecirtaj le lu'umo'.[f]

15 Le filisteo'ob túuno' ka'a ba'atelnajo'ob tu contra Israel.[g] David yéetel u soldado'obe' bino'obe' ka ba'atelnajo'ob yéetel le filisteo'obo', chéen ba'ale' Davide' ka'ani. **16** Juntúul ti' u paalal

CAP 21

a 2Sa 21:1

b Nú 25:4
Dt 21:22

c 1Sa 10:26

d 1Sa 9:17

e 2Sa 4:4
2Sa 9:10
2Sa 19:24

f 1Sa 18:3
1Sa 20:42

g 2Sa 3:7

h 1Sa 18:20
1Sa 25:44
2Sa 3:14
2Sa 6:23

i 1Sa 18:19

j Nú 35:31
Dt 19:21

k 2Sa 3:7

Columna 2

a 2Sa 2:5

b 1Sa 28:4
1Sa 31:1
1Sa 31:11, 12
2Sa 1:6
1Cr 10:8

c 2Sa 21:9

d Jos 18:28

e 1Sa 9:1
1Sa 10:11

f Jos 7:24-26
2Sa 24:25

g 2Sa 5:17, 22

21:8 *Uláak' bix u traducirta'ale' «Merab».

21:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina». **21:12** *Uláak' bix u traducirta'ale' «u yuumilo'ob le lu'umo'».

le refaímo'ob[a] ku k'aaba'tik Isbí-benobo', yaan ka'ach junp'éel u lanza de cobre ku pesartik óoli' tres kilos y medio,*[b] yaan xan ka'ach junp'éel túumben espada ti'. Leti'e' tu yóotaj u kíims David. **17** Chéen ba'ale' tu séeba'anile', Abisay,[c] u hijo Zeruyáe', taal utia'al u yáantik David,[d] ka tu kíimsaj le filisteoo'. Te' k'iino'ob je'elo' le máako'ob yano'ob yéetel Davido' tu jurarto'obti': «¡Ma' ken k-cha'a a bin ba'ate'el t-éetel tu ka'atéen![e] ¡Teche' ma' unaj a cha'ik ka tu'upuk u lámpara Israeli'!».*[f]

18 Le ka ts'o'ok lelo' ka'a anchaj ba'ate'el yéetel le filisteo'ob[g] te' lugar ku k'aaba'tik Gobo'. Te' k'iino'ob je'elo', Sibekay,[h] le usatitao', tu kíimsaj Saf, juntúul ti' u paalal le refaímo'ob'.[i]

19 Le ka yanchaj ba'ate'el tu ka'atéen tu contra le filisteo'ob[j] te' Gobo', Elanáne' tu kíimsaj Goliat le guititao'. Elanáne', u hijo Jaaré-oreguim, le máax ku taal ti' u kaajil Beléno'. Goliate' yaan ka'ach junp'éel u lanza, u chowakil u yook u lanzae' bey je'ex u chowakil le che' ku meyaj utia'al u beeta'al telao'.[k]

20 Le ka ts'o'oke' yanchaj tu ka'atéen junp'éel ba'ate'el tu kaajil Gat. Te'elo' yaan ka'ach juntúul máak jach nojoch u wíinklil, ti' cada junp'éel u k'abe' yaan ka'ach 6 u dedos, yéetel ti' cada junp'éel u yooke' yaan 6 u dedos, 24 dedos yaanti'. Leti'e' juntúul ti' u paalal le refaímo'ob xano'.[a] **21** Le máaka' seguernaj u burlartik u kaajil Israel.[b] Ka túun kíimsa'ab tumen Jonatán, u hijo Simey,*[c] u suku'un David.

22 Le kantúul máako'oba' u paalal le refaímo'ob kaja'ano'ob ka'ach tu kaajil Gato'. Leti'obe' lúubo'ob tu k'ab David yéetel tu k'ab le máako'ob yano'ob yéetel Davido'.[d]

22 Te' k'iin ka salvarta'ab David tumen Jéeoba ti' u k'ab tuláakal u enemigo'ob[e] yéetel ti' u k'ab Saúle',[f] Davide' tu k'ayaj junp'éel k'aay[g] ti' Jéeoba. **2** Leti'e' tu ya'alaj:

«Jéeobae' bey junp'éel nuxi' tuunich tu'ux kin ta'akikinbae',[h] junp'éel lugar tu'ux kin kanáanta'al, leti' salvarken.[i]

3 In Diose' bey junp'éel nuxi' tuunich tu'ux kin balikinbae',[j]
junp'éel escudo in tia'al,[k] leti'e' yaan u poder, leti' in salvador, leti'e' junp'éel lugar seguro,*[l]
leti'e' bey junp'éel lugar tu'ux je'el u páajtal in ta'akikinbae',[m] in salvador;[n] leti'e' ku salvarken ti' le k'asa'an máako'.

4 Kin orar ti' Jéeoba, le máax ku merecertik u alabarta'alo',

21:16 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «300 siclos». **21:17** * Lela' u k'áat u ya'ale' ma' unaj u xu'ulul u yantal máax nu'uktik Israeli'.

21:21 * Ti' 1 Crónicas 20:7 ku ya'ala'alti' «Simeá»; ti' 1 Samuel 16:9 ku ya'ala'alti' «Samaj». **22:3** * Wa «ka'anal lugar».

CAP 21

a Dt 2:11
b 1Sa 17:4, 7; 1Cr 11:23
c 2Sa 23:18, 19
d 2Sa 22:19
e 2Sa 18:3
f 1Re 11:36; 1Re 15:4; 2Re 8:19
g 1Cr 20:4
h 1Cr 11:26, 29; 1Cr 27:1, 11
i Gé 14:5
j 1Cr 20:5
k 1Sa 17:4, 7

Columna 2

a 1Cr 20:6-8
b 1Sa 17:10, 45; 2Re 19:22
c 1Sa 16:9; 1Sa 17:13; 1Cr 2:13
d Sl 60:12

CAP 22

e Sl 34:19
f 1Sa 23:14; Sl 18:Enc
g Éx 15:1; Jue 5:1
h Sl 31:3
i Sl 18:2, 3
j Dt 32:4; 1Sa 2:1, 2
k Gé 15:1; Dt 33:29; Sl 3:3
l Sl 9:9; Pr 18:10
m Sl 59:16
n Isa 12:2; Lu 1:46, 47; Tit 3:4

leti' túune' yaan u salvarken ti' in enemigo'ob.
5 U olasil le kíimilo' tu jats'eno'ob,[a]
tu sen sajakkúunten le ya'abkach máako'ob mix ba'al u biilalo'obo'.[b]
6 Tu bak'en u suumil le Muknalo'.*[c]
Yanchajen tu táan kíimil.[d]
7 Te' k'iino'ob táan in sen mu'yajo' orarnajen ti' Jéeoba,[e]
seguernaj in orar ti' in Dios.
Leti' túune' desde tu temploe' tu yu'uben,
k'uch tu xikin le ka tin k'áataj áantajo'.[f]
8 Le lu'umo' káaj u tíitkuba yéetel u yúumbal.[g]
U cimientoil le ka'ano'obo' seguernaj u tíitkuba'ob,[h]
táan u yúumbalo'ob tumen jach p'uja'an Dios.[i]
9 Tuulnaj buuts' tu ni',
yéetel tu chi'e' ku jóok'ol ka'ach junp'éel k'áak' ku tóoch'bal.[j]
Tu táane' yaan ka'ach chakjole'en chúuko'ob.
10 Le ka jo'op' u yéemele' tu beetaj u wúuts'ul le ka'ano',[k]
yéetel bey wa'alakbal yóok'ol box múuyalo'obe'.[l]
11 Xik'nalil úuchik u taal,
yóok'ol juntúul querubín[m] taali.
Leti'e' chíika'an u yila'al yóok'ol u xiik' juntúul ángel.[n]

22:6 * Ilawil página 2572.

CAP 22
a Sl 69:14
b Sl 18:4
c Sl 116:3, 4
d Sl 18:5
e Sl 142:1
Jon 2:2
f Éx 3:7
Sl 18:6
Sl 34:15
g Jue 5:4
h Job 26:11
i Sl 18:7-12
Sl 77:18
j Isa 30:27
k Sl 144:5
Isa 64:1
l Dt 4:11
1Re 8:12
Sl 18:9
Sl 97:2
m 1Sa 4:4
Sl 80:1
Sl 99:1
n Heb 1:7

Columna 2
a Job 36:29
b Éx 19:16
1Sa 2:10
c Sl 18:13-16
Isa 30:30
d Sl 7:13
Sl 77:17
e Sl 144:6
f Éx 14:21
Sl 106:9
Sl 114:3
g Éx 15:8
h Sl 18:16-19
Sl 124:2-4
Sl 144:7
i Sl 3:7
Sl 56:9
j 1Sa 19:11
1Sa 23:26
2Sa 15:10
k Sl 31:8
l Sl 149:4

12 Leti' túune' tu baluba ich ée'joch'e'enil, p'áat ti' jupukbal ichile',[a]
ba'pachta'an tumen box múuyalo'ob chuupo'ob yéetel ja'.
13 Yéetel u juul u sáasilile' tu beetaj u tóoch'bal u k'áak'il le chúuko'obo'.
14 Jéeoba túune' tu beetaj u kíilbal le ka'ano',[b]
le Maas Nojoch Dioso' tu beetaj u yu'uba'al u t'aan.[c]
15 Tu ch'inaj u flecha'obe'[d]
ka tu beetaj u k'i'itpajal le máaxo'ob p'ekmileno',
tu beetaj u yantal rayo'obe' ka p'áat ma' tu kaxtik ba'ax u beeto'ob.[e]
16 U fondo le k'áa'náabo' chíikpaji,[f]
chíikpaj xan u cimientoil le lu'um le ka t'aanaj Jéeobao',
yéetel le ka múus iik'najo'.[g]
17 Desde te' ka'an tu'ux yano', Diose' tu tich'aj u k'abe',
ka tu machen utia'al u jóo'siken ichil le taamkach ja'o'.[h]
18 Tu salvarten ti' in enemigo jach yaan u muuk'o'[i]
bey xan ti' le máaxo'ob p'ekmileno', tumen maas yaan u muuk'o'ob ti' teen.
19 Líik'o'ob tin contra tu k'iinil jach k'aas u binten,[j]
pero tu yáanten Jéeoba.
20 Tu bisen ti' junp'éel lugar seguro.[k]
Tu salvarten tumen ki'imak u yóol yo'olal bix kuxliken.[l]

21 Jéeobae' ku bo'otiken
yéetel ba'ax ma'alob,
tumen kin beetik ba'ax
ma'alob.[a]
Ma'atech u beetik u bin-
ten k'aasil, tumen ma'a-
tech in beetik ba'ax
k'aas.[b]
22 Ma' xu'uluk in bin te' bej
uts tu t'aan Jéeobao',
yéetel ma' in xúump'at
Dios je'ex u beetik le
k'asa'an máako'obo'.
23 Mantats' táan in tuukul
ti' u leyo'ob.[c]
Mantats' ken in beet
ba'ax ku ya'alik.[d]
24 Yaan u seguer u yantal-
ten junp'éel toj kuxtal[e]
tu táan,
yaan in kanáantik ma' in
beetik mix ba'al k'aas.[f]
25 Ka u bo'oten Jéeoba yée-
tel ba'ax ma'alob, tumen
kin beetik ba'ax ma'a-
lob,[g]
ma' u beetik u binten
k'aasil, tumen ma'atech
in beetik ba'ax k'aas.[h]
26 Teche' yaan u chúukpajal
a wóol a we'es yaabilaj
ti' máax chúuka'an xan
u yóol u ye'es yaabilaj.[i]
Ma' ta beetik u bin k'aasil
ti' juntúul máak mix
ba'al k'aas u beetmaj.[j]
27 Ka beetik u bin ma'alobil
ti' máax ku beetik ba'ax
ma'alob,[k]
pero ti' máax ku beetik
u k'asa'anile' ka we'esik
maas yaan a na'at ke le-
ti'.[l]
28 Teche' ka salvartik le
máaxo'ob ma'atech u
taaskuba'ob nojba'alilo',[m]

CAP 22

a 1Sa 26:23
1Re 8:32

b Sl 18:20-24
Sl 24:3, 4

c Dt 6:1
Sl 19:9

d Dt 8:11

e Sl 84:11

f Sl 18:23
Pr 14:16

g Job 34:11
Isa 3:10
Heb 11:6

h Sl 18:24
Pr 5:21

i Sl 37:28
Sl 97:10

j Sl 18:25-30

k Mt 5:8
1Pe 1:16

l Sl 125:5

m Job 34:28

Columna 2

a Da 4:37
1Pe 5:5

b Sl 27:1

c Sl 97:11

d Sl 18:29
Flp 4:13
Heb 11:33, 34

e Dt 32:4

f Sl 12:6
Pr 30:5

g Sl 35:2
Sl 91:4

h Isa 44:6

i Dt 32:31
Sl 18:31-42

j Sl 27:1
Isa 12:2

k Isa 26:7

l Isa 33:15, 16
Hab 3:19

chéen ba'ale' tia'anech
tu contra le máaxo'ob
ku creerkuba'obo' yée-
tel ka mixba'alkúunti-
ko'ob.[a]
29 Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba, teech in lámpara.[b]
Jéeoba sáasilkuntik le
ée'joch'e'enil tu'ux yane-
no'.[c]
30 Yéetel a wáantaje' je'el u
páajtal in atacartik jun-
múuch' k'asa'an máa-
ko'obe'.
Yéetel u poder Diose' je'el
u páajtal in na'akal ti'
junp'éel ka'anal pak'e'.[d]
31 Tuláakal ba'ax ku beetik
u jaajil Diose' jach táaj
ma'alob.[e]
Le ba'axo'ob ku ya'alik
Jéeobao' jach ma'alob-
tak.[f]
Leti'e' bey junp'éel escu-
do utia'al le máaxo'ob
ku nats'kuba'ob tu yik-
nalo'.[g]
32 Mina'an uláak' Dios,
chéen Jéeoba,[h]
chéen leti' bey junp'éel
nuxi' tuunich utia'al u
balikuba máake'.[i]
33 Le u jaajil Dioso' bey
junp'éel lugar tu'ux kin
jach kanáanta'ale',[j]
leti' kun ma'alobkíintik le
bej tu'ux kin máano'.[k]
34 Leti'e' ku p'atik in wook
je'ex u yook juntúul
kéeje',
le o'olal ku páajtal
in na'akal te' lugaro'ob
ka'analtako'obo'.[l]
35 Ku ka'ansiken ba'ate'el.
In k'abo'obe' ku páajtal u
wuts'ko'ob junp'éel arco
de cobre.

36 Ka kanáantken yéetel a escudo,
teche' ma'atech a creerkaba, le o'olal ka nojba'alkúuntiken.[a]
37 Ka kóochkintik le bej tu'ux kin xíimbalo',
utia'al ma' in lúubul.[b]
38 Yaan in ch'a'pachtik in enemigo'ob yéetel yaan in xu'ulsikti'ob.
Hasta in láaj xu'ulsikti'obe' kin suut.
39 Yaan in xu'ulsikti'ob, yaan in nonokjats'ko'ob utia'al ma' u ka'a líik'lo'ob.[c]
Yaan in yaya'cha'atko'ob.
40 Yaan a ts'áaik in muuk' utia'al le ba'atelo',[d]
yaan a beetik u lúubul in enemigo'ob tin táan.[e]
41 Yaan a beetik u yáalkab in enemigo'ob,[f]
yaan in xu'ulsik ti' le máaxo'ob p'ekmileno'.[g]
42 Ku k'áatko'ob áantaj, pero mix máak salvarko'ob,
tak ti' Jéeoba ku k'áatko'ob áantaj, pero ma' tu yáanta'alo'ob.[h]
43 Yaan in xiixkúuntko'ob tak ken p'áatko'ob bey u polvoil le lu'umo'.
Yaan in xiixkúuntko'ob yéetel yaan in yaya'cha'atko'ob je'ex le luuk' yaan te' calle'obo'.
44 Yaan a salvarken ti' le ba'alo'ob ku ya'alik in kaajalo'.[i]
Yaan a kanáantken utia'al ka a ts'áaen in beetinba u nojchil ya'ab kaajo'ob.[j]

CAP 22

a Sl 18:35 Sl 113:6-8

b Sl 17:5

c Éx 14:13

d 1Sa 23:5

e 1Sa 17:49 Sl 44:3, 5

f Gé 49:8

g Sl 18:40

h 1Sa 28:6 Pr 1:28 Isa 1:15 Miq 3:4

i 1Sa 30:6 2Sa 15:12

j 2Sa 8:3 Sl 2:8 Sl 60:8

Columna 2

a Sl 18:43-45

b Dt 33:29

c Dt 32:4

d Sl 18:46 Sl 89:26

e 1Sa 25:29 2Sa 18:19

f Sl 18:47 Sl 110:1 Sl 144:1, 2

g 2Sa 5:12 2Sa 7:9

h Sl 18:48

i Dt 32:43 Sl 117:1

j 1Cr 16:9 Sl 145:2 Ro 15:9

Yaan in meyajta'al tumen junp'éel kaaj ma' in k'aj óolti'.[a]
45 Le j-táanxel lu'umilo'obo' yaan u taalo'ob chintal tin táan tumen saajko'ob.[b]
Yo'olal le ba'ax ku tsikbalta'al tin wo'olalo' yaan u yu'ubiko'ob in t'aan.
46 Le j-táanxel lu'umilo'obo' yaan u sen sajaktalo'ob,*
táan u kikilankilo'ob le kéen luk'ko'ob te' tu'ux jach seguro u yu'ubikuba'obo'.
47 ¡Jéeobae' juntúul Dios kuxa'an! ¡Alabarta'ak, tumen leti'e' bey junp'éel nuxi' tuunich tu'ux kin ta'akikinbae'![c]
¡Alabarta'ak le Dios salvarkeno',[d] leti'e' bey junp'éel nuxi' tuunich tu'ux kin ta'akikinbae'!
48 Le u jaajil Dioso' ku sutik u jeel ba'ax ku beeta'alten,[e]
ku ts'áaik le kaajo'ob yáanal in autoridado'.[f]
49 Leti'e' ku tokiken ti' in enemigo'ob.
In Dios, ka ch'úuyiken[g] utia'al ma' u beeta'alten loob tumen le máaxo'ob atacarkeno'.
Ka salvarken ti' le máax ku beetik loobo'.[h]
50 Jéeoba Dios, yaan in ts'áaiktech gracias tu táan le kaajo'obo',[i]
yaan in k'aay* utia'al in alabartik a k'aaba':[j]

22:46 * Wa «u lúubul u muuk'o'ob».
22:50 * Wa «paax».

51 Diose' táan u beetik nukuch ba'alo'ob utia'al u salvartik le rey u ts'aamo',[a]
mantats' ku ye'esik jach u yaabiltmaj le máax u yéeymo',
u yaabiltmaj David bey xan u ch'i'ibal».*[b]

23 Lela' leti'e u ts'ook t'aano'ob tu ya'alaj Davido':[c]
«Lela' u t'aan David u hijo Jesé,[d]
u t'aan le máax ts'o'ok u ts'a'abal junp'éel nojoch puesto ti'o',[e]
le máax yéeya'an[f] tumen u Dios Jacobo',
le máax jach jats'uts u k'ayik u k'aayilo'ob[g] Israelo'.
2 U poder Jéeoba péeksen utia'al ka t'aanaken,[h]
tu ts'áaj tin chi' le ba'ax tin wa'alo'.[i]
3 U Dios Israele' t'aanaji',
le Nuxi' Tuunicho'[j] tu ya'alajten:
‹Wa justo le máax gobernartik le máako'obo',[k]
yéetel ku respetartik Dios le kéen gobernarnake',[l]
4 u gobiernoe' bey je'ex u sáasilil le K'iin le kéen sáasako',[m]
bey junp'éel día tu'ux mina'an múuyalo'obe'.
Bey je'ex le sáasil ku yantal le kéen ts'o'okok u k'áaxal ja'o',
ku beetik u jóok'ol xíiw te' lu'umo'›.[n]

22:51 * Wa «descendencia».

CAP 22

a Sl 2:6 Sl 21:1

b Sl 89:20, 29 Lu 1:32, 33

CAP 23

c Gé 49:1 Dt 33:1

d 1Sa 17:58 Mt 1:6

e 2Sa 7:8

f 1Sa 16:13

g 1Cr 16:9

h Mr 12:36 2Ti 3:16

i Hch 1:16 2Pe 1:21

j Dt 32:4 Sl 144:1

k Pr 29:2 Isa 9:7 Isa 32:1

l Éx 18:21 Isa 11:3

m Mal 4:2 Mt 17:2 Ap 1:16

n Sl 72:1, 6

Columna 2

a 2Sa 7:16, 19 1Cr 17:11 Sl 89:3 Sl 89:28, 29 Sl 132:11

b Sl 37:10

c 2Sa 10:7 2Sa 20:7 1Cr 11:10

d 1Cr 11:11

e 1Cr 11:12-14

f 1Cr 27:1, 4

5 ¿Ma' wa bey in wotoch tu táan Dioso'?
Tumen leti'e' ts'o'ok u beetik junp'éel pacto* utia'al mantats' tin wéetel,[a]
lela' ts'o'ok u ch'a'tukla'al jach ma'alob yéetel ma' kun k'expajal.
Tumen le pactoo' ku ts'áaikten salvación yéetel leti'e ba'ax beetik u ki'imaktal in wóolo'.
¿Ma' wa le o'olal yaan u béeykuntik le pactoa'?
6 Chéen ba'ale' le máako'ob mina'an u biilalo'obo' ku pu'ululo'ob[b] bey je'ex u pu'ulul le k'i'ixo'obo',
tumen ma' tu páajtal u ma'achlo'ob.
7 Wa juntúul máak u k'áat u macho'obe'
k'a'abéet u yantalti' junp'éel nu'ukul de fierro bey xan u yook junp'éel lanza,
unaj u láaj tóoka'alo'ob te' tu'ux yano'obo'».

8 U k'aaba' u soldado'ob David jach u yojlo'ob ba'atelo' leti'e je'elo'oba':[c] Joseb-basébet le takemonitao', u nojchil le óoxtúul soldado'obo'.[d] Juntéenjeake' leti'e' tu kíimsaj 800 u túulal máako'ob yéetel u lanza. **9** U k'aaba' le uláak' juntúul soldadoo' Eleazar[e] u hijo Dodó,[f] u hijo Ajoji. Leti'e' tia'an ka'ach ichil u yóoxtúul soldado'ob David jach u yojlo'ob ba'ate'el tu retarto'ob le filisteo'obo'. Te' k'iin je'elo' le filisteo'obo' tu much'uba'ob ba'ate'el

23:5 * Wa «acuerdo».

tu contra le israelita'obo'. Le ka luk' le israelita'ob te' lugar je'elo', **10** Eleazare' ma' luk'i', p'áate' ka seguernaj u kíimsik le filisteo'obo' hasta ka ka'an u k'ab, kex ka'ana'ane' ma' tu cha'aj u espadai', p'áat bey taak'al tu k'abe'.[a] Te' k'iin je'elo' Jéeobae' jach nojoch bix úuchik u ganartik u enemigo'ob.[b] Le u maasil soldado'ob túuno' suunajo'ob te' tu'ux yaan Eleazar utia'al u ch'a'iko'ob le ba'alo'ob yaan ka'ach ti' le máaxo'ob kíimsa'abo'obo'.

11 U k'aaba' le uláak' soldadoo' Samaj, u hijo Agué, le araritao'. Juntéenjeake' le filisteo'obo' tu much'uba'ob ti' junp'éel lugar ku k'aaba'tik Lejí, te'elo' yaan ka'ach junp'éel terreno tu'ux pak'a'an lentejasi', yéetel le soldado'obo' púuts'o'ob ti' le filisteo'obo'. **12** Chéen ba'ale' Samaje' p'áat wa'atal chúumuk ti' le terrenoo' ka tu defendertaj, leti'e' seguernaj u kíimsik le filisteo'obo'. Jéeoba túune' jach nojoch bix úuchik u ganartik u enemigo'ob.[c]

13 Juntéenjeakil tu k'iinilo'ob le cosechao', le tia'an David tu sajkabil Adulamo',[d] óoxtúul ti' le treinta soldado'ob ku nu'uktajo'obo' bino'ob tu yiknal David. Le filisteo'obo' ti' jelekbalo'ob* ka'ach tu Táax Lu'umil Refaíme'.[e] **14** Davide' tia'an ka'ach te' lugar tu'ux ku ta'akikubao',[f] yéetel junjaats soldado'ob filisteo'obe' tia'ano'ob tu kaajil Beléne'. **15** David túune' jo'op' u ts'íiboltik lela': «¡Jach túun taak in wuk'ik kex junp'íit ti' u ja'il le cisterna yaan tu tséel u joonajil u kaajil Beléno'!». **16** Le ka tu yu'ubo'ob lelo' le óoxtúul soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo', bino'ob te' tu'ux jelekbal le filisteo'obo' ka ba'atelnajo'ob utia'al u k'áatmáano'ob chúumuk ti' leti'ob. K'áatmáano'obe' ka bin u jóo'so'ob u ja'il le cisterna yaan tu tséel u joonajil Beléno' ka tu biso'ob ti' David. Chéen ba'ale' leti'e' ma' tu yóotaj u yuk'i', tu wekaj tu táan Jéeoba.[a] **17** Leti'e' tu ya'alaj: «¡Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, jach junpuli' ma' tu páajtal in beetik lela'! ¿Unaj wa in wuk'ik u k'i'ik'el[b] le máako'ob tu ts'áaj u kuxtalo'ob tu chi' kíimilo'?». Le beetke' leti'e' ma' tu yóotaj u yuk'i'. Lela' leti'e ba'alo'ob tu beetaj le u yóoxtúul soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo'.

18 Abisay,[c] u hijo Zeruyá,[d] u suku'un Joabe', leti' u nojchil uláak' óoxtúul soldado'ob. Leti'e' tu kíimsaj 300 u túulal máako'ob yéetel u lanza, ts'o'ole' jach k'aj óola'an je'ex k'aj óola'anil le yáax óoxtúul soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo'.[e] **19** Ti' le uláak' óoxtúul soldado'obo' leti' u maas ma'alobil yéetel leti' u nojchil, kex beyo' ma' tu chukaj u nivel le yáax óoxtúul soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo'.

20 Benaya,[f] u hijo Jeoyadáe', juntúul máak ma'atech u ch'a'ik saajkil tu beetaj nukuch ba'alo'ob tu kaajil

CAP 23

a Jue 8:4

b Jue 15:14, 16
1Sa 14:6
1Sa 19:5

c Sl 3:8
Sl 44:3

d Jos 15:20, 35
1Sa 22:1

e Jos 15:1, 8
2Sa 5:22
1Cr 11:15-19

f 1Sa 22:1, 4
1Cr 12:16

Columna 2

a Le 9:9
Le 17:13

b Gé 9:4
Le 17:10

c 1Sa 26:6
2Sa 21:17

d 2Sa 2:18
1Cr 2:15, 16

e 1Cr 11:20, 21

f 2Sa 8:18
2Sa 20:23
1Re 1:8
1Re 2:29
1Cr 27:5, 6

23:13 * Wa «u armarmo'ob u najo'ob de nook'».

Kabzeel.[a] Leti'e' tu kíimsaj u ka'atúul hijo'ob Ariel, juntúul máak ku taal ti' u lu'umil Moab. Juntéenjeak táan u k'áaxal nievee' ook ichil junp'éel cisternae' ka tu kíimsaj juntúul león.[b] **21** Leti'e' tu kíimsaj xan juntúul egipcio jach táaj nojoch u wíinklil. Kex le egipcio u machmaj junp'éel lanzao' leti'e' bin ba'ate'el tu contra yéetel junp'éel che', tu tokaj u lanza le egipcioo' ka tu kíimsaj yéetel le lanzao'. **22** Lela' leti'e ba'axo'ob tu beetaj Benaya u hijo Jeoyadáo', leti' ka'ache' jach k'aj óola'an je'ex k'aj óola'anil le óoxtúul soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo'. **23** Ti' le treinta u túulal soldado'obo' leti' u maas ma'alobil, chéen ba'ale' ma' tu chukaj u nivel le yáax óoxtúul soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo'. Kex beyo' Davide' tu ts'áaj utia'al ka u beet u nojchil ti' le soldado'ob kanáantiko'.

24 Asael,[c] u yíits'in* Joabe', tia'an ka'ach ichil le treinta'obo'. Ichil le treinta'obo' tia'an Elanán u hijo Dodó le máax ku taal Beléno',[d] **25** Samaj le aaroditao', Eliká le aaroditao', **26** Élez[e] le paltitao', Irá[f] u hijo Ikés le tekoítao', **27** Abí-ézer[g] le anatotilo',[h] Mebunay le usatitao', **28** Zalmón le ajojitao', Maaray[i] le netofatitao', **29** Éleb u hijo Baanaj le netofatitao', Itaay u hijo Ribay le ku taal Guibea tu lu'umil Benjamíno',

23:24 *Le teksto hebreoo' ma'atech u ya'alik máax u maas nojchil, Asael wa Joab.

CAP 23

a Jos 15:21

b 1Cr 11:22-25 Pr 30:30

c 2Sa 2:18, 23 1Cr 2:15, 16 1Cr 27:1, 7

d 1Cr 11:26-41

e 1Cr 27:1, 10

f 1Cr 27:1, 9

g 1Cr 27:1, 12

h Jos 21:8, 18 Jer 1:1

i 1Cr 27:1, 13

Columna 2

a 1Cr 27:1, 14

b Jue 2:8, 9

c 2Sa 15:31 2Sa 16:23 2Sa 17:23 1Cr 27:33

d 1Cr 2:53

e 2Sa 11:3 1Re 15:5

CAP 24

f 2Sa 21:1

g 1Cr 27:23, 24

h 1Cr 21:1-3

i 2Sa 8:16 2Sa 20:23

j Jue 20:1

30 Benaya[a] le piratonitao', Iday le máax ku taal tu táax lu'umil Gaaso',[b] **31** Abí-albón le arbatitao', Azmávet le bar-umitao', **32** Eliabá le saalbonitao', u hijo'ob Jasén, Jonatán, **33** Samaj le araritao', Ayam u hijo Sarar le araritao', **34** Elifélet u hijo Aasbay u hijo le maakatitao', Eliam u hijo Aitofel[c] le guilonitao', **35** Ezró le máax ku taal Carmeloo', Paaray le arbitao', **36** Igal u hijo Natán le máax ku taal Zobáo', Baní le gaditao', **37** Zélek le ammonitao', Naray le beerotitao', le máax kuchik u arma'ob Joab u hijo Zeruyáo', **38** Irá le itritao', Gareb le itritao'[d] **39** yéetel Urías[e] le ititao'... tuláaklo'obe' 37 u túulalo'ob.

24 Jéeobae' p'u'uj tu ka'a-téen tu contra Israel[f] le ka péeksa'ab David u ts'áauba tu contra le kaajo'. Ti' Davide' a'ala'ab ka u beet lela': «Xok jaytúul máaxo'ob[g] kaja'ano'ob Israel yéetel Judá».[h] **2** Le rey túuno' tu ya'alaj ti' Joab,[i] u nojchil u ejército yaan ka'ach tu yéetelo': «Beet uts a ts'íibtik u k'aaba' le máako'ob yaan ti' tuláakal u tribuilo'ob Israelo', desde Dan tak Beer-seba,[j] utia'al ka in wojéelt jaytúul máako'ob yaan». **3** Chéen ba'ale' Joabe' tu ya'alaj ti' le reyo': «Yuum rey, Jéeoba Dios ka u ya'abkunt 100 u téenel le máako'obo', yéetel ka páajchajak a wilik. Chéen ba'ale' yuum rey, ¿ba'axten taak a beetik lelo'?».

4 Chéen ba'ale' le reyo' junpuli' ma' tu yóotaj u yu'ub le ba'ax tu ya'alaj Joab yéetel u nuuktakil le ejército'o'. Joab yéetel u nuuktakil le ejército túuno' luk'o'ob tu táan le reyo' ka bin u ts'íibto'ob u k'aaba' le israelita'obo'.[a] **5** Leti'obe' tu k'áatmáanso'ob le Jordáno' yéetel p'áato'ob je'elel tu kaajil Aroer,[b] tu noojolil* le kaaj yaan chúumuk ti' le táax lu'umo', le ka luk'o'obe' bino'ob tu lu'um le gadita'obo', tak tu kaajil Jazer.[c] **6** Le ka ts'o'oke' seguernaj u bino'ob tak tu lu'umil Galaad[d] yéetel tu lu'umil Tatim-odsí, máano'ob tak Dan-jane' ka bino'ob tu ba'pach Sidón.[e] **7** Leti'obe' k'ucho'ob tak Tiro,[f] junp'éel kaaj ka'analtak u pak'ilo'ob, máano'ob xan ti' tuláakal le kaajo'ob yaan ti' le eveo'ob[g] yéetel ti' le cananeo'obo', hasta ka k'ucho'ob tak Beer-seba,[h] le kaaj je'ela' tia'an te' Négueb[i] yaan tu lu'umil Judáo'. **8** Bino'ob ti' tuláakal u lu'umil Israel, yéetel le ka máan nueve meses yéetel veinte díase' k'ucho'ob tu ka'atéen Jerusalén. **9** Joab túune' tu ya'alaj ti' le rey jaytúul máako'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo'. Ti' u lu'umil Israele' 800,000 máako'ob ku páajtal u bino'ob ba'ate'el, yéetel ti' Judáe' 500,000 u túulalo'ob.[j]

10 Chéen ba'ale' le ka ts'o'ok u xokik jaytúul máak yaan te' kaajo' Davide' jach yaachaj u yóol u puksi'ik'al.*[k] Leti' túune' tu ya'alaj ti' Jéeoba: «Le ba'ax ts'o'ok in beetka' jach táaj k'aas.[a] Pero beoraa', Jéeoba, beet uts a perdonartik le ba'ax k'aas ts'o'ok in beetka',[b] tumen jach mina'an in na'at úuchik in beetik».[c] **11** Le ka líik' David tempranoe', Jéeobae' tu t'anaj Gad[d] le profetao', le máax a'alik ti' David ba'ax ku taal u k'iino', ka tu ya'alajti': **12** «Xeen a wa'al ti' David: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Óoxp'éel ba'al kin ts'áaik a yéeye. Yéey máakalmáak a k'áat ka in taas ta wóok'oli'»›».[e] **13** Gad túune' ook te' tu'ux yaan Davido' ka tu ya'alajti': «¿A k'áat wa ka yanak siete años wi'ijil ta lu'umil?[f] ¿Wa a k'áat ka máankech a ta'akaba ti' a enemigo'ob durante tres meses le mientras táan u ch'a'pachtikecho'obo'?[g] ¿Wa a k'áat ka yanak k'aak'as k'oja'anil* ta lu'umil durante tres días?[h] Tukult tubeel ba'ax unaj in núukik ti' le Máax túuxteno'». **14** David túune' tu ya'alaj ti' Gad: «Jach yaachaja'an in wóol. Maas ma'alob ka lúubko'on tu k'ab Jéeoba,[i] tumen leti'e' jach ku ch'a'ik óotsilil,[j] chéen ba'ale' ma' u cha'abal in lúubul tu k'ab wíinik».[k]

15 Jéeoba túune' tu beetaj u yantal junp'éel k'aak'as k'oja'anil[l] tu lu'umil Israel, lela' káaj desde ka sáaschaji tak te' k'iin a'ala'ano', le o'olal desde Dan tak Beer-sebae'[m] kíim 70,000 máako'ob.[n]

CAP 24

a Nú 1:2; 1Cr 21:4

b Dt 2:36; Jos 13:8, 9

c Nú 32:34, 35

d Nú 32:40

e Gé 10:15; Gé 49:13; Jos 11:8

f Jos 19:24, 29

g Jos 11:19

h Gé 21:31; Jos 15:21, 28

i Jos 15:1

j Nú 2:32; Nú 26:51; 1Cr 21:5, 6; 1Cr 27:23

k 1Sa 24:5; Ro 2:15

Columna 2

a 2Sa 12:13

b Sl 130:3; Os 14:2; 1Jn 1:9

c 1Cr 21:8-13

d 1Sa 22:5; 1Cr 29:29

e Pr 3:12

f Le 26:18, 20; 2Sa 21:1

g Le 26:14, 17

h Le 26:16

i Heb 12:6

j Sl 103:8; Sl 119:156

k 2Cr 28:1, 5

l Nú 16:46; 1Cr 27:24

m 2Sa 24:2

n 1Cr 21:14, 15

24:5 * Wa «sur». **24:10** * Wa «conciencia».

24:13 * Ilawil «K'aak'as k'oja'anil», página 2568.

16 Le ka tu tich'aj u k'ab le ángel tu tojil Jerusalén utia'al u xu'ulsikti'o' Jéeobae' yaachaj u yóol* yo'olal le k'aak'as k'oja'anil tu beetaj u yantalo',[a] ka tu ya'alaj ti' le ángel táan u xu'ulsik ti' le máako'obo': «¡Yaan yéetel lelo'! Ma' u seguer a kíimsik mix máak». U ángel Jéeobae' tia'an ka'ach naats' te' táax lu'um tu'ux ku jóo'sik nee-k'o'ob Arauna[b] le jebuseoo'.[c]

17 Le ka tu yilaj David le ángel xu'ulsik ti' le máako'obo', tu ya'alaj ti' Jéeoba: «Teen le máax k'ebanchajo', teen le máax beet ba'ax k'aaso', chéen ba'ale' le máako'oba',*[d] ¿ba'ax ts'o'ok u beet-ko'ob? Le o'olale' beet uts a castigarken yéetel a castigartik u familia in papá».[e]

18 Te' k'iino', Gade' ook te' tu'ux yaan Davido' ka tu ya'a-lajti': «Na'aken, xeen te' táax lu'um tu'ux ku jóo'sik nee-k'o'ob Arauna le jebuseoo'[f] ka a beet junp'éel altar* utia'al Jéeobai'». **19** David túune' na'ak je'el bix a'ala'abikti' tu-men Gado', je'el bix tu ya'alil Jéeobao'. **20** Le ka paakat-naj Arauna kabale' tu yilaj le rey yéetel u j-meyajo'ob táan u bino'ob tu tojilo', Arauna túune' tu séeba'anil bin tu yiknale' ka xolaj tu táan le rey-o' ka chinlaji. **21** Araunae' tu k'áataj: «Yuum rey, ¿ba'ax o'olal taalech tu yiknal a es-clavoa'?». Davide' tu núukaj:

24:16 *Wa «arrepentirnaj». **24:17** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le tamano'oba'». **24:18** *Ilawil página 2554.

CAP 24

a Sl 78:38
Jer 26:19
Joe 2:13

b 2Cr 3:1

c Gé 10:15, 16
Jos 15:8

d Sl 95:7

e 1Cr 21:16, 17

f 1Cr 21:18-23
2Cr 3:1

Columna 2

a Nú 16:46, 47
Nú 25:8
2Sa 24:15

b 1Cr 21:24-28

c Éx 20:25
1Cr 22:1

d 2Sa 21:14
2Cr 33:13

«Taalen utia'al in manik-tech le táax lu'um tu'ux ka jóo'sik neek'o'obo' utia'al in beetik junp'éel altar utia'al Jéeobai', utia'al beyo' ka xu'uluk u kíimsa'al le máa-ko'obo'».[a] **22** Chéen ba'ale' Araunae' tu ya'alaj ti' Da-vid: «Yuum rey ch'a'e, k'ub je'el ba'axak ma'alob a wilke'. Yaan wakax utia'al le tóok-bil ofrendao' yéetel utia'al u si'ile' je'el u páajtal a ch'a'ik le nu'ukul utia'al u jóo'-sa'al neek'o'obo' bey xan le che' ku ts'a'abal yóok'ol le wa-kaxo'ob utia'al u meyajo'obo'. **23** Yuum rey, kin ts'áaik-tech* tuláakal le ba'alo'oba'». Ka tu ya'alaj xan ti' le reyo': «Ka u bendecirtech Jéeoba a Dios».

24 Chéen ba'ale' le reyo' tu ya'alaj ti' Arauna: «Ma'alob, chéen ba'ale' ma' chéen bey ken in ch'a'o', yaan in bo'otik-tech u tojol. Ma' ken in k'ub tóokbil ba'alche'ob ti' Jéeoba in Dios wa ma' u tojoltmaj-teni'». David túune' tu bo'otaj 570 gramos* plata tu yo'olal le táax lu'um tu'ux ku jóo'-sa'al neek'o'obo' yéetel yo'o-lal le wakaxo'obo'.[b] **25** Da-vid túune' tu beetaj junp'éel altar[c] utia'al Jéeoba te'elo' ka tu k'ubaj tóokbil ba'alche'ob bey xan ofrenda'ob utia'al múul janal. Jéeoba túune' tu núukaj le oración beeta'ab tu yo'olal le lu'umo',[d] ka túun xu'ul u kíimil le máako'ob tu lu'umil Israelo'.

24:23 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Araunae' tu ts'áaiktech». **24:24** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 siclos».

REYES

TI' BA'AX KU T'AAN

1 David yéetel Abisag (1-4)
Adoníase' u k'áat u beet u reyil (5-10)
Natán yéetel Bat-sebae' ku bino'ob t'aan yéetel David (11-27)
Davide' ku ya'alik ka beeta'ak reyil Salomón (28-40)
Adoníase' ku bin u ta'akuba te' altaro' (41-53)

2 Davide' ku ya'alik ti' Salomón ba'ax unaj u beetik (1-9)
Ku kíimil David; Salomóne' ku kutal te' tronoo' (10-12)
Le ba'ax tu k'áataj Adoníaso' tu beetaj u kíimsa'al (13-25)
Ku tojolch'inta'al Abiatar; ku kíimsa'al Joab (26-35)
Ku kíimsa'al Simey (36-46)

3 Salomóne' ku ts'o'okol u beel yéetel u hija Faraón (1-3)
Jéeobae' ku chíikbeskuba ti' Salomón ichil junp'éel wayak' (4-15)
Salomóne' ku k'áatik ka ts'a'abak na'at ti' (7-9)
Salomóne' ku juzgartik ka'atúul maamatsilo'ob (16-28)

4 Le máaxo'ob ts'a'ab autoridad ti'ob tumen Salomóno' (1-19)
Ku jach bin utsil ti' le kaaj le táan u gobernar Salomóno' (20-28)
Cada juntúule' ku kutal ich jeets'elil yáanal u bo'oy u pak'al uva yéetel u pak'al higo (25)
U na'at Salomón yéetel le proverbios tu ya'alo' (29-34)

5 Hirame' ku túuxtik ti' Salomón ba'alo'ob utia'al u construir (1-12)
Le buka'aj máako'ob ts'a'abo'ob meyaj tumen Salomóno' (13-18)

6 Salomóne' ku beetik le temploo' (1-38)
Le cuarto yaan maas paachilo' (19-22)
Querubíno'ob (23-28)
Figura'ob póola'ano'ob, joonajo'ob, u chan táankabil le temploo' (29-36)
Tu bisaj óoli' siete años u ts'o'oksa'al le temploo' (37, 38)

7 U palacio Salomón (1-12)
Hirame' ku beetik le meyaj ts'a'ab u beet tumen Salomóno' (13-47)
Le ka'ap'éel columna de cobreo' (15-22)
Le nuxi' pilao' (23-26)
Le diez carretilla'ob yéetel le nukuch paila'ob de cobreo' (27-39)
Ku ts'o'oksa'al le nu'ukulo'ob de oroo' (48-51)

8 Ku yoksa'al te' templo u cajail le pactoo' (1-13)
Salomóne' ku t'aan yéetel le kaajo' (14-21)
Salomóne' ku orar utia'al u k'ubik le temploo' (22-53)
Salomóne' ku bendecirtik le kaajo' (54-61)
Ku k'u'ubul sacrificio'ob yéetel ku beeta'al fiesta utia'al u inaugurarta'al le temploo' (62-66)

9 Jéeobae' ku ka'a chíikbeskuba ti' Salomón (1-9)
Le ba'ax tu síiaj Salomón ti' le rey Hiramo' (10-14)
Salomóne' ku beetik jejeláas ba'alo'ob (15-28)

10 U reinail Sebae' ku bin u xíimbalt Salomón (1-13)
Salomóne' ku jach ayik'altal (14-29)

11 Salomóne' ku náachkunta'al ti' Dios tumen u yatano'ob (1-13)

Ku yantal u enemigo'ob Salomón (14-25)
Ku ya'ala'al u ts'a'abal diez tribu'ob ti' Jeroboán (26-40)
Ku kíimil Salomón; Reoboame' ku káajal u reinar (41-43)

12 Reoboame' k'aas bix úuchik u t'anik le kaajo' (1-15)
Diez tribu'obe' ku ts'áaikuba'ob tu contra le reyo' (16-19)
Ku beeta'al reyil Jeroboán tu yóok'ol Israel (20)
Reoboame' ma' ba'atelnaj tu contra Israeli' (21-24)
Jeroboáne' ku beetik mejen wakaxo'ob de oro (25-33)

13 Le profecía a'ala'ab tu contra le altar yaan Betelo' (1-10)
Ku búujul le altaro' (5)
Le máak meyajtik Dioso' ma' tu yu'ubaj t'aani' (11-34)

14 Le profecía tu ya'alaj Ajiya tu contra Jeroboáno' (1-20)
Reoboame' ku reinar tu yóok'ol Judá (21-31)
Sisake' ku ba'ate'el tu contra Reoboam (25, 26)

15 Abiyame' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-8)
Asáe' ku reinar tu yóok'ol Judá (9-24)
Nadabe' ku reinar tu yóok'ol Israel (25-32)
Baasáe' ku reinar tu yóok'ol Israel (33, 34)

16 Le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba tu contra Baasáo' (1-7)
Elaje' ku reinar tu yóok'ol Israel (8-14)
Zimríe' ku reinar tu yóok'ol Israel (15-20)
Omríe' ku reinar tu yóok'ol Israel (21-28)
Acabe' ku reinar tu yóok'ol Israel (29-33)
Yele' ku jel líi'sik Jericó (34)

17 Elíase' ku ya'alik ma' kun k'áaxal ja' (1)
Ku tséenta'al Elías tumen le cuervo'obo' (2-7)
Elíase' ku xíimbaltik le viuda yaan Sareptao' (8-16)
Ku kíimil u hijo le viudao'; ku ka'a kuxkíinta'al (17-24)

18 Elíase' ku bin u yil Abdías bey xan Acab (1-18)
Elías yéetel u profeta'ob Baal te' Carmeloo' (19-40)
Ku ka'ap'éeltal u tuukulo'ob (21)
Ka'a k'áax ja' le ka máan tres años y medioo' (41-46)

19 Elíase' ku púuts'ul ti' Jezabel (1-8)
Jéeobae' ku chíikbeskuba ti' Elías te' Horebo' (9-14)
Elíase' ku yéeyik Azael, Jehú yéetel Eliseo (15-18)
Ku yéeya'al Eliseo utia'al u jeelint Elías (19-21)

20 Le sirio'obo' ku ba'atelo'ob tu contra Acab (1-12)
Acabe' ku ganartik le sirio'obo' (13-34)
Junp'éel profecía tu contra Acab (35-43)

21 Acabe' ku ts'íiboltik u terreno Nabot (1-4)
Jezabele' ku beetik u kíimsa'al Nabot (5-16)
Le ba'ax tu ya'alaj Elías tu contra Acabo' (17-26)
Acabe' ku humillarkuba (27-29)

22 Jeosafate' ku nupkuba ba'ate'el yéetel Acab (1-12)
Micayae' ku ya'alik yaan u ganarta'alo'ob (13-28)
Acabe' ku beeta'al u creertik junp'éel ba'al ma' jaaj tumen juntúul ángeli' (21, 22)
Ku kíimsa'al Acab te' Ramot-galaado' (29-40)
Le bix úuchik u reinar Jeosafat tu yóok'ol Judáo' (41-50)
Ocozíase' ku reinar tu yóok'ol Israel (51-53)

CAP 1

1 Le rey Davido' ts'o'ok ka'ach u ch'íijil,[a] ts'o'ok u sen antal u ja'abil,* kex ku te'ep'ele' ma'atech u k'íintal. **2** U j-meyajo'ob túune' tu ya'alo'obti': «Yuum rey, cha'a k-kaxtik juntúul x-ch'úupal virgen, leti'e' yaan u atenderkech yéetel yaan u kanáantkech. Yuum rey, le x-ch'úupalo' yaan u chital ta tséel utia'al u k'íinkuntkech». **3** Leti'ob túune' jo'op' u kaxtiko'ob ti' tuláakal u lu'umil Israel juntúul x-ki'ichpan ch'úupal, ka tu kaxto'ob Abisag,[b] juntúul sunamita,[c] ka tu biso'ob tu yiknal le reyo'. **4** Le x-ch'úupalo' jach táaj ki'ichpan, leti' túune' tu atendertaj yéetel tu kanáantaj le reyo', pero le reyo' ma' yanchaj ba'al u yil tu yéeteli'.

5 Te' k'iino'ob je'elo' Adonías[d] u hijo Aguite' tumen ku creerkubae' táan ka'ach u ya'alik: «¡Teen ken in beet in reyil!». Leti' túune' tu ch'a'aj junp'éel carro bey xan máako'ob u nat'mo'ob tsíimino'ob, ts'o'ole' tu ts'áaj xan 50 máako'ob utia'al ka áalkabnako'ob táanil ti' leti'.[e] **6** Chéen ba'ale' u papáe' mix juntéen tu k'eyaj* ka u ya'alti': «¿Ba'axten ta beetaj lela'?». Adonías ka'ache' jach ki'ichkelem, leti'e' síij le ka ts'o'ok u síijil Absalóno'. **7** Adoníase' t'aanaj yéetel Joab u hijo Zeruyá, bey xan yéetel Abiatar[f] le sacerdoteo'. Leti'ob túune' tu ya'alo'obti' yaan u apoyarko'ob.[g] **8** Chéen ba'ale' Sadok[a] le sacerdoteo', Benaya[b] u hijo Jeoyadá, Natán[c] le profetao', Simey,[d] Rejí, yéetel u soldado'ob David jach u yojlo'ob ba'atelo'[e] ma' tu apoyarto'ob Adoníasi'.

9 Le ka máan k'iine' Adoníase' tu beetaj junp'éel sacrificio,[f] tu k'ubaj tamano'ob, wakaxo'ob, yéetel ba'alche'ob polokkíinta'ano'ob, lela' tu beetaj te' tu'ux yaan u tuunichil Zoéleto', naats' ti' En-roguel. Leti'e' tu ya'alaj ti' tuláakal u suku'uno'ob yéetel u yíits'ino'ob, u paalal le rey, ka xi'iko'obo'. Tu ya'alaj xan ti' tuláakal le máaxo'ob meyajtik le rey kaja'ano'ob Judáo'. **10** Chéen ba'ale' ma' tu ya'alaj ti' Natán le profetao', mix ti' Benaya, mix ti' le soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo', mix ti' Salomón u yíits'in. **11** Natán[g] túune' tu ya'alaj ti' Bat-seba,*[h] u maama Salomón:[i] «¿Ts'o'ok wa a wojéeltik de ke Adonías[j] u hijo Aguite' ts'o'ok u beetkuba reyil, ts'o'ole' le rey Davido' ma' u yojéelt mix ba'al yo'olal le je'elo'? **12** Beora túuna', ko'oten ka in wa'altech ba'ax unaj a beetik utia'al a salvartik a kuxtal bey xan u kuxtal a hijo Salomón.[k] **13** Xeen ka ookkech te' tu'ux yaan le rey Davido' ka a wa'alti': ‹Yuum rey, ¿ma' wa teech jurartten lela': «Le kéen xu'uluk in beetik in reyile' a hijo Salomón ken u beet u reyil, leti' kun kutal tin trono»?[l] ¿Ba'axten túun Adoníase' ts'o'ok u k'uchul u beetuba

Columna 2

a 2Sa 5:4 1Cr 29:26, 27

b 1Re 2:17, 22

c Jos 19:17, 18

d 2Sa 3:2, 4 1Cr 3:1, 2

e 2Sa 15:1

f 2Sa 20:25

g 1Re 2:22

a 2Sa 8:17

b 2Sa 20:23 1Cr 27:5

c 2Sa 7:2 2Sa 12:1

d 1Re 4:7, 18

e 2Sa 23:8 1Cr 11:10

f 2Sa 15:12

g 2Sa 7:4, 5

h 2Sa 11:3, 27

i 2Sa 12:24

j 2Sa 3:2, 4

k Jue 9:4-6 1Re 1:21 2Re 11:1

l 1Cr 22:9 1Cr 28:5 1Cr 29:1

1:1 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'iiniloʼob». **1:6** * Wa «mix juntéen tu beetaj u yaatal u yóol».

1:11 * Wa «Betsabé».

reyil?›. **14** Mientras táan a t'aan yéetel le reyo' tene' yaan in wokol tu yiknal yéetel yaan in wa'alik jach jaaj le ba'ax ts'o'ok a wa'aliko'».

15 Bat-seba túune' ook te' cuarto tu'ux yaan le reyo'. Le reyo' ts'o'ok ka'ach u jach ch'íijil yéetel táan ka'ach u atenderta'al tumen Abisag[a] le sunamitao'. **16** Bat-seba túune' xolaje' ka chinlaj tu táan le reyo', le rey túuno' tu ya'alajti': «¿Yaan wa ba'ax a k'áat ka in beet ta wo'olal?». **17** Bat-sebae' tu núukajti': «In yuum, teche' ta jurartajten tu k'aaba' Jéeoba* a Dios: ‹Le kéen xu'uluk in beetik in reyile' a hijo Salomón ken u beet u reyil, leti' kun kutal tin trono›.[b] **18** Pero ¡ilawile! Adoníase' ts'o'ok u k'uchul u beetuba reyil. Chéen ba'ale' teche', in yuum, ma' k'uchuk a wojéelt mix ba'al yo'olal le je'elo'.[c] **19** Leti'e' tu beetaj junp'éel sacrificio, tu k'ubaj toro'ob, ba'alche'ob polokkíinta'ano'ob bey xan tamano'ob, ya'ab ba'alche'ob tu k'ubaj. Ts'o'ole' tu ya'alaj ti' tuláakal a paalal ka xi'iko'obi', tu ya'alaj xan ti' Abiatar le sacerdoteo' bey xan ti' Joab u nojchil le ejércitoo',[d] chéen ba'ale' ma' tu ya'alaj ti' a hijo Salomóni'.[e] **20** Beora túuna', yuum rey, tuláakal u kaajil Israele' táan u yilik ba'ax ken a beete, táan u páa't-ko'ob a wa'alik máax kun kutal ta trono kéen xu'uluk a beetik a reyil. **21** Wa ma' ta beetik mix ba'ale', chéen p'e-

1:17 * Ilawil página 2566.

CAP 1

a 1Re 1:1, 3

b 1Re 1:13
1Cr 22:9, 10

c 1Re 1:5, 11

d 1Re 1:7

e 1Re 1:9, 10

Columna 2

a 1Re 1:14

b 1Re 1:5

c 2Sa 15:12

d 1Re 1:5, 7

e 1Cr 27:5

lak a kíimile',* teen yéetel in hijo Salomóne' yaan k-ila'al bey traidoro'one'».

22 Mientras táan u t'aan Bat-seba yéetel le reyo', ook le profeta Natáno'.[a] **23** Tu séeba'anile' a'ala'ab ti' le reyo': «¡Way yaan le profeta Natáno'!». Natán túune' ook tu táan le reyo', xolaje' ka chinlaji. **24** Natáne' tu ya'alaj: «Yuum rey, ¿teech wa a'al: ‹Le kéen xu'uluk in beetik in reyile' Adonías ken u beet u reyil, leti' kun kutal tin trono›?[b] **25** Tumen bejla'e' ts'o'ok u yéemel u beet junp'éel sacrificio,[c] ts'o'ok u k'ubik toro'ob, ba'alche'ob polokkíinta'ano'ob bey xan tamano'ob, ya'ab ba'alche'ob tu k'ubaj. Ts'o'ole' tu ya'alaj ti' tuláakal a paalal ka xi'iko'obi', tu ya'alaj xan ti' u nuuktakil a ejército bey xan ti' Abiatar le sacerdoteo'.[d] Leti'obe' tia'ano'obi', táan u janalo'ob yéetel táan u yuk'iko'ob vino tu yéetel, ts'o'ole' táan u ya'aliko'ob: ‹¡Bendecirta'ak* le rey Adoníaso'!›. **26** Chéen ba'ale' leti'e' ma' tu ya'alaj ka xi'ikeni', mix tu ya'alaj ti' Sadok le sacerdoteo', mix ti' Benaya[e] u hijo Jeoyadá, mix ti' a hijo Salomón. **27** Yuum rey, ¿teech wa a'al ka beeta'ak sin ke a ts'áaik in wojéelt máax kun kutal ta trono le kéen xu'uluk a beetik a reyilo'?».

28 Le rey David túuno' tu ya'alaj: «A'ale'ex ti' Bat-seba

1:21 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le kéen je'elkech yéetel a úuchben láak'tsilo'obe'». **1:25** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Kuxlak utia'al mantats'».

ka taalak». Tu séeba'anile' leti'e' ooke' ka wa'alaj tu táan le reyo'. **29** Le rey túuno' tu jurartaj lela': «Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', le máax salvarten ti' tuláakal le ba'ax beetik in mu'yajo',*[a] **30** te' k'iina' tene' yaan in cumplirtik le ba'ax tin jurartajtech tu k'aaba' Jéeoba u Dios Israel, le ka tin wa'alajtech: ‹¡A hijo Salomón ken u beet u reyil le kéen xu'uluk in beetik in reyil, tin lugare' leti' kun kutal tin trono!›». **31** Bat-seba túune' xolaje' ka chinlaj tu táan le reyo' ka tu ya'alaj: «¡Kuxlak ya'ab k'iino'ob le rey Davido'!».

32 Tu séeba'anil túune' le rey Davido' tu ya'alaj: «T'ane'ex Sadok le sacerdoteo', Natán le profetao', bey xan Benaya[b] u hijo Jeoyadá».[c] Leti'ob túune' taalo'ob tu táan le reyo'. **33** Le rey túuno' tu ya'alajti'ob: «Ch'a'ex in j-meyajo'ob, yéetel beete'ex ka na'at'ak in walak' mula[d] tumen in hijo Salomón, le kéen ts'o'okke' bise'ex tak Guiyón.[e] **34** Te'elo' Sadok le sacerdote yéetel Natán le profetao' yaan u ts'áaiko'ob[f] utia'al ka u beet u reyil tu yóok'ol Israel. Le kéen ts'o'okke' unaj a wuske'ex le baako' yéetel unaj a wa'alike'ex: ‹¡Bendecirta'ak* le rey Salomóno'!›.[g] **35** Le kéen suunake', suune'ex tu yéetel, leti' túune' yaan u k'uchul waye' yéetel yaan u kutal tin trono. Leti' ken u beet u reyil tin lugar, yéetel yaan in ts'áaik utia'al ka u beet u nojchil yóok'ol Israel bey xan yóok'ol Judá». **36** Tu séeba'anile' Benaya, u hijo Jeoyadáe', tu ya'alaj ti' le reyo': «¡Ka béeyak!* Jéeoba u Dios in rey ka u beet beyo'. **37** Yuum rey, ka yanak Jéeoba tu yéetel Salomón je'ex úuchik u yantal ta wéetele'.[a] Yéetel ka u beet u maas nojochtal u trono Salomón ke u trono le rey Davido'».[b]

38 Sadok le sacerdoteo', Natán le profetao', Benaya[c] u hijo Jeoyadá bey xan le keretita'ob yéetel le peletita'obo'[d] bino'obe' ka tu beeto'ob ka na'at'ak u yalak' mula le rey David[e] tumen Salomóno', ka tu biso'ob tak Guiyón.[f] **39** Sadok le sacerdote túuno' ook te' naj de nook'o'[g] ka tu ch'a'aj le baak chuup yéetel aceiteo'[h] ka tu yalaj tu yóok'ol u pool Salomón.[i] Le ka ts'o'oke' leti'obe' jo'op' u yustiko'ob le baako', tuláakal le máako'ob túuno' jo'op' u yawtiko'ob: «¡Bendecirta'ak* le rey Salomóno'!». **40** Le ka ts'o'oke' tuláakal le kaajo' jo'op' u bino'ob tu paach táan u paxko'ob flauta'ob yéetel jach ki'imak u yóolo'ob. Tu yo'olal le sen ruido ku beetko'obo' le lu'umo' táan ka'ach u sen tíitkuba.[j]

41 Le ka ts'o'ok u janal Adonías yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yiknalo' tu yu'ubo'ob le ruidoo'.[k] Le ka tu yu'ubaj u yusta'al le baako', Joabe' tu ya'alaj:

CAP 1

a Sl 71:23 Sl 103:4

b 2Sa 20:23 2Sa 23:20 1Cr 27:5

c 1Re 1:8

d 1Re 1:38 Lu 19:33-35

e 2Cr 32:30

f 1Sa 16:13

g 1Sa 10:1, 24 2Sa 15:10 2Re 11:12

Columna 2

a 1Cr 28:20

b 1Re 3:12 1Re 10:23 Sl 72:8

c 1Cr 27:5

d 2Sa 15:18 1Cr 18:17

e 1Re 1:33 Mt 21:7

f 2Cr 32:30

g 2Sa 6:17

h Éx 30:23-25 1Sa 16:13

i 1Cr 29:22

j 1Sa 4:5

k 1Re 1:9, 25

1:29 *Wa «in sufriro». **1:34, 39** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Kuxlak utia'al mantats'».

1:36 *Wa «¡Amén!».

«¿Ba'axten táan u sen beeta'al ruido tumen le kaajo'?». **42** Jach táan u t'aane' k'uch Jonatán[a] u hijo Abiatar le sacerdoteo'. Adonías túune' tu ya'alajti': «Ooken tumen teche' juntúul utsul máakech, ts'o'ole' seguro ma'alob le ba'ax táan a taal a wa'alo'». **43** Chéen ba'ale' Jonatáne' tu ya'alaj ti' Adonías: «¡Ma', ma' beyi'!, tumen le rey Davido' ts'o'ok u ts'áaik Salomón utia'al ka u beet u reyil. **44** Le rey Davido' tu beetaj u láak'inta'al Salomón tumen Sadok le sacerdoteo', Natán le profetao', Benaya u hijo Jeoyadá bey xan tumen le keretita'obo yéetel le peletita'obo', leti'ob túune' tu beeto'ob ka na'at'ak u yalak' mula le rey tumen Salomóno'.[b] **45** Sadok le sacerdote yéetel Natán le profeta túuno' tu beeto'ob reyil Salomón te' Guiyóno'. Le ka ts'o'oke' tuláaklo'ob ki'imak u yóolo'ob ka luk'o'obi', táan u yawat tuláakal le kaajo', leti'e ruido ta wu'uye'exo'. **46** Ts'o'ole' Salomóne' ts'o'ok u kutal tu trono le reyo'. **47** Le máaxo'ob xan meyajtik le reyo' ts'o'ok u yokol u felicitarto'ob le rey Davido', leti'obe' tu ya'alo'obti': ‹Ka u beet a Dios ka maas k'aj óolta'ak u k'aaba' Salomón ke a k'aaba', yéetel ka u beet Dios ka k'uchuk u beetuba juntúul rey maas nojoch ke teech›. Le rey túun chilikbal tu camao' le ka tu yu'ubaj lelo' tu chinaj u pool. **48** Le reyo' tu ya'alaj xan: ‹¡Alabarta'ak Jéeoba u Dios Israel, tumen leti'e' ts'o'ok u ts'áaik juntúul máak utia'al ka kulak tin trono yéetel ts'o'ok xan u cha'ik in wilik!›».

49 Tuláakal túun le máaxo'ob yano'ob yiknal Adoníaso' jach sajakchajo'ob. Cada juntúule' líik'e' ka bini. **50** Adonías xane' jach táaj sajakchaj ti' Salomón, le o'olal líik'e' ka bine' ka tu machuba tu baako'ob le altaro'.*[a] **51** Ti' Salomóne' a'ala'abti' lela': «Adoníase' jach sajakchaj tu yo'olal Salomón, le o'olal bine' ka tu machuba tu baako'ob le altaro', yéetel táan u ya'alik: ‹Yáaxe' ka u jurartten le rey Salomón ma' ken u kíimsen yéetel espadao'›». **52** Le ka tu yu'ubaj lelo' Salomóne' tu ya'alaj: «Wa Adonías juntúul máak je'el u páajtal u confiar máak ti'e', mix junkúul u tso'otsel u pool kun lúubul lu'um, chéen ba'ale' wa ku yila'al táan u beetik ba'ax k'aase',[b] yaan u kíimsa'al». **53** Le rey Salomón túuno' tu túuxtaj lu'sbil te' altaro'. Le ka ts'o'oke' Adoníase' ooke' ka chinlaj tu táan le rey Salomóno', Salomón túune' tu ya'alajti': «Xeen ta wotoch».

2 Le ka náats' túun u k'iinil u kíimil Davide' tu ya'alaj ti' Salomón, u hijo: **2** «Jach ta'aytak in kíimil, le o'olale' ma' a ch'a'ik saajkil[c] yéetel ma' u péek a wóol.[d] **3** K'a'abéet a wu'uyik u t'aan Jéeoba a Dios, k'a'abéet a xíimbal tu beelo'ob, k'a'abéet a beetik le ba'axo'ob ku ya'alik u leyo'ob, u mandamiento'ob yéetel le ba'axo'ob u ya'almaj ka

CAP 1

a 2Sa 15:36 2Sa 17:17

b 1Re 1:33, 34

Columna 2

a Éx 21:14 Éx 38:1, 2 1Re 2:28

b 1Re 2:23

CAP 2

c Dt 31:6 Jos 1:6 1Cr 28:20

d 1Re 3:7

1:50 * Ilawil página 2554.

beeta'ako', unaj a beetik jach je'ex ts'iibta'anil tu Ley Moisés'.*[a] Wa ka beetke' yaan u bintech ma'alobil# ti' tuláakal ba'ax ken a beete bey xan je'el tu'uxak ka xi'ikeche'. **4** Jéeobae' yaan u béeykuntik le ba'ax tu ya'alajtena': ‹Wa a paalal ku kanáantko'ob bix u kuxtalo'ob yéetel wa ma' tu xu'ulul u beetko'ob ba'ax kin wa'alik yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'ob bey xan yéetel tuláakal u kuxtalo'obe',[b] mantats' kun kutal juntúul ti' a paalal ta trono utia'al u gobernartik Israel›.[c]

5 Teche' a wojel xan ba'ax tu beetajten Joab u hijo Zeruyá, a wojel ba'ax tu beetaj ti' Abner[d] u hijo Ner yéetel ti' Amasá[e] u hijo Jéter, ka'atúul ti' u nuuktakil u ejército Israelo'. Leti'e' tu kíimso'ob[f] kex ma' u k'iinilo'ob ba'ateli', tu wits'aj u k'i'ik'elo'ob te' k'axnak' u k'axmaj tu nak'o' bey xan te' xanab yaan tu yooko'. **6** K'a'abéet a we'esik na'at ti' le ba'ax ken a beeta', ma' unaj a cha'ik u kíimil yo'olal u ch'ija'anili'.*[g]

7 Chéen ba'ale' k'a'abéet a we'esik nojoch yaabilaj ti' u paalal Barzilay[h] le galaaditao', leti'obe' unaj u yantalo'ob ichil le máaxo'ob ku janalo'ob ta mesao', tumen leti'obe' tu yáanteno'ob[i] te' k'iino'ob táan ka'ach in púuts'ul ti' a suku'un Absalóno'.[j]

2:3 *Ilawil «U Ley Moisés», página 2586. #Wa «Wa ka beetke' yaan a we'esik yaan a na'at». **2:6** *Wa «ma' unaj a cha'ik ka xi'ik te' Muknal yo'olal u ch'ija'anili'». Ilawil «Muknal», página 2572.

CAP 2

a Dt 17:18-20
Ec 12:13

b Dt 6:5
2Re 20:3
2Re 23:3
2Cr 17:3
Mt 22:37

c 2Sa 7:12, 16
1Re 8:25
1Cr 17:11
Sl 132:11, 12

d 2Sa 3:27, 30

e 2Sa 17:25
2Sa 20:10
1Cr 2:17

f Nú 35:33
2Sa 3:28

g 2Sa 3:29
1Re 2:31-34

h 2Sa 19:31

i 2Sa 17:27-29

j 2Sa 15:14

Columna 2

a 2Sa 16:5-7

b 2Sa 17:24

c 2Sa 19:23

d Éx 22:28

e 1Re 2:44, 46

f 2Sa 5:7
1Cr 11:7
1Cr 29:26, 27
Hch 2:29

g 1Cr 12:23

h 2Sa 5:4, 5

i 2Sa 7:8, 12
1Cr 29:23
2Cr 1:1
Sl 89:36, 37
Sl 132:12

8 Ta wéetele' tia'an xan Simey u hijo Guerá, le benjaminita ku taal ti' u kaajil Baurimo'. Leti'e' jach k'aas bix úuchik u maldecirken[a] te' k'iin táan ka'ach in bin Maanaimo'.[b] Chéen ba'ale' le ka éem utia'al ka t'aanak tin wéetel te' Jordáno', tene' tin jurartajti' tu k'aaba' Jéeoba: ‹Ma' ken in kíimsech›.[c] **9** Pero teche' ma' unaj a p'atik x-ma' castigoili',[d] tumen teche' jach yaan a na'at yéetel a wojel ba'ax unaj a beetik tu yéetel. Ma' unaj a cha'ik u kíimil chéen yo'olal u ch'ija'anili'».*[e]

10 David túune' kíime'* ka mu'uk te' tu Kaajal Davido'.[f] **11** Davide' 40 años reinarnaj tu lu'umil Israel. Tu kaajil Hebróne'[g] reinarnaj 7 años, yéetel tu kaajil Jerusaléne' reinarnaj 33 años.[h]

12 Salomón túune' kulaj tu trono David, u papá. U reinoe' jujunp'iitil úuchik u bin u yantal u páajtalil.[i]

13 Le ka máan k'iine' Adonías, u hijo Aguite', taal tu yiknal Bat-seba,* u maama Salomón. Bat-seba túune' tu k'áatajti': «¿Yo'olal wa junp'éel ba'ax ma'alob taalech?». Leti'e' tu núukaj: «Jaaj, beyo'». **14** Ka tu ya'alaj xan: «Yaan ba'ax taak in wa'aliktech». Bat-seba túune' tu ya'alaj: «A'alten». **15** Adonías'e' seguernaj u ya'alik: «Teche' a wojel teen ka'ach

2:9 *Wa «ma' unaj a cha'ik ka xi'ik te' Muknal yo'olal u ch'ija'anili'». **2:10** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob». **2:13** *Wa «Betsabé».

kin gobernar, yéetel tuláakal Israele' táan ka'ach u páa'tik* ka in beet in reyil.[a] Chéen ba'ale' le reinoo' ma' ts'a'ab ti' teni', ba'axe' ts'a'ab ti' in wíits'in, tumen bey tu yóotilak Jéeobao'.[b] **16** Pero beoraa' chéen junp'éel ba'ax taak in k'áatiktech, ma' a wa'alikten ma'». Bat-seba túune' tu ya'alajti': «A'alten ba'ax a k'áat». **17** Leti' túune' tu ya'alaj: «Beet uts a k'áatik ti' le rey Salomón ka u ts'áaten Abisag[c] le sunamita utia'al ka in watanto', tumen leti'e' je'el u ts'áaiktech le ba'ax ken a k'áatti'o'». **18** Bat-seba túune' tu ya'alajti': «¡Ma'alob!, je'el in wa'alik ti' le rey le ba'ax táan a k'áatko'».

19 Bat-seba túune' ook te' tu'ux yaan le rey Salomón utia'al u t'aan tu k'aaba' Adoníaso'. Le rey túuno' tu séeba'anile' líik'e' ka bin u ch'a'a u beel ka chinlaj tu táan. Le ka ts'o'oke' kulaj tu tronoe' ka tu beetaj u ts'a'abal uláak' junp'éel trono utia'al ka kulak u maama tu x-no'oj k'ab. **20** U maama túune' tu ya'alajti': «Taak in k'áatiktech junp'éel chan favor. Ma' a wa'alikten ma'». Le rey túuno' tu ya'alaj ti' u maama: «A'alten, je'el in beetke'». **21** Bat-seba túune' tu ya'alaj: «Kin k'áatiktech ka a cha'a u ts'a'abal Abisag le sunamita ti' a suku'un Adonías utia'al ka ts'o'okok u beel tu yéetelo'». **22** Le rey Salomóno' tu núukaj ti' u maama: «¿Ba'axten táan a k'áatikten ka in ts'áa Abisag le sunamita ti' Adonías utia'al ka u yatanto'? Wa a k'áate' je'el xan u páajtal a k'áatik le reino utia'al ka in ts'áati'o',[a] tumen leti'e' in suku'un,[b] ts'o'ole' táan u yáanta'al tumen Abiatar le sacerdoteo' bey xan tumen Joab[c] u hijo Zeruyá».[d]

23 Le rey Salomón túuno' tu jurartaj tu k'aaba' Jéeoba: «Ka u sen castigarten Dios wa ma' tu kíimil Adonías yo'olal le ba'ax tu k'áatajtena'. **24** Bejla'e' yaan u kíimil Adonías,[e] lela' kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', le máax tu ts'áajen utia'al ka in beet in reyilo',[f] le máax beet in kutal tu trono David in papáo' yéetel le máax ts'o'ok u ts'áaik le reino ti' teen yéetel ti' in paalal*[g] jach je'ex tu prometertilo'». **25** Tu séeba'anil túune' le rey Salomóno' tu túuxtaj Benaya[h] u hijo Jeoyadá utia'al ka u kíims Adonías, leti' túune' bine' ka tu kíimsaj.

26 Le reyo' tu ya'alaj ti' Abiatar[i] le sacerdoteo': «¡Suunen Anatot,[j] ta kaajal! Teche' ka merecertik a kíimil, chéen ba'ale' bejla'e' ma' ken in kíimsech tumen tu k'iinilo'ob David in papáe'[k] teche' ta bisaj u cajail u pacto* Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ts'o'ole' mu'yajnajech yéetel in papá te' k'iino'ob táan u mu'yajo'».[l] **27** Salomón túune' tu tojolch'intaj Abiatar utia'al ma'

CAP 2

a 1Re 1:5, 25

b 1Cr 22:9

c 1Re 1:1, 3

Columna 2

a 2Sa 16:21

b 1Cr 3:1, 2, 5

c 2Sa 8:16

d 1Re 1:7

e 1Re 1:51, 52

f 1Cr 22:9, 10

g 2Sa 7:11
1Cr 17:10

h 2Sa 8:18
1Re 1:8
1Cr 27:5

i 1Sa 22:20
1Re 1:7

j Jos 21:8, 18
Jer 1:1

k 1Sa 23:6
2Sa 15:24
1Cr 15:11, 12

l 1Sa 22:22, 23

2:15 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paktik».

2:24 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máax beet junp'éel in wotoch». **2:26** *Ilawil «U cajail pacto», página 2583.

u seguer u meyajtik Jéeoba bey sacerdotee', tu beetaj xan utia'al u béeytal le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba tu contra u familia Elí[a] tu kaajil Siló'o'.[b]

28 Le ka tu yojéeltaj Joab le ba'axo'ob ts'o'ok u yúuchlo', bin áalkabil u ta'akuba tu tabernáculo* Jéeoba,[c] ka tu machuba ti' u baako'ob le altaro'.# Joab ka'ache' tu apoyartaj Adonías,[d] chéen ba'ale' ma' tu apoyartaj Absalóni'.[e] **29** Ti' le rey Salomóno' a'ala'abti' lela': «Joabe' ts'o'ok u bin u ta'akuba tu tabernáculo Jéeoba, tia'an tu tséel le altaro'». Salomón túune' tu túuxtaj Benaya u hijo Jeoyadáe', ka tu ya'alajti': «¡Xeen, ka a kíimse!». **30** Benaya túune' bin tu tabernáculo Jéeobae' ka tu ya'alaj: «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik le reya': ‹¡Jóok'kech!›». Chéen ba'ale' Joabe' tu ya'alaj: «¡Ma', way kin kíimile'!». Benaya túune' suunaj tu yiknal le reyo' ka tu ya'alajti': «Lela' leti'e ba'ax tu ya'alaj Joaba' yéetel leti'e ba'ax tu núukajteno'». **31** Le reyo' tu núukajti': «Beet je'ex u ya'aliko'. Kíimse, ts'o'ole' ka mukik, ma' a cha'ik u lúubul tin wóok'ol mix tu yóok'ol u familia in papá u k'i'ik'el le máako'ob inocente'ob kíimsa'abo'ob tumen Joabo'.[f] **32** Jéeoba kun beetik u suut tu yóok'ol le k'i'ik' tu weko', tumen leti'e' tu kíimsaj yéetel espada ka'atúul máako'ob maas justo'ob yéetel maas ma'alobo'ob ke leti': tu kíimsaj Abner[a] u hijo Ner, u nojchil u ejército Israel,[b] bey xan Amasá[c] u hijo Jéter, u nojchil u ejército Judá.[d] Lela' tu beetaj sin ke u yojéeltik in papá David. **33** Joab yéetel u paalale' responsable'ob úuchik u kíimil le máako'oba', responsable'ob utia'al mantats'.[e] Chéen ba'ale' le jeets'elil ku taal ti' Jéeobao' mantats' ka yanak yóok'ol David, u paalal, u familia yéetel u reino».* **34** Benaya u hijo Jeoyadáe' bin u yil Joabe' ka tu kíimsaj, le ka ts'o'oke' mu'uk naats' ti' u yotoch te' desiertoo'. **35** Le rey túuno' tu ts'áaj Benaya[f] u hijo Jeoyadá utia'al ka u beet u nojchil le ejército tu lugar Joabo', ts'o'ole' tu ts'áaj xan Sadok[g] le sacerdote tu lugar Abiataro'.

36 Le reyo' tu túuxtaj xan t'anbil Simeye'[h] ka tu ya'alajti': «Beet junp'éel a wotoch tu kaajil Jerusaléne' ka p'áatkech kajtali', ma' a jóok'ol utia'al ka xi'ikech yaanal tu'ux. **37** Le k'iin ken jóok'kech yéetel le kéen a k'áatmáans u Táax Lu'umil Cedróne'[i] ojéelte' jach tu jaajil yaan a kíimsa'al, a culpa wa ka kíimsa'al». **38** Simeye' tu núukaj ti' le reyo': «Yuum rey, ma'alob le ba'ax ts'o'ok a wa'aliko'. Yaan in beetik jach je'ex ts'o'ok a wa'alikteno'». Simey túune' p'áat kajtal Jerusalén ya'ab k'iino'ob.

CAP 2

a 1Sa 2:31
1Sa 3:12

b Jos 18:1

c 1Cr 21:29

d 1Re 1:7

e 2Sa 18:14

f Gé 9:6
Éx 21:14
Nú 35:33
Dt 19:13
1Re 2:5

Columna 2

a 2Sa 3:26, 27

b 2Sa 2:8

c 2Sa 20:10

d 2Sa 17:25

e 2Sa 3:29

f 1Cr 11:24
1Cr 27:5

g 1Sa 2:35
1Cr 6:50, 53
1Cr 12:28
1Cr 16:37, 39
1Cr 24:3

h 1Re 2:8

i 2Sa 15:23
2Re 23:6
Jn 18:1

2:28 *Ilawil página 2581. #Ilawil «U baako'ob le altaro'», página 2583.

2:33 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u trono».

39 Chéen ba'ale' le ka máan tres añose', ka'atúul ti' u esclavo'ob Simeye' púuts'o'obe' ka bino'ob tu yiknal Akís,[a] u hijo Maaká, u reyil Gat. Le ka a'ala'ab túun ti' Simey: «¡Ilawile! A esclavo'obe' tia'ano'ob tu kaajil Gate'», **40** leti'e' tu séeba'anil tu ts'áaj u montura u yalak' burroe' ka bin u kaxt u esclavo'ob tu yiknal Akís tu kaajil Gat. Le ka ts'o'ok u kaxtik u esclavo'obe' Simeye' suunaj tu yéetelo'ob. **41** Ti' Salomón túune' a'ala'abi: «Simeye' jóok' tu kaajil Jerusaléne' ka bin tu kaajil Gat, yéetel ts'o'ok u suut». **42** Le rey túuno' tu túuxtaj t'anbil Simeye' ka tu ya'alajti': «¿Ma' wa tin jurartajtech tu k'aaba' Jéeoba lela': ‹Le k'iin ken jóok'kech waye' yéetel le kéen xi'ikech yaanal tu'uxe' jach tu jaajil yaan a kíimsa'al›? ¿Ma' wa ta wa'alajten: ‹Ma'alob le ba'ax ta wa'alajteno', bey ken in beetilo'›?[b] **43** ¿Ba'axten túun ma' ta beetaj je'ex ta jurartil tu táan Jéeobao'? ¿Ba'axten ma' ta beetaj le ba'ax tin wa'alajtecho'?». **44** Le rey túuno' tu ya'alaj ti' Simey: «Teche' a wojel tuláakal le k'aas ta beetaj ti' David, in papáo',[c] yéetel Jéeobae' yaan u beetik u suut ta wóok'ol le k'aas ta beeto'.[d] **45** Chéen ba'ale' Jéeobae' yaan u bendecirtik le rey Salomóno',[e] yéetel yaan u beetik ka yanak u páajtalil u reino David utia'al mantats'». **46** Le ka ts'o'oke' le reyo' tu ya'alaj ti' Benaya u hijo Jeoyadá ka u kíims Simey, leti' túune' jóok'e' ka tu kíimsaj.[a]

Tuláakal le reino túuno' p'áat seguroil yáanal u nu'uktaj Salomón.[b]

3 Salomóne' k'uch u beetuba u ja'an Faraón,* u reyil Egipto. Leti'e' ts'o'ok u beel yéetel# u hija Faraón[c] ka tu taasaj tu Kaajal David.[d] Tu taasaj te'elo' mientras u ts'o'oksik u yotoch,[e] u yotoch Jéeoba,[f] bey xan u ba'pak'il u kaajil Jerusalén.[g] **2** Chéen ba'ale' te' k'iino'ob je'elo' le kaajo' láayli' ku bin ka'ach u k'ub sacrificio'ob te' ka'anal lugaro'obo'*[h] tumen ma' beeta'ak junp'éel naj utia'al u alabarta'al u k'aaba' Jéeobai'.[i] **3** Salomóne' ma' xu'ul u yaabiltik Jéeobai' mix u beetik ba'ax ku ya'alik le leyo'ob ka'ansa'abti' tumen David u papáo', chéen ba'ale' láayli' te' ka'anal lugaro'ob ku k'ubik sacrificio'ob yéetel tóokbil ofrenda'ob utia'al u buts'ilankilo'obo'.[j]

4 Le reyo' bin Gabaón utia'al u k'ubik sacrificio'obi' tumen leti'e lugar maas k'aj óola'ano'.*[k] Te' altar yaan te'elo' Salomóne' tu k'ubaj 1,000 ofrenda'obi'.[l] **5** Junp'éel áak'abe', te' tu kaajil Gabaóno', Jéeobae' tu chíikbesuba ti' Salomón ichil junp'éel wayak'e'* ka tu ya'alajti': «K'áatten je'el ba'alak a k'áat ka in ts'áateche'».[m] **6** Salo-

CAP 2
a 1Sa 21:10 1Sa 27:2
b 1Re 2:38
c 2Sa 16:5, 13
d Sl 7:16 Pr 5:22
e Sl 21:6 Sl 72:17

Columna 2
a 1Re 2:8, 9
b 2Cr 1:1 Pr 16:12

CAP 3
c Dt 7:3, 4 1Re 7:8 1Re 9:24 1Re 11:1 Ne 13:25-27
d 2Sa 5:7 1Cr 11:7
e 1Re 7:1
f 1Re 8:17-19
g 1Re 9:15
h 2Cr 33:17
i Dt 12:5, 6 1Re 5:3 1Cr 28:6
j 1Sa 7:9 1Sa 10:8 1Cr 21:26
k 1Cr 16:39, 40 1Cr 21:29
l 2Cr 1:3-6
m 2Cr 1:7-10

3:1 * Ilawil página 2563. # Wa «Leti'e' tu ch'a'aj». **3:2** * Ilawil «Ka'anal lugar», página 2567. **3:4** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «nojoch». **3:5** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

món túune' tu ya'alaj: «Teche' ta we'esaj nojoch yaabilaj ti' David in papá le táan ka'ach u xíimbal ta beelo'ob yéetel chúuka'an óolalo', le táan ka'ach u beetik ba'ax ma'alobo', yéetel le táan ka'ach u meyajtikech yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'. Teche' ts'o'ok a we'esikti' nojoch yaabilaj tak te' k'iina' tumen ts'o'ok a ts'áaik juntúul u hijo utia'al ka kulak tu trono.[a] **7** Ts'o'ole', Jéeoba Dios, teche' ts'o'ok a ts'áaiken bey rey tu lugar David in papáe' kex chéen juntúul táankelem paalen* yéetel kex ya'ab ba'alo'ob ma' in wojli'.[#b] **8** Tene' tia'anen ichil le kaaj a yéeymo',[c] junp'éel kaaj jach táaj nojoch ma' tu páajtal u xo'okol u kajnáalilo'ob. **9** Le beetke' ts'áaten junp'éel puksi'ik'al ka u yu'ub t'aan, utia'al ka páajchajak in juzgartik a kaajal,[d] utia'al ka in ts'áa cuenta ba'ax uts yéetel ba'ax k'aas,[e] tumen ¿máax je'el u páajtal u juzgartik le a kaajal jach táaj ya'ab* u kajnáalilo'oba'?».

10 Jéeobae' jach ma'alob tu yu'ubil le ba'ax tu k'áataj Salomóna'.[f] **11** Dios túune' tu ya'alajti': «Teche' ma' ta k'áatajten ka xáanak a kuxtali',* mix ka yanaktech ayik'alilo'obi', mix ka kíimik a enemigo'obi', ba'axe' ta k'áatajten ka yanak a na'at utia'al a juzgar,[a] **12** le o'olale' yaan in beetik le ba'ax ts'o'ok a k'áatko'.[b] Yaan in ts'áaiktech junp'éel puksi'ik'al jach yaan u na'at,[c] junp'éel puksi'ik'al u yojel ba'ax unaj u beetik. Mix máak yanak u na'at je'ex le kun antaltecho', yéetel ma' kun ka'a antal juntúul máak je'ex techo'.[d] **13** Ts'o'ole' yaan xan in ts'áaiktech le ba'ax ma' ta k'áatajteno',[e] yaan in ts'áaiktech ya'ab ayik'alilo'ob yéetel yaan in beetik ka sen k'aj óolta'akech.[f] Ichil tuláakal a kuxtale' ma' kun antal uláak' rey je'ex techo'.[g] **14** Wa ka xíimbal tin beelo'ob, ka beetik ba'ax kin wa'alik yéetel ka ts'o'okbesik in mandamiento'ob je'ex úuchik u beetik David a papáe',[h] tene' yaan xan in beetik u xáantal a kuxtal».[i]

15 Le ka aaj Salomóne' tu ts'áaj cuentae' Dios ts'áa u yil le ba'ax tu wayak'to'. Le beetke' bin Jerusaléne' ka wa'alaj tu táan u cajail u pacto Jéeoba, ka tu k'ubajti' tóokbil sacrificio'ob bey xan ofrenda'ob utia'al múul janal.*[j] Tu beetaj xan junp'éel nojoch janal utia'al tuláakal le máaxo'ob meyajtiko'.

16 Te' k'iino'ob je'elo' taal ka'atúul x-prostituta'obe' ka ooko'ob te' tu'ux yaan le reyo' ka wa'alajo'ob tu táan. **17** Le yáax ko'olelo' tu ya'alaj: «Yuum rey, teen yéetel le uláak' ko'olela' ti' junp'éelili'

CAP 3

a 1Re 2:1, 4

b 1Cr 29:1 Jer 1:6

c Éx 19:5, 6

d Sl 72:1 Sl 119:34

e Heb 5:14

f Pr 15:8

Columna 2

a 1Cr 22:12 1Cr 29:19 2Cr 1:11, 12 Pr 16:16

b Ec 1:16 1Jn 5:14

c 1Re 4:29 Pr 2:3-5 Snt 1:5

d Mt 12:42

e Sl 84:11 Mt 6:33 Ef 3:20

f 1Re 4:21 Ec 7:11

g 1Re 10:23

h 1Re 15:5

i Sl 21:4 Sl 91:14, 16 Pr 3:13, 16

j Le 7:11

3:7 *Wa «chan xi'ipalen». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' in wojel jóok'ol mix ookli'». **3:9** *Uláak' bix u traducirta'ale' «terco». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «aal». **3:11** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ya'ab k'iino'obi'».

3:15 *Ilawil «Ofrendail múul janal», página 2574.

naj kajakbalo'on, le tia'an ka'ach le ko'olel te' najo', tene' yanchaj in chaambal.* **18** Tres días síijik in chaambale' ka síij xan u chaambal le ko'olela'. Te' najo' chéen to'on ka'atúulo'on yano'on ka'achi, mix máak uláak' yani'. **19** Chéen ba'ale' de áak'abe' le ko'olela' chilaj tu yóok'ol u chaambale', ka kíim le chaambalo'. **20** Leti' túune' líik' chúumuk áak'ab mientras táan in weenle' ka tu ch'a'aj le in chaambal yaan tin tséelo', ka tu ts'áaj tu tséel. Tu ch'a'aj túun le u chaambal ts'o'ok u kíimilo' ka tu ts'áaj tin tséel. **21** Le ka sáaschaje' líik'en utia'al in ts'áaik u chu'uch in chaambale' ka tin wile' kimen. Chéen ba'ale' le ka ts'o'ok in jach ilke' tin ts'áaj cuentae' ma' in chaambali'». **22** Chéen ba'ale' le uláak' juntúul ko'olelo' tu ya'alaj: «¡Ma', in hijo le kuxa'ano', a hijoe' leti'e kimeno'!». Chéen ba'ale' le yáax ko'olelo' táan xan u ya'alik: «Ma', a hijoe' leti'e kimeno', in hijoe' leti'e kuxa'ano'». Leti'e ba'ax seguernaj u ya'aliko'ob tu táan le reyo'.

23 Tu ts'ooke' le reyo' tu ya'alaj: «Le ko'olela' ku ya'alik: ‹¡Lela' leti'e in hijoa', leti'e kuxa'ano', a hijoe' leti'e kimeno'!›, le uláak' juntúulo' ku ya'alik: ‹¡Ma', a hijoe' leti'e kimeno', in hijoe' leti'e kuxa'ano'!›». **24** Le rey túuno' tu ya'alaj: «Taase'exten junp'éel espada». Ka taasa'ab túun junp'éel espada ti' le reyo'. **25** Le reyo' tu ya'alaj: «Jóo'se'ex ka'abúuj ti' le chaambal kuxa'ano', ts'áa'ex junbúuj ti' juntúul ti' le ko'olelo'obo' yéetel le uláak' junbúujo' ts'áa'ex ti' le uláak'o'». **26** Te' súutuk je'elo' jo'op' u sen kukulankil u puksi'ik'al u maama le chaambal kuxa'ano', le o'olal tu k'áat óoltaj ti' le reyo': «¡Yuum rey, beet uts a ts'áaike'ex le chaambal kuxa'an ti' le ko'olelo'! ¡Bik a kíimse'ex!». Chéen ba'ale' le uláak' ko'olelo' táan ka'ach u ya'alik: «¡Le chaambala' ti' mix juntúul ti' to'on kun p'áatal! ¡Jóo'sa'ak ka'abúuj ti'!». **27** Le ka tu yu'ubaj lelo' le reyo' tu ya'alaj: «¡Ts'áa'ex le chaambal ti' le yáax ko'olelo'! Ma' a kíimske'ex, tumen jach leti' u maama le chaambalo'».

28 Tuláakal túun u kaajil Israele' tu yu'ubaj bix úuchik u beeta'al justicia tumen le reyo',[a] tuláaklo'obe' ja'ak' u yóolo'ob* tumen tu ts'áajo'ob cuenta Dios ts'áaik na'at ti' le rey utia'al u beetik justiciao'.[b]

4 Le rey Salomóno' gobernarnaj yóok'ol tuláakal Israel.[c] **2** Le u j-meyajo'ob* Salomón yaan autoridad ti'obo' leti'e je'elo'oba': Azarías u hijo Sadok,[d] leti' ka'ache' leti'e sacerdoteo'; **3** Elióref yéetel Ajiya u hijo'ob Sisá, leti'ob ka'ache' secretario'ob;[e] Jeosafat[f] u hijo Ailud, leti' ka'ache' ku ts'íibtik le ba'a-

Columna 2

CAP 3

a 1Cr 29:23-25 Sl 72:5

b 1Re 3:9, 10

CAP 4

c 2Cr 9:30 Ec 1:12

d 1Cr 6:8 1Cr 27:16, 17

e 2Sa 8:17 1Cr 27:32

f 2Sa 8:16 2Sa 20:24

3:17 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

3:28 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «sajakchajo'ob». **4:2** *Wa «Le u príncipe'ob Salomón».

xo'ob unaj u k'a'ajsa'alo'; **4** Benaya[a] u hijo Jeoyadá, leti' ka'ache' ts'a'an u nu'ukt le ejércitoo'; Sadok yéetel Abiatar,[b] leti'ob ka'ache' sacerdote'ob; **5** Azarías u hijo Natán,[c] leti' ka'ache' ts'a'an u nu'ukt le comisario'obo'; Zabud u hijo Natán, leti' ka'ache' juntúul sacerdote yéetel u amigo le reyo';[d] **6** Aisar, leti' ka'ache' ts'a'an u nu'ukt le meyaj ku beeta'al te' palacioo', yéetel Adoniram[e] u hijo Abdá, leti' ka'ache' ts'a'an u nu'ukt le máaxo'ob yéeya'abo'ob tumen le rey utia'al ka meyajta'ako'.[f]

7 Salomóne' u ts'aamaj ka'ach 12 comisario'ob ti' tuláakal u lu'umil Israel utia'al u ts'áaiko'ob le janal k'a'abéet ti' le rey yéetel ti' le máaxo'ob yano'ob tu yotocho'. U meyaj cada juntúule' leti'e u ts'áaik janal ichil junp'éel mes ti' le añoo'.[g] **8** Lela' leti'e máako'oba': u hijo Uur, leti' ka'ache' tia'an tu montañailo'ob Efraíne'. **9** U hijo Déker, leti' ka'ache' ku nu'uktik le meyaj ku beeta'al Makaz, Saalbim,[h] Bet-semes yéetel Elón-bet-anán. **10** U hijo Ésede' tia'an Arubote' (leti' ka'ache' yaan autoridad ti' yóok'ol Socó yéetel yóok'ol tuláakal u lu'umil Éefer). **11** U hijo Abinadabe' tia'an ka'ach tu ebekníixilo'ob* Dore' (leti'e' ts'o'ok u beel yéetel Tafat, u hija Salomón). **12** Baaná u hijo Ailude' tia'an ka'ach Taanak, Meguidó[i] yéetel tuláakal Bet-seáne',[a] lela' tia'an tu tséel Zaretán, maas kabal ti' Jezreele', desde Bet-seán tak Abel-meolá yéetel tak tu lu'umil Jokmeam.[b] **13** U hijo Guébere' tia'an ka'ach Ramot-galaade'[c] (leti' ka'ache' yaan autoridad ti' yóok'ol u mejen kaajilo'ob Jaír,[d] Jaíre' u hijo Manasés, le mejen kaajo'oba' tia'ano'ob ka'ach Galaade';[e] yaan xan autoridad ti' yóok'ol u lu'umil Argob,[f] le yaan ka'ach Basáno':[g] 60 nukuch kaajo'ob yaan u ba'pak'ilo'ob yéetel u joonajilo'ob, le joonajo'oba' yaan u trancailo'ob de cobre). **14** Ainadab u hijo Idóe' tia'an ka'ach Maanaime'.[h] **15** Aimáaze' tia'an ka'ach Neftalíe' (leti'e' ts'o'ok u beel yéetel Basemat, uláak' u hija Salomón). **16** Baaná u hijo Usaye' tia'an ka'ach Aser yéetel Bealote'. **17** Jeosafat u hijo Parúaje' tia'an ka'ach Isacare'. **18** Simey[j] u hijo Elée' tia'an ka'ach Benjamíne'.[j] **19** Guéber u hijo Uríe' tia'an ka'ach tu lu'umil Galaade',[k] lela' u lu'um Seón[l] u rey le amorreo'obo' yéetel Og[m] u reyil Basán. Yaan xan ka'ach juntúul comisario ku nu'uktik tuláakal u maasil comisario'ob yano'ob ti' tuláakal le lu'umo'.

20 Judá yéetel Israele' sen ya'abo'ob ka'achi, beyo'ob je'ex u ya'abil le arena yaan tu jáal le k'áa'náabo'.[n] Leti'obe' táan ka'ach u janalo'ob yéetel u yuk'ulo'ob yéetel táan ka'ach u ki'imakkúuntik u yóolo'ob.[o]

21 Salomóne' gobernarnaj yóok'ol tuláakal le lu'umo'ob

4:11 * Wa «tu bajadailo'ob».

CAP 4

a 1Re 1:8; 1Re 2:35; 1Cr 27:5
b 1Re 2:26
c 1Re 1:9, 10
d 2Sa 15:37; 1Cr 27:33
e 2Sa 20:24; 1Re 5:14; 1Re 12:18
f 1Re 9:15
g 1Cr 27:1
h Jos 19:42, 48
i 2Re 23:29

Columna 2

a Jos 17:11; 1Sa 31:8, 10
b Jos 21:34
c Dt 4:41-43; 1Re 22:3
d Nú 32:41; Dt 3:14
e Nú 32:1
f Dt 3:4
g Jos 13:8, 11
h Gé 32:1, 2; 2Sa 2:8, 9
i 1Re 1:8
j Jos 18:11
k Jos 17:1
l Nú 21:21
m Dt 3:4
n Gé 22:15, 17
o Ec 2:24

yano'ob desde te' Ríoo'*[a] tak tu lu'um le filisteo'obo' yéetel ku k'uchul tak tu fronterail Egipto. U kajnáalilo'ob le lu'umo'oba' tu bo'oto'ob impuesto yéetel tu meyajto'ob Salomón tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtal.[b]

22 Le janal ku k'a'abéettal sáamsamal tu yotoch Salomóno' leti'e je'ela': 30 medidas de coro* ma'alob harina yéetel 60 medidas de coro[#] harina, **23** 10 wakaxo'ob polokkíinta'ano'ob, 20 wakaxo'ob ku tséenta'alo'ob yéetel xíiw, 100 tamano'ob, u clasesil kéejo'ob* bey xan ch'íich'o'ob tséentbil u beeta'alo'ob. **24** Leti' ka'ach gobernartik tuláakal le lu'um yaan way tu tséel le Ríoa',*[c] desde Tifsa tak Gaza,[d] yáanal u páajtalil yaan xan tuláakal le reyo'ob yano'ob way tu tséel le Ríoa', le o'olale' yaan ka'ach jeets'elil ti' tuláakal le lu'umo', ti' tuláakal le lu'um yaan tu ba'pacho'.[e] **25** Tuláakal le k'iino'ob táan u gobernar Salomóno' u kajnáalilo'ob Judá yéetel Israele' kuxlajo'ob ich jeets'elil, cada juntúule' kuxlaj ich jeets'elil yáanal u bo'oy u pak'al uva yéetel yáanal u bo'oy u pak'al higo, desde Dan tak Beer-seba.

26 Tí' Salomóne' yaan ka'ach 4,000* corralo'ob utia'al le tsíimino'ob jíitik u carro'obo' yéetel yaanti' 12,000 tsíimino'ob.[#][a]

27 Le comisario'obo' leti'ob ts'áaik janal ti' le rey Salomón bey xan ti' tuláakal le máaxo'ob ku janalo'ob tu mesao'. U meyaj cada juntúule' u yilik ma' u bineltik mix ba'al te' mes ku tocar ti'o'.[b] **28** Leti'ob xane' ku bisko'ob cebada bey xan su'uk je'el tu'uxak k'a'abéete', lela' utia'al le tsíimino'obo' bey xan utia'al le tsíimino'ob jíitik le carro'obo', ku bisko'ob le buka'aj a'ala'anti'ob ka u biso'obo'.

29 Diose' tu beetaj u jach antal u na'at Salomón yéetel tu ts'áajti' u páajtalil u yojéeltik ba'ax unaj u beetik, tu ts'áajti' junp'éel puksi'ik'al jach yaan u na'at ma' tu páajtal u p'i'isil tumen mix máak.*[c] **30** U na'at Salomóne' maas nojoch ka'ach ti' le na'at yaan ti' tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'ob Lak'ino'* bey xan ti' le yaan ti' le egipcio'obo'.[d] **31** Leti' ka'ache' maas yaan u na'at ke u maasil máako'obo', maas yaan u na'at ke Etán[e] u hijo Zera, Emán,[f] Kalkol[g] yéetel Dardá u hijo'ob Maol. Leti'e' k'uch k'aj óoltbil ti' tuláakal le lu'u-

CAP 4

a Gé 15:18
Éx 23:31
2Sa 8:3
Sl 72:8-10

b Sl 72:10

c Jos 1:4

d Gé 10:19

e 1Re 5:4
1Cr 22:9
Sl 72:7

Columna 2

a Dt 17:15, 16
1Re 10:24-26
2Cr 1:14, 17

b 1Re 4:7

c 1Re 10:23
2Cr 1:10
Pr 2:6

d Hch 7:22

e Sl 89:Enc

f Sl 88:Enc

g 1Cr 2:4, 6

4:21 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Éufrates. **4:22** * Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de óoli' 6,600 litroso'. Ilawil «Coro», página 2559. [#] Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de óoli' 13,200 litroso'. **4:23** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «kéejo'ob, gacela'ob, corzo'ob». **4:24** * Le tséel je'ela' leti'e u chik'inil le Éufrateso'.

4:26 * Le cantidad je'ela' bey yanil ti' jujunp'éel úuchben ts'íibo'ob ku meyajo'ob utia'al u traducirta'al le Bibliao' bey xan yanil ti' uláak' teksto'ob ku t'aano'ob ti' lela'. Uláak' úuchben ts'íibo'obe' ku ya'aliko'ob 40,000. [#] Wa «máako'ob ku nat'ko'ob tsíimino'ob». **4:29** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «bey je'ex le arena yaan tu jáal le k'áa'náabo'». **4:30** * Wa «Este».

mo'ob yano'ob tu ba'pacho'.[a] **32** Leti'e' tu ya'alaj 3,000 proverbios*[b] yéetel tu beetaj 1,005 k'aayo'ob.[c] **33** Leti' ka'ache' ma' chéen ku t'aan yo'olal nukuch che'ob je'ex le cedro'ob yano'ob te' Líbanoo', ba'axe' ku t'aan tak ti' le mejen xíiwo'ob je'ex le hisopo*[d] ku nojochtal te' pak'o'. Ku t'aan xan ti' le ba'alche'obo',[e] ti' le ch'íich'o'obo',#[f] ti' le ba'alche'ob ku jíiltikuba'obo'△[g] bey xan ti' le kayo'obo'. **34** Ti' tuláakal nacióno'obe' ku taal máako'ob u'uyik le na'at yaan ka'ach ti' Salomóno'. U reyilo'ob tuláakal le lu'umo' ku taalo'ob xan u yu'ubo'ob le na'at yaan ka'ach ti'o'.[h]

5 Le ka tu yojéeltaj Hiram, u reyil Tiro,[i] ts'o'ok u yéeya'al Salomón u beet u reyil tu lugar David u papáe', tu túuxtaj u j-meyajo'ob tu yiknal Salomón, tumen Hirame' jach u amigo* ka'ach David.[j] **2** Salomón túune' tu túuxtaj a'albil ti' Hiram:[k] **3** «Teche' a wojel de ke David in papáe' ma' páajchaj u beetik junp'éel naj utia'al u alabarta'al u k'aaba' Jéeoba u Diosi'. Leti'e' ma' páajchaj u beetki' tumen yanchaj u ba'ate'el tu contra le ya'ab enemigo'ob yaan ka'ach ti'o'. Chéen ba'ale' le ka máan k'iine' Jéeobae' tu ts'áaj u páajtalil ti' David utia'al u ganartik u enemigo'ob.[l] **4** Beoraa' Jéeobae' ts'o'ok u beetik u yantal jeets'elil tuláakal tu'ux.[a] Mix máak táan u ba'ate'el tin contra, yéetel mix ba'al k'aas táan u yúuchul.[b] **5** Le o'olal in k'áat in beet junp'éel naj utia'al u alabarta'al u k'aaba' Jéeoba in Dios jach je'ex tu prometertil Jéeoba ti' David in papáo'. Diose' tu ya'alajti': ‹A hijo ken in ts'áa ta trono ta lugar, leti' kun beetik le naj utia'al u alabarta'al in k'aaba'o'›.[c] **6** Beora túuna' túuxt a j-meyajo'ob utia'al ka u ch'ako'obten le cedro'ob yaan te' Líbanoo'.[d] Le máaxo'ob meyajtikeno' yaan u múul meyajo'ob yéetel le máaxo'ob meyajtikecho'. Le bajux ken a wa'alo' leti'e buka'aj ken in bo'ot ti' le máaxo'ob meyajtikecho', teche' a wojel mix juntúul ti' to'on u yojel ch'ak che' je'ex u beetik le sidonio'obo'».[e]

7 Le ka tu yu'ubaj Hiram le ba'ax tu ya'alaj Salomóno' jach ki'imakchaj u yóole' ka tu ya'alaj: «¡Alabarta'ak Jéeoba bejla'e', tumen leti'e' ts'o'ok u ts'áaik ti' David juntúul u hijo jach yaan u na'at utia'al u nu'uktik le nojoch kaaja'!».*[f] **8** Hiram túune' tu túuxtaj a'albil ti' Salomón: «Ts'o'ok in wu'uyik le ba'ax ta túuxtaj a'albilteno'. Yaan in beetik tuláakal le ba'ax a k'áato', yaan in ts'áaiktech u che'il cedro yéetel enebro.[g] **9** In j-meyajo'obe' yaan u yéemsiko'ob desde te' Líbanoo' tak te' k'áa'náabo', teen túune' yaan in beetik u

CAP 4
a 1Re 10:1, 7 Lu 11:31
b Pr 1:1 Ec 12:9
c Can 1:1
d Éx 12:22
e Pr 30:30
f Pr 30:19
g Pr 6:6 Pr 30:25
h 2Cr 9:1, 23

CAP 5
i Eze 27:3
j 2Sa 5:11
k 2Cr 2:3
l 2Sa 7:5 1Cr 22:7, 8

Columna 2
a 1Re 4:24, 25
b Pr 16:7
c 2Sa 7:12, 13 1Cr 22:9, 10 2Cr 2:4
d 1Re 6:9, 20
e 2Cr 2:8
f 2Cr 2:11, 12
g 2Sa 6:5 1Re 6:15 2Cr 3:5

4:32 *Ilawil página 2576. **4:33** *Ilawil página 2565. #Wa «ti' u clasesil ba'alche'ob ku xik'nalo'obo'». △Ma' xaane' táaka'an xan insecto'obi'. **5:1** *Wa «u yaabiltmaj».

5:7 *Wa «le kaaj jach ya'ab u kajnáalilo'oba'».

k'a'axal utia'al ka bisa'ak te' k'áa'náab tak te' tu'ux ken a wa'alteno'. Te' túuno' ti' ken in beet u wa'ach'ali' utia'al ka a bise. Tu lugar le ba'alo'oba' teche' yaan a ts'áaikten le janal ken in k'áattech utia'al in wotocho'».[a]

10 Hiram túune' tu ts'áaj ti' Salomón tuláakal u che'il cedro yéetel enebro tu k'áato'. **11** Salomón túune' tu ts'áaj ti' Hiram le trigo k'a'abéet ti' u yotocho', 20,000 medidas de coro.* Tu ts'áaj xan ti' aceite de oliva jach ma'alob beeta'anil, 20 medidas de coro.# Lela' leti'e ba'ax tu ts'áaj Salomón ti' Hiram cada añoo'.[b] **12** Jéeobae' tu beetaj u jach antal u na'at Salomón je'ex úuchik u prometertikti'o'.[c] Hiram yéetel Salomóne' jach tu bisuba'ob ma'alob, leti'obe' tu ch'a'ajo'ob junp'éel acuerdo.*

13 Le rey Salomóno' tu yéeyaj 30,000 máako'ob ti' tuláakal u lu'umil Israel utia'al ka meyajta'ak.[d] **14** Cada mese' ku túuxtik 10,000 máako'ob utia'al ka meyajnako'ob te' Líbanoo'. Junp'éel mese' ku meyajo'ob te' Líbanoo' yéetel ka'ap'éel mese' ku p'áatlo'ob tu yotocho'ob. Adonirame'[e] leti'e máax nu'uktik le máaxo'ob yéeya'ano'ob utia'al le meyaja'. **15** Ti' Salomóne' yaan 70,000 máako'ob ku yáantajo'ob te' meyajo'* yéetel 80,000 u túulal ku póolko'ob tuunicho'ob[a] te' montaña'obo'.[b] **16** Salomóne' u ts'aamaj xan 3,300 comisario'ob[c] utia'al u yilko'ob le meyaj ku beeta'al tumen le máako'obo'. **17** Le reyo' tu ya'alaj ti' le máako'ob ka u jóo'so'ob nukuch tuunicho'obo', tuunicho'ob jach ko'oj u tojolo'ob.[d] Leti'ob túune' tu póolo'ob le tuunicho'oba'[e] utia'al u ts'a'abal u cimientoil[f] le najo'. **18** U j-meyajo'ob túun Salomón yéetel u j-meyajo'ob Hiram bey xan le guebalita'obo'[g] tu xot'o'ob le tuunicho'obo', yéetel tu prepararto'ob le che'ob yéetel le tuunicho'ob utia'al u beeta'al le najo'.

6 Cuatrocientos ochenta años jóok'ok le israelita'ob* tu lu'umil Egiptoo',[h] Salomóne' káaj u beetik u yotoch Jéeoba.[i] Lela' káaj cuatro años jo'op'ok u beetik u reyil yóok'ol u kaajil Israel, tu mesil Ziv#[j] (lela' leti'e ka'ap'éel meso'). **2** Le naj tu beetaj le rey Salomón ti' Jéeobao' 26 metros yéetel 70 centímetros* u chowakil, u kóochile' 8 metros yéetel 90 centímetros,# yéetel u ka'anlile' 13 metros yéetel 35 centímetros.△[k] **3** U chowakil* le pórtico[l] tu'ux yaan u entradail le Cuarto Santoo'# 8 me-

CAP 5

a 2Cr 2:15, 16; Esd 3:7

b 2Cr 2:10

c 1Re 3:12; 1Re 4:29; Snt 1:5

d 1Re 9:15

e 2Sa 20:24; 1Re 4:6; 1Re 12:18

Columna 2

a 1Cr 22:15

b Jos 16:10; 1Re 9:20-22; 2Cr 2:2; 2Cr 2:17, 18; 2Cr 8:7-9

c 1Re 9:23

d 1Re 7:9; 1Cr 22:2

e 1Re 6:7

f Ap 21:14

g Jos 13:1, 5

CAP 6

h Éx 12:14, 51

i 1Cr 28:11, 12; 2Cr 3:1, 2

j 1Re 6:37

k 2Cr 3:3; Esd 6:3

l 2Cr 3:4

5:11 * Junp'éel coroe' ku taasik 220 litros. # Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de óoli' 4,400 litroso'. **5:12** * Wa «pacto». **5:15** * Wa «máako'ob ku bisko'ob kuuch».

6:1 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Israel». # Ilawil página 2588. **6:2** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «60 codos». Ilawil «Codo», página 2559. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «20 codos». △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «30 codos». **6:3** * Wa «U kóochil». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «templo».

tros yéetel 90 centímetros,* igual yéetel u kóochil le najo'. Wa ku p'i'isil desde aktáan ti' le najo' u kóochil le torreo' 4 metros yéetel 45 centímetros.#

4 Te' najo' tu beetaj ventanas ku bin u nu'ut'tal u joolilo'ob.[a] **5** Ts'o'ole' tu beetaj junp'éel pak' aktáan ti' u pak'il le najo'. Lela' tu beetaj tu ba'pach u pak'il le najo': tu ba'pach le Cuarto Santoo'* yéetel tu ba'pach le cuarto yaan maas paachilo',[b] ka tu formartaj mejen cuarto'ob ti' tuláakal u ba'pach le najo'.[c] **6** U kóochil le mejen cuarto'ob yano'ob te' yáax pisoo' 2 metros yéetel 22 centímetros,* u kóochil le mejen cuarto'ob yano'ob te' segundo pisoo' 2 metros yéetel 67 centímetros,# yéetel u kóochil le mejen cuarto'ob yano'ob te' tercer pisoo' 3 metros yéetel 11 centímetros.^ Bey p'áatiko' tumen ti' tuláakal u ba'pach le najo' tu beetaj u tíip'il le pak' utia'al u yets'tal le vigaso', utia'al beyo' ma' u jo'olol u pak'ilo'ob le naj utia'al u ts'a'abal le vigaso'.[d]

7 Le najo' beeta'ab yéetel tuunich ts'oka'anili' u póola'ale',[e] le o'olale' le táan u beeta'al le najo' ma' u'uya'ab u juum martilloi', mix báat, mix uláak' nu'ukulo'ob de fierro. **8** U joonajil le yáax pisoo' tia'an tu noojolil* le najo'.[a] Utia'al u na'akal máak te' segundo pisoo' yaan junp'éel escalera de u forma caracoli', yéetel desde te'elo' ti' ku na'akal máak tak te' tercer pisoo'. **9** Salomóne' seguernaj u beetik le naj hasta ka tu ts'o'okso',[b] utia'al u techoil le najo' meyajnajti' vigas de cedro yéetel tu tsoláantaj tablas de cedroi'.[c] **10** Leti'e' tu beetaj mejen cuarto'ob ti' tuláakal u ba'pach le najo',[d] u ka'anlil cada piso tu'ux yaan le cuarto'obo' 2 metros yéetel 22 centímetros,* taak'lo'ob ti' le naj yéetel tablas de cedroo'.

11 Te' k'iino'ob je'elo' Jéeobae' tu t'anaj Salomóne' ka tu ya'alajti': **12** «Wa ka beetik ba'ax ku ya'alik in leyo'ob bey xan ba'ax ku ya'alik tuláakal in mandamiento'obe'[e] tene' yaan in béeykuntik le ba'ax tin wa'alaj ti' David a papáo',[f] yaan in wantal te' naj táan a beetko'. **13** Yaan in wantal chúumuk ti' le israelita'obo',[g] ma' ken in xúump'at Israel in kaajal».[h]

14 Salomóne' seguernaj u beetik le naj utia'al u ts'o'oksiko'. **15** Leti'e' tu ts'áaj tablas de cedro ichil le najo', ti' tuláakal le pak'o'ob yaan ichilo' tu ts'áaj tablasi', desde tu pisoil le najo' tak te' tu'ux yaan u vigasil le techoo'. Tu pisoil le najo' tu ts'áaj xan tablas de enebroi'.[i] **16** Tu xuul le najo' tu

CAP 6

a Eze 41:26

b Le 16:2 2Cr 5:7 Heb 9:3

c 1Re 6:10 Eze 41:5, 26

d Eze 41:6, 7

e 1Re 5:17

Columna 2

a Eze 41:11

b 1Re 6:38

c 1Re 5:6 1Re 6:20

d 1Re 6:5

e Dt 17:18, 19 1Re 8:25 1Cr 28:9

f 2Sa 7:13 1Cr 22:9

g Éx 25:8 Le 26:12 Sl 132:13

h 1Cr 28:20

i 1Re 5:8 2Cr 3:5

6:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «20 codos». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez codos». **6:5** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «templo». **6:6, 10** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco codos». **6:6** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «seis codos». ^ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «siete codos».

6:8 * Wa «sur». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu x-no'oj».

jatsaj junp'éel cuarto yéetel u tablasil cedro, le cuartoa' de 8 metros yéetel 90 centímetros,* tu ts'áaj tablas desde tu pisoil tak te' tu'ux yaan u vigasil le techoo', le cuarto[a] tu jatsaj ichil le najo' leti'e Cuarto Maas Jach Santoo'.#[b] **17** Aktáan ti' le cuartoa' tia'an le Cuarto Santoo',*[c] lela' de 17 metros yéetel 80 centímetros.# **18** Yóok'ol le tablas de cedro ts'a'ab ichil le najo' póola'ab figura'ob de u forma k'úum[d] bey xan de u forma loolo'ob.[e] Ti' tuláakal u pak'ilo'ob le naj ts'a'ab cedroo', le o'olal mix junp'éel tuunich chíika'an u yila'ali'.

19 Leti'e' tu beetaj le Cuarto Maas Jach Santo[f] ichil le naj utia'al u ts'áaik u cajail u pacto Jéeobao'.[g] **20** U chowakil le Cuarto Maas Jach Santoo' 8 metros yéetel 90 centímetros,* u kóochile' 8 metros yéetel 90 centímetros, yéetel u ka'anlile' 8 metros yéetel 90 centímetros,[h] tu láaj pixaj yéetel oro puro.[i] Leti'e' tu pixaj xan le altar# yéetel tablas de cedroo'. **21** Salomóne' tu ts'áaj oro puro ichil tuláakal le najo',[j] yéetel tu t'inaj junp'éel cadena de oro aktáan ti' le Cuarto Maas Jach Santoo',[k] lela' pixa'an yéetel oro. **22** Tu ts'áaj oro ti' tuláakal le najo'. Tu pixaj xan yéetel oro tuláakal le altar[a] yaan naats' ti' le Cuarto Maas Jach Santoo'.

23 Te' Cuarto Maas Jach Santoo' tu beetaj ka'atúul querubíno'ob*[b] de u che'il pino,# u ka'anlil cada juntúule' 4 metros yéetel 45 centímetros.△[c] **24** Junp'éel u xiik' le querubíno' de 2 metros yéetel 22 centímetros y medio,* yéetel le uláak'o' de 2 metros yéetel 22 centímetros y medio. Desde tu punta junp'éel u xiik' tak tu punta le uláak' u xiik'o' ku chukik 4 metros yéetel 45 centímetros.△ **25** Le uláak' querubíno' yaan xan ti' 4 metros yéetel 45 centímetros.△ Tu ka'atúulal le querubíno'obo' igual u forma'ob yéetel u ka'anlilo'ob. **26** Juntúul querubíne' 4 metros yéetel 45 centímetros△ u ka'anlil, yéetel le uláak' juntúulo' igual xan u ka'anlil. **27** Le ka ts'o'oke' tu beetaj u yoksa'al le querubíno'ob[d] ichil le Cuarto Maas Jach Santoo'. Le querubíno'obo' u xit'maj u xiik'o'ob. U xiik' juntúul querubíne' ku k'uchul ti' junp'éel u tséel le pak'o', yéetel u xiik' le uláak' querubíno' ku k'uchul tak tuláak' u tséel le pak'o'. Le uláak' u xiik'o'ob u xit'mo'ob chúumuk ti' le Cuarto Maas Jach Santoo' ku nup-

CAP 6

a 1Re 6:5

b 2Cr 3:8, 9 Heb 9:3

c Heb 9:2

d 1Re 7:24

e Éx 25:33

f Heb 9:3

g Éx 40:21 1Re 8:6

h 1Re 6:16

i Éx 30:1 1Re 7:48

j Éx 26:29 2Cr 3:7

k Éx 26:33

Columna 2

a Éx 30:1, 3 Éx 40:5

b Gé 3:24 2Re 19:15 Sl 99:1

c 2Cr 3:10-13 2Cr 5:8

d Sl 80:1 Isa 37:16 Heb 9:4, 5

6:16, 20 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «20 codos». **6:16** # Wa «Santísimo». Ilawil «Cuarto Maas Jach Santo», página 2560. **6:17** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «templo». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «40 codos». **6:20** # Te'ela' táan u t'aan ti' u altaril le inciensoo'.

6:23 * Ilawil página 2577. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «che' yaan u aceiteil», ma' xaane' pino de Alepo. **6:23-26** △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez codos». **6:24** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco codos».

kuba'ob. **28** Tu láaj pixaj le querubíno'ob yéetel oroo'.

29 Ti' tuláakal le pak'o'ob yaan ichil le ka'ap'éel cuarto'ob yano'ob te' najo', leti'e' tu póolaj figura'ob de u forma querubíno'ob,[a] palmera'ob[b] yéetel loolo'ob.[c] **30** Tu láaj ts'áaj xan oro tu pisoil le ka'ap'éel cuarto'ob yano'ob te' najo'. **31** Utia'al u entradail le Cuarto Maas Jach Santoo' tu beetaj joonajo'ob de u che'il pino, tu tséelo'obe' tu beetaj columna'ob, yéetel tu beetaj marco'ob, tu beetaj de u quinta parteil.* **32** U ka'ap'éel joonajilo'obe' beeta'abo'ob de u che'il pino, tu yóok'olo'obe' tu beetaj u póola'al querubíno'ob, palmera'ob yéetel loolo'ob, ka tu láaj pixo'ob yéetel oro. Tu baxaj le oro tu yóok'ol le querubíno'ob yéetel le palmera'obo'. **33** Utia'al u entradail le Cuarto Santoo'# tu beetaj u marcoilo'ob de u che'il pino, tu beetaj de u cuarta parteil.* **34** Tu beetaj ka'ap'éel joonajo'ob de u che'il enebro. Junp'éel joonaje' yaan ka'ap'éel hoja ti', yéetel ets'ekbal yóok'ol junp'éel base. Le uláak' junp'éel joonajo' yaan xan ka'ap'éel hoja ti', yéetel ets'ekbal xan yóok'ol junp'éel base.[d] **35** Tu póolaj querubíno'ob, palmera'ob yéetel loolo'obi', yéetel tu pixo'ob yéetel junp'éel lámina de oro.

6:31, 33 * Ma' xaane' táan u t'aan ti' bix beeta'abik u marcoil le joonajo' wa ti' u nojchil le joonajo'obo'. **6:33** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «templo».

CAP 6

a 2Cr 3:14

b Eze 41:17, 18

c Éx 25:33
1Re 6:18

d Eze 41:24, 25

Columna 2

a Éx 27:9
2Cr 4:9
2Cr 7:7

b 1Re 7:12

c 1Re 6:1

d 1Cr 28:11, 12

CAP 7

e 1Re 9:10

f Ec 2:4, 5

g 1Re 10:16, 17
Isa 22:8

h 1Re 5:8

36 Utia'al u k'alik u chan táankabil[a] le temploo' meyajnajti' óoxp'éel fila tuunich póola'ano'ob, tu ts'áaj xan junp'éel fila vigas de cedroi'.[b]

37 Cuatro años jo'op'ok u beetik u reyil Salomón ka ts'a'ab u cimientoil u yotoch Jéeoba, ts'a'ab tu mesil Ziv.[c] **38** Yéetel le ka tu chukaj 11 años jo'op'ok u beetik u reyile' ts'o'oksa'ab tuláakal le najo', ts'o'oksa'ab tuláakal le ba'axo'ob unaj u beeta'al je'ex yanil tu planoilo'.[d] Lela' ts'o'ok tu mesil Bul* (lela' leti'e mes ochoo'). Bey túuno' tu bisaj siete años u beeta'al.

7 Salomón túune' tu beetaj u yotoch,*[e] 13 años tu bisajti' u láaj ts'o'oksik.[f]

2 Tu beetaj le naj tu ka'anal k'áaxil le Líbanoo', tu beetaj le u yotoch tu k'aaba'taj le Naj Yaan tu K'áaxil Líbanoo'.[g] U chowakile' 44 metros y medio,* u kóochile' 22 metros yéetel 25 centímetros,# yéetel u ka'anlile' 13 metros yéetel 35 centímetros,△ ets'ekbal yóok'ol columna'ob de cedro, ti' kanp'éel filas yanilo'ob, yéetel yóok'ol le columna'obo' yaan vigas[h] de cedroi'. **3** U yóok'ole' pi'ix yéetel tablas de cedro, le tablaso' ts'a'ab yóok'ol le vigas yano'ob yóok'ol le columna'obo'. Cuarenticinco u p'éelal, 15 ti' cada fila. **4** Beeta'ab xan ventanas ts'a'an u marcoilo'ob,

6:38 * Ilawil página 2558. **7:1** * Wa «palacio». **7:2** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 codos». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 codos». △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «30 codos».

óoxp'éel filas beeta'abi, cada ventanae' tia'an aktáan ti' le uláak' ventanao', ti' óoxp'éel fila yanilo'ob. **5** Tuláakal u entradailo'ob le naj bey xan u marcoilo'obe' cuadrado'ob,* cuadrado xan le ventanas yano'ob aktáan ti' le uláak'o'obo', le ventanas yano'ob ti' óoxp'éel filaso'.

6 Tu beetaj xan le naj ku k'aaba'tik u Najil le Columna'obo', u chowakil le naja' 22 metros yéetel 25 centímetros,* u kóochile' 13 metros yéetel 35 centímetros.# **7** Aktáan ti'e' yaan junp'éel entrada yaan u techoil yéetel u columnailo'ob.

7 Tu beetaj xan le naj ku k'aaba'tik u Najil Trono[a] wa u Najil Juicioo',[b] te'elo' ti' ku juzgar ka'achi'. Te' naja' ts'a'ab cedroi', desde tu pisoil tak te' tu'ux yaan le vigaso'.

8 Le naj* tu'ux kun kajtal ka'acho' tia'an tuláak' terrenoe',[c] beeta'ab paachil ti' le u Najil Tronoo', yéetel beeta'ab óoli' je'el bix beeta'abik le u Najil Tronoo'. Tu beetaj xan junp'éel naj utia'al u hija Faraón, le máax yéetel ts'o'ok u beelo',[d] le naja' beeta'ab xan óoli' je'ex le u Najil Tronoo'.

9 Tuláakal le ba'axo'ob beeta'abo' beeta'ab yéetel ko'okoj tuunicho'ob[e] póola'ano'ob jach tu p'iis. U tséeliko'ob le tuunicho'oba' xo'ot' yéetel serrucho, yéetel ts'a'abo'ob desde tu cimientoil tak tu maas ka'anlil le pak'o'obo', leti'e ts'a'abo'ob xan te' nojoch táankabo'.[a] **10** U cimientoilo'obe' beeta'abo'ob yéetel nukuch tuunich jach ko'ojtak. U nojchil jujunp'éel tuunicho'obe' óoli' cuatro metros y medio,* yéetel uláak'o'obe' kex tres metros y medio.# **11** Tu yóok'olo'obe' ts'a'an xan ko'okoj tuunich póola'ano'ob jach tu p'iis, meyajnaj xan u che'ilo'ob cedroi'. **12** Tu ba'pach le nojoch táankabo' ts'a'ab xan óoxp'éel fila tuunicho'ob póola'ano'ob bey xan junp'éel fila vigas de cedro, lela' beeta'ab je'ex beeta'abik u chan táankabil[b] u yotoch Jéeobae' yéetel je'ex beeta'abik u pórticoil le najo'.[c]

13 Le rey Salomóno' tu túuxtaj t'anbil Hiram,[d] ka tu beetaj u taal desde Tiro. **14** Leti' ka'ache' u hijo juntúul viuda ku taal ti' u tribu Neftalí, yéetel u papáe' juntúul tirio ku beetik ba'alo'ob de cobre.[e] Hirame' jach u yojel le meyaja', yaan u na'at,[f] yéetel u yojel u beet tuláakal u jejeláasil ba'alo'ob de cobre.* Leti' túune' taal tu yiknal Salomóne' ka tu beetaj tuláakal le meyaj ts'a'ab u beeto'.

15 Tu yibaj le cobre utia'al u beetik ka'ap'éel columna'o-

CAP 7

a 1Re 10:18 Sl 122:2, 5

b 1Re 3:9, 28 Pr 20:8

c 2Re 20:4

d 1Re 3:1 1Re 9:24 2Cr 8:11

e 1Re 5:17

Columna 2

a 2Cr 4:9

b 1Re 6:36 2Cr 4:9 2Cr 7:7

c 1Re 6:3

d 1Re 7:40 2Cr 2:13, 14

e 2Cr 4:16

f Éx 36:1

7:5 * Wa «cuatro lados yaanti'; rectangular». **7:6** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 codos». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «30 codos». **7:8** * Wa «palacio».

7:10 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez codos». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ocho codos». **7:14** * Wa «bronce», leti'e ba'ax u k'áat u ya'al le kéen chíikpajak tuláak' tu'uxo'ob te' capítuloa'.

CAP 7

bo',[a] u ka'anlil cada junp'éel columnae' kex 8 metros.* Utia'al u p'i'isil u polkil cada columnae' k'a'abéetchaj junp'éel suum de 5 metros yéetel 34 centímetros.#[b] **16** Leti'e' tu beetaj xan ka'ap'éel nukuch adorno'ob* de cobre utia'al u ts'a'abal tu punta le columna'obo'. Junp'éel adornoe' 2 metros yéetel 22 centímetros# u ka'anlil, yéetel le uláak' adornoo' 2 metros yéetel 22 centímetros# xan u ka'anlil. **17** Te' nukuch adorno'ob yaan tu punta cada columnao' yaan junp'éel adorno de u forma junp'éel red beeta'an yéetel cadena'ob ch'o'och'ot[c] yanilo'ob, siete ti' junp'éel nojoch adorno yéetel siete ti' le uláak'o'. **18** Tu ba'pach le tu'ux tu ts'áaj le adorno de u forma junp'éel redo' tu ts'áaj xan ka'ap'éel fila granadas utia'al u adornartik le nukuch adorno'ob yaan tu punta le columna'obo', bey tu beetil ti' le ka'ap'éel nukuch adorno'obo'. **19** Tu yóok'ol le nukuch adorno'ob yaan tu punta le columna'obo' beeta'ab lirio'ob de junp'éel metro yéetel 78 centímetros* u ka'anlilo'ob. **20** Le nukuch adorno'obo' tia'ano'ob ka'ach tu punta le columna'obo'. Leti'obe' taak'-lo'ob ti' le columna'obo', te' parte wóolis tu'ux yaan le adorno de u forma junp'éel redo'. Tu ba'pach cada junp'éel ti' le nukuch adorno'oba' yaan xan 200 u p'éelal granadasi', en fila ts'a'anilo'ob.[a]

21 Tu wa'akúuntaj u columnailo'ob le pórtico tu'ux yaan u entradail le temploo'.*[b] Tu wa'akúuntaj le columna ku bin te' x-no'oj k'abo'# ka tu ts'áaj u k'aaba't Jakín,△ ka ts'o'oke' tu wa'akúuntaj le columna ku bin te' x-ts'íik k'abo'⊠ ka tu ts'áaj u k'aaba't Boaz.□[c] **22** Tu punta le columna'obo' ts'a'ab adorno'ob de u forma lirioi'. Bey túun úuchik u ts'o'oksa'al u beeta'al le columna'obo'.

23 Le ka ts'o'oke' beeta'ab junp'éel nuxi' pila* de cobre.[d] Le nuxi' pilaa' wóolis, u kóochile' 4 metros yéetel 45 centímetros,△ yéetel u ka'anlile' 2 metros yéetel 22 centímetros,# yéetel utia'al u p'i'isil u ba'pache' k'a'abéet junp'éel suum de 13 metros yéetel 35 centímetros.⊠[e] **24** Tu kabalil u chi' le nuxi' pilao' yaan adorno'ob de u forma k'úumi',[f] beeta'ab ti' tuláakal u ba'pach. Beeta'ab diez u p'éelal adorno'ob de u forma k'úum ti' cada

Columna 2

a 2Re 25:17 2Cr 3:16 Jer 52:22, 23

b 1Re 6:3 Eze 40:48

c 2Cr 3:17

d Éx 30:18 2Re 25:13

e 2Cr 4:2-5

f 1Re 6:18

a 1Re 7:21

b 2Re 25:13, 17 2Cr 3:15 Jer 52:21

c 2Re 25:17 2Cr 4:12, 13

7:15 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «18 codos». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «12 codos». **7:16** *Ilawil página 2573. **7:16, 23** #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco codos». **7:19** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cuatro codos».

7:21 *Te'ela' táan u t'aan ti' le Cuarto Santoo'. #Wa «te' noojolo'». △U k'áat u ya'al «Leti' [wa Jéeoba] ka u Beet Ma' u Péek». ⊠Wa «te' xamano'». □Ma' xaane' u k'áat u ya'al «Yéetel Muuk'». **7:23** *Wa «depósito». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'áa'náab beeta'an yéetel metal yiba'an». △Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez codos». ⊠Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «30 codos».

44 centímetros y medio.* Tu ba'pache' beeta'ab ka'ap'éel fila ti' le adorno'oba', junp'éelili' pieza beeta'abiko'ob yéetel le nuxi' pilao'. **25** Le nuxi' pilao' ts'a'ab yóok'ol 12 toro'ob,[a] óoxtúule' táan u paakato'ob xaman, óoxtúule' táan u paakato'ob chik'in, óoxtúule' táan u paakato'ob noojol yéetel uláak' óoxtúule' táan u paakato'ob lak'in. Le nuxi' pilao' ets'ekbal ka'ach tu yóok'olo'ob, yéetel u paach le toro'obo' p'áato'ob yáanal le nuxi' pilao'. **26** U piimil le nuxi' pilao' kex de 7 centímetros y medio,* u chi'e' chíika'an ti' u chi' junp'éel copa wa je'ex u lool lirioe'. Ku bisik ka'ach 44,000 litros# ja'.

27 Tu beetaj xan diez u p'éelal carretilla'ob*[b] de cobre. U chowakil cada junp'éele' junp'éel metro yéetel 78 centímetros,# u kóochile' junp'éel metro yéetel 78 centímetros, yéetel u ka'anlile' junp'éel metro yéetel 33 centímetros.^ **28** Bey úuchik u beeta'alo'oba': beeta'ab cuadros utia'al u ts'a'abal tu tséeliko'ob le carretillao', le cuadrosa' ts'a'abo'ob ti' ba'alo'ob yaan u forma armazón ti'ob. **29** Yóok'ol le cuadrosa' beeta'ab leóno'ob,[a] toro'ob yéetel querubíno'ob,[b] láayli' leti'e dibujo'ob ts'a'ab xan yóok'ol le armazóno'obo'. Tu ka'anlil yéetel tu kabalil le leóno'ob yéetel le toro'obo' beeta'ab adorno'ob bey wóolistako'obe'. **30** Cada carretillae' yaan kanp'éel ruedas de cobre ti' bey xan ejes de cobre, ti' cada esquinae' beeta'ab junp'éel ba'al utia'al u ch'a'ik u muuk'o'ob. Yáanal le nojoch pailao' ts'a'an ba'alo'ob utia'al u yets'tali', tu tséel cada junp'éel ti' le ba'alo'oba' beeta'ab adorno'ob bey wóolistake', junp'éelili' pieza beeta'abiko'ob tu yéetel. **31** Tu chi' le nojoch pailao' yaan junp'éel aroi'. Desde tu kabalil le nojoch paila tak tu'ux ku káajal le aroo' 44 centímetros y medio* yaanti'. Le aro yéetel le ba'alo'ob tu'ux ku yets'tal le pailao' leti'e ku meyaj bey u baseo'. U ka'anlil tuláakal le baseo' 66 centímetros yéetel 7 milímetros.# Ti' le aroo' beeta'ab figura'obi'. Yéetel ts'a'ab cuadros tu tséeliko'ob. **32** Le kanp'éel ruedaso' tia'ano'ob yáanal le cuadros ts'a'ab tu tséeliko'ob le carretilla'obo'. Le ba'axo'ob jep'ik le ruedaso' tia'ano'ob kabale', tu tséeliko'ob le carretillao'. U ka'anlil cada ruedae' 66 centímetros yéetel 7 milímetros.# **33** Le ruedaso' beeta'ab je'ex u ruedail junp'éel carroe'. Le ba'axo'ob utia'al u je'ep'lo', u llantasil,* u rayosil yéetel u

7:24, 31 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo». **7:26** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel palmo menor». Ilawil «Palmo menor», página 2689. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «2,000 batos». Ilawil «Bato», página 2557. **7:27** * Wa «carreta utia'al u bisa'al ja'». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cuatro codos». ^ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tres codos».

7:31, 32 # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo y medio». **7:33** * Wa «u aroil».

CAP 7

a Jer 52:20

b 2Re 25:16 Jer 52:17

Columna 2

a Eze 41:19

b Gé 3:24 Éx 25:18 1Re 6:27 2Cr 3:7 Eze 41:17, 18

masaile' láaj beeta'an yéetel metal yiba'an. **34** Ti' cada junp'éel ti' u kanp'éel esquinasil le carretillao' beeta'ab junp'éel ba'al utia'al ka u ch'a' u muuk', le ba'alo'oba' beeta'ab de junp'éelili' pieza yéetel le carretillao'. **35** Tu ka'anlil le carretillao' yaan junp'éel aro wóolis kex de 22 centímetros* u ka'anlil, yéetel yóok'ol xan le carretillao' beeta'ab u armazónil le aroo' yéetel le cuadros yaan tu tséeliko'obo'. Tuláakal beeta'ab de junp'éelili' pieza. **36** Yóok'ol u armazónil yéetel yóok'ol u cuadrosilo'obo' beeta'ab querubíno'ob, leóno'ob, yéetel palmera'ob je'el tu'uxak ku páajtale', beeta'ab xan adorno'ob wóolistak ti' tuláakal u ba'pach.[a] **37** Bey úuchik u beetik le diez carretilla'obo',[b] igual úuchik u beetko'ob,[c] junp'éelili' medida yéetel junp'éelili' forma yanchajti'ob.

38 Leti'e' tu beetaj diez nukuch paila'ob de cobre.[d] Cada junp'éele' ku bisik 880 litros.* Cada pailae' junp'éel metro yéetel 78 centímetros# u kóochil. Tu beetaj junp'éel nojoch paila utia'al cada carretilla. **39** Tu ts'áaj cinco u p'éelel carretilla'ob tu x-no'oj le najo', yéetel uláak' cinco u p'éelel tu x-ts'íik le najo'. Le nuxi' pilao' tu ts'áaj tu x-no'oj le najo', tu noojol-lak'inil.*[e]

7:35 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «medio codo». **7:38** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «40 batos». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cuatro codos». **7:39** *Wa «sureste».

CAP 7

a 1Re 6:29 1Re 6:32

b 1Re 7:27

c 1Re 7:15, 46 2Cr 4:3

d Éx 30:18

e 2Cr 4:6, 10

Columna 2

a 1Re 7:13 2Cr 2:13

b Éx 27:3 2Re 25:14

c Éx 24:6

d 2Cr 4:11-17

e 1Re 7:15

f 1Re 7:17

g 1Re 7:20

h 1Re 7:27

i 1Re 7:38

j 1Re 7:23

40 Hirame'[a] tu beetaj le uláak' paila'obo', le pala'obo',[b] yéetel le nukuch taza'obo'.[c] Bey túuno' Hirame' tu ts'o'oksaj tuláakal le meyaj k'ubéenta'abti' tumen Salomón ka u beet tu yotoch Jéeobao'.[d] **41** Tu beetaj le ka'ap'éel columna'obo',[e] yéetel le nukuch adorno'ob de u forma junp'éel taza ku bin tu punta le ka'ap'éel columna'obo'. Tu beetaj le ka'ap'éel adorno de u forma junp'éel red[f] ku bin yóok'ol le ka'ap'éel nukuch adorno'ob de u forma junp'éel taza ku bin tu punta le columna'obo'. **42** Tu beetaj xan le 400 u p'éelel granadas[g] utia'al le ka'ap'éel redo', ti' cada junp'éel rede' yaan ka'ap'éel fila granadasi', lela' utia'al u ts'a'abal yóok'ol le ka'ap'éel nukuch adorno'ob de u forma junp'éel taza ku bin tu yóok'ol le ka'ap'éel columna'obo'. **43** Tu beetaj le diez carretilla'ob[h] yéetel le diez nukuch paila'ob[i] ku bin tu yóok'olo'obo'. **44** Tu beetaj le nuxi' pilao',[j] bey xan le 12 toro'ob tu'ux ets'ekbalo'. **45** Tu beetaj le ch'óoyo'ob utia'al u mo'olol le ta'ano', le pala'obo', le nukuch taza'obo', yéetel tuláakal le uláak' nu'ukulo'obo'. Hirame' de cobre úuchik u beetik tuláakal le nu'ukulo'oba', ka ts'o'oke' tu pulirto'ob, le ba'alo'oba' k'ubéenta'abti' tumen Salomón utia'al u yotoch Jéeoba. **46** Le reyo' tu túuxtaj beetbilo'ob ti' molde'ob de k'at, lela' beeta'abo'ob tu táax lu'umil le Jordáno', entre Sukot yéetel Zaretán.

47 Salomóne' ma' tu pesartaj tuláakal le nu'ukulo'obo' tumen jach táaj ya'ab. Ma' tu pesartaj le buka'aj cobre meyajnajo'.[a] **48** Salomóne' tu beetaj tuláakal le nu'ukulo'ob ku meyajo'ob tu yotoch Jéeobao': tu beetaj le altar[b] de oroo',[c] le mesa tu'ux ku ts'a'abal le waaj ku k'u'ubul ti' Dioso', **49** le candelabro'ob[d] de oro puroo', cinco ti' le candelabro'oba' tu ts'áaj te' x-no'ojo' yéetel cincoe' tu ts'áaj te' x-ts'íiko' aktáan ti' le Cuarto Maas Jach Santoo',* tu beetaj le loolo'obo',[e] le lámpara'obo', le tenaza'obo',# tu beeto'ob de oro.[f] **50** Tu beetaj le paila'obo', le nu'ukulo'ob utia'al u tu'upul k'áak'o',[g] le nukuch taza'obo', le copa'obo',[h] yéetel le nu'ukulo'ob utia'al u ts'a'abal chúuko',[i] tu beeto'ob de oro puro. Tu beetaj le base tu'ux ku yets'tal u joonajilo'ob le cuarto yaan paachilo',[j] le Cuarto Maas Jach Santoo', tu beetaj xan le base'ob utia'al u joonajilo'ob le Cuarto Santoo',*[k] tu beeto'ob de oro.

51 Bey úuchik u ts'o'oksik Salomón tuláakal le meyaj unaj u beeta'al tu yotoch Jéeobao'. Salomón túune' tu taasaj le ba'alo'ob tu ts'áaj aparteil*[l] David, u papáo', tu taasaj le platao', le oroo' yéetel le uláak' ba'alo'ob ichil u tesoreríailo'ob u yotoch Jéeobao'.[m]

7:49; 8:6 * Wa «Santísimo». **7:49** # Wa «pinzas». **7:50** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «templo». **7:51** * Wa «tu santificartaj».

CAP 7

a 1Cr 22:14, 16; 2Cr 4:18-22

b Éx 37:25

c Éx 37:10

d Éx 37:17; Ap 1:20

e 1Re 6:18

f Éx 37:23

g Jer 52:18

h Éx 25:29

i Le 16:12

j 1Re 6:31

k 1Re 6:33

l 2Sa 8:10-12

m 2Cr 5:1

Columna 2

CAP 8

a Ec 1:1

b 2Cr 5:2, 3

c 2Sa 6:17

d 2Sa 5:7; 1Cr 11:5

e Le 23:34; Dt 16:13

f 1Cr 15:2, 15; 2Cr 5:4-6

g Éx 40:2; 2Cr 1:13

h 1Cr 16:1

i Éx 26:33; Éx 40:21; 2Sa 6:17; Ap 11:19

j 1Re 6:27; 2Cr 5:7; Sl 80:1; Eze 10:5

8 Te' k'iino'ob je'elo' Salomóne' tu much'kíintaj[a] u nuuktakil u kaajil Israel, tuláakal u nuuktakil le tribu'obo', bey xan u nuuktakil le familia'ob yaan Israelo'.[b] Leti'obe' taalo'ob tu yiknal Salomón tu kaajil Jerusalén utia'al ka u ch'a'ob u cajail u pacto Jéeoba tu Kaajal David[c] wa Sión.[d] **2** Tuláakal le israelita'obo' tu much'uba'ob tu táan le rey Salomón tu k'iinilo'ob le fiestao',* tu mesil Etanim,# lela' leti'e mes sieteo'.[e] **3** Taal tuláakal u nuuktakil u kaajil Israel, le sacerdote'ob túuno' káaj u bisko'ob u cajail le pactoo'.[f] **4** Tu na'akso'ob túun u cajail u pacto Jéeoba, le najil reunióno'[g] bey xan tuláakal le nu'ukulo'ob santo'ob yano'ob te'elo'. Le sacerdote'ob yéetel le levita'obo' tu ch'a'ajo'ob le ba'alo'oba' ka tu biso'ob. **5** Le rey Salomón yéetel tuláakal u kaajil Israel bija'ano'ob tu yéetelo' tia'ano'ob ka'ach aktáan ti' u cajail le pactoo'. Jach táaj ya'ab le tamano'ob yéetel le wakaxo'ob táan ka'ach u k'u'ublo'ob ti' Dioso',[h] hasta ma' tu páajtal u xo'okol jaytúulo'ob.

6 Le sacerdote'ob túuno' tu taaso'ob u cajail u pacto Jéeobae' ka tu ts'áajo'ob te' tu'ux unaj u bino',[i] ichil le cuarto yaan maas paachil ti' le najo', le Cuarto Maas Jach Santoo',* tu ts'áajo'ob yáanal u xiik'o'ob le querubíno'obo'.[j]

8:2 * Lela' leti'e u Fiestail le Paselo'obo'. # Ilawil página 2562.

7 Bey túuno' u xiik'o'ob le querubíno'obo' tia'ano'ob yóok'ol le tu'ux yaan u cajail le pactoo'. Le o'olale' le querubíno'obo' u pixmo'ob u cajail le pactoo' bey xan le che'ob utia'al u ku'uchlo'.[a] **8** Le che'obo'[b] jach chowaktako'ob le o'olal ku páajtal u yila'alo'ob desde te' Cuarto Santo yaan aktáan ti' le cuarto yaan maas paachilo', chéen ba'ale' ma' tu páajtal u yila'alo'ob desde táankab. Tak bejla'e' láayli' ti' p'aatlo'obe'. **9** Ichil u cajail le pactoo' mix ba'al uláak' yani', chéen le ka'ap'éel jaajay tuunicho'ob[c] ts'a'ab tumen Moisés[d] le tia'ano'ob Horebo'. Lela' úuch te' k'iin ka tu beetaj junp'éel pacto* Jéeoba[e] yéetel u kaajil Israel le ka jóok'o'ob tu lu'umil Egiptoo'.[f]

10 Le ka jóok' le sacerdote'ob te' lugar santoo', le múuyalo'[g] tu chupaj u yotoch Jéeoba.[h] **11** Tu yo'olal le múuyalo' le sacerdote'obo' ma' páajchaj u p'áatlo'ob ichil le naj utia'al u beetik u meyajo'obo', u sáasilil u poder Jéeobae' tu chupaj le najo', tu chupaj u yotoch Jéeoba.[i] **12** Te' k'iin je'elo' Salomóne' tu ya'alaj: «Jéeobae' tu ya'ale' yaan u kajtal ichil box múuyalo'ob.[j] **13** Tene' ts'o'ok in beetik junp'éel naj jach ki'ichkelem a tia'al, junp'éel lugar utia'al a wantal mantats'i'».[k]

14 Le rey túuno' tu sutubae' ka jo'op' u bendecirtik tuláakal u kaajil Israel, leti'obe' wa'alakbalo'ob ka'achi.[l]

8:9 * Wa «acuerdo».

CAP 8

a Éx 25:20 2Cr 5:8-10

b Éx 25:14 Éx 37:4

c Dt 4:13 Heb 9:4

d Éx 40:20 Dt 10:5

e Éx 24:8

f Éx 19:1 Nú 10:11, 12

g Éx 40:34 Le 16:2

h 2Cr 5:11-14

i Éx 40:35 Eze 10:4 Eze 43:4 Eze 44:4 Hch 7:55 Ap 21:23

j Éx 20:21 Dt 5:22 2Cr 6:1, 2 Sl 18:11 Sl 97:2

k Sl 78:69 Sl 132:13, 14

l 2Cr 6:3-11

Columna 2

a Dt 12:11

b 2Sa 7:1-3 1Cr 17:1, 2

c 2Sa 7:12, 13

d 1Cr 28:5, 6

e Éx 34:28 Dt 9:9 Dt 31:26

15 Leti'e' tu ya'alaj: «Alabarta'ak Jéeoba u Dios Israel, le máax tu béeykuntaj* le ba'ax jóok' tu chi' u ya'alik ti' in papá Davido', leti'e' tu ya'alaj: **16** ‹Desde le k'iin ka tin jóo'saj in kaajal Israel tu lu'umil Egiptoe', ma' in yéey mix junp'éel kaaj ti' tuláakal u tribuilo'ob Israel utia'al in ts'áaik in k'aaba'i'.[a] Chéen ba'ale' ts'o'ok in yéeyik David utia'al ka yanak yóok'ol in kaajal Israel›. **17** In papá Davide' jach ku ts'íiboltik ka'ach u beetik junp'éel naj utia'al u alabarta'al u k'aaba' Jéeoba, u Dios Israel.[b] **18** Chéen ba'ale' Jéeobae' tu ya'alaj ti' in papá: ‹Teche' jach ka ts'íiboltik a beetik junp'éel naj utia'al u alabarta'al in k'aaba', yéetel jach ma'alob le ba'ax táan a ts'íiboltik a beetko'. **19** Chéen ba'ale' ma' teech kan beetik le najo', le a hijo kun síijilo' leti' kun beetik le naj utia'al u alabarta'al in k'aaba'o'›.[c] **20** Jéeobae' ts'o'ok u beetik je'ex tu ya'alilo' tumen tene' ts'o'ok in jeelintik in papá yéetel ts'o'ok in kutal tu trono utia'al in gobernartik Israel je'ex úuchik u ya'alik Jéeobao'. Ts'o'ole' ts'o'ok xan in beetik junp'éel naj utia'al u alabarta'al Jéeoba, u Dios Israel.[d] **21** Yéetel ts'o'ok in beetik junp'éel lugar utia'al in ts'áaik le caja tu'ux yaan le pacto[e] u beetaj Jéeoba yéetel k-úuchben láak'tsilo'ob le ka tu jóo'so'ob tu lu'umil Egiptoo'».

8:15 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu béeykuntaj yéetel u k'abo'ob».

CAP 8

22 Le ka ts'o'oke' Salomóne' wa'alaj aktáan ti' u altar Jéeoba, tu táan tuláakal u kaajil Israel, tu tich'aj u k'abo'ob ka'ane',[a] **23** ka tu ya'alaj: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u Dios Israel, mina'an uláak' Dios je'ex teche',[b] mix te' ka'ano'obo' mix way lu'ume', tumen teche' ka béeykuntik le pacto ka beetko' yéetel ka we'esik nojoch yaabilaj[c] ti' le máaxo'ob meyajtikech yéetel u jaajil u yóol u puksi'ik'alo'obo'.[d] **24** Teche' ts'o'ok a béeykuntik le ba'ax ta wa'alaj ti' David in papáo'. Ta chi' jóok' le ba'ax ta prometerto' yéetel bejla'e' ts'o'ok a béeykuntik.[e] **25** Beora túuna', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u Dios Israel, béeykunt le ba'ax ta prometertaj ti' David in papá, le ka ta wa'alajti': ‹Mantats' kun kutal juntúul ti' a paalal ta trono utia'al u gobernartik Israel wa ku kanáantko'ob bix u kuxtalo'ob tin táan je'ex úuchik a kuxtal techo'›.[f] **26** Beoraa', Ki'ichkelem Yuum, u Dios Israel, beet uts a béeykuntik le ba'ax ta prometertaj ti' David in papáo'.

27 Chéen ba'ale', ¿jach wa tu jaajil je'el u kajtal Dios way lu'ume'?[g] ¡Ilawile! Wa le ka'ano'ob, u maas ka'anlil ti' le ka'ano'ob, jach chichan utia'al a wantalo',[h] ¡kux túun le naj ts'o'ok in beetka'![i] **28** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, beoraa' ch'enxikint in oración, ch'enxikint in k'áat óolal, u'uy bix in k'áatiktech áantaj, u'uy le ba'ax táan in wa'aliktech bejla'a ta táana'. **29** A wicho'obe' ka u pakto'ob bul k'iin yéetel bul áak'ab le naja', utia'al ka a ch'enxikint le máax meyajtikech le kéen orarnak tu tojil le lugara',[a] tu yo'olal le lugara' teche' ta wa'alaj: ‹Ti' kun antal in k'aaba'i'›.[b] **30** Ch'enxikinten le kéen in k'áat óolttech ka a wáanten, bey xan le kéen k'áat óolnak a kaajal Israelo'. Ch'enxikinto'ob le kéen orarnako'ob tu tojil le lugara', ch'enxikinto'on desde te' ka'ano', le lugar tu'ux kaja'anecho'.[c] Beet uts a wu'uyiko'on yéetel a perdonarko'on.[d]

31 Wa juntúul máak ku k'ebantal tu contra u yéet máakil yéetel ku beeta'al u jurartik ma' leti' beet ba'ax k'aase',* yéetel le máak jurarnaj ku taal tu táan a altar way ta wotoche',[e] **32** beet uts a wu'uyik desde te' ka'ano', beet le ba'ax unajo' yéetel juzgart le máaxo'ob meyajtikecho'. A'al máax justo, yéetel a'al k'asa'an le máax culpableo'. Castigart le k'asa'an máak yo'olal le ba'ax k'aas tu beeto'. A'al inocente* le máax toj u kuxtalo' yéetel bo'otti' le toj kuxtal ku bisko'.[f]

33 Wa a kaajal Israel ku ganarta'al tumen u enemi-

Columna 2

a Da 6:10 1Pe 3:12

b Éx 20:24 2Sa 7:13

c Sl 33:13

d 2Cr 7:13, 14 Da 9:19

e 2Cr 6:22, 23

f Job 34:11

a 2Cr 6:12

b Éx 15:11 1Sa 2:2 2Sa 7:22

c Dt 7:9

d 2Cr 6:14-17

e 2Sa 7:12, 13

f 1Re 2:4 Sl 132:12

g Isa 66:1

h Sl 148:13 Jer 23:24

i 2Cr 2:6 2Cr 6:18-21 Ne 9:6 Hch 17:24

8:31 * Wa «yéetel le máak beeta'ab k'aas ti' ku ya'alik junp'éel maldición tu contra le máaka'». Lela' junp'éel juramento tu'ux ku ya'ala'al yaan u taal junp'éel maldición tu yóok'ol le máak wa ma' jaaj le ba'ax tu ya'alo' bey xan wa ma' tu cumplirtik. **8:32** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «toj u kuxtal».

go'ob úuchik u k'ebantalo'ob ta táane',[a] chéen ba'ale' ku suut u meyajtecho'ob, ku alabarko'ob a k'aaba',[b] ku oraro'ob yéetel ku k'áat óoltiko'obtech way ta wotoch ka a we'es a wutsil ti'obe',[c] **34** beet uts a ch'enxikintiko'ob desde te' ka'ano', perdonart u k'eban a kaajal Israel, yéetel beet u suuto'ob te' lu'um ta ts'áaj ti' u yúuchben láak'tsilo'obo'.[d]

35 Le kéen k'áalak le ka'ano'obo' yéetel le kéen p'áatak ma' tu k'áaxal ja'[e] úuchik u k'ebantalo'ob ta contrae',[f] wa ku oraro'ob tu tojil le lugara', ku alabarko'ob a k'aaba' yéetel ku xu'ulul u k'ebantalo'ob úuchik a mixba'alkúuntiko'obe',*[g] **36** beet uts a wu'uyiko'ob desde te' ka'ano' yéetel perdonart u k'eban le máaxo'ob meyajtikecho', perdonart a kaajal Israel, tumen teche' yaan a ka'ansikti'ob[h] le bej unaj u bisko'obo', yéetel yaan a beetik u k'áaxal ja' te' lu'um[i] ta ts'áajti'ob bey herenciao'.

37 Ko'ox a'alike' ku yantal wi'ijil te' lu'umo',[j] wa ku yantal k'oja'anilo'ob,* wa ku k'astal le cosechao', wa ku tsa'ayal k'oja'anil ti' le paak'alo'obo',[k] wa ku taal ya'abkach sáak'o'ob, wa ku taal sáak'o'ob# ku jaantiko'ob tuláakal ba'al, wa ku ba'pachta'alo'ob tumen juntúul ti' u enemigo'ob ti' je'el ba'alak kaajil tu'ux kaja'ano'obe', wa ku taal je'el ba'alak k'aasil tu yóok'olo'ob wa je'el ba'alak k'oja'anile'.[a] **38** Le kéen úuchuk beyo', je'el ba'axak oraciónil wa je'el ba'axak ka k'áat óolta'aktech[b] tumen je'el máaxake' wa tumen tuláakal u kaajil Israel, a kaajale' (tumen cada juntúul máake' u yojel ba'ax ku mu'yajtik ichil u puksi'ik'al),[c] le kéen u líi's u k'abo'ob tu tojil le naja', **39** beet uts a wu'uyik desde te' ka'an tu'ux kaja'anecho',[d] beet uts a perdonarko'ob[e] yéetel beet le ba'ax ken a ch'a'tukle'. Bo'ot ti' cada máak según le ba'axo'ob tu beeto',[f] tumen teche' a wojel ba'ax yaan tu puksi'ik'al (chéen teech jach a wojel ba'ax yaan tu puksi'ik'al cada juntúul máak).[g] **40** Beyo' leti'obe' yaan u respetarkecho'ob tuláakal u k'iinil u kuxtalo'ob yóok'ol le lu'um ta ts'áaj ti' k-úuchben láak'tsilo'obo'.

41 Wa juntúul j-táanxel lu'umil, juntúul máak ma' israelitai', juntúul máak náach tu'ux kaja'an, ku taal tumen tu yu'ubaj u yúuchul t'aan ti' a k'aaba'e',*[h] **42** (tumen yaan u yu'ubiko'ob u yúuchul t'aan ti' a ki'ichkelem k'aaba',[i] ti' a k'ab jach yaan u podero', yéetel ti' a k'ab yaan u muuk'o'), wa ku taal yéetel ku orar tu tojil le naja', **43** beet uts a wu'uyik desde te' ka'ano', le lugar tu'ux kaja'anecho'.[j] Ts'o'ole' beet tuláakal le ba'ax kun k'áatbiltech tumen le j-táanxel lu'umilo', beyo' tuláakal u

8:35 * Wa «a beetik u mu'yajo'obe».
8:37 * Ilawil «K'aak'as k'oja'anil», página 2568. # Wa «grillo'ob».

CAP 8

a Le 26:14, 17; Jos 7:8, 11; 2Re 17:6, 7
b Ne 1:11
c 2Re 19:19, 20; 2Cr 6:24, 25
d Sl 106:47
e Le 26:19; Dt 28:23
f Eze 14:13
g 2Cr 6:26, 27
h Isa 30:20; Isa 54:13
i 1Re 18:1
j Le 26:16; 2Re 6:25
k Dt 28:21, 22; Am 4:9

Columna 2

a 2Cr 6:28-31
b 2Cr 33:12, 13
c Pr 14:10
d Isa 63:15
e Sl 130:4
f Job 34:11; Sl 18:20
g 1Sa 16:7; 1Cr 28:9; Jer 17:10
h Nú 9:14; Rut 1:16; 2Re 5:15; 2Cr 6:32, 33; Isa 56:6, 7; Hch 8:27
i Ne 9:10
j Sl 11:4

8:41 * Wa «yo'olal le ba'ax ku yu'ubik ta wo'olalo'».

kaajilo'ob le lu'umo' yaan u k'aj óoltiko'ob a k'aaba' yéetel yaan u respetarkecho'ob[a] je'ex u beetik a kaajal Israele'. Yaan xan u yojéeltiko'obe' le naj ts'o'ok in beetka' ku beetik u alabarta'al a k'aaba'.

44 Wa a kaajal ku bin ba'ate'el tu contra u enemigo'ob te' bej ka wa'alikti'ob ka xi'iko'obo'[b] yéetel ku oraro'ob[c] ti' Jéeoba tu tojil le kaaj ts'o'ok a yéeyiko',[d] tu tojil le naj ts'o'ok in beetik utia'al u alabarta'al a k'aaba'o',[e] **45** beet uts a wu'uyik desde te' ka'an u oracióno'obo' bey xan le ba'ax ken u k'áato'obo', yéetel beet justicia ti'ob.

46 Ko'ox a'alike' leti'obe' ku k'ebantalo'ob ta contra (tumen tuláakal máak ku k'ebantal).[f] Teech túune' tumen jach p'uja'anech tu yéetelo'obe' ka p'atko'ob tu k'ab u enemigo'ob yéetel ka cha'ik u bisa'alo'ob tu lu'um u enemigo'ob, kex naats' wa kex náach.[g] **47** Pero ko'ox a'alike' ku arrepentiro'ob te' lu'um tu'ux bisa'abo'obo'[h] yéetel ku suuto'ob ta wiknal[i] yéetel ku k'áat óoltiko'obtech ka a ch'a' óotsilil ti'ob,[j] yéetel ku ya'aliko'ob: ‹Ts'o'ok k-k'ebantal yéetel ts'o'ok k-beetik ba'ax ma' ma'alobi', ts'o'ok k-beetik ba'ax k'aas›.[k] **48** Ko'ox a'alik xane' desde te' kaaj tu'ux bisa'abo'ob tumen u enemigo'obo' ku suuto'ob ta wiknal yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'ob[l] bey xan yéetel tuláakal u kuxtalo'ob. Yéetel ku oraro'ob ti' teech tu tojil le lu'um ta ts'áaj ti' u yúuchben láak'tsilo'obo', tu tojil le kaaj ts'o'ok a yéeyiko' yéetel tu tojil le naj ts'o'ok in beetik utia'al u alabarta'al a k'aaba'o'.[a] **49** Wa ku beetko'ob beyo' ch'enxikint u oracióno'ob desde te' ka'an tu'ux kaja'anecho',[b] u'uy le ba'ax ken u k'áato'obo', beet justicia ti'ob **50** yéetel perdonart a kaajal ts'o'ok u k'ebantal ta contrao'. Perdonart tuláakal le ba'alo'ob ma' ma'alobtak tu beeto'ob ta contrao'. Beet ka ch'a'abak óotsilil ti'ob tumen u enemigo'ob, beyo' u enemigo'obe' yaan u ch'a'iko'ob óotsilil ti'ob.[c] **51** (Tumen leti'obe' a kaajal yéetel a herencia[d] ta jóo'saj te' horno tu'ux ku yi'ibil fierroo',[e] ta jóo'so'ob tu lu'umil Egipto).[f] **52** Beet uts a paktik le máax meyajtikecho',[g] yéetel ch'a' óotsilil ti' Israel, a kaajal, yéetel u'uy je'el ba'alak ka u k'áatteche'.[h] **53** Tumen, Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', teech yéeyo'ob bey a herencia ichil tuláakal le kaajo'ob yano'ob way lu'ume',[i] jach je'ex ta wa'alil ti' Moisés le ka ta jóo'saj k-úuchben láak'tsilo'ob tu lu'umil Egiptoo'».

54 Chéen p'elak ts'o'okik u beetik Salomón tuláakal le oración yéetel u k'áatik tuláakal le ba'alo'ob ti' Jéeobao', líik' tu táan u altar Jéeoba, le tu'ux xolokbal ka'ach u tich'maj u k'ab ka'ano'.[j] **55** Líik'e' ka tu bendecirtaj tuláakal u kaajil Israel, táan u k'a'am a'alik: **56** «Alabarta'ak Jéeoba, tumen je'ex tu prometertilo',

CAP 8

a Sl 67:2; Sl 102:15
b Éx 23:31; 1Re 20:13
c 2Cr 14:11; 2Cr 20:5, 6
d Sl 78:68; Sl 132:13
e 2Cr 6:34, 35
f Sl 51:5; Sl 130:3; Ec 7:20; Ro 3:23; 1Jn 1:8
g Dt 28:15, 36; 2Re 17:6; 2Re 25:21; 2Cr 6:36-39
h Le 26:40
i Dt 30:1, 2
j Dt 4:27, 29; 2Cr 33:12, 13
k Ne 1:6; Sl 106:6; Pr 28:13; Da 9:5
l 1Sa 7:3

Columna 2

a Da 6:10
b Isa 63:15
c 2Cr 30:9; Esd 7:28; Ne 2:7, 8
d Éx 19:5; Dt 9:26
e Dt 4:20
f Éx 14:30
g 2Cr 6:40
h Sl 86:5; Sl 145:18
i Éx 19:6; Dt 4:34; Dt 32:9
j 2Cr 6:12, 13

ts'o'ok u ts'áaik ti' Israel, u kaajal, junp'éel lugar utia'al ka je'elek.[a] Ma' p'áatak ma' u beetik mix junp'éel ti' le ma'alob ba'alo'ob tu prometerto'.[b] Lela' ti' Moisés tu k'ubéentaj ka u ya'al ti' Israel. **57** Ka yanak Jéeoba k-Dios t-éetel je'ex úuchik u yantal yéetel k-úuchben láak'tsilo'obe'.[c] Ma' u p'atko'on mix u xúump'atko'on.[d] **58** Ka u nats' k-puksi'ik'al tu yiknal[e] utia'al ka xíimbalnako'on tu beelo'ob, ka k-ts'o'okbes u mandamiento'ob, u leyo'ob yéetel le ba'axo'ob ku ya'aliko', utia'al ka k-beet le ba'axo'ob tu ya'alaj ti' k-úuchben láak'tsilo'obo'. **59** Le ba'ax ts'o'ok in wa'alika' yéetel le k'áat óolal ts'o'ok in beetik ti' Jéeobao' ka yanak naats' ti' Jéeoba bul k'iin yéetel bul áak'ab, utia'al ka u beet justicia ti' le máax meyajtiko' bey xan ti' Israel, u kaajal, je'el bix kun k'a'abéettal cada k'iine'. **60** Beyo' tuláakal u kaajilo'ob le lu'uma' yaan u yojéeltiko'ob de ke Jéeobae' leti' u jaajil Dioso'.[f] ¡Mina'an uláak' je'ex leti'e'![g] **61** Le o'olale' k'ube'ex tuláakal a puksi'ik'ale'ex[h] ti' Jéeoba k-Dios, beete'ex tuláakal ba'ax ku ya'alik, yéetel ts'o'okbese'ex tuláakal u mandamiento'ob, je'ex táan a beetke'ex bejla'e'».

62 Le rey yéetel tuláakal u kaajil Israelo' tu k'ubo'ob junp'éel nojoch sacrificio tu táan Jéeoba.[i] **63** Salomóne' tu k'ubaj ti' Jéeoba ofrenda'ob utia'al múul janal.[j] Tu k'ubaj 22,000 wakaxo'ob yéetel 120,000 tamano'ob. Bey túuno' le rey yéetel tuláakal le israelita'obo' tu inaugurarto'ob u yotoch Jéeoba.[a] **64** Te' k'iin je'elo' le reyo' tu santificartaj junjaats ti' le terreno tu'ux yaan u yotoch Jéeobao', leti'e' tu santificartaj le jaats yaan chúumuk ti' le terrenoo'. Tu beetaj tumen ti' k'a'abéetchaj u k'ubik le tóokbil sacrificio'obo', le u ofrendailo'ob janalo', bey xan u xóoxot'al u tsaatsel le ofrenda'ob utia'al múul janalo'. Tu beetaj beyo' tumen le altar de cobre[b] yaan aktáan ti' Jéeobao' jach chichan utia'al u ts'a'abal le tóokbil sacrificio'obo', le u ofrendailo'ob janalo', bey xan u xóoxot'al u tsaatsel[c] le ofrenda'ob utia'al múul janalo'. **65** Te' k'iino'ob je'elo' Salomón yéetel tuláakal u kaajil Israele' tu beeto'ob le fiestao'.[d] Le máaxo'ob tu much'uba'ob tu táan Jéeoba k-Dioso' taalo'ob desde Lebo-amat* tak tu Táax Lu'umil Egipto,[e] p'áato'ob durante siete días, ka ts'o'oke' p'áato'ob uláak' siete días, tuláakal le k'iino'ob p'áato'obo' 14 días. **66** Le ka sáaschaj tuláak' k'iine'* le reyo' tu ya'alaj ti' le israelita'ob ka suunako'ob tu yotocho'obo'. Leti'ob túune' tu bendecirto'ob le reyo' ka suunajo'ob tu yotocho'ob jach ki'imak u yóol u puksi'ik'alo'ob úuchik

CAP 8

a 1Re 4:24, 25

b Dt 10:11
Jos 21:45

c Dt 31:6
Jos 1:5
2Cr 32:7
Sl 46:7

d Isa 41:10
Heb 13:5

e Sl 86:11
Sl 119:36
2Te 3:5

f Jos 4:24
1Sa 17:46
Eze 36:23
Eze 39:7

g Dt 4:35, 39
Isa 44:6

h Dt 18:13
2Re 20:3
1Cr 28:9
Mt 22:37

i 2Cr 7:4, 5

j Le 3:1

Columna 2

a Esd 6:16
Ne 12:27

b 2Cr 4:1

c Le 3:16

d Le 23:34

e Gé 15:18
Nú 34:5, 8

8:65 * Wa «tu yookbal Amat». **8:66** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «octavo día», lela' leti'e k'iin ku seguer le ka máan le u ts'ook siete díaso'.

u ye'esik u yutsil[a] Jéeoba ti' David, le máax meyajtiko' bey xan ti' Israel, u kaajal.

9 Chéen p'elak ts'o'okik u beetik Salomón u yotoch Jéeoba, u yotoch* le rey,[b] yéetel tuláakal le ba'ax tu ts'íiboltaj u beetko',[c] **2** Jéeobae' tu chíikbesuba ti' Salomón tu ka'atéen je'ex úuchik u chíikbeskuba ti' leti' tu kaajil Gabaóne'.[d] **3** Jéeobae' tu ya'alajti': «Ts'o'ok in wu'uyik a oración yéetel le ba'ax ta k'áataj tin táano'. Ts'o'ok in junpáaykuntik le naj ta beeto', yéetel ti' kun antal in k'aaba' utia'al mantats'i',[e] ma' kun xu'ulul in paakat tu tojil le naja' yéetel mantats' ken in kanáante.[f] **4** Wa ka kuxtal je'ex uts tin t'aan, je'ex tu beetil David a papáe',[g] ka meyajtiken yéetel tuláakal a puksi'ik'al,[h] ka bisik junp'éel toj kuxtal,[i] ka beetik tuláakal le ba'ax ts'o'ok in wa'aliktecho'[j] yéetel ka ts'o'okbesik in leyo'obe',[k] **5** teen túune' yaan in beetik ka kulakech ta trono utia'al a gobernartik Israel utia'al mantats', jach je'ex tin prometertil ti' David, a papáo'. Tene' tin wa'alajti': ‹Mantats' kun kutal juntúul ti' a paalal ta trono utia'al u gobernartik Israel›.[l] **6** Chéen ba'ale' wa teech yéetel a paalal ka náachtale'ex ti' teen, yéetel ku xu'ulul a ts'o'okbeske'ex le mandamiento'ob yéetel le leyo'ob ts'o'ok in ts'áaikte'exo', yéetel ku jo'op'ol a meyajtike'ex uláak' dioso'ob yéetel ka chintale'ex tu táano'obe',[a] **7** teen túune' yaan in tojolch'íntik Israel te' lu'um ts'o'ok in ts'áaikti'o',[b] yéetel yaan in xúump'attik le naj ts'o'ok in junpáaykuntik utia'al ka alabarta'ak in k'aaba'o'.[c] Israel túune' yaan u p'ekta'al yéetel yaan u burlarta'al tumen tuláakal le kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'.[d] **8** Le naja' yaan u p'áatal bey junp'éel naj ts'o'ok u júutule'.[e] Je'el máaxak ka máanak te' tu'ux yano' yaan u ja'ak'al u yóol, yaan u xóob yéetel yaan u ya'alik: ‹¿Ba'axten bey úuchik u beetik Jéeoba ti' le lu'um yéetel ti' le naja'?›.[f] **9** Leti'ob túune' yaan u ya'aliko'ob: ‹Tumen leti'obe' tu xúump'atto'ob Jéeoba u Dioso'ob, le máax jóo's u yúuchben láak'tsilo'ob tu lu'umil Egiptoo', yéetel tumen bino'ob tu paach uláak' dioso'ob, chinlajo'ob tu táano'ob yéetel tu adorarto'ob. Le o'olal Jéeobae' tu beetaj u bin k'aasil ti'ob›».[g]

10 Ichil le 20 años tu beetaj Salomón le ka'ap'éel najo'obo': u yotoch Jéeoba yéetel u yotoch* le reyo',[h] **11** Hiram,[i] u reyil Tiroe', tu ts'áaj ti' Salomón u che'ilo'ob cedro yéetel enebro bey xan le buka'aj oro tu ts'íiboltо'.[j] Le rey Salomón túuno' tu ts'áaj ti' Hiram 20 kaajo'ob yano'ob tu lu'umil Galilea. **12** Hiram túune' jóok' tu kaajil Tiroe' ka bin u yil le kaajo'ob ts'a'abti' tumen Salomóno', chéen ba'ale' ma' utschaj tu yicho'obi'. **13** Leti' túune' tu ya'alaj: «Su-

9:1, 10 * Wa «palacio».

CAP 8

a SI 31:19
Isa 63:7
Jer 31:12

CAP 9

b 2Cr 8:1
Ec 2:4

c 2Cr 7:11

d 1Re 3:5

e Dt 12:5, 6
1Re 8:28, 29

f 2Cr 6:40
2Cr 16:9
SI 132:13

g 1Re 3:6

h SI 78:70, 72

i 1Cr 29:17

j Ec 12:13

k 2Cr 7:17, 18

l 2Sa 7:16, 17
1Re 2:4
SI 89:20, 29

Columna 2

a 1Re 11:4
2Cr 7:19-22

b Le 18:28
Dt 4:26
2Sa 7:14
2Re 17:22, 23
SI 89:30-32

c 2Re 25:9, 10
2Cr 15:2

d Dt 28:37
SI 44:14

e 2Cr 36:19
Isa 64:11

f Dt 29:24, 25
Jer 22:8, 9

g Dt 28:64
Jer 5:19
Jer 12:7

h 1Re 6:37–7:1
2Cr 8:1, 2

i 1Re 5:1, 7

j 1Re 5:8

ku'un, ¿ba'ax claseil kaajo'ob ts'o'ok a ts'áaikten beya'?». Le o'olale' le kaajo'obo' ts'a'ab u k'aaba'to'ob u Lu'umil Kabul* tak te' k'iino'oba'. **14** Hiram túune' tu túuxtaj ti' le rey 4 toneladas yéetel 104 kilos* oroo'.[a]

15 Lela' u tsikbalil le ba'ax tu beetaj le máaxo'ob yéeya'abo'ob[b] tumen le rey Salomón utia'al u beetko'ob u yotoch Jéeobao',[c] u yotoch* Salomón, le Pu'uko',[#d] u ba'pak'ilo'ob Jerusalén, Azoor,[e] Meguidó,[f] yéetel Guézer.[g] **16** (Faraón u reyil Egiptoe' tu ch'a'aj Guézer yéetel tu láaj tóokaj, tu kíimsaj xan le cananeo'ob[h] kaja'ano'ob te' kaaj je'elo'. Le kaaja' tu ts'áaj bey junp'éel regalo* ti' u hijae',[i] u yatan le rey Salomóno'). **17** Salomóne' tu jel líi'saj* u kaajil Guézer, Kabal Bet-orón,[j] **18** Baalat,[k] yéetel Tamar le yaan te' desiertoo', te' tu territorioo'. **19** Tu jel líi'saj xan tuláakal le kaajo'ob yaanti' utia'al u almacenarta'al ba'alo'obo', le kaajo'ob utia'al u ts'áaik u carro'obo',[l] yéetel le kaajo'ob utia'al le máaxo'ob nat'ik tsíimino'. Salomóne' tu beetaj xan tuláakal le ba'ax tu ts'íiboltaj u beetik tu kaajil Jerusalén, te' Líbanoo', yéetel ti' tuláakal le lu'um ku gobernarko'. **20** Tuláakal le máaxo'ob ma' táaka'ano'ob ichil u kaajil Israel[a] je'ex u paalal le itita'ob, le amorreo'ob, le perizita'ob, le eveo'ob, yéetel le jebuseo'obo',[b] **21** ts'a'abo'ob tumen Salomón utia'al ka meyajnako'ob bey esclavo'ob tak te' k'iino'oba'. Leti'obe' p'áato'ob te' lu'umo' tumen ma' páajchaj u xu'ulsa'alo'ob tumen le israelita'obo'.[c] **22** Chéen ba'ale' Salomóne' ma' tu esclavizartaj mix juntúul israelitai'[d] tumen leti'ob áantik, leti'ob u soldado'ob, u sirviente'ob, u príncipe'ob yéetel u nuuktakil le máaxo'ob manejartik u carro'ob yéetel u nuuktakil le máaxo'ob ku nat'ko'ob tsíimino'. **23** Yaan ka'ach 550 u túulal u nuuktakil le comisario'ob nu'uktik le meyaj ku beeta'al utia'al Salomóno'. Leti'ob ilik ka'ach le meyaj ku beetik le máako'obo'.[e]

24 Chéen ba'ale' u hija Faraóne'[f] luk' tu Kaajal Davide'[g] ka bin te' naj beeta'abti' tumen Salomóno', ka ts'o'oke' Salomóne' tu beetaj le Pu'uko'.[#h]

25 Óoxtéen ichil junp'éel añoe'[i] Salomóne' ku k'ubik tóokbil sacrificio'ob yéetel ofrenda'ob utia'al múul janal te' altar tu beetaj utia'al Jéeobao',[j] ku tóokik xan sacrificio'ob utia'al u buts'ilankil yóok'ol le altar yaan tu táan Jéeobao'. Leti' túune' tu ts'o'oksaj le najo'.[k]

CAP 9

a 1Re 10:21

b 1Re 4:6
1Re 5:13

c 1Re 6:37

d 2Sa 5:9
1Re 11:27
2Re 12:20

e Jos 19:32, 36

f Jos 17:11
Jue 5:19
2Re 9:27

g Jue 1:29

h Jos 16:10

i 1Re 3:1

j Jos 16:1, 3
2Cr 8:4-6

k Jos 19:44, 48

l 1Re 4:26

Columna 2

a 2Cr 8:7-10

b Nú 13:29
Dt 7:1
Jue 1:21

c Gé 9:25

d Le 25:39

e 1Re 5:16
2Cr 2:18

f 1Re 3:1
1Re 7:8
2Cr 8:11

g 2Sa 5:9

h 1Re 9:15

i Éx 23:14

j 2Cr 8:12, 13

k 2Cr 8:16

9:13 * Uláak' bix u traducirta'ale' «le Lu'um Mix Ba'al u Biilalo'». **9:14** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «120 talentos». Ilawil «Talento», página 2581. **9:15** * Wa «palacio». **9:15, 24** # Wa «Miló», lela' junp'éel t'aan hebreo u k'áat u ya'al «chuup». Le pu'uka' u jaajile' junp'éel ka'anal buut'. **9:16** * Wa «regalo de boda». **9:17** * Wa «tu beetaj u maas yantal u muuk'».

26 Le rey Salomóno' tu beetaj xan barco'ob te' lugar ku k'aaba'tik Ezión-guébero',[a] lela' tia'an tu tséel Elote', tu jáal le Mar Rojoo', tu lu'umil Edom.[b] **27** Hiram túune' tu túuxtaj le máaxo'ob meyajtik yéetel le barco'obo',[c] tu túuxtaj máako'ob jach u yojlo'ob máan te' k'áa'náab utia'al u múul meyajo'ob yéetel le máaxo'ob meyajtik Salomóno'. **28** Bino'ob túun Ofire'[d] ka tu ch'a'ajo'ob 14 toneladas yéetel 364 kilos* oro, ka tu taaso'ob ti' le rey Salomóno'.

10 U reinail Sebae' tu yu'ubaj u yúuchul t'aan tu yo'olal Salomón, k'uch u yojéelte' jach k'aj óola'an tu yo'olal u k'aaba' Jéeoba.[e] Le o'olal taal utia'al u k'áatikti' ba'alo'ob ma' chéen ch'a'abil u núuka'ali'.[f] **2** Leti'e' k'uch Jerusalén láak'inta'an tumen ya'ab máako'ob,[g] taal yéetel camello'ob u kuchmo'ob ki'ibok aceite,[h] tu taasaj ya'ab oro bey xan jats'uts tuunicho'ob. Leti'e' ook te' tu'ux yaan Salomóno' ka tu k'áatajti' tuláakal le ba'ax u k'áat u yojéelto'. **3** Salomón túune' tu núukajti' tuláakal le ba'ax tu k'áato', mix ba'al istikyaj* úuchik u núukikti'.

4 U reinail Sebae' tu yilaj buka'aj na'at yaan ti' Salomón,[i] tu yilaj le naj tu beeto',[j] **5** le janal ku ts'a'abal tu mesao'[k] yéetel le bix kulik le máaxo'ob meyajtiko'. Tu yilaj xan le bix u servirta'al le janal tumen u sirviente'obo', bix le nook'o'ob u ts'aamo'obo', yéetel tu yilaj bix le máako'ob servirtik vinoo'. Ts'o'ole' tu yilaj bix le tóokbil sacrificio'ob mantats' ku k'ubik Salomón tu yotoch Jéeobao'. Le ka tu yilaj tuláakal lela', le reinao' ja'ak' u yóol, hasta p'áat bey mina'an u muuk'e'. **6** Leti' túune' tu ya'alaj ti' le reyo': «Te' tu'ux kaja'aneno' tin wu'uyaj u yúuchul t'aan yo'olal le ba'alo'ob ts'o'ok a beetko'* bey xan yo'olal le na'at yaantecho'. Yéetel ts'o'ok in wilke' jaaj le ba'ax tin wu'uyo'. **7** Tene' ma' tin creertik ka'ach le ba'ax tin wu'uyaj u ya'ala'alo', chéen ba'ale' beora ts'o'ok in wilka' kin creertik. Yéetel u jaajile' le ba'axo'ob a'ala'abteno' mix u táanchumuk ti' le buka'aj na'at yaantecho'. Maas ya'ab le na'at yéetel le ayik'alilo'ob yaantech ke le tin wu'uyaj u ya'ala'alo'. **8** ¡Ki'imak u yóol a kaajal! ¡Ki'imak u yóol xan le máaxo'ob meyajtikecho', tumen leti'obe' mantats' táan u yu'ubiko'ob le na'at ka we'esik le kéen t'aanakecho'![a] **9** Alabarta'ak Jéeoba a Dios,[b] tumen leti'e' ts'o'ok u ye'esiktech u yutsil úuchik u beetik a kutal te' trono utia'al a gobernartik Israelo'. Jéeobae' u yaabiltmaj Israel, yéetel mantats' bey ken u beetilo', le o'olal tu ts'áajech a beet a reyil utia'al a juzgar je'ex unaje'».

9:28 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «420 talentos». **10:3** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mix ba'al ta'aka'an».

10:6 *Wa «a wa'aliko'».

CAP 9

a Dt 2:8

b 2Cr 8:17, 18

c 1Re 5:12

d Gé 10:29 1Cr 29:3, 4 Sl 45:9

CAP 10

e 1Re 4:29

f 2Cr 9:1, 2 Mt 12:42

g Sl 72:10

h Éx 25:3, 6 2Re 20:13

i 1Re 3:28 Ec 12:9

j 2Cr 9:3-8

k 1Re 4:22

Columna 2

a Pr 8:34

b 1Re 5:7

10 Le reinao' tu ts'áaj ti' Salomón 4 toneladas yéetel 104 kilos* oro bey xan ya'abkach ki'ibok aceite[a] yéetel jats'uts tuunicho'ob.[b] Mix juntéen ka'a taasa'ab ti' Salomón le buka'aj ki'ibok aceite taasa'abti' tumen u reinail Sebao'.

11 Le u barco'ob Hiram tu taaso'ob oro desde Ofiro',*[c] tu taaso'ob xan ya'ab u che'ilo'ob algum#[d] bey xan jats'uts tuunicho'ob.[e] **12** Le u che'ilo'ob algumo' leti'e meyajnaj ti' le rey utia'al u beetik escalones tu yotoch Jéeoba yéetel tu yotoch* le reyo'. Yéetel le che'a' tu beetaj xan arpa'ob bey xan u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob utia'al le máaxo'ob ku k'aayo'obo'.[f] Le clase che'a' mix juntéen taasa'ak tu ka'atéen yéetel mix juntéen ka'a ila'ak tak te' k'iino'oba'.

13 Le rey Salomóno' aparte ti' le ba'alo'ob tu síiaj ti' u reinail Sebao' tu ts'áaj xan ti' tuláakal le ba'axo'ob tu ts'iiboltaj yéetel tu k'áato'. Le ka ts'o'oke' le reina yéetel le máaxo'ob meyajtiko' suunajo'ob te' lu'um tu'ux kaja'ano'obo'.[g]

14 Cada añoe' Salomóne' ku k'amik ka'ach kex 22 toneladas yéetel 777 kilos* oro,[h]

10:10 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «120 talentos». **10:11** * Junp'éel lugar jach k'aj óola'an tumen ti' ku jóo'sa'al ka'ach ya'abkach ma'alob oroi'. # Le clase che'a' jach ma'alob yéetel ku meyaj utia'al u beeta'al jats'uts ba'alo'ob. **10:12** * Wa «palacio». **10:14** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «666 talentos».

CAP 10

a Gé 43:11

b Sl 72:10

c 1Re 9:27, 28
Sl 45:9

d 2Cr 2:8

e 2Cr 9:10, 11

f 2Cr 5:12
Sl 150:3

g 2Cr 9:12

h 2Cr 9:13, 14

Columna 2

a 1Re 14:25, 26

b 2Cr 9:15, 16

c 1Re 7:2

d Sl 122:2, 5

e 2Cr 9:17-19

f Gé 49:9
Nú 23:24
Nú 24:9

15 lela' aparte ti' le buka'aj ku ts'a'abalti' tumen le j-koonolo'obo', tumen tuláakal u reyo'ob le árabe'obo' bey xan tumen le máaxo'ob gobernartik le lu'umo'.

16 Le rey Salomóno' tu beetaj 200 nukuch escudo'ob, tu beetaj yéetel oro xa'ak'ta'an yéetel uláak' metal[a] (cada escudoe' pi'ix yéetel 6 kilos yéetel 840 gramos* oro).[b] **17** Tu beetaj xan 300 mejen escudo'ob,* tu beetaj yéetel oro xa'ak'ta'an yéetel uláak' metal (cada chan escudoe' pi'ix yéetel junp'éel kilo yéetel 710 gramos# oro). Le ka ts'o'oke' le reyo' tu ch'a'aj le ba'alo'oba' ka tu ts'áaj te' Naj Yaan tu K'áaxil Líbanoo'.[c]

18 Le reyo' tu beetaj xan junp'éel nojoch trono de marfil[d] ka tu pixaj yéetel le oro maas finoo'.[e] **19** Beeta'ab xan seis escalones utia'al ka na'akak máak tak te' tu'ux yaan le tronoo', yéetel paachil ti'e' yaan junp'éel ba'al bey junp'éel chan techoe'. Ti' cada junp'éel u tséel le tronoo' yaan tu'ux u yets'kúuntik u k'ab máaki', yéetel tu tséel cada junp'éel ti' le tu'ux ku yets'kúuntik u k'ab máako' ts'a'ab juntúul leóni'.[f] **20** Tu ka'atséelil cada junp'éel ti' le seis escaloneso' ts'a'ab juntúul leóni', 12

10:16 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «600 siclos». Ilawil «Siclo», página 2580. **10:17** * Le mejen escudo'oba' leti'e suuk u meyaj ka'ach ti' le arquero'obo'. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tres minas». Ilawil «Mina», página 2571.

u túulalo'ob ka'achi. Mina'an uláak' rey u beet junp'éel ba'al je'ex lela'.

21 De oro tuláakal le vaso'ob yaan ka'ach ti' le rey Salomóno', yéetel de oro puro tuláakal le nu'ukulo'ob yaanti' te' Naj Yaan tu K'áaxil Líbanoo'.[a] Mina'an mix ba'al beeta'an de platai', tumen tu k'iinilo'ob Salomóne' le platao' ku yila'al bey mix ba'ale'.[b] **22** Ti' le reyo' yaan ka'ach u barcoilo'ob Tarsis[c] tia'ano'ob te' k'áa'náab junmúuch' yéetel u barco'ob Hiramo'. Juntéen cada tres añose' u barcoilo'ob Tarsise' ku taasko'ob oro, plata, marfil,[d] mono'ob yéetel pavorrealo'ob.

23 Bey túuno' Salomón ka'ache' leti'e rey maas ayik'al[e] yéetel maas yaan u na'at[f] ti' tuláakal le u maasil reyo'ob yano'ob te' lu'umo'. **24** Tuláakal u máakilo'ob le lu'umo' ku kaxtiko'ob u modoil u yilko'ob* Salomón utia'al u yu'ubiko'ob le na'at ts'a'anti' tumen Dioso'.[g] **25** Cada añoe' le máaxo'ob ku bin u xíimbalto'ob le reyo' ku bisko'ob junp'éel regalo ti', ku síiko'obti' ba'alo'ob de plata, de oro, nook'o'ob, armadura'ob, ki'ibok aceite, tsíimino'ob yéetel mula'ob.

26 Le rey Salomóno' seguernaj u yantalti' ya'ab carro'ob yéetel tsíimino'ob,* yanchajti' 1,400 carro'ob yéetel 12,000 tsíimino'ob.*[h] Tuláakal le ba'alo'oba' Salomóne' tu ts'áajo'ob te' kaajo'ob tu'ux ku ts'a'abal le carro'obo' bey xan naats' te' tu'ux kaja'an tu kaajil Jerusaléno'.[a]

27 Le reyo' tu beetaj u jach ya'abtal le plata tu kaajil Jerusaléno', tu beetaj u ya'abtal je'ex u ya'abil le tuunicho'obo'. Tu juntartaj xan jach ya'ab u che'ilo'ob cedro, jach ya'ab je'ex le u che'ilo'ob sicómoro yaan te' Sefeláo'.[b]

28 Le tsíimino'ob yaan ka'ach ti' Salomóno' desde Egipto ku taasa'alo'ob. Le máaxo'ob ku túuxtik le rey Salomón utia'al ka u mano'ob le tsíimino'obo' ku maniko'ob junmúuch' tsíimino'ob* ti' junp'éelili' precio.[c] **29** Cada carro ku taasa'al desde Egiptoe' ku tojoltik 600 u p'éelal ba'alo'ob de plata, juntúul tsíimine' ku tojoltik 150 ba'alo'ob de plata, le kéen ts'o'okke' leti'obe' ku ka'a konko'ob ti' tuláakal u reyo'ob le itita'obo',[d] bey xan ti' u reyilo'ob Siria.

11 Chéen ba'ale' aparte ti' u hija Faraóne'[e] le rey Salomóno' tu yaabiltaj ya'ab ko'olelo'ob táanxel lu'umil[f] u taalo'ob. Tu yaabiltaj le ko'olelo'ob ku taalo'ob ti' u lu'umil Moab,[g] Ammón,[h] Edom, Sidón[i] yéetel Et.[j] **2** Yo'olal

10:24 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku kaxtiko'ob ka'ach u táan u yich». **10:26** *Wa «máako'ob nat'ik tsíimino'ob».

10:28 *Uláak' bix u traducirta'ale' «ku taasa'alo'ob desde Egipto yéetel desde Kue. Le máaxo'ob ku túuxta'alo'ob tumen Salomón utia'al ka u mano'ob le tsíimino'obo' ku maniko'ob desde Kue», ma' xaane' lela' táan u t'aan ti' u lu'umil Cilicia.

CAP 10

a 1Re 7:2

b 2Cr 9:20, 21

c Gé 10:4
Sl 72:10
Eze 27:12
Jon 1:3

d 1Re 10:18

e Ec 5:19

f 1Re 3:12, 13
1Re 4:29
2Cr 9:22-24

g Pr 2:6

h Dt 17:15, 16
1Re 4:26

Columna 2

a 2Cr 1:14
2Cr 9:25

b 2Cr 1:15
2Cr 9:27

c 2Cr 1:16, 17
2Cr 9:28

d Jos 1:4

CAP 11

e 1Re 3:1

f Dt 17:15, 17
Ne 13:26

g Gé 19:36, 37

h 1Re 14:21

i 1Re 16:30, 31

j Gé 26:34, 35

u kajnáalilo'ob le lu'umo'oba' Jéeobae' u ya'almaj ti' le israelita'ob lela': «Te'exe' ma' unaj a woksikaba'ex ichilo'obi',* yéetel leti'obe' ma' unaj u yoksikuba'ob ichile'exi', tumen leti'obe' yaan u yoksik ta puksi'ik'ale'ex ka xi'ike'ex tu paach u dioso'ob».[a] Chéen ba'ale' Salomóne' p'áat tu yéetelo'ob, ka tu jach yaabilto'ob. **3** Leti'e' yanchaj 700 u túulal u yatano'ob, leti'obe' princesa'ob. Yanchaj xan uláak' 300 ko'olelo'ob* ti'. Leti'obe' jujunp'íitil úuchik u beetko'ob u náachtal Salomón ti' Dios.# **4** Te' k'iino'ob ka ch'íij Salomóno'[b] u yatano'obe' tu convencerto'ob* utia'al ka xi'ik tu paach uláak' dioso'ob,[c] yéetel ma' tu meyajtaj Jéeoba yéetel tuláakal u puksi'ik'al# je'ex tu beetil David u papáe'. **5** Salomóne' tu adorartaj Astoret*[d] u diosa le sidonio'obo', bey xan Milcom#[e] u x-la' dios le ammonita'obo'. **6** Salomóne' tu beetaj ba'ax k'aas tu táan Jéeoba, yéetel ma' tu meyajtaj Jéeoba yéetel tuláakal u puksi'ik'al je'ex tu beetil David u papáe'.[f]

7 Salomón túune' tu beetaj junp'éel ka'anal lugar[g] utia'al u adorarta'al Kemós* u x-la' dios le moabita'obo', lela' tu beetaj te' montaña yaan aktáan ti' Jerusaléno'. Bey tu beetil xan ti' Mólek[a] u x-la' dios le ammonita'obo'.[b] **8** Lela' leti'e ba'ax tu beetaj yo'olal tuláakal u yatano'ob táanxel lu'umil u taalo'obo', leti'obe' ku k'ubko'ob ka'ach sacrificio'ob yéetel ku beetko'ob u na'akal u buuts'il u sacrificio'ob ti' u dioso'ob.

9 Jéeobae' jach p'u'uj yéetel Salomón tumen u puksi'ik'ale' táan ka'ach u bin u náachtal ti' Jéeoba, u Dios Israel,[c] le máax ts'o'ok ka'atéen u chíikbeskuba ti'o',[d] **10** le máax ts'oka'anili' u yáax a'alikti' ma' u bin tu paach uláak' dioso'obo'.[e] Chéen ba'ale' leti'e' ma' tu beetaj le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao'. **11** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Salomón: «Tumen ta beetaj lela', yéetel ma' ta respetartaj in pacto mix ta ts'o'okbesaj le leyo'ob tin ts'áajtecho', tene' yaan in tokiktech le reinoo' yéetel yaan in ts'áaik ti' juntúul ti' le máaxo'ob meyajtikecho'.[f] **12** Chéen ba'ale' yo'olal David a papáe' lela' ma' ken in beet mientras kuxa'anech. Le reinoo' yaan in tokik tu k'ab a hijo,[g] **13** chéen ba'ale' ma' ken in láaj tokti'.[h] Yaan in ts'áaik junp'éel tribu ti' a hijo,[i] lela' yaan in beetik tu yo'olal David, le máax meyajteno', yéetel tu yo'olal Jerusalén, le kaaj ts'o'ok in yéeyiko'».[j]

CAP 11

a Éx 34:16 Dt 7:3 Jos 23:12, 13 2Co 6:14

b 1Re 11:42

c Dt 7:3, 4 Ne 13:26

d Jue 2:11, 13 Jue 10:6 1Sa 7:3

e Sof 1:5

f 1Re 15:5

g Le 26:30 Nú 33:52 2Re 21:1, 3

Columna 2

a Le 18:21 Hch 7:43

b 2Re 23:13

c Dt 7:3, 4 Pr 4:23

d 1Re 3:5 1Re 9:2

e 2Cr 7:19, 20

f 2Re 17:21

g 2Cr 10:18, 19

h 2Sa 7:12, 15

i 1Re 12:20 2Cr 11:1

j Dt 12:11

11:2 * Wa «ma' unaj u ts'o'okol a beele'ex tu yéetelo'obi'». **11:3** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina'ob». Ilawil «Concubina», página 2559. # Wa «U yatano'obe' tu túulch'into'ob u beet le ba'ax u k'áato'obo'». **11:4** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu beeto'ob u k'éechel u puksi'ik'al». # Wa «ma' tu k'ubaj u yóol u meyajt Jéeoba». **11:5** * Ilawil página 2557. # Ilawil «Mólek», página 2572.

11:7 * Lela' leti'e u maas nojchil le dioso'ob ku adorarta'al ka'ach tumen le moabita'obo'.

14 Jéeobae' tu beetaj u yantal juntúul u enemigo Salomón,[a] u k'aaba' le máaka' Adad le edomitao', juntúul máak ku taal ti' u familia u reyil Edom.[b] **15** Le ka ganarta'ab u kajnáalilo'ob Edom tumen Davide',[c] Joab, u nojchil le soldado'obo', bin u muk le máaxo'ob kíimo'obo' yéetel tu yilaj u kíimsik tuláakal le xiibo'ob yano'ob Edomo'. **16** (Joab yéetel tuláakal u soldadoilo'ob Israele' seis meses p'áato'ob te'elo' hasta ka tu kíimsaj tuláakal le xiibo'ob kaja'ano'ob Edomo'). **17** Chéen ba'ale' Adade' púuts' yéetel jujuntúul ti' le edomita'ob meyajtik u papáo', ka bino'ob Egipto. Te' k'iino'ob je'elo' Adade' chéen juntúul chan xi'ipal ka'achi. **18** Leti'obe' luk'o'ob Madiáne' ka bino'ob tak Parán. Te'elo' tu ch'a'ajo'ob jujuntúul máako'obe'[d] ka bino'ob Egipto tu táan Faraón, u reyil Egipto, le rey túuno' tu ts'áajti' junp'éel naj, tu ya'alaj ka ts'a'abak janal ti' mantats', ka tu ts'áaj xan lu'umo'ob ti'. **19** Adade' jach lúub utsil ti' Faraón, le o'olal Faraóne' tu ts'áajti' u yíits'in u yatan utia'al ka ts'o'okok u beel tu yéetel. U yatan Faraón ka'ache' Tapenés le reinao'.* **20** Le ka máan k'iine' u yíits'in Tapenése' yanchaj juntúul u hijo yéetel Adad, u k'aaba' le chaambala'* Guenubat. Tapenés túune' tu ch'a'aje' ka tu bisaj# tu yotoch Faraón. Guenubate' ti' p'áat tu yotoch Faraóne', ti' líik' yéetel u paalalo'ob Faraóni'.

21 Le tia'an Egiptoo' Adade' tu yojéeltaj ts'o'ok u kíimil David,[a] tu yojéeltaj xane' ts'o'ok u kíimil Joab u nojchil le soldado'obo'.[b] Adad túune' tu ya'alaj ti' Faraón: «Cha'a in suut te' tin lu'umo'». **22** Faraón túune' tu ya'alajti': «¿Ba'axten taak a bin, yaan wa ba'ax ku bineltiktech waye'?». Adade' tu núukaj: «Ma', mix ba'al, chéen ba'ale' beet uts a cha'ik in bin».

23 Diose' tu beetaj u yantal uláak' juntúul u enemigo Salomón,[c] u k'aaba' le máaka' Rezón, u hijo Eliadá. Le máaka' púuts' ti' Adadézer[d] u reyil Zobá. **24** Le ka ganarta'ab* u máakilo'ob Zobá tumen Davide', Rezóne' tu much'kíintaj jujuntúul máako'obe' ka k'uch u beetuba u jefeil le junmúuch' k'asa'an máako'oba'.[e] Leti'obe' bino'ob Damascoe'[f] ka p'áato'ob kajtal te'elo', yéetel jo'op' u reinaro'obi'. **25** Rezóne' tu beetuba u enemigo Israel yéetel tu taasajti' ya'ab problemas je'ex úuchik u beetik Adado'. Lela' tu beetaj tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtal Salomón. Le táan u reinar tu lu'umil Siriae' jach tu p'ektaj Israel.

26 Jeroboáne'[g] káaj xan u ts'áaikuba* tu contra Salomón.[h] Leti' ka'ache' u hijo Nebat, juntúul efraimita ku taal

CAP 11

a 2Sa 7:12, 14

b Gé 27:40

c 2Sa 8:13

d Nú 10:12

Columna 2

a 1Re 2:10

b 1Re 2:34

c 1Re 11:14

d 2Sa 8:3

e 2Sa 10:18

f 2Sa 8:5
1Re 19:15
Isa 7:8

g 1Re 11:31
1Re 12:32
1Re 14:10
2Cr 11:14
2Cr 13:3, 20

h 2Cr 13:6

11:19 *Le reinaa' ma'atech u gobernar. **11:20** *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal». #Uláak' bix u traducirta'ale' «tu lu'saj u chu'uch».

11:24 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Le ka kíimsa'ab». **11:26** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «káaj u líi'sik u k'ab».

tu kaajil Zeredá. Jeroboáne' ku meyajtik ka'ach le rey Salomóno',[a] yéetel u k'aaba' u maamae' Zeruaj, juntúul viuda. **27** Leti'e' tu ts'áajuba tu contra le reyo' tumen le reyo' tu beetaj le Pu'uko',*[b] yéetel tu ts'o'oksaj u k'alik u ba'pak'il u Kaajal David, u papá.[c] **28** Jeroboáne' juntúul máak jach meeyjil ka'achi. Le ka tu yilaj Salomón jach u ts'aamaj u yóol meyaje', tu ts'áaj utia'al ka u nu'ukt le meyaj[d] ku beetik le máako'ob ku taalo'ob ti' u tribu* Joséo'. **29** Te' k'iino'ob je'elo' Jeroboáne' jóok' tu kaajil Jerusalén, ka ila'ab te' bej tumen Ajiya[e] le silonitao'. Ajiya ka'ache' u ts'aamaj junp'éel túumben nook', yéetel chéen tu juunalo'ob yano'ob ka'ach te'elo'. **30** Ajiyae' tu lu'saj le túumben nook' u ts'aamo' ka tu jataj, tu jóo'saj 12 xéexet'al ti'. **31** Le ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti' Jeroboán:

«Ch'a' diez u xéexet'al ti' le nook'a', tumen Jéeoba u Dios Israele' ku ya'alik: ‹Yaan in tokik le reino tu k'ab Salomóno' yéetel yaan in ts'áaiktech diez tribu'ob.[f] **32** Chéen ba'ale' yaan u p'áatal junp'éel tribu[g] ti' leti' tu yo'olal David, le máax meyajteno',[h] yéetel tu yo'olal Jerusalén, le kaaj ts'o'ok in yéeyik ichil tuláakal u tribuilo'ob Israelo'.[i] **33** Yaan in beetik lela' tumen in kaajale' ts'o'ok u p'atken[a] yéetel táan u chintal tu táan Astoret u diosa le sidonio'obo', tu táan Kemós u dios le moabita'obo', yéetel tu táan Milcom u dios le ammonita'obo'. Leti'obe' ma' xíimbalnako'ob tin beelo'obi', ma' u beeto'ob ba'ax ma'alob tin táani', yéetel ma' u beeto'ob ba'ax ku ya'alik in leyo'ob, je'ex tu beetil David, u papá Salomóne'. **34** Chéen ba'ale' ma' ken in tok tuláakal le reino ti'o'. Yaan in cha'ik u nu'uktik le kaaj mientras kuxa'ano', lela' yaan in beetik tu yo'olal David, le máax tin yéeyo',[b] tumen leti'e' tu ts'o'okbesaj ba'ax ku ya'alik in mandamiento'ob yéetel in leyo'obo'. **35** Chéen ba'ale' yaan in tokik le reino tu k'ab u hijoo' yéetel yaan in ts'áaik ti' teech, yaan in ts'áaiktech diez tribu'ob.[c] **36** Ti' u hijoe' yaan in ts'áaik junp'éel tribu, utia'al beyo' mantats' ka gobernarnak juntúul máax* ku taal ti' David,[d] ka gobernarnak tu kaajil Jerusalén, le kaaj ts'o'ok in yéeyik utia'al in ts'áaik in k'aaba'o'. **37** Teech ken in yéeyech yéetel teech kan gobernar yóok'ol tuláakal le ba'ax ken a ts'íibolto', yéetel teech ken a beet a reyil yóok'ol u kaajil Israel. **38** Wa ka beetik tuláakal ba'ax ken in wa'altech, ka xíimbal tin beelo'ob, ka beetik tuláakal ba'ax uts tin t'aan yéetel ka beetik ba'ax ku ya'alik in leyo'ob yéetel in

11:27 *Wa «Miló», lela' junp'éel t'aan hebreo u k'áat u ya'al «chuup». Le pu'uka' u jaajile' junp'éel ka'anal buut'. **11:28** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu yotoch».

11:36 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mantats' ka yanak junp'éel lámpara».

CAP 11

a 1Re 9:22

b 1Re 9:15, 24

c 2Sa 5:7

d 1Re 5:16

e 1Re 12:15
1Re 14:2
2Cr 9:29

f 1Re 12:16

g 1Re 12:20
2Cr 11:1

h Gé 49:10

i Dt 12:5, 6
1Re 11:13
Sl 132:13

Columna 2

a Dt 28:15
2Cr 15:2

b 1Re 9:4, 5
Sl 89:49
Sl 132:17
Isa 9:7

c 1Re 12:20
2Cr 10:16

d 2Sa 7:29
1Re 15:4
2Re 8:19

mandamiento'ob je'ex tu beetil Davide',[a] tene' yaan in wantal ta wéetel. A paalale' yaan u xáantal táan u gobernaro'ob je'ex u paalalo'ob Davide'.[b] Yéetel yaan in beetik ka gobernarnakech yóok'ol Israel. **39** Tene' yaan in mixba'alkúuntik u paalal David yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok u beetko'obo',[c] chéen ba'ale' lela' ma' utia'al mantats'i'».[d]

40 Salomón túune' tu yóotaj u kíims Jeroboán, chéen ba'ale' Jeroboáne' púuts' Egipto, bin tu yiknal Sisak[e] u reyil Egipto.[f] Ti' p'áat tak ka kíim Salomóni'.

41 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Salomón, le uláak' ba'alo'ob tu beetaj yéetel le buka'aj na'at yanchajti'o', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal Salomóni'?[g] **42** Tuláakal le k'iino'ob reinarnaj Salomón tu kaajil Jerusaléno' tu chukaj 40 años. **43** Salomón túune' kíime'* ka mu'uk tu Kaajal David. Tu lugare' káaj u beetik u reyil Reoboam,[h] u hijo.

12 Reoboame' bin tu kaajil Sikem tumen tuláakal u kajnáalilo'ob Israele' bino'ob Sikem[i] utia'al ka u beeto'ob reyil.[j] **2** Jeroboán u hijo Nebate' tu yojéeltaj le ba'ax úucho' (leti'e' tia'an ka'ach Egiptoe' yéetel ti' kajakbali' tumen púuts' ti' le rey Salomóno').[k] **3** Leti'ob túune' tu túuxto'ob t'anbil Jeroboán, leti' túune' taal junmúuch' yéetel tuláakal u kaajil Israel tu yiknal Reoboame' ka tu ya'alo'obti': **4** «A papáe' tu beetaj u aaltal k-kuuch.[a] Chéen ba'ale' wa teech ka beetik ma' k-sen meyaje' yéetel ka sáalkuntik le kuuch jach aal* tu ts'áaj a papá t-óok'olo', to'one' yaan k-meyajtikech».

5 Reoboam túune' tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex, ich tres díase' ka suut a wilene'ex». Le máako'ob túuno' bino'ob.[b] **6** Le rey Reoboamo' tu k'áataj u yáantaj u nuuktakil le kaaj tu meyajto'ob u papáo'. Le máako'oba' leti'e tu meyajto'ob Salomón mientras kuxa'ano'. Leti'e' tu k'áatajti'ob: «¿Ba'ax ka tuklike'ex unaj in núukik ti' le kaajo'?». **7** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Wa teech ka ts'áaikaba a meyajt le kaajo', ka beetik le ba'ax ku k'áatko'obo' yéetel ka núukikti'ob yéetel utsile', leti'obe' yaan u meyajtikecho'ob mantats'».

8 Chéen ba'ale' Reoboame' ma' tu yóotaj u beet le ba'ax a'ala'abti' tumen u nuuktakil le kaajo'. Ba'axe' tu kaxtaj u yáantaj le táankelmo'ob líik'o'ob tu yéetelo', le máaxo'ob meyajtik beoraa'.[c] **9** Leti'e' tu k'áatajti'ob: «¿Ba'ax ka tuklike'ex unaj k-núukik ti' le kaaj tu ya'alajten: ‹Sáalkunt le kuuch tu ts'áaj a papá t-óok'olo'›?». **10** Le táankelmo'ob líik'o'ob tu yéetelo' tu ya'alo'obti': «Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alik ti' le máaxo'ob

CAP 11
a 1Re 15:5
b 2Sa 7:11
c 1Re 12:16
d Gé 49:10 Isa 11:1 Lu 1:32, 33
e 1Re 14:25
f 2Cr 10:2
g 2Cr 9:29-31
h 1Cr 3:10 2Cr 13:7 Mt 1:7

CAP 12
i Gé 12:6 Jos 20:7, 9 Jue 9:1, 2 Hch 7:15, 16
j 2Cr 10:1-4
k 1Re 11:26, 40

Columna 2
a 1Sa 8:11-18 1Re 4:7
b 2Cr 10:5-7
c 2Cr 10:8-11

11:43 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

12:4 * Wa «ku pech'iko'on».

a'altech: ‹A papáe' tu beetaj u aaltal k-kuuch. Chéen ba'ale' teche' unaj a sáalkuntik k-kuuch›, lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alikti'obo': ‹Tene' yaan in ts'áaikte'ex maas ya'ab meyaj ke le tu ts'áajte'ex in papáo'.* **11** In papáe' tu ts'áaj junp'éel kuuch jach aal ta wóok'ole'ex, chéen ba'ale' tene' yaan in beetik u maas aaltal a kuuche'ex. In papáe' tu castigarte'ex yéetel junp'éel chicote, chéen ba'ale' tene' maas yaj ken in castigartile'ex, yaan in jats'ke'ex yéetel junp'éel chicote yaan u punta'ob›».

12 Le ka máan tres díase' Jeroboán yéetel tuláakal le kaajo' taalo'ob tu yiknal Reoboam, tu beeto'ob le ba'ax a'ala'abti'oba': «Ich tres díase' ka suut a wilene'ex».[a] **13** Chéen ba'ale' le reyo' jach k'aas bix úuchik u t'anik le kaajo', ma' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti' tumen u nuuktakil le kaajo'. **14** Leti'e' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti' tumen le táankelmo'obo', tu ya'alajti'ob: «In papáe' tu ts'áaj junp'éel kuuch jach aal ta wóok'ole'ex, chéen ba'ale' tene' yaan in beetik u maas aaltal a kuuche'ex. In papáe' tu castigarte'ex yéetel junp'éel chicote, chéen ba'ale' tene' maas yaj ken in castigartile'ex, yaan in beetik yéetel junp'éel chicote yaan u punta'ob». **15** Le rey túuno' ma' tu yu'ubaj le ba'ax tu ya'alaj le kaajo' tumen tuláakal le ba'alo'oba' Jéeoba beet u yúuchul.[a] Tu beetaj u yúuchul utia'al ka béeyak le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ti' Jeroboán, u hijo Nebat, tu chi' Ajiya[b] le silonitao'.

16 Le ka tu yilaj u kaajil Israel ma' tu yóotaj le rey u beet le ba'ax ku ya'aliko'obo', leti'obe' tu núuko'ob ti' le reyo': «¿Ba'ax yaan k-il yéetel David? To'one' mina'anto'on mix junp'éel herencia yéetel u hijo Jesé. U kaajil Israel, cada juntúule' suunak u adorart u dios tu ka'atéen. ¡Beoraa', u paalale'ex David, kanáantaba'ex ta juunale'ex!». Le ka ts'o'ok lelo' tuláakal u kajnáalilo'ob Israele' suunajo'ob tu yotocho'ob.[c] **17** Chéen ba'ale' le rey Reoboamo' seguernaj u gobernar yóok'ol le israelita'ob kajakbalo'ob tu kaajilo'ob Judáo'.[d]

18 Le ka ts'o'oke' le rey Reoboamo' tu túuxtaj Adoram[e] tu yiknal le israelita'obo'. Adorame' leti' nu'uktik ka'ach le máaxo'ob yéeya'ano'ob utia'al u meyajtiko'ob le reyo'. Chéen ba'ale' u kajnáalilo'ob Israele' tu muruxtunto'ob Adoram hasta ka kíimi. Le rey Reoboam túuno' tu kaxtaj bix u na'akal tu carroe', ka púuts' tak tu kaajil Jerusalén.[f] **19** Tak bejla'e' le israelita'obo' u ts'aamuba'ob tu contra[g] u familia David.

20 Chéen p'elak tu yojéeltil u kaajil Israel ts'o'ok u suut Jeroboáne', tu túuxto'ob

CAP 12

a 2Cr 10:12-15

Columna 2

a Dt 2:30
2Cr 22:7
Ro 9:18

b 1Re 11:31

c 2Cr 10:16, 17

d 1Re 11:12, 13
2Cr 11:13, 16

e 2Sa 20:24
1Re 4:6
1Re 5:13, 14

f 2Cr 10:18, 19

g 2Re 17:21

12:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «U t'uupil in dedo'obe' yaan u p'áatal maas polok ke u cadera in papá».

t'anbil utia'al ka taalak tu táan le kaajo', ka tu beeto'ob reyil tu yóok'ol Israel.[a] Mix máak uláak' apoyart u familia David, chéen u tribu Judá.[b]

21 Le ka k'uch Reoboam tu kaajil Jerusaléne' tu séeba'anil tu much'kíintaj u tribu Judá bey xan u tribu Benjamín. Tu much'kíintaj 180,000 soldado'ob ka'ansa'ano'ob* ba'ate'el. Leti'e' tu much'kíinto'ob utia'al ka xi'iko'ob ba'ate'el tu contra Israel, utia'al beyo' ka suunak le reino tu k'ab Reoboam u hijo Salomóno'.[c] **22** Le u jaajil Dios túuno' tu t'anaj Semaya,[d] le máax meyajtik le u jaajil Dioso', ka tu ya'alajti': **23** «A'al ti' Reoboam, u hijo Salomón, u reyil Judá, yéetel a'al ti' u tribu Judá, ti' u tribu Benjamín, bey xan ti' u maasil le kaajo': **24** ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Ma' unaj a na'akle'ex ba'ate'el tu contra a wéet israelitaile'exi'. Cada juntúule' unaj u suut tu yotoch, tumen teen beet u yúuchul le je'ela'»›».[e] Leti'ob túune' tu yu'ubo'ob le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao' ka suunajo'ob tu yotocho'ob, je'ex úuchik u ya'alik Jéeobao'.

25 Jeroboáne' tu líi'saj* u kaajil Sikem[f] te' tu montañailo'ob Efraíno', ka kajlaji'. Luk' te'elo' ka bin u líi's# u kaajil Penuel.[g] **26** Jeroboáne' tu ya'alaj ichil u puksi'ik'al: «Beoraa' le reinoo' yaan u suut tu k'ab u familia David.[a] **27** Wa le kaaj ku seguer u bin u k'ub sacrificio'ob tu yotoch Jéeoba yaan Jerusaléno',[b] leti'obe' yaan u ka'a ts'áaikuba'ob tu tséel Reoboam u reyil Judá. Yaan u kíimskeno'ob yéetel yaan u ka'a suuto'ob tu yiknal Reoboam u reyil Judá». **28** Le ka ts'o'ok u k'áatik ti' le máaxo'ob áantik ba'ax unaj u beetko', le reyo' tu beetaj ka'atúul mejen wakaxo'ob de oro,[c] ka tu ya'alaj ti' le kaajo': «Te'exe' ma' chéen ch'a'abil a bine'ex tak Jerusaléni'. U kaajil Israel, je'el a Diose'exa', le máax jóo'se'ex ti' u lu'umil Egiptoo'».[d] **29** Tu ch'a'ajo'ob túune' ka tu ts'áaj juntúul tu kaajil Beteli'[e] yéetel le uláak'o' tu kaajil Dan.[f] **30** Lela' tu beetaj u k'ebantalo'ob,[g] le kaaj túuno' bin tak tu kaajil Dan utia'al u adorarko'ob le chan wakax ts'a'an te'elo'.

31 Te' ka'anal lugaro'obo' Jeroboáne' tu beetaj najo'ob utia'al u yúuchul adorari', yéetel tu ts'áaj máako'ob utia'al u beetik u sacerdoteilo'ob kex ma' levita'obi'.[h] **32** Jeroboáne' tu ya'alaj xan ka beeta'ak junp'éel fiesta te' día 15 ti' le mes ochoo', junp'éel fiesta je'ex le ku beeta'al Judáo'.[i] Te' altar tu beetaj tu kaajil Betelo'[j] tu k'ubaj sacrificio'ob ti' le mejen wakaxo'ob tu beeto', tu ts'áaj xan sacerdote'ob te' ka'anal lugaro'ob tu beetaj tu kaajil Betelo'. **33** Jo'op' túun u k'ubik ofrenda'ob te' altar tu beetaj

CAP 12

a 1Re 11:30, 31

b 1Re 11:12, 13 Os 11:12

c 2Cr 11:1-4 2Cr 25:5

d 2Cr 12:5

e 1Re 11:30, 31

f 1Re 12:1

g Gé 32:30 Jue 8:13, 17

Columna 2

a 1Re 11:38

b Dt 12:5, 6

c Éx 20:4 2Re 10:29

d Éx 32:4, 8 2Cr 11:15, 16

e Gé 12:8, 9 Gé 28:19

f Gé 14:14 Dt 34:1 Jue 18:29 Jue 20:1

g 2Re 10:31 2Re 17:21-23

h Nú 3:10 1Re 13:33 2Cr 11:14 2Cr 13:9

i Le 23:34

j Am 7:13

12:21 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máako'ob yéeya'ano'ob». **12:25** *Wa «tu beetaj u maas yantal u muuk'». #Wa «ka bin u beet u maas yantal u muuk'».

tu kaajil Betelo', káaj u beetik te' día 15 ti' le mes ochoo', le mes tu yéeyaj chéen tu juunalo'. Tu beetaj túun u yantal junp'éel fiesta utia'al u kajnáalilo'ob Israel, ka náats' te' altar utia'al u k'ubik ofrenda'ob yéetel utia'al u beetik u buts'ilankilo'obo'.

13 Juntúul máak meyajtik Diose'[a] luk' desde Judáe' ka bin tak Betel je'ex a'ala'abikti' tumen Jéeobae'. Le ka k'uche' Jeroboáne' wa'alakbal ka'ach naats' ti' le altar[b] utia'al u beetik u buts'ilankil junp'éel sacrificioo'. **2** Le máak túuna' tu yawtaj ti' le altar je'ex úuchik u ya'alik Jéeobao', tu ya'alaj: «¡Ay altar, altar! Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobao': ‹¡Ilawile! ¡Yaan u síijil juntúul chan paal ti' u yotoch David, u k'aaba'e' Josías![c] Ta wóok'ole' leti'e' yaan u k'ubik u sacerdoteilo'ob le ka'anal lugaro'obo', le máaxo'ob táan u beetko'ob u buts'ilankil sacrificio'ob ta wóok'olo', yéetel yaan u tóokik u baakel máako'ob ta wóok'ol›».[d] **3** Te' k'iin je'elo', le máak meyajtik Dioso', tu ts'áaj junp'éel señale',* ka tu ya'alaj: «Lela' leti'e señal# ts'o'ok u ya'alik Jéeobao': ¡Ilawile! Le altaro' yaan u búujul, yéetel le ta'an^ yaan yóok'olo' yaan u k'i'itpajal».

13:3 * Wa «tu beetaj junp'éel ba'al ku beetik u ja'ak'al u yóol máake'». # Wa «leti'e ba'ax beetik u ja'ak'al u yóol máak». ^ Wa «ch'ach'alkil ta'an», lela' leti'e ta'an xa'ak'paja'an yéetel u tsaatsel le ba'alche'ob ku k'u'ublo'obo'.

CAP 13

a 2Re 23:16, 17

b 1Re 12:32 Am 3:14

c 2Re 21:24 2Re 22:1

d 2Re 23:15, 16 2Cr 34:33

Columna 2

a 2Cr 16:10 Jer 20:2

b 2Re 6:18

c Éx 10:16, 17 Nú 21:7 Jer 37:3 Hch 8:24

4 Chéen p'elak tu yu'ubil le rey Jeroboán le ba'ax tu yawtaj le máak meyajtik le u jaajil Dios tu contra le altar yaan Betelo', tu lu'saj u k'ab yóok'ol le altaro', tu tuch'ubtaj le máako' ka tu ya'alaj: «¡Mache'ex le máako'!».[a] Tu séeba'anile' le u k'ab tu tich'o' láaj tiji, p'áat ma' tu páajtal u péeksik.[b] **5** Le altar túuno' búuji yéetel u ta'anile' k'i'itpaji. Úuch je'ex tu ya'alil le máak meyajtik le u jaajil Dioso', jach je'ex tu ya'alil Jéeobao'.

6 Le rey túuno' tu ya'alaj ti' le máak meyajtik le u jaajil Dioso': «Beet uts a k'áatik ti' Jéeoba a Dios ka u ye'esten u yutsil, orarnen tin wo'olal utia'al ka utsak tu ka'atéen in k'aba'».[c] Le máak túun meyajtik le u jaajil Dioso' tu k'áat óoltaj ti' Jéeoba ka u ye'es u yutsil ti' le reyo', u k'ab túun le reyo' utschaj tu ka'atéen. **7** Le rey túuno' tu ya'alaj ti' le máak meyajtik le u jaajil Dioso': «Ko'ox tin wotoch utia'al ka a jaant wa ba'ax, le kéen ts'o'okke' kin ts'áaiktech junp'éel regalo». **8** Chéen ba'ale' le máak meyajtik le u jaajil Dioso' tu ya'alaj ti' le reyo': «Kex ka a ts'áaten táanchumuk ti' a wotoche' ma' tin bin ta wéetel, mix ken in jaant waaj mix ken in wuk' ja' te' lugara'. **9** Tumen lela' leti'e ba'ax tu ya'alajten Jéeobaa': ‹Teche' ma' unaj a jaantik waaji' mix unaj a wuk'ik ja'i', mix unaj a suut te' bej tu'ux taalecho'›». **10** Yo'olal lelo' tu ch'a'aj yaanal bej, ma' suunaj te' bej tu ch'a'aj utia'al u taal Betelo'.

11 Te' Betelo' kaja'an ka'ach juntúul profeta ts'o'ok u ch'íijil. U paalal le profetaa' taalo'ob tu yotoche' ka jo'op' u tsikbaltiko'obti' tuláakal le ba'axo'ob tu beetaj le máak meyajtik le u jaajil Dios tu kaajil Betel te' k'iin je'elo', tu tsikbalto'ob xan ti' le ba'axo'ob tu ya'alaj ti' le reyo'. Le ka ts'o'ok u tsikbaltiko'ob ti' u papá'obe', **12** leti'e' tu k'áatajti'ob: «¿Ba'ax bejil tu bisaj le máako'?». U paalalo'ob túune' tu ya'alo'obti' ba'ax bejil tu bisaj le máak meyajtik le u jaajil Dios taal desde Judáo'. **13** Leti'e' tu ya'alaj ti' u paalal: «Ts'áa'ex u montura le burroo'». Leti'obe' tu ts'áajo'ob u montura le burroo', leti' túune' tu nat'e' ka bini.

14 Leti'e' jo'op' u bin tu paach le máak meyajtik le u jaajil Dioso', le ka tu chukpachte' ti' kulukbal ka'ach yáanal junkúul nuxi' che'e'. Leti' túune' tu ya'alajti': «¿Teech wa le máak meyajtik le u jaajil Dios taal desde Judáo'?».[a] Le máako' tu núukaj: «Teen». **15** Leti'e' tu ya'alajti': «Ko'ox tin wotoch utia'al ka a jaant waaj». **16** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alaj: «Ma' tu páajtal in suut ta wéetel mix tu páajtal in beetik le ba'ax ka wa'aliko', ma' tu páajtal xan in jaantik waaj mix in wuk'ik ja' ta wéetel te' lugara'. **17** Tumen Jéeobae' tu ya'alajten: ‹Teche' ma' unaj a jaantik waaji' mix unaj a wuk'ik ja' te'elo'. Ma' unaj a suut te' bej tu'ux taalecho'›». **18** Yo'olal lelo' leti'e' tu ya'alajti': «Tene' profetaen xan je'ex techo', Jéeoba a'al ti' juntúul ángel ka u ya'alten lela': ‹Beet u suut ta wéetel ta wotoch utia'al ka u jaant waaj yéetel ka u yuk' ja'›». (Leti'e' tu tusaj). **19** Le o'olal le máak meyajtik le u jaajil Dioso' bin tu yotoch le profeta utia'al u jaantik waaj yéetel u yuk'ik ja'o'.

20 Le kulukbalo'ob ka'ach tu yiknal le mesao', Jéeobae' tu k'ubéentaj ti' le profeta ts'o'ok u ch'íijil ka u ya'al jun-p'éel ba'alo'. **21** Le profeta je'ela' tu k'a'am a'alaj túun ti' le máak meyajtik le u jaajil Dios taal desde Judáo': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Teche' binech tu contra le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba yéetel ma' ta beetaj le ba'ax tu ya'alajtech Jéeoba a Dioso', **22** ba'axe' suunajech utia'al a jaantik waaj yéetel a wuk'ik ja' te' lugar a'ala'abtech: «Ma' a jaantik waaji' mix a wuk'ik ja'i'», tu yo'olal le je'ela' a kimen wíinklile' ma' kun mukbil te' tu'ux muka'an a úuchben láak'tsilo'obo'›».[a]

23 Le ka ts'o'ok u jaantik waaj yéetel u yuk'ik ja' le máak meyajtik le u jaajil Dioso', le profeta ts'o'ok u ch'íijlo' tu ts'áaj u montura le burro utia'al ka xi'ik le máak meyajtik le u jaajil Dioso'.* **24** Leti' túune' bini, chéen ba'ale' jóok' juntúul león te' bej tu'ux ku bino' ka kíimsa'abi.[b] U kimen wíinklile' ti' p'áat te' bejo', yéetel tu tséele' ti' wa'a-

CAP 13
a 1Re 13:1

Columna 2
a 1Re 13:30
2Re 23:17, 18

b 2Sa 6:7
1Re 20:35, 36
2Re 17:25

13:23 * Wa «utia'al ka xi'ik le profeta tu beetaj u suuto'».

lakbal le burroo', le leóno' ti' wa'alakbal xan ka'ach tu tséel le kimen wíinklilo'. **25** Jujuntúul máako'ob táan ka'ach u máano'ob te'elo' tu yilo'ob u kimen wíinklil le máak meyajtik le u jaajil Dios pekekbal te' bejo', tu yilo'ob xan le león wa'alakbal tu tséel le kimen wíinklilo'. Leti'ob túune' ooko'ob te' kaaj tu'ux kaja'an le profeta ts'o'ok u ch'íijlo' ka tu ts'áajo'ob ojéeltbil le ba'ax tu yilo'obo'.

26 Le ch'ija'an profeta beet u suut le máak meyajtik le u jaajil Dioso', le ka tu yu'ubaj le ba'ax úucho', tu séeba'anil tu ya'alaj: «Leti'e máak meyajtik ka'ach le u jaajil Dioso', le máax tu ts'áajuba tu contra le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao'.[a] Le o'olal Jéeobae' tu beetaj u atacarta'al yéetel u kíimsa'al tumen juntúul león, úuch je'ex tu ya'alil Jéeoba ti' leti'o'».[b] **27** Le ch'ija'an profeta túuno' tu ya'alaj ti' u paalal: «Ts'áa'ex u montura le burroo'». Leti'obe' tu ts'áajo'ob u montura le burroo'. **28** Le ch'ija'an profeta túuno' bine' ka tu yilaj le kimen wíinklil pekekbal te' bejo', le burro yéetel le leóno' wa'alakbalo'ob tu tséel. Le leóno' ma' tu jaantaj le kimen wíinklilo' mix tu atacartaj le burroo'. **29** Le profeta túuno' tu líi'saj u kimen wíinklil le máak meyajtik le u jaajil Dioso', tu ts'áaj yóok'ol le burroo' ka tu bisaj tu kaajal utia'al u yo'tik yéetel utia'al u mukik. **30** Leti' túune' tu ts'áaj le kimen wíinklil te' muknal yaanti'o', ka jo'op' u yo'tiko'ob táan u ya'aliko'ob: «¡Jach óotsilech in suku'un!». **31** Le ka ts'o'ok u mukike' tu ya'alaj ti' u paalal: «Le kéen kíimkene' unaj a mukikene'ex te' tu'ux mu'uk le máak meyajtik ka'ach le u jaajil Dioso'. Unaj a ts'áaike'ex in baakelo'ob tu tséel u baakelo'ob.[a] **32** Yaan u béeytal le ba'ax a'ala'abti' tumen Jéeoba ka u ya'al tu contra le altar yaan Betelo', bey xan le ba'ax tu ya'alaj tu contra tuláakal le najo'ob tu'ux ku yúuchul adorar te' ka'anal lugaro'ob[b] yano'ob tu kaajilo'ob Samariao'».[c]

33 Kex úuch tuláakal le ba'alo'oba' Jeroboáne' ma' xu'ul u beetik ba'ax k'aasi', ba'axe' seguernaj u yéeyik máako'ob ichil le kaaj utia'al u ts'áaik u beet u sacerdoteilo'ob te' ka'anal lugaro'obo'.[d] Tu ts'áaj u beet u sacerdoteilo'ob je'el máaxak u k'áate', leti'e' ku ya'alik ka'achi: «Le máaka', u beetuba juntúul ti' le sacerdote'ob ku meyajo'ob te' ka'anal lugaro'obo'».[e] **34** Yo'olal le k'ebana' u yotoch Jeroboáne'[f] láaj xu'ulsa'ab yéetel láaj míista'ab yóok'ol tuláakal le lu'umo'.[g]

14 Te' k'iino'ob je'elo' k'oja'anchaj Abías u hijo Jeroboán. **2** Le o'olal Jeroboáne' tu ya'alaj ti' u yatan: «Líi'kech, beet uts a bin Siló, disfrazartaba utia'al ma' u yojéelta'al wa u yatanech Jeroboán. Ajiya le profetao' tia'an te'elo', leti'e máax a'alten yaan in k'uchul in

CAP 13

a 1Re 13:9

b 1Re 13:21, 22

Columna 2

a 2Re 23:17, 18

b Le 26:30
1Re 12:29, 31

c 2Re 23:15, 19

d 1Re 12:25, 31

e 2Cr 11:14, 15

f 1Re 16:30, 31
2Re 3:1, 3
2Re 10:31
2Re 13:1, 2

g 1Re 14:10
1Re 15:25-29
2Re 17:22, 23

beet in reyil yóok'ol le kaaja'.[a] **3** Ch'a' diez waajo'ob, ch'ujuk waajo'ob bey xan junp'éel nu'ukul yéetel kaab, ka xi'ikech a wile. Leti' túune' yaan u ya'aliktech ba'ax kun úuchul yéetel le chan xi'ipalo'».

4 U yatan Jeroboán túune' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti'o'. Líik'e' ka bin Siló[b] tu yotoch Ajiya. Ajiya ka'ache' ts'o'ok u bin u sáasilil u yich tumen ts'o'ok u ch'íijil.

5 Chéen ba'ale' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Ajiya: «Táan u taal u yatan Jeroboán u k'áattech ba'ax kun úuchul yéetel u hijo, tumen k'oja'an. Teen kin a'aliktech ba'ax ken a wa'alti'. U disfrazarmuba le kéen k'uchuk».

6 Chéen p'elak tu yu'ubil Ajiya táan u taal u xíimbal le ko'olel utia'al u yooklo', tu ya'alajti': «U yatan Jeroboán, ooken. ¿Ba'axten a disfrazarmaba? Le ba'ax ts'o'ok u ya'alikten Dios ka in wa'altecho' yaan u beetik u yaatal a wóol. **7** Xeen ka a wa'al ti' Jeroboán: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israela': «Teen yéeyech ichil a kaajal utia'al ka a nu'ukt Israel, in kaajal.[c] **8** Tin tokaj le reino ti' u familia Davido' ka tin ts'áajtech, chéen ba'ale' teche' ma' a beet je'ex David, le máax meyajteno'.[d] Leti'e' tu ts'o'okbesaj in mandamiento'ob, tu meyajten yéetel tuláakal u puksi'ik'al yéetel tu beetaj chéen le ba'ax ma'alob tin táano'.[e] **9** Chéen ba'ale' teche' ts'o'ok a beetik ba'alo'ob maas k'aastak ke le máaxo'ob kuxlajo'ob antes ti' techo', ta beetaj uláak' dios bey xan imageno'ob de metal utia'al a ofenderken.[a] Ti' teen ta sutaj a paach.[b] **10** Tu yo'olal lelo' yaan in beetik u taal k'aas tu yóok'ol le máaxo'ob yano'ob tu yotoch Jeroboáno', yaan in xu'ulsik ti' tuláakal le xiibo'ob* yano'ob ichil u familiao', tak le débilo'ob yéetel le máaxo'ob ma' tu páajtal u beetko'ob mix ba'al tu kaajil Israelo'. Teen túune' yaan in míistik u yotoch Jeroboán[c] bey je'ex u míista'al u ta' ba'alche'e', ¡yaan in beetik hasta in láaj xu'ulsikti'e'! **11** Je'el máaxak ka taalak ti' u familia Jeroboán yéetel ka kíimik te' kaajo' yaan u jaanta'al tumen le peek'o'obo', yéetel je'el máaxak ka kíimik te' k'áaxo' yaan u jaanta'al tumen le ch'íich'o'obo'. Lela' yaan u béeytal tumen Jéeoba a'ale»».

12 Beoraa' líi'kech, xeen ta wotoch, chéen p'elak a wokol ichil le kaajo' le chan xi'ipalo' yaan u kíimil. **13** Tuláakal u kaajil Israele' yaan u yo'tiko'ob yéetel yaan u mukiko'ob. Ichil u familia Jeroboáne' chéen leti' kun mukbil, tumen Jéeoba u Dios Israele' chéen ti' leti' ts'o'ok u yilik yaan ba'ax ma'alob ichil u puksi'ik'al. **14** Jéeobae' yaan u ts'áaik juntúul rey tu yóok'ol Israel, le rey túuna' yaan u xu'ulsik ti' u yo-

CAP 14

a 1Re 11:30, 31

b Jos 18:1
1Sa 4:3

c 1Re 11:30, 31
1Re 12:20

d 1Re 12:16

e 1Re 15:5
Hch 13:22

Columna 2

a Dt 27:15
2Cr 11:15

b Ne 9:26
Sl 50:17

c 1Re 15:25-29

14:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el máaxak ku wixik le pak'o'». Lela' junp'éel forma bix u ya'ala'al ba'al ti' le xiibo'ob úuchjeakilo'.

toch Jeroboán[a] le kéen k'uchuk u k'iinilo', yéetel le k'iin je'elo' ts'o'ok u k'uchul. **15** Jéeobae' yaan u wo'oltik u kaajil Israel je'ex u wo'olta'al junp'éel caña ichil le ja'o'. Yaan u jóo'sik u kaajil Israel ti' le ma'alob lu'um tu ts'áaj ti' u yúuchben láak'tsilo'obo',[b] yaan u k'i'itbesko'ob maas paachil ti' le Ríoo',*[c] tumen leti'obe' tu ofenderto'ob Jéeoba úuchik u beetko'ob che'ob utia'al u adorarko'ob.#[d] **16** Leti' túune' yaan u xúump'attik Israel yo'olal le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj Jeroboáno' bey xan yo'olal le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj Israel tu culpa Jeroboáno'».[e]

17 Le ka ts'o'oke' u yatan Jeroboáne' líik'e' ka bin tak tu kaajil Tirzá. Chéen p'elak k'uchik tu jool u yotoche' le chan xi'ipalo' kíimi. **18** Tuláakal u kajnáalilo'ob Israele' tu muko'ob yéetel tu yo'to'ob le chan xi'ipalo', úuch jach je'ex tu ya'alil Jéeoba ti' Ajiya, le profeta meyajtiko'.

19 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Jeroboán, le guerra'ob tu ba'atelto'[f] yéetel le bix úuchik u reinaro', ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'. **20** Veintidós años reinarnaj Jeroboán, le ka ts'o'oke' kíime'* ka mu'uki.[g] Nadab, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.[h]

14:15 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Éufrates. # Ilawil «Che' ku adorarta'al», página 2560. **14:20** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

CAP 14

a 1Re 15:25-29

b Dt 8:7-9 Dt 29:28 Jos 23:15 2Re 17:6

c Dt 28:64 2Re 15:29 2Re 18:11

d Dt 12:3

e 1Re 12:28-30 1Re 13:33, 34

f 2Cr 12:15 2Cr 13:3

g 2Cr 13:20

h 1Re 15:25

Columna 2

a Sl 78:68 Sl 132:13

b Éx 20:24 Dt 12:5, 6 1Re 8:16, 17

c 1Re 11:1 2Cr 12:13

d 1Re 11:7 2Cr 12:1

e Isa 65:2

f Le 26:1

g Isa 65:7

h Dt 12:2, 3 Isa 57:5 Jer 2:20 Os 4:13

i Dt 23:17, 18 1Re 15:11, 12 1Re 22:46 2Re 23:7 Os 4:14

j 1Re 11:40

k 2Cr 12:2-4

l 1Re 7:51 1Re 15:18 2Re 18:14, 15 2Re 24:12, 13

21 Reoboam u hijo Salomóne' reinarnaj tu yóok'ol Judá. Le ka káaj u beetik u reyile' 41 años yaanti', yéetel 17 años reinarnaj tu kaajil Jerusalén, le kaaj tu yéeyaj[a] Jéeoba ichil tuláakal u tribu'ob Israel utia'al u ts'áaik u k'aaba'o'.[b] U k'aaba' u maama Reoboame' Naamá le ammonitao'.[c] **22** U kajnáalilo'ob Judáe' táan ka'ach u beetko'ob ba'ax k'aas tu táan Jéeoba,[d] yéetel yo'olal u k'ebano'obo' tu beeto'ob u p'u'ujul maas ke ti' le buka'aj beeta'abik u p'u'ujul tumen u yúuchben láak'tsilo'obo'.[e] **23** Leti'obe' tu beeto'ob xan ka'anal lugaro'ob, columna'ob bey xan che'ob utia'al u adorarko'ob,[f] le ba'alo'oba' tu beeto'ob yóok'ol tuláakal ka'anal pu'uko'ob*[g] yéetel yáanal je'el ba'alak che'il piim u le'e'.[h] **24** Te' lu'um ka'acho' yaan xan xiibo'ob ku prostituirkuba'ob te' temploo'.[i] Tuláakal u kajnáalilo'ob le kaajo' tu beeto'ob le ba'alo'ob k'aastak ku beetik ka'ach u kajnáalilo'ob le lu'umo'ob jóo'sa'abo'ob tu táan le israelita'ob tumen Jéeobao'.

25 Cinco años káajak u reinar Reoboame', Sisak[j] u reyil Egiptoe' bin ba'ate'el tu contra Jerusalén.[k] **26** Tu ch'a'aj le ba'alo'ob ko'ojtak yaan ka'ach tu yotoch Jéeobao' bey xan le ba'alo'ob ko'ojtak yaan ka'ach tu yotoch* le reyo'.[l] Tu ch'a'aj tuláakal ba'al, tak le escudo'ob de oro tu beetaj le

14:23 * Wa «cerro'ob». **14:26** * Wa «palacio».

rey Salomóno'.[a] **27** Le o'olale' le rey Reoboamo' tu beetaj escudo'ob de cobre utia'al u jeelintko'ob, le ka ts'o'oke' tu k'ubéento'ob ti' u nuuktakil le soldado'ob ku kanano'ob* tu joonajil u yotoch le reyo'. **28** Cada ken xi'ik le rey tu yotoch Jéeobao', le máaxo'ob kanáantiko' ku bisko'ob, le kéen ts'o'okke' ku ka'a sutko'ob te' cuarto tu'ux ku kanano'obo'.

29 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Reoboam, tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'?[b] **30** Mantats' yanchaj ba'ate'el ichil Reoboam yéetel Jeroboán.[c] **31** Reoboam túune' kíime'* ka mu'uk te' tu'ux muka'an u yúuchben láak'tsilo'ob te' tu Kaajal Davido'.[d] U k'aaba' u maamae' Naamá le ammonitao'.[e] Abiyam,#[f] u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

15 Dieciocho años káajak u reinar Jeroboán[g] u hijo Nebate', Abiyame' káaj u beetik u reyil tu yóok'ol Judá.[h] **2** Tres años reinarnaj Abiyam tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Maaká,[i] le ko'olela' u yáabil Abisalom* ka'achi. **3** Leti'e' seguernaj u beetik tuláakal le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj u papáo' yéetel ma' tu meyajtaj Jéeoba Dios yéetel tuláakal u puksi'ik'al je'ex tu beetil David, u yúuchben láak'tsilo'. **4** Chéen ba'ale' tu yo'olal Davide'[a] Jéeoba Diose' tu cha'aj ka gobernarta'ak Jerusalén tumen juntúul ti' u paalal*[b] Abiyam, tu ts'áaj juntúul u hijo Abiyam utia'al ka u beet u reyil, yéetel ma' tu cha'aj ka sa'atak u kaajil Jerusaléni'. **5** Lela' bey tu beetilo' tumen Davide' tu beetaj ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba. Tuláakal u k'iiniloʼob u kuxtal Davide' tu beetaj tuláakal le ba'ax a'ala'abti' tumen Dioso', chéen junp'éel ba'ax k'aas tu beetaj, leti'e ba'ax tu beetaj ti' Urías le ititao'.[c] **6** Tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtal Reoboam yéetel Jeroboáne' yanchaj ba'ate'el ichilo'ob.[d]

7 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Abiyam, tuláakal le ba'ax tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'?[e] Yanchaj xan ba'ate'el ichil Abiyam yéetel Jeroboán.[f] **8** Abiyam túune' kíime'* ka mu'uk te' tu Kaajal Davido'. Asá,[g] u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.[h]

9 Veinte años káajak u reinar Jeroboán yóok'ol Israel ka káaj u gobernar Asá yóok'ol Judá. **10** Cuarentiún años reinarnaj Asá tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u abuelae' Maaká,[i] leti' ka'ache' u yáabil Abisalom.

14:27 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máako'ob ku yáalkabo'ob». **14:31; 15:8** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob». **14:31** #Uláak' bix k'aj óola'anile' Abías. **15:2** *Lela' uláak' bix u ya'ala'al ti' Absalón.

15:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu ts'áaj junp'éel lámpara ti'».

CAP 14

a 1Re 10:16, 17; 2Cr 12:9-11
b 1Cr 27:24; 2Cr 12:15
c 1Re 15:6
d 1Re 11:43
e 1Re 11:1; 2Cr 12:13
f 1Cr 3:10; Mt 1:7

CAP 15

g 1Re 12:20
h 2Cr 13:1, 2
i 2Cr 11:20-22

Columna 2

a 2Sa 7:8, 12; Sl 89:33-37; Isa 37:35; Jer 33:20, 21
b 1Re 11:36; 2Cr 21:7; Sl 132:13, 17
c 2Sa 11:4, 15; Sl 51:Enc
d 1Re 14:30; 2Cr 12:15
e 2Cr 13:22
f 2Cr 13:3
g 1Cr 3:10; Mt 1:7
h 2Cr 14:1
i 2Cr 11:21, 22

11 Asáe' tu beetaj ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba,[a] je'ex tu beetil David u yúuchben láak'tsile'. **12** Tu jóo'saj ti' le lu'um le xiibo'ob ku prostituirkuba'ob te' temploo',[b] tu lu'saj xan tuláakal le x-lala'* imageno'ob tu beetaj u yúuchben láak'tsilo'obo'.[c] **13** Ts'o'ole' ma' chéen lelo', hasta tu lu'saj le nojoch puesto* yaan ka'ach ti' Maaká[d] u abuelao', tumen Maakáe' tu beetaj junp'éel x-la' imagen utia'al le che'ob ku adorarta'alo'obo'. Asáe' tu xu'ulsaj ti' le x-la' imagen tu beetaj u abuelao'[e] ka tu tóokaj tu Táax Lu'umil Cedrón.[f] **14** Pero le ka'anal lugaro'ob tu'ux ku adoraro'obo' ma' lu'sa'abo'obi'.[g] Kex beyo' Asáe' tu meyajtaj Jéeoba yéetel tuláakal u puksi'ik'al tuláakal u k'iiniloʼob u kuxtal. **15** Tu yoksaj xan ichil u yotoch Jéeoba tuláakal le ba'alo'ob tu santificartaj leti' yéetel u papáo', tu yoksaj plata, oro yéetel uláak' nu'ukulo'obi'.[h]

16 Mantats' yanchaj ba'ate'el ichil Asá yéetel Baasá,[i] u reyil Israel. **17** Baasá, u reyil Israel túune' bin ba'ate'el tu contra Judá. Le ka ts'o'oke' káaj u líi'sik* u kaajil Ramá[j] utia'al ma' u yokol mix u jóok'ol mix máak tu territorio Asá, u reyil Judá.[k] **18** Yo'olal lela' Asáe' tu ch'a'aj tuláakal le plata yéetel le oro p'aatal tu tesoreríailo'ob u yotoch Jéeobao' bey xan le p'aatal tu tesoreríailo'ob u yotoch* le reyo' ka tu ts'áaj ti' le máaxo'ob meyajtiko'. Le ka ts'o'oke' Asáe' tu túuxto'ob tu yiknal Ben-adad u reyil Siria,[a] leti'e' u hijo Tabrimón, u hijo Ezión. Ben-adade' ti' kajakbal ka'ach Damascoe'. Asáe' tu k'ubéentaj ti' le máaxo'ob meyajtik ka u ya'alo'ob lela': **19** «¿Ma' wa in ch'a'amaj junp'éel acuerdo ta wéeteli'? ¿Ma' wa u ch'a'amaj junp'éel acuerdo a papá yéetel in papái'? Ilawile, táan in túuxtiktech plata yéetel oro. Beora túuna' xu'uls le acuerdo a ch'a'amaj yéetel Baasá u reyil Israelo' utia'al ma' u seguer u ba'ate'el tin contra». **20** Ben-adade' tu yu'ubaj le ba'ax a'ala'abti' tumen rey Asáo' ka tu túuxtaj u nuuktakil u ejército ba'ate'el tu contra u kaajilo'ob Israel. Leti'ob túune' tu xu'ulso'ob ti' u kaajilo'ob Ijón,[b] Dan,[c] Abel-bet-maaká, tuláakal u lu'umil Kinéret yéetel tuláakal u lu'umil Neftalí. **21** Le ka tu yojéeltaj Baasá lela' tu séeba'anile' xu'ul u líi'sik* u kaajil Ramá, ka p'áat kajtal Tirzá.[d] **22** Le rey Asá túuno' tu much'kíintaj tuláakal u kajnáalilo'ob Judá, leti'obe' tu ch'a'aj u biso'ob le tuunicho'ob yéetel le che'ob ku meyaj ka'ach ti' Baasá utia'al u líi'sik u kaajil Ramáo'. Le ba'alo'oba' leti'e

CAP 15

a 2Cr 14:2-5 2Cr 14:11 2Cr 15:17

b Dt 23:17, 18 1Re 14:24 1Re 22:45, 46

c 1Re 11:7 1Re 14:22, 23

d 2Cr 11:18, 20

e Dt 7:5 2Re 18:1, 4 2Cr 34:1, 4

f 2Sa 15:23 2Cr 15:16-18 Jn 18:1

g Nú 33:52 Dt 12:2 1Re 22:41, 43

h 1Cr 26:26, 27

i 1Re 16:3, 12

j Jos 18:21, 25

k 2Cr 16:1-6

Columna 2

a 2Cr 16:7

b 2Re 15:29

c Jue 18:29 1Re 12:28, 29

d 1Re 14:17 Can 6:4

15:12 * Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob. **15:13** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu beetaj u xu'ulul u beetik u reinail». **15:17** * Wa «káaj u beetik u maas yantal u muuk'; káaj u jel líi'sik».

15:18 * Wa «palacio». **15:21** * Wa «u beetik u maas yantal u muuk'; u jel líi'sik».

meyajnaj ti' le rey Asá utia'al u líi'sik* u kaajil Gueba[a] tu lu'umil Benjamíno' bey xan utia'al u líi'sik u kaajil Mizpá.[b]

23 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Asáo', tuláakal le páajtalil yanchajti'o', tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', yéetel le kaajo'ob tu líi'so',* ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'? Le ts'o'ok u ch'iijlo', Asáe' yanchaj junp'éel k'oja'anil tu yook.[c] **24** Asá túune' kíime'* ka mu'uk te' tu Kaajal David u yúuchben láak'tsilo'. Tu lugare' káaj u beetik u reyil Jeosafat,[d] u hijo.

25 Dos años káajak u beetik u reyil Asá yóok'ol Judáe', Nadab,[e] u hijo Jeroboáne', káaj u beetik u reyil yóok'ol Israel, dos años xáanchaj táan u reinar. **26** Nadabe' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba. Lúub ti' le k'ebano'ob yéetel ti' le ba'alo'ob ma' ma'alobtak tu beetaj u papáo',[f] le ba'alo'ob ma' ma'alobtak tu péeksaj xan u beet u kaajil Israelo'.[g] **27** Baasá u hijo Ajiya ku taal ti' u tribu Isacare' tu traicionartaj Nadab, tu kíimsaj tu kaajil Guibetón.[h] Le kaaja' u tia'al ka'ach le filisteo'obo'. Lela' úuch mientras ba'pachta'an u kaajil Guibetón tumen Nadab yéetel tumen tuláakal u kaajil Israelo'.

15:22 * Wa «u beetik u maas yantal u muuk'; u jel líi'sik». **15:23** * Wa «tu beetaj u maas yantal u muuk'o; tu jel líi'so». **15:24** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

CAP 15

a Jos 21:8, 17

b Jos 18:21, 26
Jue 20:1
1Sa 7:5
Jer 40:6

c 2Cr 16:11-14

d 1Re 22:42
2Cr 17:3, 4
2Cr 18:1
2Cr 19:4
Mt 1:8

e 1Re 14:20

f 1Re 14:7, 9

g 1Re 12:28-30
1Re 13:33

h Jos 19:44, 48
Jos 21:20, 23
1Re 16:15

Columna 2

a 1Re 14:9, 10

b 2Cr 12:15

c 1Re 16:8

d 1Re 16:7

e 1Re 12:28-30
1Re 13:33

CAP 16

f 2Cr 19:2
2Cr 20:34

g 2Cr 16:7

28 Tres años káajak u reinar rey Asá yóok'ol Judá ka kíimsa'ab Nadab tumen Baasá. Baasá túune' káaj u beetik u reyil tu lugar. **29** Chéen p'elak káajik u beetik u reyile' tu láaj xu'ulsaj ti' u familia Jeroboán. Ma' tu cha'aj ka p'áatak kuxa'anil mix juntúul ti' u familia Jeroboáni'. Tu beetaj u láaj xu'ulsa'alti'ob, tu beetaj je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Ajiya le silonitao', le máax meyajtiko'.[a] **30** Lela' úuch yo'olal le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj Jeroboán yéetel yo'olal le ba'alo'ob k'aastak tu túulch'intaj u beet u kaajil Israelo', úuch xan tumen tu beetaj u sen p'u'ujul Jéeoba, u Dios Israel. **31** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Nadab, tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'? **32** Mantats' yanchaj ba'ate'el ichil Asá yéetel Baasá, u reyil Israel.[b]

33 Tres años káajak u reinar Asá tu yóok'ol Judá ka káaj u beetik u reyil Baasá u hijo Ajiya, tu kaajil Tirzá, yéetel 24 años reinarnaj yóok'ol tuláakal u kaajil Israel.[c] **34** Chéen ba'ale' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba,[d] yéetel lúub ti' le k'ebano'ob yéetel ti' le ba'alo'ob ma' ma'alobtak tu beetaj Jeroboán yéetel tu péeksaj xan u beet u kaajil Israelo'.[e]

16 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Jehú,[f] u hijo Aananí,[g] ka u ya'al tu contra Baasá: **2** «Teche' mix ba'a-

lech ka'achi, pero tin ts'áajech utia'al ka a nu'ukt Israel, in kaajal.[a] Chéen ba'ale' seguernaj a beetik le ba'ax tu beetaj Jeroboáno' yéetel ta beetaj u k'ebantal Israel, in kaajal, le o'olal leti'obe' tu ofenderteno'ob yéetel le ba'alo'ob k'aastak tu beeto'obo'.[b] **3** Beora túuna' yaan in láaj xu'ulsik ti' Baasá bey xan ti' u familia, yéetel yaan in beetikti' je'ex tin beetil ti' Jeroboán[c] u hijo Nebato'. **4** Je'el máaxak ti' u familia Baasá ka kíimik te' kaajo' yaan u jaanta'al tumen le peek'o'obo'. Yéetel je'el máaxak ti' u familia ka kíimik te' k'áaxo' yaan u jaanta'al tumen le ch'íich'o'obo'».

5 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Baasáo', le páajtalil yanchajti'o', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'? **6** Baasá túune' kíime'* ka mu'uk tu kaajil Tirzá.[d] Elaj, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar. **7** Ts'o'ole' Jéeobae' tu ya'alaj ti' le profeta Jehú, u hijo Aananí, ka t'aanak tu contra Baasá yéetel tu contra u familiao'. T'aanaj tu contra Baasá yo'olal le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj tu táan Jéeoba úuchik u ofendertik yéetel le ba'alo'ob k'aastak tu beeto', tu beetaj je'ex u familia Jeroboáne'. Ts'o'ole' t'aanaj xan tu contra Baasá tumen leti'e' tu kíimsaj Nadab.[e]

16:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

CAP 16

a 1Sa 2:8

b 1Re 13:33

c 1Re 14:10, 11
1Re 15:29

d 1Re 15:21, 33

e 1Re 15:25-29

Columna 2

a 2Re 9:31

b 1Re 16:1-3

8 Veintiséis años káajak u reinar Asá tu yóok'ol Judáe', Elaj u hijo Baasáe', káaj u beetik u reyil tu yóok'ol u kaajil Israel desde tu kaajil Tirzá, dos años xáanchaj táan u reinar. **9** Zimrí, le máax ts'a'an tumen le rey Elaj utia'al ka u beet u nojchil yóok'ol táanchumuk ti' le máaxo'ob nu'uktik le carro'obo', tu traicionartaj le rey Elajo'. Le rey ka'acho' táan u káaltal tu kaajil Tirzá tu yotoch Arzá, Arzáe' leti' nu'uktik le meyaj ku beeta'al tu yotoch Elaj, tu kaajil Tirzáo'. **10** Zimríe' taale' ka tu kíimsaj[a] le reyo' ka káaj u beetik u reyil tu lugar, lela' úuch 27 años káajak u beetik u reyil Asá tu yóok'ol Judá. **11** Chéen p'elak káajik u beetik u reyil yéetel le ka kulaj tu tronoe' tu kíimsaj tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu familia Baasáo'. Ma' tu p'ataj kuxa'anil mix juntúul xiib* ichil u láak'tsilo'ob# wa ichil u amigo'ob Baasái'. **12** Bey tu xu'ulsil Zimrí tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u familia Baasáo'. Úuch le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao', le ba'ax tu ya'alaj ti' le profeta Jehú ka u ya'al tu contra Baasáo'.[b] **13** Lela' úuch yo'olal le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj Baasá yéetel Elaj, u hijoo', yéetel yo'olal le ba'alo'ob k'aastak tu túulch'into'ob u beet u kaajil Israelo',

16:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el máaxak ku wixik le pak'o'». Lela' junp'éel forma bix u ya'ala'al ba'al ti' le xiibo'ob úuchjeakilo'. # Wa «mix juntúul xiib ti' u láak'tsilo'ob je'el u vengarko'ob u k'i'ik'ele'».

tu ofenderto'ob Jéeoba u Dios Israel yéetel u imagen-o'ob mix ba'al u biilalo'obo'.[a] **14** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Elajo', tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'?

15 Veintisiete años káajak u reinar Asá tu yóok'ol Judá ka káaj u reinar Zimrí, siete días reinarnaj tu kaajil Tirzá. Lela' úuch le ba'pachta'an u kaajil Guibetóno',[b] le kaaja' u tia'al le filisteo'ob ka'acho'. **16** Le ka máan k'iine' le ejército bija'an ba'atelo' tu yu'ubaj u ya'ala'al lela': «Zimríe' ts'o'ok u traicionartik le reyo' yéetel ts'o'ok u kíimsik». Le o'olal te' k'iin je'elo', le tia'ano'ob ka'ach te' tu'ux ku ba'atelo'obo', tuláakal le soldado'obo'* tu ts'áajo'ob Omrí,[c] u nojchil le ejércitoo', utia'al ka u beet u reyil yóok'ol Israel. **17** Omrí yéetel tuláakal le soldado'obo'* luk'o'ob Guibetóne' ka bin u ba'pachto'ob Tirzá. **18** Le ka tu yilaj Zimrí ts'o'ok u ch'a'abal le kaajo' bin u ta'akuba ti' junp'éel lugar seguro, te' torre yaan tu yotoch* le reyo', ka tu tóokaj le naj pa'te' tu yéetelo', bey úuchik u kíimilo'.[d] **19** Lela' úuch tumen k'ebanchaji yéetel tu beetaj ba'alo'ob k'aastak tu táan Jéeoba. Leti'e' tu beetaj le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj Jeroboáno', yéetel lúub xan ti' le k'eban túulch'inta'ab u beet le israelita'ob tumen Jeroboáno'.[a] **20** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Zimrío', yéetel le traición tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'?

21 Te' k'iino'ob je'elo' u kaajil Israele' tu jatsuba. Junjaatse' jo'op' u apoyartik Tibní, u hijo Guinat, utia'al ka u ts'áa'ob u beet u reyil. Yéetel le uláak' jaatso' tu apoyartaj Omrí. **22** Chéen ba'ale' le máaxo'ob apoyart Omrío' tu ganarto'ob le máaxo'ob apoyartik Tibní, u hijo Guinato'. Tibní túune' kíime' ka káaj u beetik u reyil Omrí.

23 Treintiún años káajak u reinar Asá yóok'ol u kaajil Judá ka káaj u beetik u reyil Omrí tu yóok'ol Israel, 12 años xáanchaj táan u reinar. Tu kaajil Tirzáe' seis años xáanchaj táan u reinari'. **24** Leti'e' tu manaj u montañail Samaria ti' Sémer, tu bo'otajti' 68 kilos yéetel 400 gramos* plata, ka tu líi'saj junp'éel kaaj tu yóok'ol le montañao'. Ti' le kaajo' tu ts'áaj u k'aaba't Samaria,#[b] tumen u k'aaba' u yuumil△ le montaña ka'acho' Sémer. **25** Omríe' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba, yéetel tu beetaj ba'alo'ob maas k'aastak ke le tu beetaj tuláakal le máaxo'ob

CAP 16

a Dt 32:21
1Sa 12:21
2Re 17:15
Isa 41:29

b Jos 19:44, 48
Jos 21:20, 23
1Re 15:27

c 2Re 8:26
Miq 6:16

d Jue 9:53, 54
1Sa 31:4
2Sa 17:23

Columna 2

a 1Re 12:28-30
1Re 14:7, 9

b 1Re 20:1
2Re 17:24
Am 6:1
Hch 8:5

16:16, 17 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tuláakal Israel». **16:18** * Wa «palacio».

16:24 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka'ap'éel talentos». # U k'áat u ya'al «U tia'al u Familia Sémer». △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yuumtsil».

yanchajo'ob antes ti' leti'o'.[a] **26** Leti'e' tu beetaj le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj Jeroboán, u hijo Nebato', yéetel lúub xan ti' le k'eban túulch'inta'ab u beet u kaajil Israel tumen Jeroboáno', tu ofenderto'ob Jéeoba u Dios Israel, tu ofenderto'ob yéetel le imageno'ob mix ba'al u biilalo'obo'.[b] **27** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Omrío', le ba'alo'ob tu beeto' yéetel le páajtalil yanchajti'o', ¿ma' wa ti' ts'iibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'? **28** Omríe' kíime'* ka mu'uk tu kaajil Samaria. Acab,[c] u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

29 Acab, u hijo Omríe', káaj u beetik u reyil yóok'ol Israel 38 años káajak u beetik u reyil Asá tu yóok'ol Judá. Acab, u hijo Omríe', 22 años táan u beetik u reyil tu yóok'ol Israel tu kaajil Samaria.[d] **30** Acab, u hijo Omríe', tu beetaj ba'alo'ob maas k'aastak tu táan Jéeoba ke le tu beetaj tuláakal le máaxo'ob yanchajo'ob antes ti' leti'o'.[e] **31** Ts'o'ole' ma' chéen tu beetaj le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj Jeroboán,[f] u hijo Nebato', hasta ts'o'ok u beel yéetel Jezabel,[g] u hija Etbaal, u rey le sidonio'obo'.[h] Yéetel jo'op' xan u adorartik Baal[i] yéetel u chintal tu táan. **32** Ts'o'ole' tu beetaj junp'éel altar ti' Baal, tu beetaj te' tu yotoch* Baal[j] tu beetaj Samariao'. **33** Acabe' tu beetaj xan junp'éel che' utia'al ka adorarta'ak.[a] Leti'e' maas ya'ab ba'alo'ob tu beetaj utia'al u ofendertik Jéeoba u Dios Israel, maas ke ti' tuláakal le reyo'ob yanchajo'ob Israel antes ti' leti'o'.

34 Te' k'iino'ob táan u reinar Acabo', Yel le betelitao' tu jel líi'saj u kaajil Jericó. Le ka tu ts'áaj u cimientoile' kíim Abiram, u yáax hijo, yéetel le ka tu ts'áaj u joonajilo'obe' kíim Segub, u maas chichnil ti' u paalal. Bey úuchik u béeytal le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba tu chi' Josué u hijo Nuno'.[b]

17 Juntéenjeake', Elías*[c] le tisbita, juntúul máak ti' u lu'umil Galaad[d] u taale' tu ya'alaj ti' Acab: «¡Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba u Dios Israel, le Dios kuxa'ano', le máax kin meyajtiko',# de ke ma' tun k'áaxal sereno mix ja' tu yáamil wa jayp'éel años, hasta in wa'alik ka k'áaxake'l».[e]

2 Jéeobae' tu t'anaj Elíase' ka tu ya'alajti': **3** «Luk'kech waye' ka xi'ikech lak'in, ta'akaba tu Táax Lu'umil Kerit, tu lak'inil le Jordáno'. **4** Yaan a wuk'ik u ja'il le ríoo', yéetel tene' yaan in wa'alik ti' le cuervo'ob* ka u ts'áa'ob ba'al a jaanto'».[f] **5** Leti' túune' tu séeba'anil bine' ka tu beetaj le ba'ax a'ala'abti' tumen Jéeobao'. Bine' ka p'áat te' tu Táax

CAP 16

a Miq 6:16

b 1Re 12:28-30
1Re 13:33

c 1Re 16:33
1Re 21:4
1Re 21:20-22
2Re 10:1

d 1Re 16:23, 24
Isa 7:9

e 1Re 16:25
1Re 21:25
2Re 3:1, 2

f 1Re 12:28-30

g 1Re 18:4, 19
1Re 21:7
2Re 9:30
Ap 2:20

h Gé 10:15

i Jue 2:11
Jue 10:6
2Re 10:19
2Re 17:16

j 2Re 10:21, 27

Columna 2

a Éx 34:13
2Re 10:26, 28
2Re 13:6

b Jos 6:26

CAP 17

c 1Re 17:15, 16
1Re 17:22, 24
1Re 18:36, 38
1Re 18:46
2Re 2:8, 11
Lu 1:17
Jn 1:19, 21

d Jos 22:9

e Dt 28:15, 23
Jer 14:22
Lu 4:25
Snt 5:17

f Sl 37:25
Mt 6:11

16:28 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'-tsilo'ob». **16:32** * Wa «templo».

17:1 * U k'áat u ya'al «In Diose' Jéeoba». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu táan le máax wa'alakbaleno'». **17:4** * Le ch'iich'a' chíika'an ti' k'a'aw, chéen ba'ale' maas nojoch.

Lu'umil Kerito', tu lak'inil le Jordáno'. **6** De tempranoe' le cuervo'obo' ku taasko'ob waaj yéetel bak' utia'al ka u jaante, yéetel de tardee' bey xan u beetko'obo'. Elíase' te' río ku yuk'ik ja'o'.[a] **7** Chéen ba'ale' le ka máan wa jayp'éel k'iine' le ríoo' tiji[b] tumen ma'atech u k'áaxal ja' te' lu'umo'.

8 Jéeoba túune' tu t'ane' ka tu ya'alajti': **9** «Líi'kech, xeen tu kaajil Sarepta, tu lu'umil Sidón, ka p'áatkechi'. Yéetel, ¡ilawile!, tene' yaan in wa'alik ti' juntúul viuda ka u ts'áa ba'al a jaante».[c] **10** Elías túune' líik'e' ka bin Sarepta. Le ka k'uch tu yookbal le kaajo' tia'an ka'ach juntúul viuda táan u molik si'i'. Leti' túune' tu t'ane' ka tu ya'alajti': «Beet uts a taasikten junp'éel chan luuch ja' in wuk'e».[d] **11** Le táan ka'ach u bin le ko'olel u ch'a' le ja'o', Elíase' tu t'ane' ka tu ya'alajti': «Beet uts xan a taasikten junp'éel waaji'». **12** Le ko'olelo' tu ya'alajti': «Kin juraritiktech tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', mina'anten waaj, chéen ba'ax yaantene' junláap' harina ti' junp'éel nojoch nu'ukul, yéetel junp'íit aceite ti' junp'éel chan nu'ukul.[e] Beoraa' táan in molik junp'íit si', le kéen ts'o'okke' kin bin in beet junp'íit ba'al utia'al in jaante yéetel utia'al u jaant in hijo. Lela' leti'e u ts'ook janal ken k-beeto', le kéen ts'o'okke' k-kíimil».

13 Elías túune' tu ya'alajti': «Ma' a ch'a'ik saajkil. Xeen a beet le ba'ax ta wa'alo'. Chéen ba'ale' yáaxe' beetten junp'éel chan waaj yéetel le junp'íit harina yaantecho' ka a taasten waye'. Le kéen ts'o'okke' je'el u páajtal a beetik wa ba'ax utia'al a jaant teech yéetel a hijoe'. **14** Tumen lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israela': ‹Le harina yaan te' nojoch nu'ukulo' ma' kun xu'upul, yéetel le aceite yaan te' chan nu'ukulo' ma' kun sa'ap'al, bey kun úuchul hasta le k'iin ken u beet Jéeoba u k'áaxal ja' yóok'ol le lu'umo'›».[a] **15** Le ko'olel túuno' bine' ka tu beetaj le ba'ax tu ya'alaj Elíaso'. Leti', Elías bey xan u familiae' yanchaj ba'al u jaanto'ob ya'ab k'iino'ob.[b] **16** Le harina yaan te' nojoch nu'ukulo' ma' xu'upi' yéetel le aceite yaan te' chan nu'ukulo' ma' sa'ap'i', úuch je'ex tu ya'alil Jéeoba tu chi' Elíaso'.

17 Le ka ts'o'ok u yúuchul le ba'alo'oba', k'oja'anchaj u hijo le ko'olel majáantik u yotoch ti' Elíaso', maaschaj u k'oja'anile' ka kíimi.[c] **18** Le ko'olel túuno' tu ya'alaj ti' Elías: «Teech, le máax meyajtik le u jaajil Dioso', ¿ba'ax ts'o'ok in beetik ta contra?* ¿Taalech wa utia'al a k'a'ajsikten le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ts'o'ok in beetik, yéetel utia'al a kíimsik in hijoo'?».[d] **19** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajti': «Ts'áaten a hijoo'». Elías túune' tu ch'a'aj le chan xi'ipal ti' u maamao' ka tu bisaj te' cuarto yaan te' techo ts'a'anti' utia'al u p'áatlo',

CAP 17

a Nú 11:23; Jue 15:19

b 1Re 18:5

c Lu 4:25, 26

d Heb 11:32, 37

e 2Re 4:2

Columna 2

a Sl 34:10; Sl 37:17, 19; Flp 4:19

b Mt 10:41, 42; Lu 4:25, 26

c 2Re 4:19, 20

d Job 13:26

17:18 * Wa «¿ba'ax yaan in wil ta wéetel?».

ka tu chikúuntaj tu cama.[a] **20** Leti' túune' tu k'a'am a'alaj ti' Jéeoba: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, in Dios,[b] ¿táan wa xan a castigartik le viuda ku majáantikten u yotoch ikil a kíimsik u hijoo'?». **21** Leti' túune' óoxtéen chinlaj tu yóok'ol le chan xi'ipalo' ka tu k'a'am a'alaj ti' Jéeoba: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, in Dios, beet uts a beetik u ka'a kuxtal le chan xi'ipala'». **22** Jéeobae' tu yu'ubaj le ba'ax tu k'áat óoltaj Elíaso',[c] le chan xi'ipal túuno' kuxlaj tu ka'atéen.[d] **23** Elías túune' tu ch'a'aj le chan xi'ipalo' ka éemo'ob te' techoo' ka ooko'ob ichil le najo' ka tu ts'áaj ti' u maama táan u ya'alik: «Ilawile, a hijoe' kuxa'an».[e] **24** Le ka tu yilaj lela' le ko'olelo' tu ya'alaj ti' Elías: «Beoraa' in wojle' jach tu jaajil ka meyajtik Dios,[f] yéetel le ba'axo'ob ka wa'aliko' jach tu jaajil ti' u taal».

18 Le ka máan tres año-se',[g] Jéeobae' tu t'anaj Elíase' ka tu ya'alajti': «Xeen tu táan Acab, tumen tene' yaan in beetik ka k'áaxak ja' yóok'ol le lu'umo'».[h] **2** Elías túune' bin tu táan Acab. Te' k'iino'ob je'elo' jach nojoch le wi'ijil[i] yaan ka'ach Samariao'.

3 Te' k'iino'ob xan je'elo' Acabe' tu t'anaj Abdías, le máax nu'uktik le meyaj ku beeta'al tu yotocho'. (Abdías ka'ache' jach ku beetik ba'ax ku ya'alik Jéeoba. **4** Le táan u kíimsa'al u profeta'ob Jéeoba tumen Jezabele',[j] Abdíase' tu ch'a'aj 100 profeta'obe' ka tu ta'akaj 50 u túulal ti' junp'éel sajkab yéetel le uláak' 50 ti' uláak' sajkab, tu ts'áaj xan waaj utia'al u jaanto'ob yéetel ja' utia'al u yuk'o'ob). **5** Acab túune' tu ya'alaj ti' Abdías: «Xeen ti' tuláakal le lu'umo', xeen te' tu'uxo'ob ku síijil ja'o' yéetel le táax lu'umo'obo'. Ma' xaane' je'el k-kaxtik le xíiw k'a'abéet utia'al k-tséentik le tsíimino'ob yéetel le mula'obo', beyo' ma' tun kíimil tuláakal k-alak' ba'alche'ob». **6** Le o'olale' tu jatso'ob le lu'um tu'ux kun máan cada juntúulo'. Acabe' bin tu juunal ti' junp'éel bej yéetel Abdíase' bin xan tu juunal ti' yaanal bej.

7 Le táan ka'ach u bin Abdíaso', bin ilbil tumen Elías te' bejo'. Chéen p'elak tu k'aj óoltil Elíase' xolaje' ka chinlaj tu táan, ka tu k'áatajti': «Elías, in yuum, ¿teech wa?».[a] **8** Leti'e' tu núukajti': «Jaaj, teen. Xeen a wa'al ti' a ts'uulil: ‹Elíase' way yane'›». **9** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alaj: «In yuum, ¿ba'ax in beetmaj utia'al ka a k'uben tu k'ab Acab utia'al ka u kíimsen? **10** Kin jurartiktech tu k'aaba' Jéeoba a Dios, le Dios kuxa'ano', Acab in ts'uulile' ts'o'ok u túuxtik kaxtbilech ti' tuláakal le lu'umo'ob yéetel ti' tuláakal le kaajo'obo'. Le kéen u ya'alo'ob: ‹Leti'e' mina'an waye'›, ku beetik ka jurarta'ak tumen le lu'umo'ob yéetel le kaajo'ob de ke jach jaaj mina'anech te'elo'.[b] **11** Chéen ba'ale' teche' táan a wa'alikten: ‹Xeen a wa'al ti' a ts'uulil: «Elíase' way

CAP 17

a 2Re 4:21, 32

b Sl 99:6

c Snt 5:16

d Dt 32:39
1Sa 2:6
2Re 4:32, 34
2Re 13:21
Lu 7:15
Lu 8:54, 55
Jn 5:28, 29
Jn 11:44
Hch 9:40, 41
Hch 20:9, 10
Ro 14:9
Heb 11:17, 19

e Heb 11:35

f Jn 3:2

CAP 18

g Lu 4:25
Snt 5:17

h Sl 65:9, 10
Jer 14:22

i Le 26:26
Dt 28:24

j 1Re 16:31

Columna 2

a 2Re 1:8

b 1Re 17:2, 3

yane'». **12** Le kéen luk'ken ta wiknale' u poder Jéeobae' yaan u biskech[a] ti' junp'éel lugar ma' in wojel tu'uxi', yéetel le kéen in wa'al ti' Acab le ba'ax ka wa'aliktena', le kéen u yil mina'aneche' jach tu jaajil yaan u kíimsken. In yuum, tene' desde tin paalil kin beetik ba'ax ku ya'alik Jéeoba. **13** ¿Ma' wa ta wojéeltaj ba'ax tin beetaj le ka jo'op' u kíimsa'al u profeta'ob Jéeoba tumen Jezabelo'? Tene' tin ch'a'aj 100 u túulal u profeta'ob Jéeobae' ka tin ta'akaj 50 u túulal ti' junp'éel sajkab yéetel le uláak' 50 ti' uláak' sajkab, yéetel tin ts'áaj xan waaj u jaanto'ob yéetel ja' u yuk'o'ob.[b] **14** Chéen ba'ale' beoraa' teche' táan a wa'alikten: ‹Xeen a wa'al ti' a ts'uulil: «Elíase' way yane'».› Wa ka xi'iken in wa'al lela' jach tu jaajil yaan u kíimsken». **15** Chéen ba'ale' Elíase' tu ya'alaj: «Tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', le máax gobernartik le ángelo'ob yéetel le máax kin meyajtiko',* kin jurartiktech yaan in bin tu táan bejla'e».

16 Abdías túune' bin u yil Acabe' ka tu ts'áaj u yojéelt le ba'ax a'ala'abti'o', Acab túune' bin u yil Elías.

17 Acabe', chéen p'elak tu yilil Elíase' tu ya'alajti': «¿Teech wa le máax beetik u yantal nukuch problemas ti' Israelo'?».

18 Elíase' tu núukajti': «Tene' ma' in beet u yantal problemas ti' Israeli', le máax beetik u yantalo' teech yéetel u familia a papá, tumen xu'ul a ts'o'okbeske'ex u mandamiento'ob Jéeoba ka jo'op' a adorarke'ex le Baalo'obo'.[a] **19** Beora túuna' much'kíint tuláakal Israel te' Montaña Carmeloo',[b] much'kíint xan u 450 profeta'ob Baal bey xan le u 400 profeta'ob le che' ku adorarta'alo',[c] le máaxo'ob ku janalo'ob tu mesa Jezabelo'». **20** Acab túune' tu túuxtaj a'albil ti' tuláakal u kaajil Israel ka u much'uba, yéetel tu much'kíintaj xan le profeta'ob te' Montaña Carmeloo'.

21 Elías túune' tu nats'uba ti' le kaajo' ka tu ya'alaj: «¿Tak ba'ax k'iin kun xu'ulul u ka'ap'éeltal* a tuukule'ex?#[d] Wa Jéeoba leti' u jaajil Dioso' xeene'ex tu paach,[e] pero wa Baal leti' u jaajil dioso', ¡xeene'ex tu paach leti'!». Chéen ba'ale' le kaajo' ma' tu núukaj mix ba'al ti' Elíasi'. **22** Elías túune' tu ya'alaj ti' le kaajo': «Ti' tuláakal u profeta'ob Jéeobae' chéen teen p'aatlen,[f] chéen ba'ale' u profeta'ob Baale' 450 u túulalo'ob. **23** Ts'áa'exto'on ka'atúul táankelem toro'ob, u profeta'ob Baale' yaan u yéeyiko'ob juntúuli', yaan u jóo'sko'ob u xéexet'alo'ob yéetel yaan u ts'áaiko'ob yóok'ol le si'o', chéen ba'ale' ma' unaj u t'abko'obi'. Teen xane' yaan in preparartik le uláak' toroo' yéetel yaan in ts'áaik yóo-

CAP 18

a 2Re 2:15, 16
Mt 4:1
Hch 8:39

b 1Re 18:4

Columna 2

a Éx 20:4
1Re 9:9
1Re 16:30-33

b Jos 19:26, 31

c 1Re 16:33

d Jer 2:11
Os 10:2
Mt 12:30
1Co 10:21
2Co 6:14, 15

e Éx 20:5
Jos 24:15
1Sa 7:3
Sl 100:3

f 1Re 19:9, 10

18:15 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu táan le máax wa'alakbaleno'».

18:21 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u kojk'alankil». #Wa «a máane'ex yóok'ol ka'ap'éel muleta'ob».

k'ol le si'o', chéen ba'ale' ma' ken in t'abe. **24** Leti'ob túune' yaan u t'anik u dioso'ob,[a] teen xane' yaan in t'anik Jéeoba. Le Dios ken u túuxt k'áak' utia'al u núukik le t'aano', leti' u jaajil Dioso'».[b] Tuláakal túun le kaajo' tu núukaj: «Ma'alob le ba'ax ts'o'ok a wa'aliko'».

25 Elíase' tu ya'alaj ti' u profeta'ob Baal: «Te'exe' maas ya'abe'ex, le o'olale' yáax te'ex unaj a yéeyike'ex juntúul toro utia'al a prepararke'ex. Le kéen ts'o'okke' ka t'anke'ex u k'aaba' a diose'ex, chéen ba'ale' ma' ken a t'abe'ex». **26** Leti'ob túune' tu ch'a'ajo'ob le toro ts'a'abti'obo' ka tu prepararto'ob, le ka ts'o'oke' jo'op' u t'anko'ob u k'aaba' Baal desde temprano tak chúumuk k'iin, táan u ya'aliko'ob: «¡Baal, núuk k-t'aani'!». Chéen ba'ale' mix junp'éel voz u'uya'abi, mix máak núukti'ob.[c] Leti'obe' seguernaj u síit'o'ob tu ba'pach le altar tu beeto'obo'. **27** Kex bey chúumuk k'iine' Elíase' jo'op' u burlarko'ob táan u ya'alik: «¡K'a'am t'ane'ex! ¡Ma' wa ta wilke'exe' leti'e' juntúul dios!,[d] ma' xaane' táan u tuukul wa ma' xaane' bija'an u beet u necesidad.* ¡Wa ma' xaane' táan u wenel yéetel k'a'abéet u yajsa'al tumen wa máax!». **28** Leti'obe' táan ka'ach u k'a'am t'anko'ob Baal yéetel táan u xotik u wíinklilo'ob yéetel cuchillo'ob bey xan yéetel lanza'ob, je'ex suuk u beetko'obo', jo'op' tak u yichíintik u k'i'ik'elo'ob. **29** Kex ts'o'ok u máan chúumuk k'iine', leti'obe' láayli' táan ka'ach u sen awato'obe',* bey seguernajik u beetko'ob tak ka k'uch u yorail u k'u'ubul u ofrendail janal# ku k'u'ubul de tardeo', chéen ba'ale' mix junp'éel voz u'uya'abi, mix máak núukti'ob. Mix máak beet u cuentailo'ob.[a]

30 Elías túune' tu ya'alaj ti' tuláakal le kaajo': «Náats'ene'ex tin wiknal». Tuláakal túun le kaajo' náats' tu yiknal. Leti' túune' tu yutskíintaj le u altar Jéeoba nika'ano'.[b] **31** Elías túune' tu ch'a'aj 12 tuunicho'ob, junp'éel tuunich yo'olal cada junp'éel ti' u tribu u paalal Jacob, le máax a'ala'abti' tumen Jéeoba: «A k'aaba' bejla'e' Israel».[c] **32** Yéetel le tuunicho'oba' leti'e' tu beetaj junp'éel altar[d] tu k'aaba' Jéeoba. Le ka ts'o'oke' tu beetaj junp'éel zanja ti' tuláakal u ba'pach le altaro', le buka'aj tu k'alo' nojoch, leti'e buka'aj lu'um ku páajtal u pa'ak'al yéetel ka'ap'éel sea* semillao'. **33** Ts'o'ole' tu tsolaj le si'o', tu jóo'saj u xóoxot'al le toroo', tu ts'áaj yóok'ol le si'o'[e] ka tu ya'alaj: «Chupe'ex kanp'éel nukuch nu'ukulo'ob yéetel ja'e' ka a weke'ex yóok'ol

CAP 18

a Jue 6:31

b Le 9:23, 24
Dt 4:24
Jue 6:21
1Cr 21:26
2Cr 7:1

c Isa 45:20
Jer 10:5
Da 5:23
Hab 2:18, 19
1Co 8:4

d Isa 41:23

Columna 2

a Isa 44:19, 20

b 1Re 19:14

c Gé 32:28, 30
Gé 35:10
Isa 48:1

d Éx 20:25
Dt 27:6

e Gé 22:9
Le 1:7, 8

18:27 *Uláak' bix u traducirta'ale' «bija'an viaje».

18:29 *Wa «u beetko'ob le ba'ax ku beetik le profeta'obo'». #Ilawil «Ofrendail janal», página 2574. **18:32** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka'ap'éel medidas sea». Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul kex de 14 litros y medioo'. Ilawil «Sea», página 2579.

le ofrenda kun tóokbilo' bey xan yóok'ol le si'o'». **34** Le ka ts'o'oke' tu ya'alaj: «Beete'ex tu ka'atéen beyo'». Ka túun tu ka'a beeto'ob beyo'. Leti'e' tu ya'alajti'ob uláak' juntéen: «Beete'ex tu yóoxtéen». Leti'ob túune' tu beeto'ob tu yóoxtéenil. **35** Le ja' túuno' wéek tu ba'pach tuláakal le altaro', leti'e' tu chupaj xan le zanja yéetel ja'o'.

36 Le ka k'uch le hora tu'ux ku k'u'ubul u ofrendail janal de tardeo',[a] le profeta Elíaso' tu nats'uba tu yiknal le altaro' ka tu ya'alaj: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u Dios Abrahán,[b] Isaak[c] yéetel Israel, ojéelta'ak bejla'e' teche' Diosech tu kaajil Israel, ojéelta'ak xane' táan in meyajtikech yéetel táan in beetik tuláakal le ba'alo'oba' tumen teech a'alten.[d] **37** ¡Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, núuk in t'aani'! Núuk in t'aani', beyo' le kaaja' yaan u yojéeltik de ke teche' Jéeobaech, teech u jaajil Dios, yéetel táan a beetik u suut u puksi'ik'alo'ob ta wiknal».[e]

38 Te' súutuk je'elo' Jéeobae' tu túuxtaj junp'éel k'áak' desde te' ka'ano' ka tu láaj tóokaj le ofrendao',[f] le si'o', le tuunicho'obo' yéetel le lu'umo', tu beetaj xan u sa'ap'al le ja' yaan te' zanjao'.[g] **39** Le ka tu yilaj tuláakal le kaaj lela', tu séeba'anil xolajo'obe' ka chinlajo'ob, ka tu ya'alo'ob: «¡Jéeobae' leti' le u jaajil Dioso'! ¡Jéeobae' leti' le u jaajil Dioso'!». **40** Elíase' tu ya'alajti'ob: «¡Mache'ex u profeta'ob Baal! ¡Ma' a cha'ike'ex u púuts'ul mix juntúuli'!». Leti'obe' tu séeba'anile' tu macho'ob u profeta'ob Baal, Elías túune' tu biso'ob maas kabal, tak te' tu'ux ku máan u ja'il Cisóno'[a] ka tu kíimso'ob te'elo'.[b]

41 Le ka ts'o'oke' Elíase' tu ya'alaj ti' Acab: «Na'akakech, jaanen yéetel uk'ulnen tumen táan u yu'uba'al u juum u taal junp'éel jach k'a'amkach ja'».[c] **42** Acab túune' na'ake' ka jaani yéetel uk'ulnaji, Elíase' bin te' tu punta le Montaña Carmeloo', xolaje' ka chinlaji, tu ts'áaj u pool tu tojil u píixo'ob.[d] **43** Ka túun tu ya'alaj ti' le máax áantko': «Beet uts a na'akal ka paakatnakech tu tojil le k'áa'náabo'». Leti'e' na'ake' ka paakatnaji, ka tu ya'alaj: «Jach mix ba'al kin wilik». Elíase' siete u téenel tu ya'alajti': «Xeen tu ka'atéen». **44** Le u siete u téenel túuno', le máax áantik Elíaso', tu ya'alaj: «¡Ilawile! Te' tu yóok'ol le k'áa'náabo' ku yila'al táan u na'akal junp'éel chan múuyal buka'aj u nojchil u k'ab juntúul máake'». Elías túune' tu ya'alajti': «Xeen a wa'al ti' Acab: ‹¡Preparart a carro! ¡Émekech utia'al ma' a je'elsa'al tumen le ja'o'!›». **45** Te' súutuk je'elo' nookoychaje' ka ée'joch'e'enchaji, k'a'amchaj le iik'o' ka jo'op' u k'áaxal junp'éel jach k'a'amkach ja'.[e] Acab túune' seguernaj u bin tu carro te' bej ku bin tak Jezreelo'.[f] **46** Jéeoba túune' tu ts'áaj poder ti' Elías, leti' túu-

CAP 18

a Éx 29:41

b Gé 26:24

c Gé 28:13

d Nú 16:28
Jn 11:42

e Jer 31:18
Eze 33:11

f Le 9:23, 24
Jue 6:21
2Cr 7:1

g 1Re 18:23, 24

Columna 2

a Jue 5:20, 21
Sl 83:9

b Dt 13:1-5
Dt 18:20

c 1Re 17:1

d Snt 5:17, 18

e 1Sa 12:18
Job 38:37

f Jos 19:17, 18
1Re 21:1

ne' tu preparartubae'* ka bin u yáalkab táanil ti' Acab, bey úuchik u bin ti' tuláakal le bej tak ka k'uch Jezreelo'.

19 Acab[a] túune' tu ya'alaj ti' Jezabel[b] tuláakal le ba'ax tu beetaj Elíaso', tu tsikbaltajti' bix úuchik u kíimsa'al yéetel espada tuláakal le profeta'ob tumen Elíaso'.[c] **2** Jezabel túune' tu túuxtaj juntúul máak a'alik ti' Elías: «¡Ka u sen castigarten le dioso'ob wa walkil sáamala' ma' in túuxtech kíimsbil je'el bix ta kíimsil cada juntúul ti' leti'obo'!». **3** Le ka tu yu'ubaj Elías lela' sajakchaji, líik' túune' ka púuts' utia'al u salvarkuba.[d] K'uch Beer-seba[e] tu lu'umil Judá,[f] te' túuno' ti' tu p'ataj le máax áantko'. **4** Leti' túune' bin te' desiertoo', le ka máan junp'éel k'iin táan u xíimbale' k'uch tu yiknal junkúul chan che'e' ka kulaj yáanal, ka jo'op' u k'áatik ka kíimik. Leti'e' tu ya'alaj: «¡Tak way kin náakle'! Beoraa', Jéeoba, lu's in kuxtali',[g] tumen tene' ma' maas ma'aloben ti' in úuchben láak'tsilo'obi'».

5 Elías túune' chilaje' ka ween yáanal le chan che'o'. Chéen ba'ale' chíikpaj juntúul ángele' ka tu péets'k'abtaj Elíase'[h] ka tu ya'alajti': «Líi'keche' ka jaankech».[i] **6** Le ka paakatnaje' tu yile' naats' ti' u poole' yaan junp'éel wóolis waaj yóok'ol choko tuunicho'ob bey xan junp'éel jarra ja'. Leti' túune' tu jaantaj le waajo' yéetel tu yuk'aj le ja'o', le ka ts'o'oke' ka'a chilaji. **7** Sáam ti' lelo' u ángel Jéeobae' suunaj tu ka'atéene', tu mache' ka tu ya'alajti': «Líi'kech ka jaankech, tumen jach náach le viaje ken a beeto'». **8** Leti' túune' líik'e' ka jaani ka tu yuk'aj xan le ja'o'. Yo'olal le ba'ax tu jaanto' yanchaj u muuk'e', ka xíimbalnaj 40 días, bul k'iin yéetel bul áak'ab hasta ka k'uch Horeb, u montaña le u jaajil Dioso'.[a]

9 Te' túuno' ook ti' junp'éel sajkabe'[b] ka tu máansaj le áak'ab te'elo'. ¡Ilawile! Jéeoba túune' tu t'ane' ka tu ya'alajti': «Elías, ¿ba'ax ka beetik waye'?». **10** Leti' túune' tu núukaj: «Tene' chéen Jéeoba, le Dios gobernartik le ángelo'ob, kin meyajtiko'.[c] U kaajil Israele' ts'o'ok u tu'ubsik a pacto,[d] ts'o'ok u nikiko'ob a altaro'ob yéetel ts'o'ok u kíimsko'ob a profeta'ob yéetel espada,[e] jach chéen teen p'aatlen. Yéetel beoraa' táan u kaxtikeno'ob utia'al u kíimskeno'ob».[f] **11** Chéen ba'ale' Diose' tu ya'alajti': «Jóok'en, ka wa'alakech te' montaña tu táan Jéeobao'». ¡Ilawile! Jéeobae' táan ka'ach u máani',[g] taal túun junp'éel k'a'amkach iik'e' ka jo'op' u bujik le montaña'obo' yéetel u xi'ixikik le nukuch tuunicho'ob tu táan Jéeobao'.[h] Chéen ba'ale' Jéeobae' mina'an ka'ach te' iik'o'. Le ka ts'o'ok u máan le iik'o' yanchaj junp'éel terremoto,[i] chéen ba'ale' Jéeobae' mina'an ka'ach te' terremotoo'.

CAP 19

a 1Re 16:29 1Re 21:25

b 1Re 16:31

c 1Re 18:40

d Éx 2:15 1Sa 27:1

e Gé 21:31

f Jos 15:21, 28

g Nú 11:15 Job 3:21 Jon 4:3

h Da 10:8-10 Hch 12:7

i Sl 34:7 Heb 1:7, 14

Columna 2

a Éx 3:1 Éx 19:18 Mal 4:4

b Heb 11:32, 38

c Éx 20:4, 5 Nú 25:11 Sl 69:9

d Dt 29:24, 25 Jue 2:20 1Re 8:9 2Re 17:15

e 1Re 18:4

f 1Re 19:2 Ro 11:2, 3

g Éx 33:22

h Sl 50:3 Isa 29:6

i 1Sa 14:15 Job 9:6 Sl 68:8 Na 1:5

18:46 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu ch'ikaj u nook' tu k'axnak'».

12 Le ka ts'o'ok le terremotoo' yanchaj junp'éel k'áak',[a] chéen ba'ale' Jéeobae' mina'an ka'ach te' k'áak'o'. Le ka ts'o'ok u tu'upul le k'áak'o' u'uya'ab junp'éel chaambel t'aan.[b] **13** Chéen p'elak tu yu'ubil Elías le t'aano' tu pixaj u yich yéetel u nook',*[c] le ka ts'o'oke' jóok' wa'atal tu jool le sajkabo'. Te' súutuk túuno' tu yu'ubaj u k'áata'alti': «Elías, ¿ba'ax ka beetik waye'?». **14** Leti' túune' tu núukaj: «Tene' chéen Jéeoba, le Dios gobernartik le ángelo'ob, kin meyajtiko'. U kaajil Israele' ts'o'ok u tu'ubsik a pacto,[d] ts'o'ok u nikiko'ob a altaro'ob yéetel ts'o'ok u kíimsko'ob a profeta'ob yéetel espada, jach chéen teen p'aatlen. Yéetel beoraa' táan u kaxtikeno'ob utia'al u kíimskeno'ob».[e]

15 Jéeoba túune' tu ya'alajti': «Suunen, xeen te' tu desiertoil Damascoo'. Le kéen k'uchkech te'elo' yéey Azael[f] utia'al ka u beet u reyil yóok'ol Siria. **16** Unaj xan a yéeyik Jehú[g] u yáabil Nimsí utia'al ka u beet u reyil tu yóok'ol Israel, yéetel unaj a yéeyik Eliseo* u hijo Safat, le máax ku taal Abel-meolá, utia'al ka u beet u profetail ta lugar.[h] **17** Je'el máaxak ka púuts'uk ti' u espada Azaele',[i] Jehú kun kíimsik.[j] Ts'o'ole' je'el máaxak ka púuts'uk ti' u espada Jehúe', Eliseo kun kíimsik.[k] **18** Tu kaajil Israele' láayli' yaan 7,000 u túulal máako'ob[a] ma' xolako'ob tu táan Baali'[b] mix u ts'u'uts'o'obi'».[c]

19 Elías túune' luk' te'elo' ka bini, ka tu yilaj Eliseo u hijo Safat. Eliseoe' táan ka'ach u péeksik lu'um yéetel 24 u túulal toro'ob de a ka'aka'atúulil yanilo'ob, leti' nu'uktik ka'ach le u ts'ook ka'atúul toro'obo'. Elías túune' bin tu yiknale', tu lu'saj le nook'* u takmo'[d] ka tu ts'áaj tu yóok'ol. **20** Eliseo túune' tu p'ataj le toro'obo' ka bin áalkabil tu paach Elías, ka tu ya'alajti': «Beet uts a cha'ik in ts'u'uts'ik in papá yéetel in maama yéetel in wa'alikti'ob táan in bin. Le kéen ts'o'okok túune' kin bin ta paach». Elíase' tu núukajti': «Xeen, suunen, ¿ts'o'ok wa in wa'aliktech ma' a bin?». **21** Eliseo túune' suunaje', tu ch'a'aj ka'atúul toro'obe' ka tu kíimso'ob. Tu ch'a'aj le che'ob ku meyajti' utia'al u péeksik le lu'umo' ka tu tak'ankúuntaj u bak'el le toro'obo', ka ts'o'oke' tu ts'áaj ti' le máako'obo', leti'ob túune' jaano'ob. Le ka ts'o'oke' líik'e' ka bin tu paach Elías, ka káaj u meyajtik.[e]

20 Ben-adad,[f] u reyil Siriae',[g] tu much'kíintaj tuláakal u ejército bey xan 32 reyo'ob junmúuch' yéetel u yalak' tsíimino'ob bey xan u carro'ob. Leti'e' bine' ka tu ba'pachtaj[h] u kaajil Samaria[i] ka ba'atelnaj tu contra. **2** Leti'e' tu túuxtaj máako'ob te' kaaj utia'al u ya'aliko'ob ti' Acab,[j] u reyil Israelo': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Ben-adada': **3** ‹Le

CAP 19

a Dt 4:11

b Éx 34:5, 6

c Éx 3:6

d Dt 31:20
Sl 78:37
Isa 1:4
Jer 22:9

e Ro 11:2, 3

f 2Re 8:7, 8
Am 1:4

g 2Re 9:1-3
2Re 9:30-33

h 2Re 2:9, 15

i 2Re 8:12
2Re 10:32
2Re 13:3

j 2Re 9:14, 24
2Re 10:6, 7
2Re 10:23, 25

k 2Re 2:23, 24

Columna 2

a Ro 11:4

b Éx 20:5

c Os 13:2

d 2Re 2:8

e Éx 24:13
2Re 2:3
2Re 3:11

CAP 20

f 2Re 8:7

g 2Sa 8:6
2Re 5:2
Isa 9:12

h Dt 28:52

i 2Re 6:24
2Re 17:5

j 1Re 16:29

19:13, 19 * Wa «le nook' ku ts'áaik le profeta'obo'». **19:16** * U k'áat u ya'al «Diose' ku Salvar».

plata yéetel le oro yaantecho' in tia'al. In tia'al xan le a watano'ob maas ki'ichpantako'obo' bey xan le a paalal maas ki'ichkelmo'obo'›». **4** Le ka tu yu'ubaj lelo' u reyil Israele' tu núukaj: «Yuum rey, teen yéetel tuláakal ba'ax yaantene' a tia'al, je'ex ts'o'ok a wa'aliko'».[a]

5 Le máako'ob túuxta'abo'obo' suunajo'ob tu ka'atéene' ka tu ya'alo'ob: «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Ben-adada': ‹Tene' tin túuxtaj a'albiltech: «Yaan a ts'áaikten a plata, a oro, a watano'ob bey xan a paalal». **6** Chéen ba'ale' walkil sáamala' yaan in túuxtik le máaxo'ob meyajtikeno', leti'ob túune' yaan u xak'altiko'ob tubeel a wotoch bey xan u yotoch le máaxo'ob meyajtikecho' yéetel yaan u ch'a'ik u biso'ob tuláakal le ba'alo'ob ma'alobtak yano'obo'›».

7 Le ka tu yu'ubaj lelo' u reyil Israele' tu t'anaj tuláakal u nuuktakil le kaajo' ka tu ya'alajti'ob: «Beete'ex uts a wilke'ex ba'ax táan u beetik le máaka', leti'e' u k'áat u taas k'aas t-óok'ol, tumen le ka tu k'áatajten in watano'ob, in paalal, in plata yéetel in oroe' tin wa'alaj je'el in ts'áaikti'e'». **8** Tuláakal túun le kaajo' bey xan u nuuktakilo'obe' tu ya'alo'obti': «Ma' a wu'uyik u t'aan mix a cha'ik u beetik le ba'ax ku ya'aliko'». **9** Acab túune' tu ya'alaj ti' le máako'ob túuxta'abo'ob tumen Ben-adado': «A'ale'ex ti' le yuum reyo': ‹Tuláakal le ba'axo'ob ta yáax k'áatajteno' yaan in beetik, chéen ba'ale' le ba'ax táan a k'áatikten beoraa' ma' tu páajtal in beetik›». Le máako'ob túuxta'abo'ob túuno' luk'o'obe' ka bin u ya'alo'ob le ba'ax a'ala'abti'obo'.

10 Ben-adade' tu túuxtaj a'albil ti' u reyil Israel: «¡Tene' yaan in xu'ulsik ti' Samaria, yéetel u polvoil kun p'áatlo' ma' ken u ts'áa mix utia'al in ts'áaik junlóoch' ti' cada juntúul ti' in soldado'obi', ka u sen castigarten le dioso'ob wa ma' tin beetik lela'!». **11** U reyil Israel túune' tu núukajti': «A'ale'exti': ‹Wa todavía mix káajak le ba'atelo', ¿ba'axten ka máan a wa'al ts'o'ok a ganartik?›».[a] **12** Ben-adade' táan ka'ach u káaltal yéetel uláak' reyo'ob ichil le najo'ob de nook'o',* chéen p'elak tu yu'ubil le ba'ax túuxta'ab a'albilti'o' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob meyajtiko': «¡Preparartaba'ex utia'al le ba'atelo'!». Leti'ob túune' tu preparartuba'ob utia'al u atacarko'ob le kaajo'.

13 Chéen ba'ale' juntúul profetae' taal tu yiknal Acab[b] u reyil Israele' ka tu ya'alajti': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹¿Ts'o'ok wa a wilik tuláakal le ya'abkach máako'oba'? Bejla'e' tene' yaan in ts'áaiko'ob ta k'ab, teech túune' yaan a wojéeltik tene' Jéeobaen›».[c] **14** Acab túune' tu k'áataj: «¿Máax kun túuxtbil utia'al áantko'on?», le profeta túuno' tu núukaj: «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Leti'e máaxo'ob áantik le príncipe'ob gobernartik le

CAP 20

a Dt 28:15, 48

Columna 2

a Pr 16:18
Pr 27:1
Ec 7:8

b 1Re 16:29

c Éx 14:18
Sl 37:20

20:12 * Wa «paselo'obo'».

lu'umo'obo'». Acab túune' tu k'áataj: «¿Máax túun kun káajsik le ba'atelo'?». Le profetao' tu núukaj: «¡Teech!».

15 Acabe' tu xokaj jaytúul máako'ob áantik le príncipe'obo' ka tu yile' yaan 232 u túulalo'ob, le ka ts'o'oke' tu xokaj tuláakal le soldado'ob israelita'obo' ka tu yile' yaan 7,000 u túulali'. **16** Leti'obe' chúumuk k'iin ka jóok'o'ob, le ka jóok'o'obe' táan ka'ach u káaltal Ben-adad te' najo'ob de nook'* junmúuch' yéetel le 32 reyo'ob áantko'. **17** Le máaxo'ob áantik le príncipe'obo' leti'ob yáax jóok'o'ob, tu séeba'anil túune' Ben-adade' tu túuxtaj máako'ob utia'al u yilko'ob ba'ax ku yúuchul. Leti'ob túune' tu ya'alo'obti': «Yaan máako'ob ts'o'ok u jóok'lo'ob Samaria». **18** Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «Wa jóok'o'ob utia'al u kaxtiko'ob ka yanak jeets'elile' ma' a kíimsko'ob, cháacho'obe' ka a taaso'ob. Wa jóok'o'ob utia'al u ba'atelo'obe' ma' unaj xan a kíimsko'obi', cháacho'obe' ka a taaso'ob». **19** Le ka jóok'o'ob ti' le kaaj le máaxo'ob áantik le príncipe'ob bey xan le soldado'ob ku bino'ob tu yéetelo'obo', **20** cada juntúul ti' leti'obe' tu kíimsaj u enemigo. Le sirio'ob túuno' káaj u púuts'lo'ob,[a] yéetel le israelita'obo' bin u ch'a'pacho'ob. Chéen ba'ale' Ben-adad, u reyil Siriae', tu nat'aj juntúul tsíimine' ka púuts' junmúuch' yéetel jujuntúul ti' u soldado'ob u nat'maj u tsiimino'obo'. **21** U reyil Israel túune' bine' ka jo'op' u kíimsik le máaxo'ob nat'mil le tsíimino'obo' bey xan le máaxo'ob yano'ob yóok'ol le carro'obo'. Bey úuchik u ganartik le sirio'obo'.*

22 Le ka ts'o'oke' le profetao'[a] bin tu yiknal u reyil Israele' ka tu ya'alajti': «Xeen, ya'abkunt a soldado'ob, yéetel tukult tubeel ba'ax ken a beete,[b] tumen tu káajbal le uláak' añoo'* u reyil Siriae' yaan u taal ba'ate'el ta contra».[c]

23 Le máaxo'ob meyajtik túun u reyil Siriae' tu ya'alo'obti': «U Dioso'obe' juntúul Dios kaja'an te' montaña'obo', le o'olal tu ganarto'ono'ob. Chéen ba'ale' wa k-ba'ate'el tu contra'ob tu'ux táaxe' yaan k-ganarko'ob. **24** Beet xan lela': lu's tuláakal le reyo'obo'[d] yéetel tu lugaro'obe' ts'áa gobernadoro'obi'. **25** Le kéen ts'o'okok túune' ka much'ik* junp'éel ejército jach je'ex le ta perderto'. Ilawil a much'kíintik le buka'aj tsíimino'ob yéetel le buka'aj carro'ob yaantech ka'acho'. Le kéen ts'o'okke' k-bin ba'ate'el tu contra'ob te' tu'ux táaxo', beyo' jach seguro je'el k-ganarko'obe'». Leti' túune' tu yu'ubaj le ba'ax tu ya'alo'obo' ka tu beetaj beyo'.

26 Tu káajbal túun le añoo'* Ben-adade' tu much'kíintaj le sirio'obo' ka bin

20:16 * Wa «paselo'obo'».

20:21 * Wa «u kíimsik ya'ab sirio'obo'». **20:22** * Lela' u k'áat u ya'ale' te' tuláak' yáaxk'iino'. **20:25** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka xokik». **20:26** * Lela' u k'áat u ya'ale' te' yáaxk'iino'.

CAP 20

a Le 26:8 Dt 28:7

Columna 2

a 1Re 20:13

b Pr 20:18

c 2Sa 11:1

d 1Re 20:1, 16

CAP 20

Afek[a] utia'al u ba'ate'el tu contra Israel. **27** U soldadoilo'ob Israele' tu much'uba'ob yéetel tu preparartuba'ob xan, ka jóok'o'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra'ob. Le ka bin u soldadoilo'ob Israel u much'uba'ob aktáan ti' le sirio'obo' ku yila'alo'ob bey ka'ap'éel mejen múuch' chivo'obe'. Chéen ba'ale' le sirio'obo' ku chupiko'ob ka'ach tuláakal le lu'umo'.[b] **28** Ti' lelo' le máak meyajtik le u jaajil Dioso' tu nats'uba ti' u reyil Israele' ka tu ya'alajti': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Le sirio'obo' tu ya'alo'ob lela': «Jéeobae' juntúul Dios kaja'an te' montaña'obo', ma' juntúul Dios kaja'an te' táax lu'umo'obo'», yo'olal lela' yaan in ts'áaik ta k'ab tuláakal le ya'abkach máako'ob much'ukbalo'oba',[c] te'ex túune' yaan a wojéeltike'exe' tene' Jéeobaen›».[d]

29 Tu yáamil siete díase' le israelita'obo' ti' p'áato'ob aktáan ti' le sirio'obo', te' tu siete k'iin túuno' káaj le ba'atelo'. Ti' junp'éel k'iine' u soldadoilo'ob Israele' tu kíimso'ob 100,000 u túulal sirio'ob. **30** Le u maasilo'obo' púuts'o'ob, ooko'ob tu kaajil Afek.[e] Chéen ba'ale' le pak'o' lúub yóok'ol le 27,000 soldado'ob p'aatlo'ob ka'acho'. Ben-adad xane' púuts'e' ka ook ichil le kaajo', ka tu ta'akuba ti' junp'éel cuarto yaan ichil junp'éel naj.

31 Le máaxo'ob meyajtik Ben-adado' tu ya'alo'obti': «Ilawile, to'one' ts'o'ok k-u'uyik u ya'ala'ale' u reyilo'ob Israele' ku ch'a'iko'ob óotsilil.* Beet uts a cha'ik k-k'axnak'tik to'otoch nook'o'ob,# yéetel k-k'axik suumo'ob t-pool utia'al k-bin tu táan u reyil Israel. Ma' xaane' je'el u perdonartik a kuxtale'».[a] **32** Leti'ob túune' tu k'axnak'to'ob to'otoch nook'o'ob, tu k'axo'ob suum tu poolo'obe' ka bin u yilo'ob u reyil Israel, ka tu ya'alo'obti': «Ben-adad, a esclavoe', ku ya'alik: ‹Beet uts ma' a kíimsken›». U reyil Israele' tu núukaj: «¿Láayli' wa kuxa'ane'? Leti'e' in suku'un». **33** Le ka tu yu'ubo'obe' le máako'obo' tu tuklo'obe' lela' junp'éel ma'alob señal, tu na'ato'ob jach tu jaajil u yóol t'aanaj le reyo', ka tu jáan a'alo'obti': «Ben-adade' a suku'un». Leti' túune' tu ya'alaj: «Xeene'exe' ka a taase'ex». Ben-adade' jóok'e' ka bin u yil u reyil Israel. U reyil Israel túune' tu beetaj u na'akal tu carro.

34 Ben-adad túune' tu ya'alajti': «Yaan in láaj sutiktech le kaajo'ob tu ch'a'aj in papá ti' a papáo'. Yéetel teche' je'el u páajtal a ts'áaik mercado'ob* tu kaajil Damasco je'ex tu beetil in papá tu kaajil Samariae'».

Acab túune' tu ya'alaj: «Yo'olal le acuerdo ts'o'ok k-ch'a'ika' tene' yaan in cha'ik a bin».

Acab túune' tu ch'a'aj junp'éel acuerdo tu yéetele' ka tu cha'aj u bin.

a 2Re 13:17

b Jue 6:5, 6 1Sa 13:5 2Cr 32:7

c Dt 32:26, 27 Eze 20:9 Eze 36:22

d Éx 6:7 Éx 7:5 Sl 83:18 Eze 6:14 Eze 39:7

e 1Re 20:26

Columna 2

a Jon 3:8, 9

20:31 *Wa «ku ye'esko'ob nojoch yaabilaj». #Ilawil «To'otoch nook'», página 2582. **20:34** *Wa «a yéeyik je'el ba'axak calleil».

35 U hijo juntúul ti' le profeta'obo'*[a] t'a'an tumen Jéeoba, leti' túune' tu ya'alaj ti' le máak yaan tu yiknalo': «Beet uts a loxkeni'». Chéen ba'ale' le máako' ma' tu yóoti'. **36** U hijo le profetao' tu ya'alajti': «Tumen ma' ta beetaj le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao', chéen p'elak a luk'ul tin wiknale' yaan a kíimsa'al tumen juntúul leónе». Le ka luk' túun le máak tu yiknalo', taal juntúul leónе', tu puluba tu yóok'ole' ka tu kíimsaj.

37 Le ka ts'o'oke' tu yilaj uláak' máake' ka tu ya'alajti': «Beet uts a loxkeni'». Le máak túuno' tu loxe' ka tu beetaj loob ti'.

38 Le profeta túuno' bine' ka tu páa'taj le rey te' bejo', u pixmaj u yich yéetel junp'éel nook' utia'al ma' u k'aj óolta'al. **39** Le táan u máan le rey te'elo' leti'e' tu yawtajti': «Yuum rey, tene' binen te' tu'ux maas yaj yanil le ba'atelo', te'elo' táan ka'ach u jóok'ol juntúul máaki'. Le máak je'ela' tu taasaj tin wiknal juntúul máake' ka tu ya'alajten: ‹Kanáant le máaka'. Wa ku púuts'ule' yaan a bo'otik yéetel a kuxtal[b] wa ma'e' yaan u k'a'abéettal a bo'otik 34 kilos* plata›. **40** Yuum rey, le táan in máan in beet wa ba'axo', chéen ka tin ts'áaj cuentae' ts'o'ok u bin le máako'». U reyil Israel túune' tu ya'alajti': «Teech mismo a'al ba'ax kun úuchultech. Teech a'al máakalmáak a castigo». **41** Leti'e' tu séeba'anil tu lu'sаj le nook' pixmil u yicho', u reyil Israel túune' tu k'aj óoltaj de ke le máaka' juntúul ti' le profeta'obo'.[a] **42** Le profeta túuno' tu ya'alajti': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Úuchik a cha'ik u púuts'ul le máak tin wa'alajtech unaj u kíimsa'alo',[b] teech kan kíimil tu lugar le máako',[c] yéetel yaan u xu'ulsa'al ti' a kaajal tu lugar ti' u kaajal leti'›».[d] **43** Le ka tu yu'ubaj lelo' u reyil Israele' bin tu yotoch tu kaajil Samaria,[e] luba'an u yóol yéetel táan u ts'íikil.

21 Le ka ts'o'ok u yúuchul le ba'alo'oba' úuch junp'éel ba'al yaan yil yéetel u terreno Nabot, le jezreelitao'. Te' terrenoa' pak'a'an uvai', yéetel tia'an ka'ach Jezreel,[f] tu tséel u palacio Acab u reyil Samaria. **2** Acabe' tu ya'alaj ti' Nabot: «Ts'áaten le terreno tu'ux a pak'maj uva utia'al in pak'ik verdurasi', tumen tia'an naats' ti' in wotoche'. Tu lugare' je'el in ts'áaiktech junp'éel terreno maas ma'alob tu'ux pak'a'an uva'obe'. Wa a k'áat xane' je'el in bo'otiktech u tojole'». **3** Chéen ba'ale' Nabote' tu ya'alaj ti' Acab: «Jach junpuli' ma' ma'alob tu táan Jéeoba ka in ts'áatech le herencia tu p'atajten in úuchben láak'tsilo'obo'».[g] **4** Acab túune' ook ichil u yotoch, luba'an u yóol yéetel táan u ts'íikil

CAP 20
a 2Re 2:3
b 2Re 10:24 Hch 12:19 Hch 16:27
Columna 2
a 1Re 20:35
b Le 27:29 1Sa 15:9 Jer 48:10
c 1Re 22:31, 35 2Cr 18:33
d 2Re 6:24 2Re 8:12 2Cr 18:16
e 1Re 16:29
CAP 21
f Jos 19:17, 18
g Le 25:23 Nú 36:7

20:35 *Le t'aan «u hijo'ob le profeta'obo'» ma' xaane' táan u t'aan ti' junp'éel escuela tu'ux ku ka'ansa'al le profeta'obo' wa ti' junmúuch' profeta'ob. **20:39** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel talento».

úuchik u ya'ala'alti' tumen Nabot le jezreelitao': «Ma' ken in ts'áatech le herencia tu p'atajten in úuchben láak'tsilo'obo'». Leti' túune' chilaj tu camae' ka tu sutaj u yich tu tojil le pak'o', ts'o'ole' ma' tu yóotaj u jaant mix ba'ali'.

5 Jezabel,[a] u yatan Acab túune', ook te' tu'ux yano' ka tu k'áatajti': «¿Ba'axten jach luba'an a wóol yéetel ma' a k'áat a jaant mix ba'ali'?». **6** Leti' túune' tu núukajti': «Tumen tin wa'alaj ti' Nabot le jezreelitao': ‹Konten le terreno tu'ux a pak'maj uvao'. Wa a k'áat xane' tu lugare' je'el in ts'áaiktech uláak' terreno tu'ux pak'a'an uva'obe'›. Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajten: ‹Ma' ken in ts'áatech in terreno›». **7** Jezabel, u yatan túune', tu ya'alajti': «Pues ¿ma' wa teech u reyil Israeli'? Líi'kech, jaant wa ba'ax, ki'imakchajak a wóol. Teen ken in ts'áatech le terreno yaan ti' Nabot le jezreelitao'».[b] **8** Jezabel túune' tu ts'íibtaj carta'ob tu k'aaba' Acabe', tu sellarto'ob yéetel le sello[c] ku meyaj ti' Acabo', ka tu túuxto'ob ti' u nuuktakil le kaaj[d] yéetel ti' le ts'uulo'ob kaja'ano'ob te' kaaj tu'ux yaan Naboto'. **9** Te' carta'obo' tu ts'íibtaj lela': «A'ale'ex ka ayunarnak* máak, yéetel beete'ex ka kulak Nabot tu táan le kaajo'. **10** Beete'ex xan u kutal ka'atúul máako'ob mix ba'al u biilalo'ob aktáan ti' Nabot utia'al ka u ya'alo'ob tu contra:[a] ‹¡Teche' ts'o'ok a maldecirtik Dios bey xan le reyo'!›.[b] Le kéen ts'o'okke' ka jóo'ske'ex yéetel ka muruxtuntike'ex tak ken kíimik».[c]

11 Le máako'ob kaja'ano'ob tu kaajal Naboto', u nuuktakil u kaajal bey xan le ts'uulo'ob kaja'ano'ob te'elo' tu beeto'ob le ba'ax ts'íibta'an te' carta'ob tu túuxtaj Jezabel ti'obo'. **12** Leti'ob túune' tu ya'alo'ob ka ayunarnak máak yéetel tu beeto'ob u kutal Nabot tu táan le kaajo'. **13** Ook túun ka'atúul máako'ob mix ba'al u biilalo'obe' ka kulajo'ob aktáan ti' Nabot, ka jo'op' u t'aano'ob tu contra Nabot tu táan le kaajo'. Le máako'obo' jo'op' u ya'alako'ob: «¡Nabote' ts'o'ok u maldecirtik Dios bey xan le reyo'!».[d] Le ka ts'o'oke' tu jóo'so'ob paach kaaje' ka tu muruxtunto'ob tak ka kíimi.[e] **14** Le ka ts'o'oke' tu túuxto'ob a'albil ti' Jezabel: «Nabote' ts'o'ok u muruxtunta'al, ts'o'ok u kíimsa'al».[f]

15 Le ka tu yu'ubaj Jezabel ts'o'ok u muruxtunta'al Nabote' tu ya'alaj ti' Acab: «Líi'kech, xeen a ch'a' u terreno Nabot le jezreelitao',[g] le terreno ma' tu yóotaj u kontecho'. Tumen Nabote' ts'o'ok u kíimil». **16** Chéen p'elak tu yu'ubil Acab ts'o'ok u kíimil Nabote', líik' utia'al u bin u ch'a' u terreno Nabot le jezreelitao'.

17 Chéen ba'ale' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Elías[h] le tisbitao': **18** «Líi'kech, xeen a wil Acab u reyil Israel, le

CAP 21

a 1Re 16:31 1Re 18:4 1Re 19:2 1Re 21:25

b Miq 2:1 Miq 7:3

c Ne 9:38 Est 8:8

d Dt 16:18

Columna 2

a Éx 20:16 Dt 17:6

b Éx 22:28

c Le 24:16 Jn 10:33

d Am 5:12 Hab 1:4

e 2Re 9:25, 26 Ec 4:1

f Ec 5:8 Ec 8:14 Hab 1:13

g 1Re 21:7

h 1Re 17:1

21:9 * Ilawil página 2557.

máax ku gobernar tu yóok'ol Samariao'.[a] Leti'e' tia'an te' terreno tu'ux u pak'maj uva Naboto', bin u ch'a' le terrenoo'. **19** Teche' unaj a wa'alikti': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «¿Ts'o'ok wa a kíimsik juntúul máak[b] yéetel ts'o'ok xan a ch'a'ik* u terreno?».[c] Le kéen ts'o'okke' a'al xan ti': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Te' tu'ux léets'a'ab u k'i'ik'el Nabot tumen le peek'o'obo' ti' xan kun léets'bil a k'i'ik'el tumen le peek'o'obo'»».[d]

20 Acabe' tu ya'alaj ti' Elías: «¡Teech, le máax p'ekmileno', ts'o'ok túun a chukiken!».[e] Leti'e' tu núukaj: «Jaaj, ts'o'ok in chukikech. ‹Teche' a ch'a'tukultmaj* a beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba,[f] **21** yo'olal lelo' yaan in taasik k'aas ta wóok'ol yéetel yaan in láaj xu'ulsiktech, yaan in xu'ulsik ti' tuláakal xiib* ku taal ti' u familia Acab,[g] yaan in xu'ulsik tak le débilo'ob bey xan le máaxo'ob ma' tu páajtal u beetko'ob mix ba'al tu kaajil Israelo'.[h] **22** Ti' a familiae' yaan in beetik le ba'ax tin beetaj ti' u familia Jeroboán,[i] u hijo Nebato', yéetel je'ex tin beetil ti' u familia Baasá,[j] u hijo Ajiyae', tumen teche' ts'o'ok a beetik in p'u'ujul yéetel ts'o'ok a beetik u k'ebantal u kaajil Israel›. **23** Jéeoba xane' ts'o'ok u ya'alik tu contra Jezabel lela': ‹Le peek'o'obo' yaan u jaantiko'ob Jezabel te' terreno yaan Jezreelo'.[a] **24** Je'el máaxak ti' u familia Acab ka kíimik te' kaajo' yaan u jaanta'al tumen le peek'o'obo', yéetel je'el máaxak ka kíimik te' k'áaxo' yaan u jaanta'al tumen le ch'íich'o'obo'.[b] **25** U jaajile' mix juntéen yanak ka'ach juntúul máak je'ex Acabe',[c] leti'e' tu ch'a'tuklaj* u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba, tu cha'aj u túulch'inta'al tumen Jezabel u yatan.[d] **26** Leti'e' jach táaj k'aas ba'ax tu beetaj úuchik u bin tu paach le x-lala'* imageno'ob, je'ex úuchik u beetik le amorreo'obo', le máaxo'ob jóo'sa'abo'ob tu táan le israelita'ob tumen Jéeobao'».[e]

27 Chéen p'elak tu yu'ubil Acab le ba'ax a'ala'abti'o' tu jataj u nook'e' ka tu búukintaj to'otoch nook'. Ka jo'op' u ayunar yéetel u wenel yéetel le to'otoch nook' u búukintmo', jach luba'an u yóol ka'ach táan u máan. **28** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Elías le tisbitao': **29** «¿Ts'o'ok wa a wilik bix tu mixba'alkúuntiluba Acab tin táan?[f] Úuchik u mixba'alkúuntikuba tin táane' ma' ken in taas le k'aas te' k'iino'ob

CAP 21
a 1Re 16:29
b Gé 4:8, 10
c Dt 5:21 Hab 2:9
d 1Re 22:37, 38 2Re 9:25, 26
e 1Re 18:17 Am 5:10
f 1Re 16:30
g 2Re 10:7, 17
h 2Re 9:7-9
i 1Re 15:25-29
j 1Re 16:3, 11

Columna 2
a 2Re 9:10, 35
b 1Re 14:11 1Re 16:4
c 1Re 16:30
d 1Re 16:31 2Cr 22:2, 3 Ap 2:20
e Éx 23:28 Dt 9:5
f Sl 78:34

21:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a tia'alintik». **21:20** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ts'o'ok a konkaba utia'al». **21:21** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el máaxak ku wixik le pak'o'». Lela' jun-p'éel forma bix u ya'ala'al ba'al ti' le xiibo'ob úuchjeakilo'.

21:25 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu konuba». **21:26** *Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

kuxa'ano'. Le k'aaso' yaan in taasik tu yóok'ol u familia te' k'iino'ob kuxa'an u hijoo'».[a]

22 Tu yáamil tres año-se' ma' yanchaj ba'a-te'el ichil Siria yéetel Israeli'. **2** Te' tu yóoxp'éel año túuno' Jeosafat,[b] u reyil Judáe', bin u yil u reyil Israel.[c] **3** U reyil Israel túune' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob meyajtiko': «¿Ma' wa a wojle'exe' Ramot-galaade'[d] k-tia'al? Kex beyo' saajko'on k-ch'a' tu ka'atéen ti' u reyil Siria». **4** Leti' túune' tu ya'alaj ti' Jeosafat: «¿Je'el wa a bin ba'ate'el tu contra Ramot-galaad tin wéetele'?». Jeosafat túune' tu núukaj ti' u reyil Israel: «Je'ele', je'el in bin ba'ate'el ta wéetel junmúuch' yéetel in soldado'ob bey xan yéetel in walak' tsíi-mino'obe'».[e]

5 Chéen ba'ale' Jeosafate' tu ya'alaj ti' u reyil Israel: «Yáaxe'[f] beet uts a k'áatik ba'ax ku ya'alik Jéeoba».[g] **6** U reyil Israel túune' tu much'kíintaj le profeta'obo', kex 400 u túulalo'ob, ka tu ya'alajti'ob: «¿Unaj wa in bin ba'ate'el tu contra Ramot-galaad wa ma'?». Leti'obe' tu núuko'ob: «Xeen, tumen Jéeobae' yaan u k'ubik ta k'ab».

7 Jeosafat túune' tu ya'alaj: «Waye' ¿mina'an wa juntúul u profeta Jéeoba utia'al k-k'áatikti' ba'ax ku tuklik Dios?».[h] **8** Le ka tu yu'ubaj lelo' u reyil Israele' tu ya'alaj ti' Jeosafat: «Yaan uláak' ti' máax je'el u páajtal k-k'áatik ba'ax ku ya'alik Jéeobae'.[i] Chéen ba'ale' tene' in p'ekmaj le máako',[a] tumen le kéen profetizarnake' mix juntéen ku ya'alik ba'alo'ob ma'alob-tak tin wo'olal, chéen ba'a-lo'ob k'aastak ku ya'alik.[b] U k'aaba'e' Micaya, u hijo Imlá». Chéen ba'ale' Jeosafate' tu ya'alajti': «Yuum rey, ma' unaj a wa'alik ba'al beyo'».

9 U reyil Israel túune' tu t'anaj juntúul ti' le máaxo'ob u ts'aamaj autoridad ti'o' ka tu ya'alajti': «Taas tu séeba'anil Micaya u hijo Imlá».[c] **10** U reyil Israel yéetel Jeosafat u reyil Judáe' kulukbalo'ob ka'ach tu trono'ob yéetel u takmaj u ki'ichkelem nook'o'ob. Leti'obe' tia'ano'ob ka'ach te' táax lu'um tu'ux ku jóo'sa'al neek'o'ob tu yookbal Samariao', yéetel tuláakal le profeta'obo' táan ka'ach u profetizaro'ob tu táano'ob.[d] **11** Sedequías u hijo Kenaaná túune' tu beetaj baako'ob de fierroe' ka tu ya'alaj: «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Yéetel le baako'oba' yaan a k'óochik* le sirio'obo' tak ken a láaj xu'ulsti'ob›». **12** Tuláakal u maasil profeta'obo' láayli' xan leti'e ba'ax ku profetizarko'obo', leti'obe' táan ka'ach u ya'aliko'ob: «Xeen Ramot-galaad tumen yaan a ganar. Jéeobae' yaan u k'ubik ta k'ab».

13 Le máax túuxta'an t'aan yéetel Micayao' tu ya'alajti': «¡Ilawile! Tuláakal le profeta'obo' táan u ya'aliko'ob yaan u bin utsil ti' le reyo'. Teche' beet uts xan a t'aan je'ex úuchik u t'aano'obo', a'al

22:11 * Wa «túulch'intik».

CAP 21
a 2Re 9:25, 26 2Re 10:7, 11

CAP 22
b 1Re 15:24
c 2Cr 18:2, 3
d Jos 20:8, 9 1Re 4:7, 13
e 2Re 3:7 2Cr 19:2
f Nú 27:21
g 2Cr 18:4, 5
h 2Re 3:11 2Cr 18:6, 7
i 1Re 18:4

Columna 2
a 1Re 21:20 2Cr 36:16
b Isa 30:9, 10 Jer 38:4
c 2Cr 18:8-11
d Eze 13:2, 3

yaan u bin utsil ti' le reyo'».[a] **14** Chéen ba'ale' Micayae' tu ya'alaj: «Tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', kin jurartik de ke le ba'ax ken u ya'alten Jéeobao' leti'e ba'ax ken in wa'alo'». **15** Micaya túune' ook te' tu'ux yaan le reyo', le rey túuno' tu k'áatajti': «Micaya, ¿unaj wa k-bin ba'ate'el tu contra Ramot-galaad wa ma'?». Tu séeba'anile' leti'e' tu núukaj: «Xeen, tumen yaan a ganar. Jéeobae' yaan u k'ubik ta k'ab». **16** Le ka tu yu'ubaj lelo' le reyo' tu ya'alajti': «¿Jaytéen unaj in beetik a jurartik tu k'aaba' Jéeoba de ke chéen u jaajil ka a wa'alten?». **17** Leti' túune' tu ya'alajti': «Táan in wilik tuláakal le israelita'ob k'i'itpaja'ano'ob te' montaña'obo',[b] beyo'ob tamano'ob mina'an máax kanáantko'obe'. Jéeobae' tu ya'alaj: ‹Le je'elo'oba' mina'an u yuumilo'ob. Suunak cada juntúul tu yotoch yéetel ki'imak óolal›».

18 Acab u reyil Israel túune' tu ya'alaj ti' Jeosafat: «¿Ma' wa tin wa'alajtech: ‹Leti'e' ma' ken u profetizart mix ba'al ma'alob tin wo'olal, chéen ba'alo'ob k'aastak ken u ya'ale›?».[c]

19 Micaya túune' tu ya'alaj: «Le o'olale', u'uy le ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': tin wilaj Jéeoba kulukbal tu trono,[d] yéetel tu tséel, tu x-no'oj yéetel tu x-ts'íike', ti' wa'alakbal tuláakal le ejército yaan te' ka'ano'.[e] **20** Jéeoba túune' tu ya'alaj: ‹¿Máax ken u beet u creertik Acab junp'éel ba'al ma' jaaj utia'al ka xi'ik Ramot-galaad yéetel ka kíimik te'elo'?›. Juntúul ángele' táan ka'ach u ya'alik junp'éel ba'al yéetel uláak' ángele' táan xan u ya'alik uláak' ba'al. **21** Juntúul ángel[a] túune' máan táanile' ka wa'alaj tu táan Jéeoba, ka tu ya'alaj: ‹Teen ken in beet u creertik junp'éel ba'al ma' jaaji'›. Jéeoba túune' tu k'áatajti': ‹¿Bix ken a beetil?›. **22** Leti'e' tu núukaj: ‹Tene' yaan in bin yéetel yaan in beetik ka a'ala'ak junp'éel ba'al ma' jaaj tumen tuláakal u profeta'obo'›.[b] Dios túune' tu ya'alajti': ‹Xeen, ka a beet beyo'. Beet u creertik junp'éel ba'al ma' jaaji'. Le ba'ax ka tuklik a beetko' yaan u jóok'ol ma'alobil›. **23** Jéeoba túune' ts'o'ok u cha'ik ti' juntúul ángel ka u tus tuláakal a profeta'ob, utia'al beyo' ka u tusecho'ob,[c] chéen ba'ale' Jéeobae' ts'o'ok u ya'alik yaan u taasik k'aas ta wóok'ol».[d]

24 Sedequías, u hijo Kenaanáe', náats'e' ka tu lajaj Micayae' ka tu ya'alajti': «¿Táan wa a wa'alik de ke Jéeobae' tu lu'sajten u poder yéetel beoraa' ta wéetel ku t'aan?».[e] **25** Micayae' tu núukajti': «Le k'iin ken ookkech a ta'akaba te' cuarto yaan maas paachilo' ti' ken a ts'áa cuenta de ke beyo'». **26** U reyil Israel túune' tu ya'alaj: «Ch'a'ex Micayae' ka a k'ube'ex ti' Amón u nojchil le kaajo' yéetel ti' Joás u hijo le reyo'. **27** A'ale'exti'ob: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik le reya': «Ts'áa'ex cár-

CAP 22

a 2Cr 18:12-16

b Dt 28:15, 25

c 2Cr 18:17

d Isa 6:1
Eze 1:26

e 2Cr 18:18-22
Job 1:6
Da 7:9, 10
Mt 18:10
Ap 5:11

Columna 2

a Sl 104:4
Heb 1:7, 14

b 1Re 22:6

c Eze 14:9

d 1Re 20:42

e 2Cr 18:23-27

cel le máaka',[a] yéetel unaj a ts'áaike'exti' chéen junp'íit janal yéetel chéen junp'íit ja', bey unaj a beetke'ex hasta ken suunaken toj in wóol»». **28** Chéen ba'ale' Micayae' tu ya'alajti': «Wa suunajech toj a wóole' u k'áat u ya'ale' ma' t'aanaj Jéeoba tin wéeteli'».[b] Ka tu ya'alaj xan: «Máake'ex, u'uye'ex le ba'ax ts'o'ok in wa'aliko'».

29 Acab u reyil Israel yéetel Jeosafat u reyil Judáe' bino'ob tak Ramot-galaad.[c] **30** U reyil Israele' tu ya'alaj ti' Jeosafat: «Yaan in disfrazarkinba yéetel yaan in wokol te' ba'atelo', chéen ba'ale' teche' unaj a búukintik le nook' ku ye'esik de ke reyecho'». U reyil Israel túune' tu disfrazartubae'[d] ka ook te' ba'atelo'. **31** Chéen ba'ale' u reyil Siriae' ts'oka'anili' u ya'alik ti' le 32 jefe'ob nu'uktik u carro'obo':[e] «Ma' a ba'atele'ex yéetel mix máak, mix yéetel chichan mix yéetel nojoch, ba'atelnake'ex chéen tu contra u reyil Israel». **32** U jefeilo'ob le carro'obo', chéen p'elak tu yililo'ob Jeosafate', tu ya'alo'ob: «Seguro leti'e u reyil Israelo'». Ka túun bino'ob ba'ate'el tu contra. Jeosafat túune' jo'op' u yawtik ka áanta'ak. **33** U jefeilo'ob le carro'obo' le ka tu ts'áajo'ob cuenta de ke ma' leti' u reyil Israele' tu séeba'anil xu'ul u ch'a'pachtiko'ob.

34 Chéen ba'ale' juntúul soldadoe' tu ch'inaj u flecha chéen mina'an u cuentaile' ka tsa'ay ti' u reyil Israel, ch'iik tu yáamil u nook'il u ba'atelo'. Le rey túuno' tu ya'alaj ti' le máax nu'uktik u carroo': «Ts'áa vuelta, lu'sen te' tu'ux táan u yúuchul le ba'atela', tumen jach grave le ba'ax ts'o'ok u yúuchultena'».[a] **35** Le soldado'ob túuno' seguernaj u sen ba'atelo'ob bul k'iin. Le rey túuno' k'a'abéetchaj u yáanta'al utia'al u wa'atal te' carro aktáan ti' le sirio'obo'. Le k'i'ik' ku jóok'ol te' tu'ux ucha'an loob ti'o' choojnaj ichil le carroo', yéetel Acabe' kíim le táan u taal u chíinil k'iino'.[b] **36** Le jach ta'aytak u t'úubul le k'iino', te' tu'ux ku yúuchul le ba'atelo', u'uya'ab u yawta'al lela': «¡Tuláakal máake' suunak tu kaajal! ¡Tuláakal máake' suunak tu lu'um!».[c] **37** Bey úuchik u kíimil le reyo', leti' túune' bisa'ab Samariae' yéetel ti' mu'uki'. **38** Le ka tu p'o'ojo'ob u carroil u ba'ate'el le rey te' tu tséel le nojoch pila yaan Samariao', le peek'o'obo' tu léets'o'ob u k'i'ik'el yéetel ti' xan ichkíilnaj le x-prostituta'obo'.* Béeychaj le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao'.[d]

39 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Acab, tuláakal le ba'ax tu beeto', le naj* de marfilo'[e] yéetel le kaajo'ob tu líi'so', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'? **40** Acab túune' mu'uk

CAP 22

a Heb 11:32, 36

b Nú 16:28, 29

c 2Cr 18:28-32

d 2Cr 35:22

e 1Re 20:1

Columna 2

a 2Cr 18:33, 34

b 1Re 20:42

c 1Re 22:17

d 1Re 21:18, 19

e 1Re 10:22 Eze 27:15

22:38 * Uláak' bix u traducirta'ale' «le lugar tu'ux ku yichkíil le x-prostituta'obo', le peek'o'obo' tu léets'o'ob u k'i'ik'el». **22:39** * Wa «palacio».

te' tu'ux muka'an u yúuchben láak'tsilo'obo'.[a] Ocozías,[b] u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

41 Jeosafat,[c] u hijo Asáe', káaj u reinar tu yóok'ol Judá cuatro años jo'op'ok u reinar Acab tu yóok'ol Israel. **42** Treinticinco años yaan ka'ach ti' Jeosafat ka beeta'ab reyil, 25 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maama ka'ache' Azubá, u hija Silí. **43** Jeosafate' ma' xu'ul u beetik le ba'ax tu beetaj Asá,[d] u papáo'. Leti'e' seguernaj u beetik ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba.[e] Kex beyo' le ka'anal lugaro'obo' ma' láaj lu'sa'abo'obi' yéetel le kaajo' láayli' táan ka'ach u k'ubik sacrificio'ob yéetel láayli' táan u beetik u buts'ilankil u sacrificio'ob te' ka'anal lugaro'obo'.[f] **44** Jeosafate' seguernaj u biskuba ma'alobil yéetel u reyil Israel.[g] **45** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Jeosafat, le páajtalil yanchajti'o' yéetel le guerra'ob tu ba'atelto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'? **46** Leti'e' tu lu'saj xan ti' u lu'umil Judá le xiibo'ob ku prostituirkuba'ob te' temploo',[h] le p'aatlo'ob ka'ach desde tu k'iinilo'ob Asá, u papáo'.[i]

47 Tu lu'umil Edom ka'ache' mina'an mix juntúul reyi',[j] chéen yaan juntúul comisario beetik le meyaj ku beetik juntúul reyo'.[k]

CAP 22

a 1Re 16:28

b 2Re 1:2
2Cr 20:35

c 1Cr 3:10
2Cr 17:1
2Cr 20:31
Mt 1:8

d 1Re 15:11
2Cr 14:11
2Cr 15:8

e 2Cr 17:3

f Dt 12:14
1Re 14:23
1Re 15:14

g 2Cr 18:1
2Cr 19:2

h Dt 23:17, 18
1Re 14:24

i 1Re 15:11, 12

j Gé 36:1, 9

k 2Sa 8:14
2Re 8:20-22
Sl 108:9

Columna 2

a 1Re 10:22

b 1Re 9:26
2Cr 20:35-37

c 1Re 2:10

d 2Re 8:16
2Cr 21:1, 5

e 2Re 1:2

f 1Re 16:30

g 1Re 21:25

h 1Re 12:28-30
1Re 13:33

i 1Re 16:31, 32
2Re 1:2

j Éx 20:3
Éx 34:14

48 Jeosafat xane' tu beetaj u barcoilo'ob Tarsis utia'al u bino'ob Ofir* u ch'a'ob oro,[a] chéen ba'ale' ma' bino'obi' tumen ka'akacha'ab le barco'ob te' lugar ku k'aaba'tik Ezión-guébero'.[b] **49** Te' k'iino'ob je'elo' Ocozías u hijo Acabe' tu ya'alaj ti' Jeosafat: «Cha'a u bin le máaxo'ob meyajtiken yéetel le máaxo'ob meyajtikech te' barco'obo'», chéen ba'ale' Jeosafate' ma' tu yóoti'.

50 Jeosafat túune' kíime'* ka mu'uk te' tu'ux muka'an u yúuchben láak'tsilo'ob[c] te' tu Kaajal Davido'. Jeoram,[d] u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

51 Diecisiete años káajak u beetik u reyil Jeosafat tu yóok'ol Judáe', Ocozías[e] u hijo Acabe' káaj u beetik u reyil yóok'ol Israel desde tu kaajil Samaria, dos años xáanchaj táan u reinar tu yóok'ol Israel. **52** Ocozíase' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba yéetel ma' xu'ul u beetik le ba'ax tu beetaj u papá[f] yéetel u maamao',[g] mix le ba'ax tu beetaj Jeroboán u hijo Nebato', le máax beet u k'ebantal Israelo'.[h] **53** Leti'e' seguernaj u meyajtik Baal[i] yéetel u chintal tu táan, seguernaj xan u ofendertik Jéeoba u Dios Israel[j] je'ex úuchik u beetik u papáe'.

22:48 * Junp'éel lugar jach k'aj óola'an tumen ti' ku jóo'sa'al ka'ach ya'abkach ma'alob oroi'. **22:50** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

U KA'AP'ÉEL LIBROIL

REYES

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Elíase' ku ya'alik yaan u kíimil Ocozías (1-18)

2 Ku bisa'al Elías tumen k'a'amkach iik' (1-18)
Eliseoe' ku ch'a'ik u nook' Elías (13, 14)
Eliseoe' ku p'atik ma'alobil u ja'il Jericó (19-22)
X-osa'obe' ku kíimsko'ob mejen xi'ipalal (23-25)

3 Jeorame' ku reinar tu yóok'ol Israel (1-3)
Moabe' ku ts'áaikuba tu contra Israel (4-25)
Ku ganarta'al Moab (26, 27)

4 Ku beetik Eliseo ma' u xu'upul u aceite le viudao' (1-7)
Ku ye'esik u yutsil ko'olel kaja'an Sunem (8-16)
Beeta'ab u yantal u hijo; ku kíimil u hijo (17-31)
Eliseoe' ku ka'a kuxkíintik le chan xi'ipalo' (32-37)
Eliseoe' ku p'atik ma'alobil junp'éel janal (38-41)
Eliseoe' ku ya'abkuntik le waajo' (42-44)

5 Eliseoe' ku ts'akik u lepra Naamán (1-19)
Ku tsa'ayal lepra ti' Guejazi (20-27)

6 Eliseoe' ku beetik u jóok'ol le báat yóo' ja'o' (1-7)
Eliseo yéetel le sirio'obo' (8-23)
Ku je'ek'abta'al u yich le máax áantik Eliseoo' (16, 17)
Ku ch'óoptal le sirio'obo' (18, 19)
Ku yantal junp'éel nojoch wi'ijil Samaria (24-33)

7 Eliseoe' ku ya'alik yaan u xu'ulul le wi'ijilo' (1, 2)
Ku kaxta'al janal te' tu'ux jelekbal le sirio'obo' (3-15)
Ku béeytal le ba'ax ku ya'alik Eliseoo' (16-20)

8 Ku ka'a su'utul u lu'um le ko'olel sunamitao' (1-6)
Eliseo, Ben-adad yéetel Azael (7-15)
Jeorame' ku reinar tu yóok'ol Judá (16-24)
Ocozíase' ku reinar tu yóok'ol Judá (25-29)

9 Ku yéeya'al Jehú bey rey yóok'ol Israele' (1-13)
Jehúe' ku kíimsik Jeoram yéetel Ocozías (14-29)
Ku kíimsa'al Jezabel; ku jaanta'al tumen peek' (30-37)

10 Jehúe' ku kíimsik u familia Acab (1-17)
Jeonadabe' ku apoyartik Jehú (15-17)
Jehúe' ku kíimsik máaxo'ob adorartik Baal (18-27)
Le ba'axo'ob úuch le táan u reinar Jehúo' (28-36)

11 Atalíae' ku reinar kex ma' leti' unaji' (1-3)
Ta'aka'ab Jeoás; ku beeta'al reyil (4-12)
Ku kíimsa'al Atalía (13-16)
Jeoyadáe' ku yutskíintik ya'ab ba'alo'ob (17-21)

12 Jeoáse' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-3)
Jeoáse' ku yutskíintik le temploo' (4-16)
Le sirio'obo' ku taalo'ob ba'ate'el (17, 18)
Ku kíimsa'al Jeoás (19-21)

13 Jeoacaze' ku reinar tu yóok'ol Israel (1-9)
Jeoáse' ku reinar tu yóok'ol Israel (10-13)

Eliseoe' ku ts'áaik a pruebail Jeoás (14-19)
U baakel Eliseoe' ku kuxkíintik juntúul máak (20, 21)
Ku béeytal le ts'ook profecía tu ya'alaj Eliseoo' (22-25)
14 Amasíase' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-6)
Ku ba'ate'el tu contra Edom yéetel tu contra Israel (7-14)
Ku kíimil Jeoás u reyil Israel (15, 16)
Ku kíimil Amasías (17-22)
Jeroboán segundoe' ku reinar tu yóok'ol Israel (23-29)
15 Azaríase' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-7)
U ts'ook u reyilo'ob Israel: Zacarías (8-12), Salum (13-16), Menaem (17-22), Pekaías (23-26), Péka (27-31)
Jotáne' ku reinar tu yóok'ol Judá (32-38)
16 Acaze' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-6)
Acaze' ku bo'otik le asirio'obo' (7-9)
Acaze' ku beetik altar je'ex le yaan Damascoo' (10-18)
Ku kíimil Acaz (19, 20)
17 Oseae' ku reinar tu yóok'ol Israel (1-4)
Ku ch'a'abal u lu'umil Israel (5, 6)
Le israelita'obo' tu adorarto'ob yaanal dioso'ob (7-23)
Ku bisa'al j-táanxel lu'umilo'ob kajtal Samaria (24-26)
U kajnáalilo'ob Samariae' ku xa'ak'tik u religióno'ob (27-41)
18 Ezequíase' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-8)
Ku k'a'ajsa'al le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj Israelo' (9-12)
Senaqueribe' ku bin ba'ate'el tu contra Judá (13-18)
Rabsaquée' ku retartik Jéeoba (19-37)
19 Ezequíase' ku kaxtik u yáantaj Dios (1-7)
Senaqueribe' ku amenazartik Jerusalén (8-13)
U oración Ezequías (14-19)
Isaíase' ku ya'alik ba'ax tu núukaj Dios (20-34)
Juntúul ángele' ku kíimsik 185,000 asirio'ob (35-37)
20 Ku k'oja'antal Ezequías; ku yutstal (1-11)
Le máaxo'ob túuxta'ab tumen u reyil Babiloniao' (12-19)
Ku kíimil Ezequías (20, 21)
21 Ku reinar Manasés; ku kíimsik ya'ab máako'ob (1-18)
Ku ya'ala'al yaan u xu'ulsa'al ti' Jerusalén (12-15)
Amóne' ku reinar tu yóok'ol Judá (19-26)
22 Josíase' ku reinar tu yóok'ol Judá (1, 2)
Ku ya'ala'al bix kun utskíintbil le temploo' (3-7)
Ku kaxta'al u libroil le Leyo' (8-13)
Ku ya'alik Uldá yaan u taal k'aas yóok'ol le lu'umo' (14-20)
23 Josíase' ku yutskíintik ya'ab ba'alo'ob (1-20)
Ku festejarta'al le Pascuao' (21-23)
Josíase' ku yutskíintik u maasil ba'alo'ob (24-27)
Ku kíimil Josías (28-30)
Jeoacaze' ku reinar tu yóok'ol Judá (31-33)
Jeoyakime' ku reinar tu yóok'ol Judá (34-37)
24 Jeoyakime' ku líik'il tu contra Babilonia; ku kíimil (1-7)
Joaquíne' ku reinar tu yóok'ol Judá (8, 9)
Le yáax juntéen ka bisa'abo'ob Babiloniao' (10-17)
Sedequíase' ku gobernar Judá; ku líik'il tu contra Babilonia (18-20)

25 Nabucodonosore' ku ba'pachtik Jerusalén (1-7)
Ku xu'ulsa'al ti' Jerusalén bey xan ti' le temploo' (8-21)
Ku ts'a'abal Guedalías utia'al gobernar (22-24)
Ku kíimsa'al Guedalías; ku bin le máako'ob Egiptoo' (25, 26)
Ku jáalk'abta'al Joaquín tu lu'umil Babilonia (27-30)

1 Le ka ts'o'ok u kíimil Acabe' Moabe'[a] líik' tu contra Israel.

2 Te' k'iino'ob je'elo', tu kaajil Samariae', Ocozíase' lúub ti' junp'éel jool yaan te' cuarto yaan tu techoil u yotocho'. Le jool yaan ti' le naj ka'acho' yaan u maak.* Le ka lúube' úuch loob ti'. Ocozías túune' tu túuxtaj máako'obe' ka tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex, ka a k'áate'ex ti' Baal-zebub u dios u kaajil Ecrón[b] wa yaan in wutstal ti' le ba'ax úuchtena'».[c] **3** Chéen ba'ale' u ángel Jéeobae'* tu ya'alaj ti' Elías[#d] le tisbitao': «Líi'kech, xeen a wil le máako'ob túuxta'abo'ob tumen u reyil Samariao' ka a wa'alti'ob lela': ‹¿Mina'an wa Dios tu kaajil Israel le o'olal ka bin a k'áate'ex ba'ax ku tuklik Baal-zebub u diosil Ecrón?[e] **4** Le o'olale' lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Ma' kan líik'il ti' le cama tu'ux chilikbalecho', tumen jach tu jaajile' yaan a kíimil›»». Le ka ts'o'oke' Elíase' bini.

5 Le ka suunaj le máako'ob tu túuxto', Ocozíase' tu séeba'anil tu k'áatajti'ob: «¿Ba'axten ts'o'ok a jáan suute'ex?». **6** Leti'obe' tu núuko'obti': «Es ke juntúul máake' bin u yilo'one' ka tu ya'alajto'on: ‹Xeene'ex, suunene'ex tu yiknal le rey túuxte'exo' ka a wa'ale'exti': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹¿Mina'an wa Dios tu kaajil Israel le o'olal ka túuxtik k'áatbil ba'ax ku tuklik Baal-zebub u diosil Ecrón? Le o'olale' ma' kan líik'il ti' le cama tu'ux chilikbalecho', tumen jach tu jaajile' yaan a kíimil›»».[a] **7** Le ka tu yu'ubaj lelo' Ocozíase' tu k'áatajti'ob: «¿Bix le máak bin u yile'ex yéetel tu ya'alajte'ex le t'aano'oba'?». **8** Leti'ob túune' tu ya'alo'obti': «Juntúul máak u búukintmaj junp'éel nook' beeta'an yéetel u tso'otsel ba'alche'[b] yéetel u ts'aamaj junp'éel u k'axnak' de k'éewel».[c] Tu séeba'anile' leti'e' tu ya'alaj: «Le máako', Elías le tisbitao'».

9 Le rey túuno' tu túuxtaj u jefeil 50 soldado'ob yéetel u 50 soldado'ob tu yiknal Elías. Le ka na'ak u jefeil le soldado'ob te' tu'ux yaan Elíaso', Elíase' kulukbal ka'ach tu maas ka'anlil le montañao'. U jefeil le soldado'ob túuno' tu

CAP 1

a Gé 19:36, 37
2Sa 8:2
Sl 60:8

b Jos 13:2, 3
1Sa 5:10

c 2Re 1:16

d 1Re 17:1
1Re 18:36

e Isa 8:19
Jer 2:11

Columna 2

a 1Cr 10:13, 14

b 1Re 19:19
Zac 13:4
Heb 11:32, 37

c Mt 3:4

1:2 * Ma' xaane' lela' junp'éel maak beeta'an de che' yéetel ts'a'an yóok'ol junp'éel jool yaan te' techoo'. **1:3** * Ilawil página 2566. # U k'áat u ya'al «In Diose' Jéeoba».

ya'alajti': «Teech, le máak meyajtik u jaajil Dioso',[a] le reyo' ku ya'aliktech: ‹Éemkech›». **10** Chéen ba'ale' Elíase' tu núukaj ti' u jefeil le 50 soldado'obo': «Pues, wa teen juntúul máak ku meyajtik Diose', éemek k'áak' te' ka'ano'[b] ka u xu'ulstech pa'te' yéetel le a 50 soldado'obo'». Éem túun junp'éel k'áak' te' ka'ano' ka tu xu'ulsaj u jefeil le soldado'obo' bey xan u 50 soldado'obo'.

11 Le rey túuno' tu túuxtaj tu ka'atéen tu yiknal Elías uláak' juntúul u jefeil 50 soldado'ob yéetel u 50 soldado'ob. Leti' túune' bine' ka tu ya'alajti': «Teech, le máak meyajtik le u jaajil Dioso', le reyo' ku ya'aliktech: ‹Éemkech tu séeba'anil›». **12** Chéen ba'ale' Elíase' tu núukaj ti' u jefeil le 50 soldado'obo': «Pues, wa teen juntúul máak ku meyajtik le u jaajil Dioso', éemek k'áak' te' ka'ano' ka u xu'ulstech pa'te' yéetel le a 50 soldado'obo'». Éem túun junp'éel k'áak' te' ka'an ku taal ti' Dioso' ka tu xu'ulsaj u jefeil le soldado'obo' bey xan u 50 soldado'ob.

13 Le rey túuno' tu yóoxtéene' tu túuxtaj tu yiknal Elías uláak' juntúul u jefeil 50 soldado'ob yéetel u 50 soldado'ob. U jefeil le 50 soldado'ob túuno' bine' ka xolaj tu táan Elías, ka jo'op' u k'áat óoltikti': «Teech, le máax meyajtik le u jaajil Dioso', beet uts a ch'a'ikto'on óotsilil, ma' a kíimsken mix a kíimsik le 50 soldado'oba'. **14** Le yáax ka'atúul u jefeil le soldado'ob junmúuch' yéetel u 50 soldado'obe' tóoka'abo'ob le ka éem k'áak' te' ka'ano'. Chéen ba'ale' beoraa' beet uts a ch'a'ikten óotsilil yéetel ma' a kíimsken».

15 Yo'olal lelo' u ángel Jéeobae' tu ya'alaj ti' Elías: «Éemkech tu yéetel. Ma' a ch'a'ik saajkil ti'». Elías túune' líik'e' ka éem tu yéetel utia'al u bin tu yiknal le reyo'. **16** Elías túune' tu ya'alaj ti' le reyo': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Teche' ta túuxtaj máako'ob utia'al u k'áatko'ob ba'ax ku tuklik Baal-zebub u diosil Ecrón.[a] ¿Ta beetaj wa tumen mina'an Dios tu kaajil Israel?[b] ¿Ba'axten ma' ta k'áataj ti' Dios ba'ax ku tukliki'? Le o'olale' teche' ma' kan líik'il ti' le cama tu'ux chilikbalecho', tumen jach tu jaajile' yaan a kíimil›». **17** Ocozías túune' kíimi, úuch je'ex tu ya'alil Jéeoba ti' Elías ka u ya'alo'. Ocozíase' ma' yanchaj u hijoi', le o'olal Jeorame'*[c] káaj u beetik u reyil tu lugar. Le je'ela' úuch dos años káajak u beetik u reyil Jeoram,[d] u hijo Jeosafat, u reyil Judá.

18 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Ocozías,[e] le uláak' ba'alo'ob tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'?

2 Le jach ta'aytak u bisa'al ka'anal Elías[f] tumen Jéeoba yéetel junp'éel k'a'amkach iik'e',[g] Elías yéetel Eliseoe'[h] jóok'o'ob ti' u kaajil Guilgal.[i]

1:17 * Leti'e' u yíits'in Ocozías.

CAP 1

a Dt 33:1

b Nú 11:1 Nú 16:35 Lu 9:54 Jud 7

Columna 2

a Jos 13:2, 3

b 2Re 1:3

c 2Re 3:1 2Re 9:22

d 2Re 8:16

e 1Re 22:51

CAP 2

f 1Re 17:1

g 2Re 2:11

h 1Re 19:16

i 2Re 4:38

2 Elíase' tu ya'alaj ti' Eliseo: «Beet uts a p'áatal waye' tumen Jéeobae' ts'o'ok u túuxtiken Betel». Chéen ba'ale' Eliseoe' tu ya'alaj: «Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', yéetel kin jurartik tu yo'olal a kuxtale', tene' ma' ken in p'atech ta juunal». Leti'ob túune' éemo'ob Betel.[a] **3** Te' tu kaajil Betelo' u hijo'ob le profeta'obo'* jóok' u yilo'ob Eliseoe' ka tu ya'alo'obti': «¿A wojel wa de ke bejla'e' Jéeobae' yaan u beetik a p'a'atal tumen a ts'uulil, le máax nu'uktikecho'?».[b] Eliseo túune' tu núukaj: «In wojel, pero ma' a máan a tsikbalte'ex».

4 Elías túune' tu ya'alaj ti' Eliseo: «Beet uts a p'áatal waye' tumen Jéeobae' ts'o'ok u túuxtiken Jericó».[c] Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alaj: «Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', yéetel kin jurartik tu yo'olal a kuxtale', tene' ma' ken in p'atech ta juunal». Leti'ob túune' k'ucho'ob Jericó. **5** U hijo'ob le profeta'ob yano'ob Jericóo' náats'o'ob tu yiknal Eliseoe' ka tu ya'alo'obti': «¿A wojel wa de ke bejla'e' Jéeobae' yaan u beetik a p'a'atal tumen a ts'uulil, le máax nu'uktikecho'?». Eliseo túune' tu núukaj: «In wojel, pero ma' a máan a tsikbalte'ex».

6 Elías túune' tu ya'alaj ti' Eliseo: «Beet uts a p'áatal waye' tumen Jéeobae' ts'o'ok u túuxtiken tak te' Jordáno'». Chéen ba'ale' Eliseoe' tu núukaj: «Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', yéetel kin jurartik tu yo'olal a kuxtale', tene' ma' ken in p'atech ta juunal». Leti'ob túune' seguernaj u bino'ob. **7** Le wa'alakbalo'ob tu ka'atúulalo'ob tu tséel le Jordáno', bin xan 50 u túulal ti' u hijo'ob le profeta'obo' ka wa'alaj u cha'anto'ob desde náachil ba'ax ku yúuchul. **8** Elías túune' tu ch'a'aj u nook'e',*[a] tu kots'e' ka tu p'uchaj le ja' tu yéetelo', le ja' túuno' tu jatsuba, junjaatse' tu x-no'oj yéetel le uláak' jaatso' tu x-ts'íik. Tu ka'atúulalo'ob túune' k'áatmáano'obi', tikin le lu'um tu'ux máano'obo'.[b]

9 Chéen p'elak k'áatmáaniko'obe', Elíase' tu ya'alaj ti' Eliseo: «A'al ba'ax a k'áat ka in beet ta wo'olal antes ti' in lu'sa'al ta wiknal». Eliseo túune' tu ya'alaj: «¿Je'el wa a beetik uts a ts'áaikten ka'ajaats[c] ti' le poder u ts'aamajtech Dioso'?».[d] **10** Leti'e' tu núukaj: «Ma' chéen ch'a'abil le ba'ax ts'o'ok a k'áatko'. Wa ka wilken le kéen lu'sa'aken ta wiknale' yaan u béeytal le ba'ax ka k'áatikteno'. Chéen ba'ale' wa ma' ta wilkene' ma' kun béeytal».

11 Le táan u bin u xíimbal yéetel le táan u bin u tsikbal Elías yéetel Eliseoe', téek chíikpaj junp'éel carro

2:3 * Le t'aan «u hijo'ob le profeta'obo'» ma' xaane' táan u t'aan ti' junp'éel escuela tu'ux ku ka'ansa'al le profeta'obo' wa ti' junmúuch' profeta'ob.

2:8 * Wa «le nook' ku ts'áaik le profeta'obo'».

CAP 2

a Gé 28:18, 19
1Re 12:28, 29
2Re 2:23

b 1Re 19:16

c Jos 6:26
1Re 16:34

Columna 2

a 1Re 19:19

b Éx 14:21, 22
Jos 3:17
2Re 2:13, 14

c Dt 21:17

d Dt 34:9
1Re 19:16
Lu 1:17

bey táan u tóoch'bal u k'áak'ile' bey xan tsíimino'ob bey táan u tóoch'bal u k'áak'ilo'obe',[a] ka ja'atso'ob. Elías túune' bisa'ab ka'anal tumen junp'éel k'a'amkach iik'.[b] **12** Le táan u yilik Eliseo le ba'ax ku yúuchlo', jo'op' u k'a'am a'alik: «¡In yuum, in yuum! ¡Illawile, u carro Israel yéetel le u soldado'ob u nat'maj u tsiimino'obo'!».[c] Le ka p'áat ma' tu páajtal u yilik Elíase', tu machaj u nook'e' ka tu jataj, ka tu jóo'saj ka'a búuj ti'.[d] **13** Le ka ts'o'oke' tu ch'a'aj le nook'[e] lúub ti' Elíaso', suunaje' ka wa'alaj tu tséel le Jordáno'. **14** Leti' túune' tu ch'a'aj le u nook' Elíaso' ka tu p'uchaj le ja' tu yéetelo' ka tu ya'alaj: «¿Tu'ux yaan Jéeoba, u Dios Elías?». Le ka tu p'uchaj le ja'o', le ja' túuno' tu jatsuba, junjaatse' tu x-no'oj yéetel le uláak' jaatso' tu x-ts'íik. Eliseo túune' k'áatmáani.[f]

15 U hijo'ob le profeta'ob yano'ob Jericóo', le ka tu yilo'ob Eliseo desde chan náachile' tu ya'alo'ob: «Le poder yaan ka'ach ti' Elíaso' ts'o'ok u máan ti' Eliseo».[g] Leti'ob túune' bin u yilo'ob, xolajo'obe' ka chinlajo'ob tu táan. **16** Tu ya'alo'obti': «T-éetele' yaan 50 máako'ob no'oja'ano'ob. Beet uts a cha'ik u bino'ob utia'al u kaxtiko'ob a ts'uulil. Ma' xaane' u poder* Jéeobae' tu ch'úuyaj u bise' ka tu píikch'intaj yóok'ol junp'éel ti' le montaña'obo' wa ti' junp'éel ti' le táax lu'umo'obo'».[h] Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alaj: «Ma' a túuxtike'exo'ob». **17** Kex beyo' leti'obe' seguernaj u ya'aliko'obti' hasta ka tu náakso'ob u yóol, le o'olal leti'e' tu ya'alaj: «Túuxte'exo'ob». Leti'ob túune' tu túuxto'ob le 50 máako'obo'. Le máako'oba' tres días táan u máan u kaxto'ob Elías, chéen ba'ale' ma' tu kaxto'obi'. **18** Le ka suunajo'ob tu yiknal Eliseoe', leti'e' tia'an ka'ach Jericóe'.[a] Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «¿Ma' wa tin wa'alajte'ex ma' a bine'exi'?».

19 Le ka máan k'iine' u máakilo'ob le kaajo' tu ya'alo'ob ti' Eliseo: «In yuum, je'ex ts'o'ok a ts'áaik cuentao' le kaajo' jach ma'alob tu'ux yaan,[b] chéen ba'ale' ma' ma'alob le ja' yaan wayo', yéetel le lu'umo' jach ma' tu ts'áaik u yich».* **20** Leti' túune' tu ya'alaj: «Taase'exten junp'éel chan taza túumben yéetel ts'áa'ex ta'ab ichil». Leti'ob túune' tu taaso'obti'. **21** Leti' túune' bin te' tu'ux yaan le ja'o' ka tu pulaj le ta'ab ichilo',[c] ka tu ya'alaj: «Lela' leti'e' ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Ts'o'ok in beetik ka p'áatak ma'alobil le ja'a'. Beoraa' ma' ken u beet u kíimil máak mix ken u beet ma' u yantal u chaambal máak›».* **22** Desde te' k'iin je'elo' le ja'o' p'áat ma'alobil je'ex tu ya'alil Eliseoo', bey yanil tak bejla'o'.

CAP 2

a 2Re 6:17 Sl 68:17

b 2Cr 21:5, 12 Jn 3:13

c 2Re 13:14

d 2Sa 1:11, 12 Job 1:19, 20

e 1Re 19:19 2Re 1:8 Zac 13:4 Mt 3:4

f Jos 3:13 2Re 2:8

g Nú 11:24, 25 Nú 27:18, 20 2Re 2:9

h 1Re 18:11, 12

Columna 2

a Jos 6:26 1Re 16:34

b Dt 34:1-3

c Éx 15:23-25 2Re 4:38-41

2:16 * Wa «u yiik'».

2:19 * Uláak' bix u traducirta'ale' «ku beetik u perdertik u chaambal le embarazada'obo'». **2:21** * Uláak' bix u traducirta'ale' «mix ken u beet u perdertik u chaambal le embarazada'obo'».

23 Leti'e' luk' te'elo' ka na'ak tak Betel. Le táan u bin te' bejo' jujuntúul mejen xi'ipalalo'obe' jóok'o'ob ti' le kaajo' ka káaj u burlarko'ob[a] yéetel ma' xu'ul u ya'aliko'obti': «¡Na'aken k'olis! ¡Na'aken k'olis!». **24** Leti' túune' tu sutubae', tu pakto'obe' ka tu maldecirto'ob tu k'aaba' Jéeoba. Jóok' túun ka'atúul x-osa'ob[b] te' k'áaxo' ka tu xe'exet'aj 42 u túulal ti' le paalalo'obo'.[c] **25** Eliseo túune' seguernaj u bine' ka k'uch te' Montaña Carmeloo',[d] luk' te'elo' ka suunaj Samaria.

3 Dieciocho años káajak u beetik u reyil Jeosafat tu yóok'ol Judá ka káaj u reinar Jeoram,[e] u hijo Acab, tu yóok'ol Israel desde tu kaajil Samaria. Jeorame' 12 años xáanchaj táan u reinar. **2** Jeorame' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba, chéen ba'ale' ma' k'uch u beet jach je'ex tu beetil u papá yéetel u maamai', tumen leti'e' tu lu'saj le columna tu beetaj u papá utia'al u adorarta'al Baalo'.[f] **3** Chéen ba'ale' seguernaj u beetik le ba'alo'ob k'aastak túulch'inta'ab u beet u kaajil Israel tumen Jeroboán u hijo Nebato'.[g] Leti'e' ma' xu'ul u beetik le ba'alo'ob k'aastako'.

4 Mesá, u reyil Moabe', ku yalak'tik ka'ach tamano'ob. Leti'e' ku bo'otik impuesto'ob ti' u reyil Israel, suuk ka'ach u bo'otik 100,000 mejen tamano'ob yéetel 100,000 xibil tamano'ob ma' k'osa'an u tso'otselo'obi'. **5** Chéen p'elak kíimik Acabe',[h] u reyil Moabe' tu ts'áajuba tu contra u reyil Israel.[a] **6** Te' k'iino'ob je'elo' le rey Jeoramo' jóok' ti' u kaajil Samariae' ka tu much'kíintaj tuláakal u soldadoilo'ob Israel utia'al ka xi'iko'ob ba'ate'el. **7** Leti'e' tu túuxtaj xan a'albil ti' Jeosafat u reyil Judá: «U reyil Moabe' ts'o'ok u ts'áaikuba tin contra. ¿Je'el wa a bin ba'ate'el tu contra Moab tin wéetele'?». Jeosafat túune' tu núukajti': «Je'ele', je'el in bin ta wéetel[b] junmúuch' yéetel in soldado'ob bey xan yéetel in walak' tsíimino'obe'».[c] **8** Leti' túune' tu k'áataj: «¿Ti' ba'ax bejil ken k-bin?». Leti'e' tu núukaj: «Te' bej ku bin tak tu desiertoil Edomo'».

9 U reyil Israel túune' jóok' u binbal láak'inta'an tumen u reyil Judá bey xan tumen u reyil Edom.[d] Le ka máan siete días táan u viajaro'obe' p'áat mina'an ja' utia'al u yuk' le soldado'obo' mix utia'al u yuk' u yalak' ba'alche'obo'. **10** U reyil Israele' tu ya'alaj: «¡Jach túun k'aas le ba'ax ku yúuchla'! ¡Jéeobae' ts'o'ok u much'kíintik le óoxtúul reyo'ob chéen utia'al u k'ubko'ob tu k'ab Moabo'!». **11** Le ka tu yu'ubaj lelo' Jeosafate' tu ya'alaj: «¿Mina'an wa juntúul u profeta Jéeoba waye'? Utia'al ka k-k'áatti' ba'ax ku tuklik Jéeoba».[e] Juntúul ti' le máaxo'ob meyajtik u reyil Israele' tu núukaj: «Way yaan Eliseo[f] u hijo Safat, le máax suuk ka'ach u láalik ja' tu k'ab Elíaso'».*[g]

CAP 2

a 2Cr 36:15, 16 Lu 10:16

b Pr 17:12

c 2Re 1:10

d 2Re 4:25

CAP 3

e 2Re 1:17

f 1Re 16:30-33

g 1Re 12:28-30

h 1Re 22:37

Columna 2

a 2Sa 8:2

b 2Cr 19:2

c 1Re 22:3, 4

d 2Sa 8:14

e 1Re 22:7

f 1Re 19:16 2Re 2:15

g 1Re 19:19, 21

3:11 *Wa «u sirviente Elías ka'acho'».

12 Jeosafat túune' tu ya'alaj: «Leti'e' je'el u páajtal u ya'alikto'on ba'ax u k'áat Jéeobae'». Le o'olale' Jeoram u reyil Israel, Jeosafat u reyil Judá bey xan u reyil Edome' bin u yilo'ob.

13 Eliseoe' tu ya'alaj ti' u reyil Israel: «¿Ba'axten taalech a wilen?*[a] Xeen a wil u profeta'ob a papá bey xan u profeta'ob a maama».[b] Chéen ba'ale' u reyil Israele' tu ya'alajti': «Ma', tumen Jéeoba much'kíint le óoxtúul reyo'ob utia'al u k'ubko'ob tu k'ab Moabo'». **14** Le ka tu yu'ubaj lelo' Eliseoe' tu ya'alaj: «Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', le máax gobernartik le ángelo'ob yéetel le máax kin meyajtiko', chéen tumen kin respetartik Jeosafat[c] u reyil Judáe' way yanen ta táane'. Tumen wa ma'e' bejla'a' ma' táan in t'aan ta wéetele'.[d] **15** Beoraa' taase'exten juntúul máak ku paxik le arpao'».*[e] Chéen p'elak káajik u paax le máako' u poder[#] Jéeobae' taal tu yóok'ol Eliseo.[f] **16** Leti'e' tu ya'alaj: «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Te' táax lu'uma' páane'ex ya'ab zanja'obi', **17** tumen lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Te'exe' ma' ken a wile'ex u jaats' le iik'o' mix ken a wile'ex u k'áaxal le ja'o'. Chéen ba'ale' le táax lu'uma' yaan u búulul yéetel ja',[g] yéetel te'ex bey xan tuláakal a walak' ba'alche'exo' yaan a wuk'ike'ex u ja'il»». **18** Lela' mix ba'al tu táan Jéeoba,[a] tumen leti'e' yaan xan u k'ubik u lu'umil Moab ta k'abe'ex.[b] **19** Te'exe' unaj a nikike'ex tuláakal le kaajo'ob yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho'[c] bey xan tuláakal le kaajo'ob jach ma'alobtako'obo'. Unaj a ch'akike'ex tuláakal ma'alob che', unaj a pixke'ex tuláakal le tu'uxo'ob ku síijil ja'o' yéetel unaj a k'askúuntike'ex tuláakal lu'um ma'alob utia'al paak'al, unaj a but'ke'exo'ob yéetel tuunich».[d]

20 Le ka sáaschaje', tu yorail u k'u'ubul le u ofrendail janal*[e] ku k'u'ubul tempranoo', chéen ka téek taal ja' desde tu tojil Edom, le lu'um túuno' búuli.

21 Tuláakal le moabita'obo' le ka tu yu'ubo'ob táan u taal le óoxtúul reyo'ob ba'ate'el tu contra'obo', tu much'kíinto'ob tuláakal le xiibo'ob je'el u páajtal u bino'ob ba'atelo' ka bino'ob te' fronterao'. **22** Le ka líik'o'ob jach tempranoe', le k'iino' táan u juul yóok'ol le ja'o'. Utia'al le moabita'ob yano'ob te' tuláak' tséelo' le ja'o' chak u yila'al, bey k'i'ik'e'. **23** Leti'obe' tu ya'alo'ob: «¡Lela' k'i'ik'! Le reyo'obo' tu paklan kíimsuba'ob yéetel u espada'ob. Le o'olale' u soldado'ex Moab, ¡ko'one'ex ch'a' le ba'ax tu p'ato'obo'!».[f] **24** Le ka ooko'ob te' tu'ux yaan le israelita'obo', le israelita'obo' líik'o'obe' ka káaj u kíimsko'ob le moabita'obo', leti'ob túune' jo'op' u púuts'lo'ob.[g]

CAP 3
a 1Sa 2:30 Eze 14:3
b Jue 10:14 1Re 18:19 1Re 22:6
c 2Cr 17:3, 4 2Cr 19:3, 4
d Pr 15:29
e 1Sa 10:5 1Cr 25:1
f 1Re 18:46 Eze 1:3 Hch 11:21
g Sl 107:35

Columna 2
a Jer 32:17 Mr 10:27
b Dt 28:7
c Dt 3:5
d 2Re 3:25
e Éx 29:39, 40
f Éx 15:9, 10
g Le 26:7

3:13 *Wa «¿Ba'ax yaan in wil ta wéetel?». **3:15** *Wa «juntúul músico». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'ab».

3:20 *Ilawil «Ofrendail janal», página 2574.

Le israelita'obo' ooko'ob tu lu'umil Moab táan u kíimsko'ob le moabita'ob le táan u bino'obo'. **25** Leti'obe' tu xu'ulso'ob le kaajo'obo', yéetel cada soldadoe' tu pulaj junp'éel tuunich ti' cada terreno ma'alob utia'al paak'al, tu chupo'ob le terreno'ob yéetel tuunicho'. Ts'o'ole' tu pixo'ob xan tuláakal le tu'uxo'ob ku síijil ja'o'[a] yéetel tu ch'ako'ob tuláakal ma'alob che'.[b] Le ka ts'o'oke' chéen u pak'ilo'ob Kir-aréset[c] p'áato'ob, le soldado'ob ku ch'iino'ob yéetel yúuntuno' tu ba'pachto'ob túun le kaajo' ka jo'op' u atacarko'ob.

26 Le ka tu yilaj u reyil Moab ts'o'ok u ganarta'alo'obe', tu ch'a'aj 700 máako'ob u ch'a'amaj u espada'obe' ka jo'op' u yilik bix je'el u k'áatmáan ichil le soldado'obo'. Leti'e' taak ka'ach u k'áatmáan utia'al u bin tak tu'ux yaan u reyil Edom,[d] chéen ba'ale' ma' páajchaj u beetko'obi'. **27** U reyil Moab túune' tu ch'a'aj u yáax hijo, le u hijo kun reinar tu lugaro', ka tu k'ubaj bey tóokbil ofrenda[e] tu yóok'ol le pak'o'. Le máako'ob túuno' jach p'u'ujo'ob tu contra Israel, le o'olal le israelita'obo' xu'ul u atacarko'ob u reyil Moabe' ka suunajo'ob tu lu'umo'ob.

4 Juntéenjeake' u yatan juntúul ti' u hijo'ob le profeta'obo'*[f] tu t'anaj Eliseoe' ka tu ya'alajti': «In wíichame' ts'o'ok u kíimil, teche' a wojel de ke leti'e' ma' xu'ul u beetik ba'ax ku ya'alik Jéeobai'.[a] Chéen ba'ale' beoraa' juntúul máak k-p'axme' ts'o'ok u taal utia'al u bisik in ka'atúul hijo'ob bey u esclavo'obe'». **2** Eliseo túune' tu ya'alajti': «¿Ba'ax je'el u páajtal in beetik ta wo'olale'? A'alten, ¿ba'ax yaantech ta wotoch?». Le ko'olelo' tu núukaj: «In yuum, mina'anten mix ba'al, chéen yaanten junp'éel jarro* yaan aceite ichil».[b] **3** Eliseoe' tu ya'alajti': «Xeen a k'áat ti' tuláakal a vecina'ob ka u ts'áa'obtech nu'ukulo'ob mina'an mix ba'al ichilo'ob. Taas tuláakal le ku páajtale'. **4** Le kéen ts'o'okke' teech yéetel a paalale' ookene'ex ta wotoche'exe' ka a k'ale'ex u joonajil. Ts'o'ole' chup yéetel aceite tuláakal le nu'ukulo'obo' yéetel ts'áa junpáayil le ts'o'ok u chu'uplo'obo'». **5** Le ko'olel túuno' luk' tu yiknal.

Le ka ook yéetel u paalal tu yotoche' tu k'alaj le joonajo', u paalalo'ob túune' jo'op' u máansko'ob le nu'ukulo'ob ti'o', leti'e' seguernaj u chupik le nu'ukulo'ob yéetel aceiteo'.[c] **6** Le ka ts'o'ok u chupik le nu'ukulo'obo', leti'e' tu ya'alaj ti' juntúul ti' u hijo'ob: «Taasten uláak' nu'ukul».[d] Chéen ba'ale' leti'e' tu núukaj: «Mina'an uláak' nu'ukul». Te' súutuk je'elo' xu'ul u yantal le aceiteo'.[e] **7** Le ko'olel túuno' bin te' tu'ux yaan le máak meyajtik le u jaajil

4:1 * Le t'aan «u hijo'ob le profeta'obo'» ma' xaane' táan u t'aan ti' junp'éel escuela tu'ux ku ka'ansa'al le profeta'obo' wa ti' junmúuch' profeta'ob.

4:2 * Wa «p'úul».

CAP 3

a Gé 26:15
2Cr 32:4

b 2Re 3:19

c Isa 16:7

d 2Re 3:9

e Dt 12:31
2Cr 28:1, 3
Sl 106:37, 38

CAP 4

f 2Re 2:3, 5

Columna 2

a 1Re 19:18

b 1Re 17:9, 12

c Mr 6:41
Mr 8:6-8
Jn 2:7-9

d Mt 14:19

e Jos 5:12
1Re 17:14

Dioso' ka tu ya'alajti' ba'ax úuchi, le máak túuno' tu ya'alajti': «Xeen a kon le aceiteo', yéetel bo'ot a p'aaxo', yéetel le buka'aj kun p'áatlo' je'el u páajtal a máansik a kuxtal yéetel a paalalo'».

8 Junp'éel k'iine' Eliseoe' bin tu kaajil Sunem,[a] te'elo' ti' kaja'an ka'ach juntúul ko'olel jach k'aj óola'ani', le ko'olela' tu sen a'alajti' ka máanak janali'.[b] Eliseo túune' cada ken máanak te'elo' ti' ku máan janali'. **9** Le ko'olel túuno' tu ya'alaj ti' u yíicham: «Tene' in wojle' le máak suuk u taal waya' juntúul u profeta Dios. **10** Le beetke' kin k'áatiktech junp'éel favor, ko'ox beetik junp'éel chan cuarto[c] tu yóok'ol le techoo', ichile' yaan k-ts'áaik junp'éel cama, junp'éel mesa, junp'éel silla yéetel junp'éel candelabro utia'al le profetao'. Beyo' cada ken taalak u xíimbalto'one' je'el u páajtal u p'áatal te' chan cuartoo'».[d]

11 Juntéenjeake' Eliseoe' k'uch te'elo' ka na'ak chital te' cuarto yaan te' techoo'. **12** Leti' túune' tu ya'alaj ti' Guejazi[e] le máax meyajtiko': «A'al ti' le sunamita[f] ka taalako'». Leti'e' tu t'anaj le ko'olelo', le ko'olel túuno' taali. **13** Eliseo túune' tu ya'alaj ti' Guejazi: «Beet uts a wa'alikti': ‹Teche' ts'o'ok a máansik problemas t-o'olal.[g] ¿Ba'ax je'el u páajtal in beetik ta wo'olale'?[h] ¿A k'áat wa ka t'aanaken ta favor tu táan le rey[i] wa tu táan u nojchil le ejércitoo'?›». Chéen ba'ale' le ko'olelo' tu núukaj: «Ma', tranquila yanilen way yéetel in wéet kaajalo'obe'». **14** Eliseo túune' tu k'áataj ti' Guejazi: «¿Ba'ax túun je'el u páajtal u beeta'al tu yo'olale'?». Guejazie' tu núukaj: «Pues, leti'e' mina'an u paalal,[a] ts'o'ole' u yíichame' ts'o'ok u ch'íijil». **15** Tu séeba'anile' Eliseoe' tu ya'alajti': «T'ane». Leti'e' tu t'anaj le ko'olelo', le ko'olel túuno' taale' ka p'áat te' entradao'. **16** Leti'e' tu ya'alaj ti' le ko'olelo': «Te' año ku taalo', bey te' k'iino'oba', yaan a méek'ik juntúul a chaambal».*[b] Chéen ba'ale' le ko'olelo' tu ya'alaj: «In yuum, teche' ka meyajtik le u jaajil Dioso', ma' a tusken».

17 Chéen ba'ale' le ka tu ts'áaj junp'éel añoe' le ko'olelo' ts'oka'anili' u embarazar yéetel u yantal juntúul u chan hijoe'. Béeychaj le ba'ax tu ya'alaj Eliseoo', úuch jach te' k'iino'ob tu ya'alaj kun úuchlo'. **18** Le chaambalo' nojochchaji, yéetel junp'éel k'iine' jóok'e' ka bin tu yiknal u papá. U papá ka'ache' tia'an yiknal le máako'ob ku joocho'obo'. **19** Leti'e' jo'op' u sen a'alik ti' u papá: «¡Táan u k'i'inam in pool! ¡Táan u k'i'inam in pool!». U papá túune' tu ya'alaj ti' juntúul ti' le máaxo'ob ku meyajo'ob tu yéetelo': «Méek'e' ka a bis tu yiknal u maama». **20** Leti'e' tu méek'aj le chan xi'ipalo' ka tu bisaj tu yiknal u maama. Le chan xi'ipal túuno' kulaj tu yook u maama tak ka tu ts'áaj chúumuk

CAP 4

a Jos 19:17, 18

b Gé 19:1-3 Jue 13:15

c Jue 3:20 1Re 17:19

d Mt 10:41 Ro 12:13 Heb 13:2

e 2Re 5:25-27 2Re 8:4

f Jos 19:17, 18

g Ro 16:6

h 2Re 4:1, 2 Heb 6:10

i 2Re 8:3

Columna 2

a Gé 15:2 Gé 30:1

b Gé 18:10

4:16 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

k'iin, yéetel ti' kíimi'.[a] **21** U maama túune' tu na'akse' ka tu chikúuntaj tu yóok'ol le cama tu'ux ku chital u profeta le u jaajil Dioso',[b] le ka ts'o'oke' jóok'e' ka tu k'alaj le joonajo'. **22** Leti'e' tu t'anaj u yíichame' ka tu ya'alajti': «Beet uts a túuxtikten juntúul ti' a j-meyajo'ob bey xan juntúul burro utia'al ka séeb xi'iken in wil u profeta le u jaajil Dioso', le kéen ts'o'okke' kin suut». **23** Chéen ba'ale' u yíichame' tu ya'alaj: «¿Ba'axten bejla'a kan bin a wile'? Si ma' túumben lunai'[c] mix sábadoi'». Chéen ba'ale' leti'e' tu núukaj: «Ma' a sen tuklik, mix ba'al k'aas ku yúuchul». **24** Le ko'olel túuno' tu ts'áaj u montura le burroo' ka tu ya'alaj ti' u sirviente: «Séeb ka xi'iko'on, ma' chaambelili', chéen ja'a-li' wa teen ka in wa'altech ka xi'iko'on chaambelile'».

25 Le ko'olelo' bin tak te' Montaña Carmeloo', te' tu'ux yaan le máak meyajtik le u jaajil Dioso'. Le máak meyajtik le u jaajil Dioso' desde náachil tu yilaj le ko'olelo', chéen p'elak tu yilile' ka tu ya'alaj ti' Guejazi le máax meyajtiko': «¡Ilawile! Je'el ku taal le sunamitao'. **26** Beet uts a wáalkab tu yiknale' ka a k'áatti': ‹¿Bix yanilech? ¿Bix yanil a wíicham? ¿Bix yanil a hijo?›». Le ka k'áata'abti' lela', le ko'olelo' tu núukaj: «Ma'alob yanilo'on». **27** Le ka k'uch le ko'olel tu yiknal le máak meyajtik le u jaajil Dios te' montañao' tu méek'aj u yooko'ob.[d] Le ka tu yilaj le-

CAP 4

a 1Re 17:17

b 2Re 4:9, 10

c Nú 10:10 Nú 28:11

d Mt 28:9

Columna 2

a 2Re 4:16

b 1Re 18:46

c Mt 15:22, 28

d Mt 17:15, 16 Mr 9:17, 18

e 2Re 4:21

lo' Guejazie' náats' tu yiknal le ko'olel utia'al u tselik te'elo', chéen ba'ale' le máak meyajtik le u jaajil Dioso' tu ya'alajti': «Cha'e, tumen leti'e' jach yaachaja'an u yóol, ts'o'ole' ma' in wojel ba'axteni', Jéeobae' ma' u ya'alten ba'ax úuchi'». **28** Le ko'olel túuno' tu ya'alajti': «In yuum, ¿tin k'áatajtech wa ka yanak juntúul in hijo? ¿Ma' wa tin wa'alajtech: ‹Ma' a wa'alikten junp'éel ba'al ma' kun úuchli'›?».[a]

29 Eliseoe' tu séeba'anil tu ya'alaj ti' Guejazi: «Preparartaba,*[b] ch'a' in xóolte'e' ka xi'ikech. Wa ka wilik wa máaxe' ma' a saludartik, yéetel wa yaan máax ku saludarkeche' ma' a núukikti'. Xeen ka a ts'áa in xóolte' tu yóok'ol u táan u yich le chan xi'ipalo'». **30** U maama túun le chan xi'ipalo' tu ya'alaj: «Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', yéetel kin jurartik tu yo'olal a kuxtale', tene' ma' ken in p'atech wa ma' ta bin tin wéetel».[c] Eliseo túune' líik'e' ka bin tu yéetel. **31** Guejazie' bin táanil ti' leti'obe' ka tu ts'áaj le xóolte' tu táan u yich le chan xi'ipalo', chéen ba'ale' ma' úuch mix ba'ali' mix u'uya'ab mix junp'éel ruidoi'.[d] Guejazi túune' suunaj u yil Eliseoe' ka tu ya'alajti': «Ma' aaj le chan xi'ipalo'».

32 Le ka ook Eliseo te' najo' le chan xi'ipalo' kimen, ti' chilikbal yóok'ol u camae'.[e] **33** Leti'e' ooke' ka tu k'alaj le

4:29 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ch'ik a nook' ta cintura».

joonajo', p'áat chéen tu juunal yéetel le chan xi'ipalo' ka jo'op' túun u orar ti' Jéeoba.[a] **34** Eliseo túune' náats' tu yiknal le camao' ka noklaj yóok'ol le chan xi'ipalo', tu ts'áaj u chi' tu yóok'ol u chi', tu ts'áaj u yicho'ob tu yóok'ol u yicho'ob yéetel tu ts'áaj xan u táan u k'abo'ob tu táan u k'abo'ob le chan xi'ipalo'. U wíinklil túun le chan xi'ipalo' jo'op' u k'íintal.[b] **35** Eliseo túune' líik'e' ka jo'op' u xíimbal ichil le najo', le ka ts'o'oke' náats' tu yiknal le camao' ka noklaj tu yóok'ol le chan xi'ipal tu ka'atéeno'. Le chan xi'ipal túuno' je'esíimnaj siete u téenel, le ka ts'o'oke' tu p'ilaj u yicho'ob.[c] **36** Eliseoe' tu t'anaj túun Guejazie' ka tu ya'alajti': «T'an le sunamitao'». Leti'e' tu t'anaj le ko'olel sunamitao', le ko'olel túuno' taal te' tu'ux yano'. Eliseoe' tu ya'alajti': «Ch'a' a hijoo'».[d] **37** Le ko'olelo' ooke', xolaje' ka chinlaj tu táan Eliseo. Le ka ts'o'oke' tu ch'a'aj u hijoe' ka jóok'i.

38 Le ka suunaj Eliseo Guilgale' yaan ka'ach junp'éel nojoch wi'ijil te' lu'umo'.[e] U paalal le profeta'obo'[f] ti' kulukbalo'ob ka'ach aktáanti'e', leti' túune' tu ya'alaj ti' le máax meyajtiko':[g] «Ts'áa le nuxi' olla te' k'áak'o' ka a beet janal utia'al u hijo'ob le profeta'obo'». **39** Juntúul ti' leti'ob túune' bin k'áax utia'al u kaxtik xíiwo'ob utia'al u jaanto'ob, le ka tu yilaj junkúul k'úume' tu t'okaj u yiche' ka tu ts'áaj tu nook'. Le ka suunaje' tu xotaje' ka tu ts'áaj ichil le janalo', chéen ba'ale' ma' u yojel ka'ach ba'ax clase k'úumili'. **40** Le ka ts'o'oke' leti'obe' tu ts'áajo'ob ti' le máako'ob u jaanto'obo', chéen p'elak tu jaantilo'obe' leti'obe' tu k'a'am a'alo'ob: «Eliseo, yaan veneno ichil le ollao'». Leti'ob túune' ma' páajchaj u jaantiko'ob le janalo'. **41** Eliseo túune' tu ya'alaj: «Taase'exten junp'íit harina». Le ka ts'o'ok u láalik le harina ichil le ollao' tu ya'alaj: «Ts'áa'ex ti' le máako'ob utia'al u jaanto'obo'». Bey túuno' p'áat mina'an veneno ichil le ollao'.[a]

42 Juntúul máak túun ku taal Baal-salisáe'[b] tu taasaj 20 u p'éelal waajo'ob beeta'an yéetel u yáax ich cebada[c] bey xan junp'éel bolsa túumben neek'o'ob,[d] tu taasaj utia'al u ts'áaik ti' le máak meyajtik le u jaajil Dioso'. Eliseo túune' tu ya'alaj: «Ts'áa ti' le máako'ob utia'al ka u jaanto'obo'». **43** Chéen ba'ale' le máax meyajtik Eliseoo' tu ya'alaj: «Le janala' jach junp'íit, ¿bix ken in ts'áa tu táan 100 u túulal máako'ob?».[e] Eliseoe' tu ya'alaj: «Ts'áa u jaant le máako'obo', tumen lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Leti'obe' yaan u janalo'ob, hasta yaan kun p'áatli'›».[f] **44** Le ka tu yu'ubaj lelo' leti'e' tu ts'áaj le janal ti' le máako'obo'. Leti'ob túune' jaano'ob, hasta yaan p'áati'.[g] Úuch je'ex tu ya'alil Jéeobao'.

5 Naamán ka'ache' u nojchil u ejército u reyil Siria, leti'e' jach k'aj óola'an, ts'o'ole' jach yaabilta'an

CAP 4

a 1Re 17:19, 20 Jn 11:41 Hch 9:40

b 1Re 17:21, 22 Hch 20:9, 10

c 2Re 8:1, 5

d Heb 11:35

e Dt 28:23, 24 2Re 8:1 Eze 14:13

f 2Re 2:3, 5

g 2Re 4:12

Columna 2

a Éx 15:23-25 2Re 2:19-21

b 1Sa 9:3, 4

c Jn 6:9

d 1Sa 9:6, 7

e Mt 14:17 Mr 8:4

f Mt 14:20 Mr 8:8

g Lu 9:17 Jn 6:13

tumen le reyo', tumen yéetel u yáantaje' Jéeobae' tu beetaj u ganar* Siria. Naamán ka'ache' jach u yojel ba'ate'el, chéen ba'ale' yaan lepra# ti'.△ **2** Juntéenjeak le ka bin junjaats sirio'ob u atacarto'ob u lu'umil Israelo' tu cháacho'ob u biso'ob juntúul chan x-ch'úupal israelita, leti'e' k'uch u beetuba u sirvienta u yatan Naamán. **3** Le chan x-ch'úupalo' tu ya'alaj ti' u xunáanil: «¡Jach ma'alob wa ka xi'ik in ts'uulil u yil le profeta[a] yaan Samariao'! Tumen le profetao' je'el u ts'akik le lepra[b] yaan ti' in ts'uulilo'». **4** Leti'* túune' bine' ka tu tsikbaltaj ti' u ts'uulil le ba'ax tu ya'alaj le chan x-ch'úupal israelitao'.

5 U reyil Siria túune' tu ya'alajti': «¡Ma'alob túun, xeen! Yaan xan in túuxtik junp'éel carta ti' u reyil Israel». Le ka bin Naamáne' tu ch'a'aj u bis 342 kilos* plata, 6,000 u p'éelal ba'alo'ob de oro yéetel 10 mudas nook'. **6** Leti'e' tu bisaj ti' u reyil Israel le cartao', le cartao' ku ya'alik lela': «Táan in túuxtiktech le cartaa', ts'o'ole' táan xan in túuxtik ta wiknal Naamán le máax meyajtikeno', utia'al ka a ts'ak le lepra yaanti'o'». **7** Chéen p'elak tu xokil u reyil Israel le cartaa' tu jataj u nook'e' ka tu ya'alaj: «¿Diosen wa utia'al ka in kíims yéetel utia'al ka in p'at kuxa'anil wa máax?[a] ¿Ba'axten u reyil Siriae' tu túuxtaj Naamán tin wiknal utia'al ka in ts'ak le lepra yaanti'o'? Wa ka a ts'áa'ex cuentae' u reyil Siriae' chéen taak u ba'ate'el tin wéetel».

8 Eliseo, le máak meyajtik le u jaajil Dioso', tu yojéelte' u reyil Israele' tu jataj u nook', le o'olale' tu séeba'anil tu túuxtaj a'albil ti' le reyo': «¿Ba'axten ta jataj a nook'? Beet uts a cha'ik u taal le máak tin wiknalo' utia'al ka u yojéelt yaan juntúul profeta tu lu'umil Israel».[b] **9** Naamán túune' bin yéetel u tsiimino'ob bey xan yéetel u carroilo'ob u ba'atele' ka wa'alaj tu jool u yotoch Eliseo. **10** Chéen ba'ale' Eliseoe' tu túuxtaj a'albilti': «Xeen, ka a bulaba siete u téenel[c] te' Jordáno',[d] beyo' u bak'el a wíinklile' yaan u yutstal yéetel yaan a p'áatal limpioil». **11** Le ka tu yu'ubaj lelo' Naamáne' ts'íikilnaji, tu sutubae' ka jo'op' u bin táan u ya'alik: «Tene' tin tuklaj: ‹Yaan u jóok'ol u yilen, yaan u taal tin táane' yéetel yaan u ch'a'chi'itik u k'aaba' Jéeoba u Dios yéetel yaan u máansik u k'ab tu yóok'ol le tu'ux yaan le lepra utia'al u ts'akiko'›. **12** ¿Ma' wa maas ma'alob le río Abaná yéetel le río Farpar yano'ob Damasco[e] ti' tuláakal le río'ob yano'ob Israelo'? ¿Ma' wa tu páajtal in bulkinba ichilo'ob utia'al ka utsaken?». Le ka ts'o'ok u

CAP 5

a 1Re 19:16

b Mt 8:2
Mt 11:5
Lu 4:27

Columna 2

a Dt 32:39

b 1Re 17:24
1Re 19:16
2Re 3:11, 12
2Re 8:4

c Le 14:7
Nú 19:4

d Jn 9:6, 7

e Isa 7:8

5:1 *Wa «tu salvartaj». #Ilawil página 2569. △Wa «yaan ka'ach junp'éel k'oja'anil ti' tu yoot'el». **5:4** *Ma' xaane' te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Naamán. **5:5** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez talentos». Ilawil «Talento», página 2581.

ya'alik lelo' tu sutaj u paache' ka luk'i', t'aba'an u k'i'ik'el táan u bin.

13 Le máaxo'ob meyajtik túuno' náats'o'ob tu yiknale' ka tu ya'alo'obti': «In yuum, wa le profeta ka u ya'altech ka'ach ka a beet junp'éel ba'al ma' chéen ch'a'abil u beeta'ale', ¿máasa' ts'o'ok a beetik ka'ache'? ¿Ba'axten túun beoraa' ma' a k'áat a beet le ba'ax ku ya'aliktecho'? Si chéen táan u ya'aliktech: ‹Bulaba ichil le ja' utia'al ka p'áatkech limpioilo'›». **14** Le ka tu yu'ubaj lelo' Naamáne' tu beetaj le ba'ax tu ya'alaj le máak meyajtik le u jaajil Dioso',[a] éem te' Jordáno' ka tu buluba siete u téeneli'. Leti' túune' utschaji, u yoot'ele' p'áat je'ex u yoot'el juntúul chan xi'ipale',[b] bey úuchik u p'áatal limpioilo'.[c]

15 Le ka ts'o'oke' Naamán yéetel le máaxo'ob láak'intiko' suunajo'ob tu yiknal le máak meyajtik le u jaajil Dioso',[d] le ka k'uch tu yiknale' tu ya'alajti': «Beoraa' in wojel chéen tu kaajil Israel yaan Dios,[e] mix tu'ux uláak' yaan way lu'ume'. Beet uts a ch'a'ik le ba'ax* tin taasaj in síitecha'». **16** Chéen ba'ale' Eliseoe' tu ya'alajti': «Tene' junpuli' ma' ken in ch'a'e, lela' kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', le Dios kin meyajtiko'».[f] Naamáne' seguernaj u ya'alik ti' Eliseo ka u ch'a'e, pero leti'e' ma' tu yóoti'. **17** Tu ts'ooke' Naamáne' tu ya'alaj: «Wa ma' a k'áat a ch'a'e', beet uts a cha'ik in bisik le lu'um yaan waya', cha'a in bisik le buka'aj ku páajtal u kuchik ka'atúul mula'obo'. Tumen tene' ma' ken in ka'a k'ub tóokbil ofrenda'ob mix sacrificio'ob ti' uláak' dioso'ob, chéen ti' Jéeoba. **18** Chéen ba'ale' in yuum, ka u perdonarten Jéeoba wa le kéen okok in ts'uulil tu templo le dios Rimón utia'al u xoltal tu táane' ku machkuba tin k'ab yéetel ku k'a'abéettal in xoltal tu templo Rimón. Wa kin xoltal tu templo Rimóne', ka u beet uts u perdonarken Jéeoba yo'olal le je'elo'». **19** Le ka tu yu'ubaj Eliseo lelo', tu ya'alajti': «Ma'alob, ka xi'iktech utsil». Naamán túune' luk' tu yiknale' ka jo'op' u bin. Le ts'o'ok u chan náachtalo' **20** Guejazi[a] le máax meyajtik Eliseo, u profeta le u jaajil Dioso',[b] tu tuklaj: «In ts'uulile' tu cha'aj u bin Naamán le sirioo',[c] ma' tu yóotaj u ch'a' mix ba'al ti' le ba'ax taasa'abti'o'. Chéen ba'ale' kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', de ke yaan in bin in wáalkab tu paach utia'al in ch'a'ikti' wa ba'ax». **21** Guejazi túune' jo'op' u bin u yáalkab tu paach Naamán. Le ka tu yilaj Naamán yaan máax táan u taal u yáalkab tu paache', éem tu carro utia'al ka t'aanak tu yéetel, ka tu ya'alajti': «¿Yaan wa ba'ax ku yúuchul?». **22** Leti' túune' tu núukajti': «Ma', tuláakal ma'alob yanil. In ts'uulile' tu túuxten in wa'altech: ‹¡Ilawile! Jach táant u k'u-

5:15 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le bendición».

CAP 5

a 2Re 5:10

b Job 33:25

c Lu 4:27
Lu 5:13

d Lu 17:15, 16

e Sl 96:4, 5
Isa 43:10

f Mt 10:8

Columna 2

a 2Re 4:12
2Re 8:4

b 1Re 17:24

c 2Re 5:1
Lu 4:27

chul ka'atúul táankelmo'ob tin wiknale', leti'obe' u hijo'ob le profeta'obo' yéetel ti' u taalo'ob te' tu montañailo'ob Efraíno'. Le o'olale' beet uts a ts'áaikti'ob 34 kilos* plata yéetel ka'ap'éel mudas nook'».[a] **23** Naamáne' tu ya'alaj: «Ch'a' 68 kilosi'».* Naamáne' seguernaj u ya'alikti' ka u ch'a'e,[b] le o'olale' tu ch'a'aj le 68 kilos plata o' ka tu to'aj yéetel ka'ap'éel costal, pa'te' yéetel ka'ap'éel mudas nook', ka tu ts'áaj ti' ka'atúul ti' le máaxo'ob meyajtiko'. Leti'ob túune' tu biso'ob ti' Guejazi.

24 Le ka k'uch Ofele'* Guejazie' tu ch'a'aj ti' le máako'ob le ba'ax ts'a'abti'o', tu ts'áaj tu yotoche' ka tu ya'alajti'ob ka suunako'ob. Le ka ts'o'ok u luk'lo'ob tu yiknale', **25** Guejazie' ooke' ka wa'alaj te' tu'ux yaan u ts'uulilo'. Eliseo túune' tu ya'alajti': «¿Tu'ux binech Guejazi?». Leti'e' tu núukaj: «Mix tu'ux in ts'uul».[c] **26** Eliseoe' tu ya'alajti': «¿Ka tuklik ma' in wojel de ke binech a wil le máako'? ¿Ka tuklik ma' in wojel de ke éem tu carro utia'al u tsikbal ta wéeteli'? ¿U k'iinil wa utia'al u k'amik máak plata, nook'o'ob, terreno'ob tu'ux pak'a'an olivo'ob wa terreno'ob tu'ux pak'a'an uva'ob? ¿U k'iinil wa utia'al u k'amik

5:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel talento». **5:23** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka'ap'éel talento». **5:24** *Lela' junp'éel lugar yaan tu kaajil Samaria, ma' xaane' junp'éel cerro wa junp'éel lugar yaan u pak'ilo'ob tu ba'pach.

CAP 5

a 2Re 5:5

b 2Re 5:16

c Hch 5:8, 9

Columna 2

a Mt 10:8
Lu 12:15
Hch 20:33
1Ti 6:10

b 2Re 5:1

c Éx 4:6
Nú 12:10

CAP 6

d 2Re 2:3, 5
2Re 9:1

máak wakaxo'ob, tamano'ob, sirviente'ob wa sirvienta'ob?[a] **27** Le beetke' le lepra yaan ka'ach ti' Naamáno'[b] yaan u páak'altech bey xan ti' a hijo'ob utia'al k'iino'ob mina'an u xuul». Tu séeba'anile' Guejazie' luk' tu yiknal Eliseo, le ka jóok'e' yaan lepra ti' tuláakal u wíinklil, sak bey je'ex le nieveo'.[c]

6 U hijo'ob le profeta'obo'[d] tu ya'alo'ob ti' Eliseo: «¡Ilawile! Le tu'ux táan k-p'áatal ta wéetela' jach táaj chichan. **2** Beet uts a cha'ik k-bin te' Jordáno'. Cada juntúul ti' to'one' yaan u ch'a'ik junp'éel che' utia'al k-beetik junp'éel tu'ux k-kajtal te'elo'». Leti' túune' tu ya'alaj: «Xeene'ex». **3** Juntúul ti' leti'obe' tu ya'alaj: «In yuum, beet uts a taal t-éetel». Eliseo túune' tu núukajti': «Ma'alob, je'el in bin ta wéetele'exe'». **4** Ka túun bin tu yéetelo'ob, le ka k'ucho'ob te' Jordáno' jo'op' u ch'ak che'ob. **5** Juntúul ti' leti'obe' táan ka'ach u ch'akik junkúul che', chéen ba'ale' jóots' u yook le báato'. Le báat túuno' ti' bin lúubul ichil le ja'o'. Le máako' tu k'a'am a'alaj: «¡Áay, in yuum, ts'o'ole' majáantbil in beetmil!». **6** Le máak meyajtik le u jaajil Dioso' tu ya'alaj: «¿Tu'ux lúubi?». Leti'e' tu ye'esaj tu'ux lúubi. Eliseo túune' tu ch'akaj junxóot' che'e' ka tu pulaj te' tu'ux lúub le báato', ka túun tu beetaj u jóok'ol le báat yóok'ol le ja'o'. **7** Eliseoe' tu ya'alajti': «Ch'a'e». Le máako' tu tich'aj u k'abe' ka tu ch'a'aj.

8 U reyil Siriae' bin ba'ate'el tu contra Israel.[a] Tu much'uba yéetel u soldado'obe' ka tu ya'alajti'ob tu'ux kun p'áatlo'ob le kéen xi'iko'ob ba'atelo'. **9** Le máak meyajtik le u jaajil Dioso'[b] tu túuxtaj a'albil ti' u reyil Israel: «Kanáant ma' a máan te' lugar je'ela' tumen ti' táan u bin le sirio'obo'». **10** U reyil Israel túune' tu túuxtaj t'aan ti' le máako'ob kaja'ano'ob te' tu'uxo'ob táan u bin le sirio'obo' ka tu ya'alajti'ob ka u kanáantuba'ob. Le máak meyajtik le u jaajil Dioso' seguernaj u ya'alik ti' u reyil Israel tu'ux yaan le sirio'obo', le rey túuno' ya'ab u téenel tu yilaj ma' u máan te' tu'ux yano'obo'.[c]

11 Lela' tu beetaj u jach p'u'ujul u reyil* Siria, le o'olal tu much'kíintaj u soldado'obe' ka tu ya'alajti'ob: «A'ale'exten, ¿máax ichilo'on táan u yáantik u reyil Israel?». **12** Juntúul ti' leti'obe' tu ya'alaj: «¡In yuum, mix juntúul ti' to'on! Le máax a'alik ti' u reyil Israel le ba'axo'ob ka wa'alik ichil a cuartoo'[d] leti'e Eliseoo', u profeta Israel». **13** Leti'e' tu ya'alaj: «Xeen a kaxte'ex tu'ux yaan utia'al ka in túuxt soldado'ob machik». Le ka máan k'iine' a'ala'ab ti' u reyil Siria: «Tia'an tu kaajil Dotáne'».[e] **14** Tu séeba'anile' tu túuxtaj ya'ab soldado'ob, u carroilo'ob ba'ate'el bey xan tsíimino'ob. Leti'obe' de áak'ab ka k'ucho'ob, ka túun tu ba'pachto'ob le kaajo'.

6:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u puksi'ik'al le reyo'».

CAP 6

a 1Re 20:1, 34; 1Re 22:31

b 1Re 17:24

c Mt 2:12

d Da 2:22, 28

e Gé 37:16, 17

Columna 2

a Éx 14:13; Sl 3:6

b 2Sa 22:31; 2Cr 32:7; Sl 18:2; Sl 27:3; Sl 46:7; Sl 55:18; Sl 118:11; Ro 8:31

c Hch 7:56

d Sl 34:7; Mt 26:53

e 2Re 2:11; Sl 68:17; Zac 6:1

f Gé 19:10, 11

g 1Re 16:29

15 Le máax áantik le profeta meyajtik le u jaajil Dioso' líik' tempranoe' ka jóok' táankab. Le ka jóok'e' tu yile' ba'pachta'an le kaaj tumen junp'éel nojoch ejércitoo'. Leti'obe' taalja'ano'ob yéetel u tsiimino'ob bey xan yéetel u carroilo'ob ba'ate'el. Tu séeba'anile' le máax áantik le profetao' tu ya'alaj: «¡Áay, in yuum! ¿Ba'ax túun ken k-beete?». **16** Chéen ba'ale' Eliseoe' tu núukajti': «¡Ma' a ch'a'ik saajkil![a] Tumen le yano'ob t-éetelo' maas ya'ab ke le yano'ob tu yéetelo'obo'».[b] **17** Eliseo túune' jo'op' u orar táan u ya'alik: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, beet uts a je'ek'abtik u yich utia'al ka u yil tuláakal».[c] Te' súutuk je'elo' Jéeobae' tu je'ek'abtaj u yich le máako', ka tu yile' le montaña'ob yano'ob tu ba'pacho'[d] láaj chuupo'ob yéetel tsíimino'ob bey xan yéetel carro'ob táan u tóoch'bal u k'áak'ilo'ob.[e]

18 Le ka taal le sirio'ob te' tu'ux yaan Eliseoo', leti'e' orarnaj ti' Jéeobae' ka tu k'áatajti': «Beet uts a ch'óopkintik le máako'oba'».[f] Dios túune' tu beetaj u ch'óoptalo'ob je'ex úuchik u k'áatik Eliseoo'. **19** Eliseo túune' tu ya'alaj ti' le máako'obo': «Lela' ma' leti'e beja' mix leti'e kaaj ka kaxtike'exo'. Cha'a in biske'ex tu yiknal le máak táan a kaxtike'exo'». Chéen ba'ale' leti'e' tu biso'ob tu kaajil Samaria.[g]

20 Le ka k'ucho'ob tu kaajil Samariae', Eliseoe' tu ya'alaj: «Ki'ichkelem Yuum Jéeo-

ba, je'ek'abt u yicho'ob utia'al ka paakatnako'ob». Jéeoba túune' tu je'ek'abtaj u yicho'ob, leti'ob túune' tu yilo'obe' tia'ano'ob chúumuk ti' u kaajil Samariae'. **21** Le ka ila'abo'ob tumen u reyil Israele', le reyo' tu ya'alaj ti' Eliseo: «¿In kíimso'ob wa in yuum, in kíimso'ob wa?». **22** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajti': «Ma' unaj a kíimsko'obi'. ¿Máasa' ma'atech a kíimsik le máaxo'ob ka ch'a'iko'ob bey esclavo'ob le kéen ts'o'okok junp'éel ba'atelo'? Ba'axe' ts'áa waaj u jaanto'ob bey xan ja' u yuk'o'ob[a] utia'al ka suunako'ob tu yiknal u ts'uulilo'ob». **23** Le reyo' tu beetajti'ob junp'éel nojoch janal. Leti'ob túune' tu jaanto'ob yéetel tu yuk'o'ob le ba'ax ts'a'abti'obo', le ka ts'o'oke' suunajo'ob tu yiknal u ts'uulilo'ob. Mix juntéen ka'a ook junjaats soldado'ob sirio'ob[b] tu lu'umil Israel.

24 Le ka ts'o'ok lela', Ben-adad u reyil Siriae', tu much'kíintaj tuláakal u soldado'obe' ka bin u ba'pacht u kaajil Samaria.[c] **25** Yo'olal lela' yanchaj junp'éel nojoch wi'ijil[d] tu kaajil Samaria. Tumen xáanchaj ba'pachta'ane' u pool juntúul burroe'[e] k'uch u tojolt 80 ba'alo'ob de plata, yéetel ka'a lóoch'* u ta' palomae' k'uch u tojolt 5 ba'alo'ob de plata. **26** Le táan u xíimbal le rey yóok'ol le

6:25 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cab». Ilawil «Cab», página 2558. Le lóoch' ku ya'ala'al te'ela' chéen yéetel junp'éel u k'ab máak ku ch'a'ik.

CAP 6

a Pr 25:21 Ro 12:20

b 2Re 5:2

c Dt 28:52 1Re 20:1

d Le 26:26 Dt 28:15, 17

e Dt 14:3 Eze 4:14

Columna 2

a Le 26:29 Dt 28:53-57 Eze 5:10

b Lam 4:10

c Gé 37:29 1Re 21:27

d Jer 38:4

e 1Re 18:13 1Re 21:9, 10

pak' yaan tu ba'pach le kaajo', juntúul ko'olele' tu yawtajti': «¡Yuum rey, áanto'oni'!». **27** Le reyo' tu núukajti': «Wa Jéeoba ma' tu yáantkeche', ¿tu'ux ken in kaxt áantaj in ts'áatech? A tuklike', ¿je'el wa u páajtal in ts'áaik ba'al a jaant wa in ts'áaiktech vino wa aceitee'?». **28** Le reyo' tu k'áatajti': «¿Ba'ax ku yúuchultech?». Le ko'olelo' tu núukajti': «Le ko'olel je'ela' tu ya'alajten: ‹Jóo's a hijo utia'al ka k-jaant bejla'e', sáamal túune' k-jaantik in hijo›.[a] **29** Ka túun t-cocinartaj in hijoe' ka t-jaantaj.[b] Le ka sáaschaj tuláak' k'iine' tin wa'alajti': ‹Jóo's a hijo utia'al ka k-jaante›. Chéen ba'ale' leti'e' tu ta'akaj u hijo».

30 Chéen p'elak tu yu'ubil le rey ba'ax tu ya'alaj le ko'olelo' tu jataj u nook'.[c] Yéetel le ka máan tu yóok'ol le pak' yaan tu ba'pach le kaajo' u kajnáalilo'obe' tu yilo'obe' yáanal u nook' le reyo' u takmaj to'otoch nook'.* **31** Leti' túune' tu ya'alaj: «¡Ka u sen castigarten Dios wa ma' tin beetik u lu'sa'al bejla'a u pool Eliseo u hijo Safate'!».[d]

32 Eliseoe' ti' kulukbal ka'ach tu yotoche', yéetel u nuuktakil le kaajo' ti' kulukbalo'ob tu yéetele'. Le rey túuno' tu ya'alaj ti' juntúul máak ka u adelantartuba, chéen ba'ale' antes ti' u k'uchul le máaka' Eliseoe' tu ya'alaj ti' u nuuktakil le kaajo': «Ilawile'ex, u hijo juntúul asesinoe'[e] ts'o'ok u túuxtik

6:30 *Ilawil «To'otoch nook'», página 2582.

lu'sbil in pool. Le kéen a wile'ex u k'uchul le máak tu túuxto' k'ale'ex le joonajo' yéetel ma' a je'ek'abtike'ex, tumen u ts'uulile' táan u taal paachil ti' leti'». **33** Mientras táan u t'aan tu yéetelo'obe' k'uch le máak túuxta'ab tumen le reyo'. Le rey túuno' taale' ka tu ya'alaj: «Le ba'ax táan u yúuchulto'ona' Jéeoba beetik. Le o'olale', ¿ba'ax tia'al ku seguer in páa'tik u yáantaj Jéeoba?».

7 Eliseo túune' tu ya'alaj: «U'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba. Jéeobae' ku ya'alik: ‹Walkil sáamala', tu joonajil* Samariae' junp'éel sea# ma'alob harinae' yaan u tojoltik 11 gramos△ plata, yéetel ka'ap'éel sea⊠ cebadae' yaan xan u tojoltik 11 gramos plata›».[a] **2** Le máak áantik le reyo', le máak ti' jach ku confiar le reyo', le ka tu yu'ubaj le ba'ax a'ala'ab tumen le máak meyajtik le u jaajil Dioso', tu ya'alajti': «Kex ka u beet Jéeoba u je'epajal u joonajilo'ob le ka'an utia'al u k'áaxal ja'o', ¿je'el wa u béeytal le ba'ax ka wa'aliko'?».[b] Eliseoe' tu núukajti': «Yaan a wilik u béeytal,[c] chéen ba'ale' ma' ken a jaant mix junp'íiti'».[d]

7:1 * Wa «tu mercadoilo'ob». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel medida sea». Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul kex de 7 litroso'. Ilawil «Sea», página 2579. △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel siclo». Ilawil «Siclo», página 2580. ⊠ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka'ap'éel medida sea». Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul kex de 14 litros y medioo'.

CAP 7

a Dt 32:36; 2Re 7:18

b Nú 14:11

c Nú 11:23

d 2Re 7:17

Columna 2

a Le 13:45, 46

b 2Re 6:25

c Dt 28:7; 2Sa 5:24

3 Tu joonajil le kaajo' yaan ka'ach kantúul máako'ob yaan lepra ti'ob,[a] leti'obe' táan ka'ach u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «¿Ba'ax tia'al k-kutal k-páa't kíimil waye'? **4** Wa k-okol ichil le kaaj beora jach táan u yila'al wi'ijila' ti' ken k-kíimili'.[b] Yéetel wa k-p'áatal kutal waye' láayli' yaan xan k-kíimile'. Le o'olale' maas ma'alob ka xi'iko'on te' tu'ux yaan le sirio'obo'. Wa ma' tu kíimso'ono'obe' ts'o'ok k-salvartikba, pero wa tu kíimso'ono'obe' ja'alibe'». **5** Le ka áak'abchaje' líik'o'obe' ka bino'ob te' tu'ux jelekbal le sirio'obo'. Le ka k'ucho'ob tu jáal le tu'ux jelekbalo'obo' tu yilo'obe' mix máak yani'.

6 Jéeobae' ts'oka'anili' u beetik u yu'uba'al tumen le sirio'ob u juum u taal u carroilo'ob ba'ate'el bey xan tsíimino'ob, je'ex u juum u taal junp'éel nojoch ejércitoe'.[c] Le sirio'ob túuno' jo'op' u ya'aliko'ob: «¡Ilawile'ex! ¡U reyil Israele' ts'o'ok u bo'otik u reyo'ob le itita'obo' bey xan u reyo'ob le egipcio'ob utia'al ka ba'atelnako'ob t-contrao'!». **7** Le sirio'ob túuno' kex de áak'abe' líik'o'ob tu séeba'anile' ka púuts'o'ob, tu xúump'atto'ob u yotocho'ob de nook', u yalak' tsíimino'ob yéetel u yalak' burro'ob. Tu xúump'atto'ob tuláakal je'ex yanilo' ka púuts'o'ob utia'al ma' u kíimsa'alo'ob.

8 Le ka k'uch le máako'ob yaan lepra ti'ob tu jáal le tu'ux jelekbal le sirio'obo', ooko'ob ti' junp'éel chan naj de

nook'e' ka jo'op' u jaantiko'ob yéetel u yuk'iko'ob le ba'ax-xo'ob yano'. Tu ch'a'ajo'ob plata, oro yéetel nook'o'obe' ka bin u ta'ako'ob. Le ka ts'o'oke' suunajo'obe' ka ooko'ob ti' uláak' naj de nook'e' ka tu ch'a'ajo'ob le ba'alo'ob yano' ka bin u ta'ako'ob.

9 Chéen ba'ale' jo'op' u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «Le ba'ax táan k-beetka' ma' ma'alobi'. ¡Le ba'ax ts'o'ok u yúuchla' jach ma'alob! Unaj k-bin a'al ti' u maasil. Wa k-páa'tik u sáastal utia'al k-bin a'ale' yaan k-náajaltik k-castigarta'al. Maas ma'alob ka xi'iko'on k-a'al tu palacio le rey le ba'ax ts'o'ok k-ilko'».

10 Leti'ob túune' bino'obe' ka tu yawto'ob ti' le máaxo'ob kanáantik u joonajil le kaajo', ka tu ya'alo'ob: «To'one' ooko'on te' tu'ux yaan le sirio'obo', chéen ba'ale' mix máak yani', mix máak t-u'uyaj u t'aani'. Chéen ti' u k'axmo'ob u yalak' tsíimino'ob yéetel u yalak' burro'obi'. Tak u yotocho'ob de nook'e' béeyli' yanilo'ob je'ex úuchik u p'atko'obo'».

11 Tu séeba'anile' le máaxo'ob kanáantik le joonajo' tu yawto'ob ti' le kaaj le ba'ax a'ala'abti'obo', ka ts'a'ab ojéeltbil tu palacio le reyo'.

12 Kex de áak'abe' le reyo' líik' u yáalkabe' ka tu ya'alaj ti' le máaxo'ob meyajtiko': «Pa'atik in wa'alikte'ex ba'ax taak u beetikto'on le sirio'obo'. Leti'obe' u yojlo'ob táan k-kíimil yéetel wi'ij,[a] le o'olal luk'o'ob te' tu'ux ku je'elelo'obo' ka bin u ta'akuba'ob te' k'áaxo'. Leti'obe' tu tuklo'ob

CAP 7

a 2Re 6:25
2Re 6:28, 29

Columna 2

a Jos 8:4, 12
Jue 20:29, 37

wa'ale': ‹Le kéen jóok'ko'ob ti' le kaajo' yaan k-cháachko'ob yéetel yaan k-okol ichil le kaajo'›».[a]

13 Juntúul ti' le máaxo'ob meyajtik le reyo' tu ya'alaj túun: «Beet uts a wa'alik ti' jujuntúul máako'ob ka u ch'a'ob cinco u túulal ti' le tsíimino'ob p'aatlo'ob te' kaaja', ka a túuxt u yilo'ob jach ba'ax úuchi. Tumen kex ka p'áatko'ob wa kex ka xi'iko'obe' deporsi yaan u kíimlo'ob je'ex u maasil israelita'ob yano'ob waya'».

14 Le máako'ob túuno' tu ch'a'ajo'ob ka'ap'éel carro'ob ku jíita'al tumen tsíimino'obe' ka túuxta'abo'ob tumen le rey te' tu'ux yaan le sirio'obo'. Le reyo' tu ya'alajti'ob: «Xeen a wile'ex ba'ax úuchi».

15 Le máako'ob túuxta'ab tumen le rey túuno' bin u kaxto'ob le sirio'obo' ka k'ucho'ob tak te' Jordáno'. Ti' tuláakal le bejo' tu yilo'ob bix jáayunjáayil le nook'o'ob yéetel le nu'ukulo'ob tu p'ataj le sirio'ob úuchik u púuts'lo'ob tumen saajko'obo'. Leti'ob túune' suunaj u ya'alo'ob ti' le reyo'.

16 U máakilo'ob túun le kaajo' jóok'o'obe' ka tu ch'a'ajo'ob tuláakal le ba'ax tu p'ataj le sirio'obo'. Yo'olal lela' junp'éel sea* ma'alob harinae' k'uch u tojolt 11 gramos# plata, yéetel ka'ap'éel sea△

7:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel medida sea». Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul kex de 7 litroso'. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel siclo». △Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka'ap'éel medida sea». Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul kex de 14 litros y medioo'.

cebadae' k'uch xan u tojolt 11 gramos plata. Béeychaj le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao'.[a] **17** Le reyo' u k'ubéentmaj ka'ach ti' le máax áantik ka u kanáant u joonajil le kaajo'. Chéen ba'ale' le máaka' paktáanta'abe'* ka yaya'cha'ata'ab tumen le máako'ob tu joonajil le kaajo' ka kíimi. Béeychaj jach je'ex úuchik u ya'alik le máak meyajtik le u jaajil Dioso', béeychaj le ba'ax tu ya'alaj le ka bin ilbil tumen le reyo'. **18** Úuch jach je'ex tu ya'alil le máak meyajtik le u jaajil Dios ti' le reyo', leti'e' tu ya'alaj: «Walkil sáamala', tu joonajil Samariae'[b] ka'ap'éel sea* cebadae' yaan u tojoltik 11 gramos# plata, yéetel junp'éel sea^ ma'alob harinae' yaan xan u tojoltik 11 gramos plata». **19** Chéen ba'ale' te' k'iin je'elo' le máak áantik le reyo' tu ya'alaj ti' le máak meyajtik le u jaajil Dioso': «Kex ka u beet Jéeoba u je'epajal u joonajilo'ob le ka'an utia'al u k'áaxal ja'o', ¿je'el wa u béeytal le ba'ax ka wa'aliko'?». Eliseoe' tu núukajti': «Yaan a wilik u béeytal, chéen ba'ale' ma' ken a jaant mix junp'íiti'». **20** Jach bey úuchiko', kíim úuchik u yaya'cha'ata'al tu joonajil le kaaj tumen le máako'obo'.

8 Eliseoe' t'aanaj yéetel le ko'olel tu ka'a kuxkíintaj u hijoe'[a] ka tu ya'alajti': «Teech yéetel a láak'tsilo'obe' líik'ene'ex ka xi'ike'ex kajtal táanxel lu'umil, te' tu'ux ka wilik ku páajtale'. Tumen Jéeobae' ts'o'ok u ya'alik yaan u yantal junp'éel nojoch wi'ijil te' lu'uma',[b] yéetel siete años kun xáantal». **2** Le ko'olel túuno' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti' tumen le máak meyajtik le u jaajil Dioso'. Leti' yéetel u láak'tsilo'obe' bino'obe' ka p'áato'ob kajtal siete años te' tu'ux kaja'an le filisteo'obo'.[c]

3 Le ka máan siete añose' le ko'olelo' luk' tu'ux kaja'an le filisteo'obo' ka bin tu táan le rey utia'al u k'áatik ka ts'a'abakti' u yotoch yéetel le lu'um tu'ux ku paak'al ka'acho'. **4** Le reyo' táan ka'ach u tsikbal yéetel Guejazi, le máax áantik le máak meyajtik le u jaajil Dioso'. Táan ka'ach u ya'alikti': «Beet uts a tsikbaltikten tuláakal le nukuch ba'alo'ob ts'o'ok u beetik Eliseoo'».[d] **5** Jach te' súutuk táan u tsikbaltik ti' le rey bix úuchik u ka'a kuxkíinta'al le kimeno'[e] ook le ko'olel kuxkíinta'ab u hijoo'. Leti'e' bin u k'áat ka ts'a'abakti' u yotoch yéetel le lu'um tu'ux ku paak'al ka'acho'.[f] Tu séeba'anile' Guejazie' tu ya'alaj: «Yuum rey, lela' leti'e ko'olela', yéetel le xi'ipala' leti'e u hijo ka'a kuxkíinta'ab tumen Eliseoo'». **6** Le ka tu yu'ubaj lelo', le reyo' tu ya'alaj ti' le ko'olel ka u

CAP 7

a Nú 23:19; 2Re 7:1; Isa 55:10, 11

b 2Re 7:1, 2

Columna 2

CAP 8

a 2Re 4:32-35

b Le 26:19; Dt 28:15, 23; 1Re 17:1

c Jos 13:2, 3

d 2Re 2:14; 2Re 2:20, 21; 2Re 3:17; 2Re 4:4, 7; 2Re 6:5-7; 2Re 7:1

e 2Re 4:32-35

f Nú 36:9

7:17 * Wa «jéentanta'abe'; naktáanta'abe'». **7:18** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka'ap'éel medida sea». Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul kex de 14 litros y medioo'. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel siclo». ^ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel medida sea». Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul kex de 7 litroso'.

tsikbalt le ba'ax úucho'. Le ka ts'o'oke' le reyo' tu t'anaj juntúul ti' le máaxo'ob u ts'aamaj autoridad ti'o' ka tu ya'alajti': «Beet u su'utul ti' le ko'olel tuláakal ba'ax u tia'alo'. Beet xan u bo'ota'alti' tuláakal le buka'aj je'el u náajaltik ka'ach wa ka u cosechart u yich u lu'um durante le tiempo bija'ano'».

7 Le ka k'uch Eliseo tu kaajil Damascoe'[a] k'oja'an Ben-adad[b] u reyil Siria. Ka túun a'ala'ab ti' Ben-adad: «Le máak meyajtik le u jaajil Dioso'[c] tia'an waye'». **8** Le ka tu yu'ubaj lelo' le reyo' tu ya'alaj ti' Azael:[d] «Ch'a' junp'éel regalo utia'al ka xi'ikech a wil le máak meyajtik le u jaajil Dioso'.[e] A'alti' ka u k'áat ti' Jéeoba: ‹¿Yaan wa in wutstal ti' le k'oja'anila'?›». **9** Azaele' tu ch'a'aj le regaloo' ka bin u yil Eliseo, tu bisajti' jejeláas ba'alo'ob ma'alobtak yaan Damasco, tu bisajti' le buka'aj ku páajtal u kuchik 40 camello'obo'. Le ka k'uche' wa'alaj tu táane' ka tu ya'alaj: «A hijo Ben-adad, u reyil Siriae', tu túuxten in k'áattech: ‹¿Yaan wa in wutstal ti' le k'oja'anila'?›». **10** Eliseoe' tu núukajti': «Xeen a wa'alti': ‹Jach tu jaajil yaan a wutstal›, chéen ba'ale' Jéeobae' ts'o'ok u ye'esiktene' u jaajile' yaan u kíimil».[f] **11** Eliseoe' tu ch'ikaj u paakat ti' Azael, le o'olal Azaele' hasta p'áat ma' tu kaxtik ba'ax u beete. Le ka ts'o'oke' Eliseoe' túup' u yok'ol. **12** Azael túune' tu k'áatajti': «In yuum, ¿ba'axten ka wok'ol?». Leti'e' tu núukajti': «Tumen in wojle' jach yaan a beetik u mu'yaj* u kaajil Israel.[a] Yaan a tóokik le kaajo'ob yaan u ba'pak'ilo'obo', yaan a kíimsik yéetel espada le xiixib máako'obo', yaan a jéenp'uchtik le paalalo'obo' yéetel yaan a bujik le ko'olelo'ob embarazada'obo'».[b] **13** Azael túune' tu ya'alaj: «In yuum, si tene' chéen juntúul peek'en, ¿bix ken in beetil le ba'ax ka wa'alika'?». Chéen ba'ale' Eliseoe' tu ya'alajti': «Jéeobae' ts'o'ok u ye'esiktene' teech kan reinar tu yóok'ol Siria».[c]

14 Azael túune' luk' tu yiknal Eliseoe' ka suunaj tu yiknal u ts'uulil, u ts'uulil túune' tu k'áatajti': «¿Ba'ax tu ya'alajtech Eliseo?». Azaele' tu núukaj: «Tu ya'alajtene' jach tu jaajil yaan a wutstal».[d] **15** Le ka sáaschaj tuláak' k'iine' Azaele' tu ch'a'aj junp'éel teep'e', tu ts'amaj ich ja'e' ka tu pixaj* u yich Ben-adad hasta ka kíimi.[e] Azael túune' káaj u beetik u reyil tu lugar Ben-adad.[f]

16 Cinco años káajak u beetik u reyil Jeoram[g] u hijo Acab, u reyil Israele', ka káaj u beetik u reyil Jeoram[h] u hijo Jeosafat, u reyil Judá. Lela' úuch le táan u reinar Jeosafat yóok'ol Judáo'. **17** Treintidós años yaan ti' Jeoram ka káaj u beetik u reyil, yéetel ocho años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. **18** Leti'e' tu beetaj je'ex úuchik u beetik u

CAP 8

a Isa 7:8

b 1Re 20:1
2Re 6:24

c 1Re 17:24

d 1Re 19:15

e 1Sa 9:8
1Re 14:2, 3

f 2Re 8:15

Columna 2

a 2Re 10:32
2Re 12:17
2Re 13:3
Am 1:3

b Dt 28:63
Am 1:13

c 1Re 19:15

d 2Re 8:10

e 1Re 16:8, 10
2Re 11:1
2Re 15:8, 10

f 1Re 19:15

g 2Re 1:17

h 1Re 22:50
2Cr 21:3, 5

8:12 * Wa «u sufrir». **8:15** * Wa «tu ts'áaj yóok'ol».

reyilo'ob u lu'umil Israelo',[a] tu beetaj je'ex úuchik u beetik u familia Acabo',[b] tumen ts'o'ok u beel yéetel u hija Acab.[c] Leti'e' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba.[d] **19** Chéen ba'ale' Jéeobae' ma' tu yóotaj u xu'uls ti' Judá tu yo'olal le ba'ax u prometermaj ti' David, le máax meyajto'.[e] Tumen leti'e' tu prometertaj ti' David de ke mantats' ti' leti' yéetel ti' u paalal kun jóok'ol juntúul máax* kun gobernar.[f]

20 Te' k'iino'ob je'elo' Edome' tu ts'áajuba tu contra Judáe'[g] ka tu ts'áaj juntúul rey utia'al ka gobernarnak tu yóok'ol.[h] **21** Jeoram yéetel tuláakal u carroilo'ob u ba'atele' bino'ob tak Zaír, yéetel de áak'abe' líik'e' ka ba'atelnaj tu contra le edomita'obo' ka tu ganarto'ob. Le edomita'obo' u ba'pachtmo'ob ka'ach Jeoram bey xan le jefe'ob nu'uktik le carro'obo'. Le soldado'ob túuno' suunajo'ob tu yotocho'ob. **22** Kex beyo' Edome' láayli' u ts'aamuba tu contra Judá tak te' k'iino'oba'. Te' k'iino'ob je'elo' u kaajil Libnáe'[i] tu ts'áajuba xan tu contra Judá.

23 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Jeoram, tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'? **24** Le ka kíim* Jeorame' mu'uk te' tu'ux muka'an u yúuchben láak'tsilo'ob te' tu Kaajal Davido'.[a] Ocozías,[b] u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

25 Doce años káajak u reinar Jeoram u hijo Acab, u reyil Israel, ka káaj u reinar Ocozías yóok'ol Judá.[c] Ocozíase' u hijo Jeoram, u reyil Judá. **26** Veintidós años yaan ka'ach ti' Ocozías ka káaj u beetik u reyil, yéetel junp'éel año xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Atalía,[d] u yáabil* Omrí,[e] u reyil Israel. **27** Ocozíase' tu beetaj le ba'ax tu beetaj u familia Acabo'.[f] U papá ka'ache' ts'oka'an u beel yéetel juntúul ko'olel ku taal ti' u familia Acab,[g] le o'olal Ocozíase' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba je'ex úuchik u beetik u familia Acabo'. **28** Ocozíase' bin yéetel Jeoram u hijo Acab tak Ramot-galaad[h] utia'al u ba'atelo'ob tu contra Azael u reyil Siria. Chéen ba'ale' le sirio'obo' tu beeto'ob loob ti' Jeoram.[i] **29** Yo'olal le je'elo' le rey Jeoramo' suunaj tu kaajil Jezreel[j] utia'al u yutstal ti' le loob beeta'abti' tumen le sirio'ob te' tu kaajil Ramá le ka ba'atelnaj tu contra Azael u reyil Siriao'.[k] Ocozías u hijo Jeorame' bin Jezreel utia'al u yil Jeoram u hijo Acab, tumen Jeorame' loobilta'abi.*

8:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu ya'alaj u ts'áaik junp'éel lámpara ti'». **8:24** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

8:26 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hija». **8:29** *Wa «k'oja'an».

CAP 8

a 1Re 12:28-30
b 1Re 16:32, 33; 1Re 21:25
c 2Re 8:26, 27; 2Cr 18:1
d 2Cr 21:6, 7
e Gé 49:10; 2Sa 7:16, 17
f 1Re 11:36; Sl 132:17
g Gé 27:40; 2Sa 8:14
h 1Re 22:47; 2Cr 21:8-10
i Jos 21:13; 2Re 19:8

Columna 2

a 1Re 2:10; 2Cr 21:18-20
b 1Cr 3:10, 11; 2Cr 21:16, 17; 2Cr 22:1, 2
c 2Re 9:29
d 2Re 11:1; 2Re 11:13, 16
e 1Re 16:16, 23
f 1Re 16:33
g 2Re 8:16, 18; 2Cr 22:3, 4
h Jos 21:38; 1Re 22:2, 3
i 1Re 19:17; 2Cr 22:5
j Jos 19:17, 18; 1Re 21:1; 2Cr 22:6
k 2Re 9:15

CAP 9

9 Eliseo túune' tu t'anaj juntúul ti' u hijo'ob le profeta'obo' ka tu ya'alajti': «Preparartaba,* ch'a' le chan nu'ukul yaan aceite ichila' ka séeb xi'ikech Ramot-galaad.[a] **2** Le kéen k'uchkech te'elo' kaxt Jehú[b] u hijo Jeosafat u hijo Nimsí. Ooken te' tu'ux yano', junpáaykunt ti' u maasil máako'obo' yéetel bis te' cuarto yaan maas paachilo'. **3** Ch'a' túun le nu'ukul yaan aceite ichilo', yal le aceite tu poolo' ka a wa'alti': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Kin yéeykech utia'al ka a beet a reyil yóok'ol Israel»».[c] Le kéen ts'o'okke' je'ek'abt le joolo' ka púuts'kech tu séeba'anil».

4 Le máax túun áantik le profetao' jóok' u binbal tak Ramot-galaad. **5** Le ka k'uch te'elo' u nuuktakil le soldado'obo' ti' kulukbalo'obi'. Leti'e' tu ya'alaj: «Jefe, yaan ba'ax túuxta'aben in wa'altech». Jehú túune' tu k'áatajti': «¿Ti' máax taalech a wa'ale?». Leti'e' tu núukajti': «Ti' teech, jefe». **6** Jehú túune' líik'e' ka ook te' najo', le máak túuno' tu yalaj le aceite tu pool Jehúo' ka tu ya'alajti': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israelo': ‹Kin yéeykech utia'al ka a beet a reyil yóok'ol Israel,[d] u kaajal Jéeoba. **7** Yaan a xu'ulsik ti' u familia Acab le a ts'uulilo'. Tene' yaan in vengartik u k'i'ik'el in profeta'ob bey xan u kuxtal tuláakal le máaxo'ob meyajtik Jéeoba kíimsa'abo'ob tumen Jezabelo'.[a] **8** Yaan u xu'ulsa'al ti' tuláakal u familia Acab. Yaan in xu'ulsik ti' tuláakal le xiibo'ob* yano'ob ichil u familia Acabo', tak le débilo'ob yéetel le máaxo'ob ma' tu páajtal u beetko'ob mix ba'al tu kaajil Israelo'.[b] **9** Yaan in beetik ti' u familia Acab le ba'ax tin beetaj ti' u familia Jeroboán,[c] u hijo Nebato', yaan in beetikti' je'ex tin beetil ti' u familia Baasá,[d] u hijo Ajiyae'. **10** Jezabel xane' yaan u jaanta'al tumen le peek'o'ob te' terreno yaan Jezreelo',[e] yéetel mix máak kun mukik». Le ka ts'o'ok u ya'alik lela' le máax áantik le profetao' tu je'ek'abtaj le joonajo' ka jóok' u yáalkab.[f]

11 Le ka suunaj Jehú tu yiknal le máako'obo' leti'obe' tu ya'alo'obti': «¿Yaan wa ba'ax ku yúuchul? ¿Ba'axten taal u yilech le loco máako'?». Leti'e' tu núukajti'ob: «Te'exe' a wojle'ex bix u t'aan le clase máako'ob je'ex leti'o'». **12** Chéen ba'ale' leti'obe' tu ya'alo'obti': «¡Ma' jaaji'! Beet uts a wa'alikto'on ba'ax tu ya'alaj». Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «Lela' leti'e ba'ax tu ya'alajten le máako', le ka ts'o'oke' tu ya'alajten xan: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Kin yéeykech utia'al ka a beet a reyil yóok'ol Israel»».[g] **13** Chéen p'elak tu yu'ubilo'ob lelo' le máako'obo' tu ch'a'aj junyáal u

Columna 2

a 1Re 18:4 1Re 19:2 1Re 21:15, 25 Lu 18:7
b 1Re 21:20, 21
c 1Re 15:28, 29
d 1Re 16:11, 12
e 1Re 21:23
f 2Re 9:3
g 2Re 9:6

a 2Re 8:25, 28
b 1Re 19:16, 17
c 2Cr 22:7
d 1Re 19:16

9:1 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ch'ik a nook' ta cintura».

9:8 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el máaxak ku wixik le pak'o». Lela' junp'éel forma bix u ya'ala'al ba'al ti' le xiibo'ob úuchjeakilo'.

nook'o'obe'[a] ka tu jayo'ob yóok'ol le escalones utia'al ka u pe'echa'to'. Tu yusto'ob le baako' ka tu ya'alo'ob: «¡Jehúe' ts'o'ok u k'uchul u beetuba reyil!».[b] **14** Jehú[c] u hijo Jeosafat túune' tu ts'áajuba tu contra Jeoram.

Jeoram yéetel tuláakal u soldadoilo'ob Israele' tia'ano'ob ka'ach Ramot-galaad[d] utia'al u defenderko'ob Israele', tumen táan u atacarta'al tumen Azael[e] u reyil Siria. **15** Le ka ts'o'oke' le rey Jeoramo' suunaj tu kaajil Jezreel[f] utia'al u yutstal ti' le loob beeta'abti' tumen le sirio'ob le ka ba'atelnaj tu contra Azael u reyil Siriao'.[g]

Jehú túune' tu ya'alaj: «Wa ma'alob a wilke'exe', ma' a cha'ike'ex u púuts'ul mix máak te' kaaj utia'al ka xi'ik tak Jezreel u ya'al ba'ax ts'o'ok u yúuchlo'». **16** Jehú túune' na'ak tu carroe' ka bin tak Jezreel. Bin te'elo' tumen ti' bija'an Jeoram utia'al u yutstal ti' le loob beeta'abti'o', yéetel ti' xan bija'an ilbil tumen Ocozías u reyil Judái'. **17** Le máax kanáantik le kaajo' ti' wa'alakbal ka'ach te' torre yaan Jezreelo'. Le ka tu yilaj táan u náats'al le máako'ob láak'intik Jehúo' tu séeba'anil tu ya'alaj: «Táan in wilik u taal junmúuch' máako'ob». Jeoram túune' tu ya'alajti': «A'al ti' juntúul soldado ka u nat' u tsiimin utia'al ka xi'ik tu yiknalo'ob u k'áat lela': ‹¿Taalech wa a kaxt jeets'elil?›». **18** Juntúul soldado túune' tu nat'aj u tsiimine' ka bin tu yiknal le

CAP 9

a Mt 21:7

b 2Sa 15:10
1Re 1:34, 39

c 1Re 19:16

d 2Re 8:28

e 1Re 19:15
2Re 8:15
2Re 10:32

f Jos 19:17, 18
1Re 21:1

g 2Cr 22:6

Columna 2

a 2Re 8:25
2Re 8:29
2Cr 22:7

b 1Re 21:1, 15

máako'obo' ka tu ya'alajti'ob: «Le reyo' ku ya'alik: ‹¿Taalech wa a kaxt jeets'elil?›». Chéen ba'ale' Jehúe' tu ya'alajti': «Ba'ax a k'áajti' wa yaan ‹jeets'elil›. ¡Ba'axe', ko'ox tin paach!».

Le máax kanáantik le kaaj túuno' tu ya'alaj: «Le máax t-túuxto' k'uch tu yiknalo'ob, chéen ba'ale' ma' suunaki'». **19** Leti' túune' tu túuxtaj uláak' juntúul soldado u nat'maj u tsiimin. Le ka k'uch tu yiknalo'obe' le soldadoo' tu ya'alajti'ob: «Le reyo' ku ya'alik: ‹¿Taalech wa a kaxt jeets'elil?›». Chéen ba'ale' Jehúe' tu ya'alajti': «Ba'ax a k'áajti' wa yaan ‹jeets'elil›. ¡Ba'axe', ko'ox tin paach!».

20 Le máax kanáantik le kaaj túuno' tu ya'alaj: «Le máax t-túuxto' k'uch tu yiknalo'ob, chéen ba'ale' ma' suunaki'. Le máax ku taal táanilo' bey Jehú u yáabil* Nimsíe' tumen jach mina'an u cuentail le bix u nu'uktik le carroo'». **21** Jeoram túune' tu ya'alaj ka listokíinta'ak u carro, ka túun beeta'ab beyo'. Jeoram u reyil Israel túune' na'ak tu carroe' ka bin u yil Jehú. Ocozías u reyil Judáe'[a] na'ak xan tu carroe' ka bin tu yéetel. Le ka'atúul reyo'ob túuno' tu yiluba'ob yéetel Jehú tu terreno Nabot[b] le jezreelitao'.

22 Jeorame' chéen p'elak tu yilil Jehúe' tu ya'alajti': «Jehú, ¿taalech wa a kaxt jeets'elil?». Chéen ba'ale' Jehúe' tu núukajti': «¿Ba'ax jee-

9:20 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hijo».

ts'elil kun antal wa a maama Jezabele'[a] ma' tu xu'ulul u prostituirkuba yéetel ma' tu xu'ulul u pulya'aj?».[b] **23** Le ka tu yu'ubaj lelo' Jeorame' tu ts'áaj vuelta yéetel u carro utia'al u púuts'le' ka tu ya'alaj ti' Ocozías: «¡Ts'o'ok k-traicionarta'al Ocozías!». **24** Jehú túune' tu ch'a'aj u arcoe' ka tu ch'inaj Jeoram yéetel junp'éel flecha, ka tu tsayajti' tu pu'uch.* Le flechao' táats'máan tu puksi'ik'al Jeoram, leti' túune' lúub ichil u carro. **25** Jehú túune' tu ya'alaj ti' Bidkar, le máax áantko': «Ch'a'e' ka a píikch'int tu terreno Nabot le jezreelitao'.[c] K'a'ajakteche' to'on ka'atúulo'one' táan k-nu'uktik le carro'ob* tu paach Acab, u papá Jeoram, le ka t-u'uyaj u ya'alik Jéeoba tu contrao':[d] **26** ‹Jéeobae' ku ya'alik: «Jo'oljeake' tin wilaj bix úuchik u kíimsa'al Nabot[e] yéetel u paalalo'ob». Jéeobae' ku ya'alik xan: «Yaan in beetik a bo'otik[f] le ba'ax ta beeto', yaan a bo'otik te' terreno je'ela'»». Beora túuna' mache' ka a píikch'int tu terreno Nabot, je'ex úuchik u ya'alik Jéeobao'».[g]

27 Ocozías,[h] u reyil Judáe', le ka tu yilaj ba'ax táan u yúuchle' púuts'e' ka bin te' bej ku k'áatmáansik junp'éel nojoch jardíno'.* (Jehú túune' tu ch'a'pachte' ka tu ya'alaj: «¡Kíimse'ex xan leti'!». Leti'ob túune' tu atacarto'ob yóok'ol u carro le táan u bin te' lugar ku k'aaba'tik Guro', le lugar yaan naats' ti' u kaajil Ibleamo'.[a] Kex beyo' leti'e' seguernaj u púuts'ul tak Meguidó, yéetel ti' kíimi'. **28** Ocozías túune' bisa'ab tu kaajil Jerusalén, bisa'ab ti' junp'éel carro tumen le máaxo'ob meyajtiko', yéetel mu'uk te' tu'ux muka'an u yúuchben láak'tsilo'ob te' tu Kaajal Davido'.[b] **29** Once años jo'op'ok u reinar Jeoram u hijo Acab ka káaj u beetik u reyil Ocozías[c] yóok'ol Judá).

30 Jezabel[d] túune' tu yojéeltaj ts'o'ok u k'uchul Jehú tu kaajil Jezreel.[e] Le beetke' tu bonaj u yicho'ob* yéetel box pintura, tu jats'utskíintaj u tso'otsel u poole' ka paakatnaj kabal desde te' ventanao'. **31** Le táan ka'ach u yokol Jehú tu joonajil le kaajo' Jezabele' tu ya'alajti': «¿Bin utsil wa ti' Zimrí, le máax tu kíimsaj u ts'uulilo'?».[f] **32** Jehú túune' paakatnaj ka'anal tu tojil le ventanao' ka tu ya'alaj: «¿Máax apoyarken? ¿Máaxi'?».[g] Tu séeba'anil túune' ka'atúul wa óoxtúul máako'ob ts'a'anti'ob autoridad tumen le reyo' tu pakto'ob Jehú desde te' ka'anal tu'ux yano'obo'. **33** Jehúe' tu ya'alajti'ob: «¡Píikch'inte'ex kabal!». Leti'ob túune' tu píikch'into'ob Jezabel, le ka lúube' u k'i'ik'ele' wíits' ti' le pak'o' bey xan ti' le tsíimino'obo'. Jehú túune' tu

CAP 9

a 1Re 16:31 1Re 18:4 1Re 19:2 1Re 21:7

b Le 20:6 Dt 18:10 1Re 18:19

c 1Re 21:19

d 1Re 21:29

e Gé 4:8, 10 Sl 9:12 Sl 72:14

f Gé 9:5 Le 24:17

g 1Re 21:24

h 2Re 8:29 2Cr 22:7

Columna 2

a Jos 17:11

b 2Sa 5:7

c 2Re 8:24 2Cr 22:2

d 1Re 16:31 1Re 21:25

e 1Re 21:1

f 1Re 16:15-19

g Éx 32:26 Sl 94:16

9:24 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «paach». **9:25** * Wa «táan k-múul nu'uktik le tsíimino'obo'». **9:27** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le naj yaan te' jardíno'».

9:30 * Wa «tu bonaj u sóol u yich».

beetaj u ts'ats'a'cha'ata'al tumen le tsíimino'obo'. **34** Le ka ts'o'oke' Jehúe' ooke', ka tu jaantaj yéetel ka tu yuk'aj wa ba'ax. Leti' túune' tu ya'alaj: «Xeen a ch'a'ex le x-la' ko'olelo' ka a muke'ex, tumen u jaajile' leti'e' u hija juntúul rey».[a] **35** Chéen ba'ale' le ka bin ilbil Jezabel utia'al u mu'ukle' chéen u baakel u pool, u yooko'ob yéetel u táan u k'abo'ob kaxta'abi.[b] **36** Le máako'ob túuno' suunajo'ob u ya'alo'ob ti' Jehú le ba'ax úucho', leti' túune' tu ya'alaj: «Lela' ku béeykuntik le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba[c] ti' Elías le tisbitao': ‹Le peek'o'obo' yaan u jaantiko'ob Jezabel[d] te' terreno yaan Jezreelo'. **37** Yéetel u kimen wíinklil Jezabele' yaan u p'áatal je'ex abono* yóok'ol le terreno yaan Jezreelo', beyo' mix máak kun páajtal u ya'alik: «Lela' Jezabel»›».

10 Acabe'[e] yaan ka'ach 70 u túulal u paalal tu kaajil Samaria. Jehú túune' tu ts'íibtaj carta'obe' ka tu túuxto'ob tu kaajil Samaria, tu túuxto'ob ti' u príncipeilo'ob u kaajil Jezreel, ti' u nuuktakil le kaajo'[f] bey xan ti' le máaxo'ob kanáantik u paalal Acabo'.* Te' carta'oba' tu ya'alaj: **2** «U paalal a ts'uulile'exo' tia'ano'ob ta wéetele'exe', ts'o'ole' yaan xan te'ex u carroilo'ob ba'ate'el bey xan tsíimino'ob. Le kaaj tu'ux yane'exo' yaan u pak'ilo'ob tu ba'pach yéetel yaan xan te'ex arma'ob.

9:37 * Wa «u ta' ba'alche'». **10:1** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máaxo'ob kanáantik Acabo'».

CAP 9

a 1Re 16:31

b 2Re 9:10

c Isa 55:10, 11

d 1Re 21:23

CAP 10

e 1Re 16:29

f 1Re 21:8

Columna 2

a 2Re 9:24, 27

Le o'olale' le kéen k'uchukte'ex le cartaa' **3** yéeye'ex juntúul ti' u paalal a ts'uulile'exo', le u maas ma'alobilo',* ka a beete'ex u kutal tu trono u papá. Ts'o'ole' ba'atelnene'ex utia'al a defenderke'ex le u yotoch a ts'uulile'exo'».

4 Chéen ba'ale' leti'obe' sen sajakchajo'obe' ka tu ya'alo'ob: «¡Ilawile'ex! Wa ma' páajchaj u ganarta'al tumen ka'atúul reyo'obe',[a] to'one', ¿bix kun páajtal k-ba'ate'el tu contra?». **5** Yo'olal lelo' le máax nu'uktik le meyaj ku beeta'al te' palacioo',* u gobernadoril le kaajo', u nuuktakil le kaajo' yéetel le máaxo'ob kanáantik u paalal Acabo', tu túuxto'ob a'albil ti' Jehú lela': «To'one' a sirviente'on, yaan k-beetik tuláakal le ba'ax ken a wa'alto'ono'. Mix máak ken k-ts'áa utia'al u beetik u reyil. Beet je'el ba'axak ma'alob a wilke'».

6 Jehú túune' tu túuxtaj uláak' carta ti'ob, te' cartao' tu ya'alaj: «Wa táan a apoyarkene'ex yéetel a k'áat a beete'ex ba'ax ken in wa'alte'exe', sáamal kex bey te' horaa', unaj a taal a wilene'ex tu kaajil Jezreel yéetel unaj a taaske'ex u poolo'ob le u paalal a ts'uulile'exo'».

U hijo'ob le reyo' 70 u túulalo'ob, yéetel tia'ano'ob ka'ach yéetel le máaxo'ob tséentko'obo', máako'ob jach k'aj óola'ano'ob te' kaajo'. **7** Chéen p'elak k'uchik le carta ti'obo' tu ch'a'ajo'ob

10:3 * Wa «le maas toj u kuxtalo'». **10:5** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «naj».

u 70 paalal[a] le reyo' ka tu kíimso'ob. U poolo'obe' tu ts'áajo'ob ti' canasta'obe' ka tu túuxto'ob ti' Jehú tu kaajil Jezreel. **8** Taal juntúul máak túune' ka tu ya'alaj ti' Jehú: «Ts'o'ok u taasa'al u pool u paalal le reyo'». Jehú túune' tu ya'alaj: «Jóo'se'ex ka'ajaats ti'obe' ka a nikkúunte'ex te' tu entradail le kaajo', ti' kun p'áatlo'ob tak sáamal tempranoi'». **9** Le ka jóok' Jehú tempranoe' wa'alaj tu táan tuláakal le kaajo' ka tu ya'alaj: «Te'exe' mina'an a culpa'ex. Teen tin ts'áajinba tu contra in ts'uulil yéetel teen kíimse.[b] Chéen ba'ale', ¿máax kíims tuláakal le máako'oba'? **10** Ojéelte'exe' yaan u béeytal tuláakal le ba'ax u ya'almaj Jéeobao', yaan u béeytal tuláakal le ba'alo'ob tu ya'alaj Jéeoba[c] tu contra u familia Acabo'. Jéeobae' ts'o'ok u béeykuntik le ba'ax tu ya'alaj ti' Elías[d] ka u ya'alo'». **11** Jehú xane' tu kíimsaj tuláakal le máaxo'ob p'aatlo'ob ti' u familia Acab yano'ob tu kaajil Jezreelo', tu kíimsaj tuláakal le máaxo'ob jach k'aj óola'ano'obo', u amigo'ob Acab bey xan le u sacerdote'obo'.[e] Mix juntúul ti' u familia Acab tu p'ataj kuxa'anili'.[f]

12 Le ka ts'o'oke' líik'e' ka bin Samaria. Te' bejo' tia'an ka'ach le naj* tu'ux ku k'a'axal le tamano'obo'. **13** Te' túuno' Jehúe' tu yilaj u suku'uno'ob Ocozías u reyil Judá,[a] ka tu k'áatajti'ob: «Te'exe', ¿máaxe'exi'?». Leti'obe' tu núuko'ob: «To'one' u suku'uno'on Ocozías, táan k-bin il bix yanil u paalal le reyo' bey xan u paalal le reinao'». **14** Tu séeba'anile' Jehúe' tu ya'alaj: «¡Cháache'exo'ob!». Leti'ob túune' tu cháacho'obe' ka tu xot'o'ob u kaalo'ob tu tséel le cisterna yaan te' naj tu'ux ku k'a'axal le tamano'obo', 42 u túulal xiibo'ob kíimsa'abo'obi'. Jehúe' ma' tu p'ataj kuxa'anil mix juntúul ti' leti'obi'.[b]

15 Jehúe' luk' te'elo' ka jo'op' u bin, le táan u bino' tu yilaj Jeonadab[c] u hijo Recab.[d] Jeonadabe' táan ka'ach u bin u yil Jehú. Jehúe' tu saludarte'* ka tu ya'alajti': «¿Ka apoyarken wa yéetel tuláakal a puksi'ik'al je'ex in apoyarkech yéetel tuláakal in puksi'ik'alo'?».

Jeonadabe' tu núukaj: «Kin apoyarkech».

Jehúe' tu ya'alajti': «Wa beyo' tich'ten a k'ab».

Jeonadab túune' tu tich'aj u k'ab ti' Jehú, leti' túune' tu kóolaj utia'al ka na'akak te' carroo'. **16** Jehúe' tu ya'alajti': «Ko'ox ka a wil de ke tene' ma'atech in cha'ik u ts'áaikuba mix máak tu contra Jéeoba».[e] Jeonadab túune' na'ak tu carro Jehú. **17** Jehúe' k'uch Samaria, yéetel te'elo' tu kíimsaj tuláakal le máaxo'ob p'aatlo'ob ti' u familia Acabo'.[f] Tu láaj xu'ulsajti'ob je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Elíaso'.[g]

CAP 10

a 1Re 21:21

b 2Re 9:14, 24

c 1Sa 15:29
Isa 14:27

d 1Re 21:19-24
2Re 9:7, 36

e 1Re 18:19
2Re 23:19, 20

f 1Re 21:21

Columna 2

a 2Re 8:29
2Re 9:21, 27
2Cr 22:1

b 2Cr 22:8

c Jer 35:6, 19

d 1Cr 2:55

e Nú 25:11
1Re 19:10

f 2Re 9:8
2Cr 22:7

g 1Re 21:20, 21
2Re 9:26

10:12 * Ma' xaane' lela' junp'éel lugar tu'ux ku k'a'axal le tamano'ob utia'al u k'o'osol u tso'otselo'obo'.

10:15 * Wa «tu bendecirte'».

18 Jehúe' tu much'kíintaj xan tuláakal le máako'obo' ka tu ya'alajti'ob: «Acabe' ma' tu beetaj tuláakal le ku páajtal utia'al u adorartik Baali',[a] chéen ba'ale' Jehúe' yaan u beetik tuláakal le ku páajtal utia'al u adorartik. **19** Le o'olale' much'kíinte'ex tuláakal le u profeta'ob Baalo',[b] tuláakal le máaxo'ob adorarko' yéetel tuláakal le u sacerdote'obo'.[c] Ilawile'ex ma' u bineltik mix juntúul ti' leti'obi' tumen yaan in beetik junp'éel nojoch sacrificio ti' Baal. Le máax ma' kun taalo' yaan u kíimsa'al». Chéen ba'ale' Jehúe' u ch'a'tukultmaj u tusko'ob utia'al ka páajchajak u xu'ulsik ti' le máaxo'ob adorartik Baalo'.

20 Jehúe' tu ya'alaj xan ti'ob: «A'ale'ex yaan u yantal junp'éel k'iin utia'al u adorarta'al Baal». Leti'ob túune' bey tu beetilo'obo'. **21** Le ka ts'o'oke' Jehúe' tu túuxtaj ka a'ala'ak ti' tuláakal u kaajil Israel lelo', tuláakal túun le máaxo'ob adorartik Baalo' taalo'ob. Mix juntúul p'áat ma' u taali'. Leti'obe' ooko'ob tu yotoch* Baal,[d] le naj túuno' láaj chu'upi. **22** Jehúe' tu ya'alaj ti' le máax kanáantik le tu'ux ku ts'a'abal le nook'o'obo': «Taas nook'o'ob utia'al tuláakal le máaxo'ob adorartik Baalo'». Leti' túune' tu taasaj le nook'o'ob utia'al u ts'áaikti'obo'. **23** Jehú yéetel Jeonadab[e] u hijo Recabe' ooko'ob tu yotoch Baal. Jehú túune' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob adorartik Baalo': «Jach ilawile'ex ma' u yantal mix juntúul máax adorartik Jéeoba waye', chéen unaj u yantal le máaxo'ob adorartik Baalo'». **24** Le ka ts'o'oke' ooko'ob utia'al u beetko'ob sacrificio'ob yéetel u k'ubko'ob tóokbil ofrenda'ob. Jehúe' tu ts'áaj 80 máako'ob táankabe' ka tu ya'alajti'ob: «Le máax kun cha'ik u púuts'ul juntúul ti' le máako'ob táan in k'ubéentikte'exa', yaan u bo'otik yéetel u kuxtal».

25 Chéen p'elak ts'o'okik u k'ubik le tóokbil ofrendao' Jehúe' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob ku kanano'obo'* yéetel ti' le máaxo'ob ku yáantajo'obo': «¡Ookene'exe' ka a kíimse'exo'ob! ¡Ma' a cha'ike'ex u púuts'ul mix juntúuli'!».[a] Le máako'ob ku kanano'ob yéetel le máaxo'ob ku yáantajo'ob túuno' tu ch'a'ajo'ob u espada'obe' ka tu kíimso'ob le máako'obo'. Jo'op' túun u pulko'ob u wíinklil le máako'ob te' táankabo', yéetel bey seguernajik u beetko'ob hasta ka k'ucho'ob te' parte yaan tak tu xuul# u yotoch Baalo'. **26** Ts'o'ole' tu jóo'so'ob le columna'ob ku adorarta'alo'ob[b] tu yotoch Baalo' ka tu láaj tóoko'ob.[c] **27** Tu niko'ob le columna ku meyaj utia'al u adorarta'al[d] Baalo', tu niko'ob xan u yotoch Baale'[e] ka tu beeto'ob escusado'obi', lela' bey p'aatlil tak bejla'o'.

10:21 * Wa «templo».

10:25 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máako'ob ku yáalkabo'ob». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «te' kaajo'», ma' xaane' lela' junp'éel lugar nojoch u pak'ilo'ob.

CAP 10

a 1Re 16:32, 33 1Re 18:22

b 2Re 3:13

c 2Re 10:11

d 1Re 16:30, 32

e 2Re 10:15 Jer 35:6, 19

Columna 2

a Éx 32:26, 27 Dt 13:6-9 Eze 9:5

b Le 26:1

c Dt 7:25

d Le 26:30 Dt 7:5

e 1Re 16:30, 32

28 Bey tu beetil Jehú u xu'ulul u adorarta'al Baal tu lu'umil Israelo'. **29** Chéen ba'ale' Jehúe' tu cha'aj ti' le israelita'ob ka seguernak u beetko'ob le ba'alo'ob k'aastak túulch'inta'ab u beeto'ob tumen Jeroboán u hijo Nebato'. Leti'e' tu cha'aj u p'áatal le mejen wakaxo'ob de oro yano'ob tu kaajil Betel yéetel tu kaajil Dano'.[a] **30** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Jehú: «Teche' ts'o'ok a beetik ba'ax ma'alob yéetel ba'ax toj tin táan, ts'o'ok a beetik tuláakal le ba'ax tin ch'a'tuklaj ichil in puksi'ik'al tu contra u familia Acabo'.[b] Le o'olale' tu trono Israele'[c] yaan u kutal a hijo, a wáabil, a ka'a áabil yéetel a óox áabil». **31** Chéen ba'ale' Jehúe' ma' tu ts'áaj u yóol u beet yéetel tuláakal u puksi'ik'al[d] le ba'ax ku ya'alik u Ley Jéeoba u Dios Israelo'. Leti'e' tu cha'aj u seguer u beeta'al le ba'alo'ob k'aastak túulch'inta'ab u beet u kaajil Israel tumen Jeroboáno'.[e]

32 Te' k'iino'ob je'elo' Jéeobae' tu cha'aj u ch'a'abal jujunp'íitil junjaats ti' u territorio Israel. Azaele' seguernaj u atacartik u kajnáalilo'ob tuláakal u lu'umil Israel.[f] **33** Tu atacartaj tuláakal le máaxo'ob yano'ob desde te' Jordáno' tak le yano'ob banda lak'ino'. Tu atacartaj tuláakal u lu'umil Galaad tu'ux kaja'an le gadita'obo', le rubenita'obo' yéetel le manasita'obo'.[g] Káaj u atacar desde Aroer, le kaaj yaan tu tséel u táax lu'umil Arnóno', yéetel k'uch tak Galaad yéetel Basán.[h]

CAP 10

a 1Re 12:28-30 1Re 13:33 Os 8:6

b 1Re 21:21

c 2Re 13:1, 10 2Re 14:23 2Re 15:8, 12

d Dt 10:12 Os 1:4

e 1Re 12:28-30 1Re 13:34 1Re 14:16

f 1Re 19:17 2Re 8:12 2Re 13:22

g Nú 32:33 Jos 22:9

h Dt 3:13-16 Dt 28:63 Jos 13:8-12

Columna 2

a 2Re 13:1

CAP 11

b 2Re 8:26 2Re 11:20 2Cr 21:5, 6 2Cr 24:7

c 2Re 9:27

d 2Cr 21:4 2Cr 22:10-12

e 2Re 12:1

f 1Re 14:27

34 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Jehú, tuláakal le ba'alo'ob tu beetaj yéetel tuláakal le páajtalil yanchajti'o', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'? **35** Jehúe' kíime'* ka mu'uk tu kaajil Samaria, Jeoacaz,[a] u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar. **36** Veintiocho años xáanchaj táan u reinar Jehú yóok'ol Israel desde tu kaajil Samaria.

11 Le ka tu yilaj Atalía[b] ts'o'ok u kíimil rey Ocozías,[c] u hijoe', tu yilaj u xu'ulsik ti' tuláakal le máaxo'ob ku taalo'ob ti' u familia le reyo'.[d] **2** Chéen ba'ale' Jeoseba u hija le rey Jeoram, u kiik Ocozíase', tu yoklaj Jeoás[e] u hijo Ocozías. Tu ch'a'aj ichil u paalal le rey kun kíimsbilo'ob ka'acho' ka tu bisaj u ta'ak ti' junp'éel cuarto junmúuch' yéetel le ko'olel kanáantiko'. Jach tu kanáanto'ob ma' u yila'al Jeoás tumen Atalía utia'al ma' u kíimsa'al. **3** Jeoáse' seis años ta'aka'an tu yotoch Jéeoba junmúuch' yéetel le ko'olel kanáantiko'. Ti' p'áat le táan u reinar Atalía yóok'ol le lu'umo'.

4 Le ka tu ts'áaj siete añose', Jeoyadáe' tu túuxtaj t'anbil u nuuktakil le grupo'ob de 100 soldado'ob kanáantik le reyo'*[f] bey xan u nuuktakil le máaxo'ob ku kanano'ob

10:35 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob». **11:4** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le Caria'obo'».

te' palacioo',* ka tu beetaj u taalo'ob tu yotoch Jéeoba. Leti'e' tu ch'a'aj junp'éel acuerdo# tu yéetelo'obe' ka tu beetaj u jurarko'ob tu yotoch Jéeoba de ke yaan u beetko'ob le ba'ax ts'o'ok u ya'aliko'obo'. Le ka ts'o'ok túune' tu ye'esajti'ob u hijo le reyo'.[a] **5** Tu ya'alajti'ob ka u beeto'ob lela': «Jatsaba'ex ich óoxp'éel grupo. Le yáax grupoo' yaan u meyaj tu k'iinil sábado yéetel yaan u kanáantik ma'alob u yotoch* le reyo'.[b] **6** Le u ka'ap'éel grupoo' yaan u yantal te' joonaj ku k'aaba'tik Cimientoo', yéetel le u yóoxp'éel grupoo' yaan u yantal te' joonaj yaan paachil ti' le máaxo'ob ku kanano'ob te' palacioo'. Yaan a turnarkaba'ex utia'al a kanáantke'ex le najo'. **7** Le ka'ap'éel grupo'ob unaj u je'elelo'ob ka'ach tu k'iinil sábadoo' yaan u kanáantko'ob ma'alob u yotoch Jéeoba utia'al u kanáantko'ob le reyo'. **8** Te'exe' unaj a ba'pachtike'ex le reyo', cada juntúule' unaj u ch'a'ik u arma. Je'el máaxak ka u yóot okol ichile'exe' yaan u kíimsa'al. P'áatene'ex tu yiknal le rey je'el tu'uxak ka xi'iko'».*

9 U nuuktakil le grupo'ob de 100 soldado'ob[c] túuno' tu beeto'ob jach je'el bix a'ala'abikti'ob tumen Jeoyadá le sacerdoteo'. Cada juntúul túune' tu ch'a'aj le u soldado'ob ku kanano'ob tu k'iinil sábadoo' bey xan le u soldado'ob ma' tu tocar u meyajo'ob sábadoo', ka ooko'ob te' tu'ux yaan Jeoyadá le sacerdoteo'.[a] **10** Ti' u nuuktakil le grupo'ob de 100 soldado'ob túuno' Jeoyadáe' tu ts'áajti'ob le lanza'ob yéetel le escudo'ob wóolistak yaan ka'ach ichil u yotoch Jéeobao', le ba'alo'oba' u tia'al le rey David ka'acho'. **11** Le soldado'ob ku kanano'ob te' palacio[b] túuno' tu ch'a'aj u arma'obe' ka káaj u tsolkuba'ob, desde tu x-no'oj tak tu x-ts'íik le najo', tu tséel le altaro'*[c] yéetel tu tséel le najo', tu tsoluba'ob tu ba'pach le reyo'. **12** Jeoyadá túune' tu jóo'saj u hijo le reyo'[d] ka tu ts'áaj le corona bey xan u libroil le Ley*[e] yóok'ol u poolo', le ka ts'o'oke' tu yalaj aceite tu poole' ka tu beeto'ob reyil. Tuláakslo'ob túune' jo'op' u papaxk'abo'ob táan u ya'aliko'ob: «¡Bendecirta'ak# le reyo'!».[f]

13 Le ka tu yu'ubaj Atalía u juum u yáalkab le máako'obo', tu séeba'anil bin tu yotoch Jéeoba[g] te' tu'ux yano'obo'. **14** Atalía túune' tu yilaj le rey wa'alakbal tu tséel le columna je'ex suuk u beeta'alo'.[h] U nuuktakil le soldado'ob bey xan le máako'ob ku yustiko'ob le trompeta'obo'[i] tia'ano'ob ka'ach tu yiknal le reyo', tuláakal u kajnáalilo'ob

CAP 11

a 2Cr 23:1-3

b 1Re 7:1
2Cr 23:4-7

c 2Re 11:4

Columna 2

a 2Cr 23:8-11

b 1Re 14:27

c 1Re 8:22
2Cr 4:1

d 2Re 11:2

e Éx 25:21
Éx 31:18

f 1Re 1:39, 40

g 2Cr 23:12-15

h 2Re 23:3

i 2Cr 5:12

11:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máako'ob ku yáalkabo'ob». #Wa «pacto». **11:5** *Wa «palacio». **11:8** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le kéen jóok'ok yéetel le kéen okok».

11:11 *Ilawil página 2554. **11:12** *Lela' ma' xaane' junp'éel rollo tu'ux ts'íibta'an u Ley Diosi'. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Kuxlak utia'al mantats'».

le lu'umo' ki'imak u yóolo'ob yéetel táan u yustiko'ob trompeta'ob. Le ka tu yilaj Atalía lela' tu jataj u nook'e' ka jo'op' u yawtik: «¡Traicionero'ex! ¡Traicionero'ex!». **15** Chéen ba'ale' Jeoyadá le sacerdoteo' tu ya'alaj ti' u nuuktakil le grupo'ob de 100 soldado'obo',[a] le máaxo'ob ts'a'ano'ob yóok'ol le ejércitoo': «¡Jóo'se'ex le ko'olela', le máax kun bin tu paache' kíimse'ex yéetel espada!». Tumen le sacerdoteo' ts'oka'anili' u ya'alike': «Ma' a kíimske'ex tu yotoch Jéeoba». **16** Leti'ob túune' tu cháacho'ob Atalíae' ka tu biso'ob, le ka k'ucho'ob te' joonaj tu'ux ku yokol le tsíimino'ob te' tu yotoch* le reyo'[b] ti' tu kíimso'obi'.

17 Jeoyadá túune' tu yilaj ka beeta'ak junp'éel pacto.* Le pactoa' leti'e rey junmúuch' yéetel le kaaj tu beeto'ob yéetel Jéeobao',[c] tu ya'alo'obe' yaan u seguer u beetkuba'ob u kaajal Jéeoba. Tu yilaj xan ka ch'a'abak junp'éel acuerdo tumen le rey yéetel le kaajo'.[d] **18** Le ka ts'o'ok lelo' tuláakal le máako'obo' bino'ob tu yotoch* Baale' ka tu niko'ob le altaro'ob[e] yano'ob te'elo', ts'o'ole' tu xiixkúunto'ob xan u imageniloʼob[f] Baal, yéetel tu kíimso'ob Matán u sacerdote Baal,[g] lela' tu beeto'ob aktáan ti' le altaro'obo'.

Jeoyadá le sacerdote túuno' tu ts'áaj máaxo'ob nu'uktik le meyaj ku beeta'al tu yotoch Jéeobao'.[a] **19** Ts'o'ole' tu ch'a'aj u nuuktakil le grupo'ob de 100 soldado'obo',[b] le soldado'ob kanáantik le reyo',[#] le soldado'ob kanáantik le palacioo'[c] bey xan tuláakal le u máakilo'ob le lu'umo'. Tuláaklo'ob túune' tu láak'into'ob le rey desde tu yotoch Jéeoba tak tu yotoch* le reyo'. Leti'obe' ooko'ob te' joonaj tu'ux ku yantal le máaxo'ob ku kanano'obo'. Jeoás túune' kulaj tu trono le reyo'obo'.[d] **20** Tuláakal túun le máako'obo' ki'imakchaj u yóolo'ob, yéetel yanchaj jeets'elil te' kaajo', tumen leti'obe' tu kíimso'ob Atalía yéetel espada tu yotoch le reyo'.

21 Siete años yaan ka'ach ti' Jeoás[e] ka káaj u beetik u reyil.[f]

12 Siete años káajak u beetik u reyil Jehú[g] ka káaj u beetik u reyil Jeoás.[h] Jeoáse' 40 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Zibía, le ko'olela' Beer-seba[i] u taal. **2** Jeoáse' seguernaj u beetik ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba, bey tu beetil tuláakal le k'iino'ob táan u ka'ansa'al tumen Jeoyadá le sacerdoteo'. **3** Kex beyo' le ka'anal lugaro'ob*[j] tu'ux ku adorar le kaajo' ma' lu'sa'abo'obi' yéetel láayli' táan ka'ach u k'ubko'ob sacrificio'ob yéetel láayli' táan u beetko'ob u buts'ilankil u sacrificio'ob te' ka'anal lugaro'obo'.

CAP 11

a 2Re 11:4 2Cr 23:9

b 1Re 7:1

c 1Sa 10:25 2Sa 5:3

d 2Cr 23:16, 17

e Dt 12:3

f Dt 7:25

g Dt 13:5

Columna 2

a 2Cr 23:18-21

b 2Re 11:4, 15

c 1Re 14:27

d 2Sa 7:8, 16

e 2Re 11:2

f 2Cr 24:1

CAP 12

g 1Re 19:16 2Re 10:30

h 2Re 11:2 1Cr 3:10, 11

i 2Cr 24:1, 2

j Nú 33:52

11:16, 19 *Wa «palacio». **11:17** *Wa «acuerdo». **11:18** *Wa «templo».

11:19 #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le Caria'obo'». **12:3** *Ilawil «Ka'anal lugar», página 2567.

4 Jeoáse' tu ya'alaj ti' le sacerdote'obo': «Ch'a'ex tuláakal le taak'in ku taasa'al tu yotoch Jéeoba utia'al le ofrenda'ob santo'obo':[a] le taak'in unaj u bo'otik cada juntúul máako',[b] le taak'in ku ts'áaik juntúul máak yo'olal wa ba'ax promesailo', bey xan tuláakal le taak'in ku síijil tu puksi'ik'al máak u taasik tu yotoch Jéeobao'.[c] **5** Le sacerdote'obo' yaan u ch'a'iko'ob le taak'in ti' le máaxo'ob taasko',* yéetel yaan u meyajti'ob utia'al u yutskíintiko'ob tuláakal le ba'ax k'aschaja'an# te' najo'».[d]

6 Le ka máan 23 años káajak u reinar Jeoáse' le sacerdote'obo' láayli' ma' u yutskíinto'ob le ba'axo'ob k'aschaja'an te' najo'.[e] **7** Le rey Jeoás túuno' tu túuxtaj t'anbil Jeoyadá[f] le sacerdoteo' bey xan le u maasil sacerdote'obo', ka tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten ma' táan a wilik a wutskíintke'ex le ba'axo'ob k'aschaja'an te' najo'? Le beetke' xu'uluk a ch'a'ike'ex le taak'in ku taasik le máako'obo', chéen unaj a ch'a'ike'ex wa yaan u meyaj utia'al u yutskíinta'al le najo'».[g] **8** Le ka tu yu'ubo'ob lela' le sacerdote'obo' tu ch'a'tuklo'ob ma' u seguer u ch'a'iko'ob le taak'in ku taasik le kaajo' utia'al beyo' ma' u ya'ala'alti'ob ka u yutskíinto'ob le najo'.

9 Jeoyadá le sacerdote túuno' tu ch'a'aj junp'éel cofree',[h] tu beetaj junp'éel jool tu maake' ka tu ts'áaj tu tséel le altaro', tu ts'áaj te' tséel yaan tu x-no'oj máak le kéen okok tu yotoch Jéeobao'. Le sacerdote'ob kanáantik u joonajil le templo túuno' te' cofre ku ts'áaiko'ob tuláakal le taak'in ku taasa'al tu yotoch Jéeobao'.[a] **10** Cada ken u yilo'ob ts'o'ok u sen ya'abtal le taak'in yaan te' cofreo', u secretario le rey yéetel u maas nojchil le sacerdote'obo' ku juntarko'ob* yéetel ku xokiko'ob tuláakal le taak'in ts'o'ok u taasa'al tu yotoch Jéeobao'.[b] **11** Leti'obe' ku ch'a'iko'ob le taak'in ts'o'ok u xo'oklo' yéetel ku k'ubko'ob ti' le máaxo'ob ts'a'an u yilo'ob le meyaj ku beeta'al tu yotoch Jéeobao'. Le máako'ob túuna' ku bo'otko'ob le carpintero'obo', le máako'ob ku yutskíintiko'ob le pak'o'ob tu yotoch Jéeobao',[c] **12** le albañilo'obo' bey xan le máako'ob ku póolko'ob tuunicho'obo'. Ku maniko'ob xan che'ob yéetel póolbil tuunicho'ob utia'al u yutskíinta'al le ba'alo'ob k'aschaja'an tu yotoch Jéeobao'. Ts'o'ole' ku bo'otko'ob tuláakal le uláak' xuupo'ob ku yantal ikil u yutskíinta'al le najo'.

13 Chéen ba'ale' mix junp'íit ti' le taak'in taasa'ab tu yotoch Jéeoba ch'a'ab utia'al ka beeta'ak paila'ob de plata, nu'ukulo'ob utia'al u tu'upul k'áak', nukuch taza'ob, trom-

CAP 12

a 2Cr 31:12

b Éx 30:13
2Cr 24:9

c Éx 25:2
Éx 35:21

d 2Cr 24:7

e 2Cr 24:5

f 2Re 11:4
2Cr 23:1
2Cr 24:15

g 2Cr 24:6

h 2Cr 24:8
Mr 12:41
Lu 21:1

Columna 2

a 2Cr 24:10

b 2Cr 24:11

c 2Re 22:4-6
2Cr 24:12

12:5 * Wa «le máaxo'ob u k'aj óolo'obo'». # Wa «le pak'o'ob xiiklo'ob».

12:10 * Wa «ku ts'áaiko'ob ti' bolsa'ob». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku k'axko'ob».

peta'ob,[a] mix utia'al u beeta'al uláak' ba'alo'ob de plata wa de oro utia'al u meyaj tu yotoch Jéeoba.[b] **14** Leti'obe' ku ts'áaiko'ob le taak'in ti' le máako'ob beetik le meyajo', ti' le máako'ob túuna' ku meyajti'ob le taak'in utia'al u yutskíintiko'ob u yotoch Jéeobao'. **15** Leti'obe' jach ku confiaro'ob ti' le máaxo'ob bo'otik le j-meyajo'obo', le o'olal ma'atech u k'áatko'ob cuenta yo'olal le taak'in ku ts'áaiko'obti'obo'.[c] **16** Chéen ba'ale' le taak'in ku ts'a'abal bey ofrenda yo'olal le culpao'[d] bey xan le taak'in ku ts'a'abal bey ofrenda yo'olal le k'ebano' ma'atech u taasa'al tu yotoch Jéeoba, le taak'ina' u tia'al le sacerdote'obo'.[e]

17 Te' k'iino'ob je'elo' Azael[f] u reyil Siriae' bin ba'ate'el tu contra u kaajil Gat[g] ka tu ch'a'aj, le ka ts'o'oke' tu ch'a'tuklaj xan u atacartik* Jerusalén.[h] **18** Tu yo'olal lelo' Jeoás u reyil Judáe' tu ch'a'aj tuláakal le ofrenda'ob santo'ob ts'a'an tumen Jeosafat, Jeoram yéetel Ocozías u reyilo'ob Judá yanchajo'ob táanil ti' leti'o'. Tu ch'a'aj xan le ofrenda'ob santo'ob u ts'aamaj leti'o' bey xan tuláakal le oro yaan te' tu tesoreríailo'ob u yotoch Jéeoba bey xan le yaan tu yotoch* le reyo'. Tuláakal lela' tu túuxtaj ti' Azael u reyil Siria.[i] Azael túune' bini, ma' tu atacartaj Jerusaléni'.

12:17 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Azaele' tu sutaj u yich tu contra». **12:18** * Wa «tu palacio».

CAP 12

a Nú 10:2; 2Cr 5:12

b 2Cr 24:14

c 2Re 22:7

d Le 5:15

e Le 7:7; Nú 18:8

f 1Re 19:15; 2Re 8:13; 2Re 10:32

g 1Cr 18:1

h 2Cr 24:23

i 1Re 15:18; 2Re 16:8; 2Re 18:15

Columna 2

a 2Cr 24:25, 26; 2Cr 25:27

b 2Sa 5:9; 1Re 9:15, 24; 2Cr 32:5

c 2Re 14:1, 5

d 2Cr 24:27

CAP 13

e 2Re 11:2, 21

f 2Re 8:26; 2Re 9:27

g 2Re 10:30, 35

h 1Re 12:28-30; 1Re 13:33; 1Re 14:16

i Heb 12:29

j Le 26:14, 17

k 1Re 19:17; 2Re 8:12

l 2Re 13:24

19 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Jeoás yéetel tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'? **20** Chéen ba'ale' le máaxo'ob meyajtik Jeoáso' tu much'uba'obe' ka tu traicionarto'ob,[a] tu kíimso'ob te' naj yaan te' Pu'uko',*[b] le yaan te' bej ku bin tak Siláo'. **21** Jozakar u hijo Simeat yéetel Jeozabad u hijo Somere' leti'e máaxo'ob kíims Jeoás,[c] u ts'uulilo'obo'. Jeoás túune' mu'uk te' tu'ux muka'an u yúuchben láak'tsilo'ob te' tu Kaajal Davido'. Amasías, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.[d]

13 Veintitrés años káajak u reinar Jeoás[e] u hijo Ocozías,[f] u reyil Judá,[g] ka káaj u reinar Jeoacaz u hijo Jehú yóok'ol Israel tu kaajil Samaria. Diecisiete años xáanchaj táan u reinar. **2** Jeoacaze' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba, ma' xu'ul u beetik le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj Jeroboán u hijo Nebato', le ba'alo'ob k'aastak tu péeksaj xan u beet u kaajil Israelo'.[h] **3** Jéeoba túune' jach p'u'uj[i] tu contra u kaajil Israel,[j] le o'olal ya'ab u téenel tu k'ubaj tu k'ab Azael,[k] u reyil Siria, bey xan tu k'ab Ben-adad,[l] u hijo Azael.

4 Le ka máan k'iine' Jeoacaze' tu k'áat óoltaj ti' Jéeoba ka ch'a'abak óotsilil ti'ob, Jéeoba túune' tu

12:20 * Wa «te' Bet-miló'».

ch'enxikintaj le ba'ax tu ya'alo' tumen tu yilaj bix úuchik u beeta'al u sen mu'yaj u kaajil Israel[a] tumen u reyil Siria. **5** Jéeobae' tu túuxtaj juntúul máak utia'al u salvartik[b] u kaajil Israel ti' u k'ab Siria, bey túuno' le israelita'obo' páajchaj u ka'a kajtalo'ob ich jeets'elil je'ex yanilo'ob ka'ache'. **6** (Chéen ba'ale' leti'obe' seguernaj u beetko'ob le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj u familia Jeroboáno', le ba'alo'ob k'aastak tu túulch'intaj u beet u kaajil Israelo'.[c] Leti'obe' seguernaj u k'ebantalo'ob, ma' tu lu'so'ob le che' ku adorarta'al*[d] tu kaajil Samariao'). **7** Jeoacaze' p'áat jach junp'íit u soldado'ob, p'áat chéen 50 soldado'ob ku nat'ko'ob tsíimin, 10 u p'éelal carro'ob, yéetel 10,000 soldado'ob. Jach junp'íito'ob ka'achi tumen u reyil Siriae' tu xu'ulsaj ti' u maasilo'obo',[e] tu ts'ats'a'cha'ato'ob je'ex u ts'ats'a'cha'ata'al le polvo te' k'iino'ob táan u jóo'sa'al le nee-k'o'obo'.[f]

8 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Jeoacazo', tuláakal le ba'alo'ob tu beetaj yéetel tuláakal le páajtalil yanchajti'o', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'? **9** Jeoacaze' kíime'* ka mu'uk tu kaajil Samaria,[g] Jeoás, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

13:6 * Ilawil «Che' ku adorarta'al», página 2560. **13:9, 13** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

CAP 13

a Éx 3:7 Jue 10:16 2Re 14:26, 27

b Ne 9:27

c 2Re 10:29 2Re 17:21

d Dt 7:5 1Re 14:15 1Re 16:33

e 2Re 8:12 2Re 10:32

f Am 1:3

g 2Re 10:35

Columna 2

a 2Re 14:1

b 2Re 10:29

c 2Re 14:8, 13

d 2Re 10:35 2Re 13:9

e 2Re 14:28

f 1Re 19:16

g 2Re 2:11, 12

10 Treintisiete años káajak u beetik u reyil Jeoás[a] tu yóok'ol Judá ka káaj u reinar Jeoás, u hijo Jeoacaz, tu yóok'ol Israel desde tu kaajil Samaria. Jeoáse' 16 años xáanchaj táan u reinar. **11** Jeoáse' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba, ma' xu'ul u beetik le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj Jeroboán u hijo Nebato', le ba'alo'ob k'aastak tu péeksaj xan u beet u kaajil Israelo'.[b] Leti'e' seguernaj u beetik le ba'alo'ob k'aastaka'.

12 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Jeoáso', tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', le páajtalil yanchajti'o' yéetel le bix úuchik u ba'ate'el tu contra Amasías u reyil Judáe',[c] ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'? **13** Jeoáse' kíime'* ka mu'uk tu kaajil Samaria te' tu'ux muka'an u maasil reyo'ob yanchajo'ob Israelo'.[d] Jeroboán#[e] túune' káaj u beetik u reyil tu lugar.

14 Te' k'iino'ob ka k'oja'anchaj Eliseo[f] ti' le k'oja'anil kun kíimsik ka'acho', Jeoás u reyil Israele' bin u yile' tu méek'e' ka jo'op' u yok'ol táan u ya'alikti': «¡In yuum, in yuum! ¡Ilawile! ¡U carro Israel yéetel u soldado'ob u nat'maj u tsiimino'ob!».[g] **15** Eliseo túune' tu ya'alajti': «Ch'a' junp'éel arco bey xan u flechailo'ob». Leti' túune' tu ch'a'aj junp'éel arco bey xan u flechailo'ob. **16** Eliseoe' tu ya'alaj ti' u re-

13:13 # Lela' Jeroboán Segundo.

yil Israel: «Ch'a' le arcoo'», le reyo' tu ch'a'aj le arcoo'. Eliseo túune' tu ts'áaj u k'abo'ob yóok'ol u k'abo'ob le reyo'. **17** Eliseoe' tu ya'alaj xan ti': «Je'ek'abt le ventana yaan tu tojil lak'ino'». Le reyo' tu je'ek'abtaj le ventanao'. Le ka ts'o'oke' Eliseoe' tu ya'alajti': «¡Ch'in le flechao'!», leti'e' tu ch'inaj le flechao'. Eliseo túune' tu ya'alajti': «¡Lela' leti'e flecha kun meyaj ti' Jéeoba utia'al u salvaro', leti'e flecha e'esik yaan u ganarta'al Siriao'! Yaan a ganartik Siria tu kaajil Afek[a] hasta ken a láaj xu'ulsti'».

18 Eliseoe' seguernaj u ya'alik ti' le reyo': «Ch'a' le flecha'obo'», Jeoás túune' tu ch'a'aj le flecha'obo'. Le ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti' u reyil Israel: «P'uch le lu'um yéetel le flecha'obo'», Jeoás túune' óoxtéen tu p'uchaj le lu'umo' ka xu'ul u p'uchik. **19** Tu yo'olal lelo' le máax meyajtik le u jaajil Dioso' jach p'u'uj tu yéetele' ka tu ya'alajti': «¡Unaj ka'ach a p'uchik le lu'um cinco wa seis u téenelo'! Wa ka a beet beyo' yaan ka'ach a ganartik Siria hasta ken a láaj xu'ulsti'. Chéen ba'ale' beoraa' chéen óoxtéen ken a ganarte».[b]

20 Le ka ts'o'ok lelo' Eliseoe' kíime' ka mu'uki. Te' k'iino'obo', tu káajbal cada añoe',* ku yokol ka'ach soldado'ob moabita'ob[c] utia'al u atacarko'ob le lu'umo'. **21** Juntéenjeake' junmúuch' máako'obe' táan ka'ach u mukiko'ob juntúul kimen. Le ka tu yilo'ob táan u taal le soldado'ob moabita'obo' tu séeba'anil tu pulo'ob le kimen wíinklil te' tu'ux muka'an Eliseoo' ka jóok' u yáalkabo'ob. Le ka kóoj u kimen wíinklil le máak ti' u baakelo'ob Eliseoo', le máako' ka'a kuxlaje'[a] ka wa'alaji.

22 Tu k'iinilo'ob Jeoacaze', Azael[b] u reyil Siriae', tu beetaj u sen antal problemas ti' u kaajil Israel.[c] **23** Chéen ba'ale' Jéeobae' tu ch'a'aj óotsilil ti'ob,[d] tu ye'esaj u yutsil ti'ob yéetel tu kanáanto'ob yo'olal le pacto tu beetaj yéetel Abrahán,[e] Isaak[f] yéetel Jacobo'.[g] Leti'e' ma' tu yóotaj u xu'ulsti'obi' yéetel ma' u xúump'atto'ob tak te' k'iina'. **24** Le ka kíim Azael, u reyil Siriae', Ben-adad u hijoe' káaj u beetik u reyil tu lugar. **25** Jeoás, u hijo Jeoacaz túune', tu ka'a ch'a'aj ti' Ben-adad, u hijo Azael, le kaajo'ob tu ch'a'aj Azael ti' Jeoacaz le ka ba'atelnajo'obo'. Jeoáse' óoxtéen tu ganartaj[h] Ben-adad, ka tu ka'a ch'a'aj u kaajilo'ob Israel yaan ka'ach tu k'abo'.

14 Dos años káajak u beetik u reyil Jeoás,[i] u hijo Jeoacaz u reyil Israel, ka káaj u beetik u reyil Amasías, u hijo Jeoás u reyil Judá. **2** Veinticinco años yaan ka'ach ti' Amasías ka káaj u reinar, yéetel 29 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Joadín, le ko'olela' Jerusalén u taal.[j]

13:20 *Lela' ma' xaane' tu káajbal yáaxk'iin.

CAP 13
a 1Sa 29:1; 1Re 20:26
b 2Re 13:25
c 2Re 1:1; 2Re 24:2

Columna 2
a Jn 11:44; Heb 11:35
b 1Re 19:15
c 2Re 8:12; 2Re 10:32
d 2Re 14:26, 27
e Gé 13:14-16
f Gé 26:3
g Gé 28:13; Sl 105:8; Miq 7:20
h 2Re 13:19

CAP 14
i 2Re 13:10
j 2Cr 25:1-4

3 Leti'e' seguernaj u beetik ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba, chéen ba'ale' ma' jach je'ex tu beetil David,[a] u yúuchben láak'tsile'. Amasíase' tu beetaj tuláakal ba'al je'ex úuchik u beetik Jeoás, u papáo'.[b] **4** Chéen ba'ale' le ka'anal lugaro'ob tu'ux ku yúuchul adoraro' ma' lu'sa'abo'obi',[c] yéetel le kaajo' láayli' táan ka'ach u k'ubik sacrificio'ob yéetel láayli' táan u beetik u buts'ilankil u sacrificio'ob te' ka'anal lugaro'obo'.[d] **5** Chéen p'elak máanik tuláakal le reino yáanal u nu'uktaj Amasíaso', tu xu'ulsaj ti' le máaxo'ob kíims u papáo', le máaxo'ob meyajtik ka'acho'.[e] **6** Chéen ba'ale' ma' tu kíimsaj u paalal le máaxo'ob kíims u papáo', tumen tu ch'a'aj en cuenta le ba'ax ku ya'alik u Ley Jéeoba ts'íibta'an tu libroil u Ley Moisés'o'.* Le leyo' ku ya'alik: «Ma' unaj u kíimsa'al le taatatsilo'ob yo'olal le ba'ax ku beetik u paalalo'obo'. Le paalalo'ob xano' ma' unaj u kíimsa'alo'ob yo'olal le ba'ax ku beetik u papá'obo'. Juntúul máake' unaj u kíimsa'al yo'olal le k'eban tu beetaj leti'o'».[f] **7** Amasíase' tu xu'ulsaj ti' 10,000 edomita'ob[g] te' tu Táax lu'umil ta'abo'.[h] Ts'o'ole' te' ba'atelo' tu ch'a'aj xan u kaajil Selaj,[i] ka tu ts'áaj u k'aaba't Jokteel, le kaaja' bey k'aj óola'anil tak bejla'o'.

8 Amasías túune' tu túuxtaj máako'ob utia'al ka u ya'alo'ob ti' Jeoás: «Ko'oten utia'al ka ba'atelnako'on». Jeoás ka'ache' u hijo Jeoacaz, u hijo Jehú, u reyil Israel.[a] **9** Jeoás u reyil Israel túune' tu túuxtaj a'albil ti' Amasías u reyil Judá: «Te' Líbanoo' yaan ka'ach junkúul xíiw yaan u k'i'ixel, le xíiwa' tu túuxtaj a'albil ti' junkúul cedro yaan te' Líbanoo': ‹Cha'a u ts'o'okol u beel a hija yéetel in hijo›. Chéen ba'ale' juntúul u ba'alche'il k'áax yaan te' Líbanoo' máane' ka tu ts'ats'a'cha'ataj le xíiw yaan u k'i'ixelo'. **10** U jaajile' teche' ts'o'ok a xu'ulsik ti' Edom,[b] le o'olal ka wu'uyik bey mina'an uláak' máak je'ex teche'. Ma'alob ka ki'imakchajak a wóol yo'olal le ba'ax ta beeto', chéen ba'ale' p'áatkech ta wotoch.* ¿Ba'axten bíin a taas k'aas ta wóok'ol? ¿Ba'axten bíin a taas k'aas tu yóok'ol Judá?». **11** Chéen ba'ale' Amasíase' ma' tu yu'ubaj le ba'ax a'ala'abti'o'.[c]

Le o'olal Jeoás u reyil Israele' bin ba'ate'el tu contra Amasías u reyil Judá. Leti'obe' ba'atelnajo'ob tu kaajil Bet-semes,[d] lela' tia'an tu lu'umil Judáe'.[e] **12** Judáe' ganarta'ab tumen Israel, le o'olal u soldado'obe' púuts'o'obe' ka suunajo'ob tu yotocho'ob. **13** Tu kaajil Bet-semese', Jeoás u reyil Israele' tu chukaj Amasías u reyil Judá, u hijo Jeoás, u hijo Ocozías. Leti'ob túune' k'ucho'ob Je-

CAP 14

a 1Re 15:5
b 2Cr 24:2
c 1Re 15:14
d 2Re 12:1, 3
e 2Re 12:20
2Cr 24:25
f Dt 24:16
g 2Re 8:20
h 2Sa 8:13
1Cr 18:12
i 2Cr 25:11, 12

Columna 2

a 2Cr 25:17-19
b 2Re 14:7
c 2Cr 25:15, 16
d Jos 15:10, 12
Jos 21:8, 16
e 2Cr 25:20-24

14:6 * Ilawil «U Ley Moisés», página 2586.

14:10 * Wa «palacio».

rusalén. Jeoás túune' tu jenaj u pak'il Jerusalén, desde te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Efraíno'[a] tak te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil le Esquinao',[b] 178 metros* tu jenaj. **14** Leti'e' tu ch'a'aj tuláakal le oro, le plata yéetel tuláakal le nu'ukulo'ob yaan ka'ach tu yotoch Jéeobao' bey xan le yano'ob tu tesoreríailo'ob u yotoch* le reyo', tu ch'a'aj xan jujuntúul máako'ob utia'al ka u bise. Le ka ts'o'oke' suunaj tu kaajil Samaria.

15 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Jeoáso', le ba'alo'ob tu beeto', le páajtalil yanchajti'o' yéetel le bix úuchik u ba'ate'el tu contra Amasías u reyil Judáe', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'? **16** Jeoás túune' kíime'* ka mu'uk tu kaajil Samaria[c] te' tu'ux muka'an u maasil reyo'ob yanchajo'ob Israelo'. Jeroboán,#[d] u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

17 Amasías[e] u hijo Jeoáse' u reyil Judá. Leti'e' kuxlaj uláak' 15 años le ka ts'o'ok u kíimil Jeoás[f] u reyil Israelo'. Jeoás ka'ache' u hijo Jeoacaz.[g] **18** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Amasíaso', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yan-

14:13 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «400 codos». Ilawil «Codo», página 2559. **14:14** * Wa «palacio». **14:16, 22** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob». **14:16** # Lela' Jeroboán Segundo.

CAP 14

a Ne 8:16 Ne 12:38, 39

b Jer 31:38 Zac 14:10

c 2Re 10:35 2Re 13:9

d Os 1:1 Am 1:1 Am 7:10

e 2Re 14:1

f 2Re 13:10

g 2Cr 25:25-28

Columna 2

a 2Re 12:20

b 1Re 2:10

c Mt 1:8

d 2Cr 26:1

e 2Re 15:1, 2

f 2Cr 26:2

g Dt 2:8 1Re 9:26 2Re 16:6

h Os 1:1 Am 1:1

i 1Re 12:28-30 1Re 13:34 Sl 106:20

chajo'ob Judáo'? **19** Le ka máan k'iine', tu kaajil Jerusaléne', ch'a'tukla'ab u traicionarta'al Amasías.[a] Leti' túune' púuts'e' ka bin tu kaajil Lakís, chéen ba'ale' túuxta'ab máako'ob tu paach tak Lakís, yéetel ti' kíimsa'abi'. **20** U kimen wíinklil Amasías túune' na'aksa'ab yóo' tsíimine' ka su'ut tu kaajil Jerusalén, ka mu'uk te' tu'ux muka'an u yúuchben láak'tsilo'ob te' tu Kaajal Davido'.[b] **21** Tuláakal u kajnáalilo'ob Judá túune' tu ch'a'ajo'ob Azarías,*[c] u hijo Amasíase',[d] ka tu beeto'ob reyil tu lugar u papá. Leti' ka'ache' 16 años yaanti'.[e] **22** Le ka ts'o'ok u kíimil*[f] le reyo',# Azaríase' tu jel líi'saj u kaajil Elate'[g] ka tu sutaj ti' Judá.

23 Quince años káajak u reinar Amasías u hijo Jeoás, u reyil Judá, ka káaj u reinar Jeroboán[h] u hijo Jeoás, u reyil Israel. Jeroboáne' tu beetaj u reyil desde tu kaajil Samaria, yéetel 41 años xáanchaj táan u reinar. **24** Leti'e' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba, ma' xu'ul u beetik le ba'alo'ob k'aastak túulch'inta'ab u beet u kaajil Israel tumen Jeroboán, u hijo Nebato'.[i] **25** Jeroboáne' tu ka'a ts'áaj u fronterail u kaajil Israel te' tu'ux yaan ka'acho',

14:21 * U k'áat u ya'al «Jéeobae' Ts'o'ok u Yáantaj». Ti' 2 Reyes 15:13; 2 Crónicas 26:1-23; Isaías 6:1 yéetel Zacarías 14:5 ku ya'ala'alti' «Uzías». **14:22** # Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Amasías, u papá Azarías.

káaj desde Lebo-amat*[a] yéetel k'uch tak te' Mar del Arabáo'.#[b] Tu beetaj le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba, u Dios Israel, ti' Jonás[c] u hijo Amitay, le profeta ku taal ti' u kaajil Gat-éfero'.[d] **26** Lelo' bey úuchiko' tumen Jéeobae' tu yilaj bix u sen mu'yaj le israelita'obo',[e] tu yilaj mina'an mix máak áantko'ob, mix le máako'ob débilo'obo' mix le máaxo'ob ma' tu páajtal u beetko'ob mix ba'alo'. **27** Chéen ba'ale' Jéeobae' u ya'almaj ma' ken u xu'uls Israel ti' tuláakal yóok'ol kaab,[f] le beetke' tu túuxtaj Jeroboán u hijo Jeoás utia'al u salvarko'ob.[g]

28 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Jeroboán, tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', le páajtalil yanchajti'o', le guerra'ob tu ba'atelto', le bix tu ka'a sutil u kaajilo'ob Damasco[h] yéetel Amat[i] yáanal u páajtalil Judá yéetel Israele', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'? **29** Jeroboán túune' kíime'* ka mu'uk te' tu'ux muka'an u maasil reyo'ob yanchajo'ob Israelo'. Zacarías,[j] u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

15 Veintisiete años káajak u reinar Jeroboán,* u reyil Israel, ka káaj u reinar Azarías*[a] u hijo Amasías,[b] u reyil Judá.[c] **2** Azaríase' 16 años yaan ka'ach ti' ka jo'op' u beetik u reyil, yéetel 52 años xáanchaj táan u reinar desde tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Jecolías, le ko'olela' Jerusalén u taal. **3** Azaríase' seguernaj u beetik ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba je'ex úuchik u beeta'al tumen Amasías, u papáo'.[d] **4** Kex beyo' le ka'anal lugaro'ob tu'ux ku adorar le kaajo' ma' lu'sa'abo'obi'[e] yéetel láayli' táan ka'ach u k'ubko'ob sacrificio'ob yéetel láayli' táan u beetko'ob u buts'ilankil u sacrificio'ob te' ka'anal lugaro'obo'.[f] **5** Jéeoba túune' tu beetaj u tsa'ayal lepra[g] ti' le reyo', bey p'áatik tak le k'iin ka kíimo'. Leti'e' kajlaj tu juunal ti' yaanal naj,[h] u hijo túune' leti' ka'ach nu'uktik le najo'* yéetel leti' juzgartik le máako'obo'.[i] U k'aaba' ka'ach u hijoe' Jotán.[j] **6** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Azarías,[k] tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'? **7** Azaríase' kíime'* ka mu'uk te' tu'ux muka'an u yúuchben láak'tsilo'ob[l] te' tu Kaajal Davido'. Jotán, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

8 Treintiocho años káajak u reinar Azarías[m] u reyil Judá, ka káaj u beetik

CAP 14

a Nú 13:21 Nú 34:2, 7, 8

b Dt 3:16, 17

c Jon 1:1 Mt 12:39

d Jos 19:10, 13

e Éx 3:7 Jue 10:16 Sl 106:43, 44

f Jer 31:20

g 2Re 13:4, 5

h 2Sa 8:6

i 2Cr 8:3

j 2Re 15:8

Columna 2

CAP 15

a 2Re 14:21

b 2Re 14:1

c 2Cr 26:1, 3

d 2Cr 26:4, 5

e Nú 33:52

f Dt 12:13, 14 1Re 22:41, 43 2Re 14:1, 4

g Nú 12:10 2Re 5:27

h Le 13:45, 46

i 2Cr 26:16-21

j 2Re 15:32

k 2Cr 26:22, 23

l Isa 6:1

m 2Re 14:21

14:25 *Wa «tu yookbal Amat». #Uláak' bix k'aj óola'anile' Mar Salado wa Mar Muerto. **14:29; 15:7** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob». **15:1** *Lela' Jeroboán Segundo.

15:1 *U k'áat u ya'al «Jéeobae' Ts'o'ok u Yáantaj». Ti' 2 Reyes 15:13; 2 Crónicas 26:1-23; Isaías 6:1 yéetel Zacarías 14:5 ku ya'ala'alti' «Uzías». **15:5** *Wa «le palacioo'».

u reyil Zacarías,[a] u hijo Jeroboán. Zacaríase' reinarnaj yóok'ol Israel desde tu kaajil Samaria, yéetel seis meses xáanchaj táan u reinar. **9** Leti'e' tu beetaj ba'ax k'aas tu táan Jéeoba je'ex úuchik u beetik u yúuchben láak'tsilo'obo'. Seguernaj u beetik le ba'alo'ob k'aastak túulch'inta'ab u beet u kaajil Israel tumen Jeroboán u hijo Nebato'.[b] **10** Salum, u hijo Jabés túune', tu traicionarte' ka tu kíimsaj[c] tu kaajil Ibleam.[d] Le ka ts'o'ok u kíimske' tu beetuba reyil tu lugar. **11** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Zacaríaso' ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'. **12** Bey béeychajik le ba'ax u ya'almaj Jéeoba ti' Jehúo': «Tu trono Israele' yaan u kutal a hijo,[e] a wáabil, a ka'a áabil yéetel a óox áabil».[f] Lela' jach bey úuchiko'.

13 Treintinueve años káajak u beetik u reyil Uzías[g] tu kaajil Judá, ka káaj u beetik u reyil Salum u hijo Jabés. Salume' junp'éel túulis mes xáanchaj táan u reinar tu kaajil Samaria. **14** Te' k'iino'ob je'elo', Menaem u hijo Gadíe', luk' tu kaajil Tirzáe'[h] ka bin tu kaajil Samaria, te'elo' ti' tu kíimsaj Salum[i] u hijo Jabesi'. Le ka ts'o'ok u kíimske' tu beetuba reyil tu lugar. **15** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Salumo' bey xan le bix úuchik u much'kuba yéetel uláak' máako'ob utia'al u traicionarko'ob le reyo', ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'. **16** Te' k'iino'ob je'elo' Menaeme' luk' tu kaajil Tirzáe' ka bin u xu'uls ti' Tifsa, ti' le máaxo'ob kaja'ano'ob te'elo' bey xan ti' le yano'ob ichil u territorioo'. Leti'e' tu beetaj beyo' tumen ma' je'ek'abta'ab u joonajil le kaaj utia'al ka ookko'. Tu xu'ulsaj ti' Tifsa yéetel tu bujaj le ko'olelo'ob embarazada'obo'.

17 Treintinueve años káajak u beetik u reyil Azarías tu kaajil Judá, ka káaj u beetik u reyil Menaem, u hijo Gadí, yóok'ol u kaajil Israel. Menaeme' diez años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Samaria. **18** Leti'e' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba. Ichil tuláakal u kuxtale' ma' xu'ul u beetik le ba'alo'ob k'aastak túulch'inta'ab u beet u kaajil Israel[a] tumen Jeroboán u hijo Nebato'. **19** Juntéenjeake', Pul[b] u reyil Asiriae', taal tu contra u lu'umil Israel. Menaem túune' tu ts'áaj 34 toneladas yéetel 200 kilos* plata ti' Pul utia'al u cha'ik u maas antal u poder yóok'ol le reinoo'.[c] **20** Menaeme' tu much'kíintaj le platao'. Lela' tu k'áataj ti' le ayik'al máako'ob yano'ob Israelo', máako'ob jach k'aj óola'ano'ob.[d] Tu ch'a'aje' ka tu ts'áaj ti' u reyil Asiria. Tu ts'áaj 570 gramos* plata yo'olal cada juntúul máak. U reyil Asiria túune' luk' te'elo' ka

15:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «1,000 talentos». **15:20** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 siclos».

CAP 15

a 2Re 14:29

b 1Re 12:28-30 1Re 13:33 1Re 14:16

c Os 1:4 Am 7:9

d Jos 17:11

e 2Re 13:1, 10 2Re 14:23, 29

f 2Re 10:30

g 2Cr 26:1

h 1Re 14:17 1Re 15:21 1Re 16:8, 17

i 2Re 15:10

Columna 2

a 1Re 12:28-30 1Re 13:33 1Re 14:16

b 1Cr 5:26

c 2Re 12:18 2Re 16:8

d 2Re 23:35

bini. **21** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Menaem[a] yéetel tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'? **22** Menaeme' kíime'* ka mu'uki. Pekaías, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

23 Cincuenta años káajak u beetik u reyil Azarías tu kaajil Judá, ka káaj u beetik u reyil Pekaías u hijo Menaem tu yóok'ol Israel desde tu kaajil Samaria. Leti'e' dos años xáanchaj táan u reinar. **24** Pekaíase' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba. Seguernaj u beetik le ba'alo'ob k'aastak túulch'inta'ab u beet u kaajil Israel[b] tumen Jeroboán u hijo Nebato'. **25** Péka[c] u hijo Remalíase' juntúul soldado áantik ka'ach rey Pekaías, le soldadoa' tu traicionartaj le reyo' ka tu kíimsaj tu kaajil Samaria te' torre yaan tu yotoch* le reyo'. Te'elo' ti' xan tu kíimsaj Argob yéetel Arieji'. Tu yiknal Pékae' yaan ka'ach 50 máako'ob ku taalo'ob ti' u kaajil Galaad. Le ka ts'o'ok u kíimsik Pekaíase', Pékae' tu beetuba reyil tu lugar. **26** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Pekaías yéetel tuláakal le ba'ax tu beeto' ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'.

27 Cincuentidós años káajak u beetik u reyil Azarías tu kaajil Judá, ka káaj u beetik u reyil Péka[a] u hijo Remalías tu yóok'ol Israel desde tu kaajil Samaria. Leti'e' 20 años xáanchaj táan u reinar. **28** Pékae' ma' xu'ul u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeobai'. Seguernaj u beetik le ba'alo'ob k'aastak túulch'inta'ab u beet u kaajil Israel[b] tumen Jeroboán u hijo Nebato'. **29** Tu k'iinilo'ob Péka u reyil Israele', Tiglat-piléser[c] u reyil Asiriae', bine' ka tu ch'a'aj u kaajilo'ob Ijón, Abel-bet-maaká,[d] Janoaj, Kedes,[e] Azoor, Galaad[f] yéetel Galilea, tu ch'a'aj tuláakal u lu'umil Neftalí.[g] Leti'e' tu ch'a'aj tuláakal u kajnáalilo'ob le kaajo'oba' ka tu biso'ob Asiria.[h] **30** Osea,[i] u hijo Elaj túune', tu traicionartaj Péka u hijo Remalíase' ka tu kíimsaj. Le ka ts'o'ok u kíimske' tu beetuba reyil tu lugar. Lela' úuch 20 años káajak u reinar Jotán[j] u hijo Uzías. **31** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Péka yéetel tuláakal le ba'ax tu beeto' ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'.

32 Dos años káajak u beetik u reyil Péka u hijo Remalías tu yóok'ol Israel, ka káaj u beetik u reyil Jotán[k] u hijo Uzías[l] tu yóok'ol Judá. **33** Veinticinco años yaanti' ka káaj u beetik u reyil, yéetel 16 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Jerusá, u hija Sadok.[m] **34** Jotáne' seguernaj u beetik ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba je'ex úuchik u bee-

CAP 15

a 2Re 15:14

b 1Re 12:28-30
1Re 13:33
1Re 14:16

c 2Cr 28:6

Columna 2

a 2Cr 28:6
Isa 7:1, 4

b 1Re 12:28-30
1Re 13:33
1Re 14:16

c 2Re 16:7
1Cr 5:6
1Cr 5:26
2Cr 28:19, 20

d 1Re 15:20

e Jos 20:7, 9

f Nú 32:40

g Isa 9:1

h Le 26:38
Dt 28:64
2Re 17:22, 23
Isa 8:4

i 2Re 17:1

j 2Cr 27:1

k 2Cr 27:7
Mt 1:9

l 2Re 14:21

m 2Cr 27:1

15:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob». **15:25** *Wa «palacio».

ta'al tumen Uzías, u papáo'.[a] **35** Kex beyo' le ka'anal lugaro'ob tu'ux ku adorar le kaajo' ma' lu'sa'abo'obi' yéetel láayli' táan ka'ach u k'ubko'ob sacrificio'ob yéetel láayli' táan u beetko'ob u buts'ilankil u sacrificio'ob te' ka'anal lugaro'obo'.[b] Le Joonaj Yaan Maas Ka'anal yaan tu yotoch Jéeobao' leti'e rey Jotán beeto'.[c] **36** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Jotán, tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'iibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'? **37** Te' k'iino'ob je'elo' Jéeobae' tu péeksaj Rezín u reyil Siria bey xan Péka[d] u hijo Remalías utia'al ka jo'op'ok u atacarko'ob Judá.[e] **38** Jotán túune' kíime'* ka mu'uk te' tu'ux muka'an u yúuchben láak'tsilo'ob te' tu Kaajal Davido'. Acaz, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

16 Diecisiete años káajak u reinar Péka u hijo Remalías ka káaj u beetik u reyil Acaz,[f] u hijo Jotán, u reyil Judá. **2** Acaze' 20 años yaan ka'ach ti' ka káaj u beetik u reyil, yéetel 16 años xáanchaj táan u reinar desde tu kaajil Jerusalén. Leti'e' ma' tu beetaj ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba u Diosi', ma' tu beetaj je'ex tu beetil David u yúuchben láak'tsilo'.[g] **3** Tu lugare' tu beetaj le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj u reyilo'ob Israelo'.[h] Leti'e' tak u hijo tu tóokaj,[a] tu beetaj le ba'alo'ob sen k'aastak ku beetik ka'ach le nacióno'ob[b] tojolch'inta'abo'ob tumen Jéeoba tu táan le israelita'obo'. **4** Seguernaj xan u beetik sacrificio'ob yéetel u beetik u buts'ilankil u sacrificio'ob te' ka'anal lugaro'obo',[c] te' pu'uko'obo' yéetel yáanal je'el ba'alak che'il piim u le'e'.[d]

5 Te' k'iino'ob je'elo' Rezín u reyil Siria yéetel Péka u hijo Remalías, u reyil Israele', bino'ob ba'ate'el tu contra Acaz. Tu ba'pachto'ob u kaajil Jerusalén,[e] chéen ba'ale' ma' páajchaj u ch'a'iko'obi'. **6** Te' k'iino'ob je'elo' Rezín, u reyil Siriae', tu ka'a sutaj Elat[f] yáanal u páajtalil Edom. Le ka ts'o'oke' tu láaj jóo'saj le judío'ob* kaja'ano'ob Elato'. Le edomita'ob túuno' bino'ob kajtal Elat yéetel ti' p'aatlo'ob tak bejla'e'. **7** Acaz túune' tu túuxtaj a'albil ti' Tiglat-piléser,[g] u reyil Asiria: «Tene' a sirvienteen, a hijoen. Le beetke' ko'oten a salvarten ti' u reyil Siria yéetel ti' u reyil Israel tumen táan u atacarkeno'ob». **8** Acaze' tu ch'a'aj le plata yéetel le oro yaan tu yotoch Jéeobao' bey xan le yaan tu yotoch* le reyo', ka tu túuxtaj ti' u reyil Asiria utia'al ka áanta'ak.[h] **9** U reyil Asiria túune' tu beetaj le ba'ax k'áata'abti'o', bin Damascoe' ka tu ch'a'aj le kaajo', yéetel u kajnáalilo'obe' tu biso'ob tak te' lugar ku k'aaba'tik Kiro',[i] leti'e' tu kíimsaj xan Rezín.[j]

CAP 15

a 2Cr 27:2

b Nú 33:52 Dt 12:14

c 2Cr 27:3

d 2Re 15:27 2Cr 28:6

e 2Re 16:5 Isa 7:1, 2

CAP 16

f Isa 1:1 Isa 7:1 Os 1:1 Miq 1:1 Mt 1:9

g 2Cr 28:1-4

h 1Re 12:28-30 1Re 16:33

Columna 2

a Le 20:2, 3 2Cr 33:1, 6 Jer 7:31

b Dt 12:29-31

c Nú 33:52

d Dt 12:2

e 2Re 15:37 2Cr 28:5, 6

f 2Re 14:21, 22

g 2Re 15:29

h 1Re 15:18, 19

i Am 1:4, 5

j Isa 9:11

15:38 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

16:6 *Wa «u máakilo'ob Judá».
16:8 *Wa «palacio».

CAP 16

10 Le rey Acaz túuno' bin tak Damasco utia'al ka u yiluba yéetel Tiglat-piléser, u reyil Asiria. Le ka tu yilaj le altar beeta'an tu kaajil Damascoo' tu túuxtaj u planoil ti' Uriya le sacerdoteo'. Le planoa' ku ye'esik bix le altaro' yéetel bix beeta'anil.[a] **11** Uriya[b] le sacerdoteo' tu beetaj le altar[c] jach je'ex úuchik u túuxta'al a'albilti' tumen Acaz desde Damascoo'. Leti'e' tu ts'o'oksaj u beetik le altar antes u suut Acaz desde Damascoo'. **12** Le ka suunaj le reyo' tu yilaj le altaro', náats' tu yiknale' ka tu k'ubaj ofrenda'ob tu yóok'ol.[d] **13** Leti'e' seguernaj u beetik u buts'ilankil yóok'ol le altar le tóokbil ofrenda'obo'* bey xan le u ofrendailo'ob janalo'. Tu yóok'ole' tu k'ubaj xan u ofrendailo'ob vino# yéetel tu wi'iwits'aj u k'i'ik'el le ofrenda'ob utia'al múul janalo'. **14** Le altar de cobre[e] yaan aktáan ti' Jéeobao' tu lu'saj tu'ux yane' ka tu ts'áaj tu xamanil* le altar tu beetaj leti'o'. Le altar de cobreo' tia'an ka'ach aktáan ti' u yotoch Jéeobae'. Tia'an ka'ach entre u yotoch Dios yéetel le altar tu beetaj leti'o'. **15** Le rey Acazo' tu ya'alaj ti' Uriya[f] le sacerdoteo': «Yóok'ol le nuxi' altaro'[g] beet u buts'ilankil le tóokbil ofrenda ku k'u'ubul tempranoo', le u ofrendail janal ku k'u'ubul de tardeo',[h] le tóokbil ofrenda ku k'ubik le reyo' bey xan le u ofrendail janal ku k'ubiko', te' altara' unaj xan a k'ubik le tóokbil ofrenda'obo', le u ofrendailo'ob janalo', bey xan le u ofrendailo'ob vino ku k'ubik le máako'obo'. Tu yóok'ole' unaj xan a wi'iwits'ik tuláakal u k'i'ik'el le tóokbil ofrenda'obo' bey xan tuláakal u k'i'ik'el le uláak' sacrificio'obo'. Chéen ba'ale' le altar de cobreo' yaan in tuklik ba'ax ken in beet tu yéetel». **16** Uriya le sacerdote túuno' tu beetaj tuláakal le ba'ax tu ya'alaj le rey Acazo'.[a]

17 Le rey Acazo' tu xo'oxot'aj le cuadros ts'a'ano'ob tu tséel le carretilla'obo'[b] yéetel tu lu'saj le nojoch paila'ob ts'a'ano'ob tu yóok'olo'obo'.[c] Tu lu'saj xan le nuxi' pila ets'ekbal yóok'ol le toro'ob de cobreo'[d] ka tu ts'áaj yóok'ol junp'éel piso de tuunich.[e] **18** Tu lu'saj xan le techo beeta'an tu yotoch Dios ku meyaj tu k'iinil sábadoo', tu clausurartaj xan le joonaj ku meyaj ka'ach ti' le reyo'ob utia'al u yooklo'ob tu yotoch Jéeobao'. Tu beetaj beyo' tumen sajak ka'ach ti' u reyil Asiria.

19 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Acaz, tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'?[f] **20** Acaz túune' kíime'* ka mu'uk te' tu'ux

a Dt 12:30
b Isa 8:2
c Jer 23:11 Eze 22:26
d 2Cr 28:22, 23 2Cr 28:25
e 2Cr 4:1
f Isa 8:2
g 2Cr 28:23
h Éx 29:39-41

Columna 2

a 2Re 16:11
b 1Re 7:27, 28
c 1Re 7:38 2Cr 4:6
d 1Re 7:23, 25
e 2Cr 28:24 2Cr 29:19
f 2Cr 28:26, 27

16:13 *Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582. #Ilawil «Ofrendail vino», página 2574. **16:14** *Wa «norte».

16:20 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

muka'an u yúuchben láak'-tsilo'ob te' tu Kaajal Davido'. Ezequías,*[a] u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

17 Doce años káajak u reinar Acaz u reyil Judá, ka káaj u beetik u reyil Osea,[b] u hijo Elaj. Oseae' reinarnaj yóok'ol Israel desde tu kaajil Samaria, yéetel nueve años xáanchaj táan u reinar. **2** Leti'e' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba, chéen ba'ale' ma' k'uch u beet jach je'ex tu beetil u reyilo'ob Israel yanchajo'ob antes ti' leti'o'. **3** Salmanasar, u reyil Asiriae', bin ba'ate'el tu contra Osea,[c] Osea túune' p'áat yáanal u páajtalile' ka káaj u bo'otik impuesto ti'.[d] **4** Chéen ba'ale' u reyil Asiriae' tu yojéelte' táan u tukla'al bix kun traicionarbil tumen Osea. Tu yojéeltaj de ke Oseae' tu túuxtaj jujuntúul máako'ob tu yiknal So, u reyil Egipto,[e] yéetel ma' u bo'ot xan ti' le rey le impuesto suuk u bo'otik cada añoo'. Le o'olal u reyil Asiriae' tu beetaj u k'a'alal yéetel u k'a'axal Osea.

5 U reyil Asiria túune' káaj u atacartik tuláakal u lu'umil Israel, le ka k'uch Samariae' tu ba'pachtaj durante tres años. **6** Nueve años káajak u reinar Osea ka ch'a'ab Samaria tumen u reyil Asiria.[f] Le reya' tu bisaj le israelita'ob[g] tak tu lu'umil Asiriao', ka tu beetaj u p'áatlo'ob kajtal te' lugar ku k'aaba'tik Alajo' bey xan tu lu'umil Abor, le yaan tu jáal le río Gozáno',[a] tu beetaj xan u kajtalo'ob te' kaajo'ob tu'ux yaan le medo'obo'.[b]

7 Lela' bey úuchika' tumen u kajnáalilo'ob Israele' k'ebanchajo'ob tu táan Jéeoba u Dioso'ob, le Dios jóo'so'ob tu lu'umil Egiptoo', le Dios salvarto'ob tu k'ab Faraón,* u reyil Egiptoo'.[c] Leti'obe' tu adorarto'ob# uláak' dioso'ob,[d] **8** tu beeto'ob le ba'ax suuk u beetik le kaajo'ob tojolch'inta'abo'ob tumen Jéeobao', le kaajo'ob tojolch'inta'abo'ob tu táano'obo'. Leti'obe' seguernaj u beetko'ob le ba'alo'ob suukbesa'abti'ob tumen u reyilo'ob Israelo'.

9 Le israelita'obo' seguernaj u beetko'ob ba'alo'ob ma' ma'alobtak tu táan Jéeoba u Dioso'obi'. Ti' tuláakal le kaajo'obo' tu beeto'ob ka'anal lugaro'ob, tu beeto'ob desde tu'ux yaan le ka'anal torre tu'ux ku yúuchul kanano'[e] tak te' tu'ux yaan le kaaj yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho'.* **10** Ti' tuláakal ka'anal pu'uk yéetel yáanal je'el ba'alak che'il piim u le'e'[f] tu beeto'ob columna'ob yéetel che'ob utia'al u adorarko'ob.[g] **11** Ti' tuláakal le ka'anal lugaro'obo' tu beeto'ob u buts'ilankil u sacrificio'ob je'ex u beetik le uláak' kaajo'obo',

CAP 16

a 2Re 18:1 2Cr 29:1 Isa 1:1 Os 1:1 Mt 1:9

CAP 17

b 2Re 15:30

c 2Re 18:9 Isa 10:5, 6 Os 10:14, 15

d 2Re 18:14

e Isa 31:1

f Os 13:16

g Le 26:32, 33 Dt 4:27 Dt 28:64 1Re 14:15

Columna 2

a 1Cr 5:26

b 2Re 18:9-11

c Éx 20:2

d Éx 20:5

e Os 12:11

f Dt 12:2 Isa 57:5

g Éx 34:13 Dt 16:21, 22

16:20 * U k'áat u ya'ale' «Jéeoba Ts'áaik Muuk'».

17:7 * Ilawil página 2563. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu ch'a'ajo'ob saajkil». **17:9** * U k'áat u ya'ale' tuláakal tu'ux: te' tu'ux kaja'an ya'ab máako'obo' bey xan te' tu'ux óoli' mix máak kaja'ano'.

le kaajo'ob tojolch'inta'abo'ob tu táano'ob tumen Jéeobao'.[a] Seguernaj u beetko'ob ba'alo'ob jach k'aastak utia'al u ofenderko'ob Jéeoba.

12 Ma' xu'ul u adorarko'ob le x-lala'* imageno'obo',[b] kex Jéeobae' u ya'almajti'ob: «¡Ma' unaj a adorarke'exo'obi'!».[c] **13** Jéeobae' seguernaj u k'a'ajsik u yiik' u kajnáalilo'ob Israel yéetel u kajnáalilo'ob Judá. Leti'e' seguernaj u túuxtik u profeta'ob bey xan le máaxo'ob u yojlo'ob ba'ax ku taal u k'iino'[d] utia'al ka u ya'alo'ob ti' le máako'obo': «¡Xu'uluk a beetke'ex ba'alo'ob k'aastak![e] Beete'ex ba'ax ku ya'alik in mandamiento'ob yéetel in leyo'ob, beete'ex tuláakal le ba'ax tin wa'alaj ti' a úuchben láak'tsile'exo', bey xan le ba'ax tin túuxtaj a'albilte'ex tumen in profeta'obo'». **14** Chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu yóotaj u yu'ubo'ob le ba'ax a'ala'abti'obo'. Ba'axe' tu beetaj u tercoilo'ob je'ex úuchik u beetik u tercoil u yúuchben láak'tsilo'obo', ma' tu ts'áaj u fejo'ob ti' Jéeoba u Dioso'obi'.[f] **15** Leti'obe' ma' tu beeto'ob le ba'ax a'ala'abti'obo', ma' tu yóotaj u ts'o'okbeso'ob le pacto[g] u beetmaj Dios yéetel u yúuchben láak'tsilo'obo' mix tu yóotaj u beeto'ob le ba'ax ku k'a'ajsa'alti'obo'.[h] Ba'axe' seguernaj u adorarko'ob imageno'ob mix ba'al u biilalo'ob,[i] le o'olale' p'áato'ob xan mix ba'al u biilalo'ob.[a] Seguernaj u beetko'ob le ba'ax ku beetik le kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'obo' kex a'ala'anti'ob tumen Jéeoba ma' unaj u beetko'ob beyo'.[b]

16 Leti'obe' xu'ul u beetko'ob ba'ax ku ya'alik tuláakal le mandamiento'ob ts'a'anti'ob tumen Jéeoba u Dioso'obo'. Yéetel jo'op' u beetko'ob ka'atúul mejen wakaxo'ob de metal[c] bey xan junp'éel columna utia'al u adorarko'ob.[d] Ts'o'ole' chinlajo'ob u adorarto'ob le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano'[e] bey xan le dios Baalo'.[f] **17** Tu tóoko'ob xan u hijo'ob yéetel u hija'ob,[g] tu chuchukna'ato'ob ba'ax ku taal u k'iin,[h] tu jóo'so'ob suerte, jach tu k'ububa* u beeto'ob ba'ax k'aas tu táan Jéeoba utia'al u ofenderko'ob.

18 Le o'olal Jéeobae' jach p'u'uj tu contra Israel, ka tu lu'so'ob tu táan,[i] chéen u tribu Judá tu cha'aj u p'áatal.

19 Ts'o'ole' mix u kajnáalilo'ob Judá beet ba'ax ku ya'alik u mandamiento'ob Jéeoba u Dioso'ob.[j] Leti'obe' tu beeto'ob xan le ba'alo'ob suuk u beetik ka'ach u kajnáalilo'ob Israelo'.[k] **20** Jéeobae' xu'ul u k'amik tuláakal u paalal Israel, tu mixba'alkúunto'ob, tu k'ubo'ob tu k'ab u enemigo'ob, tak ka tu tojolch'into'ob tu táan. **21** Dios e' tu lu'saj Israel yáanal u páajtalil u familia David, leti'ob túune' tu beeto'ob

CAP 17

a Le 20:23

b 1Re 12:28-30 1Re 21:25, 26

c Éx 20:3-5 Le 26:1 Dt 4:23

d 2Cr 24:18, 19 2Cr 36:15, 16 Jer 25:4

e Isa 55:7

f Dt 1:32 Dt 31:27

g Dt 5:2 Dt 29:12

h Os 4:6

i Dt 32:21 1Sa 12:21

Columna 2

a Sl 115:4-8 Isa 44:9

b Dt 12:30

c 1Re 12:28-30

d 1Re 14:15 1Re 16:33

e Dt 4:19 Jer 8:2

f 1Re 16:30, 31 1Re 22:51, 53 2Re 10:21 2Re 23:4, 5

g 2Re 16:1, 3

h Dt 18:10 Miq 5:12

i Jos 23:12, 13 Isa 42:24

j 1Re 14:22 Jer 3:8

k Eze 23:4, 11

17:12 *Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

17:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu konuba'ob».

reyil Jeroboán u hijo Nebat.[a] Chéen ba'ale' Jeroboáne' tu beetaj u náachtal u kaajil Israel ti' Jéeoba, tu beetaj u lúublo'ob ti' junp'éel nojoch k'eban. **22** U kajnáalilo'ob Israele' seguernaj u beetko'ob le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj Jeroboáno'.[b] Ma' xu'ul u beetko'ob ba'alo'ob k'aastak **23** tak ka tojolch'inta'abo'ob tumen Jéeoba je'ex tu ya'alil tu chi' tuláakal u profeta'obo'.[c] Israel túune' lu'sa'ab tu lu'ume' ka bisa'ab tu lu'umil Asiria,[d] yéetel ti' p'aatlo'ob tak bejla'e'.

24 Le ka máan k'iine' u reyil Asiriae' tu ch'a'aj jujuntúul máako'ob kaja'ano'ob Babilonia, Kutá, Avá, Amat yéetel Sefarvaime'[e] ka tu beetaj u kajtalo'ob te' kaajo'ob yano'ob Samaria utia'al u jeelintik le israelita'obo'. Le máako'ob túuna' kajlajo'ob Samaria, kajlajo'ob te' kaajo'ob yano'ob tu territorioo'. **25** Tu káajbale' le máako'oba' ma'atech u adorarko'ob* Jéeoba, le o'olal Jéeobae' tu túuxtaj leóno'ob ichilo'ob.[f] Le leóno'ob túuno' tu kíimso'ob jujuntúul ti' leti'obi'. **26** Le beetke' bin a'albil ti' u reyil Asiria: «Le máaxo'ob ta biso'ob kajtal te' kaajo'ob yano'ob Samariao' ma' u yojlo'ob bix u adorarta'al le Dios yaan te' lu'um tu'ux yano'obo'. Le o'olal le Dios je'ela' ma' jáawak u túuxtik leóno'ob ichilo'obi', le leóno'ob túuna' táan u kíimsko'ob le máako'obo'. Tumen mix juntúul ti' leti'ob u yojel bix u adorarta'al le Dios je'ela'».

27 Le ka tu yu'ubaj lelo' u reyil Asiriae' tu ya'alaj: «Beete'ex u suut juntúul ti' le sacerdote'ob kaja'ano'ob ka'ach te'elo', utia'al ka kajlaki' yéetel utia'al ka u ka'ansti'ob bix unaj u adorarta'al le Dios yaan te' lu'um je'elo'». **28** Bey túuno' juntúul ti' le sacerdote'ob jóo'sa'ab Samaria utia'al ka xi'ik kajtal yaanal tu'uxo', suunaj kajtal tu kaajil Betel.[a] Leti' túune' káaj u ka'ansik ti' le máako'ob bix unaj u adorarko'ob* Jéeobao'.[b]

29 Chéen ba'ale' cada nacióne' tu beetaj u dios,* ka tu ts'áajo'ob te' najo'ob tu'ux ku yúuchul adorar te' ka'anal lugaro'obo', te' najo'ob beeta'ab tumen u kajnáalilo'ob Samariao'. Bey tu beetil cada kaaj te' nacióno'ob tu'ux kaja'ano'obo'. **30** Le máaxo'ob ku taalo'ob desde Babiloniao' tu beeto'ob le dios ku k'aaba'tik Sukot-benoto', le máaxo'ob ku taalo'ob desde Kuto' tu beeto'ob le dios ku k'aaba'tik Nergalo', le máaxo'ob ku taalo'ob desde Amato'[c] tu beeto'ob le dios ku k'aaba'tik Asimáo', **31** le máaxo'ob ku taalo'ob desde Aváo' tu beeto'ob le dioso'ob ku k'aaba'tik Nibaz yéetel Tartako'. Le sefarvita'obo' ku tóokik ka'ach u paalalo'ob ti' le dioso'ob

CAP 17

a 1Re 12:20

b 1Re 12:28-30

c Dt 28:45, 63
1Re 14:16
Os 1:4
Am 5:27
Miq 1:6

d 2Re 18:11

e 2Re 19:11, 13

f Éx 23:29

Columna 2

a Gé 28:18, 19
Jos 16:1
1Re 12:28, 29

b Jn 4:20-22

c 2Re 17:24

17:25 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma'atech u ch'a'iko'ob saajkil ti'».

17:28 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «bix unaj u ch'a'iko'ob saajkil ti'». **17:29** *Wa «tu beetaj u dioso'ob».

ku k'aaba'tik Adramélek yéetel Anaméleko', le dioso'ob ku adorarta'al Sefarvaimo'.[a] **32** Kex ku adorarko'ob Jéeobae', ichilo'obe' tu yéeyo'ob sacerdote'ob utia'al le ka'anal lugaro'obo'. Le sacerdote'ob túuno' jo'op' u meyajo'ob te' najo'ob beeta'an utia'al u yúuchul adorar te' ka'anal lugaro'obo'.[b] **33** Leti'ob ka'ache' ku adorarko'ob Jéeoba, chéen ba'ale' ku adorarko'ob xan le dioso'ob ku adorarta'al te' nacióno'ob tu'ux u taalo'obo'.[c]

34 Tak bejla'e' leti'obe' ku adoraro'ob je'ex suuk u beetko'ob ka'ach tu religióno'obo'. Mix juntúul ti' leti'ob adorartik* Jéeobai', mix juntúul beetik ba'ax ku ya'alik le Ley, le mandamiento yéetel le ba'axo'ob u ya'almaj Jéeoba ti' u paalal Jacobo', le máax k'e'ex u k'aaba' tumen Dios ka ts'a'ab u k'aaba't Israelo'.[d] **35** Le ka tu beetaj junp'éel pacto Jéeoba yéetel u kajnáalilo'ob Israele'[e] tu ya'alajti'ob: «Ma' unaj a adorarke'ex uláak' dioso'obi', ma' unaj a chintale'ex tu táano'obi' mix unaj a k'ubke'ex sacrificio'ob ti' leti'obi'.[f] **36** Ba'axe' chéen Jéeoba unaj a adorarke'ex,[g] a chintale'ex tu táan yéetel a k'ubke'ex sacrificio'ob ti' leti', tumen leti'e máax jóo'se'ex tu lu'umil Egipto yéetel u mu'uk'a'an k'ab bey xan yéetel u nojoch podero'.[h] **37** Ts'o'ole' mantats' unaj a beetke'ex tuláakal le ba'axo'ob u ya'almo' bey xan a ts'o'okbeske'ex u Ley yéetel le mandamiento tu ts'íibtajte'exo'.[a] Tuláakal le ba'alo'ob unaj a kanáantik a beetke'ex mantats', yéetel ma' unaj a adorarke'ex uláak' dioso'obi'. **38** Ma' unaj u tu'ubulte'ex le pacto tin beetaj ta wéetele'exo',[b] yéetel ma' unaj a adorarke'ex uláak' dioso'obi'. **39** Chéen Jéeoba a Diose'ex unaj a adorarke'ex, tumen leti' kun salvarke'ex tu k'ab tuláakal a enemigo'ex».

40 Chéen ba'ale' le máako'ob taalo'ob ti' uláak' nacióno'obo' ma' tu yu'ubo'ob t'aani' ka seguernaj u adoraro'ob je'ex suukil ti'obe'.[c] **41** Leti'ob túune' tu adorarto'ob Jéeoba,[d] chéen ba'ale' tu adorarto'ob xan le imageno'ob tu beeto'obo'. U paalalo'ob yéetel u yáabilo'obe' tak bejla'a táan u beetko'ob le ba'ax tu beetaj u yúuchben láak'tsilo'obo'.

18 Tres años káajak u reinar Osea[e] u hijo Elaj, u reyil Israel, ka káaj u reinar Ezequías[f] u hijo Acaz,[g] u reyil Judá. **2** Ezequíase' 25 años yaanti' ka káaj u beetik u reyil, yéetel 29 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Abí,* u hija Zacarías.[h] **3** Leti'e' seguernaj u beetik ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba[i] je'ex úuchik u beeta'al tumen David u yúuchben láak'tsile'.[j] **4** Ezequíase' leti'e máax lu's le ka'anal lugaro'obo',[k] le-

CAP 17
a 2Re 18:34
b 1Re 12:31, 32
1Re 13:33
c 2Re 17:24, 41
d Gé 32:28
e Éx 19:5
Éx 24:7
Dt 29:1
f Éx 20:3-5
Éx 23:24
Éx 34:14
Dt 5:9
g Dt 6:12, 13
h Éx 6:6

Columna 2
a Dt 31:9
b Dt 4:23
c 2Re 17:34
d Esd 4:1, 2

CAP 18
e 2Re 15:30
2Re 17:1
f 2Cr 28:27
Mt 1:9
g 2Re 16:2, 20
h 2Cr 29:1, 2
i 2Re 20:3
2Cr 31:20, 21
Sl 119:128
j 1Re 15:5
k Nú 33:52
1Re 3:2
2Re 14:1, 4

17:34 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu ch'a'aj saajkil ti'».

18:2 *Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Abíaso'.

ti' xiixkúunt le columna'obo' yéetel leti' xo'oxot' le che' ku adorarta'alo'.[a] Leti' xan xiixkúunt le kaan de cobre beeta'ab tumen Moiséso',[b] tumen tak te' k'iino'ob je'elo' le israelita'obo' ku beetko'ob u buts'ilankil sacrificio'ob tu táan. Le kaana' leti'e ku ya'ala'alti' ka'ach u imagenil le kaan de cobreo'.* **5** Ezequíase' confiarnaj ti' Jéeoba[c] u Dios Israel. Antes ti' leti' bey xan le ka ts'o'ok u kíimile' ma' yanchaj uláak' rey je'el bix leti' ichil tuláakal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'. **6** Leti'e' chúukpaj u yóol ti' Jéeoba,[d] mantats' tu beetaj ba'ax ku ya'alik Dios, ma' xu'ul u beetik ba'ax ku ya'alik le mandamiento'ob tu ts'áaj Jéeoba ti' Moiséso'. **7** Jéeobae' tia'an ka'ach tu yéetele'. Je'el ba'axak ka u beet Ezequíase' ku beetik yéetel na'atil. Tu ts'áajuba tu contra u reyil Asiria, ma' tu yóotaj u meyajti'.[e] **8** Leti'e' tu ganartaj xan le filisteo'obo',[f] tu ganartaj tak le yano'ob tu kaajil Gaza yéetel tu territorioilo'obo'. Tu xu'ulsaj tuláakal ba'al desde junp'éel ka'anal torre tu'ux ku yúuchul kanan tak junp'éel nojoch kaaj yaan u pak'ilo'ob tu ba'pach.*

9 Juntéenjeake' Salmanasar u reyil Asiriae' bin ba'ate'el tu contra Samaria, ka káaj u ba'pachtik.[g] Lela' úuch cuatro años káajak u reinar Ezequías, yéetel siete años káajak u reinar Osea u hijo Elaj,[a] u reyil Israel. **10** Máan óoli' tres años ba'pachta'an u kaajil Samaria tak ka ch'a'abi.[b] Lela' úuch seis años káajak u reinar Ezequías, yéetel nueve años káajak u reinar Osea u reyil Israel. **11** U reyil Asiria túune' tu bisaj[c] le israelita'ob tak Asiriao' ka tu ts'áajo'ob kajtal te' lugar ku k'aaba'tik Alajo' bey xan tu lu'umil Abor, le yaan naats' ti' le río Gozáno', tu ts'áajo'ob xan kajtal tu kaajalo'ob le medo'obo'.[d] **12** Úuchti'ob lela' tumen ma' tu yu'ubo'ob u t'aan Jéeoba u Dioso'obi', ba'axe' seguernaj u mixba'alkúuntiko'ob u pacto, tu mixba'alkúunto'ob tuláakal le ba'ax a'ala'abti'ob tumen Moisés,[e] le máax meyajtik Jéeobao'. Leti'obe' ma' tu yóotaj u yu'ubo'ob t'aani' mix tu beeto'ob le ba'ax a'ala'abti'obo'.

13 Catorce años káajak u reinar Ezequías ka bin ba'ate'el Senaquerib u reyil Asiria.[f] Leti'e' bin ba'ate'el tu contra tuláakal le kaajo'ob yaan u ba'pak'ilo'ob yano'ob tu lu'umil Judáo' ka tu ch'a'ajo'ob.[g] **14** Le tia'an ka'ach u reyil Asiria tu kaajil Lakíse', Ezequías u reyil Judáe' tu túuxtaj a'albilti': «Ti' teen yaan u culpail. Luk'kech tin lu'um, yaan in ts'áaiktech je'el ba'alak ka a k'áattene'». U reyil Asiria túune' tu k'áataj ti' Ezequías ka bo'ota'akti' 10 toneladas

CAP 18

a Dt 7:5 Dt 12:3 2Cr 31:1

b Nú 21:8, 9

c 2Re 19:15 2Cr 32:7, 8

d Dt 10:20 Jos 23:8

e 2Re 16:7

f 2Cr 28:18, 19 Isa 14:28, 29

g 2Re 17:3-6

Columna 2

a 2Re 17:1

b Os 13:16 Am 3:11 Miq 1:6

c Isa 8:4 Am 6:1, 7

d 2Re 17:6 1Cr 5:26

e Dt 8:20 1Re 14:15

f Isa 10:5

g 2Cr 32:1 Isa 36:1

18:4 *Wa «Nejustáno». **18:8** *U k'áat u ya'ale' tuláakal tu'ux: te' tu'ux kaja'an ya'ab máako'obo' bey xan te' tu'ux óoli' mix máak kaja'ano'.

yéetel 260 kilos* plata bey xan junp'éel tonelada yéetel 26 kilos# oro. **15** Le rey Ezequías túuno' tu ts'áaj ti' u reyil Asiria tuláakal le plata yaan tu yotoch Jéeobao' bey xan le yaan tu tesoreríailo'ob u yotoch* le reyo'.[a] **16** Te' k'iino'ob je'elo' Ezequíase' tu lu'saj* u joonajilo'ob yéetel u marcoilo'ob u templo[b] Jéeoba, le u láaj ts'aamo'ob oro tu ba'pacho'[c] ka tu ts'áajo'ob ti' u reyil Asiria.

17 U reyil Asiria túune', le tia'an ka'ach tu kaajil Lakíse',[d] tu túuxtaj ilbil Ezequías tu kaajil Jerusalén.[e] Leti'e' tu túuxtaj le Tartáno',* le Rabsaríso',# yéetel le Rabsaquéo',^ tu túuxto'ob junmúuch' yéetel junp'éel nojoch ejército. Bino'ob Jerusaléne' ka tu tsoluba'ob naats' ti' u canalil le ja' ku taal ti' le tanque yaan ka'analo', le canal yaan te' bej ku bin tak te' tu'ux ku yúuchul p'o'o'.[f] **18** Le ka k'ucho'obe' tu k'áato'ob ka jóok'ok le reyo'. Le o'olale' jóok' ilbilo'ob tumen Eliaquim[g] u hijo Ilquías, le máax ts'a'an u nu'ukt u yotoch* le reyo', jóok' xan Sebnaj[h] le secretarioo' bey xan Joaj u hijo Asaf, le máax ts'íibtik le ba'axo'ob unaj u k'a'ajsa'alo'.

18:14 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «300 talentos». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «30 talentos». **18:15, 18** *Wa «palacio». **18:16** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu xotaj». **18:17** *Wa «u nojchil u ejército». #Wa «juntúul máak u ts'aamaj autoridad ti'». ^Wa «u nojchil le máaxo'ob pichik vino ti'o'».

CAP 18

a 2Re 12:18 2Re 16:8 2Cr 16:2, 3

b 1Re 6:33-35

c 2Cr 29:1, 3

d Jos 15:20, 39 2Cr 11:5, 9

e 2Cr 32:9

f Isa 36:2, 3

g 2Re 19:2 Isa 22:20-24

h Isa 22:15-19

Columna 2

a 2Cr 32:10 Isa 36:4-10

b 2Re 18:7

c Isa 30:1, 2

d 2Cr 32:8

e 2Cr 31:1

f Dt 12:11, 13 2Cr 32:12

g Isa 10:12, 13

19 Le Rabsaquéo'* tu ya'alajti'ob: «Beete'ex uts a wa'alike'ex ti' Ezequías: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik le nojoch reyo', u reyil Asiria: «¿Ba'ax beetik a confiarkaba?[a] **20** Teche' táan a wa'alik: ‹Tene' in wojel bix kin ba'ate'el, yéetel yaan xan ten u páajtalil in beetik›, pero chéen mina'an u cuentail le ba'ax ka wa'aliko'. ¿Ti' máax ka confiar utia'al ka táababkech a ts'áaba tin contra?[b] **21** ¡Ilawile! Teche' ka confiar ti' u yáantaj Egipto,[c] leti'e' bey je'ex junp'éel caña ts'o'ok u ka'akachpajle', wa ka k'uchuk u jets' u táan u k'ab máak yóok'ole' je'el u táats'máansike'. Bey yanil Faraón u reyil Egipto utia'al tuláakal le máaxo'ob ku confiaro'ob ti' leti'o'. **22** Ts'o'ole' wa ka wa'alike'exten: ‹To'one' k-confiar ti' k-Dios Jéeoba›,[d] ¿ma' wa leti'e Dios lu'sa'ab u ka'anal lugaro'ob yéetel u altaro'ob tumen Ezequíaso'?[e] ¿Ma' wa tu ya'alaj Ezequías ti' Judá yéetel ti' Jerusalén: ‹Unaj a chintale'ex tu táan le altar yaan Jerusaléna'›?».[f] **23** Beoraa' beet junp'éel apuesta yéetel in yuum, u reyil Asiria: tene' je'el in ts'áaiktech 2,000 u túulal tsíimino'ob wa ku páajtal a kaxtik máaxo'ob nat'ko'obe'.[g] **24** Kex ka ts'a'abaktech carro'ob yéetel máako'ob ku nat'ko'ob tsíimine' ma' kun páajtal a ganartik mix le gobernador maas mina'an u páajtalil meyajtik in yuumo'. **25** ¿Ma' wa Jéeoba ts'áaten

18:19 *Wa «Le u nojchil túun le máaxo'ob pichik vinoo'».

permiso utia'al in taal yéetel utia'al in xu'uls ti' le lugara'? Si Jéeoba a'alten: ‹Xeen te' lu'umo' ka a xu'ulse›».

26 Le ka tu yu'ubo'ob le-la' Eliaquim u hijo Ilquías, Sebnaj[a] yéetel Joaje' tu ya'alo'ob ti' le Rabsaquéo':*[b] «In yuum, beet uts a t'anko'on ich arameo#[c] tumen ku páajtal k-na'atik. Ma' a t'anko'on ichil u idioma le judío'obo' tumen le máako'ob yano'ob yóok'ol le ka'anal pak'o' táan u yu'ubiko'ob».[d] **27** Chéen ba'ale' le Rabsaquéo' tu núukajti'ob: «Pues si u reyil Asiriae' ma' chéen ti' a ts'uule'ex yéetel ti' te'ex tu túuxten in wa'al le t'aano'oba'. Leti'e' tu túuxten xan in wa'al ti' le máako'ob kulukbalo'ob te' ka'anal pak'o'obo', tumen te'ex yéetel leti'obe' yaan a jaantik a ta'ex yéetel yaan a wuk'ike'ex a wiixe'ex».

28 Le Rabsaqué túuno' tu yawtaj ichil u idioma le judío'obo': «U'uye'ex le ba'ax ku ya'alik le nojoch rey, u reyil Asiriao'.[e] **29** Leti'e' ku ya'alik: ‹Ma' a cha'ik u tuske'ex Ezequías, tumen leti'e' ma' tu páajtal u salvarke'ex tin k'ab.[f] **30** Ma' a cha'ike'ex u beetik Ezequías a confiare'ex ti' Jéeoba ikil u ya'alik: «Jéeobae' seguro yaan u salvarko'on, le kaaja' ma' kun k'ubbil tu k'ab u reyil Asiria».[g] **31** Ma' a wu'uyike'ex u t'aan Ezequías, tumen le-la' leti'e ba'ax ku ya'alik u reyil Asiriaa': «Ch'a'ex junp'éel acuerdo tin wéetel, k'ubaba'ex ti' teen. Beyo' cada juntúule' yaan u yuk'ik u yo'och vino, yaan u jaantik u yich u pak'al higo yéetel yaan u yuk'ik u ja'il u ch'e'en. **32** Bey kan kuxtale'ex tak ken taalaken in ch'a'ex utia'al in biske'ex ti' junp'éel lu'um je'ex le a lu'ume'exa',[a] junp'éel lu'um tu'ux yaan trigo* yéetel túumben vino, junp'éel lu'um tu'ux yaan waaj, uva'ob, olivo'ob bey xan kaab. Bey túuno' ma' kan kíimle'ex. Ma' a wu'uyike'ex u t'aan Ezequías, tumen leti'e' táan u tuske'ex kéen u ya'alte'ex: ‹Jéeobae' yaan u salvarko'on›. **33** Ti' le dioso'ob yaan ti' le kaajo'ob', ¿máax ti' leti'ob ts'o'ok u salvartik u lu'um ti' u k'ab u reyil Asiria? **34** ¿Tu'ux yaan u dioso'ob u kaajil Amat[b] yéetel Arpad? ¿Tu'ux yaan u dioso'ob u kaajil Sefarvaim,[c] Enú yéetel Ivá? ¿Ts'o'ok wa u salvarko'ob Samaria tin k'ab?[d] **35** Ti' tuláakal le dioso'ob yano'ob te' lu'umo'obo', ¿máax ti' leti'ob ts'o'ok u salvartik u kaajal tin k'ab? Le o'olale', ¿máax Jéeoba utia'al ka taalak u salvart Jerusalén tin k'ab?»».[e]

36 Chéen ba'ale' mix máak núuk mix ba'al ti', tumen le reyo' u ya'almajti'ob: «Ma' unaj a núukike'ex mix ba'al ti'i».[f] **37** Le ka ts'o'oke' Eliaquim u hijo Ilquías, le máax ts'a'an u nu'ukt u yotoch* le reyo', Sebnaj le secretarioo',

18:26 * Wa «le u nojchil le máaxo'ob pichik vino ti' u reyil Asiriao'». # Wa «siriaco».

18:32 * Wa ma' xaane' cebada. **18:37** * Wa «palacio».

CAP 18

a 2Re 18:18

b 2Re 18:17

c Esd 4:7
Da 2:4

d Isa 36:11, 12

e Isa 36:13-20

f 2Cr 32:15

g 2Re 19:32-34

Columna 2

a 2Re 17:6

b Nú 13:21

c 2Re 17:24

d 2Re 17:6

e 2Re 19:17-19
2Cr 32:15
Isa 37:23

f Isa 36:21, 22

bey xan Joaj u hijo Asaf, le máax ts'iibtik le ba'axo'ob unaj u k'a'ajsa'alo', suunajo'ob tu yiknal le rey Ezequías utia'al u ya'aliko'obti' ba'ax tu ya'alaj le Rabsaquéo', le ka suunajo'obe' u jatmaj u nook'o'ob tumen yaachaja'an u yóolo'ob.

19 Chéen p'elak tu yu'ubil le rey Ezequías le ba'ax a'ala'abti'o' tu jataj u nook'e' ka tu ts'áaj junp'éel to'otoch nook', le ka ts'o'oke' bin tu yotoch Jéeoba.[a] **2** Ezequías túune' tu t'anaj Eliaquim, le máax ts'a'an u nu'ukt u yotoch* le reyo', tu t'anaj Sebnaj le secretarioo' bey xan u nuuktakil le sacerdote'obo'. Leti'e' tu ya'alajti'ob ka u ts'áa'ob to'otoch nook'o'ob yéetel ka xi'ik u yilo'ob le profeta Isaías[b] u hijo Amozo'. **3** Le máako'ob túuxta'abo'oba' tu ya'alo'ob ti' le profetao': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Ezequíasa': ‹Le k'iina' u k'iinil u sen mu'yaj máak, u k'iinil u k'e'eyel* máak yéetel u k'iinil u p'a'atal máak ich su'tsilil, tumen bejla'e' to'one' beyo'on juntúul ko'olel nuka'aj síijil u chaambale', chéen ba'ale' mina'an u muuk'il ti' utia'al u síijsik.[c] **4** Kexi' ka u yu'ub Jéeoba a Dios tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alaj le Rabsaquéo', le máax túuxta'ab tumen u reyil Asiria utia'al u burlarkuba ti' le Dios kuxa'ano'.[d] Beyo' Jéeoba a Diose' yaan u k'áatik cuenta ti' leti' yo'olal le ba'ax ts'o'ok u ya'aliko'. Le o'olale' orarnen[e] tu favor le junp'íit máako'ob p'aatlo'ob way lu'ume'›».

5 Le máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen le rey Ezequíaso' bin u yilo'ob Isaías.[a] **6** Isaías túune' tu ya'alajti'ob: «Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alike'ex ti' a yuume'exa': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Ma' a ch'a'ik saajkil[b] yo'olal le ba'axo'ob ta wu'uyaj u ya'ala'alo', le ba'axo'ob tu ya'alaj le máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen u reyil Asiria utia'al u poch'keno'.[c] **7** Ilawile, tene' yaan in beetik u tuklik junp'éel ba'al, yéetel yaan u yu'ubik u tsikbalil wa ba'ax, yo'olal lelo' yaan u suut tu lu'um. Teen túune' yaan in beetik u kíimsa'al yéetel espada te' tu lu'umo'»».[d]

8 Le ka tu yojéeltaj le Rabsaqué ts'o'ok u luk'ul u reyil Asiria tu kaajil Lakíso',[e] suunaj tu yiknal, le ka k'uche' tu yilaj de ke le reyo' táan ka'ach u ba'ate'el tu contra u kaajil Libná.[f] **9** U reyil Asiria túune' tu yu'ubaj u ya'ala'al tu yo'olal Tiraká u reyil Etiopía: «Le reyo' táan u taal ba'ate'el ta contra». Leti' túune' tu ka'a túuxtaj a'albil[g] ti' Ezequías: **10** «Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alike'ex ti' Ezequías u reyil Judáo': ‹Ma' a cha'ik a tu'usul tumen a Dios, le máax ti' ka confiar yéetel le máax a'aliko': «Jerusaléne' ma' kun k'ubbil tu k'ab u reyil Asiria».[h] **11** ¡Ilawile! Teche' a wu'uymaj u ya'ala'al bix úuchik u láaj xu'ulsa'al[i] ti' tuláakal le lu'umo'ob tumen u reyilo'ob Asiriao'. A tuklike', ¿teche' yaan a salvarta'al?

CAP 19
a Isa 37:1-4
b Isa 1:1
c Isa 26:17, 18
d 1Sa 17:45
2Re 18:35
e 2Sa 22:7
2Cr 20:9
2Cr 32:20
Sl 50:15

Columna 2
a Isa 37:5-7
b Dt 20:3
Isa 41:10
Isa 51:7
c 2Re 18:17
d 2Cr 32:21
Isa 37:37, 38
e 2Re 18:14
f Isa 37:8-13
g 2Re 18:17
h 2Cr 32:15
i 2Re 17:5
2Cr 32:10, 13
Isa 10:8-11

19:2 * Wa «palacio». **19:3** * Wa «u po'och'ol».

12 Le lu'umo'ob xu'ulsa'abti'ob tumen in úuchben láak'tsilo'obo', ¿salvarta'abo'ob wa tumen u dioso'ob? ¿Tu'ux yaan Gozán, Arán,[a] Rézef yéetel u kajnáalilo'ob Edén, le kaja'ano'ob ka'ach Tel-asaro'? **13** ¿Tu'ux yaan u reyil Amat, u reyil Arpad yéetel u reyil u kaajilo'ob Sefarvaim, Enáa yéetel Ivá?».[b]

14 Ezequíase' tu ch'a'aj le carta'ob tu k'ab le máaxo'ob taaso' ka tu láaj xokaj. Le ka ts'o'oke' na'ak tu yotoch Jéeobae' ka tu jayaj le carta'ob tu táan Jéeobao'.[c] **15** Ezequías túune' káaj u orar[d] tu táan Jéeobae' ka jo'op' u ya'alik: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u Dios Israel, le máax kulukbal tu trono tu yóok'ol* le querubíno'obo',#[e] chéen teech u jaajil Dios, le máax yaan yóok'ol tuláakal le reyo'ob yano'ob way yóok'ol kaabo'.[f] Teech beet le ka'ano'obo' bey xan le lu'uma'. **16** ¡Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ch'enxikinteni' yéetel u'uy le ba'ax táan u ya'ala'alo'![g] ¡Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, p'il a wicho'ob[h] utia'al ka a wil ba'ax ku yúuchul! U'uy a wu'uy le ba'axo'ob tu túuxtaj a'albil Senaquerib utia'al u burlartik le kuxa'an Dioso'. **17** U jaajile', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u reyilo'ob Asiriae' ts'o'ok u xu'ulsko'ob ti' le nacióno'obo' bey xan ti' u lu'umilo'ob.[i] **18** Ts'o'ole' leti'obe' tu píikch'into'ob ich k'áak' u dioso'ob le kaajo'obo', tumen ma' dioso'obi',[a] chéen u k'ab máak beetmilo'ob,[b] chéen che'ob yéetel tuunicho'ob. Le o'olal u reyilo'ob Asiriae' páajchaj u xu'ulsko'obti'ob. **19** Chéen ba'ale' beoraa', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba k-Dios, beet uts a salvarko'on tu k'ab u reyil Asiria. Beyo', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, tuláakal le reyo'ob yano'ob way yóok'ol kaabe' yaan u yojéeltiko'ob chéen teech Diosech».[c]

20 Isaías u hijo Amoz túune' tu túuxtaj a'albil ti' Ezequías: «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israela': ‹Tene' ts'o'ok in wu'uyik le oración[d] ta beetajten yo'olal le ba'ax tu túuxtaj a'albil Senaquerib, u reyil Asiriao'.[e] **21** Teen Jéeobae' leti'e ba'ax kin wa'alik tu contraa':

«Le x-ch'úupal, u hija Sióno' ku taaskech bey mix ba'ale', ku burlarkuba ti' teech.
U hija Jerusaléne' ku pi'ik'tiktech u pool.
22 ¿Máax le ts'o'ok a burlartik yéetel ts'o'ok a poch'ko'?[f]
¿Máax le ts'o'ok a k'a'am k'eyko'?[g]
¿Máax le ts'o'ok a lée'paktiko'?
¡Leti'e Máax Santoo', u Dios Israel![h]
23 Teche' ts'o'ok a túuxtik le máaxo'ob meyajtikech[i] utia'al ka u burlartuba'ob ti' Jéeobao',[j] yéetel ts'o'ok a wa'alik:
‹Yéetel in ya'abkach carro'ob utia'al ba'atele'
yaan in na'akal tu ka'anlil le montaña'obo',

CAP 19
a Gé 11:31
b 2Re 17:24 2Re 18:33, 34
c 1Re 8:30 Isa 37:14-20
d 2Cr 32:20
e Éx 25:22
f 1Cr 29:10, 11
g 1Re 8:29 Sl 65:2
h 2Cr 16:9 Da 9:18
i 2Re 16:8, 9 2Re 17:6, 24

Columna 2
a Isa 41:29
b Jer 10:3
c Sl 83:17, 18 Isa 45:5, 6
d 2Re 19:15
e Isa 37:21, 22
f 2Re 19:10
g 2Re 18:30 Isa 10:12, 13
h Isa 37:23-25
i 2Re 18:17
j 2Cr 32:17 Isa 10:10, 11

19:15 *Uláak' bix u traducirta'ale' «chúumuk ti'». #Ilawil página 2577.

tu maas taamil le Líbanoo'.
Yaan in ch'akik le ka'anal cedro'obo', yaan in ch'akik u maas jats'utsil ti' u che'ilo'ob le enebroo'.
Yaan in wokol tak tu ts'u', ichil u ts'u' le ka'anal k'áaxo'obo'.
24 Yaan in páanik ch'e'eno'ob yéetel yaan in wuk'ik ja' ku taal táanxel lu'umil.
Yéetel u táan in wooke' yaan in beetik u tijil le u ja'ilo'ob Egipto* ku yáalkabo'obo'›.
25 ¿Ma' wa a wu'uymaj u ya'ala'ali'? Lelo' junp'éel ba'al úuch ch'a'tukla'ak.*[a]
Lelo' desde úuch in ch'a'tukult bix ken in beetil.[b]
Beoraa' yaan in béeykuntik.[c]
Teche' yaan a nikik le kaajo'ob yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho'.[d]
26 U kajnáalilo'obe' ma' kun páajtal u beetko'ob mix ba'al.
Yaan u sajakkúunta'alo'ob yéetel yaan u p'áatlo'ob ich su'tsilil.
Yaan u p'áatlo'ob je'ex le xíiwo'ob yano'ob te' k'áaxo', yéetel je'ex le ya'ax su'uko'.[e]
Yaan u p'áatlo'ob bey je'ex le xíiwo'ob yano'ob yóo' techo ku tóoka'alo'ob tumen le choko iik' ku taal lak'ino'.

19:24 * Wa «u canalesil le Río Nilo yaan Egipto». **19:25** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «beeta'ak».

CAP 19
a Isa 14:24
b Sl 33:11
c Isa 46:10
d Isa 10:5 Isa 37:26, 27
e Isa 40:7

Columna 2
a Pr 5:21 Heb 4:13
b Isa 37:28, 29
c 2Re 18:35 Isa 10:12, 13
d Sl 46:6 Isa 10:5, 15
e Sl 32:9
f 2Re 19:33
g Le 25:4-6
h Isa 37:30-32
i 2Cr 32:22 Isa 10:20

27 Chéen ba'ale' tene' jach in wojel tubeel ti' ba'ax súutukil ka kutal, ti' ba'ax súutukil ka jóok'ol, ti' ba'ax súutukil ka wokol,[a]
yéetel ti' ba'ax súutukil p'uja'anech tin contra,[b]
28 tumen le kéen p'u'ujkech yéetel le kéen jéenkalnakech[c] tin contrae'[d] kin wu'uyik.
Le o'olale' yaan in ts'áaik junp'éel gancho ta ni' yéetel yaan in ts'áaik junp'éel freno[e] ta chi',
yéetel yaan in beetik a suut te' bej tu'ux taalecho'».[f]

29 Ezequías, bey ken a wojéeltil jach tu jaajil yaan u yúuchul le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'aliktecha': te' año ku taala' yaan a jaantike'ex le ba'axo'ob kun jóok'ol tu juunal te' lu'umo'.* Tu ka'ap'éel añoe' yaan a jaantike'ex u yich le trigo# kun jóok'ol tu juunal te' lu'umo'.[g] Chéen ba'ale' tu yóoxp'éel añoe' yaan a paak'ale'ex yéetel yaan a cosechare'ex. Ts'o'ole' yaan a pak'ke'ex uva yéetel yaan a jaantike'ex u yich.[h] **30** U kajnáalilo'ob Judá kun p'áatlo'ob kuxa'anilo',[i] yaan u táabal u mootso'ob bey je'ex junkúul che'e' yéetel yaan u ts'áaik u yicho'ob. **31** Lela' yaan u yúuchul tumen tu kaajil Jerusaléne' yaan máako'ob kun p'áatlo'obi', yéetel te' Montaña Sióno' yaan máako'ob kun p'áatlo'ob kuxa'anili'. Jéeoba, le

19:29 * Wa «u yich le semilla jóok' úuchik u lúubul te' lu'umo'». # Wa ma' xaane' cebada.

máax gobernartik le ángelo'obo', yaan u beetik tumen jach ku ts'íiboltik u beetik.[a]

32 Tu yo'olal le je'ela' Jéeobae' ku ya'alik tu yo'olal u reyil Asiria:[b]

«Leti'e' ma' kun okol te' kaaja',[c]
ma' ken u ch'in mix jun-p'éel flecha tu contra,
ma' kun taal yéetel u escudo utia'al ba'ate'el,
yéetel ma' ken u beet junp'éel rampa utia'al
u ba'ate'el tu contra le kaajo'.[d]

33 Te' bej tu'ux taalo' ti' kun suuti'.
Ma' kun okol te' kaaja'»,
bey u ya'alik Jéeobao'.

34 «Tu yo'olal in k'aaba'e'
yaan in defendertik[e]
yéetel yaan in salvartik
le kaaja'.[f]
Yaan xan in beetik tu
yo'olal David[g] le máax
meyajteno'»».

35 Te' áak'ab je'elo' u ángel Jéeobae' jóok'e' ka tu kíimsaj 185,000 soldado'ob asirio'ob te' tu'ux jelekbalo'obo'.[h] Le ka líik' túun jujuntúul máako'ob jach tempranoe' tu yilo'ob u wíinklil tuláakal le soldado'ob kimeno'obo'.[i] **36** Senaquerib, u reyil Asiria túune', tu ch'a'aj u beele' ka suunaj tu kaajil Nínive,[j] yéetel ti' p'áati'.[k] **37** Juntéenjeake' Senaqueribe' tia'an ka'ach tu templo Nisrok, u diose', yéetel táan ka'ach u chintal u adorarte. Te' súutuk túuno' Adramélek yéetel Sarézer, u hijo'obe', tu kíimso'ob yéetel espada,[l] púuts'o'obe' ka bino'ob tu lu'umil Ararat.[a] Esar-adón,[b] u hijo túune', k'uch u beetuba reyil tu lugar.

20 Te' k'iino'ob je'elo' Ezequíase' jach k'oja'anchaji yéetel jach nuka'aj kíimil ka'achi.[c] Le profeta Isaías u hijo Amoz túuno', taal tu yiknale' ka tu ya'alajti': «Le-la' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹A'al ti' a láak'tsilo'ob ba'ax a k'áat ka beeta'ak, tumen teche' yaan a kíimil. Ma' kan utstal›».[d] **2** Le ka tu yu'ubaj lelo' Ezequíase' tu sutaj u yich tu tojil le pak'o' ka jo'op' u orar ti' Jéeoba táan u ya'alik: **3** «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, kin k'áat óoltiktech ka a beet uts a k'a'ajsik bix ts'o'ok u chúukpajal in wóol ta táan, bix ts'o'ok u chúukpajal u yóol in puksi'ik'al yéetel bix ts'o'ok in beetik ba'ax ma'alob ta táan».[e] Ezequías túune' jo'op' u sen ok'ol.

4 Isaíase', mix k'uchuk chúumuk ti' u táankabil u yotoch le rey ka a'ala'abti' tumen Jéeoba:[f] **5** «Suunen tu yiknal Ezequías, le máax nu'uktik in kaajalo', ka a wa'alti': ‹Jéeoba u Dios David, le a úuchben láak'tsilo', ku ya'alik: «Ts'o'ok in ch'enxikintik a oración yéetel ts'o'ok in wilik bix u yáalal u ja'il a wicho'ob.[g] Le o'olale' yaan in ts'akikech,[h] ka'abeje' yaan a bin tu yotoch Jéeoba.[i] **6** Yaan in ts'áaiktech 15 años maas utia'al a kuxtal,*

20:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ti' a k'iiniloob».

CAP 19
a Isa 59:17 Zac 1:14, 15
b Isa 10:24
c 2Cr 32:22
d Isa 37:33-35
e 1Sa 12:22 Isa 43:25 Eze 36:22
f Isa 31:5
g 2Re 20:6 Jer 23:5
h 2Cr 32:21 Isa 31:8
i Éx 12:30 Isa 37:36-38
j Jon 1:2
k 2Re 19:7, 28
l 2Cr 32:21

Columna 2
a Gé 8:4
b Esd 4:2

CAP 20
c 2Cr 32:24
d Isa 38:1-3
e 2Cr 31:20, 21 Sl 25:7 Sl 119:49
f Isa 38:4-6
g Sl 39:12
h Dt 32:39 Sl 41:3 Sl 103:3 Sl 147:3
i Sl 66:13 Sl 116:12-14

yéetel yaan in salvarkech ti' u k'ab u reyil Asiria,[a] yaan in salvartik xan le kaaja'. Yaan in defendertik le kaaja', yaan in beetik tu yo'olal in k'aaba' yéetel tu yo'olal David, le máax meyajteno'»».[b]

7 Le ka ts'o'oke' Isaíase' tu ya'alaj: «Taase'ex tikin higo'ob ya'ach'ta'ano'ob». Leti'ob túune' tu taaso'obe' ka tu ts'áajo'ob yóok'ol le nojoch llagao', le llaga túuno' jujunp'íitil úuchik u yutstal.[c]

8 Ezequíase' ts'oka'anili' u k'áatik ti' Isaías: «¿Ba'ax kun e'esik[d] de ke Jéeobae' yaan u ts'akiken yéetel ka'abeje' yaan in bin tu yotoch Jéeoba?». **9** Isaíase' tu núukajti': «Lela' leti'e ba'ax ken u beet Jéeoba utia'al u ye'esiktech de ke Jéeobae' yaan u beetik le ba'ax ts'o'ok u ya'aliko': le bo'oy ku yila'al te' escalerao',* ¿a k'áat wa ka éemek diez escalones wa a k'áat ka na'akak diez escalones?».[e] **10** Ezequías túune' tu ya'alaj: «Maas chéen ch'a'abil ka éemek le bo'oy diez escaloneso' ke ka na'akak diez escalones». **11** Isaías le profetao' orarnaj ti' Jéeoba, le bo'oy túun ku yila'al tu escalera Acaz ts'o'ok ka'ach u yéemel diez escaloneso', Diose' tu beetaj u ka'a na'akal diez escalones.[f]

12 Te' k'iino'ob je'elo' Berodak-baladán u hijo Baladán u reyil Babiloniae', tu túuxtaj carta'ob bey xan jun-

20:9 * Ma' xaane' le escalera'oba' ku meyaj utia'al u medirta'al le tiempoo', ku yila'al ba'ax hora según bix u péek le bo'oy tu yóok'olo'.

CAP 20

a 2Cr 32:22 Isa 10:24

b 2Re 19:34 Isa 37:35

c Isa 38:21, 22

d Jue 6:17 Isa 7:11

e Isa 38:7, 8

f Jos 10:12 2Cr 32:31

Columna 2

a Isa 39:1, 2

b 2Cr 32:27

c Isa 39:3, 4

d Isa 39:5-7

e 2Re 24:12, 13 2Re 25:13 2Cr 36:7, 18 Jer 27:21, 22 Da 1:2

p'éel regalo ti' Ezequías, tumen tu yu'ubaj k'oja'an ka'achi.[a] **13** Ezequíase' tu k'amaj* le máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen le reyo' ka tu ye'esajti'ob tuláakal le ba'alo'ob ko'ojtak yaan tu yotocho',[b] tu ye'esajti'ob le platao', le oro', le ki'ibok aceiteo' yéetel le uláak' ma'alob aceiteo', bey xan le arma'ob yaanti'o'. Tu ye'esajti'ob tuláakal le ba'alo'ob yaan te' tesorería'obo'. Tu láaj e'esajti'ob ba'ax yaan ichil u yotoch# bey xan le ba'alo'ob yano'ob te' tu'uxo'ob ku gobernaro'.

14 Le ka ts'o'ok u bino'obe', le profeta Isaíaso' ook te' tu'ux yaan le rey Ezequíaso' ka tu k'áatajti': «¿Ba'ax tu ya'alo'obtech le máako'ob bino'obo'? ¿Tu'ux u taalo'ob?». Ezequías túune' tu núukajti': «Náach tu'ux u taalo'ob, desde Babilonia taalo'ob».[c] **15** Isaíase' tu k'áatajti': «¿Ba'ax túun tu yilo'ob ichil a wotoch?».# Ezequíase' tu ya'alaj: «Tu yilo'ob tuláakal ba'ax yaan ichil in wotoch.# Tin we'esajti'ob tuláakal le ba'ax yaan tin tesorería'obo'».

16 Isaías túune' tu ya'alajti': «U'uy a wu'uy le ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':[d] **17** ¡Ilawile! Yaan u taal u k'iinil u bisa'al tu lu'umil Babilonia[e] tuláakal le ba'ax yaan ta wotocha'* bey xan tuláakal ba'ax ts'o'ok u líi'sa'al tumen a úuchben láak'tsilo'ob tak bej-

20:13 * Wa «tu ch'enxikintaj». **20:13, 15** # Wa «palacio». **20:17** * Wa «palacioa'».

la'e', mix ba'al kun p'áatal› le je'ela' Jéeoba a'alik. **18** ‹Jujuntúul xan ti' a paalalo'ob kun antalo' yaan u bisa'alo'ob Babilonia[a] yéetel yaan u ts'a'abalti'ob autoridad utia'al ka u meyajto'ob le rey tu palacioo'›».[b]

19 Le ka tu yu'ubaj lelo' Ezequíase' tu ya'alaj ti' Isaías: «Le ba'ax tu túuxtech Jéeoba a wa'alteno' jach ma'alob».[c] Ka tu ya'alaj xan: «Jach ma'alob tumen tu k'iinilo'ob in kuxtale' yaan u yantal jeets'elil yéetel mix ba'al kun beetik u sajaktal máak».[d]

20 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Ezequíaso', tuláakal le páajtalil yanchajti'o', bey xan le bix úuchik u beetik le tanque,[e] le u canalil le ja' yéetel le bix úuchik u taasik ja' tak te' kaajo',[f] ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'? **21** Ezequíase' kíime'*[g] ka mu'uki. Manasés,[h] u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.[i]

21 Doce años yaan ka'ach ti' Manasés[j] ka káaj u reinar, yéetel 55 años xáanchaj táan u reinar desde Jerusalén.[k] U k'aaba' u maamae' Efziba. **2** Manasése' tu beetaj ba'ax k'aas tu táan Jéeoba, seguernaj u beetik le ba'alo'ob sen k'aastak ku beetik ka'ach le nacións no'ob[l] tojolch'inta'abo'ob tumen Jéeoba tu táan le israelita'obo'.[m] **3** Tu jel líi'saj le ka'anal lugaro'ob xu'ulsa'ab tumen Ezequías, u papáo'.[a] Tu beetaj junp'éel che' utia'al u adorarta'al bey xan altaro'ob utia'al Baal,[b] tu beetaj je'ex úuchik u beetik Acab u reyil Israele'.[c] Ts'o'ole' chinlaj xan u adorart tuláakal le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano'.[d] **4** Tu beetaj xan altaro'ob tu yotoch Jéeoba,[e] te' naj u ya'almaj Jéeoba tu yo'olalo': «Tu kaajil Jerusalén ken in ts'áa in k'aaba'».[f] **5** Te' ka'ap'éel terreno'ob yano'ob tu yotoch Jéeobao',[g] tu beetaj altaro'ob utia'al u adorarta'al le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano'.[h] **6** Tu tóokaj u hijo, meyajnaj magia ti', tu jóo'saj suerte[i] yéetel tu ts'áaj máako'ob utia'al ka t'aanako'ob yéetel le kimeno'obo', ts'o'ole' tu ts'áaj xan j-meeno'ob.[j] Tu beetaj ya'ab ba'alo'ob jach táaj k'aastak tu táan Jéeoba utia'al u ofendertik.

7 Le imagen* tu beetaj utia'al u adorarta'alo'[k] tu ts'áaj te' tu yotoch Jéeobao'. Yo'olal le naja' Diose' u ya'almaj ti' David yéetel ti' Salomón, u hijo: «Ichil tuláakal u tribuilo'ob Israele', tene' ts'o'ok in yéeyik le naja' bey xan u kaajil Jerusalén utia'al in ts'áaik in k'aaba'i', in k'aaba'e' ti' kun p'áatal utia'al mantats'i'.[l] **8** Tene' mix bik'in ken in ka'a jóo's u kaajil Israel te' lu'um tin ts'áaj ti' u yúuchben láak'tsilo'obo'.[m] Chéen ba'ale' unaj u beetko'ob tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'alikti'obo',[n]

CAP 20
a 2Re 24:12
b Da 1:19 Da 2:49
c Sl 141:5
d Isa 39:8
e Jn 9:11
f 2Cr 32:30
g 1Re 2:10
h 2Re 21:16 2Re 23:26 2Cr 33:11-13
i 2Cr 32:33

CAP 21
j 1Cr 3:13 Mt 1:10
k 2Cr 33:1
l Dt 12:30, 31 2Cr 36:14 Eze 16:51
m 2Cr 33:2-6

Columna 2
a 2Re 18:1, 4
b 2Re 23:4
c 1Re 16:30, 32
d Dt 4:19
e Jer 32:34
f Dt 12:5 2Sa 7:12, 13 1Re 8:29 1Re 9:3
g 1Re 6:36 1Re 7:12
h Eze 8:16
i Le 19:26
j Le 20:27 Dt 18:10, 11
k 2Re 23:6
l 2Cr 33:7-9
m 1Cr 17:9
n Dt 28:1

20:21 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

21:7 *Wa «che».

unaj u ts'o'okbesko'ob tuláakal le Ley a'ala'abti'ob tumen Moisés ka u ts'o'okbeso'obo'». **9** Chéen ba'ale' le israelita'obo' ma' tu yu'ubo'ob t'aani'. Manasése' ma' xu'ul u túulch'intko'ob utia'al ka u beeto'ob ba'alo'ob maas jach k'aastak ke le ku beetik ka'ach le lu'umo'ob tojolch'inta'ab tu táano'ob tumen Jéeobao'.[a]

10 Jéeobae' ma' xu'ul u túuxtik u profeta'ob[b] utia'al u ya'alikti'ob: **11** «Manasés, u reyil Judáe', ts'o'ok u beetik tuláakal le ba'alo'ob sen k'aastaka'. Ts'o'ok u beetik ba'alo'ob maas k'aastak ke le tu beetaj tuláakal le amorreo'ob[c] kuxlajo'ob antes ti' leti'o',[d] ts'o'ole' yéetel tuláakal le x-lala'* imageno'ob tu beeto' ts'o'ok u beetik u k'ebantal u kaajil Judá. **12** Le o'olale' lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israela': ‹Yaan in taasik junp'éel nojoch castigo tu yóok'ol Jerusalén[e] yéetel tu yóok'ol Judá, le máax ken u yu'ub le ba'ax kun úuchla' yaan u sen ja'ak'al u yóol.*[f] **13** Yaan in p'i-sik Jerusalén yéetel le suum meyajnaj utia'al u p'i'isil[g] Samariao',[h] yéetel yaan u meyajten le nu'ukul utia'al u yúuchul nivelar je'ex úuchik u meyajten yéetel u familia Acabo'.[i] Yaan in limpiokíintik Jerusalén je'ex u limpiarta'al junp'éel nojoch taza ku p'o'obol yéetel ku nokkíinta'ale'.[a] **14** Yaan in xúump'attik le u yalab le máaxo'ob yano'ob ichil in herenciao',[b] yéetel yaan in k'ubko'ob tu k'ab tuláakal u enemigo'ob utia'al ka bisa'ako'ob, yéetel yaan u yokla'al le ba'alo'ob yaanti'obo'.[c] **15** Tumen leti'obe' tu beeto'ob ba'ax k'aas tin táan, yéetel ma' xu'uluk u ofenderkeno'ob desde te' k'iin ka jóok' u yúuchben láak'tsilo'ob tu lu'umil Egiptoo'›».[d]

16 Manasése' ma' chéen tu túulch'intaj u lu'umil Judá u beet ba'ax k'aas utia'al u k'ebantal tu táan Jéeobai'. Leti'e' tu kíimsaj jach táaj ya'ab máako'ob inocente'ob tu kaajil Jerusalén, tu kíimso'ob desde junp'éel tséel ti' Jerusalén tak tuláak' tséelo'.[e] **17** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Manasés, tuláakal le ba'alo'ob tu beeto' bey xan le bix úuchik u beetik ba'alo'ob k'aastako', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'? **18** Manasése' kíime'* ka mu'uk te' jardín yaan tu yotocho', tu jardín Uzá.[f] Amón, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

19 Veintidós años yaan ti' Amón[g] ka káaj u reinar, yéetel dos años xáanchaj táan u reinar desde tu kaajil Jerusalén.[h] U k'aaba' u maamae' Mesulémet, u hija Arus, juntúul máak ku taal ti' u

21:11 *Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob. **21:12** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u juum u xikno'ob».

21:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

CAP 21

a Dt 7:1

b 2Cr 33:10 2Cr 36:15, 16 Jer 7:25 Mt 23:37

c Gé 15:16

d Le 18:24, 25 2Re 23:26 2Re 24:3 Jer 15:4

e 2Re 22:16, 17 Miq 3:12

f Jer 19:3

g Isa 28:17 Lam 2:8

h 2Re 17:6 Eze 23:33

i 1Re 21:21 2Re 10:11

Columna 2

a Jer 25:9

b Dt 32:9 2Re 17:18

c Le 26:25 Dt 28:63

d Dt 9:21 Dt 31:29 Jue 2:11, 13

e 2Re 24:3, 4 Jer 2:34 Mt 23:30 Heb 11:37

f 2Re 21:23, 26

g Mt 1:10

h 2Cr 33:21

kaajil Yotbá. **20** Amóne' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba, je'ex úuchik u beeta'al tumen Manasés, u papáo'.[a] **21** Leti'e' ma' xu'ul u beetik tuláakal le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj u papáo', yéetel seguernaj u chintal u adorart le x-lala' imageno'ob tu adorartaj u papáo'.[b] **22** Leti'e' tu xúump'attaj Jéeoba, u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob, ma' tu beetaj le ba'ax uts tu t'aan Jéeobao'.[c] **23** Le ka máan k'iine' le máaxo'ob meyajtik le rey Amóno' tu traicionarto'obe' ka tu kíimso'ob tu yotoch. **24** Chéen ba'ale' u kajnáalilo'ob Judáe' tu kíimso'ob tuláakal le máaxo'ob traicionart le rey Amóno' ka tu ts'áajo'ob Josías, u hijo, utia'al ka u beet u reyil tu lugar.[d] **25** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Amón yéetel tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'? **26** Amóne' kíime' ka mu'uk te' tu jardín Uzáo'.[e] Josías,[f] u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

22 Ocho años yaan ka'ach ti' Josías[g] ka káaj u reinar, 31 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén.[h] U k'aaba' u maamae' Jedidá, u hija juntúul máak ku k'aaba'tik Adaya ku taal ti' u kaajil Bozkat.[i] **2** Josíase' tu beetaj ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba, tu beetaj je'ex tu beetil David u yúuchben láak'tsilo',[j] ma' jóok' ti' le bej unaj u bisko'.

CAP 21
a 2Cr 33:22, 23
b 2Re 21:1, 3
c 2Re 22:16, 17 Jer 2:13
d 2Cr 33:25
e 2Re 21:18
f Mt 1:10

CAP 22
g 1Re 13:2 Jer 1:2 Sof 1:1
h 2Cr 34:1, 2
i Jos 15:20, 39
j 1Re 15:5

Columna 2
a 2Cr 34:8
b 1Cr 6:13
c 2Re 12:4, 5 2Cr 24:8
d 2Re 12:9 2Cr 34:9
e 2Re 12:11, 12 2Cr 34:10
f 2Cr 34:11
g 2Re 12:15 2Cr 34:12
h 2Re 22:3
i Dt 31:24-26
j 2Cr 34:14, 15

3 Dieciocho años káajak u reinar Josías ka tu túuxtaj t'anbil Safán le secretarioo'. Safáne' u hijo Azalías yéetel u yáabil Mesulam. Josíase' tu túuxtaj Safán tu yotoch Jéeobae'[a] ka tu ya'alajti': **4** «Xeen tak tu'ux yaan Ilquías,[b] u nojchil le sacerdote'obo', ka a wa'alti' ka u much'kíint tuláakal le taak'in ku bisa'al tu yotoch Jéeobao',[c] tuláakal le ku ts'a'abal tumen le kaajo', le ku juntarta'al tumen le máaxo'ob kanáantik le joonajo'obo'.[d] **5** Le taak'ino' unaj u ts'a'abal ti' le máaxo'ob ts'a'an u yilo'ob le meyaj ku beeta'al tu yotoch Jéeobao', leti'ob túune' unaj u ts'áaiko'ob ti' le máaxo'ob táan u yutskíintiko'ob le ba'ax k'aschaja'an* tu yotoch Jéeobao'.[e] **6** Yaan u ts'áaiko'ob ti' le artesano'obo', ti' le máaxo'ob utskíintik le pak'o'obo' yéetel ti' le albañilo'obo'. Yaan xan u meyajti'ob utia'al u maniko'ob che'ob yéetel tuunicho'ob póola'ano'ob utia'al u yutskíinta'al le najo'.[f] **7** Chéen ba'ale' ma' unaj u k'áata'al cuenta ti'ob yo'olal le taak'in ku ts'a'abalti'obo', tumen leti'obe' jach de confianza'ob».[g]

8 Le ka máan k'iine' Ilquías, le u maas nojchil le sacerdote'obo', tu ya'alaj ti' Safán, le secretarioo':[h] «Ts'o'ok in kaxtik u libroil le Ley[i] te' tu yotoch Jéeobao'». Ilquíase' tu ts'áaj le libro ti' Safáno', leti' túune' jo'op' u xokik.[j] **9** Safán túune' bin tu yiknal le

22:5 * Wa «le pak'o'ob xiiklo'ob».

reyo' ka tu ya'alajti': «Le máaxo'ob meyajtikecho' ts'o'ok u ch'a'iko'ob le taak'in yaan tu yotoch Jéeobao' yéetel ts'o'ok u ts'áaiko'ob ti' le máaxo'ob ts'a'an u yilo'ob le meyaj ku beeta'al tu yotoch Dioso'».[a] **10** Safáne' tu ya'alaj xan ti' le reyo': «Ilquías le sacerdoteo' tu ts'áajten junp'éel libro».[b] Safáne' káaj túun u xokik le libro tu táan le reyo'.

11 Chéen p'elak tu yu'ubil le rey ba'ax ku ya'alik u libroil le Leyo', tu jataj u nook'.[c] **12** Le rey túuno' tu ya'alaj ti' Ilquías le sacerdoteo', ti' Aicam[d] u hijo Safán, ti' Acbor u hijo Micaya, ti' Safán le secretarioo' yéetel ti' Asaya, juntúul ti' le máaxo'ob meyajtiko': **13** «Xeene'ex tin parte, tu parte le kaajo' yéetel tu parte tuláakal Judáe' utia'al ka a k'áate'ex ti' Jéeoba ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax ts'íibta'an te' libro ts'o'ok u kaxta'alo'. Jéeobae' ts'o'ok u jach p'u'ujul t-contra,[e] tumen k-úuchben láak'tsilo'obe' ma' tu beeto'ob le ba'ax ts'íibta'an te' libroo', ma' tu beeto'ob tuláakal le ba'ax ku ya'alik ka k-beeto'».

14 Le o'olale' Ilquías le sacerdoteo', Aicam, Acbor, Safán yéetel Asayae' bino'ob tu yiknal Uldá, le profetisao'.[f] Le ko'olela' u yatan ka'ach Salum, le máaka' leti'e máax ts'a'an u kanáant le nook'o'obo', leti'e' u hijo Tikvá, yéetel u yáabil Arás. Uldáe' ti' kaja'an ka'ach te' Túumben Colonia yaan tu kaajil Jerusaléno', yéetel ti' bin ilbili'.[g] **15** Uldáe' tu ya'alaj ti' le máako'obo': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israelo': ‹A'ale'ex ti' le máak túuxte'ex tin wiknalo': **16** «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Yaan in taasik k'aas tu yóok'ol le lu'uma' bey xan tu yóok'ol u kajnáalilo'ob, yaan in beetik u béeytal tuláakal le ba'ax ku ya'alik le libro ts'o'ok u xo'okol tumen u reyil Judáo'.[a] **17** Leti'obe' ts'o'ok u xúump'atkeno'ob, táan u beetko'ob u buts'ilankil u sacrificio'ob ti' uláak' dioso'ob[b] yéetel táan u ofenderkeno'ob yéetel tuláakal ba'ax ku beetko'ob.[c] Le beetke' tene' yaan in sen p'u'ujul tu contra le lugara' yéetel ma' kun máan in p'uja'anil›».[d] **18** Chéen ba'ale' a'ale'ex ti' u reyil Judá, le máax túuxte'ex utia'al u yojéeltik ba'ax ku ya'alik Jéeobao': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israel yo'olal le ba'axo'ob ts'o'ok a wu'uyik u xo'oklo': **19** ‹Teche' yaachaj u yóol a puksi'ik'al yéetel ta mixba'alkúuntaba[e] tu táan Jéeoba le ka ta wu'uyaj le ba'ax tu ya'alaj tu contra le lugara' bey xan tu contra u kajnáalilo'ob. Le ka ta wu'uyaj yaan u taal junp'éel maldición tu yóok'olo'ob yéetel yaan u sen sajaktalo'ob yo'olal le ba'ax kun úuchulti'obo', teche' ta jataj a nook'e'[f] yéetel ok'olnajech tin táan. Tu yo'olal lela' ts'o'ok xan in wu'uyikech, ku ya'alik Jéeoba. **20** Tene' yaan in beetik a je'elel yéetel a úuchben láak'tsilo'ob, ich jeets'elil kan kíimil, ma' ken a wil tuláakal le k'aas ken in taas tu

CAP 22

a 2Cr 34:16-18

b Dt 31:9

c 2Cr 34:19-21
Joe 2:13

d 2Re 25:22
Jer 26:24

e Dt 4:24
Dt 29:27
Dt 31:17

f Éx 15:20
Jue 4:4
Ne 6:14
Lu 2:36
Hch 21:8, 9

g 2Cr 34:22-28

Columna 2

a 2Re 22:8

b Éx 20:3
Dt 32:17
Jue 2:12
Jer 2:11

c Isa 2:8

d Dt 32:22
Isa 33:14
Jer 7:20
Eze 20:48

e 1Re 21:29
Snt 4:6

f 2Re 22:11

yóok'ol le lu'uma'»»». Le máako'ob túuno' suunaj u ya'alo'ob ti' le rey le ba'ax a'ala'abti'oba'.

23 **1** Le rey Josías túuno' tu ya'alaj ka mu'uch'uk tuláakal u nuuktakil u lu'umil Judá yéetel Jerusalén.[a] **2** Le ka ts'o'oke' le reyo' bin tu yotoch Jéeoba, tu yéetele' bin tuláakal u xiibilo'ob Judá, tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'ob Jerusaléno' bey xan le sacerdote'ob yéetel le profeta'obo'. Bin tuláakal le kaajo', desde u maas chichnil tak u maas nojchil. Le reyo' tu xokajti'ob tuláakal le ba'ax ts'íibta'an tu libroil[b] le pacto[c] kaxta'ab tu yotoch Jéeobao'.[d] **3** Leti'e' wa'alaj tu tséel le columnao' ka tu beetaj* junp'éel pacto tu táan Jéeoba,[e] tu ya'alaj de ke yaan u yu'ubik u t'aan Jéeoba yéetel yaan u beetik ba'ax ku ya'alik u mandamiento'ob yéetel u leyo'ob. Tu ya'alaj yaan u beetik yéetel tuláakal u puksi'ik'al bey xan yéetel u jaajil u yóol. Tu ya'ale' yaan u béeykuntik le pacto ikil u beetik le ba'ax ts'íibta'an te' libroo'. Tuláakal túun le kaajo' tu ya'alaj yaan u beetik ba'ax ku ya'alik le pactoo'.[f]

4 Le rey túuno' tu t'anaj Ilquías[g] le u maas nojchil le sacerdote'obo', tu t'anaj le uláak' sacerdote'obo' bey xan le máaxo'ob kanáantik le joonajo'obo', ka tu ya'alajti'ob ka u jóo'so'ob tu templo Jéeoba tuláakal le nu'ukulo'ob beeta'ab utia'al Baal, utia'al le che' ku adorarta'alo'[a] bey xan utia'al tuláakal le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano'obo'. Leti' túune' tu láaj tóoko'ob paachil ti' u kaajil Jerusalén, te' terreno'ob tu'ux ku yúuchul paak'al yano'ob tu Táax Lu'umil Cedróno'. Le ka ts'o'oke' tu bisaj u ta'anil tu kaajil Betel.[b] **5** Leti'e' tu jóo'saj tuláakal le sacerdote'ob ku meyajtiko'ob yaanal dioso'obo', le ts'a'abo'ob tumen u reyilo'ob Judá utia'al ka u beeto'ob u buts'ilankil le sacrificio'ob te' ka'anal lugaro'ob yaan tu kaajilo'ob Judá bey xan tu ba'pach Jerusaléno'. Tu jóo'saj xan tuláakal le máaxo'ob beetik u buts'ilankil le sacrificio'ob ku k'u'ubul ti' Baalo', ti' le K'iino', ti' le Lunao', ti' le u múumuch'al estrella'obo' bey xan ti' tuláakal le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano'obo'.[c] **6** Le che' ku adorarta'al[d] yaan ka'ach tu yotoch Jéeobao' tu jóo'saj paachil ti' u kaajil Jerusalén, te' tu Táax Lu'umil Cedróno', ka tu tóokaj te'elo',[e] le ka ts'o'oke' tu juch'aj tak ka p'áat bey polvoe' ka tu tosaj yóok'ol u muknal le máako'obo'.[f] **7** Tu nikaj xan u yotoch le xiibo'ob ku prostituirkuba'obo',[g] le najo'oba' tia'ano'ob ka'ach tu templo Jéeobae', yéetel ti' yaan xan le ko'olelo'ob ku chuyko'ob le najo'ob de nook' utia'al le che' ku adorarta'alo'.

8 Josías túune' tu jóo'saj tuláakal le sacerdote'ob yano'ob tu kaajilo'ob Judáo' ka tu biso'ob Jerusalén. Leti'e' tu k'askúuntaj xan le ka'anal

23:3 *Wa «tu ka'a beetaj junp'éel pacto».

CAP 23

a 2Cr 34:29, 30
b Dt 31:26
c Éx 24:8
d 2Re 22:8
e 2Re 11:17 2Cr 15:10, 12
f Jos 24:24, 25 2Cr 34:31, 32
g 2Re 22:4

Columna 2

a 2Re 21:1, 7 2Cr 34:4
b 1Re 12:28, 29
c 2Re 21:1, 3 Jer 8:1, 2
d 2Re 21:1, 7
e Dt 7:25
f 2Cr 34:4
g Le 18:22 Dt 23:17, 18 1Re 15:11, 12 1Re 22:46

lugaro'ob yano'ob desde Gueba[a] tak Beer-seba[b] utia'al ma' u ka'a úuchul adorari'. Le ka'anal lugaro'oba' leti'e tu'ux ku beeta'al u buts'ilankil le sacrificio'ob tumen le sacerdote'obo'. Tu nikaj xan le ka'anal lugaro'ob yano'ob te' tu'ux yaan u joonajil Josué, u nojchil le kaajo'. Le kéen okok máak ichil le kaajo' le joonaja' tia'an tu x-ts'íik máake'. **9** Le sacerdote'ob ku meyajo'ob ka'ach te' ka'anal lugaro'obo' ma' cha'ab u meyajo'ob tu altar Jéeoba yaan Jerusaléno'.[c] Chéen ba'ale' ku cha'abal ka'ach u jaantiko'ob le waajo'ob mina'an u levadurail ku jaantik u yéet sacerdoteilo'obo'. **10** Josíase' tu k'askúuntaj xan Tófet[d] utia'al ma' u ka'a úuchul adorari', le lugara' tia'an ka'ach tu táax lu'umil u paalal Hinóne',*[e] beyo' mix máak kun páajtal u ka'a tóokik u hijo wa u hija ti' le dios Móleko'.[f] **11** Leti'e' tu ya'alaj ma' u yoksa'al tsíimino'ob tu yotoch Jéeoba, le tsíimino'oba' ti' ku yoksa'alo'ob ka'ach te' tu'ux yaan le comedor utia'al Natán-mélek u nojchil le soldado'obo', te' tu'ux yaan junp'éel techo yaan u columnailo'obo'. Le tsíimino'oba' leti'e k'uba'ano'ob ka'ach tumen u reyilo'ob Judá utia'al u adorarta'al le K'iino'. Josías xane' tu tóokaj le carro'ob k'uba'ano'ob ti' le K'iino'.[g] **12** Leti'e' tu nikaj le altaro'ob beeta'an ka'ach tumen u reyilo'ob Judá te' tu techoil[h] u yotoch Acazo', tu nikaj xan le altaro'ob tu beetaj Manasés te' ka'ap'éel terreno'ob yano'ob ka'ach tu yotoch Jéeobao'.[a] Tu xiixkúunto'obe' ka tu tosaj u polvoil tu Táax Lu'umil Cedrón. **13** Josíase' tu k'askúuntaj le ka'anal lugaro'ob yano'ob aktáan ti' Jerusalén utia'al ma' u ka'a úuchul adorari', le yano'ob tu noojolil* le pu'uk ku k'aaba'tik u Montañail Xu'ulsajo'.# Le ka'anal lugaro'oba' Salomón u reyil Israel beetmilo'ob utia'al Astoret△ u x-la' diosa le sidonio'obo', utia'al Kemós▣ u x-la' dios Moab bey xan utia'al Milcom[b] u x-la' dios le ammonita'obo'.[c] **14** Josíase' tu xiixkúuntaj le columna'ob ku adorarta'alo' yéetel tu xo'oxot'aj le che'ob ku adorarta'alo',[d] le tu'ux yano'ob ka'acho' tu chupaj yéetel u baakel kimeno'ob. **15** Josíase' tu nikaj xan le altar yaan Betelo', le altar yaan te' ka'anal lugar beeta'an tumen Jeroboán u hijo Nebato', le ka'anal lugar tu'ux k'ebanchaj Israelo'.[e] Le ka ts'o'ok u nikik le altar yéetel le ka'anal lugaro' tu tóoke' ka tu juch'aj tak ka p'áat bey polvoe', ka ts'o'oke' tu tóokaj xan le che' ku adorarta'alo'.[f]

23:10 *Ilawil «Gehena», página 2563.

23:13 *Wa «sur». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu x-no'oj». Wa táan u paakat máak tu tojil lak'ine' le ka'anal lugaro'obo' ti' yano'ob ka'ach tu tojil le noojolo'. #Uláak' bix k'aj óola'anile' u Montañail le Olivo'obo', bey u ya'ala'al ti' le tséel yaan tu tojil noojolo'; k'aj óola'an xan bey le Montaña de la Ofensa. △Ilawil página 2557. ▣Lela' leti'e u maas nojchil le dioso'ob ku adorarta'al ka'ach tumen le moabita'obo'.

CAP 23

a Jos 21:17, 19
1Re 15:22

b Gé 21:31

c Eze 44:10
Mal 2:7, 8

d Jer 7:31

e Jos 15:8

f 2Re 16:2, 3
Jer 32:35

g Dt 4:19
Eze 8:16

h Jer 19:13
Sof 1:4, 5

Columna 2

a 2Re 21:1, 5

b Sof 1:4, 5

c 1Re 11:5, 7

d Éx 23:24
Dt 7:5
2Cr 34:1, 3

e 1Re 12:28, 33

f 2Cr 34:6, 7

16 Josías túune' tu sutubae' ka tu yilaj le muknalo'ob yano'ob te' montañao', leti' túune' tu beetaj ka jóo'sa'ak le baako'ob yaan ichilo'obo' ka tu tóoko'ob yóok'ol le altar utia'al u k'askúuntik le altaro', tu beetaj beyo' utia'al ma' u ka'a úuchul adorari'. Bey túuno' le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ti' u profetao' béeychaji.[a] **17** Josíase' tu ya'alaj: «¿Máax tia'al le muknal yaan te'elo'?». U máakilo'ob le kaajo' tu ya'alo'obti': «Te'elo' ti' muka'an u profeta le u jaajil Dios ku taal tu lu'umil Judáo',[b] leti'e profeta a'al de ke yaan u yúuchul le ba'axo'ob ts'o'ok a beetik tu contra le altar yaan Betelo'». **18** Josías túune' tu ya'alaj: «Mix máak unaj u machik u baakelo'ob, p'ate'ex je'ex yanilo'». Leti'ob túune' tu p'ato'ob u baakelo'ob je'ex yanilo', ts'o'ole' ma' tu macho'ob xan u baakelo'ob le uláak' profeta taal desde Samariao'.[c]

19 Te' kaajo'ob yano'ob Samariao',[d] Josíase' tu nikaj tuláakal le najo'ob tu'ux ku yúuchul adorar beeta'ano'ob te' ka'anal lugaro'obo', le beeta'abo'ob tumen u reyilo'ob Israel utia'al u ofenderko'ob Dioso', tu beetajti'ob je'ex úuchik u beetik ti' le ka'anal lugar yaan Betelo'.[e] **20** Yóok'ol le altaro'obo' Josíase' tu kíimsaj tuláakal le sacerdote'ob yano'ob te' ka'anal lugaro'obo' yéetel tu tóokaj u baakel kimeno'ob yóok'ol le altaro'obo'.[f] Le ka ts'o'ok u beetik lelo' suunaj Jerusalén.

CAP 23

a 1Re 13:2

b 1Re 13:1

c 1Re 13:30, 31

d 1Re 12:25, 31
1Re 13:32
2Re 17:9

e 2Cr 34:6, 7

f 1Re 13:2

Columna 2

a 2Cr 35:1

b Éx 12:3-14

c 2Cr 35:18, 19

d Le 19:31
Dt 18:10, 11
2Re 21:1, 6
Isa 8:19

e Gé 31:19

f Nú 33:52
Dt 12:2

g 2Re 22:8

h Dt 4:29

21 Le rey Josías túuno' tu ya'alaj ti' tuláakal le kaajo': «Festejarte'ex junp'éel Pascua*[a] utia'al Jéeoba a Dios-e'ex je'ex ts'íibta'anil tu libroil le pactoa'».[b] **22** Desde te' k'iino'ob táan u juzgar le juezo'ob yóok'ol Israelo' yéetel desde tu k'iinilo'ob u reyilo'ob Israel yéetel u reyilo'ob Judáe' ma' festejarta'ak ka'ach junp'éel Pascua je'ex le beeta'aba'.[c] **23** Le Pascua beeta'ab utia'al Jéeoba tu kaajil Jerusaléno' beeta'ab 18 años káajak u reinar Josías.

24 Josías xane' tu xu'ulsaj le máako'ob ku t'aano'ob yéetel le kimeno'obo', le j-meeno'obo',[d] le imageno'obo', *[e] le x-lala'[#] imageno'obo' bey xan tuláakal le ba'alo'ob jach k'aastak yaan tu lu'umil Judá yéetel tu kaajil Jerusaléno'. Tuláakal lela' tu beetaj utia'al u ts'o'okbesik le ba'ax ku ya'alik le Ley[f] ts'íibta'an te' libro kaxta'ab tu yotoch Jéeobao',[g] le libro kaxta'ab tumen Ilquías le sacerdoteo'. **25** Antes ti' u beetik u reyil Josíase', ma' yanchaj juntúul rey ka suunak tu yiknal Jéeoba je'ex tu beetil leti'o'. Leti'e' suunaj tu yiknal Dios yéetel tuláakal u puksi'ik'al, yéetel tuláakal u kuxtal[h] bey xan yéetel tuláakal u muuk', tu beetaj tuláakal ba'ax ku ya'alik u Ley Moisés. Le ka

23:21 *Ilawil página 2575. **23:24** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le terafimo'obo'». Ilawil «Terafim», página 2582. # Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

kíime' ma' yanchaj uláak' rey je'ex leti'e'.

26 Kex beyo' Jéeobae' ma' xu'ul u p'u'ujuli', p'uja'an ka'ach tu contra Judá tu yo'olal le ba'alo'ob sen k'aastak tu beetaj Manasés utia'al u ofenderko'.[a] **27** Jéeobae' tu ya'alaj: «Yaan in lu'sik Judá tin táan[b] je'ex úuchik in lu'sik Israelo'.[c] Yaan in náachtal ti' Jerusalén, le kaaj tin yéeyo', le naj tin wa'alaj tu yo'olalo': ‹Ti' kun p'áatal in k'aaba'i'».[d]

28 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Josías, yéetel tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'? **29** Te' k'iino'ob táan u reinar Josíaso', Faraón Nekó u reyil Egiptoe', bin tak tu jáal le Río Éufrates utia'al u yáantik u reyil Asiriao'. Le rey Josías túuno' bin ba'ate'el tu contra, chéen ba'ale' le ka ila'ab tumen Nekóe' kíimsa'ab te' kaaj ku k'aaba'tik Meguidóo'.[e] **30** Le máaxo'ob meyajtik túun Josíaso' tu ch'a'ajo'ob u wíinklile', tu na'akso'ob ti' junp'éel carroe' ka tu biso'ob desde Meguidó tak Jerusalén, ka tu muko'ob te' tu muknalo'. U kajnáalilo'ob Judá túune' tu yalo'ob aceite tu pool Jeoacaz, u hijo Josíase', ka tu beeto'ob reyil tu lugar u papá.[f]

31 Veintitrés años yaan ka'ach ti' Jeoacaz[g] ka káaj u reinar, yéetel tres meses xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Amutal,[h] u hija Jeremías, juntúul máak ku taal ti' u kaajil Libná. **32** Jeoacaze' tu beetaj ba'ax k'aas tu táan Jéeoba je'ex úuchik u beetik u yúuchben láak'tsilo'obo'.[a] **33** Le Faraón Nekóo'[b] tu beetaj u xu'ulul u reinar Jeoacaz tu kaajil Jerusaléne' ka tu beetaj u k'a'alal tu kaajil Riblá,[c] le kaaja' tia'an ka'ach tu territorio Amate'. Nekóe' tu beetaj xan ka bo'ota'akti' tumen Judá 3 toneladas yéetel 420 kilos* plata bey xan kex 34 kilos# oro.[d] **34** Faraón Nekóe' tu ch'a'aj Eliaquim, u hijo Josíase', ka tu beetaj reyil tu lugar u papá, tu k'exaj u k'aaba'e' ka tu ts'áaj u k'aaba't Jeoyakim. Leti'e' tu beetaj xan u bisa'al Jeoacaz tak tu lu'umil Egipto,[e] te'elo' ti' kíimi'.[f] **35** Jeoyakime' tu ts'áaj ti' Faraón le oro yéetel le plata tu k'áato', chéen ba'ale' utia'al u juntarke' k'a'abéetchaj u k'áatik ti' u kajnáalilo'ob le lu'umo'. Leti'e' tu ya'alaj buka'aj oro yéetel buka'aj plata ken u ts'áa cada juntúul utia'al u chúukpajal le buka'aj tu k'áataj le Faraón Nekóo'.

36 Veinticinco años yaan ka'ach ti' Jeoyakim[g] ka káaj u reinar, yéetel 11 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén.[h] U k'aaba' u maamae' Zebidá, u hija juntúul máak ku k'aaba'tik Pedaya ku taal ti' u kaajil Rumá. **37** Jeoyakime' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan

CAP 23

a 2Re 21:11, 12 2Re 24:3, 4 Jer 15:4

b Dt 29:28 2Re 25:11 Eze 23:33

c 2Re 18:11 2Re 21:13

d Dt 12:5 1Re 8:29 1Re 9:3

e 1Re 9:15 2Cr 35:20-25 Zac 12:11

f 2Cr 36:1, 2

g Jer 22:11

h 2Re 24:18

Columna 2

a 2Re 21:1, 2 2Re 21:19-21

b 2Re 23:29

c Jer 39:5 Jer 52:10

d 2Cr 36:3

e 2Cr 36:4, 5

f Jer 22:11, 12

g Jer 1:3 Jer 22:18, 19

h 2Cr 36:5

23:33 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 talentos». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel talento».

Jéeoba[a] je'ex úuchik u beetik u yúuchben láak'tsilo'obo'.[b]

24 Tu k'iinilo'ob táan u reinar Jeoyakime', Nabucodonosor[c] u reyil Babiloniae' taal ba'ate'el tu contra, Jeoyakim túune' p'áat tres años yáanal u páajtalil Nabucodonosor. Chéen ba'ale' tu ts'áajuba tu contra, tu yóotaj u lu'suba yáanal u páajtalil. **2** Jéeoba túune' tu beetaj u atacarta'al Jeoyakim tumen junjaats soldado'ob caldeo'ob,[d] sirio'ob, moabita'ob yéetel ammonita'ob. Jéeobae' seguernaj u beetik u atacarta'al u lu'umil Judá utia'al u xu'ulsikti', tu beetaj utia'al ka úuchuk le ba'ax u beetmaj u ya'ala'al tumen u profeta'obo'.[e] **3** Le ba'ax úuch ti' Judáo' Jéeoba a'al ka úuchuk, tumen leti'e' u k'áat ka'ach u lu'so'ob tu táan[f] yo'olal le sen ba'alo'ob k'aastak tu beetaj Manaséso'[g] **4** bey xan yo'olal le máako'ob inocente'ob tu kíimso'.[h] Manasése' tu chupaj u kaajil Jerusalén yéetel u k'i'ik'el máako'ob inocente'ob, le o'olal Jéeobae' ma' tu yóotaj u perdonarto'obi'.[i]

5 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Jeoyakim, yéetel tuláakal le ba'alo'ob tu beeto', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Judáo'?[j] **6** Jeoyakime' kíime'*[k] ka mu'uki, Joaquín, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

7 U reyil Egiptoe' ma' ka'a jóok' tu territorio utia'al u bin ba'ateli', tumen u reyil Babiloniae' tu ch'a'aj tuláakal le lu'umo'ob yaan ka'ach ti' u reyil Egiptoo',[a] tu ch'a'aj tuláakal le lu'umo'ob yano'ob desde tu Táax Lu'umil Egipto[b] tak te' Río Éufrateso'.[c]

8 Dieciocho años yaan ka'ach ti' Joaquín[d] ka káaj u reinar, yéetel tres meses xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén.[e] U k'aaba' u maamae' Neustá, leti'e' u hija Elnatán, juntúul máak ku taal ti' u kaajil Jerusalén. **9** Joaquíne' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba je'ex úuchik u beetik u papáo'. **10** Te' k'iino'ob je'elo' u soldado'ob Nabucodonosor, u reyil Babiloniae', bino'ob ba'ate'el tu contra Jerusaléne' ka tu ba'pachto'ob.[f] **11** Le ka k'uch Nabucodonosor u reyil Babilonia tu kaajil Jerusaléne' ba'pachta'an le kaaj tumen u soldado'obo'.

12 Joaquín, u reyil Judá túune', jóok'e' ka tu k'ububa ti' u reyil Babilonia,[g] tu yéetele' jóok' u maama, le príncipe'obo', le máaxo'ob meyajtiko' bey xan le máaxo'ob u ts'aamaj autoridad ti'obo'.[h] U reyil Babiloniae' tu machaj Joaquíne' ka tu bisaj. Lela' úuch ocho años káajak u reinar Nabucodonosor u reyil Babilonia.[i] **13** U reyil Babiloniae' tu ch'a'aj tuláakal le ba'alo'ob ko'ojtak yaan tu yotoch Jéeobao', bey xan le yano'ob tu yotoch* le

CAP 23
a Jer 26:21; Jer 36:22-24
b 2Cr 28:24, 25; 2Cr 33:1, 4

CAP 24
c Jer 25:1; Jer 46:2; Da 1:1; Da 3:1; Da 4:33
d Hab 1:6
e Le 26:27, 28; Dt 28:15; 2Re 23:27
f Le 26:33; Dt 4:26
g 2Re 21:11; 2Re 23:26
h 2Re 21:16; Jer 2:34; Jer 19:4
i Jer 15:1; Lam 3:42
j 2Cr 36:8
k Jer 22:18, 19; Jer 36:30

Columna 2
a Jer 46:2
b Nú 34:2, 5
c Gé 15:18; 1Re 4:21
d Jer 24:1; Jer 37:1
e 2Cr 36:8
f Da 1:1
g 2Cr 36:9, 10; Jer 24:1; Eze 17:12
h Jer 29:1, 2
i Jer 52:28

24:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

24:13 *Wa «palacio».

reyo'.[a] Tu xo'oxot'aj tuláakal le nu'ukulo'ob de oro yano'ob tu templo Jéeobao',[b] le nu'ukulo'ob beeta'abo'ob tumen Salomón u reyil Israelo'. Úuch je'ex tu ya'alil Jéeobao'. **14** Leti'e' tu bisaj tuláakal u kajnáalilo'ob Jerusalén, tu bisaj le príncipe'obo',[c] tuláakal le xiibo'ob jach u yojlo'ob ba'atelo', tuláakal le artesano'obo' bey xan le herrero'obo',*[d] 10,000 u túulal máako'ob tu bisaj. Ma' tu cha'aj u p'áatal mix máaki', chéen le máako'ob jach táaj óotsilo'obo'.[e] **15** Bey úuchik u bisa'al Joaquín[f] tumen Nabucodonosor tak tu lu'umil Babiloniao'.[g] Nabucodonosore' tu bisaj xan u maama le reyo', u yatano'ob le reyo', le máaxo'ob yaan autoridad ti'obo' bey xan le máaxo'ob jach k'aj óola'ano'obo', tu biso'ob desde Jerusalén tak Babilonia. **16** U reyil Babiloniae' tu bisaj xan tuláakal le soldado'obo', 7,000 u túulalo'ob, tu bisaj xan 1,000 u túulal artesano'ob yéetel herrero'ob,* tuláakal le máako'ob tu bisa' ka'ansa'ano'ob ba'ate'el. **17** U reyil Babiloniae' tu ts'áaj Matanías utia'al ka u beet u reyil tu lugar Joaquín, tu k'exaj xan u k'aaba'e' ka tu ts'áaj u k'aaba't Sedequías.[h] Matanías ka'ache' u tío Joaquín.[i]

18 Veintiún años yaan ka'ach ti' Sedequías ka káaj u reinar, yéetel 11 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Amutal,[a] leti'e' u hija Jeremías, juntúul máak ku taal ti' u kaajil Libná. **19** Sedequíase' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba je'ex úuchik u beetik Jeoyakimo'.[b] **20** Tuláakal le ba'ax úuch tu kaajil Jerusalén yéetel tu lu'umil Judáo' tu beetaj u sen p'u'ujul Jéeoba, le o'olal tu lu'so'ob tu táan.[c] Sedequías túune' tu ts'áajuba tu contra u reyil Babilonia.[d]

25 Te' día diez ti' le mes diezo',* Nabucodonosor[e] u reyil Babiloniae' taal yéetel tuláakal u ejército utia'al u ba'ate'el tu contra Jerusalén,[f] lela' úuch nueve años káajak u reinar Sedequías. Nabucodonosore' tu ba'pachtaj Jerusaléne' ka tu líi'saj junp'éel pak' tu ba'pach.[g] **2** Ba'pachta'ab le kaaj tak le ka tu chukaj 11 años káajak u reinar Sedequíaso'. **3** Te' día nueve ti' le mes cuatroo',* jach táan ka'ach u mu'yajta'al wi'ijil[h] te' kaajo' tumen mina'an mix ba'al utia'al u jaant le máako'obo'.[i] **4** Te' k'iin je'elo' jena'ab junxóot' ti' u pak'il le kaajo',[j] tuláakal le soldado'ob túuno' púuts'o'ob de áak'ab, jóok'o'ob te' joonaj yaan te' tu'ux yaan le ka'ap'éel pak'o'obo', naats' ti' u jardín le reyo'. Leti'obe' púuts'o'ob le táan u ba'pachta'al le kaaj tumen le caldeo'obo', le rey xano' jóok'e' ka bin te' bej ku bin

CAP 24

a 2Re 20:13, 17

b 1Re 7:48-50 Esd 1:7 Da 5:2

c Da 1:3, 6

d Jer 24:1

e 2Re 25:12

f 2Re 25:27 1Cr 3:17

g Jer 22:24, 25

h 2Cr 36:10-12 Jer 37:1 Jer 52:1

i 1Cr 3:15

Columna 2

a 2Re 23:31

b 2Re 23:36, 37 Jer 24:8 Jer 37:1, 2 Jer 38:5, 6 Eze 21:25

c 2Re 23:27

d 2Cr 36:11, 13 Jer 27:12 Jer 38:17 Eze 17:12-15

CAP 25

e Jer 27:8 Jer 43:10 Da 4:1

f 2Cr 36:17 Jer 34:2 Eze 24:1, 2

g Isa 29:3 Jer 32:2, 28 Jer 39:1 Jer 52:4, 5 Eze 4:1, 2 Eze 21:21, 22

h Le 26:26 Dt 28:53 Jer 37:21 Jer 38:2 Lam 4:4 Eze 4:16 Eze 5:10, 12

i Jer 52:6-11

j Jer 21:4 Jer 39:2, 4-7 Eze 33:21

24:14, 16 * Uláak' bix u traducirta'ale' «máako'ob ku beetko'ob nukuch pak'o'ob».

25:1 * U k'aaba' le mesa' Tebet. Ilawil «Tebet», página 2582. **25:3** * U k'aaba' le mesa' Tamuz. Ilawil «Tamuz», página 2581.

tu tojil le Arabáo'.[a] **5** Chéen ba'ale' le soldado'ob caldeo'obo' tu ch'a'pachto'ob le reyo' ka tu chukpachto'ob te' tu desiertoil Jericóo', tuláakal túun u soldado'ob le reyo' k'i'itpajo'ob. **6** Le caldeo'obo' tu macho'ob le reyo'[b] ka tu biso'ob tu kaajil Riblá, tu táan u reyil Babilonia, te'elo' ti' a'ala'ab ba'ax kun beetbil tu yéeteli'. **7** Leti'obe' tu kíimso'ob u paalalo'ob Sedequías, tu beeto'ob tu táan Sedequías. Le ka ts'o'oke' Nabucodonosore' tu ch'óopkintaj Sedequías, tu beetaj u encadenarta'al yéetel cadena'ob de cobree' ka tu bisaj Babilonia.[c]

8 Te' día siete ti' le mes cincoo',* Nebuzaradáne'[d] k'uch tu kaajil Jerusalén.[e] Lela' úuch 19 años káajak u reinar Nabucodonosor u reyil Babilonia. Nebuzaradáne' leti' ka'ach u nojchil le soldado'ob kanáantik u reyil Babiloniao'. **9** Nebuzaradáne' tu tóokaj u yotoch Jéeoba,[f] u yotoch* le reyo'[g] bey xan tuláakal le najo'ob yano'ob tu kaajil Jerusaléno',[h] tu tóokaj xan u yotoch le máako'ob jach k'aj óola'ano'obo'.[i] **10** Tuláakal le soldado'ob caldeo'ob yano'ob yáanal u nu'uktaj Nebuzaradáne' tu jeno'ob tuláakal le pak'o'ob yano'ob tu ba'pach u kaajil Jerusaléno'.[j] **11** Nebuzaradán, u nojchil le ejércitoo', tu ch'a'aj u bis le u yalab le máako'ob p'ata'ano'ob ka'ach te' kaajo', lelo'oba' leti'e máaxo'ob tu ts'áajuba'ob tu tséel u reyil Babiloniao'. Ts'o'ole' tu bisaj xan le u maasil máako'obo'.[a] **12** Chéen jujuntúul ti' le máako'ob maas óotsiltako'ob tu p'ataj utia'al ka meyajnako'ob bey esclavo'obe', tu p'ato'ob utia'al ka u meyajto'ob le lu'umo' bey xan le tu'ux pak'a'an uvao'.[b] **13** Le caldeo'obo' tu xo'oxot'o'ob le columna'ob de cobre[c] yano'ob tu yotoch Jéeobao', le carretilla'obo'[d] bey xan le nuxi' pila de cobre[e] yaan ka'ach tu yotoch Jéeobao', ka tu biso'ob le cobre tak Babiloniao'.[f] **14** Leti'obe' tu ch'a'ajo'ob xan tuláakal le ch'óoyo'obo', le pala'obo', le nu'ukulo'ob utia'al u tu'upul k'áak'o', le copa'obo' bey xan tuláakal le nu'ukulo'ob de cobre ku meyajo'ob ka'ach te' temploo'. **15** Nebuzaradáne' tu ch'a'aj le nu'ukulo'ob utia'al u ts'a'abal chúuko' yéetel le nukuch taza'ob beeta'ano'ob de oro puro[g] yéetel de ma'alob platao'.[h] **16** Ma' páajchaj u p'i'isil u aalil u cobreil le ka'ap'éel columna'obo', le nuxi' pilao' bey xan le carretilla'ob beeta'an ka'ach tumen Salomón utia'al u yotoch Jéeobao'.[i] **17** U ka'anlil cada columnae' kex 8 metros,*[j] yéetel tu punta'obe' ts'a'an junp'éel nuxi' adorno# de cobrei'. U ka'anlil cada adornoe' junp'éel metro yéetel 33 centímetros,△ tu

CAP 25

a Eze 12:12

b Jer 21:7

c Jer 32:4, 5 Eze 12:12, 13 Eze 17:16

d Jer 40:1

e Jer 52:12-14 Lam 4:12

f 1Re 9:8 Sl 74:3 Sl 79:1 Isa 64:11 Jer 7:14 Lam 1:10 Lam 2:7 Miq 3:12

g 1Re 7:1

h Jer 34:22

i 2Cr 36:19

j Ne 1:3 Jer 39:8

Columna 2

a Jer 15:2 Jer 39:9 Jer 52:15, 30 Eze 5:2

b Jer 39:10 Jer 52:16

c 1Re 7:15

d 1Re 7:27

e 1Re 7:23

f 2Re 20:17 Jer 52:17-20

g 1Re 7:48, 50

h 2Cr 24:14 2Cr 36:18 Esd 1:7, 10, 11 Da 5:2

i 1Re 7:47

j 1Re 7:15

25:8 *Ich k'aaba' le mesa' Ab. Ilawil «Ab», página 2554. **25:9** *Wa «palacio».

25:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «18 codos». #Ilawil «Nukuch adorno'ob», página 2573. △Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tres codos».

ba'pach le adorno'oba' ts'a'an adorno'ob de u forma junp'éel red bey xan granadas, tuláakal le ba'alo'oba' beeta'an de cobre.[a] Le ka'ap'éel columna'obo' igual bix beeta'anilo'ob.

18 Nebuzaradáne' tu bisaj xan Seraya[b] u nojchil le sacerdote'obo',* tu bisaj Sofonías[c] le sacerdote áantik le u nojchil le sacerdote'obo', yéetel tu bisaj xan le óoxtúul máako'ob kanáantik le joonajo'.[d] **19** Tu bisaj xan juntúul máax ts'a'an autoridad ti' yóok'ol le soldado'obo', tu bisaj cinco u túulal máako'ob ts'áaik consejo ka'ach ti' le rey yano'ob te' kaajo', yéetel tu bisaj xan u secretario le máax nu'uktik le ejércitoo', le secretarioa' leti'e máax much'ik le máako'ob yano'ob te' kaaj utia'al ka xi'iko'ob ba'atelo'. Nebuzaradáne' tu bisaj xan 60 u túulal ti' le máako'ob yano'ob te' kaajo'. **20** Leti'e'[e] tu ch'a'aj tuláakal le máako'oba' ka tu biso'ob tak tu kaajil Riblá[f] tu yiknal u reyil Babilonia. **21** U reyil Babilonia túune' tu láaj kíimso'ob tu kaajil Riblá, le kaaja' tia'an ka'ach tu territorio Amate'.[g] Bey úuchik u bisa'al u kajnáalilo'ob Judáo'.[h]

22 Nabucodonosor, u reyil Babiloniae', tu ts'áaj Guedalías[i] utia'al ka u nu'ukt le máaxo'ob p'áato'ob tu lu'umil Judáo'.[j] Guedalías ka'ache' u hijo Aicam[k] yéetel u yáabil Safán.[l] **23** Le ka tu yu'ubaj le u nuuktakil le ejército bey xan u soldado'ob de ke ts'o'ok u ts'a'abal Guedalías tumen u reyil Babilonia utia'al ka u nu'ukt le máako'obo', tu séeba'anile' bin u yilo'ob Guedalías tak tu kaajil Mizpá. Le u nuuktakil le ejército bin u yilo'obo' leti'e je'elo'oba': Ismael u hijo Netanías, Joanán u hijo Caréa, Seraya u hijo Tanúmet le netofatitao' yéetel Jaazanías u hijo juntúul maakatita.[a] **24** Guedalías túune' tu jurartaj ti' leti'ob bey xan ti' le soldado'ob yano'ob tu yéetelo'obo': «Ma' a ch'a'ike'ex saajkil a meyajte'ex le caldeo'obo'. Kajlene'ex te' lu'uma' yéetel meyajte'ex u reyil Babilonia, wa ka beetke'exe' yaan u binte'ex ma'alobil».[b]

25 Te' mes sieteo'* Ismaele'[c] taal tu kaajil Mizpá. Leti' ka'ache' u hijo Netanías yéetel u yáabil Elisamá, ti' u taal xan ka'ach ti' u familia le reyo'. Leti' yéetel uláak' diez máako'obe' bino'obe' ka tu kíimso'ob Guedalías bey xan le judío'ob yéetel le caldeo'ob yano'ob tu yéetel tu kaajil Mizpáo'.[d] **26** Le ka ts'o'ok u yúuchul lela' tuláakal le kaajo', desde u maas chichnil tak u maas nojchil bey xan u nuuktakil le ejércitoo', líik'o'obe' ka bino'ob Egipto.[e] Lela' tu beeto'ob tumen sajakchajo'ob ti' le caldeo'obo'.[f]

27 Te' año ka káaj u reinar Evil-merodak, u reyil Babiloniae', tu beetaj u jáalk'abta'al Joaquín,[g] u reyil Judá. Lela' úuch te' día 27 ti' le mes

CAP 25

a 1Re 7:16, 20; Jer 52:21-23

b Esd 7:1

c Jer 21:1, 2; Jer 29:25, 29

d Jer 52:24-27

e 2Re 25:8; Jer 39:9; Jer 40:1

f Jer 39:5

g Nú 34:2, 8; 1Re 8:65

h Dt 28:36, 64; 2Re 23:27; Jer 25:11

i Jer 39:13, 14

j Jer 40:5, 6

k Jer 26:24

l 2Re 22:8

Columna 2

a Jer 40:7-9

b Jer 27:12

c Jer 40:15

d Jer 41:1, 2

e Jer 42:14; Jer 43:4, 7

f Jer 41:17, 18

g 2Re 24:8, 12; Jer 24:1; Mt 1:11

25:18 * Ilawil «U nojchil le sacerdote'obo'», página 2586.

25:25 * U k'aaba' le mesa' Etanim. Ilawil «Etanim», página 2562.

12,* le ts'oka'anili' u máan 37 años k'a'alak Joaquín,[a] u reyil Judáo'. **28** Evil-merodake' ma'alob bix úuchik u tratartik Joaquín, tu beetaj ka maas respetarta'ak ke le u maasil reyo'ob yano'ob tu yéetel te' Babiloniao'.

25:27 * U k'aaba' le mesa' Adar. Ilawil «Adar», página 2554.

CAP 25

a Jer 52:31-34

29 Joaquín túune' tu lu'saj le nook' u ts'aamaj le k'ala'an ka'acho', ka jo'op' u janal tu táan le reyo', bey úuchik u beetik tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtalo'. **30** Sáamsamal ka'ach ku ts'a'abal u yo'och je'ex u ya'almil le reyo', bey úuchik tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtalo'.

U YÁAX LIBROIL

CRÓNICAS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Desde Adán tak Abrahán (1-27)
U paalal Abrahán (28-37)
Edomita'ob; u reyo'ob; u nuuktakil u tribu'ob (38-54)

2 U 12 hijo'ob Israel (1, 2)
U paalal Judá (3-55)

3 U paalal David (1-9)
Le máaxo'ob ku taalo'ob ti' le rey Davido' (10-24)

4 Uláak' u paalal Judá (1-23)
U oración Jabez (9, 10)
U paalal Simeón (24-43)

5 U paalal Rubén (1-10)
U paalal Gad (11-17)
Ku ganarta'al le agrita'obo' (18-22)
U táanchumuk tribu Manasés (23-26)

6 U paalal Leví (1-30)
Le máaxo'ob ku k'aayo'ob te' temploo' (31-47)
U paalal Aarón (48-53)
Le tu'ux kaja'an le levita'obo' (54-81)

7 U paalal Isacar (1-5), Benjamín (6-12), Neftalí (13), Manasés (14-19), Efraín (20-29) yéetel Aser (30-40)

8 U paalal Benjamín (1-40)
Le máaxo'ob ku taalo'ob ti' Saúlo' (33-40)

9 Le máaxo'ob suunajo'ob tu lu'umo'obo' (1-34)
Ku ya'ala'al máaxo'ob ku taalo'ob ti' Saúl (35-44)

10 Ku kíimil Saúl bey xan u hijo'ob (1-14)

11 Davide' ku ts'a'abal u beet u reyil (1-3)
Davide' ku ch'a'ik u kaajil Sión (4-9)
U soldado'ob David jach u yojlo'ob ba'ate'el (10-47)

12 Le máaxo'ob apoyart Davido' (1-40)

13 Ku taasa'al u cajail le pactoo' (1-14)
Ku kíimsa'al Uzaj (9, 10)

14 Ku jach antal u páajtalil u reino David (1, 2)
U familia David (3-7)
Ku ganarta'al le filisteo'obo' (8-17)

15 Ku bisa'al Jerusalén u cajail le pactoo' (1-29)
Davide' ku lúubul k'aasil ti' Mikal (29)

16 Ku ts'a'abal u cajail le pacto te' naj de nook'o' (1-6)
Davide' ku ts'íibtik junp'éel k'aay utia'al u ts'áaik gracias (7-36)
«¡Jéeobae' ts'o'ok u k'uchul u beetuba Reyil!» (31)
Le meyaj ku beeta'al tu táan u cajail le pactoo' (37-43)

17 Ma' David kun beetik le temploo' (1-6)
Pacto beeta'ab yéetel David utia'al u gobernar (7-15)
Davide' ku orar utia'al u ts'áaik gracias (16-27)

18 Davide' ku ganartik u enemigo'ob (1-13)
Le máaxo'ob ts'a'ab autoridad ti'ob tumen Davido' (14-17)

19 Ku maltratarta'al le máaxo'ob tu túuxtaj Davido' (1-5)
Ku ganarta'al Ammón yéetel Siria (6-19)

20 Ku ch'a'abal Rabá (1-3)
Ku kíimsa'al nukuch filisteo'ob (4-8)

21 Le censo ma' unaj u beetik Davido' (1-6)
Le castigo tu ts'áaj Jéeobao' (7-17)
Davide' ku beetik junp'éel altar (18-30)

22 Davide' ku much'kíintik ba'alo'ob utia'al le temploo' (1-5)
Davide' ku ya'alik ti' Salomón ba'ax unaj u beetik (6-16)
Le príncipe'obo' unaj u yáantko'ob Salomón (17-19)

23 Davide' ku t'oxik u meyaj le levita'obo' (1-32)
Ku junpáaykunta'al Aarón yéetel u hijo'ob (13)

24 Ku ja'atsal le sacerdote'ob ich 24 grupo'obo' (1-19)
U yalab le levita'ob ja'atso'obo' (20-31)

25 Le máaxo'ob ku paaxo'ob yéetel ku k'aayo'obo' (1-31)

26 Le bix jatsa'anil le ku kanan joonajo'obo' (1-19)
Tesorero'ob; máako'ob ts'a'an autoridad ti'ob (20-32)

27 Le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'ob meyajtik le reyo' (1-34)

28 Davide' ku t'aan yo'olal le templo kun beetbilo' (1-8)
Ku ts'a'abal ti' Salomón u planoil le temploo' (9-21)

29 Ku si'ibil ba'alo'ob utia'al u beeta'al le temploo' (1-9)
U oración David (10-19)
Ku káajal u reinar Salomón (20-25)
Ku kíimil David (26-30)

1 Adán,
Set,[a]
Enós,
2 Kenán,
Malalel,[b]
Jared,[c]
3 Enok,[d]
Matusalén,
Lamek,[e]
4 Noé,[f]
Sem,[g] Cam yéetel Jafet.[h]

5 U hijo'ob Jafete' leti'e je'elo'oba': Gómer, Magog, Maday, Javán, Tubal,[a] Mesek[b] yéetel Tirás.[c]

6 U hijo'ob Gómere' leti'e je'elo'oba': Askenaz, Rifat yéetel Togarmá.[d]

7 U hijo'ob Javáne' leti'e je'elo'oba': Elisá, Tarsis, Kitim yéetel Rodanim.

8 U hijo'ob Came' leti'e je'elo'oba': Cus,[e] Mizraim, Fut yéetel Canaán.[f]

9 U hijo'ob Cuse' leti'e je'elo'oba': Seeba,[g] Avilá,

CAP 1
a Gé 4:25
b Gé 5:12, 15
c Gé 5:18
d Heb 11:5
e Gé 5:25, 28
f Gé 5:29
g Gé 11:10
h Gé 6:10

Columna 2
a Isa 66:19
b Eze 27:13
c Gé 10:2
d Gé 10:3
Eze 27:14
e Isa 11:11
f Gé 10:6
g Sl 72:10

Sabtá, Raamá[a] yéetel Sabteká.

U hijo'ob Raamáe' leti'e je'elo'oba': Seba yéetel Dedán.[b]

10 Cuse' u papá Nemrod.[c] Nemrode' leti'e yáax máax yanchaj u páajtalil way lu'ume'.

11 Mizraime' u papá Ludim,[d] Anamim, Leabim, Naftuim,[e] **12** Patrusim,[f] Casluim (ti' leti' u taal le filisteo'obo')[g] yéetel Caftorim.*[h]

13 U yáax hijo Canaáne' Sidón,[i] le ka ts'o'oke' síij Et.[j] **14** Ti' Canaáne' ti' u taal xan le jebuseo'obo',[k] le amorreo'obo',[l] le guirgaseo'obo',[m] **15** le eveo'obo',[n] le arkeo'obo', le sineo'obo', **16** le arvadeo'obo',[o] le zemareo'obo' yéetel le amateo'obo'.

17 U hijo'ob Seme' leti'e je'elo'oba': Elam,[p] Asur,[q] Arpaksad, Lud yéetel Aram,

bey xan* Uz, Uul, Guéter yéetel Mas.[r]

18 Arpaksade' u papá Sela,[s] yéetel Selae' u papá Éber.

19 Ébere' yanchaj ka'atúul u hijo'ob. U k'aaba' juntúule' Péleg,*[t] tumen tu k'iinile' le máako'obo' u jatsmuba'ob yéetel k'i'itpaja'ano'ob. U k'aaba' le uláak'o' Joktán.

1:12 *Ma' xaane' tuláakal le k'aaba'ob ku chíikpajal te' versículo 11 yéetel 12, tribu'ob yéetel kaajo'ob taalo'ob ti' Mizraim. **1:17** *Le máako'ob kun a'albil u k'aaba'oba' u hijo'ob Aram. Ilawil Génesis 10:23. **1:19** *U k'áat u ya'al «U Jatsmuba'ob».

CAP 1

a Eze 27:22
b Gé 10:7
c Gé 10:8, 9
d Jer 46:9
e Gé 10:13, 14
f Eze 29:14
g Jos 13:2, 3
h Dt 2:23
Am 9:7
i Isa 23:2
j Gé 10:15-18
k Jue 1:21
l Gé 15:16
Nú 13:29
Dt 3:8
m Dt 7:1
n Jos 9:3, 7
o Eze 27:11
p Esd 4:9
q Eze 27:23
r Gé 10:22, 23
s Gé 11:14
t Gé 11:19

Columna 2

a Gé 10:26-29
b 1Re 9:28
c Gé 2:11
Gé 25:18
d Gé 11:19
e Gé 11:21
f Gé 11:23
g Gé 11:25
h Gé 11:26
i Gé 17:5
j Gé 21:3
k Gé 16:11, 12
l Gé 28:9
m Eze 27:21
n Gé 25:13-15
o Gé 25:1-4
p Gé 37:28
q Job 2:11
r Isa 21:13
s Isa 60:6

20 U hijo'ob Joktáne' leti'e je'elo'oba': Almodad, Sélef, Azarmávet, Jéra,[a] **21** Aadoram, Uzal, Diklá, **22** Obal, Abimael, Seba, **23** Ofir,[b] Avilá[c] yéetel Jobab. Tuláaklo'obe' u hijo'ob Joktán.

24 U paalal Seme' leti'e je'elo'oba':

Arpaksad,
Sela,
25 Éber,
Péleg,[d]
Rew,[e]
26 Serug,[f]
Nakor,[g]
Taré[h]
27 yéetel Abrán wa Abrahán.[i]

28 U hijo'ob Abraháne' leti'e je'elo'oba': Isaak[j] yéetel Ismael.[k]

29 U hijo'obe' leti'e je'elo'oba': u yáax hijo Ismaele' Nebayot,[l] ts'o'ole' Quedar,[m] Adbeel, Mibsam,[n] **30** Mismá, Dumá, Masá, Adad, Temá, **31** Jetur, Nafís yéetel Kedemá. Tuláaklo'obe' u hijo'ob Ismael.

32 U hijo'ob Keturá,[o] le uláak' u yatan* Abraháno', leti'e je'elo'oba': Zimrán, Joksán, Medán, Madián,[p] Isbak yéetel Suaj.[q]

U hijo'ob Joksáne' leti'e je'elo'oba': Seba yéetel Dedán.[r]

33 U hijo'ob Madiáne' leti'e je'elo'oba': Efá,[s] Éfer, Anok, Abidá yéetel Eldá.

1:32 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina». Ilawil «Concubina», página 2559.

Tuláaklo'obe' u hijo'ob Keturá.

34 Abraháne' u papá Isaak.[a] U hijo'ob Isaake' leti'e je'elo'oba': Esaú[b] yéetel Israel.[c]

35 U hijo'ob Esaúe' leti'e je'elo'oba': Elifaz, Rewel, Jeús, Jalam yéetel Coré.[d]

36 U hijo'ob Elifaze' leti'e je'elo'oba': Temán,[e] Omar, Zefó, Gatam, Kenaz, Timná yéetel Amalek.[f]

37 U hijo'ob Rewele' leti'e je'elo'oba': Náat, Zera, Samaj yéetel Mizá.[g]

38 U hijo'ob Seíre'[h] leti'e je'elo'oba': Lotán, Sobal, Zibeón, Anaj, Disón, Ézer yéetel Disán.[i]

39 U hijo'ob Lotáne' leti'e je'elo'oba': Orí yéetel Omam. U k'aaba' u kiik Lotáne' Timná.*[j]

40 U hijo'ob Sobale' leti'e je'elo'oba': Alván, Manáat, Ebal, Sefó yéetel Onam.

U hijo'ob Zibeóne' leti'e je'elo'oba': Ayá yéetel Anaj.[k]

41 U hijo* Anaje' Disón.

U hijo'ob Disóne' leti'e je'elo'oba': Emdán, Esbán, Itrán yéetel Kerán.[l]

42 U hijo'ob Ézere'[m] leti'e je'elo'oba': Bilán, Zaaván yéetel Akán.

U hijo'ob Disáne' leti'e je'elo'oba': Uz yéetel Aarán.[n]

43 Le reyo'ob yanchajo'ob tu lu'umil Edom[o] antes ti' u yantal rey yóok'ol le israelita'obo',*[p] leti'e je'elo'oba': Bela, u hijo Beor. U k'aaba' u kaajale' Dinabá. **44** Le ka kíim Belae', káaj u reinar Jobab u hijo Zera, le máax ku taal ti' u kaajil Bozráo'.[a] **45** Le ka kíim Jobabe', káaj u reinar Usam, le máax ku taal tu lu'um le temanita'obo'. **46** Le ka kíim Usame' káaj u reinar Adad, u hijo Bedad. Adade' leti'e máax ganart le madianita'ob tu lu'umil Moabo', yéetel u k'aaba' u kaajale' Avit. **47** Le ka kíim Adade' káaj u reinar Samlá, leti'e' ku taal ti' junp'éel lugar ku k'aaba'tik Masreká. **48** Le ka kíim Samláe' káaj u reinar Xaúl. Xaúle' ku taal ti' u kaajil Reobot, le yaan naats' ti' le Ríoo'. **49** Le ka kíim Xaúle' káaj u reinar Baal-anán, u hijo Acbor. **50** Le ka kíim Baal-anáne' káaj u reinar Adad, u k'aaba' u kaajale' Paw. U k'aaba' u yatan Adade' Meetabel, leti'e' u hija Matred, u yáabil Mezaab. **51** Le ka ts'o'oke' kíim Adad.

U nuuktakil u tribu'ob Edome' leti'e je'elo'oba': Timná, Alvá, Jetet,[b] **52** Oolibamá, Elaj, Pinón, **53** Kenaz, Temán, Mibzar, **54** Magdiel yéetel Iram. Tuláaklo'obe' k'uch u beetuba'ob u nuuktakil u tribu'ob Edom.

2 U hijo'ob Israele'[c] leti'e je'elo'oba': Rubén,[d] Simeón,[e] Leví,[f] Judá,[g] Isacar,[h] Zabulón,[i] **2** Dan,[j] José,[k] Benjamín,[l] Neftalí,[m] Gad[n] yéetel Aser.[o]

3 U hijo'ob Judáe' leti'e je'elo'oba': Er, Onán yéetel

CAP 1

a Hch 7:8
b Gé 25:25
c Gé 32:28
d Gé 36:4, 5
e Abd 9
f Gé 36:11, 12
g Gé 36:13
h Gé 36:8
i Gé 36:20, 21
j Gé 36:22
k Gé 36:23, 24
l Gé 36:25, 26
m 1Cr 1:38
n Gé 36:27, 28
o Gé 32:3
p Gé 36:31-39

Columna 2

a Jer 49:13
b Gé 36:40-43

CAP 2

c Gé 32:28
d Gé 29:32 Gé 49:3, 4
e Gé 29:33
f Gé 29:34 Gé 49:5-7
g Gé 29:35 Gé 49:8-12 Heb 7:14
h Gé 30:18 Gé 49:14, 15
i Gé 30:20 Gé 49:13
j Gé 30:4-6 Gé 49:16-18
k Gé 30:22, 24 Gé 49:22-26
l Gé 35:16, 18 Gé 49:27
m Gé 30:7, 8 Gé 49:21
n Gé 30:9-11 Gé 49:19
o Gé 30:12, 13 Gé 49:20

1:39 * Le teksto hebreoo' ma'atech u ya'alik máax u maas nojchil, Timná wa Lotán. **1:41** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hijo'ob». **1:43** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Israel».

Sela. Leti'e óoxtúul hijo'ob yanchaj ti' Judá yéetel juntúul cananeao',[a] le ko'olela' u hija Suaj. Chéen ba'ale', Er u yáax hijo Judáe', ma' lúub utsil tu táan Jéeobai',* le o'olal xu'ulsa'abti' tumen Dios.[b] **4** Judáe' yanchaj xan u hijo'ob yéetel Tamar,[c] u yilib. U k'aaba' u hijo'obe' Pérez[d] yéetel Zera. Tuláakal u hijo'ob Judá yanchaje' cinco u túulal.

5 U hijo'ob Péreze' leti'e je'elo'oba': Ezrón yéetel Amul.[e]

6 U hijo'ob Zerae' leti'e je'elo'oba': Zimrí, Etán, Emán, Kalkol yéetel Dará. Tuláaklo'obe' cinco u túulalo'ob.

7 U hijo* Karmíe' u k'aaba'e' Akar,[#] Akare' leti'e máax beet u taal loob[△] yóok'ol u kaajil Israel[f] úuchik u ch'a'ik le ba'alo'ob unaj u láaj xu'ulsa'alti'ob ka'acho'.[g]

8 U hijo* Etáne' u k'aaba'e' Azarías.

9 U hijo'ob Ezróne' leti'e je'elo'oba': Jerameel,[h] Ram[i] yéetel Kelubay.*

10 Rame' u papá Aminadab. Aminadabe'[j] u papá Naasón,[k] Naasóne' leti' u nojchil u tribu Judá. **11** Naasóne' u papá Salmá.[l] Salmáe' u papá Boaz.[m] **12** Boaze' u papá Obed. Obede' u papá Jesé.[a] **13** Jesée' yanchaj u hijo'ob, u k'aaba' le yáaxo' Eliab, u ka'atúule' Abinadab,[b] u yóoxtúule' Simeá,[c] **14** u kantúule' Netanel, u cincoile' Raday, **15** u seisile' Ozem, yéetel u sieteile' David.[d] **16** U kiiko'obe' Zeruyá yéetel Abigaíl.[e] Zeruyáe' yanchaj óoxtúul u hijo'ob, u k'aaba'obe' Abisay,[f] Joab[g] yéetel Asael.[h] **17** Abigaíle' yanchaj u hijo, u k'aaba'e' Amasá,[i] u papá Amasáe' Jéter, juntúul ismaelita.

18 Caleb* u hijo Ezróne' yanchaj u hijo'ob yéetel Azubá bey xan yéetel Jeriot, u yatano'ob. U hijo'obe' leti'e je'elo'oba': Jéser, Sobab yéetel Ardón. **19** Le ka kíim Azubáe', Calebe' ts'o'ok u beel yéetel Efrat[j] ka yanchaj u hijo, u k'aaba'e' Uur.[k] **20** Uure' u papá Urí. Uríe' u papá Bezalel.[l]

21 Le ka ts'o'oke' Ezróne' yanchaj ba'al u yil* yéetel u hija Makir,[m] Makire' u papá Galaad.[n] Sesenta años yaan ka'ach ti' Ezrón ka ts'o'ok u beel yéetel le ko'olelo', ka yanchaj u hijo tu yéetel, u k'aaba'e' Segub. **22** Segube' u papá Jaír,[o] Jaíre' tu ch'a'aj 23 kaajo'ob ti' u lu'umil Galaad.[p] **23** Le ka máan k'iine' u kajnáalilo'ob Guesur[q] yéetel Siriae'[r] tu toko'obti'ob u kaajilo'ob Avot-jaír[s] yéetel

CAP 2

a Gé 38:2-5
b Gé 38:7
c Gé 38:11
d Lu 3:23, 33
e Nú 26:21
f Jos 7:15, 18
g Dt 7:26 Jos 6:18 Jos 22:20
h 1Sa 27:10
i Rut 4:19-21 Mt 1:3
j Mt 1:4, 5
k Nú 2:3
l Lu 3:23, 32
m Rut 2:1

Columna 2

a Rut 4:17, 22 1Sa 16:1
b 1Sa 17:13
c 1Sa 16:6-10
d 1Sa 16:13 1Sa 17:12 Mt 1:6
e 2Sa 17:25
f 2Sa 21:17 2Sa 23:18, 19
g 2Sa 8:16 1Cr 11:6
h 2Sa 2:18 2Sa 3:30 2Sa 23:24
i 2Sa 19:13 1Re 2:5
j 1Cr 4:4
k Éx 17:12 Éx 24:14
l Éx 31:2-5 Éx 36:1 Éx 37:1
m Gé 50:23 1Cr 7:14
n Nú 26:29 Jos 17:1
o Dt 3:14 Jos 13:29, 30
p Nú 32:40, 41
q 2Sa 3:3 2Sa 13:38
r 2Sa 8:6
s 1Re 4:13

2:3 *Ilawil página 2566. **2:7, 8** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hijo'ob». **2:7** # U k'áat u ya'al «Máax Taasik Loob; Máax Taasik Problemas». Ti' Josué 7:1 ku ya'ala'alti' «Acán». △ Wa «problemas». **2:9** *Te' versículo 18, 19 yéetel 42 ku ya'ala'alti' «Caleb».

2:18 *Te' versículo 9 ku ya'ala'alti' «Kelubay». **2:21** *Wa «yanchajti' relaciones sexuales».

Kenat[a] bey xan le kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho', tuláakal le kaajo'ob to'okti'obo' 60 u p'éelal. Tuláakal le je'elo'oba' u paalal Makir, u papá Galaad.

24 Le ka ts'o'ok u kíimil Ezrón[b] te' lugar ku k'aaba'tik Caleb-efratao', Abías u yatane' yanchaj juntúul u hijo, u k'aaba'e' Asjur,[c] u papá Tekoaj.[d]

25 U hijo'ob Jerameel, u yáax hijo Ezróne', leti'e je'elo'oba': Ram u yáax hijo, Buná, Orén, Ozem yéetel Ajiya. **26** Jerameele' yanchaj uláak' u yatan, u k'aaba'e' Atará. Le ko'olela' u maama Onam. **27** U hijo'ob Ram, u yáax hijo Jerameele', leti'e je'elo'oba': Maaz, Jamín yéetel Éker. **28** U hijo'ob Oname' leti'e je'elo'oba': Samay yéetel Jadá. U hijo'ob Samaye' leti'e je'elo'oba': Nadab yéetel Abisur. **29** U k'aaba' u yatan Abisure' Abiyail, u k'aaba' u hijo'ob yanchaj yéetel le ko'olela' Abán yéetel Molid. **30** U hijo'ob Nadabe' leti'e je'elo'oba': Séled yéetel Apaim. Chéen ba'ale' Séledе' ma' yanchaj u paalal ka kíimi'. **31** U hijo* Apaime' u k'aaba'e' Isí. U hijo* Isíe' Sesán, yéetel u hijo* Sesáne' Alay. **32** U hijo'ob Jadá, u yíits'in Samaye', leti'e je'elo'oba': Jéter yéetel Jonatán. Chéen ba'ale' Jétere' ma' yanchaj u paalal ka kíimi'. **33** U hijo'ob Jonatáne' leti'e je'elo'oba': Pélez yéetel Zazá. Tuláakal le je'elo'oba' u paalal Jerameel.

34 Sesáne' ma' yanchaj u hijo'obi', chéen hija'ob yanchajti'. Chéen ba'ale' Sesáne' yaan ka'ach juntúul u sirviente egipcio, u k'aaba'e' Jaara. **35** Sesáne' tu ts'áaj u hija ti' Jaara utia'al ka ts'o'okok u beel tu yéetel, u hija Sesán túune' yanchaj u hijo, u k'aaba'e' Atay. **36** Ataye' u papá Natán. Natáne' u papá Zabad. **37** Zabade' u papá Eflal. Eflale' u papá Obed. **38** Obede' u papá Jehú. Jehúe' u papá Azarías. **39** Azaríase' u papá Élez. Éleze' u papá Eleasá. **40** Eleasáe' u papá Sismay. Sismaye' u papá Salum. **41** Salume' u papá Jekamías. Jekamíase' u papá Elisamá.

42 U hijo'ob Caleb,*[a] u yíits'in Jerameele', leti'e je'elo'oba': Mesá u yáax hijo, leti' ka'ache' u papá Zif, bey xan u hijo'ob Maaresa u papá Hebrón. **43** U hijo'ob Hebróne' leti'e je'elo'oba': Coré, Tapúa, Rékem yéetel Sema. **44** Semae' u papá Raam, Raame' u papá Jorkeam. Rékeme' u papá Samay. **45** U hijo Samaye' Maón. Maóne' u papá Bet-zur.[b] **46** U k'aaba' uláak' juntúul u yatan* Calebe' Efá. U k'aaba' u hijo'obe' leti'e je'elo'oba': Arán, Mozá yéetel Gazez. Aráne' u papá Gazez. **47** U hijo'ob

CAP 2

a Nú 32:42

b Gé 46:12

c 1Cr 4:5

d Ne 3:5

Columna 2

a 1Cr 2:9

b Jos 15:20, 58 Ne 3:16

2:31 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hijo'ob».

2:42 * Te' versículo 9 ku ya'ala'alti' «Kelubay». **2:46** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina».

Jaadaye' leti'e je'elo'oba': Réguem, Jotán, Guesán, Pélet, Efá yéetel Sáaf. **48** U k'aaba' uláak' juntúul u yatan* Calebe' Maaká. U k'aaba' u hijo'ob yanchaje' leti'e je'elo'oba': Séber yéetel Tiraná. **49** Le ka máan k'iine' Maakáe' yanchaj uláak' u hijo'ob, leti'e je'elo'oba': Sáaf u papá Madmaná,[a] Sevá u papá Makbená yéetel Guibeá.[b] Calebe'[c] yanchaj xan u hija, u k'aaba'e' Aksá.[d] **50** Tuláakal le je'elo'oba' u paalal Caleb.

U hijo'ob Uur,[e] u yáax hijo Efratae',[f] leti'e je'elo'oba': Sobal u papá Kiriat-jearim,[g] **51** Salmá u papá Belén,[h] yéetel Aref u papá Bet-gader. **52** U hijo'ob Sobal, u papá Kiriat-jearime', leti'e je'elo'oba': Aroej yéetel táanchumuk ti' le menuotita'obo'. **53** U familia'ob Kiriat-jearime' leti'e je'elo'oba': le itrita'obo',[i] le futita'obo', le sumatita'obo' yéetel le misraíta'obo'. Ichilo'obe' ti' u taal le zoratita'ob[j] yéetel le estaolita'obo'.[k] **54** U hijo'ob Salmáe' leti'e je'elo'oba': Belén,[l] le netofatita'obo', Atrot-bet-joab, táanchumuk ti' le manáatita'obo' bey xan le zorita'obo'. **55** U familia'ob le escriba'ob kaja'ano'ob Jabezo' leti'e je'elo'oba': le tirateo'obo', le simeateo'obo' yéetel le sukateo'obo'. Leti'obe' leti'e kenita'ob[m] taalo'ob ti' Aamat, u papá Recabo'.[n]

2:48 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina».

CAP 2

a Jos 15:21, 31
b Jos 15:20, 57
c 1Cr 2:18
d Jos 15:16, 17
e Éx 17:12
Éx 24:14
f 1Cr 2:19
g Jos 15:9, 12
1Cr 13:5
h Gé 35:19
Jn 7:42
i 1Cr 11:10, 40
j 1Cr 4:2
k Jos 15:20, 33
l Gé 35:19
Mt 2:1
m Jue 1:16
Jue 4:11
1Sa 15:6
n 2Re 10:15
Jer 35:6, 19

Columna 2

CAP 3

a 2Sa 3:2-5
b 2Sa 13:32
c 1Sa 25:43
d 1Sa 25:2, 39
e 2Sa 13:28, 37
2Sa 15:10
2Sa 18:14
f 1Re 1:5, 11
1Re 2:24
g 2Sa 5:5
h 2Sa 5:13-16
1Cr 14:3-7
i Lu 3:23, 31
j Mt 1:7
k 2Sa 11:3, 27
l 2Sa 13:1
m 1Re 11:43
n 2Cr 13:1
o 2Cr 14:1
p 2Cr 20:31
q 2Cr 21:5

3 U hijo'ob David síijo'ob tu kaajil Hebróne' leti'e je'elo'oba':[a] u yáax hijoe' Amnón,[b] u maamae' Ainoam[c] le ku taal tu kaajil Jezreelo'. U ka'atúul hijoe' Daniel, u maamae' Abigaíl[d] le ku taal tu kaajil Carmeloo'. **2** U yóoxtúul hijoe' Absalón,[e] u maamae' Maaká, le ko'olela' u hija Talmay u reyil Guesur. U kantúul hijoe' Adonías,[f] u maamae' Aguit. **3** U cincoile' Sefatías, u maamae' Abital, yéetel u seisile' Itream, u maamae' Eglá, le ko'olela' u yatan xan David. **4** Leti'obe' leti'e seis u paalal David síijo'ob tu kaajil Hebróno'. Te'elo' 7 años yéetel 6 meses xáanchaj táan u reinari', yéetel tu kaajil Jerusaléne' 33 años reinarnaji'.[g]

5 U hijo'ob David síijo'ob Jerusaléne'[h] leti'e je'elo'oba': Simeá, Sobab, Natán[i] yéetel Salomón.[j] U maama le kantúul paalala' Bat-seba*[k] u hija Amiel. **6** Uláak' nueve u túulal u hijo'ob Davide' leti'e je'elo'oba': Ibar, Elisamá, Elifélet, **7** Noga, Néfeg, Jafiya, **8** Elisamá, Eliadá yéetel Elifélet. **9** U k'aaba' juntúul u yíits'ino'obe'* Tamar.[l] Tuláakal le je'elo'oba' leti'e u paalal Davido'. Davide' yanchaj xan u hijo'ob ti' uláak' u yatano'obo'.#

10 U hijo Salomóne' Reoboam, u hijo Reoboame'[m] Abías,[n] u hijo Abíase' Asá,[o] u hijo Asáe' Jeosafat,[p] **11** u hijo Jeosafate' Jeoram,[q] u hijo

3:5 *Wa «Betsabé». **3:9** *Wa «u kiiko'obe'». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina'ob».

Jeorame' Ocozías,[a] u hijo Ocozíase' Jeoás,[b] **12** u hijo Jeoáse' Amasías,[c] u hijo Amasíase' Azarías,[d] u hijo Azaríase' Jotán,[e] **13** u hijo Jotáne' Acaz,[f] u hijo Acaze' Ezequías,[g] u hijo Ezequíase' Manasés,[h] **14** u hijo Manasése' Amón,[i] yéetel u hijo Amóne' Josías.[j] **15** U hijo'ob Josíase' leti'e je'elo'oba': u yáax hijoe' Joanán, u ka'atúule' Jeoyakim,[k] u yóoxtúule' Sedequías,[l] yéetel u kantúule' Salum. **16** U hijo'ob Jeoyakime' leti'e je'elo'oba': Jeconías[m] yéetel Sedequías. **17** U hijo'ob Jeconías, le máax bisa'ab k'albilo', leti'e je'elo'oba': Sealtiel, **18** Malkiram, Pedaya, Senazar, Jekamías, Osamá yéetel Nedabías. **19** U hijo'ob Pedayae' leti'e je'elo'oba': Zorobabel[n] yéetel Simey. U hijo'ob Zorobabele' leti'e je'elo'oba': Mesulam yéetel Aananías (u yíits'ino'obe'* Selomit). **20** Uláak' cinco u hijo'obe' leti'e je'elo'oba': Asubá, Oel, Berekías, Asadías yéetel Jusab-ésed. **21** U hijo'ob Aananíase' leti'e je'elo'oba': Pelatías yéetel Jesayá. U hijo* Jesayáe' Refayá, u hijo* Refayáe' Arnán, u hijo* Arnáne' Abdías, u hijo* Abdíase' Sekanías. **22** Sekaníase' yanchaj juntúul u hijo bey xan u yáabilo'ob. U k'aaba' u hijoe' Semaya. U k'aaba' u hijo'ob Semayae': Atús, Igal, Barías, Nearías, yéetel Safat, tuláaklo'obe' seis u túulalo'ob. **23** U hijo'ob Nearíase' leti'e je'elo'oba': Elyoenay, Iskías yéetel Azrikam, óoxtúulo'ob. **24** U hijo'ob Elyoenaye' leti'e je'elo'oba': Odavías, Eliasib, Pelayá, Akub, Joanán, Delayá yéetel Ananí. Tuláaklo'obe' siete u túulalo'ob.

4 U hijo'ob Judáe' leti'e je'elo'oba': Pérez,[a] Ezrón,[b] Karmí, Uur[c] yéetel Sobal.[d] **2** Sobale' u papá Reayá, Reayáe' u papá Jáat, Jáate' u papá Aumay yéetel Laad. Lelo'oba' u familia le zoratita'obo'.[e] **3** U hijo'ob le máax káajs u kaajil Etamo'*[f] leti'e je'elo'oba': Jezreel, Ismá yéetel Idbás (u k'aaba' u yíits'ino'obe' Azelelponí). **4** Penuele' u papá Guedor, yéetel Ézere' u papá* Usá. Tuláaklo'obe' u hijo'ob Uur,[g] u yáax hijo Efrata. Uure' u papá Belén.[h] **5** Asjur,[i] u papá Tekoaje',[j] yanchaj ka'atúul u yatano'ob: Eela yéetel Naará. **6** U hijo'ob Naaráe' leti'e je'elo'oba': Auzam, Éefer, Temení yéetel Ajastarí. Tuláaklo'obe' u hijo'ob Naará. **7** U hijo'ob Eelae' leti'e je'elo'oba': Zéret, Izar yéetel Etnán. **8** Koze' u papá Anub yéetel Zobebá, ti' leti' xan u taal u paalal Aarel, Aarele' u hijo Arum.

9 Jabeze' leti'e máax maas respetarta'an ti' tuláakal u suku'uno'obo'. Ts'a'ab u k'aa-

3:19 * Wa «u kiiko'obe'». **3:21** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hijo'ob».

4:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u papá Etam». **4:4** * Jujunp'éel k'aaba'ob ku ya'ala'al te' capítuloa' u k'aaba' kaajo'ob, ma' u k'aaba' máako'obi'. Le kéen úuchuk beya' le t'aan «papá» ku chíikpajlo' u k'áat u ya'al «le máax káajs» le kaajo'.

CAP 3

a 2Cr 22:2
b 2Cr 24:1
c 2Cr 25:1
d 2Re 14:21
e 2Cr 27:1
f 2Cr 28:1
g 2Cr 29:1
h 2Re 21:1
i 2Re 21:19
j 2Re 22:1
k 2Re 23:34 2Cr 36:5
l 2Re 24:17 2Cr 36:11
m 2Re 24:6, 8 2Re 25:27 Est 2:6
n Esd 5:2 Mt 1:12 Lu 3:23, 27

Columna 2

CAP 4

a Gé 38:29 Nú 26:20 Rut 4:18 Mt 1:3
b Gé 46:12 1Cr 2:5
c Éx 17:12 Éx 24:14 1Cr 2:19
d 1Cr 2:50
e 1Cr 2:53
f 2Cr 11:5, 6
g 1Cr 2:19
h Miq 5:2
i 1Cr 2:24
j 2Cr 11:5, 6

ba't Jabez* tumen u maama, tumen leti'e' tu ya'alaj: «Jach mu'yajnajen# le ka síijo'». **10** Jabeze' tu k'áat óoltaj ti' u Dios Israel: «¡Ki'ichkelem Yuum, bendecirten, beet u nojochtal in lu'um, áanteni', ma' a cha'ik u yúuchulten mix ba'al k'aas utia'al ma' in mu'yaj!». Dios túune' tu beetaj le ba'ax tu k'áataj Jabezo'.

11 Kelub, u suku'un Suujae', u papá Meir. Meire' u papá Estón. **12** Estóne' u papá Bet-rafá, Paséaj yéetel Teiná. Teináe' u papá Ir-naas. Tuláaklo'obe' u kajnáalilo'ob Reká. **13** U hijo'ob Kenaze' leti'e je'elo'oba': Otniel[a] yéetel Seraya. U hijo* Otniele' Atat. **14** Meonotaye' u papá Ofrá. Serayae' u papá Joab. Joabe' leti' káajs u kaajil Gue-arasim,* bey ts'a'abik u k'aaba'o' tumen u kajnáalilo'obe' artesano'ob.

15 Jefunée' u papá Caleb.[b] U hijo'ob Calebe' leti'e je'elo'oba': Iru, Elaj yéetel Naam. U hijo* Elaje' Kenaz. **16** U hijo'ob Jealelele' leti'e je'elo'oba': Zif, Zifá, Tiriya yéetel Asarel. **17** U hijo'ob Ezráe' leti'e je'elo'oba': Jéter, Méred, Éfer yéetel Jalón. Leti'e'* yanchaj u paalalo'ob, u k'aaba' u paalo'obe' Míriam, Samay yéetel Isba, Isbae' u

4:9 * Le k'aaba' Jabezo' ma' xaane' yaan yil yéetel junp'éel t'aan ich hebreo u k'áat u ya'al «yajil». # Wa «Jach sufrirnajen». **4:13, 15** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hijo'ob». **4:14** * U k'áat u ya'al «U Táax Lu'umil le Artesano'obo'». **4:17** * Ma' xaane' táan u t'aan ti' Bitías, le ko'olel ku ch'a'chi'ita'al te' versículo 18.

CAP 4

a Jos 15:16, 17 Jue 3:9, 11

b Nú 32:11, 12 Jos 15:13

Columna 2

a Gé 38:2, 5 Nú 26:20

b Gé 46:10

c Nú 26:12, 13

papá Estemoa. **18** (Mérede' yanchaj juntúul u yatan judía. U hijo'obe' leti'e je'elo'oba': Jéred u papá Guedor, Éeber u papá Socó, yéetel Jekutiel u papá Zanoaj). Tuláaklo'obe' u hijo'ob Bitías, u hija Faraón,* le ko'olel ts'o'ok u beel yéetel Méredo'.

19 U hijo'ob u yatan Odías, u kiik Náame', leti'ob u papá Keilá le garmitao' yéetel Estemoa le maakatitao'. **20** U hijo'ob Ximóne' leti'e je'elo'oba': Amnón, Riná, Ben-anán yéetel Tilón. U hijo'ob Isíe' leti'e je'elo'oba': Zóet yéetel Ben-zóet.

21 U hijo'ob Sela,[a] u hijo Judáe', leti'e je'elo'oba': Er, u papá Leká, yéetel Laadá, u papá Maaresa. Ti' Sela u taal xan u paalal Asbea, le máaxo'ob ku beetko'ob tela'ob jach finotako'obo'. **22** Ti' leti' xan u taal Jokim, u kajnáalilo'ob Kozebá, Joás, Saraf yéetel Jasubí-léem. Joás yéetel Sarafe' ts'o'ok u beelo'ob yéetel ko'olelo'ob moabita'ob. Le ba'alo'ob ts'íibta'ana' ch'a'aba'an ti' úuchben ts'íibo'ob. **23** Tuláaklo'obe' ku meyajtiko'ob le k'ato', yéetel ti' kaja'ano'ob ka'ach Netaim yéetel Guederáe'. Leti'obe' ti' kaja'ano'ob ka'achi', yéetel ku meyajo'ob utia'al le reyo'.

24 U hijo'ob Simeóne'[b] leti'e je'elo'oba': Nemuel, Jamín, Jarib, Zera yéetel Xaúl.[c] **25** Xaúle' u papá Salum, Salume' u papá Mibsam, Mibsame' u papá Mismá. **26** U hijo'ob Mismáe' leti'e je'elo'oba':

4:18 * Ilawil página 2563.

Amuel, Zakur yéetel Simey. **27** Simeye' yanchaj 16 u túulal u hijo'ob yéetel 6 u túulal u hija'ob. U suku'uno'obe' ma' yanchaj ya'ab u hijo'obi', yéetel mix junp'éel ti' u familia'ob jach ya'abchaj u paalalo'ob je'ex úuchik u ya'abtal u paalal le familia'ob yano'ob ichil u tribu Judáo'.[a] **28** Leti'obe' kajlajo'ob tu kaajil Beer-seba,[b] Moladá,[c] Azar-sual,[d] **29** Bilá, Ézem,[e] Tolad, **30** Betuel,[f] Ormá,[g] Ziklag,[h] **31** Bet-markabot, Azar-susim,[i] Bet-birí yéetel Saaraim. Tuláakal le je'elo'oba' u kaajalo'ob tak le ka káaj u reinar Davido'.

32 Leti'obe' kajlajo'ob xan ti' le cinco u p'éelal kaajo'oba': Etam, Ain, Rimón, Token yéetel Asán.[j] **33** Kajlajo'ob xan te' kaajo'ob yano'ob tu ba'pach le cinco u p'éelal kaajo'oba', kajlajo'ob tak tu kaajil Baal. Tuláaklo'obe' ts'íibta'ab u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'ob yéetel según tu'ux kaja'ano'ob. **34** Le je'elo'oba' ti' Simeón xan u taalo'ob: Mesobab, Jamlek, Josaj u hijo Amasías, **35** Joel, Jehú u hijo Josibías u yáabil Seraya yéetel u ka'a áabil Asiel, **36** Elyoenay, Jaakoba, Jesoaya, Asaya, Adiel, Jesimiel, Benaya **37** yéetel Zizá, u hijo Sifí, u yáabil Alón, u ka'a áabil Jedayá. Jedayáe' u hijo Simrí yéetel u yáabil Semaya. **38** Le máaxo'ob ts'o'ok u ya'ala'al u k'aaba'oba' leti'ob u nuuktakil u familia'ob, jach ya'abchaj le máaxo'ob yano'ob ichil u familia'obo'. **39** Leti'obe' bino'ob tu entradail u kaajil Guedor, tu lak'inil* u táax lu'umil le kaajo', bin u kaxto'ob su'uk utia'al u yaalak'o'ob. **40** Le ka máan k'iine' tu kaxto'ob junp'éel lu'um tu'ux yaan ma'alob su'uk, junp'éel lu'um jach nojoch yéetel tranquilo. U paalal Came'[a] leti'e máaxo'ob kaja'ano'ob ka'ach te'elo'. **41** Tu k'iinilo'ob Ezequías,[b] u reyil Judáe', le máako'ob ts'íibta'an u k'aaba'oba' bino'obe' ka tu xu'ulso'ob ti' le najo'ob de nook' tu'ux kaja'an ka'ach le camita'ob yéetel le meunimo'obo'. Leti'obe' tu xu'ulso'ob ti' tuláakal le máako'ob yano'ob ka'ach te'elo' yéetel tak bejla'a mix juntúul p'aatle', leti'ob túune' kajlajo'ob te'elo'. Leti'obe' ti' p'áato'obi' tumen te'elo' yaan ya'ab su'uk utia'al u yaalak'o'obi'.

42 Pelatías, Nearías, Refayá yéetel Uziel u hijo'ob Isíe', tu nu'ukto'ob 500 u túulal simeonita'ob ka bino'ob tak te' Montaña Seíro'.[c] **43** Leti'obe' tu xu'ulso'ob ti' u yalab le amalekita'ob[d] ts'o'ok ka'ach u púuts'lo'ob te' Montaña Seíro', yéetel ti' p'áato'ob kajtal tak bejla'e'.

5 U yáax hijo Israele', Rubén,[e] chéen ba'ale' leti'e' yanchaj ba'al u yil yéetel le uláak' u yatan u papáo'.[f] Le o'olale' le derecho yaanti' bey yáax hijoo' lu'sa'abti'e' ka ts'a'ab ti' u hijo'ob José,[g] u hijo Israel. Tu yo'olal lelo' le ka ts'íibta'ab u k'aaba' le máaxo'ob yano'ob ichil u fami-

CAP 4

a Nú 26:22
b Jos 19:1, 2
c Jos 15:21, 26
d Jos 15:21, 28 Jos 19:1, 3 Ne 11:25-27
e Jos 15:21, 29
f Jos 19:1, 4
g Jue 1:17
h Jos 15:20, 31 Jos 19:1, 5 1Sa 27:5, 6
i Jos 19:1, 5
j Jos 19:1, 7

Columna 2

a Gé 10:6, 20
b 2Cr 29:1
c Gé 36:8
d Éx 17:14, 16 1Sa 15:7

CAP 5

e Gé 29:32 Gé 49:3, 4
f Gé 35:22
g Gé 49:22, 26 Jos 14:4

4:39 * Wa «este».

lia Rubéno' ma' ts'íibta'ab de ke leti' le yáax hijoo'. **2** Kex Judá[a] maas anchaj u páajta-lil ti' u suku'uno'ob yéetel kex ti' leti' taal le máax ken u beet u nojchilo',[b] le derecho yaan ti' le yáax hijoo' p'áat ti' José. **3** U hijo'ob Rubén, u yáax hijo Israele', leti'e je'elo'oba': Anok, Palú, Ezrón yéetel Karmí.[c] **4** U hijo'ob Joele' leti'e je'elo'oba': Semaya, Gog, Simey, **5** Miqueas, Reayá, Baal **6** yéetel Beeraj, le máax bisa'ab tumen Tilgat-pilnéser[d] u reyil Asiriao'. Beeraj ka'ache' juntúul ti' u nuuktakil le rubenita'obo'. **7** U suku'uno'ob Beeraj según bix ts'íibta'anil u k'aaba' u familia'obe' leti'e je'elo'oba': u nojchil ichilo'obe' Jeyeel, ts'o'ole' Zacarías **8** bey xan Bela, leti'e' u hijo Azaz u yáabil Sema yéetel u ka'a áabil Joel. Le máaxo'ob yano'ob ichil u familia Belae' kaja'ano'ob ka'ach desde Aroer[e] tak Nebo bey xan tak Baal-meón.[f] **9** Leti'obe' bino'ob lak'ine' ka kajlajo'ob tak te' tu'ux ku káajal le desierto yaan tu jáal le Río Éufrateso',[g] kajlajo'ob te'elo' tumen ts'o'ok u jach ya'abtal le u yaalak'o'ob yaanti'ob tu lu'umil Galaado'.[h] **10** Tu k'iinilo'ob Saúle' leti'obe' ba'atelnajo'ob tu contra le agrita'obo' ka ganarnajo'ob. Leti'obe' tu ch'a'ajo'ob le najo'ob de nook' yaan ka'ach ti' le agrita'obo' ka p'áato'ob kajtal ti' tuláakal le lu'um yaan tu lak'inil Galaado'.

11 U paalal Gade' kajlajo'ob tu tséel u paalal Rubén, kajlajo'ob desde tu lu'umil Basán tak Saleká.[a] **12** Tu lu'umil Basáne' u maas nojchile' Joel, le kéen ts'o'okke' Safam, tu yéetelo'obe' tia'an xan Janay yéetel Safati'. **13** U láak'tsilo'obe' leti'e je'elo'oba': Miguel, Mesulam, Seba, Joray, Jakán, Ziya yéetel Éber, tuláaklo'obe' siete u túulalo'ob. Leti'ob ka'ache' u nuuktakil u familia'ob. **14** Le je'elo'oba' u hijo'ob Abiyail u hijo Jurí. Juríe' u hijo Jaroaj, Jaroaje' u hijo Galaad, Galaade' u hijo Miguel, Miguele' u hijo Jesisay, Jesisaye' u hijo Jadó, yéetel Jadóe' u hijo Buz. **15** Ayí u hijo Abdiel u yáabil Guníe' leti' ka'ach u nojchil ichil u familia'ob. **16** Leti'obe' kajlajo'ob tu lu'umil Galaad,[b] Basán[c] yéetel te' kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho', bino'ob xan kajtal tak Sarón. Tu lu'umil Saróne' kajlajo'ob ti' tuláakal le lugaro'ob tu'ux yaan janal utia'al u yaalak'o'obo'. **17** Tuláaklo'obe' ts'íibta'ab u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'ob, lela' beeta'ab tu k'iinilo'ob Jotán[d] u reyil Judá yéetel tu k'iinilo'ob Jeroboán*[e] u reyil Israel.

18 Le rubenita'ob, le gadita'ob yéetel u táanchumuk tribu Manasése' yaanti'ob ka'ach 44,760 soldado'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el, leti'obe' yaan ka'ach u escudo'ob, u espada'ob yéetel u arco'ob,* ts'o'ole' jach ka'ansa'ano'ob ba'ate'el. **19** Leti'obe'

5:17 *Lela' Jeroboán Segundo. **5:18** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku pe'echa'tik u arco'ob».

CAP 5

a Gé 49:8, 10 Nú 2:3 Nú 10:14 Jue 1:1, 2 Sl 60:7

b Mt 2:6 Heb 7:14

c Gé 46:9 Éx 6:14

d 2Re 16:7

e Dt 2:36

f Nú 32:34, 38 Jos 13:15, 17 Eze 25:9, 10

g Gé 15:18 Dt 1:7 Jos 1:4 2Sa 8:3

h Jos 22:9

Columna 2

a Dt 3:8, 10 Jos 12:4, 5

b Nú 32:1

c Dt 3:3, 13 Dt 32:14

d 2Re 15:32 2Cr 27:1 Isa 1:1 Os 1:1 Miq 1:1

e 2Re 14:16, 28

bino'ob ba'ate'el tu contra le agrita'obo',[a] tu contra Jetur, Nafís[b] yéetel Nodab. **20** Le tribu'oba' áanta'abo'ob tumen Dios utia'al ka u ganarto'ob le agrita'ob bey xan le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo'obo'. Bey úuchiko' tumen le táan le ba'atelo' tu k'áato'ob u yáantaj Dios, leti' túune' tu yáanto'ob tumen confiarnajo'ob ti' leti'.[c] **21** Leti'ob túune' tu ch'a'aj u biso'ob u yaalak'o'ob le máako'obo', tu ch'a'ajo'ob 50,000 camello'ob, 250,000 tamano'ob yéetel 2,000 burro'ob. Tu biso'ob xan 100,000 u túulal máako'ob. **22** Te' ba'atelo' ya'ab u enemigo'ob kíimo'obi' tumen le u jaajil Dioso' ba'atelnaj tu favoro'ob.[d] Leti'ob túune' kajlajo'ob te' tu'ux kaja'an ka'ach u enemigo'obo', yéetel ti' p'áato'ob tak ka bisa'abo'ob yaanal tu'uxi'.[e]

23 Le máaxo'ob yano'ob ichil u táanchumuk tribu Manaséso'[f] jach táaj ya'abchajo'ob. Leti'obe' kajlajo'ob desde Basán tak Baal-ermón, kajlajo'ob xan tak Senir yéetel tak te' Montaña Ermóno'.[g] **24** U nuuktakil le familia'ob yano'ob ichilo'obo' leti'e je'elo'oba': Éfer, Isí, Eliel, Azriel, Jeremías, Odavías yéetel Jadiel. Leti'obe' soldado'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el, máako'ob jach k'aj óola'ano'ob, leti'ob u nuuktakil u familia'ob. **25** Tuláaklo'obe' tu traicionarto'ob u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob ka tu adorarto'ob u dioso'ob le kaajo'ob yano'ob te' lu'um je'elo',[a] le kaajo'ob tu yilo'ob u xu'ulsa'alo'ob tumen Dioso'. **26** U Dios Israel túune' tu péeksaj Pul, u reyil Asiria[b] (wa Tilgat-pilnéser,[c] u reyil Asiria), utia'al ka u bis le rubenita'ob, le gadita'ob yéetel u táanchumuk tribu Manaséso'. Le rey Pul túuno' tu biso'ob tak Alaj, Abor, Aaraj yéetel tak te' río Gozáno',[d] yéetel tak bejla'a ti' yano'obe'.

6 U hijo'ob Levíe'[e] leti'e je'elo'oba': Guersón, Koat[f] yéetel Merarí.[g] **2** U hijo'ob Koate' leti'e je'elo'oba': Amram, Izar,[h] Hebrón yéetel Uziel.[i] **3** U hijo'ob Amrame'[j] leti'e je'elo'oba': Aarón,[k] Moisés[l] bey xan Míriam.[m] U hijo'ob Aaróne' leti'e je'elo'oba': Nadab, Abiú,[n] Eleazar[o] yéetel Itamar.[p] **4** Eleazare' u papá Fineás.[q] Fineáse' u papá Abisúa. **5** Abisúae' u papá Bukí. Bukíe' u papá Uzí. **6** Uzíe' u papá Zeraías. Zeraíase' u papá Merayot. **7** Merayote' u papá Amarías. Amaríase' u papá Aitub.[r] **8** Aitube' u papá Sadok.[s] Sadoke' u papá Aimáaz.[t] **9** Aimáaze' u papá Azarías. Azaríase' u papá Joanán. **10** Joanáne' u papá Azarías. Leti'e' meyajnaj bey sacerdote te' templo* tu beetaj Salomón tu kaajil Jerusaléno'.

11 Azaríase' u papá Amarías. Amaríase' u papá Aitub. **12** Aitube' u papá Sadok.[u] Sadoke' u papá Salum. **13** Salume' u papá Ilquías.[v]

6:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «naj».

CAP 5

a 1Cr 5:10
b Gé 25:13, 15 1Cr 1:31
c Sl 20:7 Sl 22:4
d Jos 10:42 1Sa 17:45, 47 2Cr 20:15
e 2Re 15:29 2Re 17:6
f Jos 13:29, 30
g Dt 4:47, 48

Columna 2

a Dt 5:7-9 Jue 2:17 Jue 8:33 2Re 17:10, 11
b Esd 1:1 Pr 21:1
c 2Re 15:19, 29
d 2Re 17:6 2Re 18:11

CAP 6

e Gé 29:34 Éx 6:16
f Éx 6:18 Nú 3:27
g Nú 3:17 Nú 26:57
h Éx 6:21
i Éx 6:22 Le 10:4
j Éx 6:20
k 1Cr 23:13
l Éx 6:26 Hch 7:37, 38
m Éx 15:20
n Éx 24:1 Le 10:1
o Nú 3:32 Dt 10:6
p Éx 6:23 Éx 28:1 Nú 4:28 1Cr 24:2, 4
q Éx 6:25 Nú 25:11
r 2Sa 8:17
s 1Re 1:8 1Re 2:35
t 2Sa 15:27, 36
u Ne 11:11
v 2Cr 34:14

Ilquíase' u papá Azarías. **14** Azaríase' u papá Seraya.[a] Serayae' u papá Jeozadak.[b] **15** Jeozadake' bisa'ab táanxel lu'umil, lela' úuch le ka tu cha'aj Jéeoba u bisa'al Judá yéetel Jerusalén tumen Nabucodonosoro'.

16 U hijo'ob Levíe' leti'e je'elo'oba': Guersom,* Koat yéetel Merarí. **17** Lela' u k'aaba' u hijo'ob Guersom: Libní yéetel Simey.[c] **18** U hijo'ob Koate' leti'e je'elo'oba': Amram, Izar, Hebrón yéetel Uziel.[d] **19** U hijo'ob Meraríe' leti'e je'elo'oba': Malí yéetel Musí.

Tuláakal le je'elo'oba' leti'e u nuuktakil u familia'ob le levita'obo':[e] **20** u hijo Guersome'[f] Libní, u hijo Libníe' Jáat, u hijo Jáate' Zimá, **21** u hijo Zimáe' Joaj, u hijo Joaje' Idó, u hijo Idóe' Zera, yéetel u hijo Zerae' Jeatray. **22** U hijo* Koate' Aminadab, u hijo Aminadabe' Coré,[g] u hijo Corée' Asir, **23** u hijo Asire' Elkaná, u hijo Elkanáe' Ebiasaf,[h] u hijo Ebiasafe' Asir, **24** u hijo Asire' Táat, u hijo Táate' Uriel, u hijo Uriele' Uzías, yéetel u hijo Uzíase' Xaúl. **25** U hijo'ob Elkanáe' leti'e je'elo'oba': Amasay yéetel Aimot. **26** U hijo le uláak' juntúul Elkanáo' Zofay, u hijo Zofaye' Náat, **27** u hijo Náate' Eliab, u hijo Eliabe' Jeroam, yéetel u hijo Jeroame' Elkaná.[i] **28** U hijo'ob Samuele'[j] leti'e je'elo'oba': u yáax hijoe' Joel yéetel u ka'atúule' Abías.[a] **29** U hijo* Meraríe' Malí,[b] u hijo Malíe' Libní, u hijo Libníe' Simey, u hijo Simeye' Uzaj, **30** u hijo Uzaje' Simeá, u hijo Simeáe' Aguías, yéetel u hijo Aguíase' Asaya.

31 Le ka ts'o'ok u taasa'al u cajail le pacto* tu tabernáculo# Jéeobao',△ Davide' tu yéeyaj jujuntúul máako'ob utia'al ka u nu'ukto'ob le máaxo'ob ku k'aayo'obo'.[c] **32** Le máako'oba' leti'ob ilik le k'aay ku beeta'al te' tabernáculo wa najil reunióno', bey úuchik u beetko'ob tak ka beeta'ab u yotoch Jéeoba tumen Salomón te' tu kaajil Jerusaléno'.[d] Leti'obe' ku beetik u meyajo'ob jach je'ex a'ala'anilti'obo'.[e] **33** Le máako'ob ku meyajo'ob yéetel u hijo'obo' leti'e je'elo'oba': ichil le koatita'obo' ti' yaan Emán[f] le máax ku k'aayo', Emáne' u hijo Joel,[g] Joele' u hijo Samuel, **34** Samuele' u hijo Elkaná,[h] Elkanáe' u hijo Jeroam, Jeroame' u hijo Eliel, Eliele' u hijo Toaj, **35** Toaje' u hijo Zuf, Zufe' u hijo Elkaná, Elkanáe' u hijo Mat, Mate' u hijo Amasay, **36** Amasaye' u hijo Elkaná, Elkanáe' u hijo Joel, Joele' u hijo Azarías, Azaríase' u hijo Sofonías, **37** Sofoníase' u hijo Táat, Táate' u hijo Asir, Asire' u hijo Ebiasaf, Ebiasafe' u hijo Coré, **38** Corée' u hijo Izar, Izare' u hijo Koat, Koate' u hijo Leví, yéetel Levíe' u hijo Israel.

CAP 6

a 2Re 25:18

b Ag 1:1

c Nú 3:18

d Nú 3:19, 20

e Nú 26:57

f Nú 3:18

g Nú 16:1, 32 Nú 26:10, 11 Jud 11

h Éx 6:24

i 1Sa 1:1

j 1Sa 1:20

Columna 2

a 1Sa 8:1, 2

b Éx 6:19 1Cr 23:21

c 2Sa 6:17 1Cr 15:16

d 1Re 6:14

e 2Cr 35:15

f 1Cr 15:16, 17

g 1Sa 8:1, 2

h 1Sa 1:1

6:16 * Te' versículo 1 ku ya'ala'alti' «Guersón». **6:22, 29** * Wa «u paalal».

6:31 * Ilawil «U cajail pacto», página 2583. # Ilawil página 2581. △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu yotoch Jéeoba».

39 Tu x-no'oj Emáne' ti' ku wa'atal ka'ach Asaf,[a] u yéet levitaili'.* Asafe' u hijo Berekías, Berekíase' u hijo Simeá, **40** Simeáe' u hijo Miguel, Miguele' u hijo Baaseyá, Baaseyáe' u hijo Malkiya, **41** Malkiyae' u hijo Etní, Etníe' u hijo Zera, Zerae' u hijo Adaya, **42** Adayae' u hijo Etán, Etáne' u hijo Zimá, Zimáe' u hijo Simey, **43** Simeye' u hijo Jáat, Jáate' u hijo Guersom, yéetel Guersome' u hijo Leví.

44 Tu x-ts'íik Emáne' ti' ku wa'atal ka'ach u paalal Merarí,[b] u yéet levitailo'obi'.* Te'elo' tia'an ka'ach Etán[c] u hijo Kisí, Kisíe' u hijo Abdí, Abdíe' u hijo Maluk, **45** Maluke' u hijo Asabías, Asabíase' u hijo Amasías, Amasíase' u hijo Ilquías, **46** Ilquíase' u hijo Amzí, Amzíe' u hijo Baní, Baníe' u hijo Sémer, **47** Sémere' u hijo Malí, Malíe' u hijo Musí, Musíe' u hijo Merarí, yéetel Meraríe' u hijo Leví.

48 U maasil le levita'obo' yéeya'abo'ob* utia'al u beetko'ob tuláakal le meyaj ku beeta'al ichil le tabernáculoo', ichil u yotoch le u jaajil Dioso'.[d] **49** Aarón yéetel u hijo'obe'[e] ku beetko'ob u buts'ilankil le sacrificio'ob ku ts'a'abal te' altar* tu'ux ku k'u'ubul le tóokbil ofrenda'obo',[f] ku tóokiko'ob xan incienso yóok'ol le altar[g] beeta'an utia'al le je'elo'. Leti'ob

6:39 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u suku'un». **6:44** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u suku'uno'ob». **6:48** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ts'a'abo'ob». **6:49** *Ilawil página 2554.

CAP 6

a 1Cr 25:1; 2Cr 5:12; Sl 50:Enc
b 1Cr 23:6
c 1Cr 15:16, 17
d Nú 3:5-7
e Éx 28:1; Nú 3:10
f Éx 29:38
g Éx 30:7

Columna 2

a Éx 30:10; Le 4:20; Le 17:11; 2Cr 29:24
b Éx 6:23
c Éx 28:1; Nú 3:32
d 2Sa 8:17
e 1Re 2:35
f Nú 13:22; Jos 21:8, 11
g Jos 14:13; Jue 1:20
h Nú 35:12, 13
i Jos 20:7, 9
j Jos 15:20, 42
k Jos 15:20, 48
l Jos 21:13-16
m Jue 1:11
n 1Cr 4:24, 32
o Jos 15:10, 12

xan beetik tuláakal le meyajo'ob yaan yil yéetel le ba'alo'ob jach santotako'obo', ku beetko'ob u p'áatal limpioil u kaajil Israel.[a] Leti'obe' ku beetko'ob tuláakal le ba'ax tu ya'alaj Moisés, le máax meyajtik le u jaajil Dioso'. **50** U hijo Aaróne'[b] Eleazar,[c] u hijo Eleazare' Fineás, u hijo Fineáse' Abisúa, **51** u hijo Abisúae' Bukí, u hijo Bukíe' Uzí, u hijo Uzíe' Zeraías, **52** u hijo Zeraíase' Merayot, u hijo Merayote' Amarías, u hijo Amaríase' Aitub,[d] **53** u hijo Aitube' Sadok,[e] yéetel u hijo Sadoke' Aimáaz.

54 Lelo'oba' leti'e kaajo'ob tu'ux kaja'an ka'ach le levita'obo' yéetel le tu'ux ku ts'áaik u yotocho'obo'. Le ka beeta'ab le rifao' yáax ti' u paalal Aarón tocarnaji, le yano'ob ka'ach ichil u familia le koatita'obo'. **55** Tocarnajti'ob Hebrón,[f] le yaan tu lu'umil Judáo', bey xan le k'áaxo'ob yano'ob tu ba'pach Hebróno'. **56** Pero le u maasil lu'um ku pertenecer ti' le kaajo' bey xan u mejen kaajilo'obe' ts'a'ab ti' Caleb,[g] u hijo Jefuné. **57** Ti' u paalal Aaróne' ts'a'ab xan le kaajo'ob* ts'a'ano'ob utia'al u ta'akikuba máako',[h] ts'a'abti'ob Hebrón[i] bey xan Libná[j] pa'te' yéetel u k'aaxo'ob. Ts'a'ab xan ti'ob le kaajo'oba': Jatir[k] bey xan Estemoa pa'te' yéetel u k'aaxo'ob,[l] **58** Ilén yéetel u k'aaxo'ob, Debir[m] yéetel u k'aaxo'ob, **59** Asán[n] yéetel u k'aaxo'ob bey xan Bet-semes[o]

6:57 *Uláak' bix u traducirta'ale' «kaaj».

yéetel u k'aaxo'ob. **60** U tribu Benjamíne' tu ts'áajti'ob u kaajil Gueba[a] yéetel u k'aaxo'ob, Alémet yéetel u k'aaxo'ob, bey xan Anatot[b] yéetel u k'aaxo'ob. Tuláakal le kaajo'ob ts'a'ab ti' u familia'obo' 13 u p'éelal.[c]

61 Ti' u yalab le koatita'obo' ts'a'abti'ob diez u p'éelal kaajo'ob, ts'a'abti'ob tumen u maasil tribu'obo' bey xan tumen u táanchumuk tribu Manasés.[d]

62 Ti' le familia'ob ku taalo'ob ti' Guersomo' ts'a'abti'ob 13 u p'éelal kaajo'ob, ts'a'abti'ob tumen u tribu Isacar, u tribu Aser, u tribu Neftalí bey xan tumen u tribu Manasés yaan ka'ach Basáno'.[e]

63 Ti' u familia le merarita'obo' ts'a'abti'ob 12 u p'éelal kaajo'ob, ts'a'abti'ob tumen u tribu Rubén, u tribu Gad yéetel tumen u tribu Zabulón.[f]

64 Bey úuchik u ts'áaik le israelita'ob le kaajo'ob yéetel le k'áaxo'ob ti' le levita'obo'.[g] **65** Ts'a'ab xan ti'ob uláak' kaajo'ob tumen u tribu Judá, u tribu Simeón yéetel tumen u tribu Benjamín, le kaajo'oba' ku ya'ala'al xan u k'aaba'ob.

66 Ti' jujunp'éel ti' u familia le koatita'obo' ts'a'abti'ob kaajo'ob yano'ob ichil u tribu Efraín.[h] **67** Ts'a'abti'ob le kaajo'ob* ts'a'ano'ob utia'al u ta'akikuba máako', ts'a'abti'ob Sikem[i] yéetel u k'aaxo'ob, lela' tia'an te' tu montañailo'ob Efraíno'. Ts'a'ab xan ti'ob Guézer[a] yéetel u k'aaxo'ob, **68** Jokmeam yéetel u k'aaxo'ob, Bet-orón[b] yéetel u k'aaxo'ob, **69** Ayalón[c] yéetel u k'aaxo'ob bey xan Gat-rimón[d] yéetel u k'aaxo'ob. **70** U táanchumuk tribu Manasése' tu ts'áajti'ob u kaajil Aner yéetel u k'aaxo'ob bey xan Bileam yéetel u k'aaxo'ob. Le kaajo'oba' leti'e ts'a'ab ti' u yalab u familia le koatita'obo'.

71 Ti' u paalal Guersome' ts'a'abti'ob kaajo'ob tumen u táanchumuk tribu Manasés, ts'a'abti'ob u kaajil Golán[e] yéetel u k'aaxo'ob, le kaaja' tia'an ka'ach tu lu'umil Basáne'. Ts'a'ab xan ti'ob Astarot yéetel u k'aaxo'ob.[f] **72** U tribu Isacare' tu ts'áajti'ob u kaajil Kedes yéetel u k'aaxo'ob, Daberat[g] yéetel u k'aaxo'ob,[h] **73** Ramot yéetel u k'aaxo'ob bey xan Anem yéetel u k'aaxo'ob. **74** U tribu Asere' tu ts'áajti'ob u kaajil Masal yéetel u k'aaxo'ob, Abdón yéetel u k'aaxo'ob,[i] **75** Ukok yéetel u k'aaxo'ob bey xan Reob[j] yéetel u k'aaxo'ob. **76** U tribu Neftalíe' tu ts'áajti'ob u kaajil Kedes[k] yéetel u k'aaxo'ob, le kaaja' tia'an ka'ach tu lu'umil Galileae'.[l] Tu ts'áaj xan ti'ob Aamón yéetel u k'aaxo'ob bey xan Kiriataim yéetel u k'aaxo'ob.

77 Ti' u yalab le merarita'obo' ts'a'abti'ob kaajo'ob tumen u tribu Zabulón,[m] ts'a'abti'ob u kaajil Rimono yéetel u k'aaxo'ob bey xan Tabor yéetel u k'aaxo'ob.

6:67 *Uláak' bix u traducirta'ale' «kaaj».

CAP 6

a Jos 18:21, 24

b Jos 21:8, 18 Jer 1:1

c Jos 21:4

d Jos 21:5

e Jos 21:27-33

f Jos 21:34-40

g Nú 35:2-4

h Jos 21:20-26

i Jos 20:7, 9

Columna 2

a Jos 16:10

b Jos 10:11

c Jos 10:12 Jue 1:35

d Jos 19:45, 48

e Dt 4:41-43

f Jos 21:27

g Jos 19:12, 16

h Jos 21:8, 28

i Jos 21:8, 30

j Jos 19:28, 31 Jue 1:31

k Jos 20:7, 9 Jos 21:32, 33

l Mt 3:13

m Jos 21:34-39

78 U tribu Rubéne' tu ts'áajti'ob jujunp'éel kaajo'ob yano'ob tu lak'inil le Jordáno', le kaajo'ob yano'ob aktáan te' tu'ux yaan Jericóo'. Tu ts'áajti'ob u kaajil Bézer yéetel u k'aaxo'ob, Jáaz[a] yéetel u k'aaxo'ob, **79** Kedemot[b] yéetel u k'aaxo'ob bey xan Mefaat yéetel u k'aaxo'ob. **80** U tribu Gade' tu ts'áajti'ob Ramot yéetel u k'aaxo'ob, le kaaja' tia'an ka'ach tu lu'umil Galaade'. Tu ts'áaj xan ti'ob Maanaim[c] yéetel u k'aaxo'ob, **81** Esbón[d] yéetel u k'aaxo'ob bey xan Jazer[e] yéetel u k'aaxo'ob.

7 U hijo'ob Isacare' leti'e je'elo'oba': Tolá, Puaj, Jasub yéetel Simrón,[f] kantúulo'ob. **2** U hijo'ob Toláe' leti'e' je'elo'oba': Uzí, Refayá, Jeriel, Jamay, Ibsam yéetel Semuel, leti'ob ka'ach u nuuktakil ichil u familia'ob. Le máaxo'ob ku taalo'ob ti' u familia Toláo' máako'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el, tu k'iinilo'ob Davide' 22,600 u túulalo'ob ka'achi. **3** Le máaxo'ob ku taalo'ob* ti' Uzío' leti'e je'elo'oba': Izraías bey xan u paalal. U paalal Izraíase' leti'e je'elo'oba': Miguel, Abdías, Joel yéetel Isías, tu cinco u túulalo'obe' u nuuktakil# ichil u familia'ob. **4** Leti'ob yéetel u hijo'obe' yanchaj ya'ab u yatano'ob bey xan u paalalo'ob. Le o'olale' ichil u familia'obe' yaan ka'ach 36,000 soldado'ob listo'ob utia'al u bino'ob ba'ate'el.

CAP 6

a Nú 21:23

b Dt 2:26

c Gé 32:1, 2 2Sa 2:8

d Nú 21:26

e Nú 32:1

CAP 7

f Gé 46:13 Nú 26:23, 24

Columna 2

a Nú 26:25

b Gé 35:16, 18 Nú 26:38, 39

c 1Cr 8:1

d Gé 46:21

e 1Cr 7:10

f Nú 26:41

g 1Cr 7:6

h 1Cr 7:7

5 Leti'ob bey xan tuláakal le máaxo'ob ku taalo'ob ti' u familia Isacaro' jach u yojlo'ob ba'ate'el. Tuláaklo'obe' 87,000 u túulalo'ob, ts'íibta'an u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'ob.[a]

6 U hijo'ob Benjamíne'[b] leti'e je'elo'oba': Bela,[c] Béker[d] yéetel Jediayel,[e] óoxtúulo'ob. **7** U hijo'ob Belae' leti'e je'elo'oba': Ezbón, Uzí, Uziel, Jerimot yéetel Irí, cinco u túulalo'ob. Leti'ob ka'ach u nuuktakil ichil u familia'ob yéetel jach u yojlo'ob ba'ate'el. Tuláakal le ts'íibta'an u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'obo' 22,034 u túulalo'ob.[f] **8** U hijo'ob Békere' leti'e je'elo'oba': Zemirá, Joás, Eliezer, Elyoenay, Omrí, Jeremot, Abías, Anatot yéetel Alémet. Tuláaklo'obe' u hijo'ob Béker. **9** Tuláakal u nuuktakil le familia'ob yéetel u paalalo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tu chukaj 20,200 u túulalo'ob, tuláakal le máako'oba' jach u yojlo'ob ba'ate'el. **10** Le máaxo'ob ku taalo'ob ti' Jediayele'[g] leti'e je'elo'oba': Bilán bey xan u paalal. U hijo'ob Bilán e' leti'e je'elo'oba': Jeús, Benjamín, Eud, Kenaaná, Zetán, Tarsis yéetel Aisáar. **11** Tuláaklo'obe' ti' Jediayel u taalo'ob, leti'ob u nuuktakil ichil u familia'ob. Ichil u familia'obe' yaan ka'ach 17,200 soldado'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el, listo'ob utia'al u bino'ob te' ba'atelo'.

12 Ti' Ir[h] u taal le supimo'ob yéetel le upimo'obo'. Ti' Aer u taal le usimo'obo'.

7:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hijo'ob». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u poolilo'ob».

13 U hijo'ob Neftalíe'[a] leti'e je'elo'oba': Jasel, Guní, Jézer yéetel Salum, leti'obe' ti' Bilá[b] u taalo'ob.*

14 Le máaxo'ob ku taalo'ob ti' Manaséso'[c] leti'e je'elo'oba': Asriel, le u hijo yanchajti' yéetel le uláak' u yatan* ku taal ti' u lu'umil Siriao'. (Le ko'olela' u maama Makir,[d] u papá Galaad. **15** Makire' tu ts'o'oksaj u beel Upim bey xan Supim, u k'aaba' u yíits'ino'obe' Maaká). U k'aaba' le u ka'atúulo' Zelofead,[e] Zelofeade' chéen hija'ob yanchajti'.[f] **16** Le ka máan k'iine' Maaká u yatan Makire' yanchaj juntúul u hijoe' ka tu ts'áaj u k'aaba't Peres. U k'aaba' u yíits'in Perese' Seres. U hijo'ob Serese' leti'e je'elo'oba': Ulam yéetel Rékem. **17** U hijo* Ulame' Bedán. Tuláaklo'obe' ku taalo'ob ti' Galaad, u hijo Makir u yáabil Manasés. **18** U yíits'in Galaade' Amoléket. U hijo'ob le ko'olela' leti'e je'elo'oba': Isod, Abí-ézer yéetel Malá. **19** U hijo'ob Semidáe' leti'e je'elo'oba': Ayán, Sikem, Likí yéetel Aniam.

20 Efraíne'[g] u papá Sutela,[h] Sutelae' u papá Bered, Berede' u papá Táat, Táate' u papá Eleadá, Eleadáe' u papá Táat, **21** Táate' u papá Zabad, yéetel Zabade' u papá Sutela. Efraíne' u papá xan Ézer yéetel Elead. Juntéenjeakile' u kajnáalilo'ob Gate'[i] bin u yoklo'ob u yalak' ba'alche'ob u paalal Efraíne' ka tu kíimso'ob Ézer yéetel Elead. **22** Efraín u papá'ob túune' ya'ab k'iino'ob sen yaachaj u yóol, ka túun taal líi'sbil u yóol tumen u suku'uno'ob yéetel u yíits'ino'ob. **23** Le ka ts'o'oke' Efraíne' yanchaj ba'al u yil yéetel u yatan, le u yatan túuno' p'áat embarazadaile' ka yanchaj juntúul u hijo. Efraíne' tu ts'áaj u k'aaba't Berías* tumen le ka síij u chaambal# le ko'olelo' jach yaachaja'an u yóol le familiao'. **24** Leti'e' yanchaj xan juntúul u hija tu k'aaba'taj Seerá, le ko'olela' tu beetaj u kaajil Kabal Bet-orón[a] yéetel Ka'anal Bet-orón[b] bey xan u kaajil Uzén-seerá. **25** Ti' Efraín xan u taal Réfa bey xan Résef, Résefe' u papá Telaj, Telaje' u papá Taan, **26** Taane' u papá Ladán, Ladáne' u papá Amiud, Amiude' u papá Elisamá, **27** Elisamáe' u papá Nun, yéetel Nune' u papá Josué.*[c]

28 Le kaajo'ob tu'ux yanchaj u paalal Efraíno' leti'e je'elo'oba': Betel[d] bey xan le mejen kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'. Tu tojil lak'ine' yanchajo'ob tu kaajil Naarán, tu tojil chik'ine'* yanchajo'ob tu kaajil Guézer bey xan te' mejen kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho', kajlajo'ob xan Sikem yéetel te' mejen kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho',

7:13, 17 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hijo'ob». **7:14** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina».

7:23 * U k'áat u ya'al «Ich Yaj Óolal». # Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal». **7:27** * Wa «Jeosúa», u k'áat u ya'al «Jéeobae' Salvación». **7:28** * Wa «oeste».

CAP 7

a Nú 26:48, 49

b Gé 30:3, 8 Gé 46:24, 25

c Gé 41:50, 51

d Gé 50:23 Nú 26:29 Dt 3:15

e Nú 26:33

f Nú 27:1, 7

g Nú 1:33

h Nú 26:35

i 1Sa 7:14 1Sa 17:4

Columna 2

a Jos 16:1, 3

b Jos 16:5 Jos 21:20, 22 2Cr 8:3, 5

c Éx 33:11 Nú 11:28 Nú 32:11, 12 Dt 34:9 Jos 1:1

d Gé 28:16, 19 Jos 16:1, 2

k'ucho'ob tak Ayyá* bey xan te' mejen kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'. **29** Kajlajo'ob xan tu tséel u paalal Manasés, tu kaajilo'ob Bet-seán[a] bey xan te' mejen kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho', tu kaajil Taanak[b] bey xan te' mejen kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho', tu kaajil Meguidó[c] bey xan te' mejen kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho' yéetel tu kaajil Dor[d] bey xan te' mejen kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'. Te' kaajo'oba' ti' kajlaj le máaxo'ob ku taalo'ob ti' José u hijo Israelo'.

30 U hijo'ob Asere' leti'e je'elo'oba': Imnaj, Isvá, Isví yéetel Berías,[e] u k'aaba' u yíits'ino'obe' Séra.[f] **31** U hijo'ob Beríase' leti'e je'elo'oba': Éeber yéetel Malkiel, Malkiele' u papá Birzayit. **32** U hijo'ob Éebere' leti'e je'elo'oba': Jaflet, Somer yéetel Otam, u k'aaba' u yíits'ino'obe' Suja. **33** U hijo'ob Jaflete' leti'e je'elo'oba': Pasak, Bimal yéetel Asvat. Leti'obe' u hijo'ob Jaflet. **34** U hijo'ob Sémere'* leti'e je'elo'oba': Ayí, Rogá, Jeubá yéetel Aram. **35** U hijo'ob Élem,* u yíits'in Sémere', leti'e je'elo'oba': Zofaj, Imná, Seles yéetel Amal. **36** U hijo'ob Zofaje' leti'e je'elo'oba': Zúaj, Arnéfer, Sual, Berí, Imrá, **37** Bézer, Od, Saamá, Silsá, Itrán yéetel Beerá. **38** U hijo'ob Jétere' leti'e je'elo'oba': Jefuné, Pispá yéetel Ará. **39** U hijo'ob Uláe' leti'e je'elo'oba': Araj, Aniel yéetel Riziya. **40** Tuláaklo'obe' ti' u taalo'ob ka'ach ti' Asere'. Leti'ob ka'ach u nuuktakil ichil u familia'ob, máako'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el, leti'ob u nuuktakil le máaxo'ob nu'uktik le ejércitoo'. Ichilo'obe' yaan ka'ach 26,000 máako'ob[a] listo'ob utia'al u bino'ob ba'ate'el, tuláaklo'obe' ts'íibta'an u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'ob.[b]

8 U yáax hijo Benjamíne'[c] Bela,[d] u ka'atúule' Asbel,[e] u yóoxtúule' Aará, **2** u kantúule' Noja yéetel u cincoile' Rafá. **3** U hijo'ob Belae' leti'e je'elo'oba': Addar, Guerá,[f] Abiyud, **4** Abisúa, Naamán, Ajoja, **5** Guerá, Sefufam yéetel Uram. **6** U hijo'ob Eud, u nuuktakil le familia'ob kaja'ano'ob ka'ach Gueba[g] yéetel bisa'abo'ob tak tu lu'umil Manáato', leti'e je'elo'oba': **7** Naamán, Ajiya yéetel Guerá. Guerá bis le máako'ob táanxel lu'umilo'. Leti' xan u papá Uzá yéetel Ayud. **8** Saraime' tu jóo'saj u kajnáalilo'ob Moab, le ka ts'o'oke' yanchaj u paalal te' tu territorio* Moabo'. U yatano'obe' Usim yéetel Baará.# **9** Yanchaj xan u hijo'ob yéetel Odes, uláak' u yatan, u k'aaba'obe' leti'e je'elo'oba': Jobab, Zibiya, Mesá, Malcam, **10** Jeúz, Sakiya yée-

CAP 7

a Jos 17:11 1Sa 31:8, 10

b Jue 5:1, 19

c Jue 1:27 1Re 9:15

d 1Re 4:7, 11

e Nú 26:44, 45

f Gé 46:17

Columna 2

a Nú 1:41 Nú 26:47

b Éx 30:14

CAP 8

c Gé 35:16, 18

d 1Cr 7:6

e Gé 46:21

f Gé 46:21

g Jos 21:8, 17 1Sa 13:16

7:28 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Gaza», pero ma' leti'e Gaza yaan tu lu'umil Filisteao'. **7:34** * Te' versículo 32 ku ya'ala'alti' «Somer». **7:35** * Ma' xaane' le máaka' láayli' leti'e Otam ku ya'ala'al te' versículo 32.

8:8 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu k'aax». # Uláak' bix u traducirta'ale' «Saraime' yanchaj u paalal tu territorio Moab le ka ts'o'ok u túuxtik Usim yéetel Baará, u yatano'ob».

tel Mirmá. Lelo'oba' leti'e u hijo'ob tu beetaj u nuuktakil ichil u familia'obo'.

11 U hijo'ob Usim yanchajti' yéetel Saraime' leti'e je'elo'oba': Abitub yéetel Elpaal. **12** U hijo'ob Elpaale' leti'e je'elo'oba': Éber, Misam, Sémed (le máax beet u kaajil Onó[a] yéetel Lod[b] bey xan le mejen kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'obo'), **13** Berías yéetel Sema. Lelo'oba' leti'e u nuuktakil le familia'ob kaja'ano'ob Ayaló no'.[c] Leti'ob tojolch'int u kajnáalilo'ob Gat. **14** Ayó, Sasak, Jeremot, **15** Zebadías, Arad, Éder, **16** Miguel, Ispá yéetel Yojae' u hijo'ob Berías. **17** Zebadías, Mesulam, Iski, Éeber, **18** Ismeray, Izlías yéetel Jobabe' u hijo'ob Elpaal. **19** Jakim, Zicrí, Zabdí, **20** Elienay, Ziletay, Eliel, **21** Adaya, Berayá yéetel Simrate' u hijo'ob Simey. **22** Ispán, Éber, Eliel, **23** Abdón, Zicrí, Aanán, **24** Aananías, Elam, Antotiya, **25** Ifdeyá yéetel Penuele' u hijo'ob Sasak. **26** Samseray, Sejarías, Atalía, **27** Jaaresías, Elías yéetel Zicríe' u hijo'ob Jeroam. **28** Tuláaklo'obe' u nuuktakil u familia'ob según ti' máax u taalo'ob, leti'obe' kajlajo'ob Jerusalén.

29 Jeyeele' kajlaj tu kaajil Gabaón,[d] leti' beet le kaajo'. U k'aaba' u yatane' Maaká.[e] **30** U yáax hijoe' Abdón, le ka ts'o'oke' síij Zur, Keis, Baal, Nadab, **31** Guedor, Ayó yéetel Zéker. **32** Miklote' u papá Simeaj. Tuláaklo'obe' kajlajo'ob yéetel u suku'uno'ob naats' ti' uláak' u suku'uno'ob tu kaajil Jerusalén.

33 Nere'[a] u papá Keis, Keise' u papá Saúl,[b] Saúle' u papá Jonatán,[c] Malki-suwa,[d] Abinadab[e] yéetel Esbaal.*[f] **34** Jonatáne' u papá Merib-baal.*[g] Merib-baale' u papá Miqueas.[h] **35** U hijo'ob Miquease' leti'e je'elo'oba': Pitón, Mélek, Tarea yéetel Acaz. **36** Acaze' u papá Jeoadá, Jeoadáe' u papá Alémet, Azmávet yéetel Zimrí. Zimríe' u papá Mozá. **37** Mozáe' u papá Bineá, Bineáe' u papá Rafaj, Rafaje' u papá Eleasá, yéetel Eleasáe' u papá Azel. **38** Azele' yanchaj seis u hijo'ob, u k'aaba'obe' Azrikam, Bocrú, Ismael, Searías, Abdías yéetel Aanán. Tuláaklo'obe' u hijo'ob Azel. **39** U hijo'ob Ézek, u yíits'in Azele', leti'e je'elo'oba': u yáax hijoe' Ulam, u ka'atúule' Jeús, yéetel u yóoxtúule' Elifélet. **40** U hijo'ob Ulam ka'ache' jach u yojlo'ob ba'ate'el, jach u yojel u usarto'ob* le arcoo'. Jach ya'abchaj u paalalo'ob yéetel u yáabilo'ob, tuláaklo'obe' 150 u túulalo'ob. Tuláakal le je'elo'oba' u paalal Benjamín.

9 Tuláakal le israelita'obo' ts'íibta'ab u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'ob, ts'íibta'abo'ob tu Libroil u Reyilo'ob Israel. U

CAP 8

a Ne 6:2
b Esd 2:1, 33
c Jos 19:42, 48 Jos 21:8, 24
d Jos 9:15, 17 Jos 21:8, 17 1Cr 21:29
e 1Cr 9:35-38

Columna 2

a 1Sa 14:50
b 1Sa 9:1, 2 1Sa 11:15
c 1Sa 14:45
d 1Sa 14:49
e 1Sa 31:2
f 2Sa 2:8 1Cr 9:39-44
g 2Sa 4:4
h 2Sa 9:12

8:33 *Uláak' bix k'aj óola'anile' Is-bóset. **8:34** *Uláak' bix k'aj óola'anile' Mefibóset. **8:40** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku pe'echa'tiko'ob».

kajnáalilo'ob Judáe' bisa'abo'ob tu kaajil Babilonia tumen tu xúump'atto'ob Dios.[a] **2** Le máaxo'ob yáax suunajo'ob tu lu'umo'ob yéetel tu kaajalo'obe' leti'e je'elo'oba': jujuntúul israelita'ob, le sacerdote'obo', le levita'obo' yéetel le máaxo'ob ku meyajo'ob te' temploo'.*[b] **3** Jujuntúul ti' le máaxo'ob suunajo'ob kajtal Jerusaléno' ku taalo'ob ti' u paalal Judá,[c] Benjamín,[d] Efraín yéetel Manasés, u k'aaba'obe' leti'e je'elo'oba': **4** Utay u hijo Amiud, Amiude' u hijo Omrí, Omríe' u hijo Imrí, yéetel Imríe' u hijo Baní. Leti'obe' ku taalo'ob ti' u paalal Pérez[e] u hijo Judá. **5** Ti' u paalal Selae' suunaj Asaya u yáax hijo bey xan u paalalo'ob. **6** Ti' u hijo'ob Zerae'[f] suunaj Jewel bey xan u suku'uno'ob, tuláaklo'obe' 690 u túulalo'ob.

7 Ichil u paalalo'ob Benjamín suunajo'ob kajtal te'elo' tia'an ka'ach Salú u hijo Mesulami'. Mesulame' u hijo Odavías, yéetel Odavíase' u hijo Asenuaj. **8** Tia'an xan ka'ach Ibneyá u hijo Jeroam, Elaj u hijo Uzí u yáabil Micrí bey xan Mesulam u hijo Sefatías. Sefatíase' u hijo Rewel, yéetel Rewele' u hijo Ibniya. **9** U suku'uno'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob según ti' máax u taalo'obe' 956 u túulalo'ob. Tuláakal le máako'oba' leti'ob ka'ach u nuuktakil ichil u familia'ob.

10 Ichil le sacerdote'ob suunajo'ob kajtal te'elo' tia'an ka'ach Jedayá, Jeoyarib, Jakín,[a] **11** bey xan Azarías. Azaríase' u hijo Ilquías, Ilquíase' u hijo Mesulam, Mesulame' u hijo Sadok, Sadoke' u hijo Merayot, yéetel Merayote' u hijo Aitub. Aitube' juntúul u nojchil le máaxo'ob ku meyajo'ob tu yotoch* le u jaajil Dioso'. **12** Ichil le uláak' sacerdote'ob suunajo'obo' tia'an Adaya u hijo Jeroam, Jeroame' u hijo Pasjur yéetel Pasjure' u hijo Malkiya. Suunaj xan Maasay u hijo Adiel, Adiele' u hijo Jazerá, Jazeráe' u hijo Mesulam, Mesulame' u hijo Mesilemit yéetel Mesilemite' u hijo Imer. **13** Tu yéetelo'obe' suunaj xan u suku'uno'ob, tuláaklo'obe' 1,760 u túulalo'ob, leti'obe' u nuuktakil u familia'ob, máako'ob jach yaan u páajtalilo'ob, no'oja'ano'ob yéetel listo'ob utia'al u beetko'ob le meyaj ku beeta'al tu yotoch le u jaajil Dioso'.

14 Ichil le levita'ob suunajo'ob kajtal te'elo' tia'an ka'ach Semaya[b] u hijo Asub, Asube' u hijo Azrikam, yéetel Azrikame' u hijo Asabías, tuláaklo'obe' ku taalo'ob ti' Merarí. **15** Tia'an xan ka'ach Bakbakar, Éres, Galal, Matanías u hijo Miká. Mikáe' u hijo Zicrí, yéetel Zicríe' u hijo Asaf. **16** Tia'an xan ka'ach Abdías u hijo Semaya,

9:2 * Wa «le netineo'obo'». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máaxo'ob k'uba'ano'obo'». Ilawil «Netineo», página 2573.

9:11 * Wa «templo».

CAP 9

a Jer 39:9

b Jos 9:3, 27
Esd 2:43-54
Esd 2:70
Esd 8:20
Ne 7:73
Ne 11:3

c Ne 11:4, 5

d Ne 11:7-9

e Gé 46:12
1Cr 2:4

f 1Cr 2:4, 6

Columna 2

a Ne 11:10-14

b Ne 11:15

Semayae' u hijo Galal, yéetel Galale' u hijo Jedutún. Yéetel tia'an xan Berekías u hijo Asá, Asáe' u hijo Elkaná. Leti'e' ti' kaja'an ka'ach tu kaajal le netofatita'obo'.[a]

17 Le máaxo'ob kanáantik le joonajo'obo'[b] leti'e je'elo'oba': Salum, Akub, Talmón yéetel Aimán. Salum, u suku'uno'obe', leti' ka'ach nu'uktiko'ob. **18** Tak te' k'iino'ob je'elo' leti'e' ti' ku p'áatal tu lak'inil u joonajil le reyo'.[c] Tuláaklo'obe' leti'e máaxo'ob ku kanan joonajo'ob te' tu'ux kaja'an le levita'obo'. **19** Salume' u hijo Koré. Korée' u hijo Ebiasaf. Ebiasafe' u hijo Coré. Salum yéetel le coreíta'ob, u suku'uno'obo', leti'ob ilik le meyaj ku beeta'al tu yotoch le u jaajil Dioso', leti'ob kanáantik u joonajil le najo'. U yúuchben láak'tsilo'obe' leti'ob kanáantik ka'ach u joonajil le lugar tu'ux ku je'elel Jéeobao'. **20** Le máax nu'uktiko'ob ka'acho' Fineás[d] u hijo Eleazar,[e] yéetel Jéeobae' tia'an ka'ach tu yéetele'. **21** Zacarías[f] u hijo Meselemíase' leti' kanáantik ka'ach u entradail le najil reunióno'.

22 Tuláakal le máaxo'ob yéeya'abo'ob utia'al u kanáantko'ob le entrada'obo' 212 u túulalo'ob. Leti'obe' kajlajo'ob tu kaajalo'ob según ti' ba'ax familiail ts'íibta'an u k'aaba'ob.[g] David yéetel Samuel le máax ilik ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo',[h] leti'ob ts'áa le máako'ob u beeto'ob le meyaja' tumen je'el u páajtal u confiar máak ti' leti'obe'. **23** Leti'ob yéetel u hijo'ob ts'a'ab u kanáanto'ob u joonajilo'ob u yotoch Jéeoba,[a] le tabernáculoo'. **24** Le máaxo'ob kanáantik le joonajo'obo' tia'ano'ob ka'ach lak'in, chik'in, xaman* yéetel noojole'.#[b] **25** Cada wa ba'ax k'iine', u suku'uno'obe' ku luk'lo'ob te' tu'ux kaja'ano'obo' yéetel ku taalo'ob utia'al u múul meyajo'ob tu yéetelo'ob durante siete días. **26** Ts'a'ab xan kantúul máako'ob bey u nuuktakil le kanan joonajo'obo', leti'obe' levita'ob je'el u páajtal u confiar máak ti'obe'. Ts'a'ab u kanáanto'ob le cuarto'obo'* bey xan u tesoreríailo'ob u yotoch le u jaajil Dioso'.[c] **27** Leti'obe' bul áak'ab tia'ano'ob tu ba'pach u yotoch le u jaajil Dioso', leti'ob ilik u kanáanta'al le najo' yéetel ti' leti'ob ts'a'an u llaveil. Leti'ob je'ek'abtik le joonajo'ob sáamsamal de tempranoo'.

28 Jujuntúul ti' leti'obe' ts'a'ab u kanáanto'ob le nu'ukulo'ob[d] ku meyajo'ob te' najo'. Cada ken u jóo'so'ob yéetel cada ken u yokso'ob te' najo' ku xokiko'ob. **29** Jujuntúul ti' leti'obe' ts'a'ab u yilo'ob le uláak' nu'ukulo'obo', le nu'ukulo'ob santo'obo',[e] le ma'alob harinao',[f] le vinoo',[g] le aceiteo',[h] le sak incienso'*[i] bey xan le bálsamoo'.#[j] **30** Jujuntúul ti' u hijo'ob

CAP 9

a 1Cr 2:54 Ne 12:28

b Esd 2:1, 42 Ne 11:19

c Ne 3:29

d Nú 25:11, 13 Jos 22:30 Jue 20:28

e Éx 6:25 Nú 3:32

f 1Cr 26:14, 19

g 1Cr 9:1

h 1Sa 9:9

Columna 2

a 2Cr 23:16, 19 Ne 12:45

b 1Cr 26:14-16

c 1Cr 26:20 1Cr 28:11, 12 2Cr 31:12

d Nú 1:50

e 1Re 8:4

f Le 2:1 1Cr 23:29

g Le 23:12, 13

h Éx 27:20

i Le 2:1, 2

j Éx 25:3, 6

9:24 * Wa «norte». # Wa «sur». **9:26** * Wa «le tu'uxo'ob ku yúuchul janalo'». **9:29** * Ilawil «Sak incienso», página 2578. # Le bálsamoo' u yiits jujunp'éel clase xíiwo'ob wa che'ob, yéetel ki'ibok.

le sacerdote'obo' ku beetko'ob ka'ach u ki'ibok aceiteil bálsamo. **31** Ti' Matitíase' ts'a'ab u yil le ba'alo'ob ku tak'ankúunta'al ti' sarténo'.[a] Leti'e' u yáax hijo Salum le coreítao', Matitíase' juntúul levita je'el u páajtal u confiar máak ti'e'. **32** Jujuntúul ti' u suku'uno'ob koatita'obe' ts'a'ano'ob utia'al u beetko'ob le waaj ku k'u'ubul ti' Dioso',*[b] leti'ob beetik cada sábado.[c]

33 Jujuntúul xan ti' u nuuktakil u familia le levita'obo' ts'a'ano'ob utia'al k'aay, tia'ano'ob ka'ach te' cuarto'ob* yano'ob te' temploo'. Leti'obe' ma' ts'a'ab u beeto'ob uláak' meyajo'obi' tumen de k'iin yéetel de áak'ab táan ka'ach u beetko'ob le meyaj ts'a'anti'obo'. **34** Tuláaklo'obe' u nuuktakil u familia le levita'ob según ti' máax u taalo'obo'. Leti'obe' kajlajo'ob Jerusalén.

35 Jeyeele' kajlaj tu kaajil Gabaón,[d] leti' beet le kaajo'. U k'aaba' u yatane' Maaká. **36** U yáax hijoe' Abdón, le ka ts'o'oke' síij Zur, Keis, Baal, Ner, Nadab, **37** Guedor, Ayó, Zacarías yéetel Miklot. **38** Miklote' u papá Simeam. Tuláaklo'obe' kajlajo'ob yéetel u suku'uno'ob tu kaajil Jerusalén, naats' ti' uláak' u suku'uno'ob. **39** Nere'[e] u papá Keis, Keise' u papá Saúl,[f] Saúle' u papá Jonatán,[g] Malki-suwa,[a] Abinadab[b] yéetel Esbaal. **40** Jonatáne' u papá Merib-baal.[c] Merib-baale' u papá Miqueas.[d] **41** U hijo'ob Miquease' leti'e je'elo'oba': Pitón, Mélek, Tarea yéetel Acaz. **42** Acaze' u papá Jará, Jaráe' u papá Alémet, Azmávet yéetel Zimrí. Zimríe' u papá Mozá. **43** Mozáe' u papá Bineá, Bineáe' u papá Refayá, Refayáe' u papá Eleasá yéetel Eleasáe' u papá Azel. **44** Azele' yanchaj seis u hijo'ob, u k'aaba'obe' Azrikam, Bocrú, Ismael, Searías, Abdías yéetel Aanán. Tuláaklo'obe' u hijo'ob Azel.

10 Juntéenjeake' le filisteo'obo' táan ka'ach u ba'ateló'ob tu contra Israel. U soldadoilo'ob Israele' púuts'o'ob tu táan le filisteo'obo', ya'ab ti' leti'obe' kíimsa'abo'ob te' Montaña Guilboao'.[e] **2** Le filisteo'obo' jo'op' u ch'a'pachtiko'ob Saúl yéetel u hijo'ob, ka túun tu kíimso'ob Jonatán, Abinadab yéetel Malki-suwa,[f] u hijo'ob Saúl. **3** Saúl túune' jo'op' u maas atacarta'al, le ka ila'ab tumen le arquero'obo' ch'i'in yéetel flecha'obe' ka loobilta'abi.[g] **4** Saúl túune' tu ya'alaj ti' le máax kuchik u arma'obo': «Jóo's a espadae' ka a táats'lomten, utia'al beyo' ma' in maltratarta'al[h] tumen le máako'ob ma'atech u meyajtiko'ob Diosa'».* Chéen ba'ale' le máax kuchik u arma'obo' ma' tu yóotaj u beeti' tumen jach sajak. Le o'olale'

CAP 9

a Le 2:5, 7

b 2Cr 2:4 2Cr 13:11

c Le 24:6, 8

d Jos 21:8, 17

e 1Sa 14:50

f 1Sa 9:1, 2 1Sa 11:15

g 1Sa 14:45 1Sa 18:1 2Sa 1:23

Columna 2

a 1Sa 14:49

b 1Sa 31:2

c 2Sa 4:4

d 2Sa 9:12

CAP 10

e 1Sa 31:1-5 2Sa 1:21, 25

f 1Cr 8:33

g 1Sa 26:9, 10

h Jue 16:21, 23

9:32 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le waaj ts'apkúunta'ano'».
9:33 *Wa «te' tu'uxo'ob ku yúuchul janal».

10:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máako'ob ma' circuncidado'obi'».

Saúle' tu ch'a'aj u espadae' ka lúub tu yóok'ol.[a] **5** Le máax kuchik u arma'obo' le ka tu yilaj ts'o'ok u kíimil Saúle' tu ch'a'aj xan u espadae' ka lúub tu yóok'ol, ka kíimi. **6** Te' k'iin túun je'elo', kíim Saúl, tu yóoxtúulil u hijo'ob bey xan tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo'.[b] **7** Le ka tu yilaj le israelita'ob yano'ob te' táax lu'um de ke ts'o'ok u púuts'ul u soldadoilo'ob Israel yéetel ts'o'ok u kíimil Saúl bey xan u hijo'obe' jo'op' u jóok'lo'ob ti' u kaajalo'ob utia'al u púuts'lo'ob. Le filisteo'ob túuno' taalo'obe' ka p'áato'ob kajtali'.

8 Le ka sáaschaj tuláak' k'iine', le ka taal le filisteo'ob u ch'a'ob le ba'alo'ob yaan ti' le máako'ob tu kíimso'obo', tu yilo'obe' Saúl yéetel u hijo'obe' ti' jáayunjáayo'ob te' Montaña Guilboao'.[c] **9** Leti'obe' tu ch'a'ajo'ob le ba'axo'ob yaanti'o', tu kúulxot'to'ob u pool yéetel tu lu'so'ob u armadurae' ka tu túuxto'ob a'albil ti' tuláakal le lu'um tu'ux kaja'an le filisteo'ob le ba'ax úucho', utia'al ka ojéelta'ak tu templo u imageno'ob[d] bey xan ichil le kaajo'. **10** Le ka ts'o'oke' tu ts'áajo'ob u armadura Saúl tu templo u dioso'ob, yéetel u poole' tu ch'uykíinto'ob tu templo Dagón.[e]

11 Tuláakal u kajnáalilo'ob Jabés,[f] le kaaj yaan tu lu'umil Galaado', tu yu'ubo'ob le ba'ax beeta'ab ti' Saúl tumen le filisteo'obo'.[g] **12** Tuláakal túun u soldado'obe' líik'o'obe' ka bin u ch'a'ob u kimen wíinklil Saúl yéetel u kimen wíinklil u hijo'ob. Suunajo'ob tu kaajil Jabése' ka tu muko'ob u baakelo'ob yáanal junkúul nuxi' che' yaan te' Jabéso',[a] ka ayunarnajo'ob* durante siete días.

13 Bey úuchik u kíimil Saúlo', kíim tumen tu traicionartaj Jéeoba, tumen ma' tu yóotaj u beet le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao',[b] bey xan tumen tu k'áataj u yáantaj juntúul ko'olel ku t'aan yéetel le kimeno'obo'[c] **14** tu lugar u k'áatik u yáantaj Jéeoba. Tu yo'olal le je'elo' Diose' tu xu'ulsaj ti' Saúl ka tu ts'áaj le reino ti' David u hijo Jeséo'.[d]

11 Le ka máan k'iine' tuláakal le israelita'obo' bino'ob tak Hebrón[e] te' tu'ux yaan Davido' ka tu ya'alo'obti': «¡Ilawile! To'one' a láak'tsilo'on.*[f] **2** Úuchjeakil, le táan u beetik u reyil Saúle', teech ka'ach nu'uktik u kaajil Israel le kéen xi'ik ba'atelo'.[g] Te' k'iino'ob je'elo' Jéeoba a Diose' tu ya'alajtech: ‹Teech kan kanáantik Israel, in kaajal, teech kan nu'uktik Israel, in kaajal›».[h] **3** Bey túuno' tuláakal u nuuktakil Israele' bino'ob tak Hebrón tu yiknal David. Te'elo' Davide' tu ch'a'aj junp'éel acuerdo tu yéetelo'ob tu táan Jéeoba. Leti'ob túune' tu beeto'ob reyil David tu yóok'ol Israel,[i] je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Samuele'.[j]

4 Le ka máan k'iine' David yéetel tuláakal u kaajil Israele' jóok'o'ob utia'al u

CAP 10
a 1Cr 10:13
b 1Sa 31:6, 7
c 1Sa 28:4
1Sa 31:8-10
d Jue 16:23, 24
e 1Sa 5:2
f 1Sa 11:1
g 1Sa 31:11-13

Columna 2
a 2Sa 2:5
2Sa 21:12
b 1Sa 13:13
1Sa 15:22, 23
c Le 20:6
1Sa 28:7
d Rut 4:17
1Sa 13:14
1Sa 15:27, 28
2Sa 5:3

CAP 11
e Nú 13:22
2Sa 2:1
2Sa 5:5
1Cr 12:23
f 2Sa 5:1, 2
g 1Sa 18:6, 13
h 2Sa 6:21
2Sa 7:8, 9
Sl 78:70, 71
i 1Sa 16:13
2Sa 2:4
2Sa 5:3
j 1Sa 15:27, 28

10:12 *Ilawil página 2557. **11:1** *Wa «a wéet k'i'ik'elo'on».

bino'ob tak Jerusalén wa Jebús,[a] te' tu'ux kaja'an ka'ach le jebuseo'obo'.[b] **5** U kajnáalilo'ob Jebúse' tu burlarto'ob David, tu ya'alo'obti': «¡Teche' mix bik'in kan okol waye'!».[c] Chéen ba'ale' Davide' tu ch'a'aj u kaajil Sión,[d] le kaaj yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho', le ka ts'o'oke' le kaaja' tu k'aaba'taj u Kaajal David.[e] **6** David túune' tu ya'alaj: «Le máax kun yáax atacartik le jebuseo'obo' yaan u k'uchul u beetuba u nojchil* le ejércitoo'». Joab[f] u hijo Zeruyá túune' leti'e yáax máax atacarnajo', ka ts'a'ab u beet u nojchil le ejércitoo'. **7** David túune' p'áat kajtal te' kaaj yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho'. Le o'olal le kaajo' ts'a'ab u k'aaba't u Kaajal David. **8** Leti'e' jo'op' u beetik pak'o'ob yéetel uláak' ba'alo'ob te' Pu'uko'* bey xan ti' jejeláas lugaro'ob ichil le kaajo'. Yéetel Joabe' tu yutskiintaj le uláak' ba'alo'ob ku bineltik te' kaajo'. **9** Bey túun úuchik u bin u maas antal u páajtalil Davido'.[g] Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', tia'an ka'ach tu yéetele'.

10 Le u nuuktakil u soldado'ob David jach u yojlo'ob ba'atelo', junmúuch' yéetel tuláakal le israelita'obo', tu apoyarto'ob David utia'al ka u beet u reyil. Tuláaklo'ob áantajnajo'ob utia'al ka u beeto'ob reyil David, je'ex tu

11:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u poolil». **11:8** *Wa «Miló», lela' junp'éel t'aan hebreo u k'áat u ya'al «chuup». Le pu'uka' u jaajile' junp'éel ka'anal buut'.

CAP 11

a Jos 15:63 Jue 1:21 Jue 19:10

b Gé 10:15, 16 Gé 15:18, 21 Éx 3:17

c 2Sa 5:6-10

d 1Re 8:1 Sl 2:6 Sl 48:2

e 1Re 2:10

f 2Sa 2:18

g 2Sa 3:1

Columna 2

a 1Sa 16:12, 13

b 1Cr 27:1, 2

c 2Sa 23:8

d Jos 23:10

e 2Sa 23:9, 10 2Sa 23:15-17

f 1Cr 8:1, 4

g 1Sa 17:1

h Sl 18:50

i 1Sa 22:1

j Jos 15:8, 12 2Sa 23:13-17

k 1Sa 20:6

prometertil Jéeoba ti' Israele'.[a] **11** U k'aaba' u soldado'ob David jach u yojlo'ob ba'atelo' leti'e je'elo'oba': Jasobeam[b] u hijo juntúul akmonita, leti' u nojchil le óoxtúulo'obo'.[c] Juntéenjeake' tu kíimsaj 300 u túulal máako'ob yéetel u lanza.[d] **12** U k'aaba' le uláak' juntúul soldadoo' Eleazar[e] u hijo Dodó le ajojitao'.[f] Leti'e' tia'an ka'ach ichil le óoxtúul soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo'. **13** Leti'e' tu láak'intaj David tak Pas-damim,[g] le tu'ux tu much'uba le filisteo'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra'obo'. Te'elo' yaan ka'ach junp'éel terreno tu'ux pak'a'an cebadai'. Le ka púuts' le soldado'ob israelita'ob ti' le filisteo'obo', **14** Eleazare' p'áat wa'atal chúumuk ti' le terreno' ka tu defendertaj, leti'e' seguernaj u kíimsik le filisteo'obo'. Jéeoba túune' jach nojoch bix úuchik u salvartik Israel.[h]

15 Juntéenjeak, le tia'an David tu sajkabil Adulam,[i] te' tu'ux yaan le nuxi' tuunicho', óoxtúul ti' le 30 soldado'ob ku nu'uktajo'obo' bino'ob tu yiknal David. Le filisteo'ob ka'acho' ti' jelekbalo'ob tu Táax Lu'umil Refaíme'.[j] **16** Davide' tia'an ka'ach te' lugar tu'ux ku ta'akikubao', yéetel junjaats soldado'ob filisteo'obe' tia'ano'ob tu kaajil Beléne'. **17** David túune' jo'op' u ts'íiboltik lela': «¡Jach túun taak in wuk'ik kex junp'íit ti' u ja'il le cisterna yaan tu tséel u joonajil u kaajil Beléno'!».[k] **18** Le ka

tu yu'ubo'ob lelo' le óoxtúul soldado'obo', bino'ob te' tu'ux jelekbal le filisteo'obo' ka ba'atelnajo'ob utia'al u k'áatmáano'ob chúumuk ti' leti'ob. K'áatmáano'obe' ka bin u jóo'so'ob u ja'il le cisterna yaan tu tséel u joonajil Beléno' ka tu biso'ob ti' David. Chéen ba'ale' leti'e' ma' tu yóotaj u yuk'i', tu wekaj tu táan Jéeoba. **19** Leti'e' tu ya'alaj: «¡Jach junpuli' ma' ma'alob tu táan in Dios ka in beet lela'! ¿Unaj wa in wuk'ik u k'i'ik'el le máako'ob tu ts'áaj u kuxtalo'ob tu chi' kíimilo'?[a] Tumen leti'obe' tu ts'áaj u kuxtalo'ob tu chi' kíimil utia'al u taasko'obten le ja'o'». Le beetke' leti'e' ma' tu yóotaj u yuk'i'. Lela' leti'e ba'alo'ob tu beetaj le óoxtúul soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo'.

20 Abisay,[b] u suku'un Joabe',[c] leti' u nojchil le uláak' óoxtúul soldado'obo'. Leti'e' tu kíimsaj 300 u túulal máako'ob yéetel u lanza, ts'o'ole' jach k'aj óola'an je'ex k'aj óola'anil le óoxtúul soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo'.[d] **21** Ichil le uláak' óoxtúul soldado'obo' leti' u maas ma'alobil yéetel leti' u nojchil, kex beyo' ma' tu chukaj u nivel le yáax óoxtúul soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo'.

22 Benaya,[e] u hijo Jeoyadáe', juntúul máak ma'atech u ch'a'ik saajkil tu beetaj nukuch ba'alo'ob tu kaajil Kabzeel.[f] Leti'e' tu kíimsaj u ka'atúul hijo'ob Ariel, juntúul máak ku taal ti' u lu'umil Moab. Juntéenjeak táan u k'áaxal nievee' ook ichil jun-

CAP 11

a Gé 9:4
Le 17:10

b 1Sa 26:6
2Sa 2:18
2Sa 18:2

c 2Sa 3:30

d 2Sa 23:18, 19

e 1Re 4:4
1Cr 27:1, 5

f Jos 15:21

Columna 2

a Jue 14:5, 6
1Sa 17:36, 37
2Sa 23:20-23

b 1Sa 17:4

c 1Sa 17:7

d 1Sa 17:51

e 1Cr 11:19

f 2Sa 2:18, 23
1Cr 27:1, 7

g 2Sa 23:24-39

h 1Cr 27:1, 9

i 1Cr 27:1, 12

j 2Sa 21:18
1Cr 27:1, 11

k 1Cr 27:1, 13

l 1Cr 27:1, 15

p'éel cisternae' ka tu kíimsaj juntúul león.[a] **23** Leti'e' tu kíimsaj xan juntúul egipcio jach táaj nojoch u wíinklil, 2 metros yéetel 22 centímetros* u ka'anlil.[b] Le egipcioo' u machmaj ka'ach junp'éel lanza je'ex u chowakil le che' ku meyaj utia'al u beeta'al telao'.[c] Kex beyo' Benayae' bin ba'ate'el tu contra le egipcio yéetel junp'éel che'o', tu tokaj u lanzae' ka tu kíimsaj tu yéetel.[d] **24** Lela' leti'e ba'axo'ob tu beetaj Benaya u hijo Jeoyadáo', leti' ka'ache' jach k'aj óola'an je'ex k'aj óola'anil le óoxtúul soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo'. **25** Ti' le treinta u túulal soldado'obo' leti' u maas ma'alobil, chéen ba'ale' ma' tu chukaj u nivel le óoxtúul soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo'.[e] Kex beyo' Davide' tu ts'áaj utia'al ka u beet u nojchil ti' le soldado'ob kanáantiko'.

26 Le soldado'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el yano'ob ichil le ejército'oo' leti'e je'elo'oba': Asael[f] u yíits'in* Joab, Elanán u hijo Dodó le máax ku taal Beléno',[g] **27** Samot le aroritao', Élez le pelonitao', **28** Irá[h] u hijo Ikés le tekoítao', Abí-ézer[i] le anatotitao', **29** Sibekay[j] le usatitao', Ilay le ajojitao', **30** Maaray[k] le netofatitao', Éled[l] u hijo Baanaj le netofatitao', **31** Itay u hijo Ribay le ku taal Guibea

11:23 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco codos». Ilawil «Codo», página 2559. **11:26** *Le teksto hebreoo' ma'atech u ya'alik máax u maas nojchil, Asael wa Joab.

tu lu'umil Benjamíno',[a] Benaya le piratonitao', **32** Uray le máax ku taal tu táax lu'umil Gaaso',[b] Abiel le arbatitao', **33** Azmávet le baarumitao', Eliabá le saalbonitao', **34** u hijo'ob Asem le guizonitao', Jonatán u hijo Sagué le araritao', **35** Ayam u hijo Sakar le araritao', Elifal u hijo Ur, **36** Éefer le mekeratitao', Ajiya le pelonitao', **37** Ezró le máax ku taal Carmeloo', Naaray u hijo Ezbay, **38** Joel u yíits'in Natán, Mibar u hijo Agrí, **39** Zélek le ammonitao', Naray le berotita kuchik u arma'ob Joab u hijo Zeruyáo', **40** Irá le itritao', Gareb le itritao', **41** Urías[c] le ititao', Zabad u hijo Alay, **42** Adiná u hijo Sizá le rubenitao', leti'e' juntúul ti' u nojchil le rubenita'obo', tu yéetele' tia'an 30 u túulal máako'obi', **43** Aanán u hijo Maaká, Josafat le mitnitao', **44** Uziya le asteratitao', Sama yéetel Jeyeel, leti'obe' u hijo'ob Otam le aroeritao', **45** Jediayel u hijo Simrí, yéetel Yoja, u yíits'in, le tizitao', **46** Eliel le maavitao', Jeribay yéetel Josavías u hijo'ob Elnaam, yéetel Itmá le moabitao', **47** Eliel, Obed yéetel Jaasiel le mezobaítao'.

12 Lelo'oba' leti'e soldado'ob taal u yilo'ob David tu kaajil Ziklag[d] le táan u ta'akikuba ti' Saúl[e] u hijo Keiso'. Leti'obe' jujuntúul ti' le soldado'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el ku apoyarko'ob ka'ach David te' ba'atelo'.[a] **2** Le soldado'oba' yaan u arco'ob, ts'o'ole' yéetel u x-no'oj k'abo'ob bey xan yéetel u x-ts'íik k'abo'obe'[b] ku páajtal u ch'iino'ob yéetel u yúuntuno'ob[c] bey xan yéetel u arco'ob. Leti'obe' u suku'uno'ob* Saúl, láayli' ti' Benjamín u taalo'obe'.[d] **3** U nojchil ichilo'obe' Ayézer, tu yéetele' tia'an Joási', tu ka'atúulalo'obe' u hijo'ob Seema le guibeatitao',[e] tu yéetelo'obe' tia'an xan Jeziel yéetel Pélet u hijo'ob Azmáveti',[f] tia'an xan Berakái', tia'an Jehú le anatotitao', **4** tia'an xan Ismayá le gabaonitao',[g] leti'e' jach u yojel ba'ate'el yéetel xoka'an ka'ach ichil le treinta'obo'[h] yéetel leti' u nojchil ichilo'ob, ts'o'ole' tia'an xan Jeremíasi', Jasiel, Joanán, Jozabad le guederatitao', **5** Eluzay, Jerimot, Bealías, Semarías, Sefatías le arifitao', **6** Elkaná, Isías, Azarel, Joézer yéetel Jasobeam le coreíta'obo',[i] **7** bey xan Joelá yéetel Zebadías u hijo'ob Jeroam le ku taal Guedoro'.

8 Jujuntúul ti' le gadita'ob tu apoyarto'ob Davido' yanchajo'ob tu yéetel te' tu'ux u ta'akmuba te' desiertoo',[j] leti'obe' soldado'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el, ka'ansa'ano'ob tubeel yéetel yaan ka'ach u nukuch escudo'ob yéetel u lanza'ob. U táan u yicho'obe' bey je'ex u táan u yich le leóno'obo', yéetel jach táaj séeb u yáalkabo'ob bey je'ex u yáalkab le kéejo'ob yóo-

12:2 * U k'áat u ya'ale' ti' junp'éelili' tribu u taalo'ob.

CAP 11

a Jue 20:15; 1Cr 12:1, 2

b Jos 24:30

c 2Sa 11:3, 17; 2Sa 12:9; 1Re 15:5

CAP 12

d 1Sa 27:5, 6; 2Sa 1:1

e 1Sa 27:1

Columna 2

a 1Cr 11:10

b Jue 3:15; Jue 20:15, 16

c 1Sa 17:49

d Gé 49:27

e 1Sa 11:4

f 1Cr 11:26, 33

g Jos 9:3

h 1Cr 11:15

i Nú 26:10, 11

j 1Sa 23:14, 29; 1Sa 24:22; 1Cr 11:16

k'ol le montaña'obo'. **9** Ézere' leti' u maas nojchil ichilo'ob, u ka'atúule' Abdías, u yóoxtúule' Eliab, **10** u kantúule' Mismaná, u cincoile' Jeremías, **11** u seisile' Atay, u sieteile' Eliel, **12** u ochoile' Joanán, u nueveile' Elzabad, **13** u diezile' Jeremías yéetel u onceile' Makbanay. **14** Tuláakal le je'elo'oba' leti'e gadita'ob[a] ts'a'ano'ob bey u nuuktakil le ejércitoo'. Le máax ma' jach yaan u muuk'o' je'el u páajtal ka'ach u ba'ate'el tu contra 100 máako'obe', yéetel le máax maas yaan u muuk'o' je'el u páajtal ka'ach u ba'ate'el tu contra 1,000 máako'obe'.[b] **15** Leti'obe' tu k'áatmáanso'ob le Río Jordán te' yáax meso', te' k'iino'ob je'elo' ka'anchaja'an yéetel táan u tuul u ja'il tu tséeliko'ob. Tu beeto'ob u púuts'ul le máaxo'ob kaja'ano'ob te' táax lu'umo'obo', púuts'o'ob tu tojil lak'in yéetel tu tojil chik'in.

16 Jujuntúul ti' u máakilo'ob Benjamín yéetel Judáe' bino'ob xan tu yiknal David te' tu'ux u ta'akmubao'.[c] **17** Davide' jóok' u yilo'obe' ka tu ya'alajti'ob: «Wa jach tu jaajil taale'ex a wáantene'exe' te'exe' in amigo'ex. Chéen ba'ale' wa taale'ex a k'ubene'ex tu k'ab in enemigo'ob kex mix ba'al k'aas in beetme', u Dios k-úuchben láak'tsilo'ob ka u yile yéetel ka u juzgarte'ex».[d] **18** U poder Dios túune' taal tu yóok'ol Amasay[e] u nojchil le treinta máako'obo' ka túun tu ya'alaj:

«In yuum David, u hijo Jesé,[a] to'one' a tia'alo'on, tia'ano'on ta wéetele'.
Yanaktech jeets'elil, yéetel yanak xan jeets'elil ti' le máax áantkecho',
tumen a Diose' táan u yáantkech».[b]

David túune' tu k'amo'obe' ka tu ts'áajo'ob xan ichil le máaxo'ob nu'uktik u ejércitoo'.

19 Jujuntúul máako'ob ti' u tribu Manasése' tu ts'áajuba'ob xan tu tséel David le ka taal junmúuch' yéetel le filisteo'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra Saúlo'. Chéen ba'ale' te' k'iin je'elo' Davide' ma' tu yáantaj le filisteo'obo' tumen u nuuktakil le filisteo'obo'[c] tu much'uba'obe' ka tu ch'a'tuklo'ob ma' u cha'iko'ob u bin ba'ate'el tu yéetelo'ob. Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Davide' yaan u ts'áaikuba tu favor Saúl, u ts'uulil, lelo' je'el u beetik k-kíimsa'ale'».[d] **20** Ti' u tribu Manasése' lelo'oba' leti'e máaxo'ob tu ts'áajuba'ob tu tséel David le ka suunaj tu kaajil Ziklago':[e] Adnaj, Jozabad, Jediayel, Miguel, Jozabad, Eliú yéetel Ziletay, leti'obe' ts'a'an u nu'ukto'ob ka'ach le u milesil máako'ob yano'ob tu tribu Manaséso'.[f] **21** Leti'obe' tu yáanto'ob David utia'al ka ba'atelnak tu contra le múuch' máako'ob ook u atacarto'ob le kaajo'. Tuláakal le soldado'ob áant Davido' jach yaan u páajtalilo'ob yéetel ma'atech u ch'a'iko'ob saajkil.[g] Leti'obe' k'uch u beetuba'ob u nuuktakil ichil le ejércitoo'. **22** Sáamsamal u k'uchul ka'ach uláak'

CAP 12

a Gé 49:19
Dt 33:20

b Le 26:8

c 1Sa 22:1
1Sa 23:14
1Sa 24:22

d 1Sa 24:12, 15
1Sa 26:23
Sl 7:6

e Jue 6:34
Jue 13:24, 25

Columna 2

a 2Sa 15:21

b Sl 54:4

c Jue 3:1, 3

d 1Sa 29:2-4

e 1Sa 30:1

f Dt 33:17

g 1Cr 5:23, 24
1Cr 11:10

CAP 12

máako'ob utia'al u yáanto'ob David,[a] hasta ka sen ya'abchajo'ob, p'áato'ob je'ex u ya'abil u ejército Diose'.[b]

23 Ya'ab máako'ob u líi'smuba'ob utia'al le ba'ate'el taalo'ob tu yiknal David te' tu kaajil Hebróno'.[c] Leti'obe' taal u lu'so'ob le reino tu k'ab Saúl utia'al u máansko'ob tu k'ab David je'ex úuchik u ya'alik Jéeobao'.[d] Le jaytúul máako'ob taalo'obo' leti'e je'elo'oba': **24** ti' Judáe' taal 6,800 máako'ob yaan u nuxi' escudo'ob yéetel u lanza'ob, u prepararmuba'ob utia'al le ba'atelo'. **25** Ti' Simeóne' taal 7,100 soldado'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el yéetel ma' saajko'obi'.

26 Ti' le levita'obo' taal 4,600 máako'ob. **27** Jeoyadáe'[e] leti' ka'ach u nojchil u paalal Aarón,[f] tu yéetele' tia'an ka'ach 3,700 u túulal máako'obi'. **28** Tu yéetele' tia'an xan ka'ach Sadoki',[g] leti'e' juntúul táankelem ma'atech u ch'a'ik saajkil yéetel yaan u páajtalil, tu yéetel Sadoke' taal xan 22 u túulal máako'ob ku beetik u nuuktakil ichil u familia'ob.

29 Ti' le benjaminita'ob, u suku'uno'ob Saúlo',[h] taal 3,000 soldado'obi'. Tak te' k'iino'ob je'elo' u maas ya'abil ti' le benjaminita'obo' chúuka'an ka'ach u yóol u apoyarto'ob Saúl yéetel u familia. **30** Ti' le efraimita'obo' taal 20,800 soldado'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el yéetel ma' saajko'obi', máako'ob jach k'aj óola'ano'ob ichil u familia'ob.

31 Ti' u táanchumuk tribu Manasése' yéeya'ab 18,000 soldado'ob utia'al ka xi'iko'ob u beeto'ob reyil David. **32** Ti' u tribu Isacare' taal 200 ti' u nuuktakil u familia'ob, leti'obe' jach yaan u na'ato'ob, u yojlo'ob ba'ax unaj u beetik Israel bey xan ti' ba'ax súutukil unaj u beetik. Tuláakal u suku'uno'obe' tia'ano'ob yáanal u páajtalilo'obe'. **33** Ti' u tribu Zabulóne' taal 50,000 máako'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obe', máako'ob preparado'ob utia'al ba'ate'el yéetel yaanti'ob jejeláas arma'ob. Tuláaklo'obe' tu apoyarto'ob David yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'ob.* **34** Ti' u tribu Neftalíe' taal 1,000 ti' u nuuktakilo'obi', tu yéetelo'obe' taal xan 37,000 soldado'ob yaan u nuxi' escudo'ob yéetel u lanza'ob. **35** Ti' u tribu Dane' taal 28,600 soldado'ob preparado'ob utia'al ba'ate'el. **36** Ti' u tribu Asere' taal 40,000 máako'ob je'el u páajtal u beetik u soldadoilo'obe', máako'ob preparado'ob utia'al ba'ate'el.

37 Ti' u tribu Rubén, ti' u tribu Gad yéetel ti' u táanchumuk tribu Manasés, le tribu'ob yano'ob te' tuláak' u tséel le Jordáno',[a] taal 120,000 soldado'obi', leti'obe' yaanti'ob ka'ach jejeláas arma'ob. **38** Tuláakal le soldado'oba' preparado'ob utia'al u bino'ob ba'ate'el. Taalo'ob tu

a 2Sa 2:3
b 2Sa 3:1
c 2Sa 2:1
2Sa 5:1
d 1Sa 16:1, 13
1Cr 11:10
e 1Cr 27:1, 5
f 1Cr 6:49
g 2Sa 8:17
1Re 1:8
1Re 2:35
1Cr 6:1, 8
1Cr 27:16, 17
h 1Cr 8:1, 33
1Cr 12:1, 2

Columna 2

a Nú 32:33
Jos 13:8

12:33 * Wa «Tuláakal le máaxo'ob tu ts'áajuba'ob tu tséel Davido' ma' ka'ap'éel u yóol u puksi'ik'alo'obi'».

kaajil Hebrón yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'ob utia'al ka u beeto'ob reyil David yóok'ol Israel. Ts'o'ole' tuláakal le u maasil israelita'ob xano' jun-p'éelili' ba'ax u k'áato'ob, u k'áato'ob u beeto'ob reyil David.[a] **39** Tres días p'áato'ob tu yiknal David, te'elo' tu jaanto'ob yéetel tu yuk'o'ob le ba'ax prepararta'abti'ob tumen u suku'uno'obo'. **40** Le máaxo'ob yano'ob naats' ti' leti'ob bey xan le máaxo'ob yano'ob tu tribu Isacar, Zabulón yéetel Neftalío' tu taaso'ob janal yóo' burro'ob, camello'ob, mula'ob yéetel yóo' wakaxo'ob. Tu taaso'ob harina, waajo'ob beeta'an yéetel tikin higo'ob bey xan pasas, vino, aceite, yéetel ya'abkach wakaxo'ob bey xan tamano'ob. Tu taaso'ob tuláakal le ba'alo'oba' tumen jach yaan ki'imak óolal tu kaajil Israel.

13 David túune' tsikbalnaj yéetel u nuuktakil le grupo'ob de 1,000 máako'obo' bey xan yéetel u nuuktakil le grupo'ob de 100 máako'obo', tsikbalnaj xan yéetel tuláakal le uláak' lídero'obo'.[b] **2** David túune' tu ya'alaj ti' tuláakal u kaajil Israel: «Wa ma'alob a wilke'ex yéetel ma'alob xan tu táan Jéeoba k-Diose', ko'one'ex túuxtik a'albil ti' u maasil k-suku'uno'ob ka taalak u much'uba'ob t-éetel. A'ala'ak ti' tuláakal k-suku'uno'ob yano'ob tu lu'umil Israelo' bey xan ti' le sacerdote'ob yéetel ti' le levita'ob yano'ob tu kaajalo'obo',*[a] **3** utia'al ka k-taase'ex tu ka'atéen u cajail u pacto[b] k-Dioso'». Davide' bey úuchik u ya'aliko' tumen leti'obe' ma' tu kanáanto'ob u cajail le pacto tu k'iinilo'ob Saúlo'.[c] **4** Tuláakal le máako'ob much'ukbalo'ob túuno' tu ya'alo'ob bey ken u beetilo'obo', tumen le ba'ax a'ala'abo' ma'alob tu yilil le kaajo'. **5** David túune' tu much'aj tuláakal u kaajil Israel utia'al u taasik u cajail u pacto le u jaajil Dios desde Kiriat-jearimo'.[d] Tu much'aj tuláakal le israelita'obo', desde le máaxo'ob kaja'ano'ob tu ríoil Egiptoo'* tak le máaxo'ob kaja'ano'ob Lebo-amato'.#[e]

6 David yéetel tuláakal le israelita'ob túuno' bino'ob tu kaajil Baalá[f] wa Kiriat-jearim, junp'éel kaaj yaan tu lu'umil Judá. Leti'obe' bin u ch'a'ob u cajail u pacto Jéeoba, le u jaajil Dios ku kutal tu trono yaan tu yóok'ol* le querubíno'obo',#[g] te' tu'ux ku t'a'anal u k'aaba'o'. **7** Chéen ba'ale' leti'obe' tu ch'a'ajo'ob u cajail u pacto le u jaajil Dioso' ka tu na'akso'ob yóok'ol junp'éel túumben carreta.[h] Le carretaa' leti'e meyajnaj utia'al u taasa'al desde tu yotoch Abinadabo'. Uzaj yéetel Ayóe' leti'ob bisik ka'ach le carretao'.[i] **8** David yéetel tuláakal u kaajil Israele' jach

CAP 12
a Gé 49:8, 10; 1Cr 11:10

CAP 13
b 1Cr 15:25

Columna 2
a Nú 35:2
b 1Sa 7:2
c 1Sa 14:18
d 1Sa 6:21–7:1; 2Sa 6:1, 2; 1Cr 15:3
e Nú 34:2, 8
f Jos 15:9, 12
g Éx 25:22; Nú 7:89; 1Sa 4:4; 2Sa 6:2
h Éx 37:5
i 2Sa 6:3-8

13:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «kaajo'ob yéetel lu'umo'ob tu'ux yaan su'uk utia'al u janal ba'alche'ob». **13:5** * Wa «desde Sior le yaan tu lu'umil Egiptoo'». # Wa «tu yookbal Amato'». **13:6** * Uláak' bix u traducirta'ale' «chúumuk ti'». # Ilawil página 2577.

ki'imak u yóolo'ob táan u festejaro'ob tu táan le u jaajil Dios ikil u bisko'ob u cajail le pactoo'. Leti'obe' táan ka'ach u k'aayo'ob, táan ka'ach u paxko'ob arpa'ob, pandereta'ob,[a] címbalo'ob,*[b] trompeta'ob[c] bey xan uláak' u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob. **9** Chéen ba'ale' le ka k'ucho'ob te' táax lu'um k'aj óola'an bey Kidóno',* le wakaxo'ob jiitik le carretao' óolak u beeto'ob u lúubul u cajail u pacto le u jaajil Dioso', Uzaj túune' tu tich'aj u k'abe' ka tu machaj le Cajao'. **10** Te' súutuk je'elo' Jéeobae' jach p'u'uj tu contra Uzaje' ka tu kíimsaj, tumen Uzaje' tu machaj u cajail le pactoo'.[d] Leti' túune' kíim tu táan Dios.[e] **11** Chéen ba'ale' Davide' p'u'uji tumen Jéeobae' ichil u p'uja'anile' tu kíimsaj Uzaj. Le o'olal tak bejla'e' le lugar je'elo' ku ya'ala'altí' Pérez-uzaj.

12 Te' k'iin je'elo' Davide' jach sajakchaj ti' le u jaajil Dioso', le o'olal tu ya'alaj: «¿Bix ken in bis u cajail u pacto u jaajil Dios te' tu'ux kaja'aneno'?».[f] **13** Davide' ma' tu bisaj u cajail le pacto te' tu'ux kaja'ano', ma' tu bisaj tak te' kaaj ku k'aaba'tik u Kaajal Davido'. Ba'axe' tu beetaj u bisa'al tu yotoch Obed-edom, le guititao'. **14** U cajail u pacto le u jaajil Dioso' p'áat tu yiknal u familia Obed-edom, tres meses p'áat tu yotocho'ob, yéetel Jéeobae' seguernaj u bendecirtik u familia Obed-edom bey xan tuláakal ba'ax yaanti'.[a]

14 Hiram,[b] u reyil Tiroe', tu túuxtaj máako'ob utia'al u t'aano'ob yéetel David, tu túuxtaj xan u che'ilo'ob cedro, máako'ob ku meyajtiko'ob tuunich* yéetel carpintero'ob utia'al u beetko'ob u yotoch# David.[c] **2** David túune' tu ts'áaj cuentae' jach tu jaajil ts'o'ok u ts'a'abal tumen Jéeoba u beet u reyil tu yóok'ol Israel,[d] tumen ts'o'ok u beeta'al u jach antal u páajtalil u reino, lela' bey úuchik u beetik Dios yo'olal Israel, u kaajalo'.[e]

3 Davide' yanchaj uláak' u yatano'ob[f] tu kaajil Jerusalén, yanchaj xan uláak' u hijo'ob yéetel u hija'ob.[g] **4** U k'aaba' u hijo'ob síijo'ob tu kaajil Jerusaléne'[h] leti'e je'elo'oba': Samúaj, Sobab, Natán,[i] Salomón,[j] **5** Ibar, Elisúa, Elpélet, **6** Noga, Néfeg, Jafiya, **7** Elisamá, Beeliadá yéetel Elifélet.

8 Le ka tu yojéeltaj le filisteo'ob ts'o'ok u ts'a'abal David u beet u reyil tu yóok'ol tuláakal Israele',[k] tuláaklo'obe' na'ako'ob utia'al u bino'ob ba'ate'el tu contra David.[l] Le ka tu yojéeltaj David le je'elo' bin xan ba'ate'el tu contra'ob. **9** Le filisteo'ob túuno' ooko'obe' ka jo'op' u atacarko'ob le kaajo'ob yano'ob tu Táax

CAP 13
a Éx 15:20
b 1Cr 25:1
c 2Cr 5:13
d Nú 4:15
e Le 10:1, 2
f 2Sa 6:9-11

Columna 2
a Gé 30:27 Gé 39:5

CAP 14
b 1Re 5:6, 8
c 2Sa 5:11, 12
d Sl 89:20, 21
e 2Sa 7:8
f Dt 17:17
g 2Sa 5:13-16
h 1Cr 3:5-9
i Lu 3:23, 31
j 1Re 1:47 Mt 1:6
k 1Cr 11:3
l 2Sa 5:17 Sl 2:2

13:8 *Lela' junp'éel u nu'ukulil paax bey je'ex le platillos ku meyaj bejla'a utia'al u yúuchul paaxo'. **13:9** *Te' táax lu'uma' ti' ku jóo'sa'al ka'ach u neek' cebada wa trigoi'.

14:1 *Wa «máako'ob ku beetko'ob pak'o'ob». #Wa «palacio».

Lu'umil Refaímo'.[a] **10** David túune' tu k'áataj ti' Dios: «¿Unaj wa in na'akal ba'ate'el tu contra le filisteo'obo'? ¿Yaan wa a k'ubko'ob tin k'ab?». Jéeobae' tu ya'alaj ti' David: «Xeen, na'aken, tumen jach tu jaajil yaan in k'ubik le filisteo'ob ta k'abo'».[b] **11** Davide' bin te' lugar ku k'aaba'tik Baal-perazimo',[c] te'elo' ti' tu ganarto'obi'. Leti' túune' tu ya'alaj: «Je'ex u je'ik bej le ja' ku yáalkabo', bey úuchik u je'ikten le u jaajil Dios junp'éel bej chúumuk ti' in enemigo'obo'». Le o'olal ti' le lugar je'elo' tu ts'áajo'ob u k'aaba't Baal-perazim.* **12** Le filisteo'obo' tu p'ato'ob u imageno'ob te'elo', David túune' tu túuxtaj tóokbilo'ob.[d]

13 Tuláak' k'iine' le filisteo'obo' ooko'obe' ka jo'op' u ka'a atacarko'ob le kaajo'ob yano'ob te' táax lu'umo'.[e] **14** Davide' tu ka'a k'áataj ti' Dios ba'ax ken u beete, chéen ba'ale' le u jaajil Dioso' tu ya'alajti': «Ma' unaj a bin paachil ti' leti'obi', ba'axe' ba'pachto'ob. Ta'akaba te' tu'ux yaan le che'ob ku k'aaba'tik bekjao', le kéen ts'o'okke' ka jóok'ol a atacarto'ob.[f] **15** Le kéen a wu'uy bey táan u juum u xíimbal máako'ob desde tu ka'anlil u che'ilo'ob bekjao' atacarto'ob tumen le u jaajil Dioso' ti' ku bin táanil ti' teech utia'al u xu'ulsik ti' le soldado'ob filisteo'obo'».[g] **16** David túune' tu beetaj jach je'ex a'ala'abikti' tumen le u jaajil Dioso',[a] tu xu'ulso'ob ti' le soldado'ob filisteo'ob desde Gabaón tak Guézero'.[b] **17** Davide' k'uch k'aj óoltbil ti' tuláakal le lu'umo'obo'. Jéeobae' tu beetaj u ch'a'abal saajkil ti' David tumen tuláakal le nacióno'obo'.[c]

15 Davide' seguernaj u beetik u maasil u yotocho'ob te' kaaj ku k'aaba'tik u Kaajal Davido'. Ts'o'ole' tu preparartaj xan junp'éel lugar utia'al u ts'a'abal u cajail u pacto le u jaajil Dioso', tu armartaj junp'éel naj de nook' utia'al u ts'a'abali'.[d] **2** David túune' tu ya'alaj: «Chéen le levita'ob unaj u bisko'ob u cajail u pacto le u jaajil Dioso', mix máak uláak' unaj u bisik. Unaj u beeta'al beyo' tumen Jéeobae' ts'o'ok u yéeyik le levita'ob utia'al u bisko'ob u cajail u pacto Jéeobao' yéetel utia'al u meyajtiko'ob Dios mantats'».[e] **3** David túune' tu much'kíintaj tuláakal Israel tu kaajil Jerusalén utia'al u bisko'ob u cajail u pacto Jéeoba te' lugar tu preparartaj utia'al u ts'a'abalo'.[f]

4 David túune' tu much'kíintaj u paalal Aarón[g] bey xan le levita'obo':[h] **5** ichil le koatita'obo' tu much'kíintaj Uriel le u nojchilo' yéetel 120 ti' u suku'uno'ob, **6** ichil le merarita'obo' tu much'kíintaj Asaya[i] le u nojchilo' yéetel 220 ti' u suku'uno'ob, **7** ichil le guersomita'obo' tu much'kíintaj Joel[j] le u nojchilo' yéetel 130 ti' u suku'uno'ob, **8** ichil u paalal Elizafáne'[k] tu

CAP 14

a 2Sa 5:18, 22
2Sa 23:13

b 2Sa 5:19-21

c Isa 28:21

d Dt 7:25

e 2Sa 5:22-25

f Jos 8:2
Sl 18:34

g Dt 23:14
Jue 4:14

Columna 2

a Gé 6:22
Éx 39:32

b Jos 16:10

c Dt 2:25
Dt 11:25
Jos 2:9

CAP 15

d 2Sa 7:1, 2
1Cr 16:1
Sl 132:1-5

e Nú 4:15
Dt 10:8

f 2Sa 6:12
1Cr 13:5

g Nú 3:2, 3

h 1Cr 6:1

i 1Cr 6:29, 30

j 1Cr 23:6-8

k Éx 6:18, 22

14:11 * U k'áat u ya'al «U Yuumil le Bejo'obo'».

much'kíintaj Semaya le u nojchilo' yéetel 200 ti' u suku'uno'ob, **9** ichil u paalal Hebróne' tu much'kíintaj Eliel le u nojchilo' yéetel 80 ti' u suku'uno'ob, **10** yéetel ichil u paalal Uziele'[a] tu much'kíintaj Aminadab le u nojchilo' yéetel 112 ti' u suku'uno'ob. **11** Ts'o'ole' Davide' tu t'anaj xan Sadok[b] yéetel Abiatar[c] le sacerdote'obo' bey xan le levita'oba': Uriel, Asaya, Joel, Semaya, Eliel yéetel Aminadab. **12** Tu t'ano'obe' ka tu ya'alajti'ob: «Te'exe' u nuuktakil u familia'ob le levita'obo'. Te'ex yéetel a suku'une'exe' limpiokíintaba'ex utia'al ka a taase'ex u cajail u pacto Jéeoba, u Dios Israel, te' lugar ts'o'ok in preparartik utia'al u ts'a'abalo'. **13** Le yáax juntéeno' ma' te'ex taas u cajail le pactoo',[d] k-Dios Jéeoba túune' p'u'uj t-éetel[e] tumen ma' t-beetaj je'ex u ya'almilo'».[f] **14** Le o'olale' le sacerdote'ob yéetel le levita'obo' tu limpiokíintuba'ob utia'al u bisko'ob u cajail u pacto Jéeoba, le u Dios Israelo'.

15 Le levita'ob túuno' tu biso'ob u cajail u pacto le u jaajil Dioso', tu kucho'ob yóok'ol u hombro'ob yéetel le che'obo',[g] tu beeto'ob jach je'ex a'ala'anil ti' Moisés tumen Jéeobae'. **16** Davide' tu ya'alaj ti' u nuuktakil le levita'ob ka u yéeyo'ob jujuntúul ti' u suku'uno'ob ku k'aayo'obo'. Leti'obe' yaan u k'aayo'ob yéetel yaan u paxko'ob yéetel ki'imak óolal u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob, arpa'ob[a] yéetel címbalo'ob.*[b]

17 Le levita'ob túuno', ichil u tribu'obe', tu yéeyo'ob Emán[c] u hijo Joel, Asaf[d] u hijo Berekías, yéetel Etán[e] u hijo Kusayá, leti'e' ku taal ti' le merarita'obo'. **18** Tu yéetelo'obe' tia'an xan u suku'uno'obi', le yano'ob te' segundo grupoo',[f] leti'e je'elo'oba': Zacarías, Ben, Jaaziel, Semiramot, Jeyel, Uní, Eliab, Benaya, Maaseya, Matitías, Elifelew yéetel Mikneyá. Le máaxo'ob ku kanan joonajo'obo' Obed-edom yéetel Jeyeel. **19** Le máaxo'ob ku k'aayo'obo' Emán,[g] Asaf[h] yéetel Etam, leti'ob kun paxik ka'ach le címbalo'ob de cobreo'.[i] **20** Zacarías, Aziel, Semiramot, Jeyel, Uní, Eliab, Maaseya yéetel Benayae' tu paxo'ob u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob afinarta'ano'ob utia'al Alamot.[j] **21** Matitías,[k] Elifelew, Mikneyá, Obed-edom, Jeyeel yéetel Azazíase' leti'e máaxo'ob ku paxko'ob le arpa'ob afinarta'ano'ob utia'al Seminito',[l] leti'ob nu'uktik le paaxo'. **22** Kenanías[m] u nojchil le levita'obo' leti' a'al bix kun bisbil u cajail le pactoo', tumen leti'e' jach u yojel bix unaj u beeta'al. **23** Berekías yéetel Elkanáe' leti'ob kanáantik u cajail le pactoo'. **24** Le sacerdote'ob tu k'a'am usto'ob le trompeta'ob tu táan u cajail u pacto le u jaajil Dioso',[n] leti'e je'elo'oba':

15:16 *Lela' junp'éel u nu'ukulil paax bey je'ex le platillos ku meyaj bejla'a utia'al u yúuchul paaxo'.

CAP 15

a Éx 6:16, 18
b 2Sa 8:17
c 1Sa 22:20 1Re 2:27, 35
d 2Sa 6:3
e 2Sa 6:8
f Nú 4:15 Dt 31:9
g Éx 25:14 Nú 4:6 2Cr 5:9

Columna 2

a Sl 33:2
b 1Cr 16:5 2Cr 5:12, 13
c 1Cr 6:31, 33 1Cr 25:5
d 1Cr 6:31, 39 1Cr 25:1, 2 Sl 83:Enc
e 1Cr 6:31, 44
f 1Cr 25:9
g 1Cr 6:31-33
h 1Cr 25:1
i 1Cr 13:8
j Sl 46:Enc
k 1Cr 16:4, 5
l Sl 6:Enc
m 1Cr 15:27
n 1Cr 16:4, 6

Sebanías, Josafat, Netanel, Amasay, Zacarías, Benaya yéetel Eliezer. Le máaxo'ob kanáantik xan ka'ach u cajail le pactoo' Obed-edom yéetel Jejías.

25 David, junmúuch' yéetel u nuuktakil u kaajil Israel bey xan yéetel u nuuktakil le grupo'ob de 1,000 máako'obo' bin u ch'a'ob yéetel ki'imak óolal[a] u cajail u pacto Jéeoba te' tu yotoch Obed-edomo'.[b] **26** Úuchik u yáanta'al le levita'ob tumen le u jaajil Dios utia'al u bisko'ob u cajail u pacto Jéeobao', leti'obe' tu k'ubo'ob siete táankelem toro'ob yéetel siete xibil tamano'ob.[c] **27** Davide' u takmaj ka'ach junp'éel nook' mina'an u k'abil beeta'an yéetel junp'éel jach ma'alob tela. Le nook'a' bey je'ex le nook' u takmaj tuláakal le levita'ob ku bisko'ob u cajail le pactoo', le máaxo'ob ku k'aayo'obo' bey xan Kenanías. Kenaníase' leti' nu'uktik u bisa'al u cajail le pacto tumen le máaxo'ob ku k'aayo'obo'. Davide' u takmaj xan ka'ach junp'éel efod* de lino.[d] **28** Tuláakal le israelita'obo' jach ki'imak u yóolo'ob táan u yawato'ob[e] le táan u bisko'ob u cajail u pacto Jéeobao'. Leti'obe' táan ka'ach u yustiko'ob le baako', le trompeta'obo',[f] le címbalo'obo', yéetel jach k'a'am u paxko'ob le arpa'obo' bey xan le uláak' u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'obo'.[g]

15:27 *Lela' bey junp'éel mandile'. Ilawil «Efod», página 2562.

CAP 15

a 2Sa 6:4, 5; 2Sa 6:12

b 1Cr 13:14

c 2Sa 6:13

d 2Sa 6:14, 15

e 1Cr 13:8

f 1Cr 16:4, 6

g 2Sa 6:5

Columna 2

a 1Cr 17:1

b 1Sa 18:27; 2Sa 3:13, 14

c 2Sa 6:16

CAP 16

d 1Re 8:1; 1Cr 15:1

e 2Sa 6:17-19; 1Re 8:5

f Le 1:3

g Le 3:1

h Nú 18:2

i 1Cr 6:31, 39

29 Chéen ba'ale' le ka taasa'ab u cajail u pacto Jéeoba te' tu Kaajal Davido',[a] Mikal[b] u hija Saúle', paakatnaj te' ventanao' ka tu yile' le rey Davido' táan u síit' yéetel jach ki'imak u yóol. David túune' sen lúub k'aasil ti' Mikal.*[c]

16 Leti'ob túune' tu yokso'ob u cajail u pacto le u jaajil Dios ichil le naj de nook' tu beetaj David utia'al u ts'a'abalo'.[d] Tu k'ubo'ob xan tóokbil ofrenda'ob* bey xan ofrenda'ob utia'al múul janal# tu táan le u jaajil Dioso'.[e] **2** Le ka ts'o'ok u k'ubik le tóokbil ofrenda'ob[f] yéetel le ofrenda'ob utia'al múul janalo',[g] Davide' tu bendecirtaj le kaaj tu k'aaba' Jéeobao'. **3** Ts'o'ole' ti' tuláakal le israelita'obo', ti' le xiibo'ob yéetel ti' le ko'olelo'obo', tu ts'áajti'ob junp'éel wóolis waaj, junp'éel waaj beeta'an yéetel dátiles bey xan junp'éel waaj beeta'an yéetel pasas. **4** Le ka ts'o'oke' tu ts'áaj jujuntúul levita'ob utia'al ka meyajnako'ob te' tu'ux yaan u cajail u pacto Jéeobao',[h] utia'al u k'a'ajsiko'ob ti' le kaaj le ba'axo'ob u beetmaj Jéeoba u Dios Israelo', utia'al u ts'áaiko'ob gracias ti' yéetel utia'al u alabarko'ob. **5** Asaf[i] ka'ache' leti' u nojchil ichilo'ob, u ka'atúule' Zacarías. Le máaxo'ob paxik

15:29 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «lúub k'aasil ti' ichil u puksi'ik'al». **16:1** *Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582. #Ilawil «Ofrendail múul janal», página 2574.

u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob yéetel le arpa'obo'[a] leti'e je'elo'oba': Jeyeel, Semiramot, Jeyel,[b] Matitías, Eliab, Benaya, Obed-edom yéetel Jeyeel. Asafe' leti'e máax paxik ka'ach le címbalo'obo'.[c] **6** Benaya yéetel Jasiel le sacerdote'obo' leti'ob ustik mantats' le trompeta'ob tu táan u cajail u pacto le u jaajil Dioso'.

7 Te' k'iin je'elo' Davide' tu beetaj junp'éel k'aay utia'al u ts'áaik gracias ti' Jéeoba, leti'e k'aay tu yáax ts'áaj ti' Asaf[d] yéetel ti' u suku'uno'ob utia'al ka u k'ayo'obo'. Le k'aaya' ku ya'alik beya':

8 «Ts'áa'ex gracias ti' Jéeoba,[e] alabarte'ex u k'aaba',
¡tsikbalte'ex ti' le kaajo'ob le ba'axo'ob u beetmo'![f]
9 K'aaynene'ex, k'aaynene'ex* utia'al a alabarke'ex,[g]
tuukulnene'ex# ti' tuláakal le nukuch ba'alo'ob u beetmo'.[h]
10 Alabarte'ex u k'aaba' tumen santo.[i]
Ki'imakchajak u yóol u puksi'ik'al le máaxo'ob kaxtik Jéeobao'.[j]
11 Kaxte'ex Jéeoba,[k] k'áate'exti' ka u ts'áate'ex muuk'.
Ma' u xu'ulul a kaxtike'ex.[l]
12 K'a'ajakte'ex le nukuch ba'alo'ob u beetmo',[m]
le milagro'ob yéetel le bix u beetik justiciao',

CAP 16

a 1Cr 15:21

b 1Cr 15:18

c 1Cr 15:17, 19

d 1Cr 6:31, 39

e Sl 106:1

f Sl 67:2
Sl 105:1-6
Isa 12:4

g 2Sa 23:1
Ef 5:19

h Sl 107:43

i Le 22:32
Isa 45:25
Jer 9:24

j 1Cr 28:9
Flp 4:4

k Am 5:4
Sof 2:3

l Sl 24:5, 6

m Sl 111:2-4

Columna 2

a Isa 41:8

b Sl 135:4

c Sl 95:7

d Sl 105:7-11

e Dt 7:9

f Gé 15:18
Gé 17:1, 2

g Gé 26:3-5

h Gé 28:14

i Gé 12:7
Gé 17:8
Gé 35:12

j Dt 32:8

k Gé 34:30
Dt 26:5
Sl 105:12-15

l Gé 20:1
Gé 46:6

m Gé 31:7, 42

n Gé 12:17
Gé 20:3

13 te'ex u paalal Israel, le máax meyajt úuchjeakilo',[a]
te'ex u paalal Jacob, le máaxo'ob u yéeymo'.[b]
14 Leti'e' Jéeoba, leti' k-Dios.[c]
Leti' beetik justicia ti' tuláakal yóok'ol kaab.[d]
15 Mix bik'in ka a tu'ubse'ex le pacto* u beetmo',
le promesa u beetmaj ti' mil generacióno'obo',[e]
16 le pacto tu beetaj yéetel Abrahán,[f]
yéetel le ba'ax tu jurartaj ti' Isaako'.[g]
17 Le ba'ax tu ya'alo' p'áat bey junp'éel ley utia'al Jacobe',[h]
bey junp'éel pacto tu beetaj yéetel Israel utia'al mantats'e',
18 tu ya'alaj: ‹Yaan in ts'áaiktech u lu'umil Canaán[i]
bey a herenciae'›.[j]
19 Lela' tu ya'alaj te' k'iino'ob ma' ya'abchajke'exo',
te' k'iino'ob jach junp'íite'exo', te' k'iino'ob táanxel lu'umil yane'exo'.[k]
20 Leti'obe' ti' jejeláas lu'umo'ob máano'ob kajtal,
ku máano'ob ka'ach kajalkaaj.[l]
21 Diose' ma' tu cha'aj u beeta'al u mu'yajo'ob tumen mix máaki',[m]
ba'axe' tu jach k'ubéentaj ti' le reyo'obo':[n]
22 ‹Ma' a beetke'ex mix ba'al ti' le máaxo'ob in yéeymo',

16:9 * Wa «paaxnene'ex». # Uláak' bix u traducirta'ale' «t'aanene'ex ti'».

16:15 * Wa «acuerdo».

ma' a beetke'ex mix jun-
p'éel loob ti' in pro-
feta'ob›.[a]
23 ¡Tuláakal yóok'ol kaab ka
k'aaynak ti' Jéeoba!
Sáamsamal ka a tsik-
balte'ex bix u salvartik
máak.[b]
24 Tsikbalte'ex ti' le kaajo'ob
buka'aj u podero',
tsikbalte'ex ti' le kaajo'ob
le nukuch ba'alo'ob u
beetmo'.
25 Tumen mina'an uláak'
dios je'ex Jéeobae',
jach ku merecertik
ka alabarta'ak.
Maas unaj u respetar-
ta'al ke u maasil dioso'o-
bo'.[c]
26 Tumen tuláakal u maasil
dioso'ob ku adorartik
le kaajo'obo' mix ba'al
ku páajtal u beetko'ob,[d]
pero Jéeobae' tu beetaj
le ka'ano'.[e]
27 Leti'e' ba'pachta'an tu-
men poder bey xan tu-
men ki'ichkelmil.[f]
Te' tu'ux yano' yaan ki'i-
mak óolali' bey xan
páajtalil.[g]
28 U kajnáalile'ex tuláakal
le kaajo'obo', ts'áa'ex
ti' Jéeoba ba'ax unaj
u ts'a'abalti',
alabarte'ex Jéeoba tu-
men jach yaan u poder
yéetel jach yaan u
muuk'.[h]
29 Alabarte'ex Jéeoba tu
yo'olal u ki'ichkelem
k'aaba'.[i]
Le kéen xi'ike'ex tu táane'
bise'ex junp'éel regalo
ti'.[j]

CAP 16

a Gé 20:7

b Sl 40:10
Sl 96:1-6

c Éx 15:11

d Isa 45:20
1Co 8:4

e Isa 44:24

f Dt 33:26
Sl 8:1

g 1Ti 1:11

h Sl 68:34
Sl 96:7-13

i Dt 28:58
Ne 9:5
Sl 148:13

j 1Cr 29:3-5
Mt 5:23

Columna 2

a Dt 26:10

b Sl 104:5
Ec 1:4

c Sl 97:1

d Ap 19:6

e 2Cr 5:13
Lu 18:19

f Sl 103:17
Jer 31:3
Lam 3:22

g Sl 68:20

Búukinte'ex nook'o'ob
santo'ob utia'al a chinta-
le'ex tu táan* Jéeoba.[a]
30 ¡Tuláakal u kajnáalilo'ob
lu'um unaj u kikilanki-
lo'ob tu táan!
Le lu'umo' jach ma'alob
beeta'abik, ma' kun
péeksbil tu'ux yaan.[b]
31 Ki'imakchajak u yóol
le ka'ano', ki'imakchajak
xan u yóol le lu'umo'.[c]
Tsikbalte'ex ti' le kaajo'o-
bo': ‹¡Jéeobae' ts'o'ok u
k'uchul u beetuba Re-
yil!›.[d]
32 Awatnak yéetel ki'imak
óolal le k'áa'náabo' bey
xan tuláakal le ba'axo'ob
yaan ichilo'.
Ki'imakchajak u yóol le
k'áaxo'obo' bey xan tu-
láakal le ba'axo'ob yaan
ichilo'.
33 Te' súutuk xano' le nu-
kuch che'ob yaan te'
k'áaxo' ki'imakchajak
xan u yóolo'ob tu táan
Jéeoba.
Tumen leti'e' táan u taal
u juzgart le lu'uma'.
34 Ts'áa'ex gracias ti' Jéeo-
ba, tumen leti'e' jach ku
ye'esik u yutsil,[e]
leti'e' mantats' ku ye'esik
u nojoch yaabilaj.[f]
35 Yéetel a'ale'ex: ‹Ki'ich-
kelem Yuum, salvarto'o-
ni',[g]
jóo'so'on ti' le kaajo'ob
utia'al a ka'a much'iko'o-
no',
beyo' yaan k-ts'áaiktech
gracias,

16:29 * Wa «utia'al a adorarke'ex».

yaan k-alabartik a k'aaba'
yéetel ki'imak óolal,[a] tu-
men santo.[b]
36 Mix bik'in ka xu'uluk u
alabarta'al*
Jéeoba, u Dios Israel».

Tuláakal túun le kaajo' tu núukaj: «¡Ka béeyak!»,# yéetel tu alabarto'ob Jéeoba.

37 David túune' tu ts'áaj Asaf[c] yéetel u suku'uno'ob te' tu'ux yaan u cajail u pacto Jéeoba utia'al ka meyajnako'ob mantats'o',[d] utia'al ka u beeto'ob le ba'ax unaj u beeta'al sáamsamalo'.[e] **38** Tu ts'áaj xan Obed-edom yéetel 68 ti' u suku'uno'ob. Tu ts'áaj xan Obed-edom u hijo Jedutún yéetel Josá utia'al ka u beet u kanan joonajilo'ob. **39** Tu ts'áaj xan Sadok[f] le sacerdote bey xan u yéet sacerdoteilo'ob te' ka'anal lugar* yaan Gabaón,[g] tu'ux yaan u tabernáculo Jéeobao'. **40** Tu ts'áajo'ob utia'al ka u k'ubo'ob ti' Jéeoba tóokbil ofrenda'ob te' tu altaril le tóokbil ofrenda'obo', le ofrenda'ob ku k'u'ublo'ob sáamsamal de temprano yéetel de tardeo', bey xan utia'al u beetko'ob tuláakal le ba'ax ts'íibta'an te' Ley tu ts'áaj Jéeoba ti' Israelo'.[h] **41** Tu yéetelo'obe' tia'an Emán, Jedutún[i] yéetel u yalab le máaxo'ob yéeya'ano'ob utia'al u ts'áaiko'ob gracias ti' Jéeobao',[j] tumen «leti'e' mantats' ku ye'esik u nojoch yaabilaj».[a] **42** Tu yéetelo'obe' tia'an Emán[b] yéetel Jedutún utia'al u paxko'ob le trompeta'obo', le címbalo'obo' bey xan le uláak' u nu'ukulilo'ob paax ku meyaj utia'al u alabarta'al Dioso'. Ts'o'ole' u hijo'ob Jedutúne'[c] leti'ob kanáantik ka'ach le joonajo'obo'. **43** Le ka ts'o'oke' tuláakal le kaajo' bin tu yotoch. David xane' suunaj tu yotoch utia'al u k'áatik ti' Dios ka u bendecirt u familia.

17 Le ka p'áat kajtal David tu yotoche',* leti'e' tu ya'alaj ti' Natán[d] le profetao': «Ilawile, tene' kajakbalen ti' junp'éel naj beeta'an yéetel cedro'ob,[e] chéen ba'ale' u cajail u pacto Jéeobae' chéen ti' junp'éel naj de nook' yaan».[f] **2** Natán túune' tu núukaj ti' David: «Beet je'el ba'axak taak u beetik a puksi'ik'ale', tumen le u jaajil Dioso' tia'an ta wéetele'».

3 Jach te' áak'ab je'elo' Diose' tu t'anaj Natáne' ka tu ya'alajti': **4** «Xeen a wa'al ti' David, le máax meyajtikeno': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Ma' teech kan beetik junp'éel naj utia'al ka kajlakeni'.[g] **5** Tumen desde le ka tin jóo'saj Israel tu kaajil Egiptoe' tene' ma' kajlaken ti' junp'éel naji', ba'axe' chéen ts'o'ok in wantal ti' junp'éel naj de nook' yéetel ti' junp'éel tabernáculo.*[h] **6** Ti' tuláakal le k'iino'ob táan in bin

CAP 16
a Isa 43:21
b Sl 122:4
c 1Cr 15:16, 17
d 1Cr 16:4-6
e Éx 29:38
2Cr 13:11
Esd 3:4
f 1Cr 12:28
g 1Re 3:4
h Éx 29:39
2Cr 2:4
i 1Cr 25:1
j 1Cr 16:4

Columna 2
a 2Cr 5:13
Esd 3:11
b 1Cr 6:31, 33
1Cr 15:16, 17
c 1Cr 25:1, 3

CAP 17
d 1Re 1:8
1Cr 29:29
e 1Cr 14:1
f 2Sa 7:1-3
1Cr 15:1
2Cr 1:4
g 2Sa 7:4-7
1Re 8:17-19
1Cr 22:7, 8
h Éx 40:2
Nú 4:24, 25
2Sa 6:17
Sl 78:60

16:36 * Wa «Desde k'iino'ob mina'an u xuul tak k'iino'ob mina'an u xuul alabarta'ak». # Wa «¡Amén!». **16:39** * Ilawil «Ka'anal lugar», página 2567.

17:1 * Wa «palacioe». **17:5** * Ma' xaane' u k'áat u ya'al «ku bin ti' junp'éel naj de nook' tak tuláak' naj de nook', yéetel ti' junp'éel lugar tak tuláak' lugar».

ka'ach yéetel u kaajil Israelo', ¿jaytéen tin wa'alaj ti' le juezo'ob tin ts'áaj utia'al u nu'uktiko'ob in kaajal: ‹¿Ba'axten ma' ta beete'exten junp'éel naj beeta'an yéetel cedro'obi'?›?».

7 Beoraa' a'al xan ti' David, le máax meyajtikeno': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': «'Tene' tin ch'a'ajech te' tu'ux ka kanáantik ka'ach le tamano'obo', tin ch'a'ajech utia'al in ts'áaikech a nu'ukt Israel, in kaajal.[a] **8** Tene' yaan in wantal ta wéetel je'el tu'uxak ka xi'ikeche',[b] ta táan ken in xu'uls* ti' tuláakal a enemigo'ob.[c] Yaan xan in beetik u k'aj óolta'al a k'aaba' je'ex k'aj óola'anil u k'aaba' le máako'ob jach yaan u páajtalilo'ob te' yóok'ol kaaba'.[d] **9** Yaan in yéeyik junp'éel lugar utia'al u yantal Israel, in kaajal, ti' ken in ts'áai', ti' kun kajtali' yéetel yaan u yantal jeets'elil ti'. Ma' kun ka'a beetbil u mu'yajo'ob tumen le k'asa'an máako'ob je'ex úuchik u beeta'al u mu'yajo'ob úuchjeakilo',[e] **10** desde te' k'iino'ob ka tin ts'áaj juezo'ob yóok'ol Israelo'.[f] Yaan in ts'áaik tuláakal a enemigo'ob yáanal a k'ab.[g] Ts'o'ole' tene' kin wa'alik xan tech: ‹Jéeobae' yaan u beetik u reinar a paalal›.

11 Le kéen k'uchuk u k'iinil u xu'ulul a kuxtale', le kéen je'elkech yéetel a úuchben láak'tsilo'obe' tene' yaan in beetik ka reinarnak a ch'i'ibal,* juntúul ti' a hijo'ob,[a] yéetel yaan in beetik ma' u xu'ulul u reinar.[b] **12** Leti' kun beetikten junp'éel naj,[c] teen túune' yaan in beetik ma' u xu'ulul u kutal tu trono utia'al u gobernar.[d] **13** Tene' yaan in k'uchul in beetinba u taata yéetel leti'e' yaan u k'uchul u beetuba in hijo.[e] Ma' kun xu'ulul in we'esik in nojoch yaabilaj ti',[f] je'ex úuchik u xu'ulul in we'esik ti' le máax yanchaj antes ti' techo'.[g] **14** Yaan in beetik u kutal tin trono utia'al mantats',[h] leti' yéetel u hijo'obe' ma' kun xu'ulul u gobernaro'ob»».[i]

15 Natáne' tu ya'alaj ti' David tuláakal le ba'ax a'ala'abti'o' bey xan tuláakal le ba'ax ts'a'ab u yilo'.

16 Le ka tu yu'ubaj lelo' le rey Davido' kulaj tu táan Jéeobae' ka tu ya'alaj: «Jéeoba Dios, ¿máaxen teen, yéetel máax in familia utia'al ka a beet ya'ab ba'alo'ob t-o'olal je'ex le ts'o'ok a beetik tak beoraa'?[j] **17** Ts'o'ole' Ki'ichkelem Yuum, ma' chéen lelo', ts'o'ok xan a wa'alik de ke in paalale' yaan u p'áatlo'ob tak k'iino'ob mina'an u xuul.[k] Ts'o'ole' Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teche' ts'o'ok a wilken bey juntúul máak jach importantee'.* **18** ¿Ba'ax maas je'el u páajtal in wa'aliktech yo'olal le a wutsil ts'o'ok a we'esikteno'? Si teche' jach ma'alob a k'aj

CAP 17

a 1Sa 16:11, 12; 1Sa 17:15; 1Sa 25:30; 2Sa 7:8-11; Sl 78:70, 71

b 1Sa 18:14; 2Sa 8:6

c 1Sa 25:29; 1Sa 26:10; Sl 89:20, 22

d 1Sa 18:30

e Éx 2:23

f Jue 2:16

g Sl 18:40

Columna 2

a 1Re 8:20; Sl 132:11

b 2Sa 7:12-17; 1Re 9:5; 1Cr 28:5; Jer 23:5

c 1Re 5:5; 1Cr 22:10

d Sl 89:3, 4; Isa 9:7; Da 2:44

e 2Sa 7:14; Lu 9:35; Heb 1:5

f Isa 55:3

g 1Sa 15:24, 28; 1Cr 10:13, 14

h Da 2:44; Jn 1:49; 2Pe 1:11

i Sl 89:36; Jer 33:20, 21; Lu 1:32, 33; Heb 1:8; Ap 3:21

j 2Sa 7:8; 2Sa 7:18-20

k Mt 22:42; Hch 13:34; Ap 22:16

17:8 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ta táan ken in xot'».

17:11 *Wa «descendencia». **17:17** *Wa «yaan junp'éel nojoch puesto ti'e'».

óoltmilen.[a] **19** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teche' ts'o'ok a beetik tuláakal le nukuch ba'alo'oba' yéetel ts'o'ok a we'esik a ki'ichkelmil tumen jach a yaabiltmen yéetel tumen péeksa'abech tumen a puksi'ik'al a beete.*[b] **20** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, mina'an uláak' je'ex teche'.[c] Chéen teech le u jaajil Dioso'.[d] Bey u ye'esik tuláakal le ba'ax ts'o'ok k-u'uyik ta wo'olalo'. **21** Ts'o'ole' ¿yaan wa uláak' kaaj way lu'um je'ex Israel, a kaajale'?[e] Teech binech a salvarto'ob utia'al ka k'uchuk u beetuba'ob a kaajal.[f] Ta beetaj u jach k'aj óolta'al a k'aaba' yo'olal le ba'axo'ob ta beetaj tu yo'olalo'obo'. Ta beetaj nukuch ba'alo'ob ku beetik u ja'ak'al u yóol máak.[g] Le ka ts'o'ok a salvarko'ob ti' u lu'umil Egiptoe' ta tojolch'intaj xan uláak' kaajo'ob tu táano'ob.[h] **22** Ta ts'áaj Israel utia'al ka u beetuba a kaajal utia'al mantats',[i] ts'o'ole' teche', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ts'o'ok xan a k'uchul a beetaba u Dios.[j] **23** Beoraa', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, béeykunt utia'al mantats' le ba'ax ts'o'ok a prometertik ti' teen yéetel ti' in paalalo', beet je'ex ts'o'ok a wa'aliko'.[k] **24** Mix bik'in ka tu'ubsa'ak a k'aaba', alabarta'ak[l] utia'al mantats', utia'al beyo' ka páajchajak u ya'ala'al tumen le máako'obo': ‹Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', leti' u Dios Israel, leti' Dios tu kaajil Israel›, ta táan xane' ka kulak mantats' in hijo'ob te' tronoo'.[a] **25** In Dios, teche' ts'o'ok a we'esikten de ke yaan a beetik u reinar in paalal, le o'olal tene' ma' tin ch'a'ik saajkil in beettech le oracióna'. **26** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teech u jaajil Dios, teche' ts'o'ok a prometertikten tuláakal le ba'axo'ob ma'alobtaka'. **27** Beet uts a bendecirtik in paalal, ma' u xu'ulul u yantalo'ob ta táan. Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teche' ts'o'ok a bendecirko'ob, bey ka p'áatko'ob utia'al mantats'o'».

18 Le ka máan k'iine' Davide' tu ganartaj le filisteo'obo'[b] ka tu ts'áajo'ob yáanal u autoridad, tu tokaj xan ti'ob u kaajil Gat[c] bey xan le mejen kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'. **2** Davide' tu ganartaj xan le moabita'obo',[d] le moabita'ob túuno' p'áato'ob yáanal u autoridad, yéetel jo'op' u bo'otko'ob impuesto ti'.[e]

3 Davide' tu ganartaj Adadézer[f] u reyil Zobá[g] naats' ti' u kaajil Amat.[h] Adadézere' bija'an ka'ach tu jáal le Río Éufrates[i] utia'al u ts'áaik yáanal u autoridad le máaxo'ob kaja'ano'ob te'elo'. **4** Davide' tu tokajti' 1,000 u p'éelal u carroilo'ob ba'ate'el, 7,000 soldado'ob ku nat'ko'ob tsíimin yéetel 20,000 uláak' soldado'ob.[j] David túune' tu xot'aj u xiich'el u yook le tsíimino'obo', chéen tu p'ataj 100 ti' le tsíimino'ob jíitik u carroilo'ob ba'atelo'.[k] **5** Le sirio'ob

CAP 17
a Sl 139:1
b 2Sa 7:21-24
c Éx 15:11
d Isa 43:10
e Dt 4:7 Sl 147:20
f Éx 19:5 Sl 77:15
g Dt 4:34 Ne 9:10 Isa 63:12 Eze 20:9
h Dt 7:1 Jos 10:42 Jos 21:44
i 1Sa 12:22
j Gé 17:7 Dt 7:6, 9
k 2Sa 7:25-29
l 2Cr 6:33 Sl 72:19 Mt 6:9 Jn 12:28

Columna 2
a Sl 89:35, 36

CAP 18
b 2Sa 8:1
c 1Sa 5:8 2Sa 1:20
d Nú 24:17 Sl 60:8
e 2Sa 8:2 2Re 3:4
f 1Re 11:23
g 1Sa 14:47 2Sa 10:6 Sl 60:Enc
h 2Cr 8:3
i Gé 15:18 Éx 23:31 2Sa 8:3, 4
j Sl 20:7
k Dt 17:16 Sl 33:17

17:19 *Wa «yéetel tumen bey a k'áato'».

yano'ob Damasco túuno' taal u yáanto'ob le rey Adadézer ku taal ti' u lu'umil Zobáo', chéen ba'ale' Davide' tu kíimsaj 22,000 u túulal ti' leti'obi'.[a] **6** David túune' tu ts'áaj jejeláas múuch' soldado'ob tu lu'umil Siria te' tu kaajil Damascoo'. Le sirio'ob túuno' yanchajo'ob yáanal u autoridad David, desde te' k'iin je'elo' jo'op' u bo'otko'ob impuesto ti'. Jéeobae' ku yáantik ka'ach David utia'al ka ganarnak* je'el tu'uxak ka xi'ik ba'atele'.[b] **7** David xane' tu ch'a'aj le escudo'ob wóolistak beeta'ano'ob de oroo' ka tu biso'ob tak Jerusalén, le escudo'ob ka'acha' u tia'al le máaxo'ob meyajtik Adadézero'. **8** Davide' tu ch'a'aj xan ya'ab cobre tu kaajilo'ob Tibat yéetel Kun. Le cobre tu ch'a'aj Davido' leti'e meyajnaj ti' Salomón utia'al u beetik le nuxi' pila de cobreo',[c] le columna'obo' bey xan le uláak' nu'ukulo'ob de cobreo'.[d]

9 Tou, u reyil u kaajil Amat túune', tu yojéeltaj de ke Davide' tu xu'ulsaj ti' tuláakal u ejército le rey Adadézer[e] ku taal ti' u lu'umil Zobáo'.[f] **10** Le o'olal Toue' tu séeba'anil tu túuxtaj Aadoram u hijo, utia'al ka xi'ik u yil le rey Davido', utia'al u k'áatik bix yanil yéetel utia'al u felicitartik úuchik u ganartik Adadézer (tumen Adadézere' suuk ka'ach u ba'ate'el tu contra Tou). Aadorame' tu bisaj ti' David ba'alo'ob de plata, de oro yéetel de cobre. **11** Le rey David túuno' tu junpáaykuntaj utia'al Jéeoba[a] le ba'alo'ob taasa'abti'a', tu junpáaykuntaj je'ex úuchik u beetik yéetel le plata bey xan le oro tu ch'a'aj ti' Edom, Moab, ti' le ammonita'obo',[b] ti' le filisteo'obo'[c] bey xan ti' le amalekita'obo'.[d]

12 Abisay[e] u hijo Zeruyáe'[f] tu xu'ulsaj ti' 18,000 edomita'ob te' tu Táax lu'umil ta'abo'.[g] **13** Abisay túune' tu ts'áaj jejeláas múuch' soldado'ob tu lu'umil Edom. Tuláakal túun le edomita'obo' yanchajo'ob yáanal u autoridad David.[h] Jéeobae' ku yáantik ka'ach David utia'al ka ganarnak* je'el tu'uxak ka xi'ik ba'atele'.[i] **14** Davide' seguernaj u reinar tu yóok'ol tuláakal u lu'umil Israel,[j] yéetel seguernaj u juzgartik yéetel u beetik ba'ax ma'alob yo'olal tuláakal u kaajal.[k] **15** Joab u hijo Zeruyáe' leti' nu'uktik ka'ach u soldado'ob David,[l] yéetel Jeosafat[m] u hijo Ailude' leti' ka'ach ts'íibtik le ba'axo'ob unaj u k'a'ajsa'alo'. **16** Sadok u hijo Aitub yéetel Aimélek u hijo Abiatare' leti'ob ka'ach le sacerdote'obo', yéetel Savsáe' leti' ka'ach le secretarioo'. **17** Benaya u hijo Jeoyadáe', leti' nu'uktik ka'ach le keretita'ob[n] yéetel le peletita'obo'.[o] Yéetel u hijo'ob Davide' leti'e máako'ob maas yaan autoridad ti'obo', chéen ba'ale' ma' igual yéetel le yaan ti' le reyo'.

19 Le ka máan k'iine' kíim Naas u rey le ammonita'obo'. U hijo túune' tu beetuba reyil tu lugar.[p]

18:6, 13 * Wa «Jéeobae' ku salvartik ka'ach David».

CAP 18

a 2Sa 8:5-8

b 1Cr 17:8

c 1Re 7:23

d 1Re 7:15, 45

e 2Sa 8:3

f 2Sa 8:9-11

Columna 2

a Jos 6:19
2Cr 5:1

b 1Cr 20:1

c 2Sa 5:25

d 1Sa 27:8, 9
1Sa 30:18, 20

e 1Sa 26:6
2Sa 3:30
2Sa 10:10
2Sa 20:6
2Sa 21:17

f 1Cr 2:15, 16

g 2Sa 8:13, 14

h Gé 25:23
Gé 27:40

i Sl 18:48
Sl 144:10

j 1Re 2:11

k 2Sa 8:15-18
2Sa 23:3, 4
Sl 78:70-72

l 1Cr 11:6

m 1Re 4:3

n 1Sa 30:14
Sof 2:5

o 1Re 1:38

CAP 19

p 2Sa 10:1-5

CAP 19

2 Le ka tu yojéeltaj lelo', Davide' tu ya'alaj: «Yaan in we'esik in wutsil*[a] ti' Anún, u hijo Naas, tumen u papáe' tu ye'esajten u yutsil». David túune' tu túuxtaj jujuntúul máako'ob utia'al u líi'sko'ob u yóol Anún úuchik u kíimil u papá. Chéen ba'ale' le ka k'uch le máako'ob túuxta'abo'ob tumen David te' tu yiknal Anúno', **3** le príncipe'ob ammonita'obo' tu ya'alo'ob ti' Anún: «A tuklike', ¿chéen wa taak u ye'esik David ku respetartik a papá úuchik u túuxtik máako'ob utia'al u líi'sko'ob a wóol? ¿Ma' wa tu túuxto'ob utia'al ka u ch'úukto'ob le lu'umo', utia'al ka u yilo'ob bix yanil yéetel utia'al ka u xu'ulso'obtechi'?». **4** Le ka tu yu'ubaj lelo', Anúne' tu machaj le máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen Davido', tu ts'ikaj u me'exo'obe'[b] ka tu xot'aj táanchumuk u nook'o'ob, k'uch u xot'ik u nook'o'ob tak tu nalgaso'ob, le ka ts'o'oke' tu ya'alajti'ob ka xi'iko'ob. **5** Le ka a'ala'ab ti' David le ba'ax úuch ti' le máako'obo' tu séeba'anil tu túuxtaj jujuntúul máako'ob utia'al ka xi'ik ilbilo'ob, tumen le máako'obo' jach su'lako'ob ka'achi. Le reyo' tu ya'alajti'ob: «P'áatene'ex Jericó[c] tak ken chowakchajak a me'exe'ex tu ka'atéen, le kéen ts'o'okke' ka suute'ex».

6 Le ka máan k'iine' le ammonita'obo' tu ts'áajo'ob cuenta de ke jach p'ekta'ano'ob tumen David. Le o'olale' Anún yéetel le ammonita'obo' tu bo'oto'ob 34 toneladas yéetel 200 kilos* plata utia'al u majáantiko'ob carro'ob yéetel máako'ob ku nat'ko'ob tsíimin ku taalo'ob tu lu'umil Mesopotamia,# Aram-maaká yéetel Zobá.[a] **7** Bey úuchik u bo'otko'ob 32,000 carro'obo', ts'o'ole' tu bo'oto'ob xan u reyil Maaká bey xan u soldado'ob. Leti'obe' taalo'obe' ka p'áato'ob aktáan ti' Medebá.[b] Le ammonita'ob túuno' jóok'o'ob tu kaajalo'obe' ka tu much'uba'ob utia'al u bino'ob te' ba'atelo'.

8 Le ka tu yu'ubaj lelo' Davide' tu túuxtaj Joab[c] bey xan tuláakal le soldado'obo', tu túuxtaj tak le soldado'ob maas jach u yojlo'ob ba'atelo'.[d] **9** Le ammonita'ob túuno' jóok'o'ob tu entradail le kaajo' ka tu tsoluba'ob utia'al u ba'atelo'ob, chéen ba'ale' le uláak' reyo'obo' ti' p'áato'ob te' táax lu'umo'.

10 Le ka tu yilaj Joab jach nuka'aj atacarbil táanil yéetel paachile', tu yéeyaj junmúuch' ti' u maas ma'alobil u soldadoilo'ob Israele' ka tu beetaj u tsolkuba'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra le sirio'obo'.[e] **11** Ts'o'ole' tu ts'áaj u yalab le soldado'ob utia'al ka nu'ukta'ako'ob tumen Abisay,[f] u suku'uno'. Tu ts'áajo'ob utia'al ka beeta'ak u tsolkuba'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra le ammonita'obo'. **12** Joab túune' tu

Columna 2

a 1Sa 14:47 2Sa 8:3 2Sa 10:6
b Jos 13:8, 9
c 2Sa 8:16
d 2Sa 10:7, 8 2Sa 23:8
e 2Sa 10:9-12
f 1Cr 11:20, 21
a 2Sa 9:7
b Le 19:27
c 1Re 16:34

19:2 * Wa «nojoch yaabilaj».

19:6 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «1,000 talentos». Ilawil «Talento», página 2581. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Aram-naaraim».

ya'alaj ti' Abisay: «Wa le sirio'ob[a] ku maas antal u páajtalilo'ob ke tene', teche' unaj a taal a wáanten. Chéen ba'ale' wa le ammonita'ob ku maas antal u páajtalilo'ob ke teche', tene' yaan in wáantkech. **13** Ma' a ch'a'ik saajkil mix u péek a wóol,[b] ko'ox ba'ate'el tu yo'olal k-kaajal bey xan tu yo'olal u kaajalo'ob k-Dios, Jéeobae' yaan u beetik le ba'ax maas ma'alob u yilko'».

14 Joab yéetel u soldado'ob túune' seguernaj u náats'lo'ob ti' le sirio'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra'obo', chéen ba'ale' le sirio'obo' púuts'o'ob tu táan.[c] **15** Le ammonita'ob túuno' le ka tu yilo'ob ts'o'ok u púuts'ul le sirio'obo', leti'ob xane' púuts'o'ob ti' Abisay u suku'un Joab, ka ooko'ob te' kaajo'. Le ka ts'o'ok túun le ba'atelo' Joabe' suunaj tu kaajil Jerusalén.

16 Le ka tu yilaj le sirio'ob ts'o'ok u ganarta'alo'ob tumen u kaajil Israele', tu túuxto'ob jujuntúul máako'ob utia'al u much'ko'ob le sirio'ob yano'ob naats' ti' le Ríoo'.*[d] Sofak, u nojchil u soldado'ob Adadézere', leti' nu'uktiko'ob ka'achi.[e]

17 Le ka a'ala'ab ti' David lela' tu séeba'anil tu much'aj tuláakal u soldadoilo'ob Israele' ka tu k'áatmáansaj le Jordáno', bin u yilo'ob le sirio'obo' ka tu tsoluba'ob utia'al u ba'atelo'ob tu contra'ob. David túune' ba'atelnaj tu contra le sirio'obo', leti'ob xane' jo'op' u ba'atelo'ob tu contra.[a] **18** Chéen ba'ale' le sirio'obo' áalkabnajo'ob utia'al u púuts'lo'ob ti' le israelita'obo'. David túune' tu kíimsaj 7,000 soldado'ob bisik u carroilo'ob ba'ate'el bey xan uláak' 40,000 soldado'ob sirio'ob. Tu kíimsaj xan Sofak, le máax nu'uktik le soldado'ob sirio'obo'. **19** Le máaxo'ob túun áantik Adadézero', le ka tu yilo'ob ts'o'ok u ganarta'alo'ob tumen Israele',[b] tu séeba'anil tu ch'a'ajo'ob junp'éel acuerdo yéetel David ka tu ts'áajuba'ob yáanal u autoridad.[c] Le sirio'ob túuno' ma' seguernaj u yáantko'ob le ammonita'obo'.

20 Tu káajbal le añoo',* te' k'iino'ob suuk u jóok'ol le reyo'ob utia'al u ba'atelo'obo', Joabe'[d] tu nu'uktaj junmúuch' soldado'obe' ka tu xu'ulsaj ti' le lu'um tu'ux kaja'an le ammonita'obo'. K'uch tak tu kaajil Rabáe'[e] ka tu ba'pachtaj, chéen ba'ale' David p'áat Jerusalén.[f] Joab túune' tu atacartaj le kaajo' ka tu xu'ulsajti'.[g] **2** David túune' tu ch'a'aj le corona yaan ka'ach tu pool Malcamo'. Le coronao' ts'a'ab tu pool David, u aalil le oro ikil beeta'anilo' 34 kilos,* yaan xan ka'ach u jats'uts tuunichilo'ob. Davide' tu ch'a'aj xan uláak' ya'abkach ba'alo'ob te' kaajo'.[h] **3** Leti'e' tu jóo'saj u kajnáalilo'ob le kaajo' ka tu

CAP 19
a 2Sa 8:5
b Dt 31:6 Jos 1:9
c Le 26:7, 8 Dt 28:7 2Sa 10:13, 14
d 2Sa 8:3
e 2Sa 10:15, 16
Columna 2
a 2Sa 10:17-19
b Sl 18:39
c 1Cr 14:17 Sl 18:44
CAP 20
d 1Cr 11:6
e Dt 3:11
f 2Sa 11:1
g 2Sa 12:26
h 2Sa 8:11, 12 2Sa 12:30, 31

19:16 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Éufrates.

20:1 * Lela' tu káajbal yáaxk'iin. Óoli' tu mesil abril. Ilawil página 2692. **20:2** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel talento».

ts'áajo'ob utia'al ka u xot'o'ob tuunich, utia'al ka meyajnako'ob[a] yéetel nu'ukulo'ob de fierro yaan u punta'ob yéetel yaan u yejo'ob bey xan yéetel báato'ob. Bey tu beetil David yéetel tuláakal le kaajo'ob yaan ti' le ammonita'obo'. Le ka ts'o'oke' David yéetel tuláakal u ejércitoe' suunajo'ob Jerusalén.

4 Le ka máan k'iine' le israelita'obo' ba'atelnajo'ob yéetel le filisteo'ob te' tu kaajil Guézero'. Te' k'iino'ob je'elo', Sibekay[b] le usatitao' tu kiimsaj Sipai, juntúul ti' u paalal le refaímo'obo'.[c] Te' k'iin je'elo' ganarta'ab le filisteo'obo'.

5 Le ka yanchaj ba'ate'el tu ka'atéen tu contra le filisteo'obo', Elanán u hijo Jaíre' tu kíimsaj Lamí u yíits'in Goliat[d] le guititao'. Lamíe' yaan ka'ach junp'éel u lanza, u chowakil u yook u lanzae' bey je'ex u chowakil le che' ku meyaj utia'al u beeta'al telao'.[e]

6 Le ka ts'o'oke' yanchaj tu ka'atéen junp'éel ba'ate'el tu kaajil Gat.[f] Te'elo' yaan ka'ach juntúul máak jach nojoch u wíinklil,[g] ti' cada junp'éel u k'abe' yaan ka'ach 6 u dedos, yéetel ti' cada junp'éel u yooke' yaan 6 u dedos, 24 dedos yaan ka'ach ti'. Leti'e' juntúul ti' u paalal le refaímo'ob[h] xano'. **7** Le máaka' seguernaj u burlartik[i] u kaajil Israel. Ka túun kíimsa'ab tumen Jonatán u hijo Simeá,[j] u suku'un David.

8 Le máako'oba' u paalal le refaímo'ob[k] kaja'ano'ob ka'ach tu kaajil Gato'.[a] Leti'obe' lúubo'ob tu k'ab David bey xan tu k'ab le máako'ob yano'ob tu yéetelo'.

21 Satanás* túune' líik' tu contra Israele' ka tu péeksaj David u xok jaytúul máako'ob kaja'ano'ob Israel.[b] **2** David túune' tu ya'alaj ti' Joab[c] bey xan ti' u nuuktakil le kaajo': «Xeene'ex, xoke'ex jaytúul máako'ob yaan tu lu'umil Israel, desde tu lu'umil Beer-seba tak tu lu'umil Dan.[d] Le kéen ts'o'oke' ka taal a wa'ale'exten utia'al in wojéeltik jaytúulo'ob». **3** Chéen ba'ale' Joabe' tu ya'alaj: «¡Jéeoba Dios ka u ya'abkunt 100 u téenel u kaajal! Yuum rey, ilawile, tuláakal le kaaj táan u meyajtikecho', ¿ba'axten taak a beetik lelo'? ¿Ba'axten bíin a beet u k'ebantal Israel?».

4 Chéen ba'ale' le reyo' junpuli' ma' tu yóotaj u yu'ub le ba'ax tu ya'alaj Joabo'. Joab túune' jóok'e' ka bin ti' tuláakal u lu'umil Israel, le ka ts'o'oke' suunaj tu kaajil Jerusalén.[e] **5** Leti'e' tu ya'alaj ti' David jaytúul máako'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob. Ti' tuláakal u tribuilo'ob Israele' yaan ka'ach 1,100,000 máako'ob ku páajtal u bino'ob ba'ate'el, yéetel tu tribu Judáe' yaan ka'ach 470,000 máako'ob ku páajtal u bino'ob ba'ate'el.[f] **6** Chéen ba'ale' u tribu Benjamín yéetel Levíe' ma' xo'ok jaytúulo'obi'[g] tumen Joabe'

21:1 *Uláak' bix u traducirta'ale' «Juntúul máax ku ts'áaikuba tu contra uláak' máax».

CAP 20
a 1Re 9:20, 21
b 2Sa 21:18 1Cr 11:26, 29
c Dt 3:13
d 1Sa 17:4, 7 1Sa 21:9
e 2Sa 21:19 1Cr 11:23, 24
f Jos 11:22 1Sa 7:14
g Nú 13:33 Dt 2:10 Dt 3:11
h 2Sa 21:16 2Sa 21:20-22
i 1Sa 17:10 2Re 19:22
j 1Cr 2:13
k Dt 2:11

Columna 2
a 1Sa 17:4

CAP 21
b 2Sa 24:1-3
c 2Sa 8:16
d Jue 18:29 2Sa 17:11
e 2Sa 24:4, 8
f 2Sa 24:9
g Nú 1:47

ma' utschaj tu t'aan le ba'ax tu ya'alaj le reyo'.[a]

7 Le ba'ax beeta'aba' junpuli' ma' ma'alob ila'abik tumen le u jaajil Dioso', le o'olale' tu castigartaj u lu'umil Israel. **8** David túune' tu ya'alaj ti' le u jaajil Dioso': «Le ba'ax ts'o'ok in beetka' jach táaj k'aas.[b] Chéen ba'ale' beet uts a perdonartik le ba'ax k'aas ts'o'ok in beetka',[c] tumen jach mina'an in na'at úuchik in beetik».[d] **9** Jéeoba túune' tu t'anaj Gad,[e] le máax a'alik ti' David ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo', ka tu ya'alajti': **10** «Xeen a wa'al ti' David: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Óoxp'éel ba'al kin ts'áaik a yéeye. Yéey máakalmáak a k'áat ka in taas ta wóok'oli'»›». **11** Gad túune' ook te' tu'ux yaan David[o] ka tu ya'alajti': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹A'al máakalmáak a k'áati': **12** tres años wi'ijil,[f] ka ganarta'akech tumen a enemigo'ob durante tres meses yéetel ka u beeto'obtech loob yéetel u espada'ob,[g] wa a k'áat ka u castigartech Jéeoba durante tres días yéetel u espada, te' k'iino'obo' yaan u yantal k'aak'as k'oja'anil ta lu'umil,[h] yéetel u ángel Jéeobae' yaan u xu'ulsik[i] ti' le máako'ob kaja'ano'ob ti' tuláakal u lu'umil Israelo'›. Tukult ba'ax unaj in núukik ti' le Máax túuxteno'». **13** David túune' tu ya'alaj ti' Gad: «Jach yaachaja'an in wóol. Maas ma'alob ka lúubken tu k'ab Jéeoba, tumen leti'e' jach táaj ku ch'a'ik óotsilil,[j] chéen ba'ale' ma' u cha'abal in lúubul tu k'ab wíinik».[a]

14 Jéeoba túune' tu beetaj u yantal junp'éel k'aak'as k'oja'anil*[b] tu lu'umil Israele' ka kíim 70,000 máako'ob.[c] **15** Ts'o'ole' le u jaajil Dioso' tu túuxtaj u ángel tu kaajil Jerusalén utia'al u xu'ulsikti'. Chéen p'elak tu yilil Jéeoba táan u káajal u xu'ulsa'al le kaaj tumen le ángelo' yaachaj u yóol.*[d] Yo'olal lelo' Diose' tu ya'alaj ti' le ángelo': «¡Yaan yéetel lelo'![e] Ma' u seguer a kíimsik mix máak». U ángel Jéeobae' tia'an ka'ach naats' te' táax lu'um tu'ux ku jóo'sa'al le neek'o'ob tumen Ornán[f] le jebuseoo'.[g]

16 Le ka tu líi'saj u paakat Davide' tu yilaj u ángel Jéeoba. Le ángelo' wa'alakbal,* u machmaj u espada[h] yéetel u tich'maj tu tojil Jerusalén. David yéetel u nuuktakil le kaaj túuno' tu séeba'anile' xolajo'obe' ka chinlajo'ob.[i] Leti'ob ka'ache' u takmo'ob to'otoch nook'o'ob.[#j] **17** Davide' tu ya'alaj ti' le u jaajil Dioso': «¿Ma' wa teen a'al ka xo'okok jaytúul máako'ob yaan te' kaajo'? Teen le máax k'ebanchajo', teen le máax beet ba'ax k'aaso',[k] chéen ba'ale' le máako'oba',* ¿ba'ax k'aas ts'o'ok u beetko'ob? Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, in Dios,

CAP 21

a 1Cr 27:23, 24

b 2Sa 12:13

c Sl 25:11 Sl 51:1

d 2Sa 24:10-14

e 1Cr 29:29

f Le 26:26

g Le 26:14, 17

h Le 26:25

i 2Re 19:35

j Éx 34:6 Sl 51:1 Isa 55:7 Lam 3:22

Columna 2

a 2Cr 28:9

b Nú 16:46

c 2Sa 24:15, 16

d Éx 32:14 Dt 32:36

e Sl 90:13

f 2Cr 3:1

g 2Sa 5:6

h Nú 22:31 Jos 5:13

i 2Sa 24:17

j 2Re 19:1

k Sl 51:4

21:14 *Ilawil «K'aak'as k'oja'anil», página 2568. **21:15** *Wa «arrepentirnaji». **21:16** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «wa'alakbal entre le ka'an yéetel le lu'umo'». #Ilawil «To'otoch nook'», página 2582. **21:17** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le tamano'oba'».

beet uts a castigarken yéetel a castigartik u familia in papá. Chéen ba'ale' ma' a beetik u taal le castigo yóok'ol a kaajalo'».[a]

18 U ángel Jéeobae' tu ya'alaj ti' Gad[b] ka u ya'al ti' David ka xi'ik te' táax lu'um tu'ux ku jóo'sa'al le neek'o'ob tumen Ornán le jebuseoo' utia'al ka u beet junp'éel altar utia'al Jéeobai'.[c] **19** David túune' bin je'ex úuchik u ya'ala'alti' tumen Gado', tu beetaj je'ex tu ya'alil Jéeoba ti' Gado'. **20** Te' súutuk je'elo' Ornáne' táan ka'ach u jóo'sik u neek' le trigoo', le ka tu sutaj túun u paakate' tu yilaj le ángelo'. U kantúul hijo'ob yano'ob ka'ach tu yiknalo' tu ta'akuba'ob. **21** Le ka k'uch David te' tu'ux yaan Ornáno', Ornáne' tu líi'saj u paakate' ka tu yilaj David, tu séeba'anil túune' jóok' te' táax lu'um tu'ux ku jóo'sik le neek'o'obo', bin tu yiknale', xolaj tu táane' ka chinlaji. **22** Davide' tu ya'alaj ti' Ornán: «Konten* le táax lu'um tu'ux ka jóo'sik le neek'o'obo' utia'al in beetik junp'éel altar utia'al Jéeobai', utia'al beyo' ka xu'uluk u kíimsa'al le máako'obo'.[d] Konten jach le buka'aj ku tojoltiko'». **23** Chéen ba'ale' Ornáne' tu ya'alaj ti' David: «Yuum rey, ch'a'e. A tia'al, beet je'el ba'axak ma'alob a wilke'. Tene' kin ts'áaik le wakax utia'al le tóokbil ofrendao' yéetel kin ts'áaik le nu'ukul ku meyaj utia'al u jóo'sa'al neek'o'ob[e]

21:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ts'áaten».

CAP 21

a Éx 32:12 Nú 16:22

b 2Sa 24:11

c 2Sa 24:18-23 2Cr 3:1

d Nú 25:8

e Isa 28:27

Columna 2

a 2Sa 24:24, 25

b Éx 20:25

c Le 9:23, 24 1Re 18:38 2Cr 7:1

d 2Sa 24:16 Sl 103:20

e 1Re 3:4 1Cr 16:39 2Cr 1:3

utia'al u si'ilo', ts'o'ole' kin ts'áaik xan trigo utia'al le u ofrendail janalo'. Kin ts'áaik tuláakal le je'ela'».

24 Chéen ba'ale' le rey Davido' tu ya'alaj ti' Ornán: «Ma', tene' yaan in bo'otiktech jach le buka'aj ku tojoltiko', tumen ma' ken in ch'a' ba'ax a tia'al utia'al in k'ub ti' Jéeoba. Ma' ken in k'ub tóokbil ba'alche'ob wa ma' u tojoltmajteni'».[a] **25** David túune' tu bo'otaj 6 kilos yéetel 840 gramos* oro ti' Ornán tu yo'olal le lugar je'elo'. **26** Le ka ts'o'oke' Davide' tu beetaj junp'éel altar[b] utia'al Jéeoba te'elo' ka tu k'ubaj tóokbil ba'alche'ob bey xan ofrenda'ob utia'al múul janal. Davide' orarnaj ti' Jéeoba, leti' túune' tu núukaj u oracióne' ka tu beetaj u yéemel k'áak'[c] yóok'ol le altar tu'ux yaan le tóokbil ofrendao'. **27** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' le ángel[d] ka u yoks u espada te' tu piixo'. **28** Le ka tu yilaj David ts'o'ok u núuka'al u oración tumen Jéeoba te' táax lu'um tu'ux ku jóo'sa'al le neek'o'ob tumen Ornán le jebuseoo', seguernaj u k'ubik sacrificio'ob te' lugar je'elo'. **29** Chéen ba'ale' te' k'iino'ob je'elo', u tabernáculo Jéeoba beeta'ab tumen Moisés te' desierto bey xan le altar tu'ux ku k'u'ubul le tóokbil ofrendao', tia'ano'ob ka'ach ti' junp'éel ka'anal lugar yaan tu kaajil Gabaóne'.[e] **30** Chéen ba'ale' Davide' ma' páajchajak

21:25 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «600 siclos». Ilawil «Siclo», página 2580.

u bin orar ti' Dios te' lugar je'elo', tumen jach táaj sajakchaj ti' le espada u machmaj u ángel Jéeobao'.

22 David túune' tu ya'alaj: «Te'ela' ti' kun antal u yotoch Jéeoba, le u jaajil Dioso', ti' xan kun antal le altar kun meyaj ti' le israelita'ob utia'al u k'ubko'ob tóokbil ofrenda'obo'».[a]

2 Le ka ts'o'oke' Davide' tu ya'alaj ka mu'uch'uk le j-táanxel lu'umilo'ob[b] yano'ob Israelo'. Leti'e' tu ts'áajo'ob utia'al ka u xot'o'ob yéetel utia'al ka u póolo'ob le tuunicho'ob kun meyaj utia'al u beeta'al u yotoch le u jaajil Dioso'.[c] **3** Davide' tu much'kíintaj xan ya'ab fierro utia'al u beeta'al u clavosil le joonajo'obo' bey xan le ba'alo'ob kun meyaj utia'al u nu'upulo'obo', tu much'kíintaj xan ya'ab cobre, hasta ma' páajchaj u p'i'isil u aalili'.[d] **4** Tu much'kíintaj sen ya'abkach che'ob de cedro,[e] hasta ma' páajchaj u xo'okli', tumen le sidonio'ob[f] yéetel le tirio'obo'[g] jach ya'ab che'ob de cedro tu taaso'ob ti' David. **5** David túune' tu ya'alaj: «In hijo Salomóne' táankelem yéetel ya'ab ba'ax ma' u yojel u beeti',[h] ts'o'ole' le naj kun beetbil utia'al Jéeobao' k'a'abéet jach táaj ki'ichkelem,[i] beyo' tuláakal le kaajo'obo'[j] yaan u k'aj óoltiko'ob buka'aj u ki'ichkelmil.[k] Le o'olale' yaan in preparartik tuláakal ba'ax k'a'abéet utia'al u beetik». David túune' antes ti' u kíimile' tu much'kíintaj ya'abkach ba'alo'ob utia'al u beeta'al le najo'.

CAP 22

a Dt 12:5, 6
2Sa 24:18
2Cr 3:1

b 1Re 9:20, 21
2Cr 2:17, 18

c 1Re 5:15, 17
1Re 6:7
1Re 7:9

d 1Re 7:47

e 2Sa 5:11

f 1Re 5:6, 8

g 2Cr 2:3

h 1Re 3:7

i 2Cr 2:5

j Sl 68:29

k Ag 2:3

Columna 2

a Dt 12:5, 6
2Sa 7:2
Sl 132:3-5

b 1Cr 17:4

c 1Cr 28:5

d 2Sa 7:12, 13
1Re 4:25
1Re 5:4

e 2Sa 12:24

f Sl 72:7

g 1Re 5:5

h 2Sa 7:14
Heb 1:5

i 1Cr 17:12-14
Sl 89:35, 36

j 1Cr 28:20

6 Le ka ts'o'oke' Davide' tu t'anaj Salomóne' ka tu ya'alajti' ka u beet junp'éel naj utia'al Jéeoba, u Dios Israel. **7** Davide' tu ya'alaj ti' Salomón, u hijo: «Teen ka'ache' kin ts'íiboltik in beetik junp'éel naj utia'al u alabarta'al u k'aaba' in Dios Jéeoba.[a] **8** Chéen ba'ale' Jéeobae' tu ya'alajten: ‹Teche' ya'ab k'i'ik' ts'o'ok a wekik yéetel ya'ab guerra'ob ts'o'ok a ba'ateltik. Ma' ken a beet junp'éel naj utia'al u alabarta'al in k'aaba'[b] tumen teche' ya'ab k'i'ik' ts'o'ok a wekik tin táan. **9** ¡Ilawile! Teche' yaan u yantal juntúul a hijo jach tranquilo.*[c] Yéetel tene' ma' ken in cha'a u taal ba'ateltbil tumen u enemigo'ob yano'ob tu ba'pacho'.[d] Yo'olal lelo' le a hijoo' yaan u k'aaba'tik Salomón.#[e] Te' k'iino'ob kuxa'ano' yaan xan in beetik ka yanak jeets'elil tu lu'umil Israel.[f] **10** Leti' kun beetik junp'éel naj utia'al u alabarta'al in k'aaba'.[g] Leti'e' yaan u k'uchul u beetuba in hijo yéetel tene' yaan in k'uchul in beetinba u taata.[h] Yaan in beetik u kutal tu trono utia'al u gobernar yóok'ol Israel utia'al mantats'›.[i]

11 Hijo, beoraa', ka yanak Jéeoba ta wéetel, ka xi'iktech utsil yéetel ka a beet u yotoch Jéeoba je'ex úuchik u ya'alik unaj a beetko'.[j] **12** Le kéen u ts'áatech Jéeoba autoridad utia'al a

22:9 * Wa «juntúul a hijo uts tu t'aan ka yanak jeets'elil». # Le k'aaba'a' ku taal ti' junp'éel t'aan ich hebreo u k'áat u ya'al «Jeets'elil».

nu'uktik Israele', ka u ts'áatech xan na'at[a] utia'al ka a beet le ba'ax ku ya'alik u ley Jéeoba a Dioso'.[b] **13** Yaan u bintech utsil wa ka ts'o'okbesik u leyo'ob[c] Jéeoba bey xan le ba'axo'ob tu ya'alaj ti' Moisés ka u ya'al ti' Israelo'.[d] Ma' a ch'a'ik saajkil mix u péek a wóol. Ma' a sajaktal mix a kikilankil.[e] **14** Tene' ts'o'ok in sen mu'yaj utia'al in much'kíintik le ba'alo'ob kun meyaj utia'al u beeta'al u yotoch Jéeobao'. Ts'o'ok in much'kíintik 3,420 toneladas* oro, 34,200 toneladas# plata bey xan sen ya'ab cobre yéetel fierro[f] ma' tu páajtal u p'i'isil u aalil. Ts'o'ok xan in much'kíintik ya'ab che'ob yéetel tuunicho'ob,[g] chéen ba'ale' teche' yaan xan a ts'áaik u maasil. **15** Yaan xan u yantal yáanal a nu'uktaj ya'ab máako'ob ku póolko'ob tuunich, albañilo'ob,[h] carpintero'ob yéetel ya'ab uláak' máako'ob jach u yojel u beeto'ob uláak' meyajo'ob.[i] **16** Le oro, le plata, le cobre yéetel le fierroo' ma' p'isa'ano'obi'.[j] Líi'kech, káajs le meyajo', Jéeoba kun áantkech».[k]

17 David túune' tu ya'alaj ti' tuláakal u príncipeilo'ob Israel ka u yáanto'ob Salomón, leti'e' tu ya'alajti'ob: **18** «Jéeoba a Dios'exe' tia'an ta wéetele'exe'. Leti'e' ts'o'ok u beetik ma' u taal ba'ate'el a enemigo'ex ta contra'ex, le a enemigo'ex yano'ob ta ba'pache'exo'. Diose' tu k'ubaj tin k'ab tuláakal le máako'ob kaja'ano'ob te' lu'uma', le lu'uma' ts'o'ok u p'áatal yáanal u páajtalil Jéeoba yéetel yáanal u páajtalil u kaajal. **19** Beoraa' k'ub a wóol a meyajte'ex Jéeoba a Dios'ex[a] yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex bey xan yéetel tuláakal a muuk'e'ex, k'ub a wóol a beete'ex u yotoch Jéeoba, le u jaajil Dioso'.[b] Beyo' ichil le naj kun beetbil utia'al u alabarta'al u k'aaba' Jéeobao'[c] yaan u yoksa'al u cajail u pacto Jéeoba bey xan le nu'ukulo'ob santo'obo'».[d]

23 Le ka ch'íij Davide', le ma' ya'ab u bin utia'al u kíimilo', tu ts'áaj Salomón u hijo utia'al ka u beet u reyil tu yóok'ol Israel.[e] **2** David túune' tu much'aj tuláakal u príncipeilo'ob Israel, le sacerdote'obo'[f] bey xan le levita'obo'.[g] **3** Xo'ok túun jaytúul levita'ob yaan 30 años ti'ob wa maaso'.[h] Tuláakal le máaxo'ob xo'oko'obo' 38,000 u túulalo'ob. **4** Ti' le xo'oko'obo' 24,000 u túulal ts'a'ano'ob utia'al u nu'uktiko'ob le meyaj ku beeta'al tu yotoch Jéeobao', 6,000 u túulale' ku meyajo'ob bey jefe'ob yéetel juezo'obe'.[i] **5** Ts'o'ole' 4,000 u túulal ts'a'an u kanáanto'ob le joonajo'obo',[j] yéetel 4,000 u túulal ku alabarko'ob[k] Jéeoba yéetel le u nu'ukulilo'ob paax tu beetaj David utia'al u alabarta'al Dioso'.

6 Davide' tu jatso'ob según ti' ba'ax familia ti' u tribu Leví u taalo'ob:[l] ti' Guer-

22:14 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100,000 talentos». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «1,000,000 talentos».

CAP 22

a 2Cr 1:10 Sl 72:1

b Dt 4:6

c Le 19:37 1Cr 28:7

d Dt 12:1 Dt 17:18, 19 Jos 1:8 1Re 2:3 1Cr 28:7 Sl 19:8, 11

e Jos 1:6, 9 1Cr 28:20

f 1Cr 29:6, 7

g 1Cr 29:2-4

h 1Re 5:17 1Re 6:7 1Re 7:9

i 1Re 7:13, 14

j 1Cr 22:3

k 2Cr 1:1

Columna 2

a Dt 4:29 2Cr 20:3 Da 9:3

b 1Re 6:1

c Dt 12:21 1Re 8:29 1Re 9:3

d 1Re 8:6, 21

CAP 23

e 1Re 1:33, 39 1Cr 28:5

f Éx 29:8, 9

g Nú 3:6

h Nú 4:2, 3

i Dt 16:18 1Cr 26:29 2Cr 19:8

j 1Cr 26:12

k 1Cr 6:31, 32

l 2Cr 8:14 2Cr 31:2

són, ti' Koat wa ti' Merarí.[a] **7** Ichil le máaxo'ob ku taalo'ob ti' u familia Guersóno' tia'an ka'ach Ladán yéetel Simeyi'. **8** U hijo'ob Ladáne' leti'e je'elo'oba': Jeyel le u nojchilo', Zetam yéetel Joel,[b] óoxtúul u hijo'ob. **9** U hijo'ob Simeye' leti'e je'elo'oba': Selomot, Jaziel yéetel Arán, óoxtúul u hijo'ob. Leti'ob u nuuktakil le familia'ob ku taalo'ob ti' Ladáno'. **10** U hijo'ob Simeye' leti'e je'elo'oba': Jáat, Ziná, Jeús yéetel Berías, kantúul u hijo'ob. **11** Jáate' leti' u nojchil, yéetel Zizaje' u ka'atúulil. Jeús yéetel Beríase' ma' yanchaj ya'ab u paalalo'obi', le o'olal ila'abo'ob bey junp'éelili' familiae' yéetel ts'a'ab junp'éeli-li' meyaj u beeto'ob.

12 U hijo'ob Koate' leti'e je'elo'oba': Amram, Izar,[c] Hebrón yéetel Uziel,[d] kantúul u hijo'ob. **13** U hijo'ob Amrame' leti'e je'elo'oba': Aarón[e] yéetel Moisés.[f] Chéen ba'ale' Aaróne' yéeya'abe' ka ts'a'ab junpáayil[g] utia'al u meyaj mantats' te' Cuarto Maas Jach Santoo'.* Yéeya'ab leti' bey xan u hijo'ob utia'al u k'ubko'ob sacrificio'ob ti' Jéeoba mantats', utia'al u meyajtiko'ob bey xan utia'al u bendecirko'ob le kaaj tu k'aaba' Dioso'.[h] **14** U hijo'ob Moisés, le máak meyajtik le u jaajil Dioso', xo'oko'ob ichil le u maasil levita'obo'. **15** U hijo'ob Moisése' leti'e je'elo'oba': Guersom[i] yéetel Eliezer.[a] **16** Ti' u hijo'ob Guersome' Sebuele'[b] leti' u nojchil. **17** Ti' u paalal Eliezere' Reabíase'[c] leti' u nojchil. Eliezere' ma' yanchaj uláak' u hijo'obi', chéen ba'ale' Reabíase' jach ya'abchaj u hijo'ob. **18** Ti' u hijo'ob Izare'[d] Selomite'[e] leti' u nojchil. **19** U hijo'ob Hebróne' leti'e je'elo'oba': Jerías le u nojchilo', Amarías le u ka'atúulo', Jasiel le u yóoxtúulo' yéetel Jekameam[f] le u kantúulo'. **20** U hijo'ob Uziele'[g] leti'e je'elo'oba': Miqueas le u nojchilo', yéetel Isías le u ka'atúulo'.

21 U hijo'ob Meraríe' leti'e je'elo'oba': Malí yéetel Musí.[h] U hijo'ob Malíe' leti'e je'elo'oba': Eleazar yéetel Keis. **22** Chéen ba'ale' le ka kíim Eleazare' ma' yanchaj u hijo'obi', chéen u hija'ob yanchaji. U hijo'ob Keis, u primo'ob túun le ko'olelo'oba', ts'o'ok u beelo'ob tu yéetelo'ob. **23** U hijo'ob Musíe' leti'e je'elo'oba': Malí, Éder yéetel Jeremot, óoxtúul u hijo'ob.

24 Tuláaklo'obe' u hijo'ob Leví según ti' ba'ax familiail u taalo'ob, según máax u nojchil ichil u familia'ob. Leti'obe' ts'íibta'ab u k'aaba'ob yéetel xo'ok jaytúulo'ob utia'al u meyajo'ob tu yotoch Jéeoba. Le máaxo'ob xo'oko'obo' yaan 20 años ti'ob wa maas. **25** Davide' ts'oka'anili' u ya'alik lela': «Jéeoba, u Dios Israele', ts'o'ok u beetik u yantal jeets'elil ti' u kaajal.[i] Leti'e' mantats' kun kajtal Jerusalén.[j] **26** Ts'o'ole'

CAP 23

a Éx 6:16

b 1Cr 26:21, 22

c Éx 6:21

d Éx 6:18

e Éx 4:14

f Éx 6:20, 26

g Éx 28:1

h Le 9:22 Nú 6:23-27 Dt 21:5

i Éx 2:21, 22

Columna 2

a Éx 18:3, 4

b 1Cr 26:24

c 1Cr 26:25

d Nú 3:27

e 1Cr 24:20, 22

f 1Cr 24:20, 23

g Éx 6:22

h Éx 6:19

i 2Sa 7:1

j 1Re 8:12, 13 Sl 135:21

23:13 *Wa «Santísimo». Ilawil «Cuarto Maas Jach Santo», página 2560.

le levita'obo' ma' kun k'a'abéettal u bisko'ob wa tu'ux le tabernáculoo' mix tuláakal le nu'ukulo'ob ku meyajo'ob utia'al u adorarta'al Dioso'».[a] **27** Tu yo'olal le ba'ax tu ts'ok a'alaj Davido' xo'ok jaytúul levita'ob yaan 20 años ti'ob wa maaso'. **28** U meyajo'obe' u yáantko'ob u hijo'ob Aarón[b] ti' le meyajo'ob ku beeta'al tu yotoch Jéeobao'. Leti'obe' ku yilko'ob le meyaj ku beeta'al tu táankabilo'ob le najo',[c] le meyaj ku beeta'al te' tu'ux ku yúuchul janalo', ku yilko'ob u p'áatal limpioil tuláakal ba'al santo, yéetel ku yilko'ob u beeta'al xan tuláakal le meyaj k'a'abéet u beeta'al tu yotoch le u jaajil Dioso'. **29** Ts'o'ole' ku yáantajo'ob xan utia'al u beeta'al le waaj ku k'u'ubul ti' Dioso',*[d] le ma'alob harina utia'al u ofrendail janalo', le jaajay galleta'ob mina'an u levadurailo',[e] le mejen waajo'ob ku beeta'al yóo' xamacho' bey xan le juuch' xa'ak'ta'ano'.[f] Ts'o'ole' ku yáantajo'ob xan utia'al u p'i'isil tuláakal le ba'axo'ob ku k'a'abéettalo'. **30** Sáamsamal de temprano[g] ku líik'lo'ob utia'al u ts'áaiko'ob gracias ti' Jéeoba yéetel utia'al u alabarko'ob, yéetel láayli' bey u beetko'ob de tardeo'.[h] **31** Leti'obe' ku yáantajo'ob le kéen k'u'ubuk le tóokbil sacrificio'ob ti' Jéeoba te' Sábado'obo',[i] tu k'iinilo'ob túumben luna[j] bey xan tu k'iinilo'ob le fiesta'obo'.[k] Tuláakal lela' ku beetko'ob tu táan Jéeoba según le bix a'ala'anil unaj u beeta'alo'. **32** Leti'ob xane' ku beetko'ob le meyaj ts'a'anti'ob te' najil reunióno', te' lugar santoo' yéetel ku yáantko'ob xan u suku'uno'ob, ku yáantko'ob u hijo'ob Aarón yéetel tuláakal le meyaj ku beeta'al tu yotoch Jéeobao'.

24 U paalal Aaróne' ja'atso'ob ich grupo'ob. U k'aaba'obe' leti'e je'elo'oba': Nadab, Abiú,[a] Eleazar yéetel Itamar.[b] **2** Nadab yéetel Abiúe' kíimo'ob antes ti' u papá'ob yéetel ma' yanchaj u paalalo'obi'.[c] Chéen ba'ale' Eleazar[d] yéetel Itamare' seguernaj u meyajo'ob bey sacerdote'obe'. **3** David, junmúuch' yéetel Sadok[e] bey xan yéetel Aiméleke' tu jatso'ob ich grupo'ob u paalal Aarón según le meyaj ken u beeto'obo'. Sadok ka'ache' ku taal ti' u paalal Eleazar, yéetel Aiméleke' ku taal ti' u paalal Itamar. **4** Ichil u hijo'ob Eleazare' maas yaan xiibo'ob ku beetik u nuuktakil ichil u familia'ob ke ti' le yano'ob ichil u hijo'ob Itamaro'. Yo'olal lela' bey úuchik u ja'atslo'oba': ichil u hijo'ob Eleazare' yanchaj 16 xiibo'ob ku beetik u nuuktakil ichil u familia'ob, yéetel ichil u hijo'ob Itamare' yanchaj ocho u túulal ku beetik u nuuktakil ichil u familia'obi'.

5 Ichil u hijo'ob Eleazar yéetel ichil u hijo'ob Itamare' yaan ka'ach xiibo'ob táan u beetik u nuuktakil te' lugar santoo' bey xan máako'ob jach importante'ob ku

CAP 23

a Nú 4:15
b Nú 3:9
c 1Re 6:36
d Le 24:5, 6 1Cr 9:32
e Éx 29:1, 2 Le 2:4
f Le 7:12
g Éx 29:39
h 1Cr 16:4, 37
i Éx 20:10
j Nú 10:10 Sl 81:3
k Dt 16:16

Columna 2

CAP 24

a Le 10:1
b Éx 6:23 Éx 28:1
c Nú 26:61
d Nú 16:39, 40
e 2Sa 8:17

23:29 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le waaj ts'apkúunta'ano'».

meyajtiko'ob le u jaajil Dioso'. Le o'olal ila'ab bix kun jatsbil[a] u hijo'ob Eleazar yéetel u hijo'ob Itamar. **6** Le ka ja'atso'obe' Semaya u hijo Netanel u secretario le levita'obo' tu ts'íibtaj u k'aaba' le máako'obo'. Lela' tu beetaj tu táan le reyo', tu táan le príncipe'obo', tu táan Sadok[b] le sacerdoteo', tu táan Aimélek[c] u hijo Abiatar[d] bey xan tu táan u nuuktakil u familia'ob le sacerdote'ob yéetel le levita'obo'. Utia'al u ts'íibta'al u k'aaba'obe' táanile' yéeya'ab junp'éel familia ichil u paalal Eleazar, le ka ts'o'oke' yéeya'ab xan junp'éel familia ichil u paalal Itamar.

7 Le yáax máax yéeya'abo' Jeoyarib, u ka'atúule' Jedayá, **8** u yóoxtúule' Arim, u kantúule' Seorim, **9** u cincoile' Malkiya, u seisile' Mijamín, **10** u sieteile' Akoz, u ochoile' Abías,[e] **11** u nueveile' Jesúa, u diezile' Sekanías, **12** u onceile' Eliasib, u doceile' Jakim, **13** u treceile' Upá, u catorceile' Jesebeab, **14** u quinceile' Bilgá, u dieciséisile' Imer, **15** u diecisieteile' Ezir, u dieciochoile' Apises, **16** u diecinueveile' Petajías, u veinteile' Jezkel, **17** u veintiunoile' Jakín, u veintidósile' Gamul, **18** u veintitrésile' Delayá yéetel u veinticuatroile' Maazías.

19 Tuláakal lela' leti'e bix ken u beetil u meyajo'ob[f] le kéen ookko'ob ichil u yotoch Jéeobao', je'el bix a'ala'abikti'ob tumen Aarón u yúuchben láak'tsilo'ob ka u beeto'obe'. Jéeoba u Dios Israele', leti' a'al ti' Aarón bix unaj u beeta'al le meyajo'.

20 U yalab le levita'obo' leti'e je'elo'oba': ichil u hijo'ob Amrame'[a] tia'an Subaeli',[b] ichil u hijo'ob Subaele' tia'an Jedeyái', **21** ichil u hijo'ob Reabíase'[c] tia'an Isías le u nojchilo', **22** ichil le izarita'obo' tia'an Selomoti',[d] ichil u hijo'ob Selomote' tia'an Jáati', **23** ichil u hijo'ob Hebróne' tia'an Jerías[e] le u nojchilo', Amarías le u ka'atúulo', Jasiel le u yóoxtúulo' yéetel Jekameam le u kantúulo'. **24** Ichil u hijo'ob Uziele' tia'an Miqueasi', ichil u hijo'ob Miquease' tia'an Samiri'. **25** U yíits'in Miquease' Isías, ichil u hijo'ob Isíase' tia'an Zacaríasi'.

26 U hijo'ob Meraríe'[f] leti'e je'elo'oba': Malí yéetel Musí. Ichil u hijo'ob Jaazíase' tia'an Benoi'. **27** Ichil u paalal Meraríe' tia'an Jaazíasi', Jaazíase' u papá Beno, Soam, Zakur yéetel Ibrí. **28** Ichil u hijo'ob Maliíe' tia'an Eleazari', Eleazare' ma' yanchaj u hijo'obi'.[g] **29** Ichil u hijo'ob Keise' tia'an Jerameeli'. **30** U hijo'ob Musíe' leti'e je'elo'oba': Malí, Éder yéetel Jerimot.

Lelo'oba' leti'e levita'ob ja'atso'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'obo'. **31** Leti'ob xane' ja'atso'ob[h] je'ex úuchik u ja'atsal u paalal Aarón tu táan David, Sadok, Aimélek, bey xan tu táan u nuuktakil u familia le sacerdote'ob yéetel le levita'obo'. Ts'o'ole' igual bix úuchik u tratarta'al

CAP 24

a Pr 16:33

b 1Re 2:35

c 2Sa 8:17

d 2Sa 19:11
1Re 1:5, 7

e Lu 1:5

f 2Re 11:9
Lu 1:8, 23

Columna 2

a Éx 6:18

b 1Cr 23:16
1Cr 26:24

c 1Cr 23:17

d 1Cr 23:18

e 1Cr 26:31

f Gé 46:11

g 1Cr 23:22

h Pr 16:33

desde le u maas nojchil tak u maas chichnil ti' le u nuuktakil le familia'obo'.

25 Ts'o'ole' David junmúuch' yéetel u nuuktakil le grupo'obo' tu yéeyo'ob jujuntúul ti' u hijo'ob Asaf, jujuntúul ti' u hijo'ob Emán yéetel jujuntúul ti' hijo'ob Jedutún.[a] Le máako'oba' yéeya'abo'ob utia'al ka profetizarnako'ob yéetel utia'al ka u alabarto'ob Dios yéetel le arpa'obo', yéetel u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'obo'[b] bey xan yéetel le címbalo'obo'.*[c] Lela' leti'e máako'ob yéeya'abo'ob utia'al u beetko'ob le meyajo', **2** ti' u hijo'ob Asafe' yéeya'ab Zakur, José, Netanías yéetel Asarelá. Leti'obe' ku nu'ukta'alo'ob ka'ach tumen Asaf u papá'ob, yéetel Asafe' ku profetizar ka'ach yáanal u nu'uktaj le reyo'. **3** Ti' u hijo'ob Jedutúne'[d] yéeya'ab Guedalías, Zerí, Jesayá, Simey, Asabías yéetel Matitías,[e] seis u túulalo'ob. Leti'obe' ku nu'ukta'alo'ob ka'ach tumen Jedutún u papá'ob, yéetel Jedutúne' ku profetizar yéetel ku paxik le arpa utia'al u alabartik Jéeoba yéetel utia'al u ts'áaik gracias ti'o'.[f] **4** Ti' u hijo'ob Emáne'[g] yéeya'ab Bukías, Matanías, Uziel, Sebuel, Jerimot, Aananías, Aananí, Eliatá, Guidaltí, Romamti-ézer, Josbekasa, Malotí, Otir yéetel Maaziot. **5** Tuláaklo'obe' u hijo'ob Emán, le máax a'alik ti' le rey le ba'ax ku ya'alik le u jaajil Dioso', leti'e' ku beetik lela' utia'al u alabartik Dios. Yo'olal lelo' le u jaajil Dioso' tu ts'áaj ti' Emán 14 hijo'ob yéetel óoxtúul hija'ob. **6** Leti'ob ka'ache' ku nu'ukta'alo'ob tumen Emán u papá'ob utia'al u k'aayo'ob tu yotoch Jéeoba bey xan utia'al u paxko'ob címbalo'ob, u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob bey xan arpa'ob.[a] Lela' leti'e meyaj ku beetko'ob tu yotoch le u jaajil Dioso'.

Ts'o'ole' Asaf, Jedutún yéetel Emáne' ku nu'ukta'alo'ob ka'ach tumen le reyo'.

7 Tuláaklo'obe' 288 u túulalo'ob. Leti'ob bey xan tuláakal u suku'uno'obo' ka'ansa'ano'ob k'aay, yéetel jach ma'alob u k'aayo'ob utia'al u alabarko'ob Jéeoba. **8** Tuláaklo'ob, u chichnilo'ob tak u maas nojchilo'ob, le máax ku ka'ansajo' tak le máax ku ka'ansa'alo', ila'ab ba'ax meyajil kun tocar ti' cada juntúul.[b]

9 Ti' José[c] u hijo Asafe' ti' leti' yáax tocarnaji, u ka'atúul ti' máax tocarnaje' Guedalías[d] (leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob). **10** U yóoxtúule' Zakur,[e] leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **11** U kantúule' Izrí, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **12** U cincoile' Netanías,[f] leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **13** U seisile' Bukías, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **14** U sieteile' Jesarela, leti', u hijo'ob yéetel

CAP 25

a 1Cr 16:41, 42; 2Cr 5:11, 12; 2Cr 35:15

b 1Sa 10:5

c 1Cr 15:16

d 1Cr 16:41, 42

e 1Cr 15:16, 18

f Ef 5:19

g 1Cr 15:16, 19

Columna 2

a 1Cr 13:8; 1Cr 15:16; 1Cr 16:5

b Pr 16:33

c 1Cr 25:1, 2

d 1Cr 25:1, 3

e 1Cr 25:1, 2

f 1Cr 25:1, 2

25:1 *Lela' junp'éel u nu'ukulil paax bey je'ex le platillos ku meyaj bejla'a utia'al u yúuchul paaxo'.

u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **15** U ochoile' Jesayá, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **16** U nueveile' Matanías, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **17** U diezile' Simey, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **18** U onceile' Azarel, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **19** U doceile' Asabías, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **20** U treceile' Subael,[a] leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **21** U catorceile' Matitías, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **22** U quinceile' Jeremot, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **23** U dieciséisile' Aananías, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **24** U diecisieteile' Josbekasa, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **25** U dieciochoile' Aananí, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **26** U diecinueveile' Malotí, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **27** U veinteile' Eliatá, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **28** U veintiunoile' Otir, leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **29** U veintidósile' Guidaltí,[b] leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **30** U veintitrésile' Maaziot,[c] leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob. **31** Yéetel u veinticuatroile' Romamti-ézer,[a] leti', u hijo'ob yéetel u suku'uno'obe' 12 u túulalo'ob.

CAP 25

a 1Cr 25:1, 4

b 1Cr 25:1, 4

c 1Cr 25:1, 4

Columna 2

a 1Cr 25:1, 4

CAP 26

b 1Cr 9:2, 22 2Cr 23:16, 19

c 1Cr 26:14, 19

26 Bey úuchik u ja'atsal le máaxo'ob ken u kanáanto'ob ka'ach le joonajo'obo':[b] ichil le coreíta'obo' tia'an Meselemías[c] u hijo Koréi', Korée' juntúul máak ku taal ti' u hijo'ob Asaf. **2** U hijo'ob Meselemíase' leti'e je'elo'oba': u yáax hijoe' Zacarías, le u ka'atúulo' Jediayel, le u yóoxtúulo' Zebadías, le u kantúulo' Jatniel, **3** le u cincoilo' Elam, le u seisilo' Jeyoanán yéetel le u sieteilo' Elio-enay. **4** U hijo'ob Obed-edome' leti'e je'elo'oba': u yáax hijoe' Semaya, le u ka'atúulo' Jeozabad, le u yóoxtúulo' Joaj, le u kantúulo' Sakar, le u cincoilo' Netanel, **5** le u seisilo' Amiel, le u sieteilo' Isacar yéetel le u ochoilo' Peuletay. Tuláakal le u hijo'ob Obed-edom yanchajo' Dios ts'áati' utia'al u bendecirtik.

6 Semaya, u hijo Obed-edome', yanchaj xan u hijo'ob. Leti'obe' tu beetaj u nuuktakil ichil u familia'ob tumen jach yaan u páajtalilo'ob yéetel no'oja'ano'ob. **7** U hijo'ob Semayae' leti'e je'elo'oba': Otní, Refael, Obed yéetel Elzabad. Eliú yéetel Semakías, u láak'tsilo'ob Elzabade', no'oja'ano'ob xan. **8** Tuláaklo'obe' u hijo'ob Obed-edom. Leti'ob, u hijo'ob bey xan u suku'uno'obe' no'oja'ano'ob yéetel jach ma'alobo'ob utia'al le meyajo'. Tuláakal le máaxo'ob ku taalo'ob ti' Obed-edomo' 62 u

túulalo'ob. **9** Meselemíase'[a] yanchaj u hijo'ob bey xan u suku'uno'ob, tuláaklo'obe' **18** u túulal máako'ob no'oja'ano'ob. **10** Josá, le máax ku taal ti' u hijo'ob Merarío', yanchaj u hijo'ob. Simríe' leti' u nojchil ichilo'ob tumen kex ma' leti' le yáax hijoo' u papá ts'áa utia'al ka u beet u nojchil ichilo'ob. **11** Le u ka'atúulo' Ilquías, le u yóoxtúulo' Tebalías, yéetel le u kantúulo' Zacarías. Tuláakal u hijo'ob yéetel u suku'uno'ob Josáe' 13 u túulalo'ob.

12 U nuuktakil le máako'ob kanáantik le joonajo'obo' yaan xan meyaj k'ubéenta'abti'ob yéetel ku meyajo'ob je'ex u beetik u maasil u suku'uno'obo'. Leti'obe' ku meyajo'ob xan ichil u yotoch Jéeoba. **13** Ti' tuláakal le familia'ob, kex chichan wa kex nojoche', ila'ab ba'ax joonajil kun tocar u kanáantko'ob.[b] **14** Ti' Selemías túune' tocarnaj le joonaj yaan lak'ino'. Ti' Zacarías u hijoe', tocarnaj le joonaj yaan xamano'. Zacarías ka'ache' juntúul máak ku ts'áaik jach ma'alob consejo. **15** Ti' Obed-edome' tocarnaj le joonaj yaan noojolo', yéetel ti' u hijo'obe'[c] ts'a'ab u yilo'ob le bodega'obo'. **16** Ti' Supim yéetel ti' Josáe'[d] tocarnajti'ob le joonaj yaan chik'ino', naats' ti' le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Saléketo' yéetel tu tséel le bej ka'anal yanilo'. Cada grupo ku kanane' tia'an tu tséel uláak' grupoe'. **17** Te' joonaj yaan lak'ino' ts'a'an ka'ach seis u túulal levita'obi', te' joonaj yaan xamano' sáamsamal yaan kantúuli', yéetel te' joonaj yaan noojolo' sáamsamal yaan kantúul xani'. Yéetel te' bodega'obo'[a] de a ka'aka'atúulil yanilo'ob. **18** Te' banda chik'ino' yaan xan ka'atúul tu tséel le techo yaan u columnailo'obo', yéetel kantúul te' bej ka'anal yanilo'.[b] **19** Bey úuchik u ja'atsal le coreíta'ob yéetel le merarita'ob utia'al u kanáantko'ob le joonajo'obo'.

20 Ichil le uláak' levita'obo' Ajiya ts'a'an utia'al ka u kanáant u tesoreríailo'ob u yotoch le u jaajil Dioso' bey xan le tesorería'ob tu'ux ts'a'an le ba'alo'ob k'uba'ano'ob ti' Dioso'.[c] **21** Ichil u hijo'ob Ladáne' tia'an Jeyelíi',[d] Jeyelíe' juntúul ti' u nuuktakil le familia'ob ku taalo'ob ti' Ladán le guersonitao', **22** ti' leti' yéetel ti' u hijo'ob ts'a'ab u yilo'ob u tesoreríailo'ob u yotoch Jéeobao'.[e] U k'aaba' u hijo'obe' Zetam yéetel Joel. **23** Le amramita'obo', le izarita'obo', le hebronita'obo' yéetel le uzielita'obo'[f] ku representarta'alo'ob tumen **24** Sebuel u hijo Guersom, u hijo Moisés. Sebuele' leti' ts'a'an u yil ka'ach le bodega'obo'. **25** Ichil u suku'uno'ob Sebuele' tia'an ka'ach Reabías,[g] Jesayá, Joram, Zicrí yéetel Selomot. Leti'obe' ti' u taalo'ob ka'ach ti' Eliezere'.[h] **26** Ti' Selomot yéetel ti' u suku'uno'ob ts'a'ab u yilo'ob tuláakal le tesorería'ob tu'ux ts'a'an le ba'alo'ob k'uba'ano'ob ti' Dioso'.[i] Le ba'alo'oba' leti'e k'u'ub

CAP 26

a 1Cr 26:14, 19

b Pr 16:33

c 1Cr 26:4, 5

d 1Cr 26:10, 11

Columna 2

a 1Cr 26:15

b 1Cr 26:16

c 1Re 7:51
1Re 14:25, 26
1Cr 9:26
1Cr 18:10, 11

d 1Cr 29:8

e 1Re 15:18

f Nú 3:27

g 1Cr 23:17

h Éx 18:3, 4

i Nú 31:50
1Cr 18:10, 11

tumen le rey Davido',[a] tumen u nuuktakil le familia'obo',[b] tumen u nuuktakil le grupo'ob de 1,000 máako'ob yéetel de 100 máako'obo' bey xan tumen u nuuktakil le ejércitoo'. **27** Junp'éel jaats ti' le ba'alo'ob tu ch'a'ajo'ob[c] te' guerra'ob[d] tu ganarto'obo' k'u'ubo'ob utia'al le meyajo'ob unaj u beeta'al tu yotoch Jéeobao'. **28** Ichil le ba'alo'ob k'u'ub ti' Dioso' tia'an xan le ba'ax tu k'ubaj Samuel le máax ilik ba'ax ku taal u k'iin u yúuchlo',[e] Saúl u hijo Keis, Abner[f] u hijo Ner bey xan Joab[g] u hijo Zeruyá.[h] Je'el ba'axak ka k'u'ubuk ti' Diose' ku ts'a'abal ti' Selomit yéetel ti' u suku'uno'ob utia'al ka u kanáanto'ob.

29 Ichil le izarita'obo'[i] yéeya'ab Kenanías yéetel u hijo'ob utia'al ka meyajnako'ob paachil ti' u yotoch Dios. Leti'obe' ts'a'abo'ob meyaj bey jefe'ob yéetel juezo'ob[j] yóok'ol u kaajil Israele'.

30 Ichil le hebronita'obo'[k] yéeya'ab Asabías yéetel u suku'uno'ob, yéeya'ab 1,700 u túulal máako'ob no'oja'ano'ob. Leti'ob nu'uktik le meyaj ku beeta'al tu lu'umil Israel te' tu chik'inil le Jordáno', ku nu'uktiko'ob tuláakal le meyaj ku beeta'al utia'al Jéeoba bey xan utia'al le reyo'. **31** Ichil le hebronita'obo' Jeriya[l] u nojchil. Le ka tu chukaj 40 años káajak u reinar Davide',[m] ichil le hebronita'obo' jo'op' u kaxta'al máako'ob jach yaan u páajtalilo'ob yéetel no'oja'ano'ob. Le máako'oba' kaxta'abo'ob tu kaajil Jazer,[a] le kaaj yaan tu lu'umil Galaado'. **32** U suku'uno'obe' 2,700 u túulal máako'ob no'oja'ano'ob, leti'obe' u nuuktakil u familia'ob. Le rey David túuno' tu ts'áajo'ob utia'al ka u nu'ukto'ob le rubenita'ob, le gadita'ob yéetel u táanchumuk tribu Manaséso'. Tu ts'áajo'ob utia'al ka u nu'ukto'ob tuláakal le meyaj ku beeta'al utia'al le u jaajil Dioso' bey xan utia'al le reyo'.

27 Le israelita'ob yano'ob ichil u ejército le reyo'[b] ja'atso'ob ich grupo'ob. Ichil le grupo'oba' tia'an le u nuuktakil le familia'obo', u nuuktakil le grupo'ob de 1,000 máako'ob yéetel de 100 máako'obo',[c] bey xan le máax o'ob ts'a'ano'ob u kanáanto'ob le grupo'ob yano'ob ichil le ejércitoo'. Le grupo'oba' ku turnarkuba'ob utia'al ka meyajnako'ob junp'éel mes ti' cada año. Ichil cada grupoe' yaan 24,000 máako'obi'.

2 Jasobeam[d] u hijo Zabdiele' leti'e máax nu'uktik le yáax grupo ts'a'ab meyaj te' yáax meso'. Tuláaklo'obe' 24,000 u túulalo'ob. **3** Jasobeame' ku taal ti' u familia Pérez,[e] leti' ka'ach u nojchil tuláakal u nuuktakil le mejen grupo'ob kun meyajo'ob te' yáax meso'. **4** Doday[f] le ajojitao'[g] leti'e máax nu'uktik le u ka'ap'éel grupo ts'a'ab meyaj te' tu ka'ap'éel meso', yéetel Miklote' juntúul líder ichilo'ob. Tuláaklo'obe' 24,000 u túulalo'ob. **5** Benayae'[h] leti'e máax nu'uktik le u yóox-p'éel grupo ts'a'ab meyaj te'

CAP 26

a 1Cr 29:3, 4
b 1Cr 29:6, 7
c Nú 31:28
d Jos 6:19
e 1Sa 9:9
f 1Sa 14:50
g 2Sa 20:23
h 2Sa 2:18
i 1Cr 23:12
j Dt 17:9
2Cr 19:8
k 1Cr 23:12
l 1Cr 23:19
m 1Cr 29:26, 27

Columna 2

a Jos 13:24, 25
Jos 21:8, 39

CAP 27

b 1Cr 28:1
c Éx 18:25
Dt 1:15
1Sa 8:11, 12
d 1Cr 11:11
e Nú 26:20, 21
f 2Sa 23:9
g 1Cr 8:1, 4
h 2Sa 23:20-23
1Re 4:4

tu yóoxp'éel meso'. Leti'e' u hijo Jeoyadá[a] u nojchil le sacerdote'obo'.* Tuláaklo'obe' 24,000 u túulalo'ob. **6** Benaya ka'ache' juntúul ti' le 30 soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo', leti' nu'uktik ka'ach le 30 soldado'obo'. U grupo Benayae' nu'ukta'an ka'ach tumen Amizabad u hijo. **7** Asael[b] u yíits'in Joabe'[c] leti'e máax nu'uktik le kanp'éel grupo ts'a'ab meyaj te' kanp'éel meso'. Zebadíase' leti' jeelint Asael u papá. Tuláaklo'obe' 24,000 u túulalo'ob. **8** Samut le izraítao' leti'e máax nu'uktik le grupo cinco ts'a'ab meyaj te' mes cincoo'. Tuláaklo'obe' 24,000 u túulalo'ob. **9** Irá[d] u hijo Ikés le tekoítao'[e] leti'e máax nu'uktik le grupo seis ts'a'ab meyaj te' mes seiso'. Tuláaklo'obe' 24,000 u túulalo'ob. **10** Élez,[f] le pelonita ku taal ti' le efraimita'obo', leti'e máax nu'uktik le grupo siete ts'a'ab meyaj te' mes sieteo'. Tuláaklo'obe' 24,000 u túulalo'ob. **11** Sibekay,[g] le usatita ku taal ti' le zeraíta'obo',[h] leti'e máax nu'uktik le grupo ocho ts'a'ab meyaj te' mes ochoo'. Tuláaklo'obe' 24,000 u túulalo'ob. **12** Abí-ézer,[i] le anatotil[j] ku taal ti' le benjaminita'obo', leti'e máax nu'uktik le grupo nueve ts'a'ab meyaj te' mes nueveo'. Tuláaklo'obe' 24,000 u túulalo'ob. **13** Maaray,[k] le netofatita ku taal ti' le zeraíta'obo',[l] leti'e máax nu'uktik le grupo diez ts'a'ab meyaj te' mes diezo'. Tuláaklo'obe' 24,000 u túulalo'ob. **14** Benaya,[a] le piratonita ku taal ti' u hijo'ob Efraíno', leti'e máax nu'uktik le grupo once ts'a'ab meyaj te' mes onceo'. Tuláaklo'obe' 24,000 u túulalo'ob. **15** Elday, le netofatita ku taal ti' Otnielo', leti'e máax nu'uktik le grupo doce ts'a'ab meyaj te' mes doceo'. Tuláaklo'obe' 24,000 u túulalo'ob.

16 Lelo'oba' leti'e u nuuktakil le tribu'ob yano'ob Israelo': ichil le rubenita'obo' u nojchile' Eliezer u hijo Zicrí, ichil le simeonita'obo' u nojchile' Sefatías u hijo Maaká. **17** Ichil le levita'obo' u nojchile' Asabías u hijo Kemuel, ichil u paalal Aaróne' u nojchile' Sadok. **18** Ichil u tribu Judáe' u nojchile' Eliú,[b] leti'e' juntúul ti' u suku'uno'ob David. Ichil u tribu Isacare' u nojchile' Omrí u hijo Miguel. **19** Ichil u tribu Zabulóne' u nojchile' Ismayá u hijo Abdías. Ichil u tribu Neftalíe' u nojchile' Jerimot u hijo Azriel. **20** Ichil le efraimita'obo' u nojchile' Osea u hijo Azazías. Ichil u táanchumuk tribu Manasése' u nojchile' Joel u hijo Pedaya. **21** Ichil u táanchumuk tribu Manasés yaan tu lu'umil Galaado' u nojchile' Idó u hijo Zacarías. Ichil u tribu Benjamíne' u nojchile' Jaasiel u hijo Abner.[c] **22** Ichil u tribu Dane' u nojchile' Azarel u hijo Jeroam. Tuláakal le je'elo'oba' leti'e príncipe'ob yano'ob ichil u tribu'ob Israelo'.

23 Davide' ma' tu beetaj u xo'okol le israelita'ob yaan

27:5 * Ilawil «U nojchil le sacerdote'obo'», página 2586.

CAP 27

a 1Cr 12:27

b 2Sa 2:18
2Sa 23:8, 24

c 1Cr 2:15, 16

d 2Sa 23:8, 26

e 2Cr 11:5, 6
Am 1:1

f 1Cr 11:10, 27

g 2Sa 21:18

h Nú 26:20

i 2Sa 23:8, 27

j 1Cr 6:60, 64

k 2Sa 23:8, 28

l Nú 26:20

Columna 2

a 2Sa 23:8, 30

b 1Sa 16:1, 6
1Sa 17:28

c 1Sa 14:50
2Sa 3:27

menos ti' 20 años ti'obo', tumen Jéeobae' u prometermaj u ya'abkuntik le israelita'ob je'ex u ya'abil le estrella'ob yano'ob te' ka'ano'.[a] **24** Joab, u hijo Zeruyáe', tu káajsaj u xokik le israelita'obo', chéen ba'ale' ma' tu ts'o'oksaj u beetki' tumen Diose' p'u'uj tu contra Israel.[b] Yo'olal le je'ela' le ka xo'oko'obe' ma' ts'íibta'ab jaytúulo'ob te' tu'ux ku ts'íibta'al le ba'axo'ob ku yúuchul tu k'iinilo'ob le rey Davido'.

25 Azmávet, u hijo Adiele', leti' ts'a'an ka'ach u yil u tesorería'ob le reyo'.[c] Jonatán, u hijo Uzíase', leti' ts'a'an ka'ach u yil le bodega'ob* yano'ob te' tu'ux ku yúuchul paak'alo', te' kaajo'ob yéetel te' mejen kaajo'obo', bey xan le yano'ob te' torre'obo'. **26** Ezrí, u hijo Kelube', leti' ts'a'an ka'ach u yil le máaxo'ob ku pak'iko'ob le lu'umo'. **27** Simey le ramatitao' leti' ts'a'an ka'ach u yil le lu'umo'ob tu'ux ku pa'ak'al uvao'. Yéetel Zabdí le sifmitao' leti' ts'a'an ka'ach u yil le bodega'ob tu'ux yaan le vinoo', le vino ku beeta'al yéetel le uva'ob ts'o'ok u cosecharta'alo'. **28** Baal-anán le guederitao' leti' ts'a'an ka'ach u yil le olivo'ob yéetel le higo'ob[d] pak'a'ano'ob te' Sefeláo'.[e] Joáse' leti' ts'a'an ka'ach u yil le bodega'ob tu'ux ku líi'sa'al le aceiteo'. **29** Sitray le saronitao' leti' ts'a'an ka'ach u yil le wakaxo'ob ku janalo'ob tu lu'umil Saróno'.[f] Yéetel Safat, u hijo Adlaye', leti' ts'a'an ka'ach u yil le wakaxo'ob yano'ob te' táax lu'umo'obo'. **30** Obil le ismaelitao' leti' ts'a'an ka'ach u yil le camello'obo'. Yéetel Jedeyá le meronotitao' leti' ts'a'an ka'ach u yil le burro'obo'.* **31** Jaziz le agritao' leti' ts'a'an ka'ach u yil le tamano'ob yéetel le chivo'obo'. Tuláakal le je'elo'oba' leti'e máaxo'ob ts'a'an u yilo'ob le ba'alo'ob yaan ti' le rey Davido'.

32 Jonatán[a] u sobrino Davide' juntúul ti' le máaxo'ob ts'áaik consejoo', juntúul máak jach yaan u na'at yéetel ku meyaj xan bey secretarioe'. Jeyel, u hijo Akmoníe', leti' ts'a'an ka'ach u kanáant u paalal le reyo'.[b] **33** Aitofele'[c] juntúul ti' le máaxo'ob ts'áaik consejo ti' le reyo', yéetel Usay[d] le arkitao' u amigo ka'ach le reyo'. **34** Le kéen ts'o'okok Aitofele' le uláak' máaxo'ob ku ts'áaiko'ob consejo ka'acho' Jeoyadá u hijo Benaya[e] bey xan Abiatar.[f] Joabe'[g] leti' ka'ach u nojchil u soldado'ob le reyo'.

28 David túune' tu much'kíintaj u nuuktakil u lu'umil Israel tu kaajil Jerusalén. Tu much'kíintaj le príncipe'ob yano'ob ichil le tribu'obo', u nuuktakil le grupo'ob[h] meyajtik le reyo', u nuuktakil le grupo'ob de 1,000 máako'obo', u nuuktakil le grupo'ob de 100 máako'obo'[i] yéetel u nuuktakil le máaxo'ob ts'a'an u yilo'ob u

27:25 * Wa «tesorería'ob».

27:30 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le x-burra'obo'».

CAP 27

a Gé 15:5

b 2Sa 24:2, 15
1Cr 21:6, 7

c 2Re 18:15

d 2Cr 9:27

e 2Cr 26:9, 10

f Isa 35:2

Columna 2

a 2Sa 13:3
2Sa 21:21

b 1Cr 3:1-9

c 2Sa 15:12
2Sa 16:23
2Sa 17:23

d 2Sa 15:37
2Sa 16:16, 17

e 2Sa 23:20-23
1Re 2:35

f 1Re 1:7

g 1Cr 11:6

CAP 28

h 1Cr 27:1

i Éx 18:25

yaalak'o'ob yéetel le ba'axo'ob yaan ti' le rey[a] yéetel ti' u hijo'obo'.[b] Tu much'kíintaj xan le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'obo' bey xan tuláakal le máaxo'ob yaan u páajtalilo'ob yéetel no'oja'ano'obo'.[c] **2** David túune' wa'alaje' ka tu ya'alaj:

«In suku'une'ex, in wéet kaajale'ex, u'uyene'exi'. Tene' jach tin ts'íiboltaj yéetel tuláakal in puksi'ik'al in beetik junp'éel naj utia'al ka ts'a'abak u cajail u pacto Jéeoba, junp'éel naj utia'al u ts'áaik u yook le k-Dioso',[d] yéetel ts'o'ok in preparartik le ba'axo'ob kun k'a'abéettalo'.[e] **3** Chéen ba'ale' le u jaajil Dioso' tu ya'alajten: ‹Ma' teech kan beetik junp'éel naj utia'al u alabarta'al in k'aaba'i',[f] tumen teche' ya'ab k'i'ik' ts'o'ok a wekik[g] yéetel ya'ab guerra'ob ts'o'ok a ba'atel-tik›. **4** Chéen ba'ale' Jéeoba u Dios Israele' tu yéeyajen ichil u familia in papá utia'al ka k'uchuk in beetinba rey yóok'ol Israel utia'al mantats'.[h] Diose' tu yéeyaj u tribu Judá utia'al ka k'uchuk u beetuba u nojchil.[i] Ichil u tribu Judá túune' tu yéeyaj u familia in papá,[j] yéetel ichil u hijo'ob in papáe' teen tu yéeyajen utia'al ka in beet in reyil tu yóok'ol Israel.[k] **5** Ts'o'ole' ichil tuláakal le ya'abkach hijo'ob[l] ts'o'ok u ts'áaikten Jéeobao' leti'e' tu yéeyaj Salomón[m] utia'al ka kulak yóok'ol u trono Jéeoba utia'al ka u gobernart Israel.[n]

6 Diose' tu ya'alajten: ‹A hijo Salomón kun beetik in wotoch, leti' kun k'alik u terrenoilo'ob, tumen ts'o'ok in yéeyik utia'al ka k'uchuk u beetuba in hijo yéetel yaan in k'uchul in beetinba u taata.[a] **7** Wa ku seguer u beetik ba'ax ku ya'alik in leyo'ob yéetel in mandamiento'ob[b] je'ex táan u beetik tak beoraa', tene' yaan in beetik ka gobernarnak utia'al mantats'›.[c] **8** Le o'olale' tu táan tuláakal u kaajil Israel, tu táan u kaajal Jéeoba, bey xan tu táan k-Diose' kin wa'alikte'ex ka a wil a na'atke'ex yéetel a beetke'ex ba'ax ku ya'alik u mandamiento'ob Jéeoba a Diose'exo', beyo' yaan a p'áatle'ex kajtal te' ma'alob lu'uma',[d] yéetel yaan a máanske'ex ti' a paalale'ex bey herenciae'.

9 Teech túune' Salomón, hijo, ilawil a k'aj óoltik u Dios a papá, meyajt yéetel tuláakal a puksi'ik'al[e] bey xan yéetel ki'imak óolal, tumen Jéeobae' ku yilik ba'ax yaan tu puksi'ik'al tuláakal máak,[f] ku yilik xan ba'ax péeksik máak u tukult wa ba'ax.[g] Wa ka kaxtike' leti'e' yaan u cha'ik a kaxtik,[h] chéen ba'ale' wa ka p'atke' leti'e' yaan u xúump'atkech utia'al mantats'.[i] **10** Ilawile, Jéeobae' ts'o'ok u yéeyikech utia'al ka a beet junp'éel naj utia'al u adorarta'al. Ma' a ch'a'ik saajkil yéetel ts'áaba meyaj».

11 David túune' tu ts'áaj ti' Salomón u hijo, le plano[j] utia'al le pórticoo',[k] le cuarto'obo', le cuarto'ob kun meyajo'ob bey bodega'obo', le cuarto'ob kun antalo'ob te'

CAP 28

a 1Cr 27:25, 29
b 1Cr 3:1-9
c 1Cr 11:10
d Sl 132:3-5
e 1Cr 22:2-4
f 1Cr 17:4
g 1Cr 22:7, 8
h 1Sa 16:1, 13 2Sa 7:8 Sl 89:20
i Gé 49:10 1Cr 5:2 Sl 60:7
j Rut 4:22
k 1Sa 13:14 1Sa 16:11, 12
l 1Cr 3:1-9
m 1Cr 22:9
n 1Cr 17:14 2Cr 1:8

Columna 2

a 2Sa 7:13, 14
b Dt 12:1 1Re 6:12
c 1Cr 17:13, 14 Sl 72:8
d Dt 6:3
e Dt 10:12
f 1Sa 16:7 1Cr 29:17 Pr 17:3 Ap 2:23
g Dt 31:21 Sl 139:2
h Mt 7:7 Heb 11:6 Snt 4:8
i Dt 31:17 2Cr 15:2 Heb 10:38
j Heb 8:5
k 2Cr 3:4

techoo', le cuarto'ob kun antalo'ob maas paachilo' bey xan le cuarto tu'ux kun perdonarbil máako'.[a] **12** Davide' tu ts'áajti' u planoil tu'ux yaan tuláakal le ba'alo'ob ts'a'ab u yojéelt tumen Dioso'. Tu ts'áajti' le plano utia'al u terrenoilo'ob[b] u yotoch Jéeobao', utia'al tuláakal le comedoro'ob kun antalo'ob tu ba'pacho', utia'al le tesorería'ob kun antal tu yotoch le u jaajil Dioso' bey xan utia'al le tesorería'ob tu'ux kun ts'aabil le ba'alo'ob k'uba'ano'ob ti' Dioso'.[c] **13** Tu ya'alaj ti' Salomón bix kun meyaj le sacerdote'ob[d] yéetel le levita'ob ja'atso'obo', bix kun beetbil tuláakal le meyaj tu yotoch Jéeobao', yéetel bix kun meyaj tuláakal le nu'ukulo'ob tu yotoch Jéeobao'. **14** Tu ya'alaj xan buka'aj oro kun meyaj, le oro kun meyaj utia'al u beeta'al tuláakal le nu'ukulo'ob kun meyajo'obo'. Ts'o'ole' tu ya'alajti' buka'aj ken u pesart tuláakal le nu'ukulo'ob de platao', le nu'ukulo'ob de plata utia'al le jejeláas meyajo'ob kun beetbilo'. **15** Tu ya'alaj xan buka'aj ken u pesart le jejeláas candelabro'ob de oro[e] yéetel u lámparailo'obo', yéetel buka'aj ken u pesart le jejeláas candelabro'ob de plata yéetel u lámparailo'obo', le candelabro'oba' yaan u beeta'alo'ob según bix kun meyajo'ob. **16** Tu ya'alaj ti' Salomón buka'aj ken u pesart le oro kun meyaj utia'al u beeta'al cada junp'éel mesa tu'ux kun ts'aabil le waaj ku

CAP 28

a Le 16:2
1Re 6:19

b 1Re 6:36
1Re 7:12

c 1Cr 9:26
1Cr 26:20

d 1Cr 24:1

e 2Cr 4:7

Columna 2

a 2Cr 4:8, 19

b 1Re 7:48, 50

c 1Re 7:48

d Éx 25:20
1Sa 4:4
1Re 6:23

e Sl 18:10

f Éx 25:9, 40

g 1Cr 28:11

h Dt 31:6
Jos 1:6, 9
Ro 8:31

i Jos 1:5

j 1Cr 24:1

k 1Cr 24:20

k'u'ubul ti' Dioso'*[a] bey xan le buka'aj plata kun meyaj utia'al u beeta'al le mesa'ob de platao'. **17** Tu ya'alajti' buka'aj ken u pesart le nukuch trinchante'obo', le nukuch taza'obo' bey xan le jarro'ob* de oro puroo', tu ya'alaj xan buka'aj ken u pesart cada junp'éel ti' le mejen taza'ob de oroo'[b] yéetel buka'aj ken u pesart cada junp'éel ti' le mejen taza'ob de platao'. **18** Tu ya'alaj buka'aj ken u pesart le jach ma'alob oro kun meyaj utia'al le altar tu'ux kun k'ubbil le inciensoo'[c] bey xan utia'al le querubíno'ob[d] de oro representartik u carro Dioso',[e] le querubíno'ob u xit'maj u xiik'o'ob yéetel u pixmo'ob u cajail u pacto Jéeobao'. **19** Davide' tu ya'alaj: «U k'ab Jéeobae' taal tin wóok'ole' ka tu ts'áajten u na'atil utia'al in ts'íibtik[f] tuláakal le ba'ax k'a'abéet u bin te' planoo'».[g]

20 David túune' tu ya'alaj ti' Salomón u hijo: «Ma' a ch'a'ik saajkil mix u péek a wóol, ba'axe' ts'áaba meyaj. Ma' a sajaktal mix a kikilankil, tumen Jéeoba in Diose' tia'an ta wéetele'.[h] Ma' ken u p'atech ta juunal, junpuli' ma' ken u xúump'attech.[i] Leti'e' yaan u yantal ta wiknal tak ken ts'o'okok tuláakal le meyaj kun beetbil tu yotoch Jéeobao'. **21** Ts'o'ole' way yaan tuláakal u grupo'ob le sacerdote'ob[j] yéetel le levita'ob[k] kun beetik

28:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le waaj ts'apkúunta'ano'».
28:17 * Wa «p'úulo'ob».

tuláakal le meyaj unaj u beeta'al tu yotoch le u jaajil Dioso'. Ta wiknale' tia'an xan le máako'ob no'oja'ano'obo', leti'obe' u k'áat u beeto'ob je'el ba'axak meyajil ka ts'a'abakti'obe'.[a] Ts'o'ole' way yaan tuláakal le príncipe'ob[b] yéetel tuláakal le kaajo', tuláakslo'obe' yaan u beetko'ob je'el ba'axak ka a wa'alti'obe'».

29 Le rey David túuno' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob much'ukbalo'obo': «In hijo Salomón, le máax ts'o'ok u yéeya'al tumen Dioso',[c] táankelem yéetel ya'ab ba'ax ma' u yojel u beeti',[d] chéen ba'ale' le meyaj kun beetbilo' jach nojoch tumen ma' junp'éel templo* utia'al wíiniki', ba'axe' junp'éel templo utia'al Jéeoba Dios.[e] **2** Tene' ts'o'ok in wilik in beetik tuláakal le ku páajtal utia'al in much'kíintik le ba'axo'ob kun k'a'abéettal utia'al u yotoch Dioso'. Ts'o'ok in much'kíintik oro, plata, cobre, fierro,[f] che'ob,[g] u tuunichilo'ob ónice, le tuunicho'ob kun tak'bil yéetel cementoo', le mejen tuunicho'ob jats'utstak utia'al adornaro' bey xan tuláakal le jejeláas jats'uts tuunicho'obo'. Ts'o'ok xan in much'kíintik jach ya'ab u tuunichilo'ob alabastro. **3** Ts'o'ole' tumen jach in yaabiltmaj u yotoch Diose',[h] táan xan in ch'a'ik le oro yéetel le plata yaanteno'[i] yéetel táan in ts'áaik utia'al u beeta'al u yotoch in Dios, lela' aparte ti' le ba'ax ts'o'ok in much'kíintik utia'al u beeta'al le naj santoo'. **4** Táan in ts'áaik maas ti' 102 toneladas y media* u oroil Ofir[#a] bey xan óoli' 239 toneladas y media[△] jach ma'alob plata utia'al u ts'a'abal tu pak'ilo'ob le najo'obo'. **5** Le oroo' yaan u meyaj utia'al u beeta'al le ba'alo'ob de oroo', yéetel le platao' yaan u meyaj utia'al u beeta'al le ba'alo'ob de platao', yaan u meyajo'ob utia'al u beeta'al tuláakal le ba'alo'ob tumen le artesano'obo'. Beora túuna', ¿máax u k'áat u síi wa ba'ax ti' Jéeoba beja-la'e'?».[b]

6 Le ka tu yu'ubo'ob lelo' máano'ob táanil u nuuktakil le familia'obo', u nuuktakil u tribuilo'ob Israel, u nuuktakil le grupo'ob de 1,000 máako'obo', u nuuktakil le grupo'ob de 100 máako'obo'[c] bey xan u nuuktakil le máaxo'ob ilik u negocio'ob le reyo'.[d] **7** Leti'ob túune' tu ts'áajo'ob 171 toneladas* oro, 10,000 dáricos,[#] 342 toneladas[△] plata, maas ti' 615 toneladas y media[⊠] cobre bey xan 3,420 toneladas[□] fierro. Tuláakal le-

29:1 * Wa «palacio».

29:4 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «3,000 talentos». # Junp'éel lugar jach k'aj óola'an tumen ti' ku jóo'sa'al ka'ach ya'abkach ma'alob oroi'. △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «7,000 talentos». **29:7** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «5,000 talentos». # Le dáricoo' junp'éel moneda de oro ku meyaj ka'ach ti' le persa'obo'. Ilawil «Dárico», página 2690. △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «10,000 talentos». ⊠ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «18,000 talentos». □ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100,000 talentos».

CAP 28

a Éx 36:1, 2

b 1Cr 22:17
1Cr 28:1

CAP 29

c 1Cr 28:5

d 1Re 3:7

e 2Cr 2:4

f 1Cr 22:3, 16

g 1Cr 22:4, 14

h Sl 26:8
Sl 27:4
Sl 122:1

i 1Cr 21:24

Columna 2

a Job 28:16

b Éx 35:5

c Éx 18:25

d 1Cr 27:25, 29
1Cr 27:31

la' tu ts'áajo'ob utia'al u beeta'al u yotoch le u jaajil Dioso'. **8** Tuláakal le máaxo'ob yaan jats'uts tuunich ti'obo' tu ts'áajo'ob tu tesoreríailo'ob u yotoch Jéeoba. Jeyel[a] le guersonitao',[b] leti' ts'a'an ka'ach u yil le ba'alo'oba'. **9** Le kaajo' ki'imakchaj u yóol úuchik u síik le ba'alo'oba', tumen yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'ob tu síi'ob ti' Jéeoba.[c] Le rey David xano' jach ki'imakchaj u yóol.

10 David túune' tu alabartaj Jéeoba tu táan tuláakal le kaajo'. Leti'e' tu ya'alaj: «Jéeoba, u Dios k-taata Israel, alabarta'akech utia'al mantats'.* **11** Jéeoba, teche' jach yaan a poder,[d] jach yaan a muuk',[e] jach ki'ichkelmech yéetel mina'an uláak' máax je'ex teche',[f] tumen a tia'al tuláakal le ba'alo'ob yaan te' ka'an yéetel way lu'ume'.[g] Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, a tia'al le gobernacióno',[h] teech u nojchil yóok'ol tuláakal ba'al. **12** Le ayik'alilo'ob yéetel le podero' ti' teech u taal,[i] teech gobernartik tuláakal ba'al,[j] yéetel ta k'abe' jach yaan poder[k] yéetel muuk',[l] teche' je'el u páajtal a ts'áaik muuk'[m] yéetel páajtalil ti' tuláakal máake'.[n] **13** Le o'olale' Ki'ichkelem Yuum, to'one' k-alabartik a ki'ichkelem k'aaba' yéetel k-ts'áaiktech gracias.

14 U jaajile' teen yéetel in kaajale' mix ba'alo'on utia'al ka páajchajak k-k'ubiktech le ba'alo'oba'. Tumen tuláakale' ti' teech u taal yéetel chéen táan k-ts'áaiktech le ba'axo'ob ts'o'ok k-k'amik ta k'abo'. **15** Teche' a wojel de ke to'one' ma' wayilo'one', to'one' j-táanxel lu'umilo'on taalja'ano'on kajtal waye', beyo'on je'ex k-úuchben láak'tsilo'obe'.[a] U k'iinilo'ob k-kuxtale' bey junp'éel bo'oy séeb u máane',[b] mina'an esperanza ti' k-kuxtal wa ma' ta wo'olali'. **16** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ti' a k'ab u taal tuláakal le ba'alo'ob ko'ojtak ts'o'ok k-much'kíintik utia'al k-beetik junp'éel naj utia'al u alabarta'al a k'aaba' jach santoo', tuláakale' a tia'al. **17** In Dios, tene' in wojel ka wilik ba'ax yaan tu puksi'ik'al máak[c] yéetel ku ki'imaktal a wóol yo'olal le máax ku chúukpajal u yóol ti' techo'.[d] Yéetel tuláakal in puksi'ik'al bey xan yéetel u jaajil in wóol ts'o'ok in k'ubiktech le ba'alo'oba', jach táaj ki'imak in wóol tumen táan in wilke' le kaaj yaan waya' yéetel u jaajil u yóol táan u k'ubiktech le ba'alo'oba'. **18** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teche' u Dios Abrahán, Isaak yéetel Israel, k-úuchben láak'tsilo'ob. Áant le kaaja' utia'al ma' u xu'ulul u tuukul beya', yéetel utia'al ma' u xu'ulul u meyajtikech yéetel tuláakal u puksi'ik'al.[e] **19** Áant in hijo Salomón utia'al ka u meyajtech yéetel tuláakal u puksi'ik'al,[f] utia'al ka páajchajak u beetik le ba'axo'ob ka wa'aliko' bey xan le ba'ax ku ya'alik a

29:10 * Wa «desde k'iino'ob mina'an u xuul tak k'iino'ob mina'an u xuul».

CAP 29

a 1Cr 26:22

b 1Cr 6:1

c 2Co 9:7

d Sl 145:3 1Ti 1:17

e Ap 5:13

f 1Cr 16:27 Sl 8:1

g Sl 24:1 Isa 42:5

h Sl 103:19 Mt 6:10

i Dt 8:18 Pr 10:22 Flp 4:19

j 2Cr 20:6

k Isa 40:26

l Dt 3:24 Ef 1:19 Ap 15:3

m 2Cr 1:11, 12

n 2Cr 16:9 Sl 18:32 Isa 40:29

Columna 2

a Le 25:23 Heb 11:13

b Job 14:1, 2 Snt 4:13, 14

c 1Cr 28:9

d Pr 11:20 Pr 15:8 Heb 1:9

e Sl 10:17 Sl 86:11

f Mr 12:30

mandamiento'ob[a] yéetel a leyo'obo'. Áant utia'al ka u beet tuláakal lela' yéetel utia'al ka u beet le temploo',* utia'al ka meyajnakti' tuláakal le ba'alo'ob ts'o'ok in much'kíintik utia'al u beeta'alo'».[b]

20 David túune' tu ya'alaj ti' tuláakal le kaajo': «Beoraa' alabarte'ex Jéeoba a Dios e'ex». Tuláakal túun le kaajo' tu alabartaj Jéeoba, u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob, xolajo'obe' ka chinlajo'ob tu táan Jéeoba yéetel tu táan le reyo'. **21** Leti'obe' seguernaj u k'ubko'ob sacrificio'ob yéetel tóokbil ofrenda'ob ti' Jéeoba,[c] bey seguernajik u beetko'ob tak tuláak' k'iino'. Tu k'ubo'ob ti' Jéeoba 1,000 táankelem toro'ob, 1,000 xibil tamano'ob, 1,000 mejen xibil tamano'ob yéetel tu k'ubo'ob xan vino.[d] Tu k'ubo'ob jach ya'ab ofrenda'ob tu favor u kaajil Israel.[e] **22** Te' k'iin je'elo' u kajnáalilo'ob Israele' jach ki'imak u yóolo'ob[f] táan u janalo'ob yéetel táan u yuk'ulo'ob tu táan Jéeoba. Leti'obe' tu ka'a ts'áajo'ob Salomón u hijo David utia'al ka u beet u reyil, tu táan Jéeobae' tu ts'áajo'ob utia'al ka u beet u nojchil ichilo'ob,[g] yéetel tu ts'áajo'ob xan Sadok utia'al ka u beet u sacerdoteil.[h] **23** Salomón túune' kulaj tu trono Jéeoba,[i] jo'op' u beetik u reyil tu lugar David u papá. Ti' leti'e' jach bin utsil, ts'o'ole' tuláakal le israelita'ob beetik ka'ach le ba'ax ku ya'aliko'.

24 Tuláakal le príncipe'ob,[a] le soldado'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el[b] yéetel tuláakal u paalal le rey Davido'[c] tu ts'áajuba'ob yáanal u páajtalil Salomón. **25** Tu táan tuláakal u kaajil Israele' Jéeobae' tu beetaj u yantal ti' Salomón junp'éel nojoch páajtalil yéetel tu beetaj u jach jats'utstal u reino. Mix juntúul ti' le reyo'ob yanchaja'ano'ob Israel ts'o'ok u reinaro'ob beyo'.[d]

26 David u hijo Jesée' tu beetaj u reyil yóok'ol tuláakal Israel. **27** Leti'e' 40 años xáanchaj táan u reinar. Tu kaajil Hebróne' 7 años[e] reinarnaji yéetel 33 años[f] reinarnaj tu kaajil Jerusalén. **28** Davide' kuxlaj ich ki'imak óolal tak ka kíimi,[g] ki'imak u yóol ka'ach yéetel le ya'ab años kuxlajo'. Ki'imak u yóol ka'ach yéetel le ayik'alil bey xan yéetel le páajtalil yanchajti'o'. Salomón, u hijo túune', jo'op' u beetik u reyil tu lugar.[h] **29** Tuláakal le ba'axo'ob úuch ichil u kuxtal David, desde tu káajbal tak tu ts'o'okbale', ts'íibta'ab tumen Samuel le máax ilik ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo', ts'íibta'ab tumen Natán[i] le profetao', yéetel ts'íibta'ab tumen Gad[j] le máax a'alik ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo'. **30** Leti'obe' tu ts'íibto'ob xan le ba'axo'ob úuch le ka reinarnajo', le páajtalil yanchajti'o', bey xan le ba'axo'ob úuch ti' leti', ti' u kaajal yéetel ti' u maasil kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'.

CAP 29
a 1Re 6:12
b 1Cr 22:14
c Le 1:3
d Le 23:12, 13 Nú 15:5
e 1Re 8:63, 64
f Dt 12:7 2Cr 7:10 Ne 8:12
g 1Re 1:38-40 1Cr 23:1
h 1Re 2:35
i 1Cr 28:5

Columna 2
a 1Cr 22:17
b 1Cr 28:1
c 1Cr 3:1-9
d 1Re 3:12 2Cr 1:1, 12 Ec 2:9
e 2Sa 2:11
f 2Sa 5:4, 5
g 1Re 1:1
h 1Re 2:10-12
i 2Sa 7:2 2Sa 12:1
j 1Cr 21:9, 10

29:19 * Wa «palacioo'».

U KA'AP'ÉEL LIBROIL

CRÓNICAS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Salomóne' ku k'áatik ka ts'a'abak na'at ti' (1-12)
Salomóne' jach ku ayik'altal (13-17)

2 Ku prepararta'al ba'ax k'a'abéet utia'al le temploo' (1-18)

3 Salomóne' ku káajsik le temploo' (1-7)
Cuarto Maas Jach Santo (8-14)
Ka'ap'éel columna'ob de cobre (15-17)

4 Altar, nuxi' pila yéetel nukuch paila'ob (1-6)
Candelabro'ob, mesa'ob yéetel terreno'ob (7-11a)
Ku ts'o'oksa'al u nu'ukulilo'ob le temploo' (11b-22)

5 Ku prepararta'al tuláakal utia'al u inaugurarta'al le temploo' (1-14)
Ku taasa'al u cajail le pacto te' temploo' (2-10)

6 Salomóne' ku t'aan yéetel le kaajo' (1-11)
Salomóne' ku orar utia'al u k'ubik le temploo' (12-42)

7 U sáasilil u poder Jéeobae' ku chupik le temploo' (1-3)
Le ba'axo'ob beeta'ab utia'al u inaugurarta'al le temploo' (4-10)
Jéeobae' ku chíikbeskuba ti' Salomón (11-22)

8 Salomóne' ku beetik jejeláas ba'alo'ob (1-11)
Ku yila'al bix kun úuchul meyaj te' temploo' (12-16)
U barco'ob Salomón (17, 18)

9 U reinail Sebae' ku bin u xíimbalt Salomón (1-12)
Salomóne' jach ku ayik'altal (13-28)
Ku kíimil Salomón (29-31)

10 Israele' ku ts'áaikuba tu contra Reoboam (1-19)

11 Le bix úuchik u gobernar Reoboamo' (1-12)
Le levita'ob chúuka'an u yóolo'obo' bino'ob Judá (13-17)
U familia Reoboam (18-23)

12 Sisake' ku atacartik Jerusalén (1-12)
Ku xu'ulul u reinar Reoboam (13-16)

13 Abíase' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-22)
Abíase' ku ganartik Jeroboán (3-20)

14 Ku kíimil Abías (1)
Asáe' ku reinar tu yóok'ol Judá (2-8)
Asáe' ku ganartik 1,000,000 etíope'ob (9-15)

15 Asáe' ku yutskíintik ya'ab ba'alo'ob (1-19)

16 Asáe' ku ch'a'ik junp'éel acuerdo yéetel Siria (1-6)
Aananíe' ku k'eyik Asá (7-10)
Ku kíimil Asá (11-14)

17 Jeosafate' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-6)
Ku túuxta'al máako'ob ka'ansaj (7-9)
Jach ya'ab soldado'ob yaan ti' Jeosafat (10-19)

18 Jeosafate' ku nupkuba ba'ate'el yéetel Acab (1-11)
Micayae' ku ya'alik yaan u ganarta'alo'ob (12-27)
Ku kíimsa'al Acab te' Ramot-galaado' (28-34)

19 Jehúe' ku k'eyik Jeosafat (1-3)
Jeosafate' ku yutskíintik ya'ab ba'alo'ob (4-11)

20 Judáe' ku amenazarta'al tumen le kaajo'obo' (1-4)

Jeosafate' ku orar utia'al ka áanta'ak (5-13)
Jéeobae' ku núukik le oracióno' (14-19)
Ku salvarta'al Judá (20-30)
Ku xu'ulul u reinar Jeosafat (31-37)
21 Jeorame' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-11)
Elíase' ku ts'íibtik junp'éel carta (12-15)
K'aas bix úuchik u ts'o'okol ti' Jeoram (16-20)
22 Ocozíase' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-9)
Atalíae' ku reinar kex ma' leti' unaji' (10-12)
23 Ku yáantaj Jeoyadá; Jeoáse' ku beeta'al reyil (1-11)
Ku kíimsa'al Atalía (12-15)
Le ba'axo'ob tu yutskíintaj Jeoyadáo' (16-21)
24 Le bix úuchik u reinar Jeoáso' (1-3)
Jeoáse' ku yutskíintik le temploo' (4-14)
Jeoáse' ku adorartik uláak' dioso'ob (15-22)
Ku kíimsa'al Jeoás (23-27)
25 Amasíase' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-4)
Judáe' ku ba'ate'el tu contra Edom (5-13)
Amasíase' ku adorartik uláak' dioso'ob (14-16)
Amasíase' ku ba'ate'el tu contra Jeoás u reyil Israel (17-24)
Ku kíimil Amasías (25-28)
26 Uzíase' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-5)
Le ba'axo'ob tu beetaj Uzías yéetel u ejércitoo' (6-15)
Uzíase' ku creerkuba; ku tsa'ayal lepra ti' (16-21)
Ku kíimil Uzías (22, 23)
27 Jotáne' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-9)
28 Acaze' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-4)
Acaze' ku ganarta'al tumen Siria yéetel Israel (5-8)
Odede' ku ya'alik ti' Israel ba'ax unaj u beeta'al (9-15)
Ku beeta'al u sen mu'yaj Judá (16-19)
Acaze' ku adorartik uláak' dioso'ob; ku kíimil (20-27)
29 Ezequíase' ku reinar tu yóok'ol Judá (1, 2)
Ezequíase' ku yutskíintik ya'ab ba'alo'ob (3-11)
Ku limpiarta'al le temploo' (12-19)
Ku ka'a káajal u yúuchul meyaj te' temploo' (20-36)
30 Ezequíase' ku festejartik le Pascuao' (1-27)
31 Ezequíase' ku beetik u xu'ulul u adorarta'al uláak' dioso'ob (1)
Ku yáanta'al le sacerdote'ob yéetel le levita'obo' (2-21)
32 Senaqueribe' ku amenazartik Jerusalén (1-8)
Senaqueribe' ku retartik Jéeoba (9-19)
Juntúul ángele' ku kíimsik le soldado'ob asirio'obo' (20-23)
Ku k'oja'antal Ezequías; ku creerkuba (24-26)
Ba'axo'ob tu beetaj Ezequías; ku kíimil (27-33)
33 Manasése' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-9)
Manasése' ku arrepentir (10-17)
Ku kíimil Manasés (18-20)
Amóne' ku reinar tu yóok'ol Judá (21-25)
34 Josíase' ku reinar tu yóok'ol Judá (1, 2)
Josíase' ku yutskíintik ya'ab ba'alo'ob (3-13)
Ku kaxta'al u libroil le Leyo' (14-21)
Uldáe' ku ya'alik yaan u taal k'aas yóok'ol le lu'umo' (22-28)
Josíase' ku xokik le libro u yu'ub le kaajo' (29-33)
35 Josíase' ku preparartik u fiestail le Pascuao' (1-19)

Josíase' ku kíimsa'al tumen Faraón Nekó (20-27)
36 Jeoacaze' ku reinar tu yóok'ol Judá (1-3)
Jeoyakime' ku reinar tu yóok'ol Judá (4-8)
Joaquíne' ku reinar tu yóok'ol Judá (9, 10)
Sedequíase' ku reinar tu yóok'ol Judá (11-14)
Ku xu'ulsa'al ti' Jerusalén (15-21)
Ciroe' ku ya'alik ka jel líi'sa'ak le temploo' (22, 23)

1 U gobernación Salomón u hijo Davide' seguernaj u maas ch'a'ik u muuk'. Jéeoba* u Diose' tia'an ka'ach tu yéetele', leti'e' tu beetaj u jach k'aj óolta'al Salomón tuláakal tu'ux.[a]

2 Salomóne' tu much'kíintaj u nuuktakil u lu'umil Israel. Tu much'kíintaj u nuuktakil le grupo'ob de 1,000 máako'obo', u nuuktakil le grupo'ob de 100 máako'obo', le juezo'obo', u nuuktakil le kaajo' bey xan u nuuktakil le familia'obo'. **3** Le ka ts'o'oke' Salomón yéetel le máaxo'ob tu much'kíinto' bino'ob tak te' ka'anal lugar* yaan tu kaajil Gabaóno'.[b] Bino'ob te'elo' tumen tia'an ka'ach le u najil reunión u jaajil Dioso', le naj de nook'a' leti'e beeta'ab te' desierto tumen Moisés le máax meyajt Jéeobao'. **4** Táanil ti' u yúuchul lela' Davide' ts'oka'anili' u taasik u cajail u pacto* le u jaajil Dioso'. Tu ch'a'aj desde Kiriat-jearime'[c] ka tu taasaj tak te' lugar u prepararmaj utia'al u ts'áaiko', tu taasaj tak te' naj de nook' u prepararmaj tu kaajil Jerusaléno'.[a] **5** Ts'o'ole' le altar* de cobre[b] beeta'an tumen Bezalel[c] u hijo Urí u yáabil Uure', ti' ts'a'an ka'ach aktáan ti' u tabernáculo# Jéeobao'. Tu táan le altara' ti' suuk ka'ach u bin orar Salomón bey xan le kaajo'. **6** Te'elo' Salomóne' tu k'ubaj ofrenda'ob tu táan Jéeoba, tu k'ubaj 1,000 tóokbil ofrenda'ob* yóok'ol le altar de cobre[d] yaan te' najil reunióno'.

7 Te' áak'ab je'elo' Diose' tu chíikbesuba ti' Salomóne' ka tu ya'alajti': «K'áatten je'el ba'alak a k'áat ka in ts'áateche'».[e] **8** Salomón túune' tu ya'alaj ti' Dios: «Teche' ta we'esaj nojoch yaabilaj ti' in papá David,[f] yéetel ts'o'ok a ts'áaiken in beet in reyil tu lugar.[g] **9** Beora túuna', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ka béeyak le ba'ax ta prometertaj ti' in papá Davido',[h] tumen teche' ts'o'ok a beetken reyil yóok'ol junp'éel kaaj jach ya'ab u kajnáalilo'ob, beyo'ob

CAP 1
a 1Cr 29:25 Ec 2:9 Mt 6:28, 29 Mt 12:42
b 1Re 3:4 1Cr 21:29
c 1Cr 13:5

Columna 2
a 1Cr 16:1
b Éx 38:1, 2
c Éx 31:2-5
d 1Re 3:4
e 1Re 3:5-9
f 2Sa 7:8
g 1Cr 28:5 Sl 89:28, 29
h 2Sa 7:12 1Cr 28:6 Sl 132:11

1:1 * Ilawil página 2566. **1:3** * Ilawil «Ka'anal lugar», página 2567. **1:4** * Ilawil «U cajail pacto», página 2583.

1:5 * Ilawil página 2554. # Ilawil página 2581. **1:6** * Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582.

je'ex u polvoil le lu'umo'.[a] **10** Le o'olale' beet ka yanak in na'at yéetel ka in wojéelt ba'ax unaj in beetik,[b] utia'al beyo' ka páajchajak in nu'uktik le kaaja', tumen ¿máax je'el u páajtal u juzgartik le a kaajal jach táaj ya'ab u kajnáalilo'oba'?».[c]

11 Dios túune' tu ya'alaj ti' Salomón: «Teche' ma' ta k'áatajten ka in ts'áatech ayik'alilo'ob mix ya'ab ba'alo'obi', mix ta k'áataj ka sen k'aj óolta'akechi' mix ka kíimik a enemigo'ob, mix ka xáanak a kuxtali'.* Yéetel tuláakal a puksi'ik'ale' ta k'áatajten ka yanak a na'at yéetel ka a wojéelt ba'ax unaj a beetik utia'al a juzgartik in kaajal, le kaaj ts'o'ok in ts'áaikech a gobernarto'.[d] **12** Le o'olale' yaan u ts'a'abaltech na'at yéetel jach yaan a wojéeltik ba'ax unaj a beetik. Ts'o'ole' yaan xan in beetik a ayik'altal, u yantaltech ya'ab ba'alo'ob yéetel ka sen k'aj óolta'akech, tuláakal le ba'alo'oba' ti' mix juntúul rey ts'o'ok u yantal, yéetel ti' mix juntúul rey kun ka'a antal».[e]

13 Salomón túune' luk' tu yiknal le najil reunión yaan te' ka'anal lugar yaan tu kaajil Gabaóno'[f] ka suunaj Jerusalén. Te'elo' ti' káaj u reinar yóok'ol u kaajil Israeli'. **14** Salomóne' seguernaj u yantalti' ya'ab carro'ob yéetel tsíimino'ob,* yanchajti' 1,400 carro'ob yéetel 12,000 tsíimino'ob.*[g] Tuláakal le ba'alo'oba' tu ts'áaj te' kaajo'ob tu'ux ku ts'a'abal le carro'obo'[a] bey xan naats' te' tu'ux kaja'an tu kaajil Jerusaléno'.[b] **15** Le reyo' tu beetaj u jach ya'abtal le plata yéetel le oro tu kaajil Jerusaléno', tu beetaj u ya'abtal je'ex u ya'abil le tuunicho'obo'.[c] Tu juntartaj xan jach ya'ab u che'ilo'ob cedro, jach ya'ab je'ex le u che'ilo'ob sicómoro yaan te' Sefelá o'.[d] **16** Le tsíimino'ob yaan ka'ach ti' Salomóno' desde Egipto ku taasa'alo'ob.[e] Le máaxo'ob ku túuxtik le rey Salomón utia'al ka u mano'ob le tsíimino'obo' ku maniko'ob junmúuch' tsíimino'ob* ti' junp'éelili' precio.[f] **17** Cada carro ku taasa'al desde Egiptoe' ku tojoltik 600 u p'éelal ba'alo'ob de plata, juntúul tsíimine' ku tojoltik 150 ba'alo'ob de plata, le kéen ts'o'okke' leti'obe' ku ka'a konko'ob ti' tuláakal u reyo'ob le itita'obo', bey xan ti' u reyilo'ob Siria.

2 Salomón túune' tu ya'alaj ka beeta'ak junp'éel naj utia'al u alabarta'al u k'aaba' Jéeoba[g] bey xan junp'éel palacio utia'al le reyo'.[h] **2** Salomón xane' tu yéeyaj 70,000 máako'ob utia'al u yáantajo'ob te' meyajo',* 80,000 máako'ob utia'al u póolko'ob tuunich te' montaña'obo',[i] bey xan 3,600

CAP 1

a Gé 13:14, 16

b Pr 2:6
Snt 1:5

c Sl 72:1, 2

d 1Re 3:10-13
1Re 3:28

e 1Cr 29:25
2Cr 9:22
Ec 2:9

f 1Re 3:4

g Dt 17:16
1Re 4:26

Columna 2

a 2Cr 8:5, 6

b 2Cr 9:25

c 1Re 10:21

d 1Re 10:27
2Cr 9:27

e 2Cr 9:28

f 1Re 10:28, 29

CAP 2

g Dt 12:11
1Cr 22:10

h 1Re 7:1

i 1Re 5:15

1:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mix ya'ab k'iino'obi'». **1:14** *Wa «máako'ob nat'ik tsíimino'ob».

1:16 *Uláak' bix u traducirta'ale' «ku taasa'alo'ob desde Egipto yéetel desde Kue. Le máaxo'ob ku túuxta'alo'ob tumen Salomón utia'al ka u mano'ob le tsíimino'obo' ku maniko'ob desde Kue», ma' xaane' lela' táan u t'aan ti' u lu'umil Cilicia. **2:2** *Wa «máako'ob ku bisko'ob kuuch».

máako'ob utia'al ka u nu'ukto'ob le máaxo'ob kun meyajo'obo'.[a] **3** Salomón xane' tu túuxtaj a'albil ti' Hiram,[b] u reyil Tiro: «Túuxt ti' teen che'ob je'ex úuchik a túuxtik ti' in papá David u che'ilo'ob cedro utia'al u beetik junp'éel naj* utia'al u kajtalo'.[c] **4** Tene' nika'aj in beet junp'éel naj utia'al u alabarta'al u k'aaba' Jéeoba in Dios, junp'éel naj utia'al u k'u'ubulti', junp'éel naj utia'al u tóoka'al ki'ibok incienso[d] tu táan, utia'al u k'u'ubul waaj ti' Dios*[e] mantats', utia'al le tóokbil ofrenda'ob ku k'u'ubul de temprano yéetel de tardeo',[f] le ku k'u'ubul te' Sábado'obo',[g] tu k'iinilo'ob túumben luna[h] bey xan tu k'iinilo'ob le fiesta'ob[i] ku beeta'al utia'al Jéeoba k-Dioso'. Lela' junp'éel ba'al mantats' unaj u beeta'al tumen u kaajil Israel. **5** Le naj ken in beeto' jach nojoch, tumen k-Diose' leti' u maas nojchil ti' tuláakal u maasil dioso'obo'. **6** ¿Yaan wa máax je'el u páajtal u beetik junp'éel naj utia'al Diose'? Wa le ka'ano'ob, u maas ka'anlil ti' le ka'ano'ob, jach chichan utia'al u yantalo',[j] ¿máaxen teen utia'al ka in beet junp'éel naj utia'al u kajtali'? Chéen je'el u páajtal in beetik junp'éel naj utia'al u beeta'al u buts'ilankil tóokbil ofrenda'ob tu táane'. **7** Le o'olale' túuxt ti' teen juntúul artesano u yojel u póol figura'ob, u yojel u meyajt oro, plata, cobre,[a] fierro, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, hilo wáa'chak bey xan hilo azul. Leti'e' yaan u meyaj tu lu'umil Judá yéetel tu kaajil Jerusalén junmúuch' yéetel in artesano'ob jach u yojlo'ob meyajo', le artesano'ob tu yéeyaj in papá Davido'.[b] **8** Desde te' Líbanoo' túuxt ti' teen u che'ilo'ob cedro, enebro[c] yéetel u che'ilo'ob algum,*[d] tene' in wojel de ke le máaxo'ob meyajtikecho' jach u yojel u ch'ako'ob le che'ob yano'ob te' Líbanoo'.[e] Le máaxo'ob meyajtikeno' yaan u múul meyajo'ob yéetel le máaxo'ob meyajtikecho'.[f] **9** Leti'obe' yaan u ch'akiko'ob ya'ab che'ob, tumen le naj ken in beeto' táaj nojoch. **10** ¡Ilawile! Tene' yaan xan in ts'áaik janal ti' le máaxo'ob meyajtikecho',[g] ti' le máaxo'ob ch'akik le che'obo'. Yaan in ts'áaikti'ob trigo: 20,000 medidas de coro.* Yaan in ts'áaikti'ob cebada: 20,000 medidas de coro. Yaan in ts'áaikti'ob 440,000 litros# vino, bey xan 440,000 litros△ aceite».

11 Le ka tu yu'ubaj lelo', Hiram u reyil Tiroe' tu túuxtaj junp'éel carta ti' Salomón tu'ux ku ya'alik: «Jéeobae' jach u yaabiltmaj u

2:3 *Wa «palacio». **2:4** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «waaj ts'apkúunta'an».

2:8 *Le clase che'a' jach ma'alob yéetel ku meyaj utia'al u beeta'al jats'uts ba'alo'ob. **2:10** *Junp'éel coroe' ku taasik 220 litros. Ilawil «Coro», página 2559. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «20,000 batos». Ilawil «Bato», página 2557. △Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «20,000 batos».

CAP 2

a 1Re 5:16 1Re 9:22 2Cr 2:17, 18
b 1Re 5:1
c 2Sa 5:11
d Éx 30:7
e Éx 25:30
f Nú 28:4
g Nú 28:9
h Nú 28:11
i Dt 16:16
j 1Re 8:27 Isa 66:1 Hch 17:24

Columna 2

a 1Re 7:13, 14
b 1Cr 22:15
c 1Re 5:6, 8 2Cr 3:5
d 1Re 10:11
e 1Re 5:9
f 1Re 5:14
g 1Re 5:11

kaajal, le o'olal tu ts'áajech bey rey tu yóok'ole'». **12** Hirame' tu ya'alaj xan: «Alabarta'ak Jéeoba u Dios Israel, le máax beet le ka'ano'ob yéetel le lu'umo', tumen ts'o'ok u ts'áaik ti' David juntúul hijo jach yaan u na'at,[a] jach ku kanáantik ba'ax ku beetik yéetel jach kaanbalnaja'an.[b] Leti'e' yaan u beetik junp'éel naj utia'al u alabarta'al u k'aaba' Jéeoba bey xan junp'éel palacio utia'al le reyo'. **13** Tene' táan in túuxtik juntúul jach ma'alob artesano, juntúul máak jach yaan u na'at, u k'aaba'e' Hiram-abí.[c] **14** Le máaka' u hijo juntúul ko'olel danita, yéetel u papá ka'ache' juntúul máak ku taal tu kaajil Tiro. Hiram-abíe' jach u yojel u meyajt oro, plata, cobre, fierro, tuunich, che', hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, hilo azul, hilo wáa'chak[d] bey xan ma'alob tela. Leti'e' je'el u páajtal u póolik je'el ba'axak figuraile' yéetel je'el u páajtal u beetik je'el ba'axak dibujoil ka a'ala'aktí'e'.[e] Yaan u múul meyaj yéetel le ma'alob artesano'ob meyajtikecho' bey xan yéetel le ma'alob artesano'ob u yéeymaj a papáo'. **15** Beora túuna' in yuum, beet uts a túuxtik le trigo, cebada, aceite yéetel vino ta wa'alaj a túuxtiko'.[f] **16** To'one' yaan k-bin te' Líbano[g] utia'al k-ch'akik le buka'aj che'ob kun k'a'abéettaltecho', yéetel yaan k-ts'apiko'ob yéetel k-k'axko'ob utia'al ka bisa'ako'ob te' k'áa'náab tak Jopeo'.[h] Desde te'elo' yaan a beetik u bisa'alo'ob tak Jerusalén».[a]

17 Salomón túune' tu beetaj u xo'okol jaytúul j-táanxel lu'umilo'ob yaan tu lu'umil Israel,[b] tu beetaj u xo'oklo'ob je'ex úuchik u beetik David, u papáo'.[c] Tuláakal le máaxo'ob xo'oko'obo' tu chukaj 153,600 u túulalo'ob. **18** Salomón túune' tu ts'áaj 70,000 máako'ob utia'al u yáantajo'ob te' meyajo',* 80,000 máako'ob utia'al u póolko'ob tuunich[d] te' montaña'obo', bey xan 3,600 máako'ob utia'al u nu'uktiko'ob le j-meyajo'obo'.[e]

3 Salomón túune' káaj u beetik u yotoch Jéeoba[f] tu kaajil Jerusalén te' Montaña Moriao',[g] te' lugar tu'ux tu chíikbesuba Jéeoba ti' Davido'.[h] Le naja' beeta'ab te' lugar tu preparartaj Davido', te' táax lu'um tu'ux ku jóo'sik ka'ach neek'o'ob Ornán[i] le jebuseoo'. **2** Cuatro años káajak u beetik u reyil Salomón ka káaj u beetik le naja'. Tu káajsaj u beetik tu ka'ap'éel k'iinil ti' le ka'ap'éel meso'.* **3** Salomóne' tu ts'áaj u cimientoil u yotoch le u jaajil Dioso', u chowakile' 26 metros yéetel 70 centímetros,* u kóochile' 8 metros yéetel 90 centímetros,#[j] tu p'isaj según le medida ku meyaj ka'acho'. **4** U táan le pórticoo' 8 metros yéetel 90 centímetros# u

CAP 2
a 1Re 5:7
b 2Cr 1:11, 12
c 1Re 7:13, 14 2Cr 4:11-16
d 2Cr 3:14
e Éx 31:2-5
f 2Cr 2:10
g 1Re 5:6, 8
h Jos 19:46, 48 Esd 3:7

Columna 2
a 1Re 5:9
b 2Cr 8:7, 8
c 1Cr 22:2
d 1Re 5:17, 18 1Cr 22:15
e 1Re 5:15, 16

CAP 3
f 1Re 6:1 1Re 6:37
g Gé 22:2, 14
h 2Sa 24:25 1Cr 21:18
i 2Sa 24:18 1Cr 21:22
j 1Re 6:2

2:18 *Wa «máako'ob ku bisko'ob kuuch». **3:2** *U k'aaba' le mesa' Ziv. Ilawil «Ziv», página 2588. **3:3** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «60 codos». Ilawil «Codo», página 2559. **3:3, 4** #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «20 codos».

CAP 3

chowakil,* igual yéetel u kóochil le najo', u ka'anlile' 8 metros yéetel 90 centímetros.# Tu láaj ts'áaj oro puro ichil.[a] **5** Tuláakal ichil le nojoch naja' tu pixaj yéetel u tablasil enebro, le tablasa' tu pixo'ob xan yéetel jach ma'alob oro.[b] Tu adornartaj xan yéetel adorno'ob de palmera'ob[c] bey xan yéetel adorno'ob de cadena'ob.[d] **6** Ts'o'ole' tu láaj pixaj le naj yéetel jats'uts tuunicho'obo'.[e] Le oro[f] meyajnajti'o' u oroil Parvaim. **7** Leti'e' tu láaj pixaj le naj yéetel oroo',[g] tu pixaj le vigaso', le marco'obo', le pak'o'obo' yéetel le joonajo'obo'. Tu yóok'ol le pak'o'obo' tu beetaj xan querubíno'obi'.*[h]

8 Le ka ts'o'oke' tu beetaj le Cuarto Maas Jach Santoo',*[i] u chowakile' 8 metros yéetel 90 centímetros,# igual yéetel u kóochil le najo'. U kóochil le cuartoa' 8 metros yéetel 90 centímetros,# ts'o'ole' tu láaj pixaj yéetel 20 toneladas yéetel 520 kilos△ jach ma'alob oro.[j] **9** U aalil le oro meyajnajti' utia'al u beeta'al le clavoso' 570 gramos,* tu pixaj xan le cuarto'ob yano'ob te' techoo'.

10 Ichil le Cuarto Maas Jach Santoo'* tu beetaj ka'atúul querubíno'obi' yéetel tu láaj pixo'ob yéetel oro.[a] **11** U chowakil u xiik'o'ob le ka'atúul querubíno'obo'[b] 8 metros yéetel 90 centímetros.# U chowakil junp'éel u xiik' le yáax querubíno' 2 metros yéetel 22 centímetros,* yéetel ku kóojol te' pak'o'. U chowakil le uláak' junp'éel u xiik'o' 2 metros yéetel 22 centímetros,* yéetel ku kóojol tu xiik' le uláak' querubíno'. **12** U chowakil junp'éel u xiik' le uláak' querubíno' 2 metros yéetel 22 centímetros,* yéetel ku kóojol tak tuláak' u tséel u pak'il le najo'. U chowakil le uláak' junp'éel u xiik'o' 2 metros yéetel 22 centímetros,* yéetel ku kóojol ti' junp'éel u xiik' le yáax querubíno'. **13** Bey túuno' u chowakil u xiik' le ka'atúul querubíno'oba' 8 metros yéetel 90 centímetros.# Leti'obe' wa'alakbalo'ob yéetel táan ka'ach u paakato'ob tu tojil le nojoch cuartoo'.*

14 Tu beetaj xan junp'éel cortina[c] de hilo azul, hilo morado beeta'an yéetel u tso'otsel taman, hilo wáa'chak bey xan yéetel ma'alob tela, tu yóok'ol le cortinaa' tu formartaj querubíno'obi'.[d]

15 Tu entradail le naja' tu beetaj ka'ap'éel columna'obi',[e] u ka'anlil le ka'ap'éel

---

3:4 * Wa «u kóochil». # Jujunp'éel úuchben ts'íibo'obe' chéen ku ya'aliko'ob «120», pero uláak' úuchben ts'íibo'ob yéetel jujunp'éel biblia'obe' ku ya'aliko'ob «20 codos». **3:7** * Ilawil página 2577. **3:8** * Wa «Santísimoo». Ilawil «Cuarto Maas Jach Santo», página 2560. **3:8, 11, 13** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «20 codos». **3:8** △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «600 talentos». Ilawil «Talento», página 2581. **3:9** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 siclos». Ilawil «Siclo», página 2580.

3:10 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le naj». **3:11, 12** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco codos». **3:13** * U k'áat u ya'ale' tu tojil le Cuarto Santoo'.

a 1Re 6:3
b 1Re 6:15, 22
c 1Re 6:29
d 1Re 6:21
e 1Cr 29:2, 8
f 1Cr 29:3, 4
g Éx 26:29
h Éx 26:1
1Re 6:29
i Éx 26:33
1Re 8:6
Heb 9:24
j 1Re 6:20

Columna 2

a 1Re 6:23-28
b 1Re 8:6
1Cr 28:18
c Mt 27:51
Heb 10:19, 20
d Éx 26:31, 33
e 2Re 25:13

columna'oba' kex 15 metros y medio,* yéetel u ka'anlil le nukuch adorno'ob# ts'a'ab tu punta cada columnao' 2 metros yéetel 22 centímetros.△a **16** Tu beetaj cadena'ob utia'al u ts'áaik tu ka'anlil le columna'obo', yéetel tu beetaj 100 u p'éelal granadas utia'al u ts'áaik te' tu'ux yaan le cadena'obo'. **17** Le ka'ap'éel columna'oba' tu ts'áajo'ob tu entradail le temploo', tu ts'áaj junp'éel tu x-no'oji'* yéetel uláak'e' tu ts'áaj tu x-ts'íik.# Le yaan te' x-no'ojo' tu ts'áaj u k'aaba't Jakín,△ yéetel le yaan te' x-ts'íiko' tu ts'áaj u k'aaba't Boaz.⊠

4 Salomóne' tu beetaj xan le altar de cobreo',b u chowakile' 8 metros yéetel 90 centímetros,* u kóochile' 8 metros yéetel 90 centímetros,* yéetel u ka'anlile' 4 metros yéetel 45 centímetros.#

2 Leti'e' tu beetaj junp'éel nuxi' pila*c de cobre. Le nuxi' pilaa' wóolis, u kóochile' 4 metros yéetel 45 centímetros,# u ka'anlile' 2 metros yéetel 22 centímetros,△ yéetel utia'al u p'i'isil u ba'pache' k'a'abéet junp'éel suum de 13 metros yéetel 35 centímetros.*a **3** Tu kabalil u chi' le nuxi' pilao' beeta'ab adorno'ob de u forma k'úum,b le adorno'oba' beeta'ab ti' tuláakal u ba'pach. Beeta'ab diez u p'éelal adorno'ob de u forma k'úum ti' cada 44 centímetros y medio.* Tu ba'pache' beeta'ab ka'ap'éel fila ti' le adorno'oba', junp'éelili' pieza beeta'abiko'ob yéetel le nuxi' pilao'. **4** Le nuxi' pilao' ts'a'ab yóok'ol 12 u túulal toro'ob,c óoxtúule' táan u paakato'ob xaman, óoxtúule' táan u paakato'ob chik'in, óoxtúule' táan u paakato'ob noojol yéetel uláak' óoxtúule' táan u paakato'ob lak'in. Le nuxi' pilao' ets'ekbal ka'ach tu yóok'olo'ob, yéetel u paach le toro'obo' p'áato'ob yáanal le nuxi' pilao'. **5** U piimil le nuxi' pilao' kex de 7 centímetros y medio,* u chi'e' chíika'an ti' u chi' junp'éel copa wa je'ex u lool lirioe'. Le nuxi' pilao' ku páajtal u bisik ka'ach 66,000 litros# ja'.

6 Tu beetaj xan diez nukuch paila'ob utia'al u p'o'obol ba'alo'ob, tu ts'áaj cinco tu x-no'oj le najo' yéetel le uláak' cincoo' tu ts'áaj tu x-ts'íik le najo'.d Le ja' yaan ichil le paila'obo' ku meyaj utia'al u p'o'obol le ba'alo'ob

CAP 3

a 1Re 7:15-22 2Re 25:17 2Cr 4:11-13 Jer 52:22, 23

CAP 4

b Éx 38:1, 2 1Re 8:22

c Éx 30:20 Éx 38:8

Columna 2

a 1Re 7:23-26

b 1Re 6:18

c Jer 52:20

d 1Re 7:38, 39

3:15 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «35 codos». # Ilawil página 2573. **3:15; 4:2** △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco codos». **3:17** * Wa «te' noojolo'». # Wa «te' xamano'». △ U k'áat u ya'al «Leti' [wa Jéeoba] ka u Beet Ma' u Péek». ⊠ Ma' xaane' u k'áat u ya'al «Yéetel Muuk'». **4:1** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «20 codos». **4:1, 2** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez codos». **4:2** * Wa «depósito». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'áa'náab beeta'an yéetel metal yiba'an».

4:2 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «30 codos». **4:3** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel codo». **4:5** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel palmo menor». Ilawil «Palmo menor», página 2689. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «3,000 batos».

ku meyajo'ob utia'al le tóokbil ofrenda'obo'.[a] Chéen ba'ale' u ja'il le nuxi' pilao' ku meyaj utia'al u yichkíil le sacerdote'obo'.[b]

7 Tu beetaj xan diez candelabro'ob de oro,[c] tu beetaj je'ex a'ala'anil unaj u beeta'alo'.[d] Le ka ts'o'oke' tu ts'áajo'ob te' temploo', tu ts'áaj cinco te' x-no'ojo' yéetel le uláak' cincoo' tu ts'áaj te' x-ts'íiko'.[e] **8** Tu beetaj xan diez u p'éelal mesa'obe' ka tu ts'áajo'ob te' temploo', tu ts'áaj cinco te' x-no'ojo' yéetel le uláak' cincoo' tu ts'áaj te' x-ts'íiko'.[f] Tu beetaj xan 100 u p'éelal nukuch taza'ob de oro.

9 Le ka ts'o'oke' tu k'alaj le terreno[g] tu'ux kun antal le sacerdote'obo'[h] bey xan le uláak' nojoch terreno[i] ba'pachtmilo'. Tu beetaj xan u joonajilo'obe' ka tu láaj pixo'ob yéetel cobre. **10** Le nuxi' pilao' tu ts'áaj tu x-no'oj le najo', tu noojol-lak'inil.*[j]

11 Hirame' tu beetaj xan le ch'óoyo'obo', le pala'obo' yéetel le nukuch taza'obo'.[k]

Bey túuno' Hirame' tu ts'o'oksaj tuláakal le meyaj k'ubéenta'abti' tumen Salomón ka u beet tu yotoch le u jaajil Dioso'.[l] **12** Tu beetaj le ka'ap'éel columna'obo',[m] yéetel le nukuch adorno'ob de u forma junp'éel taza ku bin tu punta le ka'ap'éel columna'obo'. Tu beetaj le ka'ap'éel adorno'ob de u forma junp'éel red[n] ku bin yóok'ol le ka'ap'éel nukuch adorno'ob de u forma junp'éel taza ku bin tu punta le columna'obo'. **13** Tu beetaj xan le 400 u p'éelal granadas[a] utia'al le ka'ap'éel redo', ti' cada junp'éel rede' yaan ka'ap'éel fila granadasi', lela' utia'al u ts'a'abal yóok'ol le ka'ap'éel nukuch adorno'ob de u forma taza ku bin tu yóok'ol le columna'obo'.[b] **14** Tu beetaj le diez carretilla'ob* yéetel le diez nukuch paila'ob ku bin tu yóok'olo'obo'.[c] **15** Tu beetaj le nuxi' pilao' bey xan le 12 toro'ob tu'ux ets'ekbalo'.[d] **16** Tu beetaj le ch'óoyo'ob utia'al u mo'olol le ta'ano', le pala'obo', le nukuch trinchante'obo',[e] yéetel tuláakal le uláak' nu'ukulo'obo'. Hiram-abive'[f] de cobre úuchik u beetik tuláakal le nu'ukulo'oba', ka ts'o'oke' tu pulirto'ob. Le ba'alo'oba' k'ubéenta'abti' tumen Salomón utia'al u yotoch Jéeoba. **17** Le reyo' tu túuxtaj beetbilo'ob ti' molde'ob de k'at, lela' beeta'abo'ob tu táax lu'umil le Jordáno', entre Sukot[g] yéetel Zeredá. **18** Jach táaj ya'ab le nu'ukulo'ob tu beetaj Salomóno'. Ma' páajchaj mix u pesarta'al le buka'aj cobre meyajnajo'.[h]

19 Salomóne' tu beetaj tuláakal le nu'ukulo'ob[i] ku meyajo'ob tu yotoch le u jaajil Dioso': tu beetaj le altar de oroo',[j] le mesa'ob[k] tu'ux ku ts'a'abal le waaj ku k'u'ubul ti' Dioso'[l] **20** bey xan le candelabro'ob yéetel u lámparailo'ob de oro puroo',[m] le lámpara'oba' leti'e ku

CAP 4

a Le 1:9
Le 9:14

b Éx 29:4

c Éx 37:17

d 1Cr 28:12, 15

e Éx 40:24

f 2Cr 4:19

g Éx 27:9
Le 6:16

h 1Re 6:36

i 1Re 7:12

j 1Re 7:39

k Éx 27:3

l 1Re 7:40-46

m 2Cr 3:17

n 1Re 7:17

Columna 2

a 1Re 7:20

b Jer 52:22

c 1Re 7:27, 38

d 1Re 7:23, 25

e Éx 38:3

f 2Cr 2:13, 14

g Jos 13:27, 28

h 1Re 7:47
1Cr 22:3, 14
Jer 52:20

i 2Re 24:13

j Éx 37:25, 26
Ap 8:3

k Éx 25:23, 24
2Cr 4:8

l 1Re 7:48-50

m Éx 25:31, 37

4:10 * Wa «sureste».

4:14 * Wa «carreta utia'al u bisa'al ja'».

sáasilkunajo'ob aktáan ti' le Cuarto Maas Jach Santoo',* leti'e ku meyajo'ob je'ex a'ala'anilo'. **21** Tu beetaj xan le loolo'obo', le lámpara'obo' yéetel le tenaza'obo',* tu beeto'ob yéetel le oro maas ma'alobo'. **22** Tu beetaj xan le nu'ukulo'ob utia'al u tu'upul k'áak'o', le nukuch taza'obo', le copa'obo', yéetel le nu'ukulo'ob utia'al u ts'a'abal chúuko', tu beeto'ob de oro puro. Tu pixaj xan yéetel oro u joonajilo'ob le Cuarto Maas Jach Santoo'[a] bey xan u joonajilo'ob le temploo'.[b]

5 Salomón túune' tu ts'o'oksaj tuláakal le meyaj unaj u beeta'al tu yotoch Jéeobao'.[c] Le ka ts'o'oke' tu taasaj le ba'alo'ob tu jatsaj David utia'al Dioso'.[d] Tu taasaj le platao', le oroo' yéetel tuláakal le uláak' ba'alo'obo', tu taaso'obe' ka tu ts'áajo'ob ichil le tesorería'ob yaan tu yotoch le u jaajil Dioso'.[e] **2** Te' k'iino'ob je'elo' Salomóne' tu much'kíintaj u nuuktakil u kaajil Israel, tuláakal u nuuktakil le tribu'obo', bey xan u nuuktakil le familia'ob yaan Israelo'. Leti'obe' taalo'ob tu yiknal Salomón tu kaajil Jerusalén utia'al ka u ch'a'ob u cajail u pacto Jéeoba tu Kaajal David[f] wa Sión.[g] **3** Tuláakal le israelita'obo' tu much'uba'ob tu táan le rey Salomón tu k'iinilo'ob le fiestao',* tu much'uba'ob te' mes sieteo'.#[h]

4:20; 5:7 * Wa «Santísimoo'». **4:21** * Wa «pinza'ob». **5:3** * Lela' leti'e u Fiestail le Paselo'obo'. # U k'aaba' le mesa' Etanim. Ilawil «Etanim», página 2562.

CAP 4

a 1Re 6:31, 32

b 1Re 6:33-35

CAP 5

c 1Re 6:38

d 1Cr 22:14

e 1Re 7:51 1Cr 26:26

f 2Sa 6:12 2Cr 1:4

g 1Re 8:1, 2 Sl 2:6

h Le 23:34 2Cr 7:8

Columna 2

a Éx 25:14 Nú 4:15 1Re 8:3-5 1Cr 15:2, 15

b Éx 40:35 Nú 4:29, 31

c 2Sa 6:13

d 1Re 6:20, 23 1Re 8:6-9

e Éx 25:14

4 Le ka k'uch túun tuláakal u nuuktakil u kaajil Israele' le levita'obo' tu ch'a'aj u biso'ob u cajail le pactoo'.[a] **5** Tu na'akso'ob túun u cajail u pacto Dios, le najil reunióno'[b] bey xan tuláakal le nu'ukulo'ob santo'ob yano'ob te'elo'. Le sacerdote'ob yéetel le levita'obo'* tu ch'a'ajo'ob le ba'alo'oba' ka tu biso'ob. **6** Le rey Salomón yéetel tuláakal u kaajil Israel bija'ano'ob tu yéetelo' tia'ano'ob ka'ach aktáan ti' u cajail le pactoo'. Jach táaj ya'ab le tamano'ob yéetel le wakaxo'ob táan ka'ach u k'u'ublo'ob ti' Dioso',[c] hasta ma' tu páajtal u xo'okol jaytúulo'ob. **7** Le sacerdote'ob túuno' tu taaso'ob u cajail u pacto Jéeobae' ka tu ts'áajo'ob te' tu'ux unaj u bino', ichil le cuarto yaan maas paachil ti' le najo', le Cuarto Maas Jach Santoo',* tu ts'áajo'ob yáanal u xiik'o'ob le querubíno'obo'.[d] **8** Bey túuno' u xiik'o'ob le querubíno'obo' tia'ano'ob yóok'ol le tu'ux yaan u cajail le pactoo'. Le o'olale' le querubíno'obo' u pixmo'ob u cajail le pactoo' bey xan le che'ob[e] utia'al u ku'uchlo'. **9** Le che'obo' jach chowaktako'ob, le o'olal ku páajtal u yila'alo'ob desde te' Cuarto Santo yaan aktáan ti' le cuarto yaan maas paachilo', chéen ba'ale' ma' tu páajtal u yila'alo'ob desde táankab. Tak bejla'e' láayli' ti' p'aatlo'obe'. **10** Ichil u cajail le pactoo' mix ba'al uláak' yani', chéen le ka'ap'éel jaa-

5:5 * Wa «sacerdote'ob levita'ob».

jay tuunicho'ob ts'a'ab tumen Moisés le tia'ano'ob Horebo'.[a] Lela' úuch te' k'iin ka tu beetaj Jéeoba junp'éel pacto[b] yéetel u kaajil Israel le ka jóok'o'ob tu lu'umil Egiptoo'.[c]

11 Le sacerdote'ob túuno' jóok'o'ob te' lugar santoo' (tumen tuláakal le sacerdote'ob yano'obo' ts'oka'anili' u limpiokíinkuba'ob[d] kex ti' je'el ba'alak grupo u taalo'obe').[e] **12** Le ka jóok'o'obe' tuláakal le levita'ob ku taalo'ob ti' Asaf,[f] ti' Emán,[g] ti' Jedutún,[h] ti' u hijo'ob bey xan ti' u suku'uno'obe' ti' wa'alakbalo'ob ka'ach tu lak'inil le altaro'. Leti'obe' táan u k'aayo'ob,[i] yéetel u machmo'ob címbalo'ob,* u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob bey xan arpa'ob. Ts'o'ole' u takmo'ob nook'o'ob beeta'ano'ob yéetel ma'alob tela. Tu yéetelo'obe' tia'an ka'ach 120 sacerdote'ob táan u yustiko'ob trompeta'obi'.[j] **13** Le máaxo'ob túun ustik le trompeta'ob yéetel le máaxo'ob ku k'aayo'obo' jo'op' u múul alabarko'ob yéetel u ts'áaiko'ob gracias ti' Jéeoba. Leti'obe' táan ka'ach u alabarko'ob Jéeoba, táan ka'ach u yustiko'ob trompeta'ob, táan u paxko'ob címbalo'ob bey xan uláak' u nu'ukulilo'ob paax. Ts'o'ole' táan xan u k'ayko'ob lela': «Tumen leti'e' jach ku ye'esik u yutsil, leti'e' mantats' ku ye'esik u nojoch yaabilaj».[k] Le táan u yúuchul lelo' u yotoch Jéeobae' chu'up yéetel jun-

5:12 * Lela' junp'éel u nu'ukulil paax bey je'ex le platillos ku meyaj bejla'a utia'al u yúuchul paaxo'.

CAP 5

a Éx 34:1 Éx 40:20

b Éx 19:5 Éx 24:7

c Éx 19:1

d Éx 19:10 Nú 8:21

e 1Cr 24:1

f 1Cr 6:31, 39

g 1Cr 6:31, 33

h 1Cr 16:41 1Cr 25:1, 6 1Cr 25:3

i 1Cr 15:16

j 1Cr 15:24

k 1Cr 16:34

Columna 2

a Éx 40:34, 35 1Re 8:10, 11

b 2Cr 7:1, 2 Eze 10:4 Ap 21:23

CAP 6

c Éx 20:21 1Re 8:12, 13 Sl 97:2

d Sl 132:13, 14

e 1Re 8:14-21

f Dt 12:5, 6

g Sl 48:1

h 2Sa 7:8 1Cr 28:4

i 2Sa 7:2 1Re 5:3

p'éel múuyal.[a] **14** Tu yo'olal le múuyalo' le sacerdote'obo' ma' páajchaj u p'áatlo'ob ichil le naj utia'al u beetik u meyajo'obo', u sáasilil u poder Jéeoba túune' tu chupaj le najo', u yotoch le u jaajil Dioso'.[b]

6 Te' k'iin je'elo' Salomóne' tu ya'alaj: «Jéeobae' tu ya'ale' yaan u kajtal ichil box múuyalo'ob.[c] **2** Tene' ts'o'ok in beetik junp'éel naj jach ki'ichkelem a tia'al, junp'éel lugar utia'al a wantal mantats'i'».[d]

3 Le rey túuno' tu sutubae' ka jo'op' u bendecirtik tuláakal u kaajil Israel, leti'obe' wa'alakbalo'ob ka'achi.[e] **4** Leti'e' tu ya'alaj: «Alabarta'ak Jéeoba u Dios Israel, le máax tu béeykuntaj* le ba'ax tu ya'alaj# ti' in papá Davido', leti'e' tu ya'alajti': **5** ‹Desde le k'iin ka tin jóo'saj in kaajal Israel tu lu'umil Egiptoe', ma' in yéey mix junp'éel kaaj ti' tuláakal u tribuilo'ob Israel utia'al in beetik junp'éel naj utia'al in ts'áaik in k'aaba'i'.[f] Ts'o'ole' ma' in yéey xan juntúul xiib utia'al ka u nu'ukt in kaajal Israeli'. **6** Chéen ba'ale' ts'o'ok in yéeyik u kaajil Jerusalén[g] utia'al ka in ts'áa in k'aaba'i', yéetel ts'o'ok in yéeyik David utia'al ka yanak yóok'ol in kaajal Israel›.[h] **7** In papá Davide' jach ku ts'íiboltik ka'ach u beetik junp'éel naj utia'al u alabarta'al u k'aaba' Jéeoba, u Dios Israel.[i]

6:4 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu béeykuntaj yéetel u k'abo'ob». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu prometertaj yéetel u chi'».

8 Chéen ba'ale' Jéeobae' tu ya'alaj ti' in papá: ‹Teche' jach ka ts'íiboltik a beetik junp'éel naj utia'al u alabarta'al in k'aaba', yéetel jach ma'alob le ba'ax táan a ts'íiboltik a beetko'. **9** Chéen ba'ale' ma' teech kan beetik le najo', le a hijo kun síijilo' leti' kun beetik le naj utia'al u alabarta'al in k'aaba'o'›.[a] **10** Jéeobae' ts'o'ok u beetik je'ex tu ya'alilo' tumen tene' ts'o'ok in jeelintik in papá yéetel ts'o'ok in kutal tu trono utia'al in gobernartik Israel[b] je'ex úuchik u ya'alik Jéeobao'.[c] Ts'o'ole' ts'o'ok xan in beetik junp'éel naj utia'al u alabarta'al Jéeoba, u Dios Israel. **11** Te'elo' ts'o'ok in ts'áaik le caja tu'ux yaan le pactoo'.[d] Le pacto tu beetaj Jéeoba yéetel u kaajil Israelo'».

12 Salomón túune' wa'alaj aktáan ti' u altar Jéeoba, tu táan tuláakal u kaajil Israel, ka tu tich'aj u k'abo'ob ka'an.[e] **13** (Salomóne' u beetmaj ka'ach junp'éel plataforma de cobre, yéetel u ts'aamaj chúumuk ti' u terrenoil le temploo'.[f] U chowakile' 2 metros yéetel 22 centímetros,* u kóochile' 2 metros yéetel 22 centímetros* yéetel u ka'anlile' junp'éel metro yéetel 33 centímetros.# Leti'e' wa'alaj tu yóok'ol le plataformao'). Salomóne' xolaj aktáan ti' tuláakal u kaajil Israele', tu tich'aj u k'abo'ob ka'ane',[g] **14** ka tu ya'alaj: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u Dios Israel, mina'an uláak' Dios je'ex teche', mix te' ka'ano'obo' mix way lu'ume', tumen teche' ka béeykuntik le pacto ka beetko' yéetel ka we'esik nojoch yaabilaj ti' le máaxo'ob meyajtikech yéetel u jaajil u yóol u puksi'ik'alo'obo'.[a] **15** Teche' ts'o'ok a béeykuntik le ba'ax ta prometertaj ti' David in papáo'.[b] Ta chi' jóok' le ba'ax ta prometerto' yéetel bejla'e' ts'o'ok a béeykuntik.*[c] **16** Beora túuna', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u Dios Israel, béeykunt le ba'ax ta prometertaj ti' David in papá, le ka ta wa'alajti': ‹Mantats' kun kutal juntúul ti' a paalal ta trono utia'al u gobernartik Israel. Lela' bey kun úuchul wa a paalale' ku kuxtalo'ob je'ex u ya'alik in leyo',[d] je'ex úuchik a kuxtal techo'›.[e] **17** Beoraa', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u Dios Israel, beet uts a béeykuntik le ba'ax ta prometertaj ti' David, le máax meyajtecho'.

18 Chéen ba'ale', ¿jach wa tu jaajil je'el u kajtal Dios yéetel le máako'ob yano'ob way lu'ume'?[f] ¡Ilawile! Wa le ka'ano'ob, u maas ka'anlil ti' le ka'ano'ob, jach chichan utia'al a wantalo',[g] ¡kux túun le naj ts'o'ok in beetka'![h] **19** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, beoraa' ch'enxikint in oración, ch'enxikint in k'áat óolal, u'uy bix in k'áatiktech áantaj, u'uy le ba'ax táan in wa'aliktecha'. **20** A wicho'o-

CAP 6

a 1Cr 17:4

b 1Cr 28:5
1Cr 29:23

c 1Cr 17:11

d Éx 40:20
1Re 8:9

e 1Re 8:22

f 1Re 6:36

g 1Re 8:54

Columna 2

a Dt 7:9
1Re 8:23-26

b 1Re 3:6

c 2Sa 7:12, 13
1Cr 22:10

d Sl 132:12

e 1Re 2:4

f Hch 7:48

g 2Cr 2:6
Isa 40:12
Hch 17:24

h 1Re 8:27-30
Isa 66:1

6:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco codos». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tres codos».

6:15 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ta béeykuntaj yéetel a k'abo'ob».

be' ka u pakto'ob bul k'iin yéetel bul áak'ab le naja', le lugar ta wa'alaj ti' ken a ts'áa a k'aaba'o'.[a] Yéetel ch'enxikinten le kéen orarnaken tu tojil le lugara'. **21** Ch'enxikinten le kéen in k'áat óolttech ka a wáanten, bey xan le kéen k'áat óolnak a kaajal Israelo'. Ch'enxikinto'ob le kéen orarnako'ob tu tojil le lugara',[b] ch'enxikinto'on desde te' ka'ano', le lugar tu'ux kaja'anecho'.[c] Beet uts a wu'uyiko'on yéetel a perdonarko'on.[d]

22 Wa juntúul máak ku k'ebantal tu contra u yéet máakil yéetel ku beeta'al u jurartik ma' leti' beet ba'ax k'aase',* yéetel le máak jurarnaj ku taal tu táan a altar way ta wotoche',[e] **23** beet uts a wu'uyik desde te' ka'ano', beet le ba'ax unajo' yéetel juzgart le máaxo'ob meyajtikecho'. Castigart le k'asa'an máak yo'olal le ba'ax k'aas tu beeto'.[f] A'al inocente* le máax toj u kuxtalo' yéetel bo'otti' le toj kuxtal ku bisko'.[g]

24 Wa a kaajal Israel ku ganarta'al tumen u enemigo'ob úuchik u k'ebantalo'ob ta táane',[h] chéen ba'ale' ku suut u meyajtecho'ob, ku alabarko'ob a k'aaba',[i] ku orao'ob[j] yéetel ku k'áat óoltiko'obtech way ta wotoch ka a we'es a wutsil ti'obe',[a] **25** beet uts a ch'enxikintiko'ob desde te' ka'ano',[b] perdonart u k'eban a kaajal Israel, yéetel beet u suuto'ob te' lu'um ta ts'áaj ti' leti'obo' bey xan ti' u yúuchben láak'tsilo'obo'.[c]

26 Le kéen k'áalak le ka'ano'obo' yéetel le kéen p'áatak ma' tu k'áaxal ja'[d] úuchik u k'ebantalo'ob ta contrae',[e] wa ku oraro'ob tu tojil le lugara', ku alabarko'ob a k'aaba' yéetel ku xu'ulul u k'ebantalo'ob úuchik a mixba'alkúuntiko'obe',*[f] **27** beet uts a wu'uyiko'ob desde te' ka'ano' yéetel perdonart u k'eban le máaxo'ob meyajtikecho', perdonart a kaajal Israel, tumen teche' yaan a ka'ansikti'ob le bej unaj u bisko'obo',[g] yéetel yaan a beetik u k'áaxal ja'[h] te' lu'um ta ts'áajti'ob bey herenciao'.

28 Ko'ox a'alike' ku yantal wi'ijil te' lu'umo',[i] wa ku yantal k'oja'anilo'ob,*[j] wa ku k'astal le cosechao', wa ku tsa'ayal k'oja'anil ti' le paak'alo'obo',[k] wa ku taal ya'abkach sáak'o'ob, wa ku taal sáak'o'ob# ku jaantiko'ob tuláakal ba'al,[l] wa ku ba'pachta'alo'ob tumen u enemigo'ob ti' je'el ba'alak kaajil tu'ux kaja'ano'obe',[m] wa ku taal je'el ba'alak k'aasil tu yóok'olo'ob wa je'el ba'alak k'oja'anile'.[n] **29** Le kéen úuchuk beyo',[o] je'el ba'axak oración[il] wa je'el ba'axak ka k'áat óolta'aktech[p]

CAP 6

a Dt 26:2

b Da 6:10

c 2Re 19:20 2Cr 30:27

d 2Cr 7:12-14 Miq 7:18

e 1Re 8:31, 32

f Job 34:11

g Isa 3:10, 11 Eze 18:20

h Le 26:14, 17 Jos 7:8, 11 Jue 2:14

i Da 9:3, 19

j Esd 9:5

Columna 2

a 1Re 8:33, 34

b Isa 57:15

c Sl 106:47

d Le 26:19 Dt 28:23

e Eze 14:13

f 1Re 8:35, 36

g Isa 30:20, 21 Isa 54:13

h 1Re 18:1

i Rut 1:1 2Re 6:25

j Le 26:14, 16 Dt 28:21, 22

k Am 4:9 Ag 2:17

l Dt 28:38 Joe 1:4

m 2Cr 12:2 2Cr 32:1

n 1Re 8:37-40

o 2Cr 20:5, 6

p 2Cr 33:13

6:22 * Wa «yéetel le máak beeta'ab k'aas ti' ku ya'alik junp'éel maldición tu contra le máaka'». Lela' junp'éel juramento tu'ux ku ya'ala'al yaan u taal junp'éel maldición tu yóok'ol le máak wa ma' jaaj le ba'ax tu ya'alo' bey xan wa ma' tu cumplirtik. **6:23** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «toj u kuxtal».

6:26 * Wa «a beetik u mu'yajo'obe'». **6:28** * Ilawil «K'aak'as k'oja'anil», página 2568. # Wa «grillo'ob».

tumen je'el máaxake' wa tumen tuláakal u kaajil Israel, a kaajale' (tumen cada juntúul máake' u yojel ba'ax ku mu'yajtike'),*[a] le kéen u líi's u k'abo'ob tu tojil le naja',[b] **30** beet uts a wu'uyik desde te' ka'an tu'ux kaja'anecho'[c] yéetel beet uts a perdonarko'ob.[d] Bo'ot ti' cada máak según le ba'axo'ob tu beeto', tumen teche' a wojel ba'ax yaan tu puksi'ik'al (chéen teech jach a wojel ba'ax yaan tu puksi'ik'al máak).[e] **31** Beyo' leti'obe' yaan u respetarkecho'ob yéetel yaan u xíimbalo'ob ta beelo'ob tuláakal u k'iinil u kuxtalo'ob te' lu'um ta ts'áaj ti' k-úuchben láak'tsilo'obo'.

32 Wa juntúul j-táanxel lu'umil, juntúul máak ma' israelitai', juntúul máak náach tu'ux kaja'an, ku taal tumen tu yu'ubaj u yúuchul t'aan ti' a ki'ichkelem k'aaba',*[f] ti' a k'ab jach yaan u podero', yéetel ti' a k'ab yaan u muuk'o', wa ku taal yéetel ku orar tu tojil le naja',[g] **33** beet uts a wu'uyik desde te' ka'ano', le lugar tu'ux kaja'anecho'. Ts'o'ole' beet tuláakal le ba'ax kun k'áatbiltech tumen le j-táanxel lu'umilo', beyo' tuláakal u kaajilo'ob le lu'umo' yaan u k'aj óoltiko'ob a k'aaba'[h] yéetel yaan u respetarkecho'ob je'ex u beetik a kaajal Israele'. Yaan xan u yojéeltiko'obe' le naj ts'o'ok in beetka' ku beetik u alabarta'al a k'aaba'.

6:29 * Wa «ku sufrirke». **6:32** * Wa «yo'olal le ba'ax ku yu'ubik ta wo'olalo'».

CAP 6

a Pr 14:10

b Da 6:10

c Isa 63:15

d Sl 130:4

e 1Sa 16:7
1Cr 28:9
Jer 11:20
Jer 17:10

f Éx 12:48
Rut 1:16
2Re 5:15
Isa 56:6, 7
Hch 8:27

g 1Re 8:41-43

h Sl 22:27
Sl 46:10

Columna 2

a Nú 31:2
Jos 8:1
Jue 1:1, 2
1Sa 15:3

b 2Cr 14:11
2Cr 20:5, 6

c 1Re 8:44, 45

d Isa 37:36

e Sl 130:3
Ec 7:20
Ro 3:23

f Le 26:34
1Re 8:46-50
Da 9:7

g Le 26:40
Esd 9:6
Ne 1:6
Sl 106:6
Da 9:5

h Dt 30:1-3
Da 9:2, 3

i 1Sa 7:3

j Da 6:10

34 Wa a kaajal ku bin ba'ate'el tu contra u enemigo'ob te' bej ka wa'alikti'ob ka xi'iko'obo'[a] yéetel ku oraro'ob[b] ti' teech tu tojil le kaaj ts'o'ok a yéeyiko', tu tojil le naj ts'o'ok in beetik utia'al u alabarta'al a k'aaba'o',[c] **35** beet uts a wu'uyik desde te' ka'an u oracióno'obo' bey xan le ba'ax ken u k'áato'obo', yéetel beet justicia ti'ob.[d]

36 Ko'ox a'alike' leti'obe' ku k'ebantalo'ob ta contra (tumen tuláakal máak ku k'ebantal).[e] Teech túune' tumen jach p'uja'anech tu yéetelo'obe' ka p'atko'ob tu k'ab u enemigo'ob yéetel ka cha'ik u bisa'alo'ob tu lu'um u enemigo'ob, kex naats' wa kex náach.[f] **37** Pero ko'ox a'alike' ku arrepentiro'ob te' lu'um tu'ux bisa'abo'obo' yéetel ku suuto'ob ta wiknal yéetel ku k'áat óoltiko'obtech ka a ch'a' óotsilil ti'ob, yéetel ku ya'aliko'ob: ‹Ts'o'ok k-k'ebantal yéetel ts'o'ok k-beetik ba'ax ma' ma'alobi', ts'o'ok k-beetik ba'ax k'aas›.[g] **38** Ko'ox a'alik xane' desde te' kaaj tu'ux bisa'abo'ob[h] tumen u enemigo'obo' ku suuto'ob ta wiknal yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'ob[i] bey xan yéetel tuláakal u kuxtalo'ob. Yéetel ku oraro'ob ti' teech tu tojil le lu'um ta ts'áaj ti' u yúuchben láak'tsilo'obo', tu tojil le kaaj ts'o'ok a yéeyiko'[j] yéetel tu tojil le naj ts'o'ok in beetik utia'al u alabarta'al a k'aaba'o'. **39** Wa ku beetko'ob beyo' ch'enxikint u oracióno'ob desde te' ka'an tu'ux kaja'anecho', u'uy le ba'ax ken

u k'áato'obo', beet justicia ti'ob[a] yéetel perdonart a kaajal ts'o'ok u k'ebantal ta contrao'.

40 Beoraa', Ki'ichkelem Yuum, beet uts a wilik yéetel a wu'uyik le oracióno'ob ku beeta'altech te' lugara'.[b] **41** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, beet uts a máan te' tu'ux kan antal teech[c] yéetel u cajail le pacto e'esik jach yaan a páajtalilo'. Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, e'esa'ak ti' le kaaj tumen le sacerdote'obo' de ke le salvacióno' ti' teech u taal. Ki'imakchajak u yóol le máaxo'ob chúuka'an u yóolo'obo', le máaxo'ob ilik a wutsilo'.[d] **42** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ma' a rechazartik le máax a yéeymo'.[e] Ma' a tu'ubsik a we'esik nojoch yaabilaj ti' David, le máax meyajtecho'».[f]

7 Jach le ka ts'o'ok u orar[g] Salomóne' éem k'áak' desde te' ka'ano'[h] ka tu tóokaj le ofrenda'ob yéetel le sacrificio'obo', u sáasilil u poder Jéeoba túune' tu chupaj le najo'.[i] **2** Le sacerdote'obo' ma' páajchaj u yooklo'ob tu yotoch Jéeobai', tumen u yotoch Jéeobae' chu'up yéetel u sáasilil u poder Jéeoba.[j] **3** Tuláakal le israelita'obo' tu yilo'ob bix úuchik u yéemel le k'áak'o' bey xan bix úuchik u chu'upul le naj yéetel u sáasilil u poder Jéeobao'. Leti'ob túune' xolajo'ob te' pisoo' ka chinlajo'ob, ka tu ts'áajo'ob gracias ti' Jéeoba «tumen leti'e' jach ku ye'esik u yutsil, leti'e' mantats' ku ye'esik u nojoch yaabilaj».

CAP 6

a Jer 51:36, 37

b 2Cr 7:15
2Cr 16:9
Sl 65:2
Isa 37:17

c 1Cr 28:2

d Sl 65:4
Sl 132:8-10

e 1Re 1:34
Sl 18:50

f Hch 13:34

CAP 7

g 1Re 8:54

h Le 9:24
1Cr 21:26

i Éx 40:34, 35

j 1Re 8:11

Columna 2

a 1Re 8:62, 63

b Esd 6:16

c 1Cr 25:7
2Cr 5:11, 12

d 2Cr 5:13

e Le 1:3

f 2Cr 4:1

4 Le ka ts'o'oke' le rey yéetel tuláakal le kaajo' tu k'ubo'ob sacrificio'ob tu táan Jéeoba.[a] **5** Salomóne' tu k'ubaj 22,000 wakaxo'ob yéetel 120,000 tamano'ob. Bey túuno' le rey yéetel tuláakal le israelita'obo' tu inaugurarto'ob u yotoch le u jaajil Dioso'.[b] **6** Le sacerdote'obo' tia'ano'ob ka'ach te' tu'ux ts'a'ano'ob utia'al u meyajo'obo', yéetel le levita'obo' u machmo'ob xan le nu'ukulo'ob ku paxko'ob le kéen úuchuk k'aay ti' Jéeobao'.[c] (Le nu'ukulo'oba' leti'e beeta'abo'ob tumen David utia'al u ts'áaik gracias ti' Jéeoba yéetel utia'al u alabartik junmúuch' tu yéetelo'obo'.* Leti'obe' ku k'ayko'ob ka'achi: «Leti'e' mantats' ku ye'esik u nojoch yaabilaj»). Le sacerdote'obo' táan ka'ach u k'a'am ustiko'ob le trompeta'ob[d] tu táan le levita'obo', yéetel tuláakal le israelita'obo' wa'alakbalo'ob.

7 Salomón túune' tu santificartaj junjaats ti' le terreno tu'ux yaan u yotoch Jéeobao', leti'e' tu santificartaj le jaats yaan chúumuk ti' le terrenoo'. Tu beetaj tumen ti' k'a'abéetchaj u k'ubik le tóokbil sacrificio'obo'[e] bey xan u xóoxot'al u tsaatsel le ofrenda'ob utia'al múul janalo'.* Tu beetaj beyo' tumen le altar de cobre[f] u beetmo' jach chichan ka'ach utia'al u ts'a'abal le tóokbil sacrificio'obo', le

7:6 * Ma' xaane' te'ela' táan u t'aan ti' le levita'obo'. **7:7** * Ilawil «Ofrendail múul janal», página 2574.

u ofrendailo'ob janalo',*[a] bey xan u xóoxot'al u tsaatsel le ofrenda'ob utia'al múul janalo'.[b] **8** Te' k'iino'ob je'elo' Salomón yéetel tuláakal u kaajil Israele' tu beeto'ob junp'éel fiesta* xáanchaj siete días.[c] Le máaxo'ob tu much'uba'o-bo' jach táaj ya'abo'ob, taalo'ob desde Lebo-amat# tak tu Táax Lu'umil Egipto.[d] **9** Te' k'iin ochoo',* leti'obe' tu much'uba'ob utia'al u adorarko'ob Dios.[e] Bey tu beetilo'obo' tumen siete días tu bisaj u inaugurarta'al le altaro' yéetel siete días tu bisaj xan u beeta'al le fiestao'. **10** Te' día 23 ti' le mes sieteo'* Salomóne' tu ya'alaj ti' le israelita'ob ka suunako'ob tu yotocho'obo'.[f] Leti'ob túune' le ka suunajo'obe' jach ki'imak u yóol u puksi'ik'alo'ob úuchik u ye'esik u yutsil Jéeoba ti' David, ti' Salomón bey xan ti' Israel, u kaajal.[g]

11 Bey úuchik u ts'o'oksik Salomón u yotoch Jéeoba bey xan u yotoch* le reyo'.[h] Leti'e' tu beetaj u yotoch Jéeoba bey xan u yotoch le rey jach je'ex úuchik u tuklik u beetko'.[i] **12** Jéeoba túune' tu chíikbesuba ti' Salomón[j] de áak'abe' ka tu ya'alajti': «Ts'o'ok in wu'uyik a oración, yéetel ts'o'ok in yéeyik le naja' utia'al ka k'u'ubukten sacrificio'obi'.[a] **13** Wa kin k'alik le ka'ano'ob utia'al ma' u k'áaxal ja'o', yéetel wa kin túuxtik sáak'o'ob* utia'al u jaantiko'ob u yich le lu'umo' bey xan wa kin beetik u tsa'ayal junp'éel k'aak'as k'oja'anil ti' in kaajale', **14** wa in kaajal, le kaaj in ts'aamaj in k'aaba'[b] tu yóok'ol ku mixba'alkúuntkuba,[c] ku orar ti' teen, ku kaxtiken yéetel ku náachtal ti' le ba'ax k'aas ku beetko',[d] teen túune' yaan in wu'uyik u oracióno'ob desde te' ka'ano', yaan in perdonartik u k'ebano'ob yéetel yaan in beetik u ka'a antal u yich le lu'umo'.[e] **15** Desde bejla'e' mantats' ken in wu'uy le oracióno'ob ku beeta'alo'ob te' naja', yéetel mantats' ken in pakto'ob.[f] **16** Tene' ts'o'ok in yéeyik le naja' yéetel ts'o'ok in junpáaykuntik utia'al ka alabarta'ak in k'aaba' utia'al mantats'i',[g] ma' kun xu'ulul in paakat tu tojil le naja' yéetel mantats' ken in kanáante.[h]

17 Wa ka kuxtal je'ex uts tin t'aan, je'ex tu beetil David a papáe', wa ka beetik tuláakal le ba'ax ts'o'ok in wa'alik-techo' yéetel ka ts'o'okbesik in leyo'obe',[i] **18** teen túune' yaan in beetik ka kulakech ta trono utia'al a gobernartik Israel utia'al mantats',[j] yaan in béeykuntik le pacto* tin beetaj yéetel David a papáo'.[k] Tene' tin wa'alajti': ‹Mantats' kun kutal juntúul ti' a paalal ta trono utia'al u gobernartik Israel›.[l] **19** Chéen ba'ale' wa te'ex ka

CAP 7

a Le 2:1

b Le 4:8-10 1Re 8:64-66

c Le 23:34 Dt 16:13

d Nú 34:2, 5, 8

e Le 23:36

f Dt 16:15

g 2Cr 6:41

h Ec 2:4

i 1Re 9:1-3

j 2Cr 1:7

Columna 2

a Dt 12:5, 6 Sl 78:68

b Isa 43:10

c Le 26:41 2Cr 33:12, 13

d Isa 55:7

e 2Cr 6:39

f 2Cr 6:40

g Dt 12:21

h 2Cr 6:20

i 1Re 9:4, 5

j 2Sa 7:12, 13

k Sl 89:28, 29

l 1Re 2:4

7:7 *Ilawil «Ofrendail janal», página 2574. **7:8** *Lela' leti'e u Fiestail le Paselo'obo'. #Wa «tu yookbal Amat». **7:9** *Lela' junp'éel k'iin ts'o'okok le fiestao' wa te' día 15. **7:10** *U k'aaba' le mesa' Etanim. **7:11** *Wa «palacio».

7:13 *Wa «langosta'ob». **7:18** *Wa «acuerdo».

náachtale'ex ti' teen, yéetel ku xu'ulul a ts'o'okbeske'ex le mandamiento'ob yéetel le leyo'ob ts'o'ok in ts'áaikte'exo', yéetel ku jo'op'ol a meyajtike'ex uláak' dioso'ob yéetel ka chintale'ex tu táano'obe',[a] **20** teen túune' yaan in tojolch'intik Israel te' lu'um ts'o'ok in ts'áaikti'o',[b] yéetel yaan in xúump'attik le naj ts'o'ok in junpáaykuntik utia'al ka alabarta'ak in k'aaba'o'. U máakilo'ob le uláak' lu'umo'obo' yaan u burlarkuba'ob ti' te'ex yo'olal le ba'ax kun úuchul ti' le najo'.[c] **21** Le naja' yaan u p'áatal bey junp'éel naj ts'o'ok u júutule'. Je'el máaxak ka máanak te' tu'ux yano' yaan u ja'ak'al u yóol,[d] yéetel yaan u ya'alik: ‹¿Ba'axten bey úuchik u beetik Jéeoba ti' le lu'um yéetel ti' le naja'?›.[e] **22** Leti'ob túune' yaan u ya'aliko'ob: ‹Tumen leti'obe' tu xúump'atto'ob Jéeoba,[f] u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob, le máax jóo'so'ob ti' u lu'umil Egiptoo',[g] yéetel tumen bino'ob tu paach uláak' dioso'ob, chinlajo'ob tu táano'ob yéetel tu adorarto'ob.[h] Le o'olal tu beetaj u bin k'aasil ti'ob›».[i]

8 Ti' Salomóne' 20 años tu bisaj u beetik u yotoch Jéeoba bey xan u yotoch* le reyo'.[j] **2** Le ka ts'o'oke' Salomóne' tu jel líi'saj le kaajo'ob ts'a'abti' tumen Hiramo'[k] ka tu beetaj u kajtal jujuntúul israelita'ob* te'elo'. **3** Ts'o'ole' Salomóne' bin ba'ate'el tu contra u kaajil Amat-zobáe' ka tu ch'a'aj. **4** Tu líi'saj* xan Tadmor te' desiertoo' bey xan le kaajo'ob ku meyajo'ob utia'al u almacenarta'al ba'alo'obo'.[a] Le kaajo'oba' tu líi'so'ob tu lu'umil Amat.[b] **5** Leti'e' tu líi'saj xan u kaajilo'ob Ka'anal Bet-orón[c] yéetel Kabal Bet-orón,[d] le kaajo'oba' yaan u pak'ilo'ob tu ba'pach, yaan u joonajilo'ob bey xan u trancailo'ob. **6** Tu jel líi'saj xan u kaajil Baalat[e] bey xan tuláakal le kaajo'ob ku meyajo'ob utia'al u almacenarta'al ba'alo'obo', tu líi'saj le kaajo'ob utia'al u ts'áaik u carro'obo',[f] yéetel le kaajo'ob utia'al le máaxo'ob nat'ik tsíimino'. Salomóne' tu beetaj xan tuláakal le ba'ax tu ts'íiboltaj u beetik tu kaajil Jerusalén, te' Líbanoo' bey xan ti' tuláakal le lu'um ku gobernarko'.

7 Tuláakal le máaxo'ob ma' táaka'ano'ob ichil u kaajil Israel[g] je'ex u paalal le itita'ob, le amorreo'ob, le perizita'ob, le eveo'ob, yéetel le jebuseo'obo',[h] **8** ts'a'abo'ob tumen Salomón utia'al ka meyajnako'ob bey esclavo'ob tak te' k'iino'oba'.[i] Leti'obe' leti'e máaxo'ob ma' xu'ulsa'abo'ob tumen le israelita'obo'.[j] **9** Chéen ba'ale' Salomóne' ma' tu esclavizartaj mix juntúul israelitai',[k] ba'axe' tu ts'áaj u beet u soldadoilo'ob, u nuuktakil le máaxo'ob manejartik u carro'obo' yéetel u nuuktakil le máaxo'ob ku nat'ko'ob

CAP 7

a Éx 20:5 1Re 9:6-9

b Dt 4:25, 26 2Re 17:20

c Dt 28:37 Jer 24:9

d 2Cr 29:8 Da 9:12

e Dt 29:24, 25 2Re 25:8, 9 Jer 22:8, 9

f 2Cr 15:2

g Éx 12:51

h Isa 2:8 Jer 2:11

i 2Cr 36:17

CAP 8

j 1Re 6:37, 38 1Re 7:1 1Re 9:10

k 1Re 5:1

Columna 2

a 1Re 9:17-19

b 2Re 14:28

c Jos 16:5

d Jos 16:1, 3 1Cr 7:24

e Jos 19:44, 48

f 1Re 4:26

g 1Re 9:20-23

h Gé 15:18-21 Nú 13:29

i Jos 16:10 2Cr 2:17, 18

j Jos 15:63 Jos 17:12

k Le 25:39

8:1 *Wa «palacio». **8:2** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Israel».

8:4 * Wa «Tu jel líi'saj».

tsíimino'.[a] **10** Yaan ka'ach 250 u túulal u nuuktakil le comisario'ob u ts'aamaj Salomóno'. Leti'ob ilik ka'ach le meyaj ku beetik le máako'obo'.[b]

11 Salomóne' tu beetaj u luk'ul u hija Faraón*[c] te' tu Kaajal Davido' ka tu bisaj kajtal te' naj tu beetajti'o'.[d] Bey tu beetilo' tumen leti'e' tu ya'alaj: «Kex in watane', leti'e' ma' unaj u p'áatal kajtal tu yotoch David u reyil Israeli', tumen le lugaro'ob tu'ux ts'o'ok u yoksa'al u cajail u pacto Jéeobao' santo'ob».[e]

12 Salomón túune' tu k'ubaj tóokbil sacrificio'ob[f] ti' Jéeoba, tu k'ubaj te' altar[g] tu beetaj utia'al Jéeoba aktáan ti' le pórtico yaan te' entradao'.[h] **13** Leti'e' ma' xu'ul u k'ubik le ofrenda'ob a'ala'an tumen Moisés unaj u k'u'ubul te' Sábado'obo',[i] tu k'iinilo'ob túumben luna,[j] bey xan tu k'iinilo'ob le óoxp'éel fiesta'ob ku beeta'al cada año':[k] u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo',*[l] u Fiestail le Semana'obo'[m] yéetel u Fiestail le Paselo'obo'.#[n] **14** Leti'e' tu jatsaj xan le sacerdote'ob[o] utia'al ka meyajnako'obo', tu ts'áajo'ob je'ex úuchik u ya'ala'al tumen David, u papáo'. Tu ts'áaj le levita'ob te' tu'ux unaj u meyajo'obo', tu ts'áajo'ob utia'al u alabarko'ob[p] Dios yéetel utia'al u yáantko'ob* le sacerdote'ob sáamsamalo'. Tu jatsaj xan le máaxo'ob kanáantik le joonajo'obo' yéetel tu ya'alajti'ob ba'ax joonajil ken u kanáanto'ob.[a] Tu beetaj je'ex tu ya'alil David, le máax meyajt le u jaajil Dioso'. **15** Leti'obe' ma' xu'ul u beetko'ob tuláakal le ba'ax tu ya'alaj le rey ti' le sacerdote'ob yéetel ti' le levita'obo', tu beeto'ob xan le ba'ax tu ya'alaj yo'olal le almacéno'obo'. **16** Tuláakal le meyaj beeta'ab tu yotoch Jéeobao',[b] Salomóne' tu yilaj ka beeta'ak jach tu tsoolol,* bey úuchik desde le ka ts'a'ab u cimientoilo' tak ka ts'o'oksa'abi. Bey túun úuchik u ts'o'oksa'al u yotoch Jéeobao'.[c]

17 Te' k'iino'ob je'elo' Salomóne' bin tu lu'umil Edom,[d] bin te' lugar ku k'aaba'tik Ezión-guéber[e] yéetel Eloto',[f] le lugaro'oba' tia'ano'ob jáal ja'e'. **18** Hirame'[g] tu túuxtaj u j-meyajo'ob utia'al ka u biso'ob ti' Salomón barco'ob bey xan máako'ob jach u yojlo'ob máan te' k'áa'náabo'. Leti'obe' ku múul bino'ob yéetel le máaxo'ob meyajtik Salomón tak Ofiro',[h] yéetel desde te'elo' ku ch'a'iko'ob 15 toneladas yéetel 390 kilos* oro,[i] yéetel ku bisko'ob tu yiknal Salomón.[j]

9 U reinail Sebae'[k] tu yu'ubaj u yúuchul t'aan tu yo'olal Salomón, le o'olal taal tu kaajil Jerusalén utia'al u

8:11 *Ilawil página 2563. **8:13** *Ilawil «U Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'», página 2584. #Ilawil «U Fiestail le Paselo'obo'», página 2584.

8:14 *Wa «utia'al u meyajo'ob tu táan le sacerdote'obo'». **8:16** *Wa «bix ts'o'oksa'abik». **8:18** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «450 talentos».

CAP 8

a 1Sa 8:11, 12
b 1Re 5:16
1Re 9:23
2Cr 2:18
c 1Re 3:1
d 1Re 7:8
1Re 9:24
e Éx 29:43
f Le 1:3
g 2Cr 4:1
h 1Re 6:3
i Nú 28:9
j Nú 28:11-15
k Dt 16:16
l Le 23:6
m Le 23:15, 16
n Le 23:34
o 1Cr 24:1
p 1Cr 6:31, 32
1Cr 15:16
1Cr 16:37, 42
1Cr 25:1

Columna 2

a 1Cr 26:1
b 1Re 6:1
c 1Re 7:51
d 1Re 9:26-28
e Nú 33:1, 35
1Re 22:48
f Dt 2:8
2Re 14:21, 22
2Re 16:6
g 2Sa 5:11
h 1Re 22:48
Sl 45:9
i 1Re 10:22
j Ec 2:8

CAP 9

k Mt 12:42
Lu 11:31

k'áatik ti' Salomón ba'alo'ob ma' chéen ch'a'abil u núuka'ali'. Le ka k'uche' láak'inta'an tumen ya'ab máako'ob, taal yéetel camello'ob u kuchmo'ob ki'ibok aceite, tu taasaj ya'ab oro[a] bey xan jats'uts tuunicho'ob. Leti'e' ook te' tu'ux yaan Salomóno' ka tu k'áatajti' tuláakal le ba'ax u k'áat u yojéelto'.[b] **2** Salomón túune' tu núukajti' tuláakal le ba'ax tu k'áato', mix ba'al istikyaj* úuchik u núukikti'.

3 U reinail Sebae' tu yilaj buka'aj na'at yaan ti' Salomón,[c] tu yilaj le naj tu beeto',[d] **4** le janal ku ts'a'abal tu mesao'[e] yéetel le bix kulik le máaxo'ob meyajtiko'. Tu yilaj xan le bix u servirta'al le janal tumen u sirviente'obo' yéetel bix le nook'o'ob u ts'aamo'obo', tu yilaj bix le máako'ob servirtik vinoo' bey xan bix le nook'o'ob u ts'aamo'obo'. Ts'o'ole' tu yilaj bix le tóokbil sacrificio'ob mantats' ku k'ubik Salomón tu yotoch Jéeobao'.[f] Le ka tu yilaj tuláakal lela', le reinao' ja'ak' u yóol, hasta p'áat bey mina'an u muuk'e'. **5** Leti' túune' tu ya'alaj ti' le reyo': «Te' tu'ux kaja'aneno' tin wu'uyaj u yúuchul t'aan yo'olal le ba'alo'ob ts'o'ok a beetko'* bey xan yo'olal le na'at yaantecho'. Yéetel ts'o'ok in wilke' jaaj le ba'ax tin wu'uyo'. **6** Tene' ma' tin creertik ka'ach le ba'ax tin wu'uyaj u ya'ala'alo', chéen ba'ale' beora ts'o'ok in wilka' kin creertik.[a] Yéetel u jaajile' le ba'axo'ob a'ala'abteno' mix u táanchumuk ti' le buka'aj na'at yaantecho'.[b] Maas ya'ab le na'at yéetel le ayik'alilo'ob yaantech ke le tin wu'uyaj u ya'ala'alo'.[c] **7** ¡Ki'imak u yóol a kaajal! ¡Ki'imak u yóol xan le máaxo'ob meyajtikecho', tumen leti'obe' mantats' táan u yu'ubiko'ob le na'at ka we'esik le kéen t'aanakecho'! **8** Alabarta'ak Jéeoba a Dios, tumen leti'e' ts'o'ok u ye'esiktech u yutsil úuchik u beetik a kutal tu trono, utia'al ka gobernarnakech tu k'aaba' Jéeoba a Dios. Leti'e' u yaabiltmaj Israel,[d] yéetel mantats' bey ken u beetilo', le o'olal tu ts'áajech bey rey utia'al a juzgar je'ex unaje'».

9 Le reinao' tu ts'áaj ti' Salomón 4 toneladas yéetel 104 kilos* oro[e] bey xan ya'abkach ki'ibok aceite yéetel jats'uts tuunicho'ob. Mix juntéen ka'a taasa'ab ti' Salomón le buka'aj ki'ibok aceite taasa'abti' tumen u reinail Sebao'.[f]

10 Ts'o'ole' le máaxo'ob meyajtik Hiram bey xan le máaxo'ob meyajtik Salomóno' ku taasko'ob ka'ach u oroil Ofir,*[g] u che'ilo'ob algum bey xan jats'uts tuunicho'ob.[h] **11** Le u che'ilo'ob algumo' leti'e meyajnaj ti' le rey utia'al u beetik escalones tu yotoch Jéeoba[i] yéetel

CAP 9

a Sl 72:15
b 1Re 10:1-3
c 1Re 3:28 Ec 12:9
d 1Re 10:4-9
e 1Re 4:22, 23
f 2Cr 8:12, 13

Columna 2

a Lu 11:31
b Ec 1:16
c 1Re 4:31, 34 2Cr 1:11, 12
d 2Cr 2:11
e Sl 72:10
f 1Re 10:10
g 1Re 9:27, 28 1Re 10:22 2Cr 8:18
h 1Re 10:11, 12
i 1Re 6:8

9:2 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mix ba'al ta'aka'an». **9:5** * Wa «a wa'aliko'».

9:9 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «120 talentos». **9:10** * Junp'éel lugar jach k'aj óola'an tumen ti' ku jóo'sa'al ka'ach ya'abkach ma'alob oroi'.

tu yotoch* le reyo'.[a] Yéetel le che'a' tu beetaj arpa'ob bey xan u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob utia'al le máaxo'ob ku k'aayo'obo'.[b] Le clase che'a' mix juntéen ila'ak ka'ach tu lu'umil Judá.

12 Le rey Salomóno' tu síiaj ti' u reinail Seba tuláakal le ba'axo'ob tu ts'íiboltaj yéetel tu k'áato', tu ts'áajti' maas ti' le buka'aj tu taasaj ti' le reyo'.* Le ka ts'o'oke' le reina yéetel le máaxo'ob meyajtiko' suunajo'ob te' lu'um tu'ux kaja'ano'obo'.[c]

13 Cada añoe' Salomóne' ku k'amik ka'ach kex 22 toneladas yéetel 777 kilos* oro,[d] **14** lela' aparte ti' le buka'aj oro yéetel plata ku ts'a'abalti' tumen le j-koonolo'obo', tumen tuláakal u reyo'ob le árabe'obo' bey xan tumen le máaxo'ob gobernartik le lu'umo'.[e]

15 Le rey Salomóno' tu beetaj 200 nukuch escudo'ob, tu beetaj yéetel oro xa'ak'ta'an yéetel uláak' metal[f] (cada escudoe' pi'ix yéetel 6 kilos yéetel 840 gramos* oro xa'ak'ta'an).[g] **16** Tu beetaj xan 300 mejen escudo'ob,* tu beetaj yéetel oro xa'ak'ta'an yéetel uláak' metal (cada chan escudoe' pi'ix yéetel junp'éel kilo yéetel 710 gramos* oro xa'ak'ta'an). Le ka ts'o'oke' le reyo' tu ch'a'aj le ba'alo'oba' ka tu ts'áaj te' Naj Yaan tu K'áaxil Líbanoo'.[a]

17 Le reyo' tu beetaj xan junp'éel nojoch trono de marfil ka tu láaj pixaj yéetel oro puro.[b] **18** Beeta'ab xan seis escalones utia'al ka na'akak máak tak te' tu'ux yaan le tronoo', yéetel beeta'ab junp'éel nu'ukul de oro utia'al u t'alkúuntik u yook le reyo', le nu'ukula' nuupul yanil ka'ach ti' le tronoo'. Ti' cada junp'éel u tséel le tronoo' yaan tu'ux u yets'kúuntik u k'ab máaki', yéetel tu tséel cada junp'éel ti' le tu'ux ku yets'kúuntik u k'ab máako' ts'a'ab juntúul leóni'.[c] **19** Tu ka'atséelil cada junp'éel ti' le seis escaloneso' ts'a'ab juntúul leóni', 12 u túulalo'ob ka'achi.[d] Mina'an uláak' rey u beet junp'éel ba'al je'ex lela'. **20** De oro tuláakal le vaso'ob yaan ka'ach ti' le rey Salomóno', yéetel de oro puro tuláakal le nu'ukulo'ob yaanti' te' Naj Yaan tu K'áaxil Líbanoo'. Mina'an mix ba'al beeta'an de platai', tumen tu k'iinilo'ob Salomóne' le platao' ku yila'al bey mix ba'ale'.[e] **21** Ti' le reyo' yaan ka'ach barco'ob ku bino'ob tak Tarsis,[f] le barco'oba' nu'ukta'ano'ob tumen le máaxo'ob meyajtik Hiramo'.[g] Juntéen cada tres años barcoilo'ob Tarsise' ku taasko'ob oro, plata, marfil,[h] mono'ob yéetel pavorrealo'ob.

9:11 *Wa «palacio». **9:12** *Uláak' bix u traducirta'ale' «maas ti' le ku tojoltik le ba'axo'ob tu taasaj u síi ti' le reyo'». **9:13** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «666 talentos». **9:15** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «600 siclos». **9:16** *Le mejen escudo'oba' leti'e suuk u meyaj ka'ach ti' le arquero'obo'.

9:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tres minas». Ilawil «Mina», página 2571.

CAP 9

a 1Re 7:1

b 1Cr 25:1
Sl 92:3

c 1Re 10:13

d 1Re 10:14, 15
2Cr 1:15
Sl 68:29
Sl 72:15

e Sl 72:10

f 2Cr 12:9

g 1Re 10:16, 17

Columna 2

a 1Re 7:2

b 1Re 10:18-20

c Gé 49:9

d Nú 23:24

e 1Re 10:21, 22
1Re 10:27

f Sl 72:10
Jon 1:3

g 1Re 9:27

h 1Re 10:18

22 Bey túuno' Salomón ka'ache' leti'e rey maas ayik'al yéetel maas yaan u na'at ti' tuláakal le u maasil reyo'ob yano'ob te' lu'umo'.[a] **23** Tuláakal u reyilo'ob le lu'umo' ku kaxtiko'ob u modoil u yilko'ob* Salomón utia'al u yu'ubiko'ob le na'at ts'a'anti' tumen le u jaajil Dioso'.[b] **24** Cada añoe' le máaxo'ob ku bin u xíimbalto'ob le reyo' ku bisko'ob jun-p'éel regalo ti', ku síiko'obti' ba'alo'ob de plata, de oro, nook'o'ob,[c] armadura'ob, ki'ibok aceite, tsíimino'ob yéetel mula'ob. **25** Ti' Salomóne' yaan ka'ach 4,000 corralo'ob utia'al u ts'a'abal le tsíimino'obo', yaanti' carro'ob bey xan 12,000 tsíimino'ob.*[d] Tuláakal lelo'oba' tu ts'áajo'ob te' kaajo'ob tu'ux ku ts'a'abal le carro'obo' bey xan naats' te' tu'ux kaja'an tu kaajil Jerusaléno'.[e] **26** Salomóne' gobernarnaj yóok'ol tuláakal le reyo'ob yano'ob desde te' Ríoo'* tak tu lu'um le filisteo'obo' yéetel ku k'uchul tak tu fronterail Egipto.[f] **27** Le reyo' tu beetaj u jach ya'abtal le plata tu kaajil Jerusaléno', tu beetaj u ya'abtal je'ex u ya'abil le tuunicho'obo'. Tu juntartaj xan jach ya'ab u che'ilo'ob cedro, jach ya'ab je'ex le u che'ilo'ob sicómoro yaan te' Sefelán'.[g] **28** Le tsíimino'ob yaan ka'ach ti' Salomóno' ku taasa'alo'ob desde Egipto[a] bey xan desde tuláakal le uláak' lu'umilo'obo'.

29 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Salomón,[b] desde tu káajbal tak tu ts'o'okbale', ts'íibta'ab tumen Natán[c] le profetao' bey xan te' profecía tu ya'alaj Ajiya[d] le silonitao'. Le profeta Idóo'*[e] t'aanaj xan tu yo'olal Salomón le ka ts'íibnaj yo'olal Jeroboán[f] u hijo Nebato'. **30** Tuláakal le k'iino'ob reinarnaj Salomón tu kaajil Jerusaléno' tu chukaj 40 años. **31** Salomón túune' kíime'* ka mu'uk tu Kaajal David.[g] Tu lugare' káaj u beetik u reyil Reoboam, u hijo.[h]

10 Reoboame' bin tu kaajil Sikem[i] tumen tuláakal u kajnáalilo'ob Israele' bino'ob Sikem utia'al ka u beeto'ob reyil.[j] **2** Chéen p'elak tu yojéeltil Jeroboán[k] u hijo Nebate', luk' Egiptoe' ka suunaji (leti'e' tia'an ka'ach Egiptoe' tumen púuts' ti' le rey Salomóno').[l] **3** Leti'ob túune' tu túuxto'ob t'anbil Jeroboán, leti' túune' taal junmúuch' yéetel tuláakal u kaajil Israel tu yiknal Reoboame' ka tu ya'alo'obti': **4** «A papáe' tu beetaj u aaltal k-kuuch.[m] Chéen ba'ale' wa teech ka beetik ma' k-sen meyaje' yéetel ka sáalkuntik le kuuch jach aal* tu ts'áaj a papá t-óok'olo', to'one' yaan k-meyajtikech».

CAP 9

a 1Re 3:12, 13; 1Re 4:29; 1Re 10:23-25

b 1Re 3:28; 1Re 4:34; 2Cr 1:12; Pr 2:6

c Mt 6:29

d Dt 17:16; 1Re 4:26

e 1Re 10:26

f 1Re 4:21

g 1Re 10:27; 1Cr 27:28

Columna 2

a 1Re 10:28; 2Cr 1:16

b 1Re 11:41-43

c 2Sa 7:2; 2Sa 12:1; 1Re 1:8; 1Cr 29:29

d 1Re 11:30, 31; 1Re 14:2; 1Re 14:6, 10

e 2Cr 12:15; 2Cr 13:22

f 1Re 11:26

g 2Sa 5:9; 1Re 2:10

h 1Re 14:21

CAP 10

i Jos 20:7; Jos 24:1; Jue 9:1

j 1Re 12:1-4

k 1Re 11:28

l 1Re 11:40

m 1Sa 8:11-18; 1Re 4:7

9:23 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku kaxtiko'ob ka'ach u táan u yich». **9:25** * Wa «máako'ob ku nat'ko'ob tsíimino'ob». **9:26** * Uláak' bix k'aj óola'anile' Éufrates.

9:29 * Wa «Idó, le máax ku ya'alik ba'ax ku taal u k'iinilo'». **9:31** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob». **10:4** * Wa «ku pech'iko'on».

CAP 10

5 Reoboam túune' tu ya'alajti'ob: «Suunen a wilene'ex ich tres días». Le máako'ob túuno' bino'ob.[a] **6** Le rey Reoboamo' tu k'áataj u yáantaj u nuuktakil le kaaj tu meyajto'ob u papáo'. Le máako'oba' leti'e tu meyajto'ob Salomón mientras kuxa'ano'. Leti'e' tu k'áatajti'ob: «¿Ba'ax ka tuklike'ex unaj in núukik ti' le kaajo'?». **7** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Wa ka we'esik a wutsil ti' le kaajo', ka beetik le ba'ax ku k'áatko'obo' yéetel ka núukikti'ob yéetel utsile', leti'obe' yaan u meyajtikecho'ob mantats'».

8 Chéen ba'ale' Reoboame' ma' tu yóotaj u beet le ba'ax a'ala'abti' tumen u nuuktakil le kaajo'. Ba'axe' tu kaxtaj u yáantaj le táankelmo'ob líik'o'ob tu yéetelo', le máaxo'ob meyajtik beoraa'.[b] **9** Leti'e' tu k'áatajti'ob: «¿Ba'ax ka tuklike'ex unaj k-núukik ti' le kaaj tu ya'alajten: ‹Sáalkunt le kuuch tu ts'áaj a papá t-óok'olo›?». **10** Le táankelmo'ob líik'o'ob tu yéetelo' tu ya'alo'obti': «Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alik ti' le máaxo'ob a'altech: ‹A papáe' tu beetaj u aaltal k-kuuch. Chéen ba'ale' teche' unaj a sáalkuntik k-kuuch›, lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alikti'oba': ‹Tene' yaan in ts'áaikte'ex maas ya'ab meyaj ke le tu ts'áajte'ex in papáo'.* **11** In papáe' tu ts'áaj junp'éel kuuch jach aal ta wóok'ole'ex, chéen ba'ale' tene' yaan in beetik u maas aaltal a kuuche'ex. In papáe' tu castigarte'ex yéetel junp'éel chicote, chéen ba'ale' tene' maas yaj ken in castigartile'ex, yaan in jats'ke'ex yéetel junp'éel chicote yaan u punta'ob›».

12 Le ka máan tres díase' Jeroboán yéetel tuláakal le kaajo' taalo'ob tu yiknal Reoboam, tu beeto'ob le ba'ax a'ala'abti'oba': «Ich tres díase' ka suut a wilene'ex».[a] **13** Chéen ba'ale' le reyo' jach k'aas bix úuchik u t'anik le kaajo', ma' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti' tumen u nuuktakil le kaajo'. **14** Leti'e' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti' tumen le táankelmo'obo', tu ya'alajti'ob: «Tene' yaan in beetik u maas aaltal a kuuche'ex, yaan in ts'áaik u maasil ta wóok'ole'ex. In papáe' tu castigarte'ex yéetel junp'éel chicote, chéen ba'ale' tene' maas yaj ken in castigartile'ex, yaan in beetik yéetel junp'éel chicote yaan u punta'ob». **15** Le rey túuno' ma' tu yu'ubaj le ba'ax tu ya'alaj le kaajo' tumen tuláakal le ba'alo'oba' leti'e u jaajil Dios beet u yúuchlo'.[b] Tu beetaj u yúuchul utia'al ka béeyak le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ti' Jeroboán, u hijo Nebat, tu chi' Ajiya[c] le silonitao'.

16 Le ka tu yilaj u kaajil Israel ma' tu yóotaj le rey u beet le ba'ax ku ya'aliko'obo', leti'obe' tu núuko'ob ti' le reyo': «¿Ba'ax yaan k-il yéetel David? To'one' mina'anto'on mix junp'éel herencia yéetel u hijo Jesé. U kaajil Israel,

Columna 2

a 1Re 12:5-7

b 1Re 12:8-11

a 1Re 12:12-15

b Dt 2:30
2Sa 17:14

c 1Re 11:29-31

10:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «U t'uupil in dedo'obe' yaan u p'áatal maas polok ke u cadera in papá».

cada juntúule' suunak u adorart u dios tu ka'atéen. ¡Beoraa', u paalale'ex David,[a] kanáantaba'ex ta juunale'ex!». Le ka ts'o'ok lelo' tuláakal u kajnáalilo'ob Israele' suunajo'ob tu yotocho'ob.[b]

17 Chéen ba'ale' le rey Reoboamo' seguernaj u gobernar yóok'ol le israelita'ob kajakbalo'ob tu kaajilo'ob Judáo'.[c]

18 Le ka ts'o'oke' le rey Reoboamo' tu túuxtaj Aadoram[d] tu yiknal le israelita'obo'. Aadorame' leti' nu'uktik ka'ach le máaxo'ob yéeya'ano'ob utia'al u meyajtiko'ob le reyo'. Chéen ba'ale' le israelita'obo' tu muruxtunto'ob Aadoram hasta ka kíimi. Le rey Reoboam túuno' tu kaxtaj bix u na'akal tu carroe', ka púuts' tak tu kaajil Jerusalén.[e] **19** Tak bejla'e' le israelita'obo' u ts'aamuba'ob tu contra u familia David.

11 Le ka k'uch Reoboam tu kaajil Jerusaléne' tu séeba'anil tu much'kíintaj u tribu Judá bey xan u tribu Benjamín.[f] Tu much'kíintaj 180,000 soldado'ob ka'ansa'ano'ob* ba'ate'el. Leti'e' tu much'kíinto'ob utia'al ka xi'iko'ob ba'ate'el tu contra Israel, utia'al beyo' ka suunak le reino tu k'abo'.[g] **2** Jéeoba túune' tu t'anaj Semaya,[h] le máax meyajtik le u jaajil Dioso', ka tu ya'alajti': **3** «A'al ti' Reoboam, u hijo Salomón, u reyil Judá, yéetel a'al ti' tuláakal le israelita'ob yano'ob tu tribu Judá yéetel tu tribu Benjamíno': **4** ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Ma' unaj a na'akle'ex ba'ate'el tu contra a wéet israelitaile'exi'. Cada juntúule' unaj u suut tu yotoch, tumen teen beet u yúuchul le je'ela'»».[a] Leti'ob túune' tu yu'ubo'ob le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao' ka suunajo'ob tu yotocho'ob, ma' bino'ob ba'ate'el tu contra Jeroboáni'.

5 Reoboame' kajlaj tu kaajil Jerusalén, yéetel tu líi'saj kaajo'ob yaan u pak'ilo'ob tu lu'umil Judá. **6** Tu líi'saj* u kaajilo'ob Belén,[b] Etam, Tekoaj,[c] **7** Bet-zur, Socó,[d] Adulam,[e] **8** Gat,[f] Maaresa, Zif,[g] **9** Adoraim, Lakís,[h] Azecá,[i] **10** Zorá, Ayalón[j] yéetel Hebrón.[k] Le kaajo'ob yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho'oba' tia'ano'ob ka'ach tu lu'umilo'ob Judá yéetel Benjamíne'. **11** Ts'o'ole' tu beetaj u maas antal u muuk' le kaajo'ob yaan u nukuch pak'ilo'ob tu ba'pacho'obo'. Te' kaajo'oba' tu ts'áaj xan jujuntúul ti' u nuuktakil le soldado'obo', tu ts'áaj janal bey xan aceite yéetel vinoi'. **12** Ti' tuláakal le kaajo'obo' tu ts'áaj xan nukuch escudo'ob yéetel lanza'obi'. Tu beetaj u jach antal u muuk' le kaajo'oba', yéetel seguernaj u gobernar yóok'ol u tribu Judá yéetel yóok'ol u tribu Benjamín.

13 Tuláakal le sacerdote'ob yéetel le levita'ob yano'ob ti' tuláakal u lu'umil Israelo' jóok'o'ob ti' tuláakal u lu'umo'ob utia'al

11:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máako'ob yéeya'ano'ob».

11:6 *Wa «Tu beetaj u maas yantal u muuk'».

CAP 10
a 1Re 11:32
b 1Re 12:16, 17
c 1Re 11:35, 36
d 2Sa 20:24 1Re 4:6
e 1Re 12:18, 19

CAP 11
f Gé 49:27 2Cr 14:8
g 1Re 12:21-24
h 2Cr 12:15

Columna 2
a 1Re 11:31 2Cr 10:15
b Gé 35:19 Mt 2:1
c Am 1:1
d 2Cr 28:18
e 1Sa 22:1
f 1Cr 18:1
g 1Sa 23:14
h 2Cr 32:9
i Jos 10:10 Jer 34:7
j Jos 19:42, 48
k Jos 14:14, 15 2Sa 2:1

ka xi'ik u apoyarto'ob Reoboam. **14** Le levita'obo' tu p'ato'ob u k'aaxo'ob yéetel le ba'axo'ob yaanti'obo'[a] ka bino'ob tak Judá yéetel Jerusalén, bino'obi' tumen Jeroboán yéetel u hijo'obe' tu ya'alo'obti'ob ma' u seguer u meyajo'ob bey u sacerdote'ob Jéeobae'.[b] **15** Jeroboán túune' tu ts'áaj uláak' máako'ob utia'al u beetik u sacerdoteilo'ob te' ka'anal lugaro'obo',[c] utia'al u meyajtiko'ob le demonio'ob chíika'ano'ob ti' chivo'obo'*[d] bey xan utia'al u meyajtiko'ob le chan wakaxo'ob u beetmo'.[e] **16** Le máaxo'ob tu jaajil u yóol u puksi'ik'alo'ob taak ka'ach u nats'kuba'ob ti' Jéeoba u Dios Israele' bino'ob xan tu paach le sacerdote'ob yéetel le levita'obo'. Bino'ob tu yéetelo'ob tak tu kaajil Jerusalén utia'al u k'ubko'ob sacrificio'ob ti' Jéeoba, u Dios u yúuchben láak'tsilo'obo'. Le máaxo'ob bino'obo' ti' tuláakal u tribuilo'ob Israel u taalo'ob.[f] **17** Leti'obe' ichil tres añose' tu beeto'ob u maas antal u muuk' le gobierno yaan Judáo', yéetel tu apoyarto'ob Reoboam u hijo Salomón. Tu beeto'ob je'ex úuchik u beetik David yéetel Salomóne', bey úuchik u beetko'ob ich tres añoso'.

18 Reoboame' ts'o'ok u beel yéetel Maalat. U papá Maalate' Jerimot yéetel u maamae' Abiyail. Jerimote' u hijo David, yéetel Abiyaile' u hija Eliab, Eliabe' u hijo Jesé.[a] **19** Le ka máan k'iine' Maalate' yanchaj u hijo'ob, u k'aaba'obe' Jeús, Semarías yéetel Zaam. **20** Reoboame' ts'o'ok u beel xan yéetel Maaká u yáabil Absalón.[b] Le ka máan k'iine' Maakáe' yanchaj u hijo'ob, u k'aaba'obe' Abías,[c] Atay, Zizá yéetel Selomit. **21** Reoboame' jach tu yaabiltaj Maaká u yáabil Absalón, tu maas yaabiltaj ke tuláakal le u maasil u yatano'obo'.[d] Leti'e' yanchaj 18 u túulal u yatano'ob, yéetel tu ch'a'aj uláak' 60 ko'olelo'ob.* Ts'o'ole' yanchaj 28 u túulal u hijo'ob yéetel 60 u túulal u hija'ob. **22** Reoboame' tu ts'áaj Abías u hijo Maaká utia'al u beetik u nojchil ichil u suku'uno'ob yéetel utia'al u nu'uktiko'ob. Tu beetaj beyo' tumen u k'áat ka'ach u ts'áa Abías utia'al ka u beet u reyil. **23** Reoboame' tu ch'a'tuklaj ma'alob ba'ax ken u beete, le o'olal tu túuxtaj* u hijo'ob te' lu'umo'ob yaan Judá yéetel Benjamíno', tu ts'áajo'ob te' kaajo'ob yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho'obo',[e] tu ts'áajti'ob ya'ab ba'al u jaanto'ob yéetel tu ts'o'oksaj u beelo'ob yéetel ya'ab ko'olelo'ob.

12 Reoboame' chéen p'elak yanchajik u muuk' u reino,[f] yéetel chéen p'elak yanchajik u páajtalile' xu'ul u beetik ba'ax ku ya'alik u Ley Jéeoba.[g] Bey xan tu beetil tuláakal u kajnáalilo'ob Is-

CAP 11

a Nú 35:2, 3

b 1Re 12:31, 32

c 1Re 13:33

d Le 17:7

e 1Re 12:26, 28

f Dt 12:11
1Cr 22:1
2Cr 15:8, 9
2Cr 30:10, 11

Columna 2

a 1Sa 16:6
1Sa 17:13

b 2Sa 13:1
2Sa 18:33

c 1Re 15:1
2Cr 12:16
Mt 1:7

d Dt 17:17

e 2Cr 11:5, 11

CAP 12

f 2Cr 11:17

g Dt 32:15
2Cr 26:11, 16

11:15 *Ma' xaane' le máako'ob adorarko'obo' ku tukliko'obe' le ba'alo'oba' yaan u tso'otselo'ob yéetel chíika'ano'ob ti' chivo'ob.

11:21 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina». Ilawil «Concubina», página 2559. **11:23** *Wa «tu t'oxaj».

raelo'. **2** Le ka tu ts'áaj cinco años káajak u beetik u reyil Reoboame' taal ba'ateltbil u kaajil Jerusalén tumen Sisak[a] u reyil Egipto. Lela' bey úuchiko' tumen tuláakal le israelita'obo' tu traicionarto'ob Jéeoba. **3** Sisake' desde Egipto taal yéetel 1,200 u p'éelal u carroilo'ob ba'ate'el, 60,000 soldado'ob ku nat'ko'ob tsíimin bey xan yéetel ya'ab uláak' soldado'ob libio'ob, sukiyimo'ob yéetel etíope'ob.[b] **4** Tu lu'umil Judáe', Sisake' tu ch'a'aj le kaajo'ob yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho'obo', yéetel k'uch tak Jerusalén.

5 Semaya[c] le profetao' bin te' tu'ux yaan Reoboam yéetel u príncipeilo'ob Judáo'. Leti'obe' u much'muba'ob ka'ach tu kaajil Jerusalén úuchik u taal ba'ate'el Sisak tu contra'ob. Semayae' tu ya'alajti'ob: «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobao': ‹Te'exe' ts'o'ok a xúump'atkene'ex, le o'olal teen xane' ts'o'ok in xúump'atke'ex[d] tu k'ab Sisak›». **6** Le ka tu yu'ubo'ob lelo', le rey yéetel u príncipeilo'ob Israele' tu mixba'alkúuntuba'obe'[e] ka tu ya'alo'ob: «Jéeobae' justo». **7** Le ka tu yilaj Jéeoba ba'ax ts'o'ok u beetko'obe', Jéeobae' tu ya'alaj ti' Semaya: «Leti'obe' ts'o'ok u mixba'alkúuntkuba'ob, le o'olale' ma' ken in xu'ulsti'ob,[f] ichil junp'íit k'iine' yaan in salvarko'ob. Ma' kun meyajten Sisak utia'al in we'esik jach p'uja'anen tu contra Jerusalén. **8** Chéen ba'ale' yaan u k'uchul u beetuba'ob u sirviente'ob, beyo' yaan u yilko'ob de ke jela'an in meyajta'al teen yéetel jela'an u meyajta'al u reyilo'ob* le uláak' kaajo'obo'».

9 Sisak u reyil Egiptoe' ba'atelnaj tu contra Jerusaléne' ka tu ch'a'aj le ba'alo'ob ko'ojtak yaan ka'ach tu yotoch Jéeobao'[a] bey xan le ba'alo'ob ko'ojtak yaan ka'ach tu yotoch* le reyo'. Tu ch'a'aj tuláakal ba'al, tak le escudo'ob de oro tu beetaj le rey Salomóno'.[b] **10** Le o'olale' le rey Reoboamo' tu beetaj escudo'ob de cobre utia'al u jeelintko'ob, le ka ts'o'oke' tu k'ubéento'ob ti' u nuuktakil le soldado'ob ku kanano'ob* tu joonajil u yotoch le reyo'. **11** Cada ken xi'ik le rey tu yotoch Jéeobao', le máaxo'ob kanáantiko' ku yokol u ch'a'ob le escudo'obo' yéetel ku bisko'ob, le kéen ts'o'okke' ku ka'a sutko'ob te' cuarto tu'ux ku kanano'obo'. **12** Úuchik u mixba'alkúuntkuba le reyo' Jéeobae' xu'ul u p'u'ujul tu yéetel,[c] le o'olal ma' tu xu'ulsaj le kaajo'.[d] Ts'o'ole' yaan xan jujunp'éel ba'alo'ob ma'alobtak ku beetik ka'ach u kajnáalilo'ob Judá.[e]

13 Le rey Reoboamo' jach anchaj u páajtalil tu kaajil Jerusalén yéetel seguernaj u reinar. Leti'e' 41 años yaanti' ka káaj u beetik u reyil, yéetel 17 años xáanchaj táan

---

12:8 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u reino'ob». **12:9** *Wa «palacio». **12:10** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máako'ob ku yáalkabo'ob».

CAP 12

a 1Re 11:40; 1Re 14:25

b Na 3:9

c 1Re 12:22-24

d Dt 28:15; 2Cr 15:2

e 2Cr 33:10, 12

f 1Re 21:29; 2Cr 34:26, 27

Columna 2

a 1Re 7:51

b 1Re 10:16, 17; 1Re 14:25-28

c 2Cr 33:10, 12

d Lam 3:22

e Gé 18:23-25; 1Re 14:1, 13; 2Cr 19:2, 3

u reinar tu kaajil Jerusalén, le kaaj tu yéeyaj Jéeoba ichil tuláakal u tribu'ob Israel utia'al u ts'áaik u k'aaba'o'. U k'aaba' u maama Reoboame' Naamá le ammonitao'.[a] **14** Chéen ba'ale' Reoboame' tu beetaj ba'ax k'aas tu táan Dios tumen ma' tu ch'a'tuklaj u meyajtik Jéeobai'.[b]

15 Tuláakal le ba'axo'ob úuch ichil u kuxtal Reoboam, desde tu káajbal tak tu ts'o'okbale', ti' ts'íibta'ab ichil le ba'axo'ob tu ya'alaj Semaya[c] le profetao' bey xan ichil le ba'axo'ob tu ya'alaj Idó[d] le máax ilik ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo'. Reoboam yéetel Jeroboáne' mantats' táan ka'ach u ba'atelo'ob.[e] **16** Reoboam túune' kíime'* ka mu'uk te' tu Kaajal Davido'.[f] Abías,[g] u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

13 Dieciocho años káajak u reinar Jeroboán ka káaj u beetik u reyil Abías yóok'ol Judá.[h] **2** Tres años xáanchaj táan u reinar Abías tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Micaya,[i] leti' ka'ache' u hija Uriel, juntúul máak ku taal ti' u kaajil Guibea.[j] Yanchaj xan ba'ate'el ichil Abías yéetel Jeroboán.[k]

3 Juntéenjeake' Abías yéetel 400,000 soldado'ob jach ma'alob ka'ansa'anilo'ob* ba'atele'[l] bino'ob ba'ate'el tu contra Jeroboán. Jeroboán xane' bin ba'ate'el tu contra Abías, tu much'kíintaj 800,000 soldado'ob jach ma'alob ka'ansa'anilo'ob* ba'ate'el. **4** Abías túune' bin wa'atal tu yóok'ol le Montaña Zemaraimo', le yaan te' montaña'ob yaan Efraíno', ka tu ya'alaj: «Jeroboán yéetel tuláakal Israel, u'uyene'exi'. **5** ¿Ma' wa a wojle'ex de ke Jéeoba u Dios Israele' tu beetaj junp'éel pacto*[a] tu yéetel David bey xan yéetel u paalal[b] utia'al u gobernarko'ob Israel utia'al mantats'?[c] **6** Chéen ba'ale' Jeroboán[d] u hijo Nebate' tu ts'áajuba tu contra u ts'uulil, tu ts'áajuba tu contra Salomón u hijo David.[e] **7** Jo'op' túun u ya'abtal le máaxo'ob apoyartik Jeroboáno', máako'ob ma'atech u meyajo'ob yéetel mix ba'al u biilalo'ob. Leti'ob túune' tu ts'áajuba'ob tu contra Reoboam u hijo Salomón. Reoboam ka'ache' táankelem yéetel sajak, ma' páajchaj u ba'ate'el tu contra'obi'.

8 Tumen ya'abe'ex yéetel yaante'ex le wakaxo'ob de oro tu beetaj Jeroboán utia'al ka a adorarte'ex bey a diose'exo'[f] beoraa' ka tuklike'ex je'el u páajtal a ba'atele'ex tu contra le u reino Jéeoba u ts'aamaj tu k'ab u paalal Davido'. **9** ¿Ma' wa te'ex tojolch'int u sacerdote'ob Jéeoba,[g] le u paalal Aarón bey xan le levita'obo'? ¿Ma' wa táan a yéeyike'ex sacerdote'ob je'el bix u beetik u kaajilo'ob le

CAP 12

a Dt 23:3
1Re 11:1
1Re 14:21

b 1Sa 7:3
1Re 18:21
Mr 12:30

c 1Re 12:22-24

d 2Cr 9:29
2Cr 13:22

e 1Re 14:30, 31

f 2Sa 5:9

g Mt 1:7

CAP 13

h 1Re 15:1, 2

i 2Cr 11:20, 21

j Jos 18:28
1Sa 10:26

k 1Re 15:6

l 2Cr 11:1

Columna 2

a Sl 89:28, 29

b 2Sa 7:12, 13
1Cr 17:11, 14
Lu 1:32

c Gé 49:10
2Sa 7:8
Sl 78:70, 71

d 2Cr 10:2

e 1Re 11:26, 27
1Re 12:20

f 1Re 12:26, 28
2Cr 11:15

g 2Cr 11:14

12:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob». **13:3** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máako'ob yéeya'ano'ob».

13:5 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u pactoil ta'ab».

uláak' lu'umo'obo'?[a] Tumen je'el máaxak ka u taas u k'ub juntúul táankelem toro yéetel siete xibil tamano'obe' te'exe' ka yéeyike'ex utia'al ka u beetuba sacerdote ti' ba'alo'ob ma' dioso'obi'. **10** Chéen ba'ale' to'one' k-Diose' Jéeoba[b] yéetel ma' k-xúump'atti'. K-sacerdote'obe' u paalal Aarón, leti'obe' táan u meyajtiko'ob Jéeoba, yéetel ku yáanta'alo'ob tumen le levita'obo'. **11** Leti'obe' sáamsamal de temprano yéetel de tardee'[c] ku beetko'ob u buts'ilankil le tóokbil ofrenda'ob junmúuch' yéetel le ki'ibok incienso[d] tu táan Jéeobao'. Tu yóok'ol le mesa de oro puroo' ku ts'áaiko'ob le waaj[e] ku k'u'ubul ti' Dioso',* yéetel sáamsamal de tardee'[f] ku t'abko'ob u lámparailo'ob le candelabro de oroo'.[g] To'one' k-ilik ka beeta'ak tuláakal lela' tumen táan k-ilik k-ts'o'okbesik le ba'ax u ya'almaj Jéeoba k-Dioso'. Chéen ba'ale' te'exe' ts'o'ok a xúump'atke'ex Dios. **12** Beora túuna', ¡ilawile'ex!, le u jaajil Dioso' táan u nu'uktiko'on yéetel u sacerdote'ob. Le sacerdote'obo' yaan u trompeta'ob utia'al u yustiko'ob le kéen ba'atelnako'on ta contra'exo'. U máakile'ex Israel, ma' a ba'atele'ex tu contra Jéeoba u Dios a úuchben láak'tsile'ex, tumen ma' kan ganare'ex».[h]

13 Chéen ba'ale' Jeroboáne' tu túuxtaj junjaats ti' u soldado'ob utia'al ka u ta'akuba'ob paachil ti' u soldadoilo'ob Judá. Jeroboán yéetel u maasil u soldado'obe' p'áato'ob aktáan ti' u soldadoilo'ob Judá, yéetel le soldado'ob u ta'akmuba'obo' p'áato'ob paachil ti' leti'ob. **14** U soldadoilo'ob Judá túune' le ka tu sutaj u paakato'obe' tu yilo'obe' yaan soldado'ob paachil yéetel aktáan ti' leti'ob. Tu yo'olal lelo' káaj u k'áatko'ob u yáantaj Jéeoba,[a] yéetel le sacerdote'obo' táan ka'ach u k'a'am ustiko'ob le trompeta'obo'. **15** U soldadoilo'ob Judá túune' jo'op' u yawato'ob utia'al le ba'atelo', le ka awatnajo'obe' le u jaajil Dioso' tu beetaj u ganarta'al Jeroboán yéetel tuláakal Israel, ganarta'abo'ob tumen Abías yéetel Judá. **16** Le israelita'obo' púuts'o'ob tu táan u soldadoilo'ob Judá, k'u'ubo'ob tu k'ab Judá tumen Dios. **17** Abías yéetel u soldado'obe' jach ya'ab israelita'ob tu kíimso'ob. Tuláakal le soldado'ob israelita'ob kíimsa'abo'obo' 500,000 u túulalo'ob, máako'ob ka'ansa'ano'ob* ba'ate'el. **18** Bey úuchik u ganarta'al u máakilo'ob Israel tumen Judá te' k'iino'ob je'elo'. U máakilo'ob Judáe' ganarnajo'ob tumen confiarnajo'ob* ti' Jéeoba, le u Dios u yúuchben láak'tsilo'obo'.[b] **19** Abíase' seguernaj u ch'a'pachtik Jeroboán, ka tu

CAP 13

a 1Re 12:31, 33; 1Re 13:33

b 2Cr 11:16

c Éx 29:39

d Éx 30:1

e Éx 25:30

f Éx 27:20

g Éx 25:31

h Nú 10:9

Columna 2

a 2Cr 14:11; 2Cr 18:31

b 2Re 18:1, 5; 1Cr 5:20; 2Cr 16:8; Sl 22:5; Sl 37:5; Na 1:7

13:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le waaj ts'apkúunta'ano'».

13:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yéeya'ano'ob». **13:18** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu apoyartuba'ob».

ch'a'aj le kaajo'ob yaanti'o'. Tu ch'a'aj u kaajil Betel[a] yéetel le kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho', tu ch'a'aj xan Jesaná yéetel le kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho', ts'o'ole' tu ch'a'aj xan Efrén[b] bey xan le kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'. **20** Tu k'iinilo'ob Abíase', Jeroboáne' ma' páajchaj u ka'a antalti' le páajtalil yaan ka'ach ti'o'. Jéeoba túune' tu castigartaj Jeroboáne' ka kíimi.[c]

21 Chéen ba'ale' Abíase' seguernaj u yantal u muuk' u reino. Le ka máan k'iine' yanchaj 14 u túulal u yatano'ob,[d] yéetel yanchaj 22 u hijo'ob yéetel 16 u hija'ob. **22** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Abías, le ba'axo'ob tu beeto' yéetel le ba'axo'ob tu ya'alo', tia'an ichil le ba'axo'ob tu ts'íibtaj le profeta Idóo'.[e]

14 Abías túune' kíime'* ka mu'uk te' tu Kaajal David'.[f] Asá, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar. Tu k'iinilo'ob táan u reinar Asáe' diez años yanchaj jeets'elil te' lu'umo'.

2 Asáe' tu beetaj ba'ax ma'alob yéetel ba'ax uts tu táan Jéeoba u Dios. **3** Asáe' tu lu'saj u altar u dioso'ob le j-táanxel lu'umilo'obo',[g] tu lu'saj le ka'anal lugaro'obo', tu xiixkúuntaj le columna'obo'[h] yéetel tu xo'oxot'aj le che'ob ku adorarta'alo'.*[i] **4** Ts'o'ole' tu ya'alaj ti' u kajnáalilo'ob Judá ka u kaxto'ob Jéeoba, le u Dios u yúuchben láak'tsilo'obo'. Tu ya'alaj xan ti'ob ka u beeto'ob ba'ax ku ya'alik le Ley yéetel le mandamiento'obo'. **5** Bey túun úuchik u lu'sik le ka'anal lugaro'ob yéetel le nu'ukulo'ob tu'ux ku ts'a'abal incienso te' tu kaajilo'ob Judáo'.[a] Te' k'iino'ob táan u reinar Asáo' ma' yanchaj ba'atelil te' lu'umo'. **6** Tu lu'umil Judáe' tu líi'saj kaajo'ob yaan u pak'ilo'ob tu ba'pach,[b] tumen te' k'iino'ob je'elo' mix máak taal ba'ate'el tu contra Asá. Tu yo'olal lelo' yanchaj jeets'elil te' lu'umo'. Jéeoba beet u yantal jeets'elil ti' Asá.[c] **7** Leti'e' tu ya'alaj ti' u kajnáalilo'ob Judá: «Ko'ox líi'sik le kaajo'oba', ko'ox líi'sik pak'o'ob tu ba'pacho'ob, ko'ox beetik u torreilo'ob,[d] u joonajilo'ob* bey xan u trancailo'ob. Le lu'uma' láayli' k-tia'ale', tumen to'one' ts'o'ok k-kaxtik Jéeoba k-Dios, yéetel leti'e' ts'o'ok u beetik ka yanakto'on jeets'elil t-ba'pach». Tuláakal le meyaj tu beeto'ob túuno' jóok' ma'alobil.[e]

8 Ti' Asáe' yaan ka'ach 300,000 soldado'ob ku taalo'ob ti' u lu'umil Judá. Leti'ob ka'ache' yaan u nukuch escudo'ob bey xan u lanza'ob. Ichil u soldado'obe' tia'an xan 280,000 soldado'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el ku taalo'ob ti' Benjamín, leti'o-

14:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob». **14:3** *Ilawil «Che' ku adorarta'al», página 2560.

14:7 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «joonajo'ob de ka'ap'éel hoja».

CAP 13
a 1Re 12:28, 29
b Jn 11:54
c 1Sa 25:38 1Re 14:20 Hch 12:21-23
d Dt 17:17
e 2Cr 9:29 2Cr 12:15

CAP 14
f 2Sa 5:9
g Dt 7:5
h Éx 23:24
i 1Re 14:22, 23 2Re 18:1, 4

Columna 2
a 2Cr 34:1, 4
b 2Cr 11:5
c 2Cr 15:15 Pr 16:7
d 2Cr 32:2, 5
e Sl 127:1

be' yaan ka'ach u mejen escudo'ob* bey xan u arco'ob.#a

9 Le ka máan k'iine' juntúul etíope ku k'aaba'tik Zerae' bin ba'ate'el tu contra'ob, leti'e' bin yéetel 1,000,000 soldado'ob bey xan yéetel 300 u carroilo'ob ba'ate'el.b Le ka k'uch Zera tu kaajil Maaresae',c **10** Asáe' bin ba'ate'el tu contra. Leti'ob túune' tu tsoluba'ob utia'al u ba'atelo'ob tu Táax Lu'umil Zefata, tu tséel u kaajil Maaresa. **11** Asá túune' tu k'áataj u yáantaj Jéeoba u Dios,d táan u ya'alikti': «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ta táane' mix ba'al ti' wa yaan u muuk'* le máaxo'ob ka wáantiko' bey xan wa mina'an u muuk'o'ob.e Ki'ichkelem Yuum Jéeoba Dios, áanto'oni' tumen táan k-confiar ti' teech,f ts'o'ole' ta k'aaba' úuchik k-taal ba'ate'el tu contra le máako'ob u much'muba'oba'.g Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teche' k-Diosech. Ma' a cha'ik a ganarta'al tumen chéen lu'umkabil máako'ob».h

12 Jéeoba túune' tu yáantaj Asá yéetel u soldadoilo'ob Judá utia'al ka u ganarto'ob le etíope'obo', le etíope'ob túuno' púuts'o'ob tu táano'ob.i **13** Asá yéetel u soldado'obe' tu ch'a'pachto'ob le etíope'ob tak Gueraro'.j Seguernaj u kíimsko'ob, mix juntúul ti' leti'ob tu p'ato'ob ku-

14:8 *Le mejen escudo'oba' leti'e suuk u meyaj ka'ach ti' le arquero'obo'. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yéetel ku pe'echa'tik u arco'ob». **14:11** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «wa ya'ab».

CAP 14

a 2Cr 11:1, 12 2Cr 13:3

b 2Cr 16:8

c Jos 15:20, 44 2Cr 11:5, 8

d Éx 14:10 1Cr 5:20 2Cr 32:20

e Jue 7:7 1Sa 14:6

f 2Cr 13:12 2Cr 32:7, 8

g 1Sa 17:45 Sl 20:5 Pr 18:10

h Jos 7:9 Sl 9:19

i Dt 28:7

j Gé 20:1

Columna 2

CAP 15

a Snt 4:8

b Isa 55:6

c 1Cr 28:9 Heb 10:38

d Dt 33:8, 10 2Cr 17:8, 9 Mal 2:7

xa'anili'. Le etíope'obo' xu'ulsa'abo'ob tumen Jéeoba bey xan tumen u ejército. Le ka ts'o'oke' u soldadoilo'ob Judáe' tu ch'a'ajo'ob ya'ab ba'alo'ob u biso'ob. **14** Ts'o'ole' ba'atelnajo'ob xan tu contra le kaajo'ob yano'ob tu ba'pach Gueraro'. Le kaajo'oba' jach sajakchajo'ob tu yo'olal Jéeoba. U soldadoilo'ob Judá túune' tu ch'a'ajo'ob le ba'alo'ob yaan ti' tuláakal le kaajo'obo', tumen jach ya'ab ba'alo'ob yaan ti' le kaajo'ob ka'acho'. **15** Leti'ob xane' tu atacarto'ob le lugaro'ob tu'ux yaan le máako'ob yaan u yalak' ba'alche'obo' ka tu ch'a'ajo'ob ya'abkach tamano'ob yéetel camello'ob. Le ka ts'o'oke' suunajo'ob Jerusalén.

15 U poder Diose' taal tu yóok'ol Azarías u hijo Oded. **2** Azarías túune' jóok'e' ka bin u yil Asá, ka tu ya'alajti': «¡Ch'enxikinteni', Asá! ¡U kajnáalile'ex Judá yéetel Benjamín, u'uyene'exi'! Jéeobae' yaan u p'áatal ta wiknale'ex wa ka p'áatle'ex tu yiknal.a Wa ka kaxtike'exe' leti'e' yaan u cha'ik a kaxtike'ex,b chéen ba'ale' wa ka xúump'atke'exe' leti'e' yaan xan u xúump'atke'ex.c **3** U kaajil Israele' máan ya'ab tiempo* ma' tu adorartik le u jaajil Dioso', máan ya'ab tiempo mina'anti'ob juntúul sacerdote utia'al ka ka'ansajnaki', yéetel mina'an xan ti'ob junp'éel ley.d **4** Chéen

15:3 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ya'ab k'iino'ob».

ba'ale' le ka sen mu'yajnajo'obe' suunajo'ob tu yiknal Jéeoba u Dioso'obe' ka jo'op' u kaxtiko'ob, leti' túune' tu cha'aj u kaxta'al.[a] **5** Te' k'iino'ob je'elo' mina'an jeets'elil te' lu'umo'obo' tumen tuláakal le máako'obo' táan ka'ach u ba'atelo'ob. Yo'olal lelo' tuláakal máak sajak viajar.* **6** Junp'éel nacióne' táan ka'ach u xu'ulsa'al tumen uláak' nación, yéetel junp'éel kaaje' táan ka'ach u xu'ulsa'al tumen uláak' kaaj. Bey u yúuchul ka'acho' tumen Diose' ma' tu cha'aj u yantal jeets'elil ti'obi', ba'axe' tu beetaj ka yanakti'ob jejeláas problemas.[b] **7** Chéen ba'ale' te'exe' ma' a sajaktale'ex mix u lúubul a wóole'ex,*[c] tumen yaan a k'amke'ex u bo'olil le ba'ax ka beetke'exo».

8 Chéen p'elak tu yu'ubil Asá le ba'axo'ob a'ala'abo' bey xan le ba'ax tu ya'alaj Oded le profetao', xu'ul u ch'a'ik saajkile' ka tu lu'saj tuláakal le x-lala' imageno'ob yano'ob ka'ach tu lu'umil Judá[d] yéetel Benjamíno'. Tu lu'saj xan le x-lala' imageno'ob yano'ob ka'ach te' kaajo'ob tu ch'a'aj te' tu montañailo'ob Efraíno'. Tu yutskíintaj xan le u altar Jéeoba yaan ka'ach aktáan ti' le pórtico yaan tu yookbal u yotoch Jéeobao'.[e] **9** Asáe' tu much'kíintaj tuláakal u kajnáalilo'ob Judá yéetel Benjamín bey xan le j-táanxel lu'umilo'ob kaja'ano'ob ka'ach tu lu'umil Efraín, Manasés yéetel Simeóno'.[a] Le j-táanxel lu'umilo'oba' jach ya'abo'ob, leti'obe' luk'o'ob Israele' ka bino'ob tu yiknal Asá le ka tu yilo'ob tia'an Jéeoba tu yéetele'. **10** Tu much'kíinto'ob tu kaajil Jerusalén te' mes óoxp'éelo',* lela' úuch 15 años jo'op'ok u beetik u reyil Asá. **11** Te' k'iin je'elo' tu ch'a'ajo'ob junjaats ti' le ba'alo'ob tu toko'ob ti' u enemigo'obo' ka tu k'ubo'ob ti' Jéeoba, tu k'ubo'ob 700 wakaxo'ob yéetel 7,000 tamano'ob. **12** Ts'o'ole' tu beeto'ob junp'éel pacto, tu ya'alo'obe' yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'ob bey xan yéetel tuláakal u kuxtalo'ob[b] ken u kaxto'ob Jéeoba u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob. **13** Le máax ma' ken u kaxt Jéeoba u Dios Israelo' yaan u kíimsa'al, kex chichan wa kex nojoch, kex xiib wa kex ko'olel.[c] **14** Leti'ob túune' tu beeto'ob junp'éel juramento ti' Jéeoba. Le juramentoa' jach k'a'am úuchik u ya'aliko'ob, táan ka'ach u yawato'ob yéetel táan ka'ach u yusta'al trompeta'ob yéetel baako'ob. **15** Tuláakal u kajnáalilo'ob Judáe' jach ki'imakchaj u yóolo'ob yo'olal le ba'ax tu jurarto'obo', tumen tu jurarto'ob yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'ob. Ts'o'ole' tu ts'áaj u yóol u kaxto'ob Dios, leti' túune' tu cha'aj u kaxta'al.[d] Jéeobae' ma' xu'ul u

CAP 15

a SI 106:43, 44
Isa 55:7

b Dt 28:15, 48

c Jos 1:9
1Cr 28:20

d 2Re 23:24

e 2Cr 8:12

Columna 2

a 2Cr 11:16
2Cr 30:25

b Dt 4:29
2Re 23:3
Ne 10:28, 29

c Éx 22:20

d 2Cr 15:2

15:5 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mina'an jeets'elil ti' le máax ku jóok'olo' mix ti' le máax ku yookloo'». **15:7** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' a cha'ik u lúubul a k'abe'ex».

15:10 * U k'aaba' le mesa' Siván. Ilawil «Siván», página 2580.

beetik ka yanakti'ob jeets'elil ti' tuláakal le lu'umo'.[a]

16 Ts'o'ole' Asáe' hasta tu lu'saj le nojoch puesto* yaan ka'ach ti' Maaká[b] u abuelao', tumen Maakáe' tu beetaj junp'éel x-la' imagen utia'al le che'ob ku adorarta'alo'obo'.[c] Asáe' tu lu'saj le x-la' imagen tu beetaj u abuelao', tu xiix-kúunte' ka tu tóokaj tu Táax Lu'umil Cedrón.[d] **17** Chéen ba'ale' le ka'anal lugaro'ob tu'ux ku yúuchul adoraro' ma' lu'sa'abo'ob[e] tu lu'umil Israeli'.[f] Kex beyo' Asáe', tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtale', tu meyajtaj Dios yéetel tuláakal u puksi'ik'al.*[g] **18** Ichil u yotoch le u jaajil Dioso' tu yoksaj xan tuláakal le ba'alo'ob tu santificartaj leti' yéetel u papáo', tu yoksaj plata, oro yéetel uláak' nu'ukulo'obi'.[h] **19** Ma' yanchaj ba'ate'el tak le ka tu ts'áaj 35 años káajak u beetik u reyil Asáo'.[i]

16 Treintiséis años jo'op'ok u beetik u reyil Asá ka taal Baasá[j] u reyil Israel ba'ate'el tu contra Judá. Baasáe' káaj u líi'sik* u kaajil Ramá[k] utia'al ma' u yokol mix u jóok'ol mix máak tu territorio Asá, u reyil Judá.[l] **2** Le ka tu yilaj lelo' Asáe' tu ch'a'aj le plata yéetel le oro yaan tu tesoreríailo'ob u yotoch Jéeobao'[m] bey xan le yaan tu tesoreríailo'ob u yotoch* le reyo'. Leti'e' tu túuxto'ob tak tu kaajil Damasco, le tu'ux kaja'an ka'ach Ben-adad u reyil Siriao'.[a] Asáe' tu túuxtaj a'albilti': **3** «¿Ma' wa in ch'a'amaj junp'éel acuerdo* ta wéeteli'? ¿Ma' wa u ch'a'amaj junp'éel acuerdo a papá yéetel in papái'? Ilawile, táan in túuxtiktech plata yéetel oro. Beora túuna' xu'uls le acuerdo a ch'a'amaj yéetel Baasá u reyil Israelo' utia'al ma' u seguer u ba'ate'el tin contra».

4 Ben-adade' tu yu'ubaj le ba'ax a'ala'abti' tumen rey Asáo' ka tu túuxtaj u nuuktakil u ejército ba'ate'el tu contra u kaajilo'ob Israel. Leti'ob túune' tu xu'ulso'ob ti' u kaajilo'ob Ijón,[b] Dan,[c] Abel-maim bey xan tuláakal le almacéno'ob yano'ob tu kaajilo'ob Neftalío'.[d] **5** Le ka tu yojéeltaj Baasá lela' tu séeba'anile' xu'ul u líi'sik u kaajil Ramá. **6** Le rey Asá túuno' tu much'kíintaj tuláakal u kajnáalilo'ob Judá, leti'obe' tu ch'a'aj u biso'ob le tuunicho'ob yéetel le che'ob ku meyaj ka'ach ti' Baasá utia'al u líi'sik[e] u kaajil Ramáo'.[f] Le ba'alo'oba' leti'e meyajnaj ti' le rey Asá utia'al u líi'sik* u kaajil Gueba[g] bey xan u kaajil Mizpáo'.[h]

7 Te' k'iino'ob je'elo' Aananí,[i] le máax ku yilik le ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo', bin tu yiknal Asá u reyil Judáe' ka tu ya'alajti': «Tumen ta k'ubaj a wóol ti' u reyil Siria tu lugar a k'ubik a wóol

CAP 15

a Pr 16:7

b 1Re 15:9, 10

c Dt 13:6-9

d 1Re 15:13, 14

e 1Re 22:43

f 1Re 14:22, 23
2Re 14:3, 4
2Re 23:19, 20

g 1Re 8:61

h 1Re 7:51
1Re 15:15
1Cr 26:26

i 2Cr 14:1

CAP 16

j 1Re 15:25, 27

k Jos 18:21, 25

l 1Re 15:17-19

m 1Re 7:51

Columna 2

a 1Re 20:1
2Re 12:18
2Re 16:8

b 2Re 15:29

c Jue 18:29

d 1Re 15:20-22

e 1Re 15:17

f Jos 18:21, 25

g Jos 18:21, 24
1Cr 6:60, 64

h Jos 18:21, 26
Jue 20:1

i 1Re 16:1
2Cr 19:2
2Cr 20:34

15:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu beetaj u xu'ulul u beetik u reinail». **15:17** *Wa «tu jach k'ububa u meyajt Dios». **16:1, 6** *Wa «u beetik u maas yantal u muuk'; u jel líi'sik».

16:2 *Wa «palacio». **16:3** *Wa «pacto».

ti' Jéeoba a Diose', u soldado'ob u reyil Siriae' ts'o'ok u púuts'lo'ob ta k'ab.[a] **8** ¿Máasa' le etíope'ob yéetel le libio'obo' jach ya'abo'ob ka'achi? ¿Máasa' jach ya'ab u carroilo'ob u ba'atelo'ob yéetel ya'ab u soldado'ob u nat'mo'ob tsíimino'ob? Kex beyo' tumen ta k'ubaj a wóol ti' Jéeobae', leti'e' tu k'ubo'ob ta k'ab.[b] **9** Jéeobae' jach táan u yilik ba'ax ku yúuchul ti' tuláakal yóok'ol kaab,[c] tumen leti'e' taak u yáantik le máaxo'ob meyajtik* yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'obo'.[d] Teche' mina'an a na'at, ma' ma'alob le ba'ax ta beeto', le o'olal desde bejla'e' a enemigo'obe' yaan u taalo'ob ba'ate'el ta contra».[e]

10 Le ka tu yu'ubaj lelo' Asáe' p'u'uj tu contra Aananí, le máax ilik ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo', ka tu beetaj u k'a'alal.* Te' k'iino'ob je'elo' Asáe' káaj u maltratartik u maasil máako'ob yano'ob te' kaajo'. **11** Tuláakal le ba'axo'ob úuch ichil u kuxtal Asá, desde tu káajbal tak tu ts'o'okbale', ts'íibta'abo'ob tu Libroil u Reyilo'ob Judá yéetel Israel.[f]

12 Treintinueve años káajak u beetik u reyil Asá ka tsa'ay junp'éel k'aak'as k'oja'anil tu yook, ka túun sen k'oja'anchaji. Kex beyo' ma' tu kaxtaj u yáantaj Jéeobai', ba'axe' tu kaxtaj u yáantaj le máaxo'ob ku ts'aakankilo'obo'. **13** Asá túune' kíime'* ka mu'uki,[a] 41 años káajak u reinar ka kíimi. **14** Leti'e' mu'uk te' tu Kaajal Davido',[b] ts'a'ab te' ki'ichkelem muknal tu beetaj utia'al u mu'uklo'. Ts'a'ab ti' junp'éel caja chuup yéetel junp'éel aceite especial beeta'an yéetel jejeláas ki'ibok aceite'ob.[c] Ts'o'ole' te' k'iin ka mu'uko' tóoka'ab ya'ab ba'alo'ob ki'iboktak utia'al u k'a'ajsa'al.

17 Jeosafat,[d] u hijo Asá túune', káaj u beetik u reyil tu lugar u papá. Leti'e' jach anchaj u páajtalil tu yóok'ol Israel. **2** Ti' tuláakal le kaajo'ob yaan u ba'pak'ilo'ob yano'ob Judáo' tu ts'áaj soldado'obi'. Ts'o'ole' tu ts'áaj jejeláas múuch' soldado'ob ti' tuláakal u lu'umil Judá bey xan ti' tuláakal le kaajo'ob tu ch'a'aj Asá tu lu'umil Efraíno'.[e] **3** Jéeobae' ma' tu p'ataj Jeosafati', tumen Jeosafate' kuxlaj je'ex kuxlajik David, u yúuchben láak'tsilo',[f] yéetel ma' tu adorartaj le Baalo'obo'. **4** Ts'o'ole' Jeosafate' tu meyajtaj u Dios u papá,[g] yéetel tu beetaj* le ba'ax ku ya'alik u mandamiento'obo', ma' tu beetaj le ba'alo'ob suuk u beetik u kajnáalilo'ob Israelo'.[h] **5** Jéeoba túune' tu beetaj u p'áatal seguroil le reino yáanal u nu'uktaj Jeosafato'.[i] Tuláakal u kajnáalilo'ob Judáe' ku taasko'ob ka'ach ba'alo'ob u síi'ob ti' Jeosafat. Ti' leti'e' yanchaj ya'ab ayik'alilo'ob

CAP 16
a Jer 17:5
b 2Cr 14:9, 11; Sl 37:39, 40
c Zac 4:10
d 1Pe 3:12
e 1Re 15:32
f 1Re 15:23

Columna 2
a 1Re 15:24
b 2Sa 5:7
c Mr 16:1; Lu 23:55, 56; Jn 19:40

CAP 17
d 1Re 15:24; 1Re 22:41
e 2Cr 15:8
f 2Sa 8:15
g Dt 4:29; 2Cr 26:1, 5
h 1Re 12:28-30; 1Re 13:33
i 1Re 9:4, 5; Sl 132:12

16:9 *Wa «jach u k'ubmuba'ob ti'».
16:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ts'a'abal te' naj tu'ux yaan le cepo'obo'».

16:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob». **17:4** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yéetel xíimbalnaj ti'».

yéetel ya'ab páajtalil.[a] **6** Leti'e' ma' sajakchaj u beet ba'ax ku ya'alik Jéeobai', tu lu'saj le ka'anal lugaro'ob yéetel le che'ob ku adorarta'alo'. Ts'o'ole' tu lu'umil Judáe' tu lu'saj le ka'anal lugaro'ob[b] yéetel le che'ob ku adorarta'alo'obo'.[c]

7 Tres años káajak u reinar Jeosafat ka tu túuxtaj t'anbil Ben-ail, Abdías, Zacarías, Netanel yéetel Micaya, le máaxo'ob u ts'aamaj autoridad ti'obo'. Ti' leti'obe' tu ya'alaj ka xi'iko'ob utia'al ka ka'ansajnako'ob tu kaajilo'ob Judá. **8** Tu yéetelo'obe' bin le levita'obo', bin Semaya, Netanías, Zebadías, Asael, Semiramot, Jeonatán, Adonías, Tobiya yéetel Tob-adonías. Tu yéetelo'obe' bin xan Elisamá yéetel Jeoram, le sacerdote'obo'.[d] **9** Le ka bino'obe' tu biso'ob u libroil u Ley Jéeoba,[e] ka jo'op' u ka'ansajo'ob tu lu'umil Judá. Leti'obe' bino'ob ti' tuláakal u kaajilo'ob Judá utia'al u ka'ansko'ob le máako'obo'.

10 Jéeoba túune' tu beetaj u sajaktal le gobernante'ob yano'ob tu ba'pach u kaajilo'ob Judáo'. Le o'olal leti'obe' ma' ba'atelnajo'ob tu contra Jeosafati'. **11** Le filisteo'obo' tu taaso'ob ba'alo'ob utia'al u síi'ob ti' Jeosafat bey xan taak'in utia'al u bo'otko'ob impuesto ti'. Le árabe'obo' tu ch'a'ajo'ob 7,700 xibil tamano'ob yéetel 7,700 chivo'ob ichil u yaalak'o'obe' ka tu biso'ob ti' Jeosafat.

12 Jeosafate' jo'op' u maas antal u páajtalil,[f] yéetel tu lu'umil Judáe' seguernaj u

CAP 17

a 2Cr 18:1

b 1Re 22:42, 43

c Dt 7:5

d Dt 33:8, 10 Mal 2:7

e Dt 31:11 Jos 1:7, 8 Ne 8:7

f 2Cr 18:1

Columna 2

a 2Cr 14:2, 6

b 1Re 9:19 2Cr 8:3, 4

c 2Cr 13:3 2Cr 26:11-13

d Gé 49:27

e 2Cr 14:8

f 2Cr 11:5, 23

CAP 18

g 2Cr 17:5

líi'sik nukuch najo'ob ka'anal u pak'ilo'ob[a] bey xan kaajo'ob utia'al u almacenarta'al ba'alo'ob.[b] **13** Ts'o'ole' tu kaajilo'ob Judáe' tu beetaj uláak' nukuch meyajo'ob. Tu kaajil Jerusaléne' u ts'aamaj ka'ach soldado'obi', máako'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el. **14** Le soldado'oba' mu'uch'o'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'ob. U nuuktakil le familia'ob ku taalo'ob ti' Judáo' leti'e je'elo'oba': le yáaxo' Adná, tu yéetele' tia'an 300,000 soldado'ob jach u yojlo'ob ba'ateli'.[c] **15** Yáanal u nu'uktaje' tia'an Jeyoanáni', leti'e' ku nu'uktik 280,000 soldado'ob. **16** Yáanal xan u nu'uktaj Adnáe' tia'an Amasía u hijo Zicrií', leti'e' jach u ts'aamaj u yóol u meyajt Jéeoba. Tu yéetele' tia'an 200,000 soldado'ob jach u yojlo'ob ba'ateli'. **17** Ti' u tribu Benjamíne'[d] ti' u taal Eliadái', juntúul soldado jach u yojel ba'ate'el. Tu yéetele' tia'an 200,000 soldado'ob yaan u arco'ob yéetel u escudo'obi'.[e] **18** Yáanal u nu'uktaj Eliadáe' tia'an Jeozabadi', tu yéetele' tia'an 180,000 soldado'ob u preparmuba'ob utia'al le ba'atelo'. **19** Le soldado'oba' leti'ob meyajtik le reyo'. Aparte ti' leti'obe' le reyo' u ts'aamaj soldado'ob ti' tuláakal u lu'umil Judá, te' kaajo'ob yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho'obo'.[f]

18 Jeosafat túune' jach ayik'alchaji yéetel sen anchaj u páajtalil,[g] chéen ba'ale' tu cha'aj u ts'o'okol u beel juntúul máax yaan ichil u familia yéetel juntúul máax

yaan ichil u familia Acab.[a] **2** Le ka máan k'iine' Jeosafate' bin tu yiknal Acab tu kaajil Samaria.[b] Le o'olale' Acabe' tu kíimsaj ya'ab tamano'ob yéetel wakaxo'ob utia'al Jeosafat yéetel utia'al le máako'ob bino'ob tu yéetelo'. Acab túune' tu sen a'alaj ti' Jeosafat ka xi'ik ba'ate'el tu yéetel tu contra Ramot-galaad.[c] **3** Acab u reyil Israele' tu ya'alaj ti' Jeosafat u reyil Judá: «¿Je'el wa a bin ba'ate'el tu contra Ramot-galaad tin wéetele'?». Jeosafat túune' tu núukajti': «Je'ele', je'el in bin ta wéetel junmúuch' yéetel in soldado'ob utia'al in wáantkech te' ba'atelo'».

4 Chéen ba'ale' Jeosafate' tu ya'alaj ti' u reyil Israel: «Yáaxe' beet uts a k'áatik ba'ax ku ya'alik Jéeoba».[d] **5** U reyil Israel túune' tu much'kíintaj le profeta'obo', 400 u túulalo'ob, ka tu ya'alajti'ob: «¿Unaj wa in bin ba'ate'el tu contra Ramot-galaad wa ma'?». Leti'obe' tu núuko'ob: «Xeen, tumen le u jaajil Dioso' yaan u k'ubik ta k'ab».

6 Jeosafat túune' tu ya'alaj: «Waye' ¿mina'an wa juntúul u profeta Jéeoba[e] utia'al k-k'áatikti' ba'ax ku tuklik Dios?».[f] **7** Le ka tu yu'ubaj lelo' u reyil Israele' tu ya'alaj ti' Jeosafat: «Yaan uláak' ti' máax[g] je'el u páajtal k-k'áatik ba'ax ku ya'alik Jéeobae'. Chéen ba'ale' tene' in p'ekmaj le máako', tumen le kéen profetizarnake' mix juntéen ku ya'alik ba'alo'ob ma'alobtak tin wo'olal, chéen ba'alo'ob k'aastak ku ya'alik.[a] U k'aaba'e' Micaya, u hijo Imlá». Chéen ba'ale' Jeosafate' tu ya'alajti': «Yuum rey, ma' unaj a wa'alik ba'al beyo'».

8 U reyil Israel túune' tu t'anaj juntúul ti' le máaxo'ob u ts'aamaj autoridad ti'o' ka tu ya'alajti': «Taas tu séeba'anil Micaya u hijo Imlá».[b] **9** U reyil Israel yéetel Jeosafat u reyil Judáe' kulukbalo'ob ka'ach tu trono'ob yéetel u takmaj u ki'ichkelem nook'o'ob. Leti'obe' kulukbalo'ob ka'ach te' táax lu'um tu'ux ku jóo'sa'al neek'o'ob tu yookbal Samariao', yéetel tuláakal le profeta'obo' táan ka'ach u profetizaro'ob tu táano'ob. **10** Sedequías u hijo Kenaaná túune' tu beetaj baako'ob de fierroe' ka tu ya'alaj: «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Yéetel le baako'oba' yaan a k'óochik* le sirio'obo' tak ken a láaj xu'ulsti'ob›». **11** Tuláakal u maasil profeta'obo' láayli' xan leti'e ba'ax ku profetizarko'obo', leti'obe' táan ka'ach u ya'aliko'ob: «Xeen Ramot-galaad tumen yaan a ganar.[c] Jéeobae' yaan u k'ubik ta k'ab».

12 Le máax túuxta'an t'aan yéetel Micayao' tu ya'alajti': «¡Ilawile! Tuláakal le profeta'obo' táan u ya'aliko'ob yaan u bin utsil ti' le reyo'. Teche' beet uts xan a t'aan je'ex úuchik u t'aano'obo',[d] a'al yaan u bin utsil ti' le reyo'».[e] **13** Chéen ba'ale'

CAP 18

a 1Re 16:28, 33 1Re 21:25

b 1Re 22:2-4 2Cr 19:2

c Dt 4:41-43 1Cr 6:77, 80

d 2Sa 2:1 1Re 22:5, 6

e 2Re 3:11

f 1Re 22:7, 8

g 1Re 18:4 1Re 19:9, 10

Columna 2

a Jer 38:4

b 1Re 22:9-12

c Miq 3:5

d Isa 30:9, 10

e 1Re 22:13-17

18:10 * Wa «túulch'intik».

Micayae' tu ya'alaj: «Tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', kin jurartik de ke chéen le ba'ax ken u ya'alten in Dioso' leti'e ba'ax ken in wa'alo'».[a] **14** Micayae' ook te' tu'ux yaan le reyo', le rey túuno' tu k'áatajti': «Micaya, ¿unaj wa k-bin ba'ate'el tu contra Ramot-galaad wa ma'?». Tu séeba'anile' leti'e' tu núukaj: «Xeen, tumen yaan a ganar. Leti'obe' yaan u k'u'ublo'ob ta k'ab». **15** Le ka tu yu'ubaj lelo' le reyo' tu ya'alajti': «¿Jaytéen unaj in beetik a jurartik tu k'aaba' Jéeoba de ke chéen u jaajil ka a wa'alten?». **16** Leti' túune' tu ya'alajti': «Táan in wilik tuláakal le israelita'ob k'i'itpaja'ano'ob te' montaña'obo', beyo'ob tamano'ob mina'an máax kanáantko'obe'.[b] Jéeobae' tu ya'alaj: ‹Le je'elo'oba' mina'an u yuumilo'ob. Suunak cada juntúul tu yotoch yéetel ki'imak óolal›».

17 Acab u reyil Israel túune' tu ya'alaj ti' Jeosafat: «¿Ma' wa tin wa'alajtech: ‹Leti'e' ma' ken u profetizart mix ba'al ma'alob tin wo'olal, chéen ba'alo'ob k'aastak ken u ya'ale›?».[c]

18 Micaya túune' tu ya'alaj: «Le o'olale', u'uye'ex le ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': tin wilaj Jéeoba kulukbal tu trono.[d] Tu x-no'oj yéetel tu x-ts'íike'[e] ti' wa'alakbal tuláakal le ejército yaan te' ka'ano'.[f] **19** Jéeoba túune' tu ya'alaj: ‹¿Máax ken u beet u creertik Acab, u reyil Israel, junp'éel ba'al ma' jaaj utia'al ka xi'ik Ramot-galaad yéetel ka kíimik te'elo'?›. Juntúul ángele' táan ka'ach u ya'alik junp'éel ba'al yéetel uláak' ángele' táan xan u ya'alik uláak' ba'al. **20** Juntúul ángel[a] túune' máan táanile' ka wa'alaj tu táan Jéeoba, ka tu ya'alaj: ‹Teen ken in beet u creertik junp'éel ba'al ma' jaaji'›. Jéeoba túune' tu k'áatajti': ‹¿Bix ken a beetil?›. **21** Leti'e' tu núukaj: ‹Tene' yaan in bin yéetel yaan in beetik ka a'ala'ak junp'éel ba'al ma' jaaj tumen tuláakal u profeta'obo'›. Dios túune' tu ya'alajti': ‹Xeen, ka a beet beyo'. Beet u creertik junp'éel ba'al ma' jaaji'. Le ba'ax ka tuklik a beetko' yaan u jóok'ol ma'alobil›. **22** Jéeoba túune' ts'o'ok u cha'ik ti' juntúul ángel ka u tus a profeta'ob, utia'al beyo' ka u tusecho'ob,[b] chéen ba'ale' Jéeobae' ts'o'ok u ya'alik yaan u taasik k'aas ta wóok'ol».

23 Sedequías,[c] u hijo Kenaanáe', náats'e' ka tu lajaj[d] Micayae'[e] ka tu ya'alajti': «¿Táan wa a wa'alik de ke Jéeobae' tu lu'sajten u poder, yéetel beoraa' ta wéetel ku t'aan?».[f] **24** Micayae' tu núukajti': «Le k'iin ken ookkech a ta'akaba te' cuarto yaan maas paachilo' ti' ken a ts'áa cuenta de ke beyo'». **25** U reyil Israel túune' tu ya'alaj: «Ch'a'ex Micayae' ka a k'ube'ex ti' Amón u nojchil le kaajo' yéetel ti' Joás u hijo le reyo'. **26** A'ale'exti'ob: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik le reya': «Ts'áa'ex cárcel le máaka',[g] yéetel unaj a

CAP 18

a Jer 23:28 Hch 20:27

b Le 26:14, 17 Nú 27:16, 17

c 1Re 22:18

d Isa 6:1 Eze 1:26 Ap 20:11

e 1Re 22:19-23

f Job 1:6 Da 7:9, 10

Columna 2

a Sl 104:4

b Isa 19:14 Eze 14:9

c 2Cr 18:10

d Jer 20:2 Mr 14:65

e 2Cr 18:7

f 1Re 22:24-28

g 2Cr 16:10 Hch 5:18

ts'áaike'exti' chéen junp'íit janal yéetel chéen junp'íit ja', bey unaj a beetke'ex hasta ken suunaken toj in wóol»». **27** Chéen ba'ale' Micayae' tu ya'alajti': «Wa suunajech toj a wóole' u k'áat u ya'ale' ma' t'aanaj Jéeoba tin wéeteli'».[a] Ka tu ya'alaj xan: «Máake'ex, u'uye'ex le ba'ax ts'o'ok in wa'aliko'».

28 Acab u reyil Israel yéetel Jeosafat u reyil Judáe' bino'ob tak Ramot-galaad.[b] **29** U reyil Israele' tu ya'alaj ti' Jeosafat: «Yaan in disfrazarkinba yéetel yaan in wokol te' ba'atelo', chéen ba'ale' teche' unaj a búukintik le nook' ku ye'esik de ke reyecho'». U reyil Israel túune' tu disfrazartubae' ka ooko'ob te' ba'atelo'. **30** Chéen ba'ale' u reyil Siriae' ts'oka'anili' u ya'alik ti' le jefe'ob nu'uktik u carro'obo': «Ma' a ba'atele'ex yéetel mix máak, mix yéetel chichan mix yéetel nojoch, ba'atelnake'ex chéen tu contra u reyil Israel». **31** U jefeilo'ob le carro'obo', chéen p'elak tu yililo'ob Jeosafate', tu ya'alo'ob: «Leti'e u reyil Israelo'». Ka túun bino'ob ba'ate'el tu contra. Jeosafat túune' jo'op' u yawtik ka áanta'ak.[c] Jéeoba Dios túune' tu yáantaj Jeosafat, ka tu beetaj u xu'ulul u ch'a'pachta'al tumen le soldado'obo'. **32** U jefeilo'ob le carro'obo' le ka tu ts'áajo'ob cuenta de ke ma' leti' u reyil Israele' tu séeba'anil xu'ul u ch'a'pachtiko'ob.

33 Chéen ba'ale' juntúul soldadoe' tu ch'inaj u flecha chéen mina'an u cuentaile' ka tsa'ay ti' u reyil Israel, ch'íik tu yáamil u nook'il u ba'atelo'. Le rey túuno' tu ya'alaj ti' le máax nu'uktik u carroo': «Ts'áa vuelta, lu'sen te' tu'ux táan u yúuchul le ba'atela', tumen jach grave le ba'ax ts'o'ok u yúuchultena'».[a] **34** Le soldado'obo' sen ba'atelnajo'ob bul k'iin. U reyil Israel túune' k'a'abéetchaj u yáanta'al utia'al u wa'atal te' carro aktáan ti' le sirio'ob tak le ka chíin le k'iino'. U reyil Israel túune' kíim le táan u t'úubul le k'iino'.[b]

19 Jeosafat u reyil Judá túune' suunaj yéetel utsil[c] tu yotoch* tu kaajil Jerusalén. **2** Jehú[d] u hijo Aananí,[e] le máax ilik ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo', jóok' u ch'a'a u beel rey Jeosafate' ka tu ya'alajti': «¿Unaj wa a wáantik le k'asa'an máako'?[f] ¿Unaj wa a yaabiltik le máax'ob u p'ekmo'ob Jéeobao'?[g] Tu yo'olal le ba'ax ta beeta' Jéeobae' p'uja'an ta contra. **3** Chéen ba'ale' yaan ba'alo'ob ma'alobtak ts'o'ok u yilik Dios ti' teech.[h] Tumen teche' ta lu'saj te' lu'um le che'ob ku adorarta'alo' yéetel ts'o'ok a preparartik a puksi'ik'al utia'al* a kaxtik le u jaajil Dioso'».[i]

4 Jeosafate' seguernaj u kajtal Jerusalén, yéetel bin tu ka'atéen u xíimbalt le kaajo'. Leti'e' bin desde Beer-seba tak tu montañailo'ob Efraín[j] utia'al u líi'sik u yóol le máako'ob utia'al ka suuna-

CAP 18

a Nú 16:29

b Jos 20:8
1Re 22:29-33
2Cr 18:2

c Éx 14:10
2Cr 13:14

Columna 2

a 1Re 22:34, 35

b 2Cr 18:22

CAP 19

c 2Cr 18:31, 32

d 1Re 16:1

e 2Cr 16:7

f 1Re 21:25

g Sl 139:21

h 1Re 14:1, 13

i 2Cr 17:3-6

j Jos 17:14, 15

19:1 *Wa «palacio». **19:3** *Wa «yéetel ts'o'ok a ch'a'tuklik ichil a puksi'ik'al».

ko'ob tu yiknal Jéeoba, u Dios u yúuchben láak'tsilo'obo'.[a] **5** Ti' tuláakal le kaajo'ob yaan u ba'pak'ilo'ob tu lu'umil Judáo' leti'e' tu ts'áaj xan juezo'obi', ti' cada kaaj tu beetaj beyo'.[b] **6** Ts'o'ole' tu ya'alaj ti' le juezo'obo': «Jach ilawile'ex ba'ax ka beetke'ex, tumen te'exe' táan a juzgare'ex tu k'aaba' Jéeoba, ma' tu k'aaba' wíiniki'. Le kéen juzgarnake'exe' leti'e' yaan u yantal ta wéetele'ex.[c] **7** Le o'olale' respetarte'ex Jéeoba.[d] Kanáante'ex ba'ax ka beetke'ex, tumen Jéeoba k-Diose' ma'atech u beetik injusticia,[e] igual bix u tratartik tuláakal máak,[f] yéetel ma'atech u cha'ik u ma'anal».[g]

8 Tu kaajil Jerusaléne' Jeosafate' tu ts'áaj xan jujuntúul levita'ob, sacerdote'ob yéetel jujuntúul ti' u nuuktakil le familia'ob yano'ob Israelo'. Tu ts'áajo'ob utia'al ka juzgarnako'ob tu k'aaba' Jéeoba yéetel utia'al u yutskíintiko'ob le problemas ku yantal ichil u kajnáalilo'ob Jerusaléno'.[h] **9** Ts'o'ole' tu ya'alaj xan ti'ob: «Le kéen a beet a meyaje'exe', e'ese'ex respeto ti' Jéeoba, beete'ex yéetel chúuka'an óolal bey xan yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex.* Lela' leti'e ba'ax unaj a beetke'exa': **10** cada ken taalak a suku'une'ex ti' uláak' kaajo'ob utia'al ka a wutskíinte'ex junp'éel problema yaanti'ob yaan yil yéetel u kíimsa'al máak,[i] wa junp'éel problema yaan yil yéetel junp'éel ley, junp'éel mandamiento, wa junp'éel ba'ax u ya'almaj Diose', te'exe' unaj a tsolke'ex u nu'uk ti'ob utia'al ma' u yantal u culpa'ob tu táan Jéeoba. Tumen wa ma' ta beetke'ex beya' Diose' yaan u p'u'ujul ta contra'ex yéetel tu contra a suku'une'ex. Bey unaj a beetke'ex utia'al ma' u yantal a culpa'exo'. **11** Amarías le u nojchil le sacerdote'obo' leti' kun nu'uktike'ex yéetel leti' kun áantke'ex utia'al ka a wojéelte'ex bix unaj u beeta'al tuláakal ba'al tu táan Jéeoba.[a] Zebadías u hijo Ismael u nojchil u tribu Judáe', leti' kun ilik tuláakal le ba'axo'ob yaan yil yéetel le reyo'. Yéetel yaan xan a wáanta'ale'ex tumen le levita'obo'. Ma' a ch'a'ike'ex saajkil, ba'axe' beete'ex le meyaj k'ubéenta'ante'exo'. Jéeoba ka yanak yéetel le máaxo'ob beetik ba'ax ma'alobo'».*[b]

20 Le ka máan k'iine' le moabita'ob[c] yéetel le ammonita'ob[d] bey xan jujuntúul ti' le ammonimo'obo'* taalo'ob ba'ate'el tu contra Jeosafat. **2** Le o'olal bin a'albil ti' Jeosafat: «Ts'o'ok u taal ya'ab máako'ob ba'ate'el ta contra, ti' u taalo'ob desde te' tu'ux yaan le k'áa'náabo',* desde Edom.[e] Ti' yano'ob tu kaajil Azazón-tamar wa En-guedíe'».[f] **3** Le ka tu yu'ubaj lelo' Jeosafate' sajakchaji, ka tu ts'áaj u

CAP 19

a 2Cr 15:8

b Dt 16:18

c Dt 1:16, 17
Sl 82:1

d Éx 18:21

e Gé 18:25
Dt 32:4

f Hch 10:34
Ro 2:11
1Pe 1:17

g Dt 10:17
Dt 16:19

h Dt 17:9
Dt 21:5
Dt 25:1

i Dt 17:8

Columna 2

a Mal 2:7

b 2Cr 15:2

CAP 20

c Jue 3:14
2Sa 8:2
Sl 83:2, 6

d Gé 19:36-38

e Jos 15:1

f Jos 15:20, 62

19:9 * Wa «yéetel k'ub a wóol a meyajte'ex».

19:11 * Wa «le ba'ax utso'». **20:1** * Uláak' bix u traducirta'ale' «le meunimo'obo'». **20:2** * Le k'áa'náaba' leti'e Mar Muertoo'.

yóol u kaxt Jéeoba.[a] Tu ya'alaj ka ayunarnak* tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu lu'umil Judáo'. **4** U kajnáalilo'ob túun Judáe' tu much'uba'ob utia'al u k'áatko'ob u yáantaj Jéeoba.[b] Taalo'ob desde tuláakal le kaajo'ob yano'ob tu lu'umil Judá utia'al u k'áatko'ob u nu'uktaj Jéeobao'.

5 Jeosafat túune' wa'alaj tu táan tuláakal u kajnáalilo'ob Judá yéetel Jerusalén. Wa'alaj te' tu'ux yaan u túumben terrenoil u yotoch Jéeobao'. **6** Leti'e' tu ya'alaj:

«Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u Dios k-úuchben láak'tsilo'ob, ¿ma' wa chéen teech Diosech te' ka'ano'?[c] ¿Ma' wa ta k'ab yaan tuláakal le nacióno'obo'?[d] Ta k'abe' yaan muuk' yéetel páajtalil, mix máak ku páajtal u wa'atal ta contra.[e] **7** Ki'ichkelem Yuum, ¿ma' wa teech tojolch'int u kajnáalilo'ob le lu'um tu táan Israel, a kaajalo'? ¿Ma' wa teech ts'áa le lu'um ti' u paalal a amigo Abrahán utia'al ka p'áatakti'ob mantats'o'?[f] **8** Leti'obe' ti' kajlajo'ob te'elo' yéetel ti' tu beeto'ob junp'éel naj utia'al u alabarta'al a k'aaba'i',[g] leti'obe' tu ya'alo'ob: **9** ‹Wa ka mu'yajnako'on tumen k-taal ba'ateltbil, tumen k-castigarta'al, tumen ku taal t-óok'ol k'aak'as k'oja'anilo'ob, wa tumen ku yantal wi'ijilo'obe' yéetel k-bin ta táan ta wotoch (tumen te' naja' ti' a ts'aamaj a k'aaba'e')[h] yéetel k-k'áat óoltiktech ka a wáanto'one', beet uts a wu'uyiko'on yéetel salvarto'oni'›.[a] **10** Beoraa' ts'o'ok u taal le máako'ob kaja'ano'ob Ammón, Moab yéetel te' tu montañailo'ob Seíro'.[b] Le ka jóok'o'on tu lu'umil Egiptoe' ma' ta cha'aj k-okol ch'a' u lu'umo'obi'. U kajnáalilo'ob Israel túune' tu náachkuntuba'ob ti' leti'ob, yéetel ma' tu xu'ulso'obti'obi'.[c] **11** Beoraa' leti'obe' táan u taalo'ob t-contra utia'al ka u jóo'so'ono'ob te' lu'um a ts'aamajto'on bey herenciao'.[d] **12** Ki'ichkelem Yuum, ¿ma' wa ken a castigarto'ob?[e] Tumen to'one' mina'an k-muuk' utia'al k-ba'ate'el tu contra le ya'abkach máako'ob ku taalo'oba'. Yéetel ma' k-ojel ba'ax unaj k-beetki'.[f] Chéen ba'ale' to'one' táan k-paakat ta tojil tumen k'a'abéetto'on a wáantaj».[g]

13 Le táan u yúuchul lela' tuláakal u kajnáalilo'ob Judáe' wa'alakbalo'ob tu táan Jéeoba junmúuch' yéetel u yatano'ob bey xan u paalalo'ob,* tak le maas mejentako'obo'.

14 Te' súutuk u much'muba le kaajo' u poder Jéeobae' taal tu yóok'ol Jasiel u hijo Zacarías. Zacarías ka'ache' u hijo Benaya, Benayae' u hijo Jeyeel, Jeyeele' u hijo Mataníias. Mataníase' u hijo juntúul levita ku taal ti' Asaf. **15** Jasiel túune' tu ya'alaj: «¡U kajnáalile'ex Judá yéetel Jerusalén, ch'en-

20:3 * Ilawil página 2557.

20:13 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hijo'ob».

CAP 20

a 2Cr 19:1, 3

b Dt 4:29-31

c 1Re 8:23
Mt 6:9

d 1Cr 29:11
Da 4:17

e 1Cr 29:12
Isa 40:15, 17
Da 4:35

f Gé 12:7
Ne 9:7, 8
Isa 41:8
Snt 2:23

g 2Cr 2:4

h 2Cr 6:20

Columna 2

a 1Re 8:33, 34
2Cr 6:28-30

b Gé 36:8

c Nú 20:17, 18
Dt 2:5, 9, 19

d Jue 11:23, 24
Sl 83:2, 4

e Jue 11:27, 28
Sl 7:6

f 2Re 6:15, 16

g 2Cr 14:11
Sl 25:15
Sl 62:1

xikintene'exi'! ¡Rey Jeosafat, ch'enxikinteni'! Lela' leti'e ba'ax ku ya'alikte'ex Jéeobaa': ‹Ma' a ch'a'ike'ex saajkil mix a kikilankile'ex tu yo'olal le ya'ab máako'ob ku taalo'ob ta contra'exa'. Tumen Dios kun ba'ate'el, ma' te'exi'.[a] **16** Sáamale' éemke'ex ba'ate'el tu contra'ob, leti'obe' yaan u na'aklo'ob tu bejil Ziz, ti' ken a wile'exo'ob te' tu'ux ku ts'o'okol le táax lu'umo', aktáan ti' u desiertoil Jeruel. **17** Te'exe' ma' kun k'a'abéettal a ba'atele'ex. Preparartaba'ex, yéetel ma' a péeke'ex.[b] Yéetel ile'ex bix ken u salvartile'ex Jéeoba.[c] U kajnáalile'ex Judá yéetel Jerusalén, ma' a ch'a'ike'ex saajkil mix a kikilankile'ex.[d] Sáamale' jóok'ene'ex ba'ate'el tu contra'ob tumen Jéeobae' yaan u yantal ta wéetele'ex›».[e]

18 Te' súutuko' Jeosafate' xolaje' ka chinlaji, tuláakal xan u kajnáalilo'ob Judá yéetel Jerusaléne' xolajo'obe' ka chinlajo'ob tu táan Jéeoba, xolajo'ob utia'al u adorarko'ob Jéeoba. **19** Le levita'ob ku taalo'ob ti' u familia le koatita'ob[f] bey xan le coreíta'obo' líik'o'ob túune' ka jo'op' u k'a'am alabarko'ob Jéeoba, u Dios u kaajil Israel.[g]

20 Le ka sáaschaj tuláak' k'iino' líik'o'ob tempranoe' ka bino'ob tu desiertoil Tekoaj.[h] Le táan u jóok'lo'ob utia'al u bino'obo' Jeosafate' wa'alaje' ka tu ya'alaj: «¡U kajnáalile'ex Judá yéetel Jerusalén, u'uyene'exi'! Yanak a feje'ex ti' Jéeoba a Diose'ex, beyo' ma' ken a ch'a'ex saajkil.* Yanak a feje'ex ti' le ba'ax ku ya'alik u profeta'obo',[a] beyo' yaan u binte'ex ma'alobil».

21 Jeosafat túune' le ka ts'o'ok u k'áatik ti' le kaaj ba'ax ku tukliko'obo', tu yéeyaj jujuntúul máako'ob utia'al ka k'aaynako'ob[b] tu táan Jéeoba. Le máako'ob tu yéeyo' tu búukinto'ob nook'o'ob santo'ob, yéetel jo'op' u bino'ob táanil ti' le soldado'obo'. Leti'obe' táan ka'ach u k'ayko'ob: «Ts'áa'ex gracias ti' Jéeoba, tumen leti'e' mantats' ku ye'esik u nojoch yaabilaj».[c]

22 Le ka káaj u k'aayo'ob yéetel ki'imak óolal utia'al u alabarko'ob Jéeobae', leti'e' tu ts'áaj soldado'ob utia'al u atacarko'ob u soldadoilo'ob Ammón, Moab bey xan le soldado'ob ku taalo'ob ti' u montañailo'ob Seíro'. Le soldado'ob taalo'ob ba'ate'el tu contra Judáo' jo'op' túun u paklan kíimskuba'ob.[d] **23** Le ammonita'ob yéetel le moabita'obo' jo'op' u ba'atelo'ob tu contra le soldado'ob ku taalo'ob ti' u montañailo'ob Seíro',[e] le ka ts'o'ok u láaj xu'ulsko'obti'obe' leti'ob xane' tu paklan kíimsuba'ob.[f]

24 Le ka k'uch u soldadoilo'ob Judá tak te' torre yaan te' desiertoo',[g] paakatnajo'ob te' tu'ux yaan ka'ach le ejércitoo', ka tu yilo'obe' ti' jáayunjáayo'obi',[h] láaj kimeno'ob. **25** Jeosafat yéetel u soldado'obe' taalo'ob túun

CAP 20

a Dt 1:29, 30; Jos 11:4, 6; 2Cr 32:7, 8

b Isa 30:15

c Éx 14:13, 14; Éx 15:2; 1Sa 2:1; 1Cr 16:23; Lam 3:26

d Dt 31:8; Jos 10:25

e Nú 14:9; 2Cr 15:2

f 1Cr 23:12

g 1Cr 15:16

h 2Cr 11:5, 6

Columna 2

a Éx 14:31; Éx 19:9

b 1Cr 15:16

c Éx 34:6

d Jue 7:22; 1Sa 14:20

e Dt 2:5

f Éx 14:25; Eze 38:21

g 2Cr 20:16

h Éx 14:30; Sl 110:5, 6; Isa 37:36

20:20 * Wa «utia'al ka páajchajak u chúukpajal a wóole'ex».

utia'al u ch'a'ob le ba'alo'ob yaan ka'ach ti' u enemigo'obo', ka tu yilo'obe' jach táaj ya'ab ba'alo'ob yani'. Yaan ka'ach nook'o'ob yéetel ba'alo'ob ko'oj u tojolo'obi'. Leti'ob túune' tu ch'a'aj u biso'ob tuláakal le ba'alo'oba'.[a] Tres días tu bisajti'ob utia'al u púutko'ob, tumen jach táaj ya'abkach ba'alo'ob yani'. **26** Tu cuatro díase' leti'obe' tu much'uba'ob tu Táax Lu'umil Beraká, tumen ti' tu alabarto'ob* Jéeobai'. Le o'olale' ti' le lugaro' tu ts'áajo'ob u k'aaba't u Táax Lu'umil Beraká#[b] tak te' k'iino'oba'.

27 Tuláakal túun u soldadoilo'ob Judá yéetel Jerusalén nu'ukta'ano'ob tumen Jeosafate' suunajo'ob Jerusalén, jach ki'imak ka'ach u yóolo'ob, tumen áanta'abo'ob tumen Jéeoba utia'al u ganarko'ob u enemigo'ob.[c] **28** Leti'obe' ooko'ob tu kaajil Jerusalén táan u paxko'ob u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob, arpa'ob[d] bey xan trompeta'ob,[e] ka bino'ob tu yotoch Jéeoba.[f] **29** Tuláakal túun le kaajo'ob yano'ob te' lu'umo'obo', le ka tu yu'ubo'ob ba'atelnaj Jéeoba tu contra u enemigo'ob Israele', tu ch'a'ajo'ob saajkil ti' Dios.[g] **30** Bey túuno' ma' yanchaj ba'ate'el te' lu'umo'ob tu'ux ku reinar Jeosafato'. U Diose' tu beetaj u xu'ulul u taal ba'ateltbil tumen tuláakal u enemigo'ob yano'ob tu ba'pacho'.[h]

20:26 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu bendecirto'ob». #U k'áat u ya'al «Bendición».

CAP 20

a Éx 12:35
2Re 7:15, 16

b Éx 17:14, 15
1Sa 7:12

c 1Sa 2:1
Sl 20:5
Sl 30:1

d 2Sa 6:5
1Cr 16:5

e Nú 10:8
1Cr 13:8
2Cr 29:26

f Sl 116:19

g Éx 15:13, 14
Jos 9:3, 9
2Cr 17:10

h Jos 23:1
2Sa 7:1
2Cr 15:15

Columna 2

a 1Re 22:41, 42

b 1Re 15:11

c 2Cr 17:3, 4
2Cr 19:2, 3

d 1Re 15:14
1Re 22:43
2Cr 17:1, 6

e 1Re 18:21

f 1Re 16:1
2Cr 19:2

g 2Cr 16:7

h 2Re 1:2, 16

i 1Re 10:22, 23

j Nú 33:1, 35
Dt 2:8
1Re 9:26

k 2Cr 19:2
Sl 127:1

31 Jeosafate' seguernaj u reinar yóok'ol u lu'umil Judá. Leti'e' 35 años yaanti' ka beeta'ab reyil, yéetel 25 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maama ka'ache' Azubá, u hija Silí.[a] **32** Jeosafate' ma' xu'ul u beetik le ba'ax tu beetaj Asá,[b] u papáo'. Leti'e' seguernaj u beetik ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba.[c] **33** Chéen ba'ale' le ka'anal lugaro'ob tu'ux ku yúuchul adoraro' ma' lu'sa'abo'obi',[d] tumen le kaajo' ma' u preparart ka'ach u puksi'ik'al utia'al u adorartik u Dios u yúuchben láak'tsilo'obi'.[e]

34 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Jeosafat, desde tu káajbal tak tu ts'o'okbale', ti' ts'íibta'an ichil le ba'axo'ob tu ya'alaj Jehú[f] u hijo Aananío',[g] yéetel ti' ts'a'abo'ob ichil u Libroil u Reyilo'ob Israelo'. **35** Jeosafat u reyil Judá túune' tu ch'a'aj junp'éel acuerdo yéetel Ocozías u reyil Israel, le máak je'ela' jach k'asa'an ka'achi.[h] **36** Jeosafate' tu nupuba tu yéetel utia'al ka u beeto'ob barco'ob utia'al ka xi'iko'ob Tarsis,[i] le barco'oba' tu beeto'ob te' lugar ku k'aaba'tik Ezión-guébero'.[j] **37** Chéen ba'ale' Eliezer u hijo Dodavaw, juntúul máak ku taal ti' u kaajil Maresáe', tu ya'alaj junp'éel profecía tu contra Jeosafat. Leti'e' tu ya'alaj: «Úuchik a ch'a'ik junp'éel acuerdo yéetel Ocozíase', Jéeobae' yaan u xu'ulsik le ba'axo'ob ts'o'ok a beetko'».[k] Le barco'obo' ka'akach-

pajo'ob,[a] yéetel ma' páajchaj u bino'ob tak Tarsisi'.

21 Jeosafat túune' kíime'* ka mu'uk te' tu'ux muka'an u yúuchben láak'tsilo'ob te' tu Kaajal Davido'. Jeoram, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.[b] **2** U yíits'ino'ob Jeorame' leti'e je'elo'oba': Azarías, Jeyel, Zacarías, Azarías, Miguel yéetel Sefatías. Tuláaklo'obe' u hijo'ob Jeosafat u reyil Israel. **3** Jeosafate' tu síiaj ya'ab ba'alo'ob ti' u hijo'ob, tu síiajti'ob plata, oro yéetel ba'alo'ob jach ko'ojtak. Tu ts'áaj xan ti'ob kaajo'ob yaan u ba'pak'ilo'ob, le kaajo'oba' tia'ano'ob ka'ach tu lu'umil Judáe'.[c] Chéen ba'ale' Jeosafate' tu ts'áaj Jeoram[d] u beet u reyil tumen leti' u yáax hijo.

4 Le ka káaj u reinar Jeoram tu lugar u papáe' tu kíimsaj yéetel espada tuláakal u yíits'ino'ob[e] bey xan jujuntúul ti' u príncipeilo'ob Israel, lela' tu beetaj utia'al u maas antal u páajtalil. **5** Treintidós años yaan ti' Jeoram ka káaj u beetik u reyil, yéetel ocho años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén.[f] **6** Leti'e' tu beetaj je'ex úuchik u beetik u reyilo'ob u lu'umil Israelo',[g] tu beetaj je'ex úuchik u beetik u familia Acabo', tumen ts'o'ok u beel yéetel u hija Acab.[h] Leti'e' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba.

21:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

CAP 20
a 1Re 22:48

CAP 21
b 1Re 22:50
c 2Cr 11:5, 23
d 2Re 8:16
e Jue 9:5, 6
f 2Re 8:17-19
g 1Re 14:7, 9 Os 4:1
h 2Cr 22:2 Ne 13:26

Columna 2
a 2Sa 23:5 Sl 89:20, 28 Jer 33:20, 21
b 2Sa 7:12, 16 1Re 11:36 Sl 132:11
c Gé 27:40
d 1Re 22:47 2Re 8:20-22
e Jos 21:13 2Re 19:8
f 2Cr 15:2 Jer 2:13
g Dt 12:2
h 2Re 2:1, 11

7 Chéen ba'ale' Jéeobae' ma' tu yóotaj u xu'uls ti' Judái' tumen u beetmaj junp'éel pacto yéetel David,[a] leti'e' tu prometertaj ti' David de ke mantats' ti' leti' yéetel ti' u paalal kun jóok'ol juntúul máax* kun gobernar.[b]

8 Te' k'iino'ob je'elo' u kajnáalilo'ob Edome' tu ts'áajuba'ob tu contra Judáe'[c] ka tu ts'áajo'ob juntúul rey[d] utia'al ka gobernarnak tu yóok'olo'ob. **9** Jeoram yéetel u nuuktakil u ejército, junmúuch' yéetel u carro'obe', bino'ob tak Edom. De áak'ab túune' líik'e' ka ba'atelnaj tu contra le edomita'obo' ka tu ganarto'ob. Le edomita'obo' u ba'pachtmo'ob ka'ach Jeoram bey xan le jefe'ob nu'uktik le carro'obo'. **10** Edome' kex ganarta'abe' ma' xu'ul u ts'áaikuba tu contra Judá tak te' k'iino'oba'. Te' k'iino'ob je'elo' u kaajil Libnáe'[e] tu ts'áajuba xan tu contra Judá. Lela' úuchi tumen Jeorame' tu xúump'attaj Jéeoba, u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob.[f] **11** Leti'e' tu beetaj xan ka'anal lugaro'ob[g] te' tu montañailo'ob Judáo', tu beetaj utia'al ka traicionarta'ak Dios tumen u kajnáalilo'ob Jerusalén. Bey úuchik u beetik u k'astal u kajnáalilo'ob Judáo'.

12 Le ka máan k'iine' Elías[h] le profetao' tu túuxtaj junp'éel carta ti' Jeoram tu'ux ku ya'alik: «Jéeoba u Dios David, le a úuchben

21:7 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu ya'alaj u ts'áaik junp'éel lámpara ti'».

láak'tsilo', ku ya'alik: ‹Teche' ma' kuxlakech je'ex úuchik u kuxtal Jeosafat[a] a papáo' mix je'ex úuchik u kuxtal Asá[b] u reyil Judáo'. **13** Ba'axe' teche' táan a kuxtal je'ex u kuxtal u reyilo'ob Israelo'.[c] Táan a beetik u traicionarta'al Dios[d] tumen u kajnáalilo'ob Judá yéetel Jerusalén, táan a beetik u traicionarta'al je'ex úuchik u beetik u familia Acabo'.[e] Yéetel ta kíimsaj tak a wíits'ino'ob,[f] u paalal a papá, ts'o'ole' leti'ob ka'ache' maas ma'alobo'ob ti' teech. **14** Le o'olal Jéeobae' yaan u beetik u taal junp'éel nojoch loob tu yóok'ol a kaajal, a paalal, a watano'ob bey xan tu yóok'ol le ba'alo'ob yaantecho'. **15** Yaan u tsa'ayaltech ya'abkach k'oja'anilo'ob, yaan xan u tsa'ayaltech junp'éel k'oja'anil ta choochel, sáamsamal yaan a mu'yaj yo'olal le k'oja'anila' hasta ken jóok'ok a choochel›».

16 Jéeoba túune' tu péeksaj[g] le filisteo'ob[h] bey xan le árabe'ob[i] kaja'ano'ob naats' ti' le etíope'ob utia'al ka xi'iko'ob ba'ate'el tu contra Jeoramo'. **17** Leti'ob túune' tu atacarto'ob Judá, ooko'ob te' lu'umo' ka tu ch'a'aj u biso'ob tuláakal le ba'alo'ob yano'ob tu yotoch* le reyo',[j] tu biso'ob tak u paalal yéetel u yatano'ob. Chéen Jeoacaz,#[k] u maas chichnil ti' u paalal, p'áat tu yéetel. **18** Le ka ts'o'ok le je'ela' Jéeobae' tu beetaj u tsa'ayal junp'éel k'oja'anil tu choochel Jeoram, junp'éel yaayaj k'oja'anil mina'an ts'aakil ti'.[a] **19** Le ka máan tiempo, dos años túulise', jóok' u choochel yo'olal le k'oja'anil yaan ka'ach ti'o' ka kíimi. Le ka kíimo' jach táan ka'ach u mu'yaj yo'olal le k'oja'anil yaanti'o'. Le kaajo' ma' tu tóokaj ba'alo'ob ki'ibok-tak utia'al u k'a'ajsiko'ob je'ex úuchik u beetko'ob yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob Jeoramo'.[b] **20** Treintidós años yaan ti' Jeoram ka káaj u beetik u reyil, yéetel ocho años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. Le ka kíimo' mix máak yaachaj u yóol. Leti'e' mu'uk tu Kaajal David,[c] chéen ba'ale' ma' mu'uk te' tu'ux ku mu'ukul le reyo'obo'.[d]

22 U kajnáalilo'ob Jerusalén túune' tu ch'a'ajo'ob Ocozías,* u maas chichnil ti' u hijo'ob Jeoram, ka tu ts'áajo'ob u beet u reyil. Tu beeto'ob reyil, tumen tuláakal u suku'uno'ob Ocozíase' kíimsa'abo'ob[e] tumen le árabe'ob tu atacarto'ob u lu'umil Judáo'. Ocozías u hijo Jeorame' jo'op' túun u beetik u reyil tu yóok'ol u lu'umil Judá.[f] **2** Veintidós años yaan ka'ach ti' Ocozías ka káaj u beetik u reyil, yéetel junp'éel año xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Atalía,[g] u yáabil* Omrí.[h]

3 Ocozíase' tu beetaj xan le ba'ax tu beetaj u familia

21:17 * Wa «palacio». # Uláak' bix k'aj óola'anile' Ocozías.

22:1 * Ti' 2 Crónicas 21:17 ku ya'ala'alti' «Jeoacaz». **22:2** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hija».

CAP 21

a 2Cr 17:3

b 1Re 15:11 2Cr 14:2, 5

c 1Re 16:25, 33

d Éx 34:15 Jer 3:8

e 2Re 9:22

f 2Cr 21:4

g 1Re 11:14 2Cr 33:11 Isa 10:5

h Jos 13:1, 2 2Sa 8:1

i 2Cr 17:11

j 1Re 14:25, 26

k 2Cr 22:1

Columna 2

a Hch 12:21-23

b 2Cr 16:13, 14 Jer 34:4, 5

c 1Re 2:10

d 2Cr 24:24, 25 2Cr 28:27

CAP 22

e 2Cr 21:16, 17

f 2Re 8:24-26

g 2Re 11:1 2Re 11:13, 16 2Cr 24:7

h 1Re 16:28

Acabo'[a] tumen péeksa'ab tumen u maama u beet ba'alo'ob k'aastak. **4** Leti'e' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba je'ex úuchik u beetik u familia Acabo', tumen le ka kíim u papáo' leti'ob a'alikti' ba'ax unaj u beetik. Bey úuchik u beetko'ob u bin k'aasil ti'o'. **5** Ocozíase' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti'o' ka bin yéetel Jeoram u hijo Acab u reyil Israel. Leti'obe' bino'ob tak Ramot-galaad[b] utia'al u ba'atelo'ob tu contra Azael[c] u reyil Siria. Chéen ba'ale' te'elo' beeta'ab loob ti' Jeoram tumen le soldado'ob ku ch'iino'ob yéetel flechao'. **6** Yo'olal le je'elo' Jeorame' suunaj tu kaajil Jezreel.[d] Suunaj te'elo' utia'al u yutstal ti' le loob beeta'abti' tu kaajil Ramá le ka ba'atelnaj tu contra Azael u reyil Siriao'.[e]

Úuchik u loobilta'al*[f] Jeoram[g] u hijo Acabe', bin ilbil tumen Ocozías# u hijo Jeoram,[h] bin ilbil tak tu kaajil Jezreel. **7** Chéen ba'ale' Diose' tu beetaj u kíimsa'al Ocozías le ka bin u yil Jeoramo'. Le ka k'uch Ocozías u yil Jeorame' tu ka'atúulalo'ob bin u yilo'ob Jehú,[i] u yáabil* Nimsí. Jehú ka'ache' leti'e máax yéeya'an tumen Jéeoba utia'al ka u xu'uls ti' u familia Acabo'.[j] **8** Jehú túune' káaj u xu'ulsik ti' le máaxo'ob yano'ob ichil u familia Acabo'. Le ka tu kaxtaj u príncipeilo'ob Judáe' tu kíimso'ob, bey xan tu beetil ti' u sobrino'ob* Ocozíaso', leti'obe' ku múul meyajo'ob ka'ach yéetel Ocozías.[a] **9** Jehú túune' tu túuxtaj kaxtbil Ocozías. Leti'e' kaxta'ab tu kaajil Samaria te' tu'ux u ta'akmubao' ka bisa'ab tu táan Jehú. Kíimsa'abe' ka mu'uki,[b] tumen le máako'obo' tu ya'alo'ob: «Leti'e' u yáabil Jeosafat, juntúul máak tu meyajtaj Jéeoba yéetel tuláakal u puksi'ik'al».[c] Ichil u familia Ocozíase' ma' jóok' mix máak ka yanak u páajtalil utia'al u reinari'.

10 Le ka tu yilaj Atalía[d] ts'o'ok u kíimil Ocozías, u hijoe', tu ts'áajuba u xu'uls ti' tuláakal le máaxo'ob ku taalo'ob ti' u familia le reyo', tu yilaj u xu'ulsik ti' tuláakal u familia le rey yaan Judáo'.[e] **11** Chéen ba'ale' Jeosabeat u hija le reyo', tu yoklaj Jeoás,[f] u hijo Ocozías. Tu ch'a'aj ichil u paalal le rey kun kíimsbilo'ob ka'acho' ka tu bisaj u ta'ak ti' junp'éel cuarto, te'elo' ti' xan tu bisaj le ko'olel kanáantik Jeoáso'. Jeosabeat u hija le rey Jeoramo'[g] (u yatan ka'ach Jeoyadá[h] le sacerdoteo', yéetel u kiik Ocozías), tu kanáantaj ma' u yila'al Jeoás tumen Atalía, bey túuno' ma' kíimsa'abi'.[i] **12** Jeoáse' seis años tu beetaj tu yéetelo'ob. Leti'e' ta'aka'ab tu yotoch le u jaajil Dios le táan u reinar Atalía yóok'ol le lu'umo'.

22:6 *Wa «Úuchik u k'oja'antal». #Jujunp'éel úuchben ts'íibo'ob ich hebreoe' ku ya'aliko'ob «Azarías». **22:7** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hijo».

22:8 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hijo'ob u suku'uno'ob».

CAP 22

a 1Re 16:33; 2Re 8:27, 28; Miq 6:16

b 1Re 22:3; 2Cr 18:14

c 2Re 8:15; 2Re 10:32

d Jos 19:18, 23

e 2Re 9:15

f 2Re 9:16

g 2Re 8:16

h 2Re 3:1

i 1Re 19:16; 2Re 9:20, 21

j 2Re 9:6, 7

Columna 2

a 2Re 10:10-14

b 2Re 9:27, 28

c 2Cr 17:3, 4

d 2Cr 22:2

e 2Re 11:1-3

f 2Re 11:21

g 2Re 8:16

h 2Cr 23:1

i 2Sa 7:12, 13; 1Re 15:4; 2Cr 21:7

23 Le ka tu ts'áaj siete añose', Jeoyadáe' tu ch'a'aj junp'éel acuerdo yéetel u nuuktakil le grupo'ob de 100 soldado'obo',[a] leti'e' ma' tu ch'a'aj saajkili'. Jeoyadáe' tu ch'a'aj junp'éel acuerdo yéetel Azarías u hijo Jeroam, Ismael u hijo Jeyoanán, Azarías u hijo Obed, Maaseya u hijo Adaya bey xan yéetel Elisafat u hijo Zicrí. **2** Leti'ob túune' bino'ob ti' tuláakal le kaajo'ob yano'ob Judáo' ka tu much'kíinto'ob le levita'ob[b] kaja'ano'ob te'elo' bey xan tuláakal u nuuktakil le familia'ob yano'ob Israelo'. Le ka k'ucho'ob tu kaajil Jerusalén e' **3** tuláakal le máaxo'ob u much'muba'obo' tu ch'a'ajo'ob junp'éel acuerdo[c] yéetel le rey te' tu yotoch le u jaajil Dioso', le ka ts'o'oke' Jeoyadáe' tu ya'alajti'ob:

«¡Ilawile'ex! U hijo le reyo' yaan u reinar, yaan u yúuchul le ba'ax tu prometertaj Jéeoba yo'olal u paalal Davido'.[d] **4** Lela' leti'e ba'ax ken a beete'exa': jatsaba'ex ich óoxp'éel grupo. Le yáax grupo tu'ux yaan le sacerdote'ob yéetel le levita'ob kun meyajo'ob[e] tu k'iinil sábadoo' yaan u kanáantko'ob le joonajo'obo'.[f] **5** Le uláak' grupoo' ti' kun antal te' tu yotoch* le reyo',[g] yéetel le u ts'ook grupoo' yaan u yantal te' joonaj ku k'aaba'tik Cimientoo'. Tuláakal le u maasil máako'obo' ti' kun antalo'ob te' tu terrenoilo'ob u yotoch Jéeobao'.[h] **6** Ma' unaj a cha'ike'ex u yokol mix máak tu yotoch Jéeobai', chéen je'el u páajtal u yokol le sacerdote'ob yéetel le levita'ob ku meyajo'ob te'elo'.[a] Leti'obe' je'el u páajtal u yooklo'obe' tumen táan u beetko'ob junp'éel meyaj santo. Chéen ba'ale' u maasil le kaajo' yaan u p'áatal táankab je'ex u ya'alik Jéeoba unaj u beetko'obo'. **7** Le levita'obo' unaj u yantalo'ob tu ba'pach le reyo', cada juntúule' unaj u ch'a'ik u arma. Je'el máaxak ka u yóot okol tu yotoch Diose' unaj u kíimsa'al. P'áatene'ex tu yiknal le rey je'el tu'uxak ka xi'iko'».*

8 Le levita'ob bey xan tuláakal u kajnáalilo'ob Judáe' tu beeto'ob jach je'ex a'ala'abikti'ob tumen Jeoyadá le sacerdoteo'. Cada juntúul ti' u nuuktakil le máako'obo' tu ch'a'aj le máaxo'ob táan u meyajo'ob tu k'iinil sábadoo' bey xan le máaxo'ob ma' tu tocar u meyajo'ob sábadoo'.[b] Lela' bey tu beetil le u nuuktakilo'obo' tumen kex ts'o'ok u turno[c] le máako'obo' Jeoyadá le sacerdoteo' ma' tu ya'alaj ka u p'at u meyajo'obi'. **9** Ti' u nuuktakil le grupo'ob de 100 soldado'obo'[d] Jeoyadáe' tu ts'áajti'ob le lanza'obo', le mejen escudo'obo'* bey xan le escudo'ob wóolistak yaan ichil u yotoch le u jaajil Dioso'.[e] Le ba'alo'oba' u tia'al le rey

CAP 23

a 2Re 11:4

b 2Cr 8:14

c 2Sa 5:3

d 2Sa 7:8, 12
1Re 2:4
1Re 9:5
Sl 89:20, 29

e 1Cr 24:3

f 2Re 11:5-8
1Cr 9:22-25
1Cr 26:1

g 1Re 7:1

h 1Re 7:12

Columna 2

a 1Cr 23:28, 32

b 2Re 11:9-12

c 1Cr 24:1
1Cr 26:1

d 2Re 11:4

e 1Cr 26:26, 27
2Cr 5:1

23:5 * Wa «palacio».

23:7 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le kéen jóok'ok yéetel le kéen okok». **23:9** * Le mejen escudo'oba' leti'e suuk u meyaj ka'ach ti' le arquero'obo'.

David ka'acho'.[a] **10** Jeoyadá túune' tu beetaj u tsolkuba tuláakal le máako'obo', cada juntúule' u ch'a'amaj ka'ach u arma. Leti'ob túune' káaj u tsolkuba'ob, desde tu x-no'oj tak tu x-ts'íik le najo', tu tséel le altaro' yéetel tu tséel le najo'. Tu tsoluba'ob tu ba'pach Jeoás. **11** Leti'ob túune' tu jóo'so'ob u hijo le reyo'[b] ka tu ts'áajo'ob le corona bey xan u libroil le Ley*[c] yóok'ol u poolo', le ka ts'o'oke' Jeoyadá yéetel u hijo'obe' tu yalo'ob aceite tu pool Jeoáse' ka tu beeto'ob reyil. Tuláaklo'ob túune' jo'op' u ya'aliko'ob: «¡Bendecirta'ak# le reyo'!».[d]

12 Le ka tu yu'ubaj Atalía u juum u yáalkab le máako'ob yéetel u juum u alabarta'al le reyo', tu séeba'anil bin tu yotoch Jéeoba te' tu'ux yano'obo'.[e] **13** Atalía túune' tu yilaj le rey wa'alakbal tu tséel le columna* yaan te' tu yookbalo'. Le príncipe'ob[f] bey xan le máako'ob ku yustiko'ob le trompeta'obo' tia'ano'ob ka'ach tu yiknal le reyo', tuláakal u kajnáalilo'ob le lu'umo' ki'imak u yóolo'ob[g] yéetel táan u yustiko'ob trompeta'ob. Yéetel le máaxo'ob yéeya'ano'ob utia'al u k'aayo'obo' táan ka'ach u meyajti'ob u nu'ukulilo'ob paax utia'al u nu'uktiko'ob# le fiestao'. Le ka tu yilaj Atalía lela' tu jataj u nook'e' ka jo'op' u yawtik: «¡Te'exe' táan a tuklik a kíimskene'ex!». **14** Chéen ba'ale' Jeoyadá le sacerdoteo' tu beetaj u jóok'ol u nuuktakil le grupo'ob de 100 soldado'obo', le máaxo'ob ts'a'ano'ob yóok'ol le ejércitoo', ka tu ya'alajti'ob: «¡Jóo'se'ex le ko'olela', wa yaan máax ku bin tu paache' kíimse'ex yéetel espada!». Tumen Jeoyadáe' ts'oka'anili' u ya'alike': «Ma' a kíimske'ex tu yotoch Jéeoba». **15** Leti'ob túune' tu cháacho'ob Atalía, le ka k'ucho'ob te' tu entradail le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Tsíimino'obo' ti' tu kíimso'obi'. Le joonaj je'ela' tia'an ka'ach tu yotoch* le reyo'.

16 Jeoyadá túune' tu ch'a'aj junp'éel acuerdo yéetel le kaajo' bey xan yéetel le reyo', tu ya'alo'obe' yaan u seguer u beetkuba'ob u kaajal Jéeoba.[a] **17** Le ka ts'o'ok lelo' tuláaklo'obe' bino'ob tu yotoch* Baale' ka tu niko'ob.[b] Tu niko'ob xan le altaro'ob yano'ob te'elo', tu xiixkúunto'ob xan u imagenilo'ob Baal,[c] yéetel tu kíimso'ob Matán u sacerdote Baal,[d] lela' tu beeto'ob aktáan ti' le altaro'obo'. **18** Jeoyadá túune' tu ts'áaj le levita'ob yéetel le sacerdote'ob utia'al ka u nu'ukto'ob le meyaj ku beeta'al tu yotoch Jéeobao'. Leti'obe' jatsa'ano'ob ka'ach tumen David utia'al ka meyajnako'ob tu yotoch Jéeoba, utia'al ka u k'ubo'ob le tóokbil sacrificio'ob ku ts'a'abal

CAP 23

a 2Sa 8:7

b 2Re 11:2

c Dt 17:18

d 1Sa 10:1, 24

e 2Re 11:13-16

f 2Cr 23:1

g 1Re 1:39, 40

Columna 2

a 2Re 11:17, 18 2Cr 34:1, 31

b 2Re 10:27, 28

c Dt 12:3 2Cr 34:1, 4

d Dt 13:5 1Re 18:40

23:11 * Lela' ma' xaane' junp'éel rollo tu'ux ts'íibta'an u ley Diosi'. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Kuxlak utia'al mantats'». **23:13** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu tséel u columna». # Wa «utia'al u ts'áaiko'ob u señalil».

23:15 * Wa «palacio». **23:17** * Wa «templo».

ti' Jéeoba[a] je'ex u ya'alik u Ley Moiséso'.*[b] Lela' ku beeta'al ka'ach yéetel ki'imak óolal bey xan yéetel k'aayo'ob je'ex úuchik u ya'alik David ka beeta'ako'. **19** Jeoyadáe' tu ts'áaj jujuntúul máako'ob utia'al ka u kanáanto'ob le joonajo'ob[c] yano'ob tu yotoch Jéeobao'. Beyo' jach junpuli' ma' kun okol mix máak ma' limpio yanil tu táan Diosi'. **20** Ts'o'ole' tu much'aj u nuuktakil le grupo'ob de 100 soldado'obo',[d] le soldado'ob kanáantik le reyo', le ts'uulo'obo', le gobernadoro'obo' bey xan tuláakal u máakilo'ob le lu'umo' ka bin u láak'into'ob le rey desde tu yotoch Jéeoba tak tu yotoch le reyo'. Leti'obe' ooko'ob tu joonajil u yotoch* le reyo' ka tu beeto'ob u kutal Jeoás te' tronoo'.[e] **21** Tuláakal túun le máako'obo' ki'imakchaj u yóolo'ob, yéetel yanchaj jeets'elil te' kaajo', tumen leti'obe' tu kíimso'ob Atalía yéetel espada.

24 Siete años yaan ka'ach ti' Jeoás ka káaj u beetik u reyil,[f] yéetel 40 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Zibía, le ko'olela' Beer-seba u taal.[g] **2** Jeoáse' seguernaj u beetik ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba, bey tu beetil tuláakal le k'iino'ob kuxa'an Jeoyadá le sacerdoteo'.[h] **3** Jeoyadáe' tu kaxtaj ka'atúul u yatano'ob Jeoás. Jeoás túune' yanchaj u hijo'ob bey xan u hija'ob.

23:18 * Ilawil «U Ley Moisés», página 2586. **23:20** * Wa «palacio».

CAP 23

a 1Cr 23:6 1Cr 23:30, 31

b Éx 29:38 Nú 28:2

c 1Cr 9:26 1Cr 26:1, 13

d 2Re 11:9

e 1Re 7:7

CAP 24

f 2Re 11:21

g Gé 21:14 2Sa 3:10 2Re 12:1

h 2Re 12:2

Columna 2

a 2Re 22:3-5

b 2Re 12:4, 5 2Cr 29:1, 3 2Cr 34:9, 10

c 2Re 12:6

d 2Re 12:7

e Éx 30:12-16

f Nú 1:50

g 2Cr 22:2, 3

h 2Cr 28:24

i Mr 12:41

j 2Re 12:9

k Éx 30:12-16 Ne 10:32 Mt 17:24

4 Le ka máan k'iine' Jeoáse' tu ts'íiboltaj u yutskíintik u yotoch Jéeoba.[a] **5** Leti' túune' tu much'kíintaj le sacerdote'ob yéetel le levita'obo', ka tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex tu kaajilo'ob Judá utia'al a k'áatke'ex taak'in ti' tuláakal le israelita'ob utia'al u yutskíinta'al u yotoch Dioso'.[b] Lela' unaj a beetke'ex cada año. Ilawil a séeb beetke'ex le ba'ax ts'o'ok in wa'alikte'exa'». Chéen ba'ale' le levita'obo' ma' tu séeb beeto'obi'.[c] **6** Le o'olale' le reyo' tu t'anaj Jeoyadá u maas nojchil le sacerdote'obo', ka tu ya'alajti':[d] «¿Ba'axten ma' a wa'al ti' le levita'ob ka xi'iko'ob tu lu'umil Judá yéetel tu kaajil Jerusalén utia'al u k'áatko'ob le impuesto tu ya'alaj Moisés[e] unaj u ts'a'abal ti' Jéeobao'? ¿Ba'axten ma' a wa'al ka taasa'ak le impuesto ku ts'áaik ka'ach le israelita'ob ti' Dios utia'al le tabernáculoo'?[f] **7** Teche' a wojel de ke u paalal Atalía,[g] le k'asa'an ko'olelo', ooko'ob tu yotoch le u jaajil Dioso'[h] ka tu ch'a'ajo'ob le nu'ukulo'ob santo'ob yano'ob tu yotoch Jéeoba utia'al u adorarko'ob le Baalo'obo'». **8** Le rey túuno' tu ya'alaj ka beeta'ak junp'éel cofre,[i] beeta'abe' ka ts'a'ab táankab, te' tu joonajil u yotoch Jéeobao'.[j] **9** Le ka ts'o'oke' bin a'albil ti' tuláakal u lu'umil Judá yéetel ti' tuláakal u kaajil Jerusalén ka taasa'ak ti' Jéeoba le impuesto unaj u ts'a'abalti'o'.[k] Moisés, le máax meyajtik ka'ach le u jaajil Dioso',

leti' a'al ka ts'a'abak le impuesto tumen le israelita'ob le tia'ano'ob ka'ach te' desiertoo'. **10** Tuláakal le príncipe'ob bey xan tuláakal le kaajo' jach ki'imakchaj u yóolo'obe'[a] ka jo'op' túun u taasko'ob taak'in yéetel u ts'áaiko'ob te' cofre hasta ka chu'upo'.*

11 Cada ken u yil le levita'ob ts'o'ok u sen ya'abtal le taak'in yaan te' cofreo', ku ch'a'iko'obe' yéetel ku bisko'ob tu yiknal le reyo'. U secretario túun le rey yéetel le máax yéeya'an tumen le u maas nojchil le sacerdote'obo' ku láaliko'ob le taak'in yaan te' cofreo',[b] yéetel le kéen ts'o'okke' ku sutko'ob le cofre te' tu'ux yaan ka'acho'. Sáamsamal bey u beetko'ob ka'acho', ya'ab taak'in ku molko'ob. **12** Le rey yéetel Jeoyadá le sacerdoteo' ku ch'a'iko'ob le taak'ino' yéetel ku ts'áaiko'ob ka'ach ti' le máaxo'ob ilik le meyaj ku beeta'al tu yotoch Jéeobao'. Le máako'ob túuna' ku bo'otko'ob le máaxo'ob póolik tuunicho' bey xan le artesano'ob ku meyajo'ob tu yotoch Jéeobao'.[c] Leti'obe' ku bo'otko'ob xan le máaxo'ob ku meyajtiko'ob fierro yéetel cobre utia'al u yutskíintiko'ob u yotoch Jéeobao'. **13** Le máaxo'ob nu'uktik le meyajo' tu yilo'ob ka káajsa'ak le meyajo' bey xan ka séeb beeta'ak. Bey úuchik u yutskíinta'al u yotoch le u jaajil Dioso' ka p'áat je'ex yanil ka'acho', ts'o'ole' hasta maas ma'alob p'áatik. **14** Le ka ts'o'ok u beeta'al le meyajo' taasa'ab u yalab le taak'in tu táan le rey yéetel tu táan Jeoyadáo'. Le taak'ina' meyajnaj utia'al u beeta'al le nu'ukulo'ob ku meyajo'ob tu yotoch Jéeobao', le nu'ukulo'ob utia'al u beeta'al le meyajo' bey xan utia'al u k'u'ubul le ofrenda'obo'. Beeta'ab copa'ob bey xan nu'ukulo'ob de oro yéetel de plata.[a] Tu yotoch Jéeobae' sáamsamal ka'ach ku k'u'ubul tóokbil sacrificio'obi',[b] lela' beeta'ab tuláakal le k'iino'ob kuxa'an Jeoyadáo'.

15 Jeoyadá túune' ch'íije' ka kíimi, leti'e' jach ki'imakchaj u yóol yéetel le años kuxlajo', 130 años yaanti' ka kíimi. **16** Leti' túune' mu'uk te' tu Kaajal Davido', te' tu'ux ku mu'ukul le reyo'obo'.[c] Bey úuchiko' tumen leti'e' tu beetaj ba'ax ma'alob tu lu'umil Israel,[d] tu meyajtaj ma'alob le u jaajil Dioso' yéetel tu beetaj ba'alo'ob ma'alobtak yo'olal u yotoch Dios.

17 Le ka ts'o'ok u kíimil Jeoyadáe' u príncipeilo'ob Judáe' taalo'obe' ka chinlajo'ob tu táan le reyo', le rey túuno' tu yu'ubaj le ba'ax tu ya'alo'obo' ka tu beetaj. **18** Le kaaj túuno' tu xúump'attaj u yotoch Jéeoba, u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob, ka jo'op' u adorarko'ob le imageno'obo' bey xan le che'ob ku adorarta'alo'. Úuchik u k'ebantalo'obe' Diose' jach p'u'uj tu contra Judá yéetel Jerusalén. **19** Jéeoba túune' seguernaj

CAP 24

a 1Cr 29:9

b 2Re 12:10

c 2Re 12:11, 12
2Cr 34:10, 11

Columna 2

a Éx 37:16
Nú 7:84

b Nú 28:3

c 1Re 2:10

d 2Cr 23:1

24:10 * Uláak' bix u traducirta'ale' «hasta ka tu bo'otaj u impuesto tuláakal le kaajo'».

u túuxtik profeta'ob tu yiknalo'ob utia'al u beetik u suuto'ob tu yiknal, leti'e' ma' xu'ul u tsolik u nu'uk ti'obi',* chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu yóotaj u yu'ubo'ob t'aani'.[a]

20 U poder Diose' taal tu yóok'ol Zacarías u hijo Jeoyadá[b] le sacerdoteo', leti' túune' wa'alaj tu'ux ka'anale' ka tu ya'alaj ti' le máako'obo': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik le u jaajil Dioso': ‹¿Ba'axten ma' táan a beetke'ex le ba'ax ku ya'alik u mandamiento'ob Jéeobao'? ¡Junpuli' ma' kun binte'ex ma'alobil! Te'exe' ts'o'ok a xúump'atke'ex Jéeoba, le o'olal leti'e' yaan xan u xúump'atke'ex›».[c] **21** Chéen ba'ale' le máako'obo' tu traicionarto'ob Zacarías.[d] Le ka tu ya'alaj le rey ka u muruxtunto'obo', leti'obe' tu muruxtunto'ob te' tu terrenoil u yotoch Jéeobao'.[e] **22** Bey túuno' le rey Jeoáso' tu tu'ubsaj le nojoch yaabilaj e'esa'abti' tumen Jeoyadá u papá Zacaríaso', ka tu kíimsaj Zacarías. Le táan u kíimilo' tu ya'alaj: «Ka u castigartech Jéeoba yo'olal le ba'ax táan a beetko'».[f]

23 Tu káajbal le añoo'* le soldado'ob sirio'obo' taalo'ob ba'ate'el tu contra Jeoáse' ka tu atacarto'ob Judá yéetel Jerusalén.[g] Leti'obe' tu xu'ulso'ob ti' tuláakal le príncipe'ob yano'ob te'elo',[h] yéetel tu túuxto'ob ti' u reyil Damasco tuláakal le ba'alo'ob tu ch'a'ajo'obo'. **24** Kex ma' ya'ab le soldado'ob sirio'ob taalo'ob ba'atelo' Jéeobae' tu k'ubaj tu k'abo'ob junp'éel ejército jach nojoch.[a] Tu beetaj beyo' tumen u kajnáalilo'ob Judáe' tu xúump'ato'ob Jéeoba, u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob. Bey túuno' le sirio'obo' tu taaso'ob castigo yóok'ol Jeoás. **25** Le ka bin le sirio'obo' (leti'obe' jach u beetmo'ob loob ti' Jeoás le ka tu p'ato'obo'),* traicionarta'ab Jeoás tumen le máaxo'ob meyajtiko' ka kíimsa'ab tu cama.[b] Leti'obe' bey úuchik u beetko'obo' tumen Jeoáse' tu kíimsaj u paalal# Jeoyadá[c] le sacerdoteo'. Le ka kíim Jeoáse' mu'uk te' tu Kaajal Davido',[d] chéen ba'ale' ma' mu'uk te' tu'ux ku mu'ukul le reyo'obo'.[e]

26 Le máako'ob traicionart[f] Jeoáso' leti'e je'elo'oba': Zabad u hijo Simeat juntúul ko'olel ammonita, yéetel Jeozabad u hijo Simrit juntúul ko'olel moabita. **27** Le ba'ax úuch ti' u hijo'ob Jeoáso', le ya'abkach ba'alo'ob a'ala'ab tu contrao'[g] bey xan bix úuchik u yutskíinta'al* u yotoch le u jaajil Dioso',[h] ti' ts'íibta'abo'ob tu Libroil le Reyo'obo'. Amasías u hijo Jeoáse', káaj túun u beetik u reyil tu lugar.

CAP 24

a 2Re 17:13, 14 2Cr 36:15, 16 Jer 7:25, 26

b 2Cr 23:11

c Dt 29:24, 25 1Cr 28:9 2Cr 15:2

d Jer 11:19

e Mt 23:35 Lu 11:51

f Gé 9:5 Sl 94:1 Jer 11:20 Heb 10:30

g 2Re 12:17

h 2Cr 24:17, 18

Columna 2

a Le 26:17, 37 Dt 32:30

b 2Re 12:20

c 2Cr 24:20, 21

d 2Sa 5:9 1Re 2:10

e 2Cr 21:16, 20 2Cr 28:27

f 2Re 12:21

g 2Cr 24:20

h 2Cr 24:13

24:19 * Wa «ma' xu'ul u testificar tu contra'obi'». **24:23** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Le ka tu ts'áaj junp'éel añoo'».

24:25 * Wa «jach ya'ab k'oja'anilo'ob yaan ti' Jeoás le ka tu p'ato'obo'». # Wa «u hijo». Kex ku ya'ala'al «u paalal Jeoyadá» te'ela', ma' xaane' ku ya'ala'al beyo' utia'al u ye'esa'al jach ku respetarta'al Zacarías. **24:27** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u beeta'al».

CAP 25

25 Veinticinco años yaan ka'ach ti' Amasías ka káaj u reinar, yéetel 29 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Joadán, le ko'olela' Jerusalén u taal.[a] **2** Leti'e' seguernaj u beetik ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba, chéen ba'ale' ma' yéetel tuláakal u puksi'ik'al tu beeti'. **3** Chéen p'elak máanik tuláakal le reino yáanal u nu'uktaj Amasíaso', leti'e' tu kíimsaj le máaxo'ob kíims u papáo',[b] le máaxo'ob meyajtik ka'acho'. **4** Chéen ba'ale' ma' tu kíimsaj u paalal le máako'ob je'elo', tumen tu ch'a'aj en cuenta le ba'ax ku ya'alik le Leyo', le ts'íibta'an tu libro Moiséso'. Te'elo' Jéeobae' tu ya'alaj: «Ma' unaj u kíimil le taatatsilo'ob yo'olal le ba'ax ku beetik u paalalo'obo'. Le paalalo'ob xano' ma' unaj u kíimlo'ob yo'olal le ba'ax ku beetik u papá'obo'. Juntúul máake' unaj u kíimil yo'olal le k'eban tu beetaj leti'o'».[c]

5 Amasías túune' tu much'kíintaj le xiibo'ob yano'ob Judáo' ka tu beetaj u tsolkuba'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'ob. Ts'o'ole' tu ts'áajo'ob yáanal u nu'uktaj le máaxo'ob ilik le grupo'ob de 1,000 máako'obo' yéetel le máaxo'ob ilik le grupo'ob de 100 máako'obo'. Bey tu beetil yéetel tuláakal le máaxo'ob ku taalo'ob Judá yéetel Benjamíno'.[d] Tu ts'íibtaj u k'aaba'ob, desde le yaan 20 años ti'ob wa maaso'.[e] Amasíase' tu yile' yaan 300,000 soldado'ob ka'ansa'ano'ob* utia'al u yantalo'ob ichil le ejércitoo'. Leti'obe' jach u yojel u usarto'ob le lanzao' bey xan le nukuch escudo'obo'. **6** Ts'o'ole' ti' u lu'umil Israele' tu bo'otaj 100,000 soldado'ob jach u yojlo'ob ba'ate'el, tu bo'otajti'ob 3 toneladas yéetel 420 kilos* plata. **7** Chéen ba'ale' juntúul máak meyajtik le u jaajil Dioso' bin tu yiknale' ka tu ya'alajti': «Yuum rey, ma' a cha'ik u bin ta wéetel u ejército Israel,[a] tumen Jéeobae' mina'an tu yéetelo'ob mix tu yéetel le efraimita'obo'. **8** Ba'axe' xeen ta juunal te' ba'atelo', ma' a ch'a'ik saajkil. Wa ma' ta beetik beyo', le u jaajil Dioso' je'el u beetik a lúubul tu k'ab a enemigoe', tumen leti'e' je'el u páajtal u yáantkeche',[b] pero je'el u páajtal xan u beetik a ganarta'al tumen a enemigoe'». **9** Le ka tu yu'ubaj lelo' Amasíase' tu ya'alaj ti' le máak meyajtik le u jaajil Dioso': «¿Ba'ax túun kun úuchul yéetel le 3 toneladas yéetel 420 kilos* plata ts'o'ok in ts'áaik ti' u ejército Israelo'?». Le máak meyajtik le u jaajil Dioso' tu núukaj: «Ti' Jéeobae' yaan u páajtalil u ts'áaiktech maas ti' lelo'».[c] **10** Amasías túune' tu ya'alaj ti' le soldado'ob taalo'ob desde Efraín ka xi'iko'obo', tu ya'alajti'ob ka suunako'ob tu yotocho'ob. Leti'ob túune' jach p'u'ujo'ob tu

a 2Re 14:1-6
b 2Cr 24:26
c Dt 24:16
d 1Sa 8:11, 12
e Nú 1:2, 3

Columna 2

a 2Cr 19:2
b 2Cr 14:11 2Cr 20:6
c 1Sa 2:7 Pr 10:22 Ag 2:8

25:5 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yéeya'ano'ob». **25:6, 9** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 talentos».

contra Judá, jach táan ka'ach u ts'íikilo'ob le ka suunajo'ob tu yotocho'obo'.

11 Amasías túune' xu'ul u ch'a'ik saajkile' ka tu bisaj u soldado'ob tak tu Táax lu'umil ta'ab.[a] Te'elo' ti' tu kíimsaj 10,000 u túulal soldado'ob Seír u taalo'ob.[b] **12** U soldadoilo'ob Judáe' tu macho'ob xan 10,000 u túulal soldado'obe' ka tu biso'ob tak tu punta junp'éel nuxi' tuunich. Desde te'elo' tu léench'into'ob le soldado'obo', lúubo'ob túune' ka láaj xe'exet'paj u wíinklilo'ob. **13** Chéen ba'ale' le soldado'ob a'ala'abti'ob tumen Amasías ka suunako'obo', le soldado'ob ma' tu cha'aj u bino'ob ba'ate'el tu yéetelo',[c] táan ka'ach u atacarko'ob le kaajo'ob yano'ob Judáo', desde Samaria[d] tak Bet-orón.[e] Leti'obe' tu kíimso'ob 3,000 ti' le máako'ob yano'ob te'elo', yéetel tu ch'a'aj u biso'ob ya'ab ba'alo'ob.

14 Chéen ba'ale' Amasíase', le ka ts'o'ok u ganartik le edomita'obo', suunaje' ka tu taasaj le dioso'ob ku adorarta'al[f] tumen u kajnáalilo'ob Seíro'. Leti'e' jo'op' u adorarko'ob, jo'op' u chintal tu táano'ob yéetel jo'op' xan u k'ubikti'ob sacrificio'ob.* **15** Jéeoba túune' p'u'uj yéetel Amasíase' ka tu túuxtaj juntúul profeta a'alikti': «¿Ba'axten táan a adorartik u dioso'ob le kaajo'obo'? ¡Si leti'obe' ma' páajchaj u salvarko'ob u kajnáalilo'ob le kaajo'ob ta k'abo'!».[a] **16** Le táan u t'aan le profetao' le reyo' tu ya'alajti': «¡Mak a chi'l[b] ¿Ts'o'ok wa in k'áatiktech ba'ax unaj in beetik?[c] Yaan in beetik a kíimsa'al wa ma' tu xu'ulul a t'aan». Le profeta túuno' jáaw u t'aan, chéen ba'ale' antese' tu ya'alaj: «In wojel Diose' ts'o'ok u ch'a'tuklik u xu'ulsiktech yo'olal le ba'ax ts'o'ok a beetka' yéetel tumen ma' ta wu'uyaj in t'aani'».[d]

17 Amasías u reyil Judá túune' tu k'áataj ti' le máaxo'ob áantik ba'ax unaj u beetko', le ka ts'o'oke' tu túuxtaj junp'éel k'uben t'aan ti' Jeoás u reyil Israel. Jeoáse' u hijo Jeoacaz, yéetel u yáabil Jehú. Le k'uben t'aana' ku ya'alik: «¡Ko'oten utia'al ka ba'atelnako'on!».[e] **18** Jeoás u reyil Israel túune' tu túuxtaj a'albil ti' Amasías u reyil Judá: «Te' Líbanoo' yaan ka'ach junkúul xíiw yaan u k'i'ixeli', le xíiwa' tu túuxtaj a'albil ti' junkúul cedro yaan te' Líbanoo': ‹Cha'a u ts'o'okol u beel a hija yéetel in hijo›. Chéen ba'ale' juntúul u ba'alche'il k'áax yaan te' Líbanoo' máane' ka tu ts'ats'a'cha'ataj le xíiw yaan u k'i'ixelo'. **19** Teche' ts'o'ok a wa'alik: ‹¡Ilawile! Ts'o'ok in* xu'ulsik ti' Edom›.[f] Le o'olal ka wu'uyik bey mina'an uláak' máak je'ex teche', ts'o'ole' a k'áat ka alabarta'akech. Chéen ba'ale' p'áatkech ta wotoch,# ¿ba'ax-

CAP 25

a 2Sa 8:13 Sl 60:Enc

b 2Re 14:7 2Cr 20:10, 11

c 2Cr 25:9

d 1Re 16:29

e 2Cr 8:3, 5

f Éx 20:3, 5 Dt 7:25 2Cr 28:22, 23

Columna 2

a 2Cr 24:20 Sl 115:8 Jer 2:5 Jer 10:5

b Isa 30:10

c 2Cr 16:10 2Cr 18:25, 26

d 1Sa 2:25 Pr 29:1

e 2Re 14:8-10

f 2Cr 25:11

25:14 *Wa «u beetik u buts'ilankil sacrificio'ob tu táano'ob».

25:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ts'o'ok a». #Wa «palacio».

ten bíin a taas k'aas ta wóok'ol? ¿Ba'axten bíin a taas k'aas tu yóok'ol Judá?».

20 Chéen ba'ale' Amasíase' ma' tu yu'ubaj le ba'ax a'ala'abti'o'.[a] Tumen lela' leti'e u jaajil Dios beet u yúuchlo'. Leti' ka'ach k'ubko'ob tu k'ab u enemigo'ob,[b] tumen leti'obe' tu adorarto'ob le dioso'ob yano'ob tu lu'umil Edomo'.[c] **21** Jeoás u reyil Israel túune' bin ba'ate'el tu contra Amasías u reyil Judá. Leti'obe' ba'atelnajo'ob tu kaajil Bet-semes,[d] lela' tia'an tu lu'umil Judáe'. **22** Judá túune' ganarta'ab tumen Israel, le o'olal u soldado'obe' púuts'o'obe' ka suunajo'ob tu yotocho'ob. **23** Tu kaajil Bet-semese', Jeoás u reyil Israele' tu chukaj Amasías u reyil Judá. Amasíase' u hijo Jeoás, yéetel Jeoáse' u hijo Jeoacaz.* Jeoás túune' tu taasaj Amasías tak tu kaajil Jerusalén. Jeoáse' tu jenaj junjaats ti' u pak'il Jerusalén, tu jenaj desde te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Efraíno'[e] tak te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil le Esquinao',[f] 178 metros# tu jenaj. **24** Leti'e' tu ch'a'aj tuláakal le oro, le plata yéetel tuláakal le nu'ukulo'ob yaan ka'ach tu yotoch le u jaajil Dios kanáanta'an tumen Obed-edomo'. Tu ch'a'aj le ba'alo'ob yano'ob tu tesoreríailo'ob u yotoch* le reyo'[g] yéetel tu ch'a'aj xan jujuntúul

25:23 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Ocozías. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «400 codos». **25:24** * Wa «palacio».

CAP 25

a 2Re 14:11-14

b 2Cr 22:7

c 2Cr 25:14

d Jos 21:8, 16
1Sa 6:19

e Ne 8:16
Ne 12:38, 39

f 2Cr 26:9
Jer 31:38
Zac 14:10

g 1Re 7:51
1Re 15:18
2Re 24:12, 13
2Re 25:13-15
2Cr 12:9

Columna 2

a 2Re 14:1

b 2Re 13:10

c 2Re 14:17-20

d 2Re 12:20
2Re 15:8, 10
2Re 21:23

CAP 26

e Mt 1:8

f 2Re 14:21

g 2Re 14:22

h 1Re 9:26
2Re 16:6

i Isa 1:1
Isa 6:1

máako'ob u bise. Le ka ts'o'oke' suunaj tu kaajil Samaria.

25 Amasías[a] u hijo Jeoás, u reyil Judáe', kuxlaj uláak' 15 años le ka ts'o'ok u kíimil Jeoás[b] u reyil Israelo'. Jeoás ka'ache' u hijo Jeoacaz.[c] **26** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Amasíaso', desde tu káajbal tak tu ts'o'okbale', ¿ma' wa ti' ts'íibta'abo'ob tu Líbroil u Reyilo'ob Judá yéetel Israeli'? **27** Desde le ka náachchaj Amasías ti' Jéeobae', tu kaajil Jerusaléne' ch'a'tukla'ab u traicionarta'al,[d] leti' túune' púuts'e' ka bin tu kaajil Lakís. Chéen ba'ale' túuxta'ab máako'ob tu paach tak Lakís, yéetel ti' kíimsa'abi'. **28** U kimen wíinklil Amasías túune' na'aksa'ab yóo' tsíimine' ka taasa'abe' ka mu'uk te' tu'ux muka'an u yúuchben láak'tsilo'ob te' tu kaajil Judáo'.

26 Tuláakal u kajnáalilo'ob Judá túune' tu ch'a'ajo'ob Uzías,*[e] u hijo Amasíase',[f] ka tu beeto'ob reyil tu lugar u papá. Leti' ka'ache' 16 años yaanti'. **2** Le ka ts'o'ok u kíimil*[g] le reyo',# Uzíase' tu jel líi'saj u kaajil Elote'[h] ka tu sutaj ti' Judá. **3** Uzíase'[i] 16 años yaan ka'ach ti' ka jo'op' u beetik u reyil, yéetel 52 años xáanchaj táan u reinar desde tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae'

26:1 * Ti' 2 Reyes 14:21 ku ya'ala'alti' «Azarías». **26:2** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob». # Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Amasías, u papá Azarías.

Jecolías, le ko'olela' Jerusalén u taal.[a] **4** Uzíase' seguernaj u beetik ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba je'ex úuchik u beeta'al tumen Amasías, u papáo'.[b] **5** Leti'e' ma' xuul u meyajtik Dios mientras kuxa'an Zacaríasi', le máax ka'ans u respetart le u jaajil Dioso'. Te' k'iino'ob táan u meyajtik Jéeobao', beeta'ab u bin utsil ti' tumen le u jaajil Dioso'.[c]

6 Uzías túune' bin ba'ate'el tu contra le filisteo'obo',[d] ka tu jenaj u pak'ilo'ob Gat,[e] Jabné[f] yéetel Asdod,[g] ka tu ch'a'aj le kaajo'oba'. Le ka ts'o'oke' tu beetaj kaajo'ob tu lu'umil Asdod bey xan ti' uláak' u lu'umo'ob le filisteo'obo'. **7** Le u jaajil Dioso' seguernaj u yáantik Uzías le ka ba'atelnaj tu contra le filisteo'obo', tu contra le árabe'ob[h] kaja'ano'ob Gurbaalo' bey xan tu contra le meunimo'obo'. **8** Le ammonita'obo'[i] káaj u bo'otko'ob impuesto ti' Uzías. Le ka máan k'iine' Uzíase' k'aj óolta'ab tak Egipto, tumen jach anchaj u páajtalil. **9** Ts'o'ole' Uzíase' tu beetaj nukuch torre'ob[j] tu kaajil Jerusalén. Le torre'oba' tu beeto'ob tu tséel u Joonajil le Esquinao',[k] tu tséel u Joonajil táax lu'umo'[l] bey xan tu tséel le Columnao'. **10** Tu beetaj xan torre'ob[m] te' desiertoo' yéetel tu beetaj* ya'ab cisterna'ob (tumen leti' ka'ache' ya'ab u yaalak'o'ob yaan). Bey xan tu beetil te' Sefelá

26:10 * Wa «tu ch'akaj», ma' xaane' ti' tuunich.

CAP 26

a 2Re 15:2

b 2Re 14:1, 3

c 2Cr 14:7
Sl 1:2, 3

d 2Sa 8:1
2Cr 21:16
Isa 14:29

e 1Cr 18:1

f Jos 15:11, 12

g Jos 15:20, 46
1Sa 5:1

h 2Cr 17:11

i Gé 19:36, 38
Jue 11:15

j 2Cr 14:2, 7

k 2Re 14:13
Jer 31:38
Zac 14:10

l Ne 3:13

m 2Re 9:17

Columna 2

a 2Cr 24:11

b Nú 1:2, 3
2Sa 24:9

c 2Cr 11:1
2Cr 13:3
2Cr 14:8
2Cr 17:14
2Cr 25:5

d 2Cr 11:5, 12

e 1Sa 17:4, 5

f Jue 20:16
1Sa 17:49
1Cr 12:1, 2

yéetel te' táax lu'umo'. Leti'e' jach uts tu yich u meyajtik le lu'umo', le o'olal yaan ka'ach máako'ob meyajtik u terreno'ob bey xan u pak'al uva'ob yano'ob te' montaña'obo' bey xan te' Carmeloo'.

11 Uzíase' yanchaj ya'ab u soldado'ob jach preparado'ob utia'al ba'ate'el. Leti'obe' suuk ka'ach u bino'ob ba'ate'el, yéetel jatsa'ano'ob ich grupo'ob. Jeyeel le secretario[a] yéetel Maaseya u nojchil le soldado'obo' tu xoko'ob yéetel tu ts'íibto'ob u k'aaba' le soldado'obo',[b] tu yilo'ob ti' ba'ax grupoil kun antalo'ob. Jeyeel yéetel Maaseyae' tia'ano'ob ka'ach yáanal u nu'uktaj Aananías, juntúul ti' u príncipe'ob le reyo'. **12** Tuláakal le u nuuktakil le familia'ob ku nu'uktiko'ob le soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo' 2,600 u túulalo'ob. **13** Leti'obe' ts'a'an u nu'ukto'ob 307,500 u túulal soldado'ob listo'ob utia'al ba'ate'el. Le nojoch ejércitoa' leti' áantik le rey le kéen xi'ik ba'ate'el tu contra u enemigo'obo'.[c] **14** Ti' tuláakal u soldado'obe' Uzíase' tu ts'áajti'ob escudo'ob, lanza'ob,[d] casco'ob, nook'o'ob utia'al ba'ate'el,[e] arco'ob bey xan tuunicho'ob utia'al u ch'iino'ob yéetel yúuntun.*[f] **15** Ts'o'ole' tu kaajil Jerusaléne' tu beetaj nu'ukulo'ob utia'al ba'ate'el jach nuuktak. Le ba'alo'oba' inventarta'ab tumen máako'ob jach yaan u na'ato'ob, yéetel ts'a'abo'ob

26:14 * Ilawil página 2588.

yóok'ol le torre'obo'[a] yéetel yóok'ol u ti'its le pak'o'obo'. Le nu'ukulo'oba' ku páajtal u ch'inko'ob flecha'ob bey xan nukuch tuunicho'ob. Uzíase' sen k'aj óolta'ab tuláakal tu'ux tumen jach áanta'abi, yéetel jach anchaj u páajtalil.

16 Chéen ba'ale' le ka yanchaj u páajtalil Uzíase' jo'op' u creerkuba, yo'olal lela' tu taasaj k'aas tu yóok'ol. Leti'e' bin tu contra Jéeoba u Dios, tumen ook tu templo Jéeoba utia'al u tóokik incienso yóok'ol u altaril le inciensoo'.[b] **17** Te' súutuk je'elo' ook ilbil tumen Azarías le sacerdoteo', leti'e' láak'inta'an tumen 80 u sacerdote'ob Jéeoba ma'atech u ch'a'iko'ob saajkil. **18** Leti'obe' wa'alajo'ob tu táan le rey Uzíaso' ka tu ya'alo'obti': «¡Uzías, ma' teech ts'a'anech utia'al a tóokik incienso tu táan Jéeobai'![c] Chéen le sacerdote'ob unaj u tóokiko'ob le inciensoo', tumen leti'obe' ti' Aarón u taalo'ob,[d] yéetel leti'ob le yéeya'ano'obo'. Jóok'en ti' le naja', tumen teche' ts'o'ok a ts'áaikaba tu contra Dios, yéetel Jéeoba Diose' ma' ken u nojba'alkúuntech yo'olal lela'».

19 Uzías túune' jach p'u'uji, leti' ka'ache' u machmaj junp'éel nu'ukul utia'al u tóoka'al incienso.[e] Te' súutuk p'uja'an tu contra le sacerdote'obo' jóok' lepra*[f] tu táanpoolal, lela' úuchti' tu táan le sacerdote'ob yano'ob tu yotoch Jéeobao', naats' ti' u altaril le inciensoo'. **20** Azarías u nojchil le sacerdote'ob bey xan tuláakal le uláak' sacerdote'obo' le ka tu pakto'ob Uzíase', ¡tu yilo'obe' yaan lepra tu táanpoolal! Leti'ob túune' tu séeba'anil tu jóo'so'ob Uzías, leti' xane' tu séebkuntaj u jóok'ol tumen ts'o'ok u castigarta'al tumen Jéeoba.

21 Le rey Uzíaso' yanchaj lepra ti' tak le k'iin ka kíimo', yo'olal le lepra[a] yaan ka'ach ti'o' kajlaj tu juunal ti' yaanal naj, yéetel ma' cha'ab u ka'a bin tu yotoch Jéeobai'. Jotán, u hijoe', leti' ka'ach nu'uktik le palacioo' yéetel leti' juzgartik le máako'obo'.[b]

22 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Uzías, desde tu káajbal tak tu ts'o'okbale', ts'íibta'ab tumen profeta Isaías,[c] u hijo Amoz. **23** Uzías túune' kíime'* ka mu'uk yéetel u yúuchben láak'tsilo'obo', chéen ba'ale' mu'uk paachil ti' le terreno tu'ux ku mu'ukul le reyo'obo', tumen leti'obe' tu ya'alo'ob: «Yaan lepra ti'». Jotán,[d] u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

27 Veinticinco años yaan ka'ach ti' Jotán[e] ka káaj u beetik u reyil, yéetel 16 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Jerusah, u hija Sadok.[f] **2** Jotáne' seguernaj u

CAP 26

a 2Cr 14:2, 7

b Nú 1:51

c Nú 16:39, 40 Nú 18:7

d Éx 30:7 1Cr 23:13

e 2Cr 16:10 2Cr 25:15, 16

f Nú 12:10 2Re 5:27

Columna 2

a Le 13:45, 46 Nú 5:2 Nú 12:14, 15

b 2Re 15:5-7

c Isa 1:1 Isa 6:1

d 2Re 15:32

CAP 27

e Isa 1:1 Os 1:1 Miq 1:1 Mt 1:9

f 2Re 15:33

26:19 *Ilawil página 2569.

26:23 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

beetik ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba je'ex úuchik u beeta'al tumen Uzías, u papáo'.[a] Chéen ba'ale' leti'e' ma' tu ts'áajuba okol tu templo Jéeobai'.[b] Te' k'iino'ob je'elo' le kaajo' láayli' táan u beetik ba'alo'ob ma' ma'alobtake'. **3** Te' tu yotoch Jéeobao'[c] Jotáne' tu beetaj le Joonaj Yaan Maas Ka'analo', ts'o'ole' tu construirtaj xan ya'ab ba'alo'ob yóok'ol u pak'ilo'ob Ofel.[d] **4** Tu líi'saj xan kaajo'ob[e] te' tu montañailo'ob Judáo',[f] bey xan ka'anal pak'o'ob[g] yéetel torre'ob[h] te' k'áaxo'obo'. **5** Leti'e' bin ba'ate'el tu contra le ammonita'obo',[i] yéetel le ka máan k'iine' tu ganarto'ob. Te' año je'elo' le ammonita'obo' tu ts'áajo'ob 3 toneladas yéetel 420 kilos* plata ti' Jotán, tu ts'áajo'ob xan trigo, 10,000 medidas de coro,# bey xan cebada, 10,000 medidas de coro. Te' tu ka'ap'éel yéetel tu yóoxp'éel añoo' leti'e buka'aj xan tu bo'oto'ob ti' Jotáno'.[j] **6** Jotáne' seguernaj u maas antal u páajtalil, tumen tu ch'a'tuklaj u seguer u xíimbal te' bej uts tu t'aan Jéeoba u Dioso'.

7 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Jotán, le ba'atelo'ob bey xan le ba'alo'ob tu beeto', ti' ts'íibta'an tu Libroil u Reyilo'ob Israel yéetel Judáe'.[k] **8** Veinticinco años yaan ka'ach ti' Jotán ka káaj u beetik u reyil, yéetel 16 años xáanchaj

27:5 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 talentos». # Junp'éel coroe' ku taasik 220 litros.

CAP 27

a 2Re 15:34, 35; 2Cr 26:3, 4

b 2Cr 26:16-18

c Jer 26:10

d 2Cr 33:1, 14; Ne 3:26

e 2Cr 11:5; 2Cr 14:2, 7

f Jos 14:12, 13

g 2Cr 17:12

h 2Re 9:17; 2Cr 26:9, 10

i Jue 11:4; 2Sa 10:6; 2Cr 20:1; Jer 49:1

j 2Cr 26:8

k 2Re 15:36

Columna 2

a 2Re 15:33

b 2Sa 5:9

c 2Re 15:38

CAP 28

d Os 1:1; Miq 1:1; Mt 1:9

e 2Re 16:2

f 1Re 12:26, 28; 1Re 16:33

g Éx 34:17

h 2Cr 33:1, 6; Jer 7:31

i Dt 12:31

j Le 26:30

k Isa 57:4, 5

l 2Re 16:5, 6; 2Cr 24:24

táan u reinar tu kaajil Jerusalén.[a] **9** Jotán túune' kíime'* ka mu'uk te' tu'ux muka'an u yúuchben láak'tsilo'ob te' tu Kaajal Davido'.[b] Acaz, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.[c]

28 Acaze'[d] 20 años yaan ka'ach ti' ka káaj u beetik u reyil, yéetel 16 años xáanchaj táan u reinar desde tu kaajil Jerusalén. Leti'e' ma' tu beetaj ba'ax ma'alob tu táan Jéeobai', ma' tu beetaj je'ex tu beetil David u yúuchben láak'tsilo'.[e] **2** Tu lugare' tu beetaj le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj u reyilo'ob Israelo'.[f] Ts'o'ole' tu beetaj tak u imagenilo'ob Baal, le imageno'oba' tu beeto'ob de metal.[g] **3** Tu beetaj xan sacrificio'ob* te' tu táax lu'umil u paal Hinóno'# yéetel tu tóokaj u hijo'ob,[h] tu beetaj le ba'alo'ob k'aastak ku beetik ka'ach le nacióno'ob[i] tojolch'inta'abo'ob tumen Jéeoba tu táan le israelita'obo'. **4** Acaze' seguernaj xan u beetik sacrificio'ob yéetel u beetik u buts'ilankil u sacrificio'ob te' ka'anal lugaro'obo',[j] te' pu'uko'obo'* yéetel yáanal je'el ba'alak che'il piim u le'e'.[k]

5 Tu yo'olal lelo' Jéeoba Diose' tu k'ubaj Acaz tu k'ab u reyil Siria.[l] Le sirio'ob túuno' tu ganarto'ob Acaze' ka tu ch'a'ajo'ob ya'ab esclavo'ob

27:9 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob». **28:3** * Wa «Tu beetaj xan u buts'ilankil sacrificio'ob». # Ilawil «Gehena», página 2563. **28:4** * Wa «cerro'obo'».

ka tu biso'ob tak Damasco.[a] Acaze' k'u'ub xan tu k'ab u reyil Israel. U reyil Israel túune' tu kíimsaj ya'ab ti' le máaxo'ob yano'ob ka'ach yéetel Acazo'. **6** Chéen ti' junp'éel k'iine', tu lu'umil Judáe', Péka[b] u hijo Remalíase' tu kíimsaj 120,000 máako'ob ma'atech u ch'a'iko'ob saajkil. Bey úuchiko' tumen leti'obe' tu xúump'atto'ob Jéeoba u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob.[c] **7** Ts'o'ole', Zicrí juntúul soldado efraimitae', tu kíimsaj Maaseya u hijo le reyo'. Zicríe' tu kíimsaj xan Azrikam le máax nu'uktik le palacioo'* bey xan Elkaná le máax maas yaan u páajtalil le ken ts'o'okok le reyo'. **8** Ts'o'ole' le israelita'obo' tu ch'a'ajo'ob 200,000 u túulal ti' u suku'uno'ob kaja'ano'ob Judáe' ka tu biso'ob tak Samaria. Ichilo'obe' yaan ko'olelo'obi' bey xan u hijo'ob yéetel u hija'ob. Leti'obe' jach ya'ab ba'alo'ob tu toko'obti'ob ka tu biso'ob tak Samaria.[d]

9 Chéen ba'ale' Oded, juntúul u profeta Jéeobae', tia'an ka'ach te'elo'. Leti'e' wa'alaj aktáan ti' le soldado'ob táan u taalo'ob Samariao', ka tu ya'alajti'ob: «¡Ilawile'ex! Jéeoba u Dios a úuchben láak'tsile'exe' p'uja'an ka'ach tu contra u kajnáaliloʼob Judá, le o'olal tu k'ubo'ob ta k'abe'ex.[e] Chéen ba'ale' ichil a p'uja'anile'exe' jach k'aas bix úuchik a kíimske'exo'ob, yéetel lelo' tak Dios k'uch u yojéelte. **10** Ts'o'ole' te'exe' ta taase'ex u kajnáalilo'ob Judá yéetel Jerusalén tumen a k'áate'ex ka u meyajte'ex bey a esclavo'ex yéetel a esclava'exe'.[a] Chéen ba'ale', ¿ma' wa tak te'ex culpable'ex tu táan Jéeoba a Diose'exi'? **11** Beora túuna' u'uyene'exi', bise'ex tu ka'atéen le a suku'une'ex ta taase'exo'obo', tumen Jéeobae' ts'o'ok u sen p'u'ujul ta wéetele'ex».

12 Le ka tu yu'ubo'ob lelo' jujuntúul ti' u nuuktakil le efraimita'obo' wa'alajo'ob tu táan le máaxo'ob táan u suuto'ob te' ba'atelo'. U k'aaba' le u nuuktakil le efraimita'obo' leti'e je'elo'oba': Azarías u hijo Jeyoanán, Berekías u hijo Mesilemot, Jeizkías u hijo Salum yéetel Amasá u hijo Aadlay. **13** Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Ma' a woksike'ex ichil le kaaj le máako'ob ka taaske'exo'obo', tumen wa ka beetke'exe' lelo' je'el u beetik u yantalto'on culpa tu táan Jéeobae'. Le ba'ax taak a beetke'exo' yaan u beetik k-maas k'ebantal yéetel u maas antal k-culpa. Tumen desde beoraa' nojoch le culpa yaanto'on tu táan Dioso' yéetel leti'e' jach p'uja'an tu contra Israel». **14** Le soldado'ob túuno' tu k'ubo'ob le máaxo'ob tu cháachaj u taaso'ob bey xan le ba'alo'ob tu ch'a'ajo'obti'obo'.[b] Tu k'ubo'ob ti' le príncipe'ob yéetel ti' le máaxo'ob much'ukbalo'obo'. **15** Jujuntúul máako'ob yéeya'ano'ob túune' líik'o'obe' ka tu macho'ob le máaxo'ob taasabo'obo' ka tu ts'áajo'ob nook' ti' le máaxo'ob

CAP 28

a 2Sa 8:6
1Cr 18:5

b 2Re 15:37
Isa 7:1

c 2Cr 15:2
Sl 73:27

d 1Re 16:23, 24
1Re 22:51

e Jue 2:14
Jue 3:8

Columna 2

a Le 25:39, 46
2Cr 8:9

b 2Cr 28:8

28:7 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le najo'».

chaknuul* yanilo'obo', le nook'o'oba' ti' tu ch'a'ajo'ob ichil le ba'alo'ob taasa'abo'obo'. Le máako'ob yéeya'ano'obo' tu ts'áajo'ob nook'o'ob ti' le máako'obo' bey xan xanabo'ob, tu ts'áajo'ob ba'al u jaanto'ob, u yuk'o'ob, bey xan aceite utia'al u ji'ik tu wiinklilo'ob. Ts'o'ole' tu na'akso'ob yóo' burro le máaxo'ob jach mina'an u muuk'o'obo' ka tu biso'ob te' tu'ux yaan u suku'uno'obo', tu biso'ob tak Jericó, u kaajil le palmera'obo'. Le ka ts'o'oke' suunajo'ob Samaria.

16 Te' k'iino'ob je'elo' le rey Acazo' tu k'áataj áantaj ti' u reyilo'ob Asiria.[a] **17** Le edomita'ob túuno' ka'a ook u atacarto'ob u lu'umil Judáe' ka tu ch'a'aj u biso'ob ya'ab máako'ob. **18** Le filisteo'ob[b] xano' ook u atacarto'ob u kaajilo'ob Judá yano'ob te' Sefelá[c] yéetel te' Néguebo', tu ch'a'ajo'ob u kaajilo'ob Bet-semes,[d] Ayalón,[e] Guederot, Socó yéetel le mejen kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho', Timna[f] yéetel le mejen kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho' bey xan Guimzó yéetel le mejen kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'. Leti'ob túune' p'áato'ob kajtal te' kaajo'obo'. **19** Jéeobae' tu beetaj u mu'yaj Judá tu culpa Acaz u reyil Israel. Le reya' tu cha'aj ti' u kajnáalilo'ob Judá ka u beeto'ob je'el ba'axak u k'áato'obe', le o'olal leti'obe' tu xúump'atto'ob Jéeoba.

28:15 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «píitis».

CAP 28

a 2Re 16:7, 8 Isa 7:10-12

b 2Cr 26:1, 6

c 2Cr 26:10

d Jos 15:10, 12

e 2Cr 11:10

f Jue 14:1

Columna 2

a 2Re 15:29 2Re 16:7, 8 1Cr 5:26

b 2Re 17:5 Isa 7:20

c 2Re 18:15, 16 2Cr 12:9

d 2Cr 25:14

e 2Re 16:10-13

f Jer 44:18

g 2Re 16:17

h 1Re 6:33, 34 2Cr 29:7

i 1Re 14:22, 23 2Re 15:32, 35 2Cr 21:5, 11 2Cr 33:1, 3

20 Le ka máan k'iine' Tilgat-pilnéser[a] u reyil Asiriae' taal ba'até'el tu contra Acaze' ka tu beetaj u mu'yaj,[b] ma' tu yáantaji'. **21** Acaz ka'ache' ts'oka'anili' u ch'a'ik le ba'alo'ob yano'ob tu yotoch Jéeobao', le ba'alo'ob yano'ob tu yotoch* le reyo'[c] bey xan le ba'alo'ob yano'ob tu yotoch le príncipe'obo'. Tu ch'a'aj le ba'alo'oba' ka tu ts'áaj ti' u reyil Asiria. Kex beyo' ma' áanta'abi'. **22** Kex táan u beeta'al u sen mu'yajo'obe' Acaze' jo'op' u beetik ba'alo'ob maas k'aastak tu táan Jéeoba. **23** Acaze' káaj u k'ubik sacrificio'ob ti' le dioso'ob ku adorarta'alo'ob Damascoo',[d] le dioso'ob ganarto'.[e] Leti'e' tu ya'alaj: «U reyilo'ob Siriae' táan u yáanta'alo'ob tumen u dioso'ob, le o'olale' yaan xan in k'ubik sacrificio'ob ti' le dioso'ob je'elo' utia'al ka u yáanteno'ob».[f] Chéen ba'ale' le dioso'ob je'elo' tu beeto'ob u bin k'aasil ti' Acaz bey xan ti' tuláakal u kaajil Israel. **24** Acaze' tu ch'a'aj xan tuláakal le nu'ukulo'ob yano'ob tu yotoch le u jaajil Dioso',[g] ka tu ka'akacho'ob. Leti'e' tu k'alaj xan u joonajil u yotoch Jéeoba,[h] yéetel tu beetaj altaro'ob ti' tuláakal u kaajil Jerusalén. **25** Ti' tuláakal le kaajo'ob yano'ob tu lu'umil Judáo', Acaze' tu beetaj ka'anal lugaro'ob utia'al u k'ubik sacrificio'ob ti' uláak' dioso'ob,[i] ka tu ofendertaj Jéeoba u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob.

28:21 * Wa «palacio».

26 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Acaz bey xan le ba'alo'ob tu beetaj desde tu káajbal tak tu ts'o'okbalo', ts'íibta'abo'ob tu Libroil u Reyilo'ob Judá yéetel Israel.[a] **27** Acaz túune' kíime'* ka mu'uk tu kaajil Jerusalén. Chéen ba'ale' ma' ts'a'ab te' tu'ux ku mu'ukul u reyilo'ob Israelo'.[b] Ezequías, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

29 Ezequíase'[c] 25 años yaanti' ka káaj u beetik u reyil, yéetel 29 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. U k'aaba' u maamae' Abías, u hija Zacarías.[d] **2** Ezequíase' seguernaj u beetik ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba,[e] je'ex úuchik u beeta'al tumen David u yúuchben láak'tsile'.[f] **3** Te' yáax mes* ti' le yáax año káajak u reinaro', leti'e' tu je'ek'abtaj u joonajilo'ob u yotoch Jéeobae' ka tu yutskíinto'ob.[g] **4** Ezequías túune' tu much'kíintaj le sacerdote'ob yéetel le levita'ob te' k'íiwik yaan te' lak'ino'. **5** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Levita'ex, ch'enxikintene'exi', limpiokíinta-ba'ex[h] yéetel limpiokíinte'ex u yotoch Jéeoba u Dios a úuchben láak'tsile'ex. Lu'se'ex tuláakal le ba'alo'ob ma' ma'alobtak yano'ob te' lugar santoo'.[i] **6** Tumen k-papá'obe' ts'o'ok u traicionarko'ob Dios, ts'o'ok u beetko'ob ba'ax k'aas tu táan Jéeoba k-Dios.[a] Leti'obe' tu xúump'atto'ob Jéeoba, tu náachkuntuba'ob ti' u tabernáculo, yéetel tu sutaj u paacho'ob ti' leti'.[b] **7** Ts'o'ole' tu k'alo'ob xan u joonajilo'ob u pórticoil le temploo',[c] yéetel tu tupo'ob le lámpara'obo'.[d] Xu'ul u tóokiko'ob incienso,[e] yéetel xu'ul xan u k'ubko'ob tóokbil sacrificio'ob[f] ti' u Dios u kaajil Israel te' lugar santoo'. **8** Yo'olal le je'elo' Jéeobae' jach p'u'uj tu contra Judá yéetel tu contra Jerusalén,[g] ka tu beetaj u p'áatlo'ob bey junp'éel ba'al ku ts'áaik saajkile', bey junp'éel ba'al ku beetik u ja'ak'al u yóol máak yéetel ku beetik hasta u xóob* le máako'ob le kéen u yilo'obo'. Te'exe' táan a wilke'ex de ke bey táan u yúuchlo'.[h] **9** Yo'olal le je'elo' k-úuchben láak'tsilo'obe' kíimsa'abo'ob yéetel espada,[i] ts'o'ole' k-hijo'ob, k-hija'ob yéetel k-atano'obe' bisa'abo'ob táanxel lu'umil.[j] **10** Beoraa' tene' kin ts'íiboltik in beetik junp'éel pacto yéetel Jéeoba u Dios u kaajil Israel[k] utia'al beyo' ka xu'uluk u p'u'ujul t-éetel. **11** In paalale'ex, bejla'e' u súutukil a ts'áaik a wóole'ex,* tumen Jéeobae' ts'o'ok u yéeyike'ex utia'al a wantale'ex tu táan utia'al ka a meyajte'ex,[l] yéetel utia'al ka a beete'ex u buts'ilankil le sacrificio'ob ku k'u'ubulti'o'».[m]

12 Le ka tu yu'ubo'ob lelo' le levita'obo' líik'o'obe' ka tu ts'áajuba'ob meyaj. Ichilo'obe'

CAP 28

a 2Re 16:19

b 2Cr 21:16, 20
2Cr 33:20

CAP 29

c Isa 1:1
Os 1:1
Mt 1:10

d 2Re 18:1, 2

e 2Cr 31:20

f 1Re 15:5
2Re 18:3

g 1Re 6:33, 34
2Cr 28:24

h 1Cr 15:11, 12

i 2Re 18:4

Columna 2

a 2Cr 28:22, 23
Jer 44:21

b Jer 2:27
Eze 8:16

c 1Re 6:33, 34

d Le 24:2

e Éx 30:8

f Éx 29:38

g 2Cr 24:18

h Le 26:32
Dt 28:15, 25

i Le 26:14, 17

j 2Cr 28:5-8

k 2Cr 15:10-13

l Nú 3:6
Dt 10:8

m 1Cr 23:13

28:27 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob». **29:3** *U k'aaba' le mesa' Abib. Ilawil «Abib», página 2554.

29:8 *Wa «u burlarkuba». **29:11** *Wa «ma' u súutukil utia'al a je'elele'exi'».

tia'an Mat u hijo Amasay yéetel Joel u hijo Azarías, leti'obe' ti' u taalo'ob ka'ach ti' le koatita'obo'.[a] Tia'an xan Keis u hijo Abdí yéetel Azarías u hijo Jealelel, leti'obe' ti' u taalo'ob ka'ach ti' le merarita'obo'.[b] Tia'an xan Joaj u hijo Zimá yéetel Edén u hijo Joaj, leti'obe' ti' u taalo'ob ka'ach ti' le guersonita'obo'.[c] **13** Tia'an xan Simrí yéetel Jewel u hijo'ob Elizafán. Tia'an xan Zacarías yéetel Matanías u hijo'ob Asaf.[d] **14** Tia'an xan Jeyel yéetel Simey u hijo'ob Emán.[e] Tia'an xan Semaya yéetel Uziel u hijo'ob Jedutún.[f] **15** Leti'ob túune' tu much'kíinto'ob u suku'uno'obe', tu limpiokíintuba'obe', ka bin u limpiarto'ob u yotoch Jéeoba.[g] Tu beeto'ob je'ex a'ala'abikti'ob tumen le reyo', tu beeto'ob je'ex tu ya'alil Jéeoba ka beeta'ako'. **16** Le sacerdote'ob túuno' ooko'ob tu yotoch Jéeoba utia'al u limpiarko'ob. Leti'obe' tu jóo'so'ob tuláakal le ba'alo'ob k'aastak yaan ichil u yotoch Jéeobao' ka tu biso'ob tu terrenoil[h] u templo Jéeoba. Le levita'ob túuno' tu ch'a'ajo'ob le ba'alo'oba' ka tu biso'ob tak tu Táax Lu'umil Cedrón.[i] **17** Bey túuno' leti'obe' káaj u limpiarko'ob le templo tu yáax díail le yáax meso', yéetel te' día ochoo' k'uch u limpiaro'ob tak te' tu'ux yaan u pórticoil u templo Jéeobao'.[j] Tu limpiarto'ob u yotoch Jéeoba ichil uláak' ocho días, yéetel te' día 16 tu ts'o'okso'obo'.

CAP 29

a Nú 4:2, 3 1Cr 23:12

b 1Cr 23:21

c 1Cr 23:7

d 1Cr 15:16, 17 1Cr 25:1, 2

e 1Cr 25:5

f 1Cr 25:1

g 2Cr 29:5

h 1Re 6:36

i 2Re 23:4, 6 2Cr 15:16 Jn 18:1

j 1Re 6:3 1Cr 28:11

Columna 2

a 2Cr 4:1

b 1Re 7:40

c 1Re 7:48

d 2Cr 29:5

e 2Cr 28:1, 2 2Cr 28:24

f Le 4:3 Le 4:13, 14 Nú 15:22-24

g Le 4:4

h Le 4:7, 18

18 Le ka ts'o'oke' bino'ob tu táan le rey Ezequíaso' ka tu ya'alo'obti': «Ts'o'ok k-limpiartik tuláakal u yotoch Jéeoba, le altar tu'ux ku k'u'ubul le tóokbil ofrendao'[a] bey xan tuláakal u nu'ukulilo'ob.[b] Ts'o'ok k-limpiartik le mesa tu'ux ku ts'a'abal le waaj[c] ku k'u'ubul ti' Dioso'* bey xan tuláakal u nu'ukulilo'ob. **19** Ts'o'ok xan k-limpiartik[d] yéetel k-listokíintik tuláakal le nu'ukulo'ob tu jóo'saj le rey Acaz te' templo le ka tu traicionartaj Dioso'.[e] Le nu'ukulo'oba' tia'ano'ob tu táan u altar Jéeobae'».

20 Le rey Ezequías túuno' líik' jach tempranoe' ka tu much'kíintaj tuláakal u príncipeilo'ob le kaajo', ka bino'ob tu yotoch Jéeoba. **21** Leti'obe' tu taaso'ob siete toro'ob, siete xibil tamano'ob, siete mejen xibil tamano'ob, yéetel siete chivo'ob utia'al u k'u'ubul junp'éel ofrenda yo'olal le k'ebano'.* Le ofrendaa' yaan u k'u'ubul tu yo'olal le máaxo'ob yano'ob tu yotoch le reyo', tu yo'olal le temploo' bey xan tu yo'olal u kajnáalilo'ob Judá.[f] Le rey túuno' tu ya'alaj ti' le sacerdote'ob, le máaxo'ob ku taalo'ob ti' Aaróno', ka u k'ubo'ob le ba'alche'ob tu altar Jéeobao'. **22** Le sacerdote'ob túuno' tu kíimso'ob le toro'obo',[g] tu ch'a'ajo'ob u k'i'ik'elo'obe' ka tu wi'iwits'o'ob tu yóok'ol le altaro'.[h] Le ka

29:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le waaj ts'apkúunta'ano».
29:21 *Ilawil «Ofrenda yo'olal le k'ebano», página 2574.

ts'o'oke' tu kíimso'ob le xibil tamano'obo' ka tu wi'iwits'o'ob u k'i'ik'elo'ob tu yóok'ol le altaro', tu kíimso'ob xan le mejen xibil tamano'obo' ka tu wi'iwits'o'ob u k'i'ik'elo'ob tu yóok'ol le altaro'. **23** Le sacerdote'ob túuno' tu biso'ob le chivo'ob tu táan le rey yéetel tu táan le máaxo'ob u much'muba'obo', leti'ob túune' tu ts'áaj u k'abo'ob tu yóok'ol le chivo'ob kun k'ubbil bey junp'éel ofrenda tu yo'olal le k'ebano'. **24** Le sacerdote'obo' tu kíimso'ob le ba'alche'obo' ka tu k'ubo'ob junp'éel ofrenda yo'olal le k'ebano', tu ts'áajo'ob le k'i'ik' tu yóok'ol le altar utia'al ka perdonarta'ak u k'eban u kajnáalilo'ob Israelo'. Bey úuchik u beetko'obo' tumen le reyo' tu ya'ale' le tóokbil ofrenda bey xan le ofrenda tu yo'olal le k'ebano' unaj u k'u'ubul tu favor tuláakal u kajnáalilo'ob Israel.

25 Le táan u yúuchul le je'elo' le reyo' tu ya'alaj ti' le levita'ob ka wa'alako'ob tu yotoch Jéeoba utia'al u paxko'ob címbalo'ob,* arpa'ob[a] bey xan u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob. Leti'obe' tu beeto'ob je'ex a'ala'anil tumen David,[b] tumen Gad[c] le máax a'alik ti' le rey ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo' bey xan tumen Natán[d] le profetao'. Tu beeto'ob je'ex u ya'almaj Jéeoba tu chi' u profeta'obo'. **26** Le levita'ob ka'acho' wa'alakbalo'ob yéetel u machmo'ob u nu'ukulilo'ob paax beeta'an tumen David, yéetel le sacerdote'obo' u machmo'ob trompeta'ob.[a]

27 Ezequías túune' tu ya'alaj ka k'u'ubuk le tóokbil ofrenda tu yóok'ol le altaro'.[b] Le ka káaj u k'u'ubul le tóokbil ofrendao' káaj u k'a'ayal le k'aay utia'al Jéeobao', te' súutuko' káaj xan u pa'axal le u nu'ukulilo'ob paax beeta'an tumen David u reyil Israelo' bey xan le trompeta'obo'. **28** Le táan u yúuchul le k'aay yéetel le táan u yusta'al le trompeta'obo', tuláakal le máaxo'ob u much'muba'obo' chinlajo'ob. Lela' bey úuchik hasta ka ts'o'ok u k'u'ubul le tóokbil ofrendao'. **29** Jach le ka ts'o'ok u k'u'ubul le ofrendao', le rey bey xan tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo' xolajo'obe' ka chinlajo'ob. **30** Le rey Ezequías yéetel le príncipe'obo' tu ya'alo'ob ti' le levita'ob ka u alabarto'ob Jéeobao', tu ya'alo'obti'ob ka u k'ayo'ob le salmos beeta'an tumen David[c] bey xan tumen Asaf,[d] le máax a'alik ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo'. Le levita'ob túuno' tu alabarto'ob Dios yéetel ki'imak óolal, leti'obe' xolajo'obe' ka chinlajo'ob.

31 Ezequías túune' tu ya'alaj: «Beora ts'o'ok a yéeya'ale'ex tumen Jéeobaa' ko'otene'ex, taase'ex tu yotoch Jéeoba sacrificio'ob bey xan ofrenda'ob utia'al a ts'áaike'ex gracias ti' leti'». Tuláakal túun le máaxo'ob u much'muba'obo' káaj u taasko'ob sacrificio'ob bey xan ofrenda'ob utia'al u ts'áaiko'ob gracias

29:25 *Lela' junp'éel u nu'ukulil paax bey je'ex le platillos ku meyaj bejla'a utia'al u yúuchul paaxo'.

CAP 29

a 1Cr 25:1, 6
2Cr 9:11

b 1Cr 28:12, 13
2Cr 8:12, 14

c 2Sa 24:11, 12
1Cr 29:29

d 2Sa 7:2
2Sa 12:1

Columna 2

a Nú 10:8
1Cr 15:24

b Le 1:3, 4

c 2Sa 23:1

d 1Cr 16:7

ti' Dios. Tuláakal le máaxo'ob síij tu puksi'ik'alo'obe' tu taaso'ob ba'alche'ob utia'al u k'ubko'ob tóokbil ofrenda'ob.[a] **32** Lela' leti'e buka'aj ba'alche'ob taasa'ab utia'al le tóokbil ofrendao': 70 wakaxo'ob, 100 xibil tamano'ob yéetel 200 mejen xibil tamano'ob. Tuláakal le je'elo'oba' k'u'ubo'ob ti' Jéeoba bey junp'éel tóokbil ofrendae'.[b] **33** Le uláak' ofrenda'ob santo'ob k'u'ubo'obo' leti'e je'elo'oba': 600 wakaxo'ob yéetel 3,000 tamano'ob. **34** Chéen ba'ale' chéen wa jaytúul sacerdote'ob yaan ka'ach utia'al u lu'sko'ob u k'éewelil tuláakal le ba'alche'obo', le o'olal yanchaj u yáanta'alo'ob tumen le levita'obo'.[c] Yanchaj u yáanta'alo'ob hasta ka ts'o'ok le meyajo' yéetel hasta ka ts'o'ok u limpiokíinkuba'ob.[d] Le levita'ob ka'acho' maas u ch'a'amo'ob en cuenta de ke k'a'abéet u limpiokíinkuba'ob ke le sacerdote'obo'. **35** K'u'ub xan ya'ab uláak' tóokbil ofrenda'ob,[e] u xóoxot'al u tsaatsel le ofrenda'ob utia'al múul janalo'[f] bey xan le vino ku k'u'ubul junmúuch' yéetel le tóokbil ofrenda'obo'.[g] Bey úuchik u ka'a káajal u beeta'al le meyaj ku beeta'al ka'ach tu yotoch Jéeobao'. **36** Ezequías yéetel tuláakal le kaajo' jach ki'imakchaj u yóolo'ob yo'olal le ba'ax tu beetaj le u jaajil Dios utia'al le kaajo',[h] yéetel tumen séeb úuchik u beeta'al.

30 Ezequíase' tu túuxtaj t'anbil tuláakal u kajnáalilo'ob Judá yéetel Israel,[i] hasta tu túuxtaj carta'ob tu lu'umil Efraín yéetel Manasés[a] utia'al ka taalako'ob te' tu yotoch Jéeoba yaan Jerusaléno'. Tu túuxtaj t'anbilo'ob utia'al ka taalak u festejarto'ob le Pascua* utia'al Jéeoba u Dios u kaajil Israelo'.[b] **2** Chéen ba'ale' le rey Ezequías, le príncipe'ob yéetel tuláakal u kajnáalilo'ob Jerusaléne' tu ch'a'tuklo'ob u festejarko'ob le Pascua te' tu ka'ap'éel meso'.*[c] **3** Bey úuchik u beetko'obo' tumen ma' páajchaj u festejarko'ob te' k'iino'ob unaj u beeta'al ka'acho',[d] tumen ma' ya'ab sacerdote'ob u limpiokíinmuba'obi'[e] yéetel tumen ma' tu much'uba le israelita'ob tu kaajil Jerusaléno'. **4** Le rey Ezequías bey xan tuláakal le kaajo' jach ma'alob tu yililo'ob le ba'ax ch'a'tukla'abo'. **5** Leti'ob túune' tu ch'a'tuklo'ob u ya'aliko'ob ti' tuláakal u kajnáalilo'ob Israel ka taalak u festejarto'ob le Pascua utia'al Jéeoba tu kaajil Jerusaléno', tu ts'áajo'ob ojéeltbil desde tu lu'umil Beer-seba tak tu lu'umil Dan.[f] Lela' tu beeto'obe' tumen ma' u much'uba'ob ka'ach utia'al u festejarko'ob le Pascua je'ex ts'íibta'anil ka beeta'ako'.[g]

6 Le máaxo'ob túuxta'abo'ob* túuno' bino'ob ti' tuláakal u lu'umil Israel yéetel Judá, tu biso'ob le carta'ob túuxta'abo'ob tumen le rey yéetel le príncipe'obo'. Leti'o-

CAP 29
a Le 1:3
b 1Re 3:4 1Re 8:63 1Cr 29:21, 22
c Nú 8:19 2Cr 30:17 2Cr 35:10, 11
d 2Cr 30:2, 3
e 2Cr 29:32
f Le 3:1 Le 3:14-16
g Nú 15:5
h 2Cr 30:12

CAP 30
i 2Cr 11:14, 16

Columna 2
a 2Cr 34:1, 6, 7
b Éx 12:43 Le 23:5 Dt 16:2 2Cr 35:1
c Nú 9:10, 11
d Éx 12:18
e 2Cr 29:34
f Jue 18:29
g 2Cr 35:18

30:1 *Ilawil página 2575. **30:2** *U k'aaba' le mesa' Ziv. **30:6** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Le máako'ob ku yáalkabo'ob».

be' tu ya'alo'ob le ba'ax a'ala'abti'ob tumen le reya': «U kajnáalile'ex Israel, suunene'ex yiknal Jéeoba u Dios Abrahán, u Dios Isaak yéetel u Dios Israel, wa ka beetke'exe' leti'e' yaan u suut tu yiknal le máaxo'ob púuts'o'ob ti' u reyilo'ob Asiriao'.[a] **7** Ma' a beetke'ex je'ex úuchik u beetik a láak'e'ex yéetel a úuchben láak'tsile'exo', leti'obe' tu traicionarto'ob Jéeoba u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob. Dios túune' tu beetaj u p'áatlo'ob bey junp'éel ba'al ku ts'áaik saajkil je'ex táan a wilke'exo'.[b] **8** Le o'olale' ma' a beetik a tercoile'ex je'ex úuchik u beetik a úuchben láak'tsile'exo'.[c] Ts'áaba'ex yáanal u k'ab Jéeoba, yéetel ko'otene'ex te' tu yotoch[d] u yéeymaj utia'al mantats'o'. Ko'otene'ex a meyajte'ex Jéeoba a Diose'exo', utia'al ka xu'uluk u p'u'ujul ta wéetele'ex.[e] **9** Tumen wa ka suute'ex tu yiknal Jéeobae' yaan u ch'a'abal óotsilil ti' a suku'une'ex yéetel ti' a paalale'ex tumen le máaxo'ob bismilo'obo',[f] yéetel yaan u cha'abal u suuto'ob te' lu'um je'ela'.[g] Bey kun úuchlo' tumen Jéeoba a Diose'exe' jach uts yéetel jach ku ch'a'ik óotsilil,[h] wa ka suute'ex tu yiknale' leti'e' ma' ken u sut u paach ti' te'ex».[i]

10 Le máako'ob túuxta'abo'ob* túuno' bino'ob ti' cada kaaj yaan tu lu'umil Efraín yéetel Manasés,[j] bino'ob tak

30:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Le máako'ob ku yáalkabo'ob».

CAP 30

a 2Re 15:29 1Cr 5:26 2Cr 28:20, 21

b 2Cr 29:8, 9

c Éx 32:9

d Dt 12:5, 6 Sl 132:13

e 2Cr 29:10

f 1Re 8:49, 50

g Dt 30:1-3

h Éx 34:6 Sl 86:5 Miq 7:18

i 2Cr 15:2 Isa 55:7 Snt 4:8

j 2Cr 30:1

Columna 2

a 2Cr 36:15, 16

b 2Cr 11:14, 16

c Nú 9:10, 11

d Le 23:6

e 2Re 18:22

f 2Cr 28:24

g Le 1:5

Zabulón. Chéen ba'ale' che'ejta'abo'ob yéetel burlarta'abo'ob tumen le máako'ob yano'ob te'elo'.[a] **11** Chéen ba'ale' jujuntúul ti' u kajnáalilo'ob Aser, Manasés yéetel Zabulóne' tu mixba'alkúuntuba'obe' ka taalo'ob tak Jerusalén.[b] **12** Le u jaajil Dios túuno' tu péeksaj u kajnáalilo'ob Judá utia'al u much'kuba u beeto'ob le ba'ax tu ya'alaj le rey yéetel le príncipe'obo'. Leti'obe' tu beeto'ob je'ex u ya'almil Jéeobao'.

13 Te' tu ka'ap'éel meso'[c] ya'ab máako'ob tu much'uba'ob tu kaajil Jerusalén utia'al u festejarko'ob u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo',[d] jach táaj ya'abchaj le máako'ob tu much'uba'obo'. **14** Leti'obe' líik'o'obe' ka tu lu'so'ob le altaro'ob yano'ob Jerusaléno',[e] tu lu'so'ob tuláakal le altaro'ob tu'ux ku k'u'ubul inciensoo'[f] ka tu pulo'ob tu Táax Lu'umil Cedrón. **15** Le ka ts'o'oke' te' día 14 ti' le ka'ap'éel meso' tu kíimso'ob u tamanil le Pascuao'. Le sacerdote'ob yéetel le levita'ob túuno' su'lakchajo'obe' ka tu limpiokíintuba'ob, ka tu taaso'ob tóokbil ofrenda'ob tu yotoch Jéeoba. **16** Leti'obe' jo'op' u beetko'ob le meyaj suuk u beetko'ob ka'acho', tu beeto'ob je'ex u ya'alik u Ley Moisés, le máax meyajt le u jaajil Dioso'. Le sacerdote'ob túuno' tu wi'iwits'o'ob yóok'ol le altar le k'i'ik'[g] ts'a'abti'ob tumen le levita'obo'. **17** Ya'ab ti' le máaxo'ob u much'muba'obo' ma' u limpiokíinmuba'ob

ka'achi'. Le o'olale' leti'e levita'ob kíimsik ka'ach u tamanilo'ob le Pascua utia'al le máaxo'ob ma' u limpiokíinmuba'obo',[a] utia'al beyo' ka p'áatko'ob limpioil tu táan Jéeoba. **18** Tumen u jaajile' ya'ab ti' le máako'obo', maases le ku taalo'ob desde Efraín, Manasés,[b] Isacar yéetel Zabulóno', ma' u limpiokíinmuba'obi'. Chéen ba'ale' tu jaanto'ob u tamanil le Pascua kex tu beeto'ob junp'éel ba'al ku bin tu contra le ba'ax ts'íibta'ano'. Tu yo'olal lelo' Ezequíase' orarnaj tu yo'olalo'ob, tu ya'alaj: «Jéeoba, le máax utso',[c] ka u perdonart **19** tuláakal le máaxo'ob ts'o'ok u preparartik u puksi'ik'alo'ob utia'al u kaxtiko'ob Jéeoba, le u jaajil Dioso',[d] u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob. Tumen kex ma' u limpiokíinmuba'ob je'ex ku páa'ta'al ka u beeto'obo'[e] tu festejarto'ob le Pascuao'». **20** Jéeoba túune' tu yu'ubaj le ba'ax tu ya'alaj Ezequíaso' ka tu perdonartaj* le kaajo'.

21 Bey túuno' le israelita'ob yano'ob Jerusaléno' siete días tu festejarto'ob yéetel ki'imak óolal[f] u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'.[g] Le levita'ob yéetel le sacerdote'ob xano' sáamsamal táan ka'ach u alabarko'ob Jéeoba, yéetel táan ka'ach u k'a'am paxko'ob ti' Jéeoba le u nu'ukulilo'ob paaxo'.[h] **22** Ts'o'ole' Ezequíase' t'aanaj yéetel tuláakal le levita'ob tu ye'eso'ob yaan u na'ato'ob le táan u meyajtiko'ob Jéeobao' ka tu líi'saj u yóolo'ob. Leti'ob túune' jaano'ob ichil tuláakal le siete días táan le fiestao',[a] táan ka'ach u k'ubko'ob ofrenda'ob utia'al múul janal,[b] yéetel táan u ts'áaiko'ob gracias ti' Jéeoba u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob.

23 Tuláakal túun le máaxo'ob u much'muba'obo' tu ch'a'tuklaj u festejaro'ob uláak' siete días. Tu yo'olal lelo' yéetel ki'imak óolal festejarnajo'ob uláak' siete días.[c] **24** Ezequías u reyil Judá túune' tu síiaj ti' le kaaj 1,000 toro'ob yéetel 7,000 tamano'ob, yéetel le príncipe'obo' tu síi'ob ti' le kaaj 1,000 toro'ob yéetel 10,000 tamano'ob.[d] Ts'o'ole' ya'ab sacerdote'obe' táan ka'ach u limpiokíinkuba'ob.[e] **25** Tuláakal u kajnáalilo'ob Judá, le sacerdote'ob, le levita'ob, le máaxo'ob ku taalo'ob desde tu lu'umil Israel,[f] le j-táanxel lu'umilo'ob[g] taalo'ob desde tu lu'umil Israel bey xan le yano'ob tu lu'umil Judáo' jach ki'imakchaj u yóolo'ob. **26** Tuláakal le máaxo'ob yano'ob Jerusaléno' jach ki'imakchaj u yóolo'ob. Tumen desde tu k'iiniloʼob Salomón, u hijo David u reyil Israele', ma' ila'ak u yúuchul tu kaajil Jerusalén junp'éel ba'al beya'.[h] **27** Tu ts'ooke' le sacerdote'ob levita'obo' wa'alajo'obe' ka tu bendecirto'ob le kaajo'.[i] Dios túune' tu yu'ubaj le ba'ax tu ya'alo'obo', u oracióno'obe' k'uch tak te' ka'ano', le lugar santo tu'ux kaja'ano'.

CAP 30
a 2Cr 29:34
b 2Cr 30:1
c Sl 86:5
d 2Cr 19:2, 3 Esd 7:10
e Nú 9:6, 10
f Dt 12:5, 7 Ne 8:10
g Le 23:6
h 2Cr 29:25

Columna 2
a Le 23:6
b Le 3:1
c 1Re 8:65
d 2Cr 35:7, 8
e 2Cr 29:34
f 2Cr 30:11, 18
g Éx 12:49
h 1Re 8:65, 66
i Nú 6:23-26 Dt 10:8

30:20 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu ts'akaj».

31 Chéen p'elak ts'o'okik le fiestao', tuláakal le israelita'ob much'ukbalo'obo' bino'ob tu kaajilo'ob Judáe' ka tu xiixkúunto'ob le columna'ob ku adorarta'alo',[a] tu xo'oxot'o'ob le che'ob ku adorarta'alo'[b] yéetel tu niko'ob le ka'anal lugaro'ob[c] bey xan le altaro'obo'.[d] Bey tu beetilo'ob ti' tuláakal u lu'umil Judá, Benjamín, Efraín yéetel Manasés[e] hasta ka tu láaj xu'ulso'ob le ba'alo'oba'. Le ka ts'o'ok u beetko'ob lela', le israelita'obo' suunajo'ob tu yotocho'ob, cada juntúule' suunaj te' tu'ux kaja'ano'.

2 Ezequías túune' tu ts'áaj le sacerdote'ob te' grupo'ob[f] tu'ux unaj u meyajo'obo', bey tu beetil xan yéetel le levita'obo'.[g] Cada juntúul ti' le sacerdote'ob yéetel le levita'obo' tu ts'áaj meyaj u beeto'ob,[h] tu ts'áajo'ob utia'al ka u k'ubo'ob tóokbil ofrenda'ob, ofrenda'ob utia'al múul janal, bey xan utia'al u ts'áaiko'ob gracias ti' Jéeoba yéetel utia'al u alabarko'ob te' tu joonajilo'ob u terrenoil u yotocho'.[i] **3** Junjaats ti' le ba'alo'ob yaan ti' le reyo' ts'a'ab utia'al le tóokbil ofrenda'obo',[j] le ofrenda'ob ku k'u'ubul de temprano yéetel de tardeo',[k] le tóokbil ofrenda'ob ku k'u'ubul te' Sábado'obo',[l] tu k'iinilo'ob túumben luna[m] bey xan tu k'iinilo'ob le fiesta'obo',[n] lela' ku beeta'al ka'ach je'el bix ts'íibta'anil tu Ley Jéeobao'.

4 Ts'o'ole' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob kaja'ano'ob Jerusaléno' ka u ts'áa'ob le jaats unaj u ts'a'abal ti' le sacerdote'ob yéetel ti' le levita'obo',[a] utia'al beyo' ka u jach k'ububa u beeto'ob ba'ax ku ya'alik u ley Jéeoba. **5** Chéen p'elak a'ala'abik lela', le israelita'obo' tu taaso'ob ya'ab ti' u yáax ich u pak'al trigo'ob,* tu taaso'ob u maas ma'alobil ti' le túumben vinoo', ti' le aceiteo',[b] ti' le kaabo' bey xan ti' tuláakal le ba'ax ku ts'áaik le lu'umo'.[c] Jach ya'abchaj tuláakal le diez por ciento# tu taaso'obo'.[d] **6** U máakilo'ob Israel yéetel Judá kaja'ano'ob te' kaajo'ob yano'ob tu lu'umil Judáo' tu taaso'ob xan u diez por cientoil ti' u yalak' wakaxo'ob yéetel u yalak' tamano'ob. Tu taaso'ob xan u diez por cientoil ti' le ba'alo'ob santo'ob[e] junpáaykunta'ano'ob utia'al Jéeoba u Dioso'obo'. Bey túuno' tu much'kíinto'ob ya'ab ba'alo'ob. **7** Te' mes óoxp'éel*[f] ka káaj u taasko'ob le ba'axo'ob ken u k'ubo'obo', yéetel te' mes siete#[g] ka xu'ul u taasko'obo'. **8** Le ka taal Ezequías yéetel le príncipe'obo' tu yilo'ob le buka'aj ba'alo'ob taasa'abo', ka jo'op' u alabarko'ob Jéeoba yéetel u bendecirko'ob Israel, u kaajal.

9 Ezequíase' tu k'áataj ti' le sacerdote'ob yéetel ti' le levita'ob tu'ux u taal le ya'ab ba'alo'oba'. **10** Azarías, u nojchil le sacerdote'ob ku taal ti' u familia Sadoke', tu núukajti': «Desde le ka káaj u taasa'al

CAP 31

a Éx 23:24

b Dt 7:5
2Re 18:1, 4
2Cr 14:2, 3
2Cr 34:1, 3

c Dt 12:2

d 2Cr 23:16, 17

e 2Cr 30:1, 18

f 1Cr 24:1

g 1Cr 23:6

h 2Cr 8:14

i 1Cr 23:13
1Cr 23:27-30

j 2Cr 30:24

k Éx 29:39

l Nú 28:9

m Nú 10:10

n Dt 16:16

Columna 2

a Nú 18:21
Ne 10:38, 39

b Nú 18:12

c Éx 22:29
Éx 23:19
Ne 10:37

d Pr 3:9

e Le 27:30
Dt 14:28

f Le 23:16

g Le 23:24

31:5 * Wa ma' xaane' cebada. # Wa «le diezmo». **31:7** * U k'aaba' le mesa' Siván. # U k'aaba' le mesa' Etanim.

le ba'alo'ob tu yotoch Jéeobao'[a] yaan ba'al u jaant le máako'obo'. Leti'obe' ku janalo'ob tak ken na'ajchajko'ob, hasta ya'ab ku sobrari', tumen Jéeobae' ts'o'ok u bendecirtik u kaajal. Tuláakal lela' leti'e buka'aj ku sobraro'».[b]

11 Le ka tu yu'ubaj lelo' Ezequíase' tu ya'alajti'ob ka u prepararto'ob bodega'ob*[c] te' tu yotoch Jéeobao', leti'ob túune' tu beeto'ob. **12** Seguernaj u taasik ba'alo'ob utia'al u síi'ob, tu taaso'ob u diez por cientoil*[d] ti' le ba'axo'ob unaj u k'ubko'obo' bey xan le ba'alo'ob santo'obo'. Tuláakal le ba'alo'oba' k'ubéenta'ab ti' Konanías le levitao', yéetel Simey u yíits'ine'# leti' áantik ka'ach u yil le meyaj k'ubéenta'abti'o'. **13** Le rey Ezequíaso' tu ts'áaj máaxo'ob áantik Konanías yéetel Simey, u k'aaba' le máako'oba' leti'e je'elo'oba': Jeyel, Azazías, Náat, Asael, Jerimot, Jozabad, Eliel, Ismakías, Mat yéetel Benaya. Azaríase' leti'e máax ts'a'an u nu'ukt le meyaj ku beeta'al te' tu yotoch le u jaajil Dioso'. **14** Koré u hijo Imnaj, le levita ku kanan joonaj te' lak'ino',[e] leti' ts'a'an ka'ach u yil le ofrenda'ob ku síijil tu puksi'ik'al máak u ts'áaik[f] ti' le u jaajil Dioso'. Leti' t'oxik ka'ach le ba'alo'ob ku si'ibil ti' Jéeobao'[g] bey xan le ba'alo'ob jach santo'obo'.[a] **15** Yáanal u nu'uktaje' tia'an ka'ach Edén, Miniamín, Jesúa, Semaya, Amarías yéetel Sekanías, máako'ob ku páajtal u confiar máak ti' leti'ob. Leti'ob ts'a'ano'ob ka'ach utia'al u t'ooxo'ob te' tu kaajal le sacerdote'obo',[b] ku t'oxko'ob le jaats ku tocar ti' u suku'uno'ob, según le grupo tu'ux yano'obo'.[c] Igual bix u t'oxko'ob ti' tuláakal, kex chichan wa kex nojoch. **16** Ts'o'ole' le ba'alo'oba' tu t'oxo'ob xan ti' le máaxo'ob ts'íibta'an u k'aaba'obo'. Le máako'oba' leti'e ku taalo'ob meyaj sáamsamal tu yotoch Jéeoba utia'al u beetko'ob le meyaj ku tocar ti' le grupo tu'ux yano'obo'. Junmúuch' tu yéetelo'obe' ts'íibta'ab xan u k'aaba' u hijo'ob yaan tres años ti'ob wa maaso'.

17 Le sacerdote'obo' ts'íibta'ab u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'ob,[d] bey úuchik u beeta'al yéetel le levita'ob yaan 20 años ti'ob wa maaso',[e] ts'íibta'ab u k'aaba'ob según ba'ax meyajil ku beeta'al te' grupo tu'ux yano'obo'.[f] **18** Le ka ts'íibta'ab u k'aaba'obe' ts'íibta'ab xan u k'aaba' u mejen paalalo'ob, u yatano'ob, u hijo'ob yéetel u hija'ob. Ts'íibta'ab u k'aaba' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil le levita'obo'. Bey beeta'abiko' tumen le levita'obo' jach u k'ubmaj u yóol u beeto'ob le meyaj santo ts'a'anti'obo'. **19** Ichil le máaxo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'obo' tia'an xan le sacerdo-

CAP 31
a Nú 18:8
b Mal 3:10
c Ne 10:38, 39 Ne 12:44
d Le 27:30 Dt 14:28
e 1Cr 26:17, 19
f Dt 12:5, 6 Dt 16:10
g Nú 18:8

Columna 2
a Le 2:10 Le 7:1
b Jos 21:19
c 1Cr 24:1
d 1Cr 24:4
e Nú 4:2, 3 Nú 8:24 1Cr 23:24
f 1Cr 23:6

31:11 * Wa «le tu'uxo'ob ku yúuchul janal». **31:12** * Wa «u diezmoil». # Ma' ojéela'an máax u maas nojchili', Konanías wa Simey.

te'ob ku taalo'ob ti' Aarón ka-
ja'ano'ob te' lu'umo'ob yano'ob
tu ba'pach le kaajo'obo'.[a] Ti'
tuláakal le kaajo'obo' yée-
ya'an ka'ach máako'ob utia'al
u t'oxko'ob le jaats ku tocar
ti' tuláakal le xiibo'ob yano'ob
ichil le sacerdote'obo' bey
xan ti' tuláakal le máaxo'ob
ts'íibta'an u k'aaba'ob ichil le
levita'obo'.

20 Ezequíase' bey tu bee-
til ti' tuláakal u lu'umil Ju-
dáo', leti'e' seguernaj u bee-
tik ba'ax ma'alob yéetel ba'ax
toj, ts'o'ole' ma' xu'ul u chúuk-
pajal u yóol tu táan Jéeoba u
Diosi'. **21** Tuláakal le ba'ax
tu beetaj Ezequías utia'al u
adorartik Dioso', tu beetaj
yéetel tuláakal u puksi'ik'al
yéetel bin utsil ti'. Leti'e' bey
tu beetil yéetel le ba'axo'ob
yaan yil yéetel u yotoch le u
jaajil Dioso',[b] le yaan yil yée-
tel le Leyo' bey xan yéetel le
mandamiento'obo'.

32 Le ka ts'o'ok u chúuk-
pajal u yóol Ezequías
u beet le ba'alo'oba',[c] Sena-
querib u reyil Asiriae' taal
ba'ate'el tu contra Judá. Le-
ti'e' tu ba'pachtaj le kaa-
jo'ob yaan u pak'ilo'ob tu ba'-
pacho', tumen taak ka'ach u
atacarko'ob utia'al u yokol u
ch'a'ob.[d]

2 Le ka tu yilaj Ezequías
táan u taal Senaquerib yée-
tel u tuukulil u ba'ate'el tu
contra u kaajil Jerusaléne',
3 tu k'áataj ti' le príncipe'ob
yéetel ti' le soldado'ob ba'ax
unaj u beeta'alo'. Le ka ts'o'o-
ke' tu ch'a'tuklaj u pixik tu-
láakal le tu'uxo'ob ku síijil
ja' yano'ob paach kaajo'.[e] Le

CAP 31

a Le 25:33, 34
Nú 35:2
Jos 21:13

b 2Cr 29:35

CAP 32

c 2Cr 31:20

d 2Re 18:7, 13
Isa 36:1

e 2Re 20:20

Columna 2

a 2Sa 5:9
1Re 9:24
1Re 11:27
2Re 12:20

b 2Re 19:6

c Dt 31:6, 8
Jos 1:6, 9
2Re 6:16, 17
2Cr 20:15

d Nú 14:9
Dt 20:1, 4
Jos 10:42
Jer 17:5

príncipe'ob yéetel le solda-
do'obo' tu yáanto'ob Eze-
quías utia'al ka u beet lela'.
4 Mu'uch' ya'ab máako'ob
túune' ka tu pixo'ob tuláakal
le tu'uxo'ob ku síijil ja'o' bey
xan u beel le ja' ku yáalkab
te' lu'um je'elo', leti'obe' tu
ya'alo'ob: «Le kéen taalak u
reyilo'ob Asiriae' ma' k-k'áat
ka yanak ja' ti'obi'».

5 Ts'o'ole' Ezequíase' tu
ts'áaj u yóol u jel líi's u pa-
k'ilo'ob le kaaj juutlo'ob ka'a-
cho', tu yóok'ol le pak'o'obo'
tu beetaj xan torre'obi', ts'o'o-
le' tu paach le kaajo' tu
beetaj uláak' pak'i'. Tu yuts-
kíintaj xan le Pu'uk*[a] yaan
tu Kaajal Davido', yéetel
tu beetaj ya'ab u nu'ukuli-
lo'ob ba'ate'el bey xan escu-
do'ob. **6** Ezequíase' tu ts'áaj
xan u nuuktakil le solda-
do'ob utia'al ka u nu'ukto'ob
le kaajo'. Le ka ts'o'oke' tu
much'o'ob te' k'íiwik yaan tu
joonajil le kaajo', ka tu líi'saj
u yóolo'ob táan u ya'alikti'ob:
7 «Ma' a ch'a'ike'ex saajkil
mix u péek a wóole'ex. Ma' a
sajaktale'ex mix a kikilanki-
le'ex tu yo'olal u reyil Asiria[b]
mix tu yo'olal le ya'abkach
máako'ob yano'ob tu yéetel-
lo', tumen le yano'ob t-éetel-
lo' maas ya'ab ke le yano'ob
tu yéetelo'.[c] **8** Leti'e' táan
u confiar chéen ti' u páajtalil wíiniko'ob, chéen ba'ale'
t-éetele' tia'an Jéeoba k-Dios
utia'al u yáantko'on yéetel
utia'al u ba'ate'el t-favor».[d] Le

32:5 * Wa «Miló», lela' junp'éel t'aan hebreo u k'áat u ya'al «chuup». Le pu'uka' u jaajile' junp'éel ka'anal buut'.

kaaj túuno' líik' u yóol tu yo'olal le ba'ax tu ya'alaj Ezequías, u reyil Judáo'.[a]

9 Le ka ts'o'ok lelo', le tia'an Senaquerib u reyil Asiria yéetel tuláakal u soldado'ob* naats' ti' u kaajil Lakíse',[b] Senaqueribe' tu túuxtaj jujuntúul máako'ob tu kaajil Jerusalén. Tu túuxto'ob tu yiknal Ezequías u reyil Judá bey xan tu yiknal tuláakal le judío'ob yano'ob Jerusalén[c] utia'al ka u ya'alo'ob lela':

10 «Senaquerib, u reyil Asiriae', ku ya'alik: ‹¿Ba'ax ti' ka k'ubik a wóole'ex ikil a p'áatle'ex Jerusalén kex táan a wilke'ex ba'pachta'an?[d] **11** Ezequíase' táan u tuske'ex, yéetel yaan u beetik a kíimle'ex yéetel wi'ijil bey xan yéetel uk'ajil ikil u ya'alikte'ex: «Jéeoba k-Diose' yaan u salvarko'on tu k'ab u reyil Asiria».[e] **12** ¿Ma' wa Ezequías beet u lu'sa'al le ka'anal lugaro'ob[f] yéetel le altaro'ob[g] tu'ux ku adorarta'al u Dioso'? ¿Ma' wa leti' a'al ti' Judá yéetel ti' Jerusalén: «Tu táan junp'éelili' altar unaj a chintale'ex, yéetel chéen tu yóok'ol unaj a beetke'ex u buts'ilankil a sacrificio'ex»?[h] **13** ¿Ma' wa a wojle'ex ba'ax tin beetaj bey xan le ba'ax tu beetaj in úuchben láak'tsilo'ob ti' le kaajo'ob yano'ob te' lu'umo'obo'?[i] Le dioso'ob yano'ob te' lu'umo'ob je'elo', ¿páajchaj wa u salvarko'ob u kajnáalilo'ob tin k'ab?[j] **14** Ichil tuláakal le dioso'ob ku adorarta'al te' lu'umo'ob xu'ulsa'ab tumen in úuchben láak'tsilo'obo', ¿yaan wa juntúul páajchaj u salvartik u kaajal tin k'abi'? ¿Je'el wa túun u páajtal u salvarke'ex a Diose'ex tin k'abe'?[a] **15** Le o'olale', ¡ma' a cha'ik a tu'usle'ex tumen Ezequías, yéetel ma' a cha'ik u xa'ak'besik a tuukule'ex![b] Ma' a creerke'ex ba'ax ku ya'alik, tumen mix junp'éel kaaj yéetel mix junp'éel nación wa reino páajchajak u salvarkuba tin k'ab wa tu k'ab in úuchben láak'tsilo'ob. Le o'olale', ¡a Diose'exe' junpuli' ma' ken u salvarte'ex tin k'ab!›».[c]

16 Le máaxo'ob túuxta'abo'obo' tu ya'alo'ob u maasil ba'alo'ob tu contra Jéeoba le u jaajil Dioso' bey xan tu contra Ezequías. **17** Senaqueribe' tu ts'íibtaj xan carta'ob[d] utia'al u ya'alik ba'al ti' Jéeoba u Dios u kaajil Israel,[e] yéetel utia'al u t'aan tu contra. Le carta'obo' ku ya'aliko'ob: «Je'ex u dioso'ob le lu'umo'ob ma' páajchaj u salvarko'ob u kaajalo'ob tin k'abe',[f] u Dios Ezequíase' ma' kun páajtal xan u salvartik u kaajal tin k'ab». **18** Le máako'ob túuxta'abo'obo' seguernaj u k'a'am t'aano'ob ichil le idioma ku t'anik le judío'obo', táan ka'ach u t'anko'ob le máaxo'ob yano'ob yóok'ol u pak'il u kaajil Jerusaléno'. U k'áato'ob ka'ach u ja'as u yóolo'ob yéetel ka u ch'a'ob saajkil, utia'al beyo' ka u ch'a'ob le kaajo'.[g] **19** T'aanajo'ob tu contra u Dios Jerusalén je'ex úuchik u t'aano'ob tu contra u dioso'ob le kaajo'obo', le dioso'ob bee-

32:9 * Wa «yéetel tuláakal u páajtalil».

CAP 32

a 2Cr 20:20

b Isa 37:8

c 2Re 18:17 Isa 36:2

d 2Re 18:19 Isa 36:4

e 2Re 18:29, 30 2Re 19:10

f 2Re 18:1, 4

g 2Cr 31:1

h 2Re 18:22 Isa 36:7

i 2Re 15:29 2Re 17:5 Isa 37:12

j 2Re 18:33, 34 2Re 19:17, 18

Columna 2

a Éx 14:3 Éx 15:9

b 2Re 18:29

c Éx 5:2 Dt 32:27 Da 3:14, 15

d 2Re 19:14

e Isa 37:29

f 2Re 17:6 2Re 19:12

g 2Re 18:26, 28 Isa 36:11, 13

ta'ano'ob chéen tumen u k'ab wíiniko'. **20** Chéen ba'ale' le rey Ezequías yéetel le profeta Isaías[a] u hijo Amozo' seguernaj u oraro'ob yo'olal lela', yéetel seguernaj u k'áat óoltiko'ob ka áanta'ako'ob tumen le Dios yaan te' ka'ano'.[b]

21 Jéeoba túune' tu túuxtaj juntúul ángele' ka tu xu'ulsaj ti' tuláakal le soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo'[c] bey xan ti' tuláakal le u nuuktakil le soldado'ob yano'ob ichil u ejército u reyil Asiriao'. U reyil Asiria túune' su'lakchaja'an ka suunaj te' lu'um tu'ux taalo'. Le ka ts'o'oke' ook ichil u templo u dios, te'elo' ti' kíimsa'ab yéetel espada tumen jujuntúul ti' u hijo'obi'.[d] **22** Jéeoba túune' tu salvartaj Ezequías bey xan u kajnáalilo'ob Jerusalén tu k'ab Senaquerib u reyil Asiria bey xan tu k'ab uláak' máako'ob. Bey túuno' tu beetaj u xu'ulul u taal ba'ateltbilo'ob tumen le u enemigo'ob yano'ob tu ba'pacho'obo'. **23** Ya'ab máako'ob túune' jo'op' u taalo'ob Jerusalén utia'al u taasko'ob ba'alo'ob u síi'ob ti' Jéeoba. Jo'op' xan u taasko'ob ba'alo'ob jach ma'alobtak utia'al u síi'ob ti' Ezequías u reyil Judá.[e] Desde te' k'iino'ob je'elo' jo'op' u jach respetarta'al tumen le kaajo'obo'.

24 Te' k'iino'ob je'elo' Ezequíase' jach k'oja'anchaji yéetel jach nuka'aj kíimil ka'achi, leti' túune' orarnaj ti' Jéeoba.[f] Dios túune' tu núukaj u oracióne' ka tu ts'áaj junp'éel señal ti'.[g] **25** Chéen ba'ale' Ezequíase' ma' tu ye'esaj wa nojoch ba'al u yilik le utsil e'esa'abti'o', ba'axe' jo'op' u creerkuba. Yo'olal lelo' tu beetaj u p'u'ujul Dios tu contra leti', tu contra Judá bey xan tu contra Jerusalén. **26** Ezequías túune' xu'ul u creerkubae' ka tu mixba'alkúuntuba,[a] yéetel u kajnáalilo'ob Jerusaléne' bey xan tu beetilo'obo'. Le o'olal Jéeobae' ma' tu castigarto'ob tu k'iinilo'ob Ezequíasi'.[b]

27 Ezequíase' sen ayik'alchaji yéetel sen k'aj óolta'abi.[c] Leti'e' tu beetaj bodega'ob[d] utia'al u ts'áaik plata, oro, jats'uts tuunicho'ob, ki'ibok aceite, escudo'ob bey xan u jejeláasil ba'alo'ob jats'utstak. **28** Tu beetaj xan almacéno'ob utia'al u líi'sa'al trigo,* túumben vino yéetel aceite, tu beetaj xan corralo'ob utia'al le jeleláas ba'alche'ob yaanti'o' bey xan corralo'ob utia'al u yalak' tamano'ob. **29** Yanchaj xan ya'ab kaajo'ob ti', yanchaj ya'ab u yaalak'o'ob, u yalak' tamano'ob bey xan u yalak' wakaxo'ob. Tumen ts'a'ab jach ya'ab ba'alo'ob ti' tumen Dios. **30** Ezequíase' tu beetaj xan u k'a'alal u beel u ja'ilo'ob[e] Guiyón,[f] tu beetaj u bino'ob yáanal lu'um tu tojil chik'in, tu beetaj u k'uchlo'ob tak tu Kaajal David.[g] Ti' tuláakal ba'ax tu beetaj Ezequíase' bin utsil ti'. **31** Juntéenjeake' u príncipeilo'ob Babiloniae' tu túuxto'ob máako'ob utia'al u k'áatko'ob ti' Ezequías bix úuchik

CAP 32

a 2Re 19:2, 20 Isa 37:2

b 2Re 19:14, 15 2Cr 14:11

c Sl 76:5

d 2Re 19:35-37 Isa 37:37, 38

e 1Re 4:21 2Cr 17:1, 5

f 2Re 20:1, 2 Isa 38:1, 2

g 2Re 20:5, 9 2Cr 32:31 Isa 38:8

Columna 2

a Jer 26:18, 19

b 2Re 20:19

c 2Cr 1:11, 12 2Cr 17:1, 5

d 1Re 9:17-19

e 2Cr 32:4

f 1Re 1:33, 45

g 2Sa 5:9

32:28 * Wa ma' xaane' cebada.

le señal[a] te' lu'um je'elo'.[b] Le u jaajil Dios túuno' tu p'ataj Ezequías tu juunal utia'al u ts'áaik a pruebail,[c] utia'al u yojéeltik tuláakal le ba'ax yaan ichil u puksi'ik'alo'.[d]

32 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Ezequías yéetel le bix úuchik u ye'esik nojoch yaabilajo',[e] ts'íibta'an ichil le ba'axo'ob ts'a'ab u yil le profeta Isaías[f] u hijo Amozo', tia'ano'ob te' tu Libroil u Reyilo'ob Judá yéetel Israelo'.[g] **33** Ezequías túune' kíime'* ka mu'uk te' ebekníix# ku bisik máak tak te' tu'ux muka'an u paalal Davido'.[h] Le ka kíime', tuláakal u kajnáalilo'ob Judá yéetel Jerusaléne' tu ye'eso'ob jach ku respetarko'ob. Manasés, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.

33 Doce años yaan ka'ach ti' Manasés[i] ka káaj u reinar, yéetel 55 años xáanchaj táan u reinar desde Jerusalén.[j]

2 Manasése' tu beetaj ba'ax k'aas tu táan Jéeoba, seguernaj u beetik le ba'alo'ob sen k'aastak ku beetik ka'ach le nacióno'ob tojolch'inta'abo'ob tumen Jéeoba tu táan le israelita'obo'.[k] **3** Tu jel líi'saj le ka'anal lugaro'ob xu'ulsa'ab tumen Ezequías, u papáo'.[l] Tu beetaj che'ob utia'al ka adorarta'ako'ob bey xan altaro'ob utia'al le Baalo'obo'. Ts'o'ole' chinlaj xan u adorart tuláakal le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano'.[a] **4** Tu beetaj xan altaro'ob tu yotoch Jéeoba,[b] te' naj u ya'almaj Jéeoba tu yo'olalo': «In k'aaba'e' mantats' kun antal tu kaajil Jerusalén».[c] **5** Te' ka'ap'éel terreno'ob yano'ob tu yotoch Jéeobao',[d] tu beetaj altaro'ob utia'al u adorarta'al le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano'. **6** Leti'e' tu tóokaj u hijo'ob[e] tu táax lu'umil u paal Hinón,[f] meyajnaj magia[g] ti' yéetel tu yilaj u chuchukna'atik ba'ax ku taal u k'iin, ts'o'ole' táakpaj ti' pulya'aj, tu ts'áaj xan máako'ob utia'al ka t'aanako'ob yéetel le kimeno'obo' bey xan j-meeno'ob.[h] Tu beetaj ya'ab ba'alo'ob jach táaj k'aastak tu táan Jéeoba utia'al u ofendertik.

7 Le imagen tu beeto' tu ts'áaj te' tu yotoch le u jaajil Dioso'.[i] Yo'olal le naja' Diose' u ya'almaj ti' David yéetel ti' Salomón, u hijo: «Ichil tuláakal u tribuilo'ob Israele', tene' ts'o'ok in yéeyik le naja' bey xan u kaajil Jerusalén utia'al in ts'áaik in k'aaba'i', in k'aaba'e' ti' kun p'áatal utia'al mantats'i'».[j] **8** Tene' ma' ken in cha'a u ka'a jóo'sa'al u kaajil Israel te' lu'um tin ts'áaj ti' u yúuchben láak'tsilo'obo'. Chéen ba'ale' unaj u beetko'ob tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'alikti'obo', unaj u ts'o'okbesko'ob tuláakal le Leyo', le ba'axo'ob a'ala'ano' yéetel le mandamiento'ob a'ala'abti'ob tumen Moisés ka u ts'o'okbeso'obo'». **9** Manasése' seguernaj u túulch'intik le israelita'ob yano'ob Judá yéetel Jerusalén utia'al ka

CAP 32

a 2Re 20:8-11 Isa 38:8

b 2Re 20:12 Isa 39:1

c Gé 22:1

d Dt 8:2 Sl 7:9 Sl 139:23

e 2Cr 31:20, 21

f Isa 1:1

g 2Re 20:20

h 1Re 11:43

CAP 33

i Mt 1:10

j 2Re 21:1

k 2Re 21:2-6

l 2Re 18:1, 4

Columna 2

a Dt 4:19 2Re 23:5

b 2Re 16:10, 11

c Dt 12:11 2Cr 6:6

d 1Re 6:36 1Re 7:12

e 2Re 16:1, 3

f Jos 15:8, 12 2Re 23:10

g Le 19:26

h Le 20:6 Dt 18:10, 11

i 2Re 23:6

j 2Re 21:7-9 2Re 23:27 2Cr 7:16

32:33 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob». # Wa «te' bajada».

u beeto'ob ba'alo'ob k'aastako'. Le ba'alo'oba' maas jach k'aastak ke le ku beetik le lu'umo'ob tojolch'inta'abo'ob tu táano'ob tumen Jéeobao'.[a]

10 Jéeobae' seguernaj u t'anik Manasés bey xan le kaajo', chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu yóotaj u yu'ubo'ob t'aani'.[b] **11** Jéeoba túune' tu beetaj u taal u nuuktakil u ejército u reyil Asiriae' ka tu macho'ob Manasés. Leti'obe' tu ts'áajo'ob gancho'ob tu wíinklile',* tu k'axo'ob yéetel ka'ap'éel cadena'ob de cobree', ka tu biso'ob Babilonia. **12** Le táan u sen mu'yajo' Manasése' tu k'áat óoltaj ti' Jéeoba ka ch'a'abak óotsilil ti'. Leti'e' seguernaj u jach mixba'alkúuntkuba tu táan u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob. **13** Manasése' ma' xu'ul u orar ti' Diosi', yo'olal lelo' Diose' péeknaj u yóol u puksi'ik'al yéetel tu ch'enxikintaj le ba'ax ku k'áatiko'. Le o'olale' tu cha'aj u suut Manasés tu kaajil Jerusalén utia'al ka gobernarnak tu ka'atéeni'.[c] Manasés túune' k'uch u yojéelte' Jéeobae' leti' u jaajil Dios.[d]

14 Le ka máan k'iine' Manasése' tu beetaj junp'éel ka'anal pak' paachil ti' u Kaajal David.[e] Lela' káaj desde tu chik'inil u ja'ilo'ob Guiyón,[f] le yaan te' táax lu'umo' yéetel k'uch tak te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Kayo'.[g] Le ka'anal pak'a' máan paachil ti' Ofel.[h] Ts'o'ole' ti' tu-

33:11 * Uláak' bix u traducirta'ale' «tu chuko'ob Manasés te' joolo'obo'».

CAP 33

a Le 18:24; Jos 24:8; 2Re 21:11, 16

b 2Cr 36:15, 16

c Isa 1:18

d Da 4:25

e 2Sa 5:9; 2Cr 32:2, 5

f 2Cr 32:30

g Ne 3:3

h 2Cr 27:1, 3

Columna 2

a 2Re 21:1, 7

b 2Re 21:1, 4, 5

c 2Cr 29:18

d Le 3:1

e Le 7:12

láakal le kaajo'ob yaan u ba'pak'ilo'ob tu lu'umil Judáo', Manasése' tu ts'áaj jujuntúul ti' u nuuktakil le ejércitoo'. **15** Te' tu yotoch Jéeobao', Manasése' tu lu'saj u dioso'ob le j-táanxel lu'umilo'obo' bey xan le póolbil imageno'.[a] Tu nikaj xan tuláakal le altaro'ob tu beetaj te' montaña tu'ux yaan u yotoch Jéeobao'[b] bey xan le yano'ob tu kaajil Jerusaléno', le ka ts'o'oke' tu ya'alaj ka pu'ulko'ob paach kaaj. **16** Manasése' tu yutskíintaj u altar Jéeoba,[c] yéetel tu yóok'ole' jo'op' u k'ubik ofrenda'ob utia'al múul janal[d] bey xan ofrenda'ob utia'al u ts'áaik gracias ti' Dios.[e] Tu ya'alaj xan ti' u kajnáalilo'ob Judá ka u meyajto'ob Jéeoba, u Dios u kaajil Israel. **17** Kex beyo' le kaajo' láayli' táan ka'ach u k'ubik sacrificio'ob te' ka'anal lugaro'obo', chéen ba'ale' beoraa' ti' Jéeoba u Dioso'ob ku k'ubko'ob.

18 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Manasés bey xan le oración tu beetaj ti' Dioso' ts'íibta'an ichil le ba'axo'ob úuch ichil u kuxtal le reyo'ob yanchajo'ob Israelo'. Te'elo' ti' ts'íibta'an xan le ba'axo'ob a'ala'abti' tu k'aaba' Jéeoba u Dios Israelo', lela' a'ala'abti' tumen le máaxo'ob ilik ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo'. **19** Le ba'axo'ob tu beetaj Manasés táanil ti' u mixba'alkúuntkuba tu táan Dioso' ti' ts'íibta'an ichil le ba'axo'ob tu ya'alaj le máaxo'ob a'alikti' ba'ax ku taal

u k'iinil u yúuchlo'. Te'elo' ti' ts'íibta'an le bix úuchik u oraro',[a] le bix úuchik u ts'a'abalti' le ba'ax tu k'áat óolto', le bix úuchik u k'ebantalo', le bix úuchik u traicionartik Dioso',[b] le tu'uxo'ob tu beetaj le ka'anal lugaro'obo', le tu'uxo'ob tu ts'áaj le che'ob utia'al u adorarta'alo'obo'[c] yéetel le tu'uxo'ob tu ts'áaj le póolbil imageno'obo'. **20** Manasés túune' kíime'* ka mu'uki, mu'uk naats' ti' u yotoch. Amón, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.[d]

21 Veintidós años yaan ti' Amón[e] ka káaj u reinar, yéetel dos años xáanchaj táan u reinar desde tu kaajil Jerusalén.[f] **22** Amóne' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba, je'ex úuchik u beeta'al tumen Manasés, u papáo'.[g] Amóne' tu k'ubaj sacrificio'ob ti' tuláakal le póolbil imageno'ob beeta'ab tumen u papáo',[h] ma' xu'ul u adorarko'obi'. **23** Chéen ba'ale' Amóne' ma' tu mixba'alkúuntuba[i] tu táan Jéeoba[j] je'ex tu beetil Manasés, u papáe', ba'axe' maas jach k'ebanchaji. **24** Le ka máan k'iine' le máaxo'ob meyajtik Amóno' tu traicionarto'obe'[k] ka tu kíimso'ob tu yotoch. **25** Chéen ba'ale' u kajnáalilo'ob Judáe' tu kíimso'ob tuláakal le máaxo'ob traicionart le rey Amóno'[l] ka tu ts'áajo'ob Josías,[m] u hijo, utia'al ka u beet u reyil tu lugar.

33:20 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob».

CAP 33

a 2Cr 33:12, 13
b 2Re 21:2, 9
c 2Re 21:3, 7
d 2Re 21:18, 19
e Mt 1:10
f 2Re 21:19-24
g 2Cr 33:1, 2
h 2Re 21:1, 7
i 2Cr 33:12, 13
j Jer 8:12
k 2Re 12:20 2Cr 25:27
l 2Cr 25:1, 3
m 2Re 21:25, 26

Columna 2

CAP 34

a 1Re 13:2 Sof 1:1 Mt 1:10
b 2Re 22:1, 2
c 2Cr 15:2
d 2Cr 33:17
e 2Cr 33:21, 22
f 2Re 23:4, 14
g 2Re 23:6
h 1Re 13:2 2Re 23:16
i 2Re 23:19 2Cr 30:1

34 Ocho años yaan ka'ach ti' Josías[a] ka káaj u reinar, 31 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén.[b] **2** Josíase' tu beetaj ba'ax ma'alob tu táan Jéeoba, tu beetaj je'ex tu beetil David u yúuchben láak'tsilo', ma' jóok' ti' le bej unaj u bisko'.

3 Josíase' tu táankelmil ka jo'op' u kaxtik Dios, ocho años káajak u reinar ka káaj u kaxtik u Dios David, u yúuchben láak'tsil.[c] Le ka tu ts'áaj 12 años káajak u reinare' káaj u lu'sik le ka'anal lugaro'obo',[d] le che'ob ku adorarta'alo', le póolbil imageno'obo'[e] bey xan le imageno'ob beeta'ano'ob de metalo'. Bey úuchik u beetik tu lu'umil Judá yéetel Jerusaléno'.[f] **4** Ts'o'ole' tu táan Josíase' ni'ik u altaro'ob le Baalo'obo'. Leti'e' tu xu'ulsaj ti' le nu'ukulo'ob tu'ux ku ts'a'abal le incienso yano'ob tu ka'anlil le altaro'obo', tu xo'oxot'aj xan le che'ob ku adorarta'alo'obo', le póolbil imageno'obo', yéetel le imageno'ob de metalo'. Le ka ts'o'oke' tu p'ato'ob bey polvoe' ka tu toso'ob yóok'ol le tu'ux muka'an le máako'ob k'ubik sacrificio'ob ti'ob ka'acho'.[g] **5** Tu tóokaj xan u baakel le sacerdote'ob yóok'ol le altaro'ob tu'ux ku k'ubko'ob ka'ach sacrificio'obo'.[h] Bey úuchik u limpiartik Judá yéetel Jerusaléno'.

6 Ts'o'ole' te' kaajo'ob yaan tu lu'umil Manasés, Efraín,[i] Simeón, Neftalí, yéetel te' lugaro'ob ju'ujut yanilo'ob tu

ba'pach le kaajo'oba', **7** Josíase' tu nikaj le altaro'ob yano'obo' yéetel tu xiixkúuntaj le che'ob ku adorarta'alo'* bey xan le póolbil imageno'obo',[a] ka tu suto'ob polvoil. Ti' tuláakal u lu'umil Israele'[b] tu xu'ulsaj xan ti' le nu'ukulo'ob tu'ux ku ts'a'abal inciensoo'. Le ka ts'o'oke' suunaj tu kaajil Jerusalén.

8 Dieciocho años káajak u reinar Josías ka tu túuxtaj jujuntúul máako'ob utia'al u yutskíintiko'ob u yotoch Jéeoba.[c] Tu túuxtaj Safán[d] u hijo Azalías, Maaseya u nojchil le kaajo', yéetel Joaj le máax ts'íibtik le ba'axo'ob unaj u k'a'ajsa'alo', Joaje' u hijo Joakaz. Lela' úuch le ts'oka'anili' u limpiartik le lu'um yéetel le temploo'.* **9** Le máako'oba' taalo'ob tu yiknal Ilquías, u nojchil le sacerdote'obo', ka tu ts'áajo'obti' le taak'in taasa'ab tu yotoch Dioso'. Le taak'ina' leti'e juntarta'ab tumen le levita'ob kanáantik le joonajo'obo'. Leti'e taak'in ts'a'ab tumen u kajnáalilo'ob Manasés, Efraín, tuláakal u kajnáalilo'ob Israel,[e] u kajnáalilo'ob Judá, Benjamín, bey xan tumen u kajnáalilo'ob Jerusalén. **10** Leti'ob túune' tu ts'áajo'ob le taak'in ti' le máaxo'ob ts'a'an u yilo'ob le meyaj ku beeta'al tu yotoch Jéeobao'. Le máaxo'ob túun beetik le meyaj tu yotoch Jéeobao' tu usarto'ob le taak'in utia'al u yutskíintiko'ob le najo'. **11** Le taak'ino' ts'a'ab ti' le artesano'ob yéetel ti' le albañilo'ob utia'al ka u mano'ob tuunicho'ob póola'ano'ob, che'ob kun meyaj utia'al u ch'a'ik u muuk' le najo', bey xan utia'al u ma'anal vigas utia'al u yutskíinta'al le najo'ob cha'ab u k'astalo'ob tumen u reyilo'ob Judáo'.[a]

12 Le máako'ob túuno' tu beeto'ob le meyaj jach je'el bix a'ala'abikti'obo'.[b] Tu yóok'olo'obe' ts'a'ab levita'ob utia'al nu'uktiko'ob, u k'aaba'obe' Jáat yéetel Abdías, leti'obe' merarita'ob,[c] ts'a'ab xan Zacarías yéetel Mesulam, leti'obe' koatita'ob.[d] Le levita'ob jach u yojlo'ob paaxo'[e] **13** ts'a'ab u nu'ukto'ob le máaxo'ob ku yáantajo'ob te' meyajo',* leti'ob xan nu'uktik tuláakal le máaxo'ob beetik jejeláas meyajo'obo'. Jujuntúul levita'obe' ku meyajo'ob bey secretario'obe', uláak'o'obe' ku nu'uktajo'ob, yéetel uláak'o'obe' ku kanáantko'ob le joonajo'obo'.[f]

14 Le táan ka'ach u jóo'sko'ob le taak'in taasa'ab tu yotoch Jéeobao',[g] Ilquías le sacerdoteo', tu kaxtaj u libroil u Ley Jéeoba[h] ts'a'ab ti'* Moiséso'.[i] **15** Ilquías túune' tu ya'alaj ti' Safán le secretarioo': «Ts'o'ok in kaxtik u libroil le Ley te' tu yotoch Jéeobao'», ka túun tu ts'áaj le libro ti' Safáno'. **16** Safán túune' tu bisaj le libro ti' le reyo' ka tu ya'alajti':

CAP 34

a 2Re 17:41
b 2Cr 31:1
c 2Re 22:3-6
d 2Re 22:12
e 2Cr 30:11, 18

Columna 2

a 2Re 12:11, 12
b 2Re 12:15
c 1Cr 23:6
d 2Cr 20:19
e 1Cr 25:1
f 2Cr 8:14
g 2Re 22:4
h Dt 17:18 Dt 31:24-26 Jos 1:8 2Re 22:8
i Le 26:46

34:7 * Ilawil «Che' ku adorarta'al», página 2560. **34:8** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le najo'».

34:13 * Wa «máako'ob ku bisko'ob le kuucho'». **34:14** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu yo'olal u k'ab».

«Le máaxo'ob meyajtikecho' táan u beetko'ob tuláakal le ba'ax k'ubéenta'abti'obo'. **17** Ts'o'ok u ch'a'iko'ob le taak'in yaan tu yotoch Jéeobao' yéetel ts'o'ok u ts'áaiko'ob ti' le máaxo'ob ts'a'an u nu'ukto'ob le meyajo', bey xan ti' le máaxo'ob beetik le meyajo'». **18** Safáne' tu ya'alaj xan ti' le reyo': «Ilquías le sacerdoteo' tu ts'áajten junp'éel libro».[a] Safáne' káaj túun u xokik le libro tu táan le reyo'.[b]

19 Chéen p'elak tu yu'ubil le rey ba'ax ku ya'alik le Leyo', tu jataj u nook'.[c] **20** Le rey túuno' tu ya'alaj ti' Ilquías, ti' Aicam[d] u hijo Safán, ti' Abdón u hijo Miqueas, ti' Safán le secretarioo' yéetel ti' Asaya, juntúul ti' le máaxo'ob meyajtiko': **21** «Xeene'ex tin parte, tu parte le kaajo' yéetel tu parte tuláakal Judá utia'al ka a k'áate'ex ti' Jéeoba ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax ts'íibta'an te' libro ts'o'ok u kaxta'alo'. Jéeobae' ts'o'ok u jach p'u'ujul t-contra, tumen k-úuchben láak'tsilo'obe' ma' tu beeto'ob le ba'ax tu ya'alaj Jéeobao', ma' tu beeto'ob tuláakal le ba'ax ts'íibta'an te' libroo'».[e]

22 Ilquías, junmúuch' yéetel le máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen le reyo', bino'ob tu yiknal Uldá, le profetisao'.[f] Le ko'olela' u yatan ka'ach Salum, le máaka' leti'e máax ts'a'an u kanáant le nook'o'obo', leti'e' u hijo Tikvá, yéetel u yáabil Arás. Uldáe' ti' kaja'an ka'ach te' Túumben Colonia yaan tu kaajil Jerusaléno', ti' bino'ob t'aan tu yéeteli'.[a] **23** Uldáe' tu ya'alaj ti' le máako'obo': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israelo': ‹A'ale'ex ti' le máak túuxte'ex tin wiknalo': **24** «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Yaan in taasik k'aas tu yóok'ol le lu'uma' bey xan tu yóok'ol u kajnáalilo'ob,[b] yaan in beetik u béeytal tuláakal le maldicióno'ob ts'íibta'an te' libro[c] tu xoko'ob tu táan u reyil Judáo'. **25** Leti'obe' ts'o'ok u xúump'atkeno'ob,[d] táan u beetko'ob u buts'ilankil u sacrificio'ob ti' uláak' dioso'ob yéetel táan u ofenderkeno'ob[e] yéetel tuláakal ba'ax ku beetko'ob. Le beetke' tene' yaan in sen p'u'ujul tu contra le lugara' yéetel ma' kun máan in p'uja'anil›».[f] **26** Chéen ba'ale' a'ale'ex ti' u reyil Judá, le máax túuxte'ex utia'al u yojéeltik ba'ax ku ya'alik Jéeobao': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israelo': ‹Tu yo'olal le ba'axo'ob ts'o'ok a wu'uyik u xo'oklo'[g] **27** teche' yaachaj u yóol a puksi'ik'al, yéetel ta mixba'alkúuntaba tu táan Dios le ka ta wu'uyaj le ba'ax tu ya'alaj tu contra le lugara' bey xan tu contra u kajnáalilo'ob. Teche' ta mixba'alkúuntaba tin táan yéetel ta jataj a nook', ts'o'ole' ok'olnajech tin táan. Tu yo'olal lela' tene' ts'o'ok xan in wu'uyikech,[h] ku ya'alik Jéeoba. **28** Tene' yaan in beetik a je'elel yéetel a úuchben láak'tsilo'ob, ich jeets'elil kan kíimil, ma' ken a wil tuláakal

CAP 34

a 2Re 22:8

b Dt 17:18, 19

c 2Re 22:11-13

d 2Re 25:22
Jer 40:14

e Dt 30:17, 18
Dt 31:16
Dt 31:24-26
Jos 1:8

f Éx 15:20
Jue 4:4
Lu 2:36
Hch 21:8, 9

Columna 2

a 2Re 22:14-20

b Jer 35:17

c Le 26:16
Dt 28:15
Dt 30:17, 18
Da 9:11

d Dt 28:20

e 2Re 21:1, 3, 6
2Cr 28:1, 3

f Dt 29:22, 23
Jer 7:20

g 2Cr 34:19

h 2Cr 32:26
2Cr 33:11, 13

le k'aas ken in taas tu yóok'ol le lu'uma' bey xan tu yóok'ol u kajnáalilo'ob»»».[a]

Le máako'ob túuno' suunaj u ya'alo'ob ti' le rey le ba'ax a'ala'abti'oba'. **29** Le rey Josías túuno' tu ya'alaj ka mu'uch'uk tuláakal u nuuktakil u lu'umil Judá yéetel Jerusalén.[b] **30** Le ka ts'o'oke' le reyo' bin tu yotoch Jéeoba, tu yéetele' bin tuláakal u xiibilo'ob Judá, tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'ob Jerusaléno', le sacerdote'obo' bey xan le levita'obo'. Bin tuláakal le kaajo', desde u maas chichnil tak u maas nojchil. Le reyo' tu xokajti'ob tuláakal le ba'ax ts'íibta'an tu libroil le pacto kaxta'ab tu yotoch Jéeobao'.[c] **31** Le rey túuno' wa'alaj te' tu'ux yano' ka tu beetaj junp'éel pacto*[d] tu táan Jéeoba, tu ya'alaj de ke yaan u yu'ubik u t'aan Jéeoba yéetel yaan u beetik ba'ax ku ya'alik u mandamiento'ob, le ba'axo'ob u ya'almo' bey xan u leyo'ob. Tu ya'alaj yaan u beetik yéetel tuláakal u puksi'ik'al bey xan yéetel u jaajil u yóol.[e] Tu ya'ale' yaan u béeykuntik le pacto ikil u beetik le ba'ax ts'íibta'an te' libroo'.[f] **32** Ts'o'ole' tu beetaj xan u ya'alik u kajnáalilo'ob Jerusalén yéetel Benjamín bey xan ken u beetilo'obo'. U kajnáalilo'ob Jerusalén túune' tu beeto'ob ba'ax ku ya'alik u pacto Dios, u Dios u yúuchben láak'tsilo'ob.[g] **33** Josías túune' tu lu'saj tu-

34:31 * Wa «tu ka'a beetaj junp'éel pacto».

CAP 34

a 1Re 21:29 Isa 39:8

b 2Re 23:1

c 2Re 23:2 2Cr 17:3, 9 Ne 8:3

d Esd 10:3

e Dt 6:5

f Dt 31:24-26 2Re 22:8

g 2Cr 30:1, 12 2Cr 33:1, 16

Columna 2

a 2Re 23:5

CAP 35

b Éx 12:3-11 2Re 23:21

c Éx 12:21

d Le 23:5 Dt 16:1

e 2Cr 23:18 2Cr 31:2

f Dt 33:10 2Cr 17:8, 9 Ne 8:7, 8

g 1Re 6:38 2Cr 5:7

h Nú 4:15 1Cr 23:25, 26

i 1Cr 23:6

j 2Cr 8:14

láakal le ba'alo'ob k'aastak* yaan ti' tuláakal le kaajo'ob tu'ux kaja'an le israelita'obo',[a] ka tu beetaj xan u adorarta'al Jéeoba Dios tumen tuláakal u kajnáalilo'ob Israel. Ichil tuláakal u kuxtal Josíase' leti'obe' ma' xu'ul u meyajtiko'ob Jéeoba, u Dios u yúuchben láak'tsilo'obi'.

35 Josíase' tu festejartaj junp'éel Pascua[b] utia'al Jéeoba tu kaajil Jerusalén, tu kíimso'ob[c] u tamanil le Pascua te' día 14 ti' le yáax meso'.*[d] **2** Leti'e' tu ts'áaj meyaj ti' le sacerdote'obo' ka tu líi'saj u yóolo'ob utia'al ka u beeto'ob le meyaj ts'a'an u beeto'ob tu yotoch Jéeobao'.[e] **3** Ti' le levita'ob, le máaxo'ob ku ka'ansajo'ob tu lu'umil Israelo',[f] le máaxo'ob junpáaykunta'ano'ob utia'al Jéeobao', Josíase' tu ya'alajti'ob: «Okse'ex u cajail le pacto santo ichil le naj tu beetaj Salomón u hijo David, u reyil Israelo'.[g] Ma' kun k'a'abéettal a ka'a biske'ex ta hombro'exi'.[h] Beoraa' meyajte'ex Jéeoba a Dios e'ex, yéetel meyajte'ex Israel u kaajal. **4** Líi'saba'ex yéetel le meyaj ken a beete'ex según ti' ba'ax familiail a taale'ex yéetel según ti' ba'ax grupoil yane'ex, beete'ex je'ex úuchik u ts'íibta'al tumen David u reyil Israelo'[i] bey xan tumen Salomón, u hijoo'.[j] **5** Te'exe' unaj a much'kaba'ex te' lugar santo según ti' ba'ax grupoil yane'exo', beyo' cada familia yaan ichil le kaajo'

34:33 * Wa «le imageno'ob». **35:1** * U k'aaba' le mesa' Abib.

yaan u páajtal u yáanta'al tumen junp'éel familia ti' le levita'obo'. **6** Kíimse'ex u tamanil le Pascuao',[a] limpiokíintaba'ex yéetel prepararte'ex le ba'ax kun k'a'abéettal ti' a suku'une'exo', utia'al ka beeta'ak je'ex úuchik u ya'alik Jéeoba ti' Moisés ka beeta'ako'».

7 Josíase' tu ts'áaj mejen xibil tamano'ob yéetel mejen chivo'ob utia'al tuláakal le kaajo'. Tu ts'áaj utia'al ka k'u'ubko'ob bey u sacrificioil le Pascuao', utia'al ka k'u'ubko'ob tu favor tuláakal le máaxo'ob much'ukbalo'obo'. Leti'e' tu ts'áaj 30,000 ba'alche'ob bey xan 3,000 u túulal wakaxo'ob. Tuláakal le ba'alche'oba' utia'al le rey ka'acho'.[b] **8** Le príncipe'obo' tu ts'áajo'ob xan ba'alche'ob utia'al ka k'u'ubuk tu favor le kaajo', le sacerdote'obo' bey xan le levita'obo', tu ts'áajo'ob bey junp'éel ofrenda ku síijil tu puksi'ik'alo'obe'. Ilquías,[c] Zacarías yéetel Jeyel, u nuuktakil le máaxo'ob yano'ob tu yotoch Dioso', tu ts'áajo'ob 2,600 ba'alche'ob ti' le sacerdote'ob utia'al ka k'u'ubko'ob te' Pascuao', tu ts'áajo'ob xan 300 u túulal wakaxo'ob. **9** Konanías bey xan Semaya yéetel Netanel, u yíits'ino'obe', junmúuch' yéetel Asabías, Jeyeel bey xan Jozabad u nuuktakil le levita'obo', tu ts'áajo'ob 5,000 ba'alche'ob ti' le levita'ob utia'al ka k'u'ubko'ob te' Pascuao', tu ts'áajo'ob xan 500 u túulal wakaxo'ob.

CAP 35

a Éx 12:21; 2Cr 30:1, 15

b 2Cr 30:24

c 2Re 23:4; 2Cr 34:14

Columna 2

a 1Cr 23:6

b Éx 12:3, 6

c 2Cr 30:16

d 2Cr 29:34

e Éx 12:8; Dt 16:6, 7

10 Le ka ts'o'ok u preparta'al tuláakale', le sacerdote'obo' wa'alajo'ob te' tu'ux unaj u yantalo'obo', yéetel le levita'obo' yanchajo'ob te' tu grupo'obo',[a] tu beeto'ob je'ex úuchik u ya'alik le reyo'. **11** Leti'obe' tu kíimso'ob le ba'alche'ob utia'al le Pascuao',[b] yéetel le sacerdote'obo' táan ka'ach u wi'iwits'ko'ob le k'i'ik' ku ts'a'abalti'ob tumen le levita'obo'.[c] Mientrase' le levita'obo' táan ka'ach u ts'íilko'ob u k'éewelil le ba'alche'obo'.[d] **12** Le ka ts'o'oke' tu prepararto'ob le tóokbil ofrenda'ob utia'al ka t'o'oxok ti' le kaaj u much'muba según ti' ba'ax familiail u taalo'. Utia'al beyo' ka k'u'ubko'ob ti' Jéeoba je'ex u ya'alik u libro Moiséso', bey úuchik xan u beeta'al yéetel le wakaxo'obo'. **13** Leti'obe' tu tak'ankúunto'ob* ti' k'áak' le ba'alche' ku k'u'ubul utia'al le Pascua je'ex suuk u beeta'alo'.[e] Le ofrenda'ob santo'obo' tu tak'ankúunto'ob ti' olla'ob, ti' calderо'ob yéetel ti' sarténo'ob, le ka ts'o'oke' tu biso'ob tu séeba'anil ti' u maasil le kaajo'. **14** Le levita'obo' tu prepararto'ob le Pascua utia'al leti'obo' bey xan utia'al le sacerdote'obo'. Lela' bey tu beetilo'obo' tumen le sacerdote'ob, u paalalo'ob Aaróno', tu chukaj tak áak'ab táan u k'ubko'ob le tóokbil sacrificio'obo' bey xan u xóoxot'al u tsaatsel le ofrenda'obo'. Le levita'ob túuno' tu preparar-

35:13 * Uláak' bix u traducirta'ale' «tu k'áa'to'ob».

to'ob le Pascua utia'al leti'obo' bey xan utia'al le sacerdote'ob, u paalalo'ob Aaróno'.

15 Le u hijo'ob Asaf[a] ku k'aayo'obo' tia'ano'ob xan te' tu'ux unaj u yantalo'obo', je'ex a'ala'anil tumen David,[b] Asaf,[c] Emán yéetel Jedutún[d] le máax a'alik ti' le rey ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo'. Le máaxo'ob ku kanáantko'ob le joonajo'obo' tia'ano'ob xan te' jejeláas joonajo'obo'.[e] Ma' k'a'abéetchaj u p'atik le meyaj ku beetko'obo' tumen u yéet levita'obo' tu prepararto'ob le Pascua utia'al leti'obo'. **16** Te' k'iin je'elo' ts'o'oksa'ab u prepararta'al tuláakal le ba'ax ku ya'alik Jéeoba unaj u prepararta'al utia'al le Pascuao'.[f] Ts'o'oksa'ab xan u prepararta'al le ba'alo'ob utia'al u k'u'ubul le tóokbil ofrenda'ob yóok'ol u altar Jéeobao'. Tuláakal lela' beeta'ab je'ex úuchik u ya'alik le rey Josíaso'.[g]

17 Te' k'iin je'elo' le israelita'ob yano'ob te'elo' tu festejarto'ob le Pascuao', yéetel durante siete díase' tu festejarto'ob xan u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'.[h] **18** Desde tu k'iiniloʼob Samuel le profetao' tu lu'umil Israele' ma' festejarta'ak ka'ach junp'éel Pascua je'ex le beeta'aba'. Ts'o'ole' mix juntúul ti' u reyilo'ob Israel u beetmo'ob ka'ach junp'éel Pascua je'ex le tu festejartaj Josíaso'.[i] Leti'e' tu festejartaj junmúuch' yéetel le sacerdote'ob bey xan yéetel le levita'obo'. Tu festejartaj xan yéetel u kajnáalilo'ob Judá bey xan yéetel u kajnáalilo'ob Israel yano'ob te'elo' bey xan yéetel u kajnáalilo'ob Jerusalén. **19** Dieciocho años káajak u reinar Josías ka festejarta'ab le Pascuao'.

20 Le ka ts'o'ok tuláakal lela', le ka ts'o'ok u yutskíinta'al le templo* tumen Josíaso', Nekó[a] u reyil Egiptoe' bin ba'ate'el Carquemis, le kaaj yaan tu jáal le Río Éufrateso'. Le rey Josías túuno' bin ba'ate'el tu contra.[b] **21** Nekó túune' tu túuxtaj a'albilti': «U reyil Judá, ¿ba'axten taalech ba'ate'el tin contra? Tene' ma' taalen ba'ate'el ta contrai', ba'axe' taalen ba'ate'el tu contra uláak' lu'um, yéetel Diose' ku ya'alik unaj in séebkuntik. Wa a k'áat ka xi'iktech utsile' ma' a ts'áaikaba tu contra Dios, tumen Diose' tia'an tin wéetele', wa ka ts'áaikaba tu contrae' leti'e' yaan u xu'ulsiktech». **22** Chéen ba'ale' Josíase' seguernaj u ts'áaikuba tu contra Nekó, tu disfrazartubae'[c] ka bin ba'ate'el tu contra. Josíase' ma' tu yu'ubaj le ba'ax a'ala'abti' tumen Nekóo', kex ti' Dios u taal le ba'ax a'ala'abti'o'. Le o'olal Josíase' taal ba'ate'el te' Llanura de Meguidóo'.[d]

23 Le arquero'ob túuno' tu ch'ino'ob Josías yéetel flecha'obe' ka tu tsayo'obti', Josías túune' tu ya'alaj ti' u soldado'ob: «Jóo'sene'ex waye', tumen ts'o'ok in jach loobilta'al». **24** U soldado'ob túune' tu yéemso'ob te' carro

CAP 35

a 1Cr 16:37

b 1Cr 23:5

c 1Cr 25:1, 2

d 1Cr 16:41, 42
1Cr 25:3

e 1Cr 26:12, 13

f Le 23:5

g 2Re 23:21

h Éx 12:15
Le 23:6
Dt 16:3
2Cr 30:1, 21

i 2Re 23:22, 23
2Cr 30:5, 26

Columna 2

a Jer 46:2

b 2Re 23:29

c 1Re 22:30

d Jue 1:27
Jue 5:19
Zac 12:11
Ap 16:16

35:20 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le naj».

tu'ux yano' ka tu máanso'ob te' tuláak' u carroil ba'atelo', ka tu biso'ob tak Jerusalén. Bey úuchik u kíimil Josíaso', leti'e' mu'uk te' tu'ux muka'an u yúuchben láak'tsilo'obo',[a] yéetel tuláakal u kajnáalilo'ob Judá yéetel Jerusaléne' ok'olnajo'ob tu yo'olal Josías. **25** Jeremías[b] túune' tu k'ayaj ti' Josías junp'éel k'aay jach triste. Le xiibo'ob yéetel le ko'olelo'ob ku k'aayo'obo'[c] tak bejla'a ku k'ayko'ob k'aayo'ob jach triste'ob ti' Josíase'. Ch'a'tukla'ab túune' le k'aayo'oba' unaj u k'a'ayal tu lu'umil Israel. Le je'elo'oba' ti' ts'íibta'ano'ob ichil le k'aayo'ob jach triste'ob ku k'a'aylo'obo'.

26 Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Josías, le nojoch yaabilaj tu ye'esaj úuchik u beetik le ba'ax ku ya'alik u Ley Jéeoba **27** bey xan le ba'axo'ob tu beetaj desde tu káajbal tak tu ts'o'okbalo', ti' ts'íibta'abo'ob tu Libroil u Reyilo'ob Israel yéetel Judáe'.[d]

36 U kajnáalilo'ob Judá túune' tu ch'a'ajo'ob Jeoacaz u hijo Josíase'[e] ka tu beeto'ob reyil tu kaajil Jerusalén, tu beeto'ob reyil tu lugar u papá.[f] **2** Veintitrés años yaan ka'ach ti' Jeoacaz ka káaj u reinar, leti'e' tres meses xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. **3** Chéen ba'ale' u reyil Egiptoe' tu lu'saj Jeoacaz tu puesto te' Jerusaléno' ka tu multartaj le lu'umo', tu k'áataj 3 toneladas yéetel 420 kilos* plata bey xan kex 34 kilos# oro.[a] **4** Ts'o'ole' Nekó, u reyil Egiptoe', tu ch'a'aj Eliaquim u suku'un Jeoacaze', ka tu ts'áaj u beet u reyil tu yóok'ol Judá yéetel Jerusalén. Tu k'exaj xan u k'aaba' Eliaquime' ka tu ts'áaj u k'aaba't Jeoyakim. Nekóe'[b] tu bisaj xan Jeoacaz tu lu'umil Egipto.[c]

5 Veinticinco años yaan ka'ach ti' Jeoyakim[d] ka káaj u reinar, yéetel 11 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén. Leti'e' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba u Dios.[e] **6** Nabucodonosor,[f] u reyil Babilonia túune', bin u ch'a'e' ka tu beetaj u k'a'axal yéetel ka'ap'éel cadena de cobre, ka tu bisaj tak Babilonia.[g] **7** Nabucodonosore' tu ch'a'aj xan jujunp'éel ti' le nu'ukulo'ob yano'ob tu yotoch Jéeobao' ka tu biso'ob tak tu palacio yaan Babiloniao'.[h] **8** Tuláakal u maasil ba'alo'ob úuch ichil u kuxtal Jeoyakim, le ba'alo'ob k'aastak tu beeto' bey xan tuláakal u maasil ba'alo'ob k'aastak ojéelta'ab tu beeto', ti' ts'íibta'an tu Libroil u Reyilo'ob Israel yéetel Judáe'. Joaquín, u hijo túune', káaj u beetik u reyil tu lugar.[i]

9 Dieciocho años yaan ka'ach ti' Joaquín[j] ka káaj u reinar. Leti'e' tres meses yéetel diez días xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jeru-

CAP 35

a 2Re 23:30 2Cr 34:28
b Jer 1:1
c Jer 9:17, 20
d 2Re 23:28

CAP 36

e 1Cr 3:15 Jer 22:11
f 2Re 23:30, 31

Columna 2

a 2Re 18:14 2Re 23:33
b 2Re 23:29 Jer 46:2
c 2Re 23:34 Jer 22:11, 12
d Jer 26:20, 21 Jer 36:32
e 2Re 23:36, 37
f 2Re 24:1 2Re 25:1 Jer 25:1
g 2Re 24:16 Da 1:1
h Esd 1:7 Jer 27:16 Da 1:2 Da 5:2
i 2Re 24:5, 6
j Jer 22:24 Mt 1:12

36:3 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 talentos». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel talento».

salén. Joaquíne' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba.[a] **10** Tu káajbal le añoo',* le rey Nabucodonosoro' tu túuxtaj ch'a'abil Joaquín utia'al ka taasa'ak tu lu'umil Babilonia,[b] junmúuch' tu yéetele' tu beetaj xan u taasa'al le ba'alo'ob ko'ojtak yano'ob tu yotoch Jéeobao'.[c] Tu ts'áaj xan Sedequías, u tío Joaquín, utia'al ka u beet u reyil tu yóok'ol Judá yéetel Jerusalén.[d]

11 Veintiún años yaan ka'ach ti' Sedequías[e] ka káaj u reinar, yéetel 11 años xáanchaj táan u reinar tu kaajil Jerusalén.[f] **12** Leti'e' seguernaj u beetik ba'ax k'aas tu táan Jéeoba u Dios, ma' tu mixba'alkúuntuba tu táan le profeta Jeremíaso',[g] le máax a'alik ba'ax ku ya'alik Jéeobao'. **13** Sedequíase' tu ts'áajuba xan tu contra le rey Nabucodonosoro',[h] le máax beet u jurartik tu k'aaba' Dios de ke mantats' ken u beet ba'ax ku ya'aliko'. Sedequíase' seguernaj u beetik u tercoil, yéetel chichchaj u puksi'ik'al, ma' tu yóotaj suut tu yiknal Jéeoba u Dios u kaajil Israeli'. **14** Tuláakal u nuuktakil le sacerdote'ob bey xan tuláakal le kaajo' tu jach traicionarto'ob Dios, ku beetko'ob ka'ach tuláakal le ba'alo'ob jach k'aastak ku beeta'al tumen uláak' lu'umo'obo'. Ts'o'ole' tu suciokíinto'ob u yotoch Jéeoba,[i] le naj u limpiokíinmaj tu kaajil Jerusaléno'.

36:10 *Lela' ma' xaane' tu káajbal yáaxk'iin.

CAP 36

a 2Re 24:8, 9

b 2Re 24:10 Jer 29:1, 2 Eze 1:2

c 2Re 24:13 Jer 27:17, 18

d 2Re 24:17

e Jer 37:1

f 2Re 24:18-20 Jer 52:1-3

g Jer 21:1, 2 Jer 34:2 Jer 38:14, 24

h 2Re 24:20 Eze 17:12-15

i 2Re 16:11 Eze 8:10, 11

Columna 2

a 2Cr 30:1, 10

b Jer 5:12

c Jer 20:7

d Sl 74:1

e 2Re 24:2

f Le 26:31 Dt 28:25 Sl 79:2

g Eze 9:7

h Lam 2:21

i Dt 28:49-51

j 2Re 20:16, 17 Isa 39:6 Jer 27:19-22 Jer 52:17

k Sl 74:4-7

l Jer 52:14

m 1Re 9:7 2Re 25:9, 10 Sl 79:1

15 Jéeoba u Dios u yúuchben láak'tsilo'obe' ma' xu'ul u túuxtik máako'ob utia'al u k'a'ajsik u yiik'o'obi', lela' ya'ab u téenel tu beetaj tumen tu ch'a'aj óotsilil ti' u kaajal bey xan ti' le lugar tu'ux kaja'ano'. **16** Chéen ba'ale' leti'obe' ma' xu'ul u burlarko'ob le máaxo'ob ku túuxta'al tu yiknalo'ob tumen le u jaajil Dioso',[a] ma' tu yóotaj u yu'ubo'ob u t'aano'obi',[b] yéetel tu burlartuba'ob ti' u profeta'ob Dios.[c] Ma' xu'ul u beetko'ob tak ka p'u'uj Jéeoba tu contra'obi',[d] seguernaj u beetko'ob tak ka p'áat ma' tu páajtal u ts'a'akalo'ob.

17 Dios túune' tu beetaj u taal u rey le caldeo'ob tu contra'obo'.[e] Le rey túuna' tu kíimsaj yéetel espada[f] le xi'ipalalo'ob te' lugar santoo',[g] ma' tu ch'a'aj óotsilil ti' le xi'ipalalo'ob yéetel ti' le x-ch'úupalalo'obo', mix ti' le ch'ija'ano'obo' mix ti' le k'oja'ano'obo'.[h] Diose' tu k'ubaj tuláakal ba'al tu k'ab le reya'.[i] **18** Le reya' tu láaj bisaj tak Babilonia tuláakal le nu'ukulo'ob yano'ob tu yotoch le u jaajil Dioso', tu bisaj le nu'ukulo'ob nuuktak bey xan le mejentako'obo'. Tu bisaj xan le ko'okoj ba'alo'ob yano'ob tu yotoch Jéeobao' bey xan le ko'okoj ba'alo'ob yaan ti' le rey bey xan ti' le príncipe'obo'.[j] **19** Tu tóokaj u yotoch le u jaajil Dioso',[k] tu jutaj le pak' yaan tu ba'pach u kaajil Jerusaléno',[l] tu tóokaj tuláakal le nukuch torre'obo' yéetel tu xu'ulsaj tuláakal le ba'alo'ob ko'ojtako'.[m]

20 Leti'e' tu bisaj xan tu lu'umil Babilonia le máaxo'ob ma' kíimsa'abo'obo'.[a] Leti'ob túune' tu meyajto'ob le rey[b] bey xan u paalalo'ob tak ka káaj u reinar le persa'obo'.[c] **21** Lela' bey úuchika' utia'al ka béeyak le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ti' Jeremíaso',[d] bey úuchik hasta ka tu láaj bo'otaj u sábado'ob le lu'umo'.[e] Le lu'umo' je'el* tuláakal le k'iino'ob xúump'atta'ano', hasta ka tu chukaj 70 años.[f]

22 Utia'al u béeytal le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ti' Jeremíaso',[g] tu yáax añoil táan u reinar Ciro,[a] u reyil Persiae', Jéeobae' tu péeksaj u puksi'ik'al Ciro utia'al u túuxtik a'albil junp'éel ba'al ti' tuláakal tu'ux ku reinar. Le ba'ax tu túuxtaj a'albilo' tu beetaj xan u ts'íibta'al,[b] ku ya'alik beya': **23** «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Ciro, u reyil Persiao': ‹Jéeoba, u Diosil le ka'ano', ts'o'ok u ts'áaikten tuláakal le gobierno'ob yaan way lu'ume',[c] yéetel ts'o'ok u ya'alikten ka in beet junp'éel u yotoch tu kaajil Jerusalén tu lu'umil Judá.[d] Je'el máaxak tia'an ichil le kaaj meyajtik le Diosa', yanak Jéeoba u Dios tu yiknal, yéetel xi'ik tu kaajil Jerusalén›».[e]

36:21 * Wa «tu ts'o'okbesaj u leyil le Sábado».

CAP 36

a 2Re 25:21
Sl 137:1
b Jer 27:6, 7
c Esd 1:1-3
d Jer 25:9
e Le 26:34
f Jer 25:12
Zac 1:12
g Jer 29:14
Jer 32:42
Jer 33:10, 11

Columna 2

a Isa 44:28
Isa 45:1
b Esd 1:1-4
c Da 5:18
d Isa 44:28
e Esd 7:12, 13

ESDRAS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Rey Ciroe' ku ya'alik ka jel líi'sa'ak le temploo' (1-4)
Ku prepararkuba'ob utia'al u jóok'lo'ob Babilonia (5-11)

2 Le máaxo'ob jóok'o'ob Babiloniao' (1-67)
Le máaxo'ob ku meyajo'ob te' temploo' (43-54)
U hijo'ob u j-meyajo'ob Salomón (55-57)
Ofrenda'ob ku si'ibil utia'al u yotoch Dios (68-70)

3 Ku jel beeta'al le altaro'; ku k'u'ubul ofrenda'ob (1-6)
Ku káajal u jel líi'sa'al le temploo' (7-9)
Ku ts'a'abal u cimientoil le temploo' (10-13)

4 Taakchaj u je'elsa'al le meyajo' (1-6)
Le enemigo'obo' ts'íibnajo'ob ti' rey Artajerjes (7-16)
Le ba'ax tu núukaj Artajerjeso' (17-22)
Ku xu'ulul u jel líi'sa'al le temploo' (23, 24)

5 Ku ch'a'jo'olta'al u líi'sa'al le temploo' (1-5)
Carta túuxta'ab ti' rey Darío tumen Tatenay (6-17)

6 Le documento'ob xak'alta'abo'; ba'ax tu ya'alaj Darío (1-12)
Ku ts'o'oksa'al le temploo' yéetel ku inaugurarta'al (13-18)
Ku k'iinbesa'al le Pascuao' (19-22)

7 Ku k'uchul Esdras Jerusalén (1-10)
Le carta tu ts'áaj rey Artajerjes ti' Esdraso' (11-26)
Esdrase' ku alabartik Jéeoba (27, 28)
8 Le máaxo'ob suunajo'ob yéetel Esdraso' (1-14)
Ku prepararkuba'ob utia'al u viajaro'ob (15-30)
Ku jóok'lo'ob Babilonia; ku k'uchlo'ob Jerusalén (31-36)
9 Ku ts'o'okol u beelo'ob yéetel x-táanxel lu'umilo'ob (1-4)
U oración Esdras (5-15)
10 Tu beeto'ob junp'éel pacto yéetel Dios (1-14)
Tu túuxto'ob le u yatano'ob x-táanxel lu'umilo'obo' (15-44)

1 Utia'al u béeytal ba'ax tu ya'alaj Jéeoba* ti' Jeremíase',[a] tu yáax añoil táan u reinar Ciro,[b] u reyil Persiae', Jéeobae' tu péeksaj u puksi'ik'al Ciro utia'al u túuxtik a'albil junp'éel ba'al ti' tuláakal tu'ux ku reinar. Le ba'ax tu túuxtaj a'albilo' tu beetaj xan u ts'íibta'al,[c] ku ya'alik beya':

2 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Ciro, u reyil Persiao': ‹Jéeoba, u Diosil le ka'ano', ts'o'ok u ts'áaikten tuláakal le gobierno'ob yaan way lu'ume',[d] yéetel ts'o'ok u ya'alikten ka in beet junp'éel u yotoch tu kaajil Jerusalén,[e] tu lu'umil Judá. **3** Je'el máaxak tia'an ichil le kaaj meyajtik le Diosa', yanak u Dios tu yéetel. Xi'ik tu kaajil Jerusalén tu lu'umil Judá utia'al ka u jel líi's u yotoch Jéeoba, u Dios u kaajil Israel. Leti' u jaajil Dios yéetel u yotoche' tia'an ka'ach Jerusaléne'.* **4** Je'el máaxak ti' leti'ob kaja'an bey j-táanxel lu'umil[f] je'el tu'uxake', áanta'ak tumen u vecino'ob.* Ts'a'abakti' plata, oro, ba'alche'ob, yéetel uláak' ba'alo'ob pa'te' yéetel le ba'axo'ob ku síijil tu puksi'ik'al máak u ts'áaik utia'al u yotoch u jaajil Dioso',[a] le yaan ka'ach Jerusaléno'›».

5 Le o'olale' u nuuktakil le familia'ob yaan Judá yéetel Benjamíno', bey xan le sacerdote'ob yéetel le levita'obo', tuláakal le máaxo'ob péeksa'ab u puksi'ik'alo'ob tumen u jaajil Dioso', tu preparartuba'ob utia'al u bin u jel líi'so'ob u yotoch Jéeoba, le yaan ka'ach Jerusaléno'. **6** Leti'obe' áanta'abo'ob tumen u vecino'ob. Ts'a'abti'ob* nu'ukulo'ob de plata yéetel de oro, ba'alche'ob, ba'alo'ob ko'ojtak yéetel uláak' ba'alo'ob, bey xan tuláakal le ba'alo'ob síij tu puksi'ik'al le máako'ob u ts'áaiko'obo'.

7 Rey Ciroe' tu jóo'saj xan le nu'ukulo'ob tu ts'áaj Nabucodonosor tu yotoch u dioso',[b] le nu'ukulo'oba' leti'e

CAP 1

a Jer 25:12
Jer 29:14
Jer 33:10, 11

b Isa 45:1
Da 10:1

c 2Cr 36:22, 23

d Da 4:34, 35

e Isa 44:28

f 2Re 17:6
Jer 9:16

Columna 2

a Éx 35:21
1Cr 29:9
Esd 7:14-16

b 2Re 24:11, 13
2Cr 36:7, 18
Esd 6:5
Da 1:1, 2
Da 5:2

1:1 *Ilawil página 2566. **1:3** *Uláak' bix u traducirta'ale' «yéetel tia'an ka'ach Jerusaléne'».

1:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máaxo'ob yano'ob te' tu'ux yano'». **1:6** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Mu'uk'a'ankúunta'ab u k'abo'ob yéetel».

tu ch'a'aj Nabucodonosor tu kaajil Jerusalén ku meyaj ka'ach tu yotoch Jéeobao'. **8** Ciro, u reyil Persiae', tu k'ubaj ti' Mitrídates, le tesoreroo'. Leti' túune' tu beetaj junp'éel lista ti' le ba'alo'oba', ka ts'o'oke' tu k'ubaj ti' Sesbazar,*[a] u nojchil Judá.

9 Lela' leti'e ba'alo'ob tu ts'íibtaj te' listao': 30 vaso'ob de oro bey canasta'obe', 1,000 vaso'ob de plata bey canasta'obe', bey xan uláak' 29 vaso'ob chíika'an ti' lelo'oba', **10** 30 mejen taza'ob de oro, 410 mejen taza'ob de plata, yéetel uláak' 1,000 jejeláas nu'ukulo'ob. **11** Tuláakal le nu'ukulo'ob de oro yéetel de platao' tu chukaj 5,400 u p'éelal. Sesbazare' tu ch'a'aj tuláakal le nu'ukulo'oba'[b] ka suunaj Jerusalén pa'te' yéetel le máaxo'ob bisa'ano'ob ka'ach Babiloniao'.

2 Lela' leti'e máako'ob* jóok'o'ob ichil le máaxo'ob bisa'ano'ob ka'ach Babilonia[c] tumen Nabucodonosor u reyil Babiloniao',[d] le máako'oba' ka máan k'iine' suunajo'ob Jerusalén yéetel Judá, cada juntúule' suunaj tu kaajal.[e] **2** Leti'obe' taalo'ob yéetel Zorobabel,[f] Jesúa,[g] Nehemías, Seraya, Reelaya, Mardoqueo, Bilsán, Mispar, Bigvay, Reúm yéetel Baanaj.

Tuláakal le xiibo'ob israelita'obo' leti'e je'elo'oba':[h] **3** u hijo'ob Paróse' 2,172 u túulal, **4** u hijo'ob Sefatíase' 372 u túulal, **5** u hijo'ob Araje'[a] 775 u túulal, **6** u hijo'ob Paat-moab[b] ku taalo'ob ti' u paalal Jesúa yéetel Joabe' 2,812 u túulal, **7** u hijo'ob Elame'[c] 1,254 u túulal, **8** u hijo'ob Zatúe'[d] 945 u túulal, **9** u hijo'ob Zakaye' 760 u túulal, **10** u hijo'ob Baníe' 642 u túulal, **11** u hijo'ob Bebaye' 623 u túulal, **12** u hijo'ob Azgade' 1,222 u túulal, **13** u hijo'ob Adonikame' 666 u túulal, **14** u hijo'ob Bigvaye' 2,056 u túulal, **15** u hijo'ob Adíne' 454 u túulal, **16** u hijo'ob Ater, le máaxo'ob ku taalo'ob ti' Ezequíaso' 98 u túulal, **17** u hijo'ob Bezaye' 323 u túulal, **18** u hijo'ob Joráe' 112 u túulal, **19** u hijo'ob Asume'[e] 223 u túulal, **20** u hijo'ob Guibare' 95 u túulal, **21** u hijo'ob Beléne' 123 u túulal, **22** le xiibo'ob ku taalo'ob Netofáo' 56 u túulal, **23** le xiibo'ob ku taalo'ob Anatoto'[f] 128 u túulal, **24** u hijo'ob Azmávete' 42 u túulal, **25** u hijo'ob Kiriat-jearim, Kefirá yéetel Beerote' 743 u túulal, **26** u hijo'ob Ramá[g] yéetel Guebae'[h] 621 u túulal, **27** le xiibo'ob ku taalo'ob Mikmáso' 122 u túulal, **28** le xiibo'ob ku taalo'ob Betel yéetel Ayo'[i] 223 u túulal, **29** u hijo'ob Neboe'[j] 52 u túulal, **30** u hijo'ob Magbíse' 156 u túulal, **31** u hijo'ob le uláak' Elamo' 1,254 u túulal, **32** u hijo'ob Arime' 320 u túulal, **33** u hijo'ob Lod, Adid yéetel Onóe' 725 u túulal, **34** u hijo'ob Jericóe' 345 u túulal, **35** u hijo'ob Senae' 3,630 u túulal.

1:8 *Ma' xaane' leti'e Zorobabel ku ya'ala'al te' Esdras 2:2 yéetel 3:8. **2:1** *Ma' xaane' le máako'oba' kaja'ano'ob ka'ach tu lu'umil Babilonia wa tu lu'umil Judá.

CAP 1

a Esd 5:14, 16 Ag 1:1, 14 Ag 2:23

b 2Re 24:14, 15 2Cr 36:20

CAP 2

c Esd 8:1

d 2Re 24:15, 16 2Re 25:11 2Cr 36:20

e Ne 7:6, 7

f Esd 1:8, 11 Ag 1:14 Mt 1:12

g Esd 3:8 Esd 5:2 Zac 3:1

h Ne 7:8-38

Columna 2

a Ne 6:17, 18

b Esd 10:30, 44 Ne 3:11

c Esd 10:26, 44

d Esd 10:27, 44

e Esd 10:33, 44

f Jos 21:8, 18 Jer 1:1

g Jos 18:21, 25

h Jos 18:21, 24

i Jos 7:2

j Esd 10:43, 44

36 Le sacerdote'obo'[a] leti'e je'elo'oba': u hijo'ob Jedayá[b] ku taalo'ob ti' u paalal Jesúae'[c] 973 u túulal, **37** u hijo'ob Imere'[d] 1,052 u túulal, **38** u hijo'ob Pasjure'[e] 1,247 u túulal, **39** u hijo'ob Arime'[f] 1,017 u túulal.

40 Lela' leti'e levita'oba':[g] 74 u túulal u hijo'ob Jesúa yéetel Kadmiel,[h] ku taalo'ob ti' u paalal Odavías. **41** Lela' leti'e máaxo'ob ku k'aayo'oba':[i] 128 u túulal u hijo'ob Asaf.[j] **42** Lela' leti'e u paalal le máaxo'ob ku kanano'oba':[k] u hijo'ob Salum, u hijo'ob Ater, u hijo'ob Talmón,[l] u hijo'ob Akub,[m] u hijo'ob Atitá yéetel u hijo'ob Sobay, tuláaklo'obe' 139 u túulal.

43 Lela' leti'e máaxo'ob yéeya'ano'ob utia'al meyaj te' temploo':*[n] u hijo'ob Zijá, u hijo'ob Asufá, u hijo'ob Tabaot, **44** u hijo'ob Kerós, u hijo'ob Siyáj, u hijo'ob Padón, **45** u hijo'ob Lebaná, u hijo'ob Agabá, u hijo'ob Akub, **46** u hijo'ob Agab, u hijo'ob Salmay, u hijo'ob Aanán, **47** u hijo'ob Guidel, u hijo'ob Gaar, u hijo'ob Reayá, **48** u hijo'ob Rezín, u hijo'ob Nekodá, u hijo'ob Gazam, **49** u hijo'ob Uzá, u hijo'ob Paséaj, u hijo'ob Besay, **50** u hijo'ob Asnaj, u hijo'ob Meunim, u hijo'ob Nefusim, **51** u hijo'ob Bakbuk, u hijo'ob Akufá, u hijo'ob Arur, **52** u hijo'ob Bazlut, u hijo'ob Meidá, u hijo'ob Arsá, **53** u hijo'ob Barkos, u hijo'ob Sísara, u hijo'ob Temaj, **54** u hijo'ob Nezías yéetel u hijo'ob Atifá.

55 U hijo'ob u j-meyajo'ob Salomóne' leti'e je'elo'oba': u hijo'ob Sotay, u hijo'ob Soféret, u hijo'ob Perudá,[a] **56** u hijo'ob Jaalaj, u hijo'ob Darkón, u hijo'ob Guidel, **57** u hijo'ob Sefatías, u hijo'ob Atil, u hijo'ob Pokéret-azebaim yéetel u hijo'ob Amí.

58 U hijo'ob u j-meyajo'ob Salomón yéetel le máaxo'ob ku meyajo'ob te' temploo' tu chukaj 392 u túulal.

59 Yanchaj máaxo'ob ku taalo'ob Tel-méla, Tel-arsá, Kerub, Adón yéetel Imer ma' páajchaj u ye'esko'ob ti' ba'ax familiail u taalo'ob utia'al u yila'al de ke israelita'obi',[b] leti'e je'elo'oba': **60** u hijo'ob Delayá, u hijo'ob Tobías, u hijo'ob Nekodá, tuláaklo'obe' 652 u túulal. **61** U hijo'ob le sacerdote'obo', u hijo'ob Abaya, u hijo'ob Akoz,[c] u hijo'ob Barzilay, le máak tu ch'a'aj juntúul u hija Barzilay[d] le galaaditao', le o'olal jo'op' u t'a'anal yéetel u k'aaba' u suegro. **62** Leti'obe' jo'op' u kaxtiko'ob tu'ux ts'íibta'an u k'aaba'ob utia'al ka ila'ak máaxo'ob u láak'tsilo'ob, pero ma' tu kaxto'obi', le o'olal a'ala'ab ma' tu páajtal u beetik u sacerdoteilo'ob.*[e] **63** Le gobernadoro'* tu ya'alajti'ob ma' tu páajtal u jaantiko'ob le ba'alo'ob

CAP 2

a Ne 7:39-42

b 1Cr 9:2, 10 Ne 11:3, 10

c 1Cr 24:3, 11

d 1Cr 24:3, 14 Esd 10:20, 44

e Esd 10:22, 44

f 1Cr 24:3, 8 Esd 10:21, 44

g Ne 7:43

h Esd 3:9 Ne 12:8, 24

i Ne 7:44

j 1Cr 15:16, 17 Ne 11:3, 17

k Ne 7:45

l 1Cr 9:2, 17 Ne 11:3, 19

m Ne 12:25, 26

n Jos 9:3, 27 1Cr 9:2 Ne 3:26 Ne 7:46-56

Columna 2

a Ne 7:57-60

b Ne 7:61-65

c 1Cr 24:3, 10 Ne 3:21

d 2Sa 17:27-29 1Re 2:7

e Nú 3:10

2:43 * Wa «le netineo'obo'». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob». Ilawil «Netineo», página 2573.

2:62 * Wa «ma' cha'ab u beetik u sacerdoteilo'obi' tumen ma' limpio yanilo'ob tu táan Diosi'». **2:63** * Wa «Le tirsatáo'», bey u ya'alik ka'ach le persa'ob ti' u gobernadoril junp'éel territorioo'.

k'uba'ano'ob ti' Dioso'[a] hasta u kaxta'al le sacerdote je'el u páajtal u usartik le Urim yéetel le Tumim[b] utia'al u yojéelta'al máax je'el u páajtal u beetik u sacerdoteilo'.

64 Tuláakal le máaxo'ob suunajo'obo' 42,360[c] u túulal, **65** aparte u esclavo'obo', tuláaklo'obe' 7,337 xiibo'ob yéetel ko'olelo'ob, tu yiknalo'obe' yaan xan ka'ach 200 xiibo'ob yéetel ko'olelo'ob ku k'aayo'ob. **66** Yaan xan ka'ach ti'ob 736 tsíimino'ob, 245 mula'ob, **67** 435 camello'ob yéetel 6,720 burro'ob.

68 Le ka k'ucho'ob tu yotoch Jéeoba tu kaajil Jerusaléne' jujuntúul ti' u nuuktakil le familia'obo' síij tu puksi'ik'al u ts'áaiko'ob ofrenda'ob[d] utia'al u yotoch u jaajil Dioso', utia'al u jel líi'sa'al* te' tu'ux yaan ka'acho'.[e] **69** Tu ts'áajo'ob le buka'aj ku páajtal u ts'áaiko'obe'. Tu biso'ob te' tu'ux ku juntarta'al le ba'alo'ob kun k'a'abéettal utia'al le meyajo'. Tu ts'áajo'ob 512 kilos y medio* oro, 2 toneladas yéetel 850 kilos# plata[f] bey xan 100 u p'éelal nook'o'ob utia'al le sacerdote'obo'. **70** Ka ts'o'oke' le sacerdote'ob, le levita'ob, le máaxo'ob ku k'aayo'ob, le máaxo'ob ku kanano'ob, le máaxo'ob yéeya'ano'ob utia'al meyaj te' templo* bey xan u maasil israelita'obo' bino'ob tu kaajalo'ob. Bey túuno' tuláakal le israelita'obo' bino'ob tu kaajalo'ob.[a]

3 Te' mes siete,[b] le tia'an le israelita'ob* tu kaajalo'obo', tu láaj much'uba'ob tu kaajil Jerusalén yéetel junp'éelili' tuukul. **2** Jesúa[c] u hijo Jeozadak yéetel uláak' sacerdote'ob bey xan Zorobabel[d] u hijo Sealtiel[e] yéetel u láak'tsilo'obe' líik'o'obe' ka tu beeto'ob junp'éel altar* utia'al u Dios u kaajil Israel, utia'al u páajtal u k'ubko'ob tóokbil sacrificio'ob tu yóok'ol je'ex ts'íibta'anil tu Ley Moisés,#[f] le máax meyajtik le jaajil Dioso'.

3 Kex saajko'ob ka'ach ti' le kaajo'ob yaan tu ba'pacho'obo' tu jel beeto'ob le altar tu'ux yaan ka'acho'[g] ka jo'op' u k'ubko'ob tóokbil sacrificio'ob ti' Jéeoba, le tóokbil sacrificio'ob ku beeta'al tempranoo' bey xan le ku beeta'al de tardeo'.[h] **4** Ka ts'o'oke' tu k'iinbeso'ob u Fiestail le Paselo'ob* jach je'ex ts'íibta'anil te' Leyo'.[i] Sáamsamal tu k'ubo'ob le jayp'éel tóokbil sacrificio'ob ku k'áata'al ka beeta'ako'.[j] **5** Ka ts'o'oke' tu k'ubo'ob le

CAP 2

a Le 2:3; Le 6:26; Nú 18:11

b Éx 28:30; Nú 27:21; 1Sa 28:6

c Ne 7:66-69; Isa 10:21; Jer 23:3

d Éx 35:5; 1Cr 29:5; Ne 7:70-72

e 2Cr 3:1

f Esd 8:25

Columna 2

a Ne 7:73

CAP 3

b 1Re 8:2

c Ag 1:1

d Esd 1:7, 8; Lu 3:23, 27

e 1Cr 3:17; Mt 1:12

f Éx 20:24; Éx 40:29

g Esd 4:4

h Nú 28:3, 4

i Éx 23:16; Le 23:34

j Éx 29:38; Nú 29:12, 13

2:68 * Wa «u jel wa'akúunta'al». **2:69** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «61,000 dracmas». Le dracma ku ya'ala'al te'ela' igual u tojol yéetel le dárico persa de oroo', u aalile' 8.4 gramos. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «5,000 minas». Ilawil «Mina», página 2571.

2:70 * Wa «netineo'obo'». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob». **3:1** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Israel». **3:2** * Ilawil página 2554. # Ilawil «U Ley Moisés», página 2586. **3:4** * Utia'al le fiestaa' le israelita'obo' ku jáan kajtalo'ob ti' paselo'ob wa jáakalo'ob u beetmo'ob yéetel u k'abche'ob wa yéetel u le' palmera'ob.

tóokbil ofrenda* mantats' ku k'u'ubulo',[a] le ofrenda'ob ku k'u'ubul tu k'iinil túumben luna'ob,[b] le ofrenda'ob ku k'u'ubul tu k'iinilo'ob le fiesta'ob[c] ku beeta'al utia'al Jéeobao' bey xan tuláakal le ofrenda'ob síij tu puksi'ik'al le máako'ob u ts'áaiko'ob[d] ti' Jéeobao'. **6** Desde le yáax día ti' le mes sieteo'[e] káaj u k'ubko'ob tóokbil sacrificio'ob ti' Jéeoba. Tu beeto'ob kex ma' ts'a'abak u cimientoil u templo Jéeobai'.

7 Tu ts'áajo'ob taak'in ti' le máaxo'ob ku póol tuunicho'obo'[f] bey xan ti' le máaxo'ob beetik uláak' meyajo'obo'.[g] Ti' le sidonio'ob yéetel le tirio'obo' tu ts'áajo'ob janal, ba'al u yuk'o'ob bey xan aceite. Beyo' leti'obe' yaan u taasko'ob u che'il cedro ichil k'áa'náab desde Líbano tak Jope,[h] je'ex u ya'almil Ciro, u reyil Persiae'.[i]

8 Tu ka'ap'éel año k'uchko'ob tu yotoch u jaajil Dios yaan Jerusaléno', jach tu ka'ap'éel mese', Zorobabel u hijo Sealtiel, Jesúa u hijo Jeozadak yéetel u maasil u láak'tsilo'ob, le sacerdote'ob yéetel le levita'obo' bey xan le máaxo'ob luk'o'ob te' tu'ux bisa'ano'ob utia'al u suuto'ob Jerusaléno'[j] tu káajso'ob le meyajo'. Leti'obe' tu ts'áajo'ob le levita'ob yaanti'ob 20 años wa maaso' utia'al ka u nu'ukto'ob le meyaj ku beeta'al tu yotoch Jéeobao'. **9** Bey túuno' Jesúa, u hijo'ob yéetel u láak'-tsilo'ob, bey xan Kadmiel yéetel u hijo'ob, ku taalo'ob ti' Judáe', tu much'uba'ob yéetel u hijo'ob Enadad, bey xan yéetel u hijo'ob yéetel u láak'-tsilo'ob u hijo'ob Enadad,[a] tuláaklo'obe' levita'ob. Tu much'uba'ob utia'al u nu'uktiko'ob le meyaj ku beeta'al tu yotoch le u jaajil Dioso'.

10 Le ka ts'a'ab u cimientoil u templo Jéeoba tumen le j-meyajo'obo',[b] le sacerdote'obo' u búukintmo'ob u nook'il u meyajo'ob yéetel u ch'a'amo'ob trompeta'ob,[c] ts'o'ole' le levita'ob u hijo'ob Asafo', u ch'a'amo'ob símbalo'ob.* Tuláaklo'obe' wa'alajo'ob utia'al u alabarko'ob Jéeoba, je'ex u ya'almil David u reyil Israele'.[d] **11** Leti'obe' jo'op' u turnarkuba'ob utia'al u k'aayo'ob,[e] tu beeto'ob utia'al u alabarko'ob Jéeoba bey xan utia'al u ts'áaiko'ob gracias ti', «tumen leti'e' ku ye'esik u yutsil, ma'atech u xu'ulul u ye'esik u nojoch yaabilaj ti' Israel».[f] Tuláakal le kaajo' jo'op' u yawato'ob utia'al u alabarko'ob Jéeoba, tumen ts'o'ok ka'ach u ts'a'abal u cimientoil u yotoch Jéeoba. **12** Ya'ab ti' le sacerdote'ob, le levita'ob yéetel u nuuktakil le familia'ob, le máaxo'ob ts'o'ok u ch'íijlo'ob yéetel u yilmo'ob le naj úuchjeakilo',[g] jo'op' u k'a'am ok'olo'ob le ka tu yilo'ob táan u ts'a'abal u cimientoil le najo'. Mientrase' ya'ab uláak' máako'obe'

CAP 3

a Éx 29:39, 42

b Nú 10:10
Sl 81:3

c Dt 16:16

d Dt 12:5, 6

e Nú 29:1

f 1Re 5:17

g Esd 5:8

h Jos 19:46, 48
1Cr 22:3, 4
2Cr 2:10, 16

i Esd 1:2, 3
Esd 6:3, 4

j Ne 7:6, 7

Columna 2

a Ne 3:18

b Zac 4:9

c Nú 10:8

d 1Cr 6:31, 32
1Cr 23:5
1Cr 25:1

e Éx 15:21
Ne 12:24

f 1Cr 16:34
2Cr 7:3

g 1Re 6:22
Ag 2:3

3:5 * Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582.

3:10 * Lela' junp'éel u nu'ukulil paax bey je'ex le platillos ku meyaj bejla'a utia'al u yúuchul paaxo'.

táan u yawato'ob tumen ki'imak u yóolo'ob.[a] **13** Tumen jach k'a'am u yawato'obe' ku yu'uba'al desde náachil, chéen ba'ale' ma' páajchaj u yojéelta'al wa táan u yawato'ob tumen ki'imak u yóolo'obi' wa tumen táan u yok'olo'ob.

4 U enemigo'ob Judá yéetel Benjamíne'[b] tu yojéelto'obe' le israelita'ob ts'o'ok u suuto'obo'[c] táan u beetko'ob junp'éel templo utia'al Jéeoba u Dios u kaajil Israel. Le ka tu yojéelto'obe' **2** tu séeba'anile' bino'ob tu yiknal Zorobabel yéetel tu yiknal u nuuktakil le familia'obo' ka tu ya'alo'ob: «Cha'ex k-múul meyaj ta wéetele'ex, tumen je'ex te'exe' to'on xane' k-adorartik a Diose'ex[d] yéetel k-k'ubik sacrificio'ob ti' leti' desde tu k'iinilo'ob Esar-adón,[e] u reyil Asiria, le máax taaso'on waye'».[f] **3** Chéen ba'ale' Zorobabel yéetel Jesúa bey xan le u maasil u nuuktakil le familia'ob yaan Israelo', tu ya'alo'ob: «Te'exe' mina'ante'ex u derechoil a táakpajle'ex ti' le naj táan k-beetik utia'al k-Diosa',[g] chéen to'on ken k-beet le naj utia'al Jéeoba, u Dios u kaajil Israel, je'ex tu ya'alilto'on Ciro, u reyil Persiao'».[h]

4 Le máako'ob kaja'ano'ob tu ba'pacho'obo' jejeláas ba'ax tu beeto'ob utia'al u lúu'sko'ob u yóol yéetel u sajakkúuntko'ob u kaajil Judá utia'al u xu'ulul u meyajo'ob.[i] **5** Leti'obe' tu contratarto'ob consejero'ob utia'al u ts'áaikuba'ob tu contra le israelita'obo',[a] utia'al u jubiko'ob le ba'ax u tukultmaj u beetko'obo'. Bey tu beetilo'ob tuláakal u k'iinilo'ob Ciro, u reyil Persia tak tu k'iinilo'ob táan u gobernar Darío,[b] u reyil Persia. **6** Ka káaj u reinar Asueroe' tu ts'íibto'ob junp'éel carta utia'al u takiko'ob u pool u kajnáalilo'ob Judá yéetel Jerusalén. **7** Tu k'iinilo'ob Artajerjes, u reyil Persiae', Bislam, Mitrídates, Tabeel yéetel u maasil u yéet meyajo'obe', tu ts'íibto'ob junp'éel carta ti' Artajerjes le reyo'. Leti'obe' tu traducirto'ob le carta ich arameoo',[c] yéetel tu ts'íibto'ob je'el bix u ts'íibta'al le arameoo'.*

8 * Reúm, u nojchil le máaxo'ob ku meyajo'ob te' gobiernoo' yéetel Simsay le secretarioo', tu ts'íibto'ob junp'éel carta ti' Artajerjes tu contra Jerusalén, le cartao' ku ya'alik beya': **9** (Le cartao' beeta'ab tumen Reúm u nojchil le máaxo'ob ku meyajo'ob te' gobiernoo', Simsay le secretarioo' bey xan u maasil u yéet meyajo'ob, le juezo'obo', le uláak' gobernadoro'obo', le u maasil secretario'obo', u kaajil Erek,[d] le babilonio'obo', u kajnáalilo'ob Susa[e] wa le elamita'obo',[f] **10** bey xan u maasil kaajo'ob jóo'sa'abo'ob tu lu'umo'ob tumen yuum rey Asnapar ka bisa'abo'ob kajtal ti' le kaajo'ob

CAP 3

a Sl 126:1, 6
Isa 35:10
Zac 4:9

CAP 4

b Esd 4:6-8
Ne 4:7, 8

c Esd 2:1, 64

d 2Re 17:33, 34

e 2Re 19:36, 37

f 2Re 17:24

g Ne 2:19, 20
Jn 4:9, 22

h 2Cr 36:23
Esd 1:1-3
Esd 6:3, 4

i Ne 6:9

Columna 2

a Ne 6:10-12

b Esd 4:24
Esd 5:5
Esd 6:1

c 2Re 18:26

d Gé 10:9, 10

e Ne 1:1
Est 1:2
Da 8:2

f Gé 10:22
Isa 11:11
Jer 49:35, 36

4:7 * Uláak' bix u traducirta'ale' «ts'íibta'ab ich arameo, ka ts'o'oke' traducirta'abi». **4:8** * Le ka ts'íibta'ab Esdras 4:8 tak 6:18 ts'íibta'ab ich arameo.

yaan Samariao',[a] yéetel le u maasil kaajo'ob yano'ob maas paachil ti' le Ríoo'.* **11** Le-la' leti'e u copiail le carta tu túuxto'ob ti' le reyo').

«Yuum rey Artajerjes, le máaxo'ob meyajtikech maas paachil ti' le Ríoo', ku ya'a-liko'obtech lela': **12** ojéelte' rey, le judío'ob luk'o'ob ta wiknal utia'al u taalo'ob t-ik-nale' ts'o'ok u k'uchlo'ob Je-rusalén. Leti'obe' táan u jel líi'sko'ob le kaajo', jun-p'éel k'asa'an kaaj jach terco, leti'obe' táan u ts'o'oksiko'ob u ba'pak'ilo'ob[b] yéetel táan u yutskíintiko'ob u cimien-toil. **13** Ojéelte' rey, wa ku jel líi'sa'al le kaaj yéetel wa ku ts'o'oksa'al u ba'pak'ilo'o-bo' leti'obe' ma' ken u bo'o-to'ob impuesto[c] mix uláak' ba'alo'ob ku k'áatik le rey-o'obo', lelo' yaan u beetik u menostal le taak'in unaj u k'amik le reyo'obo'. **14** To'o-ne' k-bo'ota'al yéetel le taa-k'in yaan te' palacioo', yée-tel ma' ma'alob ka k-chéen il le ba'axo'ob ku yúuchul je'el u afectartik le reyo'. Le o'olal t-túuxtaj le carta utia'al k-ts'áaik u yojéelt le rey le ba'ax táan u yúuchlo', **15** yéetel utia'al u xak'al-ta'al le libro tu'ux ts'íibta'an le ba'axo'ob ucha'an tu k'iinil-o'ob a úuchben láak'tsilo'o-bo'.[d] Te' libro tu'ux ts'íibta'ab ba'ax ucha'ano' yaan a wilke' le kaajo' junp'éel kaaj jach terco, ku perjudicar-tik reyo'ob bey xan u maa-sil lu'umo'ob. Desde úuchjea-

4:10 * Wa «tuláak' u tséel le Éufra-teso'».

CAP 4

a 2Re 17:24

b Ne 1:3

c 2Re 23:35 Ne 5:4

d Est 2:23 Est 6:1

Columna 2

a Jer 52:3

b Dt 11:24

c 2Re 18:1, 7 2Re 24:20 Esd 4:15

kile' yaan máaxo'ob ichil le kaaj ku péeksiko'ob le máak-o'ob tu contra le gobiernoo', le o'olal xu'ulsa'ab ti' le kaa-jo'.[a] **16** K-ts'áaik a wojéelte' rey, wa ku jel líi'sa'al le kaaj yéetel ku ts'o'oksa'al u ba'pak'ilo'obe' yaan u xu'ulul a con-trolartik le kaajo'ob yano'ob maas paachil ti' le Ríoo'».[b]

17 Le reyo' tu túuxtaj t'aan ti' Reúm, u nojchil le máaxo'ob ku meyajo'ob te' go-biernoo', ti' Simsay le se-cretarioo' yéetel ti' u maasil u yéet meyajo'ob kaja'ano'ob Samariao' bey xan ti' le u maasil kaajo'ob yano'ob maas paachil ti' le Ríoo':

«¡Kin túuxtikte'ex saludos! **18** Le carta ta túuxte'exto'o-no' jach claro úuchik u xo'o-kol* tin táan. **19** Le ka tin ordenartaj ka investigarta'a-ke' ila'abe' desde úuchjeaki-le' le kaajo' ku líik'il tu con-tra reyo'ob. Le máako'ob kaja'ano'ob te'elo' mantats' táan u ba'atelo'ob,[c] ma'atech u jets'talo'ob. **20** Yanchaj rey-o'ob jach yaan u páajtalilo'o-be' gobernarnajo'ob Jerusa-lén, tu gobernarto'ob tuláakal le kaajo'ob yano'ob maas paa-chil ti' le Ríoo', ku bo'ota'al ka'ach ti'ob impuesto'ob yée-tel le uláak' ba'alo'ob ku k'áat-ko'obo'. **21** Beoraa' ts'áa'ex u ordenil utia'al ka xu'uluk u beeta'al le meyaj tumen le máako'obo', beyo' ma' kun jel líi'sbil le kaaj hasta in wa'alik ka beeta'ako'. **22** Ilawil ma' a p'atke'ex chéen bey le ba'ax

4:18 * Uláak' bix u traducirta'ale' «ts'o'ok u traducirta'al yéetel u xo'o-kol».

ku yúuchlo' utia'al ma' u seguer u perjudicarta'al le reyo'».[a]

23 Ka ts'o'ok u xo'okol tu táan Reúm, tu táan Simsay le secretario bey xan tu táan u yéet meyajo'ob le carta tu túuxtaj rey Artajerjeso', leti'obe' tu séeba'anil bino'ob Jerusalén te' tu'ux yaan le judío'obo' ka tu beeto'ob u xu'ulul u meyajo'ob. **24** Bey úuchik u xu'ulul le meyaj ku beeta'al ka'ach tu yotoch Dios yaan Jerusaléno'. Bey p'áatik tak tu ka'ap'éel año táan u reinar Darío, u reyil Persiao'.[b]

5 Profeta Ageo[c] yéetel profeta Zacarías[d] u yáabil Idóe',[e] t'aanajo'ob yéetel le judío'ob yano'ob Judá yéetel Jerusaléno', tu beeto'ob tu k'aaba' u Dios u kaajil Israel, le máax nu'uktiko'obo'. **2** Le o'olal Zorobabel[f] u hijo Sealtiel, yéetel Jesúa[g] u hijo Jeozadake' káaj u jel líi'sko'ob u yotoch Dios,[h] le yaan Jerusaléno'. Tia'an ka'ach u profeta'ob Dios tu yéetelo'obe' yéetel táan ka'ach u yáanta'alo'ob.[i] **3** Te' k'iino'ob je'elo' Tatenay u gobernadoril le kaajo'ob yano'ob maas paachil ti' le Ríoo'* bey xan Setar-bozenay yéetel u yéet meyajo'obe', bino'ob tu yiknal le judío'obo' ka tu k'áato'obti'ob: «¿Máax ts'áate'ex permiso a beetke'ex le naj yéetel a ts'áaike'ex le che'ob tu lugaro'?». **4** Leti'obe' tu k'áato'ob xan: «¿Bix u k'aaba' le máako'ob táan u beetko'ob le meyaja'?». **5** Chéen ba'ale' Diose' táan ka'ach u kanáantik u nuuktakil le judío'obo'.[a] Ma' je'elsa'ab le meyaj ku beetko'obo' tumen k'a'abéet u túuxta'al a'albil ti' rey Darío ba'ax táan u yúuchul yéetel k'a'abéet u páa'ta'al junp'éel carta tu parte le reyo'.

6 Lela' junp'éel copia ti' le carta túuxta'ab ti' rey Darío tumen Tatenay le máax gobernartik le kaajo'ob yano'ob maas paachil ti' le Ríoo', tumen Setar-bozenay yéetel u yéet meyajo'ob bey xan tumen le uláak' gobernadoro'ob yano'ob maas paachil ti' le Ríoo'. **7** Leti'obe' tu túuxto'ob junp'éel carta ti' le reyo', leti'e ba'ax tu ts'íibto'oba':

«Lela' utia'al rey Darío:

¡Yanaktech ya'ab jeets'eelil! **8** To'one' k-k'áat k-ts'áa u yojéelt le reyo' de ke bino'on tu lu'umil Judá, tu yotoch le nojoch Dioso'. Le máako'obo' táan u meyaj nukuch tuunicho'ob ti'ob utia'al u jel líi'sko'ob le naj te' tu'ux yaan ka'acho', yéetel táan u ts'áaiko'ob che'ob te' pak'o'obo'. Le kaajo' jach u ts'aamaj u yóol u beet le meyajo', le o'olal jach ma'alob u bin le meyajo'. **9** Ka túun t-k'áataj ti' u nuuktakil le kaajo': ‹¿Máax ts'áate'ex permiso a beetke'ex le naj yéetel a ts'áaike'ex le che'ob tu lugaro'?›.[b] **10** T-k'áataj xan bix u k'aaba'ob utia'al k-ts'íibtik yéetel utia'al k-ts'áaik a wojéelt u k'aaba' le máako'ob nu'uktik le meyajo'.

5:3 * Wa «tuláak' u tséel le Éufrateso'».

CAP 4
a Esd 4:13
b Esd 5:5 Esd 6:1 Ag 1:14, 15
CAP 5
c Ag 1:1
d Zac 1:1
e Ne 12:1, 4
f Mt 1:12
g Zac 6:11
h Esd 3:2, 8
i Esd 6:14 Ag 2:4, 21 Zac 4:7
Columna 2
a Esd 7:6, 28 Esd 8:22
b Esd 5:3, 4

11 Lela' leti'e ba'ax tu núuko'obto'ona': ‹To'one' k-meyajtik u Diosil le ka'an yéetel le lu'umo', yéetel táan k-jel líi'sik le naj beeta'an úuchjeakilo', le naja' beeta'ab tumen juntúul ti' le maas nojoch reyo'ob yanchaja'an tu lu'umil Israelo'.[a] **12** Chéen ba'ale' k-úuchben láak'tsilo'obe' tu beeto'ob u p'u'ujul u Diosil le ka'ano',[b] le o'olal tu k'ubo'ob tu k'ab Nabucodonosor,[c] u reyil Babilonia, juntúul caldeo. Leti' túune' tu nikaj le najo',[d] ka tu bisaj le máako'ob tu lu'umil Babiloniao'.[e] **13** Chéen ba'ale' tu yáax añoil u reinar Ciro, u reyil Babiloniae', rey Ciroe' tu ts'áaj u ordenil utia'al u jel líi'sa'al le naj utia'al Diosa'.[f] **14** Ts'o'ole' rey Ciroe' tu ch'a'aj te' templo yaan Babilonia le vaso'ob de oro yéetel de plata ku meyaj ka'ach tu yotoch Dioso', le ba'alo'oba' leti'e tu ch'a'aj Nabucodonosor te' templo yaan ka'ach Jerusaléno' ka tu bisaj te' templo yaan Babiloniao'.[g] Ka ts'o'oke' le ba'alo'oba' ts'a'ab ti' juntúul máak ku k'aaba'tik Sesbazar,*[h] le máax ts'a'ab u beet u gobernadoril tumen Ciroo'.[i] **15** A'ala'ab xan ti' tumen Ciro: «Ch'a' le vaso'oba' ka a biso'ob te' templo yaan Jerusaléno' yéetel ilawil u jel líi'sa'al u yotoch Dios te' tu'ux yaan ka'acho'».[j] **16** Le o'olal Sesbazar túune' taale' ka tu ts'áaj u cimientoil u yotoch Dios,[k] le yaan Jerusaléno'. Desde te' k'iin je'elo' káaj u beeta'al, pero tak bejla'a ma' ts'o'okke'›.[a]

17 Le o'olal wa ma'alob u yilik le reyo', xak'alta'ak u tesorería le rey yaan Babiloniao' utia'al u yila'al wa Ciro le rey a'al ka jel líi'sa'ak u yotoch Dios, le yaan Jerusaléno'.[b] Yéetel le kéen ts'o'okke' ka túuxta'ak ti' to'on le ba'ax ken u decidirt u beetik le reyo'».

6 Le o'olal rey Daríoe' tu ya'alaj ka xak'alta'ak le documento'ob yano'ob Babiloniao', te' lugar tu'ux ku líi'sa'al le ju'uno'ob importante'ob yéetel le ba'alo'ob ko'ojtako'. **2** Bey túuno' kaxta'ab junp'éel rollo* tu castilloil Ekbátana tu lu'umil Media. Lela' leti'e ba'ax ts'íibta'ana':

3 «Tu yáax añoil u reinar rey Ciroe' tu ts'áaj junp'éel orden tu yo'olal le u yotoch Dios yaan Jerusaléno',[c] rey Ciroe' tu ya'alaj: ‹Jel líi'sa'ak le najo' utia'al u k'u'ubul sacrificio'obi', unaj u beeta'al ma'alob u cimientoil. U ka'anlil le najo' 26 metros yéetel 70 centímetros,* u kóochile' 26 metros yéetel 70 centímetros.[d] **4** Yaan u bisik óoxp'éel fila nukuch tuunich yéetel junp'éel fila che'.[e] Le bajux ken u tojolto' yaan u bo'ota'al tumen u yotoch le reyo'.[f] **5** Unaj u su'utul le vaso'ob de oro yéetel de plata yano'ob ka'ach tu yotoch Dioso', le ch'a'abo'ob tumen Nabucodonosor te' templo yaan ka'ach Jerusalén ka

CAP 5

a 1Re 7:51

b Dt 31:17 2Cr 34:24, 25

c 2Re 24:1 2Re 25:1

d 2Re 25:8, 9

e 2Re 25:11

f Esd 1:1-3

g 2Re 25:14, 15 2Cr 36:7, 18

h Esd 1:8, 11

i Ag 1:1, 14

j Esd 1:2, 7

k Esd 3:10 Ag 2:18 Zac 4:9

Columna 2

a Esd 4:23, 24

b 2Cr 36:22, 23 Esd 6:3, 4

CAP 6

c 2Cr 36:22, 23 Esd 1:1-3

d 1Re 6:2

e Esd 3:7 Esd 5:8

f Esd 7:20 Isa 49:23

5:14 * Ma' xaane' leti'e Zorobabel ku ya'ala'al te' Esdras 2:2 yéetel 3:8.

6:2 * Ilawil página 2577. **6:3** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «60 codos». Ilawil «Codo», página 2559.

tu bisaj Babiloniao'.[a] Le nu'ukulo'oba' unaj u ts'a'abalo'ob te' templo yaan Jerusaléno' yéetel unaj u p'áatlo'ob tu yotoch Dios›.[b]

6 Beora túuna' táan in wa'alik ti' Tatenay u gobernadoril le kaajo'ob yano'ob maas paachil ti' le Río,* ti' Setar-bozenay yéetel ti' u yéet meyajo'ob bey xan ti' le uláak' gobernadoro'ob yano'ob maas paachil ti' le Ríoo',[c] ka u náachkuntuba'ob ti' le lugaro'. **7** Cha'ex u meyaj le máaxo'ob táan u beetko'ob u yotoch Dioso'. U gobernadoril le judío'ob yéetel u nuuktakil le judío'obo' yaan u jel beetko'ob u yotoch Dios te' tu'ux yaan ka'acho'. **8** Ts'o'ole' táan in wa'alik bix unaj a wáantke'ex u nuuktakil le judío'ob utia'al ka u jel beeto'ob u yotoch Dioso': utia'al ma' u xu'ulul u beeta'al le meyajo'[d] le taak'in kun k'a'abéettalo' unaj u ch'a'abal tu tesorería le reyo'.[e] Unaj u ch'a'abal ichil le impuesto'ob ku bo'otik le kaajo'ob yano'ob maas paachil ti' le Ríoo', yéetel unaj u séeb ts'a'abal ti' le máako'oba'. **9** Je'el ba'axak ka k'a'abéetchajke' unaj u ts'a'abalti'ob, je'ex táankelem toro'ob,[f] táankelem tamano'ob[g] yéetel mejen xibil tamano'ob[h] utia'al u k'u'ublo'ob bey tóokbil ofrenda ti' le Dios yaan te' ka'ano'. Unaj xan u ts'a'abalti'ob trigo,[i] ta'ab,[j] vino[k] yéetel aceite.[l] Tuláakal le ba'ax ka u k'áat le sacerdote'ob yano'ob Jerusaléno' unaj u ts'a'abalti'ob sáamsamal, mix junp'éel k'iin unaj u máan wa ma' u ts'a'abalti'ob. **10** Beyo' ma' kun xu'ulul u k'ubko'ob le ofrenda'ob uts tu t'aan le Dios yaan te' ka'ano' yéetel ma' kun xu'ulul u oraro'ob yo'olal u toj óolal le rey yéetel u paalalo'.[a] **11** Ts'o'ok xan in ts'áaik le ordena': le máax ma' tu beetik le ba'ax ts'o'ok in wa'alika' yaan u lu'sa'al junp'éel u che'il u yotoch, le kéen ts'o'okke' ku ch'úuya'al le máako' ku ts'a'abal ti' le che'o'.* U yotoch xane' yaan u meyaj bey junp'éel escusado# utia'al tuláakal máak tu yo'olal le ba'ax k'aas tu beeto'. **12** Le Dios tu ts'áaj u k'aaba' te' lugara'[b] yaan u xu'ulsik ti' je'el máaxak reyil wa ti' je'el ba'alak kaajil ka u líi's u k'ab tu contra le ba'ax ts'o'ok in wa'alika' yéetel ka u xu'uls ti' u yotoch Dios yaan Jerusaléno'. Teen Darío a'alik ka beeta'ak lela', unaj u séeb beeta'al».

13 Le o'olal Tatenay u gobernadoril le kaajo'ob yano'ob maas paachil ti' le Ríoo', bey xan Setar-bozenay[c] yéetel u yéet meyajo'obe', tu séeba'anil tu beeto'ob tuláakal le ba'ax tu ya'alaj rey Daríoo'. **14** U nuuktakil túun le judío'obo' seguernaj u beetko'ob le najo',[d] ma' xu'ul u beetko'obi' tumen líi'sa'ab u yóolo'ob tumen pro-

CAP 6

a 2Re 25:13-15 2Cr 36:7, 18 Da 1:1, 2 Da 5:2

b Esd 1:8, 11

c Esd 5:3, 6

d Esd 5:5

e Esd 7:20 Ag 2:7, 8

f Le 1:3, 5

g Le 1:10

h Nú 28:3

i Le 2:1

j Le 2:13

k Nú 15:5

l Éx 27:20 Le 2:4

Columna 2

a Esd 7:23

b Dt 12:5, 6 2Cr 7:16

c Esd 5:6

d Esd 3:8 Esd 4:3

6:6 * Wa «tuláak' u tséel le Éufrateso'».

6:11 * Wa «ku táats'máansa'al yéetel le che'o'». # Uláak' bix u traducirta'ale' «tu'ux ku pu'ulul basura; tu'ux ku nikkúunta'al u ta' ba'alche'».

feta Ageo[a] yéetel tumen Zacarías,[b] u yáabil Idó. Leti'obe' tu ts'o'okso'ob le meyaj je'ex tu ya'alil u Dios u kaajil Israel,[c] je'ex tu ya'alil Ciro[d] yéetel Daríoo'[e] bey xan je'ex tu ya'alil Artajerjes,[f] u reyil Persiao'. **15** Leti'obe' tu ts'o'okso'ob le naj te' día tres ti' u mesil Adaro'.* Lela' u k'áat u ya'ale' tu seis años táan u beetik u reyil Darío.

16 Le israelita'ob túuno', le sacerdote'obo', le levita'obo'[g] yéetel le máaxo'ob ts'o'ok u suuto'obo' yéetel ki'imak óolal tu inaugurarto'ob u yotoch Dios. **17** Le k'iin ka inaugurarta'ab u yotoch Dioso' tu k'ubo'ob 100 toro'ob, 200 táankelem tamano'ob yéetel 400 mejen xibil tamano'ob. Utia'al u ofrendail k'ebane'* tu k'ubo'ob 12 chivo'ob tu yo'olal tuláakal u kaajil Israel.[h] Tu k'ubo'ob juntúul chivo yo'olal cada junp'éel tribu. **18** Leti'obe' tu ts'áajo'ob le sacerdote'ob te' grupo tu'ux unaj u yantalo'obo', yéetel tu ts'áajo'ob xan le levita'ob te' grupo tu'ux unaj u yantalo'obo' utia'al ka u meyajto'ob Dios tu kaajil Jerusalén[i] je'ex ts'íibta'anil tu libro Moiséso'.[j]

19 Le israelita'ob ts'o'ok u suuto'obo' tu k'iinbeso'ob le Pascua* te' día 14 ti' le yáax meso'.#[k] **20** Tuláakal le sacerdote'ob yéetel le levita'obo' tu limpiokíintu-

6:15 *Ilawil página 2554. **6:17** *Ilawil «Ofrenda yo'olal le k'ebano'», página 2574. **6:19** *Ilawil página 2575. # U k'aaba' le mesa' Nisán. Ilawil «Nisán», página 2573.

CAP 6

a Ag 1:12

b Esd 5:1, 2 Zac 1:1, 7 Zac 6:15

c Ag 1:8

d 2Cr 36:23 Esd 1:2, 3 Isa 44:28

e Esd 6:12

f Esd 7:12, 13

g 1Cr 9:2 Ne 7:73

h 2Cr 7:5

i 1Cr 23:6

j Nú 3:6

k Éx 12:2, 14 Le 23:5 Dt 16:1 Est 3:7

Columna 2

a Éx 30:19, 20 Le 21:8 Le 22:2, 3

b Éx 12:48 Nú 9:14

c Éx 12:17 Le 23:6

d Esd 7:27 Pr 21:1

CAP 7

e Ne 2:1

f Ne 8:2 Ne 12:26

g 1Cr 6:14

h 2Re 22:8

ba'ob,[a] mix juntúul p'áat wa ma' u limpiokíinkubai'. Bey túuno' tuláaklo'ob p'áato'ob limpioil. Tu kíimso'ob le ba'alche'ob utia'al le Pascua tu yo'olal tuláakal le israelita'ob ts'o'ok u suuto'obo', tu yo'olal u yéet sacerdoteilo'ob yéetel tu yo'olal leti'ob. **21** Le israelita'ob ts'o'ok u suuto'obo' tu jaanto'ob le ba'ax k'u'ubo', tu beeto'ob junmúuch' yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo'obo', le máaxo'ob xu'ul u beetko'ob le ba'axo'ob k'aastak ku beetik uláak' kaajo'ob utia'al ka u adorarto'ob* Jéeoba, u Dios u kaajil Israelo'.[b] **22** Durante siete díase' yéetel ki'imak óolal tu k'iinbeso'ob xan u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'.*[c] Jéeoba beet u ki'imaktal u yóolo'ob, yéetel leti' beet u síijil tu puksi'ik'al u reyil Asiria u ye'esik u yutsil ti'ob,[d] le o'olal le reyo' tu yáanto'ob# utia'al ka páajchajak u beetko'ob u yotoch le u jaajil Dioso', u Dios u kaajil Israel.

7 Ka ts'o'ok le ba'alo'oba', le táan u reinar Artajerjes[e] u reyil Persiae', Esdrase'*[f] suunaj Jerusalén. Esdrase' ti' u taal ti' u paalal Seraya,[g] ti' u paalal Azarías, ti' u paalal Ilquías,[h] **2** ti' u paalal Salum, ti' u paalal Sadok, ti' u paalal Aitub, **3** ti'

6:21 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka u kaxto'ob». **6:22** *Ilawil «U Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'», página 2584. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu mu'uk'a'ankúuntaj u k'abo'ob». **7:1** * U k'áat u ya'al «Áantaj».

u paalal Amarías, ti' u paalal Azarías,[a] ti' u paalal Merayot, **4** ti' u paalal Zeraías, ti' u paalal Uzí, ti' u paalal Bukí, **5** ti' u paalal Abisúa, ti' u paalal Fineás,[b] ti' u paalal Eleazar[c] yéetel ti' u paalal Aarón,[d] u nojchil le sacerdote'obo'. **6** Esdras túune' luk' Babilonia. Leti'e' juntúul escriba yéetel jach u yojel ba'ax ku ya'alik* u Ley Moisés,[e] le ley ts'a'an tumen Jéeoba u Dios u kaajil Israelo'. Tuláakal le ba'ax tu k'áataj Esdraso' ts'a'abti' tumen le reyo', tumen u k'ab Jéeoba u Diose' tia'an ka'ach tu yóok'ole'.

7 Jujuntúul ti' le israelita'obo', le sacerdote'obo', le levita'obo',[f] le máaxo'ob ku k'aayo'obo',[g] le máaxo'ob ku kanano'obo'[h] yéetel le máaxo'ob yéeya'ano'ob utia'al meyaj te' temploo'*[i] bino'ob Jerusalén te' año siete táan u gobernar rey Artajerjeso'. **8** Esdrase' k'uch Jerusalén te' mes cincoo',* te' año siete táan u gobernar le reyo'. **9** Tu yáax díail le yáax meso' leti'e' luk' Babiloniae' ka jo'op' u bin tak tu kaajil Jerusalén, te'elo' k'uch tu yáax díail le mes cincoo', tumen táan ka'ach u yáanta'al tumen u Dios.[j] **10** Esdrase' ts'oka'anili' u preparartik u puksi'ik'al utia'al* u xak'altik u Ley Jéeoba, utia'al u beetik ba'ax ku ya'alik[a] bey xan utia'al u ka'ansik ti' Israel ba'ax ku ya'alik le leyo' yéetel bix je'el u ts'o'okbesa'ale'.[b]

11 Lela' leti'e u copiail le carta tu ts'áaj rey Artajerjes ti' Esdras le sacerdote yétel escribao'. Esdrase' jach u k'aj óol tubeel* u mandamiento'ob Jéeoba bey xan le leyo'ob u ts'aamaj ti' Israelo', le cartao' ku ya'alik:

12* «Teen Artajerjes[c] u rey le reyo'obo'. Le cartaa' utia'al Esdras le sacerdoteo', u escribail u Ley le Dios yaan te' ka'ano': Esdras, yanaktech jeets'elil. Beoraa' **13** tene' ts'o'ok in túuxtik a'albil ti' tuláakal le israelita'ob yano'ob tin reino, bey xan ti' le sacerdote'ob yéetel ti' le levita'obo' wa yaan máax taak u bin ta wéetel tu kaajil Jerusaléne' unaj u bin.[d] **14** Tumen leti'e rey yéetel le u siete consejero'ob túuxtikech a wil wa táan u ts'o'okbesa'al tu kaajil Judá yéetel Jerusalén le u Ley a Dios yaantecho'.* **15** Bey xan utia'al ka a bis le plata yéetel le oro tu síijo'ob le rey yéetel u consejero'ob ti' u Dios u kaajil Israelo', le Dios yaan Jerusaléno'. **16** Teche' yaan a bisik tuláakal le plata yéetel le oro kun ts'aabiltech* ti' tuláakal u lu'umil Babiloniao' pa'te' yéetel le ba'a-

CAP 7

a 2Cr 31:10

b Nú 25:11 Jue 20:28

c Éx 6:23, 25 Nú 3:32 Dt 10:6

d Éx 7:1 Éx 28:1

e Ne 8:1, 4

f Esd 8:18, 19

g 1Cr 6:31, 32

h 1Cr 9:22-27

i 1Cr 9:2 Esd 8:20

j Esd 8:22

Columna 2

a Dt 5:1 Dt 17:10

b Dt 33:8, 10 Mal 2:7

c Esd 6:14 Ne 2:1

d Esd 1:2, 3

7:6 * Wa «u copiart». **7:7** * Wa «le netineo'obo'». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob». **7:8** * U k'aaba' le mesa' Ab. Ilawil «Ab», página 2554. **7:10** * Wa «u ch'a'tukultmaj ka'ach ichil u puksi'ik'al».

7:11 * Wa «jach u yojel ka'ach u copiart u t'aanilo'ob». **7:12** * Le ka ts'íibta'ab Esdras 7:12 tak 7:26 ts'íibta'ab ich arameo. **7:14** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan ta k'abo'». **7:16** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «kaxt».

xo'ob ken u síi le israelita'ob yéetel le sacerdote'ob utia'al u yotoch u Dioso'ob yaan Jerusaléno'.[a] **17** Yéetel le taak'in kun ts'aabiltecho' unaj a manik toro'ob,[b] táankelem tamano'ob,[c] mejen xibil tamano'ob[d] bey xan tuláakal ba'ax k'a'abéet utia'al u ofrendail janal*[e] yéetel utia'al u ofrendail vino,#[f] tuláakal lela' unaj a séeb beetik, le kéen ts'o'okke' yaan a k'ubke'exo'ob te' altar yaan tu yotoch a Dios-se'ex yaan Jerusaléno'.

18 Teech yéetel a suku'uno'ob ken a wile'ex ba'ax ken a beete'ex yéetel u yalab le plata yéetel le oroo', beete'ex je'ex u k'áat a Diose'exe'. **19** Tuláakal le vaso'ob kun ts'aabiltech utia'al ka meyajnak tu yotoch a Dioso' unaj a k'ubko'ob tu táan Dios tu kaajil Jerusalén.[g] **20** Le u maasil ba'alo'ob kun k'a'abéettal tu yotoch a Dioso' unaj a manik yéetel le taak'in yaan tu tesorería le reyo'.[h]

21 Teen rey Artajerjese' ts'o'ok in wa'alik ti' tuláakal le tesorero'ob yano'ob maas paachil ti' le Ríoo'* ka u ts'áa'ob tu séeba'anil tuláakal le ba'ax ken u k'áat Esdras[i] le sacerdoteo', le u escribail u Ley le Dios yaan te' ka'ano'. **22** Tak wa ku k'áatik 3 toneladas yéetel 420 kilos* plata,

7:17 *Ilawil «Ofrendail janal», página 2574. #Ilawil «Ofrendail vino», página 2574. **7:21** *Wa «tuláak' u tséel le Éufrateso'». **7:22** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 talentos». Ilawil «Talento», página 2581.

CAP 7

a Esd 1:5, 6 Esd 8:25

b Le 1:3

c Le 1:10

d Nú 28:3

e Nú 15:4

f Nú 15:5

g Esd 8:30

h Esd 6:3, 4 Esd 6:8

i Esd 7:6 Ne 8:2

Columna 2

a Nú 15:5

b Éx 27:20 Le 2:1

c Le 2:13

d Esd 1:2

e Esd 6:9, 10

f Ne 5:4

g 1Cr 15:16

h 1Cr 9:2

100 medidas trigo,* 2,200 litros# vino,[a] 2,200 litros△ aceite[b] yéetel je'el buka'aj ta'ab[c] ka u k'áate' unaj u ts'a'abalti'. **23** Tuláakal le ba'ax ku ya'alik le Dios yaan te' ka'an ka beeta'ak utia'al u yotocho' unaj u ts'áaik u yóol máak u beete. Beyo' le Dios yaan te' ka'ano'[d] ma' kun p'u'ujul tu contra le máaxo'ob ku gobernarta'al tumen le reyo' mix tu contra u paalal le reyo'.[e] **24** Ts'o'ole' ku ts'a'abal a wojéelte'exe' ma' unaj u cobrarta'al impuesto mix uláak' wa ba'ax[f] ti' le sacerdote'obo', ti' le levita'obo', ti' le máaxo'ob ku paaxo'obo',[g] ti' le máaxo'ob ku kanano'obo', ti' le máaxo'ob yéeya'ano'ob utia'al meyaj te' temploo'*[h] mix ti' le uláak' máako'ob ku meyajo'ob tu yotoch Dioso'.

25 Teech túune' Esdras, meyajnaktech le na'at ts'a'antech tumen Dios utia'al a yéeyik máako'ob utia'al a ts'áaik autoridad ti'ob bey xan máaxo'ob ken u beet u juezilo'ob utia'al u juzgarko'ob le máaxo'ob yano'ob maas paachil ti' le Ríoo'. Tuláakal le máako'oba' unaj u k'aj óolo'ob u leyo'ob a Dios, yéetel unaj u ka'ansko'ob je'el máaxak ma' u k'aj óol le

7:22 *U aalil junp'éel medida trigoe' kex 170 kilos. Junp'éel medida vino wa aceitee' kex óoli' 22 litros. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 batos». Ilawil «Bato», página 2557. △Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 batos». **7:24** *Wa «le netineo'obo'». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob».

leyo'oba'.[a] **26** Le máax ma' tu ts'o'okbesik u Ley a Dios yéetel u ley le reyo' unaj u séeb castigarta'al, ma' xaane' unaj u kíimsa'al wa u jóo'sa'al tu kaajal, u beeta'al u bo'otik multa wa u k'a'alal cárcel».

27 ¡Alabarta'ak Jéeoba, u Dios k-úuchben láak'tsilo'ob, tumen leti' ts'áa tu puksi'ik'al le rey ka u jats'utskíint u yotoch Jéeoba yaan Jerusaléno'![b] **28** Diose' ts'o'ok u ye'esikten nojoch yaabilaj úuchik u beetik in lúubul utsil ti' le reyo',[c] ti' u consejero'ob[d] bey xan ti' tuláakal u nukuch príncipe'ob. Le o'olal jach líik' in wóol* tumen u k'ab Jéeoba in Diose' tia'an ka'ach tin wóok'ole'. Ka ts'o'oke' tin much'kíintaj u nuuktakil le israelita'ob utia'al u bino'ob tin wéetelo'.

8 Le je'elo'oba' leti'e u k'aaba' u nuuktakil le familia'ob yaan ichil le israelita'obo', ts'íibta'abo'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'ob, leti'e máaxo'ob luk'o'ob tin wéetel tu lu'umil Babilonia te' k'iino'ob táan u gobernar rey Artajerjeso':[e] **2** ti' u paalal Fineáse'[f] Guersom, ti' u paalal Itamare'[g] Daniel, ti' u paalal Davide' Atús. **3** Ti' u paalal Sekanías, le ku taalo'ob ti' u paalal Paróso', Zacarías, tu yéetele' ts'íibta'an u k'aaba' 150 xiibo'ob. **4** Ti' u paalal Paat-moabe'[h] Elio-enay, u hijo Zeraías, tu yéetele' ts'íibta'an u k'aaba' 200 xiibo'ob. **5** Ti' u paalal Zatúe'[i] Sekanías, u hijo Jasiel, tu yéetele' ts'íibta'an u k'aaba' 300 xiibo'ob. **6** Ti' u paalal Adíne'[a] Ébed, u hijo Jonatán, tu yéetele' ts'íibta'an u k'aaba' 50 xiibo'ob. **7** Ti' u paalal Elame'[b] Jesayá, u hijo Atalía, tu yéetele' ts'íibta'an u k'aaba' 70 xiibo'ob. **8** Ti' u paalal Sefatíase'[c] Zebadías, u hijo Miguel, tu yéetele' ts'íibta'an u k'aaba' 80 xiibo'ob. **9** Ti' u paalal Joabe' Abdías, u hijo Jeyel, tu yéetele' ts'íibta'an u k'aaba' 218 xiibo'ob. **10** Ti' u paalal Baníe' Selomit, u hijo Josifías, tu yéetele' ts'íibta'an u k'aaba' 160 xiibo'ob. **11** Ti' u paalal Bebaye'[d] Zacarías, u hijo Bebay, tu yéetele' ts'íibta'an u k'aaba' 28 xiibo'ob. **12** Ti' u paalal Azgade'[e] Joanán, u hijo Akatán, tu yéetele' ts'íibta'an u k'aaba' 110 xiibo'ob. **13** Ti' u paalal Adonikam,[f] le máaxo'ob ts'íibta'ab u k'aaba'ob tu ts'ooko', leti'e je'elo'oba': Elifélet, Jeyeel yéetel Semaya, tu yéetelo'obe' ts'íibta'an u k'aaba' 60 xiibo'ob. **14** Ti' u paalal Bigvaye'[g] Utay yéetel Sabud, tu yéetelo'obe' ts'íibta'an u k'aaba' 70 xiibo'ob.

15 Tene' tin much'kíinto'ob tu jáal le río ku k'uchul tak Aaváo',[h] te'elo' ti' p'áato'on óoxp'éel k'iino'obi'. Chéen ba'ale' tin wile' mix juntúul levita yaan ichil le israelita'ob yéetel le sacerdote'ob yano'ob te'elo'. **16** Le o'olal tin túuxtaj t'anbil Eliezer, Ariel, Semaya, Elnatán, Jarib, Elnatán, Natán, Zacarías yéetel Mesulam, le máaxo'ob ts'a'ano'ob utia'al nu'uktajo'. Tin túuxtaj xan t'anbil Joyarib

CAP 7

a Ne 8:2, 3

b Esd 6:22
Pr 21:1
Isa 60:13

c Esd 9:9
Ne 1:11

d Esd 7:14

CAP 8

e Esd 7:7

f 1Cr 6:3, 4

g Éx 6:23

h Esd 2:1, 6

i Esd 2:1, 8
Esd 10:27, 44

Columna 2

a Esd 2:1, 15

b Esd 2:1, 7

c Esd 2:1, 4

d Esd 2:1, 11
Esd 10:28, 44

e Esd 2:1, 12

f Ne 7:6, 18

g Esd 2:1, 14

h Esd 8:31

7:28 * Wa «yanchaj in muuk'».

yéetel Elnatán, le máaxo'ob ts'a'ano'ob utia'al ka'ansajo'. **17** Ka túun tin wa'alajti'ob junp'éel ba'al unaj u ya'aliko'ob ti' Idó, u nojchil le lugar ku k'aaba'tik Kasifíaso', tin wa'alajti'ob ka u ya'alo'ob ti' Idó yéetel ti' u suku'uno'ob ku meyajo'ob te' templo* yaan Kasifíaso' ka u taaso'ob máako'ob utia'al meyaj tu yotoch k-Dios. **18** Tumen táan ka'ach u yáantko'on k-Diose' tu taaso'ob juntúul máak jach yaan u na'at ku taal ti' u paalal Malí,[a] u yáabil Leví, u hijo Israel. U k'aaba' le máaka' Serebías,[b] taasa'ab xan u paalal yéetel u suku'uno'ob, tuláaklo'obe' 18 xiibo'ob. **19** Tu taaso'ob xan Asabías bey xan Jesayá, ku taal ti' le merarita'obo',[c] taasa'ab u paalalo'ob bey xan u suku'uno'ob, tuláaklo'obe' 20 xiibo'ob. **20** Taasa'ab xan 220 máako'ob ku meyajo'ob te' temploo',* le je'elo'oba' leti'e ts'a'abo'ob ka'ach tumen David yéetel tumen le príncipe'ob utia'al ka u yáanto'ob le levita'obo', tuláakal le máako'oba' ts'íibta'an u k'aaba'ob.

21 Teen túune' tin wa'alaj ti' le israelita'ob ka ayunarnako'on* tu jáal le río Aaváo' utia'al k-e'esik tu táan Dios yaachaja'an k-óol, yéetel utia'al k-k'áatikti' ka u kanáanto'on yéetel ka u nu'ukto'on ti' le viaje ken k-beeto', yéetel ka u kanáant k-paalal bey xan le ba'axo'ob yaanto'ono'. **22** To'one' k-a'almaj ti' le reyo': «K-Diose' ku yáantik tuláakal le máaxo'ob kaxtiko',[a] chéen ba'ale' ku p'u'ujul yéetel ku ye'esik u poder tu contra tuláakal le máaxo'ob xúump'atko'».[b] Yo'olal le ba'ax t-a'alajti'a' su'lakchajen in k'áat soldado'ob ti' le reyo' bey xan máako'ob u nat'maj u tsiimino'ob utia'al u kanáantko'ono'ob ti' le enemigo'ob yaan te' bejo'. **23** Le o'olal ayunarnajo'on yéetel t-k'áataj áantaj ti' Dios, leti' túune' tu yu'ubaj k-oración.[c]

24 Ka ts'o'oke' tin yéeyaj 12 u túulal máako'ob ichil u nuuktakil le sacerdote'obo': Serebías, Asabías,[d] bey xan 10 u túulal ti' u suku'uno'ob. **25** Ka ts'o'oke' tin pesartajti'ob le platao', le oroo', bey xan tuláakal u maasil nu'ukulo'obo'. Tuláakal lela' leti'e ba'ax ts'a'ab utia'al u yotoch k-Dios[e] tumen le reyo', tumen u consejero'ob, tumen u príncipe'ob le reyo' bey xan tumen tuláakal le israelita'ob yano'ob te'elo'. **26** Ka ts'o'ok in pesarke' tin k'ubajti'ob 22 toneladas yéetel 230 kilos* plata, 100 nu'ukulo'ob de plata, u aalilo'obe' 68 kilos,# bey xan 3 toneladas yéetel 420 kilos△ oro, **27** 20 taza'ob de

CAP 8

a Nú 3:20

b Esd 8:24, 25

c 1Cr 6:16

Columna 2

a 2Cr 16:9
Esd 7:6
Esd 7:28
Zac 4:6

b 2Cr 15:2

c 2Cr 7:14
Jer 29:10, 12
Jer 50:4, 5

d Esd 8:18, 19

e Esd 7:14-16
Esd 7:19

8:17 * Wa «le netineo'ob». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob». **8:20** * Wa «netineo'ob». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob». **8:21** * Ilawil página 2557.

8:26 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «650 talentos». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «talentos». Ma' xaane' te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' ka'ap'éel talento. △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 talentos».

oro, u tojolo'obe' 1,000 dáricos,* yéetel ka'ap'éel nu'ukulo'ob beeta'ano'ob yéetel ma'alob cobre color chak ku léembal, jach ki'ichkelmo'ob je'ex le oroo'.

28 Teen túune' tin wa'alajti'ob: «Te'exe' santo yanile'ex tu táan Jéeoba,[a] le nu'ukulo'oba' santo yanilo'ob xan tu táan. Le plata yéetel le oroo' junp'éel ofrenda ts'a'an utia'al Jéeoba, u Dios a úuchben láak'tsile'ex. **29** Le o'olal jach unaj a wilik a kanáantke'exo'ob hasta ken pesarta'ak tu táan u nuuktakil le sacerdote'ob, le levita'ob yéetel tu táan u príncipeilo'ob le familia'ob yaan Israelo'. Tuláakal lela' yaan u pesarta'al tu kaajil Jerusalén[b] te' cuarto'ob* yaan tu yotoch Jéeobao'». **30** Le sacerdote'ob yéetel le levita'obo' tu ch'a'ajo'ob le plata, le oro yéetel le nu'ukulo'ob ts'o'ok u pesarta'alo'ob utia'al ka u biso'ob Jerusalén tu yotoch k-Dioso'.

31 Ka ts'o'oke' te' día 12 ti' le yáax meso'[c] luk'o'on te' río Aavá[d] utia'al k-bin Jerusaléno'. U k'ab k-Diose' tia'an ka'ach t-óok'ole' le o'olal tu salvarto'on ti' u k'ab k-enemigo'ob bey xan ti' le máaxo'ob táan u ch'úuktiko'ob k-máan te' bejo'. **32** Ka k'ucho'on Jerusaléne'[e] p'áato'on óoxp'éel k'iini'. **33** Tu kanp'éel k'iin k'uchko'one' t-pesartaj tu yotoch k-Dios[f] le plata, le

8:27 * Le dáricoo' junp'éel moneda de oro ku meyaj ka'ach ti' le persa'obo'. Ilawil «Dárico», página 2690.
8:29 * Wa «tu'ux ku yúuchul janal».

CAP 8

a Le 21:6-8 Isa 52:11

b Esd 7:19 Esd 8:33

c Est 3:7

d Esd 8:15, 21

e Esd 7:8

f Esd 7:19 Esd 8:29

Columna 2

a Ne 3:4, 21

b Ne 8:7

c Ne 12:1, 8

d Le 1:3

e Le 1:10

f Le 22:18, 19

g Esd 7:17

h Esd 7:21

i Gé 15:18

j Esd 6:13

oro bey xan le nu'ukulo'obo' ts'o'ole' ka t-k'ubaj ti' Meremot[a] u hijo Uriya, le sacerdoteo', tu yéetele' tia'an ka'ach Eleazar u hijo Fineás, tu yéetelo'obe' tia'an xan ka'ach le levita'oba': Jozabad[b] u hijo Jesúa, yéetel Noadías u hijo Binuy.[c] **34** Ts'íibta'ab jayp'éel le ba'axo'ob taasa'abo' yéetel ts'íibta'ab buka'aj tu pesarto'ob. **35** Le israelita'ob ts'o'ok u suuto'obo', le bisa'abo'ob ka'ach táanxel lu'umilo', tu k'ubo'ob tóokbil sacrificio'ob ti' u Dios u kaajil Israel. Tu k'ubo'ob 12 toro'ob[d] yo'olal tuláakal u kaajil Israel, 96 táankelem tamano'ob,[e] 77 mejen xibil tamano'ob yéetel 12 chivo'ob[f] utia'al u ofrendail k'eban. Tuláakal lela' k'u'ub bey junp'éel tóokbil ofrenda utia'al Jéeobae'.[g]

36 Ka ts'o'oke' le carta tu túuxtaj le reyo'[h] t-k'ubaj ti' le nukuch gobernadoro'ob ts'a'an tumen le reyo',* bey xan ti' le máaxo'ob ku gobernaro'ob maas paachil ti' le Ríoo',#[i] leti'ob túune' tu yáanto'ob le kaajo' yéetel tu ts'áajo'ob ba'ax k'a'abéet utia'al u yotoch u jaajil Dios.[j]

9 Le ka ts'o'ok u beeta'al le ba'alo'oba', le príncipe'obo' tu nats'uba'ob tin wiknale' ka tu ya'alo'ob: «U kaajil Israel, le sacerdote'ob yéetel le levita'obo' ma' u náachkuntuba'ob ti' le kaajo'ob yaan tu ba'pacho'obo': ti' le cana-

8:36 * Wa «le sátrapa'obo'». Ilawil «Sátrapa», página 2579. # Wa «tuláak' u tséel le Éufrateso'».

neo'obo', ti' le itita'obo', ti' le perizita'obo', ti' le jebuseo'obo', ti' le ammonita'obo', ti' le moabita'obo', ti' le egipcio'obo'[a] yéetel ti' le amorreo'obo'.[b] Ma' u náachkuntuba'ob xan ti' le ba'alo'ob k'aastak[c] ku beetik le kaajo'oba'. **2** Leti'ob yéetel u paalalo'obe' ts'o'ok u ts'o'okol u beelo'ob yéetel jujuntúul ti' le ko'olelo'ob yano'ob te' kaajo'obo'.[d] Bey túuno' le kaaj santo tu táan Dioso'[e] ts'o'ok u xa'ak'beskuba yéetel u kajnáalilo'ob le kaajo'oba'.[f] Le príncipe'ob yéetel le máaxo'ob ku nu'uktajo'obo' leti'ob u poolil le ba'ax jach k'aasa'».

3 Le ka tin wu'uyaj lela' tin jataj le nook' in takmo', ka káaj in ko'okotsik u tso'otsel in pool bey xan in me'ex, ka kulajen tumen jach yaachaja'an in wóol yéetel ma' tin kaxtik ba'ax in beete. **4** Ka ts'o'oke' tuláakal le máaxo'ob respetartik* le ba'ax ku ya'alik u Dios u kaajil Israelo' tu much'uba'ob tin ba'pach tumen yaachaja'an xan u yóolo'ob tu yo'olal le ba'ax k'aas ts'o'ok u beetik le israelita'ob ts'o'ok u suuto'obo'. Mientras tene' tumen láayli' yaachaja'an in wóole' ti' p'áaten kutal tak ka horachaj u k'u'ubul u ofrendail janal te' tardeo'.[g]

5 Le ka k'uch u yorail u k'u'ubul u ofrendail janal te' tardeo'[h] líik'en te' tu'ux kulukbalen ka'acho', in nook'e' jaatal yéetel luba'an in wóol. Ka ts'o'oke' xolajene' ka tin líi'saj in k'abo'ob tu táan Jéeoba in Dios. **6** Ka tin wa'alaj: «Ki'ichkelem Yuum, su'laken yéetel ma' tin merecertik in líi'sik in wich ta táan. Ki'ichkelem Yuum, jach ya'ab le ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok k-beetko', yéetel k-k'ebano'obe' ts'o'ok tak u k'uchul te' ka'ano'.[a] **7** Desde tu k'iiniloʼob k-úuchben láak'-tsilo'ob tak bejla'e' jach ts'o'ok u ya'abtal k-k'ebano'ob.[b] Ts'o'ole' tu yo'olal le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ts'o'ok k-beetko', to'on, k-reyo'ob yéetel k-sacerdote'obe' ts'o'ok k-k'u'ubul tu k'ab u reyilo'ob le j-táanxel lu'umilo'obo', ts'o'ok k-kíimsa'al yéetel espada,[c] ts'o'ok k-bisa'al táanxel tu'ux,[d] ts'o'ok u to'okolto'on le ba'axo'ob yaanto'ono'[e] yéetel ts'o'ok k-mixba'alkúunta'al. Tak bejla'a bey u yúuchulto'ona'.[f] **8** Chéen ba'ale' te' súutuka' ts'o'ok a we'esikto'on a wutsil Jéeoba Dios, tumen ts'o'ok a cha'ik u jáalk'abta'al ts'e'ets'ek ti' to'oni' yéetel ts'o'ok a ts'áaikto'on jump'éel lugar seguro te' lugar santo tu'ux yanecho'.[g] Tuláakal lela', Ki'ichkelem Yuum, ts'o'ok a beetik utia'al u ki'imaktal k-óol, yéetel ts'o'ok a wáantko'on kex jun chan p'íit, tumen esclavo yanilo'on. **9** Ki'ichkelem Yuum, kex esclavo'one'[h] ma' a xúump'atto'oni', ba'axe' ts'o'ok a we'esikto'on a nojoch yaabilaj úuchik a beetik k-lúubul utsil ti' u reyilo'ob Persia,[i] utia'al k-jel líi'sik le a wotoch niikilo'[j] bey xan utia'al ka beeta'ak u ba'pak'ilo'ob Judá yéetel Jerusalén de tuunich.

CAP 9

a Le 18:3

b Gé 15:16

c Le 20:23 Dt 12:29, 30

d Éx 34:15, 16 Esd 10:44

e Éx 19:5, 6

f Ne 13:1, 3

g Éx 29:41

h Nú 28:4, 5

Columna 2

a Da 9:7

b Nú 32:14 2Cr 29:6

c 2Re 10:32 2Cr 36:17

d 2Re 17:22, 23 2Re 25:6, 7

e 2Re 17:20

f Ne 9:32

g Ne 9:31 Sl 138:7

h Ne 9:36, 37

i Esd 1:1-3

j Esd 6:14 Zac 4:9

9:4 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku kikilankilo'ob tu táan».

10 Chéen ba'ale', Ki'ichkelem Yuum, beoraa' ¿ba'ax je'el u páajtal k-a'alik yo'olal tuláakal le ba'alo'ob ts'o'ok k-beetko'? Tumen ts'o'ok u xu'ulul k-ts'o'okbesik le mandamiento'ob **11** ta ts'áajto'on le ka ta túuxtaj a profeta'obo', teche' ta wa'alaj: ‹Le lu'um tu'ux kan ookle'ex utia'al a tia'alintke'exo' ma' limpio yanil tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku beetik le kaajo'ob yano'ob te'elo', tumen leti'obe' ts'o'ok u chupiko'ob tuláakal le lu'um yéetel le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'obo'.[a] **12** Le o'olale' ma' a ts'áaike'ex a hija'ex ti' leti'ob utia'al ka ts'o'okok u beelo'ob tu yéetelo'ob mix a k'amke'ex u hija'ob utia'al ka ts'o'okok u beelo'ob yéetel a hijo'ex.[b] Ts'o'ole' jach junpuli' ma' unaj a wáantke'exo'ob utia'al ka yanakti'ob jeets'elili' mix utia'al ka xi'ik utsil ti'obi'.[c] Beyo' yaan u maas antal u muuk' a kaajale'ex, yaan a jaantike'ex u yich le lu'umo' yéetel yaan a p'atke'ex le lu'um bey herencia ti' a paalale'ex utia'al mantats'o'›. **13** Teche' Ki'ichkelem Yuum, ma' a castigarto'on le buka'aj k-merecertik yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok k-beetko'.[d] Ts'o'ole' tuláaklo'on le yano'on waya' ts'o'ok a jáalk'abtiko'on.[e] Beoraa' to'one' táan k-mu'yaj* yo'olal le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ts'o'ok k-beetko' bey xan yo'olal k-k'ebano'ob. **14** Le o'olale', ¿yaan wa k-bin tu contra a mandamiento'ob tu ka'atéen yéetel u káajal u ts'o'okol k-beel yéetel u kajnáalilo'ob le kaajo'ob ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastako'?[a] Wa k-beetke', ¿ma' wa yaan a p'u'ujul t-contra ka tak a láaj xu'ulsto'on utia'al ma' u p'áatal mix juntúul ti' to'oni'? **15** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u Dios u kaajil Israel, teche' jach ma'alob ba'ax ka beetik,[b] tumen ts'o'ok a cha'ik u p'áatal ts'e'ets'ek ti' to'on tak bejla'e'. Kex yaan ba'alo'ob ma' ma'alobtak k-beetme' tia'ano'on ta táane', kex u jaajile' mix juntúul ti' to'on unaj u yantal ta táan yo'olal le ba'alo'ob ts'o'ok k-beetko'».[c]

10 Mientras xolokbal Esdras tu táan u yotoch u jaajil Dios, táan u orar,[d] táan u yok'ol yéetel táan u ya'alik le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ku beetik le kaajo' ba'pachta'ab tumen ya'ab israelita'ob. Ba'pachta'ab tumen xiibo'ob, ko'olelo'ob yéetel mejen paalalo'ob, leti'obe' táan ka'ach u sen ok'olo'ob. **2** Ka ts'o'oke' Sekanías u hijo Jeyel,[e] ku taal ti' u paalal Elame'[f] tu ya'alaj ti' Esdras: «To'one' ts'o'ok k-traicionartik Dios úuchik u ts'o'okol k-beel yéetel ko'olelo'ob* ku taalo'ob ti' le kaajo'ob yano'ob táanxel lu'umilo',[g] kex beyo' láayli' yaan esperanza ti' Israele'. **3** Beoraa' ko'one'ex beetik junp'éel pacto* yéetel Dios[h] tu'ux k-prometertik yaan k-túuxtik tuláakal le ko'olelo'ob tu lu'umo'ob pa'-

CAP 9

a Le 18:24 Dt 12:30, 31 Dt 18:9-11

b Éx 23:32 Éx 34:15, 16 Dt 7:3, 4 Jos 23:12, 13

c Dt 23:3, 6

d Sl 103:8, 10 Lam 3:22

e Sl 106:46

Columna 2

a Esd 9:1 Ne 13:23

b Ne 9:33 Da 9:7

c Sl 130:3 Sl 143:2

CAP 10

d Esd 9:5, 6

e Esd 10:26, 44

f Esd 2:1, 7

g Esd 9:2

h 2Re 11:17 2Cr 29:10 2Cr 34:31

9:13 * Wa «táan k-sufrir».

10:2 * Wa «úuchik k-bisik t-otoch ko'olelo'ob». **10:3** * Wa «acuerdo».

te' yéetel u paalalo'obo', beyo' yaan k-beetik ba'ax ku ya'alik Jéeoba bey xan ba'ax ku ya'alik le máaxo'ob ku respetark-o'ob* le ba'ax ku ya'alik Dioso'.[a] Ko'one'ex ts'o'okbesik le Leyo'. **4** Esdras, líi'kech tumen teech unaj a wilik ba'ax unaj u beeta'al, to'one' tia'ano'on ta wéetele'. Ma' a ch'a'ik saajkil, beet ba'ax unaj a beetik».

5 Esdras túune' líik'e' ka tu beetaj u jurarta'al tumen u nuuktakil le sacerdote'ob, tumen le levita'ob yéetel tumen tuláakal u kaajil Israel yaan u beetko'ob le ba'ax ts'o'ok u ya'ala'alo',[b] leti'ob túune' tu jurarto'ob. **6** Esdrase' líik'e' ka luk' tu táan u yotoch u jaajil Diose' ka bin te' cuarto* u tia'al Jeyoanán, u hijo Eliasib. Kex bin te'elo' ma' jaani' mix tu yuk'aj ja'i', tumen yaachaja'an u yóol tu yo'olal u k'eban le israelita'ob ts'o'ok u suuto'obo'.[c]

7 Ka ts'o'oke' tu beeto'ob u máan a'albil ti' tuláakal u kajnáalilo'ob Judá yéetel Jerusalén ka u much'uba'ob tu kaajil Jerusalén tuláakal le israelita'ob ts'o'ok u suuto'obo'. **8** Yéetel je'ex ts'o'ok u decidirtik le príncipe'ob yéetel u nuuktakil le kaajo' je'el máaxak ma' tu much'kuba ichil le óoxp'éel k'iin a'ala'ano' yaan u ch'a'abal tuláakal le ba'axo'ob yaanti'o' yéetel ma' kun cha'abil u p'áatal ichil le israelita'ob ts'o'ok u suuto'obo'.[d] **9** Le o'olal tu-

CAP 10

a Esd 9:4

b Ne 10:28-30

c Esd 9:3, 4 Da 9:3-5

d Esd 7:26

Columna 2

a Ne 13:23

b Dt 7:3, 4 Ne 13:3 2Co 6:17

c Esd 9:1

láakal le xiibo'ob yano'ob tu tribu Judá yéetel Benjamíno' tu much'uba'ob Jerusalén ichil le óoxp'éel k'iino', te' día 20 ti' le mes nueveo'.* Tuláakal le kaajo' ti' kulukbalo'ob ka'ach tu táankabil u yotoch Diose', táan u kikilankilo'ob tu yo'olal le asunto táan u yila'alo' yéetel tu yo'olal le k'a'amkach ja' táan u k'áaxlo'.

10 Esdras, le sacerdoteo', líik'e' ka tu ya'alaji'ob: «Ts'o'ok a traicionark-e'ex Dios úuchik u ts'o'okol a beele'ex yéetel ko'olelo'ob táanxel lu'umil u taalo'ob,[a] yéetel lelo' ts'o'ok a beetke'ex u maas antal u culpa u kaajil Israel. **11** Beoraa' a'ale'ex ti' Jéeoba, u Dios a úuchben láak'tsile'ex, le ba'ax ma' ma'alob ts'o'ok a beetke'ex-o', yéetel beete'ex ba'ax uts tu t'aan. Náachkuntaba'ex ti' le kaajo'ob yaan way lu'ume' bey xan ti' le a watane'ex táanxel lu'umil u taalo'obo'».[b] **12** Ka ts'o'oke' tuláakal le máaxo'ob much'ukbalo'obo' tu k'a'am a'alo'ob: «Unaj k-beetik jach je'ex a wa'aliko', **13** chéen ba'ale' ya'ab máako'ob yaan waye' yéetel tia'ano'on tu k'iinil ja'aja'ale', le o'olal ma' tu páajtal k-p'áatal táankab, ts'o'ole' le asuntoa' ma' chéen junp'éel k'iin wa ka'ap'éel k'iin ken u bisi' tumen ya'ab ti' to'one' ts'o'ok k-k'ebantal. **14** Le o'olale' beet uts a cha'ik u representarta'al tuláakal le máaxo'ob much'ukbalo'ob tumen u príncipe'obo',[c] le kéen

10:3 * Wa «ku kikilankilo'ob tu táan». **10:6** * Wa «tu'ux ku yúuchul janal».

10:9 * U k'aaba' le mesa' Kislev. Ilawil «Kislev», página 2568.

ts'o'okke' tuláakal le k-éet kaajalo'ob ts'oka'an u beelo'ob yéetel ko'olelo'ob táanxel lu'umil u taalo'obo' unaj u taalo'ob te' k'iin kun a'albilo', yaan u taalo'ob yéetel u nuuktakil le kaaj tu'ux kaja'ano'obo' bey xan yéetel le juezo'obo', hasta k-beetik u xu'ulul u p'uja'anil Dios yo'olal le asuntoa'».

15 Chéen ba'ale' Jonatán, u hijo Asael, yéetel Jazeya, u hijo Tikvá'e' tu ya'alo'ob ma' de acuerdo'ob yéetel le ba'ax a'ala'abo', ts'o'ole' apoyarta'abo'ob tumen Mesulam yéetel Sabetay,[a] ka'atúul levita'ob. **16** Pero le israelita'ob ts'o'ok u suuto'obo' tu beeto'ob le ba'ax a'ala'abo', ka ts'o'oke' Esdras le sacerdoteo' tu much'uba yéetel u nuuktakil le familia'obo', tuláakal le máaxo'ob ts'íibta'an u k'aaba'obo'. Leti'obe' tu much'uba'ob tu yáax díail le mes diez* utia'al u yilko'ob ba'ax unaj u beeta'alo'. **17** Bey túuno' tu yáax díail le yáax meso' tu yilo'ob ba'ax kun úuchul yéetel tuláakal le xiibo'ob ts'oka'an u beelo'ob yéetel ko'olelo'ob táanxel lu'umil u taalo'obo'. **18** Ka ila'abe' yaan jujuntúul ti' u hijo'ob le sacerdote'obo' ts'oka'an u beelo'ob yéetel ko'olelo'ob táanxel lu'umil u taalo'ob.[b] Ichil le je'elo'oba' tia'an u paalal yéetel u láak'tsilo'ob Jesúa,[c] u hijo Jeozadaki': Maaseya, Eliezer, Jarib yéetel Guedalías. **19** Chéen ba'ale' leti'obe' tu prometerto'ob yaan u tojolch'intik u yatano'ob. Ts'o'ole' yo'olal le ba'ax ma' ma'alob tu beeto'obo' tu ya'alo'ob yaan u k'ubko'ob juntúul xibil taman.[a]

20 Uláak' máaxo'ob k'ebanchajo'obe' leti'e je'elo'oba': ichil u paalal Imere'[b] tia'an Aananí yéetel Zebadías. **21** Ichil u paalal Arime'[c] tia'an Maaseya, Elías, Semaya, Jeyel yéetel Uzías. **22** Ichil u paalal Pasjure'[d] tia'an Elyoenay, Maaseya, Ismael, Netanel, Jozabad yéetel Eleasá. **23** Ichil le levita'obo' tia'an Jozabad, Simey, Kelaya (uláak' bix k'aj óola'anile' Kelitá), Petajías, Judá yéetel Eliezer. **24** Ichil le máaxo'ob ku k'aayo'obo' tia'an Eliasibi'. Ichil le máaxo'ob ku kanano'obo' tia'an Salum, Telem yéetel Urí.

25 Ichil u kaajil Israele' leti'e je'elo'oba': ichil u paalal Paróse'[e] tia'an Ramías, Izías, Malkiya, Mijamín, Eleazar, Malkiya yéetel Benaya. **26** Ichil u paalal Elame'[f] tia'an Matanías, Zacarías, Jeyel,[g] Abdí, Jeremot yéetel Elías. **27** Ichil u paalal Zatúe'[h] tia'an Elyoenay, Eliasib, Matanías, Jeremot, Zabad yéetel Azizá. **28** Ichil u paalal Bebaye'[i] tia'an Jeyoanán, Aananías, Zabay yéetel Atlay. **29** Ichil u paalal Baníe' tia'an Mesulam, Maluk, Adaya, Jasub, Seal yéetel Jeremot. **30** Ichil u paalal Paat-moabe'[j] tia'an Adná, Kelal, Benaya, Maaseya, Matanías, Bezalel, Binuy yéetel Manasés. **31** Ichil u paalal Arime'[k] tia'an Eliezer, Isiya, Malkiya,[l] Semaya, Xi-

10:16 * U k'aaba' le mesa' Tebet. Ilawil «Tebet», página 2582.

CAP 10

a Ne 8:7
Ne 11:16

b Esd 9:1, 2
Ne 13:28
Eze 44:22
Mal 2:7, 8

c Esd 2:1, 2
Esd 3:2
Zac 6:11

Columna 2

a Le 5:17, 18

b 1Cr 24:3, 14
Esd 2:1, 37

c 1Cr 24:3, 8
Esd 2:1, 39

d Esd 2:1, 38

e Esd 2:1, 3
Ne 3:25

f Esd 2:1, 7
Esd 8:1, 7

g Esd 10:2

h Esd 2:1, 8

i Esd 2:1, 11
Esd 8:1, 11

j Esd 2:1, 6

k Esd 2:1, 32

l Ne 3:11

meón, **32** Benjamín, Maluk yéetel Semarías. **33** Ichil u paalal Asume'[a] tia'an Matenay, Matataj, Zabad, Elifélet, Jeremay, Manasés yéetel Simey. **34** Ichil u paalal Baníe' tia'an Maaday, Amram, Wel, **35** Benaya, Bedeya, Keluy, **36** Vanías, Meremot, Eliasib, **37** Matanías, Matenay yéetel Jaasú. **38** Ichil u paalal Binuye' tia'an Simey, **39** Selemías, Natán, Adaya, **40** Maknadebay, Sasay, Saray, **41** Azarel, Selemías, Semarías, **42** Salum, Amarías yéetel José. **43** Ichil u paalal Neboe' tia'an Jeyeel, Matitías, Zabad, Zebiná, Jaday, Joel yéetel Benaya. **44** Tuláaklo'obe' ts'oka'an u beelo'ob ka'ach yéetel ko'olelo'ob táanxel lu'umil u taalo'ob,[a] chéen ba'ale' tu tojolch'into'ob pa'te' yéetel u paalalo'ob.[b]

CAP 10

a Esd 2:1, 19 Ne 8:4

Columna 2

a Dt 7:3, 4

b Esd 10:16, 17

NEHEMÍAS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Ku ya'ala'al bix yanil Jerusalén (1-3)
U oración Nehemías (4-11)

2 Ku túuxta'al Nehemías Jerusalén (1-10)
Nehemíase' ku yilik u ba'pak'il le kaajo' (11-20)

3 Ku jel líi'sa'al u ba'pak'il le kaajo' (1-32)

4 Kex p'ekta'ane' seguernaj le meyajo' (1-14)
Táan u meyajo'ob; u ch'a'amo'ob u nu'ukulil ba'ate'el (15-23)

5 Nehemíase' tu xu'ulsaj u pech' óolta'al le kaajo' (1-13)
Nehemíase' tu kaxtaj u yutsil u maasil (14-19)

6 Yaan máaxo'ob u p'eek u jel líi'sa'al le pak'o'obo' (1-14)
U ba'pak'ilo'ob le kaajo' líi'sa'ab ich 52 días (15-19)

7 U joonajilo'ob le kaajo'; le máaxo'ob kanáantiko' (1-4)
Le máaxo'ob jóok'o'ob Babiloniao' (5-69)
Le máaxo'ob ku meyajo'ob te' temploo' (46-56)
U hijo'ob u j-meyajo'ob Salomón (57-60)
Ofrenda'ob utia'al le meyaj ku beeta'alo' (70-73)

8 Ku xo'okol yéetel ku tso'olol le Leyo' (1-12)
Ku beeta'al u Fiestail le Paselo'obo' (13-18)

9 Le kaajo' ku ya'alik ba'ax k'aas u beetmaj (1-38)
Jéeobae' juntúul Dios ku perdonar (17)

10 Le kaajo' ku jurartik u ts'o'okbesik le Leyo' (1-39)
«To'one' yaan k-atendertik u yotoch k-Dios» (39)

11 Ku ka'a yantal u kajnáalilo'ob Jerusalén (1-36)

12 Le sacerdote'ob yéetel le levita'obo' (1-26)
Ku inaugurarta'al u ba'pak'il Jerusalén (27-43)

Ku yáanta'al le ku meyajo'ob te' temploo' (44-47)
13 Ku ya'alik Nehemías ba'ax uláak' unaj u beeta'al (1-31)
Ku ts'a'abal u diez por cientoil (10-13)
Ma' unaj u mixba'alkúunta'al le Sábadoo' (15-22)
Ma' u ts'o'okol u beelo'ob yéetel táanxel lu'umilo'ob (23-28)

1 Teen Nehemías*[a] u hijo Akalíase' kin wa'alik: tu mesil Kislev,[#] te' año 20 táan u gobernar le reyo', le tia'anen ka'ach Susa[b] le palacioo', **2** k'uch in suku'un Aananí[c] yéetel uláak' u kajnáalilo'ob Judáe' ka tin k'áatajti'ob bix yanil le judío'ob suunajo'ob tu lu'umo'obo'[d] bey xan bix yanil u kaajil Jerusalén. **3** Leti'obe' tu ya'alo'obten: «Le máaxo'ob ts'o'ok u suuto'ob te' lu'umo' jach yaj bix kuxliko'ob yéetel su'tsil ba'ax ku yúuchulti'ob.[e] Le pak'o'ob yaan tu ba'pach Jerusaléno' ju'ujut[f] yéetel tóoka'an u joonajilo'ob».[g]

4 Le ka tin wu'uyaj le ba'ax tu ya'alo'obo' kulajene' ka jo'op' in wok'ol, máan ya'ab k'iino'ob yaachaja'an in wóol, táan in ayunar*[h] yéetel táan in orar tu táan le Dios yaan te' ka'ano'. **5** Táan ka'ach in wa'alik: «Jéeoba* Dios, teech le Dios yaan te' ka'ano', teche' jach nojoch a poder yéetel ka beetik u ja'ak'al u yóol máak, teche' ka ts'o'okbesik le pacto[#] ka beetko' yéetel ka we'esik nojoch yaabilaj ti' le máaxo'ob yaabiltmilech yéetel ku beetko'ob ba'ax ka wa'aliko',[a] **6** beet uts a paktiken utia'al a ch'enxikintik le oración ku beetik le máax meyajtikecha', tene' bejla'e' táan in orar ti' teech. Bul k'iin yéetel bul áak'ab[b] táan in orar tu yo'olal le israelita'ob meyajtikecho'. Yéetel táan xan in ts'áaik a wojéelt le ba'axo'ob k'aastak u beetmaj u kaajil Israel ta táano'. To'one' ts'o'ok k-k'ebantal, teen bey xan u yotoch in papá.[c] **7** U jaajile' ts'o'ok k-sen beetik ba'alo'ob ma' ma'alobtak ta táani'[d] tumen ma' k-ts'o'okbes a mandamiento'obi', mix a leyo'ob, mix le uláak' ba'axo'ob ta wa'alaj ti' Moisés le máax meyajtikech ka'acho'.[e]

8 Beet uts a k'a'ajsik le ba'ax* ta wa'alaj ti' Moiséso', teche' ta wa'alaj: ‹Wa ka traicionarkene'exe' tene' yaan in k'i'itbeske'ex ichil le kaajo'obo'.[f] **9** Pero wa ka suute'ex tin wiknal yéetel ka ts'o'okbeske'ex in mandamiento'obe', kex k'i'itpaja'ane'ex ti' tuláakal le lu'uma' yaan in much'ke'ex[g] utia'al in biske'ex te' lugar in yéeymaj utia'al in ts'áaik in k'aaba'o'›.[h] **10** Le-

CAP 1

a Ne 1:11
Ne 5:14
Ne 10:1

b Est 1:2
Est 3:15
Da 8:2

c Ne 7:2

d Jer 52:30

e 1Re 9:7
Ne 9:36, 37
Sl 79:4

f 2Re 25:10

g Ne 2:17
Lam 1:4

h 2Cr 20:3
Esd 8:21

Columna 2

a Dt 7:9
Da 9:4

b Sl 88:1
Lu 18:7

c 2Cr 29:6
Esd 9:6

d Sl 106:6

e Le 27:34
Nú 36:13
Dt 12:1
Ne 9:34

f Le 26:33
Dt 4:27
Dt 28:64

g Dt 30:1-4

h Dt 12:5
Sl 132:13

1:1 * U k'áat u ya'al «Jah líi'sik u yóol máak». # Ilawil página 2568. **1:4** * Ilawil página 2557. **1:5** * Ilawil página 2566. # Wa «acuerdo».

1:8 * Wa «le advertencia».

ti'obe' táan u meyajtikecho'ob, a kaajalo'ob, leti'ob le máaxo'ob ta salvarto'ob yéetel a nojoch podero', yéetel le poder yaan ta k'abo'.[a] **11** Jéeoba Dios, beet uts a ch'enxikintik le oración ku beetik le máax meyajtikecha' bey xan le oración ku beetik le máaxo'ob meyajtikech yéetel ku respetarko'ob a k'aaba'o'. Te' k'iin je'ela', beet u bin utsil ti' le máax meyajtikecha', beet u ch'a'ikten óotsilil le reyo'».[b]

Te' k'iino'obo' teen ka'ach pichik vino ti' le reyo'.[c]

2 Tu mesil Nisán,* te' año 20[d] táan u gobernar Artajerjeso'[e] ts'a'ab vino tu táan, teen túune' je'ex suukile' tin ch'a'aj le vinoo' ka tin ts'áaj ti' le reyo'.[f] Te' k'iin je'elo' tene' jach luba'an in wóol, ts'o'ole' tene' mantats' ki'imak in wóol ka'achi. **2** Le rey túuno' tu ya'alajten: «¿Ba'axten luba'an a wóol? Si teche' ma' k'oja'anechi', in wa'alike' yaan ba'ax ku kuup ta puksi'ik'al». Te' súutuko' sen sajakchajen.

3 Ka túun tin wa'alaj ti' le reyo': «¡Yuum rey, kuxlakech utia'al mantats'! Bix ma' u lúubul in wóol, si le kaaj tu'ux muka'an in úuchben láak'tsilo'obo' ju'ujuta'an yéetel láaj tóoka'an u joonajilo'ob».[g] **4** Le rey túuno' tu ya'alajten: «¿Ba'ax túun a k'áat a beete?». Te' súutuko' orarnajen ti' le Dios yaan te' ka'ano'.[h] **5** Ka ts'o'oke' tin wa'alaj ti' le reyo': «In rey, wa ma'alob a wilik yéetel wa ku lúubul utsil ta táan le máax meyajtikecha' túuxten tu lu'umil Judá, te' kaaj tu'ux muka'an in úuchben láak'tsilo'obo' utia'al ka in jel líi'se».[a] **6** Le rey túuno' tu ya'alajten mientras kulukbal le reina tu tséelo': «¿Buka'aj tiempo kan bin? ¿Ba'ax k'iin a suut?». Le rey túuno' tu yilaj ma'alob ka xi'iken.[b] Teen xane' tin wa'alajti' buka'aj tiempo kin bin.[c]

7 Ka ts'o'oke' tin wa'alaj ti' le reyo': «In rey, wa ma'alob a wilke', ts'a'abakten carta'ob utia'al in ts'áa ti' le gobernadoro'ob yano'ob maas paachil ti' le Ríoo'*[d] utia'al ka u cha'ob in máan tak ken k'uchken tu lu'umil Judá, **8** bey xan junp'éel carta utia'al Asaf, le máax kanáantik u k'aax le reyo', utia'al u ts'áaikten che'ob utia'al u beeta'al u joonajilo'ob le nuxi' naj ka'anal u pak'ilo'ob[e] yaan naats' ti' le Temploo', bey xan utia'al u beeta'al u ba'pak'ilo'ob le kaajo'[f] yéetel utia'al u beeta'al le naj tu'ux kin kajtalo'». Le rey túuno' tu ts'áajten,[g] tumen táan ka'ach u yáantken in Dios.[h]

9 Ka máan k'iine' k'uchen yiknal le gobernadoro'ob yano'ob maas paachil ti' le Ríoo' ka tin k'ubajti'ob le carta'ob tu túuxtaj le reyo'. Le reyo' tu túuxtaj xan tin wéetel u nuuktakil u ejército bey xan soldado'ob ku bino'ob yóo' tsíimin. **10** Lela' k'uch ojéeltbil tumen Sanbalat[i] le oronita yéetel Tobías[j]

CAP 1

a Le 25:42 Dt 5:15 Dt 9:26, 29

b 1Re 8:49, 50 Esd 7:6 Sl 106:46 Pr 21:1

c Ne 2:1

CAP 2

d Ne 1:1

e Esd 7:1 Ne 13:6

f Ne 1:11

g Ne 1:2, 3

h 1Sa 1:13

Columna 2

a Da 9:25

b Ne 1:11

c Ne 5:14 Ne 13:6

d Jos 1:4 Esd 5:3

e Ne 7:2

f Ne 1:3

g Esd 7:21

h Esd 7:6

i Ne 4:1 Ne 6:2

j Ne 2:19 Ne 4:3 Ne 6:14 Ne 13:7

2:1 * Ilawil página 2573.

2:7 * Wa «tuláak' u tséel le Éufrateso'».

CAP 2

le ammonita[a] ts'a'an autoridad ti'o', leti'obe' jach ma' ma'alob tu yu'ubilo'ob úuchik u taal juntúul máak utia'al u beet uts ti' u kaajil Israeli'.

11 Tene' k'uchen Jerusalén. Ka máan óoxp'éel k'iine' **12** líik'en de áak'ab, teen yéetel jujuntúul máako'ob, chéen ba'ale' ma' tin wa'alaj ti' mix máak le ba'ax tu ts'áaj in Dios tin puksi'ik'al utia'al ka in beet tu yo'olal Jerusalén'o, ts'o'ole' mina'an ka'ach uláak' juntúul ba'alche' tin wiknal chéen le in nat'mo'. **13** De áak'abe' jóok'en te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil táax lu'umo'[b] ka máanen aktáan ti' le lugar ku k'aaba'tik u Sayabil le nojoch kaano' ka binen tu tojil le jool ku k'aaba'tik u Joonajil le Ta'ano'[c] ka jo'op' in wilik jach bix ju'ujutil le pak'o'ob yaan tu ba'pach Jerusaléno' bey xan bix yanil le joonajo'ob tóoka'ano'obo'.[d] **14** Ts'o'ole' máanen naats' ti' le Joonaj tu'ux ku síijil ja'o'[e] bey xan ti' u Tanque le Reyo', chéen ba'ale' p'áat mina'an tu'ux u máan le ba'alche' in nat'mo'. **15** Kex beyo' te' áak'abo' seguernaj in bin te' táax lu'um[f] utia'al in wilik bix yanil le pak'o'obo'. Ka ts'o'oke' suunajene' ka ooken te' jool ku k'aaba'tik u Joonajil táax lu'umo', bey túun úuchik in suuto'.

16 Le máaxo'ob ku nu'uktajo'obo'[g] ma' tu yojéelto'ob tu'ux bineni' mix le ba'ax táan ka'ach in beetko' tumen tene' todavía mix ba'al ka'ach in wa'al ti' le judío'obo', ti' le sacerdote'obo', ti' le ts'uulo'obo', ti' le máaxo'ob ku nu'uktajo'obo' mix ti' le u maasil máako'ob táaka'ano'ob ti' le meyajo'. **17** Chéen ba'ale' ka ts'o'oke' tin wa'alajti'ob lela': «Tak te'ex táan a wilke'ex bix yanilo'on, Jerusaléne' ju'ujuta'an u pak'ilo'ob yéetel tóoka'an u joonajilo'ob. Ko'one'ex jel líi'sik le pak'o'ob yaan tu ba'pach Jerusaléno' tumen jach su'tsil bix yanilo'on». **18** Ka ts'o'oke' tin wa'alajti'ob bix úuchik in wáanta'al tumen in Dios,[a] yéetel tin wa'alaj xan ti'ob le ba'ax tu ya'alajten le reyo'.[b] Leti'ob túune' tu ya'alo'ob: «Ko'one'ex káajsik le meyajo'». Leti'obe' líik' u yóolo'ob* utia'al u beetko'ob le meyajo'.[c]

19 Le ka ojéelta'ab tumen Sanbalat le oronita, tumen Tobías[d] le ammonita[e] ts'a'an autoridad ti'o' bey xan tumen Guésem le árabeo'[f] jo'op' u burlarkuba'ob ti' to'on[g] yéetel u taasko'ono'ob mix ba'alil, táan ka'ach u ya'aliko'ob: «¿Ba'ax táan a beetke'ex beya'? ¿Táan a ts'áaikaba'ex tu contra le reyo'?».[h] **20** Chéen ba'ale' tene' tin núukajti'ob: «Le Dios yaan te' ka'ano' leti'e Máax kun beetik u binto'on utsilo'.[i] To'on, le máaxo'ob meyajtiko', yaan k-líik'il beet le meyajo', pero te'exe' mix ba'al yaan a wile'ex way Jerusaléne', mina'ante'ex mix junp'éel derecho way kaaje' yéetel mix ba'al yaan a reclamarte'ex».[j]

2:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu mu'uk'a'ankúuntaj u k'abo'ob».

---

a Ne 13:1
b 2Cr 26:9
c Ne 3:13
d Ne 1:3 Lam 1:4 Lam 2:9
e Ne 3:15 Ne 12:37
f 2Sa 15:23 Jn 18:1
g Ne 4:14

Columna 2

a Esd 7:6, 28 Ne 2:7, 8
b Da 9:25
c Ag 1:14
d Ne 6:14
e Ne 13:1, 2
f Ne 4:7 Ne 6:1, 2
g Sl 79:4
h Ne 6:6
i Sl 127:1
j Esd 4:1-3

3 Eliasib[a] u maas nojchil le sacerdote'ob yéetel le u maasil sacerdote'obo' líik'o'ob utia'al u jel beetko'ob le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Tamano'obo'.[b] Leti'obe' tu santificarto'ob le joolo'[c] ts'o'ole' ka tu ts'áajo'ob u joonajilo'ob. Tu santificarto'ob le parte ku k'uchul tak tu Torreil Meaj,[d] bey xan le ku k'uchul tak tu Torreil Ananelo'.[e] **2** Tu tséelo'obe' ti' ku meyaj ka'ach u kajnáalilo'ob Jericó[f] utia'al u beetko'ob junp'éel parte ti' le pak'o'. Tu tséelo'ob xane' ti' ku meyaj ka'ach Zakur u hijo Imríi'.

3 U paalal Asenae' tu beeto'ob le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Kayo'.[g] Leti'obe' tu ts'áajo'ob u marcoil,[h] ku ts'o'okole' ka tu ts'áajo'ob u joonajilo'ob, u cerradurailo'ob yéetel u trancailo'ob. **4** Tu tséelo'obe' ti' ku meyaj ka'ach Meremot[i] u hijo Uriya, u hijo Akoz, leti'e' tu yutskíintaj junp'éel parte ti' le pak'o'. Tu tséelo'ob xane' ti' ku meyaj ka'ach Mesulam[j] u hijo Berekías, u hijo Mesezabeli'. Tu tséelo'ob xane' ti' ku meyaj ka'ach Sadok u hijo Baanái'. **5** Tu tséelo'ob xane' ti' ku meyaj ka'ach le tekoíta'obo',[k] leti'obe' tu yutskíinto'ob junp'éel parte ti' le pak'o', pero u nuuktakilo'obe' ma' tu yóoto'ob u beeto'ob le meyaj ku ya'ala'alti'ob tumen le máaxo'ob nu'uktiko'obo'.

6 Joyadá u hijo Paséaj yéetel Mesulam u hijo Besodeyae' tu yutskíinto'ob le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil le úuchben kaajo'.[a] Leti'obe' tu ts'áajo'ob u marcoil ku ts'o'okole' ka tu ts'áajo'ob u joonajilo'ob, u cerradurailo'ob yéetel u trancailo'ob. **7** Tu tséelo'obe' ti' ku meyaj ka'ach Melatías le gabaonita[b] yéetel Jadón le meronotitao', leti'obe' tu yutskíinto'ob junp'éel parte ti' le pak'o'. Leti'obe' ti' u taalo'ob Gabaón yéetel Mizpáe',[c] chéen ba'ale' tia'ano'ob ka'ach yáanal u autoridad le máax ku gobernar maas paachil ti' le Ríoo'.*[d] **8** Tu tséelo'obe' ti' ku meyaj ka'ach Uziel u hijo Araya, juntúul máax ku meyajtik oro, leti'e' tu yutskíintaj junp'éel parte ti' le pak'o'. Tu tséele' ti' ku meyaj ka'ach Aananías, juntúul máax ku beetik perfume, leti'e' tu yutskíintaj xan junp'éel partei'. Leti'obe' tu tak'o'ob xan u pisoil Jerusalén, k'ucho'ob tak te' lugar ku k'aaba'tik Kóokoch Pak'o'.[e] **9** Tu tséelo'obe' ti' ku meyaj ka'ach Refayá u hijo Uur, leti'e' tu yutskíintaj junp'éel parte ti' le pak'o'. Leti'e' juntúul príncipe ku nu'uktik ka'ach táanchumuk ti' u territorioil Jerusalén. **10** Tu tséelo'obe' ti' ku meyaj ka'ach Jedayá u hijo Arumafi', leti'e' tu yutskíintaj le pak' yaan aktáan ti' u yotocho'. Tu tséele' ti' ku meyaj ka'ach Atús u hijo Asabneyai', leti'e' tu yutskíintaj junp'éel parte ti' le pak'o'.

11 Malkiya u hijo Arim[f] yéetel Asub u hijo Paat-moabe'[g] tu yutskíinto'ob uláak' junp'éel parte ti' le pak'o' bey

CAP 3

a Ne 12:10 Ne 13:4, 28
b Jn 5:2
c Ne 12:30
d Ne 12:38, 39
e Jer 31:38 Zac 14:10
f Esd 2:1, 34
g 2Cr 33:1, 14 Sof 1:10
h Ne 2:7, 8
i Esd 8:33 Ne 3:21
j Ne 3:30 Ne 6:17, 18
k Ne 3:27 Am 1:1

Columna 2

a Ne 12:38, 39
b 2Sa 21:2
c Jos 18:21, 26 2Cr 16:6 Jer 40:6
d Gé 15:18
e Ne 12:38
f Esd 2:1, 32
g Esd 2:1, 6

3:7 * Wa «tuláak' u tséel le Éufrateso'».

xan le ku k'aaba'tik u Torreil le Horno'obo'.[a] **12** Tu tséele' ti' ku meyaj ka'ach Salum u hijo Aloes, juntúul príncipe ku nu'uktik táanchumuk ti' u territorioil Jerusalén, leti'e' múul meyajnaj yéetel u hija'ob utia'al u yutskíintiko'ob junp'éel parte ti' le pak'o'.

13 Anún yéetel u kajnáalilo'ob Zanoaje'[b] tu yutskíinto'ob le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil táax lu'umo',[c] ka ts'o'ok u beetko'obe' tu ts'áajo'ob u joonajilo'ob, u cerradurailo'ob yéetel u trancailo'ob. Ku ts'o'okole' tu yutskíinto'ob kex 445 metros* ti' le pak'o', ka k'ucho'ob tak te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil le Ta'ano'.[d] **14** Malkiya u hijo Recab, juntúul príncipe ku nu'uktaj tu territorioil Bet-akereme'[e] tu yutskíintaj le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil le Ta'ano'. Ka ts'o'ok u yutskíintike' tu ts'áaj u joonajilo'ob, u cerradurailo'ob yéetel u trancailo'ob.

15 Salún u hijo Kolozé, juntúul príncipe ku nu'uktaj tu territorioil Mizpáe',[f] tu yutskíintaj le joonaj ku k'aaba'tik Joonaj tu'ux ku síijil ja'o'.[g] Ka ts'o'ok u beetke' tu techartaj, tu ts'áaj u joonajilo'ob, u cerradurailo'ob yéetel u trancailo'ob. Tu yutskíintaj xan u pak'il le u Tanqueil Ja'[h] yaan naats' ti' u Jardín le Reyo',[i] le parte tu yutskíinto' ku k'uchul tak te' Escalera[j] ku yéemel tak tu Kaajal Davido'.[k]

3:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «1,000 codos». Ilawil «Codo», página 2559.

CAP 3

a Ne 12:38

b Jos 15:20, 34 Ne 11:25, 30

c 2Cr 26:9

d Ne 2:13

e Jer 6:1

f Jos 18:21, 26

g Ne 2:14 Ne 12:37

h Isa 22:9

i Jer 39:4

j Ne 12:37

k 2Sa 5:7

Columna 2

a Jos 15:20, 58 2Cr 11:5-7

b 1Re 2:10 2Cr 16:13, 14

c Ne 2:14

d Jos 15:20, 44

e Esd 2:1, 40

f 2Cr 26:9 Ne 3:24

g Esd 10:28, 44

h Ne 3:1 Ne 13:4

16 Ka ts'o'ok leti'e', Nehemías u hijo Azbuk, juntúul príncipe ku nu'uktik táanchumuk ti' u territorioil Bet-zure'[a] tu yutskíintaj le pak' yaan entre le lugar ku k'aaba'tik u Muknalo'ob Davido',[b] lela' ku k'uchul tak te' tu'ux beeta'an le pilao'[c] bey xan tak te' lugar ku k'aaba'tik u Yotoch mu'uk'a'an máako'obo'.

17 Ka ts'o'ok leti'e', le levita'obo' tu yutskíinto'ob junp'éel parte ti' le pak'o'. Juntúul ti' leti'obe' Reúm u hijo Baní, yéetel tu tséele' ti' ku meyaj Asabías, juntúul príncipe ku nu'uktik chúumuk ti' u territorioil Keilá.[d] Leti'e' tu yutskíintaj le pak' unaj u yutskíinta'al tumen le máaxo'ob kaja'ano'ob tu territorioo'. **18** Ka ts'o'ok leti'e', u suku'uno'obe' tu yutskíinto'ob junp'éel parte ti' le pak'o'. Tu beeto'ob yáanal u nu'uktaj Bavay u hijo Enadad, juntúul príncipe ku nu'uktik chúumuk ti' u territorioil Keilá.

19 Tu tséele' ti' ku meyaj ka'ach Ézer u hijo Jesúa,[e] juntúul príncipe ku nu'uktaj tu territorioil Mizpá. Leti'e' táan ka'ach u yutskíintik uláak' junp'éel parte ti' le pak'o', le yaan aktáan ti' le lugar tu'ux ku líi'sa'al u nu'ukulilo'ob ba'ate'el yaan te' Columnao'.[f]

20 Ka ts'o'ok leti'e', Baruk u hijo Zabaye'[g] tu ts'áaj u yóol meyaje' ka tu yutskíintaj uláak' junp'éel parte ti' le pak'o', desde te' Columnao' tak tu yookbal u yotoch Eliasib[h] u maas nojchil le sacerdote'obo'.

21 Ka ts'o'ok leti'e', Meremot[a] u hijo Uriya, u hijo Akoze', tu yutskíintaj uláak' junp'éel parte ti' le pak'o', desde tu yookbal u yotoch Eliasib tak tu xuul u yotoch Eliasib.

22 Ka ts'o'ok leti'e', le sacerdote'ob kaja'ano'ob tu territorioil Jordáno',*[b] tu yutskíinto'ob junp'éel parte ti' le pak'o'. **23** Ka ts'o'ok leti'obe', Benjamín yéetel Asube' tu yutskíinto'ob junp'éel parte ti' le pak'o', le yaan aktáan ti' u yotocho'obo'. Ka ts'o'ok leti'obe', Azarías u hijo Maaseya, u hijo Ananíae' tu yutskíintaj le pak' yaan naats' ti' u yotocho'. **24** Ka ts'o'ok leti'e', Binuy u hijo Enadade' tu yutskíintaj uláak' junp'éel parte ti' le pak'o', desde tu yotoch Azarías yéetel ku k'uchul tak te' Columnao'[c] bey xan tak te' esquinao'.

25 Ka ts'o'ok leti'e', Palal u hijo Uzaye' tu yutskíintaj junp'éel parte ti' le pak'o', le yaan aktáan ti' le Columnao' yéetel naats' ti' le torre ku jóok'ol tu Yotoch* le Reyo',[d] le yaan maas ka'analo', yéetel parte ti' le lugar ku k'aaba'tik Táankab tu'ux ku kanáanta'al máako'.[e] Ka ts'o'ok leti'e', Pedaya u hijo Paróse'[f] tu yutskíintaj junp'éel parte ti' le pak'o'.

26 Le máaxo'ob ku meyajo'ob te' templo*[g] kaja'ano'ob ka'ach te' lugar ku k'aaba'tik Ofelo',[a] tu yutskíinto'ob junp'éel parte ti' le pak'o', k'ucho'ob aktáan ti' le joonaj yaan lak'in* ku k'aaba'tik u Joonajil Ja'o'[b] bey xan ti' le torre tiip'il ti' le pak'o'.

27 Ka ts'o'ok leti'obe', le tekoíta'obo'[c] tu yutskíinto'ob uláak' junp'éel parte ti' le pak'o', desde le yaan aktáan ti' le nojoch torre tiip'il ti' le pak'o' tak le yaan tu pak'il Ofelo'.

28 Le sacerdote'obo' tu yutskíinto'ob junp'éel parte ti' le pak'o', le yaan maas ka'anal ti' le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Tsíimino'obo'.[d] Cada juntúule' tu yutskíintaj le pak' yaan aktáan ti' u yotocho'.

29 Ka ts'o'ok leti'obe', Sadok[e] u hijo Imere', tu yutskíintaj le pak' yaan aktáan ti' u yotocho'.

Ka ts'o'ok leti'e', Semaya u hijo Sekanías le máax kanáantik le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Lak'ino'[f] tu yutskíintaj junp'éel parte ti' le pak'o'.

30 Ka ts'o'ok leti'e', Aananías u hijo Selemías yéetel Anún u sexto hijo Zalafe' tu yutskíinto'ob uláak' junp'éel parte ti' le pak'o'.

Ka ts'o'ok leti'e', Mesulam[g] u hijo Berekíase' tu yutskíintaj le pak' yaan aktáan ti' u yotocho'.*

31 Ka ts'o'ok leti'e', Malkiya juntúul máax meyajtik oroe' tu yutskíintaj junp'éel parte ti' le pak'o', desde te'

3:22 * Uláak' bix u traducirta'ale' «te' territorio yaan naats'o'». **3:25** * Wa «Palacio». **3:26** * Wa «Le netineo'ob». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob». Ilawil «Netineo», página 2573.

3:26 * Wa «este». **3:30** * Wa «u cuartoo'».

CAP 3

a Esd 8:33

b Gé 13:10

c Ne 3:19

d 2Sa 5:11
Ne 12:37

e Jer 37:21

f Esd 2:1, 3

g Jos 9:3, 27
1Cr 9:2
Esd 2:43-54
Esd 8:17, 20

Columna 2

a 2Cr 27:1, 3
2Cr 33:1, 14
Ne 11:21

b Ne 8:1
Ne 12:37

c Ne 3:5

d Jer 31:40

e Ne 13:13

f 1Cr 9:17, 18

g Ne 6:17, 18

naj tu'ux kaja'an le máaxo'ob ku meyajo'ob te' temploo'*[a] bey xan te' tu'ux yaan le comerciante'obo', le yaan aktáan ti' le joonaj ku k'aaba'tik Joonaj utia'al xaak'al tak te' cuarto yaan te' techoo', le beeta'an tu esquinail le pak'o'.

32 Le máaxo'ob meyajtik oro bey xan le comerciante'obo' tu yutskíinto'ob junp'éel parte ti' le pak'o', ku káajal desde te' cuarto yaan te' techoo', le beeta'an tu esquinail le pak'o', yéetel ku k'uchul tak te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Tamano'obo'.[b]

4 Chéen p'elak tu yojéeltil Sanbalat[c] táan k-jel líi'sik u ba'pak'ilo'ob le kaajo' p'u'uji yéetel sen ts'íikilnaji,* ts'o'ole' jo'op' u burlarkuba ti' le judío'obo'. **2** Leti'e' tu ya'alaj tu táan u suku'uno'ob yéetel tu táan u ejércitoil Samaria: «¿Ba'ax táan u beetik le óotsil judío'obo'? ¿T'u juunalo'ob wa ken u beeto'ob le meyajo'? ¿Yaan wa u k'ubko'ob sacrificio'ob? ¿Yaan wa u ts'o'oksiko'ob le meyaj ti' junp'éel k'iino'? ¿Yaan wa u ka'a kuxkíintiko'ob le tuunicho'ob ela'ano'ob yano'ob te' tu'ux nikikbal le escombroo'?».[d]

3 Te' súutuko' Tobías[e] le ammonita,[f] le máax wa'alakbal tu tséelo' tu ya'alaj: «Wa ka na'akak juntúul ch'omak tu yóok'ol le pak' ku beetko'obo' je'el u níikil le tuunicho'obo'».

3:31 * Wa «le netineo'obo'». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob». **4:1** * Wa «k'uuxilnaji».

CAP 3

a Ne 3:26

b Ne 3:1
Jn 5:2

CAP 4

c Ne 2:10
Ne 6:1, 2
Ne 13:28

d Ne 4:10

e Ne 2:19

f Ne 13:1, 2

Columna 2

a Sl 123:3

b Sl 79:12

c Jer 18:23

d Ne 4:3

e Ne 2:19

f Jos 13:2, 3
Ne 13:23

4 In Dios, u'uy bix u taasko'ono'ob mix ba'alil.[a] Beet u suut tu yóok'olo'ob le ba'ax ku ya'aliko'obo'.[b] K'ubo'ob tu k'ab u enemigo'ob utia'al ka bisa'ako'ob táanxel lu'umil. **5** Ma' a chéen ilik le ba'axo'ob ma' ma'alobtak ku beetko'obo' mix a tupik u k'ebano'ob,[c] tumen ts'o'ok u ya'aliko'ob ba'al ti' le máaxo'ob ku meyajo'obo'.

6 To'one' seguernaj k-beetik le pak'o', le o'olal t-nupaj tuláakal u ba'pak'ilo'ob le kaaj tak táanchumuk u ka'anlilo'. Le kaajo' seguernaj u meyaj yéetel tuláakal u puksi'ik'al.

7 Sanbalat, Tobías,[d] le árabe'ob,[e] le ammonita'ob yéetel le asdodita'obo'[f] tu yojéelto'ob táan u avanzar u yutskíinta'al u ba'pak'ilo'ob Jerusalén bey xan táan u bu'ut'ul tuláakal u joolilo'ob. Leti'obe' sen p'u'ujo'ob chéen p'elak tu yojéeltilo'ob. **8** Leti'ob túune' tu much'uba'obe' ka tu ch'a'tuklo'ob u taalo'ob ba'ate'el tu contra Jerusalén, lela' chéen utia'al u beetko'ob u yantal problemas. **9** Pero to'one' orarnajo'on ti' k-Dios yéetel t-ts'áaj máako'ob de k'iin yéetel de áak'ab utia'al u kanáantko'ono'ob ti' leti'ob.

10 Chéen ba'ale' u kajnáalilo'ob Judáe' jo'op' u ya'aliko'ob: «Ts'o'ok u lúubul u muuk' le máaxo'ob ku meyajo'obo', ts'o'ole' ya'ab escombro yaan, mix bik'in kun páajtal k-beetik u ba'pak'ilo'ob le kaajo'».

11 Ts'o'ole' k-enemigo'obe' seguernaj u ya'aliko'ob: «Mix ken u yojéelto'ob yéetel mix

ken u ts'áa'ob cuenta le kéen ookko'on chúumuk ti' leti'ob, le kéen ts'o'okke' yaan k-kíimsko'ob yéetel yaan k-je'elsik le meyajo'».

12 Le kéen taalak ka'ach le judío'ob kaja'ano'ob naats' ti' leti'obo', ma' tu xu'ulul u ya'aliko'obto'on:* «Yaan u taalo'ob t-contra ti' tuláakal dirección».

13 Le o'olale' tin wa'akúuntaj máako'ob paachil ti' le pak'o' utia'al u kanáantko'ob le tu'ux maas kabalo', le tu'ux maas chéen ch'a'abil je'el k-atacarta'alo'. T'in much'kíinto'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'ob. Leti'obe' u ch'a'amo'ob u espada'ob, u lanza'ob yéetel u flecha'ob. **14** Le ka tin wilaj saajko'obe' tu séeba'anil líik'ene' ka tin wa'alaj ti' le ts'uulo'ob[a] yéetel ti' le máaxo'ob ku nu'uktajo'obo' bey xan ti' le u maasil le kaajo': «Ma' a ch'a'ike'ex saajkil ti' leti'ob.[b] Ma' u tu'ubulte'exe' Jéeobae' jach nojoch u poder yéetel ku beetik nukuch ba'alo'ob ku beetik u ja'ak'al u yóol máak.[c] Ba'atelnene'ex tu yo'olal a suku'une'ex, a hijo'ex, a hija'ex, a watane'ex yéetel tu yo'olal a wotoche'ex».

15 Le ka tu yu'ubaj k-enemigo'ob ts'o'ok k-ojéeltik le ba'ax ku tuklik u beetko'obo' yéetel ts'o'ok u ju'ubul tumen u jaajil Dios le ba'ax ku tuklik u beetko'obo', tuláaklo'one' suunajo'on te' meyaj utia'al k-utskíintik le pak'o'obo'. **16** Desde te' k'iin je'elo' táanchumuk ti' in j-meyajo'obe' táan ka'ach u yutskíintiko'ob le pak'o'obo',[a] yéetel uláak' táanchumuke' u ch'a'amo'ob ka'ach u lanza'ob, u escudo'ob, u flecha'ob yéetel u takmo'ob u nook'il u ba'atelo'ob. Le príncipe'ob[b] xano' ti' wa'alakbalo'ob ka'ach paachil ti' le u kajnáalilo'ob Judá **17** táan u beetko'ob le pak'o'obo'. Le máako'oba' táan ka'ach u meyajo'ob yéetel junts'íit u k'abo'ob, yéetel uláak' junts'íit u k'abo'obe' u ch'a'amo'ob ka'ach u nu'ukulil u ba'atelo'ob. **18** Cada juntúul ti' le máaxo'ob ku meyajo'obo' u k'axnak'maj ka'ach junp'éel espada mientras táan u meyaj. Le máax kun ustik le baako'[c] tia'an ka'ach tin tséele'.

19 Ka ts'o'oke' tin wa'alaj ti' le ts'uulo'ob yéetel ti' le máaxo'ob ku nu'uktajo'obo' bey xan ti' le u maasil u kajnáalilo'ob le kaajo': «Jach nojoch le meyajo'. K'i'itpaja'ano'on yóok'ol le pak'o', ma' múuch' yanilo'oni'. **20** Le kéen a wu'uye'ex u yusta'al le baako' taalake'ex te' tu'ux yano'on to'ono'. K-Dios kun ba'ate'el t-o'olal».[d]

21 Le o'olal táanchumuk ti' to'one' seguernaj u meyaj, mientras uláak' táanchumuke' u ch'a'amaj u lanza'ob, bey k-beetik desde ken tíip'ik k'iin tak ken áak'abchajak le ts'o'ok tak u chíikpajal le estrella'obo'. **22** Te' k'iino'ob je'elo' tin wa'alaj ti' le kaajo': «Le xiibo'ob yéetel le máaxo'ob áantko'obo' unaj u máansko'ob áak'ab

CAP 4

a Ne 13:17

b Nú 14:9
Dt 20:3
Jos 1:9

c Dt 7:21
Dt 10:17

Columna 2

a Ne 5:16

b Ne 11:1

c Nú 10:9
2Cr 13:12

d Dt 1:30
Jos 23:10

4:12 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez u téenel ku ya'aliko'obto'on».

tu kaajil Jerusalén. Leti'obe' yaan u kanáantko'ono'ob de áak'ab yéetel yaan u meyajo'ob de k'iin». **23** Le o'olale' mix teen, mix in suku'uno'ob yéetel mix le máaxo'ob ku kanano'ob[a] yano'ob tin tséelo' ma' t-k'exaj k-nook'i'. Cada juntúul ti' to'one' tia'an ka'ach u nu'ukulil u ba'ate'el tu x-no'oj k'abe'.

5 Chéen ba'ale' le xiibo'ob yéetel u yatano'obo' jo'op' u sen quejarkuba'ob tu contra u yéet judíoilo'ob.[b] **2** Jujuntúul ti' leti'obe' táan ka'ach u ya'aliko'ob: «To'one' ya'ab k-paalal. K'a'abéet k-kaxtik ba'al k-jaant utia'al u seguer k-kuxtal». **3** Uláak'o'obe' táan ka'ach u ya'aliko'ob: «Táan k-ts'áaik k-otoch bey junp'éel garantía utia'al k-kaxtik ba'al k-jaant te' k'iino'ob jach mina'an ba'al jaantbilo', táan k-ts'áaik xan le tu'ux k-pak'maj uvao' bey xan le u maasil lu'um tu'ux k-paak'alo'». **4** Uláak'o'ob xane' táan ka'ach u ya'aliko'ob: «Utia'al u páajtal k-bo'otik le impuesto ku ya'alik le reyo', ts'o'ok k-k'áatik taak'in tu yo'olal le tu'ux k-pak'maj uvao' bey xan tu yo'olal le u maasil lu'um tu'ux k-paak'alo'.[c] **5** To'one' beyo'on je'ex k-suku'uno'obe', k-éet k'i'ik'elo'ob yéetel k-éet bak'elo'ob.* Mina'an u jela'anil k-paalal ti' u paalalo'ob, kex beyo' to'one' k'a'abéet k-k'ubik k-hijo'ob yéetel k-hija'ob utia'al u beetik u esclavoilo'ob. Yaan tak jujuntúul ti' k-hija'obe' ts'o'ok u káajal u beetik u esclavailo'ob.[a] Chéen ba'ale' ma' tu páajtal k-beetik mix ba'al utia'al u xu'ulul le ba'ax táan u yúuchlo' tumen le tu'ux k-pak'ik uva yéetel le u maasil lu'um tu'ux k-paak'alo' tia'an tu k'ab uláak' máako'obe'».

6 Ka tin wu'uyaj táan u quejarkuba'ob yéetel jach jaaj ba'ax ku ya'aliko'obe', tene' sen p'u'ujen. **7** Ka ts'o'ok in jach tuklik le ba'ax táan u yúuchlo', binen tu táan le ts'uulo'ob yéetel le máaxo'ob ku nu'uktajo'obo' ka tin wa'alajti'ob: «Cada juntúul ti' te'exe' táan a exigirke'ex ka bo'ota'akte'ex interés tumen le máaxo'ob jach a suku'une'exo'».[b]

Tu yo'olal leti'obe' tin beetaj junp'éel nojoch asamblea. **8** Tene' tin wa'alajti'ob: «Tak tu'ux ku páajtale' ts'o'ok k-manik k-suku'uno'ob, le k-éet judíoilo'ob kona'ano'ob ka'ach ti' uláak' kaajo'obo'. Beora túuna', ¿yaan wa a konke'ex le máaxo'ob jach a suku'une'ex[c] utia'al k-ka'a maniko'obo'?». Ka tu yu'ubo'ob lelo' tu makaj u chi'ob yéetel ma' tu ya'alo'ob mix ba'ali'. **9** Ka ts'o'oke' tin wa'alajti'ob: «Le ba'ax ka beetke'exo' ma' ma'alobi'. ¿Ma' wa unaj a xíimbale'ex te' bej uts tu t'aan Dios[d] utia'al ma' u ya'ala'alto'on ba'al tumen le kaajo'ob p'ekmilo'ono'? **10** Teen, in suku'uno'ob yéetel le máaxo'ob ku meyajo'ob ti' teno' táan k-ts'áaik taak'in u majáanto'ob yéetel ba'al u jaanto'ob x-ma' interésil.

CAP 4

a Ne 13:19

CAP 5

b Dt 15:9

c Dt 28:15, 33
Ne 9:36, 37

Columna 2

a Éx 21:7
Dt 15:12

b Éx 22:25
Dt 23:19
Sl 15:5
Eze 22:12

c Le 25:35
Dt 15:7, 8
Jer 34:8, 9

d Le 25:36
Ne 5:15

5:5 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'ex u bak'el k-suku'uno'obe' bey xan k-bak'elo'».

Te'ex xane' beete'ex uts u xu'ulul a cobrarke'ex interés.[a] **11** Desde bejla'e' beete'ex uts a sutke'exti'ob le lu'umo'ob tu'ux ku paak'alo'obo',[b] le tu'ux u pak'mo'ob uvao', le tu'ux u pak'mo'ob olivoo', u yotocho'ob bey xan u uno por cientoil* le ba'axo'ob táan a cobrarke'ex u interésil ti'oba': le taak'ino', le janalo', le túumben vino yéetel le aceiteo'».

12 Leti'ob túune' tu ya'alo'ob: «Yaan k-sutikti'ob le ba'alo'oba' yéetel ma' ken k-k'áatti'ob mix ba'al. Yaan k-beetik jach je'ex ts'o'ok a wa'aliko'». Ka ts'o'oke' tene' tin t'anaj le sacerdote'obo' ka tin beetaj u jurartik le máako'ob yaan u beetko'ob je'ex ts'o'ok u ya'aliko'obo'. **13** Ts'o'ole' tin tíitaj u plieguesil in nook'e' ka tin wa'alaj: «Bey kun tíitbil tumen Dios je'el máaxak ma' u ts'o'okbesik le ba'ax ts'o'ok u prometerko'. Yaan u lu'sa'al tu yotoch tumen Dios yéetel yaan u lu'sa'al tuláakal ba'ax yaanti', hasta u p'áatal jach mix ba'al yaanti'e'». Ka ts'o'oke' tuláakal le much'ukbalo'obo' tu ya'alo'ob: «¡Ka béeyak!».* Ka ts'o'oke' tu alabarto'ob Jéeoba, yéetel le kaajo' tu beetaj le ba'ax tu prometerto'.

14 Ku ts'o'okole' desde le k'iin ka tu ts'áajen le rey utia'al in beetik in gobernadoril[c] tu lu'umil Judá, desde te' año 20[d] tak te' año 32[e] táan u gobernar Artajerjeso',[f] tu-

5:11 * Lela' u uno por cientoil cada mes. **5:13** * Wa «¡Amén!».

CAP 5

a Eze 18:5, 8

b Ne 5:3

c Ne 10:1

d Ne 2:1

e Ne 13:6

f Esd 8:1

Columna 2

a 1Co 9:14, 15
2Te 3:8

b 2Co 11:9
2Co 12:14

c Ne 5:9

d Hch 20:33
2Co 12:17

láakal le 12 añosa' mix teen, mix in suku'uno'ob t-jaantaj le janal unaj u ts'a'abal ti' le gobernadoro'.[a] **15** Pero le máaxo'ob tu beetaj u gobernadorilo'ob antes ti' teno', tu sen ts'áajo'ob u kuuch le kaajo'. Sáamsamale' ku ch'a'iko'ob ka'ach 456 gramos* plata utia'al u maniko'ob vino bey xan ba'al u jaanto'ob. Ts'o'ole' le máaxo'ob ku meyajo'ob ti' leti'obo' tu beeto'ob u mu'yaj# le kaajo', chéen ba'ale' tene' ma' tin beetaj beyo'[b] tumen kin respetartik ba'ax ku ya'alik Dios.[c]

16 Tene' táakpajen xan utia'al u yutskíinta'al u ba'pak'ilo'ob le kaaja', yéetel mix junp'éel lu'um t-ch'a'aj.[d] Tuláakal in j-meyajo'obe' ti' much'ukbalo'ob ka'ach utia'al meyaji'. **17** Tin mesae' ti' ka'ach ku janal 150 judío'obi', ti' xan ku janal le máaxo'ob ku nu'uktajo'obo' bey xan le j-táanxel lu'umilo'ob ku taalo'ob tu'ux yano'ono'. **18** Sáamsamal ka'ach táan u prepararta'al ti' teen* juntúul toro, seis tamano'ob t'a'ajtako'ob yéetel jejeláas ch'íich'o'ob utia'al jaantbil, yéetel juntéen cada diez díase' yaanto'on ka'ach jejeláas vino yéetel yaan ka'ach suficientei'. Kex beyo' tene' mix juntéen tin k'áataj ka ts'a'abakten le janal unaj u ts'a'abal ti' le gobernadoro', tumen aal u kuuch le kaajo'.

5:15 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «40 siclos». Ilawil «Siclo», página 2580. # Wa «u sufrir». **5:18** * Wa «le ba'ax ku prepararta'alo' ti' teen ku ch'a'abal».

19 In Dios, ma' a tu'ubsiken. Bendecirten tu yo'olal tuláakal le ba'ax ts'o'ok in beetik yo'olal le kaaja'.[a]

6 Chéen p'el a'ala'abik ti' Sanbalat, ti' Tobías,[b] ti' Guésem le árabe[c] yéetel ti' u maasil k-enemigo'ob ts'o'ok in jel beetik u ba'pak'ilo'ob[d] le kaaj yéetel mix junp'éel jool p'aatle' (kex te' k'iino'ob je'elo' ma' in ts'áa ka'ach u joonajilo'ob le kaajo'),[e] **2** Sanbalat yéetel Guéseme' tu séeba'anil tu túuxto'ob a'albilten lela': «Ko'oten ka k-múul ch'a'tukult ba'ax k'iin ken k-much'ba ti' le mejen kaajo'ob yaan tu Táax Lu'umil Onóo».[f] Pero chéen taak ka'ach u beetko'obten loob. **3** Le o'olal tene' tin túuxtaj a'albilti'ob: «Ma' kun páajtal in taal tumen nojoch le meyaj táan in beetko'. Wa kin p'atik le meyaj utia'al in bin ta wiknale'exo' yaan u je'elel le meyajo'». **4** Leti'obe' kantéen tu túuxto'ob a'albilten jach lo mismo, cada juntéen xane' lo mismo tin núukajti'ob.

5 Sanbalat túune' tu túuxtaj juntúul u j-meyaj yéetel le mismo mensajeo', lela' u cinco u téenelo', le j-meyajo' u ch'a'amaj junp'éel carta je'ek'ab yanil. **6** Le cartao' ku ya'alik: «Ichil le kaajo'obo' táan u ya'ala'ale' teech yéetel le judío'obo' táan bin a tuklike'ex a líik'le'ex tu contra le reyo',[g] lelo' bey xan u ya'alik Guésem.[h] Le o'olal táan bin a beetik u ba'pak'ilo'ob le kaajo'. Ku ya'ala'ale' teech ken a beetaba u reyo'ob. **7** Ts'o'ok bin xan a ts'áaik profeta'ob utia'al u t'aano'ob ta wo'olal ti' tuláakal Jerusalén, leti'obe' ku ya'aliko'ob: ¡Yaan juntúul rey tu lu'umil Judá!». Le ba'alo'oba' je'el u k'uchul u yojéelt le reyo'. Le o'olal ma'alob ka taalakech utia'al k-múul tsikbaltik ba'ax ken k-beete».

8 Chéen ba'ale' tene' tin túuxtaj a'albilti': «Mix junp'éel ti' le ba'alo'ob ka wa'alik táan u yúuchlo', chéen teech inventartik». **9** Utia'al u xu'ulul k-beetik le meyajo' mantats' ka'ach taak u sajakkúuntko'ono'ob tumen ku tukliko'ob: «Beyo' yaan u desanimaro'ob u beeto'ob le meyajo'.* Yaan u xu'ulul u beeta'al le meyajo'».[a] Le o'olal beoraa' tene' táan in k'áatiktech ka a ts'áa in muuk'.#[b]

10 Ka ts'o'oke' binen tu yotoch Semaya u hijo Delayá, u hijo Meetabel mientras u k'almuba ka'ach tu yotoch, leti'e' tu ya'alajten: «Ko'ox ch'a'tuklik ba'ax hora je'el u páajtal k-ilikba te' temploo', tu yotoch u jaajil Dioso'. Le kéen ts'o'okke' k-k'alik u joonajilo'ob le temploo' tumen leti'obe' yaan u taal u kíimsecho'ob, de áak'ab ken taalak u kíimsecho'ob». **11** Chéen ba'ale' tene' tin wa'alaj: «¿Unaj wa in púuts'ul kex teen le gobernadoro'? ¿Ma' wa je'el u kíimsa'al juntúul máax je'ex teen wa ka okok te' temploo'?[c] ¡Junpu-

CAP 5

a Ne 13:14
Sl 18:24
Isa 38:3
Mal 3:16

CAP 6

b Ne 2:10
Ne 4:3

c Ne 2:19
Ne 4:7

d Da 9:25

e Ne 3:1, 3

f 1Cr 8:12
Ne 11:31, 35

g Esd 4:14, 15

h Ne 2:19

Columna 2

a Esd 4:4

b Sl 68:35
Sl 138:3
Isa 41:10

c Nú 1:51
Nú 18:7
2Cr 26:18, 19

6:9 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u ch'úukul u k'abo'ob utia'al le meyajo'». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u muuk' in k'abo'ob».

li' ma' kin ookli'!». **12** Teen túune' tin ts'áa cuenta ma' Dios túuxtmil le profetao', ba'axe' Tobías yéetel Sanbalat[a] contratart utia'al ka u tusen. **13** Leti'e' contratarta'ab utia'al ka u sajakkúunten yéetel utia'al in k'ebantal, beyo' je'el u káajal u t'aano'ob k'aas tin wo'olale' yéetel je'el u yantal ba'ax o'olal u burlarkeno'obe'.

14 In Dios, ma' a tu'ubsik Tobías[b] yéetel Sanbalat mix le ba'axo'ob ku beetko'obo', ma' a tu'ubsik xan Noadías le profetisao', mix u maasil profeta'obo' tumen leti'obe' mantats' táan ka'ach u yilko'ob u sajakkúuntkeno'ob.

15 U ba'pak'ilo'ob túun le kaajo' ts'o'oksa'ab tu k'iinil 25 ti' u mesil Elul,* 52 días tu bisaj.

16 Le máaxo'ob p'ekmilo'on yéetel le kaajo'ob yano'ob t-ba'pacho' chéen p'el tu yu'ubilo'ob yéetel tu yililo'ob ts'o'ok le meyajo', jach su'lakchajo'ob[c] tumen tu ts'áajo'ob cuenta áanta'abo'on tumen k-Dios utia'al k-beetik le meyajo'. **17** Te' k'iino'ob je'elo' le ts'uulo'ob[d] yaan Judáo' táan ka'ach u túuxtiko'ob ya'ab carta'ob ti' Tobías, leti' xane' táan ka'ach u núukikti'ob. **18** Ya'ab ti' u kajnáalilo'ob Judáe' tu apoyarto'ob Tobías tumen leti'e' u ja'an Sekanías, u hijo Araj.[e] Ts'o'ole' Jeyoanán u hijo Tobíase' ts'oka'an ka'ach u beel yéetel u hija Mesulam[f] u hijo Berekías. **19** Mantats' ka'ach ku ya'aliko'obten ba'alo'ob ma'alobtak tu yo'olal Tobías, le kéen ts'o'okke' ku bin u tsikbalto'obti' le ba'axo'ob kin wa'aliko'. Tobías túune' ku túuxtikten carta'ob utia'al u sajakkúuntken.[a]

7 Chéen p'el ts'o'okik u jel líi'sa'al u ba'pak'ilo'ob[b] le kaajo' ka tin ts'áaj u joonajilo'ob.[c] Ka ts'o'oke' yéeya'ab le máaxo'ob kun kanáantko'ob le joonajo'obo',[d] le máaxo'ob kun k'aayo'obo',[e] ts'o'ole' ka kaxta'ab le levita'obo'.[f] **2** Lela' leti'e máaxo'ob tin ts'áaj utia'al nu'uktaj tu kaajil Jerusaléno': Ananí[g] in suku'un bey xan Ananías, le u jefeil le nuxi' naj ka'anal u pak'ilo'obo',[h] tumen jach je'el u páajtal u confiar máak ti' leti'e' yéetel tumen ku adorartik u jaajil Dios,[i] ma' bey je'ex uláak' máako'obe'. **3** Ka ts'o'oke' tin wa'alajti'ob: «U joonajilo'ob u kaajil Jerusaléne' unaj u je'ek'abta'al hasta u chokotal k'iine'. Mientras ti' wa'alakbal le máaxo'ob kanáantik le joonajo'obo' unaj u k'aliko'ob le joonajo'obo' yéetel unaj u ts'áaiko'ob u trancailo'ob. Ichil u kajnáalilo'ob Jerusalén xane' yéeye'ex máaxo'ob kun kanáantik le kaajo', yano'obe' unaj u yantalo'ob le tu'ux ken a wa'ale'exti'obo', yéetel uláak'o'obe' unaj u yantalo'ob aktáan ti' u yotocho'ob». **4** Kex nojoch le kaajo' chéen junp'íit máako'ob yano'ob ichil[j] yéetel ma' jel beeta'ak le najo'obo'.

5 In Diose' tu ts'áaj tin puksi'ik'al ka in much' le

CAP 6
a Ne 2:10
b Ne 4:3, 4
c Ne 4:7 Sl 129:5
d Ne 5:7
e Esd 2:1, 5
f Ne 3:4

Columna 2
a Ne 6:9 Ne 6:10, 13

CAP 7
b Ne 2:17 Ne 6:15 Da 9:25
c Ne 3:1, 6, 13
d 1Cr 26:1 Esd 2:1, 42
e 1Cr 9:33 Esd 2:1, 41
f Esd 3:8
g Ne 1:2
h Ne 2:8
i Ne 5:15
j Ne 11:1

6:15 * Ilawil página 2562.

ts'uulo'obo', le máaxo'ob ku nu'uktajo'obo' bey xan u kajnáalilo'ob le kaajo' utia'al u ts'íibta'al u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'ob.[a] Te' k'iino'obo' tin kaxtaj le libro tu'ux ts'íibta'an u k'aaba' le máaxo'ob yáax suunajo'obo', ts'íibta'an u k'aaba'ob según ti' ba'ax familiail u taalo'ob. Lela' leti'e ba'ax tin wilaj ts'íibta'an te' libroo':

6 Lela' leti'e máako'ob luk'o'ob te' tu'ux bisa'ano'ob[b] ka'ach tumen Nabucodonosor[c] u reyil Babiloniao', le máako'oba' ka máan k'iine' suunajo'ob Jerusalén yéetel Judá, cada juntúule' suunaj tu kaajal.[d] **7** Leti'obe' taalo'ob yéetel Zorobabel,[e] Jesúa,[f] Nehemías, Azarías, Raamías, Naamaní, Mardoqueo, Bilsán, Mispéret, Bigvay, Neúm yéetel Baanaj.

Tuláakal le xiibo'ob israelita'obo' leti'e je'elo'oba':[g] **8** u hijo'ob Paróse' 2,172 u túulal, **9** u hijo'ob Sefatíase' 372 u túulal, **10** u hijo'ob Araje'[h] 652 u túulal, **11** u hijo'ob Paat-moab[i] ku taalo'ob ti' u paalal Jesúa yéetel Joabe'[j] 2,818 u túulal, **12** u hijo'ob Elame'[k] 1,254 u túulal, **13** u hijo'ob Zatúe' 845 u túulal, **14** u hijo'ob Zakaye' 760 u túulal, **15** u hijo'ob Binuye' 648 u túulal, **16** u hijo'ob Bebaye' 628 u túulal, **17** u hijo'ob Azgade' 2,322 u túulal, **18** u hijo'ob Adonikame' 667 u túulal, **19** u hijo'ob Bigvaye' 2,067 u túulal, **20** u hijo'ob Adíne' 655 u túulal, **21** u hijo'ob Ater, le máaxo'ob ku taalo'ob ti' Ezequíaso' 98 u túulal, **22** u hijo'ob Asume' 328 u túulal, **23** u hijo'ob Bezaye' 324 u túulal, **24** u hijo'ob Arife' 112 u túulal, **25** u hijo'ob Gabaóne'[a] 95 u túulal, **26** le xiibo'ob ku taalo'ob Belén yéetel Netofáo' 188 u túulal, **27** le xiibo'ob ku taalo'ob Anatoto'[b] 128 u túulal, **28** le xiibo'ob ku taalo'ob Bet-azmáveto' 42 u túulal, **29** le xiibo'ob ku taalo'ob Kiriat-jearim,[c] Kefirá yéetel Beeroto'[d] 743 u túulal, **30** le xiibo'ob ku taalo'ob Ramá yéetel Guebao'[e] 621 u túulal, **31** le xiibo'ob ku taalo'ob Mikmáso'[f] 122 u túulal, **32** le xiibo'ob ku taalo'ob Betel[g] yéetel Ayo'[h] 123 u túulal, **33** le xiibo'ob ku taalo'ob ti' le uláak' Neboo' 52 u túulal, **34** u hijo'ob le uláak' Elamo' 1,254 u túulal, **35** u hijo'ob Arime' 320 u túulal, **36** u hijo'ob Jericóe' 345 u túulal, **37** u hijo'ob Lod, Adid yéetel Onóe'[i] 721 u túulal, **38** u hijo'ob Senae' 3,930 u túulal.

39 Le sacerdote'obo'[j] leti'e je'elo'oba': u hijo'ob Jedayá ku taalo'ob ti' u paalal Jesúae' 973 u túulal, **40** u hijo'ob Imere' 1,052 u túulal, **41** u hijo'ob Pasjure'[k] 1,247 u túulal, **42** u hijo'ob Arime'[l] 1,017 u túulal.

43 Lela' leti'e levita'oba':[m] 74 u túulal u hijo'ob Jesúa, ku taalo'ob ti' Kadmiel,[n] ku taalo'ob ti' u paalal Odevá. **44** Lela' leti'e máaxo'ob ku k'aayo'oba':[o] 148 u túulal u hijo'ob Asaf.[p] **45** Lela' leti'e máaxo'ob ku kanano'oba':[q] u hijo'ob Salum, u hijo'ob Ater, u hijo'ob Talmón, u hijo'ob

CAP 7

a 1Cr 9:1 Esd 2:59, 62

b 2Re 24:12, 14 2Cr 36:17, 20 Jer 39:9 Jer 52:15, 28

c 2Re 25:1 Da 3:1

d Esd 2:1

e Esd 1:8, 11 Zac 4:9 Mt 1:12

f Esd 3:8 Esd 5:2 Ag 1:14 Zac 3:1

g Esd 2:2-35

h Ne 6:17, 18

i Esd 10:30, 44

j Esd 8:1, 9

k Esd 10:26, 44

Columna 2

a Jos 11:19 2Sa 21:2 Ne 3:7

b Jos 21:8, 18 Jer 1:1

c 1Sa 7:2

d Jos 18:25, 28

e Jos 18:21, 24

f 1Sa 13:5

g 1Re 12:32

h Jos 7:2

i Ne 6:2 Ne 11:31, 35

j Esd 2:36-39

k Esd 10:22, 44

l 1Cr 24:3, 8

m Esd 2:40

n Esd 3:9

o 1Cr 25:7 Esd 2:41

p 1Cr 6:31, 39

q Esd 2:42 Ne 7:1

Akub,[a] u hijo'ob Atitá yéetel u hijo'ob Sobay, 138 u túulal.

46 Lela' leti'e máaxo'ob ku meyajo'ob te' temploo':*[b] u hijo'ob Zijá, u hijo'ob Asufá, u hijo'ob Tabaot, **47** u hijo'ob Kerós, u hijo'ob Siyá, u hijo'ob Padón, **48** u hijo'ob Lebaná, u hijo'ob Agabá, u hijo'ob Salmay, **49** u hijo'ob Aanán, u hijo'ob Guidel, u hijo'ob Gaar, **50** u hijo'ob Reayá, u hijo'ob Rezín, u hijo'ob Nekodá, **51** u hijo'ob Gazam, u hijo'ob Uzá, u hijo'ob Paseáj, **52** u hijo'ob Besay, u hijo'ob Meunim, u hijo'ob Nefusesim, **53** u hijo'ob Bakbuk, u hijo'ob Akufá, u hijo'ob Arur, **54** u hijo'ob Bazlit, u hijo'ob Meidá, u hijo'ob Arsá, **55** u hijo'ob Barkos, u hijo'ob Sísara, u hijo'ob Temaj, **56** u hijo'ob Nezías yéetel u hijo'ob Atifá.

57 U hijo'ob u j-meyajo'ob Salomóne'[c] leti'e je'elo'oba': u hijo'ob Sotay, u hijo'ob Sofé-ret, u hijo'ob Peridá, **58** u hijo'ob Jaalá, u hijo'ob Darkón, u hijo'ob Guidel, **59** u hijo'ob Sefatías, u hijo'ob Atil, u hijo'ob Pokéret-azebaim yéetel u hijo'ob Amón. **60** U hijo'ob u j-meyajo'ob[d] Salomón yéetel le máaxo'ob ku meyajo'ob te' temploo'* tu chukaj 392 u túulal.

61 Yanchaj máaxo'ob ku taalo'ob Tel-méla, Tel-arsá, Kerub, Adón yéetel Imer ma' páajchaj u ye'esko'ob ti' ba'ax familiail u taalo'ob utia'al u yila'al de ke israelita'obi',[a] leti'e je'elo'oba': **62** u hijo'ob Delayá, u hijo'ob Tobías, u hijo'ob Nekodá, tuláaklo'obe' 642 u túulal. **63** Le sacerdote'obo' leti'e je'elo'oba': u hijo'ob Abaya, u hijo'ob Akoz,[b] u hijo'ob Barzilay, le máak tu ch'a'aj juntúul u hija Barzilay[c] le galaaditao', le o'olal jo'op' u t'a'anal yéetel u k'aaba' u suegro. **64** Leti'obe' jo'op' u kaxtiko'ob tu'ux ts'iibta'an u k'aaba'ob utia'al ka ila'ak máaxo'ob u láak'tsilo'ob, pero ma' kaxta'abi', le o'olal a'ala'ab ma' tu páajtal u beetik u sacerdoteilo'ob.*[d] **65** Le gobernadoro'*[e] tu ya'alajti'ob ma' unaj u jaantiko'ob le ba'alo'ob k'uba'ano'ob ti' Dioso'[f] hasta u kaxta'al le sacerdote je'el u páajtal u usartik le Urim yéetel le Tumim[g] utia'al u yojéelta'al máax je'el u páajtal u beetik u sacerdoteilo'.

66 Tuláakal le máaxo'ob suunajo'obo' 42,360 u túulal,[h] **67** aparte u esclavo'obo',[i] tuláaklo'obe' 7,337 xiibo'ob yéetel ko'olelo'ob, tu yiknalo'obe' yaan xan ka'ach 245 xiibo'ob yéetel ko'olelo'ob ku k'aayo'ob.[j] **68** Yaan xan ka'ach ti'ob 736 tsíimino'ob, 245 mula'ob, **69** 435

CAP 7

a 1Cr 9:2, 17 Ne 11:19 Ne 12:25

b Jos 9:3, 27 1Cr 9:2 Esd 2:43-54 Esd 2:58

c Esd 2:55-58 Ne 11:3

d Jos 9:3, 27 Ne 3:26

Columna 2

a Esd 2:59-63

b 1Cr 24:3, 10 Ne 3:21

c 2Sa 17:27-29 2Sa 19:31 1Re 2:7

d Nú 18:7

e Ne 8:9 Ne 10:1

f Le 2:3 Nú 18:8, 9

g Éx 28:30 1Sa 28:6

h Esd 2:64-67

i Le 25:44

j Éx 15:21 1Sa 18:6

7:46 * Wa «Le netineo'obo'». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob». **7:60** * Wa «le netineo'obo'». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob».

7:64 * Wa «ma' cha'ab u beetik u sacerdoteilo'obi' tumen ma' limpio yanilo'ob tu táan Diosi'». **7:65** * Wa «Le tirsatáo», bey u ya'alik ka'ach le persa'ob ti' u gobernadoril junp'éel territorioo'.

camello'ob yéetel 6,720 burro'ob.

70 Jujuntúul ti' u nuuktakil le familia'obo' yaan ba'ax tu ts'áajo'ob utia'al u beeta'al le meyajo'.[a] Le gobernadoro'* tu ts'áaj 8 kilos yéetel 400 gramos# oro, 50 nukuch taza'ob yéetel 530 nook'o'ob utia'al le sacerdote'obo',[b] tuláakal lela' tu ts'áaj te' tu'ux ku kanáanta'al le ba'alo'ob ko'ojtako'. **71** Jujuntúul ti' u nuuktakil le familia'obo' tu ts'áajo'ob 168 kilos* oro, bey xan junp'éel tonelada yéetel 254 kilos# plata, tuláakal lela' tu ts'áajo'ob te' tu'ux ku kanáanta'al le ba'alo'ob ko'ojtako'. **72** U maasil le kaajo' tu ts'áaj 168 kilos* oro, junp'éel tonelada yéetel 140 kilos# plata bey xan 67 nook'o'ob utia'al le sacerdote'obo'.

73 Ka ts'o'oke' le sacerdote'ob, le levita'ob, le máaxo'ob ku kanano'ob, le máaxo'ob ku k'aayo'ob,[c] le máaxo'ob ku meyajo'ob te' templo* bey xan u maasil israelita'obo' bino'ob tu kaajalo'ob. Bey túuno' tuláakal le israelita'obo'* bino'ob tu kaajalo'ob.[a] Tu yookbal le mes sieteo'[b] le israelita'obo' ts'oka'anili' u p'áatlo'ob tu kaajalo'obe'.[c]

8 Tuláakal le kaaj túuno' tu much'uba yéetel junp'éelili' tuukul te' k'íiwik yaan aktáan ti' le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Ja'o',[d] ts'o'ole' ka tu ya'alo'ob ti' Esdras[e]le escriba ka u taas u libroil u Ley Moisés,*[f] le ley u ya'almaj Jéeoba ti' u kaajil Israel ka u ts'o'okbeso'.[g] **2** Le o'olal tu yáax díail le mes sieteo',[h] Esdras le sacerdoteo' tu taasaj le Ley tu táan tuláakal le máaxo'ob u much'muba'obo',[i] tu táan le xiibo'ob, le ko'olelo'ob yéetel tu táan tuláakal le máaxo'ob je'el u páajtal u na'atko'ob le ba'ax kun a'albil ka'acho'. **3** Le tia'an tu táan le k'íiwik yaan aktáan ti' le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Ja'o' leti'e' tu k'a'am xokaj[j] le Ley desde temprano tak medio díao', tu xokaj u yu'ub le xiibo'ob, le ko'olelo'ob yéetel tuláakal le máaxo'ob je'el u páajtal u na'atko'obo'. Tuláakal le kaaj túuno' tu jach u'uyaj[k] le ba'ax ku ya'alik u libroil le Leyo'. **4** Esdras le escribao' wa'alakbal ka'ach yóok'ol junp'éel plataforma de che' beeta'an utia'al u meyaj te' k'iin je'elo', tu x-no'oj k'abe' ti' wa'alakbal ka'ach Matitías, Sema, Anaya, Urías, Ilquías yéetel Maaseya. Tu x-ts'íik k'abe' ti' wa'alakbal ka'ach Pedaya, Misael, Malkiya,[l] Asum, As-ba-

CAP 7

a Esd 2:68, 69

b Le 6:10

c Ne 7:1

Columna 2

a Ne 11:20

b Le 23:24, 27 1Re 8:2 Esd 3:1

c Esd 2:70

CAP 8

d Ne 3:26 Ne 12:37

e Esd 7:6

f Dt 31:9 Jos 1:8

g Le 27:34

h Le 23:24 1Re 8:2

i Dt 31:12 2Cr 17:8, 9 Mal 2:7

j Hch 13:15 Hch 15:21

k Hch 16:14 Hch 17:11

l Ne 12:40, 42

7:70 * Wa «Le tirsatáo'», bey u ya'alik ka'ach le persa'ob ti' u gobernadoril junp'éel territorioo'. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «1,000 dracmas». Le dracma ku ya'ala'al te'ela' igual u tojol yéetel le dárico persa de oroo', u aalile' 8.4 gramos. **7:71, 72** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «20,000 dracmas». **7:71** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «2,200 minas». Ilawil «Mina», página 2571. **7:72** # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «2,000 minas». **7:73** * Wa «le netineo'ob». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob».

7:73 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tuláakal Israel». **8:1** * Ilawil «U Ley Moisés», página 2586.

daná, Zacarías yéetel Mesulam.

5 Esdras túune' tu je'ek'abtaj le libro tu táan tuláakal le kaajo', leti'e' ti' yaan ka'ach ti' junp'éel lugar ka'anal yanile'. Mientras táan ka'ach u je'ek'abtik le libroo' tuláakal le kaajo' wa'alaji. **6** Esdras túune' tu alabartaj Jéeoba u jaajil Dios, le nojoch Dioso'. Ka ts'o'oke' le kaajo' tu ya'alaj: «¡Ka béeyak! ¡Ka béeyak!»,*[a] ts'o'ole' ka tu líi'saj u k'abo'ob. Ku ts'o'okole' chinlajo'ob yéetel noklajo'ob tu táan Jéeoba. **7** Ka ts'o'oke' mientras wa'alakbal le kaajo' táan ka'ach u tso'ololti'ob ba'ax ku ya'alik le Ley tumen le levita'oba':[b] Jesúa, Baní, Serebías,[c] Jamín, Akub, Sabetay, Odías, Maaseya, Kelitá, Azarías, Jozabad,[d] Aanán yéetel Pelayá. **8** Leti'obe' seguernaj u k'a'am xokiko'ob u libroil u Ley u jaajil Dioso', jach ma'alob ka'ach xan u tsolko'ob yéetel u ya'aliko'ob ba'ax u k'áat u ya'ale. Leti'obe' tu yáanto'ob le kaaj utia'al u na'atik le ba'ax táan u xo'oklo'.[e]

9 Nehemías le máax ku beetik u gobernadoril* ka'acho', Esdras[f] le sacerdote yéetel escribao' bey xan le levita'ob ku ka'ansko'ob le máako'obo' tu ya'alo'ob ti' tuláakal le kaajo': «Le k'iin je'ela' santo tu táan Jéeoba a Dios'ex.[g] Ma' u yaatal a wóole'ex mix a wok'ole'ex». Tumen tu-

8:6 *Wa «¡Amén! ¡Amén!». **8:9** *Wa «le tirsatá», bey u ya'alik ka'ach le persa'ob ti' u gobernadoril junp'éel territorioo'.

CAP 8

a Dt 27:26

b Dt 33:8, 10

c Ne 9:4

d Esd 8:33 Ne 11:16

e Lu 24:27 Hch 8:30, 31

f Esd 7:11

g Le 23:24

Columna 2

a Est 9:19

b Sl 126:1-3

c Ne 8:8

d Le 23:34, 42 Dt 16:13, 16 Jn 7:2

láakal le kaajo' táan ka'ach u yok'ol mientras táan u yu'ubik ba'ax ku ya'alik le Leyo'. **10** Nehemíase' tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex, jaante'ex le ki'iki' ba'alo'obo'* yéetel uk'e'ex ba'alo'ob ch'ujuktak. Túuxte'ex xan junp'íit janal[a] ti' le máaxo'ob mix ba'al yaan u jaanto'obo'. Le k'iin je'ela' santo tu táan k-Yuumtsil, ma' u lúubul a wóole'ex tumen le ki'imak óolal ku taal ti' Jéeobao' leti' beetik u yantal a muuk'e'ex». **11** Le levita'obo' táan ka'ach u ya'aliko'ob ti' tuláakal le kaajo': «¡Ma' a wok'ole'ex!, tumen le k'iin je'ela' santo, ma' u lúubul a wóole'ex». **12** Ka ts'o'oke' tuláakal le kaajo' bin janal yéetel bin u yuk' le ba'alo'ob ch'ujuktako'obo', yéetel tu túuxto'ob junp'íit janal ti' u maasil máako'obo', le kaajo' jach ki'imakchaj u yóol[b] tumen tu na'ataj le ba'ax a'ala'abti'obo'.[c]

13 Tu ka'ap'éel k'iine' u nuuktakil le familia'ob yaan ti' tuláakal le kaajo', le sacerdote'obo' yéetel le levita'obo' tu much'uba'obe' ka wa'alajo'ob tu ba'pach Esdras le escriba, utia'al u maas na'atko'ob le ba'ax ku ya'alik le Leyo'. **14** Leti'ob túune' tu yilo'obe' te' Ley tu ts'áaj Jéeoba por medio ti' Moiséso' ts'íibta'ane' le israelita'obo' unaj u yantalo'ob ti' paselo'ob* tu k'iinilo'ob le fiesta ku beeta'al te' mes sieteo'.[d] **15** Yéetel unaj u máan u

8:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ba'alo'ob yaan u tsaatselo'ob». **8:14** *Wa «ti' jáakalo'ob».

ya'alo'ob[a] ti' tuláakal Jerusalén yéetel ti' tuláakal le kaajo'ob tu'ux yaan le israelita'ob le k'uben t'aana': «Xeene'ex te' montaña'obo' ka a taase'ex u k'ab che'ob piim u le'ob, che'ob je'ex olivo, pino, mirto, palmera yéetel u k'ab uláak' che'ob piim u le'ob utia'al a beetke'ex paselo'ob, je'ex ts'íibta'anil unaj u beeta'alo'».

16 Le kaaj túuno' jóok'e' ka tu taasaj u k'ab che'ob utia'al u beetik paselo'ob, cada juntúul máake' tu beetaj tu yóok'ol u techoil u yotoch, yaan xane' tu beetaj tu táankabil u yotoch, tu táankabil u yotoch u jaajil Dios,[b] te' k'íiwik yaan te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Ja'o'[c] bey xan te' k'íiwik yaan te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Efraíno'.[d] **17** Tuláakal túun le máaxo'ob ts'o'ok u suuto'ob, le bisa'ano'ob ka'ach táanxel lu'umilo', tu beeto'ob paselo'ob yéetel ti' p'áato'obi'. Desde tu k'iinilo'ob Josué[e] u hijo Nune' le israelita'obo' ma' u beeto'ob ka'ach beyo', le o'olal jach ki'imakchaj u yóolo'ob.[f] **18** Sáamsamal táan ka'ach u xo'okol u libroil u Ley u jaajil Dios,[g] bey beeta'abik desde tu yáax díail le fiestao' tak tu ts'ook k'iin. Siete días táan ka'ach u k'iinbesko'ob le fiestao', tu ocho díase' beeta'ab junp'éel asamblea especial je'ex u ya'alik le Leyo'.[h]

9 Le día 24 ti' le mes sieteo' le israelita'obo' tu much'uba'ob. Leti'obe' ayunarnajo'ob, tu ts'áajo'ob le nook' ku ts'áaik le máaxo'ob yaachaja'an u yóolo'obo' yéetel tu tóoslu'umtaj u poolo'ob.[a] **2** U paalal le israelita'obo' tu jatsuba'ob ti' le máaxo'ob táanxel lu'umilo'obo',[b] ts'o'ole' wa'alajo'obe' ka káaj u ya'aliko'ob ba'ax k'aas u beetmo'ob bey xan le ba'ax k'aas u beetmaj u papá'obo'.[c] **3** Leti'obe' wa'alajo'ob te' tu'ux yano'obo' ka tu k'a'am xoko'ob u libroil u Ley[d] Jéeoba u Dioso'ob, bey tu beetilo'ob durante tres horaso'. Durante uláak' tres horase' tu ya'alo'ob le ba'ax k'aas u beetmo'obo' yéetel xolajo'ob tu táan Jéeoba u Dioso'ob.

4 Ku ts'o'okole' Jesúa, Baní, Kadmiel, Sebanías, Buní, Serebías,[e] Baní yéetel Kenaníe' wa'alajo'ob te' lugar tu'ux ku na'akal[f] le levita'obo' ka jo'op' u k'a'am oraro'ob ti' Jéeoba u Dioso'ob. **5** Ka ts'o'oke' le levita'oba': Jesúa, Kadmiel, Baní, Asabneya, Serebías, Odías, Sebanías yéetel Petajíase' tu ya'alo'ob: «Líik'ene'ex yéetel alabarte'ex Jéeoba a Diose'ex utia'al mantats'.*[g] In Dios, alabarta'ak a ki'ichkelem k'aaba', tumen a k'aaba'e' ku merecertik ka sen alabarta'ak yéetel ka sen úuchuk t'aan ma'alob tu yo'olal.

6 Jéeoba, mina'an uláak' Dios je'ex teche'.[h] Teech beet le ka'ano', teech beet u maas ka'anlil le ka'ano'obo' bey xan tuláakal le ba'ax yano', teech beet le lu'umo' bey xan tuláakal le ba'ax yano', teech beet le k'áa'náabo' bey xan

CAP 8
a Le 23:4
b 1Re 6:36 1Re 7:12 2Cr 4:9 2Cr 20:5
c Ne 3:26 Ne 8:1, 3
d 2Re 14:13 Ne 12:38, 39
e Jos 1:1
f Dt 16:14, 15
g Dt 31:10-12
h Le 23:34, 36

Columna 2

CAP 9
a Jos 7:6 Jon 3:5, 6
b Esd 9:1, 2 Ne 13:3
c Le 26:40 Esd 9:6 Sl 106:6 Da 9:8
d Ne 8:3, 8
e Ne 8:7
f Ne 8:4
g Jer 33:10, 11
h Dt 6:4

9:5 * Wa «k'iino'ob mina'an u xuul tak k'iino'ob mina'an u xuul».

tuláakal le ba'ax yano'. Teech ts'áaik kuxtal ti'ob. Tuláakal ba'al yaan te' ka'ano' táan u chintalo'ob ta táan. **7** Teche' Jéeobaech, teech u jaajil Dios. Teech yéey Abrán[a] ka ta beetaj u jóok'ol tu kaajil Ur,[b] le tu'ux yaan le caldeo'obo', teech ts'áa le k'aaba' Abrahán ti'o'.[c] **8** Teche' ta wilaj chúuka'an u yóol u puksi'ik'al ti' teech,[d] le o'olal ta beetaj junp'éel pacto tu yéetel, utia'al a ts'áaik ti' leti' yéetel ti' u paalal*[e] le lu'um tu'ux yaan le cananeo'obo', le itita'obo', le amorreo'obo', le perizita'obo', le jebuseo'obo' yéetel le guirgaseo'obo'. Teche' ta béeykuntaj ba'ax ta wa'alaj, tumen tuláakal ba'ax ka beetke' toj.

9 Teche' ta wilaj bix u sen mu'yaj k-úuchben láak'tsilo'ob le tia'ano'ob ka'ach Egiptoo'[f], ta wu'uyaj xan le ka tu k'áato'obtech áantaj tu jáal le Mar Rojoo'. **10** Teech túune' ta beetaj señalo'ob yéetel milagro'ob tu contra Faraón,* tu contra le máaxo'ob meyajtiko' yéetel tu contra u kaajal[g] tumen a wojel tu beeto'ob u sen mu'yaj a kaajal.[h] Desde te' k'iino'ob je'elo' a k'aaba'e' ma' xu'uluk u alabarta'ali'.[i] **11** Teche' ta bujaj le k'áa'náab tu táano'obo', le o'olal páajchaj u k'áatmáano'ob yóok'ol tikin lu'um.[j] Ka ts'o'oke' le máaxo'ob ch'a'pachtiko'obo' ta píikch'into'ob tu taamil le ja'o', bey je'ex u píikch'inta'al junp'éel tuunich ichil ja' ku wo'oltikubae'.[a] **12** De k'iine' ta nu'ukto'ob yéetel junp'éel múuyal,* yéetel de áak'abe' ta nu'ukto'ob yéetel junp'éel k'áak'# utia'al a julik le bej tu'ux unaj u bino'obo'.[b] **13** Teche' éemech yóok'ol u montañail Sinaíe'[c] ka t'aanajech tu yéetelo'ob desde te' ka'ano'.[d] Teche' ta ts'áaj leyo'ob ti'ob, leyo'ob jach ma'alobtak,* ta wa'alajti'ob ba'ax unaj u beetko'ob yéetel ta ts'áaj a mandamiento'ob ti'ob, mandamiento'ob jach ma'alobtak.[e] **14** Ta ts'áajti'ob u k'iinil sábado,[f] yéetel ta ka'anso'ob u yilo'ob bey junp'éel k'iin sagradoe', ta ts'áajti'ob a mandamiento'ob, ta wa'alajti'ob ba'ax unaj u beetko'ob yéetel ta ts'áajti'ob junp'éel ley por medio ti' Moisés le máax meyajtikech ka'acho'. **15** Le ka wi'ijchajo'obe'[g] ta ts'áajti'ob le waaj ku taal te' ka'ano', le ka uk'ajchajo'obe'[h] ta jóo'saj ja' ti' junp'éel nuxi' tuunich utia'al u yuk'o'ob, ts'o'ole' ta wa'alajti'ob ka ookko'ob u ch'a'ob le lu'um a jurarmaj* a ts'áaikti'obo'.

16 Pero k-úuchben láak'tsilo'obe' nojba'al u taaskuba'ob[i] yéetel jach terco'ob,*[j] ma'atech u beetko'ob ka'ach ba'ax ka wa'alik. **17** Ma' tu

CAP 9

a Gé 12:1, 2
b Gé 11:31
c Gé 17:5
d Gé 22:10-12
e Gé 15:18
f Éx 2:23-25 Éx 3:7
g Éx 7:3 Dt 6:22
h Éx 5:2
i Éx 9:16
j Éx 14:21, 22

Columna 2

a Éx 15:1, 5, 10
b Éx 13:21 Éx 14:19, 20
c Éx 19:11
d Dt 4:10, 36
e Dt 4:8
f Éx 16:29 Éx 20:8-11 Dt 5:12-14
g Éx 16:4
h Éx 17:6
i Nú 14:44
j Dt 9:6

9:8 *Wa «descendencia». **9:10** *Ilawil página 2563.

9:12 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel múuyal de u forma junp'éel columna». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel k'áak' de u forma junp'éel columna». **9:13** *Wa «leyo'ob je'el u páajtal u confiar máak ti' leti'obe'». **9:15** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ta líi'saj a k'ab utia'al». **9:16** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu chichkúuntaj u kaalo'ob».

yóoto'ob u yu'ubo'ob a t'aani'[a] yéetel ma' k'a'ajti'ob le nukuch ba'alo'ob tu yilo'ob a beetko', ba'axe' jach tercochajo'obe'* ka tu yéeyo'ob juntúul máax nu'uktiko'ob utia'al u suuto'ob Egipto[b] utia'al u ka'a beetik u esclavoilo'ob. Chéen ba'ale' teche' juntúul Diosech listoech utia'al perdonar, jach utsech, ka ch'a'ik óotsilil, ma' ta jáan p'u'ujul yéetel jach nojoch a yaabilaj[c] le o'olal ma' ta xúump'atto'obi'.[d] **18** Leti'obe' tu beeto'ob junp'éel imagen de metal de u forma chan wakax, yéetel jo'op' u ya'aliko'ob: ‹Lela' leti'e a Dios áantech utia'al a jóok'ol Egiptoo'›.[e] Yo'olal ba'ax tu beeto'obe' tu ye'eso'ob jach ma'atech u respetarko'ob Dios. **19** Kex beyo' teche' tumen jach ka ch'a'ik óotsilile' ma' ta xúump'atto'ob te' desiertoo'.[f] De k'iine' mantats' tia'an ka'ach junp'éel múuyal tu yóok'olo'ob utia'al u nu'uktiko'ob te' bejo', yéetel de áak'abe' mantats' yaan ka'ach junp'éel k'áak' utia'al u julik le bej tu'ux unaj u bino'obo'.[g] **20** Utia'al u yantal u na'ato'obe' ta ts'áaj a poder ti'ob.[h] Ma' ta tokaj xan le maná* tu chi'obo',[i] yéetel ta ts'áaj ja' u yuk'o'ob tu k'iinil uk'ajo'ob.[j] **21** Durante 40 añose' ta ts'áaj ba'al u jaanto'ob te' desiertoo'.[k] Mix ba'al tu binel-taj ti'ob, ma' la'ab u nook'o'obi',[l] yéetel ma' chu'up u yooko'obi'.

9:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu chichkúuntaj u kaalo'ob». **9:20** *Ilawil página 2570.

CAP 9

a Nú 14:11, 41
b Nú 14:1, 4
c Éx 34:6 Nú 14:18
d Dt 4:31
e Éx 32:1, 4
f Nú 14:19, 20
g Éx 40:38 Nú 9:15
h Nú 11:17, 25
i Éx 16:14, 15
j Nú 20:8
k Éx 16:35 Nú 14:33 Dt 2:7
l Dt 29:5

Columna 2

a Jos 11:23
b Nú 21:23, 24 Dt 2:31
c Nú 21:26
d Nú 21:33, 35
e Gé 15:1, 5
f Gé 12:7 Gé 26:3
g Nú 14:29-31 Jos 21:43
h Jos 18:1
i Dt 3:4, 5
j Dt 8:7-9
k Jos 24:13
l Dt 31:20 Dt 32:15 Jue 2:12

22 Ta ts'áaj kaajo'ob yéetel lu'umo'ob tu k'abo'ob, jujunxóot' úuchik a t'oxikti'ob,[a] tu ch'a'ajo'ob le lu'um tu'ux ku gobernar Seóno'[b] wa le lu'um utia'al ka'ach u reyil Esbóno'[c] bey xan le lu'um tu'ux yaan Og[d] u reyil Basáno'. **23** Ta beetaj u ya'abtal u paalalo'ob je'ex le estrella'ob yano'ob te' ka'ano',[e] ts'o'ole' ka ta wokso'ob te' lu'um a prometermaj ti' u yúuchben láak'tsilo'obo', te' tu'ux a wa'almajti'ob yaan u yooklo'ob yéetel yaan u ch'a'iko'obo'.[f] **24** Le o'olal u paalalo'obe' ooko'obe' ka tu ch'a'ajo'ob le lu'umo',[g] bey úuchik a k'ubikti'ob le cananeo'ob[h] kaja'ano'ob te' lu'umo', ta k'ubaj le reyo'ob yéetel le kaajo'ob tu k'abo'obo' utia'al u beetko'ob je'el ba'axak u k'áato'ob tu yéetelo'obe'. **25** Tu ch'a'ajo'ob kaajo'ob yaan u ba'pak'ilo'ob,[i] tu ch'a'ajo'ob junp'éel ma'alob lu'um,[j] tu ch'a'ajo'ob najo'ob chuupo'ob yéetel tuláakal ba'alo'ob ma'alobtak, tu ch'a'ajo'ob lugaro'ob páana'ano'ob utia'al u chu'upul ja', tu ch'a'ajo'ob lugaro'ob tu'ux ku pa'ak'al uva, tu'ux ku pa'ak'al olivo[k] yéetel tu'ux yaan u clasesil che' ku ts'áaik u yicho'ob. Le o'olale' jaano'ob, na'ajchajo'ob yéetel polokchajo'ob, ya'ab ba'ax tu disfrutarto'ob tu yo'olal a nojoch utsil.

26 Chéen ba'ale' xu'ul u yu'ubiko'ob a t'aan, tu ts'áajuba'ob ta contra[l] yéetel tu sutaj u paacho'ob ti' a Ley. Tu kíimso'ob le profeta'ob bin a'alikti'ob unaj u suuto'ob

ta wiknalo', ts'o'ole' tu beeto'ob ba'alo'ob ku ye'esik jach ma'atech u respetarkecho'ob.[a] **27** Tu yo'olal lelo' ta k'ubo'ob tu k'ab le máaxo'ob p'ekmilo'obo',[b] le o'olal ma' xu'ul u beeta'al u mu'yajo'obi'.[c] Chéen ba'ale' tu k'iinil táan u mu'yajo'obe' ku k'áatko'obtech áantaj, teech túune' desde te' ka'ano' ka wu'uyik ka'ach ba'ax ku k'áatko'ob, yéetel tumen jach ka ch'a'ik óotsilile' ka líi'sik máako'ob salvarko'ob tu k'ab le máaxo'ob p'ekmilo'obo'.[d]

28 Pero kéen u yilo'ob ka'ach chan ma'alob yaniko'obe' ku ka'a jo'op'ol u beetko'ob ba'ax ma' ma'alob ta táani',[e] teech túune' ka p'atko'ob tu k'ab u enemigo'ob utia'al ka beeta'ak u mu'yajo'ob.[f] Kéen u yilo'ob ba'ax ku yúuchulti'obe' ku sutkuba'ob utia'al u k'áatko'obtech áantaj,[g] teech túune' desde te' ka'ano' ka wu'uyik ba'ax ku k'áatko'obtech, tumen jach ka ch'a'ik óotsilile' ya'ab u téenel ta salvarto'ob.[h] **29** Kex ka wa'alikti'ob ka'ach ba'ax je'el u yúuchulti'ob wa ma' tu beetko'ob ba'ax ku ya'alik a Leye' leti'obe' ku taaskuba'ob ka'ach nojba'alil yéetel ma' tu yóoto'ob ka'ach u beeto'ob ba'ax ku ya'alik a mandamiento'ob.[i] Ya'ab u téenel k'ebanchajo'ob tu contra a leyo'ob, kex u jaajile' wa juntúul máak ku beetik ba'ax ku ya'alik a leyo'obe' je'el u kuxtale'.[j] Pero leti'obe' tumen jach terco'obe' tu sutaj u paacho'ob yéetel ma' tu yóoto'ob u chin u poolo'obi', junpuli' ma' tu yóoto'ob u yu'ubo'ob t'aani'. **30** Ya'ab años ta we'esaj paciencia ti'ob,[a] yéetel ta ts'áaj poder ti' a profeta'ob utia'al a wa'alikti'ob ba'ax je'el u yúuchulti'obe'. Chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu yóoto'ob u yu'ubo'ob t'aani', tu ts'ook túune' ta k'ubo'ob tu k'ab le kaajo'ob yano'ob táanxel lu'umilo'.[b] **31** Tumen jach ka ch'a'ik óotsilile' ma' ta xu'ulsajti'obi',[c] mix ta xúump'atto'obi' tumen teche' juntúul Dios jach utsech yéetel ka ch'a'ik óotsilil.[d]

32 K-Dios, teech le nojoch Dios jach yaan u poder yéetel ku beetik nukuch ba'alo'obo', le Dios ts'o'ok u ts'o'okbesik u pacto yéetel ts'o'ok u ye'esik nojoch yaabilajo',[e] le o'olal táan k-k'áatiktech ma' a tu'ubsik tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok k-mu'yajtik to'on, k-reyo'ob, k-príncipe'ob,[f] k-sacerdote'ob,[g] k-profeta'ob,[h] k-úuchben láak'tsilo'ob bey xan tuláakal a kaajal desde tu k'iiniloʼob u reyilo'ob Asiria[i] tak bejla'e'. **33** Ma' ti' teech yaan u culpail le ba'axo'ob ts'o'ok u yúuchulto'ono', tumen teche' toj ba'ax ta beetaj. U jaajile' to'on le ts'o'ok k-beetik ba'alo'ob k'aastako'.[j] **34** K-reyo'ob, k-príncipe'ob, k-sacerdote'ob yéetel k-úuchben láak'tsilo'obe' ma' tu beeto'ob ba'ax ku ya'alik a Leyi', ma' tu beeto'ob u cuentail a mandamiento'obi' mix le ka ta k'a'ajsaj u yiik'o'ob utia'al a we'esikti'ob ba'ax je'el u yúuchulti'obe'.

CAP 9

a 2Re 21:11 Sl 106:38

b Jue 2:14

c Dt 31:17

d Jue 2:18 Jue 3:9, 15 1Sa 12:11 2Re 13:4, 5

e Jue 2:19

f Jue 4:1, 2 Jue 6:1

g Jue 6:6

h Sl 106:43-45

i 2Re 17:13, 14 2Cr 24:19

j Le 18:5

Columna 2

a Ro 10:21

b 2Cr 36:15, 16 Isa 42:24 Jer 40:2, 3

c Eze 14:22

d Éx 34:6 Dt 4:31

e Dt 7:9 Da 9:4

f 2Re 24:12, 14

g Jer 34:18-20

h Lam 4:13, 14

i 2Re 17:6

j Da 9:5

35 Kex táan ka'ach u gobernarta'alo'ob tumen u reyo'ob yéetel kex táan ka'ach u disfrutarko'ob le ya'abkach utsilo'ob ta ts'áajti'obo', kex nojoch yéetel ma'alob le lu'um ta ts'áajti'obo' ma' tu meyajtecho'obi'[a] mix tu p'ato'ob le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'obo'. **36** Le o'olal bejla'e' way yano'one', esclavo'on,[b] esclavo yanilo'on way lu'ume', te' lu'um ta ts'áaj ti' k-úuchben láak'tsilo'ob utia'al u jaantiko'ob u yich yéetel u maasil ba'alo'ob ma'alobtak ku ts'áaiko'. **37** Le buka'aj ba'alo'ob ku ts'áaik le lu'uma' ku ch'a'abal tumen le reyo'ob táanxel lu'umil u taalo'obo', le reyo'ob ta ts'áaj t-óok'ol úuchik k-beetik ba'alo'ob ma' ma'alobtako'.[c] Leti'obe' ku gobernaro'ob t-óok'ol* je'el bix ma'alob u yilko'obe' yéetel k-alak' ba'alche'obe' tia'an tu k'abo'obe'. Le o'olal beoraa' jach táan k-mu'yaj.

38 Yo'olal tuláakal le ba'ax táan u yúuchla' to'one' táan k-beetik junp'éel acuerdo[d] yéetel táan k-ts'íibtik. Lela' aprobarta'an tumen u sello k-príncipe'ob, k-levita'ob yéetel k-sacerdote'ob».[e]

10 Le máaxo'ob aprobart yéetel u sello'obo'[f] leti'e je'elo'oba':

Nehemías le gobernador,* u hijo Akalíaso',

yéetel Sedequías, **2** Seraya, Azarías, Jeremías, **3** Pashur, Amarías, Malkiya, **4** Atús, Sebanías, Maluk, **5** Arim,[a] Meremot, Abdías, **6** Daniel,[b] Guinetón, Baruk, **7** Mesulam, Abías, Mijamín, **8** Maazías, Bilgay yéetel Semaya, leti'obe' sacerdote'ob.

9 Bey xan le levita'oba': Jesúa u hijo Azanías, Binuy ku taal ti' u paalal Enadad, Kadmiel,[c] **10** Sebanías, Odías, Kelitá, Pelayá, Aanán, **11** Miká, Reob, Asabías, **12** Zakur, Serebías,[d] Sebanías, **13** Odías, Baní yéetel Beninú.

14 Bey xan u nuuktakil le kaajo': Parós, Paat-moab,[e] Elam, Zatú, Baní, **15** Buní, Azgad, Bebay, **16** Adonías, Bigvay, Adín, **17** Ater, Ezequías, Azur, **18** Odías, Asum, Bezay, **19** Arif, Anatot, Nebay, **20** Magpías, Mesulam, Ezir, **21** Mesezabel, Sadok, Jaduwa, **22** Pelatías, Aanán, Anaya, **23** Osea, Aananías, Asub, **24** Aloes, Pilá, Sobek, **25** Reúm, Asabná, Maaseya, **26** Ajiya, Aanán, Anán, **27** Maluk, Arim yéetel Baanaj.

28 U maasil u kajnáalilo'ob le kaaj, le sacerdote'ob, le levita'ob, le máaxo'ob ku kanano'obo', le máaxo'ob ku k'aayo'obo', le máaxo'ob ku meyajo'ob te' temploo'* yéetel tuláakal le máaxo'ob tu separartuba'ob ti' le máaxo'ob táanxel lu'umil u taalo'ob utia'al u ts'o'okbesko'ob u Ley u jaajil Dioso',[f] pa'-

CAP 9

a Dt 28:47 Dt 32:15

b Dt 28:48 Esd 9:9

c Dt 28:15, 33 Ne 5:4

d 2Re 23:3 2Cr 15:12 Esd 10:3

e Ne 10:28, 29

CAP 10

f Ne 9:38

Columna 2

a Esd 2:1, 39

b Esd 8:1, 2

c Esd 3:9 Ne 12:8

d Ne 12:24

e Ne 7:6, 11

f Ne 8:1 Ne 9:2

9:37 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu yóok'ol k-wíinklil».
10:1 * Wa «le tirsatá», bey u ya'alik ka'ach le persa'ob ti' u gobernadoril junp'éel territorioo'.

10:28 * Wa «le netineo'obo'». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob».

te' yéetel u yatano'ob, u hijo'ob, u hija'ob, tuláakal le máaxo'ob je'el u páajtal u na'atik le ba'ax ku jurarta'alo', **29** tu much'uba'ob yéetel u láak'tsilo'ob, yéetel u nuuktakil le kaajo' ka tu beeto'ob junp'éel juramento, ts'o'ole' tu k'áato'ob k'aas tu yóok'olo'ob wa ma' tu ts'o'okbesko'ob. Tu jurarto'ob yaan u beetko'ob ba'ax ku ya'alik u Ley u jaajil Dios, le ts'a'ab por medio ti' Moisés le máax meyajtik u jaajil Dios ka'acho', tu ya'alo'ob xan jach yaan u yilik u ts'o'okbesko'ob tuláakal u mandamiento'ob k-Yuumtsil Jéeoba, u leyo'ob bey xan le ba'axo'ob u ya'almaj bix unaj u beeta'alo'. **30** Leti'obe' tu jurarto'ob lela': «Ma' ken k-ts'áa k-hija'ob ti' le kaajo'ob yano'ob way lu'ume', yéetel ma' ken k-ch'a' u hija'ob utia'al k-ts'áa ti' k-hijo'ob.[a]

31 Wa le kaajo'ob yano'ob way lu'um ku taasik u kono'ob jeleáas ba'alo'ob utia'al jaantbil bey xan uláak' ba'alo'ob tu k'iinil sábadoe' ma' ken k-man mix ba'al ti'ob, mix tu k'iinil sábado[b] mix ti' junp'éel k'iin santo.[c] Tu siete años[d] xane' yaan k-cha'ik u je'elel le lu'umo' yéetel yaan k-perdonartik tuláakal ba'ax p'axa'anto'on.[e]

32 T-a'alaj xane' cada juntúul ti' to'one' yaan u ts'áaik cuatro gramos* plata cada año utia'al u meyaj tu yotoch* k-Dios,[a] **33** utia'al le waaj ku k'u'ubul ti' Dioso',*[b] utia'al u ofrendail janal#[c] suuk u k'u'ubulo', utia'al le tóokbil ofrenda△ suuk u k'u'ubul utia'al sábado'ob[d] yéetel utia'al túumben luna'ob,[e] utia'al le fiesta'ob ts'a'an u k'iinilo'obo',[f] utia'al le ba'alo'ob santo'obo', utia'al u ofrendail k'eban[g] ku meyaj utia'al u perdonarta'al u kaajil Israelo' bey xan utia'al tuláakal le meyaj ku beeta'al tu yotoch k-Dioso'.

34 Ts'o'ole' tu yo'olal le si' unaj u bisa'al tu yotoch k-Dios tumen le sacerdote'ob, le levita'ob yéetel tumen le kaajo' t-yéeyaj ba'ax familiail ichilo'on kun bisik cada año te' k'iino'ob a'ala'ano', utia'al u tóoka'al tu yóok'ol u altar* Jéeoba Dios je'el bix ts'íibta'anil ti' le Leyo'.[h] **35** Le kéen k'anake' yaan xan k-taasik le yáax ich ku ts'áaik le lu'um k-tia'alo' bey xan le yáax ich ku ts'áaik le u maasil che'ob ku yichankilo'obo', cada año ken k-bis tu yotoch Jéeoba.[i] **36** Yaan xan k-bisik k-yáax hijo'ob, u yáax mejnil k-alak' ba'alche'ob[j] je'ex ts'íibta'anil te' Leyo' bey xan u yáax mejnil k-alak' wakaxo'ob yéetel k-alak' tamano'ob. Tuláaklo'obe' yaan k-bisko'ob tu yotoch k-Dios, tu yiknal le sacerdote'ob ku meyajo'ob

CAP 10

a Éx 34:15, 16 Dt 7:3, 4

b Éx 20:10

c Éx 12:16 Nú 29:1, 12

d Éx 23:10, 11 Le 25:4, 5

e Dt 15:1-3

Columna 2

a Éx 30:13

b Le 24:5-7

c Éx 29:40, 41

d Nú 28:9

e Nú 28:11-13 1Cr 23:31

f Dt 16:16

g Le 16:15

h Le 1:7 Le 6:12, 13

i Éx 23:19 Nú 18:8, 13 Dt 26:2

j Éx 13:2 Nú 18:15

10:32 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u tercera parte junp'éel siclo».

10:32 * Wa «templo». **10:33** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «waaj ts'apkúunta'an». # Ilawil «Ofrendail janal», página 2574. △ Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582. **10:34** * Ilawil página 2554.

tu yotoch k-Dioso'.[a] **37** Bey xan le harina ma' fino juch'a'anil kun jóok'ol ti' le yáax cosecha ken k-beeto',[b] bey xan le ba'axo'ob k-ch'a'tukultmaj k-síiko', le u yáax ich le jejeláas che'obo',[c] le túumben vino yéetel le aceiteo'[d] unaj k-bisik ti' le sacerdote'obo', unaj k-bisko'ob te' bodega'ob* yaan tu yotoch k-Dioso',[e] pa'te' yéetel le u diez por cientoil# le ba'axo'ob k-cosechartik ti' le lu'um k-tia'alo' utia'al k-ts'áaik ti' le levita'obo',[f] tumen leti'e levita'ob kun ch'a'ik le u diez por cientoil ti' tuláakal le ba'ax ku producirta'al te' kaajo'ob tu'ux kaja'ano'ono'.

38 Le sacerdote ku taal ti' u paalal Aaróno', unaj tia'an yéetel le levita'ob le kéen u ch'a'ob le u diez por cientoilo', ts'o'ole' le levita'obo' ti' le u diez por cientoil ku ch'a'iko'obo' unaj u ts'áaiko'ob xan u diez por cientoil te' cuarto'ob ku meyajo'ob bey bodega'ob* yaan tu yotoch k-Dioso'.[g] **39** Tumen le israelita'ob yéetel le u paalal le levita'obo' te' bodega'ob* unaj u bisko'ob le trigo,#[h] le túumben vino yéetel le aceiteo',[i] te'elo' ti' yaan le nu'ukulo'ob ku meyaj te' Temploo', ti' ku meyaj le sacerdote'obo', le máaxo'ob ku kanano'obo' bey xan le máaxo'ob ku k'aayo'obo'. To'one' yaan k-atendertik u yotoch k-Dios».[j]

10:37, 39 * Wa «tu'ux ku yúuchul janal». **10:37** # Wa «u diezmoil». **10:38** * Wa «utia'al u yúuchul janal». **10:39** # Wa ma' xaane' cebada.

CAP 10

a Nú 18:8, 11; 1Co 9:13

b Nú 15:20

c Le 27:30

d Nú 18:8, 12; Dt 18:1, 4

e 2Cr 31:11

f Nú 18:21

g Nú 18:26

h Dt 12:5, 6

i Dt 14:23

j Ne 13:10, 11

Columna 2

CAP 11

a Ne 7:4

b Pr 16:33

c Jos 9:3, 27; Esd 8:17

d Esd 2:58

e Esd 2:70

f Nú 26:20

11 Te' k'iino'ob je'elo' u príncipeilo'ob le kaajo' ti' kaja'ano'ob ka'ach Jerusaléne'.[a] Pero ti' u maasil israelita'obo' yéeya'ab[b] juntúul ti' cada diez u túulal utia'al u kajtal Jerusalén, le kaaj santoo', mientras le uláak' nueve u túulalo' bino'ob kajtal ti' u maasil kaajo'obo'. **2** Ts'o'ole' le kaajo' tu k'áataj ka bendecirta'ak tumen Dios tuláakal le máaxo'ob tu juunalo'ob tu ya'alo'ob je'el u kajtalo'ob Jerusaléno'.

3 Lelo'oba' leti'e u nuuktakil u lu'umil Judá kajlajo'ob Jerusaléno'. (U maasil israelita'ob, le sacerdote'ob, le levita'ob, le máaxo'ob ku meyajo'ob te' temploo'*[c] yéetel u paalal u j-meyajo'ob Salomóne'[d] kajlajo'ob ti' uláak' kaajo'ob yaan tu lu'umil Judá. Cada juntúule' p'áat te' parte ts'a'abti'o'.[e]

4 Jujuntúul máako'ob ku taalo'ob tu tribu Judá yéetel tu tribu Benjamíne' ti' kajlajo'ob xan Jerusaléne'). Le máaxo'ob ku taalo'ob tu tribu Judáo' leti'e je'elo'oba': Ataya u hijo Uzías u hijo Zacarías u hijo Amarías u hijo Sefatías u hijo Malalel ku taal ti' u paalal Pérez,[f] **5** bey xan Maaseya u hijo Baruk u hijo Kolozé u hijo Azaya u hijo Adaya u hijo Joyarib u hijo Zacarías ku taal ti' le selanita'obo'. **6** Tuláakal u paalal Pérez kaja'ano'ob ka'ach Jerusaléne', 468 xiibo'ob no'oja'ano'ob.

11:3 * Wa «le netineo'obo'». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob».

7 Jujuntúul ti' le máaxo'ob ku taalo'ob ti' u tribu Benjamíno' leti'e je'elo'oba': Salú[a] u hijo Mesulam u hijo Joed u hijo Pedaya u hijo Colaya u hijo Maaseya u hijo Itiel u hijo Jesayá, **8** bey xan Gabay yéetel Salay, 928 u túulal. **9** Joel u hijo Zicríe' leti'e máax nu'uktiko'ob ka'acho', yéetel Judá u hijo Asenuaje' leti' u maas nojchil le kaaj ken ts'o'okok Zicrío'.

10 Ti' le sacerdote'obo' leti'e je'elo'oba': Jedayá u hijo Joyarib, Jakín,[b] **11** Seraya u hijo Ilquías u hijo Mesulam u hijo Sadok u hijo Merayot u hijo Aitub,[c] juntúul u nojchil le máaxo'ob ku meyajo'ob tu yotoch* u jaajil Dioso', **12** yéetel u láak'tsilo'ob meyajnajo'ob te' temploo', 822 u túulal. Yéetel Adaya u hijo Jeroam u hijo Pelalías u hijo Amzí u hijo Zacarías u hijo Pasjur[d] u hijo Malkiya, **13** yéetel u láak'tsilo'ob, u nuuktakil le familia'obo', 242 u túulal, bey xan Amazay u hijo Azarel u hijo Azay u hijo Mesilemot u hijo Imer, **14** yéetel u láak'tsilo'ob, leti'obe' jach ma' saajko'obi' yéetel yaan páajtalil ti'ob, 128 u túulal, yéetel le máax nu'uktiko'ob ka'acho' Zabdiel, leti'e' ku taal ti' junp'éel familia jach k'aj óola'an.

15 Ti' le levita'obo' leti'e je'elo'oba': Semaya[e] u hijo Asub u hijo Azrikam u hijo Asabías u hijo Buní, **16** yéetel Sabetay[f] yéetel Jozabad,[g] leti'obe' táaka'ano'ob ichil u nuuktakil le levita'obo', yéetel leti'ob nu'uktik ka'ach le ba'ax ku beeta'al paachil ti' u yotoch u jaajil Dioso'. **17** Yéetel Matanías,[a] u hijo Miqueas u hijo Zabdí u hijo Asaf,[b] leti' nu'uktik ka'ach le k'aayo', le táan le oracióno' leti' nu'uktik ka'ach le alabanza'ob ku beeta'alo',[c] yéetel Bakbukías le máax áantko', yéetel Abdá u hijo Samúaj u hijo Galal u hijo Jedutún.[d] **18** Tuláakal le levita'ob yano'ob ka'ach te' kaaj santoo', 284 u túulal.

19 Le máaxo'ob ka'ach kanáantik le joonajo'obo' leti'e je'elo'oba': Akub, Talmón[e] yéetel u láak'tsilo'ob, 172 u túulal.

20 U maasil le israelita'ob, le sacerdote'ob bey xan le levita'obo' ti' yano'ob ka'ach ti' tuláakal le uláak' kaajo'ob yaan Judáo', cada juntúule' tia'an ka'ach te' tu'ux ts'a'anti' bey herenciao'. **21** Le máaxo'ob ku meyajo'ob ka'ach te' temploo'*[f] ti' kaja'ano'ob ka'ach Ofele'.[g] Zijá yéetel Guispáe' leti'ob ka'ach nu'uktik le máaxo'ob ku meyajo'ob te' temploo'.#

22 Le máax nu'uktik le levita'ob yano'ob Jerusaléno' ku k'aaba'tik Uzí u hijo Baní u hijo Asabías u hijo Matanías[h] u hijo Miká ku taal ti' u paalal Asaf, le máaxo'ob ku k'aayo'obo'. Leti' ka'ach nu'uktik le meyaj ku

CAP 11

a 1Cr 9:3, 7

b 1Cr 9:10-13

c 1Cr 6:12

d Jer 21:1, 2 Jer 38:1

e 1Cr 9:2, 14

f Esd 10:14, 15

g Esd 8:33 Ne 8:7

Columna 2

a Ne 11:22 Ne 12:25

b Ne 7:6, 44

c 1Cr 16:4 2Cr 5:13

d 1Cr 16:41, 42 2Cr 35:15

e 1Cr 9:2, 17 Esd 2:1, 42 Ne 12:25

f Esd 2:1, 58

g 2Cr 27:1, 3 Ne 3:26

h 1Cr 9:2, 15

11:11 * Wa «templo».

11:21 * Wa «Le netineo'obo'». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob». # Wa «le netineo'obo'». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob k'uba'ano'ob».

beeta'al tu yotoch u jaajil Dioso'. **23** Tu yo'olal junp'éel ba'al u ya'almaj le reyo'[a] ti' le máaxo'ob ku k'aayo'obo' sáamsamal ka'ach ku ts'a'abalti'ob le ba'axo'ob k'a'abéetti'obo'. **24** Petajías u hijo Mesezabel ku taal ti' u paalal Zera u hijo Judáe' leti' ka'ach u consejero le rey ti' tuláakal ba'ax yaan yil yéetel le kaajo'.

25 Jujuntúul ti' le máaxo'ob ku taalo'ob tu tribu Judáo' kaja'ano'ob ka'ach Kiriat-arbá[b] yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', Dibón yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', Jekabzeel[c] yéetel u mejen kaajilo'ob, **26** kaja'ano'ob ka'ach xan tu kaajil Jesúa, Moladá,[d] Bet-pélet,[e] **27** Azar-sual,[f] Beer-seba yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', **28** Ziklag,[g] Mekoná yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', **29** En-rimón,[h] Zorá,[i] Jarmut, **30** Zanoaj,[j] Adulam yéetel u mejen kaajilo'ob, tu kaajil Lakís[k] yéetel ti' le lu'um ku pertenecerti'o', Azecá[l] yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho'. Kajlajo'ob desde Beer-seba tak te' lugar ku k'aaba'tik u Táax Lu'umil Hinón.[m]

31 Jujuntúul ti' le máaxo'ob ku taalo'ob tu tribu Benjamíno' tia'ano'ob ka'ach tu kaajil Gueba,[n] Mikmaas, Aya, Betel[o] yéetel le kaajo'ob yaan tu ba'pacho'. **32** Anatot,[p] Nob,[q] Ananía, **33** Azoor, Ramá,[r] Guitaim, **34** Adid, Zeboím, Nebalat, **35** Lod yéetel Onó,[s] u táax lu'um le artesano'obo'. **36** Yaan ti' le levita'ob yano'ob Judáo' túuxta'abo'ob kajtal tu territorio Benjamín.

12 Le sacerdote'ob yéetel le levita'ob suunajo'ob Jerusalén yéetel Zorobabel[a] u hijo Sealtiel,[b] bey xan yéetel Jesúao'[c] leti'e je'elo'oba': Seraya, Jeremías, Esdras, **2** Amarías, Maluk, Atús, **3** Sekanías, Reúm, Meremot, **4** Idó, Guinetoy, Abías, **5** Mijamín, Maadías, Bilgá, **6** Semaya, Joyarib, Jedayá, **7** Salú, Amok, Ilquías yéetel Jedayá. Tu k'iinilo'ob Jesúae' leti'ob ka'ach u nuuktakil le sacerdote'obo' bey xan u láak'tsilo'ob.

8 Le levita'obo' leti'e je'elo'oba': Jesúa, Binuy, Kadmiel,[d] Serebías, Judá, yéetel Matanías.[e] Matanías yéetel u láak'tsilo'ob nu'uktik ka'ach le k'aayo'ob ku beeta'al utia'al u ts'a'abal gracias ti' Dioso'. **9** Bakbukías yéetel Uní u láak'tsilo'obe' ti' wa'alakbalo'ob ka'ach aktáan ti' leti'ob utia'al u kanano'obe'.* **10** Jesúae' k'uch u beetuba u papá Joyakim, Joyakime' k'uch u beetuba u papá Eliasib,[f] Eliasibe' k'uch u beetuba u papá Joyadá,[g] **11** Joyadáe' k'uch u beetuba u papá Jonatán, Jonatáne' k'uch u beetuba u papá Jaduwa.

12 Tu k'iinilo'ob Joyakime' le sacerdote'ob ku beetik u nojchilo'ob ti' u familia'ob' leti'e je'elo'oba': Merayae' tu representartaj Seraya,[h] Aananíase' tu representartaj Jeremías, **13** Mesulame' tu

CAP 11

a Esd 6:3, 9; Esd 7:21-24
b Gé 23:2; Jos 14:15
c Jos 15:21; 2Sa 23:20
d Jos 15:21, 26; Jos 19:1, 2
e Jos 15:21, 27
f Jos 19:1, 3
g Jos 15:21, 31; Jos 19:1, 5; 1Sa 27:5, 6
h Jos 15:21, 32
i Jos 15:20, 33; Jos 19:40, 41
j Jos 15:20, 34; Ne 3:13
k Jos 15:20, 39; Isa 37:8
l Jos 15:20, 35
m Jos 15:8, 12; 2Re 23:10
n Jos 18:21, 24
o Gé 28:19; Jos 18:11, 13
p Jos 21:8, 18
q 1Sa 21:1
r Jos 18:21, 25
s 1Cr 8:12; Esd 2:1, 33

Columna 2

CAP 12

a Esd 1:8, 11
b Mt 1:12
c Zac 3:1
d Esd 2:1, 40; Esd 3:9
e 1Cr 9:2, 15; Ne 11:17; Ne 12:25
f Ne 3:1
g Ne 13:28
h Ne 11:3, 11

12:9 *Uláak' bix u traducirta'ale' «durante táan u meyajo'obe'».

representartaj Esdras,[a] Jeyoanáne' tu representartaj Amarías, **14** Jonatáne' tu representartaj Malukí, Josée' tu representartaj Sebanías, **15** Adnáe' tu representartaj Arim,[b] Elkaye' tu representartaj Merayot, **16** Zacaríase' tu representartaj Idó, Mesulame' tu representartaj Guinetón, **17** Zicríe' tu representartaj Abías,[c] Miniamíne' representarta'ab tumen...,* Piltaye' tu representartaj Moadías, **18** Samúaje' tu representartaj Bilgá,[d] Jeonatáne' tu representartaj Semaya, **19** Matenaye' tu representartaj Joyarib, Uzíe' tu representartaj Jedayá,[e] **20** Kalaye' tu representartaj Salay, Ébere' tu representartaj Amok, **21** Asabíase' tu representartaj Ilquías, Netanele' tu representartaj Jedayá.

22 U nuuktakil u familia'ob le levita'ob yéetel le sacerdote'obo' ts'íibta'ab u k'aaba'ob tu k'iinilo'ob Eliasib, Joyadá, Joanán yéetel Jaduwa[f] tak tu k'iinilo'ob táan u gobernar rey Darío, le persao'.

23 Le levita'ob ku beetik u nuuktakil u familia'obo' ts'íibta'ab u k'aaba'ob tak tu k'iinilo'ob Joanán u hijo Eliasib te' libro tu'ux ku ts'íibta'al le ba'axo'ob ku yúuchlo'. **24** U nuuktakil le levita'obo' leti'e je'elo'oba': Asabías, Serebías, bey xan Jesúa[g] u hijo Kadmiel,[h] yéetel u láak'tsilo'obe' wa'alakbalo'ob ka'ach aktáan ti' leti'ob utia'al u ts'áaiko'ob alabanza'ob bey xan utia'al u ts'áaiko'ob gracias je'ex u ya'almil David[a] le máax meyajtik u jaajil Dios ka'acho'. Junp'éel grupo ti' le máaxo'ob ku kanano'obo' tia'an ka'ach aktáan ti' uláak' grupoe'. **25** Matanías,[b] Bakbukías, Abdías, Mesulam, Talmón yéetel Akube'[c] leti'ob ku kanano'ob ka'achi, ku kanáantko'ob ka'ach le bodega'obo' yéetel tia'ano'ob naats' ti' le joonajo'obo'.[d] **26** Leti'obe' meyajnajo'ob tu k'iinilo'ob Joyakim u hijo Jesúa[e] u hijo Jozadak yéetel tu k'iinilo'ob Nehemías le gobernadoro' bey xan tu k'iinilo'ob Esdras,[f] le máax ku beetik u sacerdoteil yéetel u escribailo'.

27 Utia'al u inaugurarta'al u ba'pak'ilo'ob Jerusaléne' bin u kaxto'ob le levita'ob ti' tuláakal le lugaro'ob tu'ux kaja'ano'obo' ka tu taaso'ob Jerusalén utia'al u k'iinbesko'ob le inauguración yéetel ki'imak óolalo', yaan ka'ach u pa'axal címbalo'ob,* arpa'ob bey xan uláak' u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob, yéetel yaan ka'ach u yúuchul k'aay utia'al u ts'a'abal gracias ti' Dios.[g] **28** Tu much'uba u paalal le máaxo'ob ku k'aayo'ob* yano'ob tu lu'umil Jordáno', le yano'ob tu ba'pach Jerusaléno', le yano'ob te' kaajo'ob tu'ux kaja'an

CAP 12

a Ne 12:1

b Esd 2:1, 39

c Ne 12:1, 4

d Ne 12:1, 5

e Ne 12:1, 6

f Ne 12:10, 11

g Ne 8:7

h Esd 2:1, 40

Columna 2

a 1Cr 16:4 1Cr 23:28, 30

b 1Cr 9:2, 15

c 1Cr 9:17 Esd 2:1, 42 Ne 11:1, 19

d 1Cr 9:22-27

e Esd 3:2, 8

f Esd 7:1, 6

g 2Cr 5:13 2Cr 7:6

12:17 * Le ts'íibo'ob ich hebreoo' ma'atech u taasko'ob le k'aaba' ku bineltik te'ela'.

12:27 * Lela' junp'éel u nu'ukulil paax bey je'ex le platillos ku meyaj bejla'a utia'al u yúuchul paaxo'. **12:28** * Wa «Tu much'uba le máaxo'ob ka'ansa'ano'ob k'aay».

le netofatita'obo',[a] **29** le yano'ob Bet-guilgal[b] bey xan le yano'ob te' lu'um ku pertenecer ti' Gueba[c] yéetel Azmáveto',[d] tumen le máaxo'ob ku k'aayo'obo' yaan kaajo'ob u beetmo'ob tu ba'pach Jerusalén utia'al u kajtalo'obi'. **30** Le sacerdote'ob yéetel le levita'obo' tu limpiokíintuba'ob tu táan Dios, bey xan tu beetilo'ob yéetel le kaajo',[e] le joonajo'obo'[f] bey xan yéetel le pak'o'.[g]

31 Ka ts'o'oke' tin beetaj u na'akal u príncipeilo'ob Judá yóok'ol le pak'o', ts'o'ole' ka tin jóo'saj ka'ap'éel nukuch grupo'ob ti' le máaxo'ob ku k'aayo'ob utia'al u ts'áaiko'ob gracias ti' Dioso', tin jóo'saj xan ka'ap'éel grupo ti' u maasil máako'obo' utia'al u bino'ob tu paach le máako'ob ku k'aayo'obo'. Junp'éel grupoe' jo'op' u bin tu tojil le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil le Ta'ano'[h] tu tojil x-no'oj. **32** Osaya yéetel táanchumuk ti' le príncipe'ob yano'ob Judáo' bino'ob tu paach le yáax grupoo', **33** pa'te' yéetel Azarías, Esdras, Mesulam, **34** Judá, Benjamín, Semaya yéetel Jeremías. **35** Tu yéetelo'obe' ti' ku bin xan ka'ach jujuntúul ti' u paalal le sacerdote'obo', leti'obe' u ch'a'amo'ob u trompeta'ob,[i] leti'e je'elo'oba': Zacarías u hijo Jonatán u hijo Semaya u hijo Matanías u hijo Micaya u hijo Zakur u hijo Asaf,[j] **36** bey xan le u láak'tsilo'ob Zacaríasa': Semaya, Azarel, Milalay, Guilalay, Maay, Netanel, Judá yéetel Aananí. Leti'obe' u ch'a'amo'ob u nu'ukulil u paaxo'ob je'ex le yaan ka'ach ti' David[a] le máax meyajtik ka'ach u jaajil Dioso'. Táanil ti' leti'obe' ti' ka'ach ku bin Esdras[b] le escribao'. **37** Le ka k'ucho'ob te' joonaj ku k'aaba'tik Joonaj tu'ux ku síijil ja'o'[c] seguernaj u bino'obe' ka máano'ob tu yóok'ol u Escalerail[d] u Kaajal David,[e] máano'ob tu yóok'ol le pak' yaan maas ka'anal ti' u Yotoch Davido' ka k'ucho'ob te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Ja'[f] yaan lak'ino'.

38 Le uláak' grupo máako'ob ku k'aayo'ob utia'al u ts'áaiko'ob gracias ti' Dioso', bino'ob tu tojil x-ts'íik.* Tene' binen tu yéetelo'ob pa'te' yéetel le uláak' máako'ob ku bino'ob tu paacho'obo', máano'on tu yóok'ol le pak'o', tak tu yóok'ol le lugar ku k'aaba'tik u Torreil le Horno'obo',[g] ka seguernaj k-bin tak te' parte ku k'aaba'tik Kóokoch Pak'o',[h] **39** máano'on tu yóok'ol le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Efraín,[i] ka seguernaj k-bine' máano'on xan te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil le úuchben kaajo'[j] bey xan te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Kay,[k] bey xan te' parte ku k'aaba'tik u Torreil Ananel,[l] u Torreil Meaj tak te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Tamano'ob.[m] To'on túune' je'elo'on te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Kanano'.

40 Bey túuno' le ka'ap'éel grupo máako'ob ku k'aayo'ob utia'al u ts'áaiko'ob graciaso'

CAP 12

a 1Cr 2:54 1Cr 9:2, 16 Ne 7:6, 26

b Jos 15:7, 12

c Jos 21:8, 17 Ne 11:31

d Esd 2:1, 24

e Éx 19:10

f Ne 7:1

g Ne 6:15

h Ne 2:13 Ne 3:13

i Nú 10:2 2Cr 5:12

j 1Cr 25:1, 2

Columna 2

a 1Cr 23:5

b Ne 8:4

c Ne 2:14

d Ne 3:15

e 2Sa 5:7, 9

f Ne 3:26 Ne 8:1

g Ne 3:11

h Ne 3:8

i 2Re 14:13 Ne 8:16

j Ne 3:6

k 2Cr 33:14 Ne 3:3

l Jer 31:38 Zac 14:10

m Ne 3:1 Jn 5:2

12:38 * Wa «bino'ob aktáan».

p'áato'ob wa'atal aktáan ti' u yotoch u jaajil Dios, bey tin beetil teno' bey xan táanchumuk ti' le máaxo'ob ku nu'uktajo'ob yano'ob tin wéetelo', **41** bey xan le sacerdote'oba': Eliaquim, Maaseya, Miniamín, Micaya, Elyoenay, Zacarías yéetel Aananías, leti'obe' u ch'a'amo'ob ka'ach u trompeta'ob, **42** yéetel Maaseya, Semaya, Eleazar, Uzí, Jeyoanán, Malkiya, Elam yéetel Ézer. Le máaxo'ob ku k'aayo'obo' k'a'am úuchik u k'aayo'ob le táan ka'ach u nu'ukta'alo'ob tumen Izraíaso'.

43 Te' k'iin je'elo' tu beeto'ob ya'ab sacrificio'ob yéetel ki'imakchaj u yóolo'ob,[a] tumen beeta'ab u jach ki'imaktal u yóolo'ob tumen u jaajil Dios. Le ko'olelo'ob yéetel le mejen paalalo'obo' ki'imakchaj xan u yóolo'ob,[b] le o'olal desde náachile' ku yu'ba'al jach ki'imak u yóol le máaxo'ob yano'ob Jerusaléno'.[c]

44 Te' k'iin je'elo' yéeya'ab le máaxo'ob kun meyajo'ob te' tu'uxo'ob kun ts'aabil[d] le ba'axo'ob kun siibilo',[e] le yáax ba'alo'ob kun cosecharbilo'[f] bey xan le diezmo'obo'.[g] Ti' kun ts'aabil le ba'ax kun cosecharbil ti' le lu'umo'ob ku pertenecer ti' le kaajo'obo', le parte ku ya'alik le Ley[h] unaj u ts'a'abal ti' le sacerdote'ob yéetel le levita'obo',[i] tumen u kajnáalilo'ob Judáe' jach ki'imak u yóolo'ob yo'olal le meyaj ku beetik le sacerdote'ob yéetel le levita'obo'. **45** Leti'obe' káaj u beetko'ob le meyaj k'ubéenta'anti'ob tumen Dioso' yéetel káaj u limpiokíinkuba'ob tu táan Dios je'ex tu beetil le máaxo'ob ku k'aayo'ob yéetel le máaxo'ob ku kanano'obo', je'ex u ya'almil David yéetel Salomón u hijoe'. **46** Úuchjeakil tu k'iinilo'ob David yéetel Asafe' yaan ka'ach máaxo'ob nu'uktik* le máaxo'ob ku k'aayo'obo' bey xan le k'aayo'ob utia'al u alabarta'al Dioso' bey xan le k'aayo'ob ku beeta'al utia'al u ts'a'abal gracias ti'o'.[a] **47** Tu k'iinilo'ob xan Zorobabel[b] yéetel tu k'iinilo'ob Nehemíase' tuláakal u kaajil Israele' sáamsamal u ts'áaiko'ob ka'ach le ba'ax k'a'abéet ti' le máaxo'ob ku k'aayo'ob[c] yéetel le máaxo'ob ku kanano'obo'.[d] Ku jóo'sko'ob xan ka'ach le parte unaj u ts'a'abal ti' le levita'obo'.[e] Le kéen ts'o'okke' le levita'obo' ku jóo'sko'ob le parte unaj u ts'áaiko'ob ti' u paalal Aaróno'.

13 Te' k'iin je'elo' xo'ok u yu'ub le kaaj le libro u ts'íibtmaj Moiséso',[f] ka ila'abe' mix juntúul ammonita wa moabita[g] unaj u yokol ichil le máaxo'ob adorartik u jaajil Dioso',[h] **2** tumen leti'obe' ma' tu ts'áajo'ob ja' u yuk' le israelita'obo' mix tu ts'áajo'ob ba'al u jaanto'obi', ba'axe' tu contratarto'ob Balaam utia'al u maldecirtik le israelita'obo'.[i] Chéen ba'ale' k-Diose' tu beetaj u suut junp'éel bendición le maldicióno'.[j] **3** Chéen p'el tu yu'ubil le israelita'ob le ba'ax ku

CAP 12
a Esd 6:16, 17
b Jer 31:13
c Esd 3:10, 13
d 2Cr 31:11
e Ne 10:39
f Ne 10:35-37
g Ne 10:38 Ne 13:12, 13
h Éx 34:26 Nú 15:18, 19 Dt 26:2
i Nú 18:21

Columna 2
a 1Cr 25:1, 6
b Esd 3:2 Ag 1:12 Lu 3:23, 27
c Ne 11:23
d Ne 10:39
e Nú 18:21

CAP 13
f Dt 31:11 Ne 8:2, 3 Hch 15:21
g Gé 19:36-38
h Dt 23:3, 6
i Nú 22:4-6
j Nú 23:8 Nú 24:10

12:46 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «jo'olintik».

ya'alik le Leyo' ka jo'op' u jóo'sko'ob tu kaajil Israel tuláakal le máaxo'ob táanxel lu'umil u taalo'obo' pa'te' yéetel u paalalo'ob.[a]

4 Chéen ba'ale' antes ti' tuláakal lela' Eliasib[b] le sacerdoteo' leti' ka'ach ilik tuláakal le ba'ax ku beeta'al te' bodega'ob* yaan tu yotoch# Dioso',[c] leti'e' u láak'tsil ka'ach Tobías.[d] **5** Eliasibe' tu ts'áaj junp'éel nojoch bodega ti' Tobías, le bodega* tu'ux ku ts'a'abal ka'ach u ofrendail janal, le sak inciensoo', le u nu'ukulilo'ob le temploo', bey xan le u diez por cientoil# le trigo yéetel uláak' ba'axo'ob ku cosecharta'alo', le túumben vinoo', yéetel le aceiteo'.[e] Tuláakal le ba'alo'oba' leti'e a'ala'an ka ts'a'abak ka'ach ti' le levita'obo',[f] ti' le máaxo'ob ku k'aayo'obo' yéetel ti' le máaxo'ob ku kanano'obo', ti' xan ku bisa'al ka'ach le ba'axo'ob ku ts'a'abal utia'al le sacerdote'obo'.[g]

6 Te' k'iino'ob je'elo' mina'anen ka'ach tu kaajil Jerusalén, tumen tene' binen tu yiknal rey Artajerjes[h] te' año 32[i] táan u gobernar Babiloniao'. Chéen ba'ale' ka máan tiempoe' tin k'áataj permiso ti' le rey utia'al in suut Jerusaléno'. **7** Ka suunajen Jerusaléne' tin wilaj le ba'ax jach k'aas tu beetaj Eliasib[j] tu favor Tobíaso',[k] leti'e' tu ts'áaj ti' Tobías junp'éel ti' le bodega'ob yaan tu táankabil u yotoch u jaajil Dioso'. **8** Lelo' jach táaj k'aas tin wilil, le o'olal tin pipikch'intaj táankab tuláakal le u nu'ukulo'ob Tobías yaan ka'ach te' bodegao'.* **9** Ka ts'o'ok lelo' tin wa'alaj ka limpiarta'ak le bodega'obo'* ka ts'o'oke' tin ka'a ts'áaj le nu'ukulo'ob ku meyaj tu yotoch u jaajil Dioso'[a] bey xan le u ofrendail janal yéetel le sak inciensoo'.[b]

10 Tin wojéeltaj xane' le ba'axo'ob unaj u ts'a'abal ti' le levita'obo'[c] ma'atech u ts'a'abalti'ob,[d] le o'olal le levita'ob yéetel le máaxo'ob ku k'aayo'ob k'ubéenta'anti'ob le meyaj unaj u beeta'al te' temploo' bin u meyajt u lu'umo'ob.[e] **11** Le o'olal tin wa'alaj ti' le máaxo'ob ku nu'uktajo'obo':[f] «¿Ba'axten chéen ka wilke'ex u k'astal u yotoch u jaajil Dios?».[g] Ka ts'o'oke' tin much'aj le máaxo'ob bino'obo' ka tin ka'a suto'ob tu meyajo'ob. **12** Tuláakal u kajnáalilo'ob Judáe' tu taaso'ob te' bodega'ob[h] u diez por cientoil[i] le trigo yéetel uláak' ba'alo'ob ku cosecharta'alo', le túumben vino yéetel le aceiteo'. **13** Teen túune' tin ts'áaj máako'ob utia'al u yilo'ob tuláakal le ba'axo'ob ku beeta'al te' bodega'obo', tin ts'áaj Selemías le sacerdoteo', Sadok le escribao' yéetel juntúul levita ku k'aaba'tik Pedaya. Ts'o'ole' tin ts'áaj Aanán u hijo Zakur u hijo Matanías utia'al áantko'ob. Tuláaklo'obe' ojéela'an

CAP 13

a Esd 10:10, 11; Ne 9:1, 2
b Ne 3:1
c Ne 10:37, 38
d Ne 2:10
e Dt 18:3, 4
f Nú 18:24
g Ne 12:44
h Esd 7:1; Ne 2:1
i Ne 5:14
j Ne 12:10
k Ne 4:7

Columna 2

a Ne 10:39
b Le 2:14, 15
c Ne 10:37; Ne 12:47
d Mal 3:8
e Nú 35:2
f Esd 9:2
g Ne 10:39
h Ne 10:38, 39; Mal 3:10
i Le 27:30; Nú 18:21

13:4 * Wa «tu'uxo'ob ku yúuchul janal». # Wa «templo». **13:5** * Wa «tu'ux ku yúuchul janal». # Wa «u diezmoil».

13:8 * Wa «tu'ux ku yúuchul janalo'». **13:9** * Wa «tu'uxo'ob ku yúuchul janalo'».

je'el u páajtal u confiar máak ti' leti'obe'. Leti'ob unaj xan u t'oxko'ob le ba'alo'ob unaj u ts'a'abal ti' u láak'tsilo'obo'.

14 In Dios, ma' a tu'ubsik le ba'ax ts'o'ok in beetko',[a] yéetel ma' a tu'ubsik le ba'ax-xo'ob ts'o'ok in beetik utia'al in we'esik in nojoch yaabilaj tu yo'olal a wotoch yéetel tu yo'olal le meyajo'ob ku beeta'alo'.[b]

15 Te' k'iino'ob je'elo' tin wile' tu k'iinil sábadoe' yaan ti' u kajnáalilo'ob Judá táan u yaya'cha'atko'ob uva ti' junp'éel pila.[c] Tu k'iinil sábado xane' ku much'kíintiko'ob neek'o'ob yéetel ku ts'áaiko'ob tu yóok'ol burro'ob utia'al u taasko'ob ka'ach tu kaajil Jerusalén, ku taasko'ob xan ka'ach vino, uva'ob, higo'ob bey xan le jejeláas ba'alo'ob ku cosecharko'obo'. Le o'olal tin wa'alajti'ob junpuli' ma' unaj u konko'ob tu k'iinil sábado*[d] le ba'alo'ob beyo'. **16** Ts'o'ole' le tirio'ob kaja'ano'ob te' kaajo' táan ka'ach u taasko'ob kay yéetel tuláakal u jejeláasil ba'alo'ob utia'al u kono'ob ti' u kajnáalilo'ob Judá bey xan tu kaajil Jerusalén tu k'iinil sábado.[e] **17** Le o'olal tin wa'alaj ti' le ts'uulo'ob yaan Judáo': «¿Ba'axten táan a beetke'ex le ba'ax ma' ma'aloba'? Te'exe' táan a mixba'alkúuntike'ex u k'iinil sábado. **18** ¿Ma' wa leti'e ba'ax tu beetaj xan a úuchben láak'tsile'ex, le o'olal k-Diose' tu taasaj t-óok'ol yéetel tu yóok'ol le kaaj le ba'ax ku yúuchulto'ona'? Beoraa' te'exe' táan a beetke'ex u maas p'u'ujul Dios tu contra Israel ikil a mixba'alkúuntike'ex le Sábadoo'».[a]

19 Le o'olal tin wa'alaj ka k'a'alak u joonajilo'ob Jerusalén antes ti' u yáak'abtal, antes ti' u káajal u k'iinil sábado. Tin wa'alaj xan ma' u máan u k'iinil sábadoo'. Ts'o'ole' tin wa'akúuntaj jujuntúul ti' in j-meyajo'ob te' joonajo'obo' utia'al ma' u yoksa'al mix junp'éel kuuch tu k'iinil sábado. **20** Le o'olal le comerciante'ob yéetel le máako'ob ku konko'ob jejeláas ba'alo'obo' tu máanso'ob áak'ab paachil ti' Jerusalén kex juntéen wa ka'atéen. **21** Teen túune' tin wa'alajti'ob: «¿Ba'axten táan a máanske'ex áak'ab aktáan ti' le pak'o'? Wa ka beetke'ex tu ka'atéene' tene' yaan in tojolch'intke'ex». Desde te' k'iin je'elo' ma' ka'a taalo'ob utia'al sábadoi'.

22 Tin wa'alaj xan ti' le levita'obo' mantats' unaj u limpiokíinkuba'ob tu táan Dios utia'al u kanáantko'ob u joonajilo'ob le kaajo', beyo' u k'iinil sábadoe' yaan u p'áatal santoil.[b] In Dios, ma' a tu'ubsik xan le ba'ax ts'o'ok in beetka', ch'a'ten óotsilil tu yo'olal a nojoch yaabilaj.[c]

23 Te' k'iino'ob je'elo' tin wilaj xane' yaan judío'ob ts'oka'an u beelo'ob yéetel* ko'olelo'ob[d] asdodita'ob,[e] ammonita'ob yéetel moabita'ob.[f]

CAP 13

a Ne 5:19

b Heb 6:10

c Éx 20:10 Éx 34:21 Éx 35:2

d Jer 17:21, 27

e Ne 10:31

Columna 2

a Éx 20:8-10

b Dt 5:12

c Ne 5:19 Ne 13:14 Ne 13:30, 31

d Esd 9:1, 2 Esd 10:10 2Co 6:14

e Jos 13:2, 3

f Dt 23:3, 4

13:15 *Uláak' bix u traducirta'ale' «Te' k'iin je'elo' tin wa'alajti'ob bik koonolnako'ob».

13:23 *Wa «u bismaj tu yotocho'ob».

24 Táanchumuk ti' u paalalo'obe' ku t'anko'ob asdodeo yéetel le uláak' táanchumuko' ku t'anko'ob le idioma'ob ku t'a'anal ti' le jejeláas kaajo'obo', pero mix juntúul ti' leti'ob u yojlo'ob t'aan ichil u idioma le judío'obo'. **25** Le o'olal tin k'eyaj le judío'obo', tin maldecirto'ob, tin ja'ajats'aj jujuntúul ti' leti'obi',[a] tin jóokpaytaj u tso'otsel u poolo'ob, ts'o'ole' ka tin beetaj u jurarko'ob tu k'aaba' Dios: «Ma' unaj a ts'áaik a hija'ex ti' u hijo'ob leti'obi', yéetel ma' unaj a k'amke'ex mix juntúul ti' u hija'ob utia'al a hijo'ex te'exi' mix te'ex unaj a ch'a'ike'ex u hija'ob.[b] **26** ¿Ma' wa tu yo'olal leti'obe' k'ebanchaj Salomón u reyil Israel? Ichil u maasil kaajo'obe' ma' yanchaj juntúul rey je'ex leti'e'.[c] Leti'e' jach yaabilta'ab tumen u Dios,[d] le o'olal beeta'ab reyil tu yóok'ol tuláakal Israel tumen u Dios. Chéen ba'ale' tak leti' beeta'ab u k'ebantal tumen le u yatano'ob ku taalo'ob táanxel lu'umilo'.[e] **27** ¡Bix atrevernajike'ex u ts'o'okol a beele'ex yéetel ko'olelo'ob táanxel lu'umil u taalo'ob utia'al a traicionarke'ex k-Dios!».[a]

28 Juntúul ti' u hijo Joyadá[b] u hijo Eliasib[c] le maas nojoch sacerdoteo' k'uch u beetuba u ja'an Sanbalat[d] le oronitao', le o'olal tin tojolch'intaj.

29 In Dios, ma' a tu'ubsik le ba'ax ts'o'ok u beetko'obo' tumen ts'o'ok u mixba'alkúuntiko'ob le meyaj ku beetik le sacerdote'obo', le pacto beeta'an yéetel le sacerdote'obo'[e] bey xan yéetel le levita'obo'.[f]

30 Ka ts'o'oke' tin limpiokíinto'ob tu táan Dios úuchik in beetik u náachtalo'ob ti' le ba'alo'ob k'aastak ku beetik le j-táanxel lu'umilo'obo'. Ts'o'ole' tin ts'áaj meyaj u beet le sacerdote'ob yéetel le levita'obo', beyo' cada juntúule' yaan u beetik u meyaj.[g] **31** Tin beetaj xan u planesil utia'al u taasa'al tu k'iinil le buka'aj si'[h] kun k'a'abéettalo' bey xan le u yáax ich le lu'um unaj u taasa'alo'.

In Dios, k'a'ajsen yéetel utsil.[i]

CAP 13

a Dt 25:2 Esd 7:26

b Dt 7:3, 4 Ne 10:30

c 1Re 3:12, 13 2Cr 9:22

d 2Sa 12:24

e 1Re 11:1-5

Columna 2

a Esd 10:2

b Ne 12:10

c Ne 3:1 Ne 13:4

d Ne 2:10 Ne 6:14

e Éx 40:15 Nú 25:11-13

f Mal 2:4

g 1Cr 23:6 1Cr 25:1

h Ne 10:34

i Ne 5:19

ESTER

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Rey Asueroe' ku beetik junp'éel nojoch janal (1-9)
Reina Vastie' ma' tu beetaj ba'ax a'ala'abti'i' (10-12)
Le reyo' ku k'áatik u nu'uktaj máaxo'ob yaan u na'ato'ob (13-20)
Ku ts'a'abal ojéeltbil ba'ax tu ya'alaj le reyo' (21, 22)
2 Ku kaxta'al juntúul túumben reina (1-14)
Estere' ku k'uchul u beetuba reinail (15-20)

Mardoqueoe' ku ya'alik ba'ax taak u beeta'al (21-23)
3 Ku ts'a'abal maas autoridad ti' Amán (1-4)
Amáne' ku kaxtik bix u xu'ulsik le judío'obo' (5-15)
4 Mardoqueoe' jach yaachaj u yóol (1-5)
Mardoqueoe' ku ya'alik ti' Ester ka u k'áat áantaj (6-17)
5 Estere' ku bin tu táan le reyo' (1-8)
Amáne' jach p'u'uji yéetel jach tu creertuba (9-14)
6 Ku nojba'alkúunta'al Mardoqueo tumen le reyo' (1-14)
7 Estere' ku takik u pool Amán (1-6a)
Ku ch'uykíinta'al Amán te' che' tu prepararto' (6b-10)
8 Ku ts'a'abal autoridad ti' Mardoqueo (1, 2)
Estere' ku k'áatik ti' le rey ka áanta'ako'obo' (3-6)
Le reyo' ku ts'áaik uláak' ley (7-14)
Ku yantal jeets'elil yéetel ki'imak óolal ti' le judío'obo' (15-17)
9 Le judío'obo' tu xu'ulso'ob u enemigo'ob (1-19)
Ku káajal u k'iinbesa'al u k'iiniloʼob Purim (20-32)
10 Ku ts'a'abal páajtalil ti' Mardoqueo (1-3)

CAP 1

1 Le tsikbala' úuch tu k'iiniloʼob Asuero,* le Asuero ku reinar yóok'ol le 127 lu'umo'ob[a] yano'ob desde India tak Etiopíao'.[#] **2** Te' k'iino'ob je'elo' rey Asueroe' ti' ku gobernar desde tu trono yaan tu palacioil Susae'.[b] **3** Tu yóoxp'éel año táan u reinare' tu beetaj junp'éel nojoch janal utia'al tuláakal u príncipe'ob bey xan utia'al tuláakal u j-meyajo'ob. Tu táan le reyo' tia'an ka'ach u ejércitoil Media[c] yéetel Persiai',[d] tia'an le ts'uulo'obo' bey xan u príncipeilo'ob le lu'umo'ob ku gobernarko'. **4** Leti' túune' 180 días táan ka'ach u ye'esikti'ob le ayik'alil yaan ti' tuláakal le lu'um ku gobernarko', tu ye'esaj le páajtalil yaanti'o' yéetel tu ye'esaj mina'an uláak' rey je'ex leti'e'. **5** Le ka ts'o'ok le 180 díaso', le reyo' tu beetaj junp'éel nojoch janal durante siete días utia'al tuláakal le máako'ob yano'ob tu palacioil Susao'. Tu beetaj utia'al le ayik'alo'ob yéetel le óotsilo'obo', tu beetaj tu jardínil u palacio le reyo'. **6** Le jardíno' adornarta'an yéetel cortina'ob saktak yéetel azultak, k'axa'ano'ob yéetel suumo'ob beeta'ano'ob de sak tela yéetel de lana* color morado. Le cortina'obo' ch'uykíinta'ano'ob ti' mejen aro'ob de plata yano'ob te' columna'ob de mármolo'. Te' jardíno' beeta'an xan lugaro'ob utia'al u je'elel máak, beeta'ano'ob

a Est 8:9 Da 6:1

b Esd 4:9 Ne 1:1 Da 8:2

c Isa 21:2 Jer 51:11 Da 5:28

d Esd 1:2

1:1 * Según ojéela'anile' Jerjes 1, u hijo Darío el Grande (Darío Histaspes). [#] Wa «Cus».

1:6 * Wa «tela beeta'an yéetel u tso'otsel taman».

de oro yéetel plata, lelo'oba' tia'ano'ob yóok'ol junp'éel piso beeta'an yéetel mármol, perla, box mármol bey xan yéetel junp'éel chak tuunich ku k'aaba'tik pórfido.

7 Le vinoo' pi'ich ti' copa'ob* de oro. Le vinoa' leti'e clase vino ku yuk'ik le reyo'. Le copa'ob meyajnajo' mix junp'éel igual ti' u maasili'. Ya'ab vino yanchaji, tuláakal le ku páajtal u ts'áaik le reyo'. **8** Te' k'iin je'elo' a'ala'abe' ti' mix máak kun a'albil buka'aj unaj u yuk'ik, tumen le rey yéetel u nuuktakil le máaxo'ob ku meyajo'ob tu palacioo' tu ch'a'tukulo'obe' cada juntúul máak ken u decidirt ba'ax ken u beete.

9 Le reina Vastio'[a] tu beetaj xan junp'éel nojoch janal utia'al le ko'olelo'obo', tu beetaj tu palacio rey Asuero.

10 Tu siete díasil, te' k'iin jach ki'imak u yóol le rey yo'olal le vinoo', tu ya'alaj ti' Meumán, Biztá, Arboná,[b] Bigtá, Abagtá, Zetar yéetel Karkás, le siete máako'oba' yaan autoridad ti'ob yéetel leti'ob atendertik ka'ach le rey Asueroo', **11** tu ya'alajti'ob ka u biso'ob le reina Vasti tu táano', le kéen xi'ike' unaj u ts'aamaj tu pool le adorno suuk u ts'áaiko' utia'al ka ila'ak tumen le kaajo'ob yéetel tumen le príncipe'ob buka'aj ki'ichpanilo', tumen u jaajile' jach táaj ki'ichpan ka'achi. **12** Chéen ba'ale' kex a'ala'ab ti' le reina Vasti le ba'ax tu ordenartaj

1:7 * Wa «vaso'ob, cálizo'ob».

CAP 1

a Est 1:12
Est 2:1, 17

b Est 7:9

Columna 2

a Esd 7:14

b Est 1:12

le reyo' seguernaj u ya'alik ma' kun bin. Le o'olal le reyo' jach k'uuxilnaji, sen p'u'uji.

13 Le rey túuno' tu t'anaj le máaxo'ob yaan u na'ato'ob yéetel u yojlo'ob ba'ax je'el u páajtal u beeta'alo' (le asunto'ob beya' suuk ka'ach u bisa'al tumen le rey tu táan le máaxo'ob u yojlo'ob ba'ax ku ya'alik le leyo' yéetel u yojlo'ob ba'ax je'el u páajtal u beeta'ale', **14** ichilo'obe' le máaxo'ob maas naats' yanilo'ob ti' le reyo' leti'e je'elo'oba': Karsená, Setar, Admatá, Tarsis, Meres, Marsená yéetel Memukán, leti'obe' u príncipeilo'ob Persia yéetel Media. Le siete máako'oba'[a] suuk u yooklo'ob ka'ach tu táan le reyo' yéetel ti' leti'ob ts'a'an maas autoridad te' reinoo'). **15** Le reyo' tu k'áataj: «Según le leyo', ¿ba'ax unaj u beeta'al ti' le reina Vasti tumen ma' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti' tumen le máako'ob tin túuxto'?».

16 Memukán túune' tu ya'alaj tu táan le rey yéetel tu táan le príncipe'obo': «Le reina Vastio' ma' chéen tu contra le rey tu beetaj ba'ax ma' ma'alobo'[b] ba'axe' tak tu contra tuláakal le príncipe'obo' yéetel tu contra tuláakal le kaajo'ob yano'ob ti' tuláakal le lu'umo'ob yaan yáanal u gobernación rey Asueroo'. **17** Tumen le ba'ax tu beetaj le reinao' yaan u k'uchul ojéeltbil tumen tuláakal le atantsilo'obo', leti'ob túune' yaan u mixba'alkúuntik u yíichamo'ob tumen yaan u ya'aliko'ob: ‹Rey Asueroe' tu ya'a-

laj ka bisa'ak reina Vasti tu táan, pero leti'e' ma' tu yóotaj bini'›. **18** Te' k'iin je'ela' u princesailo'ob Persia yéetel Media u yojlo'ob le ba'ax tu beetaj le reinao' yaan u ya'aliko'ob ti' tuláakal u príncipe'ob le rey le ba'ax úucho'. Bey túuno' le atantsilo'obo' yaan u mixba'alkúuntik u yíichamo'ob yéetel le íichamtsilo'obo' yaan u sen k'uuxilo'ob. **19** Wa ma'alob u yilik le reyo' ts'a'abak junp'éel ley yéetel ts'íibta'ak ichil u leyilo'ob Persia yéetel Media, junp'éel ley ma' tu páajtal u lu'sa'al.[a] Le leyo' unaj u ya'alike' Vastie' mix bik'in u béeytal u ka'a okol tu táan rey Asuero, yéetel tu lugar Vastie' le reyo' yaan u yéeyik juntúul x-ch'úupal utia'al u beetik u reinail, juntúul x-ch'úupal maas ma'alob ke leti'. **20** Le ley ken u ts'áa le reyo' kéen ojéelta'ak ti' tuláakal u reinoe', tuláakal le atantsilo'obo' yaan u respetartik u yíichamo'ob, kex ts'uulo'ob bey xan wa ma'atech».

21 Le ba'ax a'ala'abo' ma'alob tu yu'ubil le reyo' bey xan le príncipe'obo', ka ts'o'oke' le reyo' tu beetaj le ba'ax tu ya'alaj Memukáno'. **22** Ts'o'ole' le reyo' tu túuxtaj carta'ob ti' tuláakal le lu'umo'ob[b] tu'ux ku gobernaro', tu ts'íibtaj je'ex suuk u ts'íib cada lu'umile', yéetel ti' cada kaaje' ichil u idioma. Le cartao' ku ya'alike' tuláakal íichamtsile' leti' u ts'uulil* u yotoch yéetel unaj u t'aan ichil le idioma ku t'a'anal tu kaajalo'.

2 Le ka ts'o'ok tuláakal le ba'alo'oba' yéetel ka jéets' u p'uja'anil rey Asueroe'[a] k'a'ajti' le ba'ax tu beetaj Vastio'[b] bey xan le ba'ax ch'a'tukla'ab tu yo'olalo'.[c] **2** Ka ts'o'oke' le máaxo'ob atendertik le reyo' tu ya'alo'ob: «Unaj u kaxta'al x-ch'úupalalo'ob ki'ichpantako'ob utia'al le reyo'. **3** Le rey túuno' unaj u yéeyik máako'ob ti' tuláakal le lu'umilo'ob yano'ob tu reinoo'.[d] Leti'obe' unaj u much'ko'ob tuláakal le x-ch'úupalalo'ob ki'ichpantako'ob tu palacioil Susa, te' naj tu'ux ku yantal le ko'olelo'obo'. Unaj u bisko'ob yiknal Egay[e] le máax* meyajtik le rey ts'a'an u kanáant le ko'olelo'obo', te'elo' ti' kun maas ki'ichpankúuntbilo'obi'.# **4** Le x-ch'úupal kun maas utstal tu yich le reyo' leti' ken u beet u reinail tu lugar Vasti».[f] Le reyo' utschaj tu t'aan le ba'ax a'ala'abo' ka tu beetaj je'ex a'ala'abiko'.

5 Te' k'iino'obo' yaan juntúul judío tu palacioil Susa,[g] u k'aaba'e' Mardoqueo,[h] u hijo Jaír, u hijo Simey, u hijo Keis, juntúul benjaminita.[i] **6** Leti'e' tia'an ka'ach Jerusaléne', chéen ba'ale' bisa'ab tumen Nabucodonosor u reyil Babilonia le ka tu bisaj le máako'ob yano'ob ka'ach Jerusalén pa'te' yéetel Jeconías*[j] u reyil Judáo'. **7** Mardoqueo

CAP 1

a Est 8:8
Da 6:8

b Est 3:12, 14

Columna 2

CAP 2

a Est 1:1

b Est 1:12

c Est 1:19

d Est 8:9

e Est 2:15

f Est 1:19

g Esd 4:9
Ne 1:1
Est 1:2
Da 8:2

h Est 3:2
Est 10:3

i Gé 49:27
1Sa 9:21

j 2Re 24:14, 15
1Cr 3:16
2Cr 36:9, 10
Jer 22:28
Jer 24:1
Jer 37:1
Jer 52:31
Mt 1:11

1:22 * Wa «príncipeil».

2:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «eunuco». Ilawil «Eunuco», página 2563. # Wa «ti' kun ts'aabil masajes ti'obi'». **2:6** * Ti' 2 Reyes 24:8 ku ya'ala'alti' «Joaquín».

kanáantik ka'ach Adasá* wa Ester u prima[a] tumen mina'an ka'ach u papá mix u maama. Le x-ch'úupala' jach ki'ichpan yéetel jach jats'uts u wíinklil. Le ka kíim u papá yéetel u maamae', Mardoqueoe' tu ch'a'aj u kanáant bey u hijae'. **8** Le ka ts'a'ab ojéeltbil le ba'ax tu ya'alaj le rey bey xan le ley tu ts'áajo' ya'ab x-ch'úupalalo'ob bisa'abo'ob tu palacioil Susa utia'al ka kanáanta'ako'ob tumen Egay[b] le máax kanáantik le x-ch'úupalalo'obo', tak Ester bisa'ab tu yotoch* le rey utia'al ka kanáanta'ak tumen Egayo'.

9 Egaye' ki'ichpan tu yilil Ester yéetel lúub utsil ti', le o'olal tu yilaj ka séeb beeta'ak tuláakal ba'ax k'a'abéet utia'al u maas ki'ichpankúunta'al*[c] yéetel ka ts'a'abakti' le ba'axo'ob unaj u jaantiko'. Egaye' tu yéeyaj siete x-ch'úupalalo'ob ku meyajo'ob tu yotoch le rey utia'al ka u atenderto'ob Estero'. Ka ts'o'oke' tu máansaj Ester pa'te' yéetel le x-ch'úupalalo'ob atendertik te' lugar maas ma'alob yaan te' naj tu'ux yaan le ko'olelo'obo'. **10** Estere' ma' tu ya'alaj mix ba'al yo'olal u kaajali'[d] mix yo'olal u láak'tsilo'obi' tumen Mardoqueo[e] a'alti' ma' u ya'alik ti' mix máak.[f] **11** Sáamsamale' Mardoqueoe' ku máan ka'ach aktáan ti' le naj tu'ux yaan le x-ch'úupalalo'obo' utia'al u yojéeltik bix yanil Ester yéetel bix u binti'.

2:7 * U k'áat u ya'al «Mirto». **2:8** * Wa «palacio». **2:9** * Wa «u ts'a'abal u masajes».

CAP 2

a Est 2:15

b Est 2:3

c Est 2:12

d Est 3:8

e Est 2:7

f Est 4:12-14

Columna 2

a Pr 7:17
Can 3:6

b Gé 43:11
1Re 10:2
2Re 20:13

c Est 2:3

d Est 4:11

12 Je'ex a'ala'anilo' tuláakal le x-ch'úupalalo'obo' ichil 12 mesese' ku yila'al u maas ki'ichpankúunta'alo'ob,* tumen leti'e buka'aj tiempo ts'a'an utia'al ka beeta'ako'. Seis mesese' ku ji'ibil tu wíinklilo'ob u aceiteil mirra,[a] uláak' seis mesese' bálsamo,[#b] bey xan uláak' ki'ibok aceite'ob, kéen ts'o'okke' cada juntúul x-ch'úupale' yaan u turno utia'al u yokol yiknal rey Asuero. **13** Le kéen ts'o'okok tuláakal lelo' le x-ch'úupalo' lista utia'al u yokol tu táan le reyo', chéen ba'ale' antes u luk'ul te' naj tu'ux yaan le ko'olelo'ob utia'al u bin tu yiknal le reyo' ku ts'a'abalti' je'el ba'axak ka u k'áate'. **14** Le kéen ée'same'enchajke' ku yokol tu yiknal le reyo', kéen sáasake' ku jóok'ole' ku bin ti' uláak' junp'éel naj tu'ux yaan le ko'olelo'obo', le naj je'ela' ku kanáanta'al ka'ach tumen Saasgaz, juntúul máax*[c] meyajtik le rey yéetel ts'a'an u kanáant u yatano'obo'.[#] Le kéen ts'o'okke' le ko'olelo' ma' tu ka'a okol yiknal le reyo' chéen ja'ali' wa jach lúub utsil ti' le rey yéetel wa ku t'a'anal u k'aaba' utia'al u ka'a okol tu yiknalo'.[d]

15 Le ka k'uch u turno Ester, u hija Abiyail, u tío Mardoqueo, utia'al u yokol tu táan le reyo' leti'e' ma' tu

2:12 * Wa «u ts'a'abal masajes ti'ob». [#] Le bálsamoo' u yiits jujunp'éel clase xíiwo'ob wa che'ob, yéetel ki'ibok. **2:14** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «eunuco». [#] Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina'ob». Ilawil «Concubina», página 2559.

k'áataj mix ba'ali' chéen le ba'ax a'ala'abti' ka u bis tumen Egay, juntúul máax meyajtik le rey yéetel ts'a'an u kanáant ka'ach le ko'olelo'obo'. Mardoqueoe' u ch'a'amaj ka'ach Ester u kanáant bey u hijae'.[a] (Cada k'iin ku máane' Estere' táan ka'ach u maas lúubul utsil ti' tuláakal le máaxo'ob ilko'). **16** Estere' bisa'ab tu yotoch rey Asuero utia'al u yantal tu táan, bisa'ab te' mes diezo', lela' u k'áat u ya'ale' te' mes ku k'aaba'tik Tebet,* tu siete años[b] táan u gobernar le reyo'. **17** Le reyo' k'uch u maas yaabilt Ester ke u maasil ko'olelo'obo'. Estere' maas lúub utsil ti' le reyo' yéetel ti' leti' maas e'esa'ab yaabilaj, maas ke ti' u maasil x-ch'úupalalo'obo'. Ka ts'o'oke' le reyo' tu ts'áaj tu pool Ester le adorno suuk u ts'a'abal tumen le reinao', bey úuchik u beetik reinail[c] Ester tu lugar Vastio'.[d] **18** Le reyo' tu beetaj junp'éel nojoch janal utia'al tuláakal u príncipe'ob yéetel u j-meyajo'ob, lela' junp'éel nojoch janal tu yo'olal Ester. Ka ts'o'oke' le reyo' tu ts'áaj junp'éel orden ku taasik utsil* ti' le lu'umo'ob ku gobernarko'. Ts'o'ole' le reyo' seguernaj u ts'áaik regalo'ob, tuláakal le ku páajtal u ts'áaike'.

19 Ka k'uch u k'iinil u ka'a mu'uch'ul le x-ch'úupalalo'obo'[a] Mardoqueoe' ti' kulukbal ka'ach tu joonajil u palacio le reyo'. **20** Estere' ma' tu ya'alaj mix ba'al tu yo'olal u láak'tsilo'ob yéetel tu yo'olal u kaajali',[b] jach je'ex a'ala'abikti' tumen Mardoqueoe'. Estere' seguernaj u beetik ba'ax ku ya'alik Mardoqueo, je'ex u beetik ka'ach le tia'an tu yéetelo'.[c]

21 Te' k'iino'ob je'elo' mientras kulukbal Mardoqueo tu jool u palacio le reyo' Bigtán yéetel Teres, ka'atúul máako'ob yaan autoridad ti'ob yéetel táan ka'ach u kanáantko'ob u joonajil u palacio le reyo', ts'íikilnajo'obe' ka tu ch'a'tuklo'ob u kíimsko'ob le rey Asueroo'. **22** Chéen ba'ale' ojéelta'ab tumen Mardoqueoe' ka bin tu séeba'anil u ya'al ti' le reina Estero'. Ester túune' tu ya'alaj ti' le reyo', t'aanaj tu k'aaba'* Mardoqueo. **23** Ka ts'o'oke' investigarta'abe' ka ila'ab jach jaaj le ba'ax tu ya'alaj Mardoqueo yo'olal le ka'atúul máako'obo', le o'olal cada juntúul ti' leti'obe' ch'uykíinta'ab ti' junp'éel che'. Tuláakal lela' ts'íibta'ab te' libro tu'ux ku ts'íibta'al le ba'axo'ob ku yúuchlo', lela' beeta'ab tu táan le reyo'.[d]

3 Ka ts'o'ok tuláakal lela' rey Asueroe' tu ts'áaj maas autoridad ti' Amán[e] u hijo Amedata le agaguitao',[f] tu ts'áajti' maas autoridad ke ti' u maasil príncipe'ob yano'ob tu yéetelo'.[g] **2** Tuláakal u j-meyajo'ob le rey

CAP 2
a Est 2:7
b Est 1:3
c Est 4:14
d Est 1:19
Columna 2
a Est 2:3, 4
b Est 2:5, 6 Est 3:8
c Est 2:7, 10
d Est 6:1, 2
CAP 3
e Est 3:10 Est 8:7 Est 9:24
f Éx 17:16 Nú 24:7 Dt 25:19 1Sa 15:8, 32
g Est 1:14

2:16 *Ilawil página 2582. **2:18** *Ma' xaane' ma' ken u bo'oto'ob impuesto wa ma' xaane' yaan u cha'abal le máaxo'ob k'ala'ano'ob cárcelo'.

2:22 *Wa «tu favor Mardoqueo».

yano'ob tu jool u palacioo' ku chintalo'ob yéetel ku noktalo'ob tu táan Amán tumen bey u ya'almil le reyo', chéen ba'ale' Mardoqueoe' ma'atech u yóotik ka'ach chintal yéetel noktal tu táan Amán. **3** Le o'olale' u j-meyajo'ob le rey yano'ob tu jool u palacioo' tu ya'alo'ob ti' Mardoqueo: «¿Ba'axten ma' ta beetik le ba'ax u ya'almaj le reyo'?». **4** Sáamsamal le ku ya'aliko'ob ka'ach ti' Mardoqueo pero leti'e' ma' tu beetaj u cuentail ba'ax ku ya'aliko'obi', tumen leti'e' u ya'almajti'ob de ke judío.[a] Leti'ob túune' tu ya'alo'ob ti' Amán utia'al u yilko'ob wa yaan u chéen ila'al[b] ba'ax ku beetik Mardoqueo.

5 Amáne' jach p'u'uj ka tu yilaj ma' tu yóotik Mardoqueo chintal yéetel noktal tu táan.[c] **6** Chéen ba'ale' junpuli' ma' u k'áat u xu'uls chéen ti' Mardoqueoi' tumen ts'o'ok u ya'ala'alti' tu'ux kaajil u taal Mardoqueo, le o'olal Amáne' jo'op' u kaxtik bix je'el u xu'ulsik ti' tuláakal le judío'ob yano'ob ti' tuláakal u reino Asueroo' tumen taak u xu'ulsik ka'ach ti' tuláakal u kaajal Mardoqueo.

7 Te' yáax mes wa tu mesil Nisán,* tu 12 años[d] táan u gobernar rey Asueroe' le máako'obo' tu jóo'so'ob Pur[e] (lela' u k'áat u ya'al Suerte) tu táan Amán utia'al u yilko'ob ba'ax k'iin yéetel ba'ax mesil ken u xu'uls ti' le judío'obo', ka tu yilo'obe' lúub te' mes 12 wa tu mesil Adaro'.*[a] **8** Amán túune' tu ya'alaj ti' rey Asuero: «Yaan junp'éel kaaj k'i'itpaja'an ichil le kaajo'ob[b] yaan ti' tuláakal le lu'umo'ob yaan yáanal u páajtalil le reyo',[c] le leyo'ob yaanti'obo' jela'an ti' u leyo'ob u maasil kaajo'obo' yéetel ma'atech u ts'o'okbesko'ob le leyo'ob u ts'aamaj le reyo', ma' tu taasik mix junp'éel utsil ti' le rey u chéen ilik ba'ax ku beetko'obo'. **9** Wa ma'alob u yilik le reyo' ts'íibta'ak junp'éel ley utia'al u xu'ulsa'alo'ob. Tene' je'el in ts'áaik 342 toneladas* plata ti' le máaxo'ob yaan autoridad ti'obo' utia'al ka u biso'ob tu tesorería le reyo'».#

10 Le rey túuno' tu lu'saj tu k'ab le anillo ikil u sellaro'[d] ka tu ts'áaj ti' Amán[e] u hijo Amedata le agaguitao',[f] u enemigo ka'ach le judío'obo'. **11** Ka ts'o'oke' le reyo' tu ya'alaj ti' Amán: «Le plata yéetel le kaajo' ku ts'a'abaltech utia'al a beetik tu yéetelo'ob je'ex ma'alob a wilke'». **12** Te' día 13 ti' le yáax meso' t'a'an tuláakal u secretario'ob[g] le reyo'. Leti'obe' tu ts'íibto'ob[h] tuláakal ba'ax tu ya'alaj Amán ti' le nukuch gobernadoro'ob ts'a'an tumen le reyo'* bey xan ti' le máaxo'ob ku gobernaro'ob ti' u

CAP 3

a Est 2:5

b Da 6:13

c Est 5:9

d Est 1:3
Est 2:16

e Est 9:24

Columna 2

a Est 9:1

b Dt 4:27
Ne 1:8
Jer 50:17

c Est 1:1

d Gé 41:42

e Est 3:1
Est 8:2

f Nú 24:7
1Sa 15:8, 32

g Est 8:9

h Da 6:8

3:7 * Ilawil página 2573.

3:7 * Ilawil página 2554. **3:9** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «10,000 talentos». Ilawil «Talento», página 2581. # Uláak' bix u traducirta'ale' «tene' yaan in ts'áaik 10,000 talentos tu tesorería le rey utia'al u bo'ota'al le máaxo'ob kun beetik le meyajo'». **3:12** * Wa «le sátrapa'obo'». Ilawil «Sátrapa», página 2579.

maasil lu'umo'ob yano'ob yáanal u páajtalil le reyo' yéetel ti' u príncipeilo'ob le jeleáas kaajo'obo'. Ti' cada lu'umile' ts'íibta'ab je'ex suuk u ts'íibe' yéetel ti' cada kaaje' según u idioma. Ts'íibta'ab tu k'aaba' rey Asuero, ts'o'ole' ka sellarta'ab yéetel le anillo ikil u sellaro'.[a]

13 Túuxta'ab máako'ob utia'al u bisko'ob le carta'ob ti' tuláakal le lu'umo'ob ku gobernarta'al tumen le reyo'. Le carta'obo' ku ya'alike' unaj u xu'ulsa'al yéetel u kíimsa'al tuláakal le judío'ob ti' junp'éelili' k'iino', táankelmo'ob yéetel ch'ija'ano'ob, paalalo'ob yéetel ko'olelo'ob. Lela' unaj u beeta'al te' día 13 ti' le mes 12, lela' u k'áat u ya'ale' tu mesil Adar,[b] yéetel unaj u ch'a'abal tuláakal le ba'axo'ob yaanti'obo'.[c] **14** Le ba'ax ku ya'alik le carta'obo' unaj u p'áatal bey junp'éel ley ti' tuláakal le lu'umo'ob yaan yáanal u páajtalil le reyo' yéetel unaj u ts'a'abal u yojéelt tuláakal le kaajo'obo', utia'al u prepararkuba'ob utia'al le k'iin je'elo'. **15** Le máaxo'ob bis le carta'obo' bino'ob tu séeba'anil[d] je'ex úuchik u ordenartik le reyo'. Le leyo' beeta'ab tu palacioil Susa.[e] Ka ts'o'oke' le reyo' kulaj u yuk' vino yéetel Amán, chéen ba'ale' u kajnáalilo'ob Susae' ma' tu jach na'atko'ob ka'ach ba'ax táan u yúuchul.

4 Le ka tu yojéeltaj Mardoqueo[f] le ba'ax ts'o'ok u beeta'alo'[g] jach yaachaj u yóol. Le o'olal tu jataj u nook', tu takaj junp'éel to'otoch nook'* yéetel tu tosaj ta'an tu yóok'ol. Ts'o'ole' ka jóok' tu chúumuk le kaajo', leti'e' táan ka'ach u yawat ok'ol. **2** Chéen tu jool u palacio le rey k'ucho' tumen mix máak unaj u yokol tu palacio le rey wa u takmaj to'otoch nook'o'. **3** Ti' tuláakal le lu'umilo'obo'[a] le kéen k'uchuk ka'ach le ley tu ts'áaj le reyo' le judío'obo' ku yaatal u yóolo'ob, ku ayunaro'ob,*[b] ku yok'olo'ob yéetel ku yawat ok'olo'ob. Ya'ab judío'obe' ti' pekekbalo'ob ka'ach yóok'ol to'otoch nook'o'ob yéetel yóok'ol ta'ane'.[c] **4** Le ka a'ala'ab ti' reina Ester le ba'ax táan u yúuchul tumen le ko'olelo'ob yéetel tumen le xiibo'ob* ku meyajo'ob tu yiknalo', jach chi'ichnakchaji. Le o'olal tu túuxtaj jujunp'éel nook' ti' Mardoqueo utia'al ka u tak tu lugar le to'otoch nook' u takmo', pero leti'e' ma' tu yóotaj u ch'a'i'. **5** Ester túune' tu t'anaj Atak, juntúul ti' le xiibo'ob* túuxta'ab tumen le rey utia'al meyaj tu yiknalo'. Estere' tu túuxtaj Atak u k'áat ti' Mardoqueo ba'axten táan u beetik beyo' yéetel ba'ax táan u yúuchul.

6 Le o'olal Atake' bin u yil Mardoqueo tu k'íiwikil le kaajo', tia'an ka'ach naats' tu jool u palacio le reyo'. **7** Mardoqueoe' tu ya'alajti' tuláakal le ba'ax ts'o'ok u yúuchulti'o' bey xan buka'aj taak'in[d] tu ya'alaj u ts'áaik

4:1 * Ilawil «To'otoch nook'», página 2582. **4:3** * Ilawil página 2557. **4:4, 5** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «eunuco'ob».

CAP 3
a Est 8:8; Da 6:17
b Est 9:1
c Est 8:11, 12
d Est 8:14
e Esd 4:9; Ne 1:1; Da 8:2
CAP 4
f Est 2:5
g Est 3:8-11
Columna 2
a Est 1:1
b 2Cr 20:3; Esd 8:21
c Da 9:3
d Est 3:9

Amán tu tesorería le rey utia'al ka xu'ulsa'ak ti' le judío'obo'.[a] **8** Tu ts'áaj xan ti' Atak junp'éel u copiail le ley ts'íibta'ab yéetel beeta'ab tu kaajil Susa[b] utia'al u xu'ulsa'al ti' le judío'obo'. Leti'e' unaj ka'ach u ye'esik ti' Ester yéetel u tsolikti'[c] ba'ax ku ya'alik le leyo'. Ts'o'ole' unaj u ya'alik ti' Ester ka xi'ik yiknal le rey utia'al u k'áatik ka ch'a'abak óotsilil ti' u kaajal, u kaajal Ester.

9 Ka suunaj Atake' tu ya'alaj ti' Ester le ba'ax tu ya'alaj Mardoqueoo'. **10** Ester túune' tu tsolaj ti' Atak ba'ax ken u ya'al ti' Mardoqueo,[d] tu ya'alajti': **11** «Tuláakal u j-meyajo'ob le rey bey xan le kaajo'ob yano'ob te' lu'umo'ob ku gobernarta'al tumen le reyo' u yojlo'obe' yaan junp'éel ley ku ya'alike' unaj u kíimsa'al le xiib wa le ko'olel ku bin tu táankabil[e] le tu'ux yaan le rey sin ke u t'a'anlo'. Chéen je'el u páajtal u seguer u kuxtal wa le rey ku tich'ik u xóolte' de oro[f] tu tojilo'. Ts'o'ole' tene' ts'o'ok 30 días ma' t'a'anken utia'al in wokol te' tu'ux yaan le reyo'».

12 Le ka a'ala'ab ti' Mardoqueo le ba'ax tu ya'alaj Estero', **13** leti'e' tu ya'alaj ti' Ester: «Mix a chéen tuklike' tumen tia'anech tu yotoch le reyo' maas je'el a salvarkaba ke tuláakal u maasil judío'obo'. **14** Tumen wa beora ma' ta wa'alik mix ba'ala', yaanal tu'ux kun taal le áantaj[g] k'a'abéet ti' le judío'ob utia'al u salvarkuba'obo', chéen ba'ale' teech yéetel u láak'tsilo'ob a papáe' yaan a xu'ulsa'ale'ex. ¿Kux túun wa k'uchech a beetaba reinail utia'al a salvartik a kaajal ti' junp'éel k'iin beya'?».[a]

15 Ester túune' tu ya'alaj ti' Mardoqueo: **16** «Xeene' ka a much' tuláakal le judío'ob yano'ob Susa utia'al a ayunare'ex[b] tin wo'olalo'. Durante óoxp'éel k'iine'[c] ma' unaj a jaantike'ex yéetel a wuk'ike'ex mix ba'ali', bey unaj a beetke'ex bul k'iin yéetel bul áak'abo'. Teen yéetel in x-meyajo'obe' yaan xan k-ayunar. Kex tu contra ba'ax ku ya'alik le leyo' tene' yaan in bin te' tu'ux yaan le reyo'. Wa ku k'a'abéettal in kíimsa'ale', kin kíimsa'al». **17** Mardoqueo túune' bine' ka tu beetaj tuláakal le ba'ax a'ala'abti' tumen Estero'.

5 Tu yóoxp'éel k'iine'[d] reina Estere' tu takaj junp'éel ki'ichkelem nook'e' ka bin wa'atal tu táankabil u yotoch* le reyo', aktáan te' tu'ux yaan le reyo'. Te' súutuk je'elo' le reyo' ti' kulukbal ka'ach tu tronoe', aktáan tu entradail u yotoch. **2** Chéen p'el tu yilil le rey ti' wa'alakbal le reina Ester te' táankabo' jach ki'imakchaj u yóole' ka tu tich'aj tu tojil Ester le xóolte' de oro[e] yaan tu k'abo'. Ester túune' náats'e' ka tu machaj u punta le xóolte'o'.

3 Le rey túuno' tu ya'alaj ti' le reinao': «Ester, ¿yaan wa ba'ax ku yúuchul? ¿Yaan wa ba'ax a k'áat? ¡Tak wa ka

5:1 * Wa «palacio».

CAP 4
a Est 3:8, 13
b Est 3:14, 15
c Est 2:20
d Est 2:5, 7
e Est 5:1
f Est 5:2 Est 8:4
g 1Sa 12:22 Isa 54:17

Columna 2
a Est 2:17
b 2Cr 20:3 Esd 8:21
c Est 5:1

CAP 5
d Est 4:16
e Est 4:11 Est 8:4

a k'áatten táanchumuk ti' in reinoe' tene' je'el in ts'áaikteche'!». **4** Estere' tu ya'alaj: «Yuum rey, wa ma'alob a wilke' ko'oten yéetel Amán[a] utia'al junp'éel janal in beetmajtech». **5** Le o'olal le reyo' tu ya'alaj ti' u j-meyajo'ob: «A'ale'ex ti' Amán ka taalak tu séeba'anil, utia'al u béeytal le ba'ax ku k'áatik Estero». Ka ts'o'oke' le reyo' bin yéetel Amán te' janal tu beetaj Estero'.

6 Le táan ka'ach u janalo'ob yéetel le táan u pi'ichil le vinoo' le reyo' tu ya'alaj ti' Ester: «¿Yaan wa ba'ax a k'áat? ¡Tene' je'el in ts'áaikteche'! ¿Yaan wa ba'ax a k'áat ka in beete? ¡Tak wa ka a k'áatten táanchumuk ti' in reinoe' tene' je'el in ts'áaikteche'!».[b] **7** Ester túune' tu ya'alaj: «Tene' leti'e ba'ax kin k'áatika' **8** yuum rey, wa ts'o'ok in lúubul utsil tech, yéetel wa ma'alob a wilik a ts'áaikten le ba'ax ken in k'áat bey xan a beetik le ba'ax ken in k'áato', ka taalakech yéetel Amán te' janal ken in beet sáamal a tia'ale'exo'. Sáamal túune' kin wa'aliktech ba'ax in k'áat».

9 Te' k'iin je'elo' ka jóok' Amáne' ki'imak u yóol u puksi'ik'al yéetel jach ma'alob u yu'ubikuba. Pero jach p'u'uj le ka tu yilaj ti' kulukbal Mardoqueo tu jool u palacio le reyo' tumen Mardoqueoe'[c] ma' wa'alaji' mix jo'op' u kikilankil tu táani'. **10** Chéen ba'ale' Amáne' tu controlartubae' ka bin tu yotoch, ka k'uche' tu túuxtaj t'anbil u amigo'ob bey xan Zeres[a] u yatan. **11** Amáne' jo'op' u ya'alik le buka'aj ayik'alil yaanti'o', le jaytúul u paalal yano',[b] le bix úuchik u ts'a'abalti' maas autoridad tumen le reyo' yéetel le bix úuchik u ts'a'abal tu yóok'ol le príncipe'ob yéetel le máaxo'ob ku meyajo'ob yiknal le reyo'.[c]

12 Amáne' tu ya'alaj xan: «Ts'o'ole' le reinao' chéen ti' teen yéetel ti' le rey tu ya'alaj ka xi'iko'on te' janal tu beeto',[d] ti' mix máak uláak' tu ya'alaj. Tu ya'alaj xan ka xi'iken sáamal utia'al in janal yéetel le reina bey xan yéetel le reyo'.[e] **13** Pero tuláakal lela' ma' tu ki'imakkúuntik in wóol mientras tin wilik ti' kulukbal Mardoqueo le judío tu jool u palacio le reyo'». **14** Le o'olal a'ala'abti' tumen u amigo'ob yéetel tumen Zeres u yatan: «A'al ka pa'ak'ak junp'éel che', kex 22 metros* u ka'anlil. Sáamal tempranoe' ka k'áatik ti' le rey ka ch'uykíinta'ak Mardoqueo te' che'o',[f] ts'o'ole' ka bin yéetel le rey a disfrutart le janalo'». Le ba'ax a'ala'aba' jach ma'alob tu yu'ubil Amán, le o'olal tu ya'alaj ka pa'ak'ak le che'o'.

6 Te' áak'abo' bin u wenel* le reyo', le o'olal tu ya'alaj ka taasa'ak le libro tu'ux ku ts'íibta'al le ba'axo'ob ku yúuchlo',[g] ka ts'o'oke' xo'ok tu táan. **2** Ka túun ila'ab ts'íibta'an te' libro le ba'ax tu ya'alaj Mardoqueo

CAP 5
a Est 3:1, 10
b Est 7:2
c Est 3:2-5
Columna 2
a Est 5:14 Est 6:13
b Est 9:7-10
c Est 3:1
d Est 5:5
e Est 5:8
f Est 6:4 Est 7:9
CAP 6
g Est 10:2

5:14 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 codos». Ilawil «Codo», página 2559. **6:1** *Wa «ma' páajchaj u wenel».

yo'olal Bigtana yéetel Teres, le ka'atúul máako'ob yaan autoridad ti'ob yéetel táan ka'ach u kanáantko'ob u joonajil le palacioo'. Le ka'atúul máako'oba' tu ch'a'tuklo'ob ka'ach u kíimsko'ob rey Asuero.[a] **3** Le reyo' tu k'áataj: «¿Ba'ax beeta'ab tu yo'olal Mardoqueo wa ba'ax ts'o'ok u ts'a'abalti' tu yo'olal lela'?». Le máaxo'ob atendertik le reyo' tu ya'alo'ob: «Mix ba'al beeta'ak tu yo'olal».

4 Ma' sáam ti' lelo' le reyo' tu ya'alaj: «¿Máax yaan te' táankabo'?». Amáne' ts'o'ok ka'ach u k'uchul tak tu táankabil u yotoch*[b] le rey utia'al u k'áatik ti' le rey ka ch'uykíinta'ak Mardoqueo ti' le che' ts'o'ok u beetik u preparar-ta'alo'.[c] **5** Le máaxo'ob atendertik le reyo' tu ya'alo'ob: «Amán[d] le wa'alakbal te' táankabo'». Le rey túuno' tu ya'alaj: «A'ale'exti' ka okok».

6 Le ka ook Amáne' a'ala'abti' tumen le reyo': «¿Ba'ax unaj u beeta'al ti' juntúul máak taak u ye'esik u yutsil le rey ti'o'?». Ka tu yu'ubaj Amán lelo' tu ya'alaj ichil u puksi'ik'al: «¿Ti' máax maas je'el u taaktal u ye'esik u yutsil le rey wa ma' ti' teno'?».[e] **7** Amán túune' tu ya'alaj ti' le reyo': «Wa le rey taak u ye'esik u yutsil ti' juntúul maako', leti'e ba'ax unaj u beeta'al tu yo'olala': **8** taasa'ak junp'éel ti' le nook'o'ob ku takik le reyo'[f] bey xan juntúul ti' le tsíimino'ob ku nat'ko', tu pool le tsíimino' unaj ts'a'an junp'éel adorno especial. **9** Le nook' yéetel le tsíimino' unaj u ts'a'abal ti' juntúul ti' u maas nojoch príncipe'ob le reyo'. Kéen ts'o'okke' ku ch'a'abal le nook'o' ku ta'akal ti' le máax taak u ye'esik u yutsil le rey ti'o'. Le máak túuno' ku nat'ik le tsíimino', ts'o'ole' ku máansa'al tu k'íiwikil le kaaj mientras táan u k'a'am a'ala'al tu táano': ‹¡Bey u beeta'al ti' le máak taak u ye'esik u yutsil le rey ti'o'!›».[a] **10** Ka ts'o'oke' le reyo' tu séeba'anil tu ya'alaj ti' Amán: «Je'el bix táant a wa'aliko', jáan ch'a' le nook' yéetel le tsíimino' ka a beet bey ti' Mardoqueoo', le judío kulukbal tu jool u palacio le reyo'. Ilawil a beetik tuláakal le ba'ax ts'o'ok a wa'aliko'».

11 Amán túune' tu ch'a'aj le nook' yéetel le tsíimino'. Ka ts'o'ok u vestirtik Mardoqueo[b] yéetel le nook'o' tu beetaj u nat'ik le tsíimino' ka tu xíimbalkuntaj tu k'íiwikil le kaaj táan u ya'alik tu táano': «¡Bey u beeta'al ti' le máak taak u ye'esik u yutsil le rey ti'o'!». **12** Ka ts'o'oke' Mardoqueoe' suunaj tu jool u palacio le reyo', pero Amáne' tu séeba'anil bin tu yotoch, jach yaachaja'an u yóol hasta u pixmaj u pool. **13** Le ka tu ya'alaj Amán ti' tuláakal u amigo'ob yéetel ti' Zeres[c] u yatan tuláakal le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo', le máaxo'ob yaan u na'ato'ob yano'ob tu yiknal bey xan Zeres u yatano' tu ya'alo'obti': «Wa ti' le judío'ob u taal Mardoqueoo', ma' kan p'áatal wa'atal tu táan. Wa

CAP 6
a Est 2:21, 23
b Est 4:11
c Est 5:14
d Est 3:1
e Est 3:2 Est 5:11
f Est 8:15

Columna 2
a Gé 41:42, 43
b Est 2:5, 6
c Est 5:10, 14

6:4 * Wa «palacio».

ts'o'ok u káajal a lúubul tu táane' seguro yaan u xu'ulsa'altech».

14 Mientras táan ka'ach u t'aano'ob tu yéetele' k'uch le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'obo' ka tu biso'ob Amán tu séeba'anil te' janal u beetmaj Estero'.[a]

7 Ka ts'o'oke' le rey yéetel Amáno'[b] bino'ob te' janal tu beetaj reina Estero'. **2** Le ka bino'ob te' janal tu ka'atéeno', le táan u pi'ichil le vinoo', le reyo' tu ka'a a'alaj ti' le reinao': «Ester, ¿yaan wa ba'ax a k'áat? Tene' je'el in ts'áaikteche'. ¿Yaan wa ba'ax a k'áat ka in beete? ¡Tak wa ka a k'áatten táanchumuk ti' in reinoe' tene' je'el in ts'áaikteche'!».[c] **3** Le reina Estero' tu ya'alaj: «Yuum rey, wa ts'o'ok in lúubul utsil tech yéetel wa ma'alob a wilke', kin k'áatiktech ka a salvart in kuxtal bey xan ka a salvart in kaajal.[d] **4** Tumen teen yéetel in kaajale' ts'o'ok k-ko'onol[e] utia'al k-kíimsa'al yéetel k-xu'ulsa'al.[f] Wa chéen ka ko'onoko'on ka'ach utia'al k-beetik k-esclavoil wa k-esclavaile' mix ba'al ka'ach ken in wa'ale. Yuum rey, ma' unaj a cha'ik u yúuchul le nojoch looba' tumen tak teech ken u perjudicartech».

5 Le rey Asuero túuno' tu ya'alaj ti' reina Ester: «¿Máax le ku atrever u beet junp'éel ba'al beyo'? ¿Tu'ux yaan leti'?». **6** Ester túune' tu ya'alaj: «Le máax p'ekmilo'on yéetel k-enemigoo' leti'e k'asa'an Amána'».

CAP 6
a Est 5:8

CAP 7
b Est 3:1
c Est 5:3, 6
d Est 2:5, 7
e Est 3:8, 9
f Est 3:13
Est 4:7, 8

Columna 2
a Est 1:10
b Est 5:14
c Est 6:2

CAP 8
d Est 5:11
e Est 3:8
Est 9:24
f Est 2:5, 7

Le o'olal Amáne' jach sajakchaj ti' le rey yéetel ti' le reinao'. **7** Le reyo' tumen jach p'uja'ane' luk' te' naj tu'ux ku yúuchul le janalo' ka bin tu jardínil le palacioo'. Te' súutuko' Amáne' líik'e' ka jo'op' u k'áatik ti' Ester ka perdonarta'ak u kuxtal, tumen tu ts'áaj cuenta yaan ba'ax kun beetbilti' tumen le reyo'. **8** Le reyo' luk' tu jardínil le palacioo' ka ook tu ka'atéen te' naj tu'ux ku yúuchul le janalo' ka tu yile' nokokbal Amán te' tu'ux yaan le reinao', le rey túuno' tu k'a'am a'alaj: «¿A k'áat wa xan a violart le reina tin wotocho'?». Chéen p'el jóok'ik tu chi' le rey le t'aano'oba' le ku pi'ixil u yich Amán. **9** Ka ts'o'oke' a'ala'ab tumen Arboná,[a] juntúul ti' le máaxo'ob yaan autoridad ti'obo': «Amáne' u prepararmaj junp'éel che' utia'al u ch'uykíinta'al Mardoqueo,[b] le máax salvart u kuxtal le reyo'.[c] Le che'o' ti' pak'a'an tu yotoch Amáne' kex 22 metros* u ka'anlil». Le rey túuno' tu ya'alaj: «Ch'uykíinte'ex Amán te' che'o». **10** Ka ts'o'oke' ch'uykíinta'ab Amán te' che' u prepararmaj utia'al ka'ach Mardoqueoo'. Le rey túuno' xu'ul u p'uja'anil.

8 Te' k'iin je'elo' le rey Asueroo' tu k'ubaj ti' reina Ester u yotoch Amán,[d] le u enemigo ka'ach le judío'obo'.[e] Ka ts'o'oke' Mardoqueoe' ook tu táan le reyo' tumen Estere' ts'oka'anili' u ya'alik de ke u láak'tsile'.[f] **2** Le rey túuno'

7:9 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «50 codos».

tu lu'saj le anillo ikil u sellar[a] u ts'aamaj ka'ach ti' Amáno' ka tu ts'áaj ti' Mardoqueo. Estere' tu k'ubaj ti' Mardoqueo u yotoch Amán.[b]

3 Ts'o'ole' Estere' ka'a t'aanaj yéetel le reyo'. Leti'e' tu xóolk'abtuba tu yiknal u yook le reyo', ka túun káaj u sen ok'ol yéetel u k'áatik ti' le rey ma' u cha'ik u béeytal le ba'ax u ch'a'tukultmaj ka'ach Amán le agaguitao' mix u cha'ik u beeta'al loob ti' le judío'obo'.[c] **4** Le reyo' tu tich'aj u xóolte' de oro tu tojil Ester,[d] le o'olal Estere' líik'e' ka p'áat wa'atal tu táan le reyo'. **5** Estere' tu ya'alaj: «Yuum rey, wa uts ta t'aan, wa ma'alob a wilik, wa ts'o'ok in lúubul utsil ti' teech bey xan wa a yaabiltmene' beet u ts'íibta'al junp'éel orden utia'al ka lu'sa'ak le ba'ax tu ts'íibtaj le k'asa'an Amán[e] le agaguita,[f] u hijo Amedata, tu contra le judío'ob yano'ob ti' tuláakal le lu'umo'ob ka gobernarko'. **6** Tumen junpuli' ma' kun páajtal in soportartik le loob kun taal tu yóok'ol in kaajalo', ma' xan kun páajtal in soportartik in wilik u xu'ulsa'al ti' in láak'tsilo'ob».

7 Le rey Asuero túuno' tu ya'alaj ti' reina Ester yéetel ti' Mardoqueo le judíoo': «Ilawile'ex, tene' ts'o'ok in k'ubik ti' Ester[g] u yotoch Amán yéetel ts'o'ok in beetik u ch'uykíinta'al Amán ti' junp'éel che'[h] tumen tu líi'saj u k'ab tu contra le judío'obo'. **8** Je'el u béeytal a ts'íibtike'ex tu k'aaba' le rey je'el ba'axak ma'alob a wilke'ex tu favor le judío'obo', kéen ts'o'okke' ka sellarke'ex yéetel le anillo ikil u sellar le reyo', tumen junp'éel ba'ax ku ts'íibta'al tu k'aaba' le rey yéetel ku sellarta'al yéetel le anillo ikil u sellar le reyo' ma' tu páajtal u ju'ubul».[a]

9 Te' k'iin je'elo' t'a'an u secretario'ob le reyo'. Mu'uch'o'ob te' día 23 ti' le u yóoxp'éel meso', lela' u k'áat u ya'ale' tu mesil Siván.* Leti'ob túune' tu ts'íibto'ob tuláakal le ba'ax tu ordenartaj Mardoqueo ti' le judío'obo', ti' le nukuch gobernadoro'obo',[#b] ti' le u maasil gobernadoro'obo' bey xan ti' u príncipeilo'ob le lu'umo'ob[c] yaan desde India tak Etiopíao', tuláakale' 127 lu'umo'ob yano'ob yáanal u páajtalil le reyo', ti' cada lu'ume' ts'íibta'ab je'ex suuk u ts'íibe' yéetel ti' cada kaaje' ichil u idioma. Ti' le judío'obo' je'ex suuk u ts'íibo'obe' yéetel ichil u idioma'ob.

10 Leti'e' tu ts'íibtaj tu k'aaba' le rey Asueroo' yéetel tu sellartaj yéetel le anillo ikil u sellar[d] le reyo', ka ts'o'oke' tu túuxtaj máako'ob yóo' tsíimin utia'al u bisko'ob le ba'ax ts'íibta'abo'. Leti'obe' bino'ob yóo' tsíimino'ob chich u yáalkabo'ob ku meyajo'ob ti' le reyo'. **11** Te' ba'ax ts'íibta'abo' le reyo' táan ka'ach u ts'áaik permiso ti' le judío'ob yano'ob ti' tuláakal kaajo'ob utia'al ka u much'uba'ob yéetel ka u defendert u kuxtalo'ob, bey xan ka u kíimso'ob yéetel ka u

CAP 8
a Gé 41:41, 42; Est 3:10; Da 6:17
b Da 2:48
c Est 3:9; Est 7:4; Est 9:24, 25
d Est 4:11
e Est 3:12, 14
f Éx 17:16; Nú 24:7; Dt 25:19; 1Sa 15:8, 33
g Est 8:1
h Est 7:10

Columna 2
a Da 6:8, 15
b Da 6:1
c Est 9:3
d Est 8:2

8:9 * Ilawil página 2580. # Wa «sátrapa'ob».

xu'ulso'ob ti' u kajnáalilo'ob le kaajo'ob wa le lu'umilo'ob je'el u líik'lo'ob tu contra'obo', kex ko'olelo'ob wa kex paalalo'ob, yéetel je'el u páajtal u ch'a'iko'ob ba'ax yaanti'obe'.[a] **12** Lela' unaj u beeta'al ti' junp'éelili' k'iin ti' tuláakal le lu'umo'ob yaan yáanal u páajtalil rey Asueroo', unaj u beeta'al te' día 13 ti' le mes 12, lela' u k'áat u ya'ale' tu mesil Adar.*[b] **13** Le ba'ax ts'íibta'abo' unaj u p'áatal bey junp'éel ley ti' tuláakal le lu'umilo'obo'. Lela' unaj u ts'a'abal u yojéelt tuláakal le kaajo'obo', beyo' le judío'obo' yaan u prepararkuba'ob utia'al le k'iin je'elo' yéetel yaan u vengarkuba'ob ti' u enemigo'ob.[c] **14** Le máaxo'ob bisik le ba'ax ts'íibta'abo' bino'ob yóo' tsíimino'ob chich u yáalkabo'ob ku meyajo'ob ti' le reyo'. Séeba'an yéetel chich úuchik u bino'ob utia'al u bisko'ob le ba'ax tu ordenartaj le reyo'. Le leya' beeta'ab tu palacioil Susa.[d]

15 Le ka luk' Mardoqueo tu táan le reyo' u takmaj junp'éel nook' je'ex le ku takik le reyo', junp'éel nook' color azul yéetel color sak, u ts'aamaj xan junp'éel nojoch corona de oro yéetel u ts'aamaj junp'éel capa jach fino, beeta'an yéetel lana* color morado.[e] Ka ts'o'oke' u kajnáalilo'ob Susae' jo'op' u yawato'ob yéetel ki'imak óolal. **16** Le judío'ob kaja'ano'ob Susao' yanchajti'ob jeets'elil, xu'ul u sen chi'ichnaktalo'ob, jach ki'imakchaj u yóolo'ob, yéetel p'áat jach ku respetarta'alo'ob. **17** Ti' tuláakal le lu'umo'ob yéetel ti' tuláakal le kaajo'ob tu'ux k'uch le ley bey xan le ba'ax tu ya'alaj le reyo' le judío'obo' jach ki'imakchaj u yóolo'ob, sen ki'imakchaj u yóolo'obe' ka jo'op' u janalo'ob yéetel u festejaro'ob. Ya'ab ti' u kajnáalilo'ob le kaajo'ob yano'ob te' lu'umo' jo'op' u ya'alikuba'ob judío'ob[a] tumen ook saajkilil ti'ob tu yo'olal le judío'obo'.

9 Te' día 13 ti' le mes 12 ku k'aaba'tik Adaro'[b] k'uch u k'iinil ka'ach u ts'o'okbesa'al[c] le ba'ax tu ya'alaj le rey bey xan le ley tu ts'áajo'. Leti'e k'iin ka'ach ku páa'ta'al utia'al u xana'cha'ata'al le judío'ob tumen u enemigo'obo', pero u kúulpachil úuchi tumen le judío'obo' tu xana'cha'ato'ob le máaxo'ob p'ekmilo'obo'.[d] **2** Le judío'obo' tu much'uba'ob tu kaajalo'ob, te' kaajo'ob yaan ti' tuláakal le lu'umo'ob yaan yáanal u páajtalil le rey Asueroo'[e] utia'al u atacarko'ob le máaxo'ob taak u beetik loob ti'obo'. Mix juntúul máak páajchaj u p'áatal wa'atal tu táano'ob, tumen ook saajkilil ti' tuláakal le kaajo'ob tu yo'olal leti'obo'.[f] **3** Ts'o'ole' tuláakal u príncipeilo'ob le lu'umo'ob yano'ob yáanal u páajtalil le reyo', le nukuch gobernadoro'obo',*[g] le u maasil gobernadoro'ob yéetel le uláak' máaxo'ob ts'a'an meyaj u beeto'ob

CAP 8
a Est 9:5-10
b Est 3:13 Est 9:1, 2 Est 9:16, 17
c Sl 149:6, 7
d Esd 4:9 Ne 1:1 Est 1:2 Da 8:2
e Est 6:7, 8

Columna 2
a Zac 8:23

CAP 9
b Est 3:7 Est 8:11, 12
c Est 3:13
d Dt 32:36 2Sa 22:41
e Est 1:1
f Est 8:17
g Da 6:1

8:12 *Ilawil página 2554. **8:15** *Wa «tela beeta'an yéetel u tso'otsel taman».

9:3 *Wa «sátrapa'ob».

tumen le reyo' táan ka'ach u yáantko'ob le judío'obo' tumen saajko'ob ti' Mardoqueo. **4** Mardoqueoe' jach anchajti' páajtalil[a] tu yotoch* le reyo', u tsikbalil Mardoqueoe' bin u k'i'itpajal ti' tuláakal le lu'umo'obo' tumen cada k'iin ku máane' táan ka'ach u maas antal páajtalil ti'.

5 Le judío'obo' tu ganarto'ob tuláakal u enemigo'ob, tu kíimso'ob yéetel espada, tu xu'ulso'obti'ob, tu beeto'ob je'el ba'axak u k'áato'ob ti' le máaxo'ob p'ekmilo'obo'.[b] **6** Le judío'obo' tu kíimso'ob yéetel tu xu'ulso'ob ti' 500 u túulal máako'ob kaja'ano'ob te' nukuch najo'ob* yaan Susao'.[c] **7** Tu kíimso'ob xan Parsandatá, Dalfón, Aspatá, **8** Poratá, Adalía, Aridatá, **9** Parmastá, Arisay, Ariday yéetel Vaizata, **10** leti'e diez u túulal u hijo'ob Amán u hijo Amedatao', u enemigo ka'ach le judío'obo'.[d] Pero ka ts'o'ok u kíimsko'obe' ma' tu ch'a'ajo'ob mix junp'éel ti' le ba'axo'ob yaanti'obo'.[e]

11 Te' k'iin je'elo' a'ala'ab ti' le rey jaytúul máako'ob kíimsa'abo'ob te' nukuch najo'ob yaan Susao'.

12 Le rey túuno' tu ya'alaj ti' reina Ester: «Le judío'obo' ts'o'ok u kíimsko'ob yéetel ts'o'ok u xu'ulsko'ob ti' 500 u túulal máako'ob kaja'ano'ob te' nukuch najo'ob yaan Susao' bey xan ti' le 10 u túulal u hijo'ob Amán kaja'ano'ob te'elo'. ¿Ba'ax ts'o'ok u beetik le judío'ob te' tuláak' lu'umo'ob yaan yáanal u páajtalil le reyo'?[a] ¿Yaan wa ba'ax a k'áat beoraa'? Tene' je'el in ts'áaikteche'. ¿Yaan wa uláak' ba'ax a k'áat? Tene' je'el in ts'áaikteche'». **13** Ester túune' tu ya'alaj: «Wa ma'alob u yilik le reyo'[b] ka cha'abak ti' le judío'ob kaja'ano'ob Susa ka u beeto'ob xan sáamal le ba'ax ku ya'alik le leyo'[c] je'ex úuchik u beetko'ob bejla'o', yéetel ka ch'uykíinta'ak u hijo'ob Amán ti' che'».[d] **14** Le rey túuno' tu ya'alaj ka beeta'ak beyo'. Beeta'ab junp'éel ley tu kaajil Susae' ka ch'uykíinta'ab le diez u túulal u hijo'ob Amáno'.

15 Le judío'ob kaja'ano'ob Susao' tu much'uba'ob tu ka'atéen te' día 14 te' mes ku k'aaba'tik Adaro'[e] ka tu kíimso'ob 300 u túulal máako'ob tu kaajil Susa, chéen ba'ale' ma' tu ch'a'ajo'ob mix junp'éel ti' le ba'axo'ob yaanti'obo'.

16 Le u maasil judío'ob yano'ob te' tuláak' lu'umo'ob yaan yáanal u páajtalil le reyo' tu much'uba'obe' ka tu defendertaj u kuxtalo'ob.[f] Leti'obe' tu xu'ulso'ob ti' u enemigo'ob,[g] tu kíimso'ob 75,000 u túulal ti' le máaxo'ob p'ekmilo'obo', chéen ba'ale' ma' tu ch'a'ajo'ob mix junp'éel ti' le ba'alo'ob yaanti'obo'. **17** Lelo' tu beeto'ob te' día 13 ti' u mesil Adaro', ts'o'ole' ka je'elo'ob te' día 14. Te' k'iin je'elo' jo'op' u festejaro'ob yéetel u ki'imakkúuntik u yóolo'ob.

18 Le judío'ob kaja'ano'ob Susao' tu much'uba'ob te' día 13[h] yéetel te' día 14,[i] leti'obe' je'elo'ob te' día 15, te' k'iin

CAP 9

a Est 8:15
b Est 8:11
c Esd 4:9 Ne 1:1 Est 1:2 Da 8:2
d Est 3:8, 10 Est 7:4-6
e Est 8:11 Est 9:16

Columna 2

a Est 9:16
b Est 5:8 Est 7:3 Est 8:5
c Est 8:11
d Est 7:10
e Est 9:21, 22
f Est 7:3
g Est 8:13 Sl 149:6, 7
h Est 9:1, 2
i Est 9:13, 15

9:4 * Wa «palacio». **9:6** * Wa «palacio; ti' junp'éel lugar seguro».

CAP 9

je'elo' jo'op' u festejaro'ob yéetel u ki'imakkúuntik u yóolo'ob. **19** Chéen ba'ale' le judío'ob kaja'ano'ob ti' le kaajo'ob náach yanilo'obo' jo'op' u festejaro'ob yéetel u ki'imakkúuntik u yóolo'ob te' día 14 ti' u mesil Adaro', tu k'iinbeso'ob le k'iin je'elo'[a] yéetel jo'op' u paklan síiko'ob janal tu baatsilo'ob.[b]

20 Mardoqueoe'[c] tu ts'íibtaj le ba'axo'ob úucho', ka ts'o'oke' tu túuxtaj carta'ob ti' tuláakal le judío'ob yano'ob ti' tuláakal le lu'umo'ob yaan yáanal u páajtalil rey Asueroo', le naats' yanilo'obo' bey xan le náach yanilo'obo'. **21** Leti'e' tu ya'alajti'ob ka u k'iinbeso'ob le día 14 yéetel 15 ti' u mesil Adaro', ma' unaj u máan junp'éel año ma' u beetko'obi'. **22** Te' k'iino'ob je'elo' le judío'obo' xu'ul u ba'atelta'alo'ob tumen u enemigo'ob, te' mes je'elo' xu'ul u yaatal u yóolo'obe' ka ki'imakchaj u yóolo'ob, tu lugar u yaatal u yóolo'obe'[d] jo'op' u festejaro'ob. Te' k'iino'obo' unaj u festejaro'ob, unaj u ki'imakkúuntik u yóolo'ob, unaj u paklan síiko'ob janal tu baatsilo'ob yéetel unaj u síiko'ob ba'alo'ob ti' le óotsilo'obo'.

23 Le judío'obo' tu ya'alo'obe' yaan u seguer u festejaro'ob je'ex ts'o'ok u káajal u beetko'obo' yéetel yaan u beetko'ob le ba'ax ts'íibta'abti'ob tumen Mardoqueoo'. **24** Tumen Amán[e] u hijo Amedata, le agaguita,[f] u enemigo tuláakal le judío'obo' yaan ba'ax tu ch'a'tuklaj tu contra le judío'ob utia'al u xu'ulsikti'obo'[a] yéetel tu jóo'saj Pur[b] wa Suerte utia'al u sajakkúuntko'ob yéetel utia'al u xu'ulsikti'ob. **25** Pero le ka ook Ester tu táan le reyo' leti'e' tu ya'alaj ka ts'íibta'ak[c] lela': «Le ba'ax k'aas tu ch'a'tuklaj tu contra le judío'obo'[d] suunak tu yóok'ol». Le o'olal leti' yéetel u hijo'obe' ch'uykíinta'abo'ob ti' che'.[e] **26** Tu ya'alo'obe' le k'iino'ob je'elo' yaan u k'aaba'tiko'ob Purim tumen ku taal ti' le t'aan Puro'.*[f] Tu yo'olal tuláakal le ba'ax ts'íibta'ab te' carta, yéetel tu yo'olal le ba'ax tu yilo'ob yo'olal le asunto je'elo' bey xan tu yo'olal le ba'ax taal tu yóok'olo'obo', **27** le judío'obo' tu comprometertuba'ob. Tu ya'alo'obe' leti'ob, u paalalo'ob yéetel tuláakal le máaxo'ob ken u much'uba'ob tu yéetelo'obo'[g] ma' kun fallar u k'iinbesko'ob le ka'ap'éel k'iino'oba' yéetel yaan u beetko'ob tuláakal le ba'ax ts'íibta'an tu yo'olalo'obo'. Ma' kun máan junp'éel año ma' u k'iinbesko'ob te' k'iino'ob a'ala'ano'. **28** Le k'iino'oba' unaj u k'a'ajsa'al yéetel u k'iinbesa'al tumen cada generación, cada familia, cada lu'umil yéetel cada kaaj. Le u k'iinbesa'al u k'iinilo'ob Purimo' ma' unaj u xu'ulul u beeta'al tumen le judío'obo' ma' xan unaj u xu'ulul u k'a'ajsa'al tumen u paalalo'obi'.

a Sl 124:2, 6
b Ne 8:10
c Est 2:5, 6
d Est 4:1-3
e Est 3:1
f Éx 17:16 Nú 24:7 Dt 25:19 1Sa 15:8, 33

Columna 2

a Est 3:8, 9
b Est 3:7
c Est 8:10
d Est 8:3
e Est 5:14 Est 7:10 Est 9:14
f Est 3:7
g Le 24:22 Est 8:17

9:26 * «Pur», u k'áat u ya'al «Suerte». U pluralil le t'aan «Puro'», «Purim». Bey k'aj óolta'abik le fiesta ku beeta'al te' mes 12 ti' le calendario sagradoo'. Ilawil «Purim», página 2577.

29 Le reina Ester u hija Abiyail bey xan Mardoqueo le judíoo' meyajnajti'ob le autoridad yaanti'ob utia'al u múul ts'íibtiko'ob uláak' jun-p'éel carta utia'al u maas jets'iko'ob u k'iinbesa'al le Purimo'. **30** Ka ts'o'oke' túuxta'ab carta'ob ti' tuláakal le judío'ob yano'ob ti' le 127 lu'umo'ob[a] yano'ob yáanal u reino rey Asueroo',[b] beeta'ab yéetel t'aano'ob ku taasik jeets'elil yéetel ku ya'aliko'ob u jaajil. **31** Beeta'ab utia'al u maas jéets'el u k'iinbesa'al u k'iinilo'ob Purim te' k'iino'ob a'ala'ano', je'ex tu ya'alil Mardoqueo le judío yéetel reina Ester unaj u beeta'alo',[c] yéetel je'ex ts'o'ok u compromete-rkuba le judío'ob yéetel u paalalo'ob u beetko'obo'.[d] Ichil le ba'ax ken u beeto'obo' táaka'an xan u ayunaro'ob[e] yéetel u k'áatko'ob áantaj ti' Dios.[f] **32** Le ba'ax tu ya'alaj Estero' tu maas jets'aj tuláakal le ba'alo'ob yaan yil yéetel u k'iinbesa'al Purimo',[g] ka ts'o'oke' ts'íibta'ab ti' junp'éel libro.

CAP 9
a Est 8:9
b Est 1:1
c Est 9:20, 21
d Est 9:27
e 2Cr 20:3
f Est 4:1
g Est 9:26

Columna 2

CAP 10
a Est 8:15 Da 2:48
b Est 2:5, 6
c Esd 4:15 Est 6:1
d Est 1:3 Da 6:15

10 Le rey Asueroo' tu obligartaj sen meyaj le máako'ob kaja'ano'ob te' lu'umo' bey xan le yano'ob te' isla'ob yano'ob te' k'áa'náabo'.

2 Tuláakal le nukuch ba'alo'ob tu beeto', le páajtalil yanchajti'o' bey xan jach bix úuchik u ts'a'abal nojoch páajtalil ti'[a] Mardoqueo[b] tumen le reyo', ¿ma' wa ti' ts'íibta'an tu libroil u tsikbalil u kuxtal[c] le reyo'ob yanchajo'ob Media yéetel Persiao'?[d] **3** Mardoqueo le judíoo' leti' ka'ach u maas nojchil ken ts'o'okok le rey Asueroo'. Leti'e' nojoch ba'al ka'ach yanil* ichil le judío'obo' yéetel jach ku respetarta'al tumen tuláakal u suku'uno'ob, tuláakal ba'ax ku beetik ka'ache' utia'al u yutsil u kaajal yéetel utia'al ka yanak jeets'elil ti' tuláakal u paalal le judío'obo'.

10:3 * Wa «sen yaabilta'an ka'ach».

JOB

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Jobe' ayik'al yéetel chúuka'an u yóol (1-5)
Satanáse' ku t'aan tu contra Job (6-12)
Ku perdertik u paalal Job bey xan ba'axo'ob yaanti' (13-19)
Jobe' ma' t'aanaj tu contra Diosi' (20-22)

2 Ku ka'a t'aan Satanás tu contra Job (1-5)
Ku cha'abal ti' Satanás u loobiltik Job (6-8)
«¡Maldecirt Diose' ka kíimkech!» (9, 10)
Ku k'uchul óoxtúul máako'ob k'aj óoltmil Job (11-13)

3 Ku yaatal u yóol Job úuchik u síijil (1-26)
Ku k'áatik ba'axten ku mu'yaj (20, 21)

4 Le yáax ba'ax tu ya'alaj Elifazo' (1-21)
Ku burlarkuba ti' Job (7, 8)
Ku ya'alik ba'ax tu yu'ubaj u ya'ala'alti' (12-17)
«Diose' ma'atech u confiar ti' le máaxo'ob meyajtiko'» (18)

5 Ku seguer u t'aan Elifaz (1-27)
Ku su'utul tu yóok'ol le k'asa'an máak le ba'ax ku tukliko' (13)
Jobe' unaj u k'amik ba'ax ku ya'alik Dios (17)

6 Jobe' ku núukik (1-30)
Ku ya'alik yaan ba'ax o'olal ku t'aan beyo' (2-6)
Le máaxo'ob bin líi'sik u yóolo' traicionero'ob (15-18)
«U ya'ala'al u jaajile' ma' tu beetik loob» (25)

7 Ku seguer u t'aan Job (1-21)
Le kuxtalo' bey junp'éel yaayaj meyaje' (1, 2)
«¿Ba'axten chéen teen ka atacarken?» (20)

8 Le yáax ba'ax tu ya'alaj Bildado' (1-22)
Ku ya'alike' k'ebanchaj u paalal Job (4)
‹Wa ka beetik ba'ax ma'alobe' leti'e' yaan u kanáantkech› (6)
Ku ya'alike' náachchaja'an Job ti' Dios (13)

9 Le ba'ax tu núukaj Jobo' (1-35)
J-k'eban máake' ma' tu páajtal u ba'ate'el yéetel Dios (2-4)
‹Diose' ku beetik nukuch ba'alo'ob› (10)
Ma' tu páajtal u ba'ate'el máak yéetel Dios (32)

10 Ku seguer u t'aan Job (1-22)
‹¿Ba'axten ku ba'ate'el Dios tin wéetel?› (2)
Diose' ma' juntúul wíinik je'ex Jobe' (4-12)
«Ki'imakchajak in wóol kex chéen junsúutuk» (20)

11 Le yáax ba'ax tu ya'alaj Zofaro' (1-20)
Ku ya'alik mina'an u cuentail ba'ax ku ya'alik Job (2, 3)
Ku ya'alik ti' Job ka xu'uluk u beetik ba'ax k'aas (14)

12 Jobe' ku núukik (1-25)
«Ma' menosen ti' te'exi'» (3)
«In wéet máakile' ku che'ejtiken» (4)
«Diose' jach yaan u na'at» (13)
Diose' tia'an yóok'ol juezo'ob yéetel reyo'obe' (17, 18)

13 Ku seguer u t'aan Job (1-28)
‹Tene' taak in t'aan yéetel Dios› (3)
«Beye'ex doctoro'ob mix ba'al u biilalo'obe'» (4)
«In wojel jach jaaj ba'ax ken in wa'ale» (18)
Ku k'áatik ba'axten ku yila'al bey enemigoe' (24)

14 Ku seguer u t'aan Job (1-22)
Le kuxtalo' kóom yéetel chuup yéetel problemas (1)
«Tak junkúul che'e' yaan esperanza ti'» (7)
‹¡Buka'aj ma'alobil ka a ta'aken te' Muknalo'!› (13)
«Kéen kíimik máake', ¿je'el wa u páajtal u ka'a kuxtale'?» (14)
Diose' ku ts'íiboltik u yilik le ba'axo'ob u beetmo' (15)

15 Ku seguer u t'aan Elifaz (1-35)
Ku ya'alike' Jobe' ma'atech u respetartik Dios (4)
Ku ya'alike' Jobe' nojba'al u taaskuba (7-9)
«Diose' mix ti' u ángelo'ob ku confiar» (15)
‹Máax k'asa'ane' ku mu'yaj› (20-24)

16 Jobe' ku núukik (1-22)
«¡Tu lugar a líi'ske'ex in wóole' táan a maas lúu'ske'ex!» (2)
Ku ya'alike' tuch'ubta'an yéetel flecha'ob tumen Dios (12)

17 Ku seguer u t'aan Job (1-16)
«Ba'pachta'anen tumen le máaxo'ob burlarkeno'» (2)
«Diose' ts'o'ok u beetik u ya'ala'alten ba'al» (6)
«Le Muknalo' yaan u k'uchul u beetuba in wotoch» (13)

18 Ku seguer u t'aan Bildad (1-21)
Ku ya'alik ba'ax ku yúuchul ti' le k'eban máako'obo' (5-20)
Ku ya'alike' Jobe' ma' u k'aj óol Diosi' (21)

19 Jobe' ku núukik (1-29)
Ku ya'alik ts'o'ok u náaksa'al u yóol (1-6)
Ku ya'alik xúump'atta'an (13-19)
«Kuxa'an le máax salvarkeno'» (25)

20 Ku seguer u t'aan Zofar (1-29)
Ku yu'ubik ts'o'ok u ya'ala'al ba'al ti' tumen Job (2, 3)
Ku ya'alik k'asa'an máak Job (5)
Ku ya'alike' Jobe' uts tu t'aan u k'ebantal (12, 13)

21 Jobe' ku núukik (1-34)
‹¿Ba'axten ku bin utsil ti' le k'asa'an máako'?› (7-13)
Ku ye'esik táan u tuus le máaxo'ob bija'an líi'sik u yóolo' (27-34)

22 Ku seguer u t'aan Elifaz (1-30)
‹Máake' mix junp'éel utsil ku taasik ti' Dios› (2, 3)
Jobe' ts'u'ut bin yéetel ma'atech u beetik ba'ax toj (6-9)
‹Wa ka suut yiknal Diose' yaan u bintech utsil› (23)

23 Jobe' ku núukik (1-17)
Jobe' u k'áat t'aan tu táan Dios (1-7)
Ma' tu páajtal u kaxtik Dios (8, 9)
‹Tene' ma' k'éechken ti' u beeli'› (11)

24 Jobe' ku seguer u t'aan (1-25)
‹¿Ba'axten ma' tu ts'áaik Dios u k'iinil u beetik juicio?› (1)
Ku ya'alike' Diose' ma' k'aas u yilik ba'ax ku yúuchli' (12)
Le k'asa'an máako'obo' u p'eeko'ob le sáasilo' (13-17)

25 Ku seguer u t'aan Bildad (1-6)
«¿Yaan wa juntúul k'eban máak mix ba'al k'aas ku beetik?» (4)
«K'eban máake' junpuli' mix ba'al tu táan» (5, 6)

26 Jobe' ku núukik (1-14)
«¡Jach túun ts'o'ok a wáantik le máax luba'an u yóolo'!» (1-4)
‹Diose' ch'úuykab úuchik u p'atik le lu'umo'› (7)
‹Jujunp'éel ti' le buka'aj ba'alo'ob u beetmaj Dioso'› (14)

27 Jobe' u ch'a'tukultmaj u chúukpajal u yóol (1-23)
«Yaan u chúukpajal in wóol» (5)
Mina'an esperanza ti' le máax ts'o'ok u p'atik Dioso' (8)
‹¿Ba'axten ka wa'alike'ex ba'alo'ob mina'an u biilal?› (12)
Le k'asa'an máako' ku p'áatal mix ba'al yaanti' (13-23)

28 Jobe' ku ye'esik u jela'anil le na'at ti' le ayik'alilo' (1-28)
Le ba'axo'ob ku beeta'al utia'al u kaxta'al metalo' (1-11)
Le na'ato' maas ko'oj u tojol ti' perla'ob (18)
Máax ku respetartik Jéeobae' jach tu jaajil yaan u na'at (28)

29 Ku k'a'ajsik le k'iino'ob antes u ts'a'abal a pruebailo' (1-25)
Ku respetarta'al ka'ach tu jool le kaajo' (7-10)
Le bix u beetik ka'ach ba'ax tojo' (11-17)
Tuláakal máak u'uyik ka'ach ba'ax ku ya'alik (21-23)

30 Jobe' ku ya'alik bix k'expajik u kuxtal (1-31)
Ku burlarta'al tumen máako'ob mina'an u biilalo'ob (1-15)
Bey ma' tu yáanta'al tumen Diose' (20, 21)
«Ts'o'ok u booxtal in woot'el» (30)

31 Jobe' ku ya'alik chúuka'an u yóol (1-40)

‹Le ba'ax in ch'a'tukultmo'› (1)
Ku k'áatik ka pesarta'ak tumen Dios (6)
Ma'atech u yantal ba'al u yil yéetel yaanal ko'olel (9-12)
Ma' u yaabiltmaj ayik'alili' (24, 25)
Ma' tu adorartaj yaanal ba'alo'obi' (26-28)

32 Ku káajal u t'aan Eliú (1-22)
P'u'uj tu contra Job yéetel tu contra le óoxtúul máako'obo' (2, 3)
Ku páa'tik u súutukil utia'al u t'aan (6, 7)
Ma' tu yantal u na'at máak chéen tu yo'olal u edad (9)
Eliúe' jach taak u t'aan (18-20)

33 Eliúe' ku ya'alik ti' Job ma' u taaskuba jach justo (1-33)
Ku yantal junp'éel bo'ol (24)
‹Ku p'áatal u wíinklil je'ex tu paalile'› (25)

34 Eliúe' ku t'aan ti' u beelo'ob Dios bey xan ti' u justicia (1-37)
Jobe' ku ya'alik ma' tu yóotik Dios u beet justicia ti' (5)
U jaajil Diose' junpuli' ma' tu beetik u k'asa'anil (10)
Jobe' ma' u yojel ba'ax ku ya'aliki' (35)

35 Eliúe' ku ye'esik ma' ma'alob bix u tuukul Jobi' (1-16)
Jobe' tu ya'alaj maas justo ke Dios (2)
U k'eban máake' mix junp'éel k'aas je'el u beetik ti' Diose' (5, 6)
Jobe' unaj u páa'tik ba'ax ken u beet Dios (14)

36 Eliúe' ku alabartik u nojoch páajtalil Dios (1-33)
Uts u bin ti' máax ku yu'ubik t'aan, pero le k'asa'ano' ma' (11-13)
‹Mina'an uláak' máax ku ka'ansaj je'ex Diose'› (22)
Jobe' unaj u alabartik Dios (24)
«Ma' tu páajtal k-na'atik buka'aj u poder Dios» (26)
Dios nu'uktik le ja'o' bey xan le rayo'obo' (27-33)

37 Yaan ba'alo'ob e'esik buka'aj u poder Dios (1-24)
Diose' ku páajtal u je'elsik ba'ax ku beetik máak (7)
‹Tuukulnen ti' le nukuch ba'alo'ob u beetmaj Dioso'› (14)
Ma' tu páajtal u na'ata'al tuláakal ba'al yo'olal Dios (23)
Mix máak unaj u tuklik jach yaan u na'at (24)

38 Jéeobae' ku ye'esik ya'ab ba'ax ma' u yojel máaki' (1-41)
«¿Tu'ux yanech ka tin beetaj le lu'umo'?» (4-6)
«Le ángelo'obo' jo'op' u k'a'am alabarko'ob Dios» (7)
Le ba'axo'ob k'áata'ab ti' Jobo' (8-32)
«Le leyo'ob controlartik le ba'axo'ob yaan te' ka'ano'» (33)

39 Le ba'ax e'esik ya'ab ba'ax ma' u yojel máako' (1-30)
Le chiva'ob yéetel le kéejo'obo' (1-4)
Le burroo' (5-8)
Le ts'íits'ik wakaxo' (9-12)
Le avestruzo' (13-18)
Le tsíimino' (19-25)
Le halcón yéetel le águilao' (26-30)

40 Jéeobae' ku beetik uláak' k'áatchi'ob (1-24)
Jobe' ku ya'alik mix ba'al je'el u páajtal u ya'alike' (3-5)
«¿Yaan wa a wa'alik ma' ma'alob bix in beetik justiciai'?» (8)
Diose' ku ya'alik buka'aj u muuk' Behemot (15-24)

41 Diose' ku t'aan ti' Leviatán (1-34)

42 Le ba'ax tu ya'alaj Job ti' Jéeobao' (1-6)
Ku ya'ala'al ba'ax unaj u beetik le óoxtúul máako'obo' (7-9)
Jéeobae' tu beetaj u ka'a bin utsil ti' Job (10-17)
U paalal Job (13-15)

1 Tu lu'umil Uze' kuxlaj juntúul máak tu k'aaba'taj Job.[a] Leti'e' yanchajti' junp'éel toj kuxtal yéetel chúukpaj u yóol u beet ba'ax ma'alob,[b] tu meyajtaj Dios yéetel tu náachkuntuba ti' ba'ax k'aas.[c] **2** Yanchaj diez u paalal, siete xiibo'ob yéetel óoxtúul ko'olelo'ob. **3** Ya'abchaj xan u yalak' ba'alche'ob, yanchajti' 7,000 tamano'ob, 3,000 camello'ob, 1,000 wakaxo'ob yéetel 500 x-burra'ob. Ts'o'ole' ya'ab máako'ob ku meyajo'ob ka'ach tu yiknal. Leti' ka'ach u maas ayik'alil ti' le máaxo'ob kaja'ano'ob Lak'ino'.*

4 Cada juntúul ti' u hijo'obe' u jóo'smaj junp'éel k'iin utia'al u beetik junp'éel nojoch janal tu yotoch. Le kéen u beete' ku ya'alik ka xi'ik le seis xiibo'ob yéetel le óoxtúul ko'olelo'ob utia'al u múul janal yéetel u yuk'ik vino tu yéetelo'obo'. **5** Le kéen láaj tocarnakti'obe', Jobe' ku túuxtik a'albilti'ob ka u limpiokíintuba'ob tu táan Dios. Leti' xane' le táan u taal u sáastalo' ku líik'il u k'ub tóokbil ba'alche'ob[d] ti' Dios yo'olal cada juntúul ti' u paalal. Tumen Jobe' ku ya'alik ka'ach: «Ma' xaane' in paalale' k'ebanchajo'ob, yéetel ma' xaan xane' kex chéen ichil u tuukulo'obe' t'aanajo'ob k'aas ti' Dios». Bey suukil ka'ach u beetik Jobo'.[e]

6 Le ka k'uch u k'iinil u much'kuba le ángelo'ob* tu táan Jéeoba,[#f] u jaajil Dioso',[g] tak Satanás[h] ook ichilo'ob.[i]

1:3 * Wa «Este». **1:6** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Dios».
[#] Ilawil página 2566.

CAP 1
[a] Eze 14:14 Snt 5:10, 11
[b] Gé 6:9
[c] Job 2:3
[d] Gé 8:20 Gé 12:7, 8
[e] Gé 18:17, 19
[f] 1Re 22:19 Sl 103:20 Da 7:13
[g] Gé 6:2 Dt 33:2 Job 38:7
[h] Zac 3:1 Mt 4:1, 3 Lu 22:31 Jn 13:2 Ap 12:9
[i] Job 2:1-3

Columna 2
[a] 1Pe 5:8
[b] Gé 6:9
[c] Ap 12:10
[d] Gé 15:1 Gé 31:7
[e] Gé 26:12
[f] Job 2:7
[g] Job 1:4

7 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Satanás: «¿Tu'ux a taal?». Satanáse' tu núukaj ti' Jéeoba: «Taalen in láaj xíimbalt le yóok'ol kaab utia'al in wilik ba'axo'ob ku yúuchli'».[a] **8** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Satanás: «¿Máasa' ts'o'ok a wilik bix u kuxtal Job? Mina'an uláak' máak je'ex leti' te' lu'umo'. Leti'e' yaanti' junp'éel toj kuxtal yéetel chúuka'an u yóol u beet ba'ax ma'alob,[b] ku meyajtiken yéetel ku náachkuntkuba ti' ba'ax k'aas». **9** Satanás túune' tu núukaj ti' Jéeoba: «Jaaj, pero yaan ba'ax o'olal ku yu'ubik a t'aan.[c] **10** Si teche' ma' ta cha'ik u yúuchul mix ba'al ti' leti',[d] mix ti' le máaxo'ob yano'ob ichil u familiao', mix ti' le ba'alo'ob yaanti'o', bey a báa'k'almaj tu'ux yano'obe'. Ts'o'ok xan a bendecirtik tuláakal ba'ax ku beetik,[e] tak u yalak' ba'alche'obe' ts'o'ok u sen ya'abtalo'ob. **11** Chéen ba'ale' líi's a k'ab utia'al a lu'sik tuláakal ba'ax yaanti' ka a wil wa ma' tu ya'aliktech ba'al tu táan a wich». **12** Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Satanás: «Ma'alob, tuláakal ba'ax yaanti'e' kin p'atik ta k'ab, pero ¡bik xi'ikech a líi's a k'ab tu contra leti'!». Ka tu yu'ubaj Satanás lelo' luk' tu táan Jéeoba.[f]

13 Junp'éel k'iin túun u much'muba tuláakal u paalal Job utia'al u janalo'ob yéetel u yuk'iko'ob vino tu yotoch u nojoch suku'uno'obe'[g] **14** k'uch juntúul máak tu yotoch Jobe' ka tu ya'alajti': «Le táan ka'ach u péek-

sa'al le lu'um tumen le waka-
xo'ob yéetel le táan u janal
le x-burra'obo' **15** chéen ka
jáan k'uch le sabeo'obo' ka tu
láaj ch'a'ajo'ob a walak' ba'al-
che'obo', ts'o'ole' ka tu kíim-
so'ob yéetel espada le j-meya-
jo'obo'. Chéen teen páajchaj
in púuts'ul utia'al ka taalaken
in wa'altech».

16 Ma' ts'o'okok u t'aane'
ka k'uch uláak' juntúul máa-
ke' ka tu ya'alaj ti' Job: «¡Lúub
k'áak'* desde te' ka'ano' ka
tu láaj tóokaj le tamano'obo'
bey xan le máaxo'ob kanáant-
ko'obo'! Chéen teen páajchaj
in púuts'ul utia'al ka taalaken
in wa'altech».

17 Ma' ts'o'okok u t'aane' ka
k'uch uláak' juntúul máake'
ka tu ya'alaj ti' Job: «Chéen
ka jáan k'uch óoxjaats cal-
deo'obe'[a] ka tu láaj ch'a'ajo'ob
a walak' camello'ob, ts'o'o-
le' ka tu kíimso'ob yéetel es-
pada le j-meyajo'obo'. Chéen
teen páajchaj in púuts'ul
utia'al ka taalaken in wa'al-
tech».

18 Ma' ts'o'okok u t'aane' ka
k'uch uláak' juntúul máake'
ka tu ya'alaj ti' Job: «A paala-
le' táan ka'ach u janalo'ob yée-
tel u yuk'iko'ob vino tu yo-
toch u nojoch suku'uno'obe'
19 chéen ka jáan taal jun-
p'éel k'a'amkach iik' tu tojil le
desiertoo' ka tu jats'uba tu
cuatro esquinasil le najo', ka
níik tu yóok'ol a paalalo'obe'
ka láaj kíimo'ob. Chéen teen
páajchaj in púuts'ul utia'al ka
taalaken in wa'altech».

1:16 * Uláak' bix u traducirta'ale' «u jaats' cháak».

CAP 1

a Gé 11:28

Columna 2

a Gé 3:19
Sl 49:17
Ec 5:15
Ec 12:7
1Ti 6:7

b Ec 5:19
Snt 1:17

CAP 2

c Sl 103:20
Da 7:13

d Gé 6:2
Dt 33:2
Job 38:7

e Job 1:6-8

f 1Pe 5:8

g Gé 6:9

h Job 27:5

i Job 1:11

20 Ka tu yu'ubaj Job le-
lo', líik'e' ka tu jataj u nook'
yéetel tu ts'íkaj u tso'otsel u
pool, ka ts'o'oke' xolaji, tu chi-
nubae' **21** ka tu ya'alaj:

«Mix ba'al yaanten ka síi-
jen,
mix ba'al xan ken in bis le
kéen kíimken.*[a]
Jéeoba ts'áaik,[b] Jéeoba
xan lu'sik.
Seguernak u alabarta'al u
k'aaba' Jéeoba».

22 Kex úuch ti' Job tuláakal
le ba'alo'oba' ma' k'ebanchaji',
mix t'aanaj k'aas ti' Diosi'.

2 Ka k'uch u k'iinil u ka'a
much'kuba le ángelo'ob*
tu táan Jéeoba,[c] u jaajil Dios-
o',[d] tak Satanás ook ichilo'ob
utia'al u yantal xan tu táan
Jéeoba.[e]

2 Jéeoba túune' tu ya'alaj
ti' Satanás: «¿Tu'ux a taal?».
Satanáse' tu núukaj ti' Jéeo-
ba: «Taalen in láaj xíim-
balt le yóok'ol kaab utia'al
in wilik ba'axo'ob ku yúuch-
li'».[f] **3** Jéeoba túune' tu ya'a-
laj ti' Satanás: «¿Máasa' ts'o'ok
a wilik bix u kuxtal Job? Mi-
na'an uláak' máak je'ex leti' te'
lu'umo'. Leti'e' yaanti' junp'éel
toj kuxtal yéetel chúuka'an u
yóol u beet ba'ax ma'alob,[g] ku
meyajtiken yéetel ku náach-
kuntkuba ti' ba'ax k'aas. Le-
ti'e' láayli' chúuka'an u yóol u
meyajtene'.[h] Teche' taak a
woksik tin pool ka in xu'uls-
ti'[i] kex mina'an ba'ax o'olal in

1:21 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Chaknuulen ka jóok'en tu nak' in maama, chaknuulen xan kin ka'a suuti'». **2:1** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Dios».

beetik». **4** Satanás túune' tu
núukaj ti' Jéeoba: «Wa ka u
yil máak jach nuka'aj kíimi-
le' je'el u ts'áaik tuláakal ba'ax
yaanti' utia'al u salvartik u
kuxtale'. **5** Líi's a k'ab utia'al
a loobiltik u wíinklil ka a wil
wa ma' tu ya'aliktech ba'al tu
táan a wich».[a]

6 Jéeoba túune' tu ya'alaj
ti' Satanás: «Ma'alob, kin p'a-
tik ta k'ab. Pero ¡bik xi'ikech
a kíimse!». **7** Ka tu yu'u-
baj Satanás lelo' luk' tu táan
Jéeobae' ka tu beetaj u jóo-
k'ol nukuch llaga'ob[b] tu wíink-
lil Job, desde tu pool tak tu
táan u yook. **8** Job túune'
bin kutal yóok'ol ta'ane' ka tu
ch'a'aj junxéet' jarro* de k'at
utia'al u la'achtik u wíinklil.[c]

9 Ka ts'o'oke' a'ala'abti' tu-
men u yatan: «¿Ba'axten láay-
li' chúuka'an a wóole? ¡Mal-
decirt Diose' ka kíimkech!».
10 Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'a-
lajti': «Táan a t'aan je'ex le
ko'olelo'ob mina'an u na'ato'o-
bo'. ¿Yaan wa k-k'amik chéen
le ba'alo'ob ma'alobtak ku taal
ti' u jaajil Dioso', pero ma' ken
k-k'am le ba'alo'ob ma' ma'a-
lobtako'?».[d] Kex úuch ti' Job
tuláakal le ba'alo'oba' ma' k'e-
banchaj mix yéetel u chi'i'.[e]

11 Óoxtúul máako'ob u
k'aj óolo'ob Jobe', le ka tu
yojéelto'ob le ba'axo'ob ts'o'ok
u sen úuchulti'o', tu ch'a'tuk-
laj u luk'lo'ob tu'ux kaja'ano'ob
utia'al u bin u láak'into'ob bey
xan utia'al u líi'sko'ob u yóol.
Juntúule' Elifaz,[f] leti'e' Temán
u taal, uláak' juntúule' Bil-
dad,[g] leti'e' ti' u paalal Suaj[h] u
taal, u ts'ook juntúule' Zofar,[i]

2:8 * Wa «p'úul».

CAP 2

a Le 24:15, 16; Job 1:11, 12; Ap 12:10

b Job 30:30

c Jer 6:26

d Job 1:21

e Snt 5:10, 11

f Job 4:1; 15:1; 22:1; 42:7, 9

g Job 8:1; 18:1; 25:1

h Gé 25:1, 2

i Job 11:1; 20:1

Columna 2

a Eze 27:30, 31

b Job 16:6

CAP 3

c Jer 20:14, 15

d Job 10:18, 19; Jer 15:10

e Job 10:18, 19

leti'e' naamatita. **12** Ka tu
yilo'ob Job desde náache' ma'
tu k'aj óolto'obi'. Pero ka k'u-
cho'ob tu yiknale' jo'op' u ya-
wat ok'olo'ob, tu jataj u noo-
k'o'ob yéetel tu pulo'ob lu'um
ka'anal utia'al ka k'íitik tu
poolo'ob.[a] **13** Ts'o'ole' ka ku-
lajo'ob tu yiknal Job siete k'iin-
no'ob yéetel siete áak'abo'ob.
Chéen ba'ale' mix juntúul ti'
leti'ob t'aanaji' tumen tu yi-
lo'ob jach yaj ba'ax ku mu'yajt-
tik.*[b]

3 Ka ts'o'ok túune' Jobe'
káaj u maldecirtik le k'iin
ka síijo'.[c] **2** Leti'e' tu ya'alaj:

3 «Kin maldecirtik le k'iin
ka síijeno',[d]
bey xan le áak'ab ka a'a-
la'ab: ‹¡Ts'o'ok u síijil jun-
túul chan xi'ipal!›.
4 Ée'joch'e'enchajak le k'iin
je'elo',
tu'ubsa'ak tumen Dios.
Junpuli' ma' u yantal sáa-
sil te' k'iin je'elo'.
5 Jach ée'joch'e'enchajak le
k'iin je'elo',
pi'ixik tumen junp'éel box
múuyal.
Jach táaj ée'joch'e'ench-
ajak utia'al ka xu'uluk u
yantal sáasil te' k'iin je'e-
lo'.
6 Jach ée'joch'e'enchajak le
áak'ab je'elo'.[e]
Ma' u yantal ki'imak óolal
te' k'iin je'elo'.
Junpuli' ma' u chíikpajal
ichil le meso'obo'.
7 Maas ma'alob ka'ach ma'
u síijil mix máak te' áa-
k'ab je'elo',

2:13 * Wa «ku sufrirtik».

yéetel ma' u ki'imaktal u yóol mix máaki'.

8 Le máaxo'ob maldecirtik le k'iino'ob wa le máaxo'ob je'el u páajtal u controlarko'ob le cocodriloo',*[a]
ka u maldecirto'ob le áak'ab je'elo'.

9 Ma' u juul ka'ach le estrella'ob te' áak'ab je'elo',
ka p'áatak ka'ach chéen kunel u páa'tik u sáastal,
yéetel ma' u yilik u juul le K'iino'.

10 ¿Ba'axten tu síijsen in maama te' k'iin je'elo'?[b]
Bejla'a ka'ach ma' táan in mu'yaje'.

11 ¿Ba'axten ma' kíimen le ka síijeno'?
¿Ba'axten ma' kíimen le jach táan in síijilo'?[c]

12 ¿Ba'axten tu ts'áajen in maama tu yóok'ol u píixo'ob?
¿Ba'axten yanchaj máax ts'áaik in chu'uch?

13 Bejla'a ka'ach chilikbalen yéetel mix ba'al chi'ichnakkúuntikene'.[d]
Bejla'a táan ka'ach in wenel yéetel táan in ki'i je'elel[e]

14 junmúuch' yéetel reyo'ob bey xan yéetel le máaxo'ob aconsejarko'obo',
le máaxo'ob tu beeto'ob nukuch lugaro'ob utia'al u mu'uklo'obo',

15 wa junmúuch' yéetel le príncipe'ob ya'ab oro yaanti'obo', le máaxo'ob

3:8 * Wa «Leviatán». Ilawil «Leviatán», página 2569.

CAP 3

a Job 41:1, 10 Sl 104:25, 26

b Job 10:18

c Jer 20:17, 18

d Ec 9:5, 10

e Jn 11:11

Columna 2

a Sl 146:4 Ec 9:10 Isa 57:1, 2

b Job 30:23 Sl 49:10, 12 Ec 8:8 Ec 9:2

c 1Sa 1:10 2Re 4:27

d Nú 11:11, 15 1Re 19:3, 4 Job 7:15, 16 Jon 4:2, 3

chuup u yotocho'ob yéetel platao'.

16 ¿Ba'axten ma' abortarta'aben ka kíimken
je'ex le mejen paalalo'ob mix juntéen tu yilo'ob sáasilo'?

17 Te' muknalo' tak le k'asa'an máako'ob ku xu'ulul u chi'ichnaktalo'obo'.
Te'elo' le máaxo'ob ka'ana'ano'obo' ku je'elelo'ob.[a]

18 Te'elo' le esclavo'obo' ku múul je'elelo'ob
tumen mina'an mix máak obligarko'ob meyaj.

19 Te'elo' igual yanil le ayik'alo'ob yéetel le óotsilo'obo',[b]
tak le máax esclavo ka'acho' ku p'áatal libre.

20 ¿Ba'axten ku cha'ik Dios u seguer u kuxtal* le máax táan u mu'yajo'?
¿Ba'axten ku cha'ik u seguer u kuxtal le máax jach yaj ba'ax ku yúuchulti'o'?[c]

21 ¿Ba'axten kex ku ts'íiboltik u kíimlo'obe' ma' tu kíimlo'ob?[d]
Kex jach u ts'aamaj u yóol u kaxto'ob maas ke ti' u kaxta'al junp'éel tesoro.

22 Leti'obe' ku ki'imaktal u yóolo'ob,
jach ku ki'imaktal u yóolo'ob kéen k'uchuk u k'iinil u bino'ob yáanal lu'um.

23 ¿Ba'axten ku cha'ik u seguer u kuxtal* le máax saatal bej ti'o',

3:20, 23 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku ts'áaik sáasil ti'».

le máax k'ala'an u paach
tumen Dioso'?[a]
24 Le ba'ax kin mu'yajtiko'
ts'o'ok u p'áatal bey in
wo'oche',[b]
in wáakame'[c] mina'an xu'u-
lulti' bey u sayabil ja'e'.
25 Tumen ts'o'ok u taal tin
wóok'ol le ba'ax beetik
in sajaktalo',
ts'o'ok u lúubul tin wóo-
k'ol le ba'ax beetik in ki-
kilankilo'.
26 Ma' yanakten ki'imak óo-
lali', ma' xu'uluk in mu'-
yaji', ma' páajchajak in
je'eleli',
junpuli' ma' cha'abak in
ch'a'ik in wiik'i'».

4 Elifaz[d] le temanita túuno'
tu ya'alaj ti' Job:
2 «Wa yaan máax u k'áat
u tsoltech wa ba'axe',
¿je'el wa u chúukpajal a
wóol a wu'uye'?
Tumen tene' ma' tu páaj-
tal in makik in chi'.
3 U jaajile' teche' ya'ab máa-
xo'ob ts'o'ok a tsolik u
nu'uk ti'ob,
yéetel suuk ka'ach a
wáantik le máaxo'ob lu-
ba'an u yóolo'obo'.
4 Le ba'axo'ob ka wa'alik
ka'acho' ku líi'sik u yóol
le máaxo'ob ku t'óoch-
pajlo'obo',
yéetel ka wáantik ka'ach
le máaxo'ob ta'aytak u
lúublo'obo'.
5 Pero beora ti' teech
ucha'ana' ma' ta kaxtik
ba'ax a beete,
bejla'a ti' teech tocarnaje'
jach luba'an a wóol.

CAP 3

a Job 12:14
Job 19:8

b Sl 102:9, 10

c Sl 22:1
Sl 38:8

CAP 4

d Job 2:11
Job 15:1
Job 22:1
Job 42:7, 9

Columna 2

a Job 1:1

6 ¿Ma' wa unaj u yantaltech
confianza ti' Dios ikil a
meyajtiki'?
¿Ma' wa unaj u yantaltech
esperanza ikil u chúuk-
pajal a wóol a beet ba'ax
ma'alobi'?[a]
7 Beet uts a máansik
ta tuukul lela': ¿Je'el wa
u xu'ulsa'al ti' juntúul
máak mix ba'al k'aas u
beetme'?
¿Jaytéen a wil u xu'ulsa'al
ti' le máaxo'ob toj u
kuxtalo'obo'?
8 Tene' ts'o'ok in wilke' le
máaxo'ob ku ch'a'tukli-
ko'ob* ba'ax ma' ma'alob
bey xan le máaxo'ob ku
pak'iko'ob ba'ax k'aaso'
le xan bíin u jocho'ob.
9 Tak chéen ka táaj usta'a-
ko'ob tumen Diose' ku
kíimlo'ob,
le kéen p'u'ujuk Diose' ku
xu'ululti'ob.
10 Je'ex k-ojlile' le leóno' ku
yáakam, le táankelem
leóno' ku jéenkal,
chéen ba'ale' tak le leó-
no'ob jach yaan u muu-
k'o'oba'* ku káachal u
kojo'ob.
11 Le leóno' ku kíimil wa mi-
na'an ba'al u jaante,
u mejnilo'ob túune' ku
k'i'itpajlo'ob.
12 Yaan junp'éel secreto a'a-
la'abten,
chaambelil úuchik u ya'a-
la'al tin xikin.

4:8 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku ararko'ob». **4:10** * Wa «le táankelem leóno'ob ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poolo'obo'».

13 Te' hora jach ku
t'úubul u wenel máak
de áak'abo'
tene' jach chi'ichnakcha-
jen tu yo'olal ba'axo'ob
ts'a'ab in wile,
14 jo'op' in sen kikilankil,
tak in baakelo'ob káaj u
tíita'al.
15 Yaan junp'éel ba'al* máan
tu táan in wich,
ka xi'ixmukuychaj# in
wíinklil.
16 Ka wa'alaje' ma' tin k'aj
óoltaj ba'axi',
chéen tin wilaj yaan ba'ax
wa'alakbal tin táan.
Ka p'áat mix junp'éel rui-
do yane'
tin wu'uyaj u ya'ala'al:
17 ‹Juntúul k'eban máake',
¿maas wa justo ke Dios?
Juntúul k'eban wíinike',
¿maas wa ma'alob ba'ax
ku beetik ke le Máax
Beetmilo'?›.
18 Pa'atik in wa'aliktech
junp'éel ba'al: Diose'
ma'atech u confiar ti'
le máaxo'ob meyajtiko'.
Tu táan leti'e' mix le
ángelo'ob* ku beetko'ob
ba'ax tubeelo'.
19 ¿Bix kun confiar ti' j-k'e-
ban máako'ob chéen ti'
lu'um u taalo'ob,
kaja'ano'ob ti' najo'ob
beeta'an yéetel lu'um,[a]
maas séeb je'el u pu'uch'-
lo'ob ke juntúul k'ama-
se'?*

4:15 * Wa «junp'éel espíritu». # Wa «erizarnaj». **4:18** * Wa «mensajero'ob». **4:19** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «x-tuyul».

CAP 4
a Gé 3:19

Columna 2

CAP 5
a Pr 22:22
Am 5:12

20 Desde tu sáastal tak tu
chíinil k'iin táan u ts'a-
ts'a'cha'ata'alo'ob,
ku xu'ulsa'alti'ob utia'al
mantats', pero mix
máak ts'áaik cuenta.
21 ¿Ma' wa beyo'ob junp'éel
naj de nook' ku ch'úukul
le kéen jíits'ta'ak u suu-
mile'?
U jaajile' ku kíimlo'ob tu-
men mina'an u na'ato'ob.

5 T'aanen ka a wil wa yaan
máax kun núukiktech.
¿Máakalmáak ti' le ánge-
lo'ob ken a t'ano'?
2 Le máax mina'an u na'a-
to' u p'uja'anil kun kíim-
sik.
Le máax ku ts'íiboltik
ba'ax yaan ti' u maasile'
u ts'íibolal kun kíimsik.
3 Ts'o'ok in wilik ku bin
utsil ti' le máax mina'an
u na'ato',
pero chéen de repente
ken maldecirta'ak u yo-
toch.
4 U paalale' mix máak áant-
ko'ob,
ku pech' óolta'alo'ob tu
joonajil le kaajo',[a] mix
máak salvarko'ob.
5 Le ba'ax u pak'mo' ku
jaanta'al tumen le máax
wi'ijo',
tak le yaan ich k'i'ix ku
ch'a'abalti'o'.
Tuláakal ba'ax yaanti'e'
ku ch'a'abal tumen yaa-
nal máak.
6 Le ba'alo'ob k'aastako' ma'
te' lu'um ku jóok'lo'obo'.
Le ba'axo'ob xan ku bee-
tik u mu'yaj máako' ma'
te' lu'um u taalo'obo'.

7 U chispasil k'áak'e' mantats' ka'anal ku bin,
le kéen siijik máak xane' mantats' utia'al mu'yaj.
8 Wa tene' je'el in k'áatik u yáantaj Diose',
yéetel je'el in p'atik tu k'ab ba'ax ku yúuchultene'.
9 Je'el in k'áatik áantaj ti' le Máax beetik nukuch ba'alo'ob ma' tu páajtal u na'atik máako',
ki'ichkelem ba'alo'ob ma' tu páajtal u xo'oklo'ob.
10 Leti' beetik u k'áaxal ja' yóok'ol kaab,
yéetel leti' túuxtik ja' yóok'ol le lu'umo'.
11 Leti'e' ku líi'sik le máax óotsilo',
yéetel ku salvartik le máax yaachaja'an u yóolo'.
12 Leti'e' ma' tu cha'ik u jóok'ol le k'asa'an máak yéetel le ba'ax ku tukliko',
ma' tu cha'ik u béeytal le ba'ax ku tuklik u beetko'.
13 Le ba'ax ku tuklik u beetik le k'asa'an máako', ku beeta'al u suut tu yóok'ol tumen Dios,[a]
ma' tu cha'abal u béeykuntik le ba'ax u tukultmo'.
14 Kex de k'iine', ée'joch'e'en utia'al le k'asa'an máako'obo'.
Kex chúumuk k'iine' ku máan u tatalk'abo'ob bey de áak'abe'.
15 Diose' ku salvartik máak ti' le k'asa'an máako'ob ku meyaj u yaak'o'ob bey junp'éel espadao'.

CAP 5
a 1Co 3:19

Columna 2
a Pr 12:18

Ku salvartik le máax óotsil ti' u k'ab le máax yaan u páajtalilo'.
16 Le o'olal yaan esperanza ti' le máax óotsilo',
pero le k'asa'an máako'obo' yaan u ma'akal u chi'ob.
17 ¡Ki'imak u yóol le máax ku tso'olol u nu'uk ti' tumen Dioso'!
Le o'olale' k'am ba'ax ku ya'aliktech le Máax jach táaj yaan u podero'.
18 Tumen leti' beetik u yúuchul loob ti' máak, pero leti' xan to'ik tu'ux yaj.
Leti' beetik u yúuchul wa ba'ax ti' máak, pero leti' xan ts'akik.
19 Leti'e' yaan u salvarkech ti' je'el ba'axak je'el u beetiktech loobe',
kex seis wa siete u p'éelal ka taalak ta wóok'oli'.
20 Tu k'iinil wi'ijile' ma' ken u cha'a a kíimil.
Tu k'iinil ba'atele' yaan u salvarkech ti' u páajtalil le espadao'.
21 Yaan u salvarkech ti' le chi' ku ya'alik ba'alo',[a]
yéetel ma' kan sajaktal kéen taalak le ba'ax je'el u beetik loobo'.
22 Yaan a che'ej kéen taalak wi'ijil yéetel xu'ulsajil,
yéetel ma' kan sajaktal ti' le ts'íits'ik ba'alche'obo'.
23 Mix junp'éel tuunich ken u beettech loob,
mix tak u ts'íits'ik ba'alche'ilo'ob k'áax ken u beeto'obtech loob.

24 Mix ba'al ken u beettech loob* ta wotoch,
yéetel mix juntúul ti'
a waalak'o'ob ken u binelte.
25 Yaan u yantal ya'ab a paalal,
yaan xan u ya'abtal a wáabilo'ob je'ex le xíiwo'obo'.
26 Le kéen k'uchuk u k'iinil
a kíimile', láayli' yaan a muuk'e',
je'ex le trigo ma'alob wa'alik kéen k'uchuk u k'iinil
u cosecharta'alo'.
27 Tuláakal lela' ts'o'ok k-ilik jach jaaj,
le o'olale' u'uye yéetel k'ame».

6 Job túune' tu ya'alaj:
2 «¡Buka'aj ma'alobil ka
béeyak u p'i'isil ba'ax
kin mu'yajtik,[a]
yéetel ka ts'a'abak ti' junp'éel balanza* le ba'ax
ku yúuchulteno'!
3 Tumen kin wu'uyik maas
aal ke le arena yaan te'
k'áa'náabo'obo',
le o'olal chéen jáajan t'aanajen.*[b]
4 Le Máax jach táaj yaan
u podero'
ts'o'ok u táats'máansiken
yéetel junp'éel flecha
yaan u venenoil, kin
wu'uyik táan u bin ti'
tuláakal in wíinklil.[c]

5:24 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u lu's jeets'elil». **6:2** *Le-la' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u pesarta'al wa ba'ax. **6:3** *Wa «mina'an u cuentail úuchik in t'aan, ma' tin tuklaj ba'ax tin wa'ali'».

CAP 6

a Sl 31:9

b Ec 7:7
Snt 3:2

c Pr 18:14

Columna 2

a Job 24:5

b Nú 11:11, 15
1Re 19:3, 4
Jon 4:3

c Le 19:2
Os 11:9

d Job 7:6, 7
Sl 103:15, 16

Jach saajken tumen táan
in atacarta'al tumen
Dios.
5 ¿Je'el wa u yawat juntúul
burro*[a] wa yaan su'uk
u jaante'?
¿Je'el wa u yawat juntúul
wakax wa yaan u yo'oche'?
6 ¿Ki' wa u jaanta'al junp'éel
janal mina'an u ta'abil?
¿Yaan wa u sabor u k'aab
le malvao'?*
7 Tene' junpuli' ma' tin
wóotik in mach ba'alo'ob beya',
in tia'ale' beyo'ob janal
ts'o'ok u k'astale'.
8 ¡Buka'aj ma'alobil ka úuchuk le ba'ax tin k'áataj
ti' Dios,
yéetel ka béeyak le ba'ax
kin ts'íiboltiko'!
9 ¡Buka'aj ma'alobil ka u
pech' óolten Dios,
yéetel ka u líi's u k'ab
utia'al u xu'ulsikten![b]
10 Wa ka béeyake' je'el u ki'imaktal in wóole',
je'el tak in síit' kex jach
yaj ba'ax ku yúuchultene',
tumen tene' mix juntéen
tin rechazartaj le ba'ax
ku ya'alik le Máax Santoo'.[c]
11 ¿Yaan wa in muuk' utia'al
u seguer in páa'taj?[d]
¿Yaan wa ba'ax ma'alob
kin páa'tik utia'al ka seguernak in kuxtal?

6:5 *Wa «burro salvaje». Lela' junp'éel clase burro ma' suukbesa'ani' yéetel chéen ti' k'áax wa ti' desierto ku máan. **6:6** *U k'aab le xíiwa' bey je'ex u k'aab le sábilao'.

12 ¿De tuunichen wa?
¿De cobre wa beeta'anilen?
13 ¿Yaan wa bix je'el in wáantkinba
wa ts'o'ok u láaj lu'sa'alten tuláakal ba'ax yaantene'?
14 Je'el máaxak ma' tu ye'esik nojoch yaabilaj ti' u yéet máakile',[a]
jach junpuli' ma' tu respetartik Dios.*[b]
15 In amigo'obe'* jach traicionero'ob,[c] tu k'iinil jach k'a'abéeto'obe' ku p'áatal mina'ano'ob,
beyo'ob junp'éel lugar chéen ku jáan antal u ja'ile',
16 junp'éel lugar ku ka'antal u ja'il yo'olal le hielo yéetel le nieve ku yíibilo'.
17 Pero ku k'uchul u k'iinil u p'áatal mina'an u ja'il,
tu tiempoil yáaxk'iine' ku tijil.
18 Ku desviarta'al u beel,
ku bin tu tojil le desiertoo' yéetel ti' ku sa'ap'ali'.
19 Le ja'a' táan u kaxta'al tumen le máaxo'ob ku luk'lo'ob Temáo',[d]
táan u páa'ta'al tumen le máaxo'ob ku viajaro'ob desde Sebao'.*[e]
20 Ku su'laktalo'ob tumen mina'an le ba'ax ku páa'tko'obo',
ts'o'ok u bino'ob tak tu'ux u yojlo'ob ku máan, pero ku yaatal u yóolo'ob tumen mina'an.

6:14 * Wa «le Máax jach táaj yaan u podero'». **6:15** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «In suku'uno'obe'». **6:19** * Wa «le sabeo'ob u much'muba'ob utia'al u viajaro'obo'».

CAP 6

a Pr 3:3 Pr 19:22 Os 6:6 Zac 7:9

b 1Jn 3:17

c Job 19:19 Sl 38:11

d Isa 21:13, 14

e Job 1:14, 15

Columna 2

a Job 13:4

b Sl 38:11

c Job 32:11, 12

d Pr 12:18 Pr 25:11

e Job 16:2, 3 Job 21:34

f Job 10:1

g Job 31:21, 22 Mal 3:5

h Gé 37:28

21 Ti' te'ex xane' ma' tu páajtal in confiar,[a]
ka sajaktale'ex kéen a wile'ex buka'aj yajil ba'ax ku yúuchulten.[b]
22 ¿Ts'o'ok wa in k'áatik ka a ts'áa'exten wa ba'ax?
¿Ts'o'ok wa in wa'alik ka a síi'exten junp'íit ti' le buka'aj ba'alo'ob yaante'exo'?
23 ¿Ts'o'ok wa in k'áatik ka salvarta'aken ti' u k'ab in enemigo,
wa ka salvarta'aken* ti' le máaxo'ob beetikten loobo'?
24 Tsole'ex ti' teen u nu'uk, tene' yaan in makik in chi'.[c]
Áantene'ex in wil le ba'ax ma' ma'alob kin beetko'.
25 U ya'ala'al u jaajile' ma' tu beetik loob,[d]
pero ¿ba'ax utsil je'el u taasik le k'eeyaj ka beetke'exo'?[e]
26 ¿Ma' wa chéen taak a criticarke'ex ba'ax ku ya'alik juntúul máak
ma' tu kaxtik ba'ax ku yúuchulti' hasta chéen iik' bisik ba'ax ku ya'aliki'?[f]
27 Ichile'exe' je'el tak a rifarke'ex máax kun ch'a'ik bey esclavoil juntúul paal kimen u papáe',[g]
yéetel je'el tak a konke'ex a amigo'exe'.[h]
28 Le o'olale' paktene'exi', tene' ma' ken in tuse'ex.
29 Jach ts'áa'ex cuenta ka a wile'ex mix ba'al k'aas in beetmaj.

6:23 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in ka'a ma'anal».

Ts'áa'ex cuenta ma' xu'uluk in beetik ba'ax ma'alobi'.
30 ¿Ka tuklike'ex ma' patal ba'ax kin wa'aliki'?
¿Ka tuklike'ex ma' in wojel wa yaan ba'ax ma' ma'alob ku yúuchli'?

7 U kuxtal juntúul máak way yóok'ol kaabe' chíika'an ti' junp'éel yaayaj meyaj,
u k'iinilo'ob u kuxtale' bey je'ex u k'iinilo'ob u meyaj juntúul máak contratarta'an utia'al meyaje'.[a]
2 Máake' bey je'ex juntúul esclavo ku ts'íiboltik junp'íit bo'oye',
yéetel bey je'ex juntúul máak contratarta'an meyaj táan u páa'tik u bo'ota'ale'.[b]
3 In herenciae' leti'e meses mix ba'al u biilalo'obo',
yéetel in náajale' leti'e áak'abo'ob táan in mu'yajo'.[c]
4 Le kéen chilaken weenle' chéen táan in páa'tik u yorail in líik'il,[d]
pero tumen jach ku xáantal le áak'abo' chéen táan in su'usutkinba hasta ken sáasak.*
5 U bak'el in wíinklile' chuup yéetel x-nook'ol, ts'o'ole' t'ot'ochkil yéetel lu'um,[e]
in woot'ele' chuup yéetel u yooxelo'ob bey xan yéetel puj.[f]
6 U k'iinilo'ob in kuxtale' jach séeb u máan,[g]

CAP 7

a Job 14:5, 6 Sl 39:4

b Le 19:13 Dt 24:15

c Sl 6:6

d Job 2:8 Job 30:17

e Job 30:19

f Job 30:30

g Sl 102:11 Sl 103:15 Sl 144:4

Columna 2

a Job 17:15

b Sl 89:47 Ec 2:11

c Job 7:21 Snt 4:14

d Job 10:21 Job 14:12 Sl 78:39 Ec 9:10

e Sl 103:15, 16 Sl 146:4 Ec 9:5

f 1Sa 1:10 Job 10:1 Pr 14:10

kéen máanke' ts'o'ok beyo'.[a]
7 In Dios, k'a'ajaktech e' in kuxtale' bey iik'e',[b]
yéetel in wicho'obe' junpuli' ma' kun ka'a ki'imaktal u yóolo'ob.*
8 A wicho'ob táan u paktikeno'ob beoraa' ma' ken u ka'a ileno'ob.
Yaan u máan a wich a kaxten, pero yaan a wilik mina'anen.[c]
9 Je'ex junwóol múuyal ku sa'atal yéetel ku p'áatal mina'ane',
le máax ku bin te' Muknalo'* ma' tu ka'a líik'il.[d]
10 Ma' tu ka'a suut tu yotoch, ts'o'ole' ku tu'ubsa'al tumen u yéet kaajalo'ob.[e]
11 Le o'olale' ma' ken in mak in chi'.
¡Yaan u seguer in t'aan tumen yaachaja'an in wóol, yaan in quejarkinba yo'olal ba'ax kin mu'yajtik![f]
12 ¿K'a'abéet wa in vigilarta'al xan je'ex le k'áa'náab
yéetel le nukuch ba'alche'ob yano'ob ichilo'?
13 Le kéen in tukult: ‹Wa kin chitale' yaan u chan líik'il in wóol,
wa kin chital tin camae' yaan u chan xu'ulul in mu'yaj›,
14 te' súutukil je'elo' ka ja'asik in wóol yéetel ba'axo'ob ka beetik in wayak'tik,*

7:4 * Wa «tu taal u píik'il».

7:7 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' ken u ka'a ilo'ob ba'ax ma'alob». **7:9** * Ilawil página 2572. **7:14** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

yéetel ka beetik in sajaktal yo'olal ba'axo'ob ka ts'áaik in wile.

15 Le o'olale' maas ma'alob ka xu'uluk in ch'a'ik in wiik',
maas ma'alob ka kíimken ke ka kuxlaken yéetel junp'éel wíinklil beya'.*[a]

16 Jach in p'eek kuxliken,[b] ma' in k'áat ka seguernak in kuxtali'.
Xúump'atteni', tumen u k'iiniloʼob in kuxtale' séeb u máan bey je'ex junp'éel múus iik'e'.[c]

17 ¿Ba'ax tia'al ka ch'a'ik en cuentail juntúul k'eban wíinik
yéetel ka wilik ba'ax ku beetik?[d]

18 ¿Ba'axten le kéen u ya'al u sáastale' táan a jach ilik ba'ax ku beetik
yéetel láalaj hora táan a ts'áaik a pruebail?[e]

19 ¿Ba'axten ma' tu xu'ulul a paktiken,
kex chéen jun chan súutuk, utia'al ka páajchajak in luk'ik in túub?*[f]

20 Wa ts'o'ok in k'ebantale',
¿ba'ax k'aasil je'el in beetik ti' teech, le Máax ilik tuláakal máako'?[g]
¿Ba'axten chéen teen ka atacarken?
¿Ts'o'ok wa in p'áatal bey junp'éel kuuch a tia'ale'?

21 ¿Ba'axten ma' ta perdonartik in k'eban,
yéetel ma' ta tu'ubsik le ba'ax k'aas in beetmo'?
Si ta'aytak in suut te' lu'umo'.[a]
Le kéen jo'op'ok a kaxtikene' yaan a wilik mina'anen».

8 Bildad[b] le suitao'[c] tu ya'alaj túun:

2 «¿Tak ba'ax k'iin ken xu'uluk a t'aan beyo'?[d]
Si le ba'axo'ob ku jóok'ol ta chi'o' mix ba'al u biilaloʼob, chéen beyoʼob junp'éel k'a'amkach iik'e'.

3 A tuklike' Diose', ¿ma' wa ken u beet justicia?
Diose'* ¿ma' wa ken u beet ba'ax ma'alob?

4 Ma' xaane' k'ebanchaj a paalaloʼob tu contra,
le o'olal tu cha'aj u castigarta'aloʼob yoʼolal le ba'axoʼob tu beetoʼobo'.

5 Chéen ba'ale' wa ka kaxtik Dios,[e]
ka k'áatik ti' le Dios jach táaj yaan u poder ka u ch'a'tech óotsililo',

6 wa ka beetik ba'ax ma'alob yéetel ba'ax toje',[f]
leti' túune' yaan u kanáantkech*
yéetel yaan u beetik u ka'a bintech utsil.

7 Kex káajal ken a ka'a beete'
jach yaan u bintech ma'alobil.[g]

8 Beet uts a tsikbal yéetel le máaxoʼob maas yaan u ja'abiloʼobo',
yéetel jach u'uy le ba'axoʼob tu kanoʼob ti' u papáʼobo'.[h]

CAP 7

a Job 3:20, 21

b Gé 27:46 1Re 19:4 Job 10:1 Jon 4:3

c Sl 62:9 Sl 144:4 Ec 6:12

d Sl 8:4 Sl 103:15 Sl 144:3

e Job 23:10

f Job 14:6

g Job 34:21 Pr 5:21 Jer 16:17 Heb 4:13 1Pe 3:12

Columna 2

a Gé 3:19 Sl 104:29 Ec 12:7

CAP 8

b Job 18:1 Job 25:1

c Gé 25:1, 2 Job 42:9

d Job 11:3

e Job 5:8, 9 Job 11:13 Job 22:23

f Job 1:8

g Job 11:14, 17

h Job 15:17, 18

7:15 * Wa «ka kuxlaken chéen yéetel in baakeloʼob». **7:19** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «lúul».

8:3 * Wa «Le Máax jach táaj yaan u poderoʼ». **8:6** * Wa «yaan u líik'il u yáantech».

9 To'one' jo'oljeak síijo'on
yéetel mix ba'al k-ojel,
u k'iinilo'ob k-kuxtal way
lu'ume' bey je'ex le bo'oy
séeb u sa'atlo'.
10 Leti'obe' je'el u tsolko'ob-
tech u nu'uke'
yéetel je'el u ya'aliko'ob-
tech ba'ax u yojlo'obe'.*
11 ¿Je'el wa u nojochtal yée-
tel u ka'antal junkúul pa-
piro* wa ma' ich ja' ya-
ne'?
¿Je'el wa u nojochtal yée-
tel u ka'antal junkúul
caña wa mina'an ja' ti'e'?
12 Yaan u tijil antes ti' u xíi-
til u lool,
maas séeb kun tijil ti'
uláak' mejen che'ob.
13 Bey kun úuchul ti'* tu-
láakal le máaxo'ob ku
náachtalo'ob ti' Dioso'.
Le k'asa'an máako'obo'
ma' kun béeytal le ba'ax
ku páa'tko'obo'.
14 Chéen de maas u k'ubik u
yóolo'ob ti' ba'alo'ob mix
ba'al u biilal
yéetel ti' ba'alo'ob séeb
u sa'atal je'ex u k'aan*
ame'.
15 Le kéen u yóoto'ob ch'uy-
talti'e' ku t'óokol,
kéen u yóoto'ob u machu-
ba'obti'e' ku kóotsol.
16 Le k'asa'an máako' bey
je'ex le xíiw ch'uul u lu'u-
mil, ku ju'ulul tumen
K'iin

8:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu puksi'ik'alo'ob ken u jóo'so'ob ba'ax ken u ya'alo'ob». **8:11** *Ilawil «Papiro», página 2575. **8:13** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Bey le bej ku bisik». **8:14** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yotoch».

Columna 2

CAP 8

a Job 5:3

b Job 20:9

c Job 20:5

CAP 9

d Dt 32:4
Sl 143:1, 2
Ro 3:23

e Job 40:2
Ro 9:20

yéetel ku jóok'ol u mejen-
takil ichil tuláakal le jar-
díno'.*a*
17 Ku k'axkuba u mootso'ob
ti' le tuunicho'obo',
ku p'áatal bey u yotoch u
yáam le tuunicho'obo'.
18 Pero le kéen jo'okke',
le tu'ux yaan ka'acho'
yaan u ya'alik: ‹Mix jun-
téen in wilech›.*b*
19 Bey kun xu'ululti'o',*c
le kéen ts'o'okke' uláak'
xíiwo'ob kun jóok'ol tu
lugar.
20 Diose' ma' ken u xúump'at
le máaxo'ob chúuka'an u
yóol u beeto'ob ba'ax
ma'alobo',
pero yaan u xúump'attik
le k'asa'an máako'obo'.
21 Leti'e' yaan u ka'a beetik
a che'ej
bey xan a wawat yéetel
ki'imak óolal.
22 Yaan u su'lakkíinta'al le
máaxo'ob p'ekmilecho',
yaan u xu'ulsa'al ti' u yo-
toch le k'asa'an máako'o-
bo'».

9 Job túune' tu ya'alaj:
2 «In wojel jach tu jaajil
beyo',
pero juntúul k'eban máa-
ke', ¿bix je'el u ganartik
junp'éel juicio tu contra
Diose'?*d*
3 Wa yaan máax taak u bin
juicio tu yéetele',*e*
kex ka beeta'akti' mil
k'áatchi'ob tumen Diose'
mix junp'éel ken u núu-
ki'.

8:19 *Wa «Bey kun xu'ulul le bej ku bisko'».

CAP 9

4 Diose' jach yaan u na'at* yéetel jach táaj yaan u poder,[a]
¿máax je'el u líik'il tu contra sin ke u yúuchul mix ba'al ti'e'?[b]
5 Leti'e' ku péeksik montaña'ob sin ke u yojéelta'al tumen mix máak,
le kéen p'u'ujuke' ku beetik u níiklo'ob.
6 Leti'e' ku tíitik le lu'umo',
ku lu'sik tu lugar,
ku beetik u péek le columna'ob tu'ux ets'ekbalo'.[c]
7 Ku ya'alik ti' le K'iin ma' u juul u sáasilo',
yéetel ku pixik le estrella'ob utia'al ma' u juulo'obo'.[d]
8 Tu juunal ku jayik le ka'ano',[e]
yéetel ku pepe'cha'atik u nukuch olasil le k'áa'náabo'.[f]
9 Leti' beet le múuch' estrella'ob ku k'aaba'tik Ash,* Kesil# yéetel Kimá,△[g]
bey xan tuláakal le u múumuch'al estrella'ob yano'ob noojolo'.⊠
10 Ku beetik nukuch ba'alo'ob ma' tu páajtal u na'atik máak,[h]
ki'ichkelem ba'alo'ob ma' tu páajtal u xo'oklo'ob.[i]

11 Leti'e' ku máan tin tséel,
pero ma' tu páajtal in wilik.
Ku máan tin táan, pero mix tin wojéeltik.
12 Le kéen u tok wa ba'axe',
¿máax je'el u beetik frente ti'e'?
¿Máax je'el u ya'alikti': ‹¿Ba'ax ka beetik?›?[a]
13 Le kéen p'u'ujuk Diose'[b]
tak le máaxo'ob áantik Raab*[c] kun chintalo'ob tu táano'.
14 ¿Kux túun teen? ¿Ma' wa maas unaj in kanáantik ba'ax ken in wa'al kéen yanaken tu táani'?
15 Le o'olale' kex wa yaan razón tene', ma' kin t'aan.[d]
Chéen je'el u páajtal in k'áatik ti' in juez ka u ch'a'ten óotsilile'.
16 Wa ka in k'áat wa ba'ax ti'e', ¿je'el wa u núukike'?
In wa'alike' ma' ken u yu'ube.
17 Leti'e' ku pech'ken yéetel le ba'axo'ob ku beetik u yúuchulteno', beyo'ob junp'éel k'a'amkach iik'e',
ku beetik in maas mu'yaj kex mina'an ba'ax o'olal.[e]
18 Ma' tu cha'ik in ch'a'ik in wiik',
ku beetik u maas antalten problemas.
19 Wa yo'olal podere', leti'e' maas yaan u poder.[f]
Wa yo'olal justiciae', leti'e' ku ya'alik: ‹¿Máax je'el u atrever u tak in poole'?›.*

9:4 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «jach yaan u na'at u puksi'ik'al». **9:9** * Ma' xaane' leti'e constelación wa le múuch' estrella'ob ku k'aaba'tik Osa Mayoro'. # Ma' xaane' leti'e constelación wa le múuch' estrella'ob ku k'aaba'tik Orióno'. △ Ma' xaane' leti'e estrella'ob ku k'aaba'tik Pléyades yaan ichil le constelación wa le múuch' estrella'ob ku k'aaba'tik Tauroo'. ⊠ Wa «sur».

9:13 * Ma' xaane' juntúul nojoch ba'alche' kaja'an k'áa'náab. **9:19** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u beet in t'a'anle'».

a Job 36:5 Sl 104:24 Isa 40:26 Da 2:20
b Pr 14:16 Pr 28:14 Isa 30:1 Da 5:18, 20 Zac 7:12 Ro 2:5
c Sl 75:3
d Gé 1:16
e Gé 1:1 Sl 33:6 Isa 44:24
f Job 38:8-11
g Job 38:31 Am 5:8
h Isa 40:28 Ro 11:33
i Sl 40:5

Columna 2

a Da 4:35 Ro 9:20
b Dt 32:22
c Job 26:12
d Job 10:15
e Job 2:3 Job 34:5, 6
f Isa 40:28

20 Kex wa yaan razón tene',
in chi' kun culparken.
Kex chúuka'an in wóol in
beet ba'ax ma'alobe', le-
ti'e' yaan u ya'alik yaan
ba'ax k'aas kin beetik.
21 Kex chúuka'an in wóol in
beet ba'ax ma'alobe' ma'
in wojel ba'ax kun úu-
chulteni',
le o'olal in p'ekmaj le
kuxtal yaantena'.
22 Le o'olal kin wa'alik:
‹Leti'e' ku xu'ulsik le máa-
xo'ob utso'ob* pa'te' yée-
tel le máaxo'ob k'asa'a-
no'obo'›.
23 Wa de repente ka taalak
junp'éel nojoch loob ka u
kíims ya'ab máako'obe',
leti'e' yaan u che'ejtik
ba'ax ku yúuchul ti' le
máax mix ba'al k'aas u
beetmo'.
24 Leti'e' u k'ubmaj le
lu'um ti' le k'asa'an máa-
ko'obo'[a]
yéetel ku pixik u yich le
juezo'obo'.
Wa ma' leti' beetke',
¿máax túun beetik?
25 Bejla'e' u k'iinilo'ob in
kuxtale' maas chich u
bino'ob ke juntúul máak
chich u yáalkab,[b]
mix ba'al ku páajtal in
disfrutartik.
26 Ku k'áatmáano'ob je'ex le
mejen barco'ob de caña
chich u bino'obo',
beyo'ob xan je'ex le águi-
la'ob chich u yéemlo'ob
tu tojil le ba'ax taak u
chukiko'obo'.

9:22 * Wa «le máaxo'ob ku beet-
ko'ob ba'ax ma'alob».

CAP 9

a 1Jn 5:19

b Job 7:6
Sl 90:10
Snt 4:14

Columna 2

a Job 21:6

b Sl 73:13

c Jer 2:22
Mal 3:2

d Isa 45:9
Ro 9:20

e Job 13:21

27 Wa kin wa'alik: ‹¡Yaan in
p'atik beyo'! Ma' ken in
quejartinba,
ba'axe' yaan in we'esik
ki'imak in wóol›,
28 kex beyo' le ba'axo'ob kin
mu'yajtiko' yaan u beet-
ko'ob in sajaktal,[a]
in wojel leti'e' yaan u ya'a-
lik yaan ba'ax k'aas in
beetmaj.
29 Yaan u ya'alik k'asa'an
máaken,
le o'olale', ¿ba'ax u biilal
kin kíimskinba in we'es
mix ba'al k'aas in beet-
maj?[b]
30 Kex ka ichkíilnaken yée-
tel ja' jach limpio*
yéetel ka in p'o' in k'ab
yéetel u ja'il lejíae',[c]
31 leti'e' yaan u t'ubiken ichil
junp'éel jool tu'ux yaan
luuk',
kéen ts'o'okke' tak in
nook' kun p'ektiken.
32 Diose' ma' in wéet máakil
utia'al ka in núuk ba'ax
ku ya'aliki',
yéetel ka in bis tu táan
juezi'.[d]
33 Ichil ka'atúulo'one' mix
máak je'el u wa'atal u
ya'al máax culpable yée-
tel máax inocentee'.
Mix máak je'el u páajtal u
juzgarko'one'.*
34 Wa ka xu'uluk u jats'iken,
yéetel ka xu'uluk u ja'asik
in wóole',[e]
35 ma' kin sajaktal t'aan tu
yéetel,

9:30 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al
ka'ach «u ja'il nieve». **9:33** * Ich he-
breoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ts'áaik
u k'ab t-óok'ole'».

tumen tene' wa saajkene'
ma' tin t'aan.

10 In p'ekmaj le kuxtal yaantena'.[a]
Yaan in quejarkinba.
¡Yaan in t'aan tumen jach yaachaja'an in wóol!
2 Yaan in wa'alik ti' Dios:
‹Ma' a tratarken je'ex juntúul máak yaan ba'ax k'aas u beetme'.
A'alten ba'axten táan a ba'ate'el tin wéetel.
3 ¿Ba'ax utsil ku taasiktech a pech'ik
yéetel a p'ektik le máax a beetmaj yéetel a k'abo'ob[b]
mientras táan a apoyartik le ba'ax ku tuklik le k'asa'an máako'obo'?
4 A wiche', ¿bey wa u yich juntúul k'eban máake'?
¿Ka paakat wa je'ex juntúul wíinike'?
5 U k'iinilo'ob a kuxtale',
¿bey wa je'ex u k'iinilo'ob u kuxtal juntúul máake'?
¿Ka kuxtal wa le buka'aj años ku kuxtal juntúul wíiniko'?[c]
6 Wa beyo' ma'alob ka a kaxt in error,
yéetel ka seguernak a kaxtik in k'eban.[d]
7 A wojel mix ba'al k'aas in beetmaj,[e]
yéetel a wojel mix máak je'el u páajtal u salvarken ta k'abe'.[f]
8 Teech beeten yéetel teech formarten yéetel a k'abo'ob,[g]
pero beoraa' taak a xu'ulsikten.

CAP 10

a Nú 11:11, 15
1Re 19:3, 4
Job 7:16
Jon 4:3

b Job 14:15
Sl 138:8
Isa 64:8

c Sl 90:2

d Job 10:14

e Job 1:8
Sl 139:1

f Dt 32:39

g Sl 119:73
Sl 139:13-16

Columna 2

a Gé 2:7
Isa 45:9
Isa 64:8
Ro 9:21

b Gé 3:19
Sl 104:29
Ec 12:7

c Sl 139:15

d Sl 8:4

e Sl 139:1

f Job 9:15

g Sl 119:153

h Isa 38:13

9 Ma' u tu'ubulteche' yéetel lu'um ta beeten,[a]
beoraa' táan a beetik in suut tu ka'atéeni'.[b]
10 Je'ex u beeta'al le queso kéen láala'ak le leche
utia'al u chichtalo', bey xan ta beetileno'.
11 Ta ts'áaj in bak'el yéetel in woot'el,
ta beetaj in baakelo'ob yéetel in xiich'elo'ob.[c]
12 Ta ts'áaj in kuxtal yéetel ta we'esajten nojoch yaabilaj,
yéetel ts'o'ok xan a kanáantik in kuxtal.[d]
13 Chéen ba'ale' yaan ba'ax taak ka'ach a x-mukul beetik.*
In wojel ti' teech u taal le ba'alo'oba'.
14 Wa kin k'ebantale' teche' yaan a wilik,[e]
yéetel ma' ken a perdonart ba'ax in beetmaj.
15 Wa yaan ba'ax k'aas in beetme', ¡óotsilen ta táan!
Chéen ba'ale' kex ma' k'ebanchaja'anene' láayli' ma' tu páajtal in líi'sik in wiche'.[f]
Ts'o'ok u náakal in wóol in mixba'alkúunta'al yéetel u beeta'al in mu'yaj.[g]
16 Wa kin líi'sik in poole' ka pulkaba a chuken je'ex u beetik le leóno',[h]
ka ka'a e'esik a poder tin contra.
17 Cada táan a kaxtik máaxo'ob t'aan tin contra,

10:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Chéen ba'ale' le ba'alo'oba' a ta'akmaj ka'ach ichil a puksi'ik'al».

yéetel ka maas p'u'ujul
tin contra.
Ma' tu xu'ulul u taal
tin wóok'ol le ba'axo'ob
beetik in mu'yajo'.
18 ¿Ba'axten ma' ta p'aten
ichil u nak' in maamai'?[a]
Unaj ka'ach in kíimil an-
tes ti' in wila'al tumen
wa máax.
19 Beyo' yaan u p'áatal bey
ma' yanchajene',
kéen u ya'al in síijil ka'a-
che' tin bisa'al mukbil›.
20 ¿Ma' wa chéen junp'íit
u k'iinilo'ob in kuxtali'?[b]
Ma'alob ka u p'aten tin
juunal,
ka xu'uluk u paktiken
utia'al ka ki'imakchajak
in wóol kex chéen jun-
súutuk[c]
21 antes ti' in bin te' tu'ux
ma' tu páajtal in suuto',[d]
te' lu'um tu'ux jach ée'jo-
ch'e'eno',[e]
22 te' lu'um tu'ux jach táaj
ée'joch'e'eno',
te'elo' tak le sáasilo' bey
ée'joch'e'ene',
mix ba'al tu tsoolol yani-
li'».

11 Zofar[f] le naamatita
túuno' tu ya'alaj:
2 «A tuklike', ¿mix ba'al
wa kun núukbiltech
yo'olal le ba'axo'ob ka
wa'aliko'?
¿Yaan wa u ya'ala'al yaan
razón ti' máak chéen ikil
u sen t'aan?
3 Le ba'axo'ob mina'an u
biilal ka wa'aliko', ¿je'el
wa u beetik u makik u
chi' máake'?

CAP 10

a Job 3:11
Jer 20:18

b Job 7:6
Job 14:1, 2
Sl 39:5, 6
Sl 103:15, 16

c Job 9:27

d Job 7:9
Sl 115:17
Isa 38:11

e Job 38:17
Sl 88:12
Ec 9:10

CAP 11

f Job 20:1
Job 42:9

Columna 2

a Job 12:4

b Job 6:10

c Job 6:29
Job 10:7

d Job 38:1

¿Mix máak wa kun k'ey-
kech yo'olal le ba'axo'ob
ka wa'alik utia'al a bur-
lartik máako'?[a]
4 Teche' ka wa'alik: ‹Jach
ma'alob ba'ax kin wa'a-
lik,[b]
yéetel mix ba'al k'aas in
beetmaj tu táan Dios›.[c]
5 Pero ¿ba'ax je'el u ya'alik
Dios wa ka t'aanak
yéetel ka u núuktech le
ba'ax ka wa'aliko'?[d]
6 Leti'e' yaan u ye'esiktech
bix je'el u yantal na'at ti'
máake',
tumen ya'ab ba'ax je'el u
páajtal u kanik máak ti'
le u jaajil na'atilo'.
Yaan a wilke' ya'ab ti'
le ba'axo'ob k'aastak a
beetmo' ts'o'ok u tu'ubs-
a'al tumen Dios.
7 ¿Je'el wa u páajtal a wo-
jéeltik tak tu'ux ku náa-
kal u na'at Diose'?
¿Je'el wa u páajtal a
wojéeltik tuláakal ba'al
yo'olal le Máax jach táaj
yaan u podero'?
8 ¿Ba'ax je'el a beetik wa u
na'ate' maas ka'anal ya-
nil ke le ka'ano'?
¿Je'el wa u páajtal a wilik
u na'at wa maas taam
yanil ke le Muknalo'?*
9 U na'ate' maas nojoch ke
le lu'umo',
yéetel maas kóoch ke le
k'áa'náabo'.
10 Wa ka u mach Dios jun-
túul máak
utia'al u bisik tu táan jue-
ze', ¿máax je'el u beetik
frente ti'e'?

11:8 * Ilawil página 2572.

11 Leti'e' u yojel wa chéen
táan u tuus máak.
Wa ku yilik yaan ba'ax
k'aas ku beeta'ale', ¿mix
ba'al wa ken u beete?
12 Le k'iin ken síijik
juntúul máak ti' juntúul
burroe',*
leti'e k'iin ken anak u
na'at le máax mina'an u
na'ato'.
13 Je'ek'abt a puksi'ik'al ti'
Dios
yéetel tich' a k'ab utia'al a
orar ti' leti'.
14 Wa a k'ab táan u beetik
ba'ax k'aase', náachkun-
taba ti'.
Ma' a cha'ik u seguer u
beeta'al ba'ax k'aas ta
wotoch.
15 Beyo' ma' kan su'laktal a
líi's a wich.
Yaan a p'áatal wa'atal,
mix ba'al kun beetik a
sajaktal.
16 Yaan a tu'ubsik le ba'ax
ka mu'yajtiko',
yaan a k'a'ajsik chéen bey
ja' ts'o'ok u k'áatmáane'.
17 U k'iinilo'ob a kuxtale'
yaan u maas sáasiltal ke
u sáasilil chúumuk k'iin,
kex bey ich é'e'joch'e'en
yaneche' yaan a wilik
bey de k'iine'.
18 Ma' kan sajaktal tumen a
wojel yaan ba'ax ma'alob
ku taal u k'iin,
yéetel kéen a wil tuláakal
ba'ax yaanteche' ki' kan
wenel.

11:12 * Wa «burro salvaje». Lela' junp'éel clase burro ma' suukbesa'ani' yéetel chéen ti' k'áax wa ti' desierto ku máan.

Columna 2

CAP 11

a Job 8:13, 14
Job 18:5, 14

CAP 12

b Job 16:10
Job 17:2
Job 30:1
Sl 22:7
Heb 11:36

c Sl 91:15
Miq 7:7

d Sl 37:35
Sl 73:12
Jer 12:1

e Job 21:7, 9

19 Le kéen chilakeche' mix
máak kun beetik a sa-
jaktal,
ya'ab máaxo'ob kun kax-
tikech utia'al a we'esik a
wutsil ti'ob.
20 Pero le k'asa'an máako'o-
bo' yaan u bin u sáasilil
u yicho'ob
yéetel ma' ken u kaxt
tu'ux u púuts'lo'ob.
Chéen yaan u páa'tik u
kíimlo'ob».[a]

12 Job túune' tu ya'alaj:
2 «¡Je'elo' chéen te'ex
túun yaan a na'ate'ex,
le kéen kíimke'exe' ts'o'ok
beyo' mix máak kun
p'áatal yaan u na'at!
3 Teen xane' yaan in na'at,
ma' menosen ti' te'exi'.
¿Máax ma' u yojel le ba'a-
xo'ob ka wa'alike'exo'?
4 In wéet máakile' ku
che'ejtiken[b]
tumen le kéen in k'áat
wa ba'ax ti' Diose' kin
páa'tik ka u núuke.[c]
Kex ma'alob ba'ax ku
beetik máak yéetel toj
u kuxtale' ku burlarta'al.
5 Yaan máake' tumen ma'
táan u mu'yaje' ku
che'ejtik ba'ax ku yúu-
chul ti' u maasil,
ku tuklike' chéen ku yúu-
chul loob ti' le máaxo'ob
ma' ma'alob wa'aliko'o-
bo'.
6 Tu yotoch le j-ookolo'o-
bo' tuláakal ma'alob ya-
nil.[d]
Le máaxo'ob ku beetko'ob
u p'u'ujul Dioso' ku yu'u-
biko'ob seguro yani-
lo'ob,[e]

tumen u méek'mo'ob le
imageno'ob ku adorar-
ko'obo'.
7 Wa taak a wojéeltik wa
ba'axe', beet uts a k'áa-
tik ti' le ba'alche'obo', le-
ti'obe' je'el u ka'ansike-
cho'obe',
k'áat xan ti' le ch'íich'o'o-
bo', leti'obe' je'el u ya'ali-
ko'obteche'.
8 Wa ma'e' ch'a' en cuenta*
le lu'umo' leti'e' je'el u
ka'ansikeche',
le kayo'ob xano' je'el u
ya'aliko'obteche'.
9 ¿Máax ichilo'ob ma' u yoj-
lo'ob
wa u k'ab Jéeoba beetmi-
lo'obi'?
10 Tu k'abe' tia'an u kuxtal
tuláakal ba'al kuxa'ani',
bey xan u páajtalil u
ch'a'ik u yiik' máak.[a]
11 U xikin máake', ¿ma'atech
wa u probartik le ba'a-
xo'ob ku ya'ala'al
je'ex u probarta'al le janal
tumen u yaak' máako'?[b]
12 ¿Mina'an wa u na'at le
máaxo'ob yaan u ja'abi-
lo'obo'?[c]
¿Mix ba'al wa u yojel
le máaxo'ob ts'o'ok u
yúuchbentalo'obo'?
13 Diose' jach yaan u na'at
yéetel u poder,[d]
ku ts'áaik ma'alob conse-
jo yéetel jach ya'ab ba'ax
u yojel.[e]
14 Le kéen u jut wa ba'axe'
ma' tu páajtal u ka'a líi'-
sa'al,[f]

12:8 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Wa ma'e' t'an».

CAP 12

a Nú 16:22 Sl 104:30 Ec 12:7 Eze 18:4

b Job 34:3

c Job 32:6, 7

d Job 9:4 Da 2:20

e Job 36:5 Sl 147:5 Isa 40:14 Jer 10:12 Ro 11:34

f Jud 7

Columna 2

a Gé 8:1 Éx 14:21 Na 1:4

b Gé 6:17

c Ro 1:20

d Isa 29:14 Isa 44:25

e Da 2:21

f Jer 14:18

g Lu 1:52

h Sl 107:40

le ba'ax ku k'alik xano'
mix máak je'el u páajtal
u je'ek'abtike'.
15 Le kéen u beet ma' u k'áa-
xal ja'e' tuláakal ba'al ku
tijil,[a]
le kéen u beet u k'áaxal
ja'e' ku búulul le lu'umo'.[b]
16 Leti'e' jach yaan u muuk'
yéetel jach yaan u
na'at.[c]
Tu k'abe' tia'an le máax
ku k'ebantalo' bey xan le
máax beetik u k'ebantal
máako'.
17 Ku beetik u máan x-ma'
xanabil* le máaxo'ob
suuk u ts'áaiko'ob nu'uk-
tajo',
ku beetik u p'áatal le jue-
zo'ob bey máako'ob mi-
na'an u na'ato'obe'.[d]
18 Ku lu'sik le autoridad
yaan ti' le reyo'obo',[e]
yéetel ku beetik u p'áat-
lo'ob esclavoil.
19 Ku beetik u máan x-ma'
xanabil le sacerdote'o-
bo',[f]
yéetel ku lu'sik tu puesto
le máaxo'ob yaan autori-
dad ti'obo'.[g]
20 Leti'e' ku makik u chi'
le máaxo'ob u yojlo'ob u
ts'áa'ob consejoo',
yéetel ku beetik u p'áatal
mina'an u na'at le máa-
xo'ob ch'ija'ano'obo'.
21 Ku beetik u xu'ulul u
respetarta'al le ts'uulo'o-
bo',[h]
yéetel ku lu'sik u páajtalil
le máaxo'ob ts'a'an po-
der ti'obo'.

12:17 * Wa «Ku lu'sik tuláakal ba'ax yaan ti'».

22 Ku ye'esik le ba'axo'ob
yaan ich ée'joch'e'enilo',[a]
yéetel ku beetik u sáa-
siltal tu'ux jach ée'jo-
ch'e'en.
23 Ku beetik u yantal páaj-
talil ti' le kaajo'obo',
kéen ts'o'okke' ku xu'ul-
sikti'ob.
Ku beetik u nojochtal le
kaajo'obo', kéen ts'o'ok-
ke' ku beetik u bisa'a-
lo'ob táanxel lu'umil.
24 Ku beetik u p'áatal mi-
na'an u na'at u líderi-
lo'ob le kaajo'obo',
bey ku beetik u sa'atlo'ob
ti' desierto'ob tu'ux mi-
na'an beje'.[b]
25 Táan u máan u tatal-
k'abo'ob tu'ux ée'jo-
ch'e'en,[c] tu'ux mina'an
sáasil,
ku beetik u sa'atal bej
ti'ob je'ex u yúuchul ti'
le kala'ano'obo'.[d]

13 Jach beyo', in wiche'
ts'o'ok u yilik tuláa-
kal lelo',
yéetel in xikine' ts'o'ok
xan u yu'ubik, le o'olal
kin na'atik.
2 Le ba'ax a wojle'exo' in
wojel xan,
ma' menosen ti' te'exi'.
3 Tene' taak in t'aan yéetel
le Máax jach táaj yaan u
podero'.
Kin ts'íiboltik in defen-
derkinba tu táan Dios.[e]
4 Te'exe' táan a sen a'ali-
ke'ex ba'alo'ob ma' jaaj-
tak tin contrai',
beye'ex doctoro'ob mix
ba'al u biilalo'obe'.[f]

CAP 12

a Da 2:22

b Sl 107:40

c Dt 28:29

d Sl 107:27

CAP 13

e Job 23:3, 4
Job 31:35

f Job 16:2

Columna 2

a Pr 17:28
Snt 1:19

b Sl 139:23
Jer 17:10

c Sl 50:20, 21
Snt 2:9

5 Wa ka a mak a chi'exe'
lelo' je'el u ye'esik yaan a
na'ate'exe'.[a]
6 Beete'ex uts a wu'uyike'ex
ba'ax ken in wa'ale.
Jach ch'enxikinte'ex ba'ax
kun jóok'ol tin chi'.
7 ¿Yaan wa a wa'alike'ex
ba'alo'ob ma' ma'alobtak
tu k'aaba' Diosi'?
¿Yaan wa a tuuse'ex tu
k'aaba'?
8 ¿Yaan wa a ts'áaikaba'ex
tu favor?
¿Yaan wa a wilik a defen-
derke'ex le jaajil Dioso'?
9 ¿Je'el wa u binte'ex
utsil wa ka jo'op'ok u
jach ilik ba'ax ka beet-
ke'exe'?[b]
¿Je'el wa a tuske'ex je'ex a
tuske'ex juntúul máake'?
10 Leti'e' yaan u k'eyke'ex
wa ku yilik yéetel ka'a-
p'éel ichil ka t'aane'ex tu
favor.[c]
11 ¿Ma' wa kan sajaktale'ex
kéen a wile'ex buka'aj u
páajtalil?
¿Ma' wa kan kikilankile'ex
tu yo'olal?
12 Le ba'alo'ob ka wa'alike'e-
xo' mix ba'al u biilalo'ob,
chéen beyo'ob ta'ane',
le ba'axo'ob ka wa'alike'ex
utia'al a defenderkaba'e-
xo' beyo'ob junp'éel es-
cudo de k'ate'.
13 Mak a chi'ex utia'al ka
t'aanaken.
¡Taalak tin wóok'ol le
ba'ax bin taalako'!
14 Nika'aj in ts'áa in kuxtal
tu chi' kíimil,
yaan in arriesgartik in
kuxtal.

15 Kex ka u kíimsene' yaan
in confiar ti' leti',[a]
yéetel yaan in defender-
kinba tu táan.
16 Beyo' je'el u salvarkene',[b]
tumen le k'asa'an máa-
ko'obo' ma' tu páajtal u
yantalo'ob tu táan.[c]
17 Jach u'uye'ex ba'ax ken in
wa'ale,
ch'enxikinte'ex tubeel.
18 Ts'o'ok in tuklik bix ken
in defendertinba.
In wojel jach jaaj ba'ax
ken in wa'ale.
19 ¿Máax kun takik in pool?
¡Je'el in kíimil wa ma' in
t'aane'!*
20 In Dios, chéen ka'ap'éel
ba'al kin k'áatiktech,
kéen ts'o'okke' ma' ken in
ta'akinba ti' teech:
21 lu's a k'ab tin wóok'ol tu-
men jach aal in wu'uyik,
yéetel ma' a beetik in
ch'a'ik saajkil tech.[d]
22 Wa ka t'aanakeche' je'el in
núukike'.
Wa ma'e' cha'a in t'aan ka
a núukten.
23 ¿Ba'ax ma' ma'alob in
beetmi'? ¿Ba'ax k'ebanil
in beetmaj?
A'alten ba'ax k'aas in
beetmaj, a'alten ti' ba'ax
k'ebanchajen.
24 ¿Ba'axten ka ta'akikaba[e]
yéetel ka wilken bey a
enemigoe'?[f]
25 ¿Ba'axten taak a ja'asik u
yóol junp'éel u chan le'
xíiw ku bisa'al tumen
iik'?

13:19 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Wa yaan máaxe', yaan in makik in chi' ts'o'ole' kin kíimil».

CAP 13

a Job 19:25
Sl 23:4

b Éx 15:2
Sl 27:1
Isa 12:2

c Job 27:8
Job 36:13
Isa 33:14

d Job 9:34, 35
Job 33:6, 7

e Sl 10:1
Sl 13:1
Sl 44:24

f Job 16:9
Job 19:11
Job 33:8-11

Columna 2

CAP 14

a Sl 39:5, 6
Snt 4:14

b Gé 3:19
Gé 47:9
Sl 90:10
Ec 2:23

c Sl 103:15, 16
Isa 40:6
Snt 1:10, 11
1Pe 1:24

d 1Cr 29:15
Sl 102:11
Sl 144:4

e Sl 143:2

f Gé 5:3
Sl 51:5
Ro 5:12

¿Ba'axten ka ch'a'pachtik
junp'éel chan sojol?
26 Teche' láayli' táan a ts'íib-
tik le ba'axo'ob ku ya'a-
la'al tin contrao',
ka castigarken yo'olal le
ba'axo'ob in beetmaj tin
táankelmilo'.
27 Ts'o'ok a ts'áaik in woo-
ko'ob ti' junp'éel cepo.*
Ka jach ilik ba'ax bejil kin
bisik,
ts'o'ole' ka seguertik in
huellas.
28 Máake'* bey junp'éel ba'al
ku bin u tu'utale',
bey junp'éel nook' jaan-
ta'an tumen k'amase'.#

14 U kuxtal wíinike' jach
kóom,[a]
ts'o'ole' chuup yéetel pro-
blemas.[b]
2 Ku xíitil bey junp'éel loo-
le' ts'o'ole' ku tijil.*[c]
Ku k'áatmáan je'ex jun-
p'éel bo'oye', ts'o'ole' ku
sa'atal.[d]
3 Kex beyo' táan a jach ilik
ba'ax ku beetik,
yéetel ka bisik utia'al ka
juzgarta'ak.*[e]
4 ¿Je'el wa u síijil juntúul
máak mina'an u k'eban
ti' juntúul k'eban máa-
ke'?[f]
¡Ma'atan!

13:27 * Lela' junp'éel nu'ukul tu'ux ku k'a'alal ka'ach u k'abo'ob, u yoo-ko'ob yéetel u kaal máak utia'al u castigarta'al. **13:28** * Ma' xaane' le máak ku ya'ala'alo' Job. # Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «x-tuyul». **14:2** * Uláak' bix u traducirta'ale' «ku xo'otol». **14:3** * Wa «ka bisik tu táan juez utia'al ka múul juzgarta'a-ke'ex».

5 Wa a'ala'an jayp'éel k'iino'ob kun kuxtal máake',
le jayp'éel meses kun kuxtalo' tia'an ta k'abe'.
Teche' a ts'aamaj tu'ux kun náakal utia'al ma' u píitmáani'.[a]
6 Cha'a u je'elel, ma' u seguer a ch'úuktik ba'ax ku beetik,
cha'a u ts'o'oksik le k'iino'ob a ts'aamajti' je'ex le k'iino'ob ts'a'an ti' juntúul máak contratarta'an meyajo'.[b]
7 Tak junkúul che'e' yaan esperanza ti'.
Kex ku ch'a'akle' ku ka'a jóok'ol,
yéetel ku nuuktal u k'u'uk'o'ob.
8 Wa ku tijil u moots te' lu'um
yéetel ku kíimil u chuune',
9 le kéen taalak junp'íit ja'e' ku ka'a jóok'ol,
ku ka'a jóok'ol u gajosil je'ex junp'éel túumben paak'ale'.
10 Pero le kéen kíimik máake' ti' ku p'áatli',
le kéen kíimik máake' ts'o'ok ti' beyo'.[c]
11 U ja'il le k'áa'náabo' ku p'áatal mina'an,
u ja'il junp'éel ríoe' ku tijil.
12 Máak xane' le kéen chilake' ma' tu ka'a líik'il.[d]
Mientras ma' xu'ulsa'ak ti' le ka'ano' ma' kun ajal,
mix kun ajsbil.[e]
13 ¡Buka'aj ma'alobil ka béeyak a ta'akiken te' Muknal*[f]

14:13 * Ilawil página 2572.

CAP 14

a Sl 39:4

b Sl 39:13

c Ec 3:19, 20
Ec 9:10

d Ec 9:5
Ec 12:5

e Sl 13:3
Jn 11:11
Hch 7:59, 60

f 1Sa 2:6
Isa 57:1, 2

Columna 2

a Lu 23:42
Jn 5:28, 29
Heb 11:35

b Jn 11:25
Hch 26:8
1Co 15:12
Ap 20:13

c Job 19:25

d Da 12:13
Jn 5:28, 29
Jn 11:43, 44

e Ec 8:8
Isa 57:16

tak ken máanak a p'uja'anilo',
ka a wa'al jayp'éel k'iino'ob ken in beeti' le kéen ts'o'okke' ka k'a'ajsiken![a]
14 Le kéen kíimik máake',
¿je'el wa u páajtal u ka'a kuxtale'?[b]
Yaan in páa'tik le jayp'éel k'iino'ob k'a'abéeto'
tak ken k'uchuk u k'iinil in jáalk'abta'al ti' le kíimilo'.[c]
15 Le kéen a t'anene' yaan in núukiktech.[d]
Yaan a ts'íiboltik a ka'a ilik le máax a beetmaj yéetel a k'abo'obo'.
16 Pero beoraa' chéen táan a jach paktik tuláakal ba'ax kin beetik,
chéen ka wilik le ba'alo'ob ma' ma'alobtak kin beetko'.
17 A ts'aamaj ti' junp'éel bolsa le ba'axo'ob ma' ma'alob in beetmo'
yéetel a tak'maj yéetel pegamento.
18 Je'ex junp'éel montaña ku níikil yéetel ku júutul,
je'ex junp'éel tuunich ku péek tu lugare',
19 je'ex u jaanta'al le tuunicho'ob tumen le ja'o',
je'ex u bisa'al le lu'um tumen le ja' ku k'áaxlo'
bey xan a lu'sik le ba'ax ku páa'tik máako'.
20 Ka pech'ik tak ken kíimik,[e]
ku ts'o'okol a beetik u jelpajal bix u yila'ale' ka túuxtik yáanal lu'um.
21 Wa ku alabarta'al u paala-le' leti'e' ma' u yojli',

wa ku mixba'alkúunta'al
u paalale' leti'e' ma' tu
ts'áaik cuenta.[a]
22 Ku mu'yaj chéen mientras kuxa'an,
ku yáakam chéen mientras ma' kíimki'».

15 Elifaz[b] le temanita túuno' tu ya'alaj:
2 «¿Yaan wa u na'at juntúul
máak ku ya'alik ba'alo'ob
mix ba'al u biilal,
yéetel ku chupik u puksi'ik'al yéetel k'aak'as
ts'íibolalo'ob?
3 Chéen kunel u tsolik u
nu'uk ti' máak wa mix
ba'al u biilal ba'ax ku
ya'alik,
mix junp'éel utsil ku taasik u jáajan t'aan.
4 Teche' ka beetik u xu'ulul
u respetarta'al Dios,
ka beetik u tukla'al ma'
jach k'a'abéet u ch'a'abal
en cuentai'.
5 Yo'olal le ba'ax ma' ma'alob ka beetko' ka t'aan
beyo',
chéen ka kaxtik ba'ax a
wa'ale.
6 A chi' condenarkech, ma'
teeni'.
A chi' ku t'aan ta contra.[c]
7 ¿Teech wa le yáax máak
síijo'?
¿Yáax wa teech yanchajech ti' le pu'uko'obo'?*
8 ¿Ku páajtal wa a wu'uyik
ba'ax ku tsikbaltik Dios
yéetel u ángelo'ob?
¿Chéen wa teech yaan a
na'at?

15:7 * Wa «cerro'obo».

CAP 14
a Ec 9:5, 6

CAP 15
b Job 2:11
Job 4:1

c Job 42:8

Columna 2
a Job 13:2
Job 16:2

b Job 32:6

c Job 25:4

d Job 25:5, 6
Job 42:7

e Job 4:18, 19

9 ¿Ba'ax a wojel teech ma'
k-ojel to'oni'?[a]
¿Ba'ax ku páajtal a na'atik teech ma' tu páajtal
k-na'atik to'on?
10 Ichilo'one' yaan máako'ob
ts'o'ok u yantal u ja'abilo'ob bey xan máako'ob
ts'o'ok u saktal u poolo'ob.[b]
Leti'obe' maas úuchbeno'ob tak ti' a papá.
11 ¿Ma' wa ki'imak a wóol
táan u líi'sa'al a wóol
tumen Dios,
yéetel táan a t'a'anal yéetel yaabilaji'?
12 ¿Ba'axten ka cha'ik a
jíita'al tumen a puksi'ik'al?
¿Ba'axten chíika'an u yila'al ta wich jach p'uja'anech?
13 Teche' p'uja'anech tu contra Dios,
le o'olal ku jóok'ol ta chi'
t'aano'ob beyo'.
14 Juntúul wíinike', ¿mantats' wa ku beetik ba'ax
ma'alob?
Juntúul máake', ¿mantats' toj wa ba'ax ku beetik?[c]
15 Pa'atik in wa'aliktech junp'éel ba'al: Diose' mix ti'
u ángelo'ob ku confiar,
mix le ka'an limpio tu táano'.[d]
16 Le o'olale', ¿bix kun confiar ti' juntúul k'asa'an
máak chéen ba'alo'ob
k'aastak ku beetik,[e]
ti' juntúul máak ku ts'íiboltik u beetik ba'ax
k'aas je'ex u ts'íibol-
tik máak u yuk'ik ja'e'?

17 ¡Ch'enxikinteni'!
Nika'aj in wa'altech ba'ax
ts'o'ok in wilik.
18 Leti'e ba'axo'ob ku tsik-
baltik le máaxo'ob yaan
u na'ato'ob yo'olal u pa-
pá'obo',[a]
le ba'alo'oba' ma'atech u
ta'akiko'ob.
19 Chéen ti' leti'ob ts'a'ab le
lu'umo',
ma' yanchaj yaanal máa-
ko'ob ichilo'obi'.
20 Juntúul k'asa'an máake'
ku mu'yaj ichil tuláakal
u k'iinilo'ob u kuxtal,
ichil tuláakal le años
ts'a'an utia'al u kuxtalo'.
21 Ku sajaktal yo'olal ba'a-
xo'ob ku yu'ubik.[b]
Tu k'iinil mix ba'al
chi'ichnakkúuntike' ku
k'uchul j-ookolo'ob tu
yiknal.
22 U yojel ma' kun púuts'ul
ti' le kíimilo',[c]
yaan u kíimsa'al yéetel
junp'éel espada.
23 Le k'asa'an máako' táan
u máan u kaxt ba'al u
jaante, ku ya'alik:
‹¿Tu'ux yaan?›,
u yojel ta'aytak u k'uchul
u k'iinil u kíimil.
24 Ku jach sajaktal yo'olal le
ba'axo'ob ku sen tukliko',
ku yu'ubik bey juntúul
rey ku líik'il ba'ate'el tu
contrae'.
25 Leti'e' ku líi'sik u k'ab tu
contra Dios,
ku yóotik ba'ate'el yéetel
le Máax jach táaj yaan u
podero',*

15:25 * Wa «ku yóotik u ye'es maas yaan u muuk' ke le Máax jach táaj yaan u podero'».

CAP 15

a Job 8:8

b Job 18:11
Job 20:25

c Job 18:12

Columna 2

a Job 4:9

b Job 22:15, 16

26 tumen jach tercoe' ku
pulkuba ba'ate'el tu yée-
tel,
u ch'a'amaj junp'éel escu-
do jach piim yéetel jach
ma'alob.
27 Nuuktak u p'u'uko'ob,
yéetel nojoch u nak'.*
28 Chéen ba'ale' kaja'an ti'
kaajo'ob yaan u xu'ul-
sa'alti'ob,
ti' najo'ob tu'ux mix máak
kun ka'a kajtali',
lelo'oba' yaan u p'áatlo'ob
chéen u níinikal tuuni-
cho'ob.
29 Ma' kun ayik'altal, mix
kun niktal u ayik'alil,
junpuli' ma' kun ya'abtal
le ba'axo'ob yaanti'o'.
30 Ma' kun púuts'ul ti' le kíi-
milo',
leti'e' bey junkúul che' ku
tijil u gajosil le kéen
ju'uluk tumen k'áak'e',*
yaan u kíimil le kéen táaj
usta'ak tumen Dios.[a]
31 Ma' unaj u tuskuba tu
juunal ikil u confiar ti'
ba'alo'ob mix ba'al u bii-
lalo'obi',
tumen mix junp'éel utsil
ken u taasti'.
32 Yaan u kíimil antes ti' u
k'uchul u k'iinil,
yaan u p'áatal je'ex jun-
kúul che' ma'atech u no-
jochtal u gajosile'.[b]

15:27 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le máaxo'ob ya'ab ba'alo'ob yaan-ti'obo', le ku beetko'ob chéen ba'ax u k'áato'obo' bey xan le jach ku creerkuba'obo'. **15:30** * Lela' u k'áat u ya'al mina'an esperanza u ka'a ma'alobtal.

33 Yaan u p'áatal je'ex junkúul uva ku jutik u yich antes u k'antale',
wa bey junkúul olivo ku jutik u loole'.
34 Tuláakal ba'ax ku beetik le k'asa'an máako'obo' ma' kun jóok'ol utsil.[a]
U yotoch le máaxo'ob ku cha'ik u ma'anlo'obo' yaan u láaj elel.
35 Ichil u puksi'ik'alo'obe' ku tukliko'ob ba'alo'ob k'aastak, le o'olal ku beetko'ob k'aas ti' u maasil,
mantats' táan u tukliko'ob bix je'el u tusko'ob máake'».

16 Job túune' tu ya'alaj:
2 «Le ba'axo'ob ka wa'alike'exo' ts'o'ok in yáax u'uyik.
¡Tu lugar a líi'ske'ex in wóole' táan a maas lúu'ske'ex in wóol![b]
3 ¿Mix bik'in wa kun xu'ulul a wa'alike'ex ba'alo'ob mina'an u biilalo'ob?
¿Ba'ax beetik a t'aane'ex beya'?
4 Teen xane' je'el u páajtal in t'aan je'ex a t'aane'exo'.
Wa ka yanake'ex tin lugare'
je'el xan u páajtal in wa'alik ya'ab ba'alo'ob ta contra'exe',
yéetel je'el in pi'ik'tik in pool utia'al in wa'alikte'ex ba'ale'.[c]
5 Pero ma' tin beetik beyo', ba'axe' je'el in líi'sik a wóole'ex yéetel ba'axo'ob ku jóok'ol tin chi'e'.

CAP 15
a Job 8:11-13

CAP 16
b Job 13:4, 5 Job 19:2, 3
c Sl 109:25 Mt 27:39

Columna 2
a Pr 27:9 Mt 7:12 Ro 12:15 1Pe 3:8
b Job 2:13
c Job 7:3
d Job 10:16
e Job 33:8-10
f Sl 22:13
g Sl 35:15
h Sl 27:12
i Job 1:12, 17

Le ba'axo'ob ken in wa'alo' je'el u beetik a wu'uyikba'ex ma'alobile'.[a]
6 Wa kin t'aane' táan in mu'yaj,[b]
wa ma' tin t'aane' láayli' xan táan in mu'yaje'.
7 Diose' ts'o'ok u beetik u xu'upul in muuk',[c]
ts'o'ok u xu'ulsik ti' le máaxo'ob yano'ob tin wotocho'.
8 Kin wu'uyik u cháachmen, u maasil máako'obe' ku yilko'ob ba'ax ku yúuchulten.
Tumen ts'o'ok in jach ts'o'oyle' ku tukliko'ob yaan ba'ax ma' ma'alob in beetmi'.
9 Tumen p'uja'an tin wéetele' ts'o'ok u xe'exet'ken, ma' tu xu'ulul u atacarken.[d]
Ku karach'tik u koj tin contra.
Le kéen u paktene' bey ku póotlomtiken yéetel u yicho'obe'.[e]
10 Ya'ab máako'ob p'ekmilen, ku japik u chi'ob tin contra,[f]
ku xixiklajkeno'ob yéetel le ba'axo'ob ku ya'aliko'obo'.[g]
11 Diose' ku k'ubken tu k'ab táankelem paalalo'ob,
ku léench'intiken tu k'ab k'asa'an máako'ob.[h]
12 Tene' ma'alob ka'ach yanilen, pero Diose' tu xe'exet'en.[i]
Tu cháachen tin kaale' ka tu jéenp'uchten,
ts'o'ole' ka tu tuch'ubten yéetel u flecha'ob.

13 Ba'pachta'anen tumen
máako'ob u machmaj u
flecha'ob.[a]
Leti'e' ku póotlomtik
in riñóno'ob,[b] ma' tu
ch'a'ikten óotsilil.
Ku beetik u wéekel in
k'aaj te' lu'umo'.
14 Ku jo'ojoliken je'ex u bee-
ta'al ti' junp'éel pak'e',
ts'o'ole' ku taal u yáalkab
tin tojil je'ex u beetik
juntúul soldadoe'.
15 In takmaj le nook' ku
ts'áaik le máaxo'ob yaa-
chaja'an u yóolo'obo',[c]
mina'an in muuk' yéetel
jupukbalen ich lu'um.[d]
16 Chak in wicho'ob ikil in
sen ok'ol,[e]
ts'o'ok u booxtal u jáal in
wicho'ob,
17 kex in k'abo'obe' ma' u
beet k'aas ti' mix máaki',
yéetel kex tu jaajil in
wóol kin orar.
18 ¡Lu'um, ma' a mukik in
k'i'ik'el,[f]
leti' túune' yaan u k'áat
óolal tin wo'olal!
19 Le máax ilik ba'axo'ob kin
beetko' tia'an te' ka'ano',
le máax je'el u t'aan tin fa-
voro' ka'anal yaan.
20 In amigo'obe' ku che'ejti-
keno'ob[g]
mientras táan u yáalal
u ja'il in wich tu táan
Dios.[h]
21 Kexi' ka yanak juntúul
máak beetik justicia ti'
le máax yaan problemas
ti' yéetel Dioso',
je'ex u beeta'al le kéen
anak problemas ti' ka'a-
túul máako'obe'.[i]

CAP 16

a Job 7:20

b Sl 73:21

c 1Re 21:27
2Re 6:30

d Job 30:19
Sl 7:5

e Sl 6:6
Sl 31:9
Lam 1:16

f Gé 4:8, 10
Sl 72:14

g Job 12:4

h Sl 40:1
Sl 142:2

i Job 31:35

Columna 2

a Job 7:9
Job 14:10
Ec 12:5

CAP 17

b Sl 88:3, 4
Isa 38:10

c Sl 35:16
Heb 11:36

d Pr 17:18

e 2Sa 17:14
Isa 6:10
Mt 11:25

f Sl 69:11, 12

g Job 30:9, 10

h Job 16:16
Sl 6:7
Sl 31:9

22 Tumen chéen junp'íit k'iin-
o'ob p'aatalten,
le kéen ts'o'okke' yaan in
ch'a'ik le bej tu'ux ma'
tu páajtal u suut máa-
ko'.[a]

17 Ts'o'ok u xu'upul in
muuk', táan u náa-
ts'al u k'iinil in kíi-
mil.
Táan u páa'tiken le ce-
menterioo'.[b]
2 Ba'pachta'anen tumen le
máaxo'ob burlarkeno',[c]
mantats' kin wilik le ba'a-
xo'ob ku beetik le terco
máako'oba'.
3 In Dios, prometert yaan
a wáantken,
tumen ¿máax maas je'el u
yáantkene'?[d]
4 Teche' ka pixik u tuuku-
lo'ob utia'al ma' u yantal
u na'ato'ob,[e]
beyo' mina'an ba'ax o'olal
a nojba'alkúuntiko'ob.
5 Yaan máake' ku ya'alik:
‹Ya'ab ba'alo'ob yaanten
utia'al in t'ox ti' in ami-
go'ob›,
chéen ba'ale' ma' jaaji', tu-
men u paalale' hasta ku
bin u sáasil u yicho'ob
tumen wi'ijo'ob.
6 Diose' ts'o'ok u beetik u
ya'ala'alten ba'al tumen
le kaajo'obo',[f]
leti'obe' ku túubiko'ob in
wich.[g]
7 Yo'olal ba'axo'ob kin mu'-
yajtike' ku yée'joch'e'en-
tal in paakat,[h]
in k'abo'ob yéetel in woo-
ko'obe' jach ts'o'ok u be-
k'echtalo'ob.

8 Le máaxo'ob toj u kuxtalo'obo' ku ja'ak'al u yóolo'ob le kéen u yilo'ob
ba'ax ku yúuchul,
le máax mix ba'al k'aas
ku beetko' ku beeta'al u
mu'yaj tumen le k'asa'an
máako'.
9 Le utsul máako' mantats'
ku bin te' ma'alob bejo',[a]
le máax mix ba'al k'aas ku
beetko' ku maas antal u
muuk'.[b]
10 Te'exe' je'el u páajtal a
taale'ex utia'al a t'aane'ex tu ka'atéen tin
contrae',
tumen ts'o'ok in wilke'
mix juntúul ti' te'ex yaan
a na'ate'ex.[c]
11 U k'iinilo'ob in kuxtale'
ts'o'ok u k'uchul tu xuul,[d]
le ba'axo'ob kin tuklik
in beetik yéetel le ba'axo'ob kin ts'íiboltiko' ma'
kun béeytalo'ob.[e]
12 In amigo'obe' tu lugar
u ya'aliko'ob u jaajile'
chéen ba'alo'ob ma' jaajtak ku ya'aliko'obi',
ku ya'aliko'ob ta'aytak u
sáastal, ts'o'ole' láayli'
ée'joch'e'ene'.
13 Wa kin páa'tik junp'íit
maase' le Muknalo'*
yaan u k'uchul u beetuba in wotoch,[f]
bey túuno' ich ée'joch'e'enil kin pektal wenel.[g]
14 Yaan in wawtik ti' le muknalo':[h] ‹¡Teech in papá!›,
yéetel ti' le x-nook'olo':
‹¡Teech in maama,
teech in kiik!›.

17:13, 16 * Ilawil página 2572.

CAP 17

a Sl 119:165

b Sl 24:3, 4
Sl 84:5, 7

c Job 6:29

d Job 7:6
Job 9:25
Isa 38:10

e Snt 4:13, 14

f Ec 12:5, 7

g Job 10:21, 22

h Sl 49:7, 9
Sl 143:7

Columna 2

a Job 7:6
Job 14:19
Job 19:10

b Gé 3:19
Job 3:19

CAP 18

c Job 2:11
Job 8:1

d Sl 73:22

e Job 8:13, 14
Job 11:20

f Job 5:13

15 ¿Tu'ux ts'o'ok le ba'ax kin
páa'tiko'?[a]
Tuláakal máax ilik
ts'o'okten beyo'.
16 Le ba'ax kin páa'tiko'
yaan u bin te' Muknalo',*
teen yéetel le ba'ax kin
páa'tiko' yaan k-bin tu
ts'u' le lu'umo'».[b]

18 Bildad[c] le suitao' tu ya'alaj túun:
2 «¿Buka'aj tiempo k'a'abéet u máan utia'al ka
xu'uluk a t'aan?
Wa ka yanak kex junp'íit a
na'ate' je'el u páajtal
k-tsikbale'.
3 ¿Ba'axten bey ba'alche' a
wilko'one'?[d]
¿Ba'axten ka taasko'on
bey mina'an k-na'ate'?
4 Tak ka a xe'exet' a wíinklil tumen p'uja'aneche',
¿yaan wa u xúump'atta'al
le lu'um chéen ta wo'olalo'?
¿Yaan wa u péek junp'éel
nuxi' tuunich tu lugar
chéen ta wo'olal?
5 U jaajile' yaan u tu'upul le
sáasil yaan ti' le k'asa'an
máako',
ma' bin juulnak u k'áak'il
tu ka'atéeni'.[e]
6 Yaan u tu'upul le sáasil
yaan tu yotocho', yaan
u p'áatal ée'joch'e'en.
Le lámpara sáasilkuntik
u yotocho' yaan u tu'upul.
7 Yaan u p'áatal ma' chich
u xíimbali',
ti' leti' kun úuchul le
ba'ax k'aas ku tuklik
u beetko'.[f]

8 Yaan u xíimbal tu tojil
junp'éel trampa,
yéetel yaan u t'i'ilil u yooko'obi'.
9 Yaan u k'a'alal u tuunkuy
ti' junp'éel trampa,
yaan u léechta'al u yook
tumen junp'éel suum.[a]
10 Yaan junp'éel suum ta'aka'an tu'ux ku máan,
ts'a'an junp'éel trampa tu beel.
11 Je'el tu'uxak ka u sutubae' yaan ba'ax ja'asik u yóol,[b]
ku yu'ubik bey jach ta'aytak u ma'achal u yooke'.
12 Ku lúubul u muuk',
le ba'ax kun úuchulti'o'[c]
yaan u beetik u kojk'alankil.
13 Ku jaanta'al u yoot'el,
junp'éel yaayaj k'oja'anil
jaantik u k'abo'ob yéetel u yooko'ob.
14 Ku jóo'sa'al tu yotoch, le tu'ux ku yu'ubikuba seguro ka'acho',[d]
táan u bisa'al utia'al ka yanakti' junp'éel yaayaj kíimil.
15 Yaanal máako'ob kun kajtal tu yotoch,
yaan u k'i'ik'ita'al azufre te' tu'ux kaja'ano'.[e]
16 Je'ex junkúul che'e' yaan u tijil u moots
yéetel yaan u kíimil u gajosil.
17 Yaan u tu'ubsa'al wa yanchaj way lu'ume',
mix máak kun k'a'ajsik u k'aaba'.
18 Yaan u lu'sa'al tu'ux sáasil utia'al u bisa'al tu'ux ée'joch'e'en,

CAP 18

a Job 5:5
Job 22:5, 10

b Job 15:21
Job 20:25

c Job 15:23

d Job 11:20

e Dt 29:22, 23

Columna 2

CAP 19

a Sl 42:10

b Sl 55:21
Pr 12:18

c Pr 18:24

yaan u jóo'sa'al te' ma'alob lu'um tu'ux yaan ka'acho'.
19 Ma' kun antal u paalal mix u yáabilo'ob,
mix máak kun kajtal te' tu'ux yaan ka'acho'.
20 Le kéen úuchuk le ba'alo'ob ti'a', le máaxo'ob kaja'ano'ob Chik'ino'* yaan u ja'ak'al u yóolo'ob,
le máaxo'ob kaja'ano'ob Lak'ino' yaan u jach sajaktalo'ob.
21 Bey u yúuchul ti' u yotoch le máax ku beetik ba'ax k'aaso',
bey xan ti' u yotoch le máax ma' u k'aj óol Dioso'».

19 Job túune' tu ya'alaj:
2 «¿Tak ba'ax k'iin ken xu'uluk a náaksike'ex in wóol,[a]
yéetel a pech'kene'ex yéetel ba'axo'ob ka wa'alike'ex?[b]
3 Ts'o'ok diez u téenel a wa'alike'exten ba'al,
ma' su'lake'ex ikil a tratarkene'ex beyo'.[c]
4 Wa yaan ba'ax ma' ma'alob in beetme',
teenili' kin kuchke'.
5 Ma' tu xu'ulul a taaskaba'ex nojba'alil tin wóok'ol
ikil a wa'alike'ex yaan razón ka tratarta'aken k'aas,
6 wa jaaje', u k'áat túun u ya'ale' Dios tusmilen,
yéetel ts'o'ok in lúubul tu trampa.

18:20 * Wa «Oeste».

7 ¡Ilawile'ex! Tene' mantats' kin wawtik: ‹¡Loobilta'anen!›, chéen ba'ale' mix máak núukikten,[a]
kex táan in k'áatik ka áanta'akene' mix máak beetikten justicia.[b]
8 Diose' ts'o'ok u k'atik in beel yéetel junp'éel nuxi' pak' de tuunich, le o'olal ma' tu páajtal in máan.
Ts'o'ok u beetik u yée'joch'e'ental le tu'ux kin máano'.[c]
9 Ts'o'ok u lu'sikten tuláakal le ba'alo'ob yaanten ka'acho',
ts'o'ok u lu'sik le corona yaan ka'ach tin poolo'.
10 Leti'e' jujunp'íitil u xu'ulsikten tak ken u kíimsen.
Je'ex u jóokpayta'al junkúul che'e' bey u lu'sik le ba'ax kin páa'tiko'.
11 Sen p'uja'an tin contra,
ku yilken bey u enemigoe'.[d]
12 Ku taal u soldado'obe' ku ba'pachtikeno'ob
yéetel ku ba'pachtiko'ob in wotoch.
13 Ts'o'ok u náachkuntik in suku'uno'ob ti' teen.
Le máaxo'ob u k'aj óoleno'obo' ts'o'ok xan u náachtalo'ob.[e]
14 In láak'tsilo'obe' ts'o'ok u p'atkeno'ob,
le máaxo'ob jach in k'aj óolo'obo' ts'o'ok u tu'ubsikeno'ob.[f]
15 In wu'ulabo'ob yéetel in x-meyajo'obe'[g] bey ma' u k'aj óoleno'obe',

CAP 19

a Sl 22:2 Hab 1:2

b Lu 18:7

c Job 3:23 Sl 88:8

d Job 13:24

e Sl 31:11 Sl 69:8

f Sl 38:11

g Job 31:32

Columna 2

a Job 2:9

b Job 17:6 Sl 88:8

c Sl 109:5

d Job 30:30 Sl 102:5

e Job 1:10-12 Sl 38:2

f Job 2:9, 10

g Sl 69:26

bey j-táanxel lu'umilen tu táano'obe'.
16 Le kéen in t'an le máax ku meyaj tin wotocho' ma' tu núukik,
kex kin sen k'áatikti' ka u ch'a'ten óotsilil.
17 In watane' u p'eek u yu'ubik u book in chi',[a]
in suku'uno'obe' ku yilkeno'ob bey junp'éel tu'utu' ba'ale'.
18 Tak le mejen paalalo'obo' ma' tu respetarkeno'ob,
le kéen líi'kene' ku jo'op'ol u burlarkeno'ob.
19 Tuláakal le máaxo'ob jach kin biskinba tu yéetelo'obo' u p'ekmeno'ob,[b]
le máaxo'ob in yaabiltmaj ka'acho' ku ts'áaikuba'ob tin contra.[c]
20 In wíinklile' ts'o'ok u p'áatal chéen oot' yéetel baak,[d]
istikyaj in púuts'ul ti' le kíimilo'.
21 In wéet máakile'ex,
ch'a'exten óotsilil,
ch'a'exten óotsilil,
tumen kin wu'uyik u pech'men Dios yéetel u k'ab.[e]
22 ¿Ba'axten ma' tu xu'ulul a ch'a'pachtikene'ex je'ex u beetik Diose'?[f]
¿Ba'axten ma' tu xu'ulul a atacarkene'ex?[g]
23 ¡Wa ka béeyak u ts'íibta'al le ba'axo'ob kin wa'alika'!
¡Wa ka béeyak u ts'íibta'al ti' junp'éel libroe'!
24 ¡Buka'aj ma'alobil wa ka béeyak u labrarta'al ti' junp'éel tuunich

yéetel junp'éel cincel de
fierro, ts'o'ole' ka láa-
la'ak plomoi'!
25 Tene' in wojel kuxa'an le
máax salvarkeno'.[a]
Leti'e' yaan u taal yéetel
yaan u p'áatal wa'atal
yóok'ol le lu'uma'.
26 Kex ts'o'ok u láaj k'astal
in woot'ele',
mientras kuxa'anene'
yaan in wilik Dios,
27 teen kin ilik,
in wicho'ob kun ilik ma' u
yicho'ob yaanal máaki'.[b]
¡Kin wu'uyik jach luba'an
in wóol!
28 Te'exe' ka wa'alike'ex:
‹¿Ba'axten ku ya'alik
táan k-ch'a'pachtik?›.[c]
Hasta bey ts'o'ok a wil-
ke'ex ti' teen yaan u cul-
pail le ba'ax ku yúuchlo'.
29 Te'ex unaj a ch'a'ike'ex
saajkil ti' le espadao',[d]
tumen le espadao' ku
castigartik le máaxo'ob
ku beetko'ob ba'alo'ob
k'aastako'.
Ojéelte'exe' yaan juntúul
juez».[e]

20 Zofar[f] le naamatita túu-
no' tu ya'alaj:
2 «Tu yo'olal ba'axo'ob
ts'o'ok a sen a'aliktene'
kin wu'uyik k'a'abéet in
t'aan.
3 Ts'o'ok a poch'ken yéetel
ba'axo'ob ka wa'alik.
Tene' yaan in núukiktech
yéetel ba'axo'ob in wo-
jel.
4 Jach in wa'alike' a wojel
le ba'ax ken in wa'altе-
cha',

CAP 19

a Job 14:14
Sl 19:14
Sl 69:18
Sl 103:2, 4
Mt 20:28
Mr 10:45

b Sl 17:15

c Sl 69:26

d Dt 32:41

e Sl 58:11
Mt 7:1
Ro 14:4
Snt 4:12

CAP 20

f Job 2:11
Job 11:1

Columna 2

a Job 8:8

b Job 8:13, 19
Job 21:28

c Job 8:13, 18

d Job 20:18

tumen bey u yúuchul
desde ka ts'a'ab wíinik
way lu'ume'.[a]
5 Le ki'imak óolal ku yantal
ti' le k'asa'an máako'
jach ma'atech u xáantal,
le k'asa'an máako' chéen
junsúutuk ki'imak u
yóol.[b]
6 Kex ku taaskuba noj-
ba'alil
yéetel hasta bey ku náa-
kal u pool te' múuyal le
kéen u sats' u kaalo',
7 bíin ts'o'okok je'ex u ts'o'o-
kol basurae'.
Le máaxo'ob k'aj óoltmilo'
yaan u ya'aliko'ob:
‹¿Tu'ux ts'o'oki?›.
8 Séeb kun tu'ubsbil je'ex u
tu'ubsa'al junp'éel waya-
k'e',* yéetel ma' kun ka'a
ilbil,
yaan u tu'ubsa'al je'ex
junp'éel ba'al ku wayak'-
ta'al de áak'abe'.
9 Ma' kun ka'a ilbil tumen
le máaxo'ob ilik ka'acho',
ma' kun ka'a antal te'
tu'ux suuk u yantalo'.[c]
10 U paalalo'obe' yaan u kax-
tiko'ob u lúublo'ob utsil
ti' le óotsilo'obo',
leti'e' yaan u sutik tuláa-
kal le ba'axo'ob u ch'a'a-
maj ti' u maasilo'.[d]
11 U baakelo'obe' láayli'
ma'alobtak je'ex tu táan-
kelmile',
kex beyo' yaan u bin tu
ts'u' le lu'umo'.
12 Utia'al leti'e' bey junp'éel
ba'al ch'ujuk u beetik
ba'ax k'aase'

20:8 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

hasta ku ta'akik yáanal u yaak',
13 ku máansik ichil u chi' utia'al u disfrutartik,
ma' tu jáan luk'ik,
14 chéen ba'ale' su'uts' le kéen k'uchuk ichil u nak',
yaan u p'áatal bey u veneno kaane'.*
15 Tuláakal le ayik'alil u luk'mo' yaan u xéeik,
Dios kun beetik u láaj jóo'sik le ba'ax yaan ichil u nak'o'.
16 U veneno juntúul kaan* ken u yuk'e,
u chi'ibal juntúul kaan kun kíimsik.
17 Mix bik'in ken u disfrutart le leche yéetel le kaab
ku tuul je'ex u tuul ja'o'.
18 Tuláakal le ba'axo'ob yaanti'o' ma' kun p'áatalti', yaan u láaj sutik,
ma' ken u disfrutart le ayik'alil yanchajti'o'.[a]
19 Tumen ts'o'ok u pech'ik yéetel u xúump'attik le óotsilo'obo',
ts'o'ok u ch'a'ik junp'éel naj ma' leti' beetmili'.
20 Yaan u yu'ubik mina'an jeets'elil ti'.
Ma' kun áantbil púuts'ul tumen le ba'axo'ob yaanti'o'.
21 Mix ba'al p'aatal utia'al u ch'a'e.
Séeb kun p'áatal mix ba'al yaanti'.
22 Le kéen sen ayik'alchajke' yaan u sen chi'ichnaktal,

20:14, 16 * Wa «cobra».

CAP 20
a Job 20:10

Columna 2
a Job 15:21
Job 18:5, 11

tuláakal ba'al k'aas kun taal tu yóok'ol.
23 Mientras táan u janale' yaan u p'u'ujul Dios tu contra,
bey k'áaxal ken u beet u p'uja'anil Dios tu yóok'ole',
yaan tak u bin ichil u nak'.
24 Le táan u púuts'ul ti' le espadao',
u flechailo'ob junp'éel arco de cobre kun ts'óopol ti'.
25 Ku jíits'tik junp'éel flecha ts'oopol tu pu'uch,*
táats'máansa'an u táamnel# tumen junp'éel flecha ku léets'bal.
Le o'olal ku jo'op'ol u kikilankil.[a]
26 Yaan u perdertik tuláakal ba'ax yaanti'.
Leti'e' yaan u tóoka'al tumen junp'éel k'áak' mix máak pikmil utia'al ka t'a'abak.
Le máaxo'ob yano'ob tu yotoch ma' kíimo'obo' ya'ab ba'alo'ob k'aastak kun taal tu yóok'olo'ob.
27 Le ka'ano' yaan u ye'esik ba'ax ma' ma'alob u beetmi'.
Le lu'umo' yaan u líik'il tu contra.
28 Tu k'iinil u p'u'ujul Diose' yaan u búulul tu'ux kaja'an,
yaan u bisa'al u yotoch tumen le ja'o'.

20:25 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «paach». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'aaj».

29 Leti'e ba'ax u ya'almaj
Dios kun úuchul ti' le
k'asa'an máako',
leti'e ba'ax u ya'almaj Dios
u ts'áaikti'o'».

21 Job túune' tu ya'alaj:
2 «Jach u'uye'ex ba'ax
ken in wa'ale,
tumen beyo' je'el a líi's-
ke'ex in wóole'.
3 Páa'te'ex u ts'o'okol in
t'aan,
le kéen ts'o'okke' je'el u
béeytal a burlarkaba'ex
ti' tene'.[a]
4 Ma' tu táan juntúul máak
kin quejarkinbai',
wa tu táane' bejla'a ts'o'ok
u náakal in wóole'.
5 Wa ka a paktene'exe' yaan
u ja'ak'al a wóole'ex,
hasta yaan a pixke'ex a
chi'ex yéetel a k'abe'ex.
6 Tene' kin sajaktal le kéen
tuukulnaken ti' ba'a-
xo'ob ku yúuchul,
tuláakal in wíinklile' ku
xi'ixmukuytal.
7 ¿Ba'axten le k'asa'an
máako'obo' ma' tu jáan kíim-
lo'ob,[b]
ku yúuchbentalo'ob yée-
tel ku ayik'altalo'ob?[c]
8 U paalalo'obe' mantats'
tia'ano'ob tu yiknalo'o-
be',
tak u yáabilo'ob ku yil-
ko'ob.
9 Yaan jeets'elil ichil u yo-
tocho'ob, mix ba'al sa-
jakkúuntko'ob,[d]
ts'o'ole' ma' tu castigar-
ta'alo'ob tumen Dios.
10 Le toro'ob yaanti'obo'
jach ma'alob sementa-
lo'ob,

CAP 21

a Job 16:10, 20
Job 17:2
Heb 11:36

b Hab 1:3, 13

c Job 12:6
Sl 37:7
Sl 73:3
Sl 73:12
Jer 12:1

d Sl 73:3, 5

Columna 2

a Isa 5:12
Isa 22:13
Am 6:4, 5

b Sl 10:4, 11
Sl 73:3, 11

c Éx 5:2
Sl 10:4
Os 13:6

d Mal 3:14

e Lu 12:19, 20

f Sl 1:1

g Pr 13:9
Pr 20:20
Pr 24:20

le vaca'ob xano' ma'atech
u fallar u yantal u mejni-
lo'ob.
11 U mejen paalalo'obe' ku
máan u yáalkabo'ob
táankab je'ex le tama-
no'obo',
u paalalo'obe' ku máan u
síit'o'ob.
12 Ku k'aayo'ob le kéen pa'a-
xak le pandereta yéetel
le arpao',
ku ki'imaktal xan u yóo-
lo'ob le kéen u yu'ubo'ob
u pa'axal le flautao'.[a]
13 Le k'asa'an máako'obo'
ki'imak u yóolo'ob tuláa-
kal u k'iinil u kuxtalo'ob,
tak le jach táan u bino'ob
te' Muknalo'* ma'atech u
mu'yajo'ob.
14 Kex beyo' ku ya'aliko'ob
ti' u jaajil Dios: ‹¡Náach-
kuntaba ti' to'on!
To'one' ma' taak k-k'aj óol-
tik a beelo'obi'.[b]
15 ¿Ba'axten unaj k-meyajtik
Dios?*[c]
¿Yaan wa utsil je'el u taa-
sikto'on k-k'aj óoltike'?›.[d]
16 Tene' in wojle' le k'asa'an
máako'obo' ma' tu k'a-
bo'ob yaan u jóok'ol
ma'alobil tuláakal ba'ax
ku beetko'obi'.[e]
Tene' junpuli' ma' tin tuu-
kul je'ex leti'obo'.[f]
17 ¿Jaytéen a wile'ex u tu'u-
pul le sáasil yaan ti' le
k'asa'an máako'obo'?[g]
¿Jaytéen a wile'ex u yúu-
chul loob ti'ob?

21:13 *Ilawil página 2572. **21:15** *Wa «le Máax jach táaj yaan u podero'».

¿Jaytéen a wile'ex u xu'ulsa'alti'ob le kéen p'u'ujuk Dios?

18 ¿Jaytéen a wile'ex u p'áatlo'ob bey sojol ku bisa'al tumen iik'e'?
¿Jaytéen a wile'ex u p'áatlo'ob bey tikin su'uk ku bisa'al tumen k'a'amkach iik'e'?

19 Le castigo unaj u ts'a'abal ti' le k'asa'an máako' ti' u paalal kun ts'aabil.
Pero ma'alob ka castigarta'ak le k'asa'an máak tumen Dioso', beyo' yaan yu'ubik xan.[a]

20 Ka u yil bix u perdertik tuláakal ba'ax yaanti',
ka u yu'ub bix u p'u'ujul le Máax jach táaj yaan u podero'.[b]

21 ¿Je'el wa u páajtal u chi'ichnaktal yo'olal ba'ax kun úuchul ti' u paalal wa ku téek kíimile'?[c]

22 ¿Yaan wa máax je'el u ka'ansik wa ba'ax ti' Dios,[d]
wa leti' juzgartik tak le nukuch ts'uulo'obo'?[e]

23 Yaan máake' láayli' jach yaan u muuk' le kéen horachajak u kíimile',[f]
te' k'iin je'elo' láayli' ma'alob yanile' yéetel mix ba'al chi'ichnakkúuntik,[g]

24 poloktak u muuk' u yooko'ob
yéetel mu'uk'a'antak u baakelo'ob.

25 Yaan máak xane' ku sen mu'yaj antes ti' u kíimil,

CAP 21

a Sl 11:6; Isa 26:11

b Sl 75:8; Isa 51:17; Jer 25:15; Ap 14:10

c Sl 55:23

d Isa 40:13, 14; Ro 11:34; 1Co 2:16

e Isa 40:23

f Sl 49:17; Lu 12:19, 20

g Sl 73:12, 19; Mt 24:38, 39

Columna 2

a Job 3:19; Ec 9:2

b Job 24:20

c Sl 59:3

d Job 20:5, 7

e Job 3:17

jach mix juntéen tu disfrutartaj ba'alo'ob ma'alobtak.

26 Kex beyo' tu ka'atúulalo'ob kun bino'ob tu ts'u' lu'um,[a]
tu ka'atúulal kun jaantbil tumen x-nook'ol.[b]

27 ¡Ilawile'ex! Tene' jach in wojel ba'ax ka tuklike'ex,
in wojel le ba'alo'ob k'aastak ka tuklike'ex tin wo'olalo'.[c]

28 Te'exe' ka wa'alike'ex:
‹¿Tu'ux ts'o'ok u yotoch le máak jach ayik'ale'?
¿Tu'ux ts'o'ok u yotoch le máak jach k'asa'ane'?›.[d]

29 K'áate'ex ti' le máako'ob ts'o'ok u máano'ob ti' ya'abkach kaajo'obo',
yéetel jach u'uye'ex ba'ax ku tsikbaltiko'ob, leti'obe' ku ya'aliko'obe'

30 le kéen taalak junp'éel nojoch loobile' mix ba'al ku yúuchul ti' le k'asa'an máako',
yéetel ku salvarkuba tu k'iinil u p'u'ujul Dios.

31 ¿Máax kun wa'atal tu táan le k'asa'an máak utia'al u ye'esikti' le ba'ax ma' ma'alob u beetmo'?
¿Máax kun bo'otikti' le ba'ax u beetmo'?

32 Le kéen bisa'ak cementerioe',
yaan máax kun p'áatal kanáantik le tu'ux kun mukbilo'.

33 Ch'ujuk ken u yu'ubil le lu'um pixmilo'.[e]

Tuláakal wíinike' yaan
xan u bin tu paach te'
muknalo',[a]
je'ex le ya'abkach máa-
ko'ob ts'o'ok u kíimlo'ob
antes ti' leti'o'.

34 Le o'olale' mix ba'al u biil
lal le ba'axo'ob ka wa'alik-
ke'ex utia'al a líi'ske'ex in
wóolo'.[b]
¡Chéen tuus ka beet-
ke'ex!».

22 Elifaz[c] le temanita túu-
no' tu ya'alaj:

2 «Juntúul k'eban máake'
mix ba'al u biilal ti' Dios,
kex yaan u na'at máake'
mix junp'éel utsil je'el u
taasik ti' Diose'.[d]

3 Wa táan a beetik ba'ax
ma'alobe', ¿ku interesar
wa ti' le Máax jach táaj
yaan u podero'?
¿Yaan wa utsil ku jóo'sik
Dios ikil u chúukpajal a
wóol a beet ba'ax ma'a-
lob?[e]

4 Wa ka respetarke', ¿je'el
wa u castigarkech
yéetel u biskech tu táan
jueze'?

5 Chéen ba'ale' leti'e' ku
beetik tumen jach táaj
k'asa'anech
yéetel mina'an u xookil
le ba'alo'ob k'aastak ka
beetko'.[f]

6 Kex mina'an ba'ax o'olale'
ka ch'a'ik ba'ax u tia'al a
wéet máakil,
ka tokik u nook' yéetel ka
p'atik x-ma' nook'il.[g]

7 Ma' ta ts'áaik mix jun-
p'íit ja' ti' le máax ka'a-
na'ano',

CAP 21

a Ro 5:12

b Job 16:2, 3

CAP 22

c Job 2:11
Job 4:1

d Job 15:14, 15

e Job 2:3
Job 32:3

f Job 1:8
Job 4:7

g Job 31:19, 22

Columna 2

a Job 31:17, 22

b Job 31:25, 28

c Job 18:5, 9

yéetel ma' ta ts'áaik ba'al
u jaant le máax wi'ijo'.[a]

8 Le máaxo'ob yaanti'ob
páajtalilo' leti'ob u yuu-
milo'ob le lu'umo',[b]
yéetel leti'ob kaja'ano'obi'.

9 Mix ba'al ka ts'áaik ka'ach
ti' le viuda'ob le kéen a
túuxto'obo',
yéetel ka beetik a k'asa'a-
nil ti' le paalalo'ob mi-
na'an u papá'obo'.

10 Le o'olale' je'el tu'uxak ka
a sutabae' yaan junp'éel
trampai',[c]
le kéen téek úuchuk wa
ba'ax sajbe'entsile' ka
sajaktal.

11 Tia'anech ich ée'joch'e'e-
nile', le o'olal mix ba'al
ku páajtal a wilik,
yéetel bey táan a búulul
ich taamkach ja'e'.

12 ¿Ma' wa tia'an Dios tu
maas ka'anlil le ka'ano'?
Ts'o'ole' ilawil buka'aj
ka'anlil yaan tuláakal
le estrella'obo'.

13 Teche' ka wa'alik: ‹U jaaji-
le' Diose' mix ba'al u yo-
jel.
¿Je'el wa u páajtal u yilik
ba'ax ku beetik máak
wa yaan box múuya-
lo'obe'?

14 Mientras táan u xíimbal
tu maas ka'anlil le ka'a-
no',
mix ba'al ku páajtal u yi-
lik tumen pixa'an u paa-
kat tumen le múuyalo'o-
bo'›.

15 ¿Yaan wa a xíimbal te'
úuchben bej
tu'ux xíimbalnaj le k'a-
sa'an máako'obo'?

16 Leti'obe' kíimo'ob antes u
k'uchul u k'iinil u kíim-
lo'ob,*
beyo'ob junp'éel naj jaan-
ta'ab u cimientoil tumen
ja'e'.#[a]
17 Tu ya'alo'ob ti' u jaajil
Dios: ‹¡Náachkuntaba ti'
to'on!›.
Tu ya'alo'ob xan: ‹¿Ba'ax
je'el u páajtal u beetik-
to'on Diose'?›.*
18 Kex beyo' Diose' tu chu-
paj u yotocho'ob yéetel
ba'alo'ob ma'alobtak.
(Tene' junpuli' ma' tin
tuukul je'ex le k'asa'an
máako'obo').
19 Le kéen ila'ak bix u ts'o'o-
kolti'obe', le máaxo'ob
beetik ba'ax ma'alobo'
yaan u ki'imaktal u yóo-
lo'ob.
Le máax mix ba'al k'aas
u beetmo' yaan u che'ej-
tik yéetel yaan u ya'alik:
20 ‹Ts'o'ok u xu'ulsa'al le
máaxo'ob p'ekmilo'ono',
yaan u yelel tuláakal
ba'ax p'aatalti'ob›.
21 Wa ka a k'aj óolt Diose'
yaan u yantaltech jee-
ts'elil,
yéetel yaan u bintech
utsil.
22 K'am ba'ax ku ya'alik,
ilawil u p'áatal ta puksi'i-
k'al.[b]
23 Wa ka suut yiknal Diose'*
yaan u ka'a bintech
utsil.[c]

CAP 22

a Job 4:18, 19

b Job 11:13

c Job 8:5, 6

Columna 2

a 1Re 9:28
Job 28:16
Sl 45:9
Isa 13:12

Wa ka wilik ka xu'uluk u
beeta'al ba'ax k'aas ichil
a wotoch,
24 wa ka píikch'intik lu'um
a oro,
yéetel wa ka píikch'intik
u oroil Ofir*[a] ichil le
nukuch tuunicho'obo',
25 le Máax jach táaj yaan u
podero' yaan u suut bey
oro a tia'ale',
yéetel yaan u p'áatal bey
maas ma'alob plata a
tia'ale'.
26 Le o'olale' le ba'ax kun
ki'imakkúuntik a wóolo'
leti'e a biskaba yéetel
Dioso',*
yéetel le u páajtal a líi'sik
a wich tu táano'.
27 Le kéen a k'áat wa ba'ax
ti'e', yaan u yu'ubik.
Teech xane' yaan a bee-
tik le ba'ax a wa'almaj-
ti'o'.
28 Yaan u jóok'ol utsil tuláa-
kal ba'ax ka ch'a'tuklik a
beetik,
yéetel yaan u sáasiltal le
bej tu'ux ka máano'.
29 Wa ka creerkabae' yaan a
mixba'alkúunta'al,
tumen leti'e' yaan u sal-
vartik le máax ma'atech
u creerkubao'.*
30 Yaan u salvartik le máax
mix ba'al k'aas u beet-
mo',
le o'olale' wa mix ba'al
k'aas a beetme' yaan
a salvarta'al».

22:16 * Wa «xot'a'ab u k'iinil u kuxtalo'ob». # Ich hebreoe' ku ya'a-
la'al ka'ach «tumen junp'éel ríoe'». **22:17, 23, 26** * Wa «le Máax jach
táaj yaan u podero'».

22:24 * Junp'éel lugar jach k'aj óo-
la'an tumen ti' ku jóo'sa'al ka'ach
ya'abkach ma'alob oroi'. **22:29**
* Wa «juntúul máax ku chinik u
pool».

23 Job túune' tu ya'alaj:
2 «Yaan u seguer in
quejarkinba tak
bejla'e'.[a]
Ts'o'ok u p'áatal mina'an
in muuk' yo'olal ba'a-
xo'ob kin mu'yajtik.
3 ¡Wa ka in wojéelt tu'ux
yaan Diose',[b]
je'el in bin te' tu'ux yano'![c]
4 Je'el in defenderkinba tu
táane',
je'el in wa'alikti' ba'ax ku
yúuchultene'.
5 Je'el in kaanbal ti' ba'ax
ken u ya'ale',
yéetel je'el in ch'a'ik en
cuenta le ba'ax ken u
ya'alteno'.
6 ¿Je'el wa u meyajti' u no-
joch poder utia'al u dis-
cutir tin wéetele'?
Ma'atan, ba'axe' je'el u yu'u-
bik ba'ax ken in wa'ale'.[d]
7 Beyo' le máax toj u kuxta-
lo' je'el u páajtal u yuts-
kíintik le problema yaan-
ti' yéetel Dioso'.
In Jueze' yaan u ya'alik
inocenteen.
8 Pero wa kin bin lak'ine',
mina'ani'.
Wa kin bin chik'ine', mi-
na'an xani'.
9 Wa xaman* ku meyaje',
ma' tu páajtal in wilik.
Le kéen u sutuba noojo-
le', láayli' ma' tu páajtal
in wilke'.
10 Pero leti'e' u yojel ba'ax
bejil kin bisik.[e]
Le kéen ts'o'okok u ts'áai-
ken a pruebaile', yaan in
p'áatal bey ma'alob
oroe'.[f]

23:9 * Wa «norte».

CAP 23

a Job 10:1

b Job 13:3
Job 16:21

c Job 31:37

d Sl 22:24
Isa 57:16

e Job 1:8
Sl 1:6
Sl 139:1

f Job 31:6
Sl 17:3

Columna 2

a Sl 18:21
Sl 44:18

b Sl 119:11, 127
Jer 15:16

c Ro 9:19

d Nú 23:19
Sl 135:6
Isa 14:24
Isa 46:10

CAP 24

e Hab 1:2

f Dt 19:14
Dt 27:17
Pr 23:10
Os 5:10

11 Tene' naats' ti' leti' ku bin
in xíimbal,
ma' k'éechken ti' u beeli'.[a]
12 Ma' in p'at u mandamien-
to'obi',
mantats' kin beetik ba'ax
ku ya'alik,[b] maas tak ti'
le ku k'áatikteno'.
13 Wa u ch'a'tukultmaj u
beetik wa ba'axe', ¿máax
je'el u wa'atal tu táan
utia'al ma' u beetke'?[c]
Wa taak u beetik wa ba'a-
xe', ku beetik.[d]
14 Leti'e' yaan u beetik tu-
láakal le ba'ax u ch'a'tu-
kultmaj u beetikteno',
yéetel ya'ab xan uláak'
ba'alo'ob u ch'a'tukult-
maj u beetik.
15 Le o'olal chi'ichnaken tu
yo'olal.
Le kéen tuukulnaken ti'
leti'e' kin maas sajaktal.
16 Diose' ts'o'ok u beetik in
sajaktal,
le Máax jach táaj yaan u
podero' ts'o'ok u beetik
in ch'a'ik saajkil.
17 Kex ts'o'ok u pixik in wich
le ée'joch'e'enilo',
ma' tu xu'ulul in t'aan.

24 ¿Ba'axten le Máax jach
táaj yaan u podero'
ma' tu ts'áaik u k'iinil
u beetik juicio?[e]
¿Ba'axten le máaxo'ob k'aj
óoltmilo' ma' tu yilko'ob
u k'iinil u juicio?
2 Le máako'obo' ku juts'-
ko'ob le marca e'esik
tu'ux naakal u terreno'o-
bo',[f]
yéetel ku yokliko'ob ta-
mano'ob utia'al u ts'áai-
ko'ob ichil u tia'alo'obi'.

3 Ku ch'a'iko'ob u yalak' burro le paalalo'ob mina'an u papá'obo',
ku ch'a'iko'ob xan u yalak' wakax le viuda bey junp'éel garantía tu yo'olal le ba'ax ku k'áatik u majáanto'.[a]
4 Ku obligarko'ob luk'ul yóo' bej le máako'ob óotsilo'obo',
le máaxo'ob mina'an mix máak defenderko'obo' k'a'abéet u ta'akikuba'ob ti' leti'ob.[b]
5 Le óotsilo'obo' ku máan u kaxt ba'al u jaanto'ob je'ex u beetik le burro'ob*[c] te' desiertoo'.
Ku máan u kaxto'ob ti' junp'éel desierto le ba'ax ken u ts'áa ti' u paalalo'ob u jaanto'obo'.
6 K'a'abéet u cosecharo'ob tu terreno uláak' máak yéetel k'a'abéet u bin u meents'ulto'ob* uva ichil u paak'al le k'asa'an máako'.
7 Chaknuulo'ob* u máansko'ob le áak'abo', mina'an u nook'o'ob.[d]
Mina'an mix ba'al utia'al u pixkuba'ob ti' le ke'elo'.
8 Ku ch'u'ululo'ob tumen le ja' ku taal te' montaña'obo'.
Ku tak'talo'ob ti' le tuunicho'obo' tumen mina'an mix ba'al u pixkuba'ob.

24:5 * Wa «burro salvaje». Lela' junp'éel clase burro ma' suukbesa'ani' yéetel chéen ti' k'áax wa ti' desierto ku máan. **24:6** * U kaxta'al u yalab le ba'ax ts'o'ok u cosecharta'alo'. **24:7** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «píitis».

CAP 24

a Dt 24:17

b Sl 109:16 Pr 22:16 Isa 10:1, 2 Snt 5:4

c Isa 32:14 Jer 14:6

d Éx 22:26, 27 Dt 24:13

Columna 2

a 2Re 4:1

b Éx 22:26, 27 Dt 24:13

c Jer 22:13 Snt 5:4

d Ec 4:1

e Jn 3:19

f Sl 10:4, 8

9 Le paalalo'ob mina'an u papá'obo' ku to'oklo'ob ti' u maama'ob.[a]
Le máaxo'ob óotsilo'obo' ku ch'a'abal u nook'o'ob bey junp'éel garantía tu yo'olal le ba'ax ku k'áatik u majáanto'obo'.[b]
10 Ku obligarta'alo'ob máan chaknuulil, x-ma' nook'il.
Wi'ijo'ob mientras táan u púutko'ob le ba'ax ku cosecharta'alo'.
11 Kex jach choko k'iine' u ts'aamaj u yóolo'ob meyaj te' tu'ux pak'a'an le uvao'.
Kex leti'ob yaya'cha'atik le uva utia'al u jóok'ol u k'aabo', táan u kíimlo'ob yéetel uk'aj.[c]
12 Le máako'ob ta'aytak u kíimlo'obo' táan u yáakamo'ob te' kaajo',
le máaxo'ob loobilta'ano'ob yéetel ta'aytak u kíimlo'obo' táan u k'áatko'ob áantaj,[d]
pero Diose' ma' k'aas u yilik ba'ax ku yúuchli'.
13 Yaan máake' u p'ekmaj le sáasilo',[e]
ma' u k'aj óol u beel le sáasilo',
mix juntéen xíimbalnak tu bejil le sáasilo'.
14 Le máax ku kíimsik máako' ku líik'il kéen sáasak,
ku kíimsik le máax óotsilo' bey xan le mina'an mix máak defenderko',[f]
ts'o'ole' kéen áak'abchajke' ku bin ookol.

15 Le máax ku tusik u yatano' ku páa'tik u yáak'abtal[a]
tumen ku tuklik: ‹Mix máak kun ilken›,[b]
ts'o'ole' ku pixik u yich.
16 De áak'abe' ku kaxtik bix u yookloʼob te' najoʼobo',
de k'iine' ku k'alkuba'ob.
U p'eeko'ob le sáasilo'.[c]
17 De k'iine' saajko'ob je'ex u maasil máako'ob saajko'ob de áak'abo',
leti'obe' suuk u máanoʼob de áak'ab, ma' saajko'ob je'ex u maasil máako'oboʼ.
18 Pero je'ex séeba'anil u bisa'al junp'éel ba'al tumen ja'e', bey u bisa'alo'obo'.
Yaan u maldecirta'al u terreno'ob.[d]
Ma' kun suut u yiloʼob u pak'al uva'ob.
19 Tu tiempoil yáaxk'iin yéetel tu tiempoil ooxole' ku sa'ap'al u ja'il le nieve ku yíibilo',
¡bey xan u beetik le Muknal* ti' le máax ku k'ebantalo'![e]
20 Yaan u tu'ubsa'al tumen u maama, yaan u jaanta'al tumen x-nook'ol.
Mix máak kun k'a'ajsik.[f]
Le máax beetik ba'ax k'aaso' yaan u xu'ulsa'al je'ex u xu'ulsa'al junkúul che' kéen ka'achke'.
21 Ku atacartik le ko'olel ma' tu páajtal u yantal u paalalo',
yéetel ku beetik k'aas ti' le viudao'.
22 Diose' yaan u meyajti' u poder utia'al u xu'ulsik le máako'ob yaan páajtalil ti'obo',
kex wa ku ka'a antal páajtalil ti'obe', ma' seguro u kuxtalo'obi'.
23 Diose' ku cha'ik u confiarkuba'ob yéetel u tukliko'ob tuláakal ma'alob yanil,[a]
pero leti'e' táan u yilik le ba'ax ku beetko'obo'.[b]
24 Chéen junsúutuk ku páajtal u creerkuba'ob, ts'o'ole' ku xu'ulsa'alo'ob.[c]
Ku xo'otlo'ob je'ex u xo'otol le trigo ku cosechata'alo',
ku lúublo'ob[d] yéetel ku kíimlo'ob je'ex u maasile'.
25 Beora túuna', ¿máax je'el u ye'esik táan in tuus wa u ye'esik ma' jaaj ba'ax kin wa'alike'?».

25 Bildad[e] le suitao' tu ya'alaj túun:
2 «Diose' leti' ku gobernar yéetel jach nojoch u poder.
Leti' beetik u yantal jeets'elil te' ka'ano'.
3 Mix máak ku páajtal u xokik jaytúul soldado'ob yaanti'.
U sáasile' tuláakal máak ku julik.
4 Tu táan Diose', ¿yaan wa máax ma'alob tuláakal ba'ax ku beetik?[f]
¿Yaan wa juntúul k'eban máak mix ba'al k'aas ku beetik?[g]
5 Si utia'al leti'e' mix le Luna ku juul ma'alobo'

CAP 24
a Pr 7:8-10
b 2Sa 12:9, 12 Sl 94:3, 7 Pr 30:20
c Jn 3:20
d Dt 28:15, 16 Pr 3:33
e Sl 49:13, 14 Sl 55:15 Lu 12:20
f Pr 10:7 Ec 8:10 Ec 9:5

Columna 2
a Ec 8:11 Isa 56:12 Lu 12:19
b Sl 11:4 Pr 5:21 Pr 15:3
c Sl 37:10 Sl 92:7 Snt 1:11
d Ec 8:12, 13

CAP 25
e Job 2:11 Job 8:1
f Job 4:17, 18 Job 22:3
g Job 15:14, 15

24:19 * Ilawil página 2572.

yéetel mix le estrella'ob
ma'alob yanilo'obo'.
6 Juntúul k'eban máake'
junpuli' mix ba'al tu
táan.
Wíinike' chéen bey jun-
túul x-nook'ol tu táane'».

26 Job túune' tu ya'alaj:
2 «Teche', ¡jach túun
ts'o'ok a wáantik le
máax luba'an u
yóolo'!
¡Jach túun ts'o'ok a sal-
vartik le máax mina'an
u muuk'o'![a]
3 ¡Jach túun ma'alob con-
sejo ts'o'ok a ts'áaik ti' le
máak mina'an u na'ato'![b]
¡Jach túun ts'o'ok a we'e-
sik buka'aj na'at yaan-
tech!
4 ¿Taak wa a ka'ansiken?
¿Máax péeksikech a wa'al
ba'alo'ob beyo'?
5 Tak le kimeno'ob ku kiki-
lankilo'obo',
kex maas taam yanilo'ob
ti' le k'áa'náab yéetel ti'
le ba'axo'ob kaja'ano'ob
ichilo'.
6 Diose' chíika'an u yilik tu-
láakal ba'ax yaan ichil le
Muknalo',*[c]
chíika'an u yilik tuláakal
ba'ax ku yúuchul te'
tu'ux ku xu'ulul ti' máa-
ko'.#
7 Tu jayaj le ka'an te' tu'ux
mix ba'al yano',[d]
yéetel le lu'umo' ch'úuy-
kab úuchik u p'atik, mix
tu'ux ets'ekbal.
8 Ku beetik u chu'upul le
múuyalo'ob yéetel ja'o',[e]

CAP 26

a Job 16:2, 3

b Job 12:2
Job 17:10

c Sl 139:8
Heb 4:13

d Job 9:8
Sl 104:2
Isa 42:5

e Pr 30:4
Ec 11:3

Columna 2

a Sl 97:2

b Pr 8:27
Jer 5:22

c Sl 74:13
Isa 51:15

d Job 9:13

e Sl 92:5
Ec 3:11
Isa 55:9

f Job 37:5

CAP 27

g Job 34:5

kex ku sen chu'uplo'obe'
ma' tu xíiklo'ob.
9 Ku pixik u trono
le kéen u jay junp'éel
múuyal tu yóok'ol.[a]
10 U ts'aamaj tu'ux unaj u
náakal u ja'il le k'áa'náa-
bo'.[b]
U ts'aamaj tu'ux unaj u
náakal le sáasilo' bey
xan le ée'joch'e'enilo'.
11 Le kéen t'aanak k'a'ame'
ku péek yéetel ku tíitku-
ba le columna'ob tu'ux
ets'ekbal le ka'ano'.
12 Yéetel u podere' ku bee-
tik u wo'oltikuba le k'áa'-
náabo'.[c]
Tumen jach yaan u na'ate'
ku xe'exet'ik le nojoch
ba'alche'* kaja'an te'
k'áa'náabo'.[d]
13 Ku meyajti' le iik' utia'al
u p'atik mina'an múuya-
lo'ob te' ka'ano'.
Yéetel u k'abe' ku kíimsik
le kaan jach chich u
máano'.
14 Lelo'oba' chéen jujunp'éel
ti' le buka'aj ba'alo'ob u
beetmo'.[e]
¡Le ba'axo'ob ts'o'ok k-u'u-
yik tu yo'olalo' jach
chéen junp'íit!
Le o'olale', ¿máax je'el u
k'uchul u na'at bix u
beetik u kíilbal le chá-
ko'?».[f]

27 Job túune' seguernaj u
ya'alik:
2 «¡Kin jurartik tu yo'olal
Dios, le máax ma' tu
yóotik u beetten justi-
ciao',[g]

26:6 *Ilawil página 2572. #Wa «Abadón».

26:12 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Raab».

kin jurartik yo'olal le
Máax jach táaj yaan u
podero', le máax ts'o'ok
u sen beetik in
mu'yajo',[a]
3 mientras ma' xu'uluk in
ch'a'ik in wiik',
yéetel mientras ku
ts'áaikten u muuk'il in
kuxtale',[b]
4 in chi'e' jach junpuli' ma'
kun tuus,
in waak'e' ma' ken u x-mu-
kul a'al ba'alo'ob ma'
jaajtaki'!
5 ¡Junpuli' ma' ken in wa'al
wa jaaj ba'ax ka wa'ali-
ke'ex!
¡Mientras kuxa'anene'
yaan u chúukpajal in
wóol in beet ba'ax ma'a-
lob![c]
6 Yaan u seguer in bisik
junp'éel toj kuxtal, man-
tats' bey ken in beetilo',[d]
mientras kuxa'anene' ma'
kun antal ba'ax o'olal u
yaatal u yóol in puksi'i-
k'al.
7 Ka ts'o'okok ti' le máax
p'ekmilen je'ex u ts'o'o-
kol ti' le k'asa'an máako',
ka ts'o'okok ti' le máa-
xo'ob ku líik'lo'ob tin
contra je'ex u ts'o'okol ti'
le máax ku beetik ba'ax
k'aaso'.
8 Le kéen xu'ulsa'ak le k'a-
sa'an máako',[e]
le kéen lu'sa'ak u kuxtal
tumen Diose', ¿ma' wa
ts'o'okti' beyo'?
9 ¿Yaan wa u yu'uba'al
tumen Dios u k'áatik
áantaj
tu k'iinil táan u mu'yaj?[f]

CAP 27

a Rut 1:20
2Re 4:27

b Gé 2:7
Isa 42:5
Hch 17:25

c Job 22:1, 5
Pr 27:11

d Job 2:3

e Job 13:15, 16
Job 36:13

f Job 35:12
Sl 18:37, 41
Pr 28:9
Jer 11:11
Snt 4:3

Columna 2

a Sl 11:6
Ec 8:13
Mal 3:5

b Est 9:7-10
Os 9:13

c Pr 13:22
Pr 28:8
Ec 2:26

10 ¿Yaan wa u ki'imaktal u
yóol tu yo'olal Dios?*
¿Yaan wa u orar mantats'
ti' Dios?
11 Yaan in ka'ansikte'ex
ba'axo'ob ku beetik
u poder* Dios,
mix ba'al ken in ta'akte'ex
tu yo'olal le Máax jach
táaj yaan u podero'.
12 Wa jach tu jaajil yaan
ba'axo'ob ts'o'ok u ts'a'a-
bal a wile'exe',
¿ba'axten chéen ba'alo'ob
mix ba'al u biilal ka wa'a-
like'ex?
13 Diose' ku bo'otik le k'a-
sa'an máako',[a]
le Máax jach táaj yaan
u podero' ku ts'áaikti'
ba'ax ku náajaltik.
14 Wa ku ya'abtal u paalale',
yaan u kíimsa'alo'ob yée-
tel espada,[b]
u yáabilo'ob xane' ma' kun
jach antal ba'al u jaan-
to'ob.
15 Le máaxo'ob kun p'áatal
kuxa'anil ti'o', yaan u
kíimsa'alo'ob tumen jun-
p'éel plaga,
ma' kun ok'ol u yatano'ob
tu yo'olalo'ob.
16 Le k'asa'an máako' kex ka
u nikkúunt plata je'ex
polvoe',
kex ka u nikkúunt ja-
ts'uts nook'o'ob je'ex
lu'ume',
17 kex ka béeyak u beetke',
leti'e utsul máako'ob kun
takik le nook'o'obo',[c]

27:10 * Wa «le Máax jach táaj yaan u podero'». **27:11** * Uláak' bix u traducirta'ale' «k'ab».

u plata xane' yaan u p'áatal ti' le máaxo'ob mix ba'al k'aas u beetmo'obo'.

18 U yotoche' p'up'uykil je'ex u yotoch juntúul k'amase',*
bey je'ex xan junp'éel chan pasel#[a] chéen ku jáan k'a'axal tumen juntúul máake'.

19 Le kéen chilak weenle' ayik'al, chéen ba'ale' u ayik'alile' yaan u sa'atal,
le kéen u p'il u yiche' mix ba'al yaanti'.

20 Je'ex u nakpachta'al máak tumen ya'abkach ja'e' bey kun nakpachtbil tumen le saajkilo',
yéetel de áak'abe' yaan u bisa'al tumen junp'éel k'a'amkach iik'.[b]

21 Yaan u bisa'al tumen junp'éel iik' ku taal desde lak'in, bey kun ts'o'okolti'o',
yaan u lu'sa'al te' tu'ux yaan ka'acho'.[c]

22 Yaan u taal tu yóok'ol,
kex táan u kaxtik bix u púuts'ul[d] ti' u muuk' le iik'o' ma' kun ch'a'abil óotsilil ti'.[e]

23 Le iik'o' hasta bey ku papaxk'ab kéen u yil ba'ax ku yúuchul ti' le k'asa'an máako',
yéetel ku xóo'tik[f] desde te' tu'ux yano'.

28 Yaan tu'ux ku jóo'sa'al plata,
yaan xan tu'ux ku jóo'sa'al le oro ku finokíinta'alo'.[g]

27:18 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «x-tuyul». #Wa «chan jáakal».

CAP 27

a Isa 1:8; Lam 2:6

b Sl 73:3, 19

c Mt 7:26, 27

d Isa 10:3; Am 2:14

e Sl 83:15

f Lam 2:15

CAP 28

g Pr 17:3; Mal 3:3

Columna 2

a Dt 8:7, 9

b 2Re 20:20; 2Cr 32:30

2 Le fierroo' ku jóo'sa'al te' lu'umo',
le cobreo' ku jóo'sa'al te' tuunicho'obo'.[a]

3 Máake' ku beetik u sáasiltal tu'ux ée'joch'e'en,
ku k'uchul tak tu'ux jach táaj ée'joch'e'en
utia'al u kaxtik metal ko'oj u tojol.

4 Ku páanik junp'éel jool náach ti' le kaajo'obo',
te' tu'ux ma'atech u máan máako', hasta bey tu'ubsa'an le lugaro'oba',
yaan jujuntúul máako'ob ku yéemlo'ob ichil, hasta ku yúumbalo'ob táan u yéemlo'ob.

5 Tu yóok'ol le lu'umo' ku jóok'ol ba'al utia'al jaantbili',
pero tu yáanale' yaan ba'ax ku wo'oltikubai'.

6 Te' tuunicho'obo' yaan zafiroi',
yéetel te' lu'umo' yaan oroi'.

7 Le águilao' ma' u yojel u bejili',
mix le milano negro u yil tu'ux yano'.

8 Mix juntúul ts'íits'ik ba'alche' k'uchki',
le táankelem leóno' ma' máanki'.

9 Máake' ku pa'ik le chichich tuunicho'obo',
ku jenik le montaña'ob desde tu chuuno'obo'.

10 Ku xotik le tuunicho'ob utia'al u beetik u beel le ja'o',[b]
u yich túune' ku yilik tuláakal le ba'alo'ob jats'utstako'.

11 Ku k'atik u beel le ja' ku
máan yáanal lu'umo',
yéetel ku jóo'sik yóo'kabil
le ba'ax muuklo'.
12 Pero le na'ato', ¿tu'ux je'el
u kaxta'ale'?[a]
¿Tu'ux yaan u sayabil le
na'ato'?[b]
13 Mix máak u yojel buka'aj
u tojol,[c]
yéetel ma' tu béeytal
u kaxta'al way lu'ume'.
14 Le taamkach ja'o' ku ya'a-
lik: ‹¡Mina'an waye'!›.
Le k'áa'náab xano' ku
ya'alik: ‹¡Mina'an tin
wiknal!›.[d]
15 Ma' tu béeytal u ma'a-
nal yéetel jach ma'alob
oro,
mix tu béeytal u k'e'e-
xel yéetel ya'abkach
plata.[e]
16 Ma' tu béeytal u ma'anal
yéetel u oroil Ofir,*[f]
mix yéetel ónice mix
yéetel zafiro.
17 Ma' tu béeytal u compa-
rarta'al yéetel oro mix
yéetel vidrio,
mix tu béeytal u k'e'exel
yéetel junp'éel vaso
beeta'an yéetel ma'a-
lob oro.[g]
18 Le coral yéetel le cristalo'
hasta mix tsaaj u ya'a-
la'ali',[h]
tumen junp'éel bolsa
chuup yéetel na'ate'
maas ko'oj u tojol ke
junp'éel bolsa chuup
yéetel perla'ob.

28:16 * Junp'éel lugar jach k'aj óo-
la'an tumen ti' ku jóo'sa'al ka'ach
ya'abkach ma'alob oroi'.

CAP 28

a Pr 2:6
Snt 1:5

b Job 28:28

c Pr 3:15

d Ro 11:34

e Pr 3:13, 14

f Isa 13:12

g Pr 16:16

h Pr 8:11
Pr 20:15

Columna 2

a Éx 28:15, 17

b Job 28:12

c Ec 8:17
1Co 2:8, 11

d Snt 1:5

e Pr 15:3
Zac 4:10
1Pe 3:12

f Sl 148:8
Ec 1:6

g Job 5:10
Job 26:8
Job 37:10
Sl 135:7
Pr 30:4
Isa 40:12

h Zac 10:1

i Job 38:25

19 Ma' tu béeytal u com-
pararta'al yéetel le topa-
cio[a] ku jóo'sa'al tu lu'u-
mil Cuso',
ma' tu béeytal u ma'anal
mix yéetel ma'alob oro.
20 ¿Tu'ux túun u taal le na'a-
to'?
¿Tu'ux yaan u sayabil le
na'ato'?[b]
21 Ma' chíika'an u yila'al tu-
men mix ba'al kuxa'ani',[c]
mix chíika'an u yila'al tu-
men le ch'íich'o'ob ku
máano'ob ka'ano'.
22 Le muknal* yéetel le kíi-
milo' ku ya'aliko'ob:
‹Chéen k-u'uymaj u yúu-
chul t'aan ti' leti'›.
23 Pero Diose' u yojel u bejil
utia'al u kaxta'al,
chéen leti' u yojel tu'ux
yaan,[d]
24 tumen leti'e' chíika'an u
yilik tuláakal yóok'ol
kaab,
ku yilik tuláakal ba'ax
yaan yáanal ka'an.[e]
25 Le ka tu ts'áaj u muuk' le
iik'o',[f]
le ka tu p'isaj tuláakal le
ja'o',[g]
26 le ka tu ts'áaj junp'éel ley
ti' le ja' ku k'áaxal[h]
yéetel le ka tu ts'áaj le bej
unaj u bisik le box múu-
yal ku kíilbalo',[i]
27 tu yilaj le na'ato' ka tu
tsolaj ba'axi',
tu taasaj le na'ato' yéetel
tu ts'áaj a pruebail.
28 Ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti'
wíinik:

28:22 * Wa «Le tu'ux ku k'astal u
wíinklil máako'».

‹¡U'uye'ex lela'! Máax
ku respetartik Jéeobae'
ku ye'esik yaan u na'at,[a]
máax xan ku náachkunt-
kuba ti' ba'ax k'aase' ku
ye'esik yaan u na'at›».[b]

29 Job túune' seguernaj u
ya'alik:

2 «Buka'aj ma'alobil ka suu-
nak le tiempo paachilo',
te' k'iino'ob ku kanáant-
ken ka'ach Dioso',
3 te' k'iino'ob ku beetik
ka'ach u juul u sáasil tin
wóok'olo',
te' k'iino'ob ku julik
ka'ach in beel le táan in
xíimbal ich ée'joch'e'eni-
lo',[c]
4 te' k'iino'ob jach ma'alob
yanilen ka'acho',
te' k'iino'ob ma'alob in bis-
kinba ka'ach yéetel Dio-
so',[d]
5 te' k'iino'ob tia'an tin wik-
nal le Máax jach táaj
yaan u podero',
te' k'iino'ob ba'pachta'a-
nen tumen in paalalo',*
6 te' k'iino'ob kin p'o'ik in
wooko'ob yéetel ma'alob
leche,
te' k'iino'ob tuul ku beetik
aceite ti' le tuunicho'o-
bo'.[e]
7 Le kéen jóok'ken ka'ach
tu jool le kaaj[f]
utia'al in kutal te' tu'ux
suuk u much'tal le máa-
ko'obo',[g]
8 le kéen u yilen le táankel-
mo'obo' ku juts'kuba'ob
utia'al in máan,

29:5 *Wa «le máaxo'ob ku meya-
jo'ob tin wiknalo'».

CAP 28

a Dt 4:6
Sl 111:10
Pr 9:10
Ec 12:13
Ro 1:20

b Pr 3:7

CAP 29

c Sl 18:28
Sl 119:105

d Sl 25:14
Pr 3:32

e Dt 32:13
Dt 33:24

f Rut 4:1
Pr 31:23

g Ne 8:1

Columna 2

a Le 19:32

b Pr 21:13
Pr 24:11

c Snt 1:27

d Dt 24:12, 13

e Dt 10:17, 18

f Lu 14:13
Snt 1:27

le yaan u ja'abilo'obo' ku
líik'lo'ob yéetel ku p'áat-
lo'ob wa'atalil.[a]
9 Le príncipe'obo' ku p'áa-
tal ma' tu t'aano'ob,
ku pixik u chi'ob yéetel u
k'abo'ob.
10 U nuuktakil le kaajo' ku
xu'ulul u t'aano'ob,
bey taak'al u yaak'o'ob tu
náa'ka'ano'obe'.
11 Je'el máaxak ku yu'ubik
ba'ax kin wa'alike' ku
t'aan ma'alob tin wo'olal,
le máaxo'ob ku yilkeno'o-
bo' ku t'aano'ob xan tin
favor.
12 Tumen kin wáantik
ka'ach le máaxo'ob óo-
tsilo'obo',[b]
le paalalo'ob mina'an u
papá'obo' bey xan je'el
máaxak mina'an máax
áantke'.[c]
13 Le máaxo'ob tia'ano'ob
ka'ach tu chi' kíimilo' ku
bendecirkeno'ob.[d]
Ku ki'imaktal xan u yóol
le viuda'ob ikil in wáant-
ko'obo'.[e]
14 Mantats' kin beetik
ka'ach ba'ax toj,*
mantats' kin beetik
ka'ach ba'ax ma'alob.#
15 Teen ka'ach u yich le
máax ch'óopo',
teen ka'ach u yook le
máax móocho'.
16 Beyen ka'ach u papá le
máax óotsilo'.[f]

29:14 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al
ka'ach «Le justiciao' bey junp'éel
nook' kin takike». #Ich hebreoe'
ku ya'ala'al ka'ach «in justiciae' bey
ka'ach junp'éel nook' mina'an u k'a-
bile' yéetel bey junp'éel nook' u
bak'ik tu pool máake'».

Kin wilik ka'ach ka beeta'ak justicia tak ti' le máaxo'ob ma' in k'aj óolo'obo'.[a]
17 Kin kachik u kama'ach* le k'asa'an máako'[b]
yéetel kin tokik tu chi' le ba'ax u náachmo'.
18 Suuk ka'ach in wa'alik:
‹Tin wotoch kin kíimil,[c]
u k'iinilo'ob in kuxtale'
yaan u ya'abtal je'ex le arenao'.
19 Je'ex junkúul che'e' in mootso'obe' yaan u k'uchul yiknal ja',
yéetel bul áak'ab kun antal p'uulja' tu yóok'ol in k'abo'ob.
20 Cada k'iin ku máane' yaan in maas respetarta'al,
yéetel ma' kun xu'ulul in ch'iin yéetel le arco yaan tin k'abo'›.
21 Mientras táan in t'aan ka'ache' le máako'obo' ma' tu t'aano'ob,
tumen táan u páa'tko'ob ba'ax ken in tsolti'ob.[d]
22 Le kéen ts'o'okok in t'aane' mix ba'al ku ya'aliko'ob,
le ba'axo'ob kin wa'aliko' suave u yokol tu xikno'ob.
23 Ku páa'tkeno'ob ka'ach je'ex u páa'ta'al u k'áaxal ja'e',
beyo'ob ka'ach je'ex le máaxo'ob jach ku ts'íiboltko'ob u káajal le ja'aja'alo'.[e]

29:17 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «no'och».

CAP 29

a Pr 29:7

b Sl 58:6 Pr 30:14

c Gé 25:8 2Re 22:20

d Job 29:9

e Sl 72:6 Pr 16:15

Columna 2

a Job 1:3

b Ec 7:2

CAP 30

c Job 12:4

d Gé 4:12 Sl 109:10 Da 4:25

24 Le kéen sam che'ejnaken tu yéetelo'obe', hasta óoli' ma' tu creerko'ob,
le kéen u yilo'ob táan in che'eje' ku ki'imaktal u yóolo'ob.
25 Teen ka'ach u nojchil ichilo'ob,
beyen juntúul rey ichil u soldado'obe',[a]
teen ka'ach líi'sik u yóol le máaxo'ob ku mu'yajo'obo'.[b]

30 Pero beoraa' le máaxo'ob maas táankelmo'ob ti' teno'
ku che'ejtikeno'ob,[c]
ts'o'ole' u papá'obe' mix tak yéetel le peek'o'ob
je'el in cha'ik ka'ach u múul kanáantko'ob in tamano'obo'.
2 Leti'obe' junpuli' ma' tu páajtal ka'ach u yáantkeno'ob
tumen mina'an u muuk'o'ob.
3 Jach ts'oya'ano'ob tumen mina'an ba'al u jaanto'ob,
táan u máansko'ob óotsilil.
Ku jaantiko'ob tikin lu'um,
le tikin lu'um yaan te' tu'ux mix máak kaja'ano'.
4 Ku juntarko'ob le'ob ch'óoch'tako'ob
yéetel mootso'ob k'áajtako'ob utia'al u jaanto'ob.
5 Ku tojolch'inta'alo'ob tu kaajalo'ob.[d]
Ku ch'a'pachta'alo'ob je'ex u beeta'al ti' juntúul j-ookole'.
6 Ku kajtalo'ob tu nak' le montaña'obo',
ti' áaktuno'ob yéetel tu yáam tuunicho'ob.

7 Ku yawato'ob desde
ichil le mejen che'obo'
yéetel ku much'kuba'ob
yáanal le k'i'ixo'obo'.
8 Jóo'sa'abo'ob tu'ux kaja'a-
no'ob,
je'ex u beeta'al ti' u paalal
le máaxo'ob mina'an u
na'ato'ob yéetel mix
ba'al u biilalo'obo'.
9 Beoraa' leti'obe' ku bur-
larkeno'ob tak yéetel le
k'aayo'ob ku beetko'o-
bo'.[a]
Ts'o'ok u p'áatal mix ba'al
u taaskeno'ob.[b]
10 U p'ekmeno'ob yéetel ma'
tu jach náats'lo'ob tin
wiknal,[c]
tak in wich ku túubiko'ob.[d]
11 Diose' ts'o'ok u lu'sik
u nu'ukulil in ba'ate'el,
ts'o'ok u mixba'alkúuntik-
ken,
le o'olal leti'obe' ku beet-
ko'ob je'el ba'alak u k'áa-
to'ob tin táane'.
12 Ku much'talo'ob utia'al u
líik'lo'ob tin contra.
Ka ts'o'ok u tojolch'intke-
no'obe'
tu k'ato'ob in beel utia'al
u beetko'obten loob.
13 Ku k'askúuntiko'ob le bej
tu'ux kin máano',
ku beetko'ob in maas
mu'yaj,[e]
mix máak je'elsiko'ob.
14 Beyo'ob je'ex le máako'ob
ku yooklo'ob le kéen
jomchajak u pak'il jun-
p'éel kaajo',
ku k'uchlo'ob ti' junp'éel
lugar ts'o'ok u k'askúun-
ta'al.

CAP 30

a Sl 69:12
Lam 3:14

b Job 17:6

c Job 19:13

d Nú 12:14
Dt 25:9
Isa 50:6
Mt 27:30

e Job 16:2
Sl 69:26

Columna 2

a Sl 22:14

b Job 10:15

c Sl 6:2

d Job 2:8, 13
Job 7:4

e Job 19:7
Sl 22:2

f Job 7:20
Job 19:6

15 Kin sen sajaktal,
ts'o'ole' le respeto ku ye'e-
sa'alten ka'acho' ts'o'ok u
k'áatmáan je'ex le iik'o',
u esperanzail in salvar-
ta'ale' ku sa'atal je'ex u
sa'atal múuyale'.
16 Beoraa' ts'o'ok u náats'al
u k'iinil in kíimil,[a]
le o'olal sáamsamal táan
in mu'yaj.[b]
17 De áak'abe' jach ku k'i'i-
nam in baakelo'ob,*[c]
ma' tu xu'ulul u ch'íikil u
k'i'inamil.[d]
18 Kin wu'uyik chich t'úu-
ya'anil in nook',*
ma' tu páajtal in ch'a'ik
in wiik' tumen táan u ji-
ch'ik in kaal.
19 Diose' ts'o'ok u píikch'int-
ken ich luuk',
ts'o'ok in p'áatal bey lu'um
yéetel ta'ane'.
20 Kin k'áatiktech áantaj,
pero ma' ta núukikten,[e]
kex ka wa'alakene' chéen
ka paktiken.
21 Ts'o'ok a sutkaba tin con-
tra,[f]
ka atacarken yéetel tu-
láakal a muuk'.
22 Ka beetik in ch'úuya'al
yéetel in bisa'al tumen
le iik'o',
ka beetik in su'usuta'al
tumen le k'a'amkach ii-
k'o'.
23 Tene' in wojel yaan a
k'ubken ti' le kíimilo',

30:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku popotlomta'al in baakelo'ob». **30:18** *Uláak' bix u traducirta'ale' «Tumen jach yaj ba'ax ku yúuchultene' ts'o'ok tak u jelpajal in wich».

yaan a beetik in bin te'
tu'ux ku bin tuláakal
máako'.
24 Juntúul máak táan u bin
k'aasil ti' yéetel ku k'áa-
tik áantaje'
mix máak je'el u ts'áaik u
ts'ook ti'e'.[a]
25 Tene' kin wok'ol ka'ach le
kéen in wil táan u bin
k'aasil ti' máak,
ku yaatal in wóol le kéen
in wil bix u mu'yaj le óo-
tsilo'obo'.[b]
26 Kex táan ka'ach in páa'tik
ba'alo'ob ma'alobtake',
ba'alo'ob k'aastak taali.
Kex táan ka'ach in páa'tik
ka yanak sáasile', ée'jo-
ch'e'enil yanchaji.
27 Mantats' yaachaja'an u
yóol ka'ach in puksi'i-
k'al.
P'áat ma' chéen ch'a'abil
in kuxtali'.
28 Luba'an in wóol ka'ach
táan in máan,[c] mix le
K'iin ku juulo'.
Kin wa'atal chúumuk ti' le
máako'ob utia'al in k'áa-
tik áantajo'.
29 Ts'o'ok in p'áatal bey u
suku'unen le chacalo'o-
bo',*
yéetel beyen u amigo le
avestruzo'obo'.[d]
30 Ts'o'ok u booxtal in woo-
t'el yéetel táan u sóol-
kuba,[e]
in baakelo'obe' táan u ye-
lel tumen jach chokо-
chaja'ano'ob.*

30:29 *Juntúul ba'alche' chíika'an ti' ch'omak. **30:30** *Uláak' bix u traducirta'ale' «táan in chokwil».

CAP 30

a Job 13:25

b Pr 14:21
Pr 14:31
Pr 19:17

c Sl 38:6
Sl 42:9
Sl 43:2

d Miq 1:8

e Job 7:5
Lam 4:8

Columna 2

CAP 31

a Pr 6:25, 26
Mt 5:28

b Job 31:9, 10

c Job 20:26-29
Sl 73:3, 18
Pr 10:29

d Gé 16:13
2Cr 16:9
Sl 139:3
Pr 5:21
Jer 32:19

e Sl 26:5
Pr 6:16, 18

f 1Sa 2:3

g Job 2:3
Job 27:5
Sl 7:8

h Dt 11:16
Jer 10:23

i Nú 15:39
Ec 11:9
Eze 6:9
Mt 5:29
1Jn 2:16

31 In arpae' chéen ku meyaj
tu k'iinil táan u mu'yaj
máak,
in flautae' chéen ku me-
yaj tu k'iinil táan u yo-
k'ol máak.

31 In ch'a'tukultmaj jun-
puli'* ma' in paktik[a]
juntúul x-ch'úupal utia'al
in ts'íiboltik.[b]
2 Wa kin beetke', ¿ba'ax
bo'olil ken u ts'áaten
Dios?
¿Ba'ax ken u beetten le
Máax jach táaj yaan u
podero'?
3 ¿Ma' wa yaan u castigar-
ta'al le máax k'asa'ano'?
¿Ma' wa yaan u xu'ulsa'al
le máaxo'ob ku beet-
ko'ob ba'ax ma' ma'alo-
bo'?[c]
4 ¿Ma' wa tu jach ilik ba'ax
bejil kin bisik[d]
bey xan tuláakal tu'ux kin
xíimbal?
5 ¿Jaytéen ts'o'ok in tuus?*
¿Jaytéen ts'o'ok in tusik
wa máax?[e]
6 Wa ka u pesarten Dios ti'
junp'éel ma'alob balan-
zae',[f]
je'el u yilik chúuka'an in
wóol in beet ba'ax ma'a-
lobe'.[g]
7 Wa ku xu'ulul in bin ti'
ma'alob bej,[h]
wa ku táabsa'al in puksi'i-
k'al tumen ba'axo'ob kin
wilik,[i]

31:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ts'o'ok in beetik junp'éel pacto yéetel in wicho'ob utia'al». **31:5** *Uláak' bix u traducirta'ale' «in máan yéetel máaxo'ob ku tuus-so'ob?».

wa in k'abo'ob ts'o'ok
u beetko'ob ba'ax ma'
ma'alobe',
8 jaanta'ak tumen yaanal
máak le ba'ax in pak'-
mo',[a]
yéetel jóokpayta'ak le
ba'ax in pak'mo'.
9 Wa ts'o'ok u táabsa'al in
puksi'ik'al tumen jun-
túul ko'olel,[b]
yéetel kin ch'úuktik[c] u ya-
tan in wéet máakile',
10 juuch'nak in watan utia'al
yaanal xiib,
yéetel chilak yaanal xii-
bo'ob tu yéetel.[d]
11 Tumen wa ka in beete'
jach su'tsil,
lelo' junp'éel ba'al je'el
u beetik u castigarta'al
máak tumen le juezo'o-
bo'.[e]
12 Je'ex junp'éel k'áak' ku
tóokik yéetel ku k'as-
kúuntik tuláakal ba'ale',[f]
bey ken u xu'ulsil tuláa-
kal ba'ax yaanten.
13 Wa ma' tin beetaj justicia
ti' le máaxo'ob ku meya-
jo'ob tin wotocho',
yéetel wa táan u quejar-
kuba'ob tin contrae',
14 ¿ba'ax ken in beet le kéen
líik'ik Dios tin contra?
¿Ba'ax ken in núukti' le
kéen u k'áatten ba'a-
xo'ob in beetmaj?[g]
15 Le Máax formarten ichil
u nak' in maamao', ¿ma'
wa leti' formarto'ob xa-
ni'?[h]
¿Ma' wa leti' formarto'on
antes ti' k-síijili'?*[i]

31:15 * Wa «desde ichil u nak' k-maamai'».

CAP 31

a Le 26:16

b Job 31:1
Mt 5:28

c Job 24:15

d 2Sa 12:9, 11
Jer 8:10

e Gé 38:24
Le 20:10
Dt 22:22

f Pr 6:25-27
Pr 7:27

g Pr 22:22, 23
Isa 10:1-3

h Job 34:19
Pr 14:31
Pr 22:2
Mal 2:10

i Sl 139:16

Columna 2

a Dt 15:7, 8

b Dt 10:18
Pr 28:27

c Eze 18:5, 7
Snt 1:27
1Jn 3:17

d Isa 58:7
Lu 3:11
Snt 2:15, 16

e Dt 24:13

f Pr 14:21

g Pr 31:23

h Sl 49:6, 7
1Ti 6:17

16 Tene' tin ts'áaj ti' le óotsi-
lo'ob le ba'axo'ob ku ts'íi-
boltko'obo'.[a]
Ma' tin beetaj u yóotsiltal
u yich le viuda'obo'.[b]
17 Ma' tin juunal tin jaantaj
le ba'ax yaanteno',
tin síiaj junp'íit ti' le paa-
lalo'ob kimen u papá'o-
bo'.[c]
18 (Desde tin táankelmile'
beyen u papá le paala-
lo'ob kimen u papá'obo',
tin wiknal nojochcha-
jo'ob.
Desde tin chichnil xane'
kin wáantik ka'ach le
viuda'obo').
19 Kéen in wil ka'ach yaan
máax ku kíimil yéetel
ke'el,
bey xan juntúul máax
óotsil mina'an mix ba'al
utia'al u pixkubae',[d]
20 kin ts'áaikti' ka'ach u
tso'otsel in walak' taman
utia'al u k'íinkúuntkuba,
leti' xane' ku bendecirken.[e]
21 Ma' tin líi'saj in k'ab tu
contra le paal kimen u
papá[f]
le ka tu k'áatajten áantaj
tu joonajil le kaajo'.[g]
22 Wa ma' jaaj le ba'axo'ob
ts'o'ok in wa'alika'
pots'k'ajak in hombro
yéetel káachak in k'ab.
23 Tene' saajken ka'ach ti' u
castigo Dios,
yéetel ma' tu páajtal
ka'ach in wa'atal tu táan.
24 Mix juntéen tin k'ubaj in
wóol ti' le oroo',
mix juntéen tin wa'alaj ti'
le ma'alob oro: ‹¡Chéen
ti' teech kin confiar!›.[h]

25 Mix juntéen tin creertin-
ba tumen ayik'alen[a]
yéetel tumen ya'ab ba'a-
lo'ob yaanten.[b]
26 Kéen in wil ka'ach bix u
juul le K'iin*
wa buka'aj jats'utsil le Lu-
nao',[c]
27 mix juntéen tu táabsen in
puksi'ik'al utia'al in ado-
rarko'ob,
mix juntéen tin ts'u'uts'aj
in k'ab utia'al in adorar-
ko'ob.[d]
28 Pero wa tin beete' unaj
in castigarta'al tumen le
juezo'obo'
tumen táan ka'ach in ne-
gartik u jaajil Dios.
29 ¿Jaytéen ki'imakchaj in
wóol ikil u xu'ulsa'al in
enemigo?[e]
¿Jaytéen ki'imakchaj in
wóol ikil u bin k'aasil ti'?
30 Mix juntéen k'ebanchaj in
chi'
utia'al in k'áatik ka kíimik
in enemigo.[f]
31 Le máako'ob yano'ob tin
wotocho' ku ya'aliko'ob:
‹¿Yaan wa máax ma' na'aj-
chaj ka jaan tu yotoch
Jobi'?›.[g]
32 Mix juntúul j-táanxel lu'u-
mil tu máansaj áak'ab
táankab.[h]
Tin je'ek'abtaj u jool in
wotoch ti' le máaxo'ob
ku viajaro'obo'.
33 ¿Jaytéen ts'o'ok in wóotik
in ta'ak le ba'ax k'aas kin
beetik je'ex u beetik
uláak' máako'obo'?[i]

31:26 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le sáasil».

CAP 31

a Est 5:11
Sl 62:10
Pr 11:28

b Dt 8:17, 18

c Dt 4:19

d Dt 11:16

e Pr 17:5
Pr 24:17, 18

f Mt 5:44
Ro 12:14

g Gé 18:5
Ro 12:13

h Gé 19:1, 3
Heb 13:2
1Pe 4:9

i Gé 3:8
Pr 28:13
Hch 5:8

Columna 2

a Job 13:22

b Job 19:7

c Snt 5:4

d 1Re 21:15

¿Jaytéen ts'o'ok in wóotik
in ta'ak tu bolsail in
nook'?
34 ¿Ts'o'ok wa in ch'a'ik saaj-
kil ti' le ya'abkach máa-
ko'obo'?
¿Saajken wa in su'lakkíin-
ta'al tumen uláak' fami-
lia'ob?
¿Ku xu'ulul wa in t'aan
yéetel kin k'alkinba tin
wotoch tumen saajken?
35 ¡Buka'aj ma'alobil ka ya-
nak juntúul máax u'uyik
ba'ax kin wa'alik![a]
Je'el in jurartik jach jaaj
ba'ax kin wa'alike'.*
¡Buka'aj ma'alobil ka u
núuk in t'aan Dios!#[b]
¡Buka'aj ma'alobil wa le
máax takik in pool ka u
ts'íibt ka'ach ti' junp'éel
ju'un le ba'ax ku ya'alik
tin contrao'!
36 Je'el in kuchik in máans
le ju'uno',
je'el tak in ts'áaik tin pool
bey junp'éel coronae'.
37 Je'el in k'ubik cuenta ti'
Dios tu yo'olal ba'axo'ob
tin beete',
je'el in náats'al tu yiknal
je'ex juntúul príncipee'.
38 Wa ku t'aan tin contra le
lu'um tu'ux kin paak'al,
yéetel ku yok'ol u surcoi-
lo'obe',
39 wa tin jaantaj u yich sin
ke in bo'otik le j-meya-
jo'obo',[c]
wa tin beetaj u yaatal
u yóol u yuumilo'ob tu-
men kin tokikti'obe',[d]

31:35 *Wa «je'el in firmarke'». #Wa «le Máax jach táaj yaan u podero'».

40 jóok'ok k'i'ixo'ob tu lugar
le trigo in pak'mo',
bey xan tu'utu' xíiwo'ob
tu lugar le cebadao'».
Way náak le ba'axo'ob tu
ya'alaj Jobo'.

32 Le óoxtúul máako'ob
túuno' xu'ul u núukiko'ob ti' Job ba'ax ku ya'alik, tumen tu yilo'obe' ma' tu xu'ulul u ya'alik mix ba'al k'aas u beetmaj.[a] **2** Chéen ba'ale' Eliú, u hijo Barakel le buzita[b] ku taal ti' u familia Ramo', jach p'u'uji. P'u'uj tu contra Job tumen tu lugar u ye'esik justo ba'ax ku beetik Diose', tu yóotaj u ye'es justo leti'.[c] **3** Jach p'u'uj xan tu contra le óoxtúul máako'ob taal u yilo'ob Jobo', tumen tu lugar u núukiko'ob ba'al tubeele', tu ya'alo'obe' Diose' k'asa'an.[d] **4** Eliú túune' tu páa'taj u súutukil utia'al u t'aan yéetel Job, tumen maas úuchbeno'ob ti' leti'.[e] **5** Ka tu yilaj mix ba'al ku núukik le óoxtúul máako'obo', maas p'u'uji. **6** Le o'olale' Eliú, u hijo Barakel le buzitao', káaj u ya'alik:

«Tene' táankelmen,
te'exe' ts'o'ok u yantal a
ja'abile'ex.[f]
Tumen kin respetarke'exe' ma' t'aanajeni',[g]
ma' atrevernajen in wa'al
ba'ax in wojli'.

7 Tene' tin wa'alaj: ‹T'aanak
le máaxo'ob yaan u ja'abilo'obo',
u ya'al ba'ax u yojel
le máaxo'ob úuchbeno'obo'›.

8 Pero u jaajile' chéen yo'olal u poder Diose' ku yantal u na'at máak,
chéen yo'olal u poder le
Máax jach táaj yaan u
podero'.[a]

9 Ma' tu yantal u na'at juntúul máak chéen tumen
ts'o'ok u yantal u ja'abil,
ma' chéen le máaxo'ob
ch'ija'ano'ob u yojlo'ob
ba'ax ma'alobo'.[b]

10 Le o'olal kin wa'aliktech:
‹Ch'enxikinteni',
tumen nika'aj in wa'altech ba'ax in wojel›.

11 ¡Ilawile'ex! Tene' tin ch'enxikinte'ex,
seguernaj in wu'uyik bix
a t'aane'ex[c]
mientras táan a kaxtike'ex
ba'ax ken a wa'ale'ex.[d]

12 Tin jach ch'enxikintaj
ba'ax ka wa'alike'ex,
chéen ba'ale' mix juntúul
páajchaj u ye'esik ma'
jaaj le ba'ax tu ya'alaj Jobo',*
ma' páajchaj a núukike'ex
le ba'ax tu ya'alo'.

13 Le o'olale' ma' a wa'alike'ex: ‹Jach yaan k-na'at,
Dios e'esik ma' jaaj ba'ax
ku ya'alik Jobi', ma' juntúul wíiniki'›.

14 Jobe' ma' tu ya'alaj mix
ba'al tin contrai',
le o'olale' ma' ken in
núukti' je'ex úuchik a
beetke'exo'.

15 Te'exe' tumen saatal a
wóole'exe' mix ba'al ka
núukike'ex,
yéetel mix ba'al yaan a
wa'ale'ex.

32:12 * Wa «u tsolik u nu'uk ti' Job».

CAP 32

a Job 6:29
Job 27:6

b Gé 22:20, 21

c Job 10:2, 3

d Éx 20:7
Job 4:18-20
Job 22:2, 3
Job 25:5, 6
Job 42:8

e Le 19:32

f Job 15:10

g 1Ti 5:1
1Pe 5:5

Columna 2

a 1Re 3:12
1Re 4:29
Job 35:11
Pr 2:6
Ec 2:26
Da 1:17
Mt 11:25
Snt 1:5

b Sl 119:100
Ec 4:13

c Snt 1:19

d Pr 15:28

16 Táan in páa'tik ka'ach a
t'aane'ex, pero mix ba'al
ta wa'ale'ex,
chéen ti' wa'alakbale'ex
te'elo', mix ba'al ka núu-
kike'ex.
17 Le o'olale' yaan xan in
t'aan,
yaan xan in wa'alik ba'ax
in wojel.
18 Ya'ab ba'ax yaan in wa'ale,
u poder Dios péeksiken
t'aan.
19 Kin wu'uyik ta'aytak in
xíikil
je'ex junp'éel túumben
nu'ukul de k'éewel*
chuup yéetel vinoe'.[a]
20 Cha'ex in t'aan utia'al in
chan u'uyikinba ma'alo-
bil,
yaan in japik in chi'
utia'al in wa'alik ba'ax
kin tuklik.
21 Ma' ken in ts'áainba tu
favor mix máak,[b]
ma' ken in wa'al mix ba'al
chéen utia'al in lúubul
utsil ti' wíinik.
22 Tene' ma'atech in t'aan
beyo',
tumen wa ka in beete',
séeb kun xu'ulsbilten
tumen le Máax Beetmi-
leno'.

33 Job, beoraa' kin k'áa-
tiktech ka a wu'uy
ba'ax ken in wa'ale,
jach u'uy tuláakal ba'ax
ken in wa'ale.
2 Beet uts a wu'uyiken,
yaan ba'ax ken in wa'ale,

32:19 *Ilawil «Bolsa de k'éewel», página 2558.

CAP 32

a Mt 9:17

b Le 19:15
Pr 24:23
Snt 3:17

Columna 2

CAP 33

a Mt 12:34
Lu 6:45

b Sl 119:73

c Gé 2:7
Ec 12:7
Hch 17:25

d Gé 2:7

e Job 10:7
Job 16:16, 17
Job 23:11

f Job 29:14

g Job 13:24
Job 16:9
Job 19:11

in waak'e' k'a'abéet u
t'aan.
3 Le ba'axo'ob ken in wa'a-
lo' ku taal ti' junp'éel
puksi'ik'al ma'atech u
tuus,[a]
in chi'e' yaan u ya'alik
ba'axo'ob in wojel, yaan
u ya'alik u jaajil.
4 U poder Dios beeten,[b]
le Máax jach táaj yaan
u podero' tu ts'áaj in
kuxtal úuchik u yusti-
ken.[c]
5 Wa je'el u páajtale' núuk
ba'ax ken in k'áattech,
preparartaba utia'al a de-
fenderkaba tin táan.
6 U jaajile' tu táan u jaajil
Diose' igualo'on,
yéetel lu'um xan beeta'a-
ben.[d]
7 Le o'olale' mina'an ba'ax
o'olal a ch'a'ikten saajkil,
ma' ken in pech'ech yée-
tel ba'ax ken in wa'ale.
8 Chéen ba'ale' ta wa'alaj
tin táan,
tin wu'uyaj a sen a'alik:
9 ‹Kin beetik ba'ax ma'alob,
mix ba'al k'aas kin bee-
tik,[e]
mina'an in k'eban, limpio
in kuxtal.[f]
10 Kex beyo' Diose' ku kax-
tik ba'ax o'olal u ts'áai-
kuba tin contra,
ku yilken bey u enemi-
goe'.[g]
11 Ku ts'áaik in wooko'ob ti'
junp'éel cepo,*

33:11 *Lela' junp'éel nu'ukul tu'ux ku k'a'alal ka'ach u k'abo'ob, u yooko'ob yéetel u kaal máak utia'al u castigarta'al.

yéetel ku jach ilik ba'ax bejil kin bisik›.[a]
12 Chéen ba'ale' mina'an ba'ax o'olal a t'aan beyo', le o'olal yaan in wa'aliktech:
mix máak je'el u páajtal u compararkuba yéetel Diose'.[b]
13 ¿Ba'axten ka quejarkaba tu contra?[c]
¿Tumen ma' tu núukaj tuláakal ba'ax ta wa'ali'?[d]
14 U jaajile' Diose' ya'ab u téenel ku t'aan,
pero mix máak beetik u cuentail.
15 Ku t'anik máak ichil junp'éel wayak',* ti' junp'éel ba'ax ku ts'áaik ilbil de áak'ab,[e]
te' hora jach t'uubul u wenel máako',
le táan u wenel tu camao'.
16 Leti'e' ku je'ek'abtik u xikin máak[f]
yéetel ku ka'a a'alikti' le ba'ax ts'o'ok u yáax a'alikti'o'
17 utia'al ka u náachkuntuba ti' ba'ax k'aas,[g]
yéetel utia'al ma' u creerkuba máak.[h]
18 Diose' ku salvartik máak utia'al ma' u bin yáanal lu'um,[i]
utia'al ma' u kíimsa'al yéetel junp'éel espada.
19 Máake' ku kaanbal xan kéen mu'yajnak tu cama

33:15 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

CAP 33

a Job 13:27 Job 14:16 Job 31:4

b Job 12:13 Sl 8:4 Isa 40:25 Isa 55:9

c Isa 45:9 Ro 9:20

d Job 13:24

e Nú 12:6 Da 4:5

f Job 36:10

g Gé 20:6, 7 Mt 27:19

h Da 4:24, 25

i Gé 31:24

Columna 2

a Sl 107:17, 18

b Job 14:13

c Job 19:25 Mt 20:28

d 2Re 5:14

e Dt 34:7 Job 42:16 Sl 103:3-5

f Sl 30:8

g 2Sa 12:13 Sl 32:5 Pr 28:13 Lu 15:21 1Jn 1:9

yéetel kéen p'áatak mantats' táan u k'i'inam u baakelo'ob.
20 Ku p'áatal u p'eek u yilik le janalo',
mix tak le maas ma'alob janal u k'áat u jaanto'.[a]
21 Ku bin u p'áatal mina'an u bak'el u wíinklil,
chíika'an u yila'al tuláakal u baakelo'ob.
22 Ta'aytak u bin yáanal lu'um,
u kuxtale' ts'o'ok u náats'al tu chi' kíimil.
23 Wa yaan juntúul ángel,
kex juntúul ichil mil u túulal ka t'aanak tu favor,
yéetel ka u ya'al ti' le máak ba'ax ma'alob ka u beeto',
24 Diose' yaan u ye'esik u yutsil ti', yéetel yaan u ya'alik:
‹¡Salvart utia'al ma' u bin yáanal lu'um![b]
¡Yaan junp'éel bo'ol utia'al u salvarta'al![c]
25 P'áatak maas ma'alob u wíinklil ke tu táankelmil,[d]
p'áatak je'ex ka'ach tu paalile'›.[e]
26 Le kéen orarnak ti' Diose',[f] yaan u k'a'amal tumen Dios.
Le kéen u yil Diose',
yaan u ki'imaktal u yóol
yéetel yaan u ka'a p'áatal ma'alobil tu táan.
27 Le máak túuno' yaan u ya'alik ti' u maasil:
‹K'ebanchajen[g] yéetel tin beetaj ba'ax ma' ma'alobi',

pero ma' ts'a'abten le
castigo unaj u ts'a'abal-
teno'.*
28 Diose' tu salvarten ti' le
muknal[a]
utia'al u seguer in disfru-
tartik le kuxtalo'›.
29 U jaajile' Diose' ya'ab u
téenel
bey u beetik tu yo'olal
máako',
30 beyo' ma' tu bin yáanal
lu'um,
ba'axe' ku seguer u
kuxtal.[b]
31 Job, ¡u'uy ba'ax ken in
wa'ale! ¡Ch'enxikinteni'!
Ma' a t'aan, utia'al ka se-
guernak in t'aan.
32 Wa yaan ba'ax yaan a
wa'ale', a'ale.
T'aanen, tumen tene' taak
in we'esik de ke inocen-
teech.
33 Wa mix ba'al yaan a wa'a-
le', ma'alob ka a wu'uy
ba'ax ken in wa'ale.
Xu'uluk a t'aan utia'al
ka in we'estech bix jun-
túul máak yaan u na'at».

34 Eliú túune' seguernaj u
ya'alik:
2 «Te'ex jach yaan a na'a-
te'exe' u'uye'ex ba'ax ken
in wa'ale,
te'ex jach ya'ab ba'ax a
wojle'exe' ch'enxikinte-
ne'exi'.
3 Tumen u xikin máake' ku
probartik le ba'axo'ob
ku ya'ala'al
je'ex u probarta'al le janal
tumen u yaak' máako'.

33:27 *Uláak' bix u traducirta'ale' «pero mix junp'éel utsil tu taasaj-ten».

CAP 33
a Sl 19:14
Isa 38:17
b Sl 56:13

Columna 2

CAP 34
a Job 29:14
Job 33:9
b Job 27:2
c Job 9:17, 18
d Pr 1:10, 15
Pr 4:14
e Job 9:22-24
Job 35:3
f Gé 18:25
2Cr 19:7
Sl 92:15
g Dt 32:4
Ro 9:14
Heb 6:10
h 1Cr 28:9
Sl 62:12
Pr 24:12
Jer 32:19
Eze 33:20
Ro 2:6
2Co 5:10
Gál 6:7
1Pe 1:17
Ap 22:12
i Snt 1:13

4 Ko'one'ex jach ilik ba'ax
justo,
ko'one'ex múul ch'a'tuklik
ba'ax ma'alob.
5 Tumen Jobe' ts'o'ok u
ya'alik: ‹Kex yaan razón
tene',[a]
Diose' ma' tu yóotik u
beetten justicia.[b]
6 ¿Unaj wa in tuus ka tak in
wa'al ma' tin merecertik
ka beeta'akten justicia?
Kex mix ba'al k'aas in
beetme', ma' tu yutstal
le loob ucha'anteno'›.[c]
7 U jaajile' mina'an uláak'
máak je'ex Jobe',
leti'e' chéen ku yu'ubik u
ya'ala'al ba'al ti'.
8 Leti'e' tia'an ichil le máa-
xo'ob ku beetko'ob ba'ax
k'aaso',
ku biskuba yéetel k'a-
sa'an máako'ob.[d]
9 Le o'olal ku ya'alik: ‹Mix
junp'éel utsil ku taasik
ti' máak
u beetik ba'ax uts tu t'aan
Dios›.[e]
10 Chéen ba'ale' te'ex jach
yaan a na'ate'exe' u'u-
ye'ex lela':
¡U jaajil Diose' junpuli'
ma' tu beetik ba'ax
k'aas![f]
¡Le Máax jach táaj yaan
u podero' junpuli' ma' tu
beetik ba'ax ma' ma'alo-
bi'![g]
11 Leti'e' ku ts'áaik ti' máak
le ba'ax ku náajaltiko',[h]
ku cha'ik u taal tu yóok'ol
máak u consecuenciail
le bej ku bisko'.
12 Diose' junpuli' ma' tu
beetik u k'asa'anil,[i]

le Máax jach táaj yaan
u podero' mantats' ku
beetik ba'ax ma'alob.[a]
13 ¿Máax ts'áa autoridad ti'
utia'al u gobernartik le
lu'uma'?
¿Máax ts'áa le yóok'ol
kaab tu k'abo'?
14 Wa ka u ch'a'tukult u lu'-
sik u muuk'il u kuxtal
máak,
yéetel ka u beet u xu'ulul
u ch'a'ik u yiik'e',[b]
15 tuláakal máak kun kíimil,
tuláakal máak kun suut
te' lu'umo'.[c]
16 Le o'olale' Job, wa yaan
a na'ate' jach u'uy ba'ax
ken in wa'ale,
jach ch'enxikint lela':
17 ¿Unaj wa u gobernar jun-
túul máax u p'eek u bee-
tik justicia?
¿Je'el wa a t'aan tu contra
juntúul gobernante ku
beetik ba'ax ma'alobe'?
18 ¿Je'el wa a wa'alik ti' jun-
túul rey: ‹Teche' mix
ba'al a biilal›?
¿Je'el wa a wa'alik ti' jun-
túul máax yaan autori-
dad ti': ‹K'asa'an máa-
kech›?[d]
19 U jaajile' yaan juntúul
máax igual u tratartik
tuláakal máak,
kex príncipe, kex ayik'al,
wa kex óotsil,[e]
tumen leti' láaj beetmi-
lo'ob.[f]
20 Le máako'oba' séeb je'el u
kíimlo'obe',[g] lela' je'el u
yúuchul tak tu ts'u' áa-
k'abe',[h]
ku ch'o'och'otkuba'ob
ts'o'ole' ku kíimlo'ob.

CAP 34

a Sl 89:14
Sl 97:2
Sl 99:4
Ro 2:11

b Sl 104:29
Ec 12:7
Isa 42:5
Hch 17:25

c Gé 3:19
Sl 146:4
Ec 3:20

d Éx 22:28
Ec 8:2-4
Ec 10:20

e Dt 10:17
2Cr 19:7
Hch 10:34
Ro 2:11
Ef 6:9

f Job 31:13-15
Pr 22:2

g Sl 73:3, 19
Hch 12:21-23

h Éx 12:29
Da 5:30

Columna 2

a 1Sa 25:38

b Gé 6:5
2Cr 16:9
Job 31:4
Pr 5:21
Pr 15:3
Jer 16:17
Jer 32:19
1Pe 3:12

c Sl 139:11, 12
Isa 29:15
Jer 23:24
Am 9:3
Heb 4:13

d Eze 21:26, 27
Da 2:21
Da 4:25

e Os 7:2

f 1Sa 4:17
Da 5:30

g Nú 12:10

h 1Sa 15:11

i Sl 28:5

Tak le gobernante'obo'
ku lu'sa'al le autoridad
yaanti'obo', chéen ba'ale'
lela' ma' u k'ab wíinik
beetki'.[a]
21 Tumen Diose' ku jach
ilik ba'ax bejil ku bisik
máak[b]
yéetel ku yilik tuláakal
ba'ax ku beetik.
22 Le máaxo'ob beetik ba'ax
ma' ma'alobo' mina'an
tu'ux u ta'akikuba'ob,
kex ka xi'iko'ob tu'ux ée'-
joch'e'en wa tu'ux jach
mix ba'al chíika'an u yi-
la'al.[c]
23 Diose' ma' u ya'almaj ti'
máak ba'ax k'iin
unaj u bin tu táan utia'al
ka u juzgarti'.
24 Leti'e' ma' tsaaj u investi-
gartik ba'ax ku beetik le
gobernante'ob utia'al u
lu'sko'ob tu puesto'ob
yéetel u ts'áaik yaanalo'o-
bi'.[d]
25 Tumen u yojel ba'ax ku
beetko'obe'[e]
ku beetik u lúublo'ob de
áak'ab yéetel ku xu'ul-
sikti'ob.[f]
26 Ku beetik u yúuchulti'ob
beyo' tumen k'asa'a-
no'ob,
yéetel ku beetik tu'ux
je'el u páajtal u yila'al
tumen tuláakal máake',[g]
27 tumen ts'o'ok u xu'ulul
u beetko'ob ba'ax uts
tu t'aan,[h]
kex ku ya'alikti'ob ti'
ba'ax bejil unaj u bi-
no'obe' junpuli' ma' tu
bino'obi'.[i]

28 Yo'olal ba'ax ku beetko'obe' le óotsilo'obo' ku k'áatko'ob áantaj ti' Dios,
Dios túune' ku yáantik le máako'oba' tumen mix máak defenderko'ob.[a]
29 Chéen ba'ale' wa ma' tu ya'alik mix ba'ale', ¿máax je'el u ya'alik ma' ma'alob ba'ax ku beetke'?
Wa ku ta'akikubae', mix máak je'el u páajtal u yilke'.
Bey u yúuchul wa ku ta'akikuba ti' juntúul máak wa ti' junp'éel kaaj.
30 Leti'e' ma' tu cha'ik u gobernar juntúul k'asa'an máak,[b]
tumen je'el u beetik u k'astal le kaajo'.
31 Teche' táan a wa'alik ti' Dios:
‹Táan in castigarta'al kex mix ba'al k'aas in beetmaj,[c]
32 e'esten in falta,
wa yaan ba'ax ma' ma'alob in beetme', ma' ken in ka'a beete›.
33 ¿Unaj wa a páa'tik u ts'áaiktech Dios ba'ax uts ta t'aan wa ma' ta k'amik bix u juzgar?
Lela' teech unaj a núukik, ma' teeni'.
A'alten ba'ax a wojel.
34 Le máaxo'ob ya'ab ba'ax u yojlo'ob
wa le máaxo'ob yaan u na'ato'obo' yaan u ya'aliko'ob:
35 ‹Jobe' ma' u yojel ba'ax ku ya'aliki',[d]

CAP 34

a Éx 22:22, 23 Snt 5:4

b Job 13:16 Job 27:8

c Da 9:7 Ro 3:23

d Job 35:16 Job 38:2 Job 42:3

Columna 2

a Job 10:1 Job 19:6

b Job 35:2

CAP 35

c Job 10:7 Job 16:16, 17 Job 34:5

d Job 9:22-24 Job 34:9 Sl 73:13

e Job 2:11

f Sl 68:34

g Pr 8:36 Pr 9:12

h Pr 19:3

i Ro 11:35

le bix u t'aano' ku ye'esik yaan ba'ax ma' u yojli'›.
36 ¡Cha'a u probarta'al Job* tak tu xuul,
tumen táan u t'aan je'ex le k'asa'an máako'obo'!
37 ¡Leti'e' ts'o'ok u k'ebantal yéetel jach terco,[a]
táan u papaxk'ab utia'al u burlarkubato'on,
yéetel táan u sen a'alik ba'al ti' u jaajil Dios!».[b]

35 Eliú túune' seguernaj u ya'alik:
2 «¿Jach wa tu jaajil ka tuklik yaan razón tech le o'olal je'el a wa'alik:
‹Tene' maas justoen ke Dios›?[c]
3 Teche' ka wa'alik: ‹¿Ba'ax u biilal u bisik máak junp'éel toj kuxtal?*
¿Maas wa ma'alob u binten beora ma' k'ebanchaja'anena'?›.[d]
4 Tene' yaan in núukiktech bey xan ti' le máaxo'ob yano'ob ta wéetelo'.[e]
5 Líi's a wich ka'an utia'al a wilik le múuyalo'obo',[f]
leti'obe' maas jach ka'anal yanilo'ob ti' teech.
6 Wa ka k'ebantale', ¿ba'ax k'aasil je'el a beetik ti' Diose'?[g]
Wa ka sen beetik ba'ax ma' ma'alobe', ¿je'el wa a beetik k'aas ti'e'?[h]
7 Wa ka beetik ba'ax ma'alobe', ¿ba'ax utsil ku taasikti'?
¿Yaan wa utsil ku k'amik?[i]

34:36 * Uláak' bix u traducirta'ale' «In Yuum, cha'a u probarta'al Job».
35:3 * Ma' xaane' ti' Dios ku ya'alik.

8 Le ba'ax ma' ma'alob ka
beetko' chéen je'el u
beetik k'aas ti' juntúul
k'eban máak je'ex techo',
yéetel le ba'ax ma'alob ka
beetko' chéen je'el u taa-
sik utsil ti' a wéet máa-
kile'.
9 Le máako'obo' ku k'áat-
ko'ob áantaj kéen bee-
ta'ak u sen mu'yajo'ob,
ku k'áatko'ob áantaj kéen
káajak u pe'ech'lo'ob tu-
men le máaxo'ob yaan
autoridad ti'obo'.[a]
10 Chéen ba'ale' mix juntúul
ti' leti'ob a'alik: ‹¿Tu'ux
yaan le Nojoch Dios
Beetmileno',[b]
le máax péeksik máak
k'aay de áak'abo'?›.[c]
11 Leti'e' maas ya'ab ba'ax
ku ka'ansik ti' to'on[d] ke
ti' le ba'alche'ob yaan
way lu'ume',[e]
yéetel ku beetik u maas
antal k-na'at ke ti' le
ch'íich'o'obo'.
12 Le máaxo'ob k'asa'ano'ob
yéetel ku creerkuba'o-
bo'[f] ku k'áatko'ob áantaj,
pero Diose' ma' tu beetik
u cuentailo'ob.[g]
13 Wa ma' tu jaajil u yóol
máak ku k'áatik áantaje'[h]
Diose' ma' tu yu'ubik,
le Máax jach táaj yaan u
podero' ma' tu beetik u
cuentail.
14 Le o'olale', ¿bix je'el u
yu'ubikech wa táan a
quejarkaba tumen ma'
tu páajtal a wilke'?[i]
Diose' táan u yilik ba'ax
ku yúuchultech le o'olal
unaj a páa'tik ba'ax ken
u beete.[j]

CAP 35

a Pr 29:2

b Isa 51:12, 13
1Pe 4:19

c Sl 42:8
Sl 149:5
Hch 16:25

d Sl 94:12
Isa 48:17

e Gé 1:26

f Pr 1:28, 29
1Pe 5:5

g Sl 18:41

h Pr 15:29
Isa 1:15
Jer 11:11

i Job 9:11

j Sl 37:5

Columna 2

a Sl 103:10-12

b Job 34:35
Job 38:2

CAP 36

c Dt 32:4
Sl 11:7
Sl 139:14
Da 9:14
Ap 15:3

d 1Sa 2:3
Job 37:16

e Sl 24:8
Sl 99:4
Jer 32:18

f Sl 9:17
Sl 68:2
2Pe 2:9

g Sl 10:14
Sl 140:12
Pr 22:22, 23

h Sl 33:18
Sl 34:15

i Sl 78:70, 71
Sl 113:7, 8
Isa 9:7

15 Leti'e' ma' p'u'ujuki' yéetel
ma' u ya'al ka k'u'ubuk
cuenta ti'i',
ma' u ch'a' en cuenta le
ba'axo'ob ma' ma'alob ka
wa'aliko'.[a]
16 Mix ba'al u biilal u japik u
chi' Job,
tumen chéen táan u sen
t'aan, ma' u yojel ba'ax
ku ya'aliki'».[b]

36 Eliú túune' seguernaj u
ya'alik:
2 «Chúukpajak a wóol
junp'íit maas utia'al a
wu'uyik ba'ax ken in
tsoltech,
tumen yaan u seguer in
t'aan tu k'aaba' Dios.
3 Yaan in jach tsoliktech
ba'ax in wojel,
yaan in we'esiktech bix u
beetik justicia le Máax
Beetmileno'.[c]
4 Ma' ken in wa'altech ba'ax
ma' jaaji',
le ba'ax ken in wa'alo' ku
taal ti' le Máax u yojel
tuláakal ba'alo'.[d]
5 Leti'e' jach yaan u poder[e]
yéetel ku k'amik tuláa-
kal máak.
Leti'e' tuláakal ba'al u yo-
jel.
6 Leti'e' ma' ken u kanáant
u kuxtal le k'asa'an máa-
ko'obo',[f]
yéetel yaan u beetik jus-
ticia ti' le máaxo'ob ku
mu'yajo'obo'.[g]
7 Leti'e' mantats' táan u
paktik le máaxo'ob bee-
tik ba'ax ma'alobo',[h]
ku beetik u kutalo'ob tu
trono'ob bey reyo'obe',[i]
yéetel ku nojba'alkúun-
tiko'ob utia'al mantats'.

8 Pero wa ku k'a'axlo'ob
yéetel cadena'ob
yéetel wa ku k'a'axlo'ob
yéetel mu'yajile',
9 leti'e' ku ya'alikti'ob
ba'axten bey úuchik-
ti'obo',
ku ya'alikti'ob le ba'alo'ob
ma' ma'alobtak tu bee-
to'ob te' k'iino'ob jach ku
creerkuba'obo'.
10 Ku ya'alik tu xikno'ob
ba'ax unaj u beetko'ob,
ku ya'alikti'ob ka u náach-
kuntuba'ob ti' ba'ax
k'aas.[a]
11 Wa ku yu'ubiko'ob t'aan
yéetel ku meyajtiko'ob
Diose',
yaan u bin utsil ti'ob
yéetel yaan u ki'imaktal
u yóolo'ob tuláakal u
k'iinil u kuxtalo'ob.[b]
12 Pero wa ma' tu yu'u-
biko'ob t'aane' yaan u
kíimsa'alo'ob yéetel es-
pada,[c]
yaan u kíimlo'ob je'ex jun-
túul máak mix ba'al u
yojle'.
13 Le k'asa'an máako'obo'
ma' tu xu'ulul u k'uuxi-
lo'ob.
Leti'obe' ma' tu k'áatko'ob
áantaj kex táan u mu'ya-
jo'ob.
14 Ku kíimlo'ob tu táankel-
milo'ob,[d]
ku perdertik u kuxtalo'ob
pa'te' yéetel le xiibo'ob
ku prostituirkuba'ob te'
templo'obo'.[e]
15 Pero Diose' ku salvartik
le máaxo'ob táan u mu'-
yajo'obo',

CAP 36

a Eze 18:30

b Jer 26:13

c Job 33:16-18
Isa 1:19, 20
Ro 2:8

d Sl 55:23

e 1Re 14:24

Columna 2

a Isa 30:21

b Sl 18:19

c Isa 55:2

d Pr 2:22
Jer 25:31

e Pr 19:19
Pr 29:22

f Job 34:20
Sl 33:16
Pr 11:4

g Heb 11:24, 25

h Isa 40:14

i Job 34:10
Ro 9:14

ku je'ek'abtik u xikno'ob
utia'al u ya'alikti'ob ba'ax
unaj u beetko'ob.
16 Leti'e' ku náachkuntkech
ti' le mu'yajo',[a]
ku biskech ti' junp'éel
nojoch lugar tu'ux li-
breech máan,[b]
ku chupik a mesa yéetel
ki'iki' janal utia'al u ki'i-
maktal a wóol.[c]
17 Le kéen beeta'ak justicia
yéetel le kéen a'ala'ak bix
kun ts'o'okol le k'asa'an
máako'obo' yaan u ki'i-
maktal a wóol.[d]
18 Chéen ba'ale' kanáant
ma' u káajal a beetik
ba'ax k'aas tumen p'u-
ja'anech,[e]
yéetel ma' a cha'ik a ma'a-
nal utia'al a beetik ba'ax
ma' ma'alobi'.
19 Tumen wa ma'e', kex ka a
k'áat áantaj,
yéetel ka a beet je'el ba'a-
xe' mix ba'al u biilal.[f]
20 Ma' a ts'iiboltik ka k'u-
chuk le áak'ab,
le kéen sa'atak le máa-
ko'ob te' tu'ux yano'ob
ka'acho'.
21 Chúukpajak a wóol a
aguantart ba'ax ku yúu-
chultech,
kanáant ma' u káajal a
beetik ba'ax k'aas.[g]
22 Diose' jach yaan u poder,
mina'an uláak' máax je'el
u ka'ansaj je'ex leti'e'.
23 ¿Máax je'el u páajtal u
ya'alikti' ba'ax unaj u
beetke'?[h]
¿Máax je'el u páajtal
u ya'alikti': ‹Ma' ma'alob
ba'ax ka beetki'›?[i]

24 K'a'ajaktech a alabartik
ba'axo'ob ku beetik
Dios[a]
je'ex u beetik le máako'ob
kéen k'aaynako'obo'.[b]
25 Tumen tuláakal máak ilik
ba'ax u beetmaj Dios,
tuláakal máak ilik kex
náach yanilo'ob.
26 U jaajile' ma' tu páajtal
k-na'atik buka'aj u poder
Dios,[c]
mix xan tu páajtal k-na'a-
tik buka'aj años yaanti'.[d]
27 Leti'e' ku kóolik le ja'
utia'al u bin ka'analo',[e]
te'elo' ku listokíintik
utia'al u k'áaxal,
28 le kéen ts'o'okke' ku bee-
tik u láala'al tumen le
múuyalo',[f]
ku láalik tu yóok'ol tuláa-
kal máak.
29 ¿Je'el wa u páajtal u yo-
jéeltik máak bix u bin u
nojochtal le múuyalo'ob,
yéetel ba'ax beetik u kíil-
bal le ka'ano'?*[g]
30 Ilawil bix u beetik u
léembal le rayo[h] te'
múuyalo',
yéetel bix u chupik le
k'áa'náab yéetel ja'o'.
31 Yéetel le ba'axo'ob ku
beetka' ku ts'áaik ba'ax
k'a'abéet ti' le kaajo'obo',
ku beetik u yantal ya'ab
ba'al u jaanto'ob.[i]
32 Leti'e' ku machik le ra-
yoo'
yéetel ku beetik u jaats'
le tu'ux u k'áato'.[j]
33 Le u kíilbal le cháako' ku
ye'esik ts'o'ok u k'uchul,

CAP 36

a Sl 92:5
Sl 104:24

b Éx 15:1

c Sl 145:3
Sl 148:13
Ap 15:3

d Sl 90:2
Sl 102:25-27
1Ti 1:17
Heb 1:10-12

e Gé 2:6
Am 5:8

f Pr 3:20
Isa 55:10
Jer 14:22

g 2Sa 22:12

h Job 37:3

i Hch 14:17

j 2Sa 22:15
Sl 18:14
Sl 144:6

Columna 2

CAP 37

a Job 37:11
Sl 97:4

b Job 40:9
Sl 29:3
Sl 68:33

c 2Sa 22:14

d Ec 3:11
Ap 15:3

e Sl 147:16

f Am 9:6

tak le ba'alche'ob ku ya'a-
liko'ob máax* le ku taa-
lo'.

37 In puksi'ik'ale' táan
u kikilankil
yéetel táan u jáajan péek.
2 Jach u'uye'ex bix u kíilbal
u t'aan Dios,
u'uye'ex bix u kíilbal kéen
u jap u chi'.
3 Lela' ku yu'uba'al tuláakal
tu'ux.
Ku beetik u léembal le
rayo[a] ti' tuláakal yóok'ol
kaabo'.
4 Ts'o'ole' ku yu'uba'al jun-
p'éel ba'al k'a'am u juum.
Le kéen t'aanak Diose' ku
yu'uba'al bey táan u kíil-
bal cháake',[b]
le táan u t'aano' táan xan
u léembal le rayoo'.
5 Le kéen kíilbalnak u t'aan
Dios[c] ku ja'ak'al u yóol
máak,
leti'e' ku beetik nukuch
ba'alo'ob ma' tu páajtal
u na'ata'al tumen máak.[d]
6 Leti'e' ku ya'alik ti' le nie-
veo': ‹K'áaxkech yóok'ol
le lu'umo'›,[e]
yéetel ti' le k'a'amkach
ja'o' ku ya'alik: ‹Wéek-
kech yéetel tuláakal a
muuk'›.[f]
7 Bey túuno' Diose' ku je'el-
sik tuláakal le meyaj ku
beeta'alo',
utia'al ka ila'ak tumen tu-
láakal máak ba'ax ku
beetik.
8 U ba'alche'ilo'ob k'áaxe'
ku bin u ta'akuba'ob,

36:29 * Wa «u yotoch».

36:33 * Uláak' bix u traducirta'ale' «ba'ax».

ti' ku p'áatlo'ob ichil u
joolo'obe'.
9 Le k'a'amkach iik'o' ku jóo-
k'ol desde tu yotoch,[a]
le iik' ku taal xamano' ku
taasik ke'el.[b]
10 Le kéen táaj usta'ak le
ja' tumen Dioso' ku suut
hieloil,[c]
le ya'abkach ja'ob túuno'
ku suuto'ob hieloil.[d]
11 Leti'e' ku yíi'chuptik le
múuyalo'ob yéetel ja'o'.
Ku beetik u léembal le
rayo[e] te' múuyalo'obo'.
12 Le tu'ux ku ya'alik ti' le
múuyalo'ob ka xi'iko'obo'
ti' ku wolkuba'obi',
je'el ba'axak ku ya'alikti'ob
ka u beeto'ob[f] yóok'ol le
lu'uma' ku beetko'ob.
13 Ti' leti'e' ku meyaj le múu-
yalo'ob utia'al u taasik
castigo,[g] utia'al u beetik
u k'áaxal ja' yóok'ol
lu'um,
wa utia'al u ye'esik bu-
ka'aj nojchil u yaabilaj.[h]
14 Job, jach u'uy ba'ax ken
in wa'altech.
Jóo's u súutukil utia'al
a tuukul ti' le nukuch
ba'alo'ob u beetmaj Dio-
so'.[i]
15 ¿A wojel wa bix u contro-
larta'al le múuyalo'ob tu-
men Dioso'?
¿A wojel wa bix u beetik
u léembal le rayo'ob
ichil le múuyalo'obo'?
16 ¿A wojel wa bix u páajtal
u máan le múuyalo'ob te'
ka'ano'?[j]
Ya'ab nukuch ba'alo'ob u
beetmaj le Máax u yojel
tuláakal ba'alo'.[k]

CAP 37

a Sl 104:3

b Pr 25:23

c Sl 147:16

d Job 38:29, 30

e Job 37:3

f Sl 148:8

g Éx 9:23
1Sa 12:17, 18

h 1Re 18:45
Job 36:29, 31
Job 38:25-27
Snt 5:17, 18

i Sl 111:2
Sl 145:5

j Job 36:29

k Job 36:4
Sl 18:30
Sl 104:24

Columna 2

a Lu 12:55

b Isa 44:24

c Ro 11:34

d 1Cr 16:27
Sl 8:1

e Sl 145:3
Ec 3:11
Ro 11:33

f 1Cr 29:11
Job 36:22
Isa 40:26

g Dt 32:4
Sl 33:5
Sl 37:28

h Sl 11:7
Sl 71:19

i Sl 33:8
Pr 1:7
Mt 10:28

17 ¿Ba'axten ku chokotal a
nook'
wa le lu'uma' táan u sal-
ta'al tumen le iik' ku taal
noojolo'?[a]
18 Leti'e' ku jayik le ka'a-
no'obo'[b] yéetel ku p'atik
chich je'ex junp'éel néen
de metale',
¿je'el wa xan u páajtal a
beetik beyo'?
19 A'alto'on ba'ax unaj k-a'a-
likti',
tumen to'one' ma' tu páaj-
tal k-a'alik mix ba'al, ich
ée'joch'e'enil yano'on.
20 ¿K'a'abéet wa u ya'ala'alti'
taak in t'aan tu yéetel?
¿Yaan wa ba'ax ts'o'ok u
ya'ala'al jach k'a'abéet u
yojéeltik?[c]
21 Máake' ma' tu páajtal u yi-
lik le K'iin
wa pixa'an tumen nooko-
yo',
hasta u pu'ulul le nookoy
tumen le iik'o' ku béey-
tal u yilik.
22 Desde xamane' ku juul
junp'éel sáasil color oro.
Ku ja'ak'al u yóol máak le
kéen u yil buka'aj u po-
der Dios.[d]
23 Ma' tu páajtal k-na'atik
tuláakal ba'al yo'olal
Dios.*[e]
Leti'e' jach nojoch u
poder[f]
yéetel mantats' ku beetik
ba'ax ma'alob[g] bey xan
ba'ax toj.[h]
24 Le o'olal unaj u respetar-
ta'al,[i]

37:23 * Wa «le Máax jach táaj yaan u podero'».

tumen leti'e' ma'atech u
ts'áaikuba tu tséel le
máaxo'ob ku tukliko'ob
jach yaan u na'ato'obo'».[a]

38 Le táan le k'a'amkach
iik'o' Jéeobae' tu ya'alaj
ti' Job:[b]

2 «¿Máax le ku atrever u
k'askúunt ba'axo'ob kin
wa'alik
yéetel ku t'aan kex ma' u
yojel mix ba'ali'?[c]

3 Je'ex juntúul xiib
ma'atech u ch'a'ik saajki-
le' beet uts a preparar-
kaba,
tumen yaan ba'axo'ob ken
in k'áattech, teech túu-
ne' unaj a núukikten.

4 ¿Tu'ux yanech ka tin bee-
taj le lu'umo'?[d]
Wa ka tuklik a wojle', a'al-
ten.

5 ¿A wojel wa máax ch'a'tu-
kult buka'aj nojchil unaj
u beeta'al?
¿A wojel wa máax sin jun-
p'éel suum utia'al u p'i-
sik?

6 ¿A wojel wa ti' ba'ax ets'ek-
bal u baseil le lu'uma'?
¿A wojel wa máax ts'áa u
cimientoil?[e]

7 Le ka úuch lela' le es-
trella'ob[f] ku jóok'lo'ob
le táan u taal u sáastalo'
káaj u yawato'ob tumen
ki'imak u yóolo'ob,
le ángelo'obo'*[g] jo'op'
u k'a'am alabarko'ob
Dios.

8 Le ka yanchaj le k'áa'náa-
bo',

38:7 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Dios».

CAP 37

a Pr 3:7 Mt 11:25 Ro 11:20 Ro 12:16 1Co 1:26

CAP 38

b Éx 19:16, 19 1Re 19:11

c Job 42:3

d Gé 1:1 Ne 9:6 Sl 136:6 Pr 8:29 Heb 1:10

e Sl 104:5

f Ap 22:16

g Gé 6:2 1Re 22:19 Job 1:6 Job 2:1 Sl 89:6

Columna 2

a Sl 33:7 Pr 8:29

b Gé 1:9 Jer 5:22

c Pr 8:29

d Gé 1:5 Sl 74:16

e Job 24:15 1Te 5:7

¿a wojel wa máax ts'áa
u joonajilo'ob utia'al u
k'a'alal u beel?[a]

9 ¿Tu'ux yanech le ka tin
pixaj le k'áa'náab yéetel
múuyalo'ob,
le ka tin báats'tep'taj yée-
tel box múuyalo'ob,

10 le ka tin ch'a'tuklaj tak
tu'ux unaj u náakal,
le ka tin ts'áaj u joonajи-
lo'ob yéetel ka tin tran-
carto'obo'?[b]

11 ¿Tu'ux yanech le ka tin
wa'alajti': ‹Tak way kan
náakle', mix tu'ux maas,
way kun náakal a nukuch
olase'›?[c]

12 ¿Yaan wa k'iin ts'o'ok a
ts'áaik orden utia'al ka
sáasak,
wa a wa'alik ti' le sáasil
tu'ux unaj u tíip'il[d]

13 utia'al ka juulnak ti' tu-
láakal yóok'ol kaab
yéetel ka u beet u k'i'itpa-
jal le k'asa'an máako'o-
bo'?[e]

14 Le sáasilo' ku beetik u
k'expajal le lu'um je'ex
u beetik le sello ti' le
k'ato',
ku beetik u chíikpajal
le ba'alo'ob jats'utskíinti-
ko', beyo'ob je'ex le ador-
no'ob jats'utskíintik jun-
p'éel nook'o'.

15 Le sáasil yaan ti' le k'a-
sa'an máako'obo' ku lu'-
sa'alti'ob,
ku xu'ulul u beetko'ob
loob.

16 ¿Ts'o'ok wa a wéemel tak
tu'ux yaan u sayabil le
k'áa'náabo'?

¿Ts'o'ok wa a k'uchul tu
maas taamil le k'áa'náa-
bo'?[a]
17 ¿Ts'o'ok wa u ye'esa'altech
u joonajil le kíimilo'?[b]
¿Ts'o'ok wa a wilik u joo-
najil le tu'ux jach táaj
ée'joch'e'eno'?[c]
18 ¿A wojel wa buka'aj noj-
chil le lu'uma'?[d]
Wa a wojle', a'alten.
19 ¿A wojel wa tu'ux yaan u
yotoch le sáasilo',[e]
bey xan tu'ux kaja'an le
ée'joch'e'enil
20 utia'al ka a biso'ob tu'ux
kaja'ano'ob,
yéetel utia'al ka a k'aj óolt
u bejil u yotocho'obo'?
21 Tuláakal le ba'alo'oba',
¿a wojel wa tumen ts'o-
ka'anili' a síijil le ka tin
beeto'obe'?
¿A wojel wa tumen ya'ab
años yaantech?
22 ¿Ts'o'ok wa a wokol te'
tu'ux yaan le nieve[f]
bey xan te' tu'ux yaan le
bat*[g]
23 in líi'smaj utia'al yaayaj
k'iino'ob,
utia'al u k'iinil ba'ate'el
yéetel u k'iinil guerrao'?[h]
24 ¿A k'aj óol wa le bej tu'ux
ku k'i'itpajal le sáasil,
yéetel desde tu'ux ku
káajal u salta'al le lu'um
tumen le iik' ku taal la-
k'ino'?[i]
25 ¿Máax je'ik u beel le bu-
ka'aj ja' yaan te' ka'ano'?
¿Máax beetik u beel le
box múuyal ku kíilbal,[j]

38:22 * Wa «granizo».

CAP 38

a Gé 1:2
Sl 77:19

b Sl 9:13
Mt 16:18

c Job 10:21, 22

d Sl 74:17
Sl 89:11

e Isa 45:7

f Job 37:6

g Jos 10:11
Isa 30:30

h Éx 9:24
Eze 13:13

i Sl 135:7

j Job 28:26

Columna 2

a Sl 104:13
Sl 107:35

b Sl 147:7, 8

c 1Sa 12:18
Isa 30:23
Jer 5:24

d Gé 27:28

e Sl 147:16

f Job 37:10

g Am 5:8

26 utia'al u k'áaxal ja' tu'ux
mix máak kaja'an,
te' desierto tu'ux mix
máak yaan,[a]
27 utia'al u ch'ulik le tikin
lu'um
utia'al ka jóok'ok su'uko'?[b]
28 ¿Máax u papá le ja' ku
k'áaxlo'?[c]
¿Máax u papá le p'uulja'o'?[d]
29 ¿Máax u maama le hie-
loo'?
¿Máax u maama le nieve
ku k'áaxal desde te' ka'a-
no'?[e]
30 ¿Máax beetik u p'áatal
bey tuunich u yóo'kabil
le ja'o'?
¿Máax beetik u suut hie-
loil u yóo'kabil le taam-
kach ja'obo'?[f]
31 ¿Je'el wa u páajtal a k'a-
xik u suumilo'ob le jun-
múuch' estrella'ob ku
k'aaba'tik Kimáo'?*
¿Je'el wa u páajtal a wa-
ch'ik u suumilo'ob le
junmúuch' estrella'ob ku
k'aaba'tik Kesilo'?#[g]
32 ¿Je'el wa u páajtal a bee-
tik u chíikpajal le jun-
múuch' estrella'ob jach
te' k'iin unaj u chíikpaj-
lo'obo'?
¿Je'el wa u páajtal a nu'uk-
tik le junmúuch' estre-
lla'ob ku k'aaba'tik Ash*
pa'te' yéetel u paalalo'?

38:31 * Ma' xaane' leti'e estrella'ob ku k'aaba'tik Pléyades yaan ichil le constelación wa le múuch' estrella'ob ku k'aaba'tik Tauroo'. # Ma' xaane' leti'e constelación wa le múuch' estrella'ob ku k'aaba'tik Orióno'. **38:32** * Ma' xaane' leti'e constelación wa le múuch' estrella'ob ku k'aaba'tik Osa Mayoro'.

33 ¿A k'aj óol wa le leyo'ob controlartik le ba'axo'ob yaan te' ka'ano'?[a]
¿Je'el wa u páajtal xan a beetik u meyajo'ob yóok'ol le lu'uma'?
34 ¿Je'el wa u páajtal a wa'alik ti' le múuyalo'ob ka u láalo'ob k'a'amkach ja' ta wóok'olo'?[b]
35 ¿Je'el wa u páajtal a túuxtik le rayo'ob u beeto'ob ba'ax a k'áat,
ku ts'o'ole' ka suunako'ob u ya'alo'obtech: ‹Ts'o'ok k-beetik le ba'ax ta wa'alo'›?
36 ¿Máax ts'áa na'at ti' le múuyalo'obo'?*[c]
¿Máax ts'áa na'at ti' le ba'alo'ob yaan te' ka'ano'?[d]
37 ¿Máax jach yaan u na'at utia'al ka u xok jayp'éel múuyalo'ob yaan?
¿Máax je'el u walk'esik le tinaja'ob chuup yéetel ja' yaan te' ka'an[e]
38 utia'al u suut luuk'il le lu'umo'
bey xan utia'al u ch'ulik yéetel u beetik u machkuba le lu'um jach tikino'?
39 ¿Je'el wa u páajtal a kaxtik ba'al u jaant juntúul león,
bey xan a na'ajkúuntik le táankelem leóno'ob[f]
40 u ta'akmuba'ob táan u kaxtik ba'al u chuko'ob
wa le u ta'akmuba'ob utia'al u ch'úuko'obo'?

38:36 *Uláak' bix u traducirta'ale' «wíiniko'obo'».

CAP 38

a Pr 3:19
Jer 31:35
Jer 33:25

b Zac 10:1

c Jer 10:12

d Sl 136:5
Pr 3:20

e Jer 10:13

f Sl 104:21
Sl 145:15, 16
Na 2:12

Columna 2

a Sl 147:9
Mt 6:26
Lu 12:24

CAP 39

b Sl 104:18

c Sl 29:9

d Job 24:5
Sl 104:10, 11

41 ¿Máax ts'áaik janal ti' le cuervo*[a]
utia'al u bis ti' u mejnilo'ob le táan u k'áatko'ob áantaj ti' Dios,
le táan u su'usutkuba'ob tumen mina'an ba'al u jaanto'obo'?

39 ¿A wojel wa ba'ax tiempoil ku síijil u mejnil le chiva'ob* kaja'ano'ob te' montaña'obo'?[b]
¿Ts'o'ok wa a wilik u síijil u mejnil le kéejo'obo'?[c]
2 ¿Je'el wa u páajtal a xokik jayp'éel meses ku máan utia'al u yantal u mejnilo'obe'?
¿A wojel wa ba'ax tiempoil táan u yantal u mejnilo'ob?
3 Leti'obe' ku chitalo'ob le jach nuka'aj yantal u mejnilo'obo',
bey túuno' ku xu'ulul u mu'yajo'ob.
4 U mejnilo'obe' ku mu'uk'a'antalo'ob yéetel ku nojochtalo'ob te' k'áaxo'.
Le kéen máanak k'iine' ku bino'ob, ma' tu ka'a suuto'ob tu yiknal u maama'ob.
5 ¿Máax jáalk'abmil le burroo'?*[d]
¿Máax wach' u suumil le burroo'?

38:41 *Le ch'iich'a' chíika'an ti' k'a'aw, chéen ba'ale' maas nojoch. **39:1** *Te'ela' táan u t'aan ti' junp'éel clase chivo k'o'oxtako'ob, ma' tu páajtal u yalak'ta'alo'ob. **39:5** *Wa «burro salvaje». Lela' junp'éel clase burro ma' suukbesa'ani' yéetel chéen ti' k'áax wa ti' desierto ku máan.

CAP 39

6 Ts'o'ok in beetik u kajtal
te' desiertoo'.*
Ti' kaja'an te' tu'ux óoli'
mix ba'al yano'.
7 Ku náachtal utia'al ma' u
yu'ubik le ruido yaan te'
kaajo'.
Ma' tu yu'ubik u yawat le
máax beetik u meyaj le
ba'alche'obo'.
8 Ku máan u kaxt ba'al
u jaant te' pu'uko'obo',
ku máan u kaxt je'el ba'a-
lak xíiwil ya'axtak u le'o-
be'.
9 ¿Je'el wa u yóotik u me-
yajtech juntúul ts'íits'ik
wakaxe'?*[a]
¿Je'el wa u máansik áa-
k'ab te' tu'ux ka k'alik
a walak' ba'alche'obo'?
10 ¿Je'el wa u páajtal a k'a-
xik juntúul ts'íits'ik wa-
kax* utia'al u péeksik le
lu'um# tu'ux kan paak'a-
lo'?
¿Je'el wa u bin ta paach
utia'al u péeksik le lu'u-
mo'?
11 ¿Je'el wa a confiar ti'
leti' tumen jach yaan u
muuk',
yéetel je'el a p'atik u beet
a meyaje'?
12 ¿Je'el wa a confiar yaan
u púutik a cosecha
yéetel yaan u much'kíin-
tik te' tu'ux ken a jóo's
u neek'o'?

39:6 * Te' desierto ku ya'ala'ala' yaan jujunkúul che'ob yéetel xíiwo'obi'. **39:9** * Wa «juntúul toro salvajee'?». Ilawil «Toro salvaje», página 2582. **39:10** * Wa «toro salvaje». # Wa «arartik».

a Dt 33:17

Columna 2

a Sl 104:17
Zac 5:9

b Lam 4:3

c Sl 147:10
Isa 31:1

d Jer 8:16

e Jue 5:22
Sl 32:9

13 Le avestruzo' jach ki'i-
mak u yóol kéen u xit'
u xiik'o'ob,
pero u xiik'o'ob yéetel u
k'u'uk'mele' ma' tu páaj-
tal u compararta'al yée-
tel u tia'al le cigüeñao'.[a]
14 Le avestruzo' kéen e'elna-
ke' ku p'atik yóo' lu'um,
yéetel lu'um ku k'íinkun-
tik le je'obo'.
15 Ku tu'ubulti' wa je'el u
yáa'cha'ata'al tumen wa
máaxe'
bey xan wa je'el u yaya'-
cha'ata'al tumen u ba'al-
che'ilo'ob k'áaxe'.
16 Jach k'asa'an ti' u mejnil,
hasta bey ma' u mejni-
lo'obe'.[b]
Ma'atech u chi'ichnaktal
tu yo'olalo'ob.
17 Ma' ts'a'ab u na'at tumen
Diosi',
mix u páajtalil u tuklik
ba'ax ken u beete.
18 Pero kéen jo'op'ok u yáal-
kab u xit'maj u xiik'o'obe'
hasta ku che'ej utia'al u
burlarkuba ti' le tsíimi-
no' bey xan ti' le máax
nat'milo'.
19 ¿Teech wa ts'aamil u
muuk' le tsíimino'?[c]
¿Teech wa jats'utskíint-
mil u kaal yéetel u tso'o-
tsel?
20 ¿Je'el wa u páajtal a bee-
tik u síit' je'ex juntúul
sáak'e'?*
Le tsíimino' k'a'am u yu'u-
ba'al u porox ni'.[d]
21 Ku panpank'abtik le
lu'um yéetel tuláakal u
muuk'o',[e]

39:20 * Wa «langostae'».

yéetel ku chok'ikuba te' ba'atelo'.[a]

22 Ku che'ej kéen u yil le ba'atelo', ma' sajak ti' mix ba'ali'.[b]
Ma' tu kúunk'abkuba kéen u yil junp'éel espada.

23 Le nu'ukul tu'ux ku bisa'al le flecha'obo' hasta ku yu'uba'al bix u k'olkuba ti' leti'.
Le lanza yéetel le jabalinao'* ku léets'balo'ob le táan u bin u yáalkabo'.

24 Le kéen u yu'ub u yusta'al le baako', ku kaxkuba,
ku wa'ak'abkuba, ma' tu chéen jets'tal.

25 Le kéen u yu'ub u yusta'al le baako' hasta ku yawat,
kex náach tu'ux ku yúuchul le ba'atelo' ku yu'ubik u book.
Ku yu'ubik u yawat u nojchil le soldado'obo' bey xan le máako'ob ku ba'atelo'obo'.[c]

26 ¿Teech wa ka'ans ti' le halcón
unaj u líik'il u xik'nal utia'al u bin tu tojil noojolo'?

27 ¿Teech wa a'alik ti' le águila ka ka'anchajak u xik'nal[d]
yéetel ka u beet u k'u' ti' junp'éel lugar jach ka'analo'?[e]

28 ¿Teech wa a'alikti' ka u máans áak'ab tu ka'anlil le nukuch tuunicho'ob,
yéetel ka kajlak tu maas ka'anlil le montaña'obo'?

29 Desde te'elo' ku kaxtik ba'al u jaante.[a]
U yicho'obe' ku náachtal u paakato'ob.

30 U mejnilo'obe' ku yuk'iko'ob k'i'ik'.
Je'el tu'uxak yaan ba'ax kimene' tia'an le águilao'».[b]

40 Jéeoba túune' seguernaj u ya'alik ti' Job:

2 «¿Unaj wa u ya'alik máak yaan ba'ax ma' ma'alob ku beetik Diosi'?*[c]
U núuk le máax taak u discutir yéetel Dioso'».[d]

3 Job túune' tu núukaj ti' Jéeoba:

4 «U jaajile' tene' mix ba'alen ta táan.[e]
¿Ba'ax je'el in núukikteche'?
Mejor kin pixik in chi' yéetel in k'ab.[f]

5 Ts'o'ok in yáax t'aan, le o'olal ma' kin ka'a t'aan.
Ka'atéen ts'o'ok in t'aan, le o'olal mix ba'al uláak' ken in wa'ale».

6 Le táan le k'a'amkach ii-k'o' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Job:[g]

7 «Je'ex juntúul xiib ma'atech u ch'a'ik saajkile' beet uts a preparar-kaba,
tumen yaan ba'axo'ob ken in k'áattech, teech túune' unaj a núukikten.[h]

8 ¿Yaan wa a wa'alik ma' ma'alob bix in beetik justiciai'?

CAP 39

a Pr 21:31 Jer 46:9 Jer 47:3 Hab 1:8

b Isa 5:28 Jer 8:6

c Jer 46:4

d Pr 23:5 Isa 40:31

e Jer 49:16 Abd 4

Columna 2

a Job 9:26 Jer 49:22

b Mt 24:28

CAP 40

c Job 33:12, 13 Isa 45:9

d Job 13:3 Job 23:3-5 Job 31:35

e Job 42:5, 6

f Sl 39:9 Pr 30:32

g Job 38:1

h Job 38:3 Job 42:4

39:23 * Lela' chíika'an ti' le lanzao', chéen ba'ale' maas kóom.

40:2 * Wa «le Máax jach táaj yaan u podero'».

¿Yaan wa a wa'alik k'a-
sa'anen chéen utia'al ka
ila'ak yaantech razón?[a]
9 ¿Jach wa táaj yaan u
muuk' a k'ab je'ex u k'ab
u jaajil Diose'?[b]
¿Je'el wa u kíilbal a t'aan
je'ex u t'aan leti'e'?[c]
10 E'es a muuk', e'es a poder,
e'es a páajtalil, e'es mi-
na'an uláak' máax je'ex
teche'.
11 E'es buka'aj a p'uja'anil,
ilawil máax ku creer-
kubae' ka a mixba'al-
kúunte.
12 Ilawil máax ku taaskuba
nojba'alile' ka a mixba'al-
kúunte,
yaya'cha'at le k'asa'an
máako'ob te' tu'ux wa'a-
lakbalo'obo'.
13 Tuláaklo'ob ka a beet
u bino'ob yáanal lu'um,
k'alo'ob te' tu'ux jach ée'-
joch'e'eno'.
14 Beyo' yaan a we'esikten
je'el u páajtal a salvarka-
ba chéen yéetel a muu-
k'e'.
15 Ilawil Behemot,* leti'e' tin
beetaj je'ex tin beetilech
techo'.
Leti'e' ku jaantik su'uk
je'ex juntúul wakaxe'.
16 ¡Ilawil buka'aj u muuk'
u yooko'ob
bey xan buka'aj u muuk'
u nak'!
17 U neje' chich je'ex cedroe',
yéetel u xiich'el u yoo-
ko'obe' u jit'muba'ob.
18 U baakelo'obe' de cobre.
U k'abo'ob yéetel u yoo-
ko'obe' de fierro.

40:15 * Ma' xaane' hipopótamo.

CAP 40

a Sl 51:4
Ro 3:4

b Éx 15:6
Sl 89:13
Isa 40:26
1Co 10:22

c Job 37:4
Sl 29:3

Columna 2

a Jos 3:15

CAP 41

b Sl 104:25, 26

19 Ti' tuláakal le ba'axo'ob
beeta'an tumen Dioso'
mina'an uláak' je'ex le-
ti'e'.
Chéen le Máax Beetmil
je'el u páajtal u náats'al
tu yiknal yéetel u espa-
dao'.
20 Leti'e montaña'ob ts'áaik
ba'al u jaanto',
te' tu'ux ku báaxal tuláa-
kal u ba'alche'ilo'ob k'áa-
xo'.
21 Ku chital yáanal k'i'ixo'ob,
ku juptal xan ichil le ca-
ña'ob yano'ob ich ja'o'.
22 Ku pi'ixil tumen u bo'oy
le k'i'ixo'obo',
ba'pachta'an xan tumen
le che'ob* yano'ob tu'ux
suuk u máan le ja'o'.
23 Kex chich u yáalkab u
ja'il le ríoo' ma' tu sajak-
tal,
tranquilo yanil kex ku
jats'kuba u ja'il le Jor-
dán[a] tu chi'o'.
24 Wa táan u paktik máake',
¿máax je'el u páajtal u
chukik
wa u jolik u ni' yéetel jun-
p'éel ganchoe'?

41 ¿Je'el wa u páajtal
a chukik Leviatán*[b]
yéetel junp'éel an-
zuelo,
wa a k'axik u yaak' yéetel
junp'éel suume'?
2 ¿Je'el wa u páajtal a julik
junp'éel suum tu ni',
wa a jolik u kama'ach
yéetel junp'éel gan-
choe'?*

40:22 * Wa «kóopo'ob». **41:1** * Ma' xaane' cocodrilo. **41:2** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'i'ixe'».

3 ¿Yaan wa u k'áatiktech ka a ch'a' óotsilil ti'?
¿Yaan wa u t'ankech yéetel jats'uts t'aano'ob?
4 ¿Yaan wa u ch'a'ik junp'éel acuerdo ta wéetel utia'al ka u beetuba a esclavo tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtal?
5 ¿Je'el wa a báaxal tu yéetel je'ex a beetik yéetel juntúul chan ch'íich'e'?
¿Je'el wa a k'axik utia'al u báaxal a mejen hija'ob tu yéetele'?
6 ¿Yaan wa u ko'onol tumen le máaxo'ob ku chuk kayo'obo'?
¿Yaan wa u xo'oxotko'ob utia'al u t'oxko'ob ti' le comerciante'obo'?
7 ¿Je'el wa u páajtal a popotlomtik u yoot'el yéetel arpón,*[a]
wa a póotlomtik u pool yéetel u lanzail chuk kaye'?
8 Wa ka a mache', ¡mix bik'in kun tu'ubultech ba'ax kun úuchul,
mix bik'in ken a ka'a mache!
9 Kex je'el ba'axak ka a beete' ma' kun béeytal a chukik.
Tak chéen ka a pakte' je'el a sajaktale'.
10 Wa mix máak ku atrever u beet u p'u'ujul juntúul ba'alche' beyo',
¿máax je'el u atrever u beet frente tene'?[b]

41:7 * Le nu'ukula' chíika'an ti' junp'éel lanza, ku meyaj utia'al u chu'ukul nukuch kayo'ob.

CAP 41

a Job 41:26

b 2Cr 20:6
Da 4:35
Hch 11:17
Ro 9:19

Columna 2

a Ro 11:35

b Dt 10:14
Sl 24:1
Sl 50:12
1Co 10:26

11 ¿Yaan wa máax ts'o'ok u ts'áaikten wa ba'ax, le o'olal unaj in sutik u jeel ti'?[a]
Tuláakal ba'ax yaan way lu'ume' in tia'al.[b]
12 Ma' kun xu'ulul in wa'alik bix u k'abo'ob yéetel u yooko'ob,
buka'aj u muuk' yéetel bix jach ma'alobil u wíinklil le ba'alche'a'.
13 ¿Máax ts'o'ok u lu'sik u k'éewelil?
¿Máax je'el u máan naats' ti' u chi'e'?
14 ¿Máax je'el u páajtal u je'ek'abtik u chi'e'?
U nukuch kojo'obe' ku beetik u sajaktal máak.
15 U pu'uche'* chuup yéetel ba'alo'ob bey u sóol kaye',
taak'al yanilo'ob.
16 Tumen jach ma'alob taak'lilo'obe'
mix le iik' je'el u páajtal u k'áatmáan ichilo'obo'.
17 Ma'alob u machmiluba'ob.
Tumen jach ma'alob k'aaxlilo'obe' ma' tu páajtal u separarta'alo'ob.
18 Le kéen múus iik'nake' ku sáasiltal.
U yicho'obe' ku juul je'ex u juul le K'iin le táan u taal u sáastalo'.
19 Le kéen u jap u chi'e' ku jóojom sáasiltal,
bey ku jóok'ol chispas tu chi'e'.

41:15 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «paach».

20 Ku jóok'ol buuts' tu ni',
je'ex junp'éel horno ku
t'a'abal u k'áak'il yéetel
ch'ilibe'.
21 U yooxol u chi'e' ku t'abik
le chúuko',
ku túubik k'áak'.
22 Jach táaj yaan u muuk' u
kaal,
tu táane' ku sajaktal ba'al-
che'ob bey xan wíinik.
23 Chich u yoot'el u nak',
bey de fierroe' yéetel ma'
tu páajtal u la'akal.
24 U puksi'ik'ale' bey tuuni-
che',
chich je'ex le tuunich ku
meyaj utia'al u yúuchul
juuch'o'.*
25 Le kéen wa'alake' tak le
jach yaan u muuk'o'ob
ku sajaktalo'obo'.
Le kéen u wo'oltuba ichil
le ja'o' ku beetik u ch'a'a-
bal saajkil.
26 Ma' tu dominarta'al tu-
men junp'éel espada,
junp'éel lanza, junp'éel
dardo* mix tumen jun-
p'éel flecha.[a]
27 Chéen bey sojol u yilik le
fierroo'.
Tu táane' le cobreo' bey
che' ts'o'ok u tu'utale'.
28 Ma' tu beeta'al u yáalkab
tumen junp'éel flecha,
u tuunichil le yúuntuno'
bey sojol u kóojol ti'e'.
29 Junxóot' polok che'e'
chéen bey ch'ilib u yilke',
ku che'ej le kéen u yu'ub
u péeksa'al le lanzao'.

41:24 * Ilawil «U tuunichil juuch'», página 2587. **41:26** * Lela' chíi-ka'an ti' le flechao', chéen ba'ale' maas kóom.

CAP 41

a Job 41:7

Columna 2

a Isa 41:15

CAP 42

b Gé 18:14
Sl 135:6
Isa 43:13
Isa 55:10, 11
Jer 32:17
Mr 10:27
Lu 18:27

c Job 38:2

d Sl 40:5
Sl 139:6

30 U yoot'el u nak'e' yaan u
yej, bey yaan u xéexet'al
jarro* pa'apaja'ane',
ku p'atik marca'ob le
kéen máanak ich luuk'.[a]
31 Ku beetik u look le taam-
kach ja' je'ex u look le ja'
ti' junp'éel ollao',
le k'áa'náab túuno' ku jóo-
k'ol u yóom je'ex le ki'i-
bok aceite ti' junp'éel
ollao'.
32 Ku beetik u jóok'ol u
yóom le ja' tu'ux ku
máano',
hasta bey ts'o'ok u saktal
u tso'otsel u pool le ja'o'.
33 Mina'an uláak' ba'al way
lu'um je'ex leti'o',
leti'e' beeta'an utia'al ma'
u ch'a'ik saajkil.
34 Ma' tu sajaktal ti' le ba'al-
che'ob nojba'al u taasku-
ba'obo',
leti' u reyil le nukuch
ts'íits'ik ba'alche'obo'».

42 Job túune' tu núukaj ti'
Jéeoba:
2 «Beoraa' in wojel tuláakal
ba'al ku páajtal a beetik,
ku béeytal a beetik tuláa-
kal ba'ax ka tuklik.[b]
3 Teche' ta wa'alaj: ‹¿Máax
le ku atrever u k'as-
kúunt ba'axo'ob kin
wa'alik kex ma' u yojel
mix ba'ali'?›.[c]
Tene' t'aanajen ti' nukuch
ba'alo'ob ma' in wojel bix
yanili'
yéetel ma' in k'aj óolo'obi'.[d]
4 Teche' ta wa'alajten:
‹Beet uts a wu'uyik
ba'ax ken in wa'ale.

41:30 * Wa «p'úul».

Yaan ba'axo'ob ken in
k'áattech, teech túune'
unaj a núukikten».[a]
5 Tene' in wu'uymaj u yúu-
chul t'aan ti' teech,
pero beoraa' jach tu jaajil
kin wilkech.
6 Arrepentidoen yo'olal
ba'axo'ob tin wa'alaj,[b]
kin kutal ich lu'um yéetel
ich ta'an tumen arrepen-
tidoen».[c]

7 Ka ts'o'ok u t'aan Jéeoba
yéetel Jobe', Jéeobae' tu ya'a-
laj ti' Elifaz le temanitao':

«Jach p'uja'anen ta contra
yéetel tu contra le uláak' ka'a-
túul máako'obo',[d] tumen te'e-
xe' ma' ta wa'ale'ex u jaajil
tin wo'olal je'ex Job* ts'o'ok u
ya'alik u jaajil tin wo'olalo'.[e]
8 Beora túuna' ch'a'ex siete
wakaxo'ob yéetel siete tama-
no'obe' ka xi'ike'ex yiknal
Job. Unaj a beetke'ex jun-
p'éel tóokbil sacrificio utia'al
in perdonartik le ba'axo'ob
ta beete'exo'. Le kéen ts'o'ok-
ke' Job le máax meyajtikeno'
yaan u orar ta wo'olale'ex.[f]
Tene' yaan in k'amik ba'ax
ken u ya'ale. Ma' ken in tra-
tarte'ex je'ex a merecerke'ex
úuchik a wa'alike'ex chéen
ba'alo'ob mina'an u biilalo',
te'exe' ma' ta wa'ale'ex u jaajil
tin wo'olal je'ex Job ts'o'ok u
ya'alik u jaajil tin wo'olalo'».

9 Le o'olale' Elifaz le te-
manita, Bildad le suita yéetel
Zofar le naamatitao' bino'o-
be' ka tu beeto'ob le ba'ax
a'ala'abti'ob tumen Jéeobao'.
Jéeoba túune' tu k'amaj le
oración tu beetaj Jobo'.

42:7 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Job le máax meyajtikeno'».

CAP 42

a Job 38:3
Job 40:7

b Job 40:4

c Esd 9:6
Sl 51:17

d Job 2:11

e Job 11:6
Job 15:14, 15
Job 22:2, 3

f Gé 20:17
Snt 5:15

Columna 2

a Mt 6:14

b Job 2:6, 7
Snt 5:11

c Gé 32:10
1Sa 2:7
2Cr 25:9
Pr 22:4
Isa 61:7

d Job 19:13

e Pr 3:33
Pr 10:22
Heb 11:6
Snt 5:11

f Job 1:3

g Job 1:1, 2

10 Ka ts'o'ok u orar Job
tu yo'olal le óoxtúul
máako'obo',[a] Jéeobae' tu beetaj
u xu'ulul u mu'yaj[b] Job yée-
tel tu beetaj u ka'a bin utsil
ti'. Jéeobae' tu ts'áaj ti' Job
u dobleil le ba'axo'ob yaan
ka'ach ti'o'.[c] **11** Tuláakal u
láak'tsilo'ob yéetel u amigo'ob[d] ka'ache' bino'ob tu yik-
nale' ka múul jaano'ob yéetel
Job tu yotoch. Tu líi'so'ob u
yóol yéetel tu ya'alo'obti' jach
yaachaja'an u yóolo'ob yo'olal
tuláakal le ba'axo'ob cha'ab
u mu'yajtik tumen Jéeobao'.
Cada juntúul ti' leti'obe' tu
síijo'ob ti' Job junp'éel mo-
neda de plata yéetel junp'éel
anillo de oro.

12 Jéeoba túune' tu ben-
decirtaj u ts'ook u k'iinilo'ob
u kuxtal Job, maas ke ti' u
káajbal.[e] Job túune' yanchaj
14,000 u yalak' tamano'ob,
6,000 camello'ob, 2,000 waka-
xo'ob yéetel 1,000 x-burra'ob.[f]
13 Yanchaj xan uláak' diez u
paalal, siete xiibo'ob yéetel
óoxtúul ko'olelo'ob.[g] **14** Le
yáaxo' Jemimá tu ts'áaj u k'aa-
ba', u ka'atúule' Kesías yée-
tel u yóoxtúule' Keren-apuk.
15 Te' lu'um tu'ux kaja'ano'o-
bo' mina'an ka'ach uláak' ko'o-
lelo'ob maas ki'ichpantako'ob
ti' u hija'ob Job. Leti'obe'
ts'a'ab xan u herencia'ob le ka
ts'a'ab u herencia le xi'ipala-
lo'ob tumen Jobo'.

16 Ka ts'o'ok lela' Jobe'
kuxlaj 140 años maas. Tu yi-
laj u paalalo'ob, u yáabilo'ob,
tak u yóox áabilo'ob. **17** Ka
ts'o'oke' kíim Job, chéen ba'a-
le' ya'ab años kuxlaji yéetel
jach ki'imakchaj u yóol.

SALMOS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 U jela'anil utsul máak ti' k'asa'an máak
Ki'imak u yóol máax xokik u ley Dios (2)
Máax utse' bey junkúul che' ku ts'áaik u yiche' (3)
Máax k'asa'ane' bey sojol ku bisa'al tumen iik'e' (4)

2 Jéeoba yéetel le máax u yéeymo'
Ku che'ejta'al le kaajo'ob tumen Jéeobao' (4)
Jéeobae' ku ts'áaik le rey u yéeymo' (6)
K'ame'ex u hijo Dios (12)

3 U confiar máak ti' Dios kéen ch'a'pachta'ak
«¿Ba'axten jach ya'ab máaxo'ob p'ekmilen?» (1)
‹Jéeoba salvartik máak› (8)

4 U oración máax ku confiar ti' Dios
«Wa ka p'u'ujule'exe' ma' a k'ebantale'ex» (4)
Mix ba'al kun bisik in wenel (8)

5 Le utsul máako' ku nats'kuba ti' Jéeoba
Diose' u p'eek u beeta'al ba'ax k'aas (4, 5)
«Bisen ti' le ma'alob bejo'» (8)

6 Ku k'áatik ka ch'a'abak óotsilil ti'
Kimene' ma' tu páajtal u alabartik Dios (5)
Diose' ku yu'ubik u oración máak (9)

7 Jéeobae' juntúul ma'alob Juez
‹Jéeoba Dios, juzgarteni'› (8)

8 U poder Dios bey xan u páajtalil wíinik
Chéen a k'aaba' maas ki'ichkelem (1, 9)
‹¿Ba'ax juntúul k'eban máak?› (4)
Jach ma'alob beeta'anil wíinik (5)

9 Ku ya'ala'al ba'axo'ob ku beetik Dios
Jéeobae' junp'éel lugar seguro (9)
Máax u k'aj óol u k'aaba' Diose' ku confiar ti' (10)

10 Jéeoba áantik máax mina'an máax defendertik
J-k'asa'an máake' ku ya'alik:
«Mina'an Dios» (4)
Máax ku pech' óolta'ale' ku náats'al ti' Jéeoba (14)
«Jéeobae' mix bik'in kun xu'ulul u reinar» (16)

11 U nats'kuba máak yiknal Jéeoba
«Jéeobae' tia'an tu temploe'» (4)
Diose' u p'ekmaj máax u yaabiltmaj ba'ax k'aas (5)

12 Jéeobae' ku líik'il u salvart máak
Jach ma'alob ba'axo'ob ku ya'alik Dios (6)

13 Ku ts'íibolta'al ka u taas salvación Jéeoba
‹Jéeoba Dios, ¿ba'ax k'iin a k'a'ajsiken?› (1, 2)
Jéeobae' jach ku beetik u bin utsil ti' máak (6)

14 Ku ya'ala'al bix juntúul j-ma' na'at
«Ma' jaaj wa yaan Jéeobai'» (1)
«Mix máak beetik ba'ax uts» (3)

15 ¿Máax je'el u k'a'amal bey u'ulab tumen Jéeobae'?
«Tu puksi'ik'al ku jóok'ol le ba'ax ku ya'aliko'» (2)
Ma'atech u líi'saj t'aan (3)
Kex ma' chéen ch'a'abile' ku beetik ba'ax ku ya'alik (4)

16 Tuláakal ba'al ma'alobe' ti' Jéeoba u taal
«In privilegioe' in meyajtik Jéeoba» (5)
Ba'ax kin tuklik de áak'abe' le nu'uktiken (7)

‹Jéeobae' in x-no'oj k'ab› (8)
«Ma' ken a p'aten te' Muknalo'» (10)

17 U oración máax u k'áat ka kanáanta'ak
«Ts'o'ok a jach ilik ba'ax yaan tin puksi'ik'al» (3)
«Pixen yéetel a xiik'o'ob» (8)

18 Ku alabarta'al Dios ikil u ts'áaik salvación
‹Jéeobae' bey junp'éel nuxi' tuuniche'› (2)
Jéeobae' chúuka'an u yóol ti' máax chúuka'an u yóol (25)
Tuláakal ba'ax ku beetik Diose' táaj ma'alob (30)
«Ma'atech a creerkaba, le o'olal ka nojba'alkúuntiken» (35)

19 U ley Diose' ku t'aan bey xan le ba'axo'ob u beetmo'
‹Le ka'ano' ku ya'alik buka'aj u poder Dios› (1)
U ley Diose' ku líi'sik u yóol máak (7)
‹Le ba'axo'ob ts'o'ok in beetik ma' in wóolili'o'› (12)

20 Diose' ku salvartik le rey u yéeymo'
Ku confiaro'ob ti' yaanal ba'alo'ob, pero to'one' ti' Jéeoba (7)

21 Utsilo'ob ku k'amik le rey ku confiar ti' Jéeobao'
Chowak kuxtal utia'al le reyo' (4)
Diose' yaan u xu'ulsik ti' u enemigo'ob (8-12)

22 Kex táan u mu'yaje' jo'op' u alabartik Dios
«In Dios, ¿ba'axten ts'o'ok a p'atken?» (1)
‹Ku buulo'ob tu yo'olal in nook'› (18)
U alabarta'al Dios tu táan máaxo'ob meyajtik (22, 25)
Tuláakal yóok'ol kaabe' ku adorartik Dios (27)

23 ‹Jéeobae' juntúul j-kanan taman›
«Mix ba'al ken u binelten» (1)
«Ku beetik u ka'a yantal in muuk'» (3)
‹Chuup in copa› (5)

24 Ku yokol le rey jach yaan u páajtalilo'
‹Le lu'umo' u tia'al Jéeoba› (1)

25 Ku k'áata'al nu'uktaj yéetel perdón
«Ka'ansten bix unaj in xíimbal ta beelo'ob» (4)
Le máaxo'ob yéetel ku biskuba Jéeobao' (14)
«Perdonart tuláakal in k'ebano'ob» (18)

26 U chúukpajal u yóol máak u beet ba'ax ma'alob
«Jéeoba Dios, xak'alt in kuxtal» (2)
U kanáantik máak yéetel máax ku biskuba (4, 5)
‹Yaan in xíimbal tu ba'pach u altar Dios› (6)

27 «Jéeoba kanáantik in kuxtal»
U yaabilta'al u yotoch Dios (4)
U yaabiltmo'on Jéeoba kex k-taata'ob ma'atech (10)
«K'ub a wóol ti' Jéeoba» (14)

28 U'uya'ab u oración máax ts'íibt le salmoo'
Jéeoba in muuk' yéetel in escudo (7)

29 U t'aan Jéeobae' jach yaan u páajtalil
Nook'o'ob santo'ob utia'al adorar (2)
Dios beetik u kíilbal cháak (3)
Jéeobae' ku ts'áaik muuk' ti' u kaajal (11)

30 Le ok'om óolalo' ku suut ki'imak óolal
U yutsil Jéeobae' utia'al tuláakal k'iin (5)

31 U k'ubik u yóol máak ti' Jéeoba
«Ta k'ab kin p'atik in kuxtal» (5)

‹Jéeobae' chúuka'an u yóol u beet ba'ax toj› (5)
Diose' jach táaj nojoch u yutsil (19)

32 Ki'imak u yóol máax ku perdonar
«Tin wa'alajtech in k'eban» (5)
Dios ts'áaik na'at (8)

33 Alabarta'ak máax beet tuláakal ba'al
«K'aye'ex junp'éel túumben k'aay ti' leti'» (3)
Ka t'aanaj Jéeobae' tuláakal ba'al yanchaji (6)
Ki'imak u yóol u kaajal Jéeoba (12)
Jéeobae' ku jach paktik máak (18)

34 Jéeobae' ku salvartik máax meyajtik
«Ko'one'ex múul alabartik u k'aaba'» (3)
U ángel Jéeobae' ku kanáantik máak (7)
‹Túunte'ex buka'aj utsil Jéeoba› (8)
‹Mix junp'éel u baakel kacha'abi› (20)

35 Ku k'áatik ka salvarta'ak ti' u enemigo'ob
Ku ch'a'pachta'al le enemigo'obo' (5)
U alabarta'al Dios tu táan ya'ab máako'ob (18)
P'ekta'an kex mina'an ba'ax o'olal (19)

36 U nojoch yaabilaj Dios
Le k'asa'an máako' ma' tu respetartik Dios (1)
Dios ts'áaik le kuxtalo' (9)
«Tu yo'olal a sáasile' ku páajtal k-ilik sáasil» (9)

37 Máax ku confiar ti' Jéeobae' yaan u bin utsil ti'
Ma' a k'uuxil tu yo'olal le k'asa'an máako' (1)
‹Ki'imakchajak a wóol ikil a meyajtik Jéeoba› (4)
«Cha'a u nu'uktikech Jéeoba» (5)
‹Utsul máako'ob kun p'áatal way lu'ume'› (11)
Utsul máake' mantats' kun antal ba'al u jaante (25)
Utsul máake' mantats' kun p'áatal way lu'ume' (29)

38 U oración le máax yaachaja'an u yóolo'
Máax ku sen tuukul yéetel yaachaja'an u yóol (6)
Jéeobae' ku ch'enxikintik máax ku confiar ti' (15)
‹Yaachaj in wóol yo'olal in k'eban› (18)

39 Jach kóom le kuxtalo'
Máake' séeb u xu'ulul u kuxtal (5, 11)
«Ma' a beetik bey ma' ta wilik u ja'il in wiche'» (12)

40 Ts'áa gracias ti' le maas nojoch Dioso'
Jach ya'ab ba'axo'ob u beetmaj Dios (5)
Yaan ba'ax maas k'a'ana'an ke le ofrenda'obo' (6)
«Kin ts'íiboltik in beetik ba'ax a k'áat» (8)

41 U oración juntúul máax jach k'oja'an
Diose' ma' tu p'atik máax k'oja'an (3)
Ku traicionarta'al tumen jach u amigo (9)

42 U alabarta'al le Dios salvartik máako'
U ts'íiboltik máak u meyajtik Dios (1, 2)
«¿Ba'axten jach yaachaja'an in wóol?» (5, 11)
‹K'ub a wóol ti' Dios› (5, 11)

43 Diose' juntúul Juez ku salvartik máak
‹Nu'ukten yéetel sáasil bey xan yéetel u jaajil› (3)
«¿Ba'axten jach yaachaja'an in wóol?» (5)
‹K'ub a wóol ti' Dios› (5)

44 Oración utia'al u k'áata'al áantaj
«Teech salvarto'on» (7)
«Bey tamano'on utia'al kíimsbile'» (22)
«¡Líi'kech utia'al a wáantko'on!» (26)

45 Ku ts'o'okol u beel le rey yéeya'ano'
Jach táaj jats'uts u t'aan (2)
«Dios ts'áaiktech autoridad utia'al mantats'» (6)
Le reyo' ku ts'íiboltik u ki'ichpanil u novia (11)
U paalale' yaan u beetik u príncipeilo'ob (16)

46 «Dios kanáantko'on»
Le nukuch ba'alo'ob ku beetik Dioso' (8)
Diose' ku xu'ulsik le guerra'obo' (9)

47 «Dios u Reyil tuláakal yóok'ol kaab»
‹Jéeobae' ku péeksik u yóol máak› (2)
«K'aaynene'ex utia'al a alabarke'ex Dios» (6, 7)

48 Sión, u kaajal le nojoch Reyo'
Ki'imak óolal ti' tuláakal yóok'ol kaab (2)
Ilawile'ex le kaaj yéetel u torreilo'obo' (11-13)

49 Ma' unaj u k'ubik u yóol máak ti' ayik'alili'
Mix máak je'el u salvartik u yéet máakile' (7, 8)
Diose' ku salvartik máak ti' le Muknalo' (15)
Ayik'alile' ma' tu salvartik máak ti' kíimil (16, 17)

50 Dios juzgartik tuláakal máak
Junp'éel sacrificio utia'al junp'éel pacto (5)
‹Diose' Juez› (6)
Tuláakal ba'alche'e' u tia'al Dios (10, 11)
Diose' tia'an tu contra k'asa'an máake' (16-21)

51 U oración máax yaachaja'an u yóol
Desde ka káaj in formare' in kuchmaj k'eban (5)
P'o'en utia'al in p'áatal limpioil ti' in k'eban (7)
«Beet u yantalten junp'éel puksi'ik'al limpio» (10)
Diose' ku k'amik le puksi'ik'al xe'exet'paja'ano' (17)

52 U confiar máak ti' u nojoch yaabilaj Dios
Le bix kun ts'o'okol le máax beetik k'aaso' (1-5)
Le k'asa'an máako' ku confiar ti' ayik'alil (7)

53 Ku ya'ala'al bix juntúul j-ma' na'at
«Ma' jaaj wa yaan Jéeobai'» (1)
«Mix máak beetik ba'ax uts» (3)

54 U oración le máax tia'an ichil u enemigo'obo'
‹Dios áantken› (4)

55 U oración máax ku traicionarta'al tumen u amigo
Ku traicionarta'al tumen u amigo (12-14)
«P'at a kuuch ti' Jéeoba» (22)

56 U oración máax ch'a'pachta'an
«Kin confiar ti' Dios» (4)
«U ja'il in wicho'ob ichil a bolsa de k'éewel» (8)
¿Ba'ax je'el u beetikten k'eban máake'? (4, 11)

57 Ku k'áatik ka ch'a'abak óotsilil ti'
«Kin jupkinba yáanal a xiik'o'ob» (1)
Le enemigo'obo' ku lúublo'ob ti' u trampa'ob (6)

58 Yaan juntúul Dios juzgartik yóok'ol kaab
U k'áata'al castigo utia'al k'asa'an máak (6-8)

59 Junp'éel escudo yéetel junp'éel lugar seguro
‹Ma' a ch'a'ik óotsilil ti' máax ku traicionar› (5)

«Yaan in k'aay utia'al in alabartik a poder» (16)

60 Diose' ku castigartik u enemigo'ob
Ma' tu páajtal u salvarko'on j-k'eban wíinik (11)
«Dios kun ts'áaikto'on muuk'» (12)

61 Diose' bey junp'éel torree'
‹Yaan in wantal ta wotoch› (4)

62 Le salvacióno' ti' Dios u taal
‹Yaan in páa'tik ba'ax ken u beet Dios› (1, 5)
‹Je'ek'abt a puksi'ik'ale'ex ti' Dios› (8)
Máake' ma'atech u xáantal u kuxtal (9)
Ma' unaj k-confiar ti' ayik'alili' (10)

63 U ts'iiboltik máak u yantal yiknal Dios
«A nojoch yaabilaje' maas ma'alob ti' le kuxtalo'» (3)
‹Kin disfrutartik le ba'alo'ob maas ma'alobtako'› (5)
U tuukul máak ti' Dios tak de áak'ab (6)
‹Mix bik'in in náachtal ti' Dios› (8)

64 U kanáanta'al máak ti' u enemigo'ob
«Leti'ob kun kíimsbilo'ob tumen Dios» (7)

65 Dios kanáantik le lu'umo'
‹Dios u'uyik le oracióno'obo'› (2)
‹Ki'imak u yóol le máax ka yéeyiko'› (4)
Diose' jach ku ye'esik u yutsil (11)

66 Le nukuch ba'alo'ob u beetmaj Dioso'
«Ko'otene'ex a wile'ex ba'ax ku beetik Dios» (5)
«Yaan in cumplirtik in promesa» (13)
Diose' ku yu'ubik le oracióno'obo' (18-20)

67 Tak tu xuul yóok'ol kaab kun adorarbil Dios
Yaan u yojéelta'al ba'axo'ob ku beetik Dios (2)
‹Alabarta'ak ti' tuláakal yóok'ol kaab› (3, 5)
«Dios kun bendecirko'on» (6, 7)

68 ‹Yaan u k'i'itpajal u enemigo'ob Dios›
«U taata le paalalo'ob mina'an u papá'obo'» (5)
Dios áantik máax tia'an tu juunale' (6)
Ko'olelo'ob tsikbaltik jats'uts ba'alo'ob (11)
Máako'ob bey regalo'obe' (18)
‹Jéeoba áantko'on yéetel k-kuuch› (19)

69 U oración máax u k'áat ka salvarta'ak
‹In yaabilaj yo'olal a wotoche' bey k'áak'e'› (9)
«Áanten tu séeba'anil» (17)
«Tu ts'áajo'obten vinagre» (21)

70 U oración máax u k'áat ka séeb áanta'ak
‹Áanten tu séeba'anil› (5)

71 Ti' máax ku confiar le ch'ija'ano'obo'
Tu táankelmil máake' unaj u confiar ti' Dios (5)
‹Kéen p'áatak mina'an in muuk'› (9)
‹Dios ka'ansen desde tin táankelmil› (17)

72 Le bix kun gobernar le rey yéeya'ano'
Yaan u ya'abtal utsul máako'ob (7)
«Yaan u gobernar ti' tuláakal yóok'ol kaab» (8)
U salvarta'al máak ti' máax beetik loob (14)
«Yaan u sen ts'áaik u yich le lu'umo'» (16)
Mantats' kun alabarbil u k'aaba' Dios (19)

73 Maas ma'alob u meyajta'al Dios
«Óolak k'éechken ti' le ma'alob bejo'» (2)
«Bul k'iin táan in sen tuukul ka'achi» (14)
«Binen tu ki'ichkelem templo Dios» (17)
Le k'asa'an máako' tia'an tu'ux jajalkile' (18)
Ma'alob ka náats'ak máak yiknal Dios (28)

74 Ku k'áata'al ti' Dios ma' u tu'ubsik u kaajal
Ku k'a'ajsa'al bix tu salvartil u kaajal (12-17)
‹Ilawil bix u ya'alik ba'al a enemigo'ob› (18)

75 Diose' ku beetik justicia ti' tuláakal máak
Yaan u yuk'iko'ob ba'ax yaan tu copa Jéeoba (8)

76 Diose' ku xu'ulsik u enemigo'ob Sión
Diose' ku salvartik le utsul máako'obo' (9)
Yaan u mixba'alkúuntik u enemigo'ob (12)

77 U oración máax táan u mu'yaj
U tuukul máak ti' ba'ax ku beetik Dios (11, 12)
«In Dios, mina'an uláak' dios je'ex teche'» (13)

78 Kanáanta'abo'ob, pero p'áat mina'an u fejo'ob
Tsikbalte'ex ti' le paalalo'ob kun síijlo'obo' (2-8)
«Ma' tu k'ubaj u yóolo'ob ti' Diosi'» (22)
«Janal ku taal te' ka'ano'» (24)
‹Tu beeto'ob u yaatal u yóol Máax Santo› (41)
Desde Egipto tak te' lu'um ts'a'abti'obo' (43-55)
‹Seguernaj u ts'áaikuba'ob tu contra Dios› (56)

79 Oración beeta'ab ka atacarta'ab u kaajal Dios
«Ku ya'ala'alto'on ba'al» (4)
‹Áanto'oni', beet yo'olal a k'aaba'› (9)
‹Siete u téenel ka a castigarto'ob› (12)

80 Beeta'ab u ka'a bin utsil ti' u kaajil Israel
«In Dios, beet u ka'a binto'on utsil» (3)
Israele' u pak'al uva Dios (8-15)

81 Ku ya'ala'alti'ob ka u yu'ubo'ob t'aan
Ma' unaj a adorarke'ex yaanal dioso'obi' (9)
‹Wa ka u yu'ub in t'aane'› (13)

82 Ku ya'ala'al ka beeta'ak justicia
Diose' ku juzgar ichil uláak' dioso'ob (1)
«Defenderte'ex le óotsilo'obo'» (3)
«Te'exe' diose'ex» (6)

83 Oración tu contra enemigo'ob
«In Dios, t'aanakech» (1)
Le enemigoo' bey tikin k'i'ixe' (13)
U k'aaba' Diose' Jéeoba (18)

84 U ts'íibolta'al u tabernáculo Dios
Levita ku ts'íiboltik u p'áatal bey ch'íich'e' (3)
‹Junp'éel k'iin ta wotoch› (10)
Diose' bey junp'éel escudoe' (11)

85 Oración utia'al u ka'a bin utsil ti' máak
Dios ts'áaik jeets'elil ti' máax toj u kuxtal (8)
Nojoch yaabilaj yéetel chúuka'an óolal (10)

86 Mina'an uláak' dios je'ex Jéeobae'
Jéeobae' listo utia'al perdonar (5)
Tuláakal kaaj kun adorartik Jéeoba (9)
«Ka'ansten ba'ax bejil unaj in bisik» (11)
‹Ts'áaten junp'éel puksi'ik'al ka u respetartech› (11)

87 Sióne' u kaajal Dios
Le máaxo'ob sijnáalo'ob Sióno' (4-6)

88 Oración utia'al u salvarta'al máak ti' kíimil
«Ta'aytak in bin te' Muknalo'» (3)
‹Cada ken sáasake' kin orar ti' teech› (13)

89 U k'aayil u nojoch yaabilaj Jéeoba
Junp'éel pacto yéetel David (3)
U ch'i'ibal Davide' utia'al mantats' (4)
Le máax yéeya'ano' ku ya'alik «Taata» ti' Dios (26)
Le pacto yéetel Davido' utia'al mantats' (34-37)
Mix máak je'el u salvarkuba ti' le Muknalo' (48)

90 Diose' mina'an xu'ululti', máake' séeb u kíimil
Mil añose' bey junp'éel k'iine' (4)
Chéen 70 wa 80 años u kuxtal máak (10)
Ka'ansto'on bix unaj k-kuxtal (12)

91 Ku kanáanta'al máak tu yotoch Dios
Ku salvarta'al ti' le j-chuk ch'íich'o' (3)
U yantal máak yáanal u xiik'o'ob Dios (4)
Kex mil ka lúubke' mix ba'al kun úuchultech (7)
Ku ya'alik ti' u ángelo'ob ka u kanáantech (11)

92 Jéeobae' mantats' kun alabarbil
Táaj yaan u na'at, u beetmaj nukuch ba'alo'ob (5)
Le utsul máako' bey junkúul che'e' (12)
Le ch'ija'ano' yaan u seguer u yichankil (14)

93 U gobernación Jéeoba
«¡Jéeobae' ts'o'ok u k'uchul u beetuba Reyil!» (1)
«Jach jaaj tuláakal ba'ax ka k'a'ajsik ti' máak» (5)

94 Oración utia'al u vengarkuba Dios
‹¿Ba'ax k'iin u xu'ulul ti' le k'asa'an máako'obo'?› (3)
Ki'imak u yóol máax ku tojkíinta'al tumen Dios (12)
Diose' ma' ken u p'at u kaajal (14)
«Ma' ma'alob bix u meyajti'ob le leyo'» (20)

95 U adorarta'al Dios yéetel u yu'uba'al u t'aan
«U'uye'ex u t'aan» (7)
«Ma' a chichkúuntik a puksi'ik'ale'ex» (8)
‹Ma' kun ooklo'ob te' tu'ux kin je'elelo'› (11)

96 «K'aye'ex junp'éel túumben k'aay ti' Jéeoba»
Jéeobae' ku merecertik ka alabarta'ak (4)
Mix ba'al u biilal u dioso'ob le kaajo'obo' (5)
Nook'o'ob santo'ob utia'al adorar (9)

97 Mix ba'al tu táan Jéeoba u maasil dioso'obo'
«¡Jéeobae' ts'o'ok u k'uchul u beetuba Reyil!» (1)
Yaabilt Jéeoba, p'ekt ba'ax k'aas (10)
Sáasil utia'al utsul máako'ob (11)

98 Jéeobae' Salvador yéetel Juez
Jéeobae' ku ye'esik bix u salvartik máak (2, 3)

99 Jéeobae' Rey, leti'e' santo
Kulukbal maas ka'anal ti' le querubíno'obo' (1)
Diose' ku perdonar yéetel ku castigar (8)

100 Unaj k-ts'áaik gracias ti' máax beetmilo'on
«Meyajte'ex Jéeoba yéetel ki'imak óolal» (2)
‹Dios beetmilo'on› (3)

101 Juntúul gobernante chúuka'an u yóol
‹Ma' ken in chéen il máax orgulloso› (5)
‹Kin we'esik in wutsil ti' máax chúuka'an u yóol› (6)

102 U oración máax ku mu'yaj yéetel ku kaxkuba
‹Beyen juntúul ch'íich' tu juunal yane'› (7)
‹In kuxtale' bey bo'oy ku k'áatmáane'› (11)
«Jéeobae' yaan u jel líi'sik u kaajil Sión» (16)
Jéeobae' mix bik'in u xu'ululti' (26, 27)

103 «Yaan in alabartik Jéeoba»
Diose' ku náachkuntik k-k'ebano'ob (12)
Diose' juntúul taatatsil ku ch'a'ik óotsilil (13)
Ku k'a'ajal ti' Dios chéen lu'umo'on (14)
U trono yéetel u gobernación Jéeoba (19)
Le ángelo'obo' ku yu'ubiko'ob u t'aan Dios (20)

104 Alabarte'ex Dios yo'olal ba'ax u beetmaj
Le lu'umo' mix bik'in u péeksa'al (5)
Vino yéetel ba'al u jaant máak (15)
«¡Ya'ab nukuch ba'alo'ob a beetmaj!» (24)
‹Ku kíimil kéen lu'sa'ak u muuk'il u kuxtal› (29)

105 Ba'axo'ob u beetmaj Jéeoba yo'olal u kaajal
Diose' ma' ken u tu'ubs u pacto (8-10)
«Ma' a beetke'ex mix ba'al ti' le máaxo'ob in yéeymo'» (15)
Kex esclavo Josée' meyajnaj ti' Dios (17-22)
Milagro'ob tu beetaj Dios tu lu'umil Egipto (23-36)
Ku jóok'ol Israel tu lu'umil Egipto (37-39)
Ku k'a'ajsik u promesa ti' Abrahán (42)

106 Tu'ub ti' Israel ba'ax beeta'ab tu yo'olal
Tu séeb tu'ubso'ob ba'ax tu beetaj Dios (13)
Tu adorarto'ob juntúul wakax tu lugar Dios (19, 20)
Ma' tu creerto'ob ba'ax u ya'almaj Diosi' (24)
Káaj u adorarko'ob dios Baal (28)
K'u'ub paalal ti' demonio'ob (37)

107 Ts'a'abak gracias ti' Dios yo'olal ba'ax ku beetik
Tu biso'ob ti' junp'éel ma'alob bej (7)
Tu yáantaj máax uk'aj bey xan máax wi'ij (9)
Tu jóo'so'ob te' lugar ée'joch'e'eno' (14)
Tu túuxtaj u t'aane' ka tu ts'ako'ob (20)
Ma' tu cha'ik u beeta'al u mu'yaj máax óotsil (41)

108 Oración utia'al u ganarta'al enemigo'ob
Wíinike' ma' tu páajtal u salvartik máak (12)
«Dios kun ts'áaikto'on muuk'» (13)

109 U oración máax pech' óolta'an
«Ch'a'abak u puesto tumen yaanal» (8)
Diose' ku wa'atal yiknal máax óotsil (31)

110 Rey yéetel sacerdote je'ex Melquisedeke'
«Gobernarnakech chúumuk ti' a enemigo'ob» (2)
Le táankelmo'obo' beyo'ob p'uulja'e' (3)

111 Alabarta'ak Jéeoba yo'olal ba'ax u beetmaj
U k'aaba' Diose' ki'ichkelem yéetel santo (9)
Máax respetartik Jéeobae' yaan u na'at (10)

112 Máax toj u kuxtale' ku respetartik Jéeoba
Uts u bin ti' máax ku ts'áaik ba'al majáantbil (5)
‹Máax toj u kuxtale' ma' kun tu'ubsbil› (6)

Utsul máake' ku yáantik máax óotsil (9)

113 Le Dios yaan ka'ano' ku líi'sik máax óotsil
Alabarta'ak u k'aaba' Jéeoba mantats' (2)
Diose' ku chintal (6)

114 Ku jóo'sa'al Israel tu lu'umil Egipto
Púuts' le k'áa'náabo' (5)
Síit'naj le montaña'ob bey tamano'obe' (6)
Ku tuul ja' ti' junp'éel chichich tuunich (8)

115 Chéen Dios unaj u alabarta'al
Le imageno'obo' ma' kuxa'ano'obi' (4-8)
Lu'ume' ts'a'an ti' wíinik (16)
‹Kimeno'obe' ma' tu alabarko'ob Jéeoba› (17)

116 K'aay utia'al u ts'a'abal gracias
‹¿Bix je'el in bo'otik Jéeobae'?› (12)
‹Yaan in ts'áaik gracias úuchik u salvarken› (13)
‹Yaan in cumplirtik in promesa ti' Jéeoba› (14, 18)
Yaj tu yóol u kíimil máax chúuka'an u yóol (15)

117 Le kaajo'obo' unaj u alabarko'ob Jéeoba
Diose' jach táaj u yaabiltmo'on (2)

118 Ts'áa'ex gracias ti' Jéeoba úuchik u ganar
‹Núuka'ab u oración tumen Jéeoba› (5)
«Tia'an Jéeoba tin wiknale'» (6, 7)
Le tuunich ma' ch'a'abo' yéeya'ab utia'al cimiento (22)
«Le máax ku taal tu k'aaba' Jéeobao'» (26)

119 U yaabilta'al ba'ax ku ya'alik Dios
‹¿Ba'ax áantik juntúul táankelem u bis toj kuxtal?› (9)
‹In yaabiltmaj ba'axo'ob a wa'almaj› (24)
‹Táan in páa'tik ba'ax a wa'almaj› (74, 81, 114)
«¡Jach in yaabiltmaj a ley!» (97)
‹Maas yaan in na'at ti' máaxo'ob ka'ansmilen› (99)
«A t'aane' junp'éel lámpara utia'al in wook» (105)
«Tuláakal ba'ax ka wa'alike' jaajtak» (160)
Jeets'elil utia'al máax yaabiltmil u ley Dios (165)

120 U ts'íibolal juntúul j-táanxel kaajil
‹Ma' a p'atken tu k'ab máax ku tuus› (2)
«Uts tin t'aan in kuxtal ich jeets'elil» (7)

121 Jéeobae' ku kanáantik u kaajal
‹Jéeoba áantken› (2)
Jéeobae' ma' tu wenel (3, 4)

122 Oración utia'al u yantal jeets'elil Jerusalén
Ku ki'imaktal u yóol máak tu yotoch Jéeoba (1)
Junp'éel kaaj taak'al u najilo'ob (3)

123 Ku k'áata'al ti' Jéeoba ka u ye'es u yutsil
«To'one' táan k-paktik Jéeoba» (2)
«Táaj ma' ma'alob k-tratarta'ali'» (3)

124 «Wa ma' u yantal ka'ach Jéeoba t-éetel»
Ku púuts'ul ti' le trampao' (7)
‹K-áanta'al tumen Jéeoba› (8)

125 Jéeobae' ku kanáantik u kaajal
‹Je'ex montaña'ob tu ba'pach Jerusaléne'› (2)
«Yanak jeets'elil ti' u kaajil Israel» (5)

126 Ku ka'a yantal ki'imak óolal Sión
‹Jéeobae' ku beetik nukuch ba'alo'ob› (3)
Yaan u ki'imaktal u yóol máax ku yok'ol (5, 6)

127 Jach k'a'abéet u yáantaj Dios
«Wa ma' Jéeoba beetik le najo'» (1)
Le paalalo' u regalo Dios (3)

128 Ki'imak u yóol máax meyajtik Jéeoba
Juntúul atantsil bey uva piim u iche' (3)
«Il bix u bin utsil ti' Jerusalén» (5)

129 Atacarnajo'ob pero ma' tsa'ayo'obi'
Ku mixba'alkúunta'al u enemigo'ob Sión (5)

130 U k'áata'al áantaj te' súutuk k'a'abéeto'
Wa ka ch'íikik Dios u yil le ba'ax ma' ma'alob ku beetik máako' (3)
Jéeobae' tu jaajil ku perdonar (4)
‹Kin ts'íiboltik ka taalak Jéeoba u yáanten› (6)

131 Ki'imak in wóol je'ex juntúul chan paale'
«Ma'atech in ts'íiboltik nukuch ba'alo'ob» (1)

132 Yéeya'an David bey xan Sión
«Ma' a xúump'attik le máax a yéeymo'» (10)
Yaan u salvarta'al u sacerdoteilo'ob Sión (16)

133 U much'kuba yéetel u biskuba máak
Aceite ku yáalal tu pool Aarón (2)
Je'ex u p'uulja'il Ermóne' (3)

134 U alabarta'al Jéeoba de áak'ab
‹Unaj limpio'ex kéen a líi's a k'abe'ex› (2)

135 Alabarta'ak Jéeoba
Milagro'ob yéetel señalo'ob Egipto (8, 9)
«A k'aaba'e' mix bik'in kun tu'ubsbil» (13)
Le imageno'obo' ma' kuxa'ano'obi' (15-18)

136 Jéeobae' ku ye'esik nojoch yaabilaj
Ma'alob u beetmil ka'an yéetel lu'um (5, 6)
Faraóne' kíim te' Mar Rojoo' (15)
Diose' ma' tu tu'ubsik máax luba'an u yóol (23)
Dios ts'áaik ba'al u jaant tuláakal ba'al kuxa'an (25)

137 Tu jáal u ríoilo'ob Babilonia
Ma' k'a'ay mix junp'éel u k'aayil Sióni' (3, 4)
Yaan u xu'ulsa'al Babilonia (8)

138 Kex tia'an ka'ane' ku yáantik máak
‹Ta wáanten ka tin k'áatajtech áantaj› (3)
‹Ka kanáantik in kuxtal tu'ux sajbe'entsil› (7)

139 Diose' u k'aj óol máax meyajtik
Ma' tu páajtal u púuts'ul máak ti' Dios (7)
«Jach táaj ma'alob a beetmilen» (14)
«Ta wilen antes in síijil» (16)
«Bisen te' bej mina'an xu'ululti'o'» (24)

140 Jéeobae' yaan u poder utia'al u salvar
K'asa'an máako'obe' beyo'ob kaane' (3)
Yaan u xu'ulsa'al ti' máax beetik loob (11)

141 Oración utia'al u k'áata'al áantaj
‹P'áatak in oración je'ex inciensoe› (2)
U tsolnu'uk utsul máake' bey aceitee' (5)
K'asa'an máake' ku lúubul tu trampa (10)

142 U oración le máax ch'a'pachta'ano'
«Mina'an tu'ux in púuts'ul» (4)
«Chéen teech in esperanza» (5)

143 Beyen lu'um jach k'a'abéet ja' ti'e'
‹Kin tuukul ti' ba'axo'ob ka beetik› (5)

«Ka'ansen in beet ba'ax uts ta t'aan» (10)
«Ka u nu'ukten a poder» (10)

144 Oración utia'al u ganar máak
«¿Ba'ax juntúul k'eban wíinik?» (3)
‹K'i'itpajak in enemigo'ob› (6)
Ki'imak u yóol u kaajal Jéeoba (15)

145 Ku alabarta'al Dios, le nojoch Reyo'
‹Yaan in wa'alik mina'an uláak' je'ex Diose'› (6)
‹Jéeobae' uts yéetel tuláakal máak› (9)
‹Yaan u alabarkech máax chúuka'an u yóol› (10)
Mix bik'in kun xu'ulul u gobernar Dios (13)
Diose' ku ts'áaik ba'ax ku ts'íibolta'al (16)

146 K'ub a wóol ti' Dios, ma' ti' wíiniki'
Kéen kíimik máake' ku xu'ulul u tuukul (4)
Dios ts'áaik muuk' ti' máax mina'an u muuk' (8)

147 Ku alabarta'al u meyaj Dios bey xan u yutsil
Ku ts'akik máax loobilta'an u puksi'ik'al (3)
U yojel u k'aaba' cada estrella (4)
Le nieveo' bey junp'éel sak nook'e' (16)

148 Alabarta'ak Jéeoba tumen tuláakal ba'al
«Alabarta'ak tumen tuláakal u ángelo'ob» (2)
‹Alabarta'ak tumen K'iin, Luna yéetel estrella'ob› (3)
Táankelem bey xan ch'ija'ane' u alabart Dios (12, 13)

149 U k'aayil u ganar Dios
Diose' ki'imak u yóol yo'olal u kaajal (4)
Ba'ax k'ubéenta'an ti' máax chúuka'an u yóol (9)

150 Alabarta'ak tumen tuláakal ba'al kuxa'an
«¡Alabarta'ak Jéeoba!» (1, 6)

LIBRO 1
(Salmos 1 tak 41)

1 Ki'imak u yóol le máax ma'atech u bin te' bej ku ya'ala'alti' tumen le k'asa'an máako'obo',
ma'atech xan u xíimbal te' bej tu'ux ku máan le máako'ob ku beetko'ob ba'ax k'aaso'[a]
yéetel ma'atech u kutal tu'ux ku kutal le máaxo'ob ku ya'aliko'ob ba'alo'.[b]
2 Ba'axe' jach u yaabiltmaj u ley Jéeoba,*[c]
bul k'iin yéetel bul áak'ab ku xokik le leyo'[a] yéetel ku tuukul* ti' ba'ax ku ya'alik.
3 Yaan u p'áatal bey junkúul che' pak'a'an naats' tu'ux ku yáalkab ja'e',
junkúul che' ku ts'áaik u yich jach tu k'iinil
yéetel u le'obe' ma'atech u tijil.
Tuláakal ba'ax ken u beet ichil u kuxtale' ma'alob kun jóok'ol.[b]

CAP 1

a Pr 4:14

b Pr 22:10

c Sl 19:7
Sl 40:8
Sl 112:1
Mt 5:3
Ro 7:22
Snt 1:25

Columna 2

a Jos 1:8
Sl 119:97
1Ti 4:15

b 1Cr 22:13
Jer 17:7, 8

1:2 * Ilawil página 2566.

1:2 * Wa «chaambel xokik».

4 Pero le k'asa'an máako'obo' ma' beyo'obo'.
Leti'obe' beyo'ob je'ex le sojol ku bisa'al tumen le iik'o'.
5 Le o'olal le k'asa'an máako'obo' ma' kun p'áatlo'ob wa'atal kéen juzgarta'ako'ob.[a]
Le máaxo'ob ku k'ebantalo'obo' ma' kun p'áatlo'ob wa'atal ichil le máaxo'ob ku beetko'ob ba'ax ma'alobo'.[b]
6 Jéeobae' u yojel ba'ax bejil ku bisik le utsul máako'obo',[c]
chéen ba'ale' le bej ku bisik le k'asa'an máako'obo' yaan u xu'ulsa'alti'.[d]

2 ¿Ba'axten p'uja'an le kaajo'obo'?
¿Ba'axten le máako'obo' táan u x-mukul a'alико'ob* ba'alo'ob mix ba'al u biilalo'ob?[e]
2 U reyilo'ob yóok'ol kaabe' ts'o'ok u líik'lo'ob ba'ate'el,
le gobernante'obo' ts'o'ok u much'kuba'ob[f] utia'al u ts'áaikuba'ob*
tu contra Jéeoba yéetel tu contra le máax u yéeymo'.#[g]
3 Leti'obe' ku ya'aliko'ob: «¡Ko'one'ex kóotspaytik le cadena'ob
yéetel le suumo'ob ikil u k'axmilo'ono'obo'!».
4 Yaan u che'ejta'alo'ob tumen le Máax kulukbal tu trono yaan te' ka'ano',

CAP 1

a Mt 25:41

b Mal 3:18
Mt 13:49, 50

c Sl 37:18
Jer 12:3
1Pe 3:12

d Pr 14:12

CAP 2

e Hch 4:25-28

f Mt 27:1, 2
Lu 23:10, 11
Ap 19:19

g Sl 89:20
Isa 61:1

Columna 2

a Sl 45:6
Eze 21:27
Da 7:13, 14
Ap 19:16

b 2Sa 5:7
Ap 14:1

c Mt 3:16, 17
Mr 1:9-11
Ro 1:4

d Hch 13:33
Heb 1:5
Heb 5:5

e Sl 72:8
Heb 1:2
Ap 11:15

f Ap 12:5
Ap 19:15

g Da 2:44
Ap 2:26, 27

h Flp 2:9-11

yaan u che'ejta'alo'ob tumen Jéeoba.
5 Te' k'iin je'elo' Diose' yaan u t'aan tumen p'uja'an,
leti'ob túune' yaan u kikilankilo'ob kéen u yilo'ob buka'aj p'uja'anil.
6 Yaan u ya'alik: «Le rey in yéeymo'[a]
ts'o'ok in ts'áaik tu yóok'ol Sión,[b] in santa montaña».
7 Nika'aj in wa'al ba'ax tu ya'alaj Jéeoba.
Leti'e' tu ya'alajten: «Teche' in hijoech,[c]
bejla'e' ts'o'ok in k'uchul in beetinba a taata.[d]
8 K'áatten le nukuch kaajo'obo' ka in ts'áatech,
bey túuno' yaan a tia'alintik tuláakal le lu'umo'.[e]
9 Yaan a xiixkúuntko'ob yéetel a xóolte' de fierro,[f]
yaan a p'u'up'uyko'ob je'ex u p'u'up'uya'al junp'éel ba'al de k'ate'».[g]
10 Le o'olal beoraa', reye'ex, e'ese'ex yaan a na'ate'ex,
u juezile'ex yóok'ol kaab k'ame'ex ba'ax ku ya'ala'alte'ex.*
11 Meyajte'ex Jéeoba, respetarte'ex,
adorarte'ex, ki'imakchajak a wóole'ex.
12 K'ame'ex* u hijo Dios,[h]
wa ma'e' Diose'# yaan u p'u'ujul

2:1 *Wa «tukliko'ob». **2:2** *Wa «ts'o'ok u múul tsikbaltiko'ob bix kun ba'atelo'ob». #Wa «tu contra Cristo».

2:10 *Wa «ts'o'ok a wojéeltike'ex ba'ax je'el u yúuchulte'exe'». **2:12** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ts'u'uts'e'ex». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «leti'e'».

yéetel yaan u xu'ulsik-
te'ex,[a]
leti'e' ku k'uchul u k'iinil u
p'u'ujul.
Ki'imak u yóol tuláakal
le máaxo'ob ku nats'ku-
ba'ob tu yiknal utia'al u
kanáanta'alo'obo'.

Lela' leti'e k'aay tu ts'iibtaj
David le táan u púuts'ul
ti' Absalón,[b] u hijoo'.

3 Jéeoba Dios, ¿ba'axten
jach ya'ab máaxo'ob
p'ekmilen?[c]
¿Ba'axten jach ya'ab
máako'ob ku líik'lo'ob tin
contra?[d]
2 Ya'ab máaxo'ob a'alik tin
wo'olal:
«Ma' kun salvarbil tumen
Dios».[e] *(Séla)*
3 Chéen ba'ale' Jéeoba
Dios, teche' beyech jun-
p'éel escudo yanilech
tin ba'pache',[f]
teech beetik in respetar-
ta'al,[g] teech beetik in
líi'sik in wich.[h]
4 Yaan in orar ti' Jéeoba,
leti' túune' yaan u núu-
kikten desde te' monta-
ña u yéeymo'.[i] *(Séla)*
5 Tene' yaan in chital yée-
tel yaan in wenel.
Kéen aajkene' mix ba'al
kun sajakkúuntken
tumen Jéeoba kanáant-
ken.[j]
6 Ma' saajken ti' le u milesil
máako'ob
ts'o'ok u líik'lo'ob tin con-
tra yéetel u ba'pachtme-
no'obo'.[k]
7 ¡Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba, líi'kech, salvarteni'[l]
in Dios!
Teche' yaan a loxik in
enemigo'ob tu kama'a-
cho'ob,*
yaan a kachik u koj le k'a-
sa'an máako'obo'.[a]
8 Jéeoba, teech salvartik
máak.[b]
Teech bendecirtik a kaa-
jal. *(Séla)*

Utia'al máax ku nu'uktaj:
u paaxile' unaj u beeta'al yéetel
u nu'ukulilo'ob paax yaan u
cuerdailo'ob. Le k'aaya'
David ts'iibte.

4 In Dios, teche' justoech,[c]
kéen t'aanakene' núuk-
ten.
Beet u yantal junp'éel
bej utia'al in púuts'ul ti'
le ba'ax beetik in mu'ya-
jo'.*
Ch'a'ten óotsilil, u'uy in
oración.
2 Máake'ex, ¿ba'ax k'iin ken
xu'uluk a taaskene'ex
mix ba'alil?
¿Ba'ax k'iin u xu'ulul
a yaabiltike'ex ba'alo'ob
mix ba'al u biilal yéetel u
xu'ulul a tuuse'ex? *(Séla)*
3 Ojéelte'exe' Jéeobae' jach
ma'alob ken u tratartil
le máax ma'atech u
náachtalti'o'.
Jéeobae' yaan u yu'ubi-
ken le kéen in k'áat áan-
taj ti'.
4 Wa ka p'u'ujule'exe' ma' a
k'ebantale'ex,[d]
kéen chilake'exe' a'ale'ex
je'el ba'axak a k'áate'ex
ichil a puksi'ik'ale'exe',
kéen ts'o'okke' mak a
chi'ex. *(Séla)*

CAP 2
a Jn 3:36

CAP 3
b 2Sa 15:14
c 2Sa 15:12
2Sa 16:15
d 2Sa 12:11
e 2Sa 16:7, 8
f Gé 15:1
g Isa 45:25
h Sl 27:6
i 2Sa 15:25
Sl 2:6
j Sl 4:8
Pr 3:24
k 2Re 6:15, 16
Sl 27:3
Ro 8:31
l 1Ti 4:10

Columna 2
a 2Te 1:6
b Sl 37:39
Isa 43:11
Ap 19:1

CAP 4
c Sl 11:7
d Ef 4:26

3:7 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «no'ocho'ob». **4:1** * Wa «in sufri-ro'».

5 Je'el ba'axak sacrificioil
ka a k'ube'ex ti' Diose'
beete'ex yéetel junp'éel
ma'alob puksi'ik'al,
yéetel k'ub a wóole'ex ti'
Jéeoba.[a]
6 Ya'ab máaxo'ob a'alik:
«¿Máax kun ts'áaikto'on
ba'alo'ob ma'alobtak?».
Jéeoba Dios, e'esto'on a
wutsil.[b]
7 Teche' ts'o'ok a beetik u
ki'imaktal u yóol in puk-
si'ik'al
maas ke ti' le ki'imak
óolal yaan ti' le máa-
xo'ob ya'ab ba'ax ku co-
secharko'ob yéetel yaan
túumben vino ti'obo'.
8 Le kéen chilaken weenle'
mix ba'al kun chi'ich-
nakkúuntiken,[c]
tumen Jéeoba Dios,
chéen teech áantken
utia'al ma' in sajaktal.[d]

Utia'al máax ku nu'uktaj: utia'al u pa'axal Nejilot. Le k'aaya' David ts'íibte.

5 Jéeoba Dios, u'uy ba'ax
kin wa'alik,[e]
ilawil bix in mu'yaj.
2 In Dios, in Rey, ch'enxi-
kinten
kéen in k'áat áantaj, tu-
men ti' teech kin orar.
3 Jéeoba Dios, le kéen sáa-
sake' yaan a wu'uyik in
t'ankech,[f]
yaan in wa'aliktech
ba'ax chi'ichnakkúunti-
ken[g] yéetel yaan in páa'-
tik ba'ax ken a núukten.
4 Teche' ma' juntúul Dio-
sech ku ki'imaktal u
yóol ikil u beeta'al ba'ax
k'aasi'.[h]

CAP 4

a Sl 37:3
Sl 62:8
Pr 3:5
1Pe 4:19

b Nú 6:26
Sl 80:7
Pr 16:15
1Pe 3:12

c Sl 3:5
Pr 3:24, 26

d Le 25:18

CAP 5

e Sl 65:2
1Pe 3:12

f Sl 55:16, 17

g Mr 1:35

h Sl 89:14
Pr 6:16-19
Hab 1:13

Columna 2

a Sl 15:1-5
Pr 12:19

b Ro 12:9
Heb 1:9

c Pr 20:19
Jn 8:44
Col 3:9
Ap 21:8

d Gé 9:6
Sl 55:23
Pr 6:16, 17
1Pe 3:10

e 1Sa 3:3
1Cr 16:1

f Sl 69:13

g Sl 28:2
Sl 138:2

h Sl 25:4, 5
Sl 27:11

i Pr 29:5
Ro 3:13

j 2Sa 15:31
2Sa 17:23
Sl 7:14, 15

Mix juntúul k'asa'an
máak je'el u páajtal u
kajtal ta wiknale'.[a]
5 Juntúul máak ku creer-
kubae' ma' tu páajtal u
p'áatal ta táan.
A p'ekmaj tuláakal
le máaxo'ob k'asa'ano'o-
bo'.[b]
6 Yaan a xu'ulsik ti' le máa-
xo'ob ku tuuso'obo'.[c]
Jéeobae' u p'ekmaj le
máaxo'ob ku beetko'ob
loob yéetel chéen tuus
ku beetko'obo'.*[d]
7 Pero tene' yaan in wokol
ta wotoch[e] tumen teche'
jach táaj nojoch a yaabi-
laj.[f]
Yaan in chintal tu tojil a
templo utia'al in we'esik
jach kin respetarkech.[g]
8 Jéeoba Dios, ya'ab máa-
xo'ob p'ekmilen, bisen ti'
le ma'alob bejo',
lu's tuláakal ba'ax k'atak-
bal te' bej tu'ux kin máa-
no'.[h]
9 Ma' tu páajtal u confiar
máak ti' ba'axo'ob ku
ya'aliko'ob.
Chéen tuus ku beetko'ob.
U chi'obe' bey junp'éel
jool tu'ux ku mu'ukul
máake'.
Jats'uts u t'anko'ob
máak.[i]
10 Pero yaan u condenar-
ta'alo'ob tumen Dios.
Ti' leti'ob kun úuchul le
k'aas u ch'a'tukultmaj u
beetko'obo'.[j]

5:6 * Wa «Jéeobae' u p'ekmaj le máax ku wekik k'i'ik' yéetel ku tuuso'».

Ka tojolch'inta'ako'ob
yo'olal le buka'aj ba'alo'ob k'aastak u beetmo'obo',
tumen ma'atech u yu'ubikо'ob a t'aan.

11 Pero tuláakal le máaxo'ob ku nats'kuba'ob ti' techo' yaan u ki'imaktal u yóolo'ob.[a]
Mantats' kun awato'ob tumen ki'imak u yóolo'ob.
Ma' ken a cha'a u náats'al le k'asa'an máako'ob tu yiknalo'obo'.
Le máaxo'ob yaabiltmil a k'aaba'o' yaan u ki'imaktal u yóolo'ob.

12 Jéeoba Dios, teche' yaan a bendecirtik máax beetik ba'ax ma'alob.
Yaan a we'esik a wutsil ti', yaan a p'áatal bey junp'éel nuxi' escudo utia'ale'.[b]

Utia'al máax ku nu'uktaj: u paaxile' unaj u beeta'al yéetel u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob afinarta'ano'ob utia'al Seminit. Le k'aaya' David ts'iibte.

6 Jéeoba Dios, ma' a nu'uktiken wa k'uuxilnaja'anech,
ma' a castigarken wa jach p'uja'anech.[c]

2 Jéeoba Dios, ch'a'ten óotsilil tumen táan u p'áatal mina'an in muuk'.
Jéeoba Dios, ts'akeni'[d] tumen táan u tíita'al* in baakelo'ob.

3 Jéeoba Dios, u jaajile' jach táaj chi'ichnaken,[e]
le o'olal kin k'áatiktech,
¿buka'aj k'iin maas kin mu'yaj?[a]

4 Jéeoba Dios, ko'oten a salvarten,[b]
salvarten tu yo'olal a nojoch yaabilaj.[c]

5 Tumen máax kimene' ma' tu páajtal u k'a'ajsikech.
¿Máax je'el u alabarkech desde te' Muknalo'?*[d]

6 Ts'o'ok in ka'anal jajak iik',[e]
sen ch'uul in cama tumen bul áak'ab táan in wok'ol,
yo'olal buka'aj u ja'il in wiche'[f] buulul tu'ux chilikbalen.

7 Le ba'axo'ob kin mu'yajtiko' ku beetko'ob in sen chi'ichnaktal.[g]
Buts'uknak* tak in paakat yo'olal ba'ax ku beetikten le máaxo'ob p'ekmileno'.

8 Te'ex ka beetke'ex ba'alo'ob k'aastake' náachkuntaba'ex ti' teen,
tumen kéen u yu'ub Jéeoba táan in wok'ole' yaan u taal u yáanten.[h]

9 Jéeobae' yaan u ch'a'ikten óotsilil.[i]
Jéeobae' yaan u yu'ubik in oración.

10 Tuláakal in enemigo'obe' yaan u p'áatlo'ob ich su'tsilil yéetel yaan u sajaktalo'ob.
Chéen ken jáan úuchuk loob ti'ob.[j]

6:2 * Wa «u kikilankil».

6:5 * Ilawil página 2572. **6:7** * Wa «Buuts'chaja'an».

CAP 5

a Sl 40:16

b Gé 15:1
Sl 3:3

CAP 6

c Sl 38:1
Jer 10:24

d Sl 41:4
Sl 103:2, 3

e Mt 26:38, 39

Columna 2

a Sl 13:1, 2

b Sl 50:15

c Sl 119:88
Lam 3:22

d Sl 30:9
Sl 115:17
Ec 9:5, 10

e Sl 69:3

f Sl 39:12

g Sl 31:9

h Sl 3:4
Sl 145:18, 19
Heb 5:7

i Sl 31:22
Sl 40:1
Jon 2:2

j Sl 40:14
Jer 20:11

Lela' leti'e k'aay tu ts'íibtaj David ti' Jéeoba tumen yaachaja'an u yóol yo'olal le ba'ax a'ala'abti' tumen Cus, le benjaminitao'.

7 Yuum Jéeoba, in Dios, ta wiknal kin nats'kinba,[a]
salvarten ti' tuláakal le máaxo'ob ch'a'pachtikeno'.[b]
2 Wa ma'e' yaan u xe'exet'keno'ob je'ex u beetik juntúul leóne',[c]
jíitbil ken u biseno'ob,
mix máak kun salvarken.
3 Yuum Jéeoba, in Dios,
wa ti' teen yaan u culpail,
wa ma' patal ba'ax ts'o'ok in beetik,
4 wa ts'o'ok in beetik k'aas ti' máax ku beetikten uts,[d]
wa ts'o'ok in lu'sik ti' in enemigo ba'ax u tia'al kex mina'an ba'ax o'olale',
5 u ch'a'pachten juntúul in enemigo yéetel ka u chukpachten,
ka u yaya'cha'aten te' lu'umo'
yéetel ti' ka u p'aten pektal kimeneni'. *(Séla)*
6 Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, líi'kech ichil a p'uja'anil.
Wa'alakech tu contra in enemigo'ob p'uja'ano'obo'.[e]
Líi'kech ka a wáanten, a'al ka beeta'ak justicia.[f]
7 Ka yanak le kaajo'ob ta ba'pacho',
yéetel ka a juzgarto'ob desde te' ka'ano'.

CAP 7

a Sl 18:2 Pr 18:10

b Jer 15:15 2Co 4:9 2Pe 2:9

c Sl 10:9

d Pr 17:13

e Sl 3:7 Sl 35:1

f Sl 103:6

Columna 2

a Gé 18:25 Sl 9:7, 8

b Sl 18:20 Sl 26:11 Sl 41:12

c Sl 37:25

d Dt 32:4 Ap 15:3

e 1Sa 16:7

f 1Cr 28:9 Jer 17:10 Ap 2:23

g Gé 15:1 Pr 30:5

h Pr 2:21

i Gé 18:25 Sl 9:4 Sl 98:9

j Isa 55:7

k Dt 32:41

l Dt 32:21, 23

m Dt 32:42

8 Jéeobae' yaan u ya'alik ba'ax castigoil kun taal yóok'ol le kaajo'obo'.[a]
Jéeoba Dios, kéen a juzgartene' ch'a' en cuenta le ba'ax ma'alob kin beetko'
bey xan bix chúuka'anil in wóol in beet ba'ax ma'alob.[b]
9 Beet uts a xu'ulsik ti' le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ku beetik le k'asa'an máako'obo'.
Pero beet u p'áatal utia'al mantats' le máax ku beetik ba'ax ma'alobo',[c]
tumen teche', in Dios, justoech,[d] ka xak'altik u puksi'ik'al máak[e] yéetel ka wilik jach bix u yu'ubikuba máak.[f]
10 Diose' bey junp'éel escudo in tia'ale',[g] leti' salvartik le máaxo'ob uts u puksi'ik'alo'obo'.[h]
11 Diose' juntúul Juez ku beetik ba'ax toj,[i]
mantats' ku ya'alik ba'ax kun úuchul ti' le k'asa'an máako'obo'.
12 Wa yaan máax ma' tu arrepentire',[j] Diose' ku jóo'sik u yej u espada[k]
yéetel ku listokíintik u arco.[l]
13 Leti'e' ku listokíintik le arma'ob ku kíimsik máako',
ku listokíintik le flecha'ob yaan u k'áak'ilo'obo'.[m]
14 Leti'e' ku yilik le máax ku tuklik u beetik ba'ax k'aaso',

le máax ku tuklik bix
je'el u beetik u yantal
problemas yéetel chéen
tuus ku beetko'.[a]
15 Le k'asa'an máako' ku
páanik junp'éel jool jach
taam,
pero leti' ku lúubul ichil
le joolo'.[b]
16 Le problemas ku beetik u
yantalo' yaan u suut tu
yóok'ol,[c]
le k'aas ku beetko' yaan u
lúubul tu yóok'ol.
17 Yaan in alabartik Jéeoba
tumen ku beetik justi-
cia,[d]
yaan in k'aay* utia'al in
alabartik u k'aaba' Jéeo-
ba,[e] le Maas Nojoch Dio-
so'.[f]

Utia'al máax nu'uktik Guitit.
Le k'aaya' David ts'íibte.

8 Jéeoba Dios k-Yuumtsil,
¡alabarta'ak a ki'ichke-
lem k'aaba' ti' tuláakal
yóok'ol kaab!
¡Teche' ts'o'ok a beetik
u píitmáansa'al le ka'an
tumen le páajtalil yaan-
techo'![g]
2 Yo'olal ba'ax ku ya'alik le
mejen paalal yéetel le
chaambalo'obo'*[h]
ka we'esik a poder ti' le
máaxo'ob p'ekmilecho',
ka makik u chi' a enemi-
go'ob bey xan le máax
taak u vengarkubao'.
3 Le kéen in pakt le ka'an a
beetmaj,*
bey xan le Luna yéetel le
estrella'ob a beetmo',[i]

7:17; 9:2 * Wa «in paax». **8:2** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal». **8:3** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a beetmaj yéetel a dedo'ob».

CAP 7

a Snt 1:15

b Est 7:10
Sl 10:2
Sl 35:7, 8
Sl 57:6
Pr 26:27

c Est 9:24, 25

d Sl 35:28

e Isa 25:1
Heb 13:15
Ap 15:4

f Da 4:17

CAP 8

g 1Re 8:27
Sl 104:1
Sl 148:13

h Mt 21:16
Lu 10:21
1Co 1:27

i Sl 19:1
Sl 104:19
Isa 40:26
Ro 1:20

Columna 2

a Gé 1:29
Gé 9:3
Sl 144:3
Mt 6:25, 30
Jn 3:16
Hch 14:17
Heb 2:6-8

b Gé 1:26
Gé 9:1, 2

c Gé 1:28
Gé 9:3

CAP 9

d 1Cr 16:12
1Cr 29:11
Ap 4:11

e Sl 28:7

4 kin tuklik: ¿Ba'ax juntúul
k'eban máak utia'al a
ch'a'ik en cuentail?
¿Ba'ax juntúul k'eban
wíinik utia'al ka a ka-
náante?[a]
5 Chéen junp'íit menosil
ta beetil ti' le ángelo'o-
bo',
ta ts'áaj páajtalil ti' yéetel
ta nojba'alkúuntaj.
6 Tuláakal ba'ax a beetmaj
yéetel a k'abo'obe' ta
ts'áaj yáanal u páajtalil,[b]
ta k'ubaj tuláakal ba'al
yáanal u páajtalil:
7 tuláakal le ba'alche'ob
ku yalak'ta'alo',
u ba'alche'ilo'ob k'áax,[c]
8 le ch'íich'o'ob ku máa-
no'ob te' ka'ano', le ka-
yo'ob yaan te' k'áa'náa-
bo',
tuláakal ba'ax ku máan
ichil le k'áa'náabo'.
9 Jéeoba Dios k-Yuumtsil,
¡alabarta'ak a ki'ichke-
lem k'aaba' ti' tuláakal
yóok'ol kaab!

Utia'al máax nu'uktik Mut-laben.
Le k'aaya' David ts'íibte.

ℵ *[Alef]*

9 Jéeoba Dios, yaan in ala-
barkech yéetel tuláakal
in puksi'ik'al.
Yaan in t'aan ti' tuláakal
le nukuch ba'alo'ob a
beetmo'.[d]
2 Yaan u ki'imaktal in
wóol, jach yaan u ki'i-
maktal in wóol ta wo'o-
lal.
Yaan in k'aay* utia'al in
alabartik a k'aaba', tu-
men teech le Maas No-
joch Dioso'.[e]

ב *[Bet]*

3 Le kéen jo'op'ok u púuts'ul in enemigo'obe',[a]
yaan u t'óochpajlo'ob yéetel yaan u kíimlo'ob ta táan.
4 Teech beetikten justicia, teech defenderken,
ka kutal ta trono utia'al a juzgar yéetel justicia.[b]

ג *[Guimel]*

5 Ts'o'ok a condenartik le kaajo'obo'[c] yéetel ts'o'ok a xu'ulsik le k'asa'an máako'obo'.
Ka tupik u k'aaba'ob, mix bik'in u ka'a k'a'ajsa'alo'ob.
6 Le máaxo'ob p'ekmileno' ts'o'ok u xu'ulsa'alti'ob junpuli'.
In Dios, bey jóokpaytbil ta beetil u kaajalo'obe',
le o'olal mix bik'in kun ka'a k'a'ajsbilo'ob.[d]

ה *[Je]*

7 Jéeobae' mantats' ti' kulukbal tu tronoe'.[e]
Ku kutal tu trono utia'al u beetik justicia.[f]
8 Leti'e' yaan u juzgartik u kajnáalilo'ob yóok'ol kaab yéetel justicia.[g]
Leti'e' justo le ba'ax ken u ch'a'tukult u yúuchul ti' le kaajo'obo'.[h]

ו *[Waw]*

9 Jéeobae' yaan u k'uchul u beetuba junp'éel lugar seguro* tu'ux u ta'akikuba le máax ku beeta'al u mu'yajo',[i]
junp'éel lugar seguro tu'ux u ta'akikuba máak tu k'iinil jach yaj ba'ax ku yúuchulti'.[j]

9:9 * Wa «ka'anal lugar».

CAP 9

a Sl 56:9

b Sl 89:14
1Pe 2:23

c Dt 9:4

d Dt 25:19

e Sl 90:2
1Ti 1:17

f Ro 14:10
Ap 20:11

g Gé 18:25
Sl 85:11
Isa 26:9

h Sl 96:13
Sl 98:9
Hch 17:31

i Sl 91:2

j Sl 46:1
Sl 54:7

Columna 2

a Sl 91:14
Pr 18:10
Jer 16:21

b 2Cr 20:12
Sl 25:15
2Co 1:10

c Sl 96:10
Sl 107:19, 22
Isa 12:3, 4

d Gé 4:9, 10
Gé 9:5
Dt 32:43
2Re 9:24, 26
2Re 24:3, 4
Lu 11:49-51

e Éx 3:7
Sl 72:13, 14
Lu 18:7

f Sl 30:3
Isa 38:9, 10
Ap 1:17, 18

g Jer 17:19, 20

h Sl 13:5
Sl 20:5

i Dt 32:35
Pr 5:22

j Éx 14:4
Jos 2:10
2Re 19:19

10 Le máaxo'ob u k'aj óolo'ob a k'aaba'e' yaan u confiaro'ob ti' teech.[a]
Jéeoba Dios, teche' mix bik'in ken a p'at le máaxo'ob kaxtikecho'.[b]

ז *[Zayin]*

11 K'aaynene'ex utia'al a alabarke'ex Jéeoba,
le máax kajakbal Sióno'.
Tsikbalte'ex ti' le kaajo'ob le ba'axo'ob u beetmo'.[c]
12 Leti'e' yaan u k'a'ajsik le máax ku beeta'al u mu'yajo', yaan u vengartik u k'i'ik'el.[d]
Ma' ken u tu'ubs bix u k'áatik áantaj.[e]

ח *[Jet]*

13 Jéeoba Dios, ch'a'ten óotsilil, ilawil bix u beeta'al in mu'yaj tumen le máaxo'ob p'ekmileno',
teech tokiken tu chi' le kíimilo',[f]
14 utia'al in tsikbaltik tu joonajil u kaajil Sión* le nukuch ba'alo'ob a beetmo',[g]
yéetel utia'al u ki'imaktal in wóol yo'olal bix a salvarken.[h]

ט *[Tet]*

15 Le kaajo'obo' ts'o'ok u lúublo'ob ichil le jool u beetmo'obo'.
Ts'o'ok u t'i'ilil u yooko'ob ti' le trampa u ts'aamo'obo'.[i]
16 Jéeobae' k'aj óola'an yo'olal bix u beetik justicia.[j]

9:14 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hija Sión».

Le k'asa'an máako' ku
lúubul ti' le ba'axo'ob
ku beetko'.[a]
Higayón. *(Séla)*

[Yod]

17 Le k'asa'an máako'obo'
yaan u bino'ob te' Muk-
nalo',*
te' tu'ux ku bin tuláakal le
kaajo'ob ku tu'ubsiko'ob
Dioso'.
18 Pero le máax óotsilo'
yaan u k'a'ajsa'al.[b]
Mantats' kun antal espe-
ranza ti' le utsul máako'.[c]

[Kaf]

19 Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba, líi'kech, ma' a cha'ik
u jóok'ol juntúul k'eban
máak yéetel ba'ax ku
tuklik.
Juzgarta'ak le kaajo'ob
ta táano'.[d]
20 Jéeoba Dios, beet u sa-
jaktalo'ob,[e]
beet u yojéeltik le kaa-
jo'ob de ke leti'obe'
chéen j-k'eban máa-
ko'ob. *(Séla)*

[Lamed]

10 Jéeoba Dios, ¿ba'ax-
ten jach náach yani-
lech ti' máak?
¿Ba'axten ka ta'akikaba*
tu k'iinil táan u mu'yaj
máak?[f]
2 Le k'asa'an máak nojba'al
u taaskubao' taak u bee-
tik loob ti' le máako'ob
mina'an máax defender-
ko'obo',[g]
pero yaan u suut tu yóo-
k'ol le ba'ax k'aas u tu-
kultmaj u beetko'.[h]

9:17 *Ilawil página 2572. **10:1** *Wa «balikaba».

CAP 9

a Pr 26:27
Isa 3:11

b Sl 12:5
Sl 72:4

c Sl 10:17
Mt 5:5

d Gé 18:25
Sl 82:8

e Éx 15:16
Éx 23:27

CAP 10

f Sl 13:1
Sl 22:1
Jer 14:8

g Éx 14:17

h Sl 7:14, 16
Sl 37:7
Pr 5:22
Pr 26:27

Columna 2

a Éx 15:9
Os 12:8

b Sl 14:1, 2
Sl 53:1
Sof 1:12

c Sl 37:35

d Isa 26:11
Os 14:9

e Pr 14:16
Ec 8:11

f Ro 3:14

g Sl 7:14
Sl 12:2
Sl 55:21

3 Le k'asa'an máako' has-
ta ku máan u tsikbalt
je'el u páajtal u beetik
je'el ba'axak ku ts'íibolti-
ke',[a]
yéetel ku alabartik le
máax ma' tu conformar
yéetel ba'axo'ob yaan-
ti'o',*

[Nun]

ma'atech u respetartik
Jéeoba.
4 Le k'asa'an máako' tumen
nojba'al u taaskubae'
ma' tu investigar.
Chéen leti'e ba'ax ku tuk-
lika': «Mina'an Dios».[b]
5 Tuláakal ba'ax ku beetke'
ku jóok'ol ma'alobil,[c]
le o'olal le juicio'ob ka
beetko' ma' tu páajtal
u na'atik.[d]
Leti'e' ku burlarkuba ti'
tuláakal le máaxo'ob
p'ekmilo'.
6 Leti'e' ku ya'alik ichil u
puksi'ik'al: «Mix bik'in
kin péeksbil tu'ux ya-
nen,
je'el buka'aj tiempo ka
máanke'
mix bik'in kun úuchulten
loob».[e]

[Pe]

7 U chi'e' ma'atech u xu'ulul
u maldecir, u tuus yéetel
u amenazartik máak.[f]
U yaak'e' chéen ku beetik
u yantal problemas yée-
tel ku beetik u yúuchul
loob.[g]
8 Ku ch'úuk naats' ti' le
kaajo'obo',

10:3 *Uláak' bix u traducirta'ale' «le máax ma' tu conformar yéetel le ba'axo'ob yaanti'o' ku alabarkuba tu juunal».

ku jóok'ol tu'ux u ta'akmuba utia'al u kíimsik juntúul máak mix ba'al k'aas u beetmaj.[a]

ע [Ayin]

Chéen táan u páa'tik u tíip'il* wa máax utia'al u beetik loob ti'.[b]

9 Je'ex u beetik juntúul león táan u ch'úuke',[c]
le k'asa'an maako' táan u ch'úuk xan te' tu'ux u ta'akmubao'.
Táan u páa'tik juntúul máak mina'an máax defendertik, ku chukik yéetel le trampa u ts'aamo'.[d]

10 Ku lúu'sik yéetel ku xe'exet'ik le máaxo'ob ku chukiko',
tu k'ab leti' ku ts'o'okol le óotsil máako'obo'.

11 Ku ya'alik ichil u puksi'ik'al: «Diose' ts'o'ok u tu'ubsik ba'ax in beetmaj.[e]
Ma'atech u yilik ba'ax kin beetik.
Ma'atech u beetik u cuentail».[f]

ק [Kof]

12 Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, líi'kech.[g] In Dios, líi'kech, e'es a poder.[h]
Ma' a tu'ubsik le máaxo'ob mina'an máax defenderko'obo'.[i]

13 ¿Ba'axten le k'asa'an máako' ma'atech u respetartik Dios?
Ku ya'alik ichil u puksi'ik'al: «Teche' ma' ken a wa'al wa ti' teen yaan u culpail».

10:8 * Wa «u taal».

CAP 10

a Pr 1:10, 11

b Sl 17:9, 11

c Job 38:39, 40
Sl 17:12
Sl 59:3

d Sl 140:5
Jer 5:26

e Ec 8:11

f Sl 73:3, 11
Sl 94:3, 7
Eze 8:12
Eze 9:9

g Sl 3:7

h Miq 5:9

i Sl 9:12
Sl 35:10

Columna 2

a 2Re 9:26
2Cr 6:23

b 1Pe 4:19

c Dt 10:17, 18
Sl 146:9
Heb 13:6

d Job 38:15

e Éx 15:18
Sl 145:13
Jer 10:10
Da 4:34
1Ti 1:17

f Sl 9:5
Sl 44:2

g Sl 9:18

h 1Cr 29:18, 19

i Pr 15:8
1Pe 3:12

j Sl 72:4

k Isa 51:12

ר [Reix]

14 Pero teche' ka wilik le máaxo'ob ku beetko'ob u yantal problemaso' bey xan le máaxo'ob ku beeta'al u mu'yajo'obo'.
Ka wilik ba'ax ku yúuchul yéetel ka wáantko'ob.[a]
Ti' teech ku k'áatik áantaj le máax ts'o'ok u beeta'al loob ti'o'.[b]
Teech áantik le paalalo'ob mina'an u papá'obo'.[c]

ש [Xin]

15 Kach u k'ab le k'asa'an máak beetik ba'ax ma' ma'alobo'.[d]
Beyo' ma' ken a ka'a il u beetik ba'ax k'aas.

16 Jéeobae' mix bik'in kun xu'ulul u reinar.[e]
Yaan u xu'ulsik ti' le gobierno'ob yaan way lu'ume'.[f]

ת [Taw]

17 Chéen ba'ale' Jéeoba Dios, teche' yaan a wu'uyik u oración le utsul máako'obo'.[g]
Yaan a wáantko'ob utia'al u chúukpajal u yóolo'ob,[h] yaan a beetik u cuentailo'ob.[i]

18 Yaan a beetik justicia ti' le paalalo'ob mina'an u papá'obo' bey xan ti' le máaxo'ob ku beeta'al u mu'yajo'obo',[j]
utia'al ma' u seguer u sajakkúunta'alo'ob tumen le j-k'eban máako'ob yano'ob way lu'ume'.[k]

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' David ts'íibte.

11 Ts'o'ok in nats'kinba
yiknal Jéeoba utia'al
u kanáantken.[a]
Le o'olale' bix a atrever
a wa'ale'exten:
«¡Líik'ik a xik'nal utia'al
a bin te' montaña je'ex
u beetik juntúul ch'íich'
utia'al u púuts'ulo'!
2 Ilawil bix u listokíintik
u arco le k'asa'an máako'obo'.
Ku sinik u flecha'ob tu
arco'ob,
desde te' ée'joch'e'enil
tu'ux yano'obo' ku
ch'iniko'ob yéetel
u flecha'ob le máaxo'ob uts u puksi'ik'alo'obo'.
3 Wa ts'o'ok u p'áatal
mix máak beetik justiciae',
¿ba'ax je'el u páajtal
u beetik juntúul máax
beetik ba'ax ma'alobe'?».
4 Jéeobae' tia'an tu temploe'.[b]
U trono Jéeobae' tia'an
te' ka'ano'.[c]
U jach p'ilmaj u yich
utia'al u yilik ba'ax
ku beetik le máako'obo'.[d]
5 Jéeobae' ku yilik ba'ax
ku beetik le utsul máako' bey xan le máax k'asa'ano'.[e]
Leti'e' u p'ekmaj le máaxo'ob uts tu t'aan u beetko'ob* loobo'.[f]

11:5 * Wa «u cha'antiko'ob u beeta'al».

CAP 11

a 2Cr 14:11 Sl 7:1 Sl 56:11
b Miq 1:2 Hab 2:20
c 2Cr 20:6 Sl 103:19 Ap 4:2, 3
d 2Cr 16:9 Pr 15:3 Zac 4:10 Heb 4:13
e Gé 6:5 Gé 7:1
f Pr 3:31 Pr 6:16, 17

Columna 2

a Gé 19:24 Eze 38:22
b Dt 32:4
c Sl 146:8
d Job 36:7 Sl 34:15 1Pe 3:12

CAP 12

e Sl 28:3
f Éx 15:9, 10 1Sa 2:3 Eze 28:2

6 Leti'e' yaan u ts'áaik trampa'ob te' bej* tu'ux ku
máan le k'asa'an máako'obo'.
Utia'al u castigarko'obe'
yaan u beetik u k'áaxal
k'áak' yéetel azufre#[a] tu
yóok'olo'ob. Yaan xan u
beetik u taal junp'éel iik'
jach choko tu yóok'olo'ob.
7 Lelo' bey kun úuchlo' tumen Jéeobae' ku beetik
ba'ax toj,[b] uts tu t'aan
xan u beeta'al ba'ax
ma'alob.[c]
Leti'e' yaan u ye'esik u yutsil ti' le máaxo'ob toj u
kuxtalo'obo'.[d]

Utia'al máax ku nu'uktaj: u paaxile' unaj u beeta'al yéetel instrumento'ob afinarta'ano'ob utia'al Seminit.
Le k'aaya' David ts'íibte.

12 Salvarteni' Jéeoba,
tumen bejla'e' mix
máak chúuka'an u
yóol.
Bejla'e' ti' mix máak je'el u
páajtal u confiar máake'.
2 Le máako'obo' ku paklan
tuskuba'ob.
Jats'uts u yu'uba'al u t'aano'ob, pero chéen tuus
ku beetko'ob.[e]
3 Jéeobae' yaan u xu'ulsik
le chi' ku jats'uts t'aan
chéen utia'al u lúubul
utsilo'
bey xan le aak' jach ku
creerkubao'.[f]
4 Le máaxo'ob ku ya'aliko'ob: «Yaan u béeytal
ba'ax ku jóok'ol t-chi'.

11:6 * Uláak' bix u traducirta'ale' «yaan u beetik u k'áaxal chakjole'en chúuko'ob tu yóok'ol». # Ilawil página 2557.

K-aak'e' yaan u meyaj-
to'on je'el bixak k-k'áate'.
Mix máak je'el u páajtal
u mandarko'one'».[a]
5 Pero Jéeobae' ku ya'alik:
«Tumen táan u ts'a'abal
u ts'ook ti' le máaxo'ob
táan u mu'yajo'ob
yéetel táan u yáakam le
óotsilo'obo',[b]
yaan in líik'il in salvar-
to'ob ti' u k'ab le máa-
xo'ob taasko'ob mix ba'a-
lilo'».
6 Le ba'axo'ob ku ya'alik
Jéeobao' jach ma'alob-
tak,[c]
beyo'ob je'ex le plata
ts'o'ok u finokíinta'al
ichil junp'éel hornoo',
siete u téenel ts'o'ok u
maas finokíinta'al.
7 Jéeoba Dios, teech kan
kanáantko'ob,[d]
mantats' ken a kanáant
cada juntúul ti' leti'ob
utia'al ma' u lúublo'ob tu
k'ab le generación yaan
te' k'iino'oba'.
8 Le máako'obo' jats'uts u
yilko'ob u beeta'al ba'a-
lo'ob k'aastak,[e]
le o'olal le k'asa'an máa-
ko'obo' chéen le ku beet-
ko'ob.

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' David ts'íibte.

13 Jéeoba Dios, ¿ba'ax
k'iin ken a k'a'ajsen?
¿Mantats' wa ken a
tu'ubsen?
¿Ba'ax k'iin ken xu'uluk a
ta'akikaba ti' teen?[f]
2 ¿Ba'ax k'iin ken xu'uluk
in sen tuukul
yéetel u yaatal u yóol in
puksi'ik'al?
¿Tak ba'ax k'iin ken xu'u-
luk u beeta'al in mu'yaj
tumen in enemigo?[a]
3 Yuum Jéeoba in Dios,
pakteni', núuk in ora-
ción.
Ka'a ts'áa u sáasil in wi-
cho'ob utia'al ma' in kíi-
mil,
4 beyo' in enemigoe' ma'
ken u ya'ale: «¡Tin ga-
nartaj!».
Ma' a cha'ik u binten k'aa-
sil utia'al ma' u ki'imak-
tal u yóol le máaxo'ob
p'ekmileno'.[b]
5 Tene' jach kin confiar ti'
teech, tumen ka we'esik
nojoch yaabilaj.[c]
In puksi'ik'ale' jach yaan
u ki'imaktal u yóol kéen
a salvarten.[d]
6 Yaan in k'aay utia'al in
alabartik Jéeoba tumen
jach ts'o'ok u beetik u
binten utsil.[e]

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' David ts'íibte.

14 Le j-ma' na'ato' ku ya'a-
lik ichil u puksi'ik'al:
«Ma' jaaj wa yaan Jéeo-
bai'».[f]
Ku beetik ba'ax ma' ma'a-
lobi', jach táaj k'aas
ba'ax ku beetik.
Mix juntúul ti' leti'ob bee-
tik ba'ax ma'alob.[g]
2 Pero Jéeobae' desde te'
ka'ano' ku yilik tuláakal
máak,
ku yilik wa yaan máax
yaan u na'at, ku yilik
wa yaan máax kaxtik
Jéeoba.[h]

CAP 12

a Sl 10:5

b Éx 3:7

c 2Sa 22:31
Sl 19:8

d 1Sa 2:9

e Ec 8:11

CAP 13

f Job 13:24
Sl 6:3
Sl 22:2

Columna 2

a Sl 22:7, 8

b Sl 25:2
Sl 35:19

c Sl 52:8
Sl 147:11
1Pe 5:6, 7

d 1Sa 2:1

e Sl 116:7
Sl 119:17

CAP 14

f Sl 10:4
Isa 29:16

g Sl 53
Ro 3:10-12

h 2Cr 16:9
Sl 33:13-15
Heb 11:6

3 Tuláakal máak ts'o'ok u
xu'ulul u beetik ba'ax
ma'alob,[a]
tuláakal máak ts'o'ok u
k'astal u kuxtal.
Mix máak beetik ba'ax
uts,
jach mix juntúul.
4 Jach mix juntúul k'asa'an
máak yaan u na'at.
Sigue u jaantiko'ob in
kaajal je'ex u jaantiko'ob
waaje'.
Leti'obe' ma'atech u k'áat
óolalo'ob ti' Jéeoba.
5 Pero yaan u k'uchul
u k'iinil u sen sajaktalo'ob,[b]
tumen Jéeobae' tia'an
yéetel u generación le
máaxo'ob beetik ba'ax
ma'alobo'.
6 Te'ex k'asa'an máake'exe'
taak a k'askúuntike'ex le
ba'ax u tukultmaj u beetik le máax óotsilo',
pero leti'e' Jéeoba kanáantik.[c]
7 ¡Buka'aj ma'alobil wa ka
taalak desde Sión le
máax kun salvartik Israelo'![d]
Le kéen u ka'a much'
u kaajal Jéeoba bisa'an
táanxel lu'umilo'
yaan u ki'imaktal u yóol
Jacob, jach yaan u ki'imaktal u yóol Israel.

Le k'aaya' David ts'íibte.

15 Jéeoba Dios, ¿máax
je'el a k'amik bey
u'ulab ta wotoche'?
¿Máax je'el u béeytal u
kajtal te' montaña a
yéeymo'?[e]
2 Leti'e máax ma'atech u
beetik ba'ax k'aaso',[f]
le máax ku beetik ba'ax
ma'alob[a]
yéetel tu puksi'ik'al ku
jóok'ol le ba'ax ku ya'aliko'.[b]
3 Ma'atech u meyaj u yaak'
utia'al u líi'saj t'aan,[c]
mix junp'éel k'aas ku beetik ti' u yéet máakil[d]
yéetel ma'atech u t'aan
k'aas* ti' u amigo'ob.[e]
4 Ma'atech u biskuba yéetel máaxo'ob p'ekta'ano'ob tumen Dios,[f]
pero jach ku respetartik
le máaxo'ob meyajtik
Jéeobao'.
Wa ts'o'ok u ya'alik u beetik junp'éel ba'ale', ku
beetik kex ma' chéen
ch'a'abili'.[g]
5 Kéen u ts'áa u taak'in majáantbile' ma'atech u cobrartik interés,[h]
ma' tu cha'ik u ma'anal
utia'al u ya'alik culpable
juntúul máak inocente.[i]
Le máax ku beetik beya'
mix bik'in kun péeksbil
tu'ux yaan.[j]

U miktam David.

16 In Dios, kanáanteni'
tumen ts'o'ok in
nats'kinba ta
wiknal.[k]
2 Ts'o'ok in wa'alik ti' Jéeoba: «Ti' teech Jéeoba,
ti' teech ku taal tuláakal
ba'al ma'alob.
3 Jach ku ki'imakkúuntik
in wóol le máaxo'ob santo'ob
yano'ob way lu'umo',
le máaxo'ob a yéeymo'».[l]

CAP 14

a Ec 7:29

b Éx 15:16

c Sl 9:9
Sl 142:5

d Ro 11:26, 27

CAP 15

e Sl 2:6
Sl 24:3, 4

f Sl 1:1

Columna 2

a Isa 33:15, 16
Hch 10:34, 35

b Pr 3:32
Ef 4:25

c Le 19:16
Sl 101:5
Pr 20:19

d Pr 14:21
Ro 12:17

e Éx 23:1

f Est 3:2

g Jos 9:18-20
Jue 11:34, 35
Sl 50:14
Mt 5:33

h Éx 22:25

i Éx 23:8

j Sl 16:7, 8
Pr 12:3
2Pe 1:10

CAP 16

k Sl 25:20

l Sl 119:63

15:3 * Wa «u su'lakkúuntik».

4 Le máaxo'ob ku bino'ob
tu paach uláak' dioso'ob' jach ku mu'yajo'ob.[a]
Mix bik'in in láalik k'i'ik'
tu táan u dioso'ob bey
junp'éel ofrendae',
in chi'e' mix bik'in u ya'alik u k'aaba' u dioso'ob.[b]
5 Jéeoba ts'áaikten tuláakal ba'ax k'a'abéetten,*[c]
yéetel leti' chupik le
copa[d] kin wuk'iko'.
In Dios, teech kanáantik
in herencia.
6 Lela' bey junp'éel jats'uts
lu'um ts'o'ok u p'i'isil
utia'al ts'aabiltene'.
Jach táaj ki'imak in wóol
yo'olal in herencia.[e]
7 Yaan in alabartik Jéeoba
tumen ts'o'ok u tsolikten
u nu'uk.[f]
Tak le ba'axo'ob kin tuklik de áak'abo' ku ye'esko'obten ba'ax unaj in
beetik.[g]
8 Mantats' táan in tuukul
ti' Jéeoba.[h]
Leti'e' ti' wa'alakbal tin
x-no'oj k'abe', le o'olal
mix bik'in kin péeksbil
tu'ux yanen.[i]
9 Le o'olal jach ki'imak u
yóol in puksi'ik'al, jach
táaj ki'imak in wóol.
Mix ba'al sajakkúuntken.
10 Teche' ma' ken a p'aten te'
Muknalo'.*[j]
Ma' ken a cha'a u p'áatal
tu# ts'u' lu'um△ le máax
chúuka'an u yóol u meyajtecho'.[a]
11 Ka we'esikten u bejil le
kuxtalo'.[b]
Jach ku ki'imaktal u yóol
le máax ku yantal ta
táano'.[c]
Mantats' ki'imak u yóol le
máax yaan ta x-no'oj k'abo'.

Junp'éel oración tu beetaj David.

17 Jéeoba Dios, u'uy bix
in k'áatik ka beeta'ak
justicia.
Ch'enxikint bix in k'áatik
áantaj.
U'uy le oración kin beetik
yéetel u jaajil in wóolo'.[d]
2 Ch'a'tukult ba'ax ma'alob
tin favor.[e]
Ilawil le ba'axo'ob ma'alobtak kin beetko'.
3 Teche' tak de áak'ab
ts'o'ok a jach ilik ba'ax
yaan tin puksi'ik'al.[f]
Ts'o'ok a limpiokíinken,[g]
ts'o'ok a wilik mix ba'al
k'aas in tukultmaj in
beetik,
yéetel mix junp'éel k'aak'ast'aan ts'o'ok u jóok'ol
tin chi'.
4 Le máako'obo' ku beetko'ob chéen je'el ba'axak
u k'áato'obe',
pero tene' kin wu'uyik a
t'aan, ma'atech in seguertik le bej ku bisik le
j-ookolo'obo'.[h]
5 Cha'a u seguer in xíimbal
te' bej a táaxkuntmo',
utia'al ma' in t'óochpajal.[i]
6 In Dios, yaan in k'áat óolal ti' teech tumen in wojel yaan a núukikten.[j]

16:5 * Wa «le jaats ku tocarteno'».
16:10 * Ilawil página 2572. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ma' ken a cha'a u yilik u». △ Uláak' bix u traducirta'ale' «Ma' ken a cha'a u k'astal u wíinklil».

CAP 16

a Dt 8:19
Sl 97:7
Jon 2:8

b Éx 23:13
Jos 23:6, 7

c Sl 73:26

d Sl 23:5

e Sl 78:55

f Isa 48:17

g Sl 17:3
Sl 26:2

h Sl 139:17, 18

i Sl 73:23
Hch 2:25-28

j Sl 49:15
Hch 2:31
Hch 3:15
Ap 1:17, 18

Columna 2

a Job 14:13, 14
Hch 13:34-37

b Pr 12:28

c Sl 21:6
Mt 5:8

CAP 17

d Sl 145:18

e Sl 37:5, 6

f Sl 11:5
Sl 16:7
1Co 4:4

g Sl 26:2
Mal 3:3
1Pe 1:6, 7

h Sl 119:9

i Sl 18:36
Sl 94:18
Sl 119:133
Sl 121:3

j Sl 55:16

Ch'enxikinteni',* u'uy
ba'ax kin wa'alik.[a]
7 Teech salvartik máak,
beet nukuch ba'alo'ob
utia'al a we'esik a nojoch
yaabilaj[b] ti' le máaxo'ob
ku nats'kuba'ob ta wiknalo',
tumen leti'obe' táan u
púuts'lo'ob ti' le máaxo'ob ku líik'lo'ob ta contrao'.
8 Kanáanten je'ex a kanáantik u neek' a wiche'.[c]
Pixen yéetel a xiik'o'ob utia'al a kanáantken.[d]
9 Kanáanten ti' le k'asa'an
máako'ob atacarkeno',
le máaxo'ob ba'pachtmilen taak u kíimskeno'obo'.[e]
10 Leti'obe' ma'atech u ch'a'iko'ob óotsilil,
kéen t'aanako'obe' nojba'al u taaskuba'ob.
11 U ba'pachtmo'ono'ob,[f]
chéen táan u páa'tko'ob u súutukil utia'al u xu'ulsko'obto'on.
12 Le k'asa'an máako' bey
juntúul león taak u xe'exet'ik le ba'ax ku lúubul tu k'abo',
bey juntúul táankelem
león u ta'akmuba táan u ch'úuke'.
13 Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, líi'kech utia'al a wa'atal tu táan,[g] xu'ulsti'.
Meyajnaktech a espada
utia'al a salvarken ti' le k'asa'an máako'.

17:6 * Wa «Chinaba utia'al a wu'uyiken».

CAP 17

a Isa 37:17

b Sl 31:21
Lam 3:22

c Dt 32:9, 10
Zac 2:8

d Rut 2:12
Sl 36:7
Sl 57:1

e 1Sa 24:11
Sl 35:4

f 1Sa 23:26

g Sl 7:6

Columna 2

a Sl 73:12

b Mt 5:45

c Sl 65:4

CAP 18

d 2Sa 22:1

e Sl 18:32
Isa 12:2

f Sl 3:3
Sl 37:39, 40
Sl 40:17

g Dt 32:4

h Gé 15:1
2Sa 22:2-4

i Sl 50:15

14 Jéeoba Dios, token tu
k'ab u máakilo'ob le yóok'ol kaaba',
leti'obe' chéen táan u yilik u disfrutarko'ob le kuxtal yaanti'obo',[a]
chéen táan u jóo'sko'ob u yutsil le ba'alo'ob ma'alobtak ka ts'áaiko'[b]
yéetel ku p'atko'ob herencia ti' le buka'aj paalal yaanti'obo'.
15 Pero tene' yaan in wantal ta táan tumen kin beetik ba'ax ma'alob.
Jach ki'imak in wóol tumen kéen aajkene' tia'anen ta táane'.[c]

Utia'al máax ku nu'uktaj. U k'aay David, juntúul máax meyajtik Jéeoba. Le k'aaya' tu ts'íibtaj utia'al u alabartik Jéeoba te' k'iin ka to'ok tu k'ab tuláakal u enemigo'ob yéetel tu k'ab Saúl tumen Jéeoba. Leti'e' tu ya'alaj:[d]

18 Jéeoba Dios, in
yaabiltmech, teech ts'áaikten muuk'.[e]
2 Jéeobae' bey junp'éel nuxi' tuunich tu'ux kin ta'akikinbae', junp'éel lugar tu'ux kin kanáanta'al, leti' salvarken.[f]
In Diose' bey junp'éel nuxi' tuunich[g] tu'ux kin balikinbae',
junp'éel escudo in tia'al,
leti'e' yaan u poder, leti' in salvador, leti'e' junp'éel lugar seguro* tu'ux kin ta'akikinba.[h]
3 Kin orar ti' Jéeoba, le máax ku merecertik u alabarta'alo',
leti' túune' yaan u salvarken ti' in enemigo'ob.[i]

18:2 * Wa «ka'anal lugar».

4 Tu bak'en u suumil le kíimilo'.[a]
Tu sen sajakkúunten le ya'abkach máako'ob mix ba'al u biilalo'obo'.[b]
5 Tu bak'en u suumil le Muknalo'.*
Yanchajen tu táan kíimil.[c]
6 Tu k'iinil ya'ab k'aas ku taal tin wóok'ole', ornajen ti' Jéeoba,
seguernaj in k'áatik ti' in Dios ka u yáanten,
desde te' templo tu'ux yano' tu yu'uben,[d]
k'uch tu xikin le ka tin k'áataj áantajo'.[e]
7 Le lu'umo' káaj u tíitkuba yéetel u yúumbal.[f]
Tu tíituba le nukuch montaña'obo',
táan u yúumbalo'ob tumen jach p'uja'an Dios.[g]
8 Tuulnaj buuts' tu ni',
yéetel tu chi'e' ku jóok'ol ka'ach junp'éel k'áak' ku tóoch'bal.[h]
Tu táane' yaan ka'ach chakjole'en chúuko'ob.
9 Ka jo'op' u yéemele' tu beetaj u wúuts'ul le ka'ano',[i]
yéetel bey wa'alakbal yóok'ol box múuyalo'obe'.[j]
10 Xik'nalil úuchik u taal, yóok'ol juntúul querubín* taali.[k]
Chich úuchik u taal yóok'ol u xiik' juntúul ángel.[l]

18:5 * Ilawil página 2572. **18:10** * Ilawil página 2577.

CAP 18

a 1Sa 20:3 Sl 116:3

b 2Sa 20:1 2Sa 22:5, 6 Sl 22:16

c Ec 9:12

d Sl 11:4

e 2Sa 22:7 Sl 10:17 Sl 34:15 1Pe 3:12

f Jue 5:4

g 2Sa 22:8-16 Sl 77:18

h Isa 30:27

i Sl 144:5 Isa 64:1

j 2Sa 22:10

k Sl 99:1

l Sl 104:3 Heb 1:7

Columna 2

a Sl 97:2

b Job 36:29

c 1Sa 2:10 1Sa 7:10

d 2Sa 22:14 Sl 29:3

e Isa 30:30

f Job 36:32 Sl 144:6

g Éx 15:8 2Sa 22:16

h Sl 74:15 Sl 106:9 Sl 114:1, 3

i 2Sa 22:17-20 Sl 124:2-4

j Sl 3:7

k Sl 35:10

11 Tu baluba ich ée'joch'e'enil,[a]
p'áat ti' jupukbal ichile',
ba'pachta'an tumen box múuyalo'ob chuup yéetel ja'.[b]
12 Tu táane' táan u léembal le ka'ano'
yéetel táan u k'ak'atmáan nukuch bat* yéetel chakjole'en chúuko'ob te' múuyalo'obo'.
13 Jéeoba túune' tu beetaj u kíilbal le ka'ano'.[c]
Le Maas Nojoch Dioso' tu beetaj u yu'uba'al u t'aan,[d]
tu beetaj u k'áaxal nukuch bat yéetel chakjole'en chúuko'ob.
14 Tu ch'inaj u flecha'ob ka tu beetaj u k'i'itpajal le máaxo'ob p'ekmileno',[e]
tu beetaj u jaats' rayo tu yóok'olo'obe' ka p'áat ma' tu kaxtik ba'ax u beeto'ob.[f]
15 Jéeoba Dios, ka t'aanajech yéetel ka múus iik'najeche'[g]
chíikpaj u fondo le ja'o'[h]
bey xan u cimientoil le lu'umo'.
16 Desde te' ka'an tu'ux yano', Diose' tu tich'aj u k'abe'
ka tu machen utia'al u jóo'siken ichil le taamkach ja'o'.[i]
17 Tu salvarten ti' in enemigo jach yaan u muuk'o'[j]
bey xan ti' le máaxo'ob p'ekmileno', tumen maas yaan u muuk'o'ob ti' teen.[k]

18:12 * Wa «granizo».

18 Líik'o'ob tin contra tu k'iinil jach k'aas u binten,[a]
pero tu yáanten Jéeoba.
19 Tu bisen ti' junp'éel lugar seguro.
Tu salvarten tumen ki'imak u yóol yo'olal bix kuxliken.[b]
20 Jéeobae' ku bo'otiken yéetel ba'ax ma'alob, tumen kin beetik ba'ax ma'alob.[c]
Ma'atech u beetik u binten k'aasil, tumen ma'atech in beetik ba'ax k'aas.[d]
21 Ma' xu'uluk in bin te' bej uts tu t'aan Jéeobao',
yéetel ma' in xúump'at Dios je'ex u beetik le k'asa'an máako'obo'.
22 Mantats' táan in tuukul ti' u leyo'ob.
Mantats' ken in beet ba'ax ku ya'alik.
23 Yaan u seguer u yantalten junp'éel toj kuxtal tu táan,[e]
yaan in kanáantik ma' in beetik mix ba'al k'aas.[f]
24 Ka u bo'oten Jéeoba yéetel ba'ax ma'alob tumen kin beetik ba'ax ma'alob.[g]
Ma' u beetik u binten k'aasil tumen ma'atech in beetik ba'ax k'aas.[h]
25 Teche' yaan u chúukpajal a wóol a we'es yaabilaj ti' máax chúuka'an xan u yóol u ye'es yaabilaj.[i]
Ma' ta beetik u bin k'aasil ti' juntúul máak mix ba'al k'aas u beetmaj.[j]
26 Ka beetik u bin ma'alobil ti' máax ku beetik ba'ax ma'alob,[k]
pero ti' máax ku beetik u k'asa'anile' ka we'esik maas yaan a na'at ke leti'.[a]
27 Teche' ka salvartik le máaxo'ob táan u beeta'al u mu'yajo'obo',[b]
pero ka mixba'alkúuntik le máaxo'ob ku creerkuba'obo'.*[c]
28 Jéeoba Dios, teech t'abik in lámpara.
In Dios, teech sáasilkuntik le ée'joch'e'enil tu'ux yaneno'.[d]
29 Yéetel a wáantaje' je'el u páajtal in atacartik junmúuch' k'asa'an máako'obe'.[e]
Yéetel u poder Diose' je'el u páajtal in na'akal ti' junp'éel ka'anal pak'e'.[f]
30 Tuláakal ba'ax ku beetik u jaajil Diose' jach táaj ma'alob.[g]
Le ba'axo'ob ku ya'alik Jéeobao' jach ma'alobtak.[h]
Leti'e' bey junp'éel escudo utia'al le máaxo'ob ku nats'kuba'ob tu yiknalo'.[i]
31 Mina'an uláak' Dios, chéen Jéeoba,[j]
chéen leti' bey junp'éel nuxi' tuunich utia'al u balikuba máake'.[k]
32 U jaajil Diose' leti' ts'áaik in muuk',[l]
leti' kun ma'alobkíintik le bej tu'ux kin máano'.[m]
33 Leti'e' ku p'atik in wook je'ex u yook juntúul kéeje',

CAP 18

a 1Sa 19:11 1Sa 23:26
b Sl 149:4
c 1Sa 26:23 1Re 8:32
d 1Sa 24:11 2Sa 22:21-25 Sl 24:3, 4
e Sl 84:11
f 2Sa 22:24 Pr 14:16
g Isa 3:10 Heb 11:6
h 2Sa 22:25 Pr 5:21
i Sl 97:10
j 2Sa 22:26-31 Job 34:11 Jer 32:19
k Mt 5:8

Columna 2

a Sl 125:5
b Job 34:28
c Pr 6:16, 17 Isa 2:11 Lu 18:14
d Sl 97:11 Isa 42:16
e 2Sa 5:19 Heb 11:32-34
f 2Sa 22:30 Flp 4:13
g Dt 32:4 Da 4:37 Ap 15:3
h Sl 12:6 Sl 19:8
i Sl 18:2 Sl 84:11
j Sl 86:8 Isa 45:5
k Dt 32:31 1Sa 2:2 2Sa 22:32-43
l Sl 84:5, 7
m Isa 26:7

18:27 * Wa «nojba'al u taaskuba'obo'».

le o'olal ku páajtal in na'a-
kal te' lugaro'ob ka'anal-
tako'obo'.[a]
34 Ku ka'ansiken ba'ate'el.
In k'abo'obe' ku páajtal u
wuts'ko'ob junp'éel arco
de cobre.
35 Ka kanáantken yéetel a
escudo,[b]
ka machken yéetel a
x-no'oj k'ab,
teche' ma'atech a creer-
kaba, le o'olal ka noj-
ba'alkúuntiken.[c]
36 Ka kóochkintik le bej
tu'ux kin xíimbalo',
utia'al ma' in lúubul.[d]
37 Yaan in ch'a'pachtik in
enemigo'ob yéetel yaan
in chukpachtiko'ob.
Hasta in láaj xu'ulsikti'o-
be' kin suut.
38 Yaan in nonokjats'ko'ob
tak ken p'áatak ma' tu
páajtal u líik'lo'ob.[e]
Yaan in yaya'cha'atko'ob.
39 Yaan a ts'áaik in muuk'
utia'al le ba'atelo',
yaan a beetik u lúubul in
enemigo'ob tin táan.[f]
40 Yaan a beetik u yáalkab
in enemigo'ob,
yaan in xu'ulsik ti' le máa-
xo'ob p'ekmileno'.[g]
41 Ku k'áatko'ob áantaj, pero
mix máak salvarko'ob,
tak ti' Jéeoba ku k'áat-
ko'ob áantaj, pero ma' tu
yáanta'alo'ob.
42 Yaan in xiixkúuntko'ob
tak ken p'áatko'ob bey
polvo ku bisa'al tumen
iik'e'.
Yaan in láaliko'ob je'ex u
láala'al luuk' te' calle'o-
bo'.

CAP 18

a Hab 3:19

b Gé 15:1
Dt 33:29
Sl 28:7

c 2Sa 22:36
Sl 113:6-8

d Sl 17:5

e Sl 2:8, 9

f Sl 44:5

g 2Sa 22:41
Sl 34:21

Columna 2

a 1Sa 30:6

b 2Sa 8:3
Sl 2:8

c 2Sa
22:44-46

d Dt 33:29

e Dt 32:4

f Éx 15:2
2Sa 22:47-49

g Dt 32:35
Na 1:2
Ro 12:19

h 2Sa 7:9
Sl 59:1

43 Yaan a salvarken ti' le
ba'alo'ob ku ya'alik le
kaajo'.[a]
Yaan a ts'áaiken bey u
nojchil ya'ab kaajo'obe'.[b]
Yaan in meyajta'al tumen
junp'éel kaaj ma' in k'aj
óolti'.[c]
44 Yaan u yu'ubiko'ob in
t'aan tak chéen yo'olal
ba'ax ku tsikbalta'al tin
wo'olal.
Le j-táanxel lu'umilo'obo'
yaan u taalo'ob chintal
tin táan, tumen saaj-
ko'ob.[d]
45 Le j-táanxel lu'umilo'obo'
yaan u sen
sajaktalo'ob,*
táan u kikilankilo'ob le
kéen luk'ko'ob te' tu'ux
jach seguro u yu'ubiku-
ba'obo'.
46 ¡Jéeobae' juntúul Dios
kuxa'an! ¡Alabarta'ak,
tumen leti'e' bey junp'éel
nuxi' tuunich[e] tu'ux kin
ta'akikinbae'!
¡Alabarta'ak le Dios sal-
varkeno'![f]
47 U jaajil Diose' ku sutik
u jeel ba'ax ku beeta'al-
ten,[g]
ku ts'áaik le kaajo'ob yáa-
nal in autoridado'.
48 Ku tokiken ti' in enemi-
go'ob jach p'uja'ano'obo'.
In Dios, ka ch'úuyiken
utia'al ma' u beeta'alten
loob tumen le máaxo'ob
atacarkeno'.[h]
Ka salvarken ti' le máax
ku beetik loobo'.

18:45 * Wa «u sen lúubul u muu-
k'o'ob».

49 Jéeoba Dios, yaan in alabarkech tu táan le kaajo'obo',[a]
yaan in k'aay* utia'al in alabartik a k'aaba'.[b]
50 Diose' táan u beetik nukuch ba'alo'ob utia'al u salvartik le rey u ts'aamo',[c]
mantats' ku ye'esik jach u yaabiltmaj le máax u yéeymo',[d]
u yaabiltmaj David bey xan u ch'i'ibal.*[e]

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' David ts'íibte.

19 Le ka'ano' táan u ya'alik buka'aj nojchil u poder Dios,[f]
táan u ts'áaik ojéeltbil le ba'axo'ob u beetmaj yéetel u k'abo'.[g]
2 Sáamsamal yaan ba'ax ku ts'áaik ojéeltbil,
sáamsamal kéen áak'abchajke' ku ye'esik buka'aj ba'axo'ob u yojel Dios.
3 Ma' tu t'aan, ma' tu ya'alik mix ba'al,
ma' tu yu'uba'al wa yaan ba'ax ku ya'alik.
4 Kex beyo' yaan ba'ax ku ts'áaik ojéeltbil ti' tuláakal yóok'ol kaab,
ku yojéelta'al tak tu xuul yóok'ol kaab.[h]
Diose' ts'o'ok u beetik u yotoch le K'iino', ts'o'ok u ts'áaik tu'ux u kajtal te' ka'ano',
5 le K'iino' bey juntúul íichamtsil ku jóok'ol tu'ux ku wenel yéetel u yatane',

18:49 *Wa «in paax». **18:50** *Wa «descendencia».

CAP 18

a Dt 32:43
Sl 117:1
Isa 11:10

b 2Sa 22:50, 51
1Cr 16:9
Ro 15:9

c Sl 2:6
Sl 144:10

d 2Sa 7:15-17
1Re 3:6

e Sl 89:20, 36
Isa 9:7
Lu 1:32, 33
Ap 5:5

CAP 19

f Sl 8:3, 4
Isa 40:22
Ro 1:20

g Sl 150:1
Ap 4:11

h Ro 10:18

Columna 2

a Sl 104:19

b Sl 119:72

c Sl 23:3

d Sl 119:111, 129

e Pr 1:5
2Ti 3:15

f 2Cr 24:9, 10

g Pr 4:4
Pr 6:23
Mt 6:22

h Dt 10:12
Pr 1:7
Mal 3:16

i Sl 119:137, 160
Ap 16:7

j Sl 119:127
Pr 8:10

k Sl 119:103
Pr 16:24

l Sl 119:11

le K'iino' bey je'ex juntúul máak uts tu t'aan u yáalkab ti' junp'éel beje'.
6 Ku tíip'il ti' juntséel le ka'ano',
ku yáalkabtik le ka'ano' tak ken k'uchuk tuláak' u tséel,[a]
mix ba'al ku páajtal u ta'akikuba ti' u yooxol le K'iino'.
7 U ley Jéeobae' jach táaj ma'alob,[b] ku líi'sik u yóol máak.[c]
Jéeobae' ku k'a'ajsik ti' máak ba'ax unaj u beetik,[d] lelo' jach ma'alob tumen ku beetik u yantal u na'at le máax ma' jach yaan u na'ato'.[e]
8 Le ba'ax ku ya'alik Jéeoba ka beeta'ako' sen ma'alobtak, ku ki'imakkúuntik u yóol u puksi'ik'al máak.[f]
Le ba'ax ku k'ubéentik Jéeoba ka beeta'ako' táaj ma'alob, ku beetik u p'i'ilil u yich máak.[g]
9 U respetarta'al Jéeobae'[h] jach ma'alob, mix bik'in u xu'ulul.
Le ba'axo'ob ku ch'a'tuklik Jéeobao' jach ma'alob, toj tuláakal ba'ax ku beetik.[i]
10 Maas ko'oj u tojolo'ob ke oro,
ke ya'ab ma'alob oro,[j]
yéetel maas ch'ujko'ob ti' kaab,[k] tak ti' le maas ma'alob kaabo'.
11 Yéetel tuláakal ba'ax ka wa'alike' ka we'esik ti' le máax meyajtikech ba'ax unaj u beetko'.[l]

Wa ku beetik máak ba'ax
ka wa'alike' jach ku bin
utsil ti'.[a]
12 Tu juunal máake' ma' tu
ts'áaik cuenta wa yaan
ba'ax ma' ma'alob ts'o'ok
u beetki',[b]
le o'olale' perdonart le
ba'axo'ob ts'o'ok in bee-
tik ma' in wóolili' in bee-
to'.
13 Kanáanten xan utia'al
ma' in jáan beetik jun-
p'éel ba'al chéen utia'al
u yila'al tumen u
maasil,[c]
ma' a cha'ik u suuktal in
beetik beyo'.[d]
Beyo' yaan u yantalten
junp'éel toj kuxtal,[e]
ma' kin lúubul ti' nukuch
k'ebano'ob.*
14 Jéeoba Dios, buka'aj
ma'alobil ka utschajak
ta t'aan le ba'ax ku jóo-
k'ol tin chi' bey xan le
ba'ax kin tukliko',[f]
tumen beyech junp'éel
nuxi' tuunich[g] tu'ux kin
ta'akikinbae', teech in
Salvador.[h]

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' David ts'íibte.

20 Ka u núuk Jéeoba
a oración tu k'iinil
yaayaj k'iino'ob.
Ka u kanáantech u Dios
Jacob kéen a ch'a'chi'it
u k'aaba'.[i]
2 Desde te' lugar santo
ka u túuxt áantbilecho',[j]
ka u yáantech desde
Sión.[k]

19:13 * Wa «ti' ba'alo'ob jach k'aas-
tak».

CAP 19

a Sl 119:165

b 1Co 4:4

c Gé 20:6
Dt 17:12
1Sa 15:23
2Sa 6:7
2Cr 26:16-18

d Sl 119:133

e Isa 38:3

f Sl 49:3
Sl 51:15
Sl 143:5
Flp 4:8

g Sl 18:2

h Job 19:25
Isa 43:14

CAP 20

i Sl 9:10
Pr 18:10

j 2Cr 20:8, 9

k 2Sa 5:7
Sl 50:2
Sl 134:3

Columna 2

a Sl 21:1, 2

b Sl 59:16

c 1Sa 17:45

d Sl 2:2, 4

e Sl 17:7

f Sl 33:17
Isa 31:1

g 2Cr 14:11
2Cr 20:12
2Cr 32:8

h Jue 5:31
Sl 125:1

i Sl 18:50

j Sl 44:4

3 K'a'ajakti' tuláakal le
ba'axo'ob a k'ubmajti'o',
ka u k'am yéetel ki'imak
óolal le tóokbil ofrenda
ken in k'ubti'o'. *(Séla)*
4 Ka u ts'áatech ba'ax
ku ts'íiboltik a puksi'i-
k'al[a]
yéetel ka u beet u bin
utsil tuláakal ba'ax ka
tuklik a beetik.
5 Yéetel ki'imak óolal ken
k-awat tumen ka salvar-
tik máak.[b]
Yaan k-alabartik u k'aaba'
k-Dios.[c]
Ka u ts'áatech Jéeoba tu-
láakal ba'ax ka k'áatikti'.
6 Beoraa' ts'o'ok in wilke'
Jéeobae' ku salvartik le
máax u yéeymo'.[d]
Ku núukik u oración des-
de te' ka'an, le lugar san-
to tu'ux yano',
ku salvartik yéetel le no-
joch poder yaan tu
x-no'oj k'abo'.[e]
7 Yaan máako'ob ku ts'áaik
u confianza'ob ti' u ca-
rroilo'ob ba'ate'el, ya-
no'ob xane' ku ts'áaik u
confianza'ob ti' tsíimi-
no'ob,[f]
pero to'one' k-confiar ti' u
k'aaba' Jéeoba Dios.[g]
8 Leti'obe' ts'o'ok u t'óoch-
pajlo'ob yéetel ts'o'ok u
lúublo'ob,
pero to'one' ts'o'ok k-líi-
k'il, ts'o'ok k-áanta'al
utia'al k-toj wa'atal.[h]
9 ¡Jéeoba Dios, salvart le
reyo'![i]
Teche' yaan a wáantko'on
kéen k-k'áat áantaj.[j]

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' David ts'íibte.

21 Jéeoba Dios, le reyo'
ki'imak u yóol kéen
u yil buka'aj a poder.[a]
¡Jach táaj ki'imak u yóol
tumen ka salvartik![b]
2 Ts'o'ok a ts'áaikti' ba'ax
ku ts'íiboltik u puksi'ik'al,[c]
ts'o'ok a ts'áaikti' tuláakal
ba'ax ku k'áatiktech.
(Séla)
3 Ka bendecirtik yéetel ka
ts'áaikti' ba'alo'ob ma'alobtak,
tu yóok'ol u poole' ka
ts'áaik junp'éel corona
beeta'an yéetel ma'alob
oro.[d]
4 Ka tu k'áatajtech kuxtale', ta ts'áajti'.[e]
Ta ts'áaj junp'éel chowak
kuxtal ti', junp'éel
kuxtal mix bik'in kun
xu'ulul.
5 Tumen ka salvarke' jach
ku bin utsil ti'.[f]
Ka nojba'alkúuntik yéetel
ka beetik u respetarta'al.
6 Ma' tu xu'ulul a bendecirtik,[g]
ki'imak u yóol tumen
tia'anech tu yéetele'.[h]
7 Le reyo' ku confiar ti'
Jéeoba,[i]
mix bik'in kun péeksbil
tu'ux yaan, tumen jach
yaabilta'an tumen le
Maas Nojoch Dioso'.[j]
8 A k'abe' yaan u chukik
tuláakal a enemigo'ob,
a x-no'oj k'abe' yaan u
chukik le máaxo'ob p'ekmilecho'.

CAP 21

a Sl 63:11

b Sl 28:7

c Sl 2:8
Sl 20:4

d 2Sa 12:30

e Sl 13:3
Sl 61:6

f 2Sa 7:8, 9

g Sl 72:17

h Sl 16:11
Sl 45:7

i 1Sa 30:6

j Sl 16:8

Columna 2

a Dt 32:22
Sl 110:5
Mal 4:1

b Sl 34:16

c Sl 2:1

d Sl 9:3
Sl 56:9

CAP 22

e Sl 22:16
Mt 27:46
Mr 15:34

f Heb 5:7

9 Bey ti' junp'éel horno ken
a pulo'ob kéen k'uchuk
u k'iinil a líik'il tu contra'obe'.
Jéeoba, kéen p'u'ujkeche'
yaan a castigarko'ob,
yaan a xu'ulsikti'ob yéetel k'áak'.[a]
10 Yaan a xu'ulsik ti' u paalalo'ob yaan way lu'ume',
yaan u p'áatal mina'an u
paalal way yóok'ol kaabe'.
11 Leti'obe' yaan ba'ax tu
yóotaj u beeto'ob ta
contra,[b]
yaan ba'ax ts'o'ok u tuklik
u beetko'ob, pero ma'
kun jóok'lo'ob yéetel le
ba'ax ku tukliko'obo'.[c]
12 Yaan a beetik u jóok'ol u
yáalkabo'ob[d]
kéen a tuch'ubto'ob yéetel a flecha'ob.
13 Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, líi'kech utia'al a
we'esik a páajtalil.
Yaan k-k'aay* utia'al
k-alabarkech yo'olal a
poder.

Utia'al máax ku nu'uktaj: unaj u
pa'axal je'ex le k'aay ku k'aaba'tik
«U kéejil u taal u sáastal».*
Le k'aaya' David ts'íibte.

22 In Dios, in Dios,
¿ba'axten ts'o'ok a
p'atken?[e]
¿Ba'axten ma' ta taal a
salvarten?
¿Ba'axten ma' ta wu'uyik
in k'áatiktech áantaj tu
k'iinil táan in mu'yaj?[f]

21:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Yaan k-k'aay yéetel yaan k-paax». **22:Enc** *Ma' xaane' u tonoil junp'éel paax wa junp'éel clase paax.

2 In Dios, bul k'iin yéetel bul áak'ab
táan in t'ankech, pero ma' ta núukik.[a]
3 Teche' santoech,[b]
tia'anech tu chúumuk u kaajil Israele', leti'obe' táan u alabarkecho'ob.
4 K-papá'obe' ti' teech tu k'ubaj u yóolo'ob,[c]
tu k'ubaj u yóolo'ob ti' teech, le o'olal mantats' ta salvarto'ob.[d]
5 Ta salvarto'ob tumen ti' teech tu k'áato'ob áantaj.
Tumen tu k'ubaj u yóolo'ob ti' teche', ma' ta p'ato'ob k'aasili'.[e]
6 Pero tene' chéen juntúul x-nook'olen, ma' juntúul máakeni',
ku ya'ala'alten ba'al tumen le máako'obo',
ts'o'ole' p'ekta'anen tumen le kaajo'.[f]
7 Tuláakal máax ilkene' ku burlarken,[g]
ku taaskeno'ob mix ba'alil yéetel ku pi'ik'tik u poolo'ob[h] táan u ya'aliko'ob:
8 «Tu k'ubéentuba ti' Jéeoba. ¡Salvarta'ak tumen leti'!
¡Tumen jach yaabilta'ane', salvarta'ak túun tumen leti'!».[i]
9 Teech jóo'sen tu nak' in maama,[j]
Teech beet in wu'uyik kanáanta'anen tu k'iinilo'ob táan u ts'a'abal in chu'uch.
10 Desde ka síijene' p'a'aten ta k'ab utia'al a kanáantken,

CAP 22

a Sl 42:3

b Isa 6:3
1Pe 1:15

c Gé 15:1, 6

d Éx 14:13
Heb 11:32-34

e Sl 25:2
Sl 99:6
Ro 10:11

f Sl 31:11
Isa 53:3

g Sl 35:16

h Sl 109:25

i Mt 27:41-43
Lu 23:35, 36

j Sl 71:6
Sl 139:16

Columna 2

a Sl 10:1

b Lu 23:46
Heb 5:7

c Sl 68:30

d Eze 39:18

e Mt 26:4

f Sl 57:4
1Pe 5:8

g Lu 22:44
Jn 12:27

h Mt 26:38
Mr 14:33

i Pr 17:22

j Jn 19:28

k Isa 53:12
1Co 15:3, 4

l Sl 59:5, 6
Lu 22:63

m Sl 86:14

n Mt 27:35
Jn 20:25

o Sl 34:20
Jn 19:36

desde tia'anen ichil u nak' in maamae', teech in Dios.
11 Ma' a p'áatal náach ti' teen, tumen le problemaso' naats' yanilo'ob,[a]
mix máak uláak' je'el u yáantkene'.[b]
12 Ba'pachta'anen tumen ya'ab táankelem toro'ob,[c]
ba'pachta'anen tumen nukuch toro'ob ku taalo'ob tu lu'umil Basán.[d]
13 Ku japik u chi'ob tin contra,[e]
beyo'ob juntúul ts'íits'ik león ku xe'exet'ik ba'ax ku lúubul tu k'abe'.[f]
14 Beyen ja' ts'o'ok u wéekch'inta'ale'.
Láaj juuk'ul in baakelo'ob.
In puksi'ik'ale' ts'o'ok u p'áatal bey cerae',[g]
kin wu'uyik táan u yíibil.[h]
15 Ts'o'ok in tijil, beyen junxéet' k'at ts'o'ok u tijle',[i]
in waak'e' ku táak'al ichil in chi',[j]
jach ta'aytak in kíimil.[k]
16 Ba'pachta'anen tumen junmúuch' k'asa'an máako'ob,[l]
u ba'pachtmeno'ob je'ex u beetik le peek'o'obo'.[m]
Je'ex u beetik juntúul leóne' ku pulkuba u náacho'ob in k'abo'ob yéetel in wooko'ob.[n]
17 Chíika'an u yila'al in baakelo'ob.*[o]

22:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ku páajtal in xokik in baakelo'ob».

Le máaxo'ob p'ekmileno' chéen táan u jach paktikeno'ob.
18 Ku t'oxko'ob in nook'o'ob ichilo'ob,
yéetel ku buulo'ob* tu yo'olal.[a]
19 Jéeoba Dios, ma' a p'áatal náach ti' teen.[b]
Teech ts'áaikten muuk', ko'oten tu séeba'anil a wáanten.[c]
20 Salvarten ti' le espadao',
salvart in kuxtali' tumen jach chéen le yaanten,
ma' a p'atken tu k'ab le peek'o'obo'.[d]
21 Salvarten ti' u chi' le leóno'[e]
bey xan ti' u baak le nukuch wakaxo'obo'.*
Núuk in oración, salvarteni'.
22 Yaan in wa'alik a k'aaba' utia'al u yu'ub in suku'uno'ob,[f]
yaan in alabarkech kéen in much'inba yéetel le máaxo'ob adorarkecho'.[g]
23 ¡Te'ex ka adorarke'ex* Jéeobae', alabarte'ex!
¡Te'ex u paalale'ex Jacobe', alabarte'ex![h]
Te'ex u paalale'ex Israele', chinlene'ex tu táan.
24 Leti'e' ma'atech u muts'ik u yich kéen u yil táan u mu'yaj máak,[i]
ma'atech u ta'akikuba ti' máak.[j]

22:18 *Wa «ku apostaro'ob». **22:21** *Wa «toro'ob salvaje'ob». Ilawil «Toro salvaje», página 2582. **22:23** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Te'ex ka ch'a'ike'ex saajkil ti'».

CAP 22

a Mr 15:24 Lu 23:34 Jn 19:23, 24
b Sl 10:1
c Sl 40:13
d Sl 22:16
e Sl 35:17
f Jn 17:6
g Sl 40:9 Heb 2:11, 12
h Sl 50:23
i Sl 34:6 Sl 69:33
j Nú 6:25

Columna 2

a Heb 5:7
b Sl 35:18 Sl 40:10 Sl 111:1
c Sl 37:11 Isa 65:13
d Sof 2:3
e Gé 22:18 Ap 7:9 Ap 15:4
f 1Cr 29:11 Ap 11:17

Kéen k'áata'ak áantaj ti'e', ku yu'ubik.[a]
25 Yaan in alabarkech kéen in much'inba yéetel le máaxo'ob adorarkecho',[b]
tu táan le máaxo'ob meyajtikecho', yaan in beetik le ba'ax in prometermo'.
26 Le utsul máako'obo' yaan u janalo'ob yéetel yaan u na'ajtalo'ob,[c]
yaan u alabarta'al Jéeoba tumen le máaxo'ob kaxtiko'.[d]
Yaan u disfrutartik u kuxtalo'ob utia'al mantats'.
27 Tuláakal yóok'ol kaabe' yaan u k'a'ajal u yiik' yéetel yaan u suut tu yiknal Jéeoba.
Tuláakal le familia'ob kaja'ano'ob way lu'ume' yaan u chintalo'ob ta táan.[e]
28 Jéeobae' Rey,[f]
leti' gobernartik le kaajo'obo'.
29 Tuláakal le j-ayik'alo'ob yaan way lu'ume' yaan u janalo'ob yéetel yaan u chintalo'ob tu táan,
tuláakal le máaxo'ob bíin suunako'ob lu'umilo' yaan u xoltalo'ob tu táan,
mix juntúul ti' leti'ob je'el u páajtal u salvartik u kuxtal tu juunale'.
30 U descendencia'obe' yaan u meyajtiko'ob Dios,
le paalalo'ob bíin síijko'obo' yaan u tsikbalta'alti'ob máax Jéeoba.

31 Leti'obe' yaan u ya'aliko'ob
bix u beetik justicia,
le ba'axo'ob ts'o'ok u beetik Dioso' yaan u tsikbaltiko'ob tak ti' le máaxo'ob ma' síijko'obo'.

Le k'aaya' David ts'íibte.

23 Jéeobae' ku kanáantken je'ex u beetik juntúul j-kanan tamane'.[a]
Mix ba'al ken u binelten.[b]
2 Ku bisken tu'ux yaan ya'ab su'uk utia'al in chital,
ku bisken je'elel tu'ux yaan ya'ab ja'.*[c]
3 Ku beetik u ka'a antal in muuk'.[d]
Tu yo'olal u k'aaba'e' ku bisken ti' ma'alob bejo'ob.*[e]
4 Kex ka máanken tu'ux jach táaj ée'joch'e'ene',[f]
ma' saajken u yúuchulten loobi'[g]
tumen tia'anech tin wiknale'.[h]
Tu yo'olal le che' a machmo' kin wu'uyik seguro yanilen.
5 Tu táan in enemigo'obe' ka chupik in mesa yéetel janal.[i]
Ka cho'ik aceite tin pool,[j]
ka chupik in copa.[k]
6 Diose' yaan u ye'esikten u yutsil yéetel u nojoch yaabilaj ichil tuláakal in kuxtal,[l]
yaan in wantal tu yotoch Jéeoba tuláakal u k'iinilo'ob in kuxtal.[m]

23:2 *Uláak' bix u traducirta'ale' «jejets'kil ja'». **23:3** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «te' bejo'ob u táaxkuntmo'».

CAP 23

a Sl 80:1 Jer 23:3 Eze 34:12 1Pe 2:25
b Sl 34:9 Sl 84:11 Mt 6:33 Flp 4:19 Heb 13:5
c Eze 34:13, 14
d Sl 19:7 Sl 51:12
e Sl 31:3
f Job 38:17
g Sl 3:6 Sl 27:1 Isa 41:10
h Isa 43:2 Ro 8:31
i Sl 22:26 Sl 31:19
j Lu 7:46 Snt 5:14
k Sl 16:5
l Sl 103:17
m Sl 15:1-5 Sl 27:4 Sl 65:4 Sl 122:1

Columna 2

CAP 24

a 1Cr 29:11 Job 41:11 1Co 10:26
b Gé 1:9 Job 38:11 Sl 136:6 Jer 5:22
c Sl 15:1-5
d 2Sa 22:21 Isa 33:15, 16 Mt 5:8
e Sl 34:12, 13 Mal 3:5
f Sl 128:1-5
g Isa 12:2
h Sl 118:19 Sl 122:2
i 2Sa 6:15 Sl 48:1-3

Le k'aaya' David ts'íibte.

24 Le lu'um yéetel tuláakal ba'ax chupmilo' u tia'al Jéeoba,[a]
bey xan le yóok'ol kaab yéetel tuláakal le ba'ax kaja'ano'.
2 Leti' beet u p'áatal le lu'um tu yóok'ol le k'áa'náabo',[b]
tu beetaj u yantal tu yóok'ol le río'obo'.
3 ¿Máax je'el u páajtal u na'akal te' montaña tu'ux yaan Jéeobao'?[c]
¿Máax je'el u páajtal u wa'atal te' lugar santo tu'ux yano'?
4 Leti'e máak mix ba'al k'aas ku beetik yéetel mix ba'al k'aas yaan tu puksi'ik'alo',[d]
le máax ma'atech u meyajti' u k'aaba' Dios utia'al u jurartik junp'éel ba'al ma' jaajo',
le máax ku ya'alik u jaajil kéen u jurart junp'éel ba'alo'.[e]
5 Le máak beyo' yaan u bendecirta'al tumen Jéeoba,[f]
yaan u beeta'al justicia ti' tumen le Dios salvarko'.[g]
6 U Dios Jacob, bey le clase máako'ob kaxtikecho',
bey le clase máako'ob kaxtik u yantalo'ob ma'alob ta táano'. *(Séla)*
7 Joonaje'ex, líi's a paakate'ex,[h]
úuchben joonaje'ex, je'ek'abtaba'ex
utia'al u yokol le Rey jach yaan u páajtalilo'.[i]

8 ¿Máax le Rey jach yaan u
páajtalilo'?
Jéeoba, le máax jach
yaan u muuk' yéetel u
podero',[a]
Jéeoba, le máax jach u
yojel ba'atelo'.[b]
9 Joonaje'ex, líi's a paaka-
te'ex,[c]
úuchben joonaje'ex, je'e-
k'abtaba'ex
utia'al u yokol le Rey jach
yaan u páajtalilo'.
10 ¿Máax túun le Rey jach
yaan u páajtalilo'?
Jéeoba, le máax gober-
nartik le ángelo'obo', le-
ti' le Rey jach yaan u
páajtalilo'.[d] *(Séla)*

Le k'aaya' David ts'íibte.

א *[Alef]*

25 Jéeoba Dios, ti' teech
kin k'áatik áantaj.

ב *[Bet]*

2 In Dios, ti' teech kin k'u-
bik in wóol,[e]
ma' a cha'ik in p'áatal ich
su'tsilil.[f]
Ma' a cha'ik u ki'imaktal
u yóol in enemigo'ob
yo'olal ba'ax ku yúuchul-
ten.[g]

ג *[Guimel]*

3 Mix bik'in u p'áatal ich
su'tsilil le máax ku k'u-
bik u yóol ti' techo',[h]
pero le máaxo'ob ku trai-
cionarko'ob máak kex
mina'an ba'ax o'olalo',
yaan u su'laktalo'ob.[i]

ד *[Dalet]*

4 Jéeoba Dios, beet in k'aj
óoltik a beelo'ob,[j]
ka'ansten bix unaj in
xíimbal ta beelo'ob.[k]

CAP 24

a Sl 93:1

b Éx 15:3
1Sa 17:47
2Cr 20:15
Isa 42:13

c Sl 118:19

d 1Cr 29:11

CAP 25

e Isa 26:3

f Ro 10:11

g Sl 41:11

h Sl 69:6

i Sl 31:17

j Éx 33:13
Sl 86:11
Sl 143:8

k Sl 27:11

Columna 2

a Sl 43:3

b Éx 34:6
Isa 55:3

c Sl 103:17
Sl 136:1

d Éx 33:19
Sl 27:13

e Sl 6:4
Sl 51:1

f Sl 92:15
Sl 119:68
Sl 145:9
Hch 14:17

g Sl 119:33
Isa 30:20
Miq 4:2

h Sof 2:3

i Sl 32:8

j Dt 29:1

k Sl 19:7

ה *[Je]*

5 Beet in xíimbal te' ma'a-
lob bejo', ka'anseni'[a]
tumen teech in Dios,
teech salvarken.

ו *[Waw]*

Bul k'iin táan in páa'ti-
kech.

ז *[Zayin]*

6 Jéeoba Dios, ma' u tu'u-
bultech de ke teche' ka
ch'a'ik óotsilil,[b]
yéetel mantats' ka we'e-
sik nojoch yaabilaj.[c]

ח *[Jet]*

7 Ma' a k'a'ajsik le k'eba-
no'ob yéetel le ba'axo'ob
ma' ma'alob tin beetaj
tin táankelmilo'.
Jéeoba Dios, tu yo'olal a
wutsile'[d]
k'a'ajsen yéetel nojoch
yaabilaj.[e]

ט *[Tet]*

8 Jéeobae' uts yéetel toj
ba'ax ku beetik.[f]
Le o'olal ku ya'alik ti' le
máaxo'ob ku k'ebanta-
lo'ob ba'ax bejil unaj u
bisko'obo'.[g]

י *[Yod]*

9 Leti'e' yaan u nu'uktik le
utsul máako'ob utia'al u
beetko'ob ba'ax ma'alo-
bo',[h]
yaan u ye'esikti'ob le bej
unaj u bisko'obo'.[i]

כ *[Kaf]*

10 Tuláakal u beelo'ob Jéeo-
bae' chuup yéetel no-
joch yaabilaj bey xan
yéetel chúuka'an óolal,
lela' ku ye'esik ti' le máa-
xo'ob ts'o'okbesik u pac-
to[j] bey xan le ba'axo'ob
ku k'a'ajsikti'obo'.[k]

ל *[Lamed]*

11 Jéeoba Dios, beet u alabarta'al a k'aaba',[a]
perdonart le ba'ax ma' ma'alob in beetmo',
kex jach k'aas.

מ *[Mem]*

12 ¿Yaan wa máax respetartik Jéeoba?[b]
Wa yane' yaan u yáanta'al u yéey le bej unaj u bisko'.[c]

נ *[Nun]*

13 Yaan u ki'iki' óoltik ba'ax ma'alob,[d]
yaan u tia'alinta'al le lu'um tumen u paalalo'obo'.[e]

ס *[Samek]*

14 Jéeobae' ku biskuba chéen yéetel le máax'o'ob adorarko',[f]
yéetel ku ts'áaik u yojéelto'ob le pacto* u beetmo'.[g]

ע *[Ayin]*

15 In wicho'obe' mantats' táan u paakato'ob tu tojil Jéeoba,[h]
tumen leti' kun pitk'esik in wooko'ob te' trampa tu'ux t'iililo'.*[i]

פ *[Pe]*

16 Pakteni', ch'a'ten óotsilil, tumen chéen tin juunal yanen, mix máak áantken.

צ *[Tsade]*

17 Ya'ab ba'ax beetik u yaatal u yóol in puksi'ik'al,[j]
xu'uls ti' le ba'alo'ob beetik in mu'yajo'.

CAP 25

a Sl 31:3 Sl 79:9 Sl 109:21 Sl 143:11 Eze 36:22 Da 9:19 Mt 6:9

b Sl 111:10

c Sl 37:23

d Sl 31:19

e Sl 37:11

f Pr 3:32 Jn 15:15

g Gé 18:17 Gé 22:17 Am 3:7

h Sl 141:8

i Sl 91:3 Sl 124:6-8

j Sl 73:21

Columna 2

a 2Sa 16:12

b Sl 32:5 Sl 51:9

c Sl 17:8 Sl 121:7

d Sl 41:12

e Sl 37:34

CAP 26

f 2Re 20:3

g Sl 21:7

h Sl 17:3 Sl 66:10

i Sl 43:3 Sl 86:11

ר *[Reix]*

18 Ilawil bix in mu'yaj yo'olal le problemas kin aktáantiko',[a]
perdonart tuláakal in k'ebano'ob.[b]

19 Ilawil buka'aj ya'abil in enemigo'ob,
leti'obe' jach u p'ekmeno'ob, taak u beetko'obten loob.

ש *[Xin]*

20 Kanáant in kuxtal, salvarteni'.[c]
Ti' teech kin k'ubik in wóol, ma' a cha'ik in p'áatal ich su'tsilil.

ת *[Taw]*

21 Kanáanteni', tumen yaanten junp'éel toj kuxtal yéetel chúuka'an in wóol in beet ba'ax ma'alob,[d]
ti' teech in k'ubmaj in wóol.[e]

22 In Dios, salvart Israel ti' tuláakal ba'ax beetik u mu'yaj.

David ts'íibte.

26 Jéeoba Dios, beetten justicia, tene' chúuka'an in wóol in beet ba'ax ma'alob.[f]
Jéeoba, mix juntéen xu'uluk in confiar ti' teech.[g]

2 Jéeoba Dios, xak'alt in kuxtali' yéetel jach ilawil bixen.
Limpiokíint in tuukul* yéetel in puksi'ik'al.[h]

3 Mix bik'in kun tu'ubulten bix a we'esik a nojoch yaabilaj,
mantats' kin xíimbal te' ma'alob bejo'.[i]

25:14 *Wa «acuerdo». **25:15** *Wa «leechelo'».

26:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «riñóno'ob».

4 Ma'atech in máan* yéetel
le máako'ob ku tuuso'o-
bo',[a]
yéetel kin náachkunti-
kinba ti' le máaxo'ob ku
ta'akiko'ob jach bixo'o-
bo'.#
5 In p'eek in wantal yéetel
le máaxo'ob beetik ba'ax
k'aaso',[b]
ma'atech xan in wóotik
máan yéetel le k'asa'an
máako'obo'.[c]
6 Yaan in p'o'ik in k'ab
utia'al in we'esik mix
ba'al k'aas in beetmaj.
Jéeoba Dios, yaan in
xíimbal tu ba'pach a
altar,*
7 yaan in t'aan k'a'am
utia'al in ts'áaiktech
gracias[d]
yéetel utia'al in ts'áaik
ojéeltbil tuláakal le nu-
kuch ba'alo'ob a beet-
mo'.
8 Jéeoba, in yaabiltmaj le
tu'ux kaja'anecho',[e]
le lugar tu'ux ku páaj-
tal u yila'al a ki'ichkel-
milo'.[f]
9 Ma' a míistiken pa'te' yée-
tel le máaxo'ob ku k'e-
bantalo'obo',[g]
ma' a lu'sik in kuxtal pa'-
te' yéetel le máaxo'ob
uts tu t'aan u beetko'ob
loobo'.
10 Leti'obe' ma'atech u xu'u-
lul u beetko'ob ba'alo'ob
su'tsiltak,

26:4 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in kutal». # Wa «yéetel ma'atech in wantal yéetel le máaxo'ob ka'ap'éel icho'obo'». **26:6** * Ilawil página 2554.

CAP 26

a Jer 15:17

b Sl 139:21

c Sl 1:1

d Sl 50:23
Sl 95:2

e 1Sa 3:3
1Cr 16:1
Sl 27:4

f Sl 63:2

g 1Sa 25:29

Columna 2

a 1Sa 2:9
Pr 10:9

b Sl 111:1

CAP 27

c Sl 36:9
Sl 43:3
Sl 119:105

d Sl 23:4
Ro 8:31
Heb 13:6

e Sl 62:6
Isa 12:2

f Sl 22:16

g 2Cr 20:15
2Cr 32:7
Sl 3:6

h Sl 23:6
Sl 65:4

chuup u x-no'oj k'abo'ob
yéetel le ba'alo'ob ku
x-mukul ts'a'abalti'obo'.*
11 Pero tene' yaan u chúuk-
pajal in wóol in beet
ba'ax ma'alob.
Salvarteni', ch'a'ten óo-
tsilil.
12 Tene' wa'alakbalen ti' jun-
p'éel lu'um firme yanil.[a]
Yaan in alabartik Jéeoba
junmúuch' yéetel le
máaxo'ob adorarko'.[b]

David ts'iibte.

27 Jéeobae' in sáasil,[c] le-
ti' salvarken.
¿Máax je'el u beetik in sa-
jaktale'?[d]
Jéeobae' bey junp'éel lu-
gar tu'ux ku kanáanta'al
in kuxtale'.[e]
¿Máax je'el u beetik in
ch'a'ik saajkile'?
2 Le k'asa'an máako'ob
p'ekmileno' náats'o'ob
tin wiknal utia'al u
kíimskeno'ob,[f]
chéen ba'ale' t'óochpa-
jo'obe' ka lúubo'ob.
3 Kex ka líik'ik junp'éel
ejército tin contrae'
ma' kun kikilankil in puk-
si'ik'al.[g]
Kex ka taalak wa máax
ba'ate'el tin contrae',
ma' kun xu'ulul in confiar
ti' Dios.
4 Junp'éel ba'ax ts'o'ok in
k'áatik ti' Jéeoba,
leti'e ba'ax kin kaxtiko',
ka béeyak in wantal tu
yotoch Jéeoba tuláakal
u k'iiniloʼob in kuxtal,[h]
utia'al in jach ilik buka'aj
utsil Jéeoba

26:10 * Wa «ts'áaiko'obo'».

yéetel utia'al in jach cha'antik buka'aj jats'utsil u templo.[a]

5 Le kéen taalak yaayaj k'iino'obe' leti'e' yaan u ta'akiken ti' junp'éel lugar seguro.[b]
Yaan u ta'akiken ichil u yotoch ti' junp'éel tu'ux chéen leti' u yojel.[c]
Yaan u ts'áaiken ti' junp'éel lugar jach ka'anal, yóok'ol junp'éel nuxi' tuunich.[d]

6 Beoraa' maas ka'anal yanilen ke in enemigo'ob ba'pachtmileno'.
Je'el ba'axak ken in k'ub ti' Dios te' tu'ux ku adorarta'alo' yaan in beetik yéetel ki'imak óolal.
Yaan in k'aay* utia'al in alabartik Jéeoba.

7 Jéeoba Dios, u'uy in oración.[e]
E'esten a wutsil, núuk in oración.[f]

8 In puksi'ik'ale' ku t'aan ta k'aaba', ku ya'alik:
«Ilawil a wantal tin táan».
Jéeoba Dios, yaan in wilik bix je'el in wantal ta táane'.[g]

9 Ma' a ta'akikaba* ti' teen.[h]
Ma' a ts'áaiken juntséelil kéen p'u'ujkech.
Teech áantken.[i]
Ma' a p'atken, ma' a xúump'atken. In Dios, teech salvarken.

10 Kex ka u p'aten in papá yéetel in maamae',[j]
Jéeobae' ma' ken u p'aten.[k]

27:6 * Wa «in paax». **27:9** * Wa «Ma' a balikaba».

CAP 27

a 1Sa 3:3 1Cr 16:1 Sl 26:8

b Sl 32:7 Sl 57:1 Sof 2:3

c Sl 61:4

d Sl 40:2

e Sl 130:2

f Sl 4:1 Sl 5:2

g Sl 63:1 Sl 105:4 Sof 2:3

h Sl 69:17 Sl 143:7

i Sl 46:1

j Sl 69:8

k Isa 49:15

Columna 2

a Sl 25:4 Sl 86:11 Isa 30:20 Isa 54:13

b Sl 31:8 Sl 41:2 Sl 41:11

c Mt 26:59-61

d Job 33:28-30

e Sl 25:3 Sl 62:5

f Isa 40:31

CAP 28

g Dt 32:4 Isa 26:4

h Job 33:28

11 Jéeoba Dios, e'esten le bej unaj in bisko',[a]
bisen ti' le ma'alob bejo', utia'al ma' u beetikten mix ba'al le máaxo'ob p'ekmileno'.

12 Ma' a k'ubken tu k'ab le máaxo'ob p'ekmileno',[b]
tumen yaan máaxo'ob ts'o'ok u prepararkuba'ob utia'al u ya'aliko'ob ba'alo'ob ma' jaajtak tin contrai',[c]
yéetel taak u beetko'obten loob.

13 ¿Tu'ux ka'ach je'el in wantal wa ma' in k'ubmaj in wóol
de ke yaan u ye'esikten u yutsil Jéeoba mientras kuxa'aneni'?*[d]

14 K'ub a wóol ti' Jéeoba.[e]
Ma' a sajaktal yéetel ma' u péek u yóol a puksi'ik'al.[f]
K'ub a wóol ti' Jéeoba.

David ts'iibte.

28 Jéeoba Dios, teche' beyech junp'éel nuxi' tuunich[g] tu'ux kin ta'akikinbae', yaan u seguer in k'áatiktech áantaj,
ma' a beetik bey ma' ta wu'uyik in t'ankeche'.
Wa ma' ta núukikten mix ba'ale'
yaan in bin yáanal lu'um[h] je'ex u maasil máako'obo'.

2 U'uy in oración kéen jo'op'ok in k'áatiktech áantaj

27:13 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Jach kin creertik yaan u ye'esikten u yutsil Jéeoba mientras kuxa'anen».

mientras in tich'maj in
k'ab tu tojil le cuarto
maas santo yaan te'
tu'ux ka adorarta'alo'.[a]
3 Ma' a jíitken a bisen pa'te'
yéetel le k'asa'an máa-
ko'obo', le máaxo'ob bee-
tik ba'alo'ob k'aastako',[b]
le máaxo'ob ma'alob u
t'anko'ob máak, pero u
jaajile' yaan ba'ax k'aas
tu puksi'ik'alo'obo'.[c]
4 Bo'oto'ob según le ba'ax
ku beetko'obo',[d]
según le ba'ax k'aas ku
beetko'obo'.
Sut u jeel ba'ax ku beet-
ko'ob yéetel u k'abo'ob,
según ba'ax u beetmo'ob.[e]
5 Leti'obe' ma'atech u beet-
ko'ob u cuentail ba'a-
xo'ob ku beetik Jéeoba,[f]
ma'atech u beetko'ob u
cuentail le ba'axo'ob ku
beetik yéetel u k'abo'o-
bo'.[g]
Le máako'ob beyo' yaan
u xu'ulsa'alti'ob tumen
Dios, ma' kun áantbi-
lo'ob.
6 Alabarta'ak Jéeoba,
tumen ka tin k'áataj áan-
taj ti'e' tu yu'uben.
7 Jéeoba ts'áaikten muuk',[h]
bey junp'éel escudo in
tia'ale'.[i]
Ti' leti' ku k'ubik u yóol in
puksi'ik'al.[j]
Ts'o'ok u yáantken, ki'i-
mak u yóol in puksi'i-
k'al,
le o'olal yaan in k'aay
utia'al in alabartik.
8 Jéeoba ts'áaik muuk' ti'
u kaajal.

CAP 28

a Sl 5:7

b Nú 16:25, 26
Sl 26:9

c Sl 62:4

d Sl 59:12
Jer 18:22

e Sl 62:12
2Te 1:6

f Job 34:26,
27

g Isa 5:12

h Isa 12:2

i Gé 15:1
2Sa 22:3
Sl 3:3

j Sl 56:4

Columna 2

a 1Sa 16:13
2Sa 22:3
Sl 20:6

b Dt 9:29

c Isa 40:11

CAP 29

d 1Cr 16:28, 29

e 1Sa 7:10
Sl 18:13

f Sl 104:3

g Job 26:11
Job 40:9

h Isa 2:12, 13

Leti'e' junp'éel lugar jach
ma'alob tu'ux u ta'akiku-
ba máak, leti' salvartik
le máax u yéeymo'.[a]
9 Salvart a kaajal, bende-
cirt le kaaj a tia'alo'.[b]
Kanáanto'ob je'ex u bee-
tik le j-kanan tamano',
mantats' méek'bil ka a
biso'ob.[c]

Le k'aaya' David ts'íibte.

29 Te'ex u paalal le
máaxo'ob yaan páajtalil ti'obo' ts'áa'ex ti'
Jéeoba ba'ax unaj u
ts'a'abalti',
alabarte'ex Jéeoba tumen
jach yaan u poder yéetel
jach yaan u muuk'.[d]
2 Alabarte'ex Jéeoba tu
yo'olal u ki'ichkelem
k'aaba'.
Búukinte'ex nook'o'ob
santo'ob utia'al a chinta-
le'ex tu táan* Jéeoba.
3 U t'aan Jéeobae' ku yu'u-
ba'al tu yóok'ol le múu-
yalo'obo'.*
Le Dios jach yaan u páajtalilo' ku beetik u kíilbal
cháak.[e]
Jéeobae' tia'an yóok'ol
ya'abkach ja'e'.[f]
4 U t'aan Jéeobae' jach
yaan u poder.[g]
Le kéen t'aanak Jéeobae'
ya'ab ba'ax ku yúuchul.
5 Le kéen t'aanak Jéeobae'
ku káachal tak le ce-
dro'obo'.
Jach beyo', Jéeobae' ku
ka'akachik le cedro'ob
yaan te' Líbanoo'.[h]

29:2 * Wa «a adorarke'ex». **29:3** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le ja'obo'».

6 Ku beetik u síit' le
Líbano* je'ex juntúul
chan wakaxo',
ku beetik xan u síit' le Sirión[a] je'ex u síit' juntúul
chan wakaxe'.#
7 Le kéen t'aanak Jéeobae'
ku léembal cháak.[b]
8 Le kéen t'aanak Jéeobae'
ku kíilbal le desiertoo',[c]
Jéeobae' ku beetik u kíilbal u desiertoil Cadés.[d]
9 Le kéen t'aanak Jéeobae'
ku kikilankil le kéejo'obo', hasta ku síijil u mejnilo'ob,
yéetel ku jáayal le k'áaxo'obo'.[e]
Tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu temploo' ku
ya'aliko'ob: «¡Alabarta'ak Dios!».
10 Jéeobae' ku kutal te' trono yaan tu yóok'ol ya'abkach ja'o'.*[f]
Jéeobae' ts'o'ok u
kutal utia'al u reinar
mantats'.[g]
11 Jéeobae' yaan u ts'áaik
muuk' ti' u kaajal.[h]
Jéeobae' yaan u beetik u
bin utsil ti' u kaajal.[i]

Junp'éel k'aay beeta'ab ka ts'o'oksa'ab le najo'. Le k'aaya' David ts'íibte.

30 Jéeoba Dios, yaan
in alabarkech tumen
ts'o'ok a salvarken,
ma' ta cha'aj u ki'imaktal
u yóol in enemigo'ob
yo'olal ba'ax ku yúuchulteni'.[j]

29:6 * Lela' ma' xaane' táan u t'aan ti' le montaña'ob yaan te' Líbanoo'. # Wa «chan toro salvajee'». **29:10** * Wa «yaan tu yóok'ol le k'áa'náab yaan te' ka'ano'».

CAP 29

a Dt 3:8, 9

b Éx 19:18
Sl 77:18

c Isa 13:13
Heb 12:26

d Nú 13:26

e Isa 10:17, 18
Eze 20:47

f Job 38:25

g 1Ti 1:17

h Isa 40:29

i Sl 72:7

CAP 30

j Sl 25:2
Sl 41:11

Columna 2

a 2Re 20:5
Sl 6:2
Sl 103:3

b Sl 86:13

c Sl 16:10
Sl 28:1
Isa 38:17
Jon 2:6

d Sl 32:11

e Éx 3:15

f Isa 12:1

g Isa 54:8

h Sl 126:5

i 2Sa 5:12
Sl 89:17

j Sl 10:1
Sl 143:7

k Sl 34:6
Sl 77:1

2 Yuum Jéeoba, in Dios, ka
tin k'áatajtech ka a ts'akene' ta ts'aken.[a]
3 Jéeoba Dios, ta jóo'sen ti'
le Muknalo'.*[b]
Ma' ta cha'aj in kíimili', ta
salvarten utia'al ma' in
bin yáanal lu'um.[c]
4 Te'ex mantats' tia'ane'ex
naats' ti' Jéeobae',[d]
k'aaynene'ex* utia'al a
alabarke'ex,
alabarte'ex u k'aaba' tumen jach santo.[e]
5 Leti'e' ma'atech u xáantal
p'uja'an tu contra máak,[f]
pero kéen u ye'es u yutsile' utia'al tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtal máak.[g]
Ma' xaane' le kéen káajak
u yáak'abtale' yaan ba'ax
beetik u yok'ol máak,
pero kéen u ya'al u sáastale' yaan ba'ax beetik u
ki'imaktal u yóol.[h]
6 Le ka'ach ma'alob yanileno', kin wa'alik:
«Mix bik'in kin péeksbil
tu'ux yanen».
7 Jéeoba Dios, te' k'iino'ob
ma'alob yanilen ta táano' ta ts'áaj in muuk',
beyen ka'ach junp'éel
montañae'.[i]
Pero ka xu'ul a we'esikten
a wutsile', jach táaj sajakchajen.[j]
8 Jéeoba Dios, ti' teech
seguernaj in k'áatik
áantaj.[k]
Ti' Jéeoba seguernaj in
k'áatik ka u ye'esten u
yutsil.

30:3 * Ilawil página 2572. **30:4** * Wa «paaxnene'ex».

9 ¿Ba'ax utsil je'el u taasik
wa ka kíimkene'? ¿Ba'ax
utsil je'el u taasik wa ka
xi'iken yáanal lu'ume'?[a]
¿Je'el wa u páajtal u
alabarkech le lu'umo'?[b]
¿Je'el wa u páajtal u ya'a-
lik chúuka'an a wóole'?[c]
10 Jéeoba Dios, ch'enxikin-
teni', e'esten a wutsil.[d]
Jéeoba Dios, áanteni'.[e]
11 Ts'o'ok a beetik in wóok'ot
tu lugar u yaatal in wóol.
Ta lu'saj in to'otoch noo-
k'e'* ka ta búukbesen
yéetel ki'imak óolal,
12 yaan in k'aay utia'al in
alabarkech, ma' ken in
mak in chi'.
Yuum Jéeoba, in Dios,
mantats' ken in alabar-
tech.

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' David ts'íibte.

31 Jéeoba Dios, ti' teech
kin k'ubik in wóol.[f]
Ma' a cha'ik in p'áatal ich
su'tsilil.[g]
Teche' justoech, salvarte-
ni'.[h]
2 Ch'enxikinteni'.*
Ko'oten tu séeba'anil a
salvarten.[i]
P'áatkech bey junp'éel
montaña tu'ux je'el u
páajtal in ta'akikinbae',#
junp'éel ma'alob lugar
utia'al in salvarkinba.[j]
3 Beyech junp'éel nuxi'
tuuniche', junp'éel ma'a-
lob lugar utia'al in ta'a-
kikinba,[k]

30:11 * Ilawil «To'otoch nook'», página 2582. **31:2** * Wa «Chinaba utia'al a wu'uyiken». # Wa «in balikinbae'».

CAP 30
a Sl 28:1
b Sl 6:5 Sl 115:17 Ec 9:10
c Sl 88:11 Isa 38:18
d Sl 143:1
e Sl 28:7

CAP 31
f Sl 18:2
g Sl 22:4, 5 Ro 10:11
h Sl 143:1
i Sl 40:17 Sl 70:1 Sl 71:2
j 2Sa 22:3 Sl 18:2
k 2Sa 22:2

Columna 2
a Sl 23:3
b Sl 25:11 Jer 14:7
c Sl 91:3 Mt 6:13
d Pr 18:10
e Lu 23:46 Hch 7:59
f Dt 32:4
g Sl 9:13
h Sl 6:7
i Sl 22:14
j Pr 15:13
k Sl 71:9

yaan a nu'uktiken[a] yéetel
yaan a kanáantken tu
yo'olal a k'aaba'.[b]
4 Yaan a salvarken ti' le
trampa ta'aka'an te' bej
tu'ux kin máano',[c]
tumen teech
kanáantken.[d]
5 Ta k'ab kin p'atik in
kuxtal.[e]
Jéeoba Dios, teche' chúu-
ka'an a wóol a beet ba'ax
toj,[f] ts'o'ok a salvarken.
6 In p'ekmaj le máaxo'ob
u k'ubmaj u yóolo'ob ti'
imageno'ob mix ba'al u
biilalo'obo',
tumen tene' ti' Jéeoba in
k'ubmaj in wóol.
7 Yaan u jach ki'imaktal in
wóol tumen ma' ken a
p'aten,
ts'o'ok a wilik ba'ax ku
yúuchulten,[g]
jach a wojel ba'ax kin
mu'yajtik.
8 Ma' a k'uben tu k'ab le
máax p'ekmileno',
ba'axe' ts'o'ok a beetik in
wa'atal ti' junp'éel lugar
seguro.
9 Jéeoba Dios, ch'a'ten óo-
tsilil tumen táan in mu'-
yaj.
Le ba'ax kin mu'yajtiko'
ts'o'ok u k'oja'ankúuntik
in wicho'ob[h] bey xan tu-
láakal in wíinklil.[i]
10 Le ba'ax ku yúuchulteno'
táan u xu'ulsik in
kuxtal.[j]
Le ba'ax kin mu'yajtiko'
táan u kóomkintik in
kuxtal.[k]
Le ba'ax ma' ma'alob in
beetmo' táan u beetik u
p'áatal mina'an in muuk',

ts'o'ok tak u p'áatal mina'an u muuk' in baakelo'ob.[a]

11 Ku ya'ala'alten ba'al tumen le máaxo'ob p'ekmileno',[b]
maases tumen le máaxo'ob kaja'ano'ob naats'o'.
Le máaxo'ob u k'aj óoleno'obo' saajko'obten,
je'el tu'uxak ka u yileno'obe' ku yáalkabo'ob.[c]

12 Ts'o'ok u lu'skeno'ob ichil u puksi'ik'alo'ob,* ts'o'ok u tu'ubsikeno'ob, hasta bey ts'o'ok in kíimile'.
Beyen junp'éel jarro# pa'apaja'ane'.

13 Ts'o'ok in wu'uyik ba'axo'ob ku ya'ala'al tin contra,
je'el tu'uxak ka in sutinbae' yaan ba'ax sajakkúuntken.[d]
Le kéen u much'uba'ob tin contrae'
ku ch'a'tukliko'ob bix je'el u kíimskeno'obe'.[e]

14 Pero tene', ti' teech kin k'ubik in wóol Jéeoba Dios.[f]
Kin wa'alik: «Teech in Dios».[g]

15 In kuxtale' tia'an ta k'abe'.
Ma' a p'atken tu k'ab in enemigo'ob mix tu k'ab le máaxo'ob ch'a'pachtikeno'.[h]

16 E'es a wutsil ti' le máax meyajtikecho'.[i]
Salvarten tu yo'olal a nojoch yaabilaj.

31:12 * Wa «u tuukulo'ob». # Wa «p'úul».

CAP 31

a Sl 32:3 Sl 102:3, 5

b Sl 22:6 Sl 42:10 Sl 102:8

c Sl 38:11

d Jer 20:10

e Sl 57:4

f Sl 56:4

g Sl 43:5

h Sl 142:6

i Nú 6:25

Columna 2

a Sl 25:2 Isa 50:7

b Ne 6:16 Isa 41:11 Jer 20:11

c 1Sa 2:9

d Sl 12:3 Sl 63:11

e Sl 73:1 Isa 63:7

f Isa 64:4 1Co 2:9

g Sl 126:2 Isa 26:12

h Sl 27:5 Sl 32:7

i Sl 64:2, 3

j 1Sa 23:7

k Sl 17:7

17 Jéeoba Dios, ma' a cha'ik in p'áatal ich su'tsilil kéen in k'áattech áantaj.[a]
Leti'e k'asa'an máako'ob ka p'áatko'ob ich su'tsililo'.[b]
Xi'iko'ob te' Muknal* utia'al u makik u chi'obo'.[c]

18 Mudochajak* le máaxo'ob ku tuuso'obo',[d]
le máaxo'ob yo'olal bix u t'aano'ob ku ye'esko'ob ka'anal u yicho'ob yéetel ku taasko'ob mix ba'alil le máaxo'ob ku beetko'ob ba'ax ma'alobo'.

19 ¡Jach táaj nojoch a wutsil![e]
Ka we'esik a wutsil ti' le máaxo'ob meyajtikecho'.[f]
Tu táan u maasil máako'obe' ka we'esik a wutsil ti' le máaxo'ob ku nats'kuba'ob ti' techo'.[g]

20 Utia'al ma' u beeta'al mix ba'al ti'obe' yaan a bisko'ob ta wiknal,[h]
ti' junp'éel lugar chéen teech a wojel tu'ux yaan.
Yaan a ta'akiko'ob ti' junp'éel lugar seguro
utia'al ma' u beeta'alti'ob mix ba'al k'aas.[i]

21 Alabarta'ak Jéeoba tumen te' k'iin ba'pachta'an le kaaj[j] tu'ux yaneno' tu beetaj nukuch ba'alo'ob utia'al u ye'esikten u nojoch yaabilaj.[k]

31:17 * Ilawil página 2572. **31:18** * Wa «Tootchajak».

22 Tumen jach saajken ka'a-
che', tin wa'alaj:
«Tu táan a wich kin kíi-
mil».[a]
Chéen ba'ale' teche' ta
wáanten ka ta wu'uyaj
táan in k'áatiktech áan-
taj.[b]
23 ¡Yaabilta'ak Jéeoba tu-
men le máaxo'ob ado-
rarko'![c]
Jéeobae' ku kanáantik le
máaxo'ob ma' tu náach-
talo'ob ti' leti'o',[d]
pero ku ts'áaik ba'ax ku
merecertik le máax noj-
ba'al u taaskubao'.[e]
24 Te'ex a k'ubmaj a wóo-
le'ex ti' Jéeobae'[f]
ma' a sajaktale'ex yéetel
ma' u péek u yóol a puk-
si'ik'ale'ex.[g]

David ts'íibte. Maskil.

32 Ki'imak u yóol le máax
ku perdonarta'alo', le
máax ku perdonar-
ta'al le k'eban u beet-
mo'.[h]
2 Ki'imak u yóol le máax
ma' tu condenarta'al tu-
men Jéeobao',[i]
le máax mina'an ba'ax
k'aas tu puksi'ik'alo'.
3 Le ma' in wa'al ba'ax k'aas
in beetmo', jach ka'anen
tumen bul k'iin táan in
wáakam.[j]
4 Bul k'iin yéetel bul áak'ab
tin wu'uyaj táan a pech'-
ken yéetel a k'ab.[k]
Je'ex u sa'ap'al le ja' le
kéen u beet yáaxk'iino'
bey p'áatik mina'an in
muuk'o'. *(Séla)*
5 Tak ka tin wa'alajtech in
k'eban,

CAP 31

a Jon 2:4

b 2Cr 33:13
Sl 6:9
Pr 15:29
Heb 5:7

c Dt 10:12

d 1Sa 2:9
Sl 145:20

e 2Sa 22:28
Isa 2:11
Snt 4:6

f Sl 62:1
Lam 3:20, 21
Miq 7:7

g Isa 35:4

CAP 32

h Isa 1:18
Hch 3:19

i Ro 4:7, 8

j Pr 28:13

k Sl 38:2

Columna 2

a Sl 38:18
Sl 51:4
1Jn 1:9

b Le 5:5
Sl 41:4

c 2Sa 12:13
Sl 86:5
Sl 103:3
Isa 44:22

d Sl 69:13
Isa 55:6

e Sl 65:2, 3

f Sl 9:9

g Éx 15:1
2Sa 22:1

h Sl 86:11

i Pr 3:6

j Pr 26:3
Jer 8:6

ma' tin ta'akaj le ba'ax in
beetmo'.[a]
Tin wa'alaj: «Yaan in wa'a-
lik ti' Jéeoba le ba'ax ma'
ma'alob in beetmo'».[b]
Teech túune' ta perdo-
nartaj in k'eban.[c] *(Séla)*
6 Mientras je'el u béeytal u
náats'al máak ta wikna-
le',[d]
ma' kun xu'ulul u orar le
máax u k'ubmaj u yóol
ti' techo'.[e]
Kex ya'ab ja' ka taalake'
ma' kun búulul le tu'ux
yano'.
7 Teche' beyech junp'éel lu-
gar utia'al in ta'akikin-
bae', *
yaan a kanáantken tu k'ii-
nil yaanten problemas.[f]
Yaan a beetik in ba'pach-
ta'al tumen le máaxo'ob
ku yawato'ob yéetel ki'i-
mak óolal ikil a salvartik
máako'.[g] *(Séla)*
8 Teche' ka wa'alik: «Yaan
in beetik u yantal a
na'at yéetel yaan in
we'esiktech le bej unaj a
bisko'.[h]
In wicho'obe' mantats'
ken u paktecho'ob
utia'al in kanáantkech
yéetel in nu'uktikech.[i]
9 Ma' a beetkaba je'ex jun-
túul tsíimin wa je'ex jun-
túul burro mina'an u
na'at[j]
k'a'abéet junp'éel freno
wa uláak' wa ba'ax
utia'al u controlarta'ale».
10 Le k'asa'an máako'obo'
ya'ab ba'ax ku mu'yajti-
ko'ob,

32:7 * Wa «in balikinbae'».

pero le máaxo'ob ku k'ubik u yóolo'ob ti' Jéeobao' ku ba'pachta'alo'ob tumen u nojoch yaabilaj.[a]

11 Te'ex ka beetke'ex ba'ax ma'alobe', ki'imakchajak a wóole'ex, jach ki'imakchajak a wóole'ex tu yo'olal Jéeoba.
Te'ex uts a puksi'ik'ale'exe', awatnake'ex tumen ki'imak a wóole'ex.

33 Te'ex ka beetke'ex ba'ax ma'alobe', awatnake'ex yéetel ki'imak óolal tu yo'olal Jéeoba.[b]
Ma'alob ka alabarta'ak tumen le máaxo'ob toj u kuxtalo'obo'.

2 Paxe'ex le chan arpa utia'al a ts'áaike'ex gracias ti' Jéeobao',
paxe'ex le nuxi' arpa utia'al a alabarke'ex yéetel k'aayo'obo'.

3 K'aye'ex junp'éel túumben k'aay ti' leti'.[c]
Paxe'ex le arpa u maas ma'alobil ku páajtalo', awatnake'ex yéetel ki'imak óolal.

4 Jéeobae' toj ba'ax ku ya'alik,[d]
je'el u páajtal u k'ubik u yóol máak ti' tuláakal ba'ax ku beetke'.

5 Leti'e' u yaabiltmaj ba'ax toj bey xan ba'ax ma'alob.[e]
Le lu'umo' chuup yéetel u nojoch yaabilaj Jéeoba.[f]

6 Ka tu ya'alaj Jéeoba ka yanak le ka'ano', yanchaji,[g]
ka t'aanaje', yanchaj tuláakal ba'al te' ka'ano'.

7 Leti'e' ku k'alik u paach le k'áa'náabo'.[a]
Kex táan u wo'oltikuba le ja'o' ku ts'áaik tu'ux unaj u yantal.

8 Adorarta'ak Jéeoba tumen tuláakal yóok'ol kaab.[b]
Respetarta'ak tumen u kajnáalilo'ob lu'um.

9 Ka t'aanaje' tuláakal ba'al yanchaji,[c]
ka t'aanaje' p'áat tuláakal ba'al tu'ux unaj u yantal.[d]

10 Jéeobae' ma' u cha'a u jóok'ol le kaajo'ob yéetel le ba'ax ku tukliko'obo'.[e]
Ts'o'ok u jubik ba'ax taak u beetik le kaajo'obo'.[f]

11 Pero le ba'ax ku ch'a'tuklik Jéeobao' mix máak je'el u k'askúuntike'.[g]
Le ba'axo'ob yaan tu puksi'ik'alo' ma' tu k'expajal kex je'el jayp'éel generación ka máanke'.

12 Ki'imak u yóol u kaajal Jéeoba Dios,[h]
le kaaj ts'o'ok u yéeyik u tia'alinto'.[i]

13 Jéeobae' ku paakat desde te' ka'ano',
ku yilik tuláakal máak.[j]

14 Desde te' tu'ux yano',
ku jach ilik u kajnáalilo'ob yóok'ol kaab.

15 Leti' beetik u puksi'ik'al tuláakal máak,
ku jach ilik tuláakal ba'ax ku beetik máak.[k]

16 Mix juntúul rey ku salvarkuba chéen tumen ya'ab u soldado'ob.[l]

CAP 32

a Sl 34:8
Pr 13:21
Pr 16:20

CAP 33

b Flp 4:4

c Sl 40:3
Sl 98:1
Sl 149:1
Isa 42:10
Ap 5:9

d Sl 12:6

e Job 37:23
Sl 11:7
Sl 45:7

f Sl 145:16
Hch 14:17

g Heb 11:3

Columna 2

a Gé 1:9
Job 38:8-11
Pr 8:29
Jer 5:22

b Ap 14:7

c Sl 148:4, 5

d Sl 119:90

e Isa 8:10
Isa 19:3

f Sl 21:8, 11

g Pr 19:21
Isa 46:10

h Dt 33:29

i Sl 65:4
Sl 135:4
1Pe 2:9

j Sl 11:4
Sl 14:2
Pr 15:3
Heb 4:13

k 1Cr 28:9
Job 34:21
Pr 24:12

l Jos 11:6

Juntúul máax yaan páajtalil ti'e' ma' tu salvarkuba chéen yéetel le páajtalil yaanti'o'.[a]

17 Chéen kunel ka u tukult máak yaan u salvarta'al tumen u tsiimin,[b]
kex jach yaan u muuk' le tsíimino' ma' seguro u salvartik máaki'.

18 U jaajile' Jéeobae' mantats' táan u paktik le máaxo'ob meyajtiko',[c]
leti'obe' táan u páa'tko'ob u ye'esa'al nojoch yaabilaj ti'ob,

19 utia'al u salvarta'alo'ob ti' le kíimilo',
utia'al ma' u kíimlo'ob tu k'iinil wi'ijil.[d]

20 Táan k-páa'tik ba'ax ken u beet Jéeoba.
Leti' áantko'on, bey junp'éel escudo k-tia'ale'.[e]

21 Ki'imak u yóol k-puksi'ik'al tu yo'olal leti',
k-k'ubik k-óol ti' u k'aaba' tumen santo.[f]

22 Jéeoba Dios, ma' u xu'ulul a we'esikto'on a nojoch yaabilaj,[g]
tumen táan k-páa'tik a wáantko'on.[h]

Le k'aaya' David ts'íibte. Lela' yaan yil yéetel le ka cha'ab u bin tumen Abimélek, úuchik u beetik bey chokochaja'an u poole'.[i]

א *[Alef]*

34 Mantats' ken in alabart Jéeoba,
ma' kun xu'ulul in alabartik yéetel in chi'.

ב *[Bet]*

2 Tene' yaan in alabartik Jéeoba,[j]
kéen u yu'uben le utsul máako'obo' yaan u ki'imaktal u yóolo'ob.

ג *[Guimel]*

3 Ko'one'ex múul alabartik Jéeoba,[a]
ko'one'ex múul alabartik u k'aaba'.

ד *[Dalet]*

4 Ka orarnajen ti' Jéeobae', tu núukaj in oración.[b]
Tu salvarten ti' tuláakal ba'ax beetik in sajaktal.[c]

ה *[Je]*

5 Ki'imak u yóol le máaxo'ob ku k'ubik u yóolo'ob ti' leti'o',
tumen ma' kun p'atbilo'ob k'aasil.

ו *[Zayin]*

6 Ka t'aanaj le óotsil máaka' u'uya'ab tumen Jéeoba.
Salvarta'ab ti' tuláakal ba'ax beetik u mu'yaj.[d]

ח *[Jet]*

7 U ángel Jéeobae' ku kanáantik le máaxo'ob meyajtik Dioso',[e]
leti' salvarko'ob.[f]

ט *[Tet]*

8 Túunte'ex utia'al ka a wile'ex buka'aj utsil Jéeoba.[g]
Ki'imak u yóol le máax ku ta'akikuba tu yiknalo'.

י *[Yod]*

9 Te'ex yéeya'ane'ex utia'al a meyajtike'ex Jéeobae' respetarte'ex,
tumen mix ba'al ku bineltik ti' le máaxo'ob respetarko'.[h]

CAP 33

a 2Cr 32:21
Sl 44:4, 5

b 2Re 7:6, 7
Sl 20:7
Pr 21:31
Isa 31:1

c Job 36:7
Sl 34:15

d Isa 33:15, 16

e Dt 33:29

f Sl 28:7
Pr 18:10

g Sl 32:10

h Miq 7:7

CAP 34

i 1Sa 21:12, 13

j Jer 9:24
1Co 1:31

Columna 2

a Sl 35:27

b Heb 5:7

c Sl 18:48

d 2Sa 22:1

e 2Re 6:17
Sl 91:11
Mt 18:10
Heb 1:7, 14

f 2Re 19:35
Da 6:22
Hch 5:18, 19
Hch 12:11

g 1Pe 2:3

h Sl 23:1
Flp 4:19

כ *[Kaf]*

10 Tak le leóno'ob jach yaan
u muuk'o'obo'* ku p'áatal mina'an ba'al u jaanto'ob,
pero le máaxo'ob meyajtik Jéeobao' mix ba'al ken u bineltti'ob.[a]

ל *[Lamed]*

11 In paalale'ex, ko'otene'ex, ch'enxikintene'exi',
yaan in ka'ansikte'ex bix unaj a meyajtike'ex Jéeoba.[b]

מ *[Mem]*

12 ¿Máax ichile'ex uts tu t'aan u kuxtal ich ki'imak óolal
yéetel ma' u jáan kíimil?[c]

נ *[Nun]*

13 Le máax uts tu t'aane' unaj u kanáantik u yaak' utia'al ma' u ya'alik ba'ax k'aas.[d]
Unaj xan u kanáantik u chi' utia'al ma' u tuus.[e]

ס *[Samek]*

14 Unaj u náachkuntkuba ti' ba'ax k'aas ka u beet ba'ax uts.[f]
Unaj u kaxtik jeets'elil yéetel unaj u yilik ma' u xu'ulul u yantalti'.[g]

ע *[Ayin]*

15 Jéeobae' táan u paktik le máaxo'ob beetik ba'ax ma'alob[h] utia'al u kanáantko'obo',
ku ch'enxikintiko'ob kéen u k'áato'ob áantaj.[i]

פ *[Pe]*

16 Pero Jéeobae' tia'an tu contra le máaxo'ob ku beetko'ob ba'ax k'aaso',

34:10 * Wa «le táankelem leóno'ob ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poolo'obo'».

CAP 34

a Sl 23:6; Sl 84:11
b Job 28:28; Pr 1:7; Pr 8:13
c Dt 6:1, 2; Dt 30:19, 20; 1Pe 3:10-12
d Snt 1:26; Snt 3:8
e Pr 12:19; Pr 15:4; 1Pe 2:1
f Sl 37:27; Sl 97:10; Am 5:15; Ro 12:9
g Mt 5:9; Heb 12:14
h Job 36:7; Sl 33:18
i Sl 18:6; Isa 59:1

Columna 2

a Sl 37:10; Pr 10:7
b Sl 145:18, 19
c 2Cr 32:22; Hch 12:11
d Sl 147:3; Isa 61:1
e Sl 51:17; Isa 57:15; Isa 66:2
f Pr 24:16; 2Ti 3:12
g Da 6:21, 22; 1Co 10:13
h Jn 19:36
i Sl 84:11

kéen kíimko'obe' mix máak kun ka'a k'a'ajsiko'ob.[a]

צ *[Tsade]*

17 Ka tu k'áataj áantaj le máaxo'ob utso'obo', u'uya'abo'ob tumen Jéeoba,[b]
salvarta'abo'ob ti' tuláakal ba'ax beetik u mu'yajo'ob.[c]

ק *[Kof]*

18 Jéeobae' naats' yanil ti' le máaxo'ob ku mu'yajo'obo',[d]
ku yáantik le máaxo'ob yaachaja'an u yóolo'obo'.*[e]

ר *[Reix]*

19 Ya'ab ba'ax ku mu'yajtik le máax beetik ba'ax ma'alobo',[f]
pero Jéeoba salvartik ti' tuláakal ba'ax beetik u mu'yaj.[g]

ש *[Xin]*

20 Leti' kanáantik tuláakal u baakelo'ob,
le o'olal mix junp'éel u baakel ka'achak.[h]

ת *[Taw]*

21 Le k'asa'an máako' yaan u kíimil kéen taalak k'aas tu yóok'ol.
Yaan u condenarta'al le máako'ob p'ektik le máax beetik ba'ax ma'alobo'.

22 Jéeobae' táan u salvartik le máaxo'ob meyajtiko'.
Mix juntúul ti' le máaxo'ob ku nats'kuba'ob tu yiknal kun condenarbilo'.[i]

34:18 * Wa «le máaxo'ob luba'an u yóolo'obo'».

Le k'aaya' David ts'íibte.

35 Jéeoba Dios, defenderten ti' in enemigo'ob te' juicioo'.[a]
Ba'atelnen tu contra le máaxo'ob ku ba'atelo'ob tin contrao'.[b]
2 Ch'a' le escudo chichano' bey xan le nojocho',[c]
ka taalakech a defenderten.[d]
3 Ch'a' a lanza yéetel a báat utia'al a ba'ate'el tu contra le máaxo'ob p'ekmileno'.[e]
A'alten: «Teen kin salvarkech».[f]
4 P'áatak ich su'tsilil le máaxo'ob taak u kíimskeno'obo', beeta'ak u su'laktalo'ob.[g]
Mixba'alkúunta'ak le máaxo'ob táan u tukliko'ob bix je'el u xu'ulsko'obteno'.
5 P'áatko'ob bey je'ex le sojol ku bisa'al tumen le iik'o'.
Ch'a'pachta'ako'ob tumen u ángel Jéeoba.[h]
6 Le táan u ch'a'pachta'alo'ob tumen u ángel Jéeobao'
ka ée'joch'e'enchajak le bej tu'ux ku bino'obo' yéetel ka p'áatak jajalkil.
7 Tumen kex mina'an ba'ax o'olale' u ta'akmo'ob junp'éel trampa te' bej tu'ux kin máano',
kex mina'an ba'ax o'olale' u páanmo'ob junp'éel jool te' bejo'.
8 Kexi' chéen ka jáan úuchuk loob ti'obe'.

CAP 35

a 1Sa 24:15

b Sl 3:7

c Éx 15:3

d Isa 42:13

e 1Sa 23:26

f Isa 12:2

g Jer 17:18

h Éx 14:19, 20
Isa 37:36

Columna 2

a Sl 57:6
Sl 141:10

b Sl 18:17

c Sl 40:17
Pr 22:22, 23

d Sl 27:12
Mt 26:59

e 1Sa 19:4, 5
1Sa 20:33
Jer 18:20

Kexi' ka lúubko'ob ti' le trampa u ta'akmo'obo'.
Kexi' ka lúubko'ob ichil yéetel ka xu'ulukti'obe'.[a]
9 Pero tene', Jéeoba kun ki'imakkúuntik in wóol.
Jach yaan u ki'imaktal in wóol kéen u salvarten.
10 Yaan in wa'alik yéetel u jaajil in wóol:*
«Jéeoba Dios, mina'an uláak' máax je'ex teche'.
Teche' ka salvartik le máax mina'an máax áantko', ka tokik tu k'ab le máax maas yaan u muuk' ti' leti'o',[b]
ka salvartik le máax óotsilo' bey xan le mina'an máax áantko', ka salvarko'ob ti' le máax tokik ba'ax u tia'alo'obo'».[c]
11 Yaan k'asa'an máako'ob taalo'ob t'aan tin contra le táan in juzgarta'alo',[d]
tu tako'ob in pool ti' ba'alo'ob mix in wojli'.
12 Ku bo'otko'obten yéetel k'aas le uts kin beetko',[e]
ku beetko'ob in mu'yaj.
13 Pero ka k'oja'anchajo'ob leti'obe' jach yaachaj in wóol,*
p'áat junpuli' ma' tin janal.
Kéen in wil ka'ach ma' tu núuka'al le oración kin beetik tu yo'olalo'obo',
14 ku jach lúubul in wóol, je'ex u lúubul in wóol kéen k'oja'anchajak juntúul in amigo wa juntúul in suku'une'.

35:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Tuláakal in baakelo'obe' yaan u ya'aliko'ob». **35:13** *Wa «tin búukintaj to'otoch nook'».

Jach yaachaj in wóol
je'ex juntúul máax
ts'o'ok u kíimil u maamae'.

15 Kex beyo' ka binten k'aasile', leti'obe' jach ki'imakchaj u yóolo'ob, hasta tu jáan much'uba'ob.
Tu much'uba'ob utia'al u atacarkeno'ob.
Bey tu xe'exet'eno'ob yéetel le ba'axo'ob tu ya'alo'obo'.

16 Le k'asa'an máako'obo' ku burlarkeno'ob, ku taaskeno'ob mix ba'alil,
ku karach'tik u kojo'ob tin contra.[a]

17 Jéeoba Dios, ¿ba'axten chéen táan a wilik ba'ax ku beetko'ob?[b]
Salvarteni' tumen táan u atacarkeno'ob.[c]
Salvart in kuxtal ti' le táankelem leóno'obo'*[d] tumen chéen le yaanten.

18 Beyo' yaan in alabarkech junmúuch' yéetel le máaxo'ob adorarkecho',[e]
yaan in alabarkech tu táan ya'ab máako'ob.

19 Ma' a cha'ik u binten k'aasil, beyo' ma' kun ki'imaktal u yóol le máaxo'ob ku yilkeno'ob bey u enemigo'ob[f] kex mina'an ba'ax o'olalo'.
Ma' a cha'ik u burlarken le máaxo'ob p'ekmilen kex mina'an ba'ax o'olalo'.[g]

35:17 *Wa «le táankelem leóno'ob ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poolo'obo'».

CAP 35

a Sl 37:12

b Hab 1:13

c Sl 142:6

d Sl 22:20
Sl 57:4

e Sl 22:22

f Pr 6:12, 13

g Sl 69:4
Jn 15:24, 25

Columna 2

a Sl 31:13
Jer 11:19
Mt 26:4

b Sl 28:1

c Sl 10:1
Sl 71:12

d Sl 26:1
Sl 96:13

e Sl 41:1, 2

20 Leti'obe' ma'atech u t'aano'ob ma'alob ti' máak,[a]
ba'axe' ku yilko'ob u náaysko'ob u yóol le utsul máako'ob utia'al u beetko'ob loob ti'obo'.

21 Kéen u jap u chi'obe' chéen utia'al u t'aano'ob tin contra,
ku ya'aliko'ob: «T-ilaj ba'ax úuchi».

22 Jéeoba Dios, teche' ts'o'ok a wilik ba'ax ku yúuchul. Ma' a chéen ilik ba'ax ku beetko'ob.[b]
Jéeoba Dios, ma' a p'áatal náach ti' teen.[c]

23 ¿Ba'axten bey táan a weenle'? Líi'kech a defenderten.
Jéeoba in Dios, defenderten te' juicioo'.

24 Jéeoba in Dios, beetten justicia.[d]
Ma' a cha'ik u ki'imaktal u yóolo'ob yo'olal ba'ax ku yúuchulten.

25 Mix bik'in ka u ya'alo'ob: «Yaaske béeychaj le ba'ax k-k'áato'».
Mix bik'in ka u ya'alo'ob: «Ts'o'ok k-xu'ulsikti'».[e]

26 P'áatak ich su'tsilil yéetel mixba'alkúunta'ak
le máaxo'ob ku ki'imaktal u yóolo'ob yo'olal ba'ax ku yúuchulteno'.
P'áatak ich su'tsilil yéetel mixba'alkúunta'ak le máaxo'ob ku taaskeno'ob mix ba'alilo'.

27 Awatnak yéetel ki'imak óolal le máaxo'ob u k'áato'ob ka beeta'akten justiciao'.

Ma' u xu'ulul u ya'aliko'ob:
«Alabarta'ak Jéeoba tumen ku beetik u bin utsil ti' máax meyajtik».[a]
28 Beyo' yaan in tsikbaltik* bix a beetik justicia,[b]
bul k'iin ken in alabartech.[c]

Utia'al máax ku nu'uktaj. Lela' beeta'ab tumen David, juntúul máax meyajt Jéeoba.

36 U puksi'ik'al juntúul máak k'asa'ane' nu'ukta'an tumen ba'ax k'aas,
leti'e' junpuli' ma'atech u respetartik Dios.[d]
2 Tumen jach nojba'al u taaskubae' ma' tu ts'áaik cuenta
wa yaan ba'ax k'aas ichil u kuxtal unaj u p'atik.[e]
3 Kéen t'aanake' chéen utia'al u ofendertik yéetel u tusik máak,
mina'an u na'at utia'al u beetik ba'ax ma'alob.
4 Tak ken chilake' láayli' táan u tuklik bix je'el u beetik k'aase'.
Ku ch'a'tuklik u bin ti' junp'éel bej ma' ma'alobi'.
Ma' tu náachtal ti' ba'ax k'aas.
5 Jéeoba Dios, a nojoch yaabilaje' ku k'uchul tak ka'an,[f]
a chúuka'an óolale' tak te' múuyalo'obo'.
6 A justiciae' bey nukuch montaña'obe'. *[g]
A leyo'obe' beyo'ob taamkach ja'obe'.[h]

35:28 *Wa «in tuukul ti'». **36:6** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «bey u montaña'ob Diose'».

CAP 35

a Sl 84:11 Sl 149:4

b Sl 51:14

c Sl 71:24

CAP 36

d Ro 3:18

e Dt 29:19, 20

f Sl 103:11

g Sl 71:19

h Ro 11:33

Columna 2

a Sl 145:9 1Ti 4:10

b Miq 7:18

c Rut 2:12 Sl 17:8 Sl 91:4

d Sl 65:4

e Sl 16:11

f Job 33:4 Jer 2:13 Hch 17:28 Ap 4:11

g Sl 27:1 Sl 43:3 Snt 1:17 1Pe 2:9

h Sl 103:17

i Sl 7:10 Sl 97:11

j Sl 1:5

CAP 37

k Sl 73:3 Pr 23:17

Jéeoba Dios, teech salvartik máak bey xan ba'alche'.[a]
7 ¡In Dios, jach táaj jats'uts bix a we'esik a yaabilaj![b]
Le máako'obo' ku jupkuba'ob yáanal a xiik'o'ob utia'al ma' u yúuchul mix ba'al ti'ob.[c]
8 Leti'obe' ku na'ajkúuntkuba'ob yéetel le buka'aj janal yaan ta wotocho',[d]
yéetel ka ts'áaik u yuk'o'ob u sayabil le ba'alo'ob ma'alobtak ku taal ti' techo'.[e]
9 Ti' teech yaan u sayabil le kuxtalo'.[f]
Tu yo'olal a sáasile' ku páajtal k-ilik sáasil.[g]
10 Ma' u xu'ulul a we'esik nojoch yaabilaj ti' le máaxo'ob u k'aj óolecho'obo',[h]
ma' u xu'ulul xan a beetik justicia ti' le máaxo'ob uts u puksi'ik'alo'obo'.[i]
11 Ma' a cha'ik u pepe'cha'atiken le máax jach ku creerkubao',
ma' xan a cha'ik u tojolch'intken le k'asa'an máako'.
12 Ilawil bix u ts'o'okol le máax beetik ba'ax ma' ma'alobo',
ku xu'ulsa'alti' yéetel ma' tu páajtal u ka'a líik'il.[j]

Le k'aaya' David ts'íibte.

א [Alef]

37 Ma' a k'uuxil yo'olal ba'ax ku beetik le k'asa'an máako'obo',
mix a ts'íiboltik bix kuxlik le máaxo'ob beetik ba'ax k'aaso'.[k]

2 Leti'obe' beyo'ob su'uk
séeb u kíimile',[a]
beyo'ob ya'ax su'uk séeb
u tijle'.

[Bet]

3 K'ub a wóol ti' Jéeoba,
beet ba'ax ma'alob.[b]
Kajlen way lu'ume', e'es
chúuka'an a wóol.[c]
4 Sen ki'imakchajak a
wóol ikil a meyajtik
Jéeoba,
leti' túune' yaan u ts'áaik-
tech ba'axo'ob ku ts'íi-
boltik a puksi'ik'al.

[Guimel]

5 Cha'a u nu'uktikech
Jéeoba.[d]
K'ub a wóol ti' leti', leti'
túune' yaan u yáant-
kech.[e]
6 Leti'e' yaan u beetik u
juul a justicia je'ex u
juul le sáasilo',
le ba'ax ma'alob ka beet-
ko' yaan u juul je'ex le
K'iin kéen yanak chúu-
muk ka'ano'.

[Dalet]

7 Chúukpajak a wóol a
páa't Jéeoba,[f]
chúukpajak a wóol a
páa't ba'ax ken u beete.
Ma' a k'uuxil kéen a wil
táan u béeytal
le ba'axo'ob ku ch'a'tuklik
le k'asa'an máako'.[g]

[Je]

8 Ma' a ts'íikil mix a p'u'u-
jul.[h]
Ma' a k'uuxil, tumen lelo'
je'el u biskech a beet
ba'ax k'aase'.
9 Tumen yaan u xu'ulsa'al
ti' le k'asa'an máako'o-
bo',[i]

CAP 37

a Sl 73:12, 19

b Isa 1:17
Heb 13:16

c Pr 28:20

d Sl 55:22
Pr 16:3

e Mt 6:33
Flp 4:6
1Pe 5:6, 7

f Sl 62:1
Lam 3:26

g Job 21:7
Sl 73:3
Jer 12:1

h Pr 14:29
Ef 4:26

i Sl 55:23

Columna 2

a Sl 25:12, 13
Sl 37:29
Mt 5:5
2Pe 2:9

b Job 24:24

c 1Sa 25:39
Sl 52:4, 5

d Isa 45:18
Mt 5:5
Ap 21:3

e Sl 72:7
Sl 119:165
Isa 48:18

f 1Sa 18:21, 25

g 1Sa 26:9, 10

h 2Sa 17:23
Est 7:10
Sl 7:15

pero le máaxo'ob ku k'u-
bik u yóolo'ob ti' Jéeo-
bao' yaan u p'áatlo'ob
way lu'ume'.[a]

[Waw]

10 Ichil junp'íit k'iine' ma'
kun antal k'asa'an máa-
ko'ob.[b]
Kéen paakatnakech tu'ux
suuk u yantalo'ob ka'a-
cho'
ma' ken a wilo'obi'.[c]
11 Pero le utsul máako'obo'
yaan u p'áatlo'ob way
lu'ume',[d]
jach yaan u ki'imaktal
u yóolo'ob tumen mix
ba'al kun beetik u
chi'ichnaktalo'ob.[e]

[Zayin]

12 Le k'asa'an máako' ku
tuklik bix je'el u beetik
k'aas ti' le máax ku bee-
tik ba'ax ma'alobo',[f]
yéetel ku karach'tik u koj
tu contra.
13 Pero Jéeobae' ku che'ej-
tik le k'asa'an máako',
tumen u yojel ma' kun
xáantal ken xu'ulsa'akti'.[g]

[Jet]

14 Le k'asa'an máako'obo' ku
jíilpaytik u espada'ob
yéetel ku preparartik u
flecha'ob
utia'al u kíimsko'ob le
óotsilo'obo' bey xan le
máaxo'ob mina'an máax
áantko'obo',
ku meyaj xan ti'ob utia'al
u xu'ulsko'ob ti' le máa-
xo'ob ku bino'ob ti' ma'a-
lob bejo'.
15 Pero u puksi'ik'alo'ob kun
póotlomtbil tumen u es-
pada'ob,[h]

yéetel yaan u ka'akacha'al
u flecha'ob.

ט *[Tet]*

16 Maas ma'alob le junp'íit
ba'al yaan ti' le máax
ku beetik ba'ax ma'a-
lobo'
ke le ya'abkach ba'alo'ob
yaan ti' le k'asa'an máa-
ko'obo'.[a]

17 Tumen yaan u ka'aka-
cha'al u k'ab le k'asa'an
máako'obo',
pero le máaxo'ob ku
beetko'ob ba'ax ma'alo-
bo' yaan u yáanta'alo'ob
tumen Jéeoba.

י *[Yod]*

18 Jéeobae' u yojel ba'ax ku
aktáantik le utsul máa-
ko'obo',
le herencia ken u ts'áa-
ti'obo' utia'al mantats'.[b]

19 Ma' kun p'atbilo'ob k'aasil
tu k'iinil táan u mu'ya-
jo'ob.
Tu k'iinil wi'ijile' yaan
u yantal ba'al u jaan-
to'ob.

כ *[Kaf]*

20 Pero le k'asa'an máako'o-
bo' yaan u kíimlo'ob.[c]
U enemigo'ob Jéeobae'
yaan u tijlo'ob je'ex u ti-
jil le su'uk jats'uts u yi-
la'alo'.
Yaan u séeb sa'atlo'ob
je'ex le buuts'o'.

ל *[Lamed]*

21 Le k'asa'an máako' kéen
u k'áat ba'al u majáante'
ma' tu sutik.
Le máax ku beetik ba'ax
ma'alobo' ku ye'esik u
yutsil, ku yáantik u
maasil.[d]

CAP 37

a Pr 16:8
Pr 30:8, 9
1Ti 6:6

b Sl 16:11

c Pr 10:7

d Dt 15:11
Job 31:16, 22
Sl 112:9
Pr 19:17

Columna 2

a Sl 37:9

b Pr 16:9

c Pr 11:20

d Sl 34:19
Pr 24:16

e Sl 91:11, 12

f Sl 94:14
Mt 6:33
Heb 13:5

g Dt 24:19
Sl 145:15
Pr 10:3

h Dt 15:7, 8
Sl 112:5

i Sl 34:14
Isa 1:17

j 2Sa 22:26

22 Le máaxo'ob ku bende-
cirta'alo'ob tumen Dioso'
yaan u p'áatlo'ob way
lu'ume',
pero le máaxo'ob ku mal-
decirta'alo'ob tumen
Dioso' yaan u xu'ulsa'al-
ti'ob.[a]

מ *[Mem]*

23 Wa Jéeoba ma'alob u yilik
le bej ku bisik máako'[b]
leti'e' ku nu'uktik* utia'al
ka seguernak u xíimba-
li'.[c]

24 Kex ka lúubke' ma' ken u
jéenp'uchtuba,[d]
tumen Jéeoba machmil
u k'ab.[e]

נ *[Nun]*

25 Desde tin táankelmil tak
beora ts'o'ok in ch'íijla'
ma' in wil u xúump'atta'al[f]
le máax ku beetik ba'ax
ma'alobo',
mix u máan u paalal u
k'áat* ba'al u jaanto'ob.[g]

26 Juntúul máak beyo' je'el
ba'axak ka k'a'abéetcha-
jak ti' máake' ku ts'áaik
u majáante,[h]
le o'olal yaan u bendecir-
ta'al u paalal tumen
Dios.

ס *[Samek]*

27 Náachkuntaba ti' ba'ax
k'aas,
beet ba'ax uts,[i] beyo'
yaan a kuxtal utia'al
mantats'.

28 Jéeobae' u yaabiltmaj
ba'ax toj,
ma' ken u xúump'at le
máaxo'ob u k'ubmaj u
yóolo'ob ti'o'.[j]

37:23 * Wa «ku ts'áaik muuk' ti'».
37:25 * Wa «u máat».

ע *[Ayin]*

Mantats' ken u kanáanto'ob.[a]
Pero u paalal le k'asa'an máako'obo' yaan u xu'ulsa'alti'ob.[b]

29 Le máaxo'ob ku beetko'ob ba'ax ma'alobo' yaan u p'áatlo'ob way lu'ume',[c]
way kun kajtalo'ob utia'al mantats'e'.[d]

פ *[Pe]*

30 U chi' le máax ku beetik ba'ax ma'alobo' ku ye'esik na'atil kéen t'aanak.
U yaak'e' ku ya'alik ba'ax justo.[e]

31 U ley Diose' tia'an tu puksi'ik'ale'.[f]
Le kéen xíimbalnake' ma' kun jáakal u yooko'ob.[g]

צ *[Tsade]*

32 Le k'asa'an máako' ku ch'úuktik le máax ku beetik ba'ax ma'alob utia'al u kíimso'.

33 Pero Jéeobae' ma' ken u xúump'at tu k'ab le k'asa'an máako',[h]
yéetel ma' ken u condenart kéen juzgarta'ak.[i]

ק *[Kof]*

34 K'ub a wóol ti' Jéeoba, xíimbalnen te' bej ku ya'aliko',
leti' túune' yaan u ts'áaiktech u páajtalil a p'áatal way lu'ume'.
Yaan a wilik bix kun xu'ulsbil[j] ti' le k'asa'an máako'obo'.[k]

ר *[Reix]*

35 Tin wile' le k'asa'an máak ma'atech u ch'a'ik óotsililo'

CAP 37

a Sl 97:10; Pr 2:7, 8

b Pr 2:22

c Dt 30:20; Sl 37:9; Pr 2:21; Mt 5:5

d Mt 25:46; Ap 21:3, 4

e Mt 12:35; Ef 4:29; Col 4:6

f Dt 6:6; Sl 40:8

g Sl 121:3

h 2Pe 2:9

i Sl 109:31

j Sl 52:5, 6

k Sl 37:22

Columna 2

a Est 5:11; Job 21:7

b Éx 15:9, 10

c Sl 37:10

d Job 1:1

e Job 42:12, 16

f Sl 1:4; Pr 10:7; 2Pe 2:9

g Isa 12:2

h Sl 9:9; Isa 33:2

i Isa 46:4; 1Co 10:13

j Sl 22:4; Da 3:17; Da 6:23

CAP 38

k Jer 10:24

bey junkúul che' yaan ti' ma'alob lu'um ku bin u jayik u gajosile'.[a]

36 Pero chéen ka jáan kíimi, p'áat mina'an.[b]
Seguernaj in kaxtik, pero ma' tin kaxti'.[c]

ש *[Xin]*

37 Ilawil ba'ax ku beetik le utsul máako'*
bey xan le máax toj u kuxtalo',[d]
tumen jach yaan u bin utsil ti'ob.[e]

38 Pero tuláakal le máaxo'ob ma'atech u beetko'ob ba'ax ma'alobo' yaan u xu'ulsa'alti'ob.
Le k'asa'an máako'obo' yaan u xu'ulsa'alti'ob.[f]

ת *[Taw]*

39 Jéeoba salvartik le máaxo'ob ku beetko'ob ba'ax ma'alobo'.[g]
Leti'e' bey junp'éel lugar tu'ux u bino'ob tu k'iinil táan u mu'yajo'obe'.[h]

40 Jéeoba kun áantko'ob yéetel kun salvarko'ob.[i]
Yaan u tokiko'ob tu k'ab le k'asa'an máako'obo',
yaan u salvarko'ob tumen ku nats'kuba'ob tu yiknal.[j]

Junp'éel k'aay tu ts'íibtaj David utia'al u k'a'ajsa'al junp'éel ba'ax úuchi.

38 Jéeoba Dios, ma' a nu'uktiken wa k'uuxilnaja'anech,
ma' a castigarken wa jach p'uja'anech.[k]

2 Kin wu'uyik jach ts'oopolten a flecha'ob,

37:37 * Wa «le máax chúuka'an u yóol u meyajt Dioso'».

kin wu'uyik a pech'men
yéetel a k'ab.[a]
3 Tumen p'uja'anech yo'o-
lal ba'ax in beetme' mix
junp'éel parte ti' in
wíinklil ma'alob yanil.
Yaachaja'an tuláakal in
baakelo'ob tumen k'e-
banchaja'anen.[b]
4 Kin wu'uyik táan u
pech'ken le ba'axo'ob
ma' ma'alobtak in beet-
mo',[c]
beyo'ob junp'éel ba'al
jach aal ma' tu páajtal
in kuchke'.
5 Tumen mina'an in na'ate'
ts'o'ok u tu'utal yéetel
ts'o'ok u infectar
le llaga'ob yaan tin wíink-
lilo'.
6 Ma' tu xu'ulul in sen tuu-
kul, jach yaachaja'an in
wóol.
Bul k'iin luba'an in wóol.
7 Kin wu'uyik bey yaan
ba'ax ku yelel ichil in
wíinklile',
táan u mu'yaj tuláakal in
wíinklil.[d]
8 Kin wu'uyik jach pech'a'a-
nen, ts'o'ok u si'istal tu-
láakal in wíinklil.
K'a'am in wáakam tumen
yaachaja'an u yóol in
puksi'ik'al.
9 Jéeoba Dios, teche' a
wojel ba'ax kin ts'íibol-
tik,
a wojel bix in jajak iik'.
10 In puksi'ik'ale' táan u
sen kukulankil, ts'o'ok
u p'áatal mina'an in
muuk',
yéetel mina'an u sáasil in
wicho'ob.[e]

CAP 38

a Sl 32:4

b Sl 6:2
Sl 41:4
Sl 51:8

c Esd 9:6
Sl 40:12

d Sl 38:3

e Sl 6:7

Columna 2

a 2Sa 16:7
Sl 62:4

b 2Sa 16:11

c Sl 39:2, 9

d 2Sa 16:12
Sl 123:2

e Sl 138:3

f Sl 77:2

g Sl 32:5

h Sl 51:3

11 In amigo'ob yéetel le máa-
xo'ob in k'aj óolo'obo' ku
náachtalo'ob ti' teen
kéen u yilo'ob ba'ax ku
yúuchulten.
Le máaxo'ob jach kin bis-
kinba tu yéetelo'obo' ma'
tu náats'lo'ob tin wiknal.
12 Pero le máaxo'ob taak u
kíimskeno'obo' ku ts'áai-
ko'ob trampa'ob te' bej
tu'ux kin máano'.
Le máaxo'ob taak u beet-
ko'obten loobo' táan u
t'aano'ob tin contra.[a]
Mantats' táan u x-mukul
t'aano'ob ti' bix je'el u
tuskeno'obe'.
13 Pero je'ex juntúul máak
kóoke', mix ba'al tin
wu'uyaj.[b]
Je'ex juntúul mudoe',* mix ba'al tin wa'alaj.[c]
14 Beyen ka'ach juntúul
máak kóoke',
p'áat xan ma' tu páajtal in
wa'alik mix ba'al utia'al
in defenderkinba.
15 Yuum Jéeoba in Dios,
ti' teech tin k'ubaj in
wóol.[d]
Teech túune', Jéeoba
Dios, ta wáanten.[e]
16 Tene' tin wa'alaj: «Ma' u
che'ejtikeno'ob,
mix u nojba'alkúuntku-
ba'ob wa ka lúubken».
17 Tumen jach ta'aytak
ka'ach in joch'k'ajal,
ma' tu xu'ulul ka'ach in
mu'yaj.[f]
18 Tene' tin wa'alaj le ba'ax
ma' ma'alob in beetmo'.[g]
Jach yaachaja'an in wóol
ka'ach yo'olal in k'eban.[h]

38:13 * Wa «toote'».

19 In enemigo'obe' jach t'a'ajo'ob* yéetel yaan u muuk'o'ob,
ya'ab máaxo'ob p'ekmilen kex mina'an ba'ax o'olal.
20 Tu bo'oto'obten yéetel k'aas le uts kin beetko',
líik'o'ob tin contra ikil in beetik ba'ax ma'alob.
21 Jéeoba Dios, ma' a p'atken.
In Dios, ma' a náachtalten.[a]
22 Jéeoba Dios, ko'oten tu séeba'anil a wáanten,
salvarteni'.[b]

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Jedutún.[c] Le k'aaya'
David ts'íibte.

39 Tene' tin wa'alaj: «Yaan in kanáantkinba utia'al ma' in k'ebantal yéetel in waak'.[d]
Yaan in makik in chi'[e]
mientras tia'an juntúul k'asa'an máak tin táane'».
2 Bey mudoen* ka'ache', p'áat ma' tin t'aan.[f]
Xu'ul in t'aan tak ti' ba'alo'ob ma'alobtak,
pero jo'op' u maas yaatal ba'ax kin mu'yajtik.
3 Jo'op' u yelel in puksi'ik'al.
Le kéen in ch'a' in wiik'e' ku maas elel.
Ka túun t'aanajene', ka tin wa'alaj:
4 «Jéeoba Dios, áanten in wil buka'aj séebil u máan in kuxtal,
áanten in wojéelt buka'aj k'iino'ob p'aatalten,[g]

38:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «kuxa'ano'ob». **39:2** *Wa «tooten».

CAP 38

a Sl 22:11 Sl 35:22
b Sl 27:1 Sl 62:2 Isa 12:2

CAP 39

c 1Cr 16:41 1Cr 25:1
d Pr 18:21
e Sl 141:3
f Sl 38:13 Mt 27:12 1Pe 2:23
g Sl 90:12

Columna 2

a Sl 90:9 Snt 4:14
b Sl 90:4
c Sl 62:9 Sl 144:4
d Sl 49:10 Ec 2:18, 19 Ec 4:8 Lu 12:19, 20
e Sl 25:11 Miq 7:19
f Job 40:4 Sl 38:13
g 2Sa 16:10
h Sl 90:8
i Sl 39:5 Sl 102:11

beyo' yaan in wojéeltik buka'aj kóomil in kuxtal.
5 U jaajile' ma' ya'ab k'iino'ob a ts'aamajteni'.[a]
Comparado ta wéetele' jach junp'íit u k'iinilo'ob in kuxtal.[b]
Kex bey seguro yanil máake', séeb u xu'ulul u kuxtal.[c] *(Séla)*
6 Máake' bey je'ex le bo'oy k'áatmáan ku beetko',
chéen kunel ba'ax ku beetik,
ku nikkúuntik ayik'alil, pero ma' u yojel máax kun disfrutarki'.[d]
7 Le o'olale', Jéeoba Dios, ¿ba'ax je'el in páa'tike'?
Chéen teech je'el a wáantkene'.
8 Token ti' tuláakal in k'ebano'ob.[e]
Ma' a cha'ik u mixba'alkúuntiken le j-ma' na'ato'.
9 Bey mudo* úuchik in p'áatle',
ma' páajchaj in t'aani',[f]
tumen teech beet in mu'yaj.[g]
10 Xu'uluk a castigarken.
Táan u kíimsken le ba'ax ka beetko'.
11 Teche' ka tojkíintik máak kéen u beet ba'ax ma' ma'alobi'.[h]
Je'ex u beetik le k'amaso'* bey a xu'ulsik ti' le ayik'alil u nikkúuntmo'.
U jaajile' séeb u xu'ulul u kuxtal máak.[i] *(Séla)*
12 Jéeoba Dios, u'uy in oración,

39:9 *Wa «toot». **39:11** *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «x-tuyul».

ch'enxikinten kéen in
k'áattech áantaj.[a]
Ma' a beetik bey ma' ta
wilik u ja'il in wiche'.
Tumen tene' chéen jun-
túul a wu'ulaben,[b]
je'ex in úuchben láak'tsi-
lo'obe' chéen junsúutuk
way yanene'.[c]
13 Xu'uluk a paktiken ichil
a p'uja'anil
utia'al u ki'imaktal in
wóol antes in kíimil».

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' David ts'íibte.

40 Ma' xu'ul in k'ubik in
wóol ti' Jéeobai',
leti' túune' tu ch'enxikin-
ten,* tu yu'ubaj bix in
sen k'áatik áantaj.[d]
2 Leti'e' tu jóo'sen te' jool
tu'ux ku juum ja'o',
tu lu'sen ichil ts'op luuk'.
Tu wa'akúunten yóok'ol
junp'éel nuxi' tuunich,
tu beetaj in xíimbal tu'ux
babaxkil.
3 Diose' tu ts'áajten junp'éel
túumben k'aay utia'al in
alabartik yéetel in chi'.[e]
Ya'ab máako'obe' yaan
u ja'ak'al u yóolo'ob
kéen u yilo'ob ba'ax ku
beetik Jéeoba,
le o'olal yaan u k'ubik u
yóolo'ob ti' leti'.
4 Ki'imak u yóol máax ku
confiar ti' Jéeoba,
yéetel ma'atech u biskuba yéetel máaxo'ob nojba'al u taaskuba'ob mix yéetel máaxo'ob ku tuuso'ob.

40:1 * Wa «chinlaj utia'al u yu'ubiken».

CAP 39
a Sl 28:1
b Le 25:23 1Cr 29:15
c Heb 11:13

CAP 40
d Sl 34:15
e Sl 33:3 Sl 98:1

Columna 2
a Ap 15:3
b Éx 15:11
c Sl 139:17, 18
d 1Sa 15:22 Sl 51:16, 17 Os 6:6
e Isa 50:5
f Heb 10:5-9
g Lu 24:44
h Jn 4:34
i Sl 37:31 Ro 7:22
j Sl 22:22
k Heb 13:15

5 Yuum Jéeoba in Dios,
ya'ab nukuch ba'alo'ob
a beetmaj t-o'olal,
ts'o'ok a béeykuntik tu-
láakal ba'ax a tukultmaj.[a]
Mix máak je'el u páajtal
u compararkuba ta
wéetele',[b]
wa ka káajak in t'aan ti'
ba'axo'ob a beetme'
ma' kin ts'o'okol, tumen
jach táaj ya'ab.[c]
6 Mix ofrenda mix sacrificio ta wóotaj a k'ame,*[d]
chéen ba'ale' ta je'ek'abtaj
in xikin utia'al in wu'uyik a t'aan.[e]
Mix junp'éel tóokbil
ofrenda ta k'áataj mix
ofrenda'ob yo'olal le k'ebano'.[f]
7 Le o'olal tin wa'alaj: «¡Ilawile! Tene' ts'o'ok in
taal.
Te' rolloo'* yaan ba'ax
ts'íibta'an tin wo'olali'.[g]
8 In Dios, kin ts'íiboltik
in beetik ba'ax a k'áat,[h]
a leye' tia'an tin puksi'ik'ale'.[i]
9 Kéen in much'inba yéetel
le máaxo'ob adorarkecho'[j]
kin wa'alik bix a beetik
justicia.
Jéeoba Dios, je'ex a wojlile' ma' tin makik in chi'.[k]
10 Tene' ma'atech in ta'akik
a wutsil.
Kin wa'alik chúuka'an a
wóol yéetel ka salvartik
máak.

40:6 * Wa «utschaj ta t'aan». **40:7** * Ilawil página 2577.

Kéen in much'inba yéetel le máaxo'ob adorarkecho'[a] kin t'aan ti' bix a we'esik nojoch yaabilaj yéetel kin wa'alik ma'atech a tuus».

11 Jéeoba Dios, ch'a'ten óotsilil.
Kanáanteni'[b] tumen nojoch a yaabilaj yéetel ma'atech a tuus.

12 Jach ya'ab k'aas ts'o'ok u taal tin wóok'ol, mina'an u xookil.[c]
Le ba'alo'ob ma' ma'alobtak in beetmo' ku pech'keno'ob yéetel ku p'áatal ma' tu páajtal in wilik in beel.[d]
Tumen maas ya'abo'ob ke u tso'otsel in poole'
ts'o'ok u jach lúubul in wóol.

13 Jéeoba Dios, beet uts a salvarken.[e]
Jéeoba Dios, ko'oten tu séeba'anil a wáanten.[f]

14 P'a'atak ich su'tsilil yéetel mixba'alkúunta'ak
tuláakal le máaxo'ob taak u kíimskeno'obo'.
Le máaxo'ob uts tu t'aano'ob u yilko'ob u binten k'aasilo'
jóok'ok u yáalkabo'ob tumen ts'o'ok u mixba'alkúunta'alo'ob.

15 Le máaxo'ob ku ya'aliko'ob: «¡Ma'alob ti' beyo'!»,
p'áatak ma' tu kaxtik ba'ax u beeto'ob úuchik u beeta'al u su'laktalo'ob.

16 Pero ki'imakchajak u yóol le máaxo'ob adorarkecho'.[g]

CAP 40

a Heb 2:12

b Sl 61:6, 7

c Sl 71:20

d Sl 38:4

e Sl 25:17

f Sl 38:22
Sl 70:1-5

g Dt 4:29

Columna 2

a Sl 13:5

b Sl 35:27

c Sl 54:4
Isa 50:7
Heb 13:6

d Sl 143:7

CAP 41

e Dt 15:7, 8
Sl 112:9
Pr 14:21
Pr 22:9

f Mt 5:7

g 2Pe 2:9

h 2Re 20:5
Sl 103:3

i Sl 51:1

j Sl 32:5
Sl 38:3
Pr 28:13

k Sl 6:2
Sl 147:3

Le máaxo'ob ki'imak u yóolo'ob ikil a salvarko'obo',[a]
ma' u xu'ulul u ya'aliko'ob:
«Alabarta'ak Jéeoba».[b]

17 Chéen ba'ale' tene' óotsilen, mina'an máax áantken.
Kexi' ka u kanáanten Jéeobae'.
In Dios, teech áantken, teech salvarken.[c]
In Dios, ko'oten tu séeba'anil.[d]

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' David ts'íibte.

41 Ki'imak u yóol le máax ku ye'esik u yutsil ti' le máax óotsilo',[e]
tumen yaan u yáanta'al tumen Jéeoba tu k'iinil táan u mu'yaj.

2 Yaan u kanáanta'al tumen Jéeoba, ma' kun cha'abil u kíimil.
Bíin a'ala'ak ki'imak u yóol.[f]
Junpuli' ma' kun p'atbil tu k'ab u enemigo'ob.[g]

3 Kéen k'oja'anchajke' ma' kun p'atbil tumen Jéeoba,[h]
yaan u kanáanta'al tu k'iinil pekekbal tu cama.

4 Tene' tin wa'alaj: «Jéeoba Dios, ch'a'ten óotsilil.[i]
Ts'o'ok in k'ebantal ta táan,[j] áanten utia'al in ka'a ch'a'ik in wóol».[k]

5 Pero in enemigo'obe' tu ya'alo'ob:
«¿Ba'ax k'iin u kíimil utia'al u tu'ubsa'al tak u k'aaba'?».

6 Wa juntúul ti' leti'ob ku taal u yilene', ku utsul t'anken pero yaanal ba'ax yaan tu puksi'ik'al.
Kéen ts'o'okok u kaxtik junp'éel ba'al u ya'al tin contrae',
ku luk'ul tin wiknale' ku jo'op'ol u máan u tsikbalte.
7 Le máaxo'ob p'ekmileno' yaan ba'ax ku x-mukul a'aliko'ob.
K'aas ba'ax ku tsikbaltiko'ob tin contra, táan u ya'aliko'ob:
8 «Jach k'aas ba'ax ts'o'ok u taal tu yóok'ol.
Ts'o'ok u lúubul, ma' kun ka'a líik'il».[a]
9 Tak in amigo, le máax kin confiar[b] ka'ach ti' yéetel
kin múul janal ka'ach tu yéetelo', ts'o'ok u líik'il tin contra.[a]
10 Jéeoba Dios, ch'a'ten óotsilil, líi'seni',
utia'al in castigarko'ob yo'olal ba'ax tu beeto'ob.
11 Le kéen in wil ma' tu tsa'ayal in enemigo tin wéetele'[b]
yaan in ts'áaik cuenta uts ta t'aan ba'ax kin beetik.
12 Ma' ken a p'aten, tumen chúuka'an in wóol in beet ba'ax ma'alob.[c]
Mantats' ken a cha'a in wantal ta táan.[d]
13 Mix bik'in ka xu'uluk u alabarta'al Jéeoba,[e]
u Dios le israelita'obo'.
Ka béeyak, ka béeyak.*

CAP 41

a Sl 3:2
Sl 71:10, 11

b 2Sa 15:12
Job 19:19
Sl 55:12, 13

Columna 2

a Mr 14:18
Jn 13:18
Jn 13:26

b Sl 31:8
Jer 20:13

c Sl 25:21
Pr 2:7

d Sl 34:15

e 1Cr 16:36
1Cr 29:10

41:13 * Wa «Amén, amén».

LIBRO 2
(Salmos 42 tak 72)

Utia'al máax ku nu'uktaj. Maskil. Le k'aaya' u paalal Coré[a] ts'íibte.

42 In Dios, je'ex u ts'íiboltik le kéej u yuk'ik ja'o'
bey xan in ts'íiboltik in meyajtikecho'.
2 ¿Ba'ax k'iin u páajtal in ka'a wantal tu táan Dios,[b] le Dios kuxa'ano'?[c]
In Dios, jach kin ts'íiboltik u k'uchul le k'iin je'elo'.
3 Bul k'iin yéetel bul áak'ab táan in jaantik u ja'il in wicho'ob.
Le máako'obo' bul k'iin táan u poch'keno'ob, yéetel ku ya'aliko'ob:
«Beoraa' ¿tu'ux túun ts'o'ok a Dios?».[a]
4 Tene' jach ku yaatal u yóol in puksi'ik'al kéen k'a'ajakten
bix in múul bin ka'ach yéetel ya'ab máako'ob tu yotoch Dios.
Teen ka'ach kin bin táanil ti' leti'ob. Ki'imak k-óol táan k-bin.
Táan u bin k-k'aay utia'al k-ts'áaik gracias
je'ex u beetik le máako'ob tu k'iinil junp'éel fiestao'.[b]
5 ¿Ba'axten jach yaachaja'an in wóol?[c]
¿Ba'axten ma' tin kaxtik ba'ax ku yúuchulten?

CAP 42

a 2Cr 20:19

b Sl 27:4
Sl 84:2

c Sl 63:1

Columna 2

a Sl 3:2
Sl 42:10
Sl 79:10

b Dt 16:14, 16
2Cr 30:23, 24

c Sl 55:4
Mr 14:34

Yaan in k'ubik in wóol
ti' Dios,[a]
yaan u seguer in alabar-
tik le Máax Salvarkeno'.[b]
6 In Dios, ma' tu xu'ulul in
sen tuukul.[c]
Kin k'a'ajsikech le tia'a-
nen tu jáal le Jordáno',[d]
le tia'anen tu ka'anlil le
Ermóno'
yéetel le tia'anen te' Mon-
taña Mizaro'.
7 Kin wu'uyik bix u wo'olti-
kuba le ja'o'.
Kin wu'uyik bix u taal u
yéemel le ja' desde te'
montaña'obo'.
Hasta kin wu'uyik bey
táan in búulul ichil le
buka'aj ja'o'.[e]
8 De k'iine' yaan u ye'esik-
ten u nojoch yaabilaj
Jéeoba,
de áak'abe' yaan in k'aay
utia'al in alabartik, yaan
in orar ti' le Dios ts'aa-
mil in kuxtalo'.[f]
9 Yaan in wa'alik ti' Dios,
le máax salvarkeno':
«¿Ba'axten ts'o'ok a tu'ub-
siken?[g]
¿Ba'axten ka cha'ik u se-
guer u lúu'sa'al in wóol
tumen le máaxo'ob p'ek-
mileno'?».[h]
10 In enemigo'obe' táan u
poch'keno'ob,
bul k'iin táan u ya'a-
liko'ob: «Beoraa' ¿tu'ux
túun ts'o'ok a Dios?».[i]
11 ¿Ba'axten jach yaacha-
ja'an in wóol?
¿Ba'axten ma' tin kaxtik
ba'ax ku yúuchulten?
Yaan in k'ubik in wóol
ti' Dios,[j]

CAP 42

a Sl 37:7
Lam 3:24
Miq 7:7

b Sl 43:5

c Sl 22:1
Jn 12:27

d Jon 2:7

e Sl 88:7

f Sl 27:1

g Sl 13:1

h Sl 38:6
Sl 43:2

i Sl 3:2
Sl 42:3
Sl 79:10

j Sl 37:7

Columna 2

a Sl 42:5
Sl 43:5

CAP 43

b Sl 26:1
Sl 35:24

c Sl 35:1
Pr 22:22, 23

d Sl 28:7
Sl 140:7

e Sl 42:9

f Sl 40:11
Pr 6:23

g Sl 5:8
Sl 27:11
Sl 143:10

h 1Cr 16:1
Sl 78:68, 69

i Sl 84:3

j 2Sa 6:5

k Sl 37:7

l Sl 42:5, 11

yaan u seguer in alabar-
tik in Dios, le Máax Sal-
varkeno'.[a]
43 In Dios, beetten justi-
cia,[b]
t'aanen tin favor kéen
juzgarta'aken[c] yéetel le
k'asa'an máako'obo'.
Ma' a p'atken tu k'ab
le máaxo'ob ku tuuso'ob
yéetel ma'atech u beet-
ko'ob justiciao'.
2 Teech in Dios, teech ka-
náantken.[d]
¿Ba'axten ts'o'ok a xúump'atken?
¿Ba'axten ka cha'ik u se-
guer u lúu'sik in wóol le
máaxo'ob p'ekmileno'?[e]
3 Túuxt le sáasil yéetel le
u jaajil ku taal ti' techo',[f]
túuxto'ob utia'al ka u
nu'ukteno'ob,[g]
ka u biseno'ob te' mon-
taña a yéeymo' bey xan
ta ki'ichkelem taber-
náculo.*[h]
4 Tene' yaan in náats'al
yiknal u altar Dios,[i]
le Dios beetik u jach
ki'imaktal in wóolo'.
In Dios, yaan in alabar-
kech, yéetel arpa[j] ken
in alabartech in Dios.
5 ¿Ba'axten jach yaacha-
ja'an in wóol?
¿Ba'axten ma' tin kaxtik
ba'ax ku yúuchulten?
Yaan in k'ubik in wóol
ti' Dios,[k]
yaan u seguer in alabar-
tik in Dios, le Máax Sal-
varkeno'.[l]

43:3 * Ilawil página 2581.

Utia'al máax ku nu'uktaj. Maskil. Le k'aaya' u paalal Coré[a] ts'íibte.

44 In Dios, ts'o'ok k-jach u'uyik u tsikbaltik k-láak'tsilo'ob
le buka'aj ba'alo'ob ta beetaj úuchjeakilo',[b]
le ba'alo'ob ta beetaj tu k'iinilo'obo'.

2 Yéetel a podere' ta jóo'saj le kaajo'ob tu'ux kaja'ano'ob[c] ka'acho'
ka ta ts'áaj ti' a kaajal utia'al ka kajlaki'.[d]
Mix junp'éel kaaj p'áat wa'atal ta táan, ta láaj jóo'so'ob.[e]

3 Ma' chéen tumen u yojlo'ob ba'ate'el tu ch'a'ajo'ob le lu'umo',[f]
mix xan tumen jach yaan u muuk'o'obi'.[g]
Ba'axe' ganarnajo'ob tu yo'olal a poder,*[h] tu yo'olal a muuk' yéetel tumen tia'anech tu yéetelo'obe',
teche' ta we'esaj buka'aj a yaabiltmilo'ob.[i]

4 In Dios, teech in Rey.[j]
Beet u ganar Jacob.

5 Yéetel a podere' yaan k-ch'a'pachtik le máaxo'ob p'ekmilo'ono'.[k]
Ta k'aaba'e' yaan k-yaya'cha'atik le máaxo'ob ku líik'lo'ob t-contrao'.[l]

6 Tene' ma' tin k'ubik in wóol ti' in espada mix ti' in arco,
in wojel ma' tu páajtal u salvarkeno'ob.[m]

7 Teech salvarto'on ti' k-enemigo'ob,[n]

44:3 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a x-no'oj k'ab».

CAP 44

a 2Cr 20:19

b Éx 13:14
Nú 21:14
Jue 6:13

c Dt 7:1

d Éx 15:17
Sl 78:55
Sl 80:8, 9

e Jos 10:5, 11
Sl 135:10, 11

f Dt 4:38
Jos 24:12

g 1Sa 12:22

h Isa 63:11-13

i Dt 7:7, 8

j Sl 74:12
Isa 33:22

k Sl 18:39
Flp 4:13

l Sl 60:12

m 1Sa 17:45
Sl 20:7
Sl 33:16

n Jos 24:8

Columna 2

a Dt 28:15, 25

b Dt 28:64

c Dt 32:30

d Dt 28:37
2Cr 7:20

ta mixba'alkúuntaj le máaxo'ob p'ekmilo'ono'.

8 In Dios, bul k'iin ken k-alabartech,
mantats' ken k-alabart a k'aaba'. *(Séla)*

9 Pero beoraa' ts'o'ok a xúump'atko'on, ts'o'ok a mixba'alkúuntiko'on,
kéen xi'iko'on ba'atele' ma'atech a bin t-éetel.

10 Ka beetik u jóok'ol k-áalkab tu táan k-enemigo'ob.[a]
Le máaxo'ob p'ekmilo'on túuno' ku ch'a'iko'ob je'el ba'axak u k'áato'obe'.

11 Ka k'ubko'on tu k'ab k-enemigo'ob, leti'obe' yaan u kíimsko'ono'ob je'ex u kíimsa'al tamano'obe'.
Ts'o'ok a k'i'itbesko'on ichil le kaajo'obo'.[b]

12 Jach barato a konik a kaajal,[c]
mix ba'al ka náajaltik.

13 Ka beetik u ya'ala'alto'on ba'al tumen le máaxo'ob kaja'ano'ob naats' ti' to'ono',
k-burlarta'al yéetel k-che'ejta'al tumen le máaxo'ob kaja'ano'ob naats'o'.

14 Ka beetik u ya'ala'alto'on ba'al tumen le kaajo'obo',[d]
ku burlarko'ono'ob, hasta táan u pi'ik'tik u poolo'ob.

15 Kin wu'uyik bul k'iin táan in mixba'alkúunta'al
yéetel jach táaj su'laken,

16 leti'obe' táan u burlarkeno'ob yéetel u poch'keno'ob

tumen táan u vengar-
kuba k-enemigo'ob ti'
to'on.
17 Kex ts'o'ok u taal t-óok'ol
tuláakal le ba'alo'oba',
to'one' ma' k-tu'ubsechi',
ma' k-tu'ubs xan le pacto
ta beetaj t-éetelo'.[a]
18 K-puksi'ik'ale' ma' u sut u
paach ti' techi'.
To'one' ma' jóok'ko'on ti' a
beeli'.
19 Kex beyo' ts'o'ok a pech'i-
ko'on te' tu'ux kaja'an le
chacalo'obo',*
ts'o'ok a pixko'on yéetel
ée'joch'e'enil.
20 Wa ts'o'ok u xu'ulul u me-
yajto'on u k'aaba' Dios,
yéetel wa ts'o'ok k-líi'sik
k-k'ab utia'al k-orar ti'
yaanal diose',
21 ¿ma' wa ken u yil Dios le-
lo'?
Leti'e' u yojel ba'ax yaan
tu ts'u' u puksi'ik'al
máak.[b]
22 Ikil k-meyajtikeche' bul
k'iin tia'ano'on tu táan
kíimile'.
K-ila'al bey tamano'on
utia'al kíimsbile'.[c]
23 Yuum Jéeoba, ¿ba'axten
bey táan a weenle'?[d]
Aajkech utia'al a wáant-
ko'on. Ma' a xúump'at-
ko'on junpuli'.[e]
24 ¿Ba'axten ka beetik bey
ma' ta wilko'one'?
¿Ba'axten chéen ta wilik
bix u beeta'alto'on loob
yéetel bix u beeta'al
k-mu'yaj?

44:19 * Juntúul ba'alche' chíika'an ti' ch'omak.

CAP 44

a Éx 34:10

b Sl 139:1
Ec 12:14
Jer 17:10

c Ro 8:36

d Sl 7:6
Sl 78:65, 66

e Job 13:24
Sl 13:1
Sl 88:14

Columna 2

a Sl 119:25

b Sl 33:20

c Sl 130:7

CAP 45

d 2Cr 20:19

e Sl 2:6

f Isa 8:1

g 2Sa 23:2
Esd 7:6

h Jn 7:46

i Sl 72:17

j Ap 1:16
Ap 19:15

k Isa 9:6

l Heb 1:3

m Ap 6:2

n Ap 19:11

25 Ts'o'ok k-lúu'sa'al tak
lu'um.
Ti' pekekbalo'on te' lu'u-
mo'.[a]
26 ¡Líi'kech utia'al a wáant-
ko'on![b]
Salvarto'oni' tumen te-
che' nojoch a yaabilaj.[c]

Utia'al máax ku nu'uktaj: unaj u pa'axal je'ex le k'aay ku k'aaba'tik «Lirio'ob». Le k'aaya' u paalal Coré[d] ts'íibte. Maskil. Junp'éel k'aay romántico.

45 Yaan junp'éel ba'al
beetik u kukulankil
in puksi'ik'al.
Kin wa'alik: «Le ba'ax ken
in k'aya' ku t'aan ti' jun-
túul rey».[e]
Kexi' ka p'áatak in waak'
je'ex le nu'ukul ikil u
ts'íib[f] juntúul máax no'o-
ja'an u ts'íibe'.[g]
2 In rey, mina'an uláak'
máax maas ki'ichkelem
ke teech.
Jach táaj jats'uts bix a
t'aan.[h]
Mantats' kan bendecirbil
tumen Dios.[i]
3 Xiixib máak, jéep'k'axt a
espada[j] ta nak',
e'es a páajtalil,[k] e'es mi-
na'an uláak' máak je'ex
teche'.[l]
4 Ganart le ba'ate'el yée-
tel le páajtalil yaante-
cho',[m]
nat' a tsiimin, defendert
u jaajil, defendert le jus-
ticiao' bey xan le máa-
xo'ob ma'atech u taas-
kuba'ob nojba'alilo',[n]
beyo' yéetel a x-no'oj k'abe'
yaan a beetik nukuch
ba'alo'ob ku beetik u ja'a-
k'al u yóol máak.

5 Puputs'kil a flecha'ob, le
o'olal ku lúubul kaajo'ob
ta táan,[a]
ku táats'máano'ob tu puk-
si'ik'al u enemigo'ob le
reyo'.[b]
6 Dios ts'áaiktech
autoridad* utia'al
mantats'.[c]
Le xóolte' ikil a gober-
naro' ku meyaj utia'al
a beetik justicia.[d]
7 Ta yaabiltaj le justiciao'[e]
ka ta p'ektaj ba'ax
k'aas.[f]
Le o'olal Diose' tu yalaj
aceite ta pool utia'al
u yéeyikech,[g] tu bee-
taj u maas ki'imaktal a
wóol[h] ti' u maasil reyo'o-
bo'.
8 A nook'e' ki'ibokkíinta'an
yéetel mirra, áloe yéetel
casia.*
Ku ki'imakkúuntik a
wóol le u nu'ukulilo'ob
paax ku pa'axal te' pala-
cio adornarta'an yéetel
marfilo'.
9 Yaan u hija'ob reyo'ob
ichil le dama'ob láak'in-
tikecho'.
Le reinao' ts'o'ok u kutal
tu tojil a x-no'oj k'ab,
adornarta'an yéetel
u oroil Ofir.*[i]
10 In paal, ch'enxikinteni',
jach u'uy ba'ax ken in
wa'altech.
Tu'ubs a kaajal bey
xan u yotoch a papá.

45:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diose' a trono». **45:8** *Lela' jun-p'éel clase canela. **45:9** *Junp'éel lugar jach k'aj óola'an tumen ti' ku jóo'sa'al ka'ach ya'abkach ma'alob oroi'.

CAP 45

a Sl 2:9
2Te 1:7, 8

b Ap 17:14
Ap 19:19

c Sl 89:29, 36

d Isa 11:4
Jer 33:15
Heb 1:8, 9

e Heb 7:26

f Mt 7:23

g Isa 61:1
Hch 10:38

h Sl 21:6

i Isa 13:12

Columna 2

a Isa 32:1

b Sl 72:17

CAP 46

c 2Cr 20:19

d Pr 14:26
Isa 25:4

e Dt 4:7
Sl 145:18, 19
Na 1:7

11 Beyo' le reyo' yaan u ts'íi-
boltik a ki'ichpanil,
chinaba tu táan
tumen leti' a ts'uulil.
12 U kaajil Tiroe' yaan ba'ax
ken u taas u síitech.
Le máako'ob maas ayi-
k'alo'obo' yaan u yilik
u lúublo'ob utsil tech.
13 Te' palacioo'* tia'an u hija
le reyo', jach táaj jats'uts
bix u vestirmiluba.
U nook'e' adornarta'an
yéetel oro.
14 Jach jats'uts le nook' u
takmaj kéen bisa'ak tu
táan le reyo'.
Le x-ch'úupalalo'ob láa-
k'intiko' ku bisa'alo'ob
xan tu táan le reyo'.
15 Yéetel ki'imak óolal kun
bisbilo'ob.
Leti'obe' yaan u yooklo'ob
tu palacio le reyo'.
16 A hijo'obe' yaan u jeelint-
ko'ob a úuchben láak'-
tsilo'ob.
Yaan a ts'áaiko'ob u beet
u príncipeilo'ob ti' tuláa-
kal yóok'ol kaab.[a]
17 Yaan in ts'áaik k'aj
óoltbil a k'aaba' ti' tuláa-
kal le generacióno'ob
kun antalo'.[b]
Le o'olal mix bik'in kun
xu'ulul a alabarta'al tu-
men le kaajo'obo'.

Utia'al máax ku nu'uktaj. Le k'aaya' u paalal Coré[c] ts'íibte. Unaj u pa'axal je'ex Alamote'.

46 Diose' ku kanáant-
ko'on yéetel ku
ts'áaikto'on muuk',[d]
mantats' ku yáantko'on tu
k'iinil yaayaj k'iino'ob.[e]

45:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ichile'».

2 Le o'olal ma' ken k-sajaktal, kex ka u tíituba le lu'umo',
kex ka xi'ik le montaña'ob tu taamil le k'áa'náabo',[a]
3 kex ka u sen wo'oltuba u ja'il yéetel ka tuulnak u yóom,[b]
kex ka péeknak le montaña'ob ikil u wo'oltikuba le ja'o'. *(Séla)*
4 Yaan junp'éel río ku xa'aypajal* u ja'ilo'ob, lelo' ku beetik u ki'imaktal u yóol u kaajal Dios.[c]
Lelo'oba' ku beetik u ki'imaktal u yóol le lugar santoo', u ki'ichkelem tabernáculo le Maas Nojoch Dioso'.
5 Diose' tia'an te' kaajo',[d] le o'olal ma' tu páajtal u xu'ulsa'al.
Dios kun taal áantko'ob tu taal u sáastal.[e]
6 Le kaajo'obo' táan ka'ach u wo'oltikuba'ob, xu'ulsa'ab ti' le reino'obo',
pero le ka t'aanaj Diose' tu tíituba le lu'umo'.[f]
7 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo' tia'an t-éetele'.[g]
U Dios Jacobe' jach ma'alob bix u kanáantko'on. *(Séla)*
8 Ko'otene'ex a wile'ex le ba'axo'ob ku beetik Jéeobao',
leti'e' táan u beetik nukuch ba'alo'ob way lu'ume'.
9 Ku beetik u xu'ulul u yantal ba'ate'el ti' tuláakal yóok'ol kaab.[h]

46:4 * Wa «ku jatskuba».

CAP 46

a Isa 54:10

b Sl 93:4 Jer 5:22

c 2Cr 6:6

d Dt 23:14 Sl 132:13 Isa 12:6

e Éx 14:24

f Jos 2:24

g Jos 1:9 Jer 1:19 Ro 8:31

h Isa 11:9 Miq 4:3

Columna 2

a Isa 2:11

b 1Cr 29:11

c 2Cr 20:17

d Sl 48:3 Sl 125:2

CAP 47

e 2Cr 20:19

f Sl 76:12

g Sl 22:28

h Dt 33:29

i Dt 9:5

j Dt 7:6 Mal 1:2

Ku ka'akachik le arcoo' bey xan le lanzao',
yéetel ku tóokik u carroilo'ob ba'ate'el.*
10 Leti'e' ku ya'alik: «¡Xu'uluk a ba'atele'ex! Ojéelte'exe' tene' Diosen.
Yaan in alabarta'al tumen le kaajo'obo',[a]
yaan in alabarta'al tumen u kajnáalilo'ob le lu'umo'».[b]
11 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo' tia'an t-éetele'.[c]
U Dios Jacobe' jach ma'alob bix u kanáantko'on.[d] *(Séla)*

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' u paalal Coré[e] ts'íibte.

47 Kaaje'ex, papaxk'abnene'ex.
Alabarte'ex Dios, awatnake'ex yéetel ki'imak óolal.
2 Tumen Jéeoba le Maas Nojoch Dioso' jach ku péeksik u yóol máak,[f]
leti' u Reyil tuláakal yóok'ol kaab.[g]
3 Ku ts'áaik le kaajo'ob yáanal k-autoridado',
ku k'ubik le kaajo'ob yáanal k-páajtalilo'.[h]
4 Leti' yéeyik le herencia ken u ts'áato'ono',[i]
le herenciaa' ku beetik u nojba'alkúuntkuba Jacob, le máax yaabilta'an tumen Dioso'.[j] *(Séla)*
5 Diose' kulaj tu trono mientras táan u yawat le máako'ob yéetel ki'imak óolalo',

46:9 * Uláak' bix u traducirta'ale' «le escudo'obo'».

Jéeobae' kulaj tu trono
mientras táan u yusta'al
le baak* tumen le máako'obo'.
6 K'aaynene'ex,* k'aaynene'ex utia'al a alabarke'ex Dios.
K'aaynene'ex, k'aaynene'ex utia'al a alabarke'ex le Reyo'.
7 Tumen Dios u Reyil tuláakal yóok'ol kaabe'[a]
k'aye'ex alabanza'ob,
e'ese'ex na'atil.
8 Diose' ts'o'ok u k'uchul
u beetuba u Reyil tuláakal kaajo'ob.[b]
Diose' ts'o'ok u kutal tu santo trono.
9 U nuuktakil le kaajo'obo' ts'o'ok u much'kuba'ob
yéetel u kaajal u Dios Abrahán.
Le máaxo'ob ku gobernar* way lu'ume' tia'ano'ob tu k'ab Diose'.
Mina'an uláak' máax je'ex Diose'.[c]

Le k'aaya' u paalal Coré[d] ts'íibte.

48 Mina'an uláak' je'ex Jéeobae', k-Diose' ku merecertik
ka alabarta'ak tu kaajal,
te' montaña u yéeymo'.
2 Le Montaña Sióno' tia'an tu tojil xamane',*
ti' ku gobernar le nojoch Reyo',[e]

47:5 * Wa «u baak taman wa trompeta». **47:6** * Wa «Paaxnene'ex». **47:9** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Le escudo'ob yaan». **48:2** * Wa «norte».

CAP 47

a Jer 10:7
Zac 14:9

b 1Cr 16:31
Sl 96:10
Sl 97:1
Ap 19:6

c Sl 97:9

CAP 48

d 2Cr 20:19

e Sl 47:8
Sl 135:21
Mt 5:34, 35

Columna 2

a Lam 2:15

b Sl 125:1

c Sl 87:5
Isa 2:2
Miq 4:1

d Sl 26:3
Sl 40:10
Sl 63:3

táaj jats'uts u yila'al tumen ka'anal tu'ux yaan,
ku beetik u ki'imaktal
u yóol tuláakal yóok'ol kaab.[a]
3 Nuuktak u torreilo'ob,
bey u ye'esik Dios de ke junp'éel lugar seguroo'.[b]
4 ¡Ilawile'ex! Ya'ab reyo'ob ts'o'ok u much'kuba'ob,
ts'o'ok u líik'lo'ob tu contra.
5 Pero ka tu yilo'ob le kaajo' ja'ak' u yóolo'ob.
Tu ch'a'ajo'ob saajkil,
púuts'o'ob tumen jach táaj sajakchajo'ob.
6 Jo'op' u kikilankilo'ob le tia'ano'ob naats' ti' le kaajo',
jach yaj ba'ax úuchti'ob p'áato'ob je'ex juntúul ko'olel táan u yantal u chaambale'.
7 Yéetel junp'éel k'a'amkach iik' ku taal desde lak'ine'* ka xe'exet'ik le barco'ob ku taalo'ob tu lu'umil Tarsiso'.
8 Yaan junp'éel ba'al chéen k-u'uymaj u tsikbalta'al ka'achi,
pero beoraa' ts'o'ok k-ilik u béeytal ti' u kaajal k-Dios, u kaajal Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.
Diose' mix bik'in ken u cha'a u xu'ulsa'al ti' u kaajal.[c] *(Sêla)*
9 In Dios, kéen yanako'on ta temploe'
ma' tu xu'ulul k-tuukul ti' bix a we'esik a nojoch yaabilaj.[d]

48:7 * Wa «este».

10 In Dios, ti' tuláakal yóok'ol kaab k'aj óola'an a k'aaba',
ti' tuláakal yóok'ol kaab xan unaj a alabarta'al.[a]
Teche' mantats' ku meyajtech a poder utia'al a beetik justicia.[b]
11 Ki'imakchajak u yóol le Montaña Sióno',[c]
ki'imakchajak u yóol u kaajilo'ob* Judá tumen ka beetik justicia.[d]
12 Ba'pachte'ex le Montaña Sióno', xiimbalnene'ex tu ba'pach.
Xoke'ex jayp'éel u torreilo'ob yaan.[e]
13 Ilawile'ex le nukuch pak'o'ob yaan tu ba'pacho'.[f]
Jach ilawile'ex u nukuch torreilo'ob
utia'al a tsikbaltike'ex ti' le generacióno'ob kun antalo'.
14 Tumen le Dios beet lelo' leti' k-Dios[g] utia'al mantats'.
Leti'e' mix bik'in u xu'ulul u nu'uktiko'on.[h]

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' u paalal Coré[i] ts'íibte.

49 Kaaje'ex, u'uye'ex ba'ax ken in wa'ale.
U kajnáalile'ex yóok'ol kaab, ch'enxikinte'ex ba'ax ken in wa'ale,
2 ch'enxikinta'ak tumen le nuuktako'obo' bey xan tumen le mejentako'obo',
tumen le ayik'alo'obo' bey xan tumen le óotsilo'obo'.

48:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hija'ob».

CAP 48

a Sl 113:3

b Sl 17:7
Sl 60:5
Sl 98:2

c Sl 78:68

d Sl 97:8

e Ne 12:38, 39

f Isa 26:1

g Sl 31:14

h Isa 58:11

CAP 49

i 2Cr 20:19

Columna 2

a Sl 143:5

b Sl 27:1

c Dt 8:17, 18
Pr 18:11

d Jer 9:23
1Ti 6:17

e Pr 11:4
Mt 16:26

f Sl 89:48

3 In chi'e' yaan u t'aan yéetel na'at,
in puksi'ik'ale' tu yo'olal ba'ax ku tuklike'[a] yaan u ye'esik yaan u na'at.
4 Yaan in ch'enxikintik le ba'ax ku ya'alik le máaxo'ob yaan u na'ato'obo'.
Le táan in paxik le arpao' yaan in tsolik le ba'ax ma' chéen ch'a'abil u na'ata'alo'.
5 Tene' yaan in wa'alik:
¿Ba'axten unaj in sajaktal tu k'iinil yaan problemas?[b]
¿Ba'axten unaj in sajaktal kéen in wil ba'pachta'anen tumen máako'ob taak u beetko'obten k'aas?
6 Le máaxo'ob ku k'ubik u yóolo'ob ti' le ba'axo'ob yaanti'ob[c] yéetel
ku nojba'alkúuntkuba'ob yo'olal le buka'aj ba'alo'ob yaanti'obo',[d]
7 mix juntúul ti' leti'ob je'el u páajtal u salvartik u yéet máakile',
mix ba'al je'el u páajtal u ts'áaiko'ob ti' Dios utia'al u salvarko'ob u yéet máakile',[e]
8 (mix bik'in kun antalti'ob le bajux k'a'abéet
utia'al u maniko'ob u kuxtal le máax u k'áat u salvarto'obo'),
9 mix utia'al u kuxtal mantats' yéetel mix utia'al ma' u bin yáanal lu'um.[f]
10 Tuláakal máak u yojel de ke tak le máaxo'ob yaan u na'ato'ob ku kíimlo'obo'.

Le j-ma' na'ato'ob yéetel le terco'obo' ku kíimlo'ob,[a]
yéetel ti' yaanal máak ku p'áatal le ba'axo'ob u tia'alo'ob ka'acho'.[b]
11 Ku ts'íiboltko'ob ka p'áatak utia'al mantats' u yotocho'ob,
ku ts'íiboltko'ob ka p'áatak utia'al mantats' le lugaro'ob tu'ux kaja'ano'obo'.
Tak ti' u terreno'ob tu ts'áaj u k'aaba'ob.
12 Juntúul máake' kex jach ku respetarta'ale' ma' kun kuxtal utia'al mantats',[c]
yaan u kíimil je'ex u kíimil le ba'alche'obo'.[d]
13 Bey kun ts'o'okol ti' le j-ma' na'ato'obo',[e]
bey xan ti' le máaxo'ob ku bino'ob tu paacho'obo' tumen uts tu t'aan u yu'ubiko'ob le ba'alo'ob mina'an u cuentail ku ya'aliko'obo'. *(Séla)*
14 Ts'o'ok u separarta'alo'ob utia'al u bino'ob te' Muknal* je'ex le tamano'ob separarta'ano'ob utia'al kíimsbilo'.
Leti'e kíimil kun bisko'obo'.
Yaan u p'áatlo'ob yáanal u autoridad le máaxo'ob toj ba'ax ku beetko'obo'.[f]
Mix bik'in kun ka'a ilbilo'ob.[g]
Tu lugar u kajtalo'ob ti' junp'éel palacioe' te' Muknal*[h] kun kajtalo'obo'.[i]

49:14, 15 * Ilawil página 2572.

CAP 49

a Ec 2:16 Ro 5:12

b Sl 39:6 Pr 11:4 Pr 23:4 Ec 2:18 Lu 12:19, 20

c Sl 39:5 Snt 1:11

d Sl 49:20

e Lu 12:19, 20

f Mal 4:3

g Sl 39:11

h Job 24:19

i 1Sa 2:6 Job 7:9

Columna 2

a Job 33:28 Sl 16:10 Sl 30:3 Sl 86:13

b Job 1:21 Ec 5:15 1Ti 6:17

c Isa 10:3

d Lu 12:19

e Pr 14:20

f Sl 49:12

CAP 50

g 1Cr 25:1

h Sl 95:3

i Sl 48:2 Lam 2:15

15 Pero Diose' yaan u salvarken, ma' ken u p'aten tu k'ab le Muknalo',*[a]
ma' ken u cha'a in p'áatal ichil. *(Séla)*
16 Ma' a chi'ichnaktal le kéen a wil ts'o'ok u ayik'altal juntúul máak,
mix le kéen a wil táan u maas jats'utskíintik u yotoch,
17 tumen kéen kíimke' mix ba'al kun páajtal u bisik,[b]
mix junp'éel ti' le ba'alo'ob yaanti' ken u biso'.[c]
18 Mientras kuxa'ane' jach nojba'al u taaskuba.[d]
(Le máako'obo' ku alabarko'ob máak kéen u yilo'ob ya'ab ba'alo'ob yaanti').[e]
19 Pero yaan xan u kíimil je'ex kíimik u yúuchben láak'tsilo'obe'.
Leti'obe' mix bik'in ken u ka'a ilo'ob le sáasilo'.
20 Juntúul máake' kex jach ku respetarta'ale' ma' kun kuxtal utia'al mantats',[f]
yaan u kíimil je'ex u kíimil le ba'alche'obo'.

Le k'aaya' Asaf[g] ts'íibte.

50 Jéeoba, le Maas Nojoch Dioso',[h] táan u t'aan,
táan u t'anik tuláakal u kajnáalilo'ob yóok'ol kaab,
desde tu'ux ku tíip'il k'iin tak tu'ux ku chíinil k'iin.
2 Desde Sión, le ki'ichkelem lugar tu'ux yano',[i] Diose' ku juul je'ex u juul le K'iino'.

3 Diose' táan u taal, yaan
ba'ax ken u ya'ale.[a]
Táanil ti' leti'e' táan u taal
junwóol k'áak' ku xu'ul-
sik tuláakal ba'al,[b]
tu ba'pache' yaan junp'éel
nuxi' ciclón táan u taal
yéetel tuláakal u muuk'.[c]
4 Ku t'anik u kajnáalilo'ob
ka'an yéetel u kajnáali-
lo'ob lu'um[d]
utia'al u beetik u testi-
goilo'ob kéen u juzgart
u kaajal.[e]
5 Leti'e' ku ya'alik: «Much'-
kíinte'ex le máaxo'ob
adorarkeno',
le máaxo'ob ts'o'ok u
k'ubko'obten junp'éel sa-
crificio utia'al in beetik
junp'éel pacto tu yéete-
lo'obo'».[f]
6 U kajnáalilo'ob ka'ane' ku
ts'áaiko'ob ojéeltbil Dio-
se' jach justo,
tumen leti'e' juntúul
Juez.[g] *(Séla)*
7 Ku ya'alik xan: «In kaajal,
ch'enxikinteni', nika'aj
t'aan.
U kaajil Israel, yaan in
t'aan ta contra.[h]
Tene' Diosen, a Diosen.[i]
8 Ma' táan in k'eykech yo'o-
lal le sacrificio'ob ka
ts'áaikteno'
mix tu yo'olal le tóokbil
ofrenda'ob suuk a k'u-
bikteno'.[j]
9 Ma' k'a'abéet in ch'a'ik
mix juntúul wakax
yéetel mix juntúul chivo
ichil a waalak'o'obi'.[k]
10 Tumen tuláakal u ba'al-
che'ilo'ob k'áaxe' in tia'al,[l]
tak le yano'ob tu yóok'ol
le montaña'obo'.

CAP 50

a Isa 65:6

b Éx 19:18
Da 7:9, 10
Heb 12:29

c Sl 97:3, 4

d Dt 30:19
Dt 32:1
Isa 1:2

e Miq 6:2

f Éx 24:8

g Sl 75:7

h Ne 9:30
Sl 81:8

i Éx 20:2

j 1Sa 15:22
Isa 1:11
Jer 7:22, 23
Os 6:6

k Miq 6:7

l 1Cr 29:14
Hch 17:24

Columna 2

a Job 38:41

b Dt 10:14
Job 41:11
1Co 10:26

c Miq 6:6-8

d Sl 69:30, 31
Pr 21:3
Os 6:6
Heb 13:15

e Dt 23:21
Sl 76:11
Ec 5:4

f 2Cr 33:12, 13
Sl 91:15

g Sl 22:21-23
Sl 50:23

h Jer 7:4
Mt 7:22, 23
Ro 2:21

i Dt 31:20
Heb 8:9

j Ne 9:26
Isa 5:22

k Isa 5:22, 23

11 In k'aj óol tuláakal le
ch'iich'o'ob kaja'ano'ob
te' montaña'obo',[a]
in tia'al tuláakal u ba'al-
che'ilo'ob k'áax.
12 Wa wi'ijene' ma' ken
in k'áattech in wo'och,
tumen le lu'um yéetel
tuláakal ba'ax yano'
in tia'al.[b]
13 Tene' ma' tin jaantik u
bak'el wakax
mix tin wuk'ik u k'i'ik'el
chivo'ob.[c]
14 Ba'axe' ts'áa gracias
ti' Dios, tumen lelo'
bey junp'éel sacrificioe'.[d]
Cumplirt le ba'ax a wa'al-
maj ti' le Maas Nojoch
Dioso'.[e]
15 K'áatten áantaj tu k'iinil
yaayaj k'iino'ob.[f]
Tene' yaan in wáantkech,
teech túune' yaan a ala-
barken».[g]
16 Pero ti' le k'asa'an máa-
ko' Diose' yaan u ya'alik:
«¿Máax ts'áatech u dere-
choil a t'aan ti' in le-
yo'ob?[h]
¿Máax ts'áatech u dere-
choil a t'aan ti' le pacto
in beetmo'?[i]
17 Teche' a p'eek u tso'olol-
tech u nu'uk,
yéetel ka sutik a paach
ti' ba'ax kin wa'alik.[j]
18 Teche' ma'alob a wi-
lik ba'ax ku beetik* le
máax ku yookolo',[k]
ka biskaba xan yéetel le
máaxo'ob ku tusik u ya-
tano'obo'.

50:18 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Teche' ka bin ookol tu yéetel».

19 A chi'e' chéen ku meyaj-
tech utia'al a tsikbaltik
ba'alo'ob ma' ma'alobtaki',
a waak'e' chéen tuus ku
beetik.[a]
20 Ma'atech u xu'ulul a t'aan
tu contra a suku'un.[b]
Ka wa'alik ba'alo'ob ma'
jaajtak tu contrai'.
21 Le ka ta beetaj le ba'alo'o-
ba' mix ba'al tin wa'alaj-
tech,
le o'olal ta tuklaj beyen
je'ex teche'.
Pero beoraa' nika'aj in
tojkíintech,
nika'aj in wa'altech ba'ax
ma' ma'alob a beetmi'.[c]
22 Te'ex ka tu'ubsikene'exe'
beete'ex uts a wu'uyi-
ke'ex ba'ax ken in wa'ale,[d]
tumen wa ma'e' kéen in
xe'exet'e'exe' mix máak
kun salvarke'ex.
23 Le máax ts'áaikten gra-
cias tu lugar junp'éel sa-
crificioe' táan u alabar-
ken.[e]
Le máax mantats' ku bee-
tik ba'ax ma'alobe'
yaan in salvartik».[f]

Utia'al máax ku nu'uktaj. Junp'éel k'aay tu ts'íibtaj David. Lela' tu beetaj le ka ts'o'ok u bin ilbil tumen profeta Natán, úuchik u yantal ba'al u yil yéetel Bat-seba.[g]

51 In Dios, teche' nojoch
a yaabilaj, e'esten a
wutsil.[h]
Tumen jach ka ch'a'ik
óotsilile', perdonart* le
ba'axo'ob ma' ma'alob in
beetmo'.[i]
2 P'o'en ti' le ba'ax k'aas in
beetmo',[j]
limpiarten ti' in k'ebani'.[a]
3 In wojel yaan ba'ax ma'
ma'alob in beetmi',
ma' tu páajtal in lu'sik tin
tuukul le ba'ax in beet-
mo'.[b]
4 Ts'o'ok in k'ebantal, maa-
ses ta táan ts'o'ok in k'e-
bantal.[c]
Ts'o'ok in beetik ba'ax ma'
uts ta t'aani'.[d]
Teche' justoech, kin me-
recertik ka a condenar-
ten,
jach ma'alob bix a juzgar.[e]
5 U jaajile' desde ka síijene'
j-k'eban máaken,
desde ka káaj in formar
ichil u nak' in maamae'
in kuchmaj k'eban.[f]
6 U jaajile' teche' ku ki'i-
maktal a wóol kéen a
wil junp'éel puksi'ik'al
ma'atech u tuus.[g]
Áanten utia'al u yantal-
ten junp'éel puksi'ik'al
yaan u na'at.
7 P'o'en yéetel hisopo utia'al
in p'áatal limpioil ti' in
k'eban,[h]
limpiokíinten utia'al in
p'áatal maas sak ke le
nieveo'.[i]
8 Beet u ki'imaktal in wóol
yéetel in wu'uyikinba
ma'alobil,
beyo' yaan u ki'imaktal
u yóol le in baakelo'ob
ts'o'ok a op'iko'obo'.[j]
9 Perdonart in k'ebano'obi',[k]
tup tuláakal le ba'ax ma'
ma'alob in beetmo'.[l]
10 In Dios, beet u yantalten
junp'éel puksi'ik'al limpio,[m]

51:1 * Wa «tup».

CAP 50

a Jer 9:5

b Le 19:16

c Sl 50:4
Ec 12:14

d Sl 9:17
Jer 2:32
Os 4:6

e 1Te 5:18
Heb 13:15

f Miq 6:8

CAP 51

g 2Sa 11:3

h Nú 14:18
Sl 25:7
Sl 41:4

i Sl 103:13
Pr 28:13
Isa 43:25
Isa 44:22

j Isa 1:18
1Co 6:11

Columna 2

a Heb 9:13, 14
1Jn 1:7

b Sl 32:5
Sl 40:12

c Gé 39:9
2Sa 12:13

d 2Sa 12:9
Sl 38:18

e Ro 3:4

f Job 14:4
Ro 3:23
Ro 5:12

g 1Sa 16:7
2Re 20:3
1Cr 29:17

h Le 14:3, 4
Heb 9:13, 14

i Isa 1:18

j Sl 6:2
Sl 38:3
Isa 57:15

k Sl 103:12
Isa 38:17

l Miq 7:19

m Jer 32:39

beet u yantalten junp'éel
ma'alob tuukul[a] utia'al
ma' in náachtal ti'
teech.
11 Cha'a u seguer in wantal
ta táan.
Ma' a lu'sikten a poder.
12 Beet u ki'imaktal in
wóol je'ex le ka ta sal-
vartene',[b]
beet in ts'íiboltik in wu'u-
yik a t'aan.
13 Ti' le máaxo'ob ku beet-
ko'ob ba'ax ma' ma'alo-
bo' yaan in we'esikti'ob
le bej uts ta t'aano',[c]
beyo' yaan u suut ta wik-
nal le máaxo'ob ts'o'ok u
k'ebantalo'obo'.
14 In Dios, teech salvarken,[d]
ma' a cha'ik in conde-
narta'al tu yo'olal le
k'i'ik' tin weko',[e]
beyo' in waak'e' yéetel
ki'imak óolal kun t'aan
ti' a justicia.[f]
15 Jéeoba Dios, je'ek'abt in
chi'
utia'al in alabarkech tu
yéetel.[g]
16 Teche' ma' a k'áat junp'éel
sacrificioi', le o'olal ma'
tin beeti'.[h]
Ma' tu ki'imaktal a wóol
ikil u k'u'ubultech tóok-
bil ofrenda'ob.[i]
17 Ba'ax ku k'amik Diose'
junp'éel puksi'ik'al yaa-
chaja'an u yóol.
In Dios, teche' yaan a
k'amik junp'éel puksi'i-
k'al xe'exet'paja'an ku
yu'ubik bey táan u
pe'ech'le'.*[j]

51:17 * Wa «u ye'ets'ele'».

CAP 51

a Eze 11:19
Ef 4:23

b Sl 21:1

c Hch 2:38

d Sl 38:22
Isa 12:2
Ap 7:10

e Gé 9:6

f Ne 9:33
Sl 35:28
Sl 59:16
Da 9:7

g Sl 34:1
Sl 109:30
Heb 13:15

h Pr 21:3

i 1Sa 15:22
Sl 40:6
Os 6:6

j 2Re 22:18, 19
2Cr 33:13
Sl 22:24
Sl 34:18
Pr 28:13
Isa 57:15
Lu 15:22-24
Lu 18:13, 14

Columna 2

a Os 14:2

CAP 52

b 1Sa 22:9

c 1Sa 21:7
Sl 94:3, 4

d Sl 103:17

e Sl 57:4
Sl 59:7

f 1Sa 22:9, 18
Sl 109:2

g Pr 12:19
Pr 19:9

h Sl 37:9

i Pr 2:22

18 Tu yo'olal a wutsile' beet
u bin utsil ti' u kaajil
Sión,
líi's nukuch pak'o'ob tu
ba'pach Jerusalén.
19 Beyo' yaan a k'amik le sa-
crificio'ob ken u k'ub-
tech le máaxo'ob toj u
kuxtalo'obo',
le tóokbil u beeta'alo'obo'
bey xan le ma'atecho'.
Ta altare' yaan u k'u'ubul
wakaxo'ob.[a]

Utia'al máax ku nu'uktaj. Maskil.
Junp'éel k'aay tu ts'íibtaj David
úuchik u bin Doeg, le edomita, u
ya'al ti' Saúl de ke Davide' máan
tu yotoch Aimélek.[b]

52 K'asa'an máak, ¿ba'ax-
ten ki'imak a wóol
yéetel le ba'ax k'aas
ta beeto'?[c]
¿Ma' wa ta ts'áaik cuen-
tae' Diose' mantats' ku
ye'esik u nojoch yaabi-
laj?[d]
2 A waak'e' ku ch'a'tuklik u
beetik k'aas,[e]
bey junp'éel cuchillo jach
yaan u yeje', chéen tuus
ku beetik.[f]
3 Maas uts ta t'aan a beetik
ba'ax k'aas ke ba'ax uts,
maas uts ta t'aan a tuus
ke a wa'alik u jaajil.
(Séla)
4 Uts ta t'aan a wa'alik ba'a-
lo'ob ku beetik k'aas ti' u
maasil.
¡Chéen tuus ka beetik!
5 Le o'olal Diose' yaan u
xu'ulsiktech junpuli'.[g]
Leti'e' yaan u cháachkech
yéetel yaan u jóo'sikech
ta wotoch,[h]
bey jóokpaytbil ken u
beetil a kuxtale'.[i] *(Séla)*

6 Le máaxo'ob beetik ba'ax
ma'alobo' yaan u ja'ak'al
u yóolo'ob kéen u yilo'ob
ba'ax ku yúuchul,[a]
yaan u che'ejtiko'ob bix
u ts'o'okol le k'asa'an
máako'obo',[b] yaan u ya'a-
liko'ob:
7 «Bey u ts'o'okol ti' juntúul
máak ma' tu k'ubaj u
yóol ti' Dioso',[c]
ba'axe' confiarnaj ti' le
buka'aj ayik'alil yaan-
ti'o',[d]
confiarnaj yaan u jóok'ol
yéetel le ba'axo'ob k'aas-
tak ku tukliko'».
8 Pero tene' yaan in p'áatal
bey junkúul olivo ya'ab
u le' yaan tu yotoch Dio-
se',
tene' in wojel de ke Diose'
mantats' ku ye'esik u no-
joch yaabilaj,[e] mix bik'in
kun xu'ulul u ye'esik.
9 In Dios, ma' kun xu'ulul
in alabarkech tu yo'olal
ba'ax ta beetaj,[f]
kéen yanaken yéetel
máaxo'ob meyajtikeche'
yaan in we'esik in k'ub-
maj in wóol ti' teech.[g]

Utia'al máax ku nu'uktaj: unaj u pa'axal je'ex Majalat. Maskil. Le k'aaya' David ts'íibte.

53 Le j-ma' na'ato' ku ya'a-
lik ichil u puksi'ik'al:
«Ma' jaaj wa yaan Jéeo-
bai'».[h]
Ku beetik ba'ax ma' ma'a-
lobi', jach táaj k'aas
ba'ax ku beetik.
Mix juntúul ti' leti'ob bee-
tik ba'ax ma'alob.[i]
2 Pero Diose' desde te' ka'a-
no' ku yilik tuláakal
máak,[j]
ku yilik wa yaan máax
yaan u na'at, ku yilik
wa yaan máax kaxtik
Jéeoba.[a]
3 Tuláakal máak ts'o'ok u
xu'ulul u beetik ba'ax
ma'alob,
tuláakal máak ts'o'ok u
k'astal u kuxtal.
Mix máak beetik ba'ax
uts,
jach mix juntúul.[b]
4 Jach mix juntúul k'asa'an
máak yaan u na'at.
Sigue u jaantiko'ob in
kaajal je'ex u jaantiko'ob
waaje'.
Leti'obe' ma'atech u k'áat
óolalo'ob ti' Jéeoba.[c]
5 Pero yaan u k'uchul u
k'iinil u sen sajaktalo'ob,
yaan u sen sajaktalo'ob
je'ex mix juntéen sajak-
chajko'obe',*
Diose' yaan u beetik u
jaytal u baakel le máa-
xo'ob ku líik'lo'ob ta con-
trao'.
Yaan a beetik u p'áatlo'ob
ich su'tsilil tumen ts'o'ok
u rechazarta'alo'ob tu-
men Jéeoba.
6 ¡Buka'aj ma'alobil wa ka
taalak desde Sión le
máax kun salvartik Is-
raelo'![d]
Le kéen u ka'a much'
u kaajal Jéeoba bisa'an
táanxel lu'umilo'
yaan u ki'imaktal u yóol
Jacob, jach yaan u ki'i-
maktal u yóol Israel.

53:5 * Uláak' bix u traducirta'ale' «yaan u sajaktalo'ob kex mina'an ba'ax o'olal u sajaktalo'ob».

CAP 52

a Sl 37:34

b Sl 58:10

c Jer 17:5

d Sl 49:6, 7
Pr 11:28

e Sl 13:5
Sl 147:11

f Sl 50:15

g Sl 27:14
Sl 123:2
Pr 18:10

CAP 53

h Sl 10:4
Ro 1:21

i Sl 14:1-7
Ro 3:10

j Sl 11:4
Sl 33:13-15
Jer 16:17
Jer 23:24

Columna 2

a 1Cr 28:9
2Cr 15:2
2Cr 19:1, 3
Isa 55:6
1Pe 3:12

b Ec 7:20
Ro 3:12

c Job 21:7, 14

d Isa 12:6

Utia'al máax ku nu'uktaj: u paaxile' unaj u beeta'al yéetel u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob. Maskil. Le k'aaya' ts'íibta'ab tumen David úuchik u ta'akal u pool tumen le máaxo'ob kaja'ano'ob tu kaajil Zifo'. Leti'obe' tu ya'alo'ob ti' Saúl: «Davide' u ta'akmuba te' banda tu'ux kaja'ano'ono».[a]

54 In Dios, meyajnaktech
a k'aaba' utia'al a salvarken,[b]
defenderten[c] yéetel a poder.
2 In Dios, u'uy in oración,[d]
jach ch'enxikint ba'ax kin wa'alik.
3 Le máaxo'ob p'ekmileno'
táan u líik'lo'ob tin contra,
le k'asa'an máako'obo'
taak u kíimskeno'ob.[e]
Leti'obe' ma' u yaabiltmo'ob Diosi'.[f] *(Séla)*
4 Chéen ba'ale' Dios kun áantken.[g]
Jéeobae' yaan u beetik u bin utsil ti' le máaxo'ob
ma' tu p'atkeno'ob tin juunalo'.
5 Ti' le máaxo'ob p'ekmileno' leti'e' yaan u sutik u jeel le k'aas[h] ku beetko'obo'.
In Dios, xu'ulsti'ob,
tumen teche' mantats' tia'anech tin wéetele'.[i]
6 Yéetel ki'imak óolal ken in beettech sacrificio'ob.[j]
Jéeoba Dios, yaan in alabartik a k'aaba',
tumen jach unaj in beetik.[k]
7 Teech salvarken ti'
tuláakal ba'ax kin mu'yajtik,[l]
yaan in wilik bix kun ts'o'okol in enemigo'ob.[m]

CAP 54

a 1Sa 23:19
1Sa 26:1

b Sl 20:1
Sl 79:9
Pr 18:10

c Sl 43:1

d Sl 13:3
Sl 65:2

e Sl 22:16
Sl 59:3

f Sl 36:1

g 1Cr 12:18
Heb 13:6

h Ro 12:19

i Sl 143:12

j Sl 50:14
Heb 13:15

k Sl 7:17
Sl 52:9

l 2Sa 4:9
Sl 34:19
Sl 37:39

m Sl 37:34
Sl 59:10

Columna 2

CAP 55

a 1Pe 3:12

b Sl 28:2
Sl 143:7

c Sl 17:1

d Isa 38:14

e 2Sa 16:5-7

f Sl 69:29

g Sl 18:4
Sl 116:3
Isa 38:10

h 2Sa 15:14

i 1Sa 23:14

Utia'al máax ku nu'uktaj: u paaxile' unaj u beeta'al yéetel u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob. Maskil. Le k'aaya' David ts'íibte.

55 In Dios, u'uy in oración,[a]
táan in k'áatiktech ka a ch'a'ten óotsilil, ma' a beetik bey ma' ta wu'uyikene'.*[b]
2 Ch'enxikinteni', núuk in oración.[c]
Jach yaachaja'an in wóol yo'olal ba'ax ku yúuchulten.[d]
Jach luba'an in wóol
3 tu yo'olal ba'ax ku ya'alik le máax p'ekmileno',
bey xan tu yo'olal ba'ax ku beetik le k'asa'an máako'.
Ku nikkúuntiko'ob problemas tin wóok'ol,
tumen jach p'uja'ano'obe' taak u beetko'obten loob.[e]
4 Jach táan u mu'yaj in puksi'ik'al,[f]
jach saajken ti' le kíimilo'.[g]
5 Táaj saajken, táan in kikilankil,
hasta ts'o'ok tak u káajal in tíita'al.
6 Kin wa'alik: «¡Wa ka yanak in xiik'o'ob je'ex le palomao'!
Je'el in xik'nal utia'al in bin ti' junp'éel lugar seguroe'.
7 U jaajile' je'el in bin náach utia'al in púuts'ule',[h]
je'el in bin kajtal te' desiertoo'.[i] *(Séla)*

55:1 * Wa «ma' a ta'akikaba le kéen in k'áattech áantaj».

8 Séeba'an je'el in bin ti' junp'éel lugar seguroe',
je'el in náachtal ti' le ba'alo'ob beyo'ob junp'éel k'a'amkach iik' wa junp'éel ciclóno'».
9 Jéeoba Dios, beet u confundir le k'asa'an máako'obo', ma' a cha'ik u jóok'lo'ob yéetel ba'ax ku tuklik u beetko'ob,[a]
tumen ts'o'ok in wilik bix u beetko'ob loob yéetel bix u ba'atelo'ob te' kaajo'.
10 Bul k'iin yéetel bul áak'ab táan u xíimbalo'ob tu yóok'ol le pak'o'ob yaan tu ba'pach le kaajo'.
Jach ku beeta'al ba'ax k'aas ichil le kaajo' yéetel jach yaan problemasi'.[b]
11 Ma' tu xu'ulul u beeta'al ba'ax k'aasi'.
Mantats' táan u tu'usul yéetel u pech' óolta'al máak te' tu'ux ku much'kuba u kajnáalilo'ob le kaajo'.[c]
12 Wa ka a'ala'akten ba'al tumen juntúul in enemigoe'[d]
bejla'a ma' kun yaatal in wóole'.
Chéen ba'ale' ma' in enemigo líik' tin contrai',
tumen wa leti'e' ts'o'ok ka'ach in ta'akikinbae'.
13 Ba'axe' teech traicionarten, juntúul máax ku respetarta'al ka'ach je'ex tene',[e]
kex úuch in k'aj óoltech yéetel kex jach kin biskinba ka'ach ta wéetel.[f]

CAP 55

a 2Sa 15:31 2Sa 17:7
b 2Sa 17:1
c Sl 109:2
d Sl 41:9 Mt 26:21 Jn 13:18
e 2Sa 15:12 2Sa 16:23
f Lu 22:21 Lu 22:48

Columna 2

a 2Sa 17:23 2Sa 18:14 Sl 109:15 Mt 27:3, 5 Hch 1:16, 18
b Sl 91:15
c Sl 119:147 Da 6:10
d Sl 5:3
e 2Cr 32:7 Sl 3:6
f Dt 33:27 Sl 90:2
g Sl 143:12
h Sl 36:1
i 2Sa 15:12

14 Jach ma'alob k-bisikba ka'achi.
Ta wéetel kin bin ka'ach tu yotoch Dios junmúuch' yéetel ya'abkach máako'ob.
15 ¡Kexi' ka xu'ulsa'ak ti' tuláakal in enemigo'obe'![a]
¡Kexi' láayli' kuxa'ano'ob ka xi'iko'ob yáanal lu'ume'!
Tumen chéen ba'ax k'aas ku beetko'ob yéetel chéen le yaan tu puksi'ik'alo'ob.
16 Pero tene' yaan in k'áatik áantaj ti' Jéeoba,
leti' túune' yaan u salvarken.[b]
17 Desde ken sáasak tak ken áak'abchajke' táan in mu'yaj, táan in wáakam,[c]
Dios túune' ku yu'ubik in oración.[d]
18 Leti'e' yaan u salvarken, yaan u beetik u xu'ulul u líik'il máako'ob tin contra,
tumen u jaajile' ya'ab máako'ob ku taalo'ob tin contra.[e]
19 Dios, le máax desde úuch kulak tu tronoo',[f]
yaan u yu'ubik in oración,[g] yaan u líik'il tu contra'ob. *(Séla)*
Kex beyo' le máaxo'ob ma'atech u respetarko'ob Dioso'[h]
ma' ken u yóot u k'ex u tuukulo'ob.
20 Aitofele' tu atacartaj le máaxo'ob ku biskuba'ob ka'ach tu yéetelo',[i]

ma' tu cumplirtaj ba'ax u
ya'almi'.[a]
21 Le ba'ax ku ya'alik ka'a-
cho' bey mantequillae',[b]
pero u puksi'ik'ale' táan
ka'ach u kaxtik ba'ate'el.
Le ba'ax ku ya'alik ka'a-
cho' bey aceitee',
pero u jaajile' beyo'ob
espada'ob yaan u yejo'o-
be'.[c]
22 P'at a kuuch ti' Jéeoba,[d]
leti' túune' yaan u yáant-
kech.[e]
Leti'e' mix bik'in ken u
cha'a u lúubul le máax
utso'.[f]
23 Chéen ba'ale', in Dios, in
wojel yaan a beetik u
bin le k'asa'an máako'ob
tu maas taamil le lu'u-
mo'.[g]
Le asesino'ob yéetel le
máaxo'ob ku tuuso'obo'
ma' kun kuxtalo'ob mix
chúumuk ti' le buka'aj
años unaj u kuxtalo'o-
bo'.[h]
Le o'olal tene' yaan in
confiar ti' teech.

Utia'al máax ku nu'uktaj: unaj u pa'axal je'ex le k'aay ku k'aaba'tik «Juntúul paloma náach yanil ma' tu yu'uba'al u k'aay». Le k'aaya' David ts'íibte. Miktam. Lela' tu beetaj úuchik u chu'ukul tu lu'umil Gat tumen le filisteo'obo'.[i]

56 In Dios, ch'a'ten óotsi-
lil tumen táan u ata-
carken le máako'o-
bo'.
Bul k'iin táan u ba'a-
telo'ob tin contra, táan
u beetko'ob in mu'yaj.
2 Le máaxo'ob p'ekmileno',
bul k'iin táan u atacar-
keno'ob.

CAP 55

a 2Sa 5:3 Ec 8:2

b 2Sa 16:23

c Sl 28:3 Sl 62:4

d Sl 43:5 1Pe 5:6, 7

e Sl 37:5 Sl 68:19 Flp 4:6, 7

f Sl 37:23, 24 Sl 62:2 Sl 121:3

g Sl 55:15

h Sl 5:6 Pr 10:27

CAP 56

i 1Sa 21:10

Columna 2

a 1Sa 21:12

b Sl 18:2

c Sl 27:1 Sl 56:10, 11 Ro 8:31 Heb 13:6

d Jer 18:18

e Lu 20:20

f Sl 59:3 Sl 71:10

g Jer 18:23

h 1Sa 27:1

i Sl 39:12

j Mal 3:16

k Sl 18:40

l Ro 8:31

Ya'ab ti' leti'obe' ku creer-
kuba'ob tumen ku tukli-
ko'ob seguro u ganarke-
no'ob.
3 Kéen in wu'uy saajkene'[a]
kin k'ubik in wóol ti'
teech,[b] in Dios.
4 Ku xu'ulul in sajaktal tu-
men kin confiar ti' Dios,
ti' le Dios ku béeykuntik
ba'ax u ya'almo'.
Le o'olale', ¿ba'ax k'aasil
je'el u beetikten juntúul
k'eban máake'?[c]
5 Bul k'iin táan u kaxti-
ko'ob bix je'el u beet-
ko'obten k'aase'.
Mantats' táan u tukli-
ko'ob bix je'el u beet-
ko'obten loobe'.[d]
6 Ku ta'akikuba'ob utia'al u
atacarkeno'ob.
Ku ch'úuktiko'ob tu'ux
kin máan,[e]
chéen táan u páa'tko'ob u
súutukil utia'al u kíims-
keno'ob.[f]
7 In Dios, xúump'atto'ob tu-
men jach k'asa'ano'ob.
In Dios, ichil a p'uja'anile'
xu'uls ti' le kaajo'obo'.[g]
8 Teche' a wojel tu'ux kin
máan.[h]
Ts'áa u ja'il in wicho'ob
ichil a bolsa de
k'éewel.*[i]
Le ba'axo'ob úuchteno' a
láaj ts'íibtmaj ta libro.[j]
9 In enemigo'obe' yaan u
púuts'lo'ob kéen u yu'u-
bo'ob táan in k'áatik
áantaj.[k]
Tene' jach in wojel tia'an
Dios tin wéetele'.[l]

56:8 * Ilawil «Bolsa de k'éewel», página 2558.

10 Kin confiar ti' le Dios ku
béeykuntik ba'ax u ya'almo'.
Kin confiar ti' Jéeoba,
le máax ku ts'o'okbesik
ba'ax u ya'almo'.
11 Ma' saajkeni' tumen kin
confiar ti' Dios.[a]
¿Ba'ax je'el u páajtal u
beetikten juntúul k'eban máake'?[b]
12 In Dios, yaan in ts'o'okbesik le ba'ax in wa'almajtecho'.[c]
Yaan in ts'áaiktech gracias, yaan in k'ubiktech
sacrificio'ob.[d]
13 Tumen ts'o'ok a salvarken
ti' le kíimilo',[e]
ts'o'ok a kanáantken
utia'al ma' in t'óochpajal.[f]
Ta beetaj utia'al ma'
u xu'ulul in wantal ta
táan, utia'al u seguer in
kuxtal.[g]

Utia'al máax ku nu'uktaj: unaj u pa'axal je'ex le k'aay ku k'aaba'tik «Ma' a taasik xu'ulsaj». Le k'aaya' David ts'íibte. Miktam. Leti'e ka ook u ta'akuba ti' junp'éel sajkab tumen táan ka'ach u púuts'ul ti' Saúlo'.[h]

57 In Dios, ch'a'ten óotsilil, ch'a'ten óotsilil
tumen ti' teech kin
k'ubik in wóol,[i]
kin jupkinba yáanal a xiik'o'ob,
ti' kin p'áatal tak ken
máanak le problemaso'.[j]
2 Kin k'áatik áantaj ti' u
jaajil Dios, ti' le Maas
Nojoch Dioso'.
Leti' túune' ku salvarken
ti' le problemaso'.
3 Diose' desde te' ka'ano'
yaan u túuxtik máax
salvarken.[k]
Leti'e' ma' ken u cha'a u
jóok'ol yéetel ba'ax ku
tuklik le máax atacarkeno'. *(Séla)*
Diose' yaan u ye'esik u nojoch yaabilaj, yaan u ye'esik chúuka'an u yóol.[a]
4 Ba'pachta'anen tumen
leóno'ob.[b]
Tak ken chilaken weenle'
yaan máaxo'ob taak u
jaantikeno'ob,
u kojo'obe' bey flecha'ob
yéetel lanza'obe',
u yaak'o'obe' bey junp'éel
espada jach yaan u yeje'.[c]
5 In Dios, e'es teech ka gobernar te' ka'ano',
yéetel teech ka gobernar
yóok'ol le lu'umo'.[d]
6 In enemigo'obe' u ts'aamo'ob junp'éel trampa
te' bej tu'ux kin máan
utia'al u chukikeno'obo'.[e]
Jach luba'an in wóol yo'olal ba'axo'ob ku beetko'ob.[f]
Tu páano'ob junp'éel jool
te' bej tu'ux kin máano',
pero leti'ob lúubo'ob
ichil.[g] *(Séla)*
7 In Dios, in puksi'ik'ale'
chúuka'an u yóol,[h]
chúuka'an u yóol u meyajtech.
Yaan in paax yéetel yaan
in k'aay utia'al in alabarkech.
8 In puksi'ik'al, aajkech.
Aajkech u nu'ukulil
paax,* aajkech xan
arpa.

57:8 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u nu'ukulil paax yaan u cuerdailo'ob».

CAP 56
a Sl 27:1
b Sl 56:4
Isa 51:7, 12
c Nú 30:2
Ec 5:4
d Sl 50:23
e 2Co 1:10
f Sl 94:18
Sl 116:8
g Job 33:29, 30

CAP 57
h 1Sa 22:1
1Sa 24:3
Sl 142:Enc
i Sl 18:2
j Rut 2:12
Sl 17:8
k Sl 144:7
Hch 12:11

Columna 2
a Sl 40:11
Sl 61:7
b Sl 22:13
Sl 35:17
c Sl 52:2
Sl 64:3
Pr 25:18
d Sl 57:11
Sl 108:5
e Sl 35:7
f Sl 42:6
g 1Sa 24:4
Pr 26:27
h Sl 112:7

Tene' ma' píik'ik le kéen
líi'keni'.[a]

9 Jéeoba Dios, yaan in alabarkech ichil le kaajo'obo'.[b]
Yaan in k'aay* utia'al in alabarkech ichil le kaajo'obo'.[c]

10 Tumen jach táaj nojoch a yaabilaj, tak ka'an ku k'uchul.[d]
Jach nojoch a chúuka'an óolal, tak ka'an ku k'uchul.

11 In Dios, e'es teech ka gobernar te' ka'ano',
yéetel teech ka gobernar yóok'ol le lu'umo'.[e]

Utia'al máax ku nu'uktaj: unaj u pa'axal je'ex le k'aay ku k'aaba'tik «Ma' a taasik xu'ulsaj». Le k'aaya' David ts'íibte. Miktam.

58 Wa a makmaj a chi'exe', ¿bix kun páajtal a t'aane'ex ti' ba'ax toj?[f]
J-k'eban máake'ex, ¿bix je'el u páajtal a juzgare'ex tubeele'?[g]

2 Ichil a puksi'ik'ale'exe' táan a tuklike'ex bix je'el a beetke'ex injusticiae',[h]
le o'olal chéen loob ka beetke'ex yéetel a k'abe'ex.[i]

3 Le k'asa'an máako'obo' desde ken síijko'obe'* ma' ma'alob bej ku bisko'obi'.
Desde ken síijko'obe' terco'ob, chéen tuus ku beetko'ob.

57:9 * Wa «in paax». **58:3** * Wa «desde tia'ano'ob ichil u nak' u maama'obe'».

CAP 57

a Sl 108:2-5

b Sl 9:11
Sl 145:11, 12

c Ro 15:9

d Sl 36:5
Sl 103:11

e Sl 8:1
Sl 57:5
Sl 108:5

CAP 58

f 2Cr 19:6

g Sl 82:2

h Ec 3:16
Miq 3:9

i Ec 5:8
Isa 10:1, 2

Columna 2

a Sl 140:3
Snt 3:8

b Pr 10:25
Jer 23:19

c Sl 52:5, 6
Sl 64:10
Eze 25:17
Ap 18:20

d Pr 21:18

4 Le ba'axo'ob ku ya'aliko'obo' bey u veneno kaane'.[a]
Ku beetko'ob bey ma' tu yu'ubiko'ob mix ba'al je'ex u beetik le kaano'.*

5 Leti'e' ma'atech u yu'ubik u t'aan le máaxo'ob ku hipnotizaro'obo',
kex jach u yojlo'ob hipnotizar.

6 In Dios, ¡jut u kojo'ob!
Jéeoba Dios, ¡kach u kama'ach* le k'asa'an máako'ob beyo'ob leóno'obo'!#

7 P'áatko'ob je'ex le ja' ku sa'ap'alo'.
Listokiint a arco yéetel a flecha'ob, xu'ulsti'ob.

8 P'áatko'ob je'ex le caracol ku yíibil kéen jo'op'ok u bino'.
P'áatko'ob je'ex juntúul chaambal kimen kéen síijike', junpuli' ma' u yilko'ob u sáasilil k'iin.

9 Le k'i'ixo' táan u yelel yáanal a olla, pero táanil ti' u chokotal le ollao'
Diose' yaan u beetik u bisa'al le k'i'ix tumen junp'éel k'a'amkach iik'o', le tikino' bey xan le áak'o'.[b]

10 Le máax beetik ba'ax ma'alobo' yaan u ki'imaktal u yóol kéen u yil ts'o'ok u vengarta'al ba'ax beeta'abti',[c]
u yooko'obe' yaan u bo'onpajal yéetel u k'i'ik'el le k'asa'an máako'.[d]

58:4 * Wa «le cobrao». **58:6** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «no'och». # Wa «táankelem leóno'ob ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poolo'obo'».

11 Le máako'ob túuno' yaan
u ya'aliko'ob: «U jaajile'
ku bin utsil ti' máax
beetik ba'ax ma'alob.[a]
Chíika'an yaan juntúul
Dios ku juzgar way lu'u-
me'».[b]

Utia'al máax ku nu'uktaj: unaj u pa'axal je'ex le k'aay ku k'aaba'tik «Ma' a taasik xu'ulsaj». Le k'aaya' David ts'íibte. Miktam. Le ka túuxta'ab máako'ob tumen Saúl u ch'úukto'ob David tu yotoch utia'al u kíimsko'obo'.[c]

59 In Dios, salvarten ti' in
enemigo'ob.[d]
Kanáanten ti' le máaxo'ob
ku líik'lo'ob tin contrao'.[e]
2 Salvarten ti' le k'asa'an
máako'obo'.
Salvarten ti' le máaxo'ob
taak u beetko'obten loo-
bo'.
3 Jéeoba Dios, leti'obe'
táan u ch'úuktikeno'ob.[f]
Táan in atacarta'al tu-
men máako'ob mu'u-
k'a'ano'ob,
ts'o'ole' ma' líi'ken tu con-
tra'obi' mix in beet ba'ax
ma' ma'alobi'.[g]
4 Kex mix ba'al k'aas in
beetme' ku prepararku-
ba'ob utia'al u atacarke-
no'ob.
Le kéen in k'áattech áan-
taje' líi'kech a wáanten
yéetel ilawil ba'ax ku
beetko'ob.
5 Jéeoba Dios, teech go-
bernartik le ángelo'obo',
teech u Dios u kaajil Is-
rael.[h]
Ko'oten ka a jach il ba'ax
ku beetik le kaajo'obo'.
Ma' a ch'a'ik óotsilil ti' mix
juntúul k'asa'an máak ku
traicionar.[i] *(Séla)*

CAP 58

a Isa 3:10

b Sl 9:16
Sl 98:9

CAP 59

c 1Sa 19:11

d 1Sa 19:12
Sl 18:48
Sl 71:4

e Sl 12:5
Sl 91:14

f 1Sa 19:1
Sl 10:9
Sl 71:10

g 1Sa 24:11
1Sa 26:18
Sl 69:4

h Dt 33:29

i Pr 2:22

Columna 2

a 1Sa 19:11

b Sl 22:16

c Sl 59:14

d Sl 57:4
Sl 64:3

e Sl 10:4, 11
Sl 73:3, 11

f Sl 37:12, 13

g Sl 33:10

h Sl 27:1
Sl 46:1

i Sl 9:9
Sl 62:2

j Sl 6:4

k Sl 54:7

l Gé 15:1
Dt 33:29
Sl 3:3

6 Sáamsamal kéen áak'ab-
chajke' ku suuto'ob,[a]
ku chi'ibalo'ob je'ex pee-
k'o'obe',[b] ku máano'ob tu
ba'pach le kaajo'.[c]
7 Ilawil bix u yóomankil u
chi'ob.
U chi'obe' bey espada'o-
be',[d]
ku ya'aliko'ob: «Mix máak
táan u yu'ubik ba'ax
k-a'alik».[e]
8 Chéen ba'ale', Jéeoba
Dios, yaan a che'ejti-
ko'ob,[f]
yaan a burlarkaba ti' tu-
láakal le kaajo'obo'.[g]
9 In Dios, teech ts'áaikten
muuk', yéetel a wáanta-
je' ma' kun náayal in
wóol.[h]
In Dios, teche' beyech
junp'éel lugar seguro
tu'ux kin ta'akikinbae'.[i]
10 Le Dios ku ye'esikten u
nojoch yaabilajo' yaan
u taal u yáanten.[j]
Diose' yaan u yáantken in
ganart le máaxo'ob p'ek-
mileno'.[k]
11 Ma' a jáan kíimsko'ob,
utia'al u yilik in kaajal
bix u ts'o'okol máako'ob
beyo'.
Yéetel le poder yaante-
cho' beet u máano'ob
chéen mina'an u cuen-
tail.
Jéeoba Dios, beet u bin
k'aasil ti'ob, teche' be-
yech junp'éel escudo
k-tia'ale'.[l]
12 Ts'o'ok u k'ebantalo'ob
yéetel ba'ax ku ya'ali-
ko'ob, bey xan yéetel tu-
láakal ba'ax ku jóok'ol
tu chi'ob.

Xi'ikti'ob k'aasil tumen jach nojba'al u taaskuba'ob,[a]
tumen ku maldeciro'ob yéetel tumen ku tuuso'ob.
13 Xu'ulsti'ob ichil a p'uja'anil,[b]
xu'ulsti'ob utia'al ma' u ka'a ila'alo'ob.
E'esti'ob teech gobernartik Jacob bey xan tuláakal yóok'ol kaab.[c] *(Séla)*
14 Ka suunako'ob táan u taal u yáak'abtal,
ka chi'ibalnako'ob je'ex peek'o'obe', ka máanko'ob tu ba'pach le kaajo'.[d]
15 Ka máanak u kaxt ba'al u jaanto'ob,[e]
pero chéen junp'íit ka u kaxto'obi', yéetel ma' u yantal tu'ux u je'elelo'ob.
16 Tene' yaan in k'aay utia'al in alabartik a poder.[f]
Kéen sáasake' yéetel ki'imak óolal kin t'aan ti' a nojoch yaabilaj.
Tumen beyech junp'éel lugar seguro tu'ux kin ta'akikinbae',[g]
beyech junp'éel lugar tu'ux je'el u páajtal in bin tu k'iinil táan in mu'yaje'.[h]
17 In Dios, teech ts'áaikten muuk', yaan in k'aay* utia'al in alabarkech.[i]
Teche' beyech junp'éel lugar seguro tu'ux kin ta'akikinbae', ka we'esikten a nojoch yaabilaj.[j]

59:17 * Wa «in paax».

CAP 59

a Sl 64:8 Pr 12:13 Pr 16:18
b Sl 7:9
c 1Sa 17:46 Sl 9:16 Sl 83:17, 18
d Sl 59:6
e Sl 109:2, 10
f Job 37:23 Sl 21:13 Sl 145:10-12
g 1Sa 17:37 Sl 61:3
h Pr 18:10
i Isa 12:2
j Sl 59:10

Columna 2

CAP 60

a 2Sa 8:13 1Cr 18:3
b Sl 60:10
c Isa 51:17
d Sl 18:35 Sl 21:8 Sl 108:6 Sl 118:15 Isa 41:10
e Gé 12:6, 7

Utia'al máax ku nu'uktaj: unaj u pa'axal je'ex le k'aay ku k'aaba'tik «Lirio utia'al u k'a'ajsa'al ba'ax ucha'an». Miktam. Le k'aaya' David ts'íibte. Utia'al ka'ansaj. Le ka ba'atelnaj tu contra u kaajil Aram-naaraim yéetel tu contra u kaajil Aram-Zobá, leti'e ka suunaj Joab yéetel ka tu xu'ulsaj ti' 12,000 edomita'ob te' tu «Táax lu'umil ta'abo'».[a]

60 In Dios, teech p'ato'on, teech yaya'cha'ato'on.[b]
¡P'u'ujech t-contra, pero beoraa' k'amo'on tu ka'atéen!
2 Ta beetaj u tíitkuba le lu'umo', ta beetaj u téejel.
Utskíint le tu'ux teejlo' tumen táan u lúubul.
3 Ta beetaj u mu'yaj a kaajal,
ta beetaj k-uk'ik vino utia'al u p'áatal takchalankil k-máan.[c]
4 Ts'áa junp'éel señal ti' le máaxo'ob meyajtikecho',
utia'al u púuts'lo'ob yéetel u jechko'ob le flecha'obo'. *(Séla)*
5 Beyo' yaan u salvarkuba le máaxo'ob a yaabiltmo'obo'.
Salvarto'on yéetel a poder,* núuk le oración k-beetko'.[d]
6 Le Dios jach santoo', ku ya'alik:*
«Yéetel ki'imak óolal ken in t'ox u lu'umil Sikem ti' je'el máaxak in k'áate',[e]

60:5 * Wa «a x-no'oj k'ab». **60:6** * Uláak' bix u traducirta'ale' «Dios» ku ya'alik desde te' lugar santo tu'ux yano'».

yaan xan in p'isik u Táax
Lu'umil Sukot utia'al in
t'oxik.[a]
7 In tia'al u lu'umil Galaad
bey xan u lu'umil Manasés.[b]
Efraíne' bey junp'éel
casco kin ts'áaik tin
poole',
Judáe' ku ye'esik le páaj-
talil yaanten utia'al in
wa'alik ba'ax unaj u bee-
ta'alo'.[c]
8 U lu'umil Moabe' u nu'u-
kulil tu'ux kin p'o'ik in
wook.[d]
Yaan in píikch'intik
in xaanab tu yóok'ol
Edom.[e]
Yaan in wawat yéetel
ki'imak óolal kéen in
ganart u lu'umil Filis-
tea».[f]
9 ¿Máax ken u yáanten in
ch'a' le kaaj ba'pachta'a-
no'?
¿Máax ken u yáanten u-
tia'al in bin tu contra
Edom?[g]
10 In Dios, teech lo'obal,
chéen ba'ale' ts'o'ok a
p'atko'on.
In Dios, ts'o'ok u p'áatal
ma'atech a wáantko'on
kéen xi'iko'on ba'ate'el.[h]
11 Áanto'on kéen taalak
yaayaj k'iino'ob,
tumen mix ba'al u bii-
lal k-páa'tik u salvar-
ko'on juntúul k'eban
wíinik.[i]
12 Dios kun ts'áaikto'on
muuk',[j]
leti' kun yaya'cha'atik
le máaxo'ob p'ekmilo'o-
no'.[k]

CAP 60

a Jos 13:27, 28
Sl 108:7-9

b Jos 13:29-31

c Gé 49:10

d Nú 24:17
2Sa 8:2

e Nú 24:18
2Sa 8:14

f 2Sa 8:1

g 2Sa 8:14
Sl 108:10-13

h Dt 1:42
Dt 20:4
Jos 7:12

i Sl 62:9
Sl 118:8
Sl 146:3

j Sl 18:32

k 2Sa 10:12
Sl 44:5

Columna 2

CAP 61

a Sl 5:2
Sl 17:1
Sl 28:2
Sl 55:1

b Jon 2:2

c Sl 27:5
Sl 40:2

d 1Sa 17:45
Sl 18:2
Pr 18:10

e Sl 23:6
Sl 27:4

f Sl 63:7

g Sl 115:13

h Sl 18:50
Sl 21:1, 4

i 2Sa 7:16, 17
Sl 41:12

j Sl 40:11
Sl 143:12
Pr 20:28

k Sl 146:2

Utia'al máax ku nu'uktaj: u paaxile'
unaj u beeta'al yéetel u nu'ukulilo'ob
paax yaan u cuerdailo'ob.
Le k'aaya' David ts'íibte.

61 In Dios, u'uy bix in
k'áatiktech áantaj.
Ch'enxikint in oración.[a]
2 Kéen in wu'uy yaachaja'an
u yóol in puksi'ik'ale',[b]
kex tu xuul yóok'ol kaab
yanene' yaan in orar ti'
teech.
Ch'úuyen utia'al a ts'áai-
ken tu yóok'ol junp'éel
tuunich maas ka'anal
yanil ti' teen.[c]
3 Teech kanáantken.
Beyech junp'éel torre
tu'ux kin ta'akikinba ti'
le máax p'ekmileno'.[d]
4 Yaan in p'áatal ta wotoch
utia'al mantats'.[e]
Yaan in jupkinba tu yáa-
nal a xiik'o'ob utia'al a
kanáantken.[f] *(Séla)*
5 In Dios, teche' ta wu'uyaj
ba'ax tin prometertaj in
beetik.
Le o'olal ta ts'áajten le
herencia ku ts'a'abal ti'
le máaxo'ob respetartik
a k'aaba'o'.[g]
6 Yaan a beetik u maas
ya'abtal u k'iiniło'ob u
kuxtal le reyo',[h]
le o'olal ya'ab años kun
kuxtal.
7 Leti'e' mantats' kun antal
ta táan.[i]
Kanáante, e'es a nojoch
yaabilaj ti' yéetel e'es
chúuka'an a wóol ti'.[j]
8 Beyo' mantats' kin k'aay*
utia'al in alabartik a
k'aaba',[k]

61:8 * Wa «kin paax».

sáamsamal ken in beet le
ba'ax in prometermajte-
cho'.[a]

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Jedutún. Le k'aaya' David ts'íibte.

62 Yaan u chúukpajal in
wóol in páa't ba'ax
ken u beet Dios,
leti' kun salvarken.[b]

2 Leti'e' bey junp'éel nuxi'
tuunich tu'ux kin ta'aki-
kinbae', leti' salvarken,
leti' kanáantken.[c]
Mix bik'in kin lu'sbil tu'ux
yanen.[d]

3 Tuláakle'exe' jach peligro-
so'ex, beye'ex junp'éel
pak' ts'o'ok u ch'éebele',
junp'éel pak' ta'aytak u
níikil.*
¿Ba'ax k'iin u xu'ulul a
atacarke'ex máak utia'al
a kíimske'ex?[e]

4 Te'exe' ka ch'a'tuklike'ex
bix je'el a lu'ske'ex máak
te' puesto tu'ux yano'.
Uts ta t'aan a tuuse'ex.
Yéetel a chi'exe' ka ben-
decirke'ex máak, pero
ichil a puksi'ik'ale'exe'
táan a maldecirke'ex.[f]
(Séla)

5 Yaan u chúukpajal in
wóol in páa't ba'ax ken
u beet Dios,[g]
tumen leti' ts'áaikten es-
peranza.[h]

6 Leti'e' bey junp'éel nuxi'
tuunich tu'ux kin ta'aki-
kinbae', leti' salvarken,
bey junp'éel lugar segu-
ro tu'ux kin balikinbae'.
Mix bik'in kin péeksbil
tu'ux yanen.[a]

7 Chéen Dios je'el u salvar-
kene', chéen leti' je'el u
beetik u binten utsile'.
Dios kun kanáantken, le-
ti'e' bey junp'éel nuxi'
tuunich tu'ux kin ta'aki-
kinbae'.[b]

8 In kaajal, ma' u xu'ulul a
k'ubik a wóole'ex ti' Dios,
je'ek'abt a puksi'ik'ale'ex
ti' leti'.[c]
Leti' kun kanáantko'on.[d]
(Séla)

9 Le j-k'eban máako'obo'
jach ma'atech u xáantal
u kuxtalo'ob,
mix ba'al u biilal ka con-
fiarnak máak ti' leti'ob.[e]
Wa ka pesarta'ako'obe'
maas aal le iik' ti' leti'o-
bo'.[f]

10 Ma' a tuklike'ex wa je'el
u binte'ex utsil wa ka
ch'a'ike'ex ba'ax ma' a
tia'ale'exe',
ma' a tuklike'ex wa je'el u
binte'ex utsil wa ka woo-
kole'exe'.
Wa ka ayik'altale'exe', ma'
a confiare'ex ti' le ba'a-
xo'ob yaante'exo'.[g]

11 Ka'atéen ts'o'ok in wu'u-
yik u ya'alik Dios
ti' leti' u taal le podero'.[h]

12 Jéeoba Dios, teche' ka
we'esik nojoch yaabilaj,[i]
ka bo'otik máak según
ba'ax u beetmaj.[j]

Le k'aaya' David ts'íibte. Ku t'aan
ti' bix úuchik u yu'ubikuba le tia'an
te' desierto yaan tu lu'umil Judáo'.[k]

63 In Dios, in Dios, ma' tu
xu'ulul in kaxtikech.[l]
Jach kin ts'íiboltik in
wantal ta wiknal.[m]

62:3 *Uláak' bix u traducirta'ale' «Tuláakle'ex bey a beetke'exo', leti'e' bey junp'éel pak' ts'o'ok u ch'éebele', junp'éel pak' ta'aytak u níikil».

CAP 61
a Sl 65:1 Sl 66:13 Ec 5:4

CAP 62
b Sl 37:39 Sl 68:19 Isa 12:2
c Sl 18:2
d Sl 37:23, 24 2Co 4:8, 9
e Sl 38:12
f Sl 5:9 Sl 28:3 Sl 55:21
g Sl 43:5 Miq 7:7
h Sl 62:1, 2 Sl 71:5

Columna 2
a Sl 16:8 Pr 10:30
b Sl 95:1 Isa 26:4
c 1Sa 1:15
d Pr 14:26
e Sl 60:11
f Isa 40:15
g Dt 6:10-12 Job 31:24, 28 Pr 11:4, 28 Pr 23:4, 5 Mt 6:19, 24 Mr 8:36 Lu 12:15 1Ti 6:17 1Jn 2:16
h Job 9:4 Na 1:3 Ap 19:1
i Sl 36:7 Sl 86:15 Miq 7:18
j Job 34:11 Pr 24:12 Ro 2:6 2Co 5:10 Gál 6:7 2Ti 4:14 Ap 20:12, 13 Ap 22:12

CAP 63
k 1Sa 23:14
l Isa 26:9
m Sl 42:2

Kin wu'uyik bey jach
ta'aytak in joch'k'ajle' tu-
men ma' tin wilkech.
Te' tu'ux yanena' mina'an
ja'i', tikin yéetel mix
ba'al yani'.[a]
2 Ts'o'ok in wilik tia'anech
te' lugar santoo',
ts'o'ok in wilik buka'aj a
poder bey xan buka'aj a
muuk'.[b]
3 A nojoch yaabilaje' maas
ma'alob ti' le kuxtalo',[c]
in chi'e' yaan u alabar-
kech.[d]
4 Yaan in alabarkech tu-
láakal u k'iiniloob in
kuxtal.
Yaan in wa'alik a k'aaba'
kéen orarnaken.
5 Tene' ts'o'ok in disfru-
tartik le ba'alo'ob maas
ma'alobtak yéetel maas
ki'itako'obo',
le o'olal in chi'e' yaan u
alabarkech yéetel ki'i-
mak óolal.[e]
6 Kin k'a'ajsikech le tia'a-
nen tin camao'.
Tak chúumuk áak'abe'
táan in tuukul ti' teech.[f]
7 Tumen teech áantkene'[g]
kin k'aay yéetel ki'imak
óolal le tia'anen yáanal
a xiik'o'obo'.[h]
8 Mix bik'in in náachtal ti'
teech.
Ma'alob a machmilen yée-
tel a x-no'oj k'ab.[i]
9 Le máaxo'ob táan u kax-
tiko'ob bix je'el u xu'uls-
ko'ob ti' in kuxtalo'
yaan u bino'ob tu maas
taamil le lu'umo'.
10 Yaan u kíimsa'alo'ob yée-
tel espada.

CAP 63

a Sl 63:Enc
Sl 143:6

b 1Cr 16:28
Sl 96:6

c Sl 30:5
Sl 100:5

d Sl 66:16, 17

e Sl 71:23
Sl 135:3

f Sl 119:55,
148

g 1Sa 17:37

h Sl 5:11
Sl 57:1
Sl 61:4

i Isa 41:10

Columna 2

CAP 64

a Sl 55:1

b Sl 56:6
Sl 109:2

Yaan u jaanta'alo'ob tu-
men chacalo'ob.*
11 Le reyo' yaan u ki'imaktal
u yóol kéen u yil ba'ax
ku beetik Dios tu yo'o-
lal.
Tuláakal máax ku jurar
tu k'aaba' Diose' yaan u
ki'imaktal u yóol.
Tuláakal le máaxo'ob ku
tuuso'obo' yaan u xu'ul-
sa'alti'ob.

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' David ts'íibte.

64 In Dios, u'uy ba'ax kin
k'áatiktech.[a]
Kanáant in kuxtal ti' le
ba'axo'ob ku beetik in
enemigoo'.
2 Kanáanten ti' le ba'axo'ob
ku ch'a'tuklik u beetik le
k'asa'an máako'obo'.[b]
Kanáanten ti' le ya'ab-
kach k'asa'an máako'o-
bo'.
3 U yaak'o'obe' ts'o'ok u
p'áatal bey junp'éel es-
pada jach puputs'kile'.
Le ba'alo'ob k'aastak ku
ya'aliko'obo' beyo'ob fle-
cha'ob ku ts'áaiko'ob tu
tojil máake'.
4 Ku beetko'ob utia'al u
ch'iniko'ob juntúul máak
inocente,
chéen ken jáan ch'iina-
ko'ob desde tu'ux u
ta'akmuba'obo', jach ma'
saajko'obi'.
5 Ku beetko'ob le ba'ax
k'aas u ch'a'tukultmo'o-
bo',
ku tukliko'ob tu'ux ken u
ta'ak u trampa'ob.

63:10 * Juntúul ba'alche' chíika'an ti' ch'omak.

Ku ya'aliko'ob: «Mix máak
kun ilik tu'ux k-ts'aa-
maj».[a]
6 Mantats' táan u kaxti-
ko'ob bix je'el u beet-
ko'ob k'aase',
ku x-mukul tsikbalti-
ko'ob bix ken u beetil-
lo'ob,[b]
ma' tu páajtal u yojéel-
ta'al ba'ax yaan tu puk-
si'ik'alo'ob.
7 Chéen ba'ale' leti'ob kun
kíimsbilo'ob tumen Dios
yéetel flecha'ob.[c]
Chéen ken u yu'ubo'ob u
ts'óopol junp'éel flecha
ti'ob.
8 Ti' leti'ob kun bin k'aasil
yo'olal le ba'ax ku ch'a'-
tukliko'obo'.[d]
Tuláakal máax kun ilko'o-
be' yaan u pi'ik'tik u
poolo'ob.
9 Tuláakal máak túune'
yaan u péek u yóol,
yaan u juum u tsikbalti-
ko'ob le ba'ax tu beetaj
Dioso',
yaan u k'uchul u na'ato'ob
ba'axo'ob ku beetik
Dios.[e]
10 Le máax ku beetik ba'ax
ma'alobo' yaan u yuts-
tal tu t'aan ba'ax tu bee-
taj Jéeoba yéetel yaan
u nats'kuba tu yiknal.[f]
Le máaxo'ob uts u puk-
si'ik'alo'obo' yaan u ki'i-
maktal u yóolo'ob.

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' David ts'íibte.

65 In Dios, yaan a alabar-
ta'al Sión.[g]
Yaan k-beetik le ba'ax
t-prometertajtecho'.[h]

CAP 64

a Sl 10:4, 11
Sl 59:7

b Sl 140:5

c Sl 7:11, 12

d Pr 12:13
Pr 18:7

e Sl 107:40, 43

f Sl 58:10
Sl 68:2, 3

CAP 65

g Sl 76:2

h Sl 116:18
Ec 5:4

Columna 2

a Sl 145:18
Hch 10:31
1Jn 5:14

b Sl 40:12
Ro 7:23, 24
Gál 5:17

c Sl 51:2
Isa 1:18
1Jn 1:7

d Sl 15:1-5
Sl 27:4
Sl 84:1-4
Sl 84:10

e Sl 36:7, 8

f 1Sa 3:3
1Cr 16:1

g Dt 10:21
Ap 15:3

h Sl 22:27

i Sl 93:1

j Sl 89:9
Sl 107:29

k Isa 17:12, 13
Isa 57:20

l Sl 66:3

2 In Dios, teech u'uyik le
oracióno'obo', le o'olal
tuláakal máak ken u
nats'uba ta wiknal.[a]
3 Táan u pech'ken le ba'a-
lo'ob ma' ma'alobtak in
beetmo',[b]
pero teche' ka perdonar-
tik u k'eban máak.[c]
4 Ki'imak u yóol le máax ka
yéeyik yéetel ka nats'ik
utia'al u kajtal tu táanka-
bil a wotocho'.[d]
To'one' yaan u ki'imaktal
k-óol yéetel le utsilo'ob
k-k'amik ta wotocho',[e]
le k-k'amik ta temploo'.[f]
5 Yaan a núukik k-oración,
utia'al a beetik justiciae'
yaan a beetik nukuch
ba'alo'ob ku beetik u
ja'ak'al u yóol máak.[g]
In Dios, teech salvar-
ko'on.
Ti' teech ku k'ubik u yóol
tuláakal u kajnáalilo'ob
le lu'uma',[h]
tak le máaxo'ob kaja'a-
no'ob tuláak' u tséel le
k'áa'náabo'.
6 Yéetel a poder ta beetaj
le nukuch montaña'obo'.
Jach táaj yaan a poder.[i]
7 Ka beetik u jéets'el le
k'áa'náab jach p'uja'ano',[j]
ka beetik u xu'ulul u jats'-
kuba u nukuch olasil.
Ka beetik xan u xu'ulul
le bulla ku beetik le
kaajo'obo'.[k]
8 Tak le máako'ob kaja'a-
no'ob tu xuul yóok'ol
kaabo' yaan u péek u
yóolo'ob kéen u yilo'ob
le señalo'ob ka beetik
u yantalo'.[l]

Yaan a beetik u yawat
yéetel ki'imak óolal tu-
láakal le máaxo'ob ka-
ja'ano'ob desde tu'ux ku
tíip'il k'iino' tak le kaja'a-
no'ob tu'ux ku t'úubulo'.
9 Ka kanáantik le lu'umo',
ka beetik u p'áatal jach
ma'alob utia'al u sen
ts'áaik u yich.[a]
Ka beetik u chu'upul le
río'ob yéetel ja'o'.
Bey úuchik a preparartik
le lu'um
utia'al a ts'áaik ba'al u
jaant tuláakal máako'.[b]
10 Ka beetik u ch'u'ulul tu-
beel le lu'umo', ka bee-
tik u táaxtal le tu'ux
ts'o'ok u péeksa'alo',*
ka beetik u k'áaxal
k'a'amkach ja' utia'al u
suavetal, ka bendecirtik
le lu'um utia'al u jóok'ol
yéetel u nojochtal le
ba'ax ku pa'ak'alo'.[c]
11 Yéetel le buka'aj utsil ka
we'esiko' ts'o'ok a ador-
nartik le añoa'.
Le bejo'ob tu'ux ka máano'
chuupo'ob yéetel utsil.[d]
12 Le desiertoo' chuup yée-
tel xíiwo'ob,[e]
le pu'uko'obo'* jach ki'i-
mak u yóolo'ob.[f]
13 Ya'ab ba'alche'ob ku jana-
lo'ob ichil le xíiwo'obo',
te' tu'ux táax le lu'umo'
chuup yéetel trigo.[g]
Tuláakal le lu'umo' ku
yawat tumen ki'imak
u yóol, hasta táan u
k'aay.[h]

65:10 * Wa «u rarta'alo'». **65:12** * Wa «cerro'obo'».

CAP 65

a Dt 11:11, 12
Hch 14:17

b Sl 104:14, 15

c Sl 147:7, 8

d Gé 27:28
Dt 33:16
Mal 3:10

e Isa 35:1

f Isa 55:12

g Isa 30:23

h Hch 14:17

Columna 2

CAP 66

a Sl 98:4

b Sl 72:19
Ap 4:11

c Éx 15:16
Sl 76:12
Isa 2:19
Jer 10:10

d Sl 81:15

e Sl 22:27
Mal 1:11

f Isa 42:10
Ap 15:4

g Sl 46:8
Sof 2:11

h Éx 14:21, 22

i Jos 3:15, 16

j Éx 15:1

k Da 4:34
1Ti 1:17

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Junp'éel k'aay.

66 U kajnáalile'ex yóok'ol
kaab, awatnake'ex
yéetel ki'imak óolal
utia'al a alabarke'ex
Dios.[a]
2 K'aaynene'ex* utia'al a
alabarke'ex u ki'ichke-
lem k'aaba'.
K'aye'ex ki'ichkelem ala-
banza'ob ti' leti'.[b]
3 A'ale'ex ti' Dios: «¡Le ba'a-
xo'ob ka beetko' ku bee-
tik u ja'ak'al u yóol
máak![c]
Teche' jach táaj nojoch
a poder,
a enemigo'obe' yaan u
chintalo'ob ta táan tu-
men jach saajko'ob.[d]
4 Tuláakal máak kun chin-
tal ta táan,[e]
yaan u k'aayo'ob utia'al u
alabarkecho'ob,
yaan u k'aayo'ob utia'al
u alabarko'ob a k'aaba'».[f]
(Séla)
5 Ko'otene'ex a wile'ex ba'ax
ku beetik Dios.
Le ba'axo'ob ku beetik
yo'olal u kaajalo' ku bee-
tik u ja'ak'al u yóol
máak.[g]
6 Tu tikinkúuntaj le k'áa'-
náabo',[h]
u kaajale' xíimbalil úu-
chik u k'áatmáan ti' jun-
p'éel río.[i]
Jach ki'imakchaj k-óol
yo'olal le ba'axo'ob tu
beeto'.[j]
7 Leti'e' jach yaan u poder,
ma' kun xu'ulul u gober-
nar.[k]

66:2 * Wa «Paaxnene'ex».

Ku jach ilik ba'ax ku beetik tuláakal le kaajo'obo'.[a]
Le o'olale' ma' unaj u nojba'alkúuntkuba le máaxo'ob tercoobo'.[b] *(Séla)*

8 Kaaje'ex, alabarte'ex Dios,[c]
u'uya'ak táan a alabarke'ex.

9 Leti' kanáantik k-kuxtal.[d]
Ma' tu cha'ik u jakchajal k-ook.[e]

10 In Dios, ta xak'altaj k-puksi'ik'al.[f]
Ta finokíinto'on je'ex u finokíinta'al platae'.

11 Ta beetaj k-lúubul ti' junp'éel trampa.
Ta ts'áaj junp'éel ba'al jach aal t-óok'ol.

12 Ta cha'aj k-xana'cha'ata'al.
Máano'on ich k'áak' bey xan ich ja',
ka ts'o'oke' ta biso'on ti' junp'éel ma'alob lugar.

13 Kéen xi'iken ta wotoche' yaan in k'ubiktech tóokbil ofrenda'ob.[g]
Yaan in beetik le ba'ax tin prometerto',[h]

14 yaan in beetik le ba'ax jóok' tin chi'o',[i]
le ba'ax tin prometertaj te' súutukil táan in muyajo'.

15 Yaan in k'ubiktech tóokbil ba'alche'ob, ba'alche'ob polokkíinta'ano'ob.
Yaan in k'ubiktech tamano'ob bey tóokbil ofrendae'.
Yaan in k'ubiktech wakaxo'ob yéetel chivo'ob. *(Séla)*

CAP 66

a Sl 11:4 Pr 15:3 Heb 4:13

b Isa 37:29

c Dt 32:43 Ro 15:10

d 1Sa 25:29

e 1Sa 2:9 Sl 121:3

f Dt 8:2

g Nú 15:3

h Sl 56:12 Sl 116:14 Ec 5:4, 5

i Nú 30:2 Jue 11:35

Columna 2

a Sl 22:24

b Job 27:8, 9 Pr 15:29 Pr 28:9 Isa 1:15 Jn 9:31

c Sl 34:6 Sl 65:2 Sl 116:1 1Jn 3:22

d Heb 5:7

CAP 67

e Nú 6:25 Pr 16:15

f Ro 10:18 Col 1:23

g Sl 98:2 Isa 49:6 Lu 2:30, 31 Hch 28:28 Tit 2:11

h Isa 42:10

i Sl 9:8 Sl 96:10 Sl 98:9 Ro 2:5

16 Te'ex ka respetarke'ex Diose',
ko'otene'ex ka a wu'uye'ex ba'ax ts'o'ok u beetik tin wo'olal.[a]

17 Yéetel in chi'e' tin k'áataj áantaj ti',
yéetel in waak'e' tin alabartaj.

18 Wa yaan ka'ach ba'ax ma' ma'alob tin puksi'ik'ale',
Jéeobae' ma' ken u ch'enxikinten ka'achi.[b]

19 Pero tu ch'enxikinten,[c]
tu yu'ubaj in oración.[d]

20 Alabarta'ak Dios tumen tu yu'ubaj in oración,
tu ye'esajten u nojoch yaabilaj.

Utia'al máax ku nu'uktaj: u paaxile' unaj u beeta'al yéetel u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob. Junp'éel k'aay.

67 Diose' yaan u ye'esik u yutsil to'on, yaan u bendecirko'on.
Yaan u ye'esik ki'imak u yóol t-éetel.[e] *(Séla)*

2 In Dios, le ba'axo'ob ka beetko' yaan u yojéelta'al ti' tuláakal yóok'ol kaab.[f]
Tuláakal yóok'ol kaab kun ojéeltik bix a salvartik máak.[g]

3 In Dios, alabarta'akech tumen le kaajo'obo',
alabarta'akech tumen tuláakal yóok'ol kaab.

4 Ki'imakchajak u yóol tuláakal le kaajo'obo',[h]
awatnako'ob yéetel ki'imak óolal,
tumen ma'alob bix ken a juzgartilo'ob.[i]

Yaan a nu'uktik tuláakal
le kaajo'ob yaan way
lu'ume'. *(Séla)*
5 In Dios, alabarta'a-
kech tumen le kaajo'o-
bo',
alabarta'akech tumen
tuláakal yóok'ol kaab.
6 Le lu'umo' yaan u ts'áaik
u yich,[a]
tumen yaan k-bendecir-
ta'al tumen Dios.[b]
7 Dios kun bendecirko'on,
yaan u adorarta'al
tak tu xuul yóok'ol
kaab.[c]

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' David ts'íibte.

68 Le kéen líik'ik Diose'
yaan u k'i'itpajal u
enemigo'ob,
le máaxo'ob p'ekmilo' ma'
kun p'áatlo'ob wa'atal tu
táan.[d]
2 In Dios, je'ex u yúuchul
ti' le buuts' kéen usta'ak
tumen le iik'o' bey ka a
beet ti' leti'obo'.
Je'ex u yúuchul ti' le cera
kéen yanak naats' ti' le
k'áak'o'
bey ka úuchuk ti' le k'a-
sa'an máako'ob kéen ya-
nako'ob ta táano'.[e]
3 Pero ki'imakchajak u
yóol le máaxo'ob beetik
ba'ax ma'alobo',[f]
ki'imakchajak u yóolo'ob
tu táan Dios,
sen ki'imakchajak u yóo-
lo'ob.
4 K'aaynene'ex ti' Dios,
k'aaynene'ex* utia'al
a alabarke'ex u k'aaba'.[g]

68:4 * Wa «paaxnene'ex».

CAP 67

a Le 26:4
Sl 85:12
Isa 30:23
Eze 34:27

b Gé 17:7

c Sl 22:27
Ap 15:4

CAP 68

d Nú 10:35
Sl 21:8

e Na 1:6

f Sl 32:11

g Isa 12:4

Columna 2

a Éx 6:3

b Isa 57:15

c Éx 22:22-24
Dt 10:17, 18
Sl 10:14
Sl 146:9

d Sl 113:9

e Isa 61:1

f Dt 28:15, 23
Sl 107:33, 34

g Éx 13:21

h Sl 114:1, 4
Heb 12:26

i Éx 19:18
Jue 5:4, 5

K'aaynene'ex ti' le Máax
ku k'áatmáan te' desier-
too'.*
¡U k'aaba'e' Jéeoba![#a]
¡Ki'imakchajak a wóo-
le'ex tu táan!
5 Diose' tia'an te' lugar san-
too',[b]
leti' u taata le paalalo'ob
mina'an u papá'obo', leti'
xan kanáantik* le viu-
da'obo'.[c]
6 Diose' ku ts'áaik tu'ux
u kajtal le máaxo'ob
chéen tu juunal yano'o-
bo'.[d]
Ku salvartik le esclavo'o-
bo', ts'o'ole' ku beetik u
bin utsil ti'ob.[e]
Pero le máaxo'ob terco'o-
bo' yaan u kuxtalo'ob ti'
junp'éel lu'um tu'ux mix
ba'al yani'.[f]
7 In Dios, ka jo'op' a bin
táanil ti' a kaajal,[g]
ka máanech te' desier-
too', *(Séla)*
8 tu tíituba le lu'umo'.[h]
Tu yo'olal Diose' jo'op'
u k'áaxal ja' desde te'
ka'ano'.
Tu tíituba le Montaña
Sinaí tu yo'olal Dio-
so', u Dios u kaajil Is-
rael.[i]
9 In Dios, ta beetaj u k'áa-
xal k'a'amkach ja'.
Ta líi'saj u yóol a kaajal
ts'o'ok ka'ach u jach
ka'analo'.

68:4 * Uláak' bix u traducirta'ale' «tu yóok'ol le múuyalo'obo'». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'. **68:5** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u juez».

10 Leti'obe' kajlajo'ob ti' le
najo'ob de nook' yaantecho'.[a]
In Dios, tu yo'olal a wutsile' ta ts'áaj ba'ax k'a'abéet ti' le óotsilo'obo'.
11 Jéeobae' yaan junp'éel
ba'ax ku ya'alik ti' u kaajal.
Le ko'olelo'ob ku tsikbaltiko'ob le jats'uts ba'alo'ob ku taal ti' Dioso'
beyo'ob junp'éel nojoch ejércitoe'.[b]
12 Le reyo'ob ya'ab u soldado'obo' ku púuts'lo'ob,[c]
ku púuts'lo'ob.
Le ko'olelo'ob ku p'áatlo'ob tu yotocho'obo' ku tocarti'ob le ba'axo'ob
ku ch'a'abal ti' le enemigo'obo'.[d]
13 Kex p'áate'ex chital ich
k'áax chúumuk ti' le
k'áak'o'obo',
yaan u ts'a'abalte'ex juntúul paloma de plata u
xiik'o'ob
yéetel de ma'alob oro u
k'u'uk'melo'ob.
14 Ka k'i'itbesa'ab le reyo'ob
tumen le Máax jach táaj
yaan u podero',[e]
k'áax nieve te' lugar ku
k'aaba'tik Zalmóno'.
15 Dios beetmil u montañailo'ob Basán.[f]
U montañailo'ob Basáne'
jach táaj ka'analtako'ob.
16 Ka'anal montaña'ex,
¿ba'axten ka p'ektike'ex le
montaña tu yéeyaj Dios
utia'al u kajtalo'?[g]
U jaajile' mantats' ti' kun
kajtal Jéeobai'.[h]

CAP 68

a Nú 10:34

b Éx 15:20
Jue 5:1
Jue 11:34
1Sa 18:6

c Nú 31:25-27
Jos 10:12, 16
Jos 12:7
Jue 5:19

d Nú 31:27
1Sa 30:23-25

e Nú 21:3
Jos 10:5, 10

f Nú 21:33
Dt 3:8, 10

g 1Cr 11:5
Sl 48:2, 3
Sl 132:13

h Dt 12:5, 6
1Re 9:3
Heb 12:22

Columna 2

a 2Re 6:16, 17
Mt 26:53

b Éx 19:23
Dt 33:2

c 2Sa 5:7

d Ef 4:8, 11

e Dt 2:36
Dt 7:22

f Sl 55:22
1Pe 5:6, 7

g Isa 12:2
Isa 45:17

h Dt 32:39

i Sl 55:23
Eze 18:26

j Nú 21:33

k Sl 58:10

17 U carroilo'ob u ba'ate'el
Diose' ya'ab u milesil.[a]
Jéeobae' luk' Sinaíe'
ka bin te' lugar santoo'.[b]
18 Le ka na'akech ka'ane'[c]
yaan máako'ob ta bisaj,
le máako'oba' p'áato'ob
bey junp'éel regaloe',[d]
tak máako'ob terco'ob
ta bisaj.[e] Teech túune',
Jéeoba* Dios, kajlajech
ichilo'ob.
19 Alabarta'ak Jéeoba, leti'e' sáamsamal táan u
yáantko'on yéetel
k-kuuch,[f]
leti' salvarko'on, leti' u
jaajil Dios. *(Séla)*
20 Leti' u jaajil Dios, leti'
salvarko'on.[g]
Jéeoba, le máax yaan
tuláakal autoridad ti'o',
ku salvarko'on ti' le kíimilo'.[h]
21 Diose' yaan u yáa'cha'atik
u pool u enemigo'ob,
yaan u yáa'cha'atik u pool
le máax ma' tu xu'ulul u
beetik ba'ax k'aaso'.[i]
22 Jéeobae' ts'o'ok u ya'alik:
«Yaan in bin in ch'a'ob
tu lu'umil Basán.[j]
Yaan in bin in ch'a'ob tak
tu taamil k'áa'náab,
23 utia'al u t'úubul a wooko'ob ichil u k'i'ik'elo'ob[k]
yéetel utia'al u léets'a'al u
k'i'ik'elo'ob tumen a walak' peek'o'ob».
24 In Dios, a enemigo'obe'
ku yilko'ob bix u festejarta'al úuchik a ganar.

68:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

In Dios, in Rey, le ya'ab-
kach máako'ob ku feste-
jaro'obo' táan u yook-
lo'ob te' lugar santoo'.[a]
25 Le máako'ob ku k'aayo'o-
bo' táanil ku bino'ob,
paachil ti' leti'obe' ti' ku
bin le x-ch'úupalalo'ob
ku paxko'ob pande-
reta'obo',[b]
tu ts'ooke' ti' ku bin le
máako'ob ku paxko'ob
u nu'ukulilo'ob paax
yaan u cuerdailo'obo'.[c]
26 Kéen much'lake'exe' ala-
barte'ex Dios.
Alabarte'ex Jéeoba, te'ex
sijnáale'ex ti' Israel.[d]
27 Táan a nu'ukta'ale'ex tu-
men Benjamín,[e] le tribu
maas chichano',
táan a nu'ukta'ale'ex tu-
men u príncipeilo'ob
Zabulón yéetel u prín-
cipeilo'ob Neftalí,
bey xan tumen u prínci-
peilo'ob Judá, le máa-
xo'ob láak'inta'ano'ob
tumen máako'ob jach
ki'imak u yóolo'obo'.
28 A Diose' ts'o'ok u ya'alik
ka ts'a'abak a muuk'.
In Dios, e'es a poder,
teche' ya'ab ba'alo'ob
ts'o'ok a beetik t-o'olal.[f]
29 Le reyo'obo' yaan u taa-
lo'ob Jerusalén[g]
utia'al u síiko'ob ya'ab
ba'alo'ob utia'al a tem-
plo.[h]
30 Dominart le ts'íits'ik
ba'alche'ob kaja'ano'ob
ichil le caña'obo',
dominart le toro'ob[i] yée-
tel le mejen wakaxo'ob
u much'muba'obo',

CAP 68

a 1Cr 15:25, 28
Sl 24:7

b Jue 11:34
1Sa 18:6

c 1Cr 15:16
Sl 87:7
Sl 150:3

d Sl 95:6
Isa 44:2

e Gé 49:27
1Sa 9:21

f Sl 138:8

g 1Re 6:1
1Cr 16:1
Esd 5:14

h 1Re 10:10
2Cr 32:23
Sl 72:10

i Eze 39:18

Columna 2

a Isa 45:14
Isa 60:5

b Dt 32:43

c Sl 104:3

d Sl 96:7

e Sl 47:2
Sl 66:5

f Sl 29:11
Isa 40:29-31

utia'al u taal le kaajo'ob
chintal ta táan, táan u
taasko'ob jejeláas ba'a-
lo'ob de platao'.
K'i'itbes le kaajo'ob uts
tu t'aan u bino'ob ba'ate-
lo'.
31 Jejeláas ba'alo'ob de
bronce kun ch'a'abil*
Egipto.[a]
U lu'umil Cuse' tu sée-
ba'anil ken u taas jeje-
láas ba'alo'ob u k'ub ti'
Dios.
32 Kaaje'ex ti' tuláakal yóo-
k'ol kaab, k'aaynene'ex
ti' Dios,[b]
k'aaynene'ex* utia'al a la-
barke'ex Jéeoba, *(Séla)*
33 le máax ku máan tu maas
ka'anlil le ka'ano'.[c]
Ku kíilbal kéen t'aanak,
ku yu'uba'al buka'aj
k'a'amil u t'aan.
34 Ilawile'ex buka'aj u poder
Dios.[d]
Leti'e' táan u gobernar
yóok'ol u kaajil Israel,
ku ye'esik u poder te'
ka'ano'.*
35 Desde te' lugar santo
tu'ux yano', Diose' ku
beetik u ja'ak'al u yóol
máak.[e]
Leti' u Dios u kaajil Is-
rael,
leti' ts'áaik muuk' yéetel
páajtalil ti' u kaajal.[f]
Alabarta'ak Dios.

68:31 *Uláak' bix u traducirta'a-
le' «Yaan máako'ob kun taal táan
u representarko'ob». **68:32** *Wa
«paaxnene'ex». **68:34** *Ich he-
breoe' ku ya'ala'al ka'ach «te' múu-
yalo'obo'».

Utia'al máax ku nu'uktaj. Unaj u pa'axal je'ex le k'aay ku k'aaba'tik «Lirio'ob». Le k'aaya' David ts'íibte.

69 In Dios, salvarteni', le ja'o' ts'o'ok u ka'antal,
ta'aytak in búulul.[a]
2 Ts'o'ok in bin ich luuk',
mina'an tu'ux in wa'atal utia'al ma' in búulul.[b]
Ts'o'ok in bin tak tu taamil le ja'o',
táan u bisken u corrienteil le ja'o'.[c]
3 Ts'o'ok in ka'anal ikil in sen k'áatik áantaj.[d]
Ts'o'ok u ma'astal* in kaal.
Ts'o'ok u ka'anal in wicho'ob ikil in páa'tik u taal Dios u yáanten.[e]
4 Le máaxo'ob p'ekmilen kex mina'an ba'ax o'olalo'[f]
maas ya'abo'ob ke u tso'otsel in pool.
Le máaxo'ob p'ekmilen kex mina'an ba'ax o'olalo',
ts'o'ok u sen ya'abtalo'ob, taak u xu'ulsko'obten.
Beeta'ab in sutik tak le ba'alo'ob ma' teen okoltmilo'.
5 In Dios, teche' a wojel ma' jach yaan in na'ati',
chíika'an a wilik le ba'ax ma' ma'alob kin beetko'.
6 Jéeoba, in wojel teech gobernartik le ángelo'ob', teech le máax yaan tuláakal autoridad ti'o',
ma' a cha'ik u máansko'ob su'tsilil le máaxo'ob ku confiaro'ob ti' teech chéen yo'olal ba'ax kin beetko'.

69:3 * Wa «u yaatal».

CAP 69

a Sl 144:7 Lam 3:54 Jon 2:5

b Sl 40:2

c Sl 32:6 Jon 2:3

d Sl 22:2

e Sl 119:82 Sl 119:123 Isa 38:14

f Lu 23:22 Jn 15:24, 25

Columna 2

a Sl 22:6 Jer 15:15

b Isa 50:6 Mt 26:67 Mt 27:29

c Job 19:13 Sl 31:11 Jn 1:11 Jn 7:5

d 1Re 19:10 Sl 119:139 Mt 21:12, 13 Mr 11:15-17 Jn 2:13-17

e Ro 15:3

f Isa 49:8 Heb 5:7

g Sl 68:20

U Dios u kaajil Israel,
ma' a cha'ik u mixba'alkúunta'al le máaxo'ob meyajtikech* yo'olal ba'ax kin beetko'.
7 Ta wo'olale' táan u ya'ala'alten ba'al.[a]
Jach ts'o'ok in mixba'alkúunta'al.[b]
8 In suku'uno'obe' bey ma' u k'aj óoleno'obe',
hasta bey j-táanxel lu'umil u yilkeno'obe'.[c]
9 Le yaabilaj kin wu'uyik tu yo'olal a wotocho' bey junp'éel k'áak' ku tóoch'bal ichil ti' tene'.[d]
Ts'o'ok u lúubul tin wóok'ol tuláakal le ba'alo'ob k'aastak ku ya'ala'altecho'.[e]
10 Ka jo'op' in sen ok'ol yéetel ka p'áat mix janal kin beetke',
sen a'ala'abten ba'al.
11 Le ka tin búukintaj le nook' ku ts'áaik le máaxo'ob yaachaja'an u yóolo'obo'
jo'op' u ya'ala'alten ba'al.
12 Chéen ti' teen ku t'aan le máaxo'ob ku kutalo'ob tu joonajil le kaajo',
bey xan u beetik le kala'ano'ob yéetel le k'aayo'ob ku beetko'obo'.
13 Jéeoba Dios,
kexi' wa ti' junp'éel ma'alob súutuk ka k'uchuk in oración ta wiknale'.[f]
In Dios, tumen jach nojoch a yaabilaje',
núuk in oración, salvarteni'.[g]

69:6 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «kaxtikech».

14 Salvarteni',
ma' a cha'ik in búulul
ichil le luuk'o'.
Ma' a p'atken tu k'ab le
máaxo'ob p'ekmileno',
salvarten ti' le taamkach
ja'o'.[a]
15 Ma' a cha'ik u bisken u co-
rrienteil le ja'o'[b]
mix a cha'ik u luk'ken le
k'áa'náabo'
mix ka u luk'en le taam-
kach joolo'.[c]
16 Jéeoba Dios, teche' jach
a yaabiltmen, u'uy in
oración.[d]
Tumen jach ka ch'a'ik óo-
tsilile' beet in cuentail,[e]
17 ma' a ta'akikaba ti' teen.[f]
Áanten tu séeba'anil tu-
men jach táan in mu'yaj.[g]
18 Ko'oten a salvarteni'.
Ma' a p'atken tu k'ab in
enemigo'ob.
19 Ts'o'ok a wilik bix u ya'a-
la'alten ba'al yéetel bix
in mixba'alkúunta'al.[h]
Chíika'an a wilik tuláakal
ba'ax ku beetik le máa-
xo'ob p'ekmileno'.
20 Ts'o'ok u loobilta'al in
puksi'ik'al ikil u ya'ala'al-
ten ba'al, ma' tu páajtal
u yutstal.
Táan ka'ach in páa'tik
u ch'a'abalten óotsilil,
pero mix máak beete,[i]
táan ka'ach in páa'tik
máax líi'sik in wóol,
pero mix máak taali.[j]
21 Tu lugar u ts'áaiko'ob
ba'al in jaante', tu ts'áa-
jo'obten veneno,*[k]

69:21 *Wa «junkúul xíiw je'el u kíimsik máake'».

CAP 69

a Sl 144:7

b Sl 69:2

c Sl 16:10

d Sl 63:3
Sl 109:21

e Sl 25:16

f Sl 27:9
Sl 102:2

g Sl 31:9
Sl 40:13

h Sl 22:6

i Sl 142:4

j Job 19:14

k Mt 27:34
Mr 15:23

Columna 2

a Mt 27:48
Mr 15:36
Lu 23:36
Jn 19:29

b Ro 11:9, 10

c Sl 21:9

d Hch 1:20

e Éx 32:33

f Flp 4:3
Ap 3:5
Ap 13:8

g Sl 109:22

ka uk'ajchajene' tu ts'áa-
jo'obten vinagre.[a]
22 P'áatak bey junp'éel
trampa le fiesta'ob* ku
beetko'obo'.
P'áatak xan bey junp'éel
trampa le buka'aj ba'a-
lo'ob yaanti'obo'.[b]
23 Ka luk'uk u sáasilil u yi-
cho'ob utia'al ma' u paa-
kato'ob,
beet u kikilankil u yoo-
ko'ob.
24 Wek a p'uja'anil tu yóok'o-
lo'ob,
nakpachta'ako'ob* tumen
a p'uja'anil.[c]
25 Xu'ulsa'ak le tu'ux kaja'a-
no'obo'.
P'áatak mix máak kaja'an
tu yotocho'ob.[d]
26 Tumen taak u seguer
u beetko'ob k'aas ti' le
máax ts'o'ok a beetik u
mu'yajo',
ma' tu xu'ulul u tsikbal-
tiko'ob bix u mu'yaj le
máax a loobiltmo'.
27 Taalak castigo tu yóok'o-
lo'ob tu yo'olal le ba'ax u
beetmo'obo',
ma' a wilko'ob bey máa-
ko'ob toj u kuxtalo'obe'.
28 Tu'upuk u k'aaba'ob tu li-
broil le kuxtalo',[e]
ma' u ts'íibta'al u k'aa-
ba'ob ichil le máaxo'ob
ku beetko'ob ba'ax ma'a-
lobo'.[f]
29 Tene' táan in mu'yaj.[g]
In Dios, kanáanteni',
salvarten yéetel a po-
der.

69:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mesa». **69:24** *Wa «chukpachta'ako'ob».

30 Yaan in k'aay utia'al
in alabartik u k'aaba' Dios,
yaan in alabartik yéetel
yaan in ts'áaik gracias ti'.
31 Lelo' maas ma'alob ken
u yilil Jéeoba ke ka in
k'ubti' juntúul toro,
maas ma'alob ke juntúul
táankelem toro yaan u
baako'ob bey xan u
maay.[a]
32 Le utsul máako'obo' kéen
u yilo'ob ba'ax ku beetik
Diose' yaan u ki'imaktal
u yóolo'ob.
Te'ex táan a kaxtike'ex
Diose', ki'imakchajak
u yóol a puksi'ik'ale'ex.
33 Jéeobae' ku yu'ubik u
oración le óotsilo'obo'.[b]
U yaabiltmaj xan u
kaajal bisa'an táanxel
lu'umilo'.[c]
34 Alabarta'ak tumen le
ka'ano' bey xan tumen
le lu'umo'.[d]
Alabarta'ak tumen le
k'áa'náabo' bey xan tu-
men tuláakal ba'ax yaan
ichil.
35 Tumen Diose' yaan
u salvartik u kaajil
Sión.[e]
Yaan xan u jel líi'sik u
kaajilo'ob Judá,
ti' kun kajtal u kaajali',
ti' leti'ob kun p'áatal.
36 Yaan u p'áatal ti' u paalal
le máaxo'ob meyajtik
Dioso',[f]
ti' kun kajtal xan le máa-
xo'ob yaabiltmil u k'aa-
ba'o'.[g]

CAP 69

a Sl 50:13-15
Os 14:2

b Sl 10:17
Sl 102:17
Isa 66:2

c Sl 146:7
Isa 61:1
Lu 4:18

d Sl 96:11
Isa 49:13

e Sl 51:18

f Isa 61:9
Isa 66:22

g Sl 91:14
Snt 1:12

Columna 2

CAP 70

a Sl 40:13-17

b Sl 5:11
Lam 3:25

c Sl 109:22

d Sl 141:1

e Sl 18:2

f Sl 13:3

CAP 71

g Sl 25:2
Sl 31:1-3
Isa 45:17
Jer 17:18

Utia'al máax ku nu'uktaj. David ts'iibte, utia'al u k'a'ajsa'al wa ba'ax ucha'an.

70 In Dios, salvarteni'.
Jéeoba Dios, ko'oten
tu séeba'anil a wáan-
ten.[a]
2 P'a'atak ich su'tsilil yéetel
mixba'alkúunta'ak
le máaxo'ob taak u kíims-
keno'obo'.
Le máaxo'ob uts tu t'aan
u yilko'ob u binten k'aa-
silo'
jóok'ok u yáalkabo'ob tu-
men ts'o'ok u mixba'al-
kúunta'alo'ob.
3 Le máaxo'ob ku ya'ali-
ko'ob: «¡Ma'alob ti' be-
yo'!»,
p'a'atko'ob ich su'tsilil
yéetel beeta'ak u suu-
to'ob tu'ux u taalo'ob.
4 Pero ki'imakchajak u
yóol le máaxo'ob ado-
rarkecho'.[b]
Le máaxo'ob ki'imak u
yóolo'ob ikil a salvar-
ko'obo',
ma' u xu'ulul u ya'aliko'ob:
«Alabarta'ak Dios».
5 Chéen ba'ale' tene' óotsi-
len, mina'an máax áant-
ken.[c]
In Dios, ko'oten tu sée-
ba'anil a wáanten.[d]
In Dios, teech áantken,
teech salvarken.[e]
Jéeoba Dios, ko'oten tu
séeba'anil.[f]

71 Jéeoba Dios, ts'o'ok in
nats'kinba ta wiknal
utia'al a kanáantken.
Ma' a p'atken k'aasil.[g]
2 Teche' justoech, salvar-
teni'.

Ch'enxikinteni',* salvarteni'.[a]
3 Beetaba bey junp'éel tuunich tu'ux mantats' je'el u páajtal in bine'.
Teche' beyech junp'éel nuxi' tuunich tu'ux kin ta'akikinbae',
junp'éel lugar tu'ux kin kanáanta'al,
a'al ka salvarta'aken.[b]
4 In Dios, ma' a p'atken tu k'ab le k'asa'an máako',[c]
ma' a p'atken tu k'ab le máax uts tu t'aan u beetik loobo'.
5 Jéeoba Dios, teech le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ti' teech kin confiar,
desde tin táankelmile' ti' teech kin k'ubik in wóol.[d]
6 Desde ka síijene' ta k'ab yanen,
teech jóo'sen tu nak' in maama.[e]
Le o'olal mantats' kin alabarkech.
7 Ya'ab máako'obe' ja'ak' u yóolo'ob ka tu yilo'ob ba'ax úuchten,
pero tene' in wojel teech kanáantken.
8 Chuup in chi' yéetel alabanza'ob,[f]
bul k'iin táan in wa'alik mina'an uláak' máax je'ex teche'.
9 Ma' a xúump'atken kéen ch'íijken.[g]
Ma' a p'atken kéen p'áatak mina'an in muuk'.*[h]

71:2 *Wa «Chinaba utia'al a wu'uyiken». **71:9** *Ma' xaane' le máax ts'íibt le salmoa' ts'o'ok u ch'íijil ka tu ts'íibtaj.

CAP 71

a Sl 34:15

b 2Sa 22:2, 3 Sl 18:2 Sl 144:2

c Sl 17:8, 9 Sl 59:1 Sl 140:4 Mt 6:13

d 1Sa 17:45 Jer 17:7

e Sl 22:9, 10 Sl 139:16 Isa 46:3

f Sl 51:15 Heb 13:15

g Sl 92:14

h Sl 73:26 Ec 12:3

Columna 2

a 2Sa 17:1, 2

b Sl 3:2 Sl 42:10 Mt 27:42, 43

c Sl 22:11 Sl 35:22 Sl 38:21, 22

d 2Sa 17:23

e Sl 109:29

f Sl 35:28 Sl 40:9

g Sl 40:5

h Sl 71:5

10 In enemigo'obe' táan u t'aano'ob tin contra.
Le máaxo'ob taak u lu'sko'ob in kuxtalo' ku much'kuba'ob u tsikbalto'ob bix je'el u beetko'obe'.[a]
11 Ku ya'aliko'ob: «Ts'o'ok u xúump'atta'al tumen Dios.
Xeen a chuke'ex tumen mina'an máax salvartik».[b]
12 In Dios, ma' a náachtalten.
In Dios, ko'oten tu séeba'anil a wáanten.[c]
13 P'a'atak ich su'tsilil le máaxo'ob ku líik'lo'ob tin contrao',
xu'ulsa'akti'ob.[d]
Mixba'alkúunta'ak yéetel pa'ajak u su'tal
le máaxo'ob taak u beetko'obten loobo'.[e]
14 Tene' yaan u seguer in páa'tikech.
Yaan in maas alabarkech.
15 In chi'e' bul k'iin kun t'aan ti' bix a beetik justicia[f]
yéetel ti' bix a salvartik máak,
yaan in beetik kex ma' tu páajtal in t'aan ti' tuláakal bix a salvartik máak.[g]
16 Jéeoba Dios, teech le máax yaan tuláakal autoridad ti'o',
yaan in t'aan ti' tuláakal le nukuch ba'alo'ob ka beetko'.
Yaan in wa'alik bix a beetik justicia, chéen ti' leti' kin t'aan.
17 In Dios, desde tin táankelmile' teech ka'ansiken,[h]

le o'olal tak bejla'e' ma' tu
xu'ulul in t'aan ti' le nu-
kuch ba'alo'ob ka beet-
ko'.[a]
18 In Dios, ma' a p'atken
beora ts'o'ok in ch'íijil
yéetel ts'o'ok u saktal
u tsso'otsel in poola'.[b]
Beyo' je'el u páajtal in
t'aan ti' a poder tu táan
uláak' generacióne',
je'el u páajtal in t'aan ti' a
poder utia'al u yu'ub tu-
láakal le máaxo'ob kun
antalo'.[c]
19 In Dios, le ma'alob ba'a-
lo'ob ka beetko' tak
ka'an ku k'uchul.[d]
Ts'o'ok a beetik nukuch
ba'alo'ob.
In Dios, mina'an uláak'
máax je'ex teche'.[e]
20 Kex ts'o'ok a beetik u sen
antalten problemas yée-
tel in sen mu'yaje',[f]
beet in ka'a kuxtal.
Ma' a p'atken tu taamil le
lu'umo'.[g]
21 Beet u maas binten utsil,
kanáanteni', líi's in wóol.
22 Beyo' yaan in paxik jun-
p'éel u nu'ukulil paax*
utia'al in alabarkech in
Dios
tumen teche' chúuka'an
a wóol.[h]
Teech le Máax Santo
yaan Israelo',
kéen in pax le arpao'
yaan in k'aay utia'al in
alabarkech.
23 In chi'e' yéetel ki'imak óo-
lal ken u k'aytech ala-
banza'ob,[i]

71:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel u nu'ukulil paax yaan u cuerdailo'ob».

CAP 71

a 2Sa 22:1
1Cr 16:4
Sl 9:1

b Sl 37:25
Sl 71:9

c Éx 13:8
1Cr 29:10, 11
Sl 78:2-4

d Sl 36:6

e Éx 15:11
Sl 86:8
Sl 89:6
Jer 10:7

f 2Sa 12:10, 11

g Sl 40:2
Sl 86:13

h Sl 25:10
Sl 108:4
Sl 146:6

i Sl 63:5
Sl 104:33

Columna 2

a 2Sa 4:9
Sl 103:4

b Sl 71:8

c Sl 71:13

CAP 72

d 1Cr 22:11, 12
1Cr 29:19
Jer 23:5

e 1Re 3:9, 28

f Isa 11:4

g Sl 89:36, 37
Lu 1:32, 33
Ap 11:15

h 2Sa 23:3, 4
Pr 16:15
Pr 19:12

tumen ts'o'ok a salvartik
in kuxtal.[a]
24 In waak'e' bul k'iin kun
t'aan ti' bix a beetik jus-
ticia,[b]
tumen yaan u p'a'atal
ich su'tsilil yéetel yaan
u mixba'alkúunta'al le
máaxo'ob taak u xu'uls-
ko'obteno'.[c]

Junp'éel k'aay ku t'aan ti' Salomón.

72 In Dios, ka'ans ti' le
rey u beet ba'ax
ma'alobo'.
Ka'ans ti' u hijo le rey bix
unaj u beetik justiciao'.[d]
2 Ka u beet justicia, ka u
defendert a kaajal,
ka u beet justicia ti' le
óotsilo'obo'.[e]
3 Le montaña'obo' ka u taa-
so'ob jeets'elil ti' le kaa-
jo',
yéetel le pu'uko'obo' ka u
taaso'ob justicia.
4 Ka u defendert* le óotsi-
lo'ob yano'ob te' kaajo',
ka u salvart u paalal le
óotsilo'obo',
ka u xu'uls ti' le máaxo'ob
ku beetik u k'asa'anilo'o-
bo'.[f]
5 Je'ex le K'iin yéetel le
Luna mantats' kun anta-
lo'obo'
a kaajale' yaan xan u me-
yajtikech
utia'al mantats'.[g]
6 Leti'e' yaan u p'áatal je'ex
le ja' ku k'áaxal tu yóo-
k'ol le su'uk túumben
k'osa'anilo',
bey je'ex le k'a'amkach ja'
ku ch'ulik le lu'umo'.[h]

72:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ka u beet justicia ti'».

7 Tu k'iinil táan u gobernare' yaan u ya'abtal máaxo'ob beetik ba'ax ma'alob,[a]
je'ex le Luna mantats' kun antalo' le jeets'elilo' mantats' xan kun antal.[b]
8 Yaan u gobernar desde le k'áa'náab yaan lak'ino' tak le k'áa'náab yaan chik'ino',
desde Río Éufrates tak tu xuul yóok'ol kaab.[c]
9 Le máaxo'ob kaja'ano'ob te' desiertoo' yaan u chintalo'ob tu táan,
yaan u ts'áancha'atik u enemigo'ob.[d]
10 U reyilo'ob u lu'umil Tarsis yéetel u reyilo'ob le isla'obo' yaan u taasko'ob le ba'axo'ob ku k'áata'alti'obo'.[e]
U reyilo'ob u lu'umil Seba yéetel u lu'umil Seebae' yaan u taasko'ob ba'alo'ob u síi'ob ti' le reyo'.[f]
11 Tuláakal reyo'ob kun chintal tu táan,
tuláakal kaajo'ob kun meyajtik.
12 Tumen yaan u salvartik le óotsil táan u k'áatik áantajo',
le máax ku pech' óolta'alo' bey xan le máax mina'an máax áantko'.
13 Yaan u ch'a'ik óotsilil ti' le óotsilo'obo' bey xan ti' le máaxo'ob ku pech' óolta'alo'obo',
yaan xan u salvartik u kuxtalo'ob.

CAP 72

a Isa 61:11

b 1Re 4:25
1Cr 22:9
Isa 2:4
Isa 9:6

c Éx 23:31
1Re 4:21
Sl 2:8
Sl 22:27, 28
Da 2:35
Zac 9:10

d Sl 2:9
Sl 110:1

e 1Re 4:21

f 1Re 10:1, 2

Columna 2

a 1Re 10:10

b Isa 30:23

c Isa 35:1, 2

d 1Re 4:20

e Sl 45:17
Sl 89:35, 36

f Gé 22:18
Gál 3:14

g 1Cr 29:10

h Éx 15:11

i Ap 5:13

j Nú 14:21
Hab 2:14

k 1Sa 17:58

14 Yaan u salvarko'ob ti' le máaxo'ob beetik u mu'yajo'ob yéetel beetik loob ti'obo'.
Tumen tu táane' jach ko'oj u kuxtalo'ob.
15 Ka kuxlak ya'ab k'iino'ob yéetel ka ts'a'abakti' le oro ku taal tu lu'umil Sebao'.[a]
Mantats' ka orarnak máak tu yo'olal,
bul k'iin ka bendecirta'ak.
16 Yaan u sen ts'áaik u yich le lu'umo',[b]
tak tu maas ka'anlil le montaña'obo',
yaan u p'áatal je'ex u lu'umil Líbanoe'.[c]
U kajnáalilo'ob le kaajo'obo' yaan u ya'abtalo'ob je'ex u ya'abtal le xíiwo'ob te' lu'umo'.[d]
17 Mantats' ka k'a'ajsa'ak u k'aaba',[e]
ka k'aj óolta'ak tuláakal tu'ux,
ka bendecirta'ak le máako'ob tu yo'olalo',[f]
a'ala'ak ki'imak u yóol tumen tuláakal le kaajo'obo'.
18 Alabarta'ak Jéeoba Dios, u Dios u kaajil Israel,[g]
tumen chéen leti' beetik nukuch ba'alo'ob tu yo'olal u kaajal.[h]
19 Mantats' ka alabarta'ak u ki'ichkelem k'aaba',[i]
ila'ak ti' tuláakal le lu'um buka'aj u podero'.[j]
Ka béeyak, ka béeyak.*
20 Yéetel lela' ku ts'o'okol le oracióno'ob tu beetaj David, u hijo Jeséo'.[k]

k 1Sa 17:58

72:19 * Wa «Amén, amén».

LIBRO 3
(Salmos 73 tak 89)

Le k'aaya' Asaf ts'íibte.[a]

73 U jaajile' Diose' ku ye'esik u yutsil ti' u kaajil Israel, ku ye'esik ti' le máaxo'ob uts u puksi'ik'alo'obo'.[b]

2 Tene' jach óolak k'éechken ti' le ma'alob bejo',
in wooko'obe' jach óolak jakchajko'ob.[c]

3 Tumen tin wilaj bix u bin utsil ti' le k'asa'an máako'ob ku creerkuba'obo'
tin ts'íiboltaj bix u kuxtalo'ob.[d]

4 Ma'atech u mu'yajo'ob antes ti' u kíimlo'ob,
jach t'a'aj u yila'alo'ob.[e]

5 Ma' chi'ichnako'ob je'ex yanil u maasil máako'obe',[f]
mix tech u mu'yajo'ob je'ex u maasile'.[g]

6 Le ka'anal ichilo' bey junp'éel collar yaan tu kaalo'obe'.[h]
Le loobilo' bey junp'éel nook' u takmo'obe'.

7 Jach ma'alob u binti'ob,* t'a'aj u yila'al u yicho'ob.
Ya'ab ba'alo'ob yaanti'ob,
maas ti' le ku ts'íiboltik u puksi'ik'alo'obo'.

8 Ku burlarkuba'ob ti' u maasil, k'aas u t'aano'ob.[i]
Nojba'al u taaskuba'ob, ku amenazarko'ob máak.[j]

9 Kéen t'aanako'obe' ku yu'ubiko'ob bey tia'ano'ob ka'ane', tu yóok'ol u maasil.

73:7 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Polko'ob».

CAP 73

a 2Cr 35:15

b Sl 84:11 Mt 5:8

c Sl 94:18

d Job 21:7 Jer 12:1

e Ec 7:15

f Job 12:6 Job 21:7, 9

g Jer 12:1

h Job 21:14, 15

i Sl 53:1

j 1Re 21:7

Columna 2

a Sl 10:4, 11 Sl 94:3, 7 Eze 8:12 Sof 1:12

b Sl 37:35

c Sl 17:14

d Job 34:7, 9 Job 35:3

e Sl 34:19

f Job 7:17, 18

Nojba'al u taaskuba'ob le táan u máano'ob way yóok'ol kaabe'.

10 Le o'olal u kaajal Diose' ku bino'ob tu yiknalo'ob,
yéetel ku yuk'iko'ob le ya'abkach ja' ku taal ti' leti'obo'.

11 Leti'obe' ku ya'aliko'ob: «Diose' ma' u yojel ba'ax ku yúuchli'.[a]
Le Maas Nojoch Dioso' ma' tu yilik ba'ax ku yúuchul».

12 U jaajile', le k'asa'an máako'obo' tuláakal chéen ch'a'abil utia'alo'ob.[b]
Mantats' táan u maas ayik'altalo'ob.[c]

13 Mix ba'al u biilal in kanáantik in puksi'ik'al utia'al ma' u k'astal.
Mix ba'al u biilal in p'o'ik in k'ab utia'al in we'esik mix ba'al k'aas in beetmaj.[d]

14 Bul k'iin táan in sen tuukul ka'achi.[e]
Kéen u ya'al u sáastale' kin wu'uyik bey táan in ja'ajats'a'ale'.[f]

15 Pero wa ka in tsikbalt ka'ache',
je'el in perjudicartik a kaajale'.

16 Ka jo'op' in tuklik ba'axten ku yúuchul beyo'
chéen tu beetaj in maas chi'ichnaktal,

17 pero ka binen tu ki'ichkelem templo Diose',
ti' k'uchen in na'at bix kun ts'o'okol le k'asa'an máako'obo'.

18 Bey ka ts'áaiko'ob tu'ux jajalkile'.[a]
Yaan a beetik u lúublo'ob utia'al u xu'ululti'ob.[b]
19 ¡Chéen ken jáan xu'ulsa'akti'ob![c]
¡Séeba'an kun xu'ululti'ob! ¡Jach k'aas bix kun ts'o'okolti'ob!
20 Jéeoba Dios, ma' ken a k'a'ajso'ob,
yaan u yúuchulti'ob je'ex junp'éel ba'al ku wayak'ta'ale',* séeb ken a tu'ubso'ob.
21 Tene' jach yaachaja'an u yóol ka'ach in puksi'ik'al.[d]
Tin wu'uyaj bey yaan ba'ax ku k'i'inam tene'.
22 Ta táane' beyen juntúul ba'alche'e',
mina'an in na'at yéetel ya'ab ba'alo'ob ma' in wojli'.
23 Pero beoraa' mantats' tia'anen ta wiknale',
kin wu'uyik a machmen tin x-no'oj k'ab.[e]
24 Ka nu'uktiken yéetel a consejo.[f]
Yaan a we'esikten a wutsil.[g]
25 ¿Máax uláak' yaan te' ka'an je'el u yáantkeno'?
Desde tia'anech tin wéetele' ma' k'a'abéetten mix ba'al way lu'ume'.[h]
26 In wíinklil yéetel in puksi'ik'ale' ma' xaane' je'el u fallare',

73:20 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

CAP 73

a Sl 35:6, 7 Jer 23:11, 12

b Sl 37:10, 20 Sl 55:23 Pr 3:33

c Job 21:23 Sl 37:1, 2 Isa 30:13

d Sl 73:3

e Sl 16:8 Sl 63:8 Isa 41:10

f Sl 25:9 Sl 32:8 Sl 37:23 Sl 143:10 Pr 3:6

g Sl 37:34

h Sl 42:2 Sl 84:2 Isa 26:9

Columna 2

a Sl 16:5 Lam 3:24

b Nú 15:39 Snt 4:4

c Sl 65:4 Snt 4:8

d Sl 118:17

CAP 74

e 1Cr 25:1 2Cr 35:15

f Lam 5:20

g Dt 29:19, 20 Sl 100:3

h Dt 9:29

i Dt 4:20 Dt 32:9

j Sl 48:2 Sl 132:13

k Da 9:17

l Sl 79:1

pero Diose' yaan u mu'uk'a'ankúuntik in puksi'ik'al; leti' tuláakal ba'ax yaanten* utia'al mantats'.[a]
27 U jaajile' le máaxo'ob ma' tu náats'lo'ob ta wiknalo' yaan u xu'ulti'ob.
Yaan a xu'ulsik ti' tuláakal le máaxo'ob ku p'atkecho'ob utia'al u meyajtiko'ob uláak' dioso'obo'.[b]
28 Pero tene' kin wilke' maas ma'alob ka náats'ken yiknal Dios.[c]
Ts'o'ok in náats'al yiknal Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', leti' kun kanáantken.
Yaan in wa'alik tuláakal ba'ax ku beetik.[d]

Maskil. Le k'aaya' Asaf ts'íibte.[e]

74 In Dios, ¿ba'axten ts'o'ok a xúump'atko'on?[f]
¿Ba'axten sen p'uja'anech tu contra a walak' tamano'ob?[g]
2 Ma' u tu'ubultech le kaaj ta yéeyaj desde úuchjeakilo',[h]
le kaaj ta manaj a tia'alinto'.[i]
Ma' u tu'ubultech Sión, le tu'ux úuch yanakecho'.[j]
3 Ilawil bix ju'ujutil u pak'ilo'ob.[k]
Le enemigoo' ts'o'ok u k'askúuntik tuláakal le ba'axo'ob yaan te' lugar santoo'.[l]

73:26 * Wa «le jaats ku tocarten».

4 A enemigo'obe' jo'op' u yawato'ob ichil a templo
tumen ganarnajo'ob.[a]
Tak u bandera'ob tu ts'áajo'ob ichil.
5 Tu beeto'ob je'ex le máako'ob kukulch'aktik le che'ob yaan te' k'áaxo'.
6 Meyajnajti'ob nu'ukulo'ob de fierro[b] utia'al u bubujjats'ko'ob le adorno'ob yaan ta temploo'.
7 Tu tóoko'ob le tu'ux ka adorarta'alo'.[c]
Tu k'askúunto'ob le tu'ux ku alabarta'al a k'aaba'o'.
8 Leti'ob yéetel u paalalo'obe' ku ya'aliko'ob ichil u puksi'ik'alo'ob:
«Unaj u tóoka'al tuláakal tu'ux ku adorarta'al Dios way lu'ume'».
9 Mina'an mix junp'éel señal utia'al k-ile.
Ts'o'ok u p'áatal mina'an mix juntúul profeta.
Mix juntúul ti' to'on k-ojel ba'ax k'iin u ts'o'okol le ba'ax ku yúuchla'.
10 In Dios, ¿ba'ax k'iin u xu'ulul u pooch'il le enemigoo'?[d]
¿Mantats' wa ken u ya'al ba'al ti' a k'aaba'?[e]
11 ¿Ba'axten a ta'akmaj a x-no'oj k'ab ichil a nook'?[f]
Jóo's utia'al a xu'ulsikti'ob.
12 In Dios, teech salvartik máaxo'ob meyajtikech ti' tuláakal yóok'ol kaab,[g]
teech in Rey desde úuchjeakil.
13 Ta wo'oltaj le k'áa'náab yéetel a podero'.[h]

CAP 74

a Lam 2:7

b 1Re 6:18, 35

c 2Re 25:9
Isa 64:11

d Sl 13:2
Sl 79:4

e Eze 36:23

f Sl 44:23
Isa 64:12
Lam 2:3

g Éx 15:2
Isa 33:22

h Éx 14:21
Ne 9:10, 11

Columna 2

a Isa 48:21

b Jos 3:13

c Gé 1:3, 5
Sl 136:7, 8

d Hch 17:26

e Gé 8:22

f Isa 52:5

g Sl 12:5

Ta púu'cha'ataj u pool le nukuch ba'alche'ob yaan ichil le ja'o'.
14 Ta púu'cha'ataj u pool* Leviatán.#
Ts'o'ole' ka ta ts'áaj ti' le kaaj utia'al ka u jaanto', ta ts'áaj ti' le máaxo'ob kaja'ano'ob te' desiertoo'.
15 Teech je'ek'abt u beel le ja' ku máan yáanal lu'umo'.[a]
Ta tikinkúuntaj le río'ob mix juntéen ka'ach ku yéemel u ja'ilo'obo'.[b]
16 Teech beet u yantal k'iin yéetel áak'ab.
Teech beet u yantal le Lunao' bey xan le K'iino'.[c]
17 Teech ts'áa tu'ux unaj u náakal le lu'umo'.[d]
Teech beet u yantal ja'aja'al bey xan yáaxk'iin.[e]
18 Jéeoba Dios, ilawil bix u ya'aliktech ba'al le máaxo'ob p'ekmilecho',
le kaaj mina'an u na'ato' ma' tu respetartik a k'aaba'.[f]
19 Ma' a k'ubik a walak' mukuy ti' le ts'íits'ik ba'alche'obo'.
Ma' a p'atik utia'al mantats' a kaajal táan u beeta'al u mu'yajo'.
20 K'a'ajaktech le pacto ta beetaj t-éetelo',
tumen le tu'uxo'ob ée'joch'e'eno' ts'o'ok u chu'upul yéetel máako'ob ku beetko'ob loob.
21 Ma' a p'atik k'aasil le máax ku beeta'al u mu'yajo'.[g]

74:14 * Wa «poolo'ob». # Ilawil página 2569.

Alabarta'ak a k'aaba' tumen le óotsilo'ob yéetel tumen le máaxo'ob ku pech' óolta'alo'obo'.[a]

22 In Dios, líi'kech utia'al a defenderkaba.
K'a'ajakteche' bul k'iin táan a po'och'ol tumen le máako'ob mina'an u na'ato'obo'.[b]

23 Ma' u tu'ubultech ba'ax ku ya'alik le máaxo'ob p'ekmilecho'.
Le bulla ku beetik a enemigo'obo' ku k'uchul tak ka'an.

Utia'al máax ku nu'uktaj: unaj u pa'axal je'ex le k'aay ku k'aaba'tik «Ma' a taasik xu'ulsaj». Le k'aaya' Asaf ts'iibte.[c]

75 In Dios, k-ts'áaiktech gracias, k-ts'áaiktech gracias.
Tumen tia'anech t-éetele',[d]
tuláakal máak ku t'aan ti' le nukuch ba'alo'ob ka beetko'.

2 Teche' ka wa'alik: «Le kéen in jóo's u k'iinil in juzgare'
ti' tuláakal máak kin beetik justicia.

3 Ka tu tíituba le lu'um yéetel ka jo'op' u kikilankil le máako'obo',
teen beet ma' u lúubul u columnailo'ob». *(Sél)*

4 Kin wa'alik ti' le máaxo'ob ku creerkuba'obo': «Ma' a creerkaba'ex».
Kin wa'alik ti' le k'asa'an máako'obo': «Ma' a nojba'alkúuntkaba'ex tumen yaan a muuk'e'ex.

5 Ma' a creerkaba'ex tumen yaan a muuk'e'ex,

CAP 74

a Esd 3:11

b Sl 89:50, 51
Isa 52:5

CAP 75

c 2Cr 35:15

d Isa 30:27

Columna 2

a Sl 50:6
Sl 58:11

b 1Sa 2:7
Da 2:21
Da 4:17
Lu 1:52

c Sl 11:5, 6

d Job 21:19, 20
Jer 25:15, 28
Jer 49:12
Ap 14:9, 10
Ap 16:19
Ap 18:6

CAP 76

e 2Cr 35:15

f Sl 48:1, 3

g 2Cr 2:5

h Gé 14:18

i Sl 74:2
Sl 132:13
Sl 135:21

ma' a taaskaba'ex nojba'alil kéen t'aanake'ex.

6 Tumen le máax nojba'alkúuntik máako'
ma' tu tojil lak'in, chik'in* wa noojol# u taali'.

7 Diose' Juez,[a]
leti' mixba'alkúuntik máak, leti' xan nojba'alkúuntik máak.[b]

8 Jéeobae' u machmaj junp'éel copa[c]
chuup yéetel vino ku yóomankil, séeb u káalkuntik máak.
Kéen u láale' yaan u yu'uk'ul tumen le k'asa'an máako'obo',
tak u xiixel ken u yuk'o'ob».[d]

9 Yaan in k'aay* utia'al in alabartik u Dios Jacob,
ma' kun xu'ulul in t'aan ti' ba'axo'ob ku beetik.

10 Leti'e' ku ya'alik: «Yaan in lu'sik tuláakal le muuk' yaan ti' le k'asa'an máako'obo',
pero yaan in beetik u maas antal u muuk' le máaxo'ob beetik ba'ax ma'alobo'».

Utia'al máax ku nu'uktaj: u paaxile' unaj u beeta'al yéetel u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'ob. Le k'aaya' Asaf ts'iibte.[e]

76 Diose' k'aj óolta'an tu lu'umil Judá,[f]
jach k'aj óola'an u k'aaba' tu lu'umil Israel.[g]

2 Ti' ku je'elel tu kaajil Saleme',[h]
ti' kaja'an Sióne'.[i]

75:6 * Wa «oeste». # Wa «sur».
75:9 * Wa «in paax».

3 Te'elo' tu kachaj le flecha'ob yaan u k'áak'ilo'obo',
le escudo'ob, le espada'ob yéetel u maasil ba'alo'ob ku meyaj utia'al ba'atelo'.[a] *(Séla)*
4 In Dios, tuláakal tu'ux chíika'an u yila'al a poder.
Maas nojchech ti' le nukuch montaña'ob tu'ux yaan ts'íits'ik ba'alche'obo'.
5 Le máako'ob mix ba'al beetik u sajaktalo'obo' ch'a'ab ba'ax yaanti'ob.[b]
Weeno'ob.
Ma' páajchaj u defenderkuba'obi'.[c]
6 U Dios Jacob, ka t'aanajeche' kíimil* tu beetaj le máax nu'uktik u carroil ba'atelo'
bey xan le tsíimin jíitik le carroo'.[d]
7 Teche' ka beetik u péek u yóol tuláakal máak.[e]
¿Máax je'el u wa'atal ta táan kéen p'u'ujkeche'?[f]
8 Desde te' ka'ano' ta wa'alaj ba'ax kun úuchul.[g]
Le máako'ob túuno' jach sajakchajo'ob, hasta p'áat ma' tu t'aano'ob[h]
9 ka líik' Dios utia'al u beetik ba'ax u ya'almaj,
ka líik' utia'al u salvartik le utsul máako'obo'.[i] *(Séla)*
10 Le ba'ax ken u beet le máako'ob p'uja'ano'obo' yaan u meyaj utia'al a alabarta'al.[j]
Tak le u ts'ook ba'ax ken u beeto'ob tumen p'uja'ano'obo' yaan u meyaj utia'al a alabarta'al.
11 Le kéen a prometerte'ex wa ba'ax ti' Jéeoba Dios e' unaj a beetke'ex,[a]
tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'ob naats'o' unaj u taasko'ob regalo'ob utia'al u ye'esko'ob ku respetarko'ob Dios.[b]
12 Leti'e' yaan u mixba'alkúuntik le máaxo'ob nu'uktik le kaajo'obo'.
Leti'e' ku beetik u sajaktal u reyilo'ob yóok'ol kaab.

Utia'al máax ku nu'uktaj. Jedutún. Le k'aaya' Asaf ts'íibte.[c]

77 Yaan in k'áatik áantaj ti' Dios.
Ti' Dios ken in k'áat áantaj, leti' túune' yaan u yu'ubiken.[d]
2 Tu k'iinil táan in mu'yaje' kin kaxtik Jéeoba.[e]
Bul áak'ab in tich'maj in k'ab tu tojil.
Ma' tu páajtal u líi'sa'al in wóol.
3 Tene' ku k'a'ajalten ba'axo'ob ku beetik Dios yéetel kin ts'íiboltik ka u ye'esten u yutsil.[f]
Tene' chi'ichnaken yéetel ts'o'ok u p'áatal mina'an in muuk'.[g] *(Séla)*
4 Ma' ta cha'ik u múuts'ul in wich.
Jach yaj ba'ax ku yúuchulten, hasta ma' tu páajtal in t'aan.
5 Kin tuukul ti' le ba'axo'ob ucha'an úuchjeakilo',[h]
ti' le ba'alo'ob ts'o'ok ya'ab años úuchko'.

CAP 76
a 2Cr 32:21 Sl 46:9
b Lu 1:51
c Isa 31:8 Isa 37:36
d Na 2:13
e Sl 89:7
f Jer 10:10 Na 1:6
g 1Re 8:49
h 2Cr 20:29 Sl 2:4, 5
i Sl 147:6 Pr 3:34 Sof 2:3
j Pr 16:4 Da 3:19, 28

Columna 2
a Nú 30:2
b 2Cr 32:23 Sl 89:7

CAP 77
c 2Cr 35:15
d Sl 34:6 Pr 15:29
e Sl 18:6 Sl 50:15
f Sl 42:5
g Sl 143:4
h Sl 143:5 Isa 51:9

76:6 * Wa «wenel».

6 De áak'abe' ku k'a'ajalten
le k'aay kin beetik ka'a-
cho'.[a]
Kin búuyul tin tuukul.[b]
Kin máansik tin tuukul
tuláakal ba'al.
7 ¿Yaan wa u xúump'at-
ko'on Jéeoba?[c]
¿Mix bik'in wa u ka'a e'e-
sikto'on u yutsil?[d]
8 ¿Mix bik'in wa u ka'a e'e-
sikto'on u nojoch yaabi-
laj?
¿Mix bik'in wa u beetik le
ba'ax ts'o'ok u prometer-
ko'?
9 ¿Ts'o'ok wa u tu'ubul ti'
Dios u ye'esik u yutsil?[e]
¿Ts'o'ok wa u xu'ulul
u ch'a'ik óotsilil tumen
jach p'uja'an? *(Séla)*
10 ¿K'a'abéet wa u seguer
in wa'alik: «Jach táaj
chi'ichnaken[f]
tumen le Maas Nojoch
Dioso' ts'o'ok u xu'ulul
u yáantko'on»?
11 Jéeoba,* yaan in k'a'ajsik
le ba'axo'ob a beetmo'.
Yaan in k'a'ajsik tuláakal
le nukuch ba'alo'ob a
beetmaj úuchjeakilo'.
12 Yaan in tuukul ti' tuláakal
le meyajo'ob ka beetko',
yaan in máansik tin tuu-
kul le ba'axo'ob ka beet-
ko'.[g]
13 In Dios, a beelo'obe' jach
limpio yanilo'ob.
In Dios, mina'an uláak'
dios je'ex teche'.[h]
14 Teech u jaajil Dios,
ka beetik nukuch ba'a-
lo'ob,[i]
ts'o'ok a we'esik ti' le kaa-
jo'ob buka'aj a podero'.[a]
15 Yéetel a podere'* ta sal-
vartaj a kaajal,[b]
u paalal Jacob yéetel u
paalal José. *(Séla)*
16 In Dios, tu yilech le k'áa'-
náabo'.
Ka tu yilech le k'áa'náabo'
tu wo'oltuba u ja'il.[c]
Tu wo'oltuba le taamkach
ja'o'.
17 Káaj u k'áaxal ja',
kíilbalnaj le múuyalo',
léembalnaj le rayo'obo',
beyo'ob flecha'ob ku
k'ak'atmáano'obe'.[d]
18 Kíilbalnaj le cháak[e]
je'ex u juum u ruedai-
lo'ob u carroilo'ob ba'a-
tele'.
Sáasilchaj le lu'um tu
yo'olal le rayo'obo'.[f]
Kíilbalnaj le lu'umo',
tu tíituba.[g]
19 Ta beetaj a beel ich k'áa'-
náab,[h]
ta beetaj a beel ich ya'ab-
kach ja',
pero ma' páajchaj u yi-
la'al tu'ux máanechi'.
20 Ta bisaj a kaajal je'ex u
bisa'al tamano'obe',[i]
ta wa'alaj ka kanáan-
ta'ako'ob tumen* Moisés
yéetel Aarón.[j]

Maskil. Le k'aaya' Asaf[k] ts'íibte.

78 In kaajal, u'uy ba'ax
kin ka'ansiktech,
ch'enxikint le t'aano'ob
ku jóok'ol tin chi'o'.

CAP 77

a Sl 42:8

b Sl 77:12

c Sl 74:1

d Sl 79:5

e Isa 49:14
Isa 63:15

f Sl 31:22

g 1Cr 16:9
Sl 143:5

h Éx 15:11
Sl 89:8

i Sl 72:18
Ap 15:3

Columna 2

a Éx 9:16
Isa 52:10
Da 3:29
Da 6:26, 27

b Éx 6:6
Dt 9:29

c Éx 14:21
Jos 3:16
Sl 114:1-3

d 2Sa 22:15
Sl 144:6

e Sl 29:3

f Sl 97:4

g Éx 19:18
2Sa 22:8

h Ne 9:10, 11
Hab 3:15

i Éx 13:21
Sl 78:52

j Isa 63:11
Hch 7:35, 36

CAP 78

k 1Cr 25:1

77:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

77:15 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a k'abe'». **77:20** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ta p'a-to'ob tu k'ab».

CAP 78

2 Yaan in wa'alik junp'éel
ba'al ma' chéen ch'a'abil
u na'ata'ali'.
Yaan in t'aan ti' ba'alo'ob
úuch a'ala'ak, ti' ba'a-
lo'ob ma' tuláakal máak
na'atiki'.[a]
3 Le ba'alo'ob k-ojel tumen
k-u'uymaj u tsikbalta'a-
lo',
le ba'axo'ob u tsikbalt-
majto'on k-papá'obo',[b]
4 yaan k-tsikbaltik ti'
k-paalalo'ob.
Ti' le generación kun
antalo' yaan k-tsikbaltik
le nukuch ba'alo'ob u
beetmaj Jéeobao',[c]
le ba'alo'ob jach ku mere-
certik u t'aan máak tu
yo'olalo',[d]
le ba'alo'ob u beetmaj
yéetel u podero'.[e]
5 Diose' tu ya'alaj ti' u paa-
lal Jacob ba'ax unaj u
beetko'ob,
tu ts'áaj u ley ti' u kaajil
Israel.
Tu ya'alaj ti' k-láak'tsilo'ob
ka u tsikbalto'ob ti' u paa-
lalo'ob tuláakal le ba'a-
lo'oba'.[f]
6 Beyo' yaan u yojéelta'al
tak tumen le paalalo'ob
ma' síijko'obo'.[g]
Leti'ob xane' yaan u tsik-
baltiko'ob ti' u paala-
lo'ob.[h]
7 Le paalalo'ob túuno' yaan
u k'ubik u yóolo'ob ti'
Dios.
Ma' ken u tu'ubso'ob le
ba'axo'ob u beetmaj Dio-
so',[i]
yéetel yaan u ts'o'ok-
besko'ob u mandamien-
to'ob.[j]

a Pr 1:5, 6
Mt 13:34, 35

b Éx 13:8
Sl 44:1

c Dt 4:9
Dt 6:6, 7
Dt 6:21
Dt 11:18, 19
Jos 4:6, 7

d Isa 63:7

e Sl 98:1

f Gé 18:19
Dt 6:6, 7

g Sl 71:17, 18
Sl 102:18

h Dt 4:10

i Dt 4:9
Sl 103:2

j Dt 5:29

Columna 2

a Éx 32:9
Dt 1:43
Dt 31:27
2Re 17:13, 14
Eze 20:18
Hch 7:51

b Sl 81:11, 12
Jer 7:24-26

c Dt 31:16

d 2Cr 13:8, 9
Ne 9:26

e Dt 32:18
2Cr 13:12
Jer 2:32

f Sl 106:21, 22

g Dt 4:34
Ne 9:10

h Nú 13:22

i Éx 14:21, 22
Éx 15:8

j Éx 13:21
Éx 14:20, 24

8 Ma' ken u beeto'ob je'ex
u láak'tsilo'ob kuxlajo'ob
antes ti' leti'obo',
u láak'tsilo'ob ka'ache'
terco'ob, ma'atech u
yu'ubiko'ob t'aan,[a]
junp'éel generación séeb
u k'expajal ka'ach ba'ax
yaan tu puksi'ik'alo'ob,[b]
ma' yéetel u jaajil u yóo-
lo'ob ku meyajtiko'ob
Diosi'.
9 U paalalo'ob Efraíne' kex
u ch'a'amo'ob ka'ach u
flecha'ob ka bino'ob
ba'atele',
tu sutaj u paacho'obe' ka
luk'o'obi'.
10 Ma' tu cumplirto'ob le
pacto tu beeto'ob yéetel
Dioso',[c]
ma' tu beeto'ob ba'ax ku
ya'alik u leyi'.[d]
11 Tu tu'ubso'ob le ba'axo'ob
u beetmo',[e]
le nukuch ba'alo'ob tu
beetaj tu táano'obo'.[f]
12 Tu tu'ubso'ob xan le nu-
kuch ba'alo'ob tu beetaj
tu táan u yúuchben
láak'tsilo'obo',[g]
le ba'axo'ob tu beetaj tu
lu'umil Egiptoo', le tu
beetaj tu kaajil Zoano'.[h]
13 Tu bujaj le k'áa'náab
utia'al u máano'obo'.
Le ja' túuno' p'áat bey
ka'ap'éel pak'e'.[i]
14 De k'iine' tu nu'ukto'ob
yéetel junp'éel múuyal,
de áak'abe' yéetel u sáasi-
lil junp'éel k'áak'.[j]
15 Tu bujaj tuunicho'ob te'
desierto utia'al u yantal
le buka'aj ja' taak u yu-
k'iko'obo',

le ja' tuulnajo' bey u ja'il
k'áa'náabe'.[a]
16 Tu beetaj u jóok'ol ja' ti'
junp'éel tuunich,
le ja'o' jo'op' u yáalkab
je'ex u yáalkab u ja'il
junp'éel ríoe'.[b]
17 Kex beyo' seguernaj u
k'ebantalo'ob tu táan.
Le tia'ano'ob te' desier-
too', líik'o'ob tu contra
le Maas Nojoch Dioso'.[c]
18 Tu exigirto'ob ka ts'a'a-
bakti'ob le ba'ax ku ts'íi-
boltik u jaantiko'obo',
tu ts'áajo'ob a pruebail
Dios ichil u puksi'ik'a-
lo'ob.[d]
19 Jo'op' u t'aano'ob tu contra Dios,
tu ya'alo'ob: «¿Je'el wa u
páajtal u ts'áaik Dios
ba'al k-jaant te' desier-
toa'?».[e]
20 Diose' tu bujaj junp'éel
tuunich,
ka jo'op' u tuul ja', jo'op'
tak u búulul le tu'ux ku
wéekelo'.[f]
Kex beyo' tu ya'alo'ob:
«¿Je'el wa xan u páajtal
u ts'áaikto'on waaj
yéetel bak' utia'al k-jaan-
te'?».[g]
21 Jéeobae' jach p'u'uj ka
tu yu'ubaj ba'ax ku ya'a-
liko'ob.[h]
Tu beetaj u yéemel jun-
p'éel k'áak'[i] tu contra Ja-
cob,
sen p'u'uj tu contra Israel[j]
22 tumen ma' tu k'ubaj u
yóolo'ob ti' Diosi'.[k]
Ma' tu creerto'ob wa je'el
u páajtal u salvarta'a-
lo'obe'.

CAP 78

a Éx 17:6
Nú 20:11
Sl 105:41
Isa 48:21
1Co 10:4

b Dt 8:14, 15

c Dt 9:21, 22
Sl 95:8
Heb 3:16

d Sl 106:14

e Éx 16:8

f Éx 17:6

g Éx 16:3

h Nú 11:10

i Heb 12:29

j Nú 11:1

k Sl 106:24
Heb 3:10
Jud 5

Columna 2

a Éx 16:14, 35
Éx 16:31, 32
Nú 11:7
Dt 8:3
Jn 6:31
1Co 10:2, 3

b Sl 103:20

c Éx 16:12

d Nú 11:31-34

e Nú 11:19, 20

f Nú 11:10

23 Le o'olal leti'e' tu ts'áaj
junp'éel orden ti' le
múuyalo'obo',
ts'o'ole' ka tu je'ek'abtaj u
joonajilo'ob le ka'ano'.
24 Tu beetaj u k'áaxal
maná* utia'al u jaan-
to'ob,
tu ts'áajti'ob junp'éel ja-
nal ku taal te' ka'ano'.[a]
25 Le máako'ob túuno' tu
jaanto'ob le waaj ku
jaantik le ángelo'obo'.[b]
Tu ts'áaj le buka'aj k'a'a-
béet utia'al u na'ajtalo'o-
bo'.[c]
26 Tu péeksaj le iik' yaan te'
ka'ano', le iik' yaan lak'i-
no',
yéetel u podere' tu beetaj
u taal junp'éel iik' desde
noojol.[d]
27 Tu beetaj u k'áaxal bak'
tu yóok'olo'ob je'ex u
k'áaxal polvoe',
tu beetaj u k'áaxal ya'ab-
kach ch'íich'o'ob je'ex le
arena yaan tu jáal le
k'áa'náabo'.
28 Tu beetaj u k'áaxalo'ob
te' tu'ux yano'obo',
jaylajo'ob te' tu'ux kaja'a-
no'obo'.
29 Leti'ob túune' tu jaan-
to'ob, mak'bil tu beeti-
lo'ob.
Diose' tu ts'áajti'ob le
ba'ax ku ts'íiboltko'obo'.[e]
30 Pero antes ti' u na'aj-
kúuntkuba'ob yéetel le
ba'ax ku ts'íiboltko'obo',
le mix u luk'o'ob le ba'ax
ku jaantiko'obo',
31 sen p'u'uj Dios tu con-
tra'ob.[f]

78:24 * Ilawil página 2570.

Tu kíimsaj le máaxo'ob
maas mu'uk'a'ano'obo',[a]
tu xu'ulsaj ti' le israe-
lita'ob táankelmo'obo'.
32 Kex beyo' jo'op' u maas
beetko'ob ba'ax ma'
ma'alobi',[b]
ma' tu k'ubaj u yóolo'ob ti'
Dios kex tu yilo'ob le nu-
kuch ba'alo'ob tu beeto'.[c]
33 Leti' túune' tu xu'ulsaj ti'
u kuxtalo'ob, u k'iinil u
kuxtalo'obe' p'áat chéen
bey múus iik'e',[d]
tu xot'aj u k'iinil u kuxta-
lo'ob yéetel le yaayaj
ba'alo'ob tu beetaj u taal
tu yóok'olo'obo'.
34 Ka tu yilo'ob ts'o'ok u káa-
jal u kíimsa'alo'obe' tu
ka'a nats'uba'ob yiknal
Dios.[e]
Suunajo'ob yiknal Dios,
jo'op' u kaxtiko'ob tu
ka'atéen.
35 K'a'ajti'obe' Diose' bey jun-
p'éel nuxi' tuunich tu'ux
je'el u ta'akikuba'obe'.[f]
K'a'ajti'obe' u Salvadoro'o-
be', leti'e Maas Nojoch
Dioso'.[g]
36 Chéen taak ka'ach u tus-
ko'ob,
ma' jaaj ba'ax ku ya'ali-
ko'obi'.
37 U puksi'ik'alo'obe' ma'
chúukpaj u yóol u me-
yajt Diosi'.[h]
Ma' tu cumplirto'ob ba'ax
u ya'almo'obi'.[i]
38 Kex beyo' ch'a'ab óotsilil
ti'ob tumen Dios.[j]
Tu perdonartaj le
ba'ax ma' ma'alob tu
beeto'obo', ma' tu xu'ul-
sajti'obi'.[k]

CAP 78

a Nú 11:34

b Nú 14:2-4
Nú 25:3
1Co 10:8-10

c Éx 16:15
Dt 8:14, 15

d Nú 14:29, 35
Dt 2:14

e Nú 21:7
Jue 4:3

f Dt 32:4

g Éx 6:6

h Sl 95:10
Heb 3:10

i Dt 31:20
Jer 31:32

j Éx 34:6
Nú 14:18
Ne 9:31

k Nú 14:19, 20
Jer 30:11
Lam 3:22

Columna 2

a Ne 9:27
Isa 48:9
Eze 20:9

b Sl 103:14

c Nú 14:11

d Isa 63:10
Ef 4:30
Heb 3:16

e Nú 14:22
Dt 6:16
Sl 95:8, 9

f Éx 14:30

g Dt 4:34
Ne 9:10
Sl 105:27-36

h Éx 7:19

i Éx 8:24

j Éx 8:6

Ya'ab u téenele' tu contro-
lartuba,[a]
tu yilaj ma' u sen p'u'ujul.
39 Tumen ku k'a'ajalti'
chéen k'eban
wíiniko'ob,[b]
beyo'ob je'ex le iik' ku
k'áatmáan ma' tu ka'a
suuto'.
40 Le tia'ano'ob te' desier-
too', ¡ya'ab u téenel tu
ts'áajuba'ob tu contra![c]
¡Tu beeto'ob u yaatal u
yóol te' desiertoo'![d]
41 Ya'ab u téenel tu ts'áa-
jo'ob a pruebail u pa-
ciencia Dios,[e]
tu beeto'ob u yaatal u
yóol le Máax Santo yaan
Israelo'.
42 Tu tu'ubso'ob le ba'axo'ob
tu beetaj yéetel u pode-
ro',*
tu tu'ubso'ob bix úuchik u
salvarta'alo'ob ti' u ene-
migo'ob.[f]
43 Tu tu'ubso'ob le señalo'ob
tu beetaj tu lu'umil
Egiptoo',[g]
le milagro'ob tu beetaj tu
kaajil Zoano',
44 tu tu'ubso'ob xan bix úu-
chik u sutik k'i'ik'il u ja'il
le Río Nilo[h]
le ka p'áat ma' tu páajtal
u yu'uk'ul u ja'ilo'.
45 Tu túuxtaj ya'abkach áa-
kacho'ob utia'al u beetik
u mu'yajo'ob[i]
bey xan ya'abkach muu-
cho'ob utia'al u k'as-
kúunta'al ba'ax yaan-
ti'ob.[j]

78:42 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'abo'».

46 Tu beetaj u jaanta'al u
paak'alo'ob tumen sáa-
k'o'ob,*
jaanta'ab tuláakal u yich
u meyajo'ob tumen sáa-
k'o'ob.[a]
47 Tu beetaj u k'áaxal bat*
utia'al u k'askúuntik u
pak'al uva'ob,[b]
tu beetaj u k'áaxal nu-
kuch bat yóok'ol u pa-
k'al sicómoro'ob.
48 Tu beetaj u kíimsa'al u
yalak' ba'alche'ob tumen
le nukuch bato',[c]
tu beetaj u kíimsa'al u
yalak' wakaxo'ob tumen
rayo'ob.
49 Tu beetaj u yilko'ob bu-
ka'aj p'uja'anil.
Jach p'u'uj tu yéetelo'ob,
tu condenarto'ob, tu
beetaj u mu'yajo'ob,
tu túuxtaj u ángelo'ob
utia'al u beetik nojoch
loob ti'ob.
50 Tu beetaj u taal tuláakal u
p'uja'anil tu yóok'olo'ob.
Ma' tu salvarto'ob ti' le
kíimilo'.
Tu beetaj u kíimlo'ob
yéetel k'aak'as k'oja'ani-
lo'ob.*
51 Tu ts'ooke' tu beetaj u
kíimil u yáax hijo'ob le
egipcio'obo',[d]
le yáax paalalo'ob síijo'ob
tu yotoch Camo'.
52 Ka ts'o'oke' tu jóo'saj u
kaajal tu lu'umil Egipto,[e]
tu nu'ukto'ob te' desierto
je'ex u nu'ukta'al tama-
no'obe'.

78:46 *Wa «langosta'ob». **78:47** *Wa «granizo». **78:50** *Ilawil «K'aak'as k'oja'anil», página 2568.

CAP 78

a Éx 10:14, 15
b Éx 9:23
c Éx 9:25
d Éx 12:29
Sl 105:36
e Sl 77:20
Sl 105:37

Columna 2

a Éx 14:20
Heb 11:29
b Éx 14:27
Éx 15:10
c Éx 15:17
d Sl 44:3
e Jos 24:12
Sl 44:2
f Jos 13:7
g Ne 9:24, 25
h Dt 31:16
Dt 32:15
Jue 2:11
2Sa 20:1
Ne 9:26
i 2Re 17:15
Jer 44:23
j Dt 9:7
Jue 3:6
k Os 7:16
l Dt 12:2
Jue 2:2
Eze 20:28
m Jue 2:12
1Sa 7:3
n Jue 2:20

53 Tu kanáanto'ob le táan u
bisko'obo',
le o'olal ma' sajakchajo'o-
bi'.[a]
Tu beetaj u búulul u ene-
migo'ob te' k'áa'náabo'.[b]
54 Tu biso'ob te' lu'um u
ya'almaj u ts'áaikti'obo',[c]
te' lu'um tu ch'a'aj yéetel
u x-no'oj k'abo', junp'éel
lu'um tu'ux yaan ya'ab
montaña'ob.[d]
55 Mix junp'éel kaaj tu cha'aj
u p'áatal wa'atal tu táa-
no'ob.[e]
Tu p'isaj le lu'umo' ka
tu ts'áajti'ob bey heren-
ciae'.[f]
Tu ts'áaj tu'ux u kajtal
cada tribu ti' u kaajil
Israel.[g]
56 Pero seguernaj u ts'áai-
kuba'ob tu contra le
Maas Nojoch Dioso',
jach terco'ob ka'achi,[h]
ma' tu beeto'ob u cuentail
le ba'axo'ob ku k'a'aj-
sa'alti'obo'.[i]
57 Tu beeto'ob xan je'ex u
yúuchben láak'tsilo'obe',
tu xúump'atto'ob Dios,
tu traicionarto'ob,[j]
ku p'atko'ob máak k'aasil
je'ex junp'éel flecha
ts'o'ok u k'astale'.[k]
58 Seguernaj u beetko'ob
u p'u'ujul Dios yo'olal le
ka'anal lugaro'ob tu'ux
ku adoraro'obo',[l]
ku beetko'ob ka'ach u
p'u'ujul yo'olal le image-
no'obo'.[m]
59 Ka tu yilaj Dios ba'ax ku
beetko'obe' sen p'u'uji,[n]
le o'olal tu xúump'attaj
u kaajil Israel.

60 Ka ts'o'oke' tu xúump'attaj
le tabernáculo yaan tu
kaajil Siló'o',[a]
le naj de nook' tu'ux ka-
jakbal ka'ach ichil le
máako'obo'.[b]
61 Tu cha'aj u bisa'al tumen
u enemigo'ob
le ba'ax* chíikbesik u po-
der yéetel u ki'ichkelmi-
lo'.[c]
62 Tu cha'aj u kíimsa'al u
kaajal yéetel espada,[d]
jach p'u'uj tu contra u
kaajal.
63 Tu cha'aj u tóoka'al le
táankelem xi'ipalalo'o-
bo',
le o'olal mix junp'éel
u k'aayil ts'o'okol beel
k'a'ay ti' le x-ch'úupala-
lo'obo'.*
64 Le sacerdote'obo'
kíimsa'abo'ob yéetel es-
pada,[e]
ma' o'ta'abo'ob tumen u
yatano'obi'.[f]
65 Jéeobae' bey ajal tu bee-
te',[g]
je'ex juntúul soldado[h] ma'
tu séeb ajal tumen tu
yuk'aj ya'ab vinoe'.
66 Tu beetaj u jóok'ol
u yáalkab le máaxo'ob
p'ekmilo',[i]
tu beetaj u su'laktalo'ob
utia'al mantats'.
67 Tu rechazartaj u paalal
José,
ma' tu yéeyaj u paalal
Efraíni'.

78:61 * Wa «le u cajail le pacto». Ilawil «U cajail pacto», página 2583.
78:63 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le o'olal ma' alabarta'ab le x-ch'úupalalo'obo'».

CAP 78

a Jos 18:1
1Sa 4:11

b Jer 7:12

c 1Sa 4:21
1Sa 5:1

d 1Sa 4:2, 10

e 1Sa 2:33, 34
1Sa 4:11

f 1Sa 4:19

g Sl 44:23

h Isa 42:13

i 1Sa 5:6

Columna 2

a Gé 49:10

b Sl 87:2
Sl 132:13
Sl 135:21

c Sl 76:2

d Sl 104:5
Sl 119:90
Ec 1:4

e 1Sa 16:12, 13

f 1Sa 17:15

g 2Sa 7:8

h 2Sa 6:21

i 2Sa 8:15
1Re 3:6
1Re 9:4
1Re 15:5

j 1Sa 18:14

CAP 79

k 1Cr 25:1

l Éx 15:17

m 2Re 24:12, 13
Sl 74:3, 7
Lam 1:10

n 2Re 25:9, 10
2Cr 36:17-19
Jer 52:13

o Jer 7:33
Jer 15:3
Jer 34:20

68 Ba'axe' tu yéeyaj u paalal
Judá,[a]
tu yéeyaj le Montaña Sió-
no', junp'éel lugar u yaa-
biltmaj.[b]
69 Ka tu beetaj le lugar san-
too' tu beetaj utia'al ka
xáanchajak je'ex le ka'a-
no',[c]
tu beetaj je'ex le lu'um
mina'an xu'ululti'o'.[d]
70 Leti'e' tu yéeyaj David,[e]
juntúul máax meyajtik,
tu ch'a'aj te' tu'ux ku ka-
nan tamano'.[f]
71 Tu beetaj u xu'ulul u
kanáantik le tamano'ob
yaan u mejnilo'obo',
ka tu ts'áaj u kanáant u
kaajal, u paalal Jacob,[g]
bey xan u kanáant Israel,
le kaaj u tia'alo'.[h]
72 Tu kanáanto'ob yéetel tu-
láakal u puksi'ik'al,[i]
jach ma'alob bix úuchik u
nu'uktiko'ob.[j]

Le k'aaya' Asaf ts'íibte.[k]

79 In Dios, le kaajo'obo'
ts'o'ok u yooklo'ob
ichil le lu'um a tia'a-
lo'.[l]
Ts'o'ok u beetko'ob
ba'ax ma' ma'alob ta
temploi'.[m]
Ts'o'ok u nikiko'ob u kaa-
jil Jerusalén.[n]
2 Tu kíimso'ob le máaxo'ob
meyajtikecho' ka tu
ts'áajo'ob ti' le ch'íi-
ch'o'ob utia'al u jaanto'o-
bo',
tu kíimso'ob le máaxo'ob
chúuka'an u yóolo'ob u
meyajtecho' ka tu pu-
lo'ob ti' le ts'íits'ik ba'al-
che'obo'.[o]

3 Bey ja' tu wekilo'ob u k'i'ik'el le máaxo'ob meyajtikech ka'acho', tu weko'ob ti' tuláakal u kaajil Jerusalén.
Mix máak p'áat utia'al u mukik le máaxo'ob meyajtikech ka'acho'.[a]
4 Ku ya'ala'alto'on ba'al tumen le máaxo'ob kaja'ano'ob naats' ti' to'ono'.[b]
K-burlarta'al yéetel k-che'ejta'al tumen le máaxo'ob kaja'ano'ob naats'o'.
5 Jéeoba Dios, ¿ba'ax k'iin u xu'ulul a ts'íikil? ¿Mix bik'in wa u xu'ulul?[c]
¿Mantats' wa kun p'áatal t'aabal a p'uja'anil je'ex junp'éel k'áak'e'?[d]
6 Láal a p'uja'anil yóok'ol le lu'umo'ob ma' u k'aj óolecho'obo',
bey xan yóok'ol le kaajo'ob ma'atech u ch'a'chi'itko'ob a k'aaba'o'.[e]
7 Tumen leti'obe' ts'o'ok u líik'lo'ob tu contra Jacob,
yéetel ts'o'ok u k'askúuntiko'ob le lu'um tu'ux kaja'ano'.[f]
8 Ma' a castigarko'on yo'olal le ba'axo'ob tu beetaj k-úuchben láak'tsilo'obo'.[g]
Tu séeba'anil ka a ch'a'to'on óotsilil[h]
tumen ts'o'ok k-jach mixba'alkúunta'al.
9 In Dios, áanto'oni', chéen teech je'el a salvarko'one',[i]
beet yo'olal a ki'ichkelem k'aaba'.

CAP 79

a Jer 14:16
Jer 16:4

b Dt 28:37
Eze 36:4

c Sl 74:1
Sl 85:5
Isa 64:9

d Sof 1:18

e Jer 10:25

f 2Cr 36:20, 21

g Ne 9:34

h Sl 69:17
Lam 3:22

i 1Cr 16:35

Columna 2

a Jos 7:9
1Sa 12:22
2Cr 14:11
Sl 115:1, 2
Isa 48:9
Jer 14:7

b Joe 2:17

c Jer 51:35
Eze 36:23

d Éx 2:23
Isa 42:6, 7

e Sl 102:19, 20

f Jer 12:14

g Sl 74:18

h Sl 74:1
Sl 95:7
Sl 100:3

i Sl 145:4
Isa 43:21

CAP 80

j 1Cr 25:1

k Sl 77:20
Isa 40:11
Jer 31:10
Eze 34:12
1Pe 2:25

Salvarto'oni', perdonart k-k'ebano'ob, beet yo'olal a k'aaba'.[a]
10 ¿Ba'axten unaj u ya'alik le kaajo'ob: «¿Tu'ux ts'o'ok u Dioso'ob?»?[b]
Cha'a k-ilik ba'ax ken a beet ti' le kaajo'ob
le kéen a vengart u k'i'ik'el le máaxo'ob meyajtikecho'.[c]
11 U'uy bix u yáakam le máako'ob bisa'ano'ob táanxel lu'umilo'.[d]
Meyajnaktech a poder* utia'al a salvartik# le máaxo'ob condenarta'ano'ob kíimilo'.[e]
12 Jéeoba Dios, siete u téenel ka a castigart[f]
le máaxo'ob kaja'ano'ob naats' ti' to'on táan u ya'aliko'obtech ba'alo'.[g]
13 Beyo' mantats' ken k-ts'áatech gracias
tumen a kaajalo'on, ka kanáantko'on je'ex u kanáanta'al tamano'obe'.[h]
Je'el jayp'éel generación ka máanke' yaan k-alabarkech.[i]

Utia'al máax ku nu'uktaj. Unaj u pa'axal je'ex le k'aay ku k'aaba'tik «Lirio'ob». Utia'al u k'a'ajsa'al wa ba'ax ucha'an. Le k'aaya' Asaf[j] ts'íibte.

80 Kexi' ka u ch'enxikinten le máax kanáantik Israelo',
le máax nu'uktik u paalal José je'ex u nu'ukta'al tamano'obe'.[k]

79:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a k'ab». #Uláak' bix u traducirta'ale' «a jáalk'abtik».

Kexi' ka juulnak le sáasil
ku taal ti' le máax kulukbal
te' trono maas ka'anal
yanil* ti' le querubíno'obo'.[a]
2 In Dios, beet u yila'al a
poder[b]
tumen Efraín, Benjamín
yéetel Manasés.
Ko'oten a salvarto'on.[c]
3 In Dios, beet u ka'a
binto'on utsil.[d]
E'esto'on a wutsil, salvarto'oni'.[e]
4 Jéeoba,* ¿ba'ax k'iin u
xu'ulul a rechazartik u
oración a kaajal?[f]
5 Ka beetik u jaantik u ja'il
u yicho'ob,
ka beetik u yuk'ik u ja'il
u yicho'ob tak ken p'áatak ma' tu páajtal u
maasil.
6 Teche' chéen táan a wilik
u ba'ate'el le kaajo'ob
utia'al u ch'a'iko'ob le
lu'um tu'ux yano'ono'.
K-enemigo'obe' táan u
burlarkuba'ob ti' to'on
je'ex u k'áato'obe'.[g]
7 In Dios,* beet u ka'a
binto'on utsil.
E'esto'on a wutsil, salvarto'oni'.[h]
8 Ta ch'a'aj junkúul uva[i] tu
lu'umil Egipto,
ka ta pak'aj te' tu'ux ta
jóo'saj le kaajo'obo'.[j]
9 Ta limpiartaj tu'ux ta
pak'aj,

80:1 *Uláak' bix u traducirta'ale' «yaan chúumuk». **80:4** *Wa «Jéeoba, le Dios gobernartik le ángelo'obo'». **80:7** *Wa «In Dios, le gobernartik le ángelo'obo'».

CAP 80

a Éx 25:20, 22 1Sa 4:4

b Isa 42:13

c Isa 25:9

d Sl 85:4 Lam 5:21

e Nú 6:25 Sl 67:1, 2

f Sl 74:1 Sl 85:5 Lam 3:44

g Sl 44:13 Sl 79:4

h Sl 80:3, 19

i Isa 5:7

j Sl 44:2 Sl 78:55 Jer 2:21

Columna 2

a Éx 23:28, 30 Jos 24:12, 13 1Re 4:25

b Gé 15:18 Éx 23:31 1Re 4:21 Sl 72:8

c Isa 5:5

d Na 2:2

e 2Re 18:9 2Re 24:1 2Re 25:1 2Cr 32:1 Jer 39:1

f Isa 63:15

g Isa 5:7 Jer 2:21

h Éx 4:22 Isa 49:5

i Sl 79:5 Jer 52:12, 13

tu tabuba* u mootse' ka
tu chupaj tuláakal le
lu'umo'.[a]
10 Tak le montaña'ob tu pixaj yéetel u bo'oyo',
tak le cedro'ob u pak'maj
Dios tu pixaj yéetel u
gajoso'.
11 U gajose' k'uch tak jáal
k'áa'náab,
u k'u'uk'e' k'uch tak tu
jáal Río Éufrates.[b]
12 ¿Ba'axten ta jenaj le
koot yaan tu ba'pach le
uvao'?[c]
Beoraa' ku t'o'okol u yich
tumen tuláakal le máaxo'ob ku máano'ob te'
bejo'.[d]
13 Ku k'askúunta'al tumen le
kitamo'obo',
ku jaanta'al u yich tumen
le ba'alche'ob ku máano'ob te' k'áaxo'.[e]
14 In Dios,* suunen t-iknal.
Desde te' ka'an tu'ux yanecho', ¡ilawil ba'ax ku
yúuchul!
Kanáant a pak'al uva,[f]
15 le uva ta pak'aj yéetel a
x-no'oj k'abo',[g]
yéetel ilawil le paal* ta
beetaj u mu'uk'a'antal
utia'al u taasiktech alabanzao'.[h]
16 Kúulch'akta'abe' ka tóoka'abi.[i]
Kéen ts'íikilnakeche'
ku xu'ulul ti' u kaajil
Israel.
17 Áant le máak yaan ta
x-no'oj k'abo',

80:9 *Wa «tu machuba». **80:14** *Wa «In Dios, le máax gobernartik le ángelo'obo'». **80:15** *Wa «u gajos le mata».

le máax ta beetaj u mu'uk'a'antal utia'al u taasiktech alabanzao'.[a]

18 Beyo' ma' ken k-náachtal ti' teech.
Cha'a u seguer k-kuxtal utia'al k-alabartik a k'aaba'.

19 Jéeoba,* beet u ka'a binto'on utsil.
E'esto'on a wutsil, salvarto'oni'.[b]

Utia'al máax nu'uktik Guitit. Le k'aaya' Asaf ts'íibte.[c]

81 Awatnake'ex yéetel ki'imak óolal tu táan le Dios ts'áaikte'ex muuk'o'.[d]
Awatnake'ex yéetel ki'imak óolal utia'al a alabarke'ex u Dios Jacob.

2 Paaxnene'ex, ch'a'ex junp'éel pandereta,
junp'éel arpa bey xan uláak' u nu'ukulil paax yaan u cuerdailo'ob.

3 Uste'ex le baak tu k'iinil túumben luna[e]
yéetel tu k'iinil luna llenao', tu k'iinil táan k-beetik fiesta.[f]

4 Tumen leti'e ba'ax u ya'almaj u Dios Jacob
unaj u beetik u kaajil Israelo'.[g]

5 Le ka líik' Dios tu contra u lu'umil Egiptoe',[h]
tu ya'alaj ti' u paalal José ka u beeto'ob beyo'.[i]
Tin wu'uyaj u yúuchul t'aan, pero ma' tin k'aj óoltaj máaxi',

6 tu ya'alaj: «Tin lu'saj le ba'ax u kuchmo'obo',[j]
tin lu'saj tu k'abo'ob le xúuxak u machmo'obo'.

7 Tene' tin salvartech le ka ta k'áatajten áantaj tu k'iinil táan a mu'yajo'.[a]
Tene' tin núukajtech desde te' múuyal tu'ux ku kíilbal le cháako'.[b]
Tene' tin ts'áajech a pruebail tu ja'ilo'ob Meribá.*[c]
(Séla)

8 In kaajal, u'uy ba'ax ken in wa'ale tumen yaan in aconsejarkech.
U kaajil Israel, u'uy ba'ax ken in wa'altech.[d]

9 Ma' unaj a adorartik yaanal dioso'obi'.
Ma' unaj a chintal tu táan u dios le j-táanxel lu'umilo'obo'.[e]

10 Teen Jéeoba, teen a Dios,
teen jóo'sech tu lu'umil Egipto.[f]
Jap a chi', tene' yaan in tséentikech tak ken na'ajchajkech.[g]

11 Pero in kaajale' ma' tu beetaj u cuentail ba'ax kin wa'aliki'.
U kaajil Israele' ma' tu yu'ubaj in t'aani'.[h]

12 Le o'olal tin cha'aj u beetko'ob ba'ax ku ts'íiboltik u puksi'ik'alo'ob, leti'obe' jach terco'ob,
tu beeto'ob le ba'ax ku tukliko'ob ma'alobe'.[i]

13 ¡Wa ka u yu'ub in t'aan in kaajale'![j]
¡Wa ka xíimbalnak Israel tin beelo'obe'![k]

14 Séeba'an je'el in mixba'alkúuntik u enemigo'obe'.

CAP 80

a Sl 89:20, 21

b Sl 80:7

CAP 81

c 1Cr 25:1

d Sl 28:8

e Nú 29:1

f Éx 23:16 Nú 10:10

g Le 23:23, 24

h Éx 12:12

i Éx 12:14

j Éx 1:13, 14 Éx 6:6

Columna 2

a Éx 14:10, 13 Sl 91:15

b Éx 19:16, 19

c Éx 17:6, 7

d Éx 15:26

e Éx 20:2-5 Dt 6:13, 14

f Dt 5:6

g Dt 32:13, 14

h Éx 32:1 Dt 32:15

i Jer 7:23, 24 Jer 11:7, 8 Miq 6:16

j Dt 32:29

k Dt 5:29 Isa 48:17, 18

80:19 * Wa «Jéeoba, le Dios gobernartik le ángelo'obo'».

81:7 * U k'áat u ya'al «Ba'atelt'aan».

Je'el in líi'sik in k'ab tu
contra le máaxo'ob p'ekmilo'.[a]
15 Le máaxo'ob p'ekmil Jéeobao' yaan u kikilankilo'ob
kéen yanako'ob tu táan,
yéetel yaan u xu'ulsa'alti'ob utia'al mantats'.
16 Pero Diose' yaan u tséentik u kaajal yéetel u
maas ma'alobil trigo,[b]
yaan u tséentik yéetel u
kaabil le panalo'ob yaan
te' tuunicho'obo'».[c]

Le k'aaya' Asaf ts'íibte.[d]

82 Diose' ku beetik jun-
p'éel asamblea,[e]
ku kutal chúumuk ti' le
dioso'obo', ku kutal juzgar, ku ya'alik:[f]
2 «¿Ba'ax k'iin u xu'ulul a
beetke'ex injusticia?[g]
¿Ba'ax k'iin u xu'ulul
a ts'áaikaba'ex tu tséel
le k'asa'an máako'obo'?[h]
(Séla)
3 Defenderte'ex* le óotsilo'obo' bey xan le paalalo'ob mina'an u papá'obo'.[i]
Beete'ex justicia ti' le
máaxo'ob mina'an máax
áantko'obo' bey xan ti' le
máaxo'ob mix ba'al
yaanti'obo'.[j]
4 Salvarte'ex le óotsilo'obo'
bey xan le máaxo'ob ku
pech' óolta'alo'obo',
ma' a p'atke'exo'ob tu k'ab
le k'asa'an máako'obo'».
5 Leti'obe' ma' u yojlo'ob
mix ba'ali', ya'ab ba'ax
ma' tu na'atko'ob.[k]
Bey ich ée'joch'e'enil ku
máano'obe'.

82:3 * Wa «Beete'ex justicia ti'».

CAP 81

a Nú 14:9

b Sl 147:14

c Dt 32:13, 14

CAP 82

d 1Cr 25:1

e 2Cr 19:6

f Éx 18:21, 22
Sl 82:6
Jn 10:34, 35

g Le 19:15
Ec 5:8

h Dt 1:16, 17
2Cr 19:7
Pr 18:5

i Dt 24:17

j Jer 22:3

k Miq 3:1

Columna 2

a Sl 11:3
Pr 29:4

b Jn 10:34, 35
1Co 8:5

c Sl 49:12

d Sl 146:3, 4

e Sl 96:13

CAP 83

f 2Cr 20:14

g Sl 28:1

h Sl 2:1, 2

i Éx 1:8-10
2Cr 20:1
Est 3:6

j 2Sa 10:6
Isa 7:2, 5

Ku péepeksa'al u chuunpak'ilo'ob le lu'umo'.[a]
6 «Tene' kin wa'alik: ‹Te'exe'
diose'ex,[b]
tuláakle'exe' u paalale'ex
le Maas Nojoch Dioso'.
7 ¡Pero yaan a kíimle'ex
je'ex u maasil máako'obe'![c]
¡Yaan a ts'o'okole'ex je'ex
u maasil príncipe'obe'!›».[d]
8 In Dios, juzgart le lu'uma',[e]
tuláakal le kaajo'obo'
tia'an ta k'abe'.

Le k'aaya' Asaf ts'íibte.[f]

83 In Dios, t'aanakech.[g]
In Dios, ma' a chéen
ilik ba'ax ku yúuchul,
beet wa ba'ax.
2 A enemigo'obe' táan u
wo'oltikuba'ob.[h]
Le máaxo'ob p'ekmilecho'
táan u líik'lo'ob ta contra.
3 Ku x-mukul ch'a'tukliko'ob bix je'el u beetko'ob k'aas ti' a kaajale'.
Ku x-mukul tsikbaltiko'ob
bix je'el u beetko'ob loob
ti' le máaxo'ob ka kanáantiko'.*
4 Ku ya'aliko'ob: «Ko'otene'ex utia'al k-xu'ulske'ex
ti' u kaajil Israel[i]
utia'al ma' u ka'a k'a'ajsa'al
u k'aaba'».
5 Leti'obe' táan u múul tukliko'ob ba'ax ken u beeto'ob.
Ts'o'ok u much'kuba'ob
ta contra[j]

83:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máaxo'ob ka ta'akiko'».

6 le ismaelita'ob, le
agrita'ob,[a] u kajnáalilo'ob Edom, Moab,[b]
7 Guebal, Ammón,[c] Amalek,
Filistea[d] yéetel Tiro.[e]
8 Ts'o'ok xan u much'kuba
u kajnáalilo'ob Asiria[f]
tu yéetelo'ob.
Leti'obe' táan u apoyarko'ob u paalal Lot.[g]
(Séla)
9 Beetti'ob je'ex ta beetil ti'
u kajnáalilo'ob Madiáne',[h]
je'ex ta beetil xan ti' Sísara yéetel Jabín te' tu'ux
ku máan u ja'il Cisóne'.[i]
10 Ta xu'ulsajti'ob tu kaajil
En-dor.[j]
P'áato'ob bey u ta' ba'alche' utia'al le lu'umo'.
11 Beetti'ob je'ex úuchik a
beetik ti' Oreb yéetel
Zeebe',[k]
beet ti' u príncipe'ob*
je'ex ta beetil ti' Zeba
yéetel Zalmunáe',[l]
12 tumen leti'obe' tu ya'alo'ob: «Ko'one'ex ch'a'ik
le lu'um tu'ux kajakbal
Dioso'».
13 In Dios, beet u p'áatlo'ob
bey tikin k'i'ix ku bisa'al
tumen iik'e',[m]
p'áatko'ob je'ex sojol ku
bisa'al tumen iik'e'.
14 Je'ex le k'áak' ku tóokik
le k'áaxo',
je'ex u méek'a'al le nukuch k'áax tumen le
k'áak'o',[n]
15 bey ka a ch'a'pachto'ob
yéetel junp'éel k'a'amkach iik'e',[o]

83:11 * Wa «ti' u lídero'ob».

CAP 83

a 1Cr 5:10

b 2Cr 20:1, 10

c Jer 49:2

d Éx 15:14
Sl 60:8

e Am 1:9

f 2Re 17:5

g Gé 19:36-38
Dt 2:9

h Jue 8:10, 12

i Jue 4:2, 7, 15

j Jos 17:11

k Jue 7:25

l Jue 8:21

m Isa 17:13

n Sl 144:5
Na 1:6

o Isa 30:30

Columna 2

a Sl 11:6

b Éx 6:3
Sl 68:4
Isa 42:8
Isa 54:5

c Sl 59:13
Sl 92:8
Da 4:17

CAP 84

d 2Cr 20:19

e Sl 27:4
Sl 43:3
Sl 46:4

f Sl 42:1, 2
Sl 63:1, 2

bey ka a ja'as u yóolo'ob yéetel u yiik'al junp'éel ciclóne'.[a]
16 Jéeoba Dios, mixba'alkúunto'ob,
beyo' yaan u kaxtiko'ob bix je'el u lúublo'ob utsil teche'.
17 Mantats' ka p'áatko'ob ich su'tsilil yéetel ka jach sajakchajko'ob.
Mixba'alkúunta'ako'ob yéetel xu'ulsa'akti'ob.
18 Ka u yojéelt le máako'obo' a k'aaba'e' Jéeoba,[b]
chéen teech le Maas Nojoch Dios yaan tu yóok'ol tuláakal le lu'uma'.[c]

Utia'al máax nu'uktik Guitit.
Le k'aaya' u paalal Coré ts'íibte.[d]

84 Jéeoba,* ¡jach in yaabiltmaj
a ki'ichkelem tabernáculo![e]
2 Jach kin ts'íiboltik
in wantal tu táankabil
u yotoch Jéeoba,[f]
kin wu'uyik ta'aytak in desmayar.
Yéetel tuláakal in puksi'ik'al yéetel in muuk' kin t'anik le Dios kuxa'ano'.
3 Tak le ch'íich'o'ob ku kajtalo'ob ta wotocho',
ti' ku beetik u k'u' le kosomo',#
ku kanáantik u mejnilo'ob
naats' ti' a ki'ichkelem altar Jéeoba,*
in Rey, in Dios.

84:1, 3 * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'». **84:3** # Wa «le golondrinao'».

4 ¡Ki'imak u yóol le máax-
xo'ob kaja'ano'ob ta wo-
tocho'![a]
Mantats' táan u alabarke-
cho'ob.[b] *(Séla)*
5 Ki'imak u yóol le máa-
xo'ob ka beetik u yantal
u muuk'o'obo',[c]
le máaxo'ob yéetel tuláa-
kal u puksi'ik'alo'ob ku
xíimbalo'ob te' bejo'ob
ku bino'ob ta wotocho'.
6 Le kéen máanko'ob tu
Táax Lu'umil Bekjae'*
ku beetko'ob u yantal ja'i'.
Le kéen káajak u k'áaxal
ja'e' ku chu'upul yéetel
ba'alo'ob ma'alobtak.#
7 Kex je'el buka'aj ka u
xíimbalto'obe' ma' kun
ka'analo'ob.[d]
Cada juntúule' yaan u k'u-
chul Sión, yaan u yantal
tu táan Dios.
8 Jéeoba,* u'uy in oracióni'.
U Dios Jacob, ch'enxikin-
teni'. *(Séla)*
9 In Dios, beyech junp'éel
escudo[e] k-tia'ale',
e'es a wutsil ti' le máax a
yéeymo'.[f]
10 ¡Tak chéen junp'éel k'iin
ka yanaken tu táankabil
a wotoche' maas ma'a-
lob ke ka yanaken mil u
téenel yaanal lugar![g]
Maas uts tin t'aan in wan-
tal tu jool u yotoch in
Dios
ke ka yanaken tu yotoch
le k'asa'an máako'obo'.

84:6 * Wa «te' lugar tu'ux yaan le mejen che'ob ku k'aaba'tik bekjao'». # Uláak' bix u traducirta'ale' «le máax ku ka'ansajo' ku alabarta'al». **84:8** * Wa «Jéeoba, le Dios gobernartik le ángelo'obo'».

CAP 84

a Sl 23:6 Sl 65:4

b 1Cr 25:7 Sl 150:1

c Sl 28:7

d Sl 18:32 Isa 40:29-31 Hab 3:19

e Gé 15:1

f 1Sa 2:10

g Sl 26:8 Sl 27:4 Sl 43:3, 4

Columna 2

a Sl 27:1 Isa 60:19, 20

b Dt 33:29 2Sa 22:3 Sl 144:2

c Sl 34:9 Sl 37:18

d Sl 146:5 Jer 17:7

CAP 85

e 2Cr 20:19

f Le 26:42 Joe 2:18

g Esd 2:1 Jer 30:18 Eze 39:25

h Jer 50:20 Miq 7:18

i Sl 103:9 Isa 12:1

j Sl 80:3, 4

k Sl 74:1 Sl 79:5

l Esd 3:11 Jer 33:10, 11

m Lam 3:22

11 Jéeoba Diose' bey je'ex
le K'iino'[a] yéetel bey jun-
p'éel escudoe'.[b]
Leti' beetik u bin utsil ti'
máak, leti' nojba'alkúun-
tik máak.
Jéeobae' yaan u ts'áaik
tuláakal ba'ax ma'alob
ti' le máaxo'ob chúuka'an
u yóol u beeto'ob ba'ax
ma'alobo'.[c]
12 Jéeoba,* ki'imak u yóol
le máax ku confiar ti' te-
cho'.[d]

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' u paalal Coré ts'íibte.[e]

85 Jéeoba Dios, ta we'e-
saj a wutsil ti' le
lu'um a tia'alo'.[f]
Ta sutaj u paalal Jacob
bisa'ano'ob ka'ach táan-
xel lu'umilo'.[g]
2 Ta perdonartaj a kaajal.
Ta perdonartaj tuláakal
u k'ebano'ob.[h] *(Séla)*
3 Ta controlartaj a p'uja'a-
nil.
Xu'ul a p'uja'anil.[i]
4 In Dios, teech salvar-
ko'on, ka'a e'esto'on a
wutsil,
xu'uluk a p'uja'anil t-éé-
tel.[j]
5 ¿Mix bik'in wa u xu'ulul a
ts'íikil t-éetel?[k]
¿Mix bik'in wa u xu'ulul a
p'u'ujul t-contra?
6 ¿Ba'ax k'iin a beetik u
ka'a binto'on utsil
utia'al u ki'imaktal k-óol?[l]
7 Jéeoba Dios, e'esto'on a
nojoch yaabilaj,[m]
salvarto'oni'.

84:12 * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».

8 Yaan in jach u'uyik ba'ax
ku ya'alik Jéeoba, u jaajil Dios.
Leti'e' yaan u ya'alik ka
yanak jeets'elil ti' u kaajal,[a] ti' le máaxo'ob toj u
kuxtalo'obo'.
Pero leti'obe' ma' unaj u
ka'a k'ubik u yóolo'ob
chéen ti' leti'obi'.[b]
9 Leti'e' listo utia'al u salvartik le máaxo'ob meyajtiko',[c]
utia'al u ye'esik u poder
te' lu'um tu'ux yano'ono'.
10 Le nojoch yaabilaj yéetel
le chúuka'an óolalo'
yaan u nupkuba'ob.
Le justicia yéetel le jeets'elilo' yaan u múul
xíimbalo'ob.[d]
11 Le chúuka'an óolalo' yaan
u jóok'ol desde te' lu'umo',
le justiciao' yaan u taal
desde te' ka'ano'.[e]
12 Jéeobae' yaan u beetik u
binto'on utsil,[f]
jach yaan u yantal u yich
le ba'ax k-pak'mo'.[g]
13 Tu táane' ti' kun bin u
xíimbal le justiciao',[h]
le justiciao' bey yaan
u beetik junp'éel bej
utia'al u máan Diose'.

Junp'éel oración tu beetaj David.

86 Jéeoba Dios, ch'enxikinteni',* núuk in oracióni',
tumen jach óotsilen, táan
in mu'yaj.[i]
2 Kanáant in kuxtali', tene'
chúuka'an in wóol in
meyajtech.[j]

86:1 * Wa «chinaba utia'al a wu'uyiken».

CAP 85

a Isa 57:19

b Dt 8:17, 18
Sl 78:7

c Isa 46:13

d Sl 72:3
Isa 32:17

e Isa 26:9
Isa 45:8

f Sl 84:11
Snt 1:17

g Le 26:4
Sl 67:6
Isa 25:6
Isa 30:23

h Sl 89:14

CAP 86

i Sl 34:6
Isa 66:2

j Sl 37:28

Columna 2

a 2Cr 16:9

b Sl 57:1

c Sl 25:5

d Sl 25:8
Sl 145:9
Lu 18:19

e Isa 55:7
Miq 7:18

f Sl 130:7

g Sl 17:1

h Sl 18:6

i Sl 116:1

j Éx 15:11
Sl 96:5
1Co 8:5, 6

k Dt 3:24
Sl 104:24

l Isa 2:2, 3
Zac 14:9
Ap 7:9, 10

m Ap 15:4

n Sl 72:18
Da 6:27

o Dt 6:4
Sl 83:18
Isa 44:6
1Co 8:4

p Sl 27:11
Sl 119:33
Sl 143:8
Isa 54:13

Salvarteni' tumen ti'
teech kin confiar,
teech in Dios.[a]
3 Jéeoba Dios, e'esten a
wutsil,[b]
bul k'iin táan in k'áatiktech áantaj.[c]
4 Jéeoba Dios, beet u ki'imaktal in wóoli',
ki'imakkúunt in wóoli' tumen kin nats'kinba ta
wiknal.
5 Jéeoba Dios, teche' jach
ka we'esik a wutsil,[d] listoech utia'al perdonar.[e]
Jach a yaabiltmaj tuláakal le máaxo'ob meyajtikecho'.[f]
6 Jéeoba Dios, u'uy in oración.
Ch'enxikinteni' tumen
táan in k'áatiktech
áantaj.[g]
7 Ti' teech kin k'áatik
áantaj tu k'iinil táan
in mu'yaj[h]
tumen in wojel yaan a
núukik in oración.[i]
8 Jéeoba Dios, mina'an
uláak' dios je'ex teche',[j]
mix máak je'el u igualartik le ba'axo'ob a beetmo'.[k]
9 Jéeoba Dios, tuláakal le
kaajo'ob a beetmo'
yaan u taalo'ob utia'al u
chintalo'ob ta táan.[l]
Leti'obe' yaan u alabarko'ob a k'aaba'.[m]
10 Tumen teche' jach yaan
a poder, ka beetik nukuch ba'alo'ob,[n]
chéen teech Diosech, mina'an uláak'.[o]
11 Jéeoba Dios, ka'ansten
ba'ax bejil unaj in bisik.[p]

Beyo' yaan in xíimbal te'
ma'alob bejo'.[a]
Ts'áaten junp'éel puksi'ik'al* ka u respetart a
k'aaba'.[b]
12 Yuum Jéeoba, in Dios,
kin alabarkech yéetel
tuláakal in puksi'ik'al,[c]
mantats' ken in alabart a
k'aaba'.
13 Tumen jach táaj a yaabiltmene'
ts'o'ok a salvarken utia'al
ma' in bin tu maas taamil le Muknalo'.*[d]
14 In Dios, le k'asa'an máako'ob táan u líik'lo'ob
tin contra.[e]
Yaan k'asa'an máako'ob
taak u xu'ulsko'ob ti' in
kuxtal.
Leti'obe' ma' u yaabiltmecho'obi'.[f]
15 Pero teche' Jéeoba Dios,
jach ka we'esik a wutsil,
ka ch'a'ik óotsilil,
ma'atech a jáan p'u'ujul,
nojoch a yaabilaj yéetel
chúuka'an a wóol.[g]
16 Sut a paakat tin tojil yéetel e'esten a wutsil.[h]
Ts'áaten muuk' yéetel salvarteni',[i]
tumen kin meyajtikech
je'ex tu beetil in maamae'.
17 Beet u yilik le máaxo'ob
p'ekmilen buka'aj utsilech tin wéetelo',
beet u p'áatlo'ob ich su'tsilil.
Jéeoba Dios, teech áantken, teech líi'sik in wóol.

86:11 * Wa «Ts'áaten junp'éel puksi'ik'al ma' jatspaja'ani' utia'al».
86:13 * Ilawil página 2572.

CAP 86

a Sl 43:3
b Ec 12:13
Jer 32:39
c Mt 22:37
d Job 33:28
Sl 56:13
Sl 116:8
e 2Sa 15:12
f Sl 10:4
Sl 54:3
g Éx 34:6
Ne 9:17
Jon 4:2
h Sl 25:16
i Sl 28:7

Columna 2

CAP 87

a 2Cr 20:19
b Sl 48:1
c Sl 78:68
Sl 132:13
d Sl 48:2
Isa 60:14
e Sl 89:10
Isa 30:7
f 1Cr 15:16
g Sl 150:4
h Sl 46:4

Le k'aaya' u paalal Coré ts'íibte.[a]

87 U cimientoil u kaajal Diose' leti'e montaña'obo'.[b]
2 Jéeobae' maas u yaabiltmaj Sión*[c]
ke tuláakal le u maasil lugaro'ob yaan Israelo'.[#]
3 Ku ya'ala'al jats'uts ba'alo'ob yo'olal u kaajal le
u jaajil Dioso'.[d] *(Séla)*
4 Yaan in k'aj óolta'al tu
kaajil Raab*[e] yéetel Babilonia,
je'ex k'aj óolta'anilen tu
kaajil Filistea, Tiro yéetel Cuse'.
Yo'olal u kajnáalilo'ob le
kaajo'oba', yaan u ya'ala'al: «Ti' síij tu kaajil
Sióne'».
5 Tu yo'olal u kaajil Sióne'
yaan u ya'ala'al:
«Ti' síij tuláakal u kajnáalilo'ob le kaajo'oba'».
Yaan u beeta'al u p'áatal
utia'al mantats' tumen
le Maas Nojoch Dioso'.
6 Le kéen u ts'íibt Jéeoba
tu'ux u taal u kajnáalilo'ob le kaajo'obo' yaan u
ya'alik:
«Ti' síij tu kaajil Sióne'».
(Séla)
7 Le máaxo'ob ku k'aayo'ob[f]
yéetel le máaxo'ob ku
yóok'oto'obo'[g] yaan u
ya'aliko'ob ti' Sión:
«Ti' teech u taal tuláakal
ba'al».[h]

87:2 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u joonajilo'ob Sión». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le najo'ob de nook' utia'al Jacobo'».
87:4 * Ma' xaane' táan u t'aan ti' u kaajil Egipto.

Le k'aaya' u paalal Coré ts'íibte.[a] Utia'al máax ku nu'uktaj: unaj u pa'axal je'ex Majalat, yéetel unaj u k'a'ayal por turno. U Maskil Emán,[b] u hijo Zera.

88 Jéeoba Dios, bul k'iin yéetel bul áak'ab
táan in k'áatiktech áantaj,[c]
tumen chéen teech je'el a salvarkene'.[d]
2 Kexi' ka k'uchuk in oración ta wiknale',[e]
ch'enxikinteni'* tumen
táan in sen k'áatiktech áantaj.[f]
3 In kuxtale' chuup yéetel problemas,[g]
ta'aytak in bin te' Muknalo'.*[h]
4 Ts'o'ok in xo'okol ichil le máaxo'ob táan u bino'ob yáanal lu'umo'.[i]
Ts'o'ok u p'áatal ma' tu páajtal in beetik mix ba'al,*[j]
5 xúump'atta'anen ichil le kimeno'obo',
ichil le kimeno'ob yano'ob te' yáanal lu'umo',
le máaxo'ob ts'o'ok a tu'ubsiko'obo',
le máaxo'ob náachkunta'ano'ob ti' le máaxo'ob ka wáantko'obo'.
6 Ts'o'ok a beetik in bin tu maas taamil le lu'umo',
te' tu'ux táaj ée'joch'e'eno',
te' tu'ux sen taamo'.
7 Jach táaj p'uja'anech tin contra, kin wu'uyik táan a pech'ken.[k]

88:2 * Wa «chinaba utia'al a wu'uyiken». **88:3** * Ilawil página 2572. **88:4** * Wa «Ts'o'ok in p'áatal je'ex juntúul máak mina'an u muuk'e'».

CAP 88

a 2Cr 20:19

b 1Re 4:30, 31 1Cr 2:6

c Sl 22:2

d Sl 27:9 Isa 12:2

e 1Re 8:30

f Sl 141:1

g Sl 71:20

h Isa 38:10

i Sl 143:7

j Sl 31:12

k Sl 90:7 Sl 102:10

Columna 2

a Job 19:13, 19 Sl 31:11 Sl 142:4

b Job 17:7 Sl 42:3 Lam 3:49

c Sl 55:17

d Job 14:14 Sl 115:17 Isa 38:18

e Ec 2:16 Ec 8:10 Ec 9:5

f Sl 46:1

Le ba'axo'ob ka beetko' bey nukuch olas ku jats'kuba'ob ti' tene'. *(Séla)*
8 Ts'o'ok a beetik u náachtal le máaxo'ob in k'aj óolo'obo'.[a]
Ts'o'ok a beetik u jach p'ektikeno'ob.
Kin wu'uyik bey k'ala'anen yéetel ma' tu páajtal in púuts'ule'.
9 Ikil in sen mu'yaje' ts'o'ok u p'áatal ma' sáasil in paakati'.[b]
Jéeoba Dios, bul k'iin táan in k'áatiktech áantaj.[c]
Kin tich'ik in k'ab ta tojil utia'al in orar ti' teech.
10 ¿Je'el wa u yilik le kimeno'ob le nukuch ba'alo'ob ka beetko'?
¿Je'el wa u páajtal u alabarkech le kimeno'obo'?[d] *(Séla)*
11 Te' yáanal lu'umo', ¿je'el wa u tsikbalta'al bix a we'esik nojoch yaabilaje'?
Te' tu'ux ku xu'ulul ti' máako',* ¿je'el wa u tsikbalta'al bix a we'esik chúuka'an óolale'?
12 Te' tu'ux ée'joch'e'eno', ¿je'el wa u yúuchul t'aan ti' le nukuch ba'alo'ob a beetmo'?
Te' tu'ux ku tu'ubsa'al máako', ¿je'el wa u yúuchul t'aan ti' bix a beetik justiciae'?[e]
13 Jéeoba Dios, tene' ma' tu xu'ulul in k'áatiktech áantaj,[f]

88:11 * Wa «Te' Abadóno'».

cada ken sáasake' in oracióne' ku k'uchul ta táan.[a]

14 Jéeoba Dios, ¿ba'axten ka rechazarken?[b]
¿Ba'axten ka ta'akikaba ti' teen?[c]

15 Desde tin táankelmil táan in mu'yaj,
ta'aytak in kíimil.[d]
Ts'o'ok u si'istal in wíinklil yo'olal le yaayaj ba'alo'ob ka cha'ik in mu'yajtiko'.

16 Kin wu'uyik jach p'uja'anech tin contra.[e]
Táan a xu'ulsikten yéetel le ba'axo'ob ka beetko'.

17 Bul k'iin kin wu'uyik bey ja' yanilo'ob tin ba'pache'.
Je'el tu'uxak ka in sutinbae' táan u taalo'ob tin wóok'ol.

18 Ts'o'ok a beetik u náachtal in amigo'ob bey xan le máaxo'ob in k'aj óolo'obo'.[f]
Chéen le ée'joch'e'enil p'aatal tin wiknalo'.

U Maskil Etán[g] u hijo Zera.

89 Mantats' kin k'aay ti' bix u ye'esik nojoch yaabilaj Jéeoba.
Mix bik'in kun xu'ulul in tsikbaltik de ke chúuka'an u yóol.

2 Ts'o'ok in wa'alik: «A nojoch yaabilaje' yaan u p'áatal utia'al mantats',[h]
a chúuka'an óolale' ts'o'ok a ma'alob ets'kúuntik te' ka'ano'».

3 Diose' tu ya'alaj: «Ts'o'ok in beetik junp'éel pacto yéetel le máax in yéeymo'.[i]
Ti' David, le máax meyajtikeno', tin jurartaj:[a]

4 ‹Mix bik'in ken in cha'a u xu'ulsa'al ti' a ch'i'ibal.*[b]
Tene' yaan in ets'kúuntik a trono utia'al mantats'›».[c] *(Séla)*

5 Jéeoba Dios, le ka'ano'obo' ku alabarko'ob le ba'alo'ob ka beetko',
jach beyo', le kéen u much'uba le máaxo'ob santo'obo' ku alabarko'ob a chúuka'an óolal.

6 Ti' le máaxo'ob yano'ob te' ka'ano', ¿máax je'el u páajtal u compararkuba yéetel Jéeobae'?[d]
¿Máax ti' le ángelo'ob igual yéetel Jéeobao'?[e]

7 Le ángelo'obo' jach ku respetarko'ob Dios kéen u much'uba'ob tu yéetel.[f]
Tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu ba'pacho' ku ja'ak'al u yóolo'ob kéen u yilo'ob buka'aj u poder.[g]

8 Jéeoba Dios, teech gobernartik le ángelo'obo'.
Jéeoba* Dios, mina'an uláak' máax jach yaan u poder je'ex teche'.[h]
Mantats' ka we'esik chúuka'an a wóol.[i]

9 Kéen p'u'ujuk le k'áa'náabo' chéen teech controlartik.[j]
Kéen líik'ik u nukuch olasile' teech beetik u jéets'el.[k]

CAP 88

a Sl 55:17 Sl 119:147

b Sl 43:2

c Job 13:24 Sl 13:1

d Job 17:1

e Sl 102:10

f Job 19:13 Sl 31:11 Sl 38:11 Sl 142:4

CAP 89

g 1Re 4:30, 31 1Cr 2:6

h 1Cr 16:41 Isa 54:10

i 2Sa 7:8 1Re 8:16 Lu 1:32, 33

Columna 2

a Sl 132:11 Eze 34:23 Os 3:5 Jn 7:42

b 1Cr 17:11 Ap 22:16

c 2Sa 7:12, 13 Heb 1:8

d Sl 40:5 Sl 71:19

e Job 38:7

f Isa 6:2, 3

g Da 7:9, 10

h 1Sa 2:2 Sl 84:12

i Dt 32:4

j Jer 31:35

k Sl 65:7 Sl 107:29

89:4 *Wa «descendencia». **89:8** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

10 Ts'o'ok a púu'cha'atik
Raab,*[a] ts'o'ok a
kíimsik.[b]
Yéetel le poder yaan ta
k'abo' ts'o'ok a beetik u
k'i'itpajal a enemigo'ob.[c]
11 A tia'al le ka'ano' bey xan
le lu'umo'.[d]
Teech beetmil le lu'um
yéetel tuláakal ba'ax
yano'.[e]
12 Teech beet u yantal xa-
man bey xan noojol.
Le Montaña Tabor[f]
yéetel le Montaña Ermó-
no'[g] ki'imak u yóolo'ob
táan u alabarko'ob a
k'aaba'.
13 Jach yaan u poder a k'ab.[h]
A k'abe' jach yaan u
muuk'.[i]
A x-no'oj k'abe' ku alabar-
ta'al.[j]
14 Le justicia yéetel le ba'ax
tojo' leti'ob u chuunpa-
k'il a trono.[k]
Le nojoch yaabilaj yéetel
le chúuka'an óolalo'
tia'ano'ob ta táane'.[l]
15 Ki'imak u yóol le kaaj ku
k'a'am alabarkecho'.[m]
Jéeoba Dios, leti'obe' ku
beetko'ob ba'ax uts ta
t'aan.
16 Bul k'iin ki'imak u yóo-
lo'ob tu yo'olal a k'aaba'.
Ku bin utsil ti'ob tumen
ka beetik ba'ax toj.
17 Teech beetik u mu'u-
k'a'antal yéetel u ki'ich-
kelemtal a kaajal.[n]
Tumen uts ta t'aan ba'ax
k-beetke' ka beetik u
maas antal k-muuk'.[o]

89:10 * Ma' xaane' táan u t'aan ti' u kaajil Egipto wa ti' Faraón.

CAP 89

a Isa 30:7

b Éx 14:26
Éx 15:4

c Éx 3:20
Dt 4:34
Lu 1:51

d 1Co 10:26

e 1Cr 29:11
Sl 50:12

f Jos 19:22, 23

g Dt 3:8
Jos 12:1

h Éx 6:6

i Éx 13:3

j Sl 44:3

k Dt 32:4
Sl 71:19
Ap 15:3

l Éx 34:6
Jer 9:24

m Nú 10:10
Sl 98:6

n Sl 28:7

o 1Sa 2:10

Columna 2

a Sl 2:6

b 1Sa 18:14

c 2Sa 7:8

d Hch 13:22

e 1Sa 16:12, 13
Hch 10:38

f Sl 80:17
Isa 42:1

g 1Cr 17:9

h 2Sa 3:1
2Sa 7:9

i Sl 110:1

j 2Sa 7:15
1Cr 17:13
Hch 13:34

k 1Re 4:21
Sl 72:8

18 Le escudo yaanto'ono' ti'
Jéeoba u taal,
le rey yaanto'ono' ku taal
ti' le Máax Santo yaan
Israelo'.[a]
19 Te' k'iin je'elo' ichil jun-
p'éel wayak'e'* ta wa'alaj
ti' le máaxo'ob chúu-
ka'an u yóolo'obo':
«Ts'o'ok in ts'áaik u muuk'
juntúul máax mu'u-
k'a'an.[b]
Ts'o'ok in yéeyik juntúul
máak ichil in kaajal.[c]
20 Ts'o'ok in yéeyik David,
juntúul máax meyajti-
ken.[d]
Utia'al in yéeyike' tin ya-
laj aceite tu pool, jun-
p'éel aceite santo.[e]
21 Yaan in tich'ik in k'ab
utia'al in wáantik,
yaan in mu'uk'a'ankúun-
tik yéetel in poder.[f]
22 Mix juntúul u enemigo
kun tokikti' le ba'axo'ob
yaanti'o'.
Ma' kun beetbil u mu'yaj
tumen mix juntúul k'a-
sa'an máak.[g]
23 Yaan u yilik bix ken in
xe'exet'il u enemigo'ob,[h]
yaan in xu'ulsik ti' le máa-
xo'ob p'ekmilo'.[i]
24 Mix bik'in ken in p'ate,
yaan in we'esik in no-
joch yaabilaj ti',[j]
tu yo'olal in k'aaba'e' yaan
in beetik u maas antal u
muuk'.
25 Yaan in ts'áaik le k'áa'-
náab tu k'abo',
le río'obo' yaan in ts'áaik
tu x-no'oj k'ab.[k]

89:19 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

26 Leti'e' yaan u ya'alikten:
‹Teech in Taata,
teech in Dios, beyech
junp'éel nuxi' tuunich
tu'ux kin ta'akikinba
utia'al in salvarkinbae'›.[a]
27 Yaan in wilik bey in yáax
hijoe',[b]
yaan u k'uchul u beetuba
u maas nojoch reyil ti'
tuláakal yóok'ol kaab.[c]
28 Mantats' ken in we'es in
nojoch yaabilaj ti',[d]
yaan in cumplirtik le pac-
to in beetmaj tu yéete-
lo'.[e]
29 Mix bik'in ken in cha'a u
xu'ulsa'al ti' a ch'i'ibal,*
je'ex le ka'an mix bik'in
kun xu'ululti'o', u gober-
nacióne' mix bik'in xan
kun xu'ulul.[f]
30 Wa u paalalo'ob ku p'at-
ko'ob in ley
yéetel ma' tu kuxtalo'ob
je'ex in wa'almaj,
31 wa ma' tu beetko'ob ba'ax
ku ya'alik in ley
mix tu ts'o'okbesko'ob in
mandamiento'obe',
32 yaan in castigarko'ob
yéetel junxóot' che' tu-
men ma' tu yu'ubo'ob in
t'aani',[g]
yaan in xixikjats'ko'ob tu
yo'olal le ba'ax ma' ma'a-
lob tu beeto'obo'.
33 Kex beyo' mantats' ken in
we'es nojoch yaabilaj ti'
David[h]
yéetel yaan in cumplirtik
ba'ax in wa'almajti'.
34 Ma' ken in tu'ubs le pacto
in beetmaj tu yéetelo',[i]

89:29, 36 * Wa «descendencia».

CAP 89

a 2Sa 22:47
Sl 18:2

b Sl 2:7
Heb 1:5

c 1Ti 6:15
Ap 1:5
Ap 19:16

d Hch 13:34

e 2Sa 23:5
Sl 89:34

f Isa 9:7
Jer 33:17
Heb 1:8

g 2Sa 7:14
1Re 11:14, 31

h 2Sa 7:15
1Re 11:32, 36

i Jer 33:20, 21

Columna 2

a Snt 1:17

b Nú 23:19
Sl 132:11

c 2Sa 7:16, 17
Sl 72:17
Isa 11:1
Jer 23:5
Jn 12:34
Ap 22:16

d Da 7:14
Lu 1:32, 33

e 1Cr 28:9

f Dt 28:37

g Dt 28:25

ma' ken in k'ex le ba'ax
ts'o'ok u jóok'ol tin
chi'o'.[a]
35 Tene' santoen, chéen jun-
téen kin jurartik wa
ba'ax.
Ma' ken in tus David.[b]
36 Mix bik'in ken in cha'a u
xu'ulsa'al ti' u ch'i'ibal,*[c]
je'ex le K'iin mantats'
tia'an tin táano' u trono
xane' mantats' kun antal
tin táan,[d]
37 mix bik'in kun sa'atal,
yaan u p'áatal je'ex le
Luna mantats' tia'an te'
ka'ano'». *(Séla)*
38 Pero teche' ts'o'ok a
xúump'attik le máax a
yéeymo', ts'o'ok a recha-
zartik.[e]
Ts'o'ok a p'u'ujul tu contra.
39 Ma' ta cumplirtaj le pacto
a beetmaj yéetel le
máax meyajtikecho'.
Ta píikch'intaj lu'um u co-
rona.
40 Ts'o'ok a lúu'sik tuláakal
le pak'o'ob de tuunich u
beetmo',
ts'o'ok a nikik le nukuch
pak'o'ob u beetmaj
utia'al u kanáantkubao'.
41 Ts'o'ok u yokla'al tuláakal
ba'ax yaanti' tumen le
máaxo'ob ku máano'ob
te' tu'ux yano'.
Ku ya'ala'al ba'al ti' tumen
le máaxo'ob kaja'ano'ob
naats' ti' leti'o'.[f]
42 Ts'o'ok a beetik u ganar-
ta'al tumen le máaxo'ob
p'ekmilo',*[g]

89:42 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u líi'sik u x-no'oj k'ab le máaxo'ob p'ekmilo'».

ts'o'ok a beetik u ki'imaktal u yóol tuláakal u enemigo'ob.
43 Ts'o'ok a beetik u k'astal u espada,
ma' a cha'a u ganartik le ba'atelo'.
44 Ts'o'ok a lu'sik le páajtalil yaanti'o'.
Ts'o'ok a píikch'intik u trono te' lu'umo'.
45 Ts'o'ok a beetik u séeb ch'íijil.
Ts'o'ok a beetik u p'áatal ich su'tsilil. *(Séla)*
46 Jéeoba Dios, ¿tak ba'ax k'iin ken xu'uluk a ta'akikaba ti' to'on?
¿Mix bik'in wa u xu'ulul?[a]
¿Mantats' wa kun p'áatal t'aabal a p'uja'anil je'ex junp'éel k'áak'e'?
47 K'a'ajaktech jach kóom in kuxtal.[b]
¿Chéen kunel wa úuchik a beetik máak?
48 ¿Yaan wa máax mix bik'in je'el u kíimile'?[c]

CAP 89

a Sl 13:1

b Job 7:7
Sl 39:5

c Job 30:23
Sl 49:7, 9

Columna 2

a 2Sa 7:12-15
Sl 132:11
Isa 55:3

b Sl 41:13
Sl 72:18

¿Yaan wa máax je'el u salvarkuba utia'al ma' u bin te' Muknalo'?* *(Séla)*
49 Jéeoba Dios, ¿tu'ux ts'o'ok le nojoch yaabilaj ta wa'alaj ti' David ma' kun xu'ulul a we'esikti'o'?[a]
50 Jéeoba Dios, k'a'ajaktech bix úuchik u sen a'ala'al ba'al ti' le máaxo'ob meyajtikecho'.
K'a'ajaktech de ke k'a'abéet in aguantartik u ya'ala'alten ba'al tumen tuláakal le kaajo'obo'.
51 Jéeoba Dios, k'a'ajaktech e' a enemigo'obe' ts'o'ok u sen poch'ko'ob le máax a yéeymo',
ts'o'ok u sen poch'ko'ob yo'olal je'el ba'axak ku beetke'.
52 Mantats' ka alabarta'ak Jéeoba. Ka béeyak, ka béeyak.*[b]

89:48 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu k'ab le Muknalo'». Ilawil «Muknal», página 2572. **89:52** * Wa «Amén, amén».

LIBRO 4
(Salmos 90 tak 106)

U oración Moisés, juntúul máax meyajt u jaajil Dios.[a]

90 Jéeoba Dios, je'el jayp'éel generación ka máanke' beyech junp'éel lugar tu'ux k-ta'akikbae'.[b]
2 Desde antes ti' u yantal le montaña'obo'
yéetel antes ti' a beetik yóok'ol kaab yéetel le lu'um ku ts'áaik u yicho',[c]

CAP 90

a Dt 33:1

b Dt 33:27
Sl 91:1

c Jer 10:12

Columna 2

a Sl 93:2
Isa 40:28
Hab 1:12
1Ti 1:17
Ap 1:8
Ap 15:3

b Gé 3:19
Sl 104:29
Sl 146:3, 4
Ec 3:20
Ec 12:7

c 2Pe 3:8

teche' Diosech. Diosech desde úuchjeakil tak k'iino'ob mina'an u xuul.[a]
3 Teech beetik u ka'a suut máak lu'umil.
Ka wa'alik: «Wíinike'ex, suunake'ex lu'umil».[b]
4 Le kéen máanak mil añose', a tia'al teche' chéen bey junp'éel k'iin ts'o'ok u máane',[c]
wa chéen bey jayp'éel hora'ob ti' junp'éel áak'abe'.

5 Séeba'an a xu'ulsikti'ob,[a]
k'áatmáan ku beetko'ob
je'ex junp'éel ba'al ku
wayak'ta'ale'.*
Beyo'ob je'ex le su'uk ku
jóok'ol kéen sáasako'.[b]
6 Tempranoe' ya'ax u yila'al yéetel ku yantal u lool,
pero le kéen tardechajke'
ku káajal u tijil tak ken
kíimik.[c]
7 Bey u yúuchlo' tumen
kéen p'u'ujkeche' ka
xu'ulsikto'on,[d]
ka beetik k-sajaktal
kéen k-il bix sen p'uja'anilech.
8 A wojel le ba'axo'ob ma'
ma'alob k-beetmo'.[e]
Chíika'an a wilik le ba'axo'ob k-beetik ta'akumbailo'.[f]
9 Le kéen p'u'ujkeche' ku
junp'iittal u k'iinilo'ob
k-kuxtal.
Séeb u máan u k'iinilo'ob
k-kuxtal, chéen bey
junp'éel múus iik'e'.
10 Chéen 70 años ku kuxtal
máak,
pero wa jach yaan u
muuk'e' ku chukik 80
años.[g]
Chéen ba'ale' u kuxtal
máake' chuup yéetel
problemas bey xan yéetel sufrimiento.
Séeba'an u máan le k'iino'obo', séeba'an u xu'ululto'on.[h]
11 Mix máak u yojel tak
tu'ux je'el u náakal a
p'uja'anile',

90:5 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

CAP 90

a Job 9:25

b Sl 103:15
1Pe 1:24

c Job 14:2

d Nú 17:12, 13
Dt 32:22

e Jer 16:17

f Pr 24:12
Heb 4:13

g 2Sa 19:34, 35

h Job 14:10
Sl 78:39
Lu 12:20
Snt 4:13, 14

Columna 2

a Isa 33:14
Lu 12:5

b Sl 39:4

c Sl 6:4

d Sl 89:46

e Dt 32:36
Sl 135:14

f Sl 36:7
Sl 51:1
Sl 63:3
Sl 85:7

g Sl 149:2

h Sl 30:5

i Dt 2:14

j Nú 14:31
Jos 23:14

k Sl 127:1
Pr 16:3
Isa 26:12
1Co 3:7

jach beyo', le buka'aj a
p'uja'anile' buka'aj xan
le saajkil unaj u ch'a'abaltecho'.[a]
12 Ka'ansto'on bix je'el u
meyajto'on ma'alob le
k'iino'ob kuxliko'ono',[b]
beyo' je'el u yantalto'on
junp'éel puksi'ik'al yaan
u na'ate'.
13 Jéeoba Dios, ¡suunen
t-iknal![c] ¿Buka'aj tiempo
kun máan tak ken suunakech?[d]
Ch'a' óotsilil ti' le máaxo'ob meyajtikecho'.[e]
14 Desde ken sáasake'
e'esto'on a nojoch yaabilaj,[f]
beyo' yaan k-awat yéetel ki'imak óolal, yaan
u ki'imaktal k-óol[g] tuláakal u k'iinilo'ob
k-kuxtal.
15 Le buka'aj k'iino'ob ta
cha'aj k-mu'yaj yéetel
le buka'aj k'iino'ob t-ilaj problemaso',[h]
leti'e buka'aj k'iino'ob ka
a beet xan u ki'imaktal
k-óolo'.[i]
16 Kexi' ka béeyak u yila'al
le ba'axo'ob ma'alobtak
ka beetik tumen le máaxo'ob meyajtikecho',
yéetel ka béeyak u yila'al
buka'aj a poder tumen
u paalalo'ob.[j]
17 Kexi' ka u pul u bendición Jéeoba Dios t-óok'ole'.
In Dios, beet u jóok'ol
ma'alobil tuláakal ba'ax
k-beetik,
beet u jóok'ol utsil tuláakal ba'ax k-beetik.[k]

91 Je'el máaxak ka yanak te' lugar chéen le Maas Nojoch Dios
u yojel tu'ux yano'[a]
yaan u kanáanta'al tumen* le Máax jach táaj yaan u podero'.[b]
2 Yaan in wa'alik ti' Jéeoba:
«Teche' beyech junp'éel lugar seguroe', beyech junp'éel lugar tu'ux kin ta'akikinbae',[c]
in Dios, ti' teech kin confiar».[d]
3 Leti' kun salvarkech ti' u trampa le máax ku chuk ch'íich'o',
bey xan ti' le k'aak'as k'oja'anil ku xu'ulsik ti' máako'.
4 Yaan u pixkech yéetel u xiik'o'ob,*
ti' kan antal utia'al a ta'akikabai'.[e]
Tumen chúuka'an u yóol[f] u yáant máake' bey junp'éel nojoch escudo[g] yéetel junp'éel nojoch pak'e'.
5 De áak'abe' mix ba'al kun sajakkúuntkech,[h]
de k'iine' ma' kan sajaktal ti' le flecha'ob ku k'ak'atmáano'obo'.[i]
6 Ma' kan sajaktal xan ti' le k'aak'as k'oja'anil ku ch'úuktik máak te' tu'ux ée'joch'e'eno',
de k'iine' ma' xan kan sajaktal ti' le ba'ax ku xu'ulsik ti' máako'.
7 Kex ka lúubuk mil máako'ob ta tséel,
kex ka lúubuk diez mil máako'ob naats' ti' a x-no'oj k'abe',
mix ba'al kun úuchul ti' teech.[a]
8 Chéen yaan a wilik ba'ax kun úuchul,
yaan a wilik bix kun castigarbil* le k'asa'an máako'obo'.
9 Tumen ta wa'alaj: «Jéeobae' bey junp'éel lugar tu'ux kin ta'akikinbae»,
bey túuno' p'áatech yiknal le Maas Nojoch Dios utia'al ka kanáanta'akecho'.[b]
10 Mix ba'al k'aas kun úuchultech,[c]
mix junp'éel ba'al k'aas kun náats'al ta wotoch.
11 Tumen yaan u ya'alik ti' u ángelo'ob[d] ka u kanáantecho'ob
je'el tu'uxak ka máanke che'.[e]
12 Yaan u ch'úuykecho'ob[f] utia'al ma' a k'olik a wook ti' mix junp'éel tuunich.[g]
13 Teche' yaan a pe'echa'tik le táankelem leóno' bey xan le ts'íits'ik kaano'.*
Yaan a yáa'cha'atik le nuxi' leóno' bey xan le nuxi' kaano'.[h]
14 Diose' tu ya'alaj: «Tumen u yaabiltmene'* yaan in salvartik,[i]
yaan in kanáantik tumen u k'aj óol# in k'aaba'.[j]

CAP 91
a Sl 27:5 Sl 31:20 Sl 32:7
b Sl 57:1
c Sl 18:2 Pr 18:10
d Pr 3:5
e Éx 19:4 Dt 32:11 Rut 2:12
f Sl 57:3 Sl 86:15
g Gé 15:1 Sl 84:11
h Sl 121:4, 6 Isa 60:2
i Sl 64:2, 3 Isa 54:17

Columna 2
a Éx 12:13
b Sl 71:3 Sl 90:1
c Pr 12:21
d 2Re 6:17 Sl 34:7 Mt 18:10
e Éx 23:20 Heb 1:7, 14
f Isa 63:9
g Sl 37:24 Mt 4:6 Lu 4:10, 11
h Lu 10:19
i Sl 18:2
j Sl 9:10 Pr 18:10

91:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u yantal yáanal u bo'oy». **91:4** *Wa «Mix ba'al ken u cha'a u náats'al ta wiknal».

91:8 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «sutbil u jeel ti'». **91:13** *Wa «cobrao'». **91:14** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u tak'muba ti' tene'». # Wa «u yojel».

15 Kéen u k'áatten áantaje' yaan in wáantik.[a]
Ma' ken in p'at tu k'iinil táan u mu'yaj.[b]
Yaan in salvartik yéetel yaan in beetik u bin utsil ti'.
16 Yaan in ya'abkuntik u k'iinilo'ob u kuxtal,[c]
yaan u yilik bix in salvartik máak».[d]

Junp'éel k'aay ku beeta'al ka'ach tu k'iinil sábado.

92 Jéeoba Dios, ma'alob ka ts'a'abaktech gracias,[e]
ma'alob ka úuchuk k'aay* utia'al u alabarta'al a k'aaba' tumen teech le Maas Nojoch Dioso'.
2 Desde ken sáasake' ma'alob ka úuchuk t'aan ti' bix a we'esik a nojoch yaabilaj,[f]
de áak'abe' ma'alob ka úuchuk t'aan ti' bix a we'esik chúuka'an óolal,
3 mientras táan u pa'axal junp'éel u nu'ukulil paax yaan u cuerdailo'ob,
mientras táan u yu'uba'al u jats'uts paaxil junp'éel arpa.[g]
4 Jéeoba Dios, ts'o'ok a ki'imakkúuntik in wóol yéetel ba'axo'ob ka beetik.
Tu yo'olal le ba'axo'ob a beetmaj yéetel a k'abo'obo' kin wawat yéetel ki'imak óolal.
5 ¡Ya'ab nukuch ba'alo'ob a beetmaj Jéeoba Dios![h]
¡Jach táaj yaan a na'at![i]

92:1 * Wa «paax».

CAP 91

a Ro 10:13
Heb 5:7

b Sl 138:7
Isa 43:2

c Sl 21:1, 4
Pr 3:1, 2

d Isa 45:17

CAP 92

e Sl 50:23

f Isa 63:7

g 1Cr 15:16
1Cr 25:6
2Cr 29:25

h Sl 40:5
Sl 145:4
Ec 3:11
Ap 15:3

i Job 26:14
Ro 11:33

Columna 2

a Sl 14:1
1Co 2:14

b Sl 37:35, 38
Jer 12:1-3

c Dt 28:7
Sl 68:1

d Sl 23:5

e Sl 37:34

f Sl 52:8
Isa 61:3
Isa 65:22

6 Juntúul máax mina'an u na'ate' ma' tu páajtal u na'atik le ba'ax ka beetko'.
Juntúul máax mina'an u na'ate' ma' tu páajtal u na'atik lela':[a]
7 kex ku sen ya'abtal le k'asa'an máako'ob je'ex u ya'abtal le k'aak'as xíiwo',
yéetel kex ku bin utsil ti' le máaxo'ob beetik ba'alo'ob k'aastako'
yaan u xu'ulsa'alti'ob utia'al mantats'.[b]
8 Pero teche', Jéeoba Dios, mantats' kan alabarbil.
9 Jéeoba Dios, ilawil bix u lúubul a enemigo'ob,
ilawil bix u xu'ulul ti' le máaxo'ob p'ekmilecho'.
Yaan u jóok'ol u yáalkab tuláakal le k'asa'an máako'obo'.[c]
10 Pero yaan a beetik u yantal in muuk' je'ex juntúul nuxi' wakaxe'.*
Yaan in cho'ik junp'íit aceite tin wíinklil utia'al u ka'a antal in muuk'.[d]
11 Yaan u ki'imaktal in wóol kéen in wil bix u lúubul in enemigo'ob.[e]
Yaan in wu'uyik u tsikbalil bix kun ts'o'okol le k'asa'an máako'ob atacarkeno'.
12 Pero le máaxo'ob beetik ba'ax ma'alobo' yaan u p'áatlo'ob je'ex junkúul palmerae',
yaan xan u p'áatlo'ob je'ex le cedro yaan tu lu'umil Líbanoo'.[f]

92:10 * Wa «juntúul toro salvajee'».

13 Beyo'ob je'ex le paak'a-
lo'ob yaan tu yotoch
Jéeobao',
yaan u loolankilo'ob tu
táankabil u yotoch
Dios.[a]
14 Tak ken yanak u ja'abi-
lo'obe'* yaan u seguer
u ts'áaik u yicho'ob.[b]
Láayli' yaan u muuk'o'o-
be' yéetel t'a'aj u yila'a-
lo'ob,[c]
15 sigue u ya'aliko'ob toj
ba'ax ku beetik Jéeoba.
Ku ya'aliko'ob: «Leti'e' bey
junp'éel nuxi' tuunich[d]
tu'ux kin ta'akikinbae',
mantats' ku beetik justi-
cia».

93 ¡Jéeobae' ts'o'ok u k'u-
chul u beetuba Re-
yil![e]
Leti'e' u búukbesmuba
yéetel páajtalil.
Jéeobae' u búukbesmuba
yéetel muuk',
leti'e' u jéep'k'axtmaj u
nak' tu yéetel.
Le lu'umo' jach ma'alob
ets'kúunta'anil,
mix bik'in kun péeksbil
tu'ux yaan.
2 U jaajile' desde úuch jo'o-
p'ok a gobernar.*[f]
Antes u yantal tuláakal
ba'ale', teche' yanili'e-
che'.[g]
3 Jéeoba Dios, ts'o'ok u
ka'antal u ja'il le río'obo',
ku yu'uba'al bix u juum u
ja'il.

92:14 * Wa «Tak ken sakak u poo-
lo'obe'». **93:2** * Ich hebreoe' ku
ya'ala'al ka'ach «A tronoe' jeets'el
yanil desde úuchjeakil».

CAP 92

a Sl 100:4

b Sl 71:18
Pr 16:31
Isa 40:31
Isa 46:4

c Jer 17:7, 8

d Dt 32:4

CAP 93

e Sl 96:10
Sl 97:1
Isa 52:7
Ap 11:17
Ap 19:6

f Sl 145:13

g Sl 90:2

Columna 2

a Sl 65:7

b Sl 8:1
Sl 76:4

c Sl 19:7
Sl 119:111

d Eze 43:12
1Pe 1:16

CAP 94

e Dt 32:35
Na 1:2
Ro 12:19

f Gé 18:25
Hch 17:31

g Sl 31:23

h Sl 73:3
Sl 74:10

i Sl 14:4

Sigue u ka'antal u ja'il
le río'obo', ku yu'uba'al
tak bix u jats'kuba le
ja'o'.
4 Jéeoba Dios, teche' tia'a-
nech te' ka'ano',
maas yaan a poder ti' le
buka'aj ja' ku yu'uba'al
u juumo'.[a]
Maas yaan a poder ke
u nukuch olasil le k'áa'-
náabo'.[b]
5 Jéeoba Dios, jach jaaj tu-
láakal ba'ax ka k'a'ajsik
ti' máak.[c]
A wotoche' junp'éel lugar
santo,[d] mantats' bey ya-
nilo'.

94 Jéeoba Dios, teche' ka
vengarkaba ti' le k'a-
sa'an máako'obo',[e]
in Dios, e'es ti' le k'asa'an
máako'ob máaxecho'.
2 Teech u Juezil yóok'ol
kaab, líi'kech a beet jus-
ticia.[f]
Ts'áa ba'ax ku merecertik
le máaxo'ob nojba'al u
taaskuba'obo'.[g]
3 Jéeoba Dios, ¿ba'ax k'iin
u xu'ulul ti' le k'asa'an
máako'obo'?
¿Ba'ax k'iin u xu'ulul u
ki'imaktal u yóol le k'a-
sa'an máako'obo'?[h]
4 Chíika'an jach ku creer-
kuba'ob yéetel ba'ax ku
ya'aliko'ob.
Tuláakal le k'asa'an máa-
ko'obo' jach nojba'al u
taaskuba'ob.
5 Jéeoba Dios, ku beet-
ko'ob k'aas ti' a kaajal,[i]
ku beetko'ob u mu'yaj a
kaajal.

6 Ku kíimsko'ob le viuda'o-
bo' bey xan le j-táanxel
lu'umilo'obo',
ku kíimsko'ob xan le paa-
lalo'ob mina'an u papá'o-
bo'.
7 Ku ya'aliko'ob: «Jéeobae'* *ma' tu yilik ba'ax ku
yúuchul.[a]
U Dios Jacobe' ma' u yo-
jel ba'ax ku yúuchli'».[b]
8 J-ma' na'ate'ex, ¿ba'ax
k'iin a we'eske'ex yaan
kex junp'íit a na'ate'ex?[c]
Máake'ex mina'an a na'a-
te'ex, u'uye'ex lela':
9 le Máax beet le xikino',
¿ma' wa tu páajtal u
yu'ubik tuláakal ba'al?
Le Máax beet le icho',
¿ma' wa tu yilik ba'ax ku
yúuchul?[d]
10 Le Máax tojkíintik le kaa-
jo'obo', ¿ma' wa tu páaj-
tal u tojkíintik máak?[e]
¡U jaajile' tuláakal ba'ax
u yojel máake' ti' leti' u
taal![f]
11 Jéeobae' u yojel ba'ax ku
tuklik máak,
u yojel chéen kunel ba'a-
xo'ob ku tuklik máak.[g]
12 Jéeoba* Dios, ki'imak u
yóol le máax ka tojkíin-
tik u kuxtalo',[h]
ki'imak u yóol le máax ka
ka'ansik a ley ti'o'.[i]
13 Tumen yaan u yantal jee-
ts'elil ti' tu k'iinil yaayaj
k'iino'ob,
mientras le k'asa'an máa-
ko' táan u páana'al le
jool tu'ux kun mukbilo'.[j]

94:7, 12 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

CAP 94

a Sl 59:2, 7
Eze 8:12

b Sl 10:4, 11
Sl 73:3, 11
Isa 29:15

c Pr 1:22

d Sl 34:15

e Sl 9:5
Isa 10:12

f Sl 25:8
Isa 28:26
Jn 6:45

g 1Co 3:20

h Sl 119:71
Pr 3:11
1Co 11:32
Heb 12:5, 6

i Sl 19:8

j Sl 55:23
2Pe 2:9

Columna 2

a 1Sa 12:22
Sl 37:28
Heb 13:5

b Dt 32:9

c Sl 124:2, 3
2Co 1:10

d 1Sa 2:9
Sl 37:24
Sl 121:3
Lam 3:22

e Sl 86:17
Flp 4:6, 7

f Isa 10:1
Da 6:7
Hch 5:27, 28

g Sl 59:3

h 1Re 21:13

i Sl 18:2

14 Jéeobae' ma' ken u p'at
u kaajal,[a]
junpuli' ma' ken u xúum-
p'at u kaajal.[b]
15 Yaan u k'uchul u k'iinil u
ka'a beetik justicia,
yéetel yaan u apoyarta'al
tumen le máaxo'ob uts
u puksi'ik'alo'obo'.
16 ¿Máax kun líik'il tu con-
tra le k'asa'an máako'ob
utia'al u defenderkeno'?
¿Máax ken u ts'áauba tu
contra le k'asa'an máa-
ko'ob utia'al u yáantke-
no'?
17 Wa ma' úuchik u yáant-
ken Jéeobae',
bejla'a úuch kíimkene'.[c]
18 Ka tin wa'alaj: «Táan u
jakchajal in wooko'ob»,
te' súutuk je'elo', Jéeoba
Dios, tumen nojoch a
yaabilaje' ta wáanten.[d]
19 Le ka jach chi'ichnakcha-
jene'
ta líi'saj in wóol, ta tran-
quilizarten.[e]
20 ¿Je'el wa a múul meyaj
yéetel le gobernante'ob
ku beetko'ob u yantal
problemas
tumen ma' ma'alob bix u
meyajti'ob le leyo'?[f]
21 Leti'obe' jach ma'atech u
xu'ulul u atacarko'ob le
máaxo'ob beetik ba'ax
ma'alobo',[g]
yéetel ku condenarko'ob
utia'al ka kíimik juntúul
máax inocente.[h]
22 Tene' yaan in kanáanta'al
tumen Jéeoba.
In Diose' bey junp'éel nu-
xi' tuunich tu'ux kin
ta'akikinbae'.[i]

23 Leti'e' yaan u beetik u
suut tu yóok'ol le k'a-
sa'an máako'ob le ba'ax
ku beetko'obo'.[a]
Yaan u xu'ulsik ti' le k'a-
sa'an máako'ob yéetel le
ba'axo'ob ken u beet u
suut tu yóok'olo'obo'.
Jéeoba Dios kun xu'ulsik-
ti'ob.[b]

95 ¡Ko'otene'ex,
ko'one'ex awat yéetel
ki'imak óolal tu táan
Jéeoba!
Ko'one'ex awat yéetel ki'i-
mak óolal utia'al k-ala-
bartik le Tuunich sal-
varko'ono'.[c]
2 Ko'one'ex tu táan utia'al
k-ts'áaik gracias ti'.[d]
Ko'one'ex awat yéetel
ki'imak óolal utia'al
k-k'ayik alabanza'ob ti'
leti'.
3 Tumen mina'an uláak'
dios je'ex Jéeobae',
leti'e' juntúul nojoch Rey,
tuláakal u maasil dios-
so'obo' mix ba'alo'ob tu
táan.[e]
4 U podere' ku k'uchul tu
maas taamil le lu'umo',
bey xan tu maas ka'anlil
le montaña'obo'.[f]
5 Leti' beetmil le k'áa'náa-
bo', le o'olal u tia'al.[g]
Leti' xan beet le lu'um
tu'ux mina'an ja'o'.[h]
6 Ko'one'ex chintal utia'al
k-adorar,
ko'one'ex xoltal tu táan
Jéeoba, le Máax Beet-
milo'ono'.[i]
7 Tumen leti' k-Dios,
u kaajalo'on yéetel ku ka-
náantko'on
je'ex u kanáanta'al tama-
no'obe'.[a]
U'uye'ex u t'aan bejla'e',[b]
8 ma' a chichkúuntik a
puksi'ik'ale'ex je'ex úu-
chik u beetik a láak'tsi-
le'ex te' lugar ku k'aaba'-
tik Meribáo',*[c]
je'ex úuchik u beetko'ob
te' desierto te' lugar ku
k'aaba'tik Masao'.#[d]
9 Te' k'iin je'elo' ts'a'aben
a pruebail tumen a
láak'tsile'ex.[e]
Líik'o'ob tin contra kex
u yilmo'ob ba'axo'ob in
beetmaj.[f]
10 Ichil 40 añose' p'áat ma'
taak in wilko'obi',
hasta tin wa'alaj: «Le-
ti'obe' junp'éel kaaj
jach chich u puksi'ik'a-
lo'ob.
Ma' tu beetko'ob ba'ax
kin wa'alik».
11 Le o'olal ichil in p'uja'ani-
le' tin jurartaj:
«Junpuli' ma' ken in cha'a
u yookslo'ob te' tu'ux kin
je'elelo'».[g]

96 K'aye'ex junp'éel túum-
ben k'aay ti' Jéeoba.[h]
¡Tuláakal yóok'ol kaab ka
k'aaynak ti' Jéeoba![i]
2 K'aaynene'ex ti' Jéeoba,
alabarte'ex u k'aaba'.
Sáamsamal ka a tsik-
balte'ex bix u salvartik
máak.[j]
3 Tsikbalte'ex ti' le kaajo'ob
buka'aj u podero',

CAP 94

a Pr 5:22
2Te 1:6

b 1Sa 26:9, 10

CAP 95

c 2Sa 22:47

d Sl 50:23
Sl 100:4

e Éx 18:11
Jer 10:10
1Co 8:5, 6

f Am 4:13
Am 9:3

g Jer 5:22

h Gé 1:9, 10

i Sl 100:3
Mt 4:10
Ap 14:7

Columna 2

a Sl 23:1
Isa 40:11

b Heb 3:7-11
Heb 4:7

c Heb 3:15

d Éx 17:7

e Sl 78:18
1Co 10:9

f Nú 14:22, 23

g Gé 2:3
Nú 14:22, 23
Heb 4:3

CAP 96

h Sl 33:3
Sl 40:3
Sl 98:1
Sl 149:1
Isa 42:10

i 1Cr 16:23-25
Sl 66:4

j Sl 40:10
Sl 71:15
Isa 52:7

95:8 * U k'áat u ya'al «Ba'atelt'aan». # Bey a'ala'ab ti' le lugara' tumen le israelita'obo' ti' tu ts'áajo'ob a prueba Diosi'.

tsikbalte'ex ti' le kaajo'ob
le nukuch ba'alo'ob u
beetmo'.[a]
4 Mina'an uláak' dios je'ex
Jéeobae', jach ku mere-
certik ka alabarta'ak.
Maas unaj u respetarta'al
ke u maasil dioso'obo'.
5 Tumen tuláakal u maasil
dioso'ob ku adorartik le
kaajo'obo' mix ba'al ku
páajtal u beetko'ob,[b]
pero Jéeobae' tu beetaj
le ka'ano'.[c]
6 Leti'e' ba'pachta'an tu-
men poder bey xan tu-
men ki'ichkelmil.[d]
Tu temploe' yaan páajta-
lil bey xan ki'ichkelmil.[e]
7 U kajnáalile'ex tuláakal
le kaajo'obo', ts'áa'ex ti'
Jéeoba ba'ax unaj u
ts'a'abalti',
alabarte'ex Jéeoba tumen
jach yaan u poder yéetel
jach yaan u muuk'.[f]
8 Alabarte'ex Jéeoba tu
yo'olal u ki'ichkelem
k'aaba'.[g]
Kéen xi'ike'ex tu táan-
kabil u yotoche' bise'ex
junp'éel regalo ti' leti'.
9 Búukinte'ex nook'o'ob
santo'ob utia'al a chinta-
le'ex tu táan* Jéeoba.
¡Tuláakal u kajnáalilo'ob
lu'um unaj u kikilanki-
lo'ob tu táan!
10 Tsikbalte'ex ti' le kaajo'o-
bo': «¡Jéeobae' ts'o'ok u
k'uchul u beetuba Reyil![h]
Le lu'umo' jach ma'alob
beeta'abik, ma' kun
péeksbil tu'ux yaan.

96:9 * Wa «a adorarte'ex».

CAP 96

a Mt 28:19
1Pe 2:9
Ap 14:6

b Sl 97:7
Isa 44:10

c 1Cr 16:26
1Co 8:4

d Éx 24:9, 10
Isa 6:1-3
Eze 1:27, 28
Ap 4:2, 3

e 1Cr 16:27
1Cr 29:11

f 1Cr 16:28-33
Sl 29:1

g Sl 29:2
Sl 72:19

h Sl 93:1
Sl 97:1
Ap 11:15
Ap 19:6

Columna 2

a Sl 67:4
Sl 98:9

b Sl 98:7

c Sl 65:13

d 1Cr 16:33

e Gé 18:25
Sl 9:8
Sl 98:9
Hch 17:31
2Pe 3:7

f Dt 32:4

CAP 97

g Sl 96:10
Ap 11:16, 17
Ap 19:6

h Isa 49:13

i Isa 60:9

j Éx 20:21

k Sl 99:4

Diose' yaan u beetik jus-
ticia ti' le kaajo'obo'».[a]
11 Ki'imakchajak u yóol
le ka'ano', ki'imaktcha-
jak xan u yóol le lu'umo'.
Awatnak yéetel ki'imak
óolal le k'áa'náabo' bey
xan tuláakal le ba'axo'ob
yaan ichilo'.[b]
12 Ki'imakchajak u yóol le
k'áaxo'obo' bey xan tu-
láakal le ba'axo'ob yaan
ichilo'.[c]
Te' súutuko' le nukuch
che'ob yaan te' k'áa-
xo' ki'imakchajak xan
u yóolo'ob tu táan
Jéeoba.[d]
13 Tumen táan u taal, táan
u taal u juzgart yóok'ol
kaab,
yaan u juzgartik le lu'u-
ma'.
Yaan u beetik justicia ti'
u kajnáalilo'ob le lu'u-
ma',[e]
yaan u juzgartik le kaa-
jo'ob yéetel chúuka'an
óolalo'.[f]

97 ¡Jéeobae' ts'o'ok u k'u-
chul u beetuba Re-
yil![g]
Ki'imakchajak u yóol le
lu'umo'.[h]
Ki'imakchajak u yóol le
ya'abkach isla'obo'.[i]
2 Ba'pachta'an tumen múu-
yalo'ob yéetel jach táaj
ée'joch'e'en.[j]
Mantats' u gobernar
yéetel justicia, yéetel
ku beetik ba'ax toj.*[k]

97:2 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «U tronoe' ets'ekbal yóok'ol justicia bey xan ba'ax toj».

3 Yaan junp'éel k'áak' ku
bin táanil ti' leti'.[a]
Ku tóokik tuláakal u ene-
migo'ob ba'pachtmilo'.[b]
4 Ku sáasiltal le lu'um yée-
tel le rayo'ob ku beetik
u yantalo'.
Le lu'umo' hasta bey ku
kikilankil kéen u yil le
rayo'obo'.[c]
5 Le montaña'obo' beyo'ob
cerae'
tumen ku yíibilo'ob tu
táan Jéeoba,[d] u Yuumil
tuláakal le lu'uma'.
6 Le ka'ano' ku ts'áaik
ojéeltbil u justicia Dios,
ku yila'al xan buka'aj u
poder tumen tuláakal
le kaajo'obo'.[e]
7 P'a'atak ich su'tsilil tuláa-
kal le máaxo'ob ku ado-
rarko'ob imageno'obo',[f]
le máaxo'ob ku t'aano'ob
ma'alob ti' u dioso'ob
mix ba'al u biilalo'obo'.[g]
U maasil dioso'obe' yaan
u chintalo'ob tu táan* u
jaajil Dios.[h]
8 Jéeoba Dios, kéen u
yu'ub Sión bix a beetik
justiciae',[i]
ku ki'imaktal u yóol,[j]
ku ki'imaktal u yóol xan
u kaajilo'ob* Judá.
9 Jéeoba Dios, teech le
Maas Nojoch Dios yaan
ti' tuláakal le lu'uma',
ta táane' mix ba'al le u
maasil dioso'obo'.[k]
10 Te'ex a yaabiltme'ex
Jéeobae', p'ekte'ex
ba'ax k'aas.[l]

97:7 * Wa «u adorarko'ob». **97:8** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hija'ob».

CAP 97

a Sl 50:3
Da 7:9, 10

b Na 1:2, 6
Mal 4:1

c Éx 19:16, 18
Sl 77:18
Sl 104:32

d Jue 5:5
Na 1:5
Hab 3:6

e Hab 2:14

f Jer 10:14

g Isa 37:19

h Éx 12:12
Éx 18:11

i Sl 48:11

j Isa 51:3

k Éx 18:11
Isa 44:8

l Sl 34:14
Sl 101:3
Sl 119:104
Ro 12:9
Heb 1:9

Columna 2

a Sl 37:28
Sl 145:20

b Da 3:28
Mt 6:13

c Sl 112:4
Pr 4:18
Isa 30:26
Miq 7:9

CAP 98

d Sl 33:3
Sl 96:1
Sl 149:1
Isa 42:10

e Éx 15:11
Sl 111:2

f Éx 15:6
Isa 52:10
Isa 59:16
Isa 63:5

g Lu 2:30, 31

h Isa 5:16

i Le 26:42
Lu 1:54, 55

j Isa 49:6
Hch 28:28
Ro 10:18

Leti'e' ku kanáantik
u kuxtal le máaxo'ob
ma' tu náachtalo'ob ti'
leti'o'.[a]
Junpuli' ma' tu p'atko'ob
tu k'ab* le k'asa'an máa-
ko'obo'.[b]
11 Ku sáasiltal tu'ux yaan le
máaxo'ob ku beetko'ob
ba'ax ma'alobo'[c]
yéetel ku ki'imaktal u
yóol le máaxo'ob uts
u puksi'ik'alo'obo'.
12 Ki'imakchajak u yóol le
utsul máako'ob tu yo'o-
lal le ba'axo'ob ku beetik
Jéeobao',
u alabarto'ob u k'aaba' tu-
men jach santo.

Junp'éel k'aay.

98 K'aye'ex junp'éel túum-
ben k'aay ti' Jéeoba,[d]
tumen ts'o'ok u beetik nu-
kuch ba'alo'ob.[e]
U x-no'oj k'abe' santo, u
k'abe' ts'o'ok u taasik
salvación.[f]
2 Jéeobae' ts'o'ok u ye'esik
bix u salvartik máak.[g]
Ts'o'ok u ye'esik ti' le kaa-
jo'ob bix u beetik justi-
ciao'.[h]
3 Ts'o'ok u k'a'ajalti' u ya'al-
maj yaan u ye'esik no-
joch yaabilaj yéetel
chúuka'an óolal ti' u
kaajil Israel.[i]
Ti' tuláakal le lu'uma'
ts'o'ok u yila'al bix u sal-
varta'al máak tumen
Dios.[j]
4 U kajnáalile'ex lu'um,
awatnake'ex yéetel ki'i-
mak óolal utia'al a ala-
barke'ex Jéeoba.

97:10 * Wa «tu poder».

Ki'imakchajak a wóole'ex,
awatnake'ex yéetel ki'imak óolal, k'aye'ex alabanza'ob.[a]
5 K'aaynene'ex utia'al a alabarke'ex Jéeoba mientras táan a paxke'ex le arpao',
k'aaynene'ex yéetel paxe'ex le arpao'.
6 Paxe'ex le trompeta'obo' bey xan uláak' u nu'ukulil paax,[b]
awatnake'ex yéetel ki'imak óolal tu táan Jéeoba, le Reyo'.
7 Alabarta'ak tumen le k'áa'náabo' bey xan tumen tuláakal le ba'axo'ob yaan ichilo'.
Alabarta'ak tumen le lu'umo' bey xan tumen tuláakal ba'ax yani'.
8 Papaxk'abnak le río'obo'.
K'aaynak yéetel ki'imak óolal le montaña'ob tu táan Jéeobao',[c]
9 tumen táan u taal utia'al u juzgart le lu'uma'.
Yaan u beetik justicia ti' u kajnáalilo'ob yóok'ol kaab,[d]
yaan u beetik justicia ti' tuláakal le kaajo'obo'.[e]

99 Káajak u kikilankil le kaajo'obo' tumen Jéeobae' ts'o'ok u k'uchul u beetuba Reyil.[f]
Kíilbalnak le lu'umo' tumen Diose' ts'o'ok u kutal te' trono maas ka'anal yanil* ti' le querubíno'obo'.[g]

99:1 *Uláak' bix u traducirta'ale' «yaan chúumuk».

CAP 98

a Sl 47:1
Sl 67:4

b Nú 10:10
1Cr 15:28
2Cr 29:27

c Isa 44:23

d Sl 9:8
Hch 17:31

e Sl 67:4
Sl 96:10
Ro 2:6

CAP 99

f Sl 93:1
Ap 11:17

g Éx 25:22

Columna 2

a Sl 83:18

b Sl 8:1
Sl 148:13
Ap 15:4

c Job 36:6

d Dt 10:17, 18
Jer 9:24

e Éx 15:2

f 1Cr 28:2
Sl 132:7

g Le 19:2

h Éx 24:6
Nú 14:19, 20

i 1Sa 7:9

j Éx 15:24, 25
1Sa 15:10

k Éx 19:9

l Éx 40:16
1Sa 12:3

m Dt 9:19

2 Jéeobae' tia'an Sióne', mina'an uláak' je'ex leti'e'.
Yaan autoridad ti' tu yóok'ol tuláakal le kaajo'obo'.[a]
3 Unaj u alabarko'ob a ki'ichkelem k'aaba',[b]
tumen santo yéetel ku péeksik u yóol máak.
4 Teche' juntúul reyech jach yaan a poder yéetel a yaabiltmaj le justiciao'.[c]
Teche' ts'o'ok a beetik ba'ax toj.
Teche' ts'o'ok a beetik justicia yéetel ba'ax toj[d] tu yo'olal u paalal Jacob.
5 Alabarte'ex Jéeoba Dios,[e] chinlene'ex aktáan ti' le tu'ux ku t'alkúuntik u yooko'obo',[f]
tumen leti'e' santo.[g]
6 Ka'atúul ti' u sacerdote'ob ka'ache' Moisés yéetel Aarón.[h]
Ichil le máaxo'ob alabartik u k'aaba'o' tia'an ka'ach Samueli'.[i]
Leti'obe' kéen u k'áato'ob ka'ach áantaj ti' Jéeobae',
ku núuka'al u oración o'ob.[j]
7 Ku t'a'anlo'ob ka'ach desde ti' junp'éel múuyal.*[k]
Leti'obe' tu ts'o'okbeso'ob le ba'axo'ob k'a'ajsa'abti'obo' bey xan le ley ts'a'abti'obo'.[l]
8 Yuum Jéeoba Dios, teche' ta wáanto'ob ka tu k'áato'obtech áantaj.[m]

99:7 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel múuyal de u forma junp'éel columna».

Teche' ya'ab u téenel ta
perdonarto'ob,[a]
pero yaan xan k'iin ta
castigarto'ob* tu yo'olal
le ba'axo'ob ma' ma'alob
tu beeto'obo'.[b]
9 Alabarte'ex Jéeoba Dios[c]
yéetel chinlene'ex tu tojil
u montaña, le lugar san-
to tu'ux yano',[d]
tumen Jéeoba Diose'
santo.[e]

Junp'éel k'aay utia'al
u ts'a'abal gracias.

100 U kajnáalile'ex
lu'um, awatna-
ke'ex yéetel ki'i-
mak óolal utia'al
a alabarke'ex
Jéeoba.[f]
2 Meyajte'ex Jéeoba yéetel
ki'imak óolal.[g]
Jach ki'imakchajak a
wóole'ex kéen ookke'ex
tu táan.
3 Ojéelte'exe', Jéeobae'
Dios.[h]
Leti' beetmilo'on, u tia'a-
lo'on.[i]
U kaajalo'on, ku kanáant-
ko'on je'ex u kanáanta'al
tamano'obe'.[j]
4 Desde ken ookke'ex te'
jool yaan tu entradail le
temploo' ts'áa'ex gracias
ti',[k]
alabarte'ex kéen yana-
ke'ex tu táankabil le
temploo'.[l]
Ts'áa'ex gracias ti', ala-
barte'ex u k'aaba'.[m]
5 Tumen Jéeobae' jach ku
ye'esik u yutsil,[n]

99:8 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ta vengartaba».

CAP 99

a Miq 7:18

b Éx 34:6, 7

c Éx 15:2

d Sl 2:6

e 1Sa 2:2
Isa 6:3

CAP 100

f Sl 95:1, 2
Sl 98:4

g Dt 12:12
Ne 8:10

h Dt 6:4

i Sl 149:2

j Sl 95:6, 7
Eze 34:31
1Pe 2:25

k Sl 50:23
Sl 66:13
Sl 122:1, 2

l Sl 65:4

m Sl 96:2
Heb 13:15

n Sl 86:5
Lu 18:19

Columna 2

a Éx 34:6, 7
Dt 7:9
Sl 98:3

CAP 101

b 1Re 9:4
Sl 78:70, 72

c Sl 97:10

d Pr 20:19

leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj,
mantats' chúuka'an u
yóol.[a]

Le k'aaya' David ts'iibte.

101 Yaan in k'aay utia'al
in alabartik a no-
joch yaabilaj yée-
tel a justicia.
Jéeoba Dios, yaan in
k'aay* utia'al in alabar-
kech.
2 Yaan in kanáantik ba'ax
kin beetik, ma' ken in
beet ba'ax k'aas.
¿Ba'ax k'iin a taal a wáan-
ten?
Yéetel tuláakal in puk-
si'ik'al[b] kun chúukpa-
jal in wóol in beet
ba'ax ma'alob ichil in
wotoch.
3 Ma' ken in cha'ant mix
junp'éel ba'al k'aas.*
In p'ekmaj le ba'axo'ob
ku beetik le máaxo'ob
ku k'éechlo'ob ti' le
ma'alob bejo'.[c]
Junpuli' ma' ken in beet
ba'ax ku beetko'ob.
4 Juntúul máax k'asa'an
u puksi'ik'ale' ma' tin
cha'ik u náats'al tin
wiknal.
Tene' ma' ken in k'am
mix junp'éel ba'al k'aas.
5 Yaan in xu'ulsik ti' je'el
máaxak
ku jo'op'ol u ya'alik ba'a-
lo'ob ma' jaajtak tu con-
tra u yéet máakile'.[d]
Ma' ken in chéen il ba'ax
ku beetik

101:1 * Wa «in paax». **101:3** * Wa «junp'éel ba'al mix ba'al u biilal».

juntúul máak ku creerkuba yéetel nojba'al u taaskuba.

6 Yaan in we'esik in wutsil ti' le máaxo'ob chúuka'an u yóolo'obo',
leti'obe' yaan u kajtalo'ob tin wotoch.
Le máaxo'ob mix ba'al k'aas ku beetko'obo' yaan u meyajtikeno'ob.

7 Le máaxo'ob ku tuuso'obo' ma' kun kajtalo'ob tin wotoch,
le máaxo'ob ku tuuso'obo' junpuli' ma' kun antalo'ob tin táan.

8 Sáamsamal kéen sáasake' yaan in makik u chi'* tuláakal le k'asa'an máako'ob yaan way lu'ume'.
Mix juntúul ti' le máaxo'ob ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastak ken in cha'a u p'áatal ichil u kaajal Jéeobao'.[a]

U oración juntúul máak táan u mu'yaj yéetel ma' tu kaxtik ba'ax u beete,* le o'olal tu ya'alaj ti' Jéeoba jach bix u yu'ubikuba.[b]

102

Jéeoba Dios, u'uy in oración.[c]
Táan in sen k'áatiktech áantaj, kexi' ka k'uchuk tak ta wiknale'.[d]

2 Ma' a p'atken tin juunal tu k'iinil táan in mu'yaj.[e]
Ch'enxikinteni'.*
Le kéen in k'áattech áantaje' núuk in oración tu séeba'anil.[f]

101:8 * Wa «yaan in xu'ulsik ti'». **102:Enc** * Wa «tumen ts'o'ok u jach lúubul u muuk'». **102:2** * Wa «Chinaba utia'al a wu'uyiken».

CAP 101

a Pr 20:8

CAP 102

b Sl 61:2 Sl 142:2

c Sl 55:1 Da 9:17

d Éx 2:23

e Sl 27:9 Lam 1:20

f Sl 143:7 Isa 65:24

Columna 2

a Lam 1:13

b Sl 143:4

c Sl 6:6 Sl 38:8

d Job 19:20 Pr 17:22

e Sl 38:11

f Sl 31:11 Sl 74:10 Sl 79:4

g Lam 3:15

h Sl 80:5

i Sl 39:5

3 U k'iinilo'ob in kuxtale' bey buuts'e', séeb u sa'atal,
in baakelo'obe' bey táan u yelelo'ob ichil junp'éel hornoe'.[a]

4 In puksi'ik'ale' bey su'uk jula'an tumen k'áak' yéetel ts'o'ok u tijle',[b]
ts'o'ok tak u p'áatal ma' taak in janali'.

5 Tumen jach yaj ba'ax kin mu'yajtike' táan in wáakan[c]
yéetel ts'o'ok in p'áatal chéen oot' yéetel baak.[d]

6 Beyen je'ex le pelícano yaan te' desiertoo'.
Beyen je'ex le chan búho kaja'an tu'ux mix máak yano'.

7 Junpuli' ma' tin wenel.
Beyen juntúul ch'íich' chéen tu juunal t'uchukbal yóok'ol junp'éel naje'.[e]

8 In enemigo'obe' bul k'iin táan u poch'keno'ob.[f]
Le máaxo'ob ku burlarkuba'ob ti' teno', ku meyajti'ob in k'aaba' utia'al u maldecirko'ob máak.

9 Tu lugar in jaantik waaje' kin jaantik u ta'anil k'áak',[g]
le ba'ax kin wuk'ik xano' xa'ak'paja'an yéetel u ja'il in wich,[h]

10 tumen p'u'ujech yéetel ts'íikilnajech tin wéetel,
ta líi'sen chéen utia'al a píikch'intken.

11 In kuxtale' bey je'ex le bo'oy k'áatmáan ku beetko'.[i]

Táan in tijil je'ex le su'uko'.[a]
12 Pero teche', Jéeoba
Dios, mix bik'in u xu'ululltech,[b]
mix bik'in u tu'ubsa'al a k'aaba'.[c]
13 Teche' yaan a líik'il utia'al a ch'a'ik óotsilil ti' u kaajil Sión,[d]
tumen ts'o'ok u k'uchul u tiempoil a we'esik a wutsil ti',[e]
ts'o'ok u k'uchul u k'iinil.[f]
14 Le máaxo'ob meyajtikecho' u yaabiltmo'ob tak chéen le tuunicho'ob[g]
yéetel le lu'um yaan tu kaajil Sióno'.[h]
15 Le kaajo'obo' yaan u respetarko'ob u k'aaba' Jéeoba.
Tuláakal u reyilo'ob yóok'ol kaabe' yaan u sajaktalo'ob ti' u poder.[i]
16 Jéeobae' yaan u jel líi'sik u kaajil Sión.[j]
Yaan u ye'esik buka'aj u poder.[k]
17 Yaan u yu'ubik u oración le máaxo'ob jach mix ba'al yaanti'obo'.[l]
Yaan u ch'enxikintik u oracióno'ob.[m]
18 Lela' ts'íibta'an utia'al le generación kun antalo',[n]
beyo' le kaaj kun antalo' yaan u alabartik Jéeoba.*
19 Desde te' ka'an tu'ux yano' Jéeobae' ku paakat way lu'ume',

102:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

CAP 102

a Job 14:1, 2 Sl 102:4

b Sl 90:2

c Éx 3:15

d Isa 49:15

e Isa 60:10

f Esd 1:1, 2 Isa 40:2 Da 9:2

g Ne 2:3 Sl 137:5

h Sl 79:1

i Isa 60:3 Zac 8:22

j Sl 147:2 Jer 33:7

k Isa 60:1

l Da 9:20, 21

m Sl 22:24

n Sl 78:4 Ro 15:4

Columna 2

a 2Cr 16:9

b Éx 3:7 Isa 61:1

c 2Cr 33:12, 13 Sl 79:11

d Sl 9:13, 14 Sl 22:22 Isa 51:11

e Isa 11:10 Isa 49:22 Isa 60:3

f Sl 90:2 Hab 1:12 Ap 1:8

g Sl 8:3 Isa 48:13 Heb 1:10-12

h Job 36:26 Mal 3:6 Snt 1:17

ku paakat desde te' lugar santo tu'ux yano',[a]
20 ku yu'ubik bix u yáakam le máaxo'ob k'ala'ano'obo',[b]
yéetel ku salvartik le máaxo'ob condenarta'ano'ob kíimilo'.[c]
21 Le o'olal yaan u alabarta'al u k'aaba' Jéeoba tu kaajil Sión,[d]
yaan u alabarta'al tu kaajil Jerusalén,
22 le kéen u much'uba tuláakal le lu'umo'ob yéetel le kaajo'ob
utia'al u adorarto'ob Jéeobao'.[e]
23 Diose' tu lu'saj in muuk' antes ti' u k'uchul u k'iinil.
Tu xot'aj u k'iinilo'ob in kuxtal.
24 Tin wa'alaj: «In Dios,
teche' mix bik'in u xu'ululltech,[f]
ma' a xu'ulsikten tin táankelmil.
25 Teech beet u cimientoil le lu'um desde úuchjeakilo',
yéetel a k'abo'ob xan ta beetaj le ka'ano'.[g]
26 Le ba'alo'oba' yaan u xu'ululti'ob, pero teche' mix bik'in u xu'ulultech.
Yaan u xu'upulo'ob je'ex u xu'upul* junp'éel nook'e'.
Yaan a k'exko'ob je'ex u k'e'exel junp'éel nook'e',
yaan u xu'ululti'ob.
27 Pero teche' ma' kan k'expajal, mix bik'in u xu'ululltech.[h]

102:26 *Wa «Yaan u la'abalo'ob je'ex u la'abal».

28 U paalal le máaxo'ob
meyajtikecho' mix ba'al
kun sajakkúuntko'ob,
u descendencia'obe' mix
bik'in u xu'ulul u yanta-
lo'ob ta táan».[a]

Le k'aaya' David ts'íibte.

103 Yaan in alabartik
Jéeoba.
Yaan in alabartik u k'aa-
ba' yéetel u jaajil in
wóol, tumen santo.
2 Yaan in alabartik
Jéeoba.
Mix bik'in ken in tu'ubs le
ba'axo'ob u beetmo'.[b]
3 Leti'e' ku perdonartik tu-
láakal le ba'axo'ob ma'
ma'alob in beetmo'[c]
yéetel ku beetik u xu'ulul
tuláakal le ba'axo'ob kin
mu'yajtiko'.[d]
4 Ku salvarken utia'al ma'
in bin yáanal lu'um,*[e]
ku ye'esikten u nojoch
yaabilaj yéetel ku
ch'a'ikten óotsilil.[f]
5 Ku beetik u binten utsil[g]
tuláakal u k'iinilo'ob in
kuxtal,
le o'olal mantats' táankel-
men, hasta beyen jun-
túul águila túumben u
k'u'uk'mele'.[h]
6 Jéeobae' ku beetik jus-
ticia[i] bey xan ba'ax
ma'alob
tu favor le máaxo'ob táan
u mu'yajo'obo'.[j]
7 Leti'e' tu ye'esaj u bee-
lo'ob ti' Moisés,[k]
le ba'axo'ob tu beeto'
tu ye'esaj ti' u paalal Is-
rael.[l]

103:4 * Wa «ti' le muknalo'».

CAP 102

a Isa 66:22

CAP 103

b Dt 8:2
Sl 105:5

c 2Sa 12:13
Isa 43:25

d Éx 15:26
Sl 41:3
Sl 147:3
Isa 33:24
Snt 5:15
Ap 21:4

e Sl 56:13

f Miq 7:18

g Sl 23:5
Sl 65:4

h Sl 51:12
Isa 40:31

i Sl 9:8

j Sl 12:5
Pr 22:22, 23
Snt 5:4

k Éx 24:4
Nú 12:8

l Sl 147:19

Columna 2

a Isa 55:7
Snt 5:11

b Éx 34:6
Joe 2:13
Jon 4:2

c Sl 30:5

d Isa 57:16

e Ne 9:31

f Esd 9:13
Sl 130:3
Isa 55:7

g Sl 103:17
Isa 55:9

h Le 16:21, 22
Isa 43:25
Jer 31:34

i Sl 78:38
Isa 49:15
Mal 3:17
Snt 5:15

j Sl 78:39

k Gé 2:7

l Sl 90:5, 6
1Pe 1:24

m Job 14:1, 2

8 Jéeobae' ku ch'a'ik óotsi-
lil,[a] jach ku ye'esik u yu-
tsil,
ma'atech u jáan p'u'ujul
yéetel jach nojoch u
yaabilaj.[b]
9 Ma' mantats' ken u ya'al
ti' máak ba'ax ma' ma'a-
lob u beetmi',[c]
ma' mantats' p'uja'an tu
contra máaki'.[d]
10 Kex ts'o'ok k-k'ebantale',
ma' u castigarto'on je'ex
k-merecermo',[e]
ma' u castigarto'on je'ex
k-merecermaj tu yo'olal
le ba'axo'ob ma' ma'alob
k-beetmo'.[f]
11 Leti'e' jach táaj u yaabilt-
maj le máaxo'ob adorar-
ko',[g] u yaabilaje' ma' tu
páajtal u p'i'isil,
je'ex le espacio yaan en-
tre le ka'an yéetel le
lu'um ma' tu páajtal u
p'i'isilo'.
12 Je'ex buka'aj náachil ya-
nil lak'in ti' chik'ino',
leti'e buka'aj xan ts'o'ok
u náachkuntik ti' to'on
le ba'axo'ob ma' ma'alob
k-beetmo'.[h]
13 Je'ex juntúul taatatsil ku
ch'a'ik óotsilil ti' u paa-
lale',
Jéeobae' ts'o'ok u ch'a'ik
óotsilil xan ti' le máa-
xo'ob adorarko'.[i]
14 Leti'e' u yojel bix u beet-
milo'on,[j]
ku k'a'ajalti' chéen lu'u-
mo'on.[k]
15 Máake' bey su'uke',[l] séeb
u kíimil.
Bey je'ex le lool ku yantal
te' k'áaxo'.[m]

16 Le kéen ja'ats'ak tumen iik'e', ku kíimil,
hasta bey mix juntéen yanchaje'.
17 Pero u yaabilaj Jéeobae' mix bik'in u xu'ulul,
mantats' ken u ye'es ti' le máaxo'ob adorarko',[a]
yéetel mantats' ken u beet justicia ti' le paalalo'ob bíin síijko'obo',[b]
18 ti' le máaxo'ob ku cumplirko'ob le pacto[c] u beetmaj tu yéetelo'obo',
bey xan ti' le máaxo'ob jach ku yilik u beetko'ob ba'ax ku ya'aliko'.
19 Jéeobae' ts'o'ok u ma'alob ets'kúuntik u trono te' ka'ano'.[d]
Leti'e' ku gobernar tu yóok'ol tuláakal ba'al.[e]
20 Alabarta'ak Jéeoba tumen u ángelo'ob,[f] leti'obe' jach yaan u podero'ob,
leti'obe' ku beetko'ob ba'axo'ob ku ya'alik[g] yéetel ku yu'ubiko'ob u t'aan.
21 Alabarta'ak Jéeoba tumen tuláakal u ejército,[h]
le máaxo'ob meyajtik yéetel ku beetko'ob ba'ax uts tu t'aano'.[i]
22 Alabarta'ak Jéeoba tumen tuláakal le ba'axo'ob u beetmo',
alabarta'ak ti' tuláakal le lugaro'ob tu'ux ku gobernaro'.
Yaan in alabartik Jéeoba yéetel u jaajil in wóol.

CAP 103

a Lu 1:50

b Éx 20:6

c Éx 19:5
Dt 7:9
Sl 25:10

d 2Cr 20:6
Isa 66:1

e Sl 47:2
Sl 145:13
Da 4:25

f Da 7:10

g 2Re 19:35
Lu 1:19

h 1Re 22:19
Sl 148:2
Lu 2:13, 14

i Mt 13:41
Heb 1:7

Columna 2

CAP 104

a Sl 103:1

b Sl 86:10

c 1Cr 16:27
Eze 1:27, 28
Da 7:9

d Snt 1:17
1Jn 1:5

e Isa 40:22

f Sl 18:11
Am 9:6

g Dt 33:26
Isa 19:1

h 2Sa 22:11
Job 38:1

i Eze 1:13
Heb 1:7, 14

j Job 38:4, 6
Sl 24:1, 2

k Ec 1:4

l Gé 1:2

m Gé 1:9

n Pr 8:25

104 Yaan in alabartik Jéeoba.[a]
Yuum Jéeoba in Dios, mina'an uláak' dios je'ex teche'.[b]
Teche' ts'o'ok a búukbeskaba yéetel páajtalil bey xan yéetel ki'ichkelmil.[c]
2 A pixmaba yéetel sáasil,[d]
bey junp'éel nook' yanil ti' teche'.
Ka sinik le ka'an je'ex u si'inil junp'éel naj de nook'e'.[e]
3 Teche' ka beetik a wotoch maas ka'anal ti' le múuyalo'obo',*[f]
le múuyalo' bey a carroe',[g]
ka máan tu yóok'ol le iik'o'.[h]
4 A ángelo'obe' bey de iik' a beetmilo'obe',
le máaxo'ob meyajtikecho' beyo'ob junp'éel k'áak' ku tóokik tuláakal ba'ale'.[i]
5 Jach ma'alob úuchik a beetik u cimientoil le lu'umo',[j]
mix bik'in u péeksa'al tu'ux yaan.[k]
6 Ta pixaj yéetel ya'abkach ja', bey junp'éel nook' p'áatikti'e'.[l]
Le ja'o' tu pixaj le nukuch montaña'obo'.
7 Le ka ta táajt'antaj le ja'o' púuts'ul tu beetaj,[m]
le ka tu yu'ubaj u kíilbal a t'aane' jóok' u yáalkab
8 tak te' lugar a preparar-maj utia'al u yantalo'.
Bey túuno' líik' le nukuch montaña'obo'[n] yéetel éem le táax lu'umo'obo'.

104:3 * Wa «le ya'abkach ja'obo'».

9 Ta ts'áaj tu'ux unaj u náakal le ja'o',[a]
beyo' mix bik'in u ka'a pixik le lu'umo'.
10 Teche' ka beetik u k'uchul le ja' tak te' táax lu'umo'obo',
ti' ku taal u yéemel desde tu yóok'ol le nukuch montaña'obo'.
11 Beyo' ku yantal ja' u yuk' tuláakal u ba'alche'ilo'ob k'áax,
tak le burro'ob* ku yantal ja' u yuk'o'obo'.
12 Naats' ti' le ja'o' ti' ku t'úuchul le ch'íich'o'obo'.
Ti' ku k'aayo'ob tu gajosil le nukuch che'obo'.
13 Desde ta wotoch yaan te' ka'ano' ka jóoyabtik le montaña'obo'.[b]
Le lu'umo' ku na'ajtal yéetel u yich a meyaj.[c]
14 Ka beetik u jóok'ol su'uk utia'al u jaant le wakaxo'obo',
ka beetik u yantal xíiwo'ob yéetel che'ob utia'al u meyaj ti' u kajnáalilo'ob yóok'ol kaab,[d]
ka beetik utia'al u yantal ba'al jaantbil way lu'ume',
15 utia'al u yantal le vino ku ki'imakkúuntik u yóol u puksi'ik'al máako',[e]
utia'al u yantal aceite ku p'atik suaveil u yich máak,
utia'al u yantal ba'al u jaant máak.[f]

104:11 * Wa «burro salvaje». Le la' junp'éel clase burro ma' suukbesa'ani' yéetel chéen ti' k'áax wa ti' desierto ku máan.

CAP 104

a Job 38:8-10 Sl 33:7 Pr 8:29 Jer 5:22

b Job 38:37 Sl 147:8 Jer 10:13 Am 9:6 Mt 5:45

c Sl 65:9 Hch 14:17

d Gé 1:29, 30 Gé 9:3

e Ec 9:7

f Ec 10:19

Columna 2

a Jer 8:7

b Job 39:1

c Pr 30:26

d Gé 1:16 Sl 19:6 Jer 31:35

e Gé 1:5 Sl 74:16 Isa 45:7

f Am 3:4

g Sl 147:9

16 Jéeoba, le che'ob a pak'mo' ki'imak u yóolo'ob,
ki'imak u yóol le cedro'ob a pak'maj tu lu'umil Líbanoo',
17 te' tu'ux ku beetik u k'u' le ch'íich'o'obo'.
Le cigüeñao'[a] ti' ku beetik u k'u' tu matail le enebro'obo'.
18 Le nukuch montaña'obo' utia'al u kajtal le chivo'obo'.*[b]
U yáam le nukuch tuunicho'obo' utia'al u ta'akikuba le damáno'obo'.#[c]
19 Teche' ts'o'ok a beetik le Luna utia'al u p'i'isil le tiempoo'.
Le K'iin xano' u yojel ba'ax hora ken u baluba.[d]
20 Teech beetik u yée'joch'e'ental utia'al u yáak'abtal,[e]
te' súutuk je'elo' ku jo'op'ol u máan u ba'alche'ilo'ob k'áax.
21 Le táankelem leóno'obo'* ku jéenkalo'ob mientras táan u máan u kaxt ba'al u jaanto'ob,[f]
ku máan u kaxto'ob le u yo'ocho'ob ku ts'a'abal tumen Dioso'.[g]
22 Le kéen sáasake' ku bino'ob chital tu'ux ku ta'akikuba'ob.
23 Pero máake' ku bin tu jo'ol u meyaj,

104:18 * Te'ela' táan u t'aan ti' junp'éel clase chivo k'o'oxtako'ob, ma' tu páajtal u yalak'ta'alo'ob. # Lela' juntúul chan ba'alche' chíika'an ti' t'u'ul. **104:21** * Wa «Le táankelem leóno'ob ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poolo'obo'».

ku meyaj tak ken chíinik
k'iin.
24 Jéeoba Dios, ¡ya'ab nu-
kuch ba'alo'ob a beet-
maj![a]
Le ba'axo'ob a beetmo' ku
ye'esko'ob jach yaan a
na'at.[b]
Le lu'uma' chuup yéetel
tuláakal le ba'axo'ob a
beetmo'.
25 Le k'áa'náabo' jach no-
joch yéetel jach taam,
chuup yéetel ba'alche'ob
nuuktako'ob yéetel me-
jentako'ob.[c]
26 Ti' ku máan le barco'obo',
ti' ku máan xan
Leviatán,[d] le nojoch
ba'alche' ta beetaj utia'al
u báaxal ichilo'.
27 Tuláaklo'ob táan u páa't-
ko'ob
a ts'áaik ba'al u jaanto'ob
tu yorail.[e]
28 Ku jaantiko'ob le ba'ax ka
ts'áaikti'obo',[f]
le kéen a je'ek'abt a k'abe'
ku k'amko'ob ya'ab ba'a-
lo'ob ma'alobtak.[g]
29 Le kéen xu'uluk a paktí-
ko'obe' ku jo'op'ol u kax-
kuba'ob.
Ku kíimlo'ob wa ka lu'sik
u muuk'il u kuxtalo'ob.[h]
30 Le kéen meyajnaktech a
podere' ka beetik u yan-
tal tuláakal ba'al,[i]
ka beetik u yantal túum-
ben ba'alo'ob way lu'u-
me'.
31 Mix bik'in u xu'ulul u yi-
la'al buka'aj u poder
Jéeoba.
Jéeobae' yaan u ki'imak-
tal u yóol yo'olal le ba'a-
xo'ob u beetmo'.[j]

CAP 104

a Ne 9:6

b Pr 3:19
Jer 10:12

c Gé 1:21

d Job 41:1

e Sl 136:25
Sl 145:15
Sl 147:9
Mt 6:26

f Lu 12:24

g Sl 107:9
Sl 145:16

h Gé 3:19
Job 34:14, 15
Sl 146:3, 4
Ec 3:19, 20
Ec 12:7

i Job 33:4
Hch 17:28

j Gé 1:31

Columna 2

a Éx 19:18

b Sl 13:6

c Sl 146:2

d Sl 37:10, 38
Pr 2:22

CAP 105

e Sl 136:1

f 1Cr 16:8-13
Sl 96:3
Sl 145:11, 12
Isa 12:4

g Sl 77:12
Sl 119:27

h Jer 9:24

32 Le kéen u pakt le lu'umo'
ku jo'op'ol u kikilankil le
lu'umo'.
Le kéen u péets'k'abt le
montaña'obo' ku káajal
u buts'ilankilo'ob.[a]
33 Yaan in k'aay ti' Jéeoba[b]
tuláakal u k'iinilo'ob in
kuxtal.
Mientras kuxa'anene'
yaan in k'aay* utia'al
in alabartik in Dios.[c]
34 Kexi' ka utschajak tu
t'aan Dios le ba'axo'ob
kin tukliko'.
Tene' yaan u ki'imaktal
in wóol tu yo'olal
Jéeoba.
35 Le máaxo'ob ku beet-
ko'ob ba'alo'ob k'aasta-
ko' ma' kun ka'a ilbilo'ob
way lu'ume',
yaan u p'áatal mina'an
k'asa'an máako'ob.[d]
Yaan in alabartik
Jéeoba. ¡Alabarta'ak
Jéeoba!*

105 Ts'áa'ex gracias ti'
Jéeoba,[e] alabar-
te'ex u k'aaba',
¡tsikbalte'ex ti' le kaajo'ob
le ba'axo'ob u beetmo'![f]
2 K'aaynene'ex, k'aayne-
ne'ex* utia'al a alabar-
ke'ex,
tuukulnene'ex# ti' tuláa-
kal le nukuch ba'alo'ob
u beetmo'.[g]
3 Alabarte'ex u k'aaba' tu-
men santo.[h]

104:33 *Wa «in paax». **104:35** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'. **105:2** *Wa «paaxnene'ex». #Uláak' bix u traducirta'ale' «t'aanene'ex ti'».

Ki'imakchajak u yóol u
puksi'ik'al le máaxo'ob
kaxtik Jéeobao'.[a]
4 Kaxte'ex Jéeoba,[b] k'áa-
te'exti' ka u ts'áate'ex
muuk'.
Ma' u xu'ulul a kaxtike'ex.
5 K'a'ajakte'ex le nukuch
ba'alo'ob u beetmo',
le milagro'ob yéetel le bix
u beetik justiciao',[c]
6 te'ex u paalal* Abrahán,
le máax meyajt úuchjea-
kilo',[d]
te'ex u paalal Jacob, le
máaxo'ob u yéeymo'.[e]
7 Leti'e' Jéeoba, leti' k-Dios.[f]
Leti' beetik justicia ti' tu-
láakal yóok'ol kaab.[g]
8 Leti'e' mix bik'in u tu'ub-
sik le pacto u beetmo',[h]
le promesa u beetmaj ti'
mil generacióno'obo',[i]
9 le pacto tu beetaj yéetel
Abraháno',[j]
yéetel le ba'ax tu jurartaj
ti' Isaako'.[k]
10 Le ba'ax tu ya'alo' p'áat
bey junp'éel ley utia'al
Jacobe',
bey junp'éel pacto tu bee-
taj yéetel Israel utia'al
mantats'e',
11 tu ya'alaj: «Yaan in
ts'áaiktech u lu'umil Ca-
naán[l]
bey a herenciae'».[m]
12 Lela' tu ya'alaj te' k'iino'ob
ma' ya'abchajko'obo',[n]
te' k'iino'ob jach junp'ii-
to'obo', te' k'iino'ob táan-
xel lu'umil yano'obo'.[o]
13 Ti' jejeláas lu'umo'ob
máano'ob kajtal,

105:6 * Wa «descendencia».

CAP 105

a Sl 119:2

b Am 5:4
Sof 2:3

c Dt 7:18, 19

d Éx 3:6

e Éx 19:5, 6
Isa 41:8

f Éx 20:2
Sl 100:3

g 1Cr 16:14-18
Isa 26:9
Ap 15:4

h Ne 1:5

i Dt 7:9
Lu 1:72, 73

j Gé 17:1, 2
Gé 22:15-18

k Gé 26:3

l Gé 12:7
Gé 13:14, 15
Gé 15:18
Gé 26:3
Gé 28:13

m Sl 78:55

n Gé 34:30

o Gé 17:8
Gé 23:4
1Cr 16:19-22
Hch 7:4, 5

Columna 2

a Gé 20:1
Gé 46:6

b Gé 31:7, 42

c Gé 12:17
Gé 20:2, 3

d Gé 26:9, 11

e Gé 41:30, 54
Gé 42:5
Hch 7:11

f Gé 37:28, 36
Gé 45:4, 5
Gé 50:20

g Gé 39:20

h Hch 7:10

i Gé 41:14

j Gé 41:39-41
Gé 41:48
Gé 45:8

k Gé 41:33, 38

ku máano'ob ka'ach kajal-
kaaj.[a]
14 Diose' ma' tu cha'aj u bee-
ta'al u mu'yajo'ob tumen
mix máaki',[b]
ba'axe' tu ya'alaj ti' le re-
yo'obo':[c]
15 «Ma' a beetke'ex mix ba'al
ti' le máaxo'ob in yéey-
mo',
ma' a beetke'ex mix jun-
p'éel loob ti' in pro-
feta'ob».[d]
16 Tu beetaj u yantal wi'ijil
yóok'ol lu'um,[e]
tu beetaj u p'áatal mi-
na'an ba'al jaantbil.
17 Tu túuxtaj José[f] táanil
ti' leti'ob,
le máax ko'on bey escla-
voo'.
18 K'a'ax* u yooko'ob yéetel
cadena'ob.[g]
Ts'a'ab fierro'ob tu kaal
19 tak ka k'uch u k'iinil u
béeytal le ba'ax u ya'al-
maj Dioso',[h]
le ba'ax u ya'almaj Jéeo-
bao' le áant utia'al ma' u
beetik ba'ax k'aas.
20 Le reyo' tu ya'alaj ka
cha'abak,[i]
cha'ab tumen le máax go-
bernartik le kaajo'obo'.
21 Tu p'ataj u yotoch tu
k'ab,
tu ts'áaj u kanáant tuláa-
kal ba'ax yaanti'.[j]
22 Tu ts'áaj autoridad ti' tu
yóok'ol u príncipe'ob,
bey xan utia'al u ka'ansik
le máaxo'ob yaan u ja'a-
bilo'obo'.[k]

105:18 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Beeta'ab loob ti'».

23 Ka ts'o'oke' Israele' bin Egipto,[a]
Jacobe' kajlaj tu lu'umil Cam bey j-táanxel lu'umile'.
24 Diose' tu beetaj u ya'abtal u kaajal,[b]
tu beetaj u maas ya'abtalo'ob ke le máaxo'ob p'ekmilo'obo'.[c]
25 Tu cha'aj u k'expajal ba'ax yaan tu puksi'ik'alo'ob utia'al u p'ektiko'ob u kaajal,
utia'al u tukliko'ob bix je'el u beetko'ob k'aas ti' le máaxo'ob meyajtiko'.[d]
26 Tu túuxtaj Moisés,[e] yéetel tu yéeyaj Aarón[f] utia'al bin tu yéetel.
27 Leti'obe' tu beeto'ob señalo'ob u yil le egipcio'obo',
tu beeto'ob milagro'ob tu lu'umil Cam.[g]
28 Diose' tu beetaj ka ée'joch'e'enchajak tu lu'umil Egipto.[h]
Moisés yéetel Aaróne' tu beeto'ob le ba'ax a'ala'abti'obo'.
29 Tu sutaj k'i'ik'il le ja'o' ka kíim le kayo'obo'.[i]
30 Chu'up le lu'um yéetel muucho'obo',[j]
ooko'ob tak tu'ux ku wenel le reyo'obo'.
31 Tu beetaj u ya'abtal áakacho'ob tu lu'umil Egipto,
tu beetaj xan u sen ya'abtal k'oxolo'obi'.*[k]
32 Tu lugar ja'e' tu beetaj u k'áaxal nukuch bat,*
ts'o'ole' tu beetaj u jaats' rayo'ob.[a]
33 Tu k'askúuntaj u pak'al uva'ob yéetel u pak'al higo'ob,
tu ka'akachaj xan tuláakal le che'obo'.
34 Tu ya'alaj ti' le sáak'o'ob* ka taalako'ob tu lu'umil Egiptoo',
sen ya'ab sáak'o'ob,# ma' tu páajtal u xo'oklo'ob.[b]
35 Tu jaanto'ob tuláakal ba'ax ku jóok'ol te' lu'umo',
tu jaanto'ob tuláakal u yich le lu'umo'.
36 Ka ts'o'oke' tu xu'ulsaj ti' tuláakal u yáax paalal le egipcio'obo',[c]
ti' le u yáax hijo'ob síijo'obo'.
37 Ka tu salvartaj u kaajale' tu biso'ob plata yéetel oro.[d]
Mix juntúul ti' leti'ob p'áat mina'an u muuk'i'.
38 U kaajil Egiptoe' jach ki'imakchaj u yóol ka bin u kaajil Israel
tumen jach saajko'ob ka'ach ti' leti'ob.[e]
39 Tu ts'áaj junp'éel múuyal tu yóok'olo'ob utia'al u pixko'ob,[f]
yéetel de áak'abe' tu beetaj u yantal junp'éel k'áak' utia'al u sáasiltal tu'ux yano'ob.[g]
40 Ka tu k'áato'ob bak' u jaanto'obe', tu beetaj u k'áaxal beech'o'ob,[h]

105:31 * Wa «jejenes». **105:32** * Wa «granizo».

105:34 * Wa «langosta'ob». # Wa «sáak'o'ob mina'an u xiik'o'ob».

CAP 105

a Gé 46:4, 6
b Éx 1:7 Hch 7:17
c Éx 1:8, 9
d Éx 1:10 Hch 7:18, 19
e Éx 3:10 Éx 4:12 Éx 6:11
f Éx 4:14 Éx 7:1
g Ne 9:10 Sl 78:43-51
h Éx 10:22, 23
i Éx 7:20, 21
j Éx 8:6
k Éx 8:17, 24

Columna 2

a Éx 9:23-26
b Éx 10:13-15
c Éx 12:29
d Gé 15:13, 14 Éx 3:22 Éx 12:35, 36
e Éx 12:33
f Éx 14:19, 20
g Éx 13:21
h Sl 78:27

seguernaj u tséentko'ob
yéetel le waaj ku taal te'
ka'ano'.[a]

41 Tu tejaj junp'éel nuxi'
tuunich utia'al u tuul
ja'i',[b]
tuulnaj le ja' te' desier-
too', p'áat bey junp'éel
ríoe'.[c]

42 Tumen k'a'ajti' le prome-
sa u beetmaj ti' Abra-
hán, le máax meyajt
úuchjeakilo'.[d]

43 Le o'olal tu salvartaj u
kaajal, leti'obe' jach ki'i-
makchaj u yóolo'ob,[e]
tu salvartaj le máaxo'ob u
yéeymo', leti'obe' jo'op' u
yawato'ob yéetel ki'imak
óolal.

44 Le lu'um utia'al yaanal
kaajo'obo' tu ts'áaj ti' le-
ti'ob.[f]
Tu ts'áajti'ob le
ba'alo'ob utia'al ka'ach le
kaajo'obo', le ba'alo'ob
jach u meyajtmaj le kaa-
jo'obo'.[g]

45 Tu beetaj lela' utia'al u
ts'áaik ichil u kuxtal le
israelita'ob le ba'axo'ob
u ya'almo'[h]
yéetel utia'al u beetko'ob
le ba'axo'ob ku ya'alik u
leyo'obo'.
¡Alabarta'ak Jéeoba!*

106 ¡Alabarte'ex Jéeo-
ba!*
Ts'áa'ex gracias ti' Jéeo-
ba, tumen leti'e' jach ku
ye'esik u yutsil,[i]
leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.[j]

105:45; 106:1 * Ich hebreoe' ku ya'a-
la'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

CAP 105

a Éx 16:12-15
Sl 78:24

b Éx 17:6
1Co 10:1, 4

c Sl 78:15, 16

d Gé 12:7
Gé 15:13, 14
Éx 2:24
Dt 9:5

e Nú 33:3

f Jos 11:23
Jos 21:43
Ne 9:22
Sl 78:55
Hch 13:19

g Dt 6:10, 11
Jos 5:11, 12

h Dt 4:40

CAP 106

i Lu 18:19

j 1Cr 16:34
Esd 3:11
Sl 103:17
Sl 107:1

Columna 2

a Sl 40:5

b Sl 15:1, 2
Isa 64:5

c Ne 5:19
Sl 51:18
Sl 119:132

d Éx 19:5

e Ne 9:16
Sl 78:8

f Esd 9:6
Da 9:5

g Éx 14:11, 12

h Sl 143:11
Eze 20:14

i Éx 9:16
Ro 9:17

2 ¿Máax je'el u páajtal u
t'aan ti' tuláakal le nu-
kuch ba'alo'ob u beet-
maj Jéeobao'?
¿Máax je'el u páajtal u
t'aan ti' tuláakal le ba'a-
xo'ob ku merecertik u
alabarta'alo'obo'?[a]

3 Ki'imak u yóol le máa-
xo'ob ku beetko'ob justi-
ciao',
le máaxo'ob mantats' ku
beetko'ob ba'ax ma'alo-
bo'.[b]

4 Jéeoba Dios, ma' a tu'ubs-
siken le kéen a we'es a
wutsil ti' a kaajal.[c]
Kanáanteni', salvarteni',

5 utia'al u páajtal in disfru-
tartik le ba'alo'ob ma'a-
lobtak ka beetik yo'olal
le máaxo'ob a yéeymo',[d]
utia'al u múul ki'imaktal
in wóol yéetel a kaajal,
utia'al in múul alabar-
kech yéetel a kaajal.

6 Ts'o'ok k-k'ebantal je'ex tu
beetil k-láak'tsilo'obe'.[e]
Ts'o'ok k-beetik ba'ax ma'
ma'alobi', ts'o'ok k-bee-
tik ba'ax k'aas.[f]

7 K-láak'tsilo'ob kajlajo'ob
Egiptoe' tu tu'ubso'ob
le nukuch ba'alo'ob ta
beeto'.
Tu'ubti'ob le nojoch yaa-
bilaj ta we'esajti'obo',
le o'olal tu beetaj u ter-
coilo'ob tu jáal le ja'o',
tu jáal le Mar Rojoo'.[g]

8 Kex beyo' salvarta'abo'ob
tumen Dios, tu beetaj tu
yo'olal u k'aaba',[h]
yéetel utia'al u yojéelta'al
buka'aj u poder.[i]

9 Tu táajt'antaj le Mar Rojoo' ka tiji.
Tu yáanto'ob utia'al u máano'ob tu taamil le k'áa'náab je'ex u máan máak ti' junp'éel desiertoo'.[a]
10 Tu salvarto'ob ti' u k'ab u enemigo'ob,[b]
ma' tu p'ato'ob tu k'ab le máaxo'ob p'ekmilo'obo'.[c]
11 Búul le máaxo'ob p'ekmilo'obo',
mix juntúul p'áat kuxa'ani'.[d]
12 Le o'olal káaj u creerko'ob le ba'ax a'ala'anti'ob tumen Dioso',[e]
káaj u k'aayo'ob utia'al u alabarko'ob.[f]
13 Pero séeba'an úuchik u tu'ubsiko'ob le ba'ax tu beetaj Dioso'.[g]
Ma' tu cha'aj u nu'ukta'alo'obi'.
14 Le tia'ano'ob te' desiertoo' jo'op' u ts'íiboltko'ob ya'ab ba'alo'ob, jach chéen u yutsilo'ob tu kaxto'ob.[h]
Tu ts'áajo'ob a pruebail Dios le tia'ano'ob te' desiertoo'.[i]
15 Dios túune' tu ts'áajti'ob le ba'ax tu k'áato'obo',
pero ka ts'o'oke' tu beetaj u taal junp'éel k'aak'as k'oja'anil tu yóok'olo'ob, ka túun kíimo'ob.[j]
16 Le kaajo' jo'op' u p'ektik Moisés
bey xan Aarón,[k] le máax santo tu táan Jéeobao'.[l]
17 Le o'olal je'epaj le lu'umo' ka tu luk'aj Datán,
bey xan le máaxo'ob u much'muba'ob yéetel Abiramo'.[a]
18 Taal junp'éel k'áak' tu yóok'ol le máaxo'ob much'ukbalo'obo',
ka tu láaj tóokaj le k'asa'an máako'obo'.[b]
19 Le tia'ano'ob te' lugar ku k'aaba'tik Horebo'
tu beeto'ob u imagen juntúul chan wakaxe' ka káaj u chintalo'ob tu táan.[c]
20 Kex jach yaan in podere' leti'obe' tu k'exeno'obe'
ka jo'op' u adorarko'ob u imagen juntúul wakax chéen su'uk ku jaantik.[d]
21 Tu tu'ubso'ob le Dios[e] salvarto'obo',
le máax beet nukuch ba'alo'ob tu lu'umil Egiptoo',[f]
22 tu tu'ubso'ob le nukuch ba'alo'ob tu beetaj tu lu'umil Camo',[g]
le nukuch milagro'ob tu beetaj te' Mar Rojoo'.[h]
23 Le o'olal Diose' jach nuka'aj ka'ach u ya'al ka láaj xu'ulsa'akti'ob,
pero Moisés, le máax u yéeymo', t'aanaj tu yo'olal le israelita'obo',
ka tu beetaj u máan u p'uja'anil Dios.[i]
24 Kex beyo' leti'obe' ma' tu yóoto'ob okol te' ki'ichkelem lu'umo'.[j]
Ma' tu creerto'ob le ba'ax u ya'almaj Dioso'.[k]
25 Seguernaj u quejarkuba'ob ichil u yotocho'ob.[l]
Ma' tu yóotaj u yu'ubo'ob ba'ax ku ya'alik Jéeobai'.[m]

CAP 106

a Éx 14:21, 22
b Éx 14:30
c Isa 49:26
d Éx 14:13, 28
e Éx 14:31
f Éx 15:1
g Éx 15:24 Éx 16:2, 3 Éx 17:7
h Nú 11:4 Dt 9:22 1Co 10:6
i Éx 17:2 Sl 78:18 1Co 10:9 Heb 3:8, 9
j Nú 11:31, 33 Sl 78:29-31
k Nú 16:3
l Le 21:8 Nú 16:5-7

Columna 2

a Nú 16:27, 32
b Nú 16:35
c Éx 32:4 Dt 9:12
d Éx 20:4
e Dt 32:18
f Dt 4:34
g Sl 78:51
h Éx 14:25
i Éx 32:10, 11 Dt 9:14, 19
j Nú 13:32 Dt 8:7-9
k Nú 14:11
l Nú 14:2 Dt 1:27
m Nú 14:22, 23

26 Le o'olal tu jurartaj
yaan u beetik u kíimlo'ob
te' desiertoo'.[a]
27 Leti'e' yaan u k'i'itbesik u
paalalo'ob ichil le kaa-
jo'obo',[b]
bey túuno' le paalalo'obo'
yaan u kíimlo'ob táanxel
lu'umil.
28 Le israelita'obo' káaj u
adorarko'ob le dios Baal
de Peoro',[c]
yéetel tu jaanto'ob le ba'a-
lo'ob k'uba'an ti' le kime-
no'obo'.*
29 Tu beeto'ob u p'u'ujul
Dios yéetel le ba'axo'ob
tu beeto'obo',[d]
le o'olal castigarta'abo'ob
yéetel junp'éel yaayaj
k'oja'anil.[e]
30 Chéen ba'ale' yo'olal jun-
p'éel ba'ax tu beetaj Fi-
neáse'
xu'ul u castigarta'alo'ob.[f]
31 Fineás túune' ila'ab bey
juntúul máak toj u
kuxtale',
bey kun ilbil tumen tu-
láakal le generacióno'ob
kun antalo'.[g]
32 Tu beeto'ob u p'u'ujul tu
ja'ilo'ob Meribá,*
le o'olal bin k'aasil ti' Moi-
sés tu yo'olalo'ob.[h]
33 Tu beeto'ob u ts'íikil,
le o'olal káaj u ya'alik ba'a-
lo'ob ma' ma'alobtaki'.[i]
34 Ma' tu xu'ulso'ob
ti' le kaajo'ob[j] a'ala'abti'ob
tumen Jéeoba ka u
xu'ulso'obo'.[k]

106:28 * Lela' táan xan u t'aan ti' le ba'alo'ob k'uba'an ti' le dioso'ob mix ba'al u biilalo'obo'. **106:32** * U k'áat u ya'al «Ba'atelt'aan».

CAP 106

a Nú 14:28, 29 Heb 3:11

b Le 26:33 Dt 4:27

c Nú 25:3 Os 9:10

d Nú 25:6 Dt 32:16

e Nú 25:9 1Co 10:8

f Nú 25:7, 8

g Nú 25:11-13

h Nú 20:2, 12 Nú 27:13, 14

i Nú 20:10

j Jos 16:10 Jos 17:12 Jue 1:21

k Nú 33:52 Dt 7:1, 2

Columna 2

a Jos 15:63 Jue 1:33

b Isa 2:6

c Jue 2:11, 12 2Re 17:12

d Éx 23:32, 33

e Dt 12:31 2Re 16:1, 3 2Re 17:17, 18 Jer 7:30, 31 1Co 10:20

f 2Re 21:16

g Eze 16:20

h Jer 3:9

i Dt 32:30 Jue 3:8

j Jue 10:6-8

k Jue 10:11, 12 1Sa 12:11

l Jue 4:1

35 Ba'axe' káaj u biskuba'ob
yéetel le kaajo'obo'[a]
yéetel tu seguerto'ob le
bej ku bisik le máako'o-
bo'.[b]
36 Seguernaj u adorarko'ob
imageno'ob.[c]
Lelo' p'áat bey junp'éel
trampa utia'alo'obe'.[d]
37 Tu sacrificarto'ob u paa-
lalo'ob
ti' demonio'ob.[e]
38 Seguernaj u kíimsko'ob*
máaxo'ob inocente'ob,[f]
tu kíimsaj u paalalo'ob
tu táan le imageno'ob
yaan tu lu'umil Canaá-
no'.[g]
Le lu'um túuno' k'aschaj
yo'olal u k'i'ik'el le máa-
xo'ob kíimsa'abo'obo'.
39 Tu yo'olal le ba'ax tu bee-
to'obo' k'aschajo'ob tu
táan Dios.
Tu traicionarto'ob Dios
yéetel le ba'ax tu bee-
to'obo'.[h]
40 Le o'olal jach p'u'uj Jéeo-
ba tu contra u kaajal,
hasta p'áat ma' taak u yi-
lik le kaaj u yéeymo'.
41 Ya'ab u téenel tu p'ato'ob
tu k'ab le kaajo'obo',[i]
utia'al ka gobernarta'a-
ko'ob tumen le máaxo'ob
p'ekmilo'obo'.[j]
42 Beeta'ab u mu'yajo'ob tu-
men u enemigo'ob,
k'u'ubo'ob tu k'ab le máa-
xo'ob p'ekmilo'obo'.
43 Ya'ab u téenel salvarta'a-
bo'ob,[k]
kex beyo' terco'ob yéetel
ma' tu yu'ubiko'ob t'aan,[l]

106:38 * Wa «wekiko'ob u k'i'ik'el».

le o'olal ku mixba'alkúunta'alo'ob ka'achi.[a]
44 Pero le kéen u yil Dios táan u mu'yajo'ob,[b]
yéetel le kéen u yu'ub táan u k'áatko'ob áantaje' ku yáantko'ob.[c]
45 Ku k'a'ajsik ka'ach le pacto u beetmaj tu yéetelo'obo',
ku ch'a'ik óotsilil ti'ob tumen jach u yaabiltmo'ob.[d]
46 Ku beetik u ch'a'abal óotsilil ti'ob
tumen le máaxo'ob bismilo'ob bey prisioneroilo'.[e]
47 Yuum Jéeoba Dios, salvarto'oni',[f]

CAP 106

a Jue 6:1-5
b Jue 2:18
c Jue 3:9
d Éx 34:6 Dt 32:36 Isa 63:7 Lam 3:32 Joe 2:13
e Esd 9:9
f Sl 79:9

Columna 2

a Jer 32:37
b 1Cr 16:35
c 1Cr 29:10 Sl 41:13 Lu 1:68

jóo'so'on ti' le kaajo'ob utia'al a ka'a much'iko'ono',[a]
beyo' yaan k-ts'áaiktech gracias,
yaan k-alabartik a k'aaba'[b] yéetel ki'imak óolal, tumen santo.
48 Mantats' ka alabarta'ak Jéeoba,[c] u Dios u kaajil Israel.
Tuláakal le kaaj ka u ya'al:
«¡Ka béeyak!».*
¡Alabarta'ak Jéeoba!#

106:48 * Wa «¡Amén!». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Le la' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

LIBRO 5
(Salmos 107 tak 150)

107 Ts'áa'ex gracias ti' Jéeoba, tumen leti'e' jach ku ye'esik u yutsil,[a]
leti'e' mantats' ku ye'esik nojoch yaabilaj.[b]
2 Leti'e ba'axo'ob unaj u ya'alik le máaxo'ob ts'o'ok u salvarta'alo'ob tumen Jéeobao',
le máaxo'ob ma' p'a'ato'ob tu k'ab* u enemigo'obo',[c]
3 le máaxo'ob tu ka'a much'kíinto'ob le ka tu jóo'so'ob[d]
ti' le kaajo'ob yaan lak'in, chik'in,
xaman yéetel noojolo'.[e]
4 Ti' ku máano'ob ka'ach ti' junp'éel desierto tu'ux mix ba'al yane',

CAP 107

a Lu 18:19
b 1Cr 16:34 Sl 103:17
c Isa 35:10 Jer 15:21 Miq 4:10
d Sl 106:47 Jer 29:14
e Isa 43:5, 6 Jer 31:8

Columna 2

a Os 5:14, 15
b Isa 41:17
c Isa 30:21
d Ne 11:3
e 1Cr 16:8

saatal bej ti'ob ka'achi, le o'olal ma' páajchaj u kaxtiko'ob junp'éel kaaj utia'al u kajtalo'obi'.
5 Jach uk'ajo'ob yéetel jach wi'ijo'ob.
Sen ka'ana'ano'ob, hasta ta'aytak ka'ach u desmayaro'ob.
6 Ma' xu'ul u k'áatko'ob áantaj ti' Jéeoba te' k'iino'ob táan u mu'yajo'obo',[a]
le o'olal áanta'abo'ob utia'al ma' u seguer u mu'yajo'ob.[b]
7 Tu yáanto'ob u kaxto'ob junp'éel bej juntaats' u bin[c]
ti' junp'éel kaaj tu'ux je'el u páajtal u kajtalo'obe'.[d]
8 Ts'a'abak gracias ti' Jéeoba[e] yo'olal bix u ye'esik u nojoch yaabilaj,

107:2 * Wa «poder».

bey xan yo'olal le nukuch
ba'alo'ob ku beetik tu fa-
vor máako'.[a]
9 Tumen leti'e' ts'o'ok u
ts'áaik ja' u yuk' le máax
uk'ajo'
yéetel ts'o'ok u na'ajkúun-
tik le máax wi'ijo', tu
beetaj yéetel ba'alo'ob
ma'alobtak.[b]
10 Yaan jujuntúul ka'ache'
kaja'ano'ob tu'ux jach
táaj ée'joch'e'en,
k'ala'ano'ob ka'achi, táan
u mu'yajo'ob tumen k'a-
xa'ano'ob yéetel cade-
na'ob.
11 Lela' úuchti'ob tumen
ma' tu beeto'ob ba'ax
a'ala'abti'ob tumen Dio-
si',
ma' tu beeto'ob u cuentail
le ba'ax a'ala'abti'ob tu-
men le Maas Nojoch
Dioso'.[c]
12 Leti'e' tu cha'aj u mu'ya-
jo'ob utia'al u xu'ulul u
taaskuba'ob nojba'alil.[d]
Le kéen lúubko'ob ka'a-
che', mix máak yaan
utia'al áantko'ob.
13 Leti'ob túune' tu k'áato'ob
áantaj ti' Jéeoba te' k'iin-
no'ob táan u mu'yajo'o-
bo',
le o'olal áanta'abo'ob
utia'al ma' u seguer u
mu'yajo'ob.
14 Leti' jóo'so'ob te' lugar
jach ée'joch'e'eno',
tu kóotspaytaj le cade-
na'ob ikil k'axa'anilo'o-
bo'.[e]
15 Ts'a'abak gracias ti' Jéeo-
ba yo'olal bix u ye'esik u
nojoch yaabilaj,[f]

CAP 107

a Sl 40:5

b Sl 34:10
Isa 55:2
Lu 1:53

c Sl 106:43
Lam 3:42

d Le 26:21

e Sl 68:6
Sl 146:7
Isa 49:8, 9
Isa 61:1

f Lam 3:22

Columna 2

a Isa 45:1, 2

b Jer 2:19

c Lam 3:39

d Sl 147:3

e Le 7:12
Sl 50:14

f 2Cr 9:21
Eze 27:9

bey xan yo'olal le nukuch
ba'alo'ob ku beetik tu fa-
vor máako'.
16 Tumen ts'o'ok u lúu'sik le
joonajo'ob de cobreo',
ts'o'ok u ka'akachik le re-
ja'ob de fierroo'.[a]
17 Jach mina'an ka'ach u
na'ato'ob,
mu'yajnajo'ob[b] tumen ma'
tu yu'ubo'ob t'aani' yée-
tel tumen tu beeto'ob
ba'alo'ob k'aastak.[c]
18 P'áat mix ba'al taak u
jaantiko'ob,
náats'o'ob tu chi' kíimil.
19 Leti'ob túune' káaj u
k'áatko'ob áantaj ti'
Jéeoba te' k'iino'ob táan
u mu'yajo'obo',
le o'olal áanta'abo'ob
utia'al ma' u seguer u
mu'yajo'ob.
20 Diose' tu túuxtaj u t'aane'
ka tu ts'ako'ob,[d]
le o'olal jóok'o'ob ti' le joo-
lo'ob tu'ux k'ala'ano'obo'.
21 Ts'a'abak gracias ti' Jéeo-
ba yo'olal bix u ye'esik u
nojoch yaabilaj,
bey xan yo'olal le nukuch
ba'alo'ob ku beetik tu fa-
vor máako'.
22 Beeta'ak sacrificio'ob
utia'al u ts'a'abal gracias
ti',[e]
tsikbalta'ak yéetel ki'i-
mak óolal le ba'axo'ob
ku beetko'.
23 Le máaxo'ob ku bino'ob ti'
barco'ob te' k'áa'náab
utia'al u maano'ob yéetel
u koonolo'obo',[f]
24 ts'o'ok u yilko'ob ba'axo'ob
ku beetik Jéeoba,

ts'o'ok u yilko'ob le nukuch ba'alo'ob ku beetik te' k'áa'náabo'.[a]

25 Ts'o'ok u yilko'obe' le kéen t'aanake' ku líik'il junp'éel k'a'amkach iik',[b]
le o'olal ku yantal nukuch olas.

26 Le barco'ob túuno' ku bino'ob ka'anal
yéetel ku yéemlo'ob kabal.
Le máaxo'ob ku bino'ob te' barco'obo' ku sajaktalo'ob tu yo'olal ba'ax je'el u yúuchulti'obe'.

27 Hasta ku t'i'ilil u yooko'ob yéetel ku takchalankilo'ob je'ex juntúul kala'ane',
mix ba'al u biilal le ba'ax u yojlo'obo'.[c]

28 Leti'ob túune' ku k'áatko'ob áantaj ti' Jéeoba te' súutukil táan u mu'yajo'obo',[d]
le o'olal ku yáanta'alo'ob utia'al ma' u seguer u mu'yajo'ob.

29 Ku beetik u jéets'el le k'a'amkach iik'o',
le o'olal ku jéets'el u olasil le k'áa'náabo'.[e]

30 Ku ki'imaktal u yóolo'ob le kéen u yilo'ob ts'o'ok u calmar tuláakal,
yéetel le kéen bisa'ako'ob tumen Dios tu jáal ja',
te' tu'ux taak u k'uchlo'obo'.

31 Ts'a'abak gracias ti' Jéeoba yo'olal bix u ye'esik u nojoch yaabilaj,
bey xan yo'olal le nukuch ba'alo'ob ku beetik tu favor máako'.[f]

CAP 107

a Gé 1:21
Sl 104:25

b Sl 135:7
Jer 10:13
Jon 1:4

c Jon 1:4, 13

d Jon 1:14

e Sl 65:7
Sl 89:9
Jon 1:15

f Sl 105:5

Columna 2

a Sl 111:1

b 1Re 17:1, 7
Isa 42:15
Am 4:7

c Gé 13:10
Dt 29:22, 23

d 2Re 3:17
Isa 35:7
Isa 41:18

e Sl 146:7
Lu 1:53

f Sl 107:7

g Isa 65:21

h Hch 14:17

i Dt 7:13, 14

32 Alabarta'ak tu táan tuláakal le kaajo',[a]
alabarta'ak tu táan u nuuktakil le kaajo'.

33 Leti'e' ku tikinkúuntik le río'obo', ku beetik u p'áatlo'ob bey desiertoe',
le tu'ux ku tuul ya'abkach ja'o' ku beetik u p'áatal chéen tikin lu'um.[b]

34 Le lu'um jach ku ts'áaik u yicho' ku beetik u p'áatal je'ex le lu'um ma' ma'alob utia'al paak'alo',[c]
tumen le máako'ob kaja'ano'ob te'elo' ku beetko'ob ba'ax ma' ma'alobi'.

35 Leti'e' ku beetik u p'áatal le desierto je'ex junp'éel lugar tu'ux yaan ya'abkach ja' chuup yéetel cañ'obe',
le tu'ux tikin le lu'umo' ku beetik u p'áatal je'ex junp'éel lugar tu'ux ku tuul ya'abkach ja'e'.[d]

36 Te'elo' ti' ku bisik le máaxo'ob mina'an ba'al u jaanto'obo',[e]
bey túuno' ku káajsiko'ob junp'éel túumben kaaj, ti' ku p'áatlo'ob kajtali'.[f]

37 Ku pak'iko'ob uva bey xan uláak' ba'alo'ob,[g]
lelo'oba' jach ku ts'áaik u yicho'ob.[h]

38 Ku bendecirta'alo'ob tumen Dios, le o'olal ku sen ya'abtalo'ob.
Tak u yalak' ba'alche'ob mantats' táan u ya'abtalo'ob.[i]

39 Pero le kéen beeta'ak u mu'yajo'ob, le kéen taalak k'aas tu yóok'olo'ob

yéetel le kéen p'áatak mix
máak áantko'obe' ku ka'a
junp'iittalo'ob, ku mix-
ba'alkúunta'alo'ob.
40 Diose' ku beetik u xu'ulul
u respetarta'al le ts'uu-
lo'obo',
bey ku beetik u sa'atlo'ob
ti' desierto'ob tu'ux mi-
na'an beje'.[a]
41 Pero ma' tu cha'ik u bee-
ta'al u mu'yaj le óotsi-
lo'obo',[b]
ba'axe' ku beetik u ya'ab-
talo'ob je'ex u ya'abtal
tamano'obe'.
42 Lela' ku beetik u ki'imak-
tal u yóol le máaxo'ob
toj u kuxtalo'obo',[c]
pero ku makik u chi' le
k'asa'an máako'obo'.[d]
43 Le máaxo'ob yaan u na'a-
to'obo' yaan u tuuku-
lo'ob ti' le ba'alo'oba',[e]
yaan u yilko'ob le nojoch
yaabilaj ku ye'esik Jéeo-
bao'.[f]

Le k'aaya' David ts'íibte.

108 In Dios, in puksi'i-
k'ale' chúuka'an u
yóol,
yaan in paax yéetel yaan
in k'aay yéetel u jaajil in
wóol.[g]
2 Aajkech u nu'ukulil
paax,* aajkech xan
arpa.[h]
Tene' ma' píik'ik le kéen
líi'keni'.
3 Jéeoba Dios, yaan in ala-
barkech ichil le kaajo'o-
bo'.

108:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u nu'ukulil paax yaan u cuerdailo'ob».

CAP 107

a Job 12:21, 24

b 1Sa 2:8

c Sl 58:10

d Éx 11:7
Sl 63:11

e Sl 64:9
Os 14:9

f Sl 77:12
Sl 143:5
Jer 9:24

CAP 108

g Sl 57:7-11
Sl 104:33

h Sl 81:2

Columna 2

a Sl 36:5
Sl 103:11

b Sl 8:1
Sl 57:5, 11

c Sl 20:6
Sl 60:5

d Jos 17:7

e Gé 33:17
Sl 60:6-8

f Jos 13:8, 11

g Dt 33:17

h Gé 49:10

i 2Sa 8:2

j Nú 24:18
2Sa 8:14

Yaan in k'aay* utia'al in
alabarkech ichil le kaa-
jo'obo'.
4 Tumen jach táaj nojoch
a yaabilaj, tak ka'an ku
k'uchul.
Jach nojoch a chúuka'an
óolal, tak ka'an ku k'u-
chul.[a]
5 In Dios, e'es teech ka go-
bernar te' ka'ano',
yéetel teech ka gobernar
yóok'ol le lu'umo'.[b]
6 Le o'olal yaan a salvartik
le máaxo'ob a yaabilt-
mo'obo'.
Salvarto'on yéetel a po-
der, núuk in oración.[c]
7 Le Dios jach santoo',* ku
ya'alik:
«Yéetel ki'imak óolal ken
in t'ox u lu'umil Sikem[d]
ti' je'el máaxak in k'áa-
te',
yaan xan in p'isik u Táax
Lu'umil Sukot[e] utia'al in
t'oxik.
8 In tia'al u lu'umil Galaad[f]
bey xan u lu'umil Mana-
sés.
Efraíne' bey junp'éel
casco kin ts'áaik tin
poole',[g]
Judáe' ku ye'esik le páaj-
talil yaanten utia'al in
wa'alik ba'ax unaj u bee-
ta'alo'.[h]
9 U lu'umil Moabe' u nu'u-
kulil tu'ux kin p'o'ik in
wook.[i]
Yaan in píikch'intik
in xaanab tu yóok'ol
Edom.[j]

108:3 *Wa «in paax». **108:7** *Uláak' bix u traducirta'ale' «Desde te' lugar santoo' Diose'».

Yaan in wawat yéetel ki'imak óolal le kéen in ganart u lu'umil Filistea».[a]

10 ¿Máax ken u yáanten in ch'a' le kaaj yaan u nukuch pak'ilo'obo'?
¿Máax ken u yáanten utia'al in bin tu contra Edom?[b]

11 In Dios, teech lo'obal, chéen ba'ale' ts'o'ok a p'atko'on.
In Dios, ts'o'ok u p'áatal ma'atech a wáantko'on le kéen xi'iko'on ba'ate'el.[c]

12 Áanto'on le kéen taalak yaayaj k'iino'ob,[d]
tumen mix ba'al u biilal k-páa'tik u salvarko'on juntúul k'eban wíinik.[e]

13 Dios kun ts'áaikto'on muuk',[f]
leti' kun yaya'cha'atik le máaxo'ob p'ekmilo'ono'.[g]

Le k'aaya' David ts'íibte.

109 In Dios, ma' a chéen ilik ba'ax ku beeta'alten, tumen chéen teech kin alabarkech.[h]

2 Táan u t'aan tin contra le k'asa'an máako' bey xan le máax chéen tuus ku beetko',
ku ya'aliko'ob ba'alo'ob ma' jaajtak tin wo'olali'.[i]

3 U ba'pachtmeno'ob yéetel le ba'axo'ob ku ya'aliko'ob tin contrao',
ku atacarkeno'ob kex mina'an ba'ax o'olal.[j]

4 Kex in yaabiltmo'obe' ku líik'lo'ob tin contra.[k]
Pero tene' ma' tu xu'ulul in orar ti' teech.

5 Ku bo'otko'obten yéetel k'aas le uts kin beetko',[a]
kex in yaabiltmo'obe' ku p'ektikeno'ob.[b]

6 Ts'áa in enemigo yáanal u páajtalil juntúul k'asa'an máak.
Ka yanak juntúul máax takik u pool mantats'.

7 Le kéen juzgarta'ake' ka ila'ak jach tu jaajil culpable.
Tak u oración ka ila'ak bey junp'éel k'ebane'.[c]

8 Ka séeb kíimik,[d]
yéetel ka ch'a'abak u puesto tumen yaanal máak.[e]

9 Ka p'áatak mina'an u papá u paalal,
ka p'áatak viudail u yatan.

10 Ka p'áatak u paalal je'ex le máako'ob ku máan u k'áato'ob caridado',
le máako'ob ku jóok'lo'ob te' x-lala' najo'ob tu'ux kaja'ano'ob utia'al u bin u kaxto'ob ba'al u jaanto'obo'.

11 Ch'a'abak tuláakal ba'ax yaanti' tumen le máax ts'aamil taak'in u majáanto',
okla'ak tuláakal ba'ax yaanti' tumen máako'ob mix u k'aj óolo'obi'.

12 Mix máak ka u ye'es u yutsil ti',
mix máak xan ka u ye'es u yutsil ti' u paalalo'ob kex kimen u papá'ob.

13 Xu'ulsa'ak ti' tuláakal u paalal,[f]
ma' u k'a'ajsa'al u k'aaba'ob tumen uláak' generación.

CAP 108
a 2Sa 8:1
b Sl 60:9-12
c Dt 23:14
d Sl 18:6
e Sl 118:8 Sl 146:3, 4
f 1Sa 2:4 2Sa 22:40 Isa 40:29-31
g Sl 44:5

CAP 109
h Sl 33:1
i 2Sa 15:2, 3 Sl 31:18
j 2Sa 15:12 2Sa 16:5-7 Sl 69:4
k 2Sa 13:39

Columna 2
a Sl 35:11, 12 Sl 38:19, 20
b Sl 55:12-14
c Isa 1:15 Miq 3:4
d Sl 55:23 Mt 27:5
e Hch 1:16-20
f Sl 37:28

14 Mantats' ka u k'a'ajs
Jéeoba le ba'axo'ob ma'
ma'alobtak u beetmaj u
yúuchben láak'tsilo'o-
bo',[a]
mantats' xan ka k'a'aj-
sa'ak u k'eban u maama.
15 Mix bik'in ka tu'ubuk ti'
Jéeoba le ba'ax u beet-
mo'obo',
ka u beet u tu'ubsa'al wa
kuxlajo'ob way lu'ume'.[b]
16 Tumen le k'asa'an máako'
mix juntéen tu yáantaj[c]
le máaxo'ob ku beeta'al
u mu'yajo'obo',[d]
mix le óotsilo'obo' mix le
yaachaja'an u puksi'ik'a-
lo'obo',
ba'axe' seguernaj u yilik
bix je'el u kíimsko'obe'.[e]
17 Jach uts tu t'aan ka'ach
u maldecirtik máak, le
o'olal leti'e ba'ax suunaj
tu yóok'olo'.
Ma' uts tu t'aan ka'ach
u bendecirtik máaki',
le o'olal xan ma' bende-
cirta'abi'.
18 Le maldicióno'obo' p'áat
bey u nook'e',
bey ja' wéekch'inta'ab tu
yóok'ole',
bey aceite we'ek tu baa-
kelo'obe'.
19 Ba'ak'ak tumen le maldi-
cióno'ob je'ex u ba'ak'al
tumen u nook'e',[f]
p'áatak bey je'ex le k'ax-
nak' ma'atech u lu'sko'.
20 Leti'e ba'ax ken u beet
Jéeoba ti' le máax ku
líik'il tin contrao',[g]
bey xan ti' le máaxo'ob
ku t'aano'ob k'aas ti' te-
no'.

CAP 109

a 2Sa 3:28, 29
2Sa 21:1

b Sl 34:16

c Snt 2:13

d Sl 10:2

e 2Sa 16:11
2Sa 17:1, 2
Sl 37:32

f Sl 109:29

g 2Sa 17:23

Columna 2

a Sl 25:11
Sl 31:3

b Sl 36:7
Sl 69:16
Sl 86:5

c Sl 40:17

d Sl 102:4

e Sl 31:11

f Sl 22:7
Mt 27:39

21 U ma'alobile', Jéeoba, le
máax yaan tuláakal au-
toridad ti'o',
ku yáantken tu yo'olal u
k'aaba'.[a]
In Dios, salvarten tu yo'o-
lal a nojoch yaabilaj.[b]
22 Jach óotsilen yéetel mix
máak áantken.[c]
Kin wu'uyik bey táan u
ye'ets'el in puksi'ik'ale'.[d]
23 Táan in sa'atal je'ex jun-
p'éel bo'oy ku k'áatmáa-
ne'.
Ts'o'ok in píikch'inta'al
je'ex u píikch'inta'al jun-
túul sáak'* tumen iik'e'.
24 Tumen ma'atech in janale'
ts'o'ok u p'áatal mina'an
u muuk' in wooko'ob,
jach ts'oya'anen yéetel
táan u bin in maas ts'o'o-
yol.
25 Ma' tu xu'ulul u ya'ali-
ko'obten ba'al,[e]
le kéen u yileno'obe' has-
ta ku pi'ik'tik u poo-
lo'ob.[f]
26 Yuum Jéeoba in Dios,
áanteni'.
Salvarten tu yo'olal a no-
joch yaabilaj.
27 Jéeoba Dios, ka u yojéel-
to'ob teech beet tuláa-
kal le ba'alo'oba',
teech beet utia'al a sal-
varken.
28 Le kéen u ya'alo'ob jun-
p'éel maldicióne', teche'
ka a wa'al junp'éel ben-
dición.
P'áatko'ob ich su'tsilil le
kéen líi'ko'ob tin contra,
pero tene' ka yanak ba'ax
o'olal u ki'imaktal in
wóol.

109:23 * Wa «langosta».

29 Mixba'alkúunta'ak le
máaxo'ob ku líik'lo'ob
tin contrao',
p'a'atko'ob ich su'tsilil.[a]
30 In chi'e' yaan u alabartik
Jéeoba yéetel u jaajil u
yóol,
yaan in alabartik tu táan
ya'abkach máako'ob.[b]
31 Tumen leti'e' yaan u wa'a-
tal tu x-no'oj k'ab le
máax óotsilo',
utia'al u salvartik ti' le
máaxo'ob taak u xu'uls-
ko'obti'o'.

Le k'aaya' David ts'íibte.

110 Jéeobae' tu ya'alaj
ti' in Yuumtsil:
«Kulen tin x-no'oj k'ab[c]
utia'al ka a páa't in ts'áaik
a enemigo'ob bey jun-
p'éel k'áanche' utia'al a
ts'áaik a wooko'obe'».[d]
2 Jéeobae' yaan u beetik
u yantaltech autoridad*
desde Sión tak tu maa-
sil lugaro'ob, yaan u
ya'aliktech:
«Gobernarnakech# chúu-
muk ti' a enemigo'ob».[e]
3 Le k'iin ken a much'kíint
a soldado'obe', a kaajale'
yéetel ki'imak óolal ken
u ya'al je'el u bin te' ba'a-
telo'.
Le táankelmo'ob ken u
ts'áauba'ob ta tséelo' be-
yo'ob je'ex le p'uulja' ku
yantal tempranoo'.
Leti'obe' jach ki'ichkelem
u yila'alo'ob yéetel limpio'ob.

110:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u beetik u k'uchul u xóolte'il a muuk'». #Wa «Dominarnakech».

CAP 109

a Sl 35:26

b Sl 22:22

CAP 110

c Ro 8:34
Ef 1:20
Heb 8:1
Heb 12:2

d Mt 22:43, 44
Mr 12:36
Lu 20:42, 43
Hch 2:34, 35
1Co 15:25
Heb 1:3, 13
Heb 10:12, 13

e Sl 2:8, 9
Sl 45:4, 5
Mt 28:18
Ap 6:2
Ap 12:5
Ap 19:11, 15

Columna 2

a Heb 7:21, 28

b Gé 14:18
Heb 5:5, 6
Heb 6:19, 20
Heb 7:3, 11

c Sl 16:8

d Sl 2:2
Ro 2:5
Ap 11:18
Ap 19:19

e Sl 79:6

f Jer 25:31-33

CAP 111

g Sl 68:4
Sl 113:1
Ap 19:1

h Sl 9:1

i Sl 98:1
Sl 139:14
Ap 15:3

4 Jéeobae' yaan u béey-
kuntik le ba'ax ts'o'ok u
jurarka':
«Teche' sacerdoteech
utia'al mantats'[a]
je'el bix Melquisedeke'».[b]
5 Jéeobae' yaan u yantal
ta x-no'oj k'ab.[c]
Tu k'iinil ken p'u'ujuke'
yaan u xu'ulsik ti' u
maasil reyo'obo'.[d]
6 Leti'e' yaan u xu'ulsik ti'
le kaajo'obo'.[e]
Yaan u beetik u chu'upul
le lu'um yéetel kimeno'o-
bo'.[f]
Yaan u yáa'cha'atik tak le
máax ku gobernar* yóo-
k'ol ya'ab lu'umo'obo'.
7 Leti'e'* yaan u yuk'ik u
ja'il le río ku máan te'
jáal bejo'.
Le kéen ts'o'okke' yaan
u líi'sik u pool, yaan u
yu'ubikuba ma'alobil.

111 ¡Alabarta'ak Jéeo-
ba!*[g]

א *[Alef]*

Le kéen yanaken yéetel
le máaxo'ob toj u kuxta-
lo'obo' yaan in alabartik
Jéeoba yéetel tuláakal
in puksi'ik'al,[h]

ב *[Bet]*

yaan in alabartik le kéen
in much'inba tu yéete-
lo'ob.

ג *[Guimel]*

2 Jéeobae' ya'ab nukuch
ba'alo'ob u beetmaj.[i]

110:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku beetik u poolil». **110:7** *Te'ela' táan u t'aan ti' «in Yuumtsil» ku chíikpajal te' versículo 1. **111:1** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

ד *[Dalet]*

Le máaxo'ob uts tu yicho'ob le ba'alo'oba' ku jach ilko'ob bix beeta'anilo'ob.[a]

ה *[Je]*

3 Le ba'axo'ob ku beetko' nuuktak yéetel jats'utstak,

ו *[Waw]*

leti'e' mix bik'in kun xu'ulul u beetik justicia.[b]

ז *[Zayin]*

4 Ku yilik ma' u tu'ubsa'al le nukuch ba'alo'ob u beetmo'.[c]

ח *[Jet]*

Jéeobae' jach uts yéetel ku ch'a'ik óotsilil.[d]

ט *[Tet]*

5 Ku ts'áaik ba'al u jaant le máaxo'ob adorarko'.[e]

י *[Yod]*

Mix bik'in u tu'ubsik le pacto u beetmo'.[f]

כ *[Kaf]*

6 Yo'olal le nukuch ba'alo'ob u beetmo' tu ye'esaj u poder ti' u kaajal,

ל *[Lamed]*

tu k'ubajti'ob le ba'axo'ob u tia'al ka'ach le kaajo'obo'.[g]

מ *[Mem]*

7 Le ba'axo'ob u beetmo' ku ye'esike' leti'e' justo yéetel chúuka'an u yóol.[h]

נ *[Nun]*

Je'el u páajtal u confiar máak ti' tuláakal ba'ax ku ya'alik ka beeta'ake'.[i]

ס *[Samek]*

8 Mantats' je'el u páajtal u k'ubik u yóol máak ti' ba'axo'ob ku ya'alike',

CAP 111

a Sl 77:12 Sl 143:5

b Sl 103:17

c Dt 31:19 Jos 4:5-7

d Éx 34:6 Snt 5:11

e Sl 37:25 Mt 6:33

f Sl 89:34 Sl 105:8

g Sl 44:2 Sl 105:44

h Dt 32:4

i Sl 19:8 Isa 55:10, 11

Columna 2

a Sl 19:9

b Éx 15:13 Lu 1:68 Ap 7:10

c Sl 89:7 Isa 6:2, 3 Lu 1:49 Ap 4:8

d Job 28:28 Pr 1:7 Ec 12:13

e Dt 4:6 Jos 1:7, 8 1Re 2:3 Sl 119:100 2Ti 3:14, 15

CAP 112

f Éx 15:2 Ap 19:1

g Sl 111:10

h Sl 1:1, 2 Sl 40:8

i Sl 25:12, 13 Sl 37:25, 26

ע *[Ayin]*

tumen tojtak yéetel ma'alobtak.[a]

פ *[Pe]*

9 Leti'e' ts'o'ok u salvartik u kaajal.[b]

צ *[Tsade]*

Le pacto tu beeto' utia'al mantats'.

ק *[Kof]*

U k'aaba'e' ki'ichkelem yéetel santo.[c]

ר *[Reix]*

10 Utia'al u káajal u yantal u na'at máake' k'a'abéet u respetartik Jéeoba.[d]

ש *[Sin]*

Le máaxo'ob beetik ba'ax ku ya'aliko' ku ye'esko'ob yaan u na'ato'ob.[e]

ת *[Taw]*

Diose' yaan u alabarta'al utia'al mantats'.

112 ¡Alabarta'ak Jéeoba!*[f]

א *[Alef]*

Ki'imak u yóol le máax ku respetartik Jéeobao',[g]

ב *[Bet]*

le máax jach uts tu t'aan u beetik ba'ax ku ya'alik u leyo'obo'.[h]

ג *[Guimel]*

2 U paalale' yaan u yantal ya'ab páajtalil ti'ob way lu'ume'.

ד *[Dalet]*

U paalal le máax toj u kuxtalo' yaan u bendecirta'al.[i]

ה *[Je]*

3 Tu yotoche' yaan ayik'alil bey xan ba'alo'ob ko'ojtak,

112:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

ו *[Waw]*
yéetel u justiciae' utia'al mantats'.

ז *[Zayin]*
4 Utia'al le máaxo'ob toj u kuxtalo'obo' leti'e' bey junp'éel sáasil ku juul tu'ux ée'joch'e'ene'.[a]

ח *[Jet]*
Leti'e' jach uts, ku ch'a'ik óotsilil[b] yéetel ku beetik ba'ax ma'alob.

ט *[Tet]*
5 Ma'alob u bin ti' le máax ku ts'áaik le ba'ax ku k'áata'al majáantbil ti'o'.[c]

י *[Yod]*
Tuláakal ba'ax ku beetke' toj.

כ *[Kaf]*
6 Leti'e' mix bik'in kun péeksbil tu'ux yaan.[d]

ל *[Lamed]*
Le máax beetik ba'ax ma'alobo' mix bik'in kun tu'ubsbil.[e]

מ *[Mem]*
7 Ma' ken u ch'a' saajkil le kéen u yojéelt yaan ba'alo'ob k'aastak ku yúuchul.[f]

נ *[Nun]*
Tranquilo yanil tumen u k'ubmaj u yóol ti' Jéeoba.[g]

ס *[Samek]*
8 Leti'e' mix ba'al beetik u péek u yóol, ma' saajki'.[h]

ע *[Ayin]*
Tu ts'ooke' yaan u yilik bix kun ts'o'okol ti' u enemigo'ob.[i]

פ *[Pe]*
9 Ts'o'ok u t'oxik ya'ab ba'alo'ob, ts'o'ok u ts'áaik ti' le máaxo'ob óotsilo'obo'.[j]

CAP 112

a Sl 97:11 1Pe 2:9

b Lu 6:36 Ef 4:32

c Dt 15:7, 8 Sl 41:1 Pr 19:17 Lu 6:34, 35 Hch 20:35 Heb 13:16

d Sl 15:5 Sl 125:1

e Ne 5:19 Pr 10:7

f Sl 27:1 Pr 3:25

g Sl 62:8 Isa 26:3

h Pr 28:1

i Sl 59:10

j Dt 15:11 Pr 11:24 Pr 19:17

Columna 2

a Dt 24:12, 13 2Co 9:9 Heb 6:10

b Pr 11:7

CAP 113

c 1Cr 16:36 1Cr 29:10 Sl 106:48

d Sl 72:19 Sl 86:9 Isa 59:19 Mal 1:11

e Sl 97:9 Sl 99:2

f 1Re 8:27

g Éx 15:11

h Sl 18:35 Sl 138:6 Isa 57:15 Isa 66:2

צ *[Tsade]*
U justiciae' utia'al mantats'.[a]

ק *[Kof]*
Yaan u beeta'al u maas antal u páajtalil.

ר *[Reix]*
10 Le kéen u yil le k'asa'an máak bix u binti'o' yaan u p'u'ujul.

ש *[Xin]*
Yaan u karach'tik u koj, hasta bey yaan u yíibile'.

ת *[Taw]*
Le ba'ax ku ts'íiboltik le k'asa'an máako'obo' ma' kun béeytal.[b]

113 ¡Alabarte'ex Jéeoba!*
Te'ex ka meyajtike'ex Jéeobae', alabarte'ex, alabarte'ex u k'aaba' Jéeoba.
2 Alabarta'ak u k'aaba' Jéeoba,
desde bejla'e' tak k'iino'ob mina'an u xuul.[c]
3 Desde lak'in tak chik'ine' alabarta'ak u k'aaba' Jéeoba.[d]
4 Jéeobae' tia'an tu yóok'ol tuláakal le kaajo'obo',[e]
maas ka'anal yanil ti' le ka'ano'.[f]
5 Mina'an uláak' máax je'ex Jéeoba,[g]
le Dios jach ka'anal tu'ux yano'.
6 Ku chintal u pakt le ka'an yéetel le lu'umo',[h]
7 ku líi'sik le máax ku pech' óolta'al kulukbal te' lu'umo'.

113:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

Ku jóo'sik le máax óotsil
ti' le yaayaj kuxtal ku
bisko',[a]
8 ku bisik kutal yéetel le
ts'uulo'obo',
le ts'uulo'ob yaan ichil u
kaajal Dioso'.
9 Leti'e' ku beetik u yantal
u paalal le ko'olel ma' tu
páajtal u yantal ka'ach u
paalalo',[b]
ku beetik u ki'imaktal u
yóol ichil u yotoch.
¡Alabarta'ak Jéeoba!*

114 Le ka jóok' u kaajil
Israel tu lu'umil
Egipto,[c]
le ka jóok' u paalal Jacob
ti' junp'éel kaaj yaanal
idioma ku t'anke',
2 Judáe' k'uch u beetuba
junp'éel lugar santo
utia'al Dios,
Israele' junp'éel lugar
tu'ux ku gobernar.[d]
3 Le k'áa'náabo' tu yilaj
Diose' ka púuts'i,[e]
le Río Jordáno' tu sutaj u
paache' ka bini.[f]
4 Le montaña'obo' síit'na-
jo'ob je'ex u síit' tama-
no'obe'.[g]
Le pu'uko'obo' síit'najo'ob
je'ex u síit' mejen tama-
no'obe'.
5 K'áa'náab, ¿ba'ax beet
a púuts'ul?[h]
Jordán, ¿ba'ax beet a
bin?[i]
6 Montaña'ex, ¿ba'axten
síit'naje'ex je'ex u síit'
tamano'obe'?

113:9 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

CAP 113

a 1Sa 2:7

b 1Sa 2:5
Isa 54:1

CAP 114

c Éx 12:41

d Éx 6:7
Éx 19:6
Dt 32:9

e Éx 14:21

f Jos 3:16

g Éx 19:18
Jue 5:4

h Éx 15:8

i Jos 4:23

Columna 2

a 1Cr 16:29, 30

b Éx 17:6
Nú 20:11
Dt 8:14, 15
Sl 107:35

CAP 115

c Isa 48:11
Jn 12:28

d Sl 138:2

e Éx 32:12
Nú 14:15, 16
Dt 32:26, 27
Sl 79:10

f Sl 135:15-18
Isa 40:19
Isa 46:6
Jer 10:3, 4
Jer 10:8, 9
Hch 19:26
1Co 10:19

g Hab 2:19

Pu'uke'ex, ¿ba'axten síit'-
naje'ex je'ex u síit' mejen
tamano'obe'?
7 Lu'um, kíilbalnen le kéen
yanakech tu táan Yuum-
tsil,
le kéen yanakech tu táan
u Dios Jacob,[a]
8 leti'e' ku beetik u p'áatal
le tuunich je'ex junp'éel
lugar tu'ux yaan ya'ab-
kach ja' chuup yéetel ca-
ña'obe',
ku beetik u tuul ya'ab-
kach ja' ti' junp'éel chi-
chich tuunich.[b]

115 Jéeoba Dios, to'one'
mix ba'al unaj u
ts'a'abalto'on, mix
ba'al k-merecer-
tik,
pero a k'aaba'e' ku mere-
certik u alabarta'al,[c]
tumen nojoch a yaabilaj
yéetel chúuka'an a
wóol.[d]
2 ¿Ba'axten unaj u ya'alik le
kaajo'ob:
«¿Tu'ux yaan a Dio-
se'ex?»?[e]
3 K-Diose' tia'an te' ka'ano',
leti'e' ku beetik tuláakal
ba'ax uts tu t'aan.
4 Pero le imageno'ob ku
adorartik le kaajo'obo'
beeta'an de plata yéetel
de oro,
chéen wíinik
beetmilo'ob.[f]
5 Yaan u chi'ob, pero ma' tu
páajtal u t'aano'ob.[g]
Yaan u yicho'ob, pero ma'
tu páajtal u paakato'ob.
6 Yaan u xikno'ob, pero ma'
tu páajtal u yu'ubiko'ob
mix ba'al.

Yaan u ni'ob, pero ma' tu
páajtal u yu'ubiko'ob u
book mix ba'al.
7 Yaan u k'abo'ob, pero ma'
tu páajtal u machko'ob
mix ba'al.
Yaan u yooko'ob, pero
ma' tu páajtal u xíimba-
lo'ob.[a]
Jach mix junp'éel ruido
ku páajtal u beetko'ob
yéetel u kaalo'ob.[b]
8 Le máaxo'ob beetko'obo'
yaan u p'áatlo'ob je'ex
leti'obo',[c]
bey xan le máaxo'ob ku
confiaro'ob ti' leti'obo'.[d]
9 U kajnáalile'ex Israel, k'ub
a wóole'ex ti' Jéeoba,[e]
leti' áantke'ex, bey junp'éel
escudo yanil ti' te'exe'.[f]
10 U paalal Aarón,[g] k'ub a
wóole'ex ti' Jéeoba,
leti' áantke'ex, bey junp'éel
escudo yanil ti' te'exe'.
11 Te'ex ka adorarke'ex
Jéeobae', k'ub a wóo-
le'ex ti' Jéeoba,[h]
leti' áantke'ex, bey jun-
p'éel escudo yanil ti' te'e-
xe'.[i]
12 Jéeobae' ma'atech u
tu'ubsiko'on, yaan u
bendecirko'on.
Yaan u bendecirtik u
kaajil Israel,[j]
yaan u bendecirtik u paa-
lal Aarón.
13 Jéeobae' yaan u bende-
cirtik le máaxo'ob ado-
rarko',
le mejentako'obo' bey xan
le nuuktako'obo'.
14 Jéeobae' yaan u beetik a
ya'abtale'ex,
te'ex yéetel a paalale'ex.[k]

CAP 115

a 1Sa 5:3
Isa 46:7

b Hab 2:18

c Isa 44:9

d Sl 97:7

e Pr 3:5

f Dt 33:29
Sl 33:20

g Éx 28:1

h Pr 16:20

i Sl 84:11

j Gé 12:2

k Gé 13:16

Columna 2

a Sl 3:8

b Sl 96:5

c Isa 66:1

d Gé 1:28
Sl 37:29
Isa 45:18
Hch 17:26

e Sl 6:5
Ec 9:5

f Sl 31:17

CAP 116

g Sl 18:6

h Sl 34:15

i Isa 38:10

j Sl 18:4
Sl 38:6

15 Bendecirta'ake'ex tumen
Jéeoba,[a]
le Máax Beetmil le ka'an
yéetel le lu'umo'.[b]
16 Le ka'ano' u tia'al Jéeoba,[c]
pero le lu'umo' u ts'aamaj
ti' wíinik.[d]
17 Le kimeno'obo' ma'atech
u alabarko'ob Jéeoba,*[e]
ma'atech u alabarta'al
tumen le máaxo'ob
ku bino'ob yáanal lu'u-
mo'.[f]
18 Pero to'one' yaan k-ala-
bartik Jéeoba,*
desde bejla'e' tak k'iino'ob
mina'an u xuul.
¡Alabarta'ak Jéeoba!*

116 Tene' in yaabiltmaj
Jéeoba tumen ku
yu'ubiken,
ku yu'ubiken le kéen in
k'áat áantaj ti'.[g]
2 Leti'e' ku
ch'enxikintiken,*[h]
mientras kuxa'anene'#
ma' kun xu'ulul in k'áa-
tik áantaj ti'.
3 Tu bak'en u suumil le kíi-
milo'.
Tia'anen ka'ach tu k'ab le
Muknalo'.*[i]
Tin wu'uyaj ma' tin tsa'a-
yal tu yéetel le ba'ax
pech' óoltiken yéetel
lúu'sik in wóolo'.[j]

115:17, 18 * Ich hebreoe' ku ya'a-
la'al ka'ach «Jah». Lela' u abrevia-
ciónil le k'aaba' Jéeobao'. **116:2**
* Wa «ku chinikuba utia'al u yu'u-
biken». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al
ka'ach «tuláakal u k'iinilo'ob in
kuxtale'». **116:3** * Ich hebreoe' ku
ya'ala'al ka'ach «Tu chukpachten le
ba'axo'ob ku mu'yajta'al te' Muknа-
lo'».

4 Chéen ba'ale' orarnajen ti' Jéeoba,[a] tin ch'a'chi'itaj u k'aaba'e' ka tin wa'alajti':
«¡Jéeoba Dios, salvarteni'!».
5 Jéeobae' jach uts yéetel mantats' ma'alob ba'ax ku beetik.[b]
Leti'e' jach ku ch'a'ik óotsilil.[c]
6 Jéeobae' ku yáantik le máaxo'ob ma' jach yaan u na'ato'obo'.[d]
Tene' p'áat mina'an in muuk', leti' túune' tu salvarten.
7 Beoraa' je'el u páajtal in ka'a je'elele',
tumen Jéeobae' jach tu ye'esajten u yutsil.
8 Ts'o'ok a salvarken ti' le kíimilo',
ts'o'ok a beetik u xu'ulul in wok'ol yéetel ts'o'ok a wáantken utia'al ma' in t'óochpajal.[e]
9 Le o'olal yaan u seguer in kuxtal yéetel in xíimbal tu táan Jéeoba.
10 Tene' t'aanajen tumen kin creertik je'el u yáantken Diose'.[f]
Jach táan in mu'yaj ka'achi.
11 Tumen jach táaj saajken ka'ache', tin wa'alaj:
«Ti' mix juntúul máak ku páajtal in confiar».[g]
12 ¿Bix je'el in bo'otik ti' Jéeoba
tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok u beetik tin wo'olalo'?
13 Yaan in wuk'ik le copa utia'al in ts'áaik gracias ti' úuchik u salvarkeno',
yéetel yaan in ch'a'chi'itik u k'aaba' Jéeoba.
14 Yaan in beetik tuláakal ba'ax in prometermaj ti' Jéeoba,
yaan in beetik tu táan u kaajal.[a]
15 Jach táaj ku yaatal u yóol Jéeoba
le kéen u yil u kíimil le máaxo'ob meyajtik yéetel chúuka'an óolalo'.[b]
16 Jéeoba Dios, teech kin meyajtikech.
Chéen teech kin meyajtikech,
u hijoen juntúul ko'olel adorarkech.
Ts'o'ok a kotsik le cadena k'axmileno'.[c]
17 Yaan in beetik junp'éel sacrificio utia'al in ts'áaiktech gracias.[d]
Jéeoba, yaan in ch'a'chi'itik a k'aaba'.
18 Yaan in beetik tuláakal ba'ax in prometermaj ti' Jéeoba,[e]
yaan in beetik tu táan u kaajal,[f]
19 yaan in beetik le kéen u much'uba'ob tu táankabil u yotoch Jéeoba,[g]
chúumuk ti' u kaajil Jerusalén.
¡Alabarta'ak Jéeoba!*[h]

117 Alabarta'ak Jéeoba tumen tuláakal le nacióno'obo',[i]
alabarta'ak tumen tuláakal le kaajo'obo'.[j]
2 Leti'e' jach táaj u yaabiltmo'on.[k]

116:19 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviacióníl le k'aaba' Jéeobao'.

CAP 116
a Sl 34:6; Ro 10:13
b Dt 32:4
c Éx 34:6; Ne 9:17; Da 9:9
d Sl 19:7
e Sl 56:13; Sl 94:18
f 2Co 4:13
g Ro 3:4

Columna 2
a Sl 22:25; Jon 2:9
b 1Sa 25:29; Job 1:12; Sl 91:14; Zac 2:8; 2Pe 2:9
c Sl 107:14
d Le 7:12; Sl 50:23
e Sl 22:25; Sl 76:11
f Sl 116:14
g Sl 96:8
h Ap 19:1

CAP 117
i Ap 7:9, 10
j Ro 15:11
k Lam 3:22

Jéeobae' mix juntéen ku
p'atko'on,[a] chúuka'an u
yóol ti' to'on.[b]
¡Alabarta'ak Jéeoba!*[c]

118 Ts'áa'ex gracias ti'
Jéeoba, tumen
leti'e' jach ku ye'esik
u yutsil,[d]
leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
2 U kaajil Israel, a'ale'ex:
«Mantats' ku ye'esik no-
joch yaabilaj».
3 U paalal Aarón, a'ale'ex:
«Mantats' ku ye'esik no-
joch yaabilaj».
4 Te'ex ka respetarke'ex
Jéeobae', a'ale'ex:
«Mantats' ku ye'esik no-
joch yaabilaj».
5 Te' k'iino'ob táan in mu'-
yajo' tin k'áataj áantaj ti'
Jéeoba.*
Jéeobae'* tu núukaj in
oración, tu bisen ti' jun-
p'éel lugar seguro.[e]
6 Ma' kin sajaktal tumen
tia'an Jéeoba tin wiknа-
le',[f]
¿ba'ax je'el u beetikten
wíinike'?[g]
7 Jéeobae' tia'an tin wéete-
le', leti' áantken,[h]
le o'olal yaan in wilik bix
u perder le máaxo'ob
p'ekmileno'.[i]
8 Maas ma'alob ka confiar-
nak máak ti' Jéeoba
ke ti' wíiniko'ob.[j]
9 Maas ma'alob ka confiar-
nak máak ti' Jéeoba
ke ti' príncipe'ob.[k]

117:2; 118:5, 14 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

CAP 117

a Sl 100:5

b Sl 25:10
Sl 91:4

c Sl 111:1

CAP 118

d Mt 19:17

e Sl 18:19

f Sl 27:1

g Isa 51:12
Ro 8:31
Heb 13:6

h Mt 26:52, 53

i Sl 54:7

j Sl 40:4
Sl 146:3, 4
Jer 17:5

k Eze 29:6, 7

Columna 2

a 2Cr 20:15, 17

b 2Cr 14:11

c Éx 15:2
Sl 18:2
Isa 12:2

d Sl 89:13
Isa 63:12

e Éx 15:6
Isa 40:26

10 Ba'pachta'aben tumen le
kaajo'obo',
pero yéetel u yáantaj
Jéeobae'
tin beetaj u yáalka-
bo'ob.[a]
11 Tu ba'pachteno'ob, jach
mina'an ka'ach tu'ux in
púuts'ul,
pero yéetel u yáantaj
Jéeobae'
tin beetaj u yáalka-
bo'ob.
12 Tu multeno'ob, je'ex u
multa'al máak tumen u
yik'el kaabe',
pero séeba'an úuchik
u xu'ululti'ob bey je'ex
séeba'anil u yelel tikin
k'i'ixe'.
Yéetel u yáantaj Jéeobae'
tin beetaj u yáalka-
bo'ob.[b]
13 Chich úuchik in léench'in-
ta'al* utia'al in lúubul,
pero tu yáanten Jéeoba.
14 Jéeoba* kanáantken, leti'
ts'áaikten muuk'
yéetel leti' salvarken.[c]
15 Ku yu'uba'al jach yaan
ki'imak óolal tu yotoch
le máaxo'ob ku beet-
ko'ob ba'ax ma'alobo',
tumen ts'o'ok u salvarta'a-
lo'ob.*
U x-no'oj k'ab Jéeobae'
ku ye'esik buka'aj poder
yaanti'.[d]
16 U x-no'oj k'ab Jéeobae' ku
ye'esik ts'o'ok u ganar.
U x-no'oj k'ab Jéeobae'
ku ye'esik buka'aj poder
yaanti'.[e]

118:13 * Uláak' bix u traducirta'a-
le' «Chich úuchik u léench'intike-
no'ob». **118:15** * Wa «ganaro'ob».

17 Ma' kin kíimil, ba'axe'
yaan u seguer in kuxtal
utia'al in tsikbaltik le
ba'axo'ob ku beetik
Jéeobao'.* [a]
18 Jéeobae'* jach yaj úuchik
u castigarken, [b]
pero ma' tu k'uben ti' le
kíimilo'. [c]
19 Je'ek'abte'ex u joonajil-
lo'ob le justiciao', [d]
tumen yaan in wokol
utia'al in alabartik Jéeo-
bai'.*
20 Lela' u joonajil u yotoch
Jéeoba,
ti' kun okol le máaxo'ob
ku beetko'ob ba'ax ma'a-
lobo'. [e]
21 In Dios, yaan in alabar-
kech tumen ta núukaj
in oración, [f]
ta salvarten.
22 Le tuunich ma' tu yóotaj
u ch'a'a le máaxo'ob
beetik le najo',
leti'e tuunich yéeya'ab
utia'al u cimientoil le
najo'. [g]
23 Lela' tu yo'olal Jéeoba
úuchi, [h]
le ba'ax tu beeto' ku
beetik u ja'ak'al u yóol
máak. [i]
24 Leti'e k'iin ka tu beetaj
Jéeoba nukuch ba'a-
lo'obo'.
Yaan u sen ki'imaktal
k-óol tu yo'olal.
25 ¡Salvarto'oni' Jéeoba,
táan k-sen k'áatiktech!
¡Jéeoba Dios, áanto'on
utia'al k-ganar!

CAP 118

a Sl 6:5
Sl 71:17

b Sl 66:10
Sl 94:12

c Sl 16:10

d Isa 26:2
Ap 22:14

e Sl 24:3, 4

f Sl 116:1

g Isa 28:16
Lu 20:17
Hch 4:11
1Co 3:11
Ef 2:19, 20
1Pe 2:4-7

h Hch 5:31

i Mr 12:10, 11

Columna 2

a Mt 21:7-9
Mt 23:39
Mr 11:7-10
Lu 19:37, 38

b Sl 18:28
1Pe 2:9

c Le 23:34
Sl 42:4

d Éx 27:2

e Éx 15:2
Isa 25:1

f Sl 50:23

g Esd 3:11
Sl 118:1

CAP 119

h 2Re 20:3
Snt 1:25

i Sl 19:7

j 2Cr 31:20, 21

k Isa 38:3

26 Bendecirta'ak le máax
ku taal tu k'aaba' Jéeo-
bao'. [a]
Yaan k-bendecirke'ex
desde tu yotoch
Jéeoba.
27 Jéeobae' Dios.
Leti' ts'áaikto'on sáasil. [b]
Ch'a'ex mejen gajos ka
múul xi'ike'ex yéetel le
máaxo'ob táan u feste-
jaro'obo', [c]
tak ken k'uchke'ex yik-
nal le altaro'.* [d]
28 Teech in Dios, yaan in
alabarkech,
in Dios, chéen teech
ken in alabartech. [e]
29 Ts'áa'ex gracias ti' Jéeo-
ba, [f] tumen leti'e' jach
ku ye'esik u yutsil,
leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj. [g]

[Alef]

119 Ki'imak u yóol le
máaxo'ob ku bi-
no'ob ti' le ma'a-
lob bej
yéetel ku beetko'ob
ba'ax ku ya'alik u ley
Jéeobao'. [h]
2 Ki'imak u yóol le máa-
xo'ob ku beetko'ob le
ba'axo'ob ku k'a'ajsa'al-
ti'ob tumen Dios [i]
yéetel ku nats'kuba'ob
ti' leti' yéetel tuláakal
u puksi'ik'alo'obo'. [j]
3 Leti'obe' mix juntéen
ku beetko'ob injusti-
cia,
leti'obe' ku xíimbalo'ob
te' bej uts tu t'aan Dio-
so'. [k]

118:17-19 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

118:27 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yiknal u baako'ob le altaro'».

4 In Dios, a k'ubéentmaj
ka beeta'ak tuláakal le
ba'axo'ob ka wa'aliko'.[a]
5 ¡Buka'aj ma'alobil wa ka
chúukpajak in wóol[b]
in beet le ba'axo'ob ka
wa'aliko'!
6 Le kéen in xak'alt a
mandamiento'obe'[c]
ma' kun antal ba'ax o'o-
lal in su'laktal.
7 Yaan in alabarkech yée-
tel tuláakal in puksi'i-
k'al
le kéen in wil buka'aj
ma'alobil le ba'axo'ob
ka ch'a'tuklik u yúuch-
lo'.
8 Yaan in beetik le ba'a-
xo'ob ka wa'aliko'.
Mix bik'in ka a xúump'atten.

ב *[Bet]*

9 ¿Ba'ax je'el u yáantik
juntúul táankelem* u
bis junp'éel toj kuxta-
le'?
Leti'e ka u beet ba'ax ka
wa'aliko'.[d]
10 Yéetel tuláakal in puk-
si'ik'al kin kaxtikech.
Ma' a cha'ik in k'éechel
ti' a mandamiento'ob.[e]
11 Utia'al ma' in k'ebantal
ta táane'[f]
kin ts'áaik ichil in puk-
si'ik'al le ba'axo'ob ka
wa'aliko'.[g]
12 Jéeoba Dios, alabarta'a-
kech.
Ka'ansten ba'axo'ob a
k'áat ka in beete.
13 Kin ts'áaik k'aj óoltbil
tuláakal le ba'axo'ob ka
ch'a'tuklik u yúuchlo'.

CAP 119

a Dt 5:33
Jer 7:23
Snt 2:10

b Sl 51:10

c Sl 119:80

d Pr 6:20, 22

e Sl 25:5

f Sl 19:13
Sl 37:31

g Sl 112:1

Columna 2

a Jer 15:16

b Sl 19:8, 10
Sl 119:72

c Sl 119:93
Sl 119:100

d Sl 25:10

e Snt 1:23-25

f Isa 38:20

g 1Cr 29:15

h Dt 28:15

14 Maas ku ki'imaktal
in wóol tu yo'olal le
ba'alo'ob ka k'a'ajsik-
teno'[a]
ke tu yo'olal le ba'alo'ob
ko'ojtako'.[b]
15 Yaan in tuukul ti'* le
ba'axo'ob ka wa'alik ka
beeta'ako',[c]
mantats' ken in wil in
xíimbal te' bej uts ta
t'aano'.[d]
16 In yaabiltmaj a leyo'ob.
Mix bik'in u tu'ubulten
ba'ax ka wa'alik.[e]

ג *[Guimel]*

17 In Dios, e'esten a wutsil,
beyo' yaan u seguer in
kuxtal yéetel in beetik
ba'ax ka wa'alik.[f]
18 Je'ek'abt in wich utia'al
in wilik buka'aj jats'u-
tsil
le ba'axo'ob ku ya'alik a
leyo'.
19 Beyen je'ex le máaxo'ob
bija'ano'ob kajtal táan-
xel lu'umilo'.[g]
Ka'ansten a mandamien-
to'ob.
20 Mantats' kin ts'íiboltik
in beetik le ba'axo'ob ka
wa'aliko'.
21 Teche' ma'atech a chéen
ilik ba'ax ku beetik le
k'asa'an máako'obo',
leti'obe' ku k'éechlo'ob
ti' a mandamiento'ob.[h]
22 Ma' a cha'ik u seguer u
ya'ala'alten ba'al yéetel
in p'ekta'al,
tumen tene' kin ts'o'ok-
besik le ba'axo'ob ka
k'a'ajsikteno'.

119:9 * Wa «x-lóo'bayan».

119:15 * Wa «in xak'alxoktik».

23 Kex yaan príncipe'ob ku much'kuba'ob utia'al u t'aano'ob tin contrae',
tene' mantats' táan in tuukul ti'* le ba'axo'ob ka wa'aliko'.
24 Jach in yaabiltmaj le ba'axo'ob ka k'a'ajsikteno',[a]
leti'ob nu'uktik in kuxtal.[b]

ד *[Dalet]*

25 Kin wu'uyik bey ta'aytak in kíimile'.[c]
Kanáant in kuxtal je'ex a wa'almilo'.[d]
26 Tin wa'alajtech ba'ax bejil kin bisik, teech túune' ta nu'ukten.
Ka'ansten ba'axo'ob a k'áat ka in beete.[e]
27 Áanten in na'at le ba'axo'ob ka wa'alik ka beeta'ako',
beyo' yaan in tuukul ti'* le nukuch ba'alo'ob ka beetko'.[f]
28 Ma' páajchajak in wenel tu yo'olal ba'ax ku yúuchulteni'.
Áanten je'ex a wa'almilo'.
29 Ma' a cha'ik in bin ti' junp'éel bej ma' ma'alobi',[g]
ka'ansten a ley.
30 In ch'a'tukultmaj u chúukpajal in wóol in beet ba'ax ma'alob.[h]
In wojel jach ma'alob le ba'axo'ob ka ch'a'tuklik u yúuchlo'.
31 Junpuli' ma' tin ts'áaik juntséelil le ba'axo'ob ka k'a'ajsikteno'.[i]

119:23, 27 * Wa «in xak'alxoktik».

CAP 119

a Sl 119:14 Sl 119:168
b Dt 17:18-20 Sl 119:105 2Ti 3:16, 17
c Sl 22:15
d Sl 119:154 Sl 143:11
e Sl 86:11
f Sl 145:5
g Sl 141:4 Pr 30:8
h Jos 24:15
i Sl 19:7

Columna 2

a Sl 25:20 Sl 119:80
b Isa 48:17 Jn 6:45 Snt 1:5
c Sl 119:112
d Sl 23:3
e Lu 12:15 1Ti 6:10 Heb 13:5
f Nú 15:39 Pr 4:25 Pr 23:4, 5

Jéeoba Dios, ma' a cha'ik in p'áatal ich su'tsilil.[a]
32 Yéetel u jaajil in wóol kin bin te' bej ku nu'uktikten a mandamiento'obo',
tumen ka je'ek'abtik in puksi'ik'al utia'al in k'amko'ob.*

ה *[Je]*

33 Jéeoba Dios, ka'ansten[b] in beet le ba'axo'ob ka wa'aliko',
utia'al ka in ts'o'okbes tuláakal u k'iinilo'ob in kuxtal.[c]
34 Ts'áaten na'at utia'al in beetik ba'ax ku ya'alik a ley,
bey xan utia'al u p'áatal ichil in puksi'ik'al.
35 Nu'ukten utia'al in ts'o'okbesik* a mandamiento'ob,[d]
tumen leti'e ba'ax jach kin ts'íiboltiko'.
36 Beet u yaabilta'al tumen in puksi'ik'al le ba'axo'ob ka k'a'ajsikteno',
ma' a cha'ik u kaxtik chéen u yutsil.[e]
37 Ma' a cha'ik u ch'íikil in paakat ti' ba'alo'ob mix ba'al u biilal.[f]
Beet in xíimbal ta beelo'ob utia'al ka seguernak in kuxtal.
38 Ts'o'okbes le ba'ax a wa'almajteno',
beyo' le máako'obo' jach yaan u respetarkecho'ob.

119:32 * Uláak' bix u traducirta'ale' «ka beetik u yantal confianza ti' in puksi'ik'al». **119:35** * Wa «Beet in xíimbal tu bejil».

39 Teche' ma'alob le ba'axo'ob ka ch'a'tuklik a beetko',[a]
beet u xu'ulul le ba'ax beetik in su'laktal yéetel in ch'a'ik saajkilo'.
40 Ilawil buka'aj in ts'íiboltik le ba'axo'ob ka wa'alik ka beeta'ako'.
Teche' justoech, kanáant in kuxtali'.

[Waw]

41 Jéeoba Dios, e'esten a nojoch yaabilaj,[b]
salvarten je'ex a wa'almilo'.[c]
42 Beyo' yaan ba'ax in wa'al ti' le máax a'alikten ba'alo',
tene' kin confiar ti' ba'ax ka wa'alik.
43 Áanten utia'al ma' u xu'ulul in wa'alik u jaajil,
tumen tene' táan in páa'tik u béeytal le ba'ax a wa'almaj u yúuchlo'.
44 Mantats' ken in beet ba'ax ku ya'alik a ley,
mix bik'in kun xu'ulul in beetik.[d]
45 Je'el tu'uxak kin máane' mix ba'al kun sajakkúuntken,[e]
tumen kin wilik in ts'o'okbesik le ba'axo'ob ka wa'alik ka beeta'ako'.
46 Tak tu táan reyo'ob ken in tsikbalt le ba'axo'ob ka k'a'ajsik ti' máako',
junpuli' ma' kin su'laktal.[f]
47 In yaabiltmaj a mandamiento'ob,
jach in yaabiltmo'ob.[g]

CAP 119

a Sl 19:9 Sl 119:75

b Sl 51:1 Sl 90:14

c Sl 119:76

d Sl 119:33

e Sl 118:5

f Ro 1:16

g Job 23:12 Sl 119:174 Ro 7:22

Columna 2

a Sl 119:127

b Sl 119:23 Sl 119:71

c Sl 94:19 Ro 15:4

d Sl 119:157

e Ro 15:4

f Nú 16:5 Dt 1:35, 36 Dt 4:3

g Sl 119:158 Sl 139:21 Pr 28:4

h Sl 63:6 Isa 26:9

48 Tumen in yaabiltmaj a mandamiento'obe' yaan in líi'sik in k'ab utia'al in orar ti' teech,[a]
yaan in tuukul ti'* le ba'axo'ob ka wa'aliko'.[b]

[Zayin]

49 K'a'ajaktech le ba'ax a wa'almajteno',
tumen leti'e ba'ax jach in k'ubmaj in wóol ti'o'.
50 Leti'e ba'ax ki'imakkúuntik in wóol tu k'iinil táan in mu'yajo',[c]
le ba'ax ka wa'aliko' leti' áantken utia'al u seguer in kuxtal.
51 Le k'asa'an máako'obo' ma'atech u xu'ulul u ya'aliko'obten ba'al,
pero tene' ma' tin k'éechel ti' ba'axo'ob ku ya'alik a ley.[d]
52 Jéeoba Dios, ku ki'imaktal in wóol[e]
le kéen in k'a'ajs le ba'axo'ob a ch'a'tukultmaj u yúuchul desde úuchjeakilo'.[f]
53 Jach ku beetik in p'u'ujul le k'asa'an máako'obo',
tumen ma'atech u beetko'ob ba'ax ku ya'alik a ley.[g]
54 Je'el tu'uxak ka yanakene' le ba'axo'ob ka wa'aliko'
bey jats'uts k'aayo'ob in tia'alinte'.
55 Jéeoba Dios, de áak'abe' jach kin k'a'ajsik a k'aaba',[h]

119:48 * Wa «xak'alxoktik».

kin beetik ba'ax ku ya'alik a ley.

56 Mantats' bey in beetko',
jach kin wilik in beetik
le ba'axo'ob ka wa'alik
ka beeta'ako'.

Jet

57 Jéeoba, teech tuláakal
ba'ax yaanten.*[a]
Tene' in wa'almaj yaan
in beetik ba'ax ka
wa'alik.[b]

58 Yéetel tuláakal in
puksi'ik'al kin nats'kinba
ti' teech,[c]
e'esten a wutsil[d] je'ex a
wa'almilo'.

59 Tene' kin jach ilik ba'ax
bejil kin bisik,
bey túuno' ku páajtal
in ka'a ts'o'okbesik le
ba'axo'ob ka k'a'ajsikteno'.[e]

60 Tu séeba'anil kin wilik
in ts'o'okbesik a mandamiento'ob,[f]
ma'atech in cha'ik u
máan tiempo.

61 Kex ku bak'iken le k'asa'anilo',
tene' ma'atech in tu'ubsik a ley.[g]

62 Kin líik'il chúumuk áak'ab utia'al in ts'áaiktech gracias,[h]
tumen jach ma'alob le
ba'axo'ob a ch'a'tukultmaj u yúuchlo'.

63 Kin biskinba yéetel tuláakal le máaxo'ob
adorarkecho',
bey xan yéetel le máaxo'ob ku beetko'ob le
ba'axo'ob ka wa'aliko'.[i]

119:57 * Wa «le jaats ku tocarteno'».

CAP 119

a Sl 16:5

b Éx 19:8

c Sl 51:17

d Sl 57:1

e Sl 119:101
Ef 5:15

f 2Cr 29:1, 3

g 1Sa 26:8, 9
2Cr 29:1, 2

h Sl 42:8

i Pr 13:20

Columna 2

a Sl 33:5
Sl 104:13

b 1Re 3:9
Sl 94:10
Da 2:21
Flp 1:9

c Sl 119:11

d Sl 86:5
Mr 10:18

e Isa 48:17

f Isa 6:10

g Sl 40:8
Ro 7:22

h 1Co 11:32
Heb 12:9-11

64 Jéeoba Dios, jach nojoch a yaabilaj, ka we'esik ti' tuláakal yóok'ol kaab.[a]
Ka'ansten ba'ax a k'áat ka in beete.

Tet

65 Jéeoba Dios, ts'o'ok a we'esikten a wutsil,
ts'o'ok a beetik jach je'ex a wa'almile'.

66 Kin k'ubik in wóol ti' a mandamiento'ob,
ka'ansen utia'al u yantalten junp'éel ma'alob tuukul yéetel utia'al in kaanbal.[b]

67 Ka'ache' kin beetik ba'ax ma' ma'alobi', le o'olal kin mu'yaj,
pero bejla'e' kin beetik ba'ax ka wa'alik.[c]

68 Teche' jach utsech[d] yéetel ma'alob ba'ax ka beetik.
Ka'ansten ba'ax a k'áat ka in beete.[e]

69 Le k'asa'an máako'obo' ku sen a'aliko'ob ba'alo'ob ma' jaajtak tin contrai',
pero tene' yéetel tuláakal in puksi'ik'al kin ts'o'okbesik le ba'axo'ob ka wa'alik ka beeta'ako'.

70 Leti'obe' chich u puksi'ik'alo'ob,[f]
pero tene' in yaabiltmaj a ley.[g]

71 Ma'alob úuchik u beeta'al in mu'yaj,[h]
beyo' tin kanaj kuxtal je'ex u ya'alik a leyo'obe'.

72 Le ley a ts'aamo' jach
ma'alob in wilik,[a]
maas ma'alob ke ya'ab
oro yéetel plata.[b]

[Yod]

73 Teech beeten, teech
formarten yéetel a k'a-
bo'ob.
Beet u yantal in na'at
utia'al in kanik a manda-
miento'ob.[c]

74 Le kéen u yilen le máa-
xo'ob adorarkecho' ku
ki'imaktal u yóolo'ob,
tumen ku yilko'ob táan
in páa'tik a beetik le
ba'ax a wa'almo'.[d]

75 Jéeoba Dios, tene' in
wojel ma'alob le ba'a-
xo'ob a ch'a'tukultmaj
u yúuchlo'.[e]
Tumen chúuka'an a
wóol a beet ba'ax
ma'alobe' ts'o'ok a cas-
tigarken.[f]

76 Beet uts a we'esikten
a nojoch yaabilaj[g]
utia'al u ki'imaktal in
wóol,
beet je'ex a wa'almilte-
ne'.

77 Ch'a'ten óotsilil utia'al u
seguer in kuxtal,[h]
tumen in yaabiltmaj a
ley.[i]

78 P'áatak ich su'tsilil le
k'asa'an máako'obo',
tumen kex mina'an
ba'ax o'olale' táan u
beetko'obten k'aas.
Chéen ba'ale' tene' ma'
kun xu'ulul in tuukul
ti'* le ba'axo'ob ka
wa'alik ka beeta'ako'.[j]

119:78 * Wa «xak'alxoktik».

CAP 119

a Dt 17:18, 19

b Sl 19:7, 10
Pr 3:13-15

c 1Cr 22:12
Job 32:8

d Sl 119:147

e Sl 119:160

f Dt 32:4
Heb 12:11

g Éx 34:6
Sl 86:5

h Sl 51:1
Sl 103:13
Sl 119:116
Da 9:18
Lu 1:50

i Ro 7:22

j Sl 119:45

Columna 2

a 1Re 8:58

b Sl 119:5, 6
1Jn 2:28

c Miq 7:7

d Sl 69:3

e Sl 86:17
Sl 102:2

f Sl 119:61
Sl 119:176

g Sl 7:6
Ap 6:9, 10

79 Taalak tin wiknal le máa-
xo'ob adorarkecho',
le máaxo'ob u yojlo'ob
bix a k'a'ajsik u yiik'
máako'.

80 Le táan in beetik le ba'a-
xo'ob ka wa'aliko' ma' u
yantal mix ba'al k'aas
tin puksi'ik'al,[a]
beyo' mix ba'al kun bee-
tik in p'áatal ich su'tsi-
lil.[b]

[Kaf]

81 Kin ts'íiboltik a salvar-
ken,[c]
táan in páa'tik a beetik
le ba'ax a wa'almo'.

82 In wicho'obe' táan u ts'íi-
boltko'ob le ba'ax a
wa'almo',[d]
tene' kin wa'alik: «¿Ba'ax
k'iin a beetik u ki'i-
maktal in wóol?».[e]

83 Ts'o'ok in p'áatal
je'ex junp'éel bolsa de
k'éewel ch'uykíinta'an
tu'ux yaan buuts'e'.
Kex beyo' ma' tin tu'ub-
sik le ba'axo'ob ka
wa'aliko'.[f]

84 ¿Ba'ax k'iin a béeykun-
tik le ba'axo'ob a ch'a'-
tukultmaj tu contra le
máaxo'ob taak u beet-
ko'obten k'aaso'?
¿Buka'aj maas k'a'abéet
in páa'tik?[g]

85 Le k'asa'an máako'obo'
ku páanko'ob joolo'ob
utia'al in lúubul,
leti'obe' ma'atech u
beetko'ob ba'ax ku
ya'alik a ley.

86 Je'el u páajtal u confiar
máak ti' tuláakal a
mandamiento'obe'.

¡Áanteni'!, tumen yaan
máaxo'ob taak u beet-
ko'obten k'aas kex mix
ba'al in beetmajti'ob.[a]
87 Jach óolak u kíimse-
no'ob,
kex beyo' ma' xu'ul in
beetik le ba'axo'ob ka
wa'alik ka beeta'ako'.
88 Tumen jach a yaa-
biltmene' kanáant in
kuxtali',
beyo' yaan in ts'o'ok-
besik le ba'axo'ob
ka k'a'ajsikteno'.
[Lamed]
89 Jéeoba Dios, mantats'
ma'alob le ba'ax ka
wa'aliko',
mina'an k'astal ti', je'ex
le ka'an mina'an k'astal
ti'o'.[b]
90 Teche' mantats' ka we'e-
sik chúuka'an óolal.[c]
Teche' ta ma'alob ets'-
kúuntaj le lu'um utia'al
ka p'áatak mantats'o'.[d]
91 Tu yo'olal le ba'axo'ob
a wa'almo' leti'obe'*
p'aatlo'ob tak bejla'e',
tumen teech beetmi-
lo'ob.
92 Chéen tumen jach in
yaabiltmaj a leye'
ma' kíimen te' k'iino'ob
táan in mu'yajo'.[e]
93 Mix bik'in u tu'ubulten
le ba'axo'ob ka wa'alik
ka beeta'ako',
tumen tu yo'olalo'obe'
ta kanáantaj in
kuxtal.[f]
94 A tia'al in kuxtal, salvar-
teni',[g]

119:91 * Te'ela' táan u t'aan ti' tuláakal le ba'axo'ob u beetmaj Dioso'.

CAP 119

a Sl 142:6

b Sl 89:2
Sl 119:152

c Dt 7:9

d Sl 104:5
Ec 1:4

e Pr 6:23
Mt 4:4

f Le 18:5
Dt 30:16
Jn 6:63
Ro 10:5

g Sl 86:2
Isa 41:10

Columna 2

a Sl 119:15

b Sl 40:8

c Sl 1:2

d Sl 19:7
Pr 2:6
Pr 10:8

e Mt 11:25
Lu 2:46, 47

f Sl 18:23
Sl 119:59

tumen kin wilik in bee-
tik le ba'axo'ob ka
wa'alik ka beeta'ako'.[a]
95 Le k'asa'an máako'obo'
taak u kíimskeno'ob,
kex beyo' tene' jach kin
beetik u cuentail le
ba'axo'ob ka k'a'ajsik-
teno'.
96 Ts'o'ok in wilke' tak
le ba'alo'ob jach ma'a-
lobtako' yaan defecto
ti'ob,
pero a mandamiento'o-
be' mix junp'éel defec-
to yaanti'ob.
[Mem]
97 ¡Jach in yaabiltmaj a
ley![b]
Bul k'iin táan in tuukul
ti' leti'ob.*[c]
98 A mandamiento'obe' ku
beetik u maas antal in
na'at ti' in enemigo'ob,[d]
tumen mantats' ku
nu'uktik in kuxtal.
99 Maas yaan in na'at ke ti'
le máaxo'ob ka'ansmi-
leno',[e]
tumen kin tuukul ti'* le
ba'axo'ob ka k'a'ajsik-
teno'.
100 Kin we'esik maas yaan
in na'at ke le máaxo'ob
maas úuchbeno'obo',
tumen kin ts'o'okbesik
le ba'axo'ob ka wa'alik
ka beeta'ako'.
101 Ma' tin wóotik xíimbal
ti' junp'éel bej ma'
ma'alobi',[f]
beyo' ku páajtal in bee-
tik ba'ax ka wa'alik.

119:97 * Wa «xak'alxoktiko'ob».
119:99 * Wa «xak'alxoktik».

102 Teech ka'ansmilen,
le o'olal mantats' kin
beetik le ba'axo'ob a
wa'almo'.
103 ¡Le ba'axo'ob ka wa'aliko'
jach táaj ch'ujuk in
wu'uyik,
maas ch'ujuk ke le kaa-
bo'![a]
104 Le ba'axo'ob ka wa'alik
ka beeta'ako' ku yáant-
keno'ob in beet ba'ax
ma'alob.[b]
Le o'olal in p'ekmaj tu-
láakal bej ma' ma'alo-
bi'.[c]

ג *[Nun]*

105 A t'aane' junp'éel
lámpara utia'al in
wook,
bey junp'éel sáasil ku
julik le bej tu'ux kin
máano'.[d]
106 Ts'o'ok in jurartik in
ts'o'okbesik le ba'a-
xo'ob a wa'almo',
yaan xan in wilik in
beetik.
107 Ts'o'ok u sen beeta'al
in mu'yaj.[e]
Jéeoba Dios, kanáant
in kuxtal je'ex a wa'al-
milo'.[f]
108 Jéeoba Dios, beet uts a
k'amik le alabanza kin
ts'áaiktecho'.*[g]
Ka'ansten le ba'axo'ob
a ch'a'tukultmo'.[h]
109 Mantats' tia'an in kuxtal
tu chi' kíimile',
kex beyo' ma' in tu'ubs a
leyi'.[i]

119:108 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le siibalo'ob ku jóok'ol tin chi'o'».

CAP 119

a Sl 19:7, 10 Pr 24:13, 14

b Sl 119:100

c Sl 97:10 Sl 101:3 Pr 8:13 Pr 13:5 Ro 12:9

d Sl 43:3 Pr 6:23 Isa 51:4 Ro 15:4 2Ti 3:16, 17 2Pe 1:19

e Sl 34:19

f Sl 119:88 Sl 143:11

g Sl 50:23 Os 14:2 Heb 13:15

h Dt 33:10 Isa 48:17

i Sl 119:61

Columna 2

a Sl 119:87

b Sl 19:8 Sl 119:129 Jer 15:16

c 1Re 18:21 Ap 3:16

d Sl 40:8 Sl 119:97

e Sl 32:7 Sl 91:2

f Sl 130:5

g Sl 26:5

h Isa 41:10

i Sl 25:2 Ro 10:11

110 Le k'asa'an máako'obo'
ts'o'ok u ts'áaiko'ob jun-
p'éel trampa tin beel,
kex beyo' ma' k'éechken
ti' le ba'axo'ob ka wa'a-
lik ka beeta'ako'.[a]
111 Mantats' ken in beet le
ba'axo'ob ka k'a'ajsik-
teno',
tumen leti'e ba'ax beetik
u ki'imaktal u yóol in
puksi'ik'alo'.[b]
112 Ts'o'ok in ch'a'tuklik* in
beetik le ba'axo'ob ka
wa'alik
tuláakal u k'iinilo'ob in
kuxtalo'.

ס *[Samek]*

113 In p'ekmaj le máaxo'ob
ka'ap'éel u yóol u puk-
si'ik'alo'obo',[c]
pero in yaabiltmaj a
ley.[d]
114 Beyech junp'éel lugar
tu'ux je'el u páajtal in
ta'akikinbae', beyech
junp'éel escudo in
tia'ale',[e]
táan in páa'tik a beetik
le ba'ax a wa'almo'.[f]
115 K'asa'an máake'ex,
ma' a nats'kaba'ex ti'
teen,[g]
beyo' yaan u béeytal in
ts'o'okbesik u manda-
miento'ob in Dios.
116 In Dios, kanáanten je'ex
a wa'almilo',[h]
beyo' yaan u seguer in
kuxtal.
Tene' kin confiar ti'
teech, ma' a cha'ik in
p'áatal k'aasil.[i]

119:112 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ts'o'ok u chíinil in puksi'ik'al».

117 Áanten utia'al in salvar-
kinba,[a]
beyo' yaan in ch'íikil in
beet le ba'axo'ob ka
wa'aliko'.[b]
118 Ma'atech a k'amik le
máaxo'ob ku k'éech-
lo'ob ti' ba'axo'ob ka
wa'aliko',[c]
tumen leti'obe' chéen
tuus ku beetko'ob,
ma' tu páajtal u con-
fiar máak ti' leti'ob.
119 Ma' ta cha'ik u p'áatal
mix juntúul k'asa'an
máak way lu'ume', ka
pulko'ob je'ex u pu'ulul
basurae'.[d]
Le o'olal in yaabiltmaj
le ba'axo'ob ka k'a'aj-
sikteno'.
120 Kin kikilankil tumen
saajken ti' teech,
saajken ma' in bee-
tik le ba'axo'ob a
wa'almo'.

ע *[Ayin]*

121 Ts'o'ok in beetik ba'ax
toj yéetel ba'ax ma'a-
lob.
¡Ma' a p'atken tu k'ab
le k'asa'an máako'obo'!
122 Ma' a cha'ik u beeta'al-
ten loob,
ma' a cha'ik u beeta'al
in mu'yaj tumen le
k'asa'an máako'obo'.
123 Tak in wicho'ob ts'o'ok
u ka'analo'ob tumen
táan in páa'tik ba'ax
hora a taal a
salvarten[e]
yéetel a beetik le ba'ax
a wa'almo'.[f]
124 E'esten a nojoch yaabi-
laj,[g]

CAP 119

a Isa 41:13

b Jos 1:8
Sl 119:48

c 1Cr 28:9
Sl 95:10

d Pr 2:22
Pr 25:4, 5
Eze 22:18

e Sl 69:3
Sl 143:7

f Sl 119:81

g Sl 69:16

Columna 2

a Sl 143:10

b Sl 119:34
2Ti 2:7
Snt 1:5

c Sl 9:19
Jer 18:23

d Sl 19:9, 10
Sl 119:72
Pr 3:13, 14

e Sl 19:8

f Sl 119:104

g Sl 119:105
Pr 6:23
2Co 4:6
2Pe 1:19

h Sl 19:7
Pr 1:1, 4
2Ti 3:15

i Sl 42:1
1Pe 2:2

j 1Sa 1:10, 11
2Sa 16:11, 12
Isa 38:9, 20

k Heb 6:10

ka'ansten ba'ax a k'áat
ka in beete.[a]
125 Teech kin meyajtikech,
ts'áaten na'at[b]
utia'al u páajtal in kaan-
bal ti' le ba'axo'ob ka
k'a'ajsikteno'.
126 Jéeoba, ts'o'ok u k'uchul
u k'iinil a castigartik
le k'asa'an máako'obo',[c]
tumen ma'atech u
ts'o'okbesko'ob a ley.
127 Pero tene' in yaabiltmaj
a mandamiento'ob,
maas in yaabiltmaj ke
oro, maas ke ti' jach
ma'alob oro.[d]
128 Ma'alob in wilik tuláakal
ba'ax ka wa'alik.[e]
In p'ekmaj tuláakal bej
ma' ma'alobi'.[f]

ב *[Pe]*

129 Jach táaj ma'alob le
ba'axo'ob ka k'a'ajsik-
teno',
le o'olal kin wilik in
ts'o'okbesko'ob.
130 Le ba'ax ka wa'aliko' bey
junp'éel sáasile',[g]
ku beetik u yantal u
na'at le máaxo'ob mi-
na'an u na'ato'obo'.[h]
131 Jach kin ts'íiboltik in
wu'uyik a mandamien-
to'ob,[i]
hasta jaajap in chi'
táan in páa'tik in
wu'uyik.
132 Ko'oten tin wiknal
utia'al a we'esikten a
wutsil,[j]
je'ex a wa'almaj a beetik
yo'olal le máaxo'ob
yaabiltmil a k'aaba'o'.[k]
133 A'alten bix unaj in
kuxtal,

ma' a cha'ik in beetik
mix ba'al k'aas.[a]
134 Ma' a p'atken tu k'ab le
k'asa'an máako'obo',
beyo' yaan in beetik tu-
láakal le ba'axo'ob ka
wa'alik ka beeta'ako'.
135 E'esten a wutsil,[b]
ka'ansten ba'ax a k'áat
ka in beete.
136 Ma' tu xu'ulul u yáalal u
ja'il in wicho'ob
tumen ma'atech u
ts'o'okbesa'al ba'ax ku
ya'alik a ley.[c]

[Tsade]

137 Jéeoba Dios, teche' jus-
toech,[d]
tojtak le ba'axo'ob
a ch'a'tukultmaj u
yúuchlo'.[e]
138 Jach ma'alob tuláakal le
ba'axo'ob ka k'a'ajsik ti'
máako',
je'el u páajtal u confiar
máak ti' leti'obe'.
139 Le máaxo'ob p'ekmileno'
ku beetko'ob in p'u'u-
jul,[f]
tumen ma'atech u beet-
ko'ob ba'ax ka wa'alik.
140 Le ba'axo'ob ka wa'aliko'
jach táaj ma'alob,[g]
tene' jach in yaabilt-
mo'ob.[h]
141 Tu táan uláak' máako'o-
be' jach mix ba'alen,[i]
hasta u p'eek u yilke-
no'ob,
pero tene' kin beetik tu-
láakal le ba'axo'ob ka
wa'alik ka beeta'ako'.
142 Teche' mantats' ka bee-
tik justicia,[j]
le ba'ax ku ya'alik a leyo'
leti' u jaajil.[k]

CAP 119

a Sl 19:13
Ro 6:12

b Nú 6:25
Sl 4:6

c Eze 9:4
2Pe 2:7, 8

d Dt 32:4

e Ap 16:5, 7

f 2Re 10:16
Sl 69:9
Jn 2:17

g Sl 12:6
Sl 119:160

h Sl 119:97

i Sl 22:6, 7

j Sl 36:6

k Éx 34:6
Sl 119:160
Jn 17:17

Columna 2

a Sl 119:34

b Sl 5:3
Sl 88:13
Mr 1:35

c Sl 63:6
Lu 6:12

d Sl 51:1
Isa 63:7

143 Kex taalak yaayaj k'iino'ob yéetel proble-
mas tin wóok'ole',
ma' kun xu'ulul in
ts'o'okbesik a manda-
miento'ob.
144 Le ba'axo'ob ka k'a'ajsik
ti' máako' mantats'
ma'alobtak.
Ts'áaten na'at,[a] beyo'
yaan u seguer in
kuxtal.

[Kof]

145 Jéeoba Dios, yéetel u
jaajil in wóol kin t'an-
kech, u'uyeni'.
Yaan in beetik tuláakal
le ba'axo'ob ka wa'ali-
ko'.
146 Táan in sen k'áatiktech
ka a salvarten,
tene' yaan in ts'o'okbe-
sik tuláakal le ba'a-
xo'ob ka k'a'ajsikteno'.
147 Ma' sáasake' ts'o'ok in
wajal utia'al in k'áatik-
tech áantaj,[b]
jach kin páa'tik ba'ax
ken a wa'alten.
148 Ku p'i'ilil in wich chúu-
muk áak'ab
utia'al in tuukul ti'* le
ba'axo'ob ka wa'aliko'.[c]
149 Teche' jach a yaabilt-
men, u'uy ba'ax kin
wa'alik.[d]
Jéeoba Dios, teche' ka
beetik ba'ax justo, ka-
náant in kuxtali'.
150 Le máaxo'ob k'aas bix
u kuxtalo'obo' ku líik'-
lo'ob tin contra,
leti'obe' junpuli' ma' tu
beetko'ob ba'ax ku
ya'alik a ley.

119:148 * Wa «xak'alxoktik».

151 Jéeoba Dios, teche' tia'anech tin wiknale',[a]
jaaj tuláakal ba'ax ku ya'alik a mandamiento'ob.[b]

152 Úuch in wojéelt bix a k'a'ajsik u yiik' máak,
le ba'axo'ob ka wa'aliko' mix bik'in u k'expajlo'ob.[c]

ר *[Reix]*

153 Ilawil bix in mu'yaj, salvarteni',[d]
tumen ma' in tu'ubs a leyi'.

154 Áanteni', ma' a p'atken tin juunal.[e]
Kanáant in kuxtal je'ex a wa'almilo'.

155 Le k'asa'an máako'obo' ma' tu páajtal u salvarkuba'ob,
tumen ma'atech u beetko'ob le ba'axo'ob ka wa'aliko'.[f]

156 Jéeoba Dios, teche' jach ka ch'a'ik óotsilil.[g]
Teche' ka beetik ba'ax justo, kanáant in kuxtali'.

157 Ya'ab máaxo'ob p'ekmilen yéetel ch'a'pachtiken,[h]
kex beyo' ma' k'éechken ti' le ba'axo'ob ka wa'alikten utia'al a k'a'ajsik in wiik'o'.

158 In p'eek in paktik le traicionero'obo',
tumen ma'atech u beetko'ob ba'ax ka wa'alik.[i]

159 ¡Ilawil buka'aj in yaabiltmil le ba'axo'ob ka wa'alik ka beeta'ako'!

CAP 119

a Dt 4:7
Sl 46:1
Sl 145:18

b Sl 19:9
Jn 17:17

c Sl 119:144
Ec 3:14

d Sl 9:13

e 1Sa 24:15
Sl 43:1

f 2Re 17:15, 18
Sl 73:27
Pr 15:29

g 1Cr 21:13
Sl 86:15
Isa 55:7
2Co 1:3
Snt 5:11

h Sl 25:19

i Sl 139:21

Columna 2

a Sl 119:40, 88
Lam 3:22

b 2Sa 7:28
Sl 12:6
Jn 17:17

c Sl 119:23

d 2Re 22:19

e Jer 15:16

f Sl 101:7
Sl 119:29, 104

g Sl 1:2

h Sl 1:2, 3
Pr 3:1, 2
Isa 32:17
Isa 48:18

i Sl 1:2
Sl 40:8
Ro 7:22

Jéeoba Dios, teche' jach a yaabiltmen, kanáant in kuxtali'.[a]

160 Tuláakal ba'ax ka wa'alike' jaajtak,[b]
mantats' ma'alobtak le ba'axo'ob ka ch'a'tuklik u yúuchlo'.

שׂ *[Sin]* wa *[Xin]*

161 Kex mina'an ba'ax o'olale' kin ch'a'pachta'al tumen príncipe'ob,[c]
chéen ba'ale' tene' ch'iikilen in wil bix je'el in ts'o'okbesik ba'ax ka wa'alike'.[d]

162 Ku ki'imakkúuntik in wóol le ba'axo'ob ka wa'aliko',[e]
je'ex u ki'imaktal u yóol juntúul máak ku kaxtik junp'éel tesoroe'.

163 In p'ekmaj u ya'ala'al ba'alo'ob ma' jaajtaki',
jach táaj in p'ekmaj,[f]
pero in yaabiltmaj a ley.[g]

164 Siete u téenel kin alabarkech ti' junp'éel k'iin,
tumen jach ma'alob le ba'axo'ob ka ch'a'tuklik u yúuchlo'.

165 Jach yaan jeets'elil ti' le máaxo'ob u yaabiltmo'ob a leyo',[h]
mix ba'al je'el u beetik u t'óochpajlo'obe'.

166 Jéeoba Dios, táan in páa'tik a salvarken,
tumen táan in ts'o'okbesik a mandamiento'ob.

167 Kin ts'o'okbesik le ba'axo'ob ka k'a'ajsikteno',
jach tu jaajil in yaabiltmo'ob.[i]

168 Kin ts'o'okbesik le ba'axo'ob ka wa'aliko' bey xan le ba'axo'ob ka k'a'ajsik ti' máako',
teche' a wojel tuláakal ba'ax kin beetik.[a]

[Taw]

169 Jéeoba Dios, kexi' ka k'uchuk ta wiknal le ba'axo'ob kin sen k'áatiktecho'.[b]
Beet u yantal in na'at yéetel le ba'ax ka wa'aliko'.[c]

170 Kexi' ka k'uchuk ta wiknal le ba'axo'ob kin k'áatiktecho',
salvarten je'ex a wa'almilo'.

171 Ma' kun xu'ulul in alabarkech yéetel in chi',[d]
tumen ka ka'ansikten ba'ax a k'áat ka in beete.

172 Le kéen k'aaynakene' yaan in t'aan ti' le ba'axo'ob ka wa'aliko',[e]
tumen jach ma'alob tuláakal a mandamiento'ob.

173 Preparart a k'ab utia'al a wáantken,[f]
in ch'a'tukultmaj in beetik tuláakal le ba'axo'ob ka wa'alik ka beeta'ako'.[g]

174 Jéeoba Dios, jach kin ts'íiboltik a salvarken,
jach in yaabiltmaj a ley.[h]

175 Cha'a u seguer in kuxtal utia'al in alabarkech.[i]
Ka u yáanten le ba'axo'ob ka ch'a'tukliko'.

176 Saatlen je'ex juntúul tamane',[j] ko'oten a kaxteni',

CAP 119

a Sl 139:3 Pr 5:21 Pr 15:11 Heb 4:13

b Sl 18:6

c 1Cr 22:12 Pr 2:3, 5

d Sl 63:5 Sl 71:17 Sl 145:7

e Sl 40:9

f Sl 60:5

g Dt 30:19 Jos 24:15, 22

h Sl 1:2

i Sl 9:13, 14 Isa 38:19

j Sl 95:7 Lu 15:4 1Pe 2:25

Columna 2

a Ec 12:13

CAP 120

b Sl 18:6

c Sl 50:15 Jon 2:1, 2

d Pr 12:22

e Sl 7:13

f Sl 140:10

g Gé 10:2

h Jer 49:28

i Sl 57:4

tumen ma' in tu'ubs a mandamiento'obi'.[a]

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob táan u viajaro'obo'.

120 Te' k'iino'ob táan in mu'yajo' tin k'áataj áantaj ti' Jéeoba,[b]
leti' túune' tu yáanten.[c]

2 Jéeoba Dios, ma' a p'atken tu k'ab le máaxo'ob chéen tuus ku jóok'ol tu chi'obo',
le máaxo'ob chéen ba'alo'ob ma' jaajtak ku ya'aliko'obo'.

3 Teech ka tusik a wéet máakile', ¿a wojel wa ba'ax ken u beettech Dios?
¿A wojel wa bix ken u castigartilech?[d]

4 Yaan u castigarkech yéetel u puputs'kil flecha'ob[e] juntúul xiixib máak
bey xan yéetel u chakjole'en chúukilo'ob[f] junkúul che'.

5 ¡Jach óotsilen tumen ma' tin kaajal yaneni', ba'axe' tu lu'umil Mesek![g]
Ti' kaja'anen ichil u kajnáalilo'ob Quedare'.[h]

6 Úuch kajlaken ichil le máaxo'ob
chéen ba'ate'el ku beetko'obo'.[i]

7 Tene' uts tin t'aan in kuxtal ich jeets'elil, pero le kéen in wóot t'aan tu yéetelo'obe'
chéen ba'ate'el ku kaxtiko'ob.

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob táan u viajaro'obo'.

121 Tene' kin líi'sik
in paakat tu tojil
le montaña'obo',[a]
ts'o'ole' kin wa'a-
lik:
¿Máax kun áantken?
2 Jéeoba kun áantken,[b]
le Máax Beetmil le ka'an
yéetel le lu'umo'.
3 Leti'e' mix bik'in ken u
cha'a u jakchajal a woo-
ko'ob.[c]
Le Máax kanáantkecho'
junpuli' ma' tu taaktal
u wenel.
4 Le Máax kanáantik u
kaajil Israelo'[d]
ma' tu wenel, mix tu taak-
tal u wenel.
5 Jéeoba kanáantkech.
Jéeobae' ti' wa'alakbal*
ta x-no'oj k'ab[e] utia'al
u yáantkeche'.[f]
6 De k'iine' mix ba'al kun
beetiktech k'aas,[g]
de áak'ab xane' mix ba'al
kun beetiktech loob.*[h]
7 Jéeoba kun kanáantkech
utia'al ma' u yúuchul-
tech mix ba'al.[i]
Leti' kun kanáantik a
kuxtal.[j]
8 Jéeoba kun áantkech
ti' tuláakal ba'ax ka
beetik,*
desde bejla'e' tak k'iino'ob
mina'an u xuul.

121:5 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «leti'e bo'oy». **121:6** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «De díae' le K'iino' ma' ken u beettech k'aas, mix le Luna ken u beettech k'aas de áak'abo'». **121:8** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le kéen jóok'kech bey xan kéen ookkech».

CAP 121

a Sl 125:2

b Sl 46:1
Isa 41:13
Jer 20:11
Heb 13:6

c Sl 91:11, 12
Pr 3:26

d Isa 27:3
Isa 40:28

e Sl 16:8
Sl 109:31

f Sl 91:1
Isa 25:4

g Isa 49:10
Ap 7:16

h Sl 91:5, 6

i Sl 91:10
Pr 12:21

j Sl 97:10
Sl 145:20

Columna 2

CAP 122

a 2Sa 6:15
Sl 27:4
Sl 42:4
Sl 84:10

b 2Cr 6:6
Sl 84:7
Sl 100:4

c 2Sa 5:9

d Éx 23:17
Dt 12:5, 6

e Dt 17:8, 9
2Cr 19:8

f 2Sa 7:16
1Re 10:18
1Cr 29:23

g Sl 51:18

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob táan u viajaro'obo'. Le k'aaya' David ts'íibte.

122 Jach ki'imakchaj in
wóol ka a'ala'ab-
ten:
«Ko'ox tu yotoch Jéeo-
ba».[a]
2 Beoraa' ts'o'ok k-okol tu
kaajil Jerusalén,
ti' wa'alakbalo'on naats'
tu joonajil le kaajo'.[b]
3 Jerusaléne' junp'éel no-
joch kaaj,
u najilo'obe' taak'al yani-
lo'ob.[c]
4 U kaajal Jéeoba,*
u kajnáalilo'ob Israele'
ts'o'ok u bino'ob Jerusa-
lén,
bino'ob u alabarto'ob u
k'aaba' Jéeoba
je'ex a'ala'anilti'obo'.[d]
5 Tumen te' kaaj ets'kúun-
ta'an le trono'ob utia'al
u beeta'al justiciao',[e]
u trono'ob u paalal
David.[f]
6 K'áate'ex ka yanak jeets'e-
lil tu kaajil Jerusalén.[g]
Le máaxo'ob yaabiltmil
le kaajo' mix ba'al kun
sajakkúuntko'ob.
7 Ma' u xu'ulul u yantal jee-
ts'elil ichil le kaajo',*
mantats' ka yanak jeets'e-
lil tu yo'olal u nukuch
torreilo'ob.
8 Tumen in yaabiltmaj in
suku'uno'ob yéetel in
amigo'obe', yaan in wa'a-
lik:

122:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'. **122:7** *Wa «tu yo'olal le nukuch pak'o'obo'».

«Ma' u xu'ulul u yantal
jeets'elil tu kaajil Jerusalén».
9 Tumen in yaabiltmaj u
yotoch Jéeoba Diose'[a]
yaan in k'áatik ka xi'ik
utsil ti' Jerusalén.

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob
táan u viajaro'obo'.

123 In Dios, ti' kulukbalech ta trono yaan
te' ka'ano',
le o'olal kin líi'sik in paakat le kéen orarnaken ti'
teech.[b]
2 Je'ex juntúul máak ku
paktik u k'ab u ts'uulil,
yéetel je'ex juntúul
x-ch'úupal ku paktik
u k'ab u xunáanile',
to'one' táan k-paktik
Jéeoba,[c]
táan k-páa'tik u ye'esikto'on u yutsil k-Dios.[d]
3 Jéeoba Dios, e'esto'on
a wutsil, e'esto'on a
wutsil,
tumen jach táaj ma' ma'alob k-tratarta'ali'.[e]
4 Táan k-sen burlarta'al
tumen le máaxo'ob ku
yu'ubiko'ob jach ma'alob
yanilo'obo',
jach ma' ma'alob xan
k-tratarta'al tumen le
máaxo'ob ku creerkuba'obo'.

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob
táan u viajaro'obo'. Le k'aaya'
David ts'íibte.

124 A'ala'ak tumen u
kajnáalilo'ob Israel:
«Wa ma' u yantal ka'ach
Jéeoba t-éetele',[f]

CAP 122

a 1Cr 29:3
Sl 26:8
Sl 69:9

CAP 123

b Sl 25:15
Sl 121:1

c Sl 119:82
Sl 130:6

d Lam 3:25
Miq 7:7

e Ne 4:4
Sl 44:13

CAP 124

f Sl 46:7
Ro 8:31
Heb 13:6

Columna 2

a Sl 54:4
Sl 118:6

b Sl 3:1
Sl 22:16

c Sl 27:2

d Sl 56:1

e Sl 18:4

f 1Sa 23:26-28
2Sa 17:21, 22

g Sl 25:15
Sl 91:3

h Pr 18:10

CAP 125

i Jer 17:7

j 1Re 8:12, 13
Sl 48:2
Sl 132:13, 14

2 wa ma' u yantal ka'ach
Jéeoba t-éetel[a]
le ka líik' k-enemigo'ob
t-contrae',[b]
3 ts'o'ok ka'ach u luk'ko'ono'ob kuxa'ano'one',[c]
tumen te' k'iino'obo' jach
p'uja'ano'ob t-contra.[d]
4 Ts'o'ok ka'ach u beetko'obto'on je'ex le ja' ku
míistik tuláakal ba'al
yaan tu beelo',
je'ex le ja' ku bisik tuláakal ba'alo'.[e]
5 Ts'o'ok ka'ach u máano'ob
t-óok'ol je'ex u beetik le
ya'abkach ja' le kéen u
wo'oltubao'.
6 Alabarta'ak Jéeoba,
tumen ma' tu p'ato'on tu
chi' le máaxo'ob p'ekmilo'on utia'al ka u xe'exet'o'ono'obo'.
7 Beyo'on je'ex juntúul
ch'íich'
ts'o'ok u púuts'ul ti' u
trampa le máax ku chuk
ch'íich'o'.[f]
Ka'akacha'ab le trampao',
le o'olal púuts'o'on.[g]
8 To'one' k-áanta'al tumen
le Dios ku k'aaba'tik
Jéeobao',[h]
le Máax Beetmil le ka'an
yéetel le lu'umo».

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob
táan u viajaro'obo'.

125 Le máaxo'ob ku confiaro'ob ti'
Jéeobao'[i]
beyo'ob je'ex le Montaña
Sióno',
le montañaa' ma' tu páajtal u péeksa'al, mantats'
tia'an tu lugare'.[j]

2 Je'ex yanil le montaña'ob
tu ba'pach Jerusaléno'[a]
bey yanil Jéeoba tu ba'-
pach u kaajalo',[b]
mantats' bey kun antalo'.
3 Ma' kun seguer u go-
bernar le k'asa'an máa-
ko'ob* tu yóok'ol le máa-
xo'ob beetik ba'ax
ma'alobo',[c]
beyo' le utsul máako'obo'
ma' kun káajal xan u
beetko'ob ba'ax ma'
ma'alobi'.[d]
4 Jéeoba Dios, beet u bin
utsil ti' le máaxo'ob ku
beetko'ob ba'ax ma'alo-
bo',[e]
le máaxo'ob uts u puksi'i-
k'alo'obo'.[f]
5 Le máaxo'ob ku káajal u
bino'ob ti' junp'éel bej
ma' ma'alobe'
yaan u castigarta'alo'ob
tumen Jéeoba pa'te'
yéetel le k'asa'an máa-
ko'obo'.[g]
Yanak jeets'elil ti' u kaajil
Israel.

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob
táan u viajaro'obo'.

126 Le ka tu beetaj
Jéeoba u suut u
kajnáalilo'ob Sión
bisa'ano'ob táan-
xel lu'umilo'[h]
t-tuklaj chéen táan k-wa-
yak'tike'.*
2 Te' k'iino'ob je'elo' jaja'-
che'ejnajo'on
yéetel awatnajo'on yéetel
ki'imak óolal.[i]

125:3 *Ich hebreoe' ku ya'a-
la'al ka'ach «u xóolte'il k'asa'anil».
126:1 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al
«náay».

CAP 125

a 1Re 11:7
Hch 1:12

b Sl 34:7
Isa 31:5
Zac 2:4, 5

c Isa 14:5

d Ec 7:7

e Sl 51:18

f Sl 36:10
Sl 73:1

g 1Cr 10:13
Sl 53:5
Isa 59:8

CAP 126

h Esd 1:2, 3
Sl 85:1

i Esd 3:11
Sl 106:47
Isa 49:13
Jer 31:12

Columna 2

a Jos 2:9, 10
Ne 6:15, 16

b Esd 7:27, 28
Isa 11:11

c Sl 30:5
Isa 61:1-3

d Isa 9:3

CAP 127

e Pr 3:6
Pr 10:22
Pr 16:3

f Isa 27:3

Te' k'iino'ob je'elo' le kaa-
jo'obo' tu ya'alo'ob t-o'o-
lal:
«Jéeobae' ts'o'ok u beetik
nukuch ba'alo'ob tu yo'o-
lalo'ob».[a]
3 Jéeobae' ts'o'ok u beetik
nukuch ba'alo'ob
t-o'olal,[b]
le beetik jach ki'imak
k-óol.
4 Jéeoba Dios, beet u
ka'a suut le máaxo'ob
bisa'ano'ob táanxel
lu'umilo'.
Beet u ka'a suuto'ob je'ex
le ja' ku k'áaxal ku ka'a
suut te' río'ob yano'ob
Néguebo'.
5 Le máaxo'ob ku paak'a-
lo'ob kex táan u yok'o-
lo'obo',
le kéen joochnako'o-
be' hasta yaan u yawa-
to'ob yéetel ki'imak óo-
lal.
6 Le máax ku ch'a'ik u chan
bolsail u semilla
yéetel ku bin paak'al kex
táan u yok'ole',
le kéen suunak yéetel u
yich u paak'ale'[c]
hasta yaan u yawat yée-
tel ki'imak óolal.[d]

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob
táan u viajaro'obo'. Le k'aaya'
Salomón ts'íibte.

127 Wa ma' Jéeoba bee-
tik le najo'
mix ba'al u biilal ka u
kíimsuba máak u beete,[e]
wa ma' Jéeoba kanáantik
le kaajo'[f]
mix ba'al u biilal ma' u
wenel le máax ku kana-
no'.

2 Mix ba'al u biilal ma' sáasak táan a líik'le'ex,
mix ba'al u biilal ma' a séeb weenle'ex,
mix ba'al u biilal a kíimskaba a kaxte'ex ba'al a jaante'ex,
tumen Dios ts'áaik ba'ax k'a'abéet ti' le máaxo'ob u yaabiltmo' yéetel leti' beetik u weenlo'ob tubeel.[a]
3 Le paalalo'obo' junp'éel herencia ku ts'áaik Jéeoba ti' máak.[b]
Le paalalo'obo' junp'éel regalo ti' Dios u taal.[c]
4 Je'ex le flecha'ob yaan tu k'ab juntúul mu'uk'a'an máako',
bey le paalalo'ob ku síijlo'ob tu táankelmil máako'.[d]
5 Ki'imak u yóol le máax yaanti' ya'ab flecha'ob je'ex le je'elo'oba'.[e]
Leti'e' ma' kun p'áatal ich su'tsilil,
u paalal kun defendertik tu joonajil le kaaj ti' u enemigo'obo'.

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob táan u viajaro'obo'.

128 Ki'imak u yóol le máaxo'ob ku meyajtiko'ob Jéeoba[f] yéetel ku xíimbalo'ob te' bej uts tu t'aano'.[g]
2 Yaan a jaantik u yich a meyaj.
Yaan u ki'imaktal a wóol, yaan u bintech utsil.[h]
3 A watane' yaan u p'áatal bey junkúul uva ku piimtal u yiche', yaan u chupik a wotoch yéetel ya'ab paalalo'ob.[i]
Yaan u ya'abtalo'ob je'ex u k'u'uk' le olivoo', ya'abo'ob le kéen kulako'ob tu ba'pach a mesa.
4 U jaajile' bey kun bendecirbil
le máax meyajtik Jéeobao'.[a]
5 Jéeobae' yaan u bendecirkech desde tu kaajil Sión.
Tuláakal u k'iinil a kuxtal ken a wil bix u bin utsil ti' Jerusalén,[b]
6 yaan a wilik tak a wáabilo'ob.
Yanak jeets'elil ti' u kaajil Israel.

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob táan u viajaro'obo'.

129 A'ala'ak tumen Israel:
«Desde tin táankelmil táan u atacarken in enemigo'ob,[c]
2 desde tin táankelmil táan u atacarkeno'ob,[d]
pero ma' tsa'ayko'ob tin wéeteli'.[e]
3 In pu'uche'* ts'o'ok u p'áatal je'ex le lu'um ku jo'ocha'al[f]
utia'al u beeta'al u surcosilo'».
4 Pero Jéeobae' ku beetik justicia.[g]
Ts'o'ok u xo'oxotik le suum ku meyaj ti' le k'asa'an máako'ob utia'al u pech' óoltikeno'obo'.[h]
5 Tuláakal le máaxo'ob u p'ekmo'ob u kaajil Sióno' yaan u mixba'alkúunta'alo'ob,

CAP 127
a Sl 3:5; Ec 5:12
b Gé 33:4, 5; Gé 48:3, 4; 1Sa 2:21
c Gé 41:51, 52; Le 26:9; Job 42:12, 13; Sl 128:3
d Pr 17:6
e Gé 50:23

CAP 128
f Sl 112:1; Heb 5:7
g Sl 119:1; Miq 6:8
h Ec 5:18; Isa 65:22
i Éx 23:26; Sl 127:3

Columna 2
a Sl 127:4, 5
b Sl 122:6; Isa 33:20

CAP 129
c Éx 5:6, 9
d Lam 1:3
e Sl 118:13; Sl 125:3
f Sl 66:12; Isa 51:23
g Esd 9:15; Ne 9:33
h Sl 124:7

129:3 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «paach».

le o'olal su'lako'ob le kéen
xi'iko'ob.[a]
6 Yaan u p'áatlo'ob je'ex le
su'uk
ku jóok'ol tu yóok'ol le
najo'ob ku tijil antes ti'
u jo'okolo',
7 ma' tu chukik mix jun-
cháach le kéen juntar-
ta'ak,
menos junméek'.
8 Le máako'ob ku máano'o-
bo' ma' ken u ya'alo'ob:
«Ka u pul u bendición
Jéeoba ta wóok'ole'ex.
K-bendecirke'ex tu k'aa-
ba' Jéeoba».

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob
táan u viajaro'obo'.

130 Jéeoba Dios, te'
súutuk ma' tin
kaxtik ba'ax ku
yúuchulteno' ti'
teech kin k'áatik
áantaj.[b]
2 Jéeoba Dios, u'uy in ora-
cióni'.
Ch'enxikinteni', táan in
sen k'áatiktech áantaj.
3 Jéeoba,* wa ka ch'íiki-
kech a wil# le ba'ax ma'
ma'alob ku beetik máa-
ko',
¿máax je'el u p'áatal
wa'atal ta táane'? Jéeo-
ba Dios, ¿yaan wa máax
je'el a wilik inocentee'?[c]
4 In Dios, teche' tu jaajil
ka perdonartik máak,[d]
le o'olal yaan a adorar-
ta'al.[e]

130:3 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviacióníl le k'aaba' Jéeobao'. #Wa «ka a bis u cuentail».

CAP 129

a Ne 4:4
Ne 6:15, 16
Est 6:13
Est 9:5
Sl 137:7
Zac 12:3

CAP 130

b Lam 3:55
Jon 2:1, 2

c Sl 38:4
Sl 103:14
Sl 143:1, 2
Isa 55:7
Da 9:18
Ro 3:20
Tit 3:5

d Éx 34:6, 7
Sl 25:11

e Jer 33:8, 9

Columna 2

a Miq 7:7

b Sl 119:147

c Sl 86:5

CAP 131

d Sl 78:70
Sl 138:6

e 1Sa 18:23

f 1Sa 30:6
Sl 62:1
Isa 30:15
Lam 3:26

5 Táan in páa'tik u yáant-
ken Jéeoba, tu jaajil in
wóol táan in páa'tik,
táan in páa'tik u béey-
kuntik ba'ax u ya'almaj.
6 Le bix in ts'íiboltik ka
taalak Jéeoba u yáan-
teno'[a]
maas ke ti' le bix u ts'íi-
boltik le veladoro'ob u
sáastalo',[b]
jach beyo', maas ke ti' le
bix u ts'íiboltik le vela-
doro'ob u sáastalo'.
7 Israele' unaj u seguer u
páa'tik u yáanta'al tu-
men Jéeoba,
tumen Jéeobae' chúu-
ka'an u yóol u ye'es u
yaabilaj,[c]
ts'o'ole' jach yaan u poder
utia'al u yáantik máak.
8 Leti'e' yaan u perdonartik
tuláakal le ba'axo'ob ma'
ma'alobtak u beetmaj
Israelo'.

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob
táan u viajaro'obo'. Le k'aaya'
David ts'íibte.

131 Jéeoba Dios, in
puksi'ik'ale' ma'a-
tech u taaskuba
nojba'alil,
ma'atech in creerkinba.*[d]
Ma'atech in ts'íiboltik nu-
kuch ba'alo'ob,[e]
ba'alo'ob ma' tu páajtal u
yantalten.
2 Tene' mix ba'al chi'ich-
nakkúuntiken,[f]
beyen juntúul chan paal
tia'an yiknal u maamae'.
Ki'imak in wóol je'ex jun-
túul chan paale'.

131:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' ka'anal in wichi'».

3 U kaajil Israele' unaj u
páa'tik u yáanta'al tumen Jéeoba,[a]
mantats' bey unaj u beetko'.

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob táan u viajaro'obo'.

132 Jéeoba Dios, k'a'ajaktech David,
k'a'ajaktech bix úuchik u sen mu'yaj.[b]
2 Jéeoba Dios, k'a'ajaktech le ba'ax tu jurartaj Davido'.
U Dios Jacob, k'a'ajaktech le voto tu beetaj ka tu ya'alaj:[c]
3 «Junpuli' ma' kin okol tin wotoch,[d]
ma' kin chital tin cama,
4 ma' xan ken in cha'a u múuts'ul in wich,
mix u yokol in wenel,
5 hasta in kaxtik junp'éel lugar utia'al Jéeoba,
junp'éel jach ma'alob lugar utia'al u Dios Jacob».[e]
6 Tia'ano'on Efrata ka t-u'uyaj u yúuchul t'aan tu yo'olal le arcao',*[f]
t-ojéeltaj te' k'áax yano'.[g]
7 Ko'one'ex te' tu'ux yano',[h]
ko'one'ex chintal aktáan ti' le tu'ux ku t'alkúuntik u yooko'obo'.[i]
8 Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, líi'kech utia'al a taal te' tu'ux preparado utia'al a wantalo',[j]
bey xan utia'al u yantal le arca ku ye'esik le poder yaantecho'.[k]
9 Beeta'ak justicia tumen a sacerdote'ob,
awatnak yéetel ki'imak óolal le máaxo'ob chúuka'an u yóol u meyajtecho'obo'.
10 Tu yo'olal le ba'ax a prometermaj ti' Davido',
ma' a xúump'attik le máax a yéeymo'.[a]
11 Jéeobae' yaan u béeykuntik
le ba'ax u ya'almaj ti' Davida':
«Juntúul ti' a paalal*
kun kutal ta trono.[b]
12 Wa a hijo'ob ku ts'o'okbesko'ob le ba'ax ku ya'alik in pacto
bey xan le ba'axo'ob kin wa'alikti'ob[c]
utia'al in k'a'ajsik u yiik'o'obo',
u hijo'ob xane' mantats' kun kutalo'ob ta trono».[d]
13 Jéeobae' ts'o'ok u yéeyik u kaajil Sión,[e]
jach ku ts'íiboltik u yantali', ku ya'alik:[f]
14 «Ti' kin antal mantats'i',[g]
tumen leti'e ba'ax kin ts'íiboltiko'.
15 Yaan in ts'áaik tuláakal ba'ax k'a'abéet ti' u kajnáalilo'ob,
yaan in ts'áaik ya'ab ba'al u jaant le óotsilo'obo'.[h]
16 Yaan in salvartik u sacerdote'ob.*[i]
Le máaxo'ob chúuka'an u yóolo'obo' yaan u yawato'ob yéetel ki'imak óolal.[j]

CAP 131
a Sl 130:7 Miq 7:7

CAP 132
b 1Sa 20:1
c 2Sa 7:2, 3
d 2Sa 5:11
e 2Sa 7:2 1Re 8:17 1Cr 15:3, 12 Hch 7:45, 46
f 1Sa 17:12
g 1Sa 7:1 1Cr 13:6
h Sl 43:3
i 1Cr 28:2 Sl 5:7
j Nú 10:35 2Sa 6:17
k 2Cr 6:41, 42

Columna 2
a 1Re 15:4 2Re 19:34
b 1Re 8:25 Sl 89:3, 4 Sl 89:20, 36 Isa 9:7 Jer 33:20, 21 Mt 9:27 Lu 1:69 Hch 2:30, 31 Hch 13:22, 23
c 1Cr 29:19
d 2Sa 7:12, 16 1Cr 17:11, 12 Sl 89:20, 29
e Sl 48:2, 3 Sl 78:68 Heb 12:22
f Sl 87:2
g Sl 46:5 Isa 24:23
h Sl 22:26 Sl 147:12, 14
i Sl 149:4
j Sl 132:8, 9

132:6 * Wa «tabernáculoo'».

132:11 * Wa «descendencia».
132:16 * Wa «Le sacerdote'obo' yaan u salvarko'ob uláak' máako'ob».

17 Ti' ken in beet u maas
antal u páajtalil Davidi'.
Ma' ken in cha'a u xu'ul-
sa'al u gobernación le
máax in yéeymo'.[a]
18 Yaan in p'atik ich su'tsilil
u enemigo'ob,
yaan u bin utsil ti' u go-
bernación».*[b]

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob
táan u viajaro'obo'. Le k'aaya'
David ts'íibte.

133 ¡Jach táaj ma'alob
yéetel jats'uts u
yila'al u much'-
kuba
yéetel u biskuba le máa-
xo'ob yano'ob ichil u
kaajal Dioso'!*[c]
2 Bey je'ex le jach ma'alob
aceite
ku yala'al tu pool Aarón,[d]
ku yéemel tak tu me'ex[e]
yéetel ku k'uchul tak tu
kaalil u nook'o'.
3 Bey je'ex le u p'uulja'il
Ermón[f]
ku yéemel tak tu monta-
ñailo'ob Sióno'.[g]
Te'elo' ti' ken u k'am máak
le ma'alob ba'al ku taal
ti' Jéeobaa':
kuxtal mina'an u xuul.

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob
táan u viajaro'obo'.

134 Alabarte'ex Jéeoba,
te'ex ka meyaj-
tike'ex Jéeobae',
alabarte'ex,[h]
te'ex sáamsamal tia'a-
ne'ex tu yotoch Jéeoba
de áak'abe'.[i]

132:18 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u jóok'ol u lool le corona yaan tu poolo'».

CAP 132

a 1Re 11:36
1Re 15:4
2Cr 21:7

b Sl 2:6
Sl 72:8
Isa 9:6
Ap 11:15

CAP 133

c Gé 13:8
Jn 13:35
Col 3:14
Heb 13:1

d Pr 27:9

e Éx 29:4, 7

f Dt 3:8, 9
1Cr 5:23

g Sl 125:2

CAP 134

h Ap 19:5

i 1Cr 9:33
1Cr 23:27, 30
Lu 2:37
Ap 7:15

Columna 2

a Sl 28:2
Sl 141:2

CAP 135

b Sl 113:1
Ap 19:5

c Sl 96:8
Sl 116:19

d Sl 119:68
Mt 19:17

e Éx 19:5
Dt 7:6

f Dt 10:17
Sl 97:9

g Sl 115:3
Isa 46:10

2 Le kéen a líi's a k'abe'ex[a]
utia'al
a alabarke'ex Jéeobae'
unaj limpio'ex tu táan.*
3 Ka u bendecirte'ex Jéeo-
ba desde Sión,
le Máax Beetmil le ka'an
yéetel le lu'umo'.

135 ¡Alabarte'ex Jéeo-
ba!*
Alabarte'ex u k'aaba'
Jéeoba.
Te'ex ka meyajtike'ex
Jéeobae', alabarte'ex,[b]
2 te'ex tia'ane'ex tu yotoch
Jéeobae', alabarte'ex
bey xan te'ex tia'ane'ex tu
táankabil u yotoch Dio-
se'.[c]
3 Alabarte'ex Jéeoba,* ala-
barte'ex Jéeoba tumen
leti'e' jach ku ye'esik u
yutsil.[d]
K'aaynene'ex# utia'al a
alabarke'ex u k'aaba', tu-
men leti'e' jach ku ye'e-
sik u yutsil.
4 Jéeobae'* tu yéeyaj Jacob
utia'al ka u tia'alinte,
tu yéeyaj Israel utia'al ka
u tia'alinte tumen jach u
yaabiltmaj.[e]
5 Tene' in wojel mina'an
uláak' dios je'ex Jéeo-
bae'.
Le uláak' dioso'obo' ma'
tu páajtal u comparar-
ta'alo'ob yéetel k-Dios.[f]
6 Jéeobae' ku beetik tuláa-
kal ba'ax uts tu t'aan,[g]

134:2 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Líi's a k'abe'ex utia'al a alabarke'ex te' lugar santoo'». **135:1, 3, 4** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'. **135:3** # Wa «Paaxnene'ex».

bey u beetik te' ka'ano',
way lu'ume', te' k'áa'náabo',
tak tu maas taamil
le k'áa'náabo'.
7 Ku beetik u líik'il le múuyalo'ob* desde tu xuul
yóok'ol kaabo'.
Ku beetik u yantal rayo'ob
le kéen k'áaxak ja'.#
Ku beetik u jóok'ol le iik'
te' tu'ux u ta'akmo'.[a]
8 Tu xu'ulsaj ti' u yáax hijo'ob le egipcio'obo'
bey xan ti' le yáax xibil
ba'alche'ob síijo'obo'.[b]
9 Tu beetaj señalo'ob yéetel milagro'ob tu lu'umil
Egipto[c]
tu contra Faraón* yéetel
tu contra le máaxo'ob
apoyarko'.[d]
10 Tu xu'ulsaj ti' ya'ab kaajo'ob[e]
bey xan ti' reyo'ob jach
yaan páajtalil ti'ob.[f]
11 Tu xu'ulsaj ti' Seón, u rey
le amorreo'obo',[g]
tu xu'ulsaj ti' Og, u reyil
Basán,[h]
bey xan ti' tuláakal le reyo'ob yaan Canaáno'.
12 Le lu'um tu ch'a'ajti'obo'
tu ts'áaj bey junp'éel herencia ti' u kaajale',
tu ts'áaj ti' Israel.[i]
13 Jéeoba Dios, a k'aaba'e'
mix bik'in kun tu'ubsbil.
Jéeoba Dios, le ba'axo'ob
a beetmo' mantats' kun
k'a'ajsbil.[j]
14 Jéeobae' yaan u defendertik u kaajal,[k]
yaan u ch'a'ik óotsilil ti' le
máaxo'ob meyajtiko'.[a]
15 Le imageno'ob ku adorartik le kaajo'obo' beeta'an
de plata yéetel de oro,
chéen wíinik beetmilo'ob.[b]
16 Yaan u chi'ob, pero ma' tu
páajtal u t'aano'ob,[c]
yaan u yicho'ob, pero ma'
tu páajtal u paakato'ob.
17 Yaan u xikno'ob, pero ma'
tu páajtal u yu'ubiko'ob
mix ba'al.
Mix tu páajtal xan u
ch'a'ik u yiik'o'ob.[d]
18 Le máaxo'ob beetko'obo'
yaan u p'áatlo'ob je'ex
leti'obo'[e]
bey xan le máaxo'ob ku
confiaro'ob ti' leti'obo'.[f]
19 U kaajil Israel, alabarte'ex Jéeoba.
U paalal Aarón, alabarte'ex Jéeoba.
20 U paalal Leví, alabarte'ex Jéeoba.[g]
Te'ex ka adorarke'ex
Jéeobae', alabarte'ex
Jéeoba.
21 Alabarta'ak Jéeoba desde tu kaajil Sión.[h]
Alabarta'ak le Máax
tia'an tu kaajil Jerusaléno'.[i]
¡Alabarta'ak Jéeoba!*[j]

136 Ts'áa'ex gracias ti'
Jéeoba, tumen
leti'e' jach ku ye'esik
u yutsil,[k]
leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.[l]

135:7 * Wa «u yooxol ja'». # Uláak' bix u traducirta'ale' «Ku beetik u yantal u beel le cháako'». **135:9** * Ilawil página 2563.

135:21 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

CAP 135

a Éx 14:21
Nú 11:31
Jer 10:13
Jer 51:16
Jon 1:4

b Éx 12:12, 29

c Éx 7:20
Éx 8:6, 17
Éx 9:6, 10
Éx 9:23
Éx 10:12, 21

d Sl 136:15

e Sl 44:2

f Jos 12:7, 8

g Nú 21:23, 24

h Nú 21:33-35

i Jos 11:23

j Éx 3:15
Sl 102:12

k Éx 14:31

Columna 2

a Dt 32:36

b Sl 115:4-8
Isa 46:6
Hch 17:29
1Co 10:19

c Hab 2:19

d Jer 10:14

e Isa 44:9

f Sl 97:7

g Dt 10:8

h Sl 48:1
Sl 132:13

i Jer 3:17

j Ap 19:6

CAP 136

k Lu 18:19

l 2Cr 7:3
2Cr 20:21
Sl 106:1
Sl 107:1

2 Ts'áa'ex gracias ti' Dios,
tumen leti' le Maas Nojoch Dioso'.[a]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
3 Ts'áa'ex gracias ti' Yuumtsil, tumen mina'an
uláak' máax je'ex leti'e'.
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
4 Chéen leti' beetik nukuch ba'alo'ob.[b]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.[c]
5 Jach ma'alob úuchik u
beetik le ka'ano'.[d]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
6 Tu jayaj le lu'um yóok'ol
le ja'o'.[e]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
7 Leti' beet le nukuch ba'alo'ob ku juul u sáasilo'ob
te' ka'ano'.[f]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
8 Tu beetaj le K'iin utia'al u
sáasilkunaj de díao'.[g]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
9 Tu beetaj le Luna yéetel
le estrella'ob utia'al u sáasilkunajo'ob de áak'abo'.[h]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
10 Leti' xu'uls ti' u yáax hijo'ob le egipcio'obo' bey
xan ti' le yáax xibil ba'alche'ob yáax síijo'obo'.[i]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
11 Tu jóo'saj u kaajil Israel
tu lu'umil Egipto.[j]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.

CAP 136

a Sl 97:9
Da 2:47

b Éx 15:11
Ap 15:3

c Sl 103:17

d Job 38:36
Pr 3:19, 20

e Gé 1:9
Sl 24:1, 2

f Gé 1:14

g Gé 1:16
Jer 31:35

h Sl 8:3

i Éx 12:29

j Éx 12:51

Columna 2

a Éx 13:14

b Éx 14:21

c Éx 14:29

d Éx 14:27, 28

e Éx 13:18
Éx 15:22

f Jos 12:7, 8

g Nú 21:21-24

h Nú 21:33-35

i Nú 32:33

12 Tu salvarto'ob yéetel u
nojoch poder[a] bey xan
yéetel u mu'uk'a'an k'ab.
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
13 Tu bujaj u ja'il le Mar Rojoo'.[b]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
14 Tu yáantaj le israelita'ob
utia'al u máano'ob chúumuk le k'áa'náabo'.[c]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
15 Tu beetaj u búulul* Faraón yéetel u soldado'ob
te' Mar Rojoo'.[d]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
16 Tu kanáantaj u kaajal le
táan u máano'ob te' desiertoo'.[e]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
17 Tu xu'ulsaj ti' nukuch reyo'ob.[f]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
18 Tu xu'ulsaj ti' reyo'ob
jach yaan páajtalil ti'ob.
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
19 Tu xu'ulsaj ti' Seón,[g] u
rey le amorreo'obo'.
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
20 Tu xu'ulsaj ti' Og,[h] u reyil
Basán.
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
21 Le lu'um tu ch'a'ajti'obo'
tu ts'áaj bey junp'éel herencia ti' u kaajale'.[i]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.

136:15 * Wa «Tu wo'oltaj».

22 Tu ts'áaj bey herencia ti'
Israel, u kaajale'.
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
23 Ma' tu tu'ubso'on te' k'iino'ob luba'an k-óolo'.[a]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.[b]
24 Mix juntéen tu p'ato'on tu
k'ab le máaxo'ob p'ekmilo'ono'.[c]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
25 Leti' ts'áaik ba'al u jaant
tuláakal ba'al kuxa'an.[d]
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.
26 Ts'áa'ex gracias ti' le Dios
yaan te' ka'ano'.
Leti'e' mantats' ku ye'esik
nojoch yaabilaj.

137 Ti' k-kutal ka'ach tu
jáal le río'ob yaan
Babiloniao',[e]
le kéen k'a'ajakto'on u
kaajil Sióne' ku káajal
k-ok'ol.[f]
2 K-ch'uykíintik ka'ach
k-arpa'ob
tu gajosil le álamo'ob*
yaan tu kaajil Babiloniao'.[g]
3 Le máaxo'ob biso'on Babiloniao' tu k'áato'obto'on
ka k'aaynako'on,[h]
utia'al u burlarkuba'obe'
ku ya'aliko'obto'on:
«K'aye'ex junp'éel u k'aayil Sión utia'al k-u'uye».
4 ¿Bix je'el u páajtal k-k'aay
ti' Jéeoba
wa táanxel lu'umil yano'one'?

137:2 * Le che' je'ela' junp'éel clase kóopo'.

CAP 136
a Dt 32:36
b Ne 9:32
c Jue 3:9
Jue 6:9
d Sl 145:15
Sl 147:9

CAP 137
e Jer 51:13
Eze 3:15
Da 10:4
f Da 9:2, 3
g Isa 24:8
h Sl 123:4

Columna 2
a Ne 2:3
Sl 84:2
Sl 102:13, 14
Isa 62:1
Jer 51:50
b Sl 122:1
c Jer 49:7
Lam 4:22
Eze 25:12
Abd 10-13
d Isa 47:1
Jer 25:12
Jer 50:2
e Jer 50:29
Ap 18:6
f Isa 13:1, 16

CAP 138
g Sl 9:1
h 1Sa 3:3
1Cr 16:1
Sl 28:2
i Jn 17:6

5 U kaajil Jerusalén,
p'áatak mix ba'al u biilal*
in x-no'oj k'ab wa ka in
tu'ubsech.[a]
6 U kaajil Jerusalén,
táak'ak in waak' tin náa'-ka'an
wa ka in tu'ubsech,
bey xan wa ma' teech
beetik u jach ki'imaktal
in wóoli'.[b]
7 Jéeoba Dios, ma' a tu'ubsik le ba'ax tu ya'alaj
le edomita'ob le k'iin ka
xu'ulsa'ab ti' Jerusaléno',
leti'obe' tu ya'alo'ob:
«¡Xu'ulsa'ak! ¡Ni'ikik tak
u cimientoil!».[c]
8 U kaajil Babilonia, jach
ta'aytak xan u xu'ulsa'altech,[d]
yaan u ki'imaktal u yóol
le máax kun sutiktech u
jeel
le ba'ax ta beetajto'ono'.[e]
9 Yaan u ki'imaktal u yóol
le máax kun chukik a
paalal
yéetel kun píikch'intko'ob
yóok'ol le tuunicho'obo'.[f]

Le k'aaya' David ts'íibte.

138 Yaan in alabarkech
yéetel tuláakal in
puksi'ik'al.[g]
Kex tia'anen tu táan
uláak' dioso'obe',
yaan in k'aay utia'al in
alabarkech.
2 Yaan in chintal tu tojil a
templo,[h]
yéetel yaan in alabartik a
k'aaba'[i]

137:5 * Uláak' bix u traducirta'ale' «tijik».

tumen ka we'esik nojoch
yaabilaj yéetel chúuka'an óolal.
A k'aaba' yéetel le ba'axo'ob ka wa'aliko' ts'o'ok
a nojba'alkúuntiko'ob tu
yóok'ol je'el ba'alake'.
3 Ka tin k'áatajtech áantaje', ta wáanten.[a]
Ta wáanten utia'al ma' in
sajaktal yéetel ta ts'áajten muuk'.[b]
4 Jéeoba Dios, yaan a alabarta'al tumen tuláakal
le reyo'ob yaan way lu'ume',[c]
tumen yaan u yojéeltiko'ob le ba'axo'ob ka
prometerko'.
5 Yaan u k'aayo'ob tu yo'olal le ba'axo'ob ku beetik
Jéeobao',
tumen Jéeobae' jach nojoch u poder.[d]
6 Kex Jéeoba tia'an te' ka'ano' ku biskuba yéetel le
máax humildeo',[e]
pero junpuli' ma'atech u
biskuba yéetel le máax
ku creerkubao'.[f]
7 Teche' yaan a kanáantik
in kuxtal le kéen máanken tu'ux sajbe'entsil.[g]
Teche' ka líi'sik a k'ab
tu contra in enemigo'ob
p'uja'ano'obo'.
Yaan a salvarken yéetel a
x-no'oj k'ab.
8 Jéeobae' yaan u beetik
tuláakal ba'al utia'al in
wutsil.
Jéeoba Dios, teche' mantats' ka we'esik nojoch
yaabilaj.[h]
Ma' a xúump'atko'on, tumen teech beetmilo'on.[i]

CAP 138

a Sl 18:6

b Sl 29:11
Isa 12:2
Isa 41:10

c Sl 102:15
Isa 60:3

d 1Re 8:10, 11

e 1Sa 2:8
Sl 113:6-8
Isa 57:15

f Snt 4:6
1Pe 5:5

g Sl 71:20

h Sl 103:17

i Job 14:15
Sl 71:18

Columna 2

CAP 139

a 1Sa 16:6, 7
1Cr 28:9
Sl 17:3
Sl 139:23
Jer 20:12

b Gé 16:13

c Sl 94:11

d Gé 28:15
2Sa 8:14
Job 31:4
Sl 121:8
Pr 5:21

e Heb 4:12

f Job 26:14
Job 42:3
Sl 40:5
Ro 11:33

g Jon 1:3

h Job 26:6
Pr 15:11

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' David ts'íibte.

139 Jéeoba Dios, teche' a k'aj óolen tumen ts'o'ok a jach ilik bix in kuxtal.[a]
2 A wojel tak ba'ax hora tin kutal bey xan ba'ax hora tin líik'il.[b]
Kex te' ka'an yanecho' ku páajtal a wojéeltik ba'ax kin tuklik.[c]
3 A wojel ba'ax hora tin jóok'ol tin wotoch bey xan ba'ax hora tin suut je'elel.
Teche' a k'aj óol tuláakal in beelo'ob.[d]
4 Jéeoba Dios, antes u jóok'ol tin chi' in wa'alik wa ba'axe',
teche' a wojel ba'ax ken in wa'ale.[e]
5 Tia'anech tin wiknal utia'al a kanáantkene',
a machmen utia'al ma' in lúubul.
6 Tene' ma' tu páajtal in wojéeltik tuláakal le ba'axo'ob ka beetko',
junpuli' ma' tu páajtal in na'atko'ob.[f]
7 ¿Tu'ux je'el u páajtal in bin utia'al in púuts'ulteche'?
¿Tu'ux je'el u páajtal in bin utia'al ma' a wilkene'?[g]
8 Wa ka xi'iken te' ka'ano', ti' yanechi',
wa ka xi'iken te' Muknalo',* ti' xan yanechi'.[h]
9 Wa ka béeyak in xik'nal yéetel ka in k'áatmáans tu séeba'anil le ka'an

139:8 * Ilawil página 2572.

je'ex u beetik u juul le
K'iin le táan u taal u
sáastal utia'al in bin kaj-
tal tu xuul le k'áa'náabo',
10 tak te'elo' je'el u seguer a
nu'uktiken yéetel a k'abe',
je'el a machken yéetel a
x-no'oj k'abe'.[a]
11 Wa ka in wa'al: «¡Nika'aj
tu'ux ée'joch'e'en, beyo'
mix máak kun ilken!»,
lelo' ma' jaaji' tumen te-
che' je'el a sáasilkuntik
le tu'ux ée'joch'e'eno'.
12 Le tu'ux ée'joch'e'en u yi-
lik máako', ma' ée'jo-
ch'e'en a tia'ali'.
Le tu'ux de áak'ab u yilik
máako', teche' de k'iin a
wilik.[b]
Le tu'ux ée'joch'e'en u yi-
lik máako', teche' sáasil
a wilik.[c]
13 Teech beet in riñóno'ob.
Le tia'anen ichil u nak' in
maamao' ta pixen utia'al
a kanáantken.[d]
14 Kin alabarkech
tumen jach táaj ma'alob
a beetmilen.[e]
In wojel jach ma'alob tu-
láakal ba'ax ka beetik.[f]
15 Teche' ta wilaj u káajal u
formar in mejen baake-
lo'ob,
ta wilen ka káaj in formar
ichil u nak' in maama.*[g]
16 Ta wilen antes in síijil.
Tak antes u káajal in for-
mare'
a ts'íibtmaj ta libro
ba'ax k'iin unaj u káajal
u formar
cada parte ti' in wíinklil.

139:15 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu maas taamil le lu'umo'».

CAP 139

a Sl 63:8
Sl 73:23
Isa 41:13

b Da 2:22

c Heb 4:13

d Sl 22:9
Sl 71:6
Jer 1:5

e Gé 1:26

f Sl 19:1
Sl 104:24
Sl 111:2
Ap 15:3

g Job 10:10, 11

Columna 2

a Isa 55:9

b Ro 11:33

c Sl 40:5

d Sl 63:6

e Sl 5:6

f Éx 20:7

g 2Cr 19:2
2Co 6:14

h Sl 119:158

i Sl 101:3

j Jer 20:12

k Sl 94:19

l Sl 17:3

m Sl 5:8
Sl 143:8
Sl 143:10

17 ¡Kin ts'áaik cuenta jach
táaj yaan a na'at![a]
In Dios, ¡jach táaj ya'ab
ba'ax a wojel![b]
18 Ma' tu páajtal in wojéel-
tik buka'aj ba'axo'ob a
wojel tumen maas ya'ab
ke le arena yaan te'
k'áa'náabo'.[c]
Wa ka in wóot in xoke'
je'el tak u sáastal ma'
ts'o'okok in xokike'.[d]
19 In Dios, ¡buka'aj ma'alo-
bil wa ka a xu'uls ti'
le k'asa'an máako'obo'![e]
Beyo' ma' kun náats'al
tin wiknal le máaxo'ob
chéen loob ku beetko'o-
bo',
20 le máaxo'ob ku ya'ali-
ko'obtech ba'alo'.
Leti'obe' a enemigo'ob
tumen ma' ma'alob
bix u meyajti'ob a k'aa-
ba'i'.[f]
21 Jéeoba Dios, tene' in
p'ekmaj le máaxo'ob
p'ekmilecho',[g]
jach in p'ekmaj le máa-
xo'ob ku líik'lo'ob ta
contrao',[h]
22 jach táaj in p'ekmo'ob,[i]
kin wilko'ob bey in ene-
migo'obe'.
23 In Dios, jach ilawil
bix in kuxtal bey xan
ba'ax yaan tin puksi'i-
k'al.[j]
Ilawil ba'ax kin beetik
bey xan ba'ax kin sen
tuklik.[k]
24 Ilawil wa táan in bin
ti' junp'éel bej je'el u
beetik in mu'yaje'.[l]
Bisen[m] te' bej mina'an
xu'ululti'o'.

Utia'al máax ku nu'uktaj.
Le k'aaya' David ts'íibte.

140 Jéeoba Dios, ma' a p'atken tu k'ab le k'asa'an máako'obo'.
Kanáanten utia'al ma' in lúubul tu k'ab le máaxo'ob ku beetko'ob loobo',[a]
2 leti'obe' ku ch'a'tukliko'ob ichil u puksi'ik'alo'ob bix je'el u beetko'ob k'aase',[b]
bul k'iin táan u atacarko'ob máak.
3 U yaak'o'obe' puputs'kil je'ex u yaak' kaane'.[c]
U chi'obe' chuup yéetel u veneno kaano'ob.[d] *(Séla)*
4 Jéeoba Dios, ma' a p'atken tu k'ab le k'asa'an máako'obo'.[e]
Kanáanten ti' le máaxo'ob ku beetko'ob loobo',
le máaxo'ob taak u beetko'ob u binten k'aasilo'.
5 Le k'asa'an máako'obo' ku ts'áaiko'ob junp'éel trampa te' bej tu'ux kin xíimbalo',
ku meyajti'ob suumo'ob utia'al u ts'áaiko'ob junp'éel trampa te' bej tu'ux kin máano'.[f]
Ku ts'áaiko'ob trampa'ob utia'al in lúubul.[g] *(Séla)*
6 Tene' kin wa'alik ti' Jéeoba: «Teech in Dios.
Jéeoba Dios, u'uy bix in sen k'áatiktech áantaj».[h]
7 Jéeoba Dios, teech le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', jach yaan a poder utia'al a salvarken.
Tu k'iinil le ba'atelo' ka kanáantik in pool yéetel junp'éel escudo.[i]

CAP 140

a Sl 18:48 Sl 59:1

b Sl 64:2, 6

c Sl 52:1, 2 Sl 58:3, 4

d Ro 3:13 Snt 3:8

e Sl 17:8 Sl 36:11 Sl 71:4

f Sl 10:9

g Jer 18:22

h Sl 28:2 Sl 55:1

i 1Sa 17:37

Columna 2

a 2Sa 15:31 Sl 27:12

b Sl 7:16 Pr 12:13

c Sl 11:5, 6

d Sl 55:23

e Sl 12:3

f Sl 10:17, 18 Sl 22:24

g Sl 23:6

CAP 141

h Sl 31:17

i Sl 40:13 Sl 70:5

j Sl 39:12

k Éx 30:34-36

l Lu 1:9, 10 Ap 5:8 Ap 8:3, 4

8 Jéeoba Dios, ma' a ts'áaik ti' le k'asa'an máako'ob ba'ax ku ts'íiboltko'obo'.
Ma' a cha'ik u jóok'lo'ob yéetel le ba'ax ku tukliko'obo', beyo' ma' kun antal ba'ax o'olal u creerkuba'ob.[a] *(Séla)*
9 Ka lúubuk tu yóok'ol le máaxo'ob ba'pachtmilen le ba'alo'ob k'aastak ku ya'aliko'obo'.[b]
10 K'áaxak k'áak' tu yóok'olo'ob.[c]
Pu'ulko'ob ich k'áak', pu'ulko'ob ich taamkach joolo'ob[d]
utia'al ma' u ka'a líik'lo'ob.
11 Le máax ku líi'saj t'aano' ma' u yantal tu'ux u kajtal way lu'ume'.[e]
Taalak k'aas tu yóok'ol le máax ku beetik loobo', xu'ulsa'akti'.
12 Tene' in wojle' Jéeobae' yaan u defendertik le máax táan u beeta'al u mu'yajo'
yéetel yaan u beetik justicia ti' le óotsilo'.[f]
13 In Dios, le máaxo'ob ku beetko'ob ba'ax ma'alobo' yaan u alabarko'ob a k'aaba'.
Le máaxo'ob toj u kuxtalo'obo' yaan u yantalo'ob ta táan.[g]

Le k'aaya' David ts'íibte.

141 Jéeoba Dios, ti' teech kin orar.[h]
Ko'oten tu séeba'anil a wáanten.[i]
Ch'enxikinten le kéen in k'áattech áantaj.[j]
2 P'áatak in oración je'ex le incienso[k] prepararta'an ku ts'a'abal ta táano'.[l]

P'áatak in oración je'ex
le ofrenda* ku k'u'ubul-
tech de tardeo'.[a]
3 Jéeoba Dios, áanten
utia'al in kanáantik ba'ax
kin wa'alik,
áanten utia'al in kanáan-
tik ba'ax ku jóok'ol tin
chi'.[b]
4 Ma' a cha'ik u chíinil in
puksi'ik'al ti' ba'ax k'aas,[c]
utia'al ma' u káajal in bee-
tik le ba'alo'ob k'aastak
ku beetik le k'asa'an
máako'obo'.
Ma' a cha'ik in múul ku-
tal janal yéetel le k'a-
sa'an máako'ob kex
ma'alob le ba'ax ku
jaantiko'obo'.
5 Wa ka u jats'en máax
beetik ba'ax ma'alobe'
yaan in wilik táan u
ye'esikten nojoch yaa-
bilaj.[d]
Wa ka u tsolten u nu'uke'
yaan in wu'uyik bey ki'i-
bok aceite ku yáalal tin
poole',[e]
junpuli' ma' ken in sut in
pool yaanal tu'ux.[f]
Mantats' kin orar tu yo'o-
lal, tak tu k'iinil táan u
aktáantik problemas.
6 Le kéen léench'inta'ak
desde junp'éel ka'anal
lugar le máaxo'ob ku
beetik u juezilo'obo',
le máako'obo' yaan u
ch'enxikintikeno'ob
tumen yaan u yilko'ob
ma'alob ba'ax kin wa'alik.
7 K-baakelo'obe' ti' jayakba-
lo'ob te' Muknalo'*

141:2 * Wa «je'ex le u ofrendail janal». **141:7** * Ilawil página 2572.

CAP 141

a Éx 29:41

b Pr 13:3
Pr 21:23
Snt 1:26

c 1Re 8:58
Sl 119:36

d 2Sa 12:7, 9
Pr 17:10
Gál 6:1

e Pr 6:23
Snt 5:14

f Pr 9:8
Pr 19:25
Pr 25:12

Columna 2

a 2Cr 20:12
Sl 25:15

b Est 7:10
Sl 7:14, 15
Sl 9:15
Sl 57:6

CAP 142

c 1Sa 22:1
1Sa 24:3
Heb 11:32, 38

d Sl 28:2
Sl 141:1

e Sl 18:6
Jon 2:7
Mt 26:38, 39
Mr 15:34
Heb 5:7

f Sl 139:3

bey je'ex u p'áatal jaytal
le tuunicho'ob le kéen
péeksa'ak* le lu'umo'.
8 Jéeoba Dios, teech le
máax yaan tuláakal au-
toridad ti'o', ti' teech kin
confiar.[a]
Kin nats'kinba ta wiknal
utia'al ka a kanáanten.
Ma' a cha'ik u xu'ulsa'al ti'
in kuxtal.
9 Kanáanten ti' le tramp-
pa'ob beeta'an utia'al in
lúubulo',
ti' le trampa'ob ku ts'áaik
le k'asa'an máako'obo'.
10 Le k'asa'an máako'obo'
yaan u lúublo'ob ti' le
trampa'ob u beetmo'o-
bo',[b]
pero tene' mix ba'al kun
úuchulten.

Maskil. Junp'éel oración tu beetaj
David le tia'an ka'ach ichil
junp'éel sajkabo'.[c]

142 Táan in k'áatik áan-
taj ti' Jéeoba.[d]
Ti' Jéeoba kin sen k'áatik
ka u ch'a'ten óotsilil.
2 Ti' leti' kin wa'alik jach
ba'ax ku yúuchulten.
Ti' leti' kin wa'alik ba'a-
xo'ob chi'ichnakkúunti-
ken,[e]
3 bey in beetik le kéen in
wu'uy jach mina'an in
muuk'o'.
In Dios, teech kanáantken
te' bej tu'ux kin bino'.[f]
In enemigo'obe'
ku ts'áaiko'ob trampa'ob
tin beel.
4 Jach ilawile, mix máak
yaan tu tojil in x-no'oj
k'ab,

141:7 * Wa «ararta'ak».

mix máak beetik in cuentail.[a]
Mina'an tu'ux in púuts'ul.[b]
Mix máak ku tuukul tin wo'olal.
5 Jéeoba Dios, ti' teech kin sen k'áatik áantaj.
Kin wa'alik: «Teche' beyech junp'éel lugar tu'ux kin ta'akikinbae',[c]
chéen teech u jaajil ten way yóok'ol kaabe'».
6 Jach u'uy bix in sen k'áatiktech áantaj,
tumen ma' tin kaxtik ba'ax je'el in beetke'.
Ma' a p'atken tu k'ab le máaxo'ob taak u beetko'obten loobo',[d]
tumen chéen tin juunale' ma' tin páajtal tu yéetelo'ob.
7 Kin wu'uyik bey k'ala'anen cárcele',
jóo'sen utia'al in alabartik a k'aaba'.
Beyo' le máaxo'ob ku beetko'ob ba'ax ma'alobo'
yaan u múul ki'imaktal u yóolo'ob tin wéetel le kéen u yilo'ob bix a we'esikten a wutsil.

Le k'aaya' David ts'íibte.

143 Jéeoba Dios, u'uy in oración.[e]
Ch'enxikint bix in sen k'áatiktech áantaj.
Núuk in oración, teche' chúuka'an a wóol yéetel ka beetik ba'ax toj.
2 Ma' a juzgartik le a j-meeyjila',
tumen mix máak toj u kuxtal ta táan.[f]
3 Le máax p'ekmileno' taak u beetikten loob.

CAP 142
a Sl 31:11 Sl 69:20
b 1Sa 23:11
c Pr 18:10
d 1Sa 20:33 1Sa 23:26 1Sa 25:29

CAP 143
e Sl 65:2
f Job 9:2 Sl 130:3 Ec 7:20 Ro 3:20 Gál 2:16 1Jn 1:10

Columna 2
a Sl 142:3
b Sl 102:4
c Sl 77:5, 6 Sl 77:11, 12 Sl 111:2, 3
d Sl 63:1
e Sl 40:13 Sl 70:5
f Sl 142:3
g Sl 27:9
h Sl 28:1
i Sl 5:8 Pr 3:6
j Sl 59:1 Sl 61:3, 4 Sl 91:1
k Sl 25:4

Kin wu'uyik ta'aytak u xu'ulsikten.
Ts'o'ok u beetik in wantal tu'ux ée'joch'e'en je'ex le tu'ux yaan le máako'ob úuch kíimko'obo'.
4 Ts'o'ok u p'áatal mina'an in muuk'.[a]
Kin wu'uyik jach mina'an in wóol.[b]
5 Ku k'a'ajalten le k'iino'ob ts'o'ok u máano'.
Kin tuukul ti' tuláakal ba'axo'ob ka beetik.[c]
Jach kin tuukul ti'* le ba'axo'ob ka beetik yéetel a k'abo'obo'.
6 Kin tich'ik in k'ab ta tojil utia'al in orar ti' teech.
Beyen junp'éel tikin lu'um jach k'a'abéet ja' ti'e'.[d] *(Séla)*
7 Jéeoba Dios, ko'oten tu séeba'anil a wáanten.[e]
Ts'o'ok u p'áatal mina'an in muuk'.[f]
Ma' a ta'akikaba ti' teen,[g]
wa ma'e' yaan in p'áatal je'ex le máaxo'ob ts'o'ok u bino'ob yáanal lu'umo'.[h]
8 Desde ken sáasake' e'esten jach a nojoch yaabilaj,
ti' teech kin confiar.
E'esten le bej unaj in bisko',[i]
ti' teech kin k'ubik in wóol.
9 Jéeoba Dios, ma' a p'atken tu k'ab in enemigo'ob.
T'i' teech kin nats'kinba utia'al a kanáantken.[j]
10 Teech in Dios,
ka'ansen in beet ba'ax uts ta t'aan.[k]

143:5 * Wa «xak'alxoktik».

Teche' utsech.
Ka u nu'ukten a poder
utia'al u seguer in wantal te' lu'um tu'ux ku beeta'al ba'ax ma'alobo'.
11 Jéeoba Dios, kanáant in kuxtali', beyo' yaan u alabarta'al a k'aaba'.
Teche' ka beetik justicia,
ma' a cha'ik u seguer u beeta'al in mu'yaj.[a]
12 Tumen jach a yaabiltmene' xu'uls ti' in enemigo'ob.[b]
Xu'uls ti' le máaxo'ob táan u beetko'ob in mu'yajo',[c]
tumen teech kin meyajtikech.[d]

Le k'aaya' David ts'íibte.

144 Alabarta'ak Jéeoba, tumen bey junp'éel nuxi' tuunich tu'ux kin ta'akikinbae',[e]
leti' entrenarken utia'al le ba'atelo',
leti' ka'ansiken utia'al in bin te' guerrao'.[f]
2 Leti'e' jach u yaabiltmen, leti' áantken,
junp'éel lugar seguro* tu'ux kin ta'akikinba, leti' salvarken,
bey junp'éel escudo in tia'ale', ti' leti' kin nats'kinba le kéen yanaken tu chi' kíimil,[g]
leti' ts'áaik le kaajo'ob yáanal in páajtalilo'.[h]
3 Jéeoba Dios, ¿ba'ax juntúul k'eban máak utia'al a ch'a'ik en cuenta?
¿Ba'ax juntúul k'eban wíinik utia'al a beetik u cuentail?[i]

144:2 * Wa «ka'anal lugar».

CAP 143
a Sl 31:1
b 1Sa 25:29 1Sa 26:9, 10
c 1Sa 24:12
d Sl 89:20

CAP 144
e Dt 32:4
f 2Sa 22:35 Sl 18:2, 34
g 2Sa 22:2, 3
h Sl 18:47
i Sl 8:4 Heb 2:6

Columna 2
a Sl 39:5
b 1Cr 29:15 Job 14:1, 2
c Sl 18:9
d Éx 19:18
e Job 36:32
f 2Sa 22:15
g 2Sa 22:17, 18 Sl 18:16, 17 Sl 54:3
h Sl 33:3 Sl 40:3 Sl 96:1 Isa 42:10 Ap 5:9 Ap 14:3
i 2Sa 5:19 Sl 18:50
j 1Sa 17:45, 46 2Sa 21:15, 17

4 U kuxtal máake' jach kóom, bey junp'éel múus iik'e',[a]
k'áatmáan ku beetik bey je'ex u k'áatmáan junp'éel bo'oye'.[b]
5 Jéeoba Dios, beet u p'úunul le ka'an utia'al a wéemelo'.[c]
Péets'k'abt le montaña'obo', beet u buts'ilankilo'ob.[d]
6 Beet u yantal rayo'ob utia'al u k'i'itpajal in enemigo'ob.[e]
Beet u bin a flecha'ob tu tojilo'ob utia'al u jóok'ol u yáalkabo'ob.[f]
7 Desde te' ka'an tu'ux yanecho' tich' a k'ab utia'al a wáantken,
ma' a p'atken tu k'ab le j-táanxel lu'umilo'obo',
tumen leti'obe' beyo'ob je'ex le ja' ku bisik tuláakal ba'ax yaan tu beelo'.[g]
8 Leti'obe' chéen tuus ku jóok'ol tu chi'ob,
ku tich'ik u x-no'oj k'abo'ob utia'al u jurarko'ob wa ba'ax kex u yojlo'ob chéen táan u tuuso'ob.
9 In Dios, yaan in k'ayiktech junp'éel túumben k'aay.[h]
Yaan in k'aay utia'al in alabarkech mientras táan u pa'axal junp'éel u nu'ukulil paax yaan u cuerdailo'ob.
10 Teche' ka salvartik tak reyo'ob,[i]
teech salvartik David utia'al ma' u kíimsa'al yéetel espada.[j]
11 Ma' a p'atken tu k'ab le j-táanxel lu'umilo'obo',

leti'obe' chéen tuus ku
jóok'ol tu chi'ob,
ku tich'ik u x-no'oj k'a-
bo'ob utia'al u jurar-
ko'ob wa ba'ax kex u
yojlo'ob chéen táan u
tuuso'ob.
12 Wa ka beetik beyo', k-hi-
jo'obe' yaan u p'áatlo'ob
je'ex junkúul che' ku no-
jochtale',
k-hija'obe' yaan u p'áat-
lo'ob je'ex le jats'uts co-
lumna'ob adornartik
junp'éel palacioo'.
13 Le bodega'ob yaanto'ono'
yaan u chu'upul yéetel
ya'ab ba'al jaantbil,
yaan u ya'abtal k-alak'
ba'alche'ob, yaan u
p'áatal mina'an u xooki-
lo'ob.
14 K-alak' ba'alche'ob carga-
da'obe' ma' kun abortar-
o'ob, mix kun úuchul
loob ti'ob.
Mix máak kun u'uybil
táan u máan u yok'ol te'
calle'ob tumen yaacha-
ja'an u yóolo'.
15 ¡Ki'imak u yóol le kaaj ku
bin utsil ti' beyo'!
¡Ki'imak u yóol le kaaj ku
adorartik Jéeobao'![a]

Le k'aaya' David ts'íibte.

א *[Alef]*

145 In Dios, yaan in
alabarkech tumen
teech in Rey,[b]
mix bik'in kun xu'ulul in
alabartik a k'aaba'.[c]

ב *[Bet]*

2 Bul k'iin ken in alabar-
tech.[d]
Mix bik'in kun xu'ulul in
alabartik a k'aaba'.[e]

CAP 144

a Sl 33:12
Sl 37:9
Sl 37:37
Sl 146:5

CAP 145

b Isa 33:22
Ap 11:17

c 1Cr 29:10

d Sl 119:164

e Sl 146:2

Columna 2

a Sl 150:2
Ro 1:20
Ap 15:3

b Job 26:14
Sl 139:6
Ro 11:33

c Éx 12:26, 27

d Sl 8:1

e 1Re 8:66
Sl 13:6
Sl 31:19
Isa 63:7
Jer 31:12

f Sl 51:14
Ap 15:3

g 2Cr 30:9
Ef 2:4

h Éx 34:6
Ne 9:17

i Sl 25:8
Na 1:7
Mt 5:44, 45
Hch 14:17
Snt 1:17

ג *[Guimel]*

3 Mina'an uláak' máax je'ex
Jéeobae', le o'olal jach
ku merecertik u alabar-
ta'al.[a]
Ma' tu páajtal u yojéelta'al
jach buka'aj u poder.[b]

ד *[Dalet]*

4 In Dios, je'el jayp'éel ge-
neración ka máanke'
yaan u alabarta'al le
ba'axo'ob ka beetko',
yaan u yúuchul t'aan ti'
le nukuch ba'alo'ob ka
beetko'.[c]

ה *[Je]*

5 Leti'obe' yaan u t'aa-
no'ob ti' a ki'ichkelem
páajtalil.[d]
Tene' yaan in tuukul ti'
le nukuch ba'alo'ob ka
beetko'.

ו *[Waw]*

6 Yaan u yúuchul t'aan ti'
le nukuch ba'alo'ob ka
beetko',
yaan in wa'alik mina'an
uláak' máax je'ex teche'.

ז *[Zayin]*

7 Le máako'obo' le kéen
u k'a'ajso'ob bix a we'e-
sik a wutsile' ma' kun
xu'ulul u t'aano'ob tu
yo'olal,[e]
yéetel ki'imak óolal kun
tsikbaltbil bix a beetik
justicia.[f]

ח *[Jet]*

8 Jéeobae' jach ku ye'esik u
yutsil, ku ch'a'ik óotsilil,[g]
ma'atech u séeb p'u'ujul
yéetel jach ku ye'esik
yaabilaj.[h]

ט *[Tet]*

9 Jéeobae' jach uts yéetel
tuláakal máak,[i]

ti' tuláakal ba'ax ku beetke' ku ye'esik ku ch'a'ik óotsilil.

י *[Yod]*

10 Jéeoba Dios, yaan a alabarta'al tumen tuláakal ba'ax a beetmaj,[a]
yaan a alabarta'al tumen le máaxo'ob chúuka'an u yóolo'ob u meyajtecho'.[b]

כ *[Kaf]*

11 Yaan u ya'aliko'ob mina'an uláak' gobernación je'ex a tia'alo',[c]
yaan u t'aano'ob ti' le poder yaantecho'.[d]

ל *[Lamed]*

12 Beyo' yaan u yojéelta'al tumen tuláakal máak le nukuch ba'alo'ob ka beetko',[e]
yéetel yaan u yojéelta'al buka'aj nojchil a gobernación.[f]

מ *[Mem]*

13 Mix bik'in kun xu'ulul ti' a gobernación,
mantats' kan gobernar kex je'el jayp'éel generación ka máanke'.[g]

ס *[Samek]*

14 Jéeobae' ku yáantik le máaxo'ob táan u lúublo'obo',[h]
ku ts'áaik u muuk' le máaxo'ob mina'an u muuk'o'obo'.[i]

ע *[Ayin]*

15 Tuláakal ba'al kuxa'ane' ku paakato'ob ta tojil,
táan u páa'tko'ob a wáantko'ob.
Teech túune' ka ts'áaik ba'al u jaanto'ob te' súutuk k'a'abéeto'.[j]

CAP 145

a Sl 19:1

b Sl 30:4 Heb 13:15

c Lu 10:8, 9

d Dt 3:24 1Cr 29:11 Ap 15:3

e Sl 98:1

f Sl 103:19

g Sl 146:10 1Ti 1:17

h Sl 37:23, 24 Sl 94:18

i Sl 146:8

j Gé 1:30 Sl 136:25

Columna 2

a Sl 104:27, 28 Sl 107:9 Sl 132:14, 15

b Gé 18:25 Dt 32:4

c Sl 18:25 Ap 15:3, 4

d Sl 34:18 Snt 4:8

e Sl 17:1

f Sl 34:9

g Sl 37:39, 40 Sl 50:15

h Sl 31:23 Sl 97:10

i Pr 2:22

j Sl 34:1 Sl 51:15

k Sl 117:1 Sl 150:6

CAP 146

l Ap 19:6

m Sl 103:1

פ *[Pe]*

16 Ka je'ek'abtik a k'ab utia'al a ts'áaik ba'ax ku ts'íiboltik tuláakal ba'al kuxa'an.[a]

צ *[Tsade]*

17 Jéeobae' mantats' ku beetik ba'ax toj,[b]
ti' tuláakal ba'ax ku beetke' ku ye'esik chúuka'an u yóol.[c]

ק *[Kof]*

18 Jéeobae' tia'an naats' ti' tuláakal le máaxo'ob ch'a'chi'itik u k'aaba'o',[d]
le máaxo'ob yéetel u jaajil u yóolo'ob ku beetko'obo'.[e]

ר *[Reix]*

19 Ku ts'áaik ti' le máaxo'ob meyajtik le ba'ax ku k'áatko'obo',[f]
ku salvarko'ob le kéen u yu'ub táan u k'áatko'ob áantaj.[g]

ש *[Xin]*

20 Jéeobae' ku kanáantik tuláakal le máaxo'ob yaabiltmilo',[h]
pero yaan u xu'ulsik ti' tuláakal le k'asa'an máako'obo'.[i]

ת *[Taw]*

21 Yaan in alabartik Jéeoba yéetel in chi'.[j]
Tuláakal ba'al kuxa'ane' mix bik'in ka xu'uluk u alabarko'ob u santo k'aaba'.[k]

146 ¡Alabarta'ak Jéeoba!*[l]
Yaan in alabartik Jéeoba yéetel u jaajil in wóol.[m]

146:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

2 Yaan in alabartik Jéeoba
tuláakal u k'iinilo'ob in
kuxtal.
Mientras kuxa'anene'
yaan in k'aay* utia'al in
alabartik in Dios.
3 Ma' a k'ubik a wóole'ex ti'
príncipe'ob,
mix ti' uláak' j-k'eban máa-
ko'ob tumen ma' tu páaj-
tal u salvarko'ob máak.[a]
4 Tumen le kéen xu'uluk
u ch'a'ik u yiik'o'obe' ku
suuto'ob te' lu'umo'.[b]
Ku p'áatal ma' tu páajtal
u béeykuntko'ob le ba'ax
u tukultmo'obo'.[c]
5 Ki'imak u yóol le máax ku
k'áatik áantaj ti' u Dios
Jacobo',[d]
tumen táan u páa'tik u
yáanta'al tumen Jéeoba
Dios,[e]
6 le Máax Beetmil le ka'an,
le lu'um,
le k'áa'náab yéetel tuláa-
kal le ba'axo'ob chupmi-
lo'obo',[f]
le Máax mantats' je'el u
páajtal u confiar máak
ti' leti'o',[g]
7 le Máax ku beetik justicia
ti' le máaxo'ob ku to'okol
le ba'axo'ob yaanti'obo',
le Máax ts'áaik ba'al u
jaant le máaxo'ob mi-
na'an ba'al u jaanto'obo'.[h]
Jéeobae' ku jáalk'abtik le
máaxo'ob k'ala'ano'obo'.*[i]
8 Jéeobae' ku je'ek'abtik
u yich le ch'óopo'obo'.[j]
Jéeobae' ku ts'áaik u
muuk' le máaxo'ob mi-
na'an u muuk'o'obo'.[k]

CAP 146

a Sl 62:9
Sl 118:8, 9
Isa 2:22
Jer 17:5

b Gé 3:19
Sl 104:29
Ec 3:20
Ec 12:7

c Ec 9:5, 10
Isa 38:18

d Sl 46:7

e Sl 71:5
Jer 17:7

f Hch 4:24
Ap 14:7

g Dt 7:9

h Sl 107:9
Sl 145:16

i Sl 107:14
Sl 142:7

j Isa 29:18
Isa 35:5

k Sl 145:14
2Co 7:6

Columna 2

a Dt 10:18
Sl 68:5

b Sl 145:20

c Éx 15:18
Da 6:26
Ap 11:15

CAP 147

d Sl 135:3

e Sl 102:16

f Dt 30:1-3
Eze 36:24

g Isa 40:26

h Na 1:3

Jéeobae' u yaabiltmaj le
utsul máako'obo'.
9 Jéeobae' ku kanáantik le
j-táanxel lu'umilo'obo',
ku yáantik le paalalo'ob
mina'an u papá'obo' bey
xan le viuda'obo'.[a]
Leti'e' ma' tu cha'ik u
jóok'ol le k'asa'an[b] máa-
ko'ob yéetel ba'ax ku
tukliko'obo'.
10 Jéeobae' mix bik'in kun
xu'ulul u beetik u Reyil.[c]
U kaajil Sión, a Dios ken
u beet u Reyil kex je'el
jayp'éel generación ka
máanke'.
¡Alabarta'ak Jéeoba!*

147 ¡Alabarta'ak Jéeoba!*
Ma'alob ka k'aaynako'on[#]
utia'al k-alabartik Dios.
¡Ma'alob ka alabarta'ak,
jach ku taasik ki'imak
óolal![d]
2 Jéeobae' ku ka'a líi'sik u
kaajil Jerusalén.[e]
Ku ka'a much'kíintik le is-
raelita'ob k'i'itpaja'ano'o-
bo'.[f]
3 Leti'e' ku ts'akik le máa-
xo'ob loobilta'an u puk-
si'ik'alo'obo'.
Ku to'ik le herida yaan-
ti'obo'.
4 Leti'e' ku xokik jayp'éel
estrella'ob yaan.
U yojel u k'aaba' cada jun-
p'éel.[g]
5 Mina'an uláak' máax je'ex
k-Yuumtsile', leti'e' jach
táaj yaan u poder.[h]

146:2 * Wa «in paax». **146:7** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máaxo'ob k'axa'ano'ob yéetel cadenao'».

146:10; 147:1 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'. **147:1** # Wa «paaxnako'on».

Ma' tu páajtal u k'uchul u
na'at máak le ba'axo'ob
u yojlo'.[a]
6 Jéeobae' ku líi'sik le utsul
máako'obo',[b]
pero ku píikch'intik lu'um
le k'asa'an máako'obo'.
7 K'aaynene'ex ti' Jéeoba
utia'al a ts'áaike'ex gra-
cias ti'.
K'aaynene'ex utia'al a ala-
barke'ex Dios mientras
táan u pa'axal le arpao',
8 leti' beetik u yantal múu-
yalo'ob utia'al u pixik le
ka'ano'.
Leti' beetik u k'áaxal ja'
yóok'ol le lu'umo'.[c]
Leti' beetik u jóok'ol
su'uk[d] te' montaña'obo'.
9 Leti' ts'áaik ba'al u jaant
le ba'alche'obo'.[e]
Leti' ts'áaik ba'al u jaant
le mejen cuervo'ob* ku
k'áatik u yo'ocho'obo'.[f]
10 Leti'e' ma' tu ja'ak'al u
yóol le kéen u yil buka'aj
u muuk' le tsíimino'.[g]
Ma' tu ja'ak'al u yóol le
kéen u yil buka'aj chichil
u yáalkab juntúul máak.[h]
11 Jéeobae' ku ki'imaktal u
yóol le kéen u yil le
máaxo'ob meyajtiko',[i]
leti'obe' táan u páa'tko'ob
u ye'esa'al nojoch yaabi-
laj ti'ob tumen Dios.[j]
12 U kaajil Jerusalén, ala-
bart Jéeoba.
U kaajil Sión, alabart a
Dios.
13 Leti' mu'uk'a'ankúuntik
u trancailo'ob le joona-
jo'ob yaantecho'.

147:9 *Le ch'íich'a' chíika'an ti' k'a'aw, chéen ba'ale' maas nojoch.

CAP 147

a Isa 40:28
Ro 11:33

b Sl 37:11

c 1Re 18:45
Jer 14:22
Mt 5:45

d Job 38:25-27
Isa 30:23

e Sl 136:25

f Job 38:41
Lu 12:24

g Isa 31:1
Os 1:7

h 1Sa 16:7

i Mal 3:16

j Sl 33:18

Columna 2

a Le 26:6
Isa 60:17

b Dt 8:7, 8
Sl 132:14, 15

c Job 37:6

d Job 38:29

e Jos 10:11

f Job 37:10

g Sl 148:8

h Dt 4:5

i Éx 19:5
Éx 31:16, 17
Dt 4:8
1Cr 17:21
Ro 3:1, 2

j Ap 19:6

CAP 148

k Sl 89:5

Leti' bendecirtik a paala-
lo'ob.
14 Leti' beetik u yantal jee-
ts'elil te' lu'um a tia'alo'.[a]
Leti' na'ajkúuntikech
yéetel u maas ma'alobil
trigo.[b]
15 Leti'e' ku túuxtik u man-
damiento way lu'ume'.
U t'aane' chich u yáalkab.
16 Ku pixik le lu'um yéetel
nieveo', bey junp'éel sak
nook'e',[c]
ku tosik le sereno ku
suut hieloil je'ex u to'o-
sol u ta'anil k'áak'e'.[d]
17 Ku k'íitch'intik le nukuch
bat* je'ex u k'íitch'inta'al
u xiixel waaje'.[e]
¿Máax je'el u aguantartik
le ke'el ku beetik u yan-
talo'?[f]
18 Le kéen u ordenarte' ku
yíibilo'ob.
Le kéen u beet u k'a'am-
tal iik'e',[g] ku yáalkab le
ja'o'.
19 Ku ya'alik ti' Jacob ba'ax
uts tu t'aan ka u beete,
ku ts'áaik leyo'ob ti' u
kaajil Israel, ku ya'alik
ba'ax u k'áat ka u ts'o'ok-
beso'ob.[h]
20 Ma' u beet bey yéetel
uláak' kaajo'obo',[i]
leti'obe' junpuli' ma' u k'aj
óolo'ob u leyo'obi'.
¡Alabarta'ak Jéeoba!*[j]

148 ¡Alabarta'ak Jéeo-
ba!*
Alabarta'ak Jéeoba te'
ka'ano'.[k]

147:17 *Wa «granizo». **147:20; 148:1** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

Alabarta'ak tu maas
ka'anlil le ka'ano'.
2 Alabarta'ak tumen tuláa-
kal u ángelo'ob.[a]
Alabarta'ak tumen tuláa-
kal u ejército.[b]
3 Alabarta'ak tumen le
K'iin yéetel le Lunao'.
Alabarta'ak tumen le es-
trella'ob ku jojopanki-
lo'obo'.[c]
4 Alabarta'ak tumen le
ki'ichkelem ka'ano',
bey xan tumen le ja' yaan
te' ka'ano'.
5 Alabarta'ak u k'aaba'
Jéeoba tumen tuláakal
le ba'alo'oba',
tumen leti' a'al ka beeta'a-
ko'ob.[d]
6 Leti'e' mix bik'in u cha'ik
u xu'ulsa'alti'ob.[e]
Le ba'ax u ya'almo' yaan u
béeytal utia'al k'iino'ob
mina'an u xuul.[f]
7 Alabarta'ak Jéeoba way
lu'ume'.
Alabarta'ak tumen le nu-
kuch ba'alche'ob yano'ob
te' k'áa'náabo' bey xan
tumen le yano'ob tu taa-
mil le ja'obo'.
8 Alabarta'ak tumen le ra-
yo'obo', tumen le bato',* tumen le nieveo', tumen le múuyalo'ob chuup yéetel ja'o',
bey xan tumen le k'a'am-
kach iik'o', leti'e' ku bee-
tik ba'ax ku ya'ala'alti'.[g]
9 Alabarta'ak tumen le
montaña'obo', tumen tu-
láakal le pu'uko'obo',[h]
tumen le che'ob ku ts'áaik
u yicho'obo' yéetel tumen
tuláakal le cedro'obo'.[i]

148:8 * Wa «granizoo'».

CAP 148

a Sl 103:20
Lu 2:13

b Jer 32:18
Jud 14

c Sl 19:1

d Sl 33:6

e Sl 89:37

f Sl 119:91
Jer 31:35, 36
Jer 33:25

g Éx 9:23
Sl 107:25
Isa 30:30

h Sl 98:8

i 1Cr 16:33
Isa 44:23

Columna 2

a Isa 43:20

b Sl 2:10, 11

c Sl 8:1
Isa 12:4

d 1Re 8:27
1Cr 29:11

CAP 149

e Sl 33:3
Sl 96:1
Isa 42:10
Ap 5:9

10 Alabarta'ak tumen u ba'al-
che'ilo'ob k'áax,[a] tumen
tuláakal le ba'alche'ob
ku yalak'ta'alo'obo',
tumen le ba'alo'ob ku jíil-
tikuba'obo' bey xan tu-
men le ch'íich'o'obo'.
11 Alabarta'ak tumen le re-
yo'ob yano'ob way lu'u-
me' bey xan tumen tu-
láakal le kaajo'obo'.
Alabarta'ak tumen le
príncipe'obo' bey xan
tumen tuláakal le jue-
zo'ob yano'ob way lu'u-
me'.[b]
12 Alabarta'ak tumen le
táankelmo'ob yéetel le
x-lóo'bayano'obo'.
Múul alabarta'ak tumen
le ch'ija'ano'ob yéetel le
táankelmo'obo'.
13 Tuláaklo'ob unaj u
alabarko'ob u k'aaba'
Jéeoba,
tumen mina'an uláak'
k'aaba' je'ex u tia'alo'.[c]
Leti' gobernartik le lu'u-
mo' bey xan le ka'ano'.[d]
14 Leti'e' yaan u beetik u
maas antal páajtalil ti'
u kaajal,
yaan u beetik u alabar-
ta'al
tuláakal le máaxo'ob
chúuka'an u yóolo'ob
ichil u paalal Israelo',
le kaaj naats' yanilti'o'.
¡Alabarta'ak Jéeoba!*

149 ¡Alabarte'ex Jéeo-
ba!*
K'aye'ex junp'éel túum-
ben k'aay ti' Jéeoba.[e]

148:14; 149:1 * Ich hebreoe' ku ya'a-
la'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

Alabarte'ex le kéen a much'aba'ex yéetel le máaxo'ob chúuka'an u yóolo'obo'.[a]
2 Ki'imakchajak u yóol Israel yo'olal le Nojoch Dios Beetmilo'.[b]
Ki'imakchajak u yóol u kaajil Sión yo'olal u Rey.
3 Óok'otnako'ob utia'al u alabarko'ob u k'aaba',[c]
u k'ayo'ob alabanza'ob mientras táan u pa'axal le pandereta yéetel le arpao'.[d]
4 Jéeobae' ki'imak u yóol yo'olal u kaajal.[e]
Leti'e' ku salvartik le utsul máako'obo'.*[f]
5 Le máaxo'ob chúuka'an u yóolo'obo' ki'imakchajak u yóolo'ob úuchik u nojba'alkúunta'alo'obo'.
K'aaynako'ob yéetel ki'imak óolal tu cama'ob.[g]
6 Jóok'ok tu chi'ob jats'uts k'aayo'ob utia'al u alabarko'ob Dios.
U ch'a'ob xan junp'éel espada jach yaan u yej
7 utia'al u castigarko'ob le kaajo'obo',
utia'al u bo'otko'ob ti' le kaajo'ob le ba'ax u beetmo'obo',
8 utia'al u k'axko'ob le reyo'ob yéetel cadena'obo',
bey xan le máako'ob yaan autoridad ti'obo',
9 utia'al u ts'o'okbesko'ob le ba'ax ku ya'alik le ley tu contra le k'asa'an máako'obo'.[h]

149:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Leti'e' ku adornartik le utsul máako'ob yéetel salvacióno'».

CAP 149

a Sl 22:22
b Sl 100:3 Isa 54:5
c Jue 11:34
d Éx 15:20 Sl 150:4
e Sl 84:11
f Sl 132:16 Isa 61:10
g Sl 63:6
h Dt 7:1

Columna 2

CAP 150

a Ap 19:6
b Sl 116:19
c Sl 19:1
d Sl 107:15 Ap 15:3
e Dt 3:24 Sl 145:3
f Sl 81:3
g 1Cr 15:28
h Éx 15:20
i Sl 92:1, 3 Sl 144:9
j 1Sa 10:5
k 2Sa 6:5 1Cr 15:19 1Cr 16:5
l Ap 5:13

Lela' leti'e ba'ax k'ubéenta'an ti' le máaxo'ob chúuka'an u yóolo'obo'.
¡Alabarta'ak Jéeoba!*

150 ¡Alabarta'ak Jéeoba!*[a]
Alabarta'ak Dios te' lugar santo tu'ux yano'.[b]
Alabarta'ak tumen le ka'an e'esik u podero'.[c]
2 Alabarta'ak tu yo'olal le nukuch ba'alo'ob u beetmo'.[d]
Alabarta'ak tumen mina'an uláak' máax je'ex leti'e'.[e]
3 Alabarta'ak le kéen usta'ak le baako'obo'.[f]
Alabarta'ak le kéen pa'axak le arpao' bey xan uláak' u nu'ukulil paax yaan u cuerdailo'ob.[g]
4 Alabarta'ak le kéen pa'axak pandereta[h] bey xan le kéen úuchuk óok'ot.
Alabarta'ak le kéen pa'axak arpa'ob[i] bey xan flauta'ob.[j]
5 Alabarta'ak le kéen pa'axak le címbalo'ob* k'a'am u juumo'obo'.
Alabarta'ak le kéen káajak u juum le címbalo'obo'.[k]
6 Alabarta'ak Jéeoba* tumen tuláakal ba'al kuxa'an.
¡Alabarta'ak Jéeoba!*[l]

149:9; 150:1, 6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'. **150:5** *Lela' junp'éel u nu'ukulil paax bey je'ex le platillos ku meyaj bejla'a utia'al u yúuchul paaxo'.

PROVERBIOS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 U biilal le proverbioso' (1-7)
Kanáant yéetel máax ka biskaba (8-19)
Le na'ato' ku k'a'am t'aan (20-33)

2 Le na'ato' ko'oj u tojol (1-22)
Kaxt le na'at je'ex u kaxta'al tesoroe' (4)
Ma'alob tuukule' ku kanáantik máak (11)
K'aas u bin ti' máax ku k'ebantal (16-19)

3 Yanak a na'at; k'ub a wóol ti' Jéeoba (1-12)
Alabart Jéeoba yéetel ba'axo'ob yaantech (9)
Le na'ato' ku taasik ki'imak óolal (13-18)
Le na'ato' ku kanáantik máak (19-26)
Le bix unaj u kuxtal máako' (27-35)
Tak tu'ux ku páajtale' e'es a wutsil (27)

4 U tsolnu'uk juntúul taatatsil (1-27)
«Le na'ato' leti'e ba'ax maas k'a'abéeto'» (7)
Ma' a bin tu beel le k'asa'an máako' (14, 15)
U beel utsul máake' ku maas sáasiltal (18)
«Kanáant a puksi'ik'al» (23)

5 Kanáantaba ti' le x-ma' su'tal ko'olelo' (1-14)
Ki'imakchajak a wóol yéetel a watan (15-23)

6 Ma' a p'axkaba yo'olal yaanal máak (1-5)
‹Ma'ak'óol, xeen tu'ux yaan le síiniko'obo'› (6-11)
K'asa'an máak mix ba'al u biilal (12-15)
Siete ba'alo'ob p'ekta'an tumen Jéeoba (16-19)
Kanáantaba ti' le x-k'asa'an ko'olelo' (20-35)

7 Ts'o'okbes u mandamiento'ob Dios (1-5)
Ku táabsa'al juntúul xi'ipal (6-27)
«Bey juntúul wakax nuka'aj kíimsbile'» (22)

8 Le na'ato' ku t'aan (1-36)
‹Teen yáax beeta'aben tumen Dios› (22)
Tia'anen tu tséel je'ex máax u yojel meyaje' (30)
Ki'imakchaj in wóol yo'olal u kajnáalilo'ob lu'um (31)

9 Le na'ato' ku invitartik máak (1-12)
‹Tu yo'olale' yaan u ya'abtal u k'iinil a kuxtal› (11)
X-ma' na'at ko'olele' ku invitartik máak (13-18)
‹Ja' okoltbil u beeta'ale' ch'ujuk u yu'uba'al› (17)

10 U PROVERBIOS SALOMÓN (10:1–24:34)
Ba'ax ku beetik juntúul paal yaan u na'at (1)
Sáak'óole' ku ayik'altal (4)
Máax ya'ab u t'aane' ku ya'alik ba'ax ma' unaji' (19)
Le ba'ax ku taal ti' Dioso' ku ayik'alkúuntiko'on (22)
Ku chowaktal u kuxtal máax respetartik Jéeoba (27)

11 Yaan u na'at máax ma' tu taaskuba nojba'alil (2)
Máax p'atik Diose' ku beetik k'aas ti' u maasil (9)
Ku bin utsil tu'ux ya'ab máak ku nu'uktaj (14)
Máax ku ye'esik u yutsile' ku bin utsil ti' (25)
Máax ku confiar ti' ayik'alile' bíin xu'ulukti' (28)

12 Máax u p'eek tsolnu'uke' ma' tu yóol yani' (1)
Jáajan t'aane' bey junp'éel espadae' (18)
Ki'imak u yóol máax kaxtik jeets'elil (20)

Chi' ku tuuse' táaj p'ekta'an tumen Jéeoba (22)
Ba'ax ku kuup ichil puksi'ik'ale' ku beetik k'aas (25)

13 Máax kaxtik nu'uktaje' yaan u na'at (10)
Ba'ax k'oja'ankúuntik le puksi'ik'alo' (12)
Ma'alob mensajeroe' ku taasik uts (17)
U yutsil u máan máak yéetel máax yaan u na'at (20)
Tsolnu'uke' junp'éel bix u ye'esa'al yaabilaj (24)

14 Le puksi'ik'alo' u yojel ba'ax ku mu'yajtik (10)
Junp'éel bej je'el u bisik máak ti' kíimile' (12)
Máax ma' jach yaan u na'ate' séeb u tu'usul (15)
Máax ayik'ale' ya'ab u amigo'ob (20)
«Puksi'ik'al jeets'el yanile' ku ts'áaik toj óolal» (30)

15 «Utsul t'aane' ku beetik u xu'ulul k'uuxil» (1)
«U yicho'ob Jéeobae' tia'an tuláakal tu'uxe'» (3)
Diose' uts tu t'aan u oración utsul máak (8)
Ba'alo'ob ma' tu jóok'ol ma'alobil (22)
U tukla'al tubeel ba'ax kun núukbil (28)

16 Jéeobae' ku yilik ba'ax péeksik máak (2)
P'at tu k'ab Jéeoba ba'ax ka beetik (3)
Báscula ma'atech u yookole' u tia'al Jéeoba (11)
Máax nojba'al u taaskubae' ku xu'ulsa'al (18)
U sakil u pool máake' ki'ichkelem corona (31)

17 Ma' u bo'ota'al k'aasil junp'éel uts (13)
Antes u káajal ba'atelt'aane' náachkuntaba (14)
Ma'alob amigoe' mantats' ku ye'esik yaabilaj (17)
‹Puksi'ik'al ki'imak u yóole' bey ts'aake'› (22)
Máak yaan u na'ate' ma' tu jáajan t'aan (27)

18 Máax ku náachtale' ku beetik ba'ax u k'áat (1)
U k'aaba' Jéeobae' junp'éel nuxi' torre (10)
Ayik'alile' ma' jaaj wa ku kanáantik máaki' (11)
Unaj u yu'uba'al tu ka'ajaatsil (17)
Juntúul jach ma'alob amigo (24)

19 Na'ate' ku beetik ma' u jáan p'u'ujul máak (11)
Juntúul atantsil ku sen ba'ate'el (13)
Atantsil yaan u na'ate' ti' Jéeoba u taal (14)
A'al u nu'uk ti' a paal mientras ku páajtal (18)
Ku yantal u na'at máax ku k'amik consejo (20)

20 Le vinoo' ku pajik u su'tal máak (1)
Ma'ak'óole' ma' tu meyaj tu k'iinil ja'aja'al (4)
Ba'ax ku tuklik máake' bey ja' taam yanile' (5)
Ma' a jáan prometertik junp'éel ba'al (25)
U ki'ichkelmil táankelme' u muuk' (29)

21 U puksi'ik'al reye' tia'an tu k'ab Jéeobae' (1)
Ba'ax toje' maas ma'alob ti' sacrificio (3)
Sáak'óole' ku bin utsil ti' (5)
Máax ma' tu ch'enxikintik juntúul óotsil (13)
Mix ba'al ku béeytal tu contra Jéeoba (30)

22 Ma'alob k'aaba'e' maas ma'alob ke ayik'alil (1)
U yutsil u ka'ansa'al máak tu paalil (6)

Ma'ak'óole' sajak ti' le león yaan táankabo' (13)
U che'il jaats'e' ku lu'sik j-ma' na'atil (15)
Máax u yojel meyaje' yaan u meyajtik reyo'ob (29)

23 ‹Kex wi'ijeche' controlartaba› (2)
Ma' a bin tu paach ayik'alil (4)
Le ayik'alilo' ku jóok'ol u xiik' (5)
Ma' a wantal ichil máaxo'ob ya'ab u yuk'iko'ob (20)
Ba'ax ku káalkunaje' ku chi'ibal bey kaane' (32)

24 Ma' a ts'íiboltik bix kuxlik le k'asa'an máako' (1)
Yéetel na'at ku líi'sa'al junp'éel naj (3)
Utsul máake' je'el u lúubule' pero yaan u líik'il (16)
Ma' a sutik u jeel ba'ax ku beeta'altech (29)
Ku yóotsiltal máax chéen wenel ku beetik (33, 34)

25 U PROVERBIOS SALOMÓN TS'ÍIBTA'AB TUMEN U J-MEYAJO'OB REY EZEQUÍAS (25:1–29:27)
Ma' a tsikbaltik ba'ax ma' unaj u yojéelta'ali' (9)
T'aano'ob bey manzana'ob de oroe' (11)
«Ma' a sen bin tu yotoch a wéet máakil» (17)
Nikkúunt chúuk tu pool a enemigo (21, 22)
Ma'alob noticiae' bey síis ja'e' (25)

26 Ku tso'olol bix juntúul ma'ak'óol (13-16)
Ma' a woksikaba ti' junp'éel ba'ate'el (17)
Kanáant bix a báaxal t'aan (18, 19)
Wa mina'an si'e' ku tu'upul le k'áak'o' (20, 21)
U t'aan máax ku líi'saj t'aane' bey ki'iki' janale' (22)

27 U yutsil u tojkíinta'al u beel máak (5, 6)
In paal, ki'imakkúunt u yóol in puksi'ik'al (11)
Fierroe' ku jóo'sik u yej uláak' fierro (17)
K'aj óolt a taamano'ob (23)
Ayik'alile' ma' utia'al mantats'i' (24)

28 Juntúul máax k'aas u yu'uba'al u oración (9)
Le máax ku ch'a'abal óotsilil ti'o' (13)
Ayik'alil séeb u taale' ku bisik máak ti' k'aas (20)
Maas ma'alob u tso'olol u nu'uk ti' máak (23)
Máax utse' mix ba'al ken u bineltti' (27)

29 Paal ku cha'abal u beetik ba'ax u k'áat (15)
Kaaj tu'ux mina'an nu'uktaje' ku k'astal (18)
Máax séeb u ts'íikile' ku léeksik ba'ate'el (22)
Máax kabal u yóole' ku respetarta'al (23)
U ch'a'abal saajkile' junp'éel trampa (25)

30 U T'AANO'OB AGUR (1-33)
«Ma' a ts'áaikten óotsilil mix ayik'alil» (8)
Ba'alo'ob ma'atech u na'ajtalo'ob (15, 16)
Ba'alo'ob ma' chíika'an u beelo'obi' (18, 19)
Ko'olel k'aas bix u kuxtal (20)
Ba'alche'ob jach yaan u na'ato'ob (24)

31 U T'AANO'OB REY LEMUEL (1-31)
U kaxta'al juntúul ma'alob atantsil (10)
Juntúul x-meeyjil ko'olel (17)
«U yaak'e' ku ka'ansaj yéetel yaabilaj» (26)
Ku alabarta'al tumen u yíicham yéetel u paalal (28)
Jats'utsil yéetel ki'ichpanile' séeb u máan (30)

1 Lela' leti'e proverbios* tu ya'alaj Salomón[a] u hijo David,[b] u reyil Israelo'.[c]

2 Tu ya'alaj utia'al u yantal
u na'at máak*[d] yéetel
utia'al u k'amik consejo,
utia'al u na'atik máak
le ba'ax ku ya'alik le
máaxo'ob yaan u na'a-
to'obo',

3 utia'al u k'a'amal le con-
sejo[e] ku beetik u yantal
u na'at máako',
utia'al u bisik junp'éel toj
kuxtal,[f] utia'al u yantal-
ti' junp'éel ma'alob tuu-
kul*[g] yéetel utia'al u
beetik ba'ax ma'alob.

4 Utia'al u beetik u yantal
u na'at[h] le máax ma' jach
yaan u na'ato',
utia'al u kaanbal le táan-
kelmo'* yéetel utia'al u
yantalti' junp'éel ma'a-
lob tuukul.[i]

5 Le máax yaan u na'ato'
ku yu'ubik ba'ax ku ya'a-
la'alti' yéetel ku maas
kaanbal.[j]
Juntúul máax yaan u
na'ate' ku k'amik le ma'a-
lob nu'uktaj ku ts'a'abal-
ti'o'[k]

6 utia'al u na'atik le prover-
bioso' bey xan le ba'ax
ma' chéen ch'a'abil u
na'ata'alo',
le ba'ax ku ya'alik le máa-
xo'ob yaan u na'ato'obo'
bey xan le ba'axo'ob is-
tikyaj u na'ata'alo'.[l]

CAP 1

a 1Re 4:29, 32
Ec 12:9

b 2Sa 12:24

c 1Re 2:12

d Pr 8:11

e Pr 3:11, 12

f Heb 12:11

g 1Re 3:28

h Pr 15:5

i Pr 2:11
Pr 3:21
Pr 8:12

j Pr 9:9

k 1Sa 25:32, 33
Pr 24:6

l Ec 12:11

Columna 2

a Job 28:28
Pr 9:10

b Pr 5:12, 13
Pr 18:2

c Dt 6:6, 7
Ef 6:4
Heb 12:9

d Le 19:3
Pr 31:26
2Ti 1:5

e Pr 4:7, 9

f Pr 3:21, 22

g Gé 39:7, 8
Dt 13:6-8

7 Máake' ku káajal u kaan-
bal kéen káajak u respe-
tartik Jéeoba.*[a]
Chéen le máax ma' tu
yóol yaan ku taasik mix
ba'alil le na'at yéetel le
consejoo'.[b]

8 In paal, u'uy u consejo a
papá,[c]
yéetel ma' a xúump'attik
ba'ax ku ka'ansiktech*
a maama.[d]

9 Tumen le ba'alo'oba' be-
yo'ob junp'éel jats'uts
corona utia'al a poole'[e]
yéetel beyo'ob junp'éel
ki'ichkelem adorno
utia'al a kaale'.[f]

10 In paal, wa le máaxo'ob
ku k'ebantalo'ob ku yóo-
tik u táabsecho'obo', ma'
a cha'ik u táabsike-
cho'ob.[g]

11 Wa ku ya'aliko'obtech:
«Ko'ox t-éetel.
Ko'ox ch'úuktik wa máax
utia'al k-wekik u k'i'ik'el.
Yaan k-ta'akikba utia'al
k-páa'tik u máan le máa-
ko'ob utia'al k-kíims-
ko'ob kex mix ba'al u
beetmo'obo'.

12 Kuxa'ano'ob ken k-luk'o'ob
je'ex u beetik le Mukna-
lo',*
túuliso'ob ken k-luk'o'ob
je'ex le máaxo'ob ku bi-
no'ob yáanal lu'umo'.

13 Yaan k-ch'a'ik tuláakal
le ki'ichkelem ba'alo'ob
ko'ojtak yaanti'obo',
yaan k-chupik k-otoch
yéetel le ba'alo'ob ken
k-ch'a'o'.

1:1 *Ilawil página 2576. **1:2** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «utia'al u k'aj óolta'al na'at». **1:3** *Wa «utia'al u beetik ba'ax toj». **1:4** *Wa «x-lóo'bayano'».

1:7 *Ilawil página 2566. **1:8** *Wa «u ley». **1:12** *Ilawil página 2572.

14 Unaj a bin t-éetel,
le ba'axo'ob ken k-okolto'
yaan k-t'oxik ichilo'on,
igual kun tocarto'on».
15 In paal, ma' a bin tu yéetelo'ob.
Ma' a bin te' bej tu'ux ku bino'obo'.[a]
16 Tumen áalkabil u bino'ob utia'al u beetko'ob k'aas,
chich u bino'ob utia'al u wekiko'ob k'i'ik'.[b]
17 Mix ba'al u biilal u ts'a'abal junp'éel trampa ti' juntúul ch'íich' wa táan u yilik.
18 Le o'olal leti'obe'
ku ch'úuktiko'ob máak utia'al u wekiko'ob u k'i'ik'el,
ku ta'akikuba'ob utia'al u lu'sko'ob u kuxtal uláak' máako'ob.
19 Lela' leti'e ba'axo'ob ku beetik le máako'ob ku yookolo'ob utia'al u ayik'altalo'obo',
chéen ba'ale' lelo' yaan u beetik u perdertik u kuxtalo'ob.[c]
20 Le na'ato'*[d] ku yawat t'aan te' bejo'obo'.[e]
Ma' tu xu'ulul u k'a'am t'aan te' k'íiwiko'obo'.[f]
21 Ti' ku k'a'am t'aan te' esquina'ob yaan te' calle'ob tu'ux ya'ab u máan máako'.
Tu joonajilo'ob le kaajo' ku ya'alik:[g]
22 «Te'ex ma' jach yaan a na'ate'exe', ¿ba'ax k'iin u xu'ulul a yaabiltike'ex le j-ma' na'atilo'?

1:20 * Wa «Le u jaajil na'ato'».

CAP 1

a Pr 4:14 Pr 13:20 1Co 15:33

b Pr 6:16-18 Ro 3:15

c Pr 15:27

d Ro 16:27 1Co 1:20 Snt 3:17

e Mt 10:27

f Pr 8:1-3 Pr 9:1, 3

g Jn 18:20 Hch 20:20

Columna 2

a Pr 5:12, 13 Jn 3:20

b Sl 141:5 Ap 3:19

c Isa 54:13

d Isa 65:12

e Jue 10:13, 14

Te'ex ka burlare'exe',
¿ba'ax k'iin u xu'ulul a ki'imakkúuntik a wóole'ex ikil a burlare'ex?
J-ma' na'ate'ex, ¿ba'ax k'iin u xu'ulul a p'ektik a kaanbale'ex?[a]
23 Ch'enxikintene'ex kéen in tsolte'ex u nu'uk.*[b]
Teen túune' yaan in láalik in poder ta wóok'ole'ex.
Tene' yaan in wáantke'ex a na'ate'ex le ba'axo'ob kin wa'aliko'.[c]
24 Tumen tene' tin t'ane'ex, pero te'exe' ma' ta wóote'ex a wu'uyene'exi',
tin tich'aj in k'ab, pero mix máak beet u cuentail.[d]
25 Ma' ta beete'ex u cuentail tuláakal le consejo tin ts'áajte'exo',
yéetel le ka tin tsolajte'ex u nu'uke' ma' ta wóotaj a k'ame'exi'.
26 Le o'olal yaan in che'ejtike'ex le kéen taalak loob ta wóok'ole'ex,
yaan in burlarkinba ti' te'ex le kéen taalak le ba'ax beetik a sen sajaktale'exo',[e]
27 le kéen taalak bey junp'éel k'a'amkach iik' le ba'ax beetik a sen sajaktale'exo',
le kéen taalak loob ta wóok'ole'ex je'ex junp'éel k'a'amkach iik'e',
bey xan le kéen jo'op'ok a mu'yaje'ex* yéetel le kéen yanakte'ex problemas.

1:23 * Wa «Suunene'ex kéen in tsolte'ex u nu'uk». **1:27** * Wa «a sufrire'ex».

28 Te' k'iino'ob je'elo' yaan
u t'ankeno'ob, pero tene'
ma' ken in núuke,
yaan u ts'áaik u yóol
u kaxteno'ob, pero ma'
ken u kaxteno'ob.[a]
29 Tumen u p'eek u kaanbalo'ob,[b]
yéetel ma' tu yóoto'ob u
respetarto'ob Jéeobai'.[c]
30 Ma' tu k'amo'ob in consejoi',
tu mixba'alkúunto'ob tuláakal in tsolnu'uko'ob.
31 Le o'olal yaan u cosecharko'ob le ba'ax tu pak'o'obo',[d]
yaan u mu'yajo'ob yo'olal* le ba'ax tu ch'a'tuklaj u beetko'obo'.
32 Le máaxo'ob ma' jach
yaan u na'ato'obo' u tercoilo'ob kun kíimsko'ob,
le ba'ax uts tu t'aan u
beetik le j-ma' na'ato'obo' le kun xu'ulsikti'ob.
33 Pero le máax ku yu'ubik
ba'ax kin wa'alike' yaan
u kuxtal ich jeets'elil,[e]
ma' kun sajaktal ti' le
loob je'el u taal tu yóok'olo'».[f]

2 In paal, wa ka k'amik
ba'ax kin wa'alik,
wa ka wilik* bey junp'éel
tesoro in mandamiento'ob,[g]
2 wa ka ch'enxikintik ba'ax
ku ya'alik le na'ato',[h]
wa ka je'ek'abtik a puksi'ik'al utia'al a kanik ba'ax
unaj a beetik,[i]
3 wa ka sen k'áatik ka yanaktech na'at,[j]
wa k'a'am a k'áatik ka
béeyak a kanik ba'ax
unaj a beetik,[a]
4 wa ku seguer a kaxtiko'ob je'ex u kaxta'al
plata[b]
yéetel ku seguer a kaxtiko'ob je'ex u kaxta'al
junp'éel tesoroe',[c]
5 yaan a k'uchul a na'at
ba'ax u k'áat u ya'al u
respetarta'al Jéeoba[d]
yéetel yaan u béeytal a
kanik ba'alo'ob yaan yil
yéetel Dios.[e]
6 Tumen Jéeoba ts'áaik le
na'ato',[f]
ti' le ba'axo'ob ku jóok'ol
tu chi'o' ku kaanbal
máak yéetel ku yojéeltik ba'ax unaj u beetik.
7 Leti'e' ku almacenartik
le na'at utia'al u ts'áa ti'
le máaxo'ob toj u kuxtalo'obo',
leti'e' bey junp'éel escudo
utia'al le máaxo'ob
chúuka'an u yóol u
beeto'ob ba'ax ma'alobo'.[g]
8 Leti'e' ku kanáantik u
beel le máaxo'ob beetik
ba'ax ma'alobo',
leti'e' yaan u kanáantik
u beel le máaxo'ob
chúuka'an u yóol u
meyajto'obo'.[h]
9 Bey túuno' teche' yaan
a na'atik ba'ax ma'alob,
ba'ax toj yéetel ba'ax
tubeel,
yaan a na'atik ba'ax u
k'áat u ya'al u bin máak
ti' le ma'alob bejo'.[i]
10 Le kéen k'uchuk le na'at
ta puksi'ik'al,[j]

1:31 * Wa «yaan u náakal u yóolo'ob ti'». **2:1** * Wa «ka ta'akik».

CAP 1

a Lam 3:44

b Os 4:6

c Jue 5:8

d Jer 6:19
Gál 6:7

e Isa 48:18

f 2Re 6:15, 16
Isa 26:3
2Pe 2:9

CAP 2

g Dt 6:6, 8

h Pr 1:5

i Heb 5:14

j 1Re 3:11, 12
Pr 9:10
2Ti 2:7

Columna 2

a Flp 1:9

b Sl 19:9, 10

c Job 28:15-18

d Job 28:28
Pr 8:13
Jer 32:40

e Jer 9:24
1Jn 5:20

f Éx 31:2, 3
1Re 4:29
2Ti 3:16, 17
Snt 3:17

g Sl 41:12
Pr 28:18

h Sl 97:10

i Ec 12:13
Miq 6:8
Mt 22:37-40

j Sl 119:111

yéetel le kéen a wu'uy uts
ta t'aan a kaanbale',[a]
11 le ma'alob tuukulo' yaan
u kanáantkech,[b]
le a kanik ba'ax unaj a
beetko' yaan xan u ka-
náantkech,
12 yaan u salvarkech ti' le
bej ma' ma'alobo',
yaan u salvarkech ti' le
máax ku ya'alik ba'alo'ob
k'aastako',[c]
13 yaan u salvarkech ti' le
máaxo'ob ku p'atko'ob
le ma'alob bej
utia'al u bino'ob tu bejil
le ée'joch'e'enilo',[d]
14 yaan u salvarkech ti' le
máaxo'ob ki'imak u yóo-
lo'ob ikil u beetko'ob
ba'ax ma' ma'alobo',
ti' le máaxo'ob ki'imak u
yóolo'ob yo'olal le ba'a-
lo'ob k'aastako',
15 ti' le máaxo'ob lo'olo'och
u beelo'ob
yéetel ti' le máaxo'ob
k'aschaja'an le bej ku
bisko'obo'.
16 Yaan u salvarkech ti' le
ko'olel chéen bey u máa-
no',
yaan u salvarkech ti' u
ch'ujuk t'aan le ko'olel
mina'an u su'talo',*[e]
17 le ko'olel ku xúump'attik
le máax yéetel ts'o'ok u
beel desde tu x-lóo'ba-
yanilo',[f]
le ko'olel ku tu'ubsik le
pacto* u beetmaj yéetel
Dioso',

CAP 2

a Hch 17:11

b Ec 7:12

c Pr 8:13

d Jn 3:19

e Gé 39:10-12
Pr 6:23, 24
Pr 7:4, 5

f Gé 2:24
Pr 5:18

Columna 2

a Pr 5:3, 5
Pr 5:20, 23
Pr 9:16-18
Ef 5:5

b Ec 7:26
Ap 22:15

c Pr 13:20

d Sl 37:11, 29

e Sl 104:35
Pr 10:7
Mt 25:46

f Dt 28:45, 63

CAP 3

g Dt 5:16

h Os 12:6

18 u yotoche' ku beetik u
bin máak yáanal lu'um,
u bejil u yotoche' ku bisik
máak te' tu'ux yaan le
kimeno'obo'.[a]
19 Ma' kun ka'a suut mix
juntúul ti' le máaxo'ob
ku yantal ba'al u yil*
yéetel le ko'olelo',
ma' kun béeytal u ka'a
suuto'ob tu bejil le
kuxtalo'.[b]
20 Le o'olale' ma' u xu'ulul
a bin te' bej tu'ux ku bin
le máaxo'ob utso'obo',
ma' a luk'ul te' bej tu'ux
ku bin le máaxo'ob bee-
tik ba'ax ma'alobo'.[c]
21 Tumen chéen le máa-
xo'ob toj u kuxtalo'ob
kun p'áatlo'ob kajtal
way lu'ume',
chéen le máaxo'ob chúu-
ka'an u yóol u beeto'ob
ba'ax ma'alob kun p'áat-
lo'obo'.[d]
22 Chéen ba'ale' le k'asa'an
máako'obo' yaan u lu'-
sa'alo'ob way lu'ume',[e]
le traicionero'obo' yaan
u jóokpayta'alo'ob.[f]

3 In paal, ma' a tu'ubsik
ba'ax kin ka'ansiktech,*
ts'o'okbes in mandamien-
to'ob yéetel tuláakal a
puksi'ik'al,
2 tumen lelo' yaan u beetik
a kuxtal maas ya'ab
años
yéetel yaan u beetik a
kuxtal ich jeets'elil.[g]
3 Ma' u xu'ulul a we'esik
nojoch yaabilaj bey xan
chúuka'an óolal.[h]

2:16 * Wa «juntúul ko'olel ma'atech u kuxtal je'ex uts tu t'aan Diose'».
2:17 * Wa «acuerdo».

2:19 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku yoksikuba». **3:1** * Wa «in ley».

Ts'áa'ob bey junp'éel ja-
ts'uts collar* ta kaale'.
Ts'íibto'ob tu yóok'ol a
puksi'ik'al.[a]

4 Beyo' yaan u yantaltech
na'at
yéetel yaan a lúubul utsil
tu táan Dios bey xan tu
táan le máako'obo'.[b]

5 K'ub a wóol ti' Jéeoba[c]
yéetel tuláakal a puksi'i-
k'al,
ma' a confiar chéen ti' le
na'at yaantecho'.[d]

6 Ch'a' en cuenta ti' tuláa-
kal ba'ax ka beetik,[e]
leti' túune' yaan u beetik
u bintech utsil ichil a
kuxtal.[f]

7 Ma' a taaskaba jach yaan
a na'at.[g]
Meyajt Jéeoba, yéetel
náachkuntaba ti' ba'ax
k'aas.

8 Lelo' yaan u beetkuba
junp'éel ts'aak utia'al
a wíinklil*
yéetel yaan u ts'áaik u
muuk' a baakelo'ob.

9 Alabart Jéeoba, ts'áa
ti' leti' le ba'alo'ob maas
ma'alobtak yaantecho',[h]
ts'áa ti' leti' u yáax ich*
tuláakal le ba'axo'ob a
pak'mo'.#[i]

10 Wa ka beetke' yaan u yíi'-
chu'upul le tu'uxo'ob ka
líi'sik le ba'axo'ob ka co-
secharko',[j]
le pila'ob yaantecho' yaan
u tuulo'ob yéetel túum-
ben vino.

11 In paal, k'am ba'ax ku
ya'aliktech Jéeoba,[a]
ma' a p'u'ujul le kéen
u tsoltech u nu'uk.[b]

12 Tumen Jéeobae' ku tso-
lik u nu'uk ti' máaxo'ob
u yaabiltmaj,[c]
je'ex u beetik juntúul taa-
tatsil jach u yaabiltmaj
u hijoe'.[d]

13 Ki'imak u yóol le máax
ts'o'ok u kaxtik le na'ato'[e]
bey xan le máax ku kanik
u yéey ba'ax ken u bee-
to'.

14 U yantal na'at ti' máake'
maas ma'alob ke ka ya-
nak plata ti' máak,
u náajaltik máak le na'a-
to' maas ma'alob ke ka
u náajalt oro.[f]

15 Maas ko'oj ke u jats'uts
tuunichil coral,
mix junp'éel ti' le ba'a-
xo'ob ka ts'íiboltik je'el
u páajtal u ke'etel tu
yéetelo'.

16 Wa ku yantaltech na'ate'
yaan a kuxtal ya'ab
años,
yaan a ayik'altal yéetel
yaan a respetarta'al.

17 U bejilo'ob le na'ato' ku
taasik ki'imak óolal,
tuláakal u beelo'obe' ku
taasik jeets'elil.[g]

18 Le na'ato' bey junkúul
che' ku ts'áaik kuxtale'.
Je'el máaxak ka ch'uylak
ti' leti'e' yaan u kuxtal
yéetel yaan u ki'imak-
tal u yóol.[h]

19 T'i' Jéeobae' meyajnaj le
na'at utia'al u beetik le
lu'umo'.[i]

CAP 3

a Dt 6:6, 8

b 2Co 8:21

c Isa 26:4
Jer 17:7

d Pr 28:26
Jer 10:23
1Co 3:18

e 1Sa 23:2, 4
Ne 1:11
Flp 4:6

f Jos 1:7
Sl 25:9
Snt 1:5

g Pr 26:12
Ro 12:16

h Nú 31:50
Dt 16:16
Lu 16:9
1Ti 6:18

i Éx 23:19

j 2Cr 31:10
Mal 3:10

Columna 2

a Pr 15:32
Heb 12:5, 6

b Sl 94:12

c Ap 3:19

d Dt 8:5
Heb 12:7, 9

e Ec 7:12

f Job 28:15, 18

g Flp 4:9

h Sl 1:1, 2

i Sl 104:24

3:3 *Wa «soguilla». **3:8** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a tuuch». **3:9** *Wa «u maas ma'alobil ti'». #Wa «ka náajaltiko'».

Jach ma'alob úuchik u
beetik le ka'ano' tumen
jach u yojel bix unaj u
beetik.[a]
20 Tu yo'olal ba'ax u yojle'
tu beetaj u jatskuba le
taamkach ja'obo'
yéetel ti' le ka'an nookoy-
chaja'ano' tu beetaj u
k'áaxal ja'.[b]
21 In paal, ma' a cha'ik u tu'u-
bultech le ba'alo'oba'.*
Kanáant le na'ato' bey
xan le ma'alob tuukul
yaantecho'.
22 Le ba'alo'oba' yaan u
ts'áaiko'obtech kuxtal
yéetel yaan u p'áatlo'ob
bey junp'éel adorno
utia'al a kaale'.
23 Bey túuno' mix ba'al kun
úuchultech te' bej tu'ux
ka bino',
yéetel a wooko'obe' mix
bik'in ken u k'oluba'ob
ti' wa ba'ax.[c]
24 Le kéen chilakeche' mix
ba'al kun sajakkúunt-
kech,[d]
ki' kan wenel kéen chila-
kech.[e]
25 Ma' kan sajaktal u
jáan úuchultech jun-
p'éel loob,[f]
mix ti' le k'a'amkach iik'
kun taal yóok'ol le k'a-
sa'an máako'obo'.[g]
26 Tumen je'el u páajtal a
k'ubik a wóol ti' Jéeo-
bae',[h]
leti'e' yaan u kanáantik
a wooko'ob ti' le tram-
pao'.[i]

3:21 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le u jats'uts modos Dios ts'o'ok u ya'ala'al te' capítuloa'.

CAP 3

a Pr 8:27
Jer 10:12

b Job 36:27
Job 38:37
Jer 10:13

c Isa 26:7

d Sl 3:5
Pr 6:22

e Ec 5:12

f Sl 27:1

g Sl 73:12, 19

h Pr 10:29
Pr 28:1

i Sl 91:14

Columna 2

a Dt 15:7, 8
Pr 28:27

b Snt 2:15, 16

c Pr 6:16, 18

d Pr 18:6
Pr 20:3

e Ro 12:18

f Sl 37:1
Pr 23:17

g Pr 6:16, 17

h Sl 15:1, 2
Sl 24:3, 4
Sl 25:14

i Dt 28:15
Jos 7:24, 25
Est 9:24, 25

j Job 42:12, 13
Sl 37:25

k Pr 19:29

l Sl 37:11
Sl 138:6
Isa 57:15
Snt 4:6

27 Tak tu'ux ku páajtal a
beetke'*[a]
e'es a wutsil ti' le máa-
xo'ob k'a'abéet áantaj
ti'obo'.#[b]
28 Wa te' súutuk je'el u páaj-
tal a ts'áaik ti' a wéet
máakil le ba'ax ku k'áa-
tiktecho',
ma' a wa'alikti': «¡Xeen!
Sáamale' ka suut utia'al
in ts'áaiktech».
29 Ma' a ch'a'tuklik a beetik
k'aas ti' le máax
ku confiar ti' techo'.[c]
30 Ma' a ba'atelt'aan yéetel
juntúul máak yo'olal
mix ba'al,[d]
ma' a ba'atelt'aan tu yée-
tel wa mix ba'al k'aas u
beetmajtech.[e]
31 Ma' a ts'íiboltik a kuxtal
je'ex le loolob máako'o-
bo',[f]
ma' a yéeyik mix junp'éel
ti' u beelo'ob.
32 Tumen Jéeobae' jach u
p'ekmaj le k'asa'an máa-
ko'obo',[g]
pero jach ku biskuba
ma'alob yéetel le máa-
xo'ob toj u kuxtalo'obo'.[h]
33 Jéeobae' ku maldecirtik
u yotoch le k'asa'an
máako',[i]
pero ku bendecirtik u
yotoch le máax beetik
ba'ax ma'alobo'.[j]
34 Leti'e' ku burlarkuba ti' le
máaxo'ob ku ya'aliko'ob
ba'alo',[k]
pero ku ye'esik u yutsil
ti' le utsul máako'obo'.[l]

3:27 * Wa «Wa tia'an ta k'ab u páajtalil a beetke'». # Wa «ti' le máaxo'ob unajo'».

35 Le máaxo'ob yaan u na'ato'obo' yaan u alabarta'alo'ob,
pero le j-ma' na'ato'obo' ku nojba'alkúuntiko'ob le ba'ax taasik su'tsililo'.[a]

4 In paalale'ex, u'uye'ex u tsolnu'uk juntúul taatatsil.[b]
Ch'enxikintene'ex utia'al u yantalte'ex na'at,
2 tumen tene' ma'alob le ba'ax ken in tsolte'exo'.
Ma' a tu'ubsike'ex le ba'ax kin ka'ansikte'exo'.*[c]
3 Tene' juntúul ma'alob hijoen ka'ach utia'al in papá,[d]
yéetel jach yaabilta'aben tumen in maama.[e]
4 Leti'e' utia'al u ka'ansiken ka'ache' ku ya'alik: «Ilawil u p'áatal ta puksi'ik'al le ba'axo'ob kin wa'aliko'.[f]
Ts'o'okbes in mandamiento'ob utia'al u seguer a kuxtal.[g]
5 Ilawil u yantaltech na'at, ilawil ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax kin wa'aliko'.[h]
Ma' a tu'ubsik yéetel ma' a k'éechel ti' ba'ax kin wa'alik.
6 Ma' a xúump'attik, leti' túune' yaan u kanáantkech.
Yaabilte, leti' túune' ma' ken u cha'a u yúuchultech mix ba'al.
7 Le na'ato' leti'e ba'ax maas k'a'abéeto',[i] ilawil u yantaltech na'at,
ti' tuláakal le ba'axo'ob ka wilik u yantaltecho', ilawil u yantaltech le na'ato'.[a]
8 Jach yaabilte, leti' túune' yaan u nojba'alkúuntikech.[b]
Tumen wa ka k'amik tu chúuka'anile' yaan u p'atkech ma'alobil tu táan u maasil.[c]
9 Yaan u ts'áaik junp'éel jats'uts corona de flores ta pool.
Yaan u adornarkech yéetel junp'éel ki'ichkelem corona».
10 In paal, ch'enxikinteni' yéetel k'am ba'ax kin wa'aliktech,
bey túuno' ya'ab años kan kuxtal.[d]
11 Tene' jach tu jaajile' yaan in nu'uktikech tu bejil le na'ato',[e]
jach tu jaajile' yaan in nu'uktikech tu bejil le toj kuxtalo'.[f]
12 Le kéen xíimbalnakeche' mix ba'al kun k'atik a beel,
yéetel wa ka wáalkabe' ma' kan t'óochpajal.
13 K'am le nu'uktaj ku ts'a'abaltecho', ma' a p'atik,[g]
k'a'ajs ba'ax ts'o'ok a kanik tumen je'el u ts'áaiktech kuxtale'.[h]
14 Ma' a bin tu beel le k'asa'an máako'obo',
ma' a xíimbal tu beel le máaxo'ob ku beetko'ob ba'ax ma' ma'alobo'.[i]
15 Tséelte, ma' a bini',[j]
náachkuntaba ti' leti',
yéetel seguert a beel.[k]

4:2 * Wa «in ley».

CAP 3

a Est 6:11, 12
Pr 12:8

CAP 4

b Dt 6:6, 7
Pr 19:20
Ef 6:1

c 1Cr 28:9

d 1Re 2:12

e 1Re 1:16-21

f Dt 4:9

g Le 18:5

h Ne 8:3, 8
Pr 9:10

i Ec 7:12

Columna 2

a Pr 15:14
Mt 13:23
Heb 5:14

b Da 1:17, 20

c 1Re 4:29

d Dt 5:16

e 1Re 4:29

f Isa 26:7

g Pr 8:10
Heb 2:1
Heb 12:5, 6

h Dt 32:45-47
Heb 12:11

i Sl 1:1
1Co 15:33

j Am 5:15
Ef 5:11

k Pr 5:3, 8
1Te 5:22

16 Tumen leti'obe' ma' tu
weenlo'ob wa ma' u beeto'ob ba'ax k'aasi'.
Ma' tu yokol u weenlo'ob
wa ma' u beeto'ob u lúubul wa máaxi'.
17 Tumen le u beetik u k'asa'anilo'ob yéetel u beetko'ob loobo'
bey waaj yéetel vino u yilko'obe'.
18 Pero u beel le utsul máako'obo' bey je'ex u juul le K'iin
ku bin u maas sáasiltal tak ken u chuk chúumuk k'iino'.[a]
19 U beel le k'asa'an máako'obo' bey je'ex le ée'joch'e'enilo',
leti'obe' ma' u yojlo'ob ba'ax beetik u t'óochpajlo'obi'.
20 In paal, ch'enxikint ba'ax kin wa'alik,
jach u'uy le ba'axo'ob kin wa'aliko'.
21 Ma' a cha'ik u tu'ubultech le ba'alo'oba',
ilawil u p'áatlo'ob tu ts'u' a puksi'ik'al.[b]
22 Tumen ku ts'áaik kuxtal ti' le máaxo'ob k'amko',[c]
yéetel ku beetik uts ti' tuláakal u wíinklilo'ob.*
23 Ti' tuláakal le ba'axo'ob ka kanáantiko', maas kanáant a puksi'ik'al,[d]
tumen ti' leti' u taal u sayabil le kuxtalo'.
24 Ma' a wa'alik ba'alo'ob ma' jaajtaki',[e]
náachkuntaba ti' le tuuso'.

4:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u bak'elo'ob».

CAP 4
a 2Sa 23:3, 4 Sl 119:105 1Co 13:12 2Co 4:6 2Pe 1:19
b Sl 40:8 Pr 2:1
c 1Ti 4:8
d Jer 17:9 Mr 7:21-23 Ef 6:14
e 1Pe 2:1

Columna 2
a Mt 6:22
b Ef 5:15
c Dt 12:32 Jos 1:7

CAP 5
d 1Re 4:29 Snt 1:19
e Pr 15:7
f Pr 7:14-21
g Pr 9:16, 17
h Ec 7:26
i Pr 6:32, 33

25 A wicho'obe' unaj u paakato'ob aktáan,
mantats' unaj a ch'ikik a paakat táanil.[a]
26 Táaxkunt* le tu'ux ka xíimbalo',[b]
beyo' mix ba'al ken u k'atuba ta beel.
27 Ma' a k'éechel ta x-no'oj mix ta x-ts'íik.[c]
Náachkuntaba ti' ba'ax k'aas.

5 In paal, ch'enxikint ba'ax ku ya'aliktech juntúul máax yaan u na'at,
ch'enxikinten utia'al a kanik a yéey ba'ax ken a beete,[d]
2 beyo' yaan u páajtal a kanáantik le ma'alob tuukul yaantecho',
yéetel mantats' yaan u páajtal a wa'alik u jaajil.[e]
3 Tumen le ba'axo'ob ku ya'alik le x-k'asa'an ko'olelo' ch'ujuk je'ex kaabe',[f]
le ba'axo'ob ku ya'aliko' ku yáalal bey aceitee'.[g]
4 Pero kéen ts'o'okke' ku p'áatal maas k'áaj tak ti' altaniza,[h]
yéetel maas ku beetik loob ke junp'éel espada tu ka'atséelil yaan u yej.[i]
5 U yooko'ob le ko'olel chéen bey u máano' ku yéemel tak te' kíimilo',
kéen xíimbalnake' juntaats' u bin te' Muknalo'.*
6 Ma'atech u tuukul ti' u bejil le kuxtalo',

4:26 *Uláak' bix u traducirta'ale' «Jach ilawil». **5:5** *Ilawil página 2572.

leti'e' saatal bej ti', ma' u
yojel tu'ux ku bini'.
7 In paal, beoraa' u'uyeni',
ma' a náachtal ti' ba'ax
kin wa'alik.
8 Ma' a náats'al tu yiknal le
ko'olelo',
ma' a náats'al tu jool u yo-
toch[a]
9 utia'al ma' u yantal ba'ax
o'olal u ya'ala'altech
ba'al,[b]
yéetel utia'al ma' a mu'yaj
tuláakal u k'iinilo'ob a
kuxtal,[c]
10 bey xan utia'al ma' u
ch'a'abal tumen yaanal
máako'ob le ba'axo'ob
yaantecho',*[d]
yéetel utia'al ma' u bin tu
yotoch yaanal máak le
ba'axo'ob ta kíimsaba a
náajalto'.
11 Tumen wa ma'e' yaan a
mu'yaj tu yalab u k'iinilo'ob a kuxtal
le kéen xu'upuk a muuk'
yéetel a wíinklil.[e]
12 Yéetel yaan a wa'alik:
«¿Ba'axten ma' tin k'a-
maj le nu'uktaj ts'a'abte-
no'?
¿Ba'axten in puksi'ik'ale'
ma' tu k'amaj le ba'ax
a'ala'abti'o'?
13 Ma' tin wóotaj in wu'uy
ba'ax ku ya'alik le máa-
xo'ob tsolikten u nu'uko',
mix tin ch'enxikintaj le
máaxo'ob ka'ansikeno'.
14 Tin wu'uyaj jach óolak
xu'uluktene',
yéetel su'laken tu táan
le máaxo'ob much'ukba-
lo'obo'».[f]

5:10 * Wa «a poder».

CAP 5

a Pr 9:14, 15

b Pr 29:3

c Pr 6:33-35
Pr 7:23

d Pr 31:3
Lu 15:30

e Pr 7:22, 23

f Pr 6:27-29

Columna 2

a 1Co 7:3
Heb 13:4

b Pr 5:20

c Gé 2:24

d Dt 24:5
Ec 9:9

e Can 2:9

f Gé 26:8
Gé 29:20
Can 8:6

g Pr 22:14

h 2Cr 16:9
Sl 11:4
Sl 17:3
Jer 17:10
Heb 4:13

15 Uk' u ja'il a ch'e'en,
uk' le ja' ku tuul* te' sayab
a tia'alo'.[a]
16 Le ja' yaantecho' ma' unaj
a wéekch'intik yaanal
tu'uxi',
u sayabil le ja' yaantecho'
ma' unaj a wéekch'intik
te' k'íiwiko'obo'.[b]
17 U ja'il a ch'e'ene' chéen a
tia'al,
ma' utia'al yaanal máa-
ko'obi'.[c]
18 Bendecirta'ak u sayabil le
ja' a tia'alo',
ki'imakkúunt a wóol yée-
tel le ko'olel ts'o'ok a
beel tu yéetel ta táan-
kelmilo'.[d]
19 Leti'e' bey juntúul chan
x-yuuk jach jats'utse',
bey juntúul x-lóo'bayan
kéeje',[e]
mantats' ka a ki'imak-
kúunt a wóol yéetel u
wíinklil,*
mantats' ka sa'atak a
wóol yéetel u yaabilaj.[f]
20 Le o'olale', in paal, ¿yaan
wa ba'ax o'olal ka u sat
a wóol juntúul x-k'asa'an
ko'olel
wa ka xi'ikech a méemek'
juntúul ko'olel mina'an u
su'tal?*[g]
21 Le bejo'ob tu'ux ku bin
máako' táan u yila'al tu-
men Jéeoba,
leti'e' ku jach ilik tuláakal
le bejo'ob tu'ux ku máan
máako'.[h]

5:15 * Wa «le síisis ja'». **5:19** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u yiimo'ob». **5:20** * Wa «juntúul ko'olel ma'atech u kuxtal je'ex uts tu t'aan Diose'».

22 Le ba'axo'ob ku beetik
le k'asa'an máako' yaan
u p'áatal bey junp'éel
trampa utia'ale'.
U k'ebane' yaan u p'áatal
bey junp'éel suum k'a'a-
k'axmile'.[a]
23 Leti'e' yaan u kíimil tu-
men ma' tu k'amaj le
nu'uktaj ts'a'abti'o',
yaan u bin k'aasil ti' tu-
men jach táaj mina'an
u na'at.

6 In paal, wa ts'o'ok a p'ax-
kaba tu yo'olal a wéet
máakil, *[b]
wa ts'o'ok a beetik jun-
p'éel trato yéetel jun-
túul máak,[c]
2 wa ts'o'ok a k'axkaba yée-
tel le promesa ta beeto',
yéetel wa ts'o'ok u k'ax-
kech le t'aano'ob jóok'
ta chi'o',[d]
3 in paal, leti'e ba'ax unaj
a beetik utia'al a púu-
ts'ula',
tumen ts'o'ok a lúubul tu
k'ab a wéet máakil:
4 xeene' ka a mixba'alkúun-
taba tu táan, yéetel tu
séeba'anil unaj a sen
k'áatikti' ka u ch'a'tech
óotsilil.[e]
Wa ma' a beet lelo', ma' a
wenel
mix a cha'ik u múuts'ul a
wicho'ob.
5 Púuts'kech je'ex u púu-
ts'ul juntúul kéej tu k'ab
le máax ku ts'oono',
je'ex u púuts'ul juntúul
ch'íich' tu k'ab le máax
ku chuk ch'íich'o'.

6:1 * Wa «wa ts'o'ok a wa'alik teech kan responder tu yo'olal u p'aax a wéet máakil».

CAP 5

a Sl 7:14-16 Gál 6:7

CAP 6

b Pr 17:18

c Pr 11:15 Pr 20:16

d Pr 18:7

e Mt 5:25

Columna 2

a Pr 10:26 Pr 26:13-15

b Pr 30:24, 25

c Pr 20:13 Pr 24:33, 34 Ec 4:5

d Pr 13:4 Pr 20:4 Pr 24:30-34

e Pr 16:27 Snt 3:6

f Pr 10:10 Pr 16:30

g Sl 36:1, 4 Isa 32:7 Miq 2:1

h Pr 16:28 Ro 16:17

6 Ma'ak'óol máak, xeen
te' tu'ux yaan le síini-
ko'obo'.[a]
Ilawil bix u kuxtalo'ob,
beyo' yaan u yantal a
na'at.
7 Kex mina'an máax nu'uk-
tiko'ob, kex mina'an u
jefe'ob yéetel kex mi-
na'an máax tusik u bee-
lo'obe',
8 tu k'iinilo'ob cosechae'
leti'obe' ku kaxtik u
yo'ocho'ob,[b]
ku juntarko'ob ba'al u
jaanto'ob.
9 Ma'ak'óol máak, ¿ma' wa
náakak a wóol chitali'?
¿Ma' wa p'iisak a weenli'?
10 Wa ka wenel junp'íit
maas, wa ku múuts'ul
a wich junsúutuk maas
yéetel wa ka p'áatal a
méek' a k'abe',[c]
11 séeba'an kan óotsiltal,
bey ka u jáan atacar-
tech juntúul ookole',
yéetel bey ka láaj ch'a'a-
bak ba'axo'ob yaantech
tumen juntúul máax u
ch'a'amaj u armae'.[d]
12 Juntúul k'asa'an máak
mix ba'al u biilale'
chéen tuus ku máan
u beete,[e]
13 ku chak'ik u yich,[f] ku
péepeksik u yooko'ob
yéetel ku péepeksik u
k'abo'ob.
14 Yéetel u k'asa'an puk-
si'ik'ale' táan u tuklik
bix je'el u beetik k'aase'[g]
yéetel chéen táan u
máan u beet u yantal
ba'ate'el.[h]
15 Le o'olale' chéen ken jáan
káajak u bin k'aasil ti',

chéen ken jáan xu'ulsa'akti', ma' kun páajtal u púuts'ul.[a]

16 Yaan seis ba'alo'ob p'ekta'an tumen Jéeoba.
Jach beyo', siete ba'alo'ob jach táaj u p'ekmaj:

17 icho'ob jach ku creerkuba'ob,[b] junp'éel aak' ku tuus,[c] k'abo'ob ku wekiko'ob u k'i'ik'el juntúul máax mix ba'al k'aas u beetmaj,[d]

18 junp'éel puksi'ik'al ku ch'a'tuklik u beetik ba'alo'ob k'aastak[e] yéetel ooko'ob chich u yáalkabo'ob utia'al u bin u beeto'ob ba'ax ma' ma'alobi',

19 juntúul máak chéen tuus ku beetik kéen u beet u testigoil ti' wa ba'ax,[f]
yéetel je'el máaxak ku beetik u yantal problemas ichil suku'untsilo'obe'.[g]

20 In paal, beet ba'ax ku ya'aliktech a papá,
yéetel ma' a xúump'attik ba'ax ku ka'ansiktech* a maama.[h]

21 Ilawil u p'áatal mantats' ta puksi'ik'al le ba'axo'ob ku ya'aliko'obtecho',
k'axláanto'ob ta kaal.

22 Leti'ob kun nu'uktikecho'ob je'el tu'uxak ka xi'ikeche',
le kéen chilakeche' yaan u kanáantkecho'ob,
yéetel le kéen aajkeche' yaan u t'ankecho'ob.*

6:20 * Wa «u ley». **6:22** * Wa «ka'ansikecho'ob».

CAP 6

a Sl 73:12, 18

b Sl 101:5
Pr 8:13
Pr 16:5

c Pr 12:22
Ap 21:8

d Gé 4:8, 10
Nú 35:31
Dt 27:25

e Pr 11:20
Zac 8:17
Mal 2:16

f Éx 23:1

g Le 19:16
Gál 5:20, 21
Snt 3:14, 15

h Dt 21:18, 21
Ef 6:1

Columna 2

a Sl 119:105

b Isa 51:4

c Pr 4:13
Heb 12:11

d Ec 7:26

e Pr 5:3
Pr 7:4, 5

f Mt 5:28
Snt 1:14, 15

g Pr 29:3
Lu 15:16, 30

h Gál 6:7

i 2Sa 11:4
2Sa 12:10, 11
Pr 6:32-35
Heb 13:4

23 Tumen le ba'ax ku ya'ala'altech ka a beeto' bey junp'éel lámparae',[a]
yéetel le leyo' bey junp'éel sáasile',[b]
le u tojkiinta'al yéetel le u tso'olol u nu'uk ti' máako' leti' u bejil le kuxtalo'.[c]

24 Yaan u kanáantkecho'ob ti' le x-k'asa'an ko'olelo',[d]
yaan u kanáantkecho'ob ti' u ch'ujuk t'aan le ko'olel mina'an u su'talo'.*[e]

25 Ma' a ts'iiboltik u ki'ichpanil yéetel a puksi'ik'al,[f]
ma' a cha'ik u táabsikech yéetel u jats'utsil u yicho'ob,

26 tumen juntúul x-prostitutae' jach je'el u yóotsilkuntik máake',*[g]
pero juntúul ko'olel ts'oka'an u beele' je'el tak u beetik u perdertik u kuxtal máake'.

27 ¿Je'el wa u páajtal u jayik máak chakjole'en chúuk tu tseem sin ke u yelel u nook'e'?[h]

28 ¿Je'el wa u páajtal u máan máak ich chakjole'en chúuk sin ke u yelel u yooke'?

29 Bey je'el u yúuchul ti' je'el máaxak ka yanak ba'al u yil yéetel u yatan yaanal máako',
je'el máaxak ka u mach juntúul ko'olel beyo' ma' ken u jech u castigarta'al.[i]

6:24 * Wa «juntúul ko'olel ma'atech u kuxtal je'ex uts tu t'aan Dios'e». **6:26** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «je'el u p'atik máak chéen yéetel jun chan xéet' waaje'».

30 Le máako'obo' ma'atech u
p'ektiko'ob
juntúul máax ku yookol
utia'al u máansik u wi'i-
jil.
31 Kex beyo' le kéen chu'u-
kuke' yaan u bo'otik sie-
te u téenel le ba'ax u
ch'a'amo',
yaan u k'ubik tuláakal le
ba'axo'ob yaan tu yoto-
cho'.[a]
32 Le máax ku yantal ba'al u
yil yéetel juntúul ko'olel
ts'oka'an u beele' ma' tu
yóol yani',*
le máax ku beetik jun-
p'éel ba'al beyo' tu juu-
nal ku loobiltkuba.[b]
33 Yaan u náajaltik u sen
mu'yaj yéetel u p'áatal
k'aasil,[c]
mantats' kun p'áatal ich
su'tsilil.[d]
34 Tumen junp'éel ba'al
beyo'* ku beetik u sen
p'u'ujul juntúul íichamt-
sil,
leti'e' ma' ken u ch'a' óo-
tsilil le kéen u vengar-
tuba.[e]
35 Ma' ken u yóot u k'am
mix ba'al tu yo'olal,
ma' kun xu'ulul u p'uja'a-
nil kex je'el buka'aj ko'o-
jil le ba'ax ken a síiti'o'.

7 In paal, beet ba'ax kin
wa'aliktech,
yaabilt* in mandamien-
to'ob.[f]
2 Ts'o'okbes in mandamien-
to'ob, beyo' ya'ab años
kan kuxtal,[g]

6:32; 7:7 * Ich hebreoe' ku ya'a-
la'al ka'ach «mina'an u puksi'ik'al».
6:34 * Wa «Tumen le celoso'». **7:1**
* Wa «kanáant bey junp'éel tesoro».

CAP 6

a Éx 22:1, 4

b Pr 2:18, 19
Pr 5:20, 23
Mal 3:5
1Co 6:9, 10
Heb 13:4

c Pr 5:8, 9

d 1Re 15:5
1Cr 5:1
Mt 1:6

e Gé 39:19, 20

CAP 7

f Pr 10:14

g Le 18:5
Dt 5:16
Isa 55:3
Jn 12:50

Columna 2

a Pr 2:10, 11

b Pr 23:27, 28

c Pr 2:11, 16
Pr 5:3
Pr 6:23, 24

d Pr 6:32
Pr 9:16, 17

e Job 24:15

kanáant ba'ax kin ka'an-
siktech* je'ex a kanáan-
tik u neek' a wiche'.
3 K'axo'ob ta dedos,
ts'íibto'ob ta puksi'ik'al.[a]
4 A'al ti' le na'ato': «In kii-
kech»,
yéetel ti' le ba'ax ka ka-
niko' a'alti': «In láak'tsi-
lech».
5 Leti'ob túune' yaan u
kanáantkecho'ob ti' le
x-k'asa'an ko'olelo',[b]
ti' le ko'olel mina'an u su'-
talo'* yéetel ti' u ch'ujuk
t'aano'ob.#[c]
6 Desde tu ventanail in wo-
toche' paakatnajen ka-
bal,
desde tu yáamilo'ob le
ventanao'
7 tin wilaj ba'ax ku beetik
le máaxo'ob ma' jach
yaan u na'ato'obo',
tin wile' ichil le táan-
kelmo'obo' yaan juntúul
ma' ma'alob bix u tuuku-
li'.*[d]
8 Máan te' calleo', naats' ti'
le esquina tu'ux yaan le
ko'olelo',
ts'o'ole' ka bin tu tojil u
yotoch le ko'olelo',
9 bin le táan ka'ach u
yée'same'ental yéetel le
táan u t'úubul k'iino',[e]
le ta'aytak ka'ach u yáa-
k'abtal yéetel u yée'jo-
ch'e'entalo'.
10 Teen túune' tin wilaj jóok'
ch'a'abil u beel tumen
juntúul ko'olel,

7:2 * Wa «in ley». **7:5** * Wa «juntúul ko'olel ma'atech u kuxtal je'ex uts tu t'aan Diose'». # Wa «ti' le ba'a-xo'ob ku ya'alik utia'al u táabsike-cho'».

u nook' le ko'olelo' bey
je'ex u nook' juntúul
x-prostitutae',[a] jóok'
yéetel junp'éel k'aak'as
tuukul.
11 Leti'e' ma' tu makik u
chi', yéetel ba'ax u k'áaj-
ti' ba'ax ku tuklik u maa-
sil,[b]
juntúul ko'olel ma'atech
u p'áatal* tu yotoch.
12 Le ko'olela' junsúutuke'
tia'an callee', junsúutu-
ke' tia'an te' k'íiwiko'obo',
tia'an naats' ti' cada es-
quina utia'al u ch'úuktik
u máan wa máax.[c]
13 Le ko'olelo' tu machaj le
xi'ipalo' ka tu ts'u'uts'aj,
chíika'an tu yich mina'an
u su'tal ka tu ya'alaj ti'
le xi'ipalo':
14 «Yanchaj in k'ubik ofren-
da'ob utia'al múul
janal.*[d]
Bejla'a tin beetaj le ba'ax
tin prometerto'.
15 Le o'olal jóok'en in ch'a' a
beel, jóok'en in kaxtech,
¡yaaske tin wilech!
16 Tu yóok'ol in camae'
ts'o'ok in jayik ki'ichke-
lem nook'o'ob,
ts'o'ok in jayik lino de je-
jeláas coloro'ob Egipto
u taalo'ob.[e]
17 Ts'o'ok in ki'ibokkíintik
in cama yéetel mirra,*
áloe'ob bey xan yéetel
canela.[f]

7:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u yooko'obe' mix juntéen ku p'áatal». **7:14** *Ilawil «Ofrendail múul janal», página 2574. **7:17** *Ilawil página 2571.

CAP 7

a Jer 4:30

b Pr 9:13-18

c Pr 23:27, 28

d Le 19:5

e Eze 27:7

f Can 3:6
Can 4:14

Columna 2

a Pr 5:3

b 1Co 6:18

c Pr 5:8-11

18 Ko'oten utia'al k-múul dis-
frutartik le yaabilaj tak
ken sáasako',
ko'ox múul ki'iki' óoltik le
yaabilajo',
19 tumen in wíichame' mi-
na'an tin wotoch,
bija'an viaje, náach tu'ux
bija'an.
20 Tu bisaj junp'éel bolsa
taak'in,
ma' kun jáan suut, yaan u
suut hasta tu k'iinil luna
llena».
21 Ku tusik le xi'ipal yéetel
u jats'utsil u t'aano',[a]
ku táabsik yéetel u ch'u-
juk t'aano'ob.
22 Le xi'ipal túuno' tsáay
tu paach le ko'olelo', bin
bey juntúul wakax nu-
ka'aj kíimsbile',
bey juntúul j-ma' na'at
ku bin utia'al u castigar-
ta'al ti' junp'éel cepoe',*[b]
23 tak ken táats'máansa'ak
u táamnel tumen jun-
p'éel flecha,
bey juntúul ch'íich' ku
jáan jupkuba ti' junp'éel
trampae', leti'e' ma' u yo-
jel wa yaan u perdertik
u kuxtali'.[c]
24 In paal, ch'enxikinten
beoraa',
jach u'uy le ba'axo'ob kin
wa'aliko'.
25 Ma' a cha'ik u k'éechel
a puksi'ik'al utia'al u
bin tu beelo'ob le ko'ole-
lo'.

7:22 *Lela' junp'éel nu'ukul tu'ux ku k'a'alal ka'ach u k'abo'ob, u yooko'ob yéetel u kaal máak utia'al u castigarta'al.

Ma' a k'éechel utia'al a bin
te' bejo'ob tu'ux ku máano'.[a]
26 Tumen le ko'olelo' ya'ab
máako'ob ts'o'ok u beetik u kíimil,[b]
jach ya'ab máako'ob
ts'o'ok u kíimsik.[c]
27 U yotoche' ku bisik máak
te' Muknalo',*
ku bisik máak tak te'
tu'ux yaan le kimeno'obo'.

8 Le na'ato' k'a'am u t'aan.
Le na'ato' táan u maas
k'a'amkúuntik u t'aan.[d]
2 Tia'an te' ka'anal lugaro'ob[e] yaan naats' ti' le
bejo',
ku wa'atal te' tu'ux ku
xa'aypajal* le bejo'obo'.
3 Naats' ti' u joonajilo'ob le
kaajo',
tu entradailo'ob le kaajo',
le na'ato' sigue u k'a'am
a'alik:[f]
4 «Te'ex kin t'anke'ex, te'ex
u kajnáalile'ex le kaaja',
kin k'a'amkúuntik in
t'aan utia'al in t'anik tuláakal.*
5 Te'ex ma' jach yaan a
na'ate'exe', yanak a na'ate'ex,[g]
j-ma' na'ate'ex ilawil u
yantalte'ex junp'éel puksi'ik'al yaan u na'at.
6 U'uye'ex ba'ax kin wa'alik
tumen jach k'a'ana'an,
toj tuláakal ba'axo'ob ku
jóok'ol tin chi'.

7:27 * Ilawil página 2572. **8:2** * Wa «te' tu'ux ku jatskuba». **8:4** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal le máako'obo'».

CAP 7

a Pr 5:8

b Ec 7:26

c 1Co 10:8

CAP 8

d Pr 1:20, 21

e Mt 10:27

f Hch 20:20

g Sl 19:7

Columna 2

a Sl 19:9, 10
Sl 119:72, 127
Pr 3:13-15

b Pr 2:11
Pr 5:1, 2

c Sl 97:10
Sl 101:3
Pr 16:6
Ro 12:9

d Sl 101:5
1Pe 5:5

e Pr 4:24

f Pr 2:7

g Pr 4:7

h Pr 24:5

7 Tumen in chi'e' ku ya'alik
u jaajil,
in chi'e' jach u p'ekmaj
ba'ax k'aas.
8 Ma'alob tuláakal ba'ax ku
jóok'ol tin chi'.
Tene' kin wa'alik u jaajil,
ma'atech in tuus.
9 Utia'al máax yaan u
na'ate' ma'alob tuláakal
ba'ax kin wa'alik,
utia'al le máaxo'ob ts'o'ok
u kaanbalo'obo' toj tuláakal ba'ax kin wa'alik.
10 Yéeye'ex in nu'uktaj tu lugar plata,
yéeye'ex a kaanbale'ex tu
lugar le maas ma'alob
oroo',[a]
11 tumen le na'ato' maas
ma'alob ke u tuunichil
coral,
mix junp'éel ti' le ba'alo'ob ku ts'íibolta'al je'el
u páajtal u ke'etel yéetel
le na'ato'.
12 Teen le na'ato', kajakbalen yéetel le ma'alob
tuukulo',
ts'o'ok in kaanbal yéetel
ts'o'ok u yantalten junp'éel ma'alob tuukul.[b]
13 U respetarta'al Jéeobae'
u k'áat u ya'al u p'ekta'al
le ba'ax k'aaso'.[c]
Tene' in p'ekmaj u nojba'alkúuntkuba máak, u
creerkuba máak,[d] u bin
máak ti' ma' ma'alob beji' yéetel u ya'alik máak
ba'alo'ob k'aastak.[e]
14 Tene' kin ts'áaik ma'alob
consejo yéetel yaanten
junp'éel ma'alob tuukul.[f]
In tia'al xan le na'at[g] yéetel le podero'.[h]

15 T'in wo'olale' sigue u gobernar le reyo'obo',
yéetel le máaxo'ob yaan nojoch autoridad ti'obo'
ku ts'áaiko'ob ma'alob leyo'ob.[a]
16 T'in wo'olale' le príncipe'obo' sigue u gobernaro'ob,
yéetel le ts'uulo'obo' ku beetko'ob justicia.
17 In yaabiltmaj le máaxo'ob yaabiltmileno',
le máaxo'ob ku máan u kaxteno'obo' yaan u kaxtikeno'ob.[b]
18 Le ayik'alil yéetel le páajtalilo' tia'an tin wiknale',
tia'an tin wiknal le ayik'alil ma' kun jáan xu'ululo'* bey xan le justiciao'.
19 Le ba'ax kin ts'áaiko' maas ma'alob ke oro,
maas ma'alob tak ti' le oro maas finoo',
le ba'ax kin ts'áaiko' maas ma'alob ti' le plata maas finoo'.[c]
20 Kin xíimbal tu bejilo'ob le justiciao',
chúumuk ti' u bejilo'ob le justiciao'.
21 Kin ts'áaik junp'éel nojoch herencia ti' le máaxo'ob yaabiltmileno',
yéetel kin chupik le tu'uxo'ob ku líi'sko'ob le ba'axo'ob yaanti'obo'.
22 Jéeobae' tu beeten tu káajbal u meyaj,[d]
teen tu yáax beeten desde jach úuchjeakil.[e]

8:18 * Wa «ba'alo'ob ku heredarta'al».

CAP 8

a Sl 72:1

b Pr 2:4, 5

c Pr 3:13, 14

d Jn 1:1-3, 14

e Col 1:15-17

Columna 2

a Miq 5:2

b Jn 8:58
Jn 17:5

c Gé 1:2

d Sl 33:6
Jer 10:12

e Gé 1:6, 7
Job 26:10

f Job 38:8-11
Sl 33:7
Sl 104:6-9
Jer 5:22

g Gé 1:26
Jn 1:1, 3
Jn 17:5
Col 1:15, 16

h Isa 42:1
Mt 3:17

23 Desde jach úuchjeakil tu ts'áajen tu'ux unaj in wantal,[a]
desde tu káajbal, desde táanil ti' u yantal le lu'umo'.[b]
24 Ka síijene'* mina'an ka'ach taamkach ja'ob,[c]
mina'an ka'ach le sayabo'ob tu'ux ku tuul ja'o'.
25 Síijen antes ti' u ts'a'abal le montaña'ob tu'ux unaj u yantalo'obo',
antes ti' le pu'uko'obo',*
26 antes ti' u beetik le lu'umo' bey xan le k'áaxo'obo',
antes ti' u beetik u yáax polvoil le lu'umo'.
27 Le ka tu beetaj le ka'ano',[d] tene' ti' yanen ka'achi',
le ka tu ts'áaj tu'ux kun náakal le ka'an yéetel le ja'o',[e]
28 le ka tu ts'áaj le múuyalo'ob te' ka'ano',
le ka tu beetaj u yantal le sayab yaan tu taamil le ja'o',
29 le ka tu ts'áaj junp'éel ley ti' le k'áa'náab
utia'al ma' u k'áatmáansik le tu'ux unaj u náaklo',[f]
le ka tu ma'alob beetaj u cimientoil le lu'uma',
30 tene' tia'anen ka'ach tu tséel je'ex juntúul máak jach u yojel meyaje'.[g]
Teen ka'ach beetik u jach ki'imaktal u yóol[h] sáamsamal.

8:24 * Wa «Ka síijsa'aben yéetel le dolor ikil u síijsa'al juntúul chaambalo'». **8:25** * Wa «cerro'obo'».

Tene' mantats' ka'ach ki'imak in wóol tu táan.[a]
31 Jach ki'imakchaj in wóol
tu yo'olal le lu'um tu
beetaj utia'al u kajtal
máako',
chéen ba'ale' maas jach
tu ki'imakkúuntaj in
wóol u kajnáalilo'ob le
lu'umo'.
32 In paalale'ex, beoraa'
ch'enxikintene'ex,
tumen u jaajile' ki'imak
u yóol le máaxo'ob ku
xíimbalo'ob tin beelo'o-
bo'.
33 Ch'enxikinte'ex le tsol-
nu'uk[b] utia'al u yantal
a na'ate'exo',
mix bik'in ka a tu'ubse'ex.
34 Ki'imak u yóol le máax
ch'enxikintikeno',
le máax sáamsamal ku
k'uchul temprano tu
joonajilo'ob in wotocho',
le máax ku páa'taj tu joo-
najilo'ob in wotocho'.
35 Tumen le máax kaxtike-
ne' yaan u kaxtik le
kuxtalo',[c]
yéetel ku lúubul utsil ti'
Jéeoba.
36 Pero le máax ma' tu bee-
tik u cuentail ba'ax kin
wa'alike' tu juunal ku
loobiltkuba,
le máaxo'ob p'ekmileno'
u yaabiltmo'ob le kíimi-
lo'».[d]

9 Le na'ato'* ts'o'ok u bee-
tik u yotoch,
ts'o'ok u póolik u siete
columnailo'ob.
2 Ts'o'ok u láaj preparartik
u yo'och bak',

9:1 * Wa «Le u jaajil na'ato'».

CAP 8

a Job 38:7

b Pr 3:11
Pr 4:13
Heb 12:7, 9

c Pr 13:14

d Pr 5:23

Columna 2

CAP 9

a Pr 1:20-22

b Sl 119:130

c Pr 4:5
Pr 13:20

d Pr 15:12

e 1Re 21:20, 21
1Re 22:8
2Cr 25:15, 16
Mt 7:6

f Sl 141:5
Pr 27:6
Pr 28:23

g Pr 1:5
Pr 15:31
Pr 17:10
Pr 25:12

ts'o'ok u xa'ak'tik u yo'och
vino,
yéetel ts'o'ok u preparar-
tik u mesa.
3 Ts'o'ok u túuxtik u x-me-
yajo'ob
te' ka'anal lugaro'ob ya-
no'ob te' kaaj utia'al u
k'a'am a'alo'ob:[a]
4 «Je'el máaxak ma' jach
yaan u na'ate' taalak
waye'».
Le na'ato' ku ya'alik ti'
le máaxo'ob ma' ma'alob
bix u tuukulo'obo':*
5 «Ko'otene'ex, jaante'ex le
waaj in beetmo'
yéetel uk'e'ex le vino
ts'o'ok in xa'ak'tiko'.
6 P'ate'ex le x-ma' na'atilo'
tumen beyo' yaan a
kuxtale'ex.[b]
Xeene'ex táanil, xíimbal-
nene'ex tu bejil le na'a-
to'».[c]
7 Le máax ku tsolik u
nu'uk ti' juntúul máax
ku burlare' yaan u p'áa-
tal ich su'tsilil,[d]
je'el máaxak ku tojkíintik
juntúul k'asa'an máake'
yaan u loobiltkuba.
8 Ma' a tsolik u nu'uk
ti' juntúul máax ku bur-
lar tumen yaan u p'ekti-
kech.[e]
Tsol u nu'uk ti' juntúul
máax yaan u na'at tu-
men yaan u yaabilti-
kech.[f]
9 Tsol u nu'uk ti' juntúul
máax yaan u na'at, leti'
túune' yaan u maas
antal u na'at.[g]

9:4 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mina'an u puksi'ik'alo'obo'».

Ka'ans juntúul utsul
máak, leti' túune' yaan
u maas kaanbal.
10 Máake' ku káajal u kaan-
bal kéen káajak u respe-
tartik Jéeoba,[a]
le kéen kaanbalnak máak
ti' le Máax Jach Santoo'[b]
ku yantal u na'at.
11 Tumen tu yo'olal le na'ato'
yaan u ya'abtal u k'iinilo'ob a kuxtal,[c]
ya'ab años kan kuxtal.
12 Wa ku yantal a na'ate',
lelo' yaan u taasiktech
utsil,
pero wa uts ta t'aan a
burlare' teechili' ken a
mu'yajt le ba'ax kun úu-
chultecho'.
13 Juntúul x-ma' na'at ko'o-
lele' ma'atech u makik u
chi'.[d]
Leti'e' ma' u yojel mix
ba'ali', jach junpuli' mix
ba'al u yojel.
14 Ku kutal tu jool u yotoch,
ku kutal te' ka'anal lugar
yaan te' kaajo',[e]
15 ku t'anik le máaxo'ob ku
máano'obo',
ku ya'alik ti' le máaxo'ob
k'áatmáan ku beetko'ob
te' bejo':
16 «Je'el máaxak ma' jach
yaan u na'ate' taalak
waye'».
Leti'e' ku ya'alik ti' le
máaxo'ob ma' ma'alob
bix u tuukulo'obo':*[f]
17 «Le ja' okoltbil u beeta'a-
lo' ch'ujuk u yu'uba'al,
le janal ku okol jaanta'alo'
ki' u jaanta'al».[g]

9:16 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mina'an u puksi'ik'alo'obo'».

CAP 9

a Sl 111:10

b 1Cr 28:9 Mt 11:27 Jn 17:3

c Dt 6:1, 2 Pr 8:35 Pr 10:27

d Pr 7:10, 11

e Pr 23:27, 28

f Pr 6:32

g Pr 7:18, 19

Columna 2

a Pr 2:18, 19 Pr 7:23, 26 Pr 23:27, 28

CAP 10

b Pr 1:1

c Pr 13:1 Pr 27:11

d Pr 11:4

e Sl 33:18, 19 Sl 37:25 Mt 6:33

f Pr 20:4 Ec 10:18

g Pr 12:24 Pr 13:4 Pr 21:5

h Pr 6:6, 9

i Éx 23:25 Pr 28:20

18 Pero leti'obe' ma' u yojlo'obe' wa u yotoch le ko'olelo' chuup yéetel kimeno'ob,
le máaxo'ob tu k'ubéentuba'ob tu yotoch le ko'olelo' tia'ano'ob tu taamil le Muknalo'.*[a]

10 U proverbios Salomón.[b]
Juntúul paal yaan u na'ate' ku beetik u ki'imaktal u yóol u papá,[c]
pero juntúul paal mina'an u na'ate' ku beetik u yaatal u yóol u maama.
2 Le ayik'alil ma' ma'alob náajalta'anilo' ma' ken u taas mix junp'éel utsil,
pero u beeta'al ba'ax ma'alobe' ku salvartik máak ti' le kíimilo'.[d]
3 Jéeobae' ma' ken u cha'a u p'áatal mina'an ba'al u jaant le utsul máako',[e]
pero ma' ken u ts'áa ti' le k'asa'an máak le ba'ax ku ts'íiboltiko'.
4 Le ma'ak'óolo' yaan u yóotsiltal,[f]
pero le sáak'óolo' yaan u ayik'altal.[g]
5 Le paal yaan u na'ato' ku cosechar le táan u yichankil le paak'alo'obo',
pero le paal mina'an u su'talo' t'uubul u wenel.[h]
6 Le ba'alo'ob ma'alobtako' tia'an tu yóok'ol le utsul máako'obo',[i]
pero u chi' le k'asa'an máako'obo' yaan ba'ax k'aas ku ta'akiko'ob.

9:18 * Ilawil página 2572.

7 Kéen k'a'ajsa'ak u k'aaba' le utsul máako' yaan u bendecirta'al,[a]
pero u k'aaba' le k'asa'an máako'obo' bey tu'utal ken u beete'.[b]
8 Le máax yaan u na'ato' yaan u k'amik ba'ax ku ya'ala'alti',[c]
pero le máax chéen ku jáajan t'aano' yaan u bin k'aasil ti'.[d]
9 Le máax chúuka'an u yóol u beet ba'ax ma'alobe' mix ba'al kun beetik u sajaktal,[e]
pero máax ku tuuse' yaan u k'uchul u k'iinil u chu'ukul.[f]
10 Le máax yéetel k'aak'as tuukul ku chak'ik u yiche' ku beetik u yaatal u yóol máak,[g]
le máax ku t'aan yéetel x-ma' na'atile' yaan u bin k'aasil ti'.[h]
11 U chi' le utsul máako' u sayabil kuxtal,[i]
pero u chi' le k'asa'an máako'obo' yaan ba'ax k'aas ku ta'akiko'ob.[j]
12 Le máax ku p'ektik u yéet máakile' ku beetik u yantal ba'ate'el,
pero le yaabilajo' ku pixik tuláakal le ba'ax ma' ma'alobo'.[k]
13 Le na'ato' tia'an tu chi' le máax yaan u na'ato',[l]
pero u che'il jaats'e' utia'al u pu'uch* le j-ma' na'ato'.#[m]

10:13 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «paach». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máax mina'an u puksi'ik'alo'».

CAP 10

a Sl 112:6
Ec 7:1

b Sl 9:5

c Dt 4:6
Sl 19:7
Sl 119:34
Sl 119:100

d Pr 18:6

e Sl 25:21

f 1Ti 5:24

g Pr 6:12, 13

h Pr 18:21

i Pr 11:30

j Mt 12:35
Snt 3:5

k Pr 17:9
1Co 13:4, 7
1Pe 4:8

l Isa 50:4

m Pr 26:3

Columna 2

a Pr 9:9

b Pr 13:3
Pr 18:7

c Pr 19:7
Pr 30:8, 9
Ec 7:12

d Mt 7:17

e 1Sa 18:17, 21

f Ec 5:2

g Sl 39:1
Pr 17:27
Pr 21:23
Snt 1:19

h Pr 12:18
Pr 16:13

14 Le máaxo'ob yaan u na'ato'obo' ku yilko'ob bey junp'éel tesoro u kaanbalo'obe',[a]
pero u chi' le máax mina'an u na'ato' ku beetik u bin k'aasil ti'.[b]
15 Utia'al juntúul ayik'ale' le ayik'alilo' bey junp'éel kaaj ka'anal u pak'ilo'obe'.
Juntúul óotsile' ku bin k'aasil ti' tumen óotsil.[c]
16 Le ba'ax ku beetik le utsul máako' ku bisik máak ti' kuxtal,
pero le k'asa'an máako' ku meyajti' ba'ax ku náajaltik utia'al u beetik ba'ax k'aas.[d]
17 Le máax ku ch'enxikintik consejoe' ku p'áatal bey u bejil kuxtale',*
pero máax ma' tu k'amik ba'ax ku ya'ala'alti'e' ku k'askúuntik u maasil.
18 Le máax ku ta'akik u p'ekmaj u yéet máakile' ku ya'alik ba'alo'ob ma' jaajtaki',[e]
le máax ku máan u tsikbalt ba'alo'ob utia'al u beetik k'aase'* mina'an u na'at.
19 Máax ya'ab u t'aane' ma' ken u jech u ya'alik ba'ax ma' ma'alobi',[f]
pero tuláakal máax ku kanáantik ba'ax ku ya'alike' yaan u na'at.[g]
20 U yaak' le utsul máako' bey je'ex le maas ma'alob platao',[h]

10:17 * Uláak' bix u traducirta'ale' «tia'an tu bejil le kuxtalo». **10:18** * Wa «ba'alo'ob mix u yojel wa jaaje'».

pero u puksi'ik'al le máax
k'asa'ano' mix ba'al u to-
jol.
21 U chi' le utsul máako'
ku nu'uktik ya'ab máa-
ko'ob,[a]
pero le j-ma' na'ato'obo'
ku kíimlo'ob tumen mi-
na'an u na'ato'ob.[b]
22 Le ba'alo'ob ku taal
ti' Jéeobao' ku ayik'al-
kúuntik máak,[c]
lela' ma'atech u taal pa'te'
yéetel mu'yajil.
23 Le j-ma' na'ato' chéen
báaxal u yilik u beetik
ba'alo'ob su'tsiltak,
pero máax yaan u na'ate'
ku bin tu paach le na'a-
to'.[d]
24 Le ba'ax ti' sajak le k'a-
sa'an máako' leti'e ba'ax
kun taal tu yóok'olo',
pero le ba'ax ku ts'íiboltik
le utsul máako' leti'e
ba'ax kun ts'aabilti'o'.[e]
25 Le kéen máanak le k'a'am-
kach iik'o' ku p'áatal mi-
na'an le k'asa'an máako',[f]
pero le utsul máako'
bey junp'éel cimiento ku
p'áatal utia'al
mantats'e'.[g]
26 Le ma'ak'óolo' bey su'uts'
vinagre utia'al u koj le
máax tusbeltiko'*
yéetel bey buuts' utia'al u
yiche'.
27 Máax ku respetartik
Jéeobae' ku chowaktal
u kuxtal,[h]
pero le k'asa'an máako'o-
bo' yaan u kóomkinta'al
u kuxtalo'ob.[i]

10:26 * Wa «utia'al u patrón».

CAP 10

a Jer 3:15

b Os 4:6

c Dt 8:17, 18
Sl 37:22
1Ti 6:6

d Pr 2:10, 11
Pr 14:9
Pr 15:21

e Sl 37:4
1Jn 5:14

f Sl 37:10

g Mt 7:24, 25

h Sl 91:15, 16

i Sl 55:23

Columna 2

a Sl 16:9
Ro 12:12

b Pr 11:7

c Pr 18:10
Isa 40:31

d Ro 2:6-8

e Sl 16:8

f Sl 37:9

CAP 11

g Le 19:36

h Pr 16:18
Lu 14:8, 9

i Miq 6:8
1Pe 5:5

28 Le ba'ax ku páa'tik
le utsul máako'obo' ku
taasik ki'imak óolal,[a]
pero le ba'ax ku páa'tik
le k'asa'an máako'obo'
ma' kun béeytal.[b]
29 U beel Jéeobae' bey jun-
p'éel lugar seguro utia'al
le máax mix ba'al k'aas
ku beetko',[c]
pero le beja' ku xu'ulsik
ti' le máaxo'ob ku beet-
ko'ob ba'ax k'aaso'.[d]
30 Le utsul máako' mix bi-
k'in kun lu'sbil te' tu'ux
yano',[e]
pero le k'asa'an máako'
yaan u xu'ulul u kajtal
way lu'ume'.[f]
31 Tu chi' le utsul máako'
ti' ku taal le na'ato',
pero le aak' ku beetik u
k'asa'anilo' yaan u xu'ul-
sa'alti'.
32 U chi' le utsul máako' u
yojel ba'ax ma'alob,
pero u chi' le k'asa'an
máako' chéen tuus ku
beetik.

11 Junp'éel balanza* ku
yookole' jach táaj
p'ekta'an tumen
Jéeoba,
pero junp'éel balanza
chúuka'an u p'iise' jach
ku beetik u ki'imaktal
u yóol.[g]
2 Le kéen u taasuba máak
nojba'alile' yaan xan u
mixba'alkúunta'al,[h]
pero le máax ma' tu taas-
kuba nojba'alilo' ku ye'e-
sik yaan u na'at.[i]

11:1 * Lela' junp'éel nu'ukul ku me-
yaj ka'ach utia'al u pesarta'al wa
ba'ax.

3 Le máaxo'ob chúuka'an
u yóol u beeto'ob ba'ax
ma'alobo' ku yantalti'ob
junp'éel toj kuxtal,[a]
pero le máaxo'ob ku
traicionaro'obo' yaan u
xu'ulsa'alti'ob ikil u tuu-
so'ob.[b]
4 Le ayik'alilo'* yaan u p'áa-
tal mix ba'al u biilal tu
k'iinil u p'uja'anil Dios,[c]
pero u beeta'al ba'ax
ma'alobe' leti'e ba'ax kun
salvartik máak ti' le kíi-
milo'.[d]
5 Tu yo'olal le ba'alo'ob
ma'alobtak ku beetik le
utsul máako' ku tojtal u
beel,
pero le k'asa'an máako'
yaan u bin k'aasil ti' tu
yo'olal le ba'alo'ob k'aas-
tak ku beetko'.[e]
6 Le ba'ax ma'alob ku bee-
tik le máaxo'ob toj u
kuxtalo'obo' le kun jáal-
k'abtiko'ob,[f]
pero le ba'ax ku ts'íiboltik
le traicionero'obo' yaan
u p'áatal bey junp'éel
trampa ti' leti'obe'.[g]
7 Le kéen kíimik juntúul
k'asa'an máake' ku kíi-
mil xan le ba'ax ku ts'íi-
boltiko',
le ba'axo'ob ku páa'tik
ka'ach u beetik tumen
yaan u muuk'o' kíimil
xan ku beetik.[h]
8 Le utsul máako' ku to'o-
kol ti' ba'ax beetik u
mu'yaj,
tu lugare' leti'e k'asa'an
máak ku mu'yajo'.[i]

11:4 * Wa «Le ba'alo'ob ko'ojtako'».

CAP 11

a Sl 26:1
Pr 13:6

b Pr 28:18

c Eze 7:19
Mt 16:26

d Gé 7:1

e 2Sa 17:23
Est 7:10
Pr 5:22

f Jer 39:18

g Pr 1:32

h Éx 15:9, 10
Lu 12:18-20

i Est 7:9
Pr 21:18
Da 6:23, 24

Columna 2

a Pr 2:10-12

b Éx 15:20, 21
Est 9:19, 22

c Pr 14:34

d Snt 3:6

e Pr 17:27
1Pe 2:23

f Le 19:16
Pr 20:19
Pr 26:22

9 Le máax ku p'atik Dioso'
yo'olal u chi'e' ku beetik
u bin k'aasil ti' u yéet
máakil,
pero le utsul máako'obo'
ku salvarta'alo'ob tumen
le ba'axo'ob u yojlo'obo'.[a]
10 U ye'esik u yutsil le máa-
xo'ob toj u kuxtalo'obo'
ku beetik u ki'imaktal
u yóol junp'éel kaaj,
le kéen xu'uluk ti' le
k'asa'an máako'obo' jach
ku yantal nojoch ki'i-
mak óolal.[b]
11 Le kéen bendecirta'ak
le máaxo'ob toj u kuxta-
lo'obo' ku bin utsil ti' le
kaajo',*[c]
pero u chi' le k'asa'an
máako'obo' ku beetko'ob
u bin k'aasil ti' le kaajo'.[d]
12 Le máax ma' ma'alob bix
u tuukulo'* ku mixba'al-
kúuntik u yéet máakil,
pero le máax yaan u na'a-
to' ku makik u chi'.[e]
13 Le máax ku líi'saj t'aano'
ku máan u tsikbalt ba'a-
lo'ob ma' unaj u yojéel-
ta'ali',[f]
pero le máax ku kanáan-
tik ba'ax ku ya'alike' ma'
tu tsikbaltik* ba'alo'ob
ma' unaj u yojéelta'ali'.
14 Wa mina'an máax ku
nu'uktaj tubeele' ku
bin k'aasil ti' junp'éel
kaaj,

11:11 * Wa «Le kéen bendecirta'ak junp'éel kaaj tumen le máaxo'ob toj u kuxtalo'obo' ku bin utsil ti' le kaajo'». **11:12** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mina'an u puksi'ik'alo'». **11:13** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku ta'akik».

pero tu'ux yaan ya'ab
máako'ob ku nu'uktajo'ob tubeele'* tuláakal
ku jóok'ol ma'alobil.#[a]

15 Le máax ku p'axkuba tu
yo'olal juntúul máax ma'
u k'aj óole' yaan u bin
k'aasil ti',[b]
pero le máax ma' tu beetik junp'éel trato utia'al
u p'axkuba yo'olal wa
máaxe' ma' kun antal
problemas ti'.

16 Juntúul ko'olel jats'uts u
modose' ku náajaltik u
yúuchul ma'alob t'aan tu
yo'olal,[c]
pero le k'asa'an máako'obo' chéen ayik'alil ku
náajaltiko'ob.

17 Le máax utso'* ti' leti'
mismo ku beetik uts,[d]
pero máax k'asa'ane' leti'
mismo taasik k'aas tu
yóok'ol.[e]

18 Le ba'ax ku náajaltik
le k'asa'an máako' mix
ba'al u biilal,[f]
pero le máax ku beetik
ba'ax toje' jach ma'alob
le bo'ol ken u k'amo'.[g]

19 Le máax chúuka'an u
yóol u beet ba'ax ma'alobe' yaan u k'amik le
kuxtalo',[h]
pero le máax ku bin tu
paach ba'alo'ob k'aastake' kíimil ken u k'ame.

20 Le máaxo'ob k'asa'an
u puksi'ik'alo'obo' jach
p'ekta'ano'ob tumen
Jéeoba,[i]

11:14 * Wa «consejero'ob yane'». # Wa «yaan salvación». **11:17** * Wa «Juntúul máax ku ye'esik chúuka'an yaabilaje'».

CAP 11

a Pr 15:22 Pr 20:18 Pr 24:6

b Pr 6:1, 5 Pr 20:16

c 1Sa 25:39 1Pe 3:3, 4

d Lu 6:38

e Snt 5:3, 4

f Job 27:13, 14

g Gál 6:7, 8

h Hch 10:34, 35 Ap 2:10

i Sl 18:26 Pr 3:32

Columna 2

a Sl 51:6 Pr 15:8

b Ec 8:13 Eze 18:4

c Isa 26:9 Mt 5:6

d Dt 15:10 Pr 19:17 Ec 11:1, 2

e Ag 1:6

f Hch 20:35 2Co 9:6

g Lu 6:38

pero le máaxo'ob ku bino'ob ti' le ma'alob bejo'
ku beetko'ob u sen ki'imaktal u yóol.[a]

21 Ma' unaj u tu'ubsik máak
lela': juntúul máax k'asa'ane' ma' ken u jech u
castigarta'al,[b]
pero u paalal le utsul
máako'obo' mix ba'al
kun úuchulti'ob.

22 Juntúul ko'olel ki'ichpan
pero ma' ma'alob bix u
tuukule'
bey je'ex junp'éel tuup
de oro ch'uyukbal tu ni'
juntúul k'éek'ene'.

23 Le ba'ax ku ts'íiboltik le
utsul máako'obo' ku bisik máak ti' ba'ax ma'alob,[c]
pero le ba'ax ku ts'íiboltik le k'asa'an máako'obo' ku beetik u p'u'ujul
Dios.

24 Le máax jach ku ye'esik u
yutsilo' ku yantal u maasil ti',[d]
le máax ts'u'ut yéetel
ba'ax yaanti'o' ku yóotsiltal.[e]

25 Le máax ku ye'esik u yutsilo' yaan u bin utsil
ti',*[f]
le máax ku síik wa ba'axe'
yaan xan u si'ibil wa
ba'ax ti'.[g]

26 Le máako'obo' yaan u
maldecirko'ob le máax
ma' tu konik le ba'ax ku
cosecharko',
pero yaan u bendecirko'ob le máax ku koniko'.

11:25 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u polokkíinta'al».

27 Le máax u ts'aamaj u
yóol u beet utse' yaan u
yilik u yutsil le ba'ax ku
beetko',[a]
pero máax táan u kaxtik
u beetik k'aase', k'aas
kun taal tu yóok'ol.[b]
28 Le máax ku k'ubik u yóol
ti' u ayik'alile' yaan u bin
k'aasilti',[c]
pero le utsul máako'obo'
yaan u ya'abtalo'ob je'ex
u le' le che'obo'.[d]
29 Je'el máaxak ka u taas
k'aas yóok'ol u yoto-
che' mix ba'al kun p'áa-
talti',[e]
le j-ma' na'ato' yaan u me-
yajtik le máax yaan u
na'ato'.
30 Le ba'ax ku beetik le
utsul máako' bey jun-
kúul che' ku ts'áaik
kuxtale',[f]
le máax ku salvartik u
kuxtal uláak' máako'obe'
yaan u na'at.[g]
31 Wa le utsul máak yaan
way lu'um yaan u k'amik
u bo'olil ba'ax ku beet-
ke',
¿ma' wa maas yaan u k'a-
mik u bo'olil ba'ax ku
beetik le k'asa'an máak
bey xan le máax ku k'e-
bantalo'?[h]

12 Le máax uts tu t'aan
u tso'olol u nu'uk ti'e'
uts tu t'aan u kaan-
bal,[i]
pero le máax u p'eek u
tso'olol u nu'uk ti'e' mi-
na'an u na'at.*[j]
2 Le utsul máako' ma'alob
yanil tu táan Jéeoba,

12:1 * Wa «ma' tu yóol yani'».

CAP 11

a Pr 12:2

b Est 7:10
Sl 10:2

c Job 31:24, 28
Sl 52:5, 7

d Sl 1:2, 3
Sl 52:8

e Jos 7:15

f Pr 15:4

g 1Co 9:20-22
Snt 5:19, 20

h Eze 18:24
2Te 1:6
1Pe 4:18

CAP 12

i Pr 4:13

j Sl 32:9

Columna 2

a Dt 25:1
1Re 8:31, 32

b Sl 37:10, 38

c Pr 18:22
Pr 19:14

d 1Re 21:25

e 2Sa 17:1, 2

f Est 7:3, 4
Pr 14:3

g Pr 24:3
Mt 7:24, 25

h Gé 41:39
1Sa 16:18

i 1Sa 25:14, 17
Mt 27:3, 4

pero le máax ku ch'a'-
tuklik u beetik ba'alo'ob
k'aastake' ku rechazar-
ta'al tumen Dios.[a]
3 Juntúul máax ku beetik
ba'ax k'aase' junpuli' ma'
seguro yanili',[b]
pero le utsul máako'obo'
mix bik'in kun jóokpayt-
bilo'ob.
4 Le ma'alob atantsilo' bey
junp'éel corona utia'al u
yíichame',[c]
pero le atantsil ku pajik
u su'tal u yíichamo' bey
junp'éel k'oja'anil k'as-
kúuntik u baakele'.[d]
5 Le utsul máako'obo' ma'a-
lob bix u tuukulo'ob,
pero le k'asa'an máako'o-
bo' chéen ku tusko'ob
máak yéetel u nu'ukta-
jo'ob.
6 Le ba'ax ku ya'alik le k'a-
sa'an máako'obo' bey u
trampail kíimile',[e]
pero u chi' le utsul máa-
ko'obo' ku taasik salva-
ción.[f]
7 Le kéen lúubuk le k'a-
sa'an máako'obo' ku
xu'ululti'ob,
pero u yotoch le utsul
máako'obo' yaan u p'áa-
tal wa'atalil.[g]
8 Juntúul máax ku kanáan-
tik u chi'e' ku yúuchul
ma'alob t'aan tu yo'olal,[h]
pero juntúul máax
k'asa'an u puksi'ik'ale'
ma' kun tratarbil ma'a-
lob.[i]
9 Maas ma'alob juntúul
máak óotsil u yila'al
pero yaan juntúul u
j-meyaj,

ke juntúul máak jach
ku taaskuba nojba'alil
pero mina'an tak ba'al
u jaante.[a]

10 Le utsul máako' ku
kanáantik u yalak' ba'al-
che'ob,[b]
pero le k'asa'an máako'o-
bo' tak ken u ch'a'ob óo-
tsilile' ku beetik u k'a-
sa'anilo'ob.

11 Le máax ku meyajtik u
lu'ume' yaan u yantal
ya'ab ba'al u jaante,[c]
pero le máax ku bin
tu paach ba'alo'ob mix
ba'al u biilale' mina'an
u na'at.*

12 Le k'asa'an máako' ku
ts'íiboltik le ba'ax ku
yantal ti' uláak' k'asa'an
máako'obo',
pero le utsul máako'obo'
beyo'ob che'ob taam u
mootso'ob ku yichanki-
lo'obe'.

13 Le k'asa'an máako' ku
léechta'al tumen le
ba'ax ma' ma'alob ku
ya'aliko',[d]
pero le utsul máako' ku
púuts'ul ti' le ba'axo'ob
beetik u mu'yajo'.

14 Le ba'ax ku ya'alik máako'
je'el u beetik u bin utsil
ti'e',[e]
máake' ku k'amik u bo'olil
le ba'ax ku beetko'.

15 Le j-ma' na'ato' ku yilik
ma'alob le bej ku bisko',[f]
pero le máax yaan u
na'ato' ku cha'ik u nu'uk-
ta'al.[g]

12:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mina'an u puksi'ik'al».

CAP 12

a Pr 13:7

b Gé 33:12-14
Éx 23:12
Dt 22:4, 10
Dt 25:4
Jon 4:11

c Pr 28:19
Ef 4:28

d 1Re 2:23, 24
Sl 5:6
Ec 5:6

e Pr 13:2
Pr 18:20

f Pr 3:7
Pr 26:12

g Pr 1:5

Columna 2

a Pr 29:11

b Pr 16:24

c 1Pe 3:10

d Pr 19:9
Hch 5:3, 5

e Mt 5:9

f Sl 91:9, 10

g Pr 1:30, 31
Isa 48:22

h Sl 5:6
Pr 6:16, 17
Ap 21:8

16 Le j-ma' na'ato' séeba'an u
ye'esik p'uja'an,[a]
pero le máax yaan u na'a-
to' kéen a'ala'ak ba'al ti'e'
ma' tu beetik u cuentail.

17 Juntúul ma'alob testigoe'
ku ya'alik u jaajil,*
pero juntúul ma' ma'alob
testigoe' ku ya'alik ba'a-
lo'ob ma' jaajtaki'.

18 Le máax chéen ku jáajan
t'aano' bey táan u lo'olo-
mik máak yéetel jun-
p'éel espadae',
pero u yaak' le máax
yaan u na'ato' ku ts'akik
le tu'ux ucha'an loobo'.[b]

19 Le chi' ku ya'alik u jaajilo'
yaan u p'áatal utia'al
mantats',[c]
pero le aak' ku tuuso'
jach ma' kun xáantal.[d]

20 Le tuuso' tia'an tu puksi'i-
k'al le máaxo'ob ku ch'a'-
tuklik bix je'el u beet-
ko'ob k'aaso',
pero le máaxo'ob ku yil-
ko'ob u yantal jeets'elilo'
ki'imak u yóolo'ob.[e]

21 Mix junp'éel loob kun úu-
chul ti' le utsul máako',[f]
pero le k'asa'an máako'o-
bo' ya'ab ba'alo'ob ken u
mu'yajto'ob.[g]

22 Le chi' ku tuuso' jach
táaj p'ekta'an tumen
Jéeoba,[h]
pero le ma'atech u tuuso'
ku beetik u ki'imaktal u
yóol.

23 Le máax yaan u na'ato'
ma' tu jáan a'alik ba'ax
u yojel,

12:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ba'ax justo».

pero tu puksi'ik'al le j-ma' na'ato' ku jóok'ol t'aano'ob ku ye'esik mina'an u na'at.[a]

24 Le sáak'óolo'obo' yaan u gobernaro'ob,[b]
pero le ma'ak'óolo'obo' yaan u obligarta'alo'ob meyaj bey esclavo'obe'.[c]

25 Le ba'ax ku kuup tu puksi'ik'al máako' ku beetik u yaatal u yóol,*[d]
pero junp'éel jats'uts t'aane' ku beetik u ki'imaktal u yóol.[e]

26 Le utsul máako' ku k'aj óoltik tubeel le tu'ux ku máano',
pero le ba'ax ku beetik le k'asa'an máako' ku bisik ti' junp'éel bej ma' ma'alobi'.

27 Le ma'ak'óolo' ma' tu bin tu paach le ba'ax taak u chukiko',[f]
pero le sáak'óolilo' bey junp'éel tesoro ku yantal ti' máake'.

28 U bejil le justiciao' ku bisik máak ti' le kuxtalo',[g]
tu bejil le justiciao' mina'an kíimili'.

13 Le paal yaan u na'ato' ku cha'ik u nu'ukta'al tumen u papá,[h]
pero le paal nojba'al u taaskubao'* ma'atech u yu'ubik ba'ax ku ya'ala'alti'.#[i]

2 Le ba'ax ku ya'alik máako' je'el u beetik u bin utsil ti'e',[j]
pero le traicionero'obo' chéen loob ku ts'íiboltik u beetko'ob.

3 Le máax ku kanáantik u chi'e'* ku kanáantik u kuxtal,[a]
pero le máax ma' tu kanáantik u chi'e' yaan u bin k'aasil ti'.[b]

4 Le ma'ak'óolo' ya'ab ba'ax ku ts'íiboltik pero ma' tu yantal mix ba'al ti',[c]
pero le sáak'óolo' yaan u yantal ya'ab ba'alo'ob ti'.*[d]

5 Le utsul máako' u p'eek le tuuso',[e]
pero le k'asa'an máako'obo' yo'olal ba'ax ku beetko'obe' ku pajik u su'talo'ob yéetel ku p'áatlo'ob ich su'tsilil.

6 Le justiciao' ku kanáantik le máax mix ba'al k'aas ku beetko',[f]
pero le k'asa'anilo' ku beetik u bin k'aasil ti' le máax ku k'ebantalo'.

7 Yaan máake' ayik'al u taaskuba, pero mix ba'al yaanti'.[g]
Yaan máake' óotsil u taaskuba, pero jach ayik'al.

8 Le ayik'alilo' leti'e ba'ax salvartik u kuxtal máako',[h]
pero juntúul máax óotsile' mix tech u amenazarta'al.[i]

9 Le sáasil ku taal ti' le utsul máako'obo' jach sáasil u juul,[j]

CAP 12

a Pr 10:19

b Gé 39:4
1Re 11:28

c Pr 19:15

d Sl 38:6
Pr 13:12
Pr 15:13

e Pr 16:24
Isa 50:4

f Pr 26:13-15

g Sl 37:27
Pr 10:7
Hab 2:4

CAP 13

h Heb 12:7, 9

i 1Sa 2:22-25
Pr 9:7

j Pr 12:14
Pr 18:20

Columna 2

a Sl 39:1
Sl 141:3
Pr 21:23

b Pr 10:19
Mt 12:36

c Pr 26:13-15

d Pr 10:4
Pr 12:24

e Sl 119:163
Pr 8:13
Ef 4:25

f Sl 25:21

g Pr 12:9

h Jer 41:8

i Jer 39:10

j Sl 97:11

12:25 * Wa «u lúubul u yóol». **13:1** * Wa «ku burlaro'». # Wa «u tso'olol u nu'uk ti'».

13:3 * Wa «ba'ax ku ya'alike'». **13:4** * Wa «yaan u polokkíinta'al».

pero le sáasil ku taal ti' le k'asa'an máako'obo' yaan u tu'upul.[a]

10 Le u taaskuba nojba'alil máako' chéen ku beetik u yantal ba'ate'el,[b]
pero le na'ato' utia'al le máaxo'ob ku kaxtiko'ob nu'uktajo'.*[c]

11 Le ayik'alil séeba'an u náajalta'alo'* séeba'an kun p'íittal,[d]
pero le ayik'alil jujunp'íitil u juntarta'alo'# yaan u ya'abtal.

12 Le ba'ax ku páa'ta'al ma' tu jáan úuchlo' ku k'oja'ankúuntik u puksi'ik'al máak,[e]
pero le u béeychajal le ba'ax ku ts'íiboltik máako' bey junkúul che' ku ts'áaik kuxtale'.[f]

13 Je'el máaxak ma' tu yóotik u yu'ub ba'ax ku ya'ala'alti'e' yaan u bin k'aasil ti',[g]
pero le máax ku beetik u cuentail le ba'ax ku ya'ala'alti'o' yaan u bin utsil ti'.[h]

14 U ka'ansaj* le máaxo'ob yaan u na'ato'obo' bey u sayabil kuxtale',[i]
lela' ku náachkuntik máak utia'al ma' u léechta'al tumen le kíimilo'.

15 Le ma'alob na'ato' ku beetik u lúubul utsil máak,
pero u beel le traicionero'obo' jach k'aschaja'an.

16 Le máax yaan u na'ato' u yojel ba'ax ku beetik,[a]
pero le j-ma' na'ato' tu juunal ku ye'esik mina'an u na'at.[b]

17 Juntúul k'asa'an mensajeroe' ku taasik problemas,[c]
pero juntúul ma'alob mensajeroe' ku taasik utsil.[d]

18 Le máax ma' tu cha'ik u nu'ukta'ale' yaan u yóotsiltal yéetel yaan u p'áatal ich su'tsilil,
pero le máax ku cha'ik u tso'olol u nu'uk ti'e'* yaan u nojba'alkúunta'al.[e]

19 Le ts'íibolal lu béeytalo' ch'ujuk u yu'ubik máak,[f]
pero le j-ma' na'ato'obo' u p'eek u náachtalo'ob ti' le ba'ax k'aaso'.[g]

20 Le máax ku máan yéetel máaxo'ob yaan u na'ato'obe' yaan u yantal u na'at,[h]
pero le máax ku biskuba yéetel le j-ma' na'ato'obo' yaan u bin k'aasil ti'.[i]

21 Le máaxo'ob ku k'ebantalo'obo' ku ch'a'pachta'alo'ob tumen problemas,[j]
pero le utsul máako'obo' ku k'amko'ob ma'alob ba'alo'ob.[k]

22 Le utsul máako' ku p'atik herencia ti' u yáabilo'ob,
pero u ayik'alil le máax ku k'ebantalo' yaan u líi'sa'al utia'al le máax toj u kuxtalo'.[l]

13:10 * Wa «ku múuch' ch'a'tukliko'ob wa ba'axo'». **13:11** * Wa «ma' ma'alob úuchik u náajalta'alo'». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku juntartik máak yéetel u k'abo'». **13:14** * Wa «U ley».

CAP 13

a Pr 24:20

b Jue 8:1

c Pr 11:2 Pr 24:6 Hch 15:5, 6

d Pr 28:8 Jer 17:11

e Sl 143:7

f Gé 21:5-7 Lu 2:29, 30

g 2Cr 36:15, 16

h Sl 19:8, 11 Pr 13:18

i Pr 24:14

Columna 2

a Pr 14:15

b 1Sa 25:25

c 2Sa 4:9, 10

d Pr 25:25

e Sl 141:5 Pr 15:32 Heb 12:11

f 1Re 1:47, 48

g Am 5:10

h Hch 4:13

i Gé 34:1, 2

j Dt 28:20

k Ro 2:9, 10

l Dt 6:10, 11

13:18 * Wa «corregirta'ale'».

23 U lu'um le máax óotsilo'
ku ts'áaik ya'ab ba'al
jaantbil,
pero je'el u míista'al
tumen le injusticiao'.
24 Je'el máaxak ma' tu jats'ik* *a*
u paale' u p'ekmaj,
pero le máax u yaabiltmaj
u paale' ma' tu p'áatal
ma' u tsolik u nu'uk ti'.#*b*
25 Le utsul máako' ku ja-
nal utia'al u na'ajkúunt-
kuba,*c*
pero le k'asa'an máako'o-
bo' mix ba'al yaan tu na-
k'o'ob.*d*

14 Le ko'olel jach tu jaajil
yaan u na'ato' ku
beetik u bin utsil ti'
u yotoch,*e*
pero le ko'olel mina'an u
na'ato' bey jutbil u bee-
tik yéetel u k'abo'obe'.
2 Le máax ku bisik junp'éel
toj kuxtalo' ku respetar-
tik Jéeoba,
pero le máax ku bin ti'
junp'éel bej ma' ma'alo-
bo'* u p'ekmaj Dios.
3 U chi' le j-ma' na'at ku
creerkubao' bey junp'éel
che' ku jaats'e',
pero le máaxo'ob yaan u
na'ato'obo' yaan u ka-
náanta'alo'ob tumen u
chi'ob.
4 Tu'ux mina'an wakaxe'
limpio le tu'ux ku ts'a'a-
bal u yo'ocho'obo',
pero u muuk' juntúul to-
roe' ku beetik u yantal
ya'ab cosecha.

13:24 * Wa «tsolik u nu'uk; castigartik». # Uláak' bix u traducirta'ale' «tu séeba'anil ku tsolik u nu'uk ti'». **14:2** * Wa «lo'olo'ocho».

CAP 13

a 1Sa 3:12, 13 1Re 1:5, 6 Pr 29:15

b Dt 6:6, 7 Pr 19:18 Pr 22:15 Ef 6:4 Heb 12:6

c Sl 34:10 Sl 37:25

d Isa 65:13

CAP 14

e Pr 24:3 Pr 31:26

Columna 2

a Pr 6:16, 19 Pr 19:5

b Pr 18:15

c Pr 13:20

d Pr 14:12

e Pr 10:23 Pr 30:20

f Pr 21:12

5 Juntúul ma'alob testigoe'
ma'atech u tuus,
pero juntúul ma' ma'alob
testigoe' ku tuus cada
ken u jap u chi'.*a*
6 Le máax nojba'al u taas-
kubao'* ku máan u kaxt
na'at pero ma' tu béey-
tal u kaxtik,
chéen ba'ale' le máax
yaan u na'ato' séeba'an
u kaanbal.*b*
7 Náachkuntaba ti' le j-ma'
na'ato'
tumen mix ba'al ken a
kan ti' le ba'axo'ob ku
jóok'ol tu chi'o'.*c*
8 Le máax yaan u na'ato'
ku yéeyik ma'alob le bej
tu'ux kun bino',
pero le máaxo'ob mina'an
u na'ato'obo' ku tu'us-
lo'ob tumen u j-ma' na'a-
tilo'ob.*d*
9 Le j-ma' na'ato'obo' kex
ti' leti'ob yaan u culpail
junp'éel ba'ale' chéen ku
che'ejtiko'ob,*e*
pero le máaxo'ob toj
u kuxtalo'obo' ku beet-
ko'ob ba'ax k'a'abéet
utia'al u ka'a biskuba'ob.
10 Le puksi'ik'alo' u yojel
ba'ax ku mu'yajtik,
yéetel mix máak je'el u
páajtal u múul ki'imak-
tal u yóol tu yéetele'.
11 U yotoch le k'asa'an máa-
ko'obo' yaan u xu'ulsa'al,*f*
pero yaan u bin utsil ti'
u yotoch le utsul máa-
ko'obo'.

14:6 * Wa «Le máax ku burlaro'». **14:8** * Uláak' bix u traducirta'ale' «le máaxo'ob mina'an u na'ato'obo' ku tusko'ob uláak' máako'ob yo'olal u j-ma' na'atilo'ob».

12 Yaan junp'éel bej ma'alob
u yilik máak,[a]
pero tu xuule' ku bisik
máak ti' kíimil.[b]
13 Kex táan u che'ej máa-
ke' ma' xaane' yaan
ba'ax táan u beetik
u yaatal u yóol u puk-
si'ik'al,
le ki'imak óolalo' je'el u
suut yaayaj óolale'.
14 Le máax terco u puk-
si'ik'ale' yaan u k'a-
mik u bo'olil le bej ku
bisko',[c]
pero le utsul máako' ku
k'amik u yutsil le ba'a-
xo'ob ku beetko'.[d]
15 Le máax ma' jach yaan
u na'ato' ku creertik
tuláakal ba'ax ku ya'a-
la'al,
pero le máax yaan u na'a-
to' ku jach ilik tu'ux ku
ts'áaik u yook.[e]
16 Le máax yaan u na'ato'
ku kanáantik ba'ax ku
beetik yéetel ku náach-
kuntkuba ti' ba'ax k'aas,
pero le j-ma' na'ato' ma'
tu kanáantik ba'ax ku
beetik* yéetel jach ku
píitmáan u confiarkuba.
17 Le máax séeb u p'u'ujulo'
ku ye'esik mina'an u
na'at,[f]
pero le máax ku tuklik
tubeel ba'ax ken u bee-
to' ku p'ekta'al.
18 Le máaxo'ob ku jáan
creerko'ob tuláakal ba'a-
le'* ku ye'esko'ob mi-
na'an u na'ato'ob,

14:16 *Wa «jach ku p'u'ujul».
14:18 *Wa «Le máaxo'ob ma' jach yaan u na'ato'obo'».

CAP 14

a Pr 30:12

b Pr 16:25

c Pr 1:32

d Gál 6:7, 8

e Ne 6:2, 3
Pr 27:12

f Pr 12:16
Pr 16:32

Columna 2

a Pr 4:7-9

b Pr 19:7

c Pr 19:4

d Sl 41:1
Pr 19:17
Isa 58:7, 8

e Job 42:10
Sl 25:10

f Pr 28:19

g Pr 27:22

pero utia'al le máaxo'ob
yaan u na'ato'obo' bey
junp'éel corona le ka'an-
sajo'.[a]
19 Le loolob máako'obo' yaan
u chintalo'ob tu táan le
utsul máako'obo',
le k'asa'an máako'obo'
yaan u chintalo'ob tu
jool u yotoch le máa-
xo'ob toj u kuxtalo'obo'.
20 Le máax óotsilo' p'ekta'an
tak tumen le máaxo'ob
yano'ob naats' ti' leti'o',[b]
pero le máax ayik'alo'
ya'ab u amigo'ob.[c]
21 Le máax ku p'ektik u yéet
máakile' ku k'ebantal,
pero ki'imak u yóol le
máax ku ch'a'ik óotsilil
ti' juntúul óotsilo'.[d]
22 ¿Ma' wa kun bin k'aasil ti'
le máaxo'ob ku ch'a'tuk-
liko'ob u beetko'ob ba'ax
k'aaso'?
Pero le máaxo'ob u ch'a'tu-
kultmaj u beetko'ob ba'ax
ma'alobo' yaan u ye'e-
sa'alti'ob nojoch yaabilaj
yéetel chúuka'an óolal.[e]
23 Je'el ba'axak meyajile' ku
taasik utsil,
pero chéen t'aane' ku bi-
sik máak ti' óotsilil.[f]
24 U corona le máaxo'ob
yaan u na'ato'obo' u ayi-
k'alilo'ob,
pero le ba'ax ku beetik le
j-ma' na'ato'obo' ku bee-
tik u p'áatal maas mi-
na'an u na'ato'ob.[g]
25 Juntúul ma'alob testigoe'
ku salvartik kuxtalo'ob,
pero juntúul testigo ku
tuuse' ku tuus cada ken
u jap u chi'.

26 Juntúul máax ku respetartik Jéeobae' jach ku confiar ti' leti',[a]
u paalale' yaan u yantalo'ob ti' junp'éel lugar seguro.[b]
27 U respetarta'al Jéeobae' u sayabil kuxtal,
ku náachkuntik máak utia'al ma' u léechta'al tumen le kíimilo'.
28 Kéen ya'abchajak u kajnáalilo'ob junp'éel kaaje' ku yantal páajtalil ti' juntúul rey,[c]
pero juntúul gobernante mina'an máaxo'ob u gobernarte' ts'o'ok ti' beyo'.
29 Le máax ma' tu jáan p'u'ujulo' jach yaan u na'at,[d]
pero le máax séeb u náakal u yóolo' ku ye'esik mina'an u na'at.[e]
30 Junp'éel puksi'ik'al jeets'el yanile' ku ts'áaik toj óolal* ti' u wíinklil máak,
pero le celoso' bey junp'éel k'oja'anil k'askúuntik u baakel máake'.[f]
31 Le máax ku beetik u k'asa'anil ti' juntúul óotsile' táan u poch'ik le Máax Beetmilo',[g]
pero le máax ku ch'a'ik óotsilil ti' juntúul óotsile' ku alabartik.[h]
32 Le k'asa'an máako' u k'asa'anil kun xu'ulsikti',
pero le utsul máako' yaan u kanáanta'al tumen chúuka'an u yóol u beet ba'ax ma'alob.[i]

14:30 * Wa «kuxtal».

CAP 14

a Sl 34:9 Ro 8:31

b Pr 18:10 Jer 15:11

c 1Re 4:21

d Pr 17:27 Snt 1:19

e Pr 25:28 Pr 29:11 Ec 7:9

f Gé 37:3, 4 1Sa 18:8, 9

g Dt 24:14, 15 Sl 12:5

h Mt 19:21

i Pr 2:7 Pr 10:9

Columna 2

a Pr 15:28

b Dt 4:6

c 2Sa 15:32-34 Pr 22:29

d 1Re 2:44, 46

CAP 15

e Jue 8:2, 3 1Sa 25:32, 33 Pr 25:15

f 1Re 12:14, 16

g Pr 16:23 Isa 50:4

h 2Cr 16:9 Sl 11:4 Heb 4:13

i Pr 12:18 Pr 16:24 Pr 17:27

33 Le na'ato' ti' ku je'elel tu puksi'ik'al le máax yaan u na'ato',[a]
pero le j-ma' na'ato' yéetel le ba'ax ku ya'aliko' ku yóotik u ye'es yaan u na'at.
34 Le justiciao' ku nojba'alkúuntik junp'éel lu'umil,[b]
pero le k'ebano' ku mixba'alkúuntik junp'éel kaaj.
35 Juntúul reye' ku ki'imaktal u yóol le kéen u yil yaan u na'at le máax meyajtiko',[c]
pero ku p'u'ujul tu contra le máax ku beetik ba'alo'ob su'tsiltako'.[d]

15 Utsul t'aane' ku beetik u xu'ulul k'uuxil,[e]
pero t'aan yaj u yu'uba'ale' ku beetik u maas p'u'ujul máak.[f]
2 Le máaxo'ob yaan u na'ato'obo' le kéen t'aanako'obe' ma'alob bix u meyajti'ob le ba'axo'ob u yojlo'obo',[g]
pero tu chi' le j-ma' na'ato'obo' ku jóok'ol t'aano'ob ku ye'esik mina'an u na'ato'ob.
3 U yicho'ob Jéeobae' tia'an tuláakal tu'uxe',
táan u yilko'ob le k'asa'an máako'obo' bey xan le utsul máako'obo'.[h]
4 Junp'éel aak' ku utsul t'aane'* bey junkúul che' ku ts'áaik kuxtale',[i]
pero junp'éel t'aan ma' patale' ku beetik u yaatal u yóol máak.

15:4 * Wa «Junp'éel aak' ku ts'akik máake'».

5 Le j-ma' na'ato' kéen tso'olok u nu'uk ti' tumen u papáe' ma' tu k'amik,[a]
pero le máax yaan u na'ato' ku cha'ik u nu'ukta'al.*[b]
6 Tu yotoch le utsul máako' yaan ya'ab ayik'alil,
pero u yich u meyaj* le k'asa'an máako' ku taasik problemas ti'.[c]
7 U chi' le máax yaan u na'ato' ku k'i'itbesik ba'ax u yojel,[d]
pero u puksi'ik'al le j-ma' na'ato' ma' bey u beetki'.[e]
8 Jéeobae' jach u p'ekmaj u sacrificio le k'asa'an máako'obo',[f]
pero jach uts tu t'aan u yu'ubik u oración le utsul máako'obo'.[g]
9 Jéeobae' jach u p'ekmaj le bej ku bisik le k'asa'an máako',[h]
pero u yaabiltmaj le máax ku bin tu paach le justiciao'.[i]
10 Le máax ku p'atik le ma'alob bejo', ma' ma'alob* u yu'ubik u tso'olol u nu'uk ti'i',[j]
pero je'el máaxak u p'eek u tso'olol u nu'uk ti'e' yaan u kíimil.[k]
11 Wa Jéeoba chíika'an u yilik le Muknal* bey xan le tu'ux ku xu'ulul ti' máako',#[l]
¿ma' wa maas chíika'an u yilik ba'ax yaan tu puksi'ik'al máaki'?[m]

15:5 * Wa «corregirta'al». **15:6** * Wa «le bo'ol ken u k'am». **15:10** * Wa «jach yaj». **15:11** * Ilawil página 2572. # Wa «bey xan le Abadóno'».

CAP 15

a 1Sa 2:22-25

b Sl 141:5 Pr 13:1 Heb 12:11

c Snt 5:3, 4

d Sl 37:30 Mt 10:27

e Mt 12:34, 35

f Isa 1:11

g Snt 5:16 1Pe 3:12 1Jn 3:21, 22

h Sl 146:9

i Isa 26:7

j 1Re 18:17, 18

k Le 26:21 Pr 1:32

l Sl 139:8

m Jer 17:10 Heb 4:13

Columna 2

a Pr 9:7 Jn 3:20 Jn 7:7

b 2Cr 18:6, 7

c Pr 12:25 Pr 17:22

d Sl 119:97 Hch 17:11

e Isa 30:9, 10

f Job 3:11

g Hch 16:23-25

h Sl 37:16

i Pr 15:17

j Sl 133:1

k Pr 17:1

l Pr 10:12

12 Juntúul máax nojba'al u taaskubae'* ma' tu yaabiltik le máax tsolik u nu'uk ti'o'.#[a]
Leti'e' ma' ken u kaxt u nu'uktaj le máaxo'ob yaan u na'ato'obo'.[b]
13 Junp'éel puksi'ik'al ki'imak u yóole' ku beetik u ki'imaktal u yóol u yich máak,
pero junp'éel puksi'ik'al táan u mu'yaje' ku beetik u yaatal u yóol máak.[c]
14 Junp'éel puksi'ik'al yaan u na'ate' ku yilik u maas kaanbal,[d]
pero u chi' le j-ma' na'ato'obo' ku tséentkuba yéetel* le j-ma' na'atilo'.[e]
15 Le máax yaachaja'an u yóolo' mix junp'éel k'iin ma'alob u yilik,[f]
pero le máax ki'imak u yóol* u puksi'ik'alo' bey sáamsamal yaan fiesta tu yiknale'.[g]
16 Maas ma'alob yanil juntúul máak chéen junp'íit ba'alo'ob yaanti' pero ku respetartik Jéeoba[h]
ke juntúul máax jach ayik'al pero chéen sen tuukul ku beetik.*[i]
17 Maas ma'alob u jaanta'al junp'éel plato verduras tu'ux yaan yaabilaj[j]
ke u jaanta'al u bak'el wakax tu'ux yaan k'uuxilil.[k]
18 Juntúul máak k'aas u modose' ku beetik u yantal ba'ate'el,[l]

15:12 * Wa «máax ku burlare'». # Wa «corregirko'». **15:14** * Wa «ku bin tu paach». **15:15** * Wa «uts». **15:16** * Wa «pero ma' tu kaxtik ba'ax u beete».

pero le máax ma' tu jáan
p'u'ujulo' ku beetik u
xu'ulul le ba'atelo'.[a]
19 U beel le ma'ak'óolo' bey
junp'éel bej chuup yéetel k'i'ixo'obe',[b]
pero u beel le máaxo'ob
toj u kuxtalo'obo' bey
junp'éel bej táaxkunta'ane'.[c]
20 Le paal yaan u na'ato' ku
ki'imakkúuntik u yóol u
papá,[d]
pero le máax mina'an u
na'ato' ku mixba'alkúuntik u maama.[e]
21 Le j-ma' na'atilo' ku taasik
ki'imak óolal ti' le máax
ma' ma'alob bix u tuukulo',*[f]
pero le máax yaan u na'ato' ma' tu xu'ulul u bin ti'
le ma'alob bejo'.[g]
22 Le ba'alo'ob chéen tu juunal máak ku ch'a'tukliko'
ma'atech u jóok'ol ma'alobil,
pero le ba'ax ku ch'a'tukla'al tumen ya'ab máako'obe' ku jóok'ol utsil.[h]
23 Máake' ki'imak u yóol
kéen u núuk ma'alob
junp'éel ba'al,[i]
junp'éel t'aan ku ya'ala'al
te' súutuk k'a'abéeto',
¡jach táaj ma'alob u
yu'uba'al![j]
24 Le máax yaan u na'ato' ku
na'akal ti' le bej ku bisik
máak ti' le kuxtalo',[k]
yéetel ku náachtal ti' le
bej ku yéemel te' Muknalo'.*[l]

15:21 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mina'an u puksi'ik'alo'».
15:24 * Ilawil página 2572.

CAP 15

a Gé 13:8, 9 1Sa 25:23, 24 Pr 25:15 Snt 1:19

b Pr 26:13-15

c Isa 30:21

d Pr 27:11

e Pr 23:22 Pr 30:17

f Pr 26:18, 19 Ec 7:4

g Pr 10:23 Ef 5:15, 16 Snt 3:13

h Pr 20:18

i Ef 4:29

j 1Sa 25:32, 33 Pr 25:11

k Mt 7:13, 14

l Pr 8:35, 36

Columna 2

a Lu 18:14

b Sl 146:9

c Pr 6:16, 18

d Sl 19:14

e Dt 16:19 1Sa 8:1, 3 Pr 1:19

f Isa 33:15, 16

g Pr 16:23

h Sl 34:15, 16 Sl 138:6 Sl 145:19 Jn 9:31

i Pr 16:24 Pr 25:25

25 Jéeobae' yaan u xu'ulsik
ti' u yotoch le máax ku
taaskuba nojba'alilo',[a]
pero yaan u kanáantik u
ba'pach u yotoch le viudao'.[b]
26 Jéeobae' jach u p'ekmaj
le ba'ax ku ch'a'tuklik u
beetik le k'asa'an máako',[c]
pero le jats'uts t'aano'obo'
ku lúubul utsil ti' leti'.[d]
27 Le máax ma' ma'alob bix
u náajaltik le ba'axo'ob
yaanti'o' ku taasik problemas* tu yotoch,[e]
pero le máax ma' tu cha'ik
u ma'anlo' yaan u seguer
u kuxtal.[f]
28 U puksi'ik'al le utsul máako' ku tuklik tubeel
ba'ax ken u núuke,*[g]
pero tu chi' le k'asa'an
máako'obo' ku jóok'ol
ba'alo'ob ma' ma'alobtaki'.
29 Jéeobae' jach náach yanil
ti' le k'asa'an máako'obo',
pero ku yu'ubik u oración
le utsul máako'obo'.[h]
30 Máake' ku ki'imaktal u
yóol u puksi'ik'al kéen
pakta'ak yéetel ki'imak
óolal.
Le ba'ax ma'alob ku ts'a'abal ojéeltbilo' ku beetik
u yantal u muuk'*
máak.[i]

15:27 * Wa «su'tsilil». **15:28** * Wa «ku jach tuklik tubeel bix ken u núukil junp'éel ba'al, antes u t'aane' ku tuklik ba'ax ken u ya'ale».
15:30 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku beetik u poloktal u baakel».

31 Le máax ku yu'ubik
le consejo ku ts'áaik
kuxtalo'
tia'an ichil le máaxo'ob
yaan u na'ato'obo'.[a]
32 Le máax ma' tu cha'ik u
tso'olol u nu'uk ti'o' u
p'ekmaj u kuxtal,[b]
pero tuláakal le máax ku
cha'ik u tso'olol u nu'uk
ti'e' ku yantal u na'at.*[c]
33 Le máax ku respetartik
Jéeobae' táan u kanik
u ye'es na'at.[d]
Utia'al ka nojba'alkúun-
ta'ak máake' táanil k'a'a-
béet u ye'esik kabal óo-
lal.*[e]

16 Juntúul máake'
ku ch'a'tuklik tu puk-
si'ik'al ba'ax ken u
ya'ale,
pero le ba'ax ken u núu-
ko'* ti' Jéeoba u taal.[f]
2 Juntúul máake' ma'alob
u yilik le bej tu'ux ku
bino',[g]
pero Jéeobae' ku jach ilik
ba'ax péeksik máak u
beet junp'éel ba'al.[h]
3 P'at tu k'ab Jéeoba tuláa-
kal ba'ax ka beetik,[i]
beyo' le ba'axo'ob ka ch'a'-
tuklik a beetko' yaan u
jóok'ol utsil.
4 Jéeobae' ku meyajti' tu-
láakal ba'ax yaan utia'al
u béeykuntik ba'ax u tu-
kultmaj,
tak le k'asa'an máako' u
p'atmaj utia'al u k'iinil
le xu'ulsajilo'.[j]

15:32 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u puksi'ik'al». **15:33** *Wa «humildad». **16:1** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le ba'ax ken u núuk le aak'o'».

CAP 15

a Pr 9:8
Pr 19:20

b Pr 5:12, 14
Heb 12:25

c Pr 13:18
Mt 7:24, 25

d Sl 111:10

e Pr 18:12
Snt 4:10

CAP 16

f Jer 1:9
Lu 12:11, 12

g 1Sa 15:13, 14
Sl 36:1, 2
Pr 21:2
Jer 17:9

h 1Sa 16:6, 7
Pr 24:12

i Sl 37:5
Flp 4:6, 7

j Éx 14:4
Ro 9:21

Columna 2

a Pr 6:16, 17
Pr 8:13
Pr 21:4

b Hch 3:19

c Ne 5:8, 9
2Co 7:1

d Gé 31:24
Éx 34:24

e 1Ti 6:6

f Sl 37:16
Jer 17:11

g Pr 16:1
Jer 10:23

h Dt 17:18, 19
1Re 3:28

i Sl 72:1, 14

j Le 19:36
Pr 11:1

5 Tuláakal máak* nojba'al u
taaskubae' jach táaj p'ek-
ta'an tumen Jéeoba.[a]
Juntúul máak beyo' jun-
puli' ma' ken u jech u
castigarta'al.
6 Tu yo'olal nojoch yaabilaj
yéetel chúuka'an óolale'
ku perdonarta'al ba'ax
u beetmaj máak,[b]
le máax ku respetartik
Jéeobao' ku náachtal
ti' ba'ax ma' ma'alobi'.[c]
7 Wa Jéeoba uts tu t'aan
le bej ku bisik máako'
ku beetik u yantalti' jee-
ts'elil tak yéetel u ene-
migo'ob.[d]
8 Maas ma'alob yanil jun-
túul máak óotsil pero
toj ba'ax ku beetik[e]
ke juntúul máak ayik'al
pero ma' toj ba'ax ku
beetki'.[f]
9 Juntúul máake' je'el u
páajtal u ch'a'tuklik tu
puksi'ik'al ba'ax bejil
ken u bise',
pero Jéeoba nu'uktik u
xíimbal.[g]
10 Le ba'ax uts tu t'aan Dio-
so' leti'e ba'ax unaj u
jóok'ol tu chi' juntúul
reyo',[h]
leti'e' mix juntéen unaj u
sutik u paach ti' le justi-
ciao'.[i]
11 Le balanza yéetel le bás-
cula ma'atech u yooko-
lo'obo' u tia'al Jéeoba,
leti' beetmil tuláakal le
u nu'ukulilo'ob p'iis ku
ts'a'abal ti' bolsao'.[j]

16:5 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «puksi'ik'al».

12 Le reyo'obo' jach táaj
u p'ekmo'ob u beeta'al
ba'alo'ob k'aastak,[a]
tumen junp'éel tronoe' ku
ch'a'ik u muuk' ti' le
justiciao'.[b]
13 Le reyo'obo' jach uts tu
t'aan u yu'ubiko'ob u
ya'ala'al ba'ax toj,
leti'obe' u yaabiltmo'ob le
máax a'alik u jaajilo'.[c]
14 U p'uja'anil juntúul reye'
bey juntúul mensajero
ku taasik kíimile',[d]
pero le máax yaan u na'ato'
ku beetik u xu'ulul u
p'uja'anil.[e]
15 Wa juntúul rey ku ye'esik
u yutsil ti' máake' ku bin
utsil ti' le máak ichil u
kuxtalo',
u yutsile' bey je'ex le múuyal
ku beetik u k'áaxal
ja' jach tu k'iinilo'.[f]
16 ¡Maas ma'alob u yantal
na'at ti' máak ke u yantal
oro ti'!*g*
Maas unaj u yéeyik máak
u yantal u na'at ke u
yantal plata ti'.[h]
17 Le máaxo'ob toj u kuxtalo'obo'
ma'atech u bino'ob te' bej ma' ma'alobo',
je'el máaxak ku kanáantik u beele' ku kanáantik u kuxtal.[i]
18 Le máax ku taaskuba
nojba'alile' ku bin ti'
xu'ulsajil,
juntúul máax ka'anal u yiche' yaan u t'óochpajal.[j]
19 Maas ma'alob kabal
u yóol máak yéetel
tia'an ichil le utsul máako'obo'[k]

CAP 16

a Pr 20:26

b Pr 29:14
Ap 19:11

c Sl 101:6

d 1Sa 22:17, 18
1Re 2:29

e Ec 10:4

f Sl 72:1, 6

g Ec 7:12

h Pr 4:7

i Pr 10:9

j Pr 11:2
Da 4:30-32

k Isa 57:15

Columna 2

a Pr 4:7

b Lu 4:22
Col 4:6

c Pr 22:17, 18
Mt 12:35

d Pr 4:20-22
Pr 12:18

e Pr 14:12
Mt 7:22, 23

f Ec 6:7

g Pr 6:12, 14

ke ka tocarnak ti' máak
le ba'ax u yokoltmaj le
máaxo'ob nojba'al u
taaskuba'obo'.
20 Le máax ku ye'esik yaan
u na'at ti' wa ba'axe'
yaan u bin utsil ti',
ki'imak u yóol le máax ku
k'ubik u yóol ti' Jéeobao'.
21 Le máax yiijchaja'an u
tuukulo' yaan u ya'ala'al
yaan u na'at,[a]
le máax ch'ujuk u t'aano'
ku convencertik máak.[b]
22 Le na'ato' bey u sayabil
kuxtal utia'al le máaxo'ob tia'alintiko',
pero le castigo ken u
k'am le máaxo'ob mina'an u na'ato'obo' leti'e
j-ma' na'atilo'.
23 U puksi'ik'al juntúul
máax yaan u na'ate' ku
t'aan yéetel na'atil[c]
yéetel ku ch'ujukkíintik
u t'aan.
24 Le utsul t'aano'obo' beyo'ob kaab ku tuule',
ch'ujuk u yu'uba'alo'ob
yéetel beyo'ob ts'aak
utia'al u baakelo'ob máake'.[d]
25 Yaan junp'éel bej ma'alob
u yilik máak,
pero tu xuule' ku bisik
máak ti' kíimil.[e]
26 Juntúul máake' tumen
jach taak u janale' ku
ts'áaik u yóol meyaj,
u wi'ijil* péeksik meyaj.[f]
27 Juntúul máak mix ba'al
u biilale' ku ch'a'tuklik
u beetik k'aas,[g]

16:26 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u chi'».

u t'aane' bey junp'éel
k'áak' ku tóoch'bale'.[a]
28 Juntúul k'asa'an máake'
ku beetik u yantal ba'a-
te'el,[b]
juntúul máax ku líi'saj
t'aane' ku náachkuntik
tak le jach amigo'obo'.[c]
29 Juntúul loolob máake' ku
tusik u yéet máakil
yéetel ku bisik ti' junp'éel
bej ma' ma'alobi'.
30 Leti'e' ku chak'ik u yich
mientras táan u tuklik
bix je'el u beetik loobe',
ku k'úuyche'ej le táan u
beetik u k'asa'anilo'.
31 Bey junp'éel ki'ichkelem
corona u sakil u pool[d]
le máax
ku xíimbal tu bejil le jus-
ticiao'.[e]
32 Juntúul máax ma' tu jáan
p'u'ujule'[f] maas ma'alob
ke juntúul máax jach
yaan u páajtalil,
juntúul máax u yojel
u controlartubae' maas
ma'alob ke juntúul máak
ku tia'alintik junp'éel
kaaj.[g]
33 Máake' ku k'áatik wa
ba'ax[h] ti' Jéeoba,
leti'e' ku ya'alik ba'ax
unaj u beeta'al.[i]

17 Maas ma'alob junxéet'
chuchul waaj tu'ux
yaan jeets'elil[j]
ke junp'éel naj chuup
yéetel ba'al jaantbil
pero yaan ba'ateli'.[k]
2 Juntúul esclavo yaan u
na'ate' yaan u gobernar
yóok'ol juntúul hijotsil
ku beetik ba'alo'ob su'-
tsiltak,

CAP 16

a Snt 3:6

b Snt 3:16

c Gé 3:1
1Sa 24:9
Ro 16:17

d Le 19:32
Job 32:7
Pr 20:29

e Sl 92:12-14

f Pr 14:29
Snt 1:19

g Pr 25:28

h Nú 26:55
Pr 18:18

i 1Sa 14:41, 42
Hch 1:24, 26

CAP 17

j Sl 37:16

k Pr 15:16, 17
Pr 21:9, 19

Columna 2

a Pr 27:21

b Sl 26:2
Pr 21:2
Pr 24:12

c Jer 5:31

d Pr 14:31

e Pr 24:17
Abd 12

f Pr 26:7

g Pr 16:10

h Gé 32:20
2Sa 16:1

i 1Sa 25:18, 35
Pr 18:16
Pr 19:6

yaan u ts'a'abal u heren-
cia je'ex u ts'a'abal ti' le
hijotsilo'obo'.
3 Platae' yaan u nu'ukulil
utia'al u finokíinta'al,
oroe' ti' horno ku fino-
kíinta'al,[a]
pero le puksi'ik'alo'obo'
Jéeoba xak'altiko'ob.[b]
4 Le k'asa'an máako' ku
ch'enxikintik le t'aano'ob
ku beetik u yaatal u yóol
máako',
juntúul máak ku tuuse'
ku jach u'uyik le t'aa-
no'ob ku beetik loobo'.[c]
5 Je'el máaxak ku burlar-
kuba ti' juntúul óotsile'
táan u poch'ik le Máax
Beetmilo',[d]
je'el máaxak ku ki'imak-
tal u yóol ikil u bin k'aa-
sil ti' u maasile' ma' ken
u jech u castigarta'al.[e]
6 Le áabitsilo'obo' beyo'ob
junp'éel corona utia'al le
máaxo'ob yaan u ja'abil-
lo'obo',
yéetel tu yo'olal le taata-
tsilo'obo' ku yantal jun-
p'éel ma'alob k'aaba' ti'
le paalalo'obo'.
7 Jela'an u yu'uba'al juntúul
j-ma' na'at ku ya'alik
ba'ax toj.*[f]
Pero maas jela'an u yu'u-
ba'al juntúul gobernan-
te# ku ya'alik ba'alo'ob
ma' jaajtaki'.[g]
8 Junp'éel regaloe' bey jun-
p'éel jats'uts tuunich
utia'al* u yuumile',[h]
je'el tu'uxak ka u sutubae'
ku beetik u bin utsil ti'.[i]

17:7 * Wa «ba'alo'ob ma'alobtak». # Wa «ts'uule'». **17:8** * Wa «junp'éel jats'uts tuunich ku taasik utsil ti'».

9 Je'el máaxak ku perdonartik junp'éel ba'ale' ku ye'esik yaabilaj,[a]
pero le máax ma' tu xu'ulul u t'aan ti' junp'éel ba'ale' ku náachkuntik tak le jach amigo'obo'.[b]
10 Junp'éel k'eeyaje' maas ku beetik uts ti' juntúul máax yaan u na'at[c]
ke ka ja'ats'ak cien u téenel juntúul máax mina'an u na'at.[d]
11 Juntúul k'asa'an máake' chéen ku kaxtik ba'ate'el,
pero yaan u túuxta'al juntúul máax ma'atech u ch'a'ik óotsilil utia'al castigartik.[e]
12 Maas ma'alob ka naktáanta'ak juntúul x-osa p'uja'an tumen ch'a'an u mejnilo'ob
ke ka naktáanta'ak juntúul j-ma' na'at yaan ba'ax ch'iikil u beet ichil u j-ma' na'atil.[f]
13 Wa juntúul máak ku bo'otik k'aasil junp'éel utse' le ba'ax k'aaso' ma' kun náachtal ti' u yotoch.[g]
14 U káajsa'al junp'éel ba'atele' bey ka je'ek'abta'ak junp'éel jool tu'ux ku tuul ja'e',
antes u káajal junp'éel ba'atelt'aane' náachkuntaba.[h]
15 Le máax ku ya'alik inocente juntúul k'asa'an máak yéetel le máax ku ya'alik culpable juntúul utsul máake'[i]
tu ka'atúulal jach p'ekta'ano'ob tumen Jéeoba.

CAP 17

a Pr 10:12
1Pe 4:8

b Pr 16:28

c Sl 141:5
Pr 9:8

d Pr 27:22

e 2Sa 18:15
2Sa 20:1, 22
1Re 2:22, 24

f Pr 27:3

g 2Sa 12:8-10

h Gé 13:8, 9
Pr 25:8
Mt 5:39
Ro 12:18

i Éx 23:7
1Re 21:13
Isa 5:22, 23

Columna 2

a Pr 1:22
Ro 1:20, 21

b Pr 18:24
Jn 15:13

c Rut 1:16, 17
1Sa 19:2

d Pr 11:15
Pr 22:26, 27

e Snt 3:16

f 2Sa 15:2-4

g Sl 18:26
Pr 6:14, 15

h 1Sa 2:22-25
1Sa 8:1-3
2Sa 15:14

i Pr 12:25
Pr 15:13

16 Wa juntúul j-ma' na'at ma' tu síijil tu puksi'ik'al[a] u yantal u na'ate'
chéen kunel ka yanakti' tuláakal ba'ax k'a'abéet utia'al u yantal u na'at.
17 Juntúul jach ma'alob amigoe' ku ye'esik yaabilaj ti' tuláakal súutukil,[b]
tu k'iinil táan u mu'yaj máake' leti'e' bey juntúul suku'une'.[c]
18 Juntúul j-ma' na'ate'* ku saludar utia'al u beetik junp'éel acuerdo
tu'ux ku comprometerkuba tu táan uláak' máak u bo'ot u p'aax wa máax.[d]
19 Juntúul máax uts tu t'aan u ba'atelt'aane' yaan u beetik ba'ax ma' ma'alobi'.[e]
Je'el máaxak ku nojochkíintik le jool tu'ux ku yooklo' táan u taasik k'aas tu yóok'ol.[f]
20 Le máax k'asa'an u puksi'ik'ale' ma' kun bin utsil ti',[g]
le máax ku tuuso' yaan u bin k'aasil ti'.
21 U papá le paal mina'an u na'ato' yaan u k'uchul u k'iinil u yaatal u yóol,
u papá le paal mina'an u na'ato' junpuli' ma' ki'imak u yóoli'.[h]
22 Junp'éel puksi'ik'al ki'imak u yóole' bey junp'éel ts'aake',[i]

17:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Juntúul máak mina'an u puksi'ik'ale'».

pero le máax yaachaja'an
u yóolo' ku p'áatal
mina'an u muuk'.*[a]

23 Juntúul k'asa'an máake'
ku x-mukul ch'a'ik ba'ax
ku ts'a'abalti'
utia'al ma' u beetik justicia.[b]

24 Juntúul máax yaan u na'ate' ch'iikil u kaxt le na'ato',
pero juntúul k'asa'an
máake' chéen ch'iikil u
tuukul ti' yaanal ba'alo'ob.[c]

25 Juntúul paal mina'an u
na'ate' ku beetik u yaatal u yóol u papá,
yéetel ku beetik u mu'yaj*
u maama.[d]

26 U castigarta'al* juntúul
utsul máake' ma' ma'alobi',
u ja'ats'al juntúul máax
yaan autoridad ti'e' ku
bin tu contra ba'ax ma'alob.

27 Juntúul máax ts'o'ok u
kaanbale' ma' tu jáajan
t'aan,[e]
juntúul máax yaan u na'ate' ku yilik u controlarkuba.[f]

28 Tak juntúul j-ma' na'at ku
makik u chi'e' yaan u yila'al bey juntúul máak
yaan u na'ate',
juntúul máax ku makik u
chi'e' yaan u na'at.

18 Je'el máaxak ku
náachkuntkubae'
yaan u beetik chéen
ba'ax ku ts'íiboltik,

17:22 * Wa «ku tijil u baakelo'ob». **17:25** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u yaatal u yóol». **17:26** * Wa «U ts'a'abal junp'éel multa ti'».

CAP 17

a Pr 18:14

b Éx 23:8

c Ec 2:14

d Pr 15:20

e Pr 10:19
Snt 1:19

f Pr 15:4
Ec 9:17
Snt 3:13

Columna 2

CAP 18

a Pr 10:19

b Pr 11:2

c Pr 10:11

d Dt 1:16, 17
Pr 28:21

e 1Re 21:9, 10

f Pr 13:10

g Pr 19:19

h Pr 13:3

i Le 19:16

j Pr 26:22

k Pr 10:4

yaan u ye'esik u p'ekmaj
le na'ato'.

2 Juntúul j-ma' na'ate' ma'
uts tu t'aan u kanik mix
ba'ali',
leti'e' maas uts tu t'aan
u ya'alik ba'ax yaan tu
puksi'ik'al.[a]

3 Juntúul máax ku beetik
u k'asa'anile' ku kaxtik
u p'ekta'al,
u beeta'al ba'alo'ob su'tsiltake' ku taasik su'tsilil.[b]

4 Le t'aano'ob ku jóok'ol
tu chi' máako' beyo'ob
taamkach ja'e',[c]
u sayabil le na'ato' bey
junp'éel río ku yáalkab
u ja'ile'.

5 Ma' ma'alob u ts'áaikuba
máak tu favor juntúul
k'asa'an máaki',[d]
ma' ma'alob xan u p'áatal
ma' u beeta'al justicia ti'
juntúul utsul máaki'.[e]

6 Le ba'ax ku ya'alik le j-ma'
na'ato' ku beetik u yantal ba'atelt'aan,[f]
u chi' beetik u taaktal u
ja'ats'al.[g]

7 Le j-ma' na'ato' u chi' beetik u bin k'aasil ti',[h]
u chi'e' bey junp'éel trampa utia'al u kuxtale'.

8 Le ba'ax ku ya'alik le
máax ku lii'saj t'aano'
bey ki'iki' janale',*[i]
túuts'luk'tbil u beeta'al
utia'al u bin tu nak'
máak.[j]

9 Je'el máaxak ma'ak'óol
utia'al meyaje'
u amigo le máax ku yookolo'.[k]

18:8 * Wa «beyo'ob ba'alo'ob ku jojoljaanta'alo'obe'».

10 U k'aaba' Jéeobae' bey
junp'éel nuxi' torree',[a]
ti' ku bin áalkabil le utsul
máak utia'al ka kanáanta'ako'.*[b]
11 Le ba'alo'ob yaan ti' juntúul ayik'al máako' bey
junp'éel kaaj ka'anal u
pak'ilo'obe',
tu tuukule' le ayik'alilo'
bey junp'éel nuxi' pak'
tu'ux ku balikubae'.[c]
12 Máax ku taaskuba nojba'alile' ku bin k'aasil ti',[d]
máax kabal u yóole'* ku
nojba'alkúunta'al.[e]
13 Je'el máaxak ku núukik
junp'éel ba'al táanil ti'
u ch'enxikintike',
mina'an u na'at yéetel
ku p'áatal ich su'tsilil.[f]
14 Le ki'imak óolalo' je'el
u yáantik máak u
aguantart junp'éel k'oja'anile',[g]
pero le yaj óolalo' ku
pech' óoltik máak.[h]
15 U puksi'ik'al le máax yaan
u na'ato' ku yilik u maas
kaanbal,[i]
u xikin le máaxo'ob yaan
u na'ato'obo' ku kaxtiko'ob bix je'el u maas
kaanbalo'obe'.
16 Le ba'ax ku síik máako'
leti'e ba'ax je'ek'abtik
bej ti'o',[j]
leti'e ba'ax beetik u
yantal tu táan le máaxo'ob yaan autoridad
ti'obo'.

18:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «utia'al u ts'a'abal ti' junp'éel ka'anal lugaro'». U k'áat u ya'ale' tu'ux ma' tu páajtal u beeta'al loob ti'. **18:12** *Wa «humildee'».

CAP 18

a 1Sa 17:45, 46 Sl 20:1

b Sl 18:2 Sl 91:14

c Sl 49:6, 7 Pr 11:4 Jer 9:23 Lu 12:19-21

d Pr 11:2 Da 5:23, 30 Hch 12:21-23

e Pr 22:4 1Pe 5:5

f Pr 25:8

g Job 1:21 2Co 4:16 2Co 12:10

h Pr 17:22

i 1Re 3:7-9 Pr 9:9

j Gé 43:11 Pr 17:8

Columna 2

a 2Sa 16:3, 4

b 2Sa 19:25-27 Pr 25:8

c Jos 14:1, 2 Ne 11:1 Pr 16:33

d Gé 27:41 2Sa 13:22

e 2Sa 14:28 Hch 15:37-39

f Pr 12:14 Pr 13:2

g Mt 15:18 Ef 4:29 Snt 3:6, 9

h Ec 10:12

i Pr 31:10

17 Ti' junp'éel juicioe' le máax
ku yáax t'aano' bey jach
jaaj ba'ax ku ya'alike',[a]
pero kéen k'uchuk le
máax tak u poolo' ku yila'al wa jach jaaj le ba'ax
tu ya'alo'.[b]
18 U kaxta'al u nu'uktaj Diose' ku beetik u xu'ulul le
ba'atelo'[c]
yéetel ku yutskíintik le
problema yaan ichil*
máako'ob yaan páajtalil
ti'obo'.
19 U calmarta'al juntúul
amigo ofenderta'ane'
maas istikyaj ke u ch'a'abal junp'éel kaaj ka'anal
u pak'ilo'ob,[d]
yaan ba'atelo'ob xane' istikyaj u resolverta'al
je'ex istikyajil u je'ek'abta'al u joonajil junp'éel
palacioe'.[e]
20 Le t'aano'ob ku jóok'ol tu
chi' máako' beyo'ob je'ex
le janal ku chupik u nak'o',[f]
máake' yaan u na'ajtal
yéetel le ba'axo'ob ku
jóok'ol tu chi'o'.
21 Le aak'o' yaanti' u páajtalil u beetik u kíimil
máak wa u beetik u
kuxtal máak,[g]
le máaxo'ob uts tu t'aan
u meyajti'obo' yaan u
k'amko'ob u consecuenciail le ba'ax ku ya'aliko'obo'.[h]
22 Le máax ts'o'ok u kaxtik
juntúul ma'alob atantsile' ts'o'ok u kaxtik junp'éel ba'al ma'alob,[i]

18:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku jatsik».

yéetel ku k'amik u yutsil
Jéeoba.[a]
23 Juntúul máax óotsile' ku
k'áat óolal kéen t'aanak,
pero juntúul ayik'ale'
chich u t'aan.
24 Yaan máaxo'ob je'el tak u
beetko'ob loob ti' u ami-
go'obe',[b]
pero yaan juntúul amigo
maas nojoch u yaabilaj
ke jach u suku'un
máak.[c]

19 Maas ma'alob juntúul
máak óotsil chúu-
ka'an u yóol u beet
ba'ax ma'alob[d]
ke juntúul j-ma' na'at
chéen tuus ku beetik.[e]
2 Juntúul máak ma' u yojel
mix ba'ale' ma' ma'alob
yanili',[f]
le máax chéen ku jáajan
beetik wa ba'axo' ku k'e-
bantal.
3 U j-ma' na'atil máak k'as-
kúuntik u beel,
pero u puksi'ik'ale'
ku p'u'ujul tu contra
Jéeoba.
4 Le máaxo'ob ayik'alo'obo'
ya'ab u amigo'ob,
pero juntúul máax óotsi-
le' yaan u xúump'atta'al
tak tumen máax jach u
amigo.[g]
5 Juntúul ma' ma'alob tes-
tigoe' ma' ken u jech u
castigarta'al,[h]
le máax chéen tuus ku
beetik cada ken u jap u
chi'o' ma' kun púuts'ul.[i]
6 Ya'ab máako'ob ku yil-
ko'ob u lúublo'ob utsil ti'
le máax ku ye'esik u yu-
tsilo',

CAP 18

a Pr 19:14
Ec 9:9

b 2Sa 15:31
Mt 26:49

c 1Sa 19:2, 4
Pr 17:17

CAP 19

d Pr 15:16
Snt 2:5

e Pr 28:6

f Ro 10:2

g Pr 14:20

h Dt 19:18, 19

i Pr 19:9

Columna 2

a Pr 14:20

b Ec 9:14, 15
Snt 2:2, 3

c Pr 15:32

d Pr 2:2, 5

e Pr 19:5
Ap 21:8

f 2Sa 3:24
2Sa 3:38, 39
Pr 30:21, 22
Ec 10:7

g Pr 14:29
Pr 16:32
Snt 1:19

h Gé 50:19-21
Mt 18:21, 22
Ef 4:32

i Pr 16:14
Pr 20:2
Da 2:12

tuláakal máak ku bisku-
ba yéetel le máax ku
síik ba'alo'obo'.
7 Wa juntúul máax óotsil
p'ekta'an tumen tuláakal
u suku'uno'obe',[a]
¿ma' wa túun maas je'el
u p'ekta'al tumen u ami-
go'obe'?[b]
Leti'e' ku bin tu paa-
cho'ob utia'al u k'áatik
wa ba'ax ti'ob, pero mix
máak núukikti'.
8 Je'el máaxak ma'alob bix
u tuukule'* u yaabilt-
muba.[c]
Je'el máaxak ku kanáan-
tik le na'at bey junp'éel
tesoroe' yaan u bin utsil
ti'.[d]
9 Juntúul ma' ma'alob tes-
tigoe' ma' ken u jech u
castigarta'al,
le máax chéen tuus ku
beetik cada ken u jap u
chi'o' yaan u kíimil.[e]
10 Wa juntúul j-ma' na'at ma'
ma'alob ka kuxlak ich
ayik'alile',
¡maas ma' ma'alob ka
gobernarnak juntúul es-
clavo yóok'ol príncipe'o-
bi'![f]
11 Le na'ato' ku beetik ma' u
jáan p'u'ujul máak,[g]
jats'uts u yila'al ma' u
beetik u cuentail le
ba'ax ku beeta'alti'o'.[h]
12 U p'u'ujul juntúul reye'
bey u yáakam juntúul
leóne',*[i]

19:8 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku yantal u puksi'ik'ale'».
19:12 * Wa «juntúul táankelem león ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poole'».

pero u yutsile' bey je'ex le
p'uulja' ku yantal tu yóok'ol le xíiwo'obo'.
13 Juntúul paal mina'an u
na'ate' ku beetik u mu'yaj u papá,[a]
juntúul atantsil chéen
ba'ate'el* ku beetke' bey
junp'éel techo tu'ux
ma'atech u xu'ulul u yokol ja'e'.[b]
14 Le naj yéetel le ayik'alilo'
leti'e herencia ku p'atik
le taatatsilo'obo',
pero juntúul atantsil
yaan u na'ate' ti' Jéeoba
u taal.[c]
15 Le ma'ak'óolilo' ku beetik
u t'úubul u wenel máak,
juntúul máak ma'ak'óole'
yaan u mu'yajtik wi'ij.[d]
16 Le máax ku kanáantik
u beetik ba'ax ku ya'alik
le leyo' ku kanáantik u
kuxtal,[e]
le máax ma' tu kanáantik
u beele' yaan u kíimil.[f]
17 Le máax ku ye'esik u yutsil ti' juntúul óotsile'
bey yaan ba'ax ku
ts'áaik ti' Jéeoba u majáante',[g]
leti' túune' yaan u bo'otikti' le ba'ax ku beetko'.[h]
18 A'al u nu'uk ti' a paal
mientras je'el u páajtale',[i]
wa ma'e' ti' teech kun
antal u culpail wa ku*
kíimil.[j]
19 Le máax séeb u p'u'ujulo'
unaj u castigarta'al,
wa ka salvartik juntéene'
mantats' yaan u k'a'abéettal a beetik.[k]

19:13 *Wa «k'eeyaj». **19:18** *Wa «ma' a ts'íiboltik u».

CAP 19

a 2Sa 16:21, 22

b Pr 21:9, 19 Pr 27:15

c Gé 24:14 Pr 18:22 Pr 31:10

d Pr 23:21 Pr 24:33, 34 2Te 3:10

e Pr 16:17

f Pr 15:32

g Dt 15:7, 8 Sl 37:25, 26 Heb 13:16

h Pr 11:24 Mt 5:7 Heb 6:10

i Pr 13:24 Pr 22:6, 15

j 1Sa 3:12, 13

k 1Sa 24:16-18 1Sa 26:21

Columna 2

a Pr 4:13

b Dt 8:14, 16 Heb 12:7, 11

c Gé 11:6, 7 Gé 50:19, 20 Pr 21:30 Da 4:35 Hch 5:38, 39

d Miq 6:8

e Pr 14:27 Mal 3:16

f Pr 12:21

g Pr 6:9-11 Pr 15:19 Pr 24:30, 31 Pr 26:14, 15

h Dt 25:2

i Pr 15:5

j Pr 9:9 Pr 21:11

k Éx 20:12 Le 20:9 Pr 20:20 Pr 30:17

20 U'uy le consejoo' yéetel
k'am le nu'uktajo'[a]
beyo' kéen máanak k'iine' yaan u yantal a
na'at.[b]
21 Ya'ab ba'axo'ob ku ch'a'tuklik máak tu puksi'ik'al,
pero le ba'ax u tukultmaj
Jéeobao' leti'e ba'ax kun
béeytalo'.[c]
22 U jats'utsil juntúul máake' leti'e u ye'esik nojoch
yaabilajo',[d]
maas ma'alob juntúul
máak óotsil ke juntúul
máak chéen tuus ku
beetik.
23 U respetarta'al Jéeobae'
ku bisik máak ti'
kuxtal,[e]
le máax beetik beyo' yaan
u je'elel tubeel, mix ba'al
kun úuchulti'.[f]
24 Le ma'ak'óolo' ku jupik
u k'ab ichil u tazail u
yo'och,
pero tumen jach ma'ak'óole' ma' tu bisik le janal tak tu chi'o'.[g]
25 Jats' le máax ku burlaro',[h]
beyo' yaan u yantal u
na'at le máax ma' jach
yaan u na'ato',[i]
tsol u nu'uk ti' le máax
yaan u na'ato', leti' túune' yaan u maas kaanbal.[j]
26 Le máax ku maltratartik
u papá yéetel ku beetik
u bin u maamae'
su'tsil yéetel k'aas ba'ax
ku beetik.[k]
27 In paal, wa ku xu'ulul a
wu'uyik le nu'uktaj ku
ts'a'abaltecho',

yaan u xu'ulul a bin te' bej
tu'ux je'el a maas kaan-
balo'.
28 Juntúul testigo mix ba'al
u biilale' ku burlarkuba
ti' le justiciao',[a]
juntúul k'asa'an máake'
ku disfrutartik u beetik
u k'asa'anil je'ex u dis-
frutartik junp'éel jana-
le'.[b]
29 Le máaxo'ob ku burlaro'o-
bo' yaan u juzgarta'a-
lo'ob,[c]
le jaats'o' utia'al u pu'uch*
le j-ma' na'ato'obo'.[d]

20 Le vinoo' ku pajik u
su'tal máak,[e] le al-
coholo' ku beetik u
p'áatal ma' u contro-
larkuba máak,[f]
je'el máaxak ku sa'atal
tu yo'olalo'obe' mina'an
u na'at.[g]
2 Le saajkil ku beetik u
yu'uba'al juntúul reyo'
bey je'ex le saajkil ku
yu'uba'al kéen jo'op'ok u
yáakam juntúul leóno'.*[h]
Je'el máaxak ku beetik
u p'u'ujul juntúul reye'
táan u ts'áaik u kuxtal
tu chi' kíimil.[i]
3 Juntúul máak ma'atech
u yoksikuba ti' ba'atel-
t'aane' jach ku respetar-
ta'al,[j]
pero le j-ma' na'ato' ku
jupkuba ichil.[k]
4 Le ma'ak'óolo' ma'atech u
meyajtik le lu'um tu k'iini-
nil ja'aja'alo',

CAP 19
a 1Re 21:9, 10
b Pr 4:16, 17
c Pr 9:12
d Pr 10:13
Pr 26:3

CAP 20
e Gé 9:20, 21
Pr 23:29-35
f Isa 28:7
g 1Co 6:10
Gál 5:21
Ef 5:18
h Pr 19:12
Ec 10:4
i 1Re 2:22-24
j Pr 14:29
2Ti 2:23
k Pr 18:6
Ec 7:9

Columna 2
a Pr 6:10, 11
2Te 3:10
b Job 1:1
Lu 1:5, 6
c Sl 37:25, 26
d 1Re 7:7
e 1Re 3:28
Sl 72:1, 4
Pr 16:12
f Job 14:4
g Sl 51:5
Ec 7:20
Snt 3:2
h Pr 11:1
Am 8:5
Miq 6:11
i Pr 22:15

le o'olal tu k'iinil cose-
chae' yaan u máan cari-
dad tumen mix ba'al
yaanti'.*[a]
5 Le ba'ax ku tuklik máak
tu puksi'ik'alo' bey ja'
taam yanile',
pero le máax yaan u na'a-
to' ku jóo'sik yóo'kabil.
6 Ya'ab máako'ob ku ya'ali-
ko'ob jach yaan u yaabi-
lajo'ob,
pero istikyaj u kaxta'al
juntúul máak chúuka'an
u yóol u ye'es yaabilaj.
7 Le utsul máako' chúu-
ka'an u yóol u beet ba'ax
ma'alob.[b]
Bíin ki'imakchajak u yóol
u paalalo'ob.[c]
8 Le kéen kulak juntúul
rey tu trono utia'al u
juzgare',[d]
mix junp'éel ba'al k'aas
je'el u p'áatal tu táane'.[e]
9 ¿Máax je'el u páajtal
ya'alik: «Ts'o'ok in lim-
piokíintik in puksi'ik'al,[f]
mina'an mix junp'éel in
k'eban»?[g]
10 Le u nu'ukulilo'ob p'iis ku
tuuso'ob bey xan le me-
dida'ob ma' patalo'obo'
jach táaj p'ekta'ano'ob tu-
men Jéeoba.[h]
11 Tak juntúul paale'* ku
k'aj óolta'al tu yo'olal
ba'ax ku beetik,
ku yojéelta'al wa ma'alob
yéetel toj ba'ax ku bee-
tik.[i]

19:29 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «paach». **20:2** * Wa «juntúul táan-kelem león ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poole'».

20:4 * Uláak' bix u traducirta'ale' «yaan u máan u yich tu k'iinil cose-cha, pero mix ba'al ken u kaxte». **20:11** * Wa «táankelme'».

12 Le ich ku paakat yéetel le
xikin ku yu'ubajo'...
Jéeoba beetmilo'ob.[a]
13 Ma' a yaabiltik le weenlo'
wa ma'e' yaan a wóotsil-
tal.[b]
P'il a wich, beyo' yaan
u yantal ya'ab ba'al a
jaante.[c]
14 Le máax ku maano' ku
ya'alik: «¡Ma' ma'alobi',
ma' ma'alobi'!».
Kéen ts'o'okke' ku bine'
ku presumirtik le ba'ax
tu beeto'.[d]
15 Yaan oro bey xan ya'ab
u jats'uts tuunichil co-
ral,
pero le chi' ya'ab ba'ax
u yojlo' maas táaj ja-
ts'uts.[e]
16 Ch'a'abak u nook' juntúul
máak wa tu p'axuba
yo'olal juntúul máax
mix u k'aj óoli'.[f]
Ch'a' le ba'ax tu p'ataj
bey garantía wa tu bee-
taj yo'olal juntúul ko'olel
táanxel lu'umil u
taalo'.*[g]
17 Le waaj ku kaxtik máak
ikil u tuuso' ki' u yu'u-
bik,
pero kéen ts'o'okke' u
chi'e' yaan u chu'upul
yéetel ch'ich'iltuunich.[h]
18 U múul tsikbalta'al jun-
p'éel ba'ale' leti'e ba'ax
beetik u jóok'ol utsilo',[i]
utia'al u bin máak ti'
junp'éel guerrae' unaj u
yantalti' ma'alob nu'uk-
taj.[j]

20:16 * Wa «máax táanxel lu'umil u taalo'».

CAP 20

a Éx 4:11

b Pr 10:4

c Pr 12:11

d Le 19:13
Pr 21:6

e Pr 3:13-15

f Pr 11:15

g Pr 27:13

h Pr 6:30, 31

i Pr 15:22

j Pr 11:14
Pr 24:6
Lu 14:31, 32

Columna 2

a Le 19:16
Pr 11:13
Pr 25:9, 23

b Éx 20:12
Le 20:9
Pr 19:26

c Pr 28:8, 20
1Ti 6:9, 10

d Dt 32:35
Pr 24:29
Mt 5:38, 39
Ro 12:17, 19
1Te 5:15

e Sl 37:34

f Sl 34:7
1Pe 4:19

g Sl 37:23
Jer 10:23

h Le 27:9

19 Le máax ku líi'saj t'aano'
ku máan u ya'al ba'alo'ob
ma' unaj u yojéelta'al tu-
men u maasili'.[a]
Ma' a biskaba yéetel jun-
túul máax uts tu t'aan u
chismear.
20 Je'el máaxak ku malde-
cirtik u papá bey xan u
maamae'
u kuxtale' yaan u xu'ulul
je'ex u tu'upul junp'éel
lámpara tu'ux ée'jo-
ch'e'ene'.[b]
21 Junp'éel herencia ma'
ma'alob bix u yantal ti'
máake',
kéen máanak k'iine'
mix junp'éel utsil ken
u taase.[c]
22 Ma' a wa'alik: «¡Yaan in
sutik u jeel le ba'ax bee-
ta'abteno'!».[d]
Páa't ba'ax ken u beet
Jéeoba,[e] leti' túune'
yaan u salvarkech.[f]
23 Le u nu'ukulilo'ob p'iis
ku tuuso'obo'* jach táaj
p'ekta'ano'ob tumen
Jéeoba,
le balanza'ob# ku yookolo'obo' junpuli' ma' ma'a-
lobtako'obi'.
24 Jéeoba nu'uktik u beel
máak,[g]
mix máak je'el u páajtal
u nu'uktik u beel tu juu-
nale'.
25 Junp'éel trampa u jáan
a'alik máak u ts'áaik
junp'éel ba'al ti' Dios,[h]

20:23 * Wa «Ka'ap'éel jejeláas tuu-nicho'ob ku meyaj utia'al p'iise'». # Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u pesarta'al wa ba'ax.

pero le kéen ts'o'okke' ku
jo'op'ol u jach tuklik le
ba'ax tu ya'alo'.[a]
26 Je'ex u lu'sa'al u sojlil le
neek'o'obo',[b]
le rey yaan u na'ato' ku
lu'sik xan le k'asa'an
máako'ob ichil le utso'o-
bo'.[c]
27 U múus iik' máake' bey
junp'éel lámpara utia'al
Jéeobae',
ku meyaj utia'al u xak'al-
ta'al ba'ax yaan tu ts'u' u
puksi'ik'al máak.
28 Le nojoch yaabilaj yéetel
le chúuka'an óolalo' ku
kanáantik juntúul rey,[d]
leti'e nojoch yaabilaj
ts'áaik muuk' ti' u tro-
noo'.[e]
29 U ki'ichkelmil le táankel-
mo'obo' leti'e u muuk'o'o-
bo',[f]
yéetel u jats'utsil le ch'i-
ja'ano'obo' u sakil u poo-
lo'ob.[g]
30 Jaats' yéetel mu'yaje' ku
limpiartik máak ti' le
k'asa'anilo',[h]
le jaats'o' ku limpiartik u
ts'u' u puksi'ik'al máak.

21 U puksi'ik'al juntúul
reye' bey ja' tu k'ab
Jéeobae',[i]
yéetel ku beetik u bin le
tu'ux u k'áate'.[j]
2 Juntúul máake' ma'alob u
yilik le bej tu'ux ku bi-
no',[k]
pero Jéeobae' ku jach ilik
ba'ax yaan tu puksi'ik'al
máak.*[l]

21:2 * Wa «péeksik máak u beet junp'éel ba'al».

CAP 20

a Nú 30:2 Ec 5:4, 6 Mt 5:33

b Sl 101:8

c Isa 28:27

d Sl 61:6, 7

e Sl 21:7

f Ec 11:9

g Le 19:32 Pr 16:31

h Sl 119:71

CAP 21

i Éx 14:4 Esd 7:27

j Ne 2:7, 8 Isa 44:28 Ap 17:17

k Sl 36:1, 2 Pr 16:2

l 1Sa 16:6, 7 Pr 24:12 Jer 17:10

Columna 2

a 1Sa 15:22, 23 Os 6:6 Miq 6:7, 8 Mt 12:7

b Sl 10:4

c Pr 13:4

d Pr 14:29

e Pr 1:19 Pr 20:21

f Sl 7:14-16

g Sl 37:37 Pr 16:17 1Pe 1:22

h Pr 17:1 Pr 21:19 Pr 25:24 Pr 27:15

3 U beetik máak ba'ax toj
bey xan ba'ax ma'alobe'
maas uts tu t'aan Jéeoba
ke junp'éel sacrificio.[a]
4 Le u creerkuba le k'a-
sa'an máako'ob yéetel le
u taaskuba nojba'alil u
puksi'ik'alo'obo'
beyo'ob junp'éel lámpara
julik u beelo'obe', pero
k'eban le ba'alo'ob beyo'.[b]
5 Le ba'ax ku ch'a'tuklik le
máax sáak'óolo' ku jóo-
k'ol ma'alobil,[c]
pero tuláakal le máaxo'ob
chéen ku jáajan beet-
ko'ob wa ba'axo' seguro
yaan u yóotsiltalo'ob.[d]
6 Le ayik'alilo'ob ku yantal
ti' máak ikil u tuus yée-
tel u yaak'o'
bey je'ex le sereno séeb
u sa'atlo', junp'éel tram-
pa ku bisik máak ti' kíi-
mil.*[e]
7 Tumen ma' tu yóotko'ob u
beeto'ob ba'ax ma'alobe'
le k'asa'an máako'obo'
yaan u míista'alo'ob tu-
men le loob ku beetko'o-
bo'.[f]
8 U beel juntúul máak ku
beetik ba'ax k'aase' ma'
toj yanili',
pero juntúul utsul máake'
ku beetik ba'ax toj.[g]
9 Maas ma'alob u kajtal
máak tu yóok'ol u te-
choil junp'éel naj
ke ka múul kajlak ti' jun-
p'éelili' naj yéetel jun-
túul atantsil chéen ba'a-
te'el ku beetik.*[h]

21:6 * Uláak' bix u traducirta'ale' «utia'al le máaxo'ob kaxtik le kíi-milo'». **21:9** * Wa «mantats' táan u ts'íikil».

10 Le k'asa'an máako' jach ku
ts'íiboltik ba'ax k'aas,[a]
junpuli' ma'atech u ye'esik u yutsil ti' u yéet
máakil.[b]
11 Le kéen castigarta'ak
juntúul máax ku burlare' ku yantal u na'at le
máax ma' jach yaan u
na'ato',
le kéen maas kaanbalnak
juntúul máax yaan u
na'ate' ku maas ya'abtal
ba'ax u yojel.*[c]
12 Le Dios ku beetik ba'ax
tojo' ku jach paktik u yotoch le k'asa'an máako',
leti'e' ku xu'ulsik ti' le k'asa'an máako'obo'.[d]
13 Je'el máaxak ku pixik u
xikin utia'al ma' u yu'ubik u k'áat óolal juntúul
óotsile',
leti' xane' kéen k'áat óolnake' mix máak kun
núukikti'.[e]
14 Junp'éel ba'al ku x-mukul
si'ibile' ku beetik u jéets'el u k'uuxil máak,[f]
junp'éel ba'al ku x-mukul
ts'a'abale' ku beetik u
xu'ulul u p'uja'anil máak.
15 Le utsul máako' uts tu
t'aan u beetik ba'ax toj,[g]
pero jach k'aas u yila'al
tumen le máaxo'ob beetik ba'ax ma' ma'alobo'.
16 Le máax ku p'atik u bejil
le na'ato'
yaan u múul je'elel yéetel
le kimeno'obo'.[h]
17 Le máax chéen ch'iikil u
náays u yóole' yaan u
yóotsiltal,[i]

21:11 * Wa «u yojel ba'ax ken u beete».

CAP 21

a Gé 6:5
Sl 36:1, 4

b 1Sa 25:10, 11

c Pr 9:9
Pr 19:25

d Gé 19:29
Sl 37:10, 20
2Pe 2:4
2Pe 3:5, 6

e Dt 15:9
Pr 28:27
Snt 5:4

f Pr 18:16

g Sl 106:3

h Snt 1:15
2Pe 2:21

i Ec 7:4
Lu 15:13, 14

Columna 2

a Est 7:10

b Pr 17:1
Pr 21:9
Pr 25:24
Pr 27:15

c Pr 15:6
Ec 5:19

d Lu 15:13, 14

e Pr 15:9
Pr 22:4
Mt 5:6
Ro 2:6, 7

f Ec 7:19
2Co 10:4

g Sl 141:3
Pr 10:19
Ec 10:20

le máax u yaabiltmaj le
vino yéetel le aceiteo'
mix bik'in u ayik'altal.
18 Le k'asa'an máako' yaan
u ts'a'abal bey junp'éel
bo'ol tu yo'olal le utsul
máako',
le máax ku traicionaro'
yaan u ch'a'abal tu lugar
le máax toj u kuxtalo'.[a]
19 Maas ma'alob u
kajtal máak ti' junp'éel
desierto
ke yéetel juntúul atantsil
chéen ba'ate'el ku beetik* yéetel séeb u p'u'ujul.[b]
20 Tu yotoch le máax yaan
u na'ato' yaan ki'ichkelem tesoro yéetel aceitei',[c]
pero le máax mina'an u
na'ato' chéen bey ken u
xu'uxupil le ba'ax yaanti'o'.[d]
21 Tuláakal máax ku bin tu
paach le justicia yéetel
le chúuka'an yaabilajo'
yaan u k'uchul tu yiknal
kuxtal, justicia yéetel
respeto.[e]
22 Le máax yaan u na'ato' ku
páajtal u ch'a'ik u kaajal
máaxo'ob yaan páajtalil
ti'ob,
yéetel ku xu'ulsik le ba'ax
ti' ku k'ubik u yóolo'obo'.[f]
23 Le máax ku kanáantik u
chi' yéetel u yaak'e'
ma' ken u yoksuba ich
problemas.[g]
24 Juntúul máax ku taaskuba nojba'alile'

21:19 * Wa «mantats' táan u ts'íikil».

ku ya'ala'alti' ka'anal ich
yéetel jach ku creer-
kuba.[a]

25 Le ba'ax ku ts'íiboltik
juntúul ma'ak'óolo' leti'e
ba'ax kun kíimsko',
tumen u k'abo'obe' ma' tu
yóotko'ob meyaj.[b]

26 Leti'e' bul k'iin táan u
ts'íiboltik u maasil ba'a-
lo'ob,
pero le utsul máako' ma'
ts'u'uti', ku ts'áaik tuláa-
kal ba'ax yaanti'.[c]

27 Wa deporsi jach
p'ekta'an le sacrificio ku
beetik juntúul k'asa'an
máako',[d]
¿ma' wa túun maas yaan
u p'ekta'al wa ku beetik
yéetel junp'éel k'aak'as
tuukuli'?*

28 Juntúul testigo ku tuuse'
yaan u xu'ulsa'alti',[e]
pero le máax ku ch'enxi-
kintik ba'ax ku ya'ala'ale'
yaan u beetkuba jun-
túul ma'alob testigo.*

29 Le k'asa'an máako' chíi-
ka'an tu yich mina'an u
su'tal,[f]
pero le máax toj u kuxta-
lo' seguro yanil u beel.*[g]

30 Mina'an mix junp'éel
na'at, mix junp'éel tuu-
kul yéetel mix junp'éel
nu'uktaj je'el u béeytal
tu contra Jéeobae'.[h]

31 Le tsíimino' preparar-
ta'an utia'al u k'iinil ba'a-
te'el,[i]

21:27 * Wa «wa ku beetik mientras táan u beetik ba'alo'ob su'tsiltaki'». **21:28** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mantats' kun t'aan». **21:29** * Wa «ku asegurartik u beel».

CAP 21

a Nú 14:44
Est 6:4

b Pr 6:6-11
Pr 13:4
Pr 19:24

c Sl 37:25, 26
Sl 112:9
Lu 6:30

d 1Sa 15:22, 23
Pr 15:8
Isa 1:11

e Dt 19:18, 19
Pr 19:5

f Pr 28:14
Pr 29:1

g Pr 11:5

h Nú 23:7, 8
Pr 19:21
Hch 5:38, 39

i Sl 20:7
Sl 33:17
Isa 31:1

Columna 2

a 2Cr 20:15, 17
Sl 68:20
Ap 7:10

CAP 22

b Ec 7:1

c Hch 17:26

d Sl 34:9
Pr 18:12

e Pr 4:14, 15

f Gé 18:19
Dt 6:6, 7
Ef 6:4

g 2Ti 3:14, 15

pero chéen Jéeoba je'el u
páajtal u salvartik máa-
ke'.[a]

22 Maas unaj u yéeyik
máak u yantalti' jun-
p'éel ma'alob k'aaba'
ke ya'ab ayik'alil.[b]
U respetarta'al máake'
maas ma'alob ke plata
yéetel oro.

2 Juntúul ayik'al yéetel
juntúul óotsile' yaan ti'
ba'ax igualo'ob,
igualo'ob tumen Jéeoba
beetmil tu ka'atúulal.[c]

3 Le máax yaan u na'ato'
ku ta'akikuba kéen u
yil junp'éel peligro,
pero le máax ma' jach
yaan u na'ato' ku se-
guertik u beel, le o'olal
ku yilik u consecuen-
ciail.

4 Le kabal óolal* yéetel le
u respetarta'al Jéeobao'
ku taasik ayik'alil, kuxtal
yéetel ku beetik u res-
petarta'al máak.[d]

5 Tu beel juntúul k'asa'an
máake' yaan k'i'ixo'ob
yéetel trampa'obi',
pero tuláakal máax u
yaabiltmaj u kuxtale'
ma' tu náats'al tu yiknal-
lo'ob.[e]

6 Ka'ans le xi'ipal* utia'al u
bin te' bej tu'ux unaj u
bino',[f]
beyo' tak ken ch'íijke' ma'
ken u p'at le bejo'.[g]

7 Juntúul ayik'ale' ku go-
bernar tu yóok'ol jun-
túul óotsil,

22:4 * Wa «humildad». **22:6** * Wa «paal, táankelem, x-lóo'bayan».

le máax ku k'áatik wa
ba'ax u majáante' ku
beetkuba esclavo ti' le
máax ts'áaik wa ba'ax u
majáanto'.[a]
8 Tuláakal máax ku beetik*
injusticiae' yaan u bin
k'aasil ti',#[b]
yaan u xu'ulul ti' u k'a-
sa'an gobernación.△[c]
9 Le máax ku ye'esik u yu-
tsilo' yaan u bendecir-
ta'al,
tumen ku múul jaantik u
yo'och yéetel le óotsilo'.[d]
10 Jóo's le máax ku ya'alaj
ba'alo',
beyo' yaan u xu'ulul le
ba'atelt'aano',
yaan u xu'ulul le sakach-
t'aan yéetel le a'alaj ba'a-
lo'.
11 Le máax limpio u puk-
si'ik'al yéetel ku utsul
t'aane'
yaan u amigotik le reyo'.[e]
12 Jéeobae' ku kanáantik le
máax ku ye'esik yaan u
na'ato',
pero ku mixba'alkúuntik
le ba'ax ku ya'alik le trai-
cioneroo'.[f]
13 Le ma'ak'óolo' ku ya'alik:
«¡Yaan juntúul león
táankab!
¡Yaan in kíimsa'al chúu-
muk k'íiwik!».[g]
14 U chi' le x-k'asa'an ko'o-
lelo'obo'* bey junp'éel
taamkach joole',[h]

22:8 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «pak'ik». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u jochik ba'ax k'aas». △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u xóolte'il u p'uja'anil».
22:14 * Ilawil Proverbios 2:16.

CAP 22

a 2Re 4:1 Mt 18:25
b Gál 6:7, 8
c Sl 125:3
d Dt 15:7, 8 Pr 11:25 Heb 6:10
e Sl 45:2 Pr 16:13 Mt 5:8
f Hch 13:8-10
g Pr 26:13-15
h Pr 5:3 Ec 7:26

Columna 2

a Gé 8:21
b Pr 13:24 Pr 19:18
c Sl 12:5 Pr 14:31
d Pr 13:20
e Pr 15:14
f Pr 2:10 Pr 24:14
g Pr 15:7
h Pr 23:10

ti' kun lúubul le máaxo'ob
ku condenarta'alo'ob tu-
men Jéeobao'.
15 Le j-ma' na'atilo' u bak'-
muba tu puksi'ik'al jun-
túul xi'ipal,*[a]
pero je'el u lu'sa'al tumen
u che'il le jaats'o'.[b]
16 Le máax ku yoklik jun-
túul óotsil utia'al u
maas ayik'altal[c]
bey xan le máax ku síik
ba'alo'ob ti' juntúul ayi-
k'alo'
yaan u yóotsiltalo'ob.
17 Ch'enxikint le ba'ax ku
ya'alik le máaxo'ob yaan
u na'ato'obo',[d]
beyo' yaan a k'uchul a
wojéelt le ba'ax kin
ka'ansiktecho',[e]
18 teche' jach yaan u ki'i-
maktal a wóol wa ka
ts'áaik ichil a puksi'ik'al[f]
utia'al a t'aan mantats' ti'
leti'ob.[g]
19 Le ba'ax kin ka'ansiktech
bejla'o'
utia'al a maas k'ubik a
wóol ti' Jéeoba.
20 Tene' ts'o'ok in ts'íibtik-
tech
ya'ab consejo'ob bey xan
uláak' nu'uktajo'ob,
21 utia'al in ka'ansiktech
ba'alo'ob jaajtak je'el u
páajtal a k'ubik a wóol
ti'e',
yéetel utia'al u páajtal a
suut a wa'al u jaajil ti' le
máax túuxtecho'.
22 Ma' a woklik juntúul óo-
tsil chéen tumen óotsil,[h]

22:15 * Wa «paal, táankelem, x-lóo'-bayan».

yéetel ma' a pech' óoltik
juntúul óotsil tu joonajil
le kaajo',[a]
23 tumen Jéeobae' yaan u
defendertik le óotsilo'obo',[b]
yéetel yaan u lu'sik u
kuxtal le máaxo'ob oklik-
o'obo'.
24 Ma' a biskaba yéetel jun-
túul máax k'aas u modos
mix a woksikaba yéetel
juntúul máax séeb u
p'u'ujul,
25 tumen beyo' mix bik'in
ken a kan le ba'axo'ob
ku beetko'
yéetel ma' kan lúubul ti'
junp'éel trampa.[c]
26 Ma' a wa'alik je'el a bo'otik
u p'aax juntúul máak wa
ku p'áatal ma' tu páajtal
u bo'otke',[d]
ma' a beetkaba je'ex le
máaxo'ob ku saludarku-
ba'ob kéen u beeto'ob
junp'éel acuerdo beya'.
27 Wa mina'antech utia'al a
bo'ole'
¡yaan u ch'a'abal a cama!
28 Ma' a péeksik junp'éel
xu'uk' úuch ts'a'abak,
le ts'a'an tumen a úuch-
ben láak'tsilo'obo'.[e]
29 ¿Ts'o'ok wa a wilik juntúul
máak jach u yojel u beet
u meyaj?
Leti'e' yaan u yantal tu
táan reyo'ob,[f]
ma' kun antal chéen tu
táan je'el máaxake'.

23 Le kéen kulakech janal
yéetel juntúul reye'
jach unaj a kanáantik
ba'ax ken a beet te' súu-
tuko'.

CAP 22

a Éx 23:6
Am 5:12

b 1Sa 24:12
Sl 12:5

c Pr 13:20

d Pr 6:1-3

e Dt 19:14
Pr 23:10
Os 5:10

f 1Sa 16:18, 19
1Re 7:13, 14

Columna 2

CAP 23

a Pr 28:20
Jn 6:27
1Ti 6:9, 10

b 1Jn 2:16, 17

c Pr 27:24

d Pr 9:7
Pr 26:4

e Mt 7:6

f Dt 19:14
Pr 22:28

2 Kex jach wi'ijeche'
controlartaba.*
3 Ma' a ts'íiboltik u ki'iki'
janalo'ob,
tumen le janalo' je'el u
beetik a lúubul ti' jun-
p'éel trampae'.
4 Ma' a kíimskaba a kaxt
ayik'alil,[a]
e'es yaan a na'at, xu'uluk
a kaxtik.
5 Le kéen a sutaba a wil
tu'ux yane', mina'ani'[b]
tumen yaan u jóok'ol u
xiik' je'ex u xiik' juntúul
águilae' yéetel yaan u
xik'nal.[c]
6 Ma' a jaantik u yo'och jun-
túul máax ts'u'ut,
ma' a ts'íiboltik u ki'iki' ja-
nalo'ob,
7 tumen leti'e' táan u bisik
u cuentail.
Leti'e' ku ya'aliktech:
«Jaant yéetel uk' je'el
ba'axak a k'áate'», pero
ma' yéetel u jaajil u yóol
ku ya'aliki'.*
8 Yaan a xéeik le ba'axo'ob
ta jaanto',
yéetel chéen kunel úu-
chik a sen alabartik.
9 Ma' a wa'alik mix ba'al
tu xikin juntúul j-ma'
na'at,[d]
tumen ma' ken u beet
u cuentail le ba'axo'ob
ka wa'alik yéetel na'ati-
lo'.[e]
10 Ma' a péeksik junp'éel
xu'uk' úuch ts'a'abak,[f]

23:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ts'áa junp'éel cuchillo ta kaal». **23:7** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u puksi'ik'ale' mina'an ta wéetel».

mix a ch'a'ik u terreno
juntúul paal mina'an u
papá.
11 Tumen le Máax De-
fenderko'* jach yaan u
páajtalil,
leti'e' yaan u ts'áaikuba
ta contra utia'al u defen-
dertik le paal mina'an u
papáo'.[a]
12 Ts'áa a wóol a beet
le ba'ax ku nu'ukta'alte-
cho',
yéetel ch'enxikint le ba'a-
xo'ob ku ya'alik le máa-
xo'ob yaan u na'ato'obo'.
13 Ma' u p'áatal ma' a tsolik
u nu'uk ti' juntúul xi'i-
pal.*[b]
Wa ka jats'ike'# ma' kun
kíimil.
14 Unaj a jats'ik,
beyo' yaan a salvartik ti'
le Muknalo'.*
15 In paal, wa ku yantal u
na'at a puksi'ik'ale',
in puksi'ik'al xane' yaan
u ki'imaktal u yóol.[c]
16 Tene' jach yaan u ki'imak-
tal in wóol
le kéen jóok'ok ta chi'
ba'alo'ob ma'alobtak.
17 Ma' u ts'íiboltik a puksi'i-
k'al le bix kuxlik le j-k'e-
ban máako'obo',[d]
ba'axe' mantats' ka u res-
petart Jéeoba.[e]
18 Bey túuno' yaan u bin-
tech ma'alobil,[f]

23:11 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u Salvadore'». **23:13** * Wa «paal, táankelem, x-lóo'bayan». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Wa ka jats'ik yéetel u che'il jaats'e'». **23:14** * Ilawil página 2572.

CAP 23

a Éx 22:22, 23
Sl 10:14

b Pr 13:24
Pr 19:18
Ef 6:4

c Pr 27:11
3Jn 4

d Sl 37:1

e Sl 111:10
2Co 7:1

f Sl 37:37
Pr 24:14

Columna 2

a Pr 20:1
Isa 5:11
Ro 13:13
1Pe 4:3

b Pr 28:7
1Co 10:31

c Dt 21:20, 21
Pr 21:17

d Éx 20:12
Éx 21:17
Mt 15:5, 6
Ef 6:1

e Flp 3:7, 8

f Pr 4:5
Pr 16:16

yéetel yaan u béeytal le
ba'ax ka páa'tiko'.
19 In paal, u'uy ba'ax kin
wa'aliktech utia'al u yan-
tal a na'at,
nu'ukt a puksi'ik'al te'
ma'alob bejo'.
20 Ma' a wantal ichil le máa-
xo'ob ku yuk'iko'ob ya'ab
vinoo',[a]
mix ichil le máaxo'ob ku
píitmáan u jaantiko'ob
bak'o'.[b]
21 Tumen le máax ku káal-
tal yéetel le máax ma' tu
ts'áaik u p'iis u janalo'
bíin óotsilchajko'ob,[c]
yéetel le u yaabilta'al le
weenlo' je'el u beetik u
máan máak chéen yée-
tel x-lala' nook'o'obe'.
22 U'uy u t'aan a papá, tu-
men tu yo'olal leti'e'
páajchaj a síijil,
yéetel ma' a p'ektik
a maama chéen tumen
ts'o'ok u ch'íijil.[d]
23 Man le u jaajilo', yéetel
mix bik'in ka a kone,[e]
bey xan ka a beet yéetel
le na'ato', le nu'uktajo'
bey xan yéetel le kaan-
balo'.[f]
24 U papá juntúul utsul
máake' yaan u ki'imak-
tal u yóol,
u papá juntúul paal yaan
u na'ate' yaan u ki'imak-
tal u yóol.
25 A papá yéetel a maamae'
yaan u ki'imaktal u yóo-
lo'ob,
le máax síijsecho' yaan u
ki'imaktal u yóol.
26 In paal, ts'áaten a puksi'i-
k'al

yéetel ki'imakchajak a
wóol a xíimbal tin beelo'ob.[a]
27 Tumen juntúul x-prostitutae' bey junp'éel taamkach joole',
yéetel le ko'olel mina'an u su'talo'* bey junp'éel ch'e'en nu'ut' u joole'.[b]
28 Leti'e' táan u ch'úuk je'ex u beetik juntúul j-ookole',[c]
leti' beetik u ya'abtal le xiibo'ob ku k'ebantalo'obo'.
29 ¿Máax táan u yáakam?
¿Máax táan u mu'yaj?
¿Máax táan u ba'ate'el? ¿Máax táan u quejarkuba?
¿Máax ucha'an loob ti' kex mina'an ba'ax o'olal?
¿Máax chak u yicho'ob?
30 Le máaxo'ob ku máansko'ob ya'ab tiempo táan u yuk'iko'ob vinoo',[d]
le máaxo'ob ku kaxtiko'ob* vino xa'ak'ta'an yéetel uláak' ba'alo'obo'.
31 Ma' a cha'antik u chakil le vino
mientras táan u léets'bal yéetel táan u chaambel yáalal te' copao',
32 tumen kéen ts'o'okke' ku chi'ibal bey juntúul kaane',
ku cha'ik u veneno je'ex juntúul chi'ibal kaane'.
33 A wicho'obe' yaan u yilko'ob ba'alo'ob jela'antak,

23:27 * Wa «juntúul ko'olel ma'atech u kuxtal je'ex uts tu t'aan Dios e'». **23:30** * Wa «le máaxo'ob ku much'kuba'ob u túunto'ob».

CAP 23

a Sl 107:43

b Pr 22:14

c Pr 7:10, 12
Ec 7:26

d Pr 20:1
Ef 5:18

Columna 2

a Os 4:11

b Gé 19:33

CAP 24

c Sl 26:5
Pr 1:10

d Pr 9:1
Pr 14:1

e 1Re 10:23
Pr 15:6

f Pr 8:14
Pr 21:22

a puksi'ik'ale' yaan u ya'alik ba'alo'ob k'aastak.[a]
34 Yaan a p'áatal bey je'ex juntúul máak chilikbal tu chúumuk le k'áa'náabo',
je'ex juntúul máak chilikbal tu ka'anlil u che'il junp'éel barcoe'.
35 Yaan a wa'alik: «Ts'o'ok in lo'oxol, pero ma' tin wu'uyi'.*
Lo'oxen, pero mix tin wojéelti'.
¿Ba'ax hora in wajal[b]
utia'al in kaxtik uláak' ba'al in wuk'e?».#

24 Ma' a ts'íiboltik bix kuxlik le k'asa'an máako'obo'
mix a yaayamtik a wantal tu yéetelo'ob,[c]
2 tumen chéen loolob tuukulo'ob yaan tu puksi'ik'alo'ob,
u chi'obe' chéen ku t'aano'ob ti' bix ken u beetilo'ob u yantal problemas.
3 Yéetel na'ate' ku líi'sik máak u yotoch,[d]
yéetel ba'ax u yojle' ku mu'uk'a'ankúuntik.
4 Yo'olal le ba'axo'ob ku kaniko' ku chu'upul u cuartoilo'ob u yotoch
yéetel u jejeláasil ba'alo'ob ko'ojtak yéetel jats'utstak.[e]
5 Juntúul máak yaan u na'ate' jach yaan páajtalil ti',[f]

23:35 * Wa «pero ma' tin wu'uyaj u yajili'». # Wa «utia'al in kaxtik tu ka'atéen?».

tu yo'olal le ba'axo'ob ku
kanik máako' ku bin u
maas antal páajtalil ti'.
6 Utia'al u bin máak ti'
junp'éel guerrae' unaj u
yantalti' ma'alob nu'uk-
taj,[a]
wa yaan ya'ab máako'ob
ku nu'uktajo'ob tubeele'
ku ganar máak.*[b]
7 Juntúul j-ma' na'ate' jun-
puli' ma' tu páajtal u
yantalti' le jaajil na'ato',[c]
leti'e' mix ba'al yaan u
ya'al tu joonajil le kaajo'.
8 Je'el máaxak ku ch'a'tuk-
lik u beetik k'aase',
yaan u k'aj óolta'al bey
juntúul máak chéen ku
tuukul ti' bix je'el u bee-
tik k'aase'.[d]
9 Tuláakal ba'ax ku ch'a'-
tuklik juntúul j-ma' na'a-
te', k'eban,
le kaajo' jach u p'ekmaj le
máax ku burlaro'.[e]
10 Wa ku lúubul a wóol le
kéen taalak yaayaj k'iino'obe'
yaan u p'áatal mina'an a
muuk'.
11 Salvart le máaxo'ob táan
u bisa'alo'ob utia'al kíimilo',
yéetel je'els le máaxo'ob
táan u bin u takchalan-
kilo'ob utia'al xu'ulsbil-
ti'obo'.[f]
12 Wa ka wa'alik: «Ma' k-ojel
ka'achi'»,
¿ma' wa ken u yojéelt u
jaajil le Máax jach ilik
ba'ax yaan tu puksi'ik'al
máako'?*[g]

24:6 * Wa «ku bin utsil ti' máak; ku salvarkuba máak». **24:12** * Wa «péeksik máak u beet wa ba'axo'?».

CAP 24

a Pr 20:18
Lu 14:31, 32

b Pr 11:14
Pr 13:10
Pr 15:22
Hch 15:5, 6

c Pr 14:6
1Co 2:14

d Pr 6:12-14

e Pr 22:10

f Sl 82:4

g Pr 5:21
Pr 17:3
Pr 21:2

Columna 2

a Sl 62:12
Mt 16:27
Ro 2:5, 6

b Sl 19:9, 10
Sl 119:103

c Pr 23:18

d Sl 34:19
2Co 1:10

e 1Sa 26:9, 10
Est 7:10

f Job 31:29
Pr 17:5
Pr 25:21, 22

g Eze 26:2, 3
Zac 1:15

Jach beyo', yaan u yojéelta'al u jaajil tumen le
Máax ilik ba'ax ka beetko',
leti'e' yaan u bo'otik
cada juntúul máak se-
gún ba'ax ku beetik.[a]
13 In paal, jaant le kaabo'
tumen jach ma'alob,
le ma'alob kaabo' ch'ujuk
u yu'uba'al.
14 Ojéelt xane' le na'ato'
ma'alob a tia'alinte,[b]
wa ku yantalteche' yaan u
bintech ma'alobil
yéetel yaan u béeytal le
ba'ax ka páa'tiko'.[c]
15 Ma' a beetik a k'asa'anil,
ma' a bin ch'úuk naats'
ti' u yotoch juntúul
utsul máak,
ma' a k'askúuntik le tu'ux
ku je'elelo'.
16 Tumen juntúul utsul
máake' je'el u lúubul sie-
te u téenele', pero yaan
u ka'a líik'il,[d]
pero le k'asa'an máako'o-
bo' yaan u t'óochpaj-
lo'ob kéen taalak yaayaj
k'iino'ob.[e]
17 Le kéen lúubuk a enemi-
goe' ma' u ki'imaktal a
wóol,
le kéen t'óochpajke' ma'
a cha'ik u ki'imaktal u
yóol a puksi'ik'al,[f]
18 tumen wa ma'e' le kéen
u yil Jéeoba ba'ax ka
beetke' ma' kun utstal
tu t'aan,
yéetel yaan u xu'ulul u
p'uja'anil tu contra a
enemigo.[g]
19 Ma' a k'uuxil tu yo'olal le
máako'ob k'asa'ano'obo',

ma' a ts'iiboltik bix kuxlik
le k'asa'an máako'obo'.
20 Tumen ma' kun bin utsil
ti' mix juntúul máak k'a-
sa'an,[a]
le sáasil ku taal ti' le k'a-
sa'an máako'obo' yaan u
tu'upul.[b]
21 In paal, respetart Jéeoba
bey xan le reyo',[c]
yéetel ma' a much'kaba
yéetel le máaxo'ob ku
ts'áaikuba'ob tu contra
le autoridado'.*[d]
22 Tumen yaan u téek taal
loob tu yóok'olo'ob,[e]
mix máak u yojel
ba'ax k'aasil ken u taa-
so'ob* tu yóok'ol le máa-
ko'obo'.[f]
23 Le t'aano'oba' ku ya'ala'al
xan tumen máaxo'ob
yaan u na'ato'ob:
ti' junp'éel juicioe' ma'
unaj u ts'áaikuba máak
tu tséel mix máaki',
unaj u beetik ba'ax
justo.[g]
24 Je'el máaxak ka u ya'al ti'
juntúul k'asa'an máak:
«Teche' ma'alob ba'ax ka
beetik»,[h]
yaan u maldecirta'al tu-
men le kaajo'obo' yéetel
le lu'umilo'obo' yaan u
t'aano'ob tu contra.
25 Pero le máaxo'ob castí-
gartik le k'asa'an máako'
yaan u bin utsil ti'ob,[i]
yaan u bendecirta'alo'ob
yéetel yaan u k'amko'ob
ba'alo'ob ma'alobtak.[j]

24:21 *Wa «le máaxo'ob u k'áato'ob ka beeta'ak junp'éel k'eexo'».
24:22 *Te'ela' táan u t'aan ti' Jéeoba yéetel ti' le reyo'.

CAP 24

a Sl 73:18, 27 Pr 10:7

b Pr 13:9

c 1Sa 24:6, 7 1Pe 2:17

d 2Sa 15:12

e Nú 16:2, 31

f Pr 20:2

g Le 19:15 Dt 1:16, 17 Dt 16:19 2Cr 19:7 1Ti 5:21

h Pr 17:15

i Le 19:17 1Ti 5:20

j Pr 28:23

Columna 2

a Pr 27:5

b Éx 20:16

c Ef 4:25

d Pr 20:22 Ro 12:17, 19 1Te 5:15

e Pr 6:10, 11

f Pr 20:4 Pr 22:13 Ec 10:18

g Pr 10:4 Pr 23:21

26 Le máako'obo' yaan u
ts'u'uts'ko'ob le máax ku
ya'alik u jaajilo'.*[a]
27 Ch'a'tukult bix ken a me-
yajt le lu'umo' yéetel ila-
wil a listokíintik,
kéen ts'o'okke' ka beetik a
wotoch.
28 Wa mina'antech prueba'o-
be' ma' a beetkaba testi-
goil tu contra a wéet
máakil.[b]
Ma' u meyajtech a chi'
utia'al a tusik u maasil.[c]
29 Ma' a wa'alik: «Yaan in
beetikti' jach je'ex úu-
chik u beetik ti' teno',
yaan in sutikti' u jeel le
ba'ax tu beeto'».[d]
30 Tene' máanen te' lu'um
utia'al le ma'ak'óolo',[e]
te' tu'ux u pak'maj uva le
máax mina'an u na'ato',*
31 tin wilaj ts'o'ok u lo'obol,
chuup yéetel k'i'ix,
yéetel jeenel u kootil.[f]
32 Tin jach ilaj, ka ts'o'oke'
tin ts'áaj tin puksi'ik'al.
Ka tin wile' tin kanaj lela':
33 wa ka wenel junp'íit
maas, wa ku múuts'ul a
wich junsúutuk maas
yéetel wa ka p'áatal a
méek' a k'abe',
34 séeba'an kan óotsiltal,
bey ka u jáan atacar-
tech juntúul j-ookole',
yéetel bey ka láaj ch'a'a-
bak ba'axo'ob yaantech
tumen juntúul máax u
ch'a'amaj u armae'.[g]

24:26 *Uláak' bix u traducirta'a-le' «u ya'ala'al u jaajile' bey je'ex ka u ts'áa máak junp'éel ts'u'uts'e».
24:30 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mina'an u puksi'ik'al».

25 Le je'elo'oba' u proverbios xan Salomón,[a] lelo'oba' ts'iibta'abo'ob* tumen u j-meyajo'ob Ezequías,[b] u reyil Judá:

2 Diose' ku alabarta'al ikil
u ta'akik junp'éel ba'al,[c]
le reyo'obo' ku alabarta'alo'ob ikil u xak'altiko'ob
tubeel junp'éel ba'al.
3 Je'ex ma' tu páajtal u yojéelta'al buka'aj ka'anlil
le ka'an yéetel buka'aj taamil le lu'umo'
bey xan ma' tu páajtal
u yojéelta'al ba'ax yaan
tu puksi'ik'al le reyo'obo'.
4 Lu's le ba'alo'ob ma' ma'alobtak yaan ti' le platao',
beyo' kéen ts'o'okke' jach fino.[d]
5 Lu's le k'asa'an máak tu táan le reyo'
bey túuno' u tronoe' yaan
u p'áatal firme yo'olal le justiciao'.[e]
6 Ma' a alabarkaba tu táan le reyo',[f]
yéetel ma' a kutal ichil
le máaxo'ob jach k'aj óola'ano'obo'.[g]
7 Tumen maas ma'alob leti' ka u ya'altech, «ko'oten waye'»,
ke ka u su'lakkúuntech
tu táan juntúul ts'uul.[h]
8 Ma' a jáan bisik tu táan juez le problema yaantech yéetel wa máaxo',
tumen wa ku ye'esik mina'antech razóne',
¿ba'ax ken a beete?[i]

25:1 * Wa «much'kíinta'ab yéetel copiarta'ab».

CAP 25

a 1Re 4:29, 32 Ec 12:9

b 2Cr 29:1

c Dt 29:29 Ro 11:33

d Pr 17:3

e 1Re 2:44, 46 Pr 20:28 Pr 29:14

f Pr 27:2

g Sl 131:1

h Lu 14:8-10 1Pe 5:5

i Pr 18:17 Mt 5:25

Columna 2

a Mt 18:15

b Pr 11:13

c Pr 15:23 Isa 50:4

d Sl 141:5 Pr 1:8, 9 Pr 9:8

e Pr 13:17

f Mt 5:37

9 Ilawil a wutskíintik le problema yaantech tu yéetelo',[a]
pero ma' a tsikbaltik le ba'ax a'ala'abtech tumen uláak' máako'obo'.*[b]
10 Beyo' le máax kun u'uyiko' ma' ken u su'lakkúuntech,
yéetel ka p'áatak ma' tu páajtal a wutskíintik le ba'ax ma' ma'alob* ta k'i'itbeso'.
11 Junp'éel t'aan ku ya'ala'al te' súutuk k'a'abéeto'[c]
bey manzana'ob de oro yaan ichil junp'éel canasta de platae'.
12 Le tsolnu'uk ku ts'áaik le máax yaan u na'ato'
bey junp'éel tuup de oro yéetel junp'éel adorno de oro fino utia'al le xikin u'uyik ba'ax ku ya'aliko'.[d]
13 Utia'al le máaxo'ob túuxtiko' juntúul mensajero chúuka'an u yóole'
bey je'ex u síisil le nieve ti' junp'éel k'iin jach táan u beetik ooxolo'*
tumen ku síiskuntik u yóol u ts'uulil.[e]
14 Je'ex le múuyal yéetel le k'a'amkach iik' ma'atech u taasik ja'o'
bey juntúul máak ku sen a'alik u síik wa ba'ax pero ma'atech u beetko'.[f]

25:9 * Wa «u secreto'ob u maasil máako'obo'». **25:10** * Wa «le ba'ax k'aas chéen a wu'uymaj u tsikbalta'al». **25:13** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu k'iinil cosecha».

15 Yéetel pacienciae' je'el
u péeksa'al u puksi'ik'al
juntúul máax yaan autoridad ti'e',
junp'éel aak' ku utsul t'aane' je'el u kachik junp'éel baake'.[a]
16 Wa ka kaxtik kaabe' jaant
chéen le buka'aj k'a'abéetteche',
tumen wa ka jaantik jach
ya'abe' je'el a xéeike'.[b]
17 Ma' a sen bin tu yotoch a
wéet máakil
utia'al ma' u náakal u yóol
ti' teech yéetel ka u p'ektech.
18 Juntúul máax ku ya'alik ba'alo'ob ma' jaajtak
tu contra u yéet máakile'[c]
bey ka u beet loob ti' u
yéet máakil yéetel junxóot' fierro, yéetel junp'éel espada wa yéetel
junp'éel flecha puputs'kile'.
19 Tu k'iinil yaan problemase' u k'ubik u yóol
máak ti' máax suuk u
p'atik k'aasil máake'*
bey ka jaach'nak máak
yéetel junp'éel u koj
kaachale' wa bey ka
xíimbalnak máak yéetel
junp'éel u yook ucha'an
loob ti'e'.
20 Le máax ku k'ayik k'aayo'ob ti' junp'éel puksi'ik'al yaachaja'an u yóole'[d]
bey je'ex juntúul máak
ku tokik u nook' u yéet
máakil tu k'iinil ke'ele',

25:19 *Uláak' bix u traducirta'ale' «ti' juntúul traicioneroe'».

CAP 25

a Gé 32:4, 5 Pr 15:1

b Pr 25:27

c Éx 20:16

d Sl 137:3, 4

Columna 2

a Éx 23:5 2Re 6:21, 22 Pr 24:17 Mt 5:44

b Ro 12:20

c Sl 101:5

d Pr 21:9, 19 Pr 27:15

e Pr 15:30 Isa 52:7

f Pr 25:16

yéetel bey je'ex le vinagre
ku we'ekel yóok'ol bicarbonatoo'.
21 Wa wi'ij a enemigoe'*
ts'áa ba'al u jaante,
wa uk'aje' ts'áa ja' u yuk'e,[a]
22 tumen kéen a beet beyo'
táan a nikkúuntik chakjole'en chúuko'ob yóok'ol u pool,*[b]
Jéeoba túune' yaan u
bo'otiktech.
23 Le iik' ku taal xamano'*
ku beetik u k'áaxal ja',
le aak' ku máan u ya'al
ba'alo' ku beetik u ts'íiktal u yich máak.[c]
24 Maas ma'alob u kajtal
máak tu yóok'ol u techoil junp'éel naj
ke ka múul kajlak ti' junp'éelili' naj yéetel juntúul atantsil chéen ba'ate'el ku beetik.*[d]
25 Junp'éel ma'alob noticia
ku taal ti' junp'éel náanach lu'umile'
bey je'ex le síis ja' ku yuk'ik juntúul máak uk'ajo'.[e]
26 Juntúul utsul máak ku
cha'ik u su'usuta'al tumen juntúul k'asa'an máake'
bey junp'éel sayab pu'uk'paja'an u ja'ile' yéetel
bey junp'éel ch'e'en k'aschaja'an u ja'ile'.
27 Ma' ma'alob ka u sen
jaant máak ya'ab kaabi',[f]

25:21 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máax p'ekmilecho'». **25:22** *Lela' u k'áat u ya'ale' u yáanta'al juntúul máak utia'al u p'áatal ma' chich u puksi'ik'ali'. **25:23** *Wa «norte». **25:24** *Wa «mantats' táan u ts'íikil».

ma' ma'alob xan ka u kaxt
máak u nojba'alkúun-
ta'ali'.[a]
28 Juntúul máax ma' tu
páajtal u controlarkuba
kéen p'u'ujuke'
bey je'ex junp'éel kaaj
ju'ujuta'an u pak'ilo'obe'.[b]

26 Le nieve yéetel le ja'o'
ma' ma'alob utia'al u
k'iinil cosechai',
le alabanza xano' ma'
ma'alob utia'al juntúul
j-ma' na'ati'.[c]
2 Je'ex juntúul ch'íich' yaan
ba'ax o'olal ku púuts'ul,
bey xan juntúul kosom*
yaan ba'ax o'olal ku xik'-
nale',
junp'éel maldición xane'
yaan ba'ax o'olal ku
taal.#
3 Le chicoteo' utia'al u
nu'ukta'al tsíimin, le fre-
noo' utia'al u nu'ukta'al
burro,[d]
u che'il jaats'e' utia'al u
pu'uch* le j-ma' na'ato'.[e]
4 Ma' a núukik u t'aan jun-
túul j-ma' na'at je'ex u
t'aan leti'o',
utia'al ma' a p'áatal igual
tu yéetel.
5 Núuk ba'ax ku ya'alik jun-
túul j-ma' na'at según
bix u t'aan,
utia'al ma' u tuklik yaan u
na'at.[f]
6 Le máax ku k'ubéentik
junp'éel ba'al ti' juntúul
j-ma' na'ate',

CAP 25

a Pr 27:2
Jn 5:44
Flp 2:3

b 1Sa 20:33
Pr 16:32
Pr 22:24, 25
Pr 29:11

CAP 26

c Pr 30:21, 22
Ec 10:7

d Sl 32:9

e Pr 27:22

f Mt 21:23-25

Columna 2

a Pr 17:7

b Pr 19:10
Pr 26:1

c 2Pe 2:22

d Pr 12:15
1Co 3:18
1Co 8:2

e Pr 22:13

bey je'ex juntúul máak
tu juunal ku móochkin-
tik u yooko'ob yéetel ku
loobiltkuba tu juunale'.
7 Je'ex mina'anil u muuk'*
u yooko'ob juntúul
máak móoche',
bey u p'áatal junp'éel pro-
verbio tu chi' le j-ma'
na'ato'obo'.[a]
8 U nojba'alkúunta'al jun-
túul j-ma' na'ate'[b]
bey je'ex ka k'a'axak jun-
p'éel tuunich ti' junp'éel
yúuntune'.
9 Je'ex junkúul k'i'ix tu k'ab
juntúul kala'ane'
bey u p'áatal junp'éel pro-
verbio tu chi' le j-ma'
na'ato'.
10 Le máax ku contratartik
juntúul j-ma' na'at wa
je'el máaxak ku k'áat-
máane',
bey je'ex juntúul máak ku
beetik loob* ikil u ch'iin
chéen mina'an u cuen-
tail yéetel u flecha'obe'.
11 Je'ex juntúul peek' ku
suut u jaant u xeje',
le j-ma' na'ato' ku ka'a suut
u beet le ba'ax k'aas ku
beetik ka'acho'.[c]
12 ¿Ts'o'ok wa a wilik jun-
túul máak ku tuklik
yaan u na'at?[d]
Maas yaan esperanza ti'
juntúul j-ma' na'at ke ti'
leti'.
13 Le ma'ak'óolo' ku ya'alik:
«¡Yaan juntúul táanke-
lem león te' bejo',
yaan juntúul león te' k'íi-
wiko'!».[e]

26:2 * Wa «golondrina». # Uláak' bix u traducirta'ale' «junp'éel maldición ma' tu náajaltik máake' ma' tu béeytal». **26:3** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «paach».

26:7 * Wa «t'oylik». **26:10** * Wa «ku beetik loob ti' tuláakal máak».

14 Junp'éel joonaje' chéen
ku su'usutkuba yóok'ol
u base,
juntúul ma'ak'óol xane'
chéen ku su'usutkuba
yóok'ol u cama.[a]
15 Le ma'ak'óolo' ku jupik
u k'ab ichil u tazail u
yo'och,
pero tumen ku yu'u-
bik jach ka'ana'ane' ma'
tu ts'áaik le janal tu
chi'o'.[b]
16 Le ma'ak'óolo' ku tuklik
maas yaan u na'at
ke siete u túulal máa-
ko'ob ma'alob ba'ax ku
núukiko'ob.
17 Le máax ku p'u'ujul kéen
máanak tu'ux táan u
yúuchul ba'atele',
bey je'ex juntúul máak
ku machik juntúul
peek' tu xikno'obe'.[c]
18 Je'ex juntúul choko
pool ku ch'iin yéetel
dardo'ob* t'aabalo'ob,
bey xan yéetel fle-
cha'ob ku kíimsik máa-
ke',
19 bey le máax ku tusik
u yéet máakil, ts'o'ole'
ku ya'alik: «¡Chéen
táan ka'ach in báaxal
t'aan!».[d]
20 Tu'ux mina'an si'e' ku
tu'upul le k'áak'o',
tu'ux mina'an máax ku
líi'saj t'aane' ku xu'ulul
le ba'atelt'aano'.[e]
21 Je'ex le chúuk yéetel le
si' ku beetik u jóopol le
k'áak'o',

26:18 * Lela' chíika'an ti' le flechao', chéen ba'ale' maas kóom.

CAP 26

a Pr 6:9
Pr 19:15
Pr 24:33, 34

b Pr 19:24

c 1Te 4:11
1Pe 4:15

d Pr 15:21

e Pr 22:10
Snt 3:6

Columna 2

a Pr 3:30
Pr 16:28
Pr 17:14

b Pr 18:8

c 2Sa 20:9, 10

d Est 7:10
Sl 9:15
Pr 28:10
Ec 10:8

e Pr 29:5

juntúul máax ku kaxan
ba'atele' ku léeksik jun-
p'éel sakacht'aan.[a]
22 Le ba'ax ku ya'alik le
máax ku líi'saj t'aano'
bey ki'iki' janale',*
túuts'luk'tbil u beeta'al
utia'al u bin tu nak'
máak.[b]
23 Le utsul t'aano'ob ku
jóok'ol ti' junp'éel k'a-
sa'an puksi'ik'alo'[c]
bey je'ex le plata yala'an
tu ba'pach junp'éel nu'u-
kul de k'ato'.
24 Le máax u p'ekmaj u yéet
máakilo' ku balik yéetel
ba'ax ku ya'alik,
pero tu ts'u' u puksi'ik'a-
le' chéen táan u tuus.
25 Kex jats'uts u t'aane', ma'
a confiar ti' leti',
tumen yaan siete ba'a-
lo'ob jach táaj k'aastak
tu puksi'ik'al.
26 Kex yéetel le tuus ku bee-
tik ku balik u p'ekmaj u
yéet máakile',
u k'asa'anile' yaan u ye'e-
sa'al tu táan tuláakal le
much'ukbalo'obo'.
27 Le máax ku páanik jun-
p'éel joole' yaan u lúubul
ichil,
je'el máaxak ku balak'tik
junp'éel tuuniche' yaan
u suut tu yóok'ol.[d]
28 Juntúul máax ku tuuse'
u p'ekmaj le máaxo'ob
ku pech' óoltiko',
juntúul máax ku sen ala-
bartik u yéet máakile'
yaan u beetik u bin
k'aasil ti'.[e]

26:22 * Wa «beyo'ob ba'alo'ob ku jo-joljaanta'alo'obe'».

27 Ma' a sen t'aan ti' le
ba'axo'ob ken a beet
sáamalo',
tumen ma' a wojel ba'ax
kun úuchul tu k'iinil
sáamali'.[a]
2 U chi' yaanal máak* ka u
alabartech, ma' a chi' te-
chi',
u maasil máako'ob# ka u
beeto'ob, ma' techi'.[b]
3 Junp'éel tuuniche' aal, le
arena xano' aal,
pero le problemas ku
beeta'al u yantal tumen
le j-ma' na'ato' maas aal
u yu'uba'al ke le ka'a-
p'éel ba'alo'oba'.[c]
4 P'u'ujule' ku taasik loob,
k'uuxile' ku k'askúuntik
ba'alo'ob je'ex u beetik le
ja' kéen u bul junp'éel lu-
garo',
pero le celoso' maas ku
beetik loob ke le ba'a-
lo'ob je'elo'oba'.[d]
5 U ya'ala'al u jaajil ti' máak
kéen tojkíinta'ake' maas
ma'alob ke junp'éel yaa-
bilaj ma' tu ye'esa'al.[e]
6 Juntúul máax jach tu
jaajil amigoe' ku tojkíin-
tik máak kex yaj u yu'u-
ba'al,[f]
pero lelo' maas ma'alob ti'
le utsilo'ob ku ye'esa'al
ti' máak tumen u enemi-
goo'.
7 Juntúul máax na'aje' ku
p'ektik* tak le maas
ma'alob kaabo',
pero juntúul máax wi'ije'
tak ba'ax k'áaje' ch'ujuk
u yu'ubik.
8 Je'ex juntúul ch'íich' ku
tu'ubulti'* tu'ux yaan u
k'u'e'
bey le máax ku tu'ubul-
ti' tu'ux yaan u yotocho'.
9 Aceite yéetel inciensoe'
ku beetko'ob u ki'imak-
tal u yóol u puksi'ik'al
máak,
bey xan juntúul amigo
ku ts'áaik junp'éel con-
sejo ku jóok'ol tu puk-
si'ik'al.[a]
10 Ma' a xúump'attik a ami-
go mix u amigo a papá,
ma' a wokol xan tu yo-
toch a suku'un tu k'ii-
nil táan u bin k'aasil
tech.
Maas ma'alob juntúul ve-
cino naats' yanil ke jun-
túul suku'un náach ya-
nil.[b]
11 In paal, yanak a na'at,
ki'imakkúunt u yóol in
puksi'ik'al[c]
utia'al u páajtal in núukik
u t'aan le máax ku ya'a-
likten ba'alo'.[d]
12 Le máax yaan u na'ato'
ku ta'akikuba kéen u yil
junp'éel peligro,[e]
pero le máax ma' jach
yaan u na'ato' ku se-
guertik u beel, le o'olal
ku yilik u consecuen-
ciail.
13 Ch'a'abak u nook' juntúul
máak wa tu p'axuba
yo'olal juntúul máax
mix u k'aj óoli'.

CAP 27

a Lu 12:19, 20
Snt 4:13, 14

b Pr 25:27
Jer 9:23
2Co 10:18

c 1Sa 25:25

d Gé 37:9-11
Pr 14:30
Hch 17:5

e Le 19:17
Mt 18:15

f 2Sa 12:7, 9
Sl 141:5
Ap 3:19

Columna 2

a 1Sa 23:16
Pr 15:23
Pr 16:24

b Pr 17:17
Pr 18:24

c Pr 10:1
Pr 23:15
2Jn 4

d Job 1:8, 9

e Pr 18:10
Isa 26:20
Heb 11:7

27:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «máax ma' a k'aj óol». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «j-táanxel lu'umilo'ob». **27:7** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku yaya'cha'atik».

27:8 *Wa «ku púuts'ul».

Ch'a' le ba'ax tu p'ataj
bey garantía wa tu bee-
taj yo'olal juntúul ko'olel
táanxel lu'umil u
taalo'.*[a]

14 Le máax jach temprano
táan u k'a'am a'alik ka
xi'ik utsil ti' u yéet máa-
kile',
yaan u yila'al bey junp'éel
maldición ku beetke'.

15 Juntúul atantsil chéen
ba'ate'el ku beetke'* bey
junp'éel techo jo'ojo'ol
tu'ux ma'atech u xu'ulul
u yokol ja' tu k'iinil táan
cháake'.[b]

16 Je'el máaxak ku páajtal
u controlartik juntúul
atantsil beyo', je'el xan u
páajtal u controlartik le
iik'o',
yéetel je'el u páajtal u
lap'ik aceite yéetel u
x-no'oj k'abe'.

17 Junp'éel ba'al de fierroe'
ku jóo'sik u yej uláak'
ba'al de fierro,
juntúul máak xane' ku
kaanbal ti' u yéet máa-
kil.[c]

18 Le máax ku kanáantik
junkúul higoe' yaan u
jaantik u yich,[d]
le máax xan ku kanáan-
tik u ts'uulile' yaan u
nojba'alkúunta'al.[e]

19 Je'ex le ja' ku ye'esik bix
u yich máako',
u puksi'ik'al máake' ku
ye'esik bix u puksi'ik'al
uláak' máak.

20 Je'ex le Muknal* yéetel
le tu'ux ku xu'ulul ti'
máak# junpuli' ma'atech
u na'ajtalo'obo',[a]
u yich xan máake' ma'
tu xu'ulul u ts'íiboltik
u maasil ba'alo'ob.

21 Platae' yaan u nu'ukulil
u finokíinta'al, oroe' ti'
horno ku finokíinta'al,[b]
le alabanza xan ku ts'a'a-
bal ti' máako' ku ye'esik
jach bix le máako'.

22 Kex ka a mu'umu'ux jun-
túul j-ma' na'at ti' jun-
p'éel ka'*
je'ex u mu'umuxa'al le tri-
go ti' junp'éel ka'o',
ma' kun luk'ul u j-ma'
na'atil.

23 Unaj a k'aj óoltik tubeel
bix yanil a walak' tama-
no'ob.
Kanáant tubeel* a walak'
tamano'ob,[c]

24 tumen le ayik'alilo' ma'
utia'al mantats'i',[d]
yéetel a paalalo'obe' ma'
mantats' ken u beet u
reyilo'obi'.

25 Le ya'ax su'uko' ku p'áatal
mina'an, le túumben
su'uko' ku chíikpajal,
yéetel ku juntarta'al le
xíiwo'ob yaan te' monta-
ña'obo'.

26 Tu yo'olal le táankelem
tamano'obo' ku yantal
a nook',
tu yo'olal le táankelem
chivo'obo' ku yantaltech
u tojol a manik junp'éel
lu'um.

27:13 * Wa «máax táanxel lu'umil u taalo'». **27:15** * Wa «mantats' táan u ts'íikile'».

27:20 * Ilawil página 2572. # Wa «Abadón». **27:22** * Wa «molcajete». **27:23** * Wa «Jach ilawil».

CAP 27

a Pr 20:16

b Pr 21:9, 19

c 1Sa 23:16 Heb 10:24, 25

d Pr 13:4

e Gé 39:2 Pr 17:2

Columna 2

a Pr 30:15, 16

b Pr 17:3

c Col 3:23

d Pr 23:4, 5 1Ti 6:17

27 Le chiva'obo' yaan u
ts'áaiko'ob ya'ab leche
utia'al a tséentkaba,
utia'al a tséentik a wo-
toch yéetel utia'al a
ts'áaik ba'ax k'a'abéet
ti' a x-meyajo'ob.

28 Le k'asa'an máako'obo'
ku púuts'lo'ob kex
mix máak ch'a'pach-
tiko'ob,
pero le utsul máako'obo'
beyo'ob juntúul leóne',* ma' saajko'obi'.[a]

2 Le kéen jo'op'ok u bee-
ta'al ba'ax k'aas tumen u
kajnáalilo'ob junp'éel
lu'ume' jach ma'atech u
xáantal le príncipe'ob
ku yantalo',[b]
pero yéetel u yáantaj jun-
túul máax yaan u na'at
yéetel ya'ab ba'ax u yoj-
le' juntúul príncipee'
je'el u xáantal táan u go-
bernare'.[c]

3 Juntúul óotsil ku yoklik
u yéet óotsilile'[d]
bey junp'éel k'a'amkach
ja' ku míistik tuláakal le
ba'ax yaan utia'al jaant-
bilo'.

4 Le máaxo'ob ma'atech u
beetko'ob ba'ax ku ya'a-
lik le leyo' ku alabar-
ko'ob le k'asa'an máa-
ko'obo',
pero le máaxo'ob ku beet-
ko'ob ba'ax ku ya'alik le
leyo' ku p'u'ujulo'ob tu
contra'ob.[e]

5 Le k'asa'an máako'obo'
ma' tu páajtal u na'at-
ko'ob ba'ax le justiciao',
pero le máaxo'ob ku
kaxtiko'ob Jéeobao'
ku na'atko'ob tuláakal
ba'al.[a]

6 Maas ma'alob juntúul
óotsil chúuka'an u yóol
xíimbal ti' le ma'alob
bejo'
ke juntúul ayik'al k'as-
chaja'an u beel.[b]

7 Juntúul paal yaan u
na'ate' ku beetik ba'ax
ku ya'alik le leyo',
pero le máax ku biskuba
yéetel le máaxo'ob ma'
tu ts'áaik u p'iis u jana-
lo'obo' ku pajik u su'tal
u papá.[c]

8 Le máax ku ya'abkun-
tik u ayik'alil ikil u
cobrartik interés[d] yée-
tel ikil u beetik uláak'
ba'alo'ob ma' ma'alobta-
ke',
táan u juntartik utia'al
u p'áatal ti' le máax ku
ye'esik u yutsil ti' le óo-
tsilo'obo'.[e]

9 Le máax ma' tu yóotik u
yu'ub ba'ax ku ya'alik le
leyo'...
tak le oración ku beetko'
junp'éel ba'ax jach k'aas
u yila'al.[f]

10 Le máax ku bisik juntúul
utsul máak ti' junp'éel
bej ma' ma'alobe' yaan
u lúubul ti' le jool u
beetmo',[g]
pero le máax mix ba'al
k'aas ku beetko' yaan u
k'amik ba'alo'ob ma'alob-
tak.[h]

11 Le ayik'alo' ku tuklik
yaan u na'at,[i]

CAP 28

a Da 3:16, 17 Hch 4:13

b 1Re 16:8, 15 1Re 16:22

c Da 4:27

d Pr 14:31

e Nú 25:6-8 1Sa 15:22, 23 Ef 5:11

Columna 2

a Sl 25:14 Mr 4:11, 12 Snt 1:5

b Pr 16:8 Pr 19:1

c Pr 23:20 1Co 15:33

d Dt 23:19

e Pr 13:22 Pr 19:17

f Sl 66:18 Pr 15:29 Isa 1:15

g Sl 7:14-16

h Dt 7:12 Sl 37:11, 18 Sl 84:11

i Pr 18:11

28:1 * Wa «táankelem leóne'».

pero juntúul óotsil yaan
u na'ate' ku páajtal u yo-
jéeltik u jaajil tu yo'olal
le máax ayik'alo'.[a]

12 Le kéen ganarnak le
utsul máako'obo' ku
yantal ma'alob k'iino'ob,
pero le kéen yanak páaj-
talil ti' le k'asa'an máa-
ko'obo' ku ta'akikuba le
kaajo'.[b]

13 Le máax ku ta'akik le
ba'ax k'aas u beetmo'
ma' kun bin utsil ti',[c]
pero le máax ku ya'alik
le ba'ax u beetmaj yée-
tel ku xu'ulul u beetke'
yaan u ch'a'abal óotsilil
ti'.[d]

14 Ki'imak u yóol le máax
mantats' táan u kanáan-
tik ba'ax ku beetko',
pero le máax ku chich-
kúuntik u puksi'ik'alo'
yaan u bin k'aasil ti'.[e]

15 Juntúul k'asa'an gober-
nante ku gobernar yóo-
k'ol junp'éel kaaj mina'an
máax defenderke',[f]
bey je'ex juntúul león ku
yáakam yéetel je'ex jun-
túul oso ku atacare'.

16 Juntúul máax ku nu'uk-
taj mina'an u na'ate' ku
pech'ik máak yéetel le
páajtalil yaanti'o',[g]
pero le máax u p'ekmaj
u yookole' ku chowak-
kúuntik u kuxtal.[h]

17 Juntúul máax yaan u cul-
pa úuchik u kíimil wa
máaxe' ma' kun xu'ulul u
máan u ta'akikuba tak
ken xi'ik yáanal lu'um.[i]
Mix máak unaj u yáantik
juntúul máak beyo'.

CAP 28

a Mr 10:21

b 1Re 17:1-3
Pr 29:2

c 1Sa 15:13-15

d 2Sa 12:13
2Cr 33:12, 13
Sl 32:3, 5
Sl 51:1

e Éx 7:22
Ne 9:29
Pr 29:1
Jer 16:12, 13

f Sof 3:3
Mt 2:16

g Ne 5:15
Am 4:1

h Isa 33:15, 16

i Gé 9:6
1Re 21:19
Mt 27:3-5

Columna 2

a Sl 25:21

b Sl 73:12, 18
1Te 5:3
Ap 3:3

c Pr 23:21
Lu 15:13, 14

d 1Sa 18:5
Ne 7:2
Sl 101:6

e 2Re 5:20-22
Jer 17:11
1Ti 6:9

f Le 19:15
Pr 18:5
Snt 2:1

g 2Sa 12:7, 9
Gál 2:11

h Sl 141:5
Pr 27:6

i Mr 7:10, 11

j Pr 19:26

18 Le máax toj u kuxtalo'
yaan u salvarkuba,[a]
pero le máax k'aschaja'an
u beelo' chéen ken jáan
lúubuk.[b]

19 Le máax ku meyajtik u
lu'ume' yaan u yantal
ya'ab ba'al u jaante,
pero le máax ku bin tu
paach ba'alo'ob mina'an
u biilale' yaan u máan-
sik ya'ab óotsilil.[c]

20 Juntúul máax chúuka'an
u yóole' jach yaan u ben-
decirta'al,[d]
pero le máax ku yilik u
séeb ayik'altale' yaan u
lúubul ti' ba'ax k'aas.[e]

21 Ma' ma'alob u jáan ts'áai-
kuba máak tu favor wa
máaxi'.[f]
Pero juntúul máake' ma'
xaane' je'el u beetik
ba'ax ma' ma'alob yo'olal
junxéet' waaje'.

22 Juntúul máak ma' tu
conformar yéetel ba'ax
yaanti'e'* jach ku ts'íi-
boltik ayik'alil,
pero ma' u yojel wa óotsi-
lil kun taal tu yóok'oli'.

23 Le máax ku tsolik u
nu'uk ti' máako'[g] kéen
máanak k'iine' maas ku
lúubul utsil[h]
ke juntúul máak ku ala-
bartik máak yéetel u
yaak'.

24 Je'el máaxak ku yoklik
u papá yéetel u maama,
ts'o'ole' ku ya'alik: «Ma'
k'aasi'»,[i]
u amigo le máax ku bee-
tik ba'alo'ob k'aastako'.[j]

28:22 * Wa «ku ts'íiboltik le ba'ax yaan ti' u maasilo'».

25 Le máax ku ts'íiboltik
u maasil ba'alo'obo' ku
léeksik ba'ate'el,
pero je'el máaxak ku
k'ubik u yóol ti' Jéeobae' yaan u bin utsil
ti'.*[a]
26 Je'el máaxak ku k'ubik u
yóol ti' u puksi'ik'ale' mina'an u na'at,[b]
pero le máax ku xíimbal
tu bejil le na'ato' yaan u
salvarkuba.[c]
27 Le máax ku yáantik le óotsilo'obo' mix ba'al ken u
bineltti',[d]
pero le máax hasta ku
muts'ik u yich ti'obo'
yaan u taal ya'ab maldicióno'ob tu yóok'ol.
28 Le kéen yanak páajtalil
ti' le k'asa'an máako'obo'
ku ta'akikuba máak,
pero le kéen xu'ulukti'obe' ku ya'abtal le utsul
máako'obo'.[e]

29 Juntúul máax láayli'
terco kex ts'o'ok u
sen tso'olol u nu'uk
ti'e'[f]
chéen ken jáan xu'ulsa'akti', bey kun ts'o'okolti'o'.[g]
2 Wa ya'ab utsul máako'ob
yane' ku ki'imaktal u
yóol le kaajo',
pero wa juntúul k'asa'an
máak ku gobernare' ku
yaatal u yóol le kaajo'.[h]
3 Le máax u yaabiltmaj
le na'ato' ku beetik u
ki'imaktal u yóol u
taata,[i]

28:25 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u polokkíinta'al».

CAP 28

a 1Re 3:11-13

b Pr 3:5
Jer 17:9

c Job 28:28

d Dt 15:7, 10
Sl 41:1
Pr 19:17
Heb 13:16

e Est 8:17

CAP 29

f Éx 11:10
2Cr 36:11-13

g 1Sa 2:22-25
2Cr 36:15, 16

h Est 3:13, 15

i Pr 27:11

Columna 2

a Pr 5:8-10
Pr 6:26
Lu 15:13, 14

b 2Sa 8:15
Sl 89:14
Isa 9:7

c Pr 26:28
Ro 16:18

d Pr 5:22

e Sl 97:11

f Sl 41:1

g Jer 5:28

h Snt 3:6

i Hch 19:29, 35

j Pr 26:4

pero le máax ku biskuba
yéetel le ko'olelo'ob
chéen bey u máano'obo'
chéen bey xan ken u
xu'uxup u ayik'alilo'.[a]
4 Juntúul rey ku beetik
ba'ax toje' ku beetik u
bin utsil ti' le lu'um ku
gobernarko',[b]
pero juntúul máax ku
ts'áaik tu'ux u ma'anle'
ku beetik u bin k'aasil
ti' le lu'umo'.
5 Juntúul máax ku alabartik u yéet máakile'
táan u ts'áaik junp'éel
trampa tu beel.[c]
6 Le ba'ax k'aas ku beetik
juntúul k'asa'an máako'
bey junp'éel trampa
utia'ale',[d]
pero juntúul utsul máake'
ku yawat yéetel ki'imak
óolal, ku sen ki'imaktal
u yóol.[e]
7 Le utsul máako' ku
ch'a'ik en cuenta le derecho yaan ti' le óotsilo'obo',[f]
pero le k'asa'an máako'
ma'atech u ch'a'ik en
cuenta lelo'.[g]
8 Le máaxo'ob ku creerkuba'obo' ku p'u'ujsiko'ob
junp'éel kaaj,[h]
pero le máaxo'ob yaan u
na'ato'obo' ku beetko'ob
u yantal jeets'elil.[i]
9 Le kéen jo'op'ok u ba'atelt'aan juntúul máax yaan
u na'at yéetel juntúul
máax mina'an u na'ate'
yaan máax kun p'u'ujul
yéetel yaan máax kun
burlar, pero ma' kun
antal ki'imak óolal.[j]

10 Le máaxo'ob ku wekiko'ob k'i'ik'o' u p'ekmo'ob le máax mix ba'al k'aas ku beetko',[a]
yéetel ku yilko'ob bix je'el u lu'sko'ob u kuxtal le máax ku beetik ba'ax tojo'.*
11 Le j-ma' na'ato' ku cha'ik u jóok'ol tuláakal u p'uja'anil,*[b]
pero le máax yaan u na'ato' ku controlarkuba.[c]
12 Juntúul gobernante ku ch'enxikintik le ba'alo'ob ma' jaajtak ku ya'ala'alo'
yaan u k'astal tuláakal u j-meyajo'ob.[d]
13 Juntúul óotsil yéetel juntúul máax pech' óoltik máake' yaan ti' ba'ax igualo'ob,
igualo'ob tumen Jéeoba ts'aamil u sáasil u yich tu ka'atúulal.*
14 Juntúul rey ku beetik justicia ti' juntúul óotsile'[e]
u tronoe' yaan u p'áatal firmeil utia'al mantats'.[f]
15 Le jaats'* yéetel le tsolnu'uko' ku beetik u yantal u na'at máak,[g]
pero juntúul xi'ipal ku cha'abal u beetik chéen je'el ba'axak u k'áate' yaan u pajik u su'tal u maama.
16 Le kéen ya'abchajak le k'asa'an máako'obo' ku ya'abtal xan u beeta'al k'aas,

29:10 *Uláak' bix u traducirta'ale' «pero le máax ku beetik ba'ax to-jo' ku yilik u kanáantik u kuxtal». **29:11** * Wa «tuláakal ba'ax ku yu'ubik». **29:13** * U k'áat u ya'ale' ku ts'áaik kuxtal ti'ob. **29:15** * Wa «castigo».

CAP 29

a Gé 27:41 1Sa 20:31 1Jn 3:11, 12

b Pr 12:16 Pr 25:28

c Pr 14:29

d 1Re 21:8-11 Jer 38:4, 5

e Sl 72:1, 2

f Pr 20:28 Pr 25:5 Isa 9:7

g Pr 22:6 Pr 22:15 Pr 23:13 Ef 6:4

Columna 2

a Sl 37:34 Ap 18:20

b Heb 12:11

c Os 4:6

d Pr 19:16 Jn 13:17 Snt 1:25

e Pr 26:3

f Ec 5:2 Snt 1:19

g Pr 14:29 Pr 21:5

h Pr 15:18

i 1Sa 18:8, 9 Snt 3:16

j Est 6:6, 10 Snt 4:6

k Pr 18:12 Mt 18:4 Flp 2:8, 9

pero yaan u cha'anta'al bix u lúublo'ob tumen le utsul máako'obo'.[a]
17 Tsol u nu'uk ti' a paal, leti' túune' yaan u taasiktech jeets'elil.
Leti'e' yaan u beetik u sen ki'imaktal a wóol.[b]
18 Tu'ux mina'an u nu'uktaj Diose' le kaajo' ku beetik chéen ba'ax u k'áat,[c]
pero ki'imak u yóol le máaxo'ob ku beetko'ob ba'ax ku ya'alik le leyo'.[d]
19 Juntúul esclavoe' ma' ken u cha'a u tojkíinta'al chéen yéetel t'aano'ob,
tumen ku na'atik ba'ax ku ya'ala'alti' chéen ba'ale' ma' tu yu'ubik t'aan.[e]
20 ¿Ts'o'ok wa a wilik juntúul máak chéen ku jáajan t'aan?[f]
Maas yaan esperanza ti' juntúul j-ma' na'at ke ti' leti'.[g]
21 Juntúul esclavo ku consentirta'al desde tu táankelmile'
kéen máanak k'iine' ma' ken u kan u ts'áa gracias tu yo'olal mix ba'al.
22 Juntúul máax séeb u ts'íikile' ku léeksik ba'atelo'ob.[h]
Le máax séeb u p'u'ujulo' ku beetik ya'ab ba'alo'ob ma' ma'alobtaki'.[i]
23 U ka'anal ichil juntúul máak kun mixba'alkúuntik,[j]
pero le máax ma'atech u creerkubao' yaan u respetarta'al tumen u maasil.[k]

24 Le máax ku biskuba yéetel juntúul j-ookole' ma' u yaabiltmubai'.
Leti'e' ma' xaane' ku yu'ubik táan u t'a'anal utia'al ka u beet u testigoil, pero ma' tu ya'alik mix ba'al.[a]
25 U kikilankil máak tu táan le máako'obo' junp'éel trampa,*[b]
pero le máax ku confiar ti' Jéeobao' yaan u kanáanta'al.[c]
26 Ya'ab máako'obe' ku yilik u bino'ob tu táan* juntúul gobernante,
pero chéen Jéeoba je'el u beetik justicia ti' máake'.[d]
27 Le utsul máako'obo' u p'ekmo'ob le máax ku beetik ba'ax ma' ma'alobo',[e]
pero le máax ku bin ti' ma'alob bejo' p'ekta'an tumen le k'asa'an máako'.[f]

30 Lela' leti'e ba'axo'ob k'a'ana'antak a'ala'ab ti' Itiel yéetel Ukal tumen Agur, u hijo Jaké.
2 Tene' maas chéen junp'íit ba'al in wojel ke uláak' máako'ob,[g]
yéetel mina'anten le buka'aj na'at unaj u yantal ti' juntúul máako'.
3 Ma' in kan ba'ax le na'ato' yéetel mina'anten le na'at ku taal ti' le Máax Jach Santoo'.

29:25 * Wa «ku ts'áaik junp'éel trampa». **29:26** * Uláak' bix u traducirta'ale' «ku yilik u lúublo'ob utsil ti'».

CAP 29
a Le 5:1
b Mt 10:28 Mt 26:75
c 2Cr 14:11 Pr 18:10
d Sl 62:12 Lu 18:6, 7
e Sl 119:115 Sl 139:21
f Jn 7:7 1Jn 3:13

CAP 30
g Job 42:3

Columna 2
a Jn 3:13
b Isa 40:12
c Job 38:4
d Sl 12:6
e Gé 15:1 2Sa 22:31 Sl 84:11
f Dt 4:2 Ap 22:18
g Pr 12:22
h Mt 6:11 1Ti 6:8
i Dt 6:10-12

4 ¿Máax ts'o'ok u na'akal te' ka'an yéetel ts'o'ok u ka'a éemelo'?[a]
¿Máax ts'o'ok u machik le iik' yéetel u k'abo'obo'?
¿Máax ts'o'ok u to'ik le ja' yéetel u nook'o'?[b]
¿Máax ts'aamil tak tu'ux ku náakal le lu'umo'?[c]
¿A wojel wa bix u k'aaba' leti', yéetel bix u k'aaba' u paal?
5 Tuláakal ba'ax ku ya'alik Diose' jach ma'alob,[d]
leti'e' bey junp'éel escudo utia'al le máaxo'ob ku nats'kuba'ob tu yiknalo'.[e]
6 Ma' a wa'alik u maasil ti' le ba'axo'ob tu ya'alo'[f]
wa ma'e' yaan u castigarkech,
yéetel yaan u yila'al chéen táan a tuus.
7 Ka'ap'éel ba'al kin k'áatiktech,
ts'áateno'ob antes in kíimil.
8 Náachkunt le tuus yéetel le ba'alo'ob ma' jaajtak ti' teno'.[g]
Ma' a ts'áaikten óotsilil mix ayik'alil.
Chéen cha'a in jaantik le buka'aj janal k'a'abéetteno',[h]
9 utia'al ma' in na'ajtal ka in negartech yéetel ka in wa'al: «¿Máax Jéeoba?»,[i]
ma' a cha'ik xan in wóotsiltal utia'al ma' in wookol yéetel ka in mixba'alkúunt a k'aaba' in Dios.

10 Ma' a wa'alik ba'alo'ob ma'
jaajtak yo'olal juntúul es-
clavo tu táan u ts'uulil,
tumen wa ma'e' yaan
u maldecirkech yéetel
yaan u yila'al ti' teech
yaan u culpail.[a]
11 Yaan junp'éel generación
máako'ob ku maldecir-
ko'ob u papá'ob
yéetel ma'atech u respe-
tarko'ob u maama'ob.[b]
12 Yaan junp'éel generación
máako'ob limpio u yilku-
ba'ob,[c]
pero ma' lu'sa'akti'ob le
ba'ax éek'kuntmilo'obo'.
13 ¡Yaan junp'éel generación
máako'ob jach ku creer-
kuba'ob
yéetel ku yilko'ob u maa-
sil máako'ob bey mix
ba'alo'obe'![d]
14 Yaan junp'éel generación
máako'ob bey espada u
kojo'obe',
u cha'ankojo'obe' beyo'ob
cuchillo'ob ku kíimsa-
jo'obe'.
Leti'obe' ku jaantiko'ob le
óotsilo'ob yano'ob way
lu'ume',[e]
le máaxo'ob mina'an máax
áantko'obo'.
15 Le sanguijuela'obo'* yaan ka'atúul u hija'ob ku k'a'am a'aliko'ob: «¡Ts'áaten! ¡Ts'áaten!».
Yaan óoxp'éel ba'alo'ob ma'atech u chu'uplo'ob,
kanp'éel ba'alo'ob man-
tats' táan u ya'aliko'ob: «¡Ts'áaten!»:

30:15 * Junp'éel clase x-nook'ol kaja'an ich ja' ku chu'uchik u k'i'ik'el máak bey xan u k'i'ik'el ba'alche' kéen táak'akti'ob.

CAP 30

a Da 6:24

b Le 20:9
Pr 19:26
Mr 7:10, 11

c Sl 36:1, 2
Isa 65:5
1Jn 1:8

d Sl 101:5
Pr 6:16, 17

e Sl 14:4
Pr 22:16
Isa 32:7

Columna 2

a Pr 27:20

b Pr 23:22

c Le 20:9
Dt 21:18, 21
Pr 20:20

d Pr 7:10, 11

16 junp'éele' leti'e Muknalo',*[a]
uláak'e' leti'e ko'olel ma'
tu páajtal u yantal u paa-
lalo',
uláak'e' leti'e lu'um jach
junpuli' mina'an u ja'ilo'
yéetel u ts'ooko' leti'e
k'áak' mantats' ku ya'alik:
«¡Ts'áaten u maasil!».
17 Le máax ku burlartik u
papá yéetel ma' tu bee-
tik ba'ax ku ya'alik u
maamae'...[b]
yaan u jóo'sa'al u yich tu-
men le cuervo'ob* ya-
no'ob te' táax lu'umo'
yéetel yaan u jaanta'al u
yich tumen u mejnil le
águila'obo'.[c]
18 Yaan óoxp'éel ba'alo'ob
ma' tu páajtal in na'atik,
kanp'éel ba'alo'ob ma'
k'uchken in na'ati':
19 le bej tu'ux ku máan le
águila te' ka'ano',
le bej ku bisik juntúul
kaan kéen na'akak ti'
junp'éel tuunicho',
le bej ku bisik junp'éel
barco yóok'ol le k'áa'-
náabo'
yéetel le bej ku bisik jun-
túul máak utia'al u k'u-
chul tu puksi'ik'al jun-
túul x-ch'úupalo'.
20 U beel le ko'olel ku bisik
junp'éel k'aak'as kuxtalo'
leti'e je'ela':
ku janal, ku cho'ik u chi',
yéetel ku ya'alik: «Mix
ba'al k'aas in beetmaj».[d]
21 Yaan óoxp'éel ba'alo'ob
beetik u tíitkuba le lu'u-
mo',

30:16 * Ilawil página 2572. **30:17** * Le ch'íich'a' chíika'an ti' k'a'aw, chéen ba'ale' maas nojoch.

yéetel kanp'éel ba'alo'ob
ma' ma'alob u yila'al tu-
men le máako'obo':
22 u beetik u reyil juntúul
esclavo,[a]
u sen antal ba'al u jaant
juntúul j-ma' na'at,
23 u ts'o'okol u beel juntúul
máak yéetel juntúul
ko'olel u p'ekmaj,*
yéetel u ch'a'abal u lugar
juntúul xunáan tumen
u x-meyaj.[b]
24 Way lu'ume' yaan ba'a-
lo'ob kex mejentako'o-
be' jach yaan u na'a-
to'ob,
ichil le ba'alo'ob maas
mejentako'obo' tia'an
le kantúulo'oba':[c]
25 le síiniko'obo' ma' jach
yaan u muuk'o'ob je'ex
uláak' ba'alche'obe',
kex beyo' ku juntartik u
yo'ocho'ob tu k'iinil yaan
cosecha.[d]
26 Le damáno'obo'*[e] ma'
ba'alche'ob jach yaan u
muuk'o'obi',
kex beyo' ku beetik u yo-
tocho'ob tu ka'anlil le
nukuch tuunicho'obo'.[f]
27 Le sáak'o'obo'*[g] mina'an
u reyo'ob,
kex beyo' tuláaklo'ob
tsoolol u bino'ob.[h]
28 Le gecoo'[i] ku machkuba
ti' le pak' yéetel u k'a-
bo'obo',
ku yokol tu palacio jun-
túul rey.

30:23 *Wa «ma' u yaabiltmi'».
30:26 *Lela' juntúul chan ba'alche'
chíika'an ti' t'u'ul. **30:27** *Wa «lan-
gosta'ob».

CAP 30
a Pr 19:10 Ec 10:7 Isa 3:4
b Gé 16:5
c Job 35:11
d Pr 6:6-8
e Le 11:5
f Sl 104:18
g Éx 10:14 Joe 1:4
h Joe 2:7
i Le 11:29, 30

Columna 2
a Nú 23:24 Isa 31:4
b Pr 26:12
c Pr 27:2
d Pr 26:21

CAP 31
e Pr 1:8 2Ti 1:5
f 1Sa 1:11, 28
g Os 4:11
h Dt 17:15, 17 1Re 11:1-3 Ne 13:26

29 Yaan óoxp'éel ba'alo'ob
jach ku náachtal u síi-
t'o'ob,
yaan kanp'éel ba'alo'ob ku
beetik u ja'ak'al u yóol
máak kéen péeknako'ob:
30 le leóno' leti'e ba'alche'
maas yaan u páajtalil
ichil le ts'íits'ik ba'al-
che'obo',
ma'atech u jóok'ol u yáal-
kab tu táan mix ba'al,[a]
31 le galgoo',* le chivoo',
yéetel juntúul rey tia'an
yéetel u ejércitoe'.
32 Wa ichil a j-ma' na'atil ta
nojba'alkúuntaba[b]
bey xan wa ts'o'ok a tuk-
lik a beetke',
maas ma'alob ka a pix
a chi' yéetel a k'ab.[c]
33 Ikil u júuyta'al lechee'
ku yantal mantequilla,
ikil u chich bit'ik u
ni' máake' ku jóok'ol
u k'i'ik'el,
ikil u p'u'ujul máake' ku
yantal ba'atelt'aan.[d]

31 Lela' u t'aano'ob rey
Lemuel, leti'e ba'alo'ob
k'a'ana'antak a'ala'abti' tumen
u maama utia'al u ka'ansa'alo':[e]
2 In paal, u'uy ba'ax ken in
wa'altech,
in paal, teen taasech yóo-
k'ol kaab, ch'enxikinteni',
in paal, tene' tin beetaj
junp'éel voto ta wo'olal,
u'uy ba'ax ken in wa'al-
tech.[f]
3 Ma' a xupik a muuk' yée-
tel le ko'olelo'obo',[g]
mix a bin ti' le bej ku
xu'ulsik ti' reyo'obo'.[h]

30:31 *Junp'éel clase peek' jach
chich u yáalkab.

CAP 31

4 Lemuel, lela' ma' utia'al reyo'obi',
ma' utia'al reyo'ob u yuk'iko'ob vinoi',
le máaxo'ob ku gobernaro'obo' ma' unaj u ya'aliko'ob: «¿Tu'ux yaan le ba'al in wuk'o'?».[a]
5 Wa ku yuk'iko'obe' je'el u tu'ubsiko'ob le ba'ax a'ala'ano'
yéetel je'el u mixba'alkúuntiko'ob le derecho yaan ti' le óotsilo'obo'.
6 Ts'a'abak ba'al u yuk' le máaxo'ob yano'ob tu chi' kíimilo'[b]
yéetel ts'a'abak vino ti' le máaxo'ob jach yaachaja'an u yóolo'obo'.[c]
7 Ka u yuk'o'ob utia'al u tu'ubsik u yóotsililo'ob,
utia'al u tu'ubulti'ob le ba'ax ku yúuchulti'obo'.
8 T'aanen utia'al a defendertik le máax ma' tu páajtal u defenderkubao',
defendert u derecho tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu chi' kíimilo'.[d]
9 T'aanen yéetel beet justicia,
defendert le derecho yaan ti' le óotsilo'obo'
bey xan le máaxo'ob óoli' mix ba'al yaanti'obo'.[e]

א *[Alef]*

10 ¿Máax je'el u páajtal u kaxtik juntúul ma'alob atantsile'?[f]
Juntúul atantsil beyo' maas ko'oj u tojol ke u jats'uts tuunichil coral.

ב *[Bet]*

11 U yíichame' ku k'ubik u yóol ti' leti' yéetel tuláakal u puksi'ik'al,
le íichamtsil túuno' ku jóo'sik u yutsil ikil u yáanta'al tumen u yatan.

ג *[Guimel]*

12 Leti'e' ku beetik u bin utsil ti' u yíicham, ma'atech u beetik u bin k'aasil ti',
bey u beetik tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtalo'.

ד *[Dalet]*

13 Leti'e' ku kaxtik lino bey xan uláak' ki'ichkelem tela'ob,
leti'e' ki'imak u yóol ikil u meyaj yéetel u k'abo'ob.[a]

ה *[Je]*

14 Leti'e' bey je'ex u barco le j-koonolo'obo',[b]
desde náach ku taasik le ba'ax ken u jaanto'.

ו *[Waw]*

15 Ma' píik'ik táan u líik'li',
leti'e' ku ts'áaik ba'al u jaant u yotoch
bey xan ba'al u jaant u x-meyajo'ob.[c]

ז *[Zayin]*

16 Le kéen ts'o'okok u jach ilik junp'éel lu'ume' ku manik.
Le ba'ax ku náajaltiko'* ku meyajti' utia'al u pak'ik uva.

ח *[Jet]*

17 Ku líi'skuba utia'al chichich meyaj,[d]
ku preparartik u k'abo'ob utia'al le meyajo'.

ט *[Tet]*

18 Leti'e' ku yilik ka xi'ik ma'alobil ti' le meyaj ku beetko',

---

31:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «U yich u k'abo'obe'».

---

a Ec 10:17 Isa 28:7
b Sl 104:15 Mt 27:34
c Jer 16:7
d Sl 82:4
e Dt 1:16, 17 2Sa 8:15 Sl 72:1, 2 Isa 11:4
f Rut 3:10, 11 Pr 12:4 Pr 19:14

Columna 2

a 1Sa 2:18, 19 Tit 2:3-5
b 2Cr 9:21
c 1Ti 5:9, 10
d Gé 24:15, 20

u lámparae' ma'atech u
tu'upul de áak'ab.

י *[Yod]*

19 Yéetel junp'éel u k'abe' ku
machik le ruecao',
yéetel uláak' junp'éel u
k'abe' ku machik le
husoo'.*[a]

כ *[Kaf]*

20 Leti'e' ku tich'ik u k'ab
ti' le máaxo'ob óoli' mix
ba'al yaanti'obo',
yéetel ku je'ek'abtik u
k'ab ti' le óotsilo'obo'.[b]

ל *[Lamed]*

21 Leti'e' tu k'iinil táan u
k'áaxal nievee' ma'atech
u chi'ichnaktal yo'olal u
yotoch,
tumen tuláakal u yoto-
che' piixil yéetel noo-
k'o'ob k'íinaltako'ob.*

מ *[Mem]*

22 Leti' beetik le nook'o'ob
ikil u pixik u camao'.
U nook'e' de lino yéetel
de lana* color morado.

נ *[Nun]*

23 U yíichame' jach k'aj óo-
la'an tu joonajilo'ob le
kaajo',[c]
leti'e' ti' ku kutal ichil u
nuuktakil le lu'um tu'ux
kaja'ano'.

ס *[Samek]*

24 Leti'e' ku beetik yéetel ku
konik nook'o'ob de lino,
ku beetik xan k'axna-
k'o'ob utia'al u ts'áa ti' le
j-koonolo'obo'.

31:19 *Le rueca yéetel husoo' ka'ap'éel mejen che'ob ku meyaj ka'ach utia'al u ba'ak'al wa u beeta'al hilo. **31:21** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka'ayáal yanilo'ob». **31:22** *Wa «tela beeta'an yéetel u tso'otsel taman».

CAP 31

a Éx 35:25

b 1Sa 25:18
Pr 19:17
1Ti 2:10
Heb 13:16

c Rut 4:1
Job 29:7, 8

Columna 2

a Jue 13:22, 23
1Sa 25:30, 31
Est 5:8
Tit 2:3

b Pr 14:1
1Ti 5:9, 10
Tit 2:3-5

c 2Re 9:30
Est 1:10-12
Pr 6:25, 26

d Gé 24:60
Jue 5:7
1Pe 3:3, 4

e Rut 3:10, 11

f Ro 16:1, 2

ע *[Ayin]*

25 Leti'e' ma' saajki', ku
respetarta'al tumen u
maasil
yéetel ma' sajak ti' ba'ax
ku taal u k'iinili'.*

פ *[Pe]*

26 Leti'e' ku je'ek'abtik u chi'
yéetel na'at,[a]
yéetel u yaak'e' ku ka'an-
saj yéetel yaabilaj.

צ *[Tsade]*

27 Leti'e' ku jach ilik ba'ax
ku yúuchul ichil u yo-
toch,
leti'e' junpuli' ma' ma'a-
k'óoli'.[b]

ק *[Kof]*

28 Kéen líik'ik u paalalo'obe'
ku alabarta'al.
Kéen líik'ik u yíichame'
ku alabarta'al.

ר *[Reix]*

29 Ya'ab ko'olelo'ob yaan u
na'ato'ob,
pero teche'... teche'
maas yaan a na'at ti'
leti'ob.

ש *[Xin]*

30 Le jats'utsilo' je'el u tusik
máake', le ki'ichpanilo'
séeb je'el u máane',*[c]
pero le ko'olel ku respe-
tartik Jéeobao' yaan u
alabarta'al.[d]

ת *[Taw]*

31 Juntúul ko'olel beyo'
unaj u bo'ota'al yo'olal
le ba'ax ku beetko',[e]
unaj u alabarta'al tu joo-
najilo'ob le kaaj tu yo'o-
lal le ba'axo'ob ku beet-
ko'.[f]

31:25 *Wa «ku che'ejtik ba'ax ku taal u k'iin». **31:30** *Wa «ma' xaane' mix ba'al u biilal».

ECLESIASTÉS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Tuláakal ba'ale' chéen kunel (1-11)
Lu'ume' utia'al mantats' (4)
Ba'alo'ob ma'atech u k'expajal (5-7)
Mix ba'al túumben way lu'ume' (9)
U na'at wíinike' yaan u xuul (12-18)
U ch'a'pachta'al iik' (14)

2 Tu yilaj kunel ba'axo'ob tu beetaj (1-11)
U na'at wíinike' ma' mantats' ku yáantaji' (12-16)
Chéen kunel u sen meyaj máak (17-23)
Jaante, uk'e, il u yutsil a meyaj (24-26)

3 «Tuláakal ba'al yaan u súutukil» (1-8)
Ti' Dios u taal le ki'imak óolalo' (9-15)
Puksi'ik'ale' ku ts'íiboltik u kuxtal mantats' (11)
Diose' ku beetik justicia ti' tuláakal (16, 17)
Je'ex u kíimil wíinike' bey u kíimil ba'alche' (18-22)
Tuláaklo'ob ku suuto'ob lu'umil (20)

4 Yaan ba'ax maas yaj ti' le kíimilo' (1-3)
Bix unaj u yila'al le meyajo' (4-6)
U yutsil u yantal u amigo máak (7-12)
Maas ma'alob ka'atúul ke juntúul (9)
Reye' je'el u p'áatal mix ba'al u biilale' (13-16)

5 Bix unaj u nats'kuba máak ti' Dios (1-7)
Yaan máax tu yóok'ol le autoridado'obo' (8, 9)
Le ayik'alilo' chéen kunel (10-20)
Máax u yaabiltmaj taak'ine' u k'áat u maasil (10)
Máax meeyjile' ki' u wenel (12)

6 U yajil u yantal ya'ab ba'alo'ob ti' máak (1-6)
Disfrutart ba'ax yaantech (7-12)

7 Ma'alob k'aaba' yéetel u k'iinil kíimil (1-4)
U tsolnu'uk máax yaan u na'at (5-7)
Maas ma'alob u ts'o'okbal junp'éel ba'al (8-10)
Maas ma'alob le na'ato' (11, 12)
Ma'alob k'iino'ob yéetel yaayaj k'iino'ob (13-15)
Ma' unaj u píitmáan máaki' (16-22)
Le ba'ax ku ya'alik le máax ku ka'ansajo' (23-29)

8 U gobernarta'al máak tumen wíinik (1-17)
«Beet ba'ax ku ya'alik le reyo'» (2-4)
Máake' ku pech' óoltik u yéet máakil (9)
Wa ma' tu jáan castigarta'al máak (11)
Jaante, uk'e, ki'imakchajak a wóol (15)

9 Junp'éelili' bix u ts'o'okol máak (1-3)
Disfrutart u k'iinilo'ob a kuxtal (4-12)
Kimeno'obe' ma' u yojlo'ob mix ba'ali' (5)
Mix ba'al ku páajtal u beeta'al te' Muknalo' (10)
Junsúutuk u jáan úuchul wa ba'ax (11)
Le na'ato' yaan k'iin mix ba'al u yila'al (13-18)

10 Junp'íit j-ma' na'atile' ku k'askúuntik le na'ato' (1)
Ti' ba'axo'ob unaj u kanáantkuba máak (2-11)
J-ma' na'ate' ku bin k'aasil ti' (12-15)
Gobernante'ob mina'an u na'ato'ob (16-20)
Juntúul ch'íich'e' je'el u ya'alik ba'ax ta wa'ale' (20)

11 Aprovechart tuláakal
súutukil (1-8)
Pul a wo'och waaj ich ja' (1)
Bul k'iin unaj a paak'al (6)
Kanáant bix a ki'imakkúuntik a
wóol (9, 10)

12 K'a'ajaktech Dios antes a
ch'íijil (1-8)
U ts'o'okbal u t'aan máax ku
ka'ansaj (9-14)
U t'aan máax yaan u na'ate'
puputs'kil (11)
Respetart u jaajil Dios (13)

1 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik le máax ku ka'ansajo',*[a] u paal David, le máax ku beetik u reyil tu kaajil Jerusaléno'.[b]

2 Le máax ku ka'ansajo' ku
ya'alik: «¡Jach chéen kunel!
¡Jach chéen kunel! ¡Tuláakal ba'ale' mix ba'al
u biilal!».[c]

3 Le máax ku kíimskuba
meyajo',
¿ba'ax ku náajaltik ikil u
ts'áaik u yóol meyaj way
yóok'ol kaabe'?[d]

4 Junp'éel generación ku
bin, junp'éel generación
ku taal,
pero le lu'uma' yaan u
p'áatal* utia'al mantats'.[e]

5 Le K'iino' ku jóok'ol,* le
K'iino' ku t'úubul,
ts'o'ole' ku bin tu séeba'a-
nil# te' tu'ux ku ka'a jóo-
k'olo'.[f]

6 Le iik'o' tu tojil noojol* ku
bin yéetel ku sutkuba tu
tojil xaman# utia'al u
beetik junp'éel círculo,

1:1 * Wa «le máax ku much'ik máako'». **1:4** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u wa'atal». **1:5** * Wa «ku juul u sáasil». # Wa «ku suut u jejesankil». **1:6** * Wa «sur». # Wa «norte».

CAP 1

a 1Re 8:1, 22

b 1Re 2:12
2Cr 9:30

c Sl 39:5
Ro 8:20

d Ec 2:11
Mt 16:26
Jn 6:27

e Sl 78:69
Sl 104:5
Sl 119:90

f Gé 8:22
Sl 19:6

Columna 2

a Job 38:8, 10

b Job 36:27, 28
Isa 55:10
Am 5:8

c Gé 8:22
Ec 1:4

mantats' táan u ts'áaik
vuelta'ob, le iik'o' ma' tu
xu'ulul u ts'áaik
vuelta'ob.

7 Tuláakal le río'obo' ku bi-
no'ob k'áa'náab, pero le
k'áa'náabo' ma' tu chu'u-
pul.[a]
Te' tu'ux ku luk'ul le
río'obo' ti' ku ka'a bi-
no'ob utia'al u ka'a jóok'-
lo'obi'.[b]

8 Tuláakal ba'ale' ku náak-
sik u yóol máak,
mix máak je'el u páajtal
u t'aan ti' tuláaklo'obe'.
Le icho' mantats' u k'áat
u yil yaanal ba'alo'ob,
le xikino' mantats' u k'áat
u yu'ub yaanal ba'alo'ob.

9 Le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo'
le kun ka'a úuchul,
le ba'ax ts'o'ok u beeta'alo'
le kun ka'a beetbil,
mix ba'al túumben yaan
way yóok'ol kaabe'.[c]

10 ¿Yaan wa ti' ba'ax je'el u
páajtal u ya'ala'al: «Ila-
wile, lela' túumben»?
U jaajile' desde úuch ya-
nak,
yanili' antes tak ti' to'one'.

11 Mix máak k'aja'anti'
le máaxo'ob kuxlajo'ob
úuchjeakilo',

mix máak xan kun k'a'ajsik le máaxo'ob kun
antalo'ob maas táanilo',
leti'ob xane' ma' kun
k'a'ajsbilo'ob tumen le
máaxo'ob bíin yanako'ob
después ti' leti'obo'.[a]

12 Teen, le máax ku ka'ansajo', ts'o'ok in beetik in reyil tu yóok'ol u lu'umil Israel desde tu kaajil Jerusalén.[b]
13 Tene' tin ch'a'tuklaj u meyajten in na'at[c] utia'al in xak'altik yéetel in jach ilik le ba'axo'ob ts'o'ok u beeta'al way yóok'ol kaabe'...[d] le meyaj u ts'aamaj Dios ti' wíiniko'ob utia'al u yantal ba'ax u beeto'obo', pero ma'atech u taasik ki'imak óolal ti'ob.
14 Tin wilaj tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok u beeta'al way yóok'ol kaabe',
ka tin ts'áaj cuentae' tuláakal ba'ale' mix ba'al u biilal, chéen bey je'ex ka u ch'a'pacht máak le iik'o'.[e]
15 Le ba'ax loocholo' ma' tu páajtal u tojkíinta'al,
yéetel ma' tu páajtal xan u xo'okol ba'ax mina'an.

16 Teen túune' tin wa'alaj ichil in puksi'ik'al: «¡Ilawile! Tene' jach ts'o'ok u yantal in na'at, maas ke ti' je'el máaxak yanchaj antes ti' teen tu kaajil Jerusaléne',[f] ts'o'ole' in puksi'ik'ale' jach táaj anchaj u na'at yéetel jach táaj ya'ab ba'al tu kanaj».[g] **17** Tin ts'áaj in wóol in k'aj óolt ba'ax le na'ato', ba'ax le choko poolilo' yéetel ba'ax le j-ma' na'atilo',[h] ka tin wile' láayli' bey je'ex ka u ch'a'pacht máak le iik'o'.

CAP 1

a Ec 2:16
Ec 9:5
Isa 40:6

b 1Re 11:42
Ec 1:1

c 1Re 4:29, 30

d Ec 8:16

e Sl 39:5, 6
Ec 2:11, 18
Ec 2:26
Lu 12:15

f Ec 2:9

g 1Re 3:28
1Re 4:29-31
2Cr 1:10-12

h Ec 2:2, 3
Ec 2:12
Ec 7:25

Columna 2

a Ec 2:15
Ec 12:12

CAP 2

b Sl 104:15
Ec 10:19

c 1Re 9:17-19
2Cr 9:15, 16

d 1Re 7:1, 8

e 1Re 4:25
Can 8:11

f 1Sa 8:10, 13
1Re 9:22

18 Tumen u ya'abtal u na'at máake' ku taasik ya'ab chi'ibal poolal ti',
bey túuno' je'el máaxak ku maas kaanbale' ku maas mu'yaj* xan.[a]

2 Teen túune' tin wa'alaj ichil in puksi'ik'al: «Ko'oten, cha'a in túuntik ba'ax le ki'imak óolalo' utia'al in wilik ba'ax utsil ku taasik». Chéen ba'ale' tin wile' lelo' chéen kunel xan.

2 Tu yo'olal le che'ejo' tin wa'alaj: «¡Chéen choko poolal!».
Tu yo'olal le ki'imak óolalo' tin wa'alaj: «¡Mix ba'al u biilal!».

3 Yéetel in puksi'ik'ale' tin jach ilaj ba'ax je'el u yúuchul kéen in ki'imakkúunt in wóol yéetel vinoe',[b] tuláakal le tiempo je'elo' ma' sa'at in wóoli'. K'uchen tak in beetinba j-ma' na'atil utia'al in wojéeltik ba'ax maas ma'alob ka u beet máak ichil le junp'íit k'iino'ob kuxa'an way lu'ume'. **4** Tin beetaj nukuch meyajo'ob.[c] Tin beetaj ya'ab najo'ob,[d] tin pak'aj uva ti' ya'abkach lugaro'ob.[e] **5** Tin beetaj nukuch jardíno'ob yéetel nukuch parque'ob, ka tin pak'aj tuláakal u jejeláasil che' ku ts'áaik u yicho'obi'. **6** Tin beetaj nukuch tanque'ob utia'al in jóoyabtik le ya'ab mejen che'ob in pak'mo'obo'. **7** Yanchajten sirviente'ob yéetel sirvienta'ob,[f] yaan ti' leti'obe' ti' síijo'ob tin wotoche'. Yanchajten xan ya'ab in walak' ba'al-

1:18 * Wa «ku maas sufrir».

che'ob, ya'ab wakaxo'ob yéetel tamano'ob,[a] maas ke ti' je'el máaxak yanchaj antes ti' teen tu kaajil Jerusaléne'. **8** Tin juntartaj xan ya'ab plata yéetel ya'ab oro,[b] u ayik'alil* reyo'ob yéetel lu'umilo'ob.[c] Tin much'kiintaj xiibo'ob yéetel ko'olelo'ob u yojlo'ob k'aay, bey xan le ba'ax taasik ya'ab ki'imak óolal ti' le xiibo'obo', yanchajten ya'abkach ko'olelo'ob. **9** Tene' jach ya'ab ba'alo'ob yanchajten, maas ke ti' je'el máaxak yanchaj antes ti' teen tu kaajil Jerusaléne'.[d] Ts'o'ole' le buka'aj na'at yaanteno' mix juntéen tu p'aten.

10 Tuláakal ba'ax tin ts'íibolte'* tin wilaj u yantalten.[e] Tuláakal ba'ax tu ts'íibol-taj in puksi'ik'ale' tin wilaj in ts'áaikti', in puksi'ik'ale' jach ki'imak ka'ach u yóol yo'olal le buka'aj meyaj kin beetko', leti'e ba'ax tin náajal-taj# úuchik in jach ts'áaik in wóol meyajo'.[f] **11** Pero ka jach tuukulnajen ti' tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok in beetik bey xan ti' tuláakal le meyajo'ob jach tin ts'áaj in wóol in beeto'[g] tin wile' chéen kunelo'ob, bey je'ex ka u ch'a'pacht máak le iik'o'.[h] Tuláakal le ba'alo'ob yaan way lu'ume' mina'an u biilalo'ob.[i]

12 Ka ts'o'oke' tene' jo'op' in jach tuukul ti' le na'at, ti' le choko poolil yéetel ti' le j-ma' na'atilo'.[j] (Tumen ¿ba'ax je'el u páajtal u beetik le máax

2:8 *Wa «le ba'ax ku yantal ti'». **2:10** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu k'áataj in wicho'obe'». #Wa «tocarnajten».

CAP 2

a 1Re 4:22, 23

b 1Re 9:14, 28 1Re 10:10 2Cr 1:15

c 1Re 10:14, 15 2Cr 9:13, 14

d 1Re 3:13 1Re 10:23

e Ec 11:9

f Ec 3:22 Ec 5:18 Ec 9:9

g 1Re 7:1

h Sl 49:10 Ec 1:14 Ec 2:16 1Ti 6:7

i Ec 1:3 Ec 2:17

j Ec 1:17 Ec 7:25

Columna 2

a Pr 4:7 Ec 7:11, 12

b Pr 4:25

c Pr 14:8 Pr 17:24 Jn 3:19 1Jn 2:11

d Ec 3:19, 20 Ec 9:2, 3 Ec 9:11

e Sl 49:10

f Éx 1:8 Ec 1:11

g Ec 6:8 Ro 5:12

h 1Re 19:2, 4 Jer 20:17, 18

i Job 7:6 Ec 2:21 Ro 8:20

j Ec 1:14 Ec 5:16

k Ec 2:4-8

kun taal después ti' le reyo'? Chéen le ba'ax ts'o'ok u yáax beeta'alo'). **13** Tin wile' maas ma'alob le na'at ke le j-ma' na'atilo'[a] je'ex maas ma'alobil le sáasil ti' le ée'joch'e'enilo'.

14 Le máax yaan u na'ato' u p'ilmaj u yich,[b] pero le máax mina'an u na'ato' ku máan ich ée'joch'e'enil.[c] Tene' ts'o'ok xan in ts'áaik cuentae' junp'éelili' bix u ts'o'okol* tuláakal máak.[d] **15** Teen túune' tin wa'alaj ichil in puksi'ik'al: «Je'ex kun ts'o'okol le j-ma' na'ato' bey xan kin ts'o'okolo'».[e] ¿Ba'ax túun tin náajaltaj úuchik u sen antal in na'at? Le o'olal tin wa'alaj ichil in puksi'ik'al: «Lelo' chéen kunel xan». **16** Tumen le máax yaan u na'at yéetel le máax mina'an u na'ato' ma' mantats' kun k'a'ajsbilo'obi',[f] kéen máanak k'iine' yaan u tu'ubsa'alo'ob. ¿Bix kun kíimil le máax yaan u na'ato'? Je'ex u kíimil le máax mina'an u na'ato'.[g]

17 Le o'olal jo'op' in p'ektik le kuxtalo',[h] tumen tuláakal ba'ax ku beeta'al way yóok'ol kaabe' kin wu'uyik chéen ku taasikten chi'ibal poolal, tumen tuláakal ba'ale' chéen kunel,[i] bey je'ex ka u ch'a'pacht máak le iik'o'.[j] **18** Tene' k'uchen in p'ekt tuláakal le ba'axo'ob yanchajten úuchik in sen ts'áaik in wóol meyaj way yóok'ol kaabe',[k] tumen unaj in p'atik ti' le máax kun taal después ti'

2:14 *Wa «je'el u jáan úuchul wa ba'ax ti'».

teno'.[a] **19** Tene' ma' in wojel wa yaan u yantal u na'ati' mix wa yaan u p'áatal j-ma' na'atili',[b] chéen ba'ale' tu k'ab kun p'áatal tuláakal le ba'axo'ob tin ts'áaj in wóol in kaxt way yóok'ol kaabo', le ba'axo'ob tin náajaltaj yéetel le na'at yaanteno'. Lelo' chéen kunel xan. **20** Le o'olal p'áat ma' tranquilo in puksi'ik'al yo'olal le buka'aj meyaj tin ts'áaj in wóol in beet way yóok'ol kaabe'. **21** Juntúul máax yaan u na'at, ya'ab ba'ax u kanmaj yéetel ya'ab ba'ax u yojle' je'el u ts'áaik u yóol meyaje', pero tu ts'ooke' yaan u k'ubik tuláakal ti' juntúul máax ma' tu ts'áaj u yóol meyaj tu yo'olali'.[c] Lelo' chéen kunel xan yéetel chéen chi'ibal poolal.

22 ¿Ba'ax ku náajaltik juntúul máak ikil u ts'áaik u yóol meyaj bey xan ikil u kíimskuba* meyaj way yóok'ol kaabe'?[d] **23** Le ba'ax ku beetik máak tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtale' chéen ku taasik yaayaj óolal yéetel chi'ibal poolal ti',[e] tak de áak'abe' u puksi'ik'ale' ma' tu xu'ulul u tuukul.[f] Lelo' chéen kunel xan.

24 Le ba'ax maas ma'alob je'el u beetik máako' u janal yéetel u yuk'ul bey xan u ki'imakkúuntik u yóol yéetel le meyaj ku beetko'.[g] Ts'o'ok in wilke' lelo' ti' u jaajil Dios xan u taal,[h] **25** tumen ¿máax maas ma'alob ba'ax ku jaantik yéetel ku yuk'ik ke teen?[i]

26 U jaajil Diose' ku ts'áaik na'at ti' le máax ku lúubul utsil ti'o', ku beetik xan u kanik ya'ab ba'alo'ob yéetel ku beetik u ki'imaktal u yóol,[a] pero le máax ku k'ebantalo', ku beeta'al u líi'sik yéetel u much'kíintik ba'alo'ob utia'al u ts'áa ti' le máax ku lúubul utsil ti' Dioso'.[b] Lelo' chéen kunel xan, bey je'ex ka u ch'a'pacht máak le iik'o'.

3 Tuláakal ba'al yaan u súutukil,
yaan u súutukil utia'al u beeta'al tuláakal ba'al way yóok'ol kaabe':
2 yaan u súutukil síijil bey xan u súutukil kíimil,
yaan u súutukil paak'al bey xan u súutukil u jo'okol le ba'ax pak'a'ano'.
3 Yaan u súutukil kiimsaj bey xan u súutukil salvar,*
yaan u súutukil u ju'utul wa ba'ax bey xan u súutukil u beeta'al wa ba'ax.
4 Yaan u súutukil awat ok'ol bey xan u súutukil che'ej,
yaan u súutukil u yaatal u yóol máak bey xan u súutukil u yóok'ot* máak tumen ki'imak u yóol.
5 Yaan u súutukil u pu'ulul tuunich bey xan u súutukil u juntarta'al tuunich,

CAP 2

a Sl 39:6
Lu 12:20

b 1Re 12:6, 8
2Cr 12:1, 9

c Ec 2:18
Ec 5:15, 16

d Ec 1:3
Ec 3:9

e Job 14:1, 2
Lu 12:29

f Gé 31:40, 41

g Dt 12:18
Ec 3:22
Ec 8:15
Hch 14:17

h Ec 3:12, 13
Ec 5:18, 19

i 1Re 4:7
1Re 4:22, 23
1Re 10:4, 5
1Re 10:21

Columna 2

a 1Sa 18:14
Pr 3:32, 33
Isa 3:10

b Dt 6:10, 11
Pr 13:22
Pr 28:8

2:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ts'áaik u yóol u puksi'ik'al».

3:3 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «utia'al ts'aak». **3:4** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u síit', u p'iit».

yaan u súutukil u méek'a'al máak bey xan u súutukil ma' u méek'a'al máak.

6 Yaan u súutukil u kaxta'al wa ba'ax bey xan u súutukil u xu'ulul u kaxta'al,
yaan u súutukil u líi'sa'al wa ba'ax bey xan u súutukil u pu'ulul wa ba'ax.

7 Yaan u súutukil u ja'atal wa ba'ax[a] bey xan u súutukil u chu'uyul wa ba'ax,
yaan u súutukil u makik u chi' máak[b] bey xan u súutukil u t'aan máak.[c]

8 Yaan u súutukil utia'al u ye'esa'al yaabilaj bey xan u súutukil utia'al p'ektaj,[d]
yaan u súutukil utia'al u yantal guerra bey xan u súutukil utia'al u yantal jeets'elil.

9 ¿Ba'ax ku náajaltik máak ikil u kíimskuba meyaj?[e] **10** Tene' ts'o'ok in wilik le meyaj u ts'aamaj Dios ti' le wíiniko'ob utia'al u yantal ba'ax u beeto'obo'. **11** Leti'e' ts'o'ok u beetik tuláakal ba'al ki'ichkelem* yéetel jach tu k'iinil.[f] Ts'o'ok xan u ts'áaik tu puksi'ik'al wíinik le kuxtal mina'an u xuulo'. Kex beyo' wíinike' mix bik'in u yojéeltik tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok u beetik u jaajil Dios desde tu káajbal tak tu ts'o'okbalo'.

12 Ts'o'ok in wilke' mina'an ba'ax maas ma'alob ke u ki'imakkúuntik u yóol máak yéetel u beetik ba'ax ma'alob tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtal.[a] **13** Ts'o'ok in wilik xane' máake' maas ma'alob ka u jaant, ka u yuk' yéetel ka u ki'imakkúunt u yóol yéetel le ba'axo'ob ku yantalti' ikil u ts'áaik u yóol meyajo'. Lelo' leti'e ba'ax ku síik Dios ti' máako'.[b]

14 Ts'o'ok in k'uchul in wile' tuláakal ba'ax ku beetik u jaajil Diose' yaan u p'áatal utia'al mantats'. Mix ba'al k'a'abéet u chúukbesa'alti' mix ba'al xan k'a'abéet u lu'sa'alti'. U jaajil Diose' tu beetaj beyo' utia'al u respetarta'al tumen máak.[c]

15 Le ba'ax ku yúuchlo' ts'o'ok u yáax úuchul, le ba'ax ku taal u k'iino' ts'o'ok u yáax béeytal.[d] Pero u jaajil Diose' ku kaxtik u yutsil le máax'ob ku ch'a'pachta'alo'obo'.*

16 Ts'o'ok xan in wilke' way yóok'ol kaabe' ku yúuchul lela': Tu lugar justiciae' yaan k'asa'anil, tu lugar ba'ax toje' yaan k'asa'anil.[e] **17** Teen túune' tin wa'alaj ichil in puksi'ik'al: «U jaajil Diose' yaan u juzgartik le utsul máako'obo' bey xan le k'asa'an máako'obo',[f] tumen yaan u súutukil utia'al u beeta'al tuláakal ba'al bey xan tuláakal meyaj».

18 Tu yo'olal le wíiniko'ob xano' tin wa'alaj ichil in puksi'ik'al, u jaajil Diose' yaan u ts'áaik a pruebail le wíiniko'obo' yéetel yaan u ye'esikti'ob beyo'ob ba'alche'obe'.

3:11 * Wa «ma'alob, tu nu'uk».

3:15 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku kaxtik le ba'ax úuch jo'op'ok u kaxta'alo'».

CAP 3

a 2Sa 3:31

b Sl 39:1

c 1Sa 19:4
1Sa 25:23, 24
Est 4:13, 14
Sl 145:11
Pr 9:8

d Sl 139:21
Ro 12:9

e Ec 1:3
Ec 5:15, 16

f Gé 1:31
Ro 1:20

Columna 2

a Sl 37:3
1Te 5:15

b Ec 5:18, 19
Isa 65:21, 22

c Jer 10:7
Ap 15:4

d Ec 1:9

e Sl 82:2
Sl 94:16, 21

f Ec 12:14
Hch 17:31
Ro 2:5, 6

19 Tumen yaan junp'éel bix u ts'o'okol wíiniko'ob yéetel junp'éel bix u ts'o'okol ba'alche'ob, tuláakloʼobe' junp'éelili' bix u ts'o'okolo'ob.[a] Je'ex u kíimil le ba'alche'obo' bey u kíimil xan máak, junp'éelili' muuk' ts'a'anti'ob tumen Dios utia'al u kuxtalo'ob.[b] Bey túuno' wíinike' igual yéetel le ba'alche'obo'. Tuláakal ba'ale' mix ba'al u biilal. **20** Junp'éelili' lugar ku bino'ob tuláaklo'ob.[c] Tuláaklo'ob ti' lu'um u taalo'ob,[d] yéetel tuláaklo'ob ku ka'a suuto'ob lu'umil.[e] **21** ¿Máax jach tu jaajil u yojel wa le u muuk'il le kuxtal ku ts'áaik Dios ti' máako' ku bin ka'an, yéetel le u muuk'il le kuxtal ku ts'áaik ti' le ba'alche'obo' ku bin yáanal lu'um?[f] **22** Tene' tin wile' mina'an ba'ax maas ma'alob ti' u ki'imaktal u yóol máak yéetel ba'ax ku beetik,[g] tumen leti'e bo'ol ken u k'amo'.* ¿Máax je'el u ts'áaik u páajtalil ti' máak u yilik ba'ax kun úuchul kéen ts'o'okok u kíimile'?[h]

4 Tene' jo'op' in jach ilik le jejeláas bix u pech' óolta'al máak way yóok'ol kaabe'. Tin wilaj bix u yáalal u ja'il u yich le máaxo'ob ku pech' óolta'alo'obo', pero mina'an ka'ach mix máak líi'sik u yóolo'obo'.[i] Tin wilaj bix u pech' óolta'alo'ob tumen le máaxo'ob yaan páajtalil ti'obo', pero mina'an ka'ach mix máak áantko'ob. **2** Teen túune' tin wile' maas ma'alob yanil le kimeno'ob ke le kuxa'ano'obo'.[j] **3** Chéen ba'ale' le máax ma' síijiko' maas ma'alob yanil ke leti'ob,[a] tumen leti'e' ma' u yil le yaayaj ba'alo'ob ku beeta'al way yóok'ol kaabo'.[b]

4 Ts'o'ok in wilke' le máax táan u competir yéetel u maasilo'[c] ku ts'áaik u yóol meyaj yéetel ku yilik u beetik ma'alob,* pero lelo' chéen kunel xan, bey je'ex ka u ch'a'pacht máak le iik'o'.

5 Le j-ma' na'ato' chéen ku méek'ik u k'ab, le o'olal ku bin k'aasil ti'.[d]

6 Maas ma'alob jun chan súutuk je'elel ke ya'ab meyaj, tumen lelo' bey je'ex ka u ch'a'pacht máak le iik'o'.[e]

7 Tene' jo'op' in tuukul ti' uláak' junp'éel ba'al chéen kunel ku beeta'al way yóok'ol kaabe': **8** yaan juntúul máak jach chéen tu juunal yaan, mina'an mix juntúul u amigo. Leti'e' mina'an u paal mix u suku'un, pero ma' tu xu'ulul u sen meyaj. U yicho'obe' ma' ki'imak u yóolo'ob yéetel le buka'aj ayik'alil yaanti'o'.[f] Chéen ba'ale' leti'e' ma'atech u tuklik lela': «¿Máax o'olal kin kíimskinba meyaj yéetel ba'ax o'olal ma' tin disfrutartik le ba'alo'ob ma'alobtako'?».[g] Lelo' chéen kunel xan, yéetel mix ba'al u biilal le ba'ax ku beetko'.[h]

9 Maas ma'alob ka'atúul ke chéen juntúul,[i] tumen maas ku bin utsil ti'ob yo'olal le meyaj ku beetko'obo'. **10** Tu-

CAP 3

a Job 14:10 Sl 39:5 Sl 89:48

b Gé 7:22 Sl 104:29 Ec 12:7

c Ec 9:10

d Gé 2:7, 19

e Gé 3:19 Job 10:9

f Sl 146:3, 4 Ec 3:19 Ec 9:10

g Dt 12:7 Ec 5:18

h Job 14:21 Ec 6:12

CAP 4

i Sl 69:20 Sl 142:4

j Job 3:17 Ec 2:17

Columna 2

a Jer 20:18

b Ec 1:14

c Gál 5:26

d Pr 6:10, 11 Pr 20:4

e Sl 37:16 Pr 15:16 Pr 16:8 Pr 17:1

f Pr 27:20 Ec 5:10

g Sl 39:6 Lu 12:18-20

h Ec 2:22, 23

i Gé 2:18 Pr 27:17

3:22 * Wa «kun tocarti'o'».

4:4 * Wa «Ts'o'ok in wilke' le u ts'áaik u yóol máak meyaj yéetel le u yilik u beetik ma'alobo' chéen ku beetik u yantal competencia ichil máako'ob».

men wa ku lúubul juntúul ti' leti'obe' je'el u yáanta'al tumen uláak' juntúul utia'al u líik'le'. Pero ¿ba'ax je'el u yúuchul ti' le máax ku lúubul wa mina'an mix máak líi'siko'?

11 Ts'o'ole' ka'atúule' je'el u páajtal u tak'talo'ob utia'al u k'íinkuntkuba'obe', pero ¿bix je'el u k'íinkuntkuba juntúul máax chéen tu juunal yane'? **12** Juntúul máak chéen tu juunal yane' je'el u páajtal u dominarta'ale', pero wa ka'atúul yanilo'obe' je'el u páajtal u beetko'ob frente ti' le máax atacarko'obo'. Ts'o'ole' junp'éel suum óoxch'oote' ma' tu jáan t'o'okol.*

13 Maas ma'alob juntúul chan paal óotsil, pero yaan u na'at, ke juntúul rey ts'o'ok u ch'íijil, pero mina'an u na'at[a] yéetel ts'o'ok u p'áatal ma' tu k'amik ba'ax ku ya'ala'al-ti'.[b] **14** Tumen leti'e'* cárcel jóok' utia'al u beetik u reyil,[c] kex te' lu'um tu'ux ku gobernaro' leti'e' óotsil ka síiji.[d] **15** Jo'op' in jach tuukul ti' tuláakal le máaxo'ob kuxa'ano'ob ku k'ak'atmáano'ob way yóok'ol kaabe', tin wilaj xan ba'ax ku yúuchul ti' le paal ku líik'il utia'al u jeelintik wa máaxo'. **16** Kex sen ya'ab máaxo'ob u ts'aamuba'ob tu favore', le máaxo'ob kun taalo'ob después ti' leti'obo' ma' kun ki'imaktal u yóolo'ob tu yéetel.[e] Lelo' chéen kunel xan, bey je'ex ka u ch'a'apacht máak le iik'o'.

4:12 * Wa «ma' chéen ch'a'abil je'el u t'o'okole'». **4:14** * Ma' xaane' táan u t'aan ti' le chan paal yaan u na'ato'.

CAP 4

a Pr 19:1
Pr 28:6, 16

b 1Re 22:8
2Cr 25:15, 16

c Gé 41:14, 40

d 2Sa 7:8
Job 5:11

e 2Sa 20:1

Columna 2

CAP 5

a Sl 15:1, 2

b Dt 31:12
Hch 17:11

c 1Sa 13:12, 13
1Sa 15:22
Pr 21:27
Isa 1:13
Os 6:6

d Nú 30:2
1Sa 14:24

e Pr 10:19

f Mt 6:25, 34
Lu 12:18-20

g Pr 10:19
Pr 15:2

h Dt 23:21
Sl 76:11
Mt 5:33

i Ec 10:12

j Nú 30:2
Sl 66:13

k Dt 23:22
Pr 20:25

l Jue 11:35

m Le 5:4

n Sl 127:1
Ag 1:11

o Ec 5:3

5 Le kéen xi'ikech tu yotoch u jaajil Diose'[a] kanáant ba'ax ka beetik. Maas ma'alob ka a nats'aba utia'al a ch'enxikint ba'ax ku ya'ala'al[b] ke ka a nats'aba a beet junp'éel sacrificio je'ex u beetik le j-ma' na'ato'obo',[c] tumen leti'obe' ma' tu ts'áaiko'ob cuenta de ke ma' ma'alob le ba'ax ku beetko'obo'.

2 Ma' a jáajan t'aan. Tukult tubeel ba'ax ken a wa'al tu táan u jaajil Dios,[d] tumen u jaajil Diose' tia'an te' ka'ano', pero teche' tia'anech way lu'ume'. Le o'olal unaj a yéeyik tubeel ba'ax ken a wa'ale.[e] **3** Tumen je'ex le u sen tuukul máak ti' u problemas ku beetik u wayak'o',*[f] juntúul j-ma' na'at xane' ikil u sen t'aane' ku ya'alik ba'alo'ob chéen mina'an u cuentail.[g] **4** Le kéen a prometert wa ba'ax ti' Diose' unaj a beetik tu séeba'anil,[h] tumen ti' leti'e' ma' tu lúubul utsil le j-ma' na'ato'obo'.[i] Beet le ba'ax ts'o'ok a prometerko'.[j] **5** Maas ma'alob ma' a prometertik mix ba'al ke ka a prometert junp'éel ba'al ma' ken a béeykunte.[k] **6** Ma' a cha'ik u beeta'al a k'ebantal tumen a chi',[l] yéetel ma' a wa'alik tu táan le ángel* ma' leti'e ba'ax taak a wa'alik ka'acho'.[m] ¿Ba'axten unaj a beetik u ts'íikil u jaajil Dios tu yo'olal ba'ax ka wa'alik, ka a beet tak u xu'ulsik ti' le ba'axo'ob ka beetko'?[n] **7** Tumen je'ex le u sen tuukul máak ti' u problemas ku beetik u wayak'o',[o] le sen t'aano' ku beetik

5:3 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay». **5:6** * Wa «mensajero».

u ya'alik máak ba'alo'ob mix ba'al u biilal. Le o'olale' ba'ax unaj u beetik máake' u respetartik* u jaajil Dios.[a]

8 Wa ka wilik táan u pech' óolta'al le óotsilo'ob yéetel ma' tu beeta'al justicia mix tu beeta'al ba'ax toj te' lu'um tu'ux kaja'anecho', ma' u ja'ak'al a wóol tu yo'olal le ba'ax ku yúuchlo'[b] tumen le máax yaanti' autoridad ku beetik u k'asa'anilo' táan u jach ila'al tumen juntúul máax maas ka'anal yanil ti' leti'. Le máax'o'ob yaan autoridad ti'obo' mantats' yaan uláak' máako'ob maas ka'anal yanilo'ob ti' leti'ob.

9 Le ganancia ku ts'áaik le lu'umo' ku t'o'oxol ichil tuláakal máak. Tak le rey jaantik le ba'ax ku ts'áaik le lu'umo'.[c]

10 Le máax u yaabiltmaj platae' mix bik'in u ki'imaktal u yóol yéetel le buka'aj plata yaanti'o', le máax u yaabiltmaj le ayik'alilo' mix bik'in xan u ki'imaktal u yóol yéetel le buka'aj ku náajaltiko'.[d] Lelo' chéen kunel xan.[e]

11 Le kéen ya'abchajak le ba'alo'ob ma'alobtak yaan ti' máako' ku ya'abtal xan máax'o'ob xupik.[f] ¿Yaan wa uláak' utsil je'el u jóo'sik u yuumil le ba'alo'oba'? Mina'an, chéen je'el u páajtal u paktike'.[g]

12 Juntúul j-meyaje' kex chéen junp'íit wa ya'ab ba'alo'ob yaan utia'al u jaante' ki' u wenel, pero juntúul ayik'ale' yo'olal le buka'aj ba'alo'ob yaanti'o' ma' tu páajtal u wenel.

5:7 * Wa «u ch'a'ik saajkil ti'».

CAP 5

a Ec 12:13

b Ec 3:16

c 1Sa 8:11, 12
1Re 4:7
2Cr 26:9, 10
Can 8:11

d Ec 4:8

e Mt 6:24
Lu 12:15
1Ti 6:10

f 1Re 4:22, 23

g Pr 23:4, 5
1Jn 2:16

Columna 2

a Pr 23:4, 5
Mt 6:19

b Job 1:21

c Sl 49:17
Lu 12:20
1Ti 6:7

d Mt 16:26
Jn 6:27

e 1Ti 6:10

f 1Re 4:20

g Ec 2:24
Ec 3:22
Isa 65:21, 22

h 1Re 3:12, 13
Job 42:12

13 Yaan junp'éel ba'al jach yaj ts'o'ok in wilik way yóok'ol kaabe': le ayik'alilo'ob much'kíinta'ab tumen u yuumilo' chéen tu taasaj k'aasil ti'. **14** U ayik'alilo'obe' p'áat mina'an tumen bin k'aasil ti' junp'éel meyaj, le ka túun yanchaj u paale' mix ba'al yaan utia'al u p'at bey herencia ti'e'.[a]

15 Je'el bix síijik máake' bey xan kun kíimilo', mix ba'al tu taasaj mix ba'al xan ken u bise.[b] Ma' tu páajtal u bisik mix junp'éel ti' le ba'alo'ob yanchajti' úuchik u sen meyajo'.[c]

16 Lela' uláak' junp'éel ba'al jach yaj ku yúuchul: jach je'ex úuchik u taalo' bey xan kun bino'. ¿Ba'ax túun utsil ku jóo'sik le máax ku sen meyajo'? Leti'e' bey táan u ch'a'pachtik le iik'o'.[d] **17** Tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtale' bey ich ée'joch'e'enil ku janale', mantats' táan u sen tuukul, mantats' k'oja'an yéetel mantats' p'uja'an.[e]

18 Tene' ts'o'ok in wilke' le ba'ax ma'alob yéetel unaj u beetik máako' leti' lela': ma'alob ka u jaant, ka u yuk' yéetel ka u ki'imakkúunt u yóol yéetel le ba'axo'ob ku yantalti' ikil u ts'áaik u yóol meyaj way yóok'ol kaabe'.[f] Bey unaj u beetik ichil le junp'íit u k'iinilo'ob u kuxtal ts'o'ok u ts'a'abalti' tumen u jaajil Dioso' tumen leti'e bo'ol* ken u k'amo'.[g] **19** Wa u jaajil Dios ku ts'áaik ayik'alil bey xan ya'ab ba'alo'ob ti' máak,[h]

5:18 * Wa «parte».

ts'o'ole' ku ts'áaikti' u páajtalil u disfrutartik le ba'alo'oba', máake' unaj u k'amik le bo'ol ku ts'a'abalti'o' yéetel unaj u ki'imakkúuntik u yóol yéetel le ba'alo'ob ku yantalti' ikil u ts'áaik u yóol meyajo'. Lelo' leti'e ba'ax ku síik Dios ti' máako'.[a] **20** Beyo' máake' ma' ken u jáan ts'áa cuenta* buka'aj séeba'anil u máan u k'iinilo'ob u kuxtal, tumen u jaajil Diose' u chupmaj u puksi'ik'al yéetel ki'imak óolal.[b]

6 Yaan uláak' ba'ax jach yaj ts'o'ok in wilik suuk u yúuchul ti' wíiniko'ob way yóok'ol kaabe': **2** u jaajil Diose' utia'al u beetik u yantal ti' máak tuláakal ba'ax ku ts'íiboltike' ku ts'áaikti' ayik'alil bey xan ya'ab uláak' ba'alo'ob yéetel ku nojba'alkúuntik. Chéen ba'ale' u jaajil Diose' ma' tu ts'áaik ti' máak u páajtalil u disfrutartik le ba'alo'ob yaanti'o', kex yaanal máake' je'el u páajtal u disfrutarke'. Lelo' chéen kunel yéetel chéen ku beetik u sen mu'yaj máak. **3** Wa juntúul máak ku yantal 100 u túulal u paalal, ku kuxtal ya'ab años yéetel ku k'uchul tak tu ch'ija'anil, chéen ba'ale' ma' tu disfrutartik le ba'alo'ob yaanti' antes u bin yáanal lu'umo', u jaajile' maas ma'alob yanil juntúul chan paal kimen kéen síijik.[c] **4** Tumen leti'e' chéen kunel úuchik u taal, kíim ich ée'joch'e'enil yéetel u k'aaba'e' p'áat ich ée'joch'e'enil. **5** Kex leti' mix juntéen tu paktaj le K'iin yéetel ma' k'uch u yojéelt mix ba'alo' maas ma'alob yanil* ke le máax kuxlaj ya'ab añoso'.[a] **6** ¿Ba'ax utsil ku taasik u kuxtal máak tak 2,000 años wa ma' tu disfrutartaj u kuxtali'? ¿Ma' wa junp'éeli li' tu'ux ku bin tuláakal máaki'?[b]

7 Máake' ku senkech meyaj utia'al u yantal ba'al u chupik u nak',[c] kex beyo' mantats' ku ts'íiboltik u maasil. **8** ¿Ba'ax utsil ku k'amik le máax yaan u na'at ma'atech u k'amik le máax mina'an u na'ato'?[d] ¿Ba'ax utsil ku taasik ti' juntúul máak óotsil u yojéeltik bix je'el u kaxtik u kuxtale'? **9** Maas ma'alob ka u disfrutart máak le ba'axo'ob táan u yilko' ke ka xi'ik tu paach le ba'axo'ob ku ts'íiboltiko'. Lelo' chéen kunel xan, bey je'ex ka u ch'a'pacht máak le iik'o'.

10 Tuláakal ba'ax yane' desde úuch ts'a'abak u k'aaba'. Ojéela'an xan jach bix juntúul máak. Wíinike' ma' tu páajtal u defenderkuba tu táan le máax maas yaan páajtalil ti'o'. **11** Mientras maas ya'ab u t'aan máake' maas mina'an u biilal ba'ax ku ya'alik, lelo' ¿ba'ax utsil ku taasik ti'? **12** ¿Máax u yojel ba'ax maas ma'alob ka u beet máak ichil le junp'íit u k'iinilo'ob u kuxtal ku k'áatmáan je'ex junp'éel bo'oyo'?[e] ¿Máax je'el u páajtal u ya'alik ti' máak ba'ax ku yúuchul way yóok'ol kaab wa ts'o'ok u kíimile'?

CAP 5

a Dt 8:10
Ec 3:12, 13
1Ti 6:17
Snt 1:17

b Dt 28:8
Sl 4:7

CAP 6

c Ec 4:2, 3

Columna 2

a Job 3:11, 13
Job 14:1

b Job 30:23
Ec 3:20
Ro 5:12

c Gé 3:19
Pr 16:26

d Sl 49:10
Ec 2:15, 16

e 1Cr 29:15
Job 8:9
Job 14:1, 2
Sl 102:11

5:20 * Wa «k'a'ajs».

6:5 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «maas ku je'elel».

7 Junp'éel ma'alob k'aaba'e' maas ma'alob ti' junp'éel ma'alob aceite,[a] u k'iinil u kíimil máake' maas ma'alob ke u k'iinil u síijil. **2** Maas ma'alob ka xi'ik máak ti' junp'éel naj tu'ux táan u yo'ta'al juntúul kimen ke ka xi'ik ti' junp'éel naj tu'ux yaan fiesta,[b] tumen bey kun ts'o'okol tuláakal máako', le máaxo'ob kuxa'ano'obo' unaj u ts'áaik tu puksi'ik'alo'ob lelo'. **3** Maas ma'alob le yaj óolal ke le ki'imak óolalo',[c] tumen kex chíika'an triste u yich máake' ku beetik uts ti' u puksi'ik'al.[d] **4** U puksi'ik'al le máax yaan u na'ato' tia'an te' naj tu'ux ku yo'ta'al juntúul kimeno', pero u puksi'ik'al le j-ma' na'ato' tia'an te' naj tu'ux yaan fiestao'.*[e]

5 Maas ma'alob ka u'uya'ak u tsolnu'uk juntúul máax yaan u na'at[f] ke ka u'uya'ak u ch'ujuk t'aan* le j-ma' na'ato'obo'. **6** Tumen je'ex u wáak'al le k'i'ixo'ob táan u yelelo'ob yáanal le ollao' bey u che'ej le j-ma' na'ato'.[g] Lelo' chéen kunel xan. **7** Tak juntúul máax yaan u na'ate' je'el u chokotal u pool wa ku pech' óolta'ale', junp'éel ba'al ku x-mukul ts'a'abal xane' je'el u k'askúuntik u puksi'ik'al máake'.[h]

8 Maas ma'alob u ts'o'okbal junp'éel ba'al ke u káajbal. Maas ma'alob juntúul máax yaan paciencia ti' ke juntúul máax nojba'al u taaskuba.[i]

9 Ma' a séeb p'u'ujul,[a] tumen le máaxo'ob ku p'u'ujulo'obo' mina'an u na'ato'ob.*[b]

10 Ma' a wa'alik: «Maas ma'alob le k'iino'ob ts'o'ok u máano'ob ke le je'elo'oba'», tumen juntúul máax yaan u na'ate' ma' tu ya'alik lelo'.[c]

11 Yaan junp'éel ba'ax ma'alob yéetel ku taasik utsil ti' le máaxo'ob kuxa'ano'obo', leti'e na'at pa'te' yéetel junp'éel herenciao'. **12** Tumen je'ex le na'at ku kanáantik máako'[d] le taak'in xano' ku kanáantik máak,[e] pero u kaanbal máak yéetel u yantal u na'ate' maas ma'alob tumen le ba'alo'oba' ku ts'áaiko'ob kuxtal ti' máak.[f]

13 Jach ilawil ba'ax u beetmaj u jaajil Dios, tumen ¿máax je'el u páajtal u tojkíintik le ba'ax ts'o'ok u lochiko'?[g] **14** Ti' junp'éel ma'alob k'iine' e'es a wutsil,[h] pero kéen yanak junp'éel yaayaj k'iine' k'a'ajakteche' Dios cha'amil u yantal le ma'alob k'iino' bey xan le yaayaj k'iino',[i] beyo' wíinike' ma' kun páajtal u yojéeltik jach ba'ax ku taal u k'iin.[j]

15 Ichil le kunel k'iino'ob ts'o'ok in kuxtalo'[k] ts'o'ok in wilik tuláakal ba'al, ts'o'ok in wilik juntúul utsul máak ku kíimil kex toj u kuxtal,[l] yéetel ts'o'ok in wilik juntúul k'asa'an máak ku kuxtal ya'ab años kex ku beetik u k'asa'anil.[m]

16 Ma' a taaskaba jach justo[n] mix a we'esik jach yaan a

CAP 7

a Pr 10:7, Pr 22:1, Isa 56:5, Lu 10:20
b Isa 5:11, 12
c Sl 119:71, Lu 6:21
d 2Co 7:10, Heb 12:11
e 1Sa 25:36, Pr 21:17
f Sl 141:5, Pr 15:31
g Ec 2:2
h Éx 23:8, Dt 16:19, 1Sa 8:1-3, Pr 17:23
i Pr 13:10, Snt 5:10, 1Pe 5:5

Columna 2

a Pr 16:32, Snt 1:19
b Gé 4:5, Est 5:9, Pr 14:17, 29, Pr 29:11
c Lu 9:62
d Pr 4:5, 6
e Pr 10:15
f Pr 3:13, 18, Pr 8:35, Pr 9:11
g Job 9:12, Isa 14:27
h Snt 5:13
i Job 2:10, Isa 45:7
j Pr 27:1, Ec 9:11, Snt 4:13, 14
k Sl 39:5
l Gé 4:8, 1Sa 22:18
m Job 21:7, Sl 73:12
n Isa 65:5, Mt 6:1, Ro 10:3, Ro 14:10

7:4 * Wa «te' naj tu'ux yaan ki'imak óolalo'». **7:5** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'aay».

7:9 * Uláak' bix u traducirta'ale' «leti'e ba'ax chíikbesik mina'an u na'at máako'».

na'at.[a] ¿Ba'axten unaj a taasik k'aas ta wóok'ol?[b] **17** Ma' u píitmáan a beetik a k'asa'anil mix a beetik a j-ma' na'atil.[c] ¿Ba'axten unaj a kíimil kex ma' k'uchuk u k'iinili'?[d] **18** Maas ma'alob ka a beet u cuentail le ba'ax yáax a'ala'abo',* pero ma' a p'atik xan le uláak' ba'ax a'ala'abo'.#[e] Tumen le máax ku respetartik Dioso' yaan u yu'ubik tu ka'ap'éelal.

19 Le na'ato' ku beetik u maas antal u muuk' juntúul máak ke diez mu'uk'a'an máako'ob kanáantik junp'éel kaaj.[f] **20** Way lu'ume' mina'an juntúul máax toj u kuxtal ka u beet mantats' ba'ax ma'alob yéetel ma' u k'ebantal.[g]

21 Ma' a beetik u cuentail tuláakal ba'ax ku ya'ala'al,[h] beyo' ma' ken a wu'uy a maldecirta'al tumen a esclavo. **22** Tumen a puksi'ik'ale' jach u yojel tak teche' ya'ab u téenel ts'o'ok a maldecirtik uláak' máako'ob.[i]

23 Yéetel le na'at yaanteno' tin xak'altaj tuláakal le ba'alo'oba' ka tin wa'alaj: «Yaan u jach antal in na'at», pero ma' béeychaji'. **24** Tuláakal ba'ax ts'o'ok u yúuchle' ma' tu páajtal u na'ata'al, bey jach taam yanilo'obe', mix máak je'el u páajtal u na'atko'obe'.[j] **25** Yéetel in puksi'ik'ale' tin ts'áaj in wóol kaanbal, xaak'al yéetel in kaxt le na'ato'. Tin ts'áaj in wóol xan in wil ba'axten ku yúuchul tuláakal ba'al utia'al in na'atik ba'axten ku beetik u k'asa'anil juntúul j-ma' na'at, yéetel ba'axten ku beetik u j-ma' na'atil le choko poolo'obo'.[a] **26** Teen túune' tin wilaj lela': yaan juntúul ko'olel maas peor* ti' le kíimilo', tumen leti'e' bey junp'éel trampae', u puksi'ik'ale' bey u redil chuk kaye', u k'abo'obe' bey je'ex le cadena'ob ku ts'a'abal ti' le máaxo'ob ku k'a'alalo'. Le máax ku lúubul utsil ti' u jaajil Diose' yaan u púuts'ul ti' le ko'olela',[b] pero le máax ku k'ebantalo' yaan u chu'ukul tumen le ko'olela'.[c]

27 Le máax ku ka'ansajo'*[d] ku ya'alik: «Leti'e ba'ax tin wila', jujunp'éelil úuchik in xak'altik le ba'alo'ob utia'al in ts'áaik cuentao', **28** le ba'ax tin ts'áaj in wóol in kaxto', ma' tin kaxti'. Ichil mil máako'obe' tin kaxtaj juntúul xiib toj u kuxtal, pero ma' tin kaxtaj mix juntúul ko'olel toj u kuxtali'. **29** Chéen leti'e ba'ax tin wila': U jaajil Diose' ma'alob úuchik u beetik máak,[e] pero máake' ts'o'ok u beetik chéen le ba'ax ku ch'a'tukliko'».[f]

8 ¿Máax je'el u páajtal u ketkuba yéetel juntúul máax yaan u na'ate'? ¿Máax u yojel bix je'el u yutskíinta'al junp'éel problemae'? Le na'at yaan ti' máako' leti'e ba'ax beetik u chíikpajal ki'imak u yóolo' yéetel leti'e ba'ax xan beetik ma' u ts'íiktal u yicho'.

2 Tene' kin wa'alik: «Beet ba'ax ku ya'alik le reyo',[g]

CAP 7

a Pr 3:7
Ro 12:3

b Pr 16:18

c Sl 14:1
Pr 14:9

d Sl 55:23
Pr 10:27

e Flp 4:5

f Pr 21:22
Pr 24:5

g 2Cr 6:36
Sl 51:5
Ro 3:23
1Jn 1:8

h 1Sa 24:9

i Snt 3:2, 8, 9

j Sl 36:6
Sl 139:6
Isa 55:9
Ro 11:33

Columna 2

a Ec 1:17
Ec 2:12

b Gé 39:7-9

c Pr 5:3, 14
Pr 7:22, 23
Pr 22:14

d Ec 1:1

e Gé 1:26, 31

f Gé 3:6
Gé 6:12
Dt 32:5

CAP 8

g Pr 24:21, 22
Ro 13:1
Tit 3:1
1Pe 2:13

7:18 * Lela' leti'e ba'ax a'ala'ab te' versículo 16. # Lela' leti'e ba'ax a'ala'ab te' versículo 17.

7:26 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «maas k'áaj». **7:27** * Wa «Le máax ku much'ik máako'».

tumen a beetmaj junp'éel juramento* tu táan Dios.[a] **3** Ma' a luk'ul tu séeba'anil tu táan le reyo'.[b] Ma' a táakpajal ti' junp'éel ba'ax ma' ma'alobi',[c] tumen leti'e' je'el u páajtal u beetik je'el ba'axak u k'áate'. **4** Le ba'ax ku ya'alik juntúul reyo' leti'e ba'ax unaj u beeta'alo'.[d] ¿Máax je'el u páajtal u ya'alikti', ‹¿Ba'ax ka beetik?›?».

5 Le máax ku beetik ba'ax ku ya'alik le leyo' ma' kun úuchul loob ti',[e] le máax yaan u na'ato' yaan u yojéeltik ba'ax k'iin unaj u beetik wa ba'ax yéetel bix unaj u beetik.[f] **6** Tumen ya'ab problemas ku yantal ti' máake', tuláakal ba'ale' unaj u beetik tu k'iinil yéetel je'ex unaje'.[g] **7** Tumen mix máak u yojel ba'ax kun úuchle', ¿máax je'el u páajtal u ya'alik bix kun úuchle'?

8 Je'ex mix máak je'el u páajtal u controlartik u muuk'il le kuxtalo' mix máak xan je'el u páajtal u controlartik u k'iinil le kíimilo'.[h] Je'ex tu k'iinil guerra ma' tu túuxta'al juntúul soldado tu yotoche', le ba'ax k'aas xano' ma' ken u cha'a u púuts'ul le máaxo'ob suuk u beetik u k'asa'anilo'obo'.*

9 Tuláakal lela' tin ts'áaj cuenta le ka ch'íik in puksi'ik'al u jach il tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok u beeta'al way yóok'ol kaabe'. Máake' mantats' ku pech' óoltik u yéet

8:2 * Ilawil «Juramento», página 2567. **8:8** * Uláak' bix u traducirta'ale' «le k'asa'an máako' ma' kun salvarbil tumen u k'asa'anil».

CAP 8

a 2Sa 5:3

b Ec 10:4

c 1Re 1:5, 7 Pr 20:2

d 1Re 2:24, 25

e Ro 13:5 1Pe 3:13

f 1Sa 24:12, 13 1Sa 26:8-10 Sl 37:7

g Ec 3:17

h Sl 89:48

Columna 2

a Éx 1:13, 14 Miq 7:3

b Pr 10:7

c Sl 10:4, 6

d 1Sa 2:22, 23

e Sl 34:9 Sl 103:13 Sl 112:1 Isa 3:10 2Pe 2:9

f Sl 37:10 Isa 57:21

g Job 24:24

h Ec 7:15

i Sl 37:7 Sl 73:12

j Sl 100:2

máakil utia'al u beetik k'aas ti'.*[a] **10** Tene' tin wilaj u mu'ukul le k'asa'an máako'obo', le máaxo'ob ku yooklo'ob yéetel ku jóok'lo'ob ka'ach te' lugar santoo', chéen ba'ale' séeba'an úuchik u tu'ubsa'alo'ob te' kaaj tu'ux tu beetaj u k'asa'anilo'obo'.[b] Lelo' chéen kunel xan.

11 Wa ma' tu jáan castigarta'al le máax ku beetik ba'ax k'aaso',[c] ku p'áatal ma' sajak u puksi'ik'al máak u beet ba'ax k'aasi'.[d] **12** Juntúul máax ku k'ebantal cien u téenele' je'el u kuxtal ya'ab añose', kex beyo' kin ts'áaik cuentae' maas yaan u bin utsil ti' le máaxo'ob ku respetarko'ob Dioso', tumen tu jaajil u yóolo'ob ku respetarko'ob.[e] **13** Pero le k'asa'an máak ma'atech u respetartik Dioso' ma' kun bin utsil ti',[f] yéetel ma' kun páajtal u maas ya'abkuntik le u k'iiniloob u kuxtal ku k'áatmáan je'ex junp'éel bo'oyo'.[g]

14 Yaan junp'éel ba'ax jach yaj ku yúuchul way lu'ume': yaan utsul máako'ob ku tratarta'alo'ob bey k'asa'an máako'obe',[h] yéetel yaan k'asa'an máako'ob ku tratarta'alo'ob bey utsul máako'obe'.[i] Tene' kin wa'alike', lelo' chéen kunel xan.

15 Teen túune' tin wa'alaje' maas ma'alob le ki'imak óolalo'.[j] Tumen le ba'ax maas ma'alob je'el u beetik máak way lu'ume' leti'e u jaantik, u yuk'ik yéetel u ki'imakkúuntik u yóol yéetel le ba'axo'ob yaanti'o'. Lela' leti'e ba'ax

8:9 * Wa «loob ti'».

unaj u beetik máak mientras u ts'aamaj u yóol meyaj way yóok'ol kaabe', ichil tuláakal le u k'iinilo'ob u kuxtal[a] ts'a'anti' tumen u jaajil Dioso'.

16 Tene' tin ch'a'tuklaj u yantal in na'at bey xan in wilik tuláakal le ba'axo'ob ku yúuchul* way lu'ume',[b] kex ka p'áatak ma' in wenel de k'iin mix de áak'ab.# **17** Teen túune' tin jach ilaj tuláakal ba'ax ku beetik u jaajil Dios, ka tin ts'áaj cuentae' máake' ma' tu páajtal u k'uchul u na'at tuláakal le ba'ax ku yúuchul way yóok'ol kaabe'.[c] Kex je'el ba'axak ka u beet máake' ma' tu páajtal u na'atik. Kex ka u ya'al máak jach yaan u na'at yéetel je'el u páajtal u na'atike', u jaajile' ma' tu páajtal u na'atik.[d]

9 Teen túune' tin jach ilaj tuláakal ba'al, ka tin wile' tu k'ab u jaajil Dios yaan le utsul máako'ob yéetel le máaxo'ob yaan u na'ato'obo' bey xan le ba'axo'ob ku beetko'obo'.[e] Le máako'obo' ma' u yojlo'ob buka'aj yaabilaj yéetel p'ektajil yanchaj antes ti' leti'obi'. **2** Tuláaklo'ob junp'éelili' bix u ts'o'okolo'ob.[f] Le utsul máak yéetel le k'asa'an máako',[g] le máax ku beetik ba'ax ma'alob yéetel le máax ma'alob yanil tu táan Dioso' bey xan le máax ma' ma'alob yanil tu táan Dioso'. Le máaxo'ob ku beetko'ob sacrificio'obo' bey xan le máaxo'ob ma'atech u beetko'ob sacrificio'obo'. Le máax ku beetik ba'ax ma'alobo' bey je'ex le máax ku beetik ba'ax ma' ma'alobo'. Le máax ku jáan beetik junp'éel juramentoo' bey je'ex le máax ma' tu jáan beetik junp'éel juramentoo'. **3** Lela' junp'éel ba'al jach yaj ku yúuchul way yóok'ol kaabe': tuláakal máak junp'éelili' bix u ts'o'okol.[a] U puksi'ik'al máake' chuup yéetel ba'alo'ob k'aastak. Tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtale' bey chokochaja'an u poole', kéen ts'o'okke' ku kíimil.

4 Je'el máaxak kuxa'ane' yaan esperanza ti', tumen juntúul peek' kuxa'ane' maas ma'alob yanil ke juntúul kimen león.[b] **5** Tumen le máaxo'ob kuxa'ano'obo' u yojlo'ob yaan u kíimlo'ob,[c] pero le kimeno'obo' ma' u yojlo'ob mix ba'ali',[d] mix ba'al xan ken u k'amo'ob,* yéetel yaan u tu'ubsa'alo'ob.[e] **6** Ts'o'ok xan u xu'ulul le yaabilaj yéetel le celos ku yu'ubiko'ob ka'acho', yéetel wa yaan máax u p'ekmo'ob ka'ache' ts'o'ok xan u xu'ulul. Junpuli' ma' tu páajtal u beetko'ob mix junp'éel ti' le ba'alo'ob ku beeta'al way yóok'ol kaabe'.[f]

7 Xeen, jaant a wo'och yéetel ki'imak óolal, uk' vino yéetel junp'éel puksi'ik'al ki'imak u yóol,[g] tumen u jaajil Diose' ts'o'ok u yilik ma'alob ba'ax ka beetik.[h] **8** Mantats' ka a búukint sak nook',* yéetel

CAP 8

a Ec 2:24
Ec 3:12, 13

b Ec 1:13
Ec 7:25

c Ec 3:11
Ro 11:33

d Job 28:12
Ec 7:24
Ec 11:5

CAP 9

e Dt 33:3
1Sa 2:9
Sl 37:5

f Ec 5:15

g Ec 8:10

Columna 2

a Job 3:17-19
Ec 2:15

b Isa 38:19

c Gé 3:19
Ro 5:12

d Sl 88:10
Sl 115:17
Sl 146:4
Isa 38:18
Jn 11:11

e Job 7:9, 10
Ec 2:16

f Ec 9:10

g Dt 12:7
Sl 104:15
Ec 2:24

h Dt 16:15
Hch 14:17

8:16 * Wa «beeta'al». # Uláak' bix u traducirta'ale' «le máako'obo' ma'atech u weenlo'ob mix de k'iin mix de áak'ab».

9:5 * Wa «náajalto'ob». **9:8** * U k'áat u ya'ale' junp'éel nook' ku ye'esik ki'imak u yóol máak, ma' junp'éel nook' ku ye'esik yaachaja'an u yóol máaki'.

ma' u xu'ulul a ts'áaik aceite ta pool.[a] **9** Ki'imakchajak a wóol yéetel a watan,[b] le máax jach a yaabiltmo'. Bey unaj a beetik ichil tuláakal u k'iinilo'ob a kunel kuxtal ts'a'antech tumen Dios way yóok'ol kaabe'. Bey unaj a beetik ichil tuláakal u k'iinilo'ob a kunel kuxtalo', tumen leti'e bo'ol ken a k'am mientras kuxa'anecho' yéetel leti'e bo'ol ken a k'am ikil a ts'áaik a wóol meyaj way yóok'ol kaabe'.[c] **10** Tuláakal ba'ax tia'an ta k'ab a beetke', beet yéetel u jaajil a wóol, tumen te' Muknal*[d] tu'ux ka bino' mina'an meyaji', mina'an tuukuli', mina'an kaanbali' yéetel mina'an na'ati'.

11 Way yóok'ol kaabe' ts'o'ok xan in wilke' le máax-xo'ob chich u yáalkabo'obo' ma' mantats' leti'ob ganartik junp'éel carrerai', le máax-xo'ob yaan páajtalil ti'obo' ma' mantats' ku ganarko'ob junp'éel ba'ateli',[e] le máaxo'ob yaan u na'ato'obo' ma' mantats' yaan ba'al u jaanto'obi', le máaxo'ob ya'ab ba'al u yojlo'obo' ma' mantats' yaan ayik'alil ti'obi',[f] le máaxo'ob kaanbalnaja'ano'obo' ma' mantats' ku bin utsil ti'obi',[g] tumen ti' tuláakal máak junsúutuk u jáan úuchul wa ba'ax. **12** Máake' ma' u yojel ba'ax k'iin u kíimili'.[h] Je'ex u lúubul le kayo'ob ti' junp'éel red yéetel je'ex u lúubul le ch'íich'o'ob ti' junp'éel trampao' bey xan u lúubul máak ti' junp'éel nojoch loobilo', chéen ken jáan taalak tu yóok'ol.

9:10 * Ilawil página 2572.

CAP 9

a Da 10:2, 3

b Pr 5:18

c Ec 5:18

d Sl 115:17 Sl 146:3, 4 Isa 38:18

e 1Sa 17:50 Sl 33:16

f Ec 2:15

g 2Sa 17:23

h Ec 8:8 Snt 4:13, 14

Columna 2

a Ec 9:11

b Pr 21:22 Pr 24:5 Ec 7:12, 19 Ec 9:18

c Mr 6:3 1Co 2:8

d Jos 22:20 1Co 5:6 Heb 12:15

CAP 10

e Nú 20:10, 12 2Sa 12:9-11

13 Teen xane' k'uchen in wil uláak' junp'éel ba'al yo'olal le na'at yaan way yóok'ol kaabe', lela' jach tu beetaj u ja'ak'al in wóol: **14** yaan ka'ach junp'éel kaaje' chéen junp'íit xiibo'ob yani'. Ka túun taal ba'ateltbil tumen juntúul rey jach yaan páajtalil ti'. Le reyo' tu ba'pachtaj le kaajo', jejeláas ba'ax tu beetaj utia'al u k'alik u paach. **15** Te' kaajo' ila'ab juntúul máak óotsil pero yaan u na'at, leti' túune' tu salvartaj le kaaj yo'olal u na'ato', pero ka máan k'iine' tu'ubsa'ab le máako'.[a] **16** Teen túune' tin wa'alaj: «Maas ma'alob le na'at ke le páajtalilo',[b] chéen ba'ale' le na'at yaan ti' juntúul máax óotsilo' mix ba'al u yila'al, yéetel ma'atech u beeta'al u cuentail ba'ax ku ya'alik».[c]

17 Maas ma'alob ka u ch'enxikint máak u chaambel t'aan le máax yaan u na'ato' ke u yawat t'aan le máax ku gobernar tu yóok'ol le j-ma' na'ato'obo'.

18 Le na'ato' maas ma'alob ke u nu'ukulilo'ob ba'ate'el, pero tak chéen juntúul máax ka u beet ba'ax ma' ma'alobe' je'el u k'askúuntik ya'ab ba'alo'ob ma'alobtake'.[d]

10 Le kimen x-ya'axkacho'obo' ku k'askúuntiko'ob yéetel ku beetko'ob u tu'utal le ki'ibok aceiteo', junp'íit j-ma' na'atil xane' ku k'askúuntik u ma'alob k'aaba' le máax yaan u na'at yéetel ku respetarta'alo'.[e]

2 U puksi'ik'al le máax yaan u na'ato' leti'e ba'ax bi-

sik ti' ma'alob bejo',* pero u puksi'ik'al le j-ma' na'ato' leti'e ba'ax bisik ti' le bej ma' ma'alobo'.#[a] **3** Juntúul j-ma' na'ate' kex je'el ba'axak bejil ka u bise' mina'an junp'éel ma'alob tuukul ti',*[b] yéetel ku ye'esik ti' u maasil mina'an u na'at.[c]

4 Wa ku p'u'ujul juntúul rey ta contrae' teche' ma' a p'u'ujul,[d] tumen le jeets'elilo' ku yáantaj utia'al ma' u lúubul máak ti' nukuch k'ebano'ob.[e]

5 Yaan junp'éel ba'al jach yaj ts'o'ok in wilik way yóok'ol kaabe', lela' yaan yil yéetel u beeta'al ba'ax ma' ma'alob tumen le máaxo'ob yaan páajtalil ti'obo':[f] **6** le j-ma' na'ato'obo' tia'ano'ob ti' nukuch puesto'obe', pero le máaxo'ob no'oja'ano'obo'* tia'ano'ob ti' mejen puesto'obe'.

7 Ts'o'ok in wilik esclavo'ob ku máano'ob yóo' tsíimin, pero yaan príncipe'obe' xíimbalil u máano'ob, beyo'ob esclavo'obe'.[g]

8 Le máax ku páanik junp'éel joole' je'el u lúubul ichile',[h] le máax ku jomk'esik junp'éel pak'e' je'el u chi'ibil tumen juntúul kaane'.

9 Le máax ku jóo'sik tuunicho' je'el u loobiltkuba tu yéetelo'obe', le máax ku bujik che'o' je'el xan u loobiltkuba tu yéetelo'obe'.*

10:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tia'an tu x-no'oj k'abe'». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tia'an tu x-ts'íik k'abe'». **10:3** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mina'an u puksi'ik'al». **10:6** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le ayik'alo'obo'». **10:9** *Uláak' bix u traducirta'ale' «unaj u kanáantkuba ti' leti'ob».

CAP 10

a Pr 14:8
Pr 17:16

b Pr 10:23

c Pr 13:16
Pr 18:7

d Ec 8:2, 3

e 1Sa 25:23, 24
Pr 25:15

f 1Sa 26:21
1Re 12:13, 14

g Pr 30:21-23

h Pr 26:27

Columna 2

a 1Re 10:6, 8
Sl 37:30
Lu 4:22
Ef 4:29

b Sl 64:2, 8
Pr 10:14, 21
Pr 14:3

c 1Sa 25:10, 11

d Pr 10:19
Pr 15:2

e Pr 27:1
Ec 6:12
Snt 4:13, 14

f 2Cr 13:7
2Cr 36:9

g Pr 31:4, 5

10 Wa junp'éel nu'ukul de fierro mina'an u yej yéetel ma' tu jóo'sa'al u yeje' yaan u beetik u sen xupik u muuk' máak. Pero le na'ato' ku yáantaj utia'al u jóok'ol ma'alobil ba'ax ku beetik máak.

11 Wa juntúul kaan ku chi'ibal antes ti' u weensa'ale',* mix ba'al u biilal juntúul máax jach u yojel u beete.

12 Le t'aano'ob ku jóok'ol tu chi' juntúul máax yaan u na'ato' ku beetik u bin utsil ti',[a] pero le t'aano'ob ku jóok'ol tu chi' juntúul j-ma' na'ato' ku beetik u bin k'aasil ti'.[b] **13** Le yáax t'aano'ob ku jóok'ol tu chi'o' chéen j-ma' na'at t'aano'ob,[c] u ts'ook t'aano'ob ku ya'alike' chéen choko pool t'aano'ob ku beetko'ob loob. **14** Kex beyo' le j-ma' na'ato' ma' tu xu'ulul u t'aan.[d]

Juntúul máake' ma' u yojel ba'ax ku taal u k'iinili'. ¿Máax je'el u ya'alikti' ba'ax kun úuchul kéen ts'o'okok u kíimile'?[e]

15 Le j-ma' na'ato' jach ku ka'anal ikil u sen meyaj, hasta ma' tu páajtal u kaxtik u bejil u kaajal.

16 ¡Jach ku bin k'aasil ti' junp'éel lu'umil wa jach táankelem u reyil[f] yéetel wa chéen festejar ku beetik u príncipeilo'ob desde ken sáasak! **17** ¡Ki'imak u yóol junp'éel lu'umil wa le máax ku beetik u reyilo' u hijo ts'uulo'ob yéetel wa u príncipeilo'obe' ku janalo'ob te' hora unajo' utia'al u yantal u muuk'o'ob, ma' utia'al u káaltalo'obi'![g]

10:11 *Wa «u hipnotizarta'ale'».

18 Tu yo'olal sen ma'a-k'óolile' ku p'úunul u vigasil junp'éel techo', yéetel tumen chéen u méek'maj u k'ab máake' ku yokol ja' ti' junp'éel naj.[a]

19 Le janalo' ku beeta'al utia'al u ki'imaktal u yóol máak, yéetel le vinoo' utia'al u disfrutartik máak le kuxtalo',[b] pero le taak'ino' ku beetik u yantal ti' máak tuláakal ba'ax k'a'abéet.[c]

20 Mix ichil a tuukul* unaj a maldecirtik juntúul rey,[d] ma' xan unaj a maldecirtik juntúul máak ayik'al le tia'anech ta juunal ta wotocho', tumen juntúul ch'íich'e'# je'el u bisik junp'éel mensajee', juntúul chan ch'íich'e' je'el u ya'alik le ba'ax ta wa'alo'.

11 Pul a wo'och waaj ich ja',[e] tumen kéen máanak k'iino'obe' yaan a ka'a ilik.[f] **2** Ti' le ba'axo'ob yaantecho' t'ox junp'éel parte ti' siete wa tak ti' ocho u túulali',[g] tumen ma' a wojel ba'ax loobil je'el u yúuchul way lu'ume'.

3 Wa chuup le múuyalo'ob yéetel ja'o' yaan u láaliko'ob ja' way lu'ume'. Wa junkúul che' ku lúubul tu tojil noojol bey xan wa tu tojil xamane', je'el tu'uxak ka lúubuk le che'o' ti' kun p'áatli'.

4 Le máax táan u jach ilik tu'ux banda ku taal le iik'o' ma' kun paak'al, le máax táan u jach ilik le múuyalo'obo' ma' kun cosechar.[h]

10:20 *Uláak' bix u traducirta'ale' «Mix chilikbalech ta cama». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel ba'ax ku xik'nal te' ka'ano'».

CAP 10

a Pr 21:25
Pr 24:33, 34

b Sl 104:15
Ec 9:7

c Ec 7:12

d Éx 22:28

CAP 11

e Pr 22:9

f Dt 15:10, 11
Pr 19:17
Lu 14:13, 14
Heb 6:10

g Sl 37:21
Lu 6:38
2Co 9:7
1Ti 6:18

h Pr 20:4

Columna 2

a Sl 139:15

b Job 26:14
Sl 40:5
Ec 8:17
Ro 11:33

c Ec 9:10
2Co 9:6
Col 3:23

d Ec 5:18
Ec 8:15

e Ec 12:1

f Ec 3:17
Ec 12:14
Ro 2:6

5 Je'ex ma' a wojel ba'ax ku beetik u muuk'il le kuxtal* ti' u baakelo'ob juntúul chan paal le tia'an ichil u nak' u maamao',[a] ma' xan a wojel ba'ax ku beetik u jaajil Diosi', le máax beetik tuláakal ba'alo'.[b]

6 Paak'alnen desde ken sáasak yéetel ma' a je'elel tak ken tardechajak,[c] tumen ma' a wojel máakalmáak kun ma'alobtali', ma' xaane' le ta yáax pak'o' wa le ta pachal pak'o', wa ma' xaane' tu ka'ap'éelal kun ma'alobtal.

7 Le sáasilo' jats'uts u yila'al, le icho'ob xano' ma'alob ka u yilo'ob u sáasilil k'iin. **8** Wa juntúul máak ku kuxtal ya'ab añose' unaj u disfrutartik tuláakal u k'iiniloob u kuxtal.[d] Pero ma' unaj u tu'ubulti'e' je'el xan u ya'abtal le yaayaj k'iino'obo'. Tuláakal ba'ax bíin taalake' chéen kunel.[e]

9 Táankelem,* ki'imakkúunt a wóol mientras táankelmech, yéetel ki'imakchajak u yóol a puksi'ik'al tu k'iinilo'ob a táankelmil. Xeen te' bej tu'ux taak u bin a puksi'ik'alo' yéetel xeen te' tu'ux ku biskech a wicho'obo', pero ma' u tu'ubulteche' tu yo'olal tuláakal le ba'alo'oba' yaan u k'áata'altech cuenta tumen u jaajil Dios.[f] **10** Le o'olale' lu's ta puksi'ik'al le ba'alo'ob je'el u taasiktech problemaso' yéetel náachkuntaba ti' le ba'alo'ob je'el u beetik loob ti' a wíinkli-

11:5 *Lela' ma' xaan xane' táan u t'aan ti' u poder Dios. **11:9** *Te'ela' táan u t'aan tak ti' le x-lóo'bayano'obo'.

lo',* tumen le táankelmil yéetel le u maas ma'alobil u k'iinilo'ob u kuxtal máako' chéen kunel.[a]

12 Bey túuno' tu k'iinilo'ob a táankelmile'* k'a'ajs le Ki'ichkelem Yuum beetmilecho',[b] antes u k'uchul le yaayaj k'iino'obo'[c] yéetel antes u k'uchul u tiempoil a wa'alik: «Jach yaj le kuxtala'». **2** Antes u tu'upul u sáasil le K'iin, le Luna yéetel le estrella'obo',[d] yéetel antes u ka'a taal le múuyalo'ob yéetel ja'o'. **3** Le k'iin ken jo'op'ok u kikilankil le máaxo'ob kanáantik le najo', le kéen p'áatak o'o'chaankil u máan le máaxo'ob yaan u muuk'o'obo', le kéen p'áatak ma' tu juuch' le ko'olelo'ob tumen ts'o'ok u junp'iittalo'obo', yéetel le ko'olelo'ob ku paakato'ob te' ventanao' ku yilko'ob ts'o'ok u yée'joch'e'ental.[e] **4** Le kéen p'áatak k'aalal le joonajo'ob yano'ob tu tojil le calleo', le kéen p'áatak óoli' ma' tu yu'uba'al u juum le molino ku juuch'o', le kéen jo'op'ok u líik'il máak chéen ikil u k'aay juntúul ch'íich', yéetel le kéen p'áatak chaambelil u k'aay tuláakal le x-ch'úupalalo'obo'.[f] **5** Máake' ku jo'op'ol u sajaktal ti' le lugaro'ob ka'anal yanilo'obo' yéetel ku sajaktal máan te' calle'obo'. Ku jo'op'ol u loolankil le almendroo',[g] le grilloo'* ku jo'op'ol u jíiltikuba, yéetel ku wáak'al u sóol le alcaparrao', tumen máake' táan u bin tu yotoch,[a] te' tu'ux kun antal ya'ab k'iino'obo', ts'o'ole' le máaxo'ob ku yok'olo'obo' táan u su'usutkuba'ob te' calleo'.[b] **6** Antes ti' u t'óokol le suum de platao', antes ti' u téejel le nojoch taza de oroo', antes ti' u pa'apajal le jarro* yaan naats' ti' u sayabil le ja'o', yéetel antes ti' u k'astal le carrillo ikil u jóo'sa'al ja' te' ch'e'eno'. **7** Le máak beeta'an de lu'umo' ku ka'a suut lu'umil,[c] yéetel u muuk'il le kuxtalo' ku ka'a suut yiknal u jaajil Dios, tu yiknal le máax ts'áao'.[d]

8 Le máax ku ka'ansajo'*[e] ku ya'alik: «¡Jach chéen kunel! ¡Tuláakal ba'ale' mix ba'al u biilal!».[f]

9 Le máax ku ka'ansajo' ma' chéen yanchaj u na'ati', ba'axe' tu ka'ansaj xan ti' u maasil le ba'ax u yojlo'.[g] Ts'o'ole' jach tuukulnaj yéetel tu xak'altaj ya'ab ba'alo'ob utia'al u páajtal u beetik ya'ab proverbios.*[h] **10** Le máax ku ka'ansajo' tu yilaj u kaxtik jats'uts t'aano'ob[i] yéetel tu yilaj u ts'íibtik t'aano'ob jaajtako'ob.

11 Le ba'ax ku ya'alik le máaxo'ob yaan u na'ato'obo' bey yaan u punta'obe',[j] le t'aano'ob u yéeymo'obo' beyo'ob clavos ma'alob baja'anilo'obe', tuláakal le ba'alo'oba' ti' u taalo'ob ti' juntúul j-kanan tamane'. **12** In paal, tu yo'olal u maasil ba'alo'ob aparte ti' lela', ku ya'ala'altech: mina'an u

CAP 11

a Sl 25:7
2Ti 2:22

CAP 12

b Sl 71:17
Sl 148:7, 12
Lu 2:48, 49
2Ti 3:15

c Sl 90:10

d 1Sa 4:15

e Gé 48:10

f 2Sa 19:34, 35

g Pr 16:31

Columna 2

a Job 30:23
Ec 9:10

b Gé 50:7, 10

c Gé 3:19
Sl 146:4

d Gé 2:7
Job 27:3
Job 34:14, 15
Sl 104:29
Isa 42:5

e 1Re 8:1

f Ec 1:2, 14

g 1Re 10:1, 3
1Re 10:6, 8

h 1Re 4:29, 32
Pr 1:1

i Pr 16:24
Pr 25:11

j Hch 2:37
Heb 4:12

11:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a bak'elo'». **12:1** *Te'ela' táan u t'aan tak ti' le x-lóo'bayano'obo'. **12:5** *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «máas, sit'riyo».

12:6 *Wa «p'úul». **12:8** *Wa «Le máax ku much'ik máako'». **12:9** *Ilawil página 2576.

xuul u ts'íibta'al libro'ob. Le o'olal u jach ts'áaik u yóol máak u xok le buka'aj libro'obo' chéen ku beetik u sen ka'anal máak.*[a]

13 Tuláakal ba'al ts'o'ok u ya'ala'al, pero le ba'ax maas k'a'ana'ano' leti' lela': respetart* u jaajil Dios[a] yéetel beet ba'ax ku ya'alik,[b] tumen chéen leti'e ba'ax unaj u beetik máako'.[c] **14** Tumen u jaajil Diose' yaan u juzgartik máak yo'olal tuláakal ba'ax ku beetik, tak le ba'axo'ob ta'aka'ano', kex ma'alob wa kex ma' ma'alobi'.[d]

12:12 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le bak'o'».

CAP 12

a Ec 1:18

Columna 2

a Job 28:28 Sl 111:10 Pr 1:7
b 1Jn 5:3
c Dt 6:1, 2 Dt 10:12
d Sl 62:12 Ec 11:9 Mt 12:36, 37 Hch 17:31 2Co 5:10 1Ti 5:24

12:13 * Wa «ch'a' saajkil ti'».

EL CANTAR DE LOS CANTARES

(U K'AAY SALOMÓN)

TI' BA'AX KU T'AAN

LE TIA'AN LE SULAMITA TE' TU'UX YAAN SALOMÓNO' (1:1–3:5)

1 Le k'aay maas jats'utso' (1)
Le x-ch'úupalo' (2-7)
U ko'olelilo'ob Jerusalén (8)
Le reyo' (9-11)
‹Yaan k-beetiktech adorno'ob de oro› (11)
Le x-ch'úupalo' (12-14)
‹Le xi'ipal in yaabiltmo' junp'éel bolsa mirra› (13)
Le j-kanan tamano' (15)
«¡In x-ki'ichpan yaabilaj, jach táaj jats'utsech!»
Le x-ch'úupalo' (16, 17)
«¡In ki'ichkelem yaabilaj, jach táaj jats'utsech!» (16)

2 Le x-ch'úupalo' (1)
‹Chéen beyen u loolil azafráne'›
Le j-kanan tamano' (2)
Le máax in yaabiltmo' bey junp'éel lirioe'
Le x-ch'úupalo' (3-14)
‹Ma' a wajsike'ex in yaabilaj› (7)
Ku ch'a'chi'ita'al u t'aan le j-kanan tamano' (10b-14)
«In x-ki'ichpan yaabilaj, ko'ox tin wéetel» (10b, 13)
U suku'uno'ob le x-ch'úupalo' (15)
«Chuke'ex le ch'omako'obo'»
Le x-ch'úupalo' (16, 17)
‹Le xi'ipal in yaabiltmo' in tia'al, tene' u tia'alen› (16)

3 Le x-ch'úupalo' (1-5)
‹De áak'abe' kin kaxtik le xi'ipal in yaabiltmo'› (1)

LE TIA'AN JERUSALÉN LE SULAMITAO' (3:6–8:4)

3 U ko'olelilo'ob Sión (6-11)
Le bix u máansa'al Salomóno'

4 Le j-kanan tamano' (1-5)
‹¡In x-ki'ichpan yaabilaj, táaj jats'utsech!› (1)
Le x-ch'úupalo' (6)
Le j-kanan tamano' (7-16a)
«In x-ki'ichpan novia, ta woklaj in puksi'ik'al» (9)
Le x-ch'úupalo' (16b)

5 Le j-kanan tamano' (1a)
U ko'olelilo'ob Jerusalén (1b)
«¡Káalkuntaba'ex yéetel yaabilaj!»
Le x-ch'úupalo' (2-8)
Ku tsikbaltik ba'ax tu wayak'taj
U ko'olelilo'ob Jerusalén (9)
‹¿Ba'axten maas ma'alob le xi'ipal a yaabiltmo'?›
Le x-ch'úupalo' (10-16)
«Ich diez mil máako'obe' chíika'an u yila'al» (10)

6 U ko'olelilo'ob Jerusalén (1)
Le x-ch'úupalo' (2, 3)
‹Le xi'ipal in yaabiltmo' in tia'al, tene' u tia'alen› (3)
Le reyo' (4-10)
«Jats'uts a wila'al je'ex u kaajil Tirzáe'» (4)
Ku ch'a'chi'ita'al u t'aan le ko'olelo'obo' (10)
Le x-ch'úupalo' (11, 12)
Le reyo' (bey xan uláak' máako'ob) (13a)
Le x-ch'úupalo' (13b)
Le reyo' (bey xan uláak' máako'ob) (13c)

7 Le reyo' (1-9a)
«In x-ki'ichpan yaabilaj, jach ki'ichpanech» (6)
Le x-ch'úupalo' (9b-13)
‹U tia'alen le xi'ipal in yaabiltmo', leti'e' ku ts'iiboltiken› (10)

8 Le x-ch'úupalo' (1-4)
‹Kexi' wa in suku'uneche'› (1)

KU SUUT LE SULAMITAO'; CHÚUKPAJ U YÓOL (8:5-14)

8 U suku'uno'ob le x-ch'úupalo' (5a)
‹¿Máax le ku taal tak'akbal ti' máax u yaabiltmo'?›
Le x-ch'úupalo' (5b-7)
‹Le yaabilajo' táaj yaan u muuk' je'ex le kíimilo'› (6)
U suku'uno'ob le x-ch'úupalo' (8, 9)
‹Wa bey pak'e'›; ‹wa bey joonaje'› (9)
Le x-ch'úupalo' (10-12)
«Beyen junp'éel pak'e'» (10)
Le j-kanan tamano' (13)
«T'aanen in wu'uye»
Le x-ch'úupalo' (14)
«Áalkabnen je'ex juntúul kéeje'»

---

1 Lela' leti'e k'aay maas jats'uts u beetmaj Salomóno':[a]

2 «Ts'u'uts'en, ts'u'uts'en yéetel a chi',
tumen le bix a we'esik yaabilajo' maas ma'alob ti' vino.[b]

3 Jach ki'ibok le aceite a ts'aamo'.[c]
A k'aaba'e' bey je'ex le ki'ibok aceite ku yáalalo'.*[d]
Le o'olal yaabilta'anech tumen le x-ch'úupalalo'obo'.

4 Bisen ta wéetel, ko'ox áalkabil.

1:3 * Wa «ku choojo'».

CAP 1

a 1Re 4:29, 32

b Can 4:10

c Pr 27:9
Ec 9:8
Can 5:5

d Ec 7:1

¡Le reyo' ts'o'ok u yoksiken tu cuarto!
Ki'imakchajak k-óol, ko'ox múul ki'imakkúuntik k-óol.
Ko'ox t'aan ti' bix a we'esik a yaabilaj, tumen a yaabilaje' maas ma'alob ti' vino.
Le o'olal leti'obe'* u yaabiltmecho'ob.

5 U ko'olelile'ex Jerusalén, morenaen,* chéen ba'ale' jach ki'ichpanen,

1:4 * Te'ela' táan u t'aan ti' le x-ch'úupalalo'obo'. **1:5** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «booxen».

je'ex le najo'ob de nook'
yaan Quedaro',[a] je'ex le
najo'ob de nook'[b] u tia'al
Salomóno'.
6 Ma' a jach paktikene'ex
chéen tumen morenaen,
tumen leti'e K'iin tóokmi-
leno'.
U hijo'ob in maamae' jach
p'u'ujo'ob tin wéetele'
ka tu ts'áajeno'ob in ka-
náant le tu'ux pak'a'an
uvao',
chéen ba'ale' in pak'al
uvae' ma' tin kanáanti'.
7 In j-kanan taman, jach in
yaabiltmech,
a'alten tu'ux ka tséentik a
walak' tamano'ob[c]
bey xan tu'ux ka beetik u
je'elelo'ob chúumuk k'iin.
A'alten utia'al ma' in máan
in kaxtech ichil u yalak'
taman a wéet j-kanan ta-
mano'ob
je'ex juntúul ko'olel u pix-
maj u pool tumen yaa-
chaja'an u yóole'».
8 «Sen ki'ichpan ko'olel, wa
ma' a wojle',
xeen utia'al a seguertik le
tu'ux máanja'an le tama-
no'obo'
ka a tséent a mejen chi-
vo'ob naats' ti' le najo'ob
de nook' tu'ux yaan le
j-kanan tamano'obo'».
9 «In x-ki'ichpan ko'olel, be-
yech juntúul ti' le ja-
ts'uts yegua'ob jíitik u
carro'ob Faraóno'.*[d]
10 A p'u'uko'obe' jats'uts u yi-
la'al yéetel le adorno'ob*
a ts'aamo',

1:9 *Ilawil página 2563. **1:10** *Uláak' bix u traducirta'ale' «u trenzasil a pool».

CAP 1

a Sl 120:5
Eze 27:21

b Éx 36:14

c Can 6:3

d 1Re 10:28
2Cr 1:16, 17
Can 6:4

Columna 2

a Can 4:13, 14

b Éx 30:23, 25
Est 2:12
Sl 45:8
Can 4:6
Can 5:13

c Can 4:13

d Jos 15:20, 62
1Sa 23:29
2Cr 20:2

e Can 4:1
Can 5:2

f Can 5:10

CAP 2

g Can 2:16

a kaale' jats'uts u yila'al
yéetel le collaro'obo'.*
11 Yaan k-beetik adorno'ob*
de oro utia'al k-ts'áatech,
lelo'oba' jats'utskíinta'a-
no'ob yéetel plata».
12 «Mientras kulukbal le rey
yiknal le wóolis mesao',
tene' táan u jáats'al u
book in perfume.*[a]
13 Le xi'ipal in yaabiltmo' in
tia'al tene' bey junp'éel
chan bolsa mirra*[b]
ku máansik le áak'ab yóo-
k'ol in tseemo'.
14 Le xi'ipal in yaabiltmo' in
tia'al tene' bey u cháach
u loolil alheña[c]
yaan ichil le uva pak'a'an
En-guedío'».[d]
15 «¡In x-ki'ichpan yaabilaj,
jach táaj jats'utsech!
¡Jach táaj ki'ichpanech!
A wicho'obe' bey je'ex u
yich le paloma'obo'».[e]
16 «¡In ki'ichkelem yaabilaj,
jach táaj jats'utsech!
¡Jach táaj jats'uts a wi-
la'al![f]
K-camae' leti'e ya'ax su'u-
ko'.
17 U yokomilo'ob k-otoche'
de cedro,
u che'ilo'ob u yóok'ole' de
enebro.

2 Tene' chéen beyen jun-
p'éel u loolil azafrán
yaan tu jáal le k'áa'náa-
bo',
junp'éel u loolil lirio yaan
te' táax lu'umo».[g]
2 «Je'ex junp'éel lirio ich
k'i'ixo'obe'

1:10 *Wa «soguilla'obo'». **1:11** *Wa «aro'ob». **1:12** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in nardo». **1:13** *Ilawil página 2571.

bey le x-ch'úupal in yaabiltmaj ichil u maasil
x-ch'úupalalo'obo'».
3 «Je'ex junkúul manzana
ichil le che'ob yaan te'
k'áaxo'
bey le xi'ipal in yaabiltmaj
ichil u maasil xi'ipala-
lo'obo'.
Jach kin ts'íiboltik in ku-
tal yáanal u bo'oy,
tene' ch'ujuk in wu'uyik le
u yicho'ob ku ts'áaiko'.
4 Leti'e' tu bisen te' naj
tu'ux ku yúuchul le no-
joch janalo',*
tuláakal máak il buka'aj
u yaabiltmilen.
5 Ts'áa'exten waajo'ob bee-
ta'an yéetel pasas[a]
utia'al in ch'a'ik in wóol,
tséentene'ex yéetel man-
zana'ob,
tumen táan in kíimil tu
yo'olal yaabilaj.
6 U x-ts'íik k'abe' yáanal in
pool u ts'aamaj,
yéetel u x-no'oj k'abe' u
méek'men.[b]
7 U ko'olelile'ex Jerusalén,
tu k'aaba' le kéejo'ob[c] ya-
no'ob te' k'áaxo' jurar-
te'ex
ma' ken a tratarte'ex
a wajsike'ex in yaabilaj,
cha'ex u yajal tu juunal.[d]
8 ¡Táan in wu'uyik u taal le
máax in yaabiltmo'!
¡Leti'e' táan u taal!
Leti'e' táan u taal u
na'akal te' montaña'obo',
táan u taal u síit' yóok'ol
le pu'uko'obo'.*

2:4 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu najil vino». **2:8** * Wa «cerro'obo'».

CAP 2

a 1Sa 30:11, 12

b Can 8:3

c 2Sa 2:18

d Can 3:5
Can 8:4

Columna 2

a Can 2:17
Can 8:14

b Can 6:11

c Isa 18:5
Jn 15:2

d Jer 8:7

e Isa 28:4
Na 3:12

f Can 5:2
Jer 48:28

g Can 8:13

h Can 1:5
Can 6:10

9 Le máax in yaabiltmo' bey
juntúul kéeje', bey jun-
túul táankelem kéeje'.[a]
Leti'e' ti' u balmuba tu
paach le pak'o',
táan u jach paakat te'
ventanaso',
táan u jach paakat tu
yáam le ventanaso'.
10 Le máax in yaabiltmo' ku
t'aan, ku ya'alikten:
‹Líi'kech in x-ki'ichpan
yaabilaj,
ko'ox tin wéetel.
11 ¡Ilawile! Ts'o'ok u máan le
ja'aja'alo'.
U temporadail u k'áaxal
ja'e' ts'o'ok u xu'ulul,
ts'o'ok u máan.
12 Ts'o'ok u xíitil le loolo'ob
te' k'áaxo',[b]
ts'o'ok u k'uchul u k'iinil
u podarta'al uva,[c]
yéetel ts'o'ok u káajal u
yu'uba'al u k'aay le mu-
kuyo'ob te' tu'ux yano'o-
no'.[d]
13 Ts'o'ok u k'antal u yáax
icho'ob le higoo'.[e]
Le uvao' táan u loolankil
yéetel ki'ibok u yu'u-
ba'al.
Líi'kech in x-ki'ichpan
yaabilaj,
ko'ox tin wéetel.
14 In x-ki'ichpan paloma, te-
che' tia'anech tu ka'anlil
le nukuch tuunicho'obo',[f]
tia'anech tu yáam le tuu-
nicho'ob yaan te' ka'anal
lugaro'obo',
cha'a in wilkech yéetel
cha'a in wu'uyik a voz,[g]
tumen a voze' jats'uts u
yu'uba'al yéetel jach ja-
ts'uts a wila'al›».[h]

15 «Chuke'ex le ch'omako'o-
bo',
le mejen ch'omako'ob ku
k'askúuntiko'ob le uvao',
tumen táan u loolankil
k-pak'al uva».
16 «Le xi'ipal in yaabiltmo' in
tia'al, teen xane' u tia'a-
len.[a]
Leti'e' ti' ku kanan taman[b]
ichil le lirio'obo'.[c]
17 In ki'ichkelem yaabilaj,
séeb suunen,
antes ti' u káajal u yantal
iik' yéetel antes ti' u
sa'atal le bo'oyo'.
Máankech yóok'ol le mon-
taña'ob separarko'on*
je'ex u beetik le kéejo',[d]
je'ex u beetik le táanke-
lem kéejo'.[e]

3 Le kéen chilaken tin
cama de áak'abe'
ku káajal in kaxtik le xi'i-
pal in yaabiltmo'.[f]
Ku jo'op'ol in kaxtik, pero
ma' tin wilik.[g]
2 Yaan in liik'il yéetel yaan
in máan in kaxt te' kaa-
jo',
yaan in kaxtik te' calle'ob
yéetel te' k'íiwiko'obo'.
Yaan in bin in kaxt le
máax in yaabiltmo'.
Binen in kaxte, pero ma'
tin kaxti'.
3 Chéen ba'ale' ila'aben tu-
men le guardia'ob ku
máano'ob ichil le kaajo'.[h]
Teen túune' tin k'áataj-
ti'ob: ‹¿Ts'o'ok wa a wil-
ke'ex le xi'ipal in yaabilt-
mo'?›.

2:17 * Uláak' bix u traducirta'ale' «le montaña'ob yaan u yáamo'ob», wa «u montañailo'ob Beter».

CAP 2

a Can 7:10

b Can 1:7

c Can 2:1
Can 6:3

d 2Sa 2:18

e Can 2:9
Can 8:14

CAP 3

f Can 1:7

g Can 5:6

h Can 5:7

Columna 2

a Can 8:2

b Can 2:7
Can 8:4

c Éx 30:23, 24
Éx 30:34

d 1Re 9:22

4 Jach ma' sáam máanken
te' tu'ux yano'obo'
ka tin wilaj le máax in
yaabiltmo'.
Teen túune' ch'uylajen ti'
leti', ma' tin cha'aji',
ka tin bisaj tu yotoch in
maama,[a]
tu cuarto le máax síijse-
no'.
5 U ko'olelile'ex Jerusalén,
tu k'aaba' le kéejo'ob ya-
no'ob te' k'áaxo' jurar-
te'ex
ma' ken a tratarte'ex
a wajsike'ex in yaabilaj,
cha'ex u yajal tu
juunal».[b]
6 «¿Ba'ax le ku taal te' de-
sierto ku yila'al táan u
kúulul u buuts'il,
ki'ibokkíinta'an yéetel mi-
rra, sak incienso
bey xan yéetel le jejeláas
ki'ibok ba'alo'ob ku ko-
nik le máaxo'ob ku koo-
nolo'obo'?».[c]
7 «¡Ilawile'ex! Leti'e nu'ukul
tu'ux ku ku'uchul
máansbil Salomóno'.
Ba'pachta'an tumen 60 u
túulal mu'uk'a'an máa-
ko'ob,
leti'obe' ti' u taalo'ob ichil
le mu'uk'a'an máako'ob
yaan Israelo'.[d]
8 Cada juntúule' yaan u es-
pada,
cada juntúule' ka'ansa'an
utia'al ba'ate'el,
cada juntúule' u k'axnak'-
maj u espada
utia'al u kanáantko'ob le
rey ti' le ba'axo'ob je'el
u beetik loob de áak'a-
bo'».

9 «Leti'e nu'ukul tu'ux ku
ku'uchul máansbil le rey
Salomóno',
le nu'ukul u beetmaj yéetel u che'ilo'ob Líbanoo'.[a]
10 U mejen columnailo'obe'
tu beetaj de plata,
le tu'ux ku naktalo' tu
beetaj de oro.
Le tu'ux ku kutalo' beeta'an yéetel lana* color
morado.
Ichile' yéetel yaabilaj jats'utskíinta'an
tumen u ko'olelilo'ob Jerusalén».
11 «U ko'olelile'ex u kaajil
Sión,
jóok'ene'ex utia'al a wilke'ex le rey Salomóno',
leti'e' u ts'aamaj u coronail ts'o'okol beel, le beeta'abti' tumen u maama[b]
le k'iin ka ts'o'ok u beelo',
le k'iin ka jach ki'imakchaj u yóol u puksi'ik'alo'».

4 «¡In x-ki'ichpan yaabilaj,
jach táaj jats'utsech!
¡Jach táaj ki'ichpanech!
Le a wicho'ob pixa'an tumen a veloo' bey je'ex u
yich le paloma'obo'.
U tso'otsel a poole' bey
je'ex u múuch' chivo'ob
táan u taal u yéemlo'ob tu
montañailo'ob Galaade'.[c]
2 A kojo'obe' bey u múuch'
tamano'ob táant u k'o'osol u tso'otselo'ob
yéetel ts'o'ok u yisíinsa'alo'obe',
tuláaklo'obe' gemelo'ob ku
síijsiko'ob,

3:10 * Wa «tela beeta'an yéetel u tso'otsel taman».

CAP 3
a 1Re 5:8, 9
b 2Sa 12:24 Pr 4:3

CAP 4
c Nú 32:1 Dt 3:12 Can 6:5-7

Columna 2
a Can 1:10
b Ne 3:25 Can 7:4
c 2Sa 8:7 2Re 11:10
d Can 7:3
e Ec 2:5
f Can 4:1
g Dt 3:25

yéetel mix juntúul ti' leti'ob ts'o'ok u perdertik u mejnili'.
3 U bóoxel a chi'e' bey jun-p'éel chak hiloe',
yéetel jach jats'uts u yu'uba'al bix a t'aan.
Le a p'u'uko'ob* pixa'an tumen a veloo'
beyo'ob ka'a búuj granadae'.
4 A kaale'[a] bey je'ex u torre Davide',[b]
le torre beeta'an yéetel u yáayalal tuunich
tu'ux ch'uykíinta'an 1,000 u p'éelel escudo'obo',
tuláakal le u wóolis escudo'ob le máaxo'ob yaan páajtalil ti'obo'.[c]
5 A wiimo'obe' bey ka'atúul mejen kéejo'obe',
bey u mejen gemelo'ob juntúul x-nuk kéeje',[d]
leti'obe' ti' ku janalo'ob ichil le lirio'obo'».
6 «Antes ti' u káajal u yantal iik' yéetel antes ti' u sa'atal le bo'oyo'
yaan u seguer in bin tu montañail mirra
yéetel tu pu'ukil olíbano».[e]
7 «In x-ki'ichpan yaabilaj, tuláakal ba'al jats'uts ti' teech,[f]
mina'antech mix ba'al k'aas.
8 In x-ki'ichpan novia, ko'ox múul éemel te' Líbanoo',
ko'ox múul éemel te' Líbanoo'.[g]
Taalak a wéemel desde tu ka'anlil Amaná,*

4:3 * Wa «sieno'ob». **4:8** * Wa «Antilíbano».

desde tu ka'anlil Senir, tu
ka'anlil Ermón,[a]
desde tu'ux ku je'elskuba
le leóno'obo', desde te'
montaña'ob tu'ux yaan
le leopardo'obo'.

9 In x-ki'ichpan yaabilaj, ta
woklaj in puksi'ik'al,[b]
in x-ki'ichpan novia, ta
woklaj in puksi'ik'al
chéen úuchik a paktiken,
chéen yéetel junp'éel u
argollail a collar.*

10 ¡In x-ki'ichpan yaabilaj,
jach jats'uts bix a we'esikten a yaabilaj![c]
In x-ki'ichpan novia, le bix
a we'esikten yaabilajo'
maas ma'alob ti' vino,[d]
u ki'ibokil a perfumee'
maas ki'ibok ke uláak'
ba'alo'ob ki'iboko'ob.[e]

11 In x-ki'ichpan novia, ta
chi'e' ku yáalal ch'ujuk
kaabi'.[f]
A waak'e' bey leche yéetel
kaabe',[g]
u ki'ibokil a nook'e' bey
je'ex u ki'ibokil le che'ob
yaan te' Líbanoo'.

12 In x-ki'ichpan novia, le
máax in yaabiltmo' bey
je'ex junp'éel jardín k'ala'an u ba'pache',
bey junp'éel u sayabil ja'
pixa'ane'.

13 Teche' beyech* junp'éel
jardín tu'ux yaan u matailo'ob granada ku
ts'áaiko'ob ma'alob iche',
tu'ux yaan u mejen matail
alheña yéetel nardo,

4:9 * Wa «soguilla». **4:13** * Uláak' bix u traducirta'ale' «A woot'ele' bey».

CAP 4

a Dt 3:8, 9 Sl 133:3

b Pr 5:18, 19

c Can 7:12

d Can 1:2, 4

e Est 2:12 Can 1:12

f Pr 16:24

g Can 5:1

Columna 2

a Isa 43:24

b Pr 7:17

c Sl 45:8

d Éx 30:23, 24 Éx 30:34 Eze 27:2, 22

e Jer 18:14

CAP 5

f Can 4:16

g Can 4:13, 14

h Can 4:11

i Can 1:2

j Can 3:1

14 tu'ux yaan u mejen matail
azafrán, caña[a] yéetel canela,[b]
bey xan tuláakal u jejeláasil u matail olíbano, mirra, áloe'ob[c]
yéetel tuláakal u clasesil
xíiwo'ob ki'iboktak.[d]

15 Teche' u sayabilech junp'éel jardín, teche' beyech junp'éel ch'e'en
ch'ujuk u ja'ile',
yéetel beyech je'ex le ja'ob
ku yáalkabo'ob te' Líbanoo'.[e]

16 U yiik'al xaman,* aajkech.
U yiik'al noojol,# ookkech.
Chaambel máankech ichil
in jardín.
Beet u k'i'itpajal u ki'ibokil».
«Okok le máax in yaabiltmaj tu jardíno',
utia'al ka u jaant le ma'alob icho'ob ku ts'áaiko'».

5 «In x-ki'ichpan yaabilaj,
in x-ki'ichpan novia,
ts'o'ok in wokol ichil in
jardín.[f]
Ts'o'ok in ch'a'ik mirra
yéetel ki'ibok xíiwo'ob.[g]
Ts'o'ok in túuntik in
wo'och kaab.
Ts'o'ok in wuk'ik in wo'och
vino bey xan in wo'och
leche».[h]
«¡K-éet bisbaile'ex, jaanke'ex!
¡Káalkuntaba'ex yéetel
yaabilaj!».[i]

2 «Táan in wenel, pero in
puksi'ik'ale' ma' táan u
weenli'.[j]

4:16 * Wa «norte». # Wa «sur».

¡Táan in wu'uyik u k'oop
le xi'ipal in yaabiltmo'!
‹¡Je'ek'abten joonaj, in
x-ki'ichpan yaabilaj,
in x-ki'ichpan paloma, in
x-ki'ichpan ch'úupal!
Tumen in poole' ch'uul
yéetel p'uulja',
u tso'otsel in poole' ch'uul
yéetel le síis ku ts'áanal
de áak'abo'›.[a]
3 Ts'o'ok in k'exik in nook',
¿yaan wa túun in ka'a k'e-
xik?
Ts'o'ok in p'o'ik in wook,
¿yaan wa túun in ka'a
éek'kuntik?
4 Le xi'ipal in yaabiltmo' tu
lu'saj u k'ab tu joolil le
joonajo',
te' súutuko' jo'op' u kuku-
lankil in puksi'ik'al.
5 Teen túune' líik'en in je'e-
k'abt le joonaj ti' le xi'i-
pal in yaabiltmo',
ka jo'op' u ch'ach'ajankil
mirra tin k'abo'ob
yéetel jo'op' u ch'ach'ajan-
kil u aceiteil mirra tin
dedos,
ch'áajo'ob yóok'ol u cerra-
durail le joonajo'.
6 Le ka tin je'ek'abtaj le joo-
naj ti' le xi'ipal in yaa-
biltmo',
leti'e' ts'o'ok u luk'li',
ts'o'ok u bin.
Jach péeknaj in wóol ka
tin wilaj ts'o'ok u bin.
Máanen in kaxte, pero
ma' tin wili'.[b]
Tin t'anaj, pero ma' tu
núukajteni'.
7 Le guardia'ob ku máa-
no'ob ichil le kaajo' tu
yileno'ob.

CAP 5

a Lu 2:8

b Can 3:1, 3

Leti'obe' tu jats'eno'ob,
tu beeto'obten loob.
Le guardia'ob ku kana-
no'ob yóok'ol u pak'ilo'ob
le kaajo' tu lu'so'ob le
nook'* in jaymaj tin poo-
lo'.
8 U ko'olelile'ex Jerusalén,
jurarte'exe'
wa ka wilke'ex le máax in
yaabiltmo'
yaan a wa'alike'exti' táan
in kíimil tu yo'olal yaabi-
laj».
9 «X-ki'ichpan ch'úupal,
¿ba'axten maas ma'alob
le máax a yaabiltmaj ti'
u maasil xi'ipalalo'obo'?
¿Ba'axten maas ma'alob
le máax a yaabiltmaj
le o'olal ka beetik k-jurar-
tiktech lelo'?».
10 «Jach ki'ichkelem le xi'i-
pal in yaabiltmo' yéetel
chakxike'en u yila'al.
Tak ich diez mil máako'o-
be' chíika'an u yila'al.
11 U poole' bey je'ex oroe',
bey je'ex le ma'alob oroo'.
U tso'otsel u poole' bey
u le' palmera* le kéen
péeksa'ak tumen iik'e'.
U tso'otsel u poole' sen
boox je'ex le cuervoo'.#
12 U yicho'obe' bey je'ex
le paloma'ob yano'ob tu
jáal le ja'obo',
táan u yichkíilo'ob ich le-
che,
t'uchukbalo'ob te' tu'ux ku
tuul ja'o'.

5:7 *Wa «in velo». **5:11** *Uláak' bix u traducirta'ale' «bey jun-p'éel racimo higo'ob». #Le ch'íi-ch'a' chíika'an ti' k'a'aw, chéen ba'a-le' maas nojoch.

13 U p'u'uko'obe' bey junp'éel
era tu'ux yaan ki'ibok
xíiwo'obe',[a]
bey ka'amúuch' ki'ibok xíi-
wo'obe'.
U chi'e' bey junp'éel lirio
tu'ux ku ch'ach'ajankil
u aceiteil mirrae'.[b]
14 U dedosil u k'abo'obe' de
oro, u yíich'ako'obe' bey
u jats'uts tuunichil crisó-
litoe'.
U nak'e' bey junp'éel mar-
fil ku léembal yéetel
adornarta'an yéetel u ja-
ts'uts tuunichil zafiroe'.
15 U yooko'obe' bey je'ex
le columna'ob beeta'an
yéetel mármolo', le ba-
se'ob tu'ux ets'ekbalo'o-
bo' beeta'an yéetel ma'a-
lob oro.
Leti'e' ki'ichkelem je'ex le
Líbanoo', ka'anal je'ex le
cedro'obo'.[c]
16 U chi'e' jach táaj ch'ujuk,
tuláakal ba'al jats'uts in
wilik ti' leti'.[d]
U ko'olelile'ex Jerusalén,
bey le máax in yaabilt-
mo', bey le xi'ipal in yaa-
biltmo'».

6 «X-ki'ichpan ch'úupal,
¿tu'ux bin le xi'ipal a yaa-
biltmo'?
¿Tu'ux banda bin le máax
a yaabiltmo'?
Je'el k-áantkech a kaxte'».
2 «Le xi'ipal in yaabiltmo'
ts'o'ok u bin tu jardín,
te' tu'ux yaan le era'ob
chuup yéetel ki'ibok xíi-
wo'obo',
tu bisaj janal u yalak' ta-
mano'ob te' jardíno'obo',

CAP 5

a Can 6:2

b Can 1:13

c Sl 92:12

d Can 2:3

Columna 2

CAP 6

a Can 1:7
Can 2:16

b Can 7:10

c Can 2:16

d Can 1:9

e 1Re 14:17
1Re 15:33

f Sl 48:2

g Can 6:10

h Can 1:15
Can 4:9
Can 7:4

i Can 4:1-3

j 1Re 11:1

k Can 2:14

bin u t'ok u lool le lirio'o-
bo'.[a]
3 Le xi'ipal in yaabiltmo' in
tia'al,
teen xane' u tia'alen.[b]
Leti'e' ti' ku kanan taman
ichil le lirio'obo'».[c]
4 «In x-ki'ichpan yaabilaj,[d]
jach jats'uts a wila'al
je'ex u kaajil Tirzáe',[e]
jach jats'uts a wila'al je'ex
u kaajil Jerusaléne',[f]
ka wila'al bey je'ex junp'éel
ejército mix máak je'el u
páajtal tu yéetele'.[g]
5 Ma' u seguer a paktiken,[h]
tumen ka beetik u sen ku-
kulankil in puksi'ik'al.
U tso'otsel a poole' bey
je'ex u múuch' chivo'ob
táan u taal u yéemlo'ob tu
ebekníixilo'ob Galaade'.[i]
6 A kojo'obe' bey u múuch'
tamano'ob
táant u yisíinsa'alo'obe',
tuláaklo'obe' gemelo'ob
ku síijsiko'ob,
yéetel mix juntúul ti' le-
ti'ob ts'o'ok u perdertik
u mejnili'.
7 Le a p'u'uko'ob* pixa'an
tumen a veloo'
beyo'ob ka'a búuj grana-
dae'.
8 Kex ka yanak 60 reina'ob,
80 atantsilo'ob*
bey xan ya'ab uláak'
x-ch'úupalalo'obe',[j]
9 chéen juntúul in x-ki'ich-
pan paloma,[k] chéen jun-
túul in x-ki'ichpan ch'úu-
pal.

6:7 * Wa «sieno'ob». **6:8** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina'ob». Ilawil «Concubina», página 2559.

Leti' le maas yaabilta'an
tumen u maamao'.
Leti' u consentida le
máax síijso'.
Le kéen ila'ak tumen
le x-ch'úupalalo'obo' ku
ya'ala'alti' ki'imak u yóol.
Ku alabarta'al tumen rei-
na'ob yéetel tumen atan-
tsilo'ob.
10 ‹¿Máax le x-ch'úupal jach
jats'uts u yila'al je'ex u
juul le K'iin le táan u
sáastalo'
yéetel jach táaj jats'uts
je'ex le luna llenao'?
¿Máax le x-ch'úupal jach
jats'uts bey je'ex u sáasi-
lil le K'iin
yéetel bey junp'éel ejérci-
to mix máak je'el u páaj-
tal tu yéetele'?›».[a]
11 «Binen te' jardín tu'ux
yaan u matailo'ob no-
gales[b]
utia'al in wilik bix u no-
jochtal le che'ob yaan
te' táax lu'umo',
utia'al in wilik wa ts'o'ok
u káajal u tíip'il u k'u'uk'
le uvao'
yéetel wa táan u loolankil
le granadaso'.
12 Antes in ts'áaik cuentae'
le ba'ax kin ts'íiboltiko' tu
beetaj in wantal naats'
ti' u carroilo'ob ba'ate'el
utia'al le ts'uulo'ob yaan
tin kaajalo'».
13 «¡Suunen sulamita, suu-
nen!
¡Suunakech, suunakech,
utia'al ka k-ilech tu ka'a-
téen!».
«¿Ba'axten taak a ka'a il-
ke'ex le sulamitao'?».[c]

CAP 6

a Can 6:4

b Ec 2:5

c Can 1:6

Columna 2

CAP 7

a Can 4:5

b Can 1:10

c Can 4:4

d Can 4:1

e Nú 21:25
Jos 21:8, 39

f Isa 35:2

g Can 6:5

h Est 8:15

«¡Leti'e' bey je'ex le
óok'ot ku beeta'al Maa-
naimo'!».*
7 «¡Utsul x-ch'úupal,
jach jats'uts u yila'al a
wooko'ob yéetel le xa-
nab a takmo'!
A caderae' bey junp'éel ja-
ts'uts adorno
beeta'an tumen juntúul
máax jach ma'alob u me-
yaje'.
2 A tuuche' bey junp'éel
chan jats'uts wóolis ta-
zae',
mantats' chuup yéetel
vino.
A nak'e' bey u chan niki'
trigo
yaan lirio'ob tu ba'pache'.
3 A wiimo'obe' bey ka'atúul
mejen kéejo'obe',
bey u mejen gemelo'ob
juntúul x-nuk kéeje'.[a]
4 A kaale'[b] bey junp'éel to-
rre beeta'an yéetel mar-
file'.[c]
A wicho'obe'[d] jats'utstak
je'ex u ja'ilo'ob Esbón[e]
yaan tu tojil u joonajil
Bat-rabime'.
A ni'e' bey je'ex u torreil
Líbanoe',
le yaan tu tojil Damascoo'.
5 A poole' jats'uts u yila'al
je'ex le montaña ku k'aa-
ba'tik Carmeloo',[f]
u chowakil u tso'otsel a
poole'[g] bey lana* color
moradoe'.[h]
Le reyo' hasta ku sa'atal
u yóol le kéen u yil u wil-
ta'al u tso'otsel a pool.

6:13 * Wa «bey ka'ajaats máako'ob táan u yóok'oto'obe'». **7:5** * Wa «tela beeta'an yéetel u tso'otsel taman».

6 ¡In x-ki'ichpan yaabilaj,
jach ki'ichpanech yéetel
jats'uts a modos,
jach táaj jats'utsech maas
ke ti' u maasil ba'alo'ob
jats'utstako'!
7 Ka'anal a baakel je'ex jun-
kúul palmerae',
a wiimo'obe' bey
ka'ap'éel racimo u yich
palmerae'.[a]
8 Tene' tin wa'alaj: ‹Yaan in
na'akal te' palmera
utia'al in t'okik u yicho'›.
A wiimo'obe' ka p'áatko'ob
bey u p'óop'ochal uvae',
a múus iik'e' bey ki'ibok
manzana'obe'
9 yéetel a chi'e' bey ma'alob
vinoe'».
«Ka taalak u chaambel
yáalal utia'al le xi'ipal in
yaabiltmo',
ka chaambel yáalak tu
chi' le máaxo'ob táan u
weenlo'obo'.
10 Tene' u tia'alen le xi'ipal
in yaabiltmo',[b]
leti'e' jach ku ts'íiboltken.
11 In ki'ichkelem yaabilaj,
ko'ox te' táankabo',
ko'ox je'elel te' tu'ux yaan
u mejen matailo'ob alhe-
ñao'.[c]
12 Ma' sáasak le kéen líi'-
ko'on utia'al ka xi'iko'on
te' tu'ux pak'a'an uvao'
utia'al k-ilik wa ts'o'ok u
tíip'il u k'u'uk',
wa ts'o'ok u káajal u xíitil
le loolo'obo',[d]
wa ts'o'ok u loolankil le
granadaso'.[e]
Te'elo' ti' ken in we'estech
buka'aj in yaabiltmile-
chi'.[f]

CAP 7

a Can 7:3
Can 8:10

b Can 2:16
Can 6:3

c Can 1:14

d Can 2:13

e Can 6:11

f Can 1:2
Can 4:10

Columna 2

a Gé 30:14

b Can 4:16

CAP 8

c Can 1:2

d Can 3:4

e Can 2:6

f Can 2:7
Can 3:5

13 Le mandrágoraso'*[a] ki'i-
bok u yu'uba'al u book.
Tu jool k-otoche' yaan tu-
láakal u maas ma'alobil
u yich che'i'.[b]
Le táant u t'o'okol bey xan
le ma'atecho',
in líi'smaj utia'al in ts'áa-
tech, in ki'ichkelem yaa-
bilaj.

8 ¡Kexi' wa in suku'unech
yéetel in maama ts'aamil
a chu'uche'!
Beyo' le kéen in wileche'
je'el in ts'u'uts'kech[c] tu
táan u maasile',
ts'o'ole' mix máak je'el u
ya'alikten mix ba'ale'.
2 Tene' je'el in biskeche',
je'el in woksikech tu yo-
toch in maamae',[d]
tu yotoch le máax ka'ans-
mileno'.
Je'el ka'ach in ts'áaik a
wuk' vino jach ki' u yu'u-
ba'ale',
je'el in ts'áaiktech u jugoil
granada túumben bee-
ta'anile'.
3 U x-ts'íik k'abe' je'el u
ts'áaik ka'ach yáanal in
poole'
yéetel u x-no'oj k'abe' je'el
u méek'ikene'.[e]
4 U ko'olelile'ex Jerusalén,
jurarte'ex
ma' ken a tratarte'ex
a wajsike'ex in yaabilaj,
cha'ex u yajal tu juunal».[f]
5 «¿Máax le ku taal tu tojil
le desierto
tak'akbal ti' le máax u
yaabiltmo'?».

7:13 *Lela' junp'éel clase xíiw ku ts'áaik u yich.

«Yáanal junkúul manzana
tin wajsech.
Te'elo' ti' káaj u k'i'inamil
utia'al u síijsikech a maamai',
te'elo' ti' tu síijsechi'.
6 Ts'áaen bey junp'éel sello
yóok'ol a puksi'ik'ale',
ts'áaen bey junp'éel sello
yóok'ol a k'abe',
tumen le yaabilajo' jach
táaj yaan u muuk' je'ex le
kíimilo',[a]
le yaabilajo' bey je'ex le
Muknalo',* ma' tu cha'ik
u k'e'exel.
U k'áak'il le yaabilajo' bey
junp'éel k'áak' ku tóoch'bale',
junp'éel k'áak' ti'
Jéeoba# u taal.[b]
7 Je'el buka'aj ja' ka taalake'
ma' tu páajtal u tupik le
yaabilajo',[c]
mix tu páajtal u beeta'al u
sa'atal tumen le río'obo'.[d]
Wa juntúul máak ka u
ya'al u ts'áaik tuláakal u
ayik'alil tu yo'olal yaabilaje'
jach yaan u taasa'al mix
ba'alil».
8 «Yaan juntúul k-íits'in,[e]
leti'e' ma' yanak u yiimo'obi'.
¿Ba'ax ken k-beet tu yo'olal k-íits'in
le kéen k'uchuk u k'iinil u
k'áata'al?».
9 «Wa leti' bey junp'éel pak'e'
tu yóok'ole' yaan k-beetik
junp'éel adorno de plata,
pero wa bey junp'éel joonaje'
yaan k-asegurartik yéetel
junp'éel piimpim tabla
de cedro».
10 «Tene' beyen junp'éel pak'e',
in wiimo'obe' bey torre'obe'.
Le o'olal tu táan u yiche'
ts'o'ok in k'uchul in beetinba
je'ex juntúul ko'olel ts'o'ok
u kaxtik jeets'elile'.
11 Salomóne' yaan ka'ach u
pak'al uva[a] tu lu'umil
Baal-amón.
Leti'e' yaan máaxo'ob tu
p'ataj utia'al kanáantik u
pak'al uva.
Cada juntúul ti' leti'obe'
yaan ka'ach u bisko'ob
1,000 u p'éelal ba'alo'ob
de plata tu yo'olal u yich
le uvao'.
12 Le 1,000 u p'éelal ba'alo'ob
de platao' a tia'al Salomón,
200 u p'éelale' utia'al le
máaxo'ob kanáantik u
yich a paak'alo',
pero tene' yaan in pak'al
uva, jach chéen in tia'al».
13 «Teech tia'anech ichil le
jardíno'obo',[b]
taak u yu'uba'al a t'aan
tumen k-éet bisbailo'ob.
T'aanen in wu'uye».[c]
14 «In ki'ichkelem yaabilaj,
ko'oten tu séeba'anil,
áalkabnen je'ex juntúul
kéeje',[d]
je'ex u beetik juntúul
táankelem kéej
yóok'ol le montaña'ob
tu'ux ku jóok'ol ki'ibok
xíiwo'obo'».

CAP 8

a Jn 15:13
Ef 5:25
Ap 12:11

b Dt 4:24
1Jn 4:8

c 1Co 13:8, 13

d Ro 8:38, 39

e Can 1:6

Columna 2

a Ec 2:4

b Can 1:6
Can 6:11

c Can 2:14

d Can 2:9, 17

8:6 * Ilawil página 2572. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

ISAÍAS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Taatatsil terco u paalal (1-9)
Jéeobae' ma' uts tu t'aan le bix u adorarta'alo' (10-17)
‹Ko'otene'ex utia'al k-utskíintik le ba'ax ucha'ano'› (18-20)
Sióne' yaan u ka'a chúukpajal u yóol (21-31)

2 Ku ch'úuya'al u montaña Jéeoba (1-5)
Le espada'obo' ku suut u nu'ukulil u péeksa'al lu'um (4)
Tu k'iinil Jéeobae' yaan u mixba'alkúunta'al máax ku creerkuba (6-22)

3 U nuuktakil Judá k'askúuntik le kaajo' (1-15)
Ku juzgarta'al le coqueta'ob yaan Sióno' (16-26)

4 Siete ko'olelo'ob utia'al juntúul xiib (1)
Jéeobae' ku beetik u jóok'ol ba'alo'ob jats'utstak (2-6)

5 U k'aayil u pak'al uva Jéeoba (1-7)
Óotsil u pak'al uva Jéeoba (8-24)
Diose' ku p'u'ujul tu contra u kaajal (25-30)

6 Ku yila'al Jéeoba tu templo (1-4)
«Santo, santo, santo Jéeoba» (3)
Ku perdonarta'al u k'eban Isaías (5-7)
Ku túuxta'al Isaías (8-10)
«¡Way yanene'! ¡Túuxteni'!» (8)
«Jéeoba Dios, ¿ba'ax k'iin u xu'ulul?» (11-13)

7 Le ba'ax bin a'albil ti' rey Acazo' (1-9)
Sear-jasub (3)
Emmanuele' junp'éel señal (10-17)
Le ba'ax ku yúuchul ti' le máaxo'ob p'atik Dioso' (18-25)

8 Le asirio'obo' yaan u taalo'ob ba'ate'el (1-8)
Maer-salal-as-baz (1-4)
Ma' a sajaktale'ex, «tia'an Dios t-éetele'» (9-17)
Isaías yéetel u paalale' bey señalo'obe' (18)
Nats'aba'ex ti' le leyo', ma' ti' demonio'obi' (19-22)

9 Junp'éel nojoch sáasil utia'al Galilea (1-7)
Ku síijil u «Príncipeil Jeets'elil» (6, 7)
Diose' ku líi'sik u k'ab tu contra Israel (8-21)

10 Diose' ku líi'sik u k'ab tu contra Israel (1-4)
Asiriae' leti'e che' utia'al u ye'esik u p'uja'anil Dioso' (5-11)
Yaan u castigarta'al Asiria (12-19)
Chéen junp'íit ti' u paalal Jacob kun suut (20-27)
Diose' yaan u juzgartik Asiria (28-34)

11 U k'u'uk' Jesée' yaan u gobernar yéetel justicia (1-10)
Le lobo yéetel le chan tamano' yaan u múuch' antalo'ob (6)
Bíin chu'upuk le lu'um yéetel le na'at ku taal ti' Jéeobao' (9)
Ku ka'a su'utul le máaxo'ob bisa'ano'obo' (11-16)

12 K'aay utia'al u ts'a'abal gracias (1-6)
«Jéeoba ts'áaikten muuk'» (2)

13 Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Babiloniao' (1-22)
¡Naats' yanil u k'iinil Jéeoba! (6)
Le medo'obo' yaan u xu'ulsko'ob Babilonia (17)
Mix bik'in kun ka'a kajtal máak Babilonia (20)

14 Israele' ku kajtal tu lu'um (1, 2)
Ku ya'ala'al ba'al ti' u reyil Babilonia (3-23)
Ku lúubul le estrella ku léembalo' (12)

Jéeobae' yaan u púuch'k'abtik le asirioo' (24-27)
Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Filisteao' (28-32)
15 Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Moabo' (1-9)
16 Uláak' ba'ax ku ya'ala'al tu contra Moab (1-14)
17 Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Damascoo' (1-11)
Ku k'e'eyel le kaajo'ob tumen Jéeobao' (12-14)
18 Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Etiopíao' (1-7)
19 Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Egiptoo' (1-15)
Egiptoe' bíin u yojéelt máax Jéeoba (16-25)
Junp'éel u altar Jéeoba tu lu'umil Egipto (19)
20 Señal tu contra Egipto yéetel Etiopía (1-6)
21 Le ba'ax a'ala'ab tu contra le desiertoo' (1-10)
Mantats' kin kanan desde te' torreo' (8)
«¡Babiloniae' ts'o'ok u lúubul!» (9)
Le ba'ax a'ala'ab tu contra Dumá yéetel le desiertoo' (11-17)
«J-kanan, ¿ta'aytak wa u sáastal?» (11)
22 Le ba'ax a'ala'ab tu contra le táax lu'umo' (1-14)
Ku jeelinta'al Sebná tumen Eliaquim (15-25)
Leti'e' bey junp'éel clavoe' (23-25)
23 Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Tiroo' (1-18)
24 Jéeobae' yaan u p'atik jóojochil le lu'umo' (1-23)
Jéeobae' u Reyil Sión (23)
25 Utsilo'ob ku k'amik u kaajal Dios (1-12)
Jéeobae' ku ts'áaik ma'alob vino (6)
Ma' kun antal kíimil (8)
26 U k'aayil k'ub óolal yéetel salvación (1-21)
Jéeobae' junp'éel Tuunich utia'al mantats' (4)
U kajnáalilo'ob le lu'umo' yaan u kanko'ob ba'ax justicia (9)
«Yaan u ka'a kuxtal le máaxo'ob kimeno'ob techo'» (19)
Ookkech ta wotoche' ka a ta'akaba (20)
27 Jéeobae' yaan u kíimsik Leviatán (1)
K'aay utia'al Israel, u pak'al uva Dios (2-13)
28 ¡Yaj bix kun ts'o'okol ti' le kala'ano'obo'! (1-6)
Ku takchalankil sacerdote'ob yéetel profeta'ob (7-13)
«Junp'éel acuerdo yéetel le Kíimilo'» (14-22)
Jats'uts tuunich utia'al u cimientoil Sión (16)
Jéeobae' ku beetik junp'éel ba'al mix juntéen ila'ak (21)
Ku ke'etel bix u ka'ansaj Jéeoba (23-29)
29 ¡Óotsil Ariel! (1-16)
Ma' unaj u alabar máak chéen yéetel u chi'i' (13)
Kóok yéetel ch'óope' yaan u yutstalo'ob (17-24)
30 Mix ba'al u biilal u yáantaj Egipto (1-7)
Le kaajo' ma' tu k'amik ba'ax ku ya'ala'alti' (8-14)
Ku yantal u muuk' máax ku k'ubik u yóol ti' Dios (15-17)
Jéeobae' ku ye'esik u yutsil ti' u kaajal (18-26)
Jéeobae' leti'e Máax jach ma'alob u ka'ansajo' (20)
«Lela' leti'e beja'» (21)
Jéeobae' yaan u xu'ulsik ti' Asiria (27-33)
31 Chéen Dios je'el u páajtal u yáantik máake' (1-9)
U tsiimino'ob Egiptoe' chéen de bak'o'ob (3)

32 Rey bey xan príncipe'ob kun gobernaro'ob yéetel justicia (1-8)
Ku ya'ala'al bix kun ts'o'okol ti' le ko'olelo'obo' (9-14)
Utsilo'ob ku yantal ikil u láalik u poder Dios (15-20)

33 Esperanza yéetel justicia utia'al le utsul máako' (1-24)
Jéeobae' Juez, Rey yéetel ku ts'áaik leyo'ob (22)
Mix máak kun a'alik: «K'oja'anen» (24)

34 Jéeobae' ku vengarkuba ti' le kaajo'obo' (1-4)
Yaan u xu'ulsa'al Edom (5-17)

35 Ku ka'a suut paraísoil le lu'umo' (1-7)
Kóok yéetel ch'óope' yaan u yutstalo'ob (5)
Bej Santo utia'al le ku perdonarta'alo'obo' (8-10)

36 Senaqueribe' ku bin ba'ate'el tu contra Judá (1-3)
Rabsaquée' ku ya'alik ba'al ti' Jéeoba (4-22)

37 Ezequíase' ku kaxtik u yáantaj Dios (1-7)
Senaqueribe' ku amenazartik Jerusalén (8-13)
U oración Ezequías (14-20)
Isaíase' ku ts'áaik ojéeltbil ba'ax ku ya'alik Dios (21-35)
Juntúul ángele' ku kíimsik 185,000 asirio'ob (36-38)

38 Ku k'oja'antal yéetel ku yutstal Ezequías (1-22)
K'aay utia'al u ts'a'abal gracias (10-20)

39 Máako'ob túuxta'abo'ob desde Babilonia (1-8)

40 Ku líi'sa'al u yóol u kaajal Dios (1-11)
Juntúul máax ku t'aan te' desiertoo' (3-5)
Mina'an uláak' je'ex Jéeobae' (12-31)
Le kaajo'obo' beyo'ob junp'éel ch'áaj ja' ti' ch'óoye' (15)
Diose' «maas ka'anal yanil ti' le wóolis lu'umo'» (22)
Le estrella'obo' ku t'a'anlo'ob tu k'aaba'ob (26)
Diose' mix juntéen ku ka'anal (28)
Máax ku confiar ti' Jéeobae' ku ka'a antal u muuk' (29-31)

41 Ku líik'il juntúul máak desde lak'in (1-7)
Ku yéeya'al Israel utia'al u meyajtik Dios (8-20)
«In amigo Abrahán» (8)
Ku pa'ajal u su'tal uláak' dioso'ob (21-29)

42 Le ba'ax k'ubéenta'ab ti' le máax túuxta'abo' (1-9)
‹In k'aaba'e' Jéeoba› (8)
Junp'éel túumben k'aay utia'al u alabarta'al Jéeoba (10-17)
Israele' ch'óop yéetel kóok (18-25)

43 Jéeobae' ku ka'a much'ik u kaajal (1-7)
Ku juzgarta'al le dioso'obo' (8-13)
«Te'exe' in testigo'ex» (10, 12)
Ku jáalk'abta'alo'ob ti' u k'ab Babilonia (14-21)
«Ko'ox ka k-múul tsikbalt tu táan juntúul juez le ba'ax úucho'» (22-28)

44 Utsilo'ob ku k'amik u kaajal Dios (1-5)
Mina'an uláak' Dios, chéen Jéeoba (6-8)
Mix ba'al u biilal le imageno'ob beeta'an tumen wíiniko' (9-20)
Jéeobae' leti'e máax ka'a manik Israelo' (21-23)
Ciroe' ku yáantaj utia'al u jel líi'sa'al le kaajo' (24-28)

45 Ciroe' yéeya'an utia'al u ch'a'ik Babilonia (1-8)
Le k'ato' ma'atech u ba'ate'el yéetel le j-pat k'ato' (9-13)

Yaan u chintal uláak' kaajo'ob tu táan Israel (14-17)
Ku páajtal u confiar máak ti' Dios (18-25)
Le lu'umo' beeta'ab utia'al u kajtal máak (18)
46 U Dios Israele' ma' bey je'ex u dioso'ob Babiloniae' (1-13)
Jéeobae' ku ya'alik ba'ax ku taal u k'iin (10)
Juntúul águila ku taal desde lak'in (11)
47 Babiloniae' ku lúubul (1-15)
Ku ya'ala'al u jaajil tu yo'olal le astrólogo'obo' (13-15)
48 Ku tsolnu'ukta'al Israel; ku lu'sa'al u k'asa'anil (1-11)
Jéeobae' ku líik'il tu contra Babilonia (12-16a)
U ka'ansaj Diose' ku taasik utsil (16b-19)
«¡Jóok'ke'ex Babilonia!» (20-22)
49 Le meyaj tu ts'áaj Dios ti' máax u yéeymo' (1-12)
Junp'éel sáasil utia'al le kaajo'obo' (6)
Ku líi'sa'al u yóol Israel (13-26)
50 Bin k'aasil ti' Israel úuchik u k'ebantal (1-3)
Le máax jach ku yu'ubik u t'aan Jéeobao' (4-11)
U yaak' yéetel u xikin máax ka'ansa'an (4)
51 Sióne' ku ka'a p'áatal je'ex u jardínil Edéne' (1-8)
Ku líi'sa'al u yóol Sión tumen Máax Beetmil (9-16)
Copa chuup yéetel u p'uja'anil Jéeoba (17-23)
52 ¡Aajkech Sión! (1-12)
Ki'ichkelem u yook máax ts'áaik ojéeltbil ba'alo'ob ma'alobtak (7)
Ku múul awat máaxo'ob kanáantik Sión (8)
Unaj limpio máax bisik u nu'ukulo'ob Jéeoba (11)
Yaan u nojba'alkúunta'al máax meyajtik Jéeoba (13-15)
Le bix p'áatik ka ts'o'ok u loobilta'alo' (14)
53 Ku mu'yaj, ku kíimil, ku mu'ukul máax meyajtik Jéeoba (1-12)
Taasa'ab mix ba'alil, mix máak náats' tu yiknal (3)
Tu bisaj k-k'oja'anil bey xan ba'axo'ob k-mu'yajtik (4)
«Bisa'ab je'ex u bisa'al juntúul taman utia'al kíimsbile'» (7)
Tu bisaj u k'eban ya'abkach máako'ob (12)
54 Sióne' ku yantal u paalal kex ma' tu páajtal ka'achi (1-17)
Jéeobae' u yíicham Sión (5)
Jéeoba kun ka'ansik u paalal Sión (13)
Mix ba'al kun béeytal tu contra Sión (17)
55 Ko'otene'ex janal yéetel uk'ul gratis (1-5)
Kaxte'ex Jéeoba bey xan u t'aan (6-13)
U beel Diose' maas ka'anal ti' u beel wíinik (8, 9)
Ba'ax ku ya'alik Diose' seguro u béeytal (10, 11)
56 Ku bendecirta'al j-táanxel lu'umil bey xan eunuco (1-8)
Junp'éel naj utia'al u orar tuláakal máak (7)
J-kanano'ob ch'óopo'ob, peek'o'ob mudo'ob (9-12)
57 Ku kíimil utsul máak bey xan máax chúuka'an u yóol (1, 2)
Ku ya'ala'al bix u k'ebantal Israel (3-13)
Ku líi'sa'al u yóol máax óotsil (14-21)
K'asa'an máake' bey k'áa'náab ku wo'oltikubae' (20)
Mina'an jeets'elil utia'al máax k'asa'an (21)
58 Le ayuno ma'alobo' yéetel le ma' ma'alobo' (1-12)
U k'iinbesa'al Sábado yéetel ki'imak óolal (13, 14)

59 Israele' ku náachtal ti' Dios yo'olal ba'ax ku beetik (1-8)
Ku ya'alik u k'ebano'ob (9-15a)
Jéeobae' ma' tu p'atik máax ku arrepentir (15b-21)
60 Ku léembal u ki'ichkelmil Jéeoba yóok'ol Sión (1-22)
Bey paloma'ob ku suuto'ob tu yotocho'obe' (8)
Oro tu lugar cobre (17)
Le junp'íito' yaan u chukik mil (22)
61 Yéeya'an utia'al u ts'áaik ojéeltbil ba'alo'ob ma'alobtak (1-11)
«U añoil u ye'esik u yutsil Jéeoba» (2)
«U nukuch che'ilo'ob justicia» (3)
Ku yáantaj le j-táanxel lu'umilo'obo' (5)
‹U sacerdote'ob Jéeoba› (6)
62 U túumben k'aaba' Sión (1-12)
63 Jéeobae' ku vengarkuba ti' le kaajo'obo' (1-6)
Le nojoch yaabilaj u ye'esmaj Jéeobao' (7-14)
U oración máax arrepentirnaja'an (15-19)
64 U ka'a jaats u oración máax arrepentirnaja'an (1-12)
To'one' k'ato'on, Jéeobae' bey «je'ex le máax meyajtik le k'ato'» (8)
65 Jéeobae' ku juzgartik máax adorartik yaanal dios (1-16)
U diosil Suerte yéetel u diosil Destino (11)
«Le máaxo'ob meyajtikeno' yaan u yantal ba'al u jaanto'ob» (13)
Túumben ka'an yéetel túumben lu'um (17-25)
Ku beeta'al najo'ob yéetel ku pa'ak'al uva (21)
Ma' chéen kunel kun meyajo'obi' (23)
66 Le adoración ma'alob yéetel le ma' ma'alobo' (1-6)
Sión yéetel u paalal (7-17)
Ku mu'uch'ul le kaaj utia'al u adoraro'ob Jerusaléno' (18-24)

CAP 1

1 Lela' leti'e ba'ax ts'a'ab u yil Isaías*[a] u paal Amoz tu yo'olal Judá yéetel Jerusalén tu k'iinilo'ob Uzías,[b] Jotán,[c] Acaz,[d] yéetel Ezequías,[e] u reyilo'ob Judá:[f]

2 Ka'an, u'uy ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeoba,*[g]
lu'um, ch'enxikint ba'ax ts'o'ok u ya'alik:
«Yaan in paalal ts'o'ok in líi'sik yéetel ts'o'ok in ka'ansik,[h]
chéen ba'ale' ts'o'ok u ts'áaikuba'ob tin contra.[a]

3 Juntúul wakaxe' u k'aj óol u yuumil,
juntúul burro xane' u yojel tu'ux ku tséenta'al tumen u yuumil,
chéen ba'ale' Israele' ma' u k'aj óoleni',*[b]
in kaajale' ku ye'esik mina'an u na'at».

4 ¡Yaj yanil le kaaj ku sen k'ebantalo',[c]
le kaaj chuup yéetel ba'alo'ob k'aastako',

a 2Cr 32:32
b 2Cr 26:22 Isa 6:1
c 2Cr 27:1, 2
d 2Cr 28:1
e 2Cr 29:1, 2 2Cr 32:20
f Mt 1:9
g Sl 50:4
h Dt 1:31

Columna 2

a Dt 4:25, 26 Eze 20:8
b Os 4:6
c Da 9:11

1:1 * U k'áat u ya'al «Le Salvacióno' ti' Jéeoba u Taal». **1:2** * Ilawil página 2566.

1:3 * Wa «ma' u k'aj óol u yuumili'».

u paalal k'asa'an máako'ob, k'asa'an paalalo'ob!
Ts'o'ok u xúump'atko'ob Jéeoba.[a]
Junpuli' ma' tu respetarto'ob le Máax Santo yaan Israelo'.
Ts'o'ok u sutik u paacho'ob ti' leti'.
5 A wíinklile'exe' ts'o'ok u p'áatal mina'an tu'ux u ja'ats'al, ¿ba'axten láayli' ma' ta wu'uyike'ex t'aane'?[b]
U túulisil a poole'exe' k'oja'an yanil.
U túulisil a puksi'ik'ale'exe' k'oja'an yanil.[c]
6 Te'exe' desde ta poole'ex tak tu táan a wooke'exe' mix junxéet' ti' a wíinklile'ex ma'alob yanil.
Ucha'an loob ti', k'o'ok'ola'an yéetel yayach'kil yéetel llaga'ob...
ma' beeta'ak mix ba'al utia'al u ts'a'akali' mix vendarta'aki' yéetel ma' ji'ibik aceite ti'i'.[d]
7 A lu'ume'exe' mix ba'al yani'.
Tóoka'an a kaajale'ex.
Tu táan a wiche'ex ku jaanta'al u yich a paak'ale'ex tumen le j-táanxel lu'umilo'obo'.[e]
Ts'o'ok u p'áatal je'ex junp'éel lu'um atacarta'an tumen j-táanxel lu'umilo'obe'.[f]
8 U kaajil Sióne' ts'o'ok u xúump'atta'al je'ex le pasel* ku beeta'al tu'ux ku pa'ak'al uvao',

1:8 * Wa «le jáakal».

CAP 1

a Dt 31:16 Jer 2:5
b Jer 5:3
c Ne 9:34, 35 Da 9:8
d Lu 10:34
e Dt 28:33, 63
f 2Re 18:11

Columna 2

a 2Re 18:13, 14 Isa 8:7, 8
b Gé 19:24, 25 Dt 29:22, 23 Ro 9:29
c Gé 13:13 Isa 3:8, 9
d Dt 32:32 Jud 7
e 1Sa 15:22 Pr 15:8 Os 6:6 Miq 6:7
f Éx 29:38
g Le 3:14-16
h Le 17:11
i Le 4:18, 21
j Le 16:5
k Dt 16:16
l Ec 5:1 Mal 1:8

bey je'ex le pasel ku beeta'al tu'ux ku pa'ak'al pepinoo',
bey junp'éel kaaj ba'pachta'an tumen táan u ba'atelta'ale'.[a]
9 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', tu cha'aj u p'áatal kuxa'anil jujuntúul ti' to'oni',
wa ma'e' bejla'a ts'o'ok k-p'áatal je'ex u kaajil Sodomae',
yéetel ts'o'ok k-chíikpajal ti' u kaajil Gomorrae'.[b]
10 Te'ex ka nu'uktike'ex* u kaajil Sodomae',[c] u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba.
U kajnáalile'ex Gomorra,[d] ch'enxikinte'ex ba'ax ku ya'alik u ley# k-Dios.
11 Jéeobae' ku ya'alik:
«¿Ba'ax u biilalten le buka'aj sacrificio'ob ka beetke'exo'?[e]
Ts'o'ok u náakal in wóol ti' le tamano'ob[f] ka k'ubke'ex bey tóokbil ofrenda'ob* bey xan ti' u tsaatsel le ba'alche'ob a polokkíintme'exo'.[g]
Ma' xan tu ki'imakkúuntik in wóol u k'i'ik'el[h] le táankelem toro'ob,[i] le mejen tamano'ob yéetel le chivo'obo'.[j]
12 Te'exe' ka taale'ex utia'al a wantale'ex tin táan,[k]
chéen ba'ale', ¿máax a'alte'ex ka taalake'ex
a pepe'cha'ate'ex u táankabil in templo?[l]

1:10 * Wa «gobernarke'ex». # Wa «u nu'uktaj». **1:11** * Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582.

13 Xu'uluk a taaske'ex le
u ofrendail janal* mix
ba'al u biilalo'.
Le incienso ka k'ubke'exo'
jach in p'ekmaj.[a]
Le túumben luna'ob,[b] le
sábado'ob,[c] le u t'a'anal
máak utia'al u much'ku-
bao'...[d]
ts'o'ok u náakal in wóol
in wil u meyajte'ex ma-
gia[e] le kéen a much'a-
ba'ex adoraro'.
14 Ts'o'ok in p'ektik le túum-
ben luna'obo' bey xan le
fiesta'ob ka beetke'exo'.
Ts'o'ok u k'uchul u beetu-
ba'ob bey junp'éel kuuch
in tia'ale'.
Ts'o'ok in ka'anal in ku-
cho'ob.
15 Le kéen a tich' a k'abe'exe'
tene' kin ta'akik in wich
ti' te'ex.[f]
Kex ya'ab oracióno'ob ka
beetke'exe'[g]
tene' ma' tin wu'uyik.[h]
A k'abe'exe' papa'kil yée-
tel k'i'ik'.[i]
16 Limpiokíintaba'ex, ilawil
a limpiokíinkaba'ex tin
táan.[j]
Lu'se'ex tin táan le ba'a-
lo'ob k'aastak ka beet-
ke'exo'.
Xu'uluk a beetke'ex le
ba'ax ma' ma'alobo'.[k]
17 Kan a beete'ex ba'ax ma'a-
lob, kaxte'ex justicia,[l]
tojkíinte'ex u beel le máax
ku beetik u k'asa'anilo',
defenderte'ex u derecho
le paalalo'ob mina'an u
papá'obo',

1:13 * Ilawil «Ofrendail janal», página 2574.

CAP 1

a Pr 21:27
Eze 8:11, 12

b Nú 28:11

c Éx 31:13

d Le 23:2

e Le 19:26

f Pr 15:29

g Mt 6:7

h Pr 28:9
Isa 59:2
Lam 3:44

i Miq 3:2-4

j Jer 4:14

k Isa 55:7

l Miq 6:8

Columna 2

a Dt 10:18
Jer 22:3

b Miq 6:2
Snt 4:8

c Sl 51:7
Isa 44:22
Miq 7:19

d Dt 28:1, 2
Joe 2:19

e Le 26:33
Pr 29:1

f Sl 48:2

g Jer 2:20

h 2Sa 8:15
1Re 3:28

i 2Cr 19:9, 10

j Miq 3:1-3
Lu 13:34

k Eze 22:18

yéetel t'aanene'ex tu fa-
vor le viuda'obo'».[a]
18 Jéeobae' ku ya'alik: «Ko'o-
tene'ex utia'al k-utskíin-
tik le ba'ax ucha'an ichi-
lo'ono',[b]
kex jach chak a k'eba-
ne'exe'
yaan u saktal bey je'ex
le nieveo',[c]
kex bey junp'éel nook'
jach chake'
yaan u saktal bey je'ex
u tso'otsel tamane'.
19 Wa ka wóotke'ex a wu'u-
ye'ex t'aan yéetel ka
beetke'ex ba'ax kin wa'a-
like',
yaan a jaantike'ex le
ba'alo'ob ma'alobtak ku
ts'áaik le lu'umo'.[d]
20 Pero wa ma' ta wóot-
ke'ex a wu'uye'ex t'aan
yéetel ka beetik a ter-
coile'exe',
yaan u xu'ulsa'alte'ex tu-
men junp'éel espada,[e]
tumen bey ts'o'ok u ya'a-
lik Jéeobao'».
21 ¡Le kaaj chúuka'an u yóol
ka'ach ti' Dioso'[f] beoraa'
ts'o'ok u p'áatal bey jun-
túul ko'olel chéen bey u
máano'![g]
Mantats' ka'ach ku bee-
ta'al ba'ax toji'.[h]
Sáamsamal ka'ach ku
beeta'al ba'ax ma'alobi',[i]
pero beoraa' chéen asesi-
no'ob yani'.[j]
22 A platae' ts'o'ok u p'áatal
ma' patali',[k]
yéetel a cervezae'* júul-
ja'ata'an.

1:22 * Wa «cerveza de trigoe'».

23 A príncipe'obe' terco'ob
yéetel de acuerdo'ob
yéetel le j-ookolo'obo'.[a]
Cada juntúul ti' leti'obe'
uts tu t'aan u k'amko'ob
wa ba'ax utia'al ma' u
ya'aliko'ob mix ba'al,
hasta ku kaxtiko'ob ka
si'ibik ba'alo'ob ti'ob.[b]
Leti'obe' ma'atech u beet-
ko'ob justicia ti' le paa-
lalo'ob mina'an u papá'o-
bo',
yéetel wa juntúul viuda
ku k'áatik ka beeta'ak
justicia ti'e' ma' tu beet-
ko'ob u cuentail.[c]
24 Le o'olale' Jéeoba,* u jaa-
jil Yuumtsil,
le máax jach yaan u páaj-
talil u yáantik Israelo',
ku ya'alik:
«¡U'uye'ex lela'! Yaan in
xu'ulsik ti' le máaxo'ob
u ts'aamuba'ob tin con-
trao',
yéetel yaan in sutik u jeel
ti' in enemigo'ob le ba'ax
ku beetko'obo'.[d]
25 Yaan in líi'sik in k'ab ta
contra.
Je'ex u yi'ibil le plata
utia'al u lu'sa'al le ba'a-
lo'ob ma' ma'alobtak
yaanti'o',
bey ken in lu'sil tuláakal
le ba'alo'ob k'askúunti-
kecho'.[e]
26 Yaan in beetik u
yantal máaxo'ob juzgar-
kech je'ex tu káajbale',
yaan xan in beetik u yan-
tal máaxo'ob tsoliktech
u nu'uk je'ex úuchjeaki-
le'.[f]

1:24 * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'ob».

CAP 1

a Isa 3:14
Miq 3:9-11

b Éx 23:8

c Éx 22:22
Jer 5:28

d Eze 5:13

e Jer 6:29, 30
Jer 9:7
Mal 3:3

f Nú 12:3
1Sa 12:1, 3
Isa 32:1
Eze 34:23

Columna 2

a Isa 62:1

b Jer 31:11

c Eze 20:38

d 1Re 9:6, 7

e Eze 6:13

f Isa 65:3
Isa 66:17

g Jer 17:5, 6

CAP 2

h Isa 1:1

Kéen ts'o'okke' yaan u
ya'ala'altech: Kaaj ku
Beetik Justicia, Kaaj
Chúuka'an u Yóol.[a]
27 Tu yo'olal justiciae' u kaa-
jil Sióne' yaan u salvar-
ta'al,[b]
le kaaj kun ka'a suuto'
yaan u beetik tu yo'olal
justicia.
28 Le máaxo'ob terco'ob yée-
tel le máaxo'ob ku beet-
ko'ob ba'ax ma' ma'alobo'
yaan u múul xu'ulsa'al-
ti'ob,[c]
le máaxo'ob ku p'atko'ob
Jéeobao' yaan u xu'ulul-
ti'ob.[d]
29 Leti'obe' yaan u su'laktal-
lo'ob ti' le nukuch che'ob
ta ts'íibolte'exo',[e]
yéetel yaan a mixba'al-
kúunta'ale'ex tu yo'olal le
jardíno'ob* ta yéeye'exo'.[f]
30 Tumen yaan a p'áatle'ex
bey junkúul nuxi' che'
ku tikintal u le'e'[g]
yéetel bey junp'éel jardín
mina'an ja' ti'e'.
31 Le mu'uk'a'an máako'
yaan u p'áatal bey tikin
su'uke',
le ba'ax ku beetko' yaan
u p'áatal bey u chispail
k'áak'e',
tu ka'ap'éelal yaan u yele-
lo'ob
ma' bíin yanak máax tupi-
ko'obi'».

2 Lela' leti'e ba'ax tu yi-
laj Isaías u paal Amoz tu
yo'olal Judá yéetel Jerusalé-
no':[h]

1:29 * Ma' xaane' che'ob yéetel jardíno'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u adorarta'al imageno'ob.

2 Tu ts'ook k'iino'obe'
le montaña tu'ux yaan
u yotoch Jéeobao'
yaan u yets'kúunta'al
ma'alob tu yóok'ol le
montaña'obo',[a]
yéetel yaan u ch'úuya'al
utia'al ka yanak tu yóo-
k'ol le pu'uko'obo',*
te'elo' ti' kun bin tuláakal
le kaajo'obo'.[b]
3 Ya'ab kaajo'ob kun bino'o-
bi' yéetel yaan u ya'ali-
ko'ob:
«Ko'otene'ex utia'al ka
na'akako'on tu montaña
Jéeoba,
tu yotoch u Dios Jacob.[c]
Leti'e' yaan u ka'ansik-
to'on u beelo'ob,
to'on túune' yaan k-xíim-
bal te' bejo'ob ken u
ye'esto'ono'».[d]
Tumen le leyo'* yaan u
jóok'ol desde Sión,
u t'aan Jéeobae' yaan
u jóok'ol desde Jerusa-
lén.[e]
4 Leti'e' yaan u beetik u
juezil ichil le kaajo'obo',
yéetel yaan u tojkíintik*
le ba'axo'ob ku yúuchul
ichil ya'ab kaajo'obo'.
U espada'obe' yaan u sut-
ko'ob u nu'ukulil u péek-
sa'al lu'um,
u lanza'obe' yaan u sut-
ko'ob u nu'ukulil podar.[f]
Ma' ken u líi's u espada
mix junp'éel kaaj tu con-
tra uláak' kaaj,
mix kun seguer u kan-
ko'ob ba'ate'el.[g]

2:2 * Wa «cerro'obo'». **2:3** * Wa «nu'uktajo'». **2:4** * Wa «yutskíintik».

CAP 2

a Zac 8:3

b Sl 72:1, 8
Sl 86:9
Miq 4:1-3
Ag 2:7
Hch 10:34, 35

c Zac 8:23

d Isa 54:13

e Isa 51:4

f Sl 46:9

g Sl 72:7
Isa 60:18
Mt 26:52

Columna 2

a Isa 60:19, 20

b Dt 31:16, 17

c Dt 18:10

d Dt 17:15, 16

e 2Cr 28:1, 2
2Cr 33:1, 7

5 U paalal Jacob, ko'otene'ex,
ko'one'ex xíimbal te' tu'ux
ku juul u sáasil Jéeobao'.[a]
6 In Dios, teche' ts'o'ok
a xúump'attik a kaajal,
u yotoch Jacob,[b]
tumen le kaajo' chuup ya-
nil yéetel le ba'alo'ob ku
taal Lak'ino'.*
Leti'obe' ts'o'ok u suuktal
u beetko'ob magia[c] je'ex
le filisteo'obo'.
Ts'o'ole' ya'ab u paalal
j-táanxel lu'umilo'ob
yaan ichilo'ob.
7 U lu'umo'obe' chuup yée-
tel plata bey xan yéetel
oro,
mina'an u xuul u ayik'ali-
lo'ob.
U lu'umo'obe' chuup
yéetel tsíimino'ob,
yéetel mina'an u xuul
u ya'abil u carroilo'ob
u ba'atelo'ob.[d]
8 U lu'umo'obe' chuup yée-
tel dioso'ob mix ba'al u
biilalo'ob.[e]
Ku chintalo'ob tu táan le
ba'alo'ob leti'ob beetmil
yéetel u k'abo'obo',
tu táan le ba'axo'ob leti'ob
beetmil yéetel u dedo'o-
bo'.
9 Bey túuno' máake' ku
chintal, tu juunal ku
mixba'alkúuntkuba.
Teche' ma' tu páajtal
a perdonarko'ob.
10 Ookke'ex tuláakle'ex tu
yáam tuunich

2:6 * Wa «Este».

yéetel ta'akaba'ex tu ts'u'
lu'um tu yo'olal u sen
p'uja'anil Jéeoba
yéetel tu yo'olal u nojoch
poder.[a]
11 Le máaxo'ob ka'anal u
yicho'obo' yaan u mix-
ba'alkúunta'alo'ob,
le máaxo'ob ku creerku-
ba'obo' yaan u beeta'al
u chintalo'ob.*
Chéen Jéeoba kun noj-
ba'alkúuntbil te' k'iin
je'elo'.
12 Tumen le k'iin je'elo' u-
tia'al Jéeoba, le máax
gobernartik le ángelo'o-
bo'.[b]
Le k'iin je'elo' táan u
taal tu yóok'ol tuláakal
le máaxo'ob ka'anal u yi-
cho'ob yéetel ku creer-
kuba'obo',
táan u taal tu yóok'ol tu-
láakal, kex ayik'al wa
kex óotsil,[c]
13 táan u taal tu yóok'ol tu-
láakal u nukuch cedroi-
lo'ob Líbano ka'anal ya-
nilo'obo'
yéetel tu yóok'ol tuláakal
le nukuch che'ob* yaan
Basáno',
14 táan u taal tu yóok'ol tu-
láakal le ka'anal monta-
ña'obo'
yéetel tu yóok'ol tuláakal
le ka'anal pu'uko'obo',
15 táan u taal tu yóok'ol
tuláakal le ka'anal to-
rre'obo', yéetel tu yóo-
k'ol tuláakal le ka'anal
pak'o'obo',

CAP 2

a Éx 20:18

b Sof 1:4, 7

c Isa 66:16

Columna 2

a 1Re 10:22
Eze 27:25

b Isa 27:9

c Ap 6:15

d Isa 2:10
2Te 1:9

e Isa 30:22
Isa 31:7

16 táan u taal tu yóok'ol tu-
láakal u barcoilo'ob Tar-
sis,[a]
yéetel tu yóok'ol tuláakal
le ki'ichkelem barco'o-
bo'.
17 Le máaxo'ob ka'anal u
yicho'obo' yaan u mix-
ba'alkúunta'alo'ob,
le máaxo'ob ku creerku-
ba'obo' yaan u beeta'al
u chintalo'ob.*
Chéen Jéeoba kun noj-
ba'alkúuntbil te' k'iin
je'elo'.
18 Le dioso'ob mix ba'al u
biilalo'obo' yaan u láaj
xu'ulsa'alti'ob.[b]
19 Le máako'obo' yaan u
yooklo'ob tu yáam le
tuunicho'obo'
yéetel te' joolo'ob yaan
te' lu'umo'.[c]
Yaan u beetko'ob tu
yo'olal u sen p'uja'anil
Jéeoba
yéetel tu yo'olal u nojoch
poder[d]
te' k'iin ken líik'ik u beet
u kikilankil le lu'umo'.
20 Te' k'iin je'elo' le máako'o-
bo' yaan u ch'a'ik u dio-
so'ob de plata yéetel de
oro mix ba'al u biilalo'o-
bo',
le dioso'ob leti'ob beetmil
utia'al u chintalo'ob tu
táano'obo',
kéen ts'o'okke' yaan u pul-
ko'ob ti' le ch'o'obo'* yée-
tel ti' le soots'o'obo',[e]
21 ts'o'ole' ku yooklo'ob ichil
le joolo'ob yaan te' tuu-
nicho'obo'

2:11, 17 * Wa «u humillarta'alo'ob».
2:13 * U k'aaba' le che'oba' «encino».

2:20 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «p'iich».

yéetel tu yáam le nukuch
tuunicho'obo'.
Yaan u beetko'ob tu
yo'olal u sen p'uja'anil
Jéeoba
yéetel tu yo'olal u nojoch
poder
te' k'iin ken líik'ik u beet
u kikilankil le lu'umo'.
22 Utia'al a wutsile'exe' xu'u-
luk a k'ubik a wóole'ex
chéen ti' wíinik,
tumen leti'e' k'a'abéet u
ch'a'ik u yiik' utia'al u
kuxtal.
¿Ba'ax utsil je'el u taasik
ti' máak u k'ubik u yóol
ti'e'?

3 ¡U'uye'ex lela'! U jaajil
Yuumtsil, Jéeoba, le
máax gobernartik le
ángelo'obo',
táan u lu'sik ti' Jerusalén
yéetel ti' Judá tuláakal
le ba'alo'ob k'a'abéetti'o-
bo',
táan u lu'sik tuláakal
ba'al jaantbil bey xan
ja',[a]
2 tuláakal máax jach yaan
páajtalil ti' bey xan
máax u yojel ba'ate'el,
tuláakal juez yéetel tu-
láakal profeta,[b] tuláakal
j-meen yéetel tuláakal
máax ku beetik u noj-
chil,
3 tuláakal máax ku
nu'uktik 50 máako'ob,[c]
tuláakal máax yaan au-
toridad ti', tuláakal con-
sejero,
tuláakal máax jach u yo-
jel u beet magia yéetel
tuláakal máax jach u yo-
jel hipnotizar.[d]

CAP 3

a Le 26:26
Dt 28:49, 51
Jer 37:21
Eze 4:16

b Eze 13:9

c Éx 18:21

d Dt 18:10, 12
Isa 8:19

Columna 2

a Jer 9:4, 5
Miq 3:2, 3

b Le 19:32

4 Yaan xan in ts'áaik
táankelem xi'ipalalo'ob
u beet u príncipeilo'ob
tu yóok'olo'ob,
yéetel yaan u gobernar-
ta'alo'ob tumen juntúul
máax ma' jeets'el u tuu-
kuli'.
5 Le máako'obo' yaan u
paklan pech' óoltiku-
ba'ob,
cada juntúule' yaan u
pech' óoltik u yéet
máakil.[a]
Le táankelem paalalo'o-
bo' yaan u líik'lo'ob
tu contra le ch'ija'a-
no'obo'.
Yaan xan u yantal máa-
ko'ob kex mix ba'alo'obe'
yaan u atrever u ts'áai-
kuba'ob tu contra le
máaxo'ob ku respetar-
ta'alo'obo'.[b]
6 Cada juntúule' yaan u
ch'uytal tu k'ab u su-
ku'un tu yotoch u papá
yéetel yaan u ya'alikti':
«Ti' teche' yaan junp'éel
nook', beetaba u nojchil
ichilo'on.
Ilawil ba'ax ken a beet
yéetel le lugaro'ob ju'u-
jut yanilo'obo'».
7 Chéen ba'ale' leti'e' yaan
u núukik te' k'iin je'elo':
«Ma' teen kin ts'akik le
tu'ux ucha'antech loo-
bo'.
Tin wotoche' mina'an
janal mix nook'.
Ma' a ts'áaikene'ex in
beet in nojchil tu yóo-
k'ol le kaajo'».
8 Jerusaléne' ts'o'ok u
t'óochpajal,

Judáe' ts'o'ok u lúubul,
tumen yéetel ba'ax ku
ya'aliko'ob bey xan yéetel ba'ax ku beetko'obe'
ku ts'áaikuba'ob tu contra Jéeoba.
Ku beetik u tercoilo'ob
tu táan Ki'ichkelem Yuum.[a]

9 Chíika'an tu yicho'ob
yaan ba'ax ma' ma'alob
ku beetko'obi',
yéetel ku máan u tsikbalto'ob le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'ob je'ex le
ku beetik ka'ach u kajnáalilo'ob Sodomae'.[b]
Junpuli' ma'atech u ta'akiko'ob ba'ax ku beetko'ob.
¡Óotsilo'ob, tumen tu
juunalo'ob ku kóoliko'ob k'aas tu yóok'olo'ob!

10 A'ale'ex ti' le utsul máako'ob yaan u bin utsil ti'obo'.
Leti'obe' yaan u k'amko'ob u bo'olil le ba'ax
ku beetko'obo'.*[c]

11 ¡Óotsil le máax ku beetik u k'asa'anilo'!
¡Yaan u taal k'aas tu yóok'ol,
tumen le ba'ax ts'o'ok u beetko' yaan xan u beeta'al ti' leti'!

12 Le máaxo'ob ts'áaik meyaj u beet in kaajalo'
jach ku aprovecharkuba'ob ti' leti'ob,
ts'o'ole' ko'olelo'ob gobernarko'ob.

3:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u jaantiko'ob u yich u meyajo'ob».

CAP 3

a 2Cr 33:1, 6
Eze 9:9

b Gé 18:20
Isa 1:10
Jud 7

c Ec 8:12
Sof 2:3

Columna 2

a Jer 5:31
Hab 1:4

b Isa 1:23
Jer 5:26-28
Miq 2:1, 2
Miq 6:10

c Miq 3:2, 3

In kaajal, le máaxo'ob
nu'uktikecho' táan u beetko'ob a máan chéen mina'an u cuentail,
yéetel ku beetko'ob u sa'ataltech bej.[a]

13 Jéeobae' táan u preparkuba utia'al u ya'alik ba'ax k'aas ku beeta'al,
leti'e' táan u wa'atal utia'al u ya'alik ba'ax castigoil ken u k'am le kaajo'obo'.

14 Jéeobae' yaan u juzgartik u nuuktakil u kaajal bey xan u príncipeilo'ob.
Leti'e' ku ya'alikti'ob:
«Te'exe' ts'o'ok a láaj tóokike'ex le tu'ux ku pa'ak'al uvao',
yéetel tia'an ta wotoche'ex le ba'ax ts'o'ok a wokli-ke'ex ti' le óotsilo'obo'».[b]

15 Ki'ichkelem Yuum Jéeobae'* ku ya'alik: «¿Bix a atrevere'ex a pech' óolte'ex in kaajal,
yéetel a atrevere'ex a beete'ex u maas mu'yaj# le máaxo'ob táan u mu'yajo'obo'?».[c]

16 Jéeobae' ku ya'alik: «U ko'olelilo'ob u kaajil Sióne' ka'anal u yicho'ob,
u sats'maj u kaalo'ob táan u máano'ob,
ku coquetearo'ob yéetel u yicho'ob, le táan u xíimbalo'obo' bey mina'an mix máak je'ex leti'obe',
hasta ku yu'uba'al bix u k'olkuba le adorno'ob yaan tu kaal u yooko'obo'.

3:15 *Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'». #Wa «u maas sufrir».

17 Le o'olal Jéeobae' yaan
u beetik u tsa'ayal jun-
p'éel k'oja'anil tu pool
u ko'olelilo'ob Sión.
Jéeobae' yaan u beetik
u k'olistalo'ob.[a]
18 Te' k'iin je'elo' Jéeobae'
yaan u lu'sik tuláakal
le adorno yaanti'obo':
le argolla'ob ku ts'áaik
tu kaal u yooko'obo',
le cinta'ob ku ts'áaik tu
poolo'obo', le adorno'ob
de media lunao',[b]
19 u tuupo'ob, u esclava'ob,*
u velo'ob,
20 le nook'o'ob ku ts'áaiko'ob
bey adorno tu poolo'o-
bo', le cadena'ob ku
ts'áaik tu yooko'obo',
le faja'ob ku meyajti'ob
bey adornoo',
le mejen nu'ukul tu'ux
ku ts'áaiko'ob perfu-
meo', u amuleto'ob,*
21 le anillo'ob ku ts'áaik tu
dedo'obo', le tuupo'ob
ku ts'áaik tu ni'obo',
22 u maas jats'utsil u noo-
k'o'ob, le uláak' noo-
k'o'ob ku ts'áaiko'obo',
u jats'uts bóoch'o'ob, le
mejen bolsa yaanti'obo',
23 le mejen néeno'ob[c] yéetel
le nook'o'ob de lino
yaanti'obo',
le nook'o'ob ku bak'ik tu
poolo'obo' bey xan u ve-
lo'ob.
24 Tu lugar u ki'ibok acei-
teil bálsamoe'[d] yaan u
yantal junp'éel ba'al tu'
u book.
Tu lugar junp'éel fajae',
junp'éel suum.
Tu lugar junp'éel jats'uts
peinadoe', k'olisil.[a]
Tu lugar junp'éel ko'okoj
nook'e', junp'éel to'otoch
nook'.*[b]
Tu lugar jats'utsile' yaan
u yantal junp'éel marca
beeta'an yéetel chakjo-
le'en fierro.
25 Le xiibo'obo' yaan u kíim-
sa'alo'ob yéetel espada,
le xiibo'ob jach u yojlo'ob
ba'atelo' yaan u kíim-
lo'ob te' ba'atelo'.[c]
26 Tu yookbal le kaajo' yaan
u yantal yaj óolal bey
xan ok'ol.[d]
Le kaajo' yaan u p'áatal
je'ex juntúul ko'olel
ts'o'ok u lu'sa'al tuláakal
ba'ax yaanti'e' le o'olal ku
kutal chéen yóo' lu'um».[e]

4 Te' k'iin je'elo' siete ko'o-
lelo'obe' yaan u ch'uyta-
lo'ob ti' juntúul xiib[f] yéetel
yaan u ya'aliko'obti':
«T-juunal ken k-kaxt ba'al
k-jaante
yéetel t-juunal ken k-man
k-nook',
chéen ba'ax k-k'áate' ka a
cha'a k-t'a'anal yéetel a
k'aaba'
utia'al u luk'ul le ba'ax
taasikto'on su'tsilila'».*[g]
2 Te' k'iino'ob je'elo' le
ba'axo'ob kun beetbil u jóo-
k'ol tumen Jéeoba te' lu'umo'
jats'utstak yéetel ma'alobtak.

CAP 3
a Isa 3:24
b Jue 8:26
c Éx 38:8
d Est 2:12

Columna 2
a Miq 1:16
b Lam 2:10
c Lam 2:21
d Lam 1:4
e Lam 2:10

CAP 4
f Isa 3:25
g Gé 30:22, 23 Lu 1:24, 25

3:19 * Wa «pulsera'ob». **3:20** * Wa «le concha'ob ku meyaj bey adornoo'».

3:24 * Ilawil «To'otoch nook'», página 2582. **4:1** * Su'tsil bix yanilo'ob tumen ma' ts'oka'an u beelo'obi' yéetel mina'an u paalalo'ob.

Le u kajnáalilo'ob Israel kun p'áatlo'obo', le kéen u yilo'ob bix u ts'áaik u yich le lu'umo' yaan u ki'imaktal u yóolo'ob yéetel jach jats'uts ken u yililo'ob.[a] **3** Je'el máaxak kun p'áatal Sión yéetel tia'an ichil le máaxo'ob kun p'áatlo'ob Jerusaléno' yaan u ya'ala'alti'ob santo'ob, bey kun a'albil ti' tuláakal le yano'ob Jerusalén ts'íibta'an u k'aaba'ob utia'al le kuxtalo'.[b]

4 Jéeobae' yaan u p'o'ik le ba'ax éek'kuntik* u kajnáalilo'ob Sióno',[c] yaan u ye'esik buka'aj p'uja'anil tu contra Jerusalén yéetel yaan u juzgartik, yaan u chalik le k'i'ik' weka'an chúumuk ti' u kaajil Jerusaléno'.[d] **5** Le kéen u beet Jéeoba lelo', yaan xan ba'ax ken u beet u yantal yóok'ol le Montaña Sión bey xan yóok'ol le lugar tu'ux ku much'kuba le kaajo'. De k'iine' yaan u beetik u yantal múuyal bey xan buuts', de áak'abe' yaan u beetik u yantal junp'éel k'áak' ku tóoch'bal yéetel ku léembal,[e] bey ken u kanáantil tuláakal le ki'ichkelem lugara'. **6** Yaan xan u yantal junp'éel pasel utia'al u yantal bo'oy,[f] utia'al u ta'akikuba máak ti' u chokoil k'iin, utia'al u kanáantkuba máak ti' k'a'amkach iik' yéetel utia'al u balikuba ti' ja'.[g]

5 Tene' nika'aj k'aay ti' le
máax in yaabiltmo',
le k'aayo' ku t'aan ti' le
máax in yaabiltmo' yéetel ti' le uva u pak'mo'.[h]

4:4 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ta'».

CAP 4

a Isa 30:23
Joe 3:18
Zac 9:17

b Éx 32:32, 33

c Eze 36:25

d Eze 22:20-22

e Éx 13:21
Nú 9:15
Zac 2:4, 5

f Sl 121:5

g Isa 25:4

CAP 5

h Sl 80:8
Isa 5:7
Jer 2:21
Lu 20:9

Columna 2

a Mt 21:33
Mr 12:1

b Os 10:1

c Miq 6:2

d 2Cr 36:15
Eze 24:13

Le máax in yaabiltmo'
u pak'maj uva ti' junp'éel ebekníix* ma'alob u lu'umil.

2 Leti'e' tu péeksaj u lu'umil yéetel tu ch'íich'aj u tuunichil.
Ka ts'o'oke' tu pak'aj ma'alob uvai', junp'éel clase chak uva.
Tu beetaj xan junp'éel torre tu chúumukil,
yéetel tu beetaj junp'éel pila utia'al u ye'ets'el uva.[a]
Ka ts'o'oke' jo'op' u páa'tik u yantal ma'alob uva,
pero chéen yanchaj uva ma' ma'alobtaki'.[b]

3 Le o'olal leti'e' tu ya'alaj:
«Beora túuna', u kajnáalile'ex Jerusalén yéetel u kajnáalile'ex Judá,
beet uts a wilke'ex wa teen ts'o'ok in beetik ba'ax ma' ma'alobi' wa leti'e uva in pak'mo'.[c]

4 ¿Yaan wa ba'ax uláak' je'el u páajtal in beetik ka'ach tu yo'olal in pak'al uvae'?
¿Yaan wa ba'ax ma' in beetmi'?[d]
¿Ba'axten le ka jo'op' in páa'tik u ts'áaik ma'alob uvae'
chéen tu ts'áaj uva'ob ma' ma'alobtaki'?

5 Beoraa' nika'aj in wa'alte'ex
ba'ax ken in beet ti' in pak'al uvao':
yaan in lu'sik u suup'il,*

5:1 * Wa «bajada». **5:5** * U lu'sa'al le che'ob wa le k'i'ixo'ob ikil k'ala'anil u paacho'.

kéen ts'o'okke' yaan u tóoka'al.[a]
Yaan xan in jutik u kootil,
kéen ts'o'okke' yaan u pepe'cha'ata'al le uvao'.
6 Yaan in beetik u p'áatal je'ex junp'éel lu'um xúump'atta'ane'.[b]
Ma' kun podarbil mix kun páakbil.
Yaan u lo'obol yéetel k'i'ixo'ob bey xan yéetel xíiwo'ob,[c]
yaan in wa'alik ti' le múuyalo'ob ma' u taasko'ob mix junp'íit ja' tu yóok'olo'.[d]
7 U kaajil Israele' leti'e u pak'al uva Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.[e]
U kajnáalilo'ob Judáe' leti'e u paak'al jach u yaabiltmaj ka'acho'.
Leti'e' táan ka'ach u páa'tik u beeta'al justicia,[f]
chéen ba'ale' beeta'ab injusticia.
Táan ka'ach u páa'tik u beeta'al ba'ax toj,
chéen ba'ale' tu lugar lelo', tu yu'ubaj u yawat le máaxo'ob táan u beeta'al loob ti'obo'».[g]
8 ¡Óotsil le máaxo'ob ma' tu xu'ulul u ch'a'iko'ob najo'obo',[h]
le máaxo'ob ma' tu xu'ulul u ch'a'iko'ob lu'umo'ob[i]
tak ken p'áatak mina'an mix ba'al utia'al u maasil máako'ob,
yéetel tak ken p'áatak chéen leti'ob u yuumil le lu'umo'!

CAP 5

a Le 26:31, 33 Ne 2:3 Sl 79:1
b Dt 29:22, 23 Jer 25:11 Jer 45:4
c Isa 32:13
d Dt 11:16, 17
e Sl 80:8 Jer 12:10
f Miq 6:8
g Dt 15:9
h Miq 2:1, 2
i 1Re 21:15, 16

Columna 2

a 2Cr 36:20, 21 Isa 27:10
b Dt 28:15, 17 Joe 1:17
c Lu 21:34 Ro 13:13

9 Jéeobae'* ts'o'ok u ya'alik tin xikin,
ts'o'ok u jurartik lela': ya'ab najo'obe' kex nuuktak yéetel kex jats'utstake'
yaan u p'áatal chéen x-lala' najo'ob
yéetel mix máak kun kajtali'.[a]
10 Tumen cuatro hectáreas uvae' chéen yaan u ts'áaik 22 litros* vino,
junp'éel homer# chuup yéetel semillae' chéen yaan u ts'áaik junp'éel efá△ u yich.[b]
11 ¡Óotsil le máaxo'ob ku líik'lo'ob jach temprano utia'al u káaltalo'obo',[c]
yéetel ku seguertik u yuk'iko'ob kex ts'o'ok u yáak'abtal, tak ken sen káalkunta'ako'ob tumen le vinoo'!
12 Te' fiesta'ob ku beetko'obo' ku ts'a'abal vino, ku pa'axal pandereta,
flauta, arpa yéetel uláak' u nu'ukulil paax yaan u cuerdailo'ob.
Chéen ba'ale' ma'atech u tuukulo'ob ti' le ba'axo'ob ku beetik Jéeobao',
ma'atech u yilko'ob le ba'axo'ob ku beetik yéetel u k'abo'obo'.

5:9 * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'». **5:10** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel bato». Ilawil «Bato», página 2557. # Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 220 litroso'. Ilawil «Homer», página 2565. △ Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 22 litroso'. Ilawil «Efá», página 2561.

CAP 5

13 In kaajale' yaan u bisa'al
táanxel lu'umil
tumen ma' u k'aj óoleno'obi'.[a]
Le máaxo'ob yaan páajtalil ti'obo' yaan u mu'yajtiko'ob wi'ij,[b]
yéetel tuláakal u kajnáalilo'obe' yaan u mu'yajtiko'ob uk'aj.
14 Yo'olal lela' le Muknalo'* ts'o'ok u nojochkíintkuba
yéetel nojoch u japmil u chi'.[c]
Ti' kun bin u nuuktakil le kaajo' bey xan le buka'aj máako'ob kaja'ano'obo'
bey xan le máaxo'ob ma' tu xu'ulul u festejaro'obo'.
15 Le máako'obo' yaan u chintalo'ob,
le máako'obo' yaan u mixba'alkúunta'alo'ob,
le máaxo'ob nojba'al u taaskuba'obo' yaan u pa'ajal u su'talo'ob.
16 Jéeobae'* yaan u alabarta'al yo'olal u justicia.
U jaajil Dios, le Máax Santoo',[d] yaan u meyajti' le justicia utia'al u ye'esik de ke Santoo'.[e]
17 Le mejen tamano'obo' yaan u máan u janalo'ob bey je'ex u beetko'ob te' tu'ux suuk u janalo'obo'.
Le j-táanxel lu'umilo'obo' yaan u jaantiko'ob le ba'axo'ob ku yantal te' lu'um xúump'atta'ano', te' tu'ux yaan ka'ach le ba'alche'ob poloktako'obo'.

5:14 *Ilawil página 2572. **5:16** *Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».

a Isa 27:11; Jer 8:7; Os 4:6
b Lam 4:9
c Dt 28:63
d Isa 6:3; Ap 4:8
e Dt 32:4

Columna 2

a Jer 5:12; Jer 17:15; Eze 12:22
b Pr 17:15; Mal 2:17
c Pr 3:7; Ro 12:16
d Pr 23:20; Pr 31:4, 5

18 ¡Óotsil le máaxo'ob ku tuuso'obo'! K'axa'ano'ob tumen u k'ebano'ob yéetel tumen le ba'ax ma' ma'alob ku beetko'obo',
beyo'ob juntúul ba'alche' k'axa'an ti' jun-p'éel carreta yéetel ku jíitik je'el tu'uxak ka xi'ike'.
19 Leti'obe' ku ya'aliko'ob: «¡Ka u séeb beet Dios ba'ax u tukultmaj.
Ka u séeb beet utia'al ka k-ile.
Ka úuchuk le ba'ax u ch'a'tukultmaj le Máax Santo yaan Israelo',
beyo' yaan k-ojéeltik ba'ax u tukultmaj!».[a]
20 ¡Óotsil le máaxo'ob ku ya'aliko'ob uts le ba'ax k'aaso' yéetel k'aas le ba'ax utso',[b]
le máaxo'ob ku ya'aliko'ob sáasil le ée'joch'e'enilo' yéetel ée'joch'e'en le sáasilo',
le máaxo'ob ku ya'aliko'ob k'áaj le ba'ax ch'ujuko' yéetel ch'ujuk le ba'ax k'áajo'!
21 ¡Óotsil le máaxo'ob ku tukliko'ob jach yaan u na'ato'ob
yéetel ku tukliko'ob ya'ab ba'al u yojlo'obo'![c]
22 ¡Óotsil le máaxo'ob k'aj óola'ano'ob tumen ku yuk'iko'ob ya'ab vinoo'
yéetel le máaxo'ob jach u yojlo'ob u prepararto'ob le ba'axo'ob ku káalkuntik máako',[d]

23 bey xan le máaxo'ob
ku cha'ik u ma'anlo'ob
utia'al u ya'aliko'ob mi-
na'an u culpa le k'asa'an
máako'a
yéetel le máaxo'ob ma'
tu yóotko'ob u beeto'ob
justicia ti' juntúul utsul
máako'!b
24 Le o'olale' yaan u xu'ul-
sa'alti'ob
je'ex kéen tóoka'ak sojol
yéetel tikin su'uke',
le kéen ts'o'okke' u moo-
tso'obe' yaan u ts'úukul
yéetel yaan u tu'utal,
yéetel u loolo'obe' yaan
u k'i'itpajal bey polvoe',
tumen leti'obe' ma' tu
yóoto'ob u k'amo'ob u
ley* Jéeobai',#
yéetel ma' tu respetar-
to'ob le ba'ax ku ya'alik
le Máax Santo yaan Is-
raelo'.c
25 Le o'olal Jéeobae' ts'o'ok
u sen p'u'ujul tu contra
u kaajal,
yéetel yaan u líi'sik u
k'ab utia'al u castigar-
ko'ob.d
Yaan u tíitkuba le monta-
ña'obo',
le máaxo'ob kimeno'o-
bo' yaan u p'áatlo'ob jay-
tal bey basura te' bejo'o-
bo'.e
Yo'olal le ba'axo'ob ku
beetko'obo' Diose' ma'
xu'uluk u p'uja'anili',
láayli' u líi'smaj u k'ab
utia'al u castigarko'obe'.

5:24 * Wa «ka'ansaj». # Wa «Jéeo-
ba, le máax gobernartik le ángе-
lo'obo'».

CAP 5

a Dt 16:19
Isa 1:23
Miq 3:11

b 1Re 21:13
Pr 17:15

c Dt 31:20
2Re 17:13, 14
Ne 9:26
Isa 1:4

d Dt 31:16, 17
2Cr 36:15, 16
Lam 2:2

e Jer 16:4

Columna 2

a Jer 52:4

b Dt 28:49, 50
Jer 5:15

c Jer 4:13

d Hab 1:8

e Jer 50:17

26 Leti'e' ts'o'ok u ts'áaik
ka'anal junp'éel señal
utia'al u yila'al tumen
junp'éel kaaj náach ya-
nil.a
Ts'o'ok u xóobtiko'ob
utia'al u taalo'ob desde
tu xuul yóok'ol kaab.b
¡Ilawile'ex!, leti'obe' jach
séeba'an u taalo'ob.c
27 Mix juntúul ti' leti'ob ka'a-
na'ani' yéetel mix jun-
túul ku t'óochpajli'.
Mix juntúul ti' leti'ob
táan u yokol u weenli'
yéetel mix juntúul ku
weenli'.
U k'axnak'o'obe' ma' táan
u jáakali'
yéetel mix t'ookol u táa-
bil u xaanabo'obi'.
28 Tuláakal u flecha'obe'
jóo'sa'an u punta'ob,
tuláakal u arco'obe' te-
sarta'an ma'alob u suu-
milo'ob.*
U maay u tsiimino'obe'
bey tok' tuuniche',
u ruedail u carroilo'ob u
ba'atelo'obe' chich u suu-
to'ob, beyo'ob mosone'.d
29 Ku jéenkalo'ob je'ex jun-
túul leóne',
ku jéenkalo'ob je'ex le
táankelem leóno'obo'.*e
Yaan u yu'uba'al bix u
juum u kaalo'ob yéetel
yaan u chukiko'ob le
ba'ax ku ch'úuktiko'obo'
yéetel yaan u kuchik u bi-
so'ob, ma' kun antal mix
máak tokikti'ob.

5:28 * Wa «listo'ob utia'al meyaj».
5:29 * Wa «le táankelem leóno'ob
ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u
poolo'obo'».

30 Te' k'iin je'elo' yaan u
juum u kaalo'ob kéen
yanako'ob tu yóok'ol le
ba'ax u chukmo'obo',
yaan u juum je'ex u juum
le k'áa'náabo'.[a]
Je'el máaxak ka u jach
pakt le lu'umo' yaan u
yilik junp'éel ée'joch'e'e-
nil ku beetik u sajaktal
máak,
tak le ka'ano' yaan u
booxtal tumen ts'o'ok u
pi'ixil le K'iin tumen le
múuyalo'obo'.[b]

6 Te' año ka kíim rey Uzía-
so',[c] tene' tin wilaj Jéeo-
ba kulukbal ti' junp'éel tro-
no ka'anal yanil.[d] U chowakil
le nook' u takmo' jayak-
bal tuláakal ichil le temploo'.
2 Yaan xan ka'ach serafí-
no'ob* wa'alakbalo'ob ba'-
pach ti' leti'. Cada juntúule'
yaan seis u p'éelal u xiik'o'ob.
Cada juntúule'# u pixmaj u
yich yéetel ka'ap'éel u xii-
k'o'ob, yéetel uláak' ka'ap'ée-
le' u pixmaj u yooko'ob, le
u ts'ook ka'ap'élo' ku meyaj-
ti'ob utia'al u xik'nalo'ob.
3 Leti'obe' tu k'a'am a'alo'ob
tu baatsilo'ob:
«Santo, santo, santo
Jéeoba, le máax gober-
nartik le ángelo'obo'.[e]
Tuláakal le ba'axo'ob yaan
te' lu'umo' ku ye'esik bu-
ka'aj nojchil u poder».
4 U marcoil le joonajo'o-
bo' tu tíituba'ob tu yo'olal u
k'a'am t'aano'ob,* yéetel le
najo' chu'up yéetel buuts'.[f]

6:2 * Ilawil página 2580. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Leti'e'».
6:4 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'a'am t'aan».

CAP 5
a Jer 6:23
b Jer 4:23

CAP 6
c 2Cr 26:23
d 1Re 22:19
Da 7:9
e Éx 15:11
Ap 4:8
f Ap 15:8

Columna 2
a Isa 29:13
b Eze 10:2
c Ap 8:5
d Gé 1:26
Jn 1:1, 2
Jn 12:41
e Sl 110:3
Mt 4:19, 20
f Jer 5:21
Mt 13:14
Lu 8:9, 10
Hch 28:25, 26

5 Teen túune' tin wa'alaj:
«¡Ts'o'okten beya'!
¡Seguro yaan in kíimil,
tumen in wicho'obe'
ts'o'ok u yilko'ob le Re-
yo', ts'o'ok u yilko'ob
Jéeoba,*
ts'o'ole' j-k'eban máaken
yéetel tin chi'e' ku jóo-
k'ol ba'alo'ob ma' ma'a-
lobtaki'[a]
yéetel ti' kaja'anen ichil
junp'éel kaaj ku jóok'ol
xan tu chi'ob ba'alo'ob
ma' ma'alobtaki'!».
6 Ti' le súutuko', juntúul ti'
le serafíno'obo' taal xik'nalil
tin wiknal. Leti'e' u machmaj
yéetel junp'éel chowak pinza
junp'éel chakjole'en chúuk[b]
tu ch'a'aj te' altaro'.*[c] **7** Le-
ti'e' tu kóojsaj tin chi'e' ka tu
ya'alaj:
«¡Ilawile! Tene' ts'o'ok in
nakik le chúuk ta chi'o',
desde beoraa' ts'o'ok u
p'áatal mina'an a culpa,
yéetel ts'o'ok u perdonar-
ta'al a k'eban».
8 Ka ts'o'oke' tin wu'uyaj
Jéeoba táan u ya'alik: «¿Máax
ken in túuxte? ¿Máax je'el
u bin t'aan t-o'olale'?».[d] Teen
túune' tin wa'alaj: «¡Way ya-
nene'! ¡Túuxteni'!».[e]
9 Leti'e' tu ya'alajten:
«Xeen a wa'al ti' le kaa-
jo':
‹Kex ka a sen u'uye'ex le
ba'ax kun a'albilo'
ma' ken a na'ate'ex,
kex ka a sen ile'exe'
mix ba'al ken a kane'ex›.[f]

6:5 * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'». **6:6** * Ilawil página 2554.

10 Beet u chichtal u puksi'ik'al le kaajo',[a]
pix u xikno'ob[b]
bey xan u yicho'ob,
utia'al ma' u paakato'ob
yéetel utia'al ma' u yu'ubiko'ob mix ba'al,
bey túuno' u puksi'ik'alo'obe' ma' ken u na'ato'ob mix ba'al,
yéetel ma' kun suuto'ob
tin wiknal utia'al ka in
ts'ako'ob».[c]

11 Teen túune' tin wa'alaj: «Jéeoba Dios, ¿ba'ax k'iin u xu'ulul u beeta'al ba'al beyo'?». Leti' túune' tu ya'alaj:
«Yaan u xu'ulul le kéen
p'áatak ju'ujut u pak'ilo'ob le kaajo'obo' yéetel
kéen p'áatak mina'an u
kajnáalilo'ob,
le kéen p'áatak mix máak
kaja'an te' najo'obo',
le kéen k'askúunta'ak le
lu'um yéetel le kéen
p'áatak mix ba'al u biilalo',[d]
12 le kéen u beet Jéeoba u
bisa'al táanxel lu'umil le
máako'obo'[e]
yéetel le kéen p'áatak óoli' bey junp'éel desierto
tuláakal le lu'umo'.

13 Pero ti' cada diez israelita'obe' yaan u p'áatal juntúuli', chéen ba'ale' kéen ts'o'okke' yaan u ka'a tóoka'al je'ex junkúul nuxi' che' wa je'ex junkúul encinoe'. Le che'oba' le kéen ch'a'akako'obe' ku p'áatal u chuun che'il. Le k'u'uk' kun jóok'ol te' chuun che'o'* santo tu táan Dios».

6:13 * Wa «descendencia».

CAP 6

a Eze 3:7

b Jer 6:10
Jn 3:20

c Mt 13:15
Hch 28:27

d 2Cr 36:20, 21
Isa 3:26
Isa 24:1

e 2Re 25:11

Columna 2

CAP 7

a 2Re 16:1, 2

b 2Re 15:37
2Cr 28:6

c 2Re 16:5

d Isa 8:18

e 2Re 18:17

f 2Re 15:30
Isa 8:6, 7

7 Tu k'iinilo'ob Acaz[a] u paal Jotán, u paal Uzías, u reyil Judáe', Rezín u reyil Siria yéetel Péka[b] u paal Remalías u reyil Israele', líik'o'ob ba'ate'el tu contra Jerusalén, chéen ba'ale' leti'obe'* ma' páajchaj u ch'a'iko'obi'.[c] **2** Ti' Acaz, juntúul máax u taal ti' u paalal Davide' bin a'albil lela': «Siriae' ts'o'ok u nupkuba yéetel Efraín».

Ka ts'o'oke' káaj u kikilankil u puksi'ik'al Acaz yéetel u puksi'ik'al le kaajo'. U puksi'ik'alo'obe' p'áat je'ex u p'áatal le che'ob kéen wo'olta'ako'ob tumen le iik'o'.

3 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Isaías: «Ch'a' Sear-jasub*[d] a paale' ka a beet uts a jóok'ol a wil Acaz, ti' ken a wil tu xuul u canalil le ja' ku taal ti' le tanque[e] yaan ka'analo', le canal yaan naats' te' tu'ux ku yúuchul p'o'o'. **4** Teche' unaj a wa'alikti': ‹Ilawil a p'áatal tranquilo, ma' a sajaktal, ma' u péek u yóol a puksi'ik'al tu yo'olal u sen p'uja'anil Rezín u reyil Siria bey xan tu yo'olal u paal Remalías,[f] tumen leti'obe' beyo'ob ka'ap'éel chuun che'ob chéen táan u buts'ilankilo'obe'. **5** Tumen Siria yéetel Efraín bey xan u paal Remalíase' ts'o'ok u ch'a'tukliko'ob u beetko'obtech loob, leti'obe' ku ya'aliko'ob: **6** «Ko'ox líik'il tu contra Judá, ko'ox beetik loob

7:1 * Uláak' bix u traducirta'ale' «leti'e' ma' páajchaj u ch'a'iki'». **7:3** * U k'áat u ya'al «Chéen Junp'íit Máako'ob kun Suut».

ti',* ko'ox ch'a'ik k-tia'alinte,# yéetel ko'ox ts'áaik u paal Tabeel u beet u reyili'».[a]

7 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Ki'ichkelem Yuum Jéeobaa':

«Lelo' ma' kun béeytal,
junpuli' ma' kun úuchul.
8 Tumen u pool Siriae' Damasco,
u pool Damascoe' Rezín.
Ich 65 añose'
yaan u láaj xu'ulsa'al ti'
Efraín yéetel yaan u
xu'ulul u beetik u kaajil.[b]
9 U pool Efraíne' Samaria,[c]
u pool Samariae' u paal
Remalías.[d]
Wa ma' mu'uk'a'an a feje'exe',
yaan a sajaktale'ex»».

10 Jéeobae' seguernaj u ya'alik ti' Acaz: **11** «K'áat junp'éel señal ti' Jéeoba a Dios,[e] je'el tu'uxak a k'áat ka u beete', leti'e' je'el u beetke', kex ti' junp'éel lugar taam je'ex le Muknalo'* wa ti' junp'éel lugar ka'anal je'ex le ka'ano». **12** Chéen ba'ale' Acaze' tu ya'alaj: «Ma' ken in k'áate, ma' ken in túunt u yóol Jéeoba».

13 Isaías túune' tu ya'alaj: «U paalale'ex David, beete'ex uts a wu'uyike'ex lela': ¿Ma' wa conforme'ex ikil a náaksike'ex u yóol máaki'? ¿Taak wa xan a náaksike'ex u yóol Dios?[f] **14** Kex ma' a k'áate'exe' Jéeobae' yaan u ts'áaikte'ex le señala': ¡U'uye'ex lela'! Le x-lóo'bayan ch'úupalo' yaan u p'áatal embarazadail yéetel yaan u yantal juntúul u chaambal,*[a] Emmanuel# ken u ts'áa u k'aaba'.[b] **15** Leti'e' yaan u jaantik mantequilla yéetel kaab antes ti' u kanik u yil ba'ax ma'alob yéetel ba'ax ma' ma'alobi'. **16** Tumen antes u kanik u yil le chan xi'ipal ba'ax ma'alob yéetel ba'ax ma' ma'alobo', le lu'um tu'ux yaan le ka'atúul reyo'ob saajkechti'obo' yaan u p'áatal mix máak kaja'ani', yaan u xúump'atta'al.[c] **17** Jéeobae' yaan u beetik u taal yaayaj k'iino'ob ta wóok'ol, tu yóok'ol a kaajal, tu yóok'ol u yotoch a papá, je'ex mix juntéen ila'ak desde le k'iin ka tu separartuba Efraín ti' Judáo',[d] tumen leti'e' yaan u beetik u líik'il u reyil Asiria ta contra.[e]

18 Te' k'iin je'elo' Jéeobae' yaan u xóobtik le x-ya'axkacho'ob yano'ob te' náanach lugaro'ob tu'ux ku yáalkab u ja'il le río Nilo yaan Egiptoo', bey xan tuláakal le u yik'el kaab yaan tu lu'umil Asiriao', **19** leti'ob túune' yaan u láaj taalo'ob, yaan u jáaylo'ob tu yáam le montaña'ob tu'ux yaan ja'o', tu yóok'ol le nukuch tuunicho'obo', tu yóok'ol le k'i'ixo'obo' yéetel tu yóok'ol tuláakal le tu'ux ku yuk'ik ja' le ba'alche'obo'.

20 Te' k'iin je'elo', Jéeobae' yaan u alquilartik junp'éel navaja yaan naats' ti' le

CAP 7

a 2Re 16:5

b 2Re 17:6
Os 1:6

c 1Re 16:23, 24

d 2Re 15:27

e Jue 6:36, 37
Isa 37:30
Isa 38:7, 8

f 2Cr 36:15, 16

Columna 2

a Isa 9:6
Jn 1:14
1Ti 3:16

b Mt 1:23
Lu 1:30-35

c 2Re 15:29
2Re 16:8, 9
Isa 8:3, 4
Isa 17:1

d 1Re 12:20

e 2Re 18:13, 14
2Cr 28:19, 20
Isa 36:1

7:6 *Uláak' bix u traducirta'ale' «ko'ox sen sajakkúuntik». #Wa «ko'ox beetik junp'éel jool ti' u pak'ilo'ob utia'al k-ookli'». **7:11** *Ilawil página 2572.

7:14 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal». #U k'áat u ya'al «Diose' Tia'an t-Éetele'».

Ríoo',* yaan u alquilartik u reyil Asiria[a] utia'al u ts'íkik u pool Judá bey xan u tso'otsel u yooko'ob, le navaja xano' yaan u míistik tuláakal u me'ex Judá.

21 Te' k'iin je'elo', juntúul máake' yaan u kanáantik u kuxtal juntúul chan vaca bey xan ka'atúul taman. **22** Tumen ya'ab leche kun antale' leti'e' yaan u jaantik mantequilla, tuláakal le máaxo'ob kun p'áatlo'ob kuxa'anil te' lu'umo' chéen mantequilla yéetel kaab ken u jaanto'ob.

23 Te' k'iin je'elo' te' tu'uxo'ob yaan ka'ach 1,000 u kúulul uva ku tojoltik le buka'aj ku tojoltik 1,000 u p'éelal ba'alo'ob de platae', chéen yaan u yantal k'i'ixo'ob yéetel k'aak'as xíiwo'obi'. **24** Le kéen xi'ik le máako'ob te'elo' yaan u bisik u arco'ob bey xan u flecha'ob, tumen tuláakal le lu'umo' yaan u chu'upul yéetel k'i'ixo'ob bey xan yéetel k'aak'as xíiwo'ob. **25** Yaan a sajaktal náats'al ti' le ka'anal lugaro'ob ma'alob páakta'anil ka'acho', tumen yaan u chu'uplo'ob yéetel k'i'ixo'ob bey xan yéetel k'aak'as xíiwo'ob. Yaan u p'áatlo'ob bey junp'éel lugar tu'ux ku máan u janal wakaxo'ob yéetel tamano'obe'».

8 Jéeobae' tu ya'alajten: «Ch'a' junxóot' tabla[b] bey xan junp'éel u nu'ukulil ts'íibe' ka a ts'íibt ‹Maer-salal-as-baz›.*

7:20; 8:7 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Éufrates. **8:1** * Le k'aaba'a' u k'áat u ya'ale' le máako'obo' tu séeba'anil kun bin u ch'a'ob le ba'alo'ob yaan ti' u enemigo'obo'.

CAP 7
a 2Re 16:7

CAP 8
b Isa 30:8

Columna 2
a 2Re 16:10

b Isa 8:18

c 2Re 15:29
2Re 16:8, 9
2Re 17:6
Isa 7:16
Isa 17:1

d 2Re 17:16
Jer 17:13

e Isa 7:1

f 2Re 17:5
2Re 18:9

2 Le kéen a ts'íibte' in k'áat ka u beet u testigoil Urías[a] le sacerdoteo' yéetel Zacarías u paal Jeberekías».

3 Ka ts'o'oke' yanchaj ba'ax in wil yéetel* le profetisao',# leti' túune' p'áat embarazadail, ka máan k'iine' síij u chan hijo.[b] Ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alajten: «Ts'áa u k'aaba't Maer-salal-as-baz, **4** tumen antes u kanik u ya'al le chan xi'ipal: ‹¡Papá!›, ‹¡Mamá!›, u ayik'alilo'ob Damasco bey xan le ba'ax kun ch'a'abil Samariao' yaan u bisa'alo'ob tu táan u reyil Asiria».[c]

5 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten:

6 «Le kaaja' ma' tu yóotik u k'am u ja'ilo'ob Siloé,*[d]
yéetel ki'imak u yóolo'ob tu yo'olal Rezín bey xan tu yo'olal u paal Remalías,[e]
7 le o'olale' ¡jach u'uy lela'!, Jéeobae' yaan u beetik u líik'il tu contra'ob
u ya'abkach ja'ilo'ob le Río* jach yaan u muuk'o',
yaan u beetik u líik'il u reyil Asiria[f] yéetel tuláakal u muuk'.
Le rey túuna' yaan u beetik u chu'upul tuláakal le tu'ux ku máan le ríoo'
yéetel yaan u beetik u tuul u ja'il
8 yaan tak u míistik tuláakal u lu'umil Judá.

8:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tene' náats'en yiknal». # Le profetisao' u yatan Isaías. **8:6** * Lela' junp'éel canal tu'ux ku máan ja'.

Yaan u beetik u búulul
le lu'umo' yéetel yaan u
k'uchul tak Jerusalén.*[a]
¡Le kéen u xit' u xiik'o'o-
be' yaan u pixik tuláakal
le lu'um
tu'ux yanecho', Emma-
nuel!».#[b]

9 ¡Kaaje'ex, beete'ex loob,
chéen ba'ale' ojéelte'exe'
yaan a xiixkúunta'ale'ex!
¡Te'ex yane'ex tu maas
náachil le lu'umo', u'u-
ye'ex ba'ax kin wa'alik!
¡Preparartaba'ex utia'al
le ba'atelo', chéen ba'ale'
yaan a xiixkúunta'ale'ex![c]
¡Preparartaba'ex utia'al le
ba'atelo', chéen ba'ale'
yaan a xiixkúunta'ale'ex!

10 ¡Ch'a'tukle'ex ba'ax ken a
beete'ex, chéen ba'ale'
ma' kun béeytal!
¡A'ale'ex ba'ax a k'áate'ex,
chéen ba'ale' ma' kun
úuchul,
tumen tia'an Dios t-éete-
le'![*d]

11 Te' súutuk tia'an u po-
der Jéeoba tin wóok'olo' le-
ti'e' tu ya'alajten ka in ka-
náantinba utia'al ma' in bin ti'
le bej tu'ux ku bin le kaajo',
tu ya'alajten:

12 «¡Ma' unaj a much'kaba'ex
yéetel uláak' kaaj kex a
wéet kaajale'ex táan u
ya'aliko'ob ka a much'a-
ba'ex yéetel uláak' kaa-
ji'!

8:8 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tak tu kaal». # Ilawil Isaías 7:14.
8:10 * Utia'al u ya'ala'al «tia'an Dios t-éetele'» ich hebreoe' ku ya'ala'al *Emmanuel*. Ilawil Isaías 7:14 yéetel 8:8.

CAP 8

a 2Cr 28:19, 20
Isa 7:17, 20
Isa 10:28-32

b Isa 7:14
Mt 1:23

c 2Cr 32:21

d Dt 20:1
Sl 44:3

Columna 2

a Le 10:3
Le 22:32

b Ec 12:13
Mt 10:28

c Mt 21:42, 44
Lu 20:17, 18
Ro 9:31-33
1Co 1:23
1Pe 2:7, 8

d Sl 33:20

e Dt 31:16, 17
Miq 3:4

f Heb 2:13

Ma' a sajaktale'ex ti' le
ba'ax sajakkúuntko'obo',
mix a kikilankile'ex tu
táan.

13 Jéeoba, le máax gober-
nartik le ángelo'obo'...
leti' unaj a wilke'ex bey
santoe',*[a]
ti' leti' unaj a ch'a'ike'ex
saajkil,
chéen tu táan leti' unaj a
kikilankile'ex».[b]

14 Leti'e' yaan u p'áatal bey
junp'éel lugar santoe',
pero yaan xan u p'áatal
bey junp'éel tuunich
tu'ux u p'uchkuba
yéetel tu'ux u t'óochpajal[c]
Israel yéetel Judáe',
bey junp'éel trampa yée-
tel bey junp'éel léech
utia'al u kajnáalilo'ob Je-
rusaléne'.

15 Ya'ab ti' leti'obe' yaan u
t'óochpajlo'ob, yaan u
lúublo'ob yéetel yaan
u yúuchul loob ti'ob.
Yaan u léechta'alo'ob yée-
tel yaan u lúublo'ob ti'
junp'éel trampa.

16 ¡Kots' le rollo tu'ux ts'íibta'an le ba'axo'ob ts'o'ok
in wa'aliko',
sellart le ley* tu táan le
máaxo'ob kin ka'ansiko'!

17 Tene' yaan in páa'tik
Jéeoba,[d] le máax ku sutik u
yich utia'al ma' u paktik u paa-
lal Jacobo',[e] tene' jach tu jaa-
jil yaan in páa'tik ba'ax ken u
beete.

18 ¡U'uye'ex lela'! Teen yée-
tel le paalalo'ob ts'o'ok u
ts'áaikten Jéeobao'[f] beyo'on

8:16 * Wa «le ba'ax ts'o'ok in wa'a-
lik».

junp'éel señal[a] yéetel junp'éel milagro tu lu'umil Israele'. Jéeoba,* le máax kaja'an te' Montaña Sióno', leti' ts'aamilo'on beyo'.

19 Wa ku ya'ala'alte'ex: «Xeene'ex tu yiknal le máaxo'ob ku ya'aliko'ob ku t'aano'ob yéetel le kimeno'obo' wa tu yiknal le j-meeno'ob ku x-mukul t'aano'ob yéetel ma' tu na'ata'al ba'ax ku ya'aliko'obo'», ¿yaan wa a bine'ex? ¿Ma' wa junp'éel kaaje' tu yiknal u Dios unaj u bin? ¿Unaj wa u bin k'áatbil áantaj ti' le kimeno'ob tumen le kuxa'ano'obo'?[b] **20** Tu lugar u beetko'ob beyo', ¡unaj u yilko'ob ba'ax ku ya'alik le leyo' bey xan le uláak' ba'axo'ob ts'íibta'ano'!

Wa le ba'ax ku ya'aliko'ob ma' de acuerdo yéetel le ba'ax ku ya'ala'ala' yaan u máano'ob ich ée'joch'e'enil.[c] **21** Cada juntúule' yaan u mu'yaj yéetel yaan u máansik wi'ijil.[d] Tumen wi'ij yéetel yaachaja'an u yóole' yaan u maldecirtik u rey bey xan u Dios mientras u líi'smaj u yich ka'anal. **22** Le kéen ts'o'okke' yaan u paakat way lu'ume', le kéen u beete' yaan u yilik yaan mu'yaj yéetel ée'joch'e'enil, yaayaj k'iino'ob yéetel yaayaj óolal, boox tuláakal ba'al yéetel mix junp'íit sáasil yaan.

9 Chéen ba'ale' le ée'joch'e'enilo' ma' bey je'ex le ila'ab le ka yanchaj yaayaj k'iino'ob te' lu'umo', ma' je'ex le k'iino'ob ka mixba'alkúunta'ab u lu'umil Zabulón yéetel u lu'umil Neftalío'.[a] Chéen ba'ale' kéen máanak k'iine' Diose' yaan u beetik u nojba'alkúunta'al... le bej yaan tu jáal le k'áa'náabo', le lu'um yaan naats' ti' le Jordáno', Galilea le tu'ux kaja'an le j-táanxel lu'umilo'obo'.

2 Le kaaj ku máan ka'ach ich ée'joch'e'enilo'
ts'o'ok u yilik junp'éel nojoch sáasil.
Le máaxo'ob kaja'ano'ob te' lu'um tu'ux jach ée'joch'e'eno',
ts'o'ok u juul le sáasil tu yóok'olo'obo'.[b]
3 Ts'o'ok a beetik u nojochtal le kaajo'.
Ts'o'ok a beetik u sen ki'imaktal u yóol.
Ki'imak u yóol ta táan
je'ex ki'imakil u yóol le máako'ob táan u cosecharo'obo',
je'ex ki'imakil u yóol le máako'ob táan u t'oxko'ob le ba'axo'ob ku ch'a'iko'ob ti' junp'éel ba'atelo'.
4 Tumen ts'o'ok a ka'akachik u che'il u kuucho'ob,
le che' ku ts'a'abal yóok'ol u hombro'obo', ts'o'ok a ka'akachik le che' u machmaj le máaxo'ob obligarko'ob meyajo',
je'ex ta beetil tu k'iinilo'ob Madiáne'.[c]
5 Tuláakal u xanabil ba'ate'el ku beetik u tíitkuba le lu'um
yéetel tuláakal nook' papa'kil yéetel k'i'ik'e'
yaan u tóoka'alo'ob tumen k'áak'.

8:18 * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».

CAP 8
a Isa 7:14, 16; Isa 8:3, 4
b Le 20:6; Dt 18:10, 11; Sl 146:4; Ec 9:5, 10
c Pr 4:19
d Dt 28:15, 48

Columna 2

CAP 9
a 2Re 15:29
b Mt 4:13-16; Lu 1:78, 79; Lu 2:30-32; Jn 1:9; Jn 8:12
c Jue 8:12, 28; Isa 10:26, 27

6 Tumen ts'o'ok u síijilto'on
juntúul chan paal,[a]
ts'o'ok u ts'a'abalto'on juntúul chan xi'ipal.
Le gobernacióno' yaan u
p'a'atal tu k'ab.[b]
Yaan u ya'ala'alti',
jach Ma'alob Consejero,[c]
Dios yaan u poder,[d]
Taatatsil utia'al k'iino'ob
mina'an u xuul, u Príncipeil Jeets'elil.
7 Mantats' kun bin u
maas ya'abtal tu'ux ku
gobernar
yéetel mantats' ken u
beet u yantal jeets'elil.[e]
Leti'e' yaan u kutal tu trono David[f] yéetel yaan u
ts'a'abalti' u reino,
yaan u beetik u p'áatal
jeets'el le reinoo'[g] bey
xan u ch'a'ik u muuk'
tu yo'olal le justiciao'[h] yéetel tu yo'olal ba'ax toj,[i]
bey ken u beetil desde te'
k'iino'oba' tak k'iino'ob
mina'an u xuul.
Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo',
yaan u beetik tumen
jach ku ts'íiboltik u beetik.
8 Jéeobae' tu ya'alaj junp'éel
t'aan tu contra Jacob,
le ba'ax tu ya'alo' ts'o'ok u
taal tu contra Israel.[j]
9 Lela' yaan u yojéelta'al tumen tuláakal le kaajo',
yaan u yojéelta'al tumen
Efraín yéetel tumen u
kajnáalilo'ob Samaria.
Leti'obe' tumen ka'anal
u yicho'ob yéetel tumen
chich u puksi'ik'alo'obe'
ku ya'aliko'ob:

CAP 9

a Lu 1:35
Lu 2:11

b Gé 49:10
Sl 2:6
Zac 6:13
Lu 22:29
Ap 19:16

c Isa 11:2
Mt 7:28, 29
Mt 12:42

d Sl 45:3
Jn 1:18

e Sl 72:1, 7
Da 2:44

f Lu 1:32, 33

g 2Sa 7:16, 17
Ap 11:15

h Isa 42:1
Mt 12:18

i Sl 45:6
Isa 32:1
Jer 23:5
Heb 1:8

j 2Re 17:6

Columna 2

a Am 5:11

b 2Cr 28:18

c Dt 31:17

d Isa 5:25
Isa 10:4

e 2Re 17:13, 14
Os 7:10
Am 4:6
Am 5:6

f 2Re 17:6
Os 10:15

10 «Ts'o'ok u níikil le pak'o'obo',
chéen ba'ale' yaan k-jel
beetik yéetel póolbil
tuunich.[a]
Ts'o'ok u ch'a'akal u che'ilo'ob sicómoro,
chéen ba'ale' beoraa'
yaan u meyajto'on u
che'ilo'ob cedro».
11 Jéeobae' yaan u beetik u
líik'il u enemigo'ob Rezín tu contra leti',
yéetel yaan u péeksik
u enemigo'ob utia'al u
ba'atelo'ob tu contra.
12 Siriae' yaan u taal desde
lak'in, le filisteo'obo'
desde chik'in.*[b]
Leti'obe' yaan u japik u
chi'ob utia'al u jaantiko'ob Israel.[c]
Yo'olal le ba'axo'ob ku
beetko'obo' Diose' ma'
xu'uluk u p'uja'anili',
láayli' u líi'smaj u k'ab
utia'al u castigarko'obe'.[d]
13 Tumen le kaajo' ma' suunak yiknal le Máax castigarko',
ma' u ts'áauba u kaxt
Jéeobai'.*[e]
14 Ti' junp'éelili' k'iine'[f]
Jéeobae' yaan u lu'sik
pool yéetel nej,
yaan u xotik chuun yéetel k'u'uk'* ti' Israel.
15 Le poolo' leti'e máax ku
beetik u nojchilo' bey
xan le máax ku respetarta'alo',

9:12 *Wa «oeste». **9:13** *Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'». **9:14** *Uláak' bix u traducirta'ale' «u le' palmera yéetel caña».

le nejo' leti'e profeta ku
ts'áaik junp'éel ma' ma'alob nu'uktajo'.[a]
16 Le máaxo'ob nu'uktik
le kaaja' táan u beetko'ob u sa'atal bej ti'
le kaaja',
le máaxo'ob ku nu'ukta'alo'obo' ma' tu kaxtik
ba'ax u beeto'ob.
17 Le o'olal Jéeobae' ma'
kun ki'imaktal u yóol
yo'olal le táankelmo'obo',
yéetel ma' ken u ch'a' óotsilil ti' le paalalo'ob mina'an u papá'obo' mix ti'
le viuda'obo',
tumen tuláaklo'obe'
ts'o'ok u p'atko'ob Dios
yéetel k'asa'an máako'ob,[b]
yéetel tuláaklo'ob ku t'aano'ob chéen mina'an u
cuentail.
Yo'olal le ba'axo'ob ku
beetko'obo' Diose' ma'
xu'uluk u p'uja'anili',
láayli' u líi'smaj u
k'ab utia'al u castigarko'obe'.[c]
18 Tumen le k'asa'anilo' bey
junp'éel k'áak'
ku tóokik k'i'ixo'ob yéetel
k'aak'as xíiwo'obe'.
Yaan u tóokik le k'áaxo'
yéetel yaan u kúulul u
buuts'il.
19 Tu yo'olal u p'uja'anil
Jéeobae',*
ts'o'ok u t'a'abal le lu'umo',
le kaajo' yaan u tóoka'al
tumen k'áak'.

9:19 * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».

CAP 9

a Dt 13:1-3

b Dt 4:25, 26

c Isa 5:25

Columna 2

a 2Cr 28:6

b Isa 5:25

CAP 10

c Le 19:15
Dt 1:16, 17

d Am 2:7, 8

Le máako'obo' ma' ken u
ch'a'ob óotsilil mix tak
ti' u suku'uno'ob.
20 Juntúul máake' yaan u
xotik le bak' yaan tu
x-no'oj k'ab utia'al u
jaanto',
chéen ba'ale' ma' kun
xu'ulul u wi'ijil.
Juntúul máak xane' yaan
u jaantik le bak' yaan tu
x-ts'íik k'abo',
chéen ba'ale' ma' kun
na'ajtal.
Cada juntúule' yaan u
jaantik u bak'el u k'ab.
21 Manasése' yaan u jaantik
Efraín,
Efraíne' yaan u jaantik
Manasés.
Yaan u múul líik'lo'ob tu
contra Judá.[a]
Yo'olal le ba'axo'ob ku
beetko'obo' Diose' ma'
xu'uluk u p'uja'anili',
láayli' u líi'smaj u
k'ab utia'al u castigarko'obe'.[b]

10 ¡Yaj bíin ts'o'okok ti' le
máaxo'ob ku ts'áaiko'ob leyo'ob ma'
ma'alobtako',[c]
le máaxo'ob mantats'
táan u ts'áaiko'ob leyo'ob ku pech' óoltiko'ob
máako',
2 leyo'ob utia'al u mixba'alkúuntiko'ob le derecho
yaan ti' le óotsilo'ob ku
bin u k'áato'ob áantajo',
leyo'ob utia'al ma' u beetko'ob justicia ti' le óotsilo'ob yaan tin kaajalo',[d]
ba'axe' utia'al u ch'a'iko'ob
le ba'alo'ob yaan ti' le
viuda'obo',

yéetel utia'al u tokiko'ob
le ba'alo'ob yaan ti' le
paalalo'ob mina'an u
papá'obo'![a]

3 ¿Ba'ax ken a beete'ex
le kéen k'áata'akte'ex
cuenta?*[b]
¿Ba'ax ken a beete'ex le
kéen taalak desde náa-
chil le ba'ax kun xu'ul-
sikte'exo'?[c]
¿Ti' máax kan bin a k'áa-
te'ex áantaj?[d]
¿Tu'ux ken a ts'áa'ex a
ayik'alile'ex?

4 Lela' leti'e ba'ax kun úu-
chulte'exa': yaan a wan-
tale'ex ichil le máaxo'ob
ku bisa'alo'ob táanxel
lu'umilo'
wa ichil le máaxo'ob kun
kíimsbilo'obo'.
Yo'olal le ba'axo'ob ka
beetke'exo' Diose' ma'
xu'uluk u p'uja'anili',
láayli' u líi'smaj u k'ab
utia'al u castigarke'exe'.[e]

5 «¡Je'el ku taal le asirioo'!,[f]
leti'e' bey junxóot' che'
utia'al in we'esik in p'u-
ja'anile',[g]
yéetel le che' yaan tu
k'abo' yaan in taasik
castigo.

6 Yaan in wa'alikti' ka
xi'ik tu contra junp'éel
kaaj ts'o'ok u xúump'at-
ken,[h]
tu contra le kaaj beet in
p'u'ujulo'.
Yaan in wa'alikti' ka u
ch'a' yéetel ka u tok tu-
láakal le ba'alo'ob yaan-
ti'o',

10:3 * Wa «tu k'iinil le castigoo'».

CAP 10

a Dt 27:19
Snt 1:27

b Os 9:7

c Dt 28:49, 50

d Os 5:13

e Isa 5:25
Isa 9:12

f Gé 10:9, 11

g 2Re 17:3
Isa 8:3, 4
Isa 10:24

h 2Re 17:6

Columna 2

a Dt 28:45, 63
2Re 17:22, 23

b 2Re 18:19, 24

c Am 6:2

d 2Cr 35:20

e 2Re 17:24

f 2Re 19:11, 13

g 2Re 17:5
2Re 18:9, 10

h 2Re 16:8, 9

i 2Re 19:17, 18

j 2Re 18:33, 34
2Cr 32:16, 19

yéetel ka u pepe'cha'at
je'ex u beeta'al ti' le
luuk' yaan te' bejo'obo'.[a]

7 Chéen ba'ale' leti'e' ma'
kun taaktal u beetik
lelo',
yéetel tu puksi'ik'ale' ma'
leti'e ba'ax ken u ch'a'tu-
kult u beetko',
tumen tu puksi'ik'ale' le-
ti'e' ku ts'íiboltik u xu'ul-
sik ti' kaajo'ob,
taak u xu'ulsik ti' ya'ab
kaajo'ob ma' chéen ti'
junp'íiti'.

8 Leti'e' ku ya'alik:
‹¿Ma' wa tuláakal in prín-
cipe'obe' reyo'ob?[b]

9 ¿Ma' wa Calnóe'[c] bey je'ex
Carquemise'?[d]
¿Ma' wa Amate'[e] bey je'ex
Arpade'?[f]
¿Ma' wa Samariae'[g] bey
je'ex Damascoe'?[h]

10 ¡Yéetel le páajtalil yaan
tin k'abo' ts'o'ok in
ch'a'ik le lu'umo'ob tu'ux
yaan le dioso'ob mix
ba'al u biilalo'obo',
le lu'umo'oba' maas
ya'ab ka'ach imageno'ob
yaanti'ob ke le yano'ob
Jerusalén yéetel Sama-
riao'![i]

11 ¿Ma' wa je'el u páajtal in
beetik ti' Jerusalén yée-
tel ti' u imageno'ob
je'ex ts'o'ok in beetik ti'
Samaria yéetel ti' u dio-
so'ob mix ba'al u biila-
lo'obo'?›.[j]

12 Le kéen ts'o'okok u
beetik Jéeoba tuláakal ba'ax
u tukultmaj tu montañail
Sión bey xan tu kaajil Jeru-
saléne' yaan u castigartik u

reyil Asiria, tumen le reya' k'asa'an u puksi'ik'al yéetel ka'anal u yich.[a] **13** Leti'e' ku ya'alik:

‹Tuláakal lela' yaan in beetik yéetel le páajtalil yaan tin k'abo'
bey xan yéetel le na'at yaanteno', tumen tene' jach yaan in na'at.
Yaan in ch'a'ik u lu'um le kaajo'obo'[b]
yéetel yaan in ch'a'ik le ayik'alilo'ob yaanti'obo'.[c]
Yaan in beetik u chintalo'ob tin táan tumen beyen juntúul máax jach yaan u muuk'e'.[d]

14 Le kaajo'obo' beyo'ob u k'u' ch'iich'e'.
Tene' yaan in ch'a'ik u ayik'alilo'ob,
je'ex u ch'a'abal je' ti' junp'éel k'u'e'
bey ken in ch'a' u lu'umo'obo'.
Le kéen in beete' mix juntúul ch'iich' ken u péepeks u xiik' mix kun ts'its'iankil›».

15 ¿Maas wa yaan u páajtalil le báat ke le máax ku ch'aak tu yéetelo'?
¿Maas wa yaan u páajtalil le serrucho ke le máax ku xoot tu yéetelo'?
¿Maas wa yaan u páajtalil junp'éel xóolte'[e] ke le máax machmilo'?
¿Maas wa yaan u páajtalil junxóot' che' ke le máax ma' de che' beeta'anilo'?

16 Le o'olale' u jaajil Yuumtsil, Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo',

CAP 10

a 2Re 18:19
2Re 18:28, 35

b 2Re 15:29
2Re 17:6
2Re 18:11
1Cr 5:26

c 2Re 16:8
2Re 18:16

d 2Re 18:19, 25

e Isa 10:5

Columna 2

a 2Cr 32:21

b Isa 30:30, 31

c Sl 84:11

d Isa 9:5
Isa 30:27
Isa 31:8, 9
Na 1:6

e Isa 37:36

f 2Cr 28:20, 21
Os 5:13
Os 14:3

yaan u beetik u yu'ubikuba jach ka'ana'an le xiibo'ob mu'uk'a'ano'obo'.[a]
Yaan u xu'ulul le páajtalil yaan ti' Asiriao', yaan u láaj tóoka'al.[b]

17 Le Sáasil[c] yaan Israelo' yaan u p'áatal bey k'áak'e',[d]
le Máax Santo yaan te' kaajo' yaan u tóoch'bal u k'áak'il,
le kéen tóoch'balnake' tu séeba'anil ken u tóok le k'aak'as xíiwo'ob yéetel le k'i'ixo'obo'.

18 Diose' yaan u láaj xu'ulsik ti' le k'áaxo'ob maas ki'ichkelem yaan ti' le asirio'obo' bey xan ti' u maas ki'ichkelmil u paak'alo'ob.
Yaan u p'áatlo'ob je'ex juntúul k'oja'an jujunp'íitil u p'áatal maas mina'an u muuk'e'.[e]

19 Jach junp'íit che'ob kun p'áatal tu k'aaxo'ob,
je'el tak u páajtal u xo'okol tumen juntúul chan xi'ipale'.

20 Te' k'iin je'elo' le máaxo'ob kun p'áatlo'ob Israel,
yéetel le máaxo'ob kun p'áatlo'ob kuxa'anil ti' u paalal Jacobo'
yaan u xu'ulul u k'áatko'ob áantaj ti' le kaaj atacarto'obo',[f]
ba'axe' yaan u k'áatko'ob áantaj ti' Jéeoba,
le Máax Santo yaan Israelo', yaan u beetko'ob yéetel u jaajil u yóolo'ob.

21 Chéen junp'íit kun suuti',
chéen junp'íit ti' u paalal
Jacob kun suut tu yiknal
le Dios yaan u podero'.[a]
22 Israel, kex a kajnáalilo'ob
jach ya'abo'ob je'ex u arenail le k'áa'náabo',
chéen junp'íit ti' leti'ob
kun suuti'.[b]
Ts'o'ok u ch'a'tukla'al u
xu'ulsa'alti'ob,[c]
le castigoo' yaan u taal
je'ex le ja' ku míistik tuláakal ba'ax yaan tu beelo'.[d]
23 Jach beyo', le xu'ulsaj
ts'o'ok u ch'a'tukla'al tumen Ki'ichkelem Yuum Jéeobao'*
yaan u taal tu yóok'ol tuláakal le lu'uma'.[e]

24 Le o'olal Ki'ichkelem Yuum Jéeobae'* ku ya'alik: «In kaajal, teche' tia'anech Sióne', ma' a ch'a'ik saajkil ti' le asirioo', le máax suuk ka'ach u jats'kech yéetel che',[f] yéetel suuk ka'ach u lii'sik u xóolte' ta contra je'ex tu beetil Egiptoe'.[g] **25** Tumen tu yo'olal in p'uja'anile' ma' kun xáantal ken in castigart yéetel ken in xu'uls ti' le asirio'obo'.[h] **26** Jéeobae'* yaan u jats'ko'ob[i] yéetel junp'éel chicote je'ex tu beetil ti' Madián, le ka tu xu'ulsaj naats' ti' u tuunichil Orebo'.[j] U xóolte'e' yaan u yantal tu yóok'ol le k'áa'náabo', yaan u lii'sik je'ex tu beetil tu contra Egiptoe'.[k]
27 Te' k'iin je'elo' yaan u lu'sa'al le kuuch u ts'aamaj le asirio ta wóok'olo',[l]
yaan u lu'sa'al le sen meyaj pech'ikecho'.[a]
Lela' yaan u yúuchul
le kéen yala'ak aceite
yóok'ol juntúul túumben rey».*[b]
28 Le asirioo' ts'o'ok u taal tu kaajil Ayat,[c]
ts'o'ok u máan tu kaajil Migrón,
ts'o'ok u p'atik u nu'ukulo'ob tu kaajil Mikmaas.[d]
29 Leti'e' ts'o'ok u k'áatmáan te' tu'ux ma' taam le ja'o',
tu máansaj áak'ab tu kaajil Gueba,[e]
u kaajil Ramáe' táan
u kikilankil, u kajnáalilo'ob Guibea[f] u kaajal Saúle', ts'o'ok u púuts'lo'ob.[g]
30 ¡Tataj awatnake'ex u kajnáalile'ex Galim!
¡Ch'enxikint ba'ax kin wa'alik u kaajil Laisa!
¡Óotsilech u kaajil Anatot![h]
31 U kaajil Madmenáe' ts'o'ok u púuts'ul,
U kajnáalilo'ob Guebime' ts'o'ok u bin u ta'akuba'ob.
32 Te' k'iin je'elo' le asirioo' yaan u je'elel tu kaajil Nob.[i]
Leti'e' ku líi'sik u k'ab
tu contra le montaña
tu'ux yaan u kaajil Sióno',
le pu'uk tu'ux yaan Jerusaléno'.
33 ¡Ilawile'ex lela'! Jéeoba u jaajil Yuumtsile'*

CAP 10

a Isa 65:9
Os 1:10, 11

b Isa 1:9

c Isa 28:22

d Ro 9:27, 28

e Dt 28:45, 63

f 2Re 18:13
Isa 10:5

g Éx 14:3, 9

h 2Re 19:35

i 2Cr 32:21
Isa 30:32
Na 3:7

j Jue 7:25
Jue 8:21
Sl 83:11

k Éx 14:21, 27

l Isa 9:4
Na 1:13

Columna 2

a Isa 14:25

b 2Re 19:35
Isa 37:35, 36

c Jos 7:2

d 1Sa 13:2
1Sa 14:31

e Jos 21:8, 17
2Cr 16:6

f Jue 20:13

g Os 5:8

h Jos 21:8, 18
Jer 1:1

i 1Sa 22:18, 19

10:23, 24, 26, 33 * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».

10:27 * Wa «le kéen meyajnak le aceite utia'al u t'a'abal k'áak'o'».

táan u ch'akik u k'ab le
che'obo', k'a'am u yu'u-
ba'al u lúubilo'ob.[a]
Táan u ch'a'akal le che'ob
maas ka'analtako'obo',
le maas nuuktako'obo'
táan u lúu'sa'alo'ob.
34 Leti'e' táan u ch'akik le
che'ob yaan te' k'áax
yéetel junp'éel báato'.
U che'ilo'ob le Líbanoo'
yaan u lúu'sa'alo'ob tu-
men juntúul máax jach
yaan u muuk'.

11 Jesée'[b] bey je'ex jun-
p'éel chuun che' ku
jóok'ol u k'u'uk'e',[c]
yéetel tu mootso'obe'
yaan u jóok'ol junp'éel
chan mata[d] kun ichan-
kil.
2 Yaan u yantal u poder
Jéeoba tu yóok'ol.*[e]
Le o'olal leti'e' yaan u yan-
tal u na'at,[f] ya'ab ba'ax
ken u kane,
yaan u ts'áaik ma'alob
nu'uktaj, jach yaan u
yantal u muuk',[g]
ya'ab ba'ax ken u yojéelte
yéetel jach yaan u res-
petartik Jéeoba.
3 Leti'e' yéetel ki'imak óolal
ken u respetart Jéeoba.[h]
Ma' ken u juzgart máak
chéen tu yo'olal ba'ax ku
jáan ilik,
mix ken u castigart máak
chéen tu yo'olal ba'ax ku
yu'ubik u ya'ala'al.[i]
4 Leti'e' yaan u beetik justi-
cia ti' le óotsilo'obo',

11:2 * Te'ela' táan u t'aan ti' le «k'u'uk'» yéetel ti' le «chan mata» ku ya'alik le versículo 1.

CAP 10

a 2Cr 32:21
Isa 37:36

CAP 11

b Rut 4:17
1Sa 17:58
Mt 1:1, 6
Lu 3:23, 32
Hch 13:22, 23
Ro 15:12

c Sl 132:11
Isa 53:2
Ap 5:5
Ap 22:16

d Jer 23:5
Jer 33:15
Zac 3:8
Zac 6:12

e Isa 42:1
Jn 1:32
Hch 10:38

f Lu 2:52

g Isa 9:6

h Heb 5:7

i Jn 7:24
Jn 8:16

Columna 2

a Sl 2:9
Sl 110:2
Ap 19:11, 15

b 2Te 2:8

c Ap 3:14

d Isa 65:25

e Eze 34:25

f Os 2:18

yéetel tumen ku beetik
ba'ax toje' yaan u ye'esik
le ba'ax ma' ma'alob ku
beeta'alo', lela' yaan u
beetik utia'al u yutsil
le utsul máako'ob yaan
way lu'ume'.
Leti'e' yaan u jats'ik le
lu'um yéetel le ba'a-
xo'ob ku ya'aliko' tu-
men beyo'ob junp'éel
che'e',[a]
yéetel yaan u kíimsik
le k'asa'an máako'ob
le kéen u táaj usto'obo'.[b]
5 Le justiciao' yaan u p'áa-
tal bey junp'éel faja u
k'axmaj tu nak'e',
le chúuka'an óolalo' yaan
u p'áatal bey u k'axna-
k'e'.[c]
6 Le loboo' mix ba'al ken
u beet ti' le chan tama-
no',[d]
le chan chivoo' yaan
u chital naats' te' tu'ux
chilikbal le leopardoo',
le chan wakax, le león*
yéetel le ba'alche' ja-
ts'uts polkilo' u múuch'
kun antalo'ob.#[e]
Chéen juntúul chan xi'i-
pal kun nu'uktiko'ob.
7 Le x-nuk vaca yéetel
le x-osao' yaan u múul
janalo'ob,
u mejnilo'obe' yaan u
múul chitalo'ob.
Le leóno' yaan u jaantik
su'uk je'ex u beetik le
wakaxo'.[f]

11:6 * Wa «le táankelem león ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u pool». # Uláak' bix u traducirta'ale' «le chan wakax yéetel le leóno' yaan u múul janalo'ob».

8 Le chan paal láayli'
ku ts'a'abal u chu'ucho'
yaan u báaxal tu jool
juntúul ts'íits'ik kaan,*
le chan paal ts'o'ok u lu'-
sa'al u chu'ucho' yaan u
ts'áaik u k'ab tu jool jun-
túul chi'ibal kaan.
9 Leti'obe' ma' ken u bee-
to'ob mix junp'éel k'aas[a]
yéetel mix junp'éel loob
ti' tuláakal in montaña,
le lugar santoo',[b]
tumen le lu'uma' yaan u
chu'upul yéetel le na'at
ku taal ti' Jéeobao',
lela' bey je'ex u ja'il le
k'áa'náabo'.[c]
10 Te' k'iin je'elo' le chan
mata kun jóok'ol ti' u
moots Jeséo'*[d] yaan u
wa'atal, yaan u p'áatal
bey junp'éel señal utia'al
le kaajo'obo'.[e]
Le kaajo'obo' yaan u bi-
no'ob tu yiknal utia'al u
ts'a'abalti'ob nu'uktaj.#[f]
Le tu'ux kajakbalo' yaan
u p'áatal jach ki'ichke-
lem.

11 Te' k'iin je'elo' Jéeobae' yaan u ka'a tich'ik u k'ab utia'al u yáantik u kaajal, yaan u much'kíintik le p'aatlo'ob Asiria,[g] Egipto,[h] Patrós,[i] Cus,[j] Elam,[k] Sinar,* Amat bey xan le yano'ob te' isla'ob yano'ob te' k'áa'náabo'.[l] **12** Leti'e' yaan u wa'akúuntik junp'éel señal utia'al le kaajo'obo', yaan u much'kíintik le u kajnáalilo'ob Israel k'i'itpaja'ano'obo'[a] bey xan le u kajnáalilo'ob Judá k'i'itpaja'ano'ob ti' tuláakal* yóok'ol kaabo'.[b]
13 Efraíne' yaan u xu'ulul u k'uuxil,[c]
le máaxo'ob ken u beet
u k'asa'anilo'ob ti' Judáo'
yaan u xu'ulsa'alo'ob,
Efraíne' ma' kun k'uuxil
tu contra Judá,
Judá xane' ma' ken u beet
u k'asa'anil ti' Efraín.[d]
14 Leti'obe' chich kun
éemlo'ob tu tojil chik'in
te' ebekníixo'ob* tu'ux
yaan le filisteo'obo'.
Yaan u much'kuba'ob
utia'al u ch'a'iko'ob le
ba'axo'ob yaan ti' le kaa-
jo'ob yaan Lak'ino'.[e]
Yaan u líi'sik u k'abo'ob
tu contra Edom[f] yéetel
Moab,[g]
yéetel yaan u yantal le
ammonita'ob yáanal u
páajtalilo'obo'.
15 Jéeobae' yaan u bujik*
u k'áa'náabil Egipto,[h]
yéetel yaan u péepeksik
u k'ab tu yóok'ol le
Ríoo'.#[i]
Yéetel le choko iik' ku
jóok'ol tu chi'o' yaan u
tikinkúuntik le siete u
p'éelal tu'ux ku xa'aypa-
jal^ u ja'il le ríoo',
le kéen ts'o'okke' le máa-
ko'obo' yaan u páajtal u
k'áatmáano'obi'.

CAP 11

a Isa 2:4 Isa 35:9 Isa 60:18 Miq 4:4

b Isa 51:3 Isa 56:7 Isa 65:25

c Sl 22:27 Hab 2:14

d Ro 15:12 Ap 22:16

e Gé 49:10 Isa 49:22 Isa 62:10

f Hch 11:18 Hch 28:28

g Isa 11:16

h Isa 27:13 Jer 44:28 Miq 7:12

i Jer 44:15

j Sof 3:10

k Da 8:2

l Isa 66:19

Columna 2

a Esd 1:2, 3 Isa 49:22 Isa 62:10

b Sl 147:2 Isa 66:20

c 2Cr 30:1, 10 Jer 31:6

d Jer 3:18 Eze 37:16, 19 Os 1:11

e Am 9:11, 12 Abd 18

f Isa 25:10

g Jer 49:2

h Éx 14:22

i Gé 15:18

11:8 * Wa «cobra». **11:10** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Te' k'iin je'elo' u moots Jesée'». # Wa «Yaan u bin kaxtbil tumen le kaajo'obo'». **11:11** * Uláak' bix k'aj óola'anile' Babilonia.

11:12 * Wa «tu kanti'itsil». **11:14** * Wa «te' bajada'ob». **11:15** * Uláak' bix u traducirta'ale' «tikinkúuntik». # Uláak' bix k'aj óola'anile' Éufrates. ^ Wa «te' tu'ux ku jatskuba».

16 Yaan u yantal junp'éel
bej[a] kun káajal desde
Asiria utia'al u jóok'ol
u yalab u kaajal,[b]
je'ex le bej tu'ux máan Is-
rael le k'iin ka jóok' tu
lu'umil Egiptoo'.

12 Te' k'iin je'elo' yaan a
wa'alik:
«Jéeoba Dios, kin ts'áaik-
tech gracias,
tumen kex p'u'ujech tin
wéetele',
teche' xu'ul a p'uja'anile'
ka ta líi'saj in wóol.[c]
2 ¡U'uye'ex lela'! Dios sal-
varken.[d]
Yaan in k'ubik in wóol ti'
leti', ma' ken in ch'a' saaj-
kil,[e]
tumen Jéeoba* ts'áaikten
muuk', Jéeoba ts'áaik-
ten páajtalil
yéetel leti' salvarken».[f]
3 Te'exe' yéetel ki'imak óo-
lal ken a jóo'se'ex ja'
ti' le u sayabilo'ob ja' ku
taasik salvacióno'.[g]
4 Te' k'iin je'elo' yaan a wa'a-
like'ex:
«Ts'áa'ex gracias ti' Jéeo-
ba, alabarte'ex u k'aaba',
¡tsikbalte'ex ti' le kaa-
jo'ob le ba'axo'ob u
beetmo'![h]
A'ale'ex mina'an uláak'
k'aaba' je'ex u k'aaba'o'.[i]
5 K'aye'ex alabanza'ob* ti'
Jéeoba,[j] tumen ts'o'ok
u beetik ki'ichkelem
ba'alo'ob,[k]

12:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviación-il le k'aaba' Jéeobao'. **12:5** *Wa «Paaxnene'ex».

CAP 11
a Isa 19:23
Isa 27:13
Isa 35:8
Isa 40:3
Isa 57:14
Jer 31:21
b Esd 1:2, 3

CAP 12
c Dt 30:3
Sl 30:5
Sl 85:1
Sl 126:1
Isa 40:2
Isa 66:13
d Isa 45:17
e Isa 26:4
f Sl 118:14
Os 1:7
g Isa 49:10
h 1Cr 16:8
Sl 105:1, 2
i Éx 15:2
j Sl 149:3
k Sl 98:1

Columna 2

CAP 13
a Jer 25:12
Jer 50:1-3
Ap 18:2
b Isa 1:1
c Jer 51:12
Jer 51:27, 28
d Isa 45:1
e Da 5:28

lela' unaj u ts'a'abal ojéelt-
bil ti' tuláakal yóok'ol
kaab.
6 U kajnáalile'ex Sión, awat-
nake'ex yéetel ki'imak
óolal,
tumen mina'an uláak'
máax je'ex le Máax San-
to yaan Israelo'».

13 Lela' leti'e ba'ax ku
ya'ala'al tu contra Ba-
bilonia[a] je'ex ts'a'ab u yil
Isaías[b] u paal Amozo':
2 «Wa'akúunte'ex junp'éel
señal[c] yóok'ol junp'éel
montaña tu'ux mix ba'al
je'el u pixke'.
T'ane'ex le máako'obo',
beete'ex a k'abe'ex ti'ob
utia'al u yooklo'ob te' en-
trada'ob tu'ux ku yokol
le máako'ob yaan autori-
dad ti'obo'.
3 Tene' ts'o'ok in wa'alik
ti' le máaxo'ob in yéey-
mo'ob*[d] ba'ax unaj u
beetko'obo'.
Ts'o'ok in much'ik in sol-
dado'ob utia'al in we'esik
in p'uja'anil,
leti'obe' jach ki'imak u
yóolo'ob.
4 ¡Jach u'uye'ex! ¡Yaan
ya'abkach máako'ob te'
montaña'obo',
k'a'am u yu'uba'al u juu-
mo'ob!
¡Jach u'uye'ex! ¡Táan u
juum le kaajo'obo',
táan u juum le ya'abkach
kaajo'ob u much'muba'o-
bo'![e]

13:3 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in santificarmaj».

Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo',
táan u tsolik u soldado'ob utia'al le ba'atelo'.[a]
5 Jéeoba yéetel le máaxo'ob u yéeymaj utia'al u ye'esik u p'uja'anilo',[b]
táan u taalo'ob desde ti' junp'éel náanach lu'umil,
desde tu xuul yóok'ol kaab
utia'al u beetik loob ti' tuláakal le lu'umo'.[c]
6 ¡Awat ok'olnake'ex, tumen naats' yanil u k'iinil Jéeoba!
Te' k'iin je'elo' le Máax jach táaj yaan u podero' yaan u xu'ulsik ti' tuláakal ba'al.[d]
7 Le o'olal tuláakal máake' yaan u lúubul u muuk' u k'ab,
yéetel yaan u yíibil u puksi'ik'al tumen sajak.[e]
8 Le máako'obo' jak'a'an u yóolo'ob tu yo'olal le ba'ax ku yúuchlo'.[f]
Ma' tu kaxtik ba'ax u beeto'ob yéetel jach yaj ba'ax ku yúuchulti'ob,
beyo'ob juntúul ko'olel táan u síijsik u chaambale'.
Tumen jach saajko'obe' chéen táan u paktikuba'ob,
chíika'an tu yicho'ob jach táan u mu'yajo'ob.
9 ¡U'uye'ex lela'! U k'iinil Jéeobae' táan u taal.
Leti'e' yaan u ye'esik sen k'uuxilnaja'an yéetel jach táaj p'uja'an,

CAP 13

a Jer 50:15

b Jer 50:9
Jer 51:28

c Jer 51:11

d Isa 13:18
Jer 50:13

e Jer 50:43

f Da 5:6

Columna 2

a Jer 50:23, 29

b Job 9:9
Job 38:31
Am 5:8

c Sl 137:8
Jer 51:37
Ap 18:2

d Jer 50:29
Da 5:22, 23

e Jer 50:30
Jer 51:3, 4

f 1Re 10:11

le lu'umo' yaan u p'atik junp'éel lugar jach táaj k'aas yanil,[a]
yaan u xu'ulsik ti' tuláakal le máaxo'ob ku beetko'ob ba'ax ma' ma'alobo'.
10 Tuláakal le estrella'ob yano'ob te' ka'an tak le u múuch' yanilo'obo'*[b]
ma' kun juul u sáasilo'ob,
le kéen jóok'ok le K'iino' boox kun ilbil,
yéetel le Lunao' ma' kun jóopbal u sáasil.
11 Yaan in k'áatik cuenta ti' le lu'um tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku beeta'alo',[c]
yaan xan in k'áatik cuenta ti' le k'asa'an máako'ob yo'olal le ba'ax ma' ma'alob ku beetko'obo'.
Yaan in beetik u xu'ulul u nojba'alkúuntkuba le máaxo'ob ku creerkuba'obo',
yaan in mixba'alkúuntik le k'asa'an máako'ob ku taaskuba'ob nojba'alilo'.[d]
12 Tene' chéen junp'íit máako'ob ken in cha'a u p'áatal, maas junp'íito'ob ti' ma'alob oro,[e]
chéen junp'íit wíiniko'ob ken in cha'a u p'áatal, maas junp'íito'ob ti' u oroil Ofir.*[f]

13:10 * Ma' xaane' leti'e múuch' estrella'ob ku k'aaba'tik Orión yéetel le u maasil u múumuch'al estrella'ob yano'ob tu ba'pacho'. **13:12** * Junp'éel lugar jach k'aj óola'an tumen ti' ku jóo'sa'al ka'ach ya'abkach ma'alob oroi'.

13 Teen Jéeobae'*
yaan in beetik u kíilbal le ka'ano',
tu k'iinil in p'uja'anile'
le lu'umo' yaan u péek tu lugar[a] tumen jach ts'íikilnaja'anen.
14 Je'ex juntúul kéej táan
u púuts'ul yéetel je'ex tamano'ob mina'an mix máak much'ko'obe'
cada juntúule' yaan u bin tu kaajal,
cada juntúule' yaan u púuts'ul utia'al u bin te' lu'um tu'ux kaja'ano'.[b]
15 Je'el máaxak ka kaxta'ake' yaan u táats'máansa'al yéetel lanza,
yéetel je'el máaxak ka ma'achake' yaan u kíimsa'al yéetel espada.[c]
16 Tu táan u yicho'ob kun jéenp'uchtbil u paalalo'ob,[d]
yaan u láaj ch'a'abal le ba'alo'ob yaan tu yotocho'obo',
yéetel yaan u violarta'al u yatano'ob.
17 Nika'aj in beet u líik'il
le medo'ob tu contra'obo',[e]
le medo'obo' mix ba'al u yilko'ob le platao'
yéetel ma'atech u ts'íiboltko'ob le oroo'.
18 Yéetel u flecha'obe' yaan u kíimsko'ob le táankelmo'obo'.[f]
Leti'obe' ma' ken u ch'a'ob óotsilil ti' le mejen paalalo'obo',

13:13 * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».

CAP 13
a Jer 51:29
b Jer 50:16
c Jer 51:3, 4
d Sl 137:8, 9
e Isa 21:2
Jer 50:9
Jer 51:11
Da 5:30, 31
f Jer 50:14

Columna 2
a Isa 47:5
Da 4:30
b Isa 47:1
c Gé 19:24, 25
Jer 50:40
d Jer 50:3, 13
Jer 51:29, 37
Ap 18:21
e Ap 18:2
f Jer 51:33

junpuli' ma' kun yaatal u yóolo'ob u beeto'ob loob ti'ob.
19 Bey túuno', Babilonia, le kaaj maas ki'ichkelem ichil u maasil kaajo'ob,[a]
le kaaj jach jats'uts yéetel ku beetik u creerkuba le caldeo'obo'[b]
yaan u p'áatal je'ex Sodoma yéetel Gomorra le ka xu'ulsa'abti'ob tumen Dioso'.[c]
20 Mix bik'in kun kajtal máak tu ka'atéeni',
kex je'el jayp'éel generación ka máanke' mix máak kun ka'a kajtali'.[d]
Mix juntúul árabe ken u armart u yotochi',
yéetel mix máak ken u bis u yalak' taman utia'al je'eleli'.
21 Ti' ken u je'elsuba u ba'alche'ilo'ob le desiertoo'.
Le najo'obo' yaan u chu'upul yéetel nukuch búho'ob.
Ti' kun kajtal le avestruzo'obo',[e]
ti' kun máan u p'iit u chivoilo'ob k'áaxi'.*
22 Yaan u yawat ok'ol ba'alche'ob tu ka'anlil le najo'obo',
yaan u yawat ok'ol chacalo'ob* te' ki'ichkelem palacio'obo'.
Lela' nats'a'an tu k'iinil u yúuchul ti' Babilonia, ma' bíin cha'abak u yilik u maasil k'iino'obi'».[f]

13:21 * Uláak' bix u traducirta'ale' «demonio'ob chíika'ano'ob ti' chivo'ob». **13:22** * Juntúul ba'alche' chíika'an ti' ch'omak.

14 Tumen Jéeobae' yaan u ch'a'ik óotsilil ti' Jacob,[a] yéetel yaan u ka'a yéeyik Israel.[b] Leti'e' yaan u beetik u suuto'ob* tu lu'umo'ob,[c] tu yéetelo'ob xane' yaan u bin j-táanxel lu'umilo'ob, le j-táanxel lu'umilo'oba' mantats' kun p'áatlo'ob tu yiknal u paalal Jacob.[d] **2** Le kaajo'obo' yaan u láak'intiko'ob le israelita'ob utia'al u suuto'ob te' lu'um ts'a'anti'ob tumen Jéeobao', le kéen k'uchko'obe' le xiibo'ob yéetel le ko'olelo'ob[e] ku taalo'ob táanxel lu'umilo' yaan u p'áatlo'ob bey esclavo'ob ti' u paalal Israele'. Leti'e israelita'ob kun tusbeltik le máaxo'ob tusbeltiko'ob ka'acho', yaan u yantalti'ob páajtalil tu yóok'ol le máaxo'ob obligarko'ob meyaj ka'acho'.

3 Le k'iin ken u beet Jéeoba u xu'ulul a mu'yaj, a sen tuukul yéetel a obligarta'al sen meyaje',[f] **4** yaan a burlarkaba ti' u reyil Babilonia, yaan a wa'alikti':

«¡Ilawile'ex bix ts'o'okik
le máax ku obligartik u
maasil máako'ob meyajo'!
¡Ilawile'ex bix xu'ulik u
k'asa'anil![g]

5 Jéeobae' ts'o'ok u kachik
le che' ku meyaj ti' le k'a-
sa'an máako'ob utia'al u
jaats'o'obo',
ts'o'ok u kachik u xóolte'
le máaxo'ob ku goberna-
ro'obo',[h]

6 ts'o'ok u xu'ulsik ti' le
máax ma' tu xu'ulul
ka'ach u xixikjats'tik
le kaajo'obo',[i]

CAP 14

a Le 26:42

b Zac 1:17

c Dt 30:1-3
Isa 66:20
Jer 24:6
Eze 36:24

d Isa 56:6, 7
Isa 60:3
Zac 8:22, 23

e Isa 61:5
Zac 2:8, 9

f Esd 3:1
Esd 9:8
Jer 30:10

g Jer 50:23

h Sl 125:3

i 2Cr 36:17
Jer 50:17

Columna 2

a Hab 1:6
Zac 1:15

b Sl 126:2
Isa 49:13
Jer 51:48
Ap 18:20

le máax jach p'uja'an
ka'ach táan u ch'a'pach-
tik le kaajo'ob utia'al u
beetik loob ti'obo'.[a]

7 Beoraa' yaan jeets'elil ti'
tuláakal le lu'umo', mix
ba'al beetik u mu'ya-
jo'ob.
Le máako'obo' ku yawa-
to'ob tumen ki'imak u
yóolo'ob.[b]

8 U che'ilo'ob enebro yéetel
le cedro'ob yaan te' Lí-
banoo'
ki'imak u yóolo'ob tu yo'o-
lal le ba'ax ts'o'ok u yúu-
chultecho',
ku ya'aliko'ob: ‹Desde ka
xu'ulsa'abteche'
ma'atech u taal mix jun-
túul máak ku ch'ak che'
waye'›.

9 Tak le Muknalo'* táan u
yaayamtik
ka k'uchkech tu yiknal
utia'al u k'aj óoltikech.
Le o'olal táan u yajsik le
máaxo'ob kimeno'obo',
tuláakal le k'asa'an máa-
ko'ob ku nu'uktajo'ob
ka'ach# te' lu'umo'.
Leti'e' ku beetik u
líik'il tu trono'ob tuláa-
kal le máaxo'ob ku bee-
tik ka'ach u reyilo'ob te'
kaajo'obo'.

10 Tuláaklo'obe' ku ya'ali-
ko'obtech:
‹¡Ilawil ba'ax ts'o'ok u yúu-
chultech! Ts'o'ok u p'áa-
tal mina'an a muuk',
ts'o'ok a p'áatal je'ex to'o-
ne'.

14:1 * Wa «u yantalti'ob jeets'elil».

14:9 * Ilawil página 2572. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tuláakal le chivo'ob yaan».

11 A ka'anal ichile' ts'o'ok u
yéemel way Muknale',*
bey xan le paax ku bee-
ta'al ka'ach ti' techo'.[a]
Le x-nook'olo'ob jayak-
bal te' tu'ux tuts'uk-
balecho' beyo'ob a ca-
mae',
le x-nook'olo'ob pixmi-
lecho' beyo'ob a teep'e'›.
12 ¡Bix úuchik a lúubul des-
de te' ka'ano',
si teech le estrella ku
léets'bal le táan u taal
u sáastalo'!
¡Bix úuchik u beeta'al a
p'uchkaba lu'um,
si teech ka'ach ts'áan-
cha'atik le kaajo'obo'![b]
13 Teche' ta wa'alaj ichil a
puksi'ik'al: ‹Yaan in na'a-
kal te' ka'ano'.[c]
Yaan in ts'áaik in trono
maas ka'anal ti' le estre-
lla'ob ts'a'an tumen Dio-
so',[d]
ts'o'ole' yaan in kutal
te' montaña tu'ux ku
much'kuba'obo',
tu xuul le xamano'.*[e]
14 Yaan in na'akal tu
maas ka'anlil le múu-
yalo'obo',
yaan in p'áatal je'ex le
Maas Nojoch Dioso'›.
15 Chéen ba'ale' tu lugar
lelo' yaan u beeta'al
a wéemel te' Muknalo',*
tak tu maas taamil le
lu'umo'.
16 Le máaxo'ob kun ilkecho'
yaan u jach paktike-
cho'ob.

14:11, 15 *Ilawil página 2572.
14:13 *Wa «norte».

CAP 14

a Ap 18:22

b 2Cr 36:17
Jer 51:7
Eze 29:19
Da 5:18, 19

c Isa 47:7
Da 4:30

d Da 5:22, 23

e Sl 48:1, 2

Columna 2

a Jer 51:25

b 2Re 25:21
Isa 64:10

c 2Re 24:12, 14
2Re 25:11

Yaan u náats'al u jach
ilecho'ob yéetel yaan u
ya'aliko'obtech:
‹¿Leti' wa le máak beet
u tíitkuba le lu'um
yéetel beet u kikilankil
le kaajo'obo'?[a]
17 ¿Leti' wa le máak beet u
p'áatal bey desiertoil le
lu'um,
le xu'uls ti' le kaajo'ob ya-
no'ob te' lu'um[b]
yéetel ma' tu cha'aj u suut
tu yotoch le máaxo'ob u
k'almo'obo'?›.[c]
18 Tuláakal le u maasil re-
yo'ob yano'ob ka'ach te'
kaajo'obo'
mu'uko'ob je'ex u mu'ukul
juntúul reye',
mu'uk cada juntúul ti' le-
ti'ob.
19 Chéen ba'ale' teche' ma'
mu'ukechi' chéen bey
úuchik a píikch'inta'alo',
úuchtech je'ex u yúuchul
ti' junkúul xíiw ku jóok-
payta'al yéetel ku píik-
ch'inta'ale',
ti' jupukbalech ichil
le máaxo'ob ts'ots'oplon-
ta'ano'ob yéetel espada
yéetel ku píikch'inta'a-
lo'ob ichil junp'éel jool
chuup yéetel tuuni-
cho'obo',
ts'o'ok a p'áatal je'ex jun-
túul kimen yaya'cha'a-
ta'ane'.
20 Teche' ma' kan mukbil te'
tu'ux ku mu'ukul le re-
yo'obo',
tumen ta xu'ulsaj le lu'um
tu'ux yanech ka'acho'
yéetel ta kíimsaj a wéet
kaajalo'ob.

U paalal le k'asa'an máako'obo' mix bik'in kun ka'a k'a'ajsbilo'ob.

21 Prepararte'ex le tu'ux ken a kíimse'ex le paalalo'ob tu yo'olal ba'ax u beetmaj u yúuchben láak'tsilo'obo',
utia'al ma' u líik'lo'ob u ch'a'ob le lu'um
utia'al ka u chupo'ob yéetel u kaajalo'obo'».

22 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Yaan in líik'il tu contra'ob».[a]

Jéeobae' ku ya'alik xan: «Tu kaajil Babiloniae' ma' ken in cha'a u p'áatal mix junp'éel k'aaba', mix juntúul máak, mix u paalalo'ob, mix u paalal u paalalo'ob».[b]

23 Jéeobae'* ku ya'alik: «Le kaaja' yaan in beetik u p'áatal junp'éel lugar tu'ux kaja'an k'i'ix oocho'ob# yéetel tu'ux yaan pantano'ob. Yaan in xu'ulsikti', bey míistbil ken in beetile'».[c]

24 Jéeobae'* ts'o'ok u jurartik:
«Je'ex ts'o'ok in wa'aliko' bey kun úuchlo',
le ba'ax ts'o'ok in ch'a'tukliko' yaan u béeytal.

25 Yaan in puch'ik le asirio kéen taalak way tin lu'ume',
yaan in xana'cha'atik kéen taalak tin montaña.[d]
Yaan in lu'sik le che' ku meyajti' utia'al u pech' óoltik in kaajalo',

14:23, 24, 27 * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'». **14:23** # Wa «k'i'ixpach oocho'ob».

CAP 14

a Isa 43:14 Jer 50:25 Jer 51:56

b Jer 51:62

c Isa 13:1, 21 Jer 50:35, 39 Ap 18:2

d 2Cr 32:21, 22 Isa 30:31 Isa 31:8 Isa 37:36, 37

Columna 2

a Isa 10:24

b Sl 33:11 Pr 19:21 Pr 21:30 Isa 46:11

c 2Cr 20:5, 6 Isa 43:13

d 2Re 16:20 2Cr 28:27

e 2Cr 26:3, 6

f 2Re 18:1, 8

g Jer 47:1 Eze 25:16 Joe 3:4 Am 1:6-8 Sof 2:4 Zac 9:5

yaan xan in lu'sik le kuuch u ts'aamaj tu yóok'olo'obo'».[a]

26 Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ch'a'tukla'al tu contra le lu'umo',
u k'ab Diose' u líi'smaj tu contra* tuláakal le kaajo'obo'.

27 Leti'e ba'ax ts'o'ok u ch'a'tuklik u beetik Jéeobao'*
mix máak je'el u k'atkuba tu beel utia'al ma' u béeytale'.[b]
Leti'e' u líi'smaj u k'ab,
mix máak je'el u páajtal u yéemsike'.[c]

28 Te' año ka kíim rey Acazo',[d] Diose' tu ya'alaj:

29 «Ma' u ki'imaktal a wóol u kaajil Filistea,
ma' u ki'imaktal xan u yóol mix juntúul ti' a kajnáalilo'ob úuchik u ka'akacha'al le che' u machmaj le máax jats'ke'exo'.
Tumen ichil u mejnil le kaano'[e] yaan u yantal juntúul ts'íits'ik kaani',[f]
juntúul chi'ibal kaan ku xik'nal.*

30 U paalal le óotsilo'obo' yaan u janalo'ob,
le máaxo'ob óotsilo'obo' ki' kun weenlo'ob,
chéen ba'ale' a paalalo'obe' yaan in beetik u kíimlo'ob yéetel wi'ij,
u yalab a kajnáalilo'obe' yaan u kíimsa'alo'ob.[g]

14:26 * Wa «preparado utia'al u jats'ik». **14:29** * Wa «juntúul chi'ibal kaan ku pulkuba».

31 ¡Awat ok'olnake'ex te' joonajo'! ¡Awatnake'ex te' kaajo'!
¡Filistea, tuláakle'exe' yaan a sen sajaktale'ex!
Tumen tu tojil xamane' táan u taal ya'abkach soldado'ob, leti'obe' beyo'ob buuts'e',
mix juntúul ti' leti'ob ku p'áatal paachili'».
32 ¿Ba'ax ken u núuko'ob ti' le mensajero'ob ku taalo'ob táanxel lu'umilo'?
Leti'obe' unaj u ya'aliko'obe' Jéeoba ts'aamil u cimientoil u kaajil Sión,[a]
yéetel le máaxo'ob óotsilo'obo' ti' kun bino'ob utia'al ka kanáanta'ako'obi'.

15 Lela' leti'e ba'ax ku ya'ala'al tu contra Moaba':[b]
chéen ti' junp'éel áak'ab ken xu'ulsa'akti',
tak Ar[c] de Moabe' yaan u xu'ulsa'alti'.
Chéen ti' junp'éel áak'ab ken xu'ulsa'akti',
tak Kir[d] de Moabe' yaan u xu'ulsa'alti'.
2 Leti'e' yaan u bin ok'ol te' Temploo' bey xan tu kaajil Dibón[e]
yéetel te' ka'anal lugaro'obo'.
Moabe' yaan u yawat ok'ol tu yo'olal Nebo[f] yéetel Medebá.[g]
Tuláakal le máako'obo' yaan u ts'ikik u poolo'ob[h] yéetel yaan u lu'sik u me'exo'ob.[i]
3 Le máako'ob ku máano'ob te' calle'obo' yaan u ts'áaiko'ob to'otoch nook'o'ob.
Tuláakal le máako'ob yano'ob tu yóok'ol le najo'ob yéetel te' k'íiwiko'obo' yaan u yawat ok'olo'ob,
yaan u yok'olo'ob mientras táan u yéemlo'ob.[a]
4 Yaan u yawat u kaajil Esbón[b] yéetel u kaajil Elealé,
yaan u yu'uba'al u yawato'ob tak tu kaajil Jáaz.[c]
U soldado'ob Moabe' ma' kun xu'ulul u yawato'ob.
Le kaajo' yaan u sen sajaktal.
5 In puksi'ik'ale' ku yok'ol tu yo'olal Moab.
Le u kajnáalilo'ob kun púuts'lo'obo' yaan u bino'ob tak Zóar[d] yéetel Eglat-selisiyá.[e]
Leti'obe' yaan u yok'olo'ob mientras táan u na'aklo'ob tu ebekníixil* Luit.
Yo'olal ba'ax ts'o'ok u yúuchulti'obe' yaan u bin u yawat ok'olo'ob tu bejil Oronaim.[f]
6 U ja'il Nimrime' yaan u láaj tijil.
Le ya'ax su'uko' yaan u tijil.
Yaan u p'áatal mina'an su'uk, yaan u tijil tuláakal ba'al.
7 Le o'olal yaan u bisko'ob u yalab le ba'axo'ob u líi'smo'ob ka'acho' bey xan u yalab u ayik'alilo'ob.

15:5 * Wa «táan u bino'ob tu bajadail».

CAP 14
a Sl 48:1-3 Sl 87:1, 2 Sl 132:13, 14

CAP 15
b Jer 9:25, 26 Eze 25:11
c Nú 21:28 Dt 2:9
d 2Re 3:24, 25 Jer 48:31
e Jer 48:18
f Jer 48:1
g Nú 21:30 Jos 13:15-17
h Dt 14:1
i Jer 48:36, 37

Columna 2
a Jer 48:38
b Nú 32:37 Isa 16:9
c Jue 11:20
d Gé 13:10
e Jer 48:34
f Jer 48:3, 5

Leti'obe' yaan u k'áatmáano'ob te' tu'ux ku yáalkab le ja'o', te' tu'ux yaan u che'ilo'ob álamoo'.*

8 Ti' tuláakal u lu'umil Moabe' yaan u yu'uba'al táan awat ok'ol.[a]
Le awat ok'olo' yaan u k'uchul tak Eglaim.
Le awat ok'olo' yaan u k'uchul tak Beer-elim.

9 Tumen u ja'il Dimóne' yaan u chu'upul yéetel k'i'ik',
le kéen ts'o'okke' yaan xan in beetik ti' Dimón lela':
le máaxo'ob kun luk'lo'ob Moab utia'al u púuts'lo'obo' yaan u jaanta'alo'ob tumen juntúul león,
bey xan kun úuchul ti' le máaxo'ob kun p'áatlo'ob te' lu'umo'.[b]

16 Túuxte'ex juntúul taman ti' le máax gobernartik le lu'umo',
túuxte'ex desde Selaj, ka u k'áatmáans le desierto
utia'al u bin te' montaña tu'ux yaan u kaajil Sióno'.

2 Je'ex u luk'ul juntúul ch'íich' tu k'u' le kéen ja'asa'ak u yóole'[c]
bey kun luk'ul u kajnáalilo'ob Moab te' tu'ux kabal u ja'il le Arnóno'.[d]

3 «A'ale'ex ba'ax unaj u beeta'al, ilawil a beetke'ex le ba'ax ts'o'ok a ch'a'tuklike'exo'.

15:7 * Le che' je'ela' junp'éel clase kóopo'.

CAP 15

a Jer 48:20

b 2Re 17:25, 26

CAP 16

c Jer 48:19

d Nú 21:13

Columna 2

a Jer 48:8, 42

b 2Sa 7:16, 17

c Sl 45:6
Sl 72:1, 2
Isa 9:6, 7
Isa 32:1
Jer 23:5

d Jer 48:26, 29
Sof 2:9, 10

e Am 2:1

Chúumuk k'iine' ts'áa'ex junp'éel bo'oy utia'al u p'áatal bey áak'abe'.
Ta'ake'ex le máaxo'ob beeta'ab u k'i'itpajlo'obo' yéetel ma' a traicionarke'ex le máaxo'ob táan u púuts'lo'obo'.

4 Moab, cha'a u kajtal ta wiknal le máaxo'ob beeta'ab u k'i'itpajlo'obo',
p'áatkech bey junp'éel tu'ux u ta'akikuba'ob utia'al ma' u xu'ulsa'alti'obe'.[a]
Yaan u xu'ulsa'al ti' le máax pech' óoltik máako',
yaan u jáawal le xu'ulsajo',
le máax suuk u pepe'cha'atik u yéet máakile' yaan u lu'sa'al way lu'ume'.

5 Le kéen ts'o'okke' juntúul rey ku taal ichil u paalal Davide' yaan u kutal ti' junp'éel trono,
le kéen gobernarnake' yaan u ye'esik yaabilaj bey xan chúuka'an óolal.[b]
Leti'e' yaan u juzgar je'ex unaje' yéetel tu séeba'anil ken u beet ba'ax toj».[c]

6 Ts'o'ok k-u'uyik u ya'ala'al nojba'al u taaskuba Moab, leti'e' jach ku creerkuba,[d]
ka'anal u yich, orgulloso yéetel séeb u p'u'ujul,[e]
chéen ba'ale' yaan u mixba'alkúunta'al le ba'axo'ob ku ya'aliko'.

7 U kajnáalilo'ob Moabe'
yaan u yawat ok'olo'ob
tu yo'olal Moab.
Tuláaklo'ob kun awat
ok'olo'ob,[a]
yaan u yu'uba'al yaacha-
ja'an u yóolo'ob tumen
mina'an le waaj de pa-
sas ku beeta'al ka'ach
Kir-aréseto'.[b]
8 Tumen le uva'ob pak'a'an
Esbóno'[c] ts'o'ok u tijlo'ob,
bey xan le uva'ob pak'a'an
Sibmáo'.[d]
Le u k'abo'ob chuup yée-
tel chak uvao' ts'o'ok u
yaya'cha'ata'al tumen le
máaxo'ob gobernartik le
kaajo'obo'.
U k'abo'obe' ts'o'ok ka'ach
u k'uchul tak Jazer,[e]
ts'o'ok ka'ach u k'uchlo'ob
tak te' desiertoo'.
U k'u'uk'o'obe' ts'o'ok
ka'ach u k'uchlo'ob tak
te' k'áa'náabo'.
9 Le o'olal yaan in wo'tik
le uva yaan Sibmá je'ex
in wo'tik le uva yaan
ka'ach Jazero'.
Esbón yéetel Elealé,[f]
yaan in popo'ch'ultike'ex
yéetel u ja'il in wich,
tumen ts'o'ok u xu'ulul
u yawat yéetel ki'imak
óolal le máaxo'ob t'oki-
ko'ob uva yéetel ku co-
secharo'obo'.*
10 Ts'o'ok u xu'ulul le ki'i-
mak óolal ku yu'uba'al
ka'ach te' tu'ux pak'a'an
le uvao',[g]

16:9 * Uláak' bix u traducirta'ale' «tumen u yawatil ba'atele' ts'o'ok u k'uchul te' tu'ux ku t'o'okol uva yéetel te' tu'ux ku yúuchul cosecharo'».

CAP 16

a Isa 15:2
Jer 48:20

b 2Re 3:24, 25

c Jos 13:15, 17

d Nú 32:37, 38
Jos 13:15, 19

e Jos 13:24, 25
Jer 48:32

f Isa 15:4
Jer 48:34

g Jer 48:33

Columna 2

a Sof 2:9

b Isa 15:5
Jer 48:36

c Isa 15:1

d Jer 48:7, 35

e Isa 25:10
Jer 48:46, 47
Sof 2:9

CAP 17

f Jer 49:23
Zac 9:1

g 2Re 16:8, 9
Isa 8:4
Am 1:5

h Nú 32:34
Jos 13:15, 16
2Re 10:32, 33

ts'o'ok u xu'ulul u yúuchul
k'aay yéetel ki'imak óo-
lali' bey xan u yúuchul
awati'.
Xu'ul u yaya'cha'ata'al le
uva te' tu'ux suuk u jóo'-
sa'al u k'aabo',
tumen tin beetaj u xu'u-
lul le ki'imak óolal yaan
ka'acho'.[a]
11 Le o'olal in puksi'ik'ale'
táan u yok'ol tu yo'olal
Moab[b]
je'ex u yok'ol junp'éel ar-
pae',
in puksi'ik'ale' táan xan u
yok'ol tu yo'olal Kir-aré-
set.[c]
12 Kex ka sen xi'ik adorar
Moab te' ka'anal lugar yéetel
kex ka xi'ik orar tu temploe'
lelo' mix junp'éel utsil ken u
taasti'.[d]
13 Lelo' leti'e ba'ax tu
ya'alaj Jéeoba tu contra Moa-
bo'. **14** Beoraa' Jéeobae' ku
ya'alik: «Ichil óoxp'éel ja'abe'
yaan u mixba'alkúunta'al le
páajtalil yaan ti' Moabo', mix
junp'éel k'iin maas kun máan.
Leti'e' ma' ken u kaxt ba'ax
ken u beete. Chéen junp'íit u
kajnáalilo'ob kun p'áatal, le-
ti'obe' jach mina'an u muu-
k'o'ob».[e]

17 Lela' leti'e ba'ax ku
ya'ala'al tu contra Da-
mascoa':[f]
«¡U'uye'ex lela'! Damascoe'
yaan u xu'ulul u beetik u
kaajil,
yaan u p'áatal chéen jutul
pak'o'ob.[g]
2 Yaan u p'áatal mix máak
kaja'an te' kaajo'ob yaan
Aroero'.[h]

Le o'olal ti' ken u je'elsuba le ba'alche'obo',
mix máak kun ja'asik u yóolo'obi'.
3 Tu lu'umil Efraíne'[a]
yaan u p'áatal mina'an kaajo'ob ka'anal u pak'ilo'ob,
tu lu'umil Damascoe'[b]
yaan u p'áatal mina'an gobiernoi'.
Je'ex sa'atik le páajtalil yaan ka'ach ti' le israelita'obo'*
bey kun sa'atal le páajtalil yaan ti' le máaxo'ob kun p'áatlo'ob Siriao», lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.
4 «Te' k'iin je'elo' yaan u p'áatal ma' jach yaan páajtalil ti' Jacobi',
kex mu'uk'a'ane' yaan u ts'o'oyol.
5 Jacobe' yaan u p'áatal bey je'ex u Táax Lu'umil Refaím[c]
le kéen ts'o'okok u yúuchul cosecharo',
chéen junp'íit ba'al kun p'áatal utia'al meents'ultbili'.*
6 Chéen u meents'ulil kun p'áatal,
bey je'ex kéen p'u'up'ucha'ak junkúul olivoe':
chéen ka'ap'éel wa óoxp'éel u yich kun p'áatal tu maas ka'anlil,

17:3 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Israelo'». **17:5** *U kaxta'al u yalab le ba'ax ts'o'ok u cosecharta'alo'.

CAP 17

a 2Re 17:6 Isa 7:8 Isa 28:1, 2 Os 5:14

b 2Re 16:8, 9

c Jos 15:8, 12 Jos 18:11, 16

Columna 2

a Dt 4:27 Dt 24:20

b 2Cr 31:1

c Os 8:6, 11

d Os 10:14 Am 3:11

e Sl 50:22 Os 8:14

f Dt 32:4 2Sa 22:32

chéen cuatro wa cinco u p'éelal u yich kun p'áatal tu k'abo'ob»,[a] lelo' bey u ya'alik Jéeoba u Dios u kaajil Israelo'.
7 Te' k'iin je'elo' wíinike' yaan túun u paktik le Máax Beetmilo', yaan u jach paktik le Máax Santo yaan Israelo'.
8 Leti'e' ma' ken u pakt le altaro'ob u beetmo',[b] mix ken u jach pakt le ba'alo'ob u beetmaj yéetel u k'abo'obo',[c] ma' ken u pakt le che'ob ku adorartik* ka'acho' mix le tu'uxo'ob ka'ach ku ts'áaik inciensoo'.
9 Te' k'iin je'elo' le kaajo'ob ka'anal u pak'ilo'obo' yaan u p'áatlo'ob bey je'ex le x-lala' najo'ob yano'ob te' k'áaxo',[d]
bey junp'éel u gajoil che' xúump'atta'an tu táan le israelita'obo'.
Yaan u p'áatlo'ob bey junp'éel desiertoe'.
10 Tumen teche' ts'o'ok a tu'ubsik le Dios[e] salvarkecho'.
Ma' k'a'ajaktech le Máax bey junp'éel nuxi' tuunich[f] tu'ux ka ta'akikabao'.
Le o'olal ta beetaj jats'uts jardíno'ob,
yéetel ta pak'aj mejen mata'ob ku taalo'ob yaanal lu'umilo'ob.*
11 De k'iine' ka sup'ik* le tu'ux paak'alnajecho',

17:8 *Ilawil «Che' ku adorarta'al», página 2560. **17:10** *Wa «u k'u'uk' juntúul dios táanxel lu'umil». **17:11** *U ts'a'abal che'ob wa k'i'ixo'ob utia'al u k'a'alal u paach.

yéetel desde tempranoe'
ku káajal u jóok'ol le
ba'ax a pak'mo',
kex beyo' ma' kun antal
ba'al a cosechart tu k'iinil k'oja'anech yéetel
táan a mu'yaj.[a]

12 ¡U'uye'ex bix u juum le
ya'abkach kaajo'obo',
k'a'am u juumo'ob je'ex
u juum le k'áa'náabo'!
¡Táan u wo'oltikuba le
kaajo'obo',
je'ex u wo'oltikuba ya'ab-
kach ja'e'!

13 Le kaajo'obo' yaan u juu-
mo'ob je'ex u juum ya'ab-
kach ja'e'.
Chéen ba'ale' le kéen
k'e'eyko'ob tumen Diose'
bin ken u beeto'ob.
Yaan u p'áatlo'ob je'ex le
sojol yaan te' monta-
ña'ob ku bisa'al tumen
iik'o',
beyo'ob je'ex le tikin k'i'ix
ku bisa'al tumen k'a'am-
kach iik'o'.

14 Le kéen tardechajke'
yaan u taal loob tu yóo-
k'olo'ob,
antes u sáastale' yaan u
xu'ululti'ob.
Lelo' leti'e ba'ax ku páa'-
tik le máaxo'ob ku ch'a'i-
ko'ob le ba'axo'ob yaan-
to'ono'
bey xan le máaxo'ob ku
tokiko'ob le ba'ax k-tia'a-
lo'.

18 ¡Yaj ba'ax kun úuchul
ti' le lu'um tu'ux ku
yu'uba'al u juum u
xik'nal le ik'elo'obo',
le lu'um yaan tu jáal le
río'ob yaan Etiopíao'![b]

CAP 17
a Dt 28:30
Os 8:7

CAP 18
b Isa 20:3, 4
Eze 30:4

Columna 2
a 2Cr 12:2, 3
2Cr 14:9
2Cr 16:8

2 Leti'e' ku túuxtik j-bisaj
t'aano'ob utia'al ka xi'i-
ko'ob ich k'áa'náab,
ku túuxtiko'ob ti' bar-
co'ob beeta'an yéetel pa-
piro,* leti'e' ku ya'alik:
«J-bisaj t'aane'ex, xee-
ne'ex tu séeba'anil
tu yiknal le máaxo'ob
ka'analtak u baakelo'ob
yéetel ts'its'i'kil u yoot'e-
lo'obo',
junp'éel kaaj tuláakal
máak ch'a'amil saajkil
ti',[a]
junp'éel kaaj jach yaan u
muuk' yéetel ku ch'a'ik
uláak' kaajo'ob.
Junp'éel kaaj ku bisa'al
u lu'umil tumen le río'o-
bo'».

3 Tuláakal u kajnáalile'ex
lu'um bey xan u kajnáa-
lile'ex yóok'ol kaab,
yaan a wilke'ex junp'éel
ba'al, bey junp'éel señal
tu yóok'ol le montaña'o-
bo',
yaan a wu'uyike'ex u
juum junp'éel ba'al, je'ex
u juum junp'éel baak le
kéen usta'ake'.

4 Lela' leti'e ba'ax tu ya'alaj-
ten Jéeobaa':
«Jach tu jaajil yaan in
p'áatal tranquiloil yéetel
chéen ken in wil ba'ax
kun úuchul* ti' le lugar
in yéeymaj utia'al in
wantalo',
lelo' bey je'ex le ooxol ku
yantal te' k'iino'ob jach
choko k'iino',

18:2 * Ilawil «Papiro», página 2575.
18:4 * Uláak' bix u traducirta'ale' «desde».

yéetel bey je'ex le p'uulja' ku yantal tu k'iinilo'ob ooxol, le táan u yúuchul cosecharo'.

5 Le ma' k'uchuk u k'iinil le cosecha,
le kéen ts'o'okok u loolankil yéetel u ch'úuyul u yich le uvao',
yaan u lu'sa'al u k'u'uk'o'ob,
yaan u xo'otol yéetel yaan u lu'sa'al u mejen aak'ilo'ob.

6 Tuláaklo'obe' yaan u p'a'atlo'ob utia'al jaantbil tumen le ch'íich'o'ob ku taalo'ob te' montaña'obo'
bey xan tumen le ts'íits'ik ba'alche'ob yano'ob way lu'ume'.
Tu k'iinil paak'ale' yaan u jaanta'alo'ob tumen le ch'íich'o'obo',
tu k'iinil cosechae' yaan u jaanta'alo'ob tumen le ts'íits'ik ba'alche'ob yano'ob way lu'ume'.

7 Te' k'iin je'elo' yaan u taasa'al junp'éel ba'al utia'al siibil ti' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo',
yaan u taasa'al desde ti' junp'éel kaaj tu'ux yaan máako'ob ka'analtak u baakelo'ob yéetel ts'its'i'kil u yoot'elo'ob,
desde ti' junp'éel kaaj tuláakal máak ch'a'amil saajkil ti',
desde ti' junp'éel kaaj jach yaan u muuk' yéetel ku ch'a'ik uláak' kaajo'ob.
Junp'éel kaaj ku bisa'al u lu'umil tumen le río'ob tak te' Montaña Sióno' te' tu'ux yaan u k'aaba' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».[a]

Columna 2

CAP 18

a Isa 8:18
Isa 24:23

CAP 19

b Jer 25:17, 19
Eze 29:2
Joe 3:19

c Éx 12:12
Jer 43:12
Jer 46:25
Eze 30:13

d Isa 19:11, 13

e Isa 8:19
Hch 16:16
Ap 18:23

19 Lela' leti'e ba'ax ku ya'ala'al tu contra Egiptoa':[b]
¡Ilawile'ex! Jéeobae' tia'an tu yóok'ol junp'éel múuyal chich u bine' yéetel táan u yokol Egipto.
Le dioso'ob mix ba'al u biilalo'ob yaan Egiptoo' yaan u kikilankilo'ob tu táan Dios,[c]
le egipcio'obo' yaan u yíibil u puksi'ik'alo'ob.

2 «Yaan in beetik u líik'il le egipcio'ob tu contra uláak' egipcio'obo',
leti'ob túune' yaan u paklan ba'atelo'ob,
cada juntúule' tu contra u láak'tsil yéetel tu contra u vecino,
yaan in beetik u líik'il junp'éel kaaj tu contra uláak' kaaj bey xan reyo'ob tu contra uláak' reyo'ob.

3 Egiptoe' yaan u sa'atal u yóol,
tene' ma' ken in cha'a u jóok'ol yéetel le ba'ax ku tuklik u beetko'.[d]
Leti' túune' yaan u k'áatik áantaj ti' le dioso'ob mix ba'al u biilalo'obo',
ti' le máaxo'ob ku hipnotizaro'obo', ti' le j-meeno'obo' bey xan ti' le máaxo'ob ku chuchukna'atko'ob ba'ax ku taal u k'iino'.[e]

CAP 19

4 Yaan in k'ubik Egipto tu
k'ab juntúul máax chich
u puksi'ik'al,
yaan u gobernarta'al tu-
men juntúul k'asa'an
rey»,[a] lelo' bey u ya'alik
u jaajil Yuumtsil, Jéeo-
ba, le máax gobernartik
le ángelo'obo'.
5 U ja'il le k'áa'náabo' yaan
u tijil,
le ríoo' yaan u p'áatal mi-
na'an u ja'il, yaan u sa'a-
p'al.[b]
6 Le río'obo' yaan u tu'uta-
lo'ob,
le tu'uxo'ob ku máan le
Río Nilo yaan Egiptoo'
yaan u kabatal u ja'il
yéetel yaan u tijlo'ob.
Le caña'ob yéetel le
su'uko'ob yano'ob ichil
le ja'o' yaan u ts'úuk-
lo'ob.[c]
7 Le xíiwo'ob yano'ob naats'
ti' le Río Nilo, le yano'ob
tu jáal le Nilo
bey xan tuláakal le tu'ux
ucha'an paak'al tu cho-
wakil le Niloo'[d] yaan u
tijlo'ob,[e]
yaan u bisa'alo'ob tumen
iik', bey kun ts'o'okolti'o-
bo'.
8 Le máaxo'ob ku chuk ka-
yo'obo' yaan u yaatal u
yóolo'ob,
le máaxo'ob ku pulik u
anzuelo'ob ichil le Río
Niloo' yaan u mu'yajo'ob,
le máaxo'ob ku jáaych'in-
tik u redo'ob ichil le ja'o'
yaan u junp'iittalo'ob.
9 Le máaxo'ob ku beet-
ko'ob tela de lino[f]
yéetel le máaxo'ob ku
beetko'ob sak tela'obo'*
yaan u pa'ajal u su'ta-
lo'ob.
10 Yaan u mu'yaj le máa-
xo'ob ku beetko'ob te-
la'ob tu lu'umil Egiptoo',
tuláakal le j-meyajo'obo'
yaan u yaatal u yóolo'ob.
11 U príncipeilo'ob Zoane'[a]
mina'an u na'ato'ob.
Le máaxo'ob maas yaan
u na'ato'ob tsolik u
nu'uk ti' Faraóno' ma'
ma'alob nu'uktaj ku
ts'áaiko'obi'.[b]
¿Bix u atrever u ya'alo'ob
ti' Faraón:*
«Tene' ti' in taal ichil u
paalal máako'ob yaan u
na'ato'obe',
ti' in taal ichil u paalal
le reyo'ob yanchajo'ob
úuchjeakilo'»?
12 ¿Tu'ux yaan le máaxo'ob
yaan u na'ato'obo'?[c]
Taalako'ob utia'al u ya'ali-
ko'obtech le ba'ax ts'o'ok
u ch'a'tukla'al u beeta'al
ti' Egipto tumen Jéeo-
bao'.*
13 U príncipeilo'ob Zoane'
yéetel ba'ax ku beet-
ko'obe' ku ye'esik mi-
na'an u na'ato'ob.
U príncipeilo'ob Nofe'*[d]
ts'o'ok u tu'uslo'ob.
U nuuktakil le tribu'obo'
ts'o'ok u beetko'ob u
sa'atal bej ti' Egipto.

a Isa 20:3, 4 Jer 46:25, 26 Eze 29:19
b Eze 30:12 Zac 10:11
c Éx 2:3
d Dt 11:10
e Eze 29:10
f Éx 9:25, 31 Pr 7:16

Columna 2

a Sl 78:12 Eze 30:14
b Isa 44:25
c Gé 41:8 1Re 4:30 Hch 7:22
d Jer 46:14 Eze 30:13

19:9 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku beetko'ob sak tela'ob te' nu'ukul tu'ux ku beeta'al telao'». **19:11** *Ilawil página 2563. **19:12** *Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'». **19:13** *Wa «Menfise'».

14 Jéeobae' ts'o'ok u beetik u sa'atal u yóol Egipto.[a]
Le o'olal u nuuktakil le kaajo' ku beetko'ob u sa'atal bej ti' Egipto ti' je'el ba'axak ka u beete',
bey juntúul kala'an táan u jáakal u yook ichil u xeje'.
15 Egiptoe' ma' kun páajtal u beetik mix ba'al,
mix ba'al kun páajtal u beetik le poolo' mix le nejo', mix u chuun le xíiwo' mix u k'u'uk'.*

16 Te' k'iin je'elo' le egipcio'obo' yaan u p'áatlo'ob bey ko'olelo'obe', yaan u sajaktalo'ob yéetel yaan u kikilankilo'ob, tumen Jéeobae'* u líi'smaj u k'ab tu contra'ob.[b] **17** U lu'umil Judáe' yaan u beetik u sen sajaktal u lu'umil Egipto, yaan u sen sajaktalo'ob tak chéen u yu'ubiko'ob u yúuchul t'aan ti' Judá, tumen ku k'a'ajalti'ob ba'ax ts'o'ok u ch'a'tuklik Jéeoba* tu contra Egipto.[c]

18 Te' k'iin je'elo' yaan u yantal cinco kaajo'ob tu lu'umil Egipto ku t'anko'ob le idioma ku t'a'anal tu lu'umil Canaáno'#[d] yéetel yaan u jurartik u meyajtiko'ob Jéeoba.* Ti' junp'éel kaaje' yaan u ya'ala'alti' u Kaajil Xu'ulsaj.

19 Te' k'iin je'elo' yaan u yantal junp'éel u altar Jéeoba chúumuk ti' u lu'umil Egipto, yéetel tu xuul u lu'umile' yaan u yantal junp'éel columna utia'al Jéeoba. **20** Le ba'alo'oba' yaan u meyajo'ob bey señalo'ob tu lu'umil Egiptoe', yaan u meyajo'ob utia'al u k'a'ajsa'al Jéeoba.* Leti'obe' yaan u k'áatko'ob áantaj ti' Jéeoba tumen táan u pech' óolta'alo'ob. Leti' túune' yaan u túuxtik juntúul máax salvarko'ob. Le máax kun salvarko'obo' jach yaan u páajtalil. **21** Jéeobae' yaan u beetik u k'aj óolta'al tumen le egipcio'obo', te' k'iin je'elo' le egipcio'obo' yaan u k'aj óoltiko'ob Jéeoba, leti'ob túune' yaan u k'ubko'ob sacrificio'ob ti' Dios yéetel yaan u síiko'ob ba'alo'ob ti'. Leti'ob xane' yaan u beetko'ob junp'éel promesa ti' Jéeoba yéetel yaan u ts'o'okbesko'ob. **22** Jéeobae' yaan u beetik loob ti' Egipto,[a] yaan u beetik loob ti', le kéen ts'o'okke' ku ts'akik. Leti'obe' yaan u suuto'ob tu yiknal Jéeoba, leti' túune' yaan u núukik u oracióno'ob yéetel yaan u ts'akiko'ob.

23 Te' k'iin je'elo' yaan u yantal junp'éel bej[b] ku jóok'ol Egipto yéetel ku k'uchul tak Asiria. Le o'olal le asirio'obo' yaan u bino'ob Egipto, yéetel le egipcio'obo' yaan u bino'ob Asiria. Egipto yéetel Asiriae' yaan u múul meyajtiko'ob Dios. **24** Te' k'iin je'elo' Israele' yaan u much'kuba yéetel Egipto bey xan yéetel Asiria.[c] Israele' yaan u p'áatal bey junp'éel bendición utia'al le lu'umo' **25** tumen yaan u bendecirta'al tumen Jéeoba,* leti'e'

CAP 19

a Job 12:20, 24
Isa 19:3

b Isa 11:15

c Isa 20:3, 4
Jer 25:17, 19
Jer 43:10, 11
Eze 29:6

d Jer 43:4, 7
Jer 44:1

Columna 2

a Isa 19:1
Jer 46:13

b Isa 11:16
Isa 35:8
Isa 40:3

c Zac 2:11

19:15 * Uláak' bix u traducirta'ale' «u le' palmera yéetel caña». **19:16-18, 20, 25** * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'». **19:18** # Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le idioma hebreoo'.

yaan u ya'alik: «Bendecirta'ak Egipto, in kaajal. Bendecirta'ak Asiria, le kaaj in beetmaj yéetel in k'abo'obo'. Bendecirta'ak xan Israel, le lu'um in tia'alo'».[a]

20 Sargón, u reyil Asiriae', tu túuxtaj Tartán* tu kaajil Asdod.[b] Le año ka túuxta'abo' leti'e' ba'atelnaj tu contra Asdode' ka tu ch'a'aj.[c] **2** Te' k'iino'ob je'elo' Jéeobae' tu ya'alaj ti' Isaías,[d] u paal Amoz: «Xeene' ka a lu's le to'otoch nook' a k'axmaj ta nak'o' bey xan le xanab yaan ta wooko'». Leti' túune' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti'o', ka jo'op' u máan x-ma' xanabil yéetel óoli' x-ma' nook'il.

3 Ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alaj: «Isaías le máax meyajtikeno', ts'o'ok tres años jo'op'ok u máan x-ma' xanabil yéetel óoli' x-ma' nook'il, utia'al u ts'áaik junp'éel señal[e] yéetel utia'al u ye'esik ba'ax kun úuchul ti' Egipto[f] yéetel ti' Etiopía.[g] **4** Bey kun bisbil u kajnáalilo'ob Egipto[h] yéetel Etiopía tumen u reyil Asiriao', táankelmo'ob yéetel ch'ija'ano'obe' yaan u bisa'alo'ob x-ma' xanabil, óoli' x-ma' nook'il yéetel chíika'an tak u nalgaso'ob, lelo' yaan u pajik u su'tal Egipto. **5** Le máako'ob ku k'ubik u yóolo'ob ti' Etiopía yéetel ma' tu xu'ulul u alabarko'ob* Egiptoo' yaan u sen sajaktalo'ob yéetel yaan u su'laktalo'ob. **6** Te' k'iin je'elo' le máaxo'ob kaja'ano'ob naats' jáal ja'o' yaan u ya'aliko'ob: ‹¡Ilawile'ex ba'ax ts'o'ok u yúuchul ti' le kaajo'ob k-k'ubik k-óol ti'obo', ti' le kaajo'ob bino'on k'áat áantaj utia'al u salvarko'ono'ob ti' u reyil Asiriao'! Beoraa' ¿ba'ax ken k-beet utia'al k-salvartikba?›».

21 Lela' leti'e ba'ax ku ya'ala'al tu contra le desierto ku suut k'áa'náabilo':*[a]
táan u taal bey junp'éel ciclón desde te' desierto
yaan te' noojolo',#
desde ti' junp'éel lu'umil
jach ku ts'áaik saajkil.[b]
2 Yaan junp'éel ba'ax jach yaj kun úuchul ts'o'ok u ts'a'abal in wile yéetel tin wu'uyaj u ya'ala'al:
le kaaj ku traicionaro'
táan u traicionar.
Le kaaj ku xu'ulsajo' táan u xu'ulsaj.
Tene' yaan in xu'ulsik le mu'yaj ts'o'ok u beetik u yantalo'.[c]
¡Xeen ba'ate'el u kaajil Elam! ¡Xeen ba'ate'el u kaajil Media![d]
3 Le o'olal jach táaj yaj in mu'yaj.*[e]
Jach táan in mu'yaj
je'ex u mu'yaj juntúul ko'olel táan u síijil u chaambale'.

20:1 * Wa «u nojchil le soldado'ob».
20:5 * Wa «jach jats'uts u yilko'ob».

21:1 * Lela' u xóot' u lu'umil Babilonia, cada añoe' ku búulul ka'ach kéen tuulnak u ja'il le río Tigris yéetel Éufrateso' le o'olal ku suut ka'ach bey k'áa'náabe'. # Wa «sur». **21:3** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «jach píitmáanja'an yajil u k'i'inam in cadera'ob».

CAP 19
a Dt 32:9 Sl 115:12 Isa 61:9

CAP 20
b Jos 13:2, 3
c Am 1:8
d Isa 1:1
e Isa 8:18
f Isa 19:1
g Isa 18:1
h Isa 19:4

Columna 2

CAP 21
a Isa 13:1, 20
b Isa 13:4, 18
c Sl 137:1 Isa 14:4, 7 Isa 35:10
d Jer 51:11, 28 Da 5:28, 30
e Hab 3:16

Tumen yaj ba'ax ku yúuchultene' ma' tu páajtal in wu'uyik mix ba'al,
tumen jach péeknaja'an in wóole' ma' tu páajtal in paakat.

4 Táan u sen kikilankil in puksi'ik'al tumen jach saajken.
Ka'ache' kin ts'íiboltik u t'úubul k'iin, chéen ba'ale' bejla'e' ma', tumen ku beetik in sajaktal.

5 ¡Listokíinte'ex le mesao' yéetel tsole'ex le silla'obo'!
¡Jaanene'ex yéetel uk'e'ex vino![a]
¡Príncipe'ex, líik'ene'ex, cho'ex aceite te' escudo'obo'!

6 Tumen Jéeobae' ts'o'ok u ya'alikten:
«Ts'áa juntúul máak utia'al kanan yéetel ka u ya'al ba'ax ku yilik».

7 Le máak túuna' tu yilaj junp'éel u carroil ba'ate'el jíita'an tumen tsíimino'ob,
junp'éel u carroil ba'ate'el jíita'an tumen burro'ob
yéetel junp'éel u carroil ba'ate'el jíita'an tumen camello'ob.
Leti'e' tu jach ilaj ba'axo'ob ku yúuchul, ma' náay u yóoli'.

8 Je'ex juntúul leóne', leti'e' tu k'a'am a'alaj:
«Jéeoba Dios, tene' wa'alakbalen bul k'iin yéetel bul áak'ab
te' torre tu'ux kin kanano'».[b]

CAP 21

a Da 5:1

b Eze 3:17
Hab 2:1

Columna 2

a Jer 50:3, 9
Jer 51:27, 28

b Isa 13:19
Isa 14:4
Isa 45:1
Jer 51:8
Da 5:28, 30
Ap 14:8
Ap 18:2

c Jer 50:2
Jer 51:44, 52

d 1Re 8:46

e Gé 32:3
Dt 2:8
Sl 137:7

9 Yaan ba'ax ku taal:
¡Táan u taal soldado'ob ti' junp'éel u carroil ba'ate'el jíita'an tumen tsíimino'ob!».[a]
Leti'e' tu ya'alaj xan:
«¡Ts'o'ok u lúubul! ¡Babiloniae' ts'o'ok u lúubul![b]
¡Diose' ts'o'ok u láaj xu'ulsik u imagenil u dioso'ob, yéetel ti' jayakbal u xiixelo'ob te' lu'umo'!».[c]

10 In kaajal, ts'o'ok a yaya'cha'ata'al,
teech le neek' ts'o'ok u lu'sa'al u sojlilo'.[d]
Ts'o'ok in wa'aliktech le ba'ax tu ya'alajten Jéeoba, u Dios u kaajil Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo'.

11 Lela' leti'e ba'ax ku ya'ala'al tu contra u lu'umil Dumáo':*
yaan máax k'áatikten desde tu lu'umil Seír:[e]
«J-kanan, ¿ta'aytak wa u sáastal?
J-kanan, ¿ta'aytak wa u sáastal?».

12 Le máax ku kanano' tu núukaj:
«Ta'aytak u sáastal yéetel táan xan u náats'al le áak'abo'.
Wa yaan ba'ax taak a wojéeltike'exe', k'áate'ex.
¡Taalake'ex tu ka'atéen!».

13 Lela' leti'e ba'ax ku ya'ala'al tu contra le desiertoo':

21:11 * U k'áat u ya'al «Ch'ench'enkil».

u kajnáalile'ex Dedán,[a]
te'ex táan a viajare'ex
yéetel a walak' camello'exe' ti' ken a máanse'ex áak'ab naats' ti' le che'ob yaan te' desiertoo'.
14 U kajnáalile'ex u lu'umil Temá,[b]
jóok'ene'ex a ch'a'ex u beel le máax uk'ajo',
bise'ex ja' u yuk'e, yéetel bise'ex ba'al u jaant le máax ku púuts'ulo'.
15 Tumen táan u púuts'lo'ob ti' le espadao', ti' le espada jiilpayta'ano',
ti' le flecha'obo' yéetel ti' le mu'yaj ku taasik le ba'atelo'.
16 Lela' leti'e ba'ax tu ya'alajten Jéeobaa': «Ichil junp'éel añoe' yaan u xu'ulul tuláakal u ayik'alil u lu'umil Quedar,[c] mix junp'éel k'iin maas kun máan. **17** Le u soldadoilo'ob Quedar ku ch'iino'ob yéetel flecha'obo' chéen junp'íit kun p'áatlo'obi' tumen bey ts'o'ok u ya'alik Jéeoba, u Dios u kaajil Israelo'».

22 Lela' leti'e ba'ax ku ya'ala'al ti' le táax lu'um* tu'ux ku wayak'ta'al#[d] ya'ab ba'alo'obo':
¿Ba'ax ku yúuchultech?
¿Ba'axten ts'o'ok u láaj na'akal le máako'ob tu yóok'ol le najo'obo'?
2 Teche' junp'éel kaajech saatal a wóol ka'achi,
junp'éel kaaj chuup yéetel máako'ob ku yu'uba'al u juum u t'aano'ob, junp'éel kaaj jach ki'imak u yóol ka'achi.
Le máako'ob kíimo'ob ta wiknalo', ma' kíimsa'abo'ob yéetel espadai'
mix kíimsa'abo'ob ti' ba'ateli'.[a]
3 Le k'asa'an máako'ob nu'uktikech ka'acho' jóok' u yáalkabo'ob.[b]
Chéen ba'ale' chu'uko'ob sin ke u meyaj junp'éel flecha.
Kex ts'o'ok ka'ach u náachtalo'obe',
tuláakal le máaxo'ob kaxta'abo'obo' ma'acho'ob utia'al k'albil.[c]
4 Le o'olal tin wa'alaj:
«Xu'uluk a paktikene'ex utia'al in wok'ol je'ex juntúul máak yaachaja'an u yóole'.[d]
Ma' a tratarke'ex a líi'ske'ex in wóol,
tumen ts'o'ok u xu'ulsa'al ti' in kaajal.[e]
5 Tumen te' k'iin je'elo',
Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo',
yaan u beetik u sa'atal u yóol le máaxo'ob yano'ob te' táax lu'um tu'ux ku wayak'ta'al ya'ab ba'alo'obo',
yaan xan u beetik u sajaktalo'ob yéetel yaan u xu'ulsikti'ob.[f]
Yaan u xiixkúunta'al u ba'pak'il le kaajo',[g]

22:1 * Ma' xaane' táan u yúuchul t'aan ti' Jerusalén. # Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

CAP 21
a Jer 25:17, 23
b Job 6:19
Jer 25:17, 23
c Gé 25:13
Sl 120:5
Can 1:5
Isa 42:11
Jer 49:28
Eze 27:21

CAP 22
d Jer 6:6

Columna 2
a Isa 3:1
Jer 38:2
Lam 4:9
b 2Re 25:4, 5
c 2Re 25:11
d Jer 4:19
Jer 8:18, 19
Jer 9:1
e Miq 1:8, 9
f Miq 7:4
g 2Re 25:10
Ne 1:3

le máako'obo' yaan u
k'a'am awato'ob, yaan u
yu'uba'al tak te' monta-
ñao'.
6 Elame'[a] ku ch'a'ik u bolsa
chuup yéetel flecha'ob,
u carroilo'ob u ba'atelo'ob
bey xan u tsiimino'ob.*
Kir[b] xane' ku preparartik
u escudo.
7 Le táax lu'umo'ob maas
jats'utstak yaantecho'
yaan u chu'uplo'ob yéetel
u carroilo'ob ba'ate'el,
tu joonajil le kaajo' ti' kun
wa'atal le tsíimino'obo'.*
8 Yaan xan u lu'sa'al le
ba'ax kanáantik Judáo'.
Te' k'iin je'elo' yaan a k'u-
bik a wóole'ex ti' le u nu'ukul-
ilo'ob ba'ate'el yaan te' Naj
Yaan K'áaxo'.[c] **9** Yaan a
wilke'ex tu'ux te'etejpaja'an
u pak'ilo'ob u Kaajal David.[d]
Yaan a chupke'ex yéetel ja'
le tanque yaan kabalo'.[e]
10 Yaan a máan a wile'ex
le najo'ob yaan Jerusaléno'
yéetel yaan a jutike'ex jujun-
p'éel najo'ob utia'al a wuts-
kíintike'ex u ba'pak'il le kaa-
jo'. **11** Naats' ti' le ka'ap'éel
pak'o'obo' yaan a beetke'ex
junp'éel lugar utia'al a ts'áai-
ke'ex u ja'il le úuchben tan-
queo', chéen ba'ale' ma' kan
tuukule'ex ti' le Máax desde
úuch u ch'a'tukult u taasik le
yaayaj k'iino'oba'.
12 Te' k'iin je'elo', Ki'ichke-
lem Yuum Jéeobae'*
yaan u ya'alikte'ex ka
ok'olnake'ex, ka a we'e-
se'ex yaachaja'an a wóo-
le'ex,[a]
ka a ts'ik a poole'ex yée-
tel ka a ts'áa'ex to'otoch
nook'o'ob.
13 Chéen ba'ale' kex ts'o'ok
a wu'uyike'ex lelo' te'exe'
táan a festejare'ex,
ka we'eske'ex ki'imak a
wóole'ex, táan a kíims-
ke'ex wakaxo'ob yéetel
tamano'ob,
ts'o'ole' táan a jaantike'ex
bak' yéetel táan a wuk'i-
ke'ex vino.[b]
Te'exe' ka wa'alike'ex:
‹Ko'one'ex janal yéetel
ko'one'ex uk'ik vino, tu-
men ma' k-ojle'ex wa ku-
xa'ano'on sáamali'».[c]
14 Le o'olal, Jéeobae'* tu
ya'alajten: «‹Ma' ken in per-
donart le ba'ax ma' ma'alob
ka beetke'exo', hasta a kíim-
le'exe'›,[d] lelo' bey u ya'alik
Ki'ichkelem Yuum Jéeoba».*
15 Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
bae'* ku ya'alik: «Xeen tu yik-
nal le máax ts'a'an autoridad
ti'o', tu yiknal Sebná[e] le máax
ku nu'uktaj te' najo',[#] ka a
wa'alti': **16** ‹¿Ba'ax ka kaxtik
waye'? ¿Yaan wa máax o'olal
way yanech le beetik ts'o'ok a
ch'akik tu'ux kan mukbil wa-
ye'?›. Leti'e' ti' junp'éel ka'a-
nal lugar ku beetik le tu'ux
kun mukbilo'. Leti'e' ku ch'akik
le tuunicho'ob utia'al u bee-
tik le tu'ux ken u je'elsu-
bao'.* **17** ‹Wíinik, ¡u'uy ba'ax

CAP 22
a Gé 10:22
b 2Re 16:9
c 1Re 7:1, 2
d 2Re 25:9, 10
Jer 52:7
e Ne 3:15

Columna 2
a Joe 2:17
b Isa 5:12
Isa 56:12
Am 6:1, 4
Lu 17:27
Snt 5:5
c 1Co 15:32
d Le 26:31
Isa 1:11
Jer 15:1
Eze 24:13
e 2Re 18:37
2Re 19:2

22:6 * Wa «máako'ob u nat'mo'ob tsíimino'ob». **22:7** * Wa «le máako'ob u nat'mo'ob tsíimino'obo'». **22:12, 14, 15** * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».

22:15 # Wa «palacioo'». **22:16** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le tu'ux kun kajtalo'».

ken in wa'altech! Jéeobae' yaan u píikch'intkech, Diose' yaan u cháach machtikech. **18** Leti'e' yaan u jéep'k'axtikech, kéen ts'o'okke' yaan u píikch'intkech je'ex u píikch'inta'al junp'éel bolae'. Te' lu'um tu'ux ken u pulecho' ti' kun ts'o'okoltechi' bey xan ti' u ki'ichkelem carroilo'ob a ba'ate'el, lelo' yaan u pajik u su'tal u yotoch a ts'uulil. **19** Tene' yaan in lu'sikech te' tu'ux yanecho', yaan in lu'sikech ta puesto.

20 Te' k'iin je'elo' yaan in t'anik juntúul máax meyajtiken, yaan in t'anik Eliaquim,[a] u paal Ilquías. **21** Tene' yaan in beetik u búukintik le nook' a takmo', yaan in beetik u k'axnak'tik le faja a ts'aamo'[b] yéetel yaan in k'ubik tu k'ab le páajtalil yaantecho'. Leti'e' yaan u p'áatal bey juntúul taatatsil ti' u kajnáalilo'ob Jerusalén yéetel ti' u paalal Judáe'. **22** Teen túune' yaan in k'ubik ti' leti' u llaveil u yotoch David,*[c] le kéen u je'ek'abt junp'éel ba'ale' mix máak kun k'alik, le kéen u k'al junp'éel ba'ale' mix máak kun je'ek'abtik. **23** Tene' yaan in bajik je'ex u ba'ajal junp'éel clavo ti' junp'éel pak'e', yéetel yaan u p'áatal bey junp'éel ki'ichkelem trono tu yotoch u papáe'. **24** Ti' leti' kun ch'uytal tuláakal le ba'alo'ob ki'ichkelemkúuntik* u yotoch u papáo', u descendencia yéetel u paalal,* tuláakal le mejen nu'ukulo'obo', le nu'ukulo'ob bey nukuch taza'obo' bey xan tuláakal le tinaja'obo'›.

25 Jéeobae'* ku ya'alik: ‹Te' k'iin je'elo' le clavo baja'an ti' junp'éel pak'o' yaan u lu'sa'al,[a] yaan u xo'otol yéetel yaan u lúubul. Tuláakal le ba'axo'ob ch'uyukbal ti' leti'o' yaan u lúublo'ob yéetel yaan u xiixtalo'ob, tumen bey u ya'almil Jéeobao'».

23 Lela' leti'e ba'ax ku ya'ala'al tu yo'olal Tiroa':[b]

¡U barcoile'ex Tarsis,[c] awat ok'olnake'ex!
Tumen ts'o'ok u xu'ulsa'al le tu'ux ku k'uchul le barco'obo', ma' tu páajtal u yokol mix junp'éel barcoi'.
Desde tu lu'umil Kitim[d] ts'a'ab ojéeltbil le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo'.

2 Te'ex kaja'ane'ex naats' ti' le k'áa'náabo', mak a chi'ex.
Le u j-koonolo'ob Sidón[e] ku k'áatmáansko'ob le k'áa'náabo' ts'o'ok u beetko'ob a chu'upul yéetel ayik'alil.

3 Le trigo ku cosecharta'al Sior*[f]
bey xan le ku cosecharta'al naats' ti' le Río Niloo' ch'a'abo'ob yóok'ol ya'abkach ja'.

CAP 22
a 2Re 18:26, 37
b Gé 41:41, 42 Est 8:15
c Ap 3:7
Columna 2
a Isa 22:15, 17
CAP 23
b Jer 25:17, 22 Jer 47:4 Eze 26:3 Eze 27:2 Joe 3:4 Am 1:9, 10 Zac 9:3, 4
c 2Cr 9:21 Eze 27:25
d Gé 10:2, 4 Jer 2:10 Eze 27:6
e Gé 10:15 Eze 27:8
f Jer 2:18

22:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Tene' yaan in ts'áaik u llaveil u yotoch David tu hombro». **22:24** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tuláakal u aalil».

22:24 *Wa «u k'u'uk'o'ob». **22:25** *Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'». **23:3** *Lela' junp'éel tu'ux ku xa'aypajal le Río Niloo'.

Tiroe' náajalnaj ti' le
ba'alo'oba'. Lelo' tu beetaj u ayik'altal le kaajo'obo'.[a]

4 Su'lakchajak Sidón, le
kaaj ka'anal u pak'ilo'ob
yaan tu jáal le k'áa'náabo',
tumen le k'áa'náabo'
ts'o'ok u ya'alik:
«Mix juntéen in wu'uy
u k'i'inamil u síijsa'al
juntúul chaambal, mix
máak in taas way yóok'ol kaabe',
ma' in tséent táankelmo'obi' mix in tséent
x-lóo'bayano'obi'».[b]

5 Je'ex yaachajik u yóol
le máako'ob le ka tu
yu'ubo'ob ba'ax ts'o'ok
u yúuchul ti' Egiptoo'[c]
bey xan kun yaatal u yóolo'ob kéen u yu'ubo'ob
ba'ax kun úuchul ti' Tiroo'.[d]

6 ¡Te'ex kaja'ane'ex naats'
ti' le k'áa'náabo', awat
ok'olnake'ex!
¡Xeene'ex Tarsis!

7 ¿Leti'e wa a kaajale'ex
tu'ux yaan ka'ach ki'imak óolal desde jach
úuchjeakilo'?
U yooko'ob ka'ach bisik
ti' náanach lu'umilo'ob
utia'al u kajtali'.

8 ¿Máax a'alik bey kun úuchul ti' Tiroo'?
Si leti' ts'áaik corona'ob,
u j-koonolo'obe' beyo'ob
príncipe'obe'
yéetel u comerciante'obe'
jach nojba'al u yila'alo'ob ti' tuláakal yóok'ol kaab.[e]

CAP 23

a Eze 27:32, 33
Eze 28:4

b Jer 47:4

c Isa 19:1, 16

d Eze 27:35
Eze 28:19

e Eze 28:2

Columna 2

a Da 4:37
Snt 4:6

b Isa 23:1
Eze 26:14, 17

c Eze 26:5, 15

d Eze 26:13

e Eze 27:6

f Isa 13:19
Hab 1:6

g Isa 10:12
Na 3:18
Sof 2:13

9 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo',
leti' a'alik bey kun úuchlo',
utia'al u beetik u xu'ulul
u creerkuba tu yo'olal u
jats'utsil,
utia'al u mixba'alkúuntik
tuláakal le máaxo'ob ku
nojba'alkúunta'alo'ob
ka'ach ti' tuláakal yóok'ol kaabo'.[a]

10 U kaajil Tarsis, k'áatmáankech ichil a lu'umil je'ex u beetik le Río
Niloo'.
Ts'o'ok u p'áatal mina'an
tu'ux u k'uchul le barco'obo'.[b]

11 Diose' ts'o'ok u tich'ik u
k'ab tu yóok'ol le k'áa'náabo'.
Ts'o'ok u tíitik le lu'umo'ob tu'ux ku gobernar
le reyo'obo',
Jéeobae' ts'o'ok u ya'alik
ka xu'ulsa'ak ti' le lugaro'ob ka'anal u pak'ilo'ob
yaan Feniciao'.[c]

12 Leti'e' ku ya'alik xan:
«X-ch'úupal, u hija Sidón, teche' pech' óolta'anech
yéetel mix bik'in kun
ka'a ki'imaktal a wóol.[d]
Líi'kech utia'al a bin Kitim.[e]
Chéen ba'ale' tak te'elo'
ma' kun antaltech jeets'elil».

13 ¡Ilawile'ex u lu'um le caldeo'obo'![f]
Leti'e caldeo'ob xu'uls ti'
le kaajo', ma' leti'e asirio'obo'.[g]

Leti'ob beet u p'áatal jun-
p'éel lugar utia'al u yan-
tal u ba'alche'ilo'ob le
desiertoo'.
Leti'obe' tu beeto'ob nu-
kuch nu'ukulo'ob utia'al
u atacarko'ob le kaajo'.
Leti'obe' tu ju'ujuto'ob le
nukuch palacio'obo',[a]
tu beeto'ob u p'áatal
chéen jutul pak'o'ob.
14 U barcoile'ex Tarsis,
awat ok'olnake'ex,
tumen ts'o'ok u xu'ulsa'al
ti' a kaajale'ex ka'anal u
pak'ilo'obo'.[b]

15 Desde te' k'iin je'elo' 70
años[c] kun tu'ubsbil Tiro, le
buka'aj años* ku xáantal u
kuxtal juntúul reyo'. Le kéen
ts'o'okok túun le 70 añoso'
Tiroe' yaan u p'áatal je'ex
juntúul ko'olel chéen bey u
máan ku k'a'ayalti' le k'aaya':
16 «X-máanil ko'olel,* utia'al
a k'a'ajsa'ale' ch'a' jun-
p'éel arpae' ka máan-
kech ichil le kaajo'.
Pax jats'uts paaxo'ob yée-
tel le arpao'.
K'ay ya'ab k'aayo'ob
utia'al a k'a'ajsa'al tumen
le máako'obo'».

17 Le kéen ts'o'okok le
70 añoso', Jéeobae' yaan u
k'a'ajsik Tiro, leti' túune' yaan
u ka'a jo'op'ol u konkuba yée-
tel yaan u yantal ba'al u
yil yéetel u reyilo'ob tuláa-
kal yóok'ol kaab. **18** Chéen
ba'ale' le bajux ken u náa-
jalt yéetel le bajux ken u ko-
nilubao' yaan u p'áatal san-

23:15 *Ich hebreoe' ku ya'a-
la'al ka'ach «k'iino'ob». **23:16** *Wa
«Ko'olel chéen bey u máano».

CAP 23

a Eze 26:8, 9

b Isa 23:1

c Jer 25:8, 11
Jer 27:3, 6

Columna 2

a Isa 60:5

CAP 24

b Isa 5:5
Jer 4:6
Eze 6:6

c 2Re 21:13

d Dt 28:63, 64
Ne 1:8
Jer 9:16

e Eze 7:12, 13

f Le 26:31
Dt 29:28

to tu táan Jéeoba. Le bajux
ku náajaltik ikil u konkubao'
ma' kun ta'akbil mix kun líi's-
bil, ba'axe' yaan u meyaj ti'
le máaxo'ob yano'ob tu táan
Jéeobao', leti'ob túune' yaan
u janalo'ob tubeel yéetel
yaan u yantal jach ki'ichke-
lem nook'o'ob u búukinto'ob.[a]

24 ¡Ilawile'ex! Jéeobae' ku
lu'sik tuláakal ba'ax
yaan te' lu'umo' yée-
tel ku beetik u p'áa-
tal mix ba'al yani'.[b]
Ku nokkíintik[c] yéetel ku
beetik u k'i'itpajal u kaj-
náalilo'ob.[d]
2 Junp'éelili' bix kun ts'o'o-
kol tuláakal máak:
je'ex kun ts'o'okol ti' le
kaajo' bey kun ts'o'okol
ti' le sacerdoteo',
je'ex kun ts'o'okol ti' le es-
clavoo' bey kun ts'o'okol
ti' u ts'uulil,
je'ex kun ts'o'okol ti' le es-
clavao' bey kun ts'o'okol
ti' u xunáanil,
je'ex kun ts'o'okol ti' le
máax ku maano' bey
kun ts'o'okol ti' le máax
ku koonolo',
je'ex kun ts'o'okol ti'
le máax majáantik wa
ba'axo' bey kun ts'o'okol
ti' le máax ts'áaik u ma-
jáanto',
je'ex kun ts'o'okol ti' le
máax ku p'axkubao' bey
kun ts'o'okol ti' le máax
ku ts'aa p'aaxo'.[e]
3 Yaan u míista'al tuláakal
ba'ax yaan te' lu'umo',
yaan u ch'a'abal tuláakal
ba'ax yani',[f]
tumen leti'e ba'ax ts'o'ok u
ya'alik Jéeobao'.

4 Le lu'umo' yaachaja'an
u yóol,*[a] táan u kíimil.
Le ma'alob lu'umo' táan
u yóotsiltal, táan u bin
u k'astal.
Le máaxo'ob yaan páajta-
lil ti'ob te' lu'umo' táan u
kíimlo'ob.
5 Le lu'umo' ts'o'ok u k'as-
kúunta'al tumen u kaj-
náalilo'ob,[b]
tumen ma'atech u beet-
ko'ob ba'ax ku ya'alik le
leyo'.[c]
Leti'obe' ku k'exko'ob le
leyo'obo'[d]
yéetel ma'atech u ts'o'ok-
besko'ob le pacto úuch
beeta'ako'.[e]
6 Le o'olal le lu'umo' táan
u xu'ulsa'alti' tumen jun-
p'éel maldición,[f]
u kajnáalilo'obe' ma' ino-
cente'obi'.
Le o'olal ts'o'ok u jun-
p'íittal u kajnáalilo'ob le
lu'umo',
jach chéen junp'íit wíini-
ko'ob p'aatal.[g]
7 Le túumben vinoo' yaa-
chaja'an u yóol,* le
uvao' táan u tijil.[h]
Tuláakal le máaxo'ob ki'i-
mak u yóol u puksi'ik'a-
lo'obo' beoraa' yaacha-
ja'an u yóolo'ob.[i]
8 Ts'o'ok u p'áatal mina'an
le ki'imak óolal ku taa-
sik u pa'axal le pande-
reta'obo'.
Ts'o'ok u p'áatal ma'atech
u yu'uba'al u juum le
máaxo'ob ku festejaro'o-
bo'.

24:4, 7 * Uláak' bix u traducirta'ale' «táan u tijil».

CAP 24

a Jer 4:28
Lam 1:4

b Le 18:24
Nú 35:33, 34
2Cr 33:9
Jer 3:1
Jer 23:10, 11
Lam 4:13

c 2Re 22:13
Da 9:5

d Miq 3:11

e Éx 19:3, 5
Éx 24:7
Jer 31:32
Jer 34:18-20

f Le 26:15, 16

g Dt 4:27
Dt 28:15, 62

h Jer 8:13
Joe 1:10

i Isa 32:12

Columna 2

a Jer 7:34

b 2Re 25:8-10

c Lam 5:15

d Isa 32:14
Jer 9:11
Lam 1:4
Lam 2:8, 9

e Dt 24:20

f Jer 6:9
Eze 6:8

Ts'o'ok u p'áatal mina'an
le ki'imak óolal ku taa-
sik u pa'axal le arpao'.[a]
9 Mientras táan u yuk'i-
ko'ob vinoe' mix máak
ku yu'uba'al u k'aay,
le ba'alo'ob ku káalkuntik
máako' k'áaj u yu'uba'al
tumen le máaxo'ob uk'i-
ko'.
10 Le kaajo' xúump'atta'an
yéetel xu'ulsa'anti'.[b]
Tuláakal le najo'obo' k'a-
la'ano'ob utia'al ma' u yo-
kol mix máaki'.
11 Te' calle'obo' k'a'am u
t'aan le máako'ob táan
u k'áatko'ob vinoo'.
Ts'o'ok u p'áatal mina'an
ki'imak óolal.
Ts'o'ok u p'áatal mi-
na'an ki'imak óolal te'
lu'umo'.[c]
12 Ts'o'ok u cha'abal u
k'astal le kaajo'.
U joonajil le kaajo' ts'o'ok
u k'askúunta'al, ts'o'ok u
p'áatal chéen u niki' es-
combro.[d]
13 Je'ex u p'áatal u yich le
olivo kéen ts'o'okok u
p'u'up'ucha'al,[e]
yéetel je'ex le meents'ul*
ku p'áatal kéen ts'o'okok
u t'o'okol le uvao'[f]
bey xan kun p'áatal in
kaajal way lu'um ichil
u maasil kaajo'obo'.
14 Yaan u yu'uba'al u k'a'am
t'aan le máako'obo',
yaan u yawato'ob yéetel
ki'imak óolal.

24:13 * U kaxta'al u yalab le ba'ax ts'o'ok u cosecharta'alo'.

Desde te' k'áa'náabo'* yaan u t'aano'ob ti' le páajtalil yaan ti' Jéeobao'.[a]

15 Le o'olale' yaan u alabarko'ob Jéeoba desde lak'in.[b]
Desde te' isla'ob yano'ob te' k'áa'náabo' yaan u alabarko'ob u k'aaba' Jéeoba, u Dios u kaajil Israel.[c]

16 Desde tu xuul yóok'ol kaabe' táan k-u'uyik u k'a'ayal:
«¡Alabarta'ak le Dios ku beetik ba'ax tojo'!».[d]
Chéen ba'ale' tene' kin wa'alik: «¡Kin wu'uyik mina'an in muuk', kin wu'uyik mina'an in muuk'!
¡Kensa bix kin ts'o'okol! Le máako'obo' ts'o'ok u tusko'ob yéetel ts'o'ok u traicionarko'ob u yéet máakilo'ob.
Le máako'obo' ma' tu xu'ulul u tusko'ob yéetel u traicionarko'ob u yéet máakilo'ob».[e]

17 U kajnáalile'ex lu'um, táan a páa'ta'ale'ex tumen le ba'ax beetik u sajaktal máako', táan a páa'ta'ale'ex tumen le joolo'ob yéetel tumen le trampa'ob yaan ta beele'exo'.[f]

18 Le máax kun púuts'ul ti' le ba'ax sajbe'entsilo' yaan u lúubul ichil junp'éel jool,
le máax kun béeytal u jóok'ol ti' le joolo' yaan u lúubul ti' junp'éel trampa.[g]

24:14 * Wa «chik'ino'».

CAP 24

a Isa 40:9 Jer 31:12 Jer 33:10, 11

b Isa 43:5

c Isa 11:11 Isa 60:9

d Éx 15:11 Esd 9:15 Sl 145:7 Ap 15:3

e Jer 9:2, 3

f Jer 8:3 Eze 14:21

g Jer 48:44

Columna 2

a Jer 4:24

b 2Re 21:16 2Cr 36:15, 16 Jer 14:20

c Sl 97:1 Ap 11:17

d Sl 132:13 Isa 12:6 Joe 3:17 Miq 4:7 Zac 2:10

e 1Re 8:11

Yaan u je'ek'abta'al u joonajilo'ob le ja' yaan te' ka'ano' yéetel yaan u tíitkuba u cimientoil le lu'umo'.

19 Le lu'umo' ts'o'ok u xi'ixikpajal,
ts'o'ok u tíitita'al le lu'umo',
le lu'umo' táan u p'u'up'uchkuba.[a]

20 Le lu'umo' ku takchalankil bey juntúul kala'ane',
ku yuyunch'inta'al je'ex u yuyunch'inta'al junp'éel pasel tumen iik'e'.
U k'ebane' jach aal ets'lik tu yóok'ol,[b]
le o'olal yaan u lúubul yéetel ma' kun páajtal u ka'a líik'il.

21 Te' k'iin je'elo' Jéeobae' yaan u juzgartik le ejército yaan te' ka'anal lugaro'obo' bey xan le reyo'ob yaan way lu'ume'.

22 Le kéen ts'o'okke' yaan u much'kíinta'alo'ob utia'al u múul k'a'alalo'ob ti' junp'éel jool,
yéetel yaan u k'a'alalo'ob ti' junp'éel cárcel.
Le kéen máanak ya'ab k'iino'obe' yaan u castigarta'alo'ob.

23 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ts'o'ok u k'uchul u beetuba Reyil[c] te' Montaña Sióno'[d] bey xan yóok'ol Jerusalén,
leti'e' yaan u gobernar yéetel nojoch páajtalil tu táan u nuuktakil u kaajal.[e]

Tu táan u ki'ichkelem gobernacióne' le luna llenao' yaan u booxtal yéetel le K'iino' kex sáasil u juule' yaan u su'laktal.[a]

25 Yuum Jéeoba, teech in Dios.
Kin nojba'alkúuntikech, kin alabartik a k'aaba',
tumen ts'o'ok a beetik nukuch ba'alo'ob,[b]
ba'alo'ob a ch'a'tukultmaj desde úuchjeakil,[c]
teche' ka béeykuntik tuláakal ba'ax ka wa'alik,
ku páajtal u k'ubik u yóol máak ti' teech.[d]
2 Ts'o'ok a beetik u p'áatal chéen u niki' escombro junp'éel nuxi' kaaj,
ts'o'ok a beetik u p'áatal chéen x-lala' pak'o'ob le kaaj ka'anal u pak'ilo'obo'.
U kaajal le j-táanxel lu'umilo' ts'o'ok u p'áatal ma' junp'éel kaaji',
mix bik'in kun ka'a líi'sbil.
3 Le o'olal yaan a alabarta'al tumen junp'éel kaaj yaan páajtalil ti',
yaan u ch'a'abaltech saajkil tumen le kaajo'ob yaan te' lu'umo'ob tu'ux yaan k'asa'an máako'obo'.[e]
4 Tumen ts'o'ok a k'uchul a beetaba junp'éel lugar utia'al u ta'akikuba le máax óotsilo',
junp'éel lugar tu'ux ku ta'akikuba le óotsil tu k'iinil táan u mu'yajo',[f]
junp'éel lugar utia'al u ta'akikuba máak ti' le k'a'amkach ja'o',

CAP 24

a Ap 21:23

CAP 25

b Sl 40:5
Sl 98:1
Sl 107:8
Sl 145:1, 4

c Sl 33:11

d Dt 32:4
Ne 9:33

e Sl 46:10
Sl 66:3
Eze 38:23

f Sl 46:1
Na 1:7
Sof 3:12

Columna 2

a Sl 91:1
Sl 121:5-7
Isa 49:10

b Isa 11:9
Isa 65:25

c Sl 72:16
Sl 85:11, 12
Jer 31:12

d Os 13:14
1Co 15:54
2Ti 1:10
Ap 20:14

e Isa 35:10
Ap 7:17
Ap 21:4

junp'éel bo'oy tu k'iinil ooxol.[a]
Le kéen p'u'ujuk le k'asa'an máako'obo' beyo'ob junp'éel k'a'amkach ja' ku jats'kuba ti' junp'éel pak'e',
5 beyo'ob le ooxol ku yantal tu'ux jach tikino',
teche' yaan a xu'ulsik ti' le j-táanxel lu'umilo'ob p'uja'ano'obo'.
Je'ex u bo'oy junp'éel múuyal ku xu'ulsik le ooxolo'
bey a xu'ulsik u k'aay le k'asa'an máako'obo'.
6 Te' montañaa',[b] Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo',
yaan u beetik junp'éel nojoch janal utia'al tuláakal le kaajo'obo',[c]
junp'éel nojoch janal tu'ux yaan jach ma'alob vino,
tu'ux yaan ki'iki' janal beeta'an yéetel u maas ma'alobil bak',*
tu'ux yaan u maas ma'alobil vino, vino colarta'an tubeel.
7 Te' montañaa' leti'e' yaan u xu'ulsik ti' le nook' bak'mil tuláakal le kaajo'obo'
bey xan ti' le nook' jit'a'an tu yóok'ol tuláakal le kaajo'obo'.
8 Leti'e' yaan u xu'ulsik* le kíimil utia'al mantats'o',[d]
Ki'ichkelem Yuum Jéeobae' yaan u cho'ik u ja'il u yich tuláakal máak.[e]

25:6 *Wa «ki'iki' janalo'ob chuup yéetel u ts'o'omel baak». **25:8** *Wa «túuts'luk'tik».

Leti'e' yaan u beetik u
xu'ulul u mixba'alkúun-
ta'al u kaajal ti' tuláakal
yóok'ol kaab,
lelo' bey kun úuchlo' tu-
men Jéeoba a'almil.
9 Te' k'iin je'elo' leti'obe'
yaan u ya'aliko'ob:
«¡Ilawile'ex! ¡Leti'e' k-Dios![a]
Ti' leti' k-k'ubmaj k-óol,[b]
leti' kun salvarko'on.[c]
¡Leti'e' Jéeoba!
Ti' leti' k-k'ubmaj k-óol.
Ki'imakchajak k-óol, ki'i-
makchajak k-óol tumen
leti' salvarko'on».[d]
10 Jéeobae' u ts'aamaj u
k'ab yóok'ol le montaña
utia'al u kanáantiko'.[e]
Moabe' yaan u xana'cha'a-
ta'al te' tu'ux yano'[f]
je'ex u xana'cha'ata'al
su'uk ichil u ta' ba'al-
che'e'.
11 Leti'e' yaan u péepeksik
u k'ab utia'al u wo'oltik
Moab
je'ex u wo'olta'al le ja' tu-
men juntúul máak táan
u báabo'.*
Leti'e' yaan u p'u'up'uchik
yéetel u k'abo'ob
utia'al u xu'ulul u taasku-
ba nojba'alil.[g]
12 Leti'e' yaan u xu'ulsik
ti' le kaaj ka'analtak u
pak'ilo'ob yéetel ma'alob
kanáanta'anilo'.
Leti'e' yaan u xiixkúuntik,
yaan u beetik u p'áatal
jaytal te' lu'umo'.

26 Te' k'iin je'elo' tu lu'u-
mil Judáe'[h] yaan u k'a'a-
yal le k'aaya':[i]

25:11 * Wa «nadaro'».

CAP 25

a Isa 25:1

b Sl 37:34
Sl 146:5

c Miq 7:7

d Sl 20:5
Sof 3:14, 15

e Sl 132:13, 14
Isa 12:6

f Isa 15:1
Sof 2:9

g Jer 48:29
Snt 4:6

CAP 26

h Jer 33:10, 11

i Éx 15:1
2Sa 22:1
Isa 12:5

Columna 2

a Sl 48:2, 12

b Isa 60:18
Zac 2:4, 5

c Isa 60:11

d Sl 119:165
Isa 54:13
Flp 4:6, 7

e Sl 9:10
Jer 17:7

f 2Cr 20:20
Sl 62:8
Pr 3:5

g Dt 32:4, 31

«K-kaajale' jach yaan u
páajtalil.[a]
Diose' ku salvartik máak,
je'ex u beetik junp'éel
nuxi' pak' bey xan jun-
p'éel ka'anal lugare'.[b]
2 Je'ek'abte'ex le joonajo'ob[c]
utia'al ka okok le kaaj ku
beetik ba'ax tojo',
le kaaj chúuka'an u yóol u
beet ba'ax ma'alobo'.
3 Teche' yaan a kanáantik
le máaxo'ob k'áatiktech
áantajo'.
Mantats' ken a beet u
yantalti'ob jeets'elil,[d]
tumen ti' teech ku k'ubik
u yóolo'ob.[e]
4 Mantats' ka a k'ub a wóo-
le'ex ti' Jéeoba.[f]
Jéeobae'* junp'éel Tuu-
nich, Jéeobae' junp'éel
Tuunich utia'al k'iino'ob
mina'an u xuul.[g]
5 Leti'e' ts'o'ok u beetik u
lúubul le máaxo'ob ka-
ja'ano'ob ka'analo', le
kaaj ka'anal yanilo'.
Leti'e' ku beetik u níikil,
ku beetik u lúubul tak
lu'um.
Ku beetik u jáayal u xii-
xel tak lu'um.
6 Yaan u yaya'cha'ata'al,
yaan u yaya'cha'ata'al tu-
men le máaxo'ob ku mu'-
yajo'ob yéetel tumen le
óotsilo'obo'».
7 Le utsul máako' toj u
beel.*
In Dios, tumen ka beetik
ba'ax toje'

26:4 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'. **26:7** * Wa «táaxkunta'an».

yaan a táaxkuntik u beel
le utsul máako'.
8 Jéeoba Dios, ti' teech
k-k'ubmaj k-óol
mientras táan k-bin tu
bejil le justiciao'.
To'one' k-yaabiltmaj a
k'aaba' yéetel k-ts'íiboltik ma' u tu'ubsa'al.
9 De áak'abe' tene' jach tu
jaajil in wóol kin yaayamtikech,
jach beyo', kin kaxtikech
yéetel tuláakal in puksi'ik'al.[a]
Le kéen a beet justicia
way lu'ume'
u kajnáalilo'obe' ku
kanko'ob ba'ax le justiciao'.[b]
10 Kex ka e'esa'ak utsil ti'
juntúul k'asa'an máake',
leti'e' ma' ken u kan u
beet ba'ax ma'alob.[c]
Tak te' lu'um tu'ux ku
beeta'al ba'ax tojo', leti'e'
yaan u beetik ba'ax
k'aas,[d]
le o'olal ma' ken u yil le
páajtalil yaan ti' Jéeobao'.[e]
11 Jéeoba Dios, kex a líi'smaj a k'abe' leti'obe'
ma'atech u yilko'ob.[f]
Le kéen u yilo'ob buka'aj
a yaabiltmil a kaajale'
yaan u su'laktalo'ob.
Le k'áak' ku taal ti' techo'
yaan u xu'ulsik ti' a enemigo'ob.
12 Jéeoba Dios, teech beetik
u yantalto'on jeets'elil,[g]
tuláakal ba'ax ts'o'ok
k-beetke'
teech ts'áato'on u muuk'il
k-beetik.

CAP 26

a Sl 63:6
Sl 119:62
Lu 6:12

b Sl 9:8
Sl 58:10, 11
Sl 85:11, 13
Sl 96:13
Sl 97:2
Isa 61:11

c Sl 106:43

d Jer 2:7
Os 11:7

e Sl 28:5
Isa 5:12

f Isa 6:9

g Isa 57:19
Jer 33:6, 7

Columna 2

a 2Cr 12:7, 8

b 2Ti 2:19

c Jer 51:39

d Isa 60:21

e 1Re 4:21

f Sl 78:34, 35
Os 5:15

13 Jéeoba Dios, yaan máaxo'ob ts'o'ok u gobernaro'ob t-óok'ol aparte ti'
teech,[a]
chéen ba'ale' k-Dios,
chéen a k'aaba' k-k'a'ajsik.[b]
14 Leti'obe' kimeno'ob, ma'
kun ka'a kuxtalo'ob.
Mix ba'al ku páajtal u
beetko'ob, ma' kun ka'a
líik'lo'ob.[c]
Tumen ts'o'ok a sutkaba
tu tojilo'ob utia'al a
xu'ulsikti'ob
yéetel utia'al a beetik u
tu'ubsa'alo'ob.
15 Jéeoba Dios, ts'o'ok a
nojochkíintik le kaajo',
ts'o'ok a beetik u nojochtal le kaajo'.
Ts'o'ok a we'esik mina'an
uláak' je'ex teche'.[d]
Ts'o'ok a beetik u maas
nojochtal u lu'umil Israel.[e]
16 Jéeoba Dios, leti'obe'
tu nats'uba'ob ta wiknal
tu k'iinil táan u mu'yajo'ob.
Le táan a tojkíintiko'obo'
orarnajo'ob ti' teech yéetel u jaajil u yóolo'ob.[f]
17 Jéeoba Dios, tu yo'olal
le ba'ax ka beetko'
k-mu'yaj yéetel k-tataj
awat
je'ex juntúul ko'olel embarazada jach ta'aytak
u yantal u chaambale'.
18 P'áato'on bey ko'olel embarazadae', t-u'uyaj u
k'i'inamil u síijsa'al paalal,
chéen ba'ale' mix ba'al
t-síijsaj.

Ma' t-taasaj salvación ti'
le lu'umo',
ma' síij mix máak utia'al u
kajtal te' lu'umo'.
19 «Yaan u ka'a kuxtal le
máaxo'ob kimeno'ob te-
cho'.
Yaan u ka'a líik'il le máa-
xo'ob kimeno'ob teno'.[a]
Te'ex tia'ane'ex te' lu'umo',
¡ajake'ex, awatnake'ex
yéetel ki'imak óolal!
Tumen le p'uulja' ku lúu-
bul ta wóok'olo' bey je'ex
le p'uulja' ku yantal tem-
pranoo',[b]
le lu'umo' yaan u jóo'sik le
kimeno'ob yaan ichilo'.*
20 In kaajal, ookkech ta wo-
toche'
ka a k'alaba ta cuarto.[c]
Ta'akaba junsúutuk,
páa't u máan u p'uja'anil
Dios.[d]
21 ¡U'uy a wu'uy lela'! Jéeo-
bae' yaan u luk'ul te'
tu'ux yano',
yaan u taal u beet cuenta
yéetel u kajnáalilo'ob
lu'um yo'olal le ba'ax u
beetmo'obo'.
Le lu'umo' yaan u ye'esik
le k'i'ik' weka'an tu yóo-
k'olo',
yéetel ma' ken u ta'ak le
máaxo'ob kíimsa'ano'o-
bo'».

27 Te' k'iin je'elo' Jéeobae'
yaan u ch'a'ik u nuxi'
espada, junp'éel es-
pada yaan u yej yée-
tel ku beetik u sajak-
tal máak.[e]

26:19 *Wa «yaan u síijsik le kimeno'obo'».

CAP 26

a Isa 25:8
Os 13:14
Mr 12:26
Jn 5:28, 29
Jn 11:24, 25
Hch 24:15
1Co 15:21
1Te 4:14
Ap 20:12, 13

b Gé 3:19

c Gé 7:15, 16
Éx 12:22, 23
Pr 18:10

d Sl 27:5
Sl 91:4

CAP 27

e Dt 32:41
Jer 47:6

Columna 2

a Sl 80:8
Isa 5:1
Jer 2:21

b Dt 33:29

c Isa 35:6
Isa 41:18
Isa 58:11

d Sl 121:4
Isa 46:3, 4

e Sl 85:2, 3
Isa 12:1

Le kéen ts'o'okke' yaan u
sutik u yich tu tojil Le-
viatán,* le kaan jach
péeka'an
yéetel ku ch'o'och'otku-
bao'.
Leti'e' yaan u kíimsik le
nuxi' kaan yaan te' k'áa'-
náabo'.
2 Te' k'iin je'elo' unaj a k'ay-
ke'ex ti' leti':*
«¡Teech le u matailo'ob
uva ikil u beeta'al le
vino ku yóomankilo'![a]
3 Teen Jéeoba, teen ka-
náantik,[b]
láalaj hora táan in jóo-
yabtik,[c]
bul k'iin yéetel bul áak'ab
táan in kanáantik
utia'al ma' u k'askúunta'al
tumen mix máak.[d]
4 Tene' ma' p'uja'aneni',[e]
chéen ba'ale' wa yaan
máax ku ts'áaik k'i'i-
xo'ob yéetel k'aak'as
xíiwo'ob ichil in pak'al
uvae' yaan in ba'ate'el
tu contra,
teen xane' yaan in yaya'-
cha'atik yéetel yaan in
láaj tóokik le k'i'ixo'ob
yéetel le k'aak'as xíi-
wo'obo'.
5 Chéen ba'ale' wa ma' u
k'áat ka úuchuk lelo'
taalak tin wiknal,
unaj u yilik u yantalti'
jeets'elil tin wéetel,
unaj u kaxtik jeets'elil
tin wéetel».

27:1 *Ilawil página 2569. **27:2** *Ma' xaane' te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Israel, táan u ke'etel yéetel u matail uva.

6 Te' k'iino'ob ku taalo' Jacobe' yaan u tabik u moots,
Israele' yaan u loolankil yéetel yaan u jóok'ol u k'u'uk',[a]
leti'obe' yaan u chupiko'ob le lu'um yéetel u yicho'obo'.[b]
7 ¿Unaj wa u ja'ats'al je'ex táan u ja'ats'alo'?
¿Unaj wa u kíimsa'al je'ex táan u kíimsa'alo'?
8 Teche' yaan a castigartik, yaan a k'a'am t'antik utia'al a tojolch'intik,
yaan a táaj ustik utia'al a beetik u bin, yaan a táaj ustik tu k'iinil yaan lak'in iik'.[c]
9 Lela' leti'e ba'ax kun beetbil utia'al u perdonarta'al le ba'ax u beetmaj Jacobo',[d]
yéetel leti'e ba'ax kun úuchul le kéen lu'sa'ak u k'ebano':
leti'e' yaan u beetik u p'áatal u tuunichilo'ob le altar
je'ex le sajkab tuunicho'ob ts'o'ok u xiixkúunta'alo'obo',
ma' kun p'áatal mix junp'éel ti' le che'ob ku adorarta'alo' mix xan junp'éel u nu'ukulil incienso.[e]
10 Mix máak kun p'áatal kajtal te' kaaj ka'anal u pak'ilo'.
Yaan u tu'ubsa'al le tu'ux ya'ab su'uk yano', yaan u xúump'atta'al je'ex junp'éel desiertoe'.[f]
Ti' kun janal le chan wakaxo', ti' ken u je'elsubai',
yéetel yaan u jaantik le mejen gajoso'.[a]
11 Le kéen tijik le mejen gajoso',
yaan u taal le ko'olelo'obo' yéetel yaan u kachko'ob,
le kéen ts'o'okke' ku t'abko'ob k'áak' tu yéetelo'ob.
Le kaaja' jach mina'an u na'at,[b]
le o'olal ma' kun ch'a'abil óotsilil ti' tumen le Máax Beeto',
le Máax Beeto' ma' ken u ye'es u yutsil ti'.[c]
12 U kaajil Israel,[d] je'ex u bin u mo'olol u yich junkúul che' le kéen ts'o'okok u tíita'ale', bey ken u beetil Jéeoba ti' te'ex k'i'itpaja'ane'ex desde te' Río* tak tu Táax Lu'umil Egiptoo'.[e] **13** Te' k'iin je'elo' yaan u yusta'al junp'éel nojoch baak.[f] Le máaxo'ob túun ta'aytak u kíimlo'ob tu lu'umil Asiria[g] yéetel le máaxo'ob k'i'itpaja'ano'ob tu lu'umil Egiptoo'[h] yaan u taalo'ob yéetel yaan u chintalo'ob tu táan Jéeoba tu montañail Jerusalén, te' lugar santoo'.[i]

28 Le kala'an máako'ob yaan Efraíno'[j] ku yilko'ob u kaajalo'ob bey junp'éel corona* jach ki'ichkelme',#
yéetel bey junp'éel ki'ichkelem lool yaan tu punta le montaña yaan te' táax lu'um jach ma'alob utia'al paak'alo'.

27:12 *Uláak' bix k'aj óola'anile' Éufrates. **28:1** *Ma' xaane' táan u yúuchul t'aan ti' Samaria. #Wa «nojba'al yanile'».

CAP 27

a Eze 39:25
Os 14:5

b Isa 60:21, 22
Jer 30:18, 19

c Jer 4:11
Eze 13:13

d Isa 4:4
Isa 48:10

e Miq 5:13, 14

f Isa 6:11, 12
Jer 26:18
Lam 2:5
Eze 36:4

Columna 2

a Isa 32:14

b Dt 32:28
Isa 1:3
Jer 4:22
Os 4:6

c 2Cr 36:15, 16
Eze 9:9, 10

d Dt 30:3
Ne 1:9
Isa 11:11, 12
Am 9:14

e Nú 34:2, 5

f Isa 49:22
Isa 62:10

g 2Re 17:6
Isa 11:16
Os 9:3

h Jer 43:4, 7
Zac 10:10

i Isa 2:3
Isa 25:6
Isa 52:1
Jer 3:17

CAP 28

j Isa 7:2

Le kaajo' káalchaja'an
yéetel vino, ¡óotsilo'ob
tumen yaan u sa'atal u
ki'ichkelem loolo'ob!
2 ¡Ilawile'ex! Jéeobae' yaan
u túuxtik juntúul máak
jach yaan u muuk' yéetel yaan u páajtalil.
Leti'e' bey je'ex u kíilbal
le ka'an mientras táan u
k'áaxal nukuch bato',*
bey k'a'amkach iik' ku
k'askúuntik ba'ax yaan
tu beele',
bey k'a'amkach ja' ku beetik u búulul tu'ux ku
máane'.
Leti'e' yaan u píikch'intik
le corona te' lu'umo'.
3 Yaan u yaya'cha'ata'al
u ki'ichkelem* corona le
kala'ano'ob yaan Efraíno'.[a]
4 Le ki'ichkelem lool yaan
tu punta le montaña,
le yaan te' táax lu'um jach
ma'alob utia'al paak'alo',
yaan u p'áatal bey je'ex le
yáax higo'ob ku k'antalo'ob jach tu k'iinilo'.
Le kéen ila'ake' tu séeba'anil ku yéemsa'al
utia'al jaantbil.
5 Te' k'iin je'elo', Jéeoba,
le máax gobernartik le ángelo'obo' yaan u k'uchul u beetuba bey junp'éel ki'ichkelem
corona yéetel junp'éel ki'ichkelem adorno utia'al u pool
le máaxo'ob kun p'áatlo'ob ti'
u kaajalo'.[b] **6** Leti'e' yaan u
péeksik le juezo'ob utia'al ka
u beeto'ob justicia ti' le máaxo'ob ku bisa'alo'ob tu táano'obo', yéetel yaan u ts'áaik
muuk' ti' le máaxo'ob yano'ob
tu yookbal le kaaj utia'al u
defenderko'obo'.[a]
7 Le sacerdote'ob yéetel
le profeta'obo' ts'o'ok u
k'askúunta'alo'ob tumen
le vinoo',
táan u takchalankilo'ob
tumen u yuk'mo'ob ba'al
ku káalkunaj,
ts'o'ok u k'astalo'ob tu
yo'olal le ba'ax ku yuk'iko'obo',
sata'an u yóolo'ob tumen
le vinoo',
tumen u yuk'mo'obe' takchalankil u máano'ob.
Tusa'ano'ob tumen le
ba'ax ku wayak'tiko'obo',
ma' tu páajtal u tuukulo'ob tubeel.[b]
8 Le mesa tu'ux yano'obo'
chuup yéetel u xejo'ob,
u láaj bo'ontmo'ob.
9 Leti'obe' ku ya'aliko'ob:
«¿Ti' máax ken u ka'ans
máak wa ba'ax?
¿Ti' máax ken u ya'al
máak le ba'ax a'ala'abo'?
¿Ti' le ts'o'ok u xu'ulul u
yuk'iko'ob lecheo'?
¿Ti' le táant u lu'sa'al u
chu'ucho'obo'?
10 Lela': «Tsolnu'uk yéetel
uláak' tsolnu'uk, tsolnu'uk yéetel uláak' tsolnu'uk,
cordel utia'al p'iis yóok'ol
cordel utia'al p'iis, cordel utia'al p'iis yóok'ol
cordel utia'al p'iis,[c]
waye' junp'íit, tolo' junp'íit».

28:2 * Wa «granizo». **28:3** * Wa «u nojba'al».

CAP 28

a 2Re 17:6
Isa 17:3

b Isa 11:16

Columna 2

a Sl 18:34
Sl 68:35

b 2Re 16:10, 11
Jer 5:31

c 2Re 21:13
Isa 28:17
Lam 2:8

11 Leti'e' yaan u t'anik le kaaj je'ex u t'aan juntúul máax k'alk'alak u t'aan yéetel je'ex u t'aan le j-táanxel lu'umilo'obo'.[a] **12** Leti'e' juntéenjeake' tu ya'alajti'ob: «Lela' junp'éel lugar utia'al a je'elele'ex, je'elek le máax ka'ana'ano'. Lela' junp'éel lugar utia'al u je'elskuba máak». Chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu yu'ubo'ob t'aani'.[b] **13** Le o'olal Jéeobae' yaan u ka'a a'alikti'ob:

«Tsolnu'uk yéetel uláak' tsolnu'uk, tsolnu'uk yéetel uláak' tsolnu'uk,
cordel utia'al p'iis yóok'ol cordel utia'al p'iis, cordel utia'al p'iis yóok'ol cordel utia'al p'iis,[c]
waye' junp'íit, tolo' junp'íit».
Leti'ob túune' le táan u xíimbalo'obo'
yaan u t'óochpajlo'ob yéetel yaan u walk'ajlo'ob,
yaan xan u yúuchul loob ti'ob, yaan u lúublo'ob ti' junp'éel léech yéetel ma' kun páajtal u púuts'lo'ob.[d]

14 Te'ex u gobernanteile'ex Jerusalén, te'ex jach nojba'al a taaskaba'exe' u'uy a wu'uye'ex le ba'ax ku ya'alik Jéeobao',

15 tumen te'exe' ka wa'alike'ex:

«K'ucho'on ti' junp'éel acuerdo yéetel le Kíimilo',[e]
ts'o'ok k-ch'a'ik junp'éel acuerdo yéetel le Muknalo'.*

28:15, 18 * Ilawil página 2572.

CAP 28

a Dt 28:49, 50
Jer 5:15
1Co 14:21

b Sl 81:10, 11

c Isa 28:17

d 2Cr 36:15, 16
Isa 8:14, 15

e Isa 28:18

Columna 2

a Isa 30:9, 10

b Sl 118:22

c Mt 21:42
Mr 12:10
Lu 20:17
Hch 4:11

d Ef 2:19, 20

e Ro 9:33
Ro 10:11
1Pe 2:4, 6

f 2Re 21:13

g Jer 11:20

h Isa 28:15

Le kéen taalak le ya'abkach ja' ku míistik tuláakal ba'ax yaan tu beelo'
ti' to'one' mix ba'al kun úuchul,
tumen ts'o'ok k-balikba tu paach junp'éel tuus
yéetel ts'o'ok k-ta'akikba tu paach junp'éel ba'al ma' jaaji'».[a]

16 Ki'ichkelem Yuum Jéeobae' ku ya'alik:

«Le tuunich kun meyajten utia'al u cimientoil Sióno', junp'éel jach ma'alob tuunich,[b]
junp'éel u jats'uts tuunichil[c] le cimiento jach ma'alobo'.[d]
Je'el máaxak ka u ts'áa u fe ti' leti'e' ma' ken u ch'a' saajkil.[e]

17 Yaan in beetik u p'áatal le justicia je'ex le hilo ikil u yúuchul p'iiso',[f]
le u beeta'al ba'ax tojo' yaan in beetik u p'áatal je'ex le nu'ukul utia'al u yúuchul nivelaro',*[g]
le nukuch bat kun k'áaxlo' yaan u míistik le tuus tu'ux ku balikuba máako',
yéetel le ya'abkach ja'obo' yaan u beetko'ob u búublul le tu'ux ku ta'akikuba máako'.

18 Yaan u júubul le acuerdo a beetme'ex yéetel le kíimilo',
yaan u xu'ulul ti' le acuerdo a beetme'ex yéetel le Muknalo'.*[h]

28:17 * Wa «je'ex junp'éel plomoe'».

Le kéen taalak le ya'ab-
kach ja' ku míistik tuláa-
kal ba'ax yaan tu beelo',
te'exe' yaan a míista'ale'ex.
19 Je'el jaytéen ka taalake'
yaan u míista'alo'ob,[a]
tumen sáamsamal kun
taal,
bey de k'iin bey de áa-
k'ab.
Chéen le saajkil je'el u
beetik u na'atko'ob le
ba'ax ts'o'ok u ya'ala'a-
lo'».*
20 Le camao' jach chichan,
ma' tu páajtal u sats'ik u
yook máaki'.
Le teep'o' jach kóom, ma'
tu páajtal u tep'kuba
máak tu yéetel.
21 Jéeobae' yaan u líik'il
je'ex tu beetil te' Monta-
ña Perazimo',
yaan u líik'il je'ex tu bee-
til te' táax lu'um yaan
naats' ti' Gabaóno',[b]
yaan u líik'il u beet le
ba'ax u ya'almo', le ba'ax
u ya'almaj u beetko' mix
juntéen ila'ak.
Yaan xan u líik'il u beet le
ba'ax u tukultmo', jach
nojoch ba'al u tukultmaj
u beetik.[c]
22 Xu'uluk a burlare'ex,[d]
utia'al ma' u maas jéep'el
le cadena ikil k'axa'ani-
le'exo',
tumen ts'o'ok in wojéel-
tike', Ki'ichkelem Yuum
Jéeobae'*

28:19 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Le kéen u na'ato'obe' yaan u sen sajaktalo'ob». **28:22** * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».

CAP 28

a Isa 24:1

b Jos 10:8-14 2Sa 5:20 1Cr 14:10-16

c Lam 2:15 Hab 1:5-7

d 2Cr 36:15, 16 Jer 20:7

Columna 2

a Isa 10:23 Isa 24:1

b Sl 30:5 Sl 103:9 Miq 7:18

c Éx 9:31, 32 Eze 4:9

d Sl 119:71

e Isa 41:15 Am 1:3

ts'o'ok u ch'a'tuklik u
xu'ulsik ti' tuláakal yóo-
k'ol kaab.*[a]
23 Ch'eb a xikne'ex utia'al ka
a wu'uye'ex in t'aan,
ch'enxikinte'ex ba'ax kin
wa'alik.
24 Juntúul máax ku
péeksik* le lu'umo', ma'
bul k'iin chéen le ku
beetki', ba'axe' ku paa-
k'al,
leti'e' ma' chéen ku péek-
sik yéetel ku limpiartik
le lu'umo'.[b]
25 Le kéen ts'o'okok u táax-
kuntik le lu'umo'
ku tosik ajenuz* yéetel
comino,
ku pak'ik trigo, mijo# yéetel cebadai',
tu jáalike' ku pak'ik espel-
ta.△[c]
26 Dios ka'ansik* utia'al ka
xi'ik te' ma'alob bejo',
u Dios nu'uktik u beel.[d]
27 Le ajenuzo' ma' yach'bil u
beeta'al utia'al u jóo'sa'al
u neek'i',[e]
ba'axe' p'uchbil u beeta'al
yéetel junp'éel che'.
Le comino xano' ma'a-
tech u ya'ach'al yéetel
u rodilloil carreta utia'al
u jóo'sa'al u neek',
ba'axe' ku p'u'uchul yéetel
junp'éel che'.

28:22 * Wa «u kajnáalilo'ob le lu'uma'». **28:24** * Wa «arartik». **28:25** * Wa «box comino». # Lela' junp'éel clase xíiw mejentak u semillail yéetel ku meyaj utia'al u beeta'al u waajil harina. △ Lela' junp'éel clase trigo ma' jach finoi' yéetel suuk ka'ach u pa'ak'al tu lu'umil Egipto. **28:26** * Wa «nu'uktik, jats'ik».

28 Le táan u jóo'sa'al u neek' le trigoo', ¿ku p'u'uyul wa utia'al u beeta'al waaj?
Ma', ma'atech u sen ya'ayach'a'al ka tak p'u'up'uya'ak.[a]
Le máax jóo'sik u neek'o' ma'atech u p'u'up'uyik le kéen u máans u rodilloil le carreta tu yóok'olo'.[b]
29 Tuláakal lela' ti' Jéeoba* u taal.
Le ba'axo'ob ku ch'a'tuklik u beetko' jach ma'alobtak,
tuláakal ba'ax ku beetke' ku jóok'ol ma'alobil.[c]

29 «¡Óotsil Ariel,* óotsil Ariel, le kaaj tu'ux ku je'elel ka'ach Davido'![d]
Seguernak u beeta'al le fiesta'ob suuk u beeta'alo',
seguernak u beeta'alo'ob láalaj ja'ab.[e]
2 Chéen ba'ale' yaan in taasik yaayaj óolal tu yóok'ol Ariel,[f]
yaan in beetik u yaatal u yóol yéetel yaan in beetik u yawat ok'ol.[g]
Tin táane' le kaajo' yaan u p'áatal bey je'ex u altar Diose'.[h]
3 Ariel, yaan in ba'pachtikech,
yaan in k'alik a paach yéetel che'ob yaan u punta'ob,
yaan in bak'ik a paach yéetel jejeláas ba'alo'ob.[i]

28:29 * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'». **29:1** * Ma' xaane' táan u t'aan ti' Jerusalén.

CAP 28

a Sl 103:9 Isa 21:10 Miq 7:18

b Le 26:44 Jer 10:24

c Sl 40:5 Jer 32:19 Ro 11:33

CAP 29

d 2Sa 5:7, 9

e Dt 16:16

f Dt 28:53-55

g Isa 51:19 Lam 1:4

h Jer 15:14 Sof 1:7

i 2Re 24:11 2Re 25:1

Columna 2

a Isa 51:23

b Isa 13:19 Isa 14:22 Isa 21:9

c Isa 13:11 Isa 17:13

d Isa 47:9 Isa 48:3

e 1Sa 2:10 Jer 50:25 Na 1:3

f Jer 25:12, 14

4 Yaan u beeta'al a lúubul tak lu'um, yaan a mixba'alkúunta'al,
yaan a t'aan desde te' tu'ux pekekbalecho',
ma' claro kun u'uybil a t'aani' tumen ti' nokokbalech te' lu'umo'.[a]
Le bix kun u'uybil a t'aano'
bey je'ex u juum u t'aan juntúul j-meene',
desde te' lu'um kun u'uybil a ts'its'iankilo'.
5 Le ya'abkach máako'ob p'ekmilecho' yaan u p'áatlo'ob je'ex le polvoo',[b]
le ya'abkach k'asa'an máako'obo' yaan u p'áatlo'ob je'ex sojol ku bisa'al tumen iik'e'.[c]
Lela' chéen ken téek úuchuk, ti' junp'éel súutuk ma' táan u páa'ta'ali'.[d]
6 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', yaan u taal u salvartech,
yaan u beetik u kíilbal cháak, yaan u beetik u kíilbal le lu'umo' yéetel yaan u beetik u yáambal,
yaan xan u beetik u taal k'a'amkach iik' yéetel k'a'amkach ja', bey xan junp'éel nojoch k'áak' ku xu'ulsaj».[e]
7 Le ya'abkach kaajo'ob ku ba'atelo'ob tu contra Arielo'[f]
yaan u p'áatlo'ob je'ex junp'éel wayak'e',
je'ex junp'éel ba'al ku wayak'ta'al de áak'abe',

bey kun p'áatal tuláakal
le máaxo'ob ku ba'atelo'ob tu contrao',
le máaxo'ob beetik u mu'yajo' bey xan le ba'axo'ob
meyajnaj utia'al u k'a'alal
u paacho'.
8 Jach beyo', je'ex juntúul
máak wi'ij ku wayak'tik
táan u janal,
chéen ba'ale' le kéen ajake' láayli' wi'ije',
je'ex juntúul máak uk'aj
ku wayak'tik táan u yuk'ik ja',
chéen ba'ale' kéen ajake'
láayli' uk'aj yéetel ka'ana'ane',
bey kun úuchul ti' tuláakal le ya'abkach kaajo'ob
ku ba'atelo'ob tu contra u
montañail Sióno'.[a]
9 U kaajil Ariel, ja'ak'ak a
wóol yéetel p'áatak jaajap a chi',[b]
muts' a wich utia'al ma' a
paakat.[c]
Le máaxo'ob nu'uktikecho' kala'ano'ob, chéen
ba'ale' ma' tumen u yuk'mo'ob vinoi',
táan u takchalankilo'ob,
chéen ba'ale' ma' tumen
u yuk'mo'ob ba'ax ku
káalkunaji'.
10 Jéeobae' ts'o'ok u beetik
u t'úubul u wenel le kaajo'.[d]
Leti'e' ts'o'ok u beetik u
múuts'ul u yich le profeta'obo',[e]
yéetel ts'o'ok u pixik u
pool le máaxo'ob ku yilko'ob ba'ax ku taal u k'iino'.[f]

CAP 29

a Isa 10:12
Jer 51:24

b Hab 1:5

c Isa 6:9

d Isa 6:10
Ro 11:8

e Jer 14:14
Jer 27:15

f Miq 3:7

Columna 2

a Isa 8:16

b Isa 48:1
Jer 5:2

c Mt 15:7-9
Mr 7:6-8

d Isa 28:21
Hab 1:5

e Jer 8:9
1Co 1:19

f Isa 30:1

11 Tuláakal le ba'axo'ob ku ts'a'abal u yilo'obo', a tia'ale'exe' bey je'ex le ba'axo'ob ku ya'alik junp'éel libro sellarta'ano'.[a] Le kéen a ts'áa'ex le libro ti' juntúul máak u yojel xook yéetel le kéen a wa'ale'exti': «Beet uts a k'a'am xokik le je'ela'», leti'e' yaan u ya'alik: «Ma' tu páajtal in xokik tumen sellarta'an». **12** Le kéen a ts'áa'ex le libro ti' juntúul máak ma' u yojel xook yéetel le kéen a wa'ale'exti': «Beet uts a xokik le je'ela'», leti'e' yaan u ya'alik: «Junpuli' ma' in wojel xooki'».
13 Jéeobae' ku ya'alik: «Le
kaaja' chéen ku ya'alik
ku nats'kuba tin wiknal,
chéen yéetel u chi' ku alabarken,[b]
chéen ba'ale' u puksi'ik'ale' náach yanil ti' teen,
ku adorarken chéen je'el
bix u ya'ala'alti' yéetel u
ka'ansa'alti' tumen máako'obe'.[c]
14 Le o'olal tene' yaan in ka'a
beetik nukuch ba'alo'ob
tu táan le kaaja',[d]
yaan in beetik ya'ab nukuch ba'alo'ob,
yaan u p'áatal mina'an u
na'at le máaxo'ob yaan u
na'ato'obo',
le máaxo'ob ya'ab ba'ax u
yojlo'obo' yaan u p'áatal
mix ba'al u yojlo'ob».[e]
15 ¡Óotsil le máaxo'ob ku
náachtalo'ob utia'al u
ta'akiko'ob ti' Jéeoba le
ba'ax ku ch'a'tukliko'obo'.[f]
Leti'obe' ich ée'joch'e'enil
ku beetko'ob le ba'ax ku
ch'a'tukliko'obo',

CAP 29

yéetel ku ya'aliko'ob:
«Mix máak ilko'on,
mix máak u yojel ba'ax
k-beetik»![a]
16 ¡Jach túun k'asa'an máake'ex!
Le máax ku meyajtik k'ato', ¿igual wa yéetel le k'ato'?[b]
Le ba'ax beeta'ano', ¿unaj wa u ya'alik ti' le máax beetmilo':
«Ma' teech beetmileni'»?[c]
Le ba'ax ku beeta'alo', ¿unaj wa u ya'alik ti' le máax beetko':
«Teche' ma' a wojel ba'ax ka beetki'»?[d]
17 Jach ma' kun xáantale' le Líbanoo' yaan u su'utul junp'éel parcela,[e]
le parcela xano' yaan u yila'al bey junp'éel ki'ichkelem k'áaxe'.[f]
18 Te' k'iino'ob je'elo' le máaxo'ob kóoktako'obo' yaan u yu'ubiko'ob ba'ax ku ya'alik le libroo',
le máaxo'ob ch'óopo'obo' yaan u paakato'ob, bey ka lu'sa'ako'ob tu'ux buts'uknak yéetel tu'ux ée'joch'e'ene'.[g]
19 Le utsul máako'obo' yaan u sen ki'imaktal u yóolo'ob tu yo'olal Jéeoba,
le óotsilo'ob xano' yaan u ki'imaktal u yóolo'ob tu yo'olal le Máax Santo yaan Israelo'.[h]
20 Tumen yaan u p'áatal mina'an k'asa'an máako'ob,
yaan u xu'ulul ti' le máaxo'ob nojba'al u taaskuba'obo',
yaan u xu'ulsa'al ti' le máaxo'ob mantats' táan u kaxtiko'ob u beetko'ob k'aaso',[a]
21 le máaxo'ob ku tuuso'ob kéen u tako'ob u pool wa máaxo',
le máaxo'ob taak u beetko'ob k'aas ti' le máaxo'ob ku tsolnu'uko'ob tu joonajil le kaajo',[b]
bey xan le máaxo'ob ma'atech u yóotko'ob u beeto'ob justicia ti' le máaxo'ob toj u kuxtalo'obo'.[c]

22 Yo'olal lelo', Jéeoba le máax salvart Abraháno',[d] ku ya'alik ti' u yotoch Jacob:
«Jacobe' yaan u p'áatal mina'an ba'ax o'olal u ch'a'ik su'tal,
yéetel ma' kun chíikpajal tu yich wa jela'an u yu'ubikuba.*[e]
23 Tumen le kéen u yil ba'pachta'an tumen u paalal,
le u paalal in beetmaj yéetel in k'abo'obo',[f]
leti' yéetel u paalale' yaan u alabarko'ob in k'aaba',
yaan u alabarko'ob le Máax Santo yaan tu yiknal Jacobo',
yaan xan u ja'ak'al u yóolo'ob kéen u yilo'ob u Dios u kaajil Israel.[g]
24 Le máaxo'ob saatal u yóolo'ob ka'acho' yaan u yantal u na'ato'ob,

Columna 2

a Miq 2:1
b Am 5:10
c Eze 13:19
d Ne 9:7 Miq 7:20
e Joe 2:27
f Isa 45:11
g Isa 8:13 Os 3:5

a Eze 8:12
b Isa 64:8
c Jer 18:6
d Ro 9:20, 21
e Isa 35:1 Isa 41:19
f Isa 32:14, 15
g Isa 35:5 Isa 42:16
h Isa 41:16

29:22 * Te'ela' táan u t'aan ti' bix u yu'ubikuba tumen su'lak yéetel tumen luba'an u yóol.

le máaxo'ob xan ku quejarkuba'ob ka'acho' yaan u k'amko'ob ba'ax ku ya'ala'alti'ob».

30 Jéeobae' ku ya'alik: «Óotsil le paalalo'ob terco'obo',[a]
leti'obe' ma'atech u beetko'ob ba'ax kin wa'alik,
ba'axe' ku beetko'ob chéen ba'ax ku tukliko'ob,[b]
leti'obe' ku nupkuba'ob yéetel uláak' kaajo'ob kex ma' uts tin t'aan ka u beeto'obi',
bey túuno' ma' tu xu'ulul u niktal u k'ebano'ob.
2 ¡Leti'obe' sin ke u k'áatko'obtene' ku bino'ob Egipto[c]
utia'al u kaxtiko'ob u yáantaj Faraón,[d]
yéetel utia'al u jupkuba'ob yáanal u bo'oy Egipto!
3 Pero ikil u kaxtiko'ob u yáantaj Faraóne' yaan u yantal ba'ax o'olal u ch'a'iko'ob su'tal,
yéetel ikil u jupkuba'ob yáanal u bo'oy Egiptoe' yaan u yantal ba'ax o'olal u mixba'alkúunta'alo'ob.[e]
4 U príncipe'obe' tia'ano'ob tu kaajil Zoane',[f]
le máaxo'ob u túuxtmo' ts'o'ok u k'uchlo'ob tu kaajil Anés.
5 Tuláaklo'obe' yaan u su'laktalo'ob
tu yo'olal junp'éel kaaj ma' tu páajtal u taasik utsil ti' leti'ob,
junp'éel kaaj ma' tu páajtal u ts'áaik áantaj yéetel mix junp'éel utsil ku taasik,
chéen ku beetik u ch'a'ik su'tal máak yéetel ku beetik u bin k'aasil ti' máak».[a]
6 Lela' leti'e ba'ax ku ya'ala'al tu contra le ba'alche'ob yano'ob noojolo':
leti'obe' ku máano'ob ti' junp'éel lu'um tu'ux séeb u yúuchul loob yéetel tu'ux ma' chéen ch'a'abil u máano'obi',
tu'ux yaan leóno'ob, leóno'ob ku yáakamo'ob,
ts'íits'ik kaano'ob yéetel chi'ibal kaano'ob ku xik'nalo'ob.*
Leti'obe' ku bisko'ob u ayik'alilo'ob tu yóok'ol burro'ob,
yéetel ku bisko'ob tuláakal ba'ax k'a'abéetti'ob tu yóok'ol camello'ob.
Chéen ba'ale' le ba'alo'oba' mix junp'éel utsil ken u taaso'ob ti' le kaajo'.
7 Mix ba'al u biilal u yáantaj Egipto,[b]
le o'olal ts'o'ok in ts'áaik u k'aaba't: «Raab,[c] juntúul máax mix ba'al ku beetik».
8 «Beoraa' xeen tu táano'obe' ka a ts'íibt yóok'ol junp'éel jaajay tuunich
yéetel ti' junp'éel libro le ba'ax ts'o'ok in wa'aliko',[d]
lelo' yaan u meyaj maas táanil

30:6 * Wa «chi'ibal kaano'ob ku pulkuba'ob».

CAP 30

a Isa 1:2
Isa 63:10
Isa 65:2

b Isa 29:15

c Isa 31:1
Eze 29:6

d Nú 27:21
1Re 22:7

e Jer 17:5

f Isa 19:11
Eze 30:14

Columna 2

a Isa 31:3
Jer 2:36

b Isa 31:1
Jer 37:7, 8

c Sl 87:4
Sl 89:10

d Isa 8:1
Jer 36:2

utia'al u ye'esik ba'ax in
wa'almaj kex je'el buka'aj
k'iino'ob ka máanke'.[a]
9 Tumen leti'obe' junp'éel
kaaj[b] ma'atech u yu'ubi-
ko'ob t'aan,[c] chéen tuus
ku beetko'ob,
leti'obe' paalalo'ob ma'a-
tech u yóotik u yu'u-
bo'ob ba'ax ku ya'alik*
Jéeoba.[d]
10 Leti'obe' ku ya'aliko'ob ti'
le máaxo'ob suuk u yil-
ko'ob ba'ax ku taal u k'iino':
‹Ma' a wilke'ex mix
ba'al›,
yéetel ti' le profeta'obo'
ku ya'aliko'ob: ‹Le kéen
a wa'ale'ex ba'ax ku taal
u k'iine' ma' a wa'alike'ex
u jaajil,[e]
a'ale'ex ba'alo'ob jats'uts
k-u'uyik. A'ale'ex ba'a-
lo'ob jats'utstak kex ma'
jaajtako'obi'.[f]
11 Náachkuntaba'ex ti' le bej-
jo', jóok'ene'ex ti' le bejo'.
Xu'uluk a t'aane'ex ti' le
Máax Santo yaan Israe-
lo'›».[g]
12 Le Máax Santo yaan Is-
raelo' ku ya'alik:
«Te'exe' ma' ta k'amke'ex
ba'ax kin wa'alik,[h]
ka k'ubik a wóole'ex ti'
k'asa'anil yéetel ti' tuus,
ka confiare'ex ti' le ba'a-
lo'oba'.[i]
13 Yo'olal le ba'ax ma' ma'a-
lob ka beetke'exo' a kaa-
jale'exe' bey junp'éel
pak' xi'ixike',
bey junp'éel ka'anal pak'
ts'o'ok u ch'éebel yéetel
ta'aytak u níikile'.

30:9 * Wa «u ley».

CAP 30

a Ro 15:4

b Dt 31:27
Isa 1:4
Jer 44:3

c Isa 59:3
Jer 9:3

d 2Cr 33:10
2Cr 36:15, 16
Ne 9:29
Jer 7:13

e 2Cr 16:10
2Cr 18:7
Jer 11:21
Jer 26:11

f Jer 23:16, 17
Eze 13:7
Miq 2:11

g Am 7:13, 16

h Am 2:4, 5

i Jer 13:25
Miq 3:11

Columna 2

a 1Cr 5:20
2Cr 16:8
Isa 26:3

b Mt 23:37
Hch 7:51

c Isa 31:1, 3

d Dt 28:49, 50
Jer 4:13
Lam 4:19
Hab 1:6, 8

e Le 26:36
Dt 32:30

Chéen ken téek lúubuk ti'
junp'éel súututak ma' táan
u páa'ta'ali'.
14 Yaan u p'u'up'uya'al je'ex u
p'u'up'uya'al le tinaja'ob
de k'ato',
tumen jach yaan u xiix-
kúunta'ale' ma' kun p'áa-
tal mix junxéet'
utia'al u jo'opa'al chúuk
te' k'áak'o'
mix utia'al u jo'opa'al ja'».
15 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba, le Máax Santo yaan
Israelo':
«Utia'al a salvarkaba'exe'
unaj a suute'ex tin wik-
nal yéetel u xu'ulul a
beetke'ex le ba'ax táan
a beetke'exo'.
Wa ka p'áatle'ex tranqui-
loil yéetel ka we'eske'ex
a k'ubmaj a wóole'ex ti'
tene' yaan u yantal a
muuk'e'ex».[a]
Pero te'exe' ma' ta wóotaj
a beete'exi'.[b]
16 Ba'axe' ta wa'ale'ex: «¡Maas
ma'alob ka púuts'ko'on
yóo' tsíimino'ob!».
Le o'olal jach tu jaajil
yaan a púuts'le'ex.
Ta wa'ale'ex xan: «¡Yaan
k-bin yóo' tsíimino'ob
chich u yáalkabo'ob!».[c]
Le o'olal le máaxo'ob
ch'a'pachtike'exo' chich
xan kun bino'ob ta paa-
che'ex.[d]
17 Mil u túulal ti' te'exe' yaan
u kikilankil chéen tu
yo'olal juntúul máak.[e]
Chéen cinco u túulal
máako'ob kun beetik u
jóok'ol a wáalkabe'ex,

tak ken p'áatke'ex je'ex
junp'éel che' p'ichikbal
tu juunal yóok'ol jun-
p'éel montañae',
je'ex junp'éel che' ts'a'an
bey señal yóok'ol jun-
p'éel pu'uke'.[a]

18 Jéeobae' jach táan u páa'-
tik u súutukil utia'al u
ye'esikte'ex u yutsil,[b]
leti'e' yaan u líik'il yéetel
yaan u ch'a'ikte'ex óotsi-
lil,[c]
tumen Jéeobae' juntúul
Dios ku beetik justicia.[d]
Ki'imak u yóol tuláakal
le máaxo'ob jach táan u
páa'tko'ob* ba'ax ken u
beet Dioso'.[e]

19 Le kéen suunak u kaa-
jil Sión utia'al u ka'a kajtal Je-
rusaléne',[f] teche' ma' bíin ka'a
ok'olnakechi'.[g] **20** Jéeobae' yaan
u beetik a mu'yaj, lelo' yaan u
p'áatal bey a wo'oche', yéetel
yaan u pech' óoltikech,[i] lelo'
yaan u p'áatal bey je'ex le ja'
ka wuk'iko'. Chéen ba'ale' ma'
ken u ka'a ta'akuba ti' teech
le Máax jach ma'alob u ka'an-
sikecho',[j] a wicho'obe' yaan u
yilko'ob le Máax jach ma'alob
u ka'ansajo'. **21** Ts'o'ole' wa
ka k'éechle'ex ta x-no'oje'ex
bey xan wa ka k'éechle'ex ta
x-ts'íike'exe' a xikne'exe' yaan
u yu'ubiko'ob junp'éel t'aan
paachil ti' te'ex ku ya'alik:

30:18 * Wa «jach táan u ts'íiboltik u yilko'ob». **30:19** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Leti'e'».

CAP 30

a Eze 12:16

b Éx 34:6
Eze 36:9, 10

c Sl 102:13
Ro 9:15

d Sl 99:4
Jer 10:24

e Jer 17:7

f Ne 11:1
Isa 44:28
Isa 62:1
Jer 31:6
Zac 1:17

g Ne 12:27
Isa 61:3

h Jer 29:11, 12

i Le 26:26
Sl 80:5

j Job 36:22
Sl 32:8
Sl 71:17
Sl 119:102

Columna 2

a Sl 25:8, 9

b Dt 5:32
Jos 1:7, 8
Pr 4:27

c Éx 32:4
Dt 7:5, 25
Jue 17:3, 4

d Os 14:8
Zac 13:2

e Sl 65:9
Zac 10:1

f Os 2:21, 22

g Isa 65:10

h Isa 41:18
Isa 44:3

i Isa 60:20
Ap 21:23
Ap 22:5

j Lam 2:13

«Lela' leti'e beja',[a] xeene'e-
xi'».[b]

22 Unaj a k'askúuntik a
imageno'ob yiba'an plata tu
paacho'obo' bey xan a ima-
geno'ob de metal yiba'an oro
tu paacho'obo'.[c] Unaj a píik-
ch'íntko'ob je'ex u píikch'in-
ta'al junp'éel nook' ku
manchar tu k'iinil menstrua-
cióne' yéetel unaj a wa'a-
likti'ob: «¡Ma' in k'áat in
ka'a ile'exi'!».*[d] **23** Dios túu-
ne' yaan u beetik u k'áa-
xal ja' tu yóok'ol le ba'ax ka
pak'ik ta terrenoo'.[e] Le lu'u-
mo' yaan u piimtal u yich
yéetel yaan u ts'áaik ma'a-
lob ba'alo'ob utia'al jaant-
bil.[f] Te' k'iino'ob je'elo' a
walak' ba'alche'obe' yaan u
máan u janalo'ob tu'ux yaan
ya'ab su'uk.[g] **24** Le waka-
xo'ob yéetel le burro'ob ku
meyajtiko'ob le lu'umo' yaan
u ts'a'abal u jaanto'ob jejeláas
ma'alob ba'alo'ob xa'ak'ta'a-
no'ob. Tuláakal le ba'alo'o-
ba' salta'an u sojlilo'ob yéetel
pala bey xan yéetel rastrillo.
25 Tu k'iinil le nojoch xu'ul-
saj le kéen lúubuk le nukuch
torre'obo', ti' tuláakal nu-
kuch montaña yéetel ti' tuláa-
kal ka'anal pu'uko'obe' yaan
u yáalkab ja'i' yéetel yaan u
beetik u beel le ja'o'.[h] **26** Le
luna llenao' yaan u juul je'ex
u juul le K'iino', le K'iino' yaan
u p'áatal siete u téenel maas
sáasil u juul, je'el bix u sáasilil
siete díase'.[i] Bey kun úuchul
le k'iin ken u vendart Jéeo-
ba le tu'ux ucha'an loob ti' u
kaajalo'[j] bey xan le k'iin ken

30:22 * Uláak' bix u traducirta'ale' «yaan a wa'alikti'ob tu'utu' ba'al».

u ts'ak le nojoch loob úuchti' le ka tu jats'o'.[a]

27 ¡Ilawile'ex! Jéeobae' desde náach ku taal.
Leti'e' t'aabal u k'i'ik'el,
táan u taal yéetel box múuyalo'ob.
U chi'e' bey chuup yéetel u sen p'uja'anile',
u yaak'e' bey junp'éel k'áak' ku tóokik ba'ax yaan tu beele'.[b]

28 U múus iik'e' bey ya'abkach ja' ku k'uchul tak tu kaal le kaajo'ob
utia'al u su'usutko'ob yéetel u wo'oltiko'ob le kéen u xu'ulsti'obo'.
Leti'e' yaan u ts'áaik junp'éel freno tu chi'[c] le kaajo'ob utia'al u bisko'ob ti' junp'éel bej ma' ma'alobi'.

29 Le k'aay ken a beete'exo' bey je'ex le k'aay ka k'ayke'ex de áak'ab
le táan a prepararkaba'ex* utia'al junp'éel fiestao'.[d]
A puksi'ik'ale'ex xane' yaan u ki'imaktal u yóol
je'ex juntúul máak u ch'a'amaj junp'éel flauta
le táan u bin tu montaña Jéeoba, le máax bey junp'éel nuxi' tuunich utia'al Israelo'.[e]

30 Jéeobae' yaan u beetik u yu'uba'al u kíilbal u t'aan,[f]
yaan u ye'esik le páajtalil yaan ti' u k'ab[g] le kéen u yéems tumen jach p'uja'ano',[h]

30:29 * Wa «santificarkaba'ex».

CAP 30

a Jer 33:6 Am 9:11

b Isa 10:17 Na 1:6 Sof 3:8

c 2Re 19:28 Sl 32:9

d Dt 16:14 Sl 42:4 Jer 33:10, 11

e Dt 32:4 Isa 26:4

f Sl 29:3, 4

g Éx 15:16 Sl 98:1

h Na 1:2

Columna 2

a Sl 18:13

b Jue 5:4

c Jos 10:11

d Isa 37:36

e Isa 10:12

f Éx 15:20 Jue 11:34

g Isa 10:24, 26

h 2Re 23:10 Jer 7:32

i Isa 37:37, 38 Eze 32:22

CAP 31

j Isa 30:2

k Dt 17:15, 16

yaan u taal yéetel junp'éel k'áak' ku tóokik ba'ax yaan tu beel,[a]
yéetel k'a'amkach ja',[b]
yéetel u jaats' cháak bey xan yéetel nukuch bat.[c]

31 Le kéen t'aanak Jéeobae' yaan u sen kikilankil Asiria.[d]
Leti'e' yaan u jats'ik Asiria yéetel junxóot' che'.[e]

32 Cada ken ja'ats'ak Asiria yéetel le che' tumen Jéeobao'
yaan u pa'axal pandereta'ob yéetel arpa'ob,[f]
bey kun úuchul cada ken u yéems u k'ab utia'al u jats'ik
mientras táan u ba'ate'el tu yéetelo'.[g]

33 Ts'o'ok u prepararta'al le tu'ux kun xu'ulsbil ti'*[h] Asiriao',
prepararta'an xan utia'al le reyo'.[i]
Diose' u beetmaj junp'éel lugar taam yéetel kóoch
yéetel ts'o'ok u nikkúuntik si'i', ya'ab si' yani' yéetel ma'alob t'aablil.
U múus iik' Jéeobae' bey k'áak'
kun taal utia'al u t'abik le lugaro'.

31 Óotsil le máaxo'ob ku bino'ob Egipto u kaxto'ob áantajo',[j]
leti'obe' ku k'ubik u yóolo'ob ti' tsíimino'ob,[k]
ku confiaro'ob ti' le ya'ab carro'ob utia'al ba'ate'el yaanti'obo',

30:33 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u Tófet».

ku confiaro'ob ti' le
mu'uk'a'an tsíimino'ob
ku meyaj utia'al le ba'a-
telo',*
chéen ba'ale' ma'atech u
sutik u yicho'ob tu tojil
le Máax Santo yaan Is-
raelo',
ma'atech u kaxtiko'ob u
yáantaj Jéeoba.
2 Chéen ba'ale' Diose' yaan
u na'at, leti'e' yaan u taa-
sik loob tu yóok'olo'ob,
leti'e' yaan u beetik le
ba'ax ku ya'aliko'.
Diose' yaan u líik'il tu
contra u yotoch le k'a-
sa'an máako'obo'
bey xan tu contra le máa-
xo'ob áantik le k'asa'an
máako'obo'.*a*
3 Le egipcio'obo' chéen wíi-
niko'ob, ma' beyo'ob
je'ex Diose',
u tsiimino'obe' de bak'
yéetel mina'an u pode-
ro'ob.*b*
Le kéen u tich' u k'ab
Jéeobae'
ku t'óochpajal le máax ku
yáantajo',
yéetel ku lúubul le máax
ku yáanta'alo'.
Junpáak ken xu'ulsa'ak-
ti'ob.
4 Tumen Jéeobae' ts'o'ok u
ya'alikten lela':
«Juntúul león, juntúul
mu'uk'a'an leóne'* ku
yáakam tu yóok'ol u
yo'och utia'al ma' u
ch'a'abalti',

31:1 * Wa «le máako'ob u nat'mo'ob tsíimino'obo'». **31:4** * Wa «juntúul táankelem león ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u pool».

CAP 31

a Eze 29:6, 7

b Sl 33:17
Pr 21:31

Columna 2

a Dt 32:11, 12
Sl 91:4

b Isa 55:7
Joe 2:12

c 2Re 19:35
2Cr 32:21
Isa 37:36

kex ka u much'uba j-ka-
nan tamano'ob utia'al
u bino'ob tu contrae',
leti'e' ma'atech u ch'a'ik
saajkil ti' u juum u t'aa-
no'ob
mix tu jóok'ol u yáalkab
kex je'el ba'alak ka u
beeto'obe',
Jéeoba, le máax go-
bernartik le ángelo'obo',
yaan xan u yéemel ba'a-
te'el
tu yóok'ol le Montaña
Sión yéetel tu yóok'ol le
pu'uk utia'al ma' u ch'a'a-
balti'o'.
5 Je'ex u kanáantik u
mejnil juntúul ch'íich'e',
Jéeobae'* bey xan ken u
kanáantil Jerusaléno'.*a*
Yaan u kanáantik yéetel
ma' ken u cha'a u yúu-
chulti' mix ba'al.
Yaan u perdonartik yée-
tel yaan u salvartik».

6 «U kaajil Israel, suune-
ne'ex tu yiknal le Máax jach
ts'o'ok u xu'ulul a wu'uyike'ex
u t'aano'.*b* **7** Tumen te' k'iin
je'elo' cada juntúul ti' te'exe'
yaan u xúump'attik le dio-
so'ob de plata mix ba'al ku
páajtal u beetko'obo' bey xan
le dioso'ob de oro mix ba'al u
biilalo'obo', le dioso'ob ta bee-
te'ex yéetel a k'abe'ex chéen
utia'al a k'ebantale'exo'.

8 Le asirioo' yaan u lúu-
bul tu yo'olal junp'éel
espada, chéen ba'ale'
ma' u espada juntúul
máaki'.*c*

31:5 * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».

Yaan u xu'ulsa'alti' tumen junp'éel espada,
chéen ba'ale' ma' u espada juntúul wíiniki'.
Junp'éel espada kun beetik u jóok'ol u yáalkab le asirioo',
le asirio'ob táankelemtako' yaan u obligarta'alo'ob sen meyaj.

9 Tumen sajak le asirioo' yaan u sa'atal le nuxi' tuunich tu'ux ku ch'a'ik muuk'o',
u príncipe'obe' yaan u sen sajaktalo'ob tu yo'olal le che' wa'akúunta'an bey señalo'», bey u ya'alik Jéeoba,
le máax ku juul u sáasil Sióno', le ku tóoch'bal u k'áak'il Jerusaléno'.

32 ¡Ile'ex! Yaan u yantal juntúul rey[a] kun gobernar yéetel justicia,[b]
yéetel yaan u yantal príncipe'ob kun gobernaro'ob utia'al u beetko'ob ba'ax toj.

2 Cada juntúul ti' leti'obe' yaan u p'áatlo'ob bey junp'éel tu'ux u balikuba máak ti' iik'e',
bey junp'éel tu'ux u ta'akikuba máak ti' k'a'amkach ja'e',
yaan u p'áatlo'ob je'ex le ja' ku yáalkab yéetel ku k'uchul ti' junp'éel tikin lu'ume',[c]
beyo'ob u bo'oy junp'éel nuxi' tuunich ti' junp'éel tu'ux jach choko k'iine'.

CAP 32

a Gé 49:10
Sl 2:6
Lu 1:32, 33
Jn 1:49

b Sl 45:6
Sl 72:1
Isa 9:7
Isa 11:4, 5
Jer 23:5
Zac 9:9
Heb 1:9
Ap 19:11

c Isa 35:6

Columna 2

a Isa 35:6

b Miq 2:1

c Jer 5:26
Miq 7:3

3 Le máaxo'ob sáasil u paakato'obo' ma' kun ka'a múuts'ul u yicho'ob,
le máaxo'ob ku páajtal u yu'ubiko'ob t'aano' yaan u jach ch'enxikintiko'ob ba'ax ku ya'ala'al.

4 Le máaxo'ob chéen ku jáajan beetko'ob wa ba'axo' yaan u jach tuukulo'ob antes ti' u beetko'ob wa ba'ax.
Le máaxo'ob k'alk'alak u t'aano'obo' ma' kun t'i'ilil u yaak'o'ob yéetel yaan u na'ata'al tubeel ba'ax ku ya'aliko'ob.[a]

5 Yaan u xu'ulul u ya'ala'al utsul máak ti' juntúul j-ma' na'at,
yaan u xu'ulul u ya'ala'al ts'uul ti' juntúul k'asa'an máak.

6 Le j-ma' na'ato' yaan u ya'alik ba'alo'ob mina'an u cuentail,
yéetel chéen ba'alo'ob k'aastak kun síijil tu puksi'ik'al,[b]
le ba'axo'ob ku beetko' ku péeksik u maasil utia'al u náachtalo'ob ti' Dios* yéetel utia'al u t'aano'ob tu contra Jéeoba,
leti'e' ku beetik ma' u yantal ba'al u jaant le máax wi'ijo'
yéetel ku beetik ma' u yantal ba'ax u yuk' le máax uk'ajo'.

7 Le k'asa'an máako' chéen ba'alo'ob k'aastak ku ch'a'tuklik u beetik,[c]

32:6 *Wa «utia'al ma' u respetarko'ob Dios».

ku péeksik máak u beet
ba'alo'ob su'tsiltak.
Yéetel u tuuso'obe' ku
beetik u bin k'aasil ti'
le máax ku mu'yajo'.[a]
Kex ma'alob ba'ax ku
ya'alik le máax óotsilo'
ku beetik u bin k'aasil
ti'.
8 Le máax utso' ku tuklik
bix je'el u ye'esik u yutsi-
le',
yéetel mantats' ku yilik u
ye'esik u yutsil.
9 «Ko'olele'ex,* ¡líik'ene'ex a
wu'uye'ex ba'ax kin wa'a-
lik!
X-ch'úupalale'ex,#[b] ¡u'uy a
wu'uye'ex ba'ax kin wa'a-
lik!
10 Beoraa' mix ba'al chi'ich-
nakkúuntike'ex, chéen
ba'ale' le kéen máanak
junp'éel año yéetel wa
jayp'éel k'iino'obe' yaan
túun a tuukule'ex,
tumen mix junp'éel u
yich uva kun juntarbil
le kéen ts'o'okok u k'iinil
u cosecharta'al.[c]
11 Ko'olele'ex,* ¡sen sajak-
chajke'ex!
X-ch'úupalale'ex,# ¡sajak-
chajke'ex!
Láaj lu'se'ex le nook' a
takme'exo'
ka a búukinte'ex to'otoch
nook'o'ob.[d]
12 Unaj a lo'oloxik a tsee-
me'ex tu yo'olal ba'ax
ts'o'ok u yúuchul

32:9, 11 * Te'ela' táan u t'aan ti' ko'olelo'ob mix ba'al ku tukliko'ob. **32:9, 11** # Te'ela' táan u t'aan ti' x-ch'úupalalo'ob mix ba'al chi'ichnakkúuntiko'ob.

CAP 32

a 1Re 21:9, 10

b Isa 3:16

c Lam 2:12
Sof 1:13

d Isa 3:24

Columna 2

a Isa 22:2
Lam 2:15

b 2Re 25:9, 10

c 2Cr 27:1, 3
Ne 3:26

d Isa 27:10

e Isa 44:3

f Isa 29:17
Isa 35:1, 2

ti' le lu'um yéetel ti' le uva
jach ku ts'áaik u yich
ka'acho'.
13 Le lu'um tu'ux yaan in
kaajalo' yaan u chu'u-
pul yéetel jejeláas k'i'i-
xo'ob,
yaan u chu'upul yéetel
k'i'ixo'ob tuláakal le na-
jo'ob tu'ux yaan ki'imak
óolal ka'acho',
jach beyo', yaan u chu'u-
pul yéetel k'i'ixo'ob le
kaaj tu'ux yaan ka'ach
ki'imak óolalo'.[a]
14 Ts'o'ok u xúump'atta'al le
nukuch lugaro'ob tu'ux
ku ta'akikuba máak
ka'acho'.[b]
Ts'o'ok u p'áatal mix
máak yaan te' kaaj tu'ux
ku yu'uba'al ka'ach u
juum máako'obo'.
Le lugar ku k'aaba'tik
Ofel[c] yéetel le ka'anal
lugaro'ob tu'uxo'ob ku
yúuchul kanano' ts'o'ok
u p'áatlo'ob bey desier-
toe',
junp'éel ma'alob lugar
utia'al le burro'obo',*
junp'éel tu'ux utia'al u
máan u janal ba'al-
che'ob.[d]
15 Chéen ba'ale' le kéen u
láal u poder Dios desde
te' ka'ano'[e]
le desiertoo' yaan u suut
junp'éel parcela,
le parcela xano' yaan u yi-
la'al bey junp'éel ki'ich-
kelem k'áaxe'.[f]

32:14 * Wa «burro salvaje». Lela' junp'éel clase burro ma' suukbesa'ani' yéetel chéen ti' k'áax wa ti' desierto ku máan.

16 Te' desierto túuno' yaan u
beeta'al justiciai'
yéetel te' parcelao' yaan u
beeta'al ba'ax toji'.[a]
17 Tumen ku beeta'al justi-
cia te' lugaro'oba' yaan u
yantal jeets'elili',[b]
tumen ku beeta'al ba'ax
toje' mix ba'al kun bee-
tik u sen tuukul yéetel u
sajaktal máak.[c]
18 In kaajale' yaan u kajtal
tu'ux yaan jeets'elil,
tu'ux mix ba'al je'el u
beetik u sajaktale' yée-
tel tu'ux ma'alob utia'al
u je'elskuba.[d]
19 Chéen ba'ale' le k'áaxo'
yaan u ka'akacha'al tu-
men nukuch bat,
yéetel le kaajo' yaan u
beeta'al u lúubul tak
lu'um.
20 Ki'imakchajak a wóole'ex
te'ex ka paak'ale'ex tu
jáal le ja'obo',
te'ex le ka jáalk'abtike'ex
le wakax yéetel le bu-
rroo'».[e]

33 ¡Teech* ka xu'ulsaje'
ma' xu'ulsa'akechi',[f]
teech ka traicionare'
ma' traicionarta'akechi',
chéen ba'ale' yaj bix kan
ts'o'okol!
Le kéen ts'o'okok a xu'ul-
saje' yaan xan a xu'ul-
sa'al.[g]
Le kéen ts'o'okok a trai-
cionare' yaan xan a trai-
cionarta'al.
2 Jéeoba Dios, e'es a wutsil
ti' to'on.[h]
Ti' teech k-k'ubmaj k-óol.

33:1 * Te'ela' táan u t'aan ti' u kaa-
jil Asiria.

CAP 32

a Isa 42:1, 4
Isa 60:21

b Sl 119:165
Isa 55:12

c Eze 37:26
Miq 4:3, 4

d Isa 60:18
Isa 65:22
Jer 23:6
Eze 34:25
Os 2:18

e Isa 30:23, 24

CAP 33

f 2Re 18:13
Isa 10:5

g Isa 10:12
Na 3:7

h Sl 123:2

Columna 2

a Sl 44:3
Isa 52:10

b Sl 46:1
Na 1:7

c Sl 46:6
Sl 68:1
Isa 17:13

d Sl 27:1

e Pr 19:23

Sáamsamal ka a ts'áa-
to'on muuk'.[a]
Salvarto'on tu k'iinil yaa-
yaj k'iino'ob.[b]
3 Le kéen kíilbalnak a t'aa-
ne', ku jóok'ol u yáalkab
le kaajo'obo'.
Le kéen líi'keche', ku
k'i'itpajal u kajnáalilo'ob
le lu'umo'obo'.[c]
4 Je'ex le sáak'o'ob*
ku míistiko'ob tuláakal
ba'ax yaan tu beelo'obo'
bey kun míistbil tuláa-
kal le ba'axo'ob yaante-
cho'.
Je'ex u beetik le sáa-
k'o'obo', le máako'obo'
tu séeba'anil kun taal u
ch'a'ob tuláakal le ba'a-
xo'ob yaantecho'.
5 Jéeobae' yaan u alabar-
ta'al,
leti'e' tia'an ti' junp'éel
ka'anal lugare'.
Leti'e' yaan u beetik
u chu'upul Sión yéetel
justicia bey xan yéetel
ba'ax toj.
6 Leti' kanáantke'ex.
Leti'e' ku beetik nukuch
ba'alo'ob utia'al u salvar-
ke'ex,[d] ku ts'áaikte'ex
na'at, ku ka'anske'ex
yéetel ku ye'esikte'ex bix
je'el a respetarke'ex
Jéeobae',[e]
tuláakal le ba'alo'oba'
jach ma'alobtak.
7 ¡Ilawile'ex! Le xiixib máa-
ko'obo' táan u yawat
ok'olo'ob te' bejo'obo'.
Le máaxo'ob túuxta'a-
no'ob u kaxto'ob jeets'e-
lilo' táan u sen ok'olo'ob.

33:4 * Wa «langosta'ob».

8 Mix máak ku yila'al te' bejo'obo'.
Mix máak ku máan te' bejo'obo'.
Le enemigoo' ts'o'ok u jubik le acuerdoo',
ts'o'ok u mixba'alkúuntik le kaajo'obo'
yéetel ma' tu ch'a'ik en cuentail mix máak.[a]
9 Le lu'umo' jach yaachaja'an u yóol* yéetel táan u kíimil.
Le Líbanoo' su'lakchaja'an,[b] luba'an u yóol.
Saróne' ts'o'ok u p'áatal bey desiertoe',
Basán yéetel le Carmeloo' táan u jutik u le'ob.[c]
10 Jéeobae' ku ya'alik: «Beoraa' nika'aj líik'il,
beoraa' yaan in we'esik mina'an uláak' je'ex tene',
beoraa' yaan in we'esik buka'aj in poder.[d]
11 K'asa'an máake'ex, le ba'ax ka ch'a'tuklike'ex bey xan le ba'ax ka beetke'exo' mix ba'al u biilal, beyo'ob tikin su'uk yéetel sojole'.
Le k'asa'anil ku síijil ta puksi'ik'ale'exo' bey k'áak'e', yaan u tóokike'ex.[e]
12 Le kaajo'obo' yaan u p'áatlo'ob je'ex u ta'anil k'áak'e'.
Yaan u tóoka'alo'ob je'ex u beeta'al ti' le k'i'ixo'ob le kéen ts'o'okok u ch'a'aklo'obo'.[f]
13 ¡Te'ex náach yanile'exe', u'uy a wu'uye'ex ba'ax ken in beete!

33:9 * Uláak' bix u traducirta'ale' «táan u tijil».

CAP 33

a 2Re 18:19, 20
b Isa 37:24
c Na 1:4
d Sl 46:10
e Isa 5:24
f Isa 9:18

Columna 2

a Dt 28:66, 67
b Dt 32:22 Na 1:6 Heb 12:29
c Eze 18:17
d 1Cr 29:17
e Éx 23:8 Dt 16:19
f 1Re 19:5, 6 Sl 34:9, 10 Isa 65:13

¡Te'ex naats' yanile'exe', ilawile'ex buka'aj in poder!
14 Le máaxo'ob ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastak yano'ob Sióno' sen saajko'ob.[a]
Le máaxo'ob ts'o'ok u p'atko'ob Dioso' táan u kikilankilo'ob tumen saajko'ob, leti'obe' ku ya'aliko'ob:
‹¿Máax ti' to'on je'el u páajtal u kajtal tu'ux ku tóoch'bal junp'éel k'áak' ku xu'ulsaje'?[b]
¿Máax ti' to'on je'el u kuxtal tu'ux yaan junp'éel k'áak' ma'atech u tu'upule'?›.
15 Le máax mantats' ku beetik ba'ax toj,[c]
ku ya'alik ba'alo'ob ma'alobtak,[d]
u k'abe' ma'atech u ch'a'ik taak'in ma' ma'alob náajalta'anili', ma'atech u yookol,
ma'atech u cha'ik u ma'anal,[e]
ku pixik u xikin utia'al ma' u yu'ubik ba'ax ku tsikbaltik le j-kiimsaj máako'obo'
yéetel ku muts'ik u yich utia'al ma' u yilik ba'alo'ob k'aastake',
16 le máak je'elo' leti' kun kajtal te' ka'anal lugaro'obo',
yaan u ta'akikuba tu paach nukuch tuunicho'ob,
yaan u ts'a'abal ba'al u jaante
yéetel mantats' kun antal ja' utia'al u yuk'e».[f]

17 A wicho'obe' yaan u yilko'ob u ki'ichkelmil juntúul rey.
Leti'obe' yaan u yilko'ob junp'éel náanach lu'um.
18 A puksi'ik'ale' yaan u k'a'ajsik* le yaayaj ba'alo'ob ts'o'ok u yúuchlo' yéetel yaan a wa'alik:
«¿Tu'ux yaan le máax ku beetik u secretarioil ka'acho'?
¿Tu'ux yaan le máax pesartik ka'ach le ba'alo'ob ku bisa'al utia'al u yúuchul bo'olo'?[a]
¿Tu'ux yaan le máax xokik ka'ach le nukuch ka'anal lugaro'obo'?».
19 Ma' ken a wil tu ka'atéen le kaaj mina'an u su'talo',
le kaaj jach istikyaj u na'ata'al le idioma ku t'anko',
tumen k'alk'alak u t'aane' ma' ken a na'at ba'ax ku ya'alik.[b]
20 ¡Ilawil Sión, le kaaj tu'ux k-beetik fiesta'obo'![c]
Le kéen a wil Jerusaléne' yaan a wilik bey junp'éel ma'alob lugar utia'al u je'elel máake',
bey junp'éel naj de nook' ma' kun péeksbil tu'ux yane',[d]
mix bik'in kun jots'bil le estaca'ob tu'ux k'axa'ano',
yéetel ma' kun t'okbil mix junp'éel u suumil.
21 Te'elo' Jéeoba, le Ki'ichkelem Dioso',
yaan u kanáantko'on je'ex u kanáanta'al junp'éel kaaj tumen le río'ob wa le nukuch canalo'ob chuup yéetel ja'o'.
Te'elo' ma' kun máan u barcoilo'ob ba'ateli'
mix kun máan xan le nukuch barco'obo'.
22 Tumen Jéeobae' leti' k-Juez,[a]
Jéeobae' leti' ts'áaikto'on leyo'ob,[b]
Jéeobae' leti' k-Rey,[c]
leti' kun salvarko'on.[d]
23 U suumil le barco'ob yaan ti' le enemigo'obo' yaan u chojtalo'ob,
ma' kun páajtal u siniko'ob u nook'il le barcoo' mix u wa'akúuntiko'ob le che' ku bin chúumuko'.
Te' k'iin je'elo' tuláakal le ba'alo'ob u ch'a'amo'obo' yaan u t'o'oxol,
tak le máaxo'ob móochtako' yaan u ch'a'iko'ob ya'ab ba'alo'ob.[e]
24 Mix juntúul u kajnáalil le lu'um ken u ya'al: «K'oja'anen».[f]
Le máaxo'ob kaja'ano'ob te' lu'umo' yaan u perdonarta'al u k'ebano'ob.[g]

34 Te'ex, u kajnáalile'ex le lu'umo'obo', nats'aba'ex a wu'uye'ex ba'ax ken in wa'ale.
Kaaje'ex, ch'enxikinte'ex ba'ax ken in wa'ale.
Le lu'um yéetel tuláakal ba'ax chupmilo' unaj u yu'ubik ba'ax kun a'albil,

33:18 * Wa «tuukul ti'».

CAP 33

a 2Re 15:19

b Dt 28:49, 50
Isa 28:11
Jer 5:15

c Dt 12:5, 6

d Sl 125:1

Columna 2

a Gé 18:25
Sl 50:6
Sl 98:9

b Le 26:3
Snt 4:12

c Sl 44:4
Sl 97:1
Ap 11:15, 17

d Isa 12:2
Sof 3:17

e Isa 33:4

f Dt 7:15
Ap 21:4
Ap 22:1, 2

g Jer 50:20
Miq 7:18, 19

bey xan unaj u beetik
je'el ba'alak kuxa'an
yaan te' lu'umo'.
2 Jéeobae' k'uuxilnaja'an
tu contra tuláakal le
lu'umo'obo',[a]
p'uja'an tu contra u ejér-
cito le lu'umo'obo'.[b]
Yaan u láaj xu'ulsikti'ob,
yaan u beetik u kíimsa'a-
lo'ob.[c]
3 Le máaxo'ob ts'o'ok u
kíimsa'alo'obo' yaan u
p'áatlo'ob jaytal te' lu'u-
mo',
yaan u tu'utalo'ob yéetel
yaan u jáats'al u boo-
ko'ob,[d]
yaan u yíibil le monta-
ña'ob tu yo'olal u k'i'ik'e-
lo'obo'.[e]
4 Tuláakal u ejércitoil le
ka'ano' yaan u tu'utalo'ob,
le ka'ano' yaan u ko'ots'ol
je'ex u ko'ots'ol junp'éel
rolloe'.
Tuláakal u ejércitoe' yaan
u p'áatlo'ob
je'ex u le' uva ku tijil yée-
tel ku júutule',
je'ex u yich higo ku tijil
yéetel ku júutule'.
5 «Te' ka'ano' in espadae'
yaan u p'áatal papa'kil
yéetel k'i'ik'.[f]
In espadae' yaan u taal
yóok'ol Edom utia'al in
juzgartik,[g]
le kaaj ts'o'ok in ch'a'tuk-
lik in xu'ulsikti'o'.
6 Teen Jéeobae' in ch'a'a-
maj junp'éel espada, le-
la' yaan u p'áatal papa'-
kil yéetel k'i'ik'.
Yaan u p'áatal papa'kil
yéetel tsaats,[h]

CAP 34

a Jer 25:15
Joe 3:12
Sof 3:8
Zac 14:3

b Isa 30:27
Na 1:2

c Ap 19:11, 15

d Jer 25:33

e Eze 39:4

f Dt 32:41

g Sl 137:7
Jer 49:7, 22

h Le 3:16

Columna 2

a Isa 63:1-3
Abd 8, 9

b Dt 32:41
Sl 94:1

c Isa 35:4

papa'kil yéetel u k'i'ik'el
táankelem tamano'ob
yéetel chivo'ob,
papa'kil yéetel le tsaats
yaan tu riñón le tama-
no'obo'.
Teen Jéeobae' in prepa-
rarmaj junp'éel sacrifi-
cio tu kaajil Bozrá,
yaan in beetik u we'ekel
ya'ab k'i'ik' tu lu'umil
Edom.[a]
7 Tak le ts'íits'ik toro'ob*
kun taasbilo'ob utia'al
kíimsbilo',
le táankelem toro'obo'
yaan u taasa'alo'ob pa'te'
yéetel le nukuch toro'o-
bo'.
U lu'umo'obe' yaan u p'áa-
tal papa'kil yéetel k'i'ik',
u polvoil le lu'umo' yaan
u p'áatal papa'kil yéetel
tsaats».
8 Tumen Jéeobae' u ts'aa-
maj u k'iinil utia'al u
vengarkuba ti' u enemi-
go'ob,[b]
u yéeymaj junp'éel año
utia'al u castigarko'ob
yo'olal ba'ax u beet-
mo'ob ti' Sión.[c]
9 Le ja'ob ku yáalkab te'
lu'umo'* yaan u suut
chapopoteilo'ob,#
u polvoil le lu'umo' yaan u
suut azufreil,
le lu'umo' yaan u p'áatal
je'ex le chapopote ku
tóoch'bal u k'áak'ilo'.
10 Mix de k'iin mix de áak'ab
kun tu'upul,

34:7 * Wa «toro'ob salvaje'ob».
34:9 * Te'ela' táan u t'aan ti' Bozrá,
u noj kaajil Edom. # Tuláak' tu'u-
xe' ku ya'ala'al «chapapote».

mix bik'in kun xu'ulul u
kúulul u buuts'il.
Je'el buka'aj k'iino'ob ka
máanke' ma' kun ka'a
líi'sbil,
junpuli' mix máak kun
ka'a máani'.[a]

11 Ti' kun kajtal le pelícanoo', le k'i'ix oocho',
le búho tich'ikbal u xikno'obo' bey xan le cuervoo'.*
Le lu'uma' yaan u p'i'isil tumen Dios yéetel junp'éel cordel bey xan yéetel junp'éel plomo,#
utia'al u ye'esik mix ba'al kun p'áatli' yéetel mix ba'al u biilal.

12 Mix juntúul ti' u ts'uulilo'ob kun t'anbil utia'al ka u beet u reyil,
yaan u xu'ulul ti' tuláakal u príncipeilo'ob.

13 Te' ka'anal lugaro'obo' yaan u yantal k'i'ixo'obi',
te' lugaro'ob ka'anal u pak'ilo'obo' yaan u yantal u jejeláasil láal yéetel u jejeláasil k'i'ixo'obi',
te'elo' ti' kun kajtal le chacalo'obo'[b]
bey xan le avestruzo'obo'.

14 U ba'alche'ilo'ob le desiertoo' yaan u yantalo'ob junmúuch' yéetel le ba'alche'ob ku chi'ibal ok'olo'obo',
le u chivoilo'ob k'áaxo'* yaan u t'anko'ob u yéet chivoilo'ob.

34:11 *Le ch'íich'a' chíika'an ti' k'a'aw, chéen ba'ale' maas nojoch. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yéetel tuunicho'ob». **34:14** *Uláak' bix u traducirta'ale' «demonio'ob chíika'ano'ob ti' chivo'ob».

CAP 34

a Mal 1:4

b Mal 1:3

Columna 2

CAP 35

a Isa 29:17
Isa 32:14, 15

b Isa 4:2
Isa 27:6
Isa 35:6
Isa 51:3
Eze 36:35

c Os 14:5, 6

Te'elo' ti' xan kun t'uchtal le pu'ujuyo', ti' kun p'áatal kajtali'.

15 Te'elo' ti' ken u beet u k'u' le kaano', ti' kun e'eli'
yéetel ti' kun koptal tu ba'pach utia'al ka u kanáante.
Te'elo' ti' xan kun much'tal le milano'obo', cada juntúule' yéetel u núup.

16 Jach ilawile'ex ba'ax ku ya'alik u libro Jéeoba yéetel k'a'am xoke'ex.
Mix juntúul ti' le ba'alche'ob ken u binelto',
mix juntúul ken u binelt u núupi',
lela' bey kun úuchlo' tumen Jéeoba a'almil,
leti'e' yéetel u poder tu láaj much'kíinto'ob.

17 Leti' a'almil tu'ux kun kajtalo'ob,
leti' p'ismil le tu'ux kun antalo'obo'.*
Leti'ob túune' mantats' ti' kun kajtalo'obi',
kex je'el buka'aj tiempo ka máanke' ti' kun p'áatlo'obi'.

35 Le desierto yéetel le lu'um jach tikino' yaan u jach ki'imaktal u yóolo'ob,[a]
le táax lu'um tu'ux mix ba'al yano' yaan xan u ki'imaktal u yóol yéetel yaan u loolankil je'ex u loolankil le azafráno'.[b]

2 Jach yaan u loolankil,[c]
yéetel yaan u yawat tumen ki'imak u yóol.

34:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ts'o'ok u p'isik yéetel junp'éel cordel utia'al u jatsikti'ob».

Yaan u beeta'al u p'áatal
jach ki'ichkelem je'ex le
Líbanoo'[a]
yéetel yaan u beeta'al u
jats'utstal je'ex le Car-
melo[b] yéetel Saróno'.[c]
Tuláakal máak kun ilik
buka'aj u poder Jéeoba,
yaan u yilko'ob buka'aj
u ki'ichkelmil k-Dios.
3 Áante'ex le máaxo'ob mi-
na'an u muuk'o'obo'
bey xan le máaxo'ob táan
u kikilankil u yooko'o-
bo'.[d]
4 A'ale'ex ti' le máaxo'ob
saajko'obo':
«Ma' u lúubul a wóo-
le'ex, ma' a ch'a'ike'ex
saajkil.
¡Ilawile'ex! A Diose'exe'
yaan u vengarkuba ti' a
enemigo'ex,
yaan u castigartik le
máaxo'ob p'ekmile'exo'.[e]
Leti'e' yaan u taal u sal-
varte'ex».[f]
5 Te' k'iin je'elo' yaan u sáa-
siltal u yich le máaxo'ob
ch'óopo'obo'[g]
yéetel yaan u je'epajal u
xikin le máaxo'ob kóok-
tako'obo'.[h]
6 Te' k'iin je'elo' le máax
móocho' yaan u páajtal
u síit' je'ex le kéejo',[i]
le mudoo'* yaan u yawat
yéetel ki'imak óolal.[j]
Yaan u yantal u sayabil ja'
te' desiertoo',
yéetel te' táax lu'um tu'ux
tikino' yaan u yáalkab
ja'i'.

35:6 * Wa «le tooto'».

CAP 35
a Isa 60:13
b Jer 50:19
c Isa 65:10
d Heb 12:12
e Jer 51:56
f Isa 25:9
Sof 3:16, 17
g Sl 146:8
Isa 42:16
Mt 9:28-30
h Isa 29:18
Jer 6:10
Mr 7:32-35
Lu 7:22
i Mt 11:5
Hch 8:7
Hch 14:8-10
j Mt 15:30

Columna 2
a Isa 44:3
b Jer 9:11
c Esd 1:3
Isa 11:16
Isa 49:11
Isa 62:10
Jer 31:21
d Isa 52:1
e Isa 11:6, 7
Isa 65:25
Eze 34:25
Os 2:18
f Sl 107:2, 3
Isa 62:12
g Dt 30:4
h Isa 51:11
Jer 31:11, 12
i Jer 33:10, 11

7 Te' tu'ux tikinkúunta'an
le lu'um tumen le K'iino'
yaan u yantal ja'i' yéetel
yaan u chu'upul yéetel u
matailo'ob caña,
yaan u yantal u sayabi-
lo'ob ja' te' lu'um jach ti-
kino'.[a]
Te' lugaro'ob tu'ux kajak-
bal le chacalo'ob ka'a-
cho'[b]
yaan u jóok'ol ya'ax su'u-
ki', u matailo'ob caña
bey xan papiro.
8 Te'elo' yaan u yantal jun-
p'éel noj beji',[c]
le bejo' yaan u k'aaba'tik
Bej Santo.
Te' beja' ma' kun máan
le máax ku beetik ba'a-
lo'ob k'aastako',[d]
tumen beeta'an utia'al u
máan le máax ku beetik
ba'ax ma'alobo',
le máax mina'an u na'ato'
ma' kun cha'abil u máan
te' beja'.
9 Te' bejo' ma' kun antal
mix juntúul leóni',
mix juntúul ts'íits'ik ba'al-
che' kun máani',
mix juntúul ti' leti'ob kun
ilbili',[e]
chéen le máaxo'ob ka'a
máano'obo', le bisa'a-
no'ob ka'ach táanxel
lu'umilo'.[f]
10 Le máaxo'ob perdonar-
ta'abo'ob tumen Jéeo-
bao' yaan u suuto'ob,[g] le
táan u suuto'ob tu kaajil
Sióno' yaan u yawato'ob
tumen ki'imak u yóo-
lo'ob.[h]
Mantats' kun ki'imaktal u
yóolo'ob.[i]

Yaan u sen ki'imaktal u yóolo'ob.
Leti'obe' ma' kun ka'a yaatal u yóolo'ob mix kun ka'a mu'yajo'ob.[a]

36 Catorce años káajak u reinar Ezequíase', Senaquerib u reyil Asiriae'[b] bin ba'ate'el tu contra tuláakal le kaajo'ob ka'anal u ba'pak'ilo'ob yano'ob tu lu'umil Judáo', ka tu ch'a'ajo'ob.[c] **2** U reyil Asiria túune', le tia'an ka'ach tu kaajil Lakíse',[d] tu túuxtaj ilbil Ezequías tu kaajil Jerusalén. Leti'e' tu túuxtaj Rabsaqué*[e] junmúuch' yéetel junp'éel nojoch ejército. Bino'obe' ka tu tsoluba'ob naats' ti' u canalil le ja' ku taal ti' le tanque yaan ka'analo',[f] le canal yaan te' bej ku bin tak te' tu'ux ku yúuchul p'o'o'.[g] **3** Ka túun jóok' ilbil tumen Eliaquim[h] u paal Ilquías, le máax ts'a'an u nu'ukt u yotoch* le reyo', jóok' xan Sebná[i] le secretarioo' bey xan Joaj u paal Asaf, le máax ts'íibtik le ba'axo'ob unaj u k'a'ajsa'alo'.

4 Le Rabsaquéo' tu ya'alajti'ob: «Beete'ex uts a wa'alike'ex ti' Ezequías: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik le nojoch reyo', u reyil Asiria: «¿Ba'ax beetik a confiarkaba?[j] **5** Teche' táan a wa'alik: ‹Tene' in wojel bix kin ba'ate'el, yéetel yaan xan ten u páajtalil in beetik›, chéen ba'ale' mina'an u cuentail le ba'ax ka wa'aliko'. ¿Ti' máax ka confiar utia'al ka táabakech a ts'áaba tin contra?[a] **6** ¡Illawile! Teche' ka confiar ti' u yáantaj Egipto, chéen ba'ale' leti'e' bey je'ex junp'éel caña ts'o'ok u ka'akachpajle', wa yaan máax ku jets'ik u k'ab tu yóok'ole' je'el u táats'máan tu táan u k'abe'. Bey yanil Faraón u reyil Egipto utia'al tuláakal le máaxo'ob ku confiaro'ob ti' leti'o'.[b] **7** Ts'o'ole' wa ka wa'alikten: ‹To'one' k-confiar ti' k-Dios Jéeoba›, ¿ma' wa leti'e Dios ta lu'saj u ka'anal lugaro'ob yéetel u altaro'obo'?[c] Ts'o'ole' táan a wa'alik ti' Judá yéetel ti' Jerusalén: ‹Unaj a chintale'ex tu táan le altar yaan way Jerusaléna'»».[d] **8** Beoraa' beet junp'éel apuesta yéetel in yuum, u reyil Asiria:[e] tene' je'el in ts'áaiktech 2,000 u túulal tsíimino'ob wa ku páajtal a kaxtik máaxo'ob nat'ko'obe'. **9** Ts'o'ole' kex ka a k'áat ti' Egipto ka u ts'áatech carro'ob yéetel máako'ob ku nat'ko'ob tsíimine' ma' kun páajtal a ganartik mix le gobernador maas mina'an u páajtalil meyajtik in yuumo'. **10** ¿Ma' wa Jéeoba ts'áaten permiso utia'al in taal in xu'uls ti' le lu'uma'? Si Jéeoba a'alten: ‹Xeen te' lu'umo' ka a xu'ulse›».

11 Le ka tu yu'ubo'ob lela' Eliaquim, Sebná[f] yéetel Joaje' tu ya'alo'ob ti' le Rabsaquéo':[g] «In yuum, beet uts a t'anko'on ich arameo*[h] tumen ku páajtal k-na'atik. Ma' a t'anko'on ichil u idioma le judío'obo' tumen le máako'ob yano'ob yóok'ol le

CAP 35
a Isa 30:19; Isa 65:19

CAP 36
b Isa 10:5
c 2Re 18:13; 2Cr 32:1; Isa 8:7, 8; Isa 10:28-32; Isa 33:8
d 2Re 19:8
e 2Cr 32:9
f Isa 7:3
g 2Re 18:17, 18
h Isa 22:20, 21
i 2Re 19:2
j 2Re 18:19-25; 2Re 19:10

Columna 2
a 2Re 18:1, 7
b 2Re 17:4; Isa 30:2, 7; Jer 37:7
c 2Re 18:1, 4; 2Cr 31:1
d Dt 12:11; 2Cr 7:12; 2Cr 32:12
e 2Re 18:13
f Isa 22:15
g 2Re 18:17
h Esd 4:7; Da 2:4

36:2 * Wa «u nojchil le máaxo'ob pichik vino ti'o'». **36:3** * Wa «palacio».

36:11 * Wa «siríaco».

ka'anal pak'o' táan u yu'ubikо'ob».[a] **12** Chéen ba'ale' le Rabsaquéo' tu núukaj: «Pues si u reyil Asiriae' ma' chéen ti' a yuume'ex yéetel ti' te'ex tu túuxten in wa'al le t'aano'oba'. Leti'e' tu túuxten xan in wa'al ti' le máako'ob kulukbalo'ob te' ka'anal pak'o'obo', tumen te'ex yéetel leti'obe' yaan a jaantik a ta'ex yéetel yaan a wuk'ik a wiixe'ex».

13 Le Rabsaqué túuno' tu yawtaj ichil u idioma le judío'obo':[b] «U'uye'ex le ba'ax ku ya'alik le nojoch rey, u reyil Asiriao'.[c] **14** Lela' leti'e ba'ax ku ya'alika': ‹Ma' a cha'ik u tuske'ex Ezequías, tumen leti'e' ma' tu páajtal u salvarke'ex.[d] **15** Ma' a cha'ike'ex u beetik Ezequías a confiare'ex ti' Jéeoba[e] ikil u ya'alik: «Jéeobae' seguro yaan u salvarko'on, le kaaja' ma' kun k'ubbil tu k'ab u reyil Asiria». **16** Ma' a wu'uyike'ex u t'aan Ezequías, tumen lela' leti'e ba'ax ku ya'alik u reyil Asiriaa': «Ch'a'ex junp'éel acuerdo tin wéetel, k'ubaba'ex ti' teen. Beyo' cada juntúule' yaan u yuk'ik u yo'och vino, yaan u jaantik u yich u pak'al higo yéetel yaan u yuk'ik u ja'il u ch'e'en. **17** Bey kan kuxtale'ex tak ken taalaken in ch'a'ex utia'al in biske'ex ti' junp'éel lu'um je'ex le a lu'ume'exa',[f] junp'éel lu'um tu'ux yaan trigo* yéetel túumben vino, junp'éel lu'um tu'ux yaan waaj yéetel uva. **18** Ma' a cha'ik u tuske'ex Ezequías le kéen u ya'alte'ex: ‹Jéeobae' yaan u salvarko'on›. Tumen ¿máax ti' le dioso'ob yaan ti' le kaajo'ob ts'o'ok u salvartik u lu'um ti' u k'ab u reyil Asiriao'?[a] **19** ¿Tu'ux yaan u dioso'ob u kaajil Amat yéetel Arpad?[b] ¿Tu'ux yaan u dioso'ob u kaajil Sefarvaim?[c] ¿Ts'o'ok wa u salvarko'ob Samaria tin k'ab?[d] **20** Ti' tuláakal le dioso'ob yano'ob te' lu'umo'oba', ¿máax ti' leti'ob ts'o'ok u salvartik u kaajal tin k'ab? Le o'olale', ¿máax Jéeoba utia'al ka taalak u salvart Jerusalén tin k'ab?›››».[e]

21 Chéen ba'ale' mix máak núuk mix ba'al ti', tumen le reyo' u ya'almajti'ob: «Ma' unaj a núukike'ex mix ba'al ti'i'».[f] **22** Le ka ts'o'oke' Eliaquim u paal Ilquías, le máax ts'a'an u nu'ukt u yotoch* le reyo', Sebná[g] le secretarioo' bey xan Joaj u paal Asaf, le máax ts'íibtik le ba'axo'ob unaj u k'a'ajsa'alo', suunajo'ob tu yiknal le rey Ezequías utia'al u ya'aliko'obti' ba'ax tu ya'alaj le Rabsaquéo', le ka suunajo'obe' u jatmaj u nook'o'ob tumen yaachaja'an u yóolo'ob.

37 Chéen p'elak tu yu'ubil le rey Ezequías le ba'ax a'ala'abti'o' tu jataj u nook'e' ka tu ts'áaj junp'éel to'otoch nook', le ka ts'o'oke' bin tu yotoch Jéeoba.[h] **2** Ezequías túune' tu t'anaj Eliaquim, le máax ts'a'an u nu'ukt u yotoch* le reyo', tu t'anaj Sebná le secretarioo' bey xan u nuuktakil le sacerdote'obo'. Leti'e' tu ya'alajti'ob ka u ts'áa'ob

CAP 36

a 2Re 18:26, 27
b 2Cr 32:18
c 2Re 18:28-35
d 2Cr 32:11, 15 Da 3:15
e 2Re 19:22
f 2Re 17:6 2Re 17:22, 23

Columna 2

a 2Re 19:11, 12 2Cr 32:14 Isa 37:11, 12
b Jer 49:23
c 2Re 17:24
d 2Re 17:6 2Re 17:22, 23 Isa 10:11
e 2Re 19:17, 18 2Cr 32:15 Isa 37:23
f 2Re 18:36, 37 Pr 9:7
g Isa 22:15

CAP 37

h 2Re 19:1-4

36:17 * Wa ma' xaane' cebada.

36:22; 37:2 * Wa «palacio».

to'otoch nook'o'ob yéetel ka xi'ik u yilo'ob le profeta Isaías[a] u paal Amozo'. **3** Le máako'ob túuxta'abo'oba' tu ya'alo'ob ti' le profetao': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Ezequíasa': ‹Le k'iina' u k'iinil u sen mu'yaj máak, u k'iinil u k'e'eyel* máak yéetel u k'iinil u p'a'atal máak ich su'tsilil, tumen bejla'e' to'one' beyo'on juntúul ko'olel nuka'aj síijil u chaambale', chéen ba'ale' mina'an u muuk'il ti' utia'al u síijsik.[b] **4** Kexi' ka u yu'ub Jéeoba a Dios tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alaj le Rabsaquéo', le máax túuxta'ab tumen u reyil Asiria utia'al u ya'alik ba'al ti' le Dios kuxa'ano'.[c] Beyo' Jéeoba a Diose' yaan u k'áatik cuenta ti' leti' yo'olal le ba'ax ts'o'ok u ya'aliko'. Le o'olale' orarnen[d] tu favor le junp'íit máako'ob p'aatlo'ob way lu'ume'›».[e]

5 Le máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen le rey Ezequíaso' bin u yilo'ob Isaías,[f] **6** Isaías túune' tu ya'alajti'ob: «Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alike'ex ti' a yuume'exa': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Ma' a ch'a'ik saajkil[g] yo'olal le ba'axo'ob ta wu'uyaj u ya'ala'alo', le ba'axo'ob tu ya'alaj le máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen u reyil Asiria[h] utia'al u poch'keno'. **7** Ilawile, tene' yaan in beetik u tuklik junp'éel ba'al, yéetel yaan u yu'ubik u tsikbalil wa ba'ax, yo'olal lelo' yaan u suut tu lu'um.[i] Teen túune' yaan in beetik u kíimsa'al yéetel espada te' tu lu'umo'›»».[j]

37:3 * Wa «po'och'ol».

CAP 37

a 2Cr 26:22; Isa 1:1

b Isa 26:17, 18

c 1Sa 17:45; 2Re 18:28, 35

d 2Cr 32:20; Sl 50:15; Joe 2:17

e 2Re 17:18

f 2Re 19:5-7

g Dt 20:1

h 2Re 18:17

i Pr 21:1

j 2Cr 32:21; Isa 37:37, 38

Columna 2

a Jos 10:29, 30; 2Re 8:22; 2Re 19:8-13

b 2Re 18:17

c 2Cr 32:15

d 2Re 17:5, 6; 2Cr 32:13; Isa 10:11

e Isa 36:19

f Gé 11:31

g 2Re 17:24; Isa 36:19

h 2Re 19:14-19

i 1Re 8:30; 2Cr 6:20; 2Cr 20:9; Da 9:3

j Sl 46:7; Isa 8:13

8 Le ka tu yojéeltaj le Rabsaqué ts'o'ok u luk'ul u reyil Asiria tu kaajil Lakíso', suunaj tu yiknal, le ka k'uche' tu yilaj táan u ba'ate'el le rey tu contra u kaajil Libnáo'.[a] **9** U reyil Asiria túune' tu yu'ubaj u ya'ala'al tu yo'olal Tiraká u reyil Etiopía: «Le reyo' táan u taal ba'ate'el ta contra». Le ka tu yu'ubaj lelo', leti'e' tu ka'a túuxtaj a'albil ti' Ezequías:[b] **10** «Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alike'ex ti' Ezequías u reyil Judáo': ‹Ma' a cha'ik a tu'usul tumen a Dios, le máax ti' ka confiar yéetel le máax a'alik: «Jerusaléne' ma' kun k'ubbil tu k'ab u reyil Asiria».[c] **11** ¡Ilawile! Teche' a wu'uymaj u ya'ala'al bix úuchik u láaj xu'ulsa'al ti' tuláakal le lu'umo'ob tumen u reyilo'ob Asiriao'.[d] A tuklike', ¿teche' yaan a salvarta'al? **12** Le lu'umo'ob xu'ulsa'abti'ob tumen in úuchben láak'tsilo'obo', ¿salvarta'abo'ob wa tumen u dioso'ob?[e] ¿Tu'ux yaan Gozán, Arán,[f] Rézef yéetel u kajnáalilo'ob Edén, le kaja'ano'ob ka'ach Tel-asaro'? **13** ¿Tu'ux yaan u reyil Amat, u reyil Arpad yéetel u reyil u kaajilo'ob Sefarvaim,[g] Iná yéetel Ivá?›».

14 Ezequíase' tu ch'a'aj le carta'ob tu k'ab le máaxo'ob taaso' ka tu láaj xokaj. Le ka ts'o'oke' na'ak tu yotoch Jéeobae' ka tu láaj jayaj tu táan Jéeoba.[h] **15** Ezequías túune' káaj u orar tu táan Jéeobae'[i] ka jo'op' u ya'alik: **16** «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teech le máax gobernartik le ángelo'obo',[j] teech u

Dios u kaajil Israel, teech le máax kulukbal tu trono tu yóok'ol* le querubíno'obo',# chéen teech u jaajil Dios, le máax yaan yóok'ol tuláakal le reyo'ob yano'ob way yóok'ol kaabo'. Teech beet le ka'ano' bey xan le lu'uma'.
17 ¡Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ch'enxikinteni'[a] yéetel u'uy le ba'ax ku ya'ala'alo'! ¡Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, p'il a wicho'ob utia'al ka a wil ba'ax ku yúuchul![b] U'uy a wu'uy tuláakal le ba'axo'ob tu túuxtaj a'albil Senaquerib utia'al u ya'alik ba'al ti' le kuxa'an Dioso'.[c]
18 U jaajile', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u reyilo'ob Asiriae' ts'o'ok u xu'ulsko'ob ti' le kaajo'obo'[d] bey xan ti' u lu'umo'ob leti'ob.
19 Ts'o'ole' leti'obe' tu píikch'into'ob ich k'áak' u dioso'ob le kaajo'obo',[e] tumen ma' dioso'obi', chéen u k'ab máak beetmilo'ob,[f] chéen che'ob yéetel tuunicho'ob. Le o'olal u reyilo'ob Asiriae' páajchaj u xu'ulsko'obti'ob.
20 Chéen ba'ale' beoraa', Ki'ichkelem Yuum Jéeoba k-Dios, salvarto'on tu k'ab u reyil Asiria. Beyo' Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, tuláakal le reyo'ob yano'ob way yóok'ol kaabe' yaan u yojéeltiko'ob chéen teech Diosech».[g]

21 Isaías u paal Amoz túune' tu túuxtaj a'albil ti' Ezequías: «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios u kaajil Israela': ‹Tumen orarnajech ti' teen le ka ta wu'uyaj le ba'ax tu túuxtaj a'albil Senaquerib, u reyil Asiriae',[a]
22 teen Jéeobae' leti'e ba'ax kin wa'alik tu contraa':

«Le x-ch'úupal, u hija Sióno' ku taaskech bey mix ba'ale', ku burlarkuba ti' teech.
U hija Jerusaléne' ku pi'ik'tiktech u pool.
23 ¿Máax le ts'o'ok a burlartik[b] yéetel ts'o'ok a poch'ko'?
¿Máax le ts'o'ok a k'a'am k'eyko'?[c]
¿Máax le ts'o'ok a lée'paktiko'?
¡Leti'e Máax Santoo', u Dios Israel![d]
24 Teche' ts'o'ok a túuxtik le máaxo'ob meyajtikech utia'al u ya'aliko'ob ba'al ti' Jéeobao'[e] yéetel ts'o'ok a wa'alik:
‹Yéetel in ya'abkach carro'ob utia'al ba'atele'
yaan in na'akal tu ka'anlil le montaña'obo',[f]
tu maas taamil le Líbanoo'.
Yaan in ch'akik le ka'anal cedro'obo', yaan in ch'akik u maas jats'utsil ti' u che'ilo'ob le enebroo'.
Yaan in na'akal tak te' maas ka'anal lugaro'obo', tak tu ts'u' le ka'anal k'áaxo'obo'.
25 Yaan in páanik ch'e'eno'ob yéetel yaan in wuk'ik ya'ab ja'.
Yéetel u táan in wooke' yaan in beetik u tijil u áalkab ja'ilo'ob Egipto›.*

CAP 37
a 2Cr 6:40 Sl 65:2
b 2Cr 16:9 1Pe 3:12
c Isa 37:4
d 2Re 15:29 2Re 16:8, 9 1Cr 5:26
e Isa 10:11
f Isa 40:19 Isa 41:7 Jer 10:3 Os 8:6 Hch 17:29
g Dt 32:31, 39 Sl 83:18 Sl 96:5

Columna 2
a 2Re 19:20, 21
b 2Re 19:4, 16
c 2Re 18:30, 35 Isa 10:12, 13
d Éx 15:11 2Re 19:22-24 Isa 10:20 Eze 39:7
e 2Cr 32:17
f Isa 10:10, 11

37:16 * Uláak' bix u traducirta'ale' «chúumuk». # Ilawil página 2577.

37:25 * Wa «u canalesil le Río Nilo yaan Egiptoo'».

26 ¿Ma' wa a wu'uymaj u
ya'ala'ali'? Lelo' junp'éel
ba'al úuch ch'a'tukla'ak.*
Lelo' desde úuch in ch'a'-
tukult bix ken in beetil.[a]
Beoraa' yaan in béeykun-
tik.[b]
Teche' yaan a jutik u pa-
k'ilo'ob le kaajo'ob ka'a-
nal u ba'pak'ilo'obo'.[c]
27 U kajnáalilo'obe' ma' kun
páajtal u beetko'ob mix
ba'al.
Yaan u beeta'al u sen sa-
jaktalo'ob yéetel u p'áat-
lo'ob ich su'tsilil.
Yaan u p'áatlo'ob je'ex le
xíiwo'ob yano'ob te' k'áa-
xo' yéetel je'ex le ya'ax
su'uko'.
Yaan u p'áatlo'ob bey je'ex
le su'uk yaan yóo' techo
ku tóoka'al tumen le
choko iik' ku taal lak'i-
no'.
28 Chéen ba'ale' tene' jach
in wojel tubeel ti' ba'ax
súutukil ka kutal, ti'
ba'ax súutukil ka jóo-
k'ol, ti' ba'ax súutukil ka
wokol,[d]
yéetel ti' ba'ax súutukil
p'uja'anech tin contra,[e]
29 ts'o'ok u k'uchul tin xikin
es ke p'uja'anech[f] yéetel
táan a jéenkal tin con-
tra.[g]
Le o'olale' yaan in ts'áaik
junp'éel gancho ta ni'
yéetel yaan in ts'áaik
junp'éel freno ta chi',[h]
yéetel yaan in beetik a
suut te' bej tu'ux taale-
cho'».

37:26 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «beeta'ak».

CAP 37

a Sl 33:11
Isa 46:10

b Isa 55:10, 11

c 2Re 19:25, 26

d Pr 5:21
Pr 15:3
Heb 4:13

e 2Re 19:27, 28

f Sl 46:6
Isa 10:15
Isa 37:23

g Isa 36:4, 20

h Sl 32:9

Columna 2

a 2Re 19:29-31

b Isa 1:9
Isa 10:20, 21

c 2Re 19:4

d Isa 59:17
Joe 2:18
Zac 1:14, 15

e Isa 10:24

f 2Cr 32:22
Isa 10:32

g 2Re 19:32-34

30 Ezequías, bey ken a
wojéeltil jach tu jaajil yaan u
yúuchul le ba'axo'ob ts'o'ok
in wa'aliktecha': te' año ku
taala' yaan a jaantike'ex le
ba'axo'ob kun jóok'ol tu juu-
nal te' lu'umo'.* Tu ka'ap'éel
añoe' yaan a jaantike'ex u
yich le trigo kun jóok'ol
tu juunal te' lu'umo'. Chéen
ba'ale' tu yóoxp'éel añoe'
yaan a paak'ale'ex yéetel
yaan a cosechare'ex. Ts'o'o-
le' yaan a pak'ke'ex uva yée-
tel yaan a jaantike'ex u yich.[a]
31 U kajnáalilo'ob Judá kun
p'áatlo'ob kuxa'anilo'[b] yaan u
táabal u mootso'ob bey je'ex
junkúul che'e' yéetel yaan
u ts'áaik u yicho'ob. **32** Le-
la' yaan u yúuchul tumen tu
kaajil Jerusaléne' yaan ti' le-
ti'ob kun p'áatlo'obi' yéetel
te' Montaña Sióno' yaan ti'
leti'ob kun p'áatlo'ob kuxa'a-
nili'.[c] Jéeobae'* yaan u bee-
tik tumen jach ku ts'íiboltik
u beetik.[d]

33 Le o'olale' Jéeobae' ku
ya'alik tu yo'olal u reyil Asi-
ria:[e]

«Leti'e' ma' kun okol te'
kaaja',[f]
ma' ken u ch'in mix jun-
p'éel flecha tu contra,
ma' kun taal yéetel u es-
cudo utia'al u ba'ate'el tu
contra,
yéetel ma' ken u beet jun-
p'éel ka'anal buut' utia'al
u ba'ate'el tu contra le
kaajo'».[g]

37:30 * Wa «u yich le semilla jóok' úuchik u lúubul te' lu'umo'». **37:32** * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».

34 ‹Te' bej tu'ux taalo' ti' kun
suuti'.
Ma' kun okol te' kaaja'›,
bey u ya'alik Jéeobao'.
35 ‹Le kaaja' yaan in defendertik[a] yéetel yaan in
salvartik tu yo'olal in
k'aaba'[b]
bey xan tu yo'olal David
le máax meyajteno'›».[c]

36 U ángel Jéeobae' jóok'e' ka tu kíimsaj 185,000 soldado'ob asirio'ob te' tu'ux jelekbalo'obo'. Le ka líik' túun jujuntúul máako'ob jach tempranoe' tu yilo'ob u wíinklil tuláakal le soldado'ob kimeno'obo'.[d] **37** Senaquerib, u reyil Asiria túune', tu ch'a'aj u beele' ka suunaj tu kaajil Nínive[e] yéetel ti' p'áati'.[f] **38** Juntéenjeake' Senaqueribe' tia'an ka'ach tu templo Nisrok, u diose', yéetel táan ka'ach u chintal u adorarte. Te' súutuk túuno' kíimsa'ab yéetel espada[g] tumen Adramélek yéetel Sarézer. Ka ts'o'oke' le u paalalo'oba' púuts'o'obe' ka bino'ob tu lu'umil Ararat.[h] Esar-adón,[i] u paale', k'uch túun u beetuba reyil tu lugar.

38 Te' k'iino'ob je'elo' Ezequíase' jach k'oja'anchaji yéetel jach nuka'aj kíimil ka'achi.[j] Le profeta Isaías[k] u paal Amoz túuno', taal tu yiknale' ka tu ya'alajti': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹A'al ti' a láak'tsilo'ob ba'ax a k'áat ka beeta'ak, tumen teche' yaan a kíimil. Ma' kan utstal›».[l] **2** Le ka tu yu'ubaj lelo' Ezequíase' tu sutaj u yich tu tojil le pak'o' ka jo'op' u ya'alik ti' Jéeoba ich oración: **3** «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, kin k'áat óoltiktech ka a beet uts a k'a'ajsik bix ts'o'ok u chúukpajal in wóol ta táan,[a] bix ts'o'ok u chúukpajal u yóol in puksi'ik'al[b] yéetel bix ts'o'ok in beetik ba'ax ma'alob ta táan». Ezequías túune' jo'op' u sen ok'ol.

4 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Isaías: **5** «Suunen tu yiknal Ezequíase'[c] ka a wa'alti': ‹Jéeoba u Dios David, le a úuchben láak'tsilo', ku ya'alik: «Ts'o'ok in ch'enxikintik a oración[d] yéetel ts'o'ok in wilik bix u yáalal u ja'il a wicho'ob.[e] Le o'olale' yaan in ts'áaiktech 15 años maas utia'al a kuxtal,[f] **6** yéetel yaan in salvarkech ti' u k'ab u reyil Asiria, yaan in salvartik xan le kaaja', yaan in defendertik le kaaja'.[g] **7** Lela' leti'e ba'ax ken u beet Jéeoba utia'al u ye'esiktech de ke Jéeobae' yaan u beetik le ba'ax ts'o'ok u ya'aliko':[h] **8** ilawile, le u bo'oy le K'iin ku yéemel tu escalera* Acazo' tene' yaan in beetik u ka'a na'akal diez escalones»».[i] U bo'oy le K'iin túuno' ka'a na'ak diez escalones tu yóok'ol le escalera tu'ux ts'o'ok ka'ach u yéemelo'.

9 Lela' leti'e ba'ax tu ts'íibtaj Ezequías, u reyil Judá, le ka k'oja'anchaj yéetel le ka utschaj ti' u k'oja'anilo'.

38:8 * Ma' xaane' le escalera'oba' ku meyaj ka'ach utia'al u medirta'al le tiempoo', ku yila'al ba'ax hora según bix u péek le bo'oy tu yóok'olo'obo'.

CAP 37

a Isa 31:5

b Dt 32:27 1Sa 12:22 2Re 20:6 Eze 36:22

c 1Re 15:4

d 2Re 19:35-37 2Cr 32:21

e Gé 10:8, 11 Jon 1:2

f 2Re 19:7, 28

g 2Cr 32:21

h Gé 8:4

i Esd 4:1, 2

CAP 38

j 2Cr 32:24

k 2Re 19:20 Isa 1:1

l 2Re 20:1-3

Columna 2

a Ne 13:22 Sl 20:1-3 Heb 6:10

b 2Cr 31:20, 21

c 2Re 20:4-6

d Pr 15:29 1Jn 5:14

e Sl 39:12 Sl 56:8

f Dt 32:39 1Sa 2:6

g 2Cr 32:22

h 2Re 20:8-11

i Jos 10:12, 13

CAP 38

10 Tene' tin wa'alaj: «Kex ma' ch'iijkene'
yaan in wokol tu joonajil le Muknalo'.*
Ma' kun cha'abil in wilik u yalab u ja'abilo'ob in kuxtal».
11 Tin wa'alaj: «Ma' ken in wil Jéeoba,* ma' ken in wil Jéeoba* te' tu'ux yaan le máaxo'ob kuxa'ano'obo'.[a]
Ma' ken in ka'a il u kajnáalilo'ob yóok'ol kaab
12 tumen yaan in wantal ichil le máaxo'ob kimeno'obo'.
Je'ex séeba'anil u péeksa'al yéetel u lu'sa'al junp'éel naj de nook'e'*[b]
bey séeba'anil úuchik u lu'sa'al in wotocho'.
Tene' ts'o'ok in kots'ik in kuxtal je'ex u ko'ots'ol junp'éel tela tumen le máax beetko'.
Leti'e' ku xot'ik in kuxtal je'ex u xo'ot'ol le hilo le kéen ts'o'okok junp'éel telao'.
Desde ken sáasak tak ken áak'abchajke' leti'e' táan u yilik u xu'ulsikten.[c]
13 De áak'abe' kin kaxtik bix je'el in wu'uyikinba chan ma'alobile'.
Leti'e' bey juntúul leóne', ma' tu xu'ulul u ka'akachik in baakel.

38:10 *Ilawil página 2572. **38:11** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'. **38:12** *Wa «naj de nook' tu'ux ku yantal j-kanan tamano'ob».

a Sl 6:5 Ec 9:5
b Sl 146:4 Ec 8:8
c Job 17:1

Columna 2

a Sl 39:10
b Sl 102:7
c Isa 59:11
d Sl 39:7
e Sl 39:12 Sl 119:82, 123
f 1Sa 2:6 Job 33:28 Sl 71:20

Desde ken sáasak tak ken áak'abchajke' leti'e' táan u yilik u xu'ulsikten.[a]
14 Tene' kin chaambel k'aay je'ex le kosom* yéetel le ch'iich' ku k'aaba'tik tordoo'.#[b]
Kin chaambel beetik u juum in kaal je'ex u juum u kaal le palomao'.[c]
In wicho'obe' ts'o'ok u ka'analo'ob paakat ka'an:[d]
‹Jéeoba Dios, tene' táan in sen mu'yaj.
¡Áanteni'!›.[e]
15 ¿Ba'ax je'el u páajtal in wa'alike'?
Leti'e' ts'o'ok u t'aan yéetel ts'o'ok u béeykuntik le ba'ax tu ya'alo'.
Tuláakal u k'iinilo'ob in kuxtale' yaan in we'esik kabal óolal*
tu yo'olal le ba'ax jach yaj úuchteno'.
16 ‹Jéeoba Dios, chéen tu yo'olalo'obe'* kuxa'an tuláakal máak,
yéetel tu yo'olalo'obe' yaan u muuk'il in kuxtal.
Teche' yaan a beetik in wutstal yéetel yaan a cha'ik u seguer in kuxtal.[f]
17 ¡Ilawile! Tu lugar u yantalten jeets'elile' sen mu'yajnajen,

38:14 *Wa «golondrina». #Uláak' bix u traducirta'ale' «grulla». **38:15** *Wa «humildad». **38:16** *Te'ela' táan u t'aan ti' le ba'axo'ob ku ya'alik yéetel ku beetik Dioso'.

chéen ba'ale' tumen a
yaabiltmene'
ta lu'sen tu chi' kíimil.[a]
Ts'o'ok a pulik tuláakal
in k'ebano'ob paachil ti'
teech.* [b]
18 Le Muknalo'* ma' tu páajtal u alabarkech,[c]
Le kíimil xano' ma' tu
páajtal u t'aan ma'alob
ti' teech,[d]
Le máaxo'ob ku
bino'ob yáanal lu'umo'
ma' tu páajtal u yilko'ob
u béeytal ba'ax ka wa'a-
lik.[e]
19 Chéen le máax kuxa'an,
jach chéen le máax ku-
xa'an je'el u páajtal u
alabarkech
je'ex in beetik te' k'iina'.
Juntúul taatatsile' je'el u
páajtal u ya'alik ti' u
paalal bix a béeykuntik
ba'ax ka wa'alike'.[f]
20 Jéeoba Dios, salvarteni',
beyo' tuláakal u k'iinilo'ob
k-kuxtale'
yaan k-bin ta wotoch
Jéeoba,[g] te'elo' yaan
k-paxik arpa'ob[h] utia'al
k-k'ayik le k'aayo'ob in
beetmo'».

21 Le ka ts'o'oke' Isaíase' tu ya'alaj: «Taase'ex tikin higo'ob ya'ach'ta'ano'obe' ka a ts'áa'ex tu yóok'ol le nojoch llagao', beyo' leti'e' yaan u yutstal».[i] **22** Ezequíase' ts'oka'anili' u k'áatik lela': «¿Ba'ax kun e'esik yaan in bin tu yotoch Jéeoba?».[j]

38:17 * Wa «Ts'o'ok a lu'sik tuláakal in k'ebano'ob ta táan». **38:18** * Ilawil página 2572.

CAP 38

a Sl 30:3 Sl 86:13 Jon 2:6
b Isa 43:25 Miq 7:18
c Sl 30:9
d Sl 6:5 Sl 115:17
e Ec 9:5, 10
f Gé 18:19 Dt 4:9 Jos 4:21-24
g 2Re 20:5 Sl 84:2
h Sl 30:11, 12
i 2Re 20:7
j 2Re 20:8

Columna 2

CAP 39

a 2Cr 32:23
b 2Re 20:5 2Re 20:12, 13
c 2Cr 32:27
d 2Re 20:14, 15

39 Te' k'iino'ob je'elo' Merodak-baladán u reyil Babiloniae' tu túuxtaj carta'ob yéetel junp'éel regalo ti' Ezequías,[a] tumen tu yu'ubaj k'oja'anchaji yéetel ts'o'ok u yutstal. Merodak-baladán ka'ache' u hijo Baladán.[b] **2** Ezequíase' tu k'amaj yéetel ki'imak óolal le máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen le reyo' ka tu ye'esajti'ob le ba'alo'ob ko'ojtak yaan tu yotocho',[c] tu ye'esajti'ob le platao', le oroo', le ki'ibok aceiteo' yéetel le uláak' ma'alob aceiteo' bey xan tuláakal le arma'ob yaanti'o'. Tu ye'esajti'ob tuláakal le ba'alo'ob yaan te' tesorería'obo'. Tu láaj e'esajti'ob ba'ax yaan ichil u yotoch* bey xan le ba'alo'ob yaan te' tu'uxo'ob ku gobernaro'.

3 Le ka ts'o'ok u bino'obe', le profeta Isaíaso' ook te' tu'ux yaan le rey Ezequíaso' ka tu k'áatajti': «¿Ba'ax tu ya'alo'obtech le máako'ob bino'obo'? ¿Tu'ux u taalo'ob?». Ezequías túune' tu núukajti': «Náach tu'ux u taalo'ob, desde tu lu'umil Babilonia».[d] **4** Isaíase' tu k'áatajti': «¿Ba'ax túun tu yilo'ob ichil a wotoch?».* Ezequíase' tu ya'alaj: «Tu yilo'ob tuláakal ba'ax yaan ichil in wotoch.* Tin we'esajti'ob tuláakal ba'ax yaan tin tesorería'ob».

5 Isaías túune' tu ya'alaj ti' Ezequías: «U'uy a wu'uy ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': **6** ¡Illawile! Yaan u taal u

39:2, 4 * Wa «palacio».

k'iinil u bisa'al tu lu'umil Babilonia tuláakal le ba'ax yaan ta wotocha'* bey xan tuláakal ba'ax ts'o'ok u líi'sa'al tumen a úuchben láak'tsilo'ob tak bejla'o', mix ba'al kun p'áatal›,[a] le je'ela' Jéeoba a'alik.[b] **7** ‹Juntúul xan ti' a paalalo'ob kun antalo' yaan u bisa'alo'ob Babilonia yéetel yaan u ts'a'abalti'ob autoridad utia'al u meyajo'ob tu palacio le reyo'›».[c]

8 Le ka tu yu'ubaj lelo' Ezequíase' tu ya'alaj ti' Isaías: «Le ba'ax tu túuxtech Jéeoba a wa'alteno' jach ma'alob in wu'uyik». Ts'o'ole' ka tu ya'alaj xan: «Tumen tu k'iinilo'ob in kuxtale' yaan u yantal jeets'elil yéetel mix ba'al kun beetik u sajaktal máak».[d]

40 A Diose'exe' ku ya'alik:
«Líi'se'ex u yóol, líi'se'ex u yóol in kaajal.[e]
2 Ilawil a k'uchle'ex tu puksi'ik'al* Jerusalén,
a'ale'exti' ts'o'ok le yaayaj meyaj yaan ka'ach tu yóok'olo',
ts'o'ok u láaj bo'otik le ba'axo'ob ma' ma'alob u beetmo'.[f]
Tu k'ab Jéeoba taal tuláakal le castigo unaj u k'amik tu yo'olal tuláakal u k'ebano'obo'».[g]
3 Yaan máax ku yawat te' desiertoo', leti'e' táan u ya'alik:
«¡Ma'alobkíinte'ex u beel Jéeoba![h]
Beete'ex junp'éel bej te' desiertoo',[a] junp'éel toj[b] bej utia'al k-Dios.
4 Tuláakal tu'ux k'óom taame' k'a'abéet u bu'ut'ul,
tuláakal montaña yéetel tuláakal pu'uke' unaj u yéemsa'al.
Le tu'ux k'o'lemako' unaj u táaxkunta'al,
unaj u táaxkunta'al le tu'ux jóojom ka'analo'.[c]
5 Yaan u ye'esa'al u ki'ichkelmil Jéeoba.[d]
Tuláakal máak* kun ilik,[e]
tumen leti'e ba'ax ts'o'ok u jóok'ol tu chi' Jéeobao'».
6 ¡U'uy a wu'uye! Yaan máax táan u ya'alik:
«¡K'a'am a'ale!».
Uláak' máake' ku k'áatik:
«¿Ba'ax le unaj in k'a'am a'aliko'?».
«Tuláakal wíinike'* bey ya'ax xíiwe'.
Tuláakal u nojoch yaabilaje' bey je'ex le loolo'ob ku jóok'ol te' k'áaxo'.[f]
7 Le ya'ax xíiwo' ku tijil,
le loolo' ku chuchultal,[g]
tumen ku máan u múus iik' Jéeoba tu yóok'olo'ob.[h]
Jach tu jaajile' wíinike' chéen bey ya'ax xíiwe'.
8 Le ya'ax xíiwo' ku tijil,
le loolo' ku chuchultal,
chéen ba'ale' u t'aan k-Diose' ku p'áatal utia'al mantats'».[i]
9 Ko'olel, na'akakech ti' junp'éel ka'anal montaña,

CAP 39
a 2Re 24:11, 13; 2Re 25:13; 2Cr 36:18; Da 1:1, 2
b 2Re 20:16-18
c 2Re 24:12; Da 2:49; Da 5:29
d 2Re 20:19

CAP 40
e Isa 49:13; Isa 51:3; 2Co 1:3, 4
f Sl 79:8, 9; Jer 31:34; Jer 33:8
g Jer 16:18; Da 9:11, 12
h Isa 35:8; Isa 57:14; Mal 3:1

Columna 2
a Mt 3:1, 3; Mr 1:2-4; Lu 3:3-6; Jn 1:23
b Isa 11:16
c Isa 42:16
d Isa 24:15
e Isa 49:6; Isa 52:10
f Job 14:1, 2; Sl 90:5, 6
g Snt 1:11
h Sl 103:15, 16
i Isa 46:10; 1Pe 1:24, 25

39:6 * Wa «palacioa'». **40:2** * Wa «Ilawil a líi'ske'ex u yóol».

40:5, 6 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «bak'».

tumen yaan ba'alo'ob
ma'alobtak ken a ts'áa u
yojéelt Sión.[a]
Ko'olel, k'a'am t'aana-
kech,
tumen yaan ba'alo'ob
ma'alobtak ken a ts'áa u
yojéelt Jerusalén.
K'a'am t'aanen, ma' a
ch'a'ik saajkil.
A'al ti' u kaajilo'ob
Judá: «Way yaan a Dio-
se'exe'».[b]

10 ¡U'uy a wu'uy lela'! Jéeo-
ba, le máax yaan tuláa-
kal autoridad ti'o', yaan
u taal yéetel tuláakal u
poder,
u x-no'oj k'ab kun gober-
nar.[c]
¡Ilawile! Le ba'ax tu ch'a'aj
Dioso' tia'an tu yiknale',
le bo'ol ku ts'áaiko' tia'an
tu táane'.[d]

11 Leti'e' yaan u kanáantik
u yalak' tamano'ob je'ex
u beetik juntúul j-kanan
tamane'.[e]
Yéetel u k'abe' yaan u
much'kíintik le mejen
tamano'obo'
yéetel yaan u méek'iko'ob.
Chaambelil ken u bis le
tamano'ob yaan u mejni-
lo'obo'.[f]

12 ¿Máax ts'o'ok u lóoch'ik
tuláakal le ja' yaan te'
k'áa'náab utia'al u p'isi-
ko'?[g]
¿Máax ts'o'ok u p'isik le
ka'an chéen yéetel jun-
p'éel náabo'?*

40:12 * Lela' leti'e buka'aj ku medir-
tik desde tu punta u t'uupil u k'ab
máak tak tu polkil u dedoo'.

CAP 40

a Isa 52:7

b Isa 12:2
Isa 25:9

c Isa 53:1
Jn 12:37, 38

d Isa 62:11
Ap 22:12

e Isa 49:10
Eze 34:15, 16
1Pe 2:25

f Gé 33:13
1Pe 5:2, 3

g Pr 30:4

Columna 2

a Job 38:4, 5

b Job 36:22, 23
Ro 11:34
1Co 2:16

c Sl 147:5

d Sl 62:9

¿Máax ts'o'ok u p'isik ti'
junp'éel chan nu'ukul tu-
láakal le polvo yaan way
lu'ume'?[a]
¿Máax ts'o'ok u p'isik le
montaña'ob ti' junp'éel
báscula
yéetel ti' junp'éel
balanza* le pu'uko'obo'?

13 ¿Máax ts'o'ok u p'isik le*
buka'aj poder yaan ti'
Jéeobao'?
¿Máax je'el u páajtal u
tsolik u nu'uk ti'e'?[b]

14 ¿Ti' máax kaanbalnaj
utia'al u yantal u na'at?
¿Máax nu'uktik utia'al u
bin tu bejil le justiciao'?
¿Máax ka'ansik utia'al u
yojéeltik u maasil ba'a-
lo'ob?
¿Máax e'esikti' le bej tu'ux
yaan u jaajil na'ato'?[c]

15 ¡U'uy a wu'uy lela'! Le
kaajo'obo' ku yila'alo'ob
chéen je'ex u ch'áaj ja' ti'
junp'éel ch'óoye',
yéetel je'ex junp'íit polvo
yaan yóok'ol junp'éel ba-
lanzae'.[d]
¡U'uy a wu'uy lela'! Leti'e'
ku ch'úuyik le isla'ob
je'ex u ch'úuya'al ma'ay
lu'ume'.

16 Mix u che'ilo'ob le Líbano
suficiente utia'al u p'áa-
tal t'aablil junp'éel k'áa-
k'o',
le ba'alche'ob yano'ob te'
Líbanoo' ma' suficiente
utia'al u beeta'al junp'éel
tóokbil ofrendai'.

40:12 * Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u pesarta'al wa ba'ax. **40:13** * Uláak' bix u tradu-
cirta'ale' «u na'atik».

17 Tu táan leti'e' tuláakal
le kaajo'obo' bey mina'ano'obe'.[a]
Leti'e' ku yilik bey mix
ba'alo'obe', bey mix juntéen yanchajo'obe'.[b]
18 ¿Máax yéetel je'el u páajtal a compararke'ex Dios-
se'?[c]
¿Ba'ax imagenil je'el a
beetke'ex utia'al a we'eske'ex bix leti'e'?[d]
19 Juntúul máake' ku beetik
junp'éel imagen,
ts'o'ole' juntúul máax ku
meyajtik metale' ku yibik oro tu ba'pach[e]
yéetel ku beetik cadena'ob de plata utia'al u adornartik.
20 Juntúul máake' ku yéeyik junp'éel che' utia'al
u beetik junp'éel imagen,[f]
junp'éel che' ma'atech u
la'abal.
Leti'e' ku kaxtik juntúul
máak jach u yojel póol
che' utia'al u beetik junp'éel imagen,
junp'éel imagen ma' tu
séeb lúubul tumen ma'alob beeta'anil.[g]
21 ¿Ma' wa a wojle'exi'?
¿Ma' wa a wu'uyme'exi'?
¿Ma' wa desde úuch a'ala'akte'exi'?
¿Ma' wa a na'ate'ex le
ba'ax chíika'an u yila'al desde ka ts'a'ab
u cimientoil le lu'umo'?[h]
22 Diose' tia'an ti' junp'éel
lugar maas ka'anal
yanil ti' le wóolis lu'umo',[i]

CAP 40

a Da 4:35

b Isa 41:11, 12

c Éx 8:10
Sl 86:8
Jer 10:6, 7

d Dt 4:15, 16
Hch 17:29

e Sl 115:4-8

f Isa 44:14, 15

g Isa 41:7
Isa 46:6, 7
Jer 10:3, 4

h Sl 19:1
Ro 1:20

i Isa 66:1

Columna 2

a Isa 44:24
Jer 10:12
Zac 12:1

b 1Re 21:20, 21
2Re 10:10, 11
Jer 22:24, 30

c Sl 102:25

d Sl 147:4

e Sl 89:13

u kajnáalilo'obe' beyo'ob
je'ex le grillo'obo'.*
Leti'e' ku jayik le ka'an
je'ex u ja'ayal junp'éel
jáaytsile'en nook'e',
ku sinik je'ex u si'inil junp'éel naj de nook' utia'al
u kajtal máake'.[a]
23 Leti'e' ku mixba'alkúuntik
le máaxo'ob yaan autoridad ti'obo'
yéetel ku beetik u p'áatal
mix ba'al u biilal le juezo'ob* yaan way lu'umo'.
24 Leti'obe' beyo'ob mejen
paak'alo'ob táant u xa'abalo'obe',
bey táant u pa'ak'lo'obe',
ma' jach táabak tubeel u
mootso'ob te' lu'umo',
le kéen usta'ako'obe' ku
tijlo'ob
yéetel ku bisa'alo'ob tumen iik' je'ex u bisa'al
sojole'.[b]
25 Le Máax Santoo' ku ya'alik: «¿Máax yéetel je'el u
páajtal a compararkene'ex utia'al a wa'alike'ex
igual tin wéetele'?
26 Líi's a wiche'ex utia'al a
paktike'ex le ka'ano'.
¿Máax beetmil le ba'alo'obo'?[c]
Leti'e Máax nu'uktiko'ob
je'ex u nu'ukta'al junp'éel
ejércitoo', leti'e' u yojel
buka'ajo'ob.
Leti'e' ku t'anko'ob tu
k'aaba'ob.[d]
Leti'e' jach táaj yaan u
poder yéetel jach yaan
u muuk',[e]

40:22 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «máas, sit'riyo». **40:23** * Wa «gobernante'ob».

le o'olal mix juntúul ti' leti'ob ku bineltiki'.
27 Jacob, ¿ba'axten ka wa'alik? Israel, ¿ba'axten ka wa'alik?:
‹Le bej tu'ux kin máano' ma' chíika'an u yila'al tumen Jéeobai',
Diose' ma'atech u beetikten justicia›.[a]
28 ¿Ma' wa a wojel lela'? ¿Ma' wa a wu'uymaj lela'?
Jéeoba le máax beetmil tuláakal ba'al yaan way lu'ume', juntúul Dios mix bik'in u xu'ululti'.[b]
Leti'e' mix juntéen ku ka'anal mix juntéen ku yu'ubik mina'an u muuk'.[c]
Ma' tu páajtal u yojéelta'al buka'aj u na'at.[d]
29 Leti'e' ku ts'áaik u muuk' máax ka'ana'an,
yéetel ku ts'áaik páajtalil ti' le máaxo'ob mina'an u muuk'o'obo'.[e]
30 Le paalalo'obo' yaan u ka'analo'ob yéetel yaan u p'áatal mina'an u muuk'o'ob,
le táankelmo'obo' yaan u t'óochpajlo'ob yéetel yaan u lúublo'ob,
31 chéen ba'ale' le máaxo'ob ku k'ubik u yóolo'ob ti' Jéeobao' yaan u ka'a antal u muuk'o'ob,
yaan u líik'lo'ob ka'anal je'ex u beetik le águila'obo'.[f]
Yaan u yáalkabo'ob,
chéen ba'ale' ma' kun xu'upul u muuk'o'ob,
yaan u xíimbalo'ob,
chéen ba'ale' ma' kun ka'analo'ob».[g]

CAP 40

a Isa 49:14
Eze 37:11

b Gé 21:33
Sl 90:2
Jer 10:10
1Ti 1:17

c Sl 121:4
Isa 27:3

d Sl 139:4, 6
Sl 147:5
Isa 55:9
Ro 11:33
1Co 2:16

e Sl 29:11
Isa 40:26
Flp 4:13
Heb 11:33, 34

f Sl 103:5

g 1Re 18:46
Sl 84:7

Columna 2

CAP 41

a Isa 41:21

b Isa 44:28
Isa 46:11
Ap 16:12

c Isa 45:1

d Isa 43:10
Isa 44:6
Isa 48:12
Ap 1:8

e Isa 46:4
Mal 3:6
Snt 1:17

41 «Isla'ex, ch'enxikintene'exi', ma' a t'aane'ex.*
Kaaje'ex, yanak a muuk'e'ex tu ka'atéen.
Ko'otene'ex waye', a'ale'ex ba'ax yaan a wa'ale'ex.[a]
Ko'one'ex much'ikba utia'al le juicioo'.
2 ¿Máax ts'o'ok u beetik u líik'il juntúul máak desde lak'in,[b]
ts'o'ok u beetik u taal tu yiknal* utia'al ka u beet justicia,
utia'al u k'ubik kaajo'ob tu k'ab
yéetel utia'al u ts'áaik reyo'ob yáanal u páajtalil?[c]
¿Máax beetik u p'áatlo'ob bey polvo tu táan u espada
yéetel bey sojol ku bisa'al tumen iik' tu táan u flechae'?
3 Leti'e' ku ch'a'pachtiko'ob ti' bejo'ob tu'ux mix juntéen máanak,
kex beyo' mix ba'al k'atik u beel.
4 ¿Máax beet u yúuchul lelo'?
¿Máax le desde úuchjeakil ku t'anik le generacióno'ob utia'al ka u much'uba'obo'?
Teen Jéeoba, tene' Diosen desde tu káajbal[d]
tak tu ts'ook generacióno'ob bíin yanake' láayli' Diosene'».[e]

41:1 * Wa «ma' a t'aane'ex le kéen yanake'ex tin táan». **41:2** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yiknal u yooko'ob».

5 Le isla'obo' ts'o'ok u yil-
ko'ob ba'ax ku beetik,
le o'olal ts'o'ok u sajak-
talo'ob.
Tak u xuul yóok'ol kaab
jo'op' u tíitkuba.
Le kaajo'ob xano' ku
much'kuba'ob.
6 Cada juntúule' ku yáantik
u yéet máakil
yéetel ku ya'alik ti' u
suku'un: «Ma' a sajak-
tal».
7 Le máax ku beetik ima-
geno'obo' ku líi'sik u
yóol le máax ku meyaj-
tik metalo'.[a]
Le máax ku babaxjaats'
yéetel le martilloo'
ku líi'sik u yóol le máax
ku babaxjaats' yóok'ol
le fierroo'.*
Leti'e' ku ya'alik: «Jach
ma'alob bix soldarta'a-
nil».
Kéen ts'o'okke' utia'al ma'
u lúubule' ku ba'ajal yée-
tel clavos.
8 «Israel, teche' in j-meya-
jech.[b]
Jacob, teech le máax in
yéeymo',[c]
teche' ti' u paalal in ami-
go Abrahán a taal,[d]
9 teech le máax tin ch'a'aj
desde tu xuul yóok'ol
kaabo',[e]
teech le máax tin t'anaj
desde te' lugaro'ob maas
náach yanilo'obo'.
Tene' tin wa'alajtech: ‹Te-
che' in j-meyajech.[f]

41:7 * Tu yóok'ol le fierroa' ti' ku babaxjats'ta'al le jejeláas metalo'ob utia'al u ts'a'abal forma ti'obo'.

CAP 41

a Isa 44:12
Isa 46:6

b Éx 19:5, 6
Le 25:42

c Dt 7:6
Sl 33:12

d 2Cr 20:7
Snt 2:23

e Sl 107:2, 3

f Isa 43:10

Columna 2

a 1Sa 12:22
Jer 33:25, 26

b Dt 20:1
Sl 46:1
Ro 8:31

c Isa 60:19, 20

d Dt 33:27
Sl 115:9

e Isa 45:24

f Isa 40:17
Isa 60:12

g Isa 54:17

h Dt 33:29

i Dt 7:7

Tene' ts'o'ok in yéeyikech.
Tene' ma' in xúump'attechi'.[a]
10 Tene' tia'anen ta wéetele',
ma' a ch'a'ik saajkil.[b]
Teen a Dios, ma' u péek a
wóol.[c]
Teen kin ts'áaik a muuk',
teen kin áantkech,[d]
tene' jach tu jaajil yaan
in machkech yéetel in
x-no'oj k'ab, yéetel le in
k'ab ku beetik justiciao'›.
11 ¡U'uy a wu'uy lela'! Tuláa-
kal le máaxo'ob ku p'u'u-
julo'ob ta contrao' yaan
u pa'ajal u su'talo'ob yée-
tel yaan u mixba'alkúun-
ta'alo'ob.[e]
Le máaxo'ob ku ba'a-
telo'ob ta contrao' yaan
u xu'ulsa'alti'ob, yaan u
p'áatal mina'ano'ob.[f]
12 Le kéen jo'op'ok a kaxtik
le máaxo'ob ku ba'ate-
lo'ob ta contrao' ma' ken
a kaxto'ob.
Le máaxo'ob ku ba'ate-
lo'ob ta contrao' yaan u
p'áatal mina'ano'ob, bey
mix juntéen yanchajo'o-
be'.[g]
13 Tumen teen, Jéeoba a
Diose', in machmaj a
x-no'oj k'ab,
teen a'aliktech: ‹Ma' a
ch'a'ik saajkil. Tene' jach
tu jaajil yaan in wáant-
kech›.[h]
14 Chan x-nook'ol* Jacob,[i]
bey xan te'ex u kajnáali-
le'ex Israel, ma' a ch'a'i-
ke'ex saajkil, teen kin
áantke'ex»,

41:14 * U k'áat u ya'ale' óotsil yéetel ma' tu páajtal u defenderkuba.

lela' bey u ya'alik Jéeoba,
le Máax ka'a manike'exo',[a] le Máax Santo yaan Israelo'.
15 «¡Ilawile! Ts'o'ok in beetik a p'áatal je'ex junp'éel nu'ukul utia'al u jóo'sa'al neek'e',[b]
junp'éel túumben nu'ukul jach yaan u yej u kojo'ob.
Yaan a yaya'cha'atik le montaña'obo' yéetel yaan a xiixkúuntko'ob,
le pu'uko'obo' yaan a p'atko'ob bey ma'ay lu'ume'.
16 Le kéen ts'o'okke' yaan a pulko'ob ka'anal
yéetel yaan u bisa'alo'ob tumen iik',
yaan u k'i'itbesa'alo'ob tumen junp'éel k'a'amkach iik'.
Yaan u ki'imaktal a wóol tu yo'olal Jéeoba,[c]
yaan a nojba'alkúuntkaba tu yo'olal ba'ax ts'o'ok u beetik le Máax Santo yaan Israelo'».[d]
17 «Le óotsilo'ob yéetel le máaxo'ob k'a'abéet áantaj ti'obo' táan u máan u kaxto'ob ja' u yuk'o'ob, chéen ba'ale' mina'an.
Tumen jach uk'ajo'obe' ts'o'ok tak u tijil u chi'ob.[e]
Teen Jéeobae' yaan in wáantko'ob.[f]
Tene' u Diosen u kaajil Israel, ma' ken in xúump'atto'ob.[g]
18 Yaan in beetik u yantal río'ob te' pu'uko'ob tu'ux mix junkúul che' yano',[h]

CAP 41

a Isa 43:14
Isa 47:4

b Miq 4:13

c Isa 25:9

d Isa 12:6

e Dt 28:48
Am 8:11

f Isa 30:19
Isa 55:1

g Sl 94:14
Isa 42:16
Heb 13:5

h Isa 30:25

Columna 2

a Joe 3:18

b Sl 107:35

c Isa 32:14, 15
Isa 60:21

d Isa 51:3
Isa 55:13

e Eze 39:28

yéetel yaan in beetik u yantal u sayabil ja' te' táax lu'umo'obo'.[a]
Yaan in beetik u suut le desierto je'ex junp'éel lugar tu'ux ets'ekbal ja'e', junp'éel lugar chuup yéetel caña'ob.
Le tikin lu'umo' yaan in beetik u suut je'ex junp'éel lugar tu'ux yaan u sayabilo'ob ja'e'.[b]
19 Te' desiertoo' yaan in pak'ik u matailo'ob cedro,
acacia,* mirto yéetel pino.[c]
Tu táax lu'umil le desiertoo' yaan in pak'ik u matailo'ob enebro,
fresno bey xan ciprés.[d]
20 Beyo' tuláakal máak kun ilik, kun ojéeltik,
kun jach u'uyik yéetel kun na'atik
de ke u k'ab Jéeoba beet u yúuchul,
leti'e Máax Santo yaan Israel beet u yúuchlo'».[e]
21 Jéeobae' ku ya'alik: «A'ale'ex le ba'ax taak a wa'alike'exo'».
U rey Jacobe' ku ya'alik: «A'ale'ex ba'axten jaaj le ba'ax ka wa'alike'exo'».
22 «E'ese'ex ba'axten yaante'ex razón yéetel a'ale'exto'on ba'ax ku taal u k'iin.
A'ale'exto'on le ba'axo'ob ts'o'ok u yúuchlo',
utia'al k-jach tuukul ti' leti'ob yéetel utia'al k-ojéeltik bix ts'o'okiko'ob.

41:19 * Le che'a' chíika'an ti' le ch'i'imayo'.

Wa a'ale'exto'on ba'ax kun
úuchul maas táanil.[a]
23 A'ale'exto'on ba'ax ku taal
u k'iin,
beyo' to'one' yaan k-ojéeltik jach tu jaajil dios-e'ex.[b]
Beete'ex junp'éel wa
ba'ax, kex ma'alob wa
kex ma' ma'alobi',
junp'éel ba'al ka u beet u
ja'ak'al k-óol kéen k-ile.[c]
24 ¡U'uy a wu'uye'ex! Te'exe'
mix ba'al a biilale'ex,
yéetel chéen kunel ba'ax
ka beetke'ex.[d]
Jach in p'ekmaj je'el máaxak ka u yéey u adorarte'exe'.[e]
25 Tene' ts'o'ok in beetik u
líik'il juntúul máak desde xaman,
leti'e' yaan u taal,[f] juntúul
máax ku taal desde tu'ux
ku tíip'il k'iin[g] utia'al u
alabartik in k'aaba'.
Leti'e' yaan u yaya'cha'atik le gobernante'ob
je'ex u yaya'cha'ata'al k'ate',[h]
je'ex u yaya'cha'ata'al k'at
tumen juntúul máax
meyajtik k'ate'.
26 ¿Máax a'almil desde
úuchjeakil lelo'? A'ale'ex
utia'al k-ojéeltik.
¿Máax a'almil desde jach
úuchjeakil? A'ale'ex, beyo' to'one' yaan u páajtal
k-a'alik: ‹Jaaj u t'aan›.[i]
¡U jaajile' mix máak a'almil!
¡Mix máak t'aanaj tu yo'olal!
¡Mix máak u'uy a wa'alike'ex wa ba'ax!».[j]

CAP 41

a Isa 42:9
Isa 46:9, 10
Isa 48:5

b Isa 44:6, 7

c Jer 10:5

d Isa 44:10
Jer 10:14, 15

e Dt 7:26
Dt 27:15
Sl 115:4, 8

f Isa 44:28
Isa 45:1
Jer 51:28, 29

g Isa 46:11
Ap 16:12

h Miq 7:10

i Isa 43:9
Isa 44:7
Isa 45:21

j Hab 2:18, 19

Columna 2

a Isa 43:10

b Esd 1:1, 2
Isa 40:9

c Sl 115:4-8
Isa 44:9
1Co 8:4

CAP 42

d Isa 52:13

e Isa 49:7
Lu 9:35

f Mt 3:17
Jn 6:27
2Pe 1:17

g Isa 61:1
Mt 3:16

h Mt 12:15-18

i Zac 9:9
Mt 12:16, 19

j Mt 11:28, 29
Heb 2:17

k Isa 11:3, 4
Mt 12:20
Jn 5:30
Ap 19:11

27 Teen yáax a'al ti' Sión:
«¡U'uy a wu'uy ba'ax ku
taal u k'iin!»,[a]
yaan in túuxtik tu kaajil
Jerusalén juntúul máax
ken u ts'áa u yojéelto'ob
ba'alo'ob ma'alobtak.[b]
28 Tene' seguernaj in paakat, chéen ba'ale' ma' tin
wilaj mix juntúuli'.
Mix juntúul ti' leti'ob
páajchaj u ya'alik ba'ax
unaj u beeta'ali'.
Kex seguernaj in k'áatik
u chi'obe' mix ba'al tu
núuko'ob.
29 ¡Ilawile! Tuláaklo'obe'
mix ba'al u biilalo'ob.
Chéen kunel ba'ax ku
beetko'ob.
Le imageno'ob de metalo'
ma' kuxa'ano'obi' yéetel
mix junp'éel utsil ku
taasko'ob.[c]

42 ¡Ilawile! ¡Leti'e' ku meyajtiken,[d] teen áantik!
¡Leti'e' in yéeymaj,[e] leti'
beetik u ki'imaktal in
wóol![f]
Ts'o'ok in ts'áaik in poder
tu yóok'ol.[g]
Leti'e' yaan u beetik justicia ti' le kaajo'obo'.[h]
2 Ma' kun awat mix kun
k'a'am t'aan,
ma' ken u beet u yu'uba'al
u voz te' bejo'obo'.[i]
3 Ma' ken u ts'ok kach mix
junp'éel sak'ab oop'ol,
mix xan bíin u tup junp'éel meecha ts'o'ok u
chichantal u k'áak'ili'.[j]
Leti'e' jach tu jaajil yaan
u beetik justicia.[k]

4 Leti'e' ma' kun lúubul u
yóol mix kun ka'anal,
yaan u beetik u yantal
justicia way lu'ume'.[a]
Le isla'obo' táan u páa't-
ko'ob le ley* ken u ts'áao'.
5 Jéeobae' leti' le u jaajil
Dioso',
leti' beetmil le ka'ano'
yéetel leti' jaymil,[b]
leti' beetmil le lu'umo'
yéetel leti' beetik u
ts'áaik u yich,[c]
leti' ts'áaik u yiik'al u
kuxtal le máaxo'ob ya-
no'ob te' yóok'ol kaabo'[d]
yéetel leti' ts'áaik u muu-
k'il u kuxtal le máaxo'ob
ku máano'ob te' lu'umo',
leti'e' ku ya'alik:[e]
6 «Tene' Jéeobaen, tene'
kin beetik justicia, tene'
ts'o'ok in t'ankech.
Tene' ts'o'ok in machkech
ta k'ab.
Tene' yaan in ka-
náantkech yéetel yaan
in beetik a p'áatal bey
junp'éel señal ti' le pac-
to* in beetmaj yéetel le
kaajo',#[f]
yéetel yaan in beetik a
p'áatal bey junp'éel sáa-
sil utia'al le lu'umo'obo',[g]
7 utia'al a je'ek'abtik u yich
le ch'óopo'obo',[h]
utia'al a jáalk'abtik le máa-
xo'ob k'ala'ano'ob cárcelo'
bey xan le máaxo'ob ku-
lukbalo'ob tu ée'joch'e'e-
nil le cárcel tu'ux k'ala'a-
no'obo'.[i]

42:4 * Wa «nu'uktaj». **42:6** * Wa «acuerdo». # Ich hebreoe' ku ya'a-
la'al ka'ach «yaan in ts'áaikech bey junp'éel pacto ti' le kaajo'».

CAP 42

a Isa 9:7
Isa 49:8

b Isa 40:22, 26

c Jer 10:12

d Gé 2:7
Hch 17:24, 25

e Job 12:10

f Isa 49:8

g Isa 49:6
Lu 2:29-32
Jn 8:12

h Isa 35:5

i Isa 61:1
1Pe 2:9

Columna 2

a Éx 34:14

b Isa 41:23
Isa 43:19
2Pe 1:21

c Sl 96:1
Sl 98:1
Ap 14:3

d Isa 44:23

e Isa 51:5

f Isa 35:1

g Gé 25:13
Isa 60:7

h Sl 22:27
Isa 24:15
Isa 66:19

i Isa 59:17

8 Tene' Jéeobaen, leti'e in
k'aaba'o'.
Ti' mix máak ken in cha'a
u ts'a'abal le adoración
unaj u ts'a'abalteno'
yéetel ti' mix junp'éel
póolbil imagen ken in
cha'a u ts'a'abal le ala-
banza unaj u ts'a'abalte-
no'.[a]
9 ¡Ilawile'ex! Le ba'axo'ob
in yáax a'almo' ts'o'ok u
yúuchlo'ob,
beoraa' yaan in wa'alik
túumben ba'alo'ob.
Tene' táan in wa'alikte'ex
antes ti' u káajal u béey-
talo'ob».[b]
10 K'a'ayak ti' Jéeoba jun-
p'éel túumben k'aay[c]
yéetel alabarta'ak desde
tu xuul yóok'ol kaab[d]
tumen le máaxo'ob ku
máano'ob ich k'áa'náabo'
yéetel tumen le ba'al-
che'ob chupmilo',
bey xan tumen le isla'ob
yéetel u kajnáalilo'obo'.[e]
11 K'a'am t'aanak le desierto
yéetel u kaajilo'obo',[f]
le kaajo'ob tu'ux kaja'an
Quedaro'.[g]
Awatnak yéetel ki'imak
óolal le máaxo'ob kaja'a-
no'ob te' tu'ux yaan nu-
kuch tuunicho'obo'.
Awatnako'ob desde tu
yóok'ol le montaña'obo'.
12 Tuláaklo'obe' unaj u ala-
barko'ob Jéeoba,
unaj u alabarko'ob tak te'
isla'obo'.[h]
13 Jéeobae' yaan u jóok'ol
je'ex u jóok'ol juntúul
máak jach yaan páajta-
lil ti'e'.[i]

Leti'e' jach yaan u ts'áaik
u yóol ba'ate'el je'ex u
beetik juntúul máak
suuk u ba'atele'.[a]
Leti'e' yaan u yawat je'ex
u yawat le máaxo'ob ku
bino'ob ba'atelo'.
Leti'e' yaan u ye'esik
maas yaan u muuk' ti' u
enemigo'ob.[b]
14 «Tene' ts'o'ok u máan
ya'ab k'iino'ob ma' t'aa-
nakeni'.
Tin makaj in chi', kex
taakchaj in t'aane' ma'
tin wa'alaj mix ba'ali'.
Je'ex u beetik juntúul
ko'olel tu súutukil táan
u síijsik u chaambale'
yaan in wáakam, yaan in
jajak iik' yéetel yaan u
p'áatal istikyaj in ch'a'ik
in wiik'.
15 Yaan in xu'ulsik ti' monta-
ña'ob yéetel ti' pu'uko'ob,
yaan xan in beetik u
tijil u xíiwilo'ob yéetel u
che'ilo'ob.
Yaan in beetik u tijil le
río'obo', yaan u p'áatal
chéen tikin lu'umo'ob*
yéetel yaan in tikinkúun-
tik le lugaro'ob tu'ux
ets'ekbal ja' chuup yée-
tel cańa'obo'.[c]
16 Yaan in nu'uktik le ch'óo-
po'ob ti' junp'éel bej ma'
u k'aj óolo'obo',[d]
yaan in beetik u xíimba-
lo'ob ti' bejo'ob mix jun-
téen máanko'obi',[e]
yaan in beetik u suut sáa-
sil le ée'joch'e'enil yaan
tu táano'obo'[f]

42:15 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «chéen isla'ob».

CAP 42

a Éx 15:3

b 1Sa 2:10

c Sl 107:33
Isa 44:27
Isa 50:2

d Isa 29:18
Isa 35:5
Jer 31:8

e Isa 30:21

f Isa 60:1, 20

Columna 2

a Isa 40:4

b Isa 44:10, 11
Isa 45:16

c Isa 6:9, 10
Isa 43:8

d Isa 56:10
Jer 4:22
Eze 12:2

e Eze 33:31

yéetel yaan in beetik u
táaxtal le tu'ux k'o'lema-
ko'.[a]
Leti'e ba'ax ken in beet
tu yo'olalo'obo', junpuli'
ma' ken in p'ato'ob».
17 Yaan u beeta'al u jóok'ol
u yáalkab yéetel yaan u
pa'ajal u su'tal
le máaxo'ob ku k'ubik u
yóolo'ob ti' imageno'obo',
le máaxo'ob ku ya'aliko'ob
ti' le imageno'ob de me-
talo': «Te'exe' k-dio-
se'ex».[b]
18 Kóoke'ex, u'uye'ex ba'ax
ku ya'ala'al.
Ch'óope'ex, p'il a wiche'ex
utia'al a paakate'ex.[c]
19 Mina'an uláak' máax
ch'óop je'ex le máax me-
yajtikeno'.*
Mina'an uláak' máax jach
kóok je'ex le máax kin
túuxtik u bis in t'aano'.
Mina'an uláak' máax jach
ch'óop je'ex le máax
ts'o'ok in we'esik in wu-
tsil ti'o'.
Mina'an uláak' máax jach
ch'óop je'ex le máax me-
yajtik Jéeobao'.[d]
20 Teche' ya'ab ba'alo'ob ka
wilik, chéen ba'ale' ma'
ta beetik u cuentail,
ka je'ek'abtik a xikin,
chéen ba'ale' ma' ta
wu'uyik mix ba'al.[e]
21 Jéeobae' ku beetik justi-
cia,
ts'o'ok u ye'esik mina'an
uláak' je'ex u leye'* yée-
tel ts'o'ok u ki'ichkelem-
kúuntik.

42:19 * Ma' xaane' táan u t'aan ti' u kaajil Israel. **42:21** * Wa «nu'ukta-je'».

22 Le kaaja' ts'o'ok u to'okol
yéetel ts'o'ok u ch'a'abal
tuláakal ba'ax yaanti'.[a]
Tuláaklo'obe' ti' k'ala'ano'ob ich joolo'obe', ti'
ts'a'ano'ob ich cárcelo'obe'.[b]
Ts'o'ok u bisa'alo'ob, mina'an máax salvarko'ob.[c]
Ts'o'ok u ma'achlo'ob, mina'an máax a'alik:
«¡Jáalk'abto'ob!».
23 ¿Máax ichile'ex ken u
yu'ub lela'?
¿Máax ichile'ex kun ch'enxikin yéetel kun kaanbal utia'al u binti' utsil
te' k'iino'ob kun taalo'?
24 ¿Máax k'ub Jacob ti' le
máaxo'ob ku ch'a'iko'ob
ba'ax yaan ti' máako'?
¿Máax k'ub Israel ti' le
máaxo'ob ku tokiko'ob le
ba'axo'ob u tia'al máako'?
¿Ma' wa Jéeoba k'ubo'obi', ma' wa tu contra leti'
k'ebanchajo'obi'?
Leti'obe' ma' tu yóoto'ob
xíimbal tu beelo'obi'
yéetel ma' tu beeto'ob
ba'ax ku ya'alik u leyi'.*[d]
25 Le o'olale' Diose' ma' xu'ul
u láalik u p'uja'anil tu
yóok'olo'obi',
mix u ye'esik k'uuxilnaja'an, yéetel ma' xu'ul u
beetik u ba'atelta'alo'obi'.[e]
Tu xu'ulsaj ti' tuláakal
ba'ax yaan tu ba'pacho'ob, chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu beeto'ob u
cuentaili'.[f]

42:24 * Wa «nu'uktaji'».

CAP 42

a Dt 28:15, 33
Jer 50:17

b Sl 102:19, 20

c Dt 28:29, 52

d Jue 2:12, 14
2Cr 15:3, 6
Sl 106:41

e Dt 32:22
Na 1:6

f Isa 9:13
Jer 5:3
Os 7:9

Columna 2

a Isa 57:11

CAP 43

b Sl 100:3
Isa 43:15
Isa 44:2, 21

c Isa 44:23
Jer 50:34

d Éx 14:29

e Jos 3:15, 16
2Re 2:8

f Éx 19:5, 6

g Dt 7:8
Jer 31:3

Leti'e' p'u'uj tu contra'ob,
chéen ba'ale' leti'obe'
láayli' ma' tu beeto'ob u
cuentaile'.[a]

43 Jacob, lela' leti'e ba'ax
ku ya'alik Jéeoba, le
máax beetmilecho',
Israel, lela' leti'e ba'ax ku
ya'alik le máax beetmilecho':[b]
«Ma' a ch'a'ik saajkil, tumen tene' ts'o'ok in salvarkech.[c]
Tene' ts'o'ok in t'ankech
ta k'aaba',
in tia'alech.
2 Le kéen máankech ichil
taamkach ja'e', tene'
yaan in wantal ta wéetel,[d]
le kéen máankech
ichil río'obe' ma' kan
búulul.[e]
Le kéen máankech ichil
k'áak'e' ma' kan elel,
le kéen tóoch'balnak le
k'áak'o' ma' ken u chujech.
3 Tumen teen Jéeoba a
Dios,
teen le Máax Santo yaan
Israelo', teen salvarkech.
Tene' ts'o'ok in k'ubik
Egipto utia'al in salvarkech,
ta lugare' ts'o'ok in k'ubik
Etiopía yéetel Seeba.
4 Teche' jach lúubech utsil
ti' teen,[f]
tin wilaj mina'an uláak'
je'ex teche' yéetel jach
in yaabiltmech.[g]
Le o'olal tu lugar in k'ubkeche' yaanal máako'ob
ken in k'ube,

tene' yaan in k'ubik kaajo'ob utia'al in salvartik a kuxtal.
5 Ma' a ch'a'ik saajkil, tene' tia'anen ta wéetele'.[a]
Yaan in taasik a paalal desde lak'in,
yaan xan in taaske'ex desde chik'in utia'al in much'kíintike'ex.[b]
6 Tene' yaan in wa'alik ti' le xamano': ‹¡K'ubo'obten!›,[c]
yéetel ti' le noojolo' yaan in wa'alik: ‹Cha'a u suuto'ob.
Taas le in hijo'ob yano'ob náachilo' bey xan le in hija'ob yano'ob tu xuul yóok'ol kaabo'.[d]
7 Taas tuláakal le máaxo'ob k'aj óolta'ano'ob yéetel in k'aaba'o'[e]
bey xan le máax tin beetaj utia'al in alabarta'alo',
le máax tin beetaj u yantalo', le máax teen beetmilo'›.[f]
8 Taas junp'éel kaaj. U kajnáalilo'obe' kex yaan u yicho'obe' ch'óopo'ob,
kex yaan u xikno'obe' kóoktako'ob.[g]
9 Tuláakal le lu'umo'obo' unaj u much'kuba'ob ti' junp'éelili' lugar,
le kaajo'obo' unaj xan u much'kuba'ob.[h]
¿Yaan wa máax ichilo'ob je'el u páajtal u ya'alik ba'ax kun úuchle'?
¿Je'el wa u páajtal u ya'aliko'obto'on le ba'axo'ob kun yáax úuchlo'?[i]

CAP 43

a Isa 41:10
Isa 44:2
Jer 30:10

b Dt 30:1-3
Sl 106:47
Isa 66:20
Eze 36:24
Miq 2:12
Zac 8:7

c Jer 3:18

d Jer 31:8

e Jer 33:16

f Sl 100:3
Isa 29:23

g Isa 6:9, 10
Isa 42:18, 19

h Isa 41:1

i Isa 41:21, 22
Isa 44:7

Columna 2

a 1Re 18:24, 25

b Hch 1:8
Ap 1:5

c Dt 4:37

d Isa 41:4

e Isa 44:8

f Dt 6:4

g Isa 12:2
Os 13:4
1Ti 2:3
Jud 25

h Dt 32:12

i Isa 46:9, 10

j Isa 41:4
Ap 1:8

k Dt 32:39

l Isa 14:27
Da 4:35

U taas u testigo'ob utia'al u ye'esko'ob jaaj ba'ax ku ya'aliko'ob,
wa u ch'enxikinto'ob ba'ax ku ya'ala'al yéetel ka u ya'alo'ob: ‹¡Jaaj u t'aano'ob!›».[a]
10 Jéeobae' ku ya'alik: «Te'exe' in testigo'ex,[b]
jach beyo', teech le máax meyajtikeno', teech le máax in yéeymo',[c]
utia'al a k'aj óoltikene'ex yéetel utia'al a ts'áaik a feje'ex ti' teen,*
bey xan utia'al a na'atke'ex de ke junpuli' ma'atech in k'expajal.[d]
Mix juntúul Dios yanchaj antes ti' teen,
yéetel desde yanakene' mix juntúul xan yanaki'.[e]
11 Tene'... tene' Jéeobaen,[f] chéen teen salvartik máak, mix máak uláak'».[g]
12 Jéeobae' ku ya'alik: «Teen a'almil ba'ax kun úuchul, teen salvarte'ex yéetel teen ts'áa ojéeltbil te' k'iino'ob mina'an uláak' dios ichile'exo'.[h]
Le o'olal te'exe' in testigo'ex yéetel teen u jaajil Dios.[i]
13 Ts'o'ole' tene' ma'atech in k'expajal.[j]
Mix máak je'el u páajtal u tokik wa ba'ax tin k'abe'.[k]
Le kéen káajak in beetik wa ba'axe', ¿máax je'el u páajtal u ts'áaikuba tin contrae'?».[l]

43:10 * Wa «utia'al a k'ubik a wóole'ex ti' teen».

CAP 43

14 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeoba le Máax ka'a manike'exo',[a] le Máax Santo
yaan Israelo':[b]
«Ta wo'olale'exe', tene'
yaan in túuxtik junp'éel
ejército tu kaajil Babilonia utia'al in beetik u
lúubul tuláakal u joonajilo'ob,[c]
le kéen ts'o'okke' le caldeo'ob yano'ob tu barco'obo' yaan u yawato'ob
tumen jach yaj ba'ax ku
yúuchulti'ob.[d]
15 Tene' Jéeobaen, teen a
Santo'ex,[e] teen beet u
yantal Israel,[f] teen a Reye'ex».[g]
16 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeoba,
le máax beetik junp'éel
bej ichil le k'áa'náabo',
le máax beetik junp'éel
bej ichil le ja'ob ku
wo'oltikuba'obo',[h]
17 le máax jóo'sik u carroilo'ob ba'ate'el, tsíimino'ob[i]
bey xan junp'éel ejército
pa'te' yéetel le máaxo'ob
jach u yojlo'ob ba'atelo',
leti'e' ku ya'alik:
«Leti'obe' yaan u p'áatlo'ob jaytal yéetel ma'
kun páajtal u líik'lo'ob.[j]
Yaan u xu'ulsa'alti'ob, bey
yaan u tu'uplo'ob je'ex u
tu'upul junp'éel meecha
t'aabale'».
18 «Ma' a k'a'ajsike'ex le ba'axo'ob ts'o'ok u máan k'iin
úuchko',
yéetel ma' a sen tuukule'ex ti' le ba'axo'ob
ucha'an úuchjeakilo'.

a Isa 44:6
Isa 63:16

b Isa 54:5

c Isa 45:1, 2

d Jer 50:10

e Sl 89:18

f Isa 43:1

g Dt 33:5
Sl 74:12
Isa 33:22
Ap 11:17

h Éx 14:16
Jos 3:13

i Éx 15:4

j Jer 51:39

Columna 2

a Isa 42:9

b Isa 11:16
Isa 40:3

c Isa 41:18

d Isa 41:17
Jer 31:9

e Sl 33:12
Isa 41:8
1Pe 2:9

f Isa 60:21

g Isa 64:7

h Jer 2:5
Os 7:10
Miq 6:3

19 ¡Ilawile'ex! Tene' táan
in beetik junp'éel ba'al
túumben,[a]
lelo' ts'o'ok u káajal u
yúuchul.
¿Ma' wa ta ts'áaike'ex
cuenta?
Tene' yaan in beetik junp'éel bej ku máan te'
lu'um tu'ux mix máak
kaja'ano'[b]
yéetel yaan in beetik u
yantal río'ob ichil le desiertoo'.[c]
20 Le ba'alche'ob ku máano'ob te' k'áaxo' yaan u
alabarkeno'ob,
yaan in alabarta'al tumen
le chacalo'ob yéetel le
avestruzo'obo',
tumen tene' yaan in beetik u yantal ja' te' lu'um
tu'ux mix máak kaja'ano',
yéetel yaan in beetik u
yantal río'ob ichil le desiertoo',[d]
utia'al u yantal ja' u yuk'
le kaaj in yéeymo',[e]
21 le kaaj tin beetaj u yantal
utia'al ka in tia'alinto'
yéetel
utia'al ka u ts'áa'ob ojéeltbil le ba'alo'ob in beetmo'.[f]
22 Chéen ba'ale' teche' Jacob ma' a k'áatten áantaji',[g]
Israel, teche' ts'o'ok
u náakal a wóol ti'
teen.[h]
23 Ma' a taas tamano'ob
a k'ubten bey tóokbil
ofrendae',
mix a alabarten yéetel
a sacrificio'obi'.

Tene' ma' in obligartech a
taasten junp'éel regaloi'
mix in sen k'áattech sak
inciensoi'.[a]
24 Ma' ta manaj ch'ujuk
caña* utia'al ka a ts'áa-
teni',
ma' ta k'ubajten u tsaa-
tsel ba'alche'ob utia'al a
ki'imakkúuntik in wóo-
li'.[b]
Ba'axe' ts'o'ok a sen aal-
kúuntik in kuuch yéetel
a k'eban
yéetel ts'o'ok a beetik
in sen ka'anal yéetel le
ba'axo'ob ma' ma'alobtak
ka beetko'.[c]
25 Tene', teen le Máax tupik
a k'ebano'obo',*[d] kin
beetik tu yo'olal in k'aa-
ba',[e]
ts'o'ole' ma' ken in ka'a
k'a'ajs a k'ebano'ob.[f]
26 Wa yaan ba'ax tu'ubtene'
k'a'ajsten. Ko'ox ka
k-múul tsikbalt tu táan
juntúul juez le ba'ax úu-
cho'.
E'es ba'axten jaaj le ba'ax
ka wa'aliko'.
27 A yáax papáe' k'eban-
chaji,
le máaxo'ob ku
t'aano'ob ta wo'olalo'*
ts'o'ok u ts'áaikuba'ob
tin contra.[g]
28 U nuuktakil le máaxo'ob
yano'ob te' lugar santoo'
ma' limpio'ob tin táani',

43:24 * Junp'éel clase caña jach ki'ibok. **43:25** * Wa «le ba'axo'ob ka beetik tumen ma' ta wu'uyik t'aano'». **43:27** * Ma' xaane' táan u t'aan ti' le máaxo'ob ka'ansik ba'ax ku ya'alik le Leyo'.

CAP 43

a Isa 66:3

b Le 3:14-16

c Isa 1:14, 15

d Isa 1:18
Jer 50:20

e Sl 25:7
Sl 79:8, 9
Eze 20:9

f Jer 31:34

g Isa 28:7
Jer 5:31

Columna 2

a Sl 79:4
Sl 137:3

CAP 44

b Gé 17:1, 7
Gé 35:10, 11
Isa 41:8

c Isa 43:1
Isa 44:21

d Isa 41:10
Jer 30:10

e Dt 32:15
Dt 33:5, 26

f Isa 41:17

g Isa 32:14, 15

h Isa 61:11

le o'olal yaan in beetik u
xu'ulsa'al ti' Jacob
yéetel yaan in cha'ik
u sen po'opoch'a'al Is-
rael».[a]
44 «Jacob, teche' in j-me-
yajech, u'uy a wu'uy
ba'ax ken in wa'al-
tech.
Israel, tene' ts'o'ok in yée-
yikech, u'uy a wu'uy le-
la'.[b]
2 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeoba
le Máax Beetmilech yée-
tel ts'aamil a kuxtalo',[c]
le máax áantech desde
le tia'anech ichil u nak'
a maamao':*
‹Jacob, teche' in j-meya-
jech, ma' a ch'a'ik saaj-
kil.[d]
Jesurún,# teen yéeymi-
lech, ma' a sajaktal.[e]
3 Tene' yaan in ts'áaik ja'
u yuk' le máax uk'ajo',*[f]
yaan in beetik u yáalkab
ja' te' tu'ux tikin le lu'u-
mo'.
Yaan in láalik in poder tu
yóok'ol a paalal,[g]
yaan in láalik in bendi-
ción tu yóok'ol a paalal.
4 Leti'obe' yaan u jóok'-
lo'ob je'ex le ya'ax su'u-
ko',[h]
yaan u p'áatlo'ob je'ex le
u che'ilo'ob álamo ya-
no'ob te' tu'ux ku yáal-
kab ja'o'.

44:2 * Wa «desde ka síijecho'». # U k'áat u ya'al «Juntúul Máak Beetik Ba'ax Toj», lela' junp'éel k'aaba' ku ts'a'abal ti' Israel utia'al u ye'esa'al respeto ti'. **44:3** * Wa «yaan in láa-lik ja' tu yóok'ol le lu'um uk'ajo'».

5 Juntúule' yaan u ya'alik:
«U tia'alen Jéeoba».[a]
Uláak' juntúule' yaan u
ya'alik Jacob u k'aaba'.
Uláak' xan juntúule' yaan
u ts'íibtik tu k'ab: «Jéeo-
ba in yuumil».
Leti'e' yaan u ya'alik Is-
rael u k'aaba'›.
6 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeoba,
u Rey Israel,[b] le Máax
ka'a maniko',[c] Jéeoba le
máax gobernartik le án-
gelo'obo':
‹Tene' Diosen desde tu
káajbal bey xan utia'al
k'iino'ob mina'an u
xuul,[d]
chéen teen Diosen, mi-
na'an uláak'.[e]
7 ¿Yaan wa uláak' Dios je'ex
tene'?[f]
¡T'aanak, k'a'am t'aanak
utia'al u ya'alik, yéetel
ka u ye'esten jaaj ba'ax
ku ya'alik![g]
Wa yaan juntúule' ka u
ya'al ba'axo'ob ku taal u
k'iin
yéetel ba'axo'ob kun úu-
chul maas táanil,
je'ex ts'o'ok in beetik des-
de le ka tin beetaj u yan-
tal le kaaj úuchjeakilo'.
8 In kaajal, ma' a sen sajak-
tale'ex,
ma' a sajaktale'ex ka p'áa-
tak mix tu páajtal a pée-
ke'ex.[h]
¿Ma' wa in wa'almili' ti'
cada juntúul ti' te'ex tu-
láakal le ba'alo'oba'?
Te'exe' in testigo'ex.[i]
¿Yaan wa uláak' Dios
aparte ti' teen?

CAP 44

a Zac 13:9

b Dt 33:5
Isa 33:22

c Éx 6:6
Jer 50:34

d Isa 41:4
Isa 48:12
Ap 22:13

e Dt 4:35, 39
Isa 43:10

f Isa 46:9

g Isa 43:9
Isa 45:21

h Isa 41:10

i Isa 43:10

Columna 2

a Dt 32:4
2Sa 22:32

b Jue 10:14
1Re 18:26
1Co 8:4

c Sl 115:4, 5

d Jer 51:17

e Jer 10:5
Hch 19:26

f 1Sa 5:3, 7

Mina'an, mina'an uláak'
bey junp'éel nuxi' tuu-
nich tu'ux a balikaba'e-
xe'.[a] Tene' mina'an in
k'aj óoli'›».
9 Tuláakal le máaxo'ob ku
beetko'ob imageno'obo'
mix ba'al u biilalo'ob.
Le ba'alo'ob jach u yaa-
biltmo'obo' mix junp'éel
utsil ken u taasti'ob.[b]
Le imageno'obo' ma' tu
páajtal u beetik u testi-
goilo'ob tumen ma' tu
páajtal u yilko'ob mix
ba'al yéetel ma' u yojlo'ob mix ba'ali',[c]
le o'olale' yaan u pa'ajal u
su'tal le máaxo'ob beet-
milo'obo'.[d]
10 ¿Bix u atrever juntúul
máak u beet juntúul
dios yéetel u beet jun-
p'éel imagen de metal
kex mix junp'éel utsil ku
taasik?[e]
11 ¡U'uy a wu'uye'ex lela'!
¡Tuláakal le máaxo'ob
yano'ob tu yéetelo' yaan
u pa'ajal u su'talo'ob![f]
Le máaxo'ob beetik
le imageno'obo' chéen
máako'ob.
Ka u much'uba'ob tuláak-
lo'ob yéetel ka yana-
ko'ob te' tu'ux a'ala'an-
ti'obo'.
Yaan u beeta'al u sen sa-
jaktalo'ob yéetel yaan u
láaj pa'ajal u su'talo'ob.
12 Le máax meyajtik le me-
talo' ku ch'a'ik u herra-
mienta utia'al u meyaj-
tik le fierro ku
chokokíintik yéetel
chúuko'.

Leti'e' ku babaxjats'tik
yéetel martillo utia'al u
ts'áaik forma ti',
ku meyajti' u mu'uk'a'an
k'abo'ob utia'al u
beetik.[a]
Chéen ba'ale' le kéen
wi'ijchajke' ku p'áatal
mina'an u muuk'.
Le kéen p'áatak ma' tu
yuk'ik ja'e' ku ka'anal.
13 Le máax ku pool che'o' ku
sinik le cordel tu yóok'ol
le che'o', ts'o'ole' ku mar-
cartik yéetel chak gis.
Ts'o'ole' ku póolik yéetel
u herramientail u pool
che', ku bin u trazartik
yéetel junp'éel compás,
ku póolik u forma jun-
túul máaki',[b]
je'ex u jats'utsil juntúul
wíinike',
ku beetik utia'al u yets'-
kúunta'al ichil junp'éel
naj.*[c]
14 Yaan máake' u meyaje' u
ch'akik cedro'ob.
Leti' xane' ku yéeyik jun-
p'éel clase nojoch che',*
yéetel ku cha'ik u nojoch-
tal ichil u maasil che'ob
te' k'áaxo'.[d]
Leti' xane' ku pak'ik jun-
kúul laurel yéetel kéen
k'áaxak ja'e' ku nojoch-
tal.
15 Kéen máanak k'iine' le
che'o' ku meyaj ti' máak
utia'al u t'abik k'áak'.
Leti'e' ku ch'a'ik junxóot'
ti' le che' utia'al u k'íi-
cho',

44:13 * Wa «lugar tu'ux ku yúuchul adorar». **44:14** * U k'aaba' le che'a' «encino».

CAP 44

a Isa 40:19
Isa 41:7
Isa 46:6

b Éx 20:4
Dt 4:15, 16
Hch 17:29

c Dt 27:15

d Isa 40:20
Jer 10:3

Columna 2

a Éx 20:4, 5
Le 26:1
Hab 2:18, 19

b Isa 37:37, 38
Isa 45:20
Isa 46:7

c Jer 10:8, 14
Ro 1:21-23

tu yéetel xane' ku t'abik
k'áak' utia'al u beetik
waaj u jaante.
Yéetel le che'o' ku beetik
xan juntúul dios utia'al
u adorarte.
Ku póolik junp'éel ima-
gen, ts'o'ole' ku chintal
tu táan.[a]
16 Táanchumuk ti' le che'o'
ku meyajti' utia'al u t'a-
bik k'áak',
tu yéetele' ku k'áa'tik le
bak' ken u jaanto', bey
túuno' ku na'ajtal.
Tumen k'íinal u yu'ubik
le k'áak'o' ku ya'alik:
«¡Jach ma'alob le k'áak'
utia'al in k'íicha'!».
17 Chéen ba'ale' yéetel u ya-
labe' ku beetik juntúul
dios, ku beetik junp'éel
imagen.
Le máak túuna' ku chin-
tal tu táan utia'al u ado-
rarte.
Ku orar ti' leti', ku ya'alik:
«Salvarteni', tumen teech
in dios».[b]
18 Le máako'ob beetik beyo'
ma' tu na'atko'ob mix
ba'al,[c]
leti'obe' ma'alob pixa'anil
u yicho'ob, ma' tu páaj-
tal u paakato'ob
yéetel mina'an u na'at u
puksi'ik'alo'ob.
19 Mix máak tuklik ichil u
puksi'ik'al,
mix máak ts'o'ok u kaan-
bal yéetel mix máak
yaan u na'at ka u ya'al:
«Táanchumuk ti' le che'o'
meyajnajten utia'al in
t'abik k'áak',

yéetel u chúukile' tin tak'ankúuntaj in wo'och waaj yéetel tin k'áa'taj in wo'och bak'.
¿Unaj wa túun in beetik junp'éel x-la' ba'al yéetel u yalab le che'o'?[a]
¿Unaj wa in adorartik junxóot' tikin che'?».
20 Le máax ku beetik beyo' bey táan u jaantik ta'ane'.
Tumen tusa'an u puksi'ik'ale' ku beeta'al u sa'atal bej ti'.
Ma' tu páajtal u salvarkuba, mix tu páajtal u ya'alik:
«Le ba'ax yaan tin k'aba' mix ba'al u biilal».
21 «Jacob, ma' a tu'ubsik le ba'alo'oba'. Israel, ma' a tu'ubsik le ba'alo'oba' tumen teche' in j-meyajech.
Teen beetmilech, teche' in j-meyajech.[b]
Israel, tene' ma' ken in tu'ubsech.[c]
22 Tene' yaan in tupik le ba'axo'ob ma' ma'alob a beetmo'[d]
yéetel yaan in pixik a k'ebano'ob yéetel junp'éel múuyal.
Suunen tin wiknal tumen tene' yaan in ka'a manikech.[e]
23 Ka'ane'ex, ¡awatnake'ex yéetel ki'imak óolal tumen ts'o'ok u beetik Jéeoba le ba'ax u ch'a'tukultmo'!
U taamile'ex lu'um, ¡awatnake'ex tumen ts'o'ok a ganare'ex!

CAP 44

a Dt 27:15

b Isa 43:1
Isa 44:1

c Isa 49:15

d Sl 51:1
Sl 103:12
Isa 1:18
Isa 43:25
Jer 33:8
Hch 3:19

e Isa 1:27
Isa 48:20
Isa 59:20

Columna 2

a Isa 49:13
Isa 55:12

b Isa 60:21

c Isa 44:6

d Job 26:7
Isa 40:22

e Isa 42:5
Isa 48:13

f Os 9:7

g 2Sa 15:31
Isa 29:14

h Jos 23:14
Isa 55:10, 11
Zac 1:6

i Sl 147:2

¡Awatnak yéetel ki'imak óolal le montaña'obo',[a]
le k'áaxo'obo' bey xan u che'ilo'ob!
Tumen Jéeobae' ts'o'ok u ka'a manik Jacob,
yéetel ku ye'esik u ki'ichkelmil tu yóok'ol Israel».[b]
24 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba le Máax ka'a manikecho',[c]
le máax beet a formar desde tu nak' a maamao':
«Tene' Jéeobaen, teen beet tuláakal ba'al.
Teen jaymil le ka'ano', tin juunal tin beetaj,[d]
teen beetmil xan le lu'umo'.[e]
¿Yaan wa juntúul máak áanten in beete?
25 Tene' ma' tin cha'ik u chíikpajal le señalo'ob ku ya'alik le ma' jaajil profeta'obo'.
Teen beetik u p'áatal le j-meeno'ob je'ex le máaxo'ob mina'an u na'ato'obo'.[f]
Teen beetik u xa'ak'pajal u tuukul le máaxo'ob yaan u na'ato'obo',
teen beetik u p'áatal mix ba'al u biilal le ba'axo'ob u yojlo'obo'.[g]
26 Teen beetik u béeytal le ba'ax ku ya'alik le máax meyajtikeno'.
Teen beetik u yúuchul tuláakal le ba'axo'ob ku ya'alik le máaxo'ob bisik in t'aano'.[h]
Teen a'alik tu yo'olal Jerusalén: ‹Yaan u ka'a antal u kajnáalilo'ob›.[i]

Teen a'alik xan tu yo'olal
u kaajilo'ob Judá: ‹Yaan
u jel beeta'alo'ob.[a]
Yaan in jel líi'sik u pak'i-
lo'ob›.[b]
27 Teen a'alik ti' le taam-
kach ja'obo': ‹Sa'ap'a-
ke'ex,
tene' yaan in tikinkúuntik
tuláakal le río'ob ku taal
ti' te'exo'›.[c]
28 Teen a'alik tu yo'olal
Ciro:[d] ‹Leti' le j-kanan
taman in yéeymo',
leti'e' yaan u beetik tuláa-
kal ba'ax in k'áat›.[e]
Teen a'alik tu yo'olal Je-
rusalén: ‹Yaan u jel líi'-
sa'al›.
Teen a'alik tu yo'olal le
temploo': ‹Yaan u bee-
ta'al u cimientoil›».[f]

45 Jéeobae' u yéeymaj
Ciro,[g]
u machmaj u x-no'oj k'ab[h]
utia'al u mixba'alkúuntik
kaajo'ob tu táan,[i]
utia'al u lu'sik u páajtalil*
le reyo'obo',
utia'al u je'ek'abtik le joo-
najo'ob de ka'ap'éel hoja
tu táano',
bey túuno' yaan u p'áat-
lo'ob je'ek'abil, leti'e' ku
ya'alik ti' Ciro:
2 «Tene' yaan in bin táanil
ti' teech,[j]
yaan in táaxkuntik le
pu'uko'obo',
yaan in xiixkúuntik le
joonajo'ob de cobreo'
yéetel yaan in ch'a'ch'akik
le tranca'ob de fierroo'.[k]

45:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «utia'al u wach'ik u k'ax-nak'».

CAP 44

a Isa 60:10

b Isa 61:4

c Isa 42:15
Jer 50:38
Ap 16:12

d Esd 1:1, 2
Isa 41:25
Isa 45:1
Isa 46:11
Da 10:1

e Isa 48:14

f 2Cr 36:22, 23
Esd 6:3
Isa 45:13

CAP 45

g Esd 1:1, 2
Isa 44:28

h Isa 45:4

i Isa 13:17
Isa 41:25

j Isa 13:4

k Sl 107:16

Columna 2

a Jer 50:35, 37

b Esd 1:1, 2
Isa 44:28

c Dt 4:35, 39
Dt 32:39

d 1Sa 17:46
Sl 102:15, 16
Isa 37:20

e Sl 83:18

f Gé 1:3
Jer 31:35

g Éx 10:21
Sl 104:20

h Isa 26:12

i Ec 7:14
Am 3:6

3 Tene' yaan in ts'áaiktech
le tesoro'ob yano'ob ich
ée'joch'e'enilo',
bey xan le tesoro'ob ta'a-
ka'ano'ob ti' lugaro'ob
utia'al u kanáanta'alo'o-
bo',[a]
utia'al a wojéeltik de ke
tene' Jéeobaen,
teen u Dios u kaajil Is-
rael, teen t'ankech ta
k'aaba'.[b]
4 Tu yo'olal Jacob le máax
meyajtiken yéetel tu
yo'olal Israel le máax in
yéeymo',
tene' táan in t'ankech ta
k'aaba'.
Kex ma' a k'aj óolene', te-
ne' táan in ts'áaiktech
junp'éel k'aaba' ma' kun
tu'ubsbil.
5 Tene' Jéeobaen, mina'an
uláak'.
Mina'an uláak' Dios apar-
te ti' teen.[c]
Kex ma' a k'aj óolene', te-
ne' yaan in ts'áaiktech
muuk',*
6 beyo' desde tu'ux ku tíip'il
k'iin tak tu'ux ku chíinile'
le máako'obo' yaan u yo-
jéeltiko'ob
mina'an uláak' Dios apar-
te ti' teen.[d]
Tene' Jéeobaen, mina'an
uláak'.[e]
7 Teen beetik u yantal sáa-
sil[f] bey xan ée'joch'e'e-
nil.[g]
Teen beetik u yantal jee-
ts'elil[h] bey xan yaayaj
k'iino'ob.[i]

45:5 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tene' yaan in jep'ik a k'ax-nak'».

Teen Jéeoba, teen beetik
tuláakal le ba'alo'oba'.
8 Ka'ane'ex, beete'ex u k'áa-
xal ja' desde te' ka'ano'.[a]
Láala'ak justicia tumen le
múuyalo'obo'.
U je'ek'abtuba le lu'umo'
ka u beet u yantal salva-
ción
yéetel ka u beet u yantal
justicia.[b]
Teen Jéeoba, teen beetik
u yúuchul lelo'».
9 ¡Óotsil le máax ku ba'a-
telt'aan yéetel le Máax
Beetmilo',
tumen leti'e' chéen bey
jun chan xéet' jarro* de
k'at
pa'apaja'an yaan ichil u
maasil jayakbal te' lu'u-
mo'!
Le k'ato' unaj wa u ya'alik
ti' le Máax meyajtiko':
«¿Ba'ax ka beetik?».[c]
Le ba'ax beeta'ano' unaj
wa u ya'alik ti' le Máax
beetmilo': «Teche' mi-
na'an a k'abo'ob».#
10 Óotsil le máax ku ya'alik
ti' juntúul taatatsil:
«¿Ba'ax u biilal ta taa-
sen yóok'ol kaab?»,
bey xan le máax ku ya'a-
lik ti' juntúul maamatsil:
«¿Ba'ax u biilal ta síij-
sen?».
11 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeoba, le Máax Santo
yaan Israelo',[d] le Máax
beetmilo':

45:9 * Wa «p'úul». # Uláak' bix u traducirta'ale' «¿Unaj wa u ya'alik le k'at: ‹Le ba'ax a beetmo' mina'an u xikno'ob›?».

CAP 45

a Eze 34:26

b Isa 61:11

c Isa 29:16
Jer 18:6
Ro 9:20

d Isa 43:3

Columna 2

a Os 1:10

b Gé 1:1
Isa 40:28

c Gé 1:27

d Isa 44:24
Jer 32:17
Zac 12:1

e Ne 9:6

f Isa 42:6

g Isa 14:16, 17
Isa 43:14
Isa 49:25

h 2Cr 36:23
Esd 1:2, 3
Isa 44:28

i Isa 13:17

«¿Yaan wa a wa'alike'ex-
ten ma' ma'alob le ba'a-
xo'ob ts'o'ok in tuklik in
beetik maas táanilo'?
¿Yaan wa a wa'alike'exten
ba'ax unaj in beetik yée-
tel in paalal[a] bey xan
yéetel le ba'axo'ob kin
beetik yéetel in k'abo'o-
bo'?
12 Teen beetmil le lu'umo'[b]
bey xan le máaxo'ob
yaan tu yóok'olo'.[c]
Teen jaymil le ka'an yée-
tel in k'abo'obo'.[d]
Teen a'alik ba'ax ken u
beet tuláakal le ba'a-
xo'ob yaan te' ka'ano'».[e]
13 Jéeoba, le máax gober-
nartik le ángelo'obo', ku
ya'alik: «Tumen kin bee-
tik ba'ax toje' ts'o'ok in
líi'sik juntúul máak,[f]
yéetel yaan in tojkíintik
tuláakal u beelo'ob.
Leti' kun jel líi'sik in kaa-
jal yéetel yaan u jáalk'ab-
tik[g] le máaxo'ob bisa'a-
no'ob táanxel lu'umilo',[h]
yaan u beetik sin ke u co-
brartik mix ba'al yéetel
sin ke u ts'a'abal taak'in
ti'».[i]
14 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
«Le ba'ax ku
náajalta'al* Egiptoo', le
u mercancía# Etiopíao',
yéetel le sabeo'ob, máa-
ko'ob ka'anal u baake-
lo'obo'
yaan u taalo'ob ta wiknal
yéetel yaan a tia'alinti-
ko'ob.

45:14 * Uláak' bix u traducirta'ale' «U j-meyajo'ob». # Uláak' bix u traducirta'ale' «u j-koonolo'ob».

Yaan u taalo'ob ta paach
k'axa'ano'ob yéetel cade-
na'ob.
Leti'obe' yaan u taalo'ob
yéetel yaan u chinta-
lo'ob ta táan.[a]
Yaan u chintalo'ob ta
táan utia'al u ya'aliko'ob-
tech: ‹Jach tu jaajil
tia'an Dios ta wéetele',[b]
mina'an uláak', mina'an
uláak' Dios›».
15 Jach tu jaajile' teche' jun-
túul Diosech ma' man-
tats' ka we'esik ba'ax ka
beetki',
teech u Dios u kaajil Is-
rael, teech salvartik.[c]
16 Tuláaklo'obe' yaan u pa'a-
jal u su'talo'ob yéetel
yaan u mixba'alkúun-
ta'alo'ob.
Tuláakal le máaxo'ob ku
beetko'ob imageno'obo'
hasta su'lako'ob le kéen
xi'iko'ob.[d]
17 Chéen ba'ale' Israele'
yaan u salvarta'al tu-
men Jéeoba, mantats'
yaan u salvarta'al.[e]
Ma' mantats' kun pajbil u
su'tali' mix mantats' kun
mixba'alkúuntbili'.[f]
18 Jéeobae', leti' beetmil le
ka'ano',[g] leti' u jaajil
Dios,
leti' ts'áa forma ti' le lu'u-
mo', leti' beetmil utia'al
u ts'áaik te' tu'ux unaj u
yantalo',[h]
leti'e' ma' chéen tu
beeti',* tu beetaj utia'al
u kajtal máako'obi',[i]

45:18 *Uláak' bix u traducirta'ale' «ma' chéen tu beetaj utia'al u p'áa-tal jóojochili'».

CAP 45

a Est 8:17
Isa 14:1, 2
Isa 49:23
Isa 60:14
Isa 61:5

b Zac 8:23

c Isa 43:11
Isa 60:16
Tit 1:3

d Sl 97:7
Isa 44:9

e Isa 26:4
Isa 51:6

f Isa 29:22
Isa 54:4
Joe 2:26
Sof 3:11

g Isa 42:5
Jer 10:12

h Sl 78:69
Sl 104:5
Sl 119:90
Pr 3:19

i Gé 1:28
Gé 9:1
Sl 37:29
Sl 115:16

Columna 2

a Isa 48:16

b Sl 111:7, 8
Sl 119:137

c Isa 66:20
Jer 50:28

d Isa 42:17
Jer 50:2

e Isa 43:3

f Dt 4:39
Isa 44:8
Mr 12:32

leti'e' ku ya'alik:
«Tene' Jéeobaen, mina'an
uláak' aparte ti' teen.
19 Tene' mix tu'ux in ta'ak-
minba ka t'aanajen,[a] ma'
in ta'akminba tu'ux ée'-
joch'e'eni'.
Tene' ma' tin wa'alaj ti' u
paalal Jacobi':
‹Ilawil a kaxtikene'ex,
chéen ba'ale' chéen ku-
nel je'el ba'axak ka a
beete'exe'›.
Teen Jéeobae', ma'alob
ba'ax kin wa'alik, toj
ba'ax kin wa'alik.[b]
20 Much'aba'ex utia'al a taa-
le'ex.
Nats'aba'ex tuláakle'ex,
te'ex ts'o'ok a púuts'le'ex
ti' le kaajo'obo'.[c]
Le máaxo'ob u yéet máan
u imageno'ob
yéetel ku oraro'ob ti' jun-
túul dios ma' tu páajtal u
salvarko'obo' u jaajile'
ma' u yojlo'ob mix ba'ali'.[d]
21 T'aanake'ex yéetel e'e-
se'ex ba'axten jaaj ba'ax
ka wa'alike'ex.
Much'aba'ex utia'al a
múul tsikbaltike'ex.
¿Máax a'al desde úuch-
jeakil lelo'?
¿Máax ts'áa ojéeltbil des-
de te' k'iino'ob ts'o'ok u
máano'?
¿Ma' wa teen Jéeoba a'al-
mili'?
Mina'an uláak' Dios,
chéen teen.
Tene' juntúul Diosen kin
beetik ba'ax toj, yéetel
kin salvartik máak,[e] mi-
na'an uláak' aparte ti'
teen.[f]

22 Taalak tin wiknal tuláakal
le máaxo'ob yano'ob tu
xuul yóok'ol kaab utia'al
u salvarkuba'obo'.[a]
Tumen tene' Diosen, mi-
na'an uláak'.[b]
23 Tene' yaan junp'éel ba'ax
ts'o'ok in jurartik tin
k'aaba',
le ba'ax ts'o'ok u jóok'ol
tin chi'o'
ma' kun p'áatal ma' u
béeytal:[c]
tin táane' yaan u chintal
tuláakal máak,
tuláakal máake' yaan u
jurartik u meyajtiken
mantats',[d]
24 yéetel yaan u ya'alik:
‹Jéeobae' jach tu jaajil
ku beetik ba'ax toj yéetel
jach yaan páajtalil ti'.
Tuláakal le máaxo'ob p'u-
ja'ano'ob tu contrao' su'-
lako'ob kéen taalako'ob
tu táan.
25 Tuláakal u paalal Israele'
yaan u yilko'ob ma'alob
úuchik u meyajtiko'ob
Jéeoba,[e]
yaan u ki'imaktal u yóo-
lo'ob tu yo'olal le ba'a-
xo'ob tu beetaj tu yo'ola-
lo'obo'».

46 Le dios Belo' ku chin-
tal,[f] le dios Neboo'
ku mot'tal,
u imagen le dioso'oba' ku
ts'a'abal tu yóok'ol ba'al-
che'ob, tu yóok'ol ba'al-
che'ob suuk u bisko'ob
kuuch,[g]
u imageno'obe' junp'éel
kuch jach aal utia'al le
ba'alche'ob ts'o'ok u ka'a-
nalo'obo'.

CAP 45

a Miq 7:7

b Dt 4:35

c Isa 55:10, 11

d Dt 6:13
Ro 14:11

e Isa 61:9

CAP 46

f Jer 50:2
Jer 51:44

g Isa 45:20

Columna 2

a Isa 1:9

b Éx 19:4
Dt 1:31
Isa 44:2

c Isa 41:4

d Isa 43:13

e Éx 15:11

f Hch 17:29

g Isa 40:19
Jer 10:8, 9

2 Leti'obe' ku múul chin-
talo'ob yéetel ku múul
mot'talo'ob.
Leti'obe' ma' tu páajtal u
salvarko'ob le kuuch ku
bisa'alo',*
bey túuno' tak leti'ob ku
bisa'alo'ob táanxel lu'u-
mil.
3 «U paalal Jacob, u'uye-
ne'exi', bey xan te'ex u
yalab u kaajil Israel,[a]
te'ex tin wáante'ex desde
ka síije'ex yéetel tin ka-
náante'ex je'ex u beetik
juntúul maamatsile'.[b]
4 Tak ken ch'íijke'exe'
tene' ma' bíin k'expaj-
keni'.[c]
Tene' yaan u seguer in
wáantke'ex tak ken sa-
kak u tso'otsel a poo-
le'ex.
Tene' yaan in biske'ex,
yaan in wáantke'ex
yéetel yaan in kanáant-
ke'ex je'ex ts'o'ok in beet-
ko'.[d]
5 ¿Máax je'el a ketike'ex tin
wéetele'?[e]
¿Máax je'el a wa'alike'ex
jach chíika'an ti' tene'?[f]
6 Yaan máako'obe' ku láali-
ko'ob le oro yaan tu bol-
sa'obo',
yéetel ku pesarko'ob ti'
balanza le plata yaan-
ti'obo'.
Le kéen ts'o'okke' ku
contratarko'ob juntúul
máax meyajtik metal,
leti' túune' ku beetik
juntúul dios tu yéetel,[g]

46:2 * Te'ela' táan u t'aan ti' le imageno'ob ts'a'an tu yóok'ol le ba'alche'obo'.

ts'o'ole' ku xoltalo'ob tu
táan, jach beyo' leti'obe'
ku adorarko'ob.*[a]
7 Ku ch'úuyiko'ob utia'al
u ts'áaiko'ob tu
hombro'ob,[b]
ku kuchko'ob yéetel ku
ts'áaiko'ob wa tu'ux, ti'
ku p'áatal wa'atali'.
Ma' tu péek te' tu'ux ya-
no'.[c]
Ku k'áatko'ob áantaj ti',
pero mix ba'al ku núu-
kik.
Leti'e' ma' tu páajtal u sal-
vartik máak le kéen u
máans yaayaj k'iino'ob.[d]
8 K'a'ajakte'ex lela', líik'ik a
wóole'ex.
J-k'eban máake'ex, ts'áa
ta puksi'ik'ale'ex lelo'.
9 K'a'ajse'ex le ba'axo'ob in
beetmaj úuchjeakilo'.
Tene' Diosen, mina'an
uláak'.
Tene' Diosen, mina'an
uláak' je'ex tene'.[e]
10 Desde ken káajak jun-
p'éel ba'ale' kin wa'alik
bix kun ts'o'okol,
desde úuchjeakil in wa'al-
maj bix kun ts'o'okol le
ba'alo'ob ma' k'uchuk u
k'iinil u yúuchlo'.[f]
Tene' kin wa'alik: ‹Le
ba'ax in tukultmaj in
beetko' seguro u béey-
tal,[g]
tene' yaan in beetik
je'el ba'axak taak in
beetke'›.[h]
11 Tene' táan in t'anik jun-
túul águila utia'al u taal
desde lak'in,[i]

46:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku chintalo'ob tu táan».

CAP 46

a Isa 44:16, 17
Da 3:1, 5

b Jer 10:5

c 1Sa 5:3

d 1Re 18:26
Isa 37:37, 38
Jon 1:5

e Dt 33:26

f Isa 42:9
Isa 45:21

g Sl 33:11

h Sl 135:6
Isa 55:10, 11

i Isa 41:2
Isa 45:1

Columna 2

a Esd 1:1, 2
Isa 44:28
Isa 48:14

b Nú 23:19
Job 23:13

c Isa 12:2
Isa 51:5
Isa 62:11

d Isa 44:23
Isa 60:21

CAP 47

e Sl 137:8
Jer 50:41, 42

f Da 5:30

desde ti' junp'éel náa-
nach lu'umil kin t'anik
le máak kun beetik le
ba'ax in ch'a'tukultmo'.[a]
Le ba'ax ts'o'ok in wa'ali-
ko' yaan in béeykuntik.
Le ba'ax ts'o'ok in ch'a'-
tukliko' yaan in ts'o'ok-
besik.[b]
12 Ch'enxikintene'exi', te'ex
chich a puksi'ik'ale'ex,
te'ex náach yanile'ex ti' le
justiciao'.
13 Tene' ts'o'ok in beetik u
náats'al in justicia,
ma' náach yanili',
jach ta'aytak in taasik
salvación.[c]
Tene' yaan in taasik sal-
vación tu yóok'ol Sión,
yaan in ts'áaik in ki'ich-
kelmil ti' Israel».[d]

47 X-ch'úupal, u hija Ba-
bilonia,
éemkech utia'al a kutal
te' lu'umo',
teech u hija le caldeo'o-
bo',[e]
kulakech te' lu'um
tu'ux mina'an junp'éel
tronoo',[f]
tumen le máako'obo' ma'
bíin u ka'a a'alo'ob xu-
náanech yéetel consen-
tidaech.
2 Ch'a' u nu'ukulil a juuch'e'
ka a juch' harina.
Lu's a velo.
Lu's a falda, síil a woo-
ko'ob.
K'áatmáankech ichil le
río'obo'.
3 Yaan u yila'al a chaknuu-
lil.*

47:3 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «píitis».

Yaan u yila'al ba'ax o'olal su'lakech.
Tene' yaan in vengarkinba ti' teech,[a] mix máak ken u k'atuba tin beel.
4 «U k'aaba' le Máax ka'a maniko'ono'
Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo',
le Máax Santo yaan Israelo'».[b]
5 Teech, u hija le caldeo'obo',[c]
kulen te'elo', ma' a t'aan,
ookkech ich ée'joch'e'enil.
Ti' teche' ma' kun ka'a a'albil u Xunáanil* Lu'umo'ob.[d]
6 Tene' jach p'u'ujen tu contra in kaajal.[e]
Tene' tin mixba'alkúuntaj in kaajal[f]
yéetel tin k'ubo'ob ta k'ab,[g]
teech túune' ma' ta ch'a'aj óotsilil ti'obi'.[h]
Tak tu yóok'ol le ch'ija'ano'ob ta ts'áaj junp'éel kuuch jach aalo'.[i]
7 Teche' ta wa'alaj: «Mantats' ken in beet in Xunáanil,* mix bik'in u xu'ulul».[j]
Teche' ma' ta tuklaj tubeel le ba'axo'ob ka beetko',
ma' ta máansaj ta tuukul bix kun ts'o'okoli'.
8 Ko'olel, beoraa' u'uy a wu'uy lela', teche' chéen ka wilik a ts'o'okbesik a ts'íibolalo'ob,[k]
ka tuklik jach mix ba'al je'el u yúuchulteche', ka wa'alik ichil a puksi'ik'al:

47:5, 7 * Wa «Reinail».

CAP 47

a Dt 32:35, 41 Sl 94:1

b Isa 41:14 Isa 43:3 Isa 44:6

c Isa 47:1

d Isa 13:19 Isa 14:4 Ap 17:5

e 2Cr 36:15, 16 Isa 42:24, 25 Zac 1:15

f Dt 28:63 Eze 24:21

g Jer 52:14

h 2Re 25:18-21 Sl 137:8

i Dt 28:49, 50

j Da 4:30 Ap 18:7

k Ap 18:3

Columna 2

a Da 5:22, 23

b Ap 18:7

c Ap 18:10

d Jer 51:29

e Eze 21:21 Da 5:7 Ap 18:23

«Mina'an uláak' je'ex tene', mina'an uláak' aparte ti' teen.[a]
Tene' ma' kin p'áatal viudail.
Tene' mix bik'in in wu'uyik bix u perdertik u paalal máak».[b]
9 Chéen ba'ale' yaan u téek taal ta wóok'ol le ka'ap'éel ba'alo'oba', yaan u taalo'ob ti' junp'éelili' k'iin:[c]
yaan a perdertik a paalal yéetel yaan a p'áatal viudail.
Tuláakal le ba'alo'oba' jach tu jaajil yaan u taalo'ob ta wóok'ol[d]
tumen ka sen pulya'aj yéetel ka hechizartik máak.*[e]
10 Kex táan a beetik ba'alo'ob k'aastake' ka tuklik mix ba'al k'aas je'el u yúuchul ti' teche'.
Ta wa'alaj: «Mix máak ilken».
Le na'at yaantech yéetel le ba'axo'ob a wojlo' leti'ob beet u sa'ataltech bej,
le o'olal ka wa'alik ta puksi'ik'al: «Mina'an uláak' je'ex tene', mina'an uláak' aparte ti' teen».
11 Chéen ba'ale' yaan u taal loob ta wóok'ol,
mix junp'éel ti' a amuleto'ob kun je'elsik.*

47:9 * Uláak' bix u traducirta'ale' «kex je'el buka'aj hechizos yéetel je'el buka'aj pulya'ajo'ob ka a beete'». **47:11** * Wa «yéetel ma' ken a wojéelt bix je'el a beetik u náachtal yéetel a amuleto'obe'».

Yaan u taal loob ta wóok'ol, ma' kun páajtal a jechik.
Chéen ken téek taalak k'aas ta wóok'ol je'ex mix juntéen a wilme'.[a]
12 Seguernak a sen pulya'aj yéetel a hechizartik máak,[b]
le ba'axo'ob ta ts'áaj a wóol a beet desde ta x-lóo'bayanilo'.
Ma' xaane' je'el a jóo'sik u yutsile'.
Ma' xaane' je'el a beetik u ch'a'abaltech saajkil tumen le máako'obo'.
13 Ts'o'ok a ka'anal yéetel le buka'aj máaxo'ob tsoliktech u nu'uko'.
Beora túuna' wa'alako'ob u salvartech
le máaxo'ob adorartik le ka'ano',* le jach ku yilko'ob le estrella'obo',[c]
le máaxo'ob tu k'iinil túumben luna
ku ya'aliko'ob le ba'axo'ob kun taal ta wóok'olo'.
14 ¡Ilawile! Leti'obe' chéen beyo'ob sojole'.
Yaan u láaj tóoka'alo'ob.
Leti'obe' ma' tu páajtal u salvarkuba'ob ti' u muuk' le k'áak'o',
le k'áak' je'elo' ma' utia'al u yúuchul k'íichi',
ma' junp'éel k'áak' ku páajtal u kutal máak naats' ti'i'.
15 Bey xan kun úuchul ti' le j-meeno'obo',

47:13 *Uláak' bix u traducirta'ale' «le máaxo'ob jatsik le ka'ano'; le astrólogo'obo'».

CAP 47

a Ap 18:10

b Da 2:2

c Da 5:7

Columna 2

a Jer 51:6

CAP 48

b Gé 32:28

c Dt 6:13

d Le 19:12
Sof 1:4, 5

e Isa 52:1

f Jer 21:1, 2

g Isa 42:9

h Jos 21:45
Isa 55:10, 11

i Éx 32:9
2Re 17:13, 14
2Cr 36:15, 16
Sl 78:8
Eze 3:7

le máaxo'ob yéetel ka múul meyaj desde ta x-lóo'bayanilo'.
Leti'obe' yaan u sa'atlo'ob, cada juntúule' yaan u kaxtik bej u bise.
Mix máak kun páajtal u salvarkech.[a]

48 U paalal Jacob, u'uye'ex lela',
te'ex ka wa'alike'ex Israel a k'aaba'ex[b]
yéetel ti' a taale'ex ti' u paalal* Judá,
te'ex ka jurare'ex tu k'aaba' Jéeoba[c]
yéetel ka orare'ex ti' u Dios u kaajil Israel,
chéen ba'ale' ma' yéetel u jaajil a wóole'exi' yéetel ma' je'ex unaj u beeta'alo'.[d]
2 Te'ex ka wa'alike'ex u kajnáalile'ex le kaaj santo[e]
yéetel ka kaxtike'ex u yáantaj u Dios u kaajil Israel,[f]
le máax ku k'aaba'tik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.
3 «Le yáax ba'alo'ob tin ts'áaj a wojéelte'ex desde úuchjeakilo',
tin chi' jóok'o'ob,
teen ts'áa ojéeltbil.[g]
Te' súutuk ka péeknajen in beeto' béeychajo'ob.[h]
4 Tumen in wojel jach terco'ex,
ma'atech a wu'uyike'ex t'aan yéetel chich a poole'exe',*[i]

48:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ja'ilo'ob». **48:4** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u xiich'el a kaale'exe' de fierro yéetel a táanpoolale'exe' de cobre».

5 tene' desde úuchjeakil tin
wa'alajte'ex.
Antes u yúuchle' tin ts'áaj
a wojéelte'ex,
beyo' le kéen ts'o'okke'
ma' ken a wa'ale'ex: ‹Le-
la' beeta'ab tumen k-dio-
so'ob,
leti'e póolbil imagen yée-
tel le imagen de metal
a'al ka úuchko'›.
6 Te'exe' ts'o'ok a wojéelti-
ke'ex yéetel ts'o'ok a wil-
ke'ex tuláakal lela'.
¿Ma' wa ken a ts'áa'ex
ojéeltbil?[a]
Desde te' k'iina' yaan u
káajal in ts'áaik a wojéel-
te'ex túumben ba'alo'ob,[b]
ba'alo'ob ta'aka'ano'ob ma'
a wojle'ex ka'achi'.
7 Le je'elo'oba' beora táan
u ya'ala'ala' ma' desde
úuchjeakili',
le ba'alo'oba' ma' a yáax
u'uyme'exi', bejla'a táan
a wojéeltike'exe',
bey túuno' ma' tu páajtal
a wa'alike'ex: ‹K-ojlili'e'›.
8 U jaajile' ma' a wu'uy-
me'ex ka'achi',[c] ma' a
wojle'ex ka'achi'.
Úuchjeakile' ma' je'ek'ab-
ta'ab a xikne'exi'.
Tumen in wojel jach trai-
cionero'ex,[d]
yéetel desde ka síije'exe'
ku ya'ala'alte'ex k'asa'an
máake'ex.[e]
9 Chéen ba'ale' tu yo'olal in
k'aaba'e' yaan in contro-
lartik in p'uja'anil.[f]
Utia'al in alabarta'ale'
yaan in controlarkinba
yéetel ma' ken in xu'uls-
te'ex.[g]

CAP 48

a Isa 43:10

b Isa 42:9
Isa 65:17

c Isa 29:10

d Jer 5:11
Jer 9:2

e Dt 9:7
Sl 95:10

f 1Sa 12:22
Sl 25:11
Sl 79:9
Jer 14:7

g Ne 9:30, 31
Sl 78:38

Columna 2

a Pr 17:3

b Isa 1:25
Jer 9:7

c Isa 48:9

d Eze 20:9

e Isa 43:13
Isa 46:4

f Isa 44:6
Ap 1:8
Ap 22:13

g Job 38:4

h Isa 40:22
Isa 42:5

i Isa 45:1

j Isa 44:28

10 ¡Ilawile'ex! Tene' ts'o'ok
in lu'sik a k'asa'anile'ex,
chéen ba'ale' ma' je'ex u
lu'sa'al le ba'ax ma' patal
yaan ti' le platao'.[a]
Tene' ts'o'ok in cha'ik
a mu'yaje'ex utia'al a
p'áatle'ex ma'alobil je'ex
u p'áatal le metal ku yi'i-
bil ti' junp'éel hornoo'.[b]
11 Tu yo'olal in k'aaba',
tu yo'olal in k'aaba'e'
yaan in péek utia'al in
beetik,[c]
tumen ¿bix ken in cha'a
u mixba'alkúunta'al in
k'aaba'?[d]
Ti' mix máak ken in
cha'a u ts'a'abal le ado-
ración unaj u ts'a'abalte-
no'.
12 Jacob, ch'enxikinteni',
bey xan teech Israel le
máax in yéeymo'.
Tene' ma'atech in k'ex-
pajal,[e] tene' Diosen des-
de tu káajbal bey xan
utia'al k'iino'ob mina'an
u xuul.[f]
13 In k'ab ts'áa u cimientoil
le lu'umo',[g]
in x-no'oj k'ab jay le ka'a-
no'.[h]
Le kéen in t'ano'obe' ku
múul wa'atalo'ob.
14 Láaj much'aba'ex, ch'en-
xikintene'exi'.
Ichil u maasil dioso'obo',
¿yaan wa juntúul ts'o'ok
u ts'áaik ojéeltbil le ba'a-
lo'oba'?
Le máax yaabilta'an tu-
men Jéeobao'[i]
yaan u beetik je'el ba'a-
xak u k'áat tu contra Ba-
biloniae',[j]

u x-no'oj k'abe' yaan u líik'il tu contra le caldeo'obo'.[a]
15 Tene' ts'o'ok in t'aan yéetel ts'o'ok xan in t'anik.[b]
Tene' ts'o'ok in beetik u taal, leti'e' yaan u jóok'ol yéetel le ba'ax taal u beeto'.[c]
16 Nats'aba'ex tin wiknal utia'al a wu'uyike'ex lela'.
Tene' desde tu káajbale' ma'atech in x-mukul t'aan.[d]
Tene' ti' yanen le ka béeychaj le ba'ax in wa'almo'».
Beoraa' Ki'ichkelem Yuum Jéeobae' ts'o'ok u túuxtiken pa'te' yéetel u poder.
17 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le Máax ka'a manikecho', le Máax Santo yaan Israelo':[e]
«Tene' Jéeobaen, teen a Dios,
teen le máax ka'ansikech utia'al u bintech utsilo',[f]
teen le máax nu'uktikech te' bej tu'ux unaj a bino'.[g]
18 ¡Buka'aj ma'alobil wa ka a beet u cuentail le ba'axo'ob kin wa'aliko'![h]
Beyo' le jeets'elil yaantecho' yaan u p'áatal je'ex junp'éel ríoe',[i]
yéetel a justiciae' yaan u p'áatal je'ex u olasil le k'áa'náabo'.[j]
19 A paalale' yaan u ya'abtalo'ob je'ex le arenao',
a paalale' yaan u sen ya'abtalo'ob je'ex buka'aj ya'abil le arenao'.[k]

CAP 48

a Isa 13:19
Jer 50:13

b Isa 41:2

c Isa 45:5

d Isa 45:19

e Isa 43:14
Isa 44:6
Isa 54:5

f 1Re 8:36
Sl 25:8
Isa 54:13
Miq 4:2

g Sl 32:8
Isa 30:20, 21
Isa 49:10

h Dt 5:29
Sl 81:13, 14

i Sl 119:165
Isa 32:18
Isa 66:12

j Am 5:23, 24

k Gé 22:15, 17
Jer 33:22
Os 1:10

Columna 2

a Jer 50:8
Ap 18:4

b Isa 49:13

c Jer 50:2

d Jer 31:10, 11

e Éx 15:24, 25
Dt 8:14, 15
Isa 43:19

f Éx 17:5, 6
Nú 20:11

g Isa 57:20, 21

CAP 49

h Isa 55:4

i Isa 44:2
Isa 46:3

j Isa 51:16

A k'aaba' túune' mix bik'in kun xu'ulul, mix bik'in kun xu'ulsbil tin táan».
20 ¡Jóok'ke'ex Babilonia![a]
¡Púuts'ke'ex ti' le caldeo'obo'!
¡K'a'am a'ale'ex yéetel ki'imak óolal! ¡Ts'áa'ex ojéeltbil![b]
Ts'áa'ex ojéeltbil tak tu xuul yóok'ol kaab.[c]
A'ale'ex: «Jéeobae' ts'o'ok u ka'a manik Jacob le máax meyajtiko'.[d]
21 Le ka tu máanso'ob ti' desierto'obe', leti'obe' ma' tu mu'yajto'ob uk'aji'.[e]
Leti'e' tu beetaj u chooj ja' ti' junp'éel tuunich utia'al u yuk'o'ob.
Leti'e' tu tejaj junp'éel tuuniche' ka tu beetaj u tuul ja'i'».[f]
22 Jéeobae' ku ya'alik: «Mina'an jeets'elil ti' le k'asa'an máako'obo'».[g]

49 Isla'ex, ch'enxikintene'exi'.
Náanach lu'umile'ex, jach u'uyene'exi'.[h]
Jéeobae' ts'oka'anili' u t'anken antes ti' in síijile'.[i]
Desde le tia'anen tu nak' in maamao' ts'oka'anili' u ya'alik in k'aaba'e'.
2 Leti'e' tu beetaj u p'áatal in chi' je'ex junp'éel espada jach yaan u yeje'.
Leti'e' ts'o'ok u pixken yéetel u bo'oyil u k'ab.[j]
Leti'e' tu beetaj in p'áatal je'ex junp'éel puputs'kil flechae'.

Leti'e' tu ta'aken te' nu'ukul tu'ux ku bisik u flecha'obo'.
3 Leti'e' tu ya'alajten: «Israel, teche' in j-meyajech,[a]
yaan a meyajten utia'al in we'esik in ki'ichkelmil».[b]
4 Chéen ba'ale' tene' tin wa'alaj: «Chéen kunel úuchik in ts'áaik in wóol.
Tin xupaj in muuk' tu yo'olal mix ba'al, chéen kunel úuchik in beetik.
Chéen ba'ale' le máax juzgarkeno' Jéeoba.
In Dios kun bo'otiken».[c]
5 Beoraa' Jéeoba le máax formarten desde tu nak' in maama utia'al in meyajtiko',
tu ya'alajten ka in beet u suut Jacob tu yiknal,
utia'al in much'kíintik Israel tu táan.[d]
Tene' yaan in nojba'alkúunta'al tu táan Jéeoba,
in Dios túune' yaan u k'uchul u beetuba in muuk'.
6 Leti'e' tu ya'alajten: «Ma' chéen táan a meyajtiken
utia'al a beetik u líik'il u tribu'ob Jacob
yéetel utia'al a beetik u suut le israelita'ob p'aatlo'obo'.
Ba'axe' tene' ts'o'ok xan in ts'áaikech bey sáasil utia'al le kaajo'obo',[e]
utia'al u k'uchul in salvación tak tu xuul yóok'ol kaab».[f]

CAP 49
a Isa 43:10
b Isa 44:23
c Isa 40:10
d Isa 56:8
e Isa 42:6
Mt 12:18
Lu 2:30, 32
f Sl 98:2
Isa 11:10
Isa 52:10
Hch 13:47

Columna 2
a Isa 43:14
b Isa 53:3
c Dt 7:9
d Isa 42:1
e Sl 69:13
f Lu 1:69
Lu 22:43
2Co 6:2
Heb 5:7
g Isa 42:6, 7
h Isa 54:3
i Sl 102:19, 20
j Sl 112:4
Isa 9:2
Lu 1:68, 79

7 Jéeoba, le Máax ka'a manik Israelo', le Máax Santoo',[a] ku ya'alik ti' le máax ma' yaabilta'ano',[b] ti' le máax p'ekta'an tumen le kaajo', ti' u esclavo le gobernante'obo':
«Le reyo'obo' yaan u líik'lo'ob le kéen u yilo'ob,
yéetel le príncipe'obo' yaan u chintalo'ob tu yo'olal Jéeoba,
le Dios je'el u páajtal u k'ubik u yóol máak ti'o',[c]
le Máax Santo yaan Israelo', le máax yéeymilecho'».[d]
8 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':
«Tu k'iinil in we'esik in wutsile' tin ch'enxikintaj ba'ax ka wa'alik,[e]
yéetel tin wáantech tu k'iinil in taasik salvación.[f]
Seguernaj in kanáantkech utia'al ka p'áatkech bey junp'éel señal ti' le pacto in beetmaj yéetel le kaajo',[g]
utia'al a beetik u p'áatal le lu'um je'ex yanil ka'acho',
utia'al a beetik u tia'alintiko'ob le lu'um u p'atmo'ob ka'acho',[h]
9 utia'al a wa'alik ti' le máaxo'ob k'ala'ano'obo': ‹¡Jóok'ke'ex!›,[i]
yéetel utia'al a wa'alik ti' le máaxo'ob yano'ob ich ée'joch'e'enilo':[j] ‹¡Jóok'ke'ex utia'al a wila'ale'ex!›.
Leti'ob túune' ti' kun janalo'ob tu jáal le bejo'obo',

yaan u yantal u yo'ocho'ob
tu jáal tuláakal le bejo'obo'.*
10 Leti'obe' ma' ken u mu'yajto'ob wi'ij mix ken
u mu'yajto'ob uk'aj,[a]
ma' ken u mu'yajto'ob
ooxol mix u chokoil
k'iin.[b]
Tumen yaan u nu'ukta'alo'ob tumen le máax
ch'a'ikti'ob óotsililo',[c]
yaan u bisa'alo'ob tak
tu'ux yaan u sayabilo'ob
ja'.[d]
11 Tuláakal in montaña'obe'
yaan in beetik u suuto'ob
bejil,
in beelo'obe' yaan u p'áatal ka'anal yanilo'ob.[e]
12 ¡Ilawile! Le je'elo'oba'
táan u taalo'ob desde
náachil.[f]
¡Ilawil xan! Le je'elo'oba'
táan u taalo'ob desde
xaman yéetel desde
chik'in,
yéetel le jaats je'ela' táan
u taalo'ob desde tu lu'umil Sinim».[g]
13 Ka'ane'ex, awatnake'ex
yéetel ki'imak óolal.
Lu'um, ki'imakchajak
a wóol.[h]
Awatnak yéetel ki'imak óolal le montaña'obo',[i]
tumen Jéeobae' ts'o'ok
u ki'imakkúuntik u
yóol u kaajal,[j]
yéetel ku ch'a'ik óotsilil
ti' le máaxo'ob táan u
mu'yajo'obo'.[k]

49:9 * Uláak' bix u traducirta'ale' «te' cerro'ob tu'ux mix ba'al yano'».

CAP 49

a Isa 55:1
Isa 65:13

b Isa 32:2

c Eze 34:23

d Sl 23:1, 2
Jer 31:9
Ap 7:16, 17

e Sl 107:6, 7
Isa 11:16
Isa 40:3, 4

f Dt 30:4

g Isa 43:5, 6

h Isa 42:10

i Isa 55:12

j Isa 12:1
Isa 40:1
Isa 66:13

k Isa 44:23
Isa 61:3
Jer 31:13

Columna 2

a Isa 54:7

b Lam 5:20

c Isa 44:21
Jer 31:20

d Isa 43:5, 6
Isa 60:4

e Isa 51:3

14 Chéen ba'ale' Sióne' seguernaj u ya'alik:
«Jéeobae' ts'o'ok u
xúump'atken.[a] Jéeobae'
ts'o'ok u tu'ubsiken».[b]
15 Juntúul ko'olele', ¿je'el wa
u tu'ubsik u chaambale'?
¿Je'el wa u p'áatal ma' u
ch'a'ik óotsilil ti' u chan
hijo yanchajti'o'?
Kex wa juntúul ko'olel
je'el u tu'ubsik u chaambale', tene' junpuli' ma'
ken in tu'ubsech.[c]
16 ¡Ilawile! Tene' ts'o'ok in
ts'íibtik a k'aaba' tu táan
in k'abo'ob.
Le pak'o'ob ba'pachtmilecho' mantats' tia'ano'ob
tin táane'.
17 A paalalo'obe' tu séeba'anil táan u suuto'ob.
Le máaxo'ob ju'ujutech
yéetel xu'ulstecho' yaan
u náachtalo'ob ti' teech.
18 Líi's a wicho'obe' ka paakatnakech ta ba'pach.
Tuláaklo'obe' táan u
much'kuba'ob,[d]
leti'obe' táan u taalo'ob
ta wiknal.
Jéeobae' ku ya'alik: «Tene' jach tu jaajil kuxa'anen,
teen a'alike' yaan u p'áatlo'ob bey adorno'ob ti'
teche',
yéetel yaan a ts'áaiko'ob
ta wóok'ol je'ex u beetik
juntúul noviae'.
19 Kex xu'ulsa'ab yéetel
p'áat mix máak yaan te'
lugaro'ob tu'ux kaja'anech yéetel kex chéen
jutul pak'o'ob yaan ta
lu'ume',[e]

beoraa' yaan u p'áatal
jach chichan utia'al le
máaxo'ob kun kajtalo'o-
bo'.[a]
Le máaxo'ob xu'ulstecho'[b]
yaan u p'áatal náach ya-
nilo'ob ti' teech.[c]
20 Le paalalo'ob síijo'ob te'
k'iino'ob táan a mu'yajo'
yaan u ya'aliko'ob ta
táan:
‹Le lu'uma' jach chichan
k-tia'alinte,
ts'áa tu'ux k-kajtal
waye'›.[d]
21 Teche' yaan a wa'alik
ichil a puksi'ik'al:
‹¿Máax u papá le paala-
lo'ob ts'o'ok u ts'a'aba-
lo'ob tena'?
Si tene' mina'an ka'ach
in paalal yéetel mix tu
páajtal u yantal,
ts'o'ole' lu'sa'aben tin lu'u-
mile' ka bisa'aben k'albil
yaanal tu'ux.
¿Máax nojochkíintmi-
lo'ob?[e]
¡Ilawile! Tene' p'áaten
jach chéen tin juunal,[f]
le o'olale', ¿tu'ux u taal le
paalalo'oba'?›».[g]
22 Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
bae' ku ya'alik:
«¡Ilawile! Tene' yaan in
líi'sik in k'ab ti' le lu'u-
mo'obo',
yéetel yaan in wa'a-
kúuntik in señal utia'al
u yila'al tumen le kaa-
jo'obo'.[h]
Leti'ob túune' méek'bil*
ken u taaso'ob a hijo'ob,

CAP 49

a Jer 30:18, 19

b Jer 51:34

c Jer 30:16

d Isa 54:1, 2

e Isa 43:5
Jer 31:17

f Lam 1:1

g Isa 62:4

h Esd 1:3
Isa 11:10, 12
Isa 62:10

Columna 2

a Isa 60:4
Isa 66:20

b Isa 60:10, 16

c Isa 60:14

d Miq 7:16, 17

e Isa 25:9

f Jer 29:14
Jer 46:27
Os 6:11
Joe 3:1

g Isa 52:2
Jer 29:10
Jer 50:34
Zac 9:11

h Isa 54:17

yéetel a hija'obe' yaan u
taasko'ob yóok'ol u hom-
bro'ob.[a]
23 Reyo'ob kun kanáant-
kech,[b]
yéetel princesa'ob kun
meyajtikech.*
Leti'obe' yaan u chinta-
lo'ob ta táan, yaan u
noktalo'ob tak lu'um[c]
yéetel yaan u léets'ko'ob
le lu'um yaan ta woo-
ko'obo',[d]
bey túuno' teche' yaan
a wojéeltik de ke tene'
Jéeobaen.
Le máaxo'ob ku k'ubik
u yóolo'ob ti' teno' ma'
bíin pa'ajak u su'talo'o-
bi'».[e]
24 ¿Je'el wa u páajtal u sal-
varta'al le máaxo'ob chu-
ka'ano'ob tumen juntúul
máax jach yaan u muu-
k'o'?
¿Je'el wa u páajtal u sal-
varta'al le máaxo'ob bi-
sa'ano'ob táanxel lu'umil
tumen juntúul k'asa'an
máako'?
25 Chéen ba'ale' Jéeobae' ku
ya'alik:
«Le máaxo'ob bisa'ano'ob
táanxel lu'umil tumen
juntúul máax jach yaan
u muuk'o' yaan u salvar-
ta'alo'ob[f]
yéetel yaan xan u salvar-
ta'al le máaxo'ob chu-
ka'ano'ob tumen juntúul
k'asa'an máako'.[g]
Tene' yaan in ts'áaikinba
tu contra le máaxo'ob
ku líik'lo'ob ta contrao',[h]

49:22 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu tseemo'ob».

49:23 * Wa «kun ts'áaik u chu'uch a paalal».

tene' yaan in salvartik a paalal.
26 Tene' yaan in beetik u jaantik u bak'el le máaxo'ob beetiktech k'aaso',
yéetel yaan in beetik u káaltalo'ob yéetel u k'i'ik'elo'ob je'ex u káaltalo'ob yéetel ch'ujuk vinoe'.
Bey túuno' tuláakal máak* ken u yojéelte' tene' Jéeobaen,[a]
teen salvarkech,[b] teen Máax ka'a manikech,[c]
teen u Dios Jacob».[d]

50 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':
«¿Tu'ux yaan le ju'un ku ye'esik tin divorciartin-ba[e] ti' a maama'ex le ka tin túuxto'?
¿Tin kone'ex wa utia'al in bo'otik in p'aax?
¡Ilawile'ex! Te'exe' kona'abe'ex tumen ka beetke'ex ba'alo'ob k'aastak,[f]
tu yo'olal le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ka beetke'exo' a'ala'ab ti' a maama'ex ka xi'ik.[g]
2 ¿Ba'axten túun ka taalene' mix máak yaan waye'?
¿Ba'axten le ka t'aanajene' mix máak núukten?[h]
¿Mina'an wa páajtalil ti' in k'ab utia'al u salvartik máak?
¿Mina'an wa ten u poderil utia'al in salvartik máak?[i]

49:26 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «bak'».

CAP 49
a Eze 39:28
b 1Ti 1:1
c Isa 41:14 Isa 48:20
d Isa 60:16

CAP 50
e Dt 24:1
f 2Re 17:16, 17
g Isa 59:2 Jer 3:1
h Jer 35:15
i Isa 40:28 Isa 59:1

Columna 2
a Éx 14:21, 29 Sl 106:9 Isa 51:10
b Sl 107:33 Sl 114:1, 3 Isa 42:15 Na 1:4
c Éx 10:21
d Éx 4:11 Jer 1:9
e Jn 7:15, 46
f Mt 13:54
g Sl 40:6-8
h Mt 26:39 Flp 2:8

¡Ilawile'ex! Le kéen t'aanakene' ku tijil le k'áa'náabo',[a]
kin beetik u suut le río'ob junp'éel desiertoo'.[b]
Le kayo'ob túuno' ku kíimlo'ob tumen uk'ajo'ob
yéetel ku tu'utalo'ob tumen ku tijil le ja'o'.
3 Tene' kin búukbesik le ka'an yéetel ée'joch'e'enilo',[c]
kin pixik yéetel junp'éel box nook'».
4 Ki'ichkelem Yuum Jéeobae' ts'o'ok u beetik u p'áatal in waak' je'ex u yaak' le máaxo'ob ka'ansa'ano'obo',*[d]
utia'al u páajtal in wa'alik ma'alob t'aano'ob ti' le máaxo'ob ka'ana'ano'obo'.[e]
Leti'e' sáamsamal temprano táan u yajsiken.
Ku yajsik in xikin utia'al u páajtal in ch'enxikin je'ex u beetik le máaxo'ob ka'ansa'ano'obo'.[f]
5 Ki'ichkelem Yuum Jéeobae' ts'o'ok u je'ek'abtik in xikin,
tene' ma' tin beetaj in tercoili',[g]
tene' ma' tin beetaj chéen ba'ax in k'áati'.[h]
6 Tin k'ubaj in pu'uch* ti' le máaxo'ob jats'ikeno',
tin k'ubaj xan in p'u'uk ti' le máaxo'ob jóokpaytik u me'ex máako'.

50:4 * Wa «u ts'áaikten junp'éel aak' ma'alob ka'ansa'anil». **50:6** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «paach».

Ma' tin ta'akaj in wich ti'
le máaxo'ob poch'keno'
mix ti' le máaxo'ob túu-
bikeno'.[a]

7 Chéen ba'ale' yaan in
wáanta'al tumen Ki'ich-
kelem Yuum Jéeoba,[b]
le o'olal ma' kun yaatal
in wóol kex táan in taa-
sa'al mix ba'alil.
Ba'axe' tene' yaan in
chichkúuntik u táan in
wich je'ex junp'éel tok'
tuuniche',[c]
tene' in wojel ma' kun paj-
bil in su'tal.

8 Naats' ti' tene' tia'an le
Máax a'alik toj in kuxta-
lo'.
Wa yaan máax takik in
poole'*[d]
taalak utia'al k-utskíintik
le ba'ax ucha'ano'.[#]
Wa juntúul máak yaan
ba'ax u k'áat u ya'al tin
contrae'
taalak tin wiknal.

9 ¡U'uy a wu'uye'ex lela'! Te-
ne' yaan in wáanta'al tu-
men Ki'ichkelem Yuum
Jéeoba.
¿Máax túun je'el u ya'alik
k'asa'an máakene'?
¡U'uy a wu'uye'ex lela'!
Tuláaklo'obe' beyo'ob
junp'éel nook' ku bin u
xu'upul
yéetel ku jaanta'al tumen
k'amase'.*

10 ¿Máax ichile'ex adorartik
Jéeoba
yéetel ku yu'ubik ba'ax ku
ya'alik le máax meyajti-
ko'?[a]
¿Máax ts'o'ok u máan
tu'ux jach ée'joch'e'en,
tu'ux mix junp'íit sáasil
yaan?
Leti'e' unaj u k'ubik u
yóol ti' u k'aaba' Jéeoba
yéetel unaj u kaxtik u
yáantaj* u Dios.

11 «¡U'uy a wu'uye'ex lela'!
Tuláakle'ex le táan a
t'abke'ex k'áak'
yéetel táan a beetke'ex u
jóok'ol u chispailo',
xíimbalnake'ex chéen
yéetel u sáasil le k'áak'
ta t'abe'exo',
ichil le chispa'ob ta bee-
te'ex u yantalo'.
Lela' leti'e castigo ken in
ts'áate'exa':
yaan a sen mu'yaje'ex le
kéen peklake'ex».

51 «Te'ex táan a bine'ex tu
paach le justicia
yéetel táan a kaxtike'ex
Jéeobao', u'uyene'exi'.
Ilawile'ex le tuunich tu'ux
póola'abe'exo'
bey xan le lugar tu'ux
ku ch'a'akal tuunicho', le
tu'ux jóo'sa'abe'exo'.

2 Ilawile'ex Abrahán, a taa-
ta'ex
bey xan Sara,[b] le máax
síijse'exo'.
Le ka tin t'anaj Abraháne'
chéen tu juunal yaan,[c]
chéen ba'ale' tin bende-
cirte' ka tin beetaj u
ya'abtal.[d]

3 Jéeobae' yaan u ki'imak-
kúuntik u yóol Sión,[e]

CAP 50

a Mt 26:67
Mr 14:65
Lu 22:63
Jn 18:22

b Isa 49:8

c Eze 3:8, 9

d Ro 8:33

Columna 2

a Isa 42:1
Isa 53:11

CAP 51

b Gé 21:2

c Gé 12:1
Gé 15:2

d 1Re 4:20

e Sl 102:13
Isa 66:13
Jer 31:12

50:8 * Wa «taak u ba'ate'el tin contrae'». # Wa «taalak tin táan».
50:9 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «x-tuyul».
50:10 * Wa «u confiar ti'».

CAP 51

leti'e' yaan u jel líi'sik* u jutul pak'ilo'ob,[a]
u tikin lu'umile' yaan u beetik u p'áatal je'ex u jardínil Edéne'[b]
yéetel u desiertoile' yaan u beetik u p'áatal je'ex u jardín Jéeobae'.[c]
Te' lugar túuno' yaan u yantal ki'imak óolali',
yaan u sen antal ki'imak óolali',
yaan u ts'a'abal graciasi' yéetel yaan u yu'uba'al u yúuchul k'aayi'.[d]

4 In kaajal, ch'enxikintene'exi',
in lu'umil, u'uy ba'ax ken in wa'ale.[e]
Tumen tene' yaan in beetik u yantal junp'éel ley,[f]
yéetel in justiciae' yaan in beetik u p'áatal bey junp'éel sáasil utia'al le kaajo'obo'.[g]

5 In justiciae' táan u náats'al.[h]
In salvacióne' táan u taal,[i]
yéetel le páajtalil yaantenо' yaan in juzgartik le kaajo'obo'.[j]
Le isla'obo' yaan u k'ubik u yóolo'ob ti' teen,[k]
yaan u páa'tko'ob ba'ax ken in beet yéetel in poder.*

6 Líi's a wiche'ex te' ka'ano',
pakte'ex le lu'um yaan kabalo',
le ka'ano' yaan u xíibil je'ex u xíibil buuts'e'.

a Isa 44:26
Isa 61:4
b Gé 2:8
c Isa 35:1
Isa 41:18
d Jer 33:10, 11
e Éx 19:6
Dt 7:6
f Isa 2:3
Miq 4:2
g Pr 6:23
h Isa 46:13
i Isa 12:2
Isa 56:1
j 1Sa 2:10
Isa 2:4
k Isa 60:9

Columna 2

a Isa 45:17
b Sl 102:25-27
Mt 24:35
c Jer 31:33
d Isa 50:9
e Isa 45:17
Lu 1:50
f Lu 1:51
g Sl 87:4
Sl 89:10
Isa 30:7

Le lu'umo' yaan u xu'upul je'ex u xu'upul junp'éel nook'e',
yéetel u kajnáalilo'obe' yaan u kíimlo'ob je'ex u kíimil k'oxole'.*
Chéen ba'ale' in salvacióne' utia'al mantats'[a]
yéetel in justiciae' mix bik'in u xu'ulsa'alti'.[b]

7 Ch'enxikintene'exi', te'ex a k'aj óole'ex le justiciao',
te'ex le kaaj tia'an in ley* ichil a puksi'ik'ale'exo'.[c]
Ma' a sajaktale'ex ti' le ba'alo'ob k'aastak ku ya'alik le máako'obo'
yéetel ma' a kikilankile'ex yo'olal le pooch'ilo'ob ku beetko'obo'.

8 Tumen yaan u jaanta'alo'ob tumen k'amas je'ex u jaanta'al junp'éel nook'e',
k'amas kun jaantiko'ob je'ex u jaanta'al nook' de lanae'.[d]
Chéen ba'ale' in justiciae' yaan u p'áatal utia'al mantats'
yéetel in salvacióne' utia'al tuláakal generacióno'ob».[e]

9 ¡Líi's a k'ab Jéeoba![f]
¡Líi's a k'ab utia'al a we'esik a páajtalil!
Beet je'ex ta beetil úuchjeakilo', je'ex ta beetil ti' le generacióno'ob ts'o'ok u máano'.
¿Ma' wa teech xe'exet' yéetel táats'máans Raab,*[g]

51:3 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ki'imakkúuntik u yóol». **51:5** *Wa «k'ab».

51:6 *Wa «jejenese'». **51:7** *Wa «ka'ansaj». **51:9** *Ma' xaane' táan u t'aan ti' u kaajil Egipto.

le nuxi' ba'alche' yaan te'
k'áa'náabo'?[a]
10 ¿Ma' wa teech tikinkúunt
le k'áa'náabo', le ya'ab-
kach ja' yaan te' tu'ux
jach taamo'?[b]
¿Ma' wa teech sut bejil
u taamil le k'áa'náab
utia'al u k'áatmáan le
máaxo'ob ta ka'a mano'?[c]
11 Le máaxo'ob salvarta'a-
bo'ob tumen Jéeobao'
yaan u suuto'ob.[d]
Táan u yawato'ob le kéen
taalako'ob Sión,[e]
le ki'imak óolal mina'an
xu'ululti'o' yaan u p'áatal
bey u corona'obe'.*[f]
Yaan u ki'imaktal u yóo-
lo'ob, yaan u sen ki'i-
maktal u yóolo'ob,
le mu'yaj yéetel le yaj óo-
lalo' púuts'ul ken u bee-
to'ob.[g]
12 «Teen le Máax líi'sik a
wóole'exo'.[h]
¿Ba'axten ka sajaktal ti'
juntúul máak yaan u
k'uchul u k'iinil u kíimil[i]
yéetel ti' juntúul máak
yaan u tijil je'ex u tijil
ya'ax su'uke'?
13 ¿Ba'axten ka tu'ubsik
Jéeoba, le Máax Beet-
milech,[j]
le Máax jaymil le ka'ano'[k]
yéetel le Máax ts'áa u
cimientoil le lu'umo'?
Teche' bul k'iin ka'ach
saajkech ti' u p'uja'anil
le máax taak u beetik-
tech loobo',*

51:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u yantal yóok'ol u poo-lo'ob». **51:13** *Wa «le máax ba'-pachtikech ka'acho'».

CAP 51

a Éx 15:4 Ne 9:10, 11 Sl 106:22 Eze 29:3

b Éx 14:21, 22

c Sl 106:9

d Jer 31:11 Zac 10:10

e Isa 35:10

f Isa 61:7

g Isa 25:8 Isa 65:18, 19

h Isa 49:13 Isa 66:13

i Sl 118:6 Da 3:16, 17 Mt 10:28

j Isa 44:2

k Isa 40:22

Columna 2

a Esd 1:2, 3 Isa 48:20 Isa 52:2

b Jer 31:35, 36 Jon 1:4

c Isa 47:4

d Dt 33:27 Sl 91:1

e Isa 65:17 Isa 66:8, 22

f Isa 60:14 Jer 31:33 Zac 8:8

g Isa 52:1 Isa 60:1

h Jer 25:15

hasta bey jach tu jaajil
je'el u páajtal u xu'ulsik-
teche'.
¿Tu'ux ts'o'ok u p'uja'anil
le máax taak u beetik-
tech loobo'?
14 Le máax móochk'axta'an
yéetel cadenao' jach ma'
kun xáantale' yaan u
jáalk'abta'al.[a]
Ma' kun kíimil, ma' kun
bin ichil le joolo'
mix ken u binelt ba'al u
jaante.
15 Tene' Jéeobaen, teen a
Dios,
teen wo'oltik le k'áa'náa-
bo' yéetel teen beetik u
juum u olasil.[b]
In k'aaba'e' Jéeoba, le
máax gobernartik le
ángelo'obo'.[c]
16 Tene' yaan in ts'áaik in
t'aano'ob ta chi',
yéetel yaan in pixkech
yéetel u bo'oy in k'ab,[d]
bey túuno' yaan in wets'-
kúuntik le ka'ano' yéetel
yaan in ts'áaik u cimien-
toil le lu'umo',[e]
le kéen ts'o'okke' yaan in
wa'alik ti' Sión: ‹In kaa-
jalech›.[f]
17 ¡Aajkech! ¡Aajkech! Líi'-
kech Jerusalén,[g]
teche' ts'o'ok a wuk'ik le
copa yaan tu k'ab Jéeo-
ba chuup yéetel u p'u-
ja'anilo'.
Ts'o'ok a wuk'ik le ba'ax
yaan te' copao'.
Ts'o'ok a ts'i'tik le copa
beetik a takchalankilo'.[h]
18 Mix juntúul ti' le paalal
tu síijsaj tia'an tu yiknal
utia'al nu'uktiko',

yéetel ma' ma'ach u k'ab
tumen mix juntúul ti'
le paalal tu tséento'.
19 Yaan ka'ap'éel ba'al ts'o'ok
u yúuchultech.
¿Máax ken u ch'a'tech
óotsilil?
¡Yaan a xu'ulsa'al yéetel
yaan u p'áatal mix ba'al
yaantech! ¡Yaan u taal
wi'ijil yéetel espada ta
wóok'ol![a]
¿Máax kun ki'imakkúun-
tik a wóol?[b]
20 A paalale' ts'o'ok u des-
mayaro'ob.[c]
Ti' pekekbalo'ob ti' cada
esquinae',
beyo'ob ba'alche'ob ts'o'ok
u lúublo'ob ti' junp'éel
trampae'.
Ts'o'ok u yu'ubiko'ob bu-
ka'aj yajil u p'u'ujul Jéeo-
ba, ts'o'ok u yu'ubiko'ob
bix u k'eeyaj a Dios».
21 Ko'olel, u'uy a wu'uy lela',
teche' táan a mu'yaj yée-
tel kala'anech kex ma' a
wuk' vinoi'.
22 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeoba, a Yuumtsilo', le
Dios ku defendertik u
kaajalo':
«¡Ilawile! Yaan in lu'sik
ta k'ab le copa beetik
a takchalankilo',[d]
le copa, le copa chuup
yéetel in p'uja'anilo'.
Mix bik'in a ka'a uk'ik
le ba'ax yaan te' copao'.[e]
23 Le copa túuno' yaan
in ts'áaik tu k'ab le máa-
xo'ob beetik a mu'yajo',[f]
tu k'ab le máaxo'ob a'al-
tech: ‹¡Noklakech utia'al
k-xíimbal ta wóok'ol!›,

CAP 51

a Eze 14:21

b Lam 1:17

c Lam 2:11

d Isa 51:17

e Isa 54:9
Isa 62:8

f Isa 49:25

Columna 2

CAP 52

a Isa 51:17

b Ag 2:4

c Isa 61:3

d Isa 35:8
Isa 60:21
Ap 21:27

e Isa 51:14
Isa 61:1

f Isa 50:1

g Isa 45:13

h Gé 46:5-7

teech túune' ta beetaj u
p'áatal a pu'uch bey je'ex
le lu'um tu'ux ku máan
máako',
a pu'uche' p'áat bey jun-
p'éel bej utia'al u xíim-
balo'obe».
52 ¡Aajkech! ¡Aajkech
Sión![a] ¡Yanak a
muuk'![b]
¡Jerusalén, teche' jun-
p'éel kaaj santoech,
búukint a ki'ichkelem
nook'o'ob![c]
Tumen te' tu'ux yanecho'
ma' kun ka'a okol le
máax ma' circuncidar-
ta'ano'* mix le máax ma'
limpio yanilo'.[d]
2 Líi'kech Jerusalén, tíit
a lu'umil, kulakech ta
trono.
U hija Sión, wach' le ba'ax
k'a'ax ta kaal le ka bisa'a-
bech táanxel lu'umilo'.[e]
3 Tumen lela' leti'e ba'ax ku
ya'alik Jéeobaa':
«Mix junp'éel peso úu-
chik a ko'onole'ex,[f]
mix junp'éel peso xan
kan ka'a manbile'ex».[g]
4 Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
bae' ku ya'alik:
«Úuchjeakile' in kaajale'
bin Egipto utia'al u kaj-
tal bey j-táanxel lu'umi-
le'.[h]
Ka ts'o'oke' kex mina'an
ba'ax o'olale' pech'
óolta'abo'ob tumen Asi-
ria».
5 Jéeobae' ku ya'alik:
«¿Ba'ax túun unaj in
beetik tu yo'olal le ba'ax
ku yúuchla'?».

52:1 * Ilawil página 2559.

Jéeoba xane' ku ya'alik:
«Le ka ch'a'ab in kaajale'
mix junp'éel peso bo'o-
ta'ab tu yo'olal.
Le máaxo'ob gobernar-
ko'obo' táan u yawato'ob
tumen ts'o'ok u ganar-
o'ob.[a]
Ma'atech u respetarta'al
in k'aaba', bul k'iin yée-
tel mantats' bey u bee-
ta'alo'.[b]
6 Tu yo'olal le ba'ax
ku yúuchlo', in kaajale'
yaan u k'aj óoltik in
k'aaba',[c]
te' k'iin je'elo' yaan u yo-
jéeltiko'ob de ke teen
le kin t'aano'.
¡Ilawile, teen a'alik lelo'!».
7 Jach ki'ichkelem u yoo-
ko'ob le máax ku taal
tu yóok'ol le monta-
ña'ob utia'al u ts'áaik
ojéeltbil ba'alo'ob ma'a-
lobtako',[d]
le máax ku t'aan ti' jee-
ts'elilo',[e]
le máax ku t'aan ti' ba'a-
lo'ob maas ma'alobtako',
le máax ku t'aan ti' salva-
cióno',
le máax ku ya'alik ti' Sió-
no': «¡A Diose' ts'o'ok u
k'uchul u beetuba Re-
yil!».[f]
8 ¡U'uy a wu'uye! U'uy bix
u k'a'am t'aan le máa-
xo'ob kanáantkecho'.
Tuláakilo'ob táan u múul
awato'ob yéetel ki'imak
óolal,
tumen yaan u yilko'ob
le kéen beeta'ak u suut
u kajnáalilo'ob Sión tu-
men Jéeoba.

CAP 52

a Sl 137:3
Jer 50:17

b Sl 74:10
Ro 2:24

c Eze 20:44

d Isa 40:9
Na 1:15
Hch 8:4
Ro 10:15
Ef 6:14, 15

e Lu 2:14
Hch 10:36
Ef 2:17

f Sl 93:1
Isa 33:22
Miq 4:7
Mt 24:14
Ap 11:15, 17

Columna 2

a Isa 61:4

b Isa 66:13

c Isa 44:23

d Isa 51:9

e Sl 22:27
Isa 49:6

f Isa 48:20
Jer 50:8
Jer 51:6
Zac 2:6

g Le 5:2
Eze 44:23

h 2Co 6:17
Ap 18:4

i Le 10:3
Nú 3:6, 8
Esd 1:7
Esd 8:30

j Éx 13:21
1Cr 14:15

k Isa 58:8

l Isa 42:1
Isa 61:1
Flp 2:5-7

m Sl 2:6
Sl 110:1
Isa 9:6
Mt 28:18

9 U jutul pak'ilo'ob Jeru-
salén, ki'imakchajak a
wóole'ex, múul awatna-
ke'ex yéetel ki'imak óo-
lal,[a]
tumen Jéeobae' ts'o'ok u
ki'imakkúuntik u yóol u
kaajal,[b] ts'o'ok u ka'a
manik Jerusalén.[c]
10 Jéeobae' ts'o'ok u ye'esik
u santo k'ab ti' tuláakal
le kaajo'obo'.[d]
Tak tu xuul yóok'ol kaab
kun ilbil le ba'axo'ob
ts'o'ok u beetik Dios
utia'al u salvartik u kaa-
jalo'.[e]
11 ¡Ma' a p'áatle'ex te'elo'!
¡Náachkuntaba'exi'![f] Ma'
a machke'ex mix junp'éel
ba'al ma' limpio yanili'.[g]
¡Náachkuntaba'ex ti' leti'[h]
yéetel ilawil a p'áatle'ex
limpioil!
Tumen te'exe' táan a
biske'ex le nu'ukulo'ob
utia'al Jéeobao'.[i]
12 Le kéen xi'ike'exe', ma'
kun k'a'abéettal a wáal-
kabe'ex,
mix kun k'a'abéettal a
púuts'le'ex,
tumen táanil ti' te'exe' ti'
kun bin Jéeobai',[j]
yéetel paachil ti' te'exe' ti'
kun bin u Dios u kaajil
Israel utia'al u kanáant-
ke'exi'.[k]
13 ¡Ilawile'ex! Le máax me-
yajtikeno'[l] yaan u ye'esik
jach yaan u na'at.
Yaan u yantal ti' junp'éel
ka'anal lugar,
yaan u ts'a'abal junp'éel
nojoch puesto ti' yéetel
jach yaan u respetar-
ta'al.[m]

14 Je'ex tu beetil u ja'ak'al
u yóol ya'ab máako'ob le
ka ila'abe'
—tumen leti'obe' tu tuk-
lo'ob u yich yéetel u
wíinklile'
jach junpuli' ma' bey
je'ex utia'al uláak' máa-
ko'obe'—
15 bey ken u beet xan u
ja'ak'al u yóol ya'ab lu'u-
mo'obo'.[a]
Tu táan leti'e' le reyo'o-
bo' yaan u makik u
chi'ob*[b]
tumen yaan u yilko'ob
ba'alo'ob mix juntéen
a'ala'anti'ob
yéetel yaan u ch'enxikin-
tiko'ob ba'alo'ob mix jun-
téen u yu'ubmo'ob.[c]

53 ¿Máax ts'o'ok u ts'áaik
u fe ti' le ba'ax tu
yu'ubaj k-a'aliko'?*[d]
¿Ti' máax ts'o'ok u ye'e-
sa'al[e] u poder*#[f] Jéeoba?
2 Tu táan le máako'obo' le-
ti'e' chéen bey junp'éel
chan k'u'uk'[g] ku tíip'ile'
yéetel bey junp'éel
moots tia'an ichil tikin
lu'ume'.
Ma' chíika'an ti' juntúul
ts'uuli' mix chíika'an ti'
juntúul máak ayik'ali'.[h]
Le kéen k-ile' ma' kun
taaktal k-náats'al tu yik-
nal.
3 Leti'e' taasa'ab mix ba'alil
yéetel mix máak náats'
tu yiknal.[i]
Leti'e' tu na'ataj bix u
mu'yaj máak bey xan
bix u yu'ubikuba máak
kéen k'oja'anchajak.
Bey pixa'an u yich utia'al
ma' k-ilke',*
taasa'ab mix ba'alil yéetel
p'áat bey mix ba'al k-il-
ke'.[a]
4 Jach u jaajile' leti'e' tu bi-
saj k-k'oja'anilo'ob,[b]
yéetel tu kuchaj le ba'a-
xo'ob k-mu'yajtiko'.[c]
Chéen ba'ale' to'one' t-tuk-
laj táan u castigarta'al,*
táan u beeta'al loob ti'
yéetel táan u beeta'al
u mu'yaj tumen Dios.
5 Leti'e' táats'máansa'ab[d]
tu yo'olal k-k'ebano'ob.[e]
Sen beeta'ab u mu'yaj tu
yo'olal le ba'axo'ob ma'
ma'alob k-beetmo'.[f]
Tu cha'aj u castigarta'al
utia'al u yantalto'on jee-
ts'elil.[g]
Tu yo'olal le loob
beeta'abti'o' béeychaj
k-ts'a'akal.[h]
6 Tuláaklo'one' p'áato'on
bey tamano'ob k'i'itpa-
ja'ano'obe',[i]
cada juntúule' tu ch'a'aj
u beel.
Tuláakal le ba'axo'ob
ma' ma'alob k-beetmo'
ts'a'ab tu yóok'ol tumen
Jéeoba.[j]
7 Beeta'ab u mu'yaj,[k] kex
beyo' ma' tu ya'alaj mix
ba'ali'.[l]

CAP 52

a Sl 2:2

b Sl 2:10
Sl 72:11

c Ro 15:20, 21

CAP 53

d Ro 10:16

e Isa 40:5
Jn 12:37, 38

f Isa 51:9

g Isa 11:1
Zac 6:12

h Isa 52:14
Jn 1:10
Flp 2:7

i Sl 22:7
Mt 26:67, 68
Jn 6:66
1Pe 2:4

Columna 2

a Zac 11:13
Jn 18:39, 40
Hch 3:13, 14
Hch 4:11

b Mt 8:14-17

c Le 16:21, 22
1Pe 2:24
1Jn 2:1, 2

d Zac 12:10
Jn 19:34

e Da 9:24
Ro 4:25

f Mt 20:28
Ro 5:6, 19

g Col 1:19, 20

h 1Pe 2:24

i 1Pe 2:25

j 1Pe 3:18

k Sl 22:12
Sl 69:4

l 1Pe 2:23

52:15 * Wa «yaan u p'áatal ma' kun t'aano'ob». **53:1** * Uláak' bix u traducirta'ale' «ts'o'ok k-u'uyiko'?». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'ab».

53:3 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Leti'e' bey juntúul máak ma'atech u taaktal u pakta'ale', le o'olal ku sutik u yich le máako'ob yaanal tu'uxo'». **53:4** * Wa «beeta'an u tsa'ayal k'oja'anil ti'».

Leti'e' tu cha'aj u sen maltratarta'al.
Bisa'ab je'ex u bisa'al juntúul taman utia'al kíimsbile'.[a]
Je'ex juntúul taman ma' tu yawat tu táan le máaxo'ob k'osik u tso'otselo',
leti'e' junpuli' ma' t'aanaji'.[b]

8 Tu yo'olal junp'éel injusticiae' lu'sa'ab u kuxtal.
¿Yaan wa máax ken u jach ts'áa u yóol u yil máaxo'ob u yúuchben láak'tsilo'ob?*
Xo'ot' u kuxtal ichil u kajnáalilo'ob yóok'ol kaab.[c]
Leti'e' loobilta'ab# tu yo'olal le ba'ax ma' ma'alob ku beetik in kaajalo'.[d]

9 Kex mix ba'al k'aas* u beetmaj
yéetel kex mix junp'éel tuus jóok' tu chi'e',[e]
ti' leti'e' ts'a'ab junp'éel lugar utia'al u mu'ukul# ichil k'asa'an máako'ob,[f]
yéetel le ka kíime' mu'uk ichil ayik'al máako'ob.[g]

10 Jéeobae' tu cha'aj u mu'yaj,* yéetel tu cha'aj u k'oja'antal.
In Dios, wa ka k'ubik u kuxtal bey junp'éel ofrenda yo'olal le culpao',#[h]

53:8 * Wa «u yil bix u kuxtal?». # Wa «loobilta'ab utia'al u kíimil». **53:9** * Wa «mix junp'éel loob». # Wa «yaan máax ken u ts'áa junp'éel lugar utia'al u mu'ukul». **53:10** * Wa «utschaj tu t'aan u beetik u mu'yaj». # Ilawil «Ofrenda yo'olal le culpao», página 2574.

CAP 53

a Jn 1:29
1Co 5:7

b Mt 27:12-14
Hch 8:32, 33

c Da 9:26
Mt 27:50

d Zac 13:7
Jn 11:49, 50
Ro 5:6
Heb 9:26

e 1Pe 2:22

f Mt 27:38

g Mt 27:57-60
Mr 15:46
Jn 19:41

h Le 16:11
2Co 5:21
Heb 7:27

Columna 2

a Isa 9:7
1Ti 6:16

b Col 1:19, 20

c Isa 42:1

d Ro 5:18, 19

e 1Pe 2:24

f Sl 22:14
Mt 26:27, 28
Heb 2:14

g Mr 15:27
Lu 22:37
Lu 23:32, 33

h Mt 20:28
1Ti 2:5, 6
Tit 2:13, 14
Heb 9:28

i Ro 8:34
Heb 7:25
Heb 9:26
1Jn 2:1, 2

CAP 54

j Isa 62:4

k Isa 44:23
Isa 49:13

l Isa 66:7, 8

leti' túune' yaan u yilik u paalal, leti'e' yaan u chowaktal u kuxtal.[a]
Tu yo'olal leti'e' yaan u béeytal le ba'ax u k'áat Jéeobao'.[b]

11 Le kéen ts'o'okok u mu'yaje' leti'e' yaan u ki'imaktal u yóol kéen u yil u yutsil le ba'ax tu beeto'.
Le máax meyajtikeno' toj u kuxtal,[c]
tu yo'olal ba'ax u yojle' yaan u beetik u p'áatal toj u kuxtal ya'ab máako'ob,[d]
leti'e' yaan u kuchik le ba'ax ma' ma'alob u beetmo'obo'.[e]

12 Le o'olale' yaan in ts'áaik u parte ichil le ya'abkach máako'obo'.
Leti' túune' yaan u t'oxik yéetel le mu'uk'a'an máako'ob le ba'axo'ob tu ch'a'ajo'ob ti' le enemigo'obo',
tumen tu k'ubaj u kuxtal utia'al kíimil[f]
yéetel xo'ok ichil le k'asa'an máako'obo'.[g]
Leti'e' tu bisaj u k'eban ya'abkach máako'ob[h]
yéetel tu yáantaj le k'asa'an máako'obo'.[i]

54 Jéeobae' ku ya'alik:
«¡Ko'olel ma' tu páajtal u yantal a paalal,[j] awatnakech yéetel ki'imak óolal![k]
Kex mix juntéen ta mu'yajtaj u k'i'inamil u síijsa'al paale',[l] ki'imakchajak a wóol yéetel awatnakech yéetel ki'imak óolal,

tumen le ko'olel p'ata'ano'
maas ya'ab u paalal
ke le ko'olel yaan u yíichamo'.*[a]
2 Nojochkíint le naj
de nook' tu'ux kaja'anecho'.[b]
T'in u nook'ilo'ob le
ki'ichkelem naj tu'ux yanecho'.
Sin tak le tu'ux ku páajtale', chowakkíint u suumilo'ob,
yéetel pak' ma'alob u estacailo'ob.[c]
3 Tumen le tu'ux kaja'anecho' yaan u bin u nojochtal ta x-no'oj yéetel
ta x-ts'íik,
a paalale' yaan u ch'a'iko'ob lu'umo'ob,
yéetel yaan u kajtalo'ob te' kaajo'ob xúump'atta'ano'obo'.[d]
4 Ma' a sajaktal,[e] tumen ma' kun pajbil a su'tal.[f]
Ma' a su'laktal, tumen ma' kan p'atbil k'aasil.
Teche' yaan a tu'ubsik le su'tsilil ta máansaj ta x-lóo'bayanilo',
yéetel junpuli' ma' ken a k'a'ajs bix úuchik a su'laktal le ka p'áat mina'an a wíichamo'».
5 «Tumen le Nojoch Dios Beetmilecho'[g] bey a wíichame',*[h]
u k'aaba'e' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.
Le Máax Santo yaan Israelo' leti' ka'a manikech.[i]

54:1 * Wa «yaan u yuumilo'». **54:5** * Wa «bey a yuumile'».

CAP 54

a Gál 4:26, 27

b Isa 49:20

c Isa 33:20

d Isa 49:8
Eze 36:35

e Isa 41:10

f Isa 61:7

g Isa 44:2

h Eze 16:8
Os 2:16

i Isa 44:6

Columna 2

a Zac 14:9
Ro 3:29

b Isa 49:14
Isa 62:4

c Dt 30:1, 3
Sl 30:5
Sl 106:47
Isa 27:12
Jer 29:10

d Isa 47:6
Eze 39:23

e Isa 55:3

f Isa 48:17
Isa 49:26

g Gé 7:23

h Gé 8:21

i Jer 31:35, 36
Eze 39:29

Yaan u ya'ala'al leti' u Diosil tuláakal le lu'uma'.[a]
6 Tumen le ka tu t'anech Jéeobae' beyech juntúul atantsil xúump'atta'an yéetel jach yaachaja'an u yóole',[b]
beyech juntúul ko'olel ts'o'ok u beel tu x-lóo'bayanile', chéen ba'ale' xúump'atta'ab tumen u yíicham», lelo' leti'e ba'ax ku ya'alik a Dioso'.
7 «Tene' chéen junsúutuk tin xúump'attech,
chéen ba'ale' tu yo'olal in nojoch ch'a' óotsilile' yaan in ka'a beetik a suut.[c]
8 Le ka sen p'u'ujene' tin ta'akaj in wich ti' teech junsúutuk,[d]
chéen ba'ale' tumen mina'an xu'ulul ti' in nojoch yaabilaje' yaan in ch'a'iktech óotsilil»,[e] lelo' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le Máax ka'a manikecho'.[f]
9 «In tia'al tene' lela' bey je'ex u k'iinilo'ob Noée'.[g]
Je'ex tin jurartil tu k'iinilo'ob Noé ma' kun ka'a búulul le lu'um yéetel ja'o'[h]
bey xan in jurartik ma' kin ka'a p'u'ujul ta contra mix ken in ka'a castigartech.[i]
10 Le montaña'obo' je'el u páajtal u lu'sa'alo'ob tu'ux yano'obe'
yéetel le pu'uko'obo' je'el u páajtal u péepeksa'alo'obe',

chéen ba'ale' in nojoch
yaabilaje' ma' kun lu'sbiltech,[a]
mix kun péepeksbil le in
pacto ku taasik jeets'elilo'»,[b] lelo' leti'e ba'ax ku
ya'alik Jéeoba, le máax
ch'a'iktech óotsililo'.[c]
11 «Ko'olel, teche' táan
u beeta'al a mu'yaj,[d]
táan a wo'olta'al tumen
k'a'amkach iik' yéetel
mina'an mix máak líi'sik
a wóol.[e]
Tene' nika'aj in beetech
yéetel tuunich bey xan
yéetel ma'alob cemento,
a chuunpak'ile' yaan in
beetik yéetel u tuunichil zafiro.[f]
12 A ba'pak'ilo'obe' yaan in
beetik yéetel u jats'uts
tuunichil rubí,
a joonajilo'obe' yaan in
beetik yéetel tuunicho'ob ku léets'balo'ob,
yéetel utia'al in beetik
u mensurail a lu'umile'
yaan u meyajten jats'uts
tuunicho'obi'.
13 Tuláakal a paalale' yaan
u ka'ansa'alo'ob tumen
Jéeoba.[g]
A paalale' jach yaan u
yantal jeets'elil ti'ob.[h]
14 Yaan a p'áatal firmeil tu
yo'olal le justiciao',[i]
náach kan antal ti' le
máaxo'ob pech' óoltik
máako'.[j]
Ma' kan sajaktal ti' mix
ba'al yéetel mix ba'al
xan kun beetik a kikilankil
tumen mix ba'al kun náats'al ta wiknal.[k]

CAP 54

a Isa 51:6

b Isa 55:3

c Isa 14:1

d Isa 52:2

e Lam 1:2, 17

f Ap 21:19

g Jer 31:34
Jn 6:45

h Sl 119:165
Isa 66:12
Jer 33:6

i Isa 1:26
Isa 60:21

j Isa 52:1

k Jer 23:4
Sof 3:13

Columna 2

a Eze 38:16, 22
Zac 2:8
Zac 12:3

b Isa 10:5

c Sl 2:2, 4
Isa 41:12

d Jer 23:6

CAP 55

e Sl 42:2
Sl 63:1
Am 8:11
Mt 5:6

f Isa 41:17

g Ap 21:6
Ap 22:17

h Joe 3:18

15 Wa yaan máax ku líik'il
ta contrae',
ma' teen a'almilti' ka u
beeti'.
Je'el máaxak ku ba'ate'el
ta contrae' yaan u bin
k'aasil ti'».[a]
16 «¡Illawile! Teen beetmil le
máax meyajtik metalo',
le máax ustik le chúuk
utia'al u t'abiko',
le kéen ts'o'okke' ku beetik junp'éel u nu'ukulil
ba'ate'el.
Teen xan beetmil le
máax ku beetik loobo',
le máax ku taasik xu'ulsajo'.[b]
17 Je'el ba'axak nu'ukulil
ba'ate'el ka beeta'ak ta
contrae' ma' kun páajtal
ta wéetel,[c]
yéetel je'el máaxak ka líik'ik u tak a poole' yaan a
we'esik chéen táan u
tuus.
Lela' leti'e utsil* ku k'amik le máaxo'ob meyajtik Jéeobao',
le justicia ku k'amko'obo'
ti' teen u taal», lelo' leti'e
ba'ax ku ya'alik Jéeobao'.[d]

55 ¡Te'ex uk'aje'exe', ko'otene'ex,[e] ko'otene'ex
way tu'ux yaan ja'e'![f]
¡Te'ex mina'ante'ex taak'ine', ko'otene'ex, ch'a'ex
ba'al a jaante'ex!
Jach beyo', ko'otene'ex,
kex mina'ante'ex taak'in
yéetel kex ma' a bo'otke'ex mix ba'ale'[g] ch'a'ex
vino yéetel leche.[h]

54:17 * Wa «herencia».

2 ¿Ba'axten ka xupik a taak'ine'ex ti' ba'alo'ob ma' utia'al jaantbili'?
¿Ba'axten ka xupke'ex a náajale'ex* yo'olal ba'alo'ob ma' tu na'ajkúuntike'ex?
Jach u'uy a wu'uye'ex ba'ax kin wa'alik, jaante'ex ba'ax ma'alob,[a]
na'ajkúuntaba'ex yéetel ki'iki' janalo'ob.[b]
3 Ch'enxikintene'exi', ko'otene'ex tin wiknal.[c]
U'uyene'exi', beyo' yaan u seguer a kuxtale'ex.
Teen túune' tu séeba'anil ken in beet junp'éel pacto[d] ta wéetele'ex, junp'éel pacto mina'an xu'ululti'.
Lela' yaan in beetik tu yo'olal le nojoch yaabilaj tin wa'alaj ti' David ken in we'esti'o'.[e]
4 ¡Ilawile'ex! Leti'e' tin ts'áaj utia'al ka u beet u testigoil[f] ti' ya'abkach lu'umo'ob.
Tin ts'áaj utia'al ka u beet u nojchil[g] yéetel ka u nu'ukt[h] le ya'abkach kaajo'obo'.
5 ¡Ilawile! Teche' yaan a t'anik junp'éel kaaj ma' a k'aj óoli'.
U kajnáalilo'ob junp'éel lu'um ma' u k'aj óolecho'obe' áalkabil kun taalo'ob ta wiknal,
tumen Jéeoba a Dios,[i] le Máax Santo yaan Israelo'

55:2 * Wa «le taak'in ta kíimsaba a náajalte'ex».

CAP 55

a Isa 25:6

b Sl 36:7, 8 Sl 63:5

c Snt 4:8

d Isa 61:8

e 2Sa 7:8, 16 2Sa 23:5 Sl 89:28, 29 Jer 33:25, 26 Hch 13:34

f Ap 1:5 Ap 3:14

g Da 9:25 Mt 23:10

h Gé 49:10

i Zac 8:23

Columna 2

a Isa 49:3 Isa 60:9

b 1Cr 28:9

c Sl 145:18 Snt 4:8

d Eze 18:21 Hch 3:19

e Éx 34:6 2Cr 33:12, 13

f Nú 14:18 Sl 103:12, 13 Isa 43:25

g Sl 40:5

h Sl 103:11

yaan u nojba'alkúuntikech.[a]
6 Kaxte'ex Jéeoba mientras je'el u páajtal u kaxta'ale'.[b]
T'ane'ex mientras naats' yanil.[c]
7 Le k'asa'an máako' unaj u p'atik le bej ku bisko',[d]
le loolob wíiniko' unaj u p'atik u k'aak'as tuukul.
Suunak tu yiknal Jéeoba, tumen leti'e' yaan u ch'a'ik óotsilil ti',[e]
suunak tu yiknal k-Dios, tumen leti'e' jach tu jaajil ku perdonartik máak.[f]
8 Jéeobae' ku ya'alik: «Tumen le bix in tuukulo' ma' bey je'ex a tuukule'exe',[g]
yéetel in beelo'obe' ma' bey je'ex a beele'exe'.
9 Tumen je'ex le ka'an maas ka'anal yanil ti' le lu'uma',
in beelo'ob xane' maas ka'anal yanilo'ob ti' a beele'ex,
yéetel bey yanil xan in tuukulo'ob ti' a tuukule'exo'.[h]
10 Le kéen k'áaxak le ja' yéetel le nieve desde te' ka'ano'
ma' tu suuto'ob ka'an wa ma' yáax táanil ku buliko'ob le lu'umo', ku beetko'ob u jóok'ol le paak'alo'obo'
yéetel ku beetko'ob u ts'áaik u yich utia'al u yantal semilla ti' le máax ku paak'alo' bey xan utia'al ka yanak ba'al jaantbil,

11 bey xan u yúuchul yéetel
le t'aan ku jóok'ol tin
chi'o',[a]
ma' kun ka'a suut tin wik-
nal sin ke u béeytal.[b]
Tuláakal ba'ale' yaan u
yúuchul jach je'ex in
wa'almilo',*[c]
le ba'axo'ob kin wa'aliko'
seguro yaan u béeyta-
lo'ob.
12 Tumen ki'imak a wóole'ex
le kéen jóok'ke'ex,[d]
yéetel bíin suunake'ex
yéetel jeets'elil.[e]
Le montaña'ob yéetel le
pu'uko'obo' yaan u yawa-
to'ob yéetel ki'imak óo-
lal ta táane'ex,[f]
yéetel tuláakal le che'ob
yano'ob te' k'áaxo' yaan
u papaxk'abo'ob.[g]
13 Tu lugar k'i'ixo'obe' yaan
u yantal u matailo'ob
enebro,[h]
tu lugar le xíiwo'ob saak'-
kúuntik u wíinklil máa-
ko' yaan u yantal u ma-
tailo'ob mirto.
Lelo' yaan u beetik u jach
k'aj óolta'al* Jéeoba,[i]
yaan u p'áatal bey jun-
p'éel señal utia'al manta-
ts'e'».

56 Lela' leti'e ba'ax ku
ya'alik Jéeobaa':
«Beete'ex ba'ax ma'alob[j]
bey xan ba'ax toj,
tumen ta'aytak in taasik
salvación
yéetel ta'aytak in we'esik
in justicia.[k]

55:11 * Wa «jach je'ex in k'áate'».
55:13 * Wa «Lelo' yaan u beetik u k'aj óolta'al u k'aaba'».

CAP 55
a Nú 23:19; Isa 46:11
b Jos 23:14; Isa 45:23
c Sl 135:6; Isa 46:10
d Isa 35:10
e Isa 54:13; Isa 66:12
f Isa 42:11
g Isa 44:23
h Isa 41:19; Isa 60:13
i Jer 33:9

CAP 56
j Miq 6:8
k Isa 46:13; Isa 51:5

Columna 2
a Isa 58:13, 14
b Isa 60:10; Zac 8:23
c Mal 1:11

2 Ki'imak u yóol le máax
beetik beyo'
bey xan le u paal wíinik
ma' tu náachtal ti'obo',
leti'e' ku k'iinbesik le Sá-
badoo' yéetel ma' tu
mixba'alkúuntik,[a]
ts'o'ole' ku kanáantkuba
utia'al ma' u beetik ba'ax
k'aas.
3 Le j-táanxel lu'umil
ku náats'al yiknal Jéeo-
bao'[b] ma' unaj u ya'alik:
‹Jéeobae' yaan u jóo'si-
ken ichil u kaajal›.
Le eunuco* xano' ma'
unaj u ya'alik: ‹¡Ilawile!
Tene' beyen junkúul ti-
kin che'e'›».
4 Lela' leti'e ba'ax ku ya'a-
lik Jéeoba ti' le eunuco'ob ku
k'iinbesko'ob le sábado'ob, ku
yéeyik u beetko'ob ba'ax uts
tu t'aan leti' yéetel ku yilik u
ts'o'okbesko'ob le pactoo':
5 «Tene' yaan in ts'áaikti'ob
junp'éel tu'ux u yanta-
lo'ob ichil in wotoch
yéetel ma' ken in tu'ubs
u k'aaba'ob,
lelo' maas ma'alob ke ka
yanak u paalalo'ob.
Yaan in ts'áaikti'ob jun-
p'éel k'aaba',
junp'éel k'aaba' mix bik'in
u sa'atal.
6 Le j-táanxel lu'umilo'ob
ku náats'al u meyajto'ob
Jéeoba,
ku yaabiltiko'ob u k'aaba'
Jéeoba,[c]
ku meyajtiko'ob,
ku k'iinbesko'ob le Sába-
doo' yéetel ma' tu mix-
ba'alkúuntiko'ob,

56:3 * Ilawil página 2563.

ba'axe' ku yilik u ts'o'okbesko'ob le pactoo',
7 yaan in taasko'ob tin montaña, junp'éel lugar santo,[a]
yaan in beetik u ki'imaktal u yóolo'ob tin wotoch, le tu'ux ku yúuchul oraro'.
U tóokbil ofrenda'ob yéetel u sacrificio'obe' yaan u k'a'amlo'ob tin altar.
Tumen in wotoche' yaan u ya'ala'alti' u najil oración utia'al tuláakal kaajo'ob».[b]
8 Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, le máax táan u much'kíintik le israelita'ob k'i'itpaja'ano'obo',[c] ku ya'alik:
«Yaan in beetik u much'kuba uláak' máako'ob tu yéetelo'ob aparte ti' le ts'o'ok in much'ik tu yéetelo'obo'».[d]
9 U ba'alche'ile'ex k'áax, ko'otene'ex janal,
taalake'ex tuláakle'ex u ba'alche'ile'ex k'áax.[e]
10 Le j-kanano'obo' ch'óopo'ob,[f] mix juntúul ku ts'áaik cuenta ba'ax ku taal u k'iin.[g]
Tuláaklo'obe' beyo'ob peek'o'ob mudochaja'ano'obe',* ma' tu páajtal u chi'ibalo'ob.#[h]
Chéen chilikbalo'ob yéetel táan u jejesankilo'ob, uts tu t'aan u jóojom weenlo'ob.
11 Beyo'ob peek'o'ob mak'bil u beetik u yo'ocho'obe'.

56:10 *Wa «tootchaja'ano'obe'». #Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «toojol».

CAP 56

a Isa 2:3 Miq 4:2 Zac 8:3

b 1Re 8:29, 43 Mt 21:13 Mr 11:17 Lu 19:46

c Dt 30:3 Isa 27:12 Os 1:11

d Isa 49:22 Isa 60:4

e Jer 12:9

f Isa 6:10 Isa 29:10

g Jer 6:13, 14 Eze 13:16

h Eze 33:6

Columna 2

a Miq 3:6

b Isa 5:22 Isa 28:7 Os 4:11

CAP 57

c Miq 7:2

Leti'obe' junpuli' ma'atech u yu'ubik u na'ajtalo'ob.
Leti'obe' beyo'ob j-kanan tamano'ob mina'an u na'ato'obe'.[a]
Tuláaklo'obe' ts'o'ok u bino'ob te' bej uts tu t'aano'obo'.
Cada juntúule' ma' ma'alob bix u náajaltik le ba'axo'ob yaanti'o' yéetel ku ya'alik:
12 «¡Ko'otene'ex! Tene' yaan in taasik vino
utia'al k-uk'ike'ex tak ken káalchajko'on.[b]
¡Sáamale' yaan u ma'alobtal je'ex bejla'e', yaan u maas ma'alobtal!».

57 Le utsul máako' ts'o'ok u kíimil,
chéen ba'ale' mix máak ku tuukul ti' lelo'.
Le máaxo'ob chúuka'an u yóolo'obo' ku bisa'alo'ob,*[c]
chéen ba'ale' mix máak na'atik wa le utsul máako' ku bisa'al
utia'al u salvarta'al ti' ba'ax beetik u mu'yaj.
2 Ti' leti' túune' ku yantal jeets'elil.
Tuláakal le máaxo'ob toj u xíimbalo'obo' yaan u je'elskuba'ob te' muknalo'.*
3 «Te'ex u paalale'ex juntúul hechicera, nats'aba'ex,
te'ex u paalale'ex juntúul máax ku tusik u núup
yéetel juntúul máax chéen bey u máano':

57:1 *U k'áat u ya'ale' ku kíimlo'ob. **57:2** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «te' camao'».

4 ¿Ti' máax ka burlarka-
ba'ex?
¿Tu contra máax ka japik
a chi'ex yéetel ka jóo'sik
a waak'e'ex?
¿Ma' wa te'exe' u paa-
lale'ex máaxo'ob ku k'e-
bantalo'ob
yéetel ti' a taale'ex ti' máa-
xo'ob ku tuuso'obe'?[a]
5 ¿Ma' wa te'ex le ka sen
k'ebantale'ex ichil le nu-
kuch che'ob,[b]
tu yáanal tuláakal le
che'ob piim u le'obo'?[c]
¿Ma' wa te'ex le ka kíim-
sik a paalale'ex te' táax
lu'umo'ob,[d]
tu yáam le nukuch tuuni-
cho'ob tu'ux ku máan le
ja'o'?
6 Teche' ts'o'ok a yéeyik
le ts'its'i'kil tuunicho'ob
yaan te' táax lu'umo'.[e]
Jach beyo', leti'e ba'axo'ob
ta yéeyaj a tia'alinto'.
Ti' leti'obe' ka wekik u
ofrendail vino* yéetel
ka síik ba'alo'ob.[f]
¿Unaj wa u ki'imaktal in
wóol yéetel le ba'alo'ob
beyo'?
7 Teche' ta preparartaj a
cama tu punta junp'éel
ka'anal montaña,[g]
ts'o'ole' ka na'akech a k'ub
sacrificioi'.[h]
8 Teche' ts'o'ok a ts'áaik
junp'éel imagen ichil a
wotoch.*
Teche' ta p'aten yéetel ta
lu'saj a nook'.

57:6 *Ilawil «Ofrendail vino», página 2574. **57:8** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu paach le joonaj yéetel le marcoo'».

CAP 57

a Isa 1:4
Isa 30:9

b Isa 1:29

c Dt 12:2
1Re 14:22, 23

d 2Re 16:1, 3
Jer 7:31

e Jer 3:9

f Jer 7:18

g Jer 2:20
Eze 16:16
Eze 23:17

h Eze 20:28

Columna 2

a Eze 16:25, 33
Eze 23:18

b Isa 30:9, 10
Isa 59:3

c Isa 1:3
Jer 2:32
Jer 9:3

d Isa 42:24, 25

e Sl 50:21

Teche' na'akech te' ka'a-
nal lugaro' ka ta maas
nojochkíintaj a cama.
Teche' ta ch'a'aj junp'éel
acuerdo
yéetel le máaxo'ob uts ta
t'aan a chital tu yéete-
lo'obo',[a]
yéetel ka cha'antik u xii-
bilo'ob.*
9 Le ka éemech tu tojil Mé-
leke'* ta bisaj aceite
bey xan ya'ab perfume.
Teche' ta túuxtaj máa-
ko'ob utia'al u bino'ob
ti' náanach lugaro'ob,
le o'olal éemech tak te'
Muknalo'.#
10 Teche' jach ka xupik a
muuk' utia'al a seguer-
tik a beelo'ob,
mix juntéen ta wa'alaj:
‹¡Lela' mix junp'éel utsil
ken u taasten!›.
Teche' ka kaxtik ka'ach
u ka'a antal a muuk',
le o'olal ma' ta wu'uyik a
ka'anal.
11 ¿Máax beet a sajaktal
yéetel a kikilankil
utia'al u káajal a tuus?[b]
Teche' jach ta tu'ubsen,[c]
yéetel mix ba'al ka'ach
ka beetik u cuentail.[d]
Tumen chéen tin wilaj
ba'ax ka beetik* yéetel
mix ba'al tin wa'ale',[e]
¿le o'olal wa ma' ta ch'a'aj-
ten saajkili'?

57:8 *Ma' xaane' táan u t'aan ti' u adorarta'al imageno'ob. **57:9** *Uláak' bix u traducirta'ale' «le rey». #Ilawil página 2572. **57:11** *Wa «Tumen tin ta'akaj ba'ax ka beetik».

12 Tene' yaan in we'esik ba'ax
ka beetik bey xan le ‹toj
kuxtal›[a] ka wa'alik ka
bisko',[b]
chéen ba'ale' lelo' mix
junp'éel utsil ken u taas-
tech.[c]
13 Le kéen a k'áat áantaje'
ma' ken u salvartech
le buka'aj imageno'ob
yaantecho'.[d]
Yaan u láaj bisa'alo'ob tu-
men iik',
chéen junp'éel múus iik'
kun beetik u bino'ob,
chéen ba'ale' le máax
ku k'ubik u yóol ti' tene'
yaan u tia'alintik le
lu'umo'
yéetel yaan u tia'alintik
in montaña, le lugar
santoo'.[e]
14 Yaan u ya'ala'al: ‹¡Beete'ex,
beete'ex junp'éel bej![f]
¡Listokíinte'ex le bejo'!
Lu'se'ex tuláakal ba'ax
k'atik u beel in kaajal›».
15 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
le Máax maas ka'anal
yanilo',
le máax mantats' kuxa'an[g]
yéetel yaan junp'éel k'aa-
ba' santo ti'o':[h]
«Tene' kaja'anen ti' jun-
p'éel ka'anal lugar, ti'
junp'éel lugar santo,[i]
chéen ba'ale' kin wantal
yéetel le óotsilo'obo' bey
xan yéetel le ku pech'
óolta'alo'obo',
utia'al in ka'a beetik u
yantal u muuk' le óotsi-
lo'obo'
yéetel utia'al in beetik u
ka'a líik'il u yóol le máa-
xo'ob ku pech' óolta'a-
lo'obo'.[j]

CAP 57

a Isa 58:2

b Isa 66:3

c Jer 7:4
Miq 3:4

d Jue 10:14
Isa 42:17

e Isa 56:6, 7
Isa 66:20
Eze 20:40
Joe 3:17

f Isa 35:8
Isa 40:3
Isa 62:10

g Gé 21:33
Sl 90:2
Isa 40:28
1Ti 1:17

h Éx 15:11
Lu 1:46, 49

i 1Re 8:27

j Sl 34:18
Sl 147:3
Isa 61:1
Isa 66:2

Columna 2

a Sl 103:9
Miq 7:18

b Job 34:14, 15

c Jer 6:13
Jer 8:10

d Jer 3:14

e Jer 33:6
Os 14:4

f Isa 49:10

g Isa 12:1

h Isa 61:2
Lam 1:4

i Isa 48:18
Ef 2:17

16 Tene' ma' mantats' ken in
ts'áainba tu contra'obi',
mix mantats' kin p'áatal
p'uja'anili',[a]
wa ka úuchuk beyo' je'el
u p'áatal mina'an u muu-
k'il u kuxtal máake',[b]
bey je'el u yúuchul xan ti'
tuláakal ba'ax in beet-
maj ku ch'a'ik u yiik'e'.
17 Tene' p'u'ujen ka tin wilaj
ku beetik ba'alo'ob ma'
ma'alobtak utia'al u náa-
jali',[c]
le o'olal tin castigartaj,
tin sutaj in paach ti' leti'
yéetel p'u'ujen ka'achi.
Chéen ba'ale' leti'e' ma'
xu'ul u beetik u
tercoili',[d] tu seguertaj le
bej ku ts'íiboltik u puk-
si'ik'alo'.
18 Tene' ts'o'ok in wilik le bej-
jo'ob tu'ux ku máano',
chéen ba'ale' yaan in ts'a-
kik,[e] yaan in nu'uktik[f]
yéetel yaan in beetik u
ki'imaktal u yóol leti',[g]
bey xan le máaxo'ob
yaachaja'an u yóolo'ob
tu yéetelo'».[h]
19 Jéeobae' ku ya'alik: «Te-
ne' yaan in beetik u ala-
barkeno'ob.
Mantats' kun antal jee-
ts'elil ti' le máax náach
yanilo' bey xan ti' le
naats' yanilo',[i]
teen kin ts'akik».
20 «Chéen ba'ale' le k'asa'an
máako'obo' beyo'ob je'ex
le k'áa'náab ma' tu xu'u-
lul u wo'oltikubao',
yéetel u ja'ilo'obe' ma' tu
xu'ulul u jóo'sko'ob luuk'
yéetel ba'alo'ob tu' u
book.

21 Mina'an jeets'elil utia'al le
k'asa'an máako'obo'»,[a]
lelo' bey u ya'alik in
Dios.

58 Leti'e' tu ya'alajten:
«¡K'a'am awatna-
kech, ma' a makik
a chi'!
K'a'amkúunt a t'aan
je'ex u juum junp'éel
baake'.
A'al ti' in kaajal le ba'ax
ma' ma'alob ku beetko',[b]
a'al ti' u paalal Jacob u
k'ebano'ob.
2 Leti'obe' sáamsamal táan
u kaxtikeno'ob,
yéetel ku ye'esko'ob jach
uts tu t'aan u k'aj óoltik-
o'ob in beelo'ob,
hasta je'el u ya'ala'al be-
yo'ob junp'éel kaaj ku
beetik ba'ax toj
yéetel ma' u xúump'at-
to'ob u ley u Dioso'obi'.[c]
Leti'obe' ku k'áatko'obten
justicia,
hasta bey jach uts tu
t'aan u nats'kuba'ob tu
yiknal Diose'.[d]
3 Leti'obe' ku ya'aliko'ob:
‹¿Ba'axten ma' ta wilaj
ka ayunarnajo'oni'?*[e]
¿Ba'axten ma' ta wilaj
ka t-e'esaj yaachaja'an
k-óoli'?›.[f]
Tumen tu k'iinil a ayu-
nare'exe' chéen ka beet-
ke'ex ba'ax a k'áate'ex,
yéetel ka pech' óoltike'ex
le máaxo'ob meyajtike'e-
xo'.[g]
4 Le kéen ayunarnake'exe'
ka tutukchi'ex yéetel ka
ba'atele'ex.

58:3 * Ilawil página 2557.

CAP 57

a Pr 13:9
Isa 3:11

CAP 58

b Isa 1:2
Isa 31:6
Isa 59:13

c Isa 29:13
Eze 33:32

d Isa 1:14, 15

e Mal 3:14

f Le 16:29

g Jer 34:15, 16
Miq 3:2-4

Columna 2

a Jer 34:8, 9

b Pr 28:27

c Sl 41:1
Sl 112:9
Pr 19:17
Pr 22:9

Te'exe' ka loxkaba'ex
tumen jach p'uja'ane'ex.
Wa ku seguer a ayuna-
re'ex je'ex a beetke'ex
tak bejla'o' ma' kun u'uy-
bil a k'áat óolale'ex te'
ka'ano'.
5 ¿Bey wa in wa'alikte'ex
ka ayunarnake'exo'?
Le k'iin je'elo', ¿chéen wa
utia'al u ye'esik máak
buka'aj yaachaja'anil u
yóol?
¿Chéen wa utia'al a chi-
nik a poole'ex je'ex u
chíinil junkúul xíiwe'?
¿Chéen wa utia'al a chi-
tale'ex yóok'ol to'otoch
nook'o'ob yéetel yóok'ol
u ta'anil k'áak'?
¿Bix a atrever a wa'ale'ex
táan a ayunare'ex yéetel
ma'alob u yilik Jéeoba
le k'iin je'elo'?
6 Lelo' ma' ayunari', lela'
leti'e ba'ax unaj a beet-
ke'ex tu k'iinil táan a
ayunare'exa':
unaj a lu'ske'ex le cade-
na'ob beetik u mu'yaj
máako',
unaj a lu'ske'ex le u che'il
kuuch pech' óoltik máa-
ko',[a]
unaj a jáalk'abtike'ex
le máaxo'ob yets'a'ano'o-
bo',[b]
yéetel unaj a jáalk'ab-
tike'ex le máaxo'ob ku
beeta'al u sen meyajo'o-
bo',
7 unaj xan a ts'áaike'ex
ba'al u jaant le máax mi-
na'an ba'al u jaanto',[c]
unaj a biske'ex ta wo-
toche'ex le máax óotsil

yéetel mina'an u yotocho',
unaj a ts'áaike'ex nook' u búukint le máax ka wilke'ex mina'an u nook'o',[a]
yéetel ma' unaj a sutik a paache'ex ti' a láak'tsile'exi'.
8 Bey túuno' le sáasil ku taal ti' te'exo' yaan u juul je'ex le k'iin táan u taal u sáastalo',[b]
yéetel séeba'an kun ts'akbil le loob ucha'ante'exo'.
A justicia'exe' yaan u bin táanil ti' te'ex,
yéetel paachil ti' te'exe' ti' kun taal u nojoch páajtalil Jéeobai'.[c]
9 Le kéen t'aanake'ex xane' Jéeobae' yaan u núukikte'ex,
le kéen a k'áate'ex áantaje' leti'e' yaan u ya'alik: ‹¡Way yanene'!›.
Wa ka lu'ske'ex le u che'il kuuch pech' óoltik máako',
wa ku xu'ulul a tuch'ubtike'ex máak yéetel a wa'alike'ex ba'al utia'al a beetke'ex k'aas,[d]
10 wa ka ts'áaike'ex ti' le máax wi'ij le ba'ax ka ts'íiboltke'ex[e] xano'
yéetel ka ts'áaike'ex ba'ax k'a'abéet ti' le máaxo'ob ku mu'yajo'obo',
le sáasil ku taal ti' te'exo' yaan u juul tak ich ée'joch'e'enil,
yéetel a ée'joch'e'enile'exe' yaan u p'áatal je'ex u sáasilil chúumuk k'iine'.[f]

CAP 58

a Eze 18:7, 8
Snt 2:15, 16
1Jn 3:17

b Pr 4:18

c Éx 14:19
Isa 52:12

d Isa 32:6
Isa 59:3

e Dt 15:7, 8

f Sl 37:5, 6

Columna 2

a Isa 49:10

b Isa 61:11
Jer 31:12

c Ne 2:5
Jer 31:38

d Isa 61:4

e Ne 6:1
Am 9:11, 14

f Ne 13:15
Isa 56:2
Jer 17:21

g Dt 5:12-14

11 Jéeobae' mantats' ken u nu'ukte'ex
yéetel yaan u ts'áaikte'ex ba'ax k'a'abéette'ex kéen yanake'ex ti' junp'éel lu'um mix ba'al yani'.[a]
Leti'e' yaan u mu'uk'a'ankúuntik a baakele'ex,
yaan a p'áatle'ex bey junp'éel jardín ma'alob jóoyabta'anile',[b]
yéetel bey junp'éel sayab ma'atech u sa'ap'al u ja'ile'.
12 Ta wo'olale'exe' leti'obe' yaan u jel líi'sko'ob le lugaro'ob niikil u pak'ilo'obo',[c]
te'exe' yaan a jel beetke'ex u chuunpak'il le lugaro'ob ts'o'ok u máan k'iin júutuko'obo'.[d]
Yaan u ya'ala'ale' te'ex utskíintik le pak'o'ob jomchaja'ano'obo',*[e]
te'ex utskíintik le bejo'ob utia'al u kajtal máako'ob tu jáaliko'.
13 Wa ku xu'ulul a kaxtike'ex chéen a wutsile'ex tu k'iinil Sábado, le k'iin santo in tia'alo',[f]
wa ka wilke'ex bey u k'iinil ki'imak óolal, ka wilke'ex bey junp'éel k'iin santo utia'al Jéeoba, ka wilke'ex bey junp'éel k'iin jach importante,[g]
ka k'iinbeske'ex u k'iinil Sábado tu lugar a beetke'ex chéen ba'ax a k'áate'ex yéetel tu lugar a wa'alike'ex t'aano'ob mina'an u biilale',

58:12 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le tu'ux teejlo'».

14 teen Jéeobae' yaan in
beetik u jach ki'imaktal
a wóole'ex,
yéetel yaan in beetik a
gobernare'ex tu yóok'ol
le ka'anal lugaro'ob yaan
te' lu'umo'.[a]
Yaan in ts'áaik a jaante'ex
u yich le lu'um tin ts'áaj
bey herencia ti' Jacob a
úuchben láak'tsile'exo',[b]
tumen leti'e ba'ax ts'o'ok u
jóok'ol tu chi' Jéeobao'».

59 ¡Ilawile'ex! Tu k'ab
Jéeobae' yaan páaj-
talil utia'al u salvar-
tik máak.[c]
Leti'e' ku páajtal u ch'enxi-
kintik ba'ax ku ya'ala'al.[d]
2 U jaajile', yo'olal le ba'a-
xo'ob ma' ma'alob ka
beetke'exo' Diose' ts'o'ok
u náachtal ti' te'ex.[e]
Yo'olal a k'ebane'exe'
ts'o'ok u ta'akik u yich
ti' te'ex,
yéetel ma' tu yóotik u
ch'enxikinte'ex.[f]
3 U táan a k'abe'exe' papa'-
kil yéetel k'i'ik',[g]
a dedo'exe' papa'kil yéetel
ba'ax k'aas.
Chéen tuus ku jóok'ol ta
chi'ex,[h] a waak'e'exe' ku
x-mukul a'aliko'ob ba'a-
lo'ob ma' ma'alobtaki'.
4 Mina'an mix máak ku
t'aan tu favor le justi-
ciao',[i]
tuláakal le ku bino'ob tu
táan le juezo'obo' chéen
tuus ku beetko'ob.
Ku confiaro'ob ti' ba'alo'ob
mina'an u biilalo'ob,[j]
chéen kunel le ba'axo'ob
ku ya'aliko'obo'.

CAP 58

a Dt 32:13

b Sl 105:10, 11
Jer 3:18

CAP 59

c Nú 11:23
Isa 50:2

d Sl 116:1

e Jer 5:25

f Dt 31:16, 17
Dt 32:20
Isa 57:17
Eze 39:23
Miq 3:4

g Isa 1:15
Jer 2:34
Eze 7:23

h Jer 7:9, 10
Eze 13:8

i Jer 5:1
Eze 22:30
Miq 7:2

j Isa 30:12, 13

Columna 2

a Miq 2:1

b Job 8:13, 14

c Isa 57:12

d Jer 6:7
Miq 6:12

e Jer 22:17
Eze 9:9
Mt 23:35

f Ro 3:15-17

g Isa 5:7
Isa 59:15
Jer 5:1
Am 6:12
Hab 1:4

h Jer 8:15

Leti'obe' ku tukliko'ob
bix je'el u beetko'ob u
yantal problemase', yée-
tel ku beetko'ob ba'a-
lo'ob k'aastak.[a]
5 Leti'obe' ku júukiko'ob
u ye'el juntúul chi'ibal
kaan,
yéetel ku jit'ko'ob u k'aan
juntúul am.[b]
Je'el máaxak ka u jaant
le je'o' yaan u kíimil,
yéetel kéen o'op'ok le je'o'
ku jóok'ol juntúul chi'i-
bal kaani'.
6 Le u k'aan amo' ma' kun
páajtal u meyaj bey jun-
p'éel nook'e',
ma' kun páajtal u pixku-
ba'ob yéetel le ba'ax ku
beetko'obo'.[c]
Ku beetko'ob loob yéetel
le ba'axo'ob ku beetko'o-
bo',
chéen loob ku beetko'ob
yéetel u k'abo'ob.[d]
7 Leti'obe' áalkabil u bi-
no'ob utia'al u beetko'ob
ba'ax k'aas,
chich u bino'ob utia'al u
wekiko'ob u k'i'ik'el le
máax mix ba'al u beet-
mo'.[e]
Chéen ba'alo'ob k'aastak
ku tukliko'ob.
Xu'ulsajil yéetel k'askúu-
najil yaan tu beelo'ob.[f]
8 Ma' u k'aj óolto'ob u bejil
le jeets'elilo',
te' bejo'ob tu'ux ku sen
máano'obo' ma'atech u
beeta'al justiciai'.[g]
Leti'obe' ku beetko'ob
lo'olo'och bejo'ob,
je'el máaxak ka máanke'
ma' bíin yanak jeets'elil
ti'i'.[h]

9 Le o'olal le justiciao'
náach yanil ti' to'on,
yéetel le ba'ax tojo' ma'a-
tech u náats'al t-iknal.
Táan k-páa'tik le sáasilo',
chéen ba'ale' ¡ilawile'ex!,
ée'joch'e'enil ku taal.
Táan k-páa'tik le sáasilo',
chéen ba'ale' láayli' ich
ée'joch'e'enil k-máane'.[a]
10 To'one' k-tatalk'abtik le
pak' je'ex u beetik jun-
túul máax ch'óope'.
K-tatalk'ab je'ex u beetik
juntúul máax ma' sáasil
u yiche'.[b]
Kex jach sáasil u juul
le K'iino' k-t'óochpajal,
hasta bey de áak'abe'.
Tu táan le máaxo'ob
mu'uk'a'ano'obo' to'one'
beyo'on máako'ob kime-
no'obe'.
11 Tuláaklo'one' táan k-áa-
kam je'ex u beetik le
oso'obo'
yéetel táan k-ok'ol je'ex u
yok'ol k'aay le paloma'o-
bo'.
Táan k-páa'tik u bee-
ta'alto'on justicia, chéen
ba'ale' mix máak beetik.
Táan k-páa'tik k-salvar-
ta'al, chéen ba'ale' ma'
salvarta'ako'oni'.
12 Tumen ts'o'ok u ya'abtal
ta táan le ba'axo'ob ma'
ma'alob k-beetko'.[c]
Cada junp'éel ti' k-k'e-
bano'obe' ku takiko'ob
k-pool.[d]
To'one' k-ojel de ke
ma' ma'alob le ba'axo'ob
k-beetmo'[e]
yéetel k-ojel ts'o'ok k-k'e-
bantal.

CAP 59

a Isa 5:30

b Dt 28:15, 29

c Isa 1:5
Eze 5:5, 6

d Jer 14:7
Os 5:5

e Esd 9:13
Ne 9:33
Da 9:5

Columna 2

a Isa 31:6
Isa 32:6
Jer 17:13

b Jer 5:23

c Sl 82:2
Hab 1:4

d Isa 5:22, 23

e Isa 48:1

f Miq 3:2

g Ef 6:17
1Te 5:8

h Dt 32:35
Sl 94:1

13 Ts'o'ok k-negartik Jéeoba
yéetel ts'o'ok k-k'ebantal
tu táan.
Ts'o'ok k-sutik k-paach ti'
k-Dios.
To'one' ts'o'ok k-ch'a'tuk-
lik pech' óoltik u maasil
yéetel k-líik'il tu contra
Dios.[a]
Ts'o'ok u síijil tuuso'ob
t-puksi'ik'al yéetel ts'o'ok
x-mukul a'alik ba'alo'ob
ma' jaajtaki'.[b]
14 Le justiciao' táan u suut
paachil,[c]
yéetel le ba'ax tojo' náach
yanil ti' to'on.[d]
Le ba'ax jaajo' ts'o'ok u
t'óochpajal te' k'íiwiko',
yéetel le ba'ax tojo' ma' tu
páajtal u yookli'.
15 Le ba'ax jaajo' ts'o'ok u
sa'atal,[e]
le máax ku náachtal ti'
ba'ax k'aase' ku to'okol
tuláakal ba'ax yaanti'.
Jéeobae' tu yilaj lela' ka
k'uuxilnaji,
tumen mix máak beetik
ba'ax toj.[f]
16 Leti'e' ja'ak' u yóol
ka tu yilaj mina'an mix
máak utia'al áantaj.
Leti' túune' tu salvarto'on
yéetel u k'ab,
tu beetaj yo'olal u justi-
cia.
17 Diose' tu búukintaj le jus-
ticia je'ex u búukinta'al
junp'éel u nook'il ba'ate-
le',
u cascoe' leti'e salvació-
no'.[g]
Leti'e' tu búukintaj le
venganza je'ex u búu-
kinta'al junp'éel nook'o',[h]

yéetel le u ts'íibolal u
beetik ba'ax tojo' tu
búukintaj je'ex u búu-
kinta'al junp'éel nook'
mina'an u k'abile'.
18 Leti'e' yaan u ts'áaikti'ob
le castigo u náajaltmo'o-
bo':[a]
yaan u ye'esik u p'uja'anil
ti' le máaxo'ob p'ekmilo',
yaan u sutik u jeel le
ba'ax u beetmaj u ene-
migo'obo'.[b]
Ti' le isla'obo' yaan u
ts'áaik le ba'ax u náajalt-
mo'obo'.
19 Le kéen t'úubuk k'iine'
yaan u sajaktalo'ob tu
yo'olal u k'aaba' Jéeoba,
le kéen sáasake' yaan
u sajaktalo'ob tu yo'olal
u poder,
tumen Jéeobae' chich u
taal je'ex junp'éel río
jach yaan u muuk'e',
junp'éel río ku péeksa'al
tumen u poder.
20 Jéeobae' ku ya'alik: «Le
Máax ka'a manike'exo'[c]
yaan u taal[d] tu kaajil
Sión,
yaan u taal tu yiknal le
u paalal Jacob ts'o'ok u
xu'ulul u beetko'ob ba'ax
k'aaso'».[e]

21 Jéeobae' ku ya'alik: «Te-
ne' ts'o'ok in beetik junp'éel
pacto tu yéetelo'ob».[f] Jéeo-
bae' ku ya'alik xan: «Le in po-
der yaan ta wóok'olo' yéetel
le ba'axo'ob ts'o'ok in ts'áaik
ta chi' utia'al a wa'aliko'... des-
de bejla'e' mix máak kun lu's-
ko'ob ta chi', mix tu chi' a paa-
lal, mix tu chi' a wáabilo'ob.

CAP 59

a Job 34:11
Sl 62:12
Jer 17:10

b Isa 1:24
Lam 4:11
Eze 5:13

c Isa 48:17

d Isa 62:11

e Dt 30:1-3
Ro 11:26

f Ro 11:27

Columna 2

CAP 60

a Isa 51:17
Isa 52:1

b Isa 60:19, 20

c Isa 11:10

d Isa 49:23

e Ap 21:23, 24

f Isa 49:17, 18
Isa 54:1

g Isa 49:21, 22

h Jer 33:9

Lela' bey kun úuchul utia'al
mantats'o'».

60 «Ko'olel,[a] líi'kech yée-
tel juulnak a sáasil,
tumen ts'o'ok u k'u-
chul le sáasil ta wik-
nalo'.
Ta wóok'ole' táan u
léembal u ki'ichkelmil
Jéeoba.[b]
2 ¡U'uy a wu'uye!, le lu'umo'
yaan u pi'ixil tumen ée'-
joch'e'enil,
le kaajo'obo' yaan u pi'i-
xilo'ob tumen box múu-
yalo'ob.
Chéen ba'ale' ta wóok'ole'
yaan u juul le sáasil ku
taal ti' Jéeobao',
yéetel yaan u léembal
u ki'ichkelmil ta wóo-
k'ol.
3 Le kaajo'obo' yaan u bi-
no'ob tu'ux ku juul a
sáasil,[c]
yéetel le reyo'obo'[d] yaan
u bino'ob tu'ux ku léem-
bal a sáasil.[e]
4 ¡Líi's a wich, paakatnen
ta ba'pach!
Leti'obe' ts'o'ok u láaj
mu'uch'lo'ob. Leti'obe'
táan u taalo'ob ta wik-
nal.
A hijo'obe' desde náachil
táan u taalo'ob.[f]
A hija'obe' méek'bil u taa-
sa'alo'ob.[g]
5 Le kéen a wil ba'ax ku
yúuchul te' k'iin je'elo'
yaan u sen ki'imaktal a
wóol,[h]
a puksi'ik'ale' yaan u ku-
kulankil yéetel yaan u
chu'upul yéetel ki'imak
óolal,

tumen yaan u taal ta wiknal le ayik'alilo'ob yaan te' k'áa'náabo'
yéetel yaan u taal ta wiknal le ba'alo'ob ko'ojtak yaan te' kaajo'obo'.[a]

6 A lu'umile'* yaan u chu'upul yéetel camello'ob,
táankelem camello'ob ti' u taalo'ob Madián yéetel Efáe'.[b]
Yaan u taal... tuláakal u kajnáalilo'ob Seba,
leti'obe' yaan u taasko'ob oro yéetel sak incienso.
Leti'obe' yaan u k'a'am alabarko'ob Jéeoba.[c]

7 Tuláakal u yalak' ba'alche'ob Quedare'[d] yaan u mu'uch'lo'ob utia'al ts'aabiltech.
Ti' teech xane' yaan u meyaj u yalak' tamano'ob Nebayot.[e]
Leti'obe' yaan u taalo'ob tu yóok'ol in altar yéetel yaan u k'a'amlo'ob yéetel utsil,[f]
teen túune' yaan in jats'utskíintik in ki'ichkelem otoch.[g]

8 ¿Máaxo'ob le táan u taalo'ob beyo'ob múuyal,
yéetel beyo'ob paloma'ob táan u suuto'ob tu yotocho'obe'?*

9 Le isla'obo' yaan u k'ubik u yóolo'ob ti' teen.[h]
U barcoilo'ob Tarsis ku taalo'ob táanile'*

60:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Teche' yaan a». **60:8** *Wa «te' joolo'ob tu'ux yaan u yotoch le ch'íich'o'obo'?». **60:9** *Wa «ku taalo'ob je'ex tu káajbale'».

CAP 60

a Isa 61:6 Ag 2:7, 8

b 1Cr 1:32, 33

c Mal 1:11

d Isa 42:11

e Gé 25:13

f Éx 29:39, 42 Isa 56:6, 7

g Ag 2:9

h Isa 51:5

Columna 2

a Isa 60:4 Isa 66:20

b Sl 149:4 Isa 52:1 Isa 55:5

c Esd 7:27 Ne 2:7, 8 Isa 49:23

d Dt 30:3 Sl 30:5 Isa 54:7 Isa 57:17, 18

e Ap 21:25, 26

f Isa 60:3, 5

g Isa 41:11

h Isa 35:1, 2

i Isa 41:19 Isa 55:13

táan u taasko'ob a paalalo'ob desde náachil,[a]
táan u taasko'ob pa'te' yéetel le plata bey xan yéetel le oro yaanti'obo',
utia'al u alabarko'ob u k'aaba' Jéeoba a Dios, le Máax Santo yaan Israelo',
tumen leti'e' yaan u nojba'alkúuntikech.*[b]

10 J-táanxel lu'umilo'ob kun jel líi'sik a pak'ilo'ob,
yéetel yaan a meyajta'al tumen u reyo'ob,[c]
tumen kex kin castigarkech ichil in p'uja'anile',
tu yo'olal in wutsile' kin ch'a'iktech óotsilil.[d]

11 A joonajilo'obe' mantats' kun p'atbilo'ob je'ek'abil.[e]
Leti'obe' ma' kun k'albilo'ob mix de k'iin mix de áak'ab,
utia'al u páajtal u taasa'altech u ayik'alil le kaajo'obo',
táanil ti' leti'obe' ti' kun taal u reyo'obi'.[f]

12 Je'el ba'axak kaajil yéetel je'el ba'axak lu'umil ma' tu meyajtikeche' yaan u xu'ulsa'alti',
bey kun láaj xu'ulsbil ti' le kaajo'obo'.[g]

13 Ta wiknale' yaan u taal u ki'ichkelmil le Líbanoo'.[h]
U che'il enebro, fresno yéetel ciprése' yaan u múul taalo'ob ta wiknal.[i]
Yaan u taalo'ob u jats'utskíinto'ob le tu'ux yaan in temploo'.

60:9 *Wa «ki'ichkelemkúuntikech».

Tene' yaan in ki'ichkelemkúuntik le tu'ux kin ts'áaik in wooko'obo'.[a]
14 U paalal le máaxo'ob pech' óoltecho' yaan u taalo'ob chintal ta táan.
Tuláakal le máaxo'ob mixba'alkúuntecho' yaan u xoltalo'ob ta táan
yéetel yaan u ya'aliko'ob de ke teech u kaajal Jéeoba,
Sión, u kaajal le Máax Santo yaan Israelo'.[b]
15 Tu lugar a xúump'atta'al, a p'ekta'al yéetel u p'áatal mix máak ku máan naats' ti' teche',[c]
tene' yaan in beetik a p'áatal bey junp'éel ba'al mantats' kun alabarbile'
yéetel bey junp'éel ba'al ku taasik ki'imak o'olal ti' tuláakal le generació-no'obo'.[d]
16 Le kaajo'ob yéetel le reyo'obo' yaan u ts'áaiko'ob tuláakal ba'ax k'a'abéettech[e]
je'ex u beetik juntúul maamatsil kéen u ts'áa u chu'uch u chaambale',[f]
bey túuno' yaan a wojéeltike' teen Jéeoba, teen salvarkech,
teen u Dios Jacob, teen Máax ka'a manikech.[g]
17 Tu lugar cobree' yaan in taasik oro,
tu lugar fierroe' yaan in taasik plata,
tu lugar che'e' yaan in taasik cobre
yéetel tu lugar tuuniche' yaan in taasik fierro.

CAP 60

a Sl 132:7

b Isa 62:12

c 2Cr 36:20, 21
Isa 49:14
Jer 30:17
Lam 1:4

d Isa 35:10
Isa 61:7
Jer 33:10, 11

e Isa 61:6

f Isa 49:23

g Isa 49:26

Columna 2

a Isa 1:26
Isa 32:1

b Isa 2:4
Isa 11:9
Isa 54:14
Zac 9:8

c Isa 26:1

d Sl 36:9
Isa 60:1
Ap 21:23
Ap 22:5

e Zac 2:4, 5

f Sl 27:1
Sl 84:11

g Isa 25:8
Isa 30:19
Isa 35:10

Bíin in ts'áa le jeets'elil utia'al u nu'uktikecho',
bíin xan in ts'áa le justicia utia'al u ya'aliktech ba'ax ken a beeto'.[a]
18 Ta lu'umile' ma' kun ka'a u'uybil u beeta'al loobi',
mix ba'al kun ka'a xu'ulsbil yéetel kun k'askúuntbil ta lu'umil.[b]
Ti' a ba'pak'ilo'obe' yaan a wa'alik Salvación[c] yéetel ti' a joonajilo'obe' yaan a wa'alik Alabanza.
19 Ti' teche' ma' kun k'a'abéettal u sáasilil le K'iin de díao',
mix u sáasilil le Luna de áak'abo',
tumen a tia'al teche' Jéeobae' yaan u p'áatal bey junp'éel sáasil utia'al mantats'e',[d]
a Diose' yaan u p'áatal bey junp'éel ba'ax ki'ichkelemkúuntikeche'.[e]
20 A tia'al teche' ma' kun t'úubul le K'iino',
mix kun xu'ulul u juul le Lunao',
tumen a tia'al teche' Jéeobae' yaan u p'áatal bey junp'éel sáasil utia'al mantats'e',[f]
u k'iiniloob u yaatal a wóole' ts'o'ok u xu'ulul.[g]
21 Tuláakal a kaajale' yaan u bisik junp'éel toj kuxtal.
Leti'obe' yaan u tia'alintiko'ob le lu'um utia'al mantats'o'.
Leti'ob le chan mata tin pak'o',

leti'ob le ba'ax tin beetaj
yéetel in k'ab[a] utia'al in
alabarta'alo'.[b]
22 Le junp'íito' yaan u chu-
kik mil,
le chichano' yaan u k'u-
chul u beetuba junp'éel
nuxi' kaaj.
Teen Jéeoba, teen kin
beetik u séeb úuchul,
jach tu k'iinil».

61 U poder Ki'ichkelem
Yuum Jéeobae'
tia'an tin wóok'ole',[c]
Jéeobae' tu yéeyen utia'al
in wa'alik ti' le utsul
máako'ob le ba'alo'ob
ma'alobtak ku taal u k'iino'.[d]
Leti'e' tu túuxten utia'al
in vendartik le puksi'i-
k'alo'ob ucha'an loob
ti'obo',
bey xan utia'al in t'aan ti'
u jáalk'abta'al le escla-
vo'obo'
yéetel utia'al in t'aan ti' u
p'i'ilil u yich le máaxo'ob
k'ala'ano'obo',[e]
2 bey xan utia'al in t'aan ti'
u añoil u ye'esik u yutsil
Jéeoba
yéetel ti' u k'iinil u ven-
garkuba k-Dios,[f]
bey xan utia'al in líi'sik
u yóol tuláakal le máa-
xo'ob yaachaja'an u yóo-
lo'obo',[g]
3 utia'al in ts'áaik jujun-
p'éel ba'alo'ob ti' le máa-
xo'ob yaachaja'an u yóo-
lo'ob tu yo'olal Sióno',
utia'al in ts'áaikti'ob jun-
p'éel adorno utia'al u
poolo'ob tu lugar le
ta'an ku ts'áaiko'obo',

CAP 60

a Isa 43:6, 7

b Isa 44:23

CAP 61

c Isa 42:1
Mt 3:16

d Mt 11:4, 5
Hch 10:37, 38

e Lu 4:17-21
Lu 7:22
Hch 26:17, 18

f Isa 34:8

g Isa 25:8
Mt 5:4
Lu 6:21

Columna 2

a Isa 60:21

b Isa 49:8
Isa 51:3

c Isa 44:26
Isa 58:12

d Eze 36:33, 34

e Isa 60:10

f Isa 14:1, 2

g Éx 19:6

h Isa 23:17, 18
Isa 60:5, 7

utia'al in ts'áaikti'ob u
aceiteil ki'imak óolal tu
lugar yaj óolal,
utia'al in ts'áaikti'ob u
nook'il alabanza tu lu-
gar ok'om óolal.
Leti'obe' yaan u ya'ala'al-
ti'ob u nukuch che'ilo'ob
justicia,
Jéeoba pak'milo'ob
utia'al u alabarta'al.[a]
4 Leti'obe' yaan u jel beet-
ko'ob le pak'o'ob úuch
júutuko'obo'.
Leti'obe' yaan u jel líi's-
ko'ob le lugaro'ob úuch
p'áatak mix máak
yano'.[b]
Leti'obe' yaan u jel beet-
ko'ob le kaajo'ob k'as-
kúunta'ano'ob ka'acho',[c]
le lugaro'ob úuch p'áatak
mix máak kaja'ano'.[d]
5 «Le máaxo'ob ma' a k'aj
óole'exo' yaan u taal u
kanáanto'ob a walak'
ba'alche'ex,
yéetel j-táanxel lu'umi-
lo'ob[e] kun meyajtik a
lu'ume'ex bey xan a pa-
k'al uva'ex.[f]
6 Chéen ba'ale' ti' te'exe'
yaan u ya'ala'al u sacer-
dote'ex Jéeoba.[g]
Leti'obe' yaan u ya'ali-
ko'ob de ke te'exe' ka
meyajtike'ex Dios.
Te'exe' yaan a jaantike'ex
le ba'alo'ob ku taal ti'
uláak' kaajo'obo',[h]
yéetel yaan u ki'imaktal a
wóole'ex tu yo'olal u ayi-
k'alilo'ob.
7 In kaajale' yaan u k'amik
doble herencia tu lugar
u p'áatal ich su'tsilil.

Tu lugar u mixba'alkúunta'ale' yaan u yantal
ba'ax o'olal u yawat yéetel ki'imak óolal.
Jach beyo' yaan u k'amko'ob doble herencia tu lu'umo'ob.[a]
Mantats' kun antal ki'imak óolal ti'ob.[b]
8 Teen Jéeobae' in yaabiltmaj u beeta'al ba'ax toj.[c]
Tene' in p'eek u yúuchul ookol bey xan u beeta'al injusticia.[d]
Tene' jach tu jaajil yaan in ts'áaik ba'ax ku náajaltik in kaajal,
yaan in beetik junp'éel pacto tu yéetelo'ob, junp'éel pacto mina'an xu'ulti'.[e]
9 U paalalo'obe' yaan u k'aj óolta'alo'ob ti' tuláakal yóok'ol kaab,[f]
u paalalo'obe' yaan u k'aj óolta'alo'ob ti' tuláakal le kaajo'obo'.
Yaan u k'aj óolta'alo'ob tumen tuláakal máax kun ilko'ob,
yaan u k'aj óolta'al de ke leti'ob le máaxo'ob bendecirta'ano'ob tumen Jéeobao'».[g]
10 Tene' jach yaan u ki'imaktal in wóol tu yo'olal Jéeoba.
Tuláakal in puksi'ik'ale' yaan u ki'imaktal u yóol tu yo'olal in Dios.[h]
Tumen ts'o'ok u vestirken yéetel u nook'il salvación.[i]
Ts'o'ok u to'iken yéetel u nook'il justicia,

CAP 61

a Zac 9:12

b Isa 35:10

c Dt 32:4
Sl 33:5
Sl 37:28

d Pr 6:16-19

e Isa 55:3
Jer 32:40

f Zac 8:13

g Isa 65:23

h Isa 65:13

i Isa 52:1
Ap 21:2

Columna 2

a Éx 28:39, 41

b Isa 45:8
Isa 62:1

c Isa 58:11
Isa 60:18
Isa 62:7

CAP 62

d Sl 102:13
Zac 2:12

e Isa 1:26

f Isa 51:5

g Isa 54:1
Isa 60:1

h Isa 49:23
Isa 60:11

i Jer 33:16

kin p'áatal je'ex juntúul noviotsil bak'a'an nook' tu pool je'ex le bak'a'an tu pool le sacerdote'obo',[a]
yéetel kin p'áatal bey juntúul noviatsil u ts'aamaj u adorno'obe'.
11 Je'ex le lu'um ku beetik u jóok'ol le ba'ax ku pa'ak'alo'
yéetel je'ex junp'éel jardín ku beetik u jóok'ol le ba'ax ku pa'ak'al ichilo',
Ki'ichkelem Yuum Jéeoba xane'
yaan u beetik u yantal justicia[b] yéetel yaan u beetik u alabarta'al[c] tumen tuláakal le kaajo'obo'.

62 Tu yo'olal in yaabilaj ti' Sióne' ma' ken in mak in chi',[d]
tu yo'olal in yaabilaj ti' Jerusaléne' ma' ken in chéen méek' in k'ab
hasta u léembal u justicia je'ex u léembal junp'éel sáasile'[e]
yéetel hasta u tóoch'bal u salvación je'ex u tóoch'bal junp'éel antorchae'.[f]
2 «Ko'olel, le kaajo'obo' yaan u yilko'ob a justicia,[g]
tuláakal le reyo'obo' yaan u yilko'ob a ki'ichpanil,[h]
yaan a t'a'anal yéetel junp'éel túumben k'aaba',[i]
le k'aaba'a' Jéeoba kun ts'áaiktech.
3 Teche' yaan a p'áatal bey junp'éel ki'ichkelem corona tu k'ab Jéeobae',

yaan a p'áatal bey junp'éel
ki'ichkelem adorno* tu
táan u k'ab a Diose'.
4 Ma' kun ka'a a'albiltech:
ko'olel xúump'atta'an,[a]
yéetel ti' a lu'ume' ma'
kun ka'a a'albil: lu'um
k'askúunta'an.[b]
Ba'axe' yaan u ya'ala'al-
tech: Leti' Beetik u Ki'i-
maktal in Wóol,[c]
yéetel ti' a lu'ume' yaan
u ya'ala'al: Ko'olel Ts'o-
ka'an u Beel.
Teche' yaan a lúubul utsil
ti' Jéeoba,
yéetel a lu'ume' yaan u
p'áatal bey juntúul ko'o-
lel ts'oka'an u beele'.
5 Je'ex juntúul xi'ipal ku
ts'o'okol u beel yéetel
juntúul x-ch'úupale',
a kajnáalilo'ob xane' yaan
u ts'o'okol u beelo'ob ta
wéetel.
Je'ex u ki'imaktal u yóol
juntúul noviotsil tu yo'o-
lal u noviae'
bey xan kun ki'imaktal u
yóol a Dios ta wo'olal.[d]
6 Jerusalén, tu yóok'ol a
ba'pak'ilo'obe' ts'o'ok in
ts'áaik máako'ob ka-
náantkech.
Leti'obe' junpuli' ma' unaj
u makik u chi'obi', mix
de k'iin mix de áak'ab.
Te'ex táan a alabarke'ex
Jéeobae'
ma' u xu'ulul a beetke'ex.
7 Ma' u xu'ulul a orare'ex ti'
leti' tak ken u láaj uts-
kíint Jerusalén,

62:3 * Te'ela' táan u t'aan ti' le ki'ichkelem nook' ku ba'ak'al tu pool juntúul reyo'.

CAP 62

a Isa 49:14
Isa 54:6

b Isa 32:14

c Sl 149:4
Sof 3:17

d Isa 65:18, 19
Jer 32:41

Columna 2

a Isa 61:11
Jer 33:9
Sof 3:19, 20

b Dt 28:49-51
Jer 5:17

c Dt 14:23
Isa 65:21, 22

d Isa 40:3
Isa 48:20

e Isa 57:14

f Esd 1:1, 3
Isa 11:12
Isa 49:22

g Zac 9:9
Mt 21:5
Jn 12:15

jach beyo', hasta u beetik
u alabarta'al Jerusalén
ti' tuláakal yóok'ol kaa-
be'».[a]
8 Jéeobae' ts'o'ok u líi'sik u
x-no'oj k'ab, u mu'uk'a'an
k'ab utia'al u jurartik le-
la':
«U yich a pak'al trigoe'
ma' ken in ka'a ts'áa ti'
a enemigo'ob utia'al ka
u jaanto'ob,
yéetel ma' kun uk'bil tu-
men j-táanxel lu'umi-
lo'ob le túumben vino
ta kíimsaba a beeto'.[b]
9 Ba'axe' u yich a paak'ale'
yaan u jaanta'al tumen
le máaxo'ob meyajtiko',
leti'ob túune' yaan u ala-
barko'ob Jéeoba.
Ts'o'ole' le máaxo'ob bee-
tik le vinoo' leti'ob kun
uk'ik tu táankabil le naj
tu'ux kin adorarta'alo'».[c]
10 Jóok'ke'ex, jóok'ke'ex ti'
le joonajo'obo'.
Lu'se'ex tuláakal ba'al
yaan tu beel le kaajo'.[d]
Beete'ex, beete'ex le be-
jo'.
Lu'se'ex le tuunicho'ob
yaan te' bejo'.[e]
Wa'akúunte'ex junp'éel
señal utia'al u yila'al tu-
men le kaajo'obo'.[f]
11 ¡U'uy a wu'uye'ex! Jéeo-
bae' ts'o'ok u ya'alik tak
tu xuul yóok'ol kaab le-
la':
«A'ale'ex ti' u hija Sión:
‹¡Ilawile! Ta'aytak a sal-
varta'al.[g]
¡Ilawile! Le ba'ax tu
ch'a'aj Dioso' tia'an tu
yiknale',

le bo'ol ku ts'áaiko' tia'an
tu táane'».[a]
12 Ti' le kaajo' yaan u ya'a-
la'al junp'éel kaaj santo,
Jéeoba ka'a manmil,[b]
yéetel yaan u ya'ala'al-
tech: Kaxta'an, Junp'éel
Kaaj Ma' Xúump'atta'a-
ni'.[c]

63 ¿Máax le ku taal desde
tu lu'umil Edom,[d]
desde tu kaajil Bozrá,[e] u
takmaj nook' ku léem-
bal yéetel jejeláas u co-
lorilo'?*
¿Máax le u takmaj ki'ich-
kelem nook'
táan u taal yéetel le no-
joch poder yaanti'o'?
«Teen, teen le Máax ku
t'aan yéetel justiciao',
le Máax jach yaan u po-
der utia'al u salvartik
máako'».
2 ¿Ba'axten chak a nook'?
¿Ba'axten a nook'e' ts'o'ok
u p'áatal je'ex u nook' le
máax ku yaya'cha'atik
uva ti' junp'éel pilao'?[f]
3 «Tene' ts'o'ok in yaya'-
cha'atik uva te' tu'ux ku
jóo'sa'al u k'aabo', chéen
tin juunal tin beetaj.
Mix máak áanten.
Tumen p'uja'anene' ma'
xu'ul in yaya'cha'atik in
enemigo'obi',
tumen jach k'uuxilnaja'a-
nene' ma' xu'ul in pepe'-
cha'atiko'obi'.[g]
U k'i'ik'elo'obe' ts'o'ok u
wi'iwits'pajal tin nook',
ts'o'ok u bo'onpajal tulá-
kal in nook'.

63:1 * Uláak' bix u traducirta'ale' «wáa'chak».

CAP 62

a Isa 40:9, 10
Ap 22:12

b Sl 107:2, 3

c Isa 54:7

CAP 63

d Sl 137:7
Isa 34:5, 6

e Am 1:12

f Joe 3:13
Ap 14:19, 20
Ap 19:15

g Isa 34:2

Columna 2

a Isa 34:8
Isa 35:4
Isa 61:1, 2

b Isa 51:9
Isa 52:10
Isa 59:16

c Jer 25:15, 16

d Sl 78:12
Sl 105:5

e Éx 24:7

f Éx 14:30

4 Tene' ts'o'ok in ch'a'tuk-
lik ba'ax k'iin in vengar-
kinba,[a]
yéetel ts'o'ok u k'uchul u
añoil in ka'a manik in
kaajal.
5 Le ka paakatnajene' tin
wilaj mina'an mix máak
utia'al áantken.
Tene' jach ja'ak' in wóol
ka tin wilaj mina'an mix
máak utia'al áantken.
Le o'olal meyajnajten in
k'ab utia'al in taasik sal-
vación,[b]
yéetel in p'uja'anil beet
u yantal in muuk'.
6 Tumen p'uja'anene' tin
yaya'cha'ataj kaajo'ob,
tin káalkunto'ob yéetel
in p'uja'anil[c]
yéetel tin wekaj u k'i'ik'e-
lo'ob yóo' lu'um».
7 Tene' yaan in ch'a'chi'itik
le ba'axo'ob ts'o'ok u
beetik Jéeoba tu yo'olal
u nojoch yaabilajo',
yaan in ch'a'chi'itik le
ba'alo'ob u beetmaj
Jéeoba ku náajmatik u
alabarta'alo'.[d]
Jéeobae' ku ch'a'ik óotsi-
lil yéetel jach nojoch u
yaabilaj,
le o'olal ya'ab ba'alo'ob
ts'o'ok u beetik t-o'olal,
ya'abkach ba'alo'ob ma'a-
lobtak ts'o'ok u beetik
tu yo'olal u kaajil Israel.
8 Leti'e' tu ya'alaj: «Leti'ob
in kaajal, leti'ob in paa-
lal, yaan u chúukpajal
u yóolo'ob ti' teen».[e]
Leti' túune' k'uch u bee-
tuba u Salvadoro'ob.[f]

CAP 63

9 Tuláakal le k'iino'ob táan
u mu'yajo'obo' leti'e' yaachaj u yóol ka tu yilaj
ba'ax ku yúuchulti'ob.[a]
Leti'e' tu beetaj u salvarta'alo'ob tumen le ángel
yaan tu táano'.[b]
Tu yo'olal u yaabilaj yéetel u ch'a' óotsilile' tu
ka'a mano'ob,[c]
tu méek'o'ob yéetel tu biso'ob, leti'e' mantats' bey
tu beetilo'.[d]
10 Chéen ba'ale' leti'obe' tu
ts'áajuba'ob tu contra
Dios[e] yéetel tu beeto'ob
u yaatal u yóol.*[f]
Leti' túune' p'áat bey u
enemigo'obe'[g]
ka ba'atelnaj tu contra'ob.[h]
11 Leti'ob túune' k'a'ajti'ob le
k'iino'ob ts'o'ok u máano'obo',
le k'iino'ob kuxa'an Moisés, le máax meyajtik
Dioso':
«¿Tu'ux yaan le Máax
tu beetaj a k'áatmáanske'ex le k'áa'náab[i] pa'te'
yéetel le máaxo'ob kanáantik le tamano'obo'?[j]
¿Tu'ux yaan le Máax tu
ts'áaj u poder yóok'ol
Moiséso'?[k]
12 ¿Tu'ux yaan le Máax meyajnajti' u ki'ichkelem
k'ab utia'al u ts'áaik u
muuk' u x-no'oj k'ab Moisés,[l]
le Máax tu bujaj le k'áa'náab tu táano'ob[m]
utia'al u beetik u k'a'ajsa'al u k'aaba' mantats'o'?[n]

63:10 * Wa «tu beeto'ob u yaatal u yóol u poder Dios».

a Éx 3:7
b Éx 14:19 Éx 23:20
c Dt 7:8
d Éx 19:4 Dt 1:31
e Dt 9:7
f Hch 7:51 Ef 4:30
g Le 26:14, 17 Dt 28:63
h Jer 21:5
i Éx 14:30 Isa 51:10
j Sl 77:20
k Nú 11:16, 17
l Éx 6:1, 6 Éx 15:16
m Éx 14:21, 22
n Éx 9:15, 16 Éx 14:17 Ro 9:17

Columna 2

a Jos 22:4
b 2Sa 7:23 Ne 9:10
c Jer 31:20
d Dt 4:31 Ne 9:17
e Éx 4:22
f Isa 41:14

13 ¿Tu'ux yaan le Máax beet
u k'áatmáansko'ob le ja'
táan u wo'oltikuba*
utia'al u xíimbalo'ob sin
ke u t'óochpajlo'ob
je'ex u máan juntúul
tsíimin tu'ux jáanpik'e'ene'?#
14 Je'ex le ba'alche'ob ku
yéemlo'ob te' táax lu'um
utia'al u je'elskuba'obo',
bey úuchik u bisa'alo'ob
tumen u poder Jéeoba
utia'al u je'elelo'obo'».[a]
Teche' bey úuchik a bisik
a kaajal
utia'al a beetik u yantaltech junp'éel ki'ichkelem k'aaba'o'.[b]
15 Desde te' ka'an tu'ux yanecho' éems a wich
utia'al a wilik ba'ax ku
yúuchul,
desde te' ki'ichkelem lugaro', le lugar santo yéetel ka'anal yanilo'.
¿Ba'axten chéen táan a
wilik ba'ax ku yúuchul?
¿Tu'ux ts'o'ok a nojoch
poder?
¿Tu'ux ts'o'ok a yaabilaj[c]
yéetel a ch'a' óotsilil?[d]
Teche' ts'o'ok u p'áatal
ma'atech a we'esikto'on.
16 Teech k-Taataech.[e]
Jéeoba Dios, teech
k-Taataech
kex ma' u k'aj óolo'on
Abrahán
yéetel ma' u k'aj óolo'on
Israeli'.
Teech ka'a mano'on desde úuchjeakil.[f]

63:13 * Wa «taamkach ja'». # Wa «ti' desiertoe'?».

17 Jéeoba Dios, ¿ba'axten
ka cha'ik* k-jóok'ol ti' a
beelo'ob?
¿Ba'axten ka cha'ik# *a*
u chichtal k-puksi'ik'al
utia'al ma' k-ch'a'iktech
saajkil?
Tu yo'olal le máaxo'ob
meyajtikech,
tu yo'olal le kaaj a tia'alo',
suunakech a wáanto'on. *b*
18 A kaajal, le kaaj santoo',
ma' xáanchaj u tia'alint-
maj le lu'um ta ts'áajti'o'.
Le máaxo'ob p'ekmilo'ono'
ts'o'ok u yaya'cha'atko'ob
le lugar tu'ux ka adorar-
ta'alo'. *c*
19 Jach ts'o'ok u xáantal
p'áatko'on je'ex le máa-
ko'ob mix juntéen a go-
bernarto'obo',
je'ex le máako'ob mix jun-
téen t'a'anko'ob yéetel a
k'aaba'o'.

64 ¡Wa ka a jat ka'ach le
ka'an yéetel ka éem-
kech
utia'al a beetik u kikilan-
kil le montaña'obo',
2 wa ka a beet je'ex le
k'áak' ku tóokik le xíi-
wo'ob
yéetel je'ex le k'áak' ku
beetik u look le ja'o',
a k'aaba' túune' ts'o'ok
ka'ach u k'aj óolta'al tu-
men a enemigo'obe',
yéetel le kaajo'obo' je'el
ka'ach u kikilankilo'ob
ta táane'!
3 Le ka ta beetaj nukuch
ba'alo'ob junpuli' ma'
táan k-páa'tik ka'ache', *d*

63:17 * Wa «beetik». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka beetik».

CAP 63

a Isa 6:10

b Sl 74:2
Sl 80:14, 15

c 2Cr 36:19
Isa 64:11
Lam 1:10

CAP 64

d Éx 34:10

Columna 2

a Hab 3:6

b Sl 130:6-8
Isa 25:9
Miq 7:7
1Co 2:9

c Sof 2:3
Hch 10:34, 35

d Isa 1:21
Isa 63:10

e Le 12:2
Le 15:20

teche' éemech, ka jo'op' u
kikilankil le montaña'ob
ta táano'. *a*
4 Desde úuchjeakile' mix
máak ts'o'ok u yu'ubik,
mix máak ts'o'ok u ch'en-
xikintik,
mix ts'o'ok u yilik juntúul
Dios aparte ti' teech
ka u yáant le máaxo'ob
u k'ubmaj u yóolo'ob* ti'
leti'o'. *b*
5 Teche' ts'o'ok a jóok'ol a
ch'a'a u beel le máaxo'ob
yéetel ki'imak óolal ku
beetko'ob ba'ax ma'alo-
bo', *c*
le máaxo'ob ku k'a'ajsike-
cho'ob yéetel ku bino'ob
ta beelo'obo'.
¡Illawile! Teche' p'u'ujech,
ba'ale' to'one' ma' xu'ul
k-k'ebantali', *d*
xáanchaj bey táan
k-beetko',
le o'olale', ¿unaj wa túun
k-salvarta'al?
6 Tuláaklo'one' ts'o'ok
k-p'áatal je'ex juntúul
máak ma' limpio ta táa-
ne',
tuláakal le ba'alo'ob ma'a-
lobtak k-beetko' beyo'ob
junp'éel nook' ts'o'ok u
meyaj tu k'iinil mens-
truacióne'. *e*
Yaan k-tijil je'ex u tijil u le'
che'e',
ts'o'ole' le ba'ax ma' ma'a-
lob k-beetko' yaan u
ch'úuyik u biso'on, je'ex
u beetik le iik'o'.
7 Mix máak ch'a'chi'itik a
k'aaba',

64:4 * Wa «ku páa'tajo'ob yéetel chúuka'an óolal».

mix máak ku líik'il utia'al
u bin u kaxt a wáantaj,
tumen ts'o'ok a ta'akikaba
utia'al ma' k-ilkech,[a]
yéetel ka beetik u bin-
to'on k'aasil* tu yo'olal
le ba'alo'ob ma' ma'alob
k-beetmo'.
8 Chéen ba'ale', Jéeoba
Dios, beoraa' teech
k-Taata.[b]
To'one' beyo'on k'ate', te-
che' beyech je'ex le máax
meyajtik le k'ato'.*[c]
Teech beetmilo'on yéetel
a k'ab.
9 Jéeoba Dios, ma' a sen
p'u'ujul,[d]
yéetel ma' a k'a'ajsik man-
tats' le ba'alo'ob ma'
ma'alobtak k-beetmo',
beet uts a paktiko'on tu-
men tuláaklo'on a kaaja-
lo'on.
10 Tuláakal a kaajalo'ob
santo'obo' ts'o'ok u p'áat-
lo'ob bey junp'éel desier-
toe',
Sióne' ts'o'ok u p'áatal
bey junp'éel desiertoe',
Jerusaléne' ts'o'ok u p'áa-
tal bey junp'éel lugar
tu'ux mix ba'al yane'.[e]
11 Le naj* santo yéetel
ki'ichkelem yaanto'on
ka'acho',
le tu'ux ka alabarta'al tu-
men k-úuchben láak'tsi-
lo'obo'
ts'o'ok u tóoka'al.[f]

64:7 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «k-yíibil». **64:8** *Wa «teech beetmilo'on». Ilawil «Máax patik k'at», página 2571. **64:11** *Wa «templo».

CAP 64

a Dt 31:17
Isa 57:17

b Isa 63:16

c Isa 29:16
Isa 45:9
Jer 18:6

d Sl 74:1
Sl 79:5

e Sl 79:1
Lam 1:4
Lam 5:18
Miq 3:12

f 2Cr 36:17, 19
Jer 52:12, 13

Columna 2

a Sl 74:10, 11
Zac 1:12

CAP 65

b Isa 55:6, 7

c Ro 10:20, 21

d Dt 31:27
Ne 9:29
Zac 7:11

e Isa 59:7, 8
Jer 35:15

f Jer 5:23

g 2Re 17:16, 17
Jer 32:29

h Isa 1:29
Isa 66:17

i Nú 19:16

Tuláakal le ba'axo'ob
k'a'ana'antak k-tia'alo'
ts'o'ok u k'askúunta'al.
12 Jéeoba Dios, ¿mix ba'al
wa túun ken a beete?
¿Mix ba'al wa ken a
wa'ale?
¿Yaan wa a cha'ik u bee-
ta'al k-sen mu'yaj?[a]

65 «Ts'o'ok in cha'ik u
kaxtiken le máaxo'ob
ma'atech u k'áat-
ko'ob ka'ach tu'ux ya-
neno'.
Ts'o'ok in cha'ik u kax-
tiken le máaxo'ob ma'a-
tech u máan u kaxte-
no'ob ka'acho'.[b]
Ti' junp'éel kaaj ma'atech
u ch'a'chi'itik in k'aaba'
ka'ache' tin wa'alaj:
‹¡Way yanene', way yane-
ne'!›.[c]
2 Tene' bul k'iin in tich'maj
in k'abo'ob ti' junp'éel
kaaj terco,[d]
junp'éel kaaj ku bin ti'
junp'éel bej ma' ma'alo-
bi',[e]
junp'éel kaaj ku beetik
chéen ba'ax ku tuklik.[f]
3 Junp'éel kaaj ma' tu xu'u-
lul u beetik ba'alo'ob
k'aastak tin táan,[g]
ku beetko'ob sacrificio'ob
ichil jardíno'ob[h] yéetel
ku beetko'ob u kúulul u
buuts'il sacrificio'ob tu
yóok'ol ladrillos.*
4 Leti'obe' ku kutalo'ob
ichil muknalo'ob[i]

65:3 *Le ladrillosa' bey mejen bloke'. Suuk ka'ach u beeta'al yéetel su'uk xa'ak'ta'an yéetel luuk' wa yéetel k'at.

yéetel ku máansko'ob áak'ab te' lugaro'ob tu'ux u ta'akmuba'obo',*
táan u jaantiko'ob u bak'el k'éek'en,[a]
yéetel te' nu'ukulo'ob tu'ux ku chaakalo'obo' yaan u caldo ba'alo'ob ma' limpiotak tin táani'.[b]
5 Ku ya'aliko'ob: ‹P'áatkech te'elo', ma' a náats'al tin wiknal,
tumen tene' maas santoen ti' teech›.*
Le máako'oba' beyo'ob buuts' utia'al in ni'e', beyo'ob junp'éel k'áak' bul k'iin táan u tóoch'bale'.
6 ¡Ilawile'ex! Leti'e ba'axo'ob ts'íibta'an tin táano'.
Tene' ma' ken in chéen il ba'ax ku beetko'ob,
ba'axe' yaan in bo'otikti'ob,[c]
yaan in bo'otikti'ob le buka'aj ku merecerko'ob
7 yo'olal le ba'ax ma' ma'alob u beetmo'obo' bey xan yo'olal le ba'ax ma' ma'alob u beetmaj u yúuchben láak'tsilo'obo'»,[d] lelo' Jéeoba a'alik.
«Tumen ts'o'ok u beetko'ob u kúulul u buuts'il sacrificio'ob yóok'ol le montaña'obo',
yéetel ts'o'ok u ya'aliko'obten ba'al te' pu'uko'obo',[e]

65:4 *Uláak' bix u traducirta'ale' «te' mejen paselo'ob tu'ux ku kanano'obo'». **65:5** *Uláak' bix u traducirta'ale' «tumen tene' je'el in pak'iktech in santoile'».

CAP 65

a Le 11:7, 8
Isa 66:17

b Dt 14:3

c Sl 50:3, 21
Jer 16:18
Eze 11:21

d Éx 20:4, 5
Le 26:39

e 1Re 22:41, 43
2Re 12:3

Columna 2

a Jer 30:11
Am 9:8

b Isa 60:21
Eze 37:21
Abd 17

c Isa 61:7
Sof 3:20

d Isa 33:9

e Jos 7:24
Os 2:15

f Isa 1:4

g 2Cr 28:24
2Cr 34:25

chéen ba'ale' yáaxe' yaan in wilik jach buka'aj u náajaltmo'obi'».
8 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':
«Kéen kaxta'ak junp'óoch uva tu'ux je'el u jóok'ol túumben vinoe'
ku ya'ala'al: ‹Ma' a xu'ulsikti' tumen yaan ba'ax ma'alob* ti' leti'›,
teen xane' tu yo'olal le máaxo'ob meyajtikeno'
ma' ken in láaj xu'uls ti' in kaajal.[a]
9 Tene' yaan in beetik u taal junp'éel ch'i'ibal ti' Jacob
yéetel ti' Judáe' yaan in beetik u taal le ch'i'ibal kun tia'alintik le montaña'obo'.[b]
Le lu'umo' yaan u tia'alinta'al tumen le máaxo'ob in yéeymo',
yéetel ti' kun kajtal le máaxo'ob meyajtikeno'.[c]
10 Utia'al le in kaajal kaxtikeno',
Saróne'[d] yaan u p'áatal junp'éel lugar tu'ux ku máan u janal tamano'ob,
yéetel u Táax Lu'umil Acore'[e] yaan u p'áatal junp'éel tu'ux ku je'elskuba wakaxo'ob.
11 Chéen ba'ale' te'exe' tia'ane'ex ichil le máaxo'ob xúump'attik Jéeobao',[f]
le máaxo'ob tu'ubsik in santa montañao',[g]
le máaxo'ob ku prepararko'ob junp'éel mesa utia'al u diosil le Suerteo',

65:8 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel bendición».

bey xan le máaxo'ob chupik copa'ob yéetel vino
xa'ak'ta'an utia'al u diosil le Destinoo'.
12 Le o'olal tene' yaan in beetik u xu'ulsa'alte'ex yéetel espada,[a]
yéetel tuláakle'ex kan chintale'ex utia'al a kíimsa'ale'ex,
tumen ka t'aanajene' te'exe' ma' ta núuke'exi',[b]
tene' t'aanajen, chéen ba'ale' ma' ta ch'enxikintene'exi'.[c]
Te'exe' seguernaj a beetke'ex ba'axo'ob k'aastak tin táan,
yéetel ta yéeyaj a beetke'ex ba'axo'ob ma' uts tin t'aani'».[d]
13 Le o'olale' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o' ku ya'alik:
«¡Ilawile'ex! Le máaxo'ob meyajtikeno' yaan u yantal ba'al u jaanto'ob, chéen ba'ale' te'exe' yaan a mu'yajtike'ex wi'ij.[e]
¡Ilawile'ex! Le máaxo'ob meyajtikeno' yaan u yantal ba'al u yuk'o'ob,[f] chéen ba'ale' te'exe' yaan a mu'yajtike'ex uk'aj.
¡Ilawile'ex! Le máaxo'ob meyajtikeno' yaan u ki'imaktal u yóolo'ob,[g] chéen ba'ale' te'exe' yaan a ch'a'ike'ex su'tal.[h]
14 ¡Ilawile'ex! Le máaxo'ob meyajtikeno' yaan u yawato'ob yéetel ki'imak óolal tumen uts u yóol u puksi'ik'alo'ob,

CAP 65

a Le 26:25 Eze 6:13

b Eze 9:6

c 2Cr 36:15, 16

d Isa 66:3

e Sl 37:19, 25 Am 8:11

f Isa 49:10

g Isa 66:14

h Isa 66:5

Columna 2

a Isa 62:2 Jer 33:16

b Dt 6:13

c Isa 12:1 Jer 31:12 Sof 3:14, 15

d Esd 5:2 Isa 51:16 Isa 66:22 2Pe 3:13

e Ap 21:1, 4

chéen ba'ale' te'exe' yaan a waawte'ex tumen yaj yanil a puksi'ik'ale'ex,
yéetel yaan a wáakame'ex tumen yaachaja'an a wóole'ex.
15 Le máaxo'ob in yéeymo' yaan u ch'a'chi'itko'ob a k'aaba'ex utia'al u ya'alik'o'ob junp'éel maldición,
cada juntúul ti' te'exe' yaan a kíimsa'ale'ex tumen Ki'ichkelem Yuum Jéeoba,
chéen ba'ale' leti'e' yaan u t'anik yéetel yaanal k'aaba' le máaxo'ob meyajtiko'.[a]
16 Beyo' je'el máaxak ku kaxtik ka bendecirta'ak way lu'ume'
yaan u bendecirta'al tumen le Dios chúuka'an u yóolo',
yéetel je'el máaxak ka u jurart wa ba'ax way lu'ume'
yaan u jurar tu yo'olal le Dios chúuka'an u yóolo'.[b]
Tumen yaan u tu'ubsa'al le yaayaj ba'alo'ob ucha'ano'.
Le ba'alo'oba' ma' kun ka'a ilbil tumen in wicho'ob.[c]
17 ¡Tumen u'uy a wu'uye'ex! Tene' táan in beetik túumben ka'an yéetel túumben lu'um.[d]
Le ba'alo'ob ts'o'ok u yúuchlo'obo' ma' kun ka'a k'a'ajsbilo'ob,
mix ken u ka'a chi'ichnakkúunt u puksi'ik'al máak.[e]

CAP 65

18 Le o'olal ki'imakchajak a
wóole'ex, ki'imakchajak
a wóole'ex mantats' tu
yo'olal le ba'ax ken in
beeto'.
¡Tumen u'uy a wu'uye'ex!
Táan in beetik u p'áatal
Jerusalén je'ex junp'éel
ba'al ku taasik ki'imak
óolale',
u kajnáalilo'obe' yaan
u beetko'ob u ki'imaktal
u yóol u maasil máa-
ko'ob.*a*
19 Tene' yaan u ki'imaktal
in wóol tu yo'olal Jeru-
salén yéetel yaan u sen
ki'imaktal in wóol tu
yo'olal in kaajal.*b*
Ma' kun ka'a u'uybil u
yok'ol máaki' mix kun
u'uybil u yawat máak tu
yo'olal ba'ax ku yúuchul-
ti'».*c*
20 «Te'elo' yaan u p'áatal ma'
chéen junp'íit u k'iinilo'ob u kuxtal le mejen
paalalo',
le ch'ija'ano'obo' ma' kun
p'áatal ma' u chúukbesi-
ko'ob u k'iinilo'ob u
kuxtalo'ob.
Tumen je'el máaxak ka
kíimik yaan cien años
ti'e' yaan u ya'ala'al jach
táankelem ka kíimi,
yéetel kex cien años
yaan ti' juntúul máak
ku beetik ba'ax ma'
ma'alobe' yaan u taal
junp'éel maldición tu
yóok'ol.*

65:20 *Uláak' bix u traducirta'ale' «le máax ma' kun kuxtal cien años-e' yaan u ya'ala'al maldecirta'an».

a Isa 51:11

b Isa 62:4
Jer 32:41

c Isa 25:8
Jer 31:12

Columna 2

a Jer 31:4

b Isa 62:8
Am 9:14

c Sl 92:12-14

d Le 26:3-5
Dt 28:4

e Isa 66:22

f Isa 61:9

g Isa 35:9
Os 2:18

21 Leti'obe' yaan u beetik u
yotocho'ob yéetel leti'ob
kun kajtalo'obi',*a*
leti'obe' yaan u pak'iko'ob
uva yéetel leti'ob kun
jaantik u yich.*b*
22 Ma' yaanal máak kun
kajtal te' naj ken u bee-
to'obo'
mix yaanal máak kun
jaantik u yich le ba'ax
ken u pak'o'obo'.
Tumen u k'iinilo'ob u
kuxtal in kaajale' yaan u
p'áatal je'ex u k'iinilo'ob
u kuxtal junkúul che'e',*c*
le máaxo'ob in yéeymo'
jach yaan u ki'imaktal
u yóolo'ob yéetel u yich
u meyajo'ob.*
23 Leti'obe' ma' chéen kunel
ken u ts'áa u yóolo'ob
meyaji'*d*
mix kun antal u paala-
lo'ob chéen utia'al u mu'-
yajo'obi',
tumen leti'ob yéetel u
paalalo'obe'*e*
leti'ob le ch'i'ibal ben-
decirta'an tumen Jéeo-
bao'.*f*
24 Ma'ili' u k'áato'ob junp'éel
ba'ale', tene' yaan in
núukikti'ob,
ma'ili' ts'o'okok u t'aano'o-
be' yaan in ch'enxikinti-
ko'ob.
25 Le loboo' yaan u múul ja-
nal yéetel le chan tama-
no',
le leóno' yaan u jaantik
su'uk je'ex u beetik le
wakaxo'*g*

65:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le meyaj ku beetko'ob yéetel u k'abo'obo'».

yéetel le kaano' lu'um ken
u jaante.
Ma' ken u beeto'ob loob
mix ken u beeto'ob k'aas
ti' tuláakal in santa
montaña»,[a] lelo' Jéeoba
a'alik.

66 Lela' leti'e ba'ax ku
ya'alik Jéeobaa':
«Le ka'ano' in trono, le
lu'umo' leti'e tu'ux kin
t'alkúuntik in wooko'o-
bo'.[b]
¿Tu'ux yaan túun le naj
je'el u páajtal a beet-
ke'exteno'?[c]
¿Tu'ux yaan le lugar je'el
u meyaj utia'al in je'elelo'?».[d]
2 Jéeobae' ku ya'alik: «Tu-
láakal le ba'alo'oba' in
k'abo'ob beetmil,
bey úuchik u yantal tu-
láakal ba'alo'».[e]
Kex beyo' tene' yaan in
paktik
le máax kabal u yóolo', le
máax yaachaja'an u yóo-
lo' yéetel le máax jach
ku respetartik in t'aa-
no'.[f]
3 Le máax ku kíimsik
juntúul wakax utia'al u
k'ube' bey je'ex le máax
ku kíimsik juntúul wíini-
ke'.[g]
Le máax ku kíimsik jun-
túul taman utia'al u k'u-
be' bey je'ex le máax ku
kíimsik juntúul peek'
utia'al u k'ube'.[h]
Le máax ku síik junp'éel
ba'al bey ofrendae' bey
je'ex le máax ku k'ubik u
k'i'ik'el k'éek'en bey
ofrendae'.[i]

CAP 65

a Isa 2:3, 4
Isa 11:6-9
Miq 4:2

CAP 66

b Mt 5:34, 35

c 2Cr 6:18
Hch 17:24

d 1Cr 28:2
Hch 7:48-50

e Isa 40:26

f 2Re 22:18, 19
Lu 18:14

g Isa 1:11

h Le 11:27

i Dt 14:8

Columna 2

a Le 2:1, 2

b Isa 1:13

c Dt 28:15

d Jer 7:13

e 2Re 21:9
Isa 65:3

f Isa 5:18, 19
Isa 29:13

g Isa 65:13, 14
Jer 17:13, 18

Le máax ku k'ubik in-
cienso bey ofrendae'[a]
bey je'ex juntúul máak
ku alabartik junp'éel
imagene'.
Leti'ob yéeymil le bejo'ob
tu'ux ku bino'obo',
yéetel uts tu t'aan u
beetko'ob ba'alo'ob jach
k'aastak tin táan.[b]
4 Tene' yaan in yéeyik je-
jeláas bix in castigar-
ko'ob,[c]
le ba'axo'ob sajakkúunt-
ko'obo' leti'e ba'axo'ob
ken in taas tu yóok'olo'o-
bo',
tumen le ka t'aanajene'
mix máak núuk in t'aan,
le ka t'aanajene' mix
máak ch'enxikinten.[d]
Leti'obe' seguernaj u
beetko'ob ba'alo'ob
k'aastak tin táan,
yéetel tu yéeyo'ob u beet-
ko'ob ba'axo'ob ma' uts
tin t'aani'».[e]
5 Te'ex ka ts'iiboltke'ex a
wu'uyike'ex ba'ax ku ya'a-
lik Jéeobae', ch'enxikin-
te'ex le ba'ax ku ya'alika':
«Le a suku'une'ex p'ek-
mile'ex yéetel ku ts'áai-
ke'ex juntséelil tu yo'olal
in k'aaba'o', tu ya'alo'ob:
‹¡Alabarta'ak Jéeoba!›.[f]
Chéen ba'ale' Diose' yaan
u chíikbeskuba yéetel
yaan u ki'imakkúuntik a
wóole'ex,
chéen ba'ale' a suku'une'e-
xe' yaan u pa'ajal u su'ta-
lo'ob».[g]
6 ¡Yaan ba'ax ku yu'uba'al u
juum te' kaajo', ku yu'u-
ba'al u juum desde te'
temploo'!

Leti'e u juum le castigo
ku ts'áaik Jéeoba ti' u
enemigo'obo'.
7 U kaajil Sióne' yanchaj
u chaambal antes u
káajal u k'i'inamil u
síijsaj.[a]
Antes u káajal u k'i'inamil
u síijsaje', síij juntúul u
paal.
8 ¿Máax u'uymil u yúuchul
junp'éel ba'al beyo'?
¿Máax ilmil u yúuchul
ba'alo'ob beyo'?
¿Máax je'el u síijsik jun-
p'éel kaaj ti' junp'éel k'iine'?
¿Je'el wa u síijil junpuul
u kajnáalilo'ob junp'éel
lu'ume'?
Sióne' chéen p'elak káa-
jik u k'i'inamil u síijsaje'
yanchaj tuláakal u paa-
lal.
9 Jéeobae' ku ya'alik: «Wa
ts'o'ok in beetik u káa-
jal u k'i'inamil u síijil le
chaambalo', ¿yaan wa
túun in beetik ma' u
síijil?».
A Diose' ku ya'alik: «Wa
ts'o'ok u káajal in bee-
tik u síijil u chaambal
juntúul ko'olele', ¿yaan
wa túun in k'alik u job-
nel?».
10 Te'ex a yaabiltme'ex Jeru-
saléne', ki'imakchajak a
wóole'ex,[b] jach ki'imak-
chajak a wóole'ex tu yée-
tel.[c]
Te'ex yaachaja'an a wóo-
le'ex tu yo'olale', sen ki'i-
makchajak a wóole'ex
tu yéetel,

CAP 66
a Isa 54:1
b Isa 44:23
c Sl 137:6

Columna 2
a Isa 9:7
b Isa 60:3
Ag 2:7
c Isa 51:3
d Isa 44:28
Isa 65:18, 19
e Isa 59:18

11 tumen je'ex juntúul maa-
matsil ku ts'áaik u
chu'uch u chaambal tak
ken na'ajchajke', bey xan
ken u beetil Jerusalén
ta wéetele'exo'.
Jach beyo', te'exe' yaan
a na'ajtale'ex yéetel
yaan u jach ki'imaktal
a wóole'ex tumen Jeru-
saléne' yaan u nojba'al-
kúunta'al.
12 Jéeobae' ku ya'alik:
«Le jeets'elil ken in beet
u yantalti'o' bey junp'éel
ríoe',[a]
yéetel u ayik'alilo'ob le
kaajo'obo' yaan u taa-
lo'ob tu yiknal je'ex
ya'abkach ja'e'.[b]
Te'exe' yaan a tséenti-
kaba'ex yéetel yaan a
jéetsméek'ta'ale'ex,
yéetel yaan a síit'e'ex
yóok'ol u píixo'ob.
13 Je'ex juntúul maamatsil
ku náaysik u yóol u
chaambale',[c]
bey xan ken in beetil ta
wéetele'exo',
tu yo'olal Jerusaléne' te'e-
xe' yaan u ki'imakkúun-
ta'al a wóole'ex.[d]
14 Le kéen a wile'exe' yaan u
ki'imaktal u yóol a puk-
si'ik'ale'ex,
a baakele'exe' yaan u p'áa-
tal bey ya'ax su'uke'.
Le máaxo'ob meyajtik
Jéeobao' yaan u k'u-
chul u yilo'ob buka'aj
u poder,
chéen ba'ale' ti' u enemi-
go'obe' yaan u ye'esik u
p'uja'anil».[e]

15 «Jéeobae' yaan u taal
je'ex u taal k'áak'e',[a]
u carroilo'ob u ba'atele'
beyo'ob k'a'amkach
iik'e',[b]
ichil u sen p'uja'anile'
yaan u ts'áaik ti' máak
ba'ax ku náajmatik,
yaan u castigartik máak
yéetel u tóoch'bal
k'áak'.[c]
16 Ti' Jéeobae' yaan u meyaj
le k'áak' utia'al u juzgar-
tik máako',
jach beyo', leti'e' yaan
u líi'sik u espada tu
contra tuláakal máak.
Ya'ab máako'ob kun
kíimsbil tumen Jéeoba.

17 Tuláakal le máaxo'ob ku líi'skuba'ob yéetel ku limpiokíinkuba'ob utia'al u yooklo'ob te' jardíno'ob[d] tu'ux ku adorarko'ob ma' jaajil dioso'obo',* le ku jaantiko'ob u bak'el k'éek'en,[e] u bak'el ch'o' yéetel uláak' ba'alo'ob ma' limpio'ob tin táane',[f] junpuul kun láaj xu'ulsbilti'ob», lelo' bey u ya'alik Jéeoba. **18** «Tumen in wojel ba'axo'ob ku beetko'ob yéetel ba'axo'ob ku tukliko'obe' yaan in much'kíintik le máaxo'ob jejeláas lu'umil u taalo'ob yéetel jejeláas idioma'ob ku t'anko'obo'. Leti'ob túune' yaan u taalo'ob yéetel yaan u yilko'ob buka'aj in poder».

19 «Tene' yaan in ts'áaik junp'éel señal chúumuk ti' leti'ob. Jujuntúul ti' le kun

66:17 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «te' jardíno'ob le táan u bino'ob tu paach le máax yaan chúumuko'».

CAP 66

a Dt 4:24

b Sl 50:3
Jer 25:32, 33

c 2Te 1:7, 8

d Isa 1:29
Isa 65:3

e Le 11:7, 8
Isa 65:4

f Le 11:29

Columna 2

a Gé 10:4

b Gé 10:6, 13

c Gé 10:2
Eze 27:12, 13

d Isa 60:3
Mal 1:11

e Dt 30:1-3
Isa 11:16
Isa 43:6
Isa 60:4, 9

f Isa 65:17, 18
2Pe 3:13
Ap 21:1

g Isa 65:23
Jer 31:35, 36

púuts'lo'obo' yaan in túuxtiko'ob tu kaajilo'ob Tarsis,[a] Pul yéetel Lud,[b] u kajnáalilo'ob le kaajo'oba' jach u yojlo'ob ch'iin yéetel flecha, yaan xan ti' leti'obe' yaan in túuxtiko'ob Tubal, Javán[c] yéetel te' isla'ob náach yanilo'obo'. Leti'obe' mix juntéen ka'ach u yu'ubmo'ob u yúuchul t'aan ti' teen yéetel mix juntéen u yilmo'ob buka'aj in poder. Leti'ob túune' yaan u ya'aliko'ob ti' le kaajo'ob buka'aj páajtalil yaanteno'.[d] **20** Leti'obe' yaan u taasko'ob tuláakal a suku'une'ex bey junp'éel regalo ti' Jéeobae', yaan u taasko'ob desde ti' tuláakal le kaajo'obo',[e] yaan u taasko'ob yóo' tsíimino'ob, yóok'ol u carroilo'ob ba'ate'el, yóok'ol carreta'ob ts'a'an u techoilo'ob, yóok'ol burro'ob, yóok'ol camello'ob chich u yáalkabo'ob, yaan u taasko'ob tak tu kaajil Jerusalén, te' santa montañao', yaan u taasko'ob je'ex u taasik u regalo u kajnáalilo'ob Israele'. Le regaloo' ku taasko'ob ti' junp'éel jarro* limpio tu yotoch Jéeoba», lelo' bey u ya'alik Jéeoba.

21 Jéeobae' ku ya'alik: «Jujuntúul ti' leti'obe' yaan in ts'áaik u beet u sacerdoteilo'ob yéetel u levitailo'ob».

22 Jéeobae' ku ya'alik: «Je'ex le túumben ka'an yéetel le túumben lu'um[f] ken in beet mix bik'in kun xu'ululti'obo', a paalale'ex yéetel a k'aaba'exe' mix bik'in kun xu'ululti'ob».[g]

66:20 * Wa «p'úul».

23 Jéeobae' ku ya'alik:
«Tuláakal máake'
yaan u taal chintal tin
táan,*[a]
leti'obe' cada mes yéetel
cada semana kun taa-
lo'ob.#

66:23 *Wa «u adorarten». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «desde túumben luna tak túumben luna, yéetel desde sábado tak sábado».

CAP 66

a Sl 86:9
Zac 14:16
Mal 1:11

Columna 2

a Isa 34:10
Mt 25:41
Mr 9:47, 48
2Te 1:9

24 Le kéen jóok'ko'obe' yaan
u yilko'ob le máaxo'ob
kíimo'ob úuchik u ts'áai-
kuba'ob tin contrao',
tumen ma' kun kíimil le
x-nook'olo'ob yaan yóo-
k'ol u wíinklilo'obo'
mix kun tu'upul le k'áak'
tóokiko'obo',[a]
yaan u p'áatlo'ob bey jun-
p'éel ba'al mix máak taak
u náats'al tu yiknale'».

JEREMÍAS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Ku yéeya'al Jeremías u beet u profetail (1-10)
Ku yila'al junkúul almendro (11, 12)
Ku yila'al junp'éel olla (13-16)
Ku líi'sa'al u yóol Jeremías u beet ba'ax k'ubéenta'abti' (17-19)

2 Israele' ku xúump'attik Jéeoba tu yo'olal uláak' dioso'ob (1-37)
Israele' bey junkúul k'áaxil uvae' (21)
U nook'e' papa'kil yéetel k'i'ik' (34)

3 Israele' jach k'aschaji (1-5)
Israel yéetel Judáe' tu traicionarto'ob Dios (6-11)
Ku ya'ala'alti'ob tumen Dios ka suunako'ob (12-25)

4 Utsilo'ob ku taasik u suut máak tu yiknal Dios (1-4)
Junp'éel nojoch loob ku taal desde xaman (5-18)
Jeremíase' ku mu'yaj yo'olal le nojoch loob ku taalo' (19-31)

5 Le kaajo' ma' tu k'amik ba'ax ku ya'alik Jéeoba (1-13)
Yaan u beeta'al loob ti'ob, pero ma' kun láaj xu'ulsbilti'ob (14-19)
Jéeobae' yaan u k'áatik cuenta ti' le kaajo' (20-31)

6 Jach ta'aytak u ba'pachta'al Jerusalén (1-9)
Jéeobae' ku wekik u p'uja'anil tu yóok'ol Jerusalén (10-21)
Ku ya'aliko'ob ‹¡Yaan jeets'elil!›, kex u jaajile' mina'an (14)
Junp'éel k'asa'an kaaj ku taal desde xaman (22-26)
Jeremíase' bey juntúul máax finokíintik platae' (27-30)

7 Ku tukliko'ob je'el u salvarkuba'ob chéen yo'olal le temploo' (1-11)
Le temploo' yaan u p'áatal je'ex Silóe' (12-15)
Ku ya'ala'al ma' ma'alob bix u adoraro'obi' (16-34)
Ku adorarta'al u «Reinail Ka'an» (18)
Ku tóokik u paalalo'ob tu táax lu'umil u paal Hinón (31)

8 Le kaajo' chéen ku beetik ba'ax ku yilik u beeta'al (1-7)
Máax ma' tu yu'ubik u t'aan Jéeobae' j-ma' na'at (8-17)

Jeremíase' ku mu'yaj yo'olal ba'ax ku yúuchul ti' Judá (18-22)
«¿Mina'an wa bálsamo tu lu'umil Galaad?» (22)

9 Jeremíase' jach táaj luba'an u yóol (1-3a)
Jéeobae' ku k'áatik cuenta ti' Judá (3b-16)
Ku yaatal u yóolo'ob yo'olal Judá (17-22)
Unaj u nojba'alkúuntkuba máak tumen u k'aj óol Jéeoba (23-26)

10 Mina'an uláak' dios je'ex le Dios kuxa'ano' (1-16)
Ta'aytak u xu'ulsa'alo'ob yéetel u bisa'alo'ob táanxel lu'umil (17, 18)
Jeremíase' jach ku mu'yaj (19-22)
U oración le profetao' (23-25)
Wíinike' ma' tu páajtal u yéeyik tu'ux kun xíimbal (23)

11 Judáe' ma' tu ts'o'okbesaj le pacto tu beetaj yéetel Dioso' (1-17)
Sen ya'ab a dioso'ob je'ex u ya'abil a kaajilo'obe' (13)
Jeremíase' bey juntúul taman utia'al kíimsbile' (18-20)
Ku p'ekta'al Jeremías tumen u yéet kaajalo'ob (21-23)

12 Jeremíase' ku quejarkuba (1-4)
Le ba'ax tu núukaj Jéeobao' (5-17)

13 Ku k'astal le k'axnak' de linoo' (1-11)
Yaan u xiixkúunta'al u tinajailo'ob vino (12-14)
Judáe' jach terco, yaan u bisa'al táanxel lu'umil (15-27)
‹¿Je'el wa u páajtal u k'exik u yoot'el juntúul cusitae'?› (23)

14 Mina'an ja', yaan wi'ijil bey xan espada (1-12)
Ku ya'ala'al ba'ax kun úuchul ti' le ma' jaajil profeta'obo' (13-18)
Jeremíase' ku k'amik ts'o'ok u k'ebantal le kaajo' (19-22)

15 Jéeobae' ma' tu k'exik le ba'ax u ya'almo' (1-9)
Jeremíase' ku quejarkuba (10)
Le ba'ax tu núukaj Jéeobao' (11-14)
U oración Jeremías (15-18)
Ki'imakchaj u yóol u creertik u t'aan Dios (16)
Jeremíase' ku líi'sa'al u yóol tumen Jéeoba (19-21)

16 Ma' ts'o'ok u beeli', ma' yaachaj u yóoli' mix festejarnaji' (1-9)
Yaan u castigarta'alo'ob, ts'o'ole' ku beeta'al u suuto'ob (10-21)

17 Judáe' suukchaj u k'ebantal (1-4)
Utsilo'ob ku taasik u confiar máak ti' Jéeoba (5-8)
Le puksi'ik'alo' séeba'an u tuus (9-11)
Jéeoba áantik Israel (12, 13)
U oración Jeremías (14-18)
Unaj u yila'al u k'iinil Sábado bey junp'éel k'iin santoe' (19-27)

18 Le k'ato' tia'an tu k'ab le j-pat k'ato' (1-12)
Jéeobae' ku sutik u pu'uch ti' Israel (13-17)
Le ba'ax ch'a'tukla'ab tu contra Jeremíaso'; u oración (18-23)

19 Jeremíase' ku xiixkúuntik junp'éel jarro (1-15)
Ku tóokiko'ob u paalalo'ob ti' Baal (5)

20 Pasjure' tu loxaj Jeremías (1-6)
Jeremíase' ma' páajchaj u xu'ulul u t'aan ti' Diosi' (7-13)
U t'aan Diose' bey junp'éel k'áak'e' (9)
Jéeobae' bey juntúul máax jach yaan u muuk'e' (11)
Jeremíase' ku quejarkuba (14-18)

21 Jéeobae' ma' tu beetaj le ba'ax tu k'áataj Sedequíaso' (1-7)
Le kaajo' unaj u yéeyik kuxtal wa kíimil (8-14)

22 Le ba'ax a'ala'ab tu contra le k'asa'an reyo'obo' (1-30)
Tu contra Salum (10-12)
Tu contra Jeoyakim (13-23)
Tu contra Conías (24-30)

23 J-kanan tamano'ob utso'ob yéetel k'asa'ano'ob (1-4)

Yaan u yantal jeets'elil kéen gobernarnak «u paal David» (5-8)
Le ba'ax a'ala'ab tu contra le ma' jaajil profeta'obo' (9-32)
«Junp'éel kuuch» (33-40)

24 Higo'ob ma'alobtak yéetel higo'ob ma' ma'alobtaki' (1-10)

25 Junp'éel ba'ate'el tu contra le lu'umo'obo' (1-38)
Le kaajo'obo' 70 años kun p'áatlo'ob yáanal u páajtalil Babilonia (11)
Le copa chuup yéetel u p'uja'anil Dioso' (15)
Junp'éel nojoch loob ku taal yóok'ol le kaajo'obo' (32)
Le máaxo'ob kun kíimsbilo'ob tumen Jéeobao' (33)

26 Ku ya'ala'al ti' Jeremías yaan u kíimsa'al (1-15)
Ma' kíimsa'ab Jeremíasi' (16-19)
Ku ch'a'chi'ita'al le ba'ax u ya'almaj Miqueaso' (18)
Profeta Uriya (20-24)

27 Unaj u ts'áaikuba'ob yáanal u páajtalil Babilonia (1-11)
Sedequíase' unaj u ts'áaikuba yáanal u páajtalil Babilonia (12-22)

28 Aananíase' ku ts'áaikuba tu contra Jeremías (1-17)

29 Carta tu ts'íibtaj Jeremías ti' le bisa'ano'ob Babiloniao' (1-23)
Israele' yaan u suut kéen máanak 70 años (10)
Junp'éel ba'ax unaj u ya'ala'al ti' Semaya (24-32)

30 Yaan u suuto'ob tu lu'umo'ob, yaan u ts'a'akalo'ob (1-24)

31 U yalab u kaajil Israele' yaan u ka'a kajtalo'ob te' lu'umo' (1-30)
Raquele' ku yo'tik u paalal (15)
Junp'éel túumben pacto (31-40)

32 Jeremíase' ku manik junp'éel terreno (1-15)
U oración Jeremías (16-25)
Le ba'ax tu núukaj Jéeobao' (26-44)

33 Ku ya'ala'al yaan u ka'a bin utsil ti'ob (1-13)
Yaan u yantal jeets'elil kéen gobernarnak «u paal David» (14-16)
Junp'éel pacto yéetel David bey xan yéetel le sacerdote'obo' (17-26)
Diose' yaan ba'ax u ya'almaj tu yo'olal le k'iin yéetel le áak'abo' (20)

34 Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Sedequíaso' (1-7)
Ma' tu ts'o'okbeso'ob le acuerdoo' (8-22)

35 Le recabita'obo' tu ye'eso'ob bix unaj u yu'uba'al t'aan (1-19)

36 Jeremíase' ku ya'alik ba'ax kun ts'íibtbil te' rolloo' (1-7)
Baruke' tu k'a'am xokaj ba'ax yaan te' rolloo' (8-19)
Jeoyakime' ku tóokik le rolloo' (20-26)
Ku ka'a ts'íibta'al ba'ax yaan te' rollo tóoka'abo' (27-32)

37 Le caldeo'obo' ma' kun xáantal ken suunako'ob (1-10)
Ku k'a'alal Jeremías (11-16)
Sedequíase' ku yilkuba yéetel Jeremías (17-21)
Ts'a'ab waaj u jaant Jeremías (21)

38 Ku jalk'esa'al Jeremías ti' junp'éel ch'e'en (1-6)
Ébed-méleke' ku salvartik Jeremías (7-13)
Jeremíase' ku ya'alik ti' Sedequías ka u k'ububa (14-28)

39 Ku ch'a'abal Jerusalén (1-10)
Ku púuts'ul Sedequías, pero ku chu'ukul (4-7)
Ku kanáanta'al Jeremías (11-14)
Ébed-méleke' yaan u salvartik u kuxtal (15-18)

40 Nebuzaradáne' ku jáalk'abtik Jeremías (1-6)

Ku ts'a'abal Guedalías utia'al u gobernar te' lu'umo' (7-12)
Le ba'ax ch'a'tukla'ab tu contra Guedalíaso' (13-16)
41 Kíimsa'ab Guedalías tumen Ismael (1-10)
Ismaele' púuts' ti' Joanán (11-18)
42 Le kaajo' ku k'áatik ti' Jeremías ka orarnak tu yo'olalo'ob (1-6)
Jéeobae' ku ya'alik: «Ma' a bine'ex Egipto» (7-22)
43 Le kaajo' ma' tu yu'ubaj t'aani', bin Egipto (1-7)
Le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ti' Jeremías le tia'an Egiptoo' (8-13)
44 Le ba'ax kun úuchul ti' le judío'ob yano'ob Egiptoo' (1-14)
Le kaajo' ma' tu yu'ubaj u t'aan Diosi' (15-30)
Ku adorarta'al u «Reinail Ka'an» (17-19)
45 Le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ti' Baruko' (1-5)
46 Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Egiptoo' (1-26)
Nabucodonosor kun xu'ulsik ti' Egipto (13, 26)
Le ba'ax a'ala'ab ti' Israelo' (27, 28)
47 Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra le filisteo'obo' (1-7)
48 Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Moabo' (1-47)
49 Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Ammóno' (1-6)
Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Edomo' (7-22)
Yaan u xu'ulul ti' u lu'umil Edom (17, 18)
Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Damascoo' (23-27)
Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Quedar yéetel Azooro' (28-33)
Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Elamo' (34-39)
50 Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Babiloniao' (1-46)
Unaj u jóok'lo'ob ti' u lu'umil Babilonia (8)
Yaan u ka'a su'utul Israel tu lu'um (17-19)
Yaan u tijil u ja'ilo'ob Babilonia (38)
Ma' kun ka'a kajtal máak Babilonia (39, 40)
51 Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Babiloniao' (1-64)
Babiloniae' yaan u téek lúubul tu k'ab le medo'obo' (8-12)
Ku píikch'inta'al le libro ichil le Éufrateso' (59-64)
52 Sedequíase' ku líik'il tu contra Babilonia (1-3)
Nabucodonosore' ku ba'pachtik u kaajil Jerusalén (4-11)
Ku xu'ulsa'al ti' le kaaj yéetel ti' le temploo' (12-23)
Le kaajo' ku bisa'al Babilonia (24-30)
Ku jáalk'abta'al Joaquín (31-34)

1 Lela' leti'e ba'ax tu ya'alaj Jeremías* u paal Ilquías, juntúul ti' u sacerdoteilo'ob Anatot,[a] junp'éel kaaj yaan tu lu'umil Benjamín. **2** Leti'e' t'a'an tumen Jéeoba* tu 13 años jo'op'ok u reinar Josías,[a] u paal Amón,[b] tu lu'umil Judá. **3** Bey xan te' k'iino'ob táan u reinar Jeoyakim,[c] u paal Josías, tu lu'umil Judá, tak tu ts'o'okbal le 11 años táan u reinar Sedequías[d] u paal Josías, tu lu'umil Judá, le ka bisa'ab táanxel lu'umil

1:1 *Ma' xaane' u k'áat u ya'al «Jéeoba Nojba'alkúuntik Máak».
1:2 *Ilawil página 2566.

CAP 1
a Jos 21:8, 18

Columna 2
a 2Re 22:1, 2
b 2Re 21:19, 20
c 2Re 24:1 2Cr 36:4
d 2Re 24:18, 19

u kajnáalilo'ob Jerusalén te' mes cincoo'.*[a]

4 Jéeobae' tu t'anene' ka tu ya'alajten:

5 «Tene' in k'aj óolech*
desde tia'anech tu nak'
a maamae',[b]
yéetel tin yéeyech antes
ti' a síijil utia'al a beetik
junp'éel nojoch meyaj,[c]
utia'al a beetkaba profe-
tail ti' le kaajo'obo'».

6 Pero tene' tin wa'alaj:
«¡Ay, Ki'ichkelem Yuum
Jéeoba!*
Tene' chéen juntúul paa-
len,#[d] ma' in wojel t'aa-
ni'».[e]

7 Jéeoba túune' tu ya'alaj-
ten:
«Ma' a wa'alik: ‹Chéen
juntúul paalen›.
Tumen unaj a bin tu yik-
nal tuláakal le máaxo'ob
ken in túuxtecho',
yéetel unaj a wa'alik tu-
láakal ba'ax ken in wa'al-
tech.[f]

8 Ma' a sajaktal ti' leti'ob,[g]
tumen teen Jéeobae' kin
wa'alik: ‹Tia'anen ta wik-
nal utia'al in salvarke-
che'›».[h]

9 Ka ts'o'oke' Jéeobae' tu tich'aj u k'abe' ka tu nakaj tin chi'.[i] Ts'o'ole' Jéeobae' tu ya'alajten: «Tene' ts'o'ok in ts'áaik in t'aano'ob ta chi'.[j] **10** Xeen, tumen te' k'iina' tene' ts'o'ok in ts'áaiktech páajtalil tu yóok'ol kaajo'ob yéetel lu'umo'ob, utia'al a jóokpaytiko'ob yéetel a jeniko'ob, utia'al a xu'ulsko'ob yéetel a nikiko'ob, utia'al a líi'sko'ob yéetel a wa'akúuntiko'ob».[a]

11 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: «¿Ba'ax ka wilik Jeremías?». Teen túune' tin wa'alaj: «Táan in wilik junp'éel u gajoil almendro».*

12 Ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alajten: «Ma'alob ba'ax ta wilaj, tumen tene' ma' táan in weenli', jach yaan in beetik le ba'ax kin wa'aliko'».

13 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: «¿Ba'ax ka wilik?». Teen túune' tin wa'alaj: «Táan in wilik junp'éel olla* ku look,# lela' tia'an xamane',△ u chi'e' chinikbal tu tojil noojol».⊠ **14** Ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alajten:

«Desde tu tojil xaman kun
taal junp'éel nojoch loob
tu yóok'ol tuláakal u kaj-
náalilo'ob lu'um.[b]

15 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Tene'
táan in t'anik tuláakal le
familia'ob yano'ob te'
lu'umo'ob yaan tu tojil
xamano'.[c]
Leti'obe' yaan u taalo'ob,
cada juntúule' yaan u
ts'áaik u trono
tu joonajilo'ob Jerusalén,[d]
aktáan ti' u ba'pak'ilo'ob
yéetel aktáan ti' tuláakal
u kaajilo'ob Judá.[e]

1:3 *U k'aaba' le mesa' Ab. Ilawil «Ab», página 2554. **1:5** *Wa «tin yéeyech». **1:6** *Wa «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'!». #Wa «táankelmen».

1:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «juntúul máax táan u yajal». **1:13** *Wa «olla kóoch u chi'». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «táan u yusta'al», u k'áat u ya'ale táan u pikta'al u k'áak'il. △Wa «norte». ⊠Wa «sur».

CAP 1

a 2Re 25:8, 11 Jer 52:12, 15
b Jue 13:5 Sl 139:15, 16
c Lu 1:13, 15
d 1Re 3:5, 7
e Éx 4:10
f Éx 7:1, 2
g Eze 2:6
h Éx 3:11, 12 Jer 15:20 Hch 18:9, 10
i Isa 6:7
j Éx 4:12, 15 Eze 33:7

Columna 2

a Jer 18:7-10 Jer 24:5, 6
b Jer 6:1 Jer 10:22
c Jer 5:15 Jer 6:22 Jer 25:9
d Jer 39:3
e Dt 28:52 Jer 34:22 Jer 44:6

16 Tene' yaan in wa'alik
ba'ax ku taal tu yóok'ol
in kaajal úuchik u jach
k'astal.
Leti'obe' tu xúump'atte-
no'ob,[a]
táan u beetko'ob u kúulul
u buuts'il u sacrificio'ob
ti' uláak' dioso'ob[b]
yéetel táan u chintalo'ob
tu táan le ba'alo'ob le-
ti'ob beetmilo'›.[c]
17 Chéen ba'ale' teche' unaj
a líi'skaba*
yéetel unaj a wa'atal a
wa'alti'ob tuláakal ba'ax
ken in wa'altech.
Ma' a sajaktal ti' leti'ob,[d]
tumen wa ma'e' je'el in
beetik a kikilankil tu
táano'obe'.
18 Tumen bejla'e' ts'o'ok in
beetik a p'áatal bey jun-
p'éel kaaj ka'anal u pak'i-
lo'obe',
bey junp'éel columna de
fierro yéetel bey pa-
k'o'ob de cobre utia'al a
aktáantik tuláakal le
lu'umo',[e]
utia'al a aktáantik u reyi-
lo'ob Judá yéetel u prín-
cipeilo'ob,
utia'al a aktáantik u sa-
cerdoteilo'ob yéetel tu-
láakal u kajnáalilo'ob le
lu'uma'.[f]
19 Leti'obe' jach tu jaajil
yaan u ba'atelo'ob ta
contra,
pero ma' kun p'áatlo'ob
wa'atal ta táan,*

1:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «unaj a jéep'k'axtik a nak'». **1:19** *Wa «ma' ken u ganar-techo'ob».

CAP 1

a Jos 24:20
2Re 22:17
2Cr 7:19, 20

b Eze 8:10, 11
Os 11:2

c Isa 2:8

d Eze 2:6

e Jer 15:20
Jer 20:11
Eze 3:8
Miq 3:8

f Jer 26:12

Columna 2

a Gé 28:15
Éx 3:12
Jos 1:5

CAP 2

b Os 2:15

c Éx 24:3

d Dt 2:7

e Éx 19:6
Dt 7:6

f Éx 17:8, 13

g Isa 5:4
Miq 6:3

h Dt 32:21

i Sl 115:4, 8

tumen teen Jéeobae' kin
wa'alik: ‹Tia'anen ta wik-
nal utia'al in salvarke-
che'›».[a]

2 Jéeobae' tu t'anene' ka
tu ya'alajten: **2** «Xeen a
wa'al ti' u kaajil Jerusalén:
‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
«Tene' jach k'aja'anten le
nojoch yaabilaj ta we'e-
saj ta x-lóo'bayanilo',[b]
le yaabilaj ta we'esaj te'
k'iino'ob a wa'almaj u
ts'o'okol a beelo',[c]
le bix úuchik a taal tin
paach te' desiertoo',
te' lu'um tu'ux mix jun-
p'éel paak'al yano'.[d]
3 Israele' santo ka'ach u yi-
la'al tumen Jéeoba,[e] bey
u yáax ich u paak'ale'».
Jéeobae' ku ya'alik: ‹Je'el
máaxak ka'ach ka u beet
loob ti'e' ku k'ebantal,
yéetel ku taal k'aas tu
yóok'ol›».[f]
4 U kajnáalile'ex u yotoch
Jacob, u'uye'ex ba'ax ku
ya'alik Jéeoba,
u'uya'ak xan tumen tuláa-
kal le familia'ob yaan tu
yotoch Israelo'.
5 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
«¿Ba'ax ma' ma'alob tu
yilo'obten a úuchben
láak'tsile'ex[g]
utia'al ka náachchajko'ob
ti' teni'?
Leti'obe' bino'ob tu paach
imageno'ob mix ba'al u
biilalo'ob,[h] le o'olal p'áa-
to'ob xan mix ba'al u bii-
lalo'ob.[i]

6 Leti'obe' ma' tu
k'áato'ob lela': ‹¿Tu'ux
yaan Jéeoba,
le máax jóo'so'on tu lu'umil Egiptoo',[a]
le máax nu'ukto'on ti' junp'éel lu'um jach k'aas yanilo',
junp'éel lu'um tu'ux yaan desierto'ob[b] yéetel nukuch joolo'ob,
junp'éel lu'um tu'ux ma'atech u k'áaxal ja'[c] yéetel jach ku yée'joch'e'ental,
junp'éel lu'um tu'ux mix máak ku máan
yéetel mix máak kaja'ani'?›.
7 Teen túune' tin bise'ex
ti' junp'éel lu'um chuup yéetel paak'alo'ob,
utia'al a jaantike'ex u yich yéetel utia'al a jaantike'ex le ba'alo'ob ma'alobtako'.[d]
Pero le ka ooke'exe' ta k'askúunte'ex le lu'umo',
ta p'ate'ex bey mix ba'al u biilal le lu'um in tia'al ka'acho'.[e]
8 Le sacerdote'obo' ma' tu
k'áato'obi': ‹¿Tu'ux yaan Jéeoba?›.[f]
Le máaxo'ob ka'ansik le Leyo' ma' k'uch u k'aj óolteno'obi',
le máaxo'ob bey j-kanan tamano'obo' xu'ul u yu'ubiko'ob in t'aan,[g]
le profeta'obo' t'aanajo'ob tu k'aaba' Baal,[h]
bino'ob tu paach le dioso'ob mix junp'éel utsil je'el u taasikti'obo'.
9 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Teen túune' yaan in ka'a ba'ate'el ta contra'ex,[i]

CAP 2

a Éx 14:30

b Dt 1:1
Dt 32:9, 10

c Dt 8:14, 15

d Nú 13:26, 27
Dt 6:10, 11
Dt 8:7-9

e Le 18:24
Nú 35:33
Sl 78:58
Sl 106:38
Jer 16:18

f 1Sa 2:12
Lam 4:13

g Eze 34:7, 8

h 1Re 18:19
Jer 23:13

i Eze 20:35
Miq 6:2

Columna 2

a Gé 10:2, 4

b Gé 25:13
Sl 120:5
Jer 49:28

c Sl 106:20

d Sl 36:9
Jer 17:13
Ap 22:1

yéetel yaan in ba'ate'el tak tu contra u paalal a paalale'ex›.
10 ‹Xeene'ex tu islailo'ob Kitim[a] utia'al a wilke'ex,
jach beyo', túuxte'ex wa máax tu lu'umil Quedar,[b]
jach tuukulnene'ex,
ilawile'ex wa ts'o'ok u yúuchul junp'éel ba'al beya':
11 ¿Yaan wa junp'éel kaaj ts'o'ok u k'exik u dioso'ob yo'olal ba'alo'ob ma' dioso'obi'?
Chéen ba'ale' kex teen juntúul Dios jach yaan u podere', in kaajale' ts'o'ok u k'exiken tu yo'olal ba'alo'ob mix ba'al u biilalo'ob.[c]
12 Ka'an, ja'ak'ak a wóol tu yo'olal ba'ax ku yúuchul,
xi'ixmukuychajkech* tu yo'olal le ba'ax jach k'aas ku yúuchlo'›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba.
13 ‹Tumen in kaajale' ts'o'ok u beetik ka'ap'éel ba'al ma' ma'alobtaki':
ts'o'ok u p'atkeno'ob kex teen u sayabil le ja' ku ts'áaik kuxtalo',[d]
yéetel ts'o'ok u páanko'ob* cisterna'ob,
cisterna'ob teejelo'ob ku láaj jóok'ol u ja'il›.
14 ‹¿Esclavo wa Israel?
¿Juntúul esclavo wa síij tu yotoch u ts'uulil?
Wa ma'ateche', ¿ba'axten túun ts'o'ok u láaj ch'a'abal ba'ax yaanti'?

a Dt 1:1
Dt 32:9, 10

b Gé 10:2, 4

c Dt 8:14, 15

d Nú 13:26, 27
Dt 6:10, 11
Dt 8:7-9

e Le 18:24
Nú 35:33
Sl 78:58
Sl 106:38
Jer 16:18

f 1Sa 2:12
Lam 4:13

g Eze 34:7, 8

h 1Re 18:19
Jer 23:13

i Eze 20:35
Miq 6:2

2:12 *Wa «erizarnakech». **2:13** *Wa «ch'akiko'ob», ma' xaane' ti' tuunich.

15 Le táankelem leóno'obo'* ku jéenkalo'ob tu contra,[a]
k'a'am u yu'uba'al u yawato'ob.
Leti'obe' tu sen k'askúunto'ob u lu'umil Israel.
Mix juntúul u kajnáalilo'ob p'aatal, tumen ts'o'ok u láaj tóoka'al u kaajilo'ob.
16 U kaajil Nof*[b] yéetel u kaajil Tafnese'[c] ts'o'ok u láaj ch'a'iko'ob ba'ax yaan ta lu'um.
17 Le ba'ax ku yúuchultecho', ¿ma' wa teech kóol ta wóok'ol
úuchik a p'atik Jéeoba a Dios,[d]
mientras táan ka'ach u nu'uktik a beeli'?
18 Beora túuna', ¿ba'axten taak a bin tu bejil Egipto[e]
utia'al a wuk'ik u ja'il Sior?*
¿Ba'axten taak a bin tu bejil Asiria[f]
utia'al a wuk'ik u ja'il Éufrates?
19 Teche' unaj a kaanbal le kéen a wil bix u bintech tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ka beetko',
unaj a juumansa'al tumen ka k'exik a Dios.
Jach ilawil buka'aj k'aasil yéetel yajil u bintech[g]
ikil a p'atik Jéeoba a Dios.

2:15 * Wa «Le táankelem leóno'ob ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poolo'obo'». **2:16** * Wa «Menfis». **2:18** * Lela' junp'éel tu'ux ku xa'aypajal le Río Niloo'.

CAP 2

a Isa 5:29 Jer 4:7

b Jer 46:19

c Jer 43:4, 7 Jer 46:14 Eze 30:18

d 1Cr 28:9 2Cr 7:19, 20

e Isa 30:2 Isa 31:1 Lam 5:6 Eze 16:26 Eze 17:15

f 2Re 16:7 Os 5:13

g Jer 4:18

Columna 2

a Jer 5:22

b Le 26:13

c 1Re 14:22, 23 Eze 6:13

d Éx 34:15 Eze 16:15, 16

e Éx 15:17 Sl 80:8 Isa 5:1

f Isa 5:4

g Jer 16:17

Teche' junpuli' ma'atech a respetarken›,[a] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'ob yéetel le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.
20 ‹Úuchjeakile' tene' tin kachaj le u che'il kuuch ts'a'an ta wóok'olo',[b]
yéetel tin kotsaj le cadena'ob ikil k'axa'anilecho'.
Pero teche' ta wa'alaj: «Tene' mix máak ken in meyajte»,
tumen ti' tuláakal ka'anal lugar yéetel tu yáanal tuláakal che' piim u le'e'[c]
ti' jawakbalech táan a beetik a x-prostitutaili'.[d]
21 Ka tin pak'eche' beyech junkúul chak uva jach ma'alobe',[e] junp'éel jach ma'alob semilla.
Le o'olale', ¿bix úuchik a k'astal yéetel a p'áatal je'ex u k'u'uk' k'áaxil uvae'?›.[f]
22 ‹Kex ka a p'o'o yéetel bicarbonato* bey xan yéetel ya'ab lejía#
le ba'ax ma' ma'alob ka beetko' láayli' yaan u p'áatal bey junp'éel mancha tin táane'›,[g] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.
23 ¿Bix a táabal a wa'al: ‹Ma' in bo'ontinba yéetel ba'ax k'aasi',
ma' xi'iken tu paach le Baalo'obo'›?
Ilawil ba'ax ts'o'ok a beetik te' táax lu'umo'.

2:22 * Wa «álcali». # Wa «jabón».

Jach ilawil bix a kuxtal.
Teche' beyech juntúul
x-lóo'bayan camella
chich u yáalkab
yéetel táan u k'ak'atmáan
te' bejo'obo'.
24 Beyech juntúul x-burra*
suuk u máan te' desierto
ku yúuts'bentik le iik'
utia'al u kaxtik u xiibilo'.
¿Máax je'el u jets'kúuntik
le x-burra tu k'iinil u
choko poolilo'?
Juntúul burroe' ma' k'a'a-
béet u ka'anal utia'al u
kaxtiki'.
Séeba'an je'el u kaxta'al tu
k'iinil táan u choko poo-
lile'.
25 Israel, ma' a beetik u xu'u-
pul u táan a wooko'ob
mix a tikinkúuntik a kaal
ikil a wáalkab tu paach
ba'alo'ob mina'an u biila-
lo'ob.
Pero teche' ta wa'alaj:
‹¡Chéen kunel ba'ax ka
wa'alikten![a]
Tene' ts'o'ok u yutstal
tin wich j-táanxel lu'umi-
lo'ob, *[b]
yaan in bin tu
paacho'ob›.[c]
26 Je'ex u su'laktal
juntúul j-ookol le kéen
chu'ukuke'
bey ts'o'ok u su'lakkíin-
ta'al u kajnáalilo'ob Is-
rael
bey xan u reyilo'ob, u
príncipeilo'ob,

2:24 * Wa «x-burra salvaje». Lela' junp'éel clase x-burra ma' tu páajtal u yalak'ta'al yéetel chéen ti' k'áax wa ti' desierto ku máan. **2:25** * Wa «dioso'ob táanxel lu'umilo'ob».

CAP 2

a Jer 18:12

b Isa 2:6
Jer 3:13

c Jer 44:17

Columna 2

a Esd 9:7

b Isa 44:13

c 2Cr 29:6
Jer 32:33

d Jue 10:13-15
Sl 78:34
Sl 106:47
Isa 26:16
Os 5:15

e Dt 32:37, 38

f Jer 11:13

g Jer 5:1
Jer 9:2
Da 9:11

h 2Cr 28:20-22
Isa 9:13

i Isa 1:5
Jer 5:3
Sof 3:2

j 2Cr 36:15, 16
Ne 9:26
Hch 7:52

u sacerdoteilo'ob yéetel u
profetailo'ob.[a]
27 Leti'obe' ku ya'aliko'ob
ti' junkúul che': ‹Teech
k-taataech›,[b]
yéetel ku ya'aliko'ob ti'
junp'éel tuunich: ‹Teech
k-maamaech›.
Pero ti' tene' ku sutik
u paacho'ob tu lugar u
paktikeno'ob.[c]
Chéen ba'ale' le kéen jo'o-
p'ok u mu'yajo'obe'* yaan
u ya'aliko'ob:
‹¡Ko'oten a salvarto'oni'!›.[d]
28 U lu'umil Judá, ¿tu'ux
yaan le dioso'ob a beet-
mo'?[e]
Ts'o'ok u sen ya'abtal
a dioso'ob je'ex buka'aj
ya'abil a kaajilo'obe',[f]
taalako'ob tu k'iinil táan a
mu'yaj ka u ye'eso'ob wa
je'el u páajtal u salvarke-
cho'obe'.
29 Jéeobae' ku ya'alik:
‹¿Ba'axten ma' tu xu'ulul
a t'aane'ex tin contra?
¿Ba'axten tuláakle'ex
ts'o'ok a líik'le'ex tin con-
tra?›.[g]
30 Chéen kunel úuchik in ja-
ts'ik a paalale'ex.[h]
Leti'obe' junpuli' ma' tu
yóoto'ob ka in tojkíin-
to'obi'.[i]
A espada'exe' tu jaantaj le
profeta'obo'[j]
je'ex juntúul león ku kax-
tik ba'al u jaante'.
31 Máake'ex, jach u'uye'ex
ba'ax ku ya'alik Jéeoba.
¿Ts'o'ok wa in p'áatal bey
junp'éel desierto utia'al
Israel

2:27 * Wa «u sufriro'obe'».

wa bey junp'éel lu'um sajbe'entsil tumen jach ée'joch'e'ene'?
¿Ba'axten in kaajale' ts'o'ok u ya'alik: ‹To'one' libre'on utia'al k-bin je'el tu'uxak k-k'áate',
ma' ken k-suut ta wiknal›?[a]
32 ¿Je'el wa u tu'ubul ti' juntúul x-ch'úupal u ts'áaik u adorno'obe'?
¿Je'el wa u tu'ubul ti' juntúul noviatsil u ts'áaik u jats'uts fajail u tseeme'?*
Chéen ba'ale' in kaajale' ts'o'ok u máan ya'ab k'iino'ob u tu'ubsen.[b]
33 ¡Ko'olel, teche' jach a wojel bix je'el a nats'ik le xiibo'ob ta wiknalo'!
Jach a wojel a beet ba'ax k'aas.[c]
34 A nook'e' papa'kil yéetel u k'i'ik'el le óotsilo'obo', kex leti'obe' mix ba'al k'aas u beetmo'ob.[d]
Kex ma' tin wilaj wa táan u je'ek'abtiko'ob a wotoche',
tene' tin wilaj papa'kil a nook' yéetel u k'i'ik'elo'ob.[e]
35 Chéen ba'ale' teche' ka wa'alik: ‹Tene' mix ba'al k'aas in beetmaj.
Jach in wa'alike' Diose' ts'o'ok u xu'ulul u p'uja'anil tin contra›.
Beoraa' tene' táan in líik'il ta contra,
tumen ka wa'alik: ‹Ma' k'ebanchajkeni'›.

2:32 * Wa «fajail u ts'o'okol u beele'».

CAP 2

a Dt 32:15

b Sl 106:21 Isa 17:10 Jer 18:15 Os 8:14

c 2Cr 33:9

d 2Re 21:16 Sl 106:38 Isa 10:1, 2 Mt 23:35

e Éx 22:2

Columna 2

a 2Cr 28:20, 21

b Isa 30:3 Jer 37:7

c 2Sa 13:19

CAP 3

d Isa 24:5 Jer 2:7

e Jer 2:20 Eze 16:28, 29

36 ¿Ba'axten ka tuklik ma' jach k'aas le ba'ax ka beetko'?
Je'ex úuchik u p'atkech k'aasil Asiriae'[a]
bey ken u p'atech k'aasil Egiptoo'.[b]
37 Le kéen jóok'keche' su'lakech yéetel a ts'aamaj a k'abo'ob ta pool,[c]
tumen le máaxo'ob ti' ka k'ubik a wóolo' ma'atech u lúublo'ob utsil ti' Jéeoba.
Leti'obe' mix junp'éel utsil ken u taaso'obtech».

3 Le máako'obo' ku k'áatko'ob lela': «Wa juntúul xiib ku p'atik u yatan, yéetel le atantsil ku bin, ts'o'ole' ku ch'a'abal tumen yaanal xiibe', ¿ma'alob wa ka ch'a'abak tu ka'atéen tumen le u yáax íichamo'?».
¿Ma' wa ku k'astal le lu'um tu yo'olal junp'éel ba'al beyo'?[d]
Jéeobae' ku ya'alik: «Teche' ts'o'ok u yantal ba'al a wil yéetel ya'ab xiibo'ob.[e]
Beora túuna', ¿unaj wa a ka'a suut tin wiknal?
2 Líi's a wich utia'al a paktik le pu'uko'ob* tu'ux mix ba'al yano'.
¿Yaan wa tu'ux ma' a bis xiibo'ob utia'al u yantal ba'ax a wil tu yéetelo'obi'?
Teche' kulajech tu jáal le bejo'ob utia'al a páa'tik u máano'ob

3:2 * Wa «cerro'ob».

je'ex u beetik juntúul árabe te' desiertoo'.
Teche' ma' tu xu'ulul a k'askúuntik le lu'um
ikil a beetik a x-prostitutail yéetel ikil a beetik ba'alo'ob k'aastako'.[a]
3 Tu yo'olal lelo' ma' tu k'áaxal k'a'amkach ja',[b]
mix tu k'áaxal ja' tu k'iinil ja'aja'al.
Teche' mina'an a su'tal,
a paakate' bey je'ex u paakat juntúul atantsil ku yoksikuba yéetel xiibo'obe'.
Junpuli' ma' ta ch'a'ik su'tal.[c]
4 Pero beoraa' ka chéen k'a'am a'alikten:
‹¡In Yuum, jach kin biskinba ta wéetel desde tin x-lóo'bayanil![d]
5 ¿Mantats' wa unaj u p'áatal k'uuxilnaja'an juntúul máak
yéetel mix bik'in ka u tu'ubs ba'ax beeta'anti'?›.
Lelo' leti'e ba'ax ka wa'aliko',
pero ma' tu xu'ulul a beetik le buka'aj ba'alo'ob k'aastak ku páajtal a beetko'».[e]
6 Tu k'iinilo'ob rey Josíase'[f] a'ala'abten tumen Jéeoba: ««¿Ts'o'ok wa a wilik le ba'alo'ob ku beetik u kaajil Israel utia'al u traicionarkeno'? Leti'e' ts'o'ok u bin tu yóok'ol tuláakal montaña bey xan tu yáanal tuláakal che' piim u le' utia'al u beetik u x-prostitutail.[g] **7** Kex ts'o'ok u beetik tuláakal lelo', tene' seguernaj in wa'alikti' ka suunak tin wiknal,[a] pero ma' suunaji'. Judá ka'ache' táan u jach paktik bix u traicionarken u kiik.[b] **8** Teen túune' ka tin wilaj lelo' tin tojolch'intaj Israel, yéetel tin ts'áajti' le ju'un tu'ux kin divorciarkinba[c] ti' leti' úuchik u traicionarkeno'.[d] Pero Judá le íits'intsilo' ma' sajakchaji', ba'axe' jóok'e' ka jo'op' xan u prostituirkuba.[e] **9** Leti'e' ma' tu yilik ka'ach wa k'aas u prostituirkuba, le o'olal seguernaj u k'askúuntik le lu'umo'. Jo'op' tak u k'ebantal yéetel tuunicho'ob bey xan yéetel che'ob.[f] **10** Ka ts'o'oke' Judá le íits'intsil tu traicionarteno' suunaj tin wiknal, pero ma' tu beetaj yéetel tuláakal u puksi'ik'ali'›, lelo' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobao'».

11 Jéeoba túune' tu ya'alajten: «Israel yéetel Judáe' tu traicionarteno'ob, chéen ba'ale' maas ma'alob yanil Israel tin táan ke Judá.[g] **12** Xeen xamane' ka a wa'al le t'aano'oba':[h]

‹«Israel, x-terca kaaj, suunakech tin wiknal», lelo' Jéeoba a'alik›.[i] ‹«Ma' ken in pakte'ex yéetel k'uuxilil,[j] tumen tene' chúuka'an in wóol», lelo' Jéeoba a'alik›. ‹«Ma' mantats' kin p'áatal k'uuxilnaja'aneni'. **13** In kaajal, ts'áa cuenta jach k'aas ba'ax ts'o'ok a beetik, tumen ts'o'ok a ts'áaikaba tu contra Jéeoba a Dios. Seguernaj u yantal ba'ax a wil yéetel j-táanxel lu'umilo'ob* tu yáanal tuláakal che' piim u le', ts'o'ole' te'exe' ma' ta

CAP 3

a Eze 16:16
Eze 20:28

b Le 26:19
Jer 14:4
Am 4:7

c Jer 6:15

d Jer 2:2

e Miq 2:1
Miq 7:3

f 2Re 22:1

g Eze 20:28
Os 4:13

Columna 2

a 2Re 17:13
2Cr 30:6
Os 14:1

b Eze 16:46
Eze 23:2, 4

c Dt 24:1

d Eze 23:4, 5, 9
Os 2:2
Os 9:15

e 2Re 17:19
Eze 23:4, 11

f Isa 57:5, 6
Jer 2:27

g Eze 16:51
Eze 23:4, 11

h 2Re 17:6
Jer 23:8

i Jer 4:1
Eze 33:11
Os 14:1

j Os 11:8, 9

3:13 * Wa «le dioso'ob táanxel lu'umilo'ob».

wu'uye'ex in t'aani'», lelo' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobao'».

14 «Terco paalale'ex, suunake'ex tin wiknal», ku ya'alik Jéeoba. «Tumen chéen teen a yuume'ex.* Ti' junp'éel kaaje' yaan in ch'a'ik juntúul ichile'exi' yéetel ti' junp'éel familiae' yaan in ch'a'ik ka'atúuli', le kéen ts'o'okke' yaan in taaske'ex tu kaajil Sión.[a] **15** Tene' yaan in ts'áaikte'ex j-kanan tamano'ob, leti'obe' yaan u beetko'ob ba'ax ku ts'íiboltik in puksi'ik'al.[b] Le o'olal yaan u nu'uktike'exo'ob yéetel na'at. **16** Te' k'iino'ob je'elo' te'exe' yaan a ya'abtale'ex yéetel yaan u sen ya'abtal a paalale'ex», lelo' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobao'.[c] «Te'exe' ma' ken a wa'ale'ex: ‹¿Tu'ux yaan u cajail u pacto* Jéeoba?›. Ma' kun ka'a máan ta tuukule'ex, mix ken a yaayamte'ex, mix ken a k'a'ajse'ex tu ka'atéen yéetel ma' kun beetbil u jeel. **17** Te' k'iino'ob je'elo' ti' Jerusaléne' yaan u ya'ala'al u trono Jéeoba.[d] Tuláakal le kaajo'obo' yaan u much'kíinta'alo'ob Jerusalén utia'al ka u alabarto'ob u k'aaba' Jéeoba.[e] Leti'obe' ma' kun seguer u beetko'ob ba'ax ku ts'íiboltik u k'asa'an puksi'ik'alo'ob».

18 «Te' k'iino'ob je'elo' u kaajil Judá yéetel u kaajil Israele' junmúuch' kun taalo'ob[f] desde xaman, yaan u taalo'ob te' lu'um tin ts'áaj ti' u yúuchben láak'tsilo'ob bey herenciao'.[g] **19** Tene' tin tuklaj: ‹¡Ki'imak in wóol úuchik in ts'áaikech ichil in paalalo'ob, ka túun tin ts'áajtech junp'éel ki'ichkelem lu'um bey herenciae', le lu'um maas ki'ichkelem ichil u maasil kaajo'obo'!›.[a] Tin tuklaj xan yaan a wa'alikten: ‹¡Teech in Taata!›. Ts'o'ole' tin tuklaj mix bik'in ken a p'atene'exe'. **20** Jéeobae' ku ya'alik: ‹U kajnáalile'ex Israel, je'ex juntúul atantsil ku xúump'attik yéetel ku traicionartik u yíichame'*[b] bey xan ts'o'ok a beetke'exteno'›».

21 Yaan ba'ax ku yu'uba'al
te' ka'anal lugaro'ob
tu'ux mix ba'al yano',
táan u yu'uba'al u yok'ol
yéetel u k'áat óolal u
kajnáalilo'ob Israel,
tumen leti'obe' ts'o'ok u
k'éechlo'ob ti' u beelo'ob,
ts'o'ok u tu'ubsiko'ob
Jéeoba u Dioso'ob.[c]
22 «Terco paalale'ex, suunake'ex tin wiknal.
Tene' yaan in ts'akik a
puksi'ik'ale'ex jach tercoo'».[d]
«¡Way yano'one'! Ts'o'ok
k-suut ta wiknal,
Yuum Jéeoba, ts'o'ok
k-suut ta wiknal, tumen
teech k-Diosech.[e]
23 U jaajile' chéen táan
ka'ach k-tusikba yéetel
le ba'axo'ob t-beetaj te'
ka'anal lugaro'ob yéetel
te' montaña'obo'.[f]
U jaajile' chéen Jéeoba
k-Dios je'el u salvartik
Israele'.[g]

CAP 3

a Jer 23:3
b Jer 23:4
Eze 34:23
c Os 1:10
d Sl 87:3
Eze 43:7
e Isa 2:2, 3
Isa 56:6, 7
Isa 60:3
Miq 4:1, 2
Zac 2:11
Zac 8:22, 23
f Jer 50:4
Eze 37:19
Os 1:11
g 2Cr 36:23
Esd 1:3
Am 9:15

Columna 2

a Eze 20:6
b Isa 48:8
Os 3:1
Os 5:7
c Isa 17:10
Os 8:14
Os 13:6
d Os 14:1, 4
e Jer 31:18
Os 3:5
f Isa 65:7
g Isa 12:2

3:14 * Uláak' bix u traducirta'ale' «a wíichame'ex». **3:16** * Ilawil «U cajail pacto», página 2583.

3:20 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u núupe'».

24 Chéen ba'ale' desde
t-táankelmile', le dios
mina'an u biilalo' tu
ch'a'aj le ba'alo'ob istik-
yaj u náajalta'al tumen
k-úuchben láak'tsilo'o-
bo',[a]
tu ch'a'aj u yalak' tama-
no'ob, u yalak' wakaxo'ob
bey xan u hijo'ob yéetel u
hija'ob.
25 Ko'one'ex juptal ich su'-
tsilil
ka pi'ixiko'on tumen le
su'tsililo',
tumen desde t-táankelmil
tak bejla'e', to'on yéetel
k-taata'obe',[b]
ts'o'ok k-k'ebantal tu con-
tra Jéeoba k-Dios,[c]
yéetel ma' k-u'uy u t'aan
Jéeoba k-Diosi'».

4 Jéeobae' ku ya'alik:
«U kaajil Israel, wa ka
taalakech tin wiknal,
wa ka suunakech tin wik-
nal,
yéetel ka a lu's tin táan a
x-lala' imageno'obe',
ma' kun k'a'abéettal a
púuts'ul.[d]
2 Wa ka wa'alik u jaajil, ka
bisik junp'éel toj kuxtal
yéetel ka beetik ba'ax
ma'alob le kéen a wa'al:
‹¡Kin jurartik tu k'aaba'
Jéeoba, le Dios kuxa'a-
no'!›,
Dios túune' yaan u bende-
cirtik le kaajo'obo',
yéetel leti'obe' yaan u ki'i-
maktal u yóolo'ob tu
yo'olal Dios».[e]
3 Lela' leti'e ba'ax ku ya'a-
lik Jéeoba ti' le xiibo'ob yaan
Judáo' bey xan ti' Jerusalén:

CAP 3

a Os 9:10

b Esd 9:7
Sl 106:7

c Jer 2:19

CAP 4

d Jer 3:22
Joe 2:12, 13

e Isa 65:16

Columna 2

a Os 10:12

b Jer 9:25, 26

c Lam 4:11

d Jer 6:1

e Jer 35:11

f Jer 1:14
Jer 21:7
Jer 25:9

g 2Re 24:1
2Re 25:1
Jer 5:6
Jer 50:17

h Eze 26:7

«Meyajte'ex ma'alob lu'um,
ma' u seguer a paak'ale'ex
ich k'i'ixo'ob.[a]
4 Xiibe'ex yane'ex Judá bey
xan te'ex u kajnáalile'ex
Jerusalén,
circuncidartaba'ex* je'ex
u ya'alik Jéeobae',
circuncidart a puksi'ik'a-
le'ex,[b]
tumen wa ma'e', le ba'a-
lo'ob ma' ma'alob ka
beetke'exo',
yaan u t'abik in p'uja'anil
je'ex u t'áabal junp'éel
k'áak'
mix máak je'el u páajtal
u tupike'».[c]
5 Máanke'ex a wa'ale'ex tu
lu'umil Judá yéetel tu
kaajil Jerusalén,
a'ale'ex mientras táan
a wustike'ex junp'éel
baak ti' tuláakal le lu'u-
mo',[d]
k'a'am a'ale'ex: «Much'a-
ba'ex,
ko'one'ex te' kaajo'ob
ka'anal u pak'ilo'obo'.[e]
6 Wa'akúunte'ex junp'éel
señal tu tojil Sión.
Kaxte'ex tu'ux a ta'akika-
ba'ex, ma' a chéen wa'a-
tale'ex»,
tumen táan in beetik u
taal junp'éel nojoch loob
desde xaman,[f] junp'éel
nojoch xu'ulsajil.
7 Je'ex u jóok'ol juntúul
león ichil le k'áaxo',[g]
bey ts'o'ok u jóok'ol le
máax ku xu'ulsik lu'u-
mo'obo'.[h]

4:4 * Ilawil página 2559.

Leti'e' ts'o'ok u luk'ul tu
lu'um utia'al u taal u sen
k'askúunt a lu'um.
Yaan u ju'ujuta'al a kaa-
jilo'ob, mix máak kun
p'áatal kajtali'.[a]
8 Le o'olale' ts'áa'ex to'o-
toch nook',*[b]
yaachajak a wóole'ex#
yéetel awat ok'olnake'ex,
tumen Jéeobae' láayli'
sen p'uja'an t-contrae'.
9 Jéeobae' ku ya'alik: «Te'
k'iin je'elo' yaan u kiki-
lankil u puksi'ik'al le
reyo'[c]
bey xan u puksi'ik'al le
príncipe'obo'.
Le sacerdote'obo' yaan u
sen sajaktalo'ob, yéetel
le profeta'obo' yaan u
ja'ak'al u yóolo'ob».[d]
10 Teen túune' tin wa'alaj:
«¡Ay, Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba!* Jach túun ta tusaj u kaj-
náalilo'ob Judá[e] yéetel Jeru-
salén, le ka ta wa'alaj: ‹Yaan
u yantalte'ex jeets'elil›,[f] kex u
jaajile' tak'a'an ka'ach espada
t-kaal».
11 Te' k'iino'obo' yaan u
ya'ala'al ti' Judá yéetel ti' Je-
rusalén:
«Desde tu tojil le pu'u-
ko'ob yaan te' desiertoo'
yaan u taal junp'éel cho-
ko iik' tu yóok'ol in kaa-
jal.*
Ma' junp'éel iik' utia'al u
salta'al yéetel utia'al u
lu'sa'al u sojlil wa ba'axi'.

4:8 *Ilawil «To'otoch nook'», página 2582. #Wa «Io'olox a tseeme'ex». **4:10** *Wa «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'!». **4:11** *Ich hebreoe' ku ya'a-la'al ka'ach «u hija in kaajal».

CAP 4

a Isa 5:9
Isa 6:11
Jer 2:15
Jer 9:11

b Jer 6:26

c 2Re 25:5

d Isa 29:9, 10

e Eze 14:9

f Jer 6:13, 14
Jer 14:13
Jer 23:16, 17

Columna 2

a Isa 5:26, 28

b Dt 28:49, 50
Lam 4:19
Hab 1:8

c Isa 1:16
Eze 18:31

d Jer 8:16

12 Le kéen t'aanakene' le
iik'o' yaan u taal yéetel
tuláakal u muuk'.
Beoraa' tene' nika'aj in
taas juicio tu yóok'o-
lo'ob.
13 ¡Ilawile'ex! Le enemigoo'
yaan u taal je'ex u taal
junp'éel nookoye',
u carroilo'ob u
ba'atele' beyo'ob k'a'am-
kach iik'e'.[a]
U tsiimino'obe' maas
chich u taalo'ob ti' águi-
la'ob.[b]
¡Jach óotsilo'on, ts'o'ok-
to'on beyo'!
14 Jerusalén, utia'al a sal-
varta'ale' p'o'o a puksi'i-
k'al utia'al a lu'sik tuláa-
kal ba'ax k'aasi'.[c]
¿Ba'ax k'iin u xu'ulul u
yantaltech k'aak'as tuu-
kulo'ob?
15 Tumen yaan junp'éel
ba'ax ku ya'ala'al tu
yo'olal Dan,[d]
yéetel táan u ts'a'abal
ojéeltbil le xu'ulsajil kun
taal yóok'ol u montañai-
lo'ob Efraíno'.
16 Ts'áa'ex u yojéelt le kaa-
jo'obo'.
A'ale'ex le ba'ax kun úu-
chul ti' Jerusaléno'».
«Desde ti' junp'éel náa-
nach lu'umile' táan u
taal máako'ob utia'al
ch'úuk,*
leti'obe' yaan u k'a'am
awato'ob utia'al u ba'ate-
lo'ob tu contra u kaajil-
lo'ob Judá.

4:16 *Te'ela' táan u t'aan ti' le máax-o'ob ch'úuktik junp'éel kaaj utia'al u yojéeltiko'ob ba'ax súutukil je'el u páajtal u atacarko'obe'.

17 Leti'obe' yaan u yantalo'ob tu ba'pach je'ex u beetik le máaxo'ob kanáantik junp'éel koolo',[a]
leti'e ba'ax kun úuchulti'o', tumen ku ts'áaikuba tin contra»,[b] lelo' bey u ya'alik Jéeoba.
18 «Yaan u beeta'al u suut ta wóok'ol le ba'axo'ob ka beetko'.[c]
¡Jach yaj ba'ax kun taal ta wóok'ol,
tumen a k'asa'anile' ts'o'ok u jach táabal ta puksi'ik'al!».
19 ¡Táan in mu'yaj, táan in mu'yaj!
Kin wu'uyik táan u ye'ets'el in puksi'ik'al.
Táan u kukulankil in puksi'ik'al.
Ma' tu páajtal in makik in chi',
tumen ts'o'ok in wu'uyik u yusta'al le baako',
u señalil guerra.*[d]
20 Ts'o'ok u xu'ulsa'al ti' tuláakal le lu'umo',
láalaj hora táan u taal a'albil ba'axo'ob ts'o'ok u xu'ulsa'al.
Chéen ka téek xu'ulsa'ab le najo'ob de nook' tu'ux yaneno'.
Chéen ka téek xu'ulsa'ab u nook'ilo'ob in wotoch.[e]
21 ¿Ba'ax k'iin u xu'ulul in wilik le señal wa'akúunta'ano'?
¿Ba'ax k'iin u xu'ulul in wu'uyik u yusta'al le baako'?[f]

4:19 * Uláak' bix u traducirta'ale' «u juum u yawatil ba'ate'el».

CAP 4

a 2Re 25:1, 2

b Isa 63:10 Eze 2:3

c Sl 107:17

d Sof 1:15, 16

e Jer 10:20

f Jer 6:1

Columna 2

a Dt 32:6 Jer 5:21

b Jer 9:10

c Isa 5:30 Joe 2:31

d Isa 5:25

e Sof 1:3

f Dt 29:22, 23

g Le 26:32 2Cr 36:20, 21 Isa 6:11 Jer 10:22 Eze 33:28

22 «In kaajale' mina'an u na'at.[a]
Leti'obe' ma'atech u ch'a'ikeno'ob en cuentail.
Leti'obe' j-ma' na'at paalalo'ob, ma' tu tuukulo'ob tubeel.
Leti'obe' jach yaan u na'ato'ob utia'al u beetko'ob ba'ax k'aas,
pero ma' u yojel u beeto'ob ba'ax ma'alobi'».
23 Tene' tin paktaj le lu'umo', ka tin wile' mix ba'al yani', bey junp'éel desiertoe'.[b]
Tene' tin paktaj le ka'ano', ka tin wile' mix junp'éel sáasil yani'.[c]
24 Tene' tin paktaj le montaña'obo', ka tin wile' táan u kikilankilo'ob,
yéetel táan u tíitkuba tuláakal le pu'uko'obo'.[d]
25 Tene' paakatnajene' ka tin wile' mina'an mix juntúul máaki',
yéetel ts'o'ok u láaj púuts'ul le ch'íich'o'ob ku máano'ob te' ka'ano'.[e]
26 Tene' paakatnajene' ka tin wile' le tu'ux yaan paak'alo'ob ka'acho' ts'o'ok u suut desiertoil,
yéetel u kaajilo'obe' ts'o'ok u xu'ulsa'alo'ob.[f]
Lelo' Jéeoba beet u yúuchul,
tu beetaj tumen jach p'uja'an.
27 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Te' lu'umo' yaan u p'áatal mix ba'al yani',[g]
pero ma' ken in láaj xu'uls ti' le lu'umo'.

28 Le o'olale' le lu'umo' yaan
u yaatal u yóol,[a]
yéetel le ka'ano' yaan u
yée'joch'e'ental.[b]
Tene' ts'o'ok in t'aan,
ts'o'ok in ch'a'tuklik,
ma' ken in k'ex ba'ax
ts'o'ok in tuklik,* yée-
tel ma' kin suut paachil.[c]
29 Le kéen jo'op'ok u juum
máako'ob yóo' tsíimin
yéetel máako'ob u ch'a'a-
maj u flecha'obe',
ku púuts'ul tuláakal u kaj-
náalilo'ob le kaajo'.[d]
Leti'obe' ku ta'akikuba'ob
ich k'áax,
yéetel ku na'aklo'ob ti' nu-
kuch tuunicho'ob.[e]
Ku xúump'atta'al tuláakal
le kaajo'obo',
yéetel ku p'áatal mix
máak kaja'ani'».
30 ¿Ba'ax ken a beet beora
ts'o'ok a xu'ulsa'ala'?
Ka'ache' suuk a takik
junp'éel chak nook',
ka ts'áaik adorno'ob
de oro
yéetel ka jats'utskíintik
a wich yéetel box pin-
tura.
Pero chéen kunel úuchik
a jats'utskíintkaba,[f]
tumen ts'o'ok a p'ekta'al
tumen le máaxo'ob ts'íi-
boltkech ka'acho'.
Beoraa' leti'obe' taak u
lu'sko'ob a kuxtal.[g]
31 Tene' ts'o'ok in wu'uyik
yaan máax ku yáakam
je'ex u yáakam juntúul
ko'olel táan u mu'yaje',

4:28 * Wa «ma' kun yaatal in wóol».

CAP 4

a Isa 24:4
Joe 1:10

b Isa 5:30
Joe 2:30, 31

c 2Re 23:26
Eze 24:14

d 2Re 25:4

e Isa 2:19

f Eze 23:22, 26

g Lam 1:2

Columna 2

a Lam 1:17

CAP 5

b Eze 22:29
Miq 7:2

c Isa 48:1

d 2Cr 16:9

e 2Cr 28:20-22
Jer 2:30

táan u kaxkuba je'ex jun-
túul ko'olel táan u síijil
u yáax paale',
táan in wu'uyik u yáakam
u kaajil Sión* tumen is-
tikyaj u ch'a'ik u yiik'.
Leti'e' ku ya'alik mientras
u xit'maj u k'abo'ob:[a]
«¡Yaj yanilen, le máaxo'ob
ku kíimsajo'obo' ts'o'ok
u beetko'ob in ka'anal!».

5 Máanke'ex te' bejo'ob
yaan ichil u kaajil Jeru-
saléno'.
Paakatnake'ex tuláakal
tu'ux yéetel jach p'íl a
wiche'ex.
Kaaxannake'ex tu k'íiwi-
kilo'ob.
Wa ka kaxtike'ex jun-
túul máax ku beetik
ba'ax toj[b]
yéetel ku yilik u chúuk-
pajal u yóole',
tene' yaan in perdonartik
le kaajo'.
2 Kex ka u ya'alo'ob: «¡Kin
jurartik tu k'aaba' Jéeo-
ba, le Dios kuxa'ano'!»,
láayli' je'el u tuuso'ob le
kéen jurarnako'obe'.[c]
3 Jéeoba Dios, ¿ma' wa a
wicho'obe' táan u kaxti-
ko'ob juntúul máax
chúuka'an u yóol?[d]
Teche' ta castigartaj a
kaajal, pero leti'obe'
ma' yaj tu yu'ubilo'obi',*
ta sen loobilto'ob, pero
ma' kaanbalnajo'ob ti'
lelo'.[e]

4:31 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hija Sión». **5:3** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «leti'obe' ma' p'áat mina'an u muuk'o'obi'».

Leti'obe' tu maas
chichkúuntaj u puksi'i-
k'alo'ob* ke junp'éel tuu-
nich,[a]
yéetel ma' tu yóoto'ob
suut ta wiknali'.[b]
4 Tene' tin máansaj tin tuu-
kul: «Leti'e máaxo'ob óo-
tsilo'ob beetik beyo',
ku beetko'ob ba'alo'ob mi-
na'an u cuentail, tumen
ma' u yojlo'ob ba'ax uts
tu t'aan Jéeobai',
ma' u k'aj óolo'ob u ley u
Dioso'obi'.
5 Le o'olal yaan in bin t'aan
yéetel le máaxo'ob yaan
páajtalil ti'obo',
tumen leti'obe' in wa'alike'
u yojlo'ob ba'ax uts tu
t'aan Jéeoba,
u k'aj óolo'ob u ley u Dio-
so'ob.[c]
Pero leti'obe' ts'oka'anili'
bakáan u kachko'ob le u
che'il kuucho'
yéetel ts'oka'anili' u kots-
ko'ob le ba'ax k'axmilo'o-
bo'».
6 Le o'olal ku atacarta'a-
lo'ob tumen le leóno'ob
yano'ob k'áaxo',
ku xu'ulsa'alti'ob tumen le
lobo'ob yano'ob desier-
too',
yéetel yaan leopardo'ob
ku ch'úuko'ob naats' ti' u
kaajalo'ob.
Tuláakal máax ku jóok'ol
ti' le kaajo'obo' ku xe'e-
xet'a'al.
Leti'obe' ya'ab ba'axo'ob
ma' ma'alob ku beetko'o-
bi',

5:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u yicho'ob».

CAP 5

a Zac 7:11

b Sl 50:17
Isa 42:24, 25
Eze 3:7
Sof 3:2

c Miq 3:1

Columna 2

a Esd 9:6
Isa 59:12
Eze 23:19

b Jos 23:6, 7
Jer 2:11
Jer 12:16
Sof 1:4, 5

c Eze 22:11

d Le 26:25
Jer 9:9
Jer 44:22
Na 1:2

e Le 26:44
Jer 46:28

f Isa 48:8
Jer 3:20
Os 5:7
Os 6:7

ts'o'ok u sen e'esko'ob
ma' chúuka'an u yóolo'o-
bi'.[a]
7 In kaajal, ¿bix je'el in per-
donarkech tu yo'olal
le-la'?
A paalalo'obe' ts'o'ok u
xúump'atkeno'ob,
yéetel u juraro'ob tu
yo'olal ba'ax ma' Diosi'.[b]
Tene' tin ts'áaj tuláakal
ba'ax k'a'abéetti'ob,
pero leti'obe' ma' xu'ul
u traicionarkeno'obi',
yéetel ku much'kuba'ob
utia'al u bino'ob tu yo-
toch juntúul ko'olel
chéen bey u máano'.
8 Beyo'ob tsíimino'ob táan
u yawato'ob yéetel táan
u kaxkuba'obe',
táan u máan u choko
poolilo'ob tu paach u
yatan u yéet xiibilo'ob.[c]
9 Jéeobae' ku ya'alik: «¿Ma'
wa unaj in k'áatikti'ob
cuenta tu yo'olal le ba'ax
ku beetko'obo'?
Junp'éel kaaj beya', ¿ma'
wa unaj in bo'otikti'
ba'ax ku beetki'?».[d]
10 «Xeene'ex ichil u pak'al
uva'obe' ka a k'askúun-
te'ex,
pero ma' a láaj xu'uls-
ke'ex.[e]
Ch'ake'ex le u túumben
k'abo'obo'
tumen ma' u tia'alo'ob
Jéeobai'.
11 Beete'ex beyo' tumen u
kaajil Israel yéetel u
kaajil Judáe'
ts'o'ok u sen traicionarke-
no'ob», lelo' bey u ya'alik
Jéeoba.[f]

12 «Leti'obe' ts'o'ok u sutik
u paacho'ob ti' Jéeoba
yéetel ma' tu xu'ulul u
ya'aliko'ob:
‹Leti'e' mix ba'al ken u
beete.*[a]
Ma' kun taal mix junp'éel
loob t-óok'ol.
Ma' ken k-il espada mix
wi'ijil›.[b]
13 Le profeta'obo' ku ya'a-
liko'ob ba'alo'ob mina'an
u biilal,
mina'an u t'aan Dios tu
chi'ob.
¡P'áatko'ob mix ba'al u bii-
lalo'ob je'ex le ba'axo'ob
ku ya'aliko'obo'!».
14 Le beetik túune', Jéeoba
le Dios gobernartik le
ángelo'obo', ku ya'alik:
«Tu yo'olal ba'ax ku ya'a-
lik le máako'obo',
tene' yaan in beetik
u p'áatal bey junp'éel
k'áak' in t'aano'ob ta
chi'e',[c]
le kaajo' leti' u si'il,
yaan u láaj tóoka'alo'ob».[d]
15 Jéeobae' ku ya'alik: «U
kaajil Israel, desde náa-
chil ken in beet u taal
junp'éel kaaj ta wóok'ol.[e]
Junp'éel úuchben kaaj,
junp'éel kaaj úuch yanak,
junp'éel kaaj ma' a wojel
bix u t'aani',
yéetel mix tu páajtal a
na'atik u t'aan.[f]
16 Tuláaklo'obe' jach u yojlo'ob ba'ate'el,
le nu'ukul tu'ux ku ts'áaik
u flecha'obo' bey junp'éel muknal je'ek'abe'.

5:12 *Uláak' bix u traducirta'ale' «Leti'e' ma' jaaj wa yani'».

CAP 5

a 2Cr 36:15, 16
Isa 28:15

b Jer 23:17

c Jer 1:9

d Jer 23:29

e Jer 1:15
Jer 4:16
Jer 25:9
Eze 7:24
Hab 1:6

f Dt 28:49, 50

Columna 2

a Le 26:16

b Jer 4:27

c Dt 4:27
Dt 28:48
Dt 29:24, 25
2Cr 7:21, 22

d Jer 4:22

e Isa 59:10

f Isa 6:9
Eze 12:2
Mt 13:13

17 Leti'obe' yaan u jaanti-
ko'ob u yich a paak'al
bey xan le ba'ax yaan
utia'al a jaanto',[a]
yaan u jaantiko'ob a hi-
jo'ob yéetel a hija'ob,
yaan u jaantiko'ob a wa-
lak' tamano'ob yéetel a
waakaxo'ob,
yaan u jaantiko'ob u yich
a pak'al uva yéetel a pa-
k'al higo,
yaan u xu'ulsko'ob yéetel
espada le kaajo'ob ka'a-
nal u pak'ilo'ob ka k'ubik
a wóol ti'obo'».

18 Jéeobae' ku ya'alik:
«Chéen ba'ale' tak te' k'iino'ob
je'elo' ma' ken in láaj xu'ulste'ex.[b] **19** Le kéen u k'áato'ob: ‹¿Ba'axten ts'o'ok u
beetikto'on Jéeoba Dios tu-
láakal le ba'alo'oba'?›. Te'ex
túune' unaj a wa'alike'exti'ob:
‹Je'ex le tia'ane'ex ta lu'u-
me'ex ta xúump'atte'ex a Dios-
se'ex utia'al a adorarke'ex jun-
túul dios táanxel lu'umile'
bey ken a meyajtile'ex j-táan-
xel lu'umilo'ob ti' junp'éel
lu'um ma' a tia'ale'exi'».[c]
20 Ti' u kajnáalilo'ob u yo-
toch Jacob
yéetel ti' u lu'umil Judáe',
a'ale'ex lela':
21 «J-ma' na'at kaaj, satal
óol kaaj,*[d] u'uy lela':
te'exe' yaan a wiche'ex,
pero ma' ta paakate'ex,[e]
yaan a xikne'ex, pero ma'
ta wu'uyike'ex mix ba'al.[f]
22 Jéeobae' ku ya'alik: ‹¿Ma'
wa saajke'ex ti' teni'?

5:21 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «J-ma' na'at kaaj mina'an u puksi'ik'al».

¿Ma' wa unaj a kikilankile'ex tin táani'?
Teen ts'áa le arena utia'al u k'atik u beel le k'áa'náabo',
je'el buka'aj k'iino'ob ka máanke' ma' tu páajtal u k'áatmáansik,
kex je'el buka'aj ka u wo'oltubae' ma' tu páajtal u ch'aktik,
kex k'a'am u juume' ma' tu páajtal u táats'máansik.[a]
23 In kaajale' ts'u'uy u puksi'ik'al yéetel ma' tu yu'ubik t'aan,
ts'o'ok u p'atko'ob in beel utia'al u bino'ob te' bej uts tu t'aano'obo'.[b]
24 Leti'obe' ma'atech u ya'aliko'ob ichil u puksi'ik'alo'ob:
«Ko'one'ex meyajtik Jéeoba Dios,
le máax beetik u k'áaxal ja' tu k'iinilo',
le máax beetik u k'áaxal le yáax cháako' bey xan le pachalo',
le máax ku yilik ma' u xu'ulul u yantal cosechao'».[c]
25 Le ba'axo'ob ka beetke'exo' leti' beetik u xu'ulul u taal le utsilo'oba',
a k'ebane'ex beetik u xu'ulul a k'amke'ex ba'alo'ob ma'alobtak.[d]
26 Yaan k'asa'an máako'ob ichil in kaajal,
leti'obe' ma' tu xu'ulul u ch'úuko'ob je'ex le máaxo'ob ku chukiko'ob ch'íich'o'obo'.
Leti'obe' ku ts'áaiko'ob junp'éel trampa utia'al kiimsaj.

CAP 5

a Job 38:8, 11 Sl 33:7 Pr 8:29

b Sl 95:10 Jer 11:8

c Dt 11:14

d Dt 28:23, 24 Jer 3:3

Columna 2

a Am 8:5 Miq 6:11, 12

b Isa 1:23

c Sl 82:2

d Jer 14:14 Lam 2:14 Eze 13:6

e Isa 30:10 Jn 3:19

CAP 6

f Jer 4:5

g 2Cr 11:5, 6 Am 1:1

Leti'obe' ku chukiko'ob máako'ob.
27 U yotocho'obe' chuup yéetel tuus,[a]
je'ex junp'éel jaula chuup yéetel ch'íich'o'obe'.
Le o'olal ts'o'ok u ayik'altalo'ob yéetel yaan páajtalil ti'ob.
28 Ts'o'ok u poloktalo'ob yéetel ts'its'i'kil u yoot'elo'ob.
Bey tuul ku beetik u k'asa'anilo'obe'.
Ma'atech u beetko'ob justicia ti' le paalalo'ob mina'an u papá'obo',[b]
leti'obe' chéen ku kaxtik u yutsilo'ob,
ma'atech xan u beetko'ob justicia ti' le óotsilo'obo'».[c]
29 Jéeobae' ku ya'alik: «¿Ma' wa unaj in k'áatikti'ob cuenta tu yo'olal le ba'ax ku beetko'obo'?
Junp'éel kaaj beya', ¿ma' wa unaj in bo'otikti' ba'ax ku beetki'?
30 Yaan junp'éel ba'ax jach táaj k'aas ku yúuchul way lu'ume':
31 le profeta'obo' chéen tuus ku beetko'ob,[d]
le sacerdote'obo' ku pech' óoltiko'ob máak yéetel le páajtalil yaanti'obo'.
In kaajale' uts tu t'aan le ba'alo'ob beyo'.[e]
Chéen ba'ale', ¿ba'ax ken a beete'ex le kéen k'uchuk u xuul tuláakal ba'al?».

6 U paalale'ex Benjamín, xeen a ta'akaba'ex náach ti' Jerusalén.
Uste'ex junp'éel baak[f] tu kaajil Tekoaj.[g]

¡T'abe'ex k'áak' tu yóok'ol
Bet-akerem utia'al u me-
yaj bey señale'!
Tumen yaan junp'éel no-
joch loob ku taal desde
xaman, junp'éel nojoch
xu'ulsajil.[a]
2 U kaajil Sióne'* bey jun-
túul x-ki'ichpan ko'olel
xunáane'.[b]
3 Yaan u taal j-kanan tama-
no'ob pa'te' yéetel u ya-
lak' tamano'ob.
Le j-kanan tamano'obo'
yaan u wa'akúuntik u
yotocho'ob de nook' tu
ba'pach le kaajo',[c]
cada juntúule' yaan u
máansik janal u yalak'
tamano'ob.[d]
4 «¡Preparartaba'ex* utia'al
a ba'atele'ex tu contra le
kaajo'!
¡Líik'ene'ex utia'al k-ata-
cartik le kéen u ts'áa
chúumuk k'iin!».
«¡Óotsilo'on, tumen táan
u bin u chíinil k'iin,
jujunp'íitil u bin u maas
ée'joch'e'ental!».
5 «Líik'ene'ex utia'al k-ata-
cartik de áak'ab,
utia'al k-xu'ulsik ti' u nu-
kuch torreilo'ob».[e]
6 Jéeoba, le máax gober-
nartik le ángelo'obo', ku
ya'alik:
«Ch'ake'ex che'ob utia'al a
k'alke'ex u ba'pach Jeru-
salén.[f]
Leti'e' junp'éel kaaj unaj
u k'áata'al cuenta ti',

CAP 6

a Jer 1:14
Jer 10:22

b Isa 3:16

c 2Re 25:1

d Jer 4:16, 17

e 2Cr 36:17, 19
Am 2:5

f Eze 21:21, 22

Columna 2

a 2Re 21:16
Eze 7:23

b Eze 7:11
Miq 2:2

c Eze 23:18

d Le 26:34
Jer 9:11

e Isa 6:10
Hch 7:51

f 2Cr 36:15, 16
Jer 20:8

tumen ma' tu xu'ulul u
pech' óolta'al máaki'.[a]
7 Je'ex junp'éel ch'e'en u
sayabil síis ja'e'
le kaaja' u sayabil k'asa'a-
nil.
Chéen loob yéetel xu'ul-
sajil ku yu'uba'ali'.[b]
Chéen k'oja'anil yéetel
mu'yaj yaan tin táan.
8 Jerusalén, k'am ba'ax
kin wa'aliktech, wa ma'e'
yaan in sutkinba utia'al
ma' in paktikech.[c]
Tene' yaan in beetik
a p'áatal bey junp'éel
lu'um tu'ux mix ba'al
yane', junp'éel lu'um mi-
na'an u kajnáalilo'ob».[d]
9 Jéeoba, le máax gober-
nartik le ángelo'obo', ku
ya'alik:
«U yalab u kajnáalilo'ob
Israele' yaan u máan
kaxtbilo'ob je'ex u máan
kaxtbil u yalab u yich
uvae'.
Máans a k'ab tu ka'atéen
je'ex u beetik le máax
ku t'okik u yich uva
utia'al u juntarko'».
10 «¿Máax unaj in t'anik
utia'al in wa'alikti' ba'ax
ku taal u k'iin?
¿Yaan wa máax je'el u
yu'ubikene'?
¡Illawile! Leti'obe' maakal
u xikno'ob,* le o'olal ma'
tu páajtal u ch'enxikinti-
ko'ob mix ba'al.[e]
¡Illawile! Leti'obe' u p'eek
u yu'ubiko'ob ba'ax ku
ya'alik Jéeoba,[f]

6:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «U hija Sióne». **6:4** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Santificarta-ba'ex».

6:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' circuncidarta'an u xikno'obi'».

ma' uts tu t'aan u yu'ubiko'obi'.
11 Le o'olal tene'
chuupen yéetel u p'uja'anil Jéeoba,
kin wu'uyik k'a'abéet in cha'ik u jóok'ol».[a]
«Wek tu yóok'ol le paal ku máan te' bejo',[b]
wek tu yóok'ol le táankelmo'ob u much'muba'obo'.
Tuláakal máak kun bisbil, yaan u bisa'al juntúul máak yéetel u yatan,
bey xan le nukuch máako'ob yéetel le jach ch'ija'ano'obo'.[c]
12 U yotocho'obe' yaan u ts'a'abal ti' yaanal,
bey xan u lu'umo'ob yéetel u yatano'ob,[d]
tumen yaan in líi'sik in k'ab tu contra u kajnáalilo'ob le lu'umo'», lelo' bey u ya'alik Jéeoba.
13 «Desde u maas chichnil tak u maas nojchile' ku beetik ba'alo'ob ma' ma'alobtak utia'al u náajali',[e]
tak le profeta'ob yéetel le sacerdote'ob ku yookolo'obo'.[f]
14 Leti'obe' ku tukliko'ob táan u ts'akiko'ob ba'ax ku mu'yajtik in kaajal le kéen u ya'alo'ob:
‹¡Yaan jeets'elil! ¡Yaan jeets'elil!›,
kex u jaajile' mina'an jeets'elil.[g]
15 ¿Ku su'laktalo'ob wa yo'olal le ba'alo'ob jach k'aastak ku beetko'obo'?
¡Junpuli' ma'atech u ch'a'iko'ob su'tal!
¡Mix u yojlo'ob bix u ch'a'ik su'tal máaki'![a]
Le o'olal yaan u lúublo'ob je'ex u maasil máako'obe'.
Yaan u t'óochpajlo'ob le kéen in taas castigo tu yóok'olo'ob», lelo' bey u ya'alik Jéeoba.
16 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':
«Wa'alene'ex te' tu'ux ku xa'aypajal* le bejo'obo' ka jach paakatnake'ex,
k'áate'ex tu'ux yaan le úuchben bejo'obo',
k'áate'ex tu'ux yaan le ma'alob bejo', ka máanke'exi',[b]
bey túuno' yaan u yantalte'ex jeets'elil».
Chéen ba'ale' leti'obe' ku ya'aliko'ob: «Ma' ken k-máani'».[c]
17 «Tene' tin ts'áaj máako'ob*[d] utia'al u ya'aliko'ob:
‹Jach u'uy a wu'uye'ex u juum le baako'›».[e]
Pero leti'obe' tu ya'alo'ob:
«Mix ba'al ken k-ch'enxikinte».[f]
18 «Tu yo'olal lelo', lu'ume'ex, u'uye'ex ba'ax kun úuchulti'ob,
kaaj, ojéelt ba'ax kun úuchulti'ob.
19 ¡Lu'um, u'uy a wu'uy lela'!
Tene' yaan in taasik junp'éel nojoch loob yóok'ol le kaaja',[g]

6:16 *Wa «te' tu'ux ku jatskuba».
6:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «j-kanano'ob».

CAP 6
a Jer 20:9
b Jer 18:21
c Eze 9:6
d Dt 28:30 Jer 8:10 Lam 5:11 Sof 1:13
e Eze 22:12
f Jer 2:8 Jer 8:10-12 Jer 23:11 Miq 3:5, 11 Sof 3:4
g Jer 14:13 Jer 23:16, 17 Eze 13:10 1Te 5:3

Columna 2
a Jer 3:3
b Isa 30:21
c Jer 18:15
d Jer 25:4 Eze 3:17 Hab 2:1
e Isa 58:1
f Zac 7:11
g Dt 4:25, 26 Da 9:12

tumen ma' ma'alob ba'ax
ku ch'a'tukliki',
tumen ma' tu ch'enxikin-
taj ba'ax kin wa'aliki'
yéetel tumen ma' tu k'a-
maj ba'ax ku ya'alik in
leyi'».*
20 «¿Ba'ax tia'al ka taasik
sak incienso desde Seba
yéetel ch'ujuk caña* des-
de ti' junp'éel lu'um
náach yanil?
Tene' ma' tin k'amik a
tóokbil ofrenda'ob,#
yéetel ma' uts tin t'aan le
ba'alo'ob ka k'ubiko'».[a]
21 Tu yo'olal lelo' Jéeobae'
ku ya'alik:
«Tene' yaan in ts'áaik
ba'alo'ob utia'al u t'óoch-
pajal le kaaja',
ti' kun t'óochpajal
taatatsilo'ob pa'te' yéetel
u paalalo'obi',
bey xan cada máake' pa'-
te' yéetel u amigo,
tuláaklo'obe' yaan u xu'u-
lulti'ob».[b]
22 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
«¡U'uy a wu'uye! Táan u
taal junp'éel kaaj tu tojil
xaman,
yaan junp'éel nojoch kaaj
kun líik'il desde tu xuul
yóok'ol kaab.[c]
23 Leti'obe' yaan u ch'a'ik u
flecha'ob yéetel u lan-
za'ob.
Leti'obe' jach k'asa'ano'ob,
junpuli' ma' ken u ch'a'ob
óotsilil,

6:19 *Wa «ba'ax kin wa'aliki'». **6:20** *Junp'éel clase caña jach ki'i-bok. #Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582.

CAP 6

a Isa 1:11
Isa 66:3
Jer 7:21
Am 5:21

b 2Cr 36:17
Lam 2:21

c Jer 1:14
Jer 25:9

Columna 2

a Hab 1:8

b Eze 21:7

c Jer 4:31

d Jer 4:8

e Lam 1:2, 16

f Jer 15:8

u yawato'obe' yaan u yu'u-
ba'al je'ex u juum k'áa'-
náabe',
yéetel yaan u taalo'ob
yóo' tsíimino'ob.[a]
U kaajil Sión,* leti'obe'
táan u líik'lo'ob ta con-
tra je'ex le máako'ob ku
bino'ob ba'atelo'».
24 Ts'o'ok k-u'uyik u yúuchul
t'aan ti' leti'.
Ts'o'ok u p'áatal mina'an
k-muuk',[b]
ma' t-kaxtik ba'ax ku yúu-
chulto'on,
táan k-mu'yaj je'ex jun-
túul ko'olel táan u yantal
u chaambale'.*[c]
25 Ma' a jóok'ol tu paach
kaaj,
mix a máan ti' le bejo'o-
bo',
tumen le enemigoo' u
ch'a'amaj u espada.
Sajbe'entsil je'el tu'uxak
ka u sutuba máake'.
26 In kaajal,* búukint to'o-
toch nook'[d]
yéetel ba'laba ich ta'an.
Sen yaachajak a wóol
je'ex u yaatal u yóol le
máax ku kíimil u juntúu-
lili' paale',[e]
tumen chéen ken téek
k'uchuk le máax ku
xu'ulsajo'.[f]
27 «Tene' ts'o'ok in beetik a
p'áatal* ichil in kaajal
je'ex juntúul máax ku fi-
nokíintik platae',

6:23 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «U hija Sión». **6:24** *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaan-pal». **6:26** *Ich hebreoe' ku ya'a-la'al ka'ach «U hija in kaajal». **6:27** *Lela' ti' Jeremías ku ya'ala'al.

juntúul máax jach ku
xak'altik tuláakal ba'al.
Jach ilawil ba'ax ku beetik in kaajal bey xan le bej tu'ux ku máano'.
28 Mina'an uláak' máako'ob maas terco'ob ti' leti'ob,[a]
chéen táan u máan u líi'so'ob t'aan.[b]
Tuláaklo'ob ts'o'ok u k'astalo'ob,
beyo'ob cobre yéetel fierroe'.
29 Ts'o'ok u yíibil le ba'ax ikil u pikta'al le k'áak'o'.
Le k'áak'o' chéen plomo ku beetik u jóok'ol.
Mix ba'al u biilal u ts'áaik u yóol le máax finokíintik platao',[c]
ma' béeyak u lu'sa'al le ba'ax ma' ma'alobo'.[d]
30 Le kaaja' yaan u ya'ala'alti'ob beyo'ob plata ma' patale',
tumen ts'o'ok u xu'ulul u k'a'amlo'ob tumen Jéeoba».[e]

7 Jéeobae' tu t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alajti': **2** «Xeen wa'atal tu jool u yotoch Jéeobae' ka a wa'ale: ‹U kaajil Judá, te'ex le ka wookle'ex te' joonajo'ob utia'al a chintale'ex tu táan Jéeobao', u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba. **3** Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Tojkíint a beele'ex yéetel utskíinte'ex le ba'axo'ob ka beetke'exo', teen túune' yaan in cha'ik u seguer a p'áatle'ex waye'.[f] **4** Ma' a k'ubik a wóole'ex ti' le ba'alo'ob ma' jaajtak ku ya'ala'alo', ma' a wa'alike'ex: ‹¡Lela'* u templo Jéeoba! ¡U templo Jéeoba! ¡U templo Jéeoba!›.[a] **5** Wa jach tu jaajil ka tojkíintik a beele'ex yéetel ka wutskíintike'ex le ba'axo'ob ka beetke'exo', wa jach tu jaajil ka beetke'ex justicia le kéen ta'akak u pool juntúul máak tumen u yéet máakil,[b] **6** wa mix juntúul j-táanxel lu'umil, mix juntúul paal kimen u papá'ob* yéetel mix juntúul ko'olel kimen u yíicham ka pech' óoltike'ex,[c] wa ma'atech a wekike'ex u k'i'ik'el juntúul máax mix ba'al k'aas u beetmaj, yéetel ma' ta bine'ex tu paach uláak' dioso'ob ka u beeto'ob u binte'ex k'aasile',[d] **7** teen túune' yaan in cha'ik u seguer a p'áatle'ex waye', te' lu'um tin ts'áaj ti' a úuchben láak'tsile'ex utia'al mantats'o'»».

8 «Pero te'exe' táan a k'ubik a wóole'ex ti' le ba'axo'ob ma' jaajtak ku ya'ala'alo'...[e] lelo' mix junp'éel utsil ken u taaste'ex. **9** A tuklike'exe', ¿je'el wa u páajtal a wookole'ex,[f] a kíimske'ex máak, a k'ebantale'ex, a jurarke'ex junp'éel ba'al ma' jaaj,[g] a k'ubke'ex sacrificio'ob* ti' Baal[h] yéetel a bine'ex tu paach dioso'ob ma' a k'aj óole'ex ka'ach, **10** ku ts'o'okole' ka taale'ex wa'atal tin táan te' naj tu'ux ku ch'a'chi'ita'al

CAP 6
a Isa 30:1 Isa 48:4 Jer 5:23
b Jer 9:4
c Jer 9:7 Eze 22:20
d Eze 24:13
e Jer 14:19 Lam 5:22

CAP 7
f Jer 26:13

Columna 2
a Miq 3:11
b Jer 21:12 Jer 22:3
c Dt 24:17 Sl 82:3 Zac 7:9, 10 Snt 1:27
d Dt 8:19
e Isa 30:10 Jer 5:31 Jer 14:14
f Isa 3:14 Miq 2:2
g Jer 5:2
h Jer 11:13

7:4 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Le je'elo'oba'». Te'ela' táan u t'aan ti' tuláakal le najo'ob yaan te' tu'ux ku adorarta'al Dioso'. **7:6** * Wa «paal mina'an u papá'ob». **7:9** * Wa «ka beetke'ex u kúulul u buuts'il sacrificio'ob».

in k'aaba', utia'al a wa'alike'ex: ‹Yaan k-salvarta'al›, kex táan a beetke'ex tuláakal le ba'alo'ob jach k'aastaka'? **11** Ta táane'exe', ¿ts'o'ok wa u p'áatal bey sajkab tu'ux ku ta'akikuba j-ookolo'ob le naj tu'ux ku ch'a'chi'ita'al in k'aaba'a'?[a] Tene' ts'o'ok in wilik le ba'ax ka beetke'exo'», lelo' bey u ya'alik Jéeoba.

12 ««Beoraa' xeene'ex te' tu'ux kin adorarta'alo', le lugar yaan Siló[b] tin yéeyaj ka'ach utia'al u yantal in k'aaba'o',[c] ka a wile'ex ba'ax tin beetajti' tu yo'olal le ba'axo'ob ma' ma'alobtak tu beetaj Israel, in kaajalo'.[d] **13** Kex beyo' te'exe' ma' xu'ul a beetke'ex le ba'alo'ob k'aastako›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, ‹kex ya'ab u téenel tin t'ane'exe',* ma' ta ch'enxikintene'exi'.[e] Mantats' táan ka'ach in t'anke'ex, pero ma' ta núuke'exi'.[f] **14** Je'ex tin beetil ti' Siló'e' bey ken in beetil ti' le naj tu'ux ku ch'a'chi'ita'al in k'aaba'o',[g] le naj ka k'ubik a wóole'ex ti'o',[h] le lugar tin ts'áaj ti' te'ex yéetel ti' a úuchben láak'tsile'exo'.[i] **15** Yaan in xáakch'intke'ex tin táan je'ex úuchik in xáakch'intik tuláakal u paalal Efraín, a suku'une'exo'›.[j]

16 Teche' ma' a orar tu yo'olal le kaaja'. Ma' a k'áat óolal, ma' a beetik junp'éel oración mix a sen k'áatikten mix ba'al tu yo'olalo'ob,[k] tumen ma' ken in wu'uyech.[l] **17** ¿Ma' wa ta wilik le ba'ax ku beetko'ob tu kaajilo'ob Judá bey xan te' bejo'ob yaan Jerusaléno'? **18** Le paalalo'obo' táan u molko'ob si', le taatatsilo'obo' táan u t'abko'ob k'áak', le atantsilo'obo' táan u xa'ak'tiko'ob juuch' utia'al u beetko'ob waaj utia'al u k'ubo'ob ti' u Reinail Ka'an,*[a] yéetel táan u k'ubko'ob u ofrendail vino# ti' uláak' dioso'ob utia'al u beetko'ob in p'u'ujul.[b] **19** Chéen ba'ale', ‹¿ti' teen wa táan u beetko'ob k'aas?›, ku ya'alik Jéeoba. ‹U jaajile' ti' leti'ob ku beetko'ob k'aas yéetel leti'ob ku pajik u su'talo'ob›.[c] **20** Tu yo'olal lelo', Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹¡Ilawile! Tene' yaan in láalik in p'uja'anil yéetel in k'uuxilil waye'.[d] Yaan in láalik tu yóok'ol máako'ob yéetel tu yóok'ol ba'alche'ob, tu yóok'ol che'ob ku yichankilo'ob yéetel tu yóok'ol tuláakal u yich le lu'umo'. In p'uja'anile' bey junp'éel k'áak' ma' kun tu'upule›.[e]

21 Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Xeene'ex a k'ube'ex tóokbil ofrenda'ob pa'te' yéetel le uláak' ba'alo'ob ka k'ubke'exo', le kéen ts'o'okke' ka jaantike'ex u bak'elo'ob.[f] **22** Tumen le ka tin jóo'saj a úuchben láak'tsile'ex tu lu'umil Egiptoe', tene' ma' t'aanajen tu yéetelo'obi', yéetel mix ba'al tin

7:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «kex ma' sáasak táan in líik'il utia'al in t'anke'exe'».

7:18 *Bey u k'aaba' juntúul diosa ku adorarta'al ka'ach tumen le israelita'ob tu p'ato'ob Dioso'. Ma' xaane' juntúul diosa ku beetik bin u yantal u paalal máak. Ilawil «u Reinail Ka'an», página 2586. #Ilawil «Ofrendail vino», página 2574.

CAP 7

a Mt 21:13 Mr 11:17 Lu 19:45, 46
b Jos 18:1
c Dt 12:5, 11
d 1Sa 4:11 Sl 78:60 Jer 26:6, 9
e 2Cr 36:15, 16 Jer 25:3, 4
f Isa 65:12
g 2Re 25:8, 9
h Jer 7:4
i 1Sa 4:10, 11 Sl 78:60 Jer 26:4, 6 Lam 2:7
j 2Re 17:22, 23
k Éx 32:9, 10 Jer 11:14
l Jer 15:1

Columna 2

a Jer 44:17
b Isa 57:6 Jer 19:13 Eze 20:28
c Da 9:7
d Lam 2:3
e 2Re 22:17 Jer 17:27
f Isa 1:11 Jer 6:20 Os 8:13 Am 5:21

wa'alajti'ob yo'olal tuláakal le tóokbil ofrenda'ob yéetel le uláak' ba'alo'ob ku k'ubko'ob ka'acho'.[a] **23** Ba'ax tin wa'alajti'obe' leti' lela': «U'uye'ex in t'aan, teen túune' yaan in beetkinba a Diose'ex, te'exe' yaan a beetkaba'ex in kaajal.[b] Utia'al u binte'ex utsile' unaj a bine'ex ti' tuláakal le bejo'ob ken in wa'alte'exo'»».[c] **24** Pero leti'obe' ma' tu yu'ubo'ob ba'ax kin wa'aliki', mix tu ch'enxikinteno'obi',[d] ba'axe' tu beeto'ob chéen ba'ax ku tukliko'ob, jach terco'ob, seguernaj u bino'ob tu paach u k'asa'an puksi'ik'alo'ob,[e] tu lugar u bino'ob táanile' suunajo'ob paachil. **25** Bey u yúuchul desde ka jóok' a úuchben láak'tsile'ex tu lu'umil Egipto tak bejla'o'.[f] Le o'olal ma' xu'ul in túuxtik ta wiknale'ex tuláakal le máaxo'ob meyajtikeno', sáamsamal táan ka'ach in túuxtik in profeta'ob, mantats' bey tin beetilo'.*[g] **26** Pero leti'obe' ma' tu yóoto'ob u yu'ubo'ob in t'aani', yéetel ma' tu ch'enxikinteno'obi'.[h] Ba'axe' ¡seguernaj u beetik u tercoilo'ob,* maas k'aas ba'ax tu beeto'ob ke u yúuchben láak'tsilo'ob!

27 Kex ka a wa'alti'ob tuláakal ba'ax kin wa'alikteche', ma' ken u yu'ubecho'ob.[i] Kex ka a t'ano'obe' ma' ken u núuko'obtech mix ba'al. **28** Le o'olal unaj a wa'alikti'ob: ‹Lela' leti'e kaaj ma' tu yu'ubaj u t'aan Jéeoba u Dioso' yéetel ma' tu cha'aj u tojkíinta'ali'. Waye' mina'an mix juntúul máak chúuka'an u yóol, hasta mix máak ku t'aan ti' le chúuka'an óolalo'›.[a]

29 K'os u tso'otsel a pool ts'o'ok u chowaktalo' ka a píikch'inte, yéetel k'ay junpéel u k'aayil yaj óolal tu ka'anlil le pu'uko'obo', tumen Jéeobae' ma' u k'áat mix ba'al yéetel le máako'ob je'elo'oba', yéetel yaan u xúump'atko'ob tumen ts'o'ok u beeta'al u p'u'ujul. **30** Jéeobae' ku ya'alik: ‹U kaajil Judáe' ts'o'ok u beetik ba'ax k'aas tin táan. Ts'o'ok u ts'áaiko'ob u x-lala' imageno'ob ichil le naj tu'ux ku ch'a'chi'ita'al in k'aaba'o', tu beeto'ob utia'al u k'askúuntiko'ob.[b] **31** Ts'o'ok u beetko'ob u ka'anal lugarilo'ob Tófet, le yaan tu táax lu'umil u paal Hinóno',*[c] utia'al u tóokiko'ob u hijo'ob yéetel u hija'ob,[d] lelo' ma' teen a'almili' yéetel junpuli' ma' máanja'an tin tuukuli'›.[e]

32 Tu yo'olal lelo', Jéeobae' ku ya'alik: ‹¡Ilawile! Yaan u k'uchul u k'iinil u xu'ulul u ya'ala'alti' Tófet wa u táax lu'umil u paal Hinón, ba'axe' yaan u ya'ala'alti' u Táax lu'umil kiimsaj. Leti'obe' yaan u mukiko'ob kimeno'ob te' lugar ku k'aaba'tik Tófeto' tak ken p'áatak mina'an tu'ux u mu'ukul máaki'.[f] **33** U wíinklil le máaxo'ob kun kíimlo'ob te' kaaja' yaan u jaanta'al tumen le ch'íich'o'ob ku máano'ob te' ka'ano' bey xan tumen le

CAP 7

a 1Sa 15:22; Os 6:6

b Éx 19:5; Le 26:3, 12

c Dt 5:29

d Éx 32:8

e Os 4:16; Zac 7:12

f Dt 9:7; 1Sa 8:8

g 2Re 17:13; 2Cr 36:15; Ne 9:17, 30; Jer 25:4

h 2Cr 33:10; Jer 25:3

i Jer 26:2; Eze 2:7

Columna 2

a Jer 5:1; Miq 7:2

b 2Re 21:1, 4; 2Cr 33:1, 4; Jer 23:11; Jer 32:34

c Jos 15:8, 12

d Dt 12:29-31; 2Re 17:17; 2Cr 28:1, 3; 2Cr 33:1, 6; Eze 20:31

e Le 18:21; Le 20:3; Jer 19:5, 6; Jer 32:35

f Jer 19:11; Eze 6:4, 5

7:25 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' sáasak táan in líik'il utia'al in túuxtiko'obi'». **7:26** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu chichkúuntaj u kaalo'ob».

7:31 *Ilawil «Gehena», página 2563.

ba'alche'ob ku máano'ob way lu'ume', mix máak kun ja'asik u yóolo'ob.[a] **34** Tu kaajilo'ob Judá yéetel te' bejo'ob yaan Jerusaléno' yaan in beetik u xu'ulul u yu'uba'al u juum u che'ej máako'ob, u juum máako'ob sen ki'imak u yóolo'ob, u juum u t'aan noviotsil bey xan u t'aan noviatsil,[b] tumen yaan in láaj xu'ulsik ti' le lu'uma'»».[c]

8 Jéeobae' ku ya'alik: «Te' k'iin je'elo' u baakelo'ob u reyilo'ob Judá, u baakelo'ob u príncipeilo'ob, u baakelo'ob le sacerdote'ob, u baakelo'ob le profeta'ob yéetel u baakelo'ob u kajnáalilo'ob Jerusaléne' yaan u jóo'sa'alo'ob te' tu'ux muka'ano'obo'. **2** Yaan u jóo'sa'alo'ob jaytal tu táan K'iin, tu táan Luna yéetel tu táan le estrella'ob yano'ob ka'ano'.* Yaan u jaytalo'ob tu táan le ba'axo'ob tu yaabilto'ob yéetel tu meyajto'obo', tu táan le ba'alo'ob bino'ob tu paach yéetel jo'op' u kaxtiko'ob utia'al u chintalo'ob tu táano'obo'.[d] Ma' kun molbilo'ob mix kun mukbilo'ob. Yaan u p'áatlo'ob bey u ta' ba'alche' jayakbal yóok'ol lu'ume'».[e]

3 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Le máaxo'ob kun p'áatal kuxa'anil ti' le k'asa'an kaaja' yaan in beetik u k'i'itpajlo'ob, le o'olal maas yaan u taaktal u kíimlo'ob ke u p'áatlo'ob kuxa'anil».

8:2 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu táan tuláakal u ejércitoil ka'an».

CAP 7

a Dt 28:26 Sl 79:2 Jer 16:4

b Isa 24:8 Jer 25:10

c Le 26:33 Isa 1:7 Isa 6:11

CAP 8

d Dt 4:19 2Re 17:16 2Re 21:1, 3 Jer 19:13 Eze 8:16 Sof 1:4, 5

e Jer 16:4

Columna 2

a Jer 5:3

b Jer 5:1

c Isa 1:3

4 «Teche' unaj a wa'alikti'ob: ‹Jéeobae' ku ya'alik:

«Wa ku lúublo'obe', ¿ma' wa kun ka'a líik'lo'ob?
Wa juntúul máak ku p'atik le ma' ma'alob bejo', ¿ma' wa ken u p'at uláak' máak le ba'ax ku tuklik u beetko'?

5 ¿Ba'axten u kaajil Jerusaléne' ma' tu xu'ulul u traicionarken?
Leti'obe' ku pechkuba'ob ti' ba'alo'ob ma' jaajtaki',
yéetel ma' tu yóotko'ob suut tin wiknal.[a]

6 Tene' jo'op' in jach u'uyik ba'ax ku ya'aliko'ob, ka tin wu'uye' ma'atech u ya'aliko'ob ba'ax jaaj.
Mix juntúul máak arrepentirnaj yo'olal le ba'ax k'aas ku beetko', mix máak a'ale: ‹¿Ba'ax ts'o'ok in beetik beya'?›.[b]
Leti'obe' ma' tu xu'ulul u beetko'ob le ba'ax ku beeta'al tumen u maasilo', beyo'ob tsíimin ku pulkuba utia'al u bin ba'atele'.

7 Le cigüeñao' u yojel ba'ax k'iin unaj u bin táanxel tu'ux.
Le kéen k'uchuk u k'iinile' le mukuy, le kosom* yéetel le ch'íich' ku k'aaba'tik tordoo'# ku suuto'ob tu'ux luk'o'ob.
Chéen ba'ale' in kaajale' ma' k'uchuk u na'at ba'ax k'iin u juzgarta'al tumen Jéeobai'»».[c]

8:7 * Wa «golondrina». # Uláak' bix u traducirta'ale' «grulla».

8 ‹¿Bix a atrever a wa'a-
le'ex: «Yaan k-na'at,
Jéeoba ka'ansko'on»?
Le nu'ukul ku meyaj
utia'al u ts'íib[a] le secre-
tario'obo' chéen ku me-
yaj utia'al u yúuchul
tuus.
9 Ts'o'ok u pa'ajal u su'tal
le máaxo'ob yaan u na'a-
to'obo'.[b]
Yaan u sen sajaktalo'ob
yéetel yaan u chu'uk-
lo'ob.
¡Ilawile'ex! Leti'obe' ma'
tu yóotaj u yu'ubo'ob u
t'aan Jéeobai',
¿yaan wa túun u na'ato'ob
beyo'?
10 Tu yo'olal lelo' tene' yaan
in k'ubik u yatano'ob ti'
yaanal xiibo'ob,
u lu'umo'obe' yaan in
ts'áaik ti' yaanal máa-
ko'ob.[c]
Tumen desde u maas
chichnil tak u maas noj-
chile' ku beetik ba'alo'ob
ma' ma'alobtak utia'al u
náajali',[d]
tak le profeta'ob yéetel le
sacerdote'ob ku yooko-
lo'obo'.[e]
11 Leti'obe' ku tukliko'ob
táan u ts'akiko'ob ba'ax
ku mu'yajtik in kaajal*
le kéen u ya'alo'ob:
«¡Yaan jeets'elil! ¡Yaan
jeets'elil!»,
kex u jaajile' mina'an jee-
ts'elil.[f]
12 ¿Ku su'laktalo'ob wa yo'o-
lal le ba'alo'ob jach
k'aastak ku beetko'obo'?

8:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hija in kaajal».

CAP 8

a Isa 8:1

b Isa 29:14

c Dt 28:30
Sof 1:13

d Isa 56:11
Eze 33:31
Miq 3:11

e Jer 5:31
Jer 6:12-15
Jer 27:9
Lam 2:14
Eze 22:28

f Jer 23:16, 17
Eze 13:10

Columna 2

a Jer 3:3

b Jer 23:12

c Jer 4:5

d Jer 9:15
Jer 23:15
Lam 3:19

e Jer 4:10
Jer 14:19

¡Junpuli' ma'atech u
ch'a'iko'ob su'tal!
¡Mix u yojlo'ob bix u
ch'a'ik su'tal máaki'![a]
Le o'olal yaan u lúublo'ob
je'ex u maasil máako'o-
be'.
Yaan u t'óochpajlo'ob le
kéen in taas castigo tu
yóok'olo'ob›,[b] lelo' bey u
ya'alik Jéeoba.
13 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Le
kéen ts'o'okok in much'-
kíintiko'obe' yaan in
xu'ulsikti'ob.
Ma' kun p'atbil mix jun-
p'éel uva tu k'ab mix jun-
p'éel higo tu k'ab, yéetel
yaan u láaj tijil u le'ob.
Yaan u perderko'ob le
ba'ax tin ts'áajti'obo'›».
14 «¿Ba'axten chéen kuluk-
balo'on waye'?
Ko'one'ex okol te' kaajo'ob
ka'anal u pak'ilo'obo',[c] ka
kíimko'oni'.
Tumen Jéeoba k-Dios
kun xu'ulsikto'on,
leti'e' ku ts'áaikto'on ja' en-
venenado utia'al k-uk'e,[d]
tumen ts'o'ok k-k'ebantal
tu táan Jéeoba.
15 Táan ka'ach u páa'ta'al
u yantal jeets'elil, pero
ma' yanchaj mix ba'al
ma'alobi'.
Táan ka'ach u páa'ta'al
u yantal toj óolal, pero
chéen saajkilil
yanchaji.[e]
16 Desde Dan ku yu'uba'al
u porox ni' u tsiimin le
enemigo'obo'.
Le kéen jo'op'ok u yawat
u tsiimino'obe'
ku tíitkuba le lu'umo'.

Le enemigo'obo' ku yookloʼobe' ku xu'ulsko'ob le lu'umo' bey xan tuláakal ba'ax yani',
ku xu'ulsko'ob le kaajo' bey xan u kajnáalilo'ob».
17 Jéeobae' ku ya'alik: «Tene' nika'aj in túuxt kaano'ob ichile'ex,
chi'ibal kaano'ob ma' tu páajtal u weensa'alo'ob,* leti'ob túune' yaan u chi'ike'exo'ob».
18 Mina'an ts'aak ti' ba'ax kin mu'yajtik.
In puksi'ik'ale' jach k'oja'an.
19 Desde ti' junp'éel lu'um náach yanile'
ku yu'uba'al u k'áatik áantaj in kaajal:*
«¿Ma' wa tia'an Jéeoba tu kaajil Sióne'?
¿Ma' wa tia'an u reyili'?».
«¿Ba'axten ku beetko'ob in p'u'ujul yéetel u póolbil imageno'ob,
le dioso'ob táanxel lu'umilo'ob mix ba'al u biilalo'obo'?».
20 «¡Ts'o'ok u máan u k'iinil cosecha, ts'o'ok u máan le yáaxk'iino',
pero ma' salvarta'ako'oni'!».
21 Tene' táan in mu'yaj tu yo'olal ba'ax ku mu'yajtik in kaajal.*[a]
Tene' jach luba'an in wóol.
Tene' ts'o'ok in sen sajaktal.

8:17 *Wa «hipnotizarta'alo'ob».
8:19, 21 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hija in kaajal».

CAP 8
a Jer 4:19, 20 Jer 14:17

Columna 2
a Gé 37:25

b Jer 30:12, 13

c Jer 30:17 Jer 33:4, 6

CAP 9
d Isa 22:4 Jer 13:17

e Jer 5:7 Jer 23:10

f Isa 59:3

g Jer 4:22

22 ¿Mina'an wa bálsamo* tu lu'umil Galaad?[a]
¿Mina'an wa máax je'el u ts'akik máak te'elo'?[b]
¿Ba'axten ma' utsak in kaajali'?#[c]

9 ¡Buka'aj ma'alobil wa in poole' u sayabil ja',
yéetel ma' u xu'ulul u tuul u ja'il in wicho'ob![d]
Beyo' bul k'iin yéetel bul áak'ab je'el in wok'ol
yo'olal in wéet kaajalo'ob ts'o'ok u kíimsa'alo'obo'.
2 ¡Buka'aj ma'alobil wa ka yanak junp'éel tu'ux in wantal te' desiertoo'!
Beyo' je'el in p'atik in wéet kaajalo'obe' yéetel je'el in náachtalti'obe',
tumen tuláaklo'ob ku tusik u núupo'ob,[e]
tuláaklo'ob traicionero'ob.
3 Leti'obe' u prepararmaj u yaak'o'ob utia'al tuus je'ex u prepararta'al junp'éel flecha nuka'aj meyaje',
le lu'umo' ts'o'ok u chu'upul yéetel tuus, mix máak chúuka'an u yóoli'.[f]
Jéeobae' ku ya'alik: «Leti'obe' ma' tu xu'ulul u beetko'ob ba'ax k'aas,
yéetel ma' tu yu'ubiko'ob in t'aan».[g]
4 «Tuláakal máak unaj u kanáantkuba ti' u yéet máakil

8:22 *Le bálsamoo' u yiits jujunp'éel clase xíiwo'ob wa che'ob, yéetel ki'ibok. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hija in kaajali'?».

yéetel ma' unaj u confiar
mix ti' u suku'uni'.
Tumen tuláakal suku'untsile' ku traicionar[a]
yéetel tuláakal máak ku
líi'saj t'aan.[b]
5 Tuláakal máak ku tusik u
yéet máakil,
mix máak a'alik u jaajil.
U ka'ansmaj u yaak'o'ob
utia'al tuus.[c]
U ts'aamaj u yóol u beeto'ob ba'alo'ob k'aastak.
6 Teche' kuxa'anech ichil
máako'ob ku tuuso'ob.
Tumen chéen tuus
ku beetko'obe' ma' tu
yóoto'ob u k'aj óolteno'obi'», lelo' bey u ya'alik
Jéeoba.
7 Le beetke', Jéeoba le
máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik:
«Yaan in beetik u yíibilo'ob yéetel yaan in limpiokíinko'ob.[d]
Tumen ¿ba'ax maas je'el
u páajtal in beetik ti' in
kaajale'?*
8 U yaak'o'obe' bey junp'éel
flecha ku kiimsaje',
chéen tuus ku beetko'ob.
Yéetel u chi' máake' ku
ya'alik ka yanak jeets'elil
ti' u yéet máakil,
pero tu puksi'ik'ale' ku
tuklik bix je'el u beetik
loob ti'e'».
9 Jéeobae' ku ya'alik: «¿Ma'
wa unaj in k'áatikti'ob
cuenta tu yo'olal le ba'ax
ku beetko'obo'?

9:7 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hija in kaajal».

CAP 9

a Jer 12:6 Miq 7:2, 5

b Jer 6:28 Eze 22:9

c Sl 50:19 Miq 6:12

d Isa 1:25 Isa 48:10

Columna 2

a Jer 5:9, 29

b Jer 4:25 Sof 1:3

c Sl 79:1 Jer 26:18

d Jer 10:22

e Jer 4:27 Jer 25:11 Jer 32:43

Junp'éel kaaj beya', ¿ma'
wa unaj in bo'otikti'
ba'ax ku beetki'?[a]
10 Yaan in wok'ol, yaan in
awat ok'ol tu yo'olal le
montaña'obo',
yéetel yaan in k'ayik u
k'aayil yaj óolal tu yo'olal u su'ukilo'ob le desiertoo',
tumen ts'o'ok u tóoka'alo'ob utia'al ma' u máan
mix máaki'.
Ma'atech u yu'uba'al u
máan wakaxo'obi'.
Le ch'íich'o'ob yéetel le
ba'alche'obo' ts'o'ok u
láaj púuts'lo'ob, ts'o'ok
u láaj bino'ob.[b]
11 Jerusaléne' yaan in beetik u p'áatal chéen u níinikal tuunich,[c] ti' bíin
kajlak chacalo'obi'.*[d]
Yaan xan in xu'ulsik ti' u
kaajilo'ob Judá, yaan u
p'áatal mina'an u kajnáalilo'ob.[e]
12 ¿Máax jach yaan u na'at
utia'al ka u ch'a'nu'ukt
lela'?
¿Ti' máax ts'o'ok u ya'ala'al
tumen Jéeoba utia'al ka
u tsikbalte?
¿Ba'axten ts'o'ok u xu'ulsa'al ti' le lu'uma'?
¿Ba'axten ts'o'ok u tijil
je'ex junp'éel desierto
le o'olal mix máak ku
máani'?».
13 Jéeobae' tu núukaj: «Tumen ma' tu k'amo'ob le ley
tin ts'áajti'obo', ma' tu beeto'ob
ba'ax ku ya'aliki' yéetel ma' tu
yu'ubo'ob in t'aani'. **14** Ba'a-

9:11 * Juntúul ba'alche' chíika'an ti' ch'omak.

xe' tumen terco'obe' chéen tu beeto'ob ba'ax ku ts'íiboltik u puksi'ik'alo'ob,[a] yéetel tu adorarto'ob u imageno'ob Baal je'ex úuchik u ka'ansa'altí'ob tumen u taata'obe'.[b] **15** Le o'olale' Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Nika'aj in beet u jaantik altaniza le kaaja' yéetel yaan in beetik u yuk'iko'ob ja' envenenado.[c] **16** Yaan in k'i'itbesko'ob ti' kaajo'ob ma' u k'aj óolo'obi' mix xan k'aj óola'an tumen u taata'obi',[d] ts'o'ole' yaan in túuxtik junp'éel espada tu paacho'ob utia'al in láaj xu'ulsko'ob›.[e]

17 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik:
‹E'ese'ex yaan a na'ate'ex.
T'ane'ex le ko'olelo'ob ku k'ayko'ob u k'aayil yaj óolalo'[f]
bey xan le ko'olelo'ob jach u yojlo'ob k'aayo'.
18 Utia'al ka séeb taalak u k'ayo'ob t-o'olal junp'éel u k'aayil yaj óolal,
utia'al u chooj u ja'il k-ich yéetel utia'al u tuul u ja'il k-ich.[g]
19 Tumen desde tu kaajil Sióne' ku yu'uba'al u ya'ala'al yéetel yaj óolal:[h]
«¡Jach túun yaj le bix ts'o'ok u xu'ulsa'alto'ona'!
¡Táaj su'tsil le ba'ax ts'o'ok u yúuchulto'ona'!
Tumen ts'o'ok k-p'atik k-kaajal yéetel ts'o'ok u ni'ikil k-otoch».[i]
20 Ko'olele'ex, u'uye'ex u t'aan Jéeoba

CAP 9

a Jer 7:24

b Jue 3:7
1Sa 12:10
Os 11:2

c Jer 8:14
Jer 23:15
Lam 3:15, 19

d Le 26:33
Dt 28:64
Sl 106:27
Zac 7:14

e Jer 29:17
Eze 5:2

f 2Cr 35:25

g Jer 6:26
Jer 14:17

h Jer 4:31
Eze 7:16
Miq 1:8, 9

i Lam 4:15
Miq 2:10

Columna 2

a Isa 29:2
Jer 7:29

b 2Cr 36:17
Jer 6:11

c Isa 5:25
Jer 16:3, 4

d Isa 5:21

e Dt 8:12-14
Dt 8:17, 18

yéetel k'ame'ex ba'ax ku ya'alik.
Ka'anse'ex ti' a hija'ex u k'aayil yaj óolal,
cada juntúule' u ka'ans ti' u yéet ko'olelil u k'aayil yaj óolal.[a]
21 Tumen le kíimilo' ts'o'ok u yokol tu ventanailo'ob k-otoch.
Ts'o'ok u na'akal te' nukuch torre'obo',
utia'al u bisik le paalalo'ob yano'ob te' calle'obo'
bey xan le táankelmo'ob yano'ob te' k'íiwiko'obo'›.[b]
22 Teche' unaj a wa'alik lela': ‹Jéeobae' ku ya'alik:
«Le máaxo'ob kun kíimlo'obo' yaan u p'áatlo'ob jaytal je'ex u jaytal u ta' ba'alche' te' lu'umo'.
Bey je'ex u p'áatal jaytal le ba'ax ku xo'ot'ol tumen le máax ku cosecharo',
chéen ba'ale' mix máak molik»».[c]
23 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':
«Le máax yaan u na'ato' ma' u nojba'alkúuntkuba yo'olal u na'at,[d]
le máax yaan páajtalil ti'o' ma' u nojba'alkúuntkuba yo'olal le páajtalil yaanti'o',
yéetel le máax ayik'alo' ma' u nojba'alkúuntkuba yo'olal u ayik'alil».[e]
24 «Chéen ba'ale' le máax ku nojba'alkúuntkubae' u nojba'alkúuntuba yo'olal lela':

tumen ku na'atik yéetel
tumen u yojel[a]
de ke teen Jéeoba, le
máax e'esik nojoch yaabilaj, le máax ku beetik
justicia yéetel ba'ax toj
way lu'ume',[b]
tene' ku ki'imaktal in
wóol tu yo'olal le ba'alo'oba'»,[c] lelo' bey u ya'alik Jéeoba.

25 Jéeobae' ku ya'alik: «¡Ilawile! Táan u taal u k'iinil in k'áatik cuenta ti' tuláakal le máaxo'ob circuncidarta'ano'obo'* bey xan ti' le ma' circuncidarta'ano'obo'.[d] **26** Yaan in k'áatik cuenta ti' Egipto,[e] ti' Judá,[f] ti' Edom,[g] ti' le ammonita'obo',[h] ti' Moab[i] bey xan ti' tuláakal le máaxo'ob ts'ika'an u jáalik u poolo'ob kaja'ano'ob te' desiertoo'.[j] Tumen tuláakal le kaajo'oba' ma' circuncidarta'ano'obi', yéetel tuláakal u kajnáalilo'ob Israele' ma' circuncidarta'an u puksi'ik'alo'obi'».[k]

10 U kaajil Israel, jach u'uye'ex le ba'ax ts'o'ok u ya'alik Jéeoba ta wo'olale'exo'. **2** Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':

«Ma' a beetke'ex le ba'ax
suuk u beetik le kaajo'obo',[l]
yéetel ma' a kikilankile'ex
tu yo'olal le señalo'ob ku
yila'alo'ob te' ka'an
je'ex u kikilankil le kaajo'ob tu yo'olalo'obo'.[m]

3 Tumen chéen kunel* le
ba'ax suuk u beetik le
kaajo'obo'.

CAP 9

a 1Co 1:31
2Co 10:17

b Éx 34:6
Sl 89:14

c Sl 99:4
Os 6:6
Miq 6:8
Miq 7:18

d Am 3:1, 2

e Isa 19:1
Eze 29:2

f Isa 1:1

g Jer 27:2, 3
Eze 32:29
Abd 1

h Jer 49:1
Eze 25:2

i Isa 15:1
Jer 48:1

j Jer 25:17, 23
Jer 49:32

k Le 26:41
Jer 4:4

CAP 10

l Le 18:3, 30
Le 20:23
Dt 12:30

m Isa 47:13

Columna 2

a Isa 40:20
Isa 44:14, 15
Isa 45:20
Hab 2:18

b Sl 115:4
Isa 40:19

c Isa 41:7

d Hab 2:19

e Isa 46:7

f Isa 41:23
Isa 44:9
1Co 8:4

g Éx 15:11
2Sa 7:22
Sl 86:8

h Sl 22:28

i Sl 89:6
Da 4:35

Juntúul máake' ku ch'akik junkúul che' te' k'áaxo',
ts'o'ole' ku póolik junp'éel imagen yéetel le che'o'.[a]

4 Le máako'obo' ku meyajti'ob plata yéetel oro utia'al u jats'utskíintiko'ob,[b]
ts'o'ole' utia'al ma' u lúubule' ku meyajti'ob martillo yéetel clavos utia'al u clavarko'ob.[c]

5 Le imageno'obo' ma' tu páajtal u t'aano'ob,[d]
chéen beyo'ob junp'éel ja'asaj óol ch'íich' ts'a'an tu'ux pak'a'an pepinoe'.
Leti'obe' k'a'abéet u ku'uchul bisbilo'ob tumen ma' tu páajtal u xíimbalo'ob.[e]
Ma' a sajaktale'ex ti' leti'ob tumen ma' tu páajtal u beetko'ob loob,
mix tu páajtal xan u beetko'ob uts».[f]

6 Jéeoba Dios, mina'an uláak' je'ex teche'.[g]
Teche' jach yaan a muuk', a k'aaba'e' tuláakal tu'ux k'aj óola'an yéetel jach yaan u páajtalil.

7 Teech u Reyil tuláakal le lu'umo'obo',[h] ¿máax ma' ken u ch'a'tech saajkil? Teche' jach ka náajmatik ka respetarta'akech.
Ichil tuláakal le máaxo'ob yaan u na'ato'ob yaan ti' tuláakal le kaajo'ob yéetel ti' tuláakal le lu'umo'obo'
mina'an mix juntúul je'ex teche'.[i]

9:25 * Ilawil página 2559. **10:3** * Wa «mix ba'al u biilal».

8 Tuláaklo'obe' terco'ob
yéetel mina'an u na'a-
to'ob.[a]
Junp'éel imagen beeta'an
yéetel che'e' chéen ku
beetik u bin máak tu
paach ba'alo'ob mina'an
u biilal.*[b]
9 Desde Tarsis[c] ku taasa'al
plato'ob de plata yéetel
desde Ufaz ku taasa'al
oro,
le ba'alo'oba' ku meyaj
ti' le máax ku póol che'
yéetel ti' le máax meyaj-
tik metal utia'al u ja-
ts'utskíintiko'ob le che'
póola'ano'.
U nook' le imageno'obo'
beeta'an yéetel hilo azul
bey xan yéetel lana* co-
lor morado.
Le imageno'obo' beeta'a-
no'ob tumen máaxo'ob
jach u yojel u beeto'ob.
10 Chéen ba'ale' Jéeobae'
jach tu jaajil Dios.
Leti' le Dios kuxa'ano'[d]
yéetel le Rey utia'al
mantats'o'.[e]
Le kéen p'u'ujuke'
tak le lu'um kun kikilan-
kilo',[f]
yéetel le kéen ts'íikilnake'
mix junp'éel kaaj kun
p'áatal wa'atal tu táan.
11 * Lela' leti'e ba'ax unaj a
wa'alikti'oba':
«Le dioso'ob ma' tu
beeto'ob ka'an yéetel
lu'umo'

CAP 10

a Jer 51:17
Hab 2:18

b Isa 44:19

c 1Re 10:22

d Jos 3:10
Da 6:26

e Da 4:3
Hab 1:12
Ap 15:3

f Na 1:5

Columna 2

a Isa 2:18
Jer 51:17, 18
Sof 2:11

b Pr 3:19
Isa 45:18

c Sl 136:3, 5
Isa 40:22
Jer 51:15, 16

d Job 37:2
Job 38:34

e Job 36:27
Sl 135:7

f Gé 8:1
Éx 14:21
Nú 11:31
Jon 1:4

g Isa 42:17
Isa 44:11

h Jer 51:17
Hab 2:18, 19

i Isa 41:29

mix juntúul kun p'áatal
way lu'ume' mix yáanal
ka'an».[a]
12 Chéen ba'ale' Diose' tu
beetaj le lu'um yéetel le
poder yaanti'o'.
Yéetel u na'ate' tu beetaj
le lu'um utia'al u p'áatal
mantats'o'.[b]
Le na'at yaanti'o' meyaj-
najti' utia'al u jayik le
ka'ano'.[c]
13 Le kéen juumnak u t'aa-
ne',
ku wo'oltikuba le ja'ob
yaan te' ka'ano',[d]
yéetel ku beetik u líik'il
le múuyalo'ob* desde tu
xuul yóok'ol kaabo'.[e]
Leti'e' ku beetik u yantal
rayo'ob le kéen k'áaxak
ja',[#]
yéetel ku beetik u jóok'ol
le iik' te' tu'ux u ta'ak-
mo'.[f]
14 Tuláakal máake' terco
yéetel mina'an u na'at.
Tuláakal máax meyajtik
metale' yaan u pa'ajal u
su'tal tu yo'olal le ima-
gen u beetmo'.[g]
Tumen le imagen de
metalo' chéen junp'éel
tuus,
yéetel ma' kuxa'ani'.*[h]
15 Tuláaklo'obe' mix ba'al u
biilalo'ob,* tu yo'olalo'o-
be' ku ya'ala'al ba'al ti'
máak.[i]
Le kéen k'uchuk u k'iinil
u k'áata'alti'ob cuentae'
yaan u xu'ulsa'alti'ob.

10:8 * Wa «kunel ba'alo'ob». **10:9** * Wa «tela beeta'an yéetel u tso'o-tsel taman». **10:11** * Le ka yáax ts'íibta'ab le versículo 11, ts'íibta'ab ich arameo.

10:13 * Wa «u yooxol ja'». # Uláak' bix u traducirta'ale' «ku beetik u yantal u beel le cháako'». **10:14** * Wa «ma' tu ch'a'ik u yiik'». **10:15** * Wa «chéen kunelo'ob».

16 Pero u Dios Jacobe'* ma' bey je'ex le imageno'obo'.
U Dios Jacobe' leti' beetmil tuláakal ba'al,
yéetel Israele' leti'e ba'ax maas jats'uts yaanti'o'.[a]
U k'aaba'e' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.[b]
17 Ko'olel, teche' ba'pachta'anech,
ch'a' a kuuch pekekbal te' lu'umo'.
18 Tumen Jéeobae' ku ya'alik:
«Beoraa' tene' nika'aj in xáakch'int u kajnáalilo'ob le lu'uma',[c]
yéetel yaan in beetik u sen mu'yajo'ob».
19 ¡Jach óotsilen tu yo'olal ba'ax ku yúuchulten![d]
Ma' tu páajtal u ts'a'akal le loob ucha'anteno'.
Le o'olal tin wa'alaj:
«Jach yaj le k'oja'anil yaantena', k'a'abéet u chúukpajal in wóol in mu'yajte.
20 Ts'o'ok u k'askúunta'al le naj de nook' yaanteno' yéetel ts'o'ok u kóotspayta'al u suumilo'ob.[e]
Ts'o'ok in xúump'atta'al tumen in paalalo'ob, ts'o'ok u p'áatal mina'an in paalal.[f]
Mina'an mix máak utia'al u wa'akúuntik le naj de nook' yaanteno', mina'an mix máak líi'sik u nook'ilo'ob.

10:16 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Le jaats ku tocar ti' Jacobo'».

CAP 10

a Dt 32:9 Sl 135:4

b Isa 47:4

c Dt 28:63 Jer 16:13

d Jer 8:21

e Jer 4:20

f Jer 31:15

Columna 2

a Jer 5:31

b Jer 2:8 Jer 8:9

c Jer 23:1 Eze 34:5, 6

d Jer 1:15 Jer 4:6 Jer 6:22 Hab 1:6

e Jer 9:11

f Sl 17:5 Sl 37:23 Pr 16:3 Pr 20:24

g Sl 6:1 Sl 38:1

h Jer 30:11

i Isa 34:2

j Jer 51:34

k Isa 10:22

21 Le j-kanan tamano'obo' ts'o'ok u ye'esko'ob mina'an u na'ato'ob,[a]
yéetel ma'atech u kaxtiko'ob u nu'uktaj Jéeoba.[b]
Le o'olal chéen mina'an u cuentail ba'ax ku beetko'ob,
yéetel ts'o'ok u k'i'itpajal tuláakal u yalak' ba'alche'ob».[c]
22 ¡U'uy a wu'uye'ex ba'ax ku ya'ala'al!
Yaan junp'éel ba'al ku taal u kíilbal tu tojil xaman,[d]
táan u taal utia'al u ch'éejsik u kajnáalilo'ob Judá, chéen chacalo'ob* kun kajtal tu kaajilo'ob.[e]
23 Jéeoba Dios, tene' jach in wojle' wíinike' ma' tu páajtal u nu'uktik u kuxtal.
Máake' ma' tu páajtal mix tak u yéeyik tu'ux kun xíimbal.[f]
24 Jéeoba Dios, tojkíinten je'ex a wilik ma'alobe',
pero ma' a beetik ichil a p'uja'anil[g] utia'al ma' a xu'ulsken.[h]
25 Láal a p'uja'anil yóok'ol le lu'umo'ob ma' tu beetko'ob a cuentailo',[i]
bey xan yóok'ol le kaajo'ob ma'atech u meyajti'ob a k'aaba'o'.
Tumen leti'obe' ts'o'ok u líik'lo'ob tu contra Jacob,[j]
jach beyo', ts'o'ok u líik'lo'ob tu contra, óolak tak u xu'ulso'ob,[k]

10:22 * Juntúul ba'alche' chíika'an ti' ch'omak.

yéetel ts'o'ok u k'askúuntiko'ob le lu'um tu'ux kaja'ano'.[a]

11 Jéeobae' tu t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alajti': **2** «¡Máake'ex, jach u'uye'ex le ba'axo'ob táaka'an ichil le pactoo'!*

T'an# le xiibo'ob yaan Judá yéetel u kajnáalilo'ob Jerusaléno' **3** ka a wa'alti'ob: ‹Jéeoba u Dios Israele' ku ya'alik: «Xi'ik k'aasil ti' máax ma' tu ts'o'okbesik le ba'axo'ob táaka'an ichil le pactoo',[b] **4** le ba'axo'ob tin wa'alaj unaj u beetik a úuchben láak'tsile'ex le k'iin ka tin jóo'so'ob tu lu'umil Egipto,[c] le lugar bey horno tu'ux ku yi'ibil fierroo',[d] tene' tin wa'alajti'ob: ‹U'uye'ex in t'aan yéetel beete'ex tuláakal jach je'ex in wa'alikte'exo'. Bey túuno' yaan a beetkaba'ex in kaajal yéetel tene' yaan in beetkinba a Diose'ex.[e] **5** Tene' yaan in béeykuntik le ba'ax tin jurartaj ti' a úuchben láak'tsile'exo', tin wa'alaj yaan in ts'áaikti'ob junp'éel lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaab,[f] leti'e lu'um tu'ux kaja'ane'ex tak bejla'a'›»».

Teen túune' tin wa'alaj: «Yuum Jéeoba, ka béeyak».*

6 Jéeoba túune' tu ya'alajten: «Ti' tuláakal u kaajilo'ob Judá yéetel ti' tuláakal le bejo'ob yaan Jerusaléno' unaj a wa'alik lela': ‹U'uy a wu'uye'ex le ba'axo'ob táaka'an ichil le pactoo' yéetel ilawil a ts'o'okbeske'ex. **7** Tene' jach tin tsolaj u nu'uk ti' a úuchben láak'tsile'ex le ka tin jóo'so'ob tu lu'umil Egipto je'ex in beetik tak bejla'o'. Tene' mantats' tin tsolaj u nu'uk ti'ob,* tin wa'alajti'ob: «U'uye'ex in t'aan».[a] **8** Pero leti'obe' ma' tu yu'ubo'ob ba'ax kin wa'aliki' mix tu ch'enxikinteno'obi', ba'axe' tumen terco'obe', cada juntúule' seguernaj u beetik ba'ax ku ts'íiboltik u k'asa'an puksi'ik'al.[b] Le o'olal tin castigarto'ob je'ex a'ala'anil ichil le pactoo'. Tene' tin wa'alajti'ob ka u ts'o'okbeso'ob, pero ma' tu yóotaj u beeto'obi'›».

9 Jéeoba túune' tu ya'alajten: «Le xiibo'ob yano'ob Judá yéetel u kajnáalilo'ob Jerusaléno' yaan junp'éel ba'ax ma' ma'alob ts'o'ok u múul ch'a'tukliko'obi'. **10** Ts'o'ok u jo'op'ol u beetko'ob le ba'axo'ob ma' ma'alobtak ku beetik ka'ach u yúuchben láak'tsilo'obo', le máaxo'ob ma' tu yóoto'ob u yu'ubo'ob in t'aano'.[c] Leti'obe' ts'o'ok xan u bino'ob tu paach uláak' dioso'ob yéetel ts'o'ok u meyajtiko'ob.[d] U kajnáalilo'ob Israel yéetel u kajnáalilo'ob Judáe' ma' u ts'o'okbeso'ob le pacto tin beetaj yéetel u yúuchben láak'tsilo'obo'.[e] **11** Tu yo'olal lelo' Jéeobae' ku ya'alik: ‹Nika'aj in taas junp'éel nojoch loob[f] tu yóok'olo'ob yéetel ma' kun páajtal u púuts'lo'ob ti'. Kex ka u sen k'áato'obten

CAP 10
a Sl 79:6, 7 Jer 8:16 Lam 2:22

CAP 11
b Dt 27:26 Dt 28:15
c Éx 24:3
d Éx 13:3 Dt 4:20
e Le 26:3, 12
f Gé 15:18 Éx 3:8 Le 20:24 Dt 6:3

Columna 2
a Jer 7:13 Jer 25:4 Jer 35:15
b Isa 65:2 Jer 7:24, 26 Eze 20:8 Zac 7:11, 12
c Jue 2:11, 17 1Sa 8:8 2Re 22:17
d 2Cr 28:22, 23
e Dt 31:16 2Re 17:6, 7 Os 6:7
f 2Re 22:16 Jer 6:19 Eze 7:5

11:2 * Wa «acuerdoo'». # Ma' xaane' ti' Jeremías ku ya'ala'al. **11:5** * Wa «amén».

11:7 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' sáasak táan in líik'il utia'al in tsolik u nu'uk ti'obi'».

áantaje' ma' ken in ch'enxikinto'ob.[a] **12** U kaajilo'ob Judá túun yéetel u kajnáalilo'ob Jerusaléne' yaan u bino'ob u sen k'áato'ob áantaj ti' u dioso'ob,[b] le ku k'ubko'ob sacrificio'ob* ti'obo', pero junpuli' ma' kun salvarbilo'ob tu k'iinil táan u mu'yajo'ob. **13** Judá, lelo' bey kun úuchlo' tumen a dioso'obe' ts'o'ok u sen ya'abtalo'ob je'ex buka'aj ya'abil a kaajilo'obe', ts'o'ole' je'ex buka'aj ya'abil le bejo'ob yaan Jerusaléno' buka'aj xan ya'abil le altaro'ob ts'o'ok a beetik utia'al junp'éel ba'al su'tsilo',* le je'elo'oba' utia'al u k'u'ubul sacrificio'ob ti' Baal›.[c]

14 Teche'* ma' a orar tu yo'olal le kaaja'. Ma' a k'áat óolal tu yo'olalo'ob, mix a beetik junp'éel oración tu yo'olalo'ob,[d] tumen ma' ken in ch'enxikinto'ob le kéen jo'op'ok u sen k'áatko'obten áantaj tu k'iinil táan u mu'yajo'ob.

15 ¿Ba'ax ku kaxtik tin wotoch le kaaj in yaabiltmaj
wa ya'ab ti' leti'obe' ts'o'ok u beetko'ob ba'alo'ob ma' ma'alobtaki'?
¿Ka tuklik wa je'el u jechko'ob le nojoch loob kun taal ta wóok'ol* yo'olal le ba'alche'ob ku k'ubko'obo'?
¿Yaan wa u ki'imaktal a wóol te' k'iin je'elo'?

11:12 * Wa «ku beetko'ob u kúulul u buuts'il u sacrificio'ob». **11:13** * Wa «le su'tsil dioso'». **11:14** * Le-la' ti' Jeremías ku ya'ala'al. **11:15** * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Judá.

CAP 11

a Isa 1:15 Jer 14:12 Eze 8:18 Miq 3:4

b Dt 32:37, 38 Jer 2:28

c Jer 7:9, 10

d Jer 7:16 Jer 14:11

Columna 2

a Isa 5:2 Jer 2:21

b Jer 19:5, 15

c Jer 18:18

16 Ka'ache' Jéeobae' ku ya'alike' teche' junkúul ma'alob olivoech,
ki'ichkelmech yéetel ma'alobtak a wich.
Pero le ka wáak' junp'éel ba'ale', leti'e' tu beetaj a méek'a'al tumen k'áak',
yéetel a enemigo'obe' tu kacho'ob a k'abo'ob.

17 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'ob, le Máax Pak'milecho',[a] ts'o'ok u ya'alik yaan u taal junp'éel nojoch loob ta wóok'ol yo'olal le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj u kajnáalilo'ob Israel yéetel u kajnáalilo'ob Judáo', leti'obe' ma' tu respetarto'ob Dios úuchik u k'ubko'ob sacrificio'ob ti' Baali'».[b]

18 Lelo' Jéeoba ts'áa in wojéelte.
In Dios, te' k'iin je'elo' ta beetaj in wilik le ba'axo'ob ku beetko'obo'.

19 Tene' beyen ka'ach juntúul taman jach suuk yéetel táan u bisa'al kíimsbile'.
Ma' in wojel ka'ach le ba'ax táan u ch'a'tukliko'ob tin contraa':[c]
«Ko'one'ex k'askúuntik le che' pa'te' yéetel u yicho',
ko'one'ex xu'ulsik ti' u kuxtal,
utia'al u tu'ubsa'al u k'aaba'».

20 Pero Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku beetik justicia.

Leti'e' ku jach ilik ba'ax
yaan ichil u puksi'ik'al
máak bey xan ba'ax
yaan tu tuukul.*[a]
Cha'a in wilik bix a sutik
u jeel ti'ob le ba'ax ku
beetko'obo',
tumen tene' ts'o'ok in p'a-
tik ta k'ab utia'al ka a
beetten justicia.

21 Lela' leti'e ba'ax ku
ya'alik Jéeoba ti' le xiibo'ob
yaan Anatot[b] táan u yilik u
kíimskeno'obo', le máaxo'ob
ku ya'aliko'ob: «Ma' unaj a
t'aan tu k'aaba' Jéeobai',[c] tu-
men wa ma'e' yaan k-kíims-
kech». **22** Tu yo'olal lelo',
Jéeoba le máax gobernar-
tik le ángelo'obo', ku ya'alik:
«Tene' nika'aj in k'áat cuenta
ti'ob. Le táankelmo'obo' yaan
u kíimsa'alo'ob yéetel espa-
da,[d] ts'o'ole' u hijo'ob yée-
tel u hija'obe' yaan u kíim-
lo'ob yéetel wi'ij.[e] **23** Ma'
kun p'áatal mix juntúul ti' le-
ti'obi', tumen yaan in taasik
junp'éel nojoch loob tu yóo-
k'ol le xiibo'ob yaan Anatot[f]
te' k'iin ken in k'áat cuenta
ti'obo'».

12 Jéeoba Dios, le kéen
jo'op'ok in quejarkin-
ba ta táan,
yéetel le kéen jo'op'ok
in t'aan ti' a beetik justi-
ciae',[g] kin wilik jach tu
jaajil justoech.
Chéen ba'ale', ¿ba'axten
túun ku bin utsil ti' le
k'asa'an máako'obo'?[h]

11:20 * Wa «jach bix u yu'ubikuba». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «riñóno'ob».

CAP 11

a 1Cr 28:9
Jer 17:10
Jer 20:12

b Jer 1:1

c Isa 30:10
Am 2:12
Am 7:16

d 2Cr 36:17
Lam 2:21

e Jer 18:21

f Jos 21:8, 18

CAP 12

g Gé 18:25

h Job 12:6
Job 21:7
Sl 73:3
Jer 5:28

Columna 2

a Isa 29:13

b Sl 139:1, 2

c 2Re 20:3
Sl 17:3
Jer 11:20

d Jer 14:6
Jer 23:10

e Jer 4:13

¿Ba'axten yaan jeets'elil
ti' le máaxo'ob ku traicionartik u yéet máakilo'obo'?
2 Teche' ta pak'o'ob, leti'ob
túune' tu tabaj u moo-
tso'ob,
ts'o'ok u nojochtalo'ob
yéetel ts'o'ok u yantal u
yicho'ob.
Mantats' ku ch'a'chi'itke-
cho'ob, pero náach yani-
lech ti' u puksi'ik'alo'ob.[a]
3 Chéen ba'ale' Jéeoba
Dios, teche' suuk a wil-
ken, a k'aj óolen tubeel,[b]
ts'o'ok a xak'altik in puk-
si'ik'al yéetel ts'o'ok a wi-
lik chúuka'an u yóol ti'
teech.[c]
Pero leti'obe' junpáaykunto'ob je'ex u junpáaykunta'al tamano'ob
utia'al kíimsbile',
junpáaykunto'ob utia'al u
k'iinil le xu'ulsajo'.
4 ¿Ba'ax k'iin u xu'ulul u ti-
jil le lu'um
yéetel u tijil le k'áaxo'?[d]
Tu yo'olal u k'asa'anil le
máaxo'ob kaja'ano'ob te'
lu'umo',
ts'o'ok u p'áatal mina'an
mix juntúul ba'alche'
yéetel mix juntúul ch'íi-
ch'i'.
Le máako'obo' ku ya'ali-
ko'ob: «Leti'e' ma' tu
páajtal u yilik bix kun
ts'o'okolto'on».
5 Wa ka ka'anal kéen ketlan
áalkabnakech yéetel
máako'obe',
¿bix túun kun páajtal a
ketlan áalkab yéetel tsíi-
mino'ob?[e]

Teche' ma'alob a wu'uyi-
kaba ti' junp'éel lu'um
tu'ux tuláakal ma'alob
yanil,
chéen ba'ale', ¿ba'ax ken
a beet le kéen yanakech
ichil le júu'che'* yaan tu
jáal le Jordáno'?
6 Tumen tak a suku'uno'ob,
le máaxo'ob kaja'ano'ob tu
yotoch a papáo', ts'o'ok
u traicionarkecho'ob.[a]
Leti'obe' yaan ba'ax ku
yawtiko'ob ta contra.
Kex ka u yutsult'ante-
cho'obe',
ma' a k'ubik a wóol ti'ob.
7 «Ts'o'ok in p'atik in wo-
toch,[b] ts'o'ok in xúum-
p'attik in herencia.[c]
Le kaaj in yaabiltmo'
ts'o'ok in k'ubik tu k'ab u
enemigo'ob.[d]
8 Ts'o'ok in wilke' in heren-
ciae' bey juntúul león ku
máan te' k'áaxo'.
Leti'e' ts'o'ok u jéenkal tin
contra.
Le o'olal ts'o'ok in p'ektik.
9 Ts'o'ok in wilke' in heren-
ciae' bey juntúul águila
jejeláas u colorile',
ku ba'pachta'al yéetel
ku atacarta'al tumen u
maasil águila'ob.[e]
U ba'alche'ile'ex k'áax,
ko'otene'ex, much'la-
ke'ex waye',
ko'otene'ex janal.[f]
10 Ya'ab j-kanan tamano'ob
ts'o'ok u k'askúuntiko'ob
in pak'al uva.[g]
Ts'o'ok u yaya'cha'atko'ob
le lu'um in tia'alo'.[h]

12:5 * Wa «pokche'».

CAP 12

a Jer 9:4

b Lu 13:35

c Éx 19:5
Isa 47:6

d Lam 2:1

e 2Re 24:2
Eze 16:37

f Isa 56:9
Jer 7:33

g Sl 80:8
Isa 5:1, 7
Jer 6:3

h Isa 63:18
Jer 3:19

Columna 2

a Jer 9:11
Jer 10:22

b Isa 42:24, 25

c Le 26:33
Jer 15:2

d Le 26:16
Miq 6:15

e Sl 79:4
Jer 48:26
Eze 25:3
Zac 1:15
Zac 2:8

Ts'o'ok u p'atko'ob bey
junp'éel desierto le
lu'um maas jats'uts
yaanteno'.
11 Le lu'umo' ts'o'ok u p'áatal
junp'éel desierto,
ts'o'ok u sen tijil.*
Tin táane' ts'o'ok u p'áatal
mix ba'al yani'.[a]
Ts'o'ok u k'askúunta'al tu-
láakal le lu'umo',
pero mix máak beetik u
cuentail.[b]
12 Le máaxo'ob ku xu'ulsa-
jo'obo' táan u taalo'ob ti'
tuláakal le bejo'ob yaan*
te' desiertoo'.
U espada Jéeobae' táan
u xu'ulsik u kajnáalilo'ob
tuláakal le lu'uma'.[c]
Mina'an jeets'elil ti' mix
máak.#
13 Ts'o'ok u pak'iko'ob trigo,
pero k'i'ix tu cosechar-
to'ob.[d]
Ts'o'ok u sen meyajo'ob,
pero mix junp'éel utsil u
taasti'ob.
Jéeobae' sen p'uja'an tu
yéetelo'ob, ma' ken u
beet u yantal u yich u
meyajo'ob,
lelo' yaan u beetik u p'áat-
lo'ob ich su'tsilil».
14 Lela' leti'e ba'ax ku
ya'alik Jéeobaa': «Tuláakal le
k'asa'an máako'ob* táan u
k'askúuntiko'ob le herencia
tin ts'áaj ti' Israel in kaajalo',[e]
nika'aj in jóokpayto'ob te'

12:11 * Uláak' bix u traducirta'ale' «yaachaja'an u yóol». **12:12** * Wa «le bejo'ob ku formar ikil u sen máan máak». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ti' mix junp'éel bak'». **12:14** * Ich hebreoe' ku ya'a-la'al ka'ach «in k'asa'an vecino'ob».

lu'um tu'ux yano'obo',[a] yéetel nika'aj xan in jóokpayt u kajnáalilo'ob Judá ichilo'ob. **15** Pero le kéen ts'o'okok in jóokpaytiko'obe' yaan in ka'a ch'a'ik óotsilil ti'ob, yéetel cada juntúule' yaan in beetik u suut tu lu'um, tu herencia».

16 «Wa je'ex úuchik u ts'áaik u yóolo'ob u ka'anso'ob in kaajal jurar tu k'aaba' Baal, bey xan ka u ts'áa u yóolo'ob bin te' bejo'ob tu'ux ku bin in kaajal, yéetel ka jurarnako'ob tin k'aaba' táan u ya'aliko'ob: ‹¡Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano'!›, leti'ob túune' yaan u p'áatlo'ob ichil in kaajal. **17** Pero wa ma' tu yóotik u yu'ubo'ob t'aane', tene' yaan in jóokpaytik le kaajo', yaan in jóokpaytik yéetel yaan in xu'ulsikti'», lelo' bey u ya'alik Jéeoba.[b]

13 Jéeobae' tu ya'alajten: «Xeen a man junp'éel k'axnak' de lino, le kéen ts'o'okke' ka k'axik ta nak', chéen ba'ale' ma' unaj a woksik ich ja'i'». **2** Ka túun tin manaj le k'axnak' je'ex úuchik u ya'alikten Jéeobao', ts'o'ole' ka tin k'axaj tin nak'. **3** Ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alajten: **4** «Líi'keche' ka a ch'a' le k'axnak' ta manaj yéetel ta k'axaj ta nak'o' ka xi'ikech te' Éufrateso', te'elo' ti' ken a ta'ak tu yáam junp'éel nuxi' tuunichi'». **5** Ka túun binene' ka tin ta'akaj naats' ti' le Éufrates je'ex úuchik u ya'alikten Jéeobao'.

6 Ka ts'o'ok u máan ya'ab k'iino'obe' Jéeobae' tu ya'alajten: «Líi'keche' ka xi'ikech a ch'a' le k'axnak' tin wa'alajtech ka a ta'ak te' Éufrateso'». **7** Ka túun binen te' Éufrateso', ka k'uchene' tin páanaj le k'axnak' te' tu'ux in ta'akmo', ka tin wile' ts'o'ok u k'astal, mix ba'al u biilal.

8 Ka túun tin wu'uyaj u ya'alik Jéeoba: **9** «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Je'ex úuchik ti' le k'axnak'a' bey xan kun úuchul ti' u ka'anal ichil Judá yéetel ti' u sen ka'anal ichil Jerusaléno'.[a] **10** Le k'asa'an máako'oba' ma'atech u yu'ubiko'ob in t'aan,[b] jach terco'ob yéetel chéen ku beetko'ob ba'ax ku ts'íiboltik u puksi'ik'alo'ob,[c] ku bino'ob tu paach uláak' dioso'ob, ku meyajtiko'ob yéetel ku chintalo'ob tu táano'ob, tuláaklo'obe' yaan u p'áatal mix ba'al u biilalo'ob je'ex le k'axnak'a'›. **11** Jéeobae' ku ya'alik: ‹Le kéen ts'a'abak junp'éel k'axnak'e' ku jéep'el tu wíinklil máak, u kajnáalilo'ob Israel yéetel u kajnáalilo'ob Judáe' p'áato'ob xan bey junp'éel k'axnak' ti' tene', tin beetaj utia'al ka k'uchuk u beetuba'ob in kaajal,[d] utia'al ka k'aj óolta'ak in k'aaba',[e] utia'al ka alabarta'aken yéetel utia'al ka ila'ak mina'an uláak' je'ex tene'. Pero leti'obe' ma' tu yu'ubo'ob t'aani'›.[f]

12 Lela' leti'e ba'ax unaj a ts'áaik u yojéelto'oba': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios u kaajil Israela': «Tuláakal tinajae' unaj u chu'upul yéetel vino»». Leti'ob túune' yaan u ya'aliko'obtech: ‹A tuklike', ¿ma' wa k-ojel de ke tuláakal

CAP 12

a Jer 48:2
Jer 49:2

b Isa 60:12

Columna 2

CAP 13

a Le 26:19
Sof 3:11

b 2Cr 36:15, 16

c Jer 6:28

d Éx 19:5
Dt 26:18
Sl 135:4

e Jer 33:9

f Jer 6:17

tinajae' unaj u chu'upul yéetel vino?›. **13** Teech túune' yaan a wa'alikti'ob: ‹Jéeobae' ku ya'alik: «U'uy a wu'uye'ex, yaan in chupik u nak' tuláakal u kajnáalilo'ob lu'um tak ken káalchajko'ob,[a] bey xan ken in beetil ti' le reyo'ob ku kutalo'ob tu trono Davido', le sacerdote'obo', le profeta'obo' yéetel ti' tuláakal u kajnáalilo'ob Jerusalén. **14** Teen túune' yaan in beetik u paklan k'olkuba'ob utia'al u xíiklo'ob, lela' bey ken in beetil ti' taatatsilo'ob bey xan ti' paalalo'ob», lelo' bey u ya'alik Jéeoba.[b] «Ma' ken in ch'a' óotsilil ti'ob mix kun yaatal in wóol tu yo'olalo'ob. Mix ba'al ken u k'atuba tin beel utia'al ma' in xu'ulsikti'ob»›.[c]

15 U'uye'ex yéetel ch'enxikinte'ex ba'ax ku ya'ala'al.
Ma' a taaskaba'ex nojba'alil, Jéeobae' ts'o'ok u t'aan.
16 Alabarte'ex Jéeoba a Dios-se'ex,
antes u taasik ée'joch'e'enil
yéetel antes a t'óochpajle'ex te' montaña'ob le táan u taal u yée'same'entalo'.
Te'ex túune' yaan a páa'tke'ex u sáasiltal,
pero leti'e' yaan u beetik u sen ée'joch'e'ental.
Le sáasilo' yaan u sutik ée'joch'e'enil.[d]
17 Chéen ba'ale' wa ma' ta wóotik a wu'uye'ex t'aane',

CAP 13

a Isa 29:9 Isa 51:17 Jer 25:27

b Jer 6:21 Eze 5:10

c Eze 7:4 Eze 24:14

d Isa 59:9

Columna 2

a Jer 9:1

b Sl 100:3

c 2Re 24:12 Jer 22:24, 26

d Dt 28:64

e Jer 6:22

f Eze 34:8

g Isa 39:1, 2

h Jer 6:24 Miq 4:9

i Jer 5:19 Jer 16:10, 11

yaan in x-mukul ok'ol tu yo'olal a ka'anal ichile'ex.
Tene' yaan u sen yáalal u ja'il in wich, yaan u sen chooj u ja'il in wich,[a]
tumen u tamano'ob Jéeobae'[b] ts'o'ok u chu'uklo'ob yéetel ts'o'ok u bisa'alo'ob.
18 Ti' le rey yéetel ti' u maamao'*[c] unaj a wa'alik:
‹Kulake'ex lu'um,
tumen yaan u lúubul le ki'ichkelem corona yaan ta poole'exo'›.
19 Le kaajo'ob yaan noojolo' k'ala'ano'ob,* mina'an mix máak je'ek'abtiko'ob.
Ts'o'ok u bisa'al tuláakal u kajnáalilo'ob Judá, ts'o'ok u láaj bisa'alo'ob táanxel lu'umil.[d]
20 Líi's a wiche' ka a wil le máaxo'ob ku taal tu tojil xamano'.[e]
¿Tu'ux ts'o'ok le ki'ichkelem tamano'ob k'ubéenta'abtecho'?[f]
21 ¿Ba'ax ken a wa'al le kéen castigarta'akech
tumen le máaxo'ob ta tuklaj jach a amigo'obo'?[g]
¿Ma' kan mu'yaj wa je'ex u mu'yaj juntúul ko'olel ku síijsik u chaambale'?*[h]
22 Le kéen a wa'al ichil a puksi'ik'al: ‹¿Ba'axten ts'o'ok u yúuchulten le ba'alo'oba'?›.[i]

13:18 * Wa «ti' le xunáano'». **13:19** * Wa «ba'pachta'ano'ob». **13:21** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

Unaj a wojéeltike' tu
yo'olal a nukuch k'ebano'obe' ts'o'ok u pi'itil a
falda,[a]
yéetel ts'o'ok u sen yaatal
a tuunkuy.
23 ¿Je'el wa u páajtal u k'exik u yoot'el juntúul cusita,* wa u k'exik u color juntúul leopardoe'?[b]
Wa ka béeyake', te'exe'
je'el u páajtal a beetke'ex ba'ax ma'alobe',
kex ka'ansa'ane'ex a beete'ex ba'ax ma' ma'alobi'.
24 Yo'olal lelo', tene' yaan in
k'i'itbeske'ex je'ex u
k'i'itbesa'al sojol tumen
le iik' ku taal te' desiertoo'.[c]
25 Lela' leti'e ba'ax kun úuchultecha', leti'e ba'ax
ts'o'ok in jóo'sik utia'al in
ts'áatecho'», lelo' bey u
ya'alik Jéeoba,
«tumen ts'o'ok a tu'ubsiken[d] yéetel ka k'ubik a
wóol ti' tuuso'ob.[e]
26 Le o'olal yaan in ch'úuyik
a falda, yaan u pixik a
wich,
yéetel yaan u yila'al a
chaknuulil,[f]
27 yaan u yila'al bix a sen
k'ebantal,[g] yaan u yila'al
a k'aak'as ts'íibolal
yéetel buka'aj k'aasil* a
prostituirkaba.
Tene' ts'o'ok in wilik le
ba'axo'ob jach k'aastak
ka beetik[h]
yóok'ol le pu'uko'obo', le
ka beetik te' lu'umo'.
¡Óotsilech Jerusalén!

13:23 * Wa «etíope». **13:27** * Wa «su'tsil».

CAP 13

a Eze 16:37

b Pr 27:22

c Le 26:33
Dt 28:64

d Jer 2:32

e Dt 32:37, 38
Isa 28:15
Jer 10:14

f Lam 1:8
Eze 16:37
Eze 23:29

g Jer 2:20
Eze 16:15

h Isa 65:7
Eze 6:13

Columna 2

a Eze 24:13

CAP 14

b Dt 28:24

c Joe 1:10

d Le 26:20
Dt 28:23

¿Ba'ax k'iin u xu'ulul
a beetik ba'alo'ob k'aastak?».[a]

14 Jéeobae' tu t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alaj jujunp'éel ba'alo'ob tu yo'olal le ja' ma' tu k'áaxlo':[b]
2 Judáe' yaachaja'an u
yóol,[c] ts'o'ok u k'astal u
joonajilo'ob.
Le je'elo'oba' ku ts'úumlo'ob lu'um tumen yaachaja'an u yóolo'ob,
yéetel ku yu'uba'al u yawat u kaajil Jerusalén.
3 Le ts'uulo'obo' ku túuxtiko'ob u j-meyajo'ob u
ch'a'ob ja'.
Leti'obe' ku bino'ob yiknal le ch'e'eno'obo', pero ku
yilko'ob mina'an u ja'il.
Le kéen suunako'obe' mix
ba'al yaan te' nu'ukulo'ob
u bismo'obo'.
Le o'olal su'lako'ob yéetel
luba'an u yóolo'ob,
hasta u pixmaj u poolo'ob.
4 Xi'ixikpaja'an le lu'umo',
ma'atech u k'áaxal ja' tu
yóok'ol,[d]
le j-kolnáalo'obo' jach yaachaja'an u yóolo'ob, hasta ku pixik u poolo'ob.
5 Tumen mina'an xíiw
utia'al u jaante',
le kéej yaan te' k'áaxo'
ku xúump'attik u mejnil
kex táant u síijile'.
6 Le burro'obo'* ku wa'alo'ob te' ka'anal lugaro'ob
tu'ux mix ba'al yano'.

14:6 * Wa «burro salvaje». Lela' junp'éel clase burro ma' suukbesa'ani' yéetel chéen ti' k'áax wa ti' desierto ku máan.

Ku jejesankilo'ob je'ex u jejesankil le chacalo'obo'. *

Tumen mina'an xíiw u jaanto'obe' ku p'áatal buts'uknak u paakato'ob.[a]

7 Kex ku ta'akal k-pool tumen le ba'axo'ob k-beetmo',
áanto'oni' Jéeoba Dios,
beet tu yo'olal a k'aaba'.[b]
Tumen ya'ab u téenel ts'o'ok k-traicionarkech[c]
yéetel ts'o'ok k-k'ebantal ta táan.

8 Teech u esperanza Israel,
teech salvartik[d] tu k'iinil táan u mu'yaj.
¿Ba'axten beyech juntúul j-táanxel lu'umile'?
¿Ba'axten beyech juntúul máak ku je'elel chéen utia'al u máansik áak'abe'?

9 ¿Ba'axten beyech juntúul máak jak'a'an u yóole'?
¿Ba'axten beyech juntúul máak jach yaan u muuk', pero ma' tu páajtal u salvartik u kaajale'?
Jéeoba Dios, teche' tia'anech ichilo'one',[e]
to'one' ts'o'ok k-k'aj óolta'al yéetel a k'aaba',[f]
ma' a xúump'atko'on.

10 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba yo'olal le kaaja': «Leti'obe' uts tu t'aan u máano'ob chéen beyo',[g] chéen tu máan u xíimbalo'ob.[h] Le o'olal, teen Jéeobae', ma' ki'imak in wóol tu yéetelo'obi'.[i] Tene' yaan in k'a'ajsik le ba'ax ma' ma'alob u beetmo'obo' yéetel yaan in k'áatikti'ob cuenta tu yo'olal u k'ebano'ob».[a]

11 Jéeoba túune' tu ya'alajten: «Ma' a orar utia'al a k'áatik uts tu yóok'ol le kaaja'.[b] **12** Le kéen ayunarnako'obe'* tene' ma'atech in wu'uyik ba'ax ku k'áat óoltiko'ob.[c] Le kéen u k'ubo'ob tóokbil ofrenda'ob yéetel u ofrendailo'ob janale'# tene' ma'atech u ki'imaktal in wóol.[d] Tene' yaan in xu'ulsikti'ob yéetel espada, yéetel wi'ijil bey xan yéetel k'aak'as k'oja'anilo'ob».△[e]

13 Teen túune' tin wa'alaj: «¡Ay, Ki'ichkelem Yuum Jéeoba!* Le profeta'obo' táan u ya'aliko'ob: ‹Ma' kun taal espada mix wi'ijil ta wóok'ole'ex, ba'axe' yaan u beeta'al u jach antalte'ex jeets'elil tumen Dios way tu'ux yane'exe'›».[f]

14 Jéeoba túune' tu ya'alajten: «Ma' jaaj le ba'ax ku ya'alik le profeta'ob tin k'aaba'o'.[g] Ma' teen túuxto'obi', ma' teen tusbelto'obi', mix t'aanaken tu yéetelo'obi'.[h] Ma' jaaj ba'ax ku wayak'tiko'obi',* mix ba'al u biilal le chuchukna'at ku beetko'obo', leti'obe' chéen ku ya'aliko'obte'ex le tuuso'ob yaan tu puksi'ik'alo'obo'.[i] **15** Le o'olale', teen Jéeobae', kin wa'alik ti' le profeta'ob ku t'aano'ob tin k'aaba' kex ma' teen túuxto'obo', le ku ya'aliko'ob

CAP 14

a Jer 12:4
Joe 1:18

b Jos 7:9
Sl 25:11
Sl 115:1, 2

c Esd 9:6
Ne 9:33
Da 9:5, 8

d Sl 106:8
Sl 106:21
Isa 45:15

e Éx 29:45
Dt 23:14

f Da 9:19

g Jer 2:23

h Jer 2:25

i Jer 6:20

Columna 2

a Os 8:13

b Jer 7:16
Jer 11:14

c Isa 1:15
Isa 58:3
Jer 11:11
Eze 8:18

d Isa 1:11

e Jer 9:16
Eze 5:12

f Jer 4:10
Jer 5:31
Jer 6:13, 14
Jer 23:16, 17
Jer 27:8-10
Eze 13:10
Miq 3:11

g Jer 23:25, 26
Jer 29:21

h Jer 23:21
Jer 27:15

i Lam 2:14

14:6 * Juntúul ba'alche' chíika'an ti' ch'omak.

14:12 * Ilawil página 2557. # Ilawil «Ofrendail janal», página 2574. △ Ilawil «K'aak'as k'oja'anil», página 2568. **14:13** * Wa «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'!». **14:14** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

ma' kun taal espada mix wi'ijil tu yóok'ol le lu'uma': ‹Espada yéetel wi'ijil kun xu'ulsik ti' le profeta'oba'.[a] **16** Espada yéetel wi'ijil xan kun kíimsik le máaxo'ob ku yu'ubiko'ob ba'ax ku ya'alik le profeta'obo'. Le kéen ts'o'okke' yaan u jóo'sa'al pulbil u wíinklilo'ob te' bejo'ob yaan Jerusaléno', ma' kun antal mix máak mukiko'ob,[b] mix u yatano'ob, mix u hijo'ob yéetel mix u hija'ob. Tene' yaan in láalik tu yóok'olo'ob le nojoch loob ts'o'ok u náajaltiko'obo'›.[c]

17 Teche' unaj a wa'alikti'ob lela':

‹Kexi' ma' u xu'ulul u chooj u ja'il in wicho'ob bul k'iin yéetel bul áak'abe',[d]
tumen in kaajale'* jach ts'o'ok u beeta'al u yaatal u yóol bey xan u mu'yaj,[e]
ts'o'ok u beeta'al junp'éel nojoch loob ti'.

18 Wa kin jóok'ol paach kaaje',
¡kin wilik máako'ob kíimsa'ano'ob yéetel espada![f]
Wa kin wokol ichil le kaajo',
¡kin wilik le k'oja'anilo'ob ku yantal yo'olal le wi'ijilo'![g]
Le profeta'ob yéetel le sacerdote'obo' chéen táan u máano'ob mina'an u cuentail ti' junp'éel lu'um ma' u k'aj óolo'obi'›».[h]

14:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le x-ch'úupal u hija in kaajalo'».

CAP 14

a Jer 5:12, 13
Jer 23:15
Eze 12:24
Eze 13:9

b Sl 79:2, 3
Jer 9:22

c Jer 4:18

d Jer 8:18, 21
Jer 9:1

e Lam 1:15

f Eze 7:15

g Lam 5:10

h Dt 28:36

Columna 2

a Jer 12:8
Lam 5:22

b 2Cr 36:15, 16

c Jer 8:15

d Esd 9:7
Da 9:5, 8

e Eze 36:22
Da 9:15

f Éx 32:13
Le 26:41, 42
Sl 106:43-45

g Dt 28:12
Isa 30:23
Joe 2:23

19 ¿Ts'o'ok wa a xúump'attik Judá? ¿Ts'o'ok wa a p'ektik Sión?[a]
¿Ba'axten ts'o'ok a loobiltiko'on yéetel junp'éel ba'al ma' tu páajtal u ts'a'akal?[b]
Táan ka'ach u páa'ta'al u yantal jeets'elil, pero ma' yanchaj mix ba'al ma'alobi'.
Táan ka'ach u páa'ta'al u yantal toj óolal, pero chéen saajkilil yanchaji.[c]

20 Jéeoba Dios, to'one' k-k'amik ts'o'ok k-beetik ba'alo'ob k'aastak,
yéetel k-úuchben k-láak'tsilo'obe' tu beeto'ob xan ba'ax ma' ma'alobi',
tuláaklo'on ts'o'ok k-k'ebantal ta táan.[d]

21 Ma' a xúump'atko'on, beet tu yo'olal a k'aaba'.[e]
Ma' a p'ektik a ki'ichkelem trono.
K'a'ajaktech le pacto a beetmaj t-éetelo' yéetel ma' a jubik.[f]

22 Le imageno'ob mix ba'al u biilalo'ob yaan te' kaajo'obo',
¿je'el wa u páajtal u beetko'ob u k'áaxal ja'e'?
Le ka'ano', ¿je'el wa u páajtal u beetik u k'áaxal ja' tu juunale'?
Jéeoba Dios, ¿ma' wa chéen teech je'el u páajtal a beetke'?[g]
Ti' teech k-k'ubik k-óol, tumen chéen teech je'el u páajtal a beetik tuláakal le ba'alo'oba'.

15 Jéeoba túune' tu ya'alajten: «Kex ka wa'alak Moisés yéetel Samuel t'aan tin táane',[a] tene' ma' ken in we'es in wutsil ti' le kaaja', ba'axe' yaan in tojolch'intik tin táan. Leti'ob túune' yaan u bino'ob. **2** Wa ku k'áatko'obtech ba'ax kun úuchulti'obe', unaj a wa'alikti'ob: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':

«¡Yaan ti' te'exe' k'aak'as k'oja'anil kun kíimsik!
¡Yaan ti' te'exe' yaan u kíimsa'al yéetel espada![b]
¡Yaan ti' te'exe' wi'ij kun kíimsik!
¡Yaan ti' te'exe' yaan u bisa'al táanxel lu'umil!».[c]

3 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Tene' yaan in taasik kanp'éel ba'alo'ob tu contra'ob:*[d] junp'éel espada utia'al xu'ulsaj, peek'o'ob utia'al jíiltiko'ob kéen kíimko'ob, bey xan ch'íich'o'ob yéetel ts'íits'ik ba'alche'ob utia'al u jaantiko'ob yéetel utia'al u xu'ulsko'ob.[e] **4** Yaan in beetik u sen sajaktal tuláakal le lu'umo'ob le kéen u yilo'ob ba'ax úuchti'ob[f] yo'olal le ba'ax tu beetaj Manasés tu kaajil Jerusaléno', Manasés u paal Ezequías u reyil Judá.[g]

5 Jerusalén, ¿máax kun ch'a'iktech óotsilil?
¿Máax kun yaatal u yóol ta wo'olal?
¿Máax kun je'elel utia'al u k'áatik bix yanilech?›.

6 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Teche' ts'o'ok a xúump'atken,[h] mantats' ka sutikten a paach.*[a]
Le o'olal yaan in líi'sik in k'ab ta contra utia'al in xu'ulsiktech.[b]
Ts'o'ok u náakal in wóol in sen ch'a'tech óotsilil.

7 Yaan in k'i'itbesko'ob tu joonajilo'ob le kaaj je'ex u k'íitch'inta'al le trigo yéetel rastrilloo'.
Yaan in xu'ulsik ti' u paalalo'ob,[c]
yaan in xu'ulsik ti' in kaajal,
tumen ma' tu xu'ulul u bino'ob te' bej ma' ma'alobo'.[d]

8 Yaan u ya'abtal le ko'olelo'ob kimen u yíichamo'obo', yaan u maas ya'abtalo'ob ke le arena yaan te' k'áa'náabo'.
Chúumuk k'iin ken in taas le máax ku xu'ulsajo', utia'al u xu'ulsik ti' maamatsilo'ob yéetel ti' táankelmo'ob.
Tene' yaan in beetik u sajaktalo'ob yéetel u kikilankilo'ob.

9 Le ko'olel ts'o'ok u yantal siete u paalalo',
ts'o'ok u p'áatal mina'an u muuk',
táan u ku'upul u yiik'.
Utia'al le ko'olela' táan u tu'upul k'iin, kex láayli' sáasile',
yo'olal lela' ku mixba'alkúunta'al yéetel ku p'áatal ich su'tsilil›.

CAP 15

a Éx 32:11; 1Sa 7:9; Sl 99:6; Sl 106:23
b Eze 5:2
c Eze 12:11
d Eze 14:21
e Dt 28:26; Jer 7:33
f Dt 28:15, 25; Jer 24:9; Eze 23:46
g 2Re 21:11; 2Re 23:26; 2Re 24:3, 4
h Jer 2:13

Columna 2

a Isa 1:4
b Sof 1:4
c Dt 28:15, 18; Jer 9:21; Eze 24:21
d Jer 5:3

15:3 *Uláak' bix u traducirta'ale' «kanp'éel clase castigo».

15:6 *Uláak' bix u traducirta'ale' «ma' tu xu'ulul a máan kukulpaachil».

‹Le jujuntúul máako'ob
kun p'áatlo' yaan in beetik u kíimsa'alo'ob
yéetel espada tumen u enemigo'ob», lelo' bey
u ya'alik Jéeoba».[a]
10 Tene' tin wa'alaj ti' in maama: chéen ta síijsen utia'al in sen mu'yaj,[b]
chéen táan in japlan chi' yéetel táan in ba'ate'el yéetel tuláakal máak.
Mix ba'al in majáantmaj yéetel mix ba'al in ts'aamaj majáantbil,
kex beyo' tuláaklo'ob táan u k'áatko'ob k'aas tin wóok'ol.
11 Jéeobae' tu ya'alaj: «Le ba'ax ken in beet utia'al in wáantkecho' utia'al a wutsil.
Tene' jach tu jaajil yaan in wáantkech tu k'iinil táan a mu'yaj,
tu k'iinil táan u beeta'al a mu'yaj tumen a enemigo'ob.
12 ¿Yaan wa máax je'el u xe'exet'ik le fierro, tak le fierro ku taal xamano'?
¿Yaan wa máax je'el u xe'exet'ik le cobreo'?
13 Yaan in beetik u ch'a'abal tuláakal ba'ax yaantech bey xan a ayik'alilo'ob,[c]
tumen ichil tuláakal a lu'umile' ts'o'ok a sen k'ebantal.
14 Yaan in k'ubik tu k'ab a enemigo'ob,
leti'obe' yaan u bisko'ob ti' junp'éel lu'um ma' a k'aj óoli'.[d]

CAP 15

a Jer 44:27
Eze 5:12

b Jer 20:14

c Jer 20:5

d Le 26:38
Jer 16:13

Columna 2

a Dt 32:22
Isa 42:24, 25
Jer 17:4

b Jer 11:20
Jer 12:3
Jer 17:18
Jer 37:15

c Sl 69:7

d Eze 3:1-3
Ap 10:9, 10

e Sl 1:1

f Jer 20:8

Tumen in p'uja'anile' ts'o'ok u beetik u t'áabal junp'éel k'áak',
lela' táan u tóoch'bal ta contra'ex».[a]
15 Jéeoba Dios, teche' a wojel ba'ax ku yúuchulten,
ma' a tu'ubsiken, beet in cuentail.
Sut u jeel ti' in enemigo'ob le ba'ax ku beetko'obteno'.[b]
Ma' u xáantal ka a láal a p'uja'anil tu yóok'olo'ob, wa ma'e' yaan in xu'ulsa'al.
Teche' a wojel ts'o'ok u chúukpajal in wóol mu'yaj ta wo'olal.[c]
16 Le ka tin wu'uyaj le ba'ax ka wa'aliko' tene' tin creertaj.*[d]
Le ba'ax ka wa'aliko' tu beetaj u ki'imaktal in wóol, tu ki'imakkúuntaj u yóol in puksi'ik'al,
Jéeoba, tene' kin ts'áaik k'aj óoltbil a k'aaba',
Ki'ichkelem Dios, teech gobernartik le ángelo'obo'.
17 Tene' ma'atech in kutal yéetel le máaxo'ob chéen ch'iikil u náays u yóolo'obo' yéetel ma'atech in ki'imakkúuntik in wóol tu yéetelo'ob.[e]
Tene' tin juunal kin kutal, tumen kin beetik ba'ax uts ta t'aan,
yéetel kin p'u'ujul je'ex a p'u'ujul yo'olal le ba'axo'ob ma' ma'alob ku beetko'obo'.[f]

15:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Kaxta'ab a t'aane' ka tin jaantaj».

18 ¿Ba'axten ma' tu xu'ulul
in mu'yaj, yéetel mina'an
utstal ti' le loob ucha'an-
tena'?
Jach ma' tu yóotik utstal.
¿Yaan wa a p'áatal je'ex
junp'éel ch'e'en mina'an
u ja'il
yéetel ma' tu páajtal u
confiar máak ti'e'?
19 Le o'olal Jéeobae' ku ya'a-
lik:
«Wa ka suute' yaan in ka'a
k'amkech,
yéetel yaan u seguer a
wantal* tin táan utia'al
a meyajtiken.
Wa ka kanik a k'aj óolt le
ba'ax ma'alob ti' le ba'ax
mix ba'al u biilalo',
yaan a t'aan tin wo'olal tu
táan le máako'obo'.
Leti'obe' yaan u suuto'ob
ta wiknal,
chéen ba'ale' teche' ma'
kun k'a'abéettal a suut
tu yiknalo'ob».
20 Jéeobae' ku ya'alik:
«Tene' yaan in beetik
a p'áatal je'ex junp'éel
pak' de cobre ichil le
kaaja'.[a]
Leti'obe' yaan u ba'ate-
lo'ob ta contra,
pero ma' kun tsa'aylo'ob
ta wéetel,[b]
tumen tene' tia'anen ta
wéetele', yaan in salvar-
kech yéetel yaan in toki-
kech tu k'abo'ob.
21 Tene' ma' ken in p'atech
tu k'ab le k'asa'an máa-
ko'obo'

15:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan a wa'atal».

CAP 15

a Jer 1:18
Eze 3:9

b Jer 20:11

Columna 2

CAP 16

a Jer 15:2

b Sl 79:2, 3
Isa 5:25
Jer 7:33
Jer 9:22
Jer 36:30

c Eze 5:12

d Eze 24:16, 17

e Dt 31:17
Isa 27:11
Isa 63:10

yéetel yaan in salvarkech
tu k'ab le máaxo'ob ku
beetko'ob loobo'».

16 Jéeobae' tu ka'a t'a-
nene' ka tu ya'alajten:
2 «Ma' unaj u ts'o'okol a bee-
li' mix unaj u yantal a paa-
lal waye'. **3** Tumen Jéeobae'
ku ya'alik yo'olal le paalalo'ob
ku síijlo'ob waye', bey xan tu
yo'olal u maama'ob yéetel tu
yo'olal u papá'ob: **4** ‹Leti'o-
be' k'aak'as k'oja'anilo'ob kun
kíimsko'ob,[a] mix máak kun
o'tiko'ob mix kun mukiko'ob.
Yaan u p'áatlo'ob jaytal je'ex
u jaytal u ta' ba'alche' te'
lu'umo'.[b] Yaan u kíimsa'alo'ob
yéetel espada, yaan u kíim-
lo'ob yéetel wi'ij,[c] le kéen
ts'o'okke' yaan u jaanta'al u
wíinklilo'ob tumen ch'íich'o'ob
yéetel tumen ba'alche'ob›.
5 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
‹Ma' a wokol te' naj tu'ux
ku ts'a'abal janal ti' le
máaxo'ob yaachaja'an
u yóolo'obo',
ma' a wok'ol mix a líi'sik
u yóolo'ob.[d]
Tumen tene' ts'o'ok in
lu'sik le jeets'elil in
ts'aamaj ti' le kaaja',
ts'o'ok in lu'sik in no-
joch yaabilaj ti', yéetel
ts'o'ok u xu'ulul in ch'a'ik
óotsilil ti'›,[e] lelo' bey u
ya'alik Jéeoba.
6 ‹Desde u nojchil tak u
chichnile' yaan u kíimil
te' lu'uma',
mix juntúul kun muk-
bili',
mix máak kun o'tiko'ob,

mix máak ken u xo'oxotuba mix ken u k'oliskúntuba tu yo'olalo'ob.*
7 Mix máak kun ts'áaik janal utia'al u líi'sa'al u yóol
le máaxo'ob yaachaja'an u yóolo'ob yo'olal le máax kimen ti'obo',
mix kun ts'aabilti'ob junp'éel copa vino utia'al u líi'sa'al u yóolo'ob
úuchik u kíimil u papá'ob wa u maama'ob.
8 Ma' unaj xan a wokol ti' junp'éel naj tu'ux táan junp'éel k'iinbesaj
utia'al a kutal tu yéetelo'ob a jaant yéetel a wuk' le ba'ax ku ts'a'abalo'›.

9 Tumen Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Waye' yaan in beetik u xu'ulul u yu'uba'al u juum u che'ej máako'ob, u juum máako'ob sen ki'imak u yóolo'ob, u juum u t'aan noviotsil bey xan u t'aan noviatsil. Lela' yaan in beetik tu k'iinil kuxa'ane'ex, yaan in beetik tu táan a wiche'ex›.[a]

10 Le kéen a wa'al ti' le kaaj tuláakal le ba'ax ts'o'ok in wa'aliktecha', leti'obe' yaan u k'áatko'obtech: ‹¿Ba'axten ku ya'alik Jéeoba yaan u taal t-óok'ol tuláakal le nojoch loobila'? ¿Ba'ax ma' ma'alob yéetel ba'ax k'ebanil ts'o'ok k-beetik tu táan Jéeoba k-Dios?›.[a] **11** Teech túune' unaj a wa'alikti'ob: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Lela' yaan u yúuchul tumen a úuchben láak'tsile'exe' tu náachkuntuba'ob ti' tene'[b] ka bino'ob tu paach uláak' dioso'ob, tu meyajto'ob yéetel chinlajo'ob tu táano'ob.[c] Pero leti'obe' tu xúump'atteno'ob yéetel ma' tu beeto'ob ba'ax ku ya'alik in leyi'.[d] **12** Chéen ba'ale' te'exe' maas k'aas ba'ax ts'o'ok a beetke'ex ke le ba'ax tu beeto'ob leti'obo'.[e] Cada juntúul ti' te'exe' terco'ex, tu lugar a wu'uyike'ex in t'aane' ka beetke'ex ba'ax ku ts'íiboltik a k'asa'an puksi'ik'ale'ex.[f] **13** Le o'olal yaan in tojolch'intke'ex ti' le lu'uma' utia'al a bine'ex ti' junp'éel lu'um ma' a k'aj óole'ex te'exi' mix a úuchben láak'tsile'ex.[g] Te'elo' bul k'iin yéetel bul áak'ab ken a meyajte'ex uláak' dioso'ob,[h] tumen junpuli' ma' ken in we'este'ex in wutsil»».

14 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Yaan u k'uchul u k'iinile' leti'obe' ma' ken u ya'alo'ob: «¡Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', le máax jóo's u kaajil Israel tu lu'umil Egiptoo'!»,[i] **15** ba'axe' yaan u ya'aliko'ob: «¡Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', le máax jóo's u kaajil Israel te' lu'um yaan xaman yéetel ti' tuláakal le lu'umo'ob tu'ux tu k'i'itbeso'ob ka'acho'!», leti'obe' yaan u ya'aliko'ob beyo' tumen yaan in beetik u suuto'ob tu lu'umo'ob, le lu'um tin ts'áaj ti' u yúuchben láak'tsilo'obo'›.[j]

CAP 16

a Isa 24:7, 8 Jer 7:34 Ap 18:23

Columna 2

a Jer 5:19

b Jue 2:12

c Jer 8:1, 2

d Da 9:11 Am 2:4

e Jer 7:26

f Ne 9:29 Jer 6:28

g 2Cr 7:20 Jer 15:14 Jer 17:4

h Dt 4:27, 28 Dt 28:36

i Ex 20:2 Jer 23:7, 8

j Dt 30:1-3 Jer 3:18 Jer 24:6 Jer 30:3 Jer 32:37 Am 9:14

16:6 * Le ba'alo'oba' suuk u beeta'al ka'ach tumen le j-táanxel lu'umilo'ob utia'al u ye'esko'ob yaachaja'an u yóolo'obo', ma' xaane' beeta'ab xan tumen le israelita'ob xu'ul u meyajtiko'ob Dioso'.

16 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Nika'aj in taas ya'ab j-chuk kayo'ob,
leti'ob túune' yaan u chukiko'ob in kaajal.
Yaan xan in taasik ya'ab máako'ob* utia'al ka máanak u kaxto'ob,
leti'obe' yaan u kaaxano'ob ti' tuláakal montaña, ti' tuláakal pu'uk
yéetel tu yáam le nukuch tuunicho'obo'.
17 In wicho'obe' táan u yilik tuláakal ba'ax ku beetko'ob.*
Ma' tu páajtal u ta'akiko'obten le ba'ax ku beetko'obo',
in wicho'obe' chíika'an u yilik le ba'ax ma' ma'alob ku beetko'obo'.
18 Yáax ba'ax ken in beete' in bo'otikti'ob le buka'aj ku náajmatiko'ob yo'olal u k'ebano'ob yéetel yo'olal le ba'axo'ob ma' ma'alobtak ku beetko'obo',[a]
tumen ts'o'ok u k'askúuntiko'ob in lu'um yéetel le u x-lala' imageno'ob ma' kuxa'ano'obo',
ts'o'ok u chupiko'ob in lu'um yéetel le ba'alo'ob jach in p'ekmo'».[b]
19 Jéeoba Dios, teech ts'áaikten muuk', beyech junp'éel ma'alob lugar tu'ux kin ta'akikinbae',

CAP 16

a Isa 40:2

b Le 26:30
Sl 106:38

Columna 2

a Jer 17:17

b Jer 10:5, 14

c Sl 115:4
Jer 2:11
1Co 8:4

CAP 17

d Jue 3:7
2Cr 24:18
2Cr 33:1, 3

e Isa 1:29
Eze 6:13

junp'éel lugar tu'ux je'el u páajtal in bin tu k'iinil táan in mu'yaje'.[a]
Tuláakal le kaajo'ob yano'ob tu maas náachil le yóok'ol kaaba' yaan u taalo'ob ta wiknal
yéetel yaan u ya'aliko'ob: «K-úuchben láak'tsilo'obe' yanchajti'ob imageno'ob,
ba'alo'ob chéen kuneltak yéetel ba'alo'ob mix junp'éel utsil ku taasik».[b]
20 Máake' ma' tu páajtal u beetik dioso'ob,
tak wa ku beetke', ma' u jaajil dioso'obi'.[c]
21 «Teen túune' yaan in beetik u k'aj óoltikeno'ob,
te' k'iin je'elo' yaan in we'esikti'ob buka'aj in poder yéetel in muuk',
leti'obe' yaan u yojéeltiko'obe' in k'aaba'e' Jéeoba».

17 «U k'eban Judáe' ts'íibta'an yéetel junp'éel lápiz de fierro.
Ts'íibta'an tu puksi'ik'alo'ob yéetel junp'éel diamante,
ts'íibta'an xan tu baako'ob le altaro'obo'.
2 U paalalo'obe' ku k'a'ajsiko'ob le altaro'ob u beetmo'obo' bey xan le che'ob ku adorarko'ob*[d]
yano'ob naats' ti' le che'ob piim u le'obo', le yano'ob te' pu'uko'obo',[e]
3 le yano'ob te' ka'anal lugaro'ob yano'ob te' k'áaxo'.

16:16 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' máako'ob suuk u máano'ob ich k'áax u kaxto'ob ba'alche'ob u kíimso'ob. **16:17** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tuláakal u beelo'ob».

17:2 * Ilawil «Che' ku adorarta'al», página 2560.

CAP 17

Tuláakal ba'ax yaantech,
tuláakal a ayik'alilo'obe'
yaan in beetik u ch'a'a-
baltech...[a]
yaan in beetik u ch'a'abal
le ka'anal lugaro'obo' tu-
men teche' ts'o'ok a k'e-
bantal ichil tuláakal a
lu'umil.[b]

4 Ta juunal ken a p'at le he-
rencia tin ts'áajtecho'.[c]
Tene' yaan in beetik a
meyajtik a enemigo'ob
ti' junp'éel lu'um ma' a
k'aj óoli',[d]
tumen ts'o'ok a t'abik in
p'uja'anil je'ex u t'áabal
k'áak'e'.*[e]
Lela' mix bik'in kun tu'u-
pul».

5 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
«Xi'ik k'aasil ti' le máax*
ku k'ubik u yóol ti' u
yéet máakilo',[f]
le máax ku confiar ti' le
páajtalil yaan ti' wíini-
ko',[g]
yéetel ku náachtal u puk-
si'ik'al ti' Jéeobao'.

6 Leti'e' yaan u p'áatal je'ex
junkúul che' tu juunal
yaan te' desiertoo'.
Leti'e' mix junp'éel utsil
ken u yile,
ba'axe' yaan u p'áatal te'
lugaro'ob maas tikino'ob
yaan te' desiertoo',
ti' junp'éel lu'um chuup
yéetel ta'ab tu'ux mix
máak je'el u páajtal u
kajtale'.

7 Xi'ik utsil ti' le máax* ku
confiar ti' Jéeobao',
ti' le máax ku k'ubik u
yóol ti' Jéeobao'.[a]

8 Leti'e' yaan u p'áatal je'ex
junkúul che' pak'a'an
naats' ti' ja'e',
u mootse' yaan u k'uchul
tu yiknal le ja'o',
kex ka sen chokochajak
k'iine' mix ba'al kun úu-
chulti',
ba'axe' mantats' piim u
le',[b]
ma' kun mu'yaj tu k'iinil-
lo'ob yáaxk'iin,
yéetel ma' kun xu'ulul u
yichankil.

9 Mina'an uláak' ba'ax maas
séeb u tuus yéetel jach
k'asa'an* ke le puksi'ik'a-
lo'.[c]
¿Máax je'el u páajtal u k'aj
óoltik tubeele'?

10 Teen Jéeobae' kin xíixtik
le puksi'ik'alo',[d]
kin jach ilik ba'ax yaan tu
tuukul* máak,
utia'al in bo'otik ti' cada
juntúul ba'ax ku beetik
yéetel utia'al in ts'áaikti'
ba'ax ku náajmatik.[e]

11 Le máax ku beetik ba'ax
ma' ma'alob utia'al u ayi-
k'altale',
bey juntúul noom* ku
much'kíintik je' ma' leti'
e'elentmili',[f]
juntúul máak beyo' tu
táankelmil ken p'a'atak
tumen u ayik'alil,

17:4 * Uláak' bix u traducirta'a-
le' «je'ex u t'áabal junp'éel k'áak'e'
teche' ts'o'ok a t'áabal ichil in p'u-
ja'anil». **17:5, 7** * Wa «mu'uk'a'an
máak».

a 2Re 24:11, 13
Jer 15:13

b Le 26:30
Eze 6:3

c Lam 5:2

d Dt 28:48
Jer 16:13

e Isa 5:25
Jer 15:14

f Isa 30:1, 2

g 2Re 16:7

Columna 2

a Sl 34:8
Sl 146:5
Isa 26:3

b Sl 1:3
Sl 92:12, 13

c Gé 6:5
Gé 8:21
Pr 28:26

d 1Sa 16:7
1Cr 28:9
Pr 17:3
Pr 21:2

e Ro 2:6
Gál 6:7
Ap 2:23
Ap 22:12

f Pr 28:20
Isa 1:23
Snt 5:4

17:9 * Uláak' bix u traducirta'a-
le' «mina'an utstal ti'». **17:10** * Wa
«jach bix u yu'ubikuba». Ich he-
breoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu riñó-
no'ob». **17:11** * Wa «perdiz».

bey túuno' yaan u chíikpajal mina'an u na'at».
12 U ki'ichkelem trono Dios
se' desde úuchjeak jo'op'ok u alabarta'al,
lela' junp'éel lugar santo k-tia'alinte.[a]
13 Jéeoba Dios, teech áantik Israel,
tuláakal le máaxo'ob ku náachtalo'ob ti' techo' yaan u p'áatlo'ob ich su'tsilil.
Le máaxo'ob ku xúump'atkecho'obo',* ti' lu'um kun ts'íibtbil u k'aaba'ob,[b]
tumen ts'o'ok u xúump'atko'ob Jéeoba, u sayabil le ja' ku ts'áaik kuxtalo'.[c]
14 Jéeoba Dios, wa ka a ts'akene' yaan in wutstal.
Wa ka salvarkene' yaan in salvarkinba,[d]
tumen chéen teech kin alabarkech.
15 ¡Ilawile! Yaan máaxo'ob a'alikten:
«¿Ba'axten tak beora ma' u béeykunt Jéeoba[e]
le ba'ax u ya'almo'?».
16 Chéen ba'ale' tene' seguernaj in bin ta paach je'ex juntúul j-kanan tamane',
ma' xan tin ts'íiboltaj u k'iinil le nojoch loobo'.
Teche' jach a wojel ba'ax t'aanilo'ob jóok' tin chi',
ta táan tin láaj a'alaj.
17 Ma' a p'atken, utia'al ma' in ch'a'ik saajkil.

CAP 17

a 2Cr 2:5 Isa 6:1

b Sl 73:27 Isa 1:28

c Jer 2:13 Ap 22:1

d Jer 15:20

e Isa 5:19 2Pe 3:4

Columna 2

a Jer 15:15 Jer 20:11

b Jer 18:23

c Jer 7:2

d Ne 13:19

e Éx 20:9, 10 Le 23:3

Tu k'iinil táan in mu'yaje' teche' beyech junp'éel lugar tu'ux kin ta'akikinbae'.
18 P'áatak ich su'tsilil le máaxo'ob ch'a'pachtikeno',[a]
pero tene' ma' in p'áatal ich su'tsilil.
Beeta'ak u sen kikilankilo'ob,
pero ma' u beeta'al in kikilankil teen.
Beet u taal yaayaj k'iino'ob tu yóok'olo'ob,[b]
yaya'cha'ato'ob yéetel xu'ulsti'ob junpuli'.*
19 Lela' leti'e ba'ax tu ya'alajten Jéeobaa': «Xeene' ka wa'alakech te' joonaj* tu'ux ku yokol yéetel tu'ux ku jóok'ol u reyilo'ob Judáo', bey xan ti' tuláakal le u maasil joonajo'ob yaan Jerusaléno'.[c]
20 Le kéen ts'o'okke' unaj a wa'alikti'ob: ‹U reyile'ex Judá, u kajnáalile'ex Judá, yéetel u kajnáalile'ex Jerusalén, te'ex le ka wookle'ex ti' le joonajo'oba', u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba. **21** Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Jach ilawil ma' a biske'ex mix junp'éel kuuch tu k'iinil sábado, mix a woksike'ex tu joonajilo'ob Jerusalén.[d] **22** Tu k'iinil Sábadoe' ma' unaj a jóo'ske'ex mix junp'éel kuuch ta wotoche'ex-i', yéetel mix junp'éel meyaj unaj a beetke'ex.[e] Ilawile'ex u k'iinil Sábado bey junp'éel k'iin santoe', je'ex úuchik in wa'alik ti' a úuchben láak'tsi-

17:13 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku xúump'atkeno'obo'», te'ela' ma' xaane' táan u yúuchul t'aan ti' Jéeoba.

17:18 * Wa «ka'atéen ka a xu'ulsti'ob». **17:19** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu joonajil u paalal le kaajo'».

le'exe'.[a] **23** Pero leti'obe' ma' tu yu'ubo'obi' mix tu ch'enxikinto'obi', tumen terco'obe'* ma' tu yóoto'ob u yu'ubo'ob t'aani' mix tu yóoto'ob u k'amo'ob ba'ax ku ya'ala'alti'obi'».[b]

24 ‹Chéen ba'ale' Jéeobae' ku ya'alik: «Wa ka beetke'ex tuláakal ba'al jach je'ex in wa'alik ikil ma' ta woksike'ex mix junp'éel kuuch tu joonajilo'ob le kaaj tu k'iinil Sábado, yéetel ma' ta beetke'ex mix junp'éel meyaj tu k'iinil Sábado, tumen ka wilke'ex bey junp'éel k'iin santoe',[c] **25** le reyo'ob túun yéetel le príncipe'ob ku kutalo'ob tu trono Davido'[d] yaan xan u yookslo'ob tu joonajilo'ob le kaaja', yaan u yooklo'ob yóo' ki'ichkelem carreta'ob yéetel yóo' tsíimino'ob. Bey ken u beetil le reyo'ob yéetel u príncipe'obo', le xiibo'ob yaan Judáo' bey xan u kajnáalilo'ob Jerusalén.[e] Beyo' le kaaja' mantats' kun antal u kajnáalilo'ob. **26** Le máako'ob yano'ob tu kaajilo'ob Judá, le yano'ob naats' Jerusalén, le yano'ob tu lu'umil Benjamín,[f] le yano'ob te' táax lu'um,[g] le yano'ob te' montaña'ob yéetel le yano'ob Néguebo',* yaan u taasko'ob tóokbil ofrenda'ob,[h] u ofrendailo'ob janal,[i] sak incienso, ofrenda'ob utia'al u ts'a'abal gracias bey xan uláak' ba'alo'ob utia'al u k'ubo'ob[j] tu yotoch Jéeoba.[k]

27 Chéen ba'ale' wa ma' ta beetke'ex ba'ax kin wa'alik tumen ma' ta wilke'ex u k'iinil sábado bey junp'éel k'iin santo, ts'o'ole' ka biske'ex kuucho'ob yéetel ka woksike'exo'ob tu joonajilo'ob Jerusalén tu k'iinil sábadoe', teen túune' yaan in beetik u t'áabal u joonajilo'ob le kaajo', le k'áak' túuno' yaan u tóokik u nukuch torreilo'ob Jerusalén,[a] ts'o'ole' ma' kun tu'upul»».[b]

18 Jéeobae' tu t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alajti': **2** «Líi'keche' ka xi'ikech tu yotoch le máax meyajtik k'ato',[c] te'elo' yaan ba'ax ken in wa'altechi'».

3 Teen túune' binen tu yotoch le máax meyajtik k'ato' ka tin wile' táan u beetik junp'éel nu'ukul de k'at. **4** Pero le nu'ukul ku beetik ka'acho' ma' jóok' ma'alobili', le o'olale' tu beetaj yaanal nu'ukul yéetel le k'ato', je'ex tu yilil ma'alobe'.

5 Le ka ts'o'oke' Jéeobae' t'aanaje' ka tin wu'uyaj u ya'alik: **6** ««‹U kaajil Israel, ¿ma' wa tu páajtal in beetik ta wéetele'ex je'ex úuchik u beetik le máax ku meyajtik k'ato'?›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba. ‹U kaajil Israel, ¡u'uy a wu'uye'ex! Tin k'abe' te'exe' beye'ex k'ate', beye'ex je'ex le k'at yaan tu k'ab le máax meyajtik k'ato'.[d] **7** Le kéen in wa'al yaan in jóokpaytik, yaan in nikik yéetel yaan in xu'ulsik junp'éel kaaj bey xan junp'éel lu'um tu'ux ku gobernar juntúul rey,[e] **8** pero u kajnáalilo'ob ku xu'ulul u beetko'ob le ba'ax ma' ma'alob tin táano', teen xane'

CAP 17
a Éx 31:13
b Isa 48:4 Eze 20:13
c Dt 5:12-14
d Sl 132:11
e Jer 22:4
f Jer 32:44
g Jer 33:13
h Le 1:3
i Le 2:1, 2
j Esd 3:3
k Sl 107:22 Sl 116:17 Jer 33:10, 11

Columna 2
a 2Re 25:9, 10 Jer 39:8
b 2Re 22:16, 17 Lam 4:11

CAP 18
c Jer 19:1
d Ro 9:20, 21
e Jer 1:10 Jer 12:14 Jer 25:9 Jer 45:4

17:23 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu chichkúuntaj u kaalo'obe'». **17:26** *Wa «noojolo'».

yaan in k'exik in tuukul, ma' ken in taas tu yóok'olo'ob le nojoch loob in tukultmaj ka'acho'.[a] **9** Chéen ba'ale' le kéen in wa'al yaan in líi'sik yéetel yaan in beetik u yantal junp'éel kaaj bey xan junp'éel lu'um tu'ux ku gobernar juntúul rey, **10** pero u kajnáalilo'ob ku jo'op'ol u beetko'ob ba'ax k'aas tin táan yéetel ma' tu yu'ubiko'ob in t'aane', teen xane' yaan in k'exik in tuukul, ma' ken in taas tu yóok'olo'ob le nojoch utsil in tukultmaj ka'acho'›.

11 Beoraa' beet uts a wa'alik ti' le xiibo'ob yaan Judá yéetel ti' u kajnáalilo'ob Jerusaléno': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Tene' nika'aj in tukult ba'ax loobil ken in taas ta wóok'ole'ex, yéetel nika'aj in ch'a'tukult junp'éel ba'al ta contra'ex. Beet uts a p'atke'ex le bej ma' ma'alob ka biske'exo', tojkíint a beele'ex yéetel utskíint ba'ax ka beetke'ex»›».[b]

12 Pero leti'obe' tu ya'alo'ob: «¡Chéen kunel ba'ax ka wa'alik![c] Tumen to'one' yaan k-beetik chéen ba'ax k-tuklik, cada juntúul ti' to'one' yaan u beetik ba'ax ku ts'íiboltik le u k'asa'an puksi'ik'al jach tercoo'».[d]

13 Le o'olale' Jéeobae' ku ya'alik:

«Beet uts a k'áatke'ex ichil le kaajo'obo'.
¿Yaan wa máax ts'o'ok u yu'ubik junp'éel ba'al beya'?
U kaajil Israele' ts'o'ok u beetik junp'éel ba'al jach k'aas.[e]

CAP 18

a 1Re 8:33, 34 Sl 106:45 Jer 7:3 Jer 26:3 Eze 18:21 Joe 2:13 Jon 3:5, 10

b Isa 1:16 Eze 18:23

c Jer 2:25

d Dt 29:19, 20 Jer 7:24

e Jer 2:13

Columna 2

a Jer 2:19 Jer 3:21

b Jer 10:14, 15

c Jer 6:16

d Le 26:33 Eze 6:14

e 1Re 9:8 Jer 19:8 Lam 2:15 Miq 6:16

f Dt 28:37

g Dt 31:17

14 ¿Ku p'áatal wa mina'an u nieveil le tuunicho'ob yaan tu nak' le Líbanoo'?
¿Ku tijil wa le síisis ja' ku taal u yáalkab desde náachilo'?

15 In kaajale' ts'o'ok u tu'ubsiken.[a]
Tumen leti'obe' ku k'ubko'ob sacrificio'ob* ti' junp'éel ba'al mix ba'al u biilal,[b]
yéetel ku beetko'ob u p'a'atal le ma'alob bejo'obo', le úuchben bejo'obo',[c]
utia'al u bin le máako'ob ti' bejo'ob ma' táaxtako'ob yéetel ma' ma'alob beeta'aniko'obi'.#

16 Le o'olal u kaajalo'obe' ts'o'ok u p'áatal sajbe'entsil[d]
yéetel ma' tu xu'ulul u ya'ala'al ba'al ti'.*[e]
Tuláakal máax kun máane' yaan u sen sajaktal le kéen u yile, yéetel yaan u pi'ik'tik u pool.[f]

17 Je'ex u k'i'itbesa'al le sojol tumen le iik' ku taal lak'ino'* bey ken in k'i'itbesile'ex tu táan a enemigo'exo'.
Tu k'iinil táan u bin k'aasil te'exe', tene' yaan in sutikte'ex in pu'uch,# ma' ken in we'este'ex in wich».[g]

18:15 * Wa «ku beetko'ob u kúulul u buuts'il u sacrificio'ob». # Wa «bejo'ob ma' beeta'ano'obi'». **18:16** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel ba'al mantats' kun xuxu'tbil». **18:17** * Wa «este». # Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «paach».

18 Chéen ba'ale' leti'obe' tu ya'alo'ob: «Ko'otene'ex utia'al k-ch'a'tuklik junp'éel ba'al tu contra Jeremías,[a] tumen leti'e sacerdote'ob kun seguer u ka'ansikto'on le leyo', leti'e máaxo'ob yaan u na'ato'ob kun seguer u tsolnu'uktiko'ono', yéetel leti'e profeta'ob kun seguer u ts'áaikto'on k-ojéelt ba'ax ku ya'alik Dioso'. Ko'otene'ex utia'al k-t'aan tu contra,* yéetel ma' k-beetik u cuentail ba'ax ku ya'alik».

19 Jéeoba Dios, ch'enxikinteni'.
U'uy a wu'uy ba'ax ku ya'alik le máaxo'ob p'ekmileno'.

20 ¿Yéetel k'aas wa unaj u bo'ota'al junp'éel uts?
Leti'obe' ts'o'ok u páanko'ob junp'éel jool tumen taak u kíimskeno'ob.[b]
Teche' ta wilaj binen ta táan utia'al in t'aan ma'alob tu yo'olalo'ob,
utia'al ma' a p'u'ujul tu contra'ob.

21 Beet u kíimil u paalalo'ob yéetel wi'ij,
yéetel beet u kíimsa'alo'ob yéetel espada.[c]
Beet u kíimsa'al le máaxo'ob p'ekmileno' bey xan u paalalo'ob, utia'al ka p'áatak u yatano'ob chéen tu juunalo'ob.[d]
Beet u kíimil le xiibo'ob yéetel junp'éel k'aak'as k'oja'anilo',
le táankelmo'obo' kíimsa'ako'ob yéetel espada te' ba'atelo'.[a]

22 Beet u téek taal k'asa'an máako'ob tu yotocho'ob,
utia'al u yu'uba'al u yawat ok'olo'ob.
Tumen ts'o'ok u páanko'ob junp'éel jool utia'al in lúubul,
yéetel ts'o'ok u ts'áaiko'ob trampa'ob tin beel.[b]

23 Chéen ba'ale' Jéeoba Dios,
teche' jach a wojel tuláakal ba'ax ku ch'a'tukliko'ob utia'al u kíimskeno'ob.[c]
Ma' a perdonartik ba'ax ku beetko'ob,
mix a tupik u k'ebano'ob.
Castigarto'ob ichil a p'uja'anil,[d]
beet u lúublo'ob ta táan.[e]

19 Lela' leti'e ba'ax tu ya'alajten Jéeobaa': «Xeen a man junp'éel jarro* tu yiknal juntúul máax meyajtik k'at.[f] T'an jujuntúul u nuuktakil le kaaj yéetel jujuntúul u nuuktakil le sacerdote'obo'. **2** Le kéen ts'o'okke' xeen te' lugar ku k'aaba'tik u táax lu'umil u paal Hinón,[g] tu yookbal le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil j-pat k'ato'obo'. Te'elo' unaj a ts'áaik u yojéelt le máako'ob le ba'ax ken in wa'altecho'. **3** Unaj a wa'alik: ‹U kajnáalile'ex Jerusalén yéetel u reyile'ex Judá, u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba. Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo':

CAP 18
a Jer 11:19
b Sl 35:7
c Jer 12:3
d Lam 5:3

Columna 2
a 2Cr 36:17
b Sl 38:12
c Jer 11:19, 20
d Jer 15:15
e Sl 35:4

CAP 19
f Jer 18:2
g Jos 15:8, 12
2Cr 28:1, 3
Jer 7:31

18:18 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «utia'al k-loobiltik yéetel k-aak'».

19:1 * Wa «p'úul».

«Tene' nika'aj in beet u taal junp'éel nojoch loob waye' yéetel je'el máaxak ka u yojéelte' yaan u sen ja'ak'al u yóol.* **4** Lela' yaan in beetik tumen leti'obe' tu xúump'atteno'ob[a] yéetel tu beeto'ob u jach jelpajal le lugara'.[b] Te' lugara' leti'obe' táan u k'ubko'ob sacrificio'ob ti' uláak' dioso'ob, dioso'ob mix leti'ob, mix u yúuchben láak'tsilo'ob, mix u reyilo'ob Judá u k'aj óoltmo'ob ka'achi, leti'obe' ts'o'ok u beetko'ob u chu'upul yéetel u k'i'ik'el utsul máako'ob.[c] **5** Leti'obe' ts'o'ok u beetko'ob ka'anal lugaro'ob utia'al u adorarko'ob Baal, utia'al u tóokiko'ob u paalalo'ob ti' Baal.[d] Tene' ma' in wa'almaj ka u beeto'obi', mix juntéen tin wa'alajti'ob yéetel junpuli' ma' máanja'an tin tuukuli'».[e]

6 ‹Tu yo'olal lelo', Jéeobae' ku ya'alik: «¡Ilawile! Le lugara' yaan u k'uchul u k'iinil u xu'ulul u ya'ala'alti' Tófet wa u táax lu'umil u paal Hinón, ba'axe' yaan u ya'ala'alti' u Táax lu'umil kiimsaj.[f] **7** Te' lugara' yaan in jubik le ba'ax ts'o'ok u ch'a'tuklik Judá yéetel Jerusaléno'. Tene' yaan in k'ubko'ob ti' u enemigo'ob utia'al u kíimsa'alo'ob yéetel espada, yaan u lúublo'ob tu k'ab le máaxo'ob p'ekmilo'obo'. Le kéen ts'o'okke' yaan in beetik u jaanta'al u wíinklilo'ob tumen ch'íich'o'ob yéetel tumen ba'alche'ob.[g] **8** Le kaaja' yaan in beetik u p'áatal junp'éel lugar sajbe'entsil yéetel yaan u ya'ala'al ba'al ti'.* Tuláakal máax kun máan naats' ti'e' yaan u sen sajaktal yéetel yaan u ja'ak'al u yóol tu yo'olal le ba'axo'ob úuchti'o'.[a] **9** Yaan in beetik u jaantiko'ob u bak'el u paalalo'ob. Le máako'obo' yaan u paklan jaantkuba'ob, tumen táan u kaxkuba'ob ikil mina'an ba'al u jaanto'ob yéetel tumen ba'pachta'ano'ob tumen u enemigo'ob bey xan tumen le máaxo'ob p'ekmilo'obo'».›[b]

10 Le kéen ts'o'okok a t'aane' unaj a jéenp'uchtik le jarro tu táan le máako'ob a wéet bino'obo'. **11** Ts'o'ole' unaj a wa'alikti'ob: ‹Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Bey xan ken in beetil ti' le kaaj yéetel u kajnáalilo'oba', yaan in jéenp'uchtiko'ob je'ex u jéenp'uchta'al junp'éel jarroe', tumen yaan u xiixtale' ma' kun páajtal u yutskíinta'al. Leti'obe' yaan u mukiko'ob kimeno'ob te' lugar ku k'aaba'tik Tófeto' tak ken p'áatak mina'an tu'ux u mu'ukul máaki'».›[c]

12 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Bey ken in beetil ti' le lugara' bey xan ti' u kajnáalilo'ob, yéetel le kaaja' yaan u p'áatal je'ex úuchik u p'áatal Tófeto'. **13** Le najo'ob yaan Jerusalén yéetel u yotoch u reyilo'ob Judáe' yaan u p'áatlo'ob je'ex Tófete',[d] yaan u k'astalo'ob tin táan. Bey kun p'áatal tuláakal le na-

19:3 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u juum u xikno'ob».

CAP 19
a 2Re 22:16, 17; Isa 65:11
b 2Cr 33:1, 4
c 2Re 21:16; Isa 59:7; Jer 2:34; Lam 4:13; Mt 23:34, 35
d 2Cr 28:1, 3; 2Cr 33:1, 6; Isa 57:5
e Le 18:21; Jer 7:31; Jer 32:35
f Jer 7:32
g Dt 28:25, 26; Sl 79:2; Jer 7:33; Jer 16:4

Columna 2
a 1Re 9:8; Jer 18:16; Lam 2:15
b Le 26:29; Dt 28:53; Lam 2:20; Lam 4:10; Eze 5:10
c Jer 7:32
d Sl 79:1

19:8 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel ba'al kun xuxu'tbil».

jo'ob tu'ux tu k'ubo'ob sacrificio'ob tu techoilo'obo', sacrificio'ob tu beeto'ob ti' le estrella'ob yano'ob ka'ano',*[a] yéetel tu'ux tu k'ubo'ob u ofrendail vino ti' uláak' dioso'ob»».[b]

14 Le ka luk' Jeremías te' lugar ku k'aaba'tik Tófet, le tu'ux túuxta'ab tumen Jéeoba utia'al u ya'alik ba'ax kun úuchlo', leti'e' bin wa'atal tu táankabil u yotoch Jéeobae' ka tu ya'alaj ti' tuláakal le kaajo': **15** «Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Tene' yaan in taasik junp'éel nojoch loob yóok'ol le kaaja' bey xan tu yóok'ol le kaajo'ob yaan tu ba'pacho'. Yaan in taasik tu yóok'olo'ob tuláakal le ba'alo'ob ts'o'ok in wa'alik tu contra'obo'. Leti'obe' terco'ob,* ma' tu yóotaj u yu'ubo'ob ba'ax kin wa'aliki'»».[c]

20 Le táan u ya'alik Jeremías ba'ax ku taal u k'iino', táan u yu'uba'al ka'ach tumen Pasjur u hijo Imer, le sacerdote ts'a'an u beet u nojchil tu yotoch Jéeobao'. **2** Te' súutuk je'elo' Pasjure' tu loxaj* profeta Jeremías yéetel tu ts'áaj ti' le cepo#[d] yaan naats' ti' u yotoch Jéeobao', le yaan naats' ti' u Joonajil Benjamíno'.* **3** Ka ts'o'ok le k'iin je'elo' Pasjure' tu lu'saj Jeremías ti' le cepoo'. Jeremías túune' tu ya'alajti':

«Jéeobae' ku ya'alike', desde bejla'e' Magormissabib*[a] a k'aaba', ma' Pasjuri'. **4** Jéeobae' ku ya'alik: ‹Yaan in beetik a sen sajaktal teech bey xan le máaxo'ob ku biskuba'ob ta wéetelo'. Leti'obe' tu táan a wich kun kíimsbilo'ob yéetel espada tumen u enemigo'ob.[b] Tene' yaan in k'ubik tuláakal u kajnáalilo'ob Judá tu k'ab u reyil Babilonia. Leti' túune' yaan ken u kíims yéetel espadai' yéetel yaan ken u bis Babiloniai'.[c] **5** Tuláakal u ayik'alil le kaaja', tuláakal le ba'ax yaanti', tuláakal le ko'okoj ba'alo'ob yaanti'o' bey xan le ayik'alil yaan ti' u reyilo'ob Judáo' yaan in láaj k'ubko'ob tu k'ab u enemigo'ob.[d] Leti'obe' yaan u tokiko'ob yéetel yaan u ch'a'iko'ob le ba'alo'ob yaanti'obo', le kéen ts'o'okke' yaan u bisko'ob Babilonia.[e] **6** Chéen ba'ale' Pasjur, teech yéetel le máaxo'ob kaja'ano'ob ta wotocho' yaan a bisa'ale'ex táanxel lu'umil. Teche' yaan a bisa'al Babilonia, ti' kan kíimili' yéetel ti' kan mukbil pa'te' yéetel a amigo'obi', tumen chéen ta tuso'ob le ka ta wa'alajti'ob ba'ax ku taal u k'iino'›».[f]

7 Jéeoba Dios, teche' ta beetaj in k'exik le bix in tuukul ka'acho'.

CAP 19

a Jer 8:1, 2 Sof 1:4, 5

b Jer 7:18 Jer 32:29

c Ne 9:17, 29 Zac 7:12

CAP 20

d 2Cr 16:10

Columna 2

a Jer 6:25

b Dt 28:32

c Jer 25:9 Jer 39:9

d 2Re 20:17 2Re 24:11, 13 2Re 25:13-15 Lam 1:10

e 2Cr 36:10 Jer 15:13

f Jer 14:14 Jer 28:15 Jer 29:21

19:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu beeto'ob ti' u ejércitoil ka'an». **19:15** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu chichkúuntaj u kaalo'ob». **20:2** *Ma' xaane' Pasjure' tu ya'alaj ka lo'oxok Jeremías tumen wa máax. #Lela' junp'éel nu'ukul tu'ux ku k'a'alal ka'ach u k'abo'ob, u yooko'ob yéetel u kaal máak utia'al u castigarta'al.

20:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u Ka'anal Joonajil Benjamín». **20:3** *U k'áat u ya'al «Yaan Saajkilil tu Ba'pach».

Teche' maas yaan a
muuk', le o'olal ma' páajchajen ta wéeteli'.[a]
Bul k'iin táan in che'ejta'al,
tuláakal máak a'alikten ba'al.[b]
8 Mantats' táan in t'aan ti' loob yéetel ti' xu'ulsajil,
mantats' le kin wawtik yéetel le kin k'a'am a'alik.
Tumen kin ts'áaik ojéeltbil ba'ax ku ya'alik Jéeobae' bul k'iin táan in po'och'ol yéetel táan u ya'ala'alten ba'al.[c]
9 Le o'olal tin wa'alaj:
«Yaan u xu'ulul in t'aan ti' leti',
yéetel mix bik'in kin ka'a suut t'aan tu k'aaba'».[d]
Pero u t'aane' p'áat bey junp'éel k'áak' ku tóoch'bal ichil in puksi'ik'al yéetel tu ts'u' in baakelo'obe',
le o'olal ma' páajchaj in makik in chi'i',
ma' páajchaj u seguer in aguantartik ma' in t'aani'.[e]
10 Tene' tin wu'uyaj ba'axo'ob ku ya'ala'al tin contra.
Tin wilaj sajbe'entsil tuláakal tu'ux.[f]
«¡Take'ex u pool! ¡Ko'one'ex takik u pool!».
Tuláakal le máaxo'ob ku ye'esko'ob bey ku biskuba'ob tin wéetelo' chéen táan ka'ach u páa'tko'ob in beetik junp'éel ba'ax ma' ma'alobi', leti'obe' ku ya'aliko'ob:[g]

CAP 20

a Eze 3:14
Miq 3:8

b Sl 22:7
Jer 15:10, 15

c 2Cr 36:16
Jer 6:10

d 1Re 19:2, 4
Jon 1:3

e Jer 6:11
Am 3:8
Hch 4:19, 20

f Sl 31:13

g Sl 38:16

Columna 2

a Jer 1:8
Ro 8:31

b Sl 27:2
Jer 15:15, 20
Jer 17:18

c Sl 6:10

d Jer 17:10

e Sl 59:10
Jer 17:18

f Jer 11:20
1Pe 2:23

«Ma' xaan ka sa'atak u yóol ka u beet junp'éel ba'ax ma' tu beeli',
beyo' yaan u lúubul t-k'ab yéetel yaan k-sutik u jeel ti' le ba'ax u beetmaj to'ono'».
11 Pero Jéeobae' tia'an ka'ach tin wéetele', leti'e' bey juntúul máax jach yaan u muuk'e'.[a]
Le o'olal yaan u t'óochpajal le máaxo'ob ch'a'pachtikeno', ma' kun páajtalo'ob tin wéetel.[b]
Leti'obe' yaan u pa'ajal u su'talo'ob yéetel ma' kun béeytal le ba'ax taak u beetko'obo'.
Mix bik'in kun tu'ubsbil bix úuchik u p'áatlo'ob ich su'tsilil.[c]
12 Jéeoba,* teche' ka jach ilik bix u kuxtal le utsul máako'.
Teche' ka jach ilik ba'ax yaan ichil u puksi'ik'al máak bey xan ba'ax yaan tu tuukul.#[d]
Cha'a in wilik bix a sutik u jeel ti'ob le ba'ax ku beetko'obo',[e]
tumen tene' ts'o'ok in p'atik ta k'ab utia'al ka a beetten justicia.[f]
13 ¡K'aaynene'ex ti' Jéeoba!
¡Alabarte'ex Jéeoba!
Tumen leti'e' ma'atech u p'atik le óotsilo'ob tu k'ab le k'asa'an máako'obo'.
14 ¡Maldecirta'ak le k'iin ka síijeno'!

20:12 * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'». # Wa «jach bix u yu'ubikuba». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu riñóno'ob».

¡Ma' u bendecirta'al le
k'iin ka taasa'aben yóok'ol kaab tumen in maamao'!*a*

15 Maldecirta'ak le máax tu
beetaj u sen ki'imaktal
u yóol in taata,
le máax bin u ya'alti':
«¡Ts'o'ok u yantal a paal,
juntúul chan xi'ipal!».

16 P'áatak le máak je'ex le
kaajo'ob ma' ch'a'abti'ob
óotsilil le ka xu'ulsa'abti'ob tumen Jéeobao'.
Ka u yu'ub u yawat ok'ol
máako'ob de temprano,
yéetel de chúumuk k'iine' ka u yu'ub u yawatil
ba'ate'el.

17 ¿Ba'axten ma' kíimen tu
nak' in maama
utia'al ka p'áatak bey in
muknale'?
Buka'aj ma'alobil ka'ach
wa ka p'áatak ma' u síijil
u chaambale'.*b*

18 ¿Ba'ax biilal jóok'en tu
nak' in maama
wa chéen utia'al in mu'yaj, utia'al u yaatal in
wóol
yéetel utia'al in máansik
u k'iinilo'ob in kuxtal ich
su'tsilil?*c*

21 Junp'éel k'iine' t'a'an Jeremías tumen Jéeoba. Lela' úuch te' k'iin ka túuxta'ab Pasjur*d* u paal Malkiya utia'al u bin yéetel sacerdote Sofonías*e* u paal Maaseya tu yiknal Jeremías. Leti'obe' túuxta'abo'ob tumen rey Sedequías*f* utia'al u ya'aliko'ob ti' Jeremías: **2** «Beet uts a k'áatik ti' Jéeoba ba'ax kun úuchulto'on, tumen Nabucodonosor u reyil Babiloniae' táan u ba'ate'el t-contra.*a* Ma' xaane' Jéeobae' je'el u beetik junp'éel milagro utia'al u beetik u bin le reyo'».*b*

3 Jeremíase' tu ya'alajti'ob: «Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alike'ex ti' Sedequíasa': **4** ‹Jéeoba u Dios Israele' ku ya'alik: «Tene' nika'aj in beet u suut ta wóok'ole'ex le u nu'ukulil ba'ate'el yaan ta k'abe'exo', le ku meyajte'ex utia'al a ba'atele'ex tu contra u reyil Babilonia*c* yéetel tu contra le caldeo'ob ba'pachtmile'exo', le yano'ob tu ba'pach le kaaja'. Tene' yaan in much'kíintiko'ob chúumuk ti' le kaaja'. **5** Tene' jach tu jaajil yaan in ba'ate'el ta contra'ex*d* yéetel in nojoch poder bey xan yéetel in mu'uk'a'an k'ab. Yaan in ba'ate'el ta contra'ex tumen p'uja'anen, k'uuxilnaja'anen yéetel jach ts'íikilnaja'anen.*e* **6** Tene' yaan in xu'ulsik tuláakal ba'al yaan te' kaaja', yaan in xu'ulsik ti' wíinik yéetel ti' ba'alche'. Junp'éel k'aak'as k'oja'anil kun kíimsko'ob›».*f*

7 ‹Jéeobae' ku ya'alik: «Le máaxo'ob ma' kun kíimsbilo'ob tumen le k'aak'as k'oja'anil, tumen wi'ijil bey xan tumen espadae' yaan in k'ubko'ob tu k'ab Nabucodonosor u reyil Babilonia, tu k'ab u enemigo'ob, yéetel tu k'ab le máaxo'ob taak u lu'sik u kuxtalo'obo'.*g* Bey ken in beetil ti' Sedequías u reyil Judá, ti' le máaxo'ob meyajtiko' yéetel ti' u kajnáalilo'ob le kaaja'.

CAP 20

a Job 3:3
Jer 15:10

b Job 10:18

c Job 3:20

CAP 21

d Jer 38:1

e Jer 29:25
Jer 37:3
Jer 52:24, 27

f 2Re 24:18
1Cr 3:15
2Cr 36:9, 10

Columna 2

a 2Re 25:1
Jer 32:28
Jer 39:1

b 1Sa 7:10
2Cr 14:11
Isa 37:36, 37

c Jer 32:5

d Isa 63:10
Lam 2:5

e Isa 5:25

f Dt 28:21, 22
Eze 7:15

g 2Re 25:6, 7
Jer 37:17
Jer 39:5-7
Jer 52:9-11
Eze 17:20

Nabucodonosor túune' yaan u kíimsko'ob yéetel espada. Leti'e' ma' ken u ch'a' óotsilil ti'ob, mix kun yaatal u yóol tu yo'olalo'ob».[a]

8 Teche' unaj a wa'alik ti' le kaaja': ‹Jéeobae' ku ya'alik: «Tene' táan in ts'áaik ta táane'ex le bej ku bisik máak ti' kuxtalo' bey xan le bej ku bisik máak ti' kíimilo'. **9** Le máaxo'ob kun p'áatlo'ob way kaaje' yaan u kíimsa'alo'ob tumen k'aak'as k'oja'anil, tumen wi'ijil yéetel tumen espada. Pero le máax ku jóok'ol u k'ububa ti' le caldeo'ob ba'pachtmile'exo' ma' kun kíimsbil, ba'axe' yaan u salvartik u kuxtal»».[b]

10 ‹Jéeobae' ku ya'alik: «Ts'o'ok u xu'ulul in k'amik le kaaja', le o'olal ma' kun bin utsil ti',[c] ba'axe' yaan u taal nojoch loob tu yóok'ol. Le kaaja' yaan u lúubul tu k'ab u reyil Babilonia[d] yéetel yaan u tóokik».[e]

11 Te'ex kaja'ane'ex tu yotoch u reyil Judáe' u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba. **12** U paalal David, lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':

«Sáamsamal ka a beete'ex justicia,
ma' a p'atke'ex juntúul máak tu k'ab juntúul j-ookol,[f]
wa ma'e' yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ka beetke'exo'
yaan u t'áabal in p'uja'anil je'ex u t'áabal k'áak'e'[g]
yéetel kéen tóoch'balnake' mix máak kun páajtal u tupik»».[h]

13 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Te'ex u kajnáalile'ex le kaaj yaan tu yóok'ol le tuunicho',
le tuunich yaan te' táax lu'umo', tene' táan in ts'áaik a wojéelte'ex yaan in ba'ate'el ta contra'ex›.
‹Te'ex ka wa'alike'ex: «¿Máax kun taal ba'ate'el t-contra?
¿Máax je'el u k'uchul tak tu'ux kaja'ano'one'?».
14 Tene' yaan in k'áatikte'ex cuenta
yo'olal le ba'axo'ob ka beetke'exo'›,[a] lelo' bey u ya'alik Jéeoba.
‹Tene' yaan in t'abik junp'éel k'áak' ta k'aaxe'ex,
le k'áak'o' yaan u tóokik tuláakal ba'ax yaan tu ba'pach›».[b]

22 Jéeobae' tu ya'alajten: «Xeen tu yotoch* u reyil Judáe' ka a ts'áa ojéeltbil le ba'ax ken in wa'altecha'. **2** Le kéen k'uchkeche' unaj a wa'alik: ‹U reyil Judá, teech kulukbalech tu trono Davide' u'uy ba'ax ku ya'alik Jéeoba, bey xan unaj u beetik le máaxo'ob meyajtikecho' bey xan a kaajal, le máaxo'ob ku yooklo'ob te' joonajo'oba'. **3** Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Beete'ex ba'ax ma'alob bey xan ba'ax toj. Ma' a p'atke'ex juntúul máak tu k'ab juntúul j-ookol. Ma' a beetke'ex a k'asa'anile'ex ti' juntúul j-táanxel lu'umil. Ma' a beetke'ex loob ti' juntúul paal mina'an u papá mix ti' juntúul ko'o-

CAP 21
a Dt 28:49, 50; 2Cr 36:17
b Jer 27:12, 13; Jer 38:2, 17
c Jer 44:11
d Jer 38:3
e 2Cr 36:17, 19; Jer 17:27; Jer 34:2; Jer 37:10; Jer 39:8
f Isa 1:17; Jer 22:3; Eze 22:29; Miq 2:2
g Dt 32:22; Isa 1:31; Jer 7:20
h Jer 7:5-7

Columna 2
a Jer 5:9; Jer 9:9
b 2Cr 36:17, 19; Jer 52:12, 13

22:1 * Wa «tu palacio».

lel kimen u yíicham.[a] Yéetel te' lugara' junpuli' ma' unaj a kíimske'ex le máaxo'ob mix ba'al k'aas u beetmo'obo'.[b] **4** Tumen wa ka beetke'ex le ba'ax ts'o'ok in wa'aliko', le reyo'ob ku kutalo'ob tu trono Davido'[c] yaan u yooklo'ob tu joonajilo'ob le naja', yaan u yooklo'ob yóo' ki'ichkelem carreta'ob yéetel yóo' tsíimino'ob, bey xan ken u beetil le máaxo'ob meyajtiko'obo' bey xan u kaajalo'ob»».[d]

5 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Tene' jach tu jaajil kin jurartik, wa ma' ta beetke'ex le ba'ax ts'o'ok in wa'aliko' le naja' yaan u p'áatal chéen jutul pak'o'ob›.[e]

6 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba yo'olal le naj tu'ux yaan u reyil Judáo':

‹Tin táane', teche' beyech u k'áaxil Galaade',
beyech je'ex le k'áax yaan tu ka'anlil le Líbanoo'.
Chéen ba'ale' yaan in beetik a p'áatal bey junp'éel desiertoe'.
Le kaajo'ob yaan ta lu'umilo' yaan u p'áatal mina'an u kajnáalilo'ob.[f]

7 Tene' jach tu jaajil yaan in yéeyik* máako'ob utia'al xu'ulsiktech,
cada juntúule' u ch'a'amaj u espada bey xan u báat.[g]
Leti'obe' yaan u ch'akiko'ob le cedro'ob maas jats'utstak yaantecho',
yéetel yaan u pulko'ob ich k'áak'.[h]

22:7 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in santificartik».

CAP 22

a Le 19:15 Isa 1:17 Eze 22:7 Miq 2:2

b 2Re 24:3, 4 Jer 7:6, 7

c 1Re 2:12

d Jer 17:24, 25

e Jer 39:8 Miq 3:12

f Isa 6:11 Jer 7:34

g Eze 9:1

h Jer 21:14

Columna 2

a Dt 29:24-26 1Re 9:8, 9 Lam 2:15

b 2Re 22:16, 17

c 1Cr 3:15 2Cr 36:1

d 2Re 23:29, 30

e 2Re 23:34 2Cr 36:4

8 Ya'ab máako'ob ku taalo'ob táanxel lu'umile' yaan u máano'ob naats' ti' le kaaja', le kéen u yilo'ob bix p'áatike' yaan u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «¿Ba'axten bey tu beetilak Jéeoba ti' le nojoch kaaja'?».[a] **9** Leti'obe' yaan u ya'aliko'ob: «Tumen ma' tu ts'o'okbeso'ob le pacto u beetmaj Jéeoba u Dioso'ob tu yéetelo'obo', ts'o'ole' chinlajo'ob tu táan yaanal dioso'ob yéetel tu adorarto'ob»».[b]

10 Ma' a wo'tike'ex le máax ts'o'ok u kíimilo',
ma' u yaatal a wóole'ex tu yo'olal,
ba'axe' sen o'te'ex le máax táan u bisa'al táanxel lu'umilo',
tumen mix bik'in kun ka'a suut u yil le lu'um tu'ux síijo'.

11 Tu yo'olal Salum*[c] u paal Josías,[d] le máax táan u reinar ka'ach tu lugar u papá tu lu'umil Judá yéetel ts'o'ok u bisa'al táanxel lu'umilo', Jéeobae' ku ya'alik: ‹Ma' bíin ka'a suunaki'. **12** Leti'e' yaan u kíimil te' tu'ux bisa'abo', ma' bíin ka'a suunak way lu'ume›.[e]

13 Yaj bix kun ts'o'okol le máax ku beetik ba'ax ma' ma'alob utia'al u líi'sik u yotoch
yéetel utia'al u beetik le cuarto'ob yaan tu ka'anlilo'.
Tumen leti'e' chéen ku beetik u kíimskuba meyaj u yéet máakil,

22:11 *Uláak' bix k'aj óola'anile' Jeoacaz.

ku ts'o'okole' ma' tu yóotik u bo'ote.[a]
14 Leti'e' ku ya'alik: ‹Yaan in beetik junp'éel nojoch naj utia'al in kajtal,
yéetel yaan in beetik nukuch cuarto'ob tu ka'anlil.
Yaan in beetik u ventanailo'ob,
yaan in jats'utskíintik yéetel u tablasil cedro, ts'o'ole' yaan in bonik color chak›.
15 ¿Ka tuklik wa yaan u seguer a reinar chéen tumen maas ya'ab u meyajtech cedro ke uláak' máako'ob?
A taata xane' jaani yéetel uk'ulnaji,
pero tu beetaj ba'ax ma'alob bey xan ba'ax toj,[b]
le o'olal bin utsil ti'.
16 Leti'e' tu beetaj justicia ti' le óotsilo'obo' bey xan ti' le máaxo'ob ku pech' óolta'alo'obo',
le o'olal ma'alob jóok'ik tuláakal ba'ax tu beetaj.
Jéeobae' ku ya'alik: ‹Leti'e' tu beetaj beyo' tumen u k'aj óolen.
17 Pero a wicho'ob yéetel a puksi'ik'al teche' chéen táan u yilik u beetko'ob ba'ax ma' ma'alob utia'al a náajali'.
Táan u kaxtiko'ob bix je'el u kíimsko'ob le máax mix ba'al k'aas u beetmo',
bey xan bix je'el u tusko'ob yéetel u yokliko'ob máake'›.

CAP 22

a Le 19:13 Miq 3:9, 10

b 2Re 22:1, 2 2Re 23:23, 25

Columna 2

a 2Re 23:34 2Cr 36:4

b Jer 36:30

c 2Cr 36:5, 6

d Dt 32:49

e 2Re 24:7

f Jer 2:31 Jer 6:16

g Dt 9:7 Jue 2:11

18 Le o'olale' Jéeobae' ku ya'alik tu yo'olal Jeoyakim[a] u paal Josías, u reyil Judá:
‹Kéen kíimik juntúul maake' suuk u yo'ta'al yéetel u ya'ala'al:
«¡Óotsil in suku'un! ¡Óotsil in kiik!».
Pero tu yo'olal Jeoyakime' mix máak kun ok'ol yéetel mix máak kun a'alik:
«¡Óotsil in yuumtsil! ¡Óotsil in ts'uulil!».
19 Le kéen kíimke' yaan u beeta'alti' je'ex u beeta'al ti' juntúul kimen burroe',[b]
yaan u jíilta'al utia'al u bisa'al pulbil,
náach ti' u joonajilo'ob Jerusalén›.[c]
20 Na'akakech te' Líbanoo' ka awatnakech,
k'a'am awatnakech te' ka'anal lugaro'ob yaan Basáno',
k'a'am awatnakech desde Abarim,[d]
tumen ts'o'ok u xu'ulsa'al tuláakal le máaxo'ob yanchaj ba'al a wil tu yéetelo'obo'.*[e]
21 Tene' tin tsolajtech u nu'uk te' k'iino'ob ka tuklik ka'ach ma'alob yanilecho'.
Pero teche' ta wa'alaj:
‹Ma' ken in beet ba'ax ka wa'alik›.[f]
Lelo' bey ts'o'ok a beetik desde ta x-lóo'bayanilo',
ma' a wóot a beet ba'ax kin wa'aliktechi'.[g]

22:20 * Wa «a amante'obo'».

22 Le j-kanan tamano'ob
yaan ta wiknalo' yaan u
bisa'alo'ob tumen jun-
p'éel k'a'amkach iik'.[a]
Le máaxo'ob yanchaj
ba'ax a wil tu yéetelo'o-
bo' yaan u bisa'alo'ob
táanxel lu'umil.
Bey túuno' yaan u pa'ajal
a su'tal yéetel yaan a
mixba'alkúunta'al yo'olal
le ba'alo'ob k'aastak kun
taal ta wóok'olo'.
23 Teech le kaja'anech te' Lí-
banoo',[b]
teech le a beetmaj a k'u'
te' cedro'obo',[c]
¡buka'aj wal kan mu'yaj le
kéen káajak a dolor
je'ex le dolor ku mu'yajtik
juntúul ko'olel táan u síi-
jil u chaambalo'!».*[d]

24 «Jéeobae' ku ya'alik ti'
Conías*[e] u paal Jeoyakim,[f]
u reyil Judá: ‹Je'ex jach tu
jaajil kuxa'anene' kin wa'alik-
tech: kex wa beyech le u ani-
lloil in sellar yaan tin x-no'oj
k'abo', ¡tene' yaan in jóots'-
paytikech! **25** Tene' jach tu
jaajil yaan in k'ubkech tu k'ab
le máaxo'ob taak u kíimske-
cho'obo', tu k'ab le máaxo'ob
a ch'a'amaj saajkil ti'obo', tu
k'ab Nabucodonosor u reyil
Babilonia yéetel tu k'ab le
caldeo'obo'.[g] **26** Tene' jach
tu jaajil yaan in píikch'int-
kech táanxel lu'umil pa'te'
yéetel a maama, ti' junp'éel
lu'um tu'ux ma' síijechi', te'e-
lo' ti' kan kíimle'exi'. **27** Le-
ti'obe' mix bik'in kun suuto'ob

22:23 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal». **22:24** *Uláak' bix k'aj óola'anile' Joaquín yéetel Jeconías.

CAP 22

a Jer 23:1
Eze 34:2

b Jer 22:6

c Isa 2:12, 13

d Jer 4:31
Jer 6:24

e 2Re 24:6
Jer 22:28
Jer 37:1
Mt 1:11

f 2Re 23:34

g 2Re 24:12, 15
2Cr 36:9, 10
Jer 24:1
Jer 29:1, 2

Columna 2

a Jer 52:31-34

b 1Cr 3:17, 18

c 2Cr 36:9, 10
Jer 36:30
Mt 1:12

CAP 23

d Jer 10:21
Jer 50:6
Eze 34:2

e Eze 34:5

te' lu'um tu'ux ku yaayamtik
u suuto'obo'.[a]
28 Coníase' ¿chéen wa bey
junp'éel nu'ukul de k'at
k'aschaja'an, mina'an u
biilal
yéetel mix máak u k'áa-
te'?
¿Ba'axten ku píikch'inta'al
leti' yéetel u paalal
ti' junp'éel lu'um ma' u k'aj
óolo'obi'?›.[b]
29 U kajnáalile'ex lu'um,*
ch'enxikinte'ex ba'ax ku
ya'alik Jéeoba.
30 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
‹Ts'íibte'ex u k'aaba' le
máaka', ts'íibte'ex bey
mina'an u paalale',
bey juntúul máak ma' kun
bin utsil ti' ichil tuláakal
u k'iinilo'ob u kuxtale',
tumen mix juntúul ti' u
paalal kun bin utsil ti',
mix juntúul kun kutal
tu trono David utia'al u
ka'a gobernartik u lu'u-
mil Judái'›».[c]

23 Jéeobae' ku ya'alik:
«¡Yaj ba'ax kun taal tu
yóok'ol le j-kanan tamano'ob
táan u xu'ulsko'ob yéetel táan
u k'i'itbesko'ob le tamano'ob
te' tu'ux kin tséentko'obo'!».[d]

2 Lela' leti'e ba'ax ku ya'a-
lik Jéeoba u Dios Israel tu
contra le j-kanan tamano'ob
nu'uktik u kaajalo': «Te'exe'
ts'o'ok a beetke'ex u k'i'itpajal
in walak' tamano'ob, mantats'
táan a beetke'ex u náachta-
lo'ob, yéetel ma'atech a ka-
náantke'exo'ob».[e]

22:29 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Lu'um, lu'um, lu'um».

Le o'olal Jéeobae' ku ya'alik: «Tene' yaan in castigarke'ex tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ka beetke'exo'».

3 «Le kéen ts'o'okke' tene' yaan in much'kíintik le in walak' tamano'ob p'aatlo'ob ti' tuláakal le lu'umo'ob tu'ux tin beetaj u bino'obo',[a] ts'o'ole' yaan in taasko'ob tu ka'atéen te' tu'ux kin tséentko'ob ka'acho',[b] yaan u yantal u mejnilo'ob yéetel yaan u ya'abtalo'ob.[c] **4** Tene' yaan in ts'áaik j-kanan tamano'ob nu'uktiko'ob tubeel.[d] Le tamano'ob túuno' ma' kun sajaktalo'ob mix kun kikilankilo'ob, yéetel mix juntúul kun sa'atli'», lelo' bey u ya'alik Jéeoba.

5 Jéeobae' ku ya'alik: «¡U'uy a wu'uye'ex! Yaan u k'uchul u k'iinil in beetik u yantal juntúul u paal* David ku beetik ba'ax toj.[e] Leti'e' yaan u beetik u reyil,[f] yaan u yantal u na'at, yaan u beetik ba'ax ma'alob bey xan ba'ax toj way lu'ume'.[g] **6** Te' k'iino'ob je'elo' yaan u salvarkuba Judá[h] yéetel mix ba'al kun úuchul ti' Israel.[i] Ti' leti'e' yaan u ya'ala'al beya': ti' Jéeoba u taal k-justicia».[j]

7 Jéeobae' ku ya'alik: «Yaan u k'uchul u k'iinile' leti'obe' ma' ken u ya'alo'ob: ‹¡Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', le máax jóo's u kaajil Israel tu lu'umil Egiptoo'!›,[k] **8** ba'axe' yaan u ya'aliko'ob: ‹¡Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'ano', le máax jóo's yéetel beet u suut u paalal Israel desde te' lu'um yaan xaman yéetel ti' tuláakal le lu'umo'ob tu'ux tu k'i'itbeso'ob ka'acho'!›, leti'ob túune' yaan u kajtalo'ob tu lu'umo'ob».[a]

9 Ti' le profeta'obo' kin wa'alik:

kin wu'uyik xe'exet'paja'an in puksi'ik'al.
Táan u tíita'al tuláakal in baakelo'ob.
Tu yo'olal Jéeoba yéetel tu yo'olal ba'ax ku ya'alike'
p'áaten bey juntúul kala'ane',
beyen juntúul máak káalchaja'an yéetel vinoe'.

10 Le lu'uma' chuup yéetel máako'ob ku traicionartik u núupo'ob.*[b]
Le lu'umo' yaachaja'an u yóol tumen maldecirta'an,[c]
le su'uk yaan te' desiertoo' ts'o'ok u tijil.[d]
Le máako'obo' ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastak, yéetel ma' ma'alob bix u meyajti'ob le páajtalil yaanti'obo'.

11 Jéeobae' ku ya'alik: «Tak le profeta'ob yéetel le sacerdote'ob ts'o'ok u k'astalo'ob'.*[e]
Tak tin wotoch ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastak».[f]

12 Jéeobae' ku ya'alik:
«U beelo'obe' yaan u p'áatal jajalkil yéetel ée'joch'e'en,[g]
yaan u léench'inta'alo'ob utia'al ka lúubko'ob.

23:5 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'u'uk'».

23:10 * Wa «máako'ob ku traicionarko'ob Dios». **23:11** * Wa «ts'o'ok u líik'lo'ob tu contra Dioso'».

CAP 23

a Isa 11:11; Isa 35:10; Jer 29:14; Jer 31:8
b Jer 50:19; Eze 34:14; Miq 2:12
c Dt 30:3, 5; Am 9:14; Zac 10:8
d Jer 3:15; Jn 21:15; Hch 20:28
e Isa 11:1; Isa 53:2; Jer 33:15, 16; Zac 3:8; Mt 2:23
f Lu 1:32, 33
g Isa 9:7; Isa 11:3, 4; Isa 32:1
h Zac 10:6
i Dt 33:28; Jer 32:37; Zac 14:11
j Isa 54:17
k Jer 16:14, 15

Columna 2

a Isa 43:5; Eze 34:13; Sof 3:20
b Jer 3:8, 9; Jer 5:7; Jer 13:27; Eze 22:11
c Isa 24:4; Joe 1:10
d Jer 12:4
e Isa 28:7; Jer 5:31; Jer 6:13; Eze 22:25; Sof 3:4
f 2Cr 33:1, 5; 2Cr 36:14; Jer 7:11; Eze 8:10, 11; Eze 23:39
g Jer 13:16

Le kéen k'uchuk u k'iinil
in k'áatik cuenta ti'obe'
yaan in taasik junp'éel
nojoch loob tu yóok'o-
lo'ob».
13 «Tene' ts'o'ok in wilik le
ba'alo'ob jach k'aastak
ku beetik le profeta'ob
yaan Samariao'.[a]
Le kéen u ya'alo'ob ba'ax
ku taal u k'iine' ku beet-
ko'ob tu k'aaba' Baal,
yéetel le ba'ax ku ya'ali-
ko'obo' ku beetko'ob u
sa'atal bej ti' Israel in
kaajal.
14 Tene' ts'o'ok in wilik le
ba'alo'ob jach k'aastak
ku beetik le profeta'ob
yaan Jerusaléno'.
Leti'obe' ku traicionartik
u núupo'ob,[b] yéetel
chéen tuus ku beet-
ko'ob.[c]
Leti'obe' ku yáantko'ob*
le k'asa'an máako'obo',
le o'olal ma' tu xu'ulul
u beetko'ob ba'alo'ob
k'aastak.
Tin táane' ts'o'ok u p'áat-
lo'ob bey u kaajil Sodo-
mae',[d]
u kajnáalilo'obe' ts'o'ok u
p'áatlo'ob bey u kaajil
Gomorrae'».[e]
15 Le o'olal Jéeoba, le
máax gobernartik le ángelo'o-
bo', ku ya'alik tu contra le pro-
feta'obo':
«Tene' yaan in beetik a
jaantike'ex altaniza
yéetel yaan in ts'áaik a
wuk'e'ex ja' envenenado.[f]
Tumen le profeta'ob ya-
no'ob Jerusaléno' ts'o'ok
u k'i'itbesko'ob ka'ansa-
jo'ob ma' jaajtak te' lu'u-
mo'».
16 Jéeoba, le máax gober-
nartik le ángelo'obo', ku ya'a-
lik:
«Le kéen u ya'alte'ex le
profeta'ob ba'ax ku taal
u k'iino', ma' a wu'uyi-
ke'ex.[a]
Leti'obe' chéen táan u
tuske'exo'ob.
Le wayak'o'ob* ku tsikbal-
tiko'obo' ma' ti' Jéeoba u
taali',[b]
ba'axe' chéen tu puksi'i-
k'alo'ob ku jóok'ol.[c]
17 Leti'obe' mantats' táan
u ya'aliko'ob ti' le máa-
xo'ob ma'atech u respe-
tarkeno'obo':
‹Jéeobae' ts'o'ok u ya'alik:
«Yaan a kuxtale'ex ich
jeets'elil»».[d]
Yéetel ti' le máaxo'ob
terco'ob ku beetko'ob
chéen ba'ax ku ts'íibol-
tik u puksi'ik'alo'obo',
ku ya'aliko'ob:
‹Mix junp'éel loob kun
taal ta wóok'ole'ex›.[e]
18 ¿Yaan wa máax ts'o'ok u
yantal ichil le máaxo'ob
jach ku biskuba'ob yée-
tel Jéeoba
utia'al u yilik yéetel u
yu'ubik ba'ax ku ya'ali-
ko'?
¿Yaan wa máax ts'o'ok
u ch'enxikintik ba'ax ku
ya'alik?

CAP 23

a Eze 16:46

b Jer 29:21, 23

c Jer 23:26

d Isa 3:9

e Gé 18:20
Dt 32:32
Isa 1:10
Jud 7

f Jer 8:14
Jer 9:15

Columna 2

a Jer 27:9
Jer 29:8

b Jer 14:14
Eze 13:3
Eze 22:28

c Lam 2:14

d Jer 4:10
Jer 6:13, 14
Jer 8:11
Eze 13:10

e Miq 3:11

23:14 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku mu'uk'a'ankúuntko'ob u k'ab».

23:16 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

CAP 23

19 ¡Ilawile'ex! Jéeobae' yaan
u beetik u taal junp'éel
k'a'amkach iik', u p'uja'a-
nile' yaan u taal bey jun-
p'éel iik' jach k'a'ame'.
Lela' yaan u pirinsuut tu
yóok'ol u pool le k'asa'an
máako'obo'.[a]
20 U p'uja'anil Jéeobae' yaan
u jéets'el hasta ken u
ts'o'okbes
yéetel le kéen u béeykunt
le ba'ax yaan tu puksi'i-
k'alo'.
Lela' yaan a na'atke'ex tu-
beel le kéen yanake'ex
tu ts'ook k'iino'obo'.
21 Kex ma' teen túuxt le pro-
feta'obo', leti'obe' áalka-
bil biniko'ob,
kex ma' t'aanajen yéete-
lo'obe', leti'obe' jo'op' u
ya'aliko'ob ba'ax ku taal
u k'iin.[b]
22 Pero wa ka yanako'ob
ka'ach ichil le máaxo'ob
jach kin biskinba tu yée-
telo'obo',
ts'o'ok ka'ach u ts'áaiko'ob
u yojéelt in kaajal ba'ax
uts tin t'aane',
ts'o'ok ka'ach u yáant-
ko'ob u p'ato'ob le bej
ma' ma'alobo' bey xan
u k'aak'as kuxtalo'ob».[c]
23 Jéeobae' ku ya'alik:
«Tene' tuláakal ba'al ku
páajtal in wilik, le ba'a-
xo'ob ku yúuchul naa-
ts'o' bey xan le ku yúu-
chul náacho'».
24 Jéeobae' ku ya'alik:
«¿Yaan wa tu'ux je'el u
ta'akikuba juntúul máak
utia'al ma' in wilke'?».[d]
Jéeobae' ku ya'alik: «Te-
ne' chíika'an in wilik tu-
láakal ba'ax yaan te'
ka'ano' bey xan te' lu'u-
mo'».[a]

25 «Tene' ts'o'ok in wu'u-
yik bix u tuus le profeta'ob
tin k'aaba'o', leti'obe' ku ya'a-
liko'ob: ‹¡Yaan junp'éel ba'ax
ts'o'ok in wayak'tik! ¡Yaan jun-
p'éel ba'ax ts'o'ok in wayak'-
tik!›.[b] **26** ¿Ba'ax k'iin u xu'u-
lul u tuus le profeta'obo'?
Leti'obe' chéen ku ya'aliko'ob
le ba'alo'ob ma' jaajtak ku
jóok'ol tu puksi'ik'alo'obo'.[c]
27 Leti'obe' ku máan u tsik-
balto'ob le ba'ax ku wayak'ti-
ko'obo' tumen u k'áato'ob
ka tu'ubsa'ak in k'aaba' tu-
men in kaajal, je'ex úuchik
u tu'ubsa'al in k'aaba' tu-
men u yúuchben láak'tsilo'ob
tu yo'olal Baale'.[d] **28** Wa jun-
túul profeta ku wayak'tik jun-
p'éel ba'ale' u tsikbalte, pero
le máax bisik in t'aano' unaj u
ya'alik u jaajil».

Jéeobae' ku ya'alik: «¿Ba'ax
maas ma'alob, u neek' le tri-
goo' wa u sóol?».

29 Jéeobae' ku ya'alik: «In
t'aane' bey junp'éel k'áak'e'[e]
yéetel bey junp'éel mazo
ku p'u'up'uyik nukuch tuuni-
che'».[f]

30 Jéeobae' ku ya'alik:
«Tene' yaan in líik'il tu con-
tra le profeta'ob ku jelbesi-
ko'ob ba'ax kin wa'alik, yée-
tel ku ya'aliko'ob chéen ba'ax
u k'áato'obo'».[g]

31 Jéeobae' ku ya'alik:
«Tene' yaan in líik'il tu con-
tra le profeta'ob ku meyaj
u yaak'o'ob utia'al u ya'ali-
ko'ob: ‹¡Diose' ku ya'alik!›».[h]

Columna 2

a Sl 139:7

b Dt 18:20
Jer 27:9
Jer 29:21, 23

c Jer 14:14

d Jue 3:7
2Re 21:1, 3

e Jer 5:14

f Heb 4:12

g Dt 18:20
Jer 14:15
Eze 13:2, 3

h Eze 13:7

a Jer 25:32
Jer 30:23, 24

b Jer 14:14
Jer 27:15
Jer 29:8, 9

c Jer 25:4, 5

d Gé 16:7, 13
Pr 15:3
Am 9:2
Heb 4:13

32 Jéeobae' ku ya'alik: «Tene' yaan in líik'il tu contra le profeta'ob ku wayak'tiko'ob ba'alo'ob ma' jaajtako'. Leti'obe' ku tusko'ob in kaajal ikil u tsikbaltiko'ob ba'alo'ob ma' jaajtaki' yéetel ikil u nojba'alkúuntkuba'ob yéetel le ba'axo'ob ku wayak'tiko'obo'».[a]

Jéeobae' ku ya'alik: «Ma' teen túuxto'obi' yéetel mix ba'al in wa'alti'ob. Le o'olal mix junp'éel utsil ken u taaso'ob ti' le kaaja'».[b]

33 «Wa juntúul profeta, wa juntúul sacerdote bey xan wa le kaaj ku ya'aliktech: ‹Le ba'ax ku ya'alik Jéeobao' bey junp'éel kuuche'›, teche' unaj a wa'alikti'ob: ‹Jéeobae' ku ya'alik: «¡Te'ex le kuucho'! Le o'olal yaan in píikch'intke'ex».[c] **34** Wa juntúul profeta, wa juntúul sacerdote bey xan wa le kaaj ku ya'alik: ‹¡Le ba'ax ku ya'alik Jéeobao' bey junp'éel kuuche'!›, tene' yaan in castigartik leti' bey xan tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho'. **35** Cada juntúul ti' te'exe' ku ya'alik ti' u láak'tsil yéetel ti' u yéet máakil: ‹¿Ba'ax tu núukaj Jéeoba? ¿Ba'ax tu ya'alaj Jéeoba?›. **36** Te'exe' unaj u xu'ulul a wa'alike'ex bey junp'éel kuuch le ba'ax ku ya'alik Jéeobao', tumen le kuucho' leti'e ba'ax ka wa'alike'ex te'exo'. Te'exe' ts'o'ok a jelbesike'ex le ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', le Dios kuxa'ano'.

37 Teche' unaj a wa'alik ti' le profeta'obo': ‹¿Ba'ax tu núukajte'ex Jéeoba? ¿Ba'ax tu ya'alajte'ex Jéeoba? **38** Wa ku seguer a wa'alike'ex: «¡Le ba'ax ku ya'alik Jéeobao' bey junp'éel kuuche'!», Jéeoba túune' yaan u ya'alik: «Tumen ma' tu xu'ulul a wa'alike'ex: ‹Le ba'ax ku ya'alik Jéeobao' bey junp'éel kuuche'›, kex ts'o'ok in wa'alikte'ex: ‹Ma' unaj a wa'alike'ex bey junp'éel kuuch le ba'ax ku ya'alik Jéeobao'›, **39** ¡u'uy a wu'uye'ex ba'ax kun úuchul! Tene' yaan in ch'úuyike'ex yéetel yaan in píikch'intke'ex náach ti' teen, bey ken in beetilte'exo' bey xan ti' le kaaj tin ts'áaj ti' te'ex yéetel ti' a úuchben láak'tsile'exo'. **40** Tene' yaan in beetik u binte'ex k'aasil utia'al mantats', mix bik'in kun tu'ubsbil le bix úuchik u pa'ajal a su'tale'exo'»».[a]

24 Le ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ye'esajten ka'ap'éel canasta higo'ob ts'a'an aktáan ti' u templo Jéeoba. Lela' tu ye'esajten ka ts'o'ok u bisa'al táanxel lu'umil Jeconías*[b] u paal Jeoyakim,[c] u reyil Judá. Leti'e' bisa'ab pa'te' yéetel u príncipeilo'ob Judá, pa'te' yéetel le máaxo'ob ku beetko'ob jats'uts ba'alo'obo' bey xan yéetel le máaxo'ob meyajtik metalo'.# Leti'obe' ch'a'abo'ob Jerusaléne' ka bisa'abo'ob Babilonia tumen Nabucodonosor, u reyil Babilonia.[d] **2** Ti' junp'éel canastae' yaan higo'ob jach ma'alobtaki', je'ex u yáax ich le higo'obo'. Pero ti'

CAP 23

a Sof 3:4

b Jer 7:8
Lam 2:14

c Jer 12:7

Columna 2

a Jer 24:9
Jer 42:18
Lam 5:20
Da 9:16

CAP 24

b Jer 22:24

c 2Re 24:6
1Cr 3:16

d 2Re 24:15, 16
Jer 29:1, 2

24:1 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Joaquín yéetel Conías. # Uláak' bix u traducirta'ale' «le máako'ob ku beetko'ob nukuch pak'o'obo'».

uláak' canastae' yaan higo'ob jach ma' ma'alobtaki', tumen ts'o'ok u sen k'astalo'obe' ma' tu páajtal u jaanta'alo'ob.

3 Jéeoba túune' tu k'áatajten: «¿Ba'ax ka wilik Jeremías?». Teen túune' tin wa'alaj: «Táan in wilik higo'ob. Le higo'ob ma'alobtako' jach táaj ma'alobtak. Pero le higo'ob ma' ma'alobtako' ts'o'ok u jach k'astalo'ob, tumen ts'o'ok u sen k'astalo'obe' ma' tu páajtal u jaanta'alo'ob».[a]

4 Le ka ts'o'oke' Jéeobae' tu t'anene' ka tu ya'alaj: **5** «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israelo': ‹Je'ex le higo'ob ma'alobtaka' bey ken in wilil le u kajnáalilo'ob Judá bisa'ano'ob táanxel lu'umilo', le máaxo'ob tin beetaj u jóok'lo'ob way lu'um utia'al ka xi'iko'ob tu lu'um le caldeo'obo'. **6** Utia'al u bin utsil ti'obe' ma' ken in lu's in paakat tu yóok'olo'ob. Tene' yaan in beetik u suuto'ob way lu'ume'.[b] Tene' yaan in beetik u bin utsil ti'ob, ma' ken in xu'ulsti'ob. Yaan in pak'iko'ob, ma' ken in jóokpayto'ob.[c] **7** Tene' yaan in ts'áaikti'ob junp'éel puksi'ik'al ku ts'íiboltik u k'aj óoltiken, leti'ob túune' yaan u yojéeltiko'ob de ke tene' Jéeobaen.[d] Leti'obe' yaan u suuto'ob tin wiknal yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'ob,[e] le o'olal yaan u beetkuba'ob in kaajal, yéetel tene' yaan in beetkinba u Dioso'ob.[f]

8 Pero tu yo'olal le higo'ob ma' ma'alobtak, le ts'o'ok u sen k'astalo'ob ma' tu páajtal u jaanta'alo',[g] Jéeobae' ku ya'alik: «Bey ken in wilil Sedequías,[a] u reyil Judáo'. Bey xan ken in wilil le príncipe'obo', le u yalab u kajnáalilo'ob Jerusalén p'aatlo'ob way lu'ume', bey xan le bija'ano'ob kajtal tu lu'umil Egiptoo'.[b] **9** Yaan in beetik u sen sajaktal tuláakal le lu'umo'ob le kéen u yilo'ob ba'ax úuchti'obo'.[c] Yaan u ch'i'inil tu yicho'ob ba'ax úuchti'ob, yaan u ya'ala'al ba'al ti'ob, yaan u p'a'asta'alo'ob yéetel yaan u maldecirta'alo'ob[d] te' tu'uxo'ob ken in k'i'itbeso'obo'.[e] **10** Yaan in beetik u taal espada,[f] wi'ijil yéetel k'aak'as k'oja'anil tu yóok'olo'ob.[g] Bey ken in xu'ulsilo'ob te' lu'um tin ts'áaj ti' leti'ob yéetel ti' u yúuchben láak'tsilo'obo'›››».

25 Ti' Jeremíase' ts'a'ab u yojéelt junp'éel ba'al tu yo'olal tuláakal u kajnáalilo'ob Judá. Lela' úuch tu cuatro años káajak u reinar Jeoyakim[h] u paal Josías, u reyil Judá. Úuch te' yáax año káajak u reinar Nabucodonosor tu lu'umil Babiloniao'. **2** Le ka ts'o'oke' Jeremías le profetao' tu ya'alaj ti' tuláakal u kajnáalilo'ob Judá yéetel ti' tuláakal u kajnáalilo'ob Jerusalén:

3 «Ts'o'ok 23 años káajak u t'anken Jéeoba. Lela' káaj desde tu 13 años káajak u reinar Josías[i] u paal Amón, u reyil Judá. Tene' mantats' tin ts'áaj a wojéelte'ex ba'ax ku ya'alik,* pero te'exe' ma' ta wóotaj a wu'uye'e-

CAP 24

a Jer 24:8

b Esd 1:3 Jer 12:15 Jer 25:11 Jer 29:10 Eze 36:24

c Jer 1:10 Jer 30:18 Jer 32:41

d Dt 30:6 Jer 31:33 Eze 11:19

e Jer 29:13

f Jer 30:22 Jer 32:38 Zac 8:8

g Jer 29:17

Columna 2

a 2Re 25:6, 7 Eze 12:12, 13

b Jer 44:1 Jer 46:13

c Jer 15:4 Jer 34:17

d Jer 26:4, 6 Jer 29:22

e Dt 28:64 Jer 29:18

f Le 26:33 Jer 9:16

g Dt 28:59 Jer 15:2 Eze 7:15

CAP 25

h 2Re 24:1 Jer 36:1 Jer 46:2 Da 1:1

i Jer 1:2

25:3 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' sáasak táan in líik'il utia'al in t'anke'exi'».

xi'.[a] **4** Jéeoba xane' tu túuxtaj tuláakal u profeta'ob ta wiknale'ex, mantats' tu túuxtaj* le máaxo'ob meyajtiko', pero te'exe' ma' ta beete'ex u cuentailo'obi' mix ta ch'enxikinte'ex ba'ax ku ya'aliko'obi'.[b] **5** Leti'obe' tu ya'alo'obte'ex: ‹Beet uts a p'atke'ex le k'aak'as bej ka biske'exo' bey xan le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ka beetke'exo'.[c] Beyo' yaan u seguer a kajtale'ex ya'ab k'iino'ob te' lu'um tu ts'áajte'ex Jéeobao', le lu'um úuch u ts'áa ti' te'ex yéetel ti' a úuchben láak'tsile'exo'. **6** Ma' a bine'ex tu paach uláak' dioso'ob, ma' a meyajtike'exo'ob yéetel ma' a chintale'ex tu táano'ob. Ma' u seguer a beetke'ex in p'u'ujul yéetel le imageno'ob ka beetke'exo', tumen wa ma'e' yaan in taasik loob ta wóok'ole'ex›.

7 Le o'olal Jéeobae' ku ya'alik: ‹Pero te'exe' ma' ta beete'ex u cuentail ba'ax kin wa'aliki', ba'axe' ta beete'ex in p'u'ujul yéetel le imageno'ob ka beetke'exo', le o'olal binte'ex k'aasil›.[d]

8 Tu yo'olal lelo' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «‹Tumen ma' ta wóotaj a beete'ex ba'ax kin wa'alike', **9** tene' yaan in t'anik tuláakal le kaajo'ob yaan xamano'»,[e] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, «yaan in t'anik Nabucodonosor u reyil Babilonia, le máax meyajtikeno'.[f] Tene' yaan in taasko'ob tu contra le lu'uma',[g] tu contra u kajnáalilo'ob yéetel tu contra tuláakal le kaajo'ob yano'ob naats'o'.[a] Tene' yaan in beetik u láaj xu'ulsa'altі'ob, yaan in beetik u p'áatlo'ob junp'éel lugar sajbe'entsil, yaan u ya'ala'al ba'al ti'ob* yéetel mantats' kun p'áatlo'ob chéen jutul pak'o'ob. **10** Tene' yaan in beetik u xu'ulul u yu'uba'al u juum u che'ej máako'ob, u juum máako'ob sen ki'imak u yóolo'ob,[b] u juum u t'aan noviotsil bey xan u t'aan noviatsil yéetel u juum le molino ku juuch'o'.[c] Ts'o'ole' yaan xan in beetik u tu'upul le lámpara'obo'. **11** Yaan u xu'ulsa'al ti' tuláakal le lu'uma' yéetel yaan u p'áatal sajbe'entsil. Le kaajo'oba' 70 años kun p'áatlo'ob yáanal u páajtalil u reyil Babilonia»».[d]

12 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Pero le kéen ts'o'okok le 70 añoso'[e] yaan in k'áatik cuenta ti'* u reyil Babilonia bey xan ti' u kaajal, yaan in k'áatikti'ob cuenta tu yo'olal le ba'ax ma' ma'alob u beetmo'obo'.[f] Yaan in beetik u p'áatal bey junp'éel desierto u lu'um le caldeo'obo' yéetel bey kun p'áatal mantats'o'.[g] **13** Tuláakal le ba'ax ts'o'ok in wa'aliko' yaan in taasik tu contra le lu'umo'. Lela' tia'an te' libro tu'ux ts'íibta'an le ba'axo'ob tu ya'alaj Jeremías tu contra tuláakal le kaajo'obo'. **14** Yaan u p'áatlo'ob esclavoil[h] ti' ya'ab nukuch kaajo'ob yéetel ti' ya'ab nukuch reyo'ob.[i] Tene' yaan in bo'otikti'ob ba'ax u

CAP 25

a Jer 7:13 Jer 13:10

b Jer 29:19

c 2Re 17:13 Isa 55:7 Jer 18:11 Jer 35:15 Eze 18:30 Eze 33:11

d Dt 32:21 Ne 9:26

e Le 26:25 Isa 5:26 Jer 1:15

f Jer 27:6 Jer 43:10

g Dt 28:49, 50 Jer 5:15 Eze 7:24

Columna 2

a Eze 26:7 Eze 29:19 Hab 1:6

b Isa 24:7 Eze 26:13

c Jer 7:34

d 2Cr 36:20, 21 Da 9:2 Zac 1:12 Zac 7:5

e Dt 30:3 Esd 1:1, 2 Jer 29:10

f Isa 47:1 Jer 51:1 Da 5:26, 30

g Isa 13:1, 19 Isa 14:4, 23

h Isa 14:2 Hab 2:8

i Jer 50:9 Jer 51:27

25:4 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' sáasak táan u líik'il utia'al u túuxtik».

25:9 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel ba'al kun xuxu'tbil». **25:12** *Wa «in castigartik».

beetmo'ob yéetel yaan in sutik u jeel ti'ob ba'ax u beetmo'ob».[a]

15 Lela' leti'e ba'ax tu ya'alajten Jéeoba u Dios Israela': «Ch'a' le copa yaan tin k'aba', le copa chuup yéetel in p'uja'anilo'. Le kéen ts'o'okke' unaj a beetik u yu'uk'ul je'ex u yu'uk'ul vinoe', unaj a beetik u yuk'ik le kaajo'ob tu'ux ken in túuxtecho'. **16** Leti'ob túune' yaan u yuk'iko'ob yéetel yaan u takchalankilo'ob. Tu yo'olal le espada ken in túuxt tu yóok'olo'obo' yaan u p'áatlo'ob bey máako'ob chokochaja'an u poolo'obe'».[b]

17 Teen túune' tin ch'a'aj le copa u machmaj Jéeobao' ka tin beetaj u yu'uk'ul tumen tuláakal le kaajo'ob tu'ux tu túuxten Jéeobao'.[c] **18** Yáaxe' tin ts'áaj ti' Jerusalén yéetel ti' tuláakal le kaajo'ob yaan Judáo',[d] ti' u reyilo'ob yéetel ti' u príncipeilo'ob. Lela' tin beetaj utia'al u xu'ulsa'alti'ob, utia'al u p'áatlo'ob junp'éel lugar sajbe'entsil, utia'al u ya'ala'al ba'al ti'ob* yéetel utia'al u maldecirta'alo'ob.[e] Lela' jach ta'aytak u yúuchul. **19** Tin ts'áaj ti' Faraón* u reyil Egipto, ti' máaxo'ob meyajtik, ti' u príncipe'ob, ti' tuláakal u kaajal[f] **20** yéetel ti' le jeleláas máako'ob kaja'ano'ob tu lu'umo'. Tin ts'áaj ti' tuláakal u reyilo'ob u lu'umil Uz, ti' tuláakal le reyo'ob yaan tu lu'um le filisteo'obo',[a] le yano'ob Askelón,[b] Gaza, Ecrón yéetel u rey le máaxo'ob p'aatlo'ob Asdodo'. **21** Tin ts'áaj ti' Edom,[c] ti' Moab[d] yéetel ti' le ammonita'obo'.[e] **22** Tin ts'áaj ti' tuláakal u reyilo'ob Tiro, ti' tuláakal u reyilo'ob Sidón[f] yéetel ti' u reyilo'ob le isla'ob* yano'ob te' k'áa'náabo'. **23** Tin ts'áaj ti' Dedán,[g] ti' Temá, ti' Buz yéetel ti' tuláakal le máaxo'ob ts'ika'an u jáalik u poolo'obo'.[h] **24** Tin ts'áaj ti' tuláakal u reyo'ob le árabe'obo',[i] yéetel ti' tuláakal u reyo'ob le jejeláas máako'ob kaja'ano'ob te' desiertoo'. **25** Tin ts'áaj ti' tuláakal u reyilo'ob Zimrí, ti' tuláakal u reyilo'ob Elam[j] yéetel ti' tuláakal u reyo'ob le medo'obo'.[k] **26** Le copao' tin ts'áaj ti' tuláakal u reyilo'ob xaman, le yano'ob naats'o' yéetel le yano'ob náacho', jujuntúulil úuchik in ts'áaik u yuk'o'ob. Tin ts'áaj xan ti' le reyo'ob yano'ob ti' u maasil lu'umo'ob yaan way yóok'ol kaabe'. Tu ts'ooke' yaan xan u yu'uk'ul tumen u reyil Sesak.*[l]

27 «Teche' unaj a wa'alikti'ob: ‹Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Uk'e'ex, káalchajke'ex yéetel xejnake'ex. Le kéen lúubke'exe' ma' kun páajtal a líik'le'ex,[m] tumen tene' táan in túuxtik a enemigo'ex ba'ate'el ta con-

CAP 25

a SI 137:8 Jer 50:29 Jer 51:6, 24 Ap 18:6

b Jer 51:7 Lam 4:21 Eze 23:32-34 Na 3:7, 11

c Jer 1:10

d Isa 51:17

e Jer 24:9

f Jer 46:2

Columna 2

a Jer 47:1

b Jer 47:5

c Jer 49:17 Lam 4:21

d Jer 48:1

e Jer 49:1

f Jer 27:2, 3 Jer 47:4

g Jer 49:8

h Jer 9:25, 26 Jer 49:32

i Jer 49:31, 32

j Jer 49:34

k Jer 51:11

l Jer 51:41

m Isa 63:6 Hab 2:16

25:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel ba'al kun xuxu't-bil». **25:19** *Ilawil página 2563.

25:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le isla». **25:26** *Lela' ma' xaane' ulák' bix u ya'ala'al ti' Babel (Babilonia).

tra'ex»». **28** Wa leti'ob ma' tu yóotko'ob u ch'a'ob le copa yaan ta k'ab utia'al u yuk'o'obo', teche' unaj a wa'alikti'ob: ‹Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «¡Unaj a wuk'ike'ex! **29** ¡U'uy a wu'uye'ex! Wa táan in taasik junp'éel nojoch loob tu yóok'ol le kaaj bisik in k'aaba'o',[a] ¿ma' wa unaj xan in castigarke'exi'?»».[b]

Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Yaan in castigarke'ex, ma' ken a jeche'ex, tumen táan in túuxtik junp'éel espada tu contra tuláakal u kajnáalilo'ob lu'um›.

30 Teche' unaj a wa'alikti'ob tuláakal le ba'ax ku taal u k'iino', unaj a wa'alikti'ob:

‹Desde te' ka'ano' Jéeobae' yaan u jéenkal je'ex
u jéenkal juntúul leóne',
yaan u beetik u yu'uba'al
u t'aan desde te' lugar santo tu'ux yano'.
K'a'am kun jéenkal tu contra u yotoch yaan way lu'ume'.
Yaan u yawat yéetel ki'imak óolal je'ex u yawat le máaxo'ob ku yaya'cha'atko'ob uva ti' junp'éel pilao',
yaan u k'aay mientras táan u ganartik u kajnáalilo'ob lu'um›.

31 Jéeobae' ku ya'alik:
‹Yaan junp'éel k'a'amkach juum kun u'uybil tak tu xuul yóok'ol kaab,
tumen Jéeobae' táan u ba'ate'el tu contra le lu'umo'obo'.

CAP 25

a 1Re 9:7 Jer 7:12, 14 Da 9:18 Os 12:2 Miq 6:2

b Jer 49:12 Abd 16

Columna 2

a Joe 3:2

b Isa 34:2, 3 Jer 25:17

c Sof 3:8

Leti'e' yaan u juzgartik tuláakal máak,*[a]
yéetel yaan u xu'ulsik ti' le k'asa'an máako'ob yéetel espadao'›.

32 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik:
‹¡Ilawile'ex! Yaan junp'éel nojoch loob táan u k'uchul tu yóok'ol tuláakal kaajo'ob,[b]
yaan junp'éel k'a'amkach iik' kun jáalk'abtbil desde tu xuul yóok'ol kaab.[c]

33 Te' k'iin je'elo' le máaxo'ob kun kíimsbilo'ob tumen Jéeobao' yaan u p'áatlo'ob jaytal ti' tuláakal le lu'umo'. Ma' kun o'tbilo'ob, ma' kun molbilo'ob, mix kun mukbilo'ob. Yaan u p'áatlo'ob bey u ta' ba'alche' jayakbal te' lu'umo'›.

34 ¡J-kanan tamane'ex, awatnake'ex, awat ok'olnake'ex!
¡Te'ex u maas ki'ichkelmil le tamano'obo', balak'taba'ex,
tumen ts'o'ok u k'uchul u k'iinil a kíimsa'ale'ex yéetel a k'i'itbesa'ale'ex,
yaan a lúuble'ex yéetel yaan a pa'apajle'ex je'ex junp'éel ki'ichkelem vasoe'!

35 Le j-kanan tamano'obo' mina'an tu'ux u púuts'lo'ob,
u ki'ichkelmil le tamano'obo' ma' tu páajtal u púuts'lo'ob.

25:31 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tuláakal bak'».

36 U'uy a wu'uye'ex bix u ya-
wat ok'ol le j-kanan ta-
mano'obo',
bey xan bix u k'a'am ok'ol
u ki'ichkelmil le tama-
no'obo',
tumen táan u ch'éejsa'al
u yo'ocho'ob tumen
Jéeoba.
37 Tu yo'olal u sen p'uja'anil
Jéeobae'
ts'o'ok u p'áatal mix ba'al
yaan te' lugaro'ob tu'ux
ma'alob yanilo'ob ka'a-
cho'.
38 Je'ex u beetik juntúul
táankelem leóne',*[a] leti'
xane' ts'o'ok u p'atik le
tu'ux kaja'ano',
le o'olale' u lu'umo'obe'
ts'o'ok u p'áatal sajbe'en-
tsil,
tumen leti'e' sen p'uja'an
yéetel tumen ts'o'ok u me-
yajti' le espada ma'atech
u ch'a'ik óotsilo'».

26 Tu káajbal u reinar
Jeoyakim[b] u paal Jo-
sías, u reyil Judáe', Jéeobae'
tu ya'alaj ti' Jeremías: **2** «Le-
la' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeo-
baa': ‹Xeen wa'atal tu táanka-
bil u yotoch Jéeobae' ka
t'aanakech yéetel tuláakal u
kajnáalilo'ob Judá, le máa-
xo'ob táan u yookslo'ob tu yo-
toch Jéeoba utia'al u ado-
rarto'obo'.* Unaj a wa'alikti'ob
tuláakal ba'ax ken in wa'al-
tech, bik p'áatak ma' a wa'a-
likti'ob tuláakal. **3** Ma' xaa-
ne' je'el u yu'ubikecho'obe'

25:38 * Wa «juntúul táankelem león ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poole'». **26:2** * Wa «utia'al u chintalo'ob tu táano'».

CAP 25
a Os 5:14

CAP 26
b 2Re 23:34
2Cr 36:4
Jer 25:1
Jer 35:1
Jer 36:1

Columna 2
a Isa 55:7
Jer 18:7, 8
Jer 36:3
Eze 18:27

b 2Re 17:13, 14
Jer 7:12-14
Jer 25:3

c Sl 78:60

d Jer 24:9

e Jer 26:2

yéetel je'el u p'atko'ob le
bej ma' ma'alob ku bisko'obo'.
Wa ku p'atko'ob le ba'alo'ob
ma' ma'alobtak ku beetko'o-
bo', teen túune' yaan in k'e-
xik in tuukul, ma' ken in
taas tu yóok'olo'ob le nojoch
loob in tukultmaj ka'acho'.[a]
4 Unaj a wa'alikti'ob: «Lela' le-
ti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':
‹Wa te'ex ma' ta ts'o'okbeske'ex
le ley tin ts'áaj ta táane'ex,
5 yéetel wa ma' ta wu'uyike'ex
ba'ax ku ya'alik in profeta'ob,
le in j-meyajo'ob mantats' táan
in túuxtik* ta wiknale'exo',[b]
6 teen túune' yaan in xúump'attik le naj je'ex úuchik in
xúump'attik Silóe'.[c] Le kaaj
tu'ux yane'exa' yaan in xu'ul-
sikti' yéetel yaan u ch'a'chi'i-
ta'al u k'aaba' tumen tuláakal
le kaajo'ob le kéen maldecir-
nako'obo'›»».[d]

7 Le sacerdote'ob, le pro-
feta'ob yéetel tuláakal le kaa-
jo' tu yu'ubo'ob le ba'ax tu
ya'alaj Jeremías tu yotoch
Jéeobao'.[e] **8** Le ka ts'o'ok u
ya'alik Jeremías ti' le kaaj tu-
láakal le ba'ax a'ala'abti' tu-
men Jéeobao', ma'ach tumen
le sacerdote'ob, tumen le pro-
feta'ob yéetel tumen tuláakal
le kaajo', ka a'ala'abti': «Bejla'a
kan kíimile'. **9** ¿Ba'axten ta
wa'alaj tu k'aaba' Jéeoba: ‹Le
naja' yaan u p'áatal je'ex Si-
lóe', le kaaja' yaan u xu'ulsa'al-
ti', yéetel yaan u p'áatal mix
máak kaja'ani'›?». Ka ts'o'oke'
tu much'uba tuláakal le kaaj
tu yotoch Jéeobao' ka tu ba'-
pachto'ob Jeremías.

26:5 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' sáasak táan in líik'il utia'al in túuxtik».

10 Le ka tu yojéeltaj u príncipeilo'ob Judá le ba'ax ku ya'ala'alo', luk'o'ob tu yotoch* le reyo' ka bino'ob tu yotoch Jéeoba. Le ka k'ucho'obe' kulajo'ob naats' ti' le túumben joonaj yaan tu yotoch Jéeobao'.[a] **11** Ka ts'o'oke' le sacerdote'ob yéetel le profeta'obo' tu ya'alo'ob ti' le príncipe'ob yéetel ti' tuláakal le kaajo': «Le máaka' unaj u kíimsa'al,[b] tumen je'ex ts'o'ok a wu'uyike'exo' ts'o'ok u t'aan tu contra le kaaja'».[c]

12 Jeremías túune' tu ya'alaj ti' tuláakal le príncipe'ob yéetel ti' tuláakal le kaajo': «Jéeoba túuxten in wa'al ba'ax kun úuchul ti' le naja' bey xan ti' le kaaja', tuláakal le ba'ax ta wu'uye'ex in wa'aliko' leti' túuxten in wa'ale.[d] **13** Le o'olale' utskíint a beele'ex, beete'ex ba'ax ma'alob yéetel u'uye'ex u t'aan Jéeoba, bey túuno' Jéeoba a Dios'exe' yaan u k'exik u tuukul, ma' ken u taas ta wóok'ole'ex le nojoch loob u tukultmaj ka'acho'.[e] **14** Tene' tia'anen ta k'abe'exe', beete'ex tin wéetel le ba'ax ma'alob yéetel toj a wilke'exo'. **15** Chéen ba'ale' ojéelte'exe' wa ka kíimskene'exe', te'ex, le kaaj yéetel u kajnáalilo'obo' yaan a kuchke'ex u k'ebanil a kíimske'ex juntúul máak mix ba'al k'aas u beetmaj, tumen jach tu jaajil Jéeoba túuxten in wa'alte'ex tuláakal le ba'ax ts'o'ok a ch'enxikintike'exo'».

16 Le o'olal le príncipe'ob yéetel tuláakal le kaajo' tu ya'alo'ob ti' le sacerdote'ob yéetel ti' le profeta'obo': «Le máaka' ma' unaj u kíimsa'ali', tumen t'aanaj tu k'aaba' Jéeoba k-Dios».

17 Ts'o'ole' jujuntúul ti' u nuuktakil le kaajo' líik'o'obe' ka jo'op' u ya'aliko'ob ti' tuláakal le kaaj much'ukbalo': **18** «Tu k'iiniloʼob Ezequías[a] u reyil Judáe' le profeta Miqueas[b] ku taal tu kaajil Moréseto' tu ya'alaj ti' tuláakal u kaajil Judá: ‹Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik:

«Sióne' yaan u jo'ocha'al
je'ex u jo'ocha'al junp'éel lu'ume',
Jerusaléne' yaan u p'áatal chéen jutul pak'o'ob,[c]
le montaña tu'ux yaan le temploo' yaan u p'áatal
bey je'ex le ka'anal lugaro'ob yaan k'áaxo'».[d]

19 ¿Tu much'uba wa rey Ezequías yéetel u kajnáalilo'ob Judá utia'al u kíimsko'ob Miqueas? U jaajile' le reyo' tu ch'a'aj saajkil ti' Jéeoba yéetel tu k'áataj ti' Jéeoba ka ch'a'abak óotsilil ti'ob, le o'olal Jéeobae' tu k'exaj u tuukul, ma' tu taasaj tu yóok'olo'ob le nojoch loob u tukultmaj ka'acho'.[e] Bey túuno' to'one' je'el k-taasik junp'éel nojoch loob t-óok'ol yéetel le ba'ax k-tuklik k-beetko'.

20 Yanchaj xan uláak' juntúul profeta t'aanaj tu k'aaba' Jéeoba, u k'aaba'e' Uriya, u paal Semaya ku taal Kiriat-jearim.[f] Leti'e' t'aanaj tu contra le kaaja' bey xan tu contra u lu'umil Judá jach

CAP 26

a Jer 36:10

b Jer 18:19, 20

c Jer 38:4

d Jer 1:17

e Jer 7:3
Jer 36:3
Eze 18:32
Jon 3:9

Columna 2

a 2Cr 29:1

b Miq 1:1

c Sl 79:1
Jer 9:11

d Miq 3:12

e 2Cr 32:26

f Jos 15:20, 60
Jos 18:11, 14
1Sa 7:2

26:10 * Wa «palacio».

je'ex úuchik u beetik Jeremíaso'. **21** Le ba'ax tu ya'alo' tu yu'ubaj rey Jeoyakim,[a] le mu'uk'a'an máako'obo' bey xan tuláakal le príncipe'obo'. Le rey túuno' tu ya'alaj ka kíimsa'ak.[b] Le ka tu yojéeltaj Uriyae' sajakchaje' ka bin Egipto. **22** Rey Jeoyakim túune' tu túuxtaj Elnatán[c] u paal Acbor yéetel uláak' xiibo'ob tu lu'umil Egipto. **23** Leti'obe' bino'obe' ka tu taaso'ob Uriya tu táan rey Jeoyakim. Leti' túune' tu kíimsaj yéetel espadae'[d] ka tu píikch'intaj u wíinklil te' tu'ux ku mu'ukul le óotsilo'obo'».

24 Pero Aicam[e] u paal Safáne'[f] tu yáantaj Jeremías utia'al ma' u k'u'ubul ti' le kaaj utia'al ka kíimsa'ako'.[g]

27 Tu káajbal u reinar Jeoyakim u paal Josías, u reyil Judáe', t'a'an Jeremías tumen Jéeoba. **2** Jeremías túune' tu ya'alaj: «Lela' leti'e ba'ax tu ya'alajten Jéeobaa': ‹Preparart jujunp'éel u che'il kuuch* bey xan ba'alo'ob utia'al a k'axik, ts'o'ole' ka ts'áaiko'ob ta kaal. **3** Le kéen ts'o'okke' unaj a túuxtiko'ob ti' u reyil Edom,[h] ti' u reyil Moab,[i] ti' u reyil Tiro,[j] ti' u reyil Sidón[k] yéetel ti' u rey le ammonita'obo'.[l] Unaj a ts'áaiko'ob ti' le máaxo'ob túuxta'ano'ob tu kaajil Jerusalén utia'al u t'aano'ob yéetel Sedequías u reyil Judáo'. **4** Teche' unaj a wa'alikti'ob ba'ax unaj u ya'aliko'ob ti' u ts'uulilo'ob, unaj a wa'alikti'ob:

27:2 * Ilawil «U che'il kuuch», página 2584.

CAP 26

a 2Re 23:34 2Cr 36:5

b 2Cr 16:10

c Jer 36:11, 12

d Jer 2:30

e 2Re 22:12, 13 Jer 39:13, 14 Jer 40:5

f 2Re 22:10

g 1Re 18:4

CAP 27

h Eze 25:12, 13 Abd 1

i Jer 48:1 Eze 25:8, 9

j Isa 23:1 Jer 47:4 Eze 26:3

k Isa 23:4 Eze 28:21 Joe 3:4

l Jer 49:1, 2 Eze 25:2

Columna 2

a Da 4:17

b Jer 25:9 Jer 28:14 Jer 43:10 Da 2:37, 38

c Sl 137:8 Jer 50:14, 27 Da 5:26, 30

d Jer 25:12, 14 Jer 51:11

e Eze 26:7, 8

«Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alike'ex ti' a ts'uulile'exa', lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo': **5** ‹Tene' yéetel in nojoch poder bey xan yéetel in mu'uk'a'an k'ab tin beetaj lu'um, wíinik bey xan tuláakal le ba'alche'ob yano'ob te' lu'uma', yéetel ts'o'ok in ts'áaik ti' je'el máaxak in k'áate'.[a] **6** Tene' ts'o'ok in k'ubik tuláakal le lu'umo'ob tu k'ab le máax meyajtikeno', tu k'ab Nabucodonosor[b] u reyil Babilonia, ts'o'ok xan in k'ubikti' tuláakal le ba'alche'ob yaan te' k'áaxo'. **7** Leti'e' yaan u meyajta'al tumen tuláakal le kaajo'obo', yaan xan u meyajta'al u paal yéetel u yáabil, bey kun úuchul tak ken k'uchuk u k'iinil u ch'a'abal u lu'umilo'.[c] Leti'e' yaan u p'áatal esclavoil ti' ya'ab kaajo'ob yéetel ti' ya'ab nukuch reyo'ob».[d]

8 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Wa junp'éel kaaj bey xan wa junp'éel lu'um ma' tu yóotik u meyajt Nabucodonosor u reyil Babilonia yéetel ma' tu yóotik u ts'áauba yáanal u páajtalil le reyo', teen túune' yaan in castigartik yéetel espada,[e] wi'ijil bey xan yéetel k'aak'as k'oja'anil, bey ken in beetil tak ken láaj xu'ulsa'akti'ob tumen le reyo'›.

9 ‹Le o'olale' ma' a wu'uyike'ex ba'ax ku ya'alik le profeta'obo', le máaxo'ob ku chuchukna'ato'obo', le máaxo'ob ku wayak'tiko'ob* ba'a-

27:9 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

lo'obo', le mago'obo' yéetel le j-meeno'obo', leti'obe' táan u ya'aliko'obte'ex: «Te'exe' ma' kun k'a'abéettal a meyajtike'ex u reyil Babilonia». **10** Leti'obe' chéen táan u tuske'exo'ob utia'al a bisa'ale'ex náach ti' a lu'umile'ex, utia'al in beetik a k'i'itpajle'ex yéetel utia'al u xu'ululte'ex.

11 Pero le kaaj ken u ts'áauba yáanal u páajtalil u reyil Babilonia yéetel ku meyajtike' yaan in cha'ik u p'áatal tu lu'um utia'al u meyajtik yéetel utia'al ka kajlaki'›,* lelo' bey u ya'alik Jéeoba»».

12 Ts'o'ole' ti' Sedequías[a] u reyil Judáe' tin wa'alaj: «Ts'áaba'ex yáanal u páajtalil u reyil Babilonia. Meyajte'ex leti' bey xan u kaajal, beyo' yaan u seguer a kuxtale'ex.[b] **13** Teech yéetel a kaajale', ¿ba'axten unaj a kíimsa'ale'ex yéetel espada,[c] yéetel wi'ijil[d] bey xan yéetel k'aak'as k'oja'anil?[e] ¿Ba'axten unaj u yúuchulte'ex le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba kun úuchul ti' le kaaj ma' ken u yóot u meyajt u reyil Babiloniao'? **14** Ma' a beetke'ex u cuentail le profeta'ob ku ya'aliko'ob: ‹Te'exe' ma' kun k'a'abéettal a meyajtike'ex u reyil Babilonia›,[f] tumen leti'obe' chéen táan u tuske'exo'ob.[g]

15 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Ma' teen túuxtmilo'obi', ba'axe' chéen ku meyajti'ob in k'aaba' utia'al u tuske'exo'ob. Le o'olal yaan in beetik a k'i'itpajle'ex yéetel yaan u xu'ululte'ex, le profeta'ob tuske'exo' bey xan kun ts'o'okolti'obo'›».[a]

16 Ti' le sacerdote'ob yéetel ti' tuláakal le kaajo' tin wa'alaj: «Jéeobae' ku ya'alik: ‹Ma' a beetke'ex u cuentail le profeta'ob ku ya'aliko'obte'ex: «¡U'uy a wu'uye'ex! ¡Le nu'ukulo'ob ku meyaj ka'ach tu yotoch Jéeoba bisa'ano'ob Babiloniao' jach ma' kun xáantal ken su'utko'ob!»,[b] tumen leti'obe' chéen táan u tuske'exo'ob.[c] **17** Ma' a wu'uyike'ex ba'ax ku ya'aliko'ob. Ba'axe' meyajte'ex u reyil Babilonia utia'al u seguer a kuxtale'ex.[d] ¿Ba'axten unaj u p'áatal chéen x-lala' pak'o'ob le kaaja'? **18** Pero wa jach tu jaajil profeta'ob yéetel wa jach tu jaajil ku ya'aliko'ob ba'ax a'ala'anti'ob tumen Jéeobae', u beet uts u k'áatko'ob ti' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'ob, ma' u bisa'al Babilonia le nu'ukulo'ob p'aatlo'ob tu yotoch Jéeobao', le p'aatlo'ob tu yotoch* u reyil Judáo' bey xan le p'aatlo'ob tu kaajil Jerusaléno'›.

19 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', yaan junp'éel ba'ax ku ya'alik tu yo'olal le columna'ob,[e] tu yo'olal le nuxi' pila de cobreo',[f] tu yo'olal le carretilla'ob[g] yéetel tu yo'olal u maasil nu'ukulo'ob p'aatlo'ob way kaaje', **20** le nu'ukulo'ob ma' bisa'ab tumen Nabucodonosor, u reyil Babilonia, le ka tu bisaj Jeconías u paal Jeoyakim, u reyil Judáo', le ka tu lu'saj Jeconías tu kaajil Jerusalén

CAP 27

a 2Re 24:17 1Cr 3:15 Jer 37:1

b Jer 38:2, 20

c 2Re 25:7

d 2Re 25:3

e Jer 21:9 Eze 14:21

f Jer 28:1, 2 Jer 28:11 Jer 37:19

g Jer 14:14 Jer 23:21 Jer 28:15 Jer 29:8, 9 Eze 13:6

Columna 2

a Jer 20:6 Jer 29:21 Eze 13:3

b 2Re 24:11, 13 2Cr 36:7 Jer 28:1-3 Da 1:1, 2

c Jer 14:13

d Jer 27:11 Jer 38:17

e 1Re 7:15 2Re 25:17 2Cr 4:11, 12 Jer 52:21

f 1Re 7:23

g 1Re 7:27 2Re 25:16 2Cr 4:11, 14

27:11 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka je'eleki'».

27:18 * Wa «palacio».

utia'al u bisik Babilonia pa'te' yéetel le ts'uulo'ob yaan Judá yéetel Jerusaléno'.[a] **21** Jach beyo', Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik tu yo'olal le nu'ukulo'ob p'aatlo'ob tu yotoch Jéeoba, tu yotoch* u reyil Judá yéetel tu kaajil Jerusaléno': **22** ‹«Yaan u bisa'alo'ob Babilonia.[b] Ti' kun p'áatlo'ob tak ken k'uchuk u k'iinil in bin in ch'a'obi'», lelo' bey u ya'alik Jéeoba. «Teen túune' yaan in sutko'ob yéetel yaan in ts'áaiko'ob tu'ux yano'ob ka'achi»›».[c]

28 Te' k'iino'ob xano', le tia'an Jeremías tu yotoch Jéeobao' yaan ba'ax a'ala'abti' tumen profeta Aananías u paal Azur ku taal Gabaón.[d] Lela' a'ala'abti' tu káajbal u reinar Sedequías[e] tu lu'umil Judá, tu cuatro años káajak u reinar, te' mes cincoo'. Aananíase' tu ya'alaj ti' Jeremías tu táan le sacerdote'ob yéetel tu táan tuláakal le kaajo': **2** «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo': ‹Yaan in káachpaytik le u che'il kuuch ku ts'áaik u reyil Babiloniao'.[f] **3** Le kéen máanak dos añose' tene' yaan in ka'a sutik tuláakal le nu'ukulo'ob ku meyaj ka'ach tu yotoch Jéeobao', le ch'a'abo'ob tumen Nabucodonosor u reyil Babilonia utia'al u bisik tu lu'umilo'›».[g] **4** «Jéeobae' ku ya'alik: ‹Tene' yaan in káachpaytik le u che'il kuuch ku ts'áaik u reyil Babiloniao', bey túuno' yaan in ka'a sutik Jeconías[a] u paal Jeoyakim,[b] u reyil Judá, bey xan tuláakal u kajnáalilo'ob Judá bisa'ano'ob Babiloniao'›».[c]

5 Ka ts'o'oke' profeta Jeremíase' yaan ba'ax tu ya'alaj ti' Aananías tu táan le sacerdote'ob yéetel tu táan tuláakal le kaaj wa'alakbalo'ob ka'ach tu yotoch Jéeobao'. **6** Profeta Jeremíase' tu ya'alaj: «¡Ka béeyak!* ¡Ka u beet Jéeoba lelo'! ¡Ka u béeykunt Jéeoba le ba'ax ts'o'ok a wa'aliko', ka u sut tuláakal le máaxo'ob bisa'ano'ob Babiloniao' bey xan le nu'ukulo'ob ku meyaj ka'ach tu yotoch Jéeobao'! **7** Chéen ba'ale' beet uts a ch'enxikintik le ba'ax ken in wa'al ti' teech yéetel ti' tuláakal le kaaja'. **8** Le máaxo'ob tu beetaj u profetailo'ob antes ti' teen yéetel antes ti' teche' tu ya'alo'ob ba'ax kun taal tu yóok'ol ya'ab lu'umo'ob bey xan tu yóok'ol nukuch kaajo'ob, tu ya'alo'ob yaan u yantal ba'ate'el, wi'ijil yéetel k'aak'as k'oja'anil. **9** Le o'olale' wa juntúul profeta ku ya'alik yaan u yantal jeets'elil yéetel ku béeytal le ba'ax ku ya'aliko', yaan u yojéelta'al jach tu jaajil Jéeoba túuxtmil».

10 Te' súutuk je'elo' profeta Aananíase' tu ch'a'aj le u che'il kuuch u ts'aamaj Jeremías tu kaalo' ka tu káachpaytaj.[d] **11** Ka ts'o'oke' Aananíase' tu ya'alaj tu táan tuláakal le kaajo': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':

CAP 27

a 2Re 24:14, 15 2Cr 36:10 Jer 24:1 Da 1:2, 3

b 2Re 25:13, 14 2Cr 36:18 Jer 52:17, 18 Da 5:3

c Esd 1:7 Esd 5:14

CAP 28

d Jos 11:19 2Sa 21:2

e 2Re 24:17 2Cr 36:10

f Jer 27:4, 8

g 2Re 24:11, 13 Jer 27:16 Da 1:2

Columna 2

a 2Re 24:8 2Re 25:27 Jer 37:1

b 2Re 23:36 2Re 24:6

c 2Re 24:12, 14 Jer 24:1

d Jer 27:2

27:21 * Wa «palacio».

28:6 * Wa «¡Amén!».

‹Le kéen máanak dos añose' bey ken in káachpaytil xan le u che'il kuuch u ts'aamaj Nabucodonosor u reyil Babilonia tu kaal tuláakal le kaajo'obo'›».[a] Le ka ts'o'ok túune' Jeremíase' bini.

12 Ka ts'o'ok u káachpaytik profeta Aananías le u che'il kuuch yaan ka'ach tu kaal profeta Jeremíaso', Jéeobae' tu t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alajti': **13** «Xeen a wa'al ti' Aananías lela': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Teche' ts'o'ok a káachpaytik le u nu'ukulil kuuch beeta'an de che'o',[b] chéen ba'ale' de fierro kun beetbil u jeel». **14** Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Yaan in ts'áaik junp'éel u nu'ukulil kuuch de fierro tu kaal tuláakal le kaajo'obo', leti'ob túune' yaan u yantalo'ob yáanal u páajtalil Nabucodonosor u reyil Babilonia, yéetel yaan u meyajtiko'ob.[c] Ts'o'ole' yaan xan in k'ubik ti' Nabucodonosor tuláakal le ba'alche'obo'»›».[d]

15 Profeta Jeremías túune' tu ya'alaj ti' profeta Aananías: «¡Aananías,[e] beet uts a wu'uyik ba'ax ken in wa'altech! Ma' Jéeoba túuxtmilechi', teche' ts'o'ok a tusik le kaajo'.[f] **16** Le o'olale' Jéeobae' ku ya'alik: ‹¡Ilawile! Tene' nika'aj in lu's a kuxtal. Te' año kan kíimila', tumen ts'o'ok a beetik u ts'áaikuba le máako'ob tu contra Jéeobao'›».[g]

17 Ka ts'o'oke' profeta Aananíase' kíim te' año je'elo', te' mes sieteo'.

CAP 28

a Jer 28:4

b Jer 27:2

c Dt 28:48
Jer 5:19

d Jer 27:6
Da 2:37, 38

e Jer 28:1

f Jer 14:14
Jer 23:21
Jer 27:15
Eze 13:3

g Dt 13:5
Dt 18:20
Jer 29:32

Columna 2

CAP 29

a 2Re 24:8
Jer 22:24

b Jer 22:26

c 2Re 24:15, 16
Jer 24:1

d 2Re 22:8
Jer 26:24
Jer 39:13, 14
Eze 8:11

e 2Re 24:18

29 Le tia'an profeta Jeremías tu kaajil Jerusaléno' tu ts'íibtaj junp'éel cartae' ka tu túuxtaj ti' u nuuktakil le kaajo', ti' le sacerdote'obo', ti' le profeta'obo' yéetel ti' tuláakal le kaaj bisa'ano'ob táanxel lu'umilo'. Leti'e máaxo'ob ch'a'abo'ob Jerusalén utia'al u bisa'alo'ob Babilonia tumen Nabucodonosoro'. **2** Lela' úuch te' k'iino'ob ts'oka'anili' u bisa'al tu lu'umil Babilonia rey Jeconías,[a] u maama,*[b] le máaxo'ob yaan autoridad ti'obo', u príncipeilo'ob Judá, u príncipeilo'ob Jerusalén,[c] le máaxo'ob ku beetko'ob jats'uts ba'alo'obo' bey xan le máaxo'ob meyajtik metalo'.# **3** Jeremíase' tu túuxtaj le carta tu lu'umil Babiloniao'. Lela' bisa'ab tumen Elasá u paal Safán[d] bey xan tumen Guemarías u paal Ilquías, le máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen Sedequías[e] u reyil Judá tu yiknal Nabucodonosor u reyil Babiloniao'. Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik le cartaa':

4 «Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik ti' tuláakal le máaxo'ob tu beetaj u ch'a'ablo'ob Jerusalén utia'al u bisa'alo'ob Babiloniao': **5** ‹Beete'ex najo'ob yéetel kajlake'exi'. Beet a paak'ale'ex yéetel jante'ex u yich. **6** Ts'o'okok a beele'ex yéetel yanak a paalale'ex. Ts'o'okse'ex u beel a hijo'ex bey xan a hija'ex utia'al ka yanak u paalalo'ob.

29:2 *Wa «le xunáano'». #Uláak' bix u traducirta'ale' «máako'ob ku beetko'ob nukuch pak'o'ob».

Ya'abchajke'ex te' tu'ux yane'exo', ma' a cha'ik a junp'iittale'ex. **7** Ilawil a kuxtale'ex ich jeets'elil te' kaaj tu'ux tin beetaj a bisa'ale'exo', orarnene'ex ti' Jéeoba tu yo'olal le kaajo', tumen wa yaan jeets'elil ti'e' yaan xan u yantalte'ex jeets'elil.[a] **8** Teen Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', kin wa'alik: «Ma' a cha'ik a tu'usle'ex tumen le profeta'ob yéetel tumen le máaxo'ob ku chuchukna'ato'ob yaan ichile'exo',[b] yéetel ma' a creerke'ex le ba'axo'ob ku wayak'tiko'obo'.* **9** Tumen ‹leti'obe' ma' jaaj ba'ax ku ya'aliko'ob tin k'aaba'ï'. Ma' teen túuxto'obi'›,[c] lelo' bey u ya'alik Jéeoba»».

10 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Le kéen chúukpajak 70 años yanake'ex Babiloniae', tene' yaan in ka'a e'esik in wutsil ti' te'ex,[d] yaan in béeykuntik ba'ax in wa'almaj, tumen yaan in sutke'ex ta lu'ume'ex›.[e]

11 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Tene' in wojel ba'ax ken in beet ta wo'olale'ex, ma' ken in taas k'aas ta wóok'ole'ex, ba'axe' yaan in beetik u yantalte'ex jeets'elil,[f] utia'al ka xi'ikte'ex ma'alobil yéetel utia'al ka béeychajak le ba'ax ka páa'tke'exo'.[g] **12** Te'exe' yaan a t'ankene'ex, yaan a náats'le'ex tin wiknal yéetel yaan a orare'ex ti' teen, teen túune' yaan in ch'enxikintike'ex›.[h]

29:8 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

CAP 29

a 1Ti 2:1, 2

b Jer 14:14 Jer 27:14

c Jer 23:21 Jer 28:15

d 2Cr 36:20, 21 Esd 1:1-3 Da 9:2 Zac 1:12

e Dt 30:3 Esd 2:1 Jer 24:6

f Sof 3:15

g Jer 31:17

h Da 9:3

Columna 2

a Le 26:40

b Dt 4:29 Dt 30:1-4 1Re 8:47, 48 Jer 24:7

c Isa 55:6

d Isa 49:25 Jer 30:3 Eze 39:28

e Sl 126:1 Os 6:11 Am 9:14 Sof 3:20

f Jer 28:1

g Jer 24:10

h Jer 24:2, 8

i Le 26:33

j Dt 28:25 Jer 34:17

13 ‹Te'exe' yaan u páajtal a kaxtikene'ex[a] tumen yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex kan máan a kaxtene'ex.[b] **14** Tene' yaan in cha'ik a kaxtikene'ex›,[c] lelo' bey u ya'alik Jéeoba. ‹Tene' yaan in much'kíintike'ex, yaan in máan in mole'ex ti' tuláakal le kaajo'ob yéetel le lugaro'ob tu'ux tin beetaj a k'i'itpajle'exo'›,[d] lelo' bey u ya'alik Jéeoba. ‹Tene' yaan in beetik a suute'ex ta lu'ume'ex›.[e]

15 Pero te'exe' ka wa'alike'ex: ‹Jéeobae' ts'o'ok u ts'áaikto'on profeta'ob tu lu'umil Babilonia›.

16 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba ti' le rey ku kutal tu trono David,[f] yéetel ti' tuláakal u kajnáalilo'ob Jerusalén, le a láak'tsile'ex ma' bino'ob táanxel lu'umil ta wéetele'exo': **17** ‹Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Yaan in beetik u taal espada, wi'ijil yéetel k'aak'as k'oja'anil tu yóok'olo'ob,[g] yaan in beetik u p'áatlo'ob bey u yich higo ts'o'ok u tu'utale'* yéetel tumen ts'o'ok u sen k'astale' ma' tu páajtal u jaanta'al»».[h]

18 ‹Yaan in loobiltiko'ob yéetel espada,[i] yéetel wi'ijil bey xan yéetel k'aak'as k'oja'anil. Yaan in beetik u sen sajaktal le lu'umo'ob le kéen u yilo'ob ba'ax úuchti'obo',[j] yaan u maldecirta'alo'ob, yaan u p'áatal sajbe'entsil le tu'ux yano'ob ka'acho',

29:17 * Uláak' bix u traducirta'ale' «xíiklo'ob».

yaan u ya'ala'al ba'al ti'ob*[a] yéetel yaan u ch'i'inil tu yicho'ob le ba'ax úuchti'obo', bey kun beetbilti'ob tumen tuláakal le kaajo'ob tu'ux ken in k'i'itbeso'obo'.[b] **19** Lelo' bey kun úuchlo' tumen ma' tu yóotaj u yu'ubo'ob ba'ax ku ya'alik in profeta'obi', le profeta'ob mantats' tin túuxtaj* tu yiknalo'obo'›,[c] lelo' bey u ya'alik Jéeoba.

Jéeobae' ku ya'alik: ‹Pero te'exe' ma' ta wóotaj a wu'uye'ex ba'ax ku ya'aliko'obi'›.[d]

20 Le o'olale', te'ex le bisa'ane'ex táanxel lu'umil, te'ex le jóo'sa'abe'ex Jerusalén utia'al a bisa'ale'ex Babiloniao', u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba. **21** Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', yaan jun-p'éel ba'ax ku ya'alik tu contra Acab u paal Colaya yéetel tu contra Sedequías u paal Maaseya, le máaxo'ob ku meyajti'ob in k'aaba'[e] utia'al u tuske'exo'obo', leti'e' ku ya'alik: ‹Yaan in k'ubko'ob tu k'ab Nabucodonosor u reyil Babilonia, leti' túune' yaan u kíimsko'ob tu táan a wiche'ex. **22** Le ba'ax kun úuchulti'obo' yaan u ch'a'chi'ita'al tumen le u kajnáalilo'ob Judá bisa'ano'ob Babiloniao', utia'al u maldeciro'obe' yaan u ya'aliko'ob: «¡Ka u beet Jéeoba u yúuchultech je'ex Sedequías yéetel Acab, le máaxo'ob k'áa'ta'abo'ob tumen u reyil Babiloniao'!». **23** Tumen ts'o'ok u beetko'ob ba'alo'ob su'tsiltak tu lu'umil Israel,[a] ts'o'ok u yantal ba'al u yilo'ob yéetel u yatan u yéet kaajalo'ob, ts'o'ole' kex ma' teen túuxto'obe' ku meyajti'ob in k'aaba' utia'al u ya'aliko'ob ba'alo'ob ma' jaajtaki'.[b]

Jéeobae' ku ya'alik: «Tene' in wojel ba'ax ku yúuchul, tene' testigoen»».[c]

24 «Ti' Semaya[d] le neelamitao' unaj a wa'alik: **25** ‹Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Teche' ta túuxtaj carta'ob ta k'aaba' ti' tuláakal u kaajil Jerusalén, ta túuxtaj ti' Sofonías[e] u paal Maaseya, le sacerdoteo' bey xan ti' tuláakal u maasil sacerdote'obo', te' carta'obo' ta wa'alaj: **26** ‹Jéeobae' ts'o'ok u ts'áaikech a beet a sacerdoteil tu lugar Jeoyadá, utia'al a nu'uktik tuláakal ba'ax ku beeta'al tu yotoch Jéeoba, utia'al a wilik ba'ax ken a beet ti' je'el máaxak choko poolil ku taaskuba profetaile', yéetel utia'al a ts'áaik te' cepoo'.*[f] **27** ¿Ba'axten túun mix ba'al a beet ti' Jeremías le anatotil[g] ku beetik u profetail ichile'exo'?[h] **28** Leti'e' tak Babilonia tu túuxtaj a'albilto'on: «¡Yaan a xáantale'ex waye'! Beet a wotoche'ex yéetel kajlake'exi'. Beet a paak'ale'ex yéetel jaante'ex u yich...»»»».[i]

CAP 29

a 1Re 9:8 2Cr 29:8 Jer 25:9 Lam 2:15

b Jer 24:9

c Jer 7:13

d Jer 6:19

e Jer 14:14 Jer 29:8 Lam 2:14

Columna 2

a Jer 23:14

b Jer 7:9, 10 Jer 27:15

c Jer 16:17 Jer 23:24

d Jer 29:31, 32

e 2Re 25:18, 21 Jer 21:1, 2 Jer 37:3 Jer 52:24, 27

f Jer 20:2

g Jer 1:1

h Jer 43:2

i Jer 29:5

29:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel ba'al kun xuxu't-bil». **29:19** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' sáasak táan in líik'il utia'al in túuxtik».

29:26 *Lela' junp'éel nu'ukul tu'ux ku k'a'alal ka'ach u k'abo'ob, u yooko'ob yéetel u kaal máak utia'al u castigarta'al.

29 Sacerdote Sofoníase'[a] tu xokaj le carta u yu'ub profeta Jeremíaso'. Le ka ts'o'oke' **30** Jéeobae' tu t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alajti': **31** «Túuxt a'albil ti' le máaxo'ob bisa'ano'ob táanxel lu'umilo': ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba tu yo'olal Semaya le neelamitao': «Semayae' t'aanaj tin k'aaba' kex ma' teen túuxtmili' yéetel tu yóotaj u tuse'ex,[b] **32** le o'olale' Jéeobae' ku ya'alik: ‹Yaan in castigartik Semaya le neelamitao' bey xan u paalal. Mix juntúul ti' u paalal kun p'áatal kuxa'anil ichil le kaaja', yéetel junpuli' ma' ken u yil le uts ken in beet ti' in kaajalo'›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, ‹tumen leti'e' ts'o'ok u beetik u ts'áaikuba le máako'ob tu contra Jéeobao'›»».

30 Jéeobae' tu t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alajti': **2** «Jéeoba u Dios Israele' ku ya'alik: ‹Ts'íibt ti' junp'éel libro tuláakal ba'ax kin wa'alik. **3** Jéeobae' ku ya'alik: «¡U'uy a wu'uy lela'!, táan u taal u k'iinil in molik in kaajal, Israel yéetel Judá,[c] le máaxo'ob bisa'ano'ob táanxel lu'umilo'». Jéeobae' ku ya'alik xan: «Tene' yaan in beetik u suuto'ob te' lu'um tin ts'áaj ti' u yúuchben láak'tsilo'obo', leti'ob túune' yaan u ka'a tia'alintiko'ob»».[d]

4 Lelo' leti'e ba'axo'ob tu ya'alaj Jéeoba tu yo'olal Israel yéetel Judáo'.

5 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':

«Ts'o'ok k-u'uyik u yawat máako'ob saajko'ob.

CAP 29

a 2Re 25:18, 21

b Jer 14:14 Jer 28:15, 16 Eze 13:8, 9

CAP 30

c Dt 30:3 Eze 39:25

d Esd 2:1 Jer 29:14 Jer 32:44 Eze 20:42 Am 9:14

Columna 2

a Jer 4:31 Miq 4:9

b Joe 2:11 Sof 1:14

c Eze 34:23 Eze 37:24 Os 3:5

d Isa 41:13

e Isa 49:25 Jer 3:18

Jach yaan saajkilil, mina'an jeets'elil.

6 Beet uts a núukike'ex lela': juntúul xiibe', ¿ku páajtal wa u síijsik juntúul chaambal?*

¿Ba'axten túun tuláakal le mu'uk'a'an máako'obo' u pets'maj u nak'o'ob#

je'ex u beetik juntúul ko'olel táan u síijsik u chaambale'?[a]

¿Ba'axten ts'o'ok u p'áatal sakpile'en u yich tuláakal máak?

7 ¡Ay! Lelo' junp'éel k'iin jach sajbe'entsil.[b]

Mina'an uláak' k'iin je'ex le je'elo',

u k'iinil u mu'yaj Jacob.

Pero yaan in salvartik te' k'iin je'elo'».

8 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Yaan in káachpaytik le u che'il kuuch yaan tu kaalo'obo', yéetel yaan in kóotspaytik le ba'ax ikil k'axa'anilo'obo'. Ts'o'ole' ma' kun ka'a p'áatlo'ob esclavoil ti' le j-táanxel lu'umilo'obo'. **9** Leti'obe' yaan u meyajtiko'ob Jéeoba u Dioso'ob bey xan David, le máax ken in beet reyil tu yóok'olo'obo'».[c]

10 Jéeobae' ku ya'alik: «Jacob, ma' a sajaktal, teche' in j-meyajech.

Israel, ma' a kikilankil.[d]

Tumen kex náach yanileche' yaan in salvarkech

bey xan le a paalal bisa'an táanxel lu'umilo'.[e]

30:6 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal». # Wa «pu'ucho'ob».

Jacobe' yaan u suut,
yaan u kuxtal ich jeets'elil, mix ba'al kun beetik
u chi'ichnaktal,
yéetel mix máak kun
beetik u sajaktal».[a]
11 Jéeobae' ku ya'alik:
«Tia'anen ta wiknal
utia'al in salvarkeche'.
Pero yaan in xu'ulsik tuláakal le kaajo'ob tu'ux
tin k'i'itbesecho'.[b]
Chéen ba'ale' ti' teche'
ma' ken in xu'ulse.[c]
Yaan in castigarkech
le buka'aj k'a'abéete',
junpuli' ma' ken in p'atech x-ma' castigoil».[d]
12 Tumen Jéeobae' ku ya'alik:
«Mina'an utstal ti' le ba'ax
ucha'antecho'.[e]
Le loob ucha'antecho'
ma' tu páajtal u ts'a'akal.
13 Mina'an mix máak defenderkech.
Mix ba'al je'el u ts'akik le
k'oja'anil yaantecho',
mina'an utstal tech.
14 Ts'o'ok a tu'ubsa'al tumen
tuláakal le máaxo'ob
yanchaj ba'al a wil tu
yéetelo'obo'.*[f]
Leti'obe' ts'o'ok u xu'ulul
u kaxtikecho'ob.
Tumen ts'o'ok a sen k'ebantal yéetel ts'o'ok a
sen beetik ba'ax k'aase',[g]
tene' tin beetajtech loob
je'ex u beetik juntúul
enemigoe',[h]
tin castigartech je'ex u
beetik juntúul k'asa'an
máake'.

30:14 * Wa «a amante'ob».

CAP 30

a Jer 33:16
Eze 34:25
Os 2:18
Miq 4:4

b Jer 50:29
Jer 51:24

c Le 26:44
Ne 9:31
Lam 3:22
Am 9:8

d Éx 34:6, 7
Jer 46:27, 28

e 2Cr 36:15, 16
Isa 6:10
Jer 8:21, 22

f Lam 1:2, 19

g Jer 5:6

h Lam 2:5

Columna 2

a 2Cr 36:14

b Isa 41:11
Jer 25:12

c Jer 51:29, 56
Miq 5:9

d Zac 2:8, 9

e Sl 102:13
Jer 33:6, 7

f Lam 2:15

g Sl 85:1
Jer 24:6
Jer 29:10

15 ¿Ba'axten ka awat ok'ol
yo'olal le loob ucha'antecho'?
¡Mina'an utstal ti' le ba'ax
ka mu'yajtiko'!
Tene' tin beetajtech beyo',
tumen ts'o'ok a sen k'ebantal yéetel tumen
ts'o'ok a sen beetik ba'ax
k'aas.[a]
16 Jach tu jaajile', tene'
yaan in xu'ulsik ti' tuláakal le máaxo'ob xu'ulsiktecho',[b]
yéetel yaan u bisa'al táanxel lu'umil tuláakal le
máaxo'ob p'ekmilecho'.[c]
Le máaxo'ob ch'a'ik
le ba'alo'ob yaantecho'
yaan xan u ch'a'abal le
ba'alo'ob yaanti'obo'.
Le máaxo'ob tokik le ba'alo'ob yaantecho' yaan
xan in beetik u to'okol
le ba'alo'ob yaanti'obo'».[d]
17 Jéeobae' ku ya'alik:
«Tene' yaan in beetik
a wutstal yéetel yaan in
ts'akik le loob ucha'antecho',[e]
bey ken in beetil kex le
máako'obo' ma' tu yóotaj
u k'amecho'ob yéetel tu
ya'alo'ob:
‹Sióne' junp'éel lugar mix
máak beetik u cuentail›».[f]
18 Jéeobae' ku ya'alik:
«Tene' yaan in molik le
u paalal Jacob bisa'an
táanxel lu'umilo',[g]
yaan in ch'a'ik óotsilil
ti'ob yéetel yaan in
wutskíintik le tu'ux
kaja'ano'ob ka'acho'.

Le kaajo' yaan u jel beeta'al te' ka'anal lugar tu'ux yaan ka'acho',[a]
yéetel le palacioo' bíin wa'akúunta'ak tu'ux unaj u yantal.
19 Leti'ob túune' yaan u ts'áaiko'ob gracias yéetel yaan u yawato'ob tumen ki'imak u yóolo'ob.[b]
Yaan in beetik u ya'abtalo'ob, yaan u p'áatal ma' tu páajtal u xo'oklo'ob.[c]
Yaan in beetik u sen ya'abtalo'ob,*
yaan u p'áatal ma' junp'íito'obi'.[d]
20 U paalale' yaan u bin utsil ti'ob je'ex úuchjeakile',
bey túuno' yaan u p'áatlo'ob junp'éel mu'uk'a'an kaaj tin táan.[e]
Tene' yaan in castigartik tuláakal le máaxo'ob pech' óoltiko'obo'.[f]
21 Le máax kun nu'uktiko'obo' juntúul ti' u yéet kaajalo'ob,
le máax kun gobernarko'obo' ichilo'ob kun jóok'ol.
Tene' yaan in beetik u náats'al, leti' túune' yaan u nats'kuba tin wiknal».
Jéeobae' ku ya'alik: «Wa ma' in beetik beyo', ¿máax je'el u náats'al tin wiknale'?
22 Te'exe' yaan a beetkaba'ex in kaajal[g] yéetel tene' yaan in beetkinba a Dios e'ex».[h]

30:19 * Uláak' bix u traducirta'ale' «in nojba'alkúuntiko'ob».

CAP 30

a Miq 4:8

b Esd 3:12
Ne 8:17
Isa 35:10

c Dt 30:5
Isa 27:6
Zac 10:8

d Isa 60:22
Miq 4:7

e Isa 1:26

f Isa 49:26
Jer 50:18

g Os 2:23

h Jer 31:1
Eze 11:20
Eze 36:28

Columna 2

a Jer 25:32

b Jer 4:28

c Jer 23:20

CAP 31

d Le 26:12
Jer 30:22
Jer 31:33

e Dt 7:8

f Jer 33:7
Am 9:11

23 ¡Ilawile'ex! Jéeobae' yaan u beetik u taal junp'éel k'a'amkach iik', u p'uja'anile' yaan u taal bey junp'éel iik' jach k'a'am ma' tu jáan máane'.[a]
Lela' yaan u pirinsuut tu yóok'ol u pool le k'asa'an máako'obo'.
24 U sen p'uja'anil Jéeobae' yaan u jéets'el hasta ken u ts'o'okbes
yéetel le kéen u béeykunt le ba'ax yaan tu puksi'ik'alo'.[b]
Lela' yaan a na'atke'ex le kéen yanake'ex tu ts'ook k'iino'ob.[c]

31 Jéeobae' ku ya'alik: «Te' k'iino'ob je'elo' tene' yaan in beetkinba u Dios tuláakal le familia'ob yaan Israelo', yéetel leti'obe' yaan u beetkuba'ob in kaajal».[d]
2 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':
«Le kaaj ma' kíimsa'ab yéetel espadao' lúub utsil ti' Dios te' desiertoo'.
Israele' táan ka'ach u bin te' tu'ux kun je'elelo'».
3 Desde náach luk' Jéeoba utia'al u taal u ya'alten:
«Tene' ts'o'ok in yaabiltikech yéetel junp'éel yaabilaj mina'an xu'ulul ti'.
Tu yo'olal in nojoch yaabilaje' ts'o'ok in beetik a náats'al tin wiknal.*[e]
4 Tene' yaan in beetik a ka'a líik'il, teche' yaan a jel líi'sa'al.[f]

31:3 * Wa «Ma' xu'uluk in we'esiktech nojoch yaabilaji'».

U hija Israel, teche' yaan
a ka'a ch'a'ik a pande-
reta'ob,
le kéen jóok'keche' yaan
a wóok'ot yéetel ki'imak
óolal.*[a]
5 Teche' yaan a ka'a pak'ik
uva tu montañailo'ob
Samaria.[b]
Le máax ku paak'alo'
yaan u jaantik u yich le
ba'ax ku pak'iko'.[c]
6 Le máaxo'ob ku kanano'ob
tu montañailo'ob Efraí-
no' yaan u k'uchul u k'ii-
nil u k'a'am a'aliko'ob:
‹Líik'ene'ex, ko'one'ex
Sión, ko'one'ex tu yiknal
Jéeoba k-Dios›».[d]
7 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
«Yéetel ki'imak óolal ka
k'aaynake'ex u yu'ub Ja-
cob.
Awatnake'ex yéetel ki'i-
mak óolal tumen maas
ka'anal yanile'ex ti' le
kaajo'obo'.[e]
Ts'áa'ex ojéeltbil tuláakal
tu'ux. Alabarte'ex Dios,
a'ale'ex:
‹Jéeoba Dios, salvart a
kaajal, salvart u yalab
u kaajil Israel›.[f]
8 Utia'al u suuto'ob waye'
yaan in beetik u luk'-
lo'ob tu lu'umil xaman.[g]
Tene' yaan in máan in
kaxto'ob tak tu xuul
yóok'ol kaab utia'al in
much'kíintiko'ob.[h]
Tu yéetelo'obe' yaan u
taal ch'óopo'ob bey xan
móocho'ob,[i]

31:4 * Wa «yaan a wóok'ot yéetel le máaxo'ob ku che'ejo'obo'».

CAP 31

a Jer 30:18, 19

b Am 9:14
Miq 4:4

c Dt 30:9
Isa 65:21, 22

d Isa 2:3
Jer 50:4, 5

e Dt 32:43
Isa 44:23

f Isa 1:9
Jer 23:3
Joe 2:32

g Isa 43:6
Jer 3:12

h Dt 30:4
Eze 20:34
Eze 34:12

i Isa 35:6
Isa 42:16

Columna 2

a Esd 2:1, 64

b Jer 50:4

c Isa 35:7
Isa 49:10

d Gé 48:14
Éx 4:22

e Isa 11:11
Isa 42:10

f Isa 40:11
Eze 34:11-13
Miq 2:12

g Isa 44:23
Isa 48:20

h Isa 49:25

i Esd 3:13
Sl 126:1
Isa 51:11

ko'olelo'ob embarazada'ob
bey xan ko'olelo'ob ta'ay-
tak u síijil u chaamba-
lo'ob.
Ya'abo'ob kun suuto'ob
waye', junmúuch' kun
taalo'ob.[a]
9 Leti'obe' táan u yok'olo'ob
le kéen suunako'ob.[b]
Tene' yaan in nu'uktiko'ob
mientras táan u k'áat-
ko'ob ka in ch'a' óotsilil
ti'ob.
Tene' yaan in bisko'ob tak
tu'ux yaan u sayabilo'ob
ja',[c]
yéetel utia'al ma' u t'óoch-
pajlo'obe' yaan in bis-
ko'ob ti' junp'éel táax
bej.
Tumen tene' beyen jun-
túul Taatatsil utia'al Is-
raele', yéetel Efraíne' in
yáax paal».[d]
10 Kaaje'ex, u'uye'ex ba'ax ku
ya'alik Jéeoba,
yéetel a'ale'ex ti' le isla'ob
náach yanilo'obo':[e]
«Le Máax k'i'itbes Israelo'
yaan u ka'a much'kíintik.
Leti'e' yaan u kanáantik
je'ex u beetik juntúul
j-kanan tamane'.[f]
11 Jéeobae' yaan u salvartik
Jacob,[g]
yaan u tokik tu k'ab le
máax maas mu'uk'a'an
ti' Jacobo'.[h]
12 Le kéen taalako'obe' yaan
u yawato'ob yéetel ki'i-
mak óolal tu ka'anlil
Sión,[i]
yaan u disfrutartik u
kuxtalo'ob tu yo'olal u
yutsil* Jéeoba,

31:12 * Wa «le ma'alob ba'alo'ob ku ts'áaik».

tu yo'olal le trigoo',* tu
yo'olal le túumben vi-
noo',[a] tu yo'olal le acei-
teo'
bey xan tu yo'olal u mej-
nil le tamano'ob yéetel
le wakaxo'obo'.[b]
Leti'obe' yaan u p'áatlo'ob
je'ex junp'éel jardín
ma'alob jóoyabta'anile',[c]
mix bik'in u ka'a p'áatal
mina'an u muuk'o'ob».[d]
13 «Te' k'iino'ob je'elo' le
x-ch'úupalalo'obo' yaan
u yóok'oto'ob yéetel ki'i-
mak óolal,
bey xan le táankelmo'ob
yéetel le ch'ija'ano'obo'.[e]
Tene' yaan in beetik u
xu'ulul u yaatal u yóo-
lo'ob,[f]
yaan in líi'sik u yóolo'ob,
ma' ken in beet u yaatal
u yóolo'ob, ba'axe' yaan
in ki'imakkúuntik u yóo-
lo'ob.[g]
14 Tene' yaan in ts'áaik ya'ab
ba'al u jaant le sacerdo-
te'obo',
in kaajale' yaan u sen ki'i-
maktal u yóol tu yo'olal
in wutsil»,[h] lelo' bey u
ya'alik Jéeoba.
15 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'a-
lik Jéeobaa':
‹Yaan ba'ax ku yu'uba'al
tu kaajil Ramá,[i] táan u
yu'uba'al u yawat ok'ol
máax yaachaja'an u
yóol:
Raquele' táan u yo'tik u
paalal.[j]
Leti'e' ma' tu yóotik ka
ki'imakkúunta'ak u yóol,

31:12 * Wa ma' xaane' cebada.

CAP 31

a Joe 3:18

b Isa 65:10

c Isa 58:11

d Isa 35:10

e Zac 8:4

f Esd 3:12

g Isa 51:3
Isa 65:19

h Dt 30:9
Isa 63:7

i Jos 18:21, 25
Jer 40:1

j Lam 1:16

Columna 2

a Mt 2:16-18

b Esd 1:5
Jer 23:3
Eze 11:17
Os 1:11

c Jer 29:11

d Jer 46:27

e Dt 30:1-3

f Esd 9:6

tumen ts'o'ok u p'áatal mi-
na'an u paalal›».[a]
16 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
«‹Xu'uluk a wok'ol yéetel
xu'uluk u yáalal u ja'il a
wich,
tumen yaan a k'amik u
bo'olil le ba'ax ka beet-
ko'.
A paalale' yaan u jóok'-
lo'ob te' lu'um tu'ux yaan
u enemigo'obo'›,[b] lelo'
bey u ya'alik Jéeoba.
17 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Yaan
ba'ax ma'alob ku taal u
k'iin,[c]
a paalale' yaan u suuto'ob
tu lu'umo'ob›».[d]
18 «Tene' ts'o'ok in wu'uyik u
yáakam Efraín, leti'e' ku
ya'alik:
‹Teche' ts'o'ok a nu'ukti-
ken yéetel ts'o'ok a toj-
kíintiken
je'ex u beeta'al ti' juntúul
chan wakax jach k'o'oxe'.
Jéeoba, ts'áaten u páajta-
lil in suut, teen túune' tu
séeba'anil kin taal,
tumen teech in Diosech.
19 Le ka ts'o'ok in suute' yaa-
chaj in wóol yo'olal ba'ax
in beetmaj.[e]
Le ka áanta'aben in
na'at ma' ma'alob ba'ax
in beetme', jach yaachaj
tin wóol ba'ax in beet-
maj.*
Tu yo'olal le ba'axo'ob tin
beetaj tin táankelmilo',
jach su'lakchajen yéetel
tin wu'uyaj mix ba'al in
biilal›».[f]

31:19 * Wa «tin lajaj u muuk' in wook».

20 Jéeobae' ku ya'alik:
«Efraíne' juntúul ki'ichkelem paal jach in yaabiltmaj.[a]
Je'el jaytéen ka t'aanaken tu contrae', le jaytéen xan kin t'aan ma'alob tu yo'olal.
Tu yo'olale' péeknaja'an u yóol in puksi'ik'al,[b]
le o'olal yaan in ch'a'ik óotsilil ti'».[c]
21 «Wa'akúunt señalo'ob te' bejo'
yéetel ts'áa xu'uk'o'ob bey señale'.[d]
Jach ilawil le bejo', le bej tu'ux unaj a bino'.[e]
U hija Israel, suunen, suunen te' kaajo'ob tu'ux kaja'anech ka'acho'.
22 Satal óol ko'olel, ¿ba'ax k'iin u xu'ulul a traicionar?
Jéeobae' ts'o'ok u beetik junp'éel túumben ba'al te' lu'umo':
juntúul ko'olele' yaan u máan tu paach juntúul xiib».

23 Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Le kéen in ka'a taas le máaxo'ob bisa'ano'ob táanxel lu'umilo', leti'obe' yaan u ka'a a'aliko'ob tu lu'umil Judá yéetel tu kaajilo'ob: ‹Ka u bendecirtech Jéeoba, teech le lugar tu'ux ku kaxta'al justicia tumen le máako'obo',[f] le santa montañao'›.[g] **24** Tu lu'umil Judá yéetel ti' tuláakal u kaajilo'obe' ti' kun kajtal le j-kolnáalo'obo' bey xan le j-kanan tamano'obo'.[a] **25** Tene' yaan in ts'áaik ba'ax k'a'abéet ti' le máax ka'ana'ano' yéetel yaan in ts'áaik u muuk' le máax ts'o'ok u p'áatal mina'an u muuk'o'».[b]

26 Ti' lelo' téek aajene' ka tin p'ilaj in wich, jach ki' úuchik in wenel.

27 Jéeobae' ku ya'alik: «¡Ilawile! Bíin k'uchuk u k'iinil in beetik u ya'abtal máako'ob bey xan ba'alche'ob[c] tu lu'umil Israel yéetel tu lu'umil Judá».

28 Jéeobae' ku ya'alik: «Je'ex úuchik in kaxtik u súutukil in jóokpaytiko'ob, in nikiko'ob, in jutiko'ob, in xu'ulsko'ob yéetel in beetikti'ob loobe'[d] bey xan ken in kaxt u súutukil in jel líi'sko'ob yéetel in ka'a pak'iko'ob.[e] **29** Te' k'iino'ob je'elo' leti'obe' ma' ken u ya'alo'ob: ‹Leti'e taatatsilo'ob jaant su'uts' uvao', pero u paalalo'ob cha'ajchaj* u kojo'ob›.[f] **30** Te' k'iino'ob je'elo' cada juntúule' yaan u kíimil tu yo'olal ba'ax ma' ma'alob u beetmi'. Le máax kun jaantik su'uts' uvae' leti' kun cha'ajtal u kojo'ob».

31 Jéeobae' ku ya'alik: «¡Ilawile! Yaan u k'uchul u k'iinil in beetik junp'éel túumben pacto yéetel u kaajil Israel bey xan yéetel u kaajil Judá.[g] **32** Le pactoa' ma' je'ex le tin beetaj yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob te' k'iin ka tin machaj u k'abo'ob utia'al ka in jóo'so'ob tu lu'umil Egiptoo',[h] ‹le pacto ma'

CAP 31

a Jer 31:9 Os 14:4

b Os 11:8

c Dt 32:36 Miq 7:18

d Isa 62:10

e Isa 35:8

f Isa 1:26

g Zac 8:3

Columna 2

a Jer 33:12 Eze 36:10, 11

b Sl 107:9

c Dt 30:9 Eze 36:9 Os 2:23

d Jer 44:27 Jer 45:4

e Sl 102:16 Sl 147:2 Jer 24:6

f Eze 18:2-4

g Mt 26:27, 28 Lu 22:20 1Co 11:25 Heb 8:8-12

h Éx 19:5

31:29 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «bóol».

chúukpaj u yóol u ts'o'okbeso'ob[a] kex teen ka'ach u yuumilo'obo'›,* lelo' bey u ya'alik Jéeoba».

33 Jéeobae' ku ya'alik: «Lela' leti'e pacto ken in beet yéetel u kaajil Israel le kéen ts'o'okok le k'iino'ob je'elo'. Yaan in ts'áaik in leyo'ob tu tuukulo'ob[b] yéetel yaan in ts'íibtik tu puksi'ik'alo'ob.[c] Teen túune' yaan in beetkinba u Dioso'ob, yéetel leti'obe' yaan u beetkuba'ob in kaajal».[d]

34 Jéeobae' ku ya'alik: «Mix juntúul ti' leti'ob kun k'a'abéettal u ka'ansik u yéet máakil bey xan u ka'ansik u suku'un, táan u ya'alik: ‹¡K'aj óolt Jéeoba!›.[e] Tumen tuláaklo'ob ken u k'aj óolteno'ob, desde u maas chichnil tak u maas nojchil.[f] Tene' yaan in perdonartik le ba'ax ma' ma'alob u beetmo'obo' yéetel ma' ken in ka'a k'a'ajs u k'ebano'ob».[g]

35 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba,
le máax ts'aamil le K'iin utia'al u juul de díao',
le máax ts'aamil le leyo'ob nu'uktik le Luna yéetel le estrella'ob ku juulo'ob de áak'abo',
le máax wo'oltik le k'áa'náab yéetel ku beetik u juum u olasilo',
u k'aaba'e' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo',[h] leti'e' ku ya'alik:

36 ««Wa ka k'uchuk u k'iinil u fallar le leyo'ob in ts'aamo'
chéen ja'ali' bey je'el u xu'ulul le kaaj mantats' tia'an tin táano', u kaajal u paalal Israel›,[a] lelo' bey u ya'alik Jéeoba».

37 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ««Wa ka béeyak u p'i'isil le ka'ano'obo' yéetel ka béeyak u xak'alta'al tak u chuunpak'ilo'ob le lu'umo' teen túune' je'el u xu'ulul in k'amik tuláakal u paalal Israel tu yo'olal le ba'axo'ob u beetmo'obo'›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba».[b]

38 Jéeobae' ku ya'alik: «¡Ilawile! Yaan u k'uchul u k'iinile' le kaaja' yaan u jel líi'sa'al[c] utia'al Jéeoba, lela' yaan u káajal desde te' lugar ku k'aaba'tik u Torreil Ananel[d] tak te' lugar ku k'aaba'tik u Joonajil le Esquinao'.[e] **39** Le hilo ikil u yúuchul p'iiso'[f] toj kun bin tak te' ka'anal lugar ku k'aaba'tik Garebo', le kéen ts'o'okke' ku lóochol tu tojil Goaj. **40** Tuláakal le táax lu'um tu'ux ku ts'a'abal le kimeno'ob yéetel tu'ux ku pu'ulul u ta'anil k'áak',* yéetel tuláakal le lu'um tu'ux ku yúuchul paak'al ku k'uchul tak tu Táax Lu'umil Cedrón[g] tak tu ti'its le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Tsíimino'ob[h] yaan lak'ino', yaan u p'áatlo'ob junp'éel ba'al santo tu táan Jéeoba,[i] mix bik'in kun ka'a ju'ujutbi-

CAP 31
a Eze 16:59
b Eze 11:19
c Heb 10:16
d Jer 24:7 Jer 30:22
e Isa 54:13 Jn 17:3
f Isa 11:9 Hab 2:14
g Jer 33:8 Jer 50:20 Mt 26:27, 28 Heb 8:10-12 Heb 9:15 Heb 10:17
h Isa 51:15

Columna 2
a Isa 54:10 Jer 33:20, 21
b Jer 30:11
c Ne 12:27 Isa 44:28 Jer 30:18
d Ne 3:1 Zac 14:10
e 2Cr 26:9
f Zac 1:16
g 2Sa 15:23 2Re 23:6 Jn 18:1
h Ne 3:28
i Joe 3:17

31:32 * Uláak' bix u traducirta'ale' «u yíichamo'ob».

31:40 * Wa «ch'ach'alkil ta'an», lela' leti'e ta'an xa'ak'paja'an yéetel u tsaatsel le ba'alche'ob ku k'u'ublo'obo'.

lo'ob, mix bik'in kun ka'a k'askúuntbilo'ob».

32 Tu 10 años káajak u reinar Sedequías u reyil Judáe', Jéeobae' tu t'anaj Jeremías. Lela' úuch tu 18 años káajak u reinar Nabucodonosor.[a] **2** Te' k'iino'ob je'elo' ba'pachta'an Jerusalén tumen u soldado'ob u reyil Babilonia, yéetel profeta Jeremíase' ma' tu cha'abal u jóok'ol ti' le lugar ku k'aaba'tik Táankab tu'ux ku kanáanta'al máako',[b] le lugara' taak'al yanil ka'ach ti' u yotoch* u reyil Judá. **3** Sedequías, u reyil Judá, a'al ma' u cha'abal u jóok'ol Jeremías.[c] Leti'e' tu ya'alaj ti' Jeremías: «Ba'axten ka máan a wa'al: ‹Jéeobae' ku ya'alik: «Le kaaja' yaan in k'ubik tu k'ab u reyil Babilonia, leti' túune' yaan u ch'a'ik le kaaja'.[d] **4** Sedequías u reyil Judáe' ma' kun púuts'ul ti' le caldeo'obo', ba'axe' yaan u k'u'ubul tu k'ab u reyil Babilonia. Sedequíase' yaan u yantal tu táan le reyo', yéetel yaan u paktik u yich le kéen t'aanak tu yéetel»».[e] **5** Jéeobae' ku ya'alik: ‹Leti'e' yaan u bisik Sedequías tu lu'umil Babilonia, ti' kun p'áatal tak ken in ch'a'tukult ba'ax ken in beet tu yéeteli'. Kex ka seguernak a ba'atele'ex tu contra le caldeo'obo' ma' kan béeytale'ex tu yéetelo'ob»».[f]

6 Jeremíase' tu ya'alaj: «Jéeobae' tu t'anene' ka tu ya'alajten: **7** ‹Anamel u hijo a tío* Salume' yaan u taal ta wiknal utia'al u ya'aliktech: «In kontech le terreno yaanten Anatoto',[a] tumen yáax ti' teech yaan u derechoil a manik»»».[b]

8 Je'ex úuchik u ya'alik Jéeobao', Anamel u hijo in tíoe' taal u yilen te' lugar ku k'aaba'tik Táankab tu'ux ku kanáanta'al máako', ka tu ya'alajten: «Beet uts a manik le terreno yaanten Anatoto', le yaan tu lu'umil Benjamíno', tumen yaantech u derechoil a manik yéetel a tia'alintik. Mane ka p'áataktech». Bey tin wojéeltil ti' Jéeoba u taal lelo'.

9 Ka ts'o'oke' le terreno yaan Anatoto' tin manaj ti' Anamel u hijo in tío. Tene' tin pesartaj le buka'aj taak'in unaj in ts'áaikti'o',[c] diez u p'éelal ba'alo'ob de plata yéetel uláak' 80 gramos. **10** Tuláakal lela' tin beetaj u ts'íibta'al,[d] tin sellartaj, tin kaxtaj máako'ob utia'al ka u beet u testigoilo'ob[e] yéetel tin pesartaj le taak'in ti' junp'éel balanzao'.* **11** Tin ch'a'aj u ju'unil le maan tin beeto', junp'éel ju'un sellarta'an je'ex u ya'alik le leyo' yéetel je'ex suuk u beeta'alo', bey xan uláak' junp'éel ju'un tu'ux ts'íibta'an le maan tin beeto', pero ma' sellarta'ani'. **12** Ka ts'o'oke' u ju'unil le maan tin beeto' tin ts'áaj ti' Baruk,[f] u hijo Nerías[g] u yáabil Maseya. Lela' tin beetaj tu táan Anamel u hijo in tío, tu táan le testigo'ob ts'íibnajo'ob te' ju'uno',

CAP 32

a Jer 25:1

b Ne 3:25
Jer 33:1
Jer 38:28

c Jer 37:18, 21

d Jer 34:2, 3
Jer 37:8, 17

e 2Re 25:6, 7
Jer 38:17, 18
Jer 39:5
Eze 12:13

f Jer 21:4
Eze 17:15

Columna 2

a Jos 21:8, 18
Jer 1:1

b Le 25:23, 24

c Gé 23:16

d Jer 32:44

e Rut 4:9

f Jer 36:4
Jer 36:26

g Jer 51:59

32:2 * Wa «palacio». **32:7** * Lela' u tío tu parte u papá.

32:10 * Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u pesarta'al wa ba'ax.

bey xan tu táan tuláakal le judío'ob kulukbalo'ob te' lugar ku k'aaba'tik Táankab tu'ux ku kanáanta'al máako'.[a]

13 Tu táano'obe' tin wa'alaj ti' Baruk: **14** «Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Ch'a' le ka'ap'éel ju'uno'ob tu'ux ts'íibta'an le maan beeta'abo', le ju'un sellarta'ano' bey xan le ma' sellarta'ano'. Le kéen ts'o'okke' ka ts'áaiko'ob ichil junp'éel jarro* utia'al ma' u jáan k'astalo'ob›. **15** Tumen Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Way lu'ume' yaan u ka'a ma'anal najo'ob, terreno'ob bey xan lugaro'ob tu'ux ku pa'ak'al uva›».[b]

16 Ka ts'o'ok in ts'áaik u ju'unil le maan ti' Baruk u hijo Neríaso' tene' orarnajen ti' Jéeobae' ka tin wa'alaj: **17** «¡Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teech le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'! Yéetel a nojoch poder[c] bey xan yéetel a mu'uk'a'an k'abe' ta beetaj le ka'ano'obo' bey xan le lu'umo'. Mina'an mix junp'éel ba'al ma' tu páajtal a beetik. **18** Teche' ka we'esik nojoch yaabilaj ti' ya'abkach máako'ob, pero ka cha'ik u mu'yaj le paalalo'ob tu yo'olal u k'eban u taata'obo'.[d] Teech u jaajil Dios, teech le Dios maas nojoch yéetel maas yaan u podero', a k'aaba'e' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'. **19** Teche' ka ch'a'tuklik nukuch ba'alo'ob yéetel ka beetik tuláakal ba'al yéetel a poder.[a] Teche' ka jach ilik ti' ba'ax bejil ku bin máak,[b] yéetel ka bo'otik según ba'ax bejil ku bisik yéetel según ba'ax ku beetik.[c] **20** Ta beetaj señalo'ob yéetel milagro'ob tu lu'umil Egipto, lelo'oba' tak bejla'a ku k'a'ajsa'alo'obe'. Le o'olal bejla'e' jach k'aj óolta'an a k'aaba' tu lu'umil Israel bey xan ti' tuláakal yóok'ol kaab.[d] **21** Utia'al a jóo'sik u kaajil Israel tu lu'umil Egiptoe', ta beetaj señalo'ob, milagro'ob yéetel nukuch ba'alo'ob ku beetik u sen sajaktal máak. Teche' ta jóo'so'ob yéetel a nojoch poder bey xan yéetel a mu'uk'a'an k'ab.[e]

22 Ka máan k'iine' ta ts'áajti'ob le lu'uma', le lu'um ta jurartaj a ts'áaik ti' u yúuchben láak'tsilo'obo',[f] junp'éel lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaab.[g] **23** Leti'obe' ooko'obe' ka tu ch'a'ajo'ob le lu'umo', pero ma' tu yu'ubo'ob a t'aani' mix tu ts'o'okbeso'ob a leyi'. Ma' tu beeto'ob mix junp'éel ti' le ba'alo'ob ta wa'alajti'ob unaj u beetko'obo', le o'olal ta beetaj u taal tu yóok'olo'ob tuláakal le yaayaj ba'alo'oba'.[h] **24** ¡Ilawile! Yaan máako'ob ts'o'ok u taalo'ob, leti'obe' ts'o'ok u beetko'ob jeleláas ba'alo'ob utia'al u ba'pachtiko'ob yéetel u ch'a'iko'ob le kaaja'.[i] Le espada,[j] le wi'ijil yéetel le k'aak'as k'oja'anilo'[k] yaan u beetik u lúubul le kaaj tu k'ab le caldeo'ob ku ba'atelo'ob tu contrao'. Je'ex a wilko', ts'o'ok u béeytal tuláakal ba'ax ta wa'alaj. **25** Ki'ichke-

32:14 * Wa «p'úul».

CAP 32

a Jer 33:1

b Am 9:14
Zac 3:10

c Isa 40:26
Ap 4:11

d Éx 34:6, 7
Nú 14:18

Columna 2

a Isa 28:29

b Pr 15:3
Heb 4:13

c Ec 12:14
Jer 17:10
Ro 2:6

d Éx 7:3, 5
Éx 9:15, 16
Dt 4:34
2Sa 7:23
Isa 63:12

e Éx 6:1, 6
Éx 15:16
Dt 26:8

f Gé 13:14, 15
Gé 26:3

g Éx 3:8

h Dt 28:15
Jos 23:16

i Dt 28:52
2Re 25:1
Jer 33:4
Eze 4:1, 2

j Le 26:31, 33

k Jer 14:12
Jer 15:2

lem Yuum Jéeoba,* kex beyo' teche' ts'o'ok a wa'alikten: ‹Man le terrenoo', yéetel kaxt máako'ob utia'al ka u beet u testigoilo'ob», kex u jaajile' le kaaja' yaan u lúubul tu k'ab le caldeo'obo'».

26 Jéeoba túune' tu t'anaj Jeremíase', ka tu ya'alaj: **27** «Teen Jéeoba, u Dios tuláakal yóok'ol kaab,* ¿yaan wa ba'ax ma' tu páajtal in beetik? **28** Le o'olale' teen Jéeobae' kin wa'alik: ‹Le kaaja' yaan in k'ubik tu k'ab Nabucodonosor u reyil Babilonia, leti' túune' yaan u ch'a'ik. Tene' yaan in k'ubik tu k'ab le caldeo'obo'.[a] **29** Le caldeo'ob taalja'ano'ob ba'atelo' yaan u yooklo'ob yéetel yaan u tóokiko'ob le kaaja', yaan u tóokiko'ob pa'te'[b] yéetel le najo'ob meyajnaj u techoilo'ob utia'al u beeta'al sacrificio'ob ti' Baal tumen le kaajo', yéetel utia'al u k'ubko'ob u ofrendailo'ob vino ti' uláak' dioso'ob utia'al u beetko'ob in p'u'ujulo'›.[c]

30 Jéeobae' ku ya'alik: ‹U kaajil Israel yéetel Judáe' chéen ba'alo'ob k'aastak ku beetko'ob tin táan, desde tu paalilo'ob bey u beetko'obo'.[d] U kaajil Israele' ma' tu xu'ulul u beetik in p'u'ujul yéetel le ba'axo'ob ku beetko'. **31** Le kaaja', desde le k'iin ka beeta'ab tak bejla'e', chéen ku beetik in p'u'ujul yéetel in sen k'uuxil,[e] le o'olal unaj u lu'sa'al tin táan.[f] **32** Lelo' bey unaj u yúuchlo' tumen u kaajil Israel yéetel Judáe' ts'o'ok u sen beetko'ob ba'alo'ob k'aastak utia'al u beetko'ob in p'u'ujul, bey ts'o'ok u beetko'ob leti'obo', u reyo'ob,[a] u príncipe'ob,[b] u sacerdote'ob, u profeta'ob,[c] le xiibo'ob yaan Judáo' bey xan u kajnáalilo'ob Jerusalén. **33** Leti'obe' tu lugar u sutik u yicho'ob utia'al u paktikeno'obe' seguernaj u sutik u paacho'ob ti' teen,[d] kex mantats' tin wilaj in ka'ansko'obe'* mix juntúul ti' leti'ob tu yóotaj ka in tojkíinto'obi'.[e] **34** Leti'obe' tu ts'áajo'ob u x-lala' imageno'ob ichil le naj tu'ux ku ch'a'chi'ita'al in k'aaba'o', tu beeto'ob utia'al u k'askúuntiko'ob.[f] **35** Tu beeto'ob xan ka'anal lugaro'ob utia'al Baal te' tu táax lu'umil u paal Hinóno'.*[g] Tu beeto'ob utia'al u tóokiko'ob u hijo'ob yéetel u hija'ob utia'al u k'ubo'ob ti' Mólek.#[h] Lelo' ma' teen a'almili',[i] yéetel junpuli' ma' máanja'an tin tuukul in k'áatik junp'éel ba'al bey jach k'aaso', junp'éel ba'al je'el u beetik u k'ebantal Judáe'›.

36 Jéeoba u Dios Israele' ku ya'alik yo'olal le kaaj ka wa'alike'ex yaan u lúubul tu k'ab u reyil Babilonia tu yo'olal espada, wi'ijil yéetel k'aak'as k'oja'anilo': **37** ‹Tene' yaan in ka'a máan

CAP 32

a 2Re 25:4 Jer 20:5

b 2Re 25:9, 10 2Cr 36:17, 19 Lam 4:11

c Jer 7:18 Jer 19:13 Jer 44:25

d Dt 9:7 2Re 17:9

e 1Re 11:7 2Re 21:1, 4

f 2Re 23:27 2Re 24:3, 4

Columna 2

a 1Re 11:9, 10 2Re 23:26 1Cr 10:13

b Eze 22:6

c Miq 3:5, 11

d 2Cr 29:6 Jer 2:27

e Jer 25:3 Jer 35:15

f 2Re 21:1, 4 Jer 23:11 Eze 8:5, 6

g Jos 15:8, 12

h 2Cr 28:1, 3 2Cr 33:1, 6 Jer 7:31

i Le 18:21 Dt 18:10, 12

32:25 * Wa «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'». **32:27** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tuláakal bak'».

32:33 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «kex ma' sáasak táan in líik'il utia'al in ka'ansko'obe'». **32:35** * Ilawil «Gehena», página 2563. # Ilawil página 2572.

in molo'ob te' lu'umo'ob tu'ux tin k'i'itbeso'ob le ka p'u'ujen, le ka k'uuxchajen yéetel le ka sen ts'íikilnajeno',[a] le kéen ts'o'okke' yaan in ka'a sutko'ob waye' yéetel yaan in cha'ik u kuxtalo'ob ich jeets'elil.[b] **38** Leti'obe' yaan u beetkuba'ob in kaajal yéetel tene' yaan in beetkinba u Dioso'ob.[c] **39** Tene' yaan in ts'áaikti'ob junp'éelili' puksi'ik'al[d] yéetel yaan in beetik u bino'ob ti' junp'éelili' bej utia'al ka u meyajteno'ob mantats', beyo' yaan u bin utsil ti' leti'ob bey xan ti' u paalalo'ob kun antalo'.[e] **40** Tene' yaan in beetik tu yéetelo'ob junp'éel pacto mina'an xu'ululti',[f] junp'éel pacto kun e'esik ma' kun xu'ulul in beetik u bin utsil ti'ob.[g] Utia'al ma' u náachtalo'ob ti' tene' yaan in ts'áaik tu puksi'ik'alo'ob u ts'íibolalil u meyajtikeno'ob.[h] **41** Tene' jach yaan u ki'imaktal in wóol le kéen in beet u bin utsil ti'ob,[i] yéetel yaan in beetik u p'áatlo'ob utia'al mantats' way lu'ume',[j] lela' yaan in beetik yéetel tuláakal in puksi'ik'al bey xan yéetel tuláakal in muuk'».

42 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobae': ‹Je'ex tin beetil u taal tuláakal le nojoch loobil tu yóok'ol le kaaja' bey xan ken in taasil tu yóok'olo'ob tuláakal le ma'alob ba'alo'ob kin wa'alikti'obo'.[k] **43** Kex te'ex táan a wa'alike'ex: «Le lu'uma' junp'éel desierto, mix juntúul máak yéetel mix juntúul ba'alche' yani', yéetel ts'o'ok u k'u'ubul ti' le caldeo'obo'», kex beyo' yaan u k'uchul u k'iinil u ka'a ma'anal terreno'ob way lu'ume'›.[a]

44 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Yaan u ma'anal terreno'ob, yaan u beeta'al u ju'unil úuchik u ma'anal, yaan u sellarta'al, yaan u kaxta'al máako'ob u beet u testigoilo'ob, yaan u kaxta'alo'ob tu lu'umil Benjamín,[b] te' kaajo'ob yaan tu ba'pach Jerusaléno', te' kaajo'ob yaan tu lu'umil Judáo',[c] te' kaajo'ob yaan te' montaña'obo', te' kaajo'ob yaan te' táax lu'umo'[d] yéetel te' kaajo'ob yaan tu tojil noojolo', lelo' bey kun úuchlo' tumen yaan in ka'a beetik u suut le máaxo'ob bisa'ano'ob táanxel lu'umilo'›».[e]

33 Te' k'iino'ob ma' tu cha'abal u jóok'ol Jeremías ti' le lugar ku k'aaba'tik Táankab tu'ux ku kanáanta'al máako',[f] t'a'an tu ka'atéen tumen Jéeobae' ka a'ala'abti': **2** «Jéeoba le máax beet le lu'umo', Jéeoba le máax beetmil yéetel ts'áa tu'ux unaj u yantalo', leti'e' Jéeoba u k'aaba', leti'e' ku ya'alik: **3** ‹T'aneni', teen túune' yaan in núukiktech, tu séeba'anile' yaan in ts'áaik a wojéelt nukuch ba'alo'ob ma' chéen ch'a'abil u na'ata'ali', ba'alo'ob ma' a wu'uymaj ka'achi'».[g]

4 «Teen Jéeoba u Dios Israele' kin wa'alik tu yo'olal le najo'ob yaan way kaaje' bey xan tu yo'olal u yotocho'ob u reyilo'ob Judá ts'o'ok u ju'ujuta'alo', le najo'ob ju'ujuta'ab utia'al u defenderkuba le kaaj

CAP 32

a Dt 30:3 Jer 29:14 Eze 37:21

b Jer 23:3, 6 Jer 33:16 Eze 34:25

c Jer 31:33 Miq 4:5

d Eze 11:19

e Dt 5:29

f Isa 55:3 Isa 61:8

g Eze 39:29

h Eze 36:26

i Isa 65:19 Sof 3:17

j Isa 58:11 Jer 24:6 Am 9:15

k Jer 31:28 Zac 8:14, 15

Columna 2

a Eze 37:14

b Jer 32:10, 25

c Jer 31:23

d Jer 17:26 Jer 33:13

e Sl 126:1

CAP 33

f Ne 3:25 Jer 32:2 Jer 37:21 Jer 38:28

g Isa 48:6

ti' le espada[a] yéetel ti' le ba'axo'ob beeta'an utia'al u ba'pachta'alo', **5** leti'e ba'ax kin wa'alik xan tu yo'olal le máaxo'ob ku líik'lo'ob tu contra le caldeo'obo', yéetel tu yo'olal le lugaro'ob táan u chu'upul yéetel u wíinklil le máaxo'ob tin xu'ulsaj le ka p'u'ujen yéetel le ka sen ts'íikilnajeno', leti'obe' tumen jach k'asa'ano'obe' ts'o'ok u beetko'ob in xúump'attik le kaaja'. **6** Jach beyo', tene' kin wa'alik tu yo'olal le kaaja': ‹Yaan in beetik u yutstal bey xan u tojtal u yóol.[b] Yaan in ts'akik, yaan in beetik u jach antal jeets'elil ti', yéetel mix ba'al kun beetik u péek u yóol.[c] **7** Tene' jach tu jaajile' yaan in beetik u suut le u kajnáalilo'ob Judá yéetel Israel bisa'ano'ob táanxel lu'umilo'[d] yéetel yaan in beetik u bin utsil ti'ob je'ex tin beetil tu káajbale'.[e] **8** Tene' yaan in limpiokíinko'ob ti' tuláakal le ba'alo'ob k'aastak tu beeto'ob tin táano'.[f] Tene' yaan xan in perdonartik tuláakal u k'ebano'ob bey xan tuláakal le ba'alo'ob ma' ma'alobtak tu beeto'obo'.[g] **9** Tene' yaan u ki'imaktal in wóol le kéen in wu'uy u k'aaba' le kaaja'. Leti'e' yaan u beetik in alabarta'al yéetel in nojba'alkúunta'al tumen tuláakal le kaajo'ob yaan way lu'ume', le kaajo'ob kun u'uyik le ba'alo'ob ma'alobtak ken in beet tu yo'olalo'.[h] Le kaajo'obo' yaan u sajaktalo'ob yéetel yaan u kikilankilo'ob[i] tu yo'olal tuláakal le uts yéetel le jeets'elil ken in ts'áa ti' le kaaja'›».[j]

CAP 33

a Dt 28:52
Jer 32:24

b Isa 30:26
Jer 30:17

c Isa 54:13

d Dt 30:3
Jer 30:3

e Jer 24:6

f Isa 40:2
Zac 13:1

g Sl 85:2
Isa 43:25
Jer 31:34
Miq 7:18

h Isa 62:3, 7

i Miq 7:17

j Ne 6:15, 16

Columna 2

a Jer 31:12

b Zac 9:17

c 2Cr 5:13
Esd 3:11
Sl 106:1
Isa 12:4
Miq 7:18

d Le 7:12
Sl 107:22

e Isa 65:10
Jer 32:43

10 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Te'exe' bíin a wa'ale'exe' le lu'uma' bey junp'éel desiertoe', mina'an mix juntúul máaki' yéetel mina'an mix juntúul ba'alche'i'. Le u kaajilo'ob Judá yéetel le u bejilo'ob Jerusalén bey junp'éel desierto tu'ux mix juntúul máak, mix juntúul kajnáal yéetel mix juntúul ba'alche' yano', **11** yaan u ka'a u'uya'al u juum u che'ej máako'obi', u juum máako'ob sen ki'imak u yóolo'ob,[a] u juum u t'aan noviotsil bey xan u t'aan noviatsil, yéetel u juum u t'aan le máaxo'ob a'alik: «¡Ts'áa'ex gracias ti' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', tumen Jéeobae' jach uts,[b] yéetel tumen u nojoch yaabilaje' utia'al mantats'!»».[c]

Jéeobae' ku ya'alik: ‹Leti'obe' yaan u taasko'ob ofrenda'ob tu yotoch Jéeoba utia'al u ts'áaiko'ob gracias,[d] tumen tene' yaan in sutik le máaxo'ob bisa'ano'ob táanxel lu'umilo', leti'obe' yaan u p'áatlo'ob je'ex yanilo'ob ka'ache'›».

12 «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Ti' tuláakal le kaajo'ob yaan way lu'um, yéetel ti' le lugaro'ob p'aatlo'ob bey junp'éel desierto tu'ux mina'an mix máak yéetel mina'an mix juntúul ba'alche'o', yaan u yantal lugaro'ob chuup yéetel su'uk, lugaro'ob utia'al u bisa'al le tamano'ob tumen le máaxo'ob kanáantko'obo'›.[e]

13 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Le j-kanan tamano'obo' yaan u ka'a xokiko'ob u yalak' tamano'ob te' kaajo'ob yaan

te' montaña'obo', te' kaajo'ob yaan te' táax lu'umo', te' kaajo'ob yaan noojolo', tu lu'umil Benjamín, tu ba'pach Jerusalén[a] bey xan te' kaajo'ob yaan Judáo'».[b]

14 «Jéeobae' ku ya'alik: ‹¡Illawile! Yaan u k'uchul u k'iinil in béeykuntik le ba'ax ts'o'ok in wa'alik tu yo'olal u kaajil Israel yéetel Judáo'.[c] **15** Te' k'iino'ob je'elo' yaan in beetik u yantal juntúul u paal* David, leti'e' yaan u beetik ba'ax toj,[d] yaan u beetik justicia way lu'ume' yéetel yaan u beetik ba'ax ma'alob.[e] **16** Te' k'iino'ob je'elo' yaan u salvarkuba Judá,[f] yéetel Jerusaléne' yaan u kuxtal ich jeets'elil.[g] Ti' leti'e' yaan u ya'ala'al: le justiciao' ti' Jéeoba u taal›».[h]

17 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Mantats' kun antal juntúul u paal David utia'al u kutal te' trono yaan Israelo'.[i] **18** Mantats' xan kun antal tin táan juntúul sacerdote levita utia'al u k'ubik tóokbil ofrenda'ob, utia'al u tóokik u ofrendailo'ob janal, yéetel utia'al u k'ubik sacrificio'ob›».

19 Jéeobae' tu ka'a t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alaj: **20** «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Tene' yaan ba'ax in wa'almaj tu yo'olal le k'iin yéetel tu yo'olal le áak'ab'o', wa ka béeyak a jubike'ex le ba'ax in wa'almaj utia'al ma' u sáasiltal yéetel utia'al ma' u yée'joch'e'ental te' súutuk unajo',[a] **21** chéen bey je'el u júubul le pacto in beetmaj yéetel David,[b] le máax meyajtikeno', chéen bey je'el u p'áatal ma' u yantal juntúul u paal utia'al u kutal gobernar tu tronoo'.[c] Chéen bey je'el u júubul xan le pacto in beetmaj yéetel le sacerdote'ob levita'obo', le máaxo'ob meyajtikeno'.[d] **22** Je'ex ma' tu páajtal u xo'okol le estrella'ob yano'ob ka'an* yéetel je'ex ma' tu páajtal u p'i'isil le arena yaan te' k'áa'náabo', bey kun p'áatal u paalal David yéetel u paalal le levita'ob, le máaxo'ob meyajtiken, le kéen in beet u ya'abtalo'obo'›».

23 Jéeobae' tu ka'a t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alaj: **24** «¿Ma' wa a wu'uye' le kaaja' táan u ya'alik: ‹Jéeobae' yaan u xu'ulul u k'amik le ka'ap'éel familia u yéeymo'›? Leti'obe' junpuli' ma'atech u respetarko'ob in kaajal, yéetel mix tech u yilko'ob bey junp'éel kaaje'.

25 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Je'ex ma' tu júubul le ba'ax in wa'almaj tu yo'olal le k'iin yéetel le áak'ab[e] bey xan le leyo'ob nu'uktik le ka'an yéetel le lu'umo',[f] **26** teen xane' ma' kun xu'ulul in k'amik u paalal Jacob yéetel u paalal David, le máax meyajtikeno', leti'obe' mantats' kun gobernaro'ob tu yóok'ol u paalal Abrahán, Isaak yéetel Jacob. Tumen yaan in taasik

CAP 33

a Jer 17:26

b Jer 32:44

c Jer 29:10

d Isa 53:2
Zac 6:12
Ap 22:16

e Isa 11:1, 4
Jer 23:5
Heb 1:9

f Isa 45:17

g Eze 28:26

h Jer 23:6

i 2Sa 7:16, 17
1Re 2:4
Sl 89:20, 29
Isa 9:7
Lu 1:32, 33

Columna 2

a Gé 1:16
Isa 54:10
Jer 31:35-37

b 2Sa 7:16, 17
2Sa 23:5
Sl 89:34, 35
Sl 132:11
Isa 55:3

c Isa 9:6
Lu 1:32, 33

d Dt 21:5

e Gé 1:16

f Sl 104:19
Jer 31:35, 36

33:15 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'u'uk'».

33:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ejércitoil ka'an».

le máaxo'ob bisa'ano'ob táanxel lu'umilo'[a] yéetel yaan in ch'a'ik óotsilil ti'ob».[b]

34 Nabucodonosor u reyil Babiloniae' ba'atelnaj tu contra Jerusalén yéetel tu contra tuláakal le kaajo'ob yaan tu ba'pacho', leti'e' taal yéetel tuláakal u soldado'ob, tuláakal le lu'umo'ob yaan yáanal u páajtalilo' bey xan yéetel tuláakal le u maasil kaajo'obo',[c] te' k'iino'ob je'elo' Jéeobae' tu t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alajti':

2 «Jéeoba u Dios Israele' ku ya'alik: ‹Xeen tu yiknal Sedequías[d] u reyil Judáe' ka a wa'alti': «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Le kaaja' yaan in k'ubik tu k'ab u reyil Babilonia, leti' túune' yaan u tóokik.[e] **3** Teche' ma' kan púuts'ulti', ba'axe' yaan a chu'ukul yéetel yaan a k'u'ubul tu k'ab.[f] Teche' yaan a wantal tu táan u reyil Babilonia yéetel yaan a paktik u yich le kéen t'aanakech tu yéetel, ts'o'ole' yaan a bisa'al Babilonia›.[g] **4** Chéen ba'ale' yuum rey Sedequías, u'uy ba'ax ku ya'alik Jéeoba: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba ta wo'olala': «Ma' kan kíimsbil yéetel espada. **5** Teche' yaan a kíimil tu k'iiniloob yaan jeets'elil,[h] le kéen kíimkeche' yaan u tóoka'al ki'ibok ba'alo'ob je'ex tóoka'abik tu yo'olal a papá'ob, le máaxo'ob tu beetaj u reyilo'ob antes ti' techo'. Le máaxo'ob kun o'tikecho' yaan u ya'aliko'ob: ‹¡Ay, in yuum!›, tumen ‹tene' bey ts'o'ok in wa'aliko'›, ku ya'alik Jéeoba»»»».

CAP 33

a Esd 2:1, 70

b Isa 14:1
Jer 31:20

CAP 34

c 2Re 25:1
Jer 32:2
Jer 39:1
Jer 52:4

d 2Cr 36:11
Jer 37:1

e Jer 21:10
Jer 32:28, 29
Jer 39:8

f Jer 37:17
Jer 39:5

g 2Re 25:6, 7
Eze 12:13

h Eze 17:16

Columna 2

a Jer 4:5

b Miq 1:13

c Jos 15:20, 35

d Éx 21:2

6 Ka ts'o'oke' profeta Jeremíase' bin u láaj a'al ti' Sedequías u reyil Judá, le tia'an Jerusaléno', **7** lela' tu beetaj te' k'iino'ob táan u ba'ate'el u soldado'ob u reyil Babilonia tu contra Jerusalén yéetel tu contra tuláakal le u kaajilo'ob Judá p'aatlo'obo',[a] u k'áat u ya'ale' tu contra Lakís[b] yéetel Azecá,[c] tumen ti' tuláakal u kaajilo'ob Judáe' chéen leti'e ka'ap'éel kaaj p'aatlo'ob yaan u ba'pak'ilo'obo'.

8 Jéeobae' yaan junp'éel ba'ax tu ya'alaj ti' Jeremías, lela' tu beetaj le ts'oka'anili' u ch'a'ik junp'éel acuerdo rey Sedequías yéetel tuláakal le máako'ob yaan Jerusalén utia'al u jáalk'abtiko'ob u esclavo'obo'.[d] **9** Leti'obe' tu ya'alo'obe' yaan u jáalk'abtiko'ob le hebreo'ob ku meyajo'ob bey esclavo'obo', le xiibo'obo' bey xan le ko'olelo'obo', mix juntúul ti' leti'ob unaj u seguer u esclavizartik u yéet judíoil. **10** Tuláakal le príncipe'ob yéetel tuláakal le máako'ob' tu beeto'ob le ba'ax a'ala'abo'. Leti'obe' táakpajo'ob ti' le acuerdo ch'a'ab utia'al u jáalk'abta'al tuláakal le esclavo'ob yéetel le esclava'obo', utia'al beyo' ma' u seguer u esclavizarko'ob. Leti'ob túune' tu yu'ubo'ob t'aane' ka tu jáalk'abto'ob le máaxo'ob u esclavizarmo'obo'. **11** Chéen ba'ale' ka ts'o'oke' tu beeto'ob u suut le esclavo'ob yéetel le esclava'ob tu jáalk'abto'ob ka'acho', ka tu ka'a obligarto'ob sen meyaj.

12 Yo'olal lelo' Jéeobae' tu t'anaj Jeremías, Jéeoba túune' tu ya'alaj:

13 «Jéeoba u Dios Israele' ku ya'alik: ‹Le k'iin ka tin jóo'saj a úuchben láak'tsile'ex tu lu'umil Egipto, te' tu'ux ku meyajo'ob bey esclavoilo',[a] tene' tin beetaj junp'éel pacto tu yéetelo'obe'[b] ka tin wa'alaj: **14** «Le kéen ts'o'okok a meyajta'ale'ex seis años tumen juntúul esclavo hebreoe' unaj a jáalk'abtike'ex, unaj a jáalk'abtike'ex tu siete años a mane'ex».[c] Pero a úuchben láak'tsile'exe' ma' tu yu'ubo'ob in t'aani' mix tu ch'enxikinto'ob ba'ax kin wa'aliki'. **15** Bejla'e' te'exe' ta beete'ex ba'ax ma'alob tin táan úuchik a jáalk'abtike'ex le a wéet máakile'ex a esclavizarme'exo', yéetel ta ch'a'aje'ex junp'éel acuerdo tin táan, te' naj tu'ux ku ch'a'chi'ita'al in k'aaba'o'. **16** Chéen ba'ale' te'exe' jelpaj a tuukule'exe' ka ta p'ate'ex k'aasil in k'aaba',[d] tumen ta beete'ex u suut le a esclavo'ex yéetel a esclava'ex ta jáalk'abte'exo', le tu ts'íibolto'ob u bino'obo'. Ts'o'ole' ka ta obligarte'exo'ob sen meyaj tu ka'atéen›.

17 Le o'olale' Jéeobae' ku ya'alik: ‹Te'exe' ma' ta wu'uye'ex in t'aani', ma' ta jáalk'abte'ex a suku'une'exi' mix a wéet kaajale'exi'.[e] Le o'olal tene' yaan in jáalk'abtike'ex —ku ya'alik Jéeoba— tene' yaan in jáalk'abtike'ex utia'al ka kíimsa'ake'ex tumen espada, tumen k'aak'as k'oja'anil yéetel tumen wi'ijil.[f] Bey túuno' yaan u sen sajaktal tuláakal le lu'umo'ob le kéen u yilo'ob ba'ax úuchte'exo'.[a] **18** Lela' leti'e ba'ax kun úuchul ti' le máako'ob ma' tu ts'o'okbeso'ob le acuerdo tu ch'a'ajo'ob tin táano', le acuerdo tu ch'a'ajo'ob le k'iin ka tu jóo'so'ob ka'abúuj ti' juntúul chan wakax yéetel k'áatmáano'ob chúumuk ti' le ka'abúujo'.*[b] **19** Lela' leti'e ba'ax kun úuchul ti' u príncipeilo'ob Judá, ti' u príncipeilo'ob Jerusalén, ti' le sacerdote'obo' bey xan ti' le máako'ob yaan autoridad ti'obo', yéetel ti' tuláakal u kajnáalilo'ob le lu'um k'áatmáano'ob tu chúumuk le chan wakax jóo'sa'an ka'abúuj ti'o': **20** tene' yaan in k'ubko'ob tu k'ab u enemigo'ob yéetel tu k'ab le máaxo'ob taak u lu'sik u kuxtalo'obo'. Le kéen ts'o'okke' u wíinklilo'obe' yaan u jaanta'al tumen ch'íich'o'ob yéetel tumen ba'alche'ob.[c] **21** Tene' yaan in k'ubik Sedequías u reyil Judá yéetel le príncipe'ob tu k'ab u enemigo'ob yéetel tu k'ab le máaxo'ob taak u lu'sik u kuxtalo'obo'. Yaan in k'ubko'ob tu k'ab u soldado'ob u reyil Babilonia,[d] le máaxo'ob táan u xu'ulul u ba'ateltike'exo'›.[e]

22 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Tene' yaan in wa'alik ka taalako'ob, yéetel yaan in beetik u suuto'ob way kaaje', leti'obe' yaan u ba'atelo'ob tu contra, yaan u ch'a'iko'ob yéetel yaan u tóokiko'ob.[f] Ts'o'ole' le kaajo'ob yaan tu lu'umil

CAP 34

a Éx 13:3

b Éx 24:7

c Éx 21:2
Le 25:10
Le 25:39-42
Dt 15:12

d Le 19:12

e Éx 21:2
Le 25:10

f 2Re 25:3
Jer 21:7

Columna 2

a Jer 15:2, 4
Jer 29:18

b Gé 15:10, 17

c Dt 28:26
Sl 79:2
Jer 16:4

d 2Re 25:6, 7
Lam 4:20

e Jer 37:5

f 2Re 25:9, 10
Jer 32:29
Jer 39:8

34:18 *Lela' junp'éel ba'al suuk u beeta'al úuchjeak utia'al u k'a'axal junp'éel acuerdo.

Judáo' yaan in beetik u p'áatlo'ob junp'éel desierto tu'ux mix máak kaja'ani'›».[a]

35 Tu k'iinilo'ob Jeoyakim[b] u paal Josías, u reyil Judáe', Jéeobae' tu t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alajti': **2** «Xeen tu yiknal le familia'ob ku taalo'ob ti' Recabo',[c] t'aanen tu yéetelo'obe' ka a biso'ob tu yotoch Jéeoba, biso'ob ti' junp'éel ti' le lugaro'ob tu'ux ku yúuchul janalo'.* Le kéen ts'o'okke' ka ts'áaik vino utia'al u yuk'o'ob».

3 Teen túune' binen in t'an Jaazanías u paal Jeremías, u yáabil Abazinías, bey xan u suku'uno'ob, tuláakal u paalal, yéetel tuláakal le familia'ob ku taalo'ob ti' Recabo', **4** ka tin biso'ob tu yotoch Jéeoba. Tene' tin biso'ob te' lugar tu'ux ku janal u paalal Aanán, u paal Igdalías le máax meyajtik u jaajil Dioso'. Le lugara' tia'an tu tséel le tu'ux ku janal le príncipe'obo', leti'e lugar yaan tu yóok'ol le tu'ux ku janal Maaseya u paal Salum, le máax kanáantik le joonajo'. **5** Ka ts'o'oke' tin ts'áaj taza'ob yéetel copa'ob chuup yéetel vino tu táan le xiibo'ob yaan ichil le familia'ob ku taalo'ob ti' Recabo', ka tin wa'alajti'ob: «Je'el vino utia'al a wuk'e'exa'».

6 Chéen ba'ale' leti'obe' tu ya'alo'ob: «To'one' ma' ken k-uk' vino, tumen Jeonadab*[d] u paal Recab, k-úuchben láak'tsile', tu ya'alajto'on: ‹Te'ex yéetel a paalale'exe' mix juntéen unaj a wuk'ike'ex vino. **7** Te'exe' ma' unaj a beetik a wotoche'exi', ma' unaj a paak'ale'exi', ma' unaj a pak'ke'ex uvai' mix unaj a manike'ex junp'éel lugar tu'ux pak'a'an uvai'. Ba'axe' te'exe' mantats' unaj a kajtale'ex ti' najo'ob de nook', bey túuno' yaan a kuxtale'ex ya'ab k'iino'ob te' lu'um tu'ux kaja'ane'ex bey j-táanxel lu'umilo'›. **8** Le o'olal to'one' láayli' k-beetik yéetel k-ts'o'okbesik tuláakal ba'ax tu ya'alajto'on Jeonadab u paal Recab, k-úuchben láak'tsil, to'one' ma'atech k-uk'ik vino, mix k-atano'ob, mix k-hijo'ob yéetel mix k-hija'ob, **9** ma'atech k-beetik xan najo'ob utia'al k-kajtal, mina'an k-pak'al uva, mina'anto'on mix junxóot' lu'um yéetel mina'anto'on semilla utia'al k-pak'e. **10** To'one' láayli' k-kajtal ti' najo'ob de nook' yéetel k-beetik tuláakal ba'ax tu ya'alajto'on Jeonadab,* k-úuchben láak'tsil. **11** Chéen ba'ale' le ka líik' Nabucodonosor u reyil Babilonia tu contra le lu'uma',[a] to'one' t-a'alaj: ‹Ko'one'ex okol Jerusalén utia'al k-púuts'ul ti' u soldado'ob le caldeo'ob yéetel le sirio'obo'›, le o'olal beoraa' way kaja'ano'on Jerusaléne'».

12 Jéeoba túune' tu t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alajti': **13** «Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Xeen a wa'al ti' le xiibo'ob yaan Judá yéetel ti' u kajnáalilo'ob

35:2 *Wa «cuarto'obo'». **35:6, 10** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jonadab».

CAP 34

a Le 26:33 Jer 44:2

CAP 35

b 2Re 23:34 2Cr 36:5 Da 1:1

c 2Re 10:15 1Cr 2:55

d 2Re 10:15

Columna 2

a 2Cr 36:5, 6 Da 1:1

Jerusalén lela': «¿Ma' wa mantats' a'ala'abte'ex ka a ts'o'okbese'ex ba'ax kin wa'aliki'?»,[a] lelo' bey u ya'alik Jéeoba. **14** «Jeonadab u paal Recabe' tu ya'alaj ti' u paalal ma' u yuk'iko'ob vino, leti'obe' tu beeto'ob ba'ax tu ya'alaj, le o'olal ma'atech u yuk'iko'ob vino tak bejla'e'. Bey túuno' ku ts'o'okbesko'ob le ba'ax a'ala'anti'ob tumen u yúuchben láak'tsilo'obo'.[b] Chéen ba'ale' tene' kex mantats' táan in wa'alikte'ex ba'ax unaj a beetke'exe'* ma'atech a wu'uyike'ex in t'aan.[c] **15** Tene' ma' xu'ul in túuxtik ta wiknale'ex le máaxo'ob meyajtikeno', mantats' táan in túuxtik* in profeta'ob[d] u ya'alo'obte'ex: ‹¡Beete'ex uts u xu'ulul a bine'ex ti' le bejo'ob ma' ma'alobo',[e] yéetel beete'ex ba'ax toj! Ma' a bine'ex tu paach uláak' dioso'ob utia'al a meyajtike'exo'ob. Bey túuno' ma' kun xu'ulul a kajtale'ex te' lu'um tin ts'áaj ti' te'ex yéetel ti' a úuchben láak'tsile'exo'›.[f] Pero te'exe' ma' ta wu'uye'ex ba'ax kin wa'aliki', mix ta ch'enxikintene'exi'. **16** U paalal Jeonadab, u hijo Recabe', ts'o'ok u ts'o'okbesko'ob le ba'ax a'ala'anti'ob tumen u yúuchben láak'tsilo'obo',[g] pero le kaaja' ma' u yu'ub in t'aani'»».

17 «Tu yo'olal lelo', Jéeoba u Dios Israel, le Dios gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Tuláakal le nojoch loobil in wa'almaj in taasko', yaan in taasik tu yóok'ol Judá yéetel tu yóok'ol tuláakal u kajnáalilo'ob Jerusalén,[a] tumen kex tin t'ano'obe' ma' tu beeto'ob in cuentaili', kex ya'ab u téenel tin t'ano'obe' ma' tu núuko'obten mix ba'ali'›».[b]

18 Ka ts'o'oke' Jeremíase' tu ya'alaj ti' tuláakal le familia'ob ku taalo'ob ti' Recabo': «Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Tumen ta ts'o'okbese'ex le ba'ax u ya'almaj Jeonadab a úuchben láak'tsile'ex, tumen láayli' a beetke'ex tuláakal ba'ax u ya'almaj, yéetel tumen ka beetke'ex jach je'ex u ya'almilo', **19** Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Mantats' kun antal tin táan juntúul u paal Jeonadab,* u hijo Recab, utia'al u meyajtiken»».

36 Tu cuatro años káajak u reinar Jeoyakim[c] u paal Josías, u reyil Judáe', Jéeobae' tu t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alajti': **2** «Ch'a' junp'éel rolloe'* ka a ts'íibt tuláakal le ba'ax ts'o'ok in wa'aliktech tu contra Israel, tu contra Judá[d] yéetel tu contra tuláakal le kaajo'obo',[e] le ba'axo'ob tin wa'alajtech desde le yáax ka tin t'anech tu k'iinilo'ob Josías tak te' k'iina'.[f] **3** Ma' xaane' le kéen

CAP 35

a Jer 32:33

b Jer 35:8

c 2Cr 36:15, 16 Ne 9:26, 30 Jer 25:3

d Jer 7:24, 25

e Isa 1:16 Jer 25:5 Eze 18:30 Os 14:1

f Jer 7:5-7

g Jer 35:8

Columna 2

a Dt 28:15 Dt 29:26, 27 Jos 23:15, 16 2Re 23:27

b Isa 65:12 Isa 66:4 Jer 7:13, 14

CAP 36

c 2Re 23:36 Jer 25:1

d Jer 4:16 Jer 32:30

e Jer 1:5 Jer 25:9

f Jer 1:1, 2 Jer 25:3

35:14 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «kex ma' sáasak táan in líik'il utia'al in t'anke'exe'». **35:15** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' sáasak táan in líik'il utia'al in túuxtik».

35:19 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jonadab». **36:2** *Ilawil página 2577.

u yu'ub u kaajil Judá tuláakal le nojoch loob ts'o'ok in ch'a'tuklik in taasik tu yóok'olo'obo', leti'obe' je'el u p'atko'ob le bejo'ob ma' ma'alobtak tu'ux ku bino'obo', teen túune' yaan in perdonartik u k'ebano'ob bey xan le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ku beetko'obo'».[a]

4 Le ka ts'o'oke' Jeremíase' tu t'anaj Baruk,[b] u paal Neríase', ka tu ya'alajti' tuláakal le ba'ax ts'o'ok u ya'ala'alti' tumen Jéeobao', Baruk túune' tu ts'íibtaj te' rolloo'.[c] **5** Ka ts'o'oke' Jeremíase' tu ya'alaj ti' Baruk: «Tene' ma' tu cha'abal in wokol tu yotoch Jéeoba. **6** Le o'olal teech unaj a wokol utia'al a k'a'am xokik le u t'aan Jéeoba yaan te' rolloo', le rollo ta ts'íibtaj le ka tin wa'alajtecho'. Unaj a xokik u yu'ub tuláakal le kaajo', unaj a beetik tu k'iinil táan u ayunaro'ob tu yotoch Jéeoba. Bey túuno' yaan a xokik u yu'ub tuláakal le máako'ob ku taalo'ob ti' u kaajilo'ob Judáo'. **7** Ma' xaane' leti'obe' je'el u oraro'ob ti' Jéeoba utia'al u ch'a'abal óotsilil ti'obe', yéetel cada juntúul ti' leti'obe' je'el u p'atik le bej ma' ma'alob ku bisko'obo', tumen Jéeobae' ts'o'ok u ya'alik jach p'uja'an yéetel sen ts'íikilnaja'an tu contra le kaaja'».

8 Bey túuno' Baruk u paal Neríase' tu beetaj tuláakal ba'ax a'ala'abti' tumen profeta Jeremías. Leti'e' bin tu yotoch Jéeobae' ka tu k'a'am xokaj le rollo tu'ux tu ts'íibtaj le ba'ax ku ya'alik Jéeobao'.[d]

CAP 36

a Isa 55:7 Eze 33:11 Miq 7:18

b Jer 32:12 Jer 45:2-5

c Jer 45:1

d Jer 7:1, 2

Columna 2

a 2Re 23:36

b 2Cr 20:2, 3 Est 4:15, 16

c Jer 36:25

d 2Re 22:8 2Cr 34:20, 21 Jer 26:24 Jer 39:13, 14 Eze 8:11

e Jer 26:10

f Jer 36:20

g Jer 36:25

h 2Re 22:14 Jer 26:22

9 Te' mes nueve,* tu cinco años káajak u reinar Jeoyakim[a] u paal Josías, u reyil Judáe', káaj u ayunar tu táan Jéeoba tuláakal u kajnáalilo'ob Jerusalén bey xan tuláakal le máako'ob yano'ob Jerusalén ku taalo'ob ti' le kaajo'ob yaan tu lu'umil Judáo'.[b] **10** Baruk túune' tu k'a'am xokaj le ba'ax a'ala'abti' tumen Jeremías ka u ts'íibt te' rolloo', tu xokaj tu yotoch Jéeoba te' cuarto* u tia'al Guemarías[c] u paal Safán,[d] le escribao',# te' táankab maas ka'anal yanilo', le yaan tu yookbal le túumben joonaj yaan tu yotoch Jéeobao'.[e] Leti'e' tu xokaj u yu'ub tuláakal le kaajo'.

11 Le ka tu yu'ubaj Micaya u paal Guemarías, u paal Safán, u xo'okol tuláakal le ba'ax ku ya'alik Jéeoba te' rolloo', **12** leti' túune' bin tu yotoch* le reyo', te' cuarto tu'ux ku meyaj le secretarioo'. Te'elo' ti' kulukbal ka'ach tuláakal le príncipe'oba':# Elisamá[f] le secretarioo', Delayá u paal Semaya, Elnatán[g] u paal Acbor,[h] Guemarías u paal Safán, Sedequías u paal Aananías, bey xan tuláakal le u maasil príncipe'obo'. **13** Micayae' tu ya'alajti'ob tuláakal le ba'ax xo'ok u yu'ub le kaajo', tuláakal le ba'ax tu xokaj Baruk te' rolloo'.

36:9 *Lela' ku káajal desde tu chúumuk noviembre tak tu chúumuk diciembre. **36:10** *Wa «te' tu'ux ku yúuchul janal». #Ilawil página 2562. **36:12** *Wa «palacio». #Wa «le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'obo'».

CAP 36

14 Ka ts'o'oke' tuláakal le príncipe'obo' tu túuxto'ob Jeudí u paal Netanías, u paal Selemías u paal Cusí tu yiknal Baruk utia'al u ya'alikti': «Ko'ox, ch'a' le rollo ta xokaj u yu'ub le kaajo'». Baruk u paal Neríase' tu ch'a'aj le rolloo' ka bin te' tu'ux yano'obo'. **15** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Beet uts a kutal utia'al a xokik k-u'uye». Le o'olal Baruke' tu xokaj u yu'ubo'ob.

16 Ka ts'o'ok u yu'ubiko'ob tuláakal le ba'ax xo'oko' sajakchajo'obe' ka jo'op' u paktikuba'ob, ka tu ya'alo'ob ti' Baruk: «To'one' unaj k-ts'áaik u yojéelt le rey tuláakal le ba'ax ts'o'ok k-u'uyiko'». **17** Ka ts'o'oke' tu ya'alo'ob ti' Baruk: «Beet uts a wa'alikto'on bix úuchik a ts'íibtik tuláakal le t'aano'oba', ¿Jeremías wa a'altech?». **18** Baruke' tu ya'alajti'ob: «Leti' a'alten tuláakal le t'aano'oba', teen túune' tin ch'a'aj tintae' ka tin ts'íibtaj te' rolloa'». **19** Le príncipe'ob túuno' tu ya'alo'ob ti' Baruk: «Teech yéetel Jeremíase' unaj a bin a ta'akaba'ex, mix máak unaj u yojéeltik tu'ux yane'ex».[a]

20 Leti'ob túune' bino'ob te' táankab tu'ux yaan le reyo' ka tu ya'alo'obti' tuláakal le ba'ax tu yu'ubo'obo', le rolloo' tu p'ato'ob te' cuarto tu'ux ku meyaj Elisamá le secretarioo'.

21 Le rey túuno' tu túuxtaj Jeudí[b] u ch'a' le rolloo', leti'e' bin u ch'a' te' cuarto tu'ux ku meyaj Elisamá le secretarioo' ka tu taasaj. Ka ts'o'oke' Jeudíe' káaj u xokik utia'al u yu'uba'al tumen le rey yéetel tumen tuláakal le príncipe'ob wa'alakbalo'ob naats' ti' le reyo'. **22** Te' súutuko' le reyo' ti' kulukbal ka'ach te' naj tu'ux suuk u yantal tu k'iinilo'ob ke'elo', lela' úuch te' mes nueveo', mientras tia'an ka'ach le rey naats' ti' junp'éel nu'ukul tu'ux t'aba'an k'áak'o'. **23** Le kéen ts'o'okok ka'ach u xokik Jeudí óoxp'éel wa kanp'éel jaats ti' le ba'ax ts'íibta'ano' le reyo' ku ch'a'ik le cuchillo ku meyaj ti' le secretarioo' ku xotik le ts'o'ok u xo'oklo', ts'o'ole' ku pulik ichil le k'áak'o', bey úuchik u beetik tak ka tu láaj tóokaj le rolloo'. **24** Leti'obe' ma' tu ch'a'ajo'ob saajkili'. Le rey yéetel le máaxo'ob meyajtiko' kex tu yu'ubo'ob tuláakal le ba'ax xo'oko' ma' tu jataj u nook'o'ob utia'al u ye'esko'ob yaachaja'an u yóolo'obi'. **25** Kex Elnatán,[a] Delayá[b] yéetel Guemarías[c] tu sen a'alo'ob ti' le rey ma' u tóokik le rolloo' leti'e' ma' tu yu'ubaj ba'ax ku ya'aliko'obi'. **26** Ts'o'ole' le reyo' tu ya'alaj ti' Jerameel u hijo, ti' Seraya u paal Azriel yéetel ti' Selemías u paal Abdeel ka xi'ik u macho'ob Baruk le secretarioo' bey xan profeta Jeremías, chéen ba'ale' ta'aka'abo'ob tumen Jéeoba.[d]

27 Le ts'oka'anili' u tóoka'al le rollo tumen le rey, le tu'ux tu ts'íibtaj Baruk le ba'ax a'ala'abti' tumen Jeremíaso',[e] Jéeobae' tu ka'a t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alajti': **28** «Ch'a' uláak' junp'éel

Columna 2

a Jer 36:26
b Jer 36:14
a 2Re 24:8
b Jer 36:12
c Jer 36:10
d Jer 1:19
e Jer 36:2

rolloe' ka a ts'íibt le ba'axo'ob ta ts'íibtaj te' rollo tóoka'ab tumen Jeoyakim u reyil Judáo'.[a] **29** Teche' unaj a wa'alik ti' Jeoyakim u reyil Judá: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Teche' ta tóokaj le rolloo' yéetel ta wa'alaj: ‹¿Ba'axten ta ts'íibtaj te' rolloo': «U reyil Babiloniae' yaan u taal yéetel yaan u xu'ulsik ti' le lu'uma', yaan u míistik u kajnáalilo'ob bey xan u ba'alche'ilo'ob»?›.[b] **30** Le o'olal Jéeobae' ku ya'alik yo'olal Jeoyakim u reyil Judá: ‹Mix juntúul u paalal kun p'áatal kutal tu trono David.[c] Le kéen kíimke' chéen bey kun p'áatal pektal u wíinklilo', de díae' yaan u ju'ulul tumen K'iin yéetel de áak'abe' yaan u k'áaxal síis tu yóok'ol.[d] **31** Tu yo'olal le ba'alo'ob ma' ma'alobtak u beetmo'obo' yaan in k'áatik cuenta ti' leti', ti' u paalal bey xan ti' u j-meyajo'ob. Tuláakal le nojoch loob in wa'almo' yaan in taasik tu yóok'ol le máako'oba', tu yóok'ol u kajnáalilo'ob Jerusalén yéetel tu yóok'ol le xiibo'ob yaan Judáo',[e] tumen mix juntúul ti' leti'ob tu yu'ubaj in t'aani'›»».[f]

32 Jeremías túune' tu ch'a'aj uláak' junp'éel rolloe' ka tu ts'áaj ti' Baruk u paal Nerías, le secretarioo'.[g] Ka ts'o'oke' Baruke' tu ts'íibtaj le ba'ax a'ala'abti' tumen Jeremíaso', tuláakal le ba'ax ts'íibta'an ka'ach te' rollo tóoka'ab tumen Jeoyakim u reyil Judáo'.[h] Te' rolloa' ts'íibta'ab xan ya'ab uláak' ba'alo'ob je'ex le je'elo'oba'.

CAP 36

a Jer 36:23

b Jer 25:8, 9

c 2Re 24:6, 8
2Re 24:15
2Cr 36:9, 10
Jer 22:24, 30

d Jer 22:18, 19

e Dt 28:15
Jer 19:15

f 2Cr 36:15, 16

g Jer 36:2, 4

h Jer 36:23

Columna 2

CAP 37

a 2Re 24:17-19
1Cr 3:15

b 2Cr 36:10-12

c 2Re 24:12
Jer 22:24

d Jer 38:1, 4

e 2Re 25:18, 21
Jer 21:1, 2
Jer 29:25

f Jer 37:15

g Jer 34:21

h Eze 17:15

i Jer 17:5
Lam 4:17
Eze 17:17

j Jer 32:29
Jer 34:22
Jer 39:8

37 Nabucodonosor u reyil Babiloniae' tu ts'áaj Sedequías[a] u paal Josías u beet u reyil tu lu'umil Judá,[b] tu ts'áaj utia'al u jeelintik Conías*[c] u paal Jeoyakim. **2** Chéen ba'ale' mix Sedequías, mix u j-meyajo'ob yéetel mix u kajnáalilo'ob le lu'um tu yóotaj u yu'ubo'ob le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba le ka tu túuxtaj profeta Jeremías tu yiknalo'obo'.

3 Rey Sedequíase' tu túuxtaj Jeucal[d] u paal Selemías bey xan Sofonías[e] u paal Maaseya le sacerdoteo', tu túuxto'ob utia'al u ya'aliko'ob ti' profeta Jeremías: «Beet uts a orar t-o'olal ti' Jéeoba k-Dios». **4** Jeremíase' ti' ku máan ka'ach ichil le kaajo' tumen te' k'iino'ob je'elo' ma' k'a'alak cárceli'.[f] **5** Te' k'iino'obo' le caldeo'ob ba'pachtmil Jerusaléno' luk'o'ob te' kaajo',[g] tumen tu yojéelto'ob ts'o'ok u jóok'bal u taal u soldado'ob Faraón desde tu lu'umil Egipto.[h] **6** Jéeoba túune' tu t'anaj profeta Jeremíase' ka tu ya'alaj: **7** «Jéeoba u Dios Israele' ku ya'alik: ‹Leti'e ba'ax unaj a wa'alike'ex ti' u reyil Judá, le máax túuxte'ex tin wiknalo': «¡Ilawile'ex! Le u soldado'ob Faraón táan u taal u yáante'exo' yaan u suuto'ob tu lu'umil Egipto.[i] **8** Le caldeo'ob túuno' yaan u suuto'ob yéetel yaan u ba'atelo'ob tu contra le kaaja', yaan u ch'a'iko'ob yéetel yaan u tóokiko'ob».[j] **9** Lela'

37:1 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Joaquín yéetel Jeconías.

leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Ma' a tuskaba'ex, mix a chéen a'alike'ex: ‹Le caldeo'obo' ma' kun suuto'ob›, tumen yaan u suuto'ob. **10** Kex ka a kíimse'ex óoli' tuláakal le soldado'ob caldeo'ob táan u ba'atelo'ob ta contra'ex, yéetel ka p'áatak chéen jujuntúul soldado'ob ucha'an loob ti'obe', kex beyo' leti'obe' yaan u jóok'lo'ob te' najo'ob de nook' tu'ux yano'obo' yéetel yaan u tóokiko'ob le kaaja'»».[a]

11 Le ka luk' le soldado'ob caldeo'ob ba'pachtmil Jerusalén tu yo'olal u soldado'ob Faraóno',[b] **12** Jeremíase' tu ch'a'tuklaj u luk'ul Jerusalén utia'al u bin tu lu'umil Benjamín[c] utia'al u k'amik u herencia tu kaajal. **13** Chéen ba'ale' ka k'uch profeta Jeremías te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Benjamíno', ma'ach tumen u nojchil le máaxo'ob ku kanano'obo', ma'ach tumen Iriya u paal Selemías, u paal Aananíase', ka a'ala'abti': «¡Teche' táan a bin a k'ubaba ti' le caldeo'obo'!». **14** Jeremías túune' tu ya'alaj: «¡Ma' jaaji'! Tene' ma' táan in bin in k'ubinba ti' le caldeo'obo'». Chéen ba'ale' Iriyae' ma' tu yóotaj u yu'ub ba'ax ku ya'aliki', le o'olal tu machaj Jeremíase' ka tu bisaj tu táan le príncipe'obo'. **15** Le príncipe'obo' jach p'u'ujo'ob tu contra Jeremías,[d] le o'olal tu jats'o'obe' ka tu k'alo'ob[e] tu yotoch Jeonatán le secretarioo', junp'éel naj ku meyaj ka'ach bey cárcele'. **16** Jeremíase' k'a'al ti' junp'éel ti' le cuarto'ob beeta'an yáanal lu'umo', te'elo' ti' p'áat ya'ab k'iino'obi'.

17 Ka ts'o'oke' túuxta'ab ch'a'abil tumen rey Sedequías. Le ka k'uch te' palacioo' x-mukul k'áata'abti' tumen le reyo':[a] «¿Yaan wa ba'ax ku ya'alik Jéeoba?». Jeremíase' tu ya'alaj: «¡Yaan!», ts'o'ole' ka tu ya'alaj: «¡Yaan a k'u'ubul tu k'ab u reyil Babilonia!».[b]

18 Jeremíase' tu ya'alaj xan ti' rey Sedequías: «¿Ba'ax ts'o'ok in beetik ti' teech, ti' a j-meyajo'ob yéetel ti' le kaaj utia'al ka a k'alene'exo'? **19** ¿Tu'ux yaan le a profeta'ex a'alik: ‹U reyil Babiloniae' ma' kun taal ba'ate'el ta contra'ex mix tu contra le lu'uma'›?[c] **20** Beoraa' yuum rey, beet uts a ch'enxikintiken. E'esten a wutsil, beet le ba'ax ken in k'áattecha': ma' a ka'a túuxtiken tu yotoch Jeonatán[d] le secretarioo', tumen wa ma'e' ti' kin kíimili'».[e] **21** Le rey Sedequías túuno' tu ya'alaj ka bisa'ak Jeremías te' lugar ku k'aaba'tik Táankab tu'ux ku kanáanta'al máako'[f] yéetel ma' u cha'abal u jóok'oli'. Sáamsamal ku ts'a'abal ka'ach ti' Jeremías junp'éel wóolis waaj ku ch'a'abal te' calle tu'ux yaan le panadero'obo',[g] bey beeta'abik tak ka láaj xu'up le waaj yaan te' kaajo'.[h] Jeremías túune' p'áat te' Táankab tu'ux ku kanáanta'al máako'.

38 Sefatías u paal Matán, Guedalías u paal Pasjur, Jucal[i] u paal Selemías yéetel Pasjur[j] u paal Malkiyae' tu yu'ubo'ob le ba'ax ku

CAP 37

a Jer 21:4

b Jer 34:21

c Jer 1:1

d Jer 26:11
Jer 38:4

e Jer 20:2
Heb 11:32, 36

Columna 2

a Jer 38:14

b Jer 21:7
Jer 24:8
Jer 34:21
Eze 12:12, 13

c Jer 14:13
Jer 23:16, 17
Jer 27:14
Jer 28:1, 2
Lam 2:14

d Jer 37:15

e Jer 26:15
Jer 38:8, 9

f Ne 3:25
Jer 32:2
Jer 33:1
Jer 38:13, 28

g 1Re 17:6

h 2Re 25:3
Jer 38:9

CAP 38

i Jer 37:3

j Jer 21:1, 2

ya'alik Jeremías ti' tuláakal le kaajo'. Leti'e' táan ka'ach u ya'alik: **2** «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Le máax kun p'áatal way kaaje' yaan u kíimsa'al yéetel espada, yéetel wi'ijil bey xan yéetel k'aak'as k'oja'anil.[a] Pero le máax kun jóok'ol u k'ububa ti' le caldeo'obo' ma' kun kíimsbil, mix ken u perdert u kuxtal, ba'axe' yaan u salvartik u kuxtal›.[b] **3** Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Le kaaja' yaan u k'u'ubul ti' u soldado'ob u reyil Babilonia, leti' túune' yaan u ch'a'ik›».[c]

4 Le príncipe'ob túuno' tu ya'alo'ob ti' rey Sedequías: «Beet uts a wa'alik ka kíimsa'ak le máaka',[d] tumen yéetel le ba'axo'ob ku ya'aliko' táan u lúu'sik u yóol le soldado'ob p'aatlo'ob way kaaje' bey xan tuláakal u kajnáalilo'ob le kaaja'. Le máaka' ma' táan u kaxtik u yutsil le kaaja', ba'axe' u k'áat ka xi'ik k'aasil ti'». **5** Rey Sedequías túune' tu ya'alajti'ob: «¡Illawile'ex! Tia'an ta k'abe'exe'. Tene' ma' tu páajtal in je'elsike'ex, beete'ex je'el ba'axak a k'áate'exe'».

6 Leti'ob túune' tu macho'ob Jeremíase' ka tu jalk'eso'ob ti' junp'éel ch'e'en yaan te' lugar ku k'aaba'tik Táankab tu'ux ku kanáanta'al máako',[e] le ch'e'eno' u tia'al Malkiya u paal le reyo'. Ti' leti'obe' meyajnaj suumo'ob utia'al u jalk'esko'ob Jeremías. Chéen ba'ale' le ch'e'eno' mina'an u ja'il, chéen u luuk'il. Le o'olal Jeremíase' jo'op' u ts'óopol ichil.

CAP 38

a Jer 27:13 Jer 29:18 Eze 7:15

b Jer 21:8-10

c 2Re 25:1, 2 2Cr 36:17

d Jer 26:11

e Jer 33:1 Jer 37:21 Jer 38:28

Columna 2

a Jer 39:16

b Jer 37:13

c Jer 52:6

d 2Re 20:13

7 Ébed-mélek,[a] juntúul etíope ts'a'anti' autoridad* tu palacio le reyo', tu yojéeltaj oksa'ab Jeremías ti' junp'éel ch'e'en. Te' súutuk je'elo' le reyo' ti' kulukbal ka'ach naats' ti' le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Benjamíno'.[b] **8** Ébed-mélek túune' jóok' te' palacioo' ka bin u ya'al ti' le reyo': **9** «¡Yuum rey, jach ma' ma'alob le ba'ax beeta'ab ti' profeta Jeremías tumen le máako'oba'! Leti'obe' ts'o'ok u jalk'esko'ob ichil le ch'e'eno', ti' kun kíimil yéetel wi'iji', tumen ts'o'ok u p'áatal mina'an ba'al jaantbil te' kaaja'».[c]

10 Le rey túuno' tu ya'alaj ti' Ébed-mélek le etíopeo': «Ch'a' 30 u túulal máako'ob waye' ka xi'ikech a jóo's profeta Jeremías te' ch'e'en antes u kíimilo'». **11** Ébed-mélek túune' tu ch'a'aj le máako'ob a'ala'abti'o' ka ooko'ob tu palacio le reyo', ooko'ob ti' junp'éel lugar yaan yáanal le tesoreríao'.[d] Te'elo' tu ch'a'ajo'ob jujunp'éel x-lala' nook'o'ob bey xan u xóoxot'al x-lala' tela'ob. Ts'o'ole' Ébed-méleke' tu ch'a'aj suumo'obe' ka tu jalk'esaj ti' Jeremías le ba'alo'oba'. **12** Ka ts'o'oke' Ébed-mélek le etíopeo' tu ya'alaj ti' Jeremías: «Ts'áa le nook'o'ob yéetel u xóoxot'al tela yáanal a xiik'o'obo' utia'al ma' u beetiktech loob le suumo'obo'». Jeremías túune' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti'o'. **13** Leti'ob túune' tu páayto'ob

38:7 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «eunuco». Ilawil «Eunuco», página 2563.

Jeremíase' ka tu jóo'so'ob ti' le ch'e'eno'. Ka ts'o'oke' Jeremíase' p'áat te' Táankab tu'ux ku kanáanta'al máako'.[a]

14 Rey Sedequíase' tu túuxtaj ch'a'abil profeta Jeremías utia'al ka taasa'ak tu yiknal, leti'e' tia'an ka'ach te' tu yóoxp'éel joonaj yaan tu yotoch Jéeobao'. Ka ts'o'oke' le reyo' tu ya'alaj ti' Jeremías: «Yaan junp'éel ba'ax taak in k'áatiktech, chéen ba'ale' ma' a ta'akikten mix ba'al». **15** Jeremías túune' tu ya'alaj ti' Sedequías: «Wa kin wa'aliktech u jaajile', yaan a kíimsken. Wa kin wa'aliktech ba'ax unaj a beetke', ma' ken a wu'uyen». **16** Le o'olal rey Sedequíase' tu x-mukul a'alaj ti' Jeremías: «Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le Dios kuxa'an yéetel u ts'aamaj k-kuxtalo', de ke tene' ma' ken in kíimsech, mix ken in k'ubech ti' le máaxo'ob taak u lu'sko'ob a kuxtalo'».

17 Ka ts'o'oke' Jeremíase' tu ya'alaj ti' Sedequías: «Jéeoba u Dios Israel, le Dios gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Wa ka jóok'ol a k'ubaba ti' le príncipe'ob taalja'ano'ob yéetel u reyil Babiloniao', yaan u perdonarta'al a kuxtal, le kaaj xana' ma' kun tóokbil, teech yéetel a wotoche' yaan a perdonarta'al.[b] **18** Pero wa ma' ta jóok'ol a k'ubaba ti' le príncipe'ob taalja'ano'ob yéetel u reyil Babiloniao', le kaaja' yaan u k'u'ubul ti' le caldeo'obo', leti'ob túune' yaan u tóokiko'ob,[c] yéetel teche' ma' kan púuts'ul ti' leti'ob›».[d]

CAP 38

a Jer 37:21

b Jer 21:9
Jer 27:12

c 2Re 25:8, 9

d 2Re 25:6
Jer 39:5

Columna 2

a Jer 39:3

b Lam 1:2

c 2Re 25:7

d Jer 52:8, 13

19 Ka ts'o'oke' rey Sedequíase' tu ya'alaj ti' Jeremías: «Tene' saajken ti' le judío'ob u ts'aamuba'ob tu tséel le caldeo'obo', tumen wa ka k'u'ubken tu k'abo'obe' ma' xaane' leti'obe' jach je'el u beetik u k'asa'anilo'ob tene'». **20** Chéen ba'ale' Jeremíase' tu ya'alajti': «Ma' kan k'ubbil tu k'abo'ob. Beet uts a ts'o'okbesik le ba'ax tu ya'alajten Jéeoba ka in wa'altecho', beyo' yaan u bintech utsil yéetel yaan u seguer a kuxtal. **21** Pero wa ma' ta jóok'ol a k'ubabae' lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ye'esikten Jéeoba kun úuchla': **22** tin wile' tuláakal le ko'olelo'ob p'aatlo'ob tu yotoch* u reyil Judáo' táan u jóo'sa'alo'ob tu táan le príncipe'ob taalja'ano'ob yéetel u reyil Babiloniao',[a] leti'ob túune' ku ya'aliko'ob:

‹Le máaxo'ob ta k'ubaj
a wóol ti'obo' tu tusecho'ob yéetel lúubech
tu k'abo'ob.[b]
Leti'obe' tu beeto'ob u
ts'óopol a wooko'ob ich
luuk',
le ka ts'o'oke' ka tu sutaj
u paacho'ob ti' teech›.

23 Tin wile' tuláakal a watano'ob yéetel a paalale' táan u k'u'ublo'ob ti' le caldeo'obo', teech xane' junpuli' ma' kan púuts'ul, ba'axe' yaan a chu'ukul tumen u reyil Babilonia.[c] T'a wo'olale' yaan u tóoka'al le kaaja'».[d]

24 Sedequías túune' tu ya'alaj ti' Jeremías: «Ilawil ma' u yojéelta'al tumen mix máak

38:22 * Wa «palacio».

le ba'ax ts'o'ok a wa'aliktena', tumen wa ma'e' je'el a kíimsa'ale'. **25** Wa ku yojéeltik le príncipe'ob t'aanajen ta wéetel yéetel ku taal u ya'alo'obtech: ‹Beet uts a wa'alikto'on le ba'ax ta wa'alaj ti' le reyo'. Wa ka wa'alikto'one' ma' ken k-kíimsech.[a] ¿Ba'ax tu ya'alajtech le reyo'?›, **26** teche' unaj a núukikti'ob: ‹Táan ka'ach in k'áat óoltik ti' le rey ma' u ka'a túuxtiken tu yotoch Jeonatáno', tumen wa ma'e' ti' kin kíimili'›».[b]

27 Junp'éel k'iin túune' tuláakal le príncipe'obo' bino'ob tu yiknal Jeremíase' ka jo'op' u k'áatko'ob u chi'. Leti' túune' tu ya'alajti'ob tuláakal le ba'ax a'ala'abti' tumen le reyo'. Ka ts'o'oke' mix ba'al maas tu ya'alo'ob ti' Jeremías tumen mix juntúul ti' leti'ob u'uy le tsikbalo'. **28** Jeremíase' p'áat te' Táankab tu'ux ku kanáanta'al máak[c] tak le k'iin ka lúub Jerusaléno'. Le ka ch'a'ab Jerusaléne' láayli' tia'an ka'ach te' lugar je'elo'.[d]

39 Te' mes diez,* tu nueve años káajak u reinar Sedequías tu lu'umil Judáo', Nabucodonosor u reyil Babilonia yéetel tuláakal u soldado'obe' taalo'ob Jerusaléne' ka tu ba'pachto'ob.[e]

2 Tu 11 años káajak u reinar Sedequíase' le caldeo'obo' tu jomk'eso'ob le pak'o'obo' ka ooko'ob ichil le kaajo', lela' úuch te' día nueve ti' le mes cuatroo'.*[f] **3** Tuláakal túun le príncipe'ob taalja'ano'ob yéetel u reyil Babiloniao' ooko'obe' ka kulajo'ob te' joonaj ku k'aaba'tik Joonaj yaan chúumuko',[a] te'elo' ti' kulaj Nergal-sarézer le Samgaro', Nebo-sarsekim le Rabsaríso',* Nergal-sarézer le Rabmago',# yéetel tuláakal u maasil príncipe'ob taalja'ano'ob yéetel u reyil Babiloniao'.

4 Sedequías u reyil Judá bey xan tuláakal u soldado'obe' púuts'o'ob[b] le ka tu yilo'ob le máako'oba'. Leti'obe' de áak'ab ka jóok'o'ob ti' le kaajo', máano'ob te' bej yaan tu jardín le reyo' ka jóok'o'ob te' joonaj yaan te' tu'ux yaan le ka'ap'éel pak'o'obo'. Ka ts'o'oke' bino'ob te' bej ku bin tu tojil le Arabáo'.[c] **5** Pero le soldado'ob caldeo'obo' bino'ob áalkabil tu paacho'obe' ka tu chukpachto'ob Sedequías tu desiertoil Jericó.[d] Leti'obe' tu macho'obe' ka tu biso'ob tu táan Nabucodonosor u reyil Babilonia. Le reya' tia'an ka'ach tu kaajil Riblá[e] tu lu'umil Amate',[f] leti' túune' tu ya'alaj ba'ax kun beetbil ti' Sedequías. **6** U reyil Babiloniae' tu beetaj u kíimsa'al u paalal Sedequías, kíimsa'abo'ob tu táan u yich tu kaajil Riblá. U reyil Babiloniae' tu beetaj xan u kíimsa'al tuláakal le ts'uulo'ob yaan Judáo'.[g] **7** Ka ts'o'oke' tu ch'óopkintaj Sedequías, tu k'axaj yéetel

CAP 38

a Jer 38:4

b Jer 37:15

c Jer 15:20
Jer 32:2
Jer 33:1
Jer 37:21
Jer 39:13, 14

d 2Re 25:8, 9
2Cr 36:17

CAP 39

e 2Re 25:1, 2
Jer 52:4, 5
Eze 24:1, 2

f 2Re 25:3, 4
Jer 52:6, 7
Eze 33:21

Columna 2

a Jer 1:15

b Dt 28:25

c 2Re 25:4-7
Jer 52:7-11

d Jer 32:4
Jer 38:18

e 2Re 23:31, 33

f 2Re 17:24

g Jer 21:7
Jer 34:18-20

39:1 * U k'aaba' le mesa' Tebet. Ilawil «Tebet», página 2582. **39:2** * U k'aaba' le mesa' Tamuz. Ilawil «Tamuz», página 2581.

39:3 * Wa ku ja'atsal yaanal bix le t'aano'ob ich hebreoo' ku p'áatal beya': «Nergal-sarézer, Samgar-nebo, Sarsekim, Rabsarís». # Wa «u nojchil le mago'obo' (astrólogo)».

cadena'ob de cobre, ts'o'ole' ka tu bisaj Babilonia.[a]

8 Ka ts'o'oke' le caldeo'obo' tu tóoko'ob u yotoch* le reyo' bey xan le najo'ob yaan te' kaajo',[b] ts'o'ole' ka tu ju'ujuto'ob u ba'pak'ilo'ob Jerusalén.[c] **9** Nebuzaradán,[d] u nojchil le soldado'ob kanáantik le reyo', tu ch'a'aj u bis Babilonia le u yalab le máako'ob p'ata'ano'ob ka'ach te' kaajo', le máaxo'ob tu ts'áajuba'ob tu tséelo' bey xan je'el máaxak p'aatal ka'ach te' lu'umo'.

10 Chéen ba'ale' Nebuzaradán u nojchil le soldado'ob kanáantik le reyo', tu cha'aj u p'áatal tu lu'umil Judá jujuntúul ti' le máaxo'ob maas óotsilo'obo', le máaxo'ob jach junpuli' mix ba'al yaanti'obo'. Te' k'iino' tu ts'áajti'ob lu'umo'ob u meyajto'ob* yéetel tu ts'áajti'ob lugaro'ob tu'ux pak'a'an uva.[e]

11 Chéen ba'ale' Nabucodonosor, u reyil Babiloniae' t'aanaj yéetel Nebuzaradán u nojchil le soldado'ob kanáantiko', ka tu ya'alajti' ba'ax unaj u beetik yéetel Jeremías: **12** «Xeen a ch'a'e' ka a kanáante. Ma' a beetik loob ti', ts'áati' tuláakal ba'ax ka u k'áattech».[f]

13 Le o'olal Nebuzaradán u nojchil le soldado'ob kanáantik le rey, Nebusazbán le Rabsarís,* Nergal-sarézer le Rabmag# bey xan tuláakal le

39:8 * Wa «palacio». **39:10** * Uláak' bix u traducirta'ale' «tu beetaj u sen meyajo'ob». **39:13** * Wa «u nojchil le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'ob te' palacioo'». # Wa «u nojchil le mago'obo' (astrólogo)».

CAP 39

a Eze 12:13

b Isa 5:9 Jer 38:18

c 2Re 25:9-11 2Cr 36:17, 19 Ne 1:3 Jer 52:13-15

d 2Re 25:20 Jer 40:1 Jer 52:12

e 2Re 25:12 Jer 52:16

f Jer 40:2, 4

Columna 2

a Jer 38:28

b 2Re 25:22 Jer 40:5 Jer 41:2

c 2Cr 34:20, 21 Jer 26:24

d 2Re 22:8

e Jer 32:2 Jer 37:21

f Jer 38:7

g Jer 45:2, 5

h Sl 37:39, 40 Jer 17:7

CAP 40

i Jer 39:9 Jer 52:12, 13

j Jos 18:21, 25

máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'ob tumen u reyil Babiloniao', tu ya'alo'ob **14** ka jóo'sa'ak Jeremías te' lugar ku k'aaba'tik Táankab tu'ux ku kanáanta'al máako'.[a] Tu ya'alo'ob xan ka k'u'ubuk ti' Guedalías[b] u paal Aicam,[c] u paal Safán[d] utia'al ka u bis tu yotoch. Jeremías túune' ti' p'áat kajtal ichil u kajnáalilo'ob le kaajo'.

15 Le k'ala'an ka'ach Jeremías te' Táankab tu'ux ku kanáanta'al máako'[e] t'a'an tumen Jéeobae' ka a'ala'abti': **16** «Xeen a wa'al ti' Ébed-mélek[f] le etíopeo': ‹Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Tene' yaan in béeykuntik ba'ax in wa'almaj, ma' utia'al u yutsil le kaaja' ba'axe' utia'al in taasik loob tu yóok'ol. Te' k'iin je'elo' teche' yaan a wilik u béeytal»».

17 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Te' k'iin je'elo' yaan in salvarkech, ma' kan k'ubbil tu k'ab le máaxo'ob beetmil a ch'a'ik saajkilo'›.

18 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Tene' yaan in ts'áaik tu'ux a púuts'ul, ma' kan kíimsbil yéetel espada. Yaan a salvartik a kuxtal[g] tumen ta k'ubaj a wóol ti' teen»».[h]

40 Jeremíase' k'axa'an ka'ach yéetel cadena, yéetel tia'an ichil tuláakal le u kajnáalilo'ob Jerusalén yéetel Judá táan u bisa'alo'ob Babiloniao'. Chéen ba'ale' Nebuzaradán[i] u nojchil le soldado'ob kanáantik le reyo' tu jáalk'abtaj Jeremías tu kaajil Ramá.[j] Le ka ts'o'ok u yúuchul lelo'

t'a'an Jeremías tumen Jéeoba. **2** Ka ts'o'oke' Nebuzaradán u nojchil le soldado'ob kanáantik le reyo', tu bisaj Jeremíase' ka tu ya'alajti': «Jéeoba a Dios a'almil yaan u taal le nojoch loob tu yóok'ol le lu'uma'. **3** Jéeobae' ts'o'ok u béeykuntik jach je'ex u ya'almilo', tumen te'exe' k'ebanchaje'ex tu táan Jéeoba, yéetel ma' ta wu'uye'ex u t'aani'. Le o'olal ku yúuchulte'ex le ba'alo'oba'.[a] **4** Bejla'e' táan in lu'sik le cadena'ob ikil k'axa'anil a k'abo'obo'. Wa a k'áat bin tin wéetel Babiloniae', ko'ox, tene' je'el in kanáantkeche'. Pero wa ma' a k'áat taal tin wéetele', ma' a taal. Ilawil tuláakal le lu'um yaan aktáan ti' techo', je'el u páajtal a yéeyik tu'ux a k'áat bine'».[b]

5 Le láayli' tia'an Jeremías te'elo' a'ala'abti' tumen Nebuzaradán: «Xeen tu yiknal Guedalías[c] u paal Aicam,[d] u paal Safán,[e] le máax yéeya'ab tumen u reyil Babilonia utia'al u gobernartik u kaajilo'ob Judáo'. P'áatkech tu yiknal, yéetel kajlakech ichil le kaajo'. Pero wa ma'e' je'el u páajtal a yéeyik tu'ux a k'áat bine'».

Nebuzaradán túune' tu ts'áaj ba'al u jaant Jeremías, yéetel tu ts'áaj junp'éel siibal ti', ts'o'ole' ka tu cha'aj u bin. **6** Ka ts'o'oke' Jeremíase' bin tu yiknal Guedalías u paal Aicam tu kaajil Mizpá,[f] ka p'áat kajtal ichil le máaxo'ob p'aatlo'ob te' lu'umo'.

7 Ka máan k'iine' tuláakal u nuuktakil le soldado'ob yano'ob junmúuch' yéetel u soldado'ob te' k'áaxo', tu yojéelto'ob ts'o'ok u yéeya'al Guedalías u paal Aicam tumen u reyil Babilonia utia'al gobernar te' lu'umo', utia'al u gobernart le xiibo'ob, le ko'olelo'ob yéetel le paalalo'obo', tuláakal le máaxo'ob óotsilo'ob ma' bisa'abo'ob tu lu'umil Babiloniao'.[a] **8** Le u nuuktakil le soldado'ob bin u yilo'ob Guedalías tu kaajil Mizpáo',[b] leti'e je'elo'oba': Ismael[c] u paal Netanías, Joanán[d] yéetel Jonatán u paalal Caréa, Seraya u paal Tanúmet, u paalal Efay le netofatitao', Jezanías[e] u paal juntúul maakatita, bey xan tuláakal u soldado'ob. **9** Guedalías u paal Aicam, u paal Safáne' tu jurartaj ti' leti'ob bey xan ti' le soldado'ob yano'ob tu yéetelo'obo': «Ma' a ch'a'ike'ex saajkil a meyajte'ex le caldeo'obo'. Kajlene'ex te' lu'uma' yéetel meyajte'ex u reyil Babilonia, wa ka beetke'exe' yaan u binte'ex ma'alobil.[f] **10** Chéen ba'ale' tene' yaan in p'áatal tu kaajil Mizpá utia'al in t'aan ta wo'olale'ex* le kéen taalak le caldeo'obo'. Pero te'exe' xeene'ex a mole'ex uva utia'al a beetke'ex vino, mole'ex u yich jejeláas che'ob, yéetel beete'ex aceite. Le kéen ts'o'okke' ka líi'ske'ex tu nu'ukulilo'ob yéetel ka p'áatle'ex kajtal te' kaajo'ob ts'o'ok a ch'a'ike'exo».[g]

11 Tuláakal le judío'ob yano'ob ka'ach Moab, Ammón, Edom yéetel ti' tuláakal u maasil lu'umo'obo',

CAP 40

a Jer 50:7

b Jer 39:11, 12

c 2Re 25:22 Jer 39:13, 14 Jer 41:2

d 2Re 22:12, 13 Jer 26:24

e 2Re 22:8

f Jue 20:1 1Re 15:22

Columna 2

a 2Re 25:22 Jer 39:10

b 2Re 25:23

c 2Re 25:25

d Jer 41:11, 16 Jer 43:2

e Jer 42:1, 2

f 2Re 25:24 Jer 27:11

g Jer 39:10

40:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in wa'atal tu táan».

tu yojéelto'obe' u reyil Babiloniae' yaan máaxo'ob tu cha'aj u p'áatal tu lu'umil Judá, yéetel tu yéeyaj Guedalías u paal Aicam, u paal Safán utia'al u gobernar tu yóok'olo'ob. **12** Le o'olal tuláakal le judío'ob k'i'itbesa'ano'ob ti' jejeláas lugaro'obo' suunajo'ob tu lu'umil Judáe' ka bino'ob tu yiknal Guedalías tu kaajil Mizpá. Leti'ob túune' tu molo'ob ya'ab uva utia'al u beetko'ob vino yéetel tu molo'ob ya'ab u yich jejeláas che'ob.

13 Joanán u paal Caréa yéetel tuláakal u nuuktakil le soldado'ob yano'ob ka'ach te' k'áaxo' bino'ob tu yiknal Guedalías tu kaajil Mizpá. **14** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «¿Ma' wa a wojle' Baalís, u rey le ammonita'obo',[a] ts'o'ok u túuxtik Ismael u paal Netanías utia'al u kíimsech?».[b] Chéen ba'ale' Guedalías u paal Aicame' ma' tu creertaj le ba'ax a'ala'abti'o'.

15 Ka ts'o'oke' Joanán u paal Caréae' tu x-mukul a'alaj ti' Guedalías tu kaajil Mizpá: «Cha'a in bin in kíims Ismael u paal Netanías, mix máak kun ojéeltik. Wa ma'e' yaan u kíimskech, le kéen ts'o'okke' yaan u k'i'itpajal tuláakal le u kajnáalilo'ob Judá ts'o'ok u much'kuba'ob ta wiknalo', yéetel yaan u ch'éejel le máaxo'ob p'aatlo'ob Judáo'». **16** Chéen ba'ale' Guedalías[c] u paal Aicame' tu ya'alaj ti' Joanán u paal Caréa: «Ma', ma' a bin, tumen ma' jaaj le ba'ax ka wa'alik tu yo'olal Ismaelo'».

CAP 40

a Jer 41:10

b Jer 41:2

c 2Re 25:22

Columna 2

CAP 41

a 2Re 25:23 Jer 40:14

b 2Re 25:25

c 1Re 12:1

d Jos 18:1

e 1Re 16:23, 24

f Le 19:27, 28 Dt 14:1

g Le 2:1

41 Te' mes sieteo'* Ismaele'[a] taal tu kaajil Mizpá. Ismaele' u paal Netanías, u yáabil Elisamá. Leti'e' ti' u taal ka'ach ti' u familia le reyo', yéetel juntúul ti' le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'ob tumen le reyo'. Leti' yéetel uláak' diez máako'obe' taalo'ob tu kaajil Mizpá[b] tu yiknal Guedalías u paal Aicam. Le táan u múul janalo'obo', **2** Ismael u paal Netanías bey xan le diez máako'ob u yéet taalo' líik'o'obe' ka tu kíimso'ob Guedalías yéetel espada. Bey úuchik u kíimsik le máax ts'a'an ka'ach u beet u gobernadoril tumen u reyil Babiloniao'. **3** Ismaele' tu kíimsaj xan tuláakal le judío'ob yano'ob tu yiknal Guedalías tu kaajil Mizpáo' bey xan le caldeo'ob yano'ob te'elo'.

4 Tu ka'ap'éel k'iin kíimsa'ak Guedalías, le ma' ojéelta'ak tumen mix máako', **5** k'uch 80 máako'ob ku taalo'ob ti' u kaajil Sikem,[c] Siló[d] yéetel Samaria.[e] Leti'obe' u láaj ts'ikmaj u me'exo'ob, u jatmaj u nook'o'ob utia'al u ye'esko'ob yaachaja'an u yóolo'ob, u xo'oxotmuba'ob,[f] u taasmo'ob ka'ach u ofrendailo'ob janal, yéetel sak incienso[g] utia'al u biso'ob tu yotoch Jéeoba. **6** Ismael u paal Netanías túune' jóok' ti' u kaajil Mizpáe' ka bin u yilo'ob, leti'e' táan ka'ach u bin u yok'ol. Le ka k'uch tu yiknalo'obe' tu ya'alaj: «Ko'otene'ex a wile'ex Guedalías u paal Aicam». **7** Chéen ba'ale'

41:1 * U k'aaba' le mesa' Etanim. Ilawil «Etanim», página 2562.

CAP 41

le ka ooko'ob te' kaajo' kíimsa'abo'ob tumen Ismael u paal Netanías bey xan tumen le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo'. Ka ts'o'oke' Ismaele' tu píikch'intaj u wíinklil le máako'ob ichil junp'éel ch'e'eno'.

8 Ti' le 80 máako'obo' yaan 10 u túulal ma' kíimsa'abi', tumen tu ya'alo'ob ti' Ismael: «Ma' a kíimsko'on, to'one' k-ta'akmaj ya'ab trigo te' k'áaxo' bey xan cebada, aceite yéetel kaab». Le o'olal ma' tu kíimso'ob je'ex úuchik u beetik ti' u maasilo'obo'. **9** Ka ts'o'oke' Ismael u paal Netanías-e' tu píikch'intaj ti' junp'éel nuxi' ch'e'en tuláakal le máaxo'ob tu kíimso'. Le ch'e'ena' leti'e tu beetaj rey Asá le táan ka'ach u ba'ate'el yéetel Baasá u reyil Israelo'.[a] Lela' leti'e ch'e'en tu chupaj Ismael yéetel u wíinklil le máaxo'ob tu kíimso'.

10 Ka ts'o'oke' Ismaele' tu ch'a'aj u bis le máaxo'ob p'aatlo'ob ka'ach Mizpáo',[b] tak u hija'ob le reyo' bey xan tuláakal le máaxo'ob yaan Mizpáo'. Leti'e máaxo'ob ts'a'ab ka'ach yáanal u páajtalil Guedalías[c] u paal Aicam tumen Nebuzaradán u nojchil le soldado'ob kanáantik le reyo'. Ismael u paal Netanías túune' tu ch'a'ajo'obe' ka káaj u bisko'ob te' tu'ux yaan le ammonita'obo'.[d]

11 Joanán[e] u paal Caréa bey xan tuláakal u nuuktakil le soldado'ob yano'ob tu yéetelo', le ka tu yu'ubo'ob tuláakal le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj Ismael u paal Netanías-o', **12** tu ch'a'ajo'ob tuláakal u soldado'obe' ka bino'ob ba'ate'el tu contra Ismael u paal Netanías. Leti'obe' tu chukpachto'ob naats' ti' Gabaón, ti' junp'éel lugar tu'ux yaan ya'ab ja'.*

13 Tuláakal le máaxo'ob ku bisa'alo'ob ka'ach tumen Ismaelo' jach ki'imakchaj u yóolo'ob le ka tu yilo'ob Joanán u paal Caréa bey xan tuláakal u nuuktakil le soldado'obo'. **14** Le máako'ob túun ch'a'abo'ob Mizpá[a] tumen Ismaelo' tu sutaj u paacho'obe' ka bino'ob yéetel Joanán u paal Caréa. **15** Chéen ba'ale' Ismael u paal Netanías bey xan ocho u túulal ti' le máaxo'ob bino'ob tu yéetelo' púuts'o'ob ti' Joanáne' ka bino'ob te' tu'ux yaan le ammonita'obo'.

16 Joanán u paal Caréa bey xan tuláakal u nuuktakil le soldado'obo' tu ch'a'ajo'ob le máaxo'ob bisa'abo'ob ka'ach tumen Ismael u paal Netanías le ka ts'o'ok u kíimsik Guedalías[b] u paal Aicamo', tuláakal le máaxo'ob ch'a'abo'ob tu kaajil Mizpáo'. Bey túuno' ka luk'o'ob Gabaóne', luk'o'ob pa'te' yéetel le xiibo'ob, le soldado'ob, le ko'olelo'ob, le paalalo'obo' bey xan le máaxo'ob ku meyajo'ob ka'ach tu palacio le reyo'. **17** Leti'ob túune' bino'obe' ka je'elo'ob te' lugar u beetmaj Kimam utia'al u je'elel máako', le yaan naats' ti' u kaajil Beléno'.[c] Leti'obe' u tukultmaj u bino'ob Egipto[d] **18** utia'al u púuts'lo'ob ti' le caldeo'obo'. Leti'obe' saajko'ob

a 1Re 15:22 2Cr 16:6
b Jer 40:12
c Jer 40:7
d Jer 40:14
e Jer 40:13 Jer 43:2

Columna 2

a Jer 40:6
b Jer 41:2
c Gé 35:19
d 2Re 25:26 Jer 42:14 Jer 43:7

41:12 * Uláak' bix u traducirta'ale' «junp'éel u nuxi' tanqueil ja'».

ka'ach ti' le caldeo'obo' tumen Ismael u paal Netaníase' tu kíimsaj Guedalías u paal Aicam, le máax ts'a'an ka'ach tumen u reyil Babilonia utia'al u gobernar te' lu'umo'.[a]

42 Tuláakal u nuuktakil le soldado'ob pa'te' yéetel Joanán[b] u paal Caréa, Jezanías u paal Osaya yéetel tuláakal le kaajo', desde u maas chichnil tak u maas nojchile', náats'o'obe' **2** ka tu ya'alo'ob ti' profeta Jeremías: «Beet uts a wu'uyik le ba'ax ken k-k'áat óoltecha', le kéen ts'o'okke' ka orar t-o'olal, ka orar ti' Jéeoba a Dios tu yo'olal le junp'íit máako'ob p'aatlo'oba', tumen je'ex a wilka' chéen junp'íit máako'ob p'aatal ti' le buka'aj yaan ka'acho'.[c] **3** To'one' k-k'áat ka u ya'alto'on Jéeoba a Dios ba'ax bejil unaj k-bisik yéetel ba'ax unaj k-beetik».

4 Profeta Jeremías túune' tu núukajti'ob: «Ma'alob, tene' yaan in orar ti' Jéeoba a Diose'ex je'ex a k'áat óoltike'exo'. Tuláakal ba'ax ken u ya'al Jéeobae' tene' yaan in wa'alikte'ex. Ma' ken in ta'akte'ex mix ba'al».

5 Leti'obe' tu ya'alo'ob ti' Jeremías: «Jéeobae' juntúul testigo chúuka'an u yóol yéetel ku ya'alik u jaajil, le o'olal Jéeoba a Dios ka u beet u testigoil t-contra wa ma' t-beetik tuláakal le ba'ax ken u ya'altech ka k-beeto'. **6** Kex ma'alob wa ma' ma'alob k-ilke' to'one' yaan k-beetik le ba'ax ken u ya'al Jéeoba k-Dioso', tumen ti' leti' k-a'alik ka k'áat óolnakech, bey túuno' yaan u binto'on utsil tumen k-u'uyik u t'aan Jéeoba k-Dios».

7 Tu diez días túune' Jéeobae' tu t'anaj Jeremías. **8** Ka ts'o'oke' Jeremíase' tu t'anaj Joanán u paal Caréa, tuláakal u nuuktakil le soldado'ob yano'ob tu yéetelo' bey xan tuláakal le kaajo', desde u maas chichnil tak u maas nojchil,[a] **9** ka tu ya'alajti'ob: «Jéeoba u Dios Israel, ti' le máax ta wa'ale'ex ka k'áat óolnaken ta wo'olale'exo', ku ya'alik: **10** ‹Wa ku chúukpajal a wóole'ex p'áatal way lu'ume' teen túune' yaan in beetik u bin utsil te'ex, ma' ken in xu'ulste'ex. Yaan in pak'ke'ex, ma' ken in jóokpayte'ex, tumen yaan u yaatal in wóol tu yo'olal le loob tin beetajte'exo'.[b] **11** Ma' a ch'a'ike'ex saajkil ti' u reyil Babilonia, ti' le máax sen saajke'exo'›.[c]

Jéeobae' ku ya'alik xan: ‹Ma' a ch'a'ike'ex saajkil ti' leti', tumen tia'anen ta wiknale'ex utia'al in salvarke'ex yéetel utia'al in tokike'ex tu k'abe'. **12** Tene' yaan in ch'a'ikte'ex óotsilil,[d] le o'olal le reyo' yaan xan u ch'a'ikte'ex óotsilil yéetel yaan u sutke'ex ta lu'ume'ex.

13 Pero wa te'ex ka wa'alike'ex: «¡Ma', ma' ken k-p'áatal way lu'ume'!», yéetel ma' ta wu'uyike'ex u t'aan Jéeoba a Diose'ex, **14** ba'axe' ka wa'alike'ex: «Ma', to'one' yaan k-bin tu lu'umil Egipto,[e] tumen te'elo' ma' ken k-il ba'ateli', ma' ken k-u'uy u juum u yusta'al baaki', mix ken k-mu'yajt wi'ijili'. Te'elo' ti' ken k-kaj-

CAP 41
a Jer 41:2

CAP 42
b Jer 40:13, 14
c Dt 28:62

Columna 2
a Jer 41:16
b Dt 32:36 Jer 18:7, 8 Miq 7:18
c Jer 41:17, 18
d Éx 34:6
e Jer 43:4, 7

tali'». **15** Wa leti'e ba'ax ken a beete'exo', u yalab u kajnáalile'ex Judá, u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba. Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Wa jach tu jaajil ts'o'ok a ch'a'tuklike'ex a bine'ex Egipto, yéetel ka bine'ex kajtale',* **16** le máax ti' saajke'ex túuno' yaan u bin tu lu'umil Egipto utia'al u atacarke'ex yéetel u espada, ts'o'ole' yaan a mu'yajtike'ex tu lu'umil Egipto le wi'ijil saajke'ex a mu'yajtike'exo', te'elo' ti' kan kíimle'exi'.[a] **17** Tuláakal le máaxo'ob ts'o'ok u ch'a'tukliko'ob u bino'ob Egiptoo' yaan u kíimsa'alo'ob yéetel espada, yéetel wi'ijil bey xan yéetel k'aak'as k'oja'anil. Yaan u láaj kíimlo'ob, mix juntúul ti' leti'ob kun púuts'ul ti' le nojoch loob ken in taas tu yóok'olo'obo'».

18 Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Je'ex úuchik in wekik in p'uja'anil yéetel in k'uuxilil tu yóok'ol u kajnáalilo'ob Jerusaléne',[b] bey xan ken in wekil ta wóok'ole'ex wa ka bine'ex Egiptoo'. Le kéen ts'o'okke' yaan a maldecirta'ale'ex, yaan u sajaktal le máako'ob le kéen u yilo'ob ba'ax úuchte'exo', yaan u ya'ala'alte'ex ba'al, yaan u ch'i'inil ta wiche'ex le ba'ax úuchte'exo',[c] yéetel mix bik'in a ka'a ilke'ex a lu'ume'ex›.

19 U yalab u kajnáalile'ex Judá, Jéeobae' ts'o'ok u ya'alik ba'ax kun úuchulte'ex. Ma' a bine'ex Egipto. Jach ma' unaj a tu'ubsike'ex le ba'ax ts'o'ok in wa'alikte'ex bejla'o', **20** tumen le ba'ax ken a beete'exo' je'el u beetik a perdertik a kuxtale'exe'. Te'ex túuxten tu yiknal Jéeoba a Diose'ex, te'exe' ta wa'ale'ex: ‹Beet uts a orar t-o'olal, orarnen ti' Jéeoba k-Dios yéetel a'alto'on tuláakal ba'ax ken u ya'altech Jéeoba k-Dios, to'on túune' yaan k-beetik›.[a] **21** Bejla'e' ts'o'ok in wa'alikte'ex ba'ax tu ya'alaj Dios, kex beyo' ma' ken a wu'uye'ex u t'aan Jéeoba a Diose'ex yéetel ma' ken a beete'ex mix junp'éel ti' le ba'axo'ob tu túuxten in wa'alte'exo'.[b] **22** Le o'olal ma' ken a jech a kíimsa'ale'ex yéetel espada, yéetel wi'ijil bey xan yéetel k'aak'as k'oja'anil te' lugar tu'ux taak a bine'ex kajtalo'».[c]

43 Bey túuno' Jeremíase' tu ya'alaj ti' tuláakal le máako'ob le ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dioso'obo', ma' tu ta'akajti'ob mix junp'éel ti' le ba'axo'ob tu ya'alaj Jéeoba u Dioso'obo'. Le ka ts'o'ok u ya'alik tuláakal le ba'ax túuxta'ab u ya'alo', **2** Azarías u paal Osaya, Joanán[d] u paal Caréa bey xan tuláakal le xiibo'ob nojba'al u taaskuba'obo' tu ya'alo'ob ti' Jeremías: «¡Chéen táan a tuus! Ma' Jéeoba k-Dios túuxtech a wa'alto'on: ‹Ma' a bine'ex kajtal Egipto›. **3** Ba'axe' Baruk[e] u paal Nerías péeksech a wa'al lelo', bey túuno' yaan a k'ubko'one'ex ti' le caldeo'ob utia'al ka kíimsa'ako'on wa utia'al

42:15 *Wa «ka bine'ex kajtal junp'éel tiempoe'».

CAP 42
a Dt 28:45 Jer 44:12-14 Jer 44:27, 28
b 2Re 25:8-10 2Cr 34:24, 25 2Cr 36:16, 17 Lam 2:4
c Jer 29:18

Columna 2
a Jer 42:1, 2
b 2Cr 24:19 Ne 9:26 Zac 7:11
c Jer 43:10, 11

CAP 43
d Jer 41:16 Jer 42:1-3
e Jer 36:4 Jer 45:1

ka bisa'ako'on tu lu'umil Babiloniao'».[a]

4 Le o'olal Joanán u paal Caréa, tuláakal u nuuktakil le soldado'ob yéetel tuláakal le kaajo' ma' tu yu'ubo'ob u t'aan Jéeobai', leti'obe' ma' p'áato'ob tu lu'umil Judái'. **5** Tu lugar lelo' Joanán u paal Caréa, yéetel tuláakal u nuuktakil le soldado'obo', tu ch'a'aj u biso'ob tuláakal le máaxo'ob p'aatlo'ob ka'ach Judáo', le máaxo'ob suunajo'ob kajtal tu lu'umil Judá k'i'itbesa'ano'ob ka'ach ti' jejeláas lu'umo'obo'.[b] **6** Leti'obe' tu ch'a'aj u biso'ob le xiibo'obo', le ko'olelo'obo', le paalalo'obo', u hija'ob le reyo' bey xan tuláakal le máaxo'ob ma' bisa'abo'ob tumen Nebuzaradán[c] u nojchil le soldado'ob kanáantik le reyo', le máaxo'ob p'a'at ti' Guedalías[d] u paal Aicam,[e] u yáabil Safáno'.[f] Leti'obe' tu ch'a'aj xan u biso'ob profeta Jeremías bey xan Baruk u paal Nerías. **7** Leti'ob túune' ma' tu yu'ubo'ob u t'aan Jéeobai', ba'axe' ooko'ob tu lu'umil Egiptoe' ka k'ucho'ob tak tu kaajil Tafnes.[g]

8 Le tia'ano'ob Tafneso' Jéeobae' tu t'anaj Jeremíase' ka tu ya'alajti': **9** «Ch'a' nukuch tuunicho'obe' ka a biso'ob tu yookbal le u yotoch Faraón yaan Tafneso', ts'o'ole' ka láalik mezcla tu yóok'olo'ob utia'al a mukiko'ob te' tu'ux tak'a'an ladrilloso'.* Tu-

43:9 * Le ladrillosa' bey mejen bloke'. Suuk ka'ach u beeta'al yéetel su'uk xa'ak'ta'an yéetel luuk' wa yéetel k'at.

CAP 43

a Jer 38:4, 6

b Jer 40:11, 12

c Jer 39:10

d 2Re 25:22

e 2Cr 34:20, 21
Jer 26:24

f 2Re 22:8

g Jer 2:14, 16
Jer 44:1
Eze 30:4, 18

Columna 2

a Jer 25:9
Jer 27:6
Eze 29:19, 20

b Da 2:21
Da 5:18

c Jer 25:17, 19
Jer 46:13
Eze 29:19
Eze 30:4, 18

d Jer 44:13
Eze 5:12

e Jer 46:25

láakal lelo' unaj a beetik tu táan u kajnáalilo'ob Judá. **10** Le kéen ts'o'okke' ka wa'alikti'ob: ‹Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Tene' yaan in t'anik le máax meyajtikeno',[a] yaan in t'anik Nabucodonosor u reyil Babilonia, le kéen ts'o'okke' yaan in wets'kúuntik u trono tu yóok'ol le tuunicho'ob ts'o'ok in ta'akiko', leti' xane' yaan u armartik u yotoch de nook' tu yóok'ol le tuunicho'obo'.[b] **11** Leti'e' yaan u taal ba'ate'el tu contra u lu'umil Egipto.[c] Le máax unaj u kíimsa'al tumen k'aak'as k'oja'anile' yaan u kíimsa'al tumen k'aak'as k'oja'anil, le máax unaj u bisa'al táanxel lu'umile' yaan u bisa'al táanxel lu'umil, le máax unaj u kíimsa'al yéetel espadae' yaan u kíimsa'al yéetel espada.[d] **12** Tene' yaan in tóokik le najo'ob* tu'ux yaan u dioso'ob le egipcio'obo'.[e] Le rey kun taalo' leti' kun tóokiko'ob yéetel leti' kun bisko'ob táanxel lu'umil. Je'ex séeba'anil u búukintik u nook' juntúul j-kanan tamane' bey séeba'anil ken u ch'a' tuláakal u lu'umil Egiptoo', yéetel mix ba'al kun úuchulti' le kéen luk'uk te'elo'. **13** Leti'e' yaan u xiixkúuntik le u columnailo'ob Bet-semes# yaan tu lu'umil Egiptoo', yéetel yaan u tóokik le najo'ob* tu'ux yaan u dioso'ob le egipcio'obo'»».

43:12, 13 * Wa «templo'ob». **43:13** # Wa «u Yotoch (u Templo) le K'iin», ku ya'ala'al xan ti' Heliópolis.

44 Lela' leti'e ba'ax a'ala'ab ti' Jeremías ka u ya'al ti' le judío'ob kaja'ano'ob tu lu'umil Egiptoo',[a] le kaja'ano'ob Migdol,[b] Tafnes,[c] Nof*[d] bey xan tu lu'umil Patróso':[e] **2** «Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Te'exe' ts'o'ok a wilke'ex tuláakal le loob tin taasaj tu yóok'ol Jerusalén[f] yéetel tu yóok'ol tuláakal le kaajo'ob yaan tu lu'umil Judáo'. Bejla'e' ju'ujut u pak'ilo'ob yéetel mix máak kaja'ani'.[g] **3** Lela' leti'e ba'ax tin beetaj ti' le kaajo'oba' tumen te'exe' ta p'u'ujsene'ex yéetel le ba'alo'ob k'aastak ta beete'exo'. Te'exe' bine'exe' ka ta k'ube'ex sacrificio'ob[h] utia'al a adorarke'ex dioso'ob mix te'ex yéetel mix a úuchben láak'tsile'ex k'aj óoltmilo'ob ka'achi.[i] **4** Tene' ma' xu'ul in túuxtik ta wiknale'ex le máaxo'ob meyajtikeno', mantats' tin túuxtaj* in profeta'ob u ya'alo'obte'ex: «Kin k'áat óoltikte'ex ka xu'uluk a beetke'ex le ba'ax jach k'aas in p'ekmo'».[j] **5** Chéen ba'ale' te'exe' ma' ta wu'uye'exo'obi' mix ta ch'enxikinte'exo'ob utia'al ka xu'uluk a beetke'ex ba'alo'ob k'aastak, yéetel ka xu'uluk a k'ubke'ex sacrificio'ob ti' uláak' dioso'obi'.[k] **6** Teen túune' tin láalaj in p'uja'anil yéetel in k'uuxilil tu yóok'ol le kaajo'ob yaan tu lu'umil Judáo' bey xan tu yóok'ol u kaajil Jerusalén, ka tin tóoko'ob. Le o'olal tak bejla'e' láaj ju'ujut u pak'ilo'ob yéetel beyo'ob junp'éel desiertoe'›.[a]

7 Beora túuna' Jéeoba u Dios Israel, le Dios gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹¿Ba'axten táan a beetke'ex u taal nojoch loob ta wóok'ole'ex? ¿Ba'axten táan a beetke'ex u xu'ulsa'al u yalab u kajnáalilo'ob Judá? ¿Ba'axten táan a beetke'ex u xu'ulsa'al le xiibo'ob, le ko'olelo'ob, le paalalo'ob yéetel le chaambalo'obo'?* **8** ¿Ba'axten ka p'u'ujsikene'ex yéetel le ba'axo'ob ka beetke'exo'? ¿Ba'axten ka k'ubke'ex sacrificio'ob ti' uláak' dioso'ob tu lu'umil Egipto, te' tu'ux bija'ane'ex kajtalo'? Tu yo'olal lelo' yaan u xu'ulsa'alte'ex, yaan a ch'a'chi'ita'ale'ex le kéen a'ala'ak junp'éel maldición, bey xan le kéen a'ala'ak ba'al tumen le u maasil kaajo'ob yaan way lu'ume'.[b] **9** ¿Ts'o'ok wa a tu'ubsike'ex le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj a úuchben láak'tsile'exo'? ¿Ts'o'ok wa a tu'ubsike'ex le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj u reyilo'ob Judá[c] bey xan le tu beetaj u yatano'obo'?[d] ¿Ts'o'ok wa a tu'ubsike'ex le ba'alo'ob k'aastak ta beete'ex te'ex bey xan le tu beetaj a watane'ex[e] tu lu'umil Judá yéetel te' bejo'ob yaan Jerusaléno'? **10** Te'exe' tak bejla'a ma' tu xu'ulul a taaskaba'ex nojba'alile', ma' ta respetarkene'ex,[f] ma' ta beetke'ex ba'ax kin wa'alik mix ta ts'o'okbeske'ex le ley tin ts'áaj ti' te'ex

CAP 44

a Jer 43:4, 7

b Eze 29:10
Eze 30:6

c Eze 30:18

d Jer 46:14
Eze 30:16

e Eze 29:14
Eze 30:14

f 2Re 25:9, 10
Jer 39:8

g Lam 1:1

h Jer 11:17

i Dt 13:6-9
Dt 32:17
Jer 19:4

j 2Cr 36:15, 16
Isa 65:2
Jer 7:24-26
Jer 35:15

k Jer 19:13

Columna 2

a Isa 6:11
Jer 39:8

b 1Re 9:7
Jer 24:9
Jer 42:18

c 2Re 21:19, 20
2Re 24:8, 9

d 1Re 11:1-3

e Jer 44:19

f Jer 36:22-24

44:1 * Wa «Menfis». **44:4** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' sáasak táan in líik'il utia'al in túuxtik».

44:7 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

yéetel ti' a úuchben láak'tsile'exo'›.[a]

11 Le o'olale' Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Tene' ts'o'ok in ch'a'tuklik in taasik junp'éel nojoch loob ta wóok'ole'ex utia'al in xu'ulsik ti' tuláakal Judá. **12** Le u yalab u kajnáalilo'ob Judá tu ch'a'tuklaj u taalo'ob kajtal tu lu'umil Egiptoo' tene' yaan in beetik u láaj kíimlo'ob tu lu'umil Egipto.[b] Yaan u kíimsa'alo'ob yéetel espada bey xan yéetel wi'ijil. Desde u maas chichnil tak u maas nojchile' yaan u kíimsa'al yéetel espada bey xan yéetel wi'ijil. Le kéen a'ala'ak junp'éel maldicióne' yaan u ch'a'chi'ita'alo'ob, bey xan le kéen a'ala'ak ba'al yéetel le kéen p'a'asta'ak máak. Tuláakal máak kun sajaktal le kéen u yilo'ob le ba'ax úuchti'obo'.[c] **13** Je'ex úuchik in castigartik Jerusalén yéetel espada, yéetel wi'ijil bey xan yéetel k'aak'as k'oja'anile' bey xan ken in castigartil le máaxo'ob kaja'ano'ob tu lu'umil Egiptoo'.[d] **14** Le u yalab u kajnáalilo'ob Judá bino'ob kajtal tu lu'umil Egiptoo' ma' ken u jecho'ob le ba'ax ku taal u k'iino' mix ken u salvartuba'ob utia'al u suuto'ob tu lu'umil Judá. Leti'obe' yaan u ts'íiboltko'ob u suuto'ob kajtal tu lu'umo'ob, pero ma' kun páajtal u láaj suuto'ob, jach chéen jujuntúul ti' leti'ob kun suuti'›».

15 Te' k'iin je'elo' ya'ab máaxo'ob much'ukbalo'ob, tia'an ka'ach le xiibo'ob u yojlo'ob ku k'u'ubul sacrificio'ob ti' uláak' dioso'ob tumen u yatano'obo' bey xan tuláakal le atantsilo'obo'. Leti'ob yéetel tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'ob Egipto,[a] le kaja'ano'ob Patróso',[b] tu ya'alo'ob ti' Jeremías: **16** «To'one' ma' ken k-beet u cuentail le ba'ax ta wa'alajto'on tu k'aaba' Jéeobao'. **17** Ba'axe' yaan k-beetik tuláakal le ba'ax ts'o'ok k-a'aliko', yaan k-k'ubik sacrificio'ob ti' u Reinail Ka'an* yéetel yaan k-k'ubikti' u ofrendailo'ob vino.[c] Yaan k-beetik je'ex suuk k-beetik to'on, k-úuchben láak'tsilo'ob, k-reyo'ob yéetel k-príncipe'ob tu kaajilo'ob Judá yéetel te' bejo'ob yaan Jerusaléno'. Je'ex k-beetik ka'ach te' k'iino'ob jach yaan ba'al k-jaant yéetel jach táan u binto'on utsilo', te' k'iino'ob mix ba'al k-mu'yajtik ka'acho'. **18** Tumen desde le k'iin ka xu'ul k-k'ubik sacrificio'ob ti' u Reinail Ka'an* yéetel ka xu'ul k-k'ubikti' u ofrendailo'ob vinoe' jach ts'o'ok u binto'on k'aasil, ts'o'ok k-kíimsa'al yéetel espada bey xan yéetel wi'ijil».

19 Le ko'olelo'obo' tu ya'alo'ob: «Le táan k-beetik sacrificio'ob ti' u Reinail Ka'an* yéetel le táan k-k'ubikti' u ofrendailo'ob vinoo', ¿ma' wa u yojel k-íichamo'ob ba'ax k-beetki'? Leti'obe' tu cha'ajo'ob k-beetik waajo'ob chíi-

CAP 44

a Dt 6:1, 2

b Eze 30:13

c Jer 42:17, 18

d Jer 21:9
Jer 42:22
Jer 43:11

Columna 2

a Jer 43:4, 7

b Jer 44:1

c Jer 7:18

44:17-19 *Bey u k'aaba' juntúul diosa ku adorarta'al ka'ach tumen le israelita'ob tu p'ato'ob Dioso'. Ma' xaane' juntúul diosa ku beetik bin u yantal u paalal máak.

ka'an ti' u Reinail Ka'an utia'al k-k'ubik ti' leti', yéetel tu cha'ajo'ob k-k'ubikti' u ofrendailo'ob vino».

20 Jeremías túune' tu ya'alaj ti' le xiibo'ob, ti' le atantsilo'ob yéetel ti' tuláakal le máako'ob ku t'aan tu yéetelo': **21** «Le sacrificio'ob ta k'ube'ex, le tu k'ubaj a úuchben láak'tsile'ex, le tu k'ubaj a reye'ex, le tu k'ubaj a príncipe'ex yéetel le tu k'ubaj le máako'ob tu kaajilo'ob Judá yéetel tu bejilo'ob Jerusaléno',[a] ¡leti'e ba'axo'ob k'a'aj ti' Jéeoba ka k'uch tak tu puksi'ik'alo'! **22** Tak ka k'uch u k'iinil u náak'al ti' Jéeoba le ba'alo'ob ma' ma'alobtak yéetel jach k'aastak ta beete'exo'. Le o'olal xu'ulsa'ab ti' a lu'ume'ex, p'áat junp'éel lugar sajbe'entsil, junp'éel lugar ku maldecirta'al yéetel p'áat junp'éel lugar mix máak kaja'an je'ex yanil tak bejla'o'.[b] **23** Le nojoch loob táan a mu'yajtike'ex tak bejla'a' taal ta wóok'ole'ex tu yo'olal le sacrificio'ob ta beete'exo' yéetel tumen k'ebanchaje'ex tu táan Jéeoba. Te'exe' p'áat ma' ta wu'uyike'ex u t'aan Jéeoba, p'áat ma' ta ts'o'okbeske'ex u ley, p'áat ma' ta beetke'ex ba'ax ku ya'alik yéetel xu'ul a beetke'ex tak le ba'axo'ob u ya'almaj úuchjeakilo'».[c]

24 Jeremíase' tu ya'alaj xan ti' tuláakal le kaaj yéetel ti' tuláakal le ko'olelo'obo': «Te'ex le u kajnáalilo'ob Judá taalja'ane'ex kajtal tu lu'umil Egiptoo', u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba. **25** Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Te'ex yéetel a watane'exe' ts'o'ok a béeykuntke'ex le ba'ax a wa'almaj a beetke'exo', te'exe' ta wa'ale'ex: «Yaan k-beetik le ba'ax k-prometermaj ti' u Reinail Ka'ano',* yaan k-beetik sacrificio'ob ti' leti' yéetel yaan k-k'ubikti' u ofrendailo'ob vino».[a] Ko'olele'ex, te'exe' jach tu jaajil yaan a beetke'ex le ba'ax a wa'alme'exo', yaan a ts'o'okbeske'ex le ba'ax a prometerme'exo'›.

26 Le o'olale' te'ex le u kajnáalilo'ob Judá kaja'ane'ex tu lu'umil Egiptoo' u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba: ‹Jéeobae' ku ya'alik: «Tu yo'olal in ki'ichkelem k'aaba'e' kin jurartik mix juntúul ti' le u kajnáalilo'ob Judá[b] yano'ob Egipto ken u ka'a ch'a'chi'it in k'aaba' utia'al u ya'alik: ‹¡Kin jurartik tu k'aaba' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', le Dios kuxa'ano'!›.[c] **27** Beoraa' tene' ma' táan in tuklik in beetik u binti'ob utsili',[d] ba'axe' táan in tuklik in taasik junp'éel nojoch loob tu yóok'olo'ob. Tuláakal le u kajnáalilo'ob Judá yano'ob Egiptoo' yaan u kíimsa'alo'ob yéetel espada bey xan yéetel wi'ijil, tak ken láaj xu'ulsa'akti'ob.[e] **28** Chéen jujuntúul ti' leti'ob ma' kun kíimsbil yéetel espadai', leti'ob túune' yaan u luk'lo'ob tu lu'umil Egipto utia'al u suuto'ob tu lu'umil Judá.[f] Bey túuno' le u yalab

CAP 44

a Jer 11:13
Eze 16:24, 25

b 1Re 9:8, 9
Lam 2:15
Eze 33:29

c 2Cr 36:15, 16
Da 9:11

Columna 2

a Jer 7:18
Jer 44:15, 17

b Eze 20:39

c Isa 48:1, 2
Jer 5:2

d Jer 1:10

e Jer 44:12

f Le 26:44
Isa 27:13
Jer 44:14

44:25 * Bey u k'aaba' juntúul diosa ku adorarta'al ka'ach tumen le israelita'ob tu p'ato'ob Dioso'. Ma' xaane' juntúul diosa ku beetik bin u yantal u paalal máak.

u kajnáalilo'ob Judá taalo'ob kajtal tu lu'umil Egiptoo' yaan u yilko'ob máax t'aan béeychaji, ¡in t'aan wa u t'aano'ob!»».

29 «Jéeobae' ku ya'alik: ‹Lela' leti'e ba'ax kun e'esikte'ex yaan in castigarke'ex way lu'ume', yéetel jach tu jaajil yaan u béeytal le nojoch loob in wa'almaj in taasik ta wóok'ole'exo'. **30** Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «Úuchjeakile' tin k'ubaj Sedequías u reyil Judá tu k'ab Nabucodonosor u reyil Babilonia, le máax p'ekmil yéetel taak u lu'sik u kuxtalo', bey xan ken in k'ubil Faraón Oofra u reyil Egipto, tu k'ab u enemigo'ob yéetel tu k'ab le máaxo'ob taak u lu'sko'ob u kuxtalo'»».[a]

45 Tu cuatro años káajak u reinar Jeoyakim[b] u paal Josías, u reyil Judáe', profeta Jeremíase'[c] tu t'anaj Baruk[d] u paal Neríase' ka jo'op' u ya'alikti' ba'ax unaj u ts'íibtik. Baruk túune' tu ts'íibtaj ti' junp'éel libro le t'aano'oba':

2 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba u Dios Israel ta wo'olala' Baruk: **3** ‹Teche' ka wa'alik: «¡Óotsilen, tumen kex táan in mu'yaje' Jéeobae' ku beetik u maas yaatal in wóol! Tene' ts'o'ok in sen ka'anal áakam, kin wu'uyik mina'an tu'ux in ch'a'ik in wiik'».

4 Teche' unaj a wa'alik ti' Baruk: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «¡Ilawile! Le ba'ax ts'o'ok in beetko' táan in jutik, le ba'ax ts'o'ok in pak'iko' táan in jóokpaytik, tene' bey ken in beetil ti' tuláakal le lu'uma'.[a] **5** Chéen ba'ale' teche' táan a kaxtik* nukuch ba'alo'ob, xu'uluk a kaxtiko'ob»».

Jéeobae' ku ya'alik: ‹Tene' nika'aj in taas junp'éel nojoch loob tu yóok'ol tuláakal máak,[b] chéen ba'ale' teche' je'el tu'uxak ka xi'ikeche' yaan a salvartik a kuxtal›».[c]

46 Lela' leti'e ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ti' profeta Jeremías tu yo'olal le kaajo'obo':[d] **2** lela' leti'e ba'ax tu ya'alaj tu yo'olal Egipto,[e] maases tu yo'olal u soldado'ob Faraón Nekó[f] u reyil Egipto, le máaxo'ob jelekbalo'ob ka'ach tu jáal le Río Éufrates yéetel perdernajo'ob tu kaajil Carquemiso'. Leti'obe' perdernajo'ob tu k'ab Nabucodonosor u reyil Babilonia tu cuatro años káajak u reinar Jeoyakim[g] u paal Josías, u reyil Judá:

3 «Prepararte'ex le mejen escudo'obo'* bey xan le nuuktako'
ka xi'ike'ex te' ba'atelo'.
4 Te'ex suuk a nat'ke'ex tsíimino'obe', prepararte'ex le tsíimino'obo' ka a nat'e'exo'ob.
Ts'áa'ex a casco'exe' ka a tsolaba'ex.
Beete'ex u léets'bal a lanza'ex yéetel ts'áa'ex u nook'il ba'ate'el.
5 Jéeobae' ku ya'alik:
‹¿Ba'axten chíika'an u yila'al jach saajke'ex?

45:5 *Wa «páa'tik». **46:3** *Le mejen escudo'oba' leti'e suuk u meyaj ka'ach ti' le arquero'obo'.

CAP 44
a 2Re 25:7 Jer 34:21 Jer 39:5

CAP 45
b Jer 25:1 Jer 36:1
c Jer 36:4, 32
d Jer 32:12 Jer 43:3

Columna 2
a Isa 5:5 Jer 1:1, 10
b Isa 66:16 Jer 25:17, 26 Sof 3:8
c Jer 21:9 Jer 39:18 Jer 43:6

CAP 46
d Jer 1:10
e Jer 25:15, 19 Eze 29:2 Eze 32:2
f 2Cr 35:20
g 2Re 23:36 Jer 25:1 Jer 36:1

Le jach ma'alob soldado'obo' táan u bino'ob tumen ts'o'ok u perdero'ob.
Le mu'uk'a'an soldado'obo' áalkabil u púuts'lo'ob, mix tu sutik u yicho'ob paachil.
Sajbe'entsil je'el tu'uxak ka u sutuba máake'›.
6 ‹Ma' tu páajtal u púuts'ul le máaxo'ob chich u yáalkabo'obo' mix le jach ma'alob soldado'obo'.
Leti'obe' ku t'óochpajlo'ob yéetel ku lúublo'ob tu tojil xaman,[a]
tu jáal le Río Éufrateso'›.
7 ¿Máax le ku taal je'ex u taal le Río Nilo le kéen ka'anchajak u ja'ilo'?
¿Máax le ku taal je'ex u taal le río'ob ku wo'oltikuba u ja'ilo'obo'?
8 Egiptoe' táan u taal je'ex u taal le Río Niloo',[b]
je'ex u taal le río'ob ku wo'oltikuba u ja'ilo'obo',
leti'e' ku ya'alik: ‹Yaan in taal yéetel yaan in pixik tuláakal le lu'umo'.
Yaan in xu'ulsik ti' le kaajo' bey xan ti' u kajnáalilo'ob›.
9 ¡Taalak le tsíimino'obo'!
¡Chich taalak u carroilo'ob ba'ate'el!
Taalak le jach ma'alob soldado'obo',
taalak Cus yéetel Fut, le máaxo'ob ku meyajti'ob escudoo',[c]
bey xan le ludimo'obo',[d] le máaxo'ob ku meyajti'ob flecha'obo'.[e]
10 Lela' u k'iinil Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'ob yéetel le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', lela' u k'iinil u vengarkuba ti' u enemigo'ob. Leti'obe' yaan u jaanta'alo'ob tumen le espadao', le espada túuno' yaan u na'ajtal yéetel yaan u p'áatal papa'kil yéetel u k'i'ik'elo'ob. Tumen Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'ob yéetel le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', yaan u beetik junp'éel sacrificio te' lu'um yaan tu tojil xamano', naats' ti' le Río Éufrateso'.[a]
11 X-ch'úupal, u hija Egipto,
xeen a ch'a' bálsamo tu lu'umil Galaad.[b]
Chéen kunel a beetik ya'ab ba'alo'ob utia'al a ts'akikaba,
tumen mina'an utstal tech.[c]
12 Le kaajo'obo' ts'o'ok u yojéeltiko'ob le ba'ax su'tsil úuchtecho',[d]
ti' tuláakal yóok'ol kaab u'uya'ab a wawat.
Le jach ma'alob soldado'obo' tu paklan jéenantuba'obe'
ka múul lúubo'ob».
13 Lela' leti'e ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ti' profeta Jeremías tu yo'olal le k'iin ken taalak Nabucodonosor u reyil Babilonia utia'al u xu'uls ti' u lu'umil Egiptoo':[e]
14 «Lela' unaj u ts'a'abal ojéeltbil Egipto bey xan Migdol.[f]
Unaj u ya'ala'al tu kaajil Nof* bey xan tu kaajil Tafnes.[g]

CAP 46
a 2Re 24:7
b Eze 29:3 Eze 32:2
c Eze 27:2, 10
d Gé 10:6, 13 Eze 30:4, 5
e Isa 66:19

Columna 2
a 2Re 24:7
b Gé 37:25 Jer 8:22
c Eze 30:21
d Eze 32:9
e Jer 43:10 Eze 29:19 Eze 30:10
f Jer 44:1 Eze 29:10 Eze 30:6
g Jer 43:4, 7 Eze 30:18

46:14 * Wa «Menfis».

Unaj u ya'ala'al: ‹Tsola-
ba'ex yéetel prepararta-
ba'ex utia'al ba'ate'el,
tumen yaan u máan jun-
p'éel espada utia'al u
xu'ulsik tuláakal ba'ax
yaan ta ba'pache'ex.
15 ¿Ba'axten ts'o'ok u míis-
ta'al le mu'uk'a'an máa-
ko'ob yaan wayo'?
Leti'obe' ma' páajchaj u
p'áatlo'ob wa'atali',
tumen Jéeoba léench'in-
to'ob utia'al ka lúub-
ko'ob.
16 Ya'ab máako'ob ku t'óoch-
pajlo'ob yéetel ku lúub-
lo'ob.
Leti'obe' táan u ya'ali-
ko'ob tu baatsilo'ob:
«¡Ko'one'ex líik'il! Ko'o-
ne'ex suut t-kaajal bey
xan te' lu'um tu'ux síi-
jo'ono'
utia'al k-púuts'ul ti' le k'a-
sa'an espadao'»».
17 Leti'obe' ts'o'ok u ya'ali-
ko'ob:
‹Faraón u reyil Egiptoe'
chéen ya'ab u t'aan.
Leti'e' tu cha'aj u máan
le oportunidad yaan-
ti'o'›.[a]
18 Le Rey ku k'aaba'tik
Jéeoba, le máax gober-
nartik le ángelo'obo', ku
ya'alik:
‹Je'ex jach tu jaajil
kuxa'anene' kin wa'alike'
leti'e'* yaan u taal, yée-
tel yaan u p'áatal je'ex
Tabor[b] ichil le monta-
ña'obo'

46:18 * Te'ela' táan u t'aan ti' le máax kun ch'a'ik u lu'umil Egiptoo'.

CAP 46

a Eze 29:3

b Jos 19:17, 22
Jue 4:6
Sl 89:12

Columna 2

a 1Re 18:42

b Eze 32:15

c Jer 46:5, 15

yéetel je'ex le Carmelo[a]
yaan naats' ti' le k'áa'-
náabo'.
19 U kajnáalile'ex Egipto,
líi'saba'ex utia'al a bisa'a-
le'ex táanxel lu'umil.
Tumen u kaajil Nofe'*
yaan u p'áatal junp'éel
lugar sajbe'entsil.
Yaan u tóoka'al# yéetel
mix máak kun p'áatal
kajtali'.[b]
20 Egiptoe' bey juntúul chan
vaca jach jats'utse',
chéen ba'ale' yaan u chi'i-
bil tumen áakacho'ob
ku taalo'ob tu tojil xa-
man.
21 Le soldado'ob u con-
tratarmo' beyo'ob mejen
wakax polokkíinta'ane',
chéen ba'ale' tu sutaj
u paacho'obe' ka púu-
ts'o'ob xan.
Leti'obe' ma' páajchaj u
p'áatlo'ob wa'atali'[c]
tumen ts'o'ok u k'uchul u
k'iinil u taal junp'éel no-
joch loob tu yóok'olo'ob,
ts'o'ok u k'uchul u k'iinil u
castigarta'alo'ob›.
22 ‹Leti'e' ku juum je'ex u
juum juntúul kaan péek-
a'an u bine',
tumen u enemigo'obe'
táan u taalo'ob yéetel
nojoch páajtalil,
táan u taalo'ob yéetel
báato'ob, je'ex le máa-
ko'ob ku ch'ak che'obo'›.*

46:19 * Wa «Menfise'». # Uláak' bix u traducirta'ale' «Yaan u p'áatal bey junp'éel desiertoe'». **46:22** * Wa «je'ex le máako'ob ku molko'ob che'obo'».

23 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Kex
bey ma' tu páajtal u
k'áatmáansa'al u k'aa-
xo'ob tumen jach piim u
che'ile' yaan u ch'a'akal u
che'ilo'ob.
Tumen u enemigo'obe'
maas ya'abo'ob ti' sáa-
k'o'ob,* ma' tu páajtal u
xo'oklo'ob.
24 U hija Egiptoe' yaan u
pa'ajal u su'tal.
Yaan u k'u'ubul ti' le kaaj
ku taal xamano'›.[a]

25 Jéeoba u Dios Israel, le
máax gobernartik le ángelo'o-
bo', ku ya'alik: ‹Tene' nika'aj in
sutinba in castigart Amón[b] u
diosil u kaajil No,*[c] bey
xan Faraón, u lu'umil Egipto,
u dioso'ob[d] yéetel u reyo'ob,
jach beyo' yaan in castigar-
tik Faraón bey xan tuláakal
le máaxo'ob u k'ubmaj u yóo-
lo'ob ti' leti'o'›.[e]

26 Jéeobae' ku ya'alik:[f]
‹Tene' yaan in k'ubko'ob tu
k'ab le máaxo'ob kaxtiko'ob
utia'al kíimsko'obo', yaan in
k'ubko'ob ti' Nabucodonosor
u reyil Babilonia[g] yéetel ti' le
máaxo'ob taalja'ano'ob tu yée-
telo'. Le kéen máanak k'iine'
yaan u p'áatal mix máak ka-
ja'ani', je'ex yanil ka'ache'›.

27 ‹In j-meyaj Jacob, ma' a
ch'a'ik saajkil.
Israel, ma' a kikilankil.[h]
Tumen kex náach yanile-
che' yaan in salvarkech
bey xan ken in beetil yée-
tel le a paalal bisa'a-
no'ob táanxel lu'umilo'.[i]

46:23 * Wa «langosta'ob». **46:25** * Uláak' bix k'aj óola'anile' Tebas.

CAP 46

a Eze 30:10

b Na 3:8

c Eze 30:14

d Éx 12:12
Isa 19:1
Jer 43:12, 13

e Jer 17:5
Jer 42:14

f Eze 29:13, 14

g Jer 43:10, 11
Eze 32:11

h Isa 41:13
Isa 43:1, 2
Isa 44:2

i Isa 11:11
Jer 50:19
Eze 39:27
Am 9:14
Sof 3:20

Columna 2

a Jer 23:3, 6
Jer 30:10, 11

b Jer 25:9

c Jer 5:10
Am 9:8

d Jer 10:24

CAP 47

e Jer 25:17, 20
Eze 25:15, 16
Am 1:6
Sof 2:4
Zac 9:5, 6

Jacobe' yaan u suut yée-
tel yaan u yantal jeets'e-
lil ti'.
Ma' kun chi'ichnaktal,
yéetel mix máak kun
beetik u sajaktal›.[a]
28 Jéeobae' ku ya'alik: ‹In
j-meyaj Jacob, ma' a
ch'a'ik saajkil, tene' tia'a-
nen ta wéetele'.
Tene' yaan in xu'ulsik tu-
láakal le kaajo'ob tu'ux
tin k'i'itbesecho',[b]
chéen ba'ale' ti' teche' ma'
ken in xu'ulse.[c]
Yaan in castigarkech le
buka'aj k'a'abéete',[d]
junpuli' ma' ken in p'a-
tech x-ma' castigoil›».

47 Te' k'iino'ob ma' lúu-
buk u kaajil Gaza tu
k'ab Faraóno', Jéeobae' tu
t'anaj profeta Jeremíase' ka
tu ya'alajti' ba'ax kun taal
tu yóok'ol le filisteo'obo'.[e]
2 Jéeobae' tu ya'alaj:
«¡Ilawile! Ya'ab ja' ku taal
u yáalkab desde xaman,
lela' yaan u bulik tuláakal
ba'al,
yaan u bulik le lu'umo'
bey xan tuláakal le ba'ax
yano',
yaan u bulik le kaajo' bey
xan u kajnáalilo'ob.
Le xiibo'obo' yaan u tataj
awato'ob,
tuláakal le máaxo'ob ka-
ja'ano'ob te' lu'umo' yaan
u yawat ok'olo'ob.
3 Le kéen u yu'ubo'ob táan
u taal u k'olkuba u maay
le tsíimino'obo',
le kéen u yu'ubo'ob táan
u taal u juum u carroi-
lo'ob ba'ate'el

yéetel bix u k'oroch u
ruedailo'obe',
le taatatsilo'obo' yaan u
jóok'ol u yáalkabo'ob,
tumen sen saajko'obe'
mix u paalalo'ob kun
suut u salvarto'ob.
4 Yaan u k'uchul u k'iinil u
xu'ulsa'al ti' tuláakal le
filisteo'obo',[a]
te' k'iino' yaan u xu'ulsa'al
ti' le máaxo'ob áantik
Tiro[b] yéetel Sidóno'.[c]
Jéeobae' yaan u xu'ulsik
ti' le filisteo'obo',
le máaxo'ob ti' u taalo'ob
tu islail Caftoro'.*[d]
5 Gazae' yaan u k'oliskúunt-
kuba.*
Askelóne' ts'o'ok u xu'ul-
sa'alti'.[e]
Te'ex le p'aatle'ex te' táax
lu'umo',
¿tak ba'ax k'iin u jáawal a
xo'oxotik a wíinklile'ex?[f]
6 U espada Jéeoba,[g]
¿tak ba'ax k'iin a jets'tal?
Suunakech ta piix.
Ookkech te' tu'ux ka
je'elskabao' yéetel ma' a
péek.
7 ¿Bix túun kun jets'tal
wa Jéeoba tusmil u beel?
Leti'e' túuxta'an u atacart
u kaajil Askelón[h]
bey xan u jáal le ja'o'».

48 Jéeoba u Dios Israel,
le máax gobernartik le
ángelo'obo', ku ya'alik ba'ax
kun taal tu yóok'ol Moab:[i]

47:4 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Creta. **47:5** * Lela' u k'áat u ya'ale' leti'obe' yaan u ts'íkik u poolo'ob tumen yaachaja'an u yóolo'ob yéetel jach su'lako'ob.

CAP 47

a Jer 25:17, 20
Am 1:8
Sof 2:5

b Eze 26:2
Am 1:9, 10

c Isa 23:1, 4
Jer 25:17, 22
Jer 27:2, 3
Eze 28:21
Joe 3:4

d Gé 10:13, 14
Dt 2:23

e Sof 2:4

f Dt 14:1
Jer 16:6

g Dt 32:41

h Eze 25:16

CAP 48

i Gé 19:36, 37
Isa 15:1

Columna 2

a Nú 32:37, 38

b Jos 13:15, 19
Eze 25:9

c Isa 15:2

d Nú 32:37
Isa 16:8

e Isa 15:5
Jer 48:34

f Isa 15:5

«¡Óotsil u kaajil Nebo[a] tu-
men ts'o'ok u xu'ulsa'al-
ti'!
U kaajil Kiriataime'[b]
ts'o'ok u ch'a'abal yéetel
ts'o'ok u pa'ajal u su'tal.
Le lugar* jach ma'alob
utia'al u ta'akikuba máa-
ko' ts'o'ok u ju'ujuta'al,
su'tsil ba'ax úuchti'.[c]
2 Ts'o'ok u xu'ulul u alabar-
ta'al Moab.
Lela' leti'e ba'ax ch'a'tuk-
la'ab tu kaajil Esbón[d] tu
contra Moaba':
‹Ko'one'ex xu'ulsikti'
utia'al u xu'ulul u beetik
u kaajil›.
Teech xane', Madmén,
xu'uluk a t'aan,
tumen táan u taal jun-
p'éel espada ta paach.
3 Táan u juum u yawat
ok'ol máako'ob desde
Oronaim[e]
tu yo'olal le xu'ulsajil yée-
tel le nojoch loob taal tu
yóok'olo'obo'.
4 Ts'o'ok u xu'ulsa'al ti'
Moab.
Le mejen paalalo'obo'
táan u yawat ok'olo'ob.
5 Le máako'ob ku na'aklo'ob
tu ebekníixil* Luito'
táan u bin u yok'olo'ob.
Le táan u yéemlo'ob
tu ebekníixil Oronaimo'
ku yu'ubiko'ob u yok'ol
máako'ob tu yo'olal le
nojoch loob ts'o'ok u
yúuchlo'.[f]
6 ¡Púuts'ke'ex, salvart a
kuxtale'ex!

48:1 * Wa «Le ka'anal lugar». **48:5** * Wa «ku bino'ob tu bajadail».

Te'exe' yaan a p'áatle'ex
je'ex junkúul enebro te'
desiertoo'.
7 Moab, teche' ka k'ubik a
wóol ti' a ayik'alil bey
xan ti' ba'axo'ob ka bee-
tik,
le o'olal yaan xan a lúu-
bul.
A dios Kemóse'[a] yaan u
bisa'al táanxel lu'umil
pa'te' yéetel u sacerdo-
te'ob bey xan yéetel le
ts'uulo'ob meyajtiko'.
8 Le máax ku xu'ulsajo'
yaan u yokol ti' tuláakal
le kaajo'obo',
mix junp'éel kaaj kun
púuts'ul.[b]
Yaan u xu'ulsa'al ti' le ka-
bal táax lu'umo',
bey xan ti' le ka'anal táax
lu'umo', jach je'ex úu-
chik u ya'alik Jéeobao'.
9 Wa'akúunte'ex junp'éel se-
ñal utia'al u meyaj ti'
Moab,
tumen le kéen xu'ulsa'ak-
ti'e' yaan u púuts'ul u
kajnáalilo'ob,
u kaajilo'obe' yaan u p'áat-
lo'ob junp'éel lugar saj-
be'entsil,
mix máak kun p'áatal kaj-
tali'.[c]
10 ¡Maldecirta'ak le máax
ma' tu ts'áaik u yóol u
beet le ba'ax k'ubéen-
ta'anti' tumen Jéeobao'!
¡Maldecirta'ak le máax
ma' tu yóotik u p'at pa-
pa'kil u espada yéetel
k'i'ik'o'!
11 Le moabita'obo' kuxa'a-
no'ob ich jeets'elil desde
tu táankelmilo'ob,

CAP 48

a Nú 21:29
1Re 11:7

b Eze 25:9

c Sof 2:9

Columna 2

a 1Re 12:28, 29
Os 10:15
Am 5:5

b Isa 16:6

c Sl 24:8

d Jer 48:8

e Isa 34:2

f Eze 25:11

beyo'ob je'ex le vino
ts'o'ok u yets'tal u xii-
xelo'.
Leti'obe' mix juntéen láa-
la'ako'ob ti' yaanal nu'u-
kul,
mix juntéen bisa'ako'ob
táanxel lu'umil,
le o'olal ma' k'expajak u
saboro'obi'
mix jelpajak u booko'obi'.
12 Jéeobae' ku ya'alik:
‹¡Illawile! Yaan u k'uchul u
k'iinil in túuxtik máako'ob
utia'al u lu'sa'alo'ob ti' le nu'u-
kulo'ob tu'ux yano'obo'. Le
máako'ob ken in túuxto' yaan
u nokkíintiko'ob le nu'ukulo'ob tu'ux yano'obo', ts'o'ole'
yaan u p'u'up'uyko'ob le ti-
naja'obo'. **13** Je'ex úuchik u
su'laktal le israelita'ob tu k'u-
baj u yóolo'ob ti' u kaajil Be-
telo' bey kun su'laktal le moa-
bita'ob ku k'ubik u yóolo'ob ti'
Kemóso'.[a]
14 ¿Bix a táabal a wa'ale'ex:
«Jach ma'alob solda-
do'on, listo'on utia'al
k-ba'ate'el»?›.[b]
15 Le Rey ku k'aaba'tik Jéeo-
ba, le máax gobernartik
le ángelo'obo', ku ya'alik:[c]
‹Ts'o'ok u xu'ulsa'al ti'
Moab,
ts'o'ok u atacarta'al u kaa-
jilo'ob,[d]
ts'o'ok u kíimsa'al le táan-
kelmo'ob maas mu'u-
k'a'ano'obo'›.[e]
16 Le nojoch loob kun
taal tu yóok'ol le moa-
bita'obo' jach ta'aytak u
k'uchul,
séeba'an kun k'uchul u
k'iinil u lúubulo'ob.[f]

17 Yaan u ch'a'abal óotsilil
ti'ob tumen tuláakal le
máaxo'ob kaja'ano'ob tu
ba'pacho'obo',
tuláakal le máaxo'ob k'aj
óoltmil u k'aaba'obo'.
A'ala'ak: ‹¡Ilawil bix p'áa-
tik le ki'ichkelem xóol-
te'o', le che' jach yaan
páajtalil ti'o'!›.
18 U kajnáalile'ex Dibón,[a]
éemke'ex ti' le ki'ichke-
lem lugar tu'ux yane'e-
xo',
kulake'ex a mu'yajte'ex
uk'aj, *
tumen le máax kun xu'ul-
sik ti' Moabo' ts'o'ok u
taal ba'ate'el ta wéete-
le'ex,
leti'e' yaan u ju'ujutik le
lugaro'ob ka'analtak u
pak'ilo'obo'.[b]
19 U kajnáalile'ex Aroer,
je'elke'ex te' bejo' ka a
wile'ex ba'ax ku
yúuchul.[c]
K'áate'ex ti' le xiib yée-
tel ti' le ko'olel táan u
púuts'lo'obo': ‹¿Ba'ax
ts'o'ok u yúuchul?›.
20 Moabe' ts'o'ok u pa'ajal u
su'tal yéetel sen sajak.
Ok'olnake'ex yéetel tataj
awatnake'ex.
Xeene'ex Arnóne'[d] ka a
wa'ale'ex ts'o'ok u xu'ul-
sa'al ti' Moab.
21 Diose' ts'o'ok u juzgartik
le táax lu'umo',[e] ts'o'ok u juz-
gartik Olón, Jáaz[f] yéetel Me-
faat.[g] **22** Ts'o'ok u juzgartik
Dibón,[h] Nebo[i] yéetel Bet-dib-
lataim. **23** Ts'o'ok u juzgar-

48:18 * Uláak' bix u traducirta'ale' «kulake'ex te' tikin lu'umo'».

CAP 48

a Nú 21:30
Jos 13:15, 17
Isa 15:2

b Jer 48:8

c Nú 32:34
Dt 2:36

d Nú 21:13
Jos 13:8, 9

e Sof 2:9

f Nú 21:23
Isa 15:4

g Jos 13:15, 18

h Nú 32:34

i Nú 32:3, 4

Columna 2

a Nú 32:37
Jer 48:1

b Nú 32:37, 38
Jos 13:15, 17
Eze 25:9

c Am 2:2

d Jer 25:15, 16

e Jer 48:42

f Lam 2:15
Sof 2:8

g Isa 16:6
Isa 25:10, 11
Sof 2:9, 10

tik Kiriataim,[a] Bet-gamul yée-
tel Bet-meón.[b] **24** Ts'o'ok u
juzgartik Keriyot[c] yéetel Boz-
rá bey xan tuláakal le kaa-
jo'ob yaan tu lu'umil Moabo',
le yano'ob náacho' bey xan le
yano'ob naats'o'.
25 Jéeobae' ku ya'alik:
‹Ts'o'ok u lu'sa'al u páaj-
talil Moab.
Ts'o'ok u ka'achal u k'ab›.
26 ‹Káalkunte'ex,[d] tumen
ts'o'ok u taaskuba maas
nojchil ti' Jéeoba.[e]
Moabe' ts'o'ok u ba'likuba
ichil u xej,
le o'olal ku ya'ala'al ba'al
ti'.
27 ¿Ma' wa teche' ka wa'alik
ba'al ka'ach ti' Israel?[f]
¿Ta wilaj wa tia'an ichil le
j-ookolo'ob,
le o'olal ka pi'ik'tik a pool
yéetel ka t'aan tu con-
tra?
28 U kajnáalile'ex Moab, p'a-
te'ex a kaajale'ex utia'al a
bine'ex kajtal te' ka'anal
lugaro'obo',
bey túuno' yaan a p'áat-
le'ex je'ex le paloma'ob
ku beetik u k'u'ob tu
yáam le nukuch tuuni-
cho'obo'›».
29 «Ts'o'ok k-u'uyik u
ya'ala'al nojba'al u taas-
kuba Moab, jach ku
creerkuba,
ka'anal u yich, jach or-
gulloso, ku yu'ubik mi-
na'an uláak' je'ex leti'e'
yéetel ku tuklik maas
ma'alob ti' u maasil».[g]
30 «Jéeobae' ku ya'alik: ‹Te-
ne' in wojel jach séeb u
p'u'ujul Moab,

le o'olal chéen kunel u
sen alabarkuba.
Le moabita'obo' mix ba'al
kun páajtal u beetko'ob.
31 Le o'olal yaan u yaatal in
wóol tu yo'olal Moab,
yaan in wok'ol tu yo'olal u
kajnáalilo'ob Moab,
yaan in tataj awat tu
yo'olal le máako'ob yaan
Kir-ereso'.[a]
32 U pak'al uvail Sibmá,[b] te-
ne' yaan in wok'ol ta
wo'olal
maas ti' le buka'aj ok'ol
beeta'ab tu yo'olal Jaze-
ro'.[c]
A k'u'uk'o'obe' ts'o'ok u
k'uchlo'ob te' k'áa'náa-
bo',
tu k'áatmáanso'ob le k'áa'-
náabo' ka k'ucho'ob tak
Jazer.
Le máax ku xu'ulsajo'
ts'o'ok u taal tu yóok'ol u
yich le che'ob[d]
ka cosechartik tu k'iinil
yáaxk'iino' bey xan tu
yóok'ol le uva'ob ts'o'ok a
t'okiko'.
33 Ts'o'ok u xu'ulul le che'ej
yéetel le ki'imak óolal
ku yu'uba'al
te' tu'ux yaan le paak'a-
lo'obo' bey xan tu lu'umil
Moab.[e]
Tene' ts'o'ok in beetik u
xu'ulul u tuul vino te'
pila tu'ux ku yaya'cha'a-
ta'al le uvao'.
Mix máak kun awat yée-
tel ki'imak óolal táan u
yaya'cha'atik uva.
Le máako'obo' yaan u ya-
wato'ob, pero ma' tumen
ki'imak u yóolo'obi'›».[f]

CAP 48

a 2Re 3:24, 25
Isa 16:7

b Nú 32:37, 38
Jos 13:15, 19

c Nú 21:32
Nú 32:34, 35
Jos 21:8, 39

d Isa 16:8, 9
Jer 48:8

e Jer 25:10

f Isa 16:10

Columna 2

a Nú 21:25
Jos 13:15, 17

b Nú 32:37
Isa 16:9

c Nú 21:23

d Jer 48:2, 3

e Isa 15:4-6

f Isa 16:11

g Jer 16:6

h Le 19:28

i Gé 37:34
Isa 15:2, 3

34 «‹Ku yu'uba'al u tataj
awat máako'ob desde
Esbón[a] tak Elealé.[b]
Leti'obe' ku yu'uba'al u
yawato'ob tak Jáaz,[c]
ku yu'uba'al desde Zóar
tak Oronaim[d] tak
Eglat-selisiyá.
Tak u ja'ilo'ob Nimrim
kun tijil.[e]
35 Tu lu'umil Moabe'
yaan in xu'ulsik le máax
ku bisik junp'éel ofren-
da te' ka'anal lugaro›,
ku ya'alik Jéeoba,
‹bey xan le máax ku k'u-
bik sacrificio'ob ti' u
dioso'.
36 In puksi'ik'ale' yaan u
yok'ol tu yo'olal Moab
je'ex u yok'ol junp'éel
flautae',*[f]
in puksi'ik'ale' yaan u
yok'ol tu yo'olal u kaj-
náalilo'ob Kir-eres
je'ex u yok'ol junp'éel
flautae'.
Yaan u xu'ulsa'al ti' le ayi-
k'alil ts'o'ok u much'kíin-
tiko'.
37 Tuláakal máak k'olis u
pool,[g]
tuláakal máak ts'ika'an
u me'ex,
tuláakal máak xo'oxot
u k'ab,[h]
yéetel tuláakal máak
u k'axnak'maj to'otoch
nook'›».[i]
38 «Jéeobae' ku ya'alik: ‹Te-
ne' ts'o'ok in xiixkúuntik
Moab

48:36 * Lela' junp'éel flauta ku yus-
ta'al tu k'iinil táan u yo'ta'al juntúul
kimen.

je'ex u xiixkúunta'al junp'éel nu'ukul mix ba'al u biilale',
le o'olal chéen ok'ol ku beeta'al
tu yóok'ol le najo'ob yaan Moabo'
bey xan tu k'íiwikilo'ob.
39 ¡Moabe' sen sajak! ¡Yaachajak a wóole'ex!
¡Moabe' sen su'lak, ts'o'ok u sutik u yich yaanal tu'ux!
Ya'ab u ya'ala'al ba'al ti',
junp'éel lugar sajbe'entsil ti' le máaxo'ob kaja'ano'ob tu ba'pacho'».
40 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':
‹Je'ex u xit'ik u xiik' juntúul águila utia'al u jáan atacare'[a]
bey xan ken u beetil le enemigo utia'al u atacartik Moabo'.[b]
41 Yaan u ch'a'abal u kaajilo'ob,
bey xan le lugaro'ob ka'anal u pak'ilo'obo'.
Te' k'iin je'elo' u soldado'ob Moabe' yaan u kaxkuba'ob
je'ex u kaxkuba juntúul ko'olel táan u yantal u chaambale'›».*
42 «‹Yaan u xu'ulsa'al ti' Moab, yaan u xu'ulul u beetik u kaajil,[c]
tumen ts'o'ok u taaskuba maas nojchil ti' Jéeoba.[d]
43 U kajnáalile'ex Moab, ta beele'exe' yaan ba'ax sajbe'entsili',

48:41 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

CAP 48

a Lam 4:19 Hab 1:8

b Jer 49:22

c Jer 30:11

d Jer 48:29

Columna 2

a Nú 21:26, 28

b Nú 24:17 Am 2:2

c Nú 21:29 1Re 11:7

d Jer 48:7

e Eze 25:11

yaan xan jool yéetel trampai'›, ku ya'alik Jéeoba.
44 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Le máax kun púuts'ul ti' le ba'ax sajbe'entsilo' yaan u lúubul ti' junp'éel jool,
le máax kun béeytal u jóok'ol ti' le joolo' yaan u lúubul ti' junp'éel trampa.
Tene' yaan in castigartik Moab te' k'iin in yéeymo'.
45 Le máaxo'ob ku púuts'lo'obo' yaan u wa'atalo'ob tu bo'oyil Esbón tumen ts'o'ok u p'áatal mina'an u muuk'o'ob,
tumen yaan junp'éel k'áak' kun tóoch'bal desde Esbón,
yaan junp'éel k'áak' kun jóok'ol desde tu kaajil Seón.[a]
Lela' yaan u tóokik u táanpoolal Moab
bey xan u baakel u pool le soldado'ob jach k'asa'ano'obo'.[b]
46 ¡Óotsilech Moab!
Ts'o'ok u xu'ulsa'al ti' u kaajal Kemós.[c]
A hijo'obe' ts'o'ok u lúublo'ob tu k'ab le enemigoo',
a hija'obe' ts'o'ok u bisa'alo'ob táanxel lu'umil›.[d]
47 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Pero tu ts'ook k'iino'obe' yaan in sutik u kajnáalilo'ob Moab.
Lela' leti'e ba'ax a'ala'ab kun taal tu yóok'ol Moabo'».[e]

49 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba tu yo'olal le ammonita'obo':[a]

«¿Mina'an wa u paalal Israel?
¿Mina'an wa ti' máax u p'atik le ba'alo'ob yaanti'o'?
¿Ba'axten le dios Malcamo'[b] ts'o'ok u ch'a'ik u lu'umil Gad?[c]
¿Ba'axten le máaxo'ob adorarko' ti' kaja'ano'ob tu kaajilo'ob Israele'?».

2 «Jéeobae' ku ya'alik:
‹¡U'uy a wu'uye'ex!
Táan u taal u k'iinil in beetik u yu'uba'al u yawatil ba'ate'el tu contra Rabá,[d] u kaajal le ammonita'obo'.[e]
Yaan u p'áatal chéen u wóol x-lala' pak'o'ob mix máak kaja'ani',
le kaajo'ob yaan tu ba'pacho' yaan u tóoka'alo'ob›.
Jéeobae' ku ya'alik: ‹Israel túune' yaan u ch'a'ik u lu'um le máaxo'ob ch'a'amil u lu'umo'.[f]

3 U kaajil Esbón, ok'olnakech tumen ts'o'ok u xu'ulsa'al u kaajil Ay.
Kaaje'ex yane'ex tu ba'pach Rabá, awat ok'olnake'ex.
Take'ex to'otoch nook'o'ob.
Ok'olnake'ex le táan a máane'ex ichil u corral le tamano'obo',
tumen Malcame' yaan u bisa'al táanxel lu'umil pa'te' yéetel u sacerdote'ob bey xan yéetel le ts'uulo'ob meyajtiko'.[a]

4 X-ma' su'tal ko'olel, ¿ba'axten ka taaskaba nojba'alil yo'olal le táax lu'um yaantecho',
le jach ma'alob táax lu'umo'?
Teche' ka k'ubik a wóol ti' le ayik'alilo'ob yaantecho',
yéetel ka wa'alik: «¿Máax je'el u líik'il tin contrae'?»».

5 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'ob yéetel le máax yaan tuláakal autoridad ti'o':
‹¡U'uy a wu'uye! Yaan in beetik u taal ta wóok'ol junp'éel ba'al sajbe'entsil,
lela' yaan u taal ti' tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'ob ta ba'pacho'.
Te'exe' yaan a k'i'itbesa'ale'ex tuláakal tu'ux, yéetel mix máak kun ka'a much'kíintik le máaxo'ob kun púuts'lo'obo'›».

6 «Jéeobae' ku ya'alik:
‹Pero le kéen ts'o'okke' yaan in ka'a much'kíintik le ammonita'ob bisa'ano'ob táanxel lu'umilo'›».

7 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik tu yo'olal Edom:
«¿Ts'o'ok wa u p'áatal mina'an u na'at u kajnáalilo'ob Temán?[b]

CAP 49

a Gé 19:36, 38
Dt 2:19
2Cr 20:1

b 1Re 11:5
Sof 1:4, 5

c Am 1:13

d Dt 3:11
Jos 13:24, 25
Eze 25:5
Am 1:14

e Eze 21:19, 20

f Isa 14:2
Jer 50:19
Sof 2:9

Columna 2

a Am 1:13, 15

b Gé 36:10, 11
Eze 25:13
Am 1:12
Abd 8

¿Tu'ux ts'o'ok le ma'alob
consejo ku ts'áaik le
máaxo'ob yaan u na'a-
to'obo'?
¿Ma' wa ts'o'ok u p'áatal
mix ba'al u biilal le na'at
yaanti'obo'?
8 U kajnáalile'ex Dedán,
¡púuts'ke'ex!, ¡jóok'ok a
wáalkabe'ex!*a*
¡Xeen a ta'akaba'ex te' lu-
garo'ob kabal yanilo'o-
bo'!
Tumen le kéen k'uchuk
u k'iinil in castigartik
Esaúe'
yaan in taasik junp'éel
nojoch loob tu yóok'ol.
9 Wa ka taalak ta wiknal
le máaxo'ob cosechartik
uvao',
¿ma' wa je'el u p'atko'ob
jujunp'éel utia'al meen-
ts'ultbile'?*
Wa ka taalak j-ookolo'ob
de áak'abe',
¿ma' wa chéen je'el u yok-
liko'ob le ba'ax u k'áa-
to'obo'?*b*
10 Chéen ba'ale' tene' yaan
in láaj ch'a'ik ba'ax yaan
ti' Esaú.
Yaan in chíikbesik le tu'u-
xo'ob ku ta'akikubao',
leti' túune' mix tu'ux kun
páajtal u ta'akikuba.
Yaan u xu'ulsa'al ti' u paa-
lal, ti' u láak'tsilo'ob bey
xan ti' le máaxo'ob ka-
ja'ano'ob naats' ti'o',*c*
bey kun ts'o'okolti'o'.*d*
11 P'atten le paalalo'ob mi-
na'an u papá'obo',

49:9 * U kaxta'al u yalab le ba'ax ts'o'ok u cosecharta'alo'.

CAP 49

a Isa 21:13
Jer 25:17, 23

b Abd 5

c Abd 6, 9

d Mal 1:3, 4

Columna 2

a Jer 25:27, 28
Lam 4:21
Abd 16

b Isa 34:6
Isa 63:1
Jer 49:22
Am 1:12

c Abd 18
Mal 1:3

d Abd 1

e Abd 2-4

tene' yaan in kanáantik u
kuxtalo'ob,
le ko'olelo'ob túun kimen
u yíichamo'obo' yaan u
confiaro'ob ti' teen».

12 Lela' leti'e ba'ax ku
ya'alik Jéeobaa': «¡Ilawile! Le
copa chuup yéetel in p'uja'a-
nilo' yaan u yu'uk'ul tak tu-
men le máaxo'ob ma' a'ala'an
wa yaan u yuk'iko'obo'. Le
o'olale', ¿mix ba'al wa túun
kun beetbil ti' teech? Teche'
ma' ken a jech a castigarta'al,
tumen deporsi unaj a wuk'ik
le ba'ax yaan te' copao'».*a*

13 Jéeobae' ku ya'alik:
«Yaan junp'éel ba'al ts'o'ok in
jurartik tin k'aaba', ts'o'ok in
jurarke' Bozráe' yaan u p'áa-
tal junp'éel lugar sajbe'entsil*b*
yéetel ku ya'ala'al ba'al ti',
junp'éel lugar k'askúunta'an
yéetel maldecirta'an. Tuláa-
kal u kaajilo'obe' mantats'
kun p'áatlo'ob chéen jutul pa-
k'o'ob».*c*

14 Tene' ts'o'ok in wu'uyik
junp'éel ba'al ku taal ti'
Jéeoba,
leti'e' yaan máax ts'o'ok u
túuxtik u ya'al ti' le na-
ciónо'obo':
«Much'aba'exe' ka taala-
ke'ex tu contra Edom.
Líi'saba'ex utia'al le ba'a-
telo'».*d*
15 «¡Ilawile! Tene' ts'o'ok in
beetik a p'áatal maas
chichan ti' u maasil kaa-
jo'obo',
yéetel jach p'ekta'anech
tumen le máako'obo'.*e*
16 Teche' kaja'anech tu
maas ka'anlil le nukuch
tuunicho'obo'

bey xan tu maas ka'anlil
le montaña'obo'.
Teche' ka beetik ka'ach u
sajaktal u maasil yéetel
jach ka creerkaba,
lelo' tu beetaj a tuskaba.
Kex ka a beet a k'u' ti' jun-
p'éel ka'anal lugar je'ex u
beetik le águilao'
tene' yaan in wéemsi-
kech», lelo' bey u ya'alik
Jéeoba.

17 «Edome' yaan u p'áatal junp'éel lugar sajbe'entsil.[a] Tuláakal máax kun máan naats' ti'e' yaan u sen sajaktal, yéetel yaan u p'a'astik* tu yo'olal le ba'axo'ob úuchti'o'. **18** Je'ex úuchik u p'áatal Sodoma yéetel Gomorra bey xan le kaajo'ob yaan tu ba'pacho'obo', bey xan kun p'áatal Edomo'»,[b] ku ya'alik Jéeoba, «mix máak kun kajtali', mix máak kun p'áatli'.[c]

19 ¡Ilawile'ex! Je'ex u jóok'ol juntúul león[d] ichil le júu'che'* yaan tu jáal le Jordáno', bey kun taal juntúul máak utia'al u atacartik le lugar tu'ux ku je'elel le tamano'obo'. Tene' yaan in beetik u jóok'ol u yáalkabo'ob tu lu'umo'ob. Kéen ts'o'okke' le lu'uma' yaan in k'ubik tu k'ab le máax in yéeymo'. Tumen mina'an uláak' je'ex tene', ¿máax je'el u táabal ba'ate'el tin wéetele'? ¿Yaan wa juntúul j-kanan taman je'el u k'atkuba tin beele'?[e] **20** U'uy a wu'uye'ex ba'ax ts'o'ok u ch'a'tuklik Jéeoba tu contra Edom bey xan tu contra u kajnáalilo'ob Temán:[a]

tu yo'olal ba'ax ka beet-
ke'exe' yaan u cháacha'al
bisbil le mejen tama-
no'obo',
yéetel yaan u xu'ulsa'al ti'
le lugar tu'ux yano'obo'.[b]

21 Jach k'a'am kun lúub-
lo'ob, yaan tak u tíitkuba
le lu'umo'.
¡Yaan máaxo'ob kun tataj
awato'ob!
Lela' yaan u yu'uba'al tak
te' Mar Rojoo'.[c]

22 ¡U'uy a wu'uye'ex! Leti'e'
bey juntúul águila ku
bin ka'anal utia'al u yée-
mel atacare',[d]
leti'e' yaan u xit'ik u xii-
k'o'ob utia'al u atacartik
Bozrá.[e]
Te' k'iin je'elo' u solda-
do'ob Edome'
yaan u kaxkuba'ob je'ex u
kaxkuba juntúul ko'olel
táan u yantal u chaam-
bale'».*

23 Lela' leti'e ba'ax a'ala'ab tu yo'olal Damascoa':[f]
«Amat[g] yéetel Arpade'
ts'o'ok u p'áatlo'ob ich
su'tsilil
tu yo'olal le ba'ax ma'
ma'alob tu yojéelto'obo',
leti'obe' táan u kikilanki-
lo'ob.
Le máako'obo' beyo'ob
k'áa'náab táan u wo'olti-
kubae'.

24 Damascoe' ts'o'ok u sajaktal.

CAP 49

a Jer 49:13

b Gé 19:24, 25

c Isa 34:6, 10

d Jer 4:7

e Sl 76:7
Jer 50:44-46
Na 1:6

Columna 2

a Abd 9

b Mal 1:4

c 1Re 9:26

d Jer 4:13

e Jer 48:40
Jer 49:13

f Isa 17:1
Am 1:3

g Nú 13:21
2Re 17:24
Zac 9:1, 2

49:17 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel ba'al kun xuxu't-bil». **49:19** * Wa «pokche'».

49:22 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

Taak u púuts'ul, pero ma'
tu kaxtik ba'ax u beete.
Jach yaj ba'ax ku yúuchulti',
táan u kaxkuba
je'ex u kaxkuba juntúul
ko'olel táan u yantal u
chaambale'.
25 ¿Ba'axten ma' xúump'atta'ak le ki'ichkelem kaaj,
le kaaj chuup yéetel ki'imak óolalo'?
26 Te' k'iin je'elo' le táankelmo'ob kimeno'obo' yaan
u p'áatlo'ob jaytal te' k'íiwiko'obo',
yéetel yaan u láaj xu'ulsa'al ti' le soldado'obo»,
lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik
le ángelo'obo',
27 «yaan in t'abik u ba'pak'ilo'ob Damasco,
le k'áak' túuno' yaan
u tóokik u palacio'ob
Ben-adad».[a]

28 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba tu yo'olal Quedar[b]
yéetel tu yo'olal le reyo'ob
yaan Azoor, le xu'ulsa'abo'ob
tumen Nabucodonosor u reyil
Babiloniao':

«Líik'ene'ex tu contra
Quedare'
ka a xu'ulse'ex ti' le máaxo'ob kaja'ano'ob Lak'ino'.
29 Yaan u ch'a'abal le najo'ob de nook' yaanti'obo' bey xan u yalak'
ba'alche'ob,
yaan u ch'a'abal le nook'o'ob ikil u beetik u yotocho'obo' bey xan tuláakal ba'ax yaanti'ob.
Yaan u bisa'al u yalak' camello'ob,

CAP 49

a Am 1:4

b Gé 25:13
Isa 42:11
Isa 60:7
Eze 27:21

Columna 2

a Jer 9:25, 26
Jer 25:17, 23

le máako'obo' yaan u ya'aliko'ob: ‹¡Sajbe'entsil je'el
tu'uxak ka u sutuba
máake'!›».
30 Jéeobae' ku ya'alik:
«U kajnáalile'ex Azoor,
¡púuts'ke'ex, ma' a p'áatle'ex waye'!
Xeen a ta'akaba'ex te' lugaro'ob kabal yanilo'obo'.
Tumen Nabucodonosor u
reyil Babiloniae' yaan
ba'ax ts'o'ok u ch'a'tuklik
ta contra'ex,
yaan ba'ax k'aas ts'o'ok u
ch'a'tuklik ta contra'ex».
31 «¡Líik'ene'ex tu contra le
kaaj yaan jeets'elil ti'o',
le kaaj mix ba'al chi'ichnakkúuntiko'!», ku ya'alik Jéeoba.
«Mina'an u joonajilo'ob,
mix u trancailo'ob. Leti'obe' náach kajliko'ob.
32 Yaan u ch'a'abal u yalak'
camello'ob
bey xan tuláakal u yalak'
ba'alche'ob.
Le máako'ob ts'ika'an u
jáalik u poolo'obo'[a]
yaan in k'i'itbesko'ob tuláakal tu'ux,
yaan in taasik
junp'éel nojoch loob tu
yóok'olo'ob, lela' yaan u
taal desde tuláakal
tu'ux», lelo' bey u ya'alik
Jéeoba.
33 «Azoore' yaan u p'áatal u
yotoch chacalo'ob,*
mantats' kun p'áatal
chéen jutul pak'o'ob.
Mix máak kun kajtali',
mix máak kun p'áatli'».

49:33 * Juntúul ba'alche' chíika'an ti' ch'omak.

34 Tu káajbal u reinar Sedequías[a] u reyil Judáe', Jéeobae' tu t'anaj profeta Jeremíase' ka tu ya'alajti' tu yo'olal Elam:[b] **35** «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Yaan in kachik u arco Elam,[c] le tu'ux ku taal le páajtalil yaanti'o'. **36** Desde tu kanti'itsil yóok'ol kaab ken in beet u taal iik'o'ob tu yóok'ol Elam utia'al in k'i'itbesko'ob tuláakal tu'ux. Le u kajnáalilo'ob Elam ken in k'i'itbeso' yaan u bino'ob ti' tuláakal kaajo'ob›».

37 Jéeobae' ku ya'alik: «Yaan in beetik u kikilankil le elamita'ob tu táan u enemigo'obo' bey xan tu táan le máaxo'ob taak u lu'sik u kuxtalo'obo'. Yaan in taasik junp'éel nojoch loob tu yóok'olo'ob, yaan in láalik in p'uja'anil tu yóok'olo'ob. Yaan in beetik u ch'a'pachta'alo'ob tumen junp'éel espada, tak ken in láaj xu'ulsti'ob».

38 Jéeobae' ku ya'alik: «Yaan in ts'áaik in trono tu lu'umil Elam,[d] yéetel yaan in xu'ulsik ti' le rey yéetel ti' le príncipe'ob yano'ob te'elo'».

39 Jéeobae' ku ya'alik: «Pero tu ts'ook k'iino'obe' yaan in ka'a much'kíintik le elamita'ob bisa'ano'ob táanxel lu'umilo'».

50 Lela' leti'e ba'ax tu k'ubéentaj Jéeoba ti' profeta Jeremías ka u ya'al tu yo'olal Babilonia,[e] u lu'um le caldeo'obo':

2 «Lela' unaj u tsikbalta'al yéetel unaj u ts'a'abal u yojéelt le kaajo'obo'.

CAP 49

a 2Re 24:18

b Gé 10:22 Isa 21:2 Jer 25:17, 25 Eze 32:24 Da 8:2 Hch 2:8, 9

c Isa 22:6

d Jer 25:17, 25

CAP 50

e Isa 13:1

Columna 2

a Jer 51:8 Ap 14:8

b Isa 46:1 Jer 51:44

c Isa 13:17 Jer 51:11, 48

d Isa 11:12 Jer 3:18 Os 1:11

e Jer 31:8, 9

f Os 3:5

g Isa 35:10

Utia'al u ts'a'abal ojéeltbile' unaj u wa'akúunta'al junp'éel señal.

¡Ma' u ta'aka'al mix ba'al!

A'ala'ak: ‹Ts'o'ok u ch'a'abal Babilonia,[a]

ts'o'ok u pa'ajal u su'tal dios Bel,[b]

táan u kikilankil dios Merodak.

Ts'o'ok u pa'ajal u su'tal le imageno'obo',

táan u kikilankil le x-lala'* imageno'obo'›.

3 Leti'e' ts'o'ok u taal ba'ateltbil tumen junp'éel kaaj ku taal tu tojil xaman.[c]

U lu'ume' ts'o'ok u p'a'atal junp'éel lugar sajbe'entsil,

ts'o'ok u p'áatal mix máak kaja'ani'.

Ts'o'ok u púuts'ul le máako'obo' bey xan le ba'alche'obo',

ts'o'ok u láaj bino'ob».

4 Jéeobae' ku ya'alik: «Te' k'iino'ob je'elo' u kajnáalilo'ob Israel yéetel u kajnáalilo'ob Judáe' junmúuch' kun taalo'ob.[d] Le táan u taalo'obo' yaan u yok'olo'ob,[e] yéetel yaan u kaxtiko'ob u nu'uktaj Jéeoba u Dioso'ob.[f] **5** Leti'obe' yaan u k'áatko'ob tu'ux yaan u bejil Sión, kéen ts'o'okke' yaan u paakato'ob tu tojil le bejo'[g] yéetel yaan u ya'aliko'ob: ‹Ko'one'ex beetik junp'éel pacto

50:2 *Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

yéetel Jéeoba, lela' utia'al mantats' yéetel mix bik'in kun tu'ubsbil›.[a] **6** In kaajale' ts'o'ok u p'áatlo'ob bey tamano'ob saatlo'obe'.[b] Beeta'ab u sa'atlo'ob tumen le máaxo'ob nu'uktiko'obo'.[c] Bisa'abo'ob te' montaña'obo' ka p'áat chéen máan ku beetko'ob te' montaña'ob yéetel te' pu'uko'obo'. Ts'o'ok tak u tu'ubsiko'ob le tu'ux ku je'elskuba'ob ka'acho'. **7** Le kéen kaxta'ako'obe' ku jaanta'alo'ob,[d] u enemigo'obe' ku ya'aliko'ob: ‹Ma' k'aas ba'ax k-beetki' tumen leti'obe' k'ebanchajo'ob tu táan Jéeoba. K'ebanchajo'ob tu táan Jéeoba, le tu'ux u taal le justicia yéetel le esperanza yaan ka'ach ti' u yúuchben láak'tsilo'obo'›».

8 «Ma' a p'áatle'ex tu lu'umil Babilonia,
jóok'ke'ex tu lu'um le caldeo'obo',[e]
beetaba'ex je'ex le tamano'ob nu'uktik u maasil tamano'obo'.
9 Tene' nika'aj in beet u líik'il junmúuch' nukuch kaajo'ob tu tojil xaman,[f]
yaan in beetik u taalo'ob tu contra Babilonia.
Leti'obe' yaan u taalo'ob ba'ate'el tu contra,
yéetel yaan u ch'a'iko'ob.
U flecha'obe' bey je'ex le flecha'ob ku meyaj ti' juntúul mu'uk'a'an máak
ku kíimsik paalale'.[g]
Leti'obe' ma'atech u fallaro'ob.
10 Yaan u láaj ch'a'abal ba'ax yaan ti' le caldeo'obo'.[h]
Le máako'obo' yaan u ki'imaktal u yóolo'ob yéetel le buka'aj ba'alo'ob ken u ch'a'obo'»,[a] lelo' bey u ya'alik Jéeoba.
11 «Te'exe' ki'imakchaj a wóole'ex[b]
le táan a ch'a'ike'ex le ba'alo'ob yaan tin lu'umo',[c] te'exe' sen ki'imakchaj a wóole'ex
hasta ma' tu xu'ulul ka'ach a síit'e'ex je'ex u síit' juntúul chan vaca yóo' su'uke',
yéetel ma' tu xu'ulul ka'ach a waawte'ex je'ex u yawat tsíimino'obe'.
12 Tu yo'olal lelo', ts'o'ok u pa'ajal u su'tal a maama'ex.[d]
Ts'o'ok u beeta'al u yaatal u yóol le máax síijse'exo'.
¡Ilawile'ex! Leti' u maas chichnil ichil u maasil kaajo'obo',
leti'e' bey junp'éel desiertoe', junp'éel lugar jach tikin.[e]
13 Tu yo'olal u p'uja'anil Jéeobae' mix máak kun p'áatal kajtali'.[f]
Yaan u p'áatal mix ba'al ku k'iinankili'.[g]
Je'el máaxak ka máanak naats' ti' Babiloniae' yaan u ja'ak'al u yóol,
yéetel yaan u p'a'astik* tu yo'olal le loob taal tu yóok'olo'.[h]
14 Te'ex a wojle'ex ch'iin yéetel flecha'obe',

CAP 50

a Jer 31:31
b Isa 53:6
c Jer 10:21 Jer 23:2 Eze 34:2, 6
d Sl 79:6, 7
e Isa 48:20 Jer 51:6, 45 Zac 2:7 2Co 6:17 Ap 18:2, 4
f Isa 21:2 Jer 51:11, 27, 28, 48 Da 5:28, 30
g Isa 13:17, 18
h Jer 25:12 Jer 27:6, 7

Columna 2

a Ap 17:16
b Lam 1:21
c Isa 14:4-6 Isa 47:6 Jer 30:16
d Isa 47:8
e Isa 13:20, 21
f Zac 1:15
g Jer 25:12
h Jer 51:37

50:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel ba'al kun xuxu't-bil».

ko'otene'ex, ba'pachte'ex
Babilonia utia'al a ba'atele'ex tu yéetel,
atacarte'ex yéetel tuláakal le flecha'ob yaante'exo',[a]
tumen ts'o'ok u k'ebantal tu táan Jéeoba.[b]

15 Desde te' tu'ux
yane'exo' k'a'am awatnake'ex utia'al a ba'atele'ex tu contra.
Babiloniae' ts'o'ok u k'ubikuba.
Tumen táan u vengarkuba Jéeoba[c] ti' leti'e'
ts'o'ok u lúubul u columnailo'ob, yéetel
ts'o'ok u ju'ujuta'al u ba'pak'ilo'ob.[d]
Sute'ex u jeel ti' ba'ax u beetmaj,
je'ex u beetmilo' bey xan ka a beete'ex ti' leti'o'.[e]

16 Ma' a p'atke'ex tu lu'umil Babilonia le máax ku paak'alo'
mix le máax ku cosecharo'.[f]
Le k'asa'an espadao' yaan u beetik u suut le máako'ob tu kaajalo'obo',
cada juntúule' yaan u púuts'ul utia'al u bin tu lu'um.[g]

17 U kajnáalilo'ob Israele' beyo'ob tamano'ob k'i'itbesa'ano'obe'.[h] K'i'itbesa'abo'ob tumen leóno'ob.[i] Yáaxe' jaanta'abo'ob tumen u reyil Asiria.[j] Ka ts'o'oke' nóot'a'ab u baakelo'ob tumen Nabucodonosor u reyil Babilonia.[k] **18** Tu yo'olal lelo' Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Je'ex tin beetil ti' u reyil Asiriae' bey ken in beetil ti' u reyil Babilonia bey xan ti' u lu'um.[a]
19 Tene' yaan in ka'a beetik u suut Israel ichil le su'uk[b] tu'ux ku máan ka'acho', leti'e' yaan u máan u janal tu lu'umil Carmelo bey xan Basán,[c] yaan u na'ajtal tu montañailo'ob Efraín[d] bey xan Galaad›».[e]

20 Jéeobae' ku ya'alik: «Te' k'iino'ob je'elo'
yaan u máan kaxtbil ba'ax ma' ma'alob u beetmaj Israeli',
pero mix junp'éel kun kaxtbili',
mix junp'éel xan u k'eban Judá kun kaxtbil,
tumen yaan in perdonartik le máaxo'ob tin cha'aj u p'áatlo'ob kuxa'anilo'».[f]

21 «Xeen ba'ate'el tu contra u lu'umil Merataim yéetel tu contra u kajnáalilo'ob Pecod.[g]
Leti'obe' unaj u láaj kíimsa'alo'ob yéetel u láaj xu'ulsa'alti'ob», ku ya'alik Jéeoba.
«Beet tuláakal le ba'ax ts'o'ok in wa'aliktecho'.

22 Táan u yu'uba'al u yawat le máako'ob ku ba'atelo'ob te' lu'umo',
táan u yúuchul junp'éel nojoch loob.

23 ¡Ilawile'ex bix ts'o'okik le mazo p'u'up'uyik tuláakal yóok'ol kaabo',
ts'o'ok u te'ejel yéetel ts'o'ok u ka'achal![h]

CAP 50

a Isa 13:18 Jer 51:11

b Jer 51:35, 36

c Jer 51:6, 11

d Jer 51:58

e Sl 137:8 Ap 18:6

f Jer 51:23

g Isa 13:14 Jer 51:9

h Jer 23:1 Jer 50:6 Eze 34:5

i Jer 2:15

j 2Re 17:6 Isa 8:7

k 2Re 25:1 2Cr 36:17 Jer 4:7

Columna 2

a 2Re 19:35 Isa 14:25 Sof 2:13

b Isa 11:16 Isa 65:10 Jer 23:3 Jer 33:7 Eze 34:14 Miq 2:12

c Miq 7:14

d Jer 31:6

e Abd 19

f Isa 44:22 Jer 31:34 Miq 7:19

g Eze 23:22, 23

h Isa 14:5, 6 Jer 51:20

¡Ilawile'ex bix ts'o'okik Babilonia, ts'o'ok u p'áatal junp'éel lugar sajbe'entsil utia'al tuláakal le kaajo'obo'![a]

24 Babilonia, teche' lúubech ti' le trampa tin ts'áajtecho',
yéetel mix ta ts'áaj cuentai'.
Tumen ta ts'áajaba tu contra Jéeobae'
kaxta'abeche' ka chu'ukech.[b]

25 Jéeobae' ts'o'ok u je'ek'abtik le tu'ux u ts'aamaj u nu'ukulilo'ob u ba'atelo',
yéetel ts'o'ok u jóo'sik le nu'ukulo'ob kun meyajti' utia'al u ye'esik u p'uja'anilo'.[c]
Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'ob yéetel le máax yaan tuláakal autoridad ti'o',
yaan junp'éel ba'ax ken u beet tu lu'um le caldeo'obo'.

26 Te'ex náach yanile'exe', ko'otene'ex tu contra Babilonia.[d]
Je'ek'abte'ex le tu'ux ku líi'sik u yo'ocho',[e]
nikkúunte'ex le ba'axo'ob ken a ch'a'exo'.
Láaj xu'ulse'ex ti' leti'.[f]
Mix juntúul u kajnáalil ka p'áatak.

27 Kíimse'ex tuláakal le táankelem toro'obo'.[g]
Bisa'ako'ob utia'al kíimsbil.
¡Yaj yanilo'ob, tumen ts'o'ok u k'uchul u k'iinil,
ts'o'ok u k'uchul u súutukil u k'áata'alti'ob cuenta!

CAP 50

a Jer 51:41
Ap 18:15, 16

b Jer 51:31
Da 5:30
Ap 18:8

c Isa 13:5
Jer 51:11

d Jer 51:27

e Jer 50:10

f Isa 14:22, 23

g Isa 34:6, 7
Eze 39:18

Columna 2

a Sl 94:1
Jer 51:11

b Jer 50:14

c Sl 137:8
Jer 51:56

d Lam 3:64
Ap 18:6

e Isa 14:13

f Isa 13:17, 18

g Isa 14:13
Da 4:30

h Jer 51:25

28 Táan u yu'uba'al u juum le máaxo'ob ku púuts'lo'obo',
le máaxo'ob ku púuts'lo'ob tu lu'umil Babiloniao'.
Leti'obe' táan u bino'ob Sión u ya'alo'ob táan u vengarkuba Jéeoba Dios,
táan u vengarkuba yo'olal ba'ax beeta'ab ti' u templo.[a]

29 Túuxte'ex t'anbil le arquero'obo' ka taalako'ob tu contra Babilonia,
túuxte'ex t'anbil tuláakal le máaxo'ob ku meyajti'ob flecha'obo'.[b]
Ba'pachte'ex, ma' a cha'ike'ex u púuts'ul mix máak.
Sute'ex u jeel ti' ba'ax u beetmaj,[c]
je'ex u beetmilo' bey xan ka a beete'ex ti' leti'o'.[d]
Tumen ts'o'ok u nojba'alkúuntkuba tu táan Jéeoba,
tu táan le Máax Santo yaan Israelo'.[e]

30 Te' k'iin je'elo' le táankelmo'obo' yaan u p'áatlo'ob jaytal te' k'íiwiko'obo',[f]
yéetel yaan u láaj xu'ulsa'al ti' le soldado'obo'», lelo' bey u ya'alik Jéeoba.

31 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'ob yéetel le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «X-terca kaaj,[g]
¡u'uy a wu'uy ba'ax ken in wa'altech! Tene' yaan in líik'il ta contra,[h]

yaan u k'uchul u k'iinil,
yaan u k'uchul u súutukil in k'áatiktech cuenta.
32 X-terca kaaj, yaan a t'óochpajal yéetel yaan a lúubul,
mix máak kun líi'skech.[a]
Yaan in t'abik a kaajilo'ob,
le k'áak'o' yaan u tóokik tuláakal ba'ax yaan ta ba'pach».
33 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo':
«U kaajil Israel yéetel Judáe' táan u pech' óolta'alo'ob,
k'ala'ano'ob tumen le máaxo'ob bismilo'obo'.[b]
Ma' tu cha'abal u jóok'lo'ob.[c]
34 Pero le Máax ka'a maniko'obo' jach yaan páajtalil ti'.[d]
U k'aaba'e' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.[e]
Leti'e' yaan u beetik justicia ti' leti'ob,[f]
bey túuno' yaan u yantal jeets'elil tu lu'umo'ob,[g]
chéen ba'ale' u kajnáalilo'ob Babiloniae' yaan u kaxkuba'ob».[h]
35 Jéeobae' ku ya'alik: «Yaan junp'éel espada ku taal tu contra le caldeo'obo',
tu contra u kajnáalilo'ob Babilonia, tu contra le príncipe'obo' yéetel tu contra le máaxo'ob yaan u na'ato'obo'.[i]
36 Yaan junp'éel espada ku taal tu contra le ma' jaajil profeta'obo', leti'ob túune' ma' ken u kaxt ba'ax u beeto'ob.

CAP 50

a Jer 51:26
b Isa 47:6
c Isa 14:17
d Isa 41:14 Ap 18:8
e Isa 47:4
f Lam 3:59
g Isa 14:3, 4
h Jer 51:24
i Isa 47:13 Jer 51:57 Da 5:7

Columna 2

a Jer 51:30
b Isa 13:8
c Isa 45:3
d Isa 44:27 Jer 51:36, 37 Ap 16:12
e Isa 46:1 Jer 51:44, 52 Da 5:1, 4
f Isa 13:20, 21 Jer 51:37 Ap 18:2
g Jer 25:12 Jer 51:43, 64
h Isa 13:19

Yaan junp'éel espada ku taal tu contra le soldado'obo', leti'ob túune' yaan u kikilankilo'ob.[a]
37 Yaan junp'éel espada ku taal tu contra u tsiimino'ob yéetel tu contra u carroil u ba'atelo'ob bey xan tu contra le jejeláas máako'ob kaja'ano'obo',
le o'olal yaan u sajaktalo'ob je'ex u sajaktal ko'olele'.[b]
Yaan junp'éel espada ku taal tu contra le ayik'alilo'ob yaanti'o', le o'olal yaan u láaj ch'a'abal.[c]
38 Yaan junp'éel nojoch loob ku taal tu yóok'ol, yaan u tijil u ja'ilo'ob.[d]
Tumen leti'e' junp'éel lu'um chuup yéetel póolbil imageno'ob,[e]
le máako'obo' yaan u p'áatal bey chokochaja'an u poolo'ob tu yo'olal le ba'alo'ob jela'antak ku wayak'tiko'obo'.*
39 Te'elo' u ba'alche'ilo'ob le desiertoo' junmúuch' kun antalo'ob yéetel le ba'alche'ob ku chi'ibal ok'olo'obo',
yéetel ti' kun kajtal xan le avestruzo'obo'.[f]
Mix bik'in kun ka'a kajtal máaki',
je'el jayp'éel generación ka máanke' ma' kun ka'a kajtal máaki'».[g]
40 Jéeobae' ku ya'alik: «Je'ex úuchik u p'áatal Sodoma yéetel Gomorra[h] bey xan

50:38 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

le kaajo'ob yaan tu ba'pacho'ob[a] le ka xu'ulsa'abti'ob tumen Dioso' bey xan kun p'áatal Babiloniao', mix máak kun kajtali', mix máak kun p'áatli'.[b]

41 ¡Ilawile'ex! Yaan junp'éel kaaj ku taal tu tojil xaman.
Desde tu xuul yóok'ol kaabe'[c] yaan u líik'il junp'éel nojoch kaaj
bey xan reyo'ob jach yaan páajtalil ti'ob.[d]
42 Leti'obe' ku meyajti'ob flecha'ob yéetel lanza'ob.[e]
Leti'obe' jach k'asa'ano'ob, ma' ken u ch'a'ob óotsilil ti' mix máak.[f]
Le kéen u nat' u tsiimino'obe'
ku juum u taalo'ob je'ex u juum le k'áa'náab kéen u wo'oltubao'.[g]
Babilonia, leti'obe' ku much'kuba'ob yéetel ku tsolkuba'ob utia'al u ba'atelo'ob ta contra.[h]
43 U reyil Babiloniae' yaan ba'ax ts'o'ok u yojéeltik tu yo'olalo'ob,[i]
leti'e' ku yu'ubik ma' tu páajtal u beetik mix ba'al.[j]
Leti'e' ku kaxkuba
yéetel ku mu'yaj je'ex juntúul ko'olel táan u síijsik u chaambale'.*
44 ¡Ilawile'ex! Je'ex u jóok'ol juntúul león ichil le júu'che' yaan tu jáal le Jordáno', bey kun taal juntúul máak utia'al u atacartik le lugar tu'ux ku je'elel le tamano'obo'. Tene' yaan in beetik u jóok'ol u yáalkabo'ob tu lu'umo'ob. Kéen ts'o'okke' le lu'uma' yaan in k'ubik tu k'ab le máax in yéeymo'.[a] Tumen mina'an uláak' je'ex tene', ¿máax je'el u táabal ba'ate'el tin wéetele'? ¿Yaan wa juntúul j-kanan taman je'el u k'atkuba tin beele'?[b]
45 U'uy a wu'uye'ex ba'ax ts'o'ok u ch'a'tuklik Jéeoba tu contra Babilonia[c] bey xan tu contra u lu'um le caldeo'obo'.
Tu yo'olal ba'ax ka beetke'exe' yaan u cháacha'al bisbil le mejen tamano'obo',
yéetel yaan u xu'ulsa'al ti' le lugar tu'ux yano'obo'.[d]
46 K'a'am kun lúubul Babilonia, yaan tak u tíitkuba le lu'umo',
ichil le kaajo'obo' yaan u yu'uba'al u tataj awat máako'ob».[e]

51 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':
«Yaan in beetik u líik'il junp'éel k'a'amkach iik',
lela' yaan u xu'ulsik ti' Babilonia[f] bey xan ti' u kajnáalilo'ob Leb-camay.*
2 Tene' yaan in túuxtik máako'ob k'i'itbesik u kajnáalilo'ob Babilonia
je'ex u k'i'itbesa'al sojol tumen iik'e',
leti'ob túune' yaan u k'i'itbesko'ob yéetel yaan u p'áatal mix máak yaan te' lu'umo'.

CAP 50
a Gé 19:24, 25 Jud 7
b Jer 51:26
c Isa 13:5, 17
d Isa 45:1 Jer 51:11 Jer 51:27, 28
e Jer 50:9
f Sl 137:8 Isa 13:17, 18
g Jer 51:42
h Jer 51:27
i Jer 51:31
j Da 5:6

Columna 2
a Isa 41:25
b Jer 49:19-21
c Jer 51:11
d Isa 13:1, 20 Jer 51:43
e Ap 18:9

CAP 51
f Jer 50:9

50:43 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

51:1 * Lela' ma' xaane' uláak' bix u ya'ala'al ti' Caldea.

Le kéen k'uchuk u k'iinil le nojoch loobilo' leti'obe' yaan u ba'pachtiko'ob yéetel yaan u atacarko'ob le lu'umo'.[a]

3 Le arquero'ob yaan Babiloniao' ma' kun páajtal u meyajti'ob u flecha'ob, le soldado'ob u takmo'ob u nook'il u ba'atelo'obo' ma' kun páajtal u wa'atalo'ob.
Ma' a ch'a'ike'ex óotsilil ti' le táankelmo'obo'.[b]
Xu'ulse'ex ti' tuláakal le soldado'obo'.

4 Le caldeo'obo' yaan u p'áatlo'ob jaytal te' lu'umo',
ti' kun p'áatlo'ob pektal te' bejo'obo' chéen u yalab u yiik'o'ob p'aatal.[c]

5 Israel yéetel Judáe' ma' xúump'atta'ano'ob tumen u Dioso'obi',* ma' xúump'atta'ano'ob tumen Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.[d]
Tu táan le Máax Santo yaan Israelo', u lu'um le caldeo'obo' chuup yéetel k'eban.

6 Jóok'ene'ex ti' Babilonia, púuts'ke'ex utia'al a salvartik a kuxtale'ex.[e]
Bik xu'ulsa'akte'ex tu yo'olal u k'eban.
Tumen ts'o'ok u k'uchul u k'iinil u vengarkuba Jéeoba ti' leti'.
Leti'e' yaan u sutikti' u jeel le ba'ax u beetmo'.[f]

7 Babiloniae' bey junp'éel copa de oro tu k'ab Jéeobae'.

51:5 * Wa «ma' kimen u Dioso'obi'».

CAP 51

a Jer 50:14, 29

b Isa 13:17, 18 Jer 50:30

c Isa 13:15

d Sl 94:14 Isa 44:21 Jer 46:28 Zac 2:12

e Jer 50:8 Zac 2:7 Ap 18:4

f Jer 25:12, 14 Jer 50:15

Columna 2

a Ap 17:1, 2 Ap 18:3

b Jer 25:15, 16

c Isa 21:9 Isa 47:9 Ap 14:8

d Ap 18:2, 9

e Isa 13:14

f Ap 18:4, 5

g Miq 7:9

h Jer 50:28

i Jer 50:14

j Isa 13:17 Isa 45:1

Babiloniae' tu káalkuntaj tuláakal yóok'ol kaab.
Le vino yaan ichilo' ts'o'ok u yu'uk'ul tumen le kaajo'obo'.[a]
Le o'olal le kaajo'obo' ts'o'ok u sa'atal u yóolo'ob.[b]

8 Babiloniae' téek lúube' ka úuch loob ti'.[c]
¡Sen o'te'ex![d]
Ch'a'ex bálsamoe' ka a ji'ex te' tu'ux ucha'an loob ti'o', ma' xaane' je'el u yutstale'».

9 «To'one' t-beetaj tuláakal utia'al u yutstal Babilonia, pero ma' utschaji'.
Ko'one'ex xúump'attik, cada juntúule' xi'ik tu lu'um.[e]
Tumen u k'ebano'obe' ts'o'ok u k'uchul tak te' ka'ano',
ts'o'ok u k'uchul tak te' múuyalo'obo'.[f]

10 Ts'o'ok u beeta'alto'on justicia tumen Jéeoba.[g]
Ko'one'ex Sión utia'al k-tsikbaltik le ba'ax ts'o'ok u beetik Jéeoba k-Dioso'».[h]

11 «Beete'ex u léets'bal le flecha'obo',[i] ch'a'ex le wóolis escudo'obo'.*
Jéeobae' yaan ba'ax ts'o'ok u ts'áaik tu puksi'ik'alo'ob u reyilo'ob Media,[j]
tumen taak u xu'ulsik ti' Babilonia.

51:11 * Uláak' bix u traducirta'ale' «chupe'ex le nu'ukulo'ob tu'ux ka ts'áaike'ex le flecha'obo'».

Bey ken u vengartiluba
Jéeobao', yaan u vengarkuba tu yo'olal le
ba'ax beeta'ab ti' u temploo'.
12 Ts'áa'ex junp'éel señal[a] ku
ye'esik unaj u atacarta'al
u ba'pak'ilo'ob Babilonia.
Maas ya'abkunte'ex le
máaxo'ob ku kanano'obo', ts'áa'exo'ob tu'ux
unaj u yantalo'ob.
Prepararte'ex le máaxo'ob kun ch'úuktik le
kaajo'.
Jéeobae' ts'o'ok u ch'a'tuklik bix ken u xu'ulsilti',
yéetel yaan u béeykuntik
le ba'ax ts'o'ok u ya'alik
tu contra u kajnáalilo'ob
Babiloniao'».[b]
13 «Ko'olel, teche' tia'anech
tu yóok'ol ya'abkach ja'obe',[c]
yéetel ya'ab ba'alo'ob
yaantech,[d]
chéen ba'ale' ts'o'ok u k'uchul u k'iinil u xu'ulultech, ts'o'ok u p'iistal u
sen antaltech ba'alo'ob.[e]
14 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo',
ts'o'ok u jurartik tu k'aaba':
‹Yaan in beetik a chu'upul
yéetel ya'abkach máako'ob, ya'abo'ob je'ex sáak'o'obe',*
leti'obe' yaan u yawato'ob
le kéen ts'o'okok u ganarkecho'ob›.[f]
15 Diose' tu beetaj le lu'um
yéetel le poder yaanti'o'.

51:14 * Wa «langosta'obe».

CAP 51

a Isa 13:2

b Ap 17:17

c Ap 17:1, 15

d Isa 45:3
Jer 50:37

e Hab 2:9
Ap 18:11, 12
Ap 18:19

f Jer 50:15

Columna 2

a Sl 93:1
Sl 104:24

b Sl 136:5
Pr 3:19
Isa 40:22
Jer 10:12-16

c Sl 135:7

d Isa 44:11

e Hab 2:19

f Isa 41:29
Jer 14:22

Yéetel u na'ate' tu beetaj le lu'um utia'al u p'áatal mantats'o'.[a]
Le na'at yaanti'o' meyajnajti' utia'al u jayik le ka'ano'.[b]
16 Le kéen juumnak u t'aane',
ku wo'oltikuba le ja'ob
yaan te' ka'ano',
yéetel ku beetik u líik'il
le múuyalo'ob* desde tu
xuul yóok'ol kaabo'.
Leti'e' ku beetik u yantal
rayo'ob le kéen k'áaxak
ja',#
yéetel ku beetik u jóok'ol
le iik' te' tu'ux u ta'akmo'.[c]
17 Tuláakal máake' terco
yéetel mina'an u na'at.
Tuláakal máax meyajtik
metale' yaan u pa'ajal u
su'tal tu yo'olal le imagen u beetmo'.[d]
Tumen le imagen de
metalo' chéen junp'éel
tuus,
yéetel ma' kuxa'ani'.*[e]
18 Tuláaklo'obe' mix ba'al u
biilalo'ob,*[f] tu yo'olalo'obe' ku ya'ala'al ba'al ti'
máak.
Le kéen k'uchuk u k'iinil
u k'áata'alti'ob cuentae'
yaan u xu'ulsa'alti'ob.
19 Pero u Dios Jacobe' ma'
bey je'ex le imageno'obo',
leti' beetmil tuláakal
ba'al,

51:16 * Wa «u yooxol ja'». # Uláak' bix u traducirta'ale' «ku beetik u yantal u beel le cháako'». **51:17** * Wa «ma' tu ch'a'ik u yiik'». **51:18** * Wa «kunel ba'alo'ob».

tak le ba'ax maas jats'uts yaanti'o'.[a]
U k'aaba'e' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».[b]
20 «Tin táane' beyech junxóot' fierroe', junp'éel u nu'ukulil ba'ate'el,
ta wéetele' yaan in xiixkúuntik kaajo'ob,
ta wéetele' yaan in xu'ulsik ti' le lu'umo'obo'.
21 Ta wéetele' yaan in xiixkúuntik tsíimino'ob bey xan le máaxo'ob nat'milo'obo'.
Ta wéetele' yaan in xiixkúuntik u carroilo'ob ba'ate'el bey xan le máaxo'ob nu'uktiko'obo'.
22 Ta wéetele' yaan in xiixkúuntik xiibo'ob bey xan ko'olelo'ob.
Ta wéetele' yaan in xiixkúuntik ch'ija'ano'ob bey xan paalalo'ob.
Ta wéetele' yaan in xiixkúuntik táankelmo'ob bey xan x-lóo'bayano'ob.
23 Ta wéetele' yaan in xiixkúuntik le tamano'obo' bey xan le máaxo'ob kanáantko'obo'.
Ta wéetele' yaan in xiixkúuntik le j-kolnáalo'obo' bey xan le ba'alche'ob péeksik le lu'umo'.
Ta wéetele' yaan in xiixkúuntik le máaxo'ob ku gobernaro'obo' bey xan le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'obo'.
24 Tene' yaan in castigartik Babilonia bey xan tuláakal u kajnáalilo'ob Caldea

CAP 51

a Dt 32:9

b Isa 47:4

Columna 2

a Sl 137:8

b Jer 50:31

c Jer 25:9

d Jer 50:13, 40 Ap 18:21

e Isa 13:2 Jer 51:12

f Gé 8:4

g Gé 10:2, 3 Jer 50:41

yo'olal tuláakal le ba'alo'ob k'aastak tu beeto'ob te' Sión tu táan a wiche'exo'»,[a] lelo' bey u ya'alik Jéeoba.
25 Jéeobae' ku ya'alik: «Montaña ku xu'ulsaj, nika'aj líik'il ta contra,[b]
tumen teche' ka xu'ulsik ti' tuláakal yóok'ol kaab.[c]
Tene' yaan in líi'sik in k'ab ta contra yéetel yaan in beetik a balchajal tu ka'anlil le nukuch tuunicho'obo',
yaan xan in beetik a p'áatal je'ex junp'éel montaña ts'o'ok u yelele'».
26 Jéeobae' ku ya'alik: «Mix junp'éel a tuunichil kun ch'a'abil utia'al u beeta'al junp'éel chuunpak' wa junp'éel cimiento,
tumen mantats' kan p'áatal bey junp'éel desiertoe'.[d]
27 Wa'akúunte'ex junp'éel señal te' lu'umo'.[e]
Uste'ex junp'éel baak ichil le kaajo'obo'.
Yéeye'ex* le kaajo'ob kun ba'atelo'ob tu contrao',
túuxte'ex t'anbil u reyilo'ob Ararat,[f] Miní yéetel Askenaz.[g]
Yéeye'ex le máax kun much'kíintik le soldado'ob tu contrao'.
Beete'ex u taal le tsíimino'ob je'ex u taal le sáak'o'ob mina'an u xiik'o'obo'.
28 Yéeye'ex* le kaajo'ob kun ba'atelo'ob tu contrao',

51:27, 28 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Santificarte'ex».

t'ane'ex u reyilo'ob Media,[a] le máaxo'ob ku gobernaro'obo', le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'obo'

bey xan tuláakal le lu'umo'ob tu'ux ku nu'uktajo'obo'.

29 Le lu'umo' yaan u tiitkuba yéetel yaan u kíilbal,
tumen le ba'ax ts'o'ok u ch'a'tuklik Jéeoba tu contra Babiloniao' yaan u béeytal,
leti'e' yaan u beetik u p'áatal junp'éel lugar sajbe'entsil, tu'ux mix máak kaja'ani'.[b]

30 U soldado'ob Babiloniae' ts'o'ok u xu'ulul u ba'atelo'ob.
Leti'obe' ti' kulukbalo'ob ichil le najo'ob ka'anal u pak'ilo'obo',
ts'o'ok u p'áatal mina'an u muuk'o'ob,[c]
ts'o'ok u p'áatlo'ob bey ko'olelo'obe'.[d]
Ts'o'ok u láaj tóoka'al le najo'ob yaan te' kaajo'.
U trancailo'ob le joonajo'obo' ts'o'ok u ka'achalo'ob.[e]

31 Juntúul máax ku bin u yáalkabe' ku yilkuba yéetel uláak' máax ku bin u yáalkab,
juntúul mensajeroe' ku yilkuba yéetel uláak' juntúul mensajero,
leti'obe' ku bin u ya'alo'ob ti' u reyil Babilonia bix u bin u ch'a'abal le kaajo',[f]

32 ku ya'aliko'ob ts'o'ok u ch'a'abal le tu'ux ma' taam u ja'ilo',[g]

CAP 51

a Isa 13:17
Da 5:30, 31

b Isa 13:13, 19
Jer 50:13
Jer 50:39, 40

c Isa 13:7

d Jer 50:37

e Sl 107:16
Isa 45:2

f Isa 47:11
Jer 50:24, 43

g Isa 44:27
Jer 50:38
Ap 16:12

Columna 2

a 2Cr 36:17, 18
Jer 50:17

b Jer 51:44

c Sl 137:8
Jer 50:29

ts'o'ok u tóoka'al le barco'ob beeta'an yéetel papiroo',*
yéetel jach sen sajak le soldado'obo'».

33 Jéeoba u Dios Israel, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik:
«Babiloniae' bey junp'éel lugar tu'ux ku jóo'sa'al u neek' le ba'ax ku cosecharta'alo'.
Ts'o'ok u k'uchul u k'iinil u yaya'cha'ata'al tak ken p'áatak babaxkil.
Jach ta'aytak u k'uchul u k'iinil u cosecharta'al u yich».

34 «Ts'o'ok in jaanta'al tumen Nabucodonosor u reyil Babilonia.[a]
Leti'e' ts'o'ok u beetik in sen sajaktal.
Ts'o'ok u p'atken bey junp'éel jarro* mix ba'al yane'.
Leti'e' bey juntúul nuxi' kaane', ts'o'ok u luk'ken,[b]
ts'o'ok u chu'upul u nak' yéetel le ba'alo'ob ma'alobtak yaanteno'.
Leti'e' ts'o'ok u tíixja'atiken.

35 U kajnáalilo'ob Sióne' ku ya'aliko'ob: ‹¡Suunak tu yóok'ol Babilonia le loob tu beetaj ti' to'on yéetel ti' k-wíinklilo'!›.[c]
Jerusaléne' ku ya'alik: ‹¡K'áata'ak cuenta ti' u kajnáalilo'ob Caldea tu yo'olal in k'i'ik'el!›».

51:32 *Ilawil «Papiro», página 2575. **51:34** *Wa «p'úul».

36 Tu yo'olal lelo' Jéeobae'
ku ya'alik:
«Tene' yaan in beetiktech
justicia,[a]
yaan in sutik u jeel le
ba'ax beeta'ab ti' techo'.[b]
Tene' yaan in beetik u tijil
u k'áa'náabil bey xan u
ch'e'enilo'ob.[c]
37 Babiloniae' yaan u p'áatal
chéen u wóowolal x-lala'
pak'o'ob,[d]
junp'éel tu'ux kaja'an cha-
calo'ob,*[e]
junp'éel lugar sajbe'entsil
yéetel ku ya'ala'al ba'al
ti',#
tu'ux mix máak kaja'ani'.[f]
38 Tuláakloʼobe' yaan u yáa-
kamo'ob je'ex u yáakam
táankelem leóno'obe'.*
Yaan u yawato'ob je'ex u
yawat mejen leóno'obe'».
39 «Le kéen sen wi'ijchaja-
ko'obe' yaan in beetik
ya'ab ki'iki' janal u jaan-
to'ob yéetel yaan in
káalkuntiko'ob,
leti'ob túune' yaan u sen
ki'imaktal u yóolo'ob.[g]
Le kéen ts'o'okke' yaan u
t'úubul u weenlo'ob,[h]
mix bik'in kun
aajlo'ob», lelo' bey u ya'a-
lik Jéeoba.
40 «Yaan in bisko'ob je'ex u
bisa'al mejen tamano'ob
utia'al kíimsbile',
je'ex u bisa'al nukuch
tamano'ob pa'te' yéetel
chivo'obe'».

51:37 * Juntúul ba'alche' chíika'an ti' ch'omak. # Ich hebreoe' ku ya'a-la'al ka'ach «junp'éel ba'al kun xu-xu'tbil». **51:38** * Wa «le táankelem leóno'ob ts'o'ok u chowaktal u tso'o-tsel u poolo'obo'».

CAP 51

a Jer 50:34

b Dt 32:35

c Isa 44:27
Jer 50:38

d Jer 25:12
Jer 50:15

e Isa 13:19, 22

f Jer 50:13, 39

g Da 5:1, 4

h Jer 25:17, 27
Jer 51:57

Columna 2

a Jer 25:17, 26

b Isa 13:19
Jer 49:25
Da 4:30

c Isa 13:1, 20
Jer 50:39

d Isa 46:1
Jer 50:2

e 2Cr 36:7
Esd 1:7
Jer 51:34
Da 1:1, 2

f Jer 51:58

g Isa 48:20
Ap 18:4

h Isa 13:13

i Jer 51:6
Zac 2:7

41 «¡Ilawile'ex bix úuchik u
ch'a'abal Sesak,*[a]
ilawile'ex bix úuchik u
ch'a'abal le kaaj jach ku
alabarta'al ti' tuláakal
yóok'ol kaabo'![b]
¡Babiloniae' ts'o'ok u p'áa-
tal junp'éel lugar saj-
be'entsil utia'al tuláakal
le kaajo'obo'!
42 Le k'áa'náabo' ts'o'ok u
bulik Babilonia,
ts'o'ok u pi'ixil tumen u
olasil le k'áa'náabo'.
43 U kaajilo'obe' ts'o'ok u
p'áatlo'ob junp'éel lugar
sajbe'entsil, junp'éel lu-
gar tikin, bey junp'éel
desiertoe'.
Mix máak kun kajtali'
yéetel mix máak kun
máan naats' ti' leti'.[c]
44 Tene' yaan in castigar-
tik Bel,[d] u diosil Babilo-
nia,
yaan in jóoyik tu chi' le
ba'ax ts'o'ok u luk'ko'.[e]
Le kaajo'obo' yaan u xu'u-
lul u bino'ob tu yiknal.
Yaan u lúubul u ba'pak'i-
lo'ob Babilonia.[f]
45 ¡In kaajal, jóok'ene'ex ti'
le kaaja'![g]
¡Púuts'ke'ex ti' u sen p'u-
ja'anil Jéeoba,[h] salvart
a kuxtale'ex![i]
46 Ma' a ch'a'ike'ex saajkil
mix a kikilankile'ex tu
yo'olal le ba'ax ken a
wu'uye'ex u ya'ala'al tu
lu'umil Babiloniao'.
Cada año kun máane'
yaan ba'ax kun ts'aabil
ojéeltbil,

51:41 * Lela' ma' xaane' uláak' bix u ya'ala'al ti' Babel (Babilonia).

cada añoe' yaan u yúuchul t'aan ti' le loob ku beeta'alo'
bey xan ti' bix u líik'il ba'ate'el junp'éel gobierno tu contra uláak' gobierno.
47 ¡Ilawile'ex! Táan u taal u k'iinil
in mixba'alkúuntik le imageno'ob yaan Babiloniao'.
Yaan u pa'ajal u su'tal tuláakal u kajnáalilo'ob le lu'umo',
ti' kun p'áatal pektal tuláakal le máaxo'ob kun kíimsbilo'obo'.[a]
48 Le ka'an, le lu'um bey xan tuláakal ba'ax yaan ichilo'obe',
yaan u yawato'ob yéetel ki'imak óolal tu yo'olal ba'ax kun úuchul ti' Babilonia,[b]
tumen tu tojil xaman kun taal le máaxo'ob kun xu'ulsikti'o»,[c] lelo' bey u ya'alik Jéeoba.
49 «Babiloniae' ma' chéen u kajnáalilo'ob Israel tu beetaj u kíimlo'obi',[d]
ba'axe' tu lu'umil Babiloniae' ts'o'ok xan u kíimil ya'ab ti' u kajnáalilo'ob yóok'ol kaab.
50 Te'ex ts'o'ok a púuts'le'ex ti' le espadao', ¡ma' a je'elele'ex, seguernak a bine'ex![e]
Kex náach yanile'exe', k'a'ajakte'ex Jéeoba,
tuukulnene'ex ti' Jerusalén».[f]
51 «Ts'o'ok k-sen su'laktal tumen táan u ya'ala'alto'on ba'al.
To'one' k-u'uyik ts'o'ok u pa'ajal k-su'tal,
tumen ts'o'ok u yokol j-táanxel lu'umilo'ob te' lugaro'ob santotak yaan tu yotoch Jéeobao'».[a]
52 Jéeobae' ku ya'alik: «¡U'uy a wu'uye'ex! Yaan u k'uchul u k'iinil
in mixba'alkúuntik le imageno'ob yaan te' kaajo'.
Tuláakal tu'ux kun u'uybil u yáakam le máaxo'ob loobilta'ano'obo'».[b]
53 Jéeobae' ku ya'alik: «Kex ka k'uchuk Babilonia tak te' ka'ano'[c]
yéetel kex ka u maas ka'ankúunt u ba'pak'ilo'obe',
tene' yaan in túuxtik máako'ob utia'al xu'ulsikti'».[d]
54 «¡U'uy a wu'uye'ex! Yaan máaxo'ob ku yu'uba'al u yawat ok'olo'ob tu lu'umil Babilonia,[e]
táan u yu'uba'al u juum le xu'ulsajil ku yúuchul tu lu'um le caldeo'obo',[f]
55 tumen Jéeobae' táan u xu'ulsik ti' Babilonia.
Leti'e' yaan u makik u chi' le kaajo'.
U enemigo'obe' yaan u juum u taalo'ob je'ex u juum u olasil le k'áa'náabo'.
Yaan u yu'uba'al bix u juum u t'aano'ob.
56 Le máax ku xu'ulsajo' yaan u taal tu contra Babilonia.[g]
Yaan u chu'ukul tuláakal u soldado'ob Babilonia[h]

CAP 51

a Isa 13:15
Da 5:30

b Isa 44:23
Isa 48:20
Isa 49:13
Ap 18:20

c Jer 50:3
Jer 50:41

d Jer 50:17
Jer 51:24

e Jer 50:8
Ap 18:4

f Esd 1:3
Sl 137:5

Columna 2

a Sl 79:1
Lam 1:10

b Isa 13:15

c Isa 14:13
Da 4:30

d Jer 50:10

e Isa 13:6

f Jer 50:22, 23

g Isa 21:2

h Jer 50:36

yéetel yaan u ka'akacha'al
u flecha'ob,
tumen Jéeobae' juntúul
Dios ma' chéen ku yilik
ba'ax ku beeta'ali'.[a]
Leti'e' yaan u sutik u
jeel ba'ax ku beeta'al ti'
máak.[b]

57 Yaan in káalkuntik u
príncipe'ob bey xan le
máaxo'ob yaan u na'a-
to'obo'.[c]
Yaan in káalkuntik le
máaxo'ob ku goberna-
ro'obo', le máaxo'ob
ts'a'an autoridad ti'obo'
bey xan le soldado'obo'.
Leti'ob túune' yaan u t'úu-
bul u weenlo'ob,
mix bik'in kun aajlo'ob»,[d]
lelo' bey u ya'alik le Rey
ku k'aaba'tik Jéeoba, le
máax gobernartik le án-
gelo'obo'.

58 Jéeoba, le máax gober-
nartik le ángelo'obo', ku
ya'alik:
«Kex kóoch u ba'pak'i-
lo'ob Babiloniae' yaan u
láaj ni'ikil,[e]
kex sen nuuktak u joona-
jilo'obe' yaan u tóoka'a-
lo'ob.
Chéen kunel kun sen me-
yaj le máako'obo'.
Le kaajo'obo' chéen kunel
ka u sen kíimsuba'ob
meyaj, tumen te' k'áak'
kun ts'o'okol le ba'ax ken
u beeto'obo'».[f]

59 Profeta Jeremíase' yaan
ba'ax tu ya'alaj ti' Seraya ka
u beete. Lela' tu ya'alajti' le
ka bin Seraya tu kaajil Babi-
lonia yéetel Sedequías u reyil
Judá, tu cuatro años káajak u

CAP 51

a Dt 32:35
Sl 94:1
Isa 34:8
Jer 50:29
Ap 18:5

b Sl 137:8

c Jer 25:27

d Jer 51:39

e Jer 50:15
Jer 51:44

f Hab 2:13

Columna 2

a Jer 32:12
Jer 36:4
Jer 45:1

b Isa 13:1, 20
Isa 14:23
Jer 50:3, 39
Jer 51:29, 37

c Ap 18:21

d Jer 51:58

CAP 52

e 2Re 24:17-20
2Cr 36:11, 12

f 2Re 23:31

g 2Re 24:1
2Cr 36:5

reinar Sedequías. Serayae' u
paal Nerías,[a] u yáabil Maseya,
leti' ka'ach meyajtik le reyo'.
60 Jeremíase' tu láaj ts'íib-
taj ti' junp'éel libro le loob
kun taal tu yóok'ol Babilo-
niao', tuláakal le ba'ax a'ala'an
kun úuchul ti' Babiloniao'.
61 Jeremíase' tu ya'alaj xan
ti' Seraya: «Le kéen k'uch-
kech Babilonia yéetel le kéen
a wil le kaajo', unaj a k'a'am
xokik le ba'ax yaan te' libroo'.
62 Ts'o'ole' ka wa'alik: ‹Ki'ich-
kelem Yuum Jéeoba, teche' a
wa'almaj yaan u xu'ulsa'al ti'
le kaaja', yéetel yaan u p'áa-
tal mix máak kaja'ani', mix
wíinik mix ba'alche'. A wa'al-
maj mantats' kun p'áatal bey
junp'éel desiertoe'›.[b] **63** Le
kéen ts'o'okok a xokik le li-
broo' ka k'axik junp'éel tuu-
nich ti', ts'o'ole' ka píikch'in-
tik ichil u ja'il le Éufrateso'.
64 Le kéen ts'o'okke' ka wa'a-
lik: ‹Bey kun úuchul ti' Babi-
loniao', yaan u bin tu maas
taamil le ja'o'. Yo'olal le loob
ken in taas tu yóok'olo' mix
bik'in kun ka'a líik'il.[c] U kaj-
náalilo'obe' yaan u p'áatal mi-
na'an u muuk'o'ob›».[d]

Tuláakal lela' leti'e ba'a-
xo'ob tu ya'alaj Jeremíaso'.

52 Veintiún años yaan
ka'ach ti' Sedequías[e]
ka káaj u reinar, yéetel 11
años xáanchaj táan u reinar
tu kaajil Jerusalén. U k'aa-
ba' u maamae' Amutal,[f] u hija
Jeremías, juntúul máak ku
taal ti' u kaajil Libná. **2** Se-
dequíase' seguernaj u beetik
ba'ax k'aas tu táan Jéeoba
je'ex úuchik u beetik Jeoya-
kime'.[g] **3** Tuláakal le ba'ax

úuch tu kaajil Jerusalén yéetel tu lu'umil Judáo' tu beetaj u sen p'u'ujul Jéeoba, le o'olal tu lu'so'ob tu táan.[a] Sedequías túune' tu ts'áajuba tu contra u reyil Babilonia.[b] **4** Te' día diez ti' le mes diezo',* Nabucodonosor u reyil Babiloniae' taal yéetel tuláakal u ejército utia'al u ba'ate'el tu contra Jerusalén, lela' úuch nueve años káajak u reinar Sedequías. Leti'obe' tu ba'pachto'ob Jerusaléne' ka tu líi'so'ob junp'éel pak' tu ba'pach.[c] **5** Ba'pachta'ab le kaaj tak le ka tu chukaj 11 años káajak u reinar Sedequíaso'.

6 Te' día nueve ti' le mes cuatroo'*[d] jach táan ka'ach u mu'yajta'al wi'ijil te' kaajo' tumen mina'an mix ba'al utia'al u jaant le máako'obo'.[e] **7** Ka ts'o'oke' jena'ab junxóot' ti' u pak'il le kaajo', tuláakal le soldado'ob túuno' púuts'o'ob de áak'ab, jóok'o'ob te' joonaj yaan te' tu'ux yaan le ka'ap'éel pak'o'obo', naats' ti' u jardín le reyo'. Leti'obe' púuts'o'ob le táan u ba'pachta'al le kaaj tumen le caldeo'obo' ka bino'ob te' bej ku bin tu tojil le Arabáo'.[f] **8** Chéen ba'ale' le soldado'ob caldeo'obo' tu ch'a'pachto'ob Sedequíase'[g] ka tu chukpachto'ob te' tu desiertoil Jericóo', tuláakal túun u soldado'ob le reyo' k'i'itpajo'ob. **9** Le caldeo'obo' tu macho'ob rey Sedequíase' ka tu biso'ob tu táan u reyil Babilonia tu kaajil Riblá, le yaan tu lu'umil Amato', te'elo' ti' a'ala'ab tumen le rey ba'ax kun beetbil ti' Sedequíaso'. **10** U reyil Babiloniae' tu kíimsaj u paalalo'ob Sedequías, lela' tu beetaj tu táan Sedequías. Leti'e' tu kíimsaj xan u príncipeilo'ob Judá tu kaajil Riblá. **11** Ka ts'o'oke' u reyil Babiloniae' tu ch'óopkintaj Sedequías,[a] tu encadenartaj yéetel cadena'ob de cobree' ka tu bisaj u k'al Babilonia, te'elo' ti' p'áat tak ka kíimi'.

12 Te' día diez ti' le mes cincoo',* Nebuzaradáne' ook tu kaajil Jerusalén.[b] Lela' úuch 19 años káajak u reinar Nabucodonosor u reyil Babilonia. Nebuzaradáne' u nojchil le soldado'ob kanáantik le reyo', leti'e' ku meyajtik ka'ach le reyo'. **13** Nebuzaradáne' tu tóokaj u yotoch Jéeoba,[c] u yotoch* le reyo' bey xan tuláakal le najo'ob yano'ob tu kaajil Jerusaléno', tu tóokaj xan tuláakal le nukuch najo'obo'. **14** Tuláakal le soldado'ob caldeo'ob yano'ob yáanal u nu'uktaj Nebuzaradáne' tu jeno'ob tuláakal le pak'o'ob yano'ob tu ba'pach u kaajil Jerusaléno'.[d]

15 Nebuzaradán, u nojchil le soldado'ob kanáantik le reyo', tu ch'a'aj u bis Babilonia jujuntúul ti' le máaxo'ob óotsilo'obo' bey xan le u yalab le máako'ob p'ata'ano'ob ka'ach te' kaajo'. Tu ch'a'aj xan u bis le máaxo'ob tu ts'áajuba'ob tu tséel u reyil Babiloniao' bey xan le u maasil máako'ob jach u yojlo'ob meyajo'.[e] **16** Chéen ba'ale'

CAP 52

a Le 26:33 Dt 31:16, 17

b 2Cr 36:11, 13 Eze 17:15

c Dt 28:52 2Re 25:1, 2 Isa 29:3 Jer 39:1 Eze 4:1, 2 Eze 21:21, 22

d Jer 39:2

e Dt 28:53-57 2Re 25:3-7 Isa 3:1 Eze 4:16

f Jer 39:4-7

g Jer 24:8 Jer 34:21 Jer 37:17 Jer 38:18

Columna 2

a Eze 12:13

b 2Re 25:8-10

c 1Re 9:8 2Cr 36:17, 19 Sl 74:8 Sl 79:1 Jer 26:18 Lam 2:7 Eze 24:21

d Jer 39:8

e 2Re 25:11, 12 Jer 39:9, 10

52:4 *U k'aaba' le mesa' Tebet. **52:6** *U k'aaba' le mesa' Tamuz.

52:12 *U k'aaba' le mesa' Ab. **52:13** *Wa «palacio».

Nebuzaradán u nojchil le soldado'ob kanáantik le reyo', tu p'ataj jujuntúul ti' le máaxo'ob maas óotsiltak utia'al ka meyajnako'ob bey esclavo'obe', tu p'ato'ob utia'al ka u meyajto'ob le lu'umo' bey xan le tu'ux pak'a'an uvao'.[a]

17 Le caldeo'obo' tu xo'oxot'o'ob le columna'ob de cobre[b] yano'ob tu yotoch Jéeobao', le carretilla'obo'[c] bey xan le nuxi' pila de cobre[d] yaan ka'ach tu yotoch Jéeobao', ka tu láaj biso'ob le cobre tak Babiloniao'.[e] **18** Leti'obe' tu ch'a'ajo'ob xan tuláakal le ch'óoyo'obo', le pala'obo', le nu'ukulo'ob utia'al u tu'upul k'áak'o', le nukuch taza'obo',[f] le copa'obo'[g] bey xan tuláakal le nu'ukulo'ob de cobre ku meyajo'ob ka'ach te' temploo'. **19** Nebuzaradáne' tu ch'a'aj le palangana'obo',[h] le nu'ukulo'ob utia'al u ts'a'abal chúuko', le nukuch taza'obo', le ch'óoyo'obo', le candelabro'obo',[i] le copa'obo' bey xan le nukuch taza'ob beeta'ano'ob de oro puro bey xan yéetel ma'alob platao'.[j] **20** Ma' páajchaj u p'i'isil u aalil u cobreil le ka'ap'éel columna'obo', le nuxi' pilao', le 12 u túulal toro'ob de cobre[k] tu'ux ets'ekbal le nuxi' pilao' bey xan le carretilla'ob beeta'an ka'ach tumen rey Salomón utia'al u yotoch Jéeobao'.

21 U ka'anlil cada junp'éel columnae' kex 8 metros,* utia'al u p'i'isil u polkil cada junp'éele' k'a'abéet junp'éel suum de 5 metros, yéetel 34 centímetros,*[a] cada columnae' 4 dedos u piimil yéetel jóojochil. **22** Tu puntae' ts'a'an junp'éel nuxi' adorno de cobrei'. U ka'anlil le adornoo' dos metros yéetel 22 centímetros,*[b] tu ba'pach le adornoa' ts'a'an adorno'ob de u forma junp'éel red bey xan granadas, tuláakal le ba'alo'oba' beeta'ano'ob de cobre. Le u ka'ap'éel columnao' jach igual yéetel le u yáaxo', bey xan le granadas yano'. **23** Ti' cada tséele' yaan ka'ach 96 granadas. Tuláakal le granadas yaan tu ba'pach le redo' 100 u p'éelal.[c]

24 Nebuzaradáne' tu bisaj Seraya[d] u nojchil le sacerdote'obo', tu bisaj Sofonías[e] le sacerdote áantik le u nojchil le sacerdote'obo', yéetel tu bisaj le óoxtúul máako'ob kanáantik le joonajo'.[f] **25** Tu bisaj xan juntúul máax ts'a'an autoridad ti' yóok'ol le soldado'obo', tu bisaj siete u túulal máako'ob yano'ob te' kaaj ku ts'áaiko'ob consejo ti' le reyo', yéetel tu bisaj xan u secretario le máax nu'uktik le ejércitoo', le secretarioa' leti'e máax much'ik le máako'ob yano'ob te' kaaj utia'al ka xi'iko'ob ba'atelo'. Nebuzaradáne' tu bisaj xan 60 u túulal ti' le máako'ob yano'ob te' kaajo'. **26** Leti'e' tu ch'a'aj tuláakal le máako'oba' ka tu biso'ob tak tu kaajil Riblá tu yiknal

CAP 52

a 2Re 25:22

b 1Re 7:15, 21

c 1Re 7:27

d 1Re 7:23
2Cr 4:11-15

e 2Re 25:13-16
Jer 27:19, 22

f 1Re 7:45

g 2Cr 4:19, 22

h 1Re 7:38

i 1Re 7:48, 49

j 2Cr 24:14
2Cr 36:18

k 1Re 7:23, 25

Columna 2

a 1Re 7:15-20

b 2Cr 3:15

c 2Cr 3:16
2Cr 4:13

d 1Cr 6:14
Esd 7:1

e Jer 21:1, 2
Jer 29:25

f 2Re 25:18-21

52:21 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «18 codos». Ilawil «Codo», página 2559.

52:21 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «12 codos». **52:22** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco codos».

u reyil Babilonia. **27** U reyil Babilonia túune' tu láaj kiimso'ob tu kaajil Riblá,[a] le kaaja' tia'an ka'ach tu lu'umil Amate'. Ka ts'o'oke' u kajnáalilo'ob Judáe' bisa'abo'ob táanxel lu'umil.[b]

28 Tu siete años káajak u reinar Nabucodonosore' tu bisaj 3,023 u túulal judío'ob.[c]

29 Tu 18 años káajak u reinar Nabucodonosore'[d] bisa'ab 832 u kajnáalilo'ob Jerusalén.

30 Tu 23 años káajak u reinar Nabucodonosore', Nebuzaradán u nojchil le soldado'ob kanáantik le reyo' tu bisaj 745 judío'ob.[e]

Tuláakal le máaxo'ob bisa'abo'obo' 4,600 u túulal.

31 Te' año ka káaj u reinar Evil-merodak, u reyil Babiloniae', tu beetaj u jáalk'abta'al Joaquín,[a] u reyil Judá. Lela' úuch te' día 25 ti' le mes 12,* le ts'oka'anili' u máan 37 años k'a'alak Joaquín,[b] u reyil Judáo'. **32** Evil-merodake' ma'alob bix úuchik u tratartik Joaquín, tu beetaj ka maas respetarta'ak ke le u maasil reyo'ob yano'ob tu yéetel te' Babiloniao'. **33** Joaquín túune' tu lu'saj le nook' u ts'aamaj le k'ala'an ka'acho', ka jo'op' u janal tu táan le reyo', bey úuchik u beetik tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtalo'. **34** Sáamsamal ka'ach ku ts'a'abal u yo'och je'ex u ya'almil u reyil Babiloniao', bey úuchik u beeta'al tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtalo', bey úuchik u beeta'al tak ka kíimo'.

CAP 52

a 2Re 25:6 Jer 52:10

b Le 18:25 Le 26:33 Dt 28:36 Isa 24:3 Jer 25:9

c 2Re 24:12, 14

d Jer 32:1

e Jer 6:9

Columna 2

a 2Re 25:27-30

b 2Re 24:8 Jer 24:1 Jer 37:1 Mt 1:11

52:31 * U k'aaba' le mesa' Adar. Ilawil «Adar», página 2554.

LAMENTACIONES

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Jerusaléne' bey juntúul viudae'
- Xúump'atta'an yéetel mix máak kaja'ani' (1)
- Sióne' sen k'ebanchaji (8, 9)
- Sióne' xu'ul u k'a'amal tumen Dios (12-15)
- Mix máak áantik Sión (17)

2 Jéeobae' p'uja'an tu contra Jerusalén
- Ma' tu ch'a'aj óotsili' (2)
- Jéeobae' bey u enemigo le kaajo' (5)
- Ku yo'ta'al Sión (11-13)
- Ku ya'ala'al ba'al ti' le kaaj ki'ichkelem ka'acho' (15)
- U enemigo'ob Sióne' ki'imak u yóolo'ob (17)

3 Bix u yu'ubikuba Jeremías, ba'ax ku páa'tik
- «Yaan u chúukpajal in wóol in páa'tech» (21)
- Diose' sáamsamal ku ch'a'ik óotsilil (22, 23)
- Diose' ku ye'esik u yutsil ti' máax ku k'ubik u yóol ti' (25)
- Ma'alob ka u aktáant problemas máak desde tu táankelmil (27)

Diose' ma' tu cha'ik u
k'uchul le oracióno'ob tu
yiknalo' (43, 44)
4 Le ba'ax tu mu'yajtaj Jerusalén
úuchik u ba'pachta'alo'
Ku mu'yajta'al wi'ijil (4, 5, 9)
Le ko'olelo'obo' tu chakaj u
paalalo'ob (10)
Jéeobae' ts'o'ok u láalik u
p'uja'anil (11)
5 Le kaajo' ku orar utia'al u binti'
utsil tu ka'atéen
«K'a'ajaktech le ba'ax ts'o'ok
u yúuchulto'ono'» (1)
«¡Yaj yanilo'on tumen ts'o'ok
k-k'ebantal!» (16)
‹Jéeoba, ts'áato'on u páajtalil
k-suut ta wiknal› (21)
«Beet u binto'on utsil je'ex
úuchjeakile'» (21)

א *[Alef]**

1 ¡Jerusaléne' chuup ka'ach
yéetel máako'ob,[a]
chéen ba'ale' ts'o'ok u
p'áatal mix máak yani'!
¡Le kaaj nojoch tu táan u
maasil kaajo'obo'[b] ts'o'ok
u p'áatal bey juntúul
ko'olel kimen u yíichame'!
¡Le kaaj xunáan ka'ach
u yila'al tumen u maasil
lu'umo'obo' ts'o'ok u p'áatal juntúul esclava![c]

ב *[Bet]*

2 Leti'e' bul áak'ab táan u
sen ok'ol,[d] u ja'il u yiche'
ku yáalal tak tu p'u'uko'ob.
Mix juntúul ti' le xiibo'ob yanchaj ba'al u
yil tu yéetel* líi'sik u
yóolo'.[e]
Ts'o'ok u traicionarta'al
tumen le máaxo'ob ku
biskuba'ob ka'ach tu
yéetelo',[f] ts'o'ok u beetkuba'ob u enemigo'ob.

CAP 1

a Sl 122:3, 4
b 1Re 4:20
c Dt 28:15, 48
2Re 25:11, 12
d Lam 1:16
e Jer 4:30
Eze 16:37
f Jer 30:14

Columna 2

a Le 26:33
2Re 24:14, 15
2Re 25:21
Jer 39:9
Jer 52:27
b Jer 17:4
c Dt 28:64
d Am 8:10
e Isa 3:26
f Zac 1:15

ג *[Guimel]*

3 Judáe' ts'o'ok u bisa'al
táanxel lu'umil,[a] táan
u sen mu'yaj* yéetel
ts'o'ok u esclavizarta'al.[b]
Leti'e' yaan u kajtal ichil
u maasil kaajo'obo'.[c] Leti'e' mina'an jeets'elil ti'.
Le máaxo'ob ch'a'pachtiko' k'ucho'ob tu yiknal
jach te' k'iin táan u mu'yajo'.

ד *[Dalet]*

4 U bejilo'ob Sióne' yaachaja'an u yóolo'ob tumen
mix máak ku taal tu k'iinilo'ob k'iinbesaj.[d]
Ts'o'ok u k'askúunta'al tuláakal u joonajilo'ob le
kaajo'.[e] Le sacerdote'obo' ku yu'ubiko'ob yaj
ba'ax ku yúuchul.
Le x-ch'úupalalo'obo' yaachaja'an u yóolo'ob. Sióne' jach táan u mu'yaj.

ה *[Je]*

5 Beoraa' tia'an yáanal u
páajtalil le máaxo'ob
p'ekmilo'. Le máaxo'ob
p'ekmilo' mix ba'al
chi'ichnakkúuntiko'ob.[f]

* Lela' leti'e yáax letra ti' le abecedario hebreoo'. Le capítulo 1 tak 4 ku seguertik le abecedario hebreoo'.

1:2 * Wa «u amante'ob».

1:3 * Wa «u sen sufrir».

Tu yo'olal le buka'aj ba'alo'ob ma' ma'alob u beetmo'[a] ts'o'ok u taasa'al yaayaj ba'alo'ob tu yóok'ol tumen Jéeoba.*

U paalalo'obe' ts'o'ok u bisa'alo'ob táanxel lu'umil tumen le máaxo'ob p'ekmilo'obo'.[b]

[Waw]

6 U hija Sióne' ts'o'ok u p'áatal ma' ki'ichpani'.[c]

U príncipe'obe' beyo'ob kéejo'ob táan u máan u kaxto'ob ba'al u jaanto'obe',

yéetel kex istikyaj u xíimbalo'obe' táan u púuts'lo'ob ti' le máaxo'ob ch'a'pachtiko'obo'.

[Zayin]

7 Te' k'iino'ob táan u mu'yaj yéetel mina'an u yotocho', Jerusaléne' k'a'ajti'

tuláakal le jats'uts ba'alo'ob yaanti' úuchjeakilo'.[d]

Le ka lúub u kaajal tu k'ab u enemigo'ob yéetel ka p'áat mix máak áante'[e]

le enemigo'obo' jo'op' u che'ejtiko'ob bix úuchik u lúubul.[f]

[Jet]

8 Jerusaléne' ts'o'ok u sen k'ebantal.[g]

Ts'o'ok u p'áatal jach k'aas yanil.

Ts'o'ok u yila'al u chaknuulil tumen le máaxo'ob respetartik ka'acho', le o'olal ts'o'ok u p'áatal jach k'aas yanil tu táano'ob.[h]

1:5 * Ilawil página 2566.

CAP 1

a 2Cr 36:15, 16 Ne 9:33 Da 9:7, 16

b Jer 39:9 Jer 52:30

c Eze 24:21

d 1Re 10:27

e Jer 52:4

f Sl 137:7 Lam 2:16

g Isa 1:4 Isa 59:2 Eze 22:4

h Jer 13:22 Eze 23:29

Columna 2

a Jer 4:31

b Jer 8:7

c Jer 50:29

d Jer 52:17, 19 Da 1:1, 2

e 2Cr 36:17, 18 Sl 74:7 Jer 52:13

f Jer 38:9 Jer 52:6 Lam 2:12 Lam 4:4

Leti'e' táan u xuxuchni'[a] yéetel ku náachkuntkuba tumen jach su'lak.

[Tet]

9 U nook'e' tu'uchaja'an.

Leti'e' ma' tu tukultaj bix kun ts'o'okoli'.[b]

Jach yaj bix úuchik u lúubul. Mina'an mix máak líi'sik u yóol.

Jéeoba Dios, ilawil bix in mu'yaj, le máax p'ekmileno' ma' tu xu'ulul u nojba'alkúuntkuba tin táan.[c]

[Yod]

10 Le enemigoo' ts'o'ok u ch'a'ik tuláakal u ayik'alilo'ob le kaajo'.[d]

Jerusaléne' ts'o'ok u yilik bix u yokol j-táanxel lu'umilo'ob te' lugar santoo',[e]

le máaxo'ob a wa'almaj ma' unaj u yookloo'ob ichil a kaajalo'.

[Kaf]

11 Tuláakal u kajnáalilo'obe' jach táan u mu'yajo'ob, táan u máan u kaxto'ob ba'al u jaanto'ob.[f]

Le ba'alo'ob ko'ojtak yaanti'obo' ts'o'ok u k'exko'ob yéetel janal utia'al ma' u kíimlo'ob yéetel wi'ij.

Jéeoba Dios, ilawile, ts'o'ok in p'áatal bey juntúul ko'olel mix ba'al u biilale'.*

[Lamed]

12 Te'ex le ka máane'ex te' bejo', ¿mix ba'al wa ken a beete'ex tin wo'olal?

¡Jach ilawile'ex bix ts'o'ok in p'áatal!

1:11 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Jerusalén.

¿Yaan wa uláak' máax ts'o'ok u beeta'al u mu'yaj je'ex in mu'yaja'?
Le ba'ax kin mu'yajtika' taal tin wóok'ol te' k'iin ka tu ye'esaj u p'uja'anil Jéeobao'.[a]

[Mem]

13 Leti'e' ts'o'ok u beetik u yéemel k'áak' utia'al u tóokik tuláakal in baakelo'ob.[b]
Ts'o'ok u ts'áaik junp'éel trampa utia'al u t'i'ilil in wooko'ob. Leti'e' tu beetaj in suut paachil.
Ts'o'ok u beetik in p'áatal je'ex juntúul ko'olel jach ku bin k'aasil ti'e'.
Máan k'iin k'oja'anen.

[Nun]

14 Le ba'alo'ob k'aastak in beetmo' bey k'axa'ano'ob tin kaal je'ex u k'a'axal u che'il kuuch tu kaal máake', leti' jéep'k'axto'ob tin kaal.
Ts'o'ok u ts'a'abal in kuch le ba'alo'ob k'aastako', le o'olal mina'an in muuk'.
Jéeobae' ts'o'ok u k'ubken tu k'ab le máaxo'ob maas yaan u muuk'o'ob ti' teno'.[c]

[Samek]

15 Le mu'uk'a'an máako'ob defenderken ka'acho' ts'o'ok u bisa'alo'ob[d] tumen Jéeoba.
Leti'e' ts'o'ok u much'ik soldado'ob tin contra, tu beetaj utia'al u xu'ulsik ti' le táankelmo'obo'.[e]
Jéeobae' ts'o'ok u yaya'cha'atik le kaaj te' pila tu'ux ku yaya'cha'ata'al uvao'.[f]

CAP 1

a Jer 21:7

b Sl 102:3

c Le 26:37
Eze 11:9

d 2Re 24:14, 15

e 2Cr 36:17

f Ap 14:19
Ap 19:15

Columna 2

a Jer 31:15

b Jer 4:31

c Dt 28:49
2Re 24:1, 2
2Re 25:1

d Lam 1:8

e Ne 9:33
Da 9:7

f 1Sa 12:14, 15

g Dt 28:32

h Jer 30:14

[Ayin]

16 Tene' táan in wok'ol tu yo'olal tuláakal le ba'alo'oba',[a] táan u yáalal u ja'il in wich.
Le máaxo'ob je'el u líi'sko'ob in wóol yéetel je'el u ki'imakkúuntko'ob in wóolo' náach yanilo'ob ti' teen.
In paalalo'obe' jach táan u mu'yajo'ob tumen tia'ano'ob yáanal u páajtalil le máax p'ekmilo'obo'.

[Pe]

17 Sióne' ts'o'ok u tich'ik u k'ab,[b] chéen ba'ale' mina'an máax áantik.
Jéeobae' ts'o'ok u ya'alik ka líik'ik tu contra Jacob tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'ob tu ba'pacho'.[c]
Leti'obe' jach táaj u p'ekmo'ob Jerusalén.[d]

[Tsade]

18 Jéeobae' ma'alob ba'ax ku beetik,[e] tumen tene' ma' tin wóotaj in beet ba'ax ku ya'aliki'.[f]
Kaaje'ex, ch'enxikintene'exi' yéetel ile'ex bix in mu'yaj.
Le x-ch'úupalalo'ob yéetel le táankelmo'obo' ts'o'ok u bisa'alo'ob táanxel lu'umil.[g]

[Kof]

19 Tin t'anaj le xiibo'ob yanchaj ba'al in wil tu yéetelo'obo', chéen ba'ale' leti'obe' tu traicionarteno'ob.[h]
Le sacerdote'ob yéetel le u nuuktakil le kaajo' kíimo'ob.

Leti'obe' táan ka'ach u
máan u kaxt ba'al u jaan-
to'ob utia'al ma' u kíim-
lo'ob.[a]

[Reix]

20 Jéeoba Dios, ilawil bix in
sen mu'yaj.
Kin wu'uyik bey táan u
wo'oltikuba in nak'e'.
Tene' yaachaja'an in wóol
tumen ma' in wu'uy a
t'aani',[b] le o'olal kin
wu'uyik táan u ye'ets'el
in puksi'ik'al.
Te' táankabo' ts'o'ok
u kíimsa'al in paalal yéé-
tel espada.[c] Le máaxo'ob
yaan ich najo' táan xan
u kíimlo'ob.

[Xin]

21 Le máako'obo' ts'o'ok u
yu'ubiko'ob bix in wáa-
kam, chéen ba'ale' mi-
na'an mix máak líi'sik in
wóol.
Le ba'ax úuchteno' ts'o'ok
u yojéelta'al tumen tu-
láakal le máaxo'ob p'ek-
mileno'.
Leti'obe' jach ki'imak u
yóolo'ob tumen teech
taas tin wóok'ol le no-
joch loobo'.[d]
Chéen ba'ale' le kéen
a béeykunt le ba'ax a
wa'almaj a beetikti'obo'[e]
yaan xan u p'áatlo'ob
je'ex tene'.[f]

[Taw]

22 K'uchuk ta táan tuláakal
le ba'alo'ob k'aastak ku
beetko'obo' ka a casti-
garto'ob,[g]
je'ex úuchik a castigarken
tu yo'olal tuláakal le
ba'alo'ob ma' ma'alob in
beetmo'.

CAP 1

a 2Re 25:3
Jer 38:9

b Sl 107:11
Isa 1:2
Isa 63:10

c Dt 32:25
Jer 15:2

d Eze 25:6, 7
Abd 12

e Isa 13:19
Jer 25:12-14
Joe 3:19

f Sl 137:8, 9
Isa 51:22, 23

g Jer 51:35

Columna 2

CAP 2

a Lam 2:15

b 1Cr 28:2
Sl 132:7
Isa 60:13

c Dt 28:52
Miq 5:11

d Eze 21:26, 27

e Isa 39:7
Isa 43:28

f Sl 74:10, 11

g Dt 32:22
Isa 42:25
Jer 7:20

Tene' jach táan in mu'yaj
yéetel yaachaja'an u
yóol in puksi'ik'al.

[Alef]

2 Jéeobae' jach p'u'uje' ka
tu pixaj u kaajil Sión
yéetel junp'éel box
múuyal.
Leti'e' tu lu'saj Israel ka'a-
nale' ka tu píikch'intaj
lu'um.*[a]
Le ka p'u'uje' ma' k'a'ajti'
wa ti' ku t'alkúuntik u
yooko'obi'.[b]

[Bet]

2 Jéeobae' tu xu'ulsaj
tuláakal le tu'uxo'ob
kaja'an Jacobo', junpu-
li' ma' tu ch'a'aj óotsilil
ti'i'.
Le ka p'u'uje' tu nikaj
le lugaro'ob ka'anal
u pak'ilo'ob u tia'al
Judáo'.*[c]
Leti'e' ts'o'ok u mixba'al-
kúuntik le lu'umo'[d] bey
xan u príncipeilo'ob,[e]
ts'o'ok u lúu'sko'ob tak
lu'um.

[Guimel]

3 Le ka sen p'u'uje' tu lu'saj
tuláakal le muuk' yaan
ti' Israelo'.
Leti'e' ma' tu yáantaj Is-
rael le ka taal le enemi-
goo'.[f]
U p'uja'anile' seguernaj u
tóoch'bal tu contra Ja-
cob tak ka tu tóokaj tu-
láakal le ba'axo'ob yaan
tu ba'pacho'.[g]

2:1 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «U ki'ichkelmil Israele' tu píikch'intaj desde ka'an tak lu'um». **2:2** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u tia'al u hija Judá».

ד *[Dalet]*

4 Leti'e' ts'o'ok u listokíintik u arco je'ex u beetik juntúul enemigoe', u líi'smaj u x-no'oj k'ab utia'al u atacar je'ex u beetik juntúul enemigoe'.[a]
Leti'e' jo'op' u xu'ulsik le máaxo'ob jach k-yaabiltmo'obo'.[b]
Leti'e' tu láalaj u p'uja'anil tu'ux kaja'an u hija Sióne'[c] ka tu tóokaj.[d]

ה *[Je]*

5 Jéeobae' ts'o'ok u p'áatal bey juntúul enemigoe'.[e]
Leti'e' ts'o'ok u xu'ulsik ti' Israel.
Ts'o'ok u xu'ulsik tuláakal u nukuch torreilo'ob.
Ts'o'ok u xu'ulsik tuláakal le lugaro'ob ka'anal u pak'ilo'obo'.
Ts'o'ok u beetik u yaatal u yóol u hija Judá, ts'o'ok u beetik u sen mu'yaj.

ו *[Waw]*

6 Leti'e' ts'o'ok u nikik u yotoch, je'ex u ni'ikil junp'éel pasel*[f] yaan tu'ux ku yúuchul paak'ale'.
Leti'e' ts'o'ok u beetik u xu'ulul u beeta'al fiesta.
Jéeobae' ts'o'ok u beetik u tu'ubsa'al le fiesta'ob[g] yéetel le sábado'ob ku k'iinbesa'alo'ob Sióno',
tumen jach p'uja'ane' ts'o'ok u mixba'alkúuntik reyo'ob yéetel sacerdote'ob.[h]

ז *[Zayin]*

7 Jéeobae' u p'eek tak u yilik le altaro'.*

2:6 * Wa «junp'éel jáakal». **2:7** * Ilawil página 2554.

CAP 2

a Dt 28:63
Isa 63:10
Jer 21:5

b 2Re 25:21

c Jer 10:20

d Jer 4:4

e Jer 30:14

f 2Re 25:8, 9
2Cr 36:19
Isa 63:18
Isa 64:11

g Lam 1:4

h Jer 52:24, 27

Columna 2

a Le 26:31
Jer 26:6
Jer 52:12, 13
Eze 24:21
Miq 3:12

b 2Cr 36:19

c Sl 74:4

d 2Re 25:10
Jer 39:8

e 2Re 21:13
Isa 28:17

f Ne 1:3
Jer 14:2

g Dt 28:15, 36
2Re 24:15
2Re 25:7
Lam 4:20
Eze 12:13
Da 1:3, 6

h Sl 74:9
Jer 23:16
Eze 7:26

i Isa 3:26

Leti'e' jach ma' uts tu t'aan u yilik le lugar santoo'.[a]
Leti'e' ts'o'ok u k'ubik tu k'ab le enemigo'ob le ka'anal pak'o'ob tu'ux yaan le nukuch torre'obo'.[b]
Leti'obe' ts'o'ok u yawato'ob tu yotoch Jéeoba[c] je'ex u yawat máako'ob tu k'iinil fiestae'.

ח *[Jet]*

8 Jéeobae' ts'o'ok u ch'atuklik u xu'ulsik ti' u ba'pak'ilo'ob u kaajil Sión.[d]
Leti'e' ts'o'ok u sinik junp'éel cordel utia'al u p'isik u ba'pak'ilo'ob.[e]
Leti'e' u líi'smaj u k'ab utia'al u taasik xu'ulsajil.
Leti'e' ts'o'ok u beetik u yok'ol le ka'anal buut' yéetel le ka'anal pak'o',
leti'obe' ts'o'ok u p'áatal mina'an u muuk'o'ob.

ט *[Tet]*

9 U joonajilo'obe' ts'o'ok u sa'atlo'ob ich lu'um.[f]
Leti'e' ts'o'ok u ka'akachik u trancailo'ob, ts'o'ok u xu'ulsikti'ob.
Le rey yéetel le príncipe'obo' ts'o'ok u bisa'alo'ob táanxel lu'umil.[g]
Ma'atech u beeta'al ba'ax ku ya'alik le leyo'. Le profeta'obo' mix ba'al ku ts'a'abal u yilo'ob tumen Jéeoba.[h]

י *[Yod]*

10 U nuuktakil u kaajil Sióne' kulukbalo'ob yóo' lu'um, mix t'aan ku beetko'ob.[i]

Leti'obe' ku tosko'ob
lu'um tu poolo'ob yéetel
ku takiko'ob to'otoch
nook'o'ob.*[a]
Le x-ch'úupalalo'ob yaan
Jerusaléno' ts'o'ok u
noktalo'ob tak lu'um.

כ *[Kaf]*

11 Ts'o'ok u yaatal in
wicho'ob ikil in sen ok'ol.[b]
Kin wu'uyik bey táan u
wo'oltikuba in nak'e'.
In puksi'ik'ale' jach yaa-
chaja'an u yóol úuchik
u xu'ulsa'al ti' u hija in
kaajal,[c]
tumen tu k'íiwikilo'obe'
táan u joch'k'ajal le paa-
lalo'obo', le mejentako'
bey xan le nuuktako'.[d]

ל *[Lamed]*

12 Leti'obe' ma' tu xu'ulul
u ya'aliko'ob ti' u maa-
ma'ob: «¡Wi'ijo'on yéetel
uk'ajo'on!»,[e]
bey u ya'aliko'ob le táan
u joch'k'ajlo'ob te' k'íiwi-
ko'ob je'ex u joch'k'ajal
le máaxo'ob loobilta'a-
no'obo',
bey u ya'aliko'ob mientras
táan u kíimlo'ob tu k'ab
u maama'obo'.

מ *[Mem]*

13 U kaajil Jerusalén, mix
máak táan u mu'yaj je'ex
a mu'yajo',
mina'an mix máak je'el u
páajtal in ketik ta wée-
tele'.
U kaajil Sión, mix máak
je'el u páajtal in compa-
rartik ta wéetele', ma' tu
páajtal in ki'imakkúun-
tik a wóol.

2:10 * Ilawil «To'otoch nook'», página 2582.

CAP 2

a Jer 6:26
Eze 7:18

b Lam 3:48

c Jer 14:17

d Jer 11:22
Lam 2:19
Lam 4:4

e Dt 28:49, 51
2Re 25:3
Isa 3:1
Jer 18:21

Columna 2

a Jer 14:17
Da 9:12

b Jer 30:12

c Jer 2:8
Jer 27:14
Eze 13:2, 3

d Jer 23:14

e Jer 23:32
Jer 27:9
Miq 3:5
Sof 3:4

f Eze 25:2, 6

g 1Re 9:8
Jer 25:9

h Sl 48:2
Eze 16:14

i Jer 51:34

In kaajal, táaj ya'ab ba'ax
ts'o'ok u yúuchultech,
maas ya'ab tak ti' u ja'il
le k'áa'náabo'.[a] ¿Máax
je'el u páajtal u yáantke-
che'?[b]

נ *[Nun]*

14 Le ba'alo'ob tu wayak'taj*
a profeta'obo' mix ba'al
u biilalo'ob yéetel ma'
jaajtaki'.[c]
Leti'obe' ma' tu ya'alo'ob-
tech ka a wutskíint
ba'ax ka beetki', le o'olal
bisa'abech táanxel lu'u-
mil.[d]
Leti'obe' seguernaj u wa-
yak'tiko'ob ba'alo'ob ma'
jaajtaki', ba'alo'ob ku
tusko'ob máak.[e]

ס *[Samek]*

15 Tuláakal le máaxo'ob ku
máano'ob te' bejo' ku pa-
paxk'abo'ob utia'al u
p'a'astikecho'ob.[f]
Tumen jak'a'an u yóolo'o-
be' ku xuuxubo'ob[g] yée-
tel ku pi'ik'tik u poolo'ob
tu tojil u kaajil Jerusa-
lén táan u ya'aliko'ob:
«¿Leti'e wa le kaaj a'ala'ab
‹jach ki'ichkelem yéetel
ku taasik ki'imak óolal
ti' tuláakal yóok'ol kaa-
bo'›?».[h]

פ *[Pe]*

16 Tuláakal a enemigo'obe'
ts'o'ok u japik u chi'ob
utia'al u t'aano'ob ta
contra.
Leti'obe' ku karach'tik u
kojo'ob yéetel ku xuuxu-
bo'ob táan u ya'aliko'ob:
«Ts'o'ok k-xu'ulsikti'.[i]

2:14 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

¡Lela' leti'e k'iin jach táan
k-páa'tiko',[a] ts'o'ok u k'u-
chul u k'iinil k-ilik!».[b]

ע *[Ayin]*

17 Jéeobae' ts'o'ok u beetik
ba'ax u ch'a'tukultmaj,[c]
ts'o'ok u béeykuntik
ba'ax u ya'almaj,[d]
le ba'ax u ya'almaj desde
úuchjeakilo'.[e]
Leti'e' ma' tu ch'a'aj óotsi-
lil ka tu taasaj le xu'ul-
sajilo'.[f]
Ts'o'ok u cha'ik a ganar-
ta'al, le o'olal ki'imak u
yóol a enemigo. Leti'e'
ts'o'ok u beetik u maas
yantal u muuk' le máa-
xo'ob p'ekmilecho'.

צ *[Tsade]*

18 U hija Sión,* a kajnáali-
lo'obe' táan u k'áat óola-
lo'ob ti' Jéeoba.
Cha'a u yáalal u ja'il a wich
bul k'iin yéetel bul áak'ab.
Ma' u xu'ulul a wok'ol, ma'
a cha'ik u je'elel a wi-
cho'ob.#

ק *[Kof]*

19 ¡Líi'kech! Awat ok'olna-
kech bul áak'ab.
Le táan u yáalal u ja'il
a wicho' a'al ti' Jéeoba
ba'ax yaan ta puksi'ik'al.
Líi's a k'ab utia'al a orar
tu yo'olal a mejen paalal,
leti'obe' jach wi'ijo'ob yée-
tel táan u joch'k'ajlo'ob
te' bejo'obo'.[g]

ר *[Reix]*

20 Jéeoba Dios, ilawil bix u
mu'yaj le a kaajal jach yaj
bix úuchik a castigarko'.

2:18 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «U pak'il u hija Sión». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u neek' a wicho'ob».

CAP 2

a Miq 4:11

b Abd 13

c Jer 18:11
Miq 2:3

d 2Re 23:27

e Le 26:14, 17
Dt 28:15

f Eze 5:11

g Isa 51:20
Lam 4:9
Eze 5:16

Columna 2

a Le 26:29
Dt 28:53
Jer 19:9
Lam 4:10
Eze 5:10

b Eze 9:6, 7

c Dt 28:49, 50
2Cr 36:17

d Jer 9:21
Jer 18:21

e Jer 13:14
Jer 21:7
Lam 3:43
Eze 5:11
Eze 9:6

f Dt 16:16

g Sof 1:18

h Dt 28:18

CAP 3

i Dt 28:15, 29
Jer 13:16

j Isa 63:10

Le ko'olelo'obo' táan u
jaantik u paalalo'ob, le
paalalo'ob t'a'aj úuchik
u síijlo'obo'.[a]
Jéeoba, le sacerdote'ob
yéetel le profeta'obo'
táan u kíimsa'alo'ob te'
tu'ux ka adorarta'alo'.[b]

ש *[Xin]*

21 Le táankelmo'ob yéetel
le ch'ija'ano'ob ts'o'ok u
kíimsa'alo'obo' ti' jayak-
balo'ob te' bejo'obo'.[c]
Ts'o'ok u kíimsa'al yéetel
espada le x-ch'úupala-
lo'ob yéetel le xi'ipala-
lo'obo'.[d]
Teech kíimso'ob te' k'iin
ka p'u'ujecho', ti' mix
máak ta ch'a'aj óotsilil.[e]

ת *[Taw]*

22 Teche' ta much'kíintaj le
ba'axo'ob beetik in sa-
jaktalo', leti'obe' jejeláas
tu'ux u taalo'ob, bey
táan u taalo'ob utia'al
junp'éel fiestae'.[f]
Jéeoba, te' k'iin ka p'u'u-
jecho' mix máak púuts'i
yéetel mix máak tu sal-
vartuba.[g]
Le máaxo'ob tin síijsaj*
yéetel tin líi'so'obo'
kíimsa'abo'ob tumen in
enemigo.[h]

א *[Alef]*

3 Tene' ts'o'ok in sen mu'yaj
tumen le ka p'u'uj Diose'
tu castigarto'on.
2 Leti'e' ts'o'ok u tojolch'int-
ken, ts'o'ok u lu'sken te'
sáasilo', yéetel ku bee-
tik in máan ich é'e'jo-
ch'e'enil.[i]
3 Leti'e' máan k'iin u líi's-
maj u k'ab tin contra.[j]

2:22 * Wa «t'a'ajo'ob ka tin síijso'ob».

ב *[Bet]*

4 Ts'o'ok u beetik u p'áatal mina'an u muuk' in wíinklil, ts'o'ok u beetik u jaaytal in woot'el.
Ts'o'ok u kachik in baakelo'ob.
5 Ts'o'ok u k'alik in paach, ts'o'ok u ba'pachtiken yéetel yaayaj óolal*[a] bey xan yéetel ba'alo'ob beetik in mu'yaj.
6 Ts'o'ok u beetik in wantal te' tu'ux ée'joch'e'eno', ts'o'ok in p'áatal je'ex le máaxo'ob úuch kíimko'obo'.

ג *[Guimel]*

7 Ts'o'ok u ba'pachtiken utia'al ma' in púuts'ul.
Ts'o'ok u k'axken yéetel nukuch cadena'ob de cobre.[b]
8 Le kéen jo'op'ok in sen k'áatikti' áantaje' leti'e' ma'atech u yóotik u yu'ub* in oración.[c]
9 Ts'o'ok u k'atik in beel yéetel tuunicho'ob.*
Ts'o'ok u beetik in máan ti' lo'olo'och bejo'ob.[d]

ד *[Dalet]*

10 Leti'e' bey juntúul oso táan u ch'úuktik in máane', bey juntúul león táan u ch'úuktikene'.[e]
11 Tu cháachene' ka tu jóo'sen ti' le bejo', ts'o'ole' ka tu xe'exet'en.
Ts'o'ok u beetik in sen mu'yaj.[f]

3:5 *Wa «yéetel xíiw yaan u veneno». **3:8** *Wa «leti'e' ku k'atik u beel». **3:9** *Wa «póolbil tuunicho'ob».

CAP 3

a Jer 8:14 Jer 9:15 Lam 3:19
b Jer 39:7
c Sl 80:4 Sl 102:2 Isa 1:15 Miq 3:4
d Isa 63:17
e Job 38:39, 40 Os 5:14 Am 5:18, 19
f Jer 6:8 Jer 32:43

Columna 2

a Jer 9:15 Jer 23:15
b Sl 102:9 Jer 6:26
c Ne 9:32 Sl 137:1
d Jer 9:15 Lam 3:5
e Sl 113:5-7

12 Leti'e' u listokíinmaj* u arco, u tuch'ubmen yéetel u flecha.

ה *[Je]*

13 Tu ch'a'aj le flecha'ob* te' tu'ux u líi'smo' ka tu táats'máansaj in riñóno'ob tu yéetel.
14 Tuláakal tu'ux táan in sen che'ejta'al, le máako'obo' bul k'iin táan u p'a'astikeno'ob yéetel le k'aayo'ob ku beetko'obo'.
15 Ts'o'ok u beetik in sen mu'yaj, ma' tu xu'ulul u beetik in wuk'ik u ja'il altaniza.[a]

ו *[Waw]*

16 Ku kachik in koj yéetel ch'ich'iltuunich.
Ku beetik in bala'kinba ich ta'an.[b]
17 Teche' ts'o'ok a lu'sik le jeets'elil yaanteno', ts'o'ok tak in tu'ubsik bix le ki'imak óolalo'.*
18 Le o'olal kin wa'alik: «Ts'o'ok u sa'atal in ki'ichkelmil, ts'o'ok u xu'ulul in páa'tik u yáantken Jéeoba».

ז *[Zayin]*

19 K'a'ajaktech te' táan in sen mu'yaj yéetel mina'an in wotoch,[c] k'a'ajaktech te' táan in wuk'ik k'áak'aj xíiw bey xan veneno.[d]
20 Le kéen k'a'ajaktech bix in sen mu'yaje' yaan a taal tin wiknal yéetel yaan a wáantken.[e]

3:12 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ts'o'ok u pe'echa'tik». **3:13** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal». **3:17** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ba'ax ma'alob».

21 Tene' in wojel jach bey
ken a beetilo', le o'olal
yaan u chúukpajal in
wóol in páa'tech.[a]

ת [Jet]

22 Tumen jach nojoch u yaa-
bilaj Jéeobae' ma' xu'u-
lukto'oni',[b]
leti'e' mantats' ku ch'a'ik
óotsilil ti' máak.[c]
23 Leti'e' sáamsamal ku
ch'a'ik óotsilil,[d] junpuli'
ma' ken u p'at k'aasil
máak.[e]
24 Tene' ts'o'ok in wa'alik:
«In wojel yaan u yáant-
ken Jéeoba,[f] le o'olal
yaan u chúukpajal in
wóol in páa'te».[g]

ט [Tet]

25 Jéeobae' ku ye'esik u yu-
tsil ti' le máax ku k'ubik
u yóol ti'o'[h] bey xan ti' le
máax ku yilik u nats'ku-
ba tu yiknalo'.[i]
26 Jach ma'alob ka chúuk-
pajak u yóol máak[j] u
páa't u salvarta'al tumen
Jéeoba.[k]
27 Ma'alob ka suukak ti'
máak u aktáantik pro-
blemas desde tu táan-
kelmil.[l]

י [Yod]

28 Le kéen ts'a'abak u
kuuch máak tumen Dio-
se' chéen unaj u kutal u
yu'ube, ma' unaj u ya'a-
lik mix ba'ali'.[m]
29 Unaj u noktal lu'um,[n] ma'
xaane' je'el u ch'a'abal
óotsilil ti'e'.[o]
30 Unaj u sutik u p'u'uk ti' le
máax lajiko', chéen unaj
u yu'ubik u sen a'ala'al
ba'al ti'.

CAP 3

a Sl 130:6-8
Miq 7:7

b Esd 9:8

c Ne 9:31
Jer 30:11
Miq 7:18

d Sl 30:5

e Dt 32:4
Sl 36:5

f Sl 16:5
Sl 73:26
Sl 142:5

g Sl 130:6-8

h Sl 25:3
Sl 130:5
Isa 25:9
Isa 30:18
Miq 7:7

i 1Cr 28:9
Isa 26:9
Sof 2:3

j Sl 37:7

k Sl 116:6

l Sl 119:71

m Sl 39:8, 9
Lam 3:39

n Eze 16:63

o Joe 2:12-14

Columna 2

a Jer 3:12
Jer 31:37
Jer 32:40
Miq 7:18

b Sl 30:5
Sl 103:9, 11
Isa 54:7
Jer 31:20

c Isa 55:7
Eze 33:11
2Pe 3:9

d Sl 102:19, 20

e Sl 12:5
Pr 17:15

f Sl 103:10
Miq 7:9

כ [Kaf]

31 Jéeobae' ma' ken u xúump'atto'on utia'al mantats'.[a]
32 Kex ts'o'ok u beetik k-mu'yaje', tu yo'olal u nojoch yaabilaje' yaan xan u ch'a'ikto'on óotsilil.[b]
33 Leti'e' ma' ki'imak u yóol u beetik u mu'yaj wíiniki' mix xan u beetik u yaatal u yóoli'.[c]

ל [Lamed]

34 Le u xana'cha'ata'al le máaxo'ob ku ganarta'alo'ob yéetel ku bisa'alo'ob táanxel lu'umilo',[d]
35 le ma' u beeta'al justicia ti' juntúul máak kex táan u yila'al tumen le Maas Nojoch Dioso',[e]
36 le u beeta'al injusticia ti' juntúul máak te' súutuk táan u juzgarta'alo',
tuláakal le ba'alo'ob beya' Jéeobae' junpuli' ma' tu páajtal u chéen ilik.

מ [Mem]

37 Mix máak je'el u ya'alik junp'éel ba'al yéetel ka béeychajke', chéen ja'ali' wa Jéeoba a'almil ka úuchke'.
38 Tu chi' le Maas Nojoch Dioso'
ma' tu jóok'ol ba'alo'ob k'aastaki', chéen ba'alo'ob ma'alobtak.
39 ¿Yaan wa ba'ax o'olal u quejarkuba juntúul máak* kéen jo'op'ok u mu'yaj tu yo'olal ba'ax ma' ma'alob u beetmi'?[f]

3:39 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «juntúul máak kuxa'an».

[Nun]

40 Unaj k-jach ilik bix kux-
liko'on,[a] le kéen ts'o'ok-
ke' unaj k-suut yiknal
Jéeoba.[b]
41 Unaj k-líi'sik k-k'ab utia'al
k-a'alik ti' Dios yéetel tu-
láakal k-puksi'ik'al:[c]
42 «Ts'o'ok k-k'ebantal yée-
tel ts'o'ok k-ts'áaikba ta
contra,[d] chéen ba'ale' te-
che' ma' a perdonarto'o-
ni'.[e]

[Samek]

43 Tumen p'uja'aneche' ma'
ta wu'uyik k-oración.[f]
Ts'o'ok a ch'a'pachtiko'on
yéetel ts'o'ok a kíims-
ko'on, ma' ta ch'a'ajto'on
óotsilili'.[g]
44 Teche' a ts'aamaj junp'éel
múuyal ta táan, le o'olal
ma' tu k'uchul k-oración
ta wiknal.[h]
45 Teche' ts'o'ok a beetik
k-p'áatal bey basura tu
táan le kaajo'obo', ts'o'ok
k-p'áatal mix ba'alo'on tu
táano'ob».

[Pe]

46 Tuláakal k-enemigo'obe'
ku japik u chi'ob utia'al
u t'aano'ob t-contra.[i]
47 Mantats' saajko'on yéetel
mantats' táan k-mu'yaj,[j]
jach yaj yanilo'on yée-
tel táan u binto'on k'aa-
sil.[k]
48 Tene' táan u chooj u ja'il
in wicho'ob tu yo'olal
ba'ax ts'o'ok u yúuchul
ti' in kaajal.[l]

[Ayin]

49 Ma' tu xu'ulul u yáalal u
ja'il in wicho'ob, ma' tu
jáawal,[m]

CAP 3

a Ag 1:5

b Dt 4:30
Isa 55:7
Joe 2:13

c Dt 4:29
2Cr 7:14
2Cr 34:27

d Ne 9:26

e 2Re 24:3, 4
Da 9:5, 12

f Pr 15:8

g Dt 4:26
Lam 2:2
Eze 9:10

h Sl 80:4
Pr 15:29
Pr 28:9
Isa 1:15
Miq 3:4
Zac 7:13

i Lam 2:16

j Dt 28:66, 67

k Isa 51:19
Jer 4:6

l Jer 9:1

m Jer 14:17
Lam 1:16

Columna 2

a Sl 80:14
Sl 102:19-21
Isa 63:15

b Jer 11:22

c Sl 130:1
Jon 2:1, 2

d Jer 50:34

e Jer 51:36, 37

50 chéen yaan u jáawal le
kéen u sutuba Jéeoba
desde te' ka'an utia'al u
yilik bix u mu'yaj u kaa-
jalo'.[a]
51 Tene' táan in mu'yaj tu
yo'olal le ba'axo'ob kin
wilik u yúuchul ti' le
kaajo'ob yano'ob tu ba'-
pach in kaajalo'.[b]

[Tsade]

52 Kex mix ba'al in beetmaj-
ti'obe' le máaxo'ob p'ek-
mileno' ts'o'ok u chuki-
keno'ob je'ex u chu'ukul
juntúul ch'íich'e'.
53 Le ka lúuben te' joolo' le-
ti'obe' taakchaj u xu'uls-
ko'ob in kuxtal, jo'op' u
pulko'ob tuunicho'ob tin
wóok'ol.
54 Tumen jo'op' u chooj ja'
tu yóok'ol in poole' tin
wa'alaj: «¡Bey ts'o'okik-
tena'!».

[Kof]

55 Jéeoba Dios, tene' tin
ch'a'chi'itaj a k'aaba' le
tia'anen tu taamil le joo-
lo'.[c]
56 Ch'enxikinteni', ma' a ma-
kik a xikin le kéen jo'o-
p'ok in k'áatiktech áan-
taj, salvarteni'.
57 Le ka tin t'anecho' teche'
náats'ech tin wiknale' ka
ta wa'alajten: «Ma' a
ch'a'ik saajkil».

[Reix]

58 Jéeoba Dios, teche' ta de-
fenderten, ta salvartaj
in kuxtal.[d]
59 Jéeoba Dios, teche'
ts'o'ok a wilik le ba'ax
beeta'abteno', beetten
justicia.[e]

60 Teche' ts'o'ok a wilik buka'aj u k'asa'anilo'ob ti' teen, bey xan tuláakal ba'ax ku ch'a'tukliko'ob tin contra.

ש *[Sin]* wa *[Xin]*

61 Jéeoba Dios, ts'o'ok a wu'uyik bix u ya'aliko'obten ba'al bey xan tuláakal ba'ax ku ch'a'tukliko'ob tin contra.[a]

62 Ts'o'ok a wu'uyik ba'axo'ob ku jóok'ol tu chi' le máaxo'ob p'ekmileno', le ba'axo'ob bul k'iin táan u x-mukul a'aliko'ob tin contrao'.

63 Jach ilawil tuláakal ba'ax ku beetko'ob, leti'obe' ku p'a'astikeno'ob yéetel le k'aayo'ob ku beetko'obo'.

ת *[Taw]*

64 Jéeoba Dios, teche' yaan a sutikti'ob u jeel le ba'ax ku beetko'obo'.

65 Teche' yaan a maldecirko'ob, yaan a beetik u chichtal u puksi'ik'alo'ob.

66 Jéeoba, teche' jach p'uja'anech le o'olal yaan a ch'a'pachtiko'ob yéetel yaan a xu'ulsikti'ob way lu'ume'.

א *[Alef]*

4 ¡Le jats'uts oroo' ts'o'ok u xu'ulul u léets'bal!
¡Le ma'alob oroo' ts'o'ok u xu'ulul u jóopbal![b]
¡U tuunichilo'ob le lugar santoo'[c] ti' jayakbalo'ob te' bejo'obo'![d]

CAP 3

a Sl 74:18

CAP 4

b 1Re 6:22

c 1Re 5:17
1Re 7:9-12

d Jer 52:12, 13

Columna 2

a Job 39:14-16

b Le 26:29
Dt 28:53-57
Jer 19:9
Lam 4:10

c Lam 1:11
Lam 2:11, 12

d Jer 52:6

e Am 6:4, 7

f Jer 6:2, 26

ב *[Bet]*

2 U ki'ichkelem paalalo'ob Sióne' beyo'ob ka'ach je'ex le ma'alob oroo',
chéen ba'ale' beoraa' ts'o'ok u p'áatlo'ob bey nu'ukulo'ob de k'ate',
je'ex le jarro'ob beeta'an tumen le máax meyajtik le k'ato'.

ג *[Guimel]*

3 Tak le chacalo'obo'* ku ts'áaik u chu'uch u mejnilo'ob,
chéen ba'ale' u hija in kaajale' bey je'ex le avestruzo'ob ku máano'ob te' desiertoo',[a] leti'obe' jach k'asa'ano'ob.[b]

ד *[Dalet]*

4 Le mejen paalal láayli' táan u chu'ucho'obo' taak'al u yaak'o'ob tu náa'ka'ano'ob tumen jach uk'ajo'ob.
Le paalalo'obo' táan u k'áatko'ob ba'al u jaanto'ob,[c] chéen ba'ale' mix máak ts'áaikti'ob.[d]

ה *[Je]*

5 Le máaxo'ob suuk ka'ach u jaantiko'ob ki'iki' ba'alo'obo' beoraa' táan u kíimlo'ob yéetel wi'ij le táan u máano'ob te' bejo'obo'.[e]
Le máaxo'ob desde tu chichnilo'ob suuk ka'ach u búukintiko'ob ko'okoj nook'o'obo'*[f] beoraa' ti' jupukbalo'ob ich ta'ane'.

4:3 *Juntúul ba'alche' chíika'an ti' ch'omak. **4:5** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «chak nook'o'ob».

ו *[Waw]*

6 Maas nojoch le castigo* ts'a'ab ti' u hija in kaajal ke le castigo ts'a'ab ti' Sodoma[a] tu yo'olal le ba'alo'ob ma' ma'alobtak tu beeto',
le kaaj séeba'an xu'ulsa'abikti' yéetel mix máak áanto'.[b]

ז *[Zayin]*

7 Le nazareo'ob*[c] yaan ka'ach Sióno' maas saktako'ob ti' le nieveo', maas saktako'ob ti' le lecheo'.
Maas chak u wíinklilo'ob ti' u jats'uts tuunichil coral. Beyo'ob ka'ach u jats'uts tuunichil zafiro pulirta'ane'.

ח *[Jet]*

8 Chéen ba'ale' bejla'e' maas booxo'ob ti' sabak.*
Le kéen ila'ako'ob te' bejo'obo' ma'atech u k'aj óolta'alo'ob.
U yoot'elo'obe' ts'o'ok u táak'al tu baakelo'ob,[d] ts'o'ok u tijlo'ob je'ex u tijil che'e'.

ט *[Tet]*

9 Maas ma'alob u bin ti' le máaxo'ob juntaats' u kíimsa'alo'ob yéetel espadao' ke le máaxo'ob ku kíimlo'ob yéetel wi'ijo',[e]
le je'elo'oba' jujunp'íitil u kíimlo'ob tumen mina'an ba'al u jaanto'ob, beyo'ob juntúul máak loobilta'an yéetel espadae'.

4:6 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le ba'ax ma' ma'alob». **4:7** * Ilawil «Nazareo», página 2572. **4:8** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ti' ée'joch'e'enil».

CAP 4

a Eze 16:48

b Gé 19:24, 25 Da 9:12

c Nú 6:2

d Sl 102:5

e Jer 29:17 Jer 38:2

Columna 2

a Le 26:29 Lam 2:20 Lam 4:3

b Dt 28:54-57

c Jer 6:11 Jer 7:20 Eze 22:31

d Dt 32:22 2Re 25:9, 10

e Dt 29:24 1Re 9:8

f Jer 5:31 Jer 14:14 Miq 3:11 Sof 3:4

g Jer 26:8 Mt 23:31 Hch 7:52

h Dt 28:28 Sof 1:17

i Isa 1:15 Jer 2:34

י *[Yod]*

10 Tak le ko'olelo'ob jach uts u puksi'ik'alo'ob tu chakaj u paalalo'obo'.[a]
Leti'e ba'ax tu jaanto'ob te' k'iino'ob táan u mu'yaj u hija in kaajalo'.[b]

כ *[Kaf]*

11 Jéeobae' ts'o'ok u ye'esik u p'uja'anil.
Leti'e' ts'o'ok u láalik u p'uja'anil.[c]
Bey túuno' ku t'abik junp'éel k'áak' tu kaajil Sión, lela' ku tóokik u chuunpak'ilo'ob le kaajo'.[d]

ל *[Lamed]*

12 Le reyo'ob yaan way lu'um yéetel tuláakal u kajnáalilo'obe' ma' tu tukulto'ob
wa le enemigo'obo' yaan u yookslo'ob tu joonajilo'ob Jerusalén.[e]

מ *[Mem]*

13 Lela' úuchti' tu yo'olal le ba'axo'ob ma' ma'alobtak tu beetaj u profeta'obo', tu yo'olal le ba'axo'ob k'aastak tu beetaj u sacerdote'obo',[f]
leti'obe' tu weko'ob u k'i'ik'el utsul máako'ob te' kaajo'.[g]

נ *[Nun]*

14 Leti'obe' beyo'ob ch'óopo'obe',[h] takchalankil u máano'ob te' bejo'obo'.
Leti'obe' papa'kilo'ob yéetel k'i'ik',[i]
le o'olal mix máak ku táabal u mach u nook'o'ob.

Samek

15 Le kaajo' ku ya'alik:
«¡Xeene'ex! ¡Te'exe' ma' limpio yanile'exi'! ¡Xeene'ex! ¡Xeene'ex! ¡Bik táabke'ex a mache'exo'on!».
Tumen chéen táan a máane'ex je'ex máako'ob mina'an u yotocho'obe'.
U kajnáalilo'ob le lu'umo'obo' ku ya'aliko'ob:
«Leti'obe' ma' tu páajtal u p'áatlo'ob ichilo'on.*[a]

Pe

16 Jéeoba k'i'itbeso'ob,[b] leti'e' ma' ken u ka'a k'amo'ob.
Le máako'obo' ma' ken u respetarto'ob le sacerdote'obo'[c] mix ken u ye'eso'ob utsil ti' u nuuktakil le kaajo'».[d]

Ayin

17 Ts'o'ok u tijil k-ich táan k-páa'tik máax áantko'on.[e]
To'one' t-sutaj k-paakat tu tojil junp'éel kaaj utia'al ka u yáanto'on, chéen ba'ale' ma' páajchaj u salvarko'oni'.[f]

Tsade

18 Le máaxo'ob p'ekmilo'ono' ku ch'úuktiko'ob k-beel,[g] le o'olal ma' tu páajtal k-máan te' k'íiwiko'obo'.
Ts'o'ok u náats'al u k'iinil k-xu'ulsa'al, ts'o'ok u k'uchul u k'iinil k-kíimsa'al, bey ts'o'okik ti' u k'iinilo'ob k-kuxtalo'.

4:15 *Wa «u kajtalo'ob way je'ex u beetik le máako'ob táanxel tu'ux u taalo'obo'».

CAP 4

a Dt 28:25, 65

b Le 26:33 Dt 28:64 Jer 24:9

c 2Re 25:18, 21

d Lam 5:12 Eze 9:6

e Lam 1:19

f Jer 37:7 Eze 29:6

g 2Re 25:5 Lam 3:52

Columna 2

a Dt 28:49, 50 Isa 5:26 Jer 4:13 Hab 1:8

b Jer 37:1

c 2Re 25:5, 6 Jer 39:5

d Sl 137:7 Abd 12

e Jer 25:17, 20 Abd 16

f Jer 49:10, 12

g Le 26:44 Isa 52:1 Isa 60:18

Kof

19 Le máaxo'ob ch'a'pachtiko'ono' maas chich u máano'ob ti' le águila'ob ku máano'ob te' ka'ano'.[a]
Leti'obe' tu ch'a'pachto'ono'ob tak tu yóok'ol le montaña'obo', tu ch'úukto'ob k-beel te' desiertoo'.

Reix

20 Le máax ts'áaikto'on u muuk'il k-kuxtalo', le máax yéeya'an tumen Jéeobao',[b] ts'o'ok u lúubul ti' le nojoch jool u beetmo'obo',[c]
to'one' k-a'alik ka'ach tu yo'olal: «Yéetel u yáantaje' yaan u páajtal k-kuxtal ichil u maasil lu'umo'obo'».

Sin

21 Ki'imakchajak a wóol u hija Edom,[d] sen ki'imakchajak a wóol teech kaja'anech tu lu'umil Uz.
Chéen ba'ale' ojéelte' yaan xan u ts'a'abal a wuk' le ba'ax yaan te' copao',[e] teech túune' yaan a káaltal yéetel yaan a p'áatal chaknuulil.[f]

Taw

22 U kaajil Sión,* way náak le castigo unaj u ts'a'abaltech tu yo'olal le ba'ax a beetmo'.
Teche' ma' kan ka'a bisbil táanxel lu'umil.[g]
Chéen ba'ale', teche' u hija Edom, Diose' yaan u sutik u yich ta tojil utia'al u castigarkech tu yo'olal a k'asa'anil.

4:22 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hija Sión».

Leti'e' yaan u chíikbesik a k'ebano'ob.[a]

5 Jéeoba Dios, k'a'ajaktech le ba'ax ts'o'ok u yúuchulto'ono'.
Ilawil buka'aj su'tsilil ba'ax ku yúuchulto'on.[b]

2 Tuláakal ba'ax k-tia'ale' ts'o'ok u ts'a'abal ti' yaanal máako'ob. K-otoche' ts'o'ok u ts'a'abal ti' j-táanxel lu'umilo'ob.[c]

3 Ts'o'ok k-p'áatal bey paalal mina'an u taata'obe'. K-maama'obe' beyo'ob ko'olelo'ob kimen u yíichamo'obe'.[d]

4 Bejla'e' k'a'abéet k-bo'ol utia'al u páajtal k-uk'ik le ja' k-tia'al ka'acho',[e] le si' k-tia'al ka'acho' bejla'e' konbil u beeta'alto'on.

5 Le máaxo'ob ch'a'pachtiko'ono' jach ta'aytak u chukpachtiko'ono'ob.
Ts'o'ok k-sen ka'anal, chéen ba'ale' ma' tu cha'iko'ob k-je'elel.[f]

6 Ts'o'ok k-k'áatik áantaj ti' Egipto[g] yéetel ti' Asiria[h] utia'al u yantal ba'al k-jaante.

7 Le k-láak'tsilo'ob k'ebanchajo'obo' bejla'e' mina'ano'ob, chéen ba'ale' láayli' táan k-mu'yaj yo'olal le ba'ax tu beeto'obo'.

8 Bejla'e' tia'ano'on yáanal u páajtalil le máaxo'ob esclavo'ob ka'acho'. Mina'an mix máak je'el u páajtal u tokiko'on tu k'abo'obe'.

9 Tu yo'olal le k'asa'an máako'ob yano'ob te' desiertoo' ku k'a'abéettal k-ts'áaik k-kuxtal[a] tu táan kíimil utia'al k-taasik ba'al k-jaante.

10 Le wi'ij k-mu'yajtiko' ku beetik k-chokwil, le o'olal ku chokotal k-oot'el je'ex u chokotal junp'éel hornoe'.[b]

11 Le atantsilo'ob yaan tu kaajil Sióno' ts'o'ok u violarta'alo'ob bey xan le x-ch'úupalalo'ob yaan ti' tuláakal u kaajilo'ob Judáo'.[c]

12 Le príncipe'obo' k'a'axo'ob tu k'abo'obe' ka ch'uykíinta'abo'ob.[d] U nuuktakil le kaajo' ma' respetarta'abo'ob xani'.[e]

13 Le táankelmo'obo' ku ts'a'abal u kucho'ob le molino ikil u yúuchul juuch'o' yéetel le xi'ipalalo'obo' ku t'óochpajlo'ob tu yo'olal u aalil le si' u kuchmo'obo'.

14 U nuuktakil le kaajo' ts'o'ok u luk'lo'ob tu joonajil le kaajo'.[f] Le táankelmo'obo' ts'o'ok u xu'ulul u paaxo'ob.[g]

15 K-puksi'ik'ale' ts'o'ok u p'áatal ma' ki'imak u yóoli'. Ka'ache' k-óok'ot, bejla'e' chéen ok'ol k-beetik.[h]

16 Ts'o'ok u lúubul le corona yaan t-poolo'. ¡Yaj yanilo'on tumen ts'o'ok k-k'ebantal!

CAP 4

a Isa 34:5
Eze 25:13
Eze 35:15
Am 1:11
Abd 13

CAP 5

b Sl 79:4
Lam 2:15

c Dt 28:30
Sl 79:1
Jer 6:12
Sof 1:13

d Éx 22:24
Jer 18:21

e Dt 28:15, 48
Isa 3:1
Eze 4:11, 16

f Dt 28:65

g Isa 30:2
Jer 44:12
Eze 17:17, 18

h 2Cr 28:16
Jer 2:18, 36

Columna 2

a Eze 4:10

b 2Re 25:3
Lam 4:8

c Dt 28:30

d Jer 39:6

e Isa 47:6
Jer 6:11
Lam 4:16

f Jos 20:4

g Jer 25:10

h Am 8:10

17 Le o'olal ts'o'ok u k'oja'antal k-puksi'ik'al,[a]
le o'olal ts'o'ok u p'áatal istikyaj k-paakat.[b]
18 Le Montaña Sióno' ts'o'ok u p'áatal bey junp'éel desiertoe',[c] chéen ch'omako'ob ku máano'obi'.
19 Jéeoba Dios, teche' ka kutal ta trono utia'al mantats'
kex je'el jayp'éel generación ka máanke'.[d]

CAP 5
a Lam 1:22
b Dt 28:65
c Jer 26:18
d Sl 102:12 Sl 145:13 Sl 146:10

Columna 2
a Sl 79:5 Jer 14:19
b Dt 4:30 Sl 80:3 Sl 85:4 Jer 31:18
c Jer 33:13
d Dt 28:15

20 ¿Ba'axten ts'o'ok u xáantal a xúump'atto'on yéetel junpuli' ma' ta k'a'ajsiko'on?[a]
21 Jéeoba Dios, ts'áato'on u páajtalil k-suut ta wiknal, to'on túune' yaan k-suut tu séeba'anil.[b]
Beet u binto'on utsil je'ex úuchjeakile'.[c]
22 Chéen ba'ale' teche' junpuli' ma' taak a wilko'oni',
láayli' sen p'uja'anech t-éetele'.[d]

EZEQUIEL

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Le ba'axo'ob ts'a'ab u yil Ezequielo' (1-3)
Ku yilik u carro Jéeoba (4-28)
K'a'amkach iik', múuyal yéetel k'áak' (4)
Kantúul ba'alo'ob kuxa'ano'ob (5-14)
Kanp'éel ruedas (15-21)
Le piso ku léets'bal je'ex cristalo' (22-24)
U trono Jéeoba (25-28)

2 Ezequiele' ku ts'a'abal u beet u profetail (1-10)
‹Kex ka u ch'enxikintikecho'ob wa ma'› (5)
U rolloil k'aayo'ob jach triste'ob (9, 10)

3 Ezequiele' ku jaantik le rolloo' (1-15)
Ezequiele' ts'a'ab u kanáant le kaajo' (16-27)
Avisart a wéet máakil utia'al ma' u kíimil (18-21)

4 Ku ye'esa'al bix kun ba'pachtbil Jerusalén (1-17)
Ku kuchik u k'eban le kaaj ich 390 días yéetel 40 díaso' (4-7)

5 Ku ye'esa'al bix kun ch'a'abil Jerusalén (1-17)
Le profetao' ku ts'ikik u pool; ku jóo'sik óoxjaats ti' (1-4)
Maas k'aas yanil Jerusalén ti' uláak' kaajo'ob (7-9)
Óoxp'éel ba'ax kun beetbil ti' le k'asa'ano'obo' (12)

6 Ku ya'ala'al ba'ax kun úuchul ti' u montañailo'ob Israel (1-14)
Yaan u mixba'alkúunta'al le x-lala' imageno'obo' (4-6)
«Ti' ken a wojéelte'ex máax Jéeobai'» (7)

7 Ts'o'ok u k'uchul u xuul (1-27)
«Junp'éel nojoch loob mix juntéen ila'ak» (5)
Le platao' yaan u píikch'inta'al te' bejo'obo' (19)
Le temploo' yaan u taasa'al mix ba'alil (22)

8 Ichil junp'éel náaye' Ezequiele' ku bisa'al Jerusalén (1-4)
Ku beeta'al ba'alo'ob jach k'aastak te' temploo' (5-18)
Le ko'olelo'obo' ku yo'tiko'ob Tamuz (14)
Xiibo'ob ku adorarko'ob le K'iino' (16)
9 Seis máako'ob ku xu'ulsajo'ob (1-11)
Le xu'ulsajo' ku káajal te' lugar santoo' (6)
10 Ku ch'a'abal chúuk ichil le ruedaso' (1-8)
Ku ya'ala'al bix le querubíno'ob yéetel le ruedaso' (9-17)
U sáasil Jéeobae' luk' yóok'ol le temploo' (18-22)
11 Ku ya'ala'al bix kun ts'o'okol le k'asa'an príncipe'obo' (1-13)
Le kaajo' ku ke'etel yéetel junp'éel olla (3-12)
Ku ya'ala'al yaan u ka'a su'utulo'ob tu lu'umo'ob (14-21)
Ku ts'a'abal «junp'éel túumben tuukul» (19)
U ki'ichkelmil Jéeobae' luk' yóok'ol Jerusalén (22, 23)
Ichil junp'éel náaye' Ezequiele' ku suut tu lu'umil Caldea (24, 25)
12 Ku ye'esa'al bix kun bisbilo'ob táanxel lu'umil (1-20)
Ku preparartik u nu'ukulo'ob utia'al u bisa'al táanxel lu'umil (1-7)
U nojchil le kaajo' yaan u p'áatal ich ée'joch'e'enil (8-16)
Janal utia'al u mu'yajo'ob; ja' utia'al u kikilankilo'ob (17-20)
Ku ye'esa'al chéen tuus le ba'ax a'ala'abo' (21-28)
«Tuláakal ba'ax kin wa'alike' ma' kun xáantal ken béeyak» (28)
13 Ku ya'ala'al ba'ax kun úuchul ti' le profeta ku tuuso' (1-16)
Yaan u lúubul le pak'o'ob lecharta'ano'obo' (10-12)
Ko'olelo'ob ku patjo'oltiko'ob tuuso'ob (17-23)
14 Ba'ax kun úuchul ti' le máax adorartik imageno' (1-11)
Jerusaléne' ma' ken u jech le castigoo' (12-23)
Noé, Daniel yéetel Jobe' toj u kuxtalo'ob (14, 20)
15 Jerusaléne' bey uva ma' patale' (1-8)
16 Diose' u yaabiltmaj Jerusalén (1-63)
Jerusaléne' bey juntúul chaambal xúump'atta'ane' (1-7)
Diose' tu beetaj junp'éel pacto yéetel Jerusalén (8-14)
Jerusaléne' tu traicionartaj Dios (15-34)
Castigarta'ab je'ex ko'olel ku tusik u yíichame' (35-43)
Ku ke'etel yéetel Samaria bey xan yéetel Sodoma (44-58)
Diose' ku k'a'ajalti' u pacto (59-63)
17 Ka'atúul águila; junkúul uva (1-21)
Junp'éel k'u'uk'e' ku suut nuxi' cedro (22-24)
18 Cada máak kun kuchik u k'ebanil ba'ax ku beetik (1-32)
«Máax ku k'ebantale' yaan u kíimil» (4)
Hijotsile' ma' ken u kuch u k'eban u papá (19, 20)
Ma' tu ki'imaktal u yóol kéen kíimik le k'asa'an máako' (23)
Máax ku arrepentire' yaan u seguer u kuxtal (27, 28)
19 Junp'éel k'aay jach triste yo'olal u nuuktakil Israel (1-14)
20 Le bix tu beetil u tercoil Israelo' (1-32)
Ku ya'ala'al yaan u ka'a mu'uch'ul u kaajil Israel (33-44)
Ba'ax kun úuchul ti' le lu'um yaan noojolo' (45-49)
21 Diose' ku jóo'sik u espada utia'al u beetik juicio (1-17)

U reyil Babiloniae' ku ba'ate'el tu contra Jerusalén (18-24)
Le k'asa'an máako' yaan u lu'sa'al tu puesto (25-27)
‹Lu's le coronao'› (26)
«Le kéen taalak le máax yaan u derechoil u k'amko'» (27)
Junp'éel espada tu contra le ammonita'obo' (28-32)

22 Jerusaléne' junp'éel kaaj ku kíimsik máako'ob (1-16)
Israele' bey junp'éel ba'al ma' patale' (17-22)
Ba'ax kun úuchul ti' u nuuktakil Israel (23-31)

23 Ka'atúul kiktsilo'ob ku traicionaro'ob (1-49)
Oholáe' yanchaj ba'ax u yil yéetel Asiria (5-10)
Oholibáe' k'ebanchaj yéetel Babilonia (11-35)
Ku castigarta'al ka'atúul kiktsilo'ob (36-49)

24 Jerusaléne' bey junp'éel olla yaan u yiitse' (1-14)
Le ka kíim u yatan Ezequielo' (15-27)

25 Ku ya'ala'al ba'ax kun úuchul ti' Ammón (1-7)
Ku ya'ala'al ba'ax kun úuchul ti' Moab (8-11)
Ku ya'ala'al ba'ax kun úuchul ti' Edom (12-14)
Ku ya'ala'al ba'ax kun úuchul ti' Filistea (15-17)

26 Ku ya'ala'al ba'ax kun úuchul ti' Tiro (1-21)
«Lugar tu'ux ku tikinkúunta'al u redil chuk kay» (5, 14)
Ku píikch'inta'al tuunich bey xan lu'um ich k'áa'náab (12)

27 Ku k'a'ayal bix kun búulul u barcoil Tiro (1-36)

28 Ku ya'ala'al ba'ax kun úuchul ti' u reyil Tiro (1-10)
«Tene' juntúul diosen» (2, 9)
Junp'éel k'aay jach triste yo'olal u reyil Tiro (11-19)
«Tia'anech ka'ach Edéne'» (13)
Querubín yéeya'an yéetel ts'a'an kanan (14)
«Jo'op' a beetik ba'ax ma' ma'alobi'» (15)
Ku ya'ala'al ba'ax kun úuchul ti' Sidón (20-24)
Yaan u ka'a mu'uch'ul Israel tu lu'um (25, 26)

29 Ku ya'ala'al ba'ax kun úuchul ti' Faraón (1-16)
Egiptoe' yaan u ts'a'abal ti' Babilonia bey bo'ole' (17-21)

30 Ku ya'ala'al ba'ax kun úuchul ti' Egipto (1-19)
Nabucodonosore' yaan u ba'ate'el tu contra Egipto (10)
Ku lu'sa'al u páajtalil Faraón (20-26)

31 Ku lúubul Egipto, le nuxi' cedroo' (1-18)

32 K'aay jach triste yo'olal Faraón yéetel Egipto (1-16)
Mu'uk Egipto yéetel le ma' circuncidarta'ano'obo' (17-32)

33 U meyaj le máax ku kanano' (1-20)
Ku ya'ala'al ts'o'ok u lúubul Jerusalén (21, 22)
Le ba'ax ku ya'ala'al ti' le kaaj k'askúunta'ano' (23-29)
Le kaajo' ma' tu beetik ba'ax ku ya'ala'alti' (30-33)
Ezequiele' bey junp'éel u k'aayil yaabilaje' (32)
«Yanchaj juntúul profeta ichilo'ob» (33)

34 Ba'ax kun úuchul ti' u j-kanan tamanilo'ob Israel (1-10)
Jéeobae' ku kanáantik u tamano'ob (11-31)
David kun kanáantik le tamano'obo' (23)
‹Pacto utia'al u yantal jeets'elil› (25)

35 Ba'ax kun úuchul ti' u montañailo'ob Seír (1-15)
36 Ba'ax kun úuchul ti' u montañailo'ob Israel (1-15)
Yaan u ka'a mu'uch'ul Israel (16-38)
‹Yaan in santificartik in ki'ichkelem k'aaba'› (23)
«Bey u jardínil Edéne'» (35)
37 Ku yilik táax lu'um tu'ux yaan tikin baako'ob (1-14)
Ka'axóot' che'e' ku p'áatlo'ob junp'éelili' (15-28)
Juntúulili' rey kun gobernarko'ob (22)
Junp'éel pacto ku taasik jeets'elil (26)
38 Gogue' ku ba'ate'el tu contra Israel (1-16)
Jéeobae' ku p'u'ujul tu contra Gog (17-23)
«Yaan u yojéeltiko'obe' tene' Jéeobaen» (23)
39 Ku xu'ulsa'al ti' Gog yéetel u ejército (1-10)
Yaan u mu'ukul tu Táax Lu'umil Hamon-Gog (11-20)
Yaan u ka'a mu'uch'ul Israel (21-29)
Diose' ku láalik u poder yóok'ol Israel (29)
40 Ezequiele' ku bisa'al Israel (1, 2)
Ezequiele' ku yilik junp'éel templo (3, 4)
U táankabilo'ob le temploo' (5-47)
Le entrada yaan lak'ino' (6-16)
Le nojoch táankabo'; uláak' entrada'ob (17-26)
U chan táankabil yéetel u entradailo'ob (27-37)
Cuarto'ob utia'al le meyaj ku beeta'al te' temploo' (38-46)
Le altaro' (47)
U pórticoil le temploo' (48, 49)
41 Le lugar santo yaan te' temploo' (1-4)
Le pak' yéetel le cuarto'ob yaan tu ba'pach le temploo' (5-11)
Le nojoch naj yaan chik'ino' (12)
Ku p'i'isil tuláakal le temploo' (13-15a)
Tuláakal le ba'axo'ob yaan ichil le temploo' (15b-26)
42 Cuarto'ob tu'ux ku yúuchul janal (1-14)
Ku p'i'isil u kantséelil le temploo' (15-20)
43 U ki'ichkelmil Jéeobae' ku chupik le temploo' (1-12)
Le altaro' (13-27)
44 Le entrada yaan lak'ino' ku p'áatal k'aalal (1-3)
Ba'ax ma' unaj u beetik le j-táanxel lu'umilo'obo' (4-9)
U meyaj le levita'ob yéetel le sacerdote'obo' (10-31)
45 Le lu'um santo yéetel le kaajo' (1-6)
Le lu'um unaj u ts'a'abal ti' u nojchil le kaajo' (7, 8)
U nuuktakil Israele' unaj u beetko'ob ba'ax ma'alob (9-12)
U nojchil le kaajo'; ba'alo'ob unaj u ts'áaik le kaajo' (13-25)
46 Ofrenda'ob ku k'u'ublo'ob te' k'iin unajo' (1-15)
Le herencia ku ts'a'abal tumen u nojchil le kaajo' (16-18)
Lugaro'ob tu'ux ku cha'akal ofrenda'ob (19-24)
47 Ja' ku yáalkab desde te' temploo' (1-12)
Le ja'o' ku bin u maas taamtal (2-5)
Ku ch'ujuktal u ja'il le Mar Muertoo' (8-10)
Le pantano'obo' ma' kun ch'ujuktal u ja'ilo'ob (11)
Che'ob ku yichankilo'ob utia'al jaantbil (12)
U fronterail le lu'umo' (13-23)
48 Ku ja'atsal le lu'umo' (1-29)
U 12 joonajilo'ob le kaajo' (30-35)
Junp'éel kaaj ku k'aaba'tik «tia'an Jéeoba te'elo'» (35)

1 Te' año treintao'* je'epaj le ka'ano'obo' ka ts'a'ab in wil jujunp'éel ba'alo'ob tumen Dios. Lela' úuch te' día cinco ti' le mes cuatro le tia'anen ichil le máaxo'ob bisa'abo'ob Babilonia[a] tu jáal le río Kebaro'.[b] **2** Tu día cinco le meso', tu cinco años bisa'ak rey Joaquín[c] tu lu'umil Babiloniae', **3** Jéeobae'* tu t'anaj Ezequiel[#] u paal Buzí le sacerdoteo', lela' úuch le tia'an tu jáal le río Kebar tu lu'um le caldeo'obo'.[d] Le tia'an te'elo' taal u poder Jéeoba tu yóok'ol.[e]

4 Tene' tin wilaj táan u taal junp'éel k'a'amkach iik'[f] tu tojil xaman.* Tin wilaj junwóol múuyal yéetel junp'éel k'áak' ku jóopbal,[#g] yéetel jach táaj sáasil tu ba'pach'ob. Chúumuk ti' le k'áak'o' yaan junp'éel ba'al ku léets'bal je'ex u léets'bal sak oroe'.[△h] **5** Chúumuk xan ti' le k'áak'o' tin wilaj yaan ba'alo'ob kuxa'ano'obi',[i] kantúulo'ob yéetel chíika'ano'ob ti' máak. **6** Cada juntúule' yaan kanp'éel u táan u yich yéetel kanp'éel u xiik'.[j] **7** U yooko'obe' tojtako'ob yéetel chíika'ano'ob ti' u yook juntúul chan wakax, yéetel ku léets'balo'ob je'ex u léets'bal cobre pulirta'ane'.[k] **8** Tu yáanal cada junp'éel ti' le kanp'éel xiik'o'obo' yaan junp'éel k'ab je'ex u k'ab máake'. Tu

CAP 1

a 2Re 24:12, 14

b Eze 3:15

c 2Cr 36:9, 10

d Jer 22:25

e Eze 3:14

f 1Re 19:11

g Éx 19:18 Sl 97:2, 3

h Eze 8:2

i Eze 10:9, 15 Ap 4:6

j Isa 6:2 Eze 10:20, 21 Ap 4:8

k Da 10:5, 6

Columna 2

a Eze 10:11, 15

b 2Sa 17:10 Pr 28:1

c Pr 14:4

d Eze 10:14, 15 Ap 4:7

e Job 39:27, 29

f Isa 6:2

g Sl 103:20 Heb 1:7, 14

h Da 7:9, 10

i Eze 10:9-13 Ap 4:7

kantúulil le ba'alo'ob kuxa'ano'obo' yaan u xiik'o'ob yéetel yaan u táan u yicho'ob. **9** U xiik'o'obe' ku nupkuba* yéetel uláak' u xiik'o'ob. Le kéen péeknako'obe' táanil ku bino'ob, ma'atech u k'a'abéettal u sutkuba'ob.[a]

10 Cada juntúule' kanp'éel u táan u yich: yáaxe' u táan u yich máak, tu x-no'oje' u táan u yich león,[b] tu x-ts'íike' u táan u yich wakax,[c] yaan xan u táan u yich[d] águila[e] ti'ob. **11** Bey u táan u yich cada juntúulo'. U xiik'o'obe' tich'ikbalo'ob ka'anal. Ka'ap'éel ti' u xiik'o'obe' ku nupkuba'ob, yéetel le uláak' ka'ap'éelo' ku pixik u wíinklilo'ob.[f]

12 Cada juntúule' táanil ku bin, je'el tu'uxak ka nu'ukta'ak tumen u poder Dios e'.[g] Leti'obe' ma'atech u k'a'abéettal u sutkuba'ob. **13** Tu kantúulilo'obe' beyo'ob chakjole'en chúuko'obe', ts'o'ole' chúumuk ti' leti'obe' yaan ba'alo'ob bey k'áak'o'ob ku jóopbalo'obe', lelo'oba' ku péeko'ob utia'al u bino'ob táanil wa utia'al u bino'ob paachil. Ichil le k'áak'o' ku jóok'ol rayo'obi'.[h] **14** Tu kantúulilo'obe' beyo'ob rayo'ob le kéen péeknako'ob utia'al u bino'ob wa utia'al u taalo'obe'.

15 Le táan ka'ach in wilik le kantúul ba'alo'ob kuxa'ano'ob yaan kanp'éel u táan u yicho'obo',[i] tin wile' tu tséel cada juntúule' yaan junp'éel rueda ku kóojol te' lu'umo'. **16** Le kanp'éel ruedaso' ku léembalo'ob je'ex u léembal u jats'uts tuunichil crisólitoe'

1:1 * Ma' xaane' táan u ya'alik jayp'éel años yaan ti' Ezequiel. **1:3** * Ilawil página 2566. # U k'áat u ya'al «Diose' ku ts'áaik muuk'». **1:4** * Wa «norte». # Wa «yéetel rayo'ob». △ Lela' oro xa'ak'ta'an yéetel plata.

1:9 * Wa «ku náakal wa ku kóojol».

yéetel jach igual u yila'alo'ob. Ichil cada junp'éel ruedae' bey yaan uláak' rueda k'atakbal ichile'. **17** Le kéen péeknako'obe' ku bino'ob je'el tu'uxake', ma' k'a'abéet u sutkuba'obi'. **18** Le kanp'éel ruedaso' jach táaj nuuktako'ob yéetel chuupo'ob yéetel icho'ob.[a] **19** Le kéen péeknak le kantúul ba'alo'ob kuxa'ano'obo' ku péek xan le ruedaso', yéetel le kéen líi'ko'ob yóok'ol le lu'umo' ku ch'úuypajal xan le ruedaso'.[b] **20** Leti'obe' ku bino'ob je'el tu'uxak ka nu'ukta'ako'ob tumen u poder Diose', jach je'el tu'uxak ka bisa'ako'ob tumen u poder Diose'. Le kéen líi'ko'obe' ku ch'úuypajal xan le ruedaso', tumen le u poder Dios nu'uktiko'obo' leti' xan nu'uktik le ruedaso'. **21** Le kéen péeknako'obe' ku péek xan le ruedaso'. Le kéen je'elko'obe' ku je'elel xan le ruedaso'. Le kéen líi'ko'ob yóok'ol le lu'umo' ku ch'úuypajal xan le ruedaso', tumen le u poder Dios nu'uktiko'obo' leti' xan nu'uktik le ruedaso'.

22 Tu yóok'ol u poolo'obe' yaan junp'éel ba'ali', lela' chíika'an ti' junp'éel piso ku léets'bal je'ex u léets'bal le cristalo',* junp'éel ba'al ma' suuk u yila'ali'.[c] **23** Le kantúul ba'alo'ob kuxa'ano'obo' tia'ano'ob yáanal le pisoo'. Leti'obe' u tich'maj u xiik'o'ob,* cada junp'éel xiik'e' ku nupkuba yéetel uláak' junp'éel. Yéetel ka'ap'éel u xiik'o'obe' ku pixko'ob juntséel u wíinklilo'ob, yéetel le uláak' ka'ap'éelo' ku pixko'ob uláak' juntséel u wíinklilo'ob. **24** Tene' tin wu'uyaj u juum u xiik'o'ob, ku juumo'ob je'ex u juum ya'abkach ja'e', bey je'ex kéen t'aanak le Dios jach táaj yaan u podero'.[a] Le kéen péeknako'obe' ku yu'uba'al bey junp'éel ejército ku péeke'. Le kéen je'elko'obe' ku yéemsiko'ob* u xiik'o'ob.

25 Tin wu'uyaj yaan máax ku t'aan tu yóok'ol le piso yaan tu yóok'ol u poolo'obo'. (Le kéen je'elko'obe' ku yéemsiko'ob u xiik'o'ob). **26** Tu yóok'ol le piso yaan yóok'ol u poolo'obo' yaan junp'éel ba'al bey u jats'uts tuunichil zafiroe'[b] yéetel chíika'an ti' junp'éel trono.[c] Tu yóok'ol le tronoo' yaan máax kulukbali', leti'e' chíika'an ti' juntúul máak.[d] **27** Tin wilaj bey táan u léets'bal je'ex u léets'bal le sak oroo'.[e] Desde tu chúumuk u wíinklil tak ka'anale' tin wilaj bey táan u jóok'ol k'áak'e'. Desde tu chúumuk u wíinklil tak kabale' tin wilaj junp'éel ba'al bey k'áak'e'.[f] Tu ba'pache' yaan junp'éel ba'al ku léembali'. **28** Lela' bey je'ex le arco iris[g] ku jóok'ol te' ka'an tu k'iinil táan ja'o'. Bey ka'ach le sáasil ba'pachtmilo'. Lela' chíika'an ti' le páajtalil yéetel ti' le ki'ichkelmil yaan ti' Jéeobao'.[h] Le ka tin wile' xolajene' ka chinlajen, ka túun káaj in wu'uyik yaan máax ku t'aan.

1:22 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le hieloo'». **1:23** * Uláak' bix u traducirta'ale' «u toj xit'maj u xiik'o'ob».

1:24 * Wa «ku k'aliko'ob».

CAP 1

a Pr 15:3
Zac 4:10

b Eze 10:15-17

c Eze 10:1

Columna 2

a Sl 29:3
Eze 43:2
Ap 14:2

b Éx 24:10
Sl 96:6
Eze 10:1

c 1Re 22:19
Sl 99:1
Isa 6:1
Ap 4:2

d Da 7:9

e Eze 8:2

f Dt 4:24
Sl 104:1, 2

g Ap 4:3

h Éx 24:16, 17
Eze 8:4

2 Leti'e' tu ya'alajten: «U paal máak,* wa'alen utia'al ka t'aanaken ta wéetel».[a] **2** Le ka tu t'anene' taal u poder Dios tin wóok'ole' ka tu beetaj in wa'atal[b] utia'al in ch'enxikintik le máax ku t'aan tin wéetelo'.

3 Leti'e' tu ya'alajten: «U paal máak, táan in túuxtikech tu yiknal u kaajil Israel,[c] kaajo'ob* jach terco'ob yéetel ts'o'ok u ts'áaikuba'ob tin contra.[d] Leti'ob yéetel u yúuchben láak'tsilo'obe' tak bejla'a ma'atech u ts'o'okbesko'ob ba'ax kin wa'alike'.[e] **4** Táan in túuxtikech tu yiknal paalalo'ob terco'ob yéetel chich u puksi'ik'alo'ob.[f] Teche' unaj a wa'alikti'ob: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'›. **5** Leti'obe' junp'éel kaaj jach terco'ob,[g] wa ku ch'enxikintikecho'ob wa ma'e' leti'obe' bíin u yojéelto'ob yanchaj juntúul profeta ichilo'ob.[h]

6 Kex beyo' teche' ma' a ch'a'ik saajkil ti' leti'ob[i] mix ti' le ba'axo'ob ku ya'aliko'obo'. Ma' a ch'a'ik saajkil kex ba'pachta'anech tumen k'i'ixo'ob,*[j] yéetel kex kaja'anech ichil síina'ano'ob. Ma' a sajaktal ti' ba'ax ku ya'aliko'ob[k] mix a kikilankil tu yo'olal bix u paktikecho'ob,[l] leti'obe' deporsi jach terco'ob. **7** Leti'obe' junp'éel kaaj jach terco'ob, kex ka u ch'enxikintecho'ob wa ma'e' teche' unaj a ts'áaik u yojéelto'ob ba'ax kin wa'alik.[a]

8 Chéen ba'ale' u paal máak, teche' ch'enxikint ba'ax kin wa'alik. Ma' a beetkaba je'ex le kaaj jach tercoa'. Jap a chi'e' ka a jaant le ba'ax kin ts'áaiktecha'».[b]

9 Le ka paakatnajene' tin wilaj yaan máax u tich'maj u k'ab tin tojil,[c] leti'e' u machmaj junp'éel rollo.*[d] **10** Leti'e' tu chóolaj le rollo tin táano', lela' ts'íibta'an tu ka'atséelil.[e] Te' rolloo' ts'íibta'an k'aayo'ob jach triste'obi', k'aayo'ob ku beetik u yaatal u yóol máak bey xan u yok'ol máak.[f]

3 Le ka ts'o'oke' leti'e' tu ya'alajten: «U paal máak, jaant le rollo yaan ta táano'.* Le kéen ts'o'okok a jaantike' ka bin t'aan yéetel u kaajil Israel».[g]

2 Leti'e' tu ts'áajten le rollo utia'al ka in jaanto', teen túune' tin japaj in chi' utia'al in jaantik. **3** Leti'e' tu ya'alaj xan ten: «U paal máak, jaant le rollo tin ts'áajtecho' ka a na'ajkúuntaba tu yéetel». Teen túune' jo'op' in jaantike' ka tin wu'uyaj ch'ujuk bey kaabe'.[h]

4 Le ka ts'o'oke' tu ya'alajten: «U paal máak, xeen tu yiknal le israelita'obo' ka a ts'áa u yojéelto'ob ba'ax kin wa'alik. **5** Tene' ma' táan in túuxtikech tu yiknal junp'éel kaaj ma' tu na'ata'al bix u t'aan wa hasta mix k'aj

CAP 2

a Da 10:11

b Eze 3:24

c 2Cr 36:15
Eze 33:7

d Isa 1:4
Jer 16:12

e Dt 9:24
Sl 78:8
Jer 3:25
Hch 7:51

f Eze 3:7

g Eze 12:2

h Eze 3:11
Eze 33:4, 15
Eze 33:33
Jn 15:22
Hch 20:26

i 2Re 1:15
Lu 12:4

j Miq 7:4

k Isa 51:7

l Jer 1:8
Eze 3:9

Columna 2

a Jer 1:17

b Jer 15:16
Ap 10:9, 10

c Jer 1:9

d Eze 3:1

e Ap 5:1

f Eze 19:1

CAP 3

g Ap 10:9, 10

h Sl 119:103
Jer 15:16
Ap 10:9, 10

2:1 * Ilawil «U paal máak», página 2586. **2:3** * Te'ela' ma' xaane' táan u yúuchul t'aan ti' u kaajil Israel yéetel Judá. **2:6** * Uláak' bix u traducirta'ale' «máako'ob beyo'ob ba'alo'ob yaan u punta'ob yéetel ku lomkecho'obe'».

2:9 * Ilawil página 2577. **3:1** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «jaant le ba'ax ken a kaxto'».

óola'an le idioma ku t'anko', ba'axe' táan in túuxtikech tu yiknal u kaajil Israel. **6** Ma' táan in túuxtikech tu yiknal kaajo'ob ma' tu na'ata'al bix u t'aano'ob wa hasta mix k'aj óola'an le idioma ku t'anko'ob ka tak p'áatak ma' tu páajtal a na'atik bix u t'aano'obo'. Wa ka in túuxtech tu yiknalo'obe' leti'obe' je'el u yu'ubiko'ob a t'aane'.[a] **7** Chéen ba'ale' u kaajil Israele' ma' ken u ch'enxikintech tumen leti'e' deporsi ma' taak u yu'ubik ba'ax kin wa'aliki'.[b] Tuláakal u kajnáalilo'ob Israele' jach terco'ob yéetel chich u puksi'ik'alo'ob.[c] **8** Ilawile, tene' yaan in beetik a pechkaba je'ex u pechkuba leti'obo'.*[d] **9** A táanpoolale' ts'o'ok in beetik u p'áatal je'ex junp'éel diamantee', maas chich ke junp'éel tok' tuunich.[e] Ma' a ch'a'ik saajkil ti'ob mix a kikilankil tu yo'olal bix u paktikecho'ob,[f] leti'obe' deporsi jach terco'ob».

10 Leti' túune' tu ya'alajten: «U paal máak, ch'enxikinteni' yéetel ts'áa ichil a puksi'ik'al tuláakal ba'ax kin wa'aliktech. **11** Xeen t'aan yéetel le a wéet kaajalo'ob* bisa'ano'ob táanxel lu'umilo'.[g] Wa tu ch'enxikintecho'ob wa ma'e',[h] teche' unaj a wa'alikti'ob: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'›».

3:8 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tene' yaan in beetik u chichtal u táan a wich je'ex u táan u yicho'obo' yéetel yaan u chichtal a táanpoolal je'ex u táanpoolalo'obo'». **3:11** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal a kaajal».

CAP 3

a Jon 3:4, 5 Mt 11:21

b Lu 10:16

c Éx 34:9 Jer 3:3 Jer 5:3

d Jer 1:18, 19 Jer 15:20 Miq 3:8

e Isa 50:7

f Jer 17:18

g 2Re 24:12, 14

h Eze 2:5

Columna 2

a Eze 8:3

b Eze 1:24

c Eze 10:16

d Eze 1:3

e Jer 23:9

f Isa 21:8 Isa 62:6 Jer 6:17

g Isa 58:1 Eze 33:7

h Hch 2:40 1Ti 4:16

12 Ka ts'o'oke' junp'éel ba'al yaan u muuk'e'* tu bisene'[a] ka tin wu'uyaj junp'éel k'a'amkach t'aan paachil ti' teen ku ya'alik: «Desde te' tu'ux yaan Jéeobao' alabarta'ak le páajtalil yéetel le ki'ichkelmil yaanti'o'». **13** Tin wu'uyaj bix u juum u ji'ikuba u xiik'o'ob[b] le kantúul ba'alo'ob kuxa'ano'obo'. Tin wu'uyaj bix u juum le ruedas yaan tu tséelo'obo'[c] bey xan u juum junp'éel ba'al jach k'a'am u kíilbal. **14** Le ba'al yaan u muuk'o' tu líi'sen utia'al in bin, teen túune' binen. Te' súutuko' chi'ichnaken yéetel jach jela'an in wu'uyikinba. U poder Jéeobae' táan ka'ach u nu'uktiken yéetel le páajtalil yaanti'o'. **15** Teen túune' binen tu yiknal le israelita'ob bisa'ano'ob kajtal Tel-abib tu jáal le río Kebaro',[d] te'elo' ti' p'áateni'. Le tia'anen tu yiknalo'obo' siete días p'áaten bey saatal in wóole'.[e]

16 Le ka máan le siete días-so' tu t'anen Jéeobae' ka tu ya'alajten:

17 «U paal máak, tene' ts'o'ok in yéeyikech utia'al a beetkaba juntúul j-kanan utia'al u kaajil Israel.[f] Le kéen a wu'uy ba'ax kin wa'alike' teche' unaj a ts'áaik u yojéelto'ob.[g] **18** Wa kin wa'alik ti' juntúul k'asa'an máak: ‹Teche' yaan a kíimil›, pero teche' ma' ta wa'alik mix ba'al ti' yéetel mix ta k'a'ajsik u yiik' utia'al u p'atik u k'aak'as kuxtal utia'al u salvarkubae',[h] leti'e' yaan u kíimil tu yo'olal le ba'alo'ob

3:12 * Ma' xaane' te'ela' táan u t'aan ti' u poder Dios wa ti' juntúul ángel.

k'aastak ku beetko',[a] chéen ba'ale' ti' teech ken in k'áat cuenta tu yo'olal u k'i'ik'el.[b] **19** Chéen ba'ale' wa ka wa'alik ti' le k'asa'an máak ba'ax kun úuchulti' kex beyo' leti'e' ma' tu xu'ulul u beetik u k'asa'anil mix tu p'atik le k'aak'as kuxtal ku bisko', leti'e' yaan u kíimil tu yo'olal le ba'ax ma' ma'alob ku beetko', chéen ba'ale' teche' yaan a salvartik a kuxtal.[c] **20** Chéen ba'ale' wa juntúul utsul máak ku xu'ulul u beetik ba'ax ma'alob yéetel ku jo'op'ol u beetik ba'ax k'aase' tene' yaan in ts'áaik junp'éel ba'al tu beel utia'al ka kíimik.[d] Wa ma' ta wa'alaj mix ba'al ti'e', leti'e' yaan u kíimil tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku beetko', tene' junpuli' ma' ken in k'a'ajs le ba'alo'ob ma'alobtak tu beeto', chéen ba'ale' ti' teech ken in k'áat cuenta tu yo'olal u k'i'ik'el.[e] **21** Pero wa ts'o'ok a wa'alik ti' juntúul utsul máak ka u kanáantuba utia'al ma' u k'ebantal, yéetel ma' tu k'ebantale', leti' túune' ma' kun kíimil tumen ta wa'alajti' ba'ax unaj u beetik,[f] teech xane' yaan a salvartik a kuxtal».

22 Le tia'anen te'elo', taal u poder Jéeoba tin wóok'ol, leti' túune' tu ya'alajten: «Líi'keche' ka xi'ikech te' táax lu'umo', te'elo' ti' kin t'aan ta wéeteli'». **23** Teen túune' líik'ene' ka binen te' táax lu'umo'. Te'elo' tin wilaj le páajtalil yéetel le ki'ichkelmil yaan ti' Jéeobao',[g] bey je'ex le tin wilaj tu jáal le río Kebaro'.[h] Teen túune' xolajene' ka chinlajen. **24** Ka ts'o'oke' taal u poder Dios tin wóok'ole' ka tu beetaj in wa'atal,[a] leti' túune' tu t'anene' ka tu ya'alajten:

«Xeen ta wotoche' ka a k'alaba. **25** U paal máak, teche' yaan a k'a'axal yéetel suumo'ob utia'al ma' u páajtal a bin te' tu'ux yaan le máako'obo'. **26** Teen xane' yaan in beetik u táak'al a waak' ta náa'ka'an utia'al ma' u páajtal a t'aan. Teche' ma' kun páajtal a tojkíintiko'ob, tumen leti'obe' deporsi junp'éel kaaj jach terco'ob. **27** Chéen ba'ale' le kéen in t'aneche' yaan in ts'áaiktech u páajtalil a t'aan utia'al a wa'alikti'ob:[b] ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o›. Le máax taak u yu'ubike' u yu'ube,[c] le máax ma' taak u yu'ubike' ma' u yu'ubik, tumen leti'obe' deporsi junp'éel kaaj jach terco'ob.[d]

4 U paal máak, ch'a' junp'éel ladrilloe'* ka a ts'áa ta táan utia'al a dibujartik u kaajil Jerusaléni'. **2** Ts'áa ba'alo'ob utia'al a k'alik tuláakal u ba'pach le ladrilloo',[e] beet junp'éel rampa utia'al u atacarta'al,[f] ts'áa wa ba'ax utia'al a we'esik yaan máaxo'ob taalja'an ba'ateltik, ts'o'ole' ba'pacht yéetel nu'ukulo'ob ikil u ju'utul pak'.[g] **3** Ch'a' junxóot' fierro bey xamache' ka a ts'áa chúumuk ti' teech yéetel ti' le kaajo' utia'al ka p'áatak bey junp'éel pak'e'. Le kéen ts'o'okke'

CAP 3

a Eze 33:4

b Eze 33:8

c Eze 33:9
Hch 18:6
Hch 20:26

d Eze 18:24, 26
Eze 33:12, 18

e Le 19:17
Eze 33:6
Heb 13:17

f Pr 17:10
Eze 33:14, 15
Snt 5:19, 20

g Eze 1:27, 28

h Eze 1:1

Columna 2

a Eze 2:2
Da 10:19

b Eze 24:27
Eze 33:22

c Mt 11:15

d Isa 30:9

CAP 4

e 2Re 24:11
2Re 25:1
Jer 39:1

f Jer 6:6
Jer 32:24

g Eze 21:22

4:1 * Le ladrilloa' bey junp'éel chan bloke'. Suuk ka'ach u beeta'al yéetel su'uk xa'ak'ta'an yéetel luuk' wa yéetel k'at.

ka táa'paktik yéetel ka we'esik bix kun ba'pachtbil. Lela' yaan u ye'esik ti' le israelita'ob ba'ax ku taal u k'iino'.[a]

4 Le kéen ts'o'okke' unaj a tséel chital tu tojil a x-ts'íik k'ab utia'al a kuchik u k'eban Israel,[b] leti'e ba'ax ken a kuch tuláakal le k'iino'ob kan chital ta x-ts'íiko'. **5** Bey unaj a p'áatal 390 días utia'al a kuchik u k'eban Israelo',[c] tumen leti'e buka'aj años tu beeto'ob ba'ax ma' ma'alob tin táano'. **6** Bey unaj a p'áatal tuláakal le k'iino'ob je'elo'.

Le kéen ts'o'okke' unaj a tséel chital tu tojil a x-no'oj k'ab. Bey unaj a beetik ich 40 días utia'al a kuchik u k'eban u kaajil Judáo'.[d] Junp'éel k'iin tu yo'olal junp'éel año, junp'éel k'iine' ku chíikbesik junp'éel año. **7** Teche' unaj a jach paktik bix ba'pachta'anil Jerusalén,[e] unaj a kots'ik u k'abil a nook' yéetel unaj a wa'alik ba'ax ku taal u k'iin u yúuchulti'.

8 U'uy a wu'uye, tene' yaan in k'axkech yéetel suumo'ob utia'al ma' u páajtal a sutkaba chital tuláak' tséel tak ken chúukpajak le k'iino'ob unaj a ba'pachtik le kaajo'.

9 Teche' unaj a ch'a'ik trigo, cebada, haba, lenteja, mijo* yéetel espelta.# Le kéen ts'o'okke' ka ts'áaiko'ob ti' junp'éel nu'ukule' ka beetik a wo'och waaj tu yéetelo'ob. Leti'e ba'ax ken a jaant tuláakal le 390 días chilikbalech chéen ti' juntséelo'.[a] **10** Sáamsamal unaj a p'isik kex 230 gramos* waaj utia'al a jaante. Sáamsamal unaj a jaantik te' hora unajo'.

11 Unaj xan a p'isik junp'íit maas ti' medio litro* ja' utia'al a wuk'e. Sáamsamal unaj a wuk'ik te' hora unajo'.

12 Le waajo' unaj a tak'ankúuntik je'ex u tak'ankúunta'al junp'éel waaj de cebadae', chéen ba'ale' le k'áak' kun meyajtech utia'al a tak'ankúuntiko' unaj a t'abik yéetel u tiknil u ta' wíinik, lelo' unaj a beetik tu táan le máako'obo'». **13** Ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alaj: «Bey xan kun úuchul ti' le israelita'ob te' kaajo'ob tu'ux ken in k'i'itbeso'obo', yaan u jaantiko'ob waaj ma' uts u jaanta'ali'».*[b]

14 Teen túune' tin wa'alaj: «¡Jéeoba, teech le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'! ¡Ma' a wa'alikten ka in beet lelo'! Desde tin táankelmile' ma' in jaant ba'alo'ob ma' uts u jaanta'ali', ma' in jaant u bak'el ba'alche' kimen ka kaxta'abi' wa xe'exet'a'an tumen juntúul ts'íits'ik ba'alche'.[c] Tene' mix juntéen in ts'áa tin chi' bak' ma' uts u jaanta'ali'».[d]

15 Leti'e' tu ya'alajten: «Ma'alob túun, je'el u páajtal u meyajtech u ta' wakax tu lugar u ta' wíinik utia'al a

CAP 4

a Eze 12:6
Eze 24:24

b 2Re 17:21

c Nú 14:34
1Re 12:19, 20

d 2Re 23:27

e Jer 52:4

Columna 2

a Eze 4:5

b Os 9:3

c Éx 22:31
Le 7:24
Le 11:40

d Dt 14:3
Isa 65:4
Isa 66:17

4:9 * Lela' junp'éel clase xíiw mejentak u semillail yéetel ku meyaj utia'al u beeta'al u waajil harina. # Lela' junp'éel clase trigo ma' jach finoi' yéetel suuk ka'ach u pa'ak'al tu lu'umil Egipto.

4:10 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «20 siclos». Ilawil «Siclo», página 2580. **4:11** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u sexta parte junp'éel hin». Ilawil «Hin», página 2565. **4:13** * Tumen ma' beeta'an je'ex u ya'alik le leyo'.

tak'ankúuntik a wo'och waaje'». **16** Ka ts'o'oke' tu ya'alajten: «U paal máak, yaan in beetik u xu'upul le ba'alo'ob utia'al jaantbil líi'sa'an* tu kaajil Jerusaléno'.[a] Le kaaj túuno' yaan u p'isko'ob le ba'ax ken u jaanto'obo'[b] bey xan le ja' ken u yuk'o'obo', tumen jach saajko'ob ka xu'upuk ti'ob.[c] **17** Le kéen p'áatak mina'an ba'al u jaanto'ob yéetel mina'an ja' u yuk'o'obe' yaan u p'áatal chéen táan u paktik u yicho'ob yéetel yaan u p'áatlo'ob chéen k'ak'albaako'ob, lela' yaan u yúuchulti'ob úuchik u k'ebantalo'ob.

5 U paal máak, ch'a' junp'éel espada yaan u yeje' ka a ts'ikaba tu yéetel je'ex u ts'ikkuba máak yéetel navajae'. Unaj a ts'ikik a pool yéetel a me'ex, le kéen ts'o'okke' ka p'isik ti' junp'éel balanza* le tso'otso', ts'o'ole' ka jóo'sik óoxjaats ti'. **2** Le kéen ts'o'okok le jayp'éel k'iino'ob unaj a ba'pachtik le kaajo', teech túune' unaj a tóokik junjaats ti' le tso'ots ichil le kaajo'.[d] Le kéen ts'o'okke' ka ch'a'ik uláak' jaatse' ka xo'oxotik yéetel espada tu ba'pach le kaajo'.[e] Le u ts'ook jaatso' unaj a k'íitch'intik utia'al ka bisa'ak tumen iik', teen túune' yaan in jíiltik junp'éel espada utia'al in bin tu paacho'ob.[f]

4:16 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ka'achal u che'ilo'ob le waaj». Ma' xaane' táan u t'aan ti' le che'ob tu'ux ku ts'a'abal le waaj utia'al u líi'sa'alo'. **5:1** *Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u pesarta'al wa ba'ax.

CAP 4

a Le 26:26 Isa 3:1 Eze 5:16

b 2Re 25:3 Jer 37:21 Lam 1:11 Lam 4:9 Lam 5:9, 10

c Eze 12:18

CAP 5

d Jer 9:21 Eze 4:8

e Jer 15:2

f Le 26:33 Eze 5:12

Columna 2

a Jer 4:4

b Eze 16:46, 47

c 2Re 21:9, 11 Jer 2:11

d Jer 21:5 Eze 15:7

e Dt 29:22, 24 1Re 9:8 Lam 2:15

f Lam 4:6 Da 9:12

3 Ch'a' xan junp'íit ti' le tso'otso' ka a to'o yéetel a nook'. **4** Ch'a' junp'íit xane' ka a píikch'int te' k'áak' utia'al u yelelo'. Le k'áak' túuno' yaan u tóokik tuláakal u kaajil Israel.[a]

5 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Lela' Jerusalén. Tene' ts'o'ok in ts'áaik tu chúumuk le kaajo'obo', ba'pachta'an tumen jejeláas lu'umilo'ob. **6** Chéen ba'ale' leti'e' ts'o'ok u ts'áaikuba tu contra in leyo'ob yéetel tu contra le ba'axo'ob kin wa'aliko', maas k'aas ba'ax ts'o'ok u beetik ke le kaajo'ob yéetel le lu'umo'ob yaan tu ba'pacho'.[b] U kajnáalilo'obe' ma' tu yóoto'ob u k'amo'ob ba'ax kin wa'aliki' yéetel ma' tu ts'o'okbeso'ob in leyo'obi'›.

7 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o': ‹Te'exe' maas k'aas yanile'ex ke le kaajo'ob yaan ta ba'pache'exo'. Ma' ta ts'o'okbese'ex in leyo'obi' yéetel ma' ta beete'ex ba'ax kin wa'aliki', ba'axe' ta beete'ex ba'ax ku ya'alik le kaajo'ob yaan ta ba'pache'exo'.[c] Le o'olale' **8** Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «U kaajil Jerusalén,[d] tene' ts'o'ok in líik'il ta contra utia'al in castigarkech tu táan u yich le kaajo'obo'.[e] **9** Tu yo'olal tuláakal le ba'alo'ob jach k'aastak ka beetko' nika'aj in beettech junp'éel ba'al mix juntéen in beetmaj yéetel junpuli' ma' ken in ka'a beete.[f]

10 Ichile'exe' yaan taatatsilo'ob ken u jaant u paalalo'ob,[a] yéetel yaan paalalo'ob ken u jaant u taata'ob. Yaan in castigarke'ex je'ex in wa'almo', yéetel le máaxo'ob kun p'áatlo'obo' yaan in k'i'itbesko'ob jejeláas tu'uxo'ob»».[b]

11 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Je'ex jach tu jaajil kuxa'anene' kin wa'alikteche' úuchik a mixba'alkúuntik le lugar santo yéetel tuláakal a x-lala' imageno'ob bey xan yéetel tuláakal le ba'alo'ob jach k'aastak ka beetko',[c] teen xane' yaan in xúump'atkech.* Tene' ma' ken in ch'a'tech óotsilil mix kun yaatal in wóol ken in wil bix a ts'o'okol.[d] **12** Junjaats ti' a kajnáalilo'obe' yaan u kíimsa'alo'ob tumen k'aak'as k'oja'anil* wa tumen wi'ijil. Uláak' jaatse' yéetel espada kun kíimsbilo'ob ta ba'pach.[e] U ts'ook jaatse' yaan in k'i'itbesko'ob jejeláas tu'uxo'ob, le kéen ts'o'okke' yaan in jíilpaytik junp'éel espada utia'al in bin tu paacho'ob.[f] **13** Le kéen ts'o'okok túune' yaan u xu'ulul in p'uja'anil yéetel yaan u xu'ulul in ts'íikil tu yéetelo'ob, bey túuno' yaan u ki'imaktal in wóol.[g] Le kéen ts'o'okok in láalik in p'uja'anil tu yóok'olo'obe' yaan u yojéeltiko'ob ba'axten t'aanajen, yaan u yojéeltiko'ob de ke teen Jéeobae' in k'áat ka adorarta'aken chéen teen.[h]

5:11 * Wa «yaan in beetik u p'áatal chéen junp'íite'ex». **5:12** * Ilawil «K'aak'as k'oja'anil», página 2568.

CAP 5

a Le 26:29 Jer 19:9 Lam 4:10

b Le 26:33 Dt 28:64

c Le 20:3 2Re 21:1, 7 2Cr 36:14 Jer 32:34

d Lam 2:21 Eze 7:4

e Jer 14:12 Jer 15:2 Jer 21:9

f Le 26:33 Jer 9:16 Jer 42:16

g Eze 16:42

h Éx 20:3, 5 Éx 34:14 Dt 6:15

Columna 2

a Dt 28:37 1Re 9:7 Ne 2:17

b Sl 79:4 Jer 24:9 Lam 2:15 Lam 3:61, 62

c Dt 32:23

d Le 26:26 Eze 4:16

e Le 26:22 Dt 32:24 Eze 14:21 Eze 33:27

f Eze 21:3

14 Yaan in beetik a p'áatal chéen jutul pak'o'ob, bey túuno' yaan a burlarta'al tumen le kaajo'ob yaan ta ba'pacho' bey xan tumen le máaxo'ob ku máano'ob naats' ti' techo'.[a] **15** Tene' yaan in castigarkech ichil in p'uja'anil yéetel ichil in k'uuxilil,[b] yéetel yaan in beetik a sen mu'yaj,* le kéen ts'o'okke' yaan u ya'ala'altech ba'al yéetel yaan a mixba'alkúunta'al. Le kéen u yil le kaajo'ob bix ts'o'okiktecho' yaan u sen sajaktalo'ob yéetel yaan u yojéeltiko'ob ba'ax je'el u yúuchul ti' máake'. Teen Jéeoba, teen a'alik.

16 Yaan in beetik u taal wi'ijil ta wóok'ol, lelo' yaan u xu'ulsiktech je'ex u xu'ulsa'al ti' máak tumen flecha'obe'.[c] Utia'al a maas mu'yajtik wi'ije' tene' yaan in beetik u xu'upul le ba'alo'ob utia'al jaantbil a líi'smo'.*[d] **17** Tene' yaan in beetik u taal wi'ijil ta wóok'ol bey xan ts'íits'ik ba'alche'ob[e] utia'al u kíimsko'ob a paalal. K'aak'as k'oja'anil yéetel espada kun xu'ulsiktech.[f] Teen Jéeoba, teen a'alik»».

6 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, sut a wich tu tojil u montañailo'ob Israele' ka a wa'al ba'ax kun taal tu yóok'olo'ob. **3** Teche' unaj a wa'alik: ‹U montañaile'ex Israel, u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'. Jéeoba,

5:15 * Wa «a sen sufrir». **5:16** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ka'achal u che'ilo'ob le waajo'». Ma' xaane' táan u t'aan ti' le che'ob tu'ux ku ts'a'abal le waaj utia'al u líi'sa'alo'.

le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik ti' le montañaʼobo', ti' le pu'uko'obo',* ti' le río'obo' bey xan ti' le táax lu'umo'obo': «¡U'uy a wu'uye'ex! Yaan in beetik u taal junp'éel espada ta wóok'ole'ex utia'al in xu'ulsik ti' le ka'anal lugaro'ob# yaante'exo'. **4** Yaan in ju'ujutik le altaro'obo',* yaan in p'u'up'uyik le altaro'ob tu'ux ku tóoka'al inciensoo',[a] ts'o'ole' u wíinklil le máaxo'ob kimeno'obo' yaan in píikch'intik tu táan le x-lala'# imageno'obo'.[b] **5** Le u wíinklil le israelita'ob ts'o'ok u kíimlo'obo' yaan in píikch'intik tu táan u x-lala' imageno'ob yéetel yaan in beetik u jaytal u baakelo'ob tu ba'pach u altaro'ob.[c] **6** Ti' je'el ba'alak lu'umil kaja'ane'exe' yaan u xu'ulsa'al ti' le kaajo'obo',[d] yéetel le ka'anal lugaro'obo' yaan u ju'ujuta'alo'ob utia'al u xu'ulsa'alti'ob.[e] Le altaro'ob a beetme'exo' yaan u ju'ujuta'alo'ob yéetel yaan u p'u'up'uya'alo'ob. A x-lala' imagene'exe' yaan u xu'ulsa'alti'ob, le altaro'ob tu'ux ka tóokike'ex inciensoo' yaan u ju'ujuta'alo'ob, yaan u sa'atal tuláakal le ba'axo'ob a beetme'exo'. **7** Le kéen kíimik ya'ab máako'ob ichile'exe',[f] ti' ken a wojéelte'ex máax Jéeobai'.[g]

8 Chéen ba'ale' yaan in cha'ik u p'áatal kuxa'anil jujuntúuli', yaan ti' te'exe' yaan u púuts'ul ti' le espadao' tumen yaan u bin táanxel lu'umil, bey túuno' yaan a k'i'itpajle'ex ti' jejeláas lu'umilo'ob.[a] **9** Le máaxo'ob kun púuts'lo'obo' yaan u k'a'ajsikeno'ob te' jejeláas lu'umo'ob tu'ux kun bisbilo'obo'.[b] Yaan u ts'áaiko'ob cuenta jach yaachaj u yóol in puksi'ik'al úuchik u traicionarkeno'ob* yéetel úuchik u sutik u paacho'ob ti' teen,[c] bey xan úuchik u adorarko'ob# le x-lala' imageno'obo'.[d] Leti'obe' yaan u su'laktalo'ob yéetel yaan u sen p'ektiko'ob tuláakal le ba'alo'ob ma' ma'alobtak yéetel jach k'aastak ts'o'ok u beetko'obo'.[e] **10** Leti'ob túune' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba, yéetel yaan u yilko'ob ma' chéen táan in báaxal le ka tin wa'alaj yaan in taasik junp'éel nojoch loob tu yóok'olo'obi'».[f]

11 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Péets'k'abt a pool* yéetel péepeks a wook utia'al a we'esik yaachaja'an a wóol tu yo'olal tuláakal le ba'alo'ob ma' ma'alobtak yéetel jach k'aastak ts'o'ok u beetik u kaajil Israelo', leti'obe' yaan u kíimsa'alo'ob tumen espada, tumen wi'ijil yéetel tumen k'aak'as k'oja'anil.[g] **12** Le máax náach yanilo' yaan u kíimsa'al tumen

CAP 6

a Isa 27:9

b Le 26:30

c Jer 8:1, 2

d Jer 2:15
Jer 32:29
Miq 3:12

e Eze 16:39

f Jer 14:18

g Eze 7:4

Columna 2

a Jer 30:10
Jer 44:28
Eze 14:22

b Dt 30:1, 2
Sl 137:1

c Sl 78:40, 41
Isa 63:10

d Nú 15:39

e Eze 20:43
Eze 36:31

f Eze 33:29
Da 9:12
Zac 1:6

g Jer 15:2
Jer 16:4
Eze 5:12

6:3 * Wa «cerro'obo'». # Ilawil «Ka'anal lugar», página 2567. **6:4** * Ilawil página 2554. # Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

6:9 * Wa «úuchik u k'astalo'ob». # Wa «u yantal ba'al u yilo'ob yéetel». **6:11** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «papaxk'abnen». Úuchjeakile' le máako'obo' yaan k'iine' ku papaxk'abo'ob utia'al u ye'esko'ob yaachaja'an u yóolo'ob.

k'aak'as k'oja'anil. Le máax naats' yanilo' yaan u kíimsa'al yéetel espada, tuláakal máax kun púuts'ul ti' le ba'alo'oba' yaan u kíimsa'al tumen wi'ijil. Tene' yaan in láalik tuláakal in p'uja'anil tu yóok'olo'ob.[a] **13** Te'exe' yaan a wojéeltike'ex máax Jéeoba,[b] yaan a wojéeltike'ex le kéen a wile'ex jayakbal kimeno'ob tuláakal tu'ux: tu táan a x-lala' imagene'ex, tu ba'pach a altare'ex,[c] te' ka'anal pu'uko'obo', tu ka'anlil le montaña'obo', tu yáanal le che'ob piim u le'obo' yéetel yáanal le nukuch che'ob tu'ux ta k'ube'ex ki'ibok ofrenda'ob* utia'al a ki'imakkúuntke'ex u yóol a x-lala' imagene'exo'.[d] **14** Tene' yaan in líi'sik in k'ab tu contra'ob, le lu'um túuno' yaan u p'áatal bey junp'éel desiertoe'. Tuláakal le tu'uxo'ob kaja'ano'obo' yaan u p'áatal maas k'aas yanil ke le desierto yaan naats' Dibláo'. Bey ken u yojéeltilo'ob máax Jéeobao'».

7 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', leti'e' ku ya'alik ti' tuláakal u lu'umil Israel: ‹¡Ts'o'ok u k'uchul u xuul! Ts'o'ok u k'uchul u xuul ti' tuláakal le lu'uma'. **3** Israel, ts'o'ok u k'uchul u k'iinil a xu'ulsa'al. Tene' yaan in láalik in p'uja'anil ta contra, yaan in juzgarkech tu yo'olal bix a kuxtal yéetel yaan in k'áatiktech cuenta tu yo'olal tuláakal le ba'alo'ob k'aastak ka beetko'. **4** Tene' ma' ken in ch'a'tech óotsilil mix kun yaatal in wóol kéen in wil bix a ts'o'okol.[a] Tene' yaan in ts'áaiktech le ba'ax ka náajaltik tu yo'olal le bix a kuxtalo', yaan a mu'yaj tu yo'olal le ba'ax k'aas ka beetko'.[b] Bey túuno' yaan a wojéeltik máax Jéeoba›.[c]

5 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹¡Ilawile! Táan u taal junp'éel nojoch loob, junp'éel nojoch loob mix juntéen ila'ak.[d] **6** Ts'o'ok u náats'al u k'iinil le xu'ulsajo'. Táan u taal, yaan u líik'il* ta contra. ¡Ilawile! Táan u taal. **7** Ts'o'ok u k'uchul u k'iinil u taal junp'éel nojoch loob tu yóok'ol u kajnáalilo'ob le lu'uma'. Ta'aytak u k'uchul u súutukil, naats' yanil le k'iino'.[e] Le máako'ob yaan te' montaña'obo' ma' táan u yawato'ob tumen ki'imak u yóolo'obi', ba'axe' tumen ma' tu kaxtik ba'ax u beeto'ob.

8 Jach ta'aytak in láalik in p'uja'anil ta wóok'ol,[f] yaan in láalik tuláakal in p'uja'anil ta contra,[g] tene' yaan in juzgarkech tu yo'olal bix a kuxtal yéetel yaan in k'áatiktech cuenta tu yo'olal tuláakal le ba'alo'ob k'aastak ka beetko'. **9** Tene' ma' ken in ch'a'tech óotsilil mix kun yaatal in wóol kéen in wil bix a ts'o'okol.[h] Tene' yaan in ts'áaiktech le ba'ax ka náajaltik tu yo'olal le bix a kuxtalo', yaan a

CAP 6

a Eze 5:13

b Eze 12:15

c Jer 8:2

d Eze 20:28

Columna 2

CAP 7

a Eze 5:11

b Jer 16:18
Eze 16:43

c Eze 6:13

d 2Re 21:12
Da 9:12

e Sof 1:14

f 2Cr 34:21

g Jer 7:20
Eze 5:13

h Jer 13:14

6:13 * Wa «ki'ibok ba'alo'ob».

7:6 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u yajal».

mu'yaj tu yo'olal le ba'ax k'aas ka beetko'. Bey ken a wojéeltil Jéeoba castigarkecho'.[a]

10 ¡Táan u taal u k'iinil! ¡Ts'o'ok u náats'al![b] Ts'o'ok u k'uchul u k'iinil u taal ta wóok'ol. Ts'o'ok in preparartik le che' kun meyajten utia'al in jats'kecho'. Le enemigoo' ts'o'ok u maas taaskuba nojba'alil. **11** Le máax ku beetik loobo' bey junp'éel che' utia'al u castigarta'al le máaxo'ob ku beetik u k'asa'anilo'obo'.[c] Le k'asa'an máako'obo' ma' ken u salvartuba'ob mix ken u salvartuba u gente'ob. Yaan u xu'ulul ti' u ayik'alilo'ob bey xan ti' le páajtalil yaanti'obo'. **12** Lela' yaan u k'uchul u k'iinil u yúuchul, yaan u k'uchul u súutukil. Bey túuno' le máax ku maano' ma' unaj u ki'imaktal u yóoli', yéetel le máax ku koonolo' ma' unaj u yaatal u yóoli', tumen Diose' p'uja'an tu contra tuláakal máak.*[d] **13** Le máax ku koonolo' kex láayli' kuxa'ane' ma' kun suut te' lu'um tu kono', tumen le ba'ax ts'o'ok in wa'aliko' yaan u taal tu yóok'ol tuláakal máak. Mix máak kun púuts'ul, le máaxo'ob ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastako' ma' ken u salvart u kuxtalo'ob.

14 Ts'o'ok u yusta'al le trompetao',[e] tuláakal máak ts'o'ok u prepararkuba, chéen ba'ale' mix máak ku jóok'ol ba'ate'el tumen tene' p'uja'anen tu yéetel le kaajo'.[a] **15** Paachil ti' le kaajo' ti' ku máan le espadao',[b] ichil le kaajo' yaan k'aak'as k'oja'anil yéetel wi'ijili'. Tuláakal le máaxo'ob yano'ob paachil ti' le kaajo' yaan u kíimsa'alo'ob yéetel espada, yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil le kaajo' yaan u kíimsa'alo'ob tumen k'aak'as k'oja'anil yéetel tumen wi'ijil.[c] **16** Le máaxo'ob kun púuts'lo'obo' yaan u bino'ob te' montaña'obo'. Le máako'ob ku beetko'ob ba'alo'ob ma' ma'alobtako' yaan u yok'olo'ob je'ex u yok'ol le paloma'ob[d] yaan te' táax lu'umo'. **17** Tuláakal máake' yaan u p'áatal mina'an u muuk' yéetel yaan u wixkuba yo'olal u saajkil.[e] **18** Leti'obe' ts'o'ok u búukintiko'ob to'otoch nook'o'ob*[f] yéetel ts'o'ok u sen sajaktalo'ob. Tuláaklo'ob ken u ch'a'ob su'tal yéetel tuláaklo'ob kun k'olistalo'ob.#[g]

19 Le plata yaanti'obo' yaan u píikch'intko'ob te' bejo'obo' yéetel yaan xan u p'ektiko'ob le oro yaanti'obo'. Mix le plata mix le oro kun salvarko'ob tu k'iinil u p'uja'anil Jéeobao'.[h] Kex yaanti'ob plata yéetel oroe' ma' kun na'ajtalo'ob mix kun xu'ulul u wi'ijilo'ob. Le plata yéetel le oro yaanti'obo' chéen meyajnaj utia'al u t'óochpajlo'ob yéetel utia'al u lúublo'ob ti' ba'ax k'aas. **20** Jach nojba'al ka'ach u taaskuba'ob

CAP 7

a Isa 66:6; Eze 33:29

b Sof 1:14

c Isa 59:6; Jer 6:7; Miq 6:12

d Sof 1:18

e Jer 4:5

Columna 2

a Jer 7:20; Jer 12:12

b Le 26:25

c Jer 14:18; Eze 5:12

d Isa 59:11

e Eze 21:7

f Isa 3:24

g Isa 22:12

h Pr 11:4; Sof 1:18

7:12 *Lela' u k'áat u ya'ale' mix máak kun jóo'sik u yutsil le ba'ax ku maniko' wa le ba'ax ku koniko' tumen yaan u láaj xu'ulsa'alti'ob.

7:18 *Ilawil «To'otoch nook'», página 2582. #Lela' u k'áat u ya'ale' yaan u ts'ikik u poolo'ob utia'al u ye'esko'ob yaachaja'an u yóolo'ob.

tu yo'olal le ki'ichkelem adorno'ob yaanti'obo', tu yéetelo'obe' tu beeto'ob u x-lala' imageno'ob, u x-lala' dioso'ob.[a] Tene' yaan in beetik u p'ektiko'ob le plata yéetel le oro yaanti'obo'. **21** Le ba'alo'oba' yaan in k'ubik tu k'ab le j-táanxel lu'umilo'obo' yéetel yaan in ts'áaik ti' le k'asa'an máako'ob yaan way yóok'ol kaabe', leti'ob túune' yaan u taasko'ob mix ba'alil le ba'alo'ob jach ko'ojtako'obo'.

22 Tene' yaan in sutik in paach ti' leti'ob.[b] Bey túuno' le ki'ichkelem lugar yaanteno'* yaan u taasa'al mix ba'alil, tumen le j-ookolo'obo' yaan u yooklo'obi' yéetel yaan u k'askúuntiko'ob.[c]

23 Preparart le cadena'obo'*[d] tumen le lu'umo' chuup yéetel u k'i'ik'el le máaxo'ob beeta'ab injusticia ti'obo',[e] ts'o'ole' le kaajo' chuup yéetel k'asa'anil.[f] **24** Yaan in taasik le máako'ob maas k'asa'ano'ob yaan te' lu'umo'obo',[g] leti'ob túune' yaan u ch'a'iko'ob a wotoche'ex.[h] Yaan in xu'ulsik le ba'ax beetik u creerkuba le máako'ob yaan páajtalil ti'obo', yaan u taasa'al mix ba'alil le lugaro'ob santo'obo'.[i] **25** Le kéen taalak le nojoch loob ta wóok'ole'exo' yaan a kaxtike'ex jeets'elil, chéen ba'ale' ma' ken a kaxte'ex.[j] **26** Tu paach junp'éel loobe' ti' kun taal uláak' loobi', ma' ts'o'okok a wojéeltike'ex junp'éel ba'ale' le ku taal a'albilte'ex uláak'. Chéen kunel ka u k'áat máak ti' juntúul profeta ba'ax ts'o'ok u ts'a'abal u yile.[a] Tak le ka'ansaj ku ts'áaik ka'ach le sacerdote'ob bey xan le nu'uktaj ku ts'áaik u nuuktakil le kaajo' yaan u p'áatal mix ba'al u biilalo'ob.[b] **27** Le reyo' jach yaan u yaatal u yóol,[c] u nojchil le kaajo' ma' ken u kaxt ba'ax u beete, u kajnáalilo'ob le lu'umo' yaan u kikilankilo'ob tumen jach saajko'ob. Yaan in bo'otikti'ob ba'ax u beetmo'ob yéetel yaan in juzgarko'ob je'ex u juzgaro'obo'. Bey túuno' leti'obe' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba›».[d]

8 Te' año seiso'* taal tin wóok'ol u poder Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'. Lela' úuch te' día cinco ti' le mes seiso' le kulukbalen ka'ach tin wotoch yéetel ti' kulukbal ka'ach u nuuktakil Judá tin táano'. **2** Le táan ka'ach in paakato' tin wilaj junp'éel ba'al, lela' bey juntúul máak táan u tóoch'bal u k'áak'ile'. Desde tu chúumuk u wíinklil tak kabale' tin wilaj yaan k'áak'i'.[e] Desde tu chúumuk u wíinklil tak ka'anale' tin wilaj táan u léets'bal je'ex u léets'bal le sak oroo'.*[f] **3** Tene' tin wile' bey u k'ab tu tich'aj tin tojile' ka tu machen tu tso'otsel in pool. Le ka ts'o'oke' ichil

CAP 7

a 2Re 21:1, 7 Jer 7:30

b Jer 18:17

c 2Cr 36:19 Lam 1:10

d Jer 39:6, 7 Lam 3:7

e 2Re 21:16 2Re 24:3, 4 Jer 2:34 Eze 9:9

f Isa 59:6 Miq 2:2

g Dt 28:48-51 Eze 21:31 Hab 1:6

h Jer 6:12 Lam 5:2

i Eze 21:2

j Isa 57:21 Jer 8:15

Columna 2

a Jer 21:1, 2 Jer 37:17

b Sl 74:9 Lam 2:9 Eze 20:3

c Jer 52:10

d Eze 6:13

CAP 8

e Da 7:9

f Eze 1:4, 27

7:22 * Wa «le lugar ta'aka'ano'».
7:23 * Lela' leti'e cadena'ob ku meyaj ka'ach utia'al u k'a'axal le máaxo'ob ku bisa'alo'ob táanxel lu'umilo'.

8:1 * Tu seis años bisa'ak táanxel lu'umil rey Joaquín, Ezequiel yéetel uláak' judío'ob. **8:2** * Lela' oro xa'ak'ta'an yéetel plata.

le ba'ax tu ts'áaj in wil Dioso' tin wilaj tu ch'úuyen ka'anal junp'éel ba'al yaan u muuk'e'* ka tu bisen Jerusalén. Tu bisen naats' ti' le joonaj yaan tu tojil xamano',[a] le yaan tu chan táankabil le temploo', te' tu'ux yaan le imagen ku beetik u p'u'ujul Dioso'.[b] **4** Te'elo' tin wilaj le páajtalil yéetel le ki'ichkelmil yaan ti' u Dios Israel[c] je'ex le ts'a'ab in wil te' táax lu'umo'.[d]

5 Leti' túune' tu ya'alajten: «U paal máak, líi's a paakat tu tojil xaman». Teen túune' tin líi'saj in paakat tu tojil xamane' ka tin wile' tu yookbal le joonaj yaan naats' ti' le altaro' tia'an le imagen ku beetik u p'u'ujul Dioso'. **6** Le ka ts'o'oke' leti'e' tu ya'alajten: «U paal máak, ¿táan wa a wilik le ba'alo'ob jach táaj k'aastak ku beetik u kaajil Israelo'?[e] Le ba'alo'oba' ku beetik in náachtal ti' le lugar santoo'.[f] Chéen ba'ale' yaan a wilik uláak' ba'alo'ob maas jach táaj k'aastak ti' le je'elo'oba'».

7 Le ka ts'o'oke' tu bisen tu yookbal u táankabil le temploo', le ka paakatnajene' tin wilaj yaan junp'éel jool te' pak'o'. **8** Leti' túune' tu ya'alajten: «U paal máak, maas nojochkíint le joolo'». Le o'olal tene' tin maas nojochkíintaj le joolo' ka tin wilaj je'el u páajtal u yokol máake'. **9** Ka ts'o'oke' tu ya'alajten: «Ookkeche' ka a wil le ba'alo'ob ma' ma'alobtak yéetel jach k'aastak ku beetko'obo». **10** Teen túune' ookene' ka tin wilaj yaan ba'alo'ob póola'ano'ob ti' tuláakal le pak'o'. Tin wilaj póola'an u jejeláasil ba'alche'ob ku jíiltikuba'ob, ba'alche'ob ma' limpio'ob tu táan Diosi'[a] bey xan tuláakal u x-lala'* imageno'ob u kaajil Israel.[b] **11** Tu táan le ba'alo'oba' ti' wa'alakbal 70 u nuuktakil u kaajil Israeli', ichilo'obe' tia'an Jaazanías u paal Safáni'.[c] Cada juntúul ti' leti'obe' u machmaj u nu'ukulil u tóokik incienso, u buuts'il le ki'ibok inciensoo' táan ka'ach u bin ka'anal.[d] **12** Ka ts'o'oke' tu ya'alajten: «U paal máak, ¿táan wa a wilik le ba'ax táan u beetik ich ée'joch'e'enil u nuuktakil Israelo'? ¿Táan wa a wilik le ba'ax ku beetko'ob te' cuarto tu'ux u ts'aamaj u imageno'obo'? Leti'obe' ku ya'aliko'ob: ‹Jéeobae' ma' tu yilik ba'ax k-beetik. Jéeobae' ts'o'ok u xúump'attik le lu'uma'›».[e]

13 Leti'e' tu ya'alaj xan ten: «Yaan a wilik táan u beetko'ob ba'alo'ob maas jach táaj k'aastak ti' le je'elo'oba'». **14** Leti' túune' tu bisen naats' ti' u joonajil u yotoch Jéeoba, le yaan xamano', ka tin wile' yaan ko'olelo'ob kulukbalo'ob táan u yok'olo'ob tu yo'olal dios Tamuz.

15 Le ka ts'o'oke' tu ya'alajten: «U paal máak, ¿táan wa a wilik lelo'? Yaan a wilik ba'alo'ob maas jach táaj k'aastak ti' le je'elo'oba'».[f]

CAP 8

a Jer 20:2 Eze 9:2

b Dt 32:16

c Éx 40:34

d Eze 1:27, 28

e 2Cr 36:14

f Jer 26:4, 6

Columna 2

a Le 11:10

b Éx 20:4, 5

c 2Re 22:3, 4 2Re 25:22 Jer 26:24

d Eze 16:17, 18

e Isa 29:15 Eze 9:9

f 2Cr 36:14

8:3 *Ma' xaane' te'ela' táan u t'aan ti' u poder Dios wa ti' juntúul ángel.

8:10 *Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

16 Ka ts'o'oke' tu bisen te' chan táankab yaan tu yotoch Jéeobao'.[a] Ka tin wile' jach tu jool u templo Jéeoba, entre le altar yéetel le temploo', yaan kex 25 xiibo'ob u sutmaj u paacho'ob ti' u templo Jéeoba. Leti'obe' u sutmaj u yicho'ob tu tojil lak'in* yéetel táan u chintalo'ob tu táan le K'iino'.[b]

17 Leti' túune' tu ya'alajten: «U paal máak, ¿táan wa a wilik lelo'? U kaajil Judáe' táan u beetik ba'alo'ob jach táaj k'aastak, táan u beetko'ob loob ti' tuláakal le lu'umo'[c] yéetel ma' tu xu'ulul u ofenderkeno'ob, chéen ba'ale' ma' chéen lelo', beoraa' táan u máansko'ob tu jool in wich junp'éel ba'al jach táaj in p'ekmaj.* **18** Le o'olal yaan in láalik in p'uja'anil tu yóok'olo'ob. Ma' ken in ch'a' óotsilil ti'ob mix kun yaatal in wóol kéen in wil bix u ts'o'okolti'ob.[d] Kex ka awatnako'ob tin xikine' ma' ken in wu'uyo'ob».[e]

9 Diose' k'a'am t'aanaje' ka tu ya'alajten: «¡Much'kíint le máaxo'ob kun xu'ulsik ti' le kaajo', cada juntúule' unaj u ch'a'amaj u nu'ukulil u xu'ulsaj!».

2 Teen túune' tin wilaj seis máako'ob táan u taalo'ob tu tojil le joonaj yaan maas ka'analo',[f] le joonaj yaan tu tojil xamano'. Cada juntúule' u ch'a'amaj junp'éel nu'ukul utia'al u xíikjats'ta'al máak.

8:16 *Wa «este». **8:17** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel gajo». Ma' xaane' le gajoa' ku meyaj ka'ach utia'al u adorarta'al imageno'ob.

CAP 8

a 2Cr 4:9

b Dt 4:19 2Re 17:16 Jer 8:1, 2

c 2Re 21:16 Jer 19:4 Eze 9:9

d Eze 5:11 Eze 7:9

e Isa 1:15 Miq 3:4

CAP 9

f Jer 20:2 Eze 8:3

Columna 2

a 2Cr 4:1

b Eze 3:23 Eze 8:3, 4 Eze 11:22

c Eze 10:4

d Sl 119:53 2Pe 2:7, 8

e Eze 5:11

f Éx 32:26, 27 Eze 7:4

g 2Cr 36:17

h Éx 12:23 Jos 2:17-19 Ap 9:4

i 2Re 25:18, 21 Jer 25:29

Tu yiknalo'obe' tia'an ka'ach juntúul máak u takmaj junp'éel nook' de lino yéetel u ch'iknak'maj u nu'ukulil u ts'íib juntúul secretario. Leti'obe' ooko'obe' ka p'áato'ob wa'atal tu tséel le altar de cobreo'.[a]

3 Ka ts'o'oke' u ki'ichkelem sáasil u Dios Israele'[b] luk' tu yóok'ol le querubíno'obo'* ka náats' tu joonajil le temploo'.[c] Dios túune' tu t'anaj le máak u takmaj junp'éel nook' de lino yéetel u ch'iknak'maj u nu'ukulil u ts'íib juntúul secretarioo'. **4** Jéeobae' tu ya'alaj ti' le máako': «Máankech ichil le kaajo', máankech ichil Jerusaléne' ka a ts'áa junp'éel marca tu táanpoolal tuláakal le máaxo'ob yaachaja'an u yóolo'ob yéetel táan u mu'yajo'ob[d] yo'olal tuláakal le ba'alo'ob sen k'aastak ku beeta'al te' kaajo'».[e]

5 Tene' tin wu'uyaj xan u ya'alik Dios ti' le seis máako'obo': «Xeene'ex tu paach le máako' ka máanke'ex ichil le kaaj utia'al a xu'ulske'ex ti' le máako'obo'. Ma' a ch'a'ike'ex óotsilil ti'ob mix u yaatal a wóole'ex kéen a wile'ex bix u ts'o'okolti'ob.[f] **6** Xu'ulse'ex ti' tuláakal le ch'ija'ano'obo', le táankelmo'obo', le x-ch'úupalalo'obo', le mejen paalalo'obo' yéetel le ko'olelo'obo'.[g] Chéen ba'ale' ma' a náats'le'ex tu yiknal le máaxo'ob ts'a'an le marca ti'obo'.[h] Desde te' lugar santo unaj a káajle'exo'».[i] Leti'ob túune' káaj u

9:3 *Ilawil página 2577.

kíimsko'ob le u nuuktakil le kaaj yano'ob tu táan le temploo'.[a] **7** Ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti' le seis máako'obo': «¡Xeene'ex!, ookene'ex tak te' temploo', kíimse'ex le máaxo'ob yano'ob tu táankabilo'obo'».[b] Leti'ob túune' bino'obe' ka tu beeto'ob. Le ka ts'o'oke' bino'ob te' kaajo' ka tu kíimso'ob le máako'ob yano'obo'.

8 Le táan u kíimsa'al le máako'obo' chéen teen ma' kíimsa'abeni'. Teen túune' xolajene' ka tin k'a'am a'alaj: «Jéeoba, teech le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'. ¿Yaan wa a xu'ulsik ti' u yalab u kajnáalilo'ob Israel ikil a láalik a p'uja'anil tu yóok'ol Jerusalén?».[c]

9 Leti'e' tu núukajten: «U kaajil Israel yéetel Judáe' jach táaj k'aas ba'ax ts'o'ok u beetko'ob.[d] Tuláakal le lu'umo' chuup yéetel u k'i'ik'el le máaxo'ob ts'o'ok u kíimsa'alo'obo',[e] yéetel le kaajo' chuup yéetel máako'ob ts'o'ok u k'astalo'ob.[f] Leti'obe' ku ya'aliko'ob: ‹Jéeobae' ts'o'ok u xúump'attik le lu'uma'. Jéeobae' ma' táan u yilko'oni'›.[g] **10** Le o'olal tene' ma' ken in ch'a' óotsilil ti'ob mix kun yaatal in wóol kéen in wil bix u ts'o'okolti'ob.[h] Yaan in beetik u taal tu yóok'olo'ob le ba'ax ts'o'ok u náajaltiko'ob tu yo'olal le ba'ax ku beetko'obo'».

11 Ka ts'o'oke' tin wilaj le máax u takmaj junp'éel nook' de lino yéetel u ch'iknak'maj u nu'ukulil ts'íibo', leti'e' suunaje' ka tu ya'alaj: «Ts'o'ok in beetik jach je'ex ta wa'alajteno'».

CAP 9

a Eze 8:11

b Lam 2:21

c Gé 18:23 Eze 11:13

d 2Cr 36:14 Isa 1:4

e 2Re 21:16 Jer 2:34 Mt 23:30

f Eze 22:29

g Isa 29:15 Eze 8:12

h Eze 5:11 Eze 7:4

Columna 2

CAP 10

a Isa 6:1 Eze 1:22, 26 Ap 4:2, 3

b Eze 9:2

c Eze 1:16

d Eze 1:13

e 2Re 25:8, 9

f Eze 1:27, 28 Eze 9:3

g Éx 40:35 2Cr 5:13 Eze 43:5

h Sl 29:3, 4 Eze 1:24 Jn 12:28, 29

10 Le táan ka'ach in paakato' tin wilaj junp'éel ba'al bey u jats'uts tuunichil zafiroe', yéetel chíika'an ti' junp'éel trono,[a] lela' tia'an tu yóok'ol le piso yaan tu yóok'ol u pool le querubíno'obo'. **2** Dios túune' tu ya'alaj ti' le máak u takmaj junp'éel nook' de linoo':[b] «Ookkech te' tu'ux yaan le ruedaso',[c] yáanal ti' le querubíno'obo'. Chup a k'abo'ob yéetel le chakjole'en chúuko'ob[d] yano'ob te' tu'ux yaan le querubíno'obo' ka a píikch'int yóok'ol le kaajo'».[e] Teen túune' tin wilaj u yokol.

3 Le ka ook le máako', le querubíno'obo' wa'alakbalo'ob tu x-no'oj le temploo'. Tu chan táankabil le temploo' yaan junp'éel múuyali'. **4** U ki'ichkelem sáasil Jéeobae'[f] luk' tu yóok'ol le querubíno'obo' ka náats' tu joonajil le temploo', le temploo' jujunp'íitil úuchik u chu'upul yéetel le múuyalo'.[g] U juul u ki'ichkelem sáasil Jéeobae' u chupmaj u táankabil le temploo'. **5** U juum u xiik' le querubíno'obo' ku páajtal u yu'uba'al tak tu nojoch táankabil le temploo', ku juum je'ex u juum u t'aan le Dios jach táaj yaan u podero'.[h]

6 Dios túune' tu ya'alaj ti' le máak u takmaj le nook' de linoo': «Ch'a' k'áak' ichil le ruedaso', te' tu'ux yaan le querubíno'obo'». Leti'e' ooke' ka p'áat wa'atal yiknal junp'éel ti' le ruedaso'. **7** Ka ts'o'oke' juntúul ti' le querubíno'obo' tu tich'aj u k'ab tu

tojil le k'áak' yaan ichilo'obo',[a] tu ch'a'aj junp'iite' ka tu ts'áaj tu k'ab le máak u takmaj junp'éel nook' de linoo'.[b] Le máak túuno' tu ch'a'aje' ka jóok'i. **8** Tu yáanal u xiik'o'ob le querubíno'obo' yaan junp'éel ba'al bey u k'ab máake'.[c]

9 Le táan in paakato' tin wilaj kanp'éel ruedas tu tséel le querubíno'obo'. Tu tséel cada querubíne' yaan junp'éel ruedai', le ruedaso' bey táan u léembalo'ob je'ex u léembal u jats'uts tuunichil crisólitoe'.[d] **10** Le kanp'éel ruedaso' igual u yila'alo'ob, ichil cada ruedae' bey yaan uláak' rueda k'atakbal ichile'. **11** Le kéen péeknako'obe' je'el u páajtal u bino'ob je'el tu'uxake', ma' k'a'abéet u suuto'obi', tumen ku bino'ob tu tojil tu'ux ku paakat le querubíno'obo'. **12** U pu'ucho'ob,* u k'abo'ob, yéetel u xiik'o'ob le kantúul querubíno'obo' chuup yéetel icho'ob, bey yanil tuláakal u wíinklilo'obo'. Ts'o'ole' tu tséel cada juntúul ti' leti'obe' yaan xan junp'éel rueda chuup yéetel icho'obi'.[e] **13** Tene' tin wu'uyaj u k'a'am a'ala'al ti' le ruedaso': «¡Péeknene'ex!».

14 Cada juntúul querubíne' yaan kanp'éel u táan u yich: le yáaxo' u táan u yich le querubíno', le u ka'ap'éelo' u táan u yich juntúul máak, le u yóoxp'éelo' u táan u yich juntúul león, le u kanp'éelo' u táan u yich juntúul águila.[f]

15 Le querubíno'oba' leti'e kantúul ba'alo'ob kuxa'ano'ob tin wilaj tu jáal le río Kebaro'.[a] Le querubíno'oba' ku líik'lo'ob ka'anal, **16** le kéen péeknako'obe' ku péek xan le ruedaso', le kéen u líi's u xiik' le querubíno'ob utia'al u bino'ob ka'analo' le ruedaso' ma'atech u sutkuba'ob yéetel ma'atech u luk'lo'ob tu tséel le querubíno'obo'.[b] **17** Le kéen je'elko'obe' ku je'elel xan le ruedaso', le kéen líi'ko'obe' ku ch'úuypajal xan le ruedaso', tumen le u poder Dios nu'uktik le ba'alo'ob kuxa'ano'obo' leti' xan nu'uktik le ruedaso'.

18 Ka ts'o'oke' u ki'ichkelem sáasil Jéeobae'[c] luk' tu yóok'ol u joonajil le temploo' ka bin tu yóok'ol le querubíno'obo'.[d] **19** Tene' tin wile' le querubíno'obo' tu líi'saj u xiik'o'obe' ka ch'úuypajo'ob tu yóok'ol le lu'umo', le ka túun bino'obe' tia'an le ruedas tu tséelo'obo'. Leti'obe' je'elo'ob tu joonajil u yotoch Jéeoba, le yaan tu tojil lak'ino'. Tu yóok'ol le querubíno'obo' tia'an u ki'ichkelem sáasil u Dios Israeli'.[e]

20 Le je'elo'oba' leti'e kantúul ba'alo'ob kuxa'ano'ob tin wilo'ob yáanal u trono u Dios Israel tu jáal le río Kebaro'.[f] Bey úuchik in wojéeltik querubíno'ob le tin wilo'. **21** Cada juntúule' yaan kanp'éel u táan u yicho'ob bey xan kanp'éel u xiik'o'ob, yéetel tu yáanal cada junp'éel xiik'e' yaan junp'éel ba'al bey u k'ab máake'.[g] **22** U táan u yicho'obe' bey je'ex u táan u yich le ba'alo'ob kuxa'ano'ob

CAP 10
a Eze 1:13
b Eze 9:2
c Eze 1:8
d Eze 1:15-18
e Ap 4:6, 8
f Eze 1:6, 10 Ap 4:7

Columna 2
a Eze 1:3
b Eze 1:19-21
c Eze 1:27, 28
d Eze 9:3 Eze 10:4
e Eze 11:22
f Eze 1:1, 22
g Eze 1:8

10:12 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «u paacho'ob».

tin wilaj tu jáal le río Kebaro'.[a] Cada juntúul querubíne' táanil ku bin.[b]

11 Junp'éel ba'al yaan u muuk'e'* tu ch'úuyene' ka tu bisen tu joonajil u yotoch Jéeoba, le joonaj yaan tu tojil lak'ino'.[c] Tu yookbal le joonajo' tin wilaj 25 máako'obi', ichilo'obe' tia'an Jaazanías u paal Azur bey xan Pelatías u paal Benaya, u príncipeilo'ob le kaajo'.[d] **2** Dios túune' tu ya'alajten: «U paal máak, le je'elo'oba' leti'e máako'ob táan u ch'a'tukliko'ob ba'alo'ob ma' ma'alobtak yéetel táan u ts'áaiko'ob ma' ma'alob nu'uktaj ti' le kaajo'. **3** Leti'obe' táan u ya'aliko'ob: ‹Bejla'e' u k'iinil k-beetik najo'ob.[e] Le kaaja'*[#f] bey junp'éel ollae'[#f] to'one' beyo'on le bak' yaan ichilo'›.

4 U paal máak, a'al ba'ax kun úuchulti'ob, a'alti'ob ba'ax ku taal u k'iin».[g]

5 Ka ts'o'oke' taal u poder Jéeoba tin wóok'ole'[h] ka tu ya'alajten: «Teche' unaj a wa'alik: ‹Jéeobae' ku ya'alik: «U kaajil Israel, jaaj le ba'ax ts'o'ok a wa'alike'exo'. Tene' in wojel ba'ax ka tuklike'ex. **6** Ya'ab máako'ob ts'o'ok a beetke'ex u kíimil way kaaje', le bejo'obo' chuup yéetel kimeno'ob»›».[i] **7** «Le o'olal Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Le u wíinklil le kimeno'ob ts'o'ok a beetke'ex u jaytal ti' tuláakal le kaajo' beyo'ob je'ex le bak'o', yéetel le kaajo' bey je'ex le ollao'.[a] Chéen ba'ale' te'exe' yaan a jóo'sa'ale'ex ichil›».

8 «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Te'exe' saajke'ex a kíimsa'ale'ex yéetel espada,[b] le o'olal yaan in beetik a kíimsa'ale'ex yéetel espada. **9** Tene' yaan in jóo'ske'ex ti' le kaajo', yaan in k'ubke'ex tu k'ab le j-táanxel lu'umilo'obo' yéetel yaan in taasik ta wóok'ole'ex le ba'ax in wa'almo'.[c] **10** Yaan a kíimsa'ale'ex yéetel espada.[d] Yaan in castigarke'ex tu jáal u lu'umil Israel.[e] Yaan a wojéeltike'ex máax Jéeoba.[f] **11** Le kaajo' ma' kun p'áatal bey junp'éel olla tu'ux a wantale'exe', te'exe' ma' kan p'áatle'ex je'ex le bak' yaan ichilo'. Yaan in castigarke'ex tu jáal u lu'umil Israel. **12** Te'exe' yaan a wojéeltike'ex máax Jéeoba, tumen ma' ta ts'o'okbese'ex in leyo'obi' mix ta beete'ex ba'axo'ob kin wa'aliki',[g] ba'axe' ta beete'ex le ba'axo'ob ku ya'alik le kaajo'ob yaan ta ba'pache'exo'›».[h]

13 Le ka ts'o'ok in wa'alik ba'ax ku taal u k'iine' kíim Pelatías u paal Benaya. Teen túune' xolajen lu'ume' ka tin k'a'am a'alaj: «Jéeoba, teech le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'. ¿Yaan wa a láaj kíimsik le máaxo'ob p'aatlo'ob tu lu'umil Israelo'?».[i]

14 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **15** «U paal

11:1 * Ma' xaane' te'ela' táan u t'aan ti' u poder Dios wa ti' juntúul ángel. **11:3** * Te'ela' táan u t'aan ti' u kaajil Jerusalén. Le judío'obo' ku tukliko'ob ka'ach mix ba'al je'el u yúuchulti'ob tumen tia'ano'ob ichile'. [#] Wa «olla kóoch u chi'».

CAP 10
a Eze 1:10
b Eze 1:12 Eze 10:11

CAP 11
c Eze 10:19
d Isa 1:23 Eze 22:27
e Eze 12:27
f Eze 24:3
g Eze 3:17 Eze 20:46 Eze 21:2
h 2Pe 1:21
i Eze 7:23 Eze 22:3, 4

Columna 2
a Eze 24:6
b Jer 38:19
c Jer 39:6, 7 Jer 52:24-27
d 2Re 25:18-21 2Cr 36:17
e 2Re 14:25 Jer 52:27
f Eze 6:13
g Esd 9:7 Ne 9:34
h Dt 12:29-31 2Cr 28:1, 3 Sl 106:34-36
i Eze 9:8

máak, u kajnáalilo'ob Jerusaléne' yaan ba'ax ku ya'aliko'ob ti' a suku'uno'ob, le máaxo'ob yaan u derechoil u ka'a maniko'ob le lu'umo', bey xan u ya'aliko'ob ti' tuláakal u kajnáalilo'ob Israel: ‹Ma' a suute'ex tu yiknal Jéeoba. Le lu'uma' ts'o'ok u ts'a'abalto'on, beoraa' k-tia'al›. **16** Le o'olal teche' unaj a wa'alik: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Tene' tin biso'ob ti' náanach kaajo'ob yéetel tin k'i'itbeso'ob ti' jejeláas lu'umo'ob,[a] chéen ba'ale' chéen junp'íit k'iino'ob kun xáantal. Mientrase' te' tu'ux bija'ano'obo' tene' yaan in p'áatal bey junp'éel lugar santo tu'ux u yantalo'obe'».[b]

17 Teche' unaj a wa'alik: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Tene' yaan in molko'ob ichil le kaajo'ob yéetel ichil le lu'umo'ob tu'ux k'i'itbesa'abo'obo', kéen ts'o'okke' yaan in k'ubikti'ob u lu'umil Israel.[c] **18** Leti'obe' yaan u suuto'ob te' lu'umo', yaan u beetko'ob u xu'ulul u beeta'al ba'alo'ob k'aastaki' yéetel yaan u lu'sko'ob tuláakal le x-lala' ba'alo'ob yano'obo'.[d] **19** Yaan in beetik u yantalti'ob junp'éelili' puksi'ik'al[e] bey xan junp'éel túumben tuukul.[f] Yaan in lu'sik le puksi'ik'al de tuunich yaanti'obo'[g] utia'al ka in ts'áati'ob junp'éel puksi'ik'al de bak'.*[h] **20** Bey túuno' yaan u ts'o'okbesko'ob in leyo'ob, yaan u beetko'ob ba'ax kin wa'alik yéetel yaan u yu'ubiko'ob in t'aan. Leti'obe' yaan u beetkuba'ob in kaajal yéetel tene' yaan in beetkinba u Dioso'ob».

21 ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Le máaxo'ob ma' tu p'atko'ob le x-lala' ba'alo'ob yaanti'ob yéetel ma' tu xu'ulul u beetko'ob ba'alo'ob k'aastako' yaan in beetik u taal tu yóok'olo'ob le ba'ax ku náajaltiko'ob tu yo'olal le ba'ax ku beetko'obo'»».

22 Le ka ts'o'oke' le querubíno'obo' tu líi'saj u xiik'o'ob, naats' ti' leti'obe' tia'an le ruedaso'[a] yéetel tu yóok'olo'obe' ku yila'al le páajtalil yéetel le ki'ichkelmil yaan ti' u Dios Israelo'.[b] **23** Ts'o'ole' tin wile' le ba'ax e'esik u páajtalil yéetel u ki'ichkelmil Jéeobao'[c] luk' tu yóok'ol le kaajo' ka bin tu yóok'ol le montaña yaan tu lak'inil le kaajo'.[d] **24** Le ka ts'o'oke' tin wile' junp'éel ba'al yaan u muuk'e'* tu ch'úuyene' ka tu bisen tu lu'umil Caldea, le tu'ux bisa'an in wéet kaajalo'obo'. Bey úuchik u xu'ulul le ba'ax ts'a'ab in wil tumen u poder Dioso'. **25** Le ka ts'o'oke' tuláakal le ba'axo'ob e'esa'abten tumen Jéeobao' káaj in tsikbaltik ti' in wéet kaajalo'ob bisa'ano'ob táanxel lu'umilo'.

12 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, teche' kaja'anech ichil junp'éel kaaj

CAP 11

a 2Re 24:14, 15 Jer 24:5

b Le 26:44

c Isa 11:11, 12 Jer 30:10, 11 Eze 34:13, 14 Am 9:14, 15

d Eze 37:23

e Jer 24:7 Jer 31:33 Jer 32:39

f Sl 51:10 Eze 36:31

g Zac 7:12

h Eze 36:26

Columna 2

a Eze 1:19

b Eze 10:18, 19

c Eze 9:3 Eze 10:4

d Zac 14:4

11:19 * Te'ela' táan u t'aan ti' junp'éel puksi'ik'al ku k'amik ba'ax ku ya'alik Dios.

11:24 * Ma' xaane' te'ela' táan u t'aan ti' u poder Dios wa ti' juntúul ángel.

ma'atech u yu'ubik t'aan. Kex yaan u yicho'obe' ma' tu paakato'ob, kex yaan u xikno'obe' ma' tu yu'ubiko'ob mix ba'al,[a] tumen leti'obe' jach terco'ob.[b] **3** U paal máak, preparart a nu'ukulo'ob je'ex juntúul máak nuka'aj bisbil táanxel lu'umile'. Le kéen ts'o'okke' ka beetik bey táan a bine', lela' unaj a beetik de k'iin utia'al u yila'al tumen le máako'obo'. Luk'kech ta wotoche' ka xi'ikech táanxel tu'ux je'ex juntúul máak táan u bisa'al táanxel lu'umile', lela' unaj a beetik utia'al u yila'al tumen le kaajo', ma' xaane' ku beetko'ob a cuentail kex jach terco'ob. **4** Teche' unaj a jóo'sik a nu'ukulo'ob je'ex u beetik juntúul máak nuka'aj bisbil táanxel lu'umile', lela' unaj a beetik de k'iin mientras táan u yilkecho'ob. Le táan u yáak'abtalo' unaj u káajal a bin je'ex juntúul máak táan u bisa'al táanxel lu'umile', lela' unaj a beetik mientras táan u paktikecho'ob.[c]

5 Le táan u yilkecho'obo' unaj a beetik junp'éel jool ti' le pak'o' yéetel unaj a jóo'sik a nu'ukulo'ob ti' le joolo'.[d] **6** Le táan u paktikecho'obo' kuch a nu'ukulo'obe' ka a jóo'so'ob te' tu'ux ée'joch'e'eno'. Pix a wich utia'al ma' a paktik le lu'umo', tumen le ba'ax ken a beeto' yaan in beetik u p'áatal bey junp'éel señal utia'al u kaajil Israele'».[e]

7 Tene' tin beetaj jach je'ex úuchik u ya'ala'alteno'. De k'iine' tin jóo'saj in nu'ukulo'ob, je'ex le nu'ukulo'ob ku bisik juntúul máak ku bisa'al táanxel lu'umilo'. Le táan u yáak'abtalo' tin beetaj junp'éel jool ti' le pak'o'. Le ka áak'abchaje' tin kuchaj in nu'ukulo'ob utia'al in jóo'sik, lela' tin beetaj tu táan u yicho'ob.

8 Le ka sáaschaje' Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **9** «U paal máak, ¿ma' wa k'áata'abtech ba'ax táan a beetik tumen u kaajil Israel, le kaaj jach tercoo'? **10** Teche' unaj a wa'alikti'ob: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Tene' nika'aj in wa'al ba'ax kun úuchul ti' le máax ku beetik u nojchil[a] tu kaajil Jerusaléno' bey xan ti' tuláakal u kajnáalilo'ob Israel yaan te' kaajo'»›.

11 Teche' unaj a wa'alik: ‹Tene' beyen junp'éel señale'.[b] Le ba'ax ts'o'ok in beetko' leti'e ba'ax kun beetbilti'obo'. Leti'obe' yaan u bisa'alo'ob, yaan u bisa'alo'ob táanxel lu'umil.[c] **12** Le máax ku beetik u nojchil ichilo'obo' yaan u kuchik u nu'ukul yéetel yaan u jóok'ol ich ée'joch'e'enil. Leti'e' yaan u beetik junp'éel jool ti' le pak'o' yéetel ti' ken u jóo's u nu'ukulo'obi'.[d] Leti'e' yaan u pixik u yich utia'al ma' u yilik le lu'umo'›. **13** Tene' yaan in pulik in red tu yóok'ol utia'al in chukik.[e] Le kéen ts'o'okke' yaan in bisik Babilonia, tu lu'um le caldeo'obo'. Leti'e' ma' kun páajtal u paktik le lu'umo', yéetel ti' kun kíimili'.[f] **14** Tene' yaan in k'i'itbesik

CAP 12

a Isa 6:9, 10 Jer 5:21 Ro 11:8

b Eze 2:3, 5

c 2Cr 36:20 Jer 52:10, 11

d 2Re 25:4

e Isa 8:18 Eze 4:3 Eze 24:24

Columna 2

a Jer 21:7 Eze 21:25

b Eze 24:24

c Jer 52:15

d 2Re 25:4 Jer 39:4

e Jer 52:9 Eze 17:20, 21

f 2Re 25:6, 7 Jer 34:3 Jer 52:11 Eze 17:16

tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo', yaan in k'i'itbesik máaxo'ob áantik bey xan u soldado'ob.[a] Le kéen ts'o'okke' yaan in jíiltik junp'éel espada utia'al in bin tu paacho'ob.[b] **15** Leti'obe' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba, yaan u yojéeltiko'ob le kéen in k'i'itbeso'ob ti' jejeláas kaajo'ob yéetel le kéen in beet u bino'ob ti' jejeláas lu'umilo'ob. **16** Chéen ba'ale' yaan in salvartik jujuntúul ti' leti'obi', yaan in salvarko'ob utia'al ma' u kíimsa'alo'ob yéetel espada, utia'al ma' u kíimsa'alo'ob tumen wi'ij mix tumen k'aak'as k'oja'anil. Leti'ob túune' yaan u tsikbaltiko'ob tuláakal le ba'axo'ob k'aastak ku beetko'ob te' lu'umo'ob tu'ux kun bino'obo', yéetel yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba».

17 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **18** «U paal máak, jaankech mientras táan a kikilankil, yéetel uk' ja' mientras táan a mu'yaj yéetel ma' ta kaxtik ba'ax a beete.[c] **19** A'al ti' u kajnáalilo'ob le lu'umo': ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik yo'olal le u kajnáalilo'ob Jerusalén yano'ob tu lu'umil Israelo': «Leti'obe' yaan u janalo'ob mientras táan u mu'yajo'ob yéetel yaan u yuk'iko'ob ja' mientras táan u kikilankilo'ob, tumen le lu'um tu'ux yano'obo' jach yaan u k'astal[d] tu yo'olal tuláakal le loob ku beetko'obo'.[e] **20** Le kaajo'obo' yaan u p'áatal chéen jutul pak'o'ob, yéetel le lu'umo' yaan u p'áatal bey junp'éel desiertoe'.[f] Te'ex túune' yaan a wojéeltike'ex máax Jéeoba»».[a]

21 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **22** «U paal máak, ¿ba'axten suuk a wa'alike'ex tu lu'umil Israel lela': ‹Je'el buka'aj k'iino'ob ka máanke' ma' tu béeytal le ba'axo'ob ku ts'a'abal u yil le profeta'obo'›?[b] **23** Tu yo'olal lelo' a'alti'ob: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Yaan in beetik u xu'ulul a t'aane'ex beyo'. Yaan u xu'ulul a wa'alike'ex tu lu'umil Israel lelo'». Le kéen ts'o'okke' unaj a wa'alikti'ob: ‹Táan u náats'al u k'iinil[c] u béeytal tuláakal le ba'ax ku ts'a'abal u yil le profeta'obo'›. **24** Tumen tu lu'umil Israele' yaan u xu'ulul u yantal profeta'ob ku ya'aliko'ob tuuso'ob bey xan máako'ob ku chuchukna'atko'ob ba'alo'ob ma' jaajtaki'.[d] **25** ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Teen Jéeobae' yaan in t'aan. Tuláakal ba'ax ken in wa'ale' séeba'an kun béeytal.[e] Terco kaaj, le ba'ax ken in wa'al tu k'iinilo'ob kuxa'ane'exo'[f] yaan a wilke'ex u béeytal»».

26 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **27** «U paal máak, lela' leti'e ba'ax ku ya'alik u kaajil Israela': ‹Le ba'ax ts'a'ab u yilo' kensa ba'ax k'iin u béeytal, le ba'ax ku ya'aliko' ma' to'on ken k-ili'›.[g] **28** Le o'olale' unaj a wa'alikti'ob: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «‹Tuláakal ba'ax kin wa'alike'

CAP 12

a 2Re 25:5

b Le 26:33 Jer 42:15, 16

c Le 26:26

d Isa 6:11 Zac 7:14

e Sl 107:33, 34 Jer 6:7

f Isa 64:10 Jer 25:9

Columna 2

a Eze 6:13

b Isa 5:19 Am 6:3 2Pe 3:3, 4

c Joe 2:1 Sof 1:14

d Jer 14:14 Lam 2:14 Eze 13:23

e Lam 2:17 Zac 1:6

f Jer 16:9 Hab 1:5

g Isa 5:19 Isa 28:15 2Pe 3:3, 4

ma' kun xáantal ken béeyak, je'el ba'axak ka in wa'ale' yaan u béeytal›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'»».

13 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, a'al ba'ax kun úuchul ti' le profeta'ob yaan Israelo'.[a] Ti' le profeta'ob ku patjo'oltiko'ob* ba'ax ku taal u k'iino'[b] unaj a wa'alik: ‹U'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba. **3** Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «¡Le j-ma' na'at profeta'obo' mix ba'al ts'a'abak u yilo'ob, leti'obe' yaj bix kun ts'o'okolo'ob tumen ku ya'aliko'ob chéen ba'ax ku tukliko'ob![c] **4** Óotsilech Israel tumen a profeta'obe' ts'o'ok u p'áatlo'ob je'ex le ch'omako'ob kaja'ano'ob te' tu'ux yaan jutul pak'o'obo'. **5** Le máako'oba' ma' ken u yutskíinto'ob a ba'pak'ilo'ob jomchaja'ano'obo',[d] le o'olal Israele' ma' kun páajtal u p'áatal wa'atal tu k'iinil u ba'ate'el Jéeoba».[e] **6** «Leti'obe' ts'o'ok u wayak'tiko'ob* ba'alo'ob ma' jaajtaki' yéetel chéen táan u tuuso'ob le kéen u ya'alo'ob ba'ax ku taal u k'iin. Kex ma' Jéeoba túuxtiko'obe' ku ya'aliko'ob: ‹Jéeobae' ku ya'alik›, ts'o'ole' láayli' táan u páa'tko'ob ka béeychajak le ba'ax ku ya'aliko'obo'.[f] **7** Profeta'ex, le ba'axo'ob ka wayak'tike'exo' ma' jaajtaki' yéetel chéen táan a tuuse'ex le kéen a wa'ale'ex ba'ax ku taal u k'iin. Kex ma' in wa'ale'ex mix ba'ale' te'exe' ka wa'alike'ex: ‹Jéeobae' ku ya'alik›».

8 ‹Tu yo'olal lelo' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «‹Tene' tia'anen ta contra'exe' tumen chéen tuus ka beetke'ex, yéetel le ba'axo'ob ka wayak'tike'exo' ma' jaajtaki'›, lelo' bey u ya'alik Ki'ichkelem Yuum Jéeoba».[a] **9** Tene' in líi'smaj in k'ab tu contra le profeta'ob ku wayak'tiko'ob ba'alo'ob ma' jaajtak yéetel chéen ku tuuso'ob le kéen u ya'alo'ob ba'ax ku taal u k'iino'.[b] Leti'obe' ma' kun antalo'ob ichil le máaxo'ob jach kin biskinba tu yéetelo'obo' mix kun ts'íibtbil u k'aaba'ob ichil u kajnáalilo'ob Israel, yéetel ma' kun suuto'ob tu lu'umil Israel. Te'ex túune' yaan a wojéeltike'ex máax Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.[c] **10** Tuláakal lelo' yaan u yúuchulti'ob tumen ts'o'ok u tusko'ob in kaajal ikil u ya'aliko'ob: «¡Yaan jeets'elil!», kex u jaajile' mina'an jeets'elil.[d] Tak junp'éel pak' ma' ma'alob beeta'anile' leti'obe' ku jáan lechartiko'ob yéetel ta'an›.*[e]

11 Ti' le máaxo'ob lechartik le pak'o' a'alti'ob yaan u lúubul le pak'o'. Yaan u taal k'a'amkach ja', yaan u k'áaxal nukuch bat* yéetel yaan u taal k'a'amkach iik', le ba'alo'ob túuna' yaan u lúu'sko'ob le pak'o'.[f] **12** Le kéen

CAP 13

a Miq 3:5 Sof 3:4
b Jer 14:14 Jer 23:16
c Jer 23:32
d Eze 22:30
e Isa 2:12 Joe 1:15
f Jer 29:31, 32

Columna 2

a Eze 22:28
b Jer 14:14 Jer 28:15, 16 Jer 29:8, 9
c Eze 6:13 Eze 11:10
d Jer 6:13, 14
e Isa 30:10 Eze 22:28
f Isa 27:8

13:2 *Wa «chéen ku ya'aliko'ob ba'ax yaan tu puksi'ik'alo'ob». **13:6** *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

13:10 *Lela' ku beetko'ob ka'ach utia'al ka tukla'ak mu'uk'a'an le pak'o'. **13:11** *Wa «granizo».

lúubuk le pak'o' yaan u k'áata'alte'ex: ‹¿Ba'ax biilal ta lecharte'ex?›.[a]

13 Tu yo'olal lelo' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tumen p'uja'anene' yaan in beetik u taal k'a'amkach iik', tumen táan in k'uuxile' yaan in beetik u taal k'a'amkach ja', yéetel tumen táan in ts'íikile' yaan in beetik u k'áaxal nukuch bat utia'al in taasik xu'ulsajil. **14** Tene' yaan in xiixkúuntik le pak' ta lecharte'exo' yéetel yaan in beetik u níikil, le kéen ts'o'okke' chéen u chuunpak'ilo'ob kun p'áatal. Le kéen xu'ulsa'ak ti' le kaajo' ti' kan kíimle'ex ichile'. Bey túuno' yaan a wojéeltike'ex máax Jéeoba›.

15 ‹Le kéen ts'o'okok in láalik in p'uja'anil tu yóok'ol le pak' yéetel tu yóok'ol le máaxo'ob lecharto' yaan in wa'alikte'ex: «Bey ts'o'okik ti' le pak' yéetel ti' le máaxo'ob lecharto'.[b] **16** Ts'o'ok u sa'atal le profeta'ob yaan ka'ach Israelo', le máaxo'ob ku wayak'tiko'ob ba'alo'ob ma' jaajtak yéetel ku ya'aliko'ob yaan u yantal jeets'elil Jerusalén kex u jaajile' mina'an jeets'elil»»,[c] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

17 U paal máak, a'al ba'ax ku taal u k'iin u yúuchul ti' le ko'olelo'ob yaan ta kaajalo', le ko'olelo'ob chéen ku patjo'oltiko'ob ba'ax ku taal u k'iino'. Wa'alen tu táano'obe' **18** ka a wa'alti'ob: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «¡Yaj bix kun ts'o'okol ti' le ko'olelo'ob taak u beetko'ob u lúubul in kaajal ti' junp'éel trampao', le ko'olelo'ob ku chuyko'ob cinta'ob jejeláas u medida'ob utia'al u k'ab máak* yéetel ku chuyko'ob xan velo'ob jejeláas u medida'ob utia'al u pool máako'! Te'exe' táan a beetke'ex u lúubul in kaajal ti' junp'éel trampa, kex beyo' taak a salvartik a kuxtale'ex. **19** Ko'olele'ex, te'exe' chéen tu yo'olal junp'íit cebada yéetel tu yo'olal junp'íit waaje' ka taaskene'ex bey mix ba'alil tu táan in kaajale'.[a] Te'exe' ka kíimske'ex le máaxo'ob ma' unaj u kíimsa'alo'obo' yéetel ka cha'ike'ex u seguer u kuxtal le máaxo'ob unaj u kíimsa'alo'obo'. Lelo' leti'e ba'ax ku yúuchul le kéen a tuse'ex in kaajalo'»».[b]

20 Tu yo'olal lelo' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Ko'olele'ex, tene' in p'ekmaj le cinta'ob ku meyajte'ex utia'al a chukike'ex le máako'ob je'ex u chu'ukul juntúul ch'íich'e'. Yaan in kóotspaytik le cinta'ob yaan ta k'abe'exo', beyo' yaan in jáalk'abtik le máaxo'ob ts'o'ok a chukike'ex je'ex u chu'ukul ch'íich'o'. **21** Yaan in jáatpaytik a velo'ex utia'al in tokik in kaajal ta k'abe'ex. Le kéen ts'o'okke' ma' kun ka'a lúublo'ob ta k'abe'ex. Bey túuno' yaan a wojéeltike'ex máax Jéeoba.[c] **22** Tumen yéetel a tuuse'e-

13:18 *Lelo'oba' cinta'ob yaan u yil yéetel magia, ku ts'a'abalo'ob ka'ach tu kúuk wa tu kaal u k'ab máak.

CAP 13
a Jer 37:19
b Isa 30:12, 13
c Jer 6:13, 14 Jer 28:1-4
Columna 2
a Miq 3:11
b Jer 23:14
c Eze 6:13

xe' ts'o'ok a beetke'ex u lúubul u yóol le utsul máako'obo',[a] kex ma' táan in beetik ka'ach u mu'yajo'obi', yéetel ts'o'ok a líi'ske'ex u yóol le k'asa'an máako'ob utia'al ma' u xu'ulul u beetko'ob ba'alo'ob k'aastako',[b] tu yo'olal lelo' le k'asa'an máako'obo' ma' kun seguer u kuxtalo'ob.[c] **23** Ko'olele'ex, tu yo'olal lelo' ma' ken a ka'a wayak'te'ex ba'alo'ob ma' jaajtaki', yéetel yaan u xu'ulul a chuchukna'atke'ex ba'ax ku taal u k'iin.[d] Tene' yaan in tokik in kaajal ta k'abe'ex. Bey túuno' yaan a wojéeltike'ex máax Jéeoba».

14 Jujuntúul ti' u nuuktakil Israele' taalo'obe' ka kulajo'ob tin táan.[e] **2** Jéeoba túune' tu t'anene' ka tu ya'alajten: **3** «U paal máak, le máako'oba' u ch'a'tukultmo'ob u seguer u adorarko'ob u x-lala'* imageno'ob. Leti'obe' ku ts'áaiko'ob junp'éel ba'al tu beel le máako'ob utia'al u k'ebantalo'obo'. Le o'olale', ¿unaj wa túun in núukik le kéen u t'aneno'ob?[f] **4** T'aanen tu yéetelo'obe' ka a wa'alti'ob: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Wa juntúul israelita ma' tu xu'ulul u adorartik u x-lala' imageno'ob yéetel ku ts'áaik junp'éel ba'al tu beel le máako'ob utia'al u k'ebantalo'obo', ts'o'ole' ku bin t'aan yéetel juntúul profetae', teen Jéeobae' yaan in castigartik je'ex u náajaltik tu yo'olal le buka'aj x-lala' imageno'ob yaanti'o'. **5** Le ba'ax ken in beeto' yaan u beetik u sajaktal le israelita'obo' tumen tuláaklo'obe' ts'o'ok u náachtalo'ob ti' teen utia'al u bino'ob tu paach u x-lala' imageno'ob»».[a]

6 Le o'olal teche' unaj a wa'alik ti' u kaajil Israel: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Suunene'ex tin wiknal, náachkuntaba'ex ti' a x-lala' imagene'ex yéetel xúump'atte'ex tuláakal le ba'alo'ob k'aastak ka beetke'exo'.[b] **7** Wa juntúul israelita bey xan wa juntúul j-táanxel lu'umil kaja'an tu kaajil Israel ma' tu xu'ulul u adorartik u x-lala' imageno'ob yéetel ku ts'áaik junp'éel ba'al tu beel le máako'ob utia'al u k'ebantalo'obo', ts'o'ole' ku bin t'aan yéetel in profetae',[c] teen Jéeobae' yaan in castigartik. **8** Tene' yaan in líik'il tu contra, le ba'ax ken in beetti'o' yaan u ye'esik bix u ts'o'okol ti' juntúul máak beyo', yaan u ya'ala'al ba'al ti' tumen u maasil máako'ob, yéetel yaan in xu'ulsikti' utia'al ma' u p'áatal ichil in kaajal.[d] Bey túuno' yaan a wojéeltike'ex máax Jéeoba».

9 ‹Chéen ba'ale' wa juntúul profeta ku ya'alik ba'alo'ob ma' jaajtak ti' in kaajale' teen túune' yaan in líi'sik in k'ab tu contra yéetel yaan in xu'ulsikti' utia'al ma' u p'áatal ichil u kaajil Israel. Teen Jéeoba, teen tus le profeta utia'al u ya'alik ba'alo'ob

CAP 13

a Jer 27:14

b Jer 23:14

c Jer 23:16, 17

d Dt 18:10, 14
Jer 27:9
Miq 3:6

CAP 14

e Eze 33:30, 31

f 2Re 3:13
Isa 1:15
Jer 11:11

Columna 2

a Jer 2:5

b Isa 55:7

c Jer 21:1, 2
Eze 33:31

d Le 20:2, 3

14:3 * Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

ma' jaajtako'.[a] **10** Cada juntúule' yaan u mu'yaj tu yo'olal ba'ax ku beetik, tumen je'ex le culpa yaan ti' le profetao' bey xan le culpa yaan ti' le máax ku bin t'aan tu yéetelo'. **11** Bey túuno' u kaajil Israele' yaan u xu'ulul u náachtal ti' teen yéetel yaan u xu'ulul u k'askúuntkuba yéetel le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ku beetko'. Leti'ob túune' yaan u beetkuba'ob in kaajal yéetel tene' yaan in beetkinba u Dioso'ob›,[b] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

12 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **13** «U paal máak, wa u kajnáalilo'ob junp'éel lu'um ku k'ebantalo'ob tin táan ikil u xúump'attikeno'obe' tene' yaan in líi'sik in k'ab tu contra'ob yéetel yaan in beetik u xu'upul le ba'alo'ob u líi'smo'ob* utia'al jaantbilo'.[c] Tene' yaan in beetik u yantal wi'ijil te' lu'umo'[d] utia'al in xu'ulsik ti' wíinik bey xan ti' ba'alche'».[e] **14** «‹Tak wa ka yanak Noé,[f] Daniel[g] yéetel Job[h] te' lu'umo' jach chéen leti'ob je'el u salvartik u kuxtalo'ob tu yo'olal le ba'alo'ob ma'alobtak ku beetko'obo'›,[i] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

15 «‹Wa ka in taas xan ts'íits'ik ba'alche'ob utia'al in ch'éejsik u kajnáalilo'ob le lu'umo' yéetel ka p'áatak bey junp'éel desierto tu'ux mix máak ku yóotik máan tu yo'olal le ts'íits'ik ba'alche'obo',[a] **16** je'ex jach tu jaajil kuxa'anene' wa tia'an le óoxtúul máako'ob te' lu'umo' chéen leti'ob je'el u salvartik u kuxtalo'obe', ma' kun páajtal u salvarko'ob mix juntúul ti' u paalalo'ob, yéetel le lu'umo' yaan u p'áatal bey junp'éel desiertoe'›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

17 «‹Wa ka in beet xan u líik'il junp'éel espada tu contra le lu'umo',[b] yéetel ka in wa'al: «Máanak junp'éel espada te' lu'umo'», yéetel ka u xu'uls ti' wíinik bey xan ti' ba'alche'e',[c] **18** je'ex jach tu jaajil kuxa'anene' wa tia'an le óoxtúul máako'ob te' lu'umo' chéen leti'ob je'el u salvartik u kuxtalo'obe', ma' kun páajtal u salvarko'ob mix juntúul ti' u paalalo'ob›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

19 «‹Wa ka in beet xan u taal junp'éel k'aak'as k'oja'anil te' lu'umo'[d] yéetel ka in láal in p'uja'anil tu yóok'ol utia'al in beetik u chu'upul yéetel u k'i'ik'el le wíiniko'ob yéetel ba'alche'ob ken in xu'ulsti'obo', **20** je'ex jach tu jaajil kuxa'anene' kin wa'alike' wa tia'an Noé,[e] Daniel[f] yéetel Job[g] te' lu'umo' leti'obe' ma' kun páajtal u salvarko'ob mix juntúul ti' u paalalo'ob, jach chéen leti'ob je'el u salvartik u kuxtalo'ob tu yo'olal le ba'alo'ob ma'alobtak ku beetko'obo'›,[h] lelo' bey u ya'a-

CAP 14

a 1Re 22:21, 22; Jer 4:10; 2Te 2:10, 11

b Jer 24:7; Eze 11:19, 20

c Le 26:26

d Isa 3:1; Jer 15:2

e Jer 7:20

f Gé 6:8, 9; Heb 11:7

g Da 10:11

h Job 1:8; Job 42:8

i Pr 11:4; Jer 15:1; 2Pe 2:9

Columna 2

a Le 26:22; Jer 15:3

b Le 26:25; Jer 25:9; Eze 21:3

c Sof 1:3

d Dt 28:21, 22

e Gé 7:1

f Da 10:11

g Job 1:8; Job 42:8

h Eze 18:20; Sof 2:3

14:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ka'achal u che'ilo'ob le waaj». Ma' xaane' táan u t'aan ti' le che'ob tu'ux ku ts'a'abal le waaj utia'al u líi'sa'alo'.

lik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

21 «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Bey kun úuchul le kéen in túuxt tu yóok'ol Jerusalén espada, wi'ijil, ts'íits'ik ba'alche'ob yéetel k'aak'as k'oja'anilo'ob[a] utia'al in castigartik le kaajo'.[b] Le kanp'éel ba'alo'oba' yaan u xu'ulsik ti' wíinik yéetel ti' ba'alche'.[c] **22** Chéen ba'ale' yaan jujuntúul máako'ob ken u salvartuba'ob, le kéen ts'o'okke' yaan u lu'sa'alo'ob te' kaajo'.[d] Le kéen k'uchko'ob ta wiknale'exe' yaan a wilke'ex bix u kuxtalo'ob yéetel ba'axo'ob ku beetko'ob, ti' túun ken a ts'áa'ex cuenta ba'axten tin taasaj tuláakal le nojoch loobil tu yóok'ol Jerusaléno'›».

23 «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Le kéen a wile'ex bix u kuxtalo'ob yéetel ba'axo'ob ku beetko'obe' yaan a wilke'ex yéetel yaan a na'atke'ex ba'ax o'olal tin beetajti'ob beyo'›».[e]

15 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, ¿maas wa ma'alob u che'il le uva ti' u maasil che'obo'? ¿Maas wa ma'alob ti' u k'ab le che'ob yano'ob te' k'áaxo'? **3** ¿Yaan wa ba'ax je'el u páajtal u beeta'al yéetel u che'il le uvao'? ¿Ku beeta'al wa junp'éel gancho tu yéetel utia'al u ch'uykíinta'al ba'alo'ob? **4** Je'ex a wojlilo' ku meyaj utia'al u t'a'abal k'áak', le kéen pu'uluk ich k'áak'e' ku yelel u paache' ku suut chúukil u ts'u'. Le kéen ts'o'okke', ¿je'el wa u meyaj utia'al u beeta'al junp'éel wa ba'axe'? **5** Wa antes u yelel mix ba'al u biilale', ¿kux túun beora ts'o'ok u yelela'?».

6 «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Je'ex u che'il le uva yaan te' k'áax in ts'aamaj utia'al meyaj bey si'o' u kajnáalilo'ob Jerusalén xane' yaan in beetik u p'áatlo'ob bey si' utia'al u t'a'abal k'áak'e'.[a] **7** Tene' ts'o'ok in líik'il tu contra'ob. Beoraa' ts'o'ok u púuts'lo'ob ti' le k'áak'o', chéen ba'ale' deporsi yaan u tóoka'alo'ob tumen k'áak'. Le kéen in castigarto'obe' ti' ken a wojéelte'ex máax Jéeobai'›».[b]

8 «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tene' yaan in ch'éejsik u kajnáalilo'ob le lu'umo'[c] tumen leti'obe' ts'o'ok u xúump'attikeno'ob›».[d]

16 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, a'al ti' u kaajil Jerusalén le ba'alo'ob jach k'aastak ku beetko'».[e] **3** Unaj a wa'alikti': ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Teche' ti' a taal tu lu'um le cananeo'obo', ti' síijechi'. A taatae' juntúul amorreo,[f] a maamae' juntúul itita.[g] **4** Le ka síijeche' ma' xo'ot* a tuuchi', ma' isíinsa'abechi', ma' ji'ib ta'ab ta wíinklili' yéetel ma' báats'tep'ta'abechi'. **5** Mix junp'éel ti' le ba'alo'ob beeta'abtecha', mix máak ch'a'tech óotsilil, mix

CAP 14

a Eze 5:17
Eze 33:27

b Jer 15:2

c Jer 32:43

d Dt 4:31
2Cr 36:20
Eze 6:8
Miq 5:7

e Ne 9:33
Jer 22:8, 9
Eze 9:9
Da 9:7

Columna 2

CAP 15

a Sl 80:14-16
Isa 5:24
Jer 7:20
Eze 20:47

b Eze 6:7
Eze 7:4

c Isa 6:11
Jer 25:11
Eze 6:14

d 2Cr 36:14

CAP 16

e Eze 8:10
Eze 20:4

f Jos 10:5
1Re 21:25, 26
2Re 21:11

g 1Cr 1:13, 14

16:4 * Wa «k'o'ojs».

máak beet a cuentail. Ba'axe' tumen p'ekta'aneche' le k'iin ka síijecho' jóo'sa'abech pulbil.

6 Le ka máanene' tin wilaj táan a sansanchaak'* ichil a k'i'ik'el. Le ka tin wilaj tu'ux yaneche' tin wa'alaj: ‹¡Yaan u seguer a kuxtal!›. Jach beyo', le ka tin wilaj pekekbalech ichil a k'i'ik'ele' tin wa'alajtech: ‹¡Yaan u seguer a kuxtal!›. **7** Tene' tin beetaj a sen ya'abtal je'ex le xíiwo'ob ku jóok'lo'ob te' lu'umo'. Ka máan k'iine' nojochchajech yéetel ka'anchaj a baakel ka jo'op' a ts'áaik sen ki'ichkelem adorno'ob. Ts'o'ole' nuukchaj a wiimo'ob yéetel chowakchaj u tso'otsel a pool, chéen ba'ale' láayli' chaknuulech yéetel x-ma' nook'il a máane'».

8 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Le ka máanen te' tu'ux yanecho' tin wilaj ts'o'ok a p'iistal utia'al a ch'a'abal. Teen túune' tin jayaj in nook' ta wóok'ol,[a] tin pixech, tin beetaj junp'éel juramento yéetel tin beetaj junp'éel pacto* ta wéetel. Bey úuchik in tia'alintikecho'. **9** Tene' tin wisíinsech, tin chalaj u k'i'ik'el a wíinklil yéetel tin ji'ajtech ki'ibok aceite.[b] **10** Ts'o'ole' tin ts'áajtech junp'éel nook' bordado, junp'éel xanab beeta'an yéetel jach ma'alob k'éewel,* tin bak'aj a pool yéetel nook' beeta'an yéetel jach ma'alob lino, yéetel tin ts'áaj a búukint

CAP 16
a Rut 3:9
b Sl 23:5
Columna 2
a Sl 48:2
b 1Re 4:21
c 1Re 10:1 Sl 50:2 Lam 2:15
d Jer 7:4 Miq 3:11
e 1Re 11:5, 7 Sl 106:35, 36 Isa 57:7, 8 Jer 2:20 Snt 4:4
f Jer 3:13

ko'okoj nook'o'ob. **11** Ts'o'ole' tin ts'áajtech adorno'ob, tin ts'áaj esclava'ob* ta k'abo'ob yéetel tin ts'áaj junp'éel collar# ta kaal. **12** Ts'o'ole' tin ts'áaj junp'éel chan argolla ta ni', tin ts'áaj tuupo'ob ta xikin yéetel tin ts'áaj junp'éel ki'ichkelem corona ta pool. **13** Teche' ka ts'áaik ka'ach adorno'ob de oro yéetel de plata, ka búukintik nook'o'ob beeta'an yéetel jach ma'alob lino, nook'o'ob jach ko'ojtak, yéetel ka takik junp'éel nook' bordado. Ka tséentkaba yéetel kaab, yéetel aceite bey xan yéetel jach ma'alob harina. Teche' jach ki'ichpanchajech,[a] le o'olal je'el tak u páajtal ka'ach a beetik a reinaile'›».

14 «‹Tumen jach ki'ichpanchajeche' jo'op' u ch'a'chi'ita'al a k'aaba' te' kaajo'obo'.[b] Jach táaj ki'ichpanchajech tu yo'olal tuláakal le ki'ichkelem ba'alo'ob tin ts'áajtecho'›,[c] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

15 «‹Chéen ba'ale' teche' jo'op' a creerkaba tu yo'olal a ki'ichpanil,[d] yéetel tumen ya'ab máako'ob k'aj óoltmileche' jo'op' a kuxtal je'ex juntúul ko'olel chéen bey u máano'.*[e] Teche' ku yantal ba'al a wil yéetel le máaxo'ob ku máano'ob te' tu'ux yanecho',[f] teche' ka k'ubikaba ti' leti'ob. **16** Teche' ta ch'a'aj jujunp'éel ti' le nook'o'ob jeleláas u colorilo'ob yaantecho'

16:6 *Wa «janjanchaak'». **16:8** *Wa «acuerdo». **16:10** *Wa «u k'éewelil foca».

16:11 *Wa «pulsera'ob». #Wa «soguilla». **16:15** *Wa «x-prostitutae'».

ka ta jats'utskíintaj le ka'anal lugaro'ob tu'ux ka k'ubikaba ti' le xiibo'obo',[a] le ba'alo'ob beya' ma' unaj u yúuchul ka'achi', junpuli' ma' unaj u yúuchli'. **17** Ta ch'a'aj xan le ki'ichkelem alhaja'ob* de oro yéetel de plata tin ts'áajtecho' ka ta beetaj u imagenil xiibo'ob tu yéetel, ka ts'o'oke' yanchaj ba'al a wil tu yéetelo'ob.[b] **18** Ta ch'a'aj le a nook'o'ob bordarta'ano' ka ta pixaj le imageno'ob tu yéetelo', ts'o'ole' ta k'ubajti'ob le aceite yéetel le incienso in tia'al ka'acho'.[c] **19** Ta k'ubaj xan ti'ob le waaj beeta'an yéetel ma'alob harina, aceite bey xan yéetel kaabo'. Le ba'alo'ob tin ts'áajtech utia'al a jaanto' ta k'ubajti'ob je'ex u k'u'ubul ki'ibok ba'ale'.[d] Tuláakal lela' leti'e ba'axo'ob úucho'› lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

20 «‹Teche' ma' chéen kuxlajech je'ex juntúul ko'olel chéen bey u máano', ba'axe' ta ch'a'aj le in hijo'ob yéetel le in hija'ob ta síijso'[e] ka ta k'ubo'ob ti' le imageno'obo'.[f] **21** Ta kíimsaj in paalalo'obe' ka ta tóoko'ob utia'al a k'ubo'ob bey junp'éel ofrendae'.[g] **22** Le táan a kuxtal je'ex juntúul ko'olel chéen bey u máan, yéetel le táan a beetik le uláak' ba'alo'ob jach k'aastako' ma' k'a'ajtech le bix yanilech ta x-lóo'bayanilo', te' k'iino'ob chaknuulech yéetel x-ma' nook'il a máano' bey xan le k'iino'ob táan a sansanchaak' ichil a k'i'ik'elo'. **23** Jach yaj bix kan ts'o'okol tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ka beetko'›,[a] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'. **24** ‹Te' k'iiwiko'obo' ta beetaj junp'éel ka'anal lugari' bey xan junp'éel lugar utia'al a adorartik ma' jaajil dioso'obi'. **25** Teche' ta beetaj ka'anal lugaro'ob te' bejo'obo', ta beeto'ob te' tu'ux maas chíika'an u yila'alo'obo'. Teche' ta mixba'alkúuntaj a ki'ichpanil úuchik a k'ubikaba ti' je'el máaxak ku máan ta wiknale',[b] yéetel ma' xu'ul a kuxtal je'ex juntúul ko'olel chéen bey u máano'.[c] **26** Ku yantal ba'al a wil yéetel le egipcio'ob[d] kaja'ano'ob naats' ti' techo', le máaxo'ob jach ts'íiboltkecho'. Teche' jach ta beetaj in p'u'ujul yéetel le buka'aj ba'alo'ob k'aastak ta beeto'. **27** Tene' nika'aj in líi's in k'ab ta contra,[e] yaan in p'atik óoli' mina'an ba'al a jaante yéetel yaan in k'ubkech tu k'ab le ko'olelo'ob p'ekmilecho',[f] tu k'ab u hija'ob le filisteo'obo', tak leti'ob su'lako'ob tumen jach k'aas bix a kuxtal.[g]

28 Tumen ma' tu xu'ulul a ts'íiboltik a wantal yéetel xiibo'obe' yanchaj ba'al a wil yéetel le asirio'obo',[h] kex beyo' láayli' ma' jets'lajeche'. **29** Le o'olal yanchaj ba'al a wil yéetel le xiibo'ob yaan tu lu'umil Canaáno' bey xan yéetel le caldeo'obo',[i] kex beyo' láayli' ma' jets'lajeche'. **30** Jach ma' ma'alob bix yanil a puksi'ik'ali', le o'olal ta beetaj ba'alo'ob k'aastak yéetel kuxlajech je'ex juntúul

CAP 16

a 1Re 14:22, 23; 2Cr 21:5, 11

b Isa 57:7, 8

c Eze 8:10, 11

d 2Re 22:16, 17

e Éx 13:2

f Sl 106:37, 38

g Le 18:21; Le 20:2; 2Re 16:1, 3; 2Cr 33:1, 6; Jer 7:31; Eze 20:26

Columna 2

a Jer 13:27; Sof 3:1

b Jer 2:23, 24

c Jer 3:2

d Isa 30:2, 3; Jer 2:36

e Dt 28:48

f Sl 106:41

g Jer 2:11, 12

h 2Re 16:7

i Eze 23:14, 16

16:17 * Wa «adorno'ob».

x-ma' su'tal ko'olel chéen bey u máano'›,[a] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'. **31** ‹Teche' ta beetaj lugaro'ob utia'al a adorartik ma' jaajil dioso'ob te' bejo'ob yéetel te' k'íiwiko'obo'. Te' lugaro'ob jach chíika'an u yila'alo'oba' ta beetaj a x-prostitutaili', chéen ba'ale' ma' ta wóotaj a cobrart mix ba'ali'. **32** Teche' maas uts ta t'aan a wantal yéetel yaanal xiibo'ob ke yéetel a wíicham.[b] **33** Le ko'olelo'ob chéen bey u máano'obo' suuk u si'ibil ba'alo'ob ti'ob,[c] chéen ba'ale' teche' jela'an ba'ax ka beetik, teech síik ba'alo'ob ti' le máako'ob jach ts'íiboltkecho'[d] yéetel ka bo'otik le j-táanxel lu'umilo'ob utia'al ka taalako'ob núupk'ebantal ta wéetelo'.[e] **34** Teche' maas k'aas ba'ax ka beetik ke u maasil ko'olelo'ob chéen bey u máano'obo'. ¡Mix juntúul ti' leti'ob beetik le ba'ax ka beetik techo'! Teche' tu lugar a bo'ota'ale' teech ka bo'ol, kúulpach ba'ax ka beetik›.

35 X-k'eban ko'olel,[f] u'uy ba'ax ku ya'alik Jéeoba. **36** Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Teche' ts'o'ok u píitmáan a ts'o'okbesik a ts'íibolal yéetel ts'o'ok a sen e'esik a chaknuulil ikil a núupk'ebantal yéetel xiibo'ob* bey xan yéetel a x-lala'# imageno'ob[g] mix ba'al u biilalo'obo', ti' leti'obe' ta k'ubaj u k'i'ik'el a paalalo'ob.[a] **37** Le o'olal yaan in much'ik tuláakal le máaxo'ob ta ki'imakkúuntaj u yóolo'ob le ka yanchaj ba'al a wil tu yéetelo'obo', le máaxo'ob ta yaabilto' bey xan le máaxo'ob ta p'ekto'. Yaan in beetik u taalo'ob ti' jejeláas tu'uxo'ob utia'al ka u much'uba'ob ta contra, yéetel yaan in beetik a p'áatal chaknuulil tu táano'ob, leti'ob túune' yaan u yilkecho'ob x-ma' nook'il.[b]

38 Yaan in castigarkech je'ex unaj u castigarta'al le ko'olelo'ob ku tusik u yíichamo'obo'[c] bey xan je'ex unaj u castigarta'al le ko'olelo'ob ku kíimsko'ob máako'.[d] Tene' yaan in beetik u wéekel a k'i'ik'el tumen jach p'uja'anen úuchik a traicionarken.[e] **39** Tene' yaan in k'ubkech tu k'ab le máaxo'ob yanchaj ba'al a wil tu yéetelo'obo'. Leti'obe' yaan u ju'ujutko'ob le ka'anal lugaro'ob tu'ux ka adorartik le ma' jaajil dioso'obo'.[f] Leti'obe' yaan u ch'a'iko'ob a ki'ichkelem alhaja'ob,*[g] yéetel yaan u pitko'ob a nook',[h] yaan a p'áatal chaknuulil mix junwáal a nook' kun p'áatal. **40** Leti'obe' ya'abo'ob le kéen taalako'ob ta contra,[i] yaan u kíimskecho'ob yéetel espada[j] yéetel yaan u muruxtuntikecho'ob.[k] **41** Utia'al u ts'o'okbesko'ob ba'ax in wa'alme' yaan u tóokiko'ob a wotocho'ob,[l] yéetel yaan u castigarkecho'ob tu táan ya'abkach ko'olelo'ob. Teech túune'

CAP 16

a Jer 3:3
b Jer 3:1, 20
c Gé 38:16
d Isa 57:9
e 2Cr 16:2, 3
f Isa 1:21 Jer 3:6
g 2Re 21:11

Columna 2

a Sl 106:37, 38
b Jer 13:22 Lam 1:8
c Gé 38:24 Le 20:10 Dt 22:22
d Gé 9:6 Éx 21:12
e Sl 79:2, 3 Eze 23:25
f Isa 27:9 Eze 16:24
g Isa 3:18-23 Eze 23:26
h Jer 4:30
i Eze 23:46, 47 Hab 1:6
j 2Cr 36:17 Jer 25:9
k Dt 22:20, 21
l 2Re 25:8, 9

16:36 * Wa «a amante'ob». # Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

16:39 * Wa «adorno'ob».

yaan u xu'ulul a beetik a x-prostitutail,[a] yéetel yaan u xu'ulul a bo'otik a j-k'eecho'ob.* **42** Le kéen ts'o'okke' yaan u xu'ulul in p'uja'anil ta contra[b] yéetel yaan u xu'ulul in k'uuxil ta wéetel,[c] yaan u jéets'el in wóol yéetel yaan u xu'ulul in ts'íikil›.

43 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Teche' ma' k'a'ajtech le bix yanilech ta x-lóo'bayanilo'[d] yéetel ta beetaj in p'u'ujul tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ta beeto', le o'olal yaan in beetik u taal ta wóok'ol le ba'ax ka náajaltiko'. Le kéen ts'o'okke' yaan a p'atik le k'aak'as kuxtal ka bisko' bey xan le ba'alo'ob jach k'aastak ka beetko'.

44 ¡U'uy a wu'uy lela'!, le máako'obo' yaan u ya'aliko'ob ta wo'olal: «¡Je'ex le maamatsilo' bey xan le hijatsilo'!».[e] **45** Teche' beyech a maamae', leti'e' u p'ekmaj ka'ach u yíicham bey xan u paalal. Beyech xan je'ex a kiik yéetel a wíits'ine', leti'obe' u p'ekmo'ob u yíichamo'ob bey xan u paalalo'ob. A maama'exe' juntúul itita yéetel a taata'exe' juntúul amorreo»».[f]

46 ‹‹A kiike' Samaria,[g] leti' yéetel u hija'obe'*[h] kaja'ano'ob xaman ti' teech. A wíits'ine' Sodoma,[i] leti' yéetel u hija'obe'[j] kaja'ano'ob noojol# ti' teech. **47** Teche' ma' chéen kuxlajech yéetel ta beetaj ba'alo'ob jach k'aastak je'ex leti'obo', ba'axe' ma' xáanchaj ka ta beetaj ba'alo'ob maas k'aastak ke leti'obi'.[a] **48** Je'ex jach tu jaajil kuxa'anene'›, ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ‹a wíits'in Sodoma yéetel u hija'obe' ma' u beeto'ob je'ex ts'o'ok a beetik teech yéetel a hija'obe'. **49** Pa'atik in wa'aliktech le ba'ax ma' ma'alob tu beetaj a wíits'in Sodomao': leti' yéetel u hija'obe'[b] jach nojba'al u taaskuba'ob[c] ka'achi, leti'obe' kex mix ba'al chi'ichnakkúuntiko'ob[d] yéetel jach yaan ba'al u jaanto'obe'[e] ma' tu yáanto'ob le máaxo'ob ku mu'yajo'obo' mix le óotsilo'obo'.[f] **50** Leti'obe' ma' xu'ul u creerkuba'obi'[g] mix xu'ul u beetko'ob ba'alo'ob jach k'aastak tin táani',[h] le o'olal yanchaj in xu'ulsikti'ob.[i]

51 Samaria[j] xane' ma' tu beetaj mix chúumuk ti' le ba'alo'ob k'aastak ta beeto'. Teche' ta beetaj maas ya'ab ba'alo'ob k'aastak ke le tu beetaj a kiik yéetel a wíits'ino', tu tséel le buka'aj ba'alo'ob k'aastak a beetmo' leti'obe' hasta bey mix ba'al k'aas u beetmo'obe'.[k] **52** Yéetel le ba'axo'ob ta beeto' ta ts'áajaba tu tséelo'ob, le o'olal beoraa' yaan a mu'yaj le kéen mixba'alkúunta'akech. Teche' ta beetaj ba'alo'ob maas k'aastak ke leti'ob. Tu yo'olal a k'ebane' leti'obe' p'áat bey mix ba'al k'aas u beetmo'obe', le o'olal beoraa' yaan u pa'ajal a su'tal yéetel yaan a mu'yaj le kéen mixba'alkúunta'akech›.

16:41 * Wa «a amante'ob». **16:46** * Ma' xaane' leti'e mejen kaajo'ob yaan tu ba'pacho'. # Wa «sur».

CAP 16

a Eze 23:27

b Eze 5:13

c Isa 40:2

d Jer 2:32

e 1Re 21:25, 26; 2Re 21:2, 9; Sl 106:35, 36

f Dt 20:17; Jos 10:5; 2Re 21:11; Eze 16:3

g Eze 23:33

h Jer 3:8

i Gé 18:20; Isa 3:9; Jer 23:14

j Gé 19:24, 25

Columna 2

a 2Re 21:2, 9; Eze 5:5, 6

b Jud 7

c Pr 16:5

d Pr 1:32

e Gé 13:10

f Pr 21:13

g Pr 16:18

h Gé 13:13; Gé 18:20; Gé 19:4, 5

i Gé 19:24, 25; Lam 4:6; 2Pe 2:6

j 2Re 21:13; Jer 23:13; Eze 23:33

k Jer 3:11

53 ‹Tene' yaan in ka'a much'kíintik le máaxo'ob bisa'ano'ob táanxel lu'umilo',[a] yaan in much'kíintik Sodoma yéetel u hija'ob, Samaria yéetel u hija'ob, bey xan a kajnáalilo'ob. **54** Bey túuno' teche' yaan a mu'yajtik a mixba'alkúunta'al, yéetel yaan a su'laktal tumen ta beetaj u tuklik a kiik yéetel a wíits'in jach ma'alob yanilo'ob. **55** A wíits'in Sodoma yéetel u hija'obe' yaan u p'áatlo'ob je'ex yanilo'ob ka'ache'. A kiik Samaria yéetel u hija'obe' yaan u p'áatlo'ob je'ex yanilo'ob ka'ache'. Teech yéetel a hija'obe' yaan xan a p'áatle'ex je'ex yanile'ex ka'ache'.[b] **56** Te' k'iino'ob nojba'al a taaskabao' hasta ma'atech a ch'a'chi'itik u k'aaba' a wíits'in Sodoma, **57** bey a beetik antes ti' u chíikpajal le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ka beetik ka'acho'.[c] Chéen ba'ale' bejla'e' ku ya'ala'altech ba'al tumen u hija'ob Siria yéetel tumen le ko'olelo'ob kaja'ano'ob naats' ti' leti'obo', yéetel ka taasa'al mix ba'alil tumen u hija'ob le filisteo'obo',[d] le máaxo'ob kaja'ano'ob ta ba'pacho'. **58** Yaan a kuchik u k'ebanil le k'aak'as kuxtal ka bisko' bey xan le ba'alo'ob jach k'aastak ka beetko'› lelo' bey u ya'alik Jéeoba».

59 «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Le ka ta jubaj le pacto a beetmaj tin wéetelo' ta mixba'alkúuntaj le ba'ax a jurarmo',[e] le o'olal yaan in castigarkech.[f] **60** Chéen ba'ale' tene' ma' ken in tu'ubs le pacto tin beetaj ta wéetel ta x-lóo'bayanilo'. Tene' yaan in beetik junp'éel pacto ta wéetel, lela' utia'al mantats'.[a] **61** Le kéen a k'am a wíits'in yéetel a kiike' yaan u k'a'ajaltech bix kuxlikech ka'achi, yéetel yaan a jach su'laktal.[b] Kex ma' in beetmaj junp'éel pacto utia'al in ts'áaiko'obteche' yaan in k'ubko'obtech utia'al ka u beetuba'ob a paalal›.

62 ‹Tene' yaan in beetik junp'éel pacto ta wéetel, bey túuno' yaan a wojéeltik máax Jéeoba. **63** Tene' yaan in perdonartik tuláakal le ba'axo'ob a beetmo', kex beyo' yaan a k'a'ajsik le ba'ax a beetmo' yéetel yaan a su'laktal.[c] Tumen jach táaj su'lakeche'[d] junpuli' ma' ken a jap a chi' utia'al a wa'alik wa ba'ax›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

17 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, tsikbalt junp'éel ba'al tu yo'olal u kaajil Israel, junp'éel ba'al ma' chéen ch'a'abil u na'ata'ali'.[e] **3** Teche' unaj a wa'alik: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Te' Líbanoo'[f] taal juntúul nuxi' águila[g] nuuktak u xiik'o'ob, u k'u'uk'mele' chowaktak, piimtak yéetel jejeláas u colorilo'ob, taale' ka tu ch'a'aj junxóot' u punta le cedroo'.[h] **4** Leti'e' tu kóotspaytaj le u k'u'uk' le cedro yaan tu puntao' ka tu bisaj tu lu'um

CAP 16

a Sl 126:1
b Eze 36:11
c Eze 21:24
d 2Cr 28:18
e Dt 29:12 Jer 22:8, 9
f Isa 3:11 Gál 6:7

Columna 2

a Jer 32:40 Jer 50:4, 5
b Eze 20:43
c Sl 103:12 Miq 7:18, 19
d Esd 9:6 Eze 36:31

CAP 17

e Os 12:10
f Jer 22:23
g Dt 28:49, 50 Jer 4:13 Lam 4:19
h 2Re 24:12 2Cr 36:9, 10 Jer 24:1

le cananeo'obo', le ka ts'o'oke' tu pak'aj tu kaajal le comerciante'obo'.[a] **5** Ka ts'o'oke' tu ch'a'aj junp'éel semilla te' lu'umo'[b] ka tu pak'aj ti' ma'alob lu'um. Tu pak'aj je'ex u pa'ak'al junkúul sauce tu'ux yaan ya'ab ja'e'. **6** Te' semillao' jóok' junkúul uva ma' jach ka'anali',[c] le ka yanchaj u k'abo'obe' láaj kabal chinlajo'ob, ts'o'ole' u mootse' ma' tu jayubai'. Le semilla túuno' k'uch u beetuba junkúul uva, yanchaj u k'u'uk' yéetel yanchaj u k'abo'ob.[d]

7 Ka ts'o'oke' taal uláak' juntúul nuxi' águila[e] nuuktak u xiik'o'ob yéetel chowaktak u k'u'uk'melo'ob.[f] Le uva túuno' tu jáan jayaj u moots tu tojil le águilao', u mootso'obe' hasta jóok'o'ob ti' le lu'um tu'ux pak'a'an le uvao', ts'o'ole' tu jayaj u k'abo'ob tu tojil le águila utia'al ka jóoyabta'ako'.[g] **8** Le lu'um tu'ux pak'a'an le uva ka'acho' ma'alob, naats' ti' ya'abkach ja'. Le o'olal je'el ka'ach u páajtal u jenkuba u k'abo'obe', u yantal u yich yéetel u nojochtal»».[h]

9 Teche' unaj a wa'alik: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «¿Yaan wa u ma'alobtal le uvao'? Ma', ba'axe' yaan u jo'okol pa'te' yéetel u moots,[i] yaan u beeta'al u tu'utal u yich yéetel yaan u tijil u k'u'uk'o'ob.[j] Yaan u láaj tijil, hasta ma' kun k'a'abéettal juntúul máak mu'uk'a'an mix ya'abkach máako'ob utia'al jóokpaytik. **10** Kex ka bisa'ak pak'bil táanxel tu'uxe' ma' kun ma'alobtal, ba'axe' yaan u láaj tijil le kéen ja'ats'ak tumen le iik' ku taal lak'ino'. Le uvao' yaan u tijil te' lu'um tu'ux pa'ak'o'»».

11 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **12** «Beet uts a wa'alik ti' le kaaj jach tercoo': ‹¿Ma' wa ta na'atke'ex ba'ax u k'áat u ya'al le ba'alo'oba'?›. Unaj a wa'alikti'ob: ‹Ilawile'ex ba'ax ts'o'ok u yúuchul, u reyil Babiloniae' taal Jerusaléne' ka tu ch'a'aj u bis le rey yéetel le príncipe'ob tu lu'umil Babiloniao'.[a] **13** Leti' túune' tu ch'a'aj juntúul ti' u láak'tsilo'ob le reyo'[b] ka tu ch'a'aj junp'éel acuerdo tu yéetel, ts'o'ole' ka tu ya'alajti' ka u beet junp'éel juramento.[c] Le ka ts'o'oke' tu ch'a'aj u bis u nuuktakil le kaaj[d] **14** utia'al u p'áatal mina'an u muuk' le kaajo' yéetel utia'al ma' u páajtal u líik'il. Chéen je'el u páajtal ka'ach u p'áatal wa'atal le kaaj wa ku ts'o'okbesko'ob le acuerdo tu ch'a'ajo'obo'.[e] **15** Chéen ba'ale' le reyo' tu ts'áajuba tu contra u reyil Babilonia,[f] lela' úuch le ka tu túuxtaj k'áatbil tsíimino'ob ti' Egipto[g] bey xan ya'abkach soldado'ob.[h] ¿Yaan wa u bin utsil ti' le reyo'? ¿Je'el wa u jechik u castigarta'al le máax beetik junp'éel ba'al beyo'? ¿Mix ba'al wa kun úuchulti' wa ku jubik le acuerdoo'?›.[i]

16 ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Je'ex jach tu jaajil kuxa'anene', le reyo' tu lu'umil Babilonia kun kíimil, le

CAP 17

a 2Re 24:15

b 2Re 24:17
Jer 37:1

c Eze 17:13, 14

d 2Cr 36:11

e Eze 17:15

f Jer 37:5, 7

g 2Re 24:20
2Cr 36:11, 13

h Jer 37:1

i Jer 21:7

j 2Re 25:7

Columna 2

a 2Re 24:12, 14
Isa 39:7
Jer 22:24, 25
Jer 52:31, 32

b 2Re 24:17
Jer 37:1

c 2Cr 36:11, 13

d 2Re 24:15
Jer 24:1

e Jer 27:12
Jer 38:17

f 2Re 24:20
2Cr 36:11, 13

g Dt 17:16

h Jer 37:5

i Jer 32:3, 4

lu'um tu'ux kaja'an le rey* ts'áa u beet u reyilo'.# Leti'e ba'ax kun úuchulti'o' tumen ma' tu ts'o'okbesaj le ba'ax tu jurarto' mix le acuerdo tu ch'a'aj tu yéetelo'.[a] **17** Tuláakal u ejército yéetel u soldado'ob Faraóne'* ma' kun páajtal u yáantko'ob le rey tu k'iinil le ba'atelo'.[b] Ma' kun páajtal u yáantko'ob te' k'iin ken taalak u soldado'ob Babilonia u beeto'ob rampa'ob bey xan jejeláas ba'alo'ob utia'al u k'aliko'ob u paach le kaaj utia'al u kíimsko'ob ya'ab máako'obo'. **18** Le reyo' ma' tu ts'o'okbesaj le ba'ax tu jurarto' mix le acuerdo u beetmo'. Kex tu ya'alaj yaan u beetke'* yaanal ba'ax tu beetaj, le o'olal ma' ken u jech le castigoo'».

19 ‹Le o'olale' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Je'ex jach tu jaajil kuxa'anene' yaan in beetik u taal tu yóok'ol le ba'ax ku náajaltiko' tumen tu taasaj mix ba'alil in juramento[c] yéetel ma' tu ts'o'okbesaj in pactoi'. **20** Tene' yaan in pulik in red tu yóok'ol utia'al in chukik yéetel yaan in bisik tu lu'umil Babilonia.[d] Te'elo' ti' ken in juzgart úuchik u traicionarkeni'.[e] **21** Tuláakal le u soldado'ob kun púuts'lo'obo' yaan u kíimsa'alo'ob yéetel espada, le kun p'áatlo'obo' yaan u k'i'itbesa'alo'ob tuláakal tu'ux.[a] Bey túuno' yaan a wojéeltike'exe' teen Jéeoba, teen a'almil lelo'»».[b]

22 ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o': «Tu punta le nuxi' cedroo' yaan in ch'a'ik junp'éel u k'u'uk'[c] utia'al ka in pak'e. Yaan in kóotspaytik junp'éel u k'u'uk' yaan tu punta u k'abo'ob[d] yéetel yaan in pak'ik yóok'ol junp'éel montaña jach ka'anal.[e] **23** Yaan in pak'ik ti' junp'éel ti' le montaña'ob jach ka'analtako'ob yaan Israelo'. Yaan u nuuktal u k'abo'ob, yaan u ts'áaik u yicho'ob yéetel yaan u p'áatal junp'éel nuxi' cedro. Ti' kun kajtal jejeláas ch'íich'o'obi' yéetel ti' kun p'áatlo'ob yáanal u bo'oye'. **24** Tuláakal le che'ob yaan te' k'áaxo' yaan u yojéeltiko'obe' teen Jéeoba, teen chichankúunt le nuxi' che'o' yéetel teen beet u nojochtal le chan che'o'.[f] Le che' ya'ax u le'o' ts'o'ok in tikinkúuntik, yéetel le che' tikino' ts'o'ok in ka'a kuxkíintik utia'al ka páajchajak u loolankil.[g] Teen Jéeoba, teen a'ale, teen xan beete»»».

18 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «¿Ba'axten suuk a wa'alike'ex tu lu'umil Israel lela': ‹Leti'e taatatsilo'ob jaant su'uts' uvao', pero u paalalo'ob cha'ajchaj u kojo'ob›?[h]

3 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Je'ex jach tu jaa-

CAP 17

a Jer 34:2, 3; Jer 52:11

b Jer 37:7, 8; Lam 4:17; Eze 29:6

c Dt 5:11

d Eze 12:13

e Eze 20:36

Columna 2

a Eze 12:14

b Eze 6:13

c Isa 11:1; Jer 23:5

d Isa 53:2

e Sl 2:6

f Isa 9:6; Eze 21:26, 27; Da 4:17; Am 9:11

g 1Sa 2:7, 8; Lu 1:52

CAP 18

h Jer 31:29, 30

17:16 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Nabucodonosor. # Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Sedequías. **17:17** * Ilawil página 2563. **17:18** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Kex tu ts'áaj u k'abe'».

jil kuxa'anene', yaan u xu'ulul a wa'alike'ex le ba'ax suuk a wa'alike'ex tu lu'umil Israelo'. **4** ¡U'uy a wu'uye'ex! Tuláakal kuxtale' in tia'al. In tia'al u kuxtal le taatao' bey xan u kuxtal le paalo'. Le máax ku k'ebantale' yaan u kíimil.

5 Ko'ox a'alike' juntúul máake' uts yéetel ku beetik ba'ax toj bey xan ba'ax ma'alob. **6** Leti'e' ma'atech u jaantik le ba'ax ku k'u'ubul ti' le imageno'ob yaan te' montaña'obo',[a] ma'atech u orar ti' le x-lala'* imageno'ob yaan tu kaajil Israelo', ma'atech u yantal ba'al u yil yéetel u yatan u yéet máakil[b] mix yéetel juntúul ko'olel tu k'iinilo'ob u menstruación.[c] **7** Le máaka' ma'atech u beetik u k'asa'anil ti' mix máak,[d] ba'axe' ku sutik le ba'ax ts'a'abti' bey garantía tumen le máax p'axmilo'.[e] Ma'atech u yookol,[f] ba'axe' tak le ba'ax yaanti' utia'al u jaanto' ku ts'áaik ti' le máax wi'ijo',[g] yéetel ku ts'áaik nook' utia'al u búukint le máax mina'an u nook'o'.[h] **8** Ts'o'ole' ma'atech u cobrartik u interésil le taak'in ku ts'áaik majáantbilo',[i] ma'atech u kaxtik chéen u yutsil yéetel ku kanáantik ma' u beetik injusticia.[j] Ba'axe' ku yilik ka beeta'ak justicia le kéen yanak problemas ichil ka'atúul máako'ob.[k] **9** Leti'e' mantats' ku ts'o'okbesik in leyo'ob yéetel ku beetik ba'ax kin wa'alik utia'al u páajtal u beetik ba'ax ma'alob. Juntúul máax ku kuxtal beyo' táan u beetik ba'ax toj, le o'olal yaan u seguer u kuxtal›,[a] bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

10 ‹Chéen ba'ale' ko'ox a'alike' le utsul máako' ku yantal juntúul u hijo ku yookol[b] wa ku kíimsik máak[c] wa ku beetik junp'éel ti' le ba'alo'ob k'aastako' **11** (kex u taata ma' tu beetaj mix junp'éel ti' le ba'alo'ob je'elo'). Le hijotsila' ku jaantik le ba'ax ku k'u'ubul ti' le imageno'ob yaan te' montaña'obo', ku yantal ba'al u yil yéetel u yatan u yéet máakil, **12** ku beetik u k'asa'anil ti' le máax óotsilo' bey xan ti' le máax mix ba'al yaanti'o',[d] ku yookol, ma'atech u sutik le ba'ax ku ts'a'abalti' bey garantíao', ku orar ti' le x-lala' imageno'obo',[e] ku beetik ba'alo'ob jach k'aastak,[f] **13** ku cobrartik u interésil le taak'in ku ts'áaik majáantbilo'[g] yéetel ku kaxtik chéen u yutsil. Tu yo'olal lela' le hijotsilo' ma' kun seguer u kuxtal. Yaan u kíimil tu yo'olal tuláakal le ba'alo'ob jach k'aastak tu beeto', yéetel ti' leti' kun antal u culpail.

14 Chéen ba'ale' ko'ox a'alike' juntúul hijotsile' ku yilik tuláakal le ba'alo'ob k'aastak ku beetik u taatao', pero leti'e' ma'atech u beetik beyo'. **15** Leti'e' ma'atech u jaantik le ba'ax ku k'u'ubul ti' le imageno'ob yaan te' montaña'obo', ma'atech u orar ti' le x-lala' imageno'ob yaan

CAP 18

a Dt 12:2 Jer 3:6

b Le 20:10

c Le 18:19 Le 20:18

d Pr 14:21

e Dt 24:12, 13

f Le 6:2, 4

g Dt 15:11

h Isa 58:6, 7 Snt 2:15, 16

i Éx 22:25 Sl 15:5 Lu 6:34, 35

j Le 19:35

k Le 19:15 Le 25:14 Dt 1:16

Columna 2

a Le 18:5

b Le 19:13

c Gé 9:6 Éx 21:12

d Dt 15:7, 8

e Le 26:30

f 2Re 21:11

g Eze 22:12

18:6 * Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

tu kaajil Israelo', ma'atech u yantal ba'al u yil yéetel u yatan u yéet máakil, **16** ma'atech u beetik u k'asa'anil ti' mix máak, ku sutik le ba'ax ku ts'a'abalti' bey garantíao', ma'atech u yookol, le ba'ax yaanti' utia'al u jaanto' ku ts'áaik ti' le máax wi'ijo', ku ts'áaik nook' utia'al u búukint le máax mina'an u nook'o', **17** ma'atech u pech' óoltik le máax óotsilo', ma'atech u cobrartik u interésil le taak'in ku ts'áaik majáantbilo', ma'atech u kaxtik chéen u yutsil, ku ts'o'okbesik in leyo'ob yéetel ku beetik ba'ax kin wa'alik. Juntúul máak beya' ma' kun kíimil tu yo'olal le ba'axo'ob tu beetaj u taatao', ba'axe' yaan u seguer u kuxtal. **18** Chéen ba'ale' u taatae' yaan u kíimil tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak tu beeto', tumen tu yoklaj u suku'un, tu tokaj ba'ax yaan ti' u yéet máakil, yéetel tu beetaj ba'alo'ob k'aastak tu kaajal.

19 Chéen ba'ale' te'exe' yaan a wa'alike'ex: «¿Ba'axten le hijotsilo' ma'atech u kuchik u k'ebanil le ba'ax tu beetaj u papáo'?». Le hijotsilo' tu beetaj ba'ax ma'alob, tu beetaj ba'ax toj yéetel tu ts'o'okbesaj in leyo'ob, tu yo'olal lelo' leti'e' yaan u seguer u kuxtal.[a] **20** Le máax ku k'ebantale' leti' kun kíimil.[b] Le hijotsilo' ma' ken u kuch u k'ebanil le ba'ax ku beetik u papáo', le taatatsilo' ma' ken u kuch u k'ebanil le ba'ax ku beetik u hijoo'. Juntúul máax utse' yaan u k'amik u yutsil le ba'ax ku beetko', juntúul máax k'asa'ane' yaan u k'amik u bo'olil le ba'ax k'aas ku beetko'.[a]

21 Chéen ba'ale' wa juntúul k'asa'an máak ku xu'ulul u beetik tuláakal le ba'alo'ob k'aastak ku beetik ka'acho' yéetel ku jo'op'ol u beetik ba'ax ku ya'alik in leyo'ob, ku beetik ba'ax toj yéetel ba'ax ma'alobe', leti'e' yaan u seguer u kuxtal, ma' kun kíimil.[b] **22** Ma' kun k'a'ajsbil mix junp'éel ti' le ba'alo'ob k'aastak u beetmo',[c] ba'axe' yaan u seguer u kuxtal ikil u beetik ba'ax ma'alob›.[d]

23 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tene' jach junpuli' ma'atech u ki'imaktal in wóol le kéen kíimik juntúul k'asa'an máak,[e] ba'ax ki'imakkúuntik in wóole' ka xu'uluk u beetik ba'alo'ob k'aastak utia'al ka seguernak u kuxtal›.[f]

24 ‹Chéen ba'ale' wa juntúul utsul máak ku xu'ulul u beetik ba'alo'ob ma'alobtak yéetel ku jo'op'ol u beetik ba'alo'ob k'aastak* je'ex le ku beetik le k'asa'an máako' junpuli' ma' kun seguer u kuxtal yéetel ma' kun k'a'ajsbil mix junp'éel ti' le ba'alo'ob ma'alobtak tu beeto'.[g] Yaan u kíimil tumen k'ebanchaji yéetel tumen ma' tu yu'ubaj t'aani'.[h]

25 Chéen ba'ale' te'exe' yaan a wa'alike'ex: «Ma' ma'alob le ba'ax ku ch'a'tuklik u beetik Jéeobao'».[i] U kaajil Israel, beet uts a wu'uyik lela': ¿Teen wa ma' ma'alob ba'ax

CAP 18

a Dt 16:20
Ro 10:5

b Dt 24:16
Jer 31:30
Eze 18:4

Columna 2

a Isa 3:10, 11
Gál 6:7

b Isa 55:7
Eze 3:21
Eze 33:12, 19
Hch 3:19

c 2Cr 33:12, 13
Sl 25:7
Isa 43:25

d Eze 33:16

e Lam 3:33
Eze 33:11
1Ti 2:3, 4
2Pe 3:9

f Miq 7:18

g Eze 33:12, 18
Heb 10:38
2Jn 8

h Pr 21:16
Eze 3:20

i Job 35:2
Pr 19:3
Eze 33:17, 20

18:24 * Wa «injusticia».

kin beetki'?[a] ¿Ma' wa te'ex ma' ma'alob ba'ax ka beetke'exi'?[b]

26 Chéen ba'ale' wa juntúul utsul máak ku xu'ulul u beetik ba'ax ma'alob yéetel ku jo'op'ol u beetik ba'ax k'aase' yaan u kíimil, yaan u kíimil tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'.

27 Chéen ba'ale' wa juntúul k'asa'an máak ku xu'ulul u beetik ba'alo'ob k'aastak, yéetel ku jo'op'ol u beetik ba'ax toj yéetel ba'ax ma'alobe' yaan u seguer u kuxtal.[c] **28** Le kéen u ts'áa cuenta máakalmáak le ba'axo'ob ma' ma'alobtak ku beetik yéetel ku xu'ulul u beetke' yaan u seguer u kuxtal, ma' kun kíimil.

29 Chéen ba'ale' u kaajil Israele' yaan u ya'alik: «Ma' ma'alob le ba'ax ku ch'a'tuklik u beetik Jéeobao'». U kaajil Israel, u'uy lela': ¿Teen wa ma' ma'alob ba'ax kin beetki'?[d] ¿Ma' wa te'ex ma' ma'alob ba'ax ka beetke'exi'?›.

30 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹U kaajil Israel, yaan in juzgartik cada máak tu yo'olal ba'ax u beetmaj.[e] Xúump'atte'ex, xúump'atte'ex tuláakal le ba'alo'ob k'aastak ka beetke'exo', beyo' ma' ken a ts'áa'ex tu'ux u k'ebantal máak. **31** Xúump'atte'ex tuláakal le ba'alo'ob k'aastak ka beetke'exo',[f] k'ex a tuukule'ex bey xan le ba'ax yaan ta puksi'ik'ale'exo'.[g] U kaajil Israel, te'exe' mina'an ba'ax o'olal ka kíimke'ex›.[h]

32 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tene' jach junpuli' ma'atech u ki'imaktal in wóol le kéen kíimik wa máax,[a] le o'olale' suunene'ex tin wiknal utia'al u seguer a kuxtale'ex›».[b]

19 «Teche' unaj a k'ayik junp'éel k'aay jach triste tu yo'olal u nuuktakil u kaajil Israel. **2** Unaj a wa'alik:

‹A maama ka'ache' bey
juntúul leona ku máan
ichil leóno'obe'.
Leti'e' tu tséentaj u mejnilo'ob, yéetel ku chital
ka'ach chúumuk ti' táankelem leóno'ob* mu'uk'a'antako'ob.
3 Leti'e' tu nojochkíintaj
juntúul ti' u mejnilo'obe'
ka k'uch u beetuba juntúul táankelem león mu'uk'a'an.[c]
Le táankelem leóno' tu kanaj u chuk ba'al u jaante,
leti'e' jo'op' tak u jaantik máako'ob.
4 Le kaajo'obo' tu yu'ubo'ob u yúuchul t'aan ti' le táankelem leóno' ka tu chuko'ob ti' junp'éel jool.
Le ka ts'o'oke' tu ts'áajo'ob gancho'ob tu ni'e' ka tu biso'ob tu lu'umil Egipto.[d]
5 Le leonao' jo'op' u páa'tik ka'ach u suut, chéen ba'ale' tu ts'áaj cuentae' chéen kunel u páa'tik u suut.

CAP 18

a Dt 32:4

b Isa 55:9
Jer 2:17

c Isa 55:7
1Ti 4:16

d Gé 18:25
Sl 145:17
Isa 40:14

e Job 34:11
Ro 2:6

f Sl 34:14
Isa 1:16

g Sl 51:10
Jer 32:39
Eze 11:19
Ef 4:23, 24

h Dt 30:15
Pr 8:36
Hch 13:46

Columna 2

a Jer 29:11
Lam 3:33
Eze 33:11
Lu 15:10
2Pe 3:9

b Dt 30:16

CAP 19

c 2Cr 36:1

d 2Re 23:31-34
2Cr 36:4
Jer 22:11, 12

19:2 * Wa «chúumuk ti' táankelem leóno'ob ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poolo'ob».

Le o'olal tu yéeyaj uláak'
u mejnil utia'al u k'uchul
u beetuba juntúul mu'uk'a'an táankelem león.
6 Le u mejnil tu yéeyo'
máan xan ichil le leóno'obo' yéetel k'uch
u beetuba juntúul
mu'uk'a'an táankelem león.
Le táankelem leóno' tu
kanaj u chuk ba'al u
jaante, leti'e' jo'op' tak
u jaantik máako'ob.[a]
7 Leti'e' ku máan ka'ach tu
ba'pach le kaajo'ob ka'anal u pak'ilo'obo' yéetel
ku xu'ulsik ti' le kaajo'obo',
bey túuno' ku yu'uba'al
u jéenkal ti' tuláakal le
lu'um jach k'askúunta'ano'.[b]
8 Le kaajo'ob yano'ob te'
lu'umo'ob ba'pachtmilo'
taalo'ob utia'al u pulko'ob junp'éel red tu
yóok'ol,
leti'ob túune' tu chuko'ob
ti' junp'éel jool.
9 Leti'obe' tu ts'áajo'ob
gancho'ob tu ni'e' ka tu yokso'ob ti' junp'éel jaula,
le ka ts'o'oke' tu biso'ob
tu yiknal u reyil Babilonia.
Te'elo' tu k'alo'ob utia'al
ma' u ka'a u'uya'al u jéenkal tu montañailo'ob Israel.
10 A maama ka'ache' bey
uva*[c] pak'a'an naats'
tu'ux yaan ja'e'.

19:10 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junkúul uva ta k'i'ik'el».

CAP 19

a Jer 22:17

b Pr 28:15

c Sl 80:8
Isa 5:7

Columna 2

a Isa 5:5
Eze 15:6

b 2Re 23:34
2Re 24:6
2Re 25:5-7

c Dt 32:22
Eze 15:4

d Dt 28:48
Jer 17:5, 6
Jer 52:27

e Eze 17:16, 18

Leti'e' ku ts'áaik ka'ach
u yich yéetel piim u gajosil tu yo'olal le ya'abkach ja' yaan te' tu'ux
yano'.
11 Le gajos yanchajti'o'
mu'uk'a'anchajo'ob,
jach ma'alobo'ob utia'al
u beeta'al u xóolte' le
gobernante'obo'.
Le uvao' nojochchaje'
ka maas ka'anchaj ti'
u maasil che'obo',
leti'e' jach chíika'an u
yila'al tumen ka'anal
yéetel tumen piim u
le'ob.
12 Chéen ba'ale' jóokpayta'abe'[a] ka píikch'inta'ab
lu'um,
u yiche' tikinkúunta'ab[b]
tumen junp'éel iik' ku
taal lak'in.
Le u gajosil mu'uk'a'antako'obo' ka'akacha'abe'
ka tijo'ob, tu ts'ooke'
tóoka'abo'ob.[c]
13 Beoraa' pak'a'an ti'
junp'éel desierto,
tia'an ti' junp'éel tikin
lu'um tu'ux mina'an ja'i'.[d]
14 Le k'áak'o' jo'op' u tóokik
u gajosil, tu tóokaj u
k'u'uk'o'ob bey xan u
yicho'ob.
Ma' p'áat mix junp'éel
ti' le u gajosil mu'uk'a'antak yéetel ma'alobtak
utia'al u beeta'al u
xóolte' le gobernante'obo'.[e]

Lela' junp'éel k'aay jach triste, junp'éel k'aay jach triste yaan u sen k'aj óolta'al»».

20 Te' día diez ti' le mes cinco* ti' le año sieteo',# taal tin wiknal jujuntúul ti' u nuuktakil u kaajil Israele' ka kulajo'ob tin táan utia'al u k'áatko'ob ti' Jéeoba ba'ax unaj u beetko'ob. **2** Jéeoba túune' tu t'anene' ka tu ya'alajten: **3** «U paal máak, t'aanen yéetel u nuuktakil u kaajil Israele' ka a wa'alti'ob: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «¿Taale'ex wa utia'al a k'áatke'exten ba'ax unaj a beetke'ex? ‹Je'ex jach tu jaajil kuxa'anene', tene' ma' ken in núuk le ba'ax ken a k'áate'exteno'›,[a] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'»».

4 U paal máak, ¿listoech wa utia'al a wa'alikti'ob ba'ax kun úuchulti'ob? ¿Listoech wa utia'al a wa'alikti'ob ba'ax kun úuchulti'ob? A'alti'ob le ba'alo'ob jach k'aastak tu beetaj u yúuchben láak'tsilo'obo'.[b] **5** Teche' unaj a wa'alikti'ob: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Le k'iin ka tin yéeyaj Israele'[c] yaan xan ba'ax tin jurartaj ti' u paalal Jacob, yéetel tin beetaj u k'aj óoltikeno'ob tu lu'umil Egipto.[d] Jach beyo', tene' tin jurartajti'ob yéetel tin wa'alajti'ob: ‹Teen Jéeoba a Diose'ex›. **6** Te' k'iin je'elo' tin jurartaj yaan in jóo'sko'ob ti' u lu'umil Egipto yéetel yaan in bisko'ob ti' junp'éel lu'um ts'o'ok in yéeyik,* junp'éel lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaab.[a] Le lu'uma' leti' u maas jats'utsil ka'ach ti' tuláakal le lu'umo'obo'. **7** Le ka ts'o'oke' tin wa'alajti'ob: ‹Cada juntúul ti' te'exe' unaj u píikch'intik le x-lala' ba'alo'ob yaan tu táano'. Ma' unaj u yantal mix ba'al a wile'ex yéetel le x-lala'* imageno'ob ku adorarta'al Egiptoo',[b] beyo' yaan a p'áatle'ex limpioil tin táan. Teen Jéeoba a Diose'ex›.[c]

8 Chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu yóoto'ob u yu'ubo'ob in t'aani' yéetel tu ts'áajuba'ob tin contra. Leti'obe' ma' tu píikch'into'ob le x-lala' ba'alo'ob yaan ka'ach tu táano'obo' mix le x-lala' imageno'ob ku adorarta'al Egiptoo'.[d] Le o'olal tin wa'alaj yaan in láalik in p'uja'anil tu yóok'olo'ob tu lu'umil Egipto yéetel yaan in we'esik jach ts'íikilnaja'anen tu contra'ob. **9** Chéen ba'ale' tene' yaan ba'ax tin beetaj utia'al ma' u p'áatal k'aasil in k'aaba' tu táan le kaajo'ob tu'ux kaja'ano'obo'.[e] Tumen le ka tin jóo'so'ob* Egiptoe' tin beetaj u k'aj óoltikeno'ob,* lela' tin beetaj tu táan le kaajo'obo'.[f] **10** Tene' tin jóo'so'ob Egiptoe' ka tin nu'ukto'ob utia'al u bino'ob te' desiertoo'.[g]

CAP 20

a Isa 1:12, 15 Eze 14:3

b Eze 16:51 Eze 22:2 Lu 11:47

c Dt 7:6

d Éx 4:31 Éx 6:7, 8

Columna 2

a Éx 3:8

b Le 18:3 Dt 29:16, 17 Jos 24:14

c Le 20:7

d Éx 32:4

e Nú 14:13-16 Dt 9:27, 28 1Sa 12:22

f Éx 32:11, 12 Jos 2:9, 10 Jos 9:3, 9 1Sa 4:7, 8

g Éx 13:17, 18 Éx 15:22

20:1 * U k'aaba' le mesa' Ab. Ilawil «Ab», página 2554. # Tu siete años bisa'ak táanxel lu'umil rey Joaquín, Ezequiel yéetel uláak' judío'ob.

20:6 * Wa «ts'o'ok in bin in wil bixi».

20:7 * Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob. **20:9** * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le israelita'obo'.

11 Le ka ts'o'oke' tin wa'alajti'ob ba'ax unaj u beetko'ob yéetel tin ts'áajti'ob in leyo'ob,[a] beyo' le máax kun ts'o'okbesike' yaan u seguer u kuxtal.[b] **12** Tin wa'alajti'ob ka u k'iinbeso'ob in sábado'ob,[c] lela' yaan u meyaj ka'ach bey junp'éel señal ti' leti'ob yéetel ti' tene',[d] beyo' yaan u yojéeltiko'ob de ke teen Jéeoba, teen santificarko'ob.

13 Chéen ba'ale' u paalal Israele' líik'o'ob tin contra le tia'ano'ob te' desiertoo'.[e] Leti'obe' ma' kuxlajo'ob je'ex tin wa'alilti'obo' yéetel ma' tu yóotaj u k'amo'ob in leyo'obi'. Le máax ken u ts'o'okbes ka'ach le leyo'oba' yaan u seguer u kuxtal. Leti'obe' tu mixba'alkúunto'ob in sábado'ob. Le o'olal tin wa'alaj yaan in láalik in p'uja'anil tu yóok'olo'ob te' desierto utia'al in xu'ulsikti'obo'.[f] **14** Pero tene' yaan ba'ax tin beetaj utia'al ma' u p'áatal k'aasil in k'aaba' tu táan le kaajo'obo', tu táano'ob tin jóo'so'ob* ti' u lu'umil Egipto.[g] **15** Te' desiertoo' tin jurartajti'ob ma' ken in biso'ob te' lu'um in wa'almajti'ob ka'acho',[h] te' lu'um tu'ux ku tuul leche yéetel kaabo',[i] le lu'um maas jats'uts ti' tuláakal le lu'umo'obo'. **16** Ma' ken in biso'ob tumen ma' tu yóotaj u k'amo'ob in leyo'obi', ma' kuxlajo'ob je'ex tin wa'alilti'obo' yéetel tu mixba'alkúunto'ob in sábado'ob, tu beeto'ob beyo' tumen u puksi'ik'alo'obe' ku bin ka'ach tu paach le x-lala' imageno'ob yaanti'obo'.[a]

17 Chéen ba'ale' tene' tin ch'a'aj óotsilil* ti'ob yéetel ma' tin xu'ulsajti'obi'. Ma' tin xu'ulso'ob te' desiertoo'. **18** Tene' tin wa'alaj ti' u paalalo'ob te' desiertoo':[b] ‹Ma' a kuxtale'ex je'el bix ka'ansa'anilte'ex tumen a úuchben láak'tsile'exo',[c] ma' a ts'o'okbeske'ex le ba'axo'ob tu ya'alo'obte'exo' mix a bine'ex tu paach u x-lala' imageno'ob tumen wa ma'e' je'el a p'áatle'ex sucioil tin táane'. **19** Teen Jéeoba a Dios'ex. Beete'ex ba'ax kin wa'alik, ts'o'okbese'ex in leyo'ob, ilawil a beetke'ex tuláakal.[d] **20** Junpáaykunte'ex in sábado'ob,[e] ilawile'ex bey k'iino'ob santo'obe', le k'iino'ob túuna' yaan u p'áatlo'ob bey junp'éel señal ti' te'ex yéetel ti' tene', bey túuno' yaan a wojéeltike'exe' tene' Jéeobaen, teen a Dios'ex›.[f]

21 Chéen ba'ale' u paalalo'obe' jo'op' u ts'áaikuba'ob tin contra.[g] Leti'obe' ma' tu beeto'ob ba'ax kin wa'aliki' mix tu ts'o'okbeso'ob in leyo'obi'. Le máax ken u ts'o'okbes ka'ach le leyo'oba' yaan u seguer u kuxtal. Leti'obe' tu mixba'alkúunto'ob in sábado'ob. Le o'olal tin wa'alaj yaan in láalik in p'uja'anil tu yóok'olo'ob yéetel yaan in we'esik jach ts'íikilnaja'anen tu contra'ob te' desiertoo'.[h] **22** Chéen ba'ale' ma' tin beeti',[i] ba'axe' yaan ba'ax

20:14 *Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le israelita'obo'.

20:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in wiche' tu ch'a'aj óotsilil».

CAP 20

a Dt 4:8

b Dt 8:3
Dt 30:16

c Éx 20:8-10
Le 23:3, 24
Le 25:4, 11

d Éx 31:13
Éx 35:2

e Éx 32:8
Nú 14:22, 23

f Nú 14:11, 12

g Jos 7:9
Eze 36:22

h Nú 14:30
Sl 95:11
Sl 106:26, 27

i Nú 13:26, 27

Columna 2

a Éx 32:1, 4
Nú 25:1, 2
Hch 7:42

b Nú 14:33

c Sl 78:8

d Dt 4:1

e Jer 17:22

f Éx 31:13

g Nú 25:1
Dt 9:23

h Isa 63:10

i Sl 78:38

tin beetaj utia'al ma' u p'áatal k'aasil in k'aaba'[a] tu táan le kaajo'obo', tu táan le kaajo'ob tin jóo'so'obo'.* **23** Ts'o'ole' te' desiertoo' tin jurartajti'ob yaan in k'i'itbesko'ob ichil le kaajo'obo' yéetel yaan in beetik u bino'ob ichil le u maasil lu'umo'obo',[b] **24** tumen leti'obe' ma' tu ts'o'okbeso'ob in leyo'obi', ma' tu yóoto'ob u k'amo'ob ba'ax kin wa'aliki',[c] tu mixba'alkúunto'ob in sábado'ob yéetel bino'ob* tu paach le x-lala' imageno'ob yaan ti' u yúuchben láak'tsilo'obo'.[d] **25** Tene' tin cha'aj xan u beetko'ob le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ka'ansa'anti'obo' bey xan u ts'o'okbesko'ob leyo'ob ma'atech u ts'áaiko'ob kuxtal ti' máak.[e] **26** Tene' tin cha'aj u tóokiko'ob u yáax paalo'ob utia'al u k'ubko'ob bey ofrendail[f] utia'al u p'áatlo'ob ma' limpio'ob tin táani'. Tin cha'aj u beetko'ob beyo' utia'al u mu'yajo'ob yéetel utia'al u yojéeltiko'ob máax Jéeoba».

27 Le o'olale', u paal máak, t'an u paalal Israele' ka a wa'alti'ob: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «A úuchben láak'tsile'ex xane' tu taaseno'ob mix ba'alil úuchik u traicionarkeno'ob. **28** Tene' tin biso'ob te' lu'um in jurarmaj in ts'áaikti'obo'.[g] Leti'ob túune' le ka tu yilo'ob tuláakal le ka'anal pu'uko'ob yéetel tuláakal le che'ob piim u le'obo'[a] jo'op' u k'ubko'ob sacrificio'ob yéetel ofrenda'ob utia'al u ofenderkeno'ob. Te'elo' ti' tu beeto'ob u kúulul u book u sacrificio'obi' yéetel ti' tu k'ubo'ob u ofrendailo'ob vinoi'.* **29** Teen túune' tin k'áatajti'ob: ‹¿Ba'ax ka bin a beete'ex te' ka'anal lugaro'?›. (Tak bejla'a Ka'anal Lugar u ya'ala'alti'e')»».[b]

30 Beora túuna' a'al ti' u paalal Israel: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «¿Táan wa xan a k'askúuntkaba'ex je'ex úuchik u k'askúuntkuba a úuchben láak'tsile'exe'? ¿Táan wa xan a bine'ex tu paach a x-lala' imagene'ex utia'al u yantal ba'al a wile'ex tu yéetelo'ob?[c] **31** U paalal Israel, ¿ba'axten tak bejla'a táan a k'askúuntkaba'ex ikil a tóokike'ex a paalale'ex utia'al a k'ubke'ex bey sacrificio'ob ti' tuláakal a x-lala' imagene'exe'?[d] ¿Unaj wa in núukik le ba'ax ka k'áatke'exten kex táan a beetke'ex lelo'?»».[e]

Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Je'ex jach tu jaajil kuxa'anene' tene' ma' ken in núuk le ba'ax ka k'áatke'exteno'.[f] **32** Mix bik'in kun béeytal le ba'ax ka máansik ta tuukule'ex le kéen a wa'ale'ex: «Ko'one'ex beetik je'ex le uláak' kaajo'obo', je'ex le kaajo'ob yano'ob ti' uláak' lu'umo'ob ku adorarko'ob ba'alo'ob de che' yéetel de tuunicho'»»».[g]

CAP 20

a Sl 25:11 Sl 79:9 Jer 14:7 Da 9:19

b Le 26:33 Sl 106:26, 27

c Le 26:15, 16

d Jer 2:7

e Sl 81:12

f Le 18:21 Jer 7:31

g Jos 23:5

Columna 2

a Dt 12:2

b Eze 16:24, 25

c Jue 2:19 2Cr 21:13 Jer 13:26, 27

d Dt 18:10, 12 Sl 106:36-38 Jer 7:31

e Isa 1:15

f Zac 7:13

g Jer 44:17

20:22 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le israelita'obo'. **20:24** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u yicho'obe' bino'ob».

20:28 * Ilawil «Ofrendail vino», página 2574.

CAP 20

33 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Je'ex jach tu jaajil kuxa'anene' utia'al in gobernarke'exe' yaan u meyajten in mu'uk'a'an k'ab, le páajtalil yaan tin k'abo', yéetel yaan in láalik in p'uja'anil.[a] **34** Utia'al in jóo'ske'ex ti' le kaajo'ob yano'ob te' lu'umo'ob tu'ux k'i'itbesa'abe'ex yéetel utia'al in much'kíintike'exo' yaan u meyajten in mu'uk'a'an k'ab, le páajtalil yaan tin k'abo', yéetel yaan in láalik in p'uja'anil.[b] **35** Tene' yaan in biske'ex tu desiertoil le kaajo'ob utia'al u yantalten junp'éel juicio ta wéetele'exo'.[c]

36 Je'ex úuchik in wantal ti' junp'éel juicio yéetel a úuchben láak'tsile'ex tu desiertoil Egiptoe', bey xan kin antal ti' junp'éel juicio ta wéetele'exo›, lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'. **37** ‹Tene' yaan in beetik a máane'ex yáanal le junxóot' che' ku meyaj ti' le j-kanan tamano',[d] yéetel yaan in beetik a ts'o'okbeske'ex le pactoo'. **38** Chéen ba'ale' ichile'exe' yaan in jóo'sik le máaxo'ob ma' tu yóotik u k'amo'ob ba'ax kin wa'aliko' bey xan le máaxo'ob ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastak utia'al u ts'áaikuba'ob tin contrao'.[e] Tene' yaan in jóo'sko'ob te' táanxel lu'um tu'ux kaja'ano'obo', chéen ba'ale' ma' kun ookloʼob tu lu'umil Israel.[f] Bey túuno' ti' ken a wojéelte'ex máax Jéeobai'›.

39 U kaajil Israel, Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik ta wo'ola'ex: ‹Cada juntúul ti' te'exe' xi'ik u adorart u x-lala' imageno'ob.[a] Xeene'ex, chéen ba'ale' je'el a wilke'ex bix kun bínte'ex le kéen ts'o'okke'. Te'exe' ma' kun seguer a mixba'alkúuntike'ex in santo k'aaba', ma' kun seguer a mixba'alkúuntike'ex yéetel le ofrenda'ob ka k'ubke'exo' mix yéetel a x-lala' imagene'exo'›.[b]

40 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tuláakal u kaajil Israele' yaan u meyajtikeno'ob ti' junp'éel montaña in yéeymaj,[c] ti' junp'éel u ka'anal montañail u lu'umil Israel.[d] Te'elo' leti'obe' yaan u ki'imakkúuntko'ob in wóol, tene' yaan in k'áatikti'ob u yáax ich u paak'alo'ob bey xan uláak' ba'alo'ob ku k'ubko'ob bey ofrendae', tuláakal le ba'alo'ob santo'ob yaanti'obo'.[e] **41** Tene' yaan u ki'imaktal in wóol yéetel u ki'ibokil le ofrenda'ob ken a k'ube'exteno'. Lela' bey kun úuchul le kéen in jóo'se'ex te' kaajo'ob yano'ob te' lu'umo'ob tu'ux k'i'itbesa'abe'exo' yéetel le kéen in much'kíinte'exo'.[f] Tu táan le kaajo'obo' tene' yaan in we'esikte'ex de ke tene' santoen›.[g]

42 ‹Le kéen in bise'ex tu lu'umil Israel,[h] le lu'um tin jurartaj in ts'áaik ti' a úuchben láak'tsile'exo', te'exe' yaan a wojéeltike'ex máax Jéeoba.[i] **43** Te'elo' yaan a k'a'ajsike'ex le bix a kuxtale'ex ka'acho'

Columna 2

a Jue 10:14 Sl 81:12
b Isa 1:13 Eze 23:39
c Isa 56:7 Zac 8:22
d Isa 2:2, 3 Isa 66:20
e Mal 3:4
f Isa 11:11 Jer 23:3
g Isa 5:16 Eze 38:23
h Eze 11:17
i Eze 36:23

a Jer 21:5 Eze 8:18
b Isa 27:13 Eze 34:16
c Jer 2:9
d Le 27:32 Eze 34:17
e Eze 34:20, 21
f Eze 13:9

bey xan tuláakal le ba'axo'ob ta beete'ex utia'al a p'áatle'ex sucioil tin táano'.[a] Te'exe' yaan u taaktal a xeje'ex yo'olal tuláakal le ba'alo'ob k'aastak ta beete'exo'.[b] **44** U kaajil Israel, le ba'ax ken in beette'ex tu yo'olal in k'aaba'o' yaan u beetik a wojéeltike'ex máax Jéeoba,[c] tumen tene' ma' ken in ts'áate'ex ba'ax ka náajaltike'ex tu yo'olal bix a kuxtale'ex yéetel tu yo'olal le ba'axo'ob k'aastak ka beetke'exo'›, lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

45 Jéeoba túune' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **46** «U paal máak, sut a wich tu tojil noojole' ka a wa'al junp'éel ba'al tu contra, yéetel a'al ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchul ti' le ka'anal k'áax yaan te' lu'um yaan noojolo'. **47** Ti' le ka'anal k'áax yaan noojolo' unaj a wa'alik: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa'. Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «U'uy a wu'uye, tene' yaan in t'abik junp'éel k'áak',[d] le k'áak'a' yaan u tóokik tuláakal le che'ob yaantecho', le tikino'obo' bey xan le ya'axo'obo'. Le k'áak'o' ma' kun tu'upul,[e] tuláakal máak ken u yu'ub u chokoil le k'áak'o', desde noojol tak xaman. **48** Tuláakal máak túune' yaan u yilik de ke teen Jéeoba, teen t'ab le k'áak' utia'al ma' u tu'upulo'›»».[f]

49 Teen túune' tin wa'alaj: «¡Ay, Ki'ichkelem Yuum Jéeoba!* Le máako'obo' ku ya'aliko'ob tin wo'olal: ‹¡Leti'e' mantats' táan u ya'alik ba'alo'ob ma' tu na'ata'al!›».

21 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, sut a paakat tu tojil Jerusaléne' ka a wa'al ba'ax ku taal u k'iin u yúuchul ti' le lugaro'ob santo'obo' bey xan ti' u lu'umil Israel. **3** A'al ti' u lu'umil Israel lela': ‹Jéeobae' ku ya'alik: «Tene' ts'o'ok in líik'il ta contra. Tene' nika'aj in jóo's in espada tu piix[a] utia'al in xu'ulsik ti' utsul máak bey xan ti' k'asa'an máak. **4** Tene' yaan in xu'ulsik ti' utsul máak bey xan ti' k'asa'an máak, le o'olal yaan in jóo'sik in espada tu contra tuláakal máak, desde noojol tak xaman. **5** Tuláakal máak ken u yojéelt de ke teen Jéeobae' ts'o'ok in jíilpaytik in espada, yéetel ma' kun ka'a suut tu piix»».[b]

6 U paal máak, teche' unaj a jajak iik' mientras táan a kikilankil. Jach beyo', bey unaj a beetik tu táano'obo' tumen jach yaj le ba'ax ka mu'yajtiko'.[c] **7** Wa ku k'áatko'obtech: ‹¿Ba'axten ka jajak iik'?›, teche' unaj a núukikti'ob: ‹Táan in jajak iik' tu yo'olal junp'éel ba'al tin wojéeltaj›. Le ba'ax tin wojéelto' yaan u taal. Le kéen taalake' u puksi'ik'al tuláakal máake' yaan u yíibil yéetel saajkil, u k'ab tuláakal máake' yaan u lúubul u muuk', tuláakal máake' yaan u lúubul u

CAP 20
a Le 26:40 Eze 6:9 Eze 16:61
b Jer 31:18
c Sl 79:9 Eze 36:22, 23
d Dt 32:22 Jer 21:14
e Isa 66:24
f 2Cr 7:20 Lam 2:17

Columna 2

CAP 21
a Le 26:33
b Jer 23:20
c Isa 22:4 Jer 4:19 Eze 9:8

20:49 * Wa «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'!».

yóol yéetel yaan u yáalal ja' tu píix.*[a] Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹¡U'uy a wu'uye!, le ba'ax ta wojéelto' yaan u taal, yaan u béeytal›».

8 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **9** «U paal máak, profetizart lela': ‹Jéeobae' ku ya'alik: «¡Junp'éel espada! Junp'éel espada[b] jach yaan u yej yéetel ku léets'bal. **10** Jóo'sa'an u yej utia'al u kíimsik ya'ab máako'ob, yéetel ts'o'ok u ja'abal utia'al u léembal je'ex u léembal le rayoo'»›».

Le kaajo' tu ya'alaj: «¿Ma' wa túun unaj u ki'imaktal k-óoli'?».

Chéen ba'ale' Diose' tu ya'alaj: «‹Leti'e',* ¿yaan wa u taasik mix ba'alil u xóolte' in hijo[c] je'ex u beetik yéetel je'el ba'axak che'ile'?

11 Le espadao' k'u'ub utia'al u ja'abal yéetel utia'al u ts'a'abal tu k'ab wa máax. Ts'o'ok u ja'abal yéetel ts'o'ok u jóo'sa'al u yej utia'al u k'u'ubul tu k'ab juntúul máax ku kiimsaj.[d]

12 U paal máak, awat ok'olnakech,[e] tumen le espadao' ts'o'ok u taal tu contra in kaajal. Le espadao' tia'an tu contra tuláakal u nuuktakil Israele',[f] leti'obe' yaan u kíimsa'alo'ob pa'te' yéetel in kaajal. Le o'olale' laj u muuk' a wook utia'al a we'esik yaachaja'an a wóol. **13** Ts'o'ok u jach ila'al ba'ax ku beetik in kaajal,[a] le o'olale', ¿ba'ax kun úuchul wa ku taasa'al mix ba'alil le xóolte' tumen le espadao'?, yaan u xu'ulul ti' le xóolte'o'›,[b] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

14 U paal máak, a'al ba'ax ku taal u k'iin: papaxk'abnen yéetel a'al óoxtéen lela': ‹¡Junp'éel espada!›. Leti'e espada ku xu'ulsajo', le espada ku kíimsik ya'ab máako'ob', le espada ba'pachtmilo'ob'.[c] **15** U puksi'ik'al le máako'ob' yaan u yíibilo'ob tumen jach saajko'ob,[d] yéetel ya'ab ti' leti'ob kun lúublo'ob tu joonajil u kaajalo'ob. Yaan in beetik u xu'ulsa'al ti' ya'ab máako'ob yéetel espada. ¡Le espadao' ku léembal je'ex le rayoo' yéetel jóo'sa'an u yej utia'al u kíimsik ya'ab máako'ob! **16** Espada, ¡kíims le máako'ob yano'ob ta x-no'ojo' bey xan le yano'ob ta x-ts'íiko'! Espada, ¡xeen le tu'ux kun nu'uktbil a yeje'! **17** Teen xane' yaan in papaxk'ab yéetel yaan in beetik justicia, le kéen ts'o'okke' yaan u jéets'el in p'uja'anil.[e] Teen Jéeoba, teen a'alik».

18 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **19** «U paal máak, marcart ka'ap'éel bej utia'al u máan u espada u reyil Babilonia. Tu ka'ap'éelal le bejo'obo' unaj u káajalo'ob ti' junp'éelili' lu'um. Le tu'ux kun xa'aypajal le bejo'ob utia'al u bino'ob ti' ka'ap'éel kaajo'obo' ti' unaj a ts'áaik junp'éel señali'. **20** Unaj a marcartik junp'éel bej utia'al

CAP 21

a Eze 7:15-17

b Isa 66:16 Jer 12:12 Am 9:4

c Gé 49:10 2Sa 7:12, 14

d Jer 25:9 Jer 51:20

e Eze 9:8 Miq 1:8

f Eze 19:1

Columna 2

a Jer 6:27

b 2Re 25:7 Eze 19:14 Eze 21:26

c 2Re 25:1, 2

d Eze 21:7

e Isa 1:24 Eze 5:13 Eze 16:42

21:7 * Lela' u k'áat u ya'ale' yaan u wixkuba'ob tumen saajko'ob.
21:10 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' u espada Jéeoba.

u máan le espada kun bin tu contra Rabá,[a] u kaajal le ammonita'obo'. Le kéen ts'o'okke' ka marcartik uláak' junp'éel bej utia'al u bin tu contra Jerusalén,[b] le kaaj yaan Judá ka'anal u pak'ilo'obo'. **21** Tumen u reyil Babiloniae' yaan u je'elel te' tu'ux ku xa'aypajal le bejo'obo'. Leti'e' yaan u chiklik u flecha'ob, yaan u k'áat óolal ti' u imageno'ob,* yéetel yaan u meyajti' u táamnel ba'alche'# utia'al u chuchukna'atik ba'ax unaj u beetik. **22** Le ba'ax yaan tu x-no'oj k'abo' yaan u ye'esik unaj u bin Jerusalén yéetel unaj u ts'áaik u nu'ukulilo'ob ba'ate'el tu contra le kaajo'. Unaj u bin utia'al u ya'alik ka kíimsa'ak ya'ab máako'ob, utia'al u beetik u yawatil ba'ate'el, utia'al u ts'áaik u nu'ukulilo'ob ba'ate'el tu contra le joonajo'obo', utia'al u beetik junp'éel rampa utia'al u atacartik le kaajo' yéetel utia'al u k'alik u paach le kaajo'.[c] **23** Chéen ba'ale' le máaxo'ob* tu jurarto'ob ba'alo'ob ti' leti'obo' yaan u tukliko'ob ma' jaaj le ba'ax ken u chuchukna'ato'.[d] Pero ti' leti'e' yaan u k'a'ajalti' le ba'ax ma' ma'alob u beetmo'obo', le o'olal yaan u chukiko'ob utia'al u biso'ob táanxel lu'umil.[e]

21:21 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «terafimo'ob». Ilawil «Terafim», página 2582. # Le u táamnel ba'alche'o' ku meyaj ka'ach ti' le j-meeno'ob utia'al u chuchukna'ato'obo'. **21:23** * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' u kajnáalilo'ob Jerusalén.

CAP 21

a Jer 49:2
Eze 25:5
Am 1:14

b 2Sa 5:9
2Cr 26:9
2Cr 32:2, 5
2Cr 33:1, 14

c Jer 32:24
Jer 52:4

d 2Cr 36:11, 13
Eze 17:13

e 2Re 25:6, 7

Columna 2

a 2Cr 36:11, 13
Jer 24:8
Jer 52:1, 2
Eze 17:19

b 2Re 25:5-7
Jer 52:8, 11
Eze 12:12, 13

c Eze 21:13

d Sl 75:7
Da 4:17

e Da 4:37
Lu 21:24

f Gé 49:10
Sl 89:3, 4
Sl 110:1
Isa 9:6
Isa 11:10
Lu 1:32, 33
Ap 5:5

g Sl 2:6, 8
Da 7:13, 14
Lu 22:29

24 Le o'olale' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Te'exe' ta beete'ex u k'a'ajsa'al le ba'ax ma' ma'alob a beetme'exo', tumen ta we'ese'ex yaan ba'ax ma' táan a beetke'exi' yéetel tumen ta chíikbese'ex a k'ebane'ex ti' tuláakal ba'ax ka beetke'ex. Beora ts'o'ok a k'a'ajsa'ale'exa' yaan a bisa'ale'ex kex ma' a k'áate'exi'›.

25 U nojchil Israel, teche' k'asa'anech yéetel jach loobilta'anech,[a] ti' teche' ts'o'ok u k'uchul u k'iinil u ts'a'abaltech u ts'ook castigo. **26** Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Lu's le nook' a bak'maj ta poolo' bey xan le coronao'.[b] Mix ba'al kun p'áatal je'ex yanil ka'ache'.[c] Ts'áa ka'anal le máax yaan kabalo'[d] yéetel ts'áa kabal le máax yaan ka'analo'.[e] **27** Yaan in xu'ulsik, yaan in xu'ulsik, yaan in xu'ulsik le gobiernoo'.* Lela' ti' mix máak kun p'áatal, chéen ba'ale' le kéen taalak le máax yaan u derechoil u k'amko'[f] yaan in ts'áaikti'›.[g]

28 U paal máak, profetizart lela': ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku t'aan tu contra le ammonita'ob yéetel tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku ya'aliko'obo'›. Teche' unaj a wa'alik: ‹¡Junp'éel espada! Yaan junp'éel espada jíilpayta'an utia'al u kíimsa'al ya'ab máako'ob. Le espadaa' jóo'sa'an u yej yéetel táan u léembal je'ex u léembal le rayoo'. **29** Kex yaan ba'alo'ob

21:27 * Wa «coronao'».

ma' jaajtak ts'o'ok u ts'a'abal
ilbil ta wo'olale', teche' yaan
a ts'a'abal tu yóok'ol le kimeno'obo', tu yóok'ol le k'asa'an
máako'ob ts'o'ok u k'uchul u
k'iinil u ts'a'abal u ts'ook castigo ti'obo'. **30** Sut le espada tu piixo'. Tene' yaan in
juzgarkech te' lu'um tu'ux síijecho', te' tu'ux a taalo'. **31** Tene' yaan in láalik in p'uja'anil ta wóok'ol, yéetel yaan
in wustikech yéetel u k'áak'il in p'uja'anil. Tene' yaan
in k'ubkech tu k'ab k'asa'an
máako'ob jach u yojlo'ob u
xu'ulso'ob máak.[a] **32** Yaan a
p'áatal bey su'uk utia'al k'áak'e',[b] a k'i'ik'ele' yaan u we'ekel te' lu'umo' yéetel mix bik'in kan k'a'ajsbil tu ka'atéen,
tumen teen Jéeoba, teen a'alik›».

22 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten:
2 «U paal máak, ¿listoech
wa utia'al a wa'alik ba'ax
ts'o'ok u ch'a'tukla'al tu contra* le kaaj ku kíimsik máako'obo'[c] bey xan utia'al a beetik u yilik tuláakal le ba'alo'ob
k'aastak ku beetko'?[d] **3** Teche' unaj a wa'alik: ‹Jéeoba,
le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Teech
le kaaj ka kíimsik a kajnáalilo'obo',[e] le kaaj ta'aytak u
k'uchul u k'iinil u castigarta'alo'[f] yéetel ku beetik x-lala'* imageno'ob utia'al u k'as-

22:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan wa a juzgartik, yaan wa a juzgartik». **22:3** *Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

CAP 21

a Eze 25:5

b Jer 49:2, 3

CAP 22

c 2Re 21:16
Jer 2:34
Mt 23:37

d Eze 16:51

e Eze 24:6

f Eze 12:25

Columna 2

a 2Re 21:11

b Gé 9:6

c Le 26:30
Eze 23:37

d Dt 28:37
1Re 9:7
Sl 80:6
Eze 23:32
Da 9:16

e Sl 79:4

f Isa 1:23
Miq 3:1-3
Sof 3:3

g Dt 27:16

h Éx 22:21, 22
Sl 82:3
Isa 1:17

i Le 19:30

j Éx 23:1
Le 19:16

k Jer 13:27

kúuntkubao'.[a] **4** Tu yo'olal le máako'ob ta kíimso' ts'o'ok
a k'ebantal,[b] le x-lala' imageno'ob ta beeto' ts'o'ok u beetik a k'askúuntkaba.[c] Ts'o'ok a
beetik u séeb k'uchul u k'iinil
u xu'ulsa'altech, yéetel ts'o'ok
u k'uchul u k'iinilo'ob a castigarta'al. Le o'olale' yaan in
beetik u ya'ala'altech ba'al tumen le kaajo'obo' yéetel yaan
in beetik a burlarta'al tumen tuláakal le lu'umo'obo'.[d]
5 Le lu'umo'ob yano'ob naats'
bey xan le yano'ob náach ti'
techo' yaan u burlarkuba'ob
ti' teech,[e] le kaaj ts'o'ok u
k'askúuntik u k'aaba' yéetel
chuup yéetel ba'alo'ob k'aastako'. **6** ¡Jach ilawile! Cada
juntúul ti' u nuuktakil u kaajil
Israel yaan chúumuk ti' teche'
ku meyajti' u autoridad utia'al
u kíimsik máako'ob.[f] **7** Le
taatatsil yéetel le maamatsil
kaja'ano'ob chúumuk ti' techo'
ku mixba'alkúunta'alo'ob.[g] Ku
tu'usul xan le j-táanxel lu'umilo'ob utia'al u yokla'alo'obo', ts'o'ole' ku maltratarta'al
le paalalo'ob mina'an u papá'obo'* bey xan le viuda'obo'»».[h]

8 «‹Teche' ka mixba'alkúuntik in lugaro'ob santo'ob
yéetel ka taasik mix ba'alil in
sábado'ob.[i] **9** Chúumuk ti'
teche' yaan máako'ob ku líi'saj t'aano'ob utia'al u kaxtiko'ob bix je'el u kíimsko'ob
máake'.[j] Leti'obe' ku jaantiko'ob te' montaña'ob le ba'alo'ob ku k'ubko'obo', ts'o'ole'
chúumuk ti' teche' ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastak yéetel su'tsiltak.[k] **10** Yaan máa-

22:7 *Wa «kimen u papá'obo'».

ko'ob ku múul chitalo'ob yéetel u yatan u papá'ob,[a] ts'o'ole' ku obligarko'ob juntúul ko'olel utia'al ka múul chilako'ob tu yéetelo'ob kex ma' limpio yanil tumen tia'an tu k'iinilo'ob u menstruacióne'.[b] **11** Chúumuk ti' teche' juntúul xiibe' ku beetik ba'alo'ob jach k'aastak yéetel u yatan u yéet xiibil,[c] yane' ku taasik su'tsilil ti' u yilib ikil u beetik ba'alo'ob k'aastak tu yéetel,[d] yéetel uláak' xane' ku obligartik u kiik, u hija u taata utia'al ka múul chilak tu yéetel.[e] **12** Yaan máako'ob ku cha'ik u ma'anlo'ob utia'al u kíimsko'ob máak.[f] Le kéen a ts'áa majáantbil wa ba'axe' ka cobrartik u interésil[g] wa ka wilik a jóo'sik u yutsil. Ts'o'ole' ka tusik a wéet máakil utia'al a woklik u taak'in.[h] Teche' jach junpuli' ts'o'ok a tu'ubsiken› lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

13 ‹¡Ilawile!, táan in papaxk'ab utia'al in we'esiktech jach in p'eek le ba'alo'ob ts'o'ok u yantaltech ikil a wookolo' yéetel utia'al in we'esiktech jach in p'eek u kíimsa'al máak chúumuk ti' teech. **14** ¿Láayli' wa yaan u chúukpajal a wóol yéetel yaan a wu'uyik bey jach yaan u muuk' a k'ab le kéen in ts'áainba ta contrae'?[i] Teen Jéeobae' ts'o'ok in wa'alik yéetel yaan in beetik. **15** Tene' yaan in k'i'itbeskech ichil le kaajo'obo' yéetel ichil le lu'umo'obo',[j] ts'o'ole' yaan in p'atkech limpioil tin táan.[k] **16** Yaan a p'a'atal ich su'tsilil tu táan le kaajo'obo', yéetel yaan a wojéeltik máax Jéeoba›».[a]

17 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **18** «U paal máak, u kaajil Israele' ts'o'ok u k'uchul u beetuba je'ex le ba'alo'ob ma' patal ku lu'sa'al ti' le metalo'. Tuláaklo'obe' beyo'ob cobre, estaño, fierro yéetel plomo ts'a'ano'ob ti' junp'éel hornoe'. Leti'obe' beyo'ob je'ex le ba'alo'ob ma' patal ku lu'sa'al ti' le platao'.[b]

19 Le o'olale' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Nika'aj in much'e'ex tu kaajil Jerusalén, tumen tuláakle'exe' beye'ex le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ku lu'sa'al ti' le metalo'.[c] **20** Le plata, le cobre, le fierro, le plomo yéetel le estañoo' ku ts'a'abalo'ob ichil junp'éel horno, ts'o'ole' ku beeta'al u tóoch'bal le k'áak' utia'al u yi'ibilo'obo'. Teen túun xane' tumen jach p'uja'anen yéetel jach ts'iikilnaja'anene' yaan in much'kíintike'ex yéetel yaan in beetik u tóoch'bal k'áak' ta wóok'ole'ex utia'al in yibike'ex.[d] **21** Yaan in much'-kíintike'ex yéetel yaan in wustike'ex yéetel u k'áak'il in p'uja'anil,[e] te'ex túune' yaan a yíibile'ex ichil le kaajo'.[f] **22** Je'ex u yi'ibil le plata ichil junp'éel hornoo' bey bíin yi'ibike'ex ichil le kaajo'. Te'ex túune' yaan a wojéeltike'ex de ke teen Jéeobae' ts'o'ok in wekik in p'uja'anil ta wóok'ole'ex›».

23 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **24** «U

CAP 22

a Le 18:7 Le 20:11

b Le 18:19 Le 20:18

c Le 18:20 Le 20:10 Jer 5:8

d Le 18:15

e Le 20:17

f Éx 23:8 Dt 27:25 Isa 1:23

g Dt 23:19

h Éx 22:25 Le 6:4, 5

i Eze 21:7

j Dt 4:27 Dt 28:25

k Isa 1:25 Eze 23:27

Columna 2

a Eze 6:13

b Pr 17:3 Jer 6:28-30

c Sl 119:119 Pr 25:4

d Eze 21:31

e Dt 4:24 Sl 21:9 Jer 21:12

f Sl 68:2

paal máak, a'al ti' le lu'um lela': ‹Lu'um, teche' ma' kan p'áatal limpioil tin táan, ta wóok'ole' ma' kun lúubul cháak tu k'iinil in p'uja'anil. **25** Le profeta'obo' ts'o'ok u ts'áaikuba'ob de acuerdoil,[a] beyo'ob juntúul león ku jéenkal yéetel ku xe'exet'ik le ba'alche' ku chukiko'.[b] Leti'obe' ku jaantiko'ob máako'ob, ku ch'a'iko'ob ko'okoj ba'alo'ob bey xan ba'alo'ob jats'utstak. Ts'o'ole' ts'o'ok xan u p'atko'ob viudail ya'ab ko'olelo'ob. **26** U sacerdote'obe' ma' tu beetko'ob ba'ax ku ya'alik in ley,[c] yéetel ku taasko'ob mix ba'alil le in lugaro'ob santo'obo'.[d] Leti'obe' ma' tu yilko'ob u jela'anil ichil le ba'ax santo ti' le ba'ax ma' santoo'[e] mix tu ka'ansko'ob u jela'anil ba'ax limpio ti' ba'ax ma' limpio yanili',[f] ts'o'ole' ma'atech u yóotko'ob u k'iinbeso'ob in sábado'ob yéetel ku taaskeno'ob mix ba'alil. **27** U príncipe'obe' beyo'ob lobo'ob ku xe'exet'iko'ob le ba'alche'ob ku chukiko'obo'. Leti'obe' ku wekiko'ob k'i'ik' yéetel ku kíimsko'ob máak utia'al u yantalti'ob taak'in.[g] **28** Chéen ba'ale' u profeta'obe' ts'o'ok u lechartiko'ob yéetel ta'an le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ku beetko'obo'. Leti'obe' ma' jaajtak le ba'axo'ob ku yilko'obo' yéetel chéen tuus le ba'axo'ob ku ya'aliko'ob ku taal u k'iino'.[h] Kex Jéeoba ma' u ya'al mix ba'ale', leti'obe' ku ya'aliko'ob: «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik». **29** U kajnáalilo'ob le kaajo' ts'o'ok u tusko'ob yéetel ts'o'ok u yokliko'ob máak, ts'o'ok u maltratarko'ob le óotsilo'[a] bey xan le máax k'a'abéet áantaj ti'o', ts'o'ole' ts'o'ok u tusko'ob le j-táanxel lu'umilo' yéetel ma' u yóoto'ob u beeto'ob justicia ti' leti'i'›.

30 ‹Ichilo'obe' táan ka'ach in kaxtik juntúul xiib ka páajchajak u yutskíintik le ka'anal pak'o' wa utia'al ka p'áatak wa'atalil tin táan te' jool yaan te' pak'o', utia'al ka páajchajak u kanáantik u kajnáalilo'ob le lu'umo' yéetel utia'al ma' u xu'ulsa'al,[b] chéen ba'ale' ma' tin kaxtaj mix máaki'. **31** Le o'olale' yaan in láalik in p'uja'anil tu yóok'olo'ob yéetel yaan in xu'ulsikti'ob yéetel u k'áak'il in p'uja'anil. Yaan in beetik u taal tu yóok'olo'ob le ba'ax ku náajaltiko'ob tu yo'olal le ba'axo'ob ku beetko'obo'›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

23 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, u'uy a wu'uy lela': yaan ka'atúul ko'olelo'ob juntúulili' ka'ach u maama'ob.[c] **3** Leti'obe' desde tu x-lóo'bayanilo'ob ka káaj u beetik u x-prostitutailo'ob tu lu'umil Egipto.[d] Te'elo' ma'amacha'ab u yiimo'ob, x-ch'úupalalo'ob ka báaxta'ab u yiimo'ob. **4** Le kiktsilo' ku k'aaba'tik Oholá* yéetel le íits'intsilo' Oholibá.# Tene' tin

CAP 22

a Jer 5:31
Jer 6:13, 14

b Miq 3:5

c Jer 2:8
Lam 4:13
Miq 3:11

d Le 20:3
Le 22:2

e Le 10:10

f Le 11:46, 47

g Miq 3:1-3
Sof 3:3

h Isa 30:10
Jer 23:25
Lam 2:14
Eze 13:9, 10

Columna 2

a Isa 1:23
Isa 3:14
Jer 21:12
Miq 2:2

b Éx 32:11
Sl 106:23

CAP 23

c Jer 3:6, 7

d Le 17:7
Dt 29:16, 17
Jos 24:14
Eze 20:8

23:4 * U k'áat u ya'al «U Yotoch de Nook' le Ko'olelo'». # U k'áat u ya'al «In Wotoch de Nook'e' Tia'an Yiknale'».

CAP 23

ch'a'ajo'obe' ka p'áato'ob in tia'alo'ob, ts'o'ole' yanchaj u hijo'ob yéetel u hija'ob. Ti' Samariae'[a] ku ya'ala'al Oholá, yéetel ti' Jerusaléne' ku ya'ala'al Oholibá.

5 Oholáe' jo'op' u prostituirkuba[b] kex in ch'a'amaj ka'achi. Leti'e' ku sen ts'íiboltik ka'ach le asirio'ob[c] kaja'ano'ob naats' ti' leti'o', le máaxo'ob ku yantal ba'al u yil tu yéetelo'.*[d] **6** Leti'obe' máako'ob yaan autoridad ti'ob yéetel gobernadoro'ob u búukintmo'ob azul nook'o'ob, tuláaklo'obe' táankelmo'ob, ki'ichkelmo'ob yéetel u nat'mo'ob tsíimino'ob. **7** Leti'e' seguernaj u yantal ba'al u yil yéetel tuláakal le asirio'ob maas yaan páajtalil ti'obo'. Ts'o'ole' tu k'askúuntuba[e] yéetel u x-lala'* imageno'ob le máako'ob ku sen ts'íiboltik ka'acho'. **8** Leti'e' ma' xu'ul u prostituirkuba je'ex u beetik le tia'an ka'ach Egiptoe', tu x-lóo'bayanile' le máako'obo' ku chitalo'ob ka'ach tu yéetel. Tu x-ch'úupalile' leti'obe' tu ma'amacho'ob u yiimo'ob, yéetel yanchaj ba'al u yilo'ob tu yéetel je'el bix tu ts'íiboltilo'obe'.[f] **9** Le o'olal tin k'ubaj ti' le máaxo'ob ku yantal ba'al u yil tu yéetel ka'acho', tin k'ubaj tu k'ab le asirio'ob[g] ku sen ts'íiboltiko'. **10** Leti'e' p'a'at x-ma' nook'il,[h] u hijo'ob yéetel u hija'ob xane' ma' páajchaj u púuts'lo'obi',[i] yéetel le ka ts'o'oke' kíimsa'ab yéetel espada. Leti'e' tu k'askúuntaj u k'aaba' ichil u maasil ko'olelo'obo' yéetel castigarta'abi.

11 Le ka tu yilaj Oholibá le ba'ax úuch ti' u kiiko', jo'op' u ts'íiboltik ba'alo'ob maas k'aastak, yéetel maas k'aas bix úuchik u prostituirkuba.[a] **12** Leti'e' tu sen ts'íiboltaj le asirio'ob kaja'ano'ob naats' ti' leti'o',[b] le gobernadoro'ob yéetel le máako'ob yaan autoridad ti'ob ku búukintiko'ob ki'ichkelem nook'o'ob yéetel ku nat'ko'ob tsíimino'obo', tuláaklo'obe' táankelmo'ob yéetel ki'ichkelmo'ob. **13** Úuchik u k'askúuntik u kuxtale', tin wile' junp'éelili' ba'ax tu ch'a'tuklaj u beetik tu ka'atúulalo'ob.[c] **14** Chéen ba'ale' le íits'intsilo' maas k'aas bix úuchik u prostituirkuba. Leti'e' tu yilaj xiibo'ob póola'ano'ob te' pak'o', caldeo'ob póola'ano'ob yéetel bona'ano'ob color chak, **15** leti'obe' yaan ka'ach u k'axnak'o'ob yéetel yaan nook' u bak'mo'ob tu poolo'ob, tuláaklo'obe' beyo'ob soldado'obe', ku chíikbesko'ob le babilonio'ob sijnáalo'ob tu lu'um le caldeo'obo'. **16** Le ka tu yilaj le xiibo'oba' tu sen ts'íibolto'obe' ka tu túuxtajti'ob mensajero'ob tu lu'umil Caldea.[d] **17** Le o'olale' le babilonio'obo' mantats' ku taalo'ob ka'ach utia'al u múul chitalo'ob tu yéetel tu cama. Leti'obe' tu k'askúunto'ob u kuxtal úuchik u yantal ba'al u yilo'ob tu yéetel. Le ka ts'o'ok u cha'ik u k'askúunta'al u kuxtale' tu

a 1Re 16:23, 24

b 1Re 14:16
1Re 21:25, 26

c 2Re 15:19
2Re 17:3
Os 5:13
Os 7:11

d Os 2:5

e Os 5:3

f Éx 32:1, 4
1Re 12:28, 29
2Re 10:29

g 2Re 15:29
1Cr 5:26

h Os 2:10

i 2Re 17:6
2Re 18:11

Columna 2

a Jer 3:6-8
Eze 16:46, 47

b 2Re 16:7

c 2Re 17:19

d Eze 16:29

23:5 * Wa «u amante'ob». **23:7** * Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

náachkuntuba ti' leti'ob tumen k'uch u p'ekto'ob.

18 Leti'e' seguernaj u beetik u x-prostitutail tu táan in wich yéetel u ye'eskuba x-ma' nook'il.[a] Le o'olal tene' jach tin p'ekte' ka tin náachkuntinba ti' leti' je'ex úuchik in náachtal ti' u kiik tumen jach tin p'ektaj le ba'axo'ob tu beeto'.[b] **19** Leti'e' jo'op' u maas prostituirkuba.[c] Tu k'a'ajsaj u x-lóo'bayanil, le k'iino'ob ku prostituirkuba ka'ach tu lu'umil Egiptoo',[d] **20** tu sen ts'íiboltaj le máaxo'ob ku yantal ba'al u yilo'ob tu yéetelo', p'áat je'ex le ko'olelo'ob* ku yantal ba'al u yilo'ob yéetel máako'ob yaan u xiibilo'ob je'ex u xiibil juntúul burro wa juntúul tsíimine'. **21** Teche' ta sen ts'íiboltaj le ba'axo'ob k'aastak ka beetik ka'ach ta x-lóo'bayanil tu lu'umil Egiptoo',[e] te' k'iino'ob táan u ma'amacha'al ka'ach a wiimo'obo'.[f]

22 Le o'olale' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'aliktech Oholibá: ‹U'uy a wu'uye, yaan in beetik u líik'il ta contra le máaxo'ob ku yantal ba'al u yilo'ob ta wéetelo',[g] le máaxo'ob ta náachkuntaba ti' leti'ob tumen ta p'ekto'obo', leti'obe' jejeláas tu'ux kun taalo'ob ta contra.[h] **23** Yaan u taal le babilonio'obo',[i] tuláakal le caldeo'obo',[j] u kajnáalilo'ob Pecod,[k] Soa, Coa, bey xan tuláakal le asirio'obo'. Tuláakal le máako'ob taalo'obo' táankelmo'ob yéetel ki'ichkelmo'ob, gobernadoro'ob bey xan uláak' máako'ob yaan autoridad ti'ob, máako'ob suuk u ba'atelo'ob yéetel máako'ob yéeya'ano'ob, tuláaklo'obe' u nat'mo'ob tsíimino'ob. **24** Le kéen u atacartecho'obe' yaan a wu'uyik u juum u ruedasil u carroilo'ob u ba'atelo'ob, yaan a atacarta'al tumen ya'ab soldado'ob, soldado'ob yaan u nukuch escudo'ob, u mejen escudo'ob* bey xan u casco'ob. Leti'obe' yaan u ba'pachtikecho'ob. Tene' yaan in ts'áaikti'ob u páajtalil u juzgarkecho'ob, leti'ob túune' yaan u juzgarkecho'ob je'el bix ken u yóotilo'obe'.[a] **25** Tene' yaan in we'esik buka'aj p'uja'anilen ta contra. Leti'ob túune' yaan u sen beetko'obtech loob, yaan u xotko'ob a ni' bey xan a xikno'ob. Le máaxo'ob kun p'áatlo'ob kuxa'anil techo' yaan u kíimsa'alo'ob yéetel espada. Leti'obe' yaan u bisko'ob a hijo'ob yéetel a hija'ob. Le máaxo'ob kun p'áatlo'obo' yaan u tóoka'alo'ob.[b] **26** Le máako'obo' yaan u pitko'ob a nook'[c] yéetel yaan u ch'a'iko'ob a ki'ichkelem alhaja'ob.*[d] **27** Tene' yaan in beetik u xu'ulul le ba'alo'ob káaj a beetik tu lu'umil Egiptoo',[e] yaan in beetik u xu'ulul a bisik junp'éel k'aak'as kuxtal yéetel yaan in beetik u xu'ulul a prostituirkaba.[f] Teche' ma' ken a ka'a ilo'ob yéetel ma' ken a ka'a k'a'ajs Egipto›.

28 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku

CAP 23

a Jer 3:2; Eze 16:36, 37

b Sl 106:39, 40; Jer 6:8; Jer 12:8

c Eze 16:25

d Eze 20:7

e Jos 24:14

f Eze 23:3

g Eze 16:37; Hab 1:6

h Jer 6:22; Jer 12:9

i Eze 21:19

j 2Re 24:2

k Jer 50:21

Columna 2

a Jer 39:5

b Eze 15:7; Eze 20:47

c Jer 13:22; Ap 17:16

d Isa 3:18-23; Jer 4:30; Eze 16:39

e Eze 23:3

f Isa 27:9; Eze 16:41; Eze 22:15

23:20 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina'ob». Ilawil «Concubina», página 2559.

23:24 * Le mejen escudo'oba' u suukile' arquero'ob bisik. **23:26** * Wa «adorno'ob».

ya'alik: ‹U'uy a wu'uye, tene' yaan in k'ubkech tu k'ab le máaxo'ob a p'ekmo', le máaxo'ob náachchajech ti' leti'ob tumen k'uchech a p'ekto'obo'.[a] **29** Leti'obe' yaan u sen beetik u k'asa'anilo'ob ti' teech, yéetel yaan u bisko'ob tuláakal u yich a meyaj.[b] Leti'obe' yaan u p'atkecho'ob x-ma' nook'il. Tuláakal máak ken u yil a chaknuulil, yaan u yilko'ob tuláakal le ba'axo'ob k'aastak ka beetko', jach beyo', tuláakal máak kun ilik de ke teche' juntúul x-prostitutaech.[c] **30** Bey kun úuchultecho' tumen binech tu paach le kaajo'ob je'ex u beetik juntúul x-prostitutao'[d] yéetel tumen p'áatech ma' limpio yanilech tin táan úuchik u meyajtech u x-lala' imageno'obi'.[e] **31** Teche' jo'op' a kuxtal je'ex u beetik ka'ach a kiike',[f] le o'olale' le copa yaanti'o' yaan in ts'áaik ta k'ab›.[g]

32 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik:

‹Teche' yaan a wuk'ik le ba'ax yaan tu copa a kiiko',[h] le copa taam yéetel kóocho',
bey túuno' yaan a che'ejta'al yéetel yaan a burlarta'al, tumen le copao' chuup yéetel le ba'alo'oba'.[i]

33 Teche' yaan a wuk'ik le ba'ax yaan te' copa u tia'al a kiik Samariao',
le copa chuup yéetel saajkilil bey xan yéetel xu'ulsajilo',

CAP 23

a Jer 21:7

b Dt 28:49, 51

c Eze 16:36, 37
Eze 16:39

d Jer 2:18

e Sl 106:35, 36
Eze 6:9
Eze 23:7

f Jer 3:8
Eze 16:46, 47

g 2Re 21:13
Jer 25:15
Da 9:12

h Isa 51:17

i Dt 28:37
1Re 9:7
Lam 2:15

Columna 2

a Sl 75:8

b 1Re 14:9
Ne 9:26
Isa 17:10
Jer 2:32
Jer 13:25

c Eze 23:4

d Os 1:2
Snt 4:4

e Le 18:21
2Re 17:17, 18
Eze 16:36

teech túune' yaan a káaltal yéetel yaan a sen mu'yaj.

34 Yaan a láaj uk'ik ba'ax yani',[a] yaan tak a néesik le copa de k'ato',
le kéen ts'o'okke' yaan a kúulxot'tik a wiimo'ob.
«Tene' bey ts'o'ok in wa'aliko'», lelo' Jéeoba a'alik, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'›.

35 Tu yo'olal lelo' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tumen ts'o'ok a tu'ubsiken yéetel tumen jach ts'o'ok a taasken mix ba'alile'*[b] yaan a wilik ba'ax kun úuchultech ikil a prostituirkaba bey xan ikil a bisik junp'éel k'aak'as kuxtal›».

36 Le ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ya'alajten: «U paal máak, ¿yaan wa a ts'áaik ojéeltbil ba'ax ts'o'ok u ch'a'tukla'al tu contra Oholá yéetel Oholibá?[c] ¿Yaan wa xan a we'esikti'ob le ba'axo'ob jach k'aastak ku beetko'obo'? **37** Leti'obe' ts'o'ok u traicionarkeno'ob,[d] u k'abo'ob xane' papa'kil yéetel k'i'ik'. Ma' chéen yanchaj ba'al u yilo'ob yéetel u x-lala' imageno'obi', ba'axe' tak le u paalalo'ob síijo'ob mientras in ch'a'amo'obo' tu tóoko'ob utia'al u k'ubko'ob bey janal ti' u imageno'obe'.[e] **38** Ts'o'ole' te' k'iin je'elo' tu beeto'ob xan lela': tu k'askúunto'ob le lugar santo in tia'alo' yéetel tu taaso'ob mix ba'alil in sábado'ob.

23:35 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ts'o'ok a pulken paachil ti' teche'».

39 Te' k'iin je'elo' le ka ts'o'ok u kíimsik u paalalo'ob utia'al u k'ubko'ob bey sacrificio ti' u x-lala' imageno'obo'[a] ooko'ob tin lugar santo utia'al u k'askúuntiko'ob.[b] Lelo' leti'e ba'ax tu beeto'ob ichil in wotocho'. **40** Hasta tu túuxto'ob t'aan ti' le xiibo'ob kaja'ano'ob náachil utia'al ka taalako'obo'.[c] Mientras tia'ano'ob beje', teche'* ichkíilnajech, ta bonaj a wich yéetel ta ts'áaj a alhaja'ob.[d] **41** Ts'o'ole' kulajech ti' junp'éel ki'ichkelem cama,[e] yéetel ta táane' tia'an junp'éel mesa[f] tu'ux ta ts'áaj le aceite[g] yéetel le incienso[h] in tia'al ka'acho'. **42** Ku yu'uba'al ka'ach u juum ya'ab máako'ob ki'imak u yóolo'ob, ichilo'obe' yaan ka'ach kala'ano'obi', máako'ob ti' u taalo'ob te' desiertoo'. Leti'obe' tu ts'áajo'ob esclava'ob* tu k'abo'ob le ko'olelo'obo' yéetel tu ts'áajo'ob ki'ichkelem corona'ob tu poolo'ob.

43 Teen túune' tin wa'alaj tu yo'olal le ko'olel ts'o'ok u traicionarkeno', le ko'olel ts'o'ok u xu'upul ikil u yoksikuba yéetel xiibo'obo': ‹Leti'e' yaan u seguer u beetik u x-prostitutail›. **44** Le o'olal le máako'obo' seguernaj u bino'ob tu yiknal je'ex u bino'ob tu yiknal juntúul x-prostitutae'. Leti'obe' bey úuchik u bino'ob tu yiknal Oholá yéetel Oholibá, le ko'olelo'ob jach k'aas bix u kuxtalo'obo'. **45** Chéen ba'ale' máako'ob toj u kuxtalo'obe' yaan u ya'aliko'ob ba'ax ku náajaltik úuchik u traicionartik u yíicham[a] bey xan úuchik u kíimsik máako'ob.[b] Tumen leti'obe' ku traicionartik u yíichamo'ob, yéetel u k'abo'obe' papa'kil yéetel k'i'ik'.[c]

46 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Yaan u taasa'al junp'éel ejército tu contra'ob utia'al u p'áatlo'ob bey junp'éel ba'al ku beetik u sajaktal máake', yéetel bey junp'éel ba'al utia'al okoltbile'.[d] **47** Leti'obe' yaan u ch'i'inlo'ob yéetel tuunich tumen le ejércitoo',[e] yéetel yaan u xu'ulsa'alo'ob yéetel espada. Yaan u kíimsa'al u hijo'ob yéetel u hija'ob,[f] yéetel yaan u tóoka'al u yotocho'ob.[g] **48** Yaan in beetik u xu'ulul u beeta'al ba'alo'ob k'aastak way lu'ume'. Tuláakal le ko'olelo'obo' yaan u kaanbalo'ob, yéetel ma' ken u biso'ob junp'éel k'aak'as kuxtal je'ex a beetke'ex te'exo'.[h] **49** Le ejércitoo' yaan u taasik ta wóok'ole'ex le ba'ax ka náajaltike'ex yo'olal le k'aak'as kuxtal ka biske'exo' bey xan úuchik a k'ebantale'ex yéetel a x-lala' imagene'exo'. Te'ex túune' yaan a k'uchul a wojéelte'exe' tene' Jéeobaen, teen le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'›».[i]

24 Te' año nueve* ti' le día diez ti' le mes diezo'# Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak,

CAP 23

a Jer 7:31

b Le 20:3

c Isa 57:9

d Jer 4:30

e Isa 57:7

f Isa 65:11

g Eze 16:17, 18

h Eze 8:10, 11

Columna 2

a Le 20:10

b Gé 9:6
Eze 16:38

c 2Re 24:3, 4
Sl 106:38
Eze 23:37

d Jer 15:4
Jer 25:9
Eze 16:40

e Le 20:2

f 2Cr 36:17

g 2Re 25:9, 10
Jer 39:8

h 2Pe 2:6

i Eze 6:13

23:40 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Oholibá. **23:42** * Wa «pulsera'ob».

24:1 * Lela' úuch tu nueve años bisa'ak táanxel lu'umil rey Joaquín, Ezequiel yéetel uláak' judío'ob. # U k'aaba' le mesa' Tebet. Ilawil «Tebet», página 2582.

ts'íibt le fecha* je'ela', ts'íibt le k'iin je'ela'. Tumen u reyil Babiloniae' ts'o'ok u káajal u atacartik Jerusalén jach te' k'iina'.[a] **3** A'al le ba'ax suuk u ya'ala'ala',* lela' unaj a wa'alik tu yo'olal le kaaj jach tercoo'. Unaj a wa'alik tu yo'olalo'ob:

‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik:

«Ts'áa le olla# te' k'áak'o' yéetel ts'áa ja' ichil.[b]

4 Ts'áa u xéexet'al bak' ichil,[c] ts'áa tuláakal le bak' maas ma'alobo',
ts'áa u bak'el pierna bey xan u bak'el lomoi', chup xan yéetel le baako'ob maas ma'alobtako'.

5 Unaj a ch'a'ik u maas jats'utstakil le tamano'ob'[d] yéetel unaj xan a nuchik le si' yáanal le ollao'.
Unaj a chakik le bak'o' bey xan le baak yaan ichilo'»».

6 Tumen Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik:

‹¡Jach yaj bix kun ts'o'okol ti' le kaaj ku wekik k'i'ik'o',[e] le kaaj bey jun-p'éel olla ts'o'ok u yiitsintkuba yéetel mix juntéen lu'sa'ak u yiitso'!
Jóo's le u xéexet'al le bak' yaan ichilo',[f] chéen ba'ale' ma' a yéeyik máakalmáak ken a ch'a'i'.

CAP 24

a 2Re 25:1 Jer 39:1 Jer 52:4

b Eze 11:3

c Eze 11:7

d Jer 39:6

e 2Re 21:16 Miq 7:2 Mt 23:35

f Eze 11:7, 9

Columna 2

a Jer 2:34

b Le 17:13 Dt 12:16

c 2Re 24:3, 4

d Mt 23:37

e Jer 21:10 Jer 32:29 Eze 22:15

f Jer 5:3 Jer 6:29

7 Tumen le k'i'ik' tu weko' láayli' tia'an ichil le kaajo'.[a] Leti'e' tu wekaj tu yóok'ol cháaltun.*
Ma' tu wekaj yóo' lu'um utia'al u mukiki'.[b]

8 Utia'al in p'u'ujul yéetel utia'al in sutik u jeel le ba'ax u beetmo',
tene' ts'o'ok in ts'áaik tu yóok'ol cháaltun le k'i'ik' tu weko',
tin ts'áaj utia'al ma' u páajtal u mu'ukul›.[c]

9 Le o'olal Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik:

‹¡Yaj bix kun ts'o'okol ti' le kaaj ku wekik k'i'ik'o'![d]
Tene' yaan in nikkúuntik ya'abkach si'.

10 Nikkúunt le si'o' ka a t'ab le k'áak'o',
tak'ankúunt ma'alob le bak'o', lu's le caldoo' yéetel cha'a u yelel le baako'obo'.

11 Le olla de cobre mix ba'al yano' ts'áa tu yóok'ol le chúuk utia'al u chokotalo'
utia'al ka p'áatak chakjole'enil.
Beyo' yaan u yíibil le ba'ax ma' ma'alob yaan ichilo'[e] yéetel yaan u yelel u yiits.

12 Jach ya'ab u yiits yéetel ma' tu páajtal u luk'ul,
le o'olal ku náaksik u yóol máak yéetel ku beetik u ka'anal máak.[f]
¡Píikch'int ichil le k'áak' le olla jach yaan u yiitso'!›.

24:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ts'íibt u k'aaba' le k'iina'».
24:3 *Wa «proverbio». #Wa «le olla kóoch u chi'».

24:7 *Wa «tsek'el».

13 ‹Tu yo'olal le k'aak'as kuxtal ka bisko' ta k'askúuntaba tin táan.[a] Teen túune' tin wóotaj in lu's le ba'ax k'askúuntikecho', chéen ba'ale' ma' páajchaji'. Le ba'ax k'askúuntikecho' yaan u luk'ul tak le k'iin ken xu'uluk in p'uja'anil ta contrao'.[b] **14** Teen Jéeobae' leti'e ba'ax ts'o'ok in wa'aliko', yéetel yaan u béeytal. Tene' ma' kin suut paachil, ma' ken in ch'a' óotsilil yéetel ma' kun yaatal in wóol.[c] Yaan a juzgarta'al tu yo'olal bix a kuxtal yéetel tu yo'olal ba'ax ka beetik›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

15 Jéeoba túune' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **16** «U paal máak, tene' junpuul ken in lu'stech le máax jach a yaabiltmo'.[d] Ma' unaj u yaatal a wóoli',* ma' unaj a wok'oli' mix unaj a cha'ik u yáalal u ja'il a wichi'. **17** Mix máak unaj u yilik wa táan a mu'yaj, ma' unaj a beetik je'ex suuk u beetik le máako'ob le kéen kíimik wa máaxo'.[e] Teche' unaj a bak'ik le nook' ta poolo'[f] yéetel unaj a ts'áaik a xaanab.[g] Teche' ma' unaj a pixik a chi'i'*[h] mix unaj a jaantik le waaj kun taasbiltecho'».[i]

18 Teen túune' t'aanajen yéetel le kaaj de tempranoo', yéetel in watane' kíim de tarde. Le o'olal le ka sáaschaj tuláak' k'iine' tene' tin beetaj jach je'ex a'ala'abikteno'. **19** Le kaaj túuno' tu ya'alajten: «¿Ma' wa ken a wa'alto'on ba'ax yaan u yil t-éetel tuláakal le ba'ax ka beetko'?». **20** Tene' tin núukajti'ob: «Jéeobae' tu t'anene' ka tu ya'alajten: **21** ‹Teche' unaj a wa'alik ti' u kaajil Israel lela': «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Yaan in taasik mix ba'alil le lugar santo[a] in tia'alo', le ba'ax beetik a jach creerkaba'exo', le ba'ax jach a yaabiltme'ex yéetel tia'an tu ts'u' a puksi'ik'ale'exo'. Ts'o'ole' a hijo'ex yéetel a hija'ex ta p'ate'exo'obo' yaan u kíimsa'alo'ob yéetel espada.[b] **22** Te' k'iin je'elo' te'exe' yaan a beetke'ex jach je'ex ts'o'ok in beetik teno'. Te'exe' ma' ken a pix a chi'ex mix ken a jaante'ex le waaj kun taasbilte'exo'.[c] **23** Te'exe' ma' ken a lu'se'ex le nook' a bak'maj ta poole'exo' mix ken a lu's a xaanabe'ex. Ma' kun sen yaatal a wóole'ex mix kan ok'ole'ex. Ba'axe' yaan u binte'ex k'aasil tu yo'olal le ba'axo'ob k'aastak ka beetke'exo',[d] yéetel yaan u múul yaatal a wóole'ex. **24** Ezequiele' ts'o'ok u p'áatal bey junpéel señal a tia'alte'exe'.[e] Te'exe' yaan a beetke'ex jach je'ex ts'o'ok u beetko'. Le kéen úuchuk tuláakal lela' yaan a wojéeltike'ex de ke tene' Jéeobaen, teen le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'›»».

25 «U paal máak, yaan u k'uchul u k'iinil in lu'sikti'ob le lugar tu'ux ku ta'akikuba'obo', le jats'uts lugar beetik u ki'imaktal u yóolo'obo',

24:16 * Wa «Ma' unaj a loxik a tseemi'». **24:17** * Wa «a me'exi'».

CAP 24

a 2Cr 36:14 Eze 22:9

b Eze 5:12, 13 Eze 8:18

c Jer 13:14 Eze 5:11

d Eze 24:18, 21

e Jer 16:5

f Le 10:6

g 2Sa 15:30

h Miq 3:7

i Jer 16:7

Columna 2

a Sl 74:7 Sl 79:1 Jer 7:14 Lam 1:10 Lam 2:7 Eze 9:7

b 2Cr 36:17 Jer 6:11

c Eze 24:17

d Le 26:39 Eze 33:10

e Isa 8:18 Isa 20:3 Eze 4:3

le ba'ax u yaabiltmo'ob yéetel le ba'ax yaan tu ts'u' u puksi'ik'alo'obo', ts'o'ole' yaan xan in lu'sikti'ob u hijo'ob yéetel u hija'ob.[a] Le kéen in beete' **26** yaan u taal a'albiltech tumen juntúul máak kun púuts'ul.[b] **27** Te' k'iin je'elo' teche' yaan a je'ik a chi' utia'al a t'aan yéetel le máax púuts'o', yaan u páajtal a ka'a t'aan.[c] Teche' yaan a p'áatal bey junp'éel señal u tia'alo'obe', bey túuno' leti'obe' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba».

25 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, sut a paakat tu tojil le ammonita'obo'[d] ka a wa'al ba'ax ku taal u k'iin u yúuchulti'ob.[e] **3** Teche' unaj a wa'alik ti' le ammonita'obo': ‹Ch'enxikinte'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'. Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Le ka ta wilaj u taasa'al mix ba'alil le lugar santo in tia'alo', le ka p'áat bey junp'éel desierto u lu'umil Israel yéetel le ka bisa'ab táanxel lu'umil u kajnáalilo'ob Judáe', teche' utia'al a burlarkabae' ta wa'alaj: ‹¡Yaaske!›. **4** Le o'olal tene' yaan in k'ubkech ti' le máaxo'ob ku taalo'ob Lak'ino'. Leti'obe' yaan u taalo'ob te' tu'ux yanecho' yéetel ti' ken u armarto'ob le najo'ob de nook' yaanti'obo'. Leti'obe' yaan u jaantiko'ob u yich a paak'al yéetel yaan u yuk'iko'ob u leche a walak' ba'alche'ob. **5** Tene' yaan in beetik ka p'áatak Rabá[f] junp'éel terreno tu'ux ku janal camello'ob, yéetel u lu'um le ammonita'obo' yaan in beetik ka p'áatak junp'éel lu'um utia'al u je'elel le tamano'obo'. Bey túuno' yaan a wojéeltike'ex máax Jéeoba»».

6 «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Teche' le ka ta wilaj ba'ax ku yúuchul ti' u lu'umil Israele' papaxk'abnajech,[a] ponponchaak'najech, yéetel tumen ki'imakchaj a wóole' jo'op' a sen burlarkaba ti' leti'.[b] **7** Le o'olale' yaan in líi'sik in k'ab ta contra yéetel yaan in k'ubkech ti' le kaajo'ob utia'al ka u ch'a'ob le ba'alo'ob yaantecho'. Yaan in lu'sikech ichil u maasil kaajo'obo' yéetel yaan in xu'ulsiktech ichil u maasil lu'umo'obo'.[c] Tene' yaan in xu'ulsiktech, teech túune' yaan a wojéeltik máax Jéeoba›.

8 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Moab[d] yéetel Seíre'[e] tu ya'alo'ob: «¡Ilawile! U kaajil Judáe' bey je'ex tuláakal u maasil kaajo'obo'». **9** Le o'olale' tene' yaan in beetik ka atacarta'ak le kaajo'ob yano'ob tu fronterail Moabo', le kaajo'ob maas jats'utstako'ob yano'ob te' lu'umo', tak Bet-jesimot, Baal-meón yéetel Kiriataim.[f] **10** Tene' yaan in k'ubik u lu'umil Moab bey xan le ammonita'ob ti' le máako'ob ku taalo'ob Lak'ino'.[g] Beyo' ma' kun ka'a k'a'ajsbil le ammonita'ob te' kaajo'obo'.[h] **11** Tene' yaan in beetik le ba'ax ts'o'ok in ch'a'tuklik tu contra Moabo',[i] leti'ob túune'

CAP 24

a Dt 28:32
Jer 11:22

b Eze 33:21

c Eze 3:26
Eze 33:22

CAP 25

d Gé 19:36, 38

e Jer 49:1
Am 1:13
Sof 2:9

f 2Sa 12:26
Eze 21:20

Columna 2

a Lam 2:15

b Sof 2:8

c Jer 49:2
Am 1:14

d Isa 15:1
Jer 48:1
Am 2:1

e Dt 2:4

f Nú 32:37, 38
Jos 13:15, 19

g Eze 25:4

h Eze 21:28, 32

i Jer 48:1

yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba›.

12 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Edome' ts'o'ok u vengarkuba ti' u kaajil Judá, ikil u vengarkuba ti' leti'obe' ts'o'ok u sen k'ebantal.[a] **13** Le beetke' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «'Teen xane' yaan in tich'ik in k'ab tu contra Edom yéetel yaan in xu'ulsik ti' máako'ob bey xan ti' ba'alche'ob, yaan u p'áatal mix ba'al yani'.[b] Leti'obe' yaan u kíimsa'alo'ob yéetel espada desde Temán tak Dedán.[c] **14** Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Ti' tene' yaan u meyajten in kaajal Israel utia'al in vengarkinba ti' Edom.[d] Leti'obe' yaan u beetko'ob u yu'ubik Edom in p'uja'anil yéetel in k'uuxilil, bey túuno' Edome' yaan u yojéeltik bix in vengarkinba›».[e]

15 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Le filisteo'obo' mantats' u p'ekmo'ob Israel yéetel ku ch'a'tukliko'ob bix je'el u beetko'ob loobe', le o'olal ts'o'ok u kaxtiko'ob bix je'el u vengarkuba'ob yéetel bix je'el u xu'ulsko'obti'e'.[f] **16** Le o'olale' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «'Tene' yaan in tich'ik in k'ab tu contra le filisteo'obo'[g] yéetel yaan in xu'ulsik ti' le keretita'obo',[h] yaan xan in xu'ulsik ti' u yalab le máaxo'ob kaja'ano'ob te' jáal ja'o'.[i] **17** Yaan in beetik nukuch ba'alo'ob utia'al in vengarkinba ti' leti'ob, yaan in castigarko'ob ichil in p'uja'anil. Le kéen in sut u jeel ti'ob le ba'ax u beetmo'obo' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba›».

CAP 25

a 2Cr 28:17 Sl 137:7 Lam 4:22 Am 1:11 Abd 10

b Mal 1:4

c Jer 49:7, 8

d Isa 11:14 Isa 63:1

e Na 1:2

f 2Cr 28:18 Isa 9:11, 12 Isa 14:29 Jer 47:1 Joe 3:4-6 Am 1:6

g Jer 25:17, 20 Sof 2:4

h Sof 2:5

i Jer 47:4

Columna 2

CAP 26

a Joe 3:4-6 Am 1:9

b Lam 1:1

c Isa 23:11 Am 1:10 Zac 9:4

d Eze 27:32

26 Te' año 11* ti' u yáax díail le meso' Jéeobae' tu t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, Tiroe' tu burlartuba ti' Jerusalén.[a] Leti'e' tu ya'alaj: ‹¡Yaaske! ¡Ts'o'ok u xu'ulsa'al ti' le kaaj ku táabsik ka'ach le kaajo'obo'!›[b] Beora ts'o'ok u xu'ulsa'ala' tuláakal ba'ale' yaan u taasa'alten yéetel yaan in ayik'altal›. **3** Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹U'uy a wu'uy lela' Tiro, tene' tia'anen ta contrae', yéetel yaan in beetik u líik'il ya'ab kaajo'ob ta contra je'ex u líik'il u olasil le k'áa'náabo'. **4** Leti'obe' yaan u nikiko'ob le ka'anal pak'o'ob ba'pachtmil Tiroo' yéetel yaan u jutiko'ob u nukuch torreilo'ob.[c] Tene' yaan xan in jo'ochik u lu'umil yéetel yaan in p'atik bey junp'éel cháaltun* ku léets'bale'. **5** Tu chúumukil le ja'o' leti'e' yaan u p'áatal junp'éel lugar tu'ux ku tikinkúunta'al u redil chuk kay›.[d]

‹Lelo' leti'e ba'ax ts'o'ok in wa'aliko'›, ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ‹le kaajo' yaan u p'áatal bey junp'éel ba'al utia'al ch'a'abil tumen le kaajo'obo'.

26:1 * Lela' úuch tu 11 años bisa'ak táanxel lu'umil rey Joaquín, Ezequiel yéetel uláak' judío'ob. **26:4** * Wa «tsek'el».

6 U mejen kaajilo'ob* yano'ob jáal k'áa'náabo' yaan u xu'ulsa'alo'ob yéetel espada. Le máako'ob túuno' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba›.

7 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹¡U'uy a wu'uye! Desde tu tojil xamane' yaan in beetik u taal juntúul rey tu contra Tiro,[a] yaan in beetik u taal Nabucodonosor, u reyil Babilonia. Leti'e' u rey le reyo'obo',[b] yaan u taal yéetel u carroilo'ob ba'ate'el,[c] yéetel tsíimino'ob,[d] yéetel máako'ob u nat'mo'ob tsíimino'ob bey xan yéetel junp'éel ejército tu'ux yaan ya'ab soldado'ob.* **8** Leti'e' yaan u xu'ulsik yéetel espada le mejen kaajo'ob yaan te' lu'um yaantecho'. Yaan xan u k'alik a paach, yaan u beetik junp'éel rampa utia'al u atacarkech yéetel yaan u ts'áaik escudo'ob ta contra. **9** Ti' leti'e' yaan u meyaj nukuch nu'ukulo'ob utia'al u jutik le pak'o'ob yano'ob ta ba'pacho'. Le nukuch torre'ob yaantecho' yaan u nikik yéetel u nu'ukulilo'ob u ba'ate'el.* **10** Tumen jach ya'ab u tsíimino'obe' hasta yaan u pixkecho'ob yéetel le polvo ken u líi'so'obo'. Le kéen okok te' joonajo'ob yaantecho' yaan u tíitkuba le pak'o'ob yano'ob ta ba'pacho', yaan u tíitkuba'ob tu yo'olal u juum le soldado'ob u nat'mo'ob tsíimino'ob yéetel u juum u ruedasil u carroilo'ob u ba'atelo'. Yaan u yokol je'ex u beetik le máako'ob ku yokol u ch'a'ob junp'éel kaaj ts'o'ok u ni'ikil le pak'o'ob ba'pachtmilo'. **11** Tuláakal le bejo'ob yaantecho' yaan u pepe'cha'ata'al tumen u tsíimino'ob.[a] Leti'e' yaan u kíimsik a kajnáalilo'ob yéetel espada, yéetel le nukuch columna'ob yaantecho' yaan u p'uchkuba'ob te' lu'umo'. **12** Le ejércitoo' yaan u ch'a'ik u biso'ob tuláakal ba'ax yaantech, yaan u tokiko'obtech le ba'alo'ob ka koniko',[b] yaan u nikiko'ob le pak'o'ob ba'pachtmilecho' yéetel yaan u jutiko'ob le ki'ichkelem najo'ob yaantecho'. Le kéen ts'o'okke' le ejércitoo' yaan u píikch'intko'ob ichil le k'áa'náab le tuunicho'ob yéetel le ba'alo'ob de che' yaantecho' bey xan a lu'umil›.

13 ‹Yaan in beetik u xu'ulul u juum a k'aay, yéetel ma' kun suut u'uybil u juum a arpa'ob.[c] **14** Yaan in beetik ka p'áatkech bey junp'éel cháaltun ku léets'bale', yéetel yaan a p'áatal junp'éel lugar tu'ux ku tikinkúunta'al u redil chuk kay.[d] Mix bik'in kan jel líi'sbil, tumen teen Jéeoba, teen a'alik›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

15 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik ti' Tiro: ‹¿Ma' wa ken u tíituba le isla'ob le kéen a k'a'am p'uchaba te' lu'umo'? ¿Ma' wa ken u tíituba le kéen jo'op'ok u yáakam le máako'ob ku kíimlo'ob yéetel le kéen kíimsa'ak ya'ab ti'

26:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u hija'ob». **26:7** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «kaajo'ob». **26:9** *Wa «espada'ob».

CAP 26

a Jer 25:9
Eze 29:18

b Da 2:37

c Jer 4:13

d Hab 1:8

Columna 2

a Isa 5:28
Hab 1:8

b Eze 27:32, 33
Eze 28:5, 18
Zac 9:3

c Isa 23:16

d Eze 26:4, 5

a kajnáalilo'obo'?[a] **16** Tuláakal le príncipe'ob yano'ob te' k'áa'náabo' yaan u líik'lo'ob tu trono'ob, yaan u lu'sko'ob le u nook'o'ob mina'an u k'abilo'obo', yaan u lu'sko'ob le u nook'o'ob bordarta'ano' yéetel yaan u kikilankilo'ob. Leti'obe' yaan u kutalo'ob lu'um, ma' kun xu'ulul u kikilankilo'ob yéetel yaan u p'áatal chéen táan u paktikecho'ob tumen jak'a'an u yóolo'ob.[b] **17** Yéetel leti'obe' yaan u k'ayko'ob junp'éel k'aay jach triste[c] ta wo'olal, yaan u ya'aliko'ob:

«¡Teech le kaaj tu'ux kaja'an ka'ach le máako'ob ku máano'ob te' k'áa'náabo', le kaaj ku alabarta'al ka'acho', ilawil bix ts'o'ok a p'áatal![d]

¡Teech yéetel a kajnáalilo'obe' yaante'ex ka'ach páajtalil te' k'áa'náabo',[e]

ka beetke'ex ka'ach u sen sajaktal tuláakal u kajnáalilo'ob le lu'umo'!

18 Le k'iin ken lúubkeche' le isla'obo' yaan u kikilankilo'ob,

le k'iin ken xu'ulsa'aktech le isla'ob yano'ob te' k'áa'náabo' ma' ken u kaxto'ob ba'ax ken u beeto'ob»».[f]

19 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Le kéen in xu'ulstech yéetel le kéen p'áatkech je'ex le kaajo'ob mina'an u kajnáalilo'obo', le kéen in beet a búulul yéetel le ja' ku wo'oltikubao' yéetel le kéen in beet u láaj pixkech le ja' jach yaan u muuk'o',[a] **20** tene' yaan in beetik a wéemel te' muknal pa'te' yéetel le máako'ob ku bino'ob te'elo', te' tu'ux yaan le máako'ob úuch kíimko'obo'. Yaan in beetik a kajtal te' lugar maas taamo', je'ex úuchik ti' le kaajo'ob xu'ulsa'abti'ob úuchjeakilo'. Yaan a bin pa'te' yéetel le máaxo'ob ku bino'ob te' muknalo'[b] utia'al ma' u ka'a antal a kajnáalilo'ob. Le kéen ts'o'okke' yaan in jats'utskíintik le lu'um tu'ux kaja'an le máako'ob láayli' kuxa'ano'obo'.

21 Yaan in beetik u téek taal ba'alo'ob kun beetik a sajaktal yéetel yaan u xu'ulultech utia'al mantats'.[c] Yaan a máan kaxtbil, chéen ba'ale' mix bik'in kan kaxtbil› lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

27 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, k'ay junp'éel k'aay jach triste tu yo'olal Tiro.[d] **3** Teche' unaj a wa'alik ti' Tiro:

‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik

ti' teech le kaja'anech naats' ti' le k'áa'náabo',

ti' teech le ka beetik negocio yéetel le kaajo'ob yano'ob te' ya'abkach isla'obo':

«U'uy a wu'uy lela' Tiro, teche' ts'o'ok a wa'alik: ‹Tene' jach táaj ki'ichkelmen›.[e]

4 Le lugaro'ob ka nu'uktiko' tia'ano'ob tu chúumukil le k'áa'náabo',

CAP 26
a Eze 27:28
b Eze 27:35 Eze 32:10
c Eze 27:32
d Am 1:9, 10
e Eze 28:2
f Isa 23:5
Columna 2
a Eze 27:34
b Eze 28:8
c Eze 27:36
CAP 27
d Eze 26:17
e Isa 23:9 Eze 28:2, 12

le máaxo'ob beetkecho' ts'o'ok u maas jats'utskíintikecho'ob.

5 Tuláakal a tablasile' beeta'ab yéetel u che'il enebro ku taal Senir,[a] yéetel le che' ku wa'akúunta'al chúumuk ti' techo'* beeta'ab yéetel u cedroil Líbano.

6 Le remo'ob ku meyajtecho' beeta'an yéetel le nukuch che'ob* ku taal Basáno'.
A ni'e' beeta'an yéetel u che'il ciprés yéetel jats'utskíinta'an yéetel marfil ku taal ti' u islailo'ob Kitim.[b]

7 Le nook'o'ob ka sinik utia'al a bisa'al tumen le iik'o' beeta'an yéetel u linoil Egipto jejeláas u colorilo'ob.
Le nook'o'ob ku ja'ayal ta wóok'olo' beeta'an yéetel hilo azul bey xan yéetel lana* color morado, lela' ti' u islailo'ob Elisá u taal.[c]

8 U kajnáalilo'ob Sidón yéetel Arvade'[d] leti'ob ka'ach a remero'ob.
A marinero'obe' máako'ob jach no'oja'ano'ob.[e]

9 Le máaxo'ob no'oja'ano'ob* yéetel jach u yojlo'ob meyaj ku taalo'ob Guebalo'[f] leti'ob sellartik le tu'ux ku núupul a che'ilo'obo'.[g]

27:5 *Wa «yéetel a mástile». **27:6** *U k'aaba' le che'oba' «encino». **27:7** *Wa «tela beeta'an yéetel u tso'otsel taman». **27:9** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Le máaxo'ob yaan u ja'abilo'ob».

CAP 27

a Dt 3:8, 9; 1Cr 5:23

b Gé 10:2, 4

c Gé 10:2, 4

d Gé 10:15, 18

e 1Re 9:27

f Jos 13:2, 5

g Eze 27:27

Columna 2

a Gé 10:6; Jer 46:9

b Gé 10:2, 4; Jon 1:3

c 2Cr 9:21

d Jer 10:9

e Isa 66:19

f Gé 10:2

g Joe 3:6

Tuláakal le barco'ob yéetel le máako'ob ku máano'ob te' k'áa'náabo' ku taalo'ob ka'ach ta wiknal utia'al u koonolo'ob yéetel u maano'ob.

10 Ichil a ejército ka'ache' yaan máako'ob ti' u taalo'ob Persia, Lud yéetel Fut.[a] Le máako'oba' a soldado'ob ka'achi.
Leti'obe' ku ch'uykíintko'ob ka'ach u escudo'ob yéetel u casco'ob ti' teech, bey túuno' ku ye'esko'ob le páajtalil yaantecho'.

11 Le máako'ob yano'ob ta ejército ku taalo'ob Arvado' ti' ku wa'atalo'ob ka'ach tu yóok'ol le nukuch pak'o'ob ba'pachtmilecho',
yéetel te' nukuch torre'ob yaantecho' tia'an xiixib máako'obi'.
Leti'obe' ku ch'uykíintko'ob u escudo'ob te' nukuch pak'o'ob ba'pachtmilecho',
yéetel ku maas jats'utskíintikecho'ob.

12 Tarsise'[b] ku beetik ka'ach negocio ta wéetel tumen jach ayik'alech.[c] Utia'al a ts'áaikti' le ba'alo'ob yaantecho' leti'e' ku ts'áaiktech plata, fierro, estaño yéetel plomo.[d] **13** Javán, Tubal[e] yéetel Meseke'[f] ku beetko'ob ka'ach negocio ta wéetel. Utia'al a ts'áaikti'ob le ba'alo'ob yaantecho' leti'obe' ku ts'áaiko'obtech esclavo'ob[g] yéetel ba'alo'ob de

cobre. **14** U paalal Togarmáe'[a] utia'al a ts'áaiktí'ob le ba'alo'ob yaantecho' ku ts'áaiko'obtech tsíimino'ob yéetel mula'ob. **15** Le máako'ob Dedán[b] u taalo'obo' ku beetko'ob ka'ach negocio ta wéetel. Ka múul meyaj ka'ach yéetel comerciante'ob ku taalo'ob ti' jejeláas isla'ob. Leti'obe' ku ts'áaiko'obtech ka'ach marfil[c] yéetel u che'il ébano bey regaloe'. **16** Edome' ku beetik negocio ka'ach ta wéetel tumen ya'ab ba'alo'ob yaantech. Utia'al a ts'áaikti' le ba'alo'ob yaantecho' leti'e' ku ts'áaiktech u jats'uts tuunichil turquesa, coral yéetel rubí bey xan lana color morado, nook'o'ob jejeláas color bordarta'anilo'ob yéetel tela'ob ma'alobtako'ob.

17 Judá yéetel u lu'umil Israele' ku beetko'ob ka'ach negocio ta wéetel. Utia'al a ts'áaikti'ob le ba'alo'ob yaantecho' leti'obe' ku ts'áaiko'obtech trigo ku taal Minit,[d] kaab,[e] aceite, bálsamo[f] bey xan ba'alo'ob jach ma'alobtak utia'al jaantbil.[g]

18 Tumen ya'ab ba'alo'ob yaantech yéetel jach ayik'aleche' Damascoe'[h] ku beetik ka'ach negocio ta wéetel. Utia'al a ts'áaikti' le ba'alo'ob yaantecho' leti'e' ku ts'áaiktech u vinoil Elbón bey xan u lanail Sahar. **19** Vedán yéetel Javán ku taalo'ob tu lu'umil Uzale' ku ts'áaiko'obtech casia,* caña# yéetel ba'alo'ob beeta'an de fierro utia'al a ts'áaikti'ob xan le ba'alo'ob yaantecho'. **20** Dedáne'[a] ku beetik ka'ach negocio ta wéetel, leti'e' ku ts'áaiktech le nook'o'ob* ku ts'a'abal tu pu'uch le ba'alche'ob utia'al u na'at'lo'obo'. **21** Teche' ta contratartaj le árabe'obo' bey xan tuláakal u nuuktakil Quedar,[b] leti'ob ka'ache' ku konko'ob mejen tamano'ob, xibil tamano'ob bey xan chivo'ob.[c] **22** U comercianteilo'ob Seba yéetel Raamáe'[d] ku beetko'ob negocio ka'ach ta wéetel. Utia'al a ts'áaikti'ob le ba'alo'ob yaantecho' leti'obe' ku ts'áaiko'obtech jejeláas perfume'ob jach ma'alobtak, jats'uts tuunicho'ob bey xan oro.[e] **23** Arán,[f] Cané, Edén,[g] u comercianteilo'ob Seba,[h] Asur[i] yéetel Kilmade' ku beetko'ob negocio ka'ach ta wéetel. **24** Ta k'íiwikilo'obe' ku konko'ob ki'ichkelem nook'o'ob, capa'ob beeta'an yéetel tela azul yéetel bordarta'an yéetel jejeláas coloro'ob bey xan alfombra'ob jejeláas u colorilo'ob, tuláakale' ma'alob k'axa'anilo'ob yéetel suum.

25 U barcoilo'ob Tarsis[j] bisik ka'ach le ba'alo'ob ku meyajtech utia'al a negocioo',
le kéen xi'ikech ichil le k'áa'náabo' alkuchil a bin.

26 A remero'obe' tu bisecho'ob ichil le k'áa'náab ku wo'oltikubao'.
Le iik' lak'in u taalo' tu xe'exet'ech tu ts'u' le k'áa'náabo'.

27:19 * Lela' junp'éel clase canela. # Junp'éel clase caña jach ki'ibok.

27:20 * Wa «nook'o'ob tejerta'an».

CAP 27

a Gé 10:2, 3; Eze 38:6
b Gé 10:7
c 1Re 10:22
d Jue 11:12, 33
e Gé 43:11
f Jer 8:22
g 1Re 5:9; Esd 3:7; Hch 12:20
h Isa 7:8

Columna 2

a Gé 25:3
b Gé 25:13
c 2Cr 17:11; Isa 60:7
d Gé 10:7
e 1Re 10:1, 2; Isa 60:6
f Gé 11:31
g 2Re 19:12; Am 1:5
h Gé 25:3; Job 6:19
i Gé 10:22
j 1Re 10:22; Isa 23:14

27 Le k'iin ken lúubkeche' yaan u bin tu taamil le k'áa'náab a ayik'alil,[a]
le ba'alo'ob yaantecho', le ba'alo'ob ka manik yéetel ka koniko',[b] a marinero'ob,
le máaxo'ob ku máano'ob ich ja'o', le máaxo'ob sellartik le tu'ux ku núupul a che'ilo'obo', a comerciante'ob yéetel tuláakal a soldado'ob.[c]
Lela' bey xan kun úuchul ti' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ta wéetelo'.
28 Le kéen jo'op'ok u yawat a marinero'obe' yaan u tíitkuba le lu'umo'ob yano'ob tu jáal le k'áa'náabo'.
29 Tuláakal le remero'ob, le marinero'ob yéetel le máaxo'ob suuk u máano'ob ichil le k'áa'náabo'
yaan u xúump'atko'ob u barco'ob yéetel yaan u p'áatlo'ob wa'atal yóo' lu'um.
30 Leti'obe' yaan u yawat ok'olo'ob ta wo'olal[d]
mientras táan u tóoslu'umtik u poolo'ob, yéetel táan u ba'likuba'ob ich ta'an.
31 Yaan u ts'íkik u poolo'ob yéetel yaan u takiko'ob to'otoch nook'o'ob.
Yaan u yawat ok'olo'ob ta wo'olal mientras táan u jajak iik'o'ob.
32 Mientras yaachaja'an u yóolo'obe' yaan u k'ayko'ob junp'éel k'aay jach triste ta wo'olal, leti'obe' yaan u ya'aliko'ob:

CAP 27
a Eze 26:14
b Eze 27:8, 9
c Eze 27:10, 11
d Isa 23:1
Eze 26:17

Columna 2
a Eze 26:5
b Eze 27:14, 16
c Zac 9:3
d Eze 26:19
e Eze 27:27
f Eze 26:15
g Eze 28:17
h Sl 37:10

‹¿Yaan wa uláak' je'ex Tiro, le máax tia'an beora tu ts'u' le k'áa'náab yéetel mix t'aan ku beetko'?[a]
33 Teche' ka ki'imakkúuntik u yóol ka'ach ya'ab kaajo'ob yéetel le ba'alo'ob ka taasik ichil le k'áa'náabo'.[b]
Ta ayik'alkúuntaj u reyilo'ob yóok'ol kaab yéetel le ya'ab ayik'alil yaantecho' bey xan yéetel le ba'alo'ob ikil a beetik negocioo'.[c]
34 Beoraa' teche' ts'o'ok a xe'exet'a'al ichil le k'áa'náabo', te' tu'ux taam le ja'o'.[d]
Tuláakal le máaxo'ob yano'ob ta wéetel bey xan le ba'alo'ob ka konik yéetel ka maniko' ts'o'ok u búululo'ob ta wéetel.[e]
35 Tuláakal u kajnáalilo'ob le isla'obo' yaan u p'áatlo'ob chéen táan u paktikecho'ob tumen jak'a'an u yóolo'ob,[f]
yéetel u reyilo'obe' yaan u kikilankilo'ob, yaan u chíikpajal tu yicho'ob buka'aj saajkilo'ob.[g]
36 Le comerciante'ob ku taalo'ob ti' jejeláas lu'umo'obo' yaan u xuuxubo'ob* tu yo'olal le ba'ax úuchtecho'.
Chéen ken jáan xu'ulsa'akech yéetel jach yaj bix kun ts'o'okoltech.
Yaan u xu'ulsa'altech utia'al mantats'»»»».[h]

27:36 *Ma' xaane' ku xuuxubo'ob tumen jak'a'an u yóolo'ob wa tumen táan u p'a'astajo'ob.

CAP 28

28 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, a'al ti' le máax gobernartik Tiroo': ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik:

«A puksi'ik'ale' ts'o'ok u p'áatal jach ku creerkuba,[a] le o'olal ma' tu xu'ulul a wa'alik: ‹Tene' juntúul diosen.

Yéetel kin kutal tu trono juntúul dios tu chúumukil le k'áa'náabo'›.[b]

Chéen ba'ale' ma' juntúul diosechi', ba'axe' chéen juntúul wíinikech

kex ichil a puksi'ik'ale' ka tuklik juntúul diosech.

3 Teche' ka tuklik maas yaan a na'at ti' Daniel,[c] yéetel ka tuklik ma' tu páajtal u ta'aka'al mix ba'al ti' teech.

4 Teche' ts'o'ok a ayik'altal tumen yaan a na'at yéetel tumen a wojel ba'ax unaj a beetik,

yéetel ma' tu xu'ulul a nikkúuntik oro yéetel plata te' lugar tu'ux ka ts'áaik le ba'alo'ob yaantecho'.[d]

5 Tumen jach a wojel a beet negocioe' ts'o'ok a maas ayik'altal,[e]

yéetel a puksi'ik'ale' ts'o'ok u p'áatal jach ku creerkuba tu yo'olal le ba'alo'ob yaantecho'».

6 ‹Le o'olale' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik:

«Tumen ichil a puksi'ik'al ka tuklik juntúul dioseche',

7 tene' yaan in beetik u líik'il ta contra le máako'ob maas k'asa'ano'ob yano'ob táanxel lu'umilo'obo'.[a]

Leti'obe' yaan u jíilpaytik u espada'ob tu contra tuláakal le jats'uts ba'alo'ob yanchajtech yo'olal le na'at yaantecho',

leti'ob túune' yaan u k'askúuntiko'ob a ki'ichkelmil.[b]

8 Yaan u beetko'ob a bin yáanal lu'um,

yéetel jach yaj bix kan kíimil chúumuk ti' le k'áa'náabo'.[c]

9 Kex beyo', ¿yaan wa a wa'alik ti' le máax kun kíimskecho': ‹Tene' juntúul diosen›?

Le máaxo'ob kun xu'ulsiktecho' yaan u tratarkecho'ob chéen je'ex juntúul wíinike' ma' je'ex juntúul diose'».

10 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik:

‹Le j-táanxel lu'umilo'obo' yaan u kíimskecho'ob je'ex juntúul máax ma' circuncidarta'ane',* tumen bey ts'o'ok in wa'aliko'›».

11 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **12** «U paal máak, k'ay junp'éel k'aay jach triste tu yo'olal u reyil Tiro, unaj a wa'alikti': ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik:

«Teche' jach perfectoech ka'achi,

a Eze 28:5

b Eze 27:4

c Da 2:48

d Zac 9:3

e Isa 23:1, 3 Eze 27:12

Columna 2

a Eze 30:10, 11

b Isa 23:9

c Eze 27:26

28:10 * Ilawil página 2559.

jach táaj yaan a na'at[a] yéetel jach ki'ichkelmech.[b]

13 Teche' tia'anech ka'ach Edéne', tu jardín Dios.
Jats'utskíinta'anech yéetel jats'uts tuunicho'ob je'ex lelo'oba':
rubí, topacio, jaspe, crisólito, ónice, jade, zafiro, turquesa[c] yéetel esmeralda.
Cada junp'éel ti' le tuunicho'oba' kapa'ano'ob ti' adorno'ob de oro.
Tuláakal le ba'alo'oba' prepararta'ab te' k'iin ka beeta'abecho'.

14 Tene' tin ts'áajech a beet a querubínil, juntúul máax yéeya'an yéetel ts'a'an utia'al kanan.
Teche' tia'anech ka'ach tu montaña Diose',[d] junp'éel lugar santo, yéetel ti' ka xíimbal ka'ach ich tuunicho'ob ku tóoch'bal u k'áak'ilo'obe'.

15 Desde te' k'iin ka beeta'abecho' teche' mix ba'al k'aas ka beetik ka'achi,
chéen ba'ale' jo'op' a beetik ba'ax ma' ma'alobi'.[e]

16 Tumen ya'ab negocio ka beetik[f] ka'ache'
jo'op' a sen beetik loob yéetel jo'op' a k'ebantal.[g]
Teech le querubín ts'a'abech utia'al kanano', úuchik a k'astale' yaan in jóo'sikech tu montaña Dios,
yéetel yaan in xu'ulsiktech[h] náach ti' le tuunicho'ob ku tóoch'bal u k'áak'ilo'obo'.

CAP 28
a Eze 28:3
b Eze 27:3
c Eze 27:16
d Isa 14:13
e Joe 3:4
Am 1:9
f 1Re 10:11
2Cr 9:21
Eze 27:12
g Joe 3:6
h Isa 23:9
Jer 25:17, 22
Jer 47:4
Joe 3:8

Columna 2
a Eze 27:3
b Isa 14:14
c Isa 14:15
d Am 1:9, 10
e Eze 27:35
f Eze 27:36
g Isa 23:4
Jer 25:17, 22
Eze 32:30

17 Tumen ki'ichkelmeche' a puksi'ik'ale' jo'op' u creerkuba.[a]
A ki'ichkelmile' tu k'askúuntaj le na'at yaantecho'.[b]
Yaan in píikch'intkech te' lu'umo'.[c]
Le reyo'ob túuno' yaan u jach cha'antiko'ob le ba'ax kun úuchultecho'.

18 Teche' ts'o'ok a k'askúuntik le lugaro'ob santo'ob yaantech tu yo'olal le buka'aj ba'alo'ob ma' ma'alobtak ka beetko' bey xan tu yo'olal le k'aak'as negocio'ob yaantecho'.
Yaan in t'abik junp'éel k'áak' chúumuk ti' teech, le k'áak' túuno' yaan u tóokikech.[d]
Chéen a ta'anil ken in beet u p'áatal te' lu'umo', lela' yaan in beetik tu táan tuláakal le máaxo'ob paktikecho'.

19 Tuláakal le j-táanxel kaajilo'ob k'aj óoltmilech ka'acho' yaan u p'áatal chéen jaajap u chi'ob táan u paktikecho'ob.[e]
Chéen ken jáan xu'ulsa'akech yéetel jach yaj bix kun ts'o'okoltech.
Yaan u xu'ulsa'altech utia'al mantats'»».[f]

20 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **21** «U paal máak, sut a paakat tu tojil Sidóne'[g] ka a wa'al ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchulti'. **22** Unaj a wa'alikti': ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik:

«Sidón, tene' tia'anen ta
contrae', tene' yaan in
nojba'alkúunta'al chúu-
muk ti' teech.
Tene' yaan in castigar-
kech yéetel yaan in we'e-
sik juntúul Dios san-
toen, le máako'ob túuno'
yaan u yojéeltiko'ob
máax Jéeoba.
23 Tene' yaan in túuxtik k'o-
ja'anilo'ob tu yiknal, yée-
tel tu calleilo'obe' yaan
in beetik u yáalkab k'i'i-
k'i'.
Jejeláas tu'ux kun taal
junp'éel espada tu con-
tra yéetel le kéen taala-
ke' ya'ab máako'ob kun
kíimil chúumuk ti' leti'.
Leti'ob túune' yaan u
yojéeltiko'ob máax
Jéeoba.[a]

24 U kaajil Israel túune'
yaan u p'áatal ma' ba'pach-
ta'an tumen k'i'ixo'ob ku lo-
mik máaki' mix tumen k'i'i-
xo'ob ku beetko'ob u mu'yaj
máaki',[b] lelo'oba' leti'e kaa-
jo'ob taasik mix ba'alil Israe-
lo'. Le máako'ob túuno' yaan
u yojéeltiko'obe' teen Jéeoba,
teen le máax yaan tuláakal
autoridad ti'o'».

25 ‹Jéeoba, le máax yaan
tuláakal autoridad ti'o', ku
ya'alik: «Tene' yaan in ka'a
much'kíintik le israelita'ob
k'i'itbesa'abo'ob ichil uláak'
kaajo'obo',[c] le kéen in beet le-
lo' le kaajo'obo' yaan u yil-
ko'obe' tene' juntúul Dios san-
toen.[d] Leti'ob túune' yaan u
kajtalo'ob te' lu'um[e] tin ts'áaj
ti' Jacob, le máax meyajtiken
ka'acho'.[f] **26** Te'elo' yaan u
kajtalo'ob ich jeets'elil,[a] yaan
u beetik u yotocho'ob yéetel
yaan u paak'alo'ob.[b] Bey kun
úuchul le kéen in béeykunt le
ba'ax in wa'almaj tu contra le
kaajo'ob kaja'ano'ob tu ba'pa-
cho'obo', le kaajo'ob taasko'ob
bey mix ba'alilo'.[c] Leti'ob túu-
ne' yaan u yojéeltiko'obe' teen
Jéeoba, teen u Dioso'ob»›».

29 Te' año diez* ti' le día
12 ti' le mes diezo'#
Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu
ya'alajten: **2** «U paal máak,
paakatnen tu tojil Faraón u
reyil Egiptoe' ka a wa'al ba'ax
ku taal u k'iin u yúuchul ti' le-
ti' bey xan ti' tuláakal Egipto.[d]
3 Teche' unaj a wa'alik lela':
‹Jéeoba, le máax yaan tuláa-
kal autoridad ti'o', ku ya'alik:
«Faraón u reyil Egipto,[e]
tene' tia'anen ta con-
trae',
teech le nuxi' ba'alche'
chilikbal te' Río Niloo'.*[f]
Teche' ts'o'ok a wa'alik:
‹Le Río Niloo' in tia'al,
teen beetmil›.[g]
4 Chéen ba'ale' tene' yaan
in lechik gancho'ob ta
kama'ach yéetel yaan in
beetik u táak'al ta woo-
t'el le kayo'ob yano'ob te'
Río Niloo'.
Tene' yaan in jóo'sikech
te' Río Nilo pa'te' yéetel
tuláakal le kayo'ob kun
táak'al ta woot'elo'.

CAP 28

a Eze 26:6

b Nú 33:55
Jos 23:12, 13

c Dt 30:3
Isa 11:12
Jer 30:18
Os 1:11

d Isa 5:16

e Jer 23:8

f Gé 28:13

Columna 2

a Isa 32:18
Jer 23:6
Os 2:18

b Isa 65:21, 22
Jer 31:5
Am 9:14

c Jer 30:16

CAP 29

d Jer 25:17, 19
Jer 43:10, 11
Eze 31:2

e Jer 46:25
Eze 31:18

f Eze 32:2

g Eze 29:9

29:1 *Lela' úuch tu diez años bisa'ak táanxel lu'umil rey Joaquín, Ezequiel yéetel uláak' judío'ob. #U k'aaba' le mesa' Tebet. **29:3** *Le t'aan Río Nilo ku chíikpajal te' capítuloa' ku t'aan xan ti' le jejeláas tu'ux o'ob ku xa'aypajal le ríoo'.

5 Tene' yaan in xúump'atkech te' desierto pa'te' yéetel tuláakal le kayo'ob yano'ob te' Río Niloo'.
Yaan a lúubul yóo' lu'um yéetel u xéexet'al a wíinklile' ma' kun máan molbil.[a]
Yaan in k'ubkech utia'al a jaanta'al tumen u ts'íits'ik ba'alche'ilo'ob le lu'umo' bey xan tumen le ch'íich'o'ob ku máano'ob te' ka'ano'.[b]
6 Le kéen ts'o'okke' tuláakal u kajnáalilo'ob Egiptoe' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba,
tumen tu k'iinil u yáantko'ob Israele' leti'obe' p'áato'ob chéen bey junp'éel tikin sak'abe'.*[c]
7 Le ka tu yóoto'ob u ch'a'ob u muuk'o'ob ti' teche' óop'ol ta beetaj,
yéetel ta beetaj loob ti' u hombro'ob.
Le ka tu yóoto'ob u ch'a'ob u muuk'o'ob ti' teche' káachal ta beetaj
ka jo'op' u takchalankilo'ob».[d]
8 Le o'olale' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «¡Ilawile! Tene' nika'aj in taas junp'éel espada ta contra,[e] yéetel yaan in xu'ulsik ti' wíinik yéetel ti' ba'alche'. **9** U lu'umil Egiptoe' yaan u p'áatal bey junp'éel desiertoe' yéetel yaan u p'áatal mix ba'al ya-

29:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel caña».

CAP 29
a Jer 25:33
b Eze 32:4
c Isa 36:6 Jer 37:5-7 Eze 17:17
d Jer 17:5
e Jer 46:14 Eze 30:4 Eze 32:12

Columna 2
a Jer 43:11-13
b Eze 29:3
c Eze 30:12
d Jer 44:1
e Eze 30:6, 7
f Eze 31:12 Eze 32:13
g Jer 46:19
h Eze 30:23
i Jer 46:25, 26
j Gé 10:13, 14 Eze 30:14

ni'.[a] Leti'ob túune' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba, tumen teche' ta wa'alaj: ‹Le Río Niloo' in tia'al, teen beetmil›.[b] **10** Le beetke' tene' tia'anen ta contra yéetel tu contra a Río Niloo'. Yaan in beetik u tijil u lu'umil Egipto yéetel yaan in beetik ka p'áatak mix ba'al yani', bey desierto kun p'áatle'.[c] Bey kun úuchul desde Migdol[d] tak Siene,[e] tak tu fronterail Etiopía. **11** Mix juntúul wíinik yéetel mix juntúul ba'alche' kun máani',[f] mix máak kun kajtal tu yáamil 40 añosi'. **12** Tene' yaan in beetik ka p'áatak maas k'aas yanil u lu'umil Egipto ti' u maasil lu'umo'obo'. Yéetel u kaajilo'ob Egiptoe' yaan in beetik ka p'áatko'ob maas k'aas yanilo'ob ti' u maasil kaajo'ob, bey kun p'áatlo'ob tu yáamil 40 añoso'.[g] Yaan in k'i'itbesik le egipcio'ob ichil le lu'umo'obo', yaan in k'i'itbesko'ob te' kaajo'obo'».[h]

13 Tumen Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Le kéen máanak 40 añose' yaan in ka'a much'ik le egipcio'obo'. Yaan in beetik u suuto'ob desde te' kaajo'ob tu'ux k'i'itbesa'abo'obo'.[i] **14** Tene' yaan in beetik u suut tu lu'umil Patrós[j] le egipcio'ob bisa'abo'ob táanxel lu'umilo', yaan in beetik u suuto'ob tu lu'umo'ob yéetel yaan u k'uchul u beetuba'ob junp'éel reino ma' nojoch u páajtalili'. **15** Egiptoe' yaan u p'áatal maas mina'an u muuk' ti' le uláak'

lu'umo'obo', yéetel ma' ken u ka'a dominart u maasil kaajo'ob.[a] Yaan in beetik u p'áatal jach mina'an u muuk'o'ob, le o'olal ma' kun páajtal u ts'áaiko'ob uláak' kaajo'ob yáanal u páajtalilo'ob.[b] **16** Israele' ma' kun ka'a confiar ti' le áantaj ku ts'a'abalti'ob ka'ach tumen Egiptoo'.[c] Ba'axe' chéen yaan u k'a'ajsikti'ob ma' ma'alob úuchik u k'áatko'ob áantaj ti' le egipcio'obo'. Leti'ob túune' yaan u yojéeltiko'obe' tene' Jéeobaen, teen le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

17 Te' año 27* ti' le yáax día ti' le yáax meso'# Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **18** «U paal máak, Nabucodonosor[d] u reyil Babiloniae' jach ya'ab meyaj yanchaj u beetik yéetel u ejército utia'al u atacartik Tiro.[e] Tuláaklo'obe' láaj k'olischajo'ob, yéetel u hombro'obe' láaj ts'óolpajo'ob. Chéen ba'ale' leti' yéetel u ejércitoe' ma' tu k'amo'ob mix junp'éel bo'ol úuchik u bino'ob ba'ate'el tu contra Tiroi'.

19 Le o'olal Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tene' yaan in ts'áaik u lu'umil Egipto ti' Nabucodonosor u reyil Babilonia.[f] Leti'e' yaan u ch'a'ik u ayik'alil, yaan u tokik ba'ax yaanti', yéetel yaan u ch'a'ik ya'ab ba'alo'ob. Lelo' leti'e bo'ol ken u k'am u ejércitoo'›.

29:17 *Lela' úuch tu 27 años bisa'ak táanxel lu'umil rey Joaquín, Ezequiel yéetel uláak' judío'ob. #U k'aaba' le mesa' Abib. Ilawil «Abib», página 2554.

CAP 29

a Eze 30:13

b Eze 32:2

c Isa 30:2
Isa 36:4, 6
Jer 2:18
Jer 37:5-7

d Jer 25:9
Jer 27:3, 6

e Eze 26:7

f Jer 43:10, 12

Columna 2

a Eze 30:9, 10

b 1Sa 2:10
Lu 1:69

CAP 30

c Abd 15

d Eze 32:7

e Sl 110:6

f Eze 32:11, 12

20 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tene' yaan in ts'áaik u lu'umil Egipto ti' Nabucodonosor tumen bin ba'ate'el tu contra Tiro, leti' yéetel u ejércitoe' tu beeto'obten junp'éel meyaj›.[a]

21 Te' k'iin je'elo' tene' yaan in beetik u jóok'ol junp'éel baak* utia'al u kaajil Israel.[b] Yéetel ti' teche', Ezequiel, yaan in ts'áaik u páajtalil a t'aan chúumuk ti' leti'ob. Bey túuno' leti'obe' yaan u yojéeltiko'obe' tene' Jéeobaen».

30 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, utia'al a wa'alik ba'ax ku taal u k'iine' unaj a wa'alik: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik:

«K'a'am a'ale'ex: ‹¡Óotsilo'on tumen le k'iino' táan u taal!›.

3 Tumen naats' yanil le k'iino', jach naats' yanil u k'iinil Jéeoba.[c]
Te' k'iin je'elo' yaan u yantal box múuyalo'ob,[d] u k'iinil u juzgarta'al le lu'umo'obo'.[e]

4 Yaan u taal junp'éel espada tu contra Egipto, te' k'iin je'elo' Etiopíae' yaan u sen sajaktal le kéen kíimik ya'ab máako'ob tu lu'umil Egipto,
yaan u ch'a'abal le ayik'alil yaanti'o' yéetel yaan u ju'ujuta'al u cimientoilo'ob.[f]

29:21 *Wa «yaan in ts'áaik muuk' ti' u kaajil Israel».

5 Etiopía,[a] Fut,[b] Lud bey
xan tuláakal le máako'ob jeleáas tu'ux u
taalo'obo'*
yaan u xu'ulsa'alo'ob yéetel espada.
Yaan xan u xu'ulsa'al ti'
Cub yéetel ti' u kajnáalilo'ob u lu'umil Israel, le
máaxo'ob táaka'ano'ob
ti' junp'éel pactoo'».#
6 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
‹Le máaxo'ob áantik
Egiptoo' yaan xan u
lúublo'ob,[c]
yaan u xu'ulsa'al le no-
joch páajtalil beetik u
creerkuba Egiptoo'›.

‹Te' lu'um je'elo' yaan u xu'ulsa'alo'ob yéetel espada, desde Migdol[d] tak Siene›,[e] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'. **7** ‹Le lu'umo'oba' yaan u p'áatlo'ob maas k'aasil ti' u maasil lu'umo'obo', yéetel u kaajilo'obe' yaan u p'áatal maas k'askúunta'ano'ob ti' u maasil kaajo'ob.[f] **8** Le kéen in t'ab junp'éel k'áak' tu lu'umil Egipto yéetel le kéen xu'ulsa'ak tuláakal le máaxo'ob áantko'obo' leti'obe' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba. **9** Te' k'iin je'elo' tene' yaan in túuxtik mensajero'ob ti' barco utia'al u beetko'ob u kikilankil Etiopía, le kaaj ku tuklik mix ba'al je'el u yúuchulti'o'. Etiopíae' yaan u sen sajaktal le kéen taalak

30:5 * Wa «tuláakal le máako'ob táanxel lu'umil u taalo'obo'». # Ma' xaane' táan u t'aan ti' le israelita'ob u ch'a'amo'ob junp'éel acuerdo yéetel Egiptoo'.

CAP 30

a Sof 2:12

b Na 3:8, 9

c Eze 30:18

d Jer 44:1

e Eze 29:10

f Jer 46:19
Eze 29:12
Eze 32:18

Columna 2

a Eze 29:19
Eze 32:11

b Hab 1:6

c Eze 29:5

d Eze 29:3

e Eze 31:12

f Jer 43:12
Jer 46:14

g Jer 46:5

h Gé 10:13, 14
Jer 44:1

le k'iin tu yóok'ol Egiptoo', le k'iin je'elo' jach tu jaajil yaan u taal›.

10 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tene' yaan in túuxtik Nabucodonosor u reyil Babilonia utia'al in xu'ulsik ti' u ejército'ob Egipto.[a] **11** Leti' yéetel u soldado'obe' yaan u taasa'alo'ob utia'al u xu'ulsko'ob ti' le lu'umo',[b] leti'obe' maas k'asa'ano'ob ti' uláak' lu'umo'ob. Leti'obe' yaan u jóo'sko'ob u espada'ob tu contra Egipto yéetel yaan u chupiko'ob le lu'um yéetel le máako'ob ken u kíimso'obo'.[c] **12** Tene' yaan in beetik u tijil le tu'uxo'ob ku xa'aypajal le Río Niloo',[d] yéetel le lu'umo' yaan in p'atik tu k'ab k'asa'an máako'ob. Yaan in túuxtik máako'ob táanxel lu'umilo'ob utia'al in k'askúuntik le lu'umo' bey xan tuláakal le ba'alo'ob yaan ichilo'.[e] Teen Jéeoba, teen a'alik›.

13 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Yaan xan in xu'ulsik le x-lala'* imageno'obo' yéetel yaan in xu'ulsik ti' le dioso'ob mix ba'al u biilalo'ob yano'ob Nofo'.#[f] Mix bik'in kun ka'a antal juntúul príncipe△ tu lu'umil Egipto. Tene' yaan in beetik ka yanak saajkilil tu lu'umil Egipto.[g] **14** Tene' yaan in míistik Patrós,[h] yaan in t'abik junp'éel k'áak' Zoan

30:13 * Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob. # Wa «Menfiso'». △ Wa «juntúul máax ku beetik u nojchil».

yéetel yaan in béeykuntik ba'ax ts'o'ok in wa'alik tu contra u kaajil No.*[a] **15** Yaan in láalik in p'uja'anil tu yóok'ol Sin, le kaaj ka'anal u pak'ilo'ob yaan Egiptoo', ts'o'ole' yaan xan in xu'ulsik ti' u kajnáalilo'ob No. **16** Tene' yaan in t'abik junp'éel k'áak' tu lu'umil Egipto. U kaajil Sine' yaan u sen sajaktal. Yaan u jo'olol u nukuch pak'ilo'ob u kaajil No. ¡Yéetel u kaajil Nofe'* yaan u atacarta'al kex sáasil u juul le K'iino'! **17** Le táankelmo'ob yano'ob On* yéetel Pibéseto' yaan u kíimsa'alo'ob yéetel espada, yéetel u kajnáalilo'ob le kaajo'oba' yaan u bisa'alo'ob táanxel lu'umil. **18** Tene' yaan in lu'sik le kuuch ku ts'áaik Egiptoo',[b] lelo' yaan in beetik tu kaajil Tehafnehés, le kaaj túuno' yaan u yée'joch'e'ental. Yaan u xu'ulul le páajtalil beetik u creerkubao',[c] yaan u pi'ixil tumen múuyalo'ob, yéetel u kajnáalilo'obe' yaan u bisa'alo'ob táanxel lu'umil.[d] **19** Tene' yaan in béeykuntik le ba'ax in wa'almaj tu contra Egiptoo'. Le máako'ob túuno' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba'».

20 Te' año 11* ti' le día 7 ti' le yáax meso'# Jéeobae' tu t'anene' ka tu ya'alajten: **21** «U paal máak, tene' ts'o'ok in wop'ik u k'ab Faraón u reyil

CAP 30

a Jer 46:25

b Eze 30:8

c Jer 46:20
Eze 31:18

d Jer 46:19

Columna 2

a Jer 46:25
Eze 29:3

b 2Re 24:7
Jer 46:2

c Jer 46:21

d Eze 29:12

e Jer 27:6

f Eze 32:11, 12

g Eze 29:19, 20

h Eze 29:12

Egipto. Ma' kun to'obil u k'ab utia'al u yutstal mix kun to'obil utia'al u yantal u muuk'il u ch'a'ik u espada».

22 «Le o'olal Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tene' tia'anen tu contra Faraón u reyil Egiptoe'.[a] Yaan in kachik u k'abo'ob, le u k'ab yaan u muuk'o' bey xan le ts'o'ok u yóop'olo'.[b] Yaan in beetik u póots'k'abtik u espada.[c] **23** Le kéen ts'o'okke' yaan in k'i'itbesik le egipcio'ob te' táanxel lu'umilo'obo' yéetel yaan in beetik u bino'ob ti' uláak' kaajo'ob.[d] **24** Tene' yaan in mu'uk'a'ankúuntik u k'abo'ob* u reyil Babilonia[e] yéetel yaan in ts'áaik in espada tu k'ab.[f] Chéen ba'ale' yaan in kachik u k'abo'ob Faraón, leti' túune' yaan u k'a'am áakam tu táan leti'# je'ex u beetik juntúul máak táan u kíimile'. **25** Tene' yaan in mu'uk'a'ankúuntik u k'abo'ob u reyil Babilonia, chéen ba'ale' u k'abo'ob Faraóne' yaan u t'oytalo'ob tumen mina'an u muuk'o'ob. Le kéen in ts'áa in espada tu k'ab u reyil Babilonia yéetel le kéen meyajnakti' tu contra u lu'umil Egiptoe' le máako'obo' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba.[g] **26** Yaan in k'i'itbesik le egipcio'ob te' táanxel lu'umilo'obo' yéetel yaan in beetik u bino'ob ti' uláak' kaajo'ob.[h] Le máako'ob túuno' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba'».

30:14 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Tebas. **30:16** * Wa «Menfise'». **30:17** * Uláak' bix k'aj óola'anile' Eliópolis. **30:20** * Lela' úuch tu 11 años bisa'ak táanxel lu'umil rey Joaquín, Ezequiel yéetel uláak' judío'ob. # U k'aaba' le mesa' Abib.

30:24 * Wa «yaan in ya'abkuntik le páajtalil yaan ti'». # Tu táan u reyil Babilonia.

31 Te' año 11 ti' u yáax díail le óoxp'éel meso'* Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, a'al ti' Faraón u reyil Egipto bey xan ti' u ejército:[a]

‹¿Yaan wa máax je'el u
páajtal u ketik u nojchil
ta wéetele'?
3 Teche' beyech juntúul
asirioe', beyech junkúul
u cedroil Líbanoe',
jats'uts u k'abo'ob je'ex
junkúul che' jach ku
ts'áaik bo'oye' yéetel
jach ka'anal,
u puntae' ku k'uchul
tak te' múuyalo'obo'.
4 Tumen yaan ja' ti'e'
jach nojochchaji, le
ja' ku taal tu taamil
le lu'umo' tu beetaj u
ka'antal.
Le tu'ux pak'a'ano' ba'-
pachta'an ka'ach tumen
mejen río'ob.
Le u maasil che'ob ya-
no'ob te' lu'umo' ku jóo-
yabta'alo'ob tumen u ca-
nalilo'ob le ja'o'.
5 Le o'olal maas ka'anchaj
ti' tuláakal le u maasil
che'ob yano'ob te' lu'u-
mo'.
Tu yo'olal le buka'aj ja'
yaanti'o'
u k'abo'obe' ya'abcha-
jo'ob yéetel nuukcha-
jo'ob.
6 Tuláakal le ch'íich'o'ob
ku máano'ob te' ka'ano'
tu beetaj u k'u'ob tu k'a-
bo'ob le che'o',

31:1 * U k'aaba' le mesa' Siván. Ilawil «Siván», página 2580.

CAP 31

a Jer 46:2
Eze 29:2

Columna 2

a Gé 2:8
Eze 28:12, 13

tu yáanal u k'abo'obe' ti'
ku síijsik ka'ach u mejnil
tuláakal le ba'alche'ob
yano'ob te' k'áaxo',
yéetel tuláakal le nukuch
kaajo'obo' ti' kaja'ano'ob
ka'ach yáanal u bo'oye'.
7 Jach ki'ichkelemchaji
yéetel nuukchaj u k'a-
bo'ob,
tumen u mootso'obe'
k'uch tak tu'ux yaan
ya'abkach ja'.
8 Mix junkúul ti' le cedro'ob
yano'ob tu jardín Dios[a]
je'el u páajtal u ketku-
ba'ob ka'ach tu yéetelo'.
Mix junkúul enebro yaan
ka'ach u k'abo'ob je'ex le
yaanti'o',
mix junkúul plátano* ku
páajtal u ketik u k'a-
bo'ob ka'ach tu yéetel.
Mix junkúul che' yaan tu
jardín Dios je'el u páajtal
u ketik u ki'ichkelmil
ka'ach tu yéetele'.
9 Jach ki'ichkelem úuchik
in beetik, jach piim u
le'ob.
P'ekta'an ka'ach a ki'ich-
kelmil tumen tuláakal le
u maasil che'ob yano'ob
Edéno', le u jardín u jaa-
jil Dioso'›.

10 Le o'olale' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Leti'e'* jach nojochchaji yéetel u puntae' k'uch tak te' múuyalo'obo' ka jo'op' u creerkuba u puksi'ik'al tumen

31:8 * Lela' junkúul che' k'aj óola'an bey plátano orientale'. **31:10** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Teche'».

jach ka'anchaji. Tu yo'olal le-
lo' **11** yaan in k'ubik tu k'ab
le gobernante jach yaan u
páajtalilo', le máax gobernar-
tik le kaajo'obo'.[a] Leti' túune'
yaan u líik'il tu contra, yée-
tel tene' yaan in p'ektik tu-
men jach k'asa'an. **12** Yaan
u ch'a'akal yéetel yaan u
xúump'atta'al te' montaña'ob
tumen le j-táanxel lu'umilo'o-
bo', le máaxo'ob maas k'a-
sa'ano'ob yano'ob te' lu'umo'o-
bo'. U le'obe' yaan u júutul ti'
tuláakal le táax lu'umo'obo',
yéetel le u k'abo'ob kun ka'a-
kachpajlo' yaan u p'áatlo'ob
jaytal ti' tuláakal le río'ob ya-
no'ob te' lu'umo'.[b] Tuláakal
le kaajo'ob yano'ob te' lu'u-
mo' yaan u náachtalo'ob ti' u
bo'oy, yaan u xúump'atko'ob.
13 Tuláakal le ch'íich'o'ob
ku máano'ob te' ka'ano' yaan
u kajtalo'ob te' tu chuun
che'il luba'ano'. Yéetel tuláa-
kal u ba'alche'ilo'ob le k'áaxo'
yaan u kajtalo'ob tu k'abo'ob.[c]
14 Bey túuno' mix junkúul ti'
le che'ob yano'ob naats' ti' le
ja' kun sen nojochtal ka tak
k'uchuk u punta'ob te' múu-
yalo'obo', yéetel mix junkúul
che' chúuka'an u ja'il kun k'u-
chul u ka'anlil tak te' múu-
yalo'obo'. Tumen tuláaklo'obe'
yaan u xu'ulsa'alo'ob, yaan u
bino'ob tu ts'u' lu'um pa'te'
yéetel le máako'ob ku bino'ob
te' muknalo'› .

15 Jéeoba, le máax yaan
tuláakal autoridad ti'o', ku
ya'alik: ‹Le k'iin ken xi'ik te'
Muknalo'* yaan in beetik u
yaatal u yóol le máako'obo'.

CAP 31

a Eze 30:10, 11
Hab 1:6

b Eze 32:5, 6

c Eze 29:5
Eze 32:4

Columna 2

a Eze 31:9

b Eze 32:18, 20

c Eze 30:6
Eze 32:31

d Eze 31:9
Eze 32:19

Le o'olale' yaan in k'alik u
beel le taamkach ja'obo' yée-
tel yaan in beetik ka xu'u-
luk u yáalkab u ja'ilo'ob utia'al
ma' u seguer u taal le buka'aj
ja'o'. Yaan in beetik u yée'jo-
ch'e'ental le Líbano tu yo'ola-
lo' yéetel yaan u tijil tuláakal
le che'ob yano'ob te' k'áaxo'.
16 Le kéen in beet u lúubule'
yaan u tíitkuba le kaajo'obo'.
Lela' yaan u yúuchul te' k'iin
ken in beet u bin te' Muk-
nal* pa'te' yéetel le máaxo'ob
ku bino'ob ts'u' lu'umo'. Tu-
láakal túun le che'ob yano'ob
Edén,[a] le maas ki'ichkelmo'ob
yéetel le maas ma'alobtako'ob
yano'ob te' Líbanoo' bey xan
tuláakal le che'ob chúuka'an
u ja'ilo'obo' yaan u beeta'al u
ki'imaktal u yóolo'ob tu maas
taamil le lu'umo'. **17** Leti'o-
be' ts'o'ok u bino'ob te' Muk-
nal* pa'te' tu yéetelo', te' tu'ux
yaan le máaxo'ob kíimsa'a-
no'ob yéetel espadao',[b] jun-
múuch' yéetel le máaxo'ob
áantik ka'ach kaja'ano'ob ichil
le u maasil kaajo'obo'›.[c]

18 ‹¿Yaan wa junkúul ti'
le che'ob yano'ob Edén je'el
u páajtal u ke'etel u ki'ichkel-
mil yéetel u nojchil ta wée-
tele'?[d] Kex beyo' teche' yaan
u beeta'al a bin tu ts'u' le
lu'um pa'te' yéetel le che'ob
yano'ob Edéno'. Ti' kan pek-
tal chúumuk ti' le máako'ob
ma' circuncidarta'ano'obo',*
le máako'ob kíimsa'ano'ob
yéetel espadao'. Lelo' leti'e
ba'ax kun úuchul ti' Faraón
yéetel ti' tuláakal u ejércí-
too'›, lelo' bey u ya'alik Jéeo-

31:15-17 * Ilawil página 2572.

31:18 * Ilawil página 2559.

ba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

32 Te' año 12* tu yáax díail le mes 12,# Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, k'ay junp'éel k'aay jach triste tu yo'olal Faraón u reyil Egiptoe' ka a wa'alti':

‹Ichil le kaajo'obo' teech ka'ache' beyech juntúul táankelem* león jach mu'uk'a'ane',
chéen ba'ale' ts'o'ok u ma'akal a chi'.
Teech ka'ache' beyech juntúul nuxi' ba'alche'[a] kaja'an ich ja'e', ti' ka ba'likaba te' río tu'ux yanecho',
yéetel a wooko'obe' ka péeksik ka'ach le ja'o' yéetel ka pu'uk'tik u ja'ilo'ob le ríoo›.

3 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik:

‹Tene' yaan u meyajten junmúuch' kaajo'ob utia'al in pulik in red ta wóok'ol,
leti'ob túune' yaan u kóoliko'ob le red utia'al u jóo'skecho'ob ichil le ja'o'.

4 Teen túune' yaan in xúump'atkech yóo' lu'um,
yaan in píikch'intkech te' táax lu'umo'.

CAP 32

a Isa 51:9, 10
Eze 29:3

Columna 2

a Eze 29:5

b Eze 31:12

Yaan in beetik u t'úuchul ta wóok'ol tuláakal le ch'íich'o'ob ku máano'ob te' ka'ano',
yéetel tuláakal u ba'alche'ilo'ob le lu'umo' yaan u tséentkuba'ob yéetel a bak'el.[a]

5 A bak'ele' yaan in píikch'intik tu yóok'ol le montaña'obo'.
Le táax lu'umo'obo' yaan in chupiko'ob yéetel u xéexet'al a wíinklil.[b]

6 Le lu'umo' yaan in bulik yéetel le k'i'ik' kun tuul ti' techo' yéetel yaan u k'uchul te' montaña'obo'.
Ts'o'ole' le k'i'ik'o' yaan xan u chupik le río'obo'›.*

7 ‹Le kéen ts'o'okok a xu'ulsa'ale' tene' yaan in pixik le ka'ano'obo' yéetel yaan in beetik ka xu'uluk u juul le estrella'obo'.
Le K'iino' yaan in pixik yéetel múuyalo'ob,
yéetel le Lunao' ma' kun juul u sáasilil.[c]

8 Ta wo'olale' yaan in beetik ka xu'uluk u juul tuláakal le ba'alo'ob ku ts'áaiko'ob sáasil te' ka'ano',
yéetel yaan in beetik u yée'joch'e'ental le lu'um tu'ux yanecho›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

32:1 *Lela' úuch tu 12 años bisa'ak táanxel lu'umil rey Joaquín, Ezequiel yéetel uláak' judío'ob. #U k'aaba' le mesa' Adar. Ilawil «Adar», página 2554. **32:2** *Wa «táankelem león ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u pool».

c Isa 13:1, 10

32:6 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u beel le río'obo' yaan u chu'uplo'ob ta wéetel».

9 ‹Tene' yaan in beetik u
yaatal u yóol u puksi'i-
k'al ya'ab kaajo'ob le
kéen in bis a kajnáalilo'ob ti' yaanal lu'umilo'ob,
ti' lu'umo'ob ma' a k'aj óol[a] ka'achi'.
10 Tene' yaan in beetik u sen
sajaktal ya'ab kaajo'ob,
u reyo'obe' yaan u sen
sajaktalo'ob ta wo'olal
te' k'iin ken meyajnakten in espada tu táano'obo'.
Te' k'iin ken lúubkecho'
cada juntúul ti' leti'obe'
ma' kun xu'ulul u kikilankilo'ob tumen saajko'ob u kíimlo'ob›.
11 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku
ya'alik:
‹U espada u reyil Babiloniae' yaan u taal ta contra.[b]
12 Tene' yaan in beetik
u kíimsa'al a ejército
yéetel u espada soldado'ob jach u yojlo'ob
ba'ate'el,
tuláakal le soldado'obo'
jach k'asa'ano'ob, leti'e
máako'ob maas k'asa'ano'ob yano'ob te' kaajo'obo'.[c]
Leti'obe' yaan u beetko'ob
ka xu'uluk u jach creerkuba Egipto, ts'o'ole'
yaan xan u xu'ulsko'ob
ti' tuláakal u ejército.[d]
13 Tene' yaan in xu'ulsik
ti' tuláakal le u yalak'
ba'alche'ob yano'ob tu
jáal le taamkach ja'ob
yaanti'o',[e]

CAP 32

a Eze 29:12
Eze 30:26

b Jer 43:10, 11
Jer 46:25, 26
Eze 30:24

c Eze 30:10, 11
Hab 1:6

d Eze 29:19

e Eze 30:12

Columna 2

a Eze 29:8, 11

b Sl 107:33, 34
Eze 29:12

c Eze 30:26

u ja'ilo'obe' ma' kun ka'a
pu'uk'tbil tumen u yook
wíiniko'ob mix tumen u
maay ba'alche'ob›.[a]
14 ‹Te' k'iin je'elo' yaan in
beetik ka p'áatak cristalino le ja'o',
yéetel le río'obo' yaan
in beetik u yáalkabo'ob
je'ex u yáalkab le aceiteo'›, lelo' bey u ya'alik
Jéeoba, le máax yaan
tuláakal autoridad ti'o'.
15 ‹Tene' yaan in beetik u
p'áatal Egipto bey junp'éel desierto yéetel bey
junp'éel lu'um láaj ch'a'aba'an ba'ax yaanti'e',[b]
yéetel yaan in xu'ulsik ti'
tuláakal u kajnáalilo'ob,
te' k'iin je'elo' leti'obe'
yaan u yojéeltiko'ob
máax Jéeoba.[c]
16 Lela' junp'éel k'aay jach
triste kun k'aybil tumen
le máako'obo',
yaan u k'a'ayal tumen
le ko'olelo'ob yano'ob te'
kaajo'obo'.
Yaan u k'ayko'ob tu yo'olal
Egipto yéetel tu yo'olal
tuláakal u ejército› lelo'
bey u ya'alik Jéeoba, le
máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

17 Te' año 12 ti' le día 15 ti'
le meso' Jéeobae' tu t'anene'
ka tu ya'alajten: **18** «U paal
máak, yaachajak a wóol tu
yo'olal u ejército Egipto. A'ale' leti'e'* yaan u beeta'al u bin
ts'u' lu'um, leti' yéetel u kajnáalilo'ob le nukuch kaajo'o-

32:18 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' u lu'umil Egipto.

bo' pa'te' yéetel le máaxo'ob ku bino'ob ts'u' lu'umo'.

19 ‹¿Ka tuklik wa mina'an uláak' máax maas ki'ichkelem ke teech? ¡Éemkech utia'al a wantal te' tu'ux yaan le máaxo'ob ma' circuncidarta'ano'obo'!›.*

20 ‹Le egipcio'obo' yaan u lúublo'ob ichil le máaxo'ob kíimsa'ano'ob yéetel espadao'.[a] Egiptoe' ts'o'ok u k'u'ubul utia'al ka xu'ulsa'ak yéetel espada, jíita'ak bisbil pa'te' yéetel tuláakal u ejército.

21 Desde tu taamil le Muknalo'* le soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo' yaan u t'aano'ob yéetel Faraón bey xan yéetel le máaxo'ob áantko'. Leti'obe' yaan u yéemlo'ob te' tu'ux pekekbal le máaxo'ob ma' circuncidarta'ano'obo', le máaxo'ob kíimsa'ano'ob yéetel espadao'. **22** Te'elo' tia'an Asiria yéetel tuláakal u ejército'i'. Le asirio'obo' muka'ano'ob tu ba'pach le tu'ux muka'an u reyo'obo', láaj kíimsa'ano'ob yéetel espada.[b] **23** Leti'obe' muka'ano'ob tu ts'u' le lu'umo'. U soldado'obe' tia'ano'ob tu ba'pach le tu'ux muka'ano', láaj kíimsa'abo'ob yéetel espada, tumen tu k'iinilo'ob kuxa'ano'obe' tu sen sajakkúunto'ob le máako'obo'.

24 Te'elo' tia'an xan Elam[c] yéetel tuláakal u ejército'i', leti'obe' tia'ano'ob tu ba'pach le tu'ux muka'an leti'o', láaj kíimsa'ano'ob yéetel espada. Leti'obe' ma' circuncidarta'ano'ob le ka bino'ob tu taamil le lu'umo', tu k'iinilo'ob kuxa'ano'obe' tu sen sajakkúunto'ob le máako'obo'. Beoraa' leti'obe' yaan u su'laktalo'ob junmúuch' yéetel le máaxo'ob ku bino'ob tu ts'u' lu'umo'. **25** Ts'o'ok u beeta'alti' junp'éel cama ichil le kimeno'obo', yéetel tuláakal u ejércitoe' tia'ano'ob tu ba'pach u muknale'.* Tuláaklo'obe' ma' circuncidarta'ano'obi', kíimsa'ano'ob yéetel espada, tumen te' k'iino'ob kuxa'ano'obo' tu beeto'ob u sen sajaktal le máako'obo'. Leti'obe' yaan u su'laktalo'ob junmúuch' yéetel le máaxo'ob ku bino'ob tu ts'u' lu'umo'. Leti'e' ts'o'ok u ts'a'abal ichil le kimeno'obo'.

26 Te'elo' tia'an u kaajil Mesek yéetel Tubali'[a] bey xan tuláakal u ejército'ob. Leti'obe' muka'ano'ob tu ba'pach le reyo'.* Tuláaklo'obe' ma' circuncidarta'ano'obi', táats'-máansa'ano'ob yéetel espada, tumen tu k'iinilo'ob kuxa'ano'obe' tu sen sajakkúunto'ob le máako'obo'. **27** Leti'obe' yaan u p'áatlo'ob pektal junmúuch' yéetel le mu'uk'a'an soldado'ob ma' circuncidarta'ano'ob bino'ob te' Muknal* pa'te' yéetel u nu'ukulil u ba'atelo'obo'. Leti'obe' yaan u ts'áaik u espada'ob tu yáanal u poolo'ob,# yéetel u k'ebano'obe' yaan u ts'áaiko'ob tu

CAP 32

a Eze 29:8

b Isa 37:36 Zac 10:11

c Gé 10:22 Jer 49:34, 35

Columna 2

a Gé 10:2 Eze 38:2

32:19 * Ilawil página 2559. **32:21, 27** * Ilawil página 2572.

32:25 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «muknalo'ob». **32:26** * Ma' xaane' u reyil Mesek yéetel Tubal. **32:27** # Ma' xaane' táan u t'aan ti' le kéen mu'ukuk juntúul soldado pa'te' yéetel u espadao' wa le bix u ye'esa'al respeto ti' leti' le kéen mu'ukuko'.

yóok'ol u baakelo'ob. Lela' leti'e ba'ax kun beetbil ti' le mu'uk'a'an soldado'obo', tumen tu k'iinilo'ob kuxa'ano'obe' tu sen sajakkúunto'ob le máako'obo'. **28** Chéen ba'ale' teche'* yaan a xiixkúunta'al ichil le máaxo'ob ma' circuncidarta'ano'obo' yéetel yaan a p'áatal pektal chúumuk ti' le máaxo'ob kíimsa'ano'ob yéetel espadao'.

29 Te'elo' tia'an u kaajil Edom[a] pa'te' yéetel u reyo'ob bey xan yéetel u nuuktakilo'obi', leti'obe' kex jach yaan u páajtalilo'ob ka'ache' ti' p'a'ato'ob pektal ichil le máaxo'ob kíimsa'ano'ob yéetel espadao'. Yéetel yaan xan u p'áatlo'ob pektal chúumuk ti' le máaxo'ob ma' circuncidarta'ano'obo',[b] pa'te' yéetel le máaxo'ob ku bino'ob te' yáanal lu'umo'.

30 Te'elo' tia'an tuláakal le príncipe'ob* ku taalo'ob xamano' bey xan tuláakal le sidonio'obo',[c] leti'obe' tu k'iinilo'ob kuxa'ano'obe' tu sen sajakkúunto'ob le máako'ob yéetel le páajtalil yaanti'obo' kex beyo' su'lako'ob le ka bino'ob te' tu'ux yaan le kimeno'obo'. Leti'obe' ma' circuncidarta'ano'ob le kéen p'áatko'ob chúumuk ti' le máaxo'ob kíimsa'abo'ob yéetel espadao' yéetel yaan u jach su'laktalo'ob pa'te' yéetel le máaxo'ob ku bino'ob ts'u' lu'umo'.

31 Kex yaan u yaatal u yóol Faraón yo'olal le ba'ax kun úuchul ti' u ejércitoo', le kéen u yil tuláakal le máako'oba' yaan u líik'il u yóol.[a] Faraón yéetel tuláakal u ejércitoe' yaan u kíimsa'alo'ob yéetel espada› lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

32 ‹Te' k'iino'ob kuxa'an Faraón yéetel tuláakal u ejércitoo' tu sen sajakkúunto'ob le máako'obo', le o'olale' yaan u p'a'atlo'ob pektal tu tséel le máaxo'ob ma' circuncidarta'ano'obo', le máaxo'ob kíimsa'abo'ob yéetel espadao'› lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

33 Jéeobae' tu t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, a'al ti' a wéet kaajalo'ob[b] lela':

‹Ko'ox a'alike' kin taasik junp'éel espada tu contra junp'éel kaaj,[c] tuláakal u kajnáalilo'ob le kaaj túuno' ku yéeyiko'ob juntúul máak utia'al u kanáantik le kaajo'. **3** Le máak túuno' le kéen u yil táan u taal le enemigo tu contra le kaajo' ku yustik le baak utia'al u avisartik le máako'obo'.[d] **4** Wa juntúul máak ku yu'ubik u yusta'al le baak, chéen ba'ale' ma' tu beetik u cuentaile'[e] ti' leti' kun antal u culpail le kéen kíimsa'ak tumen le enemigoo'.[f] **5** Leti'e' tu yu'ubaj u yusta'al le baako', chéen ba'ale' ma' tu beetaj u cuentaili'. Ti' leti' yaan u culpail úuchik u kíimsa'al. Wa ka u beet u cuentail le ba'ax a'ala'abti'o' ts'o'ok ka'ach u salvartik u kuxtale'.

CAP 32
a Gé 25:30 Isa 34:5 Eze 25:12, 13 Am 1:11 Abd 1 Mal 1:4
b Jer 9:25, 26
c Gé 10:15 Eze 28:21
Columna 2
a Eze 31:16
CAP 33
b Eze 3:11
c Le 26:25 Eze 6:3 Eze 21:9
d Jer 4:5 Os 8:1
e Jer 6:17 Zac 1:4
f Eze 3:19 Hch 18:6

32:28 * Ma' xaane' táan u t'aan ti' Faraón wa ti' u lu'umil Egipto. **32:30** * Wa «líidero'ob».

CAP 33

6 Beoraa' ko'ox a'alike' le máak ts'a'an kanano' ku yilik u taal le enemigoo', pero ma' tu yustik le baak utia'al u avisartik le máako'obo'.[a] Tu yo'olal lelo' le enemigoo' ku taale' ku kíimsik wa máax. Le máako' yaan u kíimil tu yo'olal le ba'ax ma' ma'alob u beetmo', chéen ba'ale' u k'i'ik'ele' yaan in reclamartik ti' le máak ts'a'an kanano'›.[b]

7 U paal máak, tene' ts'o'ok in yéeyikech utia'al a beetkaba juntúul j-kanan utia'al u kaajil Israel. Le kéen a wu'uy ba'ax kin wa'alike' teche' unaj a ts'áaik u yojéelto'ob.[c] **8** Wa kin wa'alik ti' juntúul k'asa'an máak: ‹¡Teche' yaan a kíimil!›,[d] pero teche' ma' ta wa'alik mix ba'al ti' le k'asa'an máak utia'al u p'atik u k'aak'as kuxtalo', leti'e' yaan u kíimil tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku beetko',[e] chéen ba'ale' ti' teech ken in k'áat cuenta tu yo'olal u k'i'ik'el. **9** Chéen ba'ale' wa ka wa'alik ti' juntúul k'asa'an máak ka u k'ex u kuxtal, pero ma' tu yóotik u beete', leti'e' yaan u kíimil tu yo'olal le ba'ax k'aas ku beetko',[f] pero teche' yaan a salvartik a kuxtal.[g]

10 U paal máak, teche' unaj a wa'alik ti' u kaajil Israel lela': ‹Te'exe' ts'o'ok a wa'alike'ex: «¿Bix je'el u páajtal u seguer k-kuxtale'? Si to'one' hasta bey táan k-pe'ech'el yéetel táan u xu'ulsa'alto'on tumen k-k'ebano'ob[h] yéetel tumen le ba'alo'ob t-beetaj tumen terco'ono'»».[i] **11** A'alti'ob: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Je'ex jach tu jaajil kuxa'anene', tene' junpuli' ma'atech u ki'imaktal in wóol le kéen kíimik juntúul k'asa'an máak,[a] ba'ax ki'imakkúuntik in wóole' leti'e u k'exik u kuxtal[b] juntúul k'asa'an máak utia'al u seguer u kuxtalo'.[c] Le o'olale' u kaajil Israel, p'ate'ex le ba'ax k'aas ka beetke'exo',[d] xúump'atte'ex, ¿ba'axten bíin kíimke'ex?»».[e]

12 U paal máak, teche' unaj a wa'alik ti' a wéet kaajalo'ob lela': ‹Le k'iin ken u beet u tercoil juntúul utsul máake' ma' kun salvarbil tumen le ba'alo'ob ma'alobtak ku beetik ka'acho'.[f] Le k'iin ken u p'at le ba'alo'ob k'aastak ku beetik juntúul k'asa'an máako' ma' kun kíimil tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku beetik ka'acho'.[g] Le k'iin ken k'ebanchajak juntúul utsul máake' ma' ken u salvartuba tu yo'olal le ba'alo'ob ma'alobtak ku beetik ka'acho'.[h] **13** Ko'ox a'alike' kin wa'alik ti' juntúul utsul máak: «Teche' yaan u seguer a kuxtal». Le máak túuna' ku tuklik yaan u salvarkuba tu yo'olal le ba'alo'ob ma'alobtak u beetmo' yéetel ku jo'op'ol u beetik ba'ax k'aas.*[i] Le máako' yaan u kíimil tu yo'olal le ba'ax k'aas ts'o'ok u beetko', ma' kun k'a'ajsbil mix junp'éel ti' le ba'alo'ob ma'alobtak u beetmo'.[j]

14 Chéen ba'ale' ko'ox a'alike' kin wa'alik ti' juntúul

Columna 2

a Eze 18:23 1Ti 2:3, 4
b Isa 31:6 Lu 15:10
c Sl 130:7, 8
d Isa 55:7 Jer 3:22 Jer 25:5 Hch 3:19
e Eze 18:31 2Pe 3:9
f Eze 3:20 Eze 18:24
g 1Re 8:48, 50 Eze 18:21
h Eze 18:26
i 2Pe 2:20
j Eze 18:4

a Isa 56:10
b Eze 3:18
c Isa 21:8 Jer 1:17 Eze 3:17
d Isa 3:11 Eze 18:4
e Pr 11:21
f Pr 15:10
g Eze 3:19 Hch 18:6
h Le 26:39 Isa 64:6 Eze 24:23
i Eze 37:11

33:13 * Wa «ku beetik injusticia».

k'asa'an máak: «Teche' yaan a kíimil». Le máak túuno' ku xu'ulul u k'ebantal, ku káajal u beetik ba'ax uts, ku beetik ba'ax toj,[a] **15** ku sutik le ba'ax u ch'a'amaj ti' wa máax bey garantíao',[b] ku sutik le ba'ax u yokoltmo',[c] ku kuxtal je'ex unaje' yéetel ku xu'ulul u beetik ba'ax k'aas. Tu yo'olal lelo' le máaka' yaan u seguer u kuxtal,[d] ma' kun kíimil. **16** Ma' kun k'a'ajsbil mix jun-p'éel ti' u k'ebano'ob.[e] Leti'e' yaan u seguer u kuxtal tumen ku beetik ba'ax uts yéetel ba'ax toj›.[f]

17 Chéen ba'ale' a kaajale' ku ya'alik: ‹Ma' ma'alob le ba'ax ku ch'a'tuklik u beetik Jéeobao›, kex u jaajile' leti'ob ch'a'tuklik u beetko'ob ba'ax ma' ma'alobi'.

18 Juntúul utsul máak ku xu'ulul u beetik ba'ax ma'alob yéetel ku káajal u beetik ba'ax k'aase' yaan u kíimil.[g] **19** Chéen ba'ale' wa juntúul k'asa'an máak ku xu'ulul u beetik ba'alo'ob k'aastak yéetel ku jo'op'ol u beetik ba'ax toj yéetel ba'ax ma'alobe' yaan u seguer u kuxtal.[h]

20 Chéen ba'ale' te'exe' ka wa'alike'ex: ‹Ma' ma'alob le ba'ax ku ch'a'tuklik u beetik Jéeobao›.[i] U kaajil Israel, tene' yaan in juzgartik cada juntúul ti' te'ex yo'olal ba'ax ku beetik».

21 Te' día cinco ti' le mes diez, tu 12 años bisa'ako'on táanxel lu'umile', juntúul máak púuts' Jerusaléne' taal u yilene'[j] ka tu ya'alajten: «¡Ts'o'ok u ch'a'abal le kaajo'!».[k]

CAP 33

a Isa 55:7 Eze 18:21 Miq 6:8

b Éx 22:26

c Le 6:2, 4 Eze 22:29

d Le 18:5 Eze 18:27

e Isa 1:18

f Eze 20:11

g Heb 10:38 2Pe 2:20

h Eze 18:27

i Eze 18:25, 29

j Eze 24:25-27

k 2Re 25:4 2Cr 36:17 Jer 39:2

Columna 2

a Eze 3:26

b Jer 39:10 Eze 36:4

c Gé 12:7

d Gé 9:4 Le 17:12

e Eze 22:6

f Sof 3:3

g Jer 5:8

h Dt 4:26 Jos 23:15

22 Tu áak'abil antes u taal le máako' Jéeobae' tu ts'áaj u k'ab tin wóok'ole' ka tu je'ek'abtaj in chi' antes u k'uchul le máak tin wiknal de tempranoo'. Le o'olal páajchaj in t'aan tu ka'atéen, mix juntéen ka'a mudochajen.[a]

23 Le ka ts'o'oke' Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **24** «U paal máak, u kajnáalilo'ob le kaajo'ob xu'ulsa'abti'obo'[b] táan u ya'aliko'ob tu yo'olal u lu'umil Israel: ‹Abraháne' kex chéen juntúul máak ka'ache' tu tia'alintaj le lu'uma'.[c] Chéen ba'ale' to'one' ya'abo'on, le o'olal seguro ts'o'ok u ts'a'abalto'on le lu'uma'›.

25 Le o'olal unaj a wa'alikti'ob: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Te'exe' ka jaantike'ex bak' pa'te' yéetel u k'i'ik'el,[d] ka k'ubik a wóole'ex ti' a x-lala'* imagene'ex, yéetel ma' tu xu'ulul a kíimske'ex máak.[e] ¿Ba'axten túun ka tuklike'ex unaj a tia'alintke'ex le lu'umo'? **26** Te'exe' a k'ubmaj a wóole'ex ti' a espada'ex,[f] chéen ba'alo'ob k'aastak ka beetke'ex, yéetel tuláakle'exe' ku yantal ba'al a wile'ex yéetel u yatan a wéet xiibile'ex.[g] ¿Ba'axten túun ka tuklike'ex unaj a tia'alintke'ex le lu'umo'?»›.[h]

27 Teche' unaj a wa'alikti'ob lela': ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Je'ex jach tu jaa-

33:25 * Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

jil kuxa'anene' yaan u kíimsa'al yéetel espada tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'ob te' kaajo'ob k'askúunta'ano'obo'. Le máaxo'ob yano'ob k'áaxo' yaan in k'ubko'ob ti' le ts'íits'ik ba'alche'ob utia'al ka jaanta'ako'obo'. Le máaxo'ob yano'ob te' lugaro'ob ka'anal u pak'ilo'ob bey xan te' sajkabo'obo' yaan u kíimsa'alo'ob tumen k'aak'as k'oja'anilo'ob.[a] **28** Le lu'uma' yaan in beetik u p'áatal je'ex junp'éel desierto tu'ux mix ba'al yane'[b] yéetel yaan in beetik u xu'ulul u creerkuba yéetel u taaskuba nojba'alil. U montañailo'ob Israele' yaan u p'áatal k'aas yanilo'ob,[c] mix máak kun máani'. **29** Tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok u beetko'obo' le lu'uma' yaan in beetik u p'áatal bey junp'éel desierto tu'ux mix ba'al yane',[d] le kéen in beet lelo' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba».[e]

30 U paal máak, a wéet kaajalo'obe' yaan ba'ax ku tsikbaltiko'ob ta wo'olal naats' ti' le pak'o'obo' bey xan tu joonajilo'ob le najo'obo'.[f] Leti'obe' táan u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: ‹Ko'one'ex u'uyik le ba'ax ku ya'alik Jéeobao'›. **31** Leti'obe' yaan u much'kuba'ob utia'al u kutalo'ob ta táan je'ex u beetik ka'ach in kaajale'. Leti'obe' yaan u yu'ubiko'ob ba'ax ken a wa'ale, chéen ba'ale' ma' ken u beeto'ob.[g] Tumen kex ku alabarkecho'ob yéetel u chi'obe' u puksi'ik'alo'obe' jach táan u ts'íiboltik u yantalti'ob ba'alo'ob kex ka u beeto'ob ba'alo'ob ma' ma'alobtaki'. **32** ¡U'uy a wu'uye! Tu táano'obe' teche' beyech juntúul máak jats'uts u k'aay táan u k'ayik junp'éel u k'aayil yaabilaj mientras táan u paxik junp'éel u nu'ukulil paax yaan u cuerdaile'. Leti'obe' yaan u yu'ubiko'ob ba'ax ka wa'alik, chéen ba'ale' mix máak ken u beet le ba'ax ka wa'aliko'. **33** Le ba'ax ts'o'ok a wa'aliko' yaan u béeytal, le kéen béeychajke' yaan u yojéeltiko'ob yanchaj juntúul profeta ichilo'ob».[a]

34 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, a'al ba'ax ku taal u k'iin u yúuchul ti' le j-kanan tamano'ob yano'ob Israelo'. A'al ti' le j-kanan tamano'ob lela': ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «¡Yaj bix kun ts'o'okol ti' le j-kanan tamano'ob yano'ob Israel[b] chéen ku yilik u tséentkuba'obo'! ¿Ma' wa leti'e tamano'ob unaj u tséenta'al tumen le j-kanan tamano'obo'?[c] **3** Te'exe' ma'atech a tséentke'ex le tamano'obo',[d] ba'axe' ka jaantike'ex u tsaatselo'ob, ka búukintike'ex nook'o'ob beeta'an yéetel u tso'otsel taman yéetel ka kíimske'ex le maas poloktako'obo'.[e] **4** Te'exe' ma' a wáante'ex le tamano'ob mina'an u muuk'o'obo', ma' a ts'ake'ex le tamano'ob k'oja'ano'obo', ma' a vendarte'ex le ucha'an loob ti'obo', ma' a wáante'ex suut le ku náachtalo'obo' yéetel ma' xi'ike'ex a kaxte'ex le saatlo'obo',[f] ba'axe' ka maltratarke'exo'ob yéetel ka beetke'ex a k'asa'anile'ex

CAP 33
a Jer 42:22 Eze 5:12
b 2Cr 36:20, 21 Isa 6:11 Jer 44:2
c Eze 6:3
d Jer 9:11 Jer 25:11
e 2Re 17:9 2Cr 36:14
f Jer 18:18
g Isa 29:13 Jer 44:16, 17

Columna 2
a Eze 2:5

CAP 34
b Jer 23:1 Miq 3:1, 11 Sof 3:3 Zac 11:17 Mt 23:13
c Isa 40:11 Jn 21:15
d Isa 56:11
e 2Re 21:16 Jer 22:17 Miq 3:3 Zac 11:4, 5
f Lu 15:4

ti'ob.[a] **5** Leti'ob túune' k'i'itbesa'abo'ob tumen mina'an mix máak kanáantko'ob.[b] K'i'itbesa'abo'obe' ka jaanta'abo'ob tumen le ts'íits'ik ba'alche'ob yano'ob te' k'áaxo'. **6** In walak' tamano'obe' saatlo'ob ka'ach te' montaña'obo' bey xan te' ka'anal lugaro'obo'. In walak' tamano'obe' k'i'itbesa'abo'ob ti' tuláakal le lu'umo'. Mix máak bin kaxtiko'ob, mix máak bin u yil tu'ux ts'o'oko'ob.

7 Tu yo'olal lelo', j-kanan tamane'ex, u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba: **8** ‹«Je'ex jach tu jaajil kuxa'anene' —ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'—, tumen mina'an mix máak kanáantik in walak' tamano'obe' jaanta'abo'ob tumen le ts'íits'ik ba'alche'ob yano'ob te' k'áaxo'. Le máaxo'ob kanáantik in walak' tamano'obo' ma' bin u kaxto'obi', ba'axe' chéen leti'ob tu yilaj u tsséentkuba'ob, ma' tu tséento'ob in walak' tamano'obi'». **9** Tu yo'olal tuláakal le ba'alo'oba', j-kanan tamane'ex, u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba. **10** Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tene' tia'anen tu contra le j-kanan tamano'obo', yaan in k'áatik cuenta ti'ob tu yo'olal le ba'axo'ob tu beeto'ob ti' in walak' tamano'obo'.* Tene' yaan in lu'sikti'ob u páajtalil u tséentko'ob# in walak' tamano'ob,[c] yéetel le j-kanan tamano'obo' yaan u xu'ulul u tséentkuba'ob. Yaan in tokik in walak' tamano'ob tu chi'ob, yéetel ma' kun suut u jaanto'ob›».

11 Tumen Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Tene' way yanene', teen kin kaxtik in walak' tamano'ob yéetel teen kin kanáantko'ob.[a] **12** Je'ex juntúul j-kanan taman ku kaxtik u yalak' tamano'ob saatlo'ob yéetel ku tséentko'obe', teen xane' bey ken in kanáantil in walak' tamano'obo'.[b] Yaan in bin in ch'a'ob te' tu'uxo'ob k'i'itbesa'abo'ob te' k'iino'ob ka nookoychaj yéetel ka yanchaj box múuyalo'obo'.[c] **13** Tene' yaan in jóo'sko'ob ti' le kaajo'ob yéetel ti' le lu'umo'obo' yéetel yaan in much'ko'ob. Yaan in sutko'ob tu lu'umo'ob yéetel yaan in tséentko'ob tu montañailo'ob Israel,[d] tu tséel le río'obo' yéetel tu tséel le lugaro'ob yaan u kajnáalilo'obo'. **14** Yaan in bisko'ob janal ti' lugaro'ob tu'ux yaan ma'alob su'uko'ob, le lugaro'ob tu'ux ken in biso'ob janalo' tia'ano'ob tu ka'anal montañailo'ob Israele'.[e] Yaan in beetik u je'elskuba'ob tu'ux yaan ma'alob su'uko'ob,[f] yaan u jaantiko'ob le ma'alob su'uko'ob yano'ob te' tu montañailo'ob Israelo'».

15 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Tene' yaan in tséentik in walak' tamano'ob[g] yéetel yaan in beetik u chital u je'elsuba'ob.[h] **16** Le saatlo'obo' yaan in bin in kaxto'ob,[i] le náachchaja'ano'obo' yaan in

CAP 34

a Jer 22:13

b Jer 23:2 Jer 50:6 Mt 9:36

c Jer 52:24-27

Columna 2

a 1Sa 17:34, 35 Sl 80:1 Isa 56:8

b Isa 40:11

c Joe 2:1, 2 Sof 1:14, 15

d Jer 23:3 Eze 11:17 Am 9:14 Miq 7:14

e Isa 25:6 Isa 30:23 Jer 31:12

f Jer 33:12

g Jer 3:15

h Sof 3:13

i Miq 4:6 Mt 15:24 Lu 15:4

34:10 * Wa «yaan in k'áatikti'ob ka u suto'obten in walak' tamano'ob». # Wa «u kanáantko'ob».

sutko'ob, le ucha'an loob ti'obo' yaan in vendarko'ob yéetel le mina'an u muuk'o'obo' yaan in wáantko'ob. Chéen ba'ale' le poloktako'ob yéetel le mu'uk'a'ano'obo' yaan in xu'ulsikti'ob, tene' yaan in juzgarko'ob yéetel yaan in castigarko'ob je'ex u náajaltiko'obe'».

17 In walak' tamane'ex, teen Jéeoba le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', kin wa'alikte'ex: «Tene' yaan in juzgartik in walak' tamano'ob, yaan in juzgartik le xibil tamano'obo' bey xan le chivo'obo'.[a] **18** ¿Ma' wa conforme'ex ikil a jaantike'ex le maas ma'alob su'uko'obo'? ¿Ba'axten ka pepe'cha'atike'ex u yalab le su'uk ku p'áatlo'? ¿Ba'axten le kéen ts'o'okok a wuk'ike'ex le ja' limpioo' ka pu'uk'tike'ex? **19** Beora túuna', ¿unaj wa u jaantik in walak' tamano'ob le su'uk ts'o'ok a pepe'cha'atike'exo'? ¿Unaj wa u yuk'iko'ob le ja' ts'o'ok a pu'uk'tike'exo'?».

20 Le o'olale' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik ti' leti'ob: «Tene' way yanene', tene' yaan in juzgar chúumuk ti' le tamano'ob poloktako'ob yéetel le ts'oya'antako'obo', **21** tumen te'exe' ta túulch'inte'exo'ob yéetel a wíinklile'ex, yéetel le tamano'ob k'oja'ano'obo' ta k'óok'oche'exo'ob tak ka ta beete'ex u láaj náachtalo'ob. **22** Chéen ba'ale' tene' yaan in salvartik in walak' tamano'ob, ma' ken in cha'a u ka'a jaanta'alo'ob.[b] Tene' yaan in beetik justicia ichil le tamano'obo'. **23** Tene' yaan in ts'áaik juntúul j-kanan taman nu'uktiko'ob[a] yéetel tséentko'ob, yaan in ts'áaik David le máax meyajtikeno'.[b] Leti' kun tséentko'ob yéetel leti' kun kanáantko'ob.[c] **24** Teen Jéeobae' yaan in beetkinba u Dioso'ob,[d] yéetel David le máax meyajtikeno' leti' ken u beet u nojchil ichilo'ob.[e] Teen Jéeoba, teen a'alik lelo'.

25 Tene' yaan in beetik junp'éel pacto tu yéetelo'ob utia'al u yantal jeets'elil,[f] yéetel yaan in xu'ulsik ti' le ts'íits'ik ba'alche'ob yano'ob te' lu'umo',[g] bey túuno' in walak' tamano'obe' yaan u kajtalo'ob te' desierto yéetel x-ma' saajkilo' yéetel yaan u weenlo'ob tak ich k'áax.[h] **26** Leti'ob yéetel u ba'pachil in pu'uke' yaan in beetik u p'áatlo'ob junp'éel bendición,[i] yéetel yaan in beetik ka taalak cháak jach tu k'iinil. Le bendicióno'obo' bey cháak kun k'áaxalo'obe'.[j] **27** In kaajale' yaan u kuxtal ich jeets'elil. Le che'ob yano'ob te'elo' yaan u yichankilo'ob, yéetel le lu'umo' yaan xan u ts'áaik u yich.[k] Tene' yaan in kachik le u che'il kuuch ts'a'an tu yóok'olo'obo'[l] yéetel yaan in tokiko'ob tu k'ab le máako'ob esclavizarmilo'obo', le kéen in beet lelo' leti'obe' yaan u yojéeltiko'obe' tene' Jéeobaen. **28** Leti'obe' ma' kun ka'a p'áatlo'ob tu k'ab le kaajo'obo' yéetel ma' kun ka'a jaantbilo'ob tumen le ts'íits'ik ba'alche'ob yano'ob te' lu'umo'. Yaan u kuxtalo'ob ich

CAP 34

a Zac 10:3

b Isa 40:11
Jer 23:3

Columna 2

a Jn 10:11
Heb 13:20
1Pe 5:4
Ap 7:17

b Isa 11:1
Jer 30:9

c Eze 37:24
Os 3:5

d Éx 29:45
Jer 31:1

e Sl 2:6
Isa 9:6
Jer 23:5
Miq 5:2
Lu 1:32
Hch 5:31

f Eze 37:26

g Le 26:6
Isa 11:6-9
Isa 35:9
Isa 65:25
Os 2:18

h Jer 23:6
Jer 33:16

i Isa 56:7
Eze 20:40
Miq 4:1

j Gé 12:2, 3
Dt 28:12
Zac 8:13

k Le 26:4
Sl 85:12
Isa 35:2
Eze 36:30

l Le 26:13

jeets'elil, mix máak kun beetik u ch'a'iko'ob saajkil.[a]

29 Tene' yaan in beetik u yantal junp'éel u paak'alo'ob utia'al u jach k'aj óolta'alo'ob. Bey túuno' ma' kun ka'a kíimlo'ob yéetel wi'ij te' lu'umo'[b] yéetel yaan u xu'ulul u taasa'alo'ob mix ba'alil tumen le kaajo'obo'.[c] **30** ‹Leti'ob túune' yaan u yojéeltiko'obe' teen Jéeoba u Dioso'obe' tia'anen tu yéetelo'obe', yéetel leti'ob u kaajil Israele', in kaajalo'ob›,[d] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

31 ‹In walak' tamane'ex,[e] te'ex le tamano'ob kin kanáantiko', te'exe' chéen máake'ex, teen a Diose'ex›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

35 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, sut a paakat tu tojil u montañailo'ob Seír-e'[f] ka a wa'al ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchulti'ob.[g] **3** Teche' unaj a wa'alikti'ob: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «U montañaile'ex Seír, tene' tia'anen ta contra'exe', tene' yaan in líi'sik in k'ab ta contra'ex yéetel yaan in beetik ka p'áatke'ex bey junp'éel desiertoe'.[h] **4** Le kaajo'ob yaante'exo' yaan in beetik ka p'áatko'ob chéen x-lala' pak'o'ob. Te'ex túune' yaan a p'áatle'ex bey junp'éel desiertoe'.[i] Bey túuno' yaan a wojéeltike'ex máax Jéeoba. **5** Te'exe' desde úuch a p'ekme'ex le israelita'obo'[j] yéetel ta k'ube'exo'ob utia'al ka kíimsa'ako'ob te' k'iin ka taal junp'éel nojoch loob tu yóok'olo'obo', te' k'iin ka ts'a'ab le u ts'ook castigo ti'obo'».[a]

6 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Je'ex jach tu jaajil kuxa'anene' tene' yaan in k'ubke'ex ti' le kíimilo' yéetel ma' kun páajtal a púuts'le'ex ti' leti'.[b] Te'exe' ta k'ube'ex ti' kíimil le máaxo'ob ta p'ekte'exo', le o'olal te'ex xane' ma' kan púuts'le'ex ti' le kíimilo'.[c] **7** Tene' yaan in beetik u p'áatal u montañailo'ob Seír bey junp'éel desiertoe',[d] yéetel yaan in xu'ulsik ti' je'el máaxak ka máanak te'elo'. **8** U montañailo'obe' yaan in beetik u chu'upul yéetel kimeno'ob. Le máaxo'ob kun kíimsbilo'ob yéetel espadao' ti' kun jaytalo'ob te' pu'uko'ob yéetel te' táax lu'umo'ob yaante'exo' bey xan te' tu'uxo'ob ku yáalkab ja'o'. **9** Tene' yaan in beetik a p'áatle'ex bey junp'éel desierto utia'al mantats'e' yéetel mix máak kun kajtal te' kaajo'ob yaante'exo'.[e] Te'ex túune' yaan a wojéeltike'ex máax Jéeoba›.

10 Kex teen Jéeoba tia'anen ka'ach chúumuk ti' le ka'ap'éel kaajo'obo' te'exe' ta wa'ale'ex: ‹Yaan k-tia'alintik le ka'ap'éel kaajo'ob yéetel le ka'ap'éel lu'umo'obo', yaan k-ch'a'ik tu ka'ap'éelal›.[f] **11** ‹Tu yo'olal lelo' je'ex jach tu jaajil kuxa'anene' —ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'—, je'ex le k'uuxilil yéetel le p'uja'a-

CAP 34
a Jer 30:10 Jer 46:27
b Eze 36:29
c Eze 36:15
d Eze 37:27
e Sl 78:52 Sl 100:3 Isa 40:11

CAP 35
f Gé 32:3 Dt 2:5
g Jer 49:8 Lam 4:22 Eze 25:8, 9 Abd 1
h Eze 25:12, 13
i Joe 3:19 Mal 1:3
j Gé 27:41 Am 1:11

Columna 2
a Sl 137:7 Abd 10
b Abd 15
c Eze 25:14
d Eze 25:13
e Jer 49:17, 18 Eze 25:13 Mal 1:4
f Eze 36:5 Abd 13

nil ta we'ese'ex ti' in kaajal tumen a p'ekme'exo'obo' bey xan ken in beetil ti' te'exo'.[a] Tene' yaan in beetik u k'aj óoltikeno'ob le k'iin ken in juzgarte'exo'. **12** Te' k'iin je'elo' yaan a wojéeltike'exe' teen Jéeobae' ts'o'ok in wu'uyik le ba'alo'ob k'aastak ta wa'ale'ex tu contra u montañailo'ob Israelo'. Te'exe' ta wa'ale'ex: «Ts'o'ok u p'áatlo'ob bey junp'éel desiertoe', yéetel ts'o'ok u k'u'ublo'ob t-k'ab utia'al k-xu'ulsikti'ob». **13** Tumen ka creerkaba'exe' ta wa'ale'exten ba'alo'ob k'aastak, yéetel sen t'aanaje'ex tin contra.[b] Tene' tin láaj u'uyaj ba'ax ta wa'ale'ex›.

14 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tuláakal le lu'umo' yaan u ki'imaktal u yóol le kéen in p'ate'ex bey junp'éel desiertoe'. **15** Te'exe' ki'imakchaj a wóole'ex le ka ta wile'ex ts'o'ok u p'áatal bey junp'éel desierto le lu'um ts'a'ab bey herencia ti' u kaajil Israelo'. Le o'olal tene' bey xan ken in beetil ti' te'exo'.[c] U montañaile'ex Seír, tuláakal Edom,[d] te'exe' yaan a p'áatle'ex chéen x-lala' pak'o'ob. Bey túuno' yaan a wojéeltike'ex máax Jéeoba›».

36 «U paal máak, profetizarnen tu yo'olal u montañailo'ob Israel, unaj a wa'alik: ‹U montañaile'ex Israel, u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba. **2** Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Le máax p'ekmile'exo' ts'o'ok u ya'alik ta contra'ex: ‹¡Ma'alob ti'ob beyo'! ¡Ts'o'ok k-tia'alintik tak le ka'anal lugaro'ob úuchbentako'obo'!›».[a]

3 Le o'olal profetizarnene' ka a wa'al lela': ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Le enemigo'obo' ts'o'ok u beetikte'ex loob yéetel ts'o'ok u atacarke'ex jejeláas tu'uxo'ob utia'al ka p'áatke'ex tu k'ab le kaajo'ob ba'pachtmile'exo', yéetel le máako'obo' ma' tu xu'ulul u t'aano'ob yéetel u ya'aliko'ob ba'alo'ob ma' jaajtak ta contra'exi',[b] **4** le o'olale' u montañaile'ex Israel, ¡u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'! Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik ti' le montaña'obo', ti' le pu'uko'obo', ti' le río'obo', ti' le táax lu'umo'obo', ti' le jutul pak'o'obo'[c] yéetel ti' le kaajo'ob xúump'atta'ano'obo', le ts'o'ok u ch'a'abal tuláakal ba'alo'ob yaanti'ob yéetel ku ya'ala'alti'ob ba'al tumen le kaajo'ob ba'pachtmilo'obo'.[d] **5** Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik ti' leti'ob: ‹Tumen jach p'uja'anene'[e] yaan in t'aan tu contra le máaxo'ob p'aatlo'ob te' kaajo'obo' bey xan tu contra tuláakal Edom. Leti'obe' jach ki'imak u yóolo'ob yéetel ku burlarkuba'ob[f] le kéen u ya'alo'ob u tia'alo'ob le lu'um yaanteno', bey u ya'aliko'ob chéen utia'al u ch'a'iko'ob le tu'ux yaan su'uko' yéetel utia'al u láaj ch'a'iko'ob le ba'alo'ob yaan te' lu'umo'›».[g]

CAP 35

a Am 1:11

b Abd 3

c Lam 4:21
Abd 12, 15

d Isa 34:5
Eze 25:12, 13
Eze 36:5

Columna 2

CAP 36

a Jer 49:1
Eze 35:10

b Dt 28:37
1Re 9:7
Lam 2:15
Da 9:16

c Jer 25:9

d Sl 79:4
Eze 34:28

e Sof 3:8

f Abd 12

g Eze 25:12, 13
Eze 35:10, 11
Am 1:11

6 Le o'olale' profetizarnen tu yo'olal u lu'umil Israel. Unaj a wa'alik ti' le montaña'obo', ti' le pu'uko'obo', ti' le río'obo' yéetel ti' le táax lu'umo'obo': ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «¡U'uy a wu'uye'ex! Te'exe' ts'o'ok a taasa'ale'ex mix ba'alil tumen le kaajo'obo'. Le o'olal ichil in p'uja'anil yéetel in k'uuxile' yaan in wa'alik ba'ax kun úuchulti'ob»».[a]

7 Le o'olale' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tene' kin líi'sik in k'ab yéetel kin jurarke' le kaajo'ob yano'ob ta ba'pache'exo' yaan u su'laktalo'ob.[b] **8** Chéen ba'ale' u montañaile'ex Israel, ti' te'exe' yaan u yantal che'ob kun antal ya'ab u k'abo'ob yéetel ya'ab u yicho'ob utia'al u jaanta'al tumen in kaajal Israel,[c] tumen leti'obe' ma' kun xáantal ken suunako'ob. **9** U montañaile'ex Israel, tene' tia'anen ta wéetele'exe', tene' yaan in beetik a cuentaile'ex, yaan a meyajta'ale'ex yéetel yaan u pa'ak'al semilla ta wóok'ole'ex. **10** Yaan in ya'abkuntik a kajnáalile'ex —tuláakal u kaajil Israel, jach tuláakal—, le kaajo'obo' yaan u yantal u kajnáalilo'ob[d] yéetel le pak'o'ob juutlo'obo' yaan u jel líi'sa'alo'ob.[e] **11** Tene' yaan in ya'abkuntik a kajnáalile'ex bey xan a walak' ba'alche'ex.[f] Leti'obe' yaan u yantal u mejnilo'ob yéetel yaan u ya'abtalo'ob. Yaan in beetik u ka'a antal a kajnáalile'ex je'ex úuchjeakile',[g] yéetel yaan in beetik u binte'ex maas utsil ke úuchjeakil.[a] Te'ex túune' yaan a wojéeltike'exe' tene' Jéeobaen.[b] **12** Yaan in beetik u xíimbal in kaajal Israel ta wóok'ole'ex. Leti'ob túune' yaan u tia'alintke'ex. Te'exe' yaan a p'áatle'ex bey u herencia'obe'.[c] Leti'obe' mix bik'in ken u cha'ob u p'áatal mina'an a paalale'ex tu ka'atéen»».[d]

13 «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tumen yaan máako'ob a'aliko'obtech: «Teche' beyech junp'éel lu'um ku jaantik máako'ob yéetel ku p'atik mina'an u paalal u kaajilo'obe'»». **14** ‹Le o'olale' yaan u xu'ulul a jaantik máako'ob, yéetel a kaajilo'obe' ma' ken a ka'a p'ato'ob x-ma' paalalil›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'. **15** ‹Ma' ken in cha'a u seguer u ya'ala'altech ba'al tumen le kaajo'obo', ma' ken in beet a mu'yajtik u ya'ala'altech ba'al tumen le máako'obo',[e] yéetel teche' ma' ken a xu'uls a kaajilo'ob tu ka'atéen›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

16 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **17** «U paal máak, le tia'an ka'ach u kaajil Israel tu lu'umo', leti'obe' tu k'askúunto'ob le lu'um tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak tu beeto'obo' bey xan tu yo'olal bix u kuxtalo'ob.[f] Tu yo'olal le ba'alo'ob tu beeto'obo' p'áato'ob ma' limpio yanilo'ob tin táan je'ex juntúul ko'olel tu k'iinilo'ob u menstruacióne'.[g] **18** Teen túune' tin láa-

CAP 36

a Sl 74:10 Sl 123:4

b Jer 25:9 Jer 49:17

c Isa 44:23 Isa 51:3 Eze 36:30

d Zac 8:4

e Isa 51:3 Jer 30:18, 19 Am 9:14

f Jer 31:27

g Isa 54:7 Jer 30:18

Columna 2

a Ag 2:9

b Os 2:20 Joe 3:17

c Jer 32:44 Abd 17

d Isa 65:23

e Isa 54:4 Isa 60:14 Miq 7:8 Sof 2:8 Sof 3:19

f Sl 106:38 Isa 24:5 Jer 2:7 Jer 16:18

g Le 12:2 Isa 64:6

laj in p'uja'anil tu yóok'olo'ob tu yo'olal le k'i'ik' tu weko'obo' yéetel tumen tu k'askúunto'ob le lu'um[a] yéetel u x-lala'* imageno'obo'.[b] **19** Tu yo'olal lelo' tene' tin k'i'itbeso'ob ichil le kaajo'obo' yéetel tin beetaj u bino'ob ti' táanxel lu'umilo'ob.[c] Tin juzgarto'ob tu yo'olal bix u kuxtalo'ob yéetel tu yo'olal ba'axo'ob ku beetko'ob. **20** Chéen ba'ale' le ka k'ucho'ob te' lu'umo'obo' jo'op' u ya'ala'alti'ob tumen le máako'obo': ‹Leti'obe' u kaajal Jéeoba, chéen ba'ale' yanchaj u jóok'lo'ob te' lu'um ts'a'abti'ob tumen leti'o'›. Bey úuchik u ya'ala'al ba'al ti' in santo k'aaba'o'.[d] **21** Le o'olal tene' yaan ba'ax ken in beet tu yo'olal in santo k'aaba' p'a'at k'aasil tumen u kaajil Israel ichil le kaajo'ob tu'ux bino'obo'».[e]

22 «Le o'olale' a'al ti' u kaajil Israel: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «U kaajil Israel, le ba'ax ken in beeto' ma' ken in beet ta wo'olale'ex, ba'axe' tu yo'olal in santo k'aaba' ta p'ate'ex k'aasil ichil le kaajo'ob tu'ux bine'exo'»›.[f] **23** Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tene' jach tu jaajil yaan in santificartik le in ki'ichkelem k'aaba'[g] p'a'at k'aasil ichil le kaajo'obo', le k'aaba' ta p'ate'ex k'aasil ichil le kaajo'obo'. Le kéen u yilo'ob bix in santificarkinba ichile'exe', leti'obe' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba.[a] **24** Yaan in jóo'ske'ex ichil le kaajo'obo', yaan in ka'a much'kíintike'ex ti' tuláakal le lu'umo'obo' yéetel yaan in biske'ex ta lu'ume'ex.[b] **25** Yaan in wi'iwits'ik ja' ta wóok'ole'ex yéetel yaan a p'áatle'ex limpioil.[c] Yaan in lu'sik tuláakal le ba'alo'ob éek'kuntike'exo'[d] bey xan tuláakal a x-lala' imagene'exo'.[e] **26** Yaan in ts'áaikte'ex junp'éel túumben puksi'ik'al[f] yéetel junp'éel túumben tuukul.[g] Yaan in lu'sikte'ex le puksi'ik'al chich bey tuunich yaante'exo'[h] yéetel yaan in ts'áaikte'ex junp'éel puksi'ik'al de bak'.* **27** Yaan u meyajten in poder utia'al in k'exik a tuukule'ex yéetel yaan in beetik a kuxtale'ex je'ex uts tin t'aane'.[i] Te'ex túune' yaan a beetke'ex yéetel yaan a ts'o'okbeske'ex le ba'axo'ob kin wa'aliko'. **28** Bey túuno' yaan a kuxtale'ex te' lu'um tin ts'áaj ti' a úuchben láak'tsile'exo'. Te'exe' yaan a beetkaba'ex in kaajal yéetel tene' yaan in beetkinba a Dios'ex›.[j]

29 ‹Tene' yaan in lu'sik tuláakal le ba'alo'ob éek'kuntike'exo'. Yaan in wa'alik ti' le neek' ka ya'abchajak u yicho', yéetel ma' ken in túuxt wi'ijil ta wóok'ole'ex.[k] **30** Tene' yaan in beetik u ya'abtal u yich le che'obo' bey xan u yich le lu'umo', yaan in beetik utia'al ma' a ka'a su'laktale'ex ichil le kaajo'ob ikil a

CAP 36

a Isa 42:24, 25

b Eze 23:37

c Le 26:38 Eze 22:15

d Isa 52:5 Ro 2:24

e Sl 74:18 Isa 48:9 Eze 20:9

f Sl 106:7, 8

g Isa 5:16 Eze 20:41

Columna 2

a Sl 102:13-15

b Dt 30:3 Isa 43:5 Jer 23:3 Eze 34:13 Os 1:11

c Nú 19:13 Sl 51:7

d Isa 4:4 Jer 33:8

e Eze 6:4

f Jer 32:39

g Sl 51:10 Eze 11:19, 20

h Zac 7:12

i Jer 31:33

j Jer 30:22 Eze 37:25, 27

k Eze 34:29

36:18 *Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

36:26 *Junp'éel puksi'ik'al ku cha'ik u nu'ukta'al tumen Dios.

máanske'ex wi'ijilo'.[a] **31** Te' k'iino'ob je'elo' yaan a k'a'ajsike'ex le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ka beetke'ex ka'acho' bey xan a k'aak'as kuxtale'ex. Te'ex túune' yaan a sen su'laktale'ex tu yo'olal a k'ebane'ex yéetel tu yo'olal le ba'alo'ob sen k'aastak ka beetke'ex ka'acho'.[b] **32** Chéen ba'ale' u kaajil Israel, u'uy a wu'uye'ex lela': ma' ta wo'olale'ex kin beetki'[c] —ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'— ba'ax in k'áate' ka a máanse'ex su'tsilil, yéetel ka a wu'uye'ex mix ba'al a biilale'ex tu yo'olal le ba'alo'ob ka beetke'exo'›.

33 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Le k'iin ken in limpiokíinte'ex ti' tuláakal le ba'alo'ob k'aastak a beetme'exo' yaan in beetik u ka'a kajtal máako'ob te' kaajo'ob'o'[d] yéetel yaan in beetik u jel líi'sa'al le jutul pak'o'ob'o'.[e] **34** Le lu'um k'askúunta'ab utia'al u yila'al tumen tuláakal máax ku máano' yaan u ka'a úuchul paak'ali'. **35** Le máako'ob túuno' yaan u ya'aliko'ob: «Le lu'um k'aas yanil ka'acho' ts'o'ok u p'áatal bey u jardínil Edéne'.[f] Le kaajo'ob juutul u pak'ilo'ob, le tu'ux mix máak kaja'an yéetel k'askúunta'ano'obo', beoraa' ts'o'ok u jel líi'sa'alo'ob yéetel yaan u kajnáalilo'ob».[g] **36** Le kaajo'ob kun p'áatlo'ob ta ba'pache'exo' yaan u yojéeltiko'obe' teen Jéeoba, teen jel líi's le ba'ax juutul ka'acho', yéetel ts'o'ok in jel pak'ik le lu'um tu'ux mix ba'al yaan ka'acho'. Teen Jéeoba, teen a'ale yéetel teen beete›.[a]

37 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tene' yaan xan in cha'ik u k'áatikten u kaajil Israel ka in ya'abkunt u kajnáalilo'ob je'ex ya'abkach tamano'obe', yéetel yaan in beetik. **38** Je'ex junmúuch' tamano'ob santo'obe', je'ex le ya'abkach tamano'ob yano'ob Jerusalén* tu k'iinilo'ob le fiesta'obo',[b] bey u ya'abil le máako'ob kun chupik le kaajo'ob chéen u jutul pak'ilo'ob p'aatal ka'acho'.[c] Leti'ob túune' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba›».

37 U k'ab Jéeobae' tia'an ka'ach tin wóok'ole'. Jéeobae' tu ch'a'ajen yéetel u podere' ka tu bisen chúumuk ti' le táax lu'umo',[d] le táax lu'uma' chuup ka'ach yéetel baako'ob. **2** Leti'e' tu beetaj in máan chúumuk ti' le baako'obo'. Teen túune' tin wile' jach ya'ab baako'ob yano'ob te' táax lu'umo' yéetel jach tikino'ob.[e] **3** Leti'e' tu k'áatajten: «U paal máak, ¿je'el wa u ka'a kuxtal le baako'oba'?». Teen túune' tin núukajti': «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba,* lelo' chéen teech a wojel».[f] **4** Leti' túune' tu ya'alajten: «A'al ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchul ti' le baako'obo', a'alti'ob lela': ‹Tikin baake'ex, u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba:

CAP 36

a Eze 34:27

b Esd 9:6 Ne 9:26 Jer 31:18 Eze 6:9

c Dt 9:5 Da 9:19

d Zac 8:8

e Isa 58:12 Jer 33:10, 11 Am 9:14

f Gé 2:8

g Isa 51:3

Columna 2

a Eze 28:26 Eze 37:14

b Éx 23:17

c Jer 30:18, 19

CAP 37

d Ap 21:10

e Eze 37:11

f Dt 32:39 1Sa 2:6

36:38 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Je'ex le tamano'ob yano'ob Jerusalén junpáaykunta'ano'ob utia'al k'ubbil bey ofrenda'obe'». **37:3** * Wa «Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

CAP 37

5 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alikte'ex: «Tene' yaan in beetik a ch'a'ik a wiik'e'ex, te'ex túune' yaan a ka'a kuxtale'ex.[a] **6** Yaan in ts'áaik xiich' yéetel bak' ta wóok'ole'ex, yéetel yaan in pixke'ex yéetel oot', ts'o'ole' yaan in beetik a ch'a'ik a wiik'e'ex, te'ex túune' yaan a ka'a kuxtale'ex. Te'exe' yaan a wojéeltike'exe' tene' Jéeobaen»».

7 Teen túune' profetizarnajen je'ex úuchik u ya'ala'alteno'. Le táan in profetizaro' tin wu'uyaj yaan ba'ax ku juum, u juum ba'alo'ob ku k'o'ok'olkuba'ob, le baako'ob túuno' jo'op' u nupkuba'ob. **8** Teen túune' tin wilaj bix úuchik u yantal u xiich'elo'ob yéetel u bak'elo'ob yéetel bix úuchik u pi'ixilo'ob yéetel u yoot'elo'ob. Chéen ba'ale' todavía ma' tu ch'a'ik u yiik'o'ob.

9 Leti' túune' tu ya'alajten: «T'an le iik'o'. U paal máak, profetizarnene' ka a wa'al ti' le iik'o': ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Iik',* taalakech desde tu kanti'itsil yóok'ol kaabe' ka máankech tu yóok'ol le máako'ob kíimsa'ano'obo' utia'al u ka'a kuxtalo'ob»›».

10 Teen túune' profetizarnajen je'ex úuchik u ya'alikteno'. Le ka ts'o'oke' le iik' ku ts'áaik kuxtalo' ookti'obe' ka káaj u kuxtalo'ob yéetel u wa'atalo'ob,[b] beyo'ob junp'éel nojoch ejércitoe'.

11 Le ka ts'o'oke' leti'e' tu ya'alajten: «U paal máak, le baako'oba' ku chíikbesko'ob u kaajil Israel.[a] U'uy a wu'uy ba'ax ku ya'aliko'ob: ‹K-baakelo'obe' ts'o'ok u tijlo'ob yéetel ts'o'ok u p'áatal mina'anto'on esperanza.[b] Ts'o'ok u xu'ulsa'alto'on junpuli'›. **12** Le o'olale' profetizarnene' ka a wa'alti'ob: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «In kaajal, tene' yaan in je'ek'abtik le tu'ux muka'ane'exo'[c] yéetel yaan in líi'ske'ex, le kéen ts'o'okke' yaan in biske'ex tu lu'umil Israel.[d] **13** In kaajal, u'uy a wu'uy lela', le kéen in je'ek'abt le tu'ux muka'ane'ex yéetel le kéen in líi'se'exe' yaan a wojéeltike'exe' tene' Jéeobaen».[e] **14** ‹Tene' yaan in ts'áaik in poder ti' te'ex yéetel yaan a ka'a kuxtale'ex,[f] yaan xan in beetik a kajtale'ex ta lu'ume'ex. Te'ex túune' yaan a wojéeltike'exe' teen Jéeoba, teen a'ale yéetel teen beete›, lela' bey u ya'alik Jéeobao'».

15 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **16** «U paal máak, ch'a' junxóot' che'e' ka a ts'íibt tu yóok'ol: ‹Utia'al Judá yéetel utia'al le u kaajil Israel yano'ob tu yéetelo'›.*[g] Le kéen ts'o'okke' ka ch'a'ik uláak' che'e' ka ts'íibtik xan tu yóok'ol: ‹Utia'al José, le che'a' ku chíikbesik Efraín bey xan tuláakal le u kaajil Israel yano'ob tu yéetelo'›.*[h] **17** Le kéen ts'o'okke' ka nupik tu ka'ap'éelal le che'o' utia'al ka p'áatko'ob junp'éelili' ta k'ab.[i] **18** Le kéen k'áata'aktech tumen a

a Gé 2:7 Eze 37:14

b Ap 11:11

Columna 2

a Eze 36:10

b Isa 49:14

c Isa 66:14

d Eze 11:17 Am 9:14

e Sl 126:2

f Isa 32:14, 15 Eze 36:27

g 2Cr 15:9 2Cr 30:11

h 1Re 11:31 1Re 12:20

i Isa 11:13 Jer 3:18

37:9 * Wa «U yiik'alil kuxtal».

37:16 * Wa «ku biskuba'ob tu yéetelo'».

wéet kaajalo'ob:* ‹¿Ma' wa ken a wa'alto'on ba'ax u k'áat u ya'al le ba'alo'oba'?›, **19** teche' unaj a núukikti'ob: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Tene' yaan in ch'a'ik le junxóot' che' u tia'al Joséo', le yaan tu k'ab Efraíno', le ku chíikbesik xan le u tribuilo'ob Israel yano'ob yéetel Efraíno'. Le kéen ts'o'okke' yaan in nupik yéetel le junxóot' che' u tia'al Judáo'. Tene' yaan in beetik u p'áatlo'ob junp'éelili' che',[a] leti'obe' yaan u p'áatlo'ob junp'éelili' che' tin k'ab». **20** Le ka'ap'éel che'ob tu'ux kan ts'íibo' unaj a machik utia'al ka u yilo'ob.

21 Le kéen ts'o'okke' unaj a wa'alikti'ob: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Tene' yaan in ch'a'ik u paalal Israel ichil le kaajo'ob tu'ux bija'ano'obo', kex je'el tu'uxak yano'obe' yaan in much'kíintiko'ob yéetel yaan in bisko'ob tu lu'umo'ob.[b] **22** Tene' yaan in beetik ka p'áatko'ob junp'éelili' kaaj te' lu'um je'elo',[c] tu montañailo'ob Israel. Juntúulili' rey kun gobernar tu yóok'olo'ob,[d] yaan u p'áatal ma' ka'ap'éel kaajo'obi' yéetel ma' ken u ka'a jatsuba'ob ich ka'ap'éel reino.[e] **23** Leti'obe' yaan u xu'ulul u k'askúuntkuba'ob yéetel u x-lala'* imageno'ob. Yaan xan u xu'ulul u k'askúuntkuba'ob yéetel le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'obo' bey xan yéetel tuláakal u k'ebano'obo'.[a] Tene' yaan in jáalk'abtiko'ob ti' tuláakal le ba'alo'ob ma' ma'alobtak beetik u k'ebantalo'obo' yéetel yaan in p'atko'ob limpioil. Leti'obe' yaan u beetkuba'ob in kaajal yéetel tene' yaan in beetkinba u Dioso'ob.[b]

24 David, le máax meyajtikeno', leti' ken u beet u reyil tu yóok'olo'ob,[c] yéetel yaan u nu'ukta'alo'ob tumen juntúulili' j-kanan taman.[d] Leti'obe' yaan u kuxtalo'ob je'ex u ya'alik in leyo'obe' yéetel jach yaan u yilik u ts'o'okbesko'ob ba'axo'ob kin wa'alik.[e] **25** Leti'obe' yaan u kuxtalo'ob te' lu'um tin ts'áaj ti' Jacob le máax meyajtikeno', te' lu'um tu'ux kuxlaj a úuchben láak'tsile'exo'.[f] Ti' kun kuxtalo'ob utia'al mantats'i',[g] leti'ob, u paalalo'ob yéetel u paalal u paalalo'ob.[h] David le máax meyajtikeno' leti' ken u beet u nojchil* ichilo'ob utia'al mantats'.[i]

26 Yaan xan in beetik junp'éel pacto tu yéetelo'ob utia'al u yantal jeets'elil,[j] le pacto ken in beeto' utia'al mantats'. Yaan in beetik u kajtalo'ob tu lu'umo'ob, yaan in beetik u ya'abtalo'ob[k] yéetel yaan in ts'áaik in templo chúumuk ti' leti'ob utia'al mantats'. **27** Tene' yaan in wantal tu yéetelo'ob.* Yaan

CAP 37

a Jer 50:4
Zac 10:6

b Dt 30:3
Isa 11:12
Jer 16:14, 15
Am 9:14

c Jer 3:18
Os 1:11

d Gé 49:10
Sl 2:6
Isa 9:6
Jer 23:5
Lu 1:32

e Eze 37:19
Zac 10:6

Columna 2

a Isa 2:18
Eze 11:18
Os 14:8
Zac 13:2

b Jer 31:33
Eze 36:28

c Jer 23:5
Jer 30:9
Os 3:5
Lu 1:32

d Jn 10:16
1Pe 5:4

e Dt 30:8-10
Jer 32:39
Eze 36:27

f Jer 30:3

g Joe 3:20

h Isa 60:21
Am 9:15

i Eze 34:24
Lu 1:32

j Eze 34:25

k Jer 30:19
Zac 8:5

37:18 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal a kaajal». **37:23** *Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

37:25 *Wa «u príncipeil». **37:27** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «In wotoche' yaan u yantal tu yóok'olo'ob».

in beetkinba u Dioso'ob yéetel leti'obe' yaan u beetkuba'ob in kaajal.[a] **28** Le kéen yanak in templo chúumuk ti' leti'ob utia'al mantats'e', le kaajo'ob túuno' yaan u yojéeltiko'obe' teen Jéeoba, teen santificartik Israel»».[b]

38 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «U paal máak, sut a paakat tu tojil Gog ku taal ti' u lu'umil Magog,[c] le u nojchil* Mesek yéetel Tubalo',[d] ts'o'ole' profetizarnen tu contra.[e] **3** Unaj a wa'alik: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Gog, u nojchil* Mesek yéetel Tubal, tene' tia'anen ta contrae'. **4** Tene' yaan in beetik a ts'áaik vuelta, yéetel yaan in lechik ganchoob ta kama'ach.[f] Yaan in tojolch'intkech junmúuch' yéetel tuláakal a ejército,[g] a tsiimino'ob bey xan le máaxo'ob nat'milo'obo'. Tuláaklo'obe' u ts'aamo'ob ki'ichkelem nook'o'ob, jach táaj ya'abo'ob yéetel u ch'a'amo'ob nukuch escudo'ob bey xan mejen escudo'ob,* ts'o'ole' tuláaklo'obe' u ch'a'amaj u espada'ob. **5** Tu yéetelo'obe' tia'an Persia, Etiopía yéetel Fut,[h] tuláaklo'obe' u ch'a'amaj u mejen escudo'ob yéetel u ts'aamaj u casco'ob. **6** Tu yéetelo'obe' tia'an xan Gómer yéetel tuláakal u ejército bey xan u paalal Togarmá[i] yéetel tuláakal u ejército, le máaxo'ob ku taalo'ob ti' le lugaro'ob maas náachtak yano'ob xamano'. Jach ya'ab máako'ob yano'ob ta wéetel.[a]

7 Teech yéetel tuláakal le ejército ts'o'ok u much'talo'ob ta wiknalo' líi'saba'ex yéetel prepararta ba'ex, teech kan nu'uktiko'ob.

8 Le kéen máanak ya'ab k'iino'obe' yaan u beeta'al a cuentail.* Te' tu ts'ook ja'abo'obo' yaan a atacartik u lu'um junp'éel kaaj ts'o'ok u salvarta'al ti' le espadao', junp'éel kaaj jóo'sa'an ti' jejeláas lu'umo'ob utia'al u mu'uch'lo'ob tu montañailo'ob Israel, le lugar xáanchaj k'aas yanil ka'acho'. U kajnáalilo'ob le lu'uma' jóo'sa'abo'ob ichil le kaajo'obo' yéetel tuláaklo'obe' kaja'ano'ob ich jeets'elil.[b] **9** Teech yéetel tuláakal a ejército bey xan le ya'abkach kaajo'ob yano'ob ta wéetelo' yaan a bin ba'ate'el tu contra'ob, yaan a bin je'ex junp'éel ciclóne' yéetel yaan a pixik le lu'um je'ex u beetik le múuyalo'obo'»».

10 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Te' k'iin je'elo' yaan a tuklik ba'alo'ob ichil a puksi'ik'al, yéetel yaan a ch'a'tuklik a beetik junp'éel ba'al jach k'aas. **11** Yaan a wa'alik: «Yaan in atacartik u lu'um le kaajo'ob mix ba'al kanáantko'obo'.*[c] Yaan in ba'ate'el tu contra le máaxo'ob seguro u yu'ubikuba'ob te' tu'ux kaja'ano'obo', le

CAP 37

a Le 26:12 Eze 11:19, 20 Eze 43:7 Os 2:23 Ap 21:3

b Eze 36:23

CAP 38

c Eze 38:15

d Isa 66:19 Eze 37:13 Eze 32:26

e Eze 39:1

f 2Re 19:20, 28 Eze 29:3, 4 Eze 39:2

g Eze 38:15

h 1Cr 1:8

i Gé 10:2, 3 Eze 27:14

Columna 2

a Eze 39:2

b Jer 23:5, 6 Eze 28:25, 26 Eze 34:25

c Éx 15:9

38:2, 3 * Wa «u nojoch príncipeil». **38:4** * Le mejen escudo'oba' leti'e suuk u meyaj ka'ach ti' le arquero'obo'.

38:8 * Wa «yaan a t'a'anal». **38:11** * Wa «le mejen kaajo'obo'».

máaxo'ob kaja'ano'ob ich jeets'elilo'. Tuláaklo'obe' kaja'ano'ob ti' kaajo'ob mina'an u pak'ilo'ob tu ba'pach, mina'an u trancailo'ob mix u joonajilo'ob». **12** Lelo' yaan a beetik utia'al a tokik yéetel utia'al a ch'a'ik ya'ab ba'alo'ob, utia'al a atacartik le lugaro'ob xu'ulsa'abo'ob ka'ach pero yaan u kajnáalilo'ob beoraa',[a] yéetel utia'al a atacartik junp'éel kaaj jóo'sa'ab ti' jejeláas lu'umo'ob.[b] Leti'obe' táan u much'kíintiko'ob ayik'alil bey xan ya'ab ba'alo'ob,[c] yéetel kaja'ano'ob chúumuk ti' le lu'umo'.

13 Seba[d] yéetel Dedán,[e] le j-koonolo'ob ku taalo'ob Tarsis[f] yéetel tuláakal u soldado'obe'* yaan u ya'aliko'obtech: «¿Yaan wa a atacartik le lu'um utia'al a tokik yéetel utia'al a ch'a'ik ya'ab ba'alo'obo'? ¿Ts'o'ok wa a much'kíintik a ejército utia'al ka a ch'a' a bis plata yéetel oro, utia'al ka a ch'a' ayik'alilo'ob bey xan uláak' ba'alo'ob ma'alobtak? ¿Ta much'kíintaj wa a ejército utia'al ka a ch'a' ya'abkach ba'alo'ob?».

14 Le o'olale', u paal máak, profetizarnene' ka a wa'al ti' Gog: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Te' k'iin je'elo' teche' yaan a ts'áaik cuentae' in kaajal Israele' kaja'an ich jeets'elil.[g] **15** Teche' yaan a taal desde te' tu'ux kaja'anecho', desde te' lugaro'ob maas náachtak yano'ob xamano'.[a] Yaan a taal junmúuch' yéetel ya'ab máako'ob, tuláaklo'obe' u nat'maj u tsiimino'ob, leti'obe' jach ya'abo'ob, junp'éel nojoch ejército.[b] **16** Je'ex u pi'ixil le lu'um tumen le múuyalo'obo' bey kan bin ba'ate'el tu contra in kaajal Israelo'. Gog, te' tu ts'ook k'iino'obo' tene' yaan in biskech tu contra in lu'um[c] utia'al ka k'aj óolta'aken tumen le kaajo'obo'. Leti'obe' yaan u k'aj óoltikeno'ob le k'iin ken in santificartinba tu yo'olal le ba'ax ken in beettecho'».[d]

17 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Ti' teech t'aanajen desde úuchjeakil, ti' teech t'aanaj u profetailo'ob Israel, le máaxo'ob meyajtikeno'. Leti'obe' máan ya'ab años táan u ya'aliko'obe' teche' yaan a taasa'al tu contra le israelita'obo'›.

18 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Te' k'iin je'elo', te' k'iin ken atacarta'ak u lu'umil Israel tumen Gogo', tene' yaan in sen p'u'ujul.[e] **19** Le kéen ts'íikilnaken yéetel le kéen t'áabak in p'uja'anile' tene' yaan in t'aan. Te' k'iin je'elo' yaan u sen tíitkuba u lu'umil Israel. **20** Tene' yaan in beetik u kikilankil le kayo'ob yano'ob te' k'áa'náabo', le ch'íich'o'ob ku máano'ob te' ka'ano', le ba'alche'ob yano'ob k'áaxo', le ba'alche'ob ku jíiltikuba'obo' bey xan tuláakal le máako'ob yano'ob te' lu'umo'. Le montaña'ob,[f] le nukuch

CAP 38
a Jer 33:12
b Zac 10:8
c Isa 60:5
Isa 61:6
d Eze 27:22
e Eze 27:15
f Eze 27:25
g Eze 38:8

Columna 2
a Eze 39:2
b Sof 3:8
c Joe 3:2
d Éx 14:4
2Re 19:17-19
Sl 83:17, 18
Eze 39:21
e Joe 3:16
Na 1:2
Zac 2:8
f Na 1:5

38:13 * Wa «u táankelem leóno'ob ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poolo'obe'».

tuunicho'ob yéetel tuláakal le pak'o'obo' yaan u níiklo'ob›.

21 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tene' yaan in túuxtik junp'éel espada tu contra Gog ti' tuláakal in montaña'ob. U espada tuláakal máake' yaan u yantal tu contra u suku'un.[a] **22** Tene' yaan in juzgartik, yaan in túuxtik k'oja'anilo'ob tu yóok'ol,[b] yéetel le máako'obo' yaan u kíimlo'ob. Yaan in beetik u k'áaxal junp'éel k'a'amkach cháak bey xan bat,*[c] k'áak'[d] yéetel azufre.[e] Lelo'oba' yaan in beetik u k'áaxal tu yóok'ol leti', tu yóok'ol u ejército bey xan tu yóok'ol le ya'abkach máako'ob yano'ob tu yéetelo'.[f] **23** Tene' jach tu jaajile' yaan in we'esik buka'aj in poder, yaan in we'esike' tene' santoen, yéetel yaan in beetik ka k'aj óolta'aken tumen ya'abkach kaajo'ob. Leti'ob túune' yaan u yojéeltiko'obe' tene' Jéeobaen›.

39 U paal máak, profetizarnene' ka a wa'al tu contra Gog:[g] ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Gog, u nojchil* Mesek yéetel Tubal, tene' tia'anen ta contrae'.[h] **2** Tene' yaan in beetik a ts'áaik vuelta, yaan in nu'uktikech, yaan in beetik a taal desde te' lugaro'ob maas náachtak yano'ob xamano'[i] yéetel yaan in biskech tu yóok'ol u montañailo'ob Israel. **3** Tene' yaan in xíikjats'tik le arco yaan ta x-ts'íik k'abo' yéetel yaan in beetik u lúubul le flecha'ob yaan ta x-no'oj k'abo'. **4** Teech, tuláakal a soldado'ob yéetel le kaajo'ob yano'ob ta wéetelo' yaan a p'áatle'ex jaytal tu yóok'ol u montañailo'ob Israel.[a] Yaan in k'ubkech utia'al a jaanta'al tumen u jejeláasil ch'íich'o'ob ku jaantiko'ob bak' bey xan tumen u ts'íits'ik ba'alche'ilo'ob k'áax»».[b]

5 ‹Yaan a p'áatal pektal te' k'áaxo'[c] tumen bey ts'o'ok in wa'aliko'›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

6 ‹Yaan in túuxtik junp'éel k'áak' tu contra Magog bey xan tu contra le máaxo'ob seguro u yu'ubikuba'ob te' isla'obo'.[d] Le máako'ob túuno' yaan u yojéeltiko'ob máax Jéeoba. **7** Yaan in beetik u k'aj óolta'al in santo k'aaba' tumen in kaajal Israel. Tene' ma' ken in ka'a cha'a u taasa'al mix ba'alil in santo k'aaba'. Le kaajo'ob túuno' yaan u yojéeltiko'obe' tene' Jéeobaen,[e] le Máax Santo yaan Israelo'›.[f]

8 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Jach beyo', lela' táan u taal u k'iinil yéetel yaan u béeytal, leti'e k'iin in wa'almaj yaan u taale'. **9** U kajnáalilo'ob le kaajo'ob yano'ob Israelo' yaan u jóok'lo'ob yéetel yaan u t'abko'ob k'áak' yéetel le u nu'ukulilo'ob ba'atela': nukuch escudo'ob yéetel mejen escudo'ob,* arco'ob

38:22 * Wa «granizo». **39:1** * Wa «u nojoch príncipeil».

39:9 * Le mejen escudo'oba' leti'e suuk u meyaj ka'ach ti' le arquero'obo'.

CAP 38

a 2Cr 20:23 Ag 2:22 Zac 14:13
b Zac 14:12
c Éx 9:22 Jos 10:11
d Isa 30:30
e Gé 19:24
f Jer 25:31

CAP 39

g Eze 38:2
h Eze 27:13 Eze 32:26
i Eze 38:4, 15

Columna 2

a Eze 38:21
b Ap 19:17, 18
c Jer 25:33
d Eze 38:22
e Eze 38:16
f Isa 6:3

yéetel flecha'ob, mazo'ob* yéetel lanza'ob. Le u nu'ukulilo'ob ba'atela' yaan u meyajti'ob utia'al u t'abko'ob k'áak'[a] tu yáamil siete años. **10** Ma' kun k'a'abéettal u bin u kaxto'ob che' ich k'áax mix kun k'a'abéettal u kaxtiko'ob sí', tumen leti'e u nu'ukulilo'ob ba'ate'el kun meyajti'ob utia'al u t'abko'ob k'áak'o'›.

‹Leti'obe' yaan u tokiko'ob le ba'alo'ob to'okti'obo' yéetel yaan u ch'a'iko'ob le ba'alo'ob ch'a'abti'obo'›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

11 ‹Te' k'iin je'elo' yaan in ts'áaik junp'éel lugar utia'al u mu'ukul Gog[b] tu lu'umil Israel, yaan u mu'ukul te' táax lu'um tu'ux ku máan le máaxo'ob ku bino'ob tu lak'inil le k'áa'náabo'. Le kéen ts'o'okke' yaan u k'atik u beel le máaxo'ob ku máano'obo'. Te'elo' ti' kun mukbil Gog yéetel tuláakal u ejércitoi', le kéen ts'o'okke' le lugaro' yaan u ts'a'abal u k'aaba't u Táax Lu'umil Hamon-Gog.*[c] **12** U kaajil Israele' yaan u máan siete meses táan u mukiko'ob le kimeno'ob utia'al u limpiokíinko'ob le lu'umo'.[d] **13** Tuláakal u kajnáalilo'ob le lu'umo' yaan u táakpajlo'ob utia'al u mu'ukul le kimeno'obo'. Tu yo'olal lelo' yaan u jach k'aj óolta'alo'ob te' k'iin ken in we'es le nojoch poder yaantено'›,[a] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

14 ‹Utia'al u limpiokíinta'al le lu'umo' yaan u yéeya'al máako'ob utia'al u máano'ob mantats' te' lu'umo', leti'ob túune' yaan u mukiko'ob le kimeno'ob p'aatlo'ob jaytal yóo' lu'umo'. Siete meses kun máano'ob kaaxan. **15** Wa le máaxo'ob ku máano'ob te' lu'um ku yilko'ob junp'éel u baakel máako' yaan u ts'áaiko'ob junp'éel marca tu tséel. Le máaxo'ob túun ts'a'ano'ob utia'al u mukiko'ob le kimeno'obo' yaan u mukiko'ob te' lugar ku k'aaba'tik u Táax Lu'umil Hamon-Gogo'.[b] **16** Te'elo' yaan xan u yantal junp'éel kaaj ku k'aaba'tik Hamoná.* Leti'obe' yaan u limpiokíinko'ob le lu'umo'›.[c]

17 U paal máak, ti' teche' ku ya'ala'al tumen Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o': ‹A'al ti' tuláakal u jejeláasil ch'íich'o'ob bey xan ti' tuláakal u ts'íits'ik ba'alche'ilo'ob le k'áaxo': «Much'aba'exe' ka taalake'ex. Much'aba'ex tu ba'pach le sacrificio táan in preparartikte'exo', junp'éel nojoch sacrificio tu montañailo'ob Israel.[d] Yaan a jaantike'ex bak' yéetel yaan a wuk'ike'ex k'i'ik'.[e] **18** Yaan a jaantike'ex u bak'el mu'uk'a'an máako'ob yéetel yaan a wuk'ike'ex u k'i'ik'el le máaxo'ob ku nu'uktajo'ob te' lu'umo' —le xibil tama-

CAP 39

a Sl 46:9

b Eze 38:2

c Eze 39:15

d Dt 21:22, 23

Columna 2

a Eze 38:16

b Eze 39:11

c Eze 39:12

d Isa 34:6-8 Jer 46:10 Sof 1:7

e Ap 19:17, 18

39:9 *Uláak' bix u traducirta'ale' «che'ob», lelo'oba' jach yaan u punta'ob yéetel ku meyajo'ob utia'al u yúuchul ba'ate'el. **39:11** *Wa «u táax lu'um le ya'abkach máako'ob yano'ob yéetel Gogo'».

39:16 *U k'áat u ya'al «Ya'abkach Máako'ob».

no'obo', le tamano'obo', le chivo'obo' yéetel le toro'obo'—tuláakal u polok ba'alche'ilo'ob Basán. **19** Ti' le sacrificio táan in preparartikte'exo', te'exe' yaan a jaantike'ex tsaats tak ken na'ajchajke'ex yéetel yaan a wuk'ike'ex k'i'ik' tak ken káalchajke'ex»».

20 ‹Te'exe' yaan a na'ajkúuntkaba'ex yéetel le ba'alo'ob yaan tin mesao', yaan a jaantike'ex tsíimino'ob bey xan le máaxo'ob nu'uktik u carroilo'ob ba'atelo', yaan a jaantike'ex mu'uk'a'an máako'ob bey xan u jejeláasil soldado'ob›,[a] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

21 ‹Tene' yaan in we'esik in páajtalil ichil le kaajo'obo', tuláakal le kaajo'ob túuno' yaan u yilko'ob bix úuchik in beetik le ba'ax in wa'almo' yéetel bix úuchik in we'esik in poder* ichilo'ob.[b] **22** Desde te' k'iin je'elo' u kaajil Israele' yaan u yojéeltike' tene' Jéeobaen, teen u Dioso'ob. **23** Le kaajo'ob túuno' yaan u yojéeltiko'obe' u kaajil Israele' bisa'abo'ob táanxel lu'umil tumen tu beeto'ob ba'ax k'aas, tu traicionarteno'ob.[c] Le o'olal xu'ul in beetik u cuentailo'obe'[d] ka tin k'ubo'ob tu k'ab u enemigo'ob,[e] tuláaklo'ob kíimsa'abo'ob yéetel espada. **24** Tin ts'áaj ba'axo'ob ku náajaltiko'ob tumen tu k'askúuntaj u kuxtalo'ob yéetel tumen tu beeto'ob ba'alo'ob k'aastak tin táan. Tene' xu'ul in beetik u cuentailo'ob›.

25 Tu yo'olal lelo' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Tene' yaan in beetik u suut le u paalal Jacob bisa'abo'ob táanxel lu'umilo'[a] yéetel yaan in ch'a'ik óotsilil ti' tuláakal u kaajil Israel.[b] Tene' yaan in defendertik in santo k'aaba' yéetel tuláakal in muuk'.[c] **26** Le kéen ts'o'okok a mixba'alkúunta'ale'ex yo'olal tuláakal le ba'axo'ob ta beete'ex utia'al a traicionarkene'exo'[d] yaan a kuxtale'ex ich jeets'elil ta lu'ume'ex, mix máak kun beetik a sajaktale'ex.[e] **27** Tene' yaan in jóo'sko'ob te' kaajo'ob yéetel te' lu'umo'ob tu'ux yaan u enemigo'obo' yéetel yaan in much'kíintiko'ob,[f] le kéen in beet lelo' yaan in santificarkinba ichilo'ob yéetel yaan u yila'al tumen ya'abkach kaajo'ob›.[g]

28 ‹Le kéen in túuxto'ob táanxel lu'umil yéetel le kéen in ka'a much'o'ob tu lu'umo'ob sin ke u p'áatal mix juntúul ti' leti'obe',[h] te' k'iin je'elo' yaan u yojéeltiko'obe' tene' Jéeobaen, teen u Dioso'ob. **29** Tene' yaan in ka'a beetik u cuentailo'ob,[i] yaan in láalik in poder tu yóok'ol u kaajil Israel›,[j] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

40 Te' año 25 bisa'ako'on táanxel lu'umilo',[k] tu káajbal le añoo' te' día diez ti' le yáax meso', u poder*

CAP 39

a Eze 38:4-6 Ag 2:22 Ap 19:17, 18

b Éx 7:4 Éx 14:4 Isa 37:20 Eze 38:16 Mal 1:11

c 2Cr 7:21, 22

d Dt 31:18 Isa 59:2

e Le 26:24, 25 Dt 32:30 Sl 106:40, 41

Columna 2

a Jer 30:3 Eze 34:13

b Os 1:11 Zac 1:16

c Eze 36:21

d Da 9:16

e Le 26:5, 6

f Jer 30:10 Am 9:14 Sof 3:20

g Isa 5:16 Eze 36:23

h Dt 30:4

i Isa 45:17 Isa 54:8 Jer 29:14

j Isa 32:14, 15 Joe 2:28

CAP 40

k 2Re 24:15, 16

39:21 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in k'ab».

40:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'ab».

Jéeobae' taal tin wóok'ole' ka tu bisen te' kaajo',[a] úuch tu 14 años ch'a'abak u kaajil Jerusalén.[b] **2** Diose' tu ye'esajten junp'éel ba'al, tin wile' bey tia'anen tu lu'umil Israele' ka tu ts'áajen yóok'ol junp'éel jach ka'anal montaña.[c] Tu noojolil le montañao' tia'an junp'éel ba'al chíika'an ti' junp'éel kaaji'.

3 Le ka tu k'ujsen te'elo' tin wilaj yaan juntúul máak ku léembal je'ex le cobreo'.[d] Tu k'ab le máako' yaan junp'éel suum de lino yéetel junp'éel che' utia'al u yúuchul p'iis.*[e] Leti'e' ti' wa'alakbal ka'ach tu yookbale'. **4** Le máako' tu ya'alajten: «U paal máak, p'il a wich ma'alob, ch'enxikinteni' yéetel jach ilawil tuláakal ba'ax ken in we'estech, tumen le o'olal tin taasech waye'. Tuláakal le ba'ax ken a wilo' unaj a wa'alik ti' u kaajil Israel».[f]

5 Tin wilaj junp'éel pak' ba'pachtik le temploo'. Le máako' u machmaj junp'éel che' utia'al u yúuchul p'iis de seis codos u chowakil (ti' cada codoe' ts'a'ab xan junp'éel palmo menor).* Leti' túune' káaj u p'isik le pak'o', u kóochile' leti'e buka'aj u chowakil le che'o' bey xan u ka'anlil.

6 Leti' túune' náats' te' entrada yaan lak'ino'[g] ka na'ak te' escalera'obo'. Le ka tu p'isaj le sala yaan te' entradao' tu yile' u kóochile' leti'e buka'aj chowakil le che'o', yéetel u kóochil xan le uláak' salao' leti'e buka'aj chowakil le che'o'. **7** U chowakil cada junp'éel ti' le cuarto tu'ux ku yantal le guardia'obo' leti'e buka'aj chowakil le che'o' bey xan u kóochil, desde junp'éel cuarto tak tuláak' cuartoe'[a] yaan junp'éel espacio de cinco codos.* Le sala yaan tu tséel u pórticoil le entrada ku paakat tu tojil le temploo' le ka p'i'ise' láayli' buka'aj je'ex le che' utia'al p'iiso'.

8 Leti'e' tu p'isaj u pórticoil le entrada ku paakat tu tojil le temploo', ka tu yile' buka'aj je'ex le che' utia'al p'iiso'. **9** Leti'e' tu p'isaj u pórticoil le entradao', tu p'isaj ocho codos. Tu p'isaj xan le columna'ob yaan tu tséeliko', tu p'isaj ka'ap'éel codo. U pórticoil le entradao' tia'an ka'ach te' tséel ku paakat tu tojil le temploo'.

10 Ti' cada tséel ti' le entrada yaan lak'ino' yaan ka'ach óoxp'éel cuarto tu'ux ku yantal le guardia'obo', le cuarto'oba' igual u nojchilo'ob. Le columna'ob yaan tu tséel cada junp'éel ti' le cuarto'oba' igual xan u nojchilo'ob.

11 Leti' túune' tu p'isaj u kóochil le entradao', tu p'isaj diez codos. Yéetel paachil ti' le entradao' u kóochile' 13 codos.

12 Tu yookbal le cuarto'ob tu'ux ku yantal le guardia'ob, le yano'ob tu ka'atséelil le entradao', yaan ka'ach junp'éel parte k'ala'an yéetel junp'éel

CAP 40

a Eze 8:3

b 2Re 25:8-10 Eze 33:21

c Isa 2:2

d Eze 1:5, 7 Da 10:5, 6

e Eze 47:3 Zac 2:1, 2 Ap 11:1 Ap 21:15

f Eze 43:10

g Eze 40:10 Eze 43:1, 4 Eze 46:1, 2

Columna 2

a 1Cr 9:26, 27

40:3 *Ilawil página 2689. **40:5** *Te'ela' táan u t'aan ti' codo largo. Ilawil página 2689.

40:7 *Ilawil «Codo», página 2559.

pretil, lela' junp'éel codo ku p'isik. Le cuarto'ob tu'ux ku yantal le guardia'obo', le yano'ob tu ka'atséelil le entradao', seis codos ku p'isko'ob.

13 Le ka ts'o'oke' tu p'isaj le entrada desde tu techoil junp'éel ti' le cuarto tu'ux ku yantal le guardia'obo' tak tu techoil le uláak' junp'éel cuartoo', u kóochile' 25 codos. U yookbal cada junp'éel cuartoe' tia'an ka'ach aktáan ti' uláak' cuartoe'.[a] **14** Le ka ts'o'oke' tu p'isaj le columna'ob yano'ob tu tséeliko', u ka'anlile' 60 codos. Tu p'isaj xan le columna'ob yaan tu tséelil le entrada'ob yano'ob tu ba'pach u táankabil le temploo'. **15** Desde aktáan ti' le entrada tak te' tu'ux ku ts'o'okol le pórtico ku paakat tu tojil le temploo' tu p'isaj 50 codos.

16 Te' cuarto'ob tu'ux ku yantal le guardia'ob yéetel ti' le columna'ob yano'ob ti' cada tséel ti' le entradao' yaan ka'ach ventanas ku bin u nu'ut'tal u joolilo'ob.[b] Te' columna'obo' beeta'an ka'ach u figura palmera'obi'.[c] Ts'o'ole' ichil le pórtico'obo' yaan ka'ach ventanas tu tséeliko'ob.

17 Le ka ts'o'oke' tu bisen te' nojoch táankabo', teen túune' tin wilaj lugaro'ob tu'ux ku yúuchul janal[d] bey xan junp'éel piso beeta'an tu ba'pachil le táankabo'. Tu yóok'ol le pisoo' yaan ka'ach 30 u p'éelal lugaro'ob tu'ux ku yúuchul janal. **18** Le pisoo' tia'an ka'ach tu tséelil le entrada'obo' yéetel u kóochile' igual yéetel u chowakil le entrada'obo', le pisoa' maas kabal yanil ti' le chan táankabo'.

19 Ts'o'ole' tu p'isaj buka'aj kóochil desde te' tu'ux ku ts'o'okol le entradao' tak te' tu'ux ku káajal le chan táankabo'. Tu tojil lak'in yéetel tu tojil xamane' 100 codos u kóochil.

20 Le nojoch táankabo' yaan ka'ach junp'éel u entradail tu tojil xaman, leti'e' tu p'isaj buka'aj u kóochil bey xan u chowakil. **21** Ti' cada tséel ti' le entradao' yaan ka'ach óoxp'éel cuarto tu'ux ku yantal le guardia'obo'. Le columna'ob yano'ob tu tséelil le entrada bey xan le pórticoo' igual ka'ach u nojchilo'ob yéetel le yano'ob te' yáax entradao', u chowakile' 50 codos yéetel u kóochile' 25 codos. **22** Le ventanas, le pórtico yéetel le palmera'obo'[a] igualo'ob ka'ach yéetel le yano'ob te' entrada yaan lak'ino'. Utia'al u k'uchul máak te' entradao' unaj ka'ach u na'akal ti' siete escalera'ob, aktáan ti' leti'obe' tia'an ka'ach le pórticoo'.

23 Le chan táankabo' yaan ka'ach junp'éel u entradail aktáan ti' le entrada yaan xamano' yéetel yaan uláak' junp'éel u entradail aktáan ti' le entrada yaan lak'ino'. Leti'e' tu p'isaj buka'aj u náachil junp'éel entrada ti' uláak' junp'éel entrada, tu p'isaj 100 codos.

24 Le ka ts'o'oke' tu bisen tu tojil noojole' ka tin wilaj yaan junp'éel entradai'.[b] Leti' túune' tu p'isaj le columna'ob

CAP 40

a Eze 40:20, 21

b 1Re 6:4
Eze 41:26

c 1Re 6:35

d 1Cr 28:12

Columna 2

a Eze 41:20, 26

b Eze 46:9

yaan tu tséeliko' bey xan u pórticoil, lelo'oba' igualo'ob yéetel le yano'ob te' tuláak' entrada'obo'. **25** Yaan ka'ach ventanas ti' cada tséel ti' le entradao' bey xan ti' le pórticoo', lelo'oba' igualo'ob ka'ach yéetel le uláak' ventanaso'. U chowakil le entradao' 50 codos yéetel u kóochile' 25 codos. **26** Utia'al u k'uchul máak te' entradao' unaj ka'ach u na'akal ti' siete escalera'ob,[a] aktáan ti' leti'obe' tia'an ka'ach le pórticoo'. Te' columna'ob yaan tu tséeliko' beeta'an ka'ach u figura palmera'obi', junp'éel ti' cada tséel.

27 Le chan táankabo' yaan ka'ach junp'éel u entradail tu tojil noojol. Te' noojola' leti'e' tu p'isaj buka'aj náachil yanil junp'éel entrada ti' le uláak' entradao', tu p'isaj 100 codos. **28** Le ka ts'o'oke' tu bisen te' entrada yaan tu tojil noojolo' yéetel tu yoksen te' chan táankabo'. Leti' túune' tu p'isaj le entrada yaan tu tojil noojolo', le je'ela' igual ka'ach yéetel le u maasilo'obo'. **29** Le cuarto'ob tu'ux ku yantal le guardia'obo', le columna'ob yano'ob tu tséeliko' yéetel le pórticoo' igualo'ob ka'ach yéetel le yano'ob ti' uláak' entrada'obo'. Yaan ka'ach ventanas ti' cada tséel ti' le entradao' bey xan ti' le pórticoo'. U chowakil le entradao' 50 codos yéetel u kóochile' 25 codos.[b] **30** Tuláakal le entrada'ob utia'al u yokol máak te' chan táankabo' yaan ka'ach u pórticoilo'ob, u chowakile' 25 codos yéetel u kóochile' 5 codos. **31** U pórticoil le entradao' tia'an ka'ach aktáan ti' le nojoch táankabo'. Te' columna'ob yano'ob tu tséeliko' yaan ka'ach u figura palmera'obi'.[a] Utia'al u k'uchul máak te' entradao' unaj ka'ach u na'akal ti' ocho escalera'ob.[b]

32 Le ka tu bisen te' entrada yaan lak'in yéetel le ka tu yoksen te' chan táankabo', tu p'isaj le entradao'. Le entradao' igual yéetel le uláak' entrada'obo'. **33** Le cuarto'ob tu'ux ku yantal le guardia'obo', le columna'ob yano'ob tu tséelik yéetel le pórticoo' igualo'ob ka'ach yéetel le yano'ob ti' uláak' entrada'obo'. Yaan ka'ach ventanas ti' cada tséel ti' le entradao' bey xan ti' le pórticoo'. U chowakil le entradao' 50 codos yéetel u kóochile' 25 codos. **34** U pórticoil le entradao' tia'an ka'ach aktáan ti' le nojoch táankabo'. Te' columna'ob yano'ob tu ka'atséelilo' yaan ka'ach u figura palmera'obi'. Utia'al u k'uchul máak te' entradao' unaj ka'ach u na'akal ti' ocho escalera'ob.

35 Le ka ts'o'oke' leti'e' tu bisen te' entrada yaan xamano'[c] ka tu p'isaj. Le entradao' igual yéetel le uláak' entrada'obo'. **36** Le cuarto'ob tu'ux ku yantal le guardia'obo', le columna'ob yano'ob tu tséelik yéetel le pórticoo' igualo'ob ka'ach yéetel le yano'ob ti' uláak' entrada'obo'. Yaan ka'ach ventanas ti' cada tséel ti' le entradao'. U chowakil le entradao'

CAP 40

a Eze 40:20, 22

b Eze 40:20, 21

Columna 2

a Eze 40:16

b Eze 40:32, 34 Eze 40:35, 37

c Eze 44:4

50 codos yéetel u kóochile' 25 codos. **37** Le columna'ob yano'ob tu tséeliko' tia'an ka'ach aktáan ti' le nojoch táankabo'. Te' columna'ob yano'ob tu ka'atséelilo' yaan ka'ach u figura palmera'obi'. Utia'al u k'uchul máak te' entradao' unaj ka'ach u na'akal ti' ocho escalera'ob.

38 Naats' ti' le columna'ob yano'ob tu tséelil le entrada'obo' yaan ka'ach junp'éel lugar tu'ux ku yúuchul janali', lela' yaan junp'éel u joonajil yéetel ti' ku p'o'obol le tóokbil ofrenda'obo'.*[a]

39 Te' pórtico yaan te' entradao', ti' cada tséel ti' le pórticoo' yaan ka'ach ka'ap'éel mesa'obi', te'elo' ti' ku kíimsa'al ka'ach le ba'alche'ob utia'al u k'u'ubul bey tóokbil ofrendao',[b] le ofrenda'ob yo'olal le k'ebano'*[c] bey xan le ofrenda'ob yo'olal le culpao'.#[d] **40** Te' tu'ux ku na'akal máak te' entrada yaan xamano' yaan ka'ach ka'ap'éel mesa'obi', tia'ano'ob ka'ach paachil ti' le entradao'. Tuláak' tséel ti' u pórticoil le entradao' yaan xan uláak' ka'ap'éel mesa'obi'. **41** Yaan ka'ach kanp'éel mesa'ob ti' cada tséel ti' le entradao', tuláakale' ocho u p'éelal, ti' ku kíimsa'al ka'ach le ba'alche'ob ku k'u'ublo'obo'. **42** Le kanp'éel mesa'ob ku meyaj utia'al le tóokbil ofrenda'obo' beeta'ano'ob de póolbil tuunich. U chowakile' codo y medio, u kóochile' codo y medio yéetel u ka'anlile' junp'éel codo. Tu yóok'olo'obe' ti' ku p'a'atal ka'ach le nu'ukulo'ob utia'al u kíimsa'al le ba'alche'ob ku k'u'ubul bey tóokbil ofrenda yéetel bey sacrificioo'. **43** Ichil le entradao' yaan ka'ach mejen volado'ob de 7 centímetros yéetel 4 milímetros* u kóochil, lela' ts'a'an ka'ach te' pak'o'obo'. Tu yóok'ol le mesa'obo' ti' ku ts'a'abal ka'ach u bak'el le ofrenda'obo'.

44 Paachil ti' le entradao' yaan ka'ach lugaro'ob tu'ux ku janal le máaxo'ob ku k'aayo'obo',[a] lelo'oba' tia'ano'ob ka'ach te' chan táankabo' naats' te' entrada yaan xamano', u joolilo'obe' ku paakato'ob tu tojil noojol. Te' entrada yaan lak'ino' yaan xan junp'éel lugar tu'ux ku yúuchul janal, lela' ku paakat tu tojil xaman.

45 Leti'e' tu ya'alajten: «Le lugar tu'ux ku yúuchul janal ku paakat tu tojil noojola' utia'al le sacerdote'ob ku meyajo'ob te' temploo'.[b] **46** Le lugar tu'ux ku yúuchul janal ku paakat tu tojil xamano' utia'al le sacerdote'ob ku meyajo'ob te' altaro',[c] utia'al u hijo'ob Sadok,[d] le máaxo'ob yéeya'ano'ob ichil le levita'ob utia'al ka náats'ko'ob tu yiknal Jéeoba utia'al u meyajtiko'obo'».[e]

40:38 *Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582. **40:39** *Ilawil «Ofrenda yo'olal le k'ebano'», página 2574. #Ilawil «Ofrenda yo'olal le culpao'», página 2574.

40:43 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel palmo menor». Ilawil «Palmo menor», página 2689.

CAP 40

a Le 8:21

b Le 1:3, 6 Le 8:20 Eze 43:18

c Le 4:3, 4

d Le 5:6 Le 7:1 Eze 42:13 Eze 44:29

Columna 2

a 1Cr 6:31, 32

b Nú 3:6-8 1Cr 9:22, 23 Sl 134:1

c Le 6:12, 13 Nú 18:5 2Cr 13:10, 11

d 1Re 2:35 Eze 43:19

e Nú 16:39, 40 Eze 44:15, 16

47 Le ka ts'o'oke' tu p'isaj le chan táankabo'. Lela' cuadrado ka'achi, u chowakile' 100 codos yéetel u kóochile' 100 codos. Le altaro' tia'an ka'ach aktáan ti' le temploo'.

48 Le ka ts'o'oke' tu bisen tu pórticoil le temploo'[a] ka tu p'isaj le columna'ob yaan tu tséeliko'ob le pórticoo', juntséele' tu p'isaj cinco codos yéetel uláak' juntséele' cinco codos. U kóochil le joonaj ti' juntséelo' óoxp'éel codo yéetel ti' uláak' juntséele' óoxp'éel codo.

49 U chowakil le pórticoo' 20 codos yéetel u kóochile' 11 codos.* Utia'al u k'uchul máake' unaj ka'ach u na'akal ti' escalera'ob. Tu tséel u columnailo'ob le pórticoo' yaan ka'ach uláak' columna'ob, junp'éel ti' cada tséel.[b]

41 Le ka ts'o'oke' leti'e' tu yoksen te' Cuarto Santo yaan te' temploo'. Leti'e' tu p'isaj le columna'ob yaan tu yookbalo'. U kóochil junp'éel columnae' seis codos* yéetel le yaan tuláak' tséelo' seis codos. **2** U yookbale' diez codos u kóochil. Ti' juntséele' yaan junp'éel pak' de cinco codos yéetel tuláak' tséele' yaan uláak' pak' de cinco codos. Leti'e' tu p'isaj le Cuarto Santoo', u chowakile' 40 codos, yéetel u kóochile' 20 codos.

3 Le ka ts'o'oke' ook tuláak' cuartoe'* ka tu p'isaj le columna yaan tu yookbalo', u kóochile' ka'ap'éel codo. U yookbal le cuartoo' seis codos u kóochil. Le pak'o'ob yaan tu tséeliko' ku p'isik siete codos. **4** Le ka ts'o'oke' tu p'isaj le cuarto yaan aktáan ti' le Cuarto Santoo', u chowakil le cuartoo' 20 codos yéetel u kóochile' 20 codos.[a] Leti'e' tu ya'alajten: «Lela' leti'e Cuarto Maas Jach Santoo'».[b]

5 Le ka ts'o'oke' tu p'isaj u pak'il le temploo', u piimile' seis codos. Le cuarto'ob yano'ob tu ba'pach le temploo' cuatro codos u kóochilo'ob.[c] **6** Le cuarto'ob yano'ob tu ba'pacho' óoxp'éel piso yaanti'ob, junp'éel cuartoe' tia'an tu yóok'ol uláak' cuartoe', ti' cada pisoe' 30 u p'éelal cuarto'ob yani'. Ti' u pak'ilo'ob le temploo' yaan junp'éel ba'al ku tíip'il utia'al u yets'tal u vigasil le cuarto'obo'. Bey túuno' le vigaso' ma' ts'oopol tu pak'il le temploo'.[d] **7** Tu ka'atséelil le temploo' yaan ka'ach junp'éel escalera de caracol, lela' ku bin u kóochtal le táan u na'akal te' cuarto'ob yano'ob maas ka'analo'.[e] Le kéen na'akak máak te' ka'ap'éel pisoo' le cuarto'obo' maas nuuktak ti' le yano'ob te' yáax pisoo' yéetel le cuarto'ob yano'ob te' óoxp'éel pisoo' maas nuuktak ti' le yano'ob te' ka'ap'éel pisoo'.

8 Tin wile' le temploo' tia'an ka'ach tu yóok'ol junp'éel ka'anal plataformae', le plataformaa' ku tíip'il tu ba'pach le temploo'. U medidail u cimientoilo'ob le cuarto'ob

CAP 40

a 1Re 6:3 2Cr 3:4

b 1Re 7:21

Columna 2

CAP 41

a 1Re 6:20 2Cr 3:8

b Éx 26:33

c 1Re 6:5

d 1Re 6:6, 10

e 1Re 6:8

40:49 * Uláak' bix u traducirta'ale' «12 codos». **41:1** * Te'ela' táan u t'aan ti' codo largo. **41:3** * Lela' u k'áat u ya'ale' ook te' Cuarto Maas Jach Santoo'.

yano'ob tu ba'pach le temploo' junp'éel che' de seis codos desde lu'um tak ka'anal. **9** Le pak' ba'pachtik le cuarto'ob yano'ob tu ba'pach le temploo' de cinco codos. Tu ba'pach le cuarto'oba' yaan xan junp'éel chan espacioi'.*

10 Entre le templo yéetel le lugaro'ob tu'ux ku yúuchul janalo'[a] yaan junp'éel espacio de 20 codos u kóochil, lela' bey yanil tu ka'atséelil le temploo'. **11** Tu tojil xamane' yaan ka'ach junp'éel entrada entre le chan espacio yéetel le cuarto'ob yano'ob tu tséelil le temploo', yéetel tu tojil noojole' yaan xan ka'ach junp'éel entradai'. Le chan espacio yaan tu ba'pach le temploo' cinco codos u kóochil.

12 Le nojoch naj yaan chik'in ku paakat tu tojil le espacio yaan paachil ti' le temploo' 70 codos u kóochil yéetel 90 codos u chowakil. Le pak' ba'pachtmil le nojoch najo' cinco codos u piimil.

13 Leti'e' tu p'isaj le temploo', 100 codos u chowakil. Le espacio, le nojoch naj yéetel u pak'ilo' 100 codos u chowakil. **14** U fachadail le templo yaan tu tojil lak'in pa'te' yéetel le espacio yaan tu ka'atséelilo' 100 codos u kóochil.

15 Leti'e' tu p'isaj u chowakil le nojoch naj yaan aktáan ti' le espacio yaan paachil ti' le temploo' bey xan le pasillo'ob yaan tu ka'atséelilo', u kóochile' 100 codos.

41:9 *Lela' ma' xaane' junp'éel nu'ut' pasillo yaan tu ba'pach le temploo'.

CAP 41

a 1Cr 28:12

Columna 2

a 2Cr 3:8
Eze 41:4

b 1Re 6:4

c 1Re 6:15
2Cr 3:5

d 1Re 6:29
1Re 7:36
2Cr 3:7

e Eze 40:16

f Eze 1:5, 10
Ap 4:7

g 1Re 6:33

h Éx 30:1
1Re 7:48
Ap 8:3

Tu p'isaj xan le Cuarto Santoo', le Cuarto Maas Jach Santoo'[a] bey xan le pórtico'ob ku paakato'ob táankabo'. **16** Leti'e' tu p'isaj xan le marco'obo', le ventanas ku bin u nu'ut'tal u joolilo'obo'[b] bey xan le pasillo'ob yano'ob te' óoxp'éel lugaro'obo'. Naats' ti' le marcoo' yaan ka'ach tablas[c] ku káajalo'ob desde te' piso yéetel ku k'uchlo'ob tak te' ventanaso', le ventanaso' piixilo'ob. **17** Tu p'isaj u ka'anlil le entradao', tu p'isaj ichil le temploo' bey xan paachil, ts'o'ole' tu p'isaj tuláakal le pak' yaan tu ba'pacho'. **18** Te' temploo' póola'an ka'ach querubíno'ob[d] bey xan palmera'obi',[e] cada palmerae' tia'an ka'ach chúumuk ti' ka'atúul querubíno'obe', yéetel cada querubíne' yaan ka'ap'éel u táan u yich. **19** Junp'éel u táan u yiche' de wíinik, lela' ku paakat tu tojil le palmera yaan tu tséelo', yéetel le u yich de leóno' ku paakat tu tojil le palmera yaan tuláak' tséelo'.[f] Bey úuchik u póola'alo'ob ti' tuláakal le temploo'. **20** Tu pak'il le temploo' póola'an querubíno'ob yéetel palmera'obi', bey beeta'anil desde te' pisoo' tak tu ka'anlil le entradao'.

21 Le columna'ob yaan tu yookbal* le temploo' cuadrado'ob.[g] Aktáan ti' le lugar santoo'# yaan junp'éel ba'al bey **22** junp'éel altar de che'e',[h] óoxp'éel codo u

41:21 *Ma' xaane' táan u t'aan ti' u yookbal le Cuarto Santoo'. #Ma' xaane' táan u t'aan ti' le Cuarto Maas Jach Santoo'.

ka'anlil yéetel ka'ap'éel codo u chowakil, kanti'its yaan ka'ach ti', u baseil yéetel u tséeliko'obe' de che'. Leti' túune' tu ya'alajten: «Lela' leti'e mesa yaan tu táan Jéeobaa'».[a]

23 Le Cuarto Santo bey xan le Cuarto Maas Jach Santoo' ka'ap'éel hoja u joonajilo'ob.[b] **24** Le ka'ap'éel hoja'ob yaan te' joonajo'obo' ku wúuts'lo'ob, cada joonaje' ka'ap'éel u hojail. **25** Póola'an ka'ach querubíno'ob yéetel palmera'ob tu joonajilo'ob le temploo' je'ex le póola'ano'ob te' pak'o'obo'.[c] Yaan xan ka'ach junp'éel volado de che' tu fachadail u pórticoil le temploo'. **26** Yaan xan ka'ach ventanas ku bin u nu'ut'tal u joolilo'ob[d] yéetel u figura palmera'ob tu ka'atséelil le pórticoo', tu chowakil le cuarto'ob yano'ob tu tséelil le temploo' bey xan tu chowakil le volado'obo'.

42 Leti' túune' tu bisen te' nojoch táankabo', tu tojil xaman.[e] Le ka ts'o'oke' tu bisen te' lugar tu'ux yaan le cuarto'ob tu'ux ku yúuchul janalo', le yaan tu tséel le espacio[f] yéetel tu xamanil le nojoch naj yaan tséeliko'.[g] **2** Le lugara' tia'an tu tojil le entrada yaan xamano', u chowakile' 100 codos* yéetel 50 codos u kóochil. **3** Le lugara' tia'an entre le chan táankab ku p'isik 20 codos u kóochil[h] yéetel le piso de tuunich yaan te' nojoch táankabo'. Óoxp'éel piso yaanti' yéetel yaan u pasilloilo'ob, aktáan yanilo'ob ka'ach ti' uláak' pasillo'ob. **4** Aktáan ti' le cuarto'ob tu'ux ku yúuchul janalo' yaan ka'ach junp'éel pasillo[a] de 10 codos u kóochil yéetel 100 codos u chowakil,* u joolilo'obe' tia'ano'ob ka'ach tu tojil xamane'. **5** Tu yo'olal le pasillo yaanti'obo' le cuarto'ob yano'ob te' piso yaan maas ka'analo' maas mejentako'ob ti' le yano'ob maas kabalo' bey xan ti' le yano'ob chúumuko'. **6** Kex óoxp'éel piso yaanti'obe' mina'an u columnailo'ob je'ex le yano'ob te' táankabo'obo'. Le o'olal le piso yaan maas ka'analo' maas chichan ti' le piso yaan chúumuko' bey xan ti' le piso yaan maas kabalo'.

7 Naats' ti' le cuarto'ob tu'ux ku yúuchul janal yano'ob tu jáalik le nojoch táankabo' yaan ka'ach junp'éel pak' de tuunich 50 codos u chowakil, lela' tia'an ka'ach aktáan ti' le uláak' cuarto'ob tu'ux ku yúuchul janalo'. **8** Tumen le cuarto'ob tu'ux ku yúuchul janal yano'ob tu jáalik le nojoch táankabo' 50 codos u chowakilo'ob, chéen ba'ale' le yano'ob tu tojil le temploo' 100 codos u chowakilo'ob. **9** Tu tojil lak'ine' yaan ka'ach junp'éel jool utia'al u yokol máak te' cuarto'ob tu'ux ku yúuchul jana-

CAP 41

a Eze 44:16 Mal 1:7

b 1Re 6:31-35

c Eze 41:17, 18

d Eze 40:16

CAP 42

e Eze 40:2

f Eze 42:13

g Eze 41:12, 15

h Eze 41:10

Columna 2

a Eze 42:10, 11

42:2 * Te'ela' táan u t'aan ti' codo largo.

42:4 * Le *Septuaginta griegao'* ku ya'alik: «100 codos u chowakil». Le ts'íib ich hebreoo' ku ya'alik «junp'éel bej de junp'éel codo». Ilawil «Codo», página 2559.

lo', te'elo' je'el u páajtal u yokol máak wa ku taal desde te' nojoch táankabo'.

10 Noojole' yaan xan ka'ach cuarto'ob tu'ux ku yúuchul janal. Tu lak'inil le cuarto'oba' tia'an ka'ach junp'éel pak' de tuunichi', lela' tia'an tu tséel le táankabo'. Le cuarto'obo' tia'ano'ob ka'ach naats' ti' le espacioo' bey xan ti' le nojoch najo'.[a] **11** Aktáan ti' le cuarto'obo' yaan xan junp'éel pasillo je'el bix le yaan aktáan ti' le cuarto'ob tu'ux ku yúuchul janal yaan xamano',[b] igual u chowakilo'ob, u kóochilo'ob, u joolilo'ob bey xan bix beeta'anilo'ob. U joolilo'obe' **12** bey je'ex u joolilo'ob le cuarto'ob tu'ux ku yúuchul janal yaan noojolo'. Yaan ka'ach junp'éel jool tu'ux ku káajal le pasilloo', lela' tia'an ka'ach aktáan ti' le pak' de tuunich yaan lak'ino', te'elo' je'el u páajtal ka'ach u yokol máake'.[c]

13 Le ka ts'o'oke' leti'e' tu ya'alajten: «Le cuarto'ob tu'ux ku yúuchul janal yaan xaman bey xan noojolo' santo'ob, le cuarto'oba' tia'ano'ob tu tséel le espacioo'.[d] Te' cuarto'obo' le sacerdote'ob ku náats'lo'ob yiknal Jéeobao' ti' ku jaantiko'ob le ofrenda'ob maas jach santo'obo'.[e] Tumen santo le lugar je'elo' ti' ku ts'áaiko'ob le ofrenda'ob maas jach santo'obo', u ofrendail janal,* le ofrenda yo'olal le k'ebano' bey xan le ofrenda yo'olal le culpao'.[f] **14** Le kéen okok le sacerdote'ob te' lugar santoo' ma' unaj u jóok'lo'ob te' nojoch táankab yéetel le nook' u takmo'ob utia'al u beetik u meyajo'obo'[a] tumen santo. Unaj u k'exik u nook'o'ob antes u jóok'lo'ob te' tu'ux ku máan u maasil máako'obo'».

15 Le ka ts'o'ok u p'isik tuláakal le temploo' tu bisen te' entrada yaan lak'ino' ka tu jóo'sen paachil,[b] leti' túune' tu p'isaj tuláakal le jaats je'elo'.

16 Leti'e' tu p'isaj le tséel yaan lak'in yéetel le che' ku meyaj utia'al u yúuchul p'iiso'.* Desde ti' junp'éel punta tak tuláak' puntae' 500 che'ob u chowakil.

17 Leti'e' tu p'isaj le tséel yaan xaman yéetel le u che'il p'iiso', u chowakile' 500 che'ob.

18 Leti'e' tu p'isaj le tséel yaan noojol yéetel le u che'il p'iiso', u chowakile' 500 che'ob.

19 Leti' túune' tu sutuba tu tojil chik'in. Leti'e' tu p'isaj 500 che'ob yéetel le u che'il p'iiso'.

20 Leti'e' tu p'isaj u kantséelil le temploo'. Tu ba'pache' yaan ka'ach junp'éel pak'[c] de 500 che'ob u chowakil yéetel 500 che'ob u kóochil.[d] Le pak'o' ku jatsik le lu'um santo ti' le lu'um ma' santoo'.[e]

43 Leti' túune' tu bisen te' entrada yaan lak'ino'.[f] **2** Te'elo' tin wilaj u juul u sáasilil u ki'ichkelmil u Dios Israel táan u taal desde

CAP 42

a Eze 41:12
Eze 42:1

b Eze 42:4

c Eze 42:9

d Eze 42:1

e Le 6:14, 16
Le 7:1, 6
Le 10:12, 13
Le 24:8, 9
Nú 18:10
Eze 40:46

f Le 2:3
Nú 18:9
Ne 13:5

Columna 2

a Éx 28:40
Éx 29:8, 9
Le 8:13
Eze 44:19

b Eze 40:6

c Eze 40:5

d Eze 45:1, 2

e Le 10:10
Eze 44:23
2Co 6:17

CAP 43

f Eze 40:6
Eze 42:15
Eze 44:1

42:13 * Ilawil «Ofrendail janal», página 2574.

42:16 * Ilawil «U che'il p'iis», página 2689.

lak'in,[a] u voze' ku yu'uba'al u juum je'ex u juum ya'abkach ja'obe'.[b] Le lu'umo' sáasilchaj tu yo'olal u juul u sáasilil u ki'ichkelmil.[c] **3** Le ba'ax tin wilo' bey je'ex le ba'ax tin wilaj le ka taalen in* xu'uls le kaajo', chíika'an ti' le ba'ax tin wilaj naats' ti' le río Kebaro',[d] le o'olal tene' xolajene' ka chinlajen.

4 Le ka ts'o'oke' u juul u sáasilil u ki'ichkelmil Jéeobae' ook te' entrada yaan lak'ino' ka ook te' temploo'.[e] **5** Tin wu'uyaj túun in ch'úuya'al tumen junp'éel ba'al yaan u muuk'e'* ka tu bisen te' chan táankabo'. Teen túune' tin wile' chuup le templo yéetel u juul u sáasilil u ki'ichkelmil Jéeobao'.[f] **6** Le ka ts'o'oke' tin wu'uyaj yaan máax t'anken desde te' temploo', le máak túuno' taale' ka wa'alaj tin tséel.[g] **7** Leti'e' tu ya'alajten:

«U paal máak, te'ela' tia'an in tronoi'[h] yéetel ti' kin wets'kúuntik in wooko'obi',[i] ti' kin antal mantats' utia'al in p'áatal chúumuk ti' u kaajil Israeli'.[j] U kaajil Israele' ma' ken u ka'a taas mix ba'alil in santo k'aaba',[k] mix u reyo'ob mix leti'ob, ikil u traicionarkeno'ob yéetel uláak' dioso'ob yéetel ikil u meyajtiko'ob u imageno'ob je'ex u beetko'ob yéetel u reyo'obo'. **8** Leti'obe' tu taaso'ob mix ba'alil in santo k'aaba' úuchik u beetko'ob ba'alo'ob sen k'aastak. Leti'obe' tu ts'áajo'ob u jool u templo'ob tu tséel u jool in templo yéetel tu ts'áajo'ob u columnailo'ob u yookbal u templo'ob tu tséel le columna'ob yaan tu yookbal in temploo', chéen junp'éel pak' separarken ka'ach ti' leti'ob.[a] Tu yo'olal lelo' tin xu'ulsajti'ob ichil in p'uja'anil.[b] **9** Beoraa' leti'obe' unaj u xu'ulul u traicionarkeno'ob yéetel uláak' dioso'ob bey xan yéetel le imageno'ob ku meyajtiko'ob je'ex u beetko'ob yéetel u reyo'obo'. Teen túune' mantats' kin antal chúumuk ti' leti'ob.[c]

10 U paal máak, teche' unaj a wa'alik ti' u kaajil Israel jach bix le temploo',[d] utia'al u su'laktalo'ob yo'olal le ba'axo'ob k'aastak ku beetko'obo'.[e] Leti'ob túune' unaj u jach xak'altiko'ob u planoil. **11** Wa ku su'laktalo'ob tu yo'olal le ba'axo'ob k'aastak ku beetko'obo' teche' unaj a we'esikti'ob u planoilo'ob le temploo', bix jatsa'anil bey xan tu'uxo'ob ku yokol yéetel ku jóok'ol máak.[f] Unaj a we'esikti'ob tuláakal u planoilo'ob bey xan ba'axo'ob ku ya'alik ka beeta'ak, u planoilo'ob yéetel u leyilo'ob. Unaj a ts'íibtik tuláakal tu táano'ob utia'al u jach ilko'ob u planoilo'ob yéetel utia'al u ts'o'okbesko'ob le ba'axo'ob ku ya'alik ka beeta'ako'.[g] **12** Lela' u leyil le temploo'. Tuláakal le lu'um yaan tu yóok'ol le montañao' jach táaj santo.[h] ¡Ilawile! Lela' u leyil le temploo'.

13 Lela' leti'e buka'aj codos ku p'isik le altaro'[i] (ti'

43:3 * Uláak' bix traducirta'ale' «le ka taal u». **43:5** * Ma' xaane' te'ela' táan u t'aan ti' u poder Dios wa ti' juntúul ángel.

CAP 43

a Eze 9:3 Eze 11:23

b Eze 1:24 Jn 12:28, 29

c Isa 6:3 Eze 10:4

d Eze 1:3, 4 Eze 3:23

e Eze 10:19 Eze 44:1, 2

f Éx 40:34 1Re 8:10 Eze 44:4

g Eze 40:3

h Isa 6:1 Jer 3:17 Eze 1:26

i 1Cr 28:2

j Éx 29:45 Sl 68:16 Sl 132:14 Joe 3:17

k Eze 39:7 Zac 13:2

Columna 2

a Eze 8:3

b Da 9:12

c Eze 37:23 Eze 37:26 2Co 6:16

d Eze 40:4

e Eze 16:63

f Eze 44:5

g Eze 11:19, 20 Eze 36:27

h Sl 93:5 Eze 40:2 Eze 42:20

i Éx 27:1 2Cr 4:1

cada codoe' ts'a'ab xan junp'éel palmo menor).* U baseile' junp'éel codo u ka'anlil yéetel u tiip'ilil le baseo' junp'éel codo u kóochil. U chi' le base beeta'an tu ba'pacho' junp'éel palmo u kóochil. Lela' leti'e u baseil le altaro'. **14** Desde tu'ux ku káajal le base yaan yóo' lu'um tak tu ka'anlil le ka'ap'éel nivelo' yaan ka'ap'éel codos, le nivel je'ela' junp'éel codo u tiip'ilil. Desde le ka'ap'éel nivel tak tu ka'anlil le u yóoxp'éel nivelo' yaan kanp'éel codos, le nivel je'ela' junp'éel codo u tiip'ilil. **15** U fogónil le altaro' kanp'éel codos u ka'anlil yéetel yaan kanp'éel baako'ob ku jóok'lo'ob ti' leti'.[a] **16** U fogónil le altaro' cuadrado, 12 codos u chowakil yéetel 12 codos u kóochil.[b] **17** Cada tséel ti' le u yóoxp'éel nivelo' 14 codos u chowakil yéetel 14 codos u kóochil. Le u chi' yaan tu ba'pacho' medio codo ku p'isik, u baseile' junp'éel codo tiip'ilil ti' tuláakal u tséeliko'ob.

U escalerailo'ob le altaro' tia'ano'ob tu tojil lak'ine'».

18 Leti' túune' tu ya'alajten: «U paal máak, lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o': ‹Lela' leti'e ba'axo'ob unaj u ch'a'abal en cuenta le kéen beeta'ak le altaro'. Beyo' yaan u páajtal u beeta'al tóokbil ofrenda'ob tu yóok'ol yéetel yaan u páajtal u wi'iwits'a'al k'i'ik' tu yóok'ol›.[c]

43:13 * Te'ela' táan u t'aan ti' codo largo.

CAP 43

a Éx 27:2
Ap 9:13

b Éx 38:1
2Cr 4:1

c Éx 40:29
Le 1:5
Le 8:18-21
Eze 45:19

Columna 2

a Éx 29:10
Le 8:14

b Eze 40:46
Eze 44:15
Eze 48:11

c Éx 29:36, 37
Le 8:15
Heb 9:23

d Éx 29:14
Le 8:17
Heb 13:11

e Le 2:13

f Éx 29:35

19 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Unaj a k'ubik juntúul táankelem toro bey ofrenda yo'olal le k'ebano'.[a] Unaj a ts'áaik ti' le sacerdote'ob levita'ob ku taalo'ob ti' u paalal Sadoko',[b] le máaxo'ob ku náats'lo'ob tin wiknal utia'al u meyajtikeno'obo'. **20** Utia'al a limpiokíintik le altar tin táano' unaj a ch'a'ik junjaats ti' u k'i'ik'el le toroo' yéetel unaj a ts'áaik tu yóok'ol le kanp'éel baako'ob yaan ti' le altaro', tu yóok'ol u kanti'itsil le u yóoxp'éel nivelo' yéetel tu yóok'ol u chi' yaan tu ba'pacho'.[c] **21** Le kéen ts'o'okke' ka ch'a'ik le táankelem toro ta k'ubaj bey ofrenda yo'olal le k'eban utia'al a tóokik te' lugar yéeya'ano', le yaan paachil ti' le temploo'.[d] **22** Tu ka'ap'éel k'iine' unaj a k'ubik juntúul chivo t'a'aj bey ofrenda yo'olal le k'ebano'. Le sacerdote'ob túuno' yaan u limpiokíinko'ob le altar je'ex úuchik u beetko'ob yéetel le toroo'›.

23 ‹Le kéen ts'o'okok a limpiokíintik le altaro' yaan a k'ubik juntúul táankelem toro t'a'aj bey xan juntúul xibil taman t'a'aj. **24** Le ba'alche'oba' unaj a ts'áaiko'ob ti' Jéeoba. Le sacerdote'obo' unaj u ts'áaiko'ob ta'ab tu yóok'ol[e] yéetel unaj u k'ubko'ob bey tóokbil ofrenda ti' Jéeobae'. **25** Sáamsamal durante siete díase' unaj a k'ubik juntúul chivo bey ofrenda tu yo'olal le k'ebano',[f] yaan a k'ubik xan juntúul táankelem toro yéetel juntúul xibil taman, le

ba'alche'ob ken a k'ubo' unaj toj u yóolo'ob. **26** Durante siete díase' le sacerdote'obo' unaj u beetko'ob sacrificio'ob utia'al ka p'áatak santoil le altaro', leti'ob túune' unaj u limpiokíinko'ob yéetel u inaugurarko'ob. **27** Le kéen ts'o'okok tuláakal le k'iino'ob je'elo', desde tu ocho k'iinile',[a] le sacerdote'obo' yaan u k'ubko'ob u* tóokbil ofrenda'ob yéetel u ofrendailo'ob janal te' altaro', teen túune' yaan u ki'imaktal in wóol ta wéetele'ex›,[b] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'».

44 Le ka ts'o'oke' leti'e' tu ka'a bisen tu tojil lak'in, tu entradail u nojoch táankabil le temploo',[c] lela' k'aalal ka'achi.[d] **2** Jéeoba túune' tu ya'alajten: «Le entradaa' yaan u p'áatal k'aalal. Ma' kun je'ek'abtbil yéetel mix máak kun ookli'. Lela' unaj u p'áatal k'aalal tumen ti' ook Jéeoba, u Dios Israeli'.[e] **3** Chéen ba'ale' te'elo' u nojchil le kaajo' ti' kun kutal tu táan Jéeoba u jaant le ofrenda'ob k'uba'ano',[f] tumen leti' u nojchil le kaajo'. Leti'e' yaan u yokol tu pórticoil le entradao' yéetel ti' kun jóok'oli'».[g]

4 Leti' túune' tu bisen te' entrada yaan xamano' ka yanchajen aktáan ti' le temploo'. Le ka paakatnajene' tin wile' u juul u sáasilil u ki'ichkelmil Jéeobae' ts'o'ok u chupik u templo Jéeoba.[h] Le o'olal xolajene' ka chinlajen.[a] **5** Jéeobae' tu ya'alajten: «U paal máak, p'il a wich, jach ilawil yéetel jach u'uy a wu'uy tuláakal le ba'ax ken in wa'altech tu yo'olal le ba'axo'ob unaj u beeta'al tu templo Jéeobao' bey xan tu yo'olal u leyilo'ob. Jach ilawil u yookbal le temploo' bey xan tuláakal le tu'uxo'ob ku jóok'ol máak ti' le lugar santoo'.[b] **6** Teche' unaj a wa'alik ti' u terco kaajil Israel: ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «U kaajil Israel, te'exe' ts'o'ok u píitmáan a beetke'ex ba'alo'ob k'aastak. **7** Te'exe' ka taaske'ex mix ba'alil in templo ikil a woksike'ex te' lugar santo le j-táanxel lu'umilo'ob ma' circuncidarta'an u puksi'ik'alo'ob yéetel u bak'elo'obo'. Ka k'ubke'exten janal, tsaats yéetel k'i'ik', chéen ba'ale' yéetel tuláakal le ba'alo'ob k'aastak ka beetke'exo' ka taaske'ex mix ba'alil in pacto. **8** Te'exe' ma' a kanáante'ex le ba'alo'ob santo'ob[c] yaan tin temploo'. Tu lugar a beetke'ex le meyajo'ob unaj u beeta'al te' lugar santoo' ka k'ubéentke'ex ti' yaanal máako'ob ka u beeto'ob»».

9 ‹Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Juntúul j-táanxel lu'umil kaja'an Israel ma' circuncidarta'an u puksi'ik'al yéetel u bak'ele' junpuli' ma' tu páajtal u yokol tin lugar santo»».

10 ‹Le levita'ob náachchajo'ob ti' teen[d] le ka p'a'aten tumen Israel utia'al u bin tu

CAP 43
a Le 9:1
b Eze 20:40
CAP 44
c Eze 43:1
d Eze 46:1
e Eze 43:2
f Dt 12:5, 7
g Eze 46:2
h Isa 6:1-3 Eze 10:4
Columna 2
a Eze 1:27, 28 Eze 3:23
b Eze 40:4
c Le 22:2 Nú 18:2, 3
d 2Re 23:8, 9 2Cr 29:1, 5 Ne 9:34 Jer 23:11 Eze 8:5

43:27 *U k'áat u ya'ale' utia'al le kaajo'.

paach u x-lala'* imageno'obo' yaan u yilko'ob u consecuenciail le ba'ax k'aas tu beeto'obo'. **11** Kex beyo' yaan u meyajo'ob tin lugar santo utia'al u nu'uktiko'ob u kanáanta'al le joonajo'obo'[a] yéetel utia'al u meyajo'ob tin templo. Yaan u kíimsko'ob le ba'alche'ob ku k'u'ublo'ob bey tóokbil ofrendao' bey xan le ku k'u'ublo'ob tu yo'olal le kaajo'. Ts'o'ole' yaan u yantalo'ob tu táan le kaaj utia'al u meyajtiko'obo'. **12** Tumen tu meyajto'ob le kaaj tu táan u x-lala' imageno'ob yéetel tu beeto'ob u lúubul ti' k'eban u kaajil Israele',[b] tene' ts'o'ok in líi'sik in k'ab tu contra'ob yéetel ts'o'ok in jurartik yaan u yilko'ob u consecuenciail le ba'ax k'aas tu beeto'obo' —lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'—. **13** Ma' kun náats'lo'ob tin wiknal utia'al u beetkuba'ob in sacerdote'ob yéetel ma' kun náats'lo'ob ti' mix junp'éel ti' le ba'alo'ob santo'ob wa le jach santo'ob tin táano'. Yaan u su'laktalo'ob tu yo'olal le ba'alo'ob sen k'aastak tu beeto'obo'. **14** Chéen ba'ale' yaan in k'ubéentikti'ob le meyajo'ob unaj u beeta'al te' templo utia'al ka u beeto'ob tuláakal le meyajo'ob unaj u beeta'al te'elo'›.[c]

15 ‹U hijo'ob Sadok,[d] le sacerdote'ob levita'ob tu ts'o'okbesko'ob le meyajo'ob tin lugar santo le ka p'a'aten tumen le israelita'obo',[a] yaan u náats'lo'ob tin wiknal yéetel yaan u k'ubko'obten u tsaatsel[b] yéetel u k'i'ik'el[c] le ba'alche'obo' —lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'—. **16** Leti'obe' yaan u yookło'ob tin templo. Yaan u náats'lo'ob tin altar utia'al u meyajtikeno'ob[d] yéetel yaan u ts'o'okbesko'ob le meyaj in k'ubéentmaj ti' leti'obo'.[e]

17 Le kéen ookko'ob tu entradailo'ob le chan táankabo' unaj u ts'áaiko'ob nook' de lino.[f] Ma' unaj u takiko'ob nook' de lana le táan u meyajo'ob tu entradailo'ob le chan táankabo' mix le kéen ookko'obi'. **18** Unaj u bak'ik u poolo'ob yéetel nook' de lino yéetel unaj u takiko'ob calzoncillo'ob de lino utia'al u pixko'ob tak u muuk' u yooko'ob.[g] Ma' unaj u ts'áaiko'ob mix ba'al ka u beet u k'íilkabo'obi'. **19** Antes u jóok'lo'ob te' nojoch táankab tu'ux yaan le u maasil máako'obo' unaj u lu'sko'ob u nook'il u meyajo'ob[h] yéetel unaj u p'atko'ob te' lugaro'ob santo'ob tu'ux ku yúuchul janalo'.[i] Le kéen ts'o'okke' yaan u takiko'ob yaanal nook' utia'al ma' u santificarko'ob le máako'ob yéetel u nook'o'obo'. **20** Ma' unaj u ts'ikik u poolo'obi'[j] mix unaj u cha'ik u chowaktal u poolo'obi', ba'axe' unaj u k'osik u poolo'ob. **21** Le sacerdote'obo' ma' unaj u yuk'iko'ob vino le kéen ookko'ob te' chan táankabo'.[k] **22** Ma' unaj u ts'o'okol u beelo'ob yéetel juntúul viudai' mix

CAP 44

a 1Cr 26:1

b Isa 9:16 Mal 2:8

c Nú 18:2, 4

d 1Re 2:35 Eze 40:46

Columna 2

a Eze 48:9, 11

b Le 3:14-16

c Le 17:6

d Eze 41:21, 22

e Nú 18:7

f Éx 28:39, 42 Éx 39:27, 28 Le 16:4

g Éx 28:40, 42

h Le 6:10 Eze 42:14

i Eze 42:13

j Le 21:1, 5 Dt 14:1

k Le 10:9

44:10 * Ich hebreoe' le t'aana' yaan yil yéetel u «ta' ba'alche'», yéetel ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob p'ekta'ano'ob.

yéetel juntúul divorciadai'.[a] Chéen ba'ale' je'el u páajtal u ts'o'okol u beelo'ob yéetel juntúul x-ch'úupal israelita wa yéetel juntúul viuda ts'oka'an u beel ka'ach yéetel juntúul sacerdotee'›.[b]

23 ‹Leti'obe' unaj u ka'ansko'ob ti' in kaajal u jela'anil junp'éel ba'al santo ti' junp'éel ba'al ma' santoi'. Unaj u ka'ansko'ob xan u jela'anil junp'éel ba'al limpio ti' junp'éel ba'al ma' limpioi'.[c] **24** Unaj u beetik u juezilo'ob le kéen yanak junp'éel problema[d] yéetel unaj u juzgaro'ob je'ex in wa'almil unaj u beeta'alo'.[e] Unaj u ts'o'okbesko'ob le leyo'ob yéetel le ba'axo'ob in wa'almaj tu yo'olal tuláakal in fiesta'obo'[f] yéetel unaj u santificarko'ob in sábado'ob. **25** Ma' unaj u náats'lo'ob tu yiknal mix juntúul máak kimeni', wa ku náats'lo'obe' yaan u p'áatal ma' limpio yanilo'obi'. Chéen ba'ale' kex ka p'áatko'ob ma' limpio'ob tin táane' je'el u páajtal u náats'lo'ob tu yiknal u kimen wíinklil u papá'ob, u maama'ob, u hijo'ob, u hija'ob, u suku'uno'ob wa tu yiknal u kiiko'ob ma' ts'oka'an u beeli'.[g] **26** Le kéen ts'o'okok u limpiokíinkuba le sacerdoteo' yaan u páa'tik u máan siete días. **27** Le k'iin ken okok meyaj te' lugar santoo', te' chan táankabo', unaj u bisik u ofrenda tu yo'olal le k'ebano'[h] —lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'—.

28 Teen u herencia'ob, teen le herencia ken u k'amo'obo'.[i] Ma' unaj a ts'áaike'exti'ob mix junxóot' lu'um tu lu'umil Israeli', tumen teen u herencia'ob. **29** Leti'obe' yaan u jaantiko'ob le u ofrendail janalo',[a] le ofrenda yo'olal le k'ebano' yéetel le ofrenda yo'olal le culpao'.[b] U tia'alo'ob xan tuláakal le ba'alo'ob ts'o'ok u junpáaykunta'al u tia'al Dios tu kaajil Israelo'.[c] **30** U tia'al xan le sacerdote'ob tuláakal u maas ma'alobil u yáax ich le paak'alo'obo' bey xan u maas ma'alobil le ba'alo'ob ka síike'exo'.[d] Unaj xan a ts'áaike'ex ti' le sacerdote'ob le harina* ken a jóo'se'ex ti' le yáax cosecha ken a beete'exo'.[e] Bey túuno' Diose' yaan u pulik u bendición tu yóok'ol a wotoche'ex.[f] **31** Le sacerdote'obo' ma' unaj u jaantiko'ob mix juntúul ch'íich' wa mix juntúul ba'alche' kimen wa xe'exet'a'an ka kaxta'abi›.[g]

45 ‹Le kéen a t'oxe'ex le lu'um ichile'exo'[h] unaj a jóo'ske'ex junp'éel parte utia'al Jéeobai'.[i] U chowakile' 25,000 codos,* u kóochile' 10,000 codos.[j] Le junxóot' lu'um je'ela' santo. **2** Ichil le lu'uma' unaj u yantal junp'éel terreno utia'al le temploo'. Le terrenoa' unaj u yantalti' 500 codos u chowakil yéetel 500 codos[k] u kóochil, ti' cada orillae' unaj u p'a'atal 50 codos u kóochil utia'al u pa'ak'al su'uki'.[l] **3** Ti' le lu'um santoo' unaj a jóo'sik junxóot' lu'um 25,000

CAP 44

a Le 21:7

b Le 21:10, 14

c Mal 2:7

d Dt 17:9

e 1Cr 23:3, 4
2Cr 19:8

f Le 23:2

g Le 21:1-3

h Le 4:3

i Nú 18:20
Dt 18:1
Jos 13:14
Eze 45:4

Columna 2

a Le 2:3

b Le 6:17, 18
Le 7:1, 6
1Co 9:13

c Le 27:21
Nú 18:14

d Éx 23:19
Nú 18:8, 12
Nú 18:26, 27
Dt 18:4

e Nú 15:20
Ne 10:35-37

f Pr 3:9, 10
Mal 3:10

g Éx 22:31
Le 22:3, 8

CAP 45

h Jos 14:1, 2
Eze 47:21, 22

i Eze 48:20

j Eze 48:8, 9

k Eze 42:20

l Jos 21:1, 2

44:30 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «harina ma' fino juch'a'anil».
45:1 *Te'ela' táan u t'aan ti' codo largo.

codos u chowakil, yéetel 10,000 codos u kóochil. Ichile' ti' kun antal le temploo', lela' junp'éel lugar jach santo. **4** Le lu'um santoa' u tia'al le sacerdote'obo',[a] tumen leti'obe' ku meyajtiko'ob Jéeoba te' temploo'.[b] Ti' ken u beet u yotocho'obi' yéetel ti' kun antal le temploo', le lugar santoo'.

5 Ti' le levita'ob ku meyajo'ob te' temploo' yaan u ts'a'abalti'ob junxóot' lu'um 25,000 codos u chowakil, yéetel 10,000 codos u kóochil.[c] Te'elo' yaan u yantal 20 lugaro'ob utia'al u janalo'obi'.[d]

6 Ti' le kaajo' unaj a ts'áaike'ex junxóot' lu'um de 25,000 codos u chowakil (lela' igual u chowakil yéetel le lu'um santoo'), yéetel 5,000 codos u kóochil.[e] Le junxóot' lu'uma' u tia'al tuláakal u kaajil Israel.

7 Ti' u nojchil le kaajo' unaj u ts'a'abal junxóot' lu'um, lela' yaan u yantal entre le lu'um santoo' yéetel le lu'um ts'a'an ti' le kaajo'. Yaan u yantal tu tséel le lu'um santoo' bey xan ti' le lu'um ts'a'an ti' le kaajo'. Yaan u káajal desde tu tojil chik'in tak tu tojil lak'in, u chowakile' igual yéetel u chowakil le lu'um ts'a'an ti' cada junp'éel tribuo'.[f] **8** Lela' leti'e lu'um kun ts'aabil ti' u nojchil le kaaj ichil u lu'umil Israelo'. U nuuktakilo'ob le kaajo' ma' ken u ka'a maltratarto'ob in kaajal.[g] Leti'obe' yaan u t'oxko'ob u maasil lu'um ti' le tribu'ob yaan Israelo'›.[h]

9 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku

CAP 45

a Eze 48:10, 11

b Eze 40:46

c Eze 48:13

d Eze 40:17

e Eze 48:15

f Eze 48:21

g Isa 32:1
Isa 60:17
Jer 22:17
Jer 23:5
Eze 22:27
Eze 46:18
Miq 3:1-3

h Jos 11:23

Columna 2

a Jer 22:3
Miq 6:8
Zac 8:16

b Miq 2:2

c Le 19:36
Pr 11:1
Am 8:5
Miq 6:10, 11

d Éx 30:13

ya'alik: ‹¡U nuuktakile'ex Israel, ts'o'ok a píitmáane'ex!›.

Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Xu'uluk a beetke'ex loob yéetel a maltratarke'ex máak, ba'axe' beete'ex ba'ax ma'alob yéetel ba'ax uts.[a] Xu'uluk a tokike'ex ti' in kaajal le ba'ax u tia'alo'.[b] **10** Le balanza'ob ku meyajte'ex utia'al a pesare'exo' unaj exacto'ob, bey xan le efá* yéetel le batoo'.[#c] **11** Le efá yéetel le bato ku meyajte'exo' ma' unaj u k'expajlo'obi'. Le batoo' unaj u chu'upul yéetel u diez por cientoil junp'éel homer,* le efáo' unaj u chu'upul yéetel u diez por cientoil junp'éel homer. Bey túuno' le homero' leti'e medida kun nu'uktike'exo'. **12** U aalil junp'éel sicloe'[d] unaj igual yéetel u aalil 20 guerás.* U aalil junp'éel manée' unaj igual yéetel u aalil 60 siclos›.

13 ‹Lela' leti'e ba'ax unaj a k'ubke'exa': ti' cada junp'éel homer trigo ku yantalte'exe' unaj a k'ubke'ex u sexta parte junp'éel efá. Ti' cada junp'éel homer cebada ku yantalte'exe' unaj a k'ubke'ex u sexta parte junp'éel efá. **14** Le aceite unaj a k'ubke'exo' unaj a p'iske'ex ti' junp'éel bato. Le batoo' u diez por cientoil junp'éel coro.* Diez batose' igual yéetel junp'éel homer, jach beyo' diez batose'

45:10 * Ilawil página 2561. # Ilawil página 2557. **45:11** * Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 220 litroso'. Ilawil «Homer», página 2565. **45:12** * Ilawil página 2564. **45:14** * Ilawil página 2559.

junp'éel homer. **15** Ti' cada 200 tamano'ob yaan ti' le kaajo' unaj a k'ubke'ex juntúuli'. Tuláakal lela' yaan u meyaj utia'al u ofrendail janal,[a] utia'al le tóokbil ofrendao'[b] bey xan utia'al u ofrendailo'ob múul janal.[c] Lela' unaj u beeta'al utia'al u perdonarta'al le kaajo'›.[d] Lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

16 ‹Tuláakal lelo' leti'e ba'ax unaj u k'u'ubul[e] ti' u nojchil le kaaj tumen u kajnáalilo'ob le lu'uma'. **17** U nojchil le kaajo' leti' kun ilik ka k'u'ubuk le tóokbil ofrenda'obo',[f] le ofrenda utia'al janalo'[g] bey xan le u ofrendail vinoo'. Leti'e' yaan u yilik ka k'u'ubuk te' fiesta'obo',[h] tu k'iinilo'ob túumben luna, te' sábado'obo'[i] bey xan ti' tuláakal le fiesta'ob a'ala'an ti' u kaajil Israel ka u beeto'.[j] Yaan xan u preparartik le ba'axo'ob k'a'abéet utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano', utia'al u ofrendail janal, utia'al le tóokbil ofrendao' bey xan utia'al u ofrendailo'ob múul janal. Beyo' yaan u perdonarta'al le kaajo'›.

18 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o': ‹Tu yáax díail le yáax meso'* unaj a ch'a'ik juntúul táankelem toro ma' k'oja'ani'. Lela' yaan u meyajtech utia'al a limpiokíintik le temploo'.[k] **19** Le sacerdoteo' unaj u ch'a'ik junjaats ti' u k'i'ik'el le ofrenda yo'olal le k'ebano' utia'al u ts'áaik tu marcoil u joonajil le temploo',[a] tu kanti'ìtsil u mesetail le altaro' bey xan tu marcoil le joonaj yaan tu chan táankabil le temploo'. **20** Bey ken a beetil xan te' día siete ti' le meso', lela' unaj a beetik yo'olal le máaxo'ob ma' tu yóolili'ob úuchik u k'ebantalo'obo' bey xan wa ma' tu ts'áajo'ob cuenta úuchik u k'ebantalo'obi'.[b] Te'exe' unaj a wilke'ex ka p'áatak limpioil le temploo'.[c]

21 Te' día 14 ti' le yáax meso' unaj a festejarke'ex le Pascuao'.*[d] Siete días kun jaantbil waaj mina'an u levadurail.[e] **22** Te' k'iin je'elo' u nojchil le kaajo' yaan u ts'áaik juntúul táankelem toro, lela' yaan u k'u'ubul bey ofrenda tu yo'olal u k'eban leti' bey xan tu yo'olal u k'eban u kajnáalilo'ob le lu'umo'.[f] **23** Durante le siete días táan le fiestao' leti'e ba'ax unaj u ts'áaik sáamsamal utia'al ka k'u'ubuk ti' Jéeoba bey tóokbil ofrendaa': siete táankelem toro'ob ma' k'oja'ano'obi' yéetel siete xibil tamano'ob ma' k'oja'ano'obi'.[g] Utia'al le ofrenda yo'olal le k'ebano' sáamsamal unaj u ts'áaik juntúul chivo. **24** Utia'al u ofrendail janale' unaj u ts'áaik junp'éel efá harina yo'olal cada juntúul táankelem toro yéetel junp'éel efá harina yo'olal cada juntúul xibil taman. Tu yo'olal cada efá harinae' unaj u ts'áaik junp'éel hin* aceite.

45:18 * U k'aaba' le mesa' Abib.

45:21 * Ilawil página 2575. **45:24** * Lela' junp'íit maas ti' tres litros y medio.

CAP 45

a Le 2:1
b Le 1:10
c Le 3:1
d Le 1:4 Le 6:30 Heb 9:22
e Éx 30:14
f 1Cr 16:2 2Cr 30:24
g 1Re 8:64
h 2Cr 35:7
i Isa 66:23
j Dt 16:16 2Cr 8:12, 13 2Cr 31:3
k Le 16:16

Columna 2

a Eze 41:21
b Le 4:27, 28
c Le 16:20
d Le 23:5
e Éx 12:18
f Le 4:13, 14
g Le 23:8

25 Desde te' día 15 ti' le mes sieteo',* durante le siete días táan le fiestao',[a] yaan u yilik ka k'u'ubuk le ba'alo'oba': le ofrenda yo'olal le k'ebano', le tóokbil ofrendao', u ofrendail janal yéetel u ofrendail aceite»».

46 «Jéeobae', le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹Le entrada yaan tu tojil lak'ino',[b] le yaan te' tu chan táankabil le temploo', ma' unaj u je'ek'abta'al u joonajil[c] ich seis díasi',[d] chéen unaj u je'ek'abta'al tu k'iinil sábado bey xan tu k'iinil túumben luna. **2** U nojchil le kaajo' yaan u yokol te' pórticoo'[e] yéetel yaan u p'áatal yiknal le columna'ob yaan te' tu yookbalo'. Le tóokbil ofrenda yéetel u ofrendailo'ob múul janal tu taaso' yaan u k'u'ubul tumen le sacerdote'obo'. U nojchil le kaajo' yaan u xoltal yéetel yaan u chintal te' sala yaan te' entradao', le kéen ts'o'okke' ku luk'li'. Le joonajo' yaan u k'a'alal tak ken t'úubuk k'iin. **3** U kajnáalilo'ob le lu'umo' yaan xan u xoltalo'ob yéetel u chintalo'ob tu táan Jéeoba tu k'iinil sábado bey xan tu k'iinil túumben luna, lela' unaj u beetko'ob aktáan ti' le entradao'.[f]

4 Utia'al le tóokbil ofrendao' u nojchil le kaajo' leti'e ba'ax unaj u bisik tu táan Jéeoba tu k'iinil sábadoa': seis mejen xibil tamano'ob ma' k'oja'ano'obi' yéetel juntúul xibil taman ma' k'oja'ani'.[a] **5** Utia'al u ofrendail janale' unaj u ts'áaik junp'éel efá harina yo'olal le xibil tamano', yéetel tu yo'olal le mejen xibil tamano'obo' le buka'aj harina je'el u páajtal u ts'áaike'. Tu yo'olal cada efá* harinae' unaj u ts'áaik junp'éel hin# aceite.[b] **6** Tu k'iinil túumben lunae' leti'e ba'ax unaj u ts'áaika': juntúul táankelem toro ma' k'oja'ani', seis mejen xibil tamano'ob yéetel juntúul xibil taman, mix juntúul unaj k'oja'ani'.[c] **7** Utia'al u ofrendail janale' unaj u ts'áaik junp'éel efá harina tu yo'olal le táankelem toroo', junp'éel efá harina yo'olal le xibil tamano' yéetel tu yo'olal le mejen xibil tamano'obo' le buka'aj harina je'el u páajtal u ts'áaike'. Tu yo'olal cada efá harinae' unaj u ts'áaik junp'éel hin aceite.

8 U nojchil le kaajo' unaj u yokol tu pórticoil le entradao', yéetel ti' unaj xan u jóok'oli'.[d] **9** U kajnáalilo'ob le lu'umo' le kéen xi'iko'ob tu táan Jéeoba tu k'iinilo'ob le fiesta'obo'[e] wa ku yooklo'ob te' entrada yaan xaman utia'al u adorarko'obo'[f] unaj u jóok'lo'ob te' entrada yaan noojolo'.[g] Wa ku yooklo'ob te' entrada yaan noojolo' unaj u jóok'lo'ob te' entrada yaan xamano'. Mix máak unaj u jóok'ol te' entrada tu'ux ooko', ba'axe' unaj u jóok'ol yaanal entrada. **10** U nojchil le kaajo' unaj u yokol le kéen okok le máako'obo' yéetel unaj u jóok'ol le kéen

CAP 45
a Le 23:34 Dt 16:13 2Cr 7:8 Zac 14:16

CAP 46
b Eze 40:32
c Eze 44:1, 2
d Éx 20:9
e Eze 44:3
f Sl 81:3 Isa 66:23

Columna 2
a Nú 28:9, 10 Eze 45:17
b Eze 46:11
c Nú 28:11-15
d Eze 46:2
e Éx 23:14 Dt 16:16
f Eze 40:20
g Eze 40:24

45:25 * U k'aaba' le mesa' Tisri. Ilawil «Tisri», página 2692.

46:5 * Ilawil página 2561. # Lela' junp'íit maas ti' tres litros y medio.

jóok'ok le máako'obo'. **11** Tu k'iinil le fiesta'obo' utia'al u ofrendail janale' unaj u ts'áaik junp'éel efá harina tu yo'olal le táankelem toroo', junp'éel efá harina yo'olal le xibil tamano' yéetel tu yo'olal le mejen xibil tamano'obo' le buka'aj harina je'el u páajtal u ts'áaike'. Tu yo'olal cada efá harinae' unaj u ts'áaik junp'éel hin aceite.[a]

12 Wa u nojchil le kaaj ku síijil tu puksi'ik'al u ts'áaik ti' Jéeoba junp'éel tóokbil ofrenda[b] wa junp'éel ofrenda utia'al múul janale' yaan u je'ek'abta'al le entrada yaan tu tojil lak'ino'. Leti' túune' yaan u ts'áaik u ofrenda je'ex u beetik tu k'iinil sábadoe'.[c] Le kéen luk'uk te'elo' unaj u k'a'alal le entradao'.[d]

13 Sáamsamal de tempranoe' unaj u ts'a'abal juntúul xibil taman de junp'éel año wa menos utia'al ka k'u'ubuk ti' Jéeoba bey tóokbil ofrendae'.[e] Le tamana' unaj ma' k'oja'ani'. **14** Sáamsamal xan de tempranoe' leti'e u ofrendail janal unaj u ts'a'abala': u sexta parte junp'éel efá ma'alob harina yéetel u tercera parte junp'éel hin aceite utia'al u ts'a'abal te' harinao'. Le ofrendaa' mantats' unaj u k'u'ubul ti' Jéeoba. Le leya' mantats' unaj u ts'o'okbesa'al. **15** Sáamsamal de tempranoe' unaj u ts'a'abal juntúul chan xibil taman, le u ofrendail janal yéetel le aceiteo' utia'al ka k'u'ubuk bey junp'éel tóokbil ofrendae'›.

16 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku

CAP 46

a Eze 45:21, 24
Eze 46:6, 7

b Le 1:3

c Eze 45:17

d Eze 46:1, 2

e Éx 29:38
Nú 28:3, 5

Columna 2

a Le 25:10

b Eze 42:9

c Eze 42:1

d Le 2:4, 5

ya'alik: ‹Wa u nojchil le kaaj ku ts'áaik u herencia u paalale' le ba'ax ken u ts'áati'obo' yaan u tia'alintiko'ob, yéetel yaan u p'áatalti'ob bey u herencia'obe'. **17** Chéen ba'ale' wa u nojchil le kaaj ku ts'áaik wa ba'ax ti' juntúul máax meyajtike' ma' kun p'áatal ti' le máak utia'al mantats'o', ba'axe' yaan u sutik ti' u nojchil le kaaj le kéen k'uchuk le año kun jáalk'abtbilo'.[a] Pero le ba'ax ku ts'áaik ti' u paalal bey herenciao' yaan u p'áatalti'ob utia'al mantats'. **18** U nojchil le kaajo' ma' unaj u jóo'sik le kaaj ti' le lu'um ts'a'anti'ob bey herenciao'. Le herencia ken u ts'áa ti' u paalalo' unaj u ch'a'ik ti' le lu'um ts'a'an ti' leti'o', bey túuno' mix juntúul ti' in kaajal kun jóo'sbil ti' le lu'um ts'a'anti'o'›».

19 Le ka ts'o'oke' le máak ku t'aan tin wéetelo' tu bisen te' entrada[b] yaan tu tséel le joonaj ku bisik máak te' lugaro'ob* santotak tu'ux ku janal le sacerdote'obo', le yano'ob tu tojil xamano'.[c] Te'elo' tin wilaj junp'éel lugar yaan paachil ti'ob, lela' tia'an tu tojil chik'ine'. **20** Le máako' tu ya'alajten: «Te' lugar je'ela' le sacerdote'obo' ti' ken u chako'ob u bak'el le ofrenda ku k'u'ubul yo'olal le culpao' bey xan le ofrenda ku k'u'ubul yo'olal le k'ebano'. Ti' xan ken u k'éelo'ob le u ofrendail janalo'.[d] Bey túuno' le sacerdote'obo' ma' kun jóok'lo'ob tu nojoch táankabil le temploo', yéetel ma' kun náats'al mix

46:19 * Wa «te' cuarto'ob».

máak utia'al u machik le ba'alo'ob santotako'».[a]

21 Leti'e' tu jóo'sen te' tu nojoch táankabil le temploo' ka tu bisen ti' cada junp'éel ti' u ti'itsilo'ob, te'elo' tin wilaj kanp'éel mejen lugaro'obi'. **22** Tu kanti'itsil u nojoch táankabil le temploo' yaan kanp'éel mejen lugaro'obi'. Cada junp'éele' 40 codos* u chowakil yéetel 30 codos u kóochil. Tu kanp'éelil igualo'ob. **23** Ti' cada junp'éel u tséelilo'obe' yaan mampostería beeta'ani', tu kabalilo'obe' yaan lugaro'ob beeta'an utia'al u cha'akal u bak'el le ofrenda'obo'. **24** Leti' túune' tu ya'alajten: «Te' lugaro'oba'* le máaxo'ob ku meyajo'ob te' temploo' ti' ku chakiko'ob u bak'el le ba'alche'ob ku bisa'al tumen le kaajo'».[b]

47 Le ka ts'o'oke' le máak ku t'aan tin wéetelo' tu ka'a bisen tu entradail le temploo'.[c] Te'elo' tin wilaj yaan ja' ku jóok'ol yáanal u marcoil u joonajil le temploo'.[d] Le ja'a' ku yáalkab tu tojil lak'in, tumen u fachadail le temploo' tia'an tu tojil lak'ine'. Le ja'o' ku jóok'ol tu kabalil u x-no'oj le temploo', tu noojolil le altaro'.

2 Le ka ts'o'oke' tu jóo'sen te' entrada yaan tu tojil xamano',[e] tu beetaj in jóok'ol paachil ti' le nojoch táankabo', ka tu beetaj in bin tak te' entrada yaan tu tojil lak'ino'.[f] Te'elo' tin wilaj yaan junp'íit ja' ku jóok'ol tu x-no'oj le entradao'.

3 Le máak túuno' ka jóok' tu tojil lak'ine' u ch'a'amaj junp'éel suum de lino,[a] desde te'elo' tu p'isaj 1,000 codos* ti' u chowakil le ja'o', ka ts'o'oke' tu beetaj in k'áatmáansik. Le ja'o' tu kaal in wook ku náakal.

4 Ka ts'o'oke' tu p'isaj uláak' 1,000 codos, ka tu beetaj in k'áatmáansik le ja'o'. Le ja'o' tin píix ku náakal.

Leti'e' tu p'isaj uláak' 1,000 codose' ka tu beetaj in k'áatmáansik le ja'o'. Le ja'o' tin nak' ku náakal.

5 Le ka tu p'isaj uláak' 1,000 codose' le ja'o' ts'o'ok u suut ríoil, ma' tu páajtal ka'ach in k'áatmáansik xíimbalil. Tumen jach taam u ja'i-le' k'a'abéet ka'ach u báab* máak utia'al u k'áatmáansik. Jach junpuli' ma' tu páajtal ka'ach u k'áatmáansa'al xíimbalil.

6 Leti'e' tu ya'alajten: «U paal máak, ¿ts'o'ok wa a wilik lela'?».

Ka túun tu beetaj in suut tak tu jáal le ja'o'. **7** Le ka suunajene' tin wilaj ya'ab che'ob yaan tu ka'atséelil le ríoo'.[b] **8** Ka ts'o'oke' tu ya'alajten: «Le ja'a' ku bin tu tojil lak'in, ku yéemel tak tu táax lu'umil Arabá[c] yéetel ku k'uchul tak te' k'áa'náabo'.[d] Le kéen ookke' le u ja'il le k'áa'náabo' yaan u ch'ujuktal. **9** Te' tu'ux kun máan le ja'o' ya'ab ba'alo'ob kun kuxtali',

CAP 46
a Eze 44:19
b 2Cr 35:13
CAP 47
c Eze 41:2
d Zac 13:1 Zac 14:8 Ap 22:1
e Eze 40:20
f Eze 40:6 Eze 44:1, 2
Columna 2
a Eze 40:3 Ap 21:15
b Ap 22:1, 2
c Dt 4:47, 49
d Zac 14:8

46:22; 47:3 * Te'ela' táan u t'aan ti' codo largo. **46:24** * Wa «Te' najo'oba'».

47:5 * Wa «u nadar».

ya'ab kayo'ob kun antali'. U ja'il le k'áa'náabo' yaan u ch'ujuktal, yéetel te' tu'ux kun máan le ríoo' tuláakal ba'al kun kuxtal.

10 Le j-chuk kayo'obo' yaan u yantalo'ob tu jáal le k'áa'náabo', desde En-guedí[a] tak En-eglaim. Te'elo' yaan u yantal tu'ux u tikinkúuntik u redo'obi'. Yaan xan u yantal ya'ab u jeleláasil kayo'ob je'ex le yano'ob te' Mar Grandeo'.*[b]

11 Yaan u yantal pantano'ob bey xan lugaro'ob tu'ux ets'ekbal ja'i', chéen ba'ale' le je'elo'oba' ma' kun ch'ujuktalo'ob, ba'axe' yaan u p'áatal ch'óoch' u ja'ilo'ob.[c]

12 Tu ka'atséelil le ríoo' yaan u nojochtal u jeleláasil che'ob ku yantal u yicho'obi'. Ma' kun xu'ulul u yichankilo'ob mix kun tijil u le'ob. Cada mes ken u ts'áa u yicho'ob, tumen le ja' jóoyabtiko'obo' ku jóok'ol desde te' temploo'.[d] U yicho'obe' ma'alob utia'al jaantbil, yéetel u le'obe' yaan u meyaj utia'al u ts'a'akal máak».[e]

13 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: «Le lu'uma' leti'e unaj a t'oxke'ex ti' u 12 tribuilo'ob Israel utia'al ka p'áatakti'ob bey herenciao'. Ti' Josée' unaj a ts'áaike'ex ka'ajaats ti'.[f] **14** Le lu'uma' yaan a tia'alintke'ex, igual kun tocar ti' cada juntúuli'. Le lu'uma' leti'e tin wa'alaj in ts'áaik ti' a úuchben láak'tsile'exo'.[g] Beora túuna' unaj a jatske'ex ichile'ex utia'al ka p'áatakte'ex bey herenciae'.

15 Tu tojil xamane' le lu'umo' unaj u káajal desde te' Mar Grandeo', te' tu'ux yaan u bejil Etlóno',[a] tu tojil Zedad,[b] **16** Amat,[c] Berotá,[d] Sibraim (le lugara' tia'an entre u lu'umil Damasco yéetel u lu'umil Amate') yéetel ku bin tak Azer-atikón, junp'éel lugar yaan tu jáal u lu'umil Aurán.[e] **17** U fronteraile' yaan u káajal desde te' k'áa'náabo' tak Azar-enón,[f] tu xamanil u jáal u lu'umil Damasco yéetel tu jáal u lu'umil Amat.[g] Lela' leti'e u fronterail tu tojil xamano'.

18 Tu tojil lak'ine' u fronteraile' yaan u yantal entre Aurán yéetel Damasco, ku bin tu chowakil le río Jordáno', entre Galaad[h] yéetel u lu'umil Israel. Unaj a p'iske'ex desde xaman tak te' k'áa'náab* yaan lak'ino'. Lela' leti'e u fronterail tu tojil lak'ino'.

19 Tu tojil noojole' u fronteraile' yaan u yantal desde Tamar tak tu ja'ilo'ob Meribat-cadés,[i] ku bin tak tu Táax Lu'umil Egipto, yéetel ku k'uchul te' Mar Grandeo'.[j] Lela' leti'e u fronterail tu tojil noojolo'.

20 U fronterail tu tojil chik'ine' leti'e Mar Grandeo'. Le fronteraa' ku káajal desde noojol yéetel ku k'uchul ti' junp'éel lugar yaan aktáan ti' Lebo-amat.*[k] Lela' leti'e u fronterail tu tojil chik'ino».

CAP 47

a Jos 15:20, 62 2Cr 20:2

b Nú 34:2, 6

c Dt 29:22, 23 Sl 107:33, 34 Jer 17:6

d Eze 47:1

e Ap 22:1, 2

f Gé 48:5 1Cr 5:1 Eze 48:5

g Gé 26:3 Gé 28:13

Columna 2

a Eze 48:1

b Nú 34:2, 8

c Nú 13:21

d 2Sa 8:8

e Eze 47:18

f Nú 34:2, 9

g Eze 48:1

h Nú 32:1

i Dt 32:51

j Eze 48:28

k Nú 34:2, 8

47:10 *Uláak' bix k'aj óola'anile' Mediterráneo.

47:18 *Le k'áa'náaba' leti'e Mar Muertoo'. **47:20** *Wa «tu yookbal Amat».

21 «Yaan a t'oxke'ex le lu'um ichile'exa', ichil u 12 tribuilo'ob Israel. **22** Unaj a t'oxke'ex bey herencia ichile'exe' bey xan ichil le j-táanxel lu'umilo'ob kajakbalo'ob ta wiknale'exo', le máaxo'ob yanchaj u paalalo'ob le tia'ano'ob ta wéetele'exo'. Leti'obe' unaj u yila'alo'ob bey israelita'obe'. Ichil le lu'um kun ts'aabil ti' u tribuilo'ob Israelo' ti' xan kun ts'aabil u herencia'obi'. **23** Le herencia kun ts'aabil ti' le j-táanxel lu'umilo' ti' kun ch'a'abil ichil u lu'um le tribu tu'ux kajakbalo'». Lelo' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

48 «Tu tojil xamane' le lu'um kun ts'aabil ti' le tribu'obo' leti' le je'elo'oba': le lu'um kun tocar ti' Dano'[a] ku káajal te' tu'ux yaan u bejil Etlóno', ku máan Lebo-amat*[b] yéetel ku k'uchul tak Azar-enán. Le lu'um kun tocar ti' Dano' tia'an tu fronterail Damasco tu tojil xamane', tu tséel Amat.[c] Ku káajal desde le frontera yaan lak'ino' yéetel ku k'uchul tak te' frontera yaan chik'ino'. **2** Le lu'um kun tocar ti' Asero'[d] ku káajal te' tu'ux ku náakal le lu'um u tia'al Dano'. Ku káajal desde le frontera yaan lak'ino' yéetel ku k'uchul tak te' frontera yaan chik'ino'. **3** Le lu'um kun tocar ti' Neftalío'[e] ku káajal te' tu'ux ku náakal le lu'um u tia'al Asero'. Ku káajal desde le frontera yaan lak'ino' yéetel ku k'uchul tak te' frontera yaan chik'ino'. **4** Le lu'um kun tocar ti' Manaséso'[a] ku káajal te' tu'ux ku náakal le lu'um u tia'al Neftalío'. Ku káajal desde le frontera yaan lak'ino' yéetel ku k'uchul tak te' frontera yaan chik'ino'. **5** Le lu'um kun tocar ti' Efraíno' ku káajal te' tu'ux ku náakal le lu'um u tia'al Manaséso'.[b] Ku káajal desde le frontera yaan lak'ino' yéetel ku k'uchul tak te' frontera yaan chik'ino'. **6** Le lu'um kun tocar ti' Rubéno' ku káajal te' tu'ux ku náakal le lu'um u tia'al Efraíno'.[c] Ku káajal desde le frontera yaan lak'ino' yéetel ku k'uchul tak te' frontera yaan chik'ino'. **7** Le lu'um kun tocar ti' Judáo' ku káajal te' tu'ux ku náakal le lu'um u tia'al Rubéno'.[d] Ku káajal desde le frontera yaan lak'ino' yéetel ku k'uchul tak te' frontera yaan chik'ino'. **8** Le lu'um unaj a ts'áaike'ex junpáayilo' unaj u káajal te' tu'ux náak le lu'um u tia'al Judáo', ku káajal desde le frontera yaan lak'ino' yéetel ku k'uchul tak te' frontera yaan chik'ino'. U kóochil le lu'uma' 25,000 codos,*[e] u chowakile' igual yéetel u chowakil cada junp'éel ti' le lu'um kun tocar ti' u maasil tribu'obo'. Lela' unaj u káajal desde te' frontera yaan lak'ino' yéetel unaj u k'uchul tak te' frontera yaan chik'ino'. Ichil le lu'uma' ti' kun antal le temploo'.

CAP 48

a Jos 19:40

b Nú 34:2, 8

c Eze 47:15-17

d Jos 19:24

e Jos 19:32

Columna 2

a Jos 13:29

b Jos 17:17, 18

c Jos 18:7

d Jos 15:1
Jos 19:9

e Eze 45:1

48:1 * Wa «tu yookbal Amat».

48:8 * Te'ela' táan u t'aan ti' codo largo.

CAP 48

9 U chowakil le lu'um unaj a jóo'ske'ex utia'al Jéeobao' de 25,000 codos, u kóochile' de 10,000 codos. **10** Le lu'uma' junp'éel lu'um santo, unaj u ts'a'abal ti' le sacerdote'obo'.[a] Le lu'uma' tu tojil xamane' yaan u yantalti' 25,000 codos, tu tojil chik'ine' 10,000 codos, tu tojil lak'ine' 10,000 codos yéetel tu tojil noojole' 25,000 codos. U templo Jéeobae' yaan u yantal chúumuk ti' le lu'uma'. **11** Le lu'uma' utia'al le sacerdote'ob yéeya'ano'obo', utia'al u paalal Sadok,[b] tumen leti'obe' ma' xu'ul u beetko'ob le meyaj tin ts'áajti'obo' yéetel ma' tu p'ateno'ob le ka tu p'aten le israelita'ob yéetel le levita'obo'.[c] **12** Ti' le sacerdote'obo' yaan u ts'a'abal junxóot' ti' le lu'um jach santoo'. U lu'umo'obe' ti' kun náakal te' tu'ux ku káajal u lu'um le levita'obo'.

13 Tu tséel le lu'um kun ts'aabil ti' le sacerdote'obo' ti' unaj u yantal le lu'um utia'al le levita'obo', u chowakile' 25,000 codos yéetel u kóochile' 10,000 codos. (Tuláakal u chowakile' 25,000 codos yéetel u kóochile' 10,000 codos). **14** Leti'obe' ma' unaj u konko'ob, u k'exko'ob mix u ts'áaiko'ob ti' yaanal máak mix junxóot' ti' le maas ma'alob lu'uma', tumen lela' junp'éel ba'al santo utia'al Jéeoba.

15 Le u yalab le lu'um de 25,000 codos u chowakil yéetel 5,000 codos u kóochilo' utia'al tuláakal u kajnáalilo'ob le kaajo'.[d] Lela' yaan u meyajti'ob utia'al u beetik u yotocho'ob bey xan utia'al u pak'iko'ob su'uk. Chúumuk ti' le lu'uma' ti' kun antal le kaajo'.[a] **16** Lela' leti'e buka'aj u nojchil le kaajo': tu tojil xamane' 4,500 codos, tu tojil noojole' 4,500 codos, tu tojil lak'ine' 4,500 codos yéetel tu tojil chik'ine' 4,500 codos. **17** Lela' leti'e buka'aj u nojchil le lu'um kun p'atbil tu orilla le kaaj utia'al u pa'ak'al su'uko': tu tojil xamane' 250 codos, tu tojil noojole' 250 codos, tu tojil lak'ine' 250 codos yéetel tu tojil chik'ine' 250 codos.

18 Tu ka'atséelil le kaajo' p'aatal junxóot' lu'umi'. U chowakil le lu'um[b] p'aatal tu tojil lak'ino' 10,000 codos, yéetel le p'aatal tu tojil chik'ino' 10,000 codos. Cada junxóot' ti' le lu'uma' tia'an tu tséel le lu'um santoo'. U yich le ka'axóot' lu'umo'oba' utia'al u jaant le máaxo'ob ku meyajo'ob te' kaajo'. **19** Le lu'umo'oba' yaan u meyajta'al tumen le máaxo'ob yano'ob te' kaajo', máako'ob kun taalo'ob ti' tuláakal u tribuilo'ob Israel.[c]

20 Tuláakal le lu'um ken a ts'áa'ex junpáayilo' unaj cuadrado, de 25,000 codos cada juntséel. Unaj a jóo'ske'ex utia'al le lu'um santoo' bey xan le lu'um u tia'al le kaajo'.

21 Le lu'umo'ob kun p'áatal tu ka'atséelil le lu'um ts'o'ok a jóo'ske'exo' unaj u ts'a'abal ti' u nojchil le kaajo'.[d] Le lu'uma' leti'e yaan tu tojil lak'ino' le tu'ux ku ts'o'okol le 25,000 codoso' yéetel le yaan tu tojil chik'ino' le tu'ux

a Nú 35:2
Eze 45:3, 4
b Eze 40:46
Eze 44:15
c Jer 23:11
Eze 22:26
d Eze 45:6

Columna 2

a Eze 48:35
b Eze 45:1
c Eze 45:6
d Eze 45:7

ku ts'o'okol le uláak' 25,000 codoso'. Ichil le lu'umo'oba' ti' kun p'áatal le lu'um santoo' bey xan le lu'um u tia'al le kaajo'.

22 Le lu'um u tia'al le levita'ob yéetel le lu'um u tia'al le kaajo' yaan u p'áatlo'ob ichil le lu'um kun ts'aabil ti' u nojchil le kaajo'. U lu'um u nojchil le kaajo' yaan u p'áatal entre u lu'um Judá[a] yéetel u lu'um Benjamín.

23 Le lu'um kun tocar ti' Benjamíno' yaan u káajal desde te' frontera yaan lak'ino' yéetel ku k'uchul tak te' frontera yaan chik'ino'.[b] **24** Le lu'um kun tocar ti' Simeóno' ku káajal te' tu'ux ku náakal le lu'um u tia'al Benjamíno'.[c] Ku káajal desde le frontera yaan lak'ino' yéetel ku k'uchul tak te' frontera yaan chik'ino'. **25** Le lu'um kun tocar ti' Isacaro'[d] ku káajal te' tu'ux ku náakal le lu'um u tia'al Simeóno'. Ku káajal desde le frontera yaan lak'ino' yéetel ku k'uchul tak te' frontera yaan chik'ino'. **26** Le lu'um kun tocar ti' Zabulóno' ku káajal te' tu'ux ku náakal le lu'um u tia'al Isacaro'.[e] Ku káajal desde le frontera yaan lak'ino' yéetel ku k'uchul tak te' frontera yaan chik'ino'.[f] **27** Le lu'um kun tocar ti' Gado' ku káajal te' tu'ux ku náakal le lu'um u tia'al Zabulóno'.[g] Ku káajal desde le frontera yaan lak'ino' yéetel ku k'uchul tak te' frontera yaan chik'ino'. **28** Le frontera yaan noojolo' tia'an tu jáal u lu'um Gade', ku káajal desde Tamar[h] tak tu ja'ilo'ob Meribat-cadés,[i] ku bin tak tu Táax Lu'umil Egipto,[a] yéetel ku k'uchul tak te' Mar Grandeo'.*

29 Lelo' leti'e lu'um ken a t'oxe'ex ti' u tribuilo'ob Israel bey herenciao'.[b] Leti'e lu'um kun tocar ti' cada junp'éel tribuo'».[c] Lelo' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

30 «Tu tojil xamane' le kaajo' 4,500 codos u chowakil. Le kaaja' yaan u yantal u joonajilo'ob.[d]

31 U k'aaba' u joonajilo'obe' leti'e k'aaba'ob yaan ti' u tribuilo'ob Israelo'. Tu tojil xamane' yaan u yantal óoxp'éel joonaji': junp'éele' utia'al Rubén, uláak'e' utia'al Judá, u ts'ooke' utia'al Leví.

32 Tu tojil lak'ine' le kaajo' 4,500 codos u chowakil. Te'elo' yaan u yantal óoxp'éel joonaji': junp'éele' utia'al José, uláak'e' utia'al Benjamín, u ts'ooke' utia'al Dan.

33 Tu tojil noojole' le kaajo' 4,500 codos u chowakil. Te'elo' yaan u yantal óoxp'éel joonaji': junp'éele' utia'al Simeón, uláak'e' utia'al Isacar, u ts'ooke' utia'al Zabulón.

34 Tu tojil chik'ine' le kaajo' 4,500 codos u chowakil. Te'elo' yaan u yantal óoxp'éel joonaji': junp'éele' utia'al Gad, uláak'e' utia'al Aser, u ts'ooke' utia'al Neftalí.

35 Tuláakal u ba'pach le kaajo' 18,000 codos. Desde te' k'iin je'elo' ti' le kaajo' yaan u ya'ala'al: tia'an Jéeoba te'elo'».[e]

48:28 *Uláak' bix k'aj óola'anile' Mediterráneo.

CAP 48

a Eze 48:8

b Jos 18:11

c Jos 19:1

d Jos 19:17

e Jos 19:10

f Gé 49:13

g Jos 18:7

h Eze 47:19

i Nú 20:13

Columna 2

a Gé 15:18

b Nú 34:2

c Eze 47:13

d Eze 48:16

e Jer 3:17
Joe 3:21
Zac 2:10

DANIEL

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Ku ba'pachta'al Jerusalén tumen le babilonio'obo' (1, 2)
Ku ka'ansa'al le táankelmo'ob ku taalo'ob ti' u familia le reyo' (3-5)
Ku chúukpajal u yóol le kantúul hebreo'obo' (6-21)

2 Nabucodonosore' ku chi'ichnaktal yo'olal ba'ax tu wayak'taj (1-4)
Mix máak páajchaj u ya'alik ba'ax u k'áat u ya'al le wayak'o' (5-13)
Daniele' ku k'áatik u yáantaj Dios (14-18)
Ku alabarta'al Dios úuchik u ts'áaik ojéeltbil le secretoo' (19-23)
Daniele' ku ya'alik ba'ax tu wayak'taj le reyo' (24-35)
Le ba'ax u k'áat u ya'al le wayak'o' (36-45)
Le tuunicho' ku xiixkúuntik le imageno' (44, 45)
Ku ye'esa'al respeto ti' Daniel tumen le reyo' (46-49)

3 Nabucodonosore' ku beetik junp'éel imagen de oro (1-7)
Ku ya'ala'al ka adorarta'ak le imageno' (4-6)
Ku ta'akal u pool le hebreo'ob ma' tu adorarto'ob le imageno' (8-18)
«Ma' ken k-adorart a dioso'ob» (18)
Ku piikch'inta'alo'ob te' hornoo' (19-23)
Ku salvarta'alo'ob ti' le k'áak'o' (24-27)
Le reyo' ku alabartik u Dios le hebreo'obo' (28-30)

4 Nabucodonosore' ku ya'alik Dios ku gobernar (1-3)
Le reyo' ku wayak'tik junkúul nuxi' che' (4-18)
Yaan u máan siete años tu yóok'ol le che'o' (16)
Diose' leti' u Gobernanteil le wíiniko'obo' (17)
Daniele' ku ya'alik ba'ax u k'áat u ya'al le wayak'o' (19-27)
Ti' le rey ku yáax béeytal le ba'ax a'ala'abo' (28-36)
Siete años chokochaja'an u pool le reyo' (32, 33)
Le reyo' ku alabartik le Dios yaan te' ka'ano' (37)

5 Belsasare' ku beetik junp'éel fiesta (1-4)
Junp'éel k'abe' ku ts'íib yóok'ol le pak'o' (5-12)
Ku k'áata'al ti' Daniel ka u ya'al ba'ax le ts'íibta'ano' (13-25)
Ku ya'ala'al yaan u xu'ulsa'al Babilonia (26-31)

6 Ku ta'akal u pool Daniel (1-9)
Daniele' ma' xu'ul u orari' (10-15)
Ku píikch'inta'al Daniel ichil u saajkab leóno'ob (16-24)
Rey Daríoe' ku respetartik u Dios Daniel (25-28)

7 Ti' Daniele' ts'a'ab u yil kantúul ts'íits'ik ba'alche'ob (1-8)
Ku jóok'ol junp'éel chan baak ku nojba'alkúuntkuba (8)
Le Máax desde jach úuch yanako' ku kutal juzgar (9-14)
Ku beeta'al reyil juntúul máax chíika'an ti' u paal máak (13, 14)
Ku ya'ala'al ti' Daniel ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax tu yilo' (15-28)
Le ts'íits'ik ba'alche'obo' ku chíikbesik kantúul reyo'ob (17)
Ku ts'a'abal le reino ti' le máaxo'ob santo'obo' (18)
Yaan u jóok'ol diez u p'éelal baako'ob wa reyo'ob (24)

8 Daniele' tu yilaj juntúul xibil taman yéetel juntúul chivo (1-14)
Junp'éel chan baake' ku nojba'alkúuntkuba (9-12)
Le ba'ax kun úuchlo' yaan u xáantal 2,300 k'íino'ob (14)

Gabriele' ku tsolik ti' Daniel le ba'ax ts'a'ab u yilo' (15-27)
Ku tso'olol máax le xibil taman yéetel máax le chivoo' (20, 21)
Ku yantal juntúul rey jach ts'íik u yila'al (23-25)
9 Daniele' ku ya'alik le ba'axo'ob k'aastak u beetmo'obo' (1-19)
Jerusaléne' 70 años kun xúump'atbil (2)
Gabriele' ku bin tu yiknal Daniel (20-23)
U profecíail le 70 semana'obo' (24-27)
Le Mesíaso' yaan u chíikpajal le kéen ts'o'okok 69 semana'ob (25)
Yaan u kíimsa'al le Mesíaso' (26)
Yaan u xu'ulsa'al ti' le kaaj yéetel ti' le lugar santoo' (26)
10 Ku bin ilbil Daniel tumen juntúul u ángel Dios (1-21)
Miguele' ku yáantik le ángelo' (13)
11 U reyilo'ob Persia yéetel Grecia (1-4)
U reyilo'ob noojol yéetel xaman (5-45)
Yaan u túuxta'al juntúul máak cobrartik impuesto (20)
‹Yaan u xu'ulsa'al ti' u j-Nojchil le pactoo'› (22)
Yaan u alabartik juntúul dios ma' k'aj óolta'ab tumen u papá'obi' (38)
U reyil noojol yéetel u reyil xamane' yaan u léench'intikuba'ob (40)
Le noticia'ob kun taal desde lak'in yéetel xamano' (44)
12 U ts'ook k'iino'ob, yéetel le ba'axo'ob kun úuchlo' (1-13)
Yaan u líik'il Miguel (1)
Yaan u léembal u sáasil le máaxo'ob yaan u na'ato'obo' (3)
Yaan u sen ya'abtal le u jaajil k'aj óolalo' (4)
Daniele' yaan u líik'il utia'al u k'amik u bo'ol (13)

1 Nabucodonosor u reyil Babiloniae' taal tu contra u kaajil Jerusaléne' ka tu ba'pachtaj,[a] lela' úuch tres años káajak u reinar Jeoyakim[b] u reyil Judá. **2** Jéeoba* túune' tu k'ubaj Jeoyakim u reyil Judá tu k'ab Nabucodonosor.[c] Tu ts'áaj xan ti' Nabucodonosor jujunp'éel ti' le nu'ukulo'ob yaan tu yotoch le u jaajil Dioso', le nu'ukulo'oba' tu láaj bisaj tu lu'umil Sinar#[d] te' tu yotoch^ u dioso', ka tu ts'áajo'ob tu tesoreríail u yotoch^ u dioso'.[e]

1:2 *Ilawil página 2566. #Uláak' bix k'aj óola'anile' Babilonia. ^Wa «templo».

CAP 1

a Dt 28:49, 50
2Re 24:1
2Cr 36:5, 6

b 2Cr 36:4
Jer 22:18, 19
Jer 36:30

c Isa 42:24

d Gé 10:9, 10

e 2Cr 36:7
Esd 1:7

Columna 2

a 2Re 20:16, 18

b Da 1:17, 20
Da 5:11, 12

3 Le rey Nabucodonosor túuno' tu t'anaj Aspenaz, juntúul ti' le máaxo'ob u ts'aamaj autoridad ti'obo', ka tu ya'alajti' ka u taas jujuntúul israelita'ob,* tu ya'alajti' ka u taas xan jujuntúul ti' le máaxo'ob yaan ka'ach ichil u familia le reyo' bey xan ichil u familia le ts'uulo'obo'.[a] **4** Le máaxo'ob kun taasbilo'obo' unaj táankelmo'ob,* mina'an mix ba'al k'aas tu wíinklilo'ob, ki'ichkelmo'ob, yaan u na'ato'ob, yaan k'aj óolal ti'ob, u yojlo'ob ba'ax ku beetko'ob,[b]

1:3 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal Israel». **1:4** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «unaj paalalo'ob».

CAP 1

táankelmo'ob je'el u páajtal u meyajo'ob te' tu palacio le reyo'. Aspenaze' yaan ka'ach u ka'ansikti'ob u idioma le caldeo'obo' bey xan le bix u ts'íibta'alo'. **5** Ts'o'ole' Nabucodonosore' tu ya'alaj ka ts'a'abak u jaanto'ob sáamsamal le ki'iki' ba'alo'ob ku jaantik le reyo' bey xan le vino ku yuk'iko'. Le táankelmo'obo' tres años kun ka'ansbilo'ob,* yéetel le kéen ts'o'okke' yaan u meyajo'ob tu palacio le reyo'.

6 Jujuntúul ti' le táankelmo'ob taasa'abo'obo' ti' u tribu* Judá u taalo'ob, u k'aaba'obe' Daniel,[#a] Aananías,[△] Misael[⊠] yéetel Azarías.[□b] **7** Aspenaz, le máak ts'a'an autoridad ti'o', tu k'exaj u k'aaba'* le táankelmo'obo', ti' Daniele' tu ts'áaj u k'aaba't Beltsasar,[c] ti' Aananíase' tu ts'áaj u k'aaba't Sadrak, ti' Misaele' tu ts'áaj u k'aaba't Mesak yéetel ti' Azaríase' tu ts'áaj u k'aaba't Abednego.[d]

8 Chéen ba'ale' Daniele' tu ch'a'tuklaj ichil u puksi'ik'al ma' u suciokíinkuba tu táan Dios. Le o'olale' tu ch'a'tuklaj ma' u jaantik le ki'iki' ba'alo'ob ku jaantik le reyo' mix u yuk'ik le vino ku yuk'iko'. Leti' túune' tu k'áataj permiso utia'al ma' u jaantik mix u yuk'ik le ba'alo'oba', utia'al beyo' ma' u suciokíinkuba tu táan Dios. Daniele' tu k'áataj permiso ti' Aspenaz, le máak ts'a'an autoridad ti'o'. **9** Le u jaajil Dios túuno' tu péeksaj Aspenaz utia'al ka u ye'es u yutsil ti' Daniel bey xan utia'al ka u ch'a' óotsilil ti'.[a] **10** Chéen ba'ale' Aspenaze' tu ya'alaj ti' Daniel: «Saajken ti' le rey, in ts'uulilo', le máax a'al ka ts'a'abakte'ex ba'al a jaante'ex yéetel a wuk'e'exo'. ¿Ba'ax ken u ya'al le rey wa ku yilik le uláak' táankelmo'ob* a wéet ja'abile'exo' maas t'a'aj u yila'alo'ob ke te'ex? Je'el a beetke'ex in kíimsa'al tumen le reyo'». **11** Daniel túune' t'aanaj yéetel le máax kanáantko'obo', le máax ts'a'an tumen Aspenazo'. Le máaka' leti'e máax kanáantik ka'ach Daniel, Aananías, Misael yéetel Azaríaso'. Daniele' tu ya'alajti': **12** «Beet uts a ts'áaik a pruebail durante diez días le a esclavo'oba'. Ts'a'abakto'on verduras utia'al k-jaante yéetel ja' utia'al k-uk'e. **13** Le kéen ts'o'okok túune' ka comparartik bix yanilo'on yéetel le bix yanil u maasil táankelmo'ob* ku jaantiko'ob le ki'iki' ba'alo'ob ku jaantik le reyo'. Le kéen ts'o'okke' ka wilik ba'ax ken a beet t-éetel».

14 Le máax kanáantko'ob túuno' tu ya'alaj je'el u beetik le ba'ax a'ala'abti'o' ka tu ts'áajo'ob a pruebail ichil diez días. **15** Le ka ts'o'ok u

---

1:5 * Uláak' bix u traducirta'ale' «kun tséentbilo'ob». **1:6** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ti' u hijo'ob». # U k'áat u ya'al «Diose' in Juez». △ U k'áat u ya'al «Jéeobae' Ts'o'ok u Ye'esik u Yutsil». ⊠ Ma' xaane' u k'áat u ya'al «¿Máax Je'ex Diose'?». □ U k'áat u ya'al «Jéeobae' Ts'o'ok u Yáantaj». **1:7** * Lela' u k'áat u ya'al ts'a'abti'ob k'aaba'ob babilonio'ob .

a Da 2:48 Da 5:13, 29

b Da 2:17, 18

c Da 4:8 Da 5:12

d Da 2:49 Da 3:12, 28

Columna 2

a 1Re 8:49, 50 Sl 106:44, 46

1:10, 13 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «paalal».

máan le diez díaso' u táan u yicho'obe' maas t'a'aj u yila'al ke u maasil táankelmo'ob* ku jaantiko'ob le ki'iki' ba'alo'ob ku jaantik le reyo'. **16** Le máax kanáantko'ob túuno' seguernaj u ts'áaik verduras u jaanto'ob tu lugar le ba'alo'ob ku jaantik le reyo' yéetel tu lugar le vino ku yuk'iko'. **17** Le u jaajil Dios túuno' tu ts'áaj na'at yéetel k'aj óolal ti' le kantúul táankelmo'ob* utia'al u na'atko'ob tuláakal u clasesil ts'íibo'obo'. Ti' Daniele' ts'a'ab u páajtalil u na'atik ba'ax u k'áat u ya'al tuláakal le jeleláas ba'alo'ob ku ts'a'abal u yil máako' bey xan tuláakal le jeleláas waya-k'o'obo'.#[a]

18 Le ka máan le tres años u ya'almaj le reyo' bisa'ab le táankelmo'ob tu táan je'ex u ya'almilo'.[b] Aspenaz, le máax ts'a'an autoridad ti' túuno', tu biso'ob tu táan Nabucodonosor. **19** Le ka t'aanaj le rey yéetel le táankelmo'obo' tu yile' mix juntúul ti' leti'ob je'el u páajtal u compararta'al yéetel Daniel, Aananías, Misael yéetel Azaríase'.[c] Leti'obe' seguernaj u meyajo'ob tu palacio le reyo'. **20** Le rey túuno' ku k'áatik ka'ach u yáantajo'ob ti' je'el ba'axak ka k'a'abéetchajak u ye'esa'al na'atil yéetel k'aj óolale'. Le reyo' tu yile' diez u téenel maas ma'alobo'ob ke tuláakal le sacerdote'ob ku beetko'ob magia yéetel le j-meeno'ob[a] yano'ob ti' tuláakal le tu'uxo'ob ku reinaro'. **21** Tak ka tu ts'áaj junp'éel año káajak u reinar Ciroe' Daniele' láayli' tia'an ka'ach te'elo'.[b]

2 Dos años káajak u reinar Nabucodonosor ka tu wayak'taj jujunp'éel ba'alo'ob, leti'e' sen chi'ichnakchaji,[c] le o'olal ma' tu páajtal ka'ach u wenel. **2** Leti' túune' tu ya'alaj ka much'kíinta'ak tuláakal le sacerdote'ob ku beetko'ob magiao', le máaxo'ob ku chuchukna'atko'ob ba'ax ku taal u k'iino', le j-meeno'obo' bey xan le caldeo'obo',* tu much'kíinto'ob utia'al ka u ya'alo'ob ti' le rey le ba'axo'ob tu wayak'to'. Tuláakal túun le máako'oba' ooko'ob tu yiknal le reyo' ka wa'alajo'ob tu táan.[d] **3** Le rey túuno' tu ya'alajti'ob: «Yaan ba'ax ts'o'ok in wayak'tik, yéetel jach chi'ichnaken tumen in k'áat in wojéelt ba'ax le tin wayak'to'». **4** Le caldeo'ob túuno' tu ya'alo'ob ti' le rey ichil le idioma arameoo':*[e] «Yuum rey, kuxlakech utia'al mantats'. Tsikbaltto'on le ba'ax ta wayak'to' ka k-a'altech ba'ax u k'áat u ya'ale».

5 Le rey túuno' tu núukaj ti' le caldeo'obo': «Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok in ch'a'tuklika': wa ma' ta wa'alike'exten ba'ax tin wayak'taj yéetel ba'ax u k'áat u ya'ale', yaan u xe'exet'a'al a wíinklile'ex. Ts'o'ole' a wotoche'exe' yaan

CAP 1

a Da 1:20; Da 4:9; Da 5:11, 12

b Da 1:5

c Da 1:3, 6

Columna 2

a Da 2:2; Da 4:7; Da 5:8

b Da 6:28; Da 10:1

CAP 2

c Da 4:4, 5

d Da 4:6, 7; Da 5:7, 8

e 2Re 18:26; Esd 4:7; Isa 36:11

1:15, 17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «paalal». **1:17** #Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

2:2 *Le caldeo'ob ku ya'ala'al te'ela' junmúuch' j-meeno'ob yéetel astrólogo'ob. **2:4** *Daniel 2:4b tak 7:28 ich arameo úuchik u ts'íibta'alo'ob.

u meyaj bey junp'éel escusado* utia'al tuláakal máake'. **6** Chéen ba'ale' wa ka wa'alike'exten ba'ax tin wayak'taj yéetel ba'ax u k'áat u ya'ale', yaan in ts'áaikte'ex regalo'ob, yaan in bo'otke'ex yéetel yaan in beetik ka respetarta'ake'ex.[a] Le o'olale' a'ale'exten ba'ax tin wayak'taj yéetel ba'ax u k'áat u ya'ale».

7 Leti'ob túune' tu ka'a núuko'ob: «Yuum rey, a'alto'on ba'ax ta wayak'taj utia'al ka k-a'altech ba'ax u k'áat u ya'ale».

8 Le reyo' tu núukajti'ob: «Ts'o'ok in wilik de ke te'exe' chéen táan a cha'ike'ex u máan tiempo, tumen a wojle'ex ma' ken in k'ex le ba'ax ts'o'ok in ch'a'tuklik in beetko'. **9** Wa ma' ta wa'alike'exten le ba'ax tin wayak'to' yaan a láaj castigarta'ale'ex je'ex ts'o'ok in wa'aliko'. Te'exe' ts'o'ok a ts'áaikaba'ex de acuerdoil utia'al a wa'alike'exten junp'éel ba'al ma' jaaji' yéetel utia'al a tuskene'ex, yéetel táan a páa'tke'ex in k'exik in tuukul. Le o'olale', a'ale'exten ba'ax tin wayak'taj, beyo' yaan in wojéeltik de ke te'exe' je'el u páajtal a wa'alike'ex ba'ax u k'áat u ya'ale».

10 Le caldeo'obo' tu núuko'ob ti' le reyo': «Mina'an mix juntúul wíinik way yóok'ol kaab* je'el u páajtal u beetik le ba'ax ku k'áatik le reyo'. Ma' yanak mix juntúul rey jach yaan u páajtalil yéetel mix juntúul gobernador ka u k'áat junp'éel ba'al beya'. Lela' mix juntéen k'áata'ak ti' juntúul sacerdote ku beetik magia wa ti' juntúul j-meen wa ti' juntúul caldeo. **11** Le ba'ax ku k'áatik le reyo' ma' chéen ch'a'abil u núuka'ali', mix máak je'el u páajtal u núukike' chéen le dioso'obo'. Chéen ba'ale' le dioso'obo' ma' kajakbalo'ob ichil le wíiniko'obo'».

12 Le ka tu yu'ubaj lelo', le reyo' sen p'u'uji ka tu ya'alaj ka xu'ulsa'ak ti' tuláakal le máaxo'ob jach yaan u na'ato'ob yano'ob Babiloniao'.[a] **13** Le ka tu ya'alaj le rey ka beeta'ak le ba'ax tu ya'alo', yéetel le jach nuka'aj kíimsbil le máako'ob jach yaan u na'ato'obo', bin kaxtbil Daniel yéetel u amigo'ob utia'al ka kíimsa'ako'ob xan.

14 Te' k'iino'ob je'elo' Daniele' t'aanaj yéetel Ariok, leti'e' jach tu kanáantaj bix úuchik u t'aan tu yéetel. Ariok ka'ache' u nojchil le soldado'ob kanáantik le reyo' yéetel jok'a'an ka'ach u kíims le máaxo'ob jach yaan u na'ato'ob yano'ob Babiloniao'. **15** Daniele' tu k'áataj ti' Ariok, le máax ts'a'an autoridad ti' tumen le reyo': «¿Ba'axten táan u k'áatik le rey ka beeta'ak junp'éel ba'al jach k'aaso'?». Ariok túune' tu ya'alajti' ba'ax táan u yúuchul.[b] **16** Daniel túune' bine' ka tu k'áataj ti' le rey ka ts'a'abak tiempo ti' utia'al ka páajchajak u ya'alik ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax tu wayak'to'.

CAP 2
a Da 2:48 Da 5:16, 29

Columna 2
a Da 2:24

b Da 2:9

2:5 *Uláak' bix u traducirta'ale' «tu'ux ku pu'ulul basura; tu'ux ku nikkúunta'al u ta' ba'alche'». **2:10** *Wa «lu'um».

17 Daniel túune' bin tu yotoche' ka tu ya'alaj ti' Aananías, Misael yéetel Azarías le ba'ax ku yúuchlo', leti'obe' u amigo'ob. **18** Leti'e' tu ya'alajti'ob ka orarnako'ob ti' u Diosil le ka'an utia'al ka ch'a'abak óotsilil ti'ob yéetel utia'al ka ts'a'abak u yojéelto'ob le secreto yaan yil yéetel le ba'ax tu wayak'taj le reyo'. Beyo' ma' kun kíimsbil Daniel mix u amigo'ob junmúuch' yéetel u maasil máako'ob jach yaan u na'ato'ob yano'ob Babiloniao'.

19 Ti' Daniel túune' de áak'abe' ts'a'ab u yil le secretoo'.[a] Le o'olale' tu alabartaj u Diosil le ka'ano'. **20** Daniel túune' tu ya'alaj:

«Alabarta'ak u k'aaba' Dios utia'al mantats',*
tumen chéen leti' ts'áaik na'at yéetel páajtalil.[b]
21 Leti'e' ku k'exik u súutukil yéetel u tiempoil utia'al u yúuchul wa ba'ax,[c]
ku tselik reyo'ob yéetel ku ts'áaik reyo'ob,[d]
ku ts'áaik na'at ti' le máax yaan u na'ato', yéetel ku ts'áaik k'aj óolal ti' le máax jach u yojel ba'ax unaj u beetko'.[e]
22 Leti'e' ku ts'áaik ojéeltbil le ba'alo'ob ma' chéen ch'a'abil u na'ata'alo'obo' yéetel le ba'alo'ob ta'aka'ano'obo'.[f]
Leti'e' u yojel le ba'alo'ob yaan ich ée'joch'e'enilo',[g]
leti'e' ba'pachta'an tumen le sáasilo'.[h]

2:20 * Wa «desde k'iino'ob mina'an u xuul tak k'iino'ob mina'an u xuul».

CAP 2

a Da 2:28

b 1Cr 29:11 Job 12:13 Sl 147:5 Jer 32:17-19

c Hch 1:7

d 1Sa 2:7, 8 Sl 75:7 Jer 27:5 Da 4:17

e Pr 2:6 Ec 2:26 Snt 1:5

f Jer 33:3 1Co 2:10

g Sl 139:12 Heb 4:13

h Sl 36:9 Sl 112:4

Columna 2

a Da 1:17 Da 2:28

b Da 2:12, 14

c Da 1:3, 6

d Da 1:7

e Gé 41:15

23 Ki'ichkelem Yuum, u Dios in úuchben láak'tsilo'ob,
kin ts'áaiktech gracias yéetel kin alabarkech,
tumen ts'o'ok a ts'áaikten na'at yéetel páajtalil.
Beoraa' ts'o'ok a ts'áaikten in wojéelt le ba'ax ts'o'ok k-k'áatiktecho'.
Ts'o'ok a ts'áaik k-ojéelt le ba'ax chi'ichnakkúuntik le reyo'».[a]

24 Daniel túune' bin tu yiknal Ariok, le máax ts'a'an tumen le rey utia'al u xu'ulsik ti' le máaxo'ob yaan u na'ato'ob yano'ob Babiloniao',[b] ka tu ya'alajti': «Ma' a xu'ulsik mix juntúul ti' le máako'ob yaan u na'ato'ob yano'ob Babiloniao'. Bisen tu táan le reyo' utia'al ka in wa'alti' ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax tu wayak'to'».

25 Ariok túune' tu séeba'anil tu bisaj Daniel tu táan le reyo' ka tu ya'alajti': «Ichil le máaxo'ob taasa'abo'ob desde tu lu'umil Judáo'[c] ts'o'ok in kaxtik juntúul máak je'el u páajtal u ya'alik ti' le rey ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax tu wayak'to'». **26** Le rey túuno' tu ya'alaj ti' Daniel, le máax ts'a'an u k'aaba't Beltsasaro':[d] «¿Jach wa tu jaajil je'el u páajtal a wa'alikten ba'ax tin wayak'taj yéetel ba'ax u k'áat u ya'ale?».[e] **27** Daniele' tu núukaj ti' le reyo': «Mix juntúul ti' le máako'ob yaan u na'ato'obo', mix le j-meeno'obo', mix le sacerdote'ob ku beetko'ob magiao', mix le astrólogo'ob* je'el u páajtal u

2:27 * Ilawil página 2557.

ts'áaiko'ob u yojéelt le rey le secreto u k'áat u yojéelto'.[a] **28** Chéen ba'ale' te' ka'ano' yaan juntúul Dios ku ts'áaik ojéeltbil le secreto'obo',[b] leti'e' ts'o'ok u ts'áaik u yojéelt ti' le rey Nabucodonosor le ba'ax kun úuchul te' tu ts'ook k'iino'obo'. Lela' leti'e ba'ax ta wayak'ta' yéetel leti'e ba'ax ts'a'ab a wil le chilikbalech ta camao':

29 Yuum rey, le ba'axo'ob ta wayak'taj le chilikbalech ta camao' ku ye'esik le ba'ax kun úuchlo', le Máax ts'áaik ojéeltbil le secreto'obo' ts'o'ok u ts'áaik a wojéelt ba'ax kun úuchul. **30** Le secretoa' ma' ts'a'ab in wojéelt tumen maas yaan in na'at ti' u maasil máako'obo', ba'axe' ts'a'ab in wojéelt utia'al ka páajchajak in wa'alik ti' le rey ba'ax u k'áat u ya'alo', yéetel utia'al ka u yojéelt ba'ax táan u tuklik ka'ach le ka wayak'najo'.[c]

31 Yuum rey, teche' ta wilaj junp'éel nuxi' imagen.* Le imagena' jach táaj nojoch yéetel jach táan u léets'bal, wa'alakbal aktáan ti' teech, ts'o'ole' le bix u yila'alo' jach ku beetik u sajaktal máak. **32** U pool le imagena' beeta'an de jach ma'alob oro,[d] u tseem yéetel u k'abo'obe' de plata,[e] u nak' yéetel u muuk' u yooko'obe' de cobre,[f] **33** u tseleko'obe' de fierro,[g] yéetel u yooko'obe' beeta'an de fierro yéetel de k'at.*[h] **34** Teech túune' ta wilaj u ch'a'akal junp'éel tuunich, chéen ba'ale' ma' u k'ab wíinik ch'aki'. Le tuunich túuno' tsa'ay tu yook le imageno', tsa'ay ti' u yook de fierro xa'ak'ta'an yéetel k'ato', ka tu xiixkúuntaj.[a] **35** Te' k'iino'ob je'elo' le fierroo', le k'ato', le cobreo', le plata yéetel le oroo' láaj xiixkúunta'abo'ob, p'áato'ob je'ex u sojlil le neek'o'ob ku jóo'sa'al tu k'iinilo'ob yáaxk'iino', taal túun le iik'o' ka tu láaj bisaj, mix junp'íit p'áati'. Chéen ba'ale' le tuunich tsa'ay te' imageno' suunaj junp'éel nuxi' montañae' ka tu chupaj tuláakal le lu'umo'.

36 Lela' leti'e ba'ax ta wayak'ta' yuum rey, yéetel beoraa' yaan k-a'aliktech ba'ax u k'áat u ya'ale. **37** Yuum rey, u rey le reyo'obo', u Diosil le ka'ano' ts'o'ok u ts'áaiktech le reinoo',[b] le páajtalilo' yéetel le muuk'o', yéetel ts'o'ok xan u beetik ka respetarta'akech. **38** Ts'o'ole' kex je'el tu'uxak kaja'an le máako'obo' ts'o'ok u ts'áaiko'ob ta k'ab, ts'o'ok u ts'áaik xan ta k'ab le u ba'alche'ilo'ob k'áaxo' bey xan le ch'íich'o'ob ku xik'nalo'ob te' ka'ano'. Diose' ts'o'ok u ts'áaikech utia'al ka gobernarnakech yóok'ol tuláakal le ba'alo'oba'.[c] Yuum rey, teech le pool de oroo'.[d]

39 Chéen ba'ale' le kéen ts'o'okok a reinare' yaan u yantal uláak' junp'éel reino,[e] lela' maas junp'íit u páajtalil ke teech. Le kéen ts'o'okke' yaan u yantal uláak' reino, lela' leti'e u yóoxp'éela', le reinoa' de cobre, yéetel yaan u

CAP 2

a Da 2:10, 11

b Gé 40:8 Da 1:17

c Da 2:47

d Da 2:37, 38 Da 7:4

e Da 5:28 Da 7:5 Da 8:3, 20

f Da 2:39 Da 7:6 Da 8:5, 21

g Da 7:7, 19

h Da 2:40-42

Columna 2

a Da 2:44, 45

b Jer 28:14 Da 5:18

c Jer 27:5-7

d Da 2:32 Da 4:20-22

e Isa 45:1 Jer 51:28, 29 Da 5:28

2:31 *Wa «estatua». **2:33** *Wa «k'at hornearta'an (ts'a'an forma ti')».

gobernar yóok'ol tuláakal le lu'umo'.[a]

40 Le u kanp'éel reinoo' yaan u yantal u muuk' je'ex le fierroo'.[b] Je'ex le fierro ku ka'akachik yéetel ku xiixkúuntik tuláakal u maasil ba'alo'obo', le reino xana' yaan u ka'akachik yéetel yaan u xiixkúuntik tuláakal le reino'obo'.[c]

41 Ts'o'ole' je'ex úuchik a wilko', u yooko'ob yéetel u dedos le imageno' beeta'ano'ob de k'at yéetel de fierro. Lela' ku ye'esike' le reinoo' yaan u jáatsal, chéen ba'ale' yaan u yantal junp'íit u muuk' yo'olal le fierro yaan ichilo', tumen je'ex úuchik a wilko' le fierroo' xa'ak'ta'an yéetel le k'ato'. **42** Je'ex u dedosil u yook le imagen de fierro yéetel de k'ato', le reino xana' junjaatse' yaan u yantal u muuk' yéetel uláak' jaatse' yaan u p'áatal mina'an u muuk'. **43** Je'ex ta wilil xa'ak'paja'anil le fierro yéetel le k'ato', le jejeláas jaatso'ob yaan ti' le reinoo' yaan xan u xa'ak'pajlo'ob yéetel le wíiniko'obo'.* Chéen ba'ale' ma' ken u machuba'ob jach ma'alob je'el bix le fierro yéetel le k'at ma' tu machkuba'ob jach ma'alobo'.

44 Te' k'iino'ob táan u gobernar le reyo'obo' u Diosil le ka'ano' yaan u ts'áaik junp'éel reino[d] mix bik'in kun xu'ulsbilti'.[e] Le reinoa' mix bik'in kun máan tu k'ab uláak' kaaj.[f] Ba'axe' yaan u xiixkúuntik yéetel yaan u xu'ulsik ti' tuláakal le reino'oba',[a] chéen leti' kun p'áatal utia'al mantats'.[b] **45** Yaan u yúuchul je'ex úuchik a wilik u ch'a'akal le tuunich te' montañao', junp'éel tuunich ma' u k'ab wíinik ch'aki'. Yaan u yúuchul je'ex úuchik a wilik u xiixkúunta'al le fierro, le cobre, le k'at, le plata yéetel le oro tumen le tuunicho'.[c] Le Ki'ichkelem Dios yaan te' ka'ano' ts'o'ok u ts'áaik u yojéelt le rey ba'ax ku taal u k'iin u yúuchlo'.[d] Le ba'ax tu wayak'taj le reyo' jach jaaj, yéetel je'el u páajtal u confiar máak ti' le ba'ax u k'áat u ya'alo'».

46 Le rey Nabucodonosor túuno' xolaje' ka chinlaj tu táan Daniel, ka tu ye'esaj respeto ti'. Le ka ts'o'oke' tu ya'alaj ka ts'a'abak junp'éel regalo ti', yéetel tu ya'alaj ka tóoka'ak incienso tu táan. **47** Le rey túuno' tu ya'alaj ti' Daniel: «A Diose'exe' jach tu jaajil u Dios le dioso'obo', u Yuumtsil le reyo'obo' yéetel leti'e Máax ts'áaik ojéeltbil le secreto'obo', tumen teche' páajchaj a wa'alikten le secretoa'».[e] **48** Le rey túuno' tu ts'áaj junp'éel meyaj maas ma'alob ti' Daniel, yéetel tu ts'áajti' ya'ab ma'alob regalo'ob. Ts'o'ole' tu ts'áaj utia'al ka gobernarnak tu lu'umil Babilonia[f] yéetel tu ts'áaj utia'al ka u beet u nojchil le prefecto'ob nu'uktik le máako'ob jach yaan u na'ato'ob yano'ob tu lu'umil Babiloniao'. **49** Daniele' tu k'áataj ti' le rey ka ts'a'abak Sadrak, Mesak yéetel Abednego[g] utia'al

2:43 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal le máako'obo'».

CAP 2

a Da 7:6
Da 8:5, 21
Da 11:3

b Da 2:33
Da 7:19, 23

c Da 7:7

d Gé 49:10
Sl 2:6
Mt 6:10
Lu 22:29
Jn 18:36
Ap 11:15
Ap 20:6

e 2Sa 7:13
Isa 9:7
Da 7:13, 14

f Da 4:17
Da 7:27

Columna 2

a Sl 2:7-9
Sl 110:5, 6
Ap 19:15

b Da 4:34
Lu 1:31-33

c Da 2:34, 35

d Gé 41:28
Da 2:28

e Gé 41:39
Da 1:17
Da 2:28
Da 4:9

f Da 2:6
Da 5:16, 29

g Da 1:7

ka u beeto'ob nukuch meyajo'ob tu lu'umil Babiloniao'. Chéen ba'ale' Daniele' ti' ku meyaj ka'ach te' tu palacio le reyo'.

3 Le rey Nabucodonosor túuno' tu beetaj junp'éel imagen* de oro, u ka'anlil le imagena' óoli' 27 metros,# yéetel u kóochile' junp'íit maas ti' dos metros y medio.^ Le imagena' tu ts'áaj tu táax lu'umil Dura, tu lu'umil Babilonia. **2** Le rey Nabucodonosoro' tu túuxtaj t'anbil le sátrapa'obo',* le prefecto'obo',# le gobernadoro'obo', le consejero'obo', le tesorero'obo', le juezo'obo', le magistrado'obo'^ yéetel tuláakal u maasil máako'ob yaan autoridad ti'ob te' lu'umo'. Tu túuxtaj t'anbilo'ob utia'al u inaugurarta'al le imagen tu wa'akúuntajo'.

3 Tu yo'olal lelo' le sátrapa'obo', le prefecto'obo', le gobernadoro'obo', le consejero'obo', le tesorero'obo', le juezo'obo', le magistrado'obo' yéetel tuláakal u maasil máako'ob yaan autoridad ti'ob te' lu'umo', tu much'uba'ob utia'al u inaugurarta'al le imagen tu wa'akúuntaj le rey Nabucodonosoro'. Leti'ob túune' wa'alajo'ob tu táan le imagen tu beetaj le reyo'. **4** Le máak túun ku anunciaro', tu k'a'am a'alaj: «U kajnáalile'ex tuláakal kaajo'ob, lu'umo'ob bey xan te'ex ka t'anke'ex jejeláas idioma'obe', u'uye'ex lela': **5** le kéen a wu'uye'ex u yusta'al le baak yéetel le flautao', le kéen pa'axak le cítarao',* le chan arpao', le u nu'ukulil paax yaan u cuerdailo'obo', le gaitao' yéetel le uláak' u nu'ukulilo'ob paaxo', te'exe' unaj a xoltal a adorarte'ex le imagen de oro tu wa'akúuntaj le rey Nabucodonosoro'. **6** Le máax ma' kun xoltal utia'al u adorart le imageno', tu séeba'anil kun píikch'intbil te' horno ku tóoch'bal u k'áak'ilo».a **7** Le ka túun tu yu'ubo'ob u yusta'al le baak yéetel le flautao', le ka tu yu'ubo'ob u pa'axal le cítarao', le chan arpao', le u nu'ukulil paax yaan u cuerdailo'obo' yéetel le uláak' u nu'ukulilo'ob paaxo', tuláakal le máako'ob túuno', le máako'ob ku taalo'ob ti' jejeláas lu'umo'ob yéetel ku t'anko'ob jejeláas idioma'obo', xolajo'obe' ka tu adorarto'ob le imagen de oro tu wa'akúuntaj le rey Nabucodonosoro'.

8 Jujuntúul caldeo'ob túune' bino'ob tu táan le reyo' ka tu tako'ob u pool* le judío'obo'. **9** Leti'obe' tu ya'alo'ob ti' le rey Nabucodonosoro': «Yuum rey, kuxlakech utia'al mantats'. **10** Teche' yuum rey, ta wa'ale' le kéen u'uya'ak u yusta'al le baak yéetel le flautao', le kéen pa'axak le cítarao', le chan arpao', le

Columna 2

CAP 3

a Jer 29:22

3:1 * Wa «estatua». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «60 codos». Ilawil «Codo», página 2559. ^ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «6 codos». **3:2** * Ilawil página 2579. # Ilawil página 2576. ^ Ilawil página 2570.

3:5 * Lela' junp'éel u nu'ukulil paax yaan u cuerdailo'ob. **3:8** * Wa «tu ya'alo'ob ba'alo'ob ma' jaajtak tu contra».

u nu'ukulil paax yaan u cuerdailo'obo', le gaitao' yéetel le uláak' u nu'ukulilo'ob paaxo', tuláakal máak unaj u xoltal u adorart le imagen de oroo'. **11** Ts'o'ole' ta wa'alaj xane' le máax ma' kun xoltal utia'al ka u adorart le imageno', yaan u píikch'inta'al te' horno ku tóoch'bal u k'áak'ilo'.[a] **12** Chéen ba'ale', yuum rey, Sadrak, Mesak yéetel Abednego,[b] le judío'ob ta ts'áajo'ob utia'al u nu'uktajo'ob tu lu'umil Babiloniao', junpuli' ma' u yu'ubo'ob a t'aani'. Leti'obe' ma'atech u adorarko'ob a dioso'ob, yéetel ma' u k'áat u adorarto'ob le imagen de oro ts'o'ok a wa'akúuntiko'».

13 Nabucodonosor túune' sen p'u'uje' ka tu ya'alaj ka taasa'ak Sadrak, Mesak yéetel Abednego. Le o'olale' taasa'abo'ob tu táan. **14** Nabucodonosor túune' tu ya'alajti'ob: «Sadrak, Mesak yéetel Abednego, ¿jach wa tu jaajil te'exe' ma'atech a adorarke'ex in dioso'ob,[c] yéetel ma' a k'áat a adorarte'ex le imagen de oro ts'o'ok in wa'akúuntiko'? **15** Beora túuna' le kéen a wu'uye'ex u yusta'al le baak yéetel le flautao', le kéen pa'axak le cítarao', le chan arpao', le u nu'ukulil paax yaan u cuerdailo'obo', le gaitao' yéetel le uláak' u nu'ukulilo'ob paaxo', unaj a xoltal a adorarte'ex le imagen tin beeto', beyo' yaan u binte'ex ma'alobil. Chéen ba'ale' wa ma' ta wóotke'ex a adorarte'exe' yaan a píikch'inta'ale'ex tu séeba'anil te' horno ku tóoch'bal u k'áak'ilo'. ¿Yaan wa túun juntúul dios je'el u páajtal u salvarke'ex tin k'abe'?».[a]

16 Sadrak, Mesak yéetel Abednegoe' tu núuko'ob ti' le reyo': «Rey Nabucodonosor, mina'an ba'ax o'olal k-núukiktech le ba'ax ka k'áatko'. **17** Yuum rey, wa yaan k-píikch'inta'al te' hornoo', le Dios k-adorarko' je'el u páajtal u salvarko'one', leti'e' je'el u páajtal u salvarko'on ti' a k'abe'.[b] **18** Chéen ba'ale', yuum rey, kex ma' k-salvarta'al tumen k-Diose', ojéelte' ma' ken k-adorart a dioso'ob mix le imagen de oro ts'o'ok a wa'akúuntiko'».[c]

19 Nabucodonosor túune' jach p'u'uj tu contra Sadrak, Mesak yéetel Abednego, jelpaj tak u táan yich.* Yéetel tu ya'alaj ka chokokíinta'ak le horno siete u téenel maas choko ti' le bix suukilo'. **20** Ka túun tu ya'alaj ti' jujuntúul u soldado'ob jach yaan u muuk'o'ob ka u k'axo'ob Sadrak, Mesak yéetel Abednego, yéetel ka u pulo'ob te' horno jach táan u tóoch'bal u k'áak'ilo'.

21 Sadrak, Mesak yéetel Abednego túune' k'a'axo'ob, leti'obe' láayli' u takmo'ob u capa'ob, u gorro'ob bey xan le u maasil u nook'o'obo', le ka ts'o'oke' píikch'inta'abo'ob ichil le horno ku tóoch'bal u k'áak'ilo'. **22** Le reyo' jach u k'áat ka'ach ka beeta'ak le ba'ax tu ya'alo', yéetel le hornoo' jach táaj choko ka'achi, le o'olal le máaxo'ob pul

CAP 3

a Da 3:4-6

b Da 1:7 Da 2:49

c Isa 46:1 Jer 50:2 Da 2:47

Columna 2

a Éx 5:2 2Cr 32:15 Isa 36:4, 20

b 1Sa 17:37 Sl 27:1 Isa 12:2 Da 6:27

c Éx 20:5 Hch 5:29

3:19 * Wa «jelpaj tak bix u modos tu yéetelo'ob».

Sadrak, Mesak yéetel Abednegoo' kíimsa'abo'ob tumen u k'áak'il le hornoo'. **23** Sadrak, Mesak yéetel Abednegoe' k'axa'ano'ob le ka lúubo'ob ichil le horno táan u tóoch'bal u k'áak'ilo'.

24 Nabucodonosor túune' ja'ak' u yóole' ka jáan líik'i, ka tu ya'alaj ti' le máaxo'ob u ts'aamaj autoridad ti'obo': «¿Ma' wa chéen óoxtúul máako'ob t-beetaj u k'a'axlo'ob yéetel u pu'ululo'ob ichil le k'áak'o'?». Leti'ob túune' tu núuko'ob ti' le reyo': «Jach beyo', yuum rey». **25** Le reyo' tu ya'alaj: «¡Ilawile'ex! Táan in wilik kantúul máako'ob ku máano'ob ichil le k'áak'o', ma' k'axa'ano'obi', yéetel mix ba'al ucha'anti'ob. Ts'o'ole' le u kantúulo' chíika'an ti' juntúul u hijo le dioso'obo'».

26 Nabucodonosor túune' náats' tu joonajil le horno ku tóoch'bal u k'áak'ilo', ka tu ya'alaj: «¡Sadrak, Mesak, Abednego, te'ex ka adorarke'ex le Maas Nojoch Dioso',[a] jóok'ene'exe' ka taalake'ex waye'!». Sadrak, Mesak yéetel Abednego túune' jóok'o'ob ichil le k'áak'o'. **27** Te'elo' ti' much'ukbal ka'ach le sátrapa'obo', le prefecto'obo', le gobernadoro'obo' yéetel le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'ob tumen le reyo'.[b] Leti'obe' tu yilo'obe' le k'áak'o' ma' páajchaj u beetik mix ba'al ti' u wíinklil le máako'oba'.[c] Mix junkúul u tso'otsel u poolo'ob léets'a'ab tumen le k'áak'o', u nook'o'ob xane' ma' úuch mix ba'al ti'obi', ts'o'ole' mix u book le buuts' p'áatti'obo'.

CAP 3

a Da 2:47

b Da 3:2

c Heb 11:33, 34

Columna 2

a Da 2:47
Da 4:34

b Da 3:15

c Da 4:35
Da 6:26, 27

d Da 2:49

28 Nabucodonosor túune' tu ya'alaj: «Alabarta'ak u Dios Sadrak, Mesak yéetel Abednego.[a] Leti'e' tu túuxtaj u ángele' ka tu salvartaj le máaxo'ob meyajtiko'. Leti'obe' confiarnajo'ob ti' u Dioso'ob, yéetel chéen leti' ku adorarko'ob, le o'olal tu ts'áajuba'ob tu contra le ba'ax tu ya'alaj le reyo', yéetel tu yóoto'ob tak kíimil* tu lugar u adorarko'ob uláak' dioso'ob.[b] **29** Le o'olal táan in wa'alike' je'el máaxak ka t'aanak tu contra u Dios Sadrak, Mesak yéetel Abednegoe' yaan u xo'oxot'a'al, yéetel u yotoche' yaan u meyaj bey junp'éel escusado* utia'al tuláakal máake'. Tumen mina'an uláak' dios je'el u páajtal u salvartik máak je'ex le Dios je'ela'.[c] Lela' kin wa'alik ti' je'el máaxak ka taalak ti' je'el ba'alak lu'umil bey xan ku t'anik je'el ba'alak idiomaile'».

30 Le rey túuno' tu ts'áaj junp'éel ma'alob meyaj* ti' Sadrak, Mesak yéetel Abednego tu lu'umil Babilonia.[d]

4 «Le rey Nabucodonosoro' ku ya'alik ti' u kajnáalilo'ob tuláakal kaajo'ob, lu'umo'ob bey xan ti' le máaxo'ob ku t'anko'ob jejeláas idioma'obo': ¡Yanakte'ex ya'abkach jeets'elil! **2** Ki'imak in wóol in tsikbaltikte'ex le milagro'ob yéetel le nukuch ba'a-

3:28 *Wa «tu yóotaj u k'ub tak u wíinklilo'ob». **3:29** *Uláak' bix u traducirta'ale' «tu'ux ku pu'ulul basura; tu'ux ku nikkúunta'al u ta' ba'alche'». **3:30** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu beetaj u bin utsil».

lo'ob ts'o'ok u beetik le Maas Nojoch Dios tin wo'olalo'. **3** ¡Jach táaj nuuktak le milagro'ob ku beetko' yéetel jach ki'ichkelem le nukuch ba'alo'ob ku beetko'! U reinoe' mix bik'in kun xu'ulul, yéetel yaan u gobernar kex je'el jayp'éel generación ka máanke'.[a]

4 Teen, le rey Nabucodonosoro', tranquilo yanilen ka'ach tin wotoch, yéetel táan ka'ach u binten ma'alobil tin palacio. **5** Juntéenjeak túune' tin wayak'taj* junp'éel ba'al tu beetaj in sajaktal. Le chilikbalen ka'ach tin camao' sajakchajen yo'olal le ba'alo'ob tin wilo'.[b] **6** Tu yo'olal lelo' tin wa'alaj ka taasa'ak tin táan tuláakal le máako'ob jach yaan u na'ato'ob yano'ob Babiloniao', utia'al beyo' ka u ya'alo'obten ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax tin wayak'to'.[c]

7 Te' k'iino'ob je'elo' le sacerdote'ob ku beetko'ob magiao', le j-meeno'obo', le caldeo'ob* yéetel le astrólogo'obo' taalo'ob tin táan.[d] Le ka tin wa'alajti'ob le ba'ax tin wayak'to' ma' páajchaj u ya'aliko'obten ba'ax u k'áat u ya'ali'.[e] **8** Tu ts'ook túune' taal Daniel tin táan, le máax ku k'aaba'tik Beltsasar[f] je'ex u k'aaba' in diose',[g] ti' leti'e' ts'a'an poder tumen le dioso'ob santo'obo'.[h] Teen túune' tin tsikbaltajti' le ba'ax tin wayak'to', tin wa'alajti':

9 ‹Beltsasar, u nojchil le sacerdote'ob ku beetko'ob magiao',[a] tene' in wojel ts'a'antech poder tumen le dioso'ob santo'obo'.[b] In wojel xane' tuláakal ba'al ta'aka'ane' chéen ch'a'abil a wojéeltik.[c] Le o'olale' tsolten ba'ax u k'áat u ya'al le ba'axo'ob tin wayak'to'.

10 Le chilikbalen tin camao' tin wile' tu chúumukil le lu'uma' yaan junkúul che'[d] jach táaj ka'anal.[e] **11** Le che'a' nojochchaje' ka mu'uk'a'anchaji, yéetel u puntae' k'uch tak te' ka'ano'obo', tuláakal tu'ux ku páajtal u yila'al way yóok'ol kaabe'. **12** U le'obe' jach jats'utstako'ob, yéetel jach ya'ab u yich yaan, yéetel tuláakal ba'al kuxa'ane' ti' ku janali'. Yáanal le che'a' ti' ku kaxtik bo'oy le u ba'alche'ilo'ob k'áaxo', yéetel tu k'abo'obe' ti' ku kajtal le ch'íich'o'ob ku xik'nalo'ob te' ka'ano'. Tuláakal le ba'alo'ob kuxa'ano'obo' ti' ku tséentkuba'obi'.

13 Ichil le ba'axo'ob tin wayak'to' tin wile' desde te' ka'ano' táan ka'ach u yéemel juntúul máax santo ku taasik junp'éel mensaje.[f] **14** Leti'e' tu k'a'am a'alaj: «¡Ch'ake'ex le che'o',[g] ch'ake'ex u k'abo'ob, tíite'ex u le'ob, k'i'itbese'ex u yicho'ob! Luk'uk le ba'alche'ob yáanal u bo'oyo', luk'uk xan le ch'íich'o'ob tu k'abo'obo'. **15** Chéen ba'ale' p'ate'ex u chuun yéetel u moots te' lu'umo', jéep'k'axta'ak u chuun yéetel fierro bey xan yéetel cobre, p'áatak ichil le xiiwo'ob yano'ob te' k'áaxo'. Ch'u'uluk yéetel le sereno ku k'áaxal desde te' ka'ano',

CAP 4

a Sl 10:16 Sl 90:2 Jer 10:10

b Da 2:1

c Da 2:2

d Isa 47:13

e Da 2:10, 11

f Da 1:7

g Isa 46:1 Jer 50:2

h Da 4:18 Da 5:11, 12

Columna 2

a Da 1:20 Da 2:48

b Gé 41:38 Da 6:3

c Da 1:17, 20

d Da 4:26

e Da 4:20-22

f Da 4:23-26

g Da 4:31 Da 5:18, 20

4:5 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay». **4:7** *Le caldeo'ob ku ya'ala'al te'ela' junmúuch' j-meeno'ob yéetel astrólogo'ob.

yéetel yanak ichil le ba'alche'obo' bey xan ichil le xíiwo'ob yano'ob te' k'áaxo'.[a] **16** Lu'sa'ak le u puksi'ik'al wíinik yaanti'o' ka ts'a'abak u puksi'ik'al ba'alche' ti'. Cha'abak u máan siete años*[b] tu yóok'ol.[c] **17** Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik le máaxo'ob ku taasko'ob junp'éel mensajeo',[d] yéetel leti'e ba'ax ku ya'alik le máaxo'ob santo'obo', utia'al beyo' ka ojéelta'ak tumen tuláakal máak de ke le Maas Nojoch Dioso' leti' u Gobernanteil le wíiniko'obo'.[e] Leti'e' ku ts'áaik reinar le máax u k'áat leti'o', yéetel je'el u ts'áaik reinar tak le wíinik maas óotsilo'».

18 Teen, le rey Nabucodonosoro', leti'e ba'ax tin wayak'ta'. Beoraa' Beltsasar a'alten ba'ax u k'áat u ya'ale, tumen tuláakal le máako'ob yaan u na'ato'ob yano'ob tin reinoo' ma' páajchaj u ya'aliko'obten ba'ax u k'áat u ya'ali'.[f] Chéen ba'ale' teche' je'el u páajtal a beetke' tumen le dioso'obo' ts'o'ok u ts'áaiko'obtech poder›.

19 Te' k'iin je'elo' Daniel, le máax ku k'aaba'tik Beltsasaro',[g] sen ja'ak' u yóol te' súutuk je'elo', yéetel jo'op' u sajaktal yo'olal le ba'axo'ob káaj u tukliko'.

Le rey túuno' tu ya'alaj: ‹Beltsasar, ma' a cha'ik a sajakkúunta'al tumen le ba'ax tin wayak'to' mix tumen le ba'ax u k'áat u ya'alo'›.

Beltsasare' tu núukaj: ‹Yuum rey, le ba'ax ta wayak'to' béeychajak tu yóok'ol le máaxo'ob p'ekmilecho', yéetel lúubuk tu yóok'ol a enemigo'ob le ba'ax u k'áat u ya'alo'.

20 Le che' ta wilo' nojochchaji yéetel mu'uk'a'anchaji, u puntae' k'uch tak te' ka'ano'obo', yéetel tuláakal tu'ux ku páajtal u yila'al way yóok'ol kaabe'.[a] **21** U le'obe' jach jats'utstako'ob ka'achi, yéetel jach ya'ab u yich yaan, yéetel tuláakal ba'al kuxa'ane' ti' ku janali'. Yáanal le che'a' ti' kajakbal ka'ach le u ba'alche'ilo'ob k'áaxo', yéetel tu k'abo'obe' ti' kajakbal ka'ach le ch'íich'o'ob ku xik'nalo'ob te' ka'ano'.[b] **22** Yuum rey, teech le che'o', tumen ts'o'ok a jach nojochtal yéetel ts'o'ok a mu'uk'a'antal, ts'o'ok u jach antal a páajtalil yéetel ts'o'ok u k'uchul tak te' ka'ano'obo',[c] ts'o'ole' a gobiernoe' ts'o'ok u k'uchul tak tu xuul yóok'ol kaab.[d]

23 Teech xane' yuum rey, ta wilaj juntúul máax santo[e] éem desde te' ka'an táan u taasik junp'éel mensajeo', leti'e' táan ka'ach u ya'alik: «Ch'ake'ex le che'o', xu'ulse'ex-ti'. Chéen ba'ale' p'ate'ex u chuun yéetel u moots te' lu'umo', jéep'k'axta'ak u chuun yéetel fierro bey xan yéetel cobre, p'áatak ichil le xíiwo'ob yano'ob te' k'áaxo'. Ch'u'uluk yéetel le sereno ku k'áaxal desde te' ka'ano', yéetel yanak ichil le ba'alche'ob yano'ob te' k'áaxo', tak ken máanak siete años* tu yóok'ol».[f] **24** Yuum rey, le ba'ax ta wayak'to' leti'e ba'ax u k'áat u ya'ala', leti'e ba'ax ku ya'alik le Maas No-

CAP 4

a Da 4:32, 33

b Lu 21:24

c Da 4:32

d Da 4:13

e Da 4:34

f Isa 47:13
Da 2:27
Da 5:8, 15

g Da 1:7

Columna 2

a Da 4:10, 11

b Da 4:12

c Isa 14:13, 14

d Da 2:37, 38

e Da 4:13
Da 8:13

f Da 4:13-16
Lu 21:24

4:16, 23 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tiempos».

joch Dios kun úuchultecha': **25** teche' yaan a jóo'sa'al ichil le wíiniko'obo', yéetel yaan a kajtal ichil le ba'alche'ob yano'ob te' k'áaxo', yaan u ts'a'abal xíiw a jaant je'ex u ts'a'abal ti' le wakaxo'obo'. Yaan u ch'ulkech le sereno ku k'áaxal desde te' ka'ano',[a] yaan u máan siete años*[b] ta wóok'ol[c] tak ken a wojéelt de ke le Maas Nojoch Dioso' leti' u Gobernanteil le wíiniko'obo' yéetel ku ts'áaik reinar le máax u k'áat leti'o'.[d]

26 Chéen ba'ale' a'ala'ab de ke le che'o' yaan u p'áatal u chuun pa'te' yéetel u moots,[e] lela' u k'áat u ya'ale' yaan a reinar tu ka'atéen, chéen ba'ale' lela' yaan u yúuchul tak ken a ts'áa cuenta de ke Dios ku gobernar te' ka'ano'. **27** Le o'olale', yuum rey, beet uts a beetik le ba'ax ken in wa'altecha': beet ba'ax ma'alob yéetel xu'uluk a k'ebantal, xu'uluk a beetik ba'ax k'aas yéetel ilawil a ch'a'ik óotsilil ti' le máax óotsilo'. Wa ka beetke' ma' xaane' je'el a kuxtal ya'ab k'iino'obe' yéetel je'el u bintech utsile'»».[f]

28 Tuláakal lela' leti'e ba'ax úuch ti' le rey Nabucodonosoro'.

29 Le ka máan 12 meses ts'a'abak u yil le wayak'o', leti'e' ti' ku xíimbal ka'ach tu techoil u palacio yaan Babiloniao'. **30** Le reyo' táan ka'ach u ya'alik: «¿Ma' wa leti'e Nojoch Babilonia in beetmaj utia'al in gobernaro'? ¿Ma' wa teen beetmil yéetel in muuk' bey xan yéetel in páajtalil utia'al ka ila'ak buka'aj nojchil yéetel buka'aj ki'ichkelmil in reinoi'?».

31 Le ma' ts'o'okok u t'aan le reyo', u'uya'ab junp'éel t'aan desde te' ka'an ku ya'alik beya': «Rey Nabucodonosor, lela' leti'e ba'ax ku ya'ala'altecha': ‹Ts'o'ok u lu'sa'altech le reinoo',[a] **32** yéetel táan a jóo'sa'al ichil le wíiniko'obo'. Yaan a kajtal ichil le ba'alche'ob yano'ob te' k'áaxo', yaan u ts'a'abaltech xíiw a jaant je'ex u ts'a'abal ti' le wakaxo'obo'. Yaan u máan siete años* ta wóok'ol tak ken a wojéelt de ke le Maas Nojoch Dioso' leti' u Gobernanteil le wíiniko'obo' yéetel ku ts'áaik reinar le máax u k'áat leti'o'›».[b]

33 Te' súutuk je'elo' béeychaj le ba'ax a'ala'ab tu yo'olal Nabucodonosoro'. Leti'e' jóo'sa'ab ichil le wíiniko'obo' ka káaj u jaantik xíiw je'ex u beetik le wakaxo'obo', ch'u'ul xan u wíinklil yéetel le sereno ku k'áaxal desde te' ka'ano'. U tso'otsel u poole' chowakchaj je'ex u k'u'uk'mel le águila'obo', yéetel u yíich'ako'obe' p'áato'ob je'ex u yíich'ak le ch'íich'o'obo'.[c]

34 «Le ka ts'o'ok u máan le tiempo a'ala'ano',[d] teen Nabucodonosore', tin paktaj le ka'ano'obo', ka yanchaj in na'at tu ka'atéen. Teen túune' tin alabartaj le Maas Nojoch Dioso', tin alabartaj yéetel tin respetartaj le Máax ku kuxtal utia'al mantats'o', tumen u reinoe' mix bik'in kun xu'ulul, yéetel yaan u gobernar kex je'el

CAP 4

a Da 4:31-33

b Lu 21:24 Ap 12:6, 14

c Da 4:16

d 1Sa 2:7, 8 Job 34:24 Jer 27:5 Eze 21:26, 27 Da 2:21 Da 7:13, 14 Lu 1:32, 33

e Da 4:15

f 1Re 21:29 Joe 2:14 Jon 3:8-10

Columna 2

a Da 4:25 Hch 12:22, 23

b Da 4:17

c Da 4:25

d Da 4:16

4:25, 32 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tiempos».

jayp'éel generación ka máanke'.[a] **35** Tuláakal u kajnáalilo'ob le lu'uma' mix ba'alo'ob tu tséel, leti'e' ku beetik ba'ax u k'áat ichil le ejército yaan te' ka'ano' bey xan ichil u kajnáalilo'ob le lu'uma'. Mix máak je'el u páajtal u k'atkuba tu beele',*[b] yéetel mix máak je'el u ya'alik-ti'e': ‹¿Ba'ax táan a beetik?›.[c]

36 Te' k'iino'ob je'elo' yanchaj in na'at tu ka'atéen, ka'a anchaj in páajtalil, jo'op' in ka'a respetarta'al yéetel ka'a suunaj ti' teen u ki'ichkelmil in reino.[d] Le ts'uulo'ob bey xan le máaxo'ob yaan autoridad ti'obo' jo'op' u sen taal u yileno'ob, káaj in reinar tu ka'atéen yéetel yanchajten maas ya'ab páajtalil.

37 Teen Nabucodonosore', beoraa' kin alabartik yéetel kin respetartik le Rey yaan te' ka'ano',[e] tumen tuláakal ba'ax ku beetke' jach ma'alobtak yéetel jach tojtak.[f] Ts'o'ole' ku páajtal u mixba'alkúuntik le máax jach nojoch ba'al u taaskubao'».[g]

5 Le rey Belsasaro'[h] tu beetaj junp'éel fiesta utia'al 1,000 u túulal ti' le ts'uulo'obo', yéetel táan ka'ach u yuk'ik vino tu yéetelo'ob.[i] **2** Belsasar túune' káalchaje' ka tu ya'alaj ka taasa'ak le vaso'ob de oro yéetel de plata tu ch'a'aj Nabucodonosor te' templo yaan Jerusaléno'.[j] Tu ya'alaj ka taasa'ako'ob utia'al ka meyajnak ti' leti', ti' le ts'uulo'obo', ti' le uláak' u yatano'obo'* bey xan ti' u maasil u yatano'obo'. **3** Taasa'ab túun le vaso'ob ch'a'ab tu kaajil Jerusalén te' templo yaan tu yotoch Dioso', ka jo'op' u meyaj ti' le reyo', ti' le ts'uulo'obo', ti' le uláak' u yatano'ob* le reyo' bey xan ti' u maasil u yatano'obo'. **4** Leti'ob túune' tu yuk'o'ob vino yéetel tu alabarto'ob dioso'ob beeta'ano'ob de oro yéetel de plata, de cobre, de fierro, de che' bey xan de tuunich.

5 Jach te' súutuk je'elo' chíikpaj u dedosil u k'ab juntúul máake' ka káaj u ts'íib yóok'ol u macillail le pak' yaan tu palacio le reyo', te' pak' yaan naats' ti' le candelabroo'. Le rey túuno' páajchaj u yilik le k'ab táan u ts'íibo'. **6** Le reyo' sakpile'enchaji,* ka sajakchaj yo'olal le ba'ax ku máan tu tuukulo'. Lúub u muuk' u yooko'obe' ka jo'op' u tíita'al u píixo'ob,[a] hasta jo'op' u k'o'ok'olkuba'ob.

7 Le rey túuno' tu yawtaj ka taalak le j-meeno'obo', le caldeo'obo'* yéetel le astrólogo'obo'.[b] Leti'e' tu ya'alaj ti' le máako'ob jach yaan u na'ato'ob yano'ob Babiloniao': «Je'el máaxak ka u xok le ba'ax ts'íibta'an yéetel ka u ya'alten ba'ax u k'áat u ya'ale', yaan u ts'a'abal u búukint

4:35 * Wa «Mix máak je'el u páajtal u je'elsik u k'abe'».

CAP 4

a Sl 10:16 Da 4:3

b Job 34:24 Isa 43:13

c Isa 45:9

d Da 4:26

e Da 4:2, 3

f Dt 32:4 Sl 33:5

g Éx 18:10, 11 Snt 4:6

CAP 5

h Da 7:1 Da 8:1

i Isa 21:5 Jer 51:39

j 2Re 25:15 2Cr 36:18 Esd 1:7 Jer 52:19 Da 1:1, 2

Columna 2

a Isa 21:2, 3

b Da 2:2 Da 4:6

5:2 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina». Ilawil «Concubina», página 2559. **5:3** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina». **5:6** * Wa «jelpaj bix u yila'al». **5:7** * Le caldeo'ob ku ya'ala'al te'ela' junmúuch' j-meeno'ob yéetel astrólogo'ob.

junp'éel nook' morado, yaan u ts'a'abal junp'éel collar de oro tu kaal,[a] yéetel leti' kun k'uchul u beetuba le u yóoxtúul máak yaan autoridad ti' tu yóok'ol le reinoa'».[b]

8 Tuláakal túun le máako'ob jach yaan u na'ato'obo' ooko'ob te' tu'ux yaan le reyo', chéen ba'ale' mix juntúul páajchaj u xokik le ba'ax ts'íibta'ano', yéetel mix juntúul páajchaj u ya'alik ti' le rey ba'ax u k'áat u ya'alo'.[c] **9** Le rey Belsasar túuno' maas ja'ak' u yóol yéetel maas sakpile'enchaj u táan u yich. Le ts'uulo'ob xano' jach táaj ja'ak' u yóolo'ob.[d]

10 Le ka tu yu'ubaj le reina le ba'ax ku ya'alik le rey yéetel le ts'uulo'obo', ook te' tu'ux táan u yúuchul le janalo', ka tu ya'alaj: «Yuum rey, kuxlakech utia'al mantats'. Ma' a cha'ik a sajakkúunta'al yo'olal le ba'ax ku máan ta tuukulo', ¿ba'axten sakpile'en u táan a wich? **11** Ta reinoe' yaan juntúul máak* ts'a'an poder ti' tumen le dioso'ob santo'obo'. Tu k'iiniloʼob a papáe' ila'ab de ke le máaka' jach ya'ab ba'al u yojel, jach u yojel ba'ax ku beetik, yéetel jach yaan u na'at, je'ex le na'at yaan ti' le dioso'obo'.[e] A papá, le rey Nabucodonosoro', tu ts'áaj bey u nojchil le sacerdote'ob ku beetko'ob magiao', tu ts'áaj bey u nojchil le j-meeno'obo', le caldeo'obo' yéetel le astrólogo'obo'.[f] Yuum rey, bey úuchik u beetik a papáo'. **12** Daniel, le máax ts'a'ab u k'aaba't Beltsasar tumen le reyo',[a] jach yaan ka'ach u na'at, ya'ab ba'al u yojel yéetel ku páajtal u ya'alik ba'ax u k'áat u ya'al le ba'alo'ob ku wayak'tik* máako'. Leti'e' ku páajtal u na'atik ba'alo'ob ma' chéen ch'a'abil u na'ata'ali' bey xan u yutskíintik nukuch problemas.#[b] Le o'olale' taasa'ak Daniel, leti'e' je'el u ya'aliktech ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax ts'íibta'ano».

13 Daniel túune' bisa'ab tu táan le reyo'. Le reyo' tu k'áatajti': «¿Teech wa le Daniel ku ya'ala'alo'?[c] ¿Teech wa juntúul ti' le máaxo'ob taasa'abo'ob desde Judá tumen in papá, le reyo'?[d] **14** Ts'o'ok in wu'uyike' le dioso'obo' u ts'aamo'obtech poder,[e] ts'o'ok in wu'uyike' jach yaan a na'at, jach ya'ab ba'al a wojel yéetel jach a wojel ba'ax ka beetik.[f] **15** Taasa'ab tin táan le máako'ob jach yaan u na'ato'ob yéetel le j-meeno'ob utia'al ka u xoko'ob le ba'ax ts'íibta'ano' bey xan utia'al ka u ya'alo'obten ba'ax u k'áat u ya'ale, pero ma' páajchaj u ya'aliko'ob ba'ax u k'áat u ya'ali'.[g] **16** Chéen ba'ale' ts'o'ok in wu'uyik u ya'ala'ale' ku páajtal a wa'alik ba'ax u k'áat u ya'al le wayak'o'obo',[h] yéetel ku páajtal a wutskíintik nukuch problemas.* Le o'olale' wa ka xokik le ba'ax ts'íibta'an yéetel ka wa'alikten

CAP 5

a Gé 41:39, 42; Est 8:15

b Da 2:6, 48

c Da 2:27; Da 4:7

d Isa 13:1, 7

e Da 4:8, 9

f Da 2:47, 48

Columna 2

a Da 1:7; Da 4:8

b Da 1:17, 20; Da 6:3

c Da 1:3, 6; Da 2:25

d 2Re 24:11, 14

e Da 4:9

f Da 1:17, 20

g Isa 47:12, 13; Da 2:10, 11; Da 5:8

h Da 2:28

5:11 * Wa «juntúul máak no'oja'an».

5:12 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u wach'ik ba'alo'ob mo'omok yanilo'ob». **5:16** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a wach'ik ba'alo'ob mo'omok yanilo'ob».

ba'ax u k'áat u ya'ale', yaan u ts'a'abal a búukint junp'éel nook' morado, yaan u ts'a'abal junp'éel collar de oro ta kaal, yéetel yaan a k'uchul a beetaba le u yóoxtúul máak yaan autoridad ti' tu yóok'ol le reinoa'».[a]

17 Daniel túune' tu núukaj ti' le reyo': «P'áataktech le ba'ax taak a síiko', yéetel ts'áa ti' yaanal máako'ob. Chéen ba'ale' tene' yaan in xokiktech le ba'ax ts'íibta'ano' yéetel yaan in ts'áaik a wojéelt ba'ax u k'áat u ya'ale. **18** Yuum rey, le Maas Nojoch Dioso' tu ts'áaj ti' Nabucodonosor a papá junp'éel reino, tu ts'áaj páajtalil ti' bey xan muuk', ts'o'ole' tu beetaj ka respetarta'ak.[b] **19** Yo'olal le páajtalil tu ts'áaj Dios ti' a papáo', u kajnáalilo'ob tuláakal kaajo'ob, lu'umo'ob bey xan le ku t'anko'ob jejeláas idioma'obo' ku kikilankilo'ob ka'achi tumen saajko'ob ti' leti'.[c] Leti' ka'ache' ku kíimsik wa ku cha'ik u kuxtal je'el máaxak u k'áate', ku nojba'alkúuntik wa ku mixba'alkúuntik je'el máaxak u k'áate'.[d] **20** Chéen ba'ale' leti'e' jo'op' u creerkuba yéetel tu beetaj u tercoil,[e] le o'olal lu'sa'ab te' trono tu'ux ku beetik u reyilo' yéetel beeta'ab u xu'ulul u respetarta'al. **21** Leti'e' jóo'sa'ab ichil le wíiniko'obo', ts'a'ab u puksi'ik'al ba'alche' ti', ka kajlaj yéetel le burro'ob yano'ob te' k'áaxo'. Ts'a'ab u jaant xíiw je'ex u ts'a'abal ti' le wakaxo'obo', yéetel ch'u'ul u wíinklil yéetel le sereno ku taal te' ka'ano', tak ka k'uch u yojéelt de ke le Maas Nojoch Dioso' leti' u Gobernanteil le wíiniko'obo' yéetel ku ts'áaik reinar le máax u k'áat leti'o'.[a]

22 Chéen ba'ale', teech Belsasar u hijo le reyo', kex a wojel tuláakal lela' ma' a mixba'alkúuntabai'. **23** Tu lugar lelo' teche' ts'o'ok a ts'áaikaba tu contra le Yuumtsil yaan te' ka'ano',[b] ta túuxtaj taasbil le vaso'ob ku meyajo'ob ka'ach tu yotocho'.[c] Teech túun yéetel le ts'uulo'obo', le uláak' a watano'ob* bey xan le u maasil a watano'obo' ta wuk'e'ex vino yéetel ta alabarte'ex dioso'ob beeta'ano'ob de oro yéetel de plata, de cobre, de fierro, de che' bey xan de tuunich. Ta alabarte'ex dioso'ob ma' tu paakato'ob, ma' tu yu'ubiko'ob mix ba'al yéetel ma' u yojlo'ob mix ba'ali'.[d] Chéen ba'ale' ma' a alabart le Dios yaan páajtalil ti' yóok'ol a kuxtalo'[e] bey xan yóok'ol le ba'axo'ob ka beetko'. **24** Le o'olale' leti'e' tu beetaj u chíikpajal le k'abo', yéetel tu beetaj u ts'íibta'al le ba'ax chíikpajo'.[f] **25** Lela' leti'e ba'ax ts'íibta'aba': MENÉ, MENÉ, TEKEL yéetel PARSÍN.

26 Lela' leti'e ba'ax u k'áat u ya'al le t'aano'oba': MENÉ: Diose' ts'o'ok u xokik jayp'éel u k'iinilo'ob a reino, yéetel ts'o'ok u xu'ulsikti',[g]

27 TEKEL: teche' ts'o'ok a pesarta'al te' balanzao'* yée-

CAP 5

a Da 2:6
Da 5:7

b Da 2:37, 38

c Jer 25:9
Da 3:4, 5
Da 4:22

d Da 2:12
Da 3:6, 29

e Isa 14:13, 14
Da 4:30

Columna 2

a Da 4:31-35

b Jer 50:29

c Da 5:2, 3

d Sl 115:4-7
Isa 46:6, 7

e Sl 104:29

f Da 5:5

g Isa 13:11
Jer 25:12
Jer 27:6, 7
Jer 50:1, 2
Jer 51:11

5:23 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «concubina». **5:27** *Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u pesarta'al wa ba'ax.

tel ts'o'ok u yila'al ma' chúuka'an a aalili'.*

28 PERÉS: a reinoe' ts'o'ok u ja'atsal yéetel ts'o'ok u ts'a'abal ti' le medo'ob yéetel ti' le persa'obo'».[a]

29 Belsasar túune' tu beetaj ka ts'a'abak ti' Daniel junp'éel nook' morado, ka ts'a'abak junp'éel collar de oro tu kaal, yéetel tu beetaj xan ka ts'a'abak ojéeltbil de ke Daniel kun k'uchul u beetuba le u yóoxtúul máak yaan autoridad ti' tu yóok'ol le reinoo'.[b]

30 Jach te' áak'ab je'elo' kíimsa'ab Belsasar u rey le caldeo'obo'.[c] **31** Le reino túuno' ts'a'ab ti' Darío[d] le medoo', leti'e' 62 años yaan ka'ach ti'.

6 Darío túune' tu ts'áaj 120 sátrapa'ob utia'al ka meyajnako'ob tu reino.[e] **2** Leti'obe' ku nu'ukta'alo'ob tumen óoxtúul máako'ob jach yaan autoridad ti'ob, juntúul ti' le máako'oba' Daniel.[f] Tuláakal ba'ax ku yúuchle' le sátrapa'obo'[g] ku ya'aliko'ob ti' le óoxtúul máako'oba', utia'al beyo' ma' u bin k'aasil ti' le reyo'. **3** Chéen ba'ale' Daniele' jach yaan ka'ach u na'at, leti'e' maas ma'alob u meyaj[h] ke le uláak' máako'ob jach yaan autoridad ti'obo' yéetel maas ma'alob u meyaj ke le sátrapa'obo'. Le o'olal le reyo' ts'o'ok ka'ach u ch'a'tuklik u ts'áaik autoridad ti' Daniel tu yóok'ol tuláakal le reinoo'.

4 Te' k'iino'ob je'elo' le sátrapa'ob yéetel le máako'ob ts'a'an autoridad ti'obo' táan ka'ach u kaxtiko'ob bix je'el u takiko'ob u pool Daniel yo'olal le meyaj ku beetik ichil le reinoo'. Chéen ba'ale' ma' páajchaj u kaxtiko'ob ba'ax o'olal u takiko'ob u pooli', tumen leti'e' mix ba'al k'aas ku beetik, ku páajtal u confiar máak ti' leti', ku beetik tubeel le meyaj yaanti'o' yéetel mantats' ku beetik ba'ax ma'alob. **5** Le máako'oba' tu ya'alo'ob: «Ma' kun páajtal k-kaxtik mix ba'al utia'al k-takik u pool Daniel, chéen je'el u páajtal k-takik u pool yo'olal le ba'axo'ob ku beetik utia'al u adorartik u Dioso'».*[a]

6 Le máako'ob jach yaan autoridad ti'obo' bey xan le sátrapa'obo' junmúuch' úuchik u yookslo'ob tu táan le reyo', ka tu ya'alo'obti': «Rey Darío, kuxlakech utia'al mantats'. **7** Yuum rey, tuláakal le máako'ob jach ts'a'an autoridad ti'ob ta reinoo', le prefecto'obo', le sátrapa'obo' yéetel le gobernadoro'obo', ts'o'ok u much'kuba'ob tsikbal yéetel u k'áato'ob ka a ts'áa junp'éel ley ka u ya'al de ke ich 30 díase' mix máak unaj u orar ti' mix juntúul dios yéetel ti' mix juntúul wíinik, chéen ti' teech. Le máax ma' ken u beet beyo' ka píikch'inta'ak tu saajkab le leóno'obo'.[b] **8** Beoraa', yuum rey, beet uts a ts'áaik le leyo' yéetel firmarte,[c] utia'al beyo' ma' u páajtal u k'e'exel, tumen le ley ku ts'áaik le medo'ob yéetel le persa'obo' mix máak je'el u páajtal u k'exike'».[d]

CAP 5

a Esd 1:1, 2
Isa 21:2
Isa 45:1
Jer 50:9
Da 6:28
Da 9:1

b Da 5:7, 16

c Isa 21:9
Jer 51:8, 31
Jer 51:39, 57

d Da 6:1
Da 9:1

CAP 6

e Est 1:1
Da 9:1

f Da 2:48
Da 5:29

g Esd 8:36
Est 8:9
Da 3:2

h Da 1:17, 20
Da 5:12

Columna 2

a Est 3:8

b Da 3:6

c Est 3:12
Est 8:10

d Est 1:19
Est 8:8

5:27 * Wa «ma' patlechi'».

6:5 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ley u Dios».

CAP 6

9 Le rey Darío túuno' tu firmartaj le ley ku ya'alik ba'ax ma' unaj u beeta'alo'.

10 Le ka tu yojéeltaj Daniel ts'o'ok u firmarta'al le leyo', bin tu yotoch. U ventanailo'ob u cuarto yaan te' techoo' je'ek'abo'ob ka'ach tu tojil Jerusalén.[a] Leti' túune' óoxtéen ti' junp'éel k'iin xolaj utia'al u orar ti' u Dios yéetel utia'al u alabartik, tu beetaj je'ex suukil u beetik antes ti' u ts'a'abal le leyo'. **11** Te' k'iino'ob je'elo' le máako'obo' téek ooko'ob tu yotoch Daniele' ka tu yilo'obe' táan u orar ti' u Dios yéetel táan u k'áat óolal ti'.

12 Le máako'ob túuno' bino'ob tu yiknal le reyo' ka tu k'a'ajso'obti' le ley u ts'aamo', tu ya'alo'obti': «Yuum rey, ¿ma' wa ta firmartaj junp'éel ley ku ya'alik de ke ich 30 díase' mix máak unaj u orar ti' uláak' dios mix ti' uláak' wíinik, ba'axe' chéen ti' teech? Le leyo', ¿ma' wa ku ya'alike' unaj u píikch'inta'al tu saajkab le leóno'ob le máax ma' ken u beet beyo'?». Le rey túuno' tu núukaj: «Jaaj, beyo', yéetel je'ex suukile' le ley ku ts'áaik le medo'ob yéetel le persa'obo' mix máak je'el u páajtal u k'exike'».[b] **13** Tu séeba'anile' leti'obe' tu ya'alo'ob ti' le reyo': «Yuum rey, juntúul ti' le judío'ob taasa'abo'ob desde Judá,[c] le judío ku k'aaba'tik Danielo', ma' u yu'ub a t'aani' yéetel ma' u beet le ba'ax ku ya'alik le ley ta firmarto'. Leti'e' óoxtéen ti' junp'éel k'iin táan u orar».[d] **14** Le ka tu yu'ubaj lelo' le reyo' jo'op' u sen chi'ichnaktal, ka jo'op' u tuklik bix je'el u salvartik Daniele'. Le ka t'úub k'iine' láayli' táan u beetik tuláakal le ku páajtal utia'al u salvarke'. **15** Tu ts'ooke' le máako'obo' junmúuch' úuchik u yookilo'ob tu yiknal le reyo' ka tu ya'alo'obti': «Yuum rey, teche' a wojel de ke ichil le medo'ob yéetel le persa'obo' yaan junp'éel ley ku ya'alik de ke je'el ba'axak ka u ya'al le rey yéetel je'el ba'axak leyil ka u ts'áae' mix máak je'el u páajtal u k'exike'».[a]

16 Le rey túuno' tu ya'alaj ka taasa'ak Daniel, le ka taasa'abe' píikch'inta'ab te' sajkab tu'ux yaan le leóno'obo'.[b] Le reyo' tu ya'alaj ti' Daniel: «Le Dios ma' xu'uluk a adorarko' yaan u salvarkech». **17** Taasa'ab túun junp'éel tuuniche' ka ts'a'ab yóok'ol u joolil* le sajkabo', le rey túuno' tu sellartaj yéetel le anillo ku meyaj utia'al u sellaro', sellarta'ab xan yéetel le anillo'ob ku meyaj ti' le ts'uulo'obo'. Lelo' beeta'ab utia'al ma' u k'e'exel le ba'ax ch'a'tukla'ab tu contra Danielo'.

18 Le rey túuno' suunaj tu palacio. Te' áak'ab je'elo' ma' tu jaantaj mix ba'ali', yéetel ma' tu yóotaj u beet mix ba'al utia'al u ki'imakkúuntik u yóoli',* ts'o'ole' bul áak'ab ma' weeni'.# **19** Jach chéen

Columna 2

a 1Re 8:44, 45

b Est 8:8
Da 6:7, 8

c Da 1:3, 6
Da 2:25
Da 5:13

d Est 3:8
Da 6:10

a Est 8:8
Da 6:8

b Da 6:7
Heb 11:32, 33

6:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u chi'». **6:18** *Uláak' bix u traducirta'ale' «ma' taasa'ab mix juntúul músico tu yiknali'». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «bin u wenel».

p'elak sáaschajike', le reyo' líik'e' ka bin tu séeba'anil te' sajkab tu'ux yaan le leóno'obo'. **20** Le ka k'uch naats' ti' le sajkabo' leti'e' tu t'anaj Daniel, jach triste yanil le ka tu yawtajti': «Daniel, teech le ka meyajtik le kuxa'an Dioso', ¿páajchaj wa a salvarta'al ti' le leóno'ob tumen le Dios ma' tu xu'ulul a adorarko'?». **21** Daniel túune' tu séeba'anil tu núukaj ti' le reyo': «Yuum rey, kuxlakech utia'al mantats'. **22** In Diose' tu túuxtaj juntúul u ángele' ka tu makaj u chi' le leóno'obo',[a] le o'olal ma' u beeto'obten loobi'.[b] Tumen tene', yuum rey, ma' in beet mix ba'al k'aas tu táan in Diosi', yéetel ma' in beet mix ba'al k'aas ta contrai'».

23 Le rey túuno' jach ki'imakchaj u yóole' ka tu ya'alaj ka jóo'sa'ak Daniel ti' le sajkabo'. Le ka jóo'sa'ab Daniele' jach junpuli' mix junp'éel loob ucha'anti' tumen confiarnaj ti' u Dios.[c]

24 Le rey túuno' tu ya'alaj ka taasa'ak le máaxo'ob tak u pool* Danielo', taasa'abo'ob túune' ka píikch'inta'abo'ob tu saajkab le leóno'obo', píikch'inta'ab xan u yatano'ob yéetel u paalalo'obi'. Leti'obe' ma' k'uchko'ob mix lu'um le ka tu puluba le leóno'ob tu yóok'olo'obo', ka láaj ka'akacha'ab u baakelo'ob.[d]

25 Le rey Darío túuno' tu ts'íibtaj ti' u kajnáalilo'ob tuláakal kaajo'ob, lu'umo'ob bey xan ti' le ku t'anko'ob jejeláas idioma'ob yano'ob ti' tuláakal le lu'umo':[a] «¡Yanakte'ex ya'abkach jeets'elil! **26** Tene' táan in ts'áaik junp'éel ley ti' tuláakal le máaxo'ob kaja'ano'ob te' tu'uxo'ob kin gobernaro'. Ti' leti'obe' kin wa'alik ka u ch'a'ob saajkil yéetel ka u respetarto'ob u Dios Daniel.[b] Tumen leti'e' juntúul Dios kuxa'an yéetel mix bik'in kun xu'ulul. Mix bik'in kun xu'ulsbil ti' u reino yéetel mantats' kun gobernar.*[c] **27** Leti'e' ku kanáantik yéetel ku salvartik máak,[d] ku beetik nukuch milagro'ob yéetel nukuch ba'alo'ob te' ka'ano' bey xan te' yóok'ol kaabo'.[e] Leti'e' tu salvartaj Daniel, ma' tu cha'aj u kíimsa'al tumen le leóno'obo'».

28 Jach bin utsil ti' Daniel te' k'iino'ob táan u reinar Daríoo'[f] bey xan le táan u reinar Ciro le persao'.[g]

7 Juntéenjeak le chilikbal Daniel tu camao' wayak'naji,*[h] yéetel ts'a'ab u yil jujunp'éel ba'alo'ob. Lela' úuch te' yáax año táan u reinar Belsasar[i] u reyil Babiloniao'. Daniel túune' tu ts'íibtaj le ba'axo'ob tu wayak'to',[j] tu ts'íibtaj tuláakal le ba'axo'ob tu yilo'. **2** Daniele' tu ya'alaj:

«Juntéenjeak de áak'abe' wayak'najen, yéetel ¡ilawile!, táan ka'ach u sen wo'olta'al u ja'ilo'ob le nojoch k'áa'náab tumen le kanp'éel iik'o'ob ku taalo'ob te' ka'ano'.[k] **3** Te'

CAP 6

a 1Sa 17:37 Heb 11:32, 33

b Sl 34:7 Sl 118:5 Da 3:28

c Sl 37:40 Pr 18:10 Da 3:26, 27

d Est 7:10

Columna 2

a Est 8:9 Da 4:1

b Da 3:29

c Da 4:34

d Da 3:28

e Jer 32:20 Da 4:3

f Da 5:31 Da 6:1, 2

g 2Cr 36:22, 23 Esd 1:1, 2 Isa 44:28

CAP 7

h Da 2:19 Da 8:1

i Da 5:1, 30

j Isa 30:8 Hab 2:2 Ap 1:11

k Isa 57:20 Ap 17:15

6:24 * Wa «tu ya'alo'ob ba'alo'ob ma' jaajtak tu contra».

6:26 * Wa «chéen ti' leti' yaan u derechoil u gobernar». **7:1** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

k'áa'náab túuno' jóok' kantúul nukuch ts'íits'ik ba'alche'ob,[a] cada juntúule' jela'an ti' le uláak'o'obo'.

4 Le yáaxo' chíika'an ti' juntúul león,[b] yaan u xiik'o'ob je'ex u xiik'o'ob juntúul águilae'.[c] Le táan ka'ach in wilko' tin wilaj u jo'okol u xiik'o'ob, ka líi'sa'ab yóok'ol le lu'uma'. Le ka ts'o'oke' beeta'ab u toj wa'atal je'ex u wa'atal wíinike', yéetel ts'a'ab u puksi'ik'al wíinik ti'.

5 Le ka ts'o'oke', ¡ilawile!, tin wilaj uláak' juntúul ts'íits'ik ba'alche', lela' leti'e u ka'atúulo' yéetel chíika'an ti' juntúul oso.[d] Le osoa' u líi'smaj junp'éel u k'ab, yéetel u náachmaj óoxp'éel costilla. Ti' le ba'alche'a' a'ala'abi: ‹Líi'kech, jaant ya'ab bak'›.[e]

6 Tene' seguernaj in paakat, yéetel ¡ilawile!, tin wilaj uláak' juntúul ts'íits'ik ba'alche', lela' chíika'an ti' juntúul leopardo.[f] Chéen ba'ale' tu pu'uche' yaan kanp'éel u xiik'o'ob je'ex u xiik'o'ob juntúul ch'íich'e'. Le ts'íits'ik ba'alche'a' yaan kanp'éel u pool,[g] yéetel ti' leti'e' ts'a'ab autoridad utia'al u gobernar.

7 Tene' seguernaj in paakat, yéetel ichil in wayak'e' tin wilaj uláak' juntúul ts'íits'ik ba'alche', le u kantúulo'. Le ba'alche'a' jach táaj k'aas, jach ku sajakkúuntik máak yéetel jach táaj yaan u muuk', ts'o'ole' u kojo'obe' nuuktako'ob yéetel de fierro. Le ts'íits'ik ba'alche'a' táan ka'ach u jaantik yéetel u xiixkúuntik tuláakal ba'ax yaan tu ba'pach, yéetel le ba'ax ku p'áatlo' táan ka'ach u yaya'cha'atik.[a] Le ba'alche'a' jela'an ti' tuláakal u maasil ts'íits'ik ba'alche'ob chíikpajo'ob antes ti' leti'o', leti'e' yaan ka'ach diez u p'éelal u baako'ob. **8** Le táan ka'ach in paktik le baako'obo', ¡ilawile!, tin wilaj u jóok'ol uláak' junp'éel baak, le baak je'ela' chichan.[b] Le ka jóok' le chan baaka' jóokpayta'ab óoxp'éel ti' le yáax baako'obo'. Ts'o'ole' ¡ilawile!, le chan baaka' yaan u yicho'ob je'ex u yicho'ob juntúul máake', yaan xan ka'ach junp'éel u chi' yéetel táan u ya'alik ba'alo'ob utia'al u nojba'alkúuntkuba.*[c]

9 Tene' seguernaj in paakate' ka tin wilaj u ts'a'abal trono'ob, ka kulaj[d] le Máax desde jach úuch yanako'.[e] Le nook' u búukintmo' sak bey je'ex le nieveo',[f] yéetel u tso'otsel u poole' sak bey je'ex le sak lanao'. U tronoe' táan ka'ach u tóoch'bal u k'áak'il, yéetel u ruedailo'ob u tronoe' táan xan u tóoch'bal u k'áak'ilo'ob.[g] **10** Desde te' tu'ux yano' ku jóok'ol yéetel ku yáalkab k'áak'i'.[h] Junp'éel millón ángelo'ob meyajtik, yéetel tu táane' yaan cien millones ángelo'obi'.[i] Le Juez*[j] túuno' káaj u juzgar yéetel yaan libro'ob je'ek'abta'abi.

11 Te' k'iin je'elo' tene' seguernaj in paakat tumen táan ka'ach in wu'uyik le ba'ax ku ya'alik le baak utia'al u nojba'alkúuntkubao'.*[k] Tin wile' kíimsa'ab

CAP 7

a Da 7:17

b Da 2:37, 38

c Dt 28:49, 50 Jer 48:40 Lam 4:19 Hab 1:8

d Da 2:39 Da 5:28 Da 8:3, 20

e Isa 13:17, 18 Da 11:2

f Da 2:39 Da 8:5 Da 11:3

g Da 8:8 Da 11:4

Columna 2

a Da 2:40 Da 7:19

b Da 7:24

c Da 7:20 Ap 13:5

d Isa 6:1, 2 Ap 4:2, 3

e Sl 90:2 Da 7:13, 22 Hab 1:12

f Sl 104:1, 2

g Dt 9:3 Heb 12:29

h Sl 50:3 Sl 97:3

i Dt 33:2 1Re 22:19 Sl 68:17 Heb 12:22 Jud 14 Ap 5:11

j 1Sa 2:10 Sl 50:6

k Da 7:8, 25

7:8 * Wa «u creerkuba». **7:10** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Le Tribunal». **7:11** * Wa «u creerkubao'».

le ts'íits'ik ba'alche'o', tóoka'ab u wíinklile' ka xu'ulsa'abti'. **12** Chéen ba'ale' ti' u maasil ts'íits'ik ba'alche'obe'[a] lu'sa'ab u páajtalil u gobernaro'ob, yéetel cha'ab u kuxtalo'ob junp'éel tiempo.

13 Ichil in wayak'e' seguernaj in paakat, yéetel ¡ilawile!, ichil le múuyalo'obo' yaan juntúul máax ku taal, chíika'an ti' u paal máak,[b] leti'e' cha'ab u yokol te' tu'ux yaan le Máax desde jach úuch yanako'[c] ka bisa'ab aktáan te' tu'ux yano'. **14** Ti' leti'e' ts'a'ab páajtalil utia'al u gobernar,[d] beeta'ab u respetarta'al[e] yéetel ts'a'ab junp'éel reino ti', utia'al beyo' ka meyajta'ak tumen u kajnáalilo'ob tuláakal kaajo'ob, lu'umo'ob bey xan tumen le máaxo'ob ku t'anko'ob jejeláas idioma'obo'.[f] U gobiernoe' junp'éel gobierno mix bik'in kun máan, yéetel u reinoe' mix bik'in kun xu'ulsbilti'.[g]

15 Teen Daniele', sen sajakchajen yo'olal le ba'alo'ob táan in wilko', le o'olale' jach chi'ichnaken ka'achi.[h] **16** Náats'en túun tu yiknal juntúul ti' le máaxo'ob wa'alakbalo'ob te'elo' ka tin k'áatajti' jach ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax táan in wilko'. Leti' túune' tu ya'alajten ba'ax u k'áat u ya'ale. Leti'e' tu ya'alajten:

17 ‹Le kantúul nukuch ts'íits'ik ba'alche'obo'[i] ku chíikbesik kantúul reyo'ob kun jóok'lo'ob desde te' lu'umo'.[j] **18** Chéen ba'ale' ti' le máaxo'ob santo'ob ku adorarko'ob le Maas Nojoch Dioso'[a] yaan u ts'a'abalti'ob le reinoo',[b] yaan u tia'alintiko'ob utia'al mantats',[c] yaan u p'áatalti'ob utia'al mantats'›.

19 Teen túune' taakchaj in wojéeltik u maasil yo'olal le u kantúul ts'íits'ik ba'alche'o', le ba'alche' jela'an ti' u maasilo'obo'. Le ba'alche'a' jach táaj k'aas, u kojo'obe' de fierro, yéetel u yíich'ako'obe' de cobre. Leti'e' táan ka'ach u jaantik yéetel u xiixkúuntik tuláakal ba'ax yaan tu ba'pach, yéetel le ba'ax ku p'áatlo' táan ka'ach u yaya'cha'atik.[d] **20** Taakchaj xan in wojéeltik u maasil yo'olal le diez u p'éelal baako'ob[e] yaan ka'ach tu poolo', bey xan yo'olal le baak jóok' tu lugar le óoxp'éel baako'obo'.[f] Le baak je'ela' yaan ka'ach u yicho'ob yéetel u chi', táan ka'ach u ya'alik ba'alo'ob utia'al u nojba'alkúuntkuba,* ts'o'ole' maas nojoch u yila'al ti' u maasilo'obo'.

21 Tene' seguernaj in paakate' ka tin wile' le baak je'elo' ba'atelnaj tu contra le máaxo'ob santo'obo' yéetel táan ka'ach u ganarko'ob.[g] **22** Chéen ba'ale' taal le Máax desde jach úuch yanako'[h] ka tu ya'ale' le juicioo' tia'an tu favor le máaxo'ob santo'ob ku adorarko'ob le Maas Nojoch Dioso'.[i] K'uch túun le k'iin yéeya'an utia'al u ts'a'abal le reino ti' le máaxo'ob santo'obo'.[j]

23 Lela' leti'e ba'ax tu ya'alajtena': ‹Le u kantúul ts'íits'ik ba'alche'o', ku chíikbesik le u kanp'éel reino kun

CAP 7

a Da 7:3

b Mt 24:30 Lu 21:27 Jn 3:13 Hch 7:56 Ap 14:14

c Sl 90:2 Da 7:9, 22 Hab 1:12

d Sl 2:6 Sl 110:1, 2 Mt 28:18 1Co 15:25 Ef 1:22 Ap 3:21

e Flp 2:9-11

f Gé 49:10

g Sl 45:6 Isa 9:6, 7 Da 2:44 Lu 1:32, 33 Ap 11:15

h Da 8:27

i Da 7:3

j Da 2:39, 40

Columna 2

a Da 7:25, 27

b Mt 19:28 2Ti 2:12 Ap 3:21 Ap 5:9, 10

c Da 7:21, 22 Lu 22:29

d Da 2:40 Da 7:7

e Da 7:24

f Da 7:8

g Da 8:23, 24 Da 12:7 Ap 13:7

h Sl 90:2 Da 7:9, 13 Hab 1:12

i Da 7:18, 27

j Mt 19:28 Lu 22:29 Ap 1:6 Ap 3:21 Ap 5:9, 10 Ap 20:4

7:20 * Wa «u creerkuba».

antal way lu'ume'. Le reinoa' jela'an ti' u maasil reino'obo', le reinoa' yaan u luk'ik tuláakal le lu'umo', yaan u ya-ya'cha'atik yéetel yaan u xiix-kúuntik tuláakal ba'ax yaan tu ba'pach.[a] **24** Le diez u p'éelal u baako'obo' ku chíik-besik diez u túulal reyo'ob kun jóok'lo'ob ichil le reino je'elo', le kéen ts'o'okok u máan le reyo'oba' yaan u yan-tal uláak' rey, le rey je'ela' je-la'an ti' u maasilo'obo' yée-tel yaan u mixba'alkúuntik óoxtúul reyo'ob.[b] **25** Le re-ya' yaan u t'aan tu contra le Maas Nojoch Dioso',[c] yéetel ma' kun xu'ulul u beetik loob ti' le máaxo'ob santo'ob ku adorarko'ob le Maas No-joch Dioso'. Leti'e' yaan u yi-lik u k'exik le k'iino'ob yée-ya'an utia'al u yúuchul wa ba'axo' bey xan le leyo'. Tu k'ab le reya' yaan u k'u'ubul le máaxo'ob santo'obo', yaan u k'u'ublo'ob junp'éel año, ka'a-p'éel año yéetel táanchumuk año.*[d] **26** Chéen ba'ale' le Juezo'* káaj u juzgar, ka túun lu'sa'ab ti' le rey u páajtalil u gobernaro' utia'al ka páajcha-jak u xu'ulsa'alti' utia'al man-tats'.[e]

27 Ti' le máaxo'ob san-to'ob ku adorarko'ob le Maas Nojoch Dioso'[f] ts'a'abti'ob le reinoo', u páajtalil u gober-naro'ob yéetel u ki'ichkelmil tuláakal le reino'ob yano'ob way yóok'ol kaabe'. U reino'o-

7:25 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel tiempo, tiempos yéetel u táanchumukil junp'éel tiempo». **7:26** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le Tribunalo».

CAP 7

a Da 2:40 Da 7:7

b Da 7:20

c Da 7:8

d Da 12:7 Ap 13:5-7

e Da 7:10, 11

f Da 7:22 Mt 19:28 Lu 22:29 Ap 20:4

Columna 2

a Ap 11:15

CAP 8

b Da 5:1, 30

c Da 7:1, 15

d Ne 1:1 Est 2:8

e Gé 10:22 Isa 11:11 Isa 21:2

f Isa 13:17 Jer 51:11 Da 7:5 Da 8:20

g Est 1:1, 3

h Isa 44:28

i Isa 45:1 Jer 51:12 Da 5:30, 31

be' mix bik'in kun xu'ulul,[a] le-ti'obe' yaan u meyajta'alo'ob yéetel yaan u yu'uba'al u t'aa-no'ob tumen tuláakal le go-bierno'obo'».

28 Bey ts'o'okik le ba'ax tin wayak'to'. Teen túune' sakpile'enchajen* tumen jach chi'ichnaken ka'achi, chéen ba'ale' seguernaj in tuukul ti' le je'elo'».

8 Tu yóoxp'éel año káajak u gobernar le rey Belsa-saro',[b] teen Daniele', ts'a'ab in wil uláak' ba'alo'ob, chéen ba'ale' le je'elo'oba' jela'ano'ob ti' le yáax ts'a'ab in wilo'.[c] **2** Le táan ka'ach in paktik le ba'axo'ob ts'a'ab in wilo' tia'a-nen ka'ach tu palacioil Susa[d] yaan tu lu'umil Elam.[e] Te-ne' tia'anen ka'ach naats' ti' u yáalkab ja'il Ulay. **3** Le ka paakatnajene' ¡ilawile!, ti' wa'alakbal ka'ach juntúul xi-bil taman[f] aktáan ti' le áalkab ja'o'. Leti'e' yaan ka'ach ka'a-ts'íit u baak.[g] Le u baako'oba' jach nuuktako'ob, chéen ba'a-le' junp'éele' maas nojoch ke le uláak'o', le maas nojocho' tu ts'ook ka jóok'i.[h] **4** Tin wile' le xibil tamana' táan ka'ach u k'óoch tu tojil chi-k'in,* tu tojil xaman# yéetel tu tojil noojol.△ Mix juntúul ba'alche' yaan te' k'áax páaj-chaj u ts'áaikuba tu contrao', mix máak páajchaj u salvar-ko'ob ti' le páajtalil yaanti'o'.⊠[i] Le xibil tamana' tu beetaj je'el ba'alak u k'áate', yéetel jo'op' u creerkuba.

7:28 * Wa «jelpaj bix in wila'al». **8:4** * Wa «oeste». # Wa «norte». △ Wa «sur». ⊠ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'ab».

5 Le táan in paktik ba'ax ku yúuchlo' ¡ilawile!, chíikpaj juntúul chivo[a] táan u taal desde chik'in.* Le chivoa' táan ka'ach u k'áatmáansik tuláakal le lu'umo', jach táaj chich u taal, hasta bey ma' táan u pe'echa'tik le lu'umo'. Chúumuk ti' u pool[#] le chivoa' yaan ka'ach junp'éel nojoch baaki'.[b] **6** Le chivoa' táan ka'ach u taal u atacart le xibil taman tin wilaj wa'alakbal aktáan ti' le áalkab ja'o'. Le chivoa' jach táaj chich u taal yéetel jach p'uja'an.

7 Tin wile' le táan u náats'al tu yiknal le tamano' jach p'uja'an. Leti'e' tu atacartaj le tamano' ka tu kachaj tu ka'ap'éelal u baako'ob. Le taman túuno' p'áat ma' tu páajtal u wa'atal tu táan. Le chivoo' tu lúu'saj le taman te' lu'umo' ka tu yaya'cha'ataj, mix máak páajchaj u salvartik le taman ti' le páajtalil yaan ti'* le chivoo'.

8 Le chivo túuno' jo'op' u jach creerkuba, chéen ba'ale' le ka yanchaj u páajtalile' ka'ach le nojoch baak yaanti'o', tu lugar túune' jóok' uláak' kanp'éel nukuch baako'ob, le baako'oba' jóok'o'ob tu tojil le kanp'éel iik'o'ob yano'ob te' ka'ano'.[c]

9 Ti' junp'éel ti' le baako'oba' jóok' uláak' junp'éel baak, le baaka' ma' jach nojoch ka'achi', chéen ba'ale' sen nojochchaj tu tojil noojol, tu

8:5 * Wa «tu'ux ku t'úubul k'iin». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Entre u ka'ap'éel icho'ob». **8:7** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'ab».

CAP 8

a Da 2:39 Da 7:6 Da 8:21

b Da 11:3

c Da 8:22 Da 11:4

Columna 2

a Sl 48:2 Da 11:16, 45

b Da 11:31 Da 12:11

c Da 12:11

tojil lak'in* yéetel tu tojil le Ki'ichkelem Lu'umo'.[a] **10** Sen nojochchaji ka k'uch tak te' tu'ux yaan le ejército yaan te' ka'ano', tu beetaj u lúubul lu'um jujuntúul ti' le máaxo'ob yano'ob te' ejércitoo' bey xan jujunp'éel ti' le estrella'obo', yéetel ka ts'o'oke' tu yaya'cha'ato'ob. **11** Leti'e' tu retartaj u Príncipeil le ejércitoo', ka túun lu'sa'ab ti' le Príncipe le ofrenda'ob ku k'u'ubul sáamsamalo', yéetel ni'ik le u lugar santoo'.[b] **12** Le ejércitoo' p'áat yáanal u páajtalil yéetel xu'ul u k'u'ubul le ofrenda'ob ku k'u'ubul sáamsamalo', lela' úuch tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak beeta'abo'. Le baako' ma' xu'ul u k'askúuntik le ba'ax jaajo', yéetel tuláakal ba'ax ku beetke' jach ma'alob u jóok'olti'.

13 Tene' tin wu'uyaj u t'aan juntúul máax santo, uláak' juntúul máax santo túune' tu k'áatajti': «¿Buka'aj kun xáantal le ba'ax táan u yila'ala', le ba'ax ku yila'al yo'olal le ofrenda'ob ku k'u'ubul sáamsamalo', yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku taasik xu'ulsajilo'[c] bey xan yo'olal u yaya'cha'ata'al le lugar santoo' yéetel le ejércitoo'?». **14** Leti' túune' tu ya'alajten: «Yaan u xáantal 2,300 k'iino'ob.* Le kéen ts'o'okke' le lugar santoo' yaan u jel líi'sa'al utia'al ka p'áatak je'ex unaje'».

15 Teen Daniele', le táan ka'ach in wilik le ba'ax ku

8:9 * Wa «tu'ux ku tíip'il k'iin». **8:14** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tarde'ob yéetel ja'atskabo'ob».

yúuchul, yéetel le táan in wilik in na'atiko', tin táane' téek chíikpaj juntúul máak chíika'an ti' juntúul wíinik. **16** Tin wu'uyaj túun u t'aan juntúul wíinik desde tu chúumukil u yáalkab ja'il Ulay,[a] leti'e' tu k'a'am a'alaj: «Gabriel,[b] tsol ti' le máak ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax tu yilo'».[c] **17** Leti' túune' náats' tin wiknal te' tu'ux wa'alakbaleno', chéen ba'ale' tumen jach táaj saajkene' le ka k'uch tin wiknale' xolajene' ka chinlajen. Leti' túune' tu ya'alajten: «U paal máak, unaj a na'atike' le ba'ax ta wila' yaan u béeytal te' tu ts'ook k'iino'obo'».[d] **18** Chéen ba'ale' le táan ka'ach u t'aan tin wéetelo' desmayarnajene' ka lúuben lu'um. Leti' túune' tu péets'k'abtene' ka tu beetaj in wa'atal te' tu'ux yanen ka'acho'.[e] **19** Ka túun tu ya'alajten: «Ilawile, nika'aj in wa'altech ba'ax kun úuchul tu ts'ook u k'iinilo'ob u p'uja'anil Dios. Tumen lela' yaan u yúuchul te' k'iin a'ala'ano', tu ts'ook k'iino'ob.[f]

20 Le xibil taman ta wilaj yaan ka'ats'íit u baako'obo', leti'e u reyilo'ob Media yéetel Persiao'.[g] **21** Le chivo piim u tso'otselo', leti'e u reyil Greciao',[h] le nuxi' baak yaan ka'ach chúumuk ti' u poolo'* leti'e yáax reyo'.[i] **22** Teche' ta wilaj de ke ka'ach le baako' yéetel tu lugare' jóok' kanp'éel baako'ob,[j] lela' u k'áat u ya'ale' tu lu'umile' yaan u jóok'ol kanp'éel reino'obi', chéen

8:21 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «entre u ka'ap'éel icho'ob».

CAP 8

a Da 8:2

b Lu 1:19, 26

c Da 9:21, 22

d Da 10:14
Da 12:4, 9

e Da 10:9, 10

f Da 11:27

g Da 7:5
Da 8:3
Da 11:2

h Da 7:6

i Da 8:5
Da 11:3

j Da 8:8
Da 11:4

Columna 2

a Da 7:25
Da 8:10

b Da 10:14

ba'ale' ti' leti'obe' ma' kun antal le páajtalil yanchaj ti' leti'o'.

23 Te' tu ts'ook k'iino'ob táan u reinaro'ob yéetel le kéen chúukpajak u beeta'al ba'ax k'aase' yaan u yantal juntúul rey jach ts'íik u yila'al, juntúul rey ku na'atik ba'alo'ob istikyaj u na'ata'al.* **24** Leti'e' jach yaan u yantal u páajtalil, chéen ba'ale' ma' tu yo'olal le muuk' yaanti'o'. Leti'e' yaan u xu'ulsik tuláakal, yéetel ti' tuláakal ba'ax ken u beete' yaan u bin utsil ti'. Yaan u xu'ulsik ti' máako'ob jach yaan u páajtalilo'ob bey xan ti' le kaaj santoo'.[a] **25** Tumen jach yaan u na'ate' yaan u tuus utia'al ka béeyak ba'ax u k'áat, yaan u taaskuba nojba'alil. Yéetel te' k'iino'ob tu'ux seguro u yu'ubikuba le máako'obo'* ya'ab máak ken u xu'ulse. Yaan tak u ts'áaikuba tu contra u Príncipe le príncipe'obo', chéen ba'ale' yaan u xu'ulsa'alti', pero ma' u k'ab wíinik kun beetki'.

26 Jach jaaj le ba'ax ta wilaj yo'olal le ofrenda'ob ku k'u'ubul sáamsamalo',* chéen ba'ale' ma' unaj a wa'alik ti' mix máaki' tumen junp'éel secreto, yéetel lelo' yaan u béeytal tak ken máanak ya'ab k'iino'ob».[b]

27 Teen Daniele', jach táaj ka'ana'an tin wu'uyilinba, k'o-

8:23 * Wa «jach yaan u na'at utia'al u tuus». **8:25** * Uláak' bix u traducirta'ale' «Yéetel ti' junp'éel k'iin ma' táan u páa'ta'ale'». **8:26** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tarde'ob yéetel ja'atskabo'ob».

ja'anchajen ya'ab k'iino'ob.[a] Le ka ts'o'oke' líik'ene' ka tin beetaj le meyaj ts'a'anten tumen le reyo'.[b] Chéen ba'ale' láayli' chi'ichnaken yo'olal le ba'ax tin wilo', yéetel mix máak páajchaj u na'atik.[c]

9 Le ba'alo'oba' úuch tu yáax añoil káajak u gobernar Darío[d] u hijo Asuero. Leti'e' ti' u taal ka'ach ti' le medo'obo' yéetel ts'a'ab u beet u reyil yóok'ol le caldeo'obo'.[e] **2** Te' año je'elo', teen Daniele', k'uchen in na'at yéetel u yáantaj le libro'ob* le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ti' le profeta Jeremíaso'. K'uchen in na'ate' Jerusaléne'[f] 70 años kun xúump'atbil.[g] **3** Teen túune' tin k'áataj u yáantaj Jéeoba, le u jaajil Dioso', orarnajen ti' leti', ayunarnajen,*[h] tin búukintaj to'otoch nook'# yéetel tin tosaj ta'an tin wóok'ol. **4** Orarnajen ti' Jéeoba in Dios, ka tin wa'alajti' le ba'alo'ob k'aastak k-beetmo', tin wa'alajti':

«Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teech u jaajil Dios, teche' jach nojoch a poder, teech unaj a respetarta'al yéetel a adorarta'al, teche' ka ts'o'okbesik le pacto* ka beetko' yéetel ka we'esik nojoch yaabilaj[i] ti' le máaxo'ob yaabiltmilech yéetel ku beetko'ob ba'ax ka wa'aliko'.[j] **5** To'one' ts'o'ok k-k'ebantal, ts'o'ok k-beetik ba'ax ma' ma'alobi', ts'o'ok k-beetik ba'ax k'aas yéetel ts'o'ok k-ts'áaikba ta contra.[a] Ts'o'ok k-náachtal ti' le mandamiento'ob yéetel ti' le leyo'ob a ts'aamo'. **6** To'one' ma' k-u'uy le ba'ax ku ya'alik le a profeta'obo',[b] teche' ta túuxto'ob utia'al ka u ya'alo'ob ba'ax a k'áat ka beeta'ak, ta túuxto'ob tu yiknal k-reyo'ob, k-príncipe'ob, k-úuchben láak'tsilo'ob yéetel tu yiknal tuláakal le kaajo'. **7** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teche' justoech, chéen ba'ale' to'one' k-náajaltik p'áatal ich su'tsilil, je'ex te' k'iina'. Lela' náajalta'an tumen u kajnáalilo'ob Judá bey xan tumen u kajnáalilo'ob Jerusalén, náajalta'an tumen tuláakal Israel. Leti'obe' u náajaltmo'ob tumen tu traicionartecho'ob, le o'olal ta k'i'itbeso'ob te' lu'umo'ob naats' yanilo'obo' bey xan ti' le náach yanilo'obo'.[c]

8 Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, to'one' k-náajaltik k-p'áatal ich su'tsilil, u náajaltmaj xan k-reyo'ob, k-príncipe'ob yéetel k-úuchben láak'tsilo'ob tumen ts'o'ok k-k'ebantal ta táan. **9** Jéeoba, teche' ka ch'a'ik óotsilil yéetel ka perdonar,[d] chéen ba'ale' to'one' ts'o'ok k-ts'áaikba ta contra.[e] **10** Jéeoba Dios, to'one' ma' k-u'uy a t'aani', ma' k-beet le ba'ax ku ya'alik le leyo'ob ta beetaj u ts'a'abalto'on tumen le profeta'obo'.[f] **11** Tuláakal u kajnáalilo'ob Israele' ts'o'ok u náachtalo'ob ti' a Ley yéetel ts'o'ok u xu'ulul u yu'ubiko'ob a t'aan. Le o'olal ts'o'ok a beetik u taal t-óok'ol le maldición yéetel le juramento ta beetaj

CAP 8

a Da 7:28
Da 10:16

b Da 2:48, 49

c Da 8:17

CAP 9

d Da 6:28
Da 11:1

e Da 5:30, 31

f Esd 1:1, 2
Sl 79:1
Isa 64:10
Lam 1:1

g 2Cr 36:20, 21
Jer 25:11
Jer 29:10
Zac 1:12
Zac 7:5

h Esd 8:21

i Éx 34:6

j Dt 5:9, 10
Ne 1:5

Columna 2

a Esd 9:6, 7
Ne 9:26, 33
Sl 106:6
Lam 3:42

b 2Cr 36:15, 16
Jer 7:13

c Le 26:33
Dt 28:41
2Re 17:6
Isa 11:11

d Éx 34:6, 7
Ne 9:17
Sl 86:5

e Ne 9:26

f 2Re 17:13, 14

9:2 * Lelo'oba' leti'e libro'ob santo'obo'. **9:3** * Ilawil página 2557. # Ilawil «To'otoch nook'», página 2582. **9:4** * Wa «acuerdo».

u ts'íibta'al tu Ley Moiséso',* le máax meyajt le u jaajil Dioso'.[a] Teche' ta beetaj lela' tumen ts'o'ok k-k'ebantal ta táan. **12** Teche' ts'o'ok a béeykuntik le ba'ax ta wa'alaj t-contrao'[b] bey xan tu contra le máaxo'ob gobernarto'ono',* ts'o'ok a beetik k-sen mu'yaj.# Ti' tuláakal yóok'ol kaabe' mix juntéen ila'ak le ba'ax tu mu'yajtaj Jerusaléno'.[c] **13** Tuláakal le ba'ax ts'o'ok k-mu'yajtika' taal t-óok'ol je'ex ts'íibta'anil tu Ley Moiséso'.[d] Chéen ba'ale' to'one', Jéeoba, ma' k-k'áattech ka a ch'a'to'on óotsilili', ma' xu'uluk k-beetik ba'ax k'aasi'[e] yéetel ma' k-na'at de ke teche' ka béeykuntik ba'ax ka wa'alik.*

14 Chéen ba'ale', Jéeoba, teche' ma' xu'ul a wilik ba'ax ku yúuchli', yéetel le ka ts'o'oke' ta beetaj k-mu'yaj. Jéeoba Dios, teche' toj tuláakal ba'ax ts'o'ok a beetik, chéen ba'ale' to'one' ma' k-u'uy a t'aani'.[f]

15 Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, yéetel a nojoch podere' ta jóo'saj a kaajal ti' u lu'umil Egipto,[g] yéetel ta beetaj a k'aj óolta'al tak te' k'iina',[h] chéen ba'ale' to'one' ts'o'ok k-k'ebantal ta táan yéetel ts'o'ok k-beetik ba'ax k'aas. **16** Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teche' mantats' ka beetik ba'ax toj,[i] le o'olal kin k'áat óoltiktech ka xu'uluk a ts'íikil bey xan a p'u'ujul tu contra Jerusalén, a kaajal, a santa montañao'. Tumen tu yo'olal k-k'ebano'ob yéetel tu yo'olal le ba'alo'ob ma' ma'alobtak tu beetaj k-úuchben láak'tsilo'obo' ts'o'ok u p'ekta'al Jerusalén bey xan a kaajal tumen tuláakal le máaxo'ob yano'ob t-ba'pacho'.[a] **17** Beoraa' Ki'ichkelem Yuum, ch'enxikint in oración bey xan le ba'ax kin k'áatiktecha', ch'a' óotsilil ti' le a lugar santo[b] xúump'atta'ano',[c] Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, beet ta wo'olal. **18** ¡Ki'ichkelem Yuum, ch'enxikinteni', u'uy ba'ax kin wa'alik! P'il a wicho'obe' yéetel ilawil bix k-mu'yaj yéetel bix yanil le kaaj tu'ux a ts'aamaj a k'aaba'o'. To'one' táan k-k'áat óoltiktech lela' ma' tumen toj ba'ax táan k-beetki', ba'axe' táan k-k'áat óoltiktech tumen teche' jach nojoch a ch'a' óotsilal.[d] **19** ¡Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, u'uyo'oni'! ¡Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, perdonarto'oni'![e] ¡Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ch'enxikinto'on yéetel salvarto'oni'! Ki'ichkelem Yuum, tu séeba'anil ka a beete, beet tu yo'olal a k'aaba', tumen a kaajal yéetel u kajnáalilo'obe' ku bisko'ob a k'aaba'».[f]

20 Tene' táan ka'ach in t'aan, táan in orar yéetel táan ka'ach in wa'alik ti' Dios in k'ebano'ob yéetel u k'ebano'ob u kaajil Israel, táan ka'ach in k'áat óoltik ti' Jéeoba in Dios ka u ch'a' óotsilil ti' u santa montañao'.[g] **21** Te' súutuk táan ka'ach in orar'o', taal tin wiknal Gabriel,[h]

CAP 9

a Dt 28:15
Dt 31:17

b Lam 2:17

c Jer 39:8

d Le 26:16, 17
Dt 28:15
Lam 1:1

e Isa 9:13
Jer 5:3

f Ne 9:33

g Éx 6:1

h Éx 9:16
Ne 9:10
Sl 106:7, 8

i Sl 89:14
Isa 26:9

Columna 2

a Le 26:38, 39
1Re 9:7-9
Sl 79:1, 4
Jer 24:9

b Nú 6:23, 25

c Isa 64:10, 11
Lam 5:18

d Sl 102:13
Isa 54:7, 8
Jer 14:7

e 1Re 8:30

f Sl 79:8, 9
Isa 63:18, 19
Jer 14:9

g Sl 87:1, 2
Zac 8:3

h Da 8:16
Lu 1:19

9:11 * Ilawil «U Ley Moisés», página 2586. **9:12** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le juezo'ob juzgarto'ono'». # Wa «k-sen sufrir». **9:13** * Wa «ku chúukpajal a wóol».

le máak tin wilaj ichil le ba'axo'ob ts'o'ok u yáax ts'a'abal in wilo'.[a] Leti'e' taal tin wiknal te' súutuk jach táaj ka'ana'aneno', taal kex bey tu yorail u k'u'ubul le ofrenda ku k'u'ubul de tardeo'. **22** Leti'e' tu yáanten utia'al ka maas ya-nak in na'at, leti'e' tu ya'alajten:

«Daniel, taalen utia'al ka a maas k'aj óolt yéetel utia'al ka a maas na'at tuláakal. **23** Le ka káaj a orare' yaan ba'ax a'ala'abten ka taalaken in wa'altech, le o'olal ts'o'ok in taal ta wiknal, tumen te-che' jach táaj yaabilta'anech.[b] Le o'olale' tuukulnen tu yo'o-lal le ba'ax ken in wa'altecha' yéetel ilawil a na'atik.

24 Diose' ts'o'ok u ch'a'tuk-lik yaan u máan 70 se-mana'ob* tu yóok'ol a kaaj-jal bey xan tu yóok'ol le kaaj santoo',[c] utia'al ka xu'uluk u beeta'al ba'alo'ob k'aastak, utia'al u xu'ulsa'al ti' le k'e-bano',[d] utia'al u perdonarta'al le k'ebano'obo',[e] utia'al u bee-ta'al u yantal justicia utia'al mantats',[f] utia'al u sellarta'al le ba'axo'ob ku ts'a'abal ilbi-lo' bey xan le profecía'obo',[g] yéetel utia'al u yéeya'al le Cuarto Maas Jach Santoo'.# **25** K'a'abéet a wojéeltik yée-tel a na'atike', desde le kéen ts'a'abak u ordenil u yutskíin-ta'al yéetel u jel líi'sa'al Jeru-salén[h] tak ken chíikpajak Me-sías,*[i] le u j-Nojchilo',[j] yaan u

9:24 * Cada junp'éel ti' le semana'o-ba' de siete años. # Wa «Santísi-mo». Lela' ma' xaane' táan u t'aan ti' le tu'ux kaja'an Dioso'. **9:25** * Wa «le Máax Yéeya'ano'».

CAP 9

a Da 8:1

b Da 10:11, 19

c Ne 11:1
Isa 52:1

d Lu 1:76, 77
Heb 9:26

e Ro 3:25
1Jn 2:1, 2
1Jn 4:10

f Isa 53:11
Ro 1:16, 17

g 2Co 1:19, 20

h Ne 2:5, 11
Ne 6:15

i Sl 2:2
Jn 1:41

j Isa 55:4
Mt 23:10
Jn 1:45, 49

Columna 2

a Lu 3:1, 2

b Isa 53:8, 12
Mt 26:2
Lu 24:26
1Co 15:3

c Mr 9:12

d Mt 24:15
Lu 19:43, 44
Lu 21:20

e Lu 21:22, 24

f Heb 9:11, 12
Heb 10:8-10

g Mr 13:14
Lu 21:20

CAP 10

h Esd 1:1, 2
Isa 45:1
Da 1:21
Da 6:28

i Da 1:7
Da 4:8

máan 7 semana'ob bey xan 62 semana'ob.[a] Le kéen ts'o'okke' Jerusaléne' yaan u yutskíin-ta'al yéetel yaan u jel líi'sa'al. Yaan u beeta'al u k'íiwikil bey xan junp'éel nojoch zan-ja tu ba'pach, chéen ba'ale' le-la' yaan u beeta'al te' k'íino'ob jach táan u mu'yaj máako'.

26 Le kéen máanak 62 se-mana'obe' yaan u kíimsa'al le Mesíaso',[b] yéetel mix ba'al kun p'áatalti'.[c]

U ejército juntúul máak yaan autoridad ti'e' yaan u taale' yéetel yaan u xu'ulsik ti' le kaajo' bey xan ti' le lugar santoo'.[d] Yaan u xu'ulsa'al-ti' tumen junp'éel búulkabal. Yaan u yantal guerra'ob tak tu xuul, Diose' u ch'a'tukult-maj ka yanak xu'ulsajil.[e]

27 Leti'e' yaan u beetik u seguer u meyaj le pacto tu favor ya'ab máako'obo', lela' yaan u beetik durante jun-p'éel semana. Yéetel tu chúu-mukil le semana je'elo' yaan u beetik u xu'ulul u k'u'ubul le sacrificio'ob yéetel le ofren-da'obo'.[f]

Le kéen taalak le máax kun taasik xu'ulsajilo' yaan u taal tu yóok'ol u xiik' ba'a-lo'ob k'aastako'ob.[g] Le ba'ax ts'o'ok u ch'a'tuklik u láalik tu yóok'ol le ba'ax xúump'atta'a-no' yaan u beetik u xu'ululti'».

10 Tres años káajak u rei-nar Ciro,[h] u reyil Per-sia, ka ts'a'ab junp'éel mensa-je ti' Daniel, le máax ts'a'an u k'aaba't Beltsasaro'.[i] Le ba'ax a'ala'abti'o' jach jaaj yéetel yaan yil yéetel junp'éel no-joch ba'ate'el. Daniele' tu na'a-taj le ba'ax a'ala'abti'o' yéetel

áanta'ab u na'at le ba'ax tu yilo'.

2 Te' k'iino'ob je'elo', teen Daniele', óoxp'éel semana sen yaachaja'an in wóol.[a] **3** Óoxp'éel semana p'áat ma' tin jaantaj ki'iki' janalo'obi', ma' tin jaantaj bak'i' mix tin wuk'aj vinoi', yéetel ma' tin ji'aj aceite tin wíinklili'. **4** Te' día 24 ti' le yáax meso',* tene' tia'anen ka'ach tu jáal le nojoch ríoo', le río Tigriso'.#[b] **5** Teen túune' tin líi'saj in paakate' ka tin wilaj juntúul máak u búukintmaj junp'éel nook' de lino,[c] yéetel yaan ka'ach junp'éel u k'axnak' de u oroil Ufaz. **6** U wíinklile' táan ka'ach u léembal je'ex u léembal u tuunichil crisólitoe',[d] u táan u yiche' táan u léembal je'ex u léembal u jaats' cháake'. U yicho'obe' beyo'ob ka'ap'éel antorcha táan u tóoch'bal u k'áak'ilo'obe', u k'abo'ob yéetel u yooko'obe' beyo'ob cobre pulirta'ane',[e] yéetel le kéen t'aanake' ku yu'uba'al bey ya'abkach máako'ob táan u t'aano'obe'. **7** Chéen teen il le máax chíikpajo'. Le máako'ob yano'ob tin wéetelo' ma' tu yilo'obi'.[f] Kex beyo' leti'obe' jach sajakchajo'obe' ka áalkabnajo'ob, ka tu ta'akuba'ob.

8 Teen túune' p'áaten tin juunal. Le ka tin wilaj le máax chíikpajo' lúub in muuk', sakpile'enchajene' ka jach p'áat mina'an in muuk'.[g] **9** Tene' tin wu'uyaj u juum u t'aan, chéen ba'ale' le ka tin wu'uyaj u t'aane' desmayarnajen, nonoka'an úuchik in lúubul.[a] **10** Chéen ba'ale' tin wu'uyaj yaan máax machen,[b] tu péeksen utia'al ka aajken. Teen túune' xolajen in machmaj le lu'umo'. **11** Leti' túune' tu ya'alajten:

«Daniel, teche' jach táaj yaabilta'anech,[c] ch'enxikint le ba'ax ken in wa'altecha'. Beoraa' wa'alakech te' tu'ux yanecho' tumen ts'o'ok in túuxta'al ta wiknal».

Le ka tu ya'alajten lelo', wa'alajen, chéen ba'ale' táan ka'ach in kikilankil.

12 Leti'e' tu ya'alajten: «Ma' a ch'a'ik saajkil Daniel,[d] tumen desde te' yáax día ka ta ts'áajaba a na'at ba'ax kun úuchul yéetel ka jo'op' a mixba'alkúuntikaba tu táan a Diose', leti'e' tu yu'ubech, le o'olal taalen way ta wiknale'.[e] **13** Chéen ba'ale' u príncipeil[f] u reinoil Persiae' 21 días ma' tu cha'ik in máan ka'achi. Chéen ba'ale' Miguel,*[g] juntúul ti' le príncipe'ob jach yaan u páajtalilo'obo',# taal u yáanten. Teen túune' p'áaten tu yiknal u reyilo'ob Persia. **14** Tene' ts'o'ok in taal utia'al ka in wáantech a na'at le ba'ax kun taal tu yóok'ol a kaajal te' tu ts'ook k'iino'obo',[h] tumen lelo' yaan u béeytal te' k'iino'ob kun taalo'obo'».[i]

15 Le ka ts'o'ok u ya'alikten lela' chinlajen, p'áat ma' tu páajtal in t'aan. **16** Juntúul máax chíika'an ti' jun-

CAP 10

a Da 9:3
b Gé 2:14
c Ap 19:14
d Eze 1:16
e Eze 1:5, 7
f 2Re 6:17 Hch 9:7
g Da 7:28 Da 8:27

Columna 2

a Da 8:18
b Jer 1:9 Ap 1:17
c Da 9:23 Da 10:19
d Ap 1:17
e Da 9:23
f Ef 6:12
g Da 10:21 Da 12:1 Jud 9 Ap 12:7, 8
h Da 2:28
i Da 8:17, 26 Da 12:4

10:4 * U k'aaba' le mesa' Abib. Ilawil «Abib», págiina 2554. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Idekel».

10:13 * U k'áat u ya'al «¿Máax Je'ex Diose'?». # Wa «juntúul príncipe jach nojoch le puesto yaanti'o'».

túul wíinike' tu machaj in chi',[a] teen túune' páajchaj in t'aane' ka tin wa'alaj ti' le máax yaan aktáan ti' teno': «In yuum, tene' táan in kikilankil yo'olal le ba'ax ts'o'ok in wilko', yéetel ts'o'ok u p'áatal mina'an in muuk'.[b] **17** In yuum,[c] beoraa' mina'an in muuk' yéetel istikyaj tak in ch'a'ik in wiik',[d] le o'olale', ¿bix kin t'aan ta wéetel?».

18 Le máax túun chíika'an ti' juntúul wíiniko' tu ka'a machene' ka tu líi'saj in wóol.[e] **19** Leti'e' tu ya'alajten: «Máak jach yaabilta'an tumen Dios,[f] ma' a ch'a'ik saajkil.[g] Ma' a chi'ichnaktal yo'olal mix ba'al.[h] Yanak a wóol, yanak a muuk'». Le táan u t'aan tin wéetelo' ka'a anchaj in muuk', ka tin wa'alajti': «T'aanen in yuum, tumen ts'o'ok a beetik u ka'a antal in muuk'».

20 Leti' túune' tu ya'alaj: «¿A wojel wa ba'axten taalen in wilech? Ilawile, beoraa' tene' táan in bin utia'al ka ba'atelnaken tu contra u príncipeil Persia.[i] Le kéen xi'ikene' u príncipeil Greciae' yaan u taal ba'ate'el. **21** Chéen ba'ale' yaan in wa'aliktech le ba'alo'ob jaajtak ts'íibta'ano'. Mina'an uláak' máax jach je'el u yáantken yéetel le ba'alo'ob je'ela', chéen Miguel,[j] le a príncipe'exo'.[k]

11 Tu yáax añoil u reinar Darío[l] le medoo', tene' taalen utia'al in líi'sik u yóol Miguel* yéetel utia'al in mu'uk'a'ankúuntik u yóol. **2** Le ba'ax ken in wa'altecha' jach jaaj:

¡Ilawile! Tu lu'umil Persiae' yaan u yantal uláak' óoxtúul reyo'ob. Chéen ba'ale' le u kantúul kun antalo' yaan u much'kíintik maas ya'ab ba'alo'ob ke le yanchaj ti' u maasilo'obo'. Le kéen ts'o'okok u yantal u páajtalil yo'olal le ba'alo'ob yaanti'o' yaan u meyajti' tuláakal ba'al utia'al u ts'áaikuba tu contra u reinoil Grecia.[a]

3 Yaan u yantal juntúul rey jach yaan u páajtalil, yéetel ya'ab lu'umo'ob ken u gobernarte,[b] leti'e' yaan u beetik je'el ba'axak u k'áate'. **4** Chéen ba'ale' le kéen anchajak u páajtalile' u reinoe' yaan u xe'exet'a'al, yéetel yaan u ja'atsal tu tojil le kanp'éel iik'o'ob yano'ob te' ka'ano'.[c] Pero ma' kun ts'aabil ti' u paalalo'ob, yéetel u páajtalil le reino'oba' ma' ken u chuk le páajtalil yanchaj ti' leti'o', tumen u reinoe' yaan u jóokpayta'al yéetel yaan u ts'a'abal ti' uláak' máako'ob.

5 U reyil noojole' yaan u yantal u páajtalil, leti'e' juntúul ti' le u príncipe'obo'. Chéen ba'ale' yaan u yantal juntúul máax* ken u ts'áauba tu contra, le máak je'ela' maas yaan u muuk' ke leti', ts'o'ole' yaan u gobernar yéetel junp'éel autoridad maas nojoch.

6 Le kéen máanak jujunp'éel años e' leti'obe' yaan u ch'a'iko'ob junp'éel acuerdo, u hija le u reyil noojolo' yaan

CAP 10

a Isa 6:7 Jer 1:9

b Da 10:8

c Jue 6:22

d Isa 6:5

e Da 10:10

f Da 9:22, 23 Da 10:11

g Ap 1:17

h Jue 6:23

i Da 10:13

j Da 10:13 Jud 9 Ap 12:7, 8

k Da 12:1

CAP 11

l Da 5:30, 31 Da 9:1

Columna 2

a Da 8:21

b Da 8:5, 21

c Da 7:6 Da 8:8, 22

11:1 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «leti'».

11:5 *Ma' xaane' te'ela' táan u t'aan ti' u reyil xaman.

u taal tu yiknal le u reyil xamano' utia'al ka u sellarto'ob le acuerdoo'. Chéen ba'ale' le hijatsilo' yaan u xu'ulul le páajtalil yaan tu k'abo'. Le rey xano' yaan u perdertik le páajtalil yaan tu k'abo', yéetel le hijatsilo' yaan u k'u'ubul tu k'ab uláak' máako'ob, bey xan kun úuchul ti' le máaxo'ob taaso', ti' le máax beet u síijilo' yéetel ti' le máax beet u yantal u páajtalil te' k'iino'ob je'elo'obo'. **7** Juntúul máax ku taal ti' u familia le hijatsilo' yaan u yantal tu lugar u papá.* Leti'e' yaan u taal tu contra le ejércitoo' yéetel tu contra le lugar tu'ux ku ta'akikuba u reyil xamano', yaan u ba'ate'el tu contra'ob yéetel yaan u ganar. **8** Yaan u taasik tu lu'umil Egipto le dioso'ob tu ch'a'ajti'obo', le imageno'ob de metalo', le jats'uts ba'alo'ob beeta'ano'ob de plata yéetel de oroo', yéetel yaan xan u taasik máako'ob bey esclavo'obe'. Tu yáamil wa jayp'éel añose' leti'e' yaan u náachtal ti' le u reyil xamano'. **9** U reyil xaman túune' yaan u taal ba'ate'el tu contra u reyil noojol, chéen ba'ale' u reyil xamane' yaan u suut tu lu'um.

10 U hijo'obe' yaan u líi'skuba'ob utia'al u bino'ob ba'ate'el yéetel yaan u much'kíintiko'ob junp'éel ejército jach nojoch. Juntúul ti' leti'obe'* yaan u taale' yéetel yaan u míistik le lu'um je'ex u beetik ya'abkach ja'obe'. Chéen ba'ale' yaan u suut paachil yéetel yaan u seguer u ba'ate'el tak ken k'uchuk te' lugar tu'ux ku kanáanta'alo'.

11 U reyil noojol túune' yaan u p'u'ujul yéetel yaan u jóok'ol ba'ate'el tu contra u reyil xaman, le rey je'ela' yaan u much'kíintik ya'abkach máako'ob. Chéen ba'ale' tuláakal le máako'oba' yaan u k'u'ublo'ob tu k'ab le uláak' reyo'.* **12** Tuláakal le ya'abkach máako'obo' yaan u bisa'alo'ob. U puksi'ik'al le reyo' yaan u taaskuba nojba'alil, yéetel yaan u beetik u lúubul u decenasil u milesil máako'ob. Chéen ba'ale' ma' ken u jóo's u yutsil ti' le páajtalil yaanti'o'.

13 U reyil xamane' yaan u suut yéetel yaan u much'kíintik maas ya'ab máako'ob ke le tu yáax much'kíinto'. Le kéen máanak junp'éel tiempo, jujunp'éel añose', leti'e' jach tu jaajil yaan u suut yéetel junp'éel nojoch ejército bey xan yéetel ya'ab ba'alo'ob. **14** Te' k'iino'ob je'elo' ya'ab máako'ob ken u ts'áauba'ob tu contra u reyil noojol.

Chéen ba'ale' le máako'ob jach ku beetko'ob loob* yano'ob ichil a kaajalo' yaan u bisa'alo'ob utia'al u yilik u béeykuntko'ob junp'éel ba'ax ts'o'ok u yila'al, chéen ba'ale' yaan u t'óochpajlo'ob.

15 U reyil xamane' yaan u taal, yéetel yaan u beetik junp'éel rampa utia'al u ba'a-

11:7, 11 * Ma' xaane' te'ela' táan u t'aan ti' u reyil noojol. **11:10** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Leti'e'».

11:14 * Wa «u paalal le máako'ob ku yookolo'ob».

te'el tu contra le kaajo', yéetel yaan u ch'a'ik le kaaj yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho'. U k'ab* u reyil noojole' yaan u p'áatal mina'an u muuk', bey xan kun úuchul tak ti' u maas ma'alobil ti' u soldado'obo'. Ma' kun antal u muuk'o'ob utia'al u seguer u ba'atelo'ob. **16** Le máax kun taal tu contra u reyil noojole' yaan u beetik je'el ba'axak u k'áate', yéetel mix máak kun páajtal u p'áatal wa'atal tu táan. Leti'e' yaan u wa'atal te' Ki'ichkelem Lu'umo',[a] yéetel tu k'abe' yaan u yantal u páajtalil utia'al u xu'ulsaj. **17** Leti'e' yéetel u jaajil u yóol kun taal, yaan u taal junmúuch' yéetel tuláakal le soldado'ob yaan tu reinoo'. Tu yéetele' yaan u ch'a'abal junp'éel acuerdo, yéetel leti'e' yaan ba'ax ken u beete. Ti' leti'e' yaan u ts'a'abal u páajtalil u xu'ulsik ti' u hija le ko'olelo'obo'. U hija le ko'olelo'oba' ma' kun chúukpajal u yóol, yéetel ma' kun seguer u p'áatal tu yéetel. **18** Leti'e' yaan u sutkuba u pakt le lu'umo'ob yano'ob te' jáal ja'o' yéetel yaan u ch'a'ik ya'ab ti' leti'obi'. Juntúul u nojchil junp'éel ejército túune' yaan u beetik ka xu'uluk le su'tsilil tu taasaj tu yóok'olo'ob le rey je'ela', yéetel yaan u beetik ka p'áatak ich su'tsilil le reyo'. **19** Leti'* túune' yaan u suut# tu'ux yaan u ka'anal pak'ilo'ob u lu'umo',

CAP 11

a Sl 48:2
Da 8:9
Da 11:41, 45

Columna 2

a Da 9:25
Jn 1:45, 49

yaan u t'óochpajal, yaan u lúubul yéetel yaan u sa'atal.

20 Tu lugar túune' yaan u yantal yaanal máaki'. Le máak je'ela' yaan u túuxtik juntúul máax cobrartik impuesto ti' tuláakal le ki'ichkelem reinoo'. Le kéen máanak wa jayp'éel k'iino'obe' leti'e' yaan u kíimil, chéen ba'ale' ma' tumen beeta'ab loob ti'i' mix tu yo'olal junp'éel guerrai'.

21 Tu lugar túune' yaan u yantal juntúul máak p'ekta'an, chéen ba'ale' leti'obe' ma' ken u ts'áa'obti' le respeto unaj u ts'a'abal ti' juntúul reyo'. Leti'e' yaan u taal ti' junp'éel tiempo tu'ux yaan jeets'elil,* yéetel yaan u meyajti' ch'ujuk t'aano'ob# utia'al u ch'a'ik le reinoo'. **22** Leti'e' yaan u ts'áaik yáanal u páajtalil le ejército'ob beyo'ob ya'abkach ja'obo' yéetel yaan u xu'ulsikti'ob, yaan xan u xu'ulsa'al ti' u j-Nojchil[a] le pactoo'.[b] **23** Chéen ba'ale' tumen yaan u ch'a'abal junp'éel acuerdo tu yéetele', leti'e' yaan u tuus yéetel yaan u líik'il ba'ate'el. Ts'o'ole' yéetel u yáantaj junp'éel chan kaaje' yaan u yantal u páajtalil. **24** Tu k'iinilo'ob yaan jeets'elile'* yaan u yokol te' tu'uxo'ob maas yaan ayik'alilo'ob te' lu'um je'elo'. Yaan u beetik le ba'ax ma' tu beetaj mix juntúul ti' u yúuchben láak'tsilo'obo'. Le ba'alo'ob ken u

11:15 * Wa «U ejército'ob». **11:19** * Ma' xaane' te'ela' táan u t'aan ti' u reyil xaman. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u sutik u yich».

b Gé 15:18
Hch 3:25

11:21 * Uláak' bix u traducirta'ale' «tu'ux mix máak páa'tik». # Wa «yéetel yaan u tuus». **11:24** * Uláak' bix u traducirta'ale' «Te' k'iino'ob tu'ux mix máak páa'tiko'».

ch'a'o' bey xan le u maasil ba'alo'ob ma'alobtako' yaan u t'oxik ichilo'ob. Leti'e' yaan u ch'a'tuklik ba'alo'ob k'aastak tu contra le lugaro'ob yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho', chéen ba'ale' yaan u beetik chéen ichil junp'iit k'iino'ob.

25 Leti'e' yaan u péeksa'al tumen u puksi'ik'al utia'al ka meyajnakti' u nojoch páajtalil utia'al ka ba'atelnak junmúuch' yéetel junp'éel nojoch ejército tu contra u reyil noojol. U reyil noojol túune' yaan u líi'skuba utia'al le ba'atelo', yaan u much'kíintik junp'éel ejército jach táaj nojoch yéetel jach yaan u páajtalil. Chéen ba'ale' leti'e'* ma' kun p'áatal wa'atalil tumen leti'obe' yaan u ch'a'tukliko'ob ba'alo'ob k'aastak tu contra. **26** Le máaxo'ob jaantik u ki'iki' janalo'obo' leti'ob kun beetik u lúubul.

U ejércitoe' yaan u míista'al,* yéetel ya'ab kun kíimlo'obi'.

27 Le ka'atúul reyo'oba' yaan u túulch'inta'alo'ob tumen u puksi'ik'alo'ob utia'al ka u beeto'ob ba'ax k'aas. Leti'obe' yaan u kutalo'ob ti' junp'éelili' mesa, chéen ba'ale' chéen tuuso'ob ken u ya'al ichilo'ob. Pero mix ba'al kun jóok'ol ma'alobil tumen le u xuulo' yaan u taal te' k'iin yéeya'ano'.[a]

28 Leti'e'* yaan u suut tu lu'um yéetel yaan u bisik ya'ab ba'alo'ob ma'alobtak. U puksi'ik'ale' yaan u ts'áaikuba tu contra le pacto santoo'. Ti' leti'e' yaan u jóok'ol ma'alobil le ba'ax ken u beeto', yéetel yaan u suut tu lu'um.

29 Leti'e' yaan u suut te' k'iin yéeya'ano' yéetel yaan u taal tu contra u reyil noojol. Chéen ba'ale' te' veza' ma' kun úuchul je'ex yáax úuchiko'. **30** Tumen u barcoilo'ob Kitime'[a] yaan u taalo'ob tu contra, yéetel yaan u p'a'atal ich su'tsilil.

Leti'e' yaan u suut, yéetel yaan u ye'esik p'uja'an tu contra le pacto santoo',[b] yéetel yaan u jóok'ol ma'alobil le ba'ax ken u beeto'. Leti'e' yaan u suute' yéetel yaan u paktik le máaxo'ob p'atik le pacto santoo'. **31** Leti'e' yaan u yantal u k'abo'ob,* le k'abo'oba' yaan u k'askúuntiko'ob le lugar santoo',[c] le lugar tu'ux ku kanáanta'al máako', yéetel yaan u lu'sko'ob le ofrenda'ob unaj u k'u'ubul sáamsamalo'.[d]

Te' lugar je'elo' yaan u ts'áaiko'ob le x-la' ba'al ku xu'ulsajo'.[e]

32 Leti'e'* yaan u k'askúuntik u tuukul le máaxo'ob táan u beetko'ob ba'alo'ob k'aastak yéetel ku ts'áaikuba'ob tu contra le pactoo', lela' yaan u beetik yéetel ch'ujuk t'aano'ob. Chéen ba'ale' le kaaj u k'aj óol u Dioso' yaan u chúukpajal u yóol, yéetel le ba'ax ken u beeto' yaan u jóok'ol ma'alobil. **33** Le máaxo'ob yaan u na'ato'ob[f] yano'ob ichil le kaajo' yaan u

CAP 11

a Da 12:9

Columna 2

a Gé 10:4
Nú 24:24
Isa 23:1
Jer 2:10
Eze 27:6

b Da 11:28

c Da 8:11

d Da 8:12

e Da 12:11
Mt 24:15
Mr 13:14
Lu 21:20

f Da 12:10

11:25, 28, 32 * Ma' xaane' te'ela' táan u t'aan ti' u reyil xaman. **11:26** * Wa «yaan u búulul».

11:31 * Wa «u ejército'ob».

ka'ansko'ob ya'ab máako'ob. Leti'obe' yaan u beeta'al u t'óochpajlo'ob tumen le espadao' bey xan tumen le k'áak'o', yaan u beeta'al u t'óochpajlo'ob le kéen cháacha'ak bisbilo'obo' yéetel le kéen to'okok le ba'alo'ob yaanti'obo'. Lela' yaan u xáantal wa jayp'éel k'iino'ob. **34** Chéen ba'ale' le kéen beeta'ak u t'óochpajlo'obe' yaan u ts'a'abalti'ob junp'íit áantaj. Ya'ab máako'obe' yaan u meyajti'ob ch'ujuk t'aano'ob utia'al u nupkuba'ob tu yéetelo'ob. **35** Jujuntúul ti' le máaxo'ob yaan u na'ato'obo' yaan u beeta'al u t'óochpajlo'ob. Tu yo'olalo'obe' le kaajo' yaan u maas ma'alobkíinta'al, yaan u limpiokíinta'al yéetel yaan u sakkúunta'al[a] tak tu ts'ook k'iino'ob. Le ba'alo'oba' yaan u yúuchlo'ob te' k'iin yéeya'ano'.

36 Le reyo'* jach tu jaajil yaan u beetik je'el ba'axak u k'áate'. Yaan u nojba'alkúuntkuba yéetel yaan u yu'ubikuba maas nojoch ke tuláakal le dioso'obo'. Ts'o'ole' yaan u ya'alik ba'alo'ob jach k'aastak tu contra le maas nojoch Dioso'.[b] Le ba'ax ken u beeto' yaan u jóok'ol ma'alobil tak ken k'uchuk u k'iinil u castigarta'al tumen Dios. Tumen le ba'ax ch'a'tukla'ano' k'a'abéet u béeytal. **37** Ma' ken u respetart u Dios u papá'ob, ma' ken u ye'es respeto ti' le ba'ax ku ts'íiboltik le ko'olelo'obo' yéetel ma' ken u respetart mix juntúul dios, ba'axe' yaan u yu'ubikuba maas nojoch ti' tuláakal. **38** Leti'e' yaan u alabartik le dios ku adorarta'al te' lugaro'ob ka'anal u pak'ilo'obo'. Yaan u alabartik juntúul dios ma' k'aj óolta'ab tumen u papá'obi', yaan u k'ubikti'ob oro, plata, jats'uts tuunicho'ob bey xan ba'alo'ob ma'alobtak. **39** Leti'e' yaan u bin tu paach* le túumben diosa', yéetel u yáantaj le dios je'ela' yaan u bin ma'alobil ti' le kéen u ts'áauba tu contra le lugaro'ob maas ma'alobtako'ob utia'al u ta'akikuba máako'. Yaan u alabartik le máaxo'ob yano'ob tu favoro'# yéetel yaan u beetik u gobernaro'ob yóok'ol ya'ab máako'ob. Leti'e' tu t'oxaj le lu'umo', tu t'oxaj según bajux u tojol.

40 Te' tu ts'ook k'iino'obo' u reyil noojol yéetel leti'e' yaan u paklan léench'intikuba'ob.# U reyil xamane' yaan u taal tu contra, yaan u taal je'ex u taal junp'éel k'a'amkach iik'e', yaan u taal yéetel u carroilo'ob ba'ate'el, yéetel máako'ob u nat'maj u tsiimino'ob bey xan yéetel ya'ab barco'ob. Leti'e'* yaan u yokol te' lu'umo'obo' yéetel yaan u míistik tuláakal ba'al je'ex u beetik ya'abkach ja'e'. **41** Leti'e' yaan xan u yokol te' Ki'ichkelem Lu'umo',[a] yéetel ya'ab lu'umo'obe' yaan u ganarta'alo'ob. Chéen ba'ale' lelo'oba' leti'e lu'umo'ob kun púuts'lo'ob ti' leti'o': Edom,

CAP 11
a Da 12:10

b Dt 10:17
Sl 136:1, 2

Columna 2
a Sl 48:2
Da 8:9
Da 11:16, 45

11:36, 40 * Ma' xaane' te'ela' táan u t'aan ti' u reyil xaman.

11:39 * Wa «yaan u yáanta'al tumen». # Uláak' bix u traducirta'ale' «je'el máaxak ka lúubuk utsil ti'e». **11:40** # Wa «atacarkuba'ob».

Moab yéetel le jaats lu'um maas ma'alob yaan tu lu'um le ammonita'obo'. **42** Yaan xan u seguer u líi'sik u k'ab tu contra le lu'umo'obo', yéetel u lu'umil Egiptoe' ma' kun púuts'ul. **43** Leti'e' yaan u gobernar yóok'ol le tesoro'ob ta'aka'ano'obo', yóok'ol le oro yéetel le platao' bey xan yóok'ol le ba'alo'ob ma'alobtak yano'ob Egiptoo'. Le libio'ob yéetel le etíope'obo' yaan u bino'ob tu paach.

44 Chéen ba'ale' le kéen u yu'ub le noticia'ob ku taalo'ob desde te' lak'in* yéetel desde te' xamano' yaan u chi'ichnaktal. Leti' túune' jach p'uja'an le kéen jóok'ok utia'al u kíimsik yéetel u xu'ulsik ti' ya'ab máako'ob. **45** Leti'e' yaan u armartik u ki'ichkelem najo'ob de nook', yaan u ts'áaiko'ob chúumuk ti' le nojoch k'áa'náab yéetel ti' le santa montaña jach ki'ichkelmo'.[a] Leti' túune' yaan u k'uchul u k'iinil u xu'ulsa'alti' yéetel ma' kun antal mix máak utia'al áantik.

12 Te' k'iino'ob je'elo' yaan u líik'il Miguel,*[b] le nojoch príncipe[c] tia'an tu favor a kaajalo'.# Yéetel yaan u yantal k'iino'ob tu'ux kun sen mu'yaj máak, le ba'ax kun úuchlo' mix juntéen ila'ak desde ka yanchaj le yáax kaajo'. Te' k'iino'ob je'elo' a kaajale' yaan u salvarkuba,[d] yaan u salvarkuba tuláakal le máaxo'ob ts'íibta'an u k'aaba'ob te' libroo'.[a] **2** Ya'ab ti' le máaxo'ob kimeno'obo'* yaan u yaajlo'ob, jujuntúulo'obe' utia'al u kuxtalo'ob utia'al mina'an u xuul, yéetel uláak'o'obe' utia'al u p'a'atlo'ob ich su'tsilil yéetel utia'al u p'ekta'alo'ob mantats'.

3 Le máaxo'ob yaan u na'ato'obo' yaan u léembal u sáasilo'ob je'ex u léembal le ka'ano'obo'. Yéetel le máaxo'ob kun áantik le ya'abkach máako'ob utia'al u beetko'ob ba'ax ma'alobo' yaan u léembalo'ob utia'al mantats' je'ex u léembal le estrella'obo'.

4 Chéen ba'ale' Daniel, teche' ta'ak le t'aano'oba' yéetel p'at selladoil le libro tak ken k'uchuk le u ts'ook k'iino'obo'.[b] Ya'ab máako'obe' yaan u jach xak'alxoktiko'ob le libroo',* yéetel le u jaajil k'aj óolalo' yaan u sen ya'abtal».[c]

5 Teen, Daniele', paakatnajene' ka tin wilaj uláak' ka'atúul ángelo'ob wa'alakbalo'ob, juntúule' wa'alakbal ti' junp'éel u tséel le ríoo' yéetel uláak'e' ti' le uláak' u tséelo'.[d] **6** Juntúul ti' leti'obe' tu t'anaj le máak u búukintmaj junp'éel nook' de lino[e] yéetel wa'alakbal tu yóok'ol le ríoo'. Tu t'ane' ka tu k'áatajti': «¿Buka'aj tiempo kun máan utia'al ka béeychajak le jak'be'en ba'alo'oba'?». **7** Le máak túun u

CAP 11
a Sl 48:2 Da 8:9 Da 11:16, 41

CAP 12
b Da 10:13 Jud 9 Ap 12:7, 8
c Da 10:21
d Isa 26:20 Joe 2:31, 32 Mt 24:21, 22 Ap 7:13, 14

Columna 2
a Mal 3:16 Lu 10:20 Ap 3:5
b Da 8:17, 26 Da 12:9
c Isa 11:9
d Da 10:4
e Da 10:5, 6

11:44 * Wa «desde te' tu'ux ku jóok'ol le k'iino'». **12:1** * U k'áat u ya'al «¿Máax Je'ex Diose'?». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalal a kaajalo'».

12:2 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máaxo'ob táan u weenlo'ob tu polvoil le lu'umo'». **12:4** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ya'ab máako'obe' yaan u máan u kaaxano'ob».

búukintmaj junp'éel nook' de lino yéetel wa'alakbal tu yóok'ol le ríoo', tu líi'saj u x-no'oj k'ab yéetel u x-ts'íik k'ab tu tojil le ka'ano'. Leti' túune' tu jurartaj tu k'aaba' le Máax kuxa'an utia'al mantats'o':[a] «Yaan u béeytal ichil junp'éel año, ka'ap'éel año yéetel táanchumuk año.*[b] Tuláakal le ba'alo'oba' yaan u béeytal chéen p'elak u ts'o'okol u xu'ulsa'al ti' u páajtalil le kaaj santoo'».

8 Teen túune' tin wu'uyaj le ba'alo'oba', chéen ba'ale' ma' páajchaj in na'atiki'.[c] Le o'olal tin wa'alaj: «Aay, in yuum, ¿bix bíin ts'o'okok le ba'alo'oba'?».

9 Leti' túune' tu ya'alajten: «Daniel, xeen, tumen le t'aano'oba' yaan u ta'aka'alo'ob yéetel yaan u p'áatlo'ob selladoil tak te' tu ts'ook k'iino'obo'.[d] **10** Ya'ab máako'obe' yaan u limpiokíinkuba'ob yéetel yaan u sakkúuntikuba'ob, leti'obe' yaan u maas ma'alobkíinta'alo'ob.[a] Le k'asa'an máako'obo' yaan u beetko'ob ba'alo'ob k'aastak, yéetel mix juntúul k'asa'an máak ken u na'at le t'aano'oba'. Chéen ba'ale' le máaxo'ob yaan u na'ato'obo' yaan u na'atko'ob.[b]

11 Desde le kéen xu'uluk u k'u'ubul le ofrenda'ob ku k'u'ubul sáamsamalo'[c] yéetel desde le kéen ts'a'abak tu lugar le x-la' ba'al ku taasik xu'ulsajilo'[d] yaan u máan 1,290 días.

12 ¡Ki'imak u yóol le máax ku chúukpajal u yóol u páa't* u k'uchul tu xuul le 1,335 díaso'!

13 Chéen ba'ale' Daniel, teche' chúukpajak a wóol tak tu xuul. Yaan a je'elel, chéen ba'ale' le kéen xu'uluk u k'iinilo'ob a páa'taje' yaan a líik'il utia'al a k'amik a bo'ol».*[e]

CAP 12

a Da 4:34
Ap 4:9
Ap 10:6

b Da 8:24

c Lu 18:34
Hch 1:7
1Pe 1:10, 11

d Da 8:17, 26
Da 10:14
Da 12:4

Columna 2

a Da 11:35

b Sl 111:10
Da 11:33
Da 12:3

c Da 8:11

d Da 11:31
Mr 13:14

e Jn 11:24
Hch 17:31
Hch 24:15
Ap 20:12

12:7 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel tiempo, tiempos yéetel u táanchumukil junp'éel tiempo».

12:12 * Wa «le máax ma' tu náayal u yóol u páa't». **12:13** * Wa «utia'al a wantal te' lugar yéeya'an a tia'alo'».

OSEAS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 U yatan Oseas, yéetel u paalal u yatan (1-9)
Jezreel (4), Lo-ruamá (6) yéetel Lo-ami (9)
Yaan u ka'a mu'uch'ul Israel (10, 11)
2 Yaan u castigarta'al Israel (1-13)
Ku ka'a ila'al Jéeoba bey iichamtsile' (14-23)
«Leti'e' yaan u ya'alik de ke U yíichamen» (16)
3 Osease' ku ka'a manik le u yatano' (1-3)
Israele' ku suut tu yiknal Jéeoba (4, 5)

4 Jéeobae' yaan u juzgartik u kaajil Israel (1-8)
Te' lu'umo' mix máak u k'aj óol Diosi' (1)
Israele' ku adorartik uláak' dioso'ob (9-19)
U ts'íibolalo'ob beet u k'astalo'ob (12)
5 Ku juzgarta'al Efraín bey xan Judá (1-15)
6 Ku ya'ala'al ka suunako'ob yiknal Jéeoba (1-3)
U yaabilaj le kaajo' séeba'an u sa'atal (4-6)
Maas ma'alob ka e'esa'ak yaabilaj (6)
Chéen ba'alo'ob k'aastak ku beetik le kaajo' (7-11)
7 Le ba'alo'ob k'aastak ku beetik Efraíno' (1-16)
Mix máak ku páajtal u púuts'ul ti' u red Dios (12)
8 Ku mu'yajo'ob yo'olal yaanal dioso'ob (1-14)
Ku pak'iko'ob iik';
ku cosecharko'ob k'a'amkach iik' (7)
Israele' tu tu'ubsaj le Máax Beetmilo' (14)
9 Efraíne' ku rechazarta'al tumen Dios (1-17)
Tu k'ububa'ob ti' le dios taasik su'tsililo' (10)
10 Israele' ts'o'ok u k'astal; yaan u xu'ulsa'alti' (1-15)
Le ba'ax ku pa'ak'al yéetel le ba'ax ku jo'ocholo' (12, 13)
11 Diose' tu yaabiltaj Israel desde tu paalil (1-12)
«Tu lu'umil Egipto yaan ka'ach in hijo ka tin t'anaj» (1)
12 Efraíne' unaj u ka'a suut tu yiknal Jéeoba (1-14)
Jacobe' muk'ulmuuk'naj yéetel Dios (3)
Jacobe' ok'olnaj utia'al ka e'esa'ak utsil ti' tumen Dios (4)
13 Efraíne' tu tu'ubsaj Jéeoba (1-16)
«Kíimil, ¿tu'ux yaan a páajtalil?» (14)
14 Ku ya'ala'alti'ob ka suunako'ob yiknal Jéeoba (1-3)
«Yaan k-alabarkech yéetel k-chi'» (2)
Yaan u ts'a'akal Israel, ma' kun suut u traicionart Dios (4-9)

1 Lela' leti'e ba'axo'ob tu ya'alaj Jéeoba* ti' Oseas# u hijo Beerío. Tu ya'alajti' tu k'iinilo'ob Uzías,[a] Jotán,[b] Acaz[c] yéetel Ezequías,[d] u reyilo'ob Judá.[e] Te' k'iino'ob je'elo' Jeroboán,[f] u hijo Joáse',[g] u reyil Israel. **2** Le ka káaj u t'aan Jéeoba yéetel Osease', Jéeobae' tu ya'alajti': «Xeen, ts'o'okok a beel yéetel juntúul ko'olel, le ko'olela' yaan u prostituirkuba,* yéetel le paalal kun antalti'o' yaan u síijlo'ob ikil u prostituirkuba. Lela' bey kun úuchlo' tumen u kajnáalilo'ob le lu'umo' beyo'ob je'ex le máaxo'ob ku prostituirkuba'obo', tumen leti'obe' ts'o'ok u xúump'atko'ob Jéeoba».[a]

CAP 1
a 2Cr 26:1, 3, 4
b 2Re 15:32-34
c 2Re 16:1-3
d 2Re 18:1-3
e Isa 1:1
Miq 1:1
f 2Re 14:23, 24
Am 1:1
g 2Re 13:10, 11

Columna 2
a Dt 31:16
Os 3:1

1:1 * Ilawil página 2566. # Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Osayao', u k'áat u ya'al «Salvarta'an Tumen Jah; Jahe' Ts'o'ok u Salvar».

1:2 * Wa «yaan u yantal ba'al u yil yéetel jejeláas máako'ob».

3 Oseas túune' bine' ka ts'o'ok u beel yéetel Gómer, u hija Diblaim. Gómer túune' p'áat embarazadaile' ka yanchaj juntúul u chan hijo tu yéetel.

4 Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Oseas: «Jezreel* ka a ts'áa u k'aaba't le chaambalo'# tumen ichil junp'íit k'iine' yaan in k'áatik cuenta ti' le máaxo'ob yano'ob ichil u familia Jehú[a] tu yo'olal le k'i'ik' tu weko'ob tu kaajil Jezreelo'. Tene' yaan in beetik ka xu'uluk ti' u reino Israel.[b] **5** Te' k'iin je'elo' tene' yaan in kachik u arco Israel tu Táax Lu'umil Jezreel».

6 Gómere' p'áat embarazadail tu ka'atéene' ka yanchaj juntúul u chan hija. Dios túune' tu ya'alaj ti' Oseas: «Le chaambalo' ts'áa u k'aaba't Lo-ruamá,* tumen ma' kun seguer in ch'a'ik óotsilil[c] ti' u kajnáalilo'ob Israel, tene' yaan in tojolch'intko'ob.[d] **7** Chéen ba'ale' tene' yaan in ch'a'ik óotsilil ti' Judá,[e] tene' yaan in salvarko'ob, teen Jéeoba u Dioso'ob.[f] Le kéen in salvarto'obe' ma' kun meyajten arco, espada, guerra, tsíimino'ob mix soldado'ob ku nat'ko'ob tsíimino'ob».[g]

8 Le ka ts'o'ok u lu'sik u chu'uch Lo-ruamáe', Gómere' p'áat embarazadail tu ka'atéene' ka yanchaj juntúul u chan hijo. **9** Leti'e' tu ya'alaj: «Lo-ami* ka a ts'áa u k'aaba't le chaambalo' tumen te'exe' ma' in kaajale'exi' yéetel tene' ma' ken in beetinba a Diose'ex.

10 U kajnáalilo'ob* Israele' yaan u ya'abtalo'ob bey je'ex u arenail le k'áa'náab ma' tu páajtal u p'i'isil mix u xo'oklo'.[a] Ts'o'ole' te' lugar tu'ux tin wa'alajti'ob: ‹Te'exe' ma' in kaajale'exi'›,[b] tene' yaan in wa'alikti'ob: ‹Te'exe' u paalale'ex le kuxa'an Dioso'›.[c] **11** U kajnáalilo'ob Judá yéetel Israele' yaan u much'kíinta'alo'ob utia'al u p'áatlo'ob juntúulili'ob.[d] Leti'obe' yaan u yéeyiko'ob juntúul máak utia'al ka u beet u nojchil ichilo'ob, yéetel yaan u jóok'lo'ob te' lu'um je'elo'. Le k'iin je'elo' junp'éel k'iin jach k'a'ana'an utia'al Jezreel.[e]

2 A'ale'ex ti' a suku'uno'ob:
‹¡Te'exe' in kaajale'ex!›.*[f]
Yéetel a'ale'ex ti' a kiike'ex: ‹¡Te'ex le ko'olelo'ob ts'o'ok u ch'a'abal óotsilil ti'obo'!›.#[g]
2 Tak u pool a maama, tak u pool,
tumen leti'e' ma' in watani',[h] yéetel tene' ma' u yíichameni'.
Leti'e' unaj u xu'ulul u beetik u x-prostitutail,*
unaj u xu'ulul u tusik u yíicham.

CAP 1

a 2Re 10:29-31

b 2Re 15:8, 10

c Os 2:23

d 2Re 17:6
2Re 17:22, 23

e Os 11:12

f 2Re 19:34, 35

g Isa 37:36

Columna 2

a Gé 13:16
Gé 22:17

b 1Pe 2:10

c Ro 9:25, 26
2Co 6:18

d Esd 3:1
Isa 11:12
Jer 3:18
Eze 37:19
Miq 2:12

e Os 2:22

CAP 2

f Jer 31:33
Eze 36:28
Zac 13:9

g Os 2:23

h Jer 3:8

1:4 * U k'áat u ya'al «Diose' Yaan u Pak'ik Semilla». # Tuláak' tu'ux' ku ya'ala'al «chaanpal». **1:6** * U k'áat u ya'al «Ma' Ch'a'ab Óotsilil Ti'i'».

1:9 * U k'áat u ya'al «Ma' in Kaajali'». **1:10** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «U paalal». **2:1** * Ilawil u notail Oseas 1:9. # Ilawil u notail Oseas 1:6. **2:2** * Wa «u xu'ulul u yantal ba'al u yil yéetel jejeláas máako'ob».

3 Tumen wa ma'e' tene'
yaan in pitik u nook'
yéetel yaan in beetik u
p'áatal chaknuul* je'ex
yanil le ka síijo'.
Yaan in beetik u p'áatal
je'ex junp'éel desiertoe',
yaan in beetik u p'áatal
je'ex junp'éel tikin lu'u-
me',
yaan in beetik u kíimil
yéetel uk'aj.
4 Tene' ma' ken in ch'a' óo-
tsilil ti' u paalal,
tumen leti'obe' u paala-
lo'ob juntúul x-prostitu-
ta,*
5 u maama'obe' ts'o'ok u
prostituirkuba.*[a]
Le ko'olel ti' máax síijo'o-
bo' ts'o'ok u beetik ba'a-
lo'ob jach su'tsiltak,[b] tu-
men leti'e' tu ya'alaj:
‹Yaan in bin tu paach le
xiibo'ob ku yantal ba'ax
in wil tu yéetelo'obo',#[c]
le máaxo'ob ts'áaikten
waaj, ja',
lana, lino, aceite yéetel
ba'al in wuk'e›.
6 Teen túune' yaan in k'atik
u beel yéetel k'i'ixo'ob.
Tene' yaan in líi'sik jun-
p'éel koot aktáanti',
beyo' ma' kun páajtal u
kaxtik u beel.
7 Leti' túune' yaan u bin u
chukpacht le xiibo'ob ku
chitalo'ob tu yéetel ka'a-
cho', chéen ba'ale' ma'
ken u chukpachto'ob.[d]

2:3 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «píi-
tis». **2:4** * Wa «u paalalo'ob juntúul
máax ku yantal ba'al u yil yéetel je-
jeláas máako'ob». **2:5** * Wa «ts'o'ok
u yantal ba'al u yil yéetel jejeláas
máako'ob». # Wa «in amante'ob».

CAP 2

a Eze 23:4, 5
Os 3:1

b Esd 9:6
Da 9:7
Os 9:10

c Eze 23:7, 8
Os 8:9

d Isa 31:1
Os 5:13

Columna 2

a Jer 31:18
Eze 23:4
Os 5:15

b Dt 32:12-14
Ne 9:25

c Dt 32:28
Isa 1:3

d Os 8:4

e Isa 17:11

f Sl 50:22
Os 5:14

g Am 5:21
Am 8:10

Leti'e' yaan u máan u kax-
to'ob, chéen ba'ale' ma'
ken u kaxto'ob.
Leti' túune' yaan u ya'alik:
‹Yaan in suut tu yiknal
le in yáax íichamo',[a]
tumen maas ma'alob ya-
niken ka'ach tu yiknal
ke le bix yaniken beo-
raa'›.[b]
8 Leti'e' ma' tu yóotaj u
ts'áa cuenta de ke teen
ts'áati' le trigoo',[c] le
túumben vinoo', le acei-
teo',
le ya'abkach platao'
bey xan le oro meyajnajti'
utia'al u adorartik Baa-
lo'.[d]
9 ‹Le o'olale' yaan in suut,
yaan in lu'sikti' le in tri-
go ts'o'ok u k'antalo',
bey xan le in túumben
vino ts'o'ok u p'iistal
utia'al uk'bilo'.[e]
Yaan xan in tokikti' le
nook'o'ob de lana yéetel
de lino ku meyajti' utia'al
u pixik u wíinklilo'.
10 Beoraa' le partes ti' u
wíinklil ma' unaj u yila'a-
lo' yaan in beetik u yi-
la'al tumen tuláakal le
xiibo'ob ku chitalo'ob tu
yéetelo'.
Yéetel mix juntúul ti' le-
ti'ob kun páajtal u sal-
vartik tin k'abi'.[f]
11 Tene' yaan in beetik u
xu'ulul u ki'imaktal u
yóol,
yaan in beetik u xu'ulul
u beetik fiesta'ob,[g] u
festejartik túumben lu-
na'ob, sábado'ob bey xan
tuláakal u maasil
fiesta'obo'.

12 Yaan in k'askúuntik tuláakal le tu'ux ku pak'ik uva yéetel higoo'. Tu yo'olal le paak'alo'oba' leti'e' tu ya'alaj:
«Lelo'oba' leti'e' ba'alo'ob ikil bo'ota'abiken tumen le xiibo'ob chilajen tu yéetelo'obo'».
Tene' yaan in beetik u suut ka'anal k'áax le tu'ux yaan le paak'alo'obo',
yéetel yaan u jaanta'alo'ob tumen u ba'alche'ilo'ob k'áax.
13 Ti' leti'e' yaan in k'áatik cuenta tu yo'olal le buka'aj tiempo tu k'ubaj sacrificio'ob ti' u imagenilo'ob Baalo',[a]
tu yo'olal le buka'aj tiempo tu ts'áaj anillo'ob bey xan u maasil ba'alo'ob utia'al u jats'utskíintkubao', tu yo'olal le buka'aj tiempo bin u chukpacht le xiibo'ob chilajo'ob tu yéetelo'.
Chéen ba'ale' tene' tu tu'ubsen›,[b] ku ya'alik Jéeoba.
14 ‹Tene' yaan in convencertik,
yaan in bisik te' desiertoo',
yéetel yaan in t'anik yéetel yaabilaj utia'al in k'uchul tu puksi'ik'al.
15 Te' k'iino'ob je'elo' yaan in sutikti' u pak'al uva'ob,[c]
yéetel yaan u máan tu Táax Lu'umil Acor[d] utia'al u yokol te' lu'um tu'ux kun ka'a bin utsil ti'o'.

CAP 2

a Jue 3:7 1Re 16:30-32 2Re 10:28 Os 11:2

b Isa 17:10

c Dt 30:5 Isa 65:21 Jer 32:15 Eze 28:25, 26 Am 9:14

d Jos 7:24-26 Isa 65:10

Columna 2

a Éx 15:1

b Éx 23:13 Jos 23:6, 7

c Zac 13:2

d Eze 34:25

e Isa 11:6-8

f Le 26:5, 6 Jer 23:6 Miq 4:3, 4

g Isa 2:4 Eze 39:9 Zac 9:10

h Miq 7:18

Te'elo' leti'e' yaan u núukik in t'aan je'ex úuchik u beetik tu x-lóo'bayanile',
je'ex úuchik u beetik te' k'iin ka jóok' ti' u lu'umil Egiptoo'›.[a]
16 Teen Jéeobae' kin wa'alik:
‹Te' k'iino'ob je'elo' leti'e' yaan u ya'alik de ke u Yíichamen, ma' ken u ka'a a'al wa u Yuumilen›.*
17 ‹Yaan in beetik u xu'ulul u ya'alik u k'aaba' u imagenilo'ob Baal,[b]
yéetel ma' kun ka'a k'a'ajsbil u k'aaba'ob.[c]
18 Te' k'iin je'elo' utia'al u yutsilo'obe' yaan in beetik junp'éel pacto* yéetel le ba'alche'ob yano'ob te' k'áaxo',[d]
yéetel le ch'íich'o'obo' bey xan yéetel le ba'alche'ob ku jíiltikuba'obo'.[e]
Utia'al ka kuxlako'ob ich jeets'elile'[f]
tene' yaan in lu'sik te' lu'um le arcoo', le espadao' bey xan le guerra'obo'.[g]
19 Tene' yaan in comprometerkinba ta wéetel utia'al mantats'.
Kin prometertikteche' yaan in tratarkech ma'alob, yaan in beetiktech justicia,
yaan in we'esiktech nojoch yaabilaj yéetel yaan in ch'a'iktech óotsilil.[h]

2:16 * Wa «ma' ken u ka'a a'al wa teen u Baal». **2:18** * Wa «acuerdo».

20 Kin prometertiktech ma' ken in p'atech,
tene' Jéeobaen, yéetel jach yaan a k'uchul a k'aj óolten».[a]
21 Teen Jéeobae' kin wa'alik: ‹Te' k'iin je'elo'
yaan in ts'áaik ti' le ka'an le ba'ax ku k'áatiko',
le ka'ano' yaan u ts'áaik ti' le lu'um le ba'ax ku k'áatiko',[b]
22 yéetel le lu'umo' yaan u ts'áaik le ba'ax ku k'áatik le trigoo', le túumben vinoo' yéetel le aceiteo',
le ba'alo'ob túuna' yaan u ts'áaiko'ob ti' Jezreel* le ba'ax ku k'áatiko'.[c]
23 Yaan in pak'ik Jezreel te' lu'um je'ex u pa'ak'al semillao' yéetel yaan in tia'alintik,[d]
yaan in ch'a'ik óotsilil ti' le máax ma' ch'a'ab óotsilil ti'o'.*
Tene' yaan in wa'alik ti' le máaxo'ob ma' in kaajal ka'acho':# «Te'exe' in kaajale'ex»,[e]
yéetel leti'obe' yaan u ya'aliko'ob: «Teche' k-Diosech»».[f]

3 Jéeoba túune' tu ya'alajten: «Xeen, yaabilt tu ka'atéen le ko'olel yaabilta'an tumen uláak' xiibo', le ko'olel bin tu paach uláak' xiibo'.[g] Yaabilt je'ex u yaabiltmil Jéeoba u kajnáalilo'ob Israelo',[a] leti'e' u yaabiltmo'ob kex táan u adorarko'ob uláak' dioso'ob[b] yéetel kex uts tu t'aan u k'ubko'ob ti' leti'ob waajo'ob beeta'an yéetel pasas».

2 Teen túune' tin manaj, tu yo'olale' tin bo'otaj 15 ba'alo'ob de plata bey xan junp'éel homer* y medio cebada. **3** Teen túune' tin wa'alajti': «Yaan a p'áatal tin wéetel ya'ab tiempo. Teche' ma' unaj a prostituirkabai',* yéetel ma' unaj u yantal ba'al a wil yéetel uláak' xiibi'. Teen xane' ma' kun antal ba'al in wil ta wéetel».

4 Lela' bey kun úuchlo' tumen ich ya'ab tiempoe'* tu kaajil Israele' ma' kun antal juntúul reyi',[c] mix juntúul príncipei', ma' kun k'ubbil sacrificioi', ma' kun adorarbil mix junp'éel columnai', ma' kun meyaj mix junp'éel efodi'#[d] yéetel ma' kun antal mix junp'éel imageni'.△[e] **5** Ts'o'ole' te' tu ts'ook k'iino'obo'[f] u kajnáalilo'ob Israele' yaan u suuto'ob yéetel yaan u kaxtiko'ob Jéeoba u Dioso'ob[g] yéetel yaan xan u kaxtiko'ob David u reyo'ob.[h] Leti'obe' yaan u ye'esko'ob respeto le kéen taalako'ob tu yiknal Jéeoba utia'al ka e'esa'ak utsil ti'obo'.

CAP 2
a Isa 54:13; Jer 24:7; Jer 31:34
b Dt 28:12; Zac 8:12
c Os 1:11
d Jer 31:27
e Os 2:1; Ro 9:25, 26; 1Pe 2:10
f Os 1:10

CAP 3
g Os 1:2, 3

Columna 2
a Dt 7:6-8; 2Re 13:23; Sl 106:44, 45
b Jue 10:13; Jer 3:20
c 2Re 17:6; 2Re 18:9, 10
d Jue 8:27
e Jue 17:5; 1Sa 19:15, 16
f Dt 4:30
g Jer 50:4
h Jer 30:9; Eze 34:23, 24; Eze 37:24, 25; Am 9:11; Lu 1:31-33

2:22 * U k'áat u ya'al «Diose' Yaan u Pak'ik Semilla». **2:23** * Ilawil u notail Oseas 1:6. # Ilawil u notail Oseas 1:9.

3:2 * Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 220 litroso'. Ilawil «Homer», página 2565. **3:3** * Wa «Teche' unaj u xu'ulul u yantal ba'al a wil yéetel jejeláas máako'ob». **3:4** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ya'ab k'iino'obe'». # Lela' bey junp'éel mandile'. Ilawil «Efod», página 2562. △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «terafim». Ilawil «Terafim», página 2582.

4 U kajnáalile'ex Israel, u'uye'ex ba'ax ku ya'alik Jéeoba,
tumen Jéeobae' yaan u juzgartik u kajnáalilo'ob le lu'umo',[a]
yaan u beetik tumen mix máak a'alik u jaajil, mix máak e'esik nojoch yaabilaj yéetel mix máak u k'aj óol Dios te' lu'uma'.[b]
2 Tuláakal tu'uxe' le máako'obo' ku jurarko'ob ba'ax ma' jaaji', ku tuuso'ob[c] yéetel ku kíimsko'ob u yéet máakilo'ob,[d]
ku yookolo'ob yéetel ku tusik u núupo'ob,*[e]
ts'o'ole' le máako'obo' ma' tu xu'ulul u kíimsko'ob u yéet máakilo'ob.[f]
3 Tu yo'olal lelo' tuláakal le lu'umo' yaan u yok'ol,[g]
u kuxtal tuláakal u kajnáalilo'obe' yaan u yantal tu chi' kíimil.
Yaan u kíimil u ba'alche'ilo'ob k'áax, le ch'íich'o'obo'
bey xan le kayo'ob yano'ob te' k'áa'náabo'.
4 «Chéen ba'ale' mix máak unaj u tsolikte'ex u nu'uk mix unaj u ba'ate'el ta wéetele'exi',[h]
tumen te'exe' beye'ex le máako'ob ku ba'atelo'ob tu contra juntúul sacerdoteo'.[i]
5 Te'ex yéetel le profeta'obo' yaan a t'óochpajle'ex kex sáasil u juul le K'iino',
yaan a t'óochpajle'ex je'ex u yúuchul ti' máak de áak'abe',
yéetel yaan in xu'ulsik ti' a maama'ex.
6 Yaan u xu'ulsa'al ti' in kaajal, tumen leti'obe' ma' u k'aj óoleno'obi'.
Te'exe' ma' ta wóotaj a k'aj óoltene'exi',[a]
le o'olal ma' in k'áat ka seguernak a meyajtikene'ex bey in sacerdote'exe'.
Te'exe' ts'o'ok a tu'ubsike'ex in ley,*[b]
le o'olal yaan xan in tu'ubsik a paalale'ex.
7 Je'ex binik u ya'abtalo'obe'* bey binik u maas k'ebantalo'ob tin contra.[c]
Tene' yaan in beetik u xu'ulul u respetarta'alo'ob utia'al ka p'áatko'ob ich su'tsilil.#
8 Le kéen k'ebanchajak in kaajale' leti'obe'* ku polokkíintkuba'ob ikil u jaantiko'ob bak',
leti'obe' jach ku ts'íiboltko'ob ka k'ebanchajak le kaajo'.
9 Le ba'ax kun taal tu yóok'ol le kaajo' leti'e xan kun taal tu yóok'ol le sacerdote'obo'.
Tene' yaan in k'áatik cuenta tu yo'olal le ba'axo'ob ku beetko'obo',

4:2 * Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil juntúul íichamtsil wa juntúul atantsil yéetel máax ma' u núupi'.

4:6 * Wa «le ba'ax tin tsolajte'exo'». **4:7, 8** * Ma' xaane' te'ela' táan u t'aan ti' le sacerdote'obo'. **4:7** # Uláak' bix u traducirta'ale' «Tu lugar u respetarkeno'obe' ts'o'ok u p'atkeno'ob ich su'tsilil».

CAP 4
a Miq 6:2
b Miq 7:2
c Os 11:12
d 1Re 21:18, 19
e Eze 23:37
f Os 1:4 Os 6:8, 9
g Am 8:7, 8
h Am 5:10, 13
i Dt 17:12

Columna 2
a Jer 2:8
b 2Re 17:15, 16
c Esd 9:6, 7

yéetel yaan in castigarko'ob tu yo'olal le ba'axo'ob ku beetko'obo'.[a]

10 Leti'obe' yaan u janalo'ob, chéen ba'ale' ma' kun na'ajtalo'ob.[b]
Leti'obe' yaan u sen antal ba'al u yilo'ob yéetel jeleláas máako'ob,* chéen ba'ale' ma' kun ya'abtalo'ob,[c]
bey kun úuchulti'obo' tumen jach junpuli' ma' u yu'ubo'ob u t'aan Jéeobai'.

11 Le u prostituirkuba máako'* ku lu'sik ti' máak u tuukulil u beetik ba'ax ma'alob,[d]
bey xan u yúuchul ti' máak le kéen u yuk' le úuchben vino yéetel le túumben vinoo'.

12 In kaajale' ku k'áatik u yáantaj u imageno'ob de che',
leti'obe' ku beetko'ob ba'ax ku ya'ala'alti'ob tumen u xóolte'ob.*
Le u ts'íibolal u prostituirkuba'obo'# leti'e ba'ax beetik u k'astalo'obo',
yéetel ikil u prostituirkuba'obe' ma' tu yóotik u beeto'ob ba'ax ku ya'alik Dios.

13 Leti'obe' ku k'ubko'ob sacrificio'ob tu yóok'ol le montaña'obo',[e]
yéetel ku beetko'ob u buts'ilankil u sacrificio'ob tu yóok'ol le pu'uko'obo',*
bey xan u beetko'ob yáanal u che'ilo'ob encino, yáanal u che'ilo'ob estoraque# bey xan yáanal je'el ba'alak nukuch che'ile',[a]
tumen jach ma'alob le bo'oy ku ts'áaiko'obo'.
Tu yo'olal lela' u hija'obe' ku prostituirkuba'ob,△
yéetel u yilibo'obe' ku tusik u yíichamo'ob.⊠

14 Tene' ma' ken in k'áat cuenta ti' u hija'ob ikil u prostituirkuba'ob,
yéetel ma' ken in ts'áainba tu contra u yilibo'ob úuchik u tusik u yíichamo'obi'.
Ma' ken in beet lelo' tumen leti'e xiibo'ob ku bino'ob tu yiknal le x-prostituta'obo',
ku k'ubko'ob sacrificio'ob junmúuch' yéetel le x-prostituta'ob yano'ob te' temploo'.
Le kaaj mina'an u na'ata'[b] yaan u xu'ulsa'alti'.

15 U kaajil Israel, kex táan a prostituirkabae',[c]
Judáe' ma' unaj u yantal u culpai'.[d]
Ma' a taale'ex Guilgal[e] mix Bet-aven,[f]

CAP 4

a Am 3:1, 2

b Le 26:26 Miq 6:14

c Os 9:11, 12

d Pr 20:1 Pr 23:31, 33 Isa 28:7

e Jer 3:6

Columna 2

a 2Re 17:10-12 Jer 2:20 Eze 20:28

b Jer 4:22

c Eze 23:4, 5

d 2Re 17:18

e Os 9:15 Os 12:11 Am 4:4

f Os 5:8 Os 10:5

4:10 * Wa «yaan u beetko'ob ba'alo'ob jach k'aastak; leti'obe' yaan u prostituirkuba'ob». **4:11** * Wa «u yantal ba'al u yil máak yéetel jejeláas máako'obe'». **4:12** * Wa «u xóolte' le j-meeno'obo'». # Wa «u yantal ba'al u yilo'ob yéetel jejeláas máako'obo'».

4:13 * Wa «cerro'obo'». # Junkúul che' ma'atech u jach ka'antal. U loolo'obe' saktak yéetel jach ki'iboktak. △ Wa «ku yantal ba'al u yilo'ob yéetel jejeláas máako'ob». ⊠ Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil yéetel máax ma' u núupi'.

mix a jurare'ex táan a
wa'alike'ex: ‹¡Kin jurar-
tik tu k'aaba' Jéeoba, le
Dios kuxa'ano'!›.[a]
16 Tumen Israele' ts'o'ok u
jach tercotal, bey je'ex
juntúul vaca jach ter-
cae'.[b]
¿Je'el wa túun a nu'uk-
ta'ale'ex tumen Jéeoba
je'ex u nu'ukta'al juntúul
táankelem taman te'
tu'ux ku bisa'al janalo'?*
17 Efraíne' u k'ubmuba ti' le
imageno'obo'.[c]
¡P'a'atak tu juunal!
18 Le kéen u xup u yo'och
cerveza'obe'*
ku bin u kaxto'ob máax
yéetel u yantal ba'al u yi-
lo'ob.#
Le máaxo'ob gobernar-
ko'obo'△ jach uts tu t'aan
u beetko'ob ba'alo'ob su'-
tsiltak.[d]
19 Leti'e' yaan u bisa'al* tu-
men junp'éel k'a'amkach
iik',
yéetel leti'obe' yaan u
ch'a'iko'ob su'tal tu yo'o-
lal le sacrificio'ob ku
k'ubko'obo'».

5 «Sacerdote'ex, u'uye'ex le-
la',[e]
u kajnáalile'ex Israel,
ch'enxikinte'ex lela',
te'ex le yane'ex tu yotoch
le reyo', u'uye'ex lela',

4:16 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ti' junp'éel nojoch lugar». **4:18** * Wa «cerveza'ob beeta'an yéetel trigoe'». # Wa «u beetko'ob ba'alo'ob jach k'aastak; u prostituirkuba'ob». △ Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Le máaxo'ob kanáantko'obo'». **4:19** * Wa «yaan u míista'al».

CAP 4

a Isa 48:1
Jer 5:2
Eze 20:39

b Sl 78:8
Sl 81:11, 12
Zac 7:11, 12

c Os 11:2
Os 13:1, 2

d Miq 7:3

CAP 5

e Os 4:9

Columna 2

a Jue 4:6
Jer 46:18

b Eze 23:4, 5
Os 4:17, 18

c Os 4:12
Am 2:7

d Isa 9:9, 10
Os 7:10

e 2Re 17:19, 20
Eze 23:30, 31
Am 2:4, 5

tumen te'exe' yaan a juz-
garta'ale'ex.
Te'exe' beye'ex junp'éel
trampa ts'a'an tu kaajil
Mizpáe',
yéetel beye'ex junp'éel
red t'ina'an tu yóok'ol
Tabore'.[a]
2 Le máaxo'ob ts'o'ok u
xúump'atkeno'obo'*
chéen kiimsaj ku beet-
ko'ob,
le o'olal tene' ma' xu'uluk
in k'eyko'obi'.#
3 Tene' in k'aj óol Efraín,
yéetel Israele' ma' tu páaj-
tal u ta'akikuba ti' teen.
Efraín, teche' ts'o'ok a
prostituirkaba.
Israele' ts'o'ok u k'as-
kúuntkuba.[b]
4 Yo'olal le ba'axo'ob ku
beetko'obo' ma' tu páaj-
tal u suuto'ob tu yiknal
Dios,
tumen leti'obe' ku ts'íi-
boltko'ob u prostituir-
kuba'ob.*[c]
Ts'o'ole' ma' tu yóotko'ob
u ts'áa'ob cuenta de ke
teen Jéeobae' u Diose-
no'ob.
5 Israele' ts'o'ok u ta'akal u
pool, lela' u ka'anal ichil
beete.[d]
Israel yéetel Efraíne'
ts'o'ok u t'óochpajlo'ob
yo'olal le ba'alo'ob k'aas-
tak ku beetko'obo'.
Judáe' ts'o'ok xan u
t'óochpajal tu yéete-
lo'ob.[e]

5:2 * Wa «Le máaxo'ob terco'obo'». # Wa «in castigarko'obi'». **5:4** * Wa «u yantal ba'al u yilo'ob yéetel jejeláas máako'ob».

6 Leti'obe' bin u kaxto'ob Jéeoba
junmúuch' yéetel u yalak' tamano'ob bey xan yéetel u yalak' wakaxo'ob,
chéen ba'ale' ma' páajchaj u kaxtiko'obi' tumen leti'e' ts'o'ok u náachtal ti' leti'ob.[a]

7 Leti'obe' ts'o'ok u traicionarko'ob Jéeoba,[b]
tumen u paalalo'obe' j-táanxel lu'umilo'ob.
Ichil junp'éel mese' yaan u xu'ulsa'alti'ob* yéetel yaan u xu'ulsa'al ti' le ba'alo'ob yaanti'obo'.#

8 ¡Uste'ex junp'éel baak[c] tu kaajil Guibea, uste'ex junp'éel trompeta tu kaajil Ramá![d]
¡Benjamín, nu'ukt le ba'atelo'..., le máaxo'ob yano'ob paachil ti' teech te' Bet-aveno',[e] awatnako'ob utia'al le ba'atelo'!

9 Efraín, te' k'iin ken castigarta'akecho' yaan a p'áatal bey junp'éel ba'al ku ch'a'abal saajkil ti'e'.[f]
Tene' ts'o'ok in wa'alik jach ba'ax kun úuchul ti' u tribuilo'ob Israel.

10 U príncipeilo'ob Judáe' beyo'ob je'ex le máako'ob ku péeksiko'ob le marca e'esik tu'ux ku náakal junp'éel terrenoe'.[g]
Tene' yaan in láalik tu yóok'olo'ob in p'uja'anil je'ex u láala'al ja'e'.

5:7 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Beoraa' junp'éel mes kun xu'ulsikti'ob». # Wa «ti' u lu'umo'ob».

CAP 5

a Isa 1:15 Miq 3:4

b Isa 48:8 Jer 3:20

c Os 8:1

d Isa 10:29

e Os 4:15 Os 10:5

f Isa 28:1-3 Os 9:13

g Dt 19:14

Columna 2

a 1Re 20:1

b Os 8:9 Os 12:1

c Sl 50:22

d Am 2:14

e Le 26:38, 40

11 Efraíne' ku beeta'al u mu'yaj,* leti'e' u náajaltmaj ka yaya'cha'ata'ak,
tumen u ch'a'tukultmaj u bin tu paach u enemigo.[a]

12 Tene' yaan in jaantik Efraín je'ex u jaanta'al le che' tumen le k'amaso'.*
Yaan in beetik u ts'úukul Judá je'ex u ts'úukul junxóot' che'e'.

13 Le ka tu yilaj Efraín le k'oja'anil yaanti'o' yéetel le ka tu yilaj Judá le llaga yaanti'o',
Efraíne' bin Asiria,[b] tu túuxtaj máako'ob tu yiknal le nojoch reyo'.*
Chéen ba'ale' le reya' ma' páajchaj u ts'akik a k'oja'anile'exi',
ma' páajchaj u ts'akik le llaga yaante'exo'.

14 Tene' yaan in wantal tu contra Efraín bey juntúul táankelem leóne',
yaan in wantal tu contra Judá bey juntúul león jach yaan u muuk'e'.*
Tene' yaan in xe'exet'ik, ts'o'ole' kin bin.[c]
Tene' yaan in bisko'ob yéetel mix máak kun salvarko'ob.[d]

15 Tene' yaan in suut te' tu'ux yanen ka'acho' yéetel ti' kin p'áatal tak ken u bo'ot u k'ebano'obi'.
Le kéen ts'o'okke' yaan u k'áatko'ob ka in we'es in wutsil ti'ob.[e]

5:11 * Wa «u sufrir». **5:12** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «x-tuyul». **5:13** * Wa «le rey Jarebo'». **5:14** * Wa «táankelem león ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poole'».

Le kéen mu'yajnako'obe' yaan u taal u kaxteno'ob».[a]

6 «Ko'otene'ex, ko'one'ex suut tu yiknal Jéeoba,
leti'e' kex ts'o'ok u xe'exet'ko'one'[b] yaan u beetik k-utstal.
Leti'e' ts'o'ok u jats'ko'on, chéen ba'ale' yaan u to'ik le tu'ux ucha'an loob to'ono'.
2 Le kéen máanak ka'ap'éel k'iine', leti'e' yaan u ka'a kuxkíintiko'on.
Tu yóoxp'éel k'iine' yaan u líi'sko'on,
yéetel yaan u beetik ka kuxlako'on tu táan.
3 Yaan k-k'aj óoltik Jéeoba, yaan k-ilik k-k'aj óoltik jach tubeel.
Leti'e' seguro yaan u taal t-iknal je'ex seguroil u jóok'ol le K'iin le kéen sáasako'.
Yaan u taal t-iknal je'ex junp'éel k'a'amkach ja'e',
je'ex le ja' ku k'áaxal yéetel ku bulik le lu'umo'».
4 «Efraín, ¿ba'ax unaj in beetiktech beya'?
Kux teech Judá, ¿ba'ax unaj in beetiktech?
Tumen le yaabilaj ka we'eske'exo' bey je'ex le múuyalo'ob ku yila'al le kéen sáasako',
bey je'ex le sereno séeba'an u sa'atlo'.
5 Le o'olale' tene' yaan in túuxtik in profeta'ob utia'al in xu'ulsikte'ex.[c]
Yaan in kíimske'ex yéetel le ba'ax ken in wa'alo'.[d]

CAP 5

a Dt 4:29, 30 Dt 30:10

CAP 6

b Os 5:14

c Isa 58:1 Jer 1:9, 10 Eze 3:8, 9

d Jer 23:29

Columna 2

a Sof 3:5

b 1Sa 15:22 Pr 21:3 Isa 1:11 Miq 6:6-8 Mt 9:13 Mt 12:7

c 2Re 17:15 Isa 24:5 Os 8:1

d Os 12:11

e Miq 7:2

f 1Re 12:25

g 2Re 17:6, 7 Jer 3:6

h Eze 23:4, 5

Le castigo ken in taas ta wóok'ole'exo' jach sáasil kun ilbil je'ex u yila'al u sáasilil le K'iino'.[a]
6 Tumen tene' maas je'el u ki'imaktal in wóol wa ka a we'ese'ex yaabilaje'* ke ka a k'ube'ex sacrificio'ob.
Maas je'el u ki'imaktal in wóol wa ka a k'aj óolte'ex Diose' ke ka a k'ube'ex tóokbil ofrenda'ob.#[b]
7 Chéen ba'ale' leti'obe', beyo'ob juntúul k'eban wíinike', ma' u beeto'ob ba'ax ku ya'alik le pactoo'.[c]
Leti'obe' ts'o'ok u traicionarkeno'ob te' tu'ux kaja'ano'obo'.
8 Galaade'* junp'éel kaaj chuup yéetel k'asa'an máako'ob,[d]
te'elo' jach táaj ya'ab u kíimsa'al máaki'.[e]
9 Le sacerdote'obo' beyo'ob junmúuch' k'asa'an máako'ob u ta'akmuba'ob utia'al u beetko'ob loob ti' wa máaxe'.
Leti'obe' chéen ba'alo'ob k'aastak ku beetko'ob,
ku kíimsko'ob máako'ob te' bej yaan naats' ti' Sikemo'.[f]
10 Tene' ts'o'ok in wilik u beeta'al junp'éel ba'al jach k'aas tu lu'umil Israel.
Te'elo' Efraíne' ts'o'ok u prostituirkuba,[g]
Israele' ts'o'ok u k'askúuntkuba.[h]

6:6 * Wa «wa ka a ch'a'ex óotsilile». # Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582. **6:8** * Ilawil página 2563.

11 U kajnáalile'ex Judá,
je'ex u k'uchul u k'iinil
u mu'uch'ul le cosechao'
ts'o'ok xan u yéeya'al u
k'iinil a mu'uch'le'ex.
Te' k'iin je'elo' yaan in
ka'a sutik in kaajal tu
lu'um».[a]

7 «Cada ken in wóot in
ts'ak Efraíne',
ku chíikpajal le ba'alo'ob
k'aastak ku beetko',[b]
ku chíikpajal xan le ba'a-
lo'ob k'aastak ku beetik
Samariao'.[c]
Tumen leti'obe' mantats'
ku tuuso'ob,[d]
ku máano'ob ookol tu
yotoch máak yéetel
chéen bey u máano'ob
utia'al u atacarko'ob
máako'.[e]

2 Leti'obe' mix tu poolo'ob
ku máan wa yaan in
k'a'ajsik tuláakal le ba'a-
xo'ob k'aastak ku beet-
ko'obo'.[f]
Leti'obe' ba'pachta'ano'ob
tumen le ba'axo'ob ma'
ma'alobtak ku beetko'o-
bo'.
Tene' ku páajtal in wilik
tuláakal ba'ax ku beet-
ko'ob.

3 Leti'obe' ku beetko'ob u
ki'imaktal u yóol le rey
yéetel le ba'axo'ob k'aas-
tak ku beetko'obo'.
Ku beetko'ob xan u ki'i-
maktal u yóol le prínci-
pe'ob ikil u tuuso'obo'.

4 Tuláaklo'obe' ku tusik
u núupo'ob.
Leti'obe' beyo'ob jun-
p'éel horno ku choko-
kíinta'ale',
junp'éel horno ma' tsaaj u
seguer u chokokíinta'al
mientras le panadero bi-
ja'an u xa'ak't le harinao'
yéetel mientras u páa'-
tik u líik'lo'.

5 Te' k'iin ka beeta'ab
junp'éel nojoch fiesta
utia'al le reyo', le prínci-
pe'obo' k'oja'anchajo'ob...
sen p'u'ujo'ob yo'olal le vi-
noo'.[a]
Le reyo' ku biskuba yée-
tel le máako'ob chéen
a'alaj ba'al ku beetko'o-
bo'.

6 U puksi'ik'alo'obe' jach
choko je'ex junp'éel hor-
noe'.*
Le panaderoo' ku wenel
bul áak'ab,
chéen ba'ale' le kéen
sáasake' le hornoo'
ku tóoch'bal u k'áak'il.

7 Tuláaklo'obe' choko yani-
lo'ob je'ex junp'éel hor-
noe',
ku jaantiko'ob le máa-
xo'ob gobernarko'obo'.*
Tuláakal u reyo'obe'
ts'o'ok u lúublo'ob,[b]
mix juntúul ti' leti'ob u
k'áato'obten áantaji'.[c]

8 Efraíne' ku xa'ak'tikuba
yéetel le uláak' lu'umo'o-
bo'.[d]
Efraíne' bey je'ex junp'éel
wóolis waaj chéen jun-
tséel ts'o'ok u tajale'.

CAP 6

a Dt 30:3
Jer 29:14
Am 9:14

CAP 7

b Isa 28:1

c Am 8:14
Miq 1:5

d Miq 7:3

e Os 6:9

f Dt 32:29
Isa 1:3
Am 8:7

Columna 2

a Isa 5:11
Isa 28:1

b 2Re 15:8, 10
2Re 15:14

c Isa 9:13

d Sl 106:34-36
Eze 23:4, 5

7:6 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Leti'obe' táan u taal u náats'lo'ob yéetel táan u planeartik u beetko'ob ba'ax k'aas, yo'olal lelo' u puksi'ik'alo'obe' bey junp'éel hornoe'».
7:7 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u juezo'obo'».

9 Le j-táanxel lu'umilo'obo' ts'o'ok u lu'sko'ob u páajtalil,[a] chéen ba'ale' leti'e' ma' u yojli'.
U tso'otsel u poole' ts'o'ok u saktal, chéen ba'ale' ma' u ts'áa cuentai'.
10 Israele' ts'o'ok u ta'akal u pool, lela' u ka'anal ichil beete.[b]
Kex ts'o'ok u yúuchulti'ob tuláakal le ba'alo'oba'
ma' suunako'ob tu yiknal Jéeoba u Dioso'obi'.[c]
11 Efraíne' bey je'ex juntúul paloma séeb je'el u tu'usle', mina'an u na'at.*[d]
Leti'obe' ts'o'ok u k'áatko'ob áantaj ti' Egipto,[e] ts'o'ok u bin u k'áato'ob áantaj ti' Asiria.[f]
12 Je'el tu'uxak ka xi'iko'obe' yaan in jáaych'intik in red tu yóok'olo'ob.
Yaan in wéemsiko'ob je'ex u beeta'al yéetel le ch'íich'o'obo'.
Yaan in castigarko'ob je'ex úuchik in wa'alik ti' le kaajo'.[g]
13 ¡Óotsilo'ob, tumen ts'o'ok u náachtalo'ob ti' teen!
¡Yaan u xu'ulsa'alti'ob tumen ts'o'ok u beetko'ob ba'alo'ob k'aastak tin contra!
Tene' jach nika'aj in salvarto'ob ka'achi, chéen ba'ale' ts'o'ok u ya'aliko'ob ba'alo'ob ma' jaajtak tin contrai'.[h]
14 Leti'obe' kex táan ka'ach u awat ok'olo'ob desde tu cama'obe'

7:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «mina'an u puksi'ik'al».

CAP 7

a 2Re 13:3; 2Re 15:19

b Os 5:5

c Ne 9:35; Isa 9:13; Am 4:6; Zac 1:4

d Isa 1:3

e 2Re 17:4; Isa 31:1

f 2Re 15:19; Eze 23:4, 5

g Dt 28:15; 2Re 17:13

h Isa 59:13

Columna 2

a Sl 78:37; Isa 29:13

b Sl 78:57

c Eze 36:19, 20; Os 9:3

CAP 8

d Os 5:8

e Dt 28:49, 50

ma' yéetel u jaajil u yóol u puksi'ik'alo'ob tu k'áato'obten áantaji'.[a]
Leti'obe' ku xotik u wíinklilo'ob utia'al u k'áatko'ob ka ts'a'abakti'ob trigo* yéetel túumben vino.
Leti'obe' tu ts'áajuba'ob tin contra.
15 Kex tin tsolaj u nu'uk ti'ob yéetel kex tin beetaj u yantal u muuk'o'obe',
leti'obe' u ts'aamuba'ob tin contra, táan u tuklik u beetko'ob ba'ax k'aas.
16 Leti'obe' tu k'exaj ba'ax ku beetko'ob, pero ma' utia'al u beetko'ob junp'éel ba'al maas ma'alobi'.*
Ma' tu páajtal u confiar máak ti' leti'ob, tumen beyo'ob junp'éel arco ma' ma'alob tesadoil u hiloile'.[b]
U príncipe'obe' yaan u kíimsa'alo'ob yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku ya'aliko'obo'.
Tu yo'olal lelo' yaan u burlarta'alo'ob tu lu'umil Egipto».[c]

8 «¡Uste'ex junp'éel baak![d]
Tumen le enemigoo' táan u taal je'ex u taal juntúul águilae', táan u taal tu contra le máaxo'ob yano'ob ichil u kaajal Jéeobao',*[e]

7:14 * Wa ma' xaane' cebada. **7:16** * U k'áat u ya'ale' ma' tu maas ma'alobkíintaj bix u adoraro'obi'. **8:1** * Wa «táan u taal tu contra u templo Jéeoba».

tumen leti'obe' ma' tu
ts'o'okbeso'ob in
pactoi',[a] ts'o'ole' ma' tu
beeto'ob ba'ax ku ya'alik
in leyi'.[b]
2 Ti' tene' ku k'a'am a'a-
liko'ob: ‹¡Ki'ichkelem
Yuum, to'on u kaajil
Israele', k-k'aj óolech!›.[c]
3 Israele' ts'o'ok u recha-
zartik ba'ax ma'alob.[d]
Ch'a'pachta'ak tumen u
enemigo.
4 Leti'obe' tu ts'áajo'ob re-
yo'ob, chéen ba'ale' ma'
je'ex in wa'almilo'.
Tu ts'áajo'ob príncipe'ob,
chéen ba'ale' ma' tu ya'a-
lo'obteni'.
Tu beeto'ob imageno'ob
yéetel le plata bey xan
yéetel le oro
yaanti'obo',[e]
lela' yaan u beetik u xu'ul-
sa'alti'ob.[f]
5 Samaria, tene' ma' tin k'a-
mik le chan wakax ka
adorarko'.[g]
Tene' p'uja'anen ta con-
tra.[h]
¿Tak ba'ax k'iin ken p'áat-
ke'ex limpioil?
6 Le chan wakaxa' tu lu'u-
mil Israel u taal.
Chéen wíinik beete, leti'e'
ma' u jaajil Diosi'.
Le chan wakax yaan Sa-
mariao' yaan u xiix-
kúunta'al.
7 Leti'obe' ku beetko'ob
ba'ax k'aas, lela' bey ka
u pak'o'ob iik'e'.
Yaan u bin k'aasil ti'ob, le-
la' bey ka u cosechar-
to'ob junp'éel k'a'amkach
iik'e'.[i]

CAP 8

a Os 6:7

b 2Re 17:15

c Isa 48:1
Miq 3:11

d Sl 50:17

e 1Re 12:26, 28
Os 13:2

f 1Re 13:34

g Os 10:5, 6

h Dt 32:21, 22
2Re 17:18

i Pr 22:8

Columna 2

a Isa 17:11

b Dt 28:15, 33

c 2Re 15:29
2Re 18:11
Jer 50:17

d Le 26:33

e 2Re 15:19
Eze 23:4, 5
Os 5:13
Os 12:1

f Eze 23:9

g 2Re 14:26
1Cr 5:26

h Isa 10:10, 11

i Os 12:11

Mix junp'éel ti' le ba'ax
pak'a'an ken u ts'áa u yi-
cho',[a]
yéetel kex ka u ts'áa u yi-
che' ma' kun páajtal u
beeta'al harina tu yée-
tel.
Wa ka k'uchuk u ts'áa u
yiche' yaan u jaanta'al
tumen j-táanxel lu'umi-
lo'ob.*[b]
8 Israele' yaan u jaanta'al
tumen u enemigo'ob.[c]
Leti'obe' yaan u k'i'itpaj-
lo'ob ichil u maasil lu'u-
mo'obo'.[d]
Yaan u p'áatlo'ob bey jun-
p'éel nu'ukul mix máak
u k'áate'.
9 Tumen leti'obe' ts'o'ok u
bino'ob Asiria,[e] beyo'ob
juntúul burro* tercoe'.
Efraíne' ts'o'ok u bo'otik
ko'olelo'ob utia'al ka chi-
lako'ob tu yéetel.[f]
10 Le máaxo'ob tu bo'oto'o-
bo' ti' uláak' lu'umilo'ob
u taalo'ob,
kex beyo' beoraa' yaan in
láaj much'ko'ob.
Leti'obe' yaan u mu'ya-
jo'ob[g] yo'olal le kuuch
kun ts'aabil tu yóok'o-
lo'ob tumen le rey yéetel
le príncipe'obo'.
11 Efraíne' tu beetaj ya'ab
altaro'ob* yéetel k'eban-
chaji.[h]
Le altaro'oba' meyajnajti'
utia'al u k'ebantal.[i]

8:7 * Wa «máako'ob ma' k'aj óola'a-
no'obi'». **8:9** * Wa «burro salvaje».
Lela' junp'éel clase burro ma' suuk-
besa'ani' yéetel chéen ti' k'áax wa ti'
desierto ku máan. **8:11** * Ilawil pá-
gina 2554.

12 Tene' tin ts'íibtaj ya'ab leyo'ob* utia'al in ts'áaiktí',
chéen ba'ale' ma' tu ch'a'ajo'ob en cuentaili'.[a]
13 Leti'obe' ku k'ubko'obten sacrificio'ob yéetel ku jaantiko'ob u bak'el,
chéen ba'ale', teen Jéeobae', ma' ki'imak in wóol yéetel u sacrificio'obi'.[b]
Beoraa' yaan in k'a'ajsik le ba'axo'ob k'aastak ku beetko'obo' yéetel yaan in castigarko'ob yo'olal u k'ebano'ob.[c]
Leti'obe' ts'o'ok u suuto'ob Egipto.*[d]
14 Israele' ts'o'ok u tu'ubsik le Máax Beetmilo'[e] yéetel ts'o'ok u beetik templo'ob.[f]
Judáe' ts'o'ok u beetik ya'ab kaajo'ob ka'anal u pak'ilo'ob.[g]
Chéen ba'ale' yaan in beetik u taal k'áak' tu yóok'ol u kaajalo'obo',
le k'áak'o' yaan u láaj tóokik le torre'ob yano'ob te' kaajo'obo».[h]

9 «Israel, ma' u ki'imaktal a wóol,[i]
ma' a we'esik jach ki'imak a wóol je'ex le u maasil kaajo'obo'.
Teche' ts'o'ok a náachtal ti' a Dios ikil a prostituirkaba.*[j]

CAP 8

a 2Re 17:15 Ne 9:26

b Isa 1:11 Am 5:22

c Os 9:9 Am 8:7

d Os 7:16 Os 9:3

e Dt 32:18

f 1Re 12:25, 31

g 2Cr 26:9, 10

h 2Re 18:13 2Cr 36:17, 19 Jer 17:27 Jer 34:7

CAP 9

i Os 10:5

j Eze 23:4, 5 Os 4:12

Columna 2

a Os 2:12 Miq 1:7

b Os 2:8, 9 Am 5:11

c Le 20:22 Dt 28:63, 64 Jos 23:15, 16 1Re 9:6, 7

d 2Re 17:6

e Nú 15:5 Nú 28:14 Joe 1:13

f Isa 1:11

Teche' jach uts ta t'aan a bo'ota'al ikil a prostituirkaba, uts ta t'aan a bo'ota'al te' táax lu'um tu'ux ku jóo'sa'al le nee-k'o'obo'.[a]
2 Chéen ba'ale' le táax lu'um tu'ux ku jóo'sa'al neek'o'ob yéetel le tu'ux ku beeta'al vinoo' ma' ken u ts'áatech mix ba'al utia'al a jaante,
yaan u xu'upultech le túumben vinoo'.[b]
3 Teche' ma' kun seguer a kajtal te' lu'um u tia'al Jéeobao'.[c]
Efraíne' yaan u suut Egipto,
yéetel tu lu'umil Asiriae' yaan a jaantik ba'alo'ob ma' limpio yanilo'ob tu táan Diosi'.[d]
4 Leti'obe' yaan u xu'ulul u k'ubko'ob vino bey ofrenda utia'al Jéeobae'.[e]
Diose' yaan u xu'ulul u ki'imaktal u yóol yéetel le sacrificio'ob ku k'ubko'obo'.[f]
Le sacrificio'oba' yaan u p'áatlo'ob bey je'ex le waaj ku jaanta'al te' k'iino'ob sen yaachaja'an u yóol máako'.
Je'el máaxak ka u jaante' yaan u p'áatal ma' limpio yanil tu táan Diosi'.
Tumen le waaj je'elo' chéen utia'al u jaanto'ob leti'ob,
ma' kun oksbil tu yotoch Jéeoba.
5 ¿Ba'ax ken a beete'ex le kéen k'uchuk u k'iinil a much'kaba'ex

8:12 * Wa «tsolnu'uko'ob». **8:13** * Uláak' bix u traducirta'ale' «Leti'obe' yaan u suuto'ob Egipto». **9:1** * Wa «ikil u yantal ba'al a wil yéetel jejeláas máako'ob».

utia'al a beetke'ex fiesta
ti' Jéeobao'?
6 Tumen ¡ilawile!, le-
ti'obe' yaan u púuts'-
lo'ob, tumen u enemi-
go'obe' yaan u taalo'obe'
yéetel yaan u xu'uls-
ko'ob.[a]
Egipto kun láaj much'-
ko'ob[b] yéetel Menfis
kun mukiko'ob.[c]
Le jats'uts ba'alo'ob de
plata yaanti'obo' yaan
u chu'upul yéetel láal,
yéetel te' tu yotocho'ob
de nook'o' yaan u jóo-
k'ol k'i'ixo'obi'.
7 Yaan u k'uchul u k'iinil
a castigarta'ale'ex,[d]
yaan u k'uchul u k'iinil
u ts'a'abalte'ex le ba'ax
a náajaltme'exo',
Israele' yaan u k'uchul
u yojéelt le ba'ax kun
úuchla'.
U profeta'obe' yaan u
p'áatal mina'an u na'a-
to'ob, yéetel le máax
a'alik ku t'aan tu k'aaba'
Dioso' yaan u chokotal
u pool.
Jach táaj ya'ab ba'alo'ob
k'aastak ts'o'ok a beetik,
le o'olal jach p'ekta'a-
nech».
8 Le máax kanáantik[e]
Efraíno' tia'an ka'ach
yéetel Diose'.[f]
Chéen ba'ale' beoraa'
tuláakal le ba'axo'ob
ku beetik u profeta'obo'[g]
beyo'ob je'ex le tram-
pa'ob ku ts'áaik jun-
túul máax ku chuk
ch'íich'o'.

CAP 9

a Os 7:13

b Os 7:16
Os 8:13

c Jer 2:14, 16

d Isa 10:3

e Isa 21:6, 8
Jer 6:17
Eze 33:7

f 1Re 17:1
2Re 2:14

g 1Re 18:19

Columna 2

a Jue 19:22
Jue 20:4-6
Os 10:9

b Os 8:13

c Jer 2:2

d Nú 25:1-3
Dt 4:3
Sl 106:28

e 1Re 16:31
Jer 11:13

f Dt 28:15, 18

g Dt 28:32
Dt 32:25

h Dt 31:17
2Re 17:18

i Eze 28:12

P'ekta'an u yotoch Dios.
9 Leti'obe' ts'o'ok u jach
ch'íikilo'ob u beeto'ob
ba'ax k'aas je'ex úuchik
u beeta'al tu kaajil Gui-
beae'.[a]
Diose' yaan u k'a'ajsik u
k'ebano'ob yéetel yaan
u castigarko'ob.[b]
10 «Je'ex ka u kaxt máak
uva'ob te' desiertoo'
bey úuchik in kaxtik
Israel.[c]
Je'ex u yáax ich junkúul
higoe' bey úuchik in wi-
lik a úuchben láak'tsi-
le'exo'.
Chéen ba'ale' leti'obe' bi-
no'ob tu yiknal Baal de
Peor.[d]
Leti'obe' tu k'ububa'ob ti'
le dios taasik su'tsililo'.[e]
Tu yo'olal lelo' p'ekta'a-
bo'ob je'ex p'ekta'anil le
ba'ax u yaabiltmo'obo'.
11 U ki'ichkelmil Efraíne'
yaan u bin u xik'nal je'ex
u xik'nal juntúul ch'íi-
ch'e'.
Mix juntúul ko'olel kun
p'áatal embarazadail
yéetel mix máak kun
antal u paalal.[f]
12 Kex ka yanak u paala-
lo'obe',
tene' yaan in láaj tokik-
ti'ob, mix juntúul ken
in p'ati'.[g]
¡Le kéen luk'ken tu yikna-
lo'obe' jach yaan u mu'-
yajo'ob![h]
13 Efraíne' pak'a'an ti' jun-
p'éel ki'ichkelem lu'um,
tene' kin wilik Efraín
je'ex in wilik ka'ach Ti-
roe'.[i]

Beoraa' Efraíne' seguro
yaan u jóo'sik u paalal
utia'al ka kíimsa'ako'ob».
14 Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba, castigarto'ob je'ex u
náajaltmo'obe',
beet u abortar le ko'ole-
lo'obo', yéetel ma' u yan-
tal u k'aab u yiimo'ob.
15 «Tuláakal le ba'axo'ob
k'aastak tu beeto'obo',
tu beeto'ob tu kaajil
Guilgal,[a] le beetik ti'
k'uchen in p'ekto'obi'.
Tene' yaan in jóo'sko'ob
tin wotoch yo'olal le
ba'axo'ob k'aastak ku
beetko'obo'.[b]
Yaan u xu'ulul in yaabilti-
ko'ob.[c]
Tuláakal u príncipe'obe'
terco'ob.
16 Efraíne' yaan u ch'a'akal
je'ex u ch'a'akal junkúul
che'e'.[d]
U mootse' yaan u tijil
yéetel ma' ken u ts'áa
mix junp'éel u yich.
Kex ka yanak u paalale',
tene' yaan in xu'ulsik-
ti'ob kex jach u yaabilt-
mo'ob».
17 In Diose' ma' ken u k'a-
mo'ob,
tumen leti'obe' ma' u
yu'ubo'ob u t'aani',[e]
leti'obe' yaan u máano'ob
ichil le kaajo'ob bey
máako'ob táan u ch'a'-
pachta'alo'obe'.[f]

10 «Israele' bey junp'éel
pak'al uva ts'o'ok u
k'astale',* ma' patal
le ich ku ts'áaiko'.[g]

10:1 *Uláak' bix u traducirta'ale' «ts'o'ok u jaykuba».

CAP 9

a Os 4:15
Os 12:11
Am 5:5

b Le 26:27, 33
2Re 17:18
Am 5:27

c Dt 29:19, 20

d Isa 7:8

e 2Re 17:14, 15
Zac 1:4

f Dt 28:64
Am 9:9

CAP 10

g Isa 5:3, 4

Columna 2

a Os 8:11
Os 12:11

b Os 8:4

c Os 3:4
Os 13:11

d 2Re 17:4

e Am 5:7
Am 6:12

f 1Re 12:28, 29
Os 4:15
Os 8:5
Am 3:14

Je'ex u bin u maas ts'áaik
u yiche', bey u bin u
maas ya'abtal le altar-
o'ob ku beetko'.[a]
Je'ex u bin u maas ts'áaik
u yich u lu'ume', bey u
bin u beetik columna'ob
maas jats'utstak utia'al
u adorarta'al.[b]
2 Leti'obe' ka'ap'éelchaja'an
u yóol u puksi'ik'alo'ob.
Beoraa' yaan u yila'al de
ke ts'o'ok u k'ebantalo'ob.
Yaan juntúul máax kun
nikik u altaro'ob yéetel
yaan u xu'ulsik ti' le co-
lumna'ob u beetmo'obo'.
3 Leti'ob túune' yaan u ya'a-
liko'ob: ‹To'one' mina'an-
to'on juntúul rey,[c] tumen
ma' k-respetart Jéeobai'.
Ts'o'ole' ¿ba'ax je'el u páaj-
tal u beetik juntúul rey
t-o'olale'?›.
4 Leti'obe' chéen kunel le
ba'ax ku ya'aliko'obo',
ma' jaaj le ba'ax ku ju-
rarko'obo',[d] ts'o'ole' ku
ch'a'iko'ob xan acuer-
do'ob.
Le o'olale' le juicio ku
beetko'obo' bey je'ex le
xíiwo'ob venenoso'ob ku
jóok'lo'ob te' terreno'ob
ts'o'ok u péeksa'al u lu'u-
milo'.[e]
5 Le máaxo'ob kaja'ano'ob
Samariao' yaan u sajak-
talo'ob yo'olal u imagenil
le chan wakax ku ado-
rarta'al Bet-aveno'.[f]
Le chan wakaxo' náach
ti' leti'ob kun bisbil,
le o'olal le kaajo' yaan
u sen yaatal u yóol tu
yo'olal.

Bey xan ken u beetil le u sacerdote'ob le yaanal dioso'obo', leti'obe' ki'imak u yóolo'ob ka'ach tu yo'olal le chan wakaxo' bey xan tu yo'olal le bix u respetarta'alo'.

6 Le chan wakaxa' yaan u bisa'al Asiria utia'al ka si'ibik ti' juntúul nojoch rey.[a]
Efraín túune' yaan u p'a'atal ich su'tsilil,
yéetel Israele' yaan u su'laktal úuchik u beetik le ba'ax ma' ma'alob a'ala'abti'o'.[b]

7 Yaan u xu'ulsa'al* ti' Samaria yéetel ti' u rey,[c]
yaan u p'áatal je'ex u gajoil junkúul xíiw kacha'an yéetel tia'an ich ja'e'.

8 Yaan u xu'ulsa'al ti' le ka'anal lugaro'ob*[d] yano'ob Bet-aveno',[e] le tu'ux k'ebanchaj u kaajil Israelo'.[f]
Tu yóok'ol u altaro'obe' yaan u jóok'ol k'i'ixo'ob yéetel k'aak'as xíiwo'obi'.[g]
Le máako'obo' yaan u ya'aliko'ob ti' le montaña'obo': ‹¡Lúubke'ex t-óok'ol!›,
yéetel ti' le pu'uko'obo': ‹¡Pixo'one'exi'!›.[h]

9 U kajnáalile'ex Israel, te'exe' desde tu k'iinilo'ob Guibea káajak a k'ebantale'ex,[i]

10:7 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Yaan u beeta'al u xu'ulul u t'aan». **10:8** * Ilawil «Ka'anal lugar», página 2567.

CAP 10

a 2Re 17:3 Os 5:13

b Miq 6:16

c 2Re 17:4

d Am 7:9

e Os 4:15

f 1Re 12:28-30 Miq 1:5

g 2Re 23:15

h Lu 23:30 Ap 6:16

i Jue 20:4-6 Os 9:9

Columna 2

a 2Re 17:6

b Jer 4:3, 4

c Isa 55:6 Am 5:4

yéetel ma' xu'uluk a beetke'ex beyo'.
Te' ba'ate'el yanchaj Guibeao' ma' láaj xu'ulsa'ab ti' le máaxo'ob beetik ba'ax k'aaso'.

10 Le k'iin ken in wóote' tene' yaan in castigarko'ob.
Yaan u much'kíinta'al ya'ab kaajo'ob tu contra'ob.
U castigo'obe' leti'e u jíitko'ob le ka'ap'éel ba'alo'ob k'aastak tu beeto'obo'.*

11 Efraín ka'ache' bey juntúul chan vaca ka'ansa'an meyaje', leti'e' uts tu t'aan ka'ach u lu'sik u sóol le neek'o'obo'.
Tene' ma' tin ts'áaj junp'éel u che'il kuuch tu ki'ichkelem kaalí'.
Beoraa' yaan in beetik ka na'at'ak Efraín tumen juntúul máak.[a]
Judáe' yaan u péeksik le lu'umo',* Jacobe' yaan u táaxkuntik le lu'um utia'al le máak je'elo'.

12 Pak'e'ex semilla, pak'e'ex justicia, beyo' junp'éel nojoch yaabilaj ken a joche'ex.
Péekse'ex* junp'éel lu'um je'el u páajtal u pa'ak'ale',[b]
beete'ex mientras yaante'ex tiempo a kaxtike'ex Jéeoba,[c]

10:10 * Lela' u k'áat u ya'ale' bey ka u kuch u bis u castigo'obe'. **10:11** * Wa «yaan u arartik le lu'umo'». **10:12** * Wa «Ararte'ex».

tak ken taalak u ka'anste'ex a beete'ex ba'ax ma'alob.[a]

13 Te'exe' ts'o'ok a pak'ke'ex ba'ax k'aas,*
le o'olal ts'o'ok a jochke'ex ba'ax ma' ma'alobi',[b]
yéetel ts'o'ok a jaantike'ex u yich a tuuse'ex.
Te'exe' chéen ti' te'ex ka confiare'ex,
ka confiare'ex chéen ti' le ya'ab soldado'ob yaante'exo'.

14 Yaan máaxo'ob ken u ts'áauba'ob tu contra a kaajale'ex.
Yaan u xu'ulsa'al ti' tuláakal a kaajale'ex yaan u nukuch pak'ilo'obo',[c]
yaan u xu'ulsa'alo'ob je'ex úuchik u xu'ulsa'al ti' u kajnáalilo'ob Arbel tumen Salmáne'.
Tu k'iinil le ba'ate'el je'elo' jach k'aas úuchik u kíimsa'al le maamatsilo'ob pa'te' yéetel u paalalo'obo'.

15 U kajnáalile'ex Betel,[d] lela' leti'e ba'ax kun beetbilte'ex tumen jach k'asa'ane'exa'.
Tu taal u sáastale' u reyil Israele' jach tu jaajil yaan u xu'ulsa'alti'».*[e]

11 «Tu paalil ka'ach Israele' tene' tin yaabiltaj,[f]
tu lu'umil Egipto yaan ka'ach in hijo ka tin t'anaj.[g]

10:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ts'o'ok a ararke'ex ba'ax k'aas». **10:15** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u beeta'al u xu'ulul u t'aan».

CAP 10

a Dt 32:2
Isa 45:8

b Pr 22:8
Os 8:7
Gál 6:7

c 2Re 18:9, 10

d Am 7:9

e 2Re 18:9, 10

CAP 11

f Dt 7:8

g Éx 4:22
Mt 2:14, 15

Columna 2

a Isa 30:9-11

b Jue 2:13
Jue 3:7
1Re 16:30-32
1Re 18:19
2Re 17:13, 16
Os 2:13

c 1Re 12:32, 33
Os 13:1, 2

d Dt 8:2

e Dt 1:31
Dt 33:27
Isa 46:3

f Isa 63:9

g 2Re 17:3

h 2Re 17:13, 14
Am 4:6

i Le 26:31

2 Je'ex úuchik u maas t'a'anlo'ob tumen le máako'obo'*
bey xan úuchik u bin u maas náachtalo'ob ti' leti'ob.[a]
Leti'obe' seguernaj u k'ubko'ob sacrificio'ob ti' u imageniloʼob Baal,[b]
bey xan ti' le póolbil imageno'obo'.[c]

3 Chéen ba'ale' teen ka'ans xíimbal Efraín,[d] tene' tin ch'a'ajo'obe' ka tin méek'o'ob.[e]
Pero leti'obe' ma' tu reconocerto'ob wa teen ts'ako'obi'.

4 Ti' tene' meyajnaj le utsil yéetel le yaabilaj bey suumo'ob* utia'al in nats'ko'ob tin wiknalo'.[f]
Tene' tin ch'úuyaj le u che'il kuuch yaan yóok'ol u kaalo'obo',
ts'o'ole' yéetel yaabilaj tin ts'áaj u yo'och cada juntúul.

5 Leti'obe' ma' kun suuto'ob tu lu'umil Egipto, chéen ba'ale' u reyil Asiria kun reinar tu yóok'olo'ob,[g]
tumen ma' tu yóoto'ob suut tin wiknali'.[h]

6 Ts'o'ole' junp'éel espadae' yaan u pirinsuut tu contra u kaajalo'ob[i]

11:2 *Te'ela' táan u t'aan ti' le profeta'ob yéetel ti' le uláak' máako'ob túuxta'abo'ob u ka'anso'ob u kaajil Israelo'. **11:4** *Ma' xaane' táan u t'aan ti' le suum ku meyaj ka'ach ti' juntúul taatatsil utia'al u ka'ansik u chan hijo xíimbalo'.

yéetel yaan u xu'ulsik
le tranca'ob yano'ob tu
joonajil le kaajo'obo',
yaan u xu'ulsikti'ob tu
yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku tuklik u beetko'obo'.[a]

7 In kaajale' mantats' táan
u kaxtiko'ob bix u traicionarkeno'ob.[b]
Kex a'ala'abti'ob tumen
le profeta'ob ka u nats'uba'ob tu yiknal le Maas Nojoch Dioso', mix juntúul ti' leti'ob tu yóoti'.

8 Chéen ba'ale', Efraín,
¿bix ken in p'atech?[c]
¿Bix ken in k'ubech tu
k'ab a enemigo'ob?
¿Bix ken in tratartech
je'ex úuchik in tratartik
Admáo'?
¿Bix ken in beettech le
ba'ax tin beetaj ti' Zeboyimo'?[d]
Ts'o'ok u k'expajal le bix
in wu'uyikinba ta wo'olalo',
beoraa' jach kin ch'a'iktech óotsilil.[e]

9 Tene' ma' ken in we'es buka'aj p'uja'anilen,
ma' ken in ka'a xu'uls ti' Efraín.[f]
Tumen tene' Diosen, ma' juntúul wíinikeni',
teen le Máax Santo yaan ta wéetelo'.
Tene' ma' kin taal ta contra ichil in p'uja'anil.

10 Leti'obe' yaan u bino'ob
tu paach Jéeoba, yéetel
leti'e' yaan u jéenkal
je'ex u jéenkal juntúul
leóne'.[g]
Le kéen jéenkalnake' u
paalale' yaan u taalo'ob
desde chik'in* táan u
kikilankilo'ob.[a]

11 Le kéen jóok'ko'ob tu lu'umil Egiptoe' yaan u kikilankilo'ob je'ex juntúul ch'íich'e',
le kéen jóok'ko'ob tu lu'umil Asiriae' yaan u kikilankilo'ob je'ex juntúul palomae'.[b]
Teen túune' yaan in beetik ka kajlako'ob tu yotocho'ob», lela' teen Jéeoba a'alik.[c]

12 «Efraíne' chéen ba'alo'ob ma' jaajtak ku ya'alikteni',
yéetel je'el tu'uxak ka
in sutinbae' chéen le
bix u tuus Israel kin wilko'.[d]
Chéen ba'ale' Judáe'
láayli' táan u máan
yéetel Diose',
leti'e' chúuka'an u
yóol ti' le Máax jach santoo'».[e]

12 «Efraíne' chéen iik' táan u jaantik.
Leti'e' bul k'iin táan
u yáalkab tu paach le
iik' ku taal desde lak'ino'.*
Leti'e' ya'ab u tuus yéetel
chéen ba'alo'ob k'aastak
ku sen beetik.
Leti'e' ts'o'ok u ch'a'ik
junp'éel acuerdo
yéetel Asiria,[f] ts'o'ole'
ku bisik aceite ti'
Egipto.[g]

11:10 * Wa «oeste». **12:1** * Wa «este».

CAP 11

a Isa 31:1

b Sl 78:57, 58
Jer 3:6

c Os 6:4

d Gé 10:19
Dt 29:22, 23

e Dt 32:36
Jer 31:20

f Jer 30:11

g Joe 3:16

Columna 2

a Zac 8:7

b Isa 11:11, 12
Isa 60:8, 9
Zac 10:10

c Jer 23:6
Eze 28:25, 26
Eze 37:21
Am 9:14

d Miq 6:12

e 2Re 18:1, 6
2Cr 29:1, 2
Os 4:15

CAP 12

f 2Re 15:19
Os 8:9

g 2Re 17:4

2 Jéeobae' yaan u juzgartik Judá.[a]
Leti'e' yaan u k'áatik cuenta ti' Jacob yo'olal le bix u kuxtalo',
yéetel yaan u bo'otikti' tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok u beetko'.[b]
3 Le tia'an tu jobnel u maamae' leti'e' tu machaj u tuunkuy u suku'un.[c]
Leti'e' yéetel tuláakal u muuk' muk'ulmuuk'naj yéetel Dios.[d]
4 Leti'e' seguernaj u muk'ulmuuk' yéetel juntúul ángele' ka ganarnaji.
Ok'olnaji yéetel tu sen k'áat óoltaj ka e'esa'ak utsil ti'».[e]
Leti'e' kaxta'ab tumen Dios te' Betelo', te'elo' Diose' t'aanaj t-éetel.[f]
5 Jéeobae', leti'e Dios gobernartik le ángelo'obo',[g]
yéetel le máako'obo' unaj u k'a'ajsko'obe' Jéeoba u k'aaba'.[h]
6 «Le o'olale' suunen tu yiknal a Dios,[i]
e'es nojoch yaabilaj, beet ba'ax toj[j]
yéetel ma' u xu'ulul a k'ubik a wóol ti' a Dios.
7 Chéen ba'ale' ti' le j-koonolo' ku meyaj balanza'ob* ma' ma'alob u pesaro'obi'.
Leti'e' uts tu t'aan u yookol.[k]

12:7 * Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u pesarta'al wa ba'ax.

CAP 12

a 2Re 17:19 Jer 2:35 Os 4:1 Miq 6:2

b Isa 3:11

c Gé 25:26

d Gé 32:28

e Gé 32:24-26

f Gé 28:13, 19

g Gé 28:16 Gé 32:30

h Éx 3:15

i Isa 31:6 Os 14:1 Joe 2:12, 13

j Dt 16:20 Miq 6:8

k Am 8:5, 6 Miq 2:1, 2

Columna 2

a Ap 3:17

b Dt 8:17-19

c Éx 20:2 Os 13:4

d 1Re 17:1 2Re 17:13 Am 7:14, 15

e Os 6:8

f Os 9:15 Am 4:4

g 2Re 17:9, 10 Os 8:11 Os 10:1

8 Efraíne' ma' tu xu'ulul u ya'alik: ‹Tene' jach tu jaajil ts'o'ok in ayik'altal.[a]
Ts'o'ok u yantalten ya'ab ko'okoj ba'alo'ob.[b]
Ti' tuláakal ba'ax ts'o'ok in beetik utia'al u yantalten ayik'alile' leti'obe' ma' kun páajtal u ye'esko'ob wa yaan ba'ax k'aas in beetmaj bey xan wa ts'o'ok in k'ebantal›.
9 Desde te' k'iino'ob tia'ane'ex tu lu'umil Egiptoe',[c] teen Jéeobae', teen a Diose'ex.
Tene' yaan in beetik a ka'a kajtale'ex ti' najo'ob de nook'o'ob,
je'ex a beetke'ex te' k'iino'ob a'ala'ante'ex ka a beete'exo'.*
10 Teen t'an le profeta'obo',[d]
teen ts'áa u yilo'ob ya'ab ba'alo'ob,
teen beet u ya'aliko'ob kett'aano'ob.
11 Te' Galaado' ts'o'ok u yúuchul tuusi',*[e] ts'o'ok u ya'ala'al ba'alo'ob ma' jaajtaki'.
Te' Guilgalo' le máako'obo' ts'o'ok u kíimsko'ob toro'ob utia'al u k'ubo'ob.[f]
U altaro'obe' beyo'ob tuunicho'ob much'kíinta'an te' surco'ob tu'ux ku yúuchul paak'alo'.[g]

12:9 * Uláak' bix u traducirta'ale' «je'ex a beetke'ex tu k'iinilo'ob junp'éel fiestae'». **12:11** * Wa «ts'o'ok u beeta'al magiai'».

12 Jacobe' yanchaj u púuts'ul tak tu lu'umil Aram.*[a]
Te'elo' Israele'[b] yanchaj u meyaj utia'al ka ts'a'abak juntúul u yatan,[c]
yanchaj u kanáantik tamano'ob utia'al ka yanak u yatan.[d]
13 Jéeobae' tu ts'áaj juntúul profeta utia'al u jóo'sik u kaajil Israel tu lu'umil Egipto,[e]
leti'e' tu ts'áaj juntúul profeta utia'al u kanáantik Israel.[f]
14 Efraíne' jach k'aas le bix tu ofendertil Dioso'.[g]
Yaan u kuchik u k'ebanil le máaxo'ob tu kíimso'.
Dios kun bo'otik ti' Efraín le su'tsilil ts'o'ok u taasik tu yóok'ol Dioso'».[h]

13 «Le ka t'aanaj Efraíne' le máako'obo' káaj u kikilankilo'ob.
Leti'e' jach yaan u páajtalil ichil u tribuilo'ob Israel.[i]
Chéen ba'ale' leti'e' k'ebanchaj úuchik u adorartik Baal,[j] le o'olal kíimi.
2 Beoraa' leti'obe' ku maas k'ebantalo'ob,
yéetel le plata yaanti'obo' ku beetko'ob imageno'ob de metal.[k]
Leti'obe' jach u yojel u beeto'ob imageno'ob, tuláakal le ba'alo'oba' artesano'ob beetik.

12:12 * Wa «Siria».

CAP 12
a Gé 28:5 Dt 26:5
b Gé 32:28
c Gé 29:18
d Gé 31:38
e Éx 12:50, 51 Sl 77:20
f Jos 24:17 1Sa 12:8
g 2Re 17:9-11 Eze 23:4, 5
h Dt 28:37

CAP 13
i Jos 17:17
j 2Re 17:16 Os 11:2
k Os 2:8

Columna 2
a 1Re 12:26, 28 1Re 19:18
b Éx 20:2 Os 12:9
c Isa 43:11 Isa 45:21, 22
d Dt 2:7 Dt 32:9, 10
e Ne 9:25
f Dt 6:10-12 Dt 8:12-14 Dt 32:15, 18 Isa 17:10
g Os 5:14

Leti'obe' ku ya'aliko'ob ti' le máako'obo': ‹Ts'u'uts'a'ak le mejen wakaxo'ob tumen le máako'ob k'ubik sacrificioo'›.[a]
3 Leti'obe' yaan u k'uchul u beetuba'ob je'ex le múuyalo'ob ku yila'alo'ob le kéen sáasako',
je'ex le sereno séeba'an u sa'atlo'.
Yaan u k'uchul u beetuba'ob je'ex u sojlil le neek'o'ob ku bisa'al tumen le k'a'amkach ii-k'o',
je'ex le buuts' ku jóok'ol ti' junp'éel jool yaan te' techoo'.
4 Tu lu'umil Egiptoe'* teen Jéeobae', teen a Dios-se'ex.[b]
Teche' ma' a k'aj óol ka'ach uláak' Diosi', chéen teen a k'aj óolen.
Chéen teen salvartik máak, mix máak uláak'.[c]
5 Tene' tin kanáantech te' desiertoo',[d] junp'éel lu'um tu'ux ma'atech u k'áaxal ja'i'.
6 Teche' na'ajchajech le ka ta jaantaj le su'uko'obo',[e]
na'ajchajeche' ka jo'op' a taaskaba nojba'alil,
le o'olal ta tu'ubsen.[f]
7 Tene' yaan in wantal tu contra'ob bey juntúul táankelem leóne',[g]
bey juntúul leopardo tia'an jáal bej táan u ch'úuktiko'obe'.

13:4 * Wa «Desde te' k'iino'ob tia'ane'ex tu lu'umil Egiptoo'».

8 Tene' yaan in atacarko'ob
je'ex juntúul x-osa ts'o'ok
u to'okol u mejnilo'obe',
yaan in jatik u tseemo'ob.*
Te'elo' yaan in jaantiko'ob
je'ex u beetik juntúul
leóne'.
Leti'obe' yaan u xe'exe-
t'a'alo'ob tumen juntúul
ts'íits'ik ba'alche'.
9 Israel, lelo' yaan u xu'ul-
siktech,
tumen ta ts'áajaba tin
contra, ta ts'áajaba tu
contra le máax áantke-
cho'.
10 ¿Tu'ux yaan a rey utia'al
ka u salvart tuláakal a
kaajalo'obo'?[a]
¿Tu'ux yaan a gobernan-
te'ob?* Le máaxo'ob ta
wa'alaj tu yo'olalo'ob:
‹Ts'áaten juntúul rey,
ts'áaten príncipe'ob›.[b]
11 Tene' táan in ts'íikil ka tin
ts'áajtech juntúul rey,[c]
yéetel p'uja'anen kéen in
lu'stech.[d]
12 U k'eban Efraíne' ma'alob
to'anil,*
u k'ebane' líi'sa'an ma'a-
lob.
13 Leti'e' yaan u mu'yaj je'ex
juntúul ko'olel nuka'aj
síijil u chaambale'.
Leti'e' bey juntúul chaam-
bal mina'an u na'ate',
tumen le kéen k'uchuk
u k'iinil u síijile' ma' tu
ts'áaikuba tu nu'uk
utia'al ka síijik.

13:8 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le ba'ax pixik u puksi'ik'alo'obo'». **13:10** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a juezo'ob». **13:12** * Wa «ta'aka'anil».

CAP 13

a 1Sa 8:19, 20

b 1Sa 8:4, 5

c 1Sa 8:7
1Sa 12:13

d 1Sa 12:25
2Re 17:4
Jer 52:11

Columna 2

a Isa 25:8
Isa 26:19

b 1Co 15:55

c Ap 20:13, 14

d 2Re 17:20

e 2Re 17:18
Am 3:9, 10

f Eze 20:21

g Isa 7:8

CAP 14

h 2Cr 30:6
Isa 55:6, 7
Os 12:6
Joe 2:12, 13

14 Teen le máax salvarko'ob
ti' le páajtalil yaan ti' le
Muknalo',*
teen salvarko'ob ti' le kíi-
milo'.[a]
Kíimil, ¿tu'ux yaan a páaj-
talil?[b]
Muknal, ¿tu'ux yaan le
páajtalil yaantech utia'al
a xu'ulsik máako'?[c]
Tene' ma' ken in ch'a' óo-
tsilil ti'ob.
15 Kex ka loolnak ichil le
cañа'obo',
le iik' ku taal lak'ino' jun-
p'éel iik' ku túuxta'al tu-
men Jéeoba
desde te' desiertoo', yaan
u beetik u tijil le ch'e'en
bey xan le sayab yaan-
ti'o'.
Juntúul máak túune'
yaan u yoklik u tesore-
ría, yaan u ch'a'ik tuláa-
kal le ba'alo'ob ko'ojta-
ko'.[d]
16 Samariae' ts'o'ok u k'e-
bantal[e] tumen ts'o'ok
u ts'áaikuba tu contra
u Dios.[f]
U kajnáalilo'obe' yaan u
kíimsa'alo'ob yéetel es-
pada,[g]
u paalalo'obe' yaan u
jéenp'uchta'alo'ob,
yéetel yaan u bu'ujul
le ko'olelo'ob embara-
zada'obo'».

14 «Israel, suunen tu
yiknal Jéeoba a
Dios,[h]
tumen ts'o'ok a t'óochpa-
jal yo'olal le ba'ax k'aas
ka beetko'.

13:14 * Ilawil página 2572.

CAP 14

2 Suunene'ex tu yiknal
Jéeoba a Diose'ex,
a'ale'exti' lela': ‹Beet uts
a perdonarko'on tu yo'o-
lal le ba'alo'ob k'aastak
ts'o'ok k-beetko'[a] yéetel
k'am le ba'alo'ob ma'a-
lobtak k-beetko'.
To'one' yaan k-alabarkech
yéetel k-chi',[b] lela' bey
ka k-k'ubtech táankelem
toro'obe'.*
3 Asiriae' ma' ken u salvar-
to'on.[c]
To'one' ma' ken k-nat' tsíi-
mino'ob,[d]
yéetel ti' le ba'al ts'o'ok
k-beetko' ma' ken k-suut
a'alti': «¡Teche' k-Dio-
sech!».
Tumen teech ch'a'ik óo-
tsilil ti' le paal mina'an
u papáo›.[e]
4 Tene' yaan in ts'akiko'ob,
leti'ob túune' ma' kun
suut u traicionarte-
no'ob.[f]
Yaan in yaabiltiko'ob
yéetel tuláakal in puk-
si'ik'al,*[g]
tumen tene' ts'o'ok u xu'u-
lul in p'u'ujul tu con-
tra'ob.[h]
5 Utia'al Israele' tene'
yaan in k'uchul in
beetinba bey je'ex le
serenoo'.
Leti'e' yaan u xíitil bey
je'ex u loolil le lirioo',
yéetel yaan u taamtal u
moots je'ex le che'ob ya-
no'ob te' Líbanoo'.

14:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Beyo' yaan k-k'ubiktech u táankelem toroilo'ob k-chi'». **14:4** *Wa «tu juunal in wóol».

a Miq 7:18
b Heb 13:15
c Os 5:13
d Isa 31:1
e Dt 10:17, 18
f Sl 103:3
Isa 57:18
g Sof 3:17
h Isa 12:1

Columna 2

a Zac 8:12
b Os 14:3
c Jer 31:18
d Dt 32:4

6 U k'abo'obe' yaan u nuuk-
talo'ob,
yaan u jach jats'utstal
je'ex u jats'utsil u che'il
olivoe',
yéetel yaan u sen ki'ibok-
tal bey je'ex u ki'ibokil le
che'ob yano'ob te' Líba-
noo'.
7 Leti'obe' yaan u ka'a kaj-
talo'ob yáanal in bo'oy.
Yaan u pak'iko'ob semi-
lla'ob yéetel yaan u loo-
lankilo'ob je'ex le uvao'.[a]
Leti'e' jach yaan u k'aj
óolta'al* je'ex k'aj óola'a-
nil u vinoil le Líbanoo'.
8 Efraíne' yaan u ya'alik:
‹Desde beoraa' mina'an
mix ba'al in wil yéetel le
imageno'obo'›.[b]
Teen túune' yaan in ch'en-
xikintik yéetel yaan in
kanáantik.[c]
Tene' yaan in p'áatal je'ex
junkúul u che'il enebro
ku bin u nojochtale'.
Tene' yaan in p'áatal je'ex
junkúul che' ku ts'áaik u
yicho'ob ti' teche'».
9 Le máax yaan u na'ato',
u na'at le ba'alo'oba'.
Le máax ma'alob u tuuku-
lo', u k'aj óolt le ba'alo'o-
ba'.
Tuláakal u beelo'ob Jéeo-
bae' tojtak,[d]
yéetel te'elo' chéen le
máaxo'ob toj u kuxta-
lo'ob kun xíimbalo'obo'.
Chéen ba'ale' le máaxo'ob
beetik ba'ax k'aaso' yaan
u t'óochpajlo'obi'.

14:7 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u k'a'ajsa'al».

JOEL

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Ku yantal ya'abkach sáak'o'ob (1-14)
«¡Naats' yanil u k'iinil Jéeoba!» (15-20)
Le profetao' ku k'áatik u yáantaj Jéeoba (19, 20)
2 U k'iinil Jéeoba yéetel u nojoch ejército (1-11)
Ku ya'ala'alti'ob ka suunako'ob tu yiknal Jéeoba (12-17)
«E'ese'ex de ke yaachaja'an u yóol a puksi'ik'ale'ex» (13)
Le ba'ax tu núukaj Jéeoba ti' u kaajalo' (18-32)
‹Yaan in ts'áaik in poder ti' tuláakal máak› (28)
«Ba'alo'ob kun beetik u ja'ak'al u yóol máak» (30)
Máax kun ch'a'chi'itik u k'aaba' Jéeobae' yaan u salvarta'al (32)
3 Jéeobae' yaan u juzgartik tuláakal le kaajo'obo' (1-17)
Valle de Jeosafat (2, 12)
Le «táax lu'um tu'ux kun beetbil le juicioo'» (14)
Jéeobae' bey junp'éel lugar tu'ux ku ta'akikuba Israele' (16)
Jéeobae' ku bendecirtik u kaajal (18-21)

CAP 1

1 Jéeobae'* tu t'anaj Joel# u hijo Petuele' ka tu ya'alajti' ka u ts'áa ojéeltbil le t'aano'oba':

2 «Te'ex u nuuktakil le kaajo', u'uye'ex le ba'ax ken in wa'ala',
te'ex u kajnáalile'ex le lu'umo', ch'enxikinte'ex lela'.
Te' k'iino'ob kuxa'ane'exo', ¿ts'o'ok wa u yúuchul junp'éel ba'al beya'?
¿Ts'o'ok wa u yúuchul tu k'iiniloob a úuchben láak'tsile'ex?[a]

3 Tsikbalte'ex ti' a paalale'ex,
leti'ob xane' ka u tsikbalto'ob ti' u paalalo'ob,
yéetel u paalalo'obe' ka u tsikbalto'ob xan ti' u paalalo'ob.

4 Le ba'ax tu p'ataj le sáak'* ku jaantik tuláakal ba'alo', jaanta'ab tumen le sáak' yaan u xiik'o'.[a]
Le ba'ax tu p'ataj le sáak' yaan u xiik'o', jaanta'ab tumen le sáak' mina'an u xiik'o'.
Le ba'ax tu p'ataj le sáak' mina'an u xiik'o', jaanta'ab tumen le sáak'# ku xu'ulsik ti' tuláakal ba'ax yaan tu beelo'.[b]

5 Kala'an máake'ex, ajake'ex[c] yéetel ok'olnene'ex.
Te'ex, le ka wuk'ike'ex vinoo', awat ok'olnene'ex,

Columna 2

a Éx 10:14, 15

b Joe 2:25

c Isa 28:1
Am 6:6

1:1 * Ilawil página 2566. # U k'áat u ya'al «Jéeobae' Dios».

1:4 * Wa «langosta». # Ich hebreoe' cada junp'éel ti' le clase sáak'o'oba' yaanal bix u ya'ala'alti'.

tumen ts'o'ok u lu'sa'al ta chi'ex le ch'ujuk vinoo'.[a]

6 U kajnáalilo'ob junp'éel kaaje' ts'o'ok u taalo'ob tu contra in lu'um, leti'obe' jach yaan u páajtalilo'ob yéetel jach ya'abo'ob.[b]

U kojo'obe' bey je'ex u koj juntúul leóne',[c] yéetel u kama'acho'obe' bey je'ex u kama'ach juntúul leóne'.

7 Ts'o'ok u xu'ulsko'ob ti' in pak'al uva'ob, yéetel in pak'al higo'obe' chéen u chuun che'il ts'o'ok u p'atko'ob.

Ts'o'ok u ts'íilko'ob u sóol, ts'o'ok u lúu'sko'ob.

Ts'o'ole' tak u mejen gajosil ts'o'ok u p'atko'ob sakil.

8 Ok'olnene'ex je'ex u beetik juntúul x-ch'úupal u takmaj to'otoch nook'* táan u yo'tik le máax yéetel kun ts'o'okol u beel ka'acho'.#

9 Tu yotoch Jéeobae' ts'o'ok u xu'ulul u k'u'ubul u ofrendail janal*[d] bey xan u ofrendail vino.#[e]

Le sacerdote'ob meyajtik Jéeobao' sen yaachaja'an u yóolo'ob.

10 Ts'o'ok u láaj xu'ulsa'al ti' le paak'alo'obo', le lu'umo' sen yaachaja'an u yóol.[f]

1:8 *Ilawil «To'otoch nook'», página 2582. #Wa «ku yo'tik u yíichamo'». **1:9** *Ilawil «Ofrendail janal», página 2574. #Ilawil «Ofrendail vino», página 2574.

CAP 1

a Dt 28:39

b Joe 2:2

c Ap 9:7, 8

d Le 2:1

e Éx 29:40

f Le 26:20

Columna 2

a Dt 28:39, 40

b Le 26:20

c Éx 30:19, 20

Ts'o'ok u láaj xu'ulsa'al ti' le neek'o'ob ku jaanta'alo'obo', ts'o'ok u tijil le túumben vinoo', yéetel ts'o'ok u xu'upul le aceiteo'.[a]

11 Le máaxo'ob ku meyajtiko'ob le lu'umo' ts'o'ok u desmayaro'ob tu yo'olal le ba'ax úuch ti' le trigo yéetel ti' le cebadao'.

Le máaxo'ob ku meyajtiko'ob le uvao' táan u yok'olo'ob.

Lela' bey u yúuchul tumen le cosechao' ts'o'ok u k'astal.

12 Ts'o'ok u p'áatal mina'an vino,

ts'o'ok u tijil u matailo'ob higoo'.

U che'ilo'ob granada, palmera yéetel manzanae'

ts'o'ok u tijlo'ob, ts'o'ok u tijil tuláakal le che'ob yano'ob te' k'áaxo'.[b]

Le ki'imak o'olal yaan ka'ach ti' le kaajo' ts'o'ok u suut su'tsilil.

13 Sacerdote'ex, búukinte'ex to'otoch nook'* yéetel sen yaachajak a wóole'ex.#

Te'ex, le ka meyaje'ex tu táan le altaro',[△] ok'olnene'ex.[c]

Te'ex, le ka meyajtike'ex in Dioso', ookene'ex ka a máanse'ex áak'ab a búukintme'ex to'otoch nook'.

1:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'axaba'ex». #Wa «Iox a tseeme'ex». △Ilawil página 2554.

Tumen tu yotoch Diose'
ts'o'ok u xu'ulul u k'u'ubul u ofrendail janal[a]
bey xan u ofrendail
vino.[b]

14 A'ale'ex ka ayunarnak*
tuláakal máak, a'ale'ex
ti' le máako'ob ka u
much'uba'obo'.[c]
Much'e'ex tu yotoch Jéeoba Dios[d] u nuuktakil le
kaajo' bey xan tuláakal
u kajnáalilo'ob le lu'umo',
yéetel k'áate'ex ti' Jéeoba
ka u yáante'ex.

15 ¡Áay, ts'o'ok u náats'al le
k'iin je'elo'!
¡Naats' yanil u k'iinil
Jéeoba![e]
¡Te' k'iin je'elo' le Máax
jach táaj yaan u podero'
yaan u taasik xu'ulsajil!

16 Ts'o'ok u xu'ulul u yantal
ki'imak óolal tu yotoch
Dios.
Te'elo' ts'o'ok u p'áatal mina'an janali'.

17 Yáanal u pala'obe' ts'o'ok
u tijil le semilla'obo'.*
Mina'an mix ba'al te' bodega'obo'.
Le bodega'obo' ts'o'ok u
ni'ikilo'ob tumen ts'o'ok
u tijil le semilla'obo'.

18 ¡Tak le ba'alche'ob ku yalak'ta'alo'ob ku yok'olo'obo'!
¡Le wakaxo'obo' chéen
mina'an u cuentail u
máan u kaxt u yo'ocho'ob tumen mina'an
su'uk u jaanto'ob!

1:14 *Ilawil página 2557. **1:17** *Uláak' bix u traducirta'ale' «le higo'obo'».

CAP 1

a Le 2:1

b Éx 29:40

c Joe 2:15

d 2Cr 20:3, 13

e Joe 2:1
Sof 1:7, 14
Sof 2:2
2Pe 3:10
Ap 6:16, 17

Columna 2

a Miq 7:7
Hab 3:18

CAP 2

b Eze 33:2, 3
Am 3:6

c Sof 1:14, 16
Mal 4:1

d Am 5:18, 20

e Sof 1:15

Le tamano'ob xano' táan
u mu'yajo'ob.*

19 Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, teech ken in
t'anech,[a]
tumen le k'áak'o' ts'o'ok u
tóokik le su'uko'ob yano'ob te' desiertoo',
ts'o'ole' le k'áak'o' ts'o'ok u
tóokik tuláakal le che'ob
yano'ob te' k'áaxo'.

20 Tak le ba'alche'ob kaxtikech utia'al ka a wáanto'obo'
tumen ts'o'ok u tijil le
tu'ux ku yáalkab ka'ach
le ja'o',
yéetel le k'áak'o' ts'o'ok u
tóokik le su'uko'ob yano'ob te' desiertoo'».

2 «¡Uste'ex junp'éel baak
desde Sión![b]
Desde tin santa montañae' awatnake'ex je'ex u
beetik le máako'ob ku
bino'ob ba'atelo'.
Káajak u kikilankil tuláakal u kajnáalilo'ob le
lu'umo',*
¡tumen u k'iinil Jéeobae'
táan u taal![c] ¡Naats' yanil!

2 Te' k'iin je'elo' jach yaan
u yée'joch'e'ental, jach
yaan u booxtal.[d]
Yaan u nookoytal yéetel
yaan u yantal box múuyalo'ob.[e]
Le k'iin je'elo' bey je'ex
le ée'joch'e'enil ku yila'al
le táan u taal u sáastal
yóok'ol le montaña'obo'.

1:18 *Wa «u sufriro'ob». **2:1** *Wa «yóok'ol kaabo'».

Yaan junp'éel kaaj jach yaan u páajtalil yéetel jach ya'ab u kajnáalilo'ob.[a]
Mix juntéen yanak junp'éel kaaj je'ex lela',
yéetel mix juntéen kun ka'a antal.
Mix juntéen kun ka'a ilbil, kex je'el jayp'éel generación ka máanke'.

3 Táanil ti' leti'e' yaan junp'éel k'áak' ku xu'ulsik tuláakal ba'al,
yéetel paachil ti' leti'e' yaan junp'éel k'áak' ku tóokik tuláakal ba'al.[b]
Le lu'um yaan táanil ti' leti'o' bey je'ex u jardínil Edéne'.[c]
Chéen ba'ale' paachil ti' leti'e' bey junp'éel desierto tu'ux mix ba'al yane',
yéetel mix ba'al ku púuts'ul.

4 Leti'obe' chíika'ano'ob ti' tsíimino'ob,
yéetel ku yáalkabo'ob je'ex u yáalkab le tsíimino'ob ku bisa'alo'ob te' ba'atelo'.[d]

5 U juumo'obe' bey je'ex u juum u carroilo'ob ba'ate'el le kéen síit'nako'ob yóok'ol le montaña'obo'.[e]
Ku juumo'ob je'ex u juum le k'áak' táan u tóokik le sojolo'.
Leti'obe' beyo'ob junp'éel kaaj yaan u páajtalil ma'alob u tsolmiluba utia'al le ba'atelo'.[f]

6 Tu yo'olalo'obe' le kaajo'obo' yaan u mu'yajo'ob,
yaan u chíikpajal tu táan u yicho'ob de ke saajko'ob.

CAP 2

a Joe 1:6

b Joe 1:19

c Gé 2:8

d Ap 9:7

e Ap 9:9

f Pr 30:27

Columna 2

a Joe 2:31
Mt 24:29
Lu 21:25
Ap 9:2

b Joe 2:25

c Joe 2:2

d Jer 30:7
Am 5:18
Sof 1:15

7 Ku atacaro'ob je'ex u atacar le soldado'obo',
ku na'aklo'ob te' pak'o'ob je'ex u beetik le soldado'obo'.
Cada juntúule' ma' tu xu'ulul u bin te' tu'ux unaj u bino',
mix juntúul ku jóok'ol ti' le bej ku bisko'.

8 Le táan u bino'obo' ma' tu lelench'intikuba'ob.
Cada juntúule' ku bin te' tu'ux unaj u bino'.
Wa yaan ti' leti'ob ku kíimsa'alo'ob yéetel junp'éel u nu'ukulil ba'atele',
le u maasilo' ma' tu péeko'ob te' tu'ux unaj u yantalo'obo'.

9 Leti'obe' ku téek ooklo'ob te' kaajo', ku máan u yáalkabo'ob yóok'ol le pak'o'.
Ku na'aklo'ob tu pak'il le najo'obo', ku yooklo'ob tu ventanailo'ob je'ex u beetik le j-ookolo'.

10 Tu táano'obe' le lu'umo' ku tíitkuba, yéetel le ka'ano'obo' ku yúumbalo'ob.
Le K'iin yéetel le Lunao' ts'o'ok u yée'joch'e'entalo'ob,[a]
yéetel ts'o'ok u xu'ulul u léembal le estrella'obo'.

11 Jéeobae' yaan u k'a'am t'aan tu táan u ejército.[b]
Leti'e' jach ya'ab u soldado'ob.[c]
Le máax beetik ba'ax ku ya'alik Dioso' jach yaan u páajtalil.
U k'iinil Jéeobae' jach nojoch yéetel ku beetik u ja'ak'al u yóol máak.[d]

¿Máax je'el u páajtal u
púuts'ul ti'e'?».[a]
12 Jéeobae' ku ya'alik: «Beora túuna', suunene'ex tin
wiknal yéetel tuláakal a
puksi'ik'ale'ex,[b]
ayunarnake'ex,[c] ok'olnake'ex, awat ok'olnake'ex.
13 Tu lugar a jatik a
nook'e'exe',[d] e'ese'ex de
ke yaachaja'an u yóol le
a puksi'ik'ale'ex pech'a'ano'.*[e]
Suunene'ex tu yiknal
Jéeoba a Diose'ex,
tumen leti'e' jach uts, yéetel ku ch'a'ik óotsilil,
ma'atech u séeb
p'u'ujul,[f] yéetel nojoch u
yaabilaj.[g]
Leti'e' yaan u arrepentir
yo'olal le k'aas ken u
taas ka'acho'.
14 ¿Máax je'el u yojéeltik wa
yaan u arrepentir* yéetel ma' ken u beet le
ba'ax ku tuklik
ka'acho'?[h]
¿Máax je'el u yojéeltik wa
ma' ken u bendecirtech
utia'al ka a ts'áa junp'éel
u ofrendail janal yéetel
junp'éel u ofrendail vino
ti' Jéeoba a Dioso'?
15 ¡Uste'ex junp'éel baak
desde Sión!
A'ale'ex ka ayunarnak tuláakal máak, a'ale'ex ti'
le máako'ob ka u much'uba'obo'.[i]
16 Much'kíinte'ex le kaajo',
beete'ex ka p'áatak limpioil le máako'obo'.[j]

2:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «jate'ex a puksi'ik'ale'ex».
2:14 *Wa «je'el u yaatal u yóol».

CAP 2

a Ap 6:16, 17

b Jer 4:1
Os 12:6
Os 14:1, 2

c 1Sa 7:6
2Cr 20:3

d 2Sa 1:11, 12

e 2Re 22:18, 19
Sl 51:17
Isa 57:15

f Éx 34:6
Nú 14:18
Ne 9:17
Sl 106:44, 45
Miq 7:18, 19

g Isa 48:9

h 2Cr 30:8, 9
Jer 18:7, 8
Sof 2:2, 3

i Joe 1:14

j Éx 19:10

Columna 2

a Dt 31:12
2Cr 20:3, 13

b 2Cr 8:12

c Dt 32:26, 27
Sl 79:9, 10
Miq 7:10

d Dt 32:36
Isa 60:10
Lam 3:22
Os 11:8

e Isa 62:8, 9
Am 9:13
Mal 3:10

f Eze 34:29
Eze 36:15

Much'kíinte'ex le ch'ija'ano'obo',* le paalalo'obo'
bey xan le mejen paalal
láayli' táan u chu'ucho'obo'.[a]
Jóok'ok le novio yéetel le
novia te' cuarto tu'ux yano'obo'.
17 Entre le pórtico yéetel le
altaro',[b]
le sacerdote'ob meyajtik Jéeobao' unaj u yok'olo'ob yéetel u ya'aliko'ob:
‹Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, ch'a' óotsilil ti' a kaajal,
ma' a cha'ik u burlarta'al
a kaajal,*
ma' a cha'ik u gobernarta'al tumen uláak' kaajo'ob.
¿Ba'axten bíin a'ala'ak tumen uláak' kaajo'ob:
«¿Tu'ux yaan u Dioso'ob?»?›.[c]
18 Jéeoba túune' yaan u kanáantik* u lu'um
yéetel yaan u ch'a'ik óotsilil ti' u kaajal.[d]
19 Jéeobae' yaan u ya'alik
ti' u kaajal:
‹Táan in ts'áaikte'ex neek'o'ob, túumben vino
bey xan aceite,
yéetel yaan a na'ajtale'ex
tu yéetelo'ob.[e]
Tene' ma' kun seguer in
beetik a burlarta'ale'ex
tumen u maasil kaajo'obo'.[f]

2:16 *Wa «u nuuktakil le kaajo'». **2:17** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «a herencia». **2:18** *Wa «yaan u celosotal tu yo'olal».

20 Yaan in beetik u náachtal
ti' te'ex le máaxo'ob ku
taal u atacarte'exo'ob
desde te' xamano'.
Yaan in ch'a'pachtiko'ob
utia'al ka xi'iko'ob ti' jun-
p'éel tikin lu'um tu'ux
mix ba'al yani'.
Le k'áa'náab* yaan lak'i-
no'# táanil ti' leti'ob△
kun antal,
yéetel le k'áa'náab⊠ yaan
chik'ino'□ paachil ti' le-
ti'ob kun antal.
Yaan u yu'uba'al u tu'il u
book u kimen wíinkli-
lo'ob,
yaan u seguer u jáats'al
u tu'il u booko'ob.*a*
Tumen Diose' yaan u bee-
tik nukuch ba'alo'ob›.
21 Lu'um, ma' a ch'a'ik saaj-
kil.
Ki'imakchajak a wóol,
jach ki'imakchajak a
wóol, tumen Jéeobae'
yaan u beetik nukuch
ba'alo'ob.
22 U ba'alche'ile'ex k'áax,
ma' a sajaktale'ex
tumen yaan u ya'axtal
le su'uko'ob yano'ob
te' desiertoo',*b*
yéetel le che'obo' yaan
u yantal u yicho'ob.*c*
U che'ilo'ob higo yéetel
u che'ilo'ob uvae' yaan
u ts'áaiko'ob tuláakal
le ich ku páajtal u
ts'áaiko'obo'.*d*

2:20 *Le k'áa'náaba' leti'e Mar Muertoo'. #Wa «este». △Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu táan u yicho'ob». ⊠Le k'áa'náaba' leti'e Mar Mediterráneoo'. □Wa «oeste».

CAP 2

a Isa 34:2, 3

b Isa 30:23
Isa 51:3

c Eze 34:27

d Am 9:14
Zac 8:12

Columna 2

a Isa 12:6
Zac 10:7

b Le 26:4
Dt 11:14

c Le 26:10
Am 9:13
Mal 3:10

d Joe 1:4

e Le 26:5

f Dt 26:10, 11

23 U paalale'ex Sión, ki'i-
makchajak a wóole'ex,
jach ki'imakchajak a
wóole'ex tu yo'olal
Jéeoba a Diose'ex.*a*
Tumen leti'e' yaan u bee-
tik u k'áaxal le yáax
cháak utia'al u yantal le
buka'aj ja' k'a'abéeto'.
Yaan u beetik u k'áaxal
k'a'amkach ja',
yaan u beetik u k'áaxal
le yáax cháako' bey xan
le pachal cháako', je'ex
u yúuchul ka'acho'.*b*
24 Le táax lu'um tu'ux ku
jóo'sa'al u sóol le nee-
k'o'obo' yaan u chu'upul
yéetel le trigo* ts'o'ok u
lu'sa'al u sóolo'.
Te' tu'ux ku yaya'cha'ata'al
le uvao' yaan u tuul
túumben vinoi', yéetel
te' tu'ux ku jóo'sa'al acei-
teo' yaan u sen tuul
aceitei'.*c*
25 Yaan in ka'a ts'áaikte'ex tu-
láakal le ba'alo'ob ta perder-
te'ex le buka'aj años
táan u jaanta'al a cose-
cha'ex tumen le in no-
joch ejército tin túuxtaj
ta contra'exo'.
Yaan in ka'a ts'áaikte'ex le
ba'ax tu jaantaj le sáak'*
yaan u xiik'o', le sáak'
mina'an u xiik'o', le sáak'
ku xu'ulsik ti' tuláakal
ba'ax yaan tu beelo' yée-
tel le sáak' ku jaantik tu-
láakal ba'alo'.*d*
26 Yaan a janale'ex tak ken
na'ajchajke'ex.*e*
Yaan a alabarke'ex u k'aa-
ba' Jéeoba a Diose'ex,*f*

2:24 *Wa ma' xaane' cebada. **2:25** *Wa «langosta».

le máax beet nukuch
ba'alo'ob ta wo'olale'exo'.
In kaajale' mix bik'in kun
ka'a p'atbil ich su'tsilil.[a]
27 Te'exe' yaan a k'uchul a
wojéelte'ex de ke tene'
tia'anen chúumuk ti' Israele',[b]
yaan a k'uchul a wojéel-
te'ex de ke tene' Jéeo-
baen, teen a Diose'ex,[c]
¡mina'an uláak' je'ex te-
ne'!
In kaajale' mix bik'in kun
ka'a p'atbil ich su'tsilil.
28 Le kéen ts'o'okke' yaan
in ts'áaik in poder[d] ti'
tuláakal u jejeláasil
máako'ob.
A hijo'ex yéetel a hija'ex
túune' yaan u profetiza-
ro'ob,
le máaxo'ob ch'ija'ano'ob
yaan ichile'exo' yaan
ba'alo'ob kun ts'aabil u
wayak'to'ob,*
yéetel le táankelmo'obo'
yaan ba'alo'ob kun ts'aa-
bil u yilo'ob.[e]
29 Te' k'iino'ob je'elo' yaan in
ts'áaik in poder
tak tu yóok'ol in esclа-
vo'ob yéetel in esclа-
va'ob.
30 Te' ka'an yéetel te' lu'umo'
yaan in beetik ba'alo'ob
kun beetik u ja'ak'al u
yóol máak,
yaan in beetik u yantal
k'i'ik', k'áak' bey xan u
kúulul buuts'.[f]
31 Le K'iino' yaan u yée'jo-
ch'e'ental, yéetel le Lu-
nao' yaan u chaktal je'ex
le k'i'ik'o'.[g]

2:28 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

CAP 2

a Sof 3:11

b Sl 46:5

c Le 26:11, 12
Eze 37:26, 27

d Isa 32:15
Isa 44:3
Eze 39:29

e Hch 2:16-18

f Hch 2:19, 20

g Mt 24:29
Mr 13:24, 25
Lu 21:25
Ap 6:12

Columna 2

a Sof 1:14, 15
Mal 4:5

b Hch 2:21
Ro 10:13

c Abd 17

CAP 3

d Dt 30:3
Jer 30:3
Eze 39:28
Am 9:14
Sof 3:20

e Eze 38:22
Joe 3:12
Sof 3:8
Zac 14:3
Ap 16:14, 16

f Eze 35:10, 11
Sof 2:8, 9

g Abd 11

Le ba'alo'oba' yaan u
yúuchlo'ob antes ti' u
k'uchul u k'iinil Jéeoba,
junp'éel k'iin jach nojoch
yéetel ku beetik u ja'a-
k'al u yóol máak.[a]
32 Tuláakal máax kun ch'a'-
chi'itik u k'aaba' Jéeo-
bae' yaan u salvarta'al.[b]
Tumen te' Montaña Sión
yéetel te' Jerusaléno' ti'
kun antal le máaxo'ob
ken u salvartuba'ob je'ex
u ya'almil Jéeobao',[c]
leti'obe' leti'e máaxo'ob
t'a'ano'ob tumen Jéeo-
bao'».

3 «¡Ilawile!, te' k'iino'ob je'e-
lo',
le kéen in beet u suut
le u kajnáalilo'ob Judá
yéetel Jerusalén bisa'a-
no'ob ka'acho',[d]
2 yaan xan in much'kíintik
tuláakal le kaajo'obo',
yaan in beetik u yéem-
lo'ob tu Táax Lu'umil
Jeosafat.*
Te'elo' yaan in juzgar-
ko'ob[e]
tu yo'olal le ba'axo'ob tu
beeto'ob ti' in kaajalo',
ti' Israel in herencia.
Tumen leti'obe' tu k'i'it-
beso'ob in kaajal ichil
u maasil kaajo'obo',
le lu'um in tia'alo' tu t'o-
xo'ob tu baatsilo'ob.[f]
3 Leti'obe' tu yilo'ob ti'
máax kun tocar cada
jaats ti' in kaajal,[g]
utia'al u bo'otko'ob u
yantalo'ob yéetel jun-
túul x-prostitutae' leti'o-
be' ku k'ubko'ob juntúul
chan xi'ipal,

3:2 * U k'áat u ya'al «Jéeobae' Juez».

yéetel ku k'exko'ob jun-
túul chan x-ch'úupal
yéetel vino.
4 Tiro, Sidón yéetel tu-
láakal u lu'umil Filistea,
¿bix a táabal a beete'ex-
ten junp'éel ba'al beya'?
¿Yaan wa ba'ax in beet-
majte'ex utia'al ka taalak
a vengartaba'ex?
Wa táan a taal a vengar-
taba'exe',
tene' tu séeba'anil ken
in taas ta wóok'ole'ex
u bo'olil le ba'ax ka
beetke'exo'.[a]
5 Te'exe' ts'o'ok a ch'a'i-
ke'ex in plata yéetel in
oro,[b]
ts'o'ok a ch'a'ike'ex le
ba'alo'ob maas ko'ojtak
yaanteno' yéetel ts'o'ok
a biske'ex ta templo'ex.
6 Te'exe' ts'o'ok a konke'ex
u kajnáalilo'ob Judá
yéetel Jerusalén ti' le
griego'obo',[c]
lela' ta beete'ex utia'al u
náachtalo'ob ti' u lu'u-
mo'ob.
7 Tene' yaan in beetik u
líik'lo'ob te' lugar tu'ux
ta kone'exo'obo' yéetel
yaan in beetik u ka'a
suuto'ob,[d]
yéetel yaan in taasik ta
wóok'ole'ex u bo'olil le
ba'ax ta beete'exo'.
8 Tene' yaan in konik
a hijo'ex bey xan a hi-
ja'ex ti' u kajnáalilo'ob
Judá,[e]
leti'ob túune' yaan u kon-
ko'ob ti' le xiibo'ob ku
taalo'ob Sebao', junp'éel
kaaj náach yanil,

CAP 3

a Isa 23:12
Jer 47:4
Eze 25:15-17
Am 1:9, 10
Zac 9:1, 2

b 2Cr 21:16, 17

c Dt 28:32
Eze 27:8, 13

d Isa 11:11, 12
Isa 43:5, 6
Isa 49:12
Jer 23:7, 8
Eze 34:12

e Abd 19, 20

Columna 2

a Isa 34:1, 2

b Eze 38:7

c Eze 38:9
Sof 3:8
Ap 16:14

d Sl 76:8, 9
Joe 3:2

e Isa 63:3
Ap 14:18-20

bey kun úuchlo' tumen
Jéeoba a'ale.
9 A'ale'ex ti' le kaajo'ob lela':[a]
‹¡Preparartaba'ex* utia'al
le ba'atelo'! ¡Ajse'ex le
máaxo'ob jach u yojlo'ob
ba'atelo'!
¡Náats'ak tuláakal le sol-
dado'obo' yéetel ba'atel-
nako'ob![b]
10 Yéetel le nu'ukulo'ob
ku meyajte'ex utia'al
a péeksike'ex le lu'umo'
beete'ex espada'ob, yée-
tel le u nu'ukulilo'ob
podaro' beete'ex lan-
za'ob.
Le máax mina'an u muu-
k'o' u ya'al: «Jach yaan in
muuk'».
11 Te'ex, tuláakal le kaajo'ob
yano'ob ba'pacho', ¡ko'o-
tene'ex, much'aba'ex,
paklan áantaba'ex!».[c]
Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba, te' lugar je'elo' beet
u yéemel le a soldado'ob
jach yaan u muuk'o'obo'.
12 «Líik'ik le kaajo'obo', taa-
lako'ob tu Táax Lu'umil
Jeosafat,
tumen te'elo' ti' kin kutal
utia'al in juzgartik tuláa-
kal le kaajo'ob yano'ob
ba'pacho'.[d]
13 Okse'ex a lóobche'ex*
ichilo'ob tumen ts'o'ok
u p'iistalo'ob utia'al co-
secharbil.
Ko'otene'ex, éemene'ex
tumen le pila tu'ux ku
yaya'cha'ata'al le uvao'
ts'o'ok u chu'upul.[e]

3:9 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Santificartaba'ex». **3:13** * Wa «hoz».

Le pila'obo' táan u
tuulo'ob tumen ts'o'ok u
sen ya'abtal le ba'alo'ob
k'aastak ku beetik le
kaajo'obo'.
14 Ya'ab máako'ob, ya'ab
máako'ob yano'ob te'
táax lu'um tu'ux kun
beetbil le juicioo',
tumen u k'iinil Jéeobae'
naats' yanil ti' le táax
lu'um tu'ux kun beetbil
le juicioo'.[a]
15 Le K'iin yéetel le Lunao'
yaan u yée'joch'e'enta-
lo'ob,
yéetel le estrella'obo'
yaan u xu'ulul u léemba-
lo'ob.
16 Desde Sióne' Jéeobae'
yaan u jéenkal je'ex jun-
túul leóne',
desde Jerusaléne' yaan u
k'a'am t'aan.
Le ka'an yéetel le lu'umo'
yaan u yúumbalo'ob,
chéen ba'ale' Jéeobae'
bey junp'éel lugar tu'ux
ku ta'akikuba u
kaajale',[b]
bey junp'éel ma'alob lugar
utia'al u ta'akikuba u
kaajil Israele'.
17 Te'exe' yaan a k'uchul a
wojéelte'ex de ke tene'
Jéeobaen, teen a Dios-
se'ex, yéetel tia'anen
Sión, le in santa monta-
ñao'.[c]
Jerusaléne' yaan u k'u-
chul u beetuba junp'éel
lugar santo,[d]
le j-táanxel lu'umilo'obo'
ma' kun ka'a máano'obi'.[e]
18 Te' k'iin je'elo' yaan u ch'a-
ch'ajankil ch'ujuk vino
desde te' montaña'obo',[f]

CAP 3

a Isa 34:2
Sof 1:14

b Sl 50:15

c Zac 8:3

d Isa 4:3

e Isa 60:18
Na 1:15
Zac 14:21

f Am 9:13
Zac 9:17

Columna 2

a Eze 47:1
Ap 22:1

b Isa 19:1

c Jer 49:17

d Eze 25:12, 13

e Am 1:11
Abd 10

f Sl 48:8
Isa 33:20
Isa 60:15
Am 9:15

g Isa 4:4
Eze 36:25
Miq 7:18, 19

h Isa 24:23
Miq 4:7

te' pu'uko'obo'* yaan u
tuul lechei',
yéetel te' río'ob yano'ob
Judáo' yaan u sen tuul
ja'i'.
Desde tu yotoch Jéeobae'
yaan u jóok'ol junp'éel
ríoi',[a]
le ríoa' yaan u jóoyabtik
le Táax lu'um tu'ux
yaan u che'ilo'ob aca-
ciao'.#
19 Chéen ba'ale' tu lu'umil
Egiptoe' yaan u p'áatal
mix ba'al yani',[b]
yéetel Edome' yaan u p'áa-
tal je'ex junp'éel desierto
tu'ux mix ba'al yane',[c]
bey kun úuchulti'ob yo'o-
lal le ba'alo'ob k'aastak
tu beeto'ob ti' u kajnáa-
lilo'ob Judáo',[d]
te'elo' tu kíimso'ob* máa-
ko'ob inocente'ob.[e]
20 Chéen ba'ale' Judáe' man-
tats' yaan u yantal u kaj-
náalilo'ob,
Jerusaléne' yaan u yantal
u kajnáalilo'ob kex je'el
jayp'éel generación ka
máanke'.[f]
21 Tene' yaan in wilik ino-
cente le máaxo'ob* culp-
able u yila'alo'ob ka'a-
cho', chéen ba'ale'
beoraa' yaan in perdo-
narko'ob.#[g]
Jéeobae' yaan u kajtal
Sión».[h]

3:18 * Wa «cerro'obo'». # Le che'a'
chíika'an ti' le ch'i'imayo'. **3:19**
* Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu
weko'ob u k'i'ik'el». **3:21** * Ich he-
breoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'i'ik'el
le máaxo'ob». # Ich hebreoe' ku
ya'ala'al ka'ach «yaan in wilik ino-
cente u k'i'ik'elo'ob».

AMÓS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ti' Amóso' (1, 2)
Le ba'ax a'ala'ab tu contra Damascoo' (3-15)
Siria (3-5), Filistea (6-8), Tiro (9, 10), Edom (11, 12), Ammón (13-15)

2 Le ba'ax a'ala'ab tu contra Moabo' (1-16)
Moab (1-3), Judá (4, 5), Israel (6-16)

3 Ku ya'ala'al ba'ax ken u beet Dios (1-8)
Diose' ku ya'alik u secreto ti' le profeta'obo' (7)
Le ba'ax ku ya'ala'al tu contra Samariao' (9-15)

4 Ba'ax kun úuchul ti' u vacailo'ob Basán (1-3)
Jéeobae' u p'eek bix u adorar Israel (4, 5)
Israele' ma' tu yóotaj suut tu yiknal Diosi' (6-13)
«Preparartaba utia'al a wilkaba yéetel a Dios» (12)
Diose' ku ya'alik ti' máak ba'ax ku tuklik (13)

5 Israele' juntúul x-ch'úupal ts'o'ok u lúubul (1-3)
‹Kaxte'ex Jéeoba utia'al a kuxtale'ex› (4-17)
‹P'ekte'ex ba'ax k'aas; yaabilte'ex ba'ax uts› (15)
«U k'iinil Jéeobae' ée'joch'e'en» (18-27)
Ma' tu k'a'amal u sacrificio le israelita'obo' (22)

6 Le máaxo'ob ku ki'imakkúuntik u yóolo'obo' (1-14)
Cama'ob de marfil; nukuch taza'ob (4, 6)

7 Diose' ku ye'esik ta'aytak u xu'ulsa'al Israel (1-9)
Sáak'o'ob (1-3), k'áak' (4-6), plomo (7-9)
Ku ya'ala'al ti' Amós ka xu'uluk u profetizar (10-17)

8 Canasta chuup yéetel u yich che'ob (1-3)
Bix kun bin ti' le máaxo'ob k'asa'ano'obo' (4-14)
Ku taaktal u yu'uba'al ba'ax ku ya'alik Jéeoba (11)

9 Mix máak kun púuts'ul ti' u k'ab Dios (1-10)
Yaan u líi'sa'al u pasel David luba'an (11-15)

1 Lela' leti'e t'aano'ob tu ya'alaj Amóso'.* Leti' ka'ache' juntúul ti' le j-kanan tamano'ob ku taalo'ob ti' u kaajil Tekoajo'.[a] Ti' Amóse' ts'a'ab u yil jujunp'éel ba'alo'ob, le ba'axo'ob tu yilo' yaan yil yéetel u kaajil Israel. Lela' úuch tu k'iinilo'ob Uzías[a] u reyil Judá yéetel tu k'iinilo'ob Jeroboán[b] u hijo Joás[c] u reyil Israel, úuch dos años antes ti' u tíitkuba le lu'umo'.[d]

2 Amóse' tu ya'alaj:

«Desde Sióne' Jéeobae'*
yaan u jéenkal je'ex juntúul leóne',

1:1 * U k'áat u ya'al «U Beetkuba Máak Junp'éel Kuuch» wa «U Bisa'al Junp'éel Kuuch».

1:2 * Ilawil página 2566.

CAP 1
a 2Cr 11:5, 6

Columna 2
a 2Cr 26:1, 3, 4 Isa 1:1
b 2Re 14:23, 24 Os 1:1 Am 7:10
c 2Re 13:10, 11
d Zac 14:5

desde Jerusaléne' yaan
u k'a'am t'aan.
Yaan u tijil le su'uko'ob
tu'ux ku bisa'al janal le
tamano'obo',
yaan u tijil le che'ob ya-
no'ob tu ka'anlil le Car-
meloo'».[a]
3 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'a-
lik Jéeobaa':
‹«Damascoe' ya'ab u tée-
nel ts'o'ok u beetik u ter-
coil,* le o'olale' ma' ken
in k'ex le ba'ax ts'o'ok in
ch'a'tuklik tu contrao',
tumen leti'obe' jach k'aas
bix tu tratartilo'ob Ga-
laad,# tu beeto'ob yéetel
junp'éel nu'ukul de fie-
rro ku meyaj utia'al u
jóo'sa'al le neek'o'obo'.[b]
4 Tene' yaan in túuxtik
k'áak' yóok'ol u yotoch
Azael,[c]
yéetel le k'áak'o' yaan u
láaj tóokik u nukuch
torreilo'ob Ben-adad.[d]
5 Yaan in kachik u tran-
cailo'ob u joonajil Da-
masco,[e]
yéetel yaan in xu'ulsik
ti' u kajnáalilo'ob
Bikat-aven,
bey xan ti' le máax ku go-
bernar* desde Bet-edé-
no'.
U kajnáalilo'ob Siriae'
yaan u bisa'alo'ob tak
Kir»,[f] lela' bey u ya'alik
Jéeobao'›.

1:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Tu yo'olal óoxp'éel ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok u beetik Damasco, yéetel tu yo'olal kanp'éele'». # Ilawil página 2563. **1:5, 8** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máax u machmaj le cetroo'».

CAP 1

a Isa 33:9
Na 1:4

b 2Re 8:12
2Re 10:32, 33
2Re 13:7

c 1Re 19:15

d Jer 49:27

e Isa 7:8
Isa 8:4
Isa 17:1

f 2Re 16:9

Columna 2

a Eze 25:15

b 2Cr 21:16, 17
2Cr 28:18
Joe 3:4, 6

c Jer 25:17, 20
Jer 47:1
Zac 9:5

d Isa 20:1

e Jer 47:5

f Sof 2:4

g Isa 14:29
Jer 47:4
Eze 25:16, 17
Sof 2:5
Zac 9:6

h Eze 26:2

6 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
‹«Gazae' ya'ab u téenel
ts'o'ok u beetik u
tercoil,*[a] le o'olale' ma'
ken in k'ex le ba'ax
ts'o'ok in ch'a'tuklik tu
contrao',
tumen leti'obe' tu k'u-
bo'ob ti' Edom tuláakal
le máaxo'ob tu cháachaj
u biso'obo'.[b]
7 Tene' yaan in túuxtik
k'áak' yóok'ol u pak'i-
lo'ob Gaza,[c]
yéetel le k'áak'o' yaan u
láaj tóokik u nukuch
torreilo'ob.
8 Tene' yaan in xu'ulsik ti'
u kajnáalilo'ob Asdod,[d]
bey xan ti' le máax ku
gobernar* desde Aske-
lóno'.[e]
Tene' yaan in sutik in k'ab
tu contra Ecrón,[f]
yéetel u yalab le filisteo'o-
bo' yaan u kíimlo'ob»,[g]
lela' leti'e ba'ax ku ya'a-
lik Jéeoba, le máax
yaan tuláakal autoridad
ti'o'›.
9 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
‹Tiroe' ya'ab u téenel
ts'o'ok u beetik u
tercoil,*[h] le o'olale' ma'
ken in k'ex le ba'ax
ts'o'ok in ch'a'tuklik tu
contrao',

1:6 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Tu yo'olal óoxp'éel ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok u beetik Gaza, yéetel tu yo'olal kanp'éele'». **1:9** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Tu yo'olal óoxp'éel ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok u beetik Tiro, yéetel tu yo'olal kanp'éele'».

tumen leti'obe' tu k'u-
bo'ob ti' Edom tuláakal
le máaxo'ob tu cháachaj
u biso'obo',
yéetel tumen ma' k'a'aj-
ti'ob le acuerdo u ch'a'a-
mo'ob yéetel u suku'u-
no'obo'.[a]

10 Le o'olal tene' yaan
in túuxtik k'áak' yóo-
k'ol u pak'ilo'ob Tiro,
yéetel le k'áak'o' yaan
u láaj tóokik u nukuch
torreilo'ob.›[b]

11 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
‹Edome' ya'ab u téenel
ts'o'ok u beetik u
tercoil,*[c] le o'olale'
ma' ken in k'ex le ba'ax
ts'o'ok in ch'a'tuklik tu
contrao',
tumen leti'e' tu ch'a'pach-
taj u suku'un yéetel u
espada,[d]
yéetel tumen ma' tu yóo-
taj u ch'a' óotsili'.
Leti'e' ichil u p'uja'anile'
seguernaj u xe'exet'i-
ko'ob,
yéetel ma' xu'uluk u
p'u'ujul tu contra'obi'.[e]

12 Tene' yaan in túux-
tik k'áak' yóok'ol
Temán,[f]
yéetel le k'áak'o'
yaan u láaj tóokik u
nukuch torreilo'ob Boz-
rá.›[g]

13 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
‹‹Le ammonita'obo' ya'ab
u téenel ts'o'ok u beetik
u tercoilo'ob,*[a] le o'olale'
ma' ken in k'ex le ba'ax
ts'o'ok in ch'a'tuklik tu
contra'obo',
tumen tu lu'umil Galaade'
tu bujo'ob le ko'olelo'ob
embarazada'obo' utia'al
u maas nojochkíintik u
territorio'ob.[b]

14 Tene' yaan in tóokik u pa-
k'il Rabá,[c]
yéetel le k'áak'o' yaan u
láaj tóokik u nukuch to-
rreilo'ob.
Tu k'iinil le ba'atelo' le
ejércitoo' yaan u k'a'am
awat,
yéetel tu k'iinil le k'a'am-
kach iik'o' yaan u yantal
k'a'amkach cháak.

15 U reyo'obe' yaan u bisa'al
táanxel lu'umil jun-
múuch' yéetel u prínci-
pe'ob»,[d] lela' bey u ya'a-
lik Jéeobao'›.

2 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeobaa':
‹‹Moabe' ya'ab u téenel
ts'o'ok u beetik u
tercoil,*[e] le o'olale' ma'
ken in k'ex le ba'ax
ts'o'ok in ch'a'tuklik tu
contrao',
tumen leti'e' tu tóokaj u
baakelo'ob u reyil Edom
utia'al ka suunak ta'anil.

1:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Tu yo'olal óoxp'éel ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok u beetik Edom, yéetel tu yo'olal kanp'éele'».

1:13 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Tu yo'olal óoxp'éel ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok u beetik le ammonita'obo', yéetel tu yo'olal kanp'éele'». **2:1** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Tu yo'olal óoxp'éel ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok u beetik Moab, yéetel tu yo'olal kanp'éele'».

CAP 1

a Joe 3:4, 6

b Eze 26:12

c Joe 3:19

d Eze 25:12

e 2Cr 28:17
Abd 10

f Gé 36:10, 11
Abd 9

g Isa 34:5, 6
Jer 49:13

Columna 2

a Eze 25:3
Sof 2:8

b Jue 11:12, 13
Jer 49:1

c Jer 49:2
Eze 25:5

d Jer 27:2, 3
Jer 49:3

CAP 2

e Jer 48:29, 30
Eze 25:8, 9
Sof 2:8

2 Tene' yaan in túuxtik k'áak' ichil u lu'umil Moab,
yéetel le k'áak'o' yaan u láaj tóokik u nukuch torreilo'ob Keriyot.[a]
Moabe' yaan u kíimil le táan u juum u yúuchul ba'atelo',
yaan u kíimil le táan u yawat le soldado'obo' yéetel le táan u yusta'al le baako'.[b]
3 Tene' yaan in lu'sik le máax ku gobernar* chúumuk ti' leti'o'.
Yaan in kíimsik tuláakal u príncipe'ob junmúuch' tu yéetel»,[c] ku ya'alik Jéeoba›.
4 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':
‹Judáe' ya'ab u téenel ts'o'ok u beetik u tercoil,*[d] le o'olale' ma' ken in k'ex le ba'ax ts'o'ok in ch'a'tuklik tu contrao',
tumen leti'obe' tu rechazarto'ob u ley# Jéeoba,
yéetel ma' tu beeto'ob le ba'axo'ob ku ya'aliko'.[e]
Le tuuso'ob beet u lúubul u yúuchben láak'tsilo'ob ti' ba'ax k'aaso' leti'e ba'ax beet xan u k'astalo'obo'.[f]
5 Tene' yaan in túuxtik k'áak' ichil u lu'umil Judá,
yéetel le k'áak'o' yaan u láaj tóokik u nukuch torreilo'ob Jerusalén›.[a]
6 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':
‹Israele' ya'ab u téenel ts'o'ok u beetik u tercoil,*[b] le o'olale' ma' ken in k'ex le ba'ax ts'o'ok in ch'a'tuklik tu contrao',
tumen leti'obe' tu yo'olal platae' tu kono'ob juntúul máak toj u kuxtal,
yéetel tu yo'olal junp'éel par xanabe' tu kono'ob xan juntúul máak óotsil.[c]
7 Leti'obe' ku ts'ats'a'cha'atko'ob te' lu'um le máaxo'ob óotsilo'obo',[d]
yéetel ku k'atko'ob u beel le utsul máako'obo'.[e]
Juntúul hijotsil yéetel u papáe' ku yantal ba'al u yilo'ob* yéetel juntúulili' x-ch'úupal,
ikil u beetko'ob beyo' ku mixba'alkúuntiko'ob in santo k'aaba'o'.
8 Leti'obe' ku kutalo'ob yóok'ol le nook'o'ob u ch'a'amo'ob bey garantía tu yo'olal wa ba'ax u ts'aamo'ob majáantbilo',*[f] lela' ku beetko'ob tu tséel je'el ba'alak altarile'.#[g]

CAP 2

a Jer 48:21, 24
b Isa 15:1
c Isa 16:14 Jer 48:7
d 2Re 17:19 Jer 2:13
e Le 26:14-16 2Cr 36:14
f Jer 9:14

Columna 2

a 1Sa 12:15 1Cr 28:9 2Cr 36:17, 19 Jer 17:27 Jer 37:8 Jer 52:12-14 Os 8:14
b Dt 28:45 2Re 17:6, 7 Eze 23:4, 5 Os 4:1, 2
c Am 5:11 Am 8:4-6
d Am 4:1
e Isa 10:1, 2 Am 5:12
f Éx 22:26 Dt 24:12
g Os 8:11 Os 10:1

2:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le juez». **2:4** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Tu yo'olal óoxp'éel ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok u beetik Judá, yéetel tu yo'olal kanp'éele'». # Wa «u ka'ansaj».

2:6 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Tu yo'olal óoxp'éel ba'alo'ob k'aastak ts'o'ok u beetik Israel, yéetel tu yo'olal kanp'éele'». **2:7** * Wa «ku yantalti'ob relaciones sexuales». **2:8** * Wa «tu yo'olal junp'éel p'aaxe'». # Ilawil página 2554.

Leti'obe' ku maniko'ob
vino yéetel le taak'in ku
k'áatko'ob ti' le máa-
xo'ob ku multarko'obo'
yéetel ku yuk'iko'ob tu
yotoch* u dioso'ob›.
9 ‹Chéen ba'ale' teen xu'uls
ti' le amorreo'obo', teen
xu'uls tu táano'ob.[a]
Leti'obe' jach ka'analta-
ko'ob ka'ach je'ex le ce-
dro'obo' yéetel jach
mu'uk'a'ano'ob je'ex le
nukuch che'obo'.*
Tene' tin xu'ulsaj ti' u yi-
cho'ob yéetel ti' u moo-
tso'ob.[b]
10 Tene' tin jóo'se'ex ti' u
lu'umil Egipto[c]
yéetel tin nu'ukte'ex 40
años te' desiertoo',[d]
bey tin beetilo' utia'al ka
páajchajak a wokol a
ch'a'ex u lu'um le amo-
rreo'obo'.
11 Ts'o'ole' tin ts'áaj jujun-
túul ti' a paalale'ex
utia'al ka u beet u profe-
tailo'ob,[e]
yéetel tin ts'áaj jujuntúul
ti' le táankelmo'ob
utia'al ka u beet u naza-
reoilo'obo'.[f]
U kaajil Israel, ¿ma' wa
jach tu jaajil bey úuchi-
ko'?›, lela' bey u ya'alik
Jéeobao'.
12 ‹Chéen ba'ale' te'exe' se-
guernaj a ts'áaike'ex u
yuk' vino le nazareo'o-
bo',[g]
yéetel ti' le profeta'obo'
ta wa'ale'ex: «Ma' unaj
a profetizare'exi'».[h]

2:8 * Wa «tu templo». **2:9** * U k'aaba' le che'oba' «encino».

CAP 2

a Nú 21:23-25
Jos 24:8
Sl 135:10, 11

b Dt 2:31-33

c Éx 12:51

d Nú 14:34
Dt 2:7

e 1Sa 3:20
1Re 17:1
1Re 19:19

f Nú 6:2
Jue 13:5

g Nú 6:3, 4

h Isa 30:10, 11
Am 7:12, 13

Columna 2

a Am 9:1

b Dt 28:25

CAP 3

c Éx 19:5
Dt 7:6
Sl 147:19, 20

13 Le o'olale' tene' yaan in
yach'ke'ex te' tu'ux ya-
ne'ex
je'ex u ya'ach'al le lu'um
tumen junp'éel carreta
chuup yéetel trigoo'.*
14 Tak le máax séeba'an u
yáalkabo' ma' kun antal
tu'ux u bin utia'al u púu-
ts'ul,[a]
le máax yaan u muuk'o'
yaan u p'áatal mina'an
u muuk',
ts'o'ole' mix juntúul solda-
do kun páajtal u púu-
ts'ul utia'al u salvartik
u kuxtal.
15 Le arqueroo' ma' kun
páajtal u p'áatal wa'atal
te' ba'atelo',
le máax séeba'an u yáal-
kabo' ma' kun páajtal u
púuts'ul,
le máax nat'ik tsíimino'
ma' ken u salvart u
kuxtal.
16 Ichil tuláakal le solda-
do'obo' tak le soldado
maas ma'atech u ch'a'ik
saajkilo'*
x-ma' nook'il kun púuts'ul
te' k'iin je'elo'›,[b] lela' bey
u ya'alik Jéeobao'».

3 «U kajnáalile'ex Israel,
u'uye'ex le ba'ax ts'o'ok u
ya'alik Jéeoba ta wo'olale'e-
xa', tuláakal le familia'ob tin
jóo'so'ob tu lu'umil Egiptoo',
u'uye'ex lela':
2 ‹Ti' tuláakal le familia'ob
yano'ob way lu'uma'
chéen te'ex in k'aj óo-
le'ex.[c]

2:13 * Wa ma' xaane' cebada. **2:16** * Wa «tak le máaxo'ob ma'atech u péek u yóol u puksi'ik'alo'obo'».

Le o'olale' yaan in k'áatikte'ex cuenta tu yo'olal tuláakal le ba'axo'ob k'aastak ts'o'ok a beetke'exo'.[a]

3 ¿Je'el wa u múul jóok'ol xíimbal ka'atúul máako'ob wa ma' u ch'a'amo'ob a acuerdoil u múul jóok'lo'obe'?*

4 ¿Je'el wa u jéenkal juntúul león te' k'áax wa mina'an mix juntúul ba'alche' u chuko'?
¿Je'el wa u jéenkal juntúul táankelem león* desde te' tu'ux kaja'an wa ma' u chuk mix ba'alo'?

5 ¿Je'el wa u chu'ukul juntúul ch'íich' wa ma' ts'a'an junp'éel trampa te' lu'um utia'al u chu'uklo'?*
¿Je'el wa u k'áalal junp'éel trampa wa ma' lúubuk mix ba'al ichile'?

6 Wa ka usta'ak baak ichil junp'éel kaaje', ¿ma' wa je'el u sajaktal u kajnáalilo'obe'?
Wa ka úuchuk loob ti' junp'éel kaaje', ¿ma' wa Jéeoba beet u yúuchli'?

7 Tumen Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ma' ken u beet mix ba'al
wa ma' táanil yaan u ts'áaik u yojéelt u secreto ti' le profeta'obo', le máaxo'ob meyajtiko'.[b]

3:3 * Wa «wa ma' u múul tsikbalto'obe'?». **3:4** * Wa «juntúul táankelem león ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u pool». **3:5** * Uláak' bix u traducirta'ale' «wa mina'an mix ba'al ichil le trampa utia'al u chu'uklo'?».

CAP 3

a Da 9:11, 12 Os 12:2 Am 4:12

b Gé 6:13 Gé 18:17 Sl 25:14 Isa 42:9 Da 9:22 Ap 1:1

Columna 2

a Am 1:2

b Jer 20:9 Am 7:14, 15 Hch 4:19, 20

c 2Re 17:22, 23

d Os 7:1 Am 4:1

e 2Re 17:6

f Os 11:6 Am 6:8

8 ¡Le leóno' ts'o'ok u jéenkal![a] ¿Yaan wa máax ma' ken u ch'a' saajkil?
¡Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ts'o'ok u t'aan! ¿Yaan wa máax ma' kun profetizar?›.[b]

9 ‹Le ba'alo'oba' unaj u ya'ala'al desde tu nukuch torreilo'ob Asdod
yéetel desde tu nukuch torreilo'ob u lu'umil Egipto.
A'ale'ex: «Much'aba'ex tu contra u montañailo'ob Samaria.[c]
Ilawile'ex, leti'e' ma' tu kaxtik ba'ax u beete,
ts'o'ole' ichile' jach ku tu'usul máak utia'al u yokla'al.[d]

10 Tumen leti'obe' ma' u yojel u beeto'ob ba'ax toji'», lela' bey u ya'alik Jéeobao'.
«Leti'obe' ts'o'ok u chupiko'ob le nukuch torre'ob yéetel le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'obo' bey xan yéetel xu'ulsajil»».

11 Le o'olale' Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik:
‹Juntúul a enemigoe' yaan u ba'pachtik le lu'umo',[e]
yéetel leti'e' yaan u lu'sik a muuk',
ts'o'ole' yaan u láaj ch'a'abal ba'ax yaan te' nukuch torre'ob yaantecho'›.[f]

12 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':

‹Tu lu'umil Samariae', Israele' kulukbal yóok'ol jats'uts cama'ob bey xan yóok'ol uláak' jats'uts nu'ukulo'ob.*
Tu chi' juntúul leóne', juntúul j-kanan tamane', chéen ku páajtal u tokik ka'ap'éel u pierna wa junxéet' u xikin juntúul taman,
ti' u paalal Israele' láayli' bey xan kun úuchlo', chéen jujuntúul ichilo'ob kun salvarbilo'ob›.[a]

13 ‹U'uye'ex yéetel k'a'ajse'ex u yiik'* u yotoch Jacob›, ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', le Dios gobernartik le ángelo'obo'.

14 ‹Tumen le k'iin ken in k'áat cuenta ti' Israel úuchik u beetik u tercoile',*[b]
tene' jach tu jaajile' yaan xan in k'áatik cuenta ti' u altarilo'ob Betel.[c]
U baako'ob le altaro' yaan u xo'ot'lo'ob yéetel yaan u lúublo'ob lu'um.[d]

15 Tene' jach tu jaajile' yaan in nikik le naj beeta'an utia'al u k'iiniloʼob ke'elo' bey xan le naj beeta'an utia'al u k'iiniloʼob ooxolo'›.
‹Le najo'ob beeta'an de marfilo' yaan u xu'ulsa'alo'ob,[e]

CAP 3

a Isa 8:4
Am 6:4

b Os 4:9

c 1Re 12:32, 33
Os 13:2

d 2Re 23:15, 16
2Cr 31:1
2Cr 34:1, 7
Os 10:2
Miq 1:6

e 1Re 22:39

Columna 2

a Am 6:11

CAP 4

b Am 6:1

c Os 4:1, 2
Miq 2:2

d 1Re 12:28, 29
Os 4:13
Am 3:14

yéetel le nukuch* najo'obo' yaan u k'uchul u k'iinil u xu'ulsa'alo'ob›,[a] lela' bey u ya'alik Jéeobao'».

4 «Ko'olele'ex kaja'ane'ex tu montañail Samaria,[b]
u'uye'ex le ba'ax kin wa'alika',
te'exe' beye'ex u vacailo'ob Basáne',
te'exe' táan a woklike'ex juntúul máak óotsil, yéetel táan a beetke'ex a k'asa'anile'ex ti' juntúul máak mix ba'al yaanti',[c]
te'exe' ka wa'alike'ex ti' a wíichame'ex:* ‹¡Taase'ex wa ba'ax utia'al k-uk'e!›.

2 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', le máax santoo', ts'o'ok u jurartik lela':
‹«¡Ilawile'ex! Táan u taal le k'iin ken ch'úuya'ake'ex yéetel le ganchoʼob ku meyaj ti' le máak ku kon bak'o',
yéetel le u maasiloʼobo' yaan u ch'úuya'aloʼob yéetel anzuelo'ob.

3 Yaan a jóok'le'ex te' joolo'ob yanoʼob te' pak'o', cada juntúule' yaan u bin tu tojil le jool yaan aktáan ti'o'.
Yaan a jóo'sa'ale'ex utia'al a bine'ex tu tojil Harmón», ku ya'alik Jéeoba›.

4 ‹¡Ko'otene'ex tu kaajil Betel, beete'ex ba'alo'ob k'aastaki',*[d]

3:12 * Wa «yóok'ol cama'ob Damasco u taalo'ob». **3:13** * Wa «t'aane-ne'ex tu contra». **3:14** * Wa «tumen tu beetaj ba'alo'ob k'aastake».

3:15 * Uláak' bix u traducirta'ale' «ya'abkach». **4:1** * Wa «ti' a ts'uulile'ex». **4:4** * Wa «beet a tercoile'exi'».

ko'otene'ex Guilgal yéetel beete'ex ba'alo'ob maas k'aastaki'![a]

Taase'ex a sacrificio'ex tu ja'atskab k'iinil,[b]

yéetel te' tu yóoxp'éel k'iino' taase'ex u diez por cientoil*[c] ti' le ba'alo'ob yaante'exo'.

5 Tóoke'ex junp'éel ofrenda utia'al u ts'a'abal gracias, junp'éel ofrenda beeta'an yéetel waaj yaan u levadurail.[d]

¡K'a'am a'ale'ex táan a k'ubke'ex junp'éel ofrenda ku síijil ta puksi'ik'ale'ex!

Tumen lelo', u kajnáalile'ex Israel, leti'e ba'ax uts ta t'aan a beetke'ex›, lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'.

6 ‹Teen túune' ma' tin ts'áaj mix ba'al a jaante'ex* ti' tuláakal le kaajo'ob tu'ux yane'exo',

yéetel tin beetaj u p'áatal mina'an waaj ti' tuláakal a wotoche'ex.[e]

Chéen ba'ale' te'exe' ma' suunaje'ex tin wiknali'›,[f] lela' bey u ya'alik Jéeobao'.

7 ‹Teen xane' tin beetaj ma' u k'áaxal ja' tres meses antes ti' le joocho'.[g]

Tin beetaj u taal cháak ti' junp'éel kaaj, chéen ba'ale' ti' uláak' kaaje' ma'.

Ti' junxóot' lu'ume' tin beetaj u k'áaxal ja',

chéen ba'ale' ti' uláak' junxóot' lu'um tu'ux ma' k'áax ja'e' tiji.

8 U kajnáalilo'ob ka'ap'éel wa óoxp'éel kaaje' takchalankil u bino'ob ka'ach ti' uláak' kaaj utia'al u yuk'iko'ob ja',[a]

chéen ba'ale' láayli' uk'ajo'obe'.

Kex beyo' te'exe' ma' suunaje'ex tin wiknali'›,[b] lela' bey u ya'alik Jéeobao'.

9 ‹Tene' tin castigarte'ex, tin beetaj u k'astal a cosecha'ex yéetel ka tsa'ayak k'oja'anil ti' a paak'ale'ex.[c]

Te'exe' ta ya'abkunte'ex a jardíne'ex bey xan a pak'al uva'ex,

chéen ba'ale' le sáak'o'* tu jaantaj a pak'al higo'ex bey xan a pak'al olivo'ex.[d]

Kex beyo' te'exe' ma' suunaje'ex tin wiknali'›,[e] lela' bey u ya'alik Jéeobao'.

10 ‹Tene' tin túuxtaj ta wóok'ole'ex junp'éel k'aak'as k'oja'anil* je'ex le tin túuxtaj tu lu'umil Egiptoo'.[f]

Tin kíimsaj yéetel espada le táankelmo'ob yano'ob ichile'exo',[g] le ka ts'o'oke' tin ch'a'aj u tsiimino'ob.[h]

Tin beetaj u k'uchul tak ta ni'ex u tu'il u book u kimen wíinkliilo'ob.[i]

CAP 4

a Os 4:15 Os 9:15 Am 5:5

b Os 8:11, 13

c Dt 14:28

d Le 7:12

e Le 26:26 Dt 28:38 Dt 32:24 1Re 18:2 2Re 4:38

f Jer 3:6, 7

g Dt 28:23, 24

Columna 2

a 1Re 18:5

b Os 7:10

c Dt 28:22

d Dt 28:40, 42

e Isa 42:24

f Éx 9:3 Dt 28:27, 60

g Le 26:23, 25 2Re 8:12

h 2Re 13:7

i Dt 28:26

4:4 * Wa «u diezmoil». **4:6** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tin beetaj u p'áatal limpioil a koje'ex ti' janal».

4:9 * Wa «langostao'». **4:10** * Ilawil «K'aak'as k'oja'anil», página 2568.

Chéen ba'ale' te'exe' ma' suunaje'ex tin wiknali›, lela' bey u ya'alik Jéeobao'.

11 ‹Tene' tin beetaj u taal junp'éel xu'ulsajil tu yóok'ol a lu'ume'ex, je'ex úuchik u xu'ulsa'al Sodoma yéetel Gomorra tumen Dioso'.[a]
Le máaxo'ob salvarta'abo'ob ichile'exo' beyo'ob junts'íit si' jáanpayta'ab ti' le k'áak'o'.
Chéen ba'ale' te'exe' ma' suunaje'ex tin wiknali›,[b] lela' bey u ya'alik Jéeobao'.

12 Israel, lelo' leti'e ba'ax ken in beettecho'.
Lelo' leti'e ba'ax ken in beet ta wéetelo', le o'olale'
Israel, preparartaba utia'al a wilkaba yéetel a Dios.

13 Tumen ¡ilawile!, Diose' leti'e máax beet le montaña'obo'[c] bey xan le iik'o'.[d]
Le ba'ax ku tukliko' ku ya'alik ti' le máako'obo',
leti'e' ku sutik ée'joch'e'enil le sáasil ku yila'al le táan u taal u sáastalo',[e]
ts'o'ole' ku pe'echa'tik le ka'anal lugaro'ob yano'ob te' lu'umo'.[f]
U k'aaba'e' Jéeoba, le Dios gobernartik le ángelo'obo'».

5 «U kajnáalile'ex Israel, u'uye'ex le ba'ax ken in wa'ala', u'uye'ex le k'aay jach triste ken in k'ay ta contra'exa':

CAP 4

a Gé 19:24, 25

b Os 7:10

c Isa 40:12

d Jer 10:13

e Éx 10:22
Isa 5:30
Am 8:9

f Miq 1:3

Columna 2

CAP 5

a Dt 4:27
Dt 28:62

b 2Cr 15:2
Isa 55:3, 6

c 1Re 12:28, 29
Am 3:14

d Os 4:15
Am 4:4

e Am 8:14

f 2Re 17:6
Os 9:15

g Eze 33:11

2 ‹Israele' juntúul x-ch'úupal ts'o'ok u lúubul.
Leti'e' ma' tu páajtal u ka'a líik'il.
Ts'o'ok u xúump'atta'al te' tu lu'umo'.
Mina'an mix máak utia'al líi'sik›.

3 Tumen lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o':
‹Le kaaj táan u bin ka'ach yéetel 1,000 máako'ob te' ba'atelo' yaan u p'áatalti' chéen 100 u túulali'.
Yéetel le kaaj táan u bin ka'ach yéetel 100 u túulale' yaan u p'áatalti' chéen 10 u túulali', lelo' leti'e ba'ax kun úuchul ti' u kajnáalilo'ob Israelo'›.[a]

4 Tumen lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba ti' u kajnáalilo'ob Israelo':
‹Kaxtene'exi' beyo' yaan u seguer a kuxtale'ex.[b]

5 Ma' a kaxtike'ex Betel,[c] ma' a bine'ex Guilgal[d] mix a máane'ex Beer-seba.[e]
Tumen Guilgale' yaan u ch'a'abal utia'al bisbil táanxel lu'umil,[f]
yéetel Betele' yaan u p'áatal bey mix ba'ale'.*

6 Kaxte'ex Jéeoba utia'al ka seguernak a kuxtale'ex,[g]
beyo' leti'e' ma' kun t'áabal tu contra u yotoch José,
yéetel ma' ken u láaj tóok Betel, ka p'áatak mix máak tupik.

5:5 *Uláak' bix u traducirta'ale' «yaan u p'áatal junp'éel lugar tu'ux ku beeta'al magia».

7 Te'exe' ma' ta juzgare'ex
yéetel justicia, le o'olale'
ts'o'ok a beetke'ex u
k'áajtal le kuxtalo',
ts'o'ok a beetke'ex u mu'-
yaj* le kaajo'.
Te'exe' ts'o'ok a p'ektike'ex
le justiciao'.[a]
8 Jéeoba, bey u k'aaba' le
máax beet
le múuch' estrella'ob ku
k'aaba'tik Kimá* bey
xan le múuch' estrella'ob
ku k'aaba'tik Kesilo',#[b]
leti' sutik sáasilil le ée'jo-
ch'e'enilo',[c]
leti' beetik u yée'joch'e'en-
tal le sáasilo',
leti' juntartik u ja'ilo'ob le
k'áa'náab
utia'al u láalik yóok'ol le
lu'umo'.[d]
9 Leti'e' yaan u xu'ulsik ti'
le máax yaan u páajtalilo',
yaan u xu'ulsik ti' le luga-
ro'ob yaan u pak'ilo'ob tu
ba'pacho'obo'.
10 Leti'obe' u p'ekmo'ob le
juezo'ob ku tsolko'ob u
nu'uk ti' máak te' tu joo-
najil le kaajo',
yéetel u p'ekmo'ob le
máaxo'ob a'alik ba'alo'ob
jaajtako'.[e]
11 Te'exe' ka k'áatke'ex ti'
juntúul máak óotsil ka
u ts'áate'ex u yich u paa-
k'al,*

5:7 * Wa «u sufrir». **5:8** * Ma' xaane' leti'e estrella'ob ku k'aaba'tik Pléyades yaan ichil le constelación wa le múuch' estrella'ob ku k'aaba'tik Tauroo'. # Ma' xaane' leti'e constelación wa le múuch' estrella'ob ku k'aaba'tik Orióno'. **5:11** * Wa «u tojol u rentail le lu'umo».

CAP 5

a Am 6:12

b Job 9:9
Job 38:31-33

c Éx 10:21, 22

d Job 36:27, 28
Ec 1:7

e 1Re 18:17
1Re 22:8

Columna 2

a Miq 2:2

b Isa 9:9, 10

c Dt 28:30

d Isa 10:1, 2
Am 2:6, 7

e Miq 2:3

f Isa 1:16, 17
Miq 6:8

g Le 18:5
Dt 30:19, 20

h 2Cr 15:2
Miq 3:11

i Sl 34:14
Sl 97:10
Ro 12:9

j 2Cr 19:6
Am 5:24

ts'o'ole' ka ch'a'ike'ex bey
impuesto le neek'o'ob
ku cosecharko',[a]
le o'olale' ma' kan p'áat-
le'ex kajtal te' najo'ob
de tuunich a beet-
me'exo'[b]
mix ken a wuk'e'ex u vi-
noil le jach ma'alob
uva'ob a pak'me'exo'.[c]
12 Tumen tene' in wojel jach
ya'ab u téenel ts'o'ok a
beetik a tercoile'ex,*
yéetel in wojel jach ts'o'ok
a sen k'ebantale'ex:
ka p'ektike'ex juntúul
máak óotsil,
ka cha'ik a ma'anle'ex,
yéetel ma' ta beetke'ex
justicia ti' juntúul máak
óotsil te' tu joonajil le
kaajo'.[d]
13 Le o'olale' le máaxo'ob
yaan u na'ato'obo' ma'
kun t'aano'ob te' k'iin-
no'ob je'elo',
tumen te' k'iino'ob je'elo'
yaan u sen mu'yaj
máak.[e]
14 Beete'ex ba'ax uts, ma'
ba'ax k'aasi',[f]
utia'al beyo' ka seguernak
a kuxtale'ex.[g]
Jéeoba, le Dios gober-
nartik le ángelo'ob túu-
no', yaan u yantal ta
wéetele'ex
je'ex a wa'alike'ex de ke
tia'an ta wéetele'exo'.[h]
15 P'ekte'ex ba'ax k'aas yée-
tel yaabilte'ex ba'ax uts,[i]
beeta'ak justicia tumen le
juezo'ob te' tu joonajil le
kaajo'.[j]

5:12 * Wa «ts'o'ok a beetke'ex ba'a-
lo'ob k'aastak».

Beyo' ma' xaane' Jéeoba,
le Dios gobernartik le
ángelo'obo'
yaan u ye'esik u yutsil
ti' le máaxo'ob p'aatlo'ob ti' u yotoch
Joséo'›.[a]

16 Le o'olale' lela' leti'e ba'ax
ku ya'alik Jéeoba, le Dios gobernartik le ángelo'obo', Jéeobae' ku ya'alik:

‹Ti' tuláakal le k'íiwiko'obo' yaan u yúuchul ok'oli',
yéetel ti' tuláakal le calle'obo' leti'obe' yaan u
ya'aliko'ob: «¡Ay, ay!».
Yaan u t'anko'ob le máako'ob meyajtik le lu'um
utia'al ka ok'olnako'obo'
bey xan le máako'ob ku
contratarta'alo'ob utia'al
ka ok'olnako'obo'›.

17 ‹Ti' cada terreno tu'ux pak'a'an uvae' yaan u yúuchul ok'oli',[b]
tumen tene' yaan in
máan chúumuk ti' teech
utia'al in castigarkech›,
lela' bey u ya'alik Jéeobao'.

18 ‹¡Óotsil le máaxo'ob ku
ts'íiboltko'ob u k'iinil
Jéeobao'![c]
¿Ba'ax je'el a páa'tke'ex u
yúuchul tu k'iinil Jéeobae'?[d]
Te' k'iin je'elo' yaan u yantal ée'joch'e'enil, ma' sáasili'.[e]

19 Yaan u yúuchul je'ex le
kéen púuts'uk juntúul
máak ti' juntúul leóne',
chéen ba'ale' tu beele'
ku jóok'ol juntúul oso,

CAP 5

a Jer 31:7
Zac 10:6

b Os 9:2

c Isa 5:18, 19

d Am 4:12

e Sof 1:14, 15

Columna 2

a Pr 15:8

b Sl 50:8
Isa 66:3
Os 6:6

c Isa 1:11

d Am 6:5
Am 8:10

e Miq 6:8

ts'o'ole' le kéen okok tu
yotoch yéetel le kéen u
mach le pak'o' ku chi'ibil
tumen juntúul kaan.

20 U k'iinil Jéeobae' ée'joch'e'en, ma' sáasili',
le k'iin je'elo' jach táaj ée'joch'e'en, ma' kun juul
sáasili'.

21 Tene' jach táaj in p'eek le
fiesta'ob ka beetke'exo',[a]
ts'o'ole' jach ma' uts tin
t'aan u book le sacrificio'ob ka beetke'ex le
kéen a much'aba'exo'.

22 Kex ka a tóoke'ex tu
chúuka'anil le tóokbil
ofrenda'ob* utia'al a
k'ubke'exteno', yéetel
kex ka a síi'exten uláak'
ofrenda'obe',
tene' ma' kun ki'imaktal
in wóol yéetel le ba'alo'oba'.[b]
Ma' ken in wil yéetel
ki'imak óolal le ba'alche'ob poloktak ka k'ubke'exten bey ofrenda'ob
utia'al múul janalo'.#[c]

23 Beete'ex u xu'ulul u juum
le k'a'amkach k'aay ka
beetke'exo',
ma' a beetke'ex in wu'uyik
u pa'axal u nu'ukulilo'ob
paax yaan u cuerdailo'ob.[d]

24 Cha'ex u yáalkab le justicia je'ex u yáalkab le ja'obo',[e]
le u beeta'al ba'ax ma'alobo' ka béeyak je'ex u
ja'il junp'éel río mantats'
táan u yáalkabe'.

5:22 *Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582. #Ilawil «Ofrendail múul janal», página 2574.

25 U kaajil Israel, durante le 40 años máane'ex te' desiertoo',[a]
¿jaytéen ta k'ube'exten sacrificio'ob yéetel ta taase'exten ofrenda'ob utia'al a síi'exten?
26 Te'exe' yaan a biske'ex Sakut a reye'ex bey xan Keván,* yaan a bine'ex tu yéetelo'ob táanxel lu'umil,
yaan a biske'ex le a imagene'exa', le u estrella a diose'ex ta beete'exo'.
27 Tene' yaan in biske'ex táanxel lu'umil, yaan in biske'ex maas paachil ti' Damasco›,[b] u k'aaba' le máax a'alik lelo', Jéeoba, le Dios gobernartik le ángelo'obo'».[c]

6 «¡Óotsil le máaxo'ob seguro u yu'ubikuba'ob* te' Sióno',
le máaxo'ob seguro u yu'ubikuba'ob te' tu montañail Samariao'![d]
¡Óotsil u nuuktakil le kaaj jach k'aj óola'ano',
le máaxo'ob ku bin ilbilo'ob tumen u kaajil Israelo'!
2 Xeene'ex tak Calné yéetel paakatnene'exi'.
Luk'ke'ex te'elo' ka xi'ike'ex tak te' Nojoch Amato',[e]
ts'o'ole' xeene'ex tak Gat, te' tu'ux kaja'an le filisteo'obo'.

5:26 * Ma' xaane' Sakut yéetel Kevéne' leti'e planeta Saturnoo', yéetel ku adorarta'al ka'ach bey juntúul diose'. **6:1** * Wa «le máaxo'ob ku ki'imakkúuntik u yóolo'ob».

CAP 5
a Hch 7:42, 43
b 2Re 15:29 2Re 17:6
c Am 4:13

CAP 6
d Am 3:13, 15
e Nú 34:2, 8 2Re 14:28

Columna 2
a Isa 56:12
b Am 5:12
c 1Re 22:39
d Am 3:12
e Isa 22:13
f Isa 5:12
g 2Cr 7:6 2Cr 29:25, 26
h Isa 5:11
i 2Re 15:29 2Re 17:6
j Dt 28:41 Am 5:5

Le kaajo'ob je'ela', ¿maas wa ma'alobo'ob ke le ka'ap'éel reino'obo'?*
U lu'umo'obe', ¿maas wa nojoch ke a lu'ume'ex?
3 ¿Táan wa a lu'sik ta tuukule'ex le ba'ax k'aas ku taal u k'iinil[a]
utia'al ka a beete'ex ka yanak ba'alo'ob k'aastak chúumuk ti' te'exo'?[b]
4 Te'exe' ka chitale'ex yóok'ol cama'ob de marfil,[c] ka chitale'ex yóok'ol jats'uts nu'ukulo'ob,[d]
ka jaantike'ex le tamano'ob maas poloktako'obo' bey xan le mejen wakaxo'ob poloktako'obo'.[e]
5 Le kéen a wu'uye'ex u pa'axal le arpao'*[f] te'exe' ka k'ayke'ex chéen le ba'ax ku taal ta tuukule'exo',
yéetel ka inventarke'ex u nu'ukulilo'ob paax je'ex tu beetil Davide'.[g]
6 Te'exe' ka wuk'ike'ex vino ti' nukuch taza'ob[h]
yéetel ka ji'ike'ex ta wíinklile'ex le maas ma'alob aceite'obo'.
Chéen ba'ale' te'exe' ma' chi'ichnake'ex* yo'olal le ba'ax k'aas ucha'an ti' Joséo'.[i]
7 Ichil tuláakal le máaxo'ob kun bisbilo'ob táanxel lu'umilo' te'ex kan yáax bisbile'ex,[j]

6:2 * Le ka'ap'éel reino'oba' Judá yéetel Israel. **6:5** * Wa «le u nu'ukulilo'ob paax yaan u cuerdailo'obo'». **6:6** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' k'oja'anchajke'ex».

bey kun xu'ulul le
fiesta'ob ku beetik le
máako'ob chéen chilik-
balo'obo'.
8 ‹Jéeoba, le máax yaan
tuláakal autoridad ti'o',
ts'o'ok u jurar tu yo'olal
u k'aaba'›,[a] Jéeoba, le
Dios gobernartik le án-
gelo'obo', ku ya'alik:
‹«Jacobe' jach ku creer-
kuba, tene' jach in p'ek-
maj le ba'ax ku beetka',[b]
in p'ekmaj le nukuch to-
rre'ob u beetmo',[c]
tene' yaan in k'ubik le
kaaj ti' u enemigo'obo'
bey xan le ba'alo'ob ya-
no'ob ichilo'.[d]
9 Kex chéen diez máako'ob
ka p'áatko'ob ti' junp'éel naje'
leti'obe' yaan xan u kíimlo'ob.
10 Juntúul ti' u láak'tsilo'ob*
túune' yaan u taal u ch'a'ob
utia'al ka u biso'ob, yéetel ju-
juntúulil ken u tóoko'ob. Le-
ti'e' yaan u jóo'sik u baake-
lo'ob ti' le najo', yéetel yaan
u ya'alik ti' le máax yaan te'
cuarto'ob yano'ob maas paa-
chilo': ‹¿Yaan wa uláak' máa-
xo'ob ta wéetel?›, le máak
túuno' yaan u núukik: ‹¡Mi-
na'an!›. Leti' túune' yaan u
ya'alikti': ‹¡Mak a chi'! Tumen
ma' u súutukil utia'al u ch'a'-
chi'ita'al u k'aaba' Jéeobai'›».
11 Jéeobae' ts'o'ok u ya'alik
ba'ax kun úuchul,[e]
leti'e' yaan u nikik le no-
joch naj tak ken u p'at
chéen u xéexet'alo',
yaan xan u nikik le
chan naj tak ken p'áatak
chéen u escombroilo'.[f]

6:10 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «U suku'un u papá».

CAP 6

a Am 4:2

b Eze 33:28
Os 5:5

c Lam 2:5

d Miq 1:6

e Isa 10:5, 6

f Am 3:15

Columna 2

a 1Re 21:13
Isa 59:13
Os 10:4
Am 5:7

b Dt 8:17, 18
Sl 75:5

c Dt 28:49, 50
2Re 15:29
2Re 17:6
Isa 7:20
Isa 8:4
Isa 10:5, 6
Os 10:6

d Nú 34:2, 8

12 ¿Je'el wa u páajtal u yáal-
kab tsíimino'ob yóok'ol
nukuch tuunicho'obe'?
¿Je'el wa u páajtal u
péeksa'al le lu'um* yaan
yóok'ol le nukuch tuuni-
cho'ob yéetel juntúul
wakaxo'?
Te'exe' ts'o'ok u xu'ulul a
beetke'ex ba'ax justo,#
le o'olal ts'o'ok u k'áajtal
le kuxtalo',[a] ts'o'ok a
beetke'ex u mu'yaj le
kaajo'.
13 Te'exe' ku ki'imaktal a
wóole'ex yo'olal junp'éel
ba'al mina'an u biilal,
ts'o'ole' ka wa'alike'ex:
«¿Ma' wa chéen t-juunal
úuchik u yantalto'on
páajtalili'?».[b]
14 Le o'olale' u kajnáalile'ex
Israel, yaan in beetik u
taal junp'éel kaaj ta con-
tra'ex›,[c] lela' bey u ya'alik
Jéeoba, le Dios gober-
nartik le ángelo'obo',
‹leti'obe' yaan u beetko'ob
a sen mu'yaje'ex desde
Lebo-amat*[d] tak tu
Táax Lu'umil Arabá›».

7 Lela' leti'e ba'ax tu ye'esaj-
ten Jéeoba, le máax yaan
tuláakal autoridad ti'o': ¡Ilawi-
le! Diose' tu beetaj u sen
antal sáak'o'ob, lela' tu bee-
taj le táan u káajal u nuuk-
tal le ba'axo'ob pa'ak' tu ts'oo-
ko'.* Lela' leti'e ba'ax pa'ak' le

6:12 * Wa «u ararta'al le lu'um». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ts'o'ok a beetke'ex u suut le justicia bey junkúul xíiw venenosoe'». **6:14** * Wa «tu yookbal Amat». **7:1** * Lela' leti'e ku pa'ak'al tu mesil enero yéetel febreroo'.

ka ts'o'ok u xo'otol le su'uk u tia'al le reyo'. **2** Le ka ts'o'ok u láaj jaanta'al le xíiw yaan te' lu'um tumen le sáak'o'obo', tene' tin wa'alaj: «¡Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', beet uts a perdonartik a kaajal![a] ¿Bix ken u salvartuba* Jacob wa jach mina'an u muuk'?».[b]

3 Jéeoba túune' tu ch'a'tuklaj ma' u taasik* le loob ken u taas ka'acho'.[c] Jéeobae' tu ya'alaj: «Ma' kun úuchul lelo'».

4 Lela' leti'e ba'ax tu ye'esajten Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o': ¡Ilawile! Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', tu ya'alaj ka taalak k'áak' yóok'ol u kaajal utia'al u castigartik. Le k'áak'o' tu beetaj u láaj sa'ap'al u ja'il le k'áa'náabo' yéetel tu tóokaj junjaats ti' le lu'umo'. **5** Teen túune' tin wa'alaj: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', beet uts ma' a cha'ik u yúuchul lelo'.[d] ¿Bix ken u salvartuba* Jacob wa jach mina'an u muuk'?».[e]

6 Jéeoba túune' tu ch'a'tuklaj ma' u taasik le loob ken u taas ka'acho'.[f] Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', tu ya'alaj: «Le je'elo' ma' xan kun úuchul».

7 Lela' leti'e ba'ax tu ye'esajtena': ¡Ilawile! Jéeobae' wa'alakbal ka'ach yóok'ol junp'éel pak' ma'alob plomadoil,

7:2, 5 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «kun líik'il». **7:3** * Wa «Jéeoba túune' yaachaj u yóol yo'olal».

CAP 7

a Jer 14:7 Da 9:19

b Isa 37:4

c Dt 32:36 Sl 106:44, 45 Os 11:8

d Éx 32:11

e Isa 1:9 Am 7:2

f Éx 32:14

Columna 2

a Am 8:2

b 1Re 12:25, 31 1Re 13:33

c Os 10:8 Am 5:5 Am 8:14

d 2Re 15:8, 10 Os 13:16

e 1Re 12:32

f 2Re 14:23

g Jer 26:8, 9 Am 1:1

h Jer 18:18

i Am 5:5 Am 6:7

j Isa 30:10

yéetel u machmaj junp'éel plomo. **8** Jéeoba túune' tu ya'alajten: «¿Ba'ax ka wilik Amós?». Tene' tin núukajti': «Junp'éel plomo». Jéeoba túune' tu ya'alaj: «Yaan u meyajten utia'al in plomartik Israel, in kaajal. Tene' ma' kin suut in perdonarto'ob.[a] **9** Le ka'anal lugaro'ob* u beetmaj Isaako'[b] yaan u láaj k'askúunta'alo'ob, yéetel le lugaro'ob santo'ob yano'ob Israelo' yaan u láaj xu'ulsa'alo'ob.[c] Tene' yaan in taal yéetel junp'éel espada tu contra le máaxo'ob yano'ob tu yotoch Jeroboáno'».[d]

10 Amasías, le sacerdote yaan tu kaajil Betelo',[e] tu túuxtaj a'albil ti' Jeroboán,[f] u reyil Israel: «Desde tu lu'umil Israele',[g] Amóse' táan u yilik u traicionarkech. U kajnáalilo'ob le lu'umo' ts'o'ok u náakal u yóol u yu'ubo'ob ba'ax ku ya'alik.[h] **11** Tumen Amóse' leti'e ba'ax táan u ya'alika': ‹Jeroboáne' yaan u kíimsa'al yéetel espada, u kajnáalilo'ob Israele' jach tu jaajil yaan u jóo'sa'alo'ob tu lu'umo'ob yéetel yaan u bisa'alo'ob táanxel lu'umil›».[i]

12 Amasías túune' tu ya'alaj ti' Amós: «Teech, le máax a'alik ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo', púuts'kech tak tu lu'umil Judá. Te'elo' je'el u páajtal a kajtale'* yéetel je'el u páajtal a profetizare'.[j] **13** Chéen ba'ale' ma' unaj u seguer a profetizar tu

7:9 * Ilawil «Ka'anal lugar», página 2567. **7:12** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «jaant waaji'».

kaajil Beteli',[a] tumen Betele' junp'éel lugar santo utia'al le reyo'[b] yéetel ti' yaan u temploil le reinoo'».

14 Amós túune' tu núukaj ti' Amasías: «Teen ka'ache' ma' profetaeni' mix u hijoen juntúul profetai'. In meyaj ka'ache' in kanáantik ba'alche'ob[c] yéetel in kanáantik u che'ilo'ob sicómoro yéetel le higo'ob ku ts'áaiko'.* **15** Chéen ba'ale' Jéeobae' tu beetaj u xu'ulul in kanáantik le ba'alche'obo', Jéeobae' tu ya'alajten: ‹Xeen Israel, profetizarnen ti' in kaajal›.[d] **16** Le o'olale' ch'enxikint le ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Teche' táan a wa'alik: «Ma' a profetizar tu contra Israel,[e] ma' a wa'alik mix ba'al[f] tu contra le máaxo'ob yano'ob tu yotoch Isaako'». **17** Le o'olale' lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': «A watane' yaan u k'uchul u beetuba juntúul x-prostituta te' kaajo', ts'o'ole' a hijo'ob yéetel a hija'obe' yaan u kíimsa'alo'ob yéetel espada. A lu'umo'obe' yaan u p'i'isil yéetel junp'éel suum utia'al u t'o'oxol. Teche' táanxel lu'umil kan kíimil, yéetel u kajnáalilo'ob Israele' jach tu jaajil yaan u jóo'sa'alo'ob tu lu'umo'ob yéetel yaan u bisa'alo'ob táanxel lu'umil»».[g]

8 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', tu ye'esajten lela': ¡Ilawile!, yaan junp'éel canasta chuup yéetel u yich le che'ob ku yantal tu k'iinilo'ob yáaxk'iino'. **2** Diose' tu ya'alajten: «¿Ba'ax ka wilik Amós?». Tene' tin núukajti': «Junp'éel canasta chuup yéetel u yich le che'ob ku yantal tu k'iinilo'ob yáaxk'iino'». Jéeoba túune' tu ya'alajten: «Ts'o'ok u k'uchul u k'iinil u xu'ulul ti' in kaajal Israel. Tene' ma' kin suut in perdonarto'ob.[a] **3** ‹Te' k'iino'ob je'elo' le k'aayo'ob ku k'a'aylo'ob te' temploo' yaan u suut awat ok'olil›,[b] lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o'. ‹Tuláakal tu'ux kun pulbil u wíinklil le máaxo'ob ts'o'ok u kíimlo'obo'.[c] ¡Mak a chi'ex!›.

4 U'uye'ex lela', te'ex le
ka ts'ats'a'cha'atke'ex le
óotsilo'obo'
yéetel ka xu'ulske'ex le
utsul máako'obo',[d]
5 te'ex le máax a'alik beya':
‹¿Ya'ab wa u bin u ts'o'okol u fiestail le túumben luna[e] utia'al ka páajchajak k-konik tuláakal u clasesil ba'alo'ob utia'al jaantbilo'?*
¿Ya'ab wa u bin u ts'o'okol le Sábado[f] utia'al ka páajchajak k-konik tuláakal u clasesil ba'alo'ob utia'al jaantbilo'?
Beyo' yaan k-chichankúuntik le efáo'#
yéetel yaan k-beetik
u maas aaltal le sicloo',△

CAP 7
a Am 2:12
b 1Re 12:29, 32 1Re 13:1
c Am 1:1
d Jer 1:7 Eze 2:3 2Pe 1:21
e Jer 11:21 Am 7:13
f Miq 2:6
g Le 26:33 2Re 17:6

Columna 2

CAP 8
a Am 4:12 Am 7:8
b Os 10:5 Am 5:23
c Am 6:9, 10
d Am 2:6, 7
e Nú 10:10
f Éx 20:8

7:14 * Wa «yéetel in jolik u higoilo'ob sicómoro».

8:5 * Ma' xaane' trigo wa cebada. # Lela' leti'e buka'aj ku bisik junp'éel nu'ukul de 22 litroso'. Ilawil «Efá», página 2561. △ Ilawil página 2580.

yaan xan k-k'exik le bix u p'iis le balanza* utia'al k-ookolo'.[a]

6 Ts'o'ole' yaan u páajtal xan k-manik yéetel plata juntúul máak mix ba'al yaanti',
yéetel yaan u páajtal k-manik juntúul máak óotsil tu yo'olal junp'éel par xanab.[b]
Yéetel yaan k-konik u sojlil le neek'o'obo'›.

7 Jéeoba, u Ki'ichkelmil Jacobe', ts'o'ok u jurartik tu yo'olal u k'aaba':[c]
‹Tene' ma' ken in tu'ubs tuláakal le ba'axo'ob u beetmo'obo'.[d]

8 Tu yo'olal lela' le lu'umo'* yaan u tíitkuba,
yéetel tuláakal u kajnáalilo'obe' yaan u yok'olo'ob.[e]
¿Ma' wa yaan u ka'antal le lu'um je'ex u ka'antal u ja'il le Niloo'?
¿Ma' wa yaan u wo'olta'alo'ob je'ex u ja'il le Nilo yaan Egipto le kéen jach ka'anchajak u ja'ilo'?›.[f]

9 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik:
‹Te' k'iin je'elo', kex chúumuk k'iine', yaan in beetik u t'úubul le K'iino'.
Kex sáasil u juul le K'iino' yaan in beetik u yée'joch'e'ental.[g]

10 Tene' yaan in beetik u suut chéen ok'olil le fiesta ka beetke'exo',[h]
yéetel le k'aayo'ob ka k'ayke'exo' yaan in beetik u suut k'aayo'ob jach triste'ob.
Yaan in beetik a k'axnak'tike'ex to'otoch nook'o'ob* yéetel yaan in beetik u k'olista'al a poole'ex.
Yaan in beetik a wok'ole'ex je'ex u yo'tik máak u kíimil u juntúulili' hijoe'.
Le k'iin ken ts'o'okok u yúuchul tuláakal le ba'alo'oba' jach k'áaj kun u'uybil›.

11 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ku ya'alik: ‹¡Ilawile!, táan u taal u k'iinil
in beetik u yantal wi'ijil te' lu'umo',
chéen ba'ale' ma' tumen wa mina'an ba'al jaantbili' mix tumen wa mina'an ja' utia'al uk'bili',
ba'axe' tumen yaan u taaktal u yu'uba'al ba'ax ku ya'alik Jéeoba.[a]

12 Yaan u bin u takchalankilo'ob desde junp'éel k'áa'náab tak tuláak' k'áa'náab,
yaan u bino'ob desde xaman* tak lak'in.#
Leti'obe' yaan u máan u kaxto'ob u t'aan Jéeoba, chéen ba'ale' ma' ken u kaxto'ob.

13 Te' k'iin je'elo' le x-ki'ichpan ch'úupalalo'ob

CAP 8

a Le 19:35, 36; Os 12:7; Miq 6:10, 11
b Le 25:39; Am 2:6
c Dt 33:26; Sl 68:34
d Os 8:13
e Os 4:3
f Am 9:5
g Miq 3:6
h Os 2:11

Columna 2

a Sl 74:9; Eze 7:26; Mt 4:4

8:5 * Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u pesarta'al wa ba'ax.
8:8 * Wa «yóok'ol kaabo'».
8:10 * Ilawil «To'otoch nook'», página 2582. **8:12** * Wa «norte». # Wa «te' tu'ux ku tíip'il k'iino'».

yéetel le táankelmo'obo' yaan u desmayaro'ob tu yo'olal le uk'ajilo'.

14 Leti'ob ka'ache' ku juraro'ob tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku beetik Samariao',[a] yéetel ku ya'aliko'ob:
«¡Dan, kin jurartik tu yo'olal a dios!»,[b]
ku ya'aliko'ob xan: «¡Kin jurartik tu yo'olal u bejil Beer-seba!».[c]
Leti'obe' yaan u lúublo'ob yéetel ma' kun ka'a líik'lo'ob».[d]

9 Tene' tin wile' Jéeobae'[e] tia'an yóok'ol le altaro', leti'e' tu ya'alaj lela': «Jats' u punta le columna'obo' utia'al beyo' ka u tíituba'ob desde tu kabalilo'ob. Ch'ak u punta le columna'obo', le kéen ts'o'okke' tene' yaan in kíimsik yéetel espada le u yalab le máako'ob kun p'áatlo'obo'. Le máax táan u púuts'ulo' ma' kun béeytal u púuts'ul, yéetel le máax u k'áat púuts'ulo' ma' kun bin utsil ti'.[f]

2 Kex ka u páano'ob le Muknal* utia'al u ta'akikuba'obo',
tene' ti' ken in macho'obi'.
Kex ka na'akako'ob te' ka'ano'obo'
ti' ken in wéemso'obi'.

3 Kex ka xi'iko'ob tu punta le Carmelo utia'al u ta'akikuba'obo',
yaan in bin in kaxto'ob te'elo' yéetel yaan in machko'ob.[g]

CAP 8

a Os 8:5
Os 10:5

b 1Re 12:28-30

c Am 5:5

d 2Re 18:11
Os 13:16

CAP 9

e Isa 6:1
Eze 1:27, 28

f Am 2:14

g Jer 23:24

Columna 2

a Le 26:33

b Dt 28:63, 65

c Miq 1:4

d Os 4:3

e Am 8:8

f Job 36:27, 28
Sl 135:7

g Éx 3:15
Am 4:13
Am 5:8

Kex ka xi'iko'ob tak tu maas taamil le k'áa'náab utia'al u ta'akikuba'ob ti' teno',
yaan in túuxtik juntúul kaan utia'al ka chi'ibko'ob.

4 Kex ka bisa'ako'ob táanxel lu'umil tumen u enemigo'obe',
desde te'elo' yaan in wa'alik ti' junp'éel espada ka u kíimso'ob.[a]
Tene' yaan in sutik in paakat tu yóok'olo'ob utia'al ka in beet u taal k'aas tu yóok'olo'ob, ma' ba'alo'ob ma'alobtaki'.[b]

5 Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', le máax gobernartik le ángelo'obo', ku péets'k'abtik le lu'umo',*
le lu'um túuno' ku yíibil,[c]
yéetel tuláakal u kajnáalilo'obe' ku yok'olo'ob.[d]
Tuláakal túun le lu'umo' ku ka'antal je'ex u ka'antal u ja'il le Niloo',
yéetel ku yéemel je'ex u yéemel u ja'il le Nilo yaan Egiptoo'.[e]

6 ‹Le máax beetik escalóno'ob te' ka'ano'obo',
le máax beetik junp'éel estructura yóok'ol le lu'umo',
le máax juntartik u ja'ilo'ob le k'áa'náab
utia'al u láalik yóok'ol le lu'umo',[f]
Jéeoba u k'aaba' le máax beetik le ba'alo'oba'›.[g]

9:2 * Ilawil página 2572.

9:5 * Wa «le yóok'ol kaabo'».

7 Jéeobae' ku ya'alik:
‹U kajnáalile'ex Israel,
¿ma' wa igual in wike'ex je'ex in wilik le
cusita'obo'?
¿Ma' wa teen beet u
jóok'ol u kaajil Israel
ti' u lu'umil Egiptoi'?[a]
¿Ma' wa teen beet
u jóok'ol le filisteo'ob
ti' u lu'umil Creta,[b]
yéetel u jóok'ol le
sirio'ob ti' u lu'umil Kiro'?›.[c]
8 Jéeobae' ku ya'alik: ‹¡Illawile'ex!, u yicho'ob Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', táan u paktik le reino ts'o'ok u jach k'ebantalo',
yéetel yaan u lu'sik te' lu'uma'.[d]
Chéen ba'ale' leti'e' ma'
ken u láaj xu'uls ti' le
máaxo'ob yano'ob ichil
u yotoch Jacobo'›.[e]
9 ‹¡Illawile'ex!, tene' táan in wa'alik
ka tíita'ak u kajnáalilo'ob
Israel ichil tuláakal le
nacióno'obo',[f]
ka tíita'ako'ob je'ex u beeta'al ti' junp'éel cernidore',
le kéen beeta'ake' ma'
kun lúubul lu'um mix
junp'éel chan tuunich.
10 Yaan u kíimsa'al yéetel
espada tuláakal le máaxo'ob ku k'ebantalo'ob
ichil in kaajalo',
le máaxo'ob ku ya'aliko'ob: «Le k'aas ku taalo'
ma' kun náats'al t-iknal
yéetel ma' ken u chukpachto'on»».

CAP 9

a Éx 12:51

b Jer 47:4

c 2Re 16:9

d 1Re 13:34
2Re 18:11

e Jer 30:11

f Le 26:33
Dt 28:64

Columna 2

a Isa 9:6, 7
Isa 16:5
Jer 23:5
Eze 37:24, 25
Zac 12:8
Lu 1:31-33

b 2Sa 7:11
Hch 15:16-18

c Nú 24:18
Isa 11:14
Abd 18, 19

d Le 26:5
Os 2:22

e Joe 3:18

f Isa 35:1
Isa 55:12

g Esd 3:1
Jer 30:3
Eze 39:25

h Isa 61:4
Eze 36:33

i Isa 65:21, 22
Eze 28:25, 26

11 ‹Te' k'iin je'elo' yaan in líi'sik le u pasel* David luba'an ka'acho',[a]
yaan in wutskíintik le# nu'unu'ut' bejo'obo'
bey xan le pak'o'ob ts'o'ok u júutlo'obo'.
Yaan in jel líi'sik utia'al ka p'áatak je'ex yanil úuchjeakilo',[b]
12 yaan in jel líi'sik utia'al ka u ch'a'ob le u yalab Edom p'aatlo'[c]
bey xan tuláakal le kaajo'ob ku bisko'ob in k'aaba'o'›, lela' Jéeoba a'alik, leti' kun beetik le je'ela'.
13 Jéeobae' ku ya'alik: ‹¡Illawile'ex!, táan u taal u k'iinil u yúuchul lela':
le máax ku péeksik le lu'umo'* yaan u chukpachtik le máax ku cosecharo',
le máax ku yaya'cha'atik le uvao' yaan u chukpachtik le máax bisik le semillao'.[d]
Te' montaña'obo' yaan u yáalal ch'ujuk vinoi',[e]
yéetel láayli' bey kun úuchul te' pu'uko'obo'.#[f]
14 Yaan in ka'a much'ik in kaajal Israel desde te' tu'ux bisa'abo'obo'.[g]
Leti'obe' yaan u jel líi'sko'ob le kaajo'ob xúump'atta'ano'obo' yéetel yaan u ka'a kajtalo'obi'.[h]
Yaan u pak'iko'ob uva yéetel yaan u yuk'iko'ob le vino ken u ts'áao'.[i]

9:11 * Wa «u jáakal». # Wa «yaan in wutskíintik u». **9:13** * Wa «le máax ku araro'». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u yíibil le pu'uko'obo'».

Leti'obe' yaan u beetko'ob
u paak'alo'ob yéetel
yaan u jaantiko'ob u
yich›.[a]
15 ‹Yaan in pak'iko'ob te' tu
lu'umo'obo',
yéetel mix bik'in kun
jokbilo'ob
ti' le lu'um in ts'aamaj-
ti'obo'›,[a] lela' bey
u ya'alik Jéeoba a
Dioso'».

CAP 9

a Isa 62:8, 9
Miq 4:4

Columna 2

a Isa 60:21
Eze 34:27, 28
Eze 37:25

ABDÍAS

TI' BA'AX KU T'AAN

Edom jach ku creerkuba; yaan u xu'ulsa'al (1-9)
Edome' tu beetaj u k'asa'anil ti' Jacob (10-14)
Jéeobae' yaan u ts'áaikuba tu contra le nacióno'obo' (15, 16)
Yaan u ka'a ch'a'iko'ob le ba'alo'ob ch'a'abti'obo' (17-21)
Yaan u tóoka'al Edom (18)
«Jéeoba kun gobernar» (21)

1 Lela' leti'e ba'ax ts'a'ab u
yil Abdíaso':*
Jéeoba,# le máax yaan
tuláakal autoridad ti'o',
ku ya'alik tu yo'olal
Edom:[a]
«Ts'o'ok k-u'uyik junp'éel
ba'al ku taal ti' Jéeoba,
leti'e' yaan máax ts'o'ok
u túuxtik ichil le nació-
no'obo':
‹Ko'one'ex líi'sikba utia'al
k-bin ba'ate'el tu contra
Edom›».[b]
2 «¡Ilawile! Tene' ts'o'ok in
beetik a p'áatal bey jun-
p'éel kaaj jach chichan
ichil u maasil kaajo'obe'.
Teche' jach táaj p'ekta'a-
nech.[c]
3 Tumen jach ka creerka-
bae' ts'o'ok a tuskaba.[a]
Teech le kaja'anech tu
maas ka'anlil le nukuch
tuunicho'obo',
teech le tia'anech te'
tu'ux ka'anlo' ka wa'alik
ichil a puksi'ik'al:
‹¿Máax kun beetik in
wéemel lu'um?›.
4 Kex ka kajlakech ka'anal*
je'ex le águilao',
kex ka a beet a k'u' ichil
le estrella'obo',
tene' je'el in beetik
a wéemel te'elo'», lela'
bey u ya'alik Jéeobao'.
5 «Wa ka taalak máako'ob
u yokoltecho'ob de áa-
k'abe',

a Isa 21:11
Eze 25:12-14
Joe 3:19
Am 1:11, 12

b Jer 49:14-16

c Jer 49:8

Columna 2

a Mal 1:4

1 * U k'áat u ya'al «Le Máax Meyajtik Jéeobao'». # Ilawil página 2566.

4 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Kex ka ka'anchajak a xik'nal».

¿ma' wa je'el u yokliko'ob chéen le ba'ax u k'áato'obo'?
Wa ka taalak le máaxo'ob ku cosecharko'ob uvao',
¿ma' wa je'el u p'atko'ob jujunp'éel uva'obe'?
¡Chéen ba'ale' teche' yaan a láaj xu'ulsa'al!*[a]
6 ¡U paalale'ex Esaú, te'exe' ts'o'ok a ch'a'pachta'ale'ex!
¡Ts'o'ok u ch'a'abal tuláakal le ba'alo'ob ko'ojtak a ta'akme'ex ka'acho'!
7 Ts'o'ok a tu'usul tumen tuláakal le máaxo'ob áantkech ka'acho',*
leti'obe' tu obligartecho'ob utia'al ka xi'ikech te' fronterao'.
Le máaxo'ob ma'atech u taalo'ob ba'ate'el ta contrao', ts'o'ok u ganarkecho'ob.
Le máaxo'ob ku múul janalo'ob ta wéetelo' yaan u ts'áaiko'ob junp'éel trampa ta beel,
chéen ba'ale' teche' mix ken a ts'áa cuenta».
8 Jéeobae' ku ya'alik: «Te' k'iin je'elo'
yaan in xu'ulsik tuláakal le máaxo'ob yaan u na'ato'ob te' Edomo'.[b]
Yaan in xu'ulsik tuláakal le máaxo'ob yaan k'aj óolal ti'ob yano'ob te' tu montañailo'ob Esaúo'.

5 * Uláak' bix u traducirta'ale' «¿Buka'aj ba'alo'ob je'el u xu'ulsko'obe'?».
7 * Wa «le máaxo'ob yéetel a ch'a'amaj junp'éel acuerdo ka'acho'».

a Dt 24:21 Jer 49:9, 10

b Jer 49:7

Columna 2

a Gé 36:10, 11 Eze 25:13 Am 1:12

b Jer 49:22

c Isa 34:5, 6

d Gé 27:41, 42 Nú 20:20, 21 Sl 83:4-6 Sl 137:7 Joe 3:19 Am 1:11

e Jer 49:13

f Mal 1:3, 4

g 2Re 24:10, 16 Jer 52:28

h Joe 3:3

i Miq 4:11

j Lam 4:21

k Zac 1:15

9 Temán,[a] tuláakal le a soldado'ob jach u yojlo'ob ba'atelo' yaan u sen ch'a'iko'ob saajkil,[b]
tumen cada juntúul ti' le máaxo'ob yano'ob te' tu montañailo'ob Esaúo' yaan u láaj kíimsa'alo'ob.[c]
10 Úuchik a maltratartik a wíits'in Jacobe'[d]
yaan a sen su'laktal,[e]
yéetel yaan a xu'ulsa'al utia'al mantats'.[f]
11 Te' k'iin ka ma'ach bisbil u ejército a wíits'in tumen le j-táanxel lu'umilo'obo',[g]
le ka ook le j-táanxel lu'umilo'ob te' tu kaajal utia'al u yilko'ob ti' máax kun p'áatal Jerusaléne',[h]
teche' chéen wa'alajech a wile, ma' ta beetaj mix ba'ali'.
Ta beetaj a k'asa'anil je'ex leti'obe'.
12 Ma' unaj u ki'imaktal a wóol ka'ach yo'olal le ba'ax úuch ti' a wíits'in te' k'iin ka bin k'aasil ti'o'.[i]
Ma' unaj u ki'imaktal a wóol ka'ach úuchik u xu'ulsa'al ti' u kajnáalilo'ob Judái'.[j]
Ma' unaj a burlarko'ob ka'ach te' k'iino'ob táan u mu'yajo'obo'.*
13 Ma' unaj a wokol ka'ach te' tu'ux kaja'an in kaajal te' k'iin ka xu'ulsa'abti'obo'.[k]

12 * Wa «u sufriro'obo'».

Teche' ma' unaj u ki'imaktal a wóol ka'ach yo'olal le ba'ax tu mu'yajto'ob te' k'iin ka xu'ulsa'abti'obo'.
Te' k'iin ka xu'ulsa'abti'obo', ma' unaj a ch'a'ik ka'ach le ayik'alilo'ob yaanti'obo'.[a]

14 Ma' unaj a wa'atal ka'ach te' xa'ay* bejo'ob utia'al a kíimsik le máaxo'ob ku jóok'lo'ob ti' le kaaj utia'al u púuts'lo'obo'.[b]
Te' k'iin táan u sen mu'yajo'obo', ma' unaj a k'ubik ka'ach tu k'ab u enemigo'ob le máaxo'ob p'áato'ob kuxa'anilo'.[c]

15 Tumen u k'iinil Jéeobae' naats' yanil, jach naats' yanil le k'iin ken u ts'áauba tu contra tuláakal le nacióno'obo'.[d]
Yaan u beeta'altech je'ex úuchik a beetko'.[e]
Yaan a tratarta'al je'ex úuchik a tratartik u maasilo'obo'.

16 Tumen je'ex úuchik a wuk'ike'ex vino te' tin santa montañao',
tuláakal le nacióno'obo' yaan u seguer u yuk'iko'ob in p'uja'anil je'ex u yu'uk'ul vinoe'.[f]
Yaan u yuk'iko'ob yéetel yaan u luk'ko'ob in p'uja'anil,
yaan u p'áatal bey mix juntéen kuxlako'obe'.

17 Chéen ba'ale' le máaxo'ob kun púuts'lo'obo' yaan u yantalo'ob te' Montaña Sióno',[g]
yéetel yaan u p'áatal santoil.[a]
U paalal Jacobe' yaan u ka'a ch'a'iko'ob tuláakal le ba'alo'ob ch'a'abti'obo'.[b]

18 U paalal Jacobe' yaan u k'uchul u beetuba'ob je'ex junp'éel k'áak'e',
yéetel u paalal Josée' yaan xan u k'uchul u beetuba'ob je'ex junp'éel k'áak'e'.
U paalal Esaúe' yaan u p'áatlo'ob je'ex sojole'.
Leti'obe' yaan u t'abko'ob yéetel yaan u láaj tóokiko'ob
u paalal Esaú, mix juntúul kun p'áatal kuxa'anili'.[c]
Lela' bey kun úuchlo' tumen Jéeoba a'almil.

19 Leti'obe' yaan u ch'a'iko'ob le Néguebo', le u montañailo'ob Esaúo',[d]
le Sefelão' yéetel u lu'um le filisteo'obo'.[e]
Yaan u ch'a'iko'ob xan u lu'umil Efraín bey xan u lu'umil Samaria,[f]
yéetel Benjamíne' yaan u ch'a'ik u lu'umil Galaad.

20 Le máaxo'ob yano'ob ka'ach te' ka'anal lugaro'ob yéetel bisa'abo'ob táanxel lu'umilo'[g] u kajnáalilo'ob Israel,
leti'obe' yaan u ch'a'iko'ob desde u lu'um le cananeo'obo' tak Sarepta.[h]
Yéetel u kajnáalilo'ob Jerusalén, le máaxo'ob bisa'abo'ob Sefarado',
yaan u ch'a'iko'ob le kaajo'ob yano'ob te' Néguebo'.[i]

14 * Wa «te' tu'ux ku jatskuba le».

a Sl 137:7 Eze 25:12
b Am 1:11
c Jer 30:7
d Jer 9:25, 26 Jer 25:32 Joe 3:12, 14 Miq 5:15
e Eze 35:15
f Jer 25:17 Jer 49:12
g Joe 2:32

Columna 2

a Isa 4:3 Zac 8:3
b Isa 14:2 Am 9:11, 12
c Jer 49:17, 18 Eze 35:15
d Am 9:11, 12
e Isa 11:14 Am 1:8
f 2Re 17:24 Jer 31:5, 6
g Sl 122:6, 7
h 1Re 17:9
i Jer 13:19 Jer 33:13

21 Le máaxo'ob ku páajtal u salvarko'ob máako' yaan u na'aklo'ob yóok'ol le Montaña Sión utia'al u juzgaro'ob yóok'ol u montañailo'ob Esaúo',[a] yéetel Jéeoba kun gobernar».[b]

Columna 2
a Sl 149:6, 7 Eze 35:11
b Sl 22:28 Zac 14:9

JONÁS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Jonáse' ku yóotik púuts'ul ti' Jéeoba (1-3)
Jéeobae' ku beetik u yantal junp'éel ciclón (4-6)
Ti' Jonás yaan u culpail le ba'ax ku yúuchlo' (7-13)
Ku pu'ulul Jonás te' k'áa'náabo' (14-16)
Ku lu'uk'ul Jonás tumen juntúul nuxi' kay (17)

2 Jonáse' ku orar desde tu nak' le kayo' (1-9)
Ku xe'ebel Jonás te' tikin lu'umo' (10)

3 Jonáse' ku yu'ubik t'aan; ku bin Nínive (1-4)
Le ninivita'obo' ku arrepentiro'ob (5-9)
Diose' ku ch'a'tuklik ma' u xu'ulsik Nínive (10)

4 Jonáse' ku p'u'ujul; u k'áat kíimil (1-3)
Jéeobae' ku ka'ansik ti' Jonás u ch'a' óotsilil (4-11)
«A tuklike', ¿ma'alob wa ka sen p'u'ujkech?» (4)
Ku meyaj junkúul chúuj utia'al u ka'ansa'al Jonás (6-10)

CAP 1

1 Jéeobae'* tu t'anaj Jonás#[a] u hijo Amitaye' ka tu ya'alajti': **2** «Líi'kech, xeen tu kaajil Nínive,[b] le nojoch kaajo'. A'al ti' u kajnáalilo'ob yaan u xu'ulsa'alti'ob, tumen ts'o'ok in wilik le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'obo'».

3 Chéen ba'ale' Jonáse' tu yóotaj púuts'ul ti' Jéeoba, le o'olal jóok' u binbal tak tu kaajil Tarsis. Leti'e' bin Jopee' ka tu yilaj junp'éel barco ku bin tak Tarsis, tu bo'otaj u pasajee' ka na'ak te' barco utia'al u bin yéetel le máako'obo'. Bey tu beetil utia'al u púuts'ul ti' Jéeobao'.

4 Jéeoba túune' tu beetaj u yantal junp'éel k'a'amkach iik' te' k'áa'náabo', lelo' tu beetaj u yantal junp'éel ciclón jach óolak u beet u ka'akachpajal le barcoo'. **5** Le marinero'obo' jach táaj sajakchajo'ob, le o'olal cada juntúule' jo'op' u yawtik ti' u dios ka áanta'ako'ob. Utia'al túun u sáalkuntko'ob[a] le barcoo' jo'op' u pulko'ob te' k'áa'náab le ba'alo'ob yaan ichilo'.

a 2Re 14:25 Lu 11:29, 30
b Mt 12:41

Columna 2
a Hch 27:18, 38

1:1 * Ilawil página 2566. # U k'áat u ya'al «Paloma».

Chéen ba'ale' Jonáse' ts'oka'anili' u yéemel te' tu bodegail le barcoo', chilikbal yéetel jach t'uubul u wenel ka'achi. **6** U capitánil le barco túuno' bin tu yiknale' ka tu ya'alajti': «¿Bix u páajtal a wenel beya'? ¡Líi'kech, orarnen ti' a dios! Ma' xaane' le u jaajil Dioso' je'el u ch'a'ikto'on óotsilil yéetel je'el k-salvartikbae'».[a]

7 Le marinero'ob túuno' jo'op' u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «Ko'otene'ex, ko'one'ex buul*[b] utia'al k-ilik ti' máax yaan u culpail le ba'ax táan u yúuchla'». Le ka ts'o'ok u buulo'obe' tu yilo'obe' lúub yóok'ol Jonás.[c] **8** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Beet uts a wa'alikto'on, ¿ti' teech wa yaan u culpail le ba'ax táan u yúuchla'? ¿Ba'ax meyajil ka beetik? ¿Tu'ux a taal? ¿Ti' ba'ax lu'umil a taal? ¿Tu'ux a kaajal?».

9 Jonás túune' tu núukaj: «Tene' juntúul hebreoen, kin adorartik Jéeoba le Dios yaan te' ka'ano', le máax beet le k'áa'náab yéetel le lu'umo'».

10 Le ka tu yu'ubo'ob lela', le máako'obo' tu maas ch'a'ajo'ob saajkil, ka tu k'áato'obti': «¿Ba'ax ts'o'ok a beetik beya'?». (Le máako'obo' tu yojéelto'ob táan ka'ach u púuts'ul Jonás ti' Jéeoba, tumen Jonás a'alti'ob). **11** Leti'obe' tu k'áato'obti': «¿Ba'ax unaj k-beetiktech utia'al u jéets'el le k'áa'náabo'?». Bey tu ya'alilo'obo' tumen le k'áa'náabo' táan u bin u maas wo'oltikuba. **12** Leti'e' tu núukajti'ob: «Píikch'intene'ex te' k'áa'náabo' utia'al beyo' ka jéets'ek, tumen in culpa úuchik u taal le ciclón ta wóok'ole'exa'». **13** Chéen ba'ale' tu lugar u beetko'ob lelo', le máako'obo' tu beeto'ob tuláakal le ku páajtal utia'al u suut le barco tak te' jáal ja'o', pero ma' páajchajo'obi' tumen le k'áa'náabo' jo'op' u maas wo'oltikuba.

14 Le máako'ob túuno' jo'op' u k'a'am a'aliko'ob ti' Jéeoba: «¡Jéeoba, ma' a cha'ik k-kíimil tu culpa le máaka'! Jéeoba, ma' a wa'alik wa ti' to'on yaan u culpail u kíimil juntúul máak inocente, tumen le ba'ax táan u yúuchla' bey a k'áat ka úuchko'». **15** Leti'ob túune' tu macho'ob Jonáse' ka tu pulo'ob te' k'áa'náabo', le k'áa'náab túuno' xu'ul u wo'oltikuba. **16** Le máako'ob túuno' tu jach respetarto'ob Jéeoba.[a] Leti'obe' tu k'ubo'ob junp'éel sacrificio ti' Jéeoba ka tu prometerto'ob yaan u meyajtiko'ob.

17 Jéeoba túune' tu túuxtaj juntúul nuxi' kay utia'al ka lu'uk'uk Jonás, Jonás túune' tu máansaj óoxp'éel k'iin yéetel óoxp'éel áak'ab ichil u nak' le nuxi' kayo'.[b]

2 Desde ichil u nak' le kay[c] túuno' Jonáse' orarnaj ti' Jéeoba u Dios, **2** leti'e' tu ya'alaj:

> «Le táan in sen mu'yajo'* tin k'a'am t'anaj Jéeoba, yéetel leti'e' tu núukajten.[d]

CAP 1

a Jon 3:9

b Pr 16:33 Pr 18:18

c Jos 7:14, 18 1Sa 14:42, 43

Columna 2

a Da 6:26, 27

b Mt 12:39, 40 Mt 16:4 Lu 11:29, 30

CAP 2

c Sl 91:14, 15 Mt 12:40

d Sl 120:1

1:7 * Wa «beetik apuesta».

2:2 * Wa «in sen sufriro'».

Desde tu maas taamil*
le Muknalo'# awatnajen
utia'al in k'áatik áantaj.[a]
Teche' ta wu'uyaj in t'aan.
3 Le ka ta pulen chúumuk
ti' u maas taamil le k'áa'-
náabo',
u muuk' le ja'o' tu bulen,[b]
tuláakal le olas nuuktak
bey xan le mejentako'
máano'ob tin wóok'ol.[c]
4 Tene' tin wa'alaj: ‹¡Ts'o'ok
a tojolch'intken ta táan!
¿Je'el wa u páajtal in ka'a
ilik a santo temploe'?›.
5 Le ja'obo' tu buleno'ob
yéetel óolak u xu'ulso'ob
ti' in kuxtal,[d]
búulen tak tu maas taa-
mil le ja'obo'.
U xíiwilo'ob le ja'o' tu
k'a'ak'axuba'ob tin pool.
6 Le ka búuleno' k'uchen
tak tu chuun le monta-
ña'obo'.
U joonajilo'ob le k'áa'náa-
bo' k'áalo'ob tin wóok'ol
utia'al mantats'.
Chéen ba'ale', Ki'ichke-
lem Yuum Jéeoba, te-
che' ta beetaj in jóok'ol
ti' le joolo'.[e]
7 Le táan ka'ach u sa'atal
in kuxtalo', chéen teech
tin k'a'ajsech Jéeoba.[f]
In oración túune' k'uch ta
wiknal te' ta santo tem-
ploo'.[g]
8 Le máaxo'ob adorartik le
imageno'ob mix ba'al u
biilalo'obo' tu tu'ubso'ob
le Máax e'esik nojoch
yaabilaj* ti'obo'.

CAP 2

a Sl 130:1, 2

b Sl 69:1

c Sl 42:7

d Sl 69:1

e Sl 16:10
Sl 30:3
Isa 38:17
Hch 2:31

f Sl 142:2, 3
Sl 143:4, 5

g Sl 18:6

Columna 2

a Sl 50:14

b Sl 3:8
Isa 12:2

CAP 3

c Jon 1:1, 2

d Gé 10:8, 11
Na 1:1
Sof 2:13

e Jon 2:9

f Gé 10:8, 11

g Éx 9:20
Mt 12:41
Lu 11:32

9 Chéen ba'ale' tene' yaan
in ts'áaiktech gracias,
yéetel yaan in k'ubik-
tech sacrificio'ob.
Yaan in beetik le ba'ax
ts'o'ok in prometerko'.[a]
Chéen Jéeoba je'el u
páajtal u salvartik
máake'».[b]

10 Le ka ts'o'oke' le kayo'
tu xéeaj Jonás te' tikin lu'u-
mo', tu beetaj je'ex úuchik u
ya'alik Jéeobao'.

3 Jéeoba túune' tu ka'a t'a-
naj Jonáse' ka tu ya'alaj-
ti':[c] **2** «Líi'kech, xeen tu noj
kaajil Nínivee'[d] ka a wa'al ti' u
kajnáalilo'ob le ba'ax tin wa'a-
lajtecho'».

3 Jonás túune' tu yu'ubaj
u t'aan Jéeoba,[e] líik'e' ka bin
Nínive.[f] Nínivee' junp'éel kaaj
jach nojoch* ka'achi, tres
días ku bisik u xíimbalta'al.
4 Jonás túune' ook te' kaajo'
ka xíimbalnaj junp'éel k'iin,
leti'e' táan ka'ach u ya'alik le-
la': «Ichil 40 díase' u kaajil Ní-
nivee' yaan u xu'ulsa'al».

5 Le ka tu yu'ubo'ob lela' le
máako'ob kaja'ano'ob Níniveo'
tu ts'áaj u fejo'ob ti' Dios.[g]
Leti'ob túune' tu ya'alo'ob ka
ayunarnak máak yéetel tu
búukinto'ob to'otoch nook'.*
Bey tu beetil desde u maas
nojchil tak u maas chichnil
ichilo'obo'. **6** U reyil Nínive
túune' le ka tu yu'ubaj le ba'ax
táan u ts'a'abal ojéeltbilo' líik'
tu trono, tu lu'saj le ki'ich-
kelem nook' u ts'aamo', ka

2:2 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu nak'». # Ilawil página 2572.
2:8 * Uláak' bix u traducirta'ale' «chúuka'an óolal».

3:3 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel nojoch kaaj tu táan Dios».
3:5 * Ilawil «To'otoch nook'», página 2582.

tu búukintaj to'otoch nook', le ka ts'o'oke' kulaj ich ta'an. **7** Ts'o'ole' le reyo' tu túuxtaj a'albil ti' tuláakal u kaajil Nínive:

«Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik le rey yéetel le ts'uulo'ob ka beeta'aka': mix juntúul wíinik yéetel mix juntúul ba'alche', mix juntúul wakax yéetel mix juntúul taman unaj u jaantik wa ba'ax. Leti'obe' ma' unaj u jaantiko'ob mix ba'ali' mix unaj u yuk'iko'ob ja'i'. **8** Tuláakal máake' unaj u búukintik to'otoch nook', yéetel unaj xan u ts'áaik to'otoch nook' yóok'ol le ba'alche'obo'. Tuláakal máake' unaj u k'a'am k'áatik u yáantaj Dios, unaj u xu'ulul u beetik ba'alo'ob k'aastak, yéetel unaj u xu'ulul u beetik loob. **9** ¡Beyo' ma' xaane' Diose' je'el u k'exik le ba'ax ku tuklik u beetko',* je'el u xu'ulul u p'u'ujule', yéetel ma' kun xu'ulsbilto'on!».

10 Le ka tu yilaj le u jaajil Dios le ba'ax tu beeto'obo', le ka tu yilaj xu'ul u beetko'ob ba'alo'ob k'aastake',[a] tu k'exaj le ba'ax ku tuklik u beetik ka'acho'* yéetel ma' tu taasaj le loob u ya'almaj ka'ach ken u taas tu yóok'olo'obo'.[b]

4 Chéen ba'ale' le ba'ax úucho' jach junpuli' ma' utschaj tu t'aan Jonási' ka sen p'u'uji. **2** Le o'olal Jonáse' orarnaj ti' Jéeobae' ka tu ya'alajti': «Ay Jéeoba, ¿ma' wa desde antes in luk'ul te' tu'ux kaja'aneno' tin tuklaj leti'e ba'ax kun úuchlo'? Le o'olal desde tu káajbale' tin wóotaj bin Tarsis[a] utia'al in púuts'ul. Tumen in wojel teche' juntúul Dios ka ch'a'ik óotsilil, jach utsech, ma'atech a séeb p'u'ujul, nojoch a yaabilaj,[b] yéetel ma' a k'áat a taas loob yóok'ol mix máaki'. **3** Beoraa' Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, beet uts a lu'sik in kuxtal tumen maas ma'alob ka kíimken ke ka kuxlaken».[c]

4 Jéeobae' tu k'áatajti': «A tuklike', ¿ma'alob wa ka sen p'u'ujkech?».

5 Jonás túune' jóok' paach kaaje' ka kulaj tu lak'inil* le kaajo'. Te'elo' tu beetaj junp'éel chan pasele'# ka kulaj yáanal u bo'oy utia'al u yilik ba'ax kun úuchul ti' le kaajo'.[d] **6** Jéeoba túune' tu beetaj u nojochtal junkúul u yaak'il chúuj* yóok'ol Jonás utia'al u ts'áaik bo'oy ti' yéetel utia'al ka u yu'ububa ma'alobil. Jonáse' jach ki'imakchaj u yóol yo'olal le u yaak'il le chúuj jóok'o'.

7 Chéen ba'ale' le táan u taal u sáastal tuláak' k'iino' le u jaajil Dioso' tu túuxtaj junkúul x-nook'ol utia'al u k'askúuntik le junkúul chúujo', le chúuj túuno' tiji. **8** Le ka káaj u juul le K'iino' Diose' tu beetaj u taal junp'éel k'a'amkach choko iik' desde lak'in. Jach táaj chokochaj le K'iino', le o'olal Jonáse' hasta óolak desmayarnak. Jonás túune' seguernaj u k'áatik ka

CAP 3
a Lu 11:32
b Jer 18:7, 8 Eze 18:21-23 Jon 4:2
Columna 2
CAP 4
a Jon 1:3
b Éx 34:6 Sl 78:38 Sl 86:5 Sl 145:8
c Nú 11:11, 15 1Re 19:2, 4 Job 6:8, 9
d Jon 3:4

3:9 * Wa «je'el u yaatal u yóole'». **3:10** * Wa «leti'e' yaachaj u yóol».

4:5 * Wa «este». # Wa «chan jáakale'». **4:6** * Uláak' bix u traducirta'ale' «junkúul x-k'o'och».

kíimik, seguernaj u ya'alik:
«Maas ma'alob ka kíimken ke
ka kuxlaken».[a]

9 Diose' tu k'áataj ti' Jo-
nás: «A tuklike', ¿ma'alob wa
ka sen p'u'ujkech yo'olal le
ba'ax úuch ti' le chúujo'?».[b]

Jonás túune' tu núukaj:
«Jaaj, in tuklike' ma'alob ka
p'u'ujken, jach táaj p'uja'a-
nen hasta taak in kíimil».
10 Chéen ba'ale' Jéeobae' tu
ya'alajti': «Teche' ta ch'a'aj óo-
tsilil ti' le junkúul chúujo',
ts'o'ole' ma' teech pak'i' mix

CAP 4
a Jon 4:3
b Jon 4:4
Columna 2
a Jon 3:3
b Sl 36:6
Sl 145:9

teech beet u nojochtali', ba'a-
xe' ti' junp'éel áak'ab ka no-
jochchaji yéetel ti' junp'éel
áak'ab ka kíimi. **11** ¿Kux
túun teen, ma' wa unaj xan in
ch'a'ik óotsilil ti' Nínive le no-
joch kaajo'?[a] Te'elo' ti' kaja'an
maas ti' 120,000 máako'ob
ma' u yojlo'ob ba'ax uts yéé-
tel ba'ax k'aasi',* ts'o'ole' te'e-
lo' yaan xan ya'abkach ba'al-
che'obi'».[b]

4:11 * Wa «ma' u yoojlo'ob máakal-
máak u x-noj k'abo'ob ti' u x-ts'íik
k'abo'obi'».

MIQUEAS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Ba'ax kun úuchul ti' Samaria yéetel ti' Judá (1-16)
Yaan u sufriro'ob tumen tu beeto'ob ba'alo'ob k'aastak (5)
2 ¡Yaan u bin k'aasil ti' le máax beetik ba'ax k'aaso'! (1-11)
Yaan u ka'a much'kíinta'al Israel (12, 13)
Yaan u juum máako'ob te' lu'umo' (12)
3 U k'eban le profeta'ob yéetel u nuuktakil le kaajo' (1-12)
Ku yáanta'al Miqueas tumen u poder Jéeoba (8)
Le sacerdote'obo' ku cobraro'ob utia'al u ka'ansajo'ob (11)
Jerusaléne' yaan u p'áatal chéen jutul pak'o'ob (12)
4 U montaña Jéeobae' yaan u ch'úuya'al (1-5)
Le espada'obo' yaan u su'utul u nu'ukulilo'ob u péeksa'al lu'um (3)
«To'one' yaan k-meyajtik Jéeoba k-Dios» (5)
Sióne' yaan u maas mu'uk'a'antal (6-13)
5 Máax kun gobernartik tuláakal yóok'ol kaab (1-6)
Tu kaajil Belén kun síijil (2)
U paalal Jacobe' beyo'ob sereno yéetel leóne' (7-9)
Yaan u limpiarta'al le lu'umo' (10-15)
6 Diose' ku t'aan tu contra Israel (1-5)
¿Ba'ax u k'áat Jéeoba ka a beete? (6-8)
Beet ba'ax toj, e'es chúuka'an óolal, beetaba humilde (8)
U k'eban yéetel u castigo Israel (9-16)
7 Israele' ts'o'ok u k'astal (1-6)
Tu yotoch máak yaan u enemigo'ob (6)

«Ma' ken in cha'a u náayal in wóol» (7)
Diose' yaan u ka'a e'esik u yutsil ti' u kaajal (8-13)
Miquease' ku orar ti' Dios yéetel ku alabartik (14-20)

Le ba'ax tu núukaj Jéeobao' (15-17)
‹¿Yaan wa uláak' Dios je'ex Jéeobae'?› (18)

CAP 1

1 Lela' leti'e ba'ax tu ya'alaj Jéeoba* ti' Miqueas,#[a] le máax ku taal tu kaajil Moréseto', lela' úuch tu k'iinilo'ob Jotán,[b] Acaz[c] yéetel Ezequías[d] u reyilo'ob Judá.[e] Le ba'ax ts'a'ab u yilo' yaan yil yéetel Samaria bey xan yéetel Jerusalén.

2 «¡Kaaje'ex, tuláakle'exe' u'uyene'exi'!
Lu'um, teech yéetel tuláakal le ba'ax chupmilecho', ch'enxikintene'exi'.
Jéeobae' tia'an tu santo temploe'.
Desde te'elo', Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', ka u beet u testigoil ta contra'ex.[f]

3 Tumen ¡ilawile'ex!, Jéeobae' táan u jóok'ol desde te' tu'ux yano'.
Leti'e' yaan u yéemel yéetel yaan u pe'echa'tik le ka'anal lugaro'ob yano'ob te' lu'umo'.

4 Yaan u yíibil le montaña'ob yáanal u yooko'obo',[g]
yaan u búujul le táax lu'umo'obo',
yaan u yíibilo'ob je'ex u yíibil le cera tu táan k'áak'o',
yaan u p'áatlo'ob je'ex le ja' ku taal u yéemel desde junp'éel lugar ka'analo'.

5 Tuláakal lela' yaan u yúuchul tumen Jacobe' tu beetaj u tercoil,
tumen u kajnáalilo'ob Israele' tu beeto'ob ba'alo'ob k'aastak.[a]
¿Ti' máax yaan u culpail le ba'ax tu beetaj Jacobo'?
¿Ma' wa ti' Samariai'?[b]
¿Máax beet u yantal le ka'anal lugaro'ob* yano'ob Judáo'?[c]
¿Ma' wa Jerusaléni'?

6 Tene' yaan in beetik ka p'áatak Samaria chéen jutul pak'o'ob,
yaan in beetik ka p'áatak chéen junp'éel terreno tu'ux ku pa'ak'al uva,
yaan in pulik* u tuunichilo'ob te' táax lu'umo',
yéetel yaan in beetik ka chíikpajak u chuunpak'ilo'ob.

---

a Jer 26:18
b 2Re 15:32-34 2Cr 27:1, 2
c 2Re 16:1, 2
d 2Re 18:1-3 2Cr 29:1, 2
e Isa 1:1 Os 1:1
f Sl 50:7
g Jue 5:5 Sl 97:5

Columna 2

a 2Re 17:7, 8
b Os 7:1
c 2Re 16:2, 4

1:1 * Ilawil página 2566. # Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Miguel (u k'áat u ya'al «¿Máax Je'ex Diose'?») wa Micaya (u k'áat u ya'al «¿Máax Je'ex Jéeobae'?»).

1:5 * Ilawil «Ka'anal lugar», página 2567. **1:6** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in wekik».

7 Tuláakal u póolbil imageno'obo' yaan u xiix-kúunta'alo'ob,[a]
yaan u tóoka'al
tuláakal le ba'alo'ob
si'ibti'* úuchik u prostituirkubao'.[b]
Tene' yaan in xu'ulsik ti'
tuláakal u imageno'ob.
Tuláakal le ba'alo'ob
ts'a'ab ti' Samaria úuchik u prostituirkubao'
yaan u to'okolti' yéetel
yaan u meyaj utia'al u
bo'ota'al uláak' x-prostituta'ob».
8 Tu yo'olal lelo' yaan in
wok'ol yéetel yaan in
awat ok'ol,[c]
x-ma' xanabil yéetel x-ma'
nook'il kin máan.[d]
Yaan in chi'ibal ok'ol
je'ex u beetik le chacalo'obo',*
yéetel yaan in wok'ol je'ex
juntúul avestruze'.
9 Tumen le loob ucha'an ti'
Samariao' ma' tu páajtal
u ts'a'akal,[e]
yéetel ts'o'ok u k'uchul
tak Judá.[f]
Le loob je'elo' ts'o'ok u
k'uchul tak tu joonajil
in kaajal, tak
Jerusalén.[g]
10 «Ma' a ts'áaike'ex ojéeltbil
tu kaajil Gat,
junpuli' ma' unaj a wok'ole'exi'.
U kajnáalile'ex Bet-afrá,*
ba'laba'ex te' lu'umo'.

1:7 * Wa «tuláakal le taak'in bo'ota'abti'». **1:8** * Juntúul ba'alche' chíika'an ti' ch'omak. **1:10** * Wa «U yotoch Afrá».

CAP 1

a Le 26:30 Os 8:6

b Os 2:5 Os 9:1

c Jer 4:19

d Isa 20:2

e Isa 1:5, 6 Jer 15:18

f 2Re 18:13 Isa 8:7, 8

g 2Cr 32:2 Miq 1:12

Columna 2

a Jos 15:20, 39 2Re 18:14

b 1Re 14:16 2Re 16:2, 3 Jer 3:8

c Jos 15:20, 44

d 2Cr 11:5, 8

e Isa 7:17

f Ne 11:25, 30

11 U kajnáalile'ex* Safir,
x-ma' nook'il yéetel ich
su'tsilil ka xi'ike'ex.
U kajnáalilo'ob* Zaanáne'
ma' jóok'ko'ob te' kaajo'.
Ka kanáanta'ale'ex ka'ach
tu kaajil Bet-ezel, chéen
ba'ale' beoraa' chéen
ok'ol kun úuchli'.
12 U kajnáalilo'ob* Marote'
táan ka'ach u páa'tko'ob
ba'ax ma'alob,
chéen ba'ale' Jéeobae'
ts'o'ok u beetik u k'uchul le ba'ax k'aas tak tu
joonajil Jerusaléno'.
13 U kajnáalile'ex* Lakís,
k'axe'ex le tsíimino'ob tu
carroil ba'atelo',[a]
te'ex beet u káajal u k'ebantal u hija Sión.
U hija Sión, ti' teche' ku
yila'al le ba'alo'ob k'aastak ku beeta'al Israelo'.[b]
14 Bey túuno' le kéen xi'ik
Moréset-gate' yaan a
síik ba'alo'ob ti'.
U yotocho'ob Akzibe'[c] tu
tuso'ob u reyilo'ob Israel.
15 U kajnáalile'ex*
Maaresa,[d] yaan in taasik ta wiknale'ex[e] le
máax kun ch'a'ik le ba'alo'ob yaante'exo'.
U ki'ichkelmil Israele'
yaan u k'uchul tak Adulam.[f]
16 K'oliskúuntaba'ex, k'os a
poole'ex tumen yaan u
taal junp'éel nojoch
loob tu yóok'ol le a paalale'ex jach a yaabiltme'exo'.

1:11-13, 15 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ko'olel kaja'an».

K'oliskúuntaba'ex je'ex
juntúul águilae',
tumen a paalale'exe'
ts'o'ok u to'oklo'obte'ex
utia'al u bisa'alo'ob táan-
xel lu'umil».[a]

2 «¡Jach túun k'aas kun bin
ti' le máaxo'ob táan u
tuklik u beetko'ob ba'ax
k'aaso',
ti' le máaxo'ob ku chital u
tuklo'ob bix ken u beeti-
lo'ob ba'alo'ob k'aastako'!
Le kéen sáasake' ku beet-
ko'ob le ba'alo'ob tu ch'a'-
tuklo'obo',
tumen yaanti'ob u páajta-
lil u beetko'ob.[b]

2 Wa u k'áato'ob terreno'o-
be' ku ch'a'iko'ob,[c]
wa u k'áato'ob xan najo'o-
be' ku ch'a'iko'ob,
ku tusko'ob juntúul máak
utia'al u ch'a'iko'ob u yo-
toch,[d]
ku tokiko'ob u herencia.

3 Tu yo'olal lelo' Jéeobae'
ku ya'alik:
‹Ilawile'ex, táan in tuklik
in taasik k'aas tu contra
le kaaja',[e] yéetel te'exe'
ma' kan púuts'le'ex.[f]
Te'exe' ma' kun seguer a
máane'ex táan a creer-
kaba'ex[g] tumen u k'iinil
u yúuchul mu'yaj.*[h]

4 Te' k'iin je'elo' le máako'o-
bo' yaan u sen tsikba-
lo'ob ta wo'olale'ex,
leti'obe' yaan u sen
yaatal u yóolo'ob ta
wo'olale'ex.[i]
Le máako'obo' yaan u
ya'aliko'ob: «¡Ts'o'ok u
láaj xu'ulsa'alto'on![j]

2:3 * Wa «sufrir».

CAP 1

a Dt 28:41
2Re 17:6
Isa 39:7

CAP 2

b 1Re 21:7

c Éx 20:17
1Re 21:2
Isa 5:8

d Jer 22:17
Eze 22:12, 29

e Jer 18:11

f Am 2:14

g Isa 2:11

h Am 5:13

i Jer 9:10
Lam 1:1

j Isa 6:11
Jer 25:9
Sof 1:2

Columna 2

a 2Re 17:23

¡Leti'e' tu ch'a'aj le lu'um
yaan ti' in kaajalo', leti'e'
ts'o'ok u tokikten[a] yéetel
ts'o'ok u ts'áaik ti' uláak'
máako'ob!
Leti'e' tu ts'áaj k-lu'u-
mo'ob ti' le máax ku
traicionaro'».

5 Bey túuno' ichil u kaajal
Jéeobae' ma' kun antal
mix máak utia'al u p'isik
yéetel suum
le lu'um ts'o'ok u yila'al ti'
máax kun p'áatlo'.

6 «¡Xu'uluk a profetiza-
re'ex!», chéen ba'ale' le-
ti'obe' ku profetizaro'ob,
«¡leti'obe' ma' unaj u pro-
fetizarko'ob le ba'alo'o-
ba'.
To'one' mix máak ken u
mixba'alkúunto'on!».

7 U paalal Jacob, lela' leti'e
ba'ax ka wa'alike'exa':
«¿Ts'o'ok wa u p'áatal ma'
ki'imak u yóol Jéeobai'?
Lela' ¿leti'e wa le ba'alo'ob
ku beetka'?».
Le ba'axo'ob kin wa'aliko',
¿ma' wa tu taasik utsil
ti' le máaxo'ob toj u
kuxtalo'obo'?

8 Chéen ba'ale' tak ma' sen
úuche' in kaajale' p'áat
bey juntúul enemigoe'.
Te'exe' ka jáanpayke'ex le
ki'ichkelem adorno pa'-
te' yéetel le nook'o',*
ka jáanpayke'ex ti' le
máaxo'ob jach seguro u
yu'ubikuba'obo', je'ex se-
guroil u yu'ubikuba le
máaxo'ob ku suuto'ob ti'
junp'éel ba'atelo'.

2:8 * Uláak' bix u traducirta'ale' «ka jáanpayke'ex le ki'ichkelem adorno yaan ti' le nook'o'».

9 Te'exe' ts'o'ok a jóo'ske'ex
le ko'olelo'ob yano'ob tin
kaajalo', ts'o'ok a jóo's-
ke'exo'ob te' tu yoto-
cho'ob tu'ux uts tu t'aan
u kajtalo'obo'.
Te'exe' ka ch'a'ike'ex le
ba'alo'ob ma'alobtak in
ts'aamaj ti' u paalalo'o-
bo' yéetel mix bik'in ken
a ka'a sute'ex.
10 Líik'ene'ex ka xi'ike'ex,
tumen le lugara' ma'
utia'al a je'elele'exi',
ma' limpio tu táan Diosi',[a]
yaan u xu'ulsa'alti', jach
yaj bix kun xu'ulsbilti'.[b]
11 Wa juntúul máak ku
máan u beet ba'alo'ob
mina'an u biilal, ku
máan u tus máak, yée-
tel ku ya'alik le tuus je'e-
la':
«Yaan in wa'aliktech ba'a-
lo'ob yaan yil yéetel le
vinoo' bey xan yéetel
uláak' ba'alo'ob ku káal-
kuntik máak»,
¡le máak je'elo' bey je'ex le
máak ku ya'alik chéen le
ba'ax u k'áat u yu'ub le
kaajo'![c]
12 U paalal Jacob, tene'
yaan in láaj much'kíinti-
ke'ex,
tene' yaan in much'kíin-
tik tuláakal le máaxo'ob
p'aatlo'ob ti' Israelo'.[d]
Junmúuch' ken in
ts'áa'ob, je'ex yanil le
tamano'ob ti' junp'éelili'
corralo',
je'ex yanil junmúuch'
tamano'ob te' tu'ux
ku bisa'alo'ob janal
su'uko',[e]

CAP 2

a Sl 106:38, 39

b Jer 9:19
Jer 10:18

c 1Re 22:6, 8
Isa 9:15, 16
Jer 6:13, 14
Eze 13:2, 3

d Isa 11:11
Jer 23:3
Jer 31:7, 8
Miq 4:6

e Eze 34:11

Columna 2

a Eze 36:38
Zac 8:22

b Isa 62:10

c Isa 49:10
Isa 52:12

CAP 3

d Miq 3:9

e 1Re 22:8
Am 5:10

f 2Cr 19:2

g Eze 22:27
Am 8:4
Sof 3:3

h Eze 34:2, 3

i Isa 3:15

te' lugaro' yaan u
yu'uba'al u juum máa-
ko'obi'».[a]
13 Le máax beetik junp'éel
jool te' pak'o' yaan u bin
táanil ti' leti'ob.
Leti'ob túune' yaan u
maas nojochkíintko'ob
le joolo'; yaan u k'áat-
máano'ob yéetel yaan u
jóok'lo'ob te' joonajo'.[b]
U reyo'obe' táanil ti' le-
ti'ob kun bin,
Jéeoba kun láaj nu'ukti-
ko'ob».[c]

3 Tene' tin wa'alaj:
«U nuuktakile'ex Jacob,
beet uts a wu'uyike-
ne'ex,
bey xan te'ex, le ku go-
bernarko'ob u kajnáalil-
o'ob Israelo'.[d]
Te'exe' unaj a wojéeltik-
e'ex ba'ax ma'alob.
2 Chéen ba'ale' a p'ekme'ex
ba'ax ma'alob[e] yéetel a
yaabiltme'ex ba'ax
k'aas.[f]
Te'exe' ka ts'íilke'ex u yoo-
t'el in kaajal, yéetel ka
lu'ske'ex le bak' yaan tu
baakelo'.[g]
3 Ts'o'ole' ka jaantike'ex
xan u bak'el in kaajal,[h]
yéetel ka lu'ske'ex u yoo-
t'el,
ka ka'akachke'ex u baa-
kelo'ob, yéetel ka xiix-
kúuntike'exo'ob,[i]
je'ex le bak' yéetel le baak
ku ts'a'abal ti' junp'éel
ollao'.*
4 Te' k'iin je'elo' yaan
u k'áatko'ob u yáantaj
Jéeoba,

3:3 * Wa «olla kóoch u chi'».

chéen ba'ale' leti'e' ma'
ken u núuke.
Te' k'iin je'elo' leti'e' yaan
u ta'akik u yich ti'ob[a]
úuchik u beetko'ob ba'a-
lo'ob k'aastak.[b]
5 Le profeta'ob táan u
beetko'ob u náachtal in
kaajalo'[c]
mientras yaan ba'al
u jaanto'obe'* ku
ya'aliko'ob: ‹¡Yaan jee-
ts'elil!›,[d]
chéen ba'ale' wa yaan
máax ma' tu ts'áaik ba'al
u jaanto'obe'[e] ku prepa-
rarkuba'ob# utia'al u
ba'atelo'ob tu contra. Le
o'olale' Jéeobae' ku ya'a-
lik tu contra le pro-
feta'oba':
6 ‹Te'exe' yaan a wantale'ex
ich ée'joch'e'enil,[f] ma'
kun ts'aabil a wayak'-
te'ex* mix ba'al.[g]
Chéen ée'joch'e'enil kun
antalte'ex, yaan u xu'u-
lul a beetik a j-meeni-
le'ex.
Le K'iino' yaan u xu'ulul
u juul u sáasilil tu yóo-
k'ol le profeta'obo',
le díao' yaan u yée'jo-
ch'e'ental utia'al leti'ob.[h]
7 Le máaxo'ob ku ya'ali-
ko'ob ba'ax ku taal u k'iino'
yaan u beeta'al u su'-
laktalo'ob,[i]
yéetel le j-meeno'obo'
yaan u lúubul u yóo-
lo'ob.

CAP 3

a Lam 3:44

b Dt 31:17, 18
Isa 1:15
Isa 3:11

c Isa 9:15, 16
Isa 56:10

d Jer 23:16, 17
Eze 13:10

e Eze 13:19
Eze 34:2

f Jer 13:16

g Sl 74:9
Eze 13:23

h Isa 59:9, 10
Am 8:9

i Isa 29:10

Columna 2

a Miq 3:1

b Dt 27:19
Jer 5:28

c Jer 22:13

d Isa 1:23
Isa 5:20, 23
Eze 22:12

e Jer 6:13

Tuláaklo'obe' yaan u pi-
xik u chi'ob,*
tumen mix ba'al
kun núukbilti'ob tumen
Dios›».
8 U poder Jéeobae' ku
yáantken
utia'al ka in beet ba'ax
ma'alob yéetel utia'al
ma' in ch'a'ik saajkil,
utia'al beyo' ka in
wa'al ti' Jacob táan u
ts'áaikuba tu contra
Dios, yéetel utia'al in
wa'alik ti' Israel u k'e-
ban.
9 U nuuktakile'ex Jacob,
beet uts a wu'uyike'ex
lela',
bey xan te'ex, le máa-
xo'ob ku gobernaro'ob
yóok'ol u kajnáalilo'ob
Israelo';[a]
te'ex, le máaxo'ob u p'ee-
ko'ob u beeta'al ba'ax
ma'alob yéetel ku k'as-
kúuntiko'ob tuláakal
ba'ax tojo';[b]
10 te'ex, le máaxo'ob tu we-
ko'ob u k'i'ik'el máako'ob
utia'al u líi'sko'ob Sióno';
te'ex, le máaxo'ob tu
beeto'ob ba'alo'ob ma'
ma'alobtak[c] utia'al u
líi'sko'ob Jerusaléno',
u'uyene'exi'.
11 U nuuktakilo'obe'* le
kéen juzgarnako'obe'
ku cha'ik u ma'anlo'ob,[d]
u sacerdote'obe' ku co-
braro'ob utia'al ka ka'an-
sajnako'ob,[e]

3:5 *Uláak' bix u traducirta'ale' «mientras yaan ba'ax u jach'o'obe'». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku santificarkuba'ob». **3:6** *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

3:7 *Wa «u me'exo'ob». **3:11** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «U poolilo'obe'».

le profeta'obo' ku cobraro'ob* utia'al u ya'aliko'ob ba'ax ku taal u k'iin u yúuchul.[a]
Kex beyo' ku ya'aliko'obe' ti' Jéeoba ku confiaro'ob, ku ya'aliko'ob:
«¿Ma' wa tia'an Jéeoba t-éeteli'?[b]
Mix junp'éel k'aas kun taal t-óok'ol».[c]
12 Ta culpa'exe'
Sióne' yaan u p'áatal je'ex le lu'um ts'o'ok u péeksa'alo',*
Jerusaléne' yaan u p'áatal chéen jutul pak'o'ob,[d]
le montaña tu'ux yaan le temploo' yaan u p'áatal bey je'ex le ka'anal lugaro'ob yaan k'áaxo'.[e]

4 Tu ts'ook k'iino'obe'
le montaña tu'ux yaan u yotoch Jéeobao'[f]
yaan u yets'kúunta'al ma'alob tu yóok'ol le montaña'obo',
yéetel yaan u ch'úuya'al utia'al ka yanak tu yóok'ol le pu'uko'obo',*
te'elo' ti' kun bin le kaajo'obo'.[g]
2 Ya'ab kaajo'ob kun bino'obi', yéetel yaan u ya'aliko'ob:
«Ko'otene'ex utia'al ka na'akako'on tu montaña Jéeoba,
tu yotoch u Dios Jacob.[h]
Leti'e' yaan u ka'ansikto'on u beelo'ob,

3:11 * Wa «ku k'áatko'ob plata». **3:12** * Wa «je'ex le lu'um ts'o'ok u ararta'alo'». **4:1** * Wa «cerro'obo'».

CAP 3

a Isa 56:10, 11
b Isa 48:1, 2 Jer 7:4
c Am 9:10
d Sl 79:1
e Jer 26:18

CAP 4

f Isa 11:9 Zac 8:3
g Sl 86:9 Isa 2:2-4 Isa 60:3 Ap 15:4
h Jer 31:6 Zac 8:20, 21

Columna 2

a 1Sa 2:10 Sl 96:13 Isa 51:4, 5
b Os 2:18 Zac 9:10
c Sl 72:7 Isa 9:7 Isa 60:18
d Zac 3:10
e Isa 54:14 Eze 34:25 Eze 39:25, 26
f Zac 10:12

to'on túune' yaan k-xíimbal te' bejo'ob ken u ye'esto'ono'».
Tumen le leyo'* yaan u jóok'ol desde Sión,
u t'aan Jéeobae' yaan u jóok'ol desde Jerusalén.
3 Leti'e' yaan u beetik u juezil ichil le ya'ab kaajo'obo',[a]
yéetel yaan u tojkíintik* le ba'axo'ob ku yúuchul te' náanach kaajo'ob jach yaan u páajtalilo'obo'.
U espada'obe' yaan u sutko'ob u nu'ukulil u péeksa'al lu'um,
u lanza'obe' yaan u sutko'ob u nu'ukulil podar.[b]
Ma' ken u líi's u espada mix junp'éel kaaj tu contra uláak' kaaj,
mix kun seguer u kanko'ob ba'ate'el.[c]
4 Cada juntúule' yaan u kutal* yáanal u bo'oy u pak'al uva yéetel yáanal u bo'oy u pak'al higo,[d]
mix máak kun beetik u sajaktalo'ob,[e]
tumen bey ts'o'ok u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.
5 Tuláakal le kaajo'obo' yaan u meyajtiko'ob u dioso'ob,*
chéen ba'ale' to'one' yaan k-meyajtik Jéeoba k-Dios# utia'al k'iino'ob mina'an u xuul.

4:2 * Wa «le nu'uktajo'». **4:3** * Wa «yutskíintik». **4:4** * Wa «kajtal». **4:5** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «cada junp'éele' yaan u máan tu k'aaba' u dios». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan k-máan tu k'aaba' Jéeoba k-Dios».

6 Jéeobae' ku ya'alik: «Te' k'iin je'elo'
yaan in taasik le kaaj kojk'alankil u máan ka'acho',
yaan in much'ik le kaaj bisa'ab náachilo',[a]
yaan in much'kíintik yéetel le máaxo'ob tin castigarto'obo'.
7 Yaan in salvartik junjaats ti' le kaaj kojk'alankil u máan ka'acho',[b]
le kaaj bisa'ab ti' junp'éel náanach lu'umilo' yaan in beetik u k'uchul u beetuba junp'éel kaaj jach yaan u páajtalil.[c]
Jéeobae' yaan u gobernar bey rey tu yóok'olo'ob desde te' Montaña Sióno',
lelo' yaan u yúuchul desde bejla'e' tak k'iino'ob mina'an u xuul.
8 Teech, le torre desde tu'ux ku kanáanta'al le tamano'obo',
u pu'ukil u hija Sión,[d]
jach tu jaajil yaan u suut ti' teech le yáax gobiernoo',*[e]
le reino u tia'al u hija Jerusaléno'.[f]
9 ¿Ba'axten táan a k'a'am awat?
¿Ka beetik wa tumen mina'an juntúul a rey,
wa tumen ts'o'ok u kíimil le máax nu'uktikecho'?
¿Ka beetik wa tumen táan a sen mu'yaj je'ex u mu'yaj juntúul ko'olel táan u síijil u chaambale'?[g]

4:8 * Wa «le gobierno yaan ka'acho'».

CAP 4

a Sl 147:2
Isa 56:8
Eze 34:12, 16
Eze 37:21
Sof 3:19

b Isa 10:21
Miq 2:12
Miq 7:18

c Isa 60:22

d 2Sa 5:7

e Abd 21

f Zac 9:9

g Jer 30:6

Columna 2

a 2Re 20:18
2Cr 36:17, 20

b Isa 45:13
Zac 2:7

c Sl 107:2, 3
Isa 48:20
Jer 15:21

d Isa 41:15

e Zac 9:13

10 U hija Sión, ch'o'och'otaba yéetel áakamnen
je'ex u beetik juntúul ko'olel táan u síijil u chaambale',
tumen beoraa' yaan a jóok'ol te' kaajo' yéetel yaan a bin kajtal te' k'áaxo'.
Yaan a bisa'al tak Babilonia,[a]
chéen ba'ale' yaan a salvarta'al,[b]
te'elo' Jéeobae' yaan u ka'a manikech tu k'ab a enemigo'ob.[c]
11 Ya'ab kaajo'ob ken u much'uba'ob utia'al u taalo'ob ta contra;
leti'obe' yaan u ya'aliko'ob: ‹K'askúunta'ak Sión,
beyo' yaan u páajtal k-ilik le ba'ax kun úuchulti'o'›.
12 Leti'obe' ma' u yojlo'ob le ba'ax ku tuklik Jéeobao',
ma' tu na'atko'ob le ba'ax u tukultmaj u beetko'.*
Yaan u much'ko'ob je'ex u beeta'al yéetel u kúukuchal# túumben trigo te' táax lu'um tu'ux ku jóo'sa'al le neek'o'obo'.
13 U hija Sión, líi'kech, lu's u sóol le neek'o'obo',[d]
tumen tene' yaan in beetik a p'áatal je'ex juntúul toro de fierro u baako'obe'
yéetel de cobre u maayo'obe'.
Teche' ya'ab kaajo'ob ken a xiixkúunte,[e]

4:12 * Wa «le nu'uktaj ku ts'áaiko'».
Wa «u rollosil».

yéetel le ba'alo'ob tu yokolto'obo' yaan a k'ubik ti' Jéeoba.
Le ba'alo'ob yaanti'obo' yaan a k'ubik ti' u Yuumil* tuláakal le lu'umo'».[a]

5 «Teech, le kaaj táan u atacarta'alo', óotsilech,
beoraa' ta juunal táan a xo'oxotkaba.
Ts'o'ok k-ba'pachta'al tumen le máax p'ekmilo'ono'.[b]
Leti'obe' yaan u jats'ko'ob u p'u'uk u juezil Israel yéetel junxóot' che'.[c]
2 Belén Efrata,[d] teech le u maas chichnil ichil le kaajo'ob* yano'ob Judáo'.
Ti' teech kun jóok'ol le máax ken u gobernart Israel je'ex in k'áato'.[e]
Leti'e' desde jach úuch yanak, ts'o'ok u sen máan k'iino'ob yanak.
3 Diose' yaan u xúump'attik u kaajal,
yaan u xúump'attik tak ken síijik u chaambal* le ko'olel táan u síijsik u chaambalo'.
U yalab u suku'uno'ob kun p'áatlo'obo' yaan u ka'a suuto'ob tu kaajil Israel.
4 Leti'e' yaan u wa'atal yéetel yaan u kanáantik le tamano'ob yéetel le muuk' ku taal ti' Jéeobao',[f]
yaan u beetik tu ki'ichkelem k'aaba' Jéeoba u Dios.
Leti'obe' yaan u kuxtalo'ob ich jeets'elil,[a]
u páajtalile' yaan u k'uchul tak tu xuul yóok'ol kaab.[b]
5 Leti'e' yaan u taasik jeets'elil.[c]
Le kéen taalak le asirio utia'al u atacartik k-lu'um yéetel utia'al u nikik le nukuch torre'ob k-beetmo',[d]
to'one' yaan k-ts'áaik siete u túulal j-kanan tamano'ob. Jach beyo', ichil le máako'obo' yaan k-yéeyik ocho u túulal príncipe'ob* utia'al ka ba'atelnako'ob tu contra le asirioo'.
6 Leti'obe' yaan u meyajti'ob u espada'ob utia'al u castigarko'ob u lu'umil Asiria,[e]
utia'al u castigaro'ob te' tu'uxo'ob ku yokol máak tu lu'umil Nemrodo'.[f]
Le máax kun gobernaro' yaan u salvarko'on ti' u k'ab le asirioo',[g]
yaan u salvarko'on le kéen u atacart k-lu'um yéetel le kéen u pe'echa't le lu'um tu'ux yano'ono'.
7 Le u yalab u paalal Jacobo' yaan u yantalo'ob ichil ya'ab kaajo'ob
je'ex le sereno ku taal ti' Jéeobao',
je'ex le k'a'amkach ja' ku k'áaxal yóok'ol le xíiwo'obo',

CAP 4
a Jos 6:18, 19
Isa 23:17, 18

CAP 5
b Dt 28:52
c Mt 26:67
Jn 18:22
Jn 19:3
d Gé 35:19
Lu 2:4
e Gé 49:10
1Cr 5:2
Isa 9:6
Mt 2:4-6
Lu 1:32, 33
Lu 2:11
Jn 7:42
f Eze 34:23
Eze 37:24

Columna 2
a Jer 23:5, 6
b Zac 9:9, 10
c Isa 9:6
d Isa 8:7
e Isa 33:1
f Gé 10:9-11
g Isa 14:25

4:13 * Wa «ti' u jaajil Yuumtsilil». **5:2** * Wa «le familia'ob». **5:3** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

5:5 * Wa «líidero'ob».

le ba'alo'oba' ma' tu páajtal u controlarta'alo'ob tumen wíinik
mix tu páajtal u controlarta'alo'ob tumen u paalal wíinik.
8 Le u yalab u paalal Jacobo' yaan u yantalo'ob ichil le nacióno'obo',
yaan u yantalo'ob ichil ya'ab kaajo'ob,
je'ex yanil juntúul león ichil u maasil ba'alche'ob te' ka'anal k'áaxo',
je'ex juntúul táankelem león* ichil junmúuch' tamano'obe',
ku máan ichilo'ob, ku pulkuba tu yóok'olo'ob yéetel ku xe'exet'iko'ob,
mix máak ku páajtal u tokiko'ob tu chi'.
9 Teche' yaan a tich'ik a k'ab tumen yaan a ganartik a enemigo'ob,
tuláakal a enemigo'obe' yaan u xu'ulsa'alti'ob».
10 Jéeobae' ku ya'alik: «Te' k'iin je'elo',
yaan in xu'ulsik le tsíimino'ob yaantecho' bey xan le carro'ob utia'al ba'ate'el yaantecho'.
11 Yaan in xu'ulsik le kaajo'ob yaan ta lu'umo'
bey xan tuláakal le kaajo'ob yaan u pak'ilo'ob tu ba'pacho'.
12 Yaan in beetik u xu'ulul a táakpajal ti' pulya'ajo'ob,
mix juntúul máak ku beetik magia kun p'áatal ichile'ex.[a]

5:8 * Wa «táankelem león ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u pool».

CAP 5

a Isa 2:6
Isa 8:19

Columna 2

a Isa 2:8
Eze 36:25
Os 14:3
Zac 13:2

b Isa 27:9

CAP 6

c Isa 5:3

d Sl 50:1, 4
Isa 1:2

e Isa 43:26
Jer 2:35
Os 4:1

f Jer 2:5

g Éx 12:51
Dt 4:20

13 Yaan in xu'ulsik a imagено'ob póola'ano'obo' bey xan le columna'ob ku adorarta'al te' tu'ux yanecho',
ma' kun seguer a chintal tu táan le ba'alo'ob a beetmo'.[a]
14 Yaan in jokik le che'ob ka adorarko',*[b]
yaan in xu'ulsik ti' a kaajalo'ob.
15 Jach ts'íikilnaja'anen yéetel jach p'uja'anen le kéen in vengartinba
ti' le kaajo'ob ma' u yu'ubo'ob in t'aano'».

6 Máake'ex, beet uts a wu'uyike'ex le ba'ax ku ya'alik Jéeobao'.
Líik'ene'ex, a'ale'ex tu táan le montaña'ob le ba'ax ku yúuchulte'exo',
a'ale'ex utia'al ka u'uya'ak tumen le pu'uko'obo'.[c]
2 Montaña'ex, u'uye'ex le takpool ken u beet Jéeobao',
u'uya'ak tumen u chuunpak'ilo'ob le lu'umo',[d]
tumen Jéeobae' yaan ba'ax ken u ya'al tu contra u kaajal.
Lela' leti'e ba'ax ken u ya'al tu contra Israela':[e]
3 «In kaajal, ¿ba'ax ts'o'ok in beetiktech?
¿Ba'ax ts'o'ok in beetik utia'al ka jach ka'ankech?[f]
A'al le ba'ax yaan a wa'al tin contrao'.
4 Tene' tin jóo'sech ti' u lu'umil Egipto,[g]

5:14 * Ilawil «Che' ku adorarta'al», página 2560.

tin salvartech te' lu'um
tu'ux esclavizarta'anech
ka'acho'.[a]
Tin túuxtaj Moisés, Aarón
yéetel Míriam utia'al ka
xi'iko'ob táanil ti' teech.[b]
5 In kaajal, beet uts a
k'a'ajsik le ba'ax tu ya'a-
laj Balak u reyil Moabo'[c]
bey xan le ba'ax núu-
ka'abti' tumen Balaam u
hijo Beoro'.[d]
K'a'ajs le ba'alo'ob úuch
desde le tia'anech
Sitim[e] tak le ka k'u-
chech Guilgalo',[f]
utia'al ka a ts'áa cuenta de
ke le ba'axo'ob ku beetik
Jéeobao' ma'alobtak».
6 ¿Ba'ax ken in bis ti' Jéeo-
ba le kéen xi'iken tu táa-
no'?
¿Ba'ax ken in bis ti' le
Dios yaan te' ka'an le
kéen xi'iken chintal tu
táano'?
¿Yaan wa in bisikti' tóok-
bil ofrenda'ob,*
mejen wakaxo'ob de jun-
p'éel año?[g]
7 ¿Je'el wa u ki'imaktal u
yóol Jéeoba wa ka k'u'u-
bukti' u milesil xibil ta-
mano'obe'?
¿Je'el wa u ki'imaktal u
yóol wa ka k'u'ubukti'
sen ya'abkach aceitee'?[h]
¿Yaan wa in k'ubik in
yáax hijo yo'olal le ba'a-
lo'ob k'aastak in beet-
mo',
yaan wa in k'ubik in hijo
bey ofrenda yo'olal in
k'ebano'obe'?[i]

6:6 * Ilawil «Tóokbil ofrenda», página 2582.

CAP 6

a Dt 7:8

b Éx 15:20

c Nú 22:5, 6

d Nú 23:7, 8
Nú 24:10
Ap 2:14

e Nú 25:1
Nú 33:48, 49

f Jos 4:19

g 1Sa 15:22
Sl 51:16, 17
Isa 1:11

h Sl 50:8-15

i 2Re 3:26, 27
Eze 16:20

Columna 2

a Pr 21:3
Isa 1:17
Jer 22:3
Eze 45:9
Os 12:6

b Pr 3:3
Os 6:6
Zac 7:9

c Pr 8:13

d Dt 10:12, 13

e Isa 9:13

8 Wíinik, Diose' ts'o'ok u
ya'aliktech ba'ax ma'a-
lob.
¿Ba'ax túun u k'áat*
Jéeoba ka a beete?
¡Leti'e' chéen u k'áat
ka a beet ba'ax toj,#[a]
ka a we'es chúuka'an
óolal,△[b]
yéetel ka a beetaba humil-
deil⊠[c] tu táan a Dios![d]
9 Jéeobae' ku k'a'am t'anik
le kaajo'.
Le máaxo'ob jach yaan u
na'ato'obo' yaan u respe-
tarko'ob a k'aaba'.
Ch'a'ex en cuenta le casti-
go táan u taalo' bey xan
le máax kun ts'áaikte'e-
xo'.*[e]
10 Tu yotoch le k'asa'an
máako', ¿láayli' wa
tia'an le ko'okoj ba'a-
lo'ob yanchajti' úuchik
u beetik ba'alo'ob k'aas-
tako'?
¿Láayli' wa tia'an le nu'u-
kul ma' chúuka'an u pe-
sar p'ekta'an tumen Dio-
so'?
11 ¿Je'el wa u ya'ala'al táan
in beetik ba'ax ma'alob*
wa ku meyajten junp'éel
nu'ukul ma' ma'alob u
pesare',

6:8 * Wa «ku k'áatiktech». # Wa «ka a beetaba honradoil». △ Wa «ka yanaktech junp'éel yaabilaj chúuka'an u yóol yéetel ka u ye'es u yutsil». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u yaabilta'al le nojoch yaabilajo'». ⊠ Wa «ka a k'a'ajse' yaan ba'axo'ob ma' tu páajtal a beetik».
6:9 * Wa «Ch'a'ex en cuenta le xóot' che'o' bey xan le máax yéeyo'».
6:11 * Wa «¿Je'el wa u ya'ala'al inocenteen».

bey xan wa yaanten junp'éel bolsa chuup yéetel tuunicho'ob ma' ma'alobo'ob utia'al u yúuchul pesari'?[a]

12 Tumen le máaxo'ob ayik'alo'ob ichile'exo' chéen loob ku beetko'ob,
le máaxo'ob yano'ob te' kaajo' chéen tuus ku beetko'ob.[b]
Le kéen t'aanako'obe' chéen tuus ku jóok'ol tu chi'ob.[c]

13 «Le o'olale' yaan in sen castigarkech,[d]
tu yo'olal a k'ebano'obe' yaan in xu'ulsiktech.

14 Yaan a janal, chéen ba'ale' ma' kan na'ajtal,
yaan u p'áatal mix ba'al yaan ta nak'.[e]
Je'el ba'axak ka a ch'a' yéetel ka a ta'ake' ma' kun p'áataltech,
yéetel je'el ba'axak ka a bise' yaan in ts'áaik ti' a enemigo'ob.

15 Teche' yaan a paak'al, chéen ba'ale' ma' kan cosechar.
Yaan a ts'ats'a'cha'atik aceituna'ob, chéen ba'ale' ma' ken a ch'a' u aceiteil utia'al u meyajtech.
Yaan a beetik vino, chéen ba'ale' ma' ken a wuk'e.[f]

16 Teche' ta beetaj le ba'ax tu beetaj Omrí bey xan tuláakal le ba'ax tu beetaj u familia Acabo',[g]
ta beetaj je'ex úuchik u beetko'obo'.

CAP 6

a Dt 25:13 Pr 11:1 Os 12:7

b Isa 59:3 Miq 7:2

c Jer 9:3

d Isa 1:5

e Le 26:26 Eze 4:16 Os 4:10

f Dt 28:38 Jer 12:13 Joe 1:10 Am 5:11

g 1Re 16:25, 30 2Re 16:2, 3 2Re 21:1, 3

Columna 2

a Jer 19:8

b Sl 44:13 Jer 51:51 Lam 5:1 Da 9:16

CAP 7

c Isa 57:1

d Isa 59:7

e Jer 3:5 Jer 4:22 Eze 22:6

f Isa 1:23 Miq 3:11

Tu yo'olal lelo' yaan in beetik a p'áatal bey junp'éel ba'al ku beetik u sajaktal máake',
yéetel u kajnáalilo'ob le kaajo' yaan in beetik ka xóobta'ako'ob,*[a]
yéetel yaan u ya'ala'al ba'al ti'ob tumen le kaajo'obo'».[b]

7 ¡Óotsilen! Beyen juntúul máax wi'ije',
juntúul máax táan u kaxtik ba'al u jaant le kéen ts'o'okok u cosecharta'al le uva
bey xan u yich le che'ob ku yantal tu k'iiniloʼob yáaxk'iino'.
Chéen ba'ale' kex kin ts'íiboltik in jaantik junp'óoch uva
wa junp'éel higoe' ma' tin kaxtik mix ba'al.

2 Ts'o'ok u p'áatal mina'an mix máak* chúuka'an u yóol way lu'ume'.
Mix máak beetik ba'ax toj.[c]
Tuláaklo'obe' táan u ch'úuktik u yéet máakilo'ob utia'al u beetko'ob loob ti'ob.[d]
Cada juntúule' ku yilik u chukik u suku'un yéetel junp'éel nuxi' red ku meyaj utia'al chuk kay.

3 U k'abo'obe' jach u yojel u beeto'ob ba'ax k'aas.[e]
Le príncipeo' ku k'áatik ka ts'a'abak ba'alo'ob ti',
le máax ku juzgaro' ku k'áatik ka bo'ota'ak,[f]

6:16 * Wa «u burlarta'alo'ob». **7:2** * Wa «Ts'o'ok u sa'atal máax».

le máak yaan páajtalil
ti'o' ku ya'alik ba'axo'ob
ku ts'íiboltik,[a]
leti'obe' ku múul ch'a'tu-
kliko'ob ba'ax ken u bee-
to'ob.
4 U maas utsil ichilo'obe'
bey k'i'ixe'.
Le máak maas chan ma'a-
lob ba'ax ku beetko'
maas ku beetik loob ke
le k'i'ixo'ob ku meyaj
utia'al u k'a'alal junp'éel
terrenoo'.
Yaan u k'uchul le k'iin a'a-
la'an tumen le máaxo'ob
ku kanano'obo', yaan u
k'uchul u k'iinil u juz-
garta'alo'ob.[b]
Leti'obe' yaan u sen sa-
jaktalo'ob.[c]
5 Ma' a k'ubik a wóol ti' a
amigo,
mix a confiar ti' juntúul
máax jach ka biskaba
tu yéetel.[d]
Kanáant le ba'ax ka wa'a-
lik ti' le máax yaan
naats' ti' techo'.
6 Tumen le hijotsilo' ku taa-
sik mix ba'alil u papá,
le hijatsilo' ku ts'áaikuba
tu contra u maama,[e]
yéetel le x-ilibtsilo' ku
ts'áaikuba tu contra u
suegra.[f]
U jaajile', tu yotoch máa-
ke' ti' yaan u enemigo'o-
bi'.[g]
7 Chéen ba'ale' tene' tu yo'o-
lal Jéeobae' ma' ken in
cha'a u náayal in wóol.[h]
Yaan u chúukpajal in
wóol in páa't Dios, le
máax kun salvarkeno'.[i]
In Diose' yaan u yu'ubi-
ken.[j]

CAP 7

a 1Re 21:5, 6

b Isa 10:3
Eze 12:23
Os 9:7

c Isa 22:5

d Jer 9:4

e Eze 22:7

f Lu 12:53

g Jer 12:6
Mt 10:35, 36

h Sl 123:2
Isa 8:17

i Sl 25:5
Sl 62:1
Lam 3:26

j Sl 40:1
Isa 12:2
Isa 25:9

Columna 2

a Lam 1:18

b Sl 79:10
Sl 115:2
Joe 2:17

8 Teech, le máax p'ekmile-
no', ma' u ki'imaktal a
wóol yo'olal le ba'alo'ob
ku yúuchulteno'.
Tumen kex ts'o'ok in lúu-
bule', yaan in ka'a líik'il,
yéetel kex ich ée'joch'e'e-
nil yanene', Jéeobae'
yaan u beetik u juul u
sáasil tin wóok'ol.
9 Tene' ts'o'ok in k'ebantal
tu táan Jéeoba,[a]
le o'olal yaan in aguantar-
tik u p'uja'anil
tak ken u defenderten
le kéen juzgarta'akeno',
yéetel tak ken u yil ka
beeta'akten justicia.
Leti'e' yaan u ts'áaiken
tu'ux yaan sáasil.
Yaan in wilik bix u beetik
justicia.
10 In enemigoe' yaan xan u
yilik
yéetel yaan u su'laktal,
yaan u su'laktal le máax
a'alten lela':
«¿Tu'ux yaan Jéeoba, a
Dios?».[b]
Tene' yaan in wilik le
ba'ax kun úuchul ti'o'.
Leti'e' yaan u pepe'cha'a-
ta'al je'ex u pepe'cha'a-
ta'al le luuk' yaan te' ca-
lle'obo'.
11 Te' k'iin je'elo' yaan u líi'-
sa'al a pak'ilo'ob,
te' k'iin je'elo' a lu'ume'
yaan u maas nojoch-
kíinta'al.*
12 Te' k'iin je'elo' le máako'o-
bo' yaan u taalo'ob ta
wiknal,

7:11 *Uláak' bix u traducirta'ale' «te' k'iin je'elo' le leyo' yaan u p'áa-tal náach yanil».

yaan u taal le máaxo'ob
yano'ob Asiria yéetel le
yano'ob tu kaajilo'ob
Egiptoo',
yaan u taal le máaxo'ob
yano'ob tu lu'umil Egip-
too' tak le yano'ob te'
Ríoo',*
yaan u taalo'ob desde
junp'éel k'áa'náab tak
tuláak' k'áa'náab, yaan
u taalo'ob desde jun-
p'éel montaña tak tu-
láak' montaña.[a]

13 Tu yo'olal u kajnáalilo'o-
be' te' lu'umo' yaan u
p'áatal mix ba'al yani',
bey kun úuchul tu yo'olal
le ba'axo'ob k'aastak tu
beeto'obo'.*

14 Ki'ichkelem Yuum, yéetel
le xóot' che' a machmo'
beet uts a kanáantik a
kaajal, kanáant le a he-
renciao',[b]
le kaaj kajakbal tu juunal
te' ka'anal k'áaxo', chúu-
muk ti' le paak'alo'obo'.
Bisa'ako'ob janal tu lu'u-
milo'ob Basán yéetel
Galaad[c] je'el bix úuch-
jeakilo'.

15 «Je'el bix te' k'iino'ob ka
jóok'ech tu lu'umil Egip-
toe',
tene' yaan in we'esiktech
nukuch ba'alo'ob.[d]

16 Le kaajo'obo' yaan u yil-
ko'ob le nukuch ba'alo'o-
ba' yéetel kex jach yaan
u páajtalilo'obe' yaan u
su'laktalo'ob.[e]

7:12 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Éufrates. **7:13** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu yo'olal u yich le ba'axo'ob tu beeto'obo'».

CAP 7

a Isa 11:16
Isa 27:13
Os 11:11

b Isa 40:11

c Jer 50:19
Eze 34:23

d Sl 78:12
Isa 63:11
Jer 23:7, 8

e Sl 126:2
Isa 26:11
Isa 66:18

Columna 2

a Isa 49:23

b Jer 33:9

c Éx 34:6, 7
Isa 1:18
Isa 44:22
Jer 50:20
Da 9:9

d Jer 23:3
Joe 2:32

e Sl 103:9
Isa 57:16
Lam 3:22

f Dt 30:3
Sl 103:8, 13
Os 2:19

g Sl 103:12
Isa 55:7
Jer 31:34

h Gé 22:17
Sl 105:8-11
Lu 1:72, 73
Hch 3:25, 26

Leti'obe' yaan u pixik u
chi'ob yéetel u k'abo'ob,
yéetel yaan u kóoktalo'ob.

17 Yaan u léets'ko'ob le
lu'um je'ex u beetik le
kaano'.[a]
Je'ex u jóok'ol le ba'al-
che'ob ku jíiltikuba'ob
te' tu'ux ku ta'akikuba'o-
bo' bey kun jóok'lo'ob
táan u kikilankilo'obo'.
Leti'obe' yaan u kikilanki-
lo'ob le kéen taalako'ob
tu yiknal k-Dios Jéeoba,
jach yaan u ch'a'iko'ob
saajkil ti'».*[b]

18 ¿Yaan wa uláak' Dios je'ex
teech,
ka u perdonart u k'eban
yéetel le ba'alo'ob ma'
ma'alobtak[c] ku beetik
u yalab a kaajalo'?*[d]
Teche' ma' mantats' ken
a we'es a p'uja'anili',
tumen teche' uts ta t'aan
a we'esik nojoch yaabi-
laj.[e]

19 Teche' yaan a ka'a ch'a'ik-
to'on óotsilil,[f] yaan a pe-
pe'cha'atik k-k'ebano'ob.
Teche' yaan a píikch'intik
tuláakal k-k'ebano'ob tu
taamil le k'áa'náabo'.[g]

20 Teche' yaan a we'esik
chúuka'an óolal ti' Ja-
cob,
yaan a we'esik nojoch
yaabilaj ti' Abrahán,
yaan a beetik je'ex ta
jurartil úuchjeak ti'
k-úuchben láak'tsilo'o-
be'.[h]

7:17 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u ch'a'iko'ob saajkil tech». **7:18** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u herencia».

NAHÚM

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Diose' ku vengarkuba ti' u enemigo'ob (1-7)
Diose' u k'áat ka adorarta'ak chéen leti' (2)
Jéeobae' u yojel máaxo'ob kaxtik (7)
Yaan u xu'ulsa'al Nínive (8-14)
Ma' kun k'a'abéettal u ka'a xu'ulsa'alti' (9)
Yaan u yantal jeets'elil tu lu'umil Judá (15)

2 Yaan u xu'ulsa'al Nínive (1-13)
«U joonajil le río'obo' yaan u je'ek'abta'alo'ob» (6)

3 ‹¡Óotsil le kaaj tu'ux ya'ab u kíimsa'al máako'!› (1-19)
Ba'axten ku juzgarta'al Nínive (1-7)
Nínivee' yaan u xu'ulsa'al je'ex No-amóne' (8-12)
Nínivee' ma' ken u jech u xu'ulsa'al (13-19)

1 Lela' junp'éel ba'ax ku ya'ala'al tu contra Nínive.[a] Lela' ts'íibta'an te' libro tu'ux yaan le ba'axo'ob ts'a'ab u yil Nahúm* le elcositao'.

2 Jéeobae'* juntúul Dios
u k'áat ka adorarta'ak chéen leti',[b] leti'e' ku vengarkuba.
Jéeobae' ku vengarkuba yéetel u líi'smuba utia'al u ye'esik p'uja'an.[c]
Jéeobae' ku vengarkuba ti' u enemigo'ob,
yéetel le kéen u yil ts'o'ok u k'uchul u k'iinile' ku ye'esik u p'uja'anil ti'ob.

3 Jéeobae' ma'atech u séeb p'u'ujul,[d] yéetel jach nojoch u poder,[e]
chéen ba'ale' Jéeobae' mix bik'in kun p'áatal ma' u castigartik le máaxo'ob ku k'ebantalo'obo'.[f]

1:1 * U k'áat u ya'al «Juntúul Máax ku Líi'saj Óol». **1:2** * Ilawil página 2566.

CAP 1

a Isa 10:12
Na 3:7
Sof 2:13

b Éx 20:5

c Dt 32:35, 41
Isa 59:18

d Nú 14:18

e Job 9:4

f Éx 34:6, 7

Columna 2

a Job 38:1

b Job 38:11
Sl 104:6, 7
Sl 107:29

c Jos 3:16

d Isa 33:9
Am 1:2

e 2Sa 22:8
Sl 68:7, 8

f Sl 97:4, 5
Isa 24:1

Le kéen xíimbalnake' ku yantal k'a'amkach iik' bey xan junp'éel ciclón.
Le polvo ku líik'il le kéen máanako' bey múuyalo'obe'.[a]

4 Leti'e' ku k'eyik le k'áa'náabo',[b] le k'áa'náab túuno' ku sa'ap'al.
Ku beetik xan u sa'ap'al u ja'il tuláakal le río'obo'.[c]
U k'áaxilo'ob Basán yéetel Carmeloe' ku tijlo'ob,[d]
ku beetik xan u tijil u loolilo'ob le Líbanoo'.

5 Tu yo'olal leti'e' le montaña'obo' ku yúumbalo'ob,
yéetel le pu'uko'obo'* ku yíibilo'ob.[e]
Tu táan leti'e' le lu'umo' ku tíitkuba,
ku tíitkuba xan le yóok'ol kaabo' bey xan tuláakal le ba'alo'ob yano'ob tu yóok'olo'.[f]

1:5 * Wa «cerro'obo'».

6 ¿Máax je'el u p'áatal wa'atalil tu táan u p'uja'anile'?[a]
¿Máax je'el u p'áatal kuxa'anil le kéen u ye'es jach p'uja'ane'?[b]
U p'uja'anile' yaan u tóoch'bal je'ex u tóoch'bal le k'áak'o',
yéetel tu táane' yaan u xiixtal le tuunicho'obo'.
7 Jéeobae' uts[c] yéetel bey junp'éel lugar jach ma'alob utia'al u ta'akikuba máak tu k'iinil yaj óolale'.[d]
Leti'e' jach u yojel* máaxo'ob kaxtik utia'al ka kanáanta'ako'ob.[e]
8 Leti'e' yaan u taasik ya'abkach ja' utia'al u xu'ulsik ti' Nínive.
U enemigo'obe' yaan u yantalo'ob ich ée'joch'e'enil.
9 Te'exe', ¿ba'ax táan a tuklik a beetke'ex tu contra Jéeoba?
Leti'e' yaan u láaj xu'ulsikte'ex,
ma' kun k'a'abéettal u xu'ulsikte'ex tu ka'atéen.[f]
10 Leti'obe' u k'a'ak'axmuba'ob je'ex le k'i'ixo'obo',
yéetel ku yu'ubikuba'ob je'ex le máako'ob ts'o'ok u káaltalo'ob yéetel cervezao'.*
Chéen ba'ale' yaan u yelelo'ob je'ex u yelel tikin xíiwe'.

1:7 * Wa «ku kanáantik». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'aj óol». **1:10** * Wa «cerveza beeta'an de trigoo'».

CAP 1

a Jer 10:10
b Dt 32:22
c Sl 136:1 Mt 19:17
d Sl 46:1 Sl 91:2 Pr 18:10 Isa 25:4
e Sl 1:6
f Isa 10:24, 25

Columna 2

a Isa 14:25
b Isa 52:7 Ro 10:15

11 Ti' teech kun jóok'ol juntúul máak kun ch'a'tuklik ba'alo'ob k'aastak tu contra Jéeoba,
leti'e' yaan u ya'alik ba'alo'ob mix ba'al u biilalo'ob.
12 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa':
«Kex jach ya'abo'ob yéetel kex jach yaan u páajtalilo'obe',
yaan u xu'ulsa'alo'ob yéetel bey kun ts'o'okolti'obo'.*
Tene' ts'o'ok in castigarkech,# chéen ba'ale' ma' kun seguer in castigarkech.
13 Tene' yaan in kachik le che' u ts'aamaj ta wóok'olo',[a]
yéetel yaan in kotsik le cadena tu'ux k'axa'anecho'.
14 Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alikten Jéeoba kun úuchultecha':*
‹Yaan u xu'ulul ti' a k'aaba'.
Yaan in xu'ulsik ti' le a póolbil imageno'ob bey xan le imageno'ob de metal yaan tu templo a dioso'obo'.
Yaan in beetik junp'éel muknal a tia'al, tumen teche' mix ba'al a biilal›.
15 ¡Ilawile!, tu yóok'ol le montaña'obo' ti' ku xíimbal juntúul máax ku ts'áaik ojéeltbil ba'alo'ob ma'alobtak,[b]

1:12 * Uláak' bix u traducirta'ale' «yéetel leti'e' yaan u k'áatmáan». # Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Judá. **1:14** * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Asiria.

juntúul máax a'alik yaan
u yantal jeets'elil.
Judá, beet le a
fiesta'obo'[a] yéetel beet
le ba'ax ts'o'ok a prome-
terko',
tumen le k'asa'an máa-
ko'obo' ma' ken u ka'a
atacartecho'ob,
leti'obe' yaan u láaj xu'ul-
sa'alti'ob».

2 Le máax k'i'itbesik le
máako'obo' ts'o'ok u taal
ba'ate'el ta contra.*[b]
Kanáant u pak'ilo'ob le
kaajo'.
Ma' a lu'sik a paakat ti' le
bejo'.
Líi'saba utia'al le ba'atelo',
yanak a muuk'.
2 Jéeobae' yaan u beetik
u ka'a ki'ichkelemtal Ja-
cob,
yaan xan u beetik u ka'a
ki'ichkelemtal Israel,
tumen leti'obe' ts'o'ok u
xu'ulsa'alo'ob tumen le
máaxo'ob ku xu'ulsajo'o-
bo'.[c]
Ts'o'ok u k'askúunta'al le
u k'ab u matailo'ob uva
yaanti'obo'.
3 Le escudo yaan ti' u
soldado'ob jach yaan u
páajtalilo'obo' chak bo-
na'anilo'ob,
u nook' u soldado'obe'
wáa'chak.
Te' k'iin táan u líi'sku-
ba'ob utia'al le ba'atelo',
le fierro yaan ti' le ca-
rro'ob utia'al u ba'atelo'o-
bo' ku léets'balo'ob je'ex
le k'áak'o
yéetel ku tich'ko'ob ka'an
le u lanza'ob beeta'a-
no'ob de u che'il ene-
broo'.
4 Le u carroilo'ob ba'atelo'
chich u máano'ob te' ca-
lle'obo'.
Ku na'aklo'ob yéetel ku
yéemlo'ob te' k'íiwiko'o-
bo'.
Ku tóoch'balo'ob je'ex u
tóoch'bal le k'áak'o' yée-
tel ku léembalo'ob je'ex
u jaats' cháake'.
5 Leti'e'* ku much'ik u sol-
dado'ob jach yaan u
páajtalilo'obo'.
Leti'obe' ku t'óochpaj-
lo'ob le táan u bino'obo'.
Tu séeba'anil ku bino'ob
tu tojil le pak'o'obo',
ku ts'áaiko'ob ba'alo'ob
utia'al u balikuba'ob.
6 U joonajil le río'obo' yaan
u je'ek'abta'alo'ob,
yéetel le palacioo' yaan u
yíibil.*
7 Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u
ya'ala'ala': leti'e' ts'o'ok u
p'a'atal ich su'tsilil,
ts'o'ok u bisa'al, yéetel u
esclava'obe' táan u yo-
k'olo'ob.
Leti'obe' ku yok'olo'ob
je'ex paloma'obe' yéetel
ku loxik u tseemo'ob.*
8 Úuchjeakile' Nínivee'[a]
bey junp'éel u tanqueil
ja'e'.
Chéen ba'ale' beoraa' u
kajnáalilo'obe' táan u
púuts'lo'ob.

CAP 1
a Dt 16:16

CAP 2
b Jer 25:9
c 2Re 17:6

Columna 2
a Gé 10:8, 11

2:1 * Wa tu contra Nínive.

2:5 * Te'ela' ma' xaane' táan u yúuchul t'aan ti' u reyil Asiria. **2:6** * Wa «níikil». **2:7** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u puksi'ik'alo'ob».

Ku yawta'alti'ob: «¡Ma' a bine'ex! ¡Ma' a bine'ex!».
Chéen ba'ale' mix juntúul ku suuti'.[a]
9 ¡Ch'a'ex le platao', ch'a'ex le oroo'!
Jach táaj ya'ab ko'okoj ba'alo'ob yani',
chuup yéetel u clasesil ba'alo'ob jats'utstak.
10 ¡Te' kaajo' ts'o'ok u p'áatal mix ba'al yani', ts'o'ok u láaj xu'ulsa'al![b]
Sen sajakchaj u puksi'ik'alo'ob, jo'op' u lúubul u muuk' u píixo'ob, yéetel jo'op' u tíita'al u cadera'ob.
Tuláaklo'ob chíika'an u yila'al jach saajko'ob.
11 ¿Tu'ux yaan u saajkab le leóno'obo',[c] le lugar tu'ux ku janal le táankelem leóno'obo'?*
¿Tu'ux yaan u saajkab le león tu'ux ku bisik u mejnilo',
le lugar tu'ux mix máak beetik u sajaktalo'obo'?
12 Le leóno' tu xe'exet'aj ya'ab ba'alche'ob utia'al ka u ts'áa ti' u mejnilo'ob u jaanto'ob.
Tu kíimsaj ba'alche'ob utia'al u ts'áa ti' le leona'obo'.
Tu chupaj u saajkabo'ob yéetel le ba'alche'ob tu chuko',
le ba'alche'ob tu xe'exet'o'.
13 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik:[d]

2:11 * Wa «le táankelem leóno'ob ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poolo'obo'?».

CAP 2

a Sof 2:13

b Sof 2:15

c Jer 2:14, 15
Jer 50:17

d Isa 10:12

Columna 2

a Sl 46:9
Isa 37:24

b 2Re 18:17

«¡Ilawile! Yaan in líik'il ta contra, yéetel yaan in tóokik le u carroilo'ob ba'ate'el yaantecho'.[a]
Le táankelem leóno'ob* yaantecho' yéetel espada kun láaj kíimsbilo'ob.
Yaan in xu'ulsik te' yóok'ol kaab le ba'alo'ob ts'o'ok a chukiko'.
Ma' kun ka'a u'uybil u t'aan le máaxo'ob ka túuxtik u ya'alo'ob wa ba'axo'».[b]
3 ¡Óotsil ti' le kaaj tu'ux jach ya'ab u kíimsa'al máako'!
Te'elo' chéen tuus yéetel ookol ku beeta'ali'.
¡Mantats' táan u kaxtik ti' máax ken u lu's ba'ax yaanti'!
2 Te'elo' ku yu'uba'al u juum u wáak'al le chicoteo' bey xan u juum u k'o'ok'olkuba le ruedaso',
ku yu'uba'al u jóok'ol u yáalkab le tsíimino'obo' bey xan u juum le carro'obo'.
3 Te'elo' ku yila'al máako'ob u nat'mo'ob tsíimino'obi', ku yila'al u léets'bal le espada'ob yéetel u léembal le lanza'obo',
jach ya'ab le máako'ob ts'o'ok u kíimsa'alo'obo' yéetel u wíinklilo'obe' ti' nikkúunta'ano'obi',
tuláakal tu'ux ku yila'al kimen máako'obi'.

2:13 * Wa «Le táankelem leóno'ob ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poolo'ob».

Le máako'obo' ku bin u
t'óochpajlo'ob yéetel le
kimen wíinklilo'obo'.
4 Lela' ku yúuchul tu yo'o-
lal le ba'alo'ob k'aastak
tu beetaj le x-prostitu-
tao',
leti'e' ki'ichpan yéetel ja-
ts'uts u yila'al, jach u yo-
jel pulya'aj,
ku tusik le kaajo'ob ikil u
prostituirkuba tu yéete-
lo'obo', ku tusik xan le
familia'ob ikil u pulya'a-
jo'.
5 Jéeoba, le máax gober-
nartik le ángelo'obo', ku
ya'alik:[a] «¡Ilawile!, tene'
tia'anen ta contrae',*
yaan in láaj síilik a nook',
a nook' túune' yaan u pi-
xik a wich.
Tene' yaan in beetik ka
ila'ak tumen le kaajo'ob
de ke mina'an a nook'o',
yéetel yaan in beetik ka
ila'ak tumen le reino'ob
le ba'ax su'tsil ts'o'ok u
yúuchultecho'.
6 Tene' yaan in pulik ba'a-
lo'ob suciotak ta wóo-
k'ol,
yaan in beetik ka jach
p'ekta'akech,
yéetel yaan in beetik
ka cha'anta'ak le ba'ax
úuchtecho'.[b]
7 Tuláakal máax kun il-
keche' yaan u náachtal
ti' teech[c] yéetel yaan u
ya'alik:
‹¡Ts'o'ok u xu'ulsa'al ti' Ní-
nive!

3:5 * Wa «tene' Nínive tia'anen ta contrae'».

CAP 3

a Na 2:13

b Sof 2:15

c Na 2:8

Columna 2

a Jer 46:25
Eze 30:14

b Isa 19:6

c Gé 10:6

d 2Cr 16:8
Jer 46:8, 9

e Isa 20:4

f Sl 75:8
Jer 25:15

¿Máax kun ch'a'ik óotsilil
ti'?›.
¿Tu'ux ken in kaxt máax
je'el u líi'sik a wóole'?
8 Nínive, ¿maas wa ma'a-
lobech ti' No-amón,*[a]
le yaan ka'ach tu tséel
u ja'ilo'ob le Niloo'?[b]
No-amón ka'ache' ba'-
pachta'an tumen ja',
u ayik'alile' ti' le k'áa'-
náab u taalo', yéetel u
pak'ilo'obe' leti'e k'áa'-
náabo'.
9 No-amóne' jach yaan
ka'ach u páajtalil tumen
ma' tu xu'ulul u yáanta'al
tumen Etiopía bey xan
tumen Egipto.
Ku yáanta'al* xan tumen
Fut[c] bey xan tumen le
libio'obo'.[d]
10 Kex beyo', No-amóne' bi-
sa'ab táanxel lu'umil,
bisa'ab bey esclavoe'.[e]
U paalale' xe'exet'a'ab u
wíinklilo'ob ti' cada es-
quina.
Le xiibo'ob jach ku
respetarta'alo'ob ichi-
lo'obo' t'o'oxo'ob utia'al
u bisa'alo'ob bey escla-
vo'obe',
yéetel le máaxo'ob jach
k'aj óola'ano'obo' k'a'a-
xo'ob yéetel cadena'ob.
11 Nínive, teech xane' yaan
a káaltal,[f]
yaan a máan a ta'akaba.
Teche' yaan a máan a
kaxt tu'ux a ta'akikaba
ti' le enemigoo'.

3:8 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Te-
bas. **3:9** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al
ka'ach «Ka wáanta'al».

12 Le pak'o'ob yano'ob ta ba'-
pacho' beyo'ob je'ex u
matailo'ob higo ts'o'ok
u k'antal u yáax icho'o-
bo',
wa ku tíita'al u matailo'o-
be' u yicho'obe' ku lúub-
lo'ob tu chi' le máaxo'ob
kun jaantiko'.
13 ¡Ilawile!, a soldado'obe'
beyo'ob ko'olelo'obe'.
U joonajilo'ob a lu'ume'
yaan u p'áatal je'ek'a-
bo'ob utia'al u yokol a
enemigo'ob.
Yaan u láaj elel le tran-
ca'ob yaan te' ta joona-
jo'obo'.
14 ¡Jóo's ja', yéetel preparar-
taba utia'al le k'iin ken
ba'pachta'akecho'![a]
Mu'uk'a'ankúunt le pa-
k'o'obo'.
Xeen te' tu'ux ku xa'ak'-
ta'al le luuk'o' ka a ts'a-
ts'a'cha'ate,
yéetel beet ladrillos.*
15 Kex ka a beet beyo' yaan
a xu'ulsa'al tumen le
k'áak'o'.
Yaan a ch'a'akal tumen
junp'éel espada.[b]
Le ba'alo'oba' yaan u
xu'ulsko'obtech je'ex u
beeta'al ti' le xíiw tumen
le sáak'o'ob* ma' jóok'ok
u xiik'o'obo'.[c]
¡Ya'abkuntaba je'ex le sáa-
k'o'ob ma' jóok'ok u xii-
k'o'obo'!
¡Jach ya'abchajkech je'ex
le sáak'o'obo'!

3:14 * Le ladrillosa' bey mejen blo-
ke'. Suuk ka'ach u beeta'al yée-
tel su'uk xa'ak'ta'an yéetel luuk'
wa yéetel k'at. **3:15** * Wa «lan-
gosta'ob».

CAP 3

a 2Cr 32:3, 4

b Sof 2:13

c Éx 10:14, 15

Columna 2

a Na 2:8

b Sof 2:15

c Isa 10:5, 6
Isa 37:18

16 Nínive, teche' ts'o'ok a
ya'abkuntik le máaxo'ob
ku koonolo'obo', leti'obe'
maas ya'abo'ob ke le es-
trella'ob yano'ob te' ka'a-
no'.
Le sáak'o'ob mina'an u
xiik'o'obo' le kéen ts'o'o-
kok u jeléebo'obe' ku bin
u xik'nalo'ob.
17 Le máaxo'ob kanáantke-
cho' beyo'ob je'ex le sáa-
k'o'obo',
yéetel u nuuktakil a sol-
dado'obe' beyo'ob je'ex
ya'abkach sáak'o'obe'.
Le kéen u beet ke'ele'
leti'obe' ku máansko'ob
áak'ab te' corralo'ob de
tuunicho'.
Chéen ba'ale' le kéen jóo-
k'ok le K'iino' ku bin u
xik'nalo'ob,
yéetel mix máak u yojel
tu'ux ku bino'ob.
18 U reyil Asiria, a kanan ta-
mano'obe' táan u weén-
lo'ob,
le ts'uulo'obo' p'aatlo'ob
tu yotocho'ob.
A kaajale' k'i'itpaja'an te'
montaña'obo',
yéetel mix máak much'-
kíintiko'ob.[a]
19 Nínive, mina'an utskíina-
jil ti' le ba'ax ku yúu-
chultecho',
ma' tu páajtal u ts'a'akal
le herida yaantecho'.
Tuláakal le máaxo'ob kun
ojéeltik le ba'ax ku yúu-
chultecho' yaan u pa-
paxk'abo'ob.[b]
Tumen ¿máax ma' mu'yaj-
nak* ikil a sen beetik a
k'asa'anili'?».[c]

3:19 * Wa «sufrirnak».

HABACUK

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Le profetao' ku k'áatik ka áanta'ak (1-4)
‹Jéeoba, ¿buka'aj tiempo unaj in k'áat óoltiktech ka a wáanten?› (2)
«¿Ba'axten ka cha'ik u beetik u k'asa'anil máak?» (3)
Diose' yaan u taasik le caldeo'ob utia'al u castigaro' (5-11)
Le profetao' ku k'áat óolal ti' Jéeoba (12-17)
‹Ki'ichkelem Dios, teche' ma' ta kíimil› (12)
‹Teche' jach táaj santoech utia'al a wilik le ba'alo'ob k'aastako'› (13)
2 ‹Yaan u seguer in páa'taj utia'al in wilik ba'ax ken u ya'ale› (1)
Jéeobae' ku t'anik le profetao' (2-20)
«¡Ma' u náayal a wóol!» (3)
‹Máax toj u kuxtale' yaan u kuxtal tumen chúuka'an u yóol› (4)
Cinco ba'alo'ob ku ya'ala'al tu contra le caldeo'obo' (6-20)
Lu'ume' yaan u chu'upul yéetel máax u k'aj óol Jéeoba (14)
3 Ku k'áata'al ti' Jéeoba ka u yutskíint le ba'ax ku yúuchlo' (1-19)
Diose' yaan u salvartik u kaajal (13)
Le profetao' ku ki'imaktal u yóol kéen tuukulnak ti' Jéeoba (17, 18)

1 Teen, profeta Habacuke',* yaan ba'ax ts'a'ab in wojéelte yéetel yaan ba'ax ts'a'ab in wile. Teen túune' tin wa'alaj:

2 Ki'ichkelem Yuum Jéeoba,* ¿buka'aj tiempo kun k'a'abéettal in k'áat óoltiktech ka a wáanten? ¿Tak ba'ax k'iin a wu'uyiken?[a]
¿Buka'aj tiempo kun k'a'abéettal in k'áatiktech áantaj? ¿Tak ba'ax k'iin ken a beet u xu'ulul u beeta'al loob?#[b]

3 ¿Ba'axten ka cha'ik in wilik u beeta'al ba'ax k'aas?
¿Ba'axten ka cha'ik u beetik u k'asa'anil máak?
¿Ba'axten je'el tu'uxak ka paakatnakene' kin wilik u beeta'al loob yéetel u to'okol ti' máak ba'ax yaanti'?
¿Ba'axten tuláakal tu'ux yaan problemas yéetel tuláakal tu'ux ku ba'ate'el le máako'obo'?

4 Yo'olal lelo' le leyo' ku p'áatal mina'an u muuk', yéetel ma'atech u beeta'al justicia.
Le k'asa'an máako' ku pech'ik le máax utso',
le o'olal ku xu'ulul u beeta'al justicia.[a]

5 «¡Pakte'ex le kaajo'obo' yéetel jach p'íl a wiche'ex!

1:1 * Ma' xaane' u k'áat u ya'al «Choko Méek'». **1:2** * Ilawil página 2566. # Wa «ken a salvart máak?».

CAP 1
a Sl 13:1
b Sl 22:1
Sl 74:10
Ap 6:10

Columna 2
a Job 12:6
Sl 12:8
Ec 8:11
Isa 1:21
Hch 7:52, 53

Ch'ik a paakate'ex yéetel
ja'ak'ak a wóole'ex, p'áa-
tak hasta jaajap a chi'ex.
Tumen yaan ba'ax kun
úuchul ta k'iinile'ex,
le ba'ax kun úuchla' ma'
ken a creerte'ex kex ka
a'ala'akte'ex.[a]
6 Ilawile'ex, yaan in taasik
le caldeo'ob ta contra'e-
xo',[b]
leti'obe' junp'éel kaaj jach
k'asa'an yéetel séeba'an
u péek.
Nojoch le lu'um ku k'áat-
máansko'ob
utia'al u bin u toko'ob u
yotoch yaanal máako'o-
bo'.[c]
7 Leti'obe' jach ku beet-
ko'ob u ch'a'ik saajkil
máak.
Leti'obe' ku ts'áaik u le-
yo'ob yéetel ku beet-
ko'ob ka respetarta'a-
ko'ob.[d]
8 U tsiimino'obe' maas séeb
u yáalkabo'ob ke le leo-
pardo'obo'.
Leti'obe' maas ts'íiko'ob
ke le lobo'ob ku máa-
no'ob de áak'abo'.[e]
Le tsíimino'ob ku bis-
ko'ob te' ba'atelo' ma'a-
tech u xu'ulul u yáalka-
bo'ob,
u yalak' tsíimino'obe' des-
de náach u taalo'ob.
Leti'obe' ku pulkuba'ob
je'ex u pulkuba juntúul
águila tu yóok'ol le
ba'ax ken u chuk u
jaanto'.[f]
9 Tuláaklo'obe' táan u taa-
lo'ob utia'al u beeto'ob
loob.[g]

CAP 1

a Isa 28:21
Isa 29:14
Lam 4:11, 12
Hch 13:40, 41

b Jer 22:7
Jer 46:2

c Dt 28:49-51
Jer 5:15-17
Jer 6:22, 23
Eze 23:22, 23

d Jer 39:5-7
Da 5:18, 19

e Jer 5:6

f Jer 4:13
Lam 4:19
Eze 17:3

g Jer 25:9

Columna 2

a Isa 27:8
Eze 17:10

b 2Re 24:12

c Jer 32:24
Jer 52:7

d Isa 47:5, 6
Jer 51:24
Zac 1:15

e Da 5:1, 4

f Sl 90:2
Sl 93:2
Ap 1:8

g 1Ti 1:17
Ap 15:3

h Dt 32:4

i Jer 30:11

Le kéen u much'uba'obe'
beyo'ob je'ex le k'a'am-
kach iik' ku taal
lak'ino'.*[a]
Je'ex u ya'abil le arenao'
bey u ya'abil le máaxo'ob
ku ch'a'ik u biso'obo'.
10 Ku burlarkuba'ob ti' le
reyo'obo',
yéetel ku che'ejtiko'ob le
máaxo'ob yaan autori-
dad ti'obo'.[b]
Ku che'ejtiko'ob le luga-
ro'ob ka'anal u pak'ilo'o-
bo',[c]
yéetel ku beetko'ob jun-
p'éel rampa utia'al u
ch'a'iko'ob.
11 Leti'obe' ku péeko'ob je'ex
le iik'o', ku k'áatmáans-
ko'ob le lu'umo',
chéen ba'ale' tu yo'olal
le ba'alo'ob k'aastak ku
beetko'obo' ku náajaltik
u castigarta'alo'ob,[d]
tumen ku ya'aliko'obe'
le dios yaanti'obo' leti'
ts'áaik páajtalil ti'ob».*[e]
12 Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba, teche' mix bik'in kan
xu'ulul.[f]
Ki'ichkelem Dios, teche'
Santoech, ma' ta
kíimil.*[g]
Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba, teech yéeyo'ob utia'al
u taasko'ob castigo.
Teech, le Máax Kanáant-
keno',#[h] ta ts'áajo'ob
utia'al u castigaro'ob.△[i]

1:9 * Wa «este». **1:11** * Uláak' bix u traducirta'ale' «tumen u dioso'o-be' leti'e páajtalil yaanti'obo'». **1:12** * Uláak' bix u traducirta'ale' «to'one' ma' ken k-kíimil». # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in Nojoch Tuunich». △ Wa «u k'eeyajo'ob».

13 A wicho'obe' jach táaj
santo'ob utia'al ka u yi-
lo'ob le ba'alo'ob k'aastak
ku beeta'alo',[a]
yéetel ma' tu páajtal a
cha'ik u beeta'al ba'ax
k'aas.
¿Ba'axten túun chéen
táan a wilik ba'ax ku
beetik le máax ku trai-
cionaro'?[b]
¿Ba'axten ma' ta wa'a-
lik mix ba'al ti' le k'a-
sa'an máak le kéen u
xu'uls ti' juntúul máax
maas toj u kuxtal ke le-
ti'o'?[c]
14 ¿Ba'axten ka cha'ik u tra-
tarta'al wíinik je'ex le ka-
yo'ob yano'ob te' k'áa'-
náab
wa je'ex le ba'alche'ob
ku jíiltikuba'ob mina'an
mix máak nu'uktiko'o-
bo'?[d]
15 Leti'obe'* ku chukiko'ob
yéetel junp'éel anzuelo
tuláakal le ba'alo'ob je'e-
lo'.
Leti'obe' ku chukiko'ob
yéetel u nuxi' redil chuk
kay,
ku much'ko'ob ichil u re-
do'ob.
Le o'olal jach ku ki'imak-
tal u yóolo'ob.[d]
16 Le o'olal ku k'ubko'ob
sacrificio'ob* ti' le nuxi'
redo',
ku beetko'ob sacrificio'ob
ti' u redil u chuk ka-
yo'ob.

1:15 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le caldeo'obo'. **1:16** * Wa «ku beetik u buts'ilankil sacrificio'ob».

CAP 1

a Sl 5:4, 5

b Jer 12:1

c Sl 35:21, 22

d Jer 50:11

Columna 2

a 2Cr 36:17
Na 3:7

CAP 2

b Isa 21:8
Miq 7:7

c Éx 17:14

d Dt 31:9, 11

Tumen tu yo'olal le red
yaanti'obo' yaan ki'iki'
ba'alo'ob utia'al u jaan-
to'ob,*
ts'o'ole' jach ma'alobtak le
ba'alo'ob ku jaantiko'o-
bo'.
17 ¿Yaan wa túun u seguer u
jóo'sko'ob ti' u redo'ob le
ba'ax ts'o'ok u chukiko'o-
bo'?*
¿Yaan wa túun u seguer
u xu'ulsko'ob kaajo'ob
sin ke u ch'a'iko'ob óo-
tsilil?[a]

2 Tene' yaan in p'áatal
wa'atal te' tu'ux kin ka-
nano',[b]
yaan in p'áatal tu yóok'ol
le pak'o'.
Yaan u seguer in páa'taj*
utia'al in wilik ba'ax ken
u ya'alten ka in wa'ale,
yéetel utia'al in wilik
ba'ax ken in núukti' le
kéen u tsolten u nu'uko'.
2 Jéeoba túune' tu ya'alaj-
ten:
«Ts'íibt le ba'ax ken a
wilo', yéetel ilawil a
ts'íibtik ma'alob tu yóo-
k'ol jaajay tuunicho'ob,*[c]
beyo' le máax ken u xok
k'a'amo' chéen ch'a'abil
ken u xokil.[d]
3 Tumen le ba'ax ken a wi-
lo' yaan u béeytal te'
k'iin a'ala'an kun úuch-
lo',

1:16 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan ya'ab aceite». **1:17** * Uláak' bix u traducirta'ale' «¿Yaan wa túun u seguer u jóo'sko'ob u espada'ob tu piix?». **2:1** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u seguer in paakat». **2:2** * Wa «tu yóok'ol tablas».

ma' chéen junp'éel tuusi',
le k'iin je'elo' séeba'an
kun k'uchul.
¡Ma' u náayal a wóol,*
kex ka a wil táan u xáan-
tale'# páa'tel.[a]
Tumen jach tu jaajil yaan
u béeytal.
¡Yaan u k'uchul jach tu
yorail!
4 Jach ilawil le máax jach
nojba'al u taaskubao',
leti'e' ma' toj ba'ax ku
beetki'.
Chéen ba'ale' le máax
toj u kuxtalo' yaan u
kuxtal tumen chúuka'an
u yóol.*[b]
5 Le vinoo' ku péeksik
máak u beet ba'alo'ob
mina'an u cuentail,
le o'olale' le máax jach
nojba'al u taaskubao'
ma' ken u béeykunt le
ba'ax ts'o'ok u ch'a'tuklik
u beetko'.
Leti'e' ma'atech u na'ajtal,
bey je'ex le Muknal*
ma'atech u chu'uplo'.
Leti'e' ma'atech u na'ajtal,
bey je'ex le kíimilo'.
Leti'e' ku much'ik tuláa-
kal le nacióno'obo',
yéetel ku ch'a'ik tuláakal
le kaajo'obo'.[c]
6 Leti'obe', ¿ma' wa kun
t'aano'ob tu contra?[d]
¿Ma' wa ken u burlar-
to'ob? ¿Ma' wa ken u
ya'alo'obti' junp'éel ba'al
suuk u ya'ala'al?

2:3 * Wa «¡Sen ts'íibolt u k'uchul». # Wa «bey táan u xáantale'». **2:4** * Uláak' bix u traducirta'ale' «tumen yaan u fe; tu yo'olal le ba'ax ku creerko'». **2:5** * Ilawil página 2572.

CAP 2

a Miq 7:7

b Jn 3:36
Ro 1:17
Gál 3:11
Heb 10:38

c Isa 14:16, 17

d Isa 14:4

Columna 2

a Jer 51:11

b Isa 13:19
Jer 27:6, 7
Zac 2:7-9

c 2Cr 36:17
Sl 137:8

Leti'obe' yaan u ya'ali-
ko'ob:
‹¡Yaj bix kun ts'o'okol ti'
le máax ku much'kíintik
ba'alo'ob ma' u tia'alo',
yaj bix kun ts'o'okolti', tu-
men chéen táan u maas
ya'abkuntik u p'aax!
¿Tak ba'ax k'iin kun xu'u-
lul u yúuchul beyo'?
7 Le máaxo'ob a p'axmo'o-
bo' yaan u téek líik'lo'ob
ta contra.
Leti'obe' yaan u yaajlo'o-
be' yéetel yaan u jáajan-
paykecho'ob,
yéetel yaan u láaj ch'a'i-
ko'ob le ba'alo'ob yaante-
cho'.[a]
8 Le ba'alo'ob yaantecho' ti'
ya'abkach kaajo'ob ta to-
kaj,
le o'olale' le u maasil
kaajo'obo' yaan xan u to-
kiko'obtech le ba'alo'ob
yaantecho'.[b]
Bey kun úuchultecho' tu-
men ya'ab máako'ob ta
kíimsaj,
ta k'askúuntaj le lu'umo',
le kaajo'obo' yéetel ta
beetaj loob ti' u kajnáa-
lilo'ob.[c]
9 ¡Yaj bix kun ts'o'okol ti'
le máax ku beetik ba'ax
k'aas utia'al u yantal
ba'alo'ob ti' u familiao'!*
¡Leti'e' ku beetik beyo'
utia'al u ts'áaik u k'u' ti'
junp'éel ka'anal lugar,
utia'al u púuts'ul ti' le loob
kun taal tu yóok'olo'!
10 Le ba'ax ta ch'a'tuklaj a
beetko' ts'o'ok u taasik
su'tsilil ti' a familia.

2:9 * Wa «u nacióno'!».

Teche' ts'o'ok a k'ebantal
úuchik a xu'ulsik ti'
ya'abkach kaajo'ob.[a]
11 Tumen junp'éel tuuniche'
yaan u k'a'am t'aan
desde te' pak'o',
yéetel desde te' techo
beeta'an de che'o' jun-
p'éel viga kun núukikti'.
12 ¡Yaj bix kun ts'o'okol ti'
le máax ku kíimsik ya'ab
máak utia'al u beetik
junp'éel kaajo',
yéetel ku beetik ba'alo'ob
k'aastak utia'al ka yanak
u muuk'!
13 ¡Ilawile! Lela' ¿ma' wa ti'
Jéeoba, le máax gober-
nartik le ángelo'ob u
taalo'? Leti'e' ku beetik
u meyaj le máako'ob
chéen utia'al ka pu'uluk
ich k'áak' le ba'alo'ob ku
beetko'obo'.
Ku beetik u kíimskuba
meyaj le kaajo'obo',
chéen ba'ale' chéen ku-
nel le meyaj ku beetko'o-
bo'.[b]
14 Tumen le lu'uma' yaan
u chu'upul yéetel máa-
ko'ob u k'aj óolo'ob bu-
ka'aj u poder Jéeoba,
yaan u chu'upul je'ex
chuupil le k'áa'náab yée-
tel ja'o'.[c]
15 ¡Yaj bix kun ts'o'okol ti'
le máax ku ts'íikil yéetel
ku p'u'ujulo',
le máax ku káalkuntik u
amigo'ob
utia'al u yilko'ob x-ma'
nook'ilo'!
16 Teche' tu lugar a nojba'al-
kúunta'ale' yaan a mix-
ba'alkúunta'al.

CAP 2

a Isa 14:20

b Jer 51:58

c Sl 72:19
Isa 11:9
Zac 14:9

Columna 2

a Sl 75:8
Isa 51:22, 23
Jer 25:28
Jer 51:57

b Sl 137:8
Jer 50:28
Jer 51:24

c Isa 42:17
Isa 44:19, 20
Isa 45:20

Teech xane' káalchaj-
kech, yéetel beet u yi-
la'al de ke ma' circunci-
dadoechi'.*
Yaan u k'uchul u k'iinil a
wuk'ik le ba'ax yaan te'
copa tia'an tu x-no'oj
k'ab Jéeobao',[a]
yéetel tu lugar a alabar-
ta'ale' yaan a p'a'atal ich
su'tsilil.
17 Je'el bix úuchik a xu'ulsik
ti' le Líbanoo' bey xan
kun xu'ulsbiltecho',
je'el bix úuchik a xu'ulsik
ti' le ba'alche'ob ta sajak-
kúunto'obo' bey xan kun
xu'ulsbiltecho'.
Bey kun úuchultecho' tu-
men ya'ab máako'ob ta
kíimsaj,
ta k'askúuntaj le lu'umo',
le kaajo'obo' yéetel ta
beetaj loob ti' u kajnáa-
lilo'ob.[b]
18 ¿Ba'ax u biilal junp'éel
póolbil imagen
beeta'an tumen wíinik?
¿Ba'ax u biilal junp'éel
imagen de metal yéetel
junp'éel ba'al chéen tuu-
so'ob ku ka'ansik?
Le máax beetmil le dio-
so'ob mix ba'al u biila-
lo'obo', ¿je'el wa u páaj-
tal u confiar ti' leti'obe'?
¿Je'el wa u páajtal u
confiar ti' le dioso'ob
ma' tu páajtal u t'aano'o-
ba'?[c]
19 Yaj bix kun ts'o'okol ti' le
máax a'alik ti' junxéet'
che'o': «¡Aajkech!».

2:16 *Uláak' bix u traducirta'ale' «yéetel xeen a takchalankil». Ilawil «Circuncisión», página 2559.

Yaj bix kun ts'o'okol ti' le
máax a'alik ti' junp'éel
tuunich ma' tu páajtal
u t'aano': «¡Aajkech!
¡Ka'anso'oni'!».
¡Ilawile'ex! Le imageno'
pixa'an yéetel oro bey
xan yéetel plata,[a]
yéetel ma'atech u ch'a'ik u
yiik'.[b]

20 Chéen ba'ale' Jéeobae'
tia'an tu santo temploe'.[c]
¡Tuláakal yóok'ol kaabe' u
mak u chi' tu táan le-
ti'!».[d]

3 Lela' junp'éel oración tu beetaj profeta Habacuk, tu beetaj yéetel k'aayo'ob jach triste'ob:

2 Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba, ts'o'ok in wojéeltik le
ba'axo'ob ta beeto'.
Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba, jach jak'a'an in wóol
yo'olal le ba'axo'ob ta
beeto'.
¡Je'ex u máan le añoso'*
beet tu ka'atéen le ba'a-
lo'oba'!
Je'ex u máan le añoso'#
ts'áa ojéeltbil le ba'alo'o-
ba'.
K'a'ajaktech a ch'a'ik óo-
tsilil le kéen a we'es a
p'uja'anilo'.[e]

3 Diose' taal desde Temán,
le Máax Santoo' taal des-
de te' Montaña Paráno',[f]
(Séla)
u ki'ichkelmile' tu chupaj
le ka'ano'obo'.[g]
Le lu'umo' chu'up yéetel
máaxo'ob alabartik.

3:2 * Uláak' bix u traducirta'ale' «¡Te' t-k'iino'oba'». # Uláak' bix u traducirta'ale' «Te' t-k'iino'oba'».

CAP 2

a Isa 40:19
Isa 46:6

b Jer 51:17

c Isa 6:1

d Sl 76:8
Sl 115:3
Zac 2:13

CAP 3

e Lam 3:32

f Dt 33:2
Jue 5:4
Sl 68:7, 8

g Éx 19:16

Columna 2

a Éx 13:21

b Nú 14:11, 12
Nú 16:46
Nú 25:1, 9

c Isa 13:13
Ag 2:21

d Éx 14:25
Éx 23:27

e Sl 114:1, 4
Na 1:5

f Éx 15:14, 15
Nú 22:3, 4

g Sl 114:1, 3
Isa 50:2
Na 1:4

h Dt 33:26

i Sl 68:17

4 Leti'e' léembalnaj je'ex le
sáasilo',[a]
tu k'abe' juulnaj ka'ap'éel
rayo'obi',
tu k'abe' ti' u ta'akmaj u
poderi'.

5 T'áanil ti'e' ti' ku bin
junp'éel k'aak'as k'oja'a-
nili'*[b]
yéetel paachil ti'e' ti' ku
taal le chokwilo'.

6 Leti'e' wa'alaje' ka tu
beetaj u tíitkuba le
lu'umo'.[c]
Chéen úuchik u paktik
le kaajo'obo' tu beetaj
u kikilankilo'ob.[d]
Le montaña'ob desde
úuch yanako'obo' xiix-
kúunta'abo'ob,
yéetel le úuchben pu'u-
ko'obo'* chinlajo'ob tu
táan.[e]
Leti'e' ku xíimbal te'
úuchben bejo'obo'.

7 Tin wilaj yaan problemas
te' najo'ob de nook' ya-
no'ob Cusáno'.
Le najo'ob de nook' ya-
no'ob tu lu'umil Madiá-
no' jo'op' u kikilanki-
lo'ob.[f]

8 Ki'ichkelem Yuum Jéeo-
ba, ¿tu contra wa le
río'ob p'uja'anecho'?
¿Ts'íikilnaja'anech wa tu
contra le río'obo'?
¿P'uja'anech wa tu contra
le k'áa'náabo'?[g]
Teche' ta nat'aj a tsiimi-
no'ob,[h]
u carroilo'ob a ba'atele' tu
ganarto'ob le ba'atelo'.[i]

3:5 * Ilawil «K'aak'as k'oja'anil», página 2568. **3:6** * Wa «cerro'obo'».

CAP 3

9 Teche' ta jóo'saj a arco
tu piix yéetel listoech
utia'al a ch'inik flecha'ob
tu yéetel.
Le xóot' che'obo'* prepa-
rarta'ano'ob utia'al u me-
yajo'ob je'ex jurarta'abi-
ko'. *(Séla)*
Ku meyajtech le río'ob
utia'al a bujik le lu'umo'.
10 Ta táane' le montaña'obo'
tu ch'o'och'otuba'ob tu-
men táan u mu'yajo'ob.*[a]
K'áax junp'éel k'a'amkach
ja' yóok'ol le lu'umo'.
Le taamkach ja'obo' jéen-
kalnajo'ob,[b]
tu tich'aj u k'abo'ob ka'a-
nal.
11 Le K'iin yéetel le Lunao'
p'áato'ob te' tu'ux kajak-
balo'ob'.[c]
A flecha'obe' juulnajo'ob
je'el bix u juul le
sáasilo'.[d]
A lanzae' léembalnaj je'ex
u léembal u jaats' cháa-
ke'.
12 Teche' p'uja'anech le ka
máanech tu yóok'ol le
lu'umo'.
Tumen p'uja'aneche' ta
ts'ats'a'cha'ataj le nació-
no'obo'.
13 Jóok'ech utia'al a salvar-
tik a kaajal, utia'al a sal-
vartik le máax a yéey-
mo'.
Ta xu'ulsaj ti' le máax
ku beetik u nojchil* tu
yotoch le k'asa'an máa-
ko'.

a Éx 19:18
Sl 114:1, 4

b Sl 77:16

c Jos 10:12

d Sl 77:17, 18

Columna 2

a Sl 119:120
Jer 23:9
Da 8:27

b Sl 42:5
Isa 26:20
Lam 3:26

Ta nika'aj le najo', ta nikaj
desde tu cimientoil tak
tu techoil. *(Séla)*
14 U soldado'obe' séeb taali-
ko'ob tin contra je'ex jun-
p'éel k'a'amkach iik'e',
chéen ba'ale' teche' ta
táats'lomtaj u poolo'ob
yéetel le nu'ukulil ba'a-
te'el* yaanti'obo'.
Leti'obe' jach ku ki'imak-
tal u yóolo'ob le kéen u
ta'akuba'ob utia'al u ata-
carko'ob juntúul máax
táan u mu'yaj.
15 Yéetel a tsiimino'obe'
ta k'áatmáansaj le k'áa'-
náabo',
ta k'áatmáansaj le k'áa'-
náab ts'o'ok u ka'antal
u ja'ilo'obo'.
16 Le ka tin wu'uyaj le ba'a-
lo'oba' jo'op' in kikilan-
kil.
Le ka tin wu'uyaj le ba'ax
a'ala'abo' jo'op' u kikilan-
kil in chi'.
P'áat mina'an u muuk' in
wíinklil.*[a]
Jo'op' u kikilankil in woo-
ko'ob.
Chéen ba'ale' yéetel pa-
ciencia ken in páa't u
k'uchul u k'iinil le no-
joch loobilo'[b]
tumen yaan u taal tu yóo-
k'ol le kaaj táan u ata-
carko'ono'.
17 Kex ma' u loolankil u ma-
tail le higoo',
kex ma' u ts'áaik u yich le
uvao',
kex ma' u ts'áaik u yich le
olivoo',

3:9 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Le flecha'obo'». **3:10** * Wa «u sufrio'ob». **3:13** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u poolil».

3:14 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «xóot' che'ob». **3:16** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «in baakelo'ob».

kex ma' u ts'áaik u yich le
lu'umo'ob pak'a'ano',
kex ka p'áatak mina'an ta-
mano'ob te' corralo',
kex ka p'áatak mina'an wa-
kaxo'ob te' corralo'obo',
18 kex ka úuchuk tuláakal
le ba'alo'oba' tene' jach
yaan u ki'imaktal in
wóol le kéen tuukulna-
ken tu yo'olal Jéeoba,
jach yaan u ki'imaktal in
wóol tu yo'olal le Dios
salvarkeno'.[a]

CAP 3

a Éx 15:2
1Sa 2:1
Sl 18:2
Sl 27:1
Isa 61:10

Columna 2

a Isa 12:2
Flp 4:13

b 2Sa 22:34

19 Jéeoba, le máax yaan
tuláakal autoridad
ti'o', leti' ts'áaikten
muuk'.[a]
Leti'e' yaan u beetik ka
áalkabnaken je'ex jun-
túul kéeje',
yaan u beetik in wantal
te' lugaro'ob ka'analta-
ko'obo'.[b]

Utia'al máax ku nu'uktaj:
u paaxile' unaj u beeta'al yéetel
u nu'ukulilo'ob paax yaan u
cuerdailo'ob.

SOFONÍAS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 U k'iinil u juzgar Jéeobae' naats'
yanil (1-18)
U k'iinil Jéeobae' séeba'an u
taal (14)
Plata yéetel oroe' ma' tu páajtal
u salvartik máak (18)
2 Kaxte'ex Jéeoba antes u k'uchul
u k'iinil u p'uja'anil (1-3)
Beete'ex ba'ax toj yéetel e'es a
wutsile'ex (3)
‹Ma' xaane' je'el a
ta'aka'ale'exe'› (3)
Ku juzgarta'al le u maasil
nacióno'obo' (4-15)
3 Jerusaléne' jach terco yéetel
jach k'asa'an (1-7)
Ku juzgarta'alo'ob; ku
bendecirta'alo'ob (8-20)
‹Yaan u t'anko'ob junp'éel
idioma jach limpio› (9)
Yaan u kanáanta'al máax
ma'atech u creerkuba (12)
Jéeobae' yaan u ki'imaktal
u yóol yo'olal Sión (17)

1 Lela' leti'e ba'axo'ob tu
ya'alaj Jéeoba* ti' Sofo-
nías# tu k'iinilo'ob Josías[a] u
hijo Amón[b] u reyil Judáa'. So-
fonías ka'ache' u hijo Cusí,
Cusíe' u hijo Guedalías, Gue-
dalíase' u hijo Amarías, yée-
tel Amaríase' u hijo Ezequías.
2 Jéeobae' ku ya'alik: «Yaan
in xu'ulsik ti' tuláakal
ba'ax yaan te' lu'umo'».[a]
3 Jéeobae' ku ya'alik: «Yaan
in xu'ulsik ti' le wíini-
ko'obo' bey xan ti' le
ba'alche'obo',

1:1 * Ilawil página 2566. # U k'áat u ya'al «Jéeobae' Ts'o'ok u Ta'akik; (Ts'o'ok u Líi'sik)».

CAP 1

a 2Re 22:1, 2
Jer 1:2

b 2Re 21:18-20

Columna 2

a 2Re 22:16
Isa 6:11
Jer 6:8

yaan in xu'ulsik ti' le ch'íich'o'ob yano'ob te' ka'ano' bey xan ti' le kayo'ob yano'ob ichil le k'áa'náabo',[a]
yaan in xu'ulsik ti' le ba'alo'ob ku beetik u t'óochpajal máako'*[b] bey xan ti' le k'asa'an máako'obo'.
Yaan in xu'ulsik ti' le máako'ob te' yóok'ol kaabo'.

4 Yaan in líi'sik in k'ab tu contra Judá
yéetel tu contra tuláakal u kajnáalilo'ob Jerusalén.
Ti' tuláakal ba'ax yaan yil yéetel Baal[c] te' lugara' yaan in xu'ulsikti',
yaan in beetik ma' u ka'a k'a'ajsa'al le sacerdote'ob meyajtik le yaanal dioso'obo' bey xan le u maasil sacerdote'obo'.[d]

5 Yaan in xu'ulsik ti' le máaxo'ob ku na'aklo'ob te' techo utia'al u chintalo'ob tu táan le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano'.[e]
Yaan in xu'ulsik ti' le máaxo'ob ku chintalo'ob tu táan Jéeoba[f] yéetel ku ya'aliko'ob yaan u adorarko'ob chéen leti'o',
chéen ba'ale' ku ya'aliko'ob xan ti' Malcam* chéen leti' ken u adorarto'ob.[g]

6 Yaan in xu'ulsik ti' le máaxo'ob ku náachtalo'ob ti' Jéeobao',[h]

CAP 1

a Jer 4:25

b Eze 14:3

c Nú 25:3 Jue 2:11, 13 2Cr 28:1, 2 Jer 11:17

d 2Re 23:5

e 2Cr 33:1, 3 Jer 19:13

f Isa 48:1

g Jos 23:6, 7 1Re 11:33 Jer 49:1

h Isa 1:4 Jer 2:13

Columna 2

a Isa 43:22

b Joe 2:1 2Pe 3:10

c 2Re 25:7 Jer 39:6

d 2Cr 33:1, 14 Ne 3:3 Ne 12:38, 39

e 2Cr 34:22

bey xan ti' le máaxo'ob ma' tu kaxtiko'ob Jéeoba mix le nu'uktaj ku ts'áaiko'».[a]

7 Mak a chi'ex tu táan Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', tumen u k'iinil Jéeobae' táan u náats'al.[b]
Jéeobae' ts'o'ok u preparartik junp'éel sacrificio, ts'o'ok u p'atik limpioil le máaxo'ob u ya'almaj ka xi'iko'obo'.

8 «Tu k'iinil le sacrificioo', teen Jéeobae', yaan in castigartik le príncipe'obo',
u paalalo'ob le reyo'[c] bey xan le máaxo'ob ku búukintiko'ob le nook' ku ts'áaik le j-táanxel lu'umilo'obo'.

9 Te' k'iin je'elo' yaan xan in castigartik tuláakal le máaxo'ob yano'ob naats' te' tronoo',
le máaxo'ob ma' tu xu'ulul u tuuso'ob yéetel u beetko'ob loob tu yotoch u ts'uulilo'obo'».

10 Jéeobae' ku ya'alik: «Te' k'iin je'elo'
yaan u yu'uba'al u yáakam máak desde te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Kayo',[d]
yaan u yu'uba'al u yúuchul awat ok'ol desde te' Túumben Colonia yaan te' kaajo',[e]
yéetel desde te' pu'uko'obo'* yaan u yu'uba'al u wáak'al wa ba'ax.

1:3 * Le ba'alo'ob ku ya'ala'al te'ela' yaan yil yéetel u adorarta'al uláak' dioso'ob. **1:5** * Ma' xaane' lela' u dios le amnonita'obo', ku ya'ala'al xan ti' Mólek wa Milcom.

1:10 * Wa «cerro'obo'».

11 U kajnáalile'ex Maktés,* awat ok'olnake'ex,
tumen ts'o'ok u xu'ulsa'al# ti' tuláakal le máaxo'ob ku koonolo'obo',
ts'o'ok u xu'ulsa'al ti' tuláakal le máaxo'ob ku pesarko'ob platao'.
12 Te' k'iino'ob je'elo' yaan in máan in kaxt Jerusalén yéetel lámpara'ob.
Tene' yaan in castigartik le máaxo'ob ma'ak'óolo'obo', le máaxo'ob ku ya'aliko'ob ichil u puksi'ik'alo'obo':
‹Jéeobae' ma' ken u beet mix ba'al, mix uts mix k'aas›.[a]
13 Le ba'alo'ob yaanti'obo' yaan u láaj to'okolti'ob yéetel yaan u ni'ikil u yotocho'ob.[b]
Leti'obe' yaan u beetik u yotocho'ob, chéen ba'ale' ma' kun kajtalo'obi',
yaan u pak'iko'ob uva, chéen ba'ale' ma' ken u yuk'o'ob vino.[c]
14 ¡U nojoch k'iinil Jéeobae' naats' yanil![d]
¡Naats' yanil, yéetel sée-ba'an u taal![e]
U juum u taal u k'iinil Jéeobae' ku beetik u sen sajaktal máak.[f]
Te' k'iin je'elo' juntúul soldadoe' yaan u k'a'am awat.[g]
15 Te' k'iin je'elo' jach yaan u p'u'ujul Dios,[h]
yaan u sen yaatal u yóol máak yéetel yaan u sen mu'yaj,*[a]
yaan u yantal k'a'amkach ja' yéetel xu'ulsajil.
Le k'iin je'elo' yaan u yée'joch'e'ental yéetel jach yaan u booxtal,[b]
yaan u nookoytal yéetel yaan u yantal box múuyalo'ob.[c]
16 Te' k'iin je'elo' le kaajo' yaan u yustik baak yéetel yaan u yawat utia'al u bin ba'ate'el,[d]
yaan u bin ba'ate'el tu contra le kaajo'ob yaan u ba'pak'ilo'obo' yéetel tu contra le ka'anal torre'ob yano'ob tu esquinail le pak'o'obo'.[e]
17 Yaan in beetik u sen mu'yaj le máako'obo',
yéetel yaan u máano'ob je'ex u máan le ch'óopo'obo',[f]
tumen tu contra Jéeoba k'ebanchajo'ob.[g]
U k'i'ik'elo'obe' yaan u pe'echa'ta'al je'ex le lu'umo',
yéetel u bak'elo'obe'* yaan u p'áatal je'ex u ta' ba'alche'e'.[h]
18 Te' k'iin ken p'u'ujuk Jéeobao' ma' kun salvarbilo'ob tumen le platao' mix tumen le oro yaanti'obo'.[i]
U p'uja'anil Diose' bey junp'éel k'áak' yaan u tóokik tuláakal le lu'umo'.[j]

CAP 1

a Sl 10:13 Sl 14:1
b Isa 6:11
c Dt 28:30 Jer 5:17
d Joe 2:1
e Hab 2:3
f Isa 66:6
g Isa 33:7 Joe 1:15
h Ap 6:17

Columna 2

a Jer 30:7
b Am 5:18, 20 Hch 2:20
c Joe 2:2
d Jer 4:19
e Isa 2:12, 15
f Dt 28:28, 29 Isa 59:9, 10
g Isa 24:5 Da 9:5, 8
h Sl 79:2, 3 Jer 9:22 Jer 16:4
i Pr 11:4 Isa 2:20 Eze 7:19
j Dt 32:22 Jer 7:20

1:11 * Ma' xaane' lela' junjaats ti' Jerusalén yaan naats' te' jonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Kayo'. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ma'akal u chi'ob».

1:15 * Wa «u sen sufrir». **1:17** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «u choochelo'obe'».

Leti'e' yaan u xu'ulsik ti' tuláakal u kajnáalilo'ob yóok'ol kaab, jach k'aas le xu'ulsajil ken u taaso'».[a]

2 U kajnáalile'ex le kaaj ma'atech u ch'a'ik su'talo',[b]
much'aba'ex, láaj much'aba'ex.[c]
2 Antes ti' u béeytal le ba'ax a'ala'ano',
antes ti' u máan le k'iin je'ex le kéen bisa'ak le sojol tumen le iik'o',
antes ti' u taal u p'uja'anil Jéeoba ta wóok'ole'ex,[d]
antes ti' u k'uchul le k'iin ken u ye'es Jéeoba p'uja'an ta contra'exo',
3 te'ex, le utsul máako'ob* yano'ob way lu'ume',
kaxte'ex Jéeoba,[e]
te'ex, le ka beetke'ex ba'ax ku ya'aliko',
kaxte'ex Dios.
Ilawil a beetke'ex ba'ax toj yéetel e'es a wutsile'ex.#
Tumen ma' xaane' je'el a ta'aka'ale'ex te' k'iin ken u ye'es Jéeoba u p'uja'anilo'.[f]
4 U kaajil Gazae' yaan u xúump'atta'al,
u kaajil Askelóne' yaan u p'áatal mix máak kaja'ani',[g]
u kajnáalilo'ob Asdode' chúumuk k'iin ken tojolch'inta'ako'ob,
yéetel u kaajil Ecróne' yaan u xu'ulsa'alti'.[h]

2:3 * Wa «máako'ob humilde'ob».
Wa «e'ese'ex de ke humilde'ex».

CAP 1

a Jer 4:27

CAP 2

b Isa 1:4
Jer 6:15

c Joe 1:14
Joe 2:15, 16

d 2Re 23:26
2Cr 36:16, 17
Jer 23:20
Lam 4:11

e Isa 55:6
Am 5:6

f Gé 7:13, 16
Isa 26:20
Joe 2:12, 14
Am 5:15

g Jer 47:5

h Jer 25:17, 20
Am 1:6-8
Zac 9:5, 6

Columna 2

a Eze 25:16, 17

b Isa 11:11
Jer 31:7
Ag 1:12

c Sl 126:1
Jer 23:3
Eze 39:25
Am 9:14
Miq 2:12
Miq 4:10
Sof 3:20

d Jer 48:26, 27
Eze 25:8, 9

e Jer 49:1
Eze 25:3

f Sl 83:2, 4

5 «¡Yaj bix kun ts'o'okol ti' le keretita'obo', le máaxo'ob kaja'ano'ob te' jáal ja'o'![a]
Jéeobae' ts'o'ok u ya'alik yaan u castigarke'ex.
‹Canaán, le lu'um tu'ux kaja'an le filisteo'obo', yaan in xu'ulsiktech,
le kéen in beete' mix juntúul ti' a kajnáalilo'ob kun p'áatal›.
6 U jáal le k'áa'náabo' yaan u suut junp'éel lugar tu'ux ku tséenta'al ba'alche'ob,
te'elo' yaan u yantal corralo'ob de tuunich utia'al le tamano'obo' bey xan ch'e'eno'ob utia'al u ch'a'ik ja' le j-kanan tamano'obo'.
7 Te'elo' ti' kun kajtal le u kajnáalilo'ob Judá p'aatlo'obo',[b]
te'elo' ti' kun janalo'obi'.
Le kéen t'úubuk k'iine' ti' kun chitalo'ob te' najo'ob yaan Askelóno'.
Leti'obe' yaan u k'a'ajsa'alo'ob* tumen Jéeoba u Dioso'ob.
Leti'e' yaan u beetik u ka'a suut le máaxo'ob bisa'ano'ob ka'acho'».[c]
8 «Ts'o'ok in wu'uyik bix u ya'alik ba'al Moab,[d] bey xan le ba'alo'ob k'aastak ku ya'alik le ammonita'obo'.[e]
Leti'obe' ts'o'ok u burlarkuba'ob ti' in kaajal yéetel ku creerkuba'ob táan u ya'aliko'ob yaan u ch'a'iko'ob u lu'um».[f]

2:7 * Wa «yaan u kanáantalo'ob».

9 Jéeoba, u Dios Israel,
le máax gobernartik le
ángelo'obo', ku ya'alik:
«Je'ex jach tu jaajil ku-
xa'anene',
Moabe' yaan u p'áatal
je'ex u kaajil Sodomae',[a]
yéetel le ammonita'obo'
yaan u p'áatlo'ob je'ex u
kaajil Gomorrae',[b]
junp'éel lu'um chéen k'i'i-
xo'ob yani', junp'éel
lu'um ch'óoch', junp'éel
lu'um mantats' kun p'áa-
tal je'ex junp'éel desier-
toe'.[c]
U yalab le máaxo'ob kun
p'áatlo'ob ti' in kaajalo'
leti'ob kun tokik le ba'a-
lo'ob yaanti'obo',
u yalab ti' in kaajale'
yaan u ch'a'ik le ba'alo'ob
u tia'al le kaajo'ob ka'a-
cha'.

10 Lela' leti'e ba'ax kun úu-
chulti'ob úuchik u taas-
kuba'ob nojba'alilo',[d]
tumen leti'obe' tu creer-
tuba'ob yéetel tu burlar-
to'ob u kaajal Jéeoba, le
máax gobernartik le án-
gelo'obo'.

11 Jéeobae' yaan u beetik u
kikilankilo'ob,*
leti'e' yaan u mixba'al-
kúuntik tuláakal le dio-
so'ob yano'ob te' lu'umo'.
Tuláakal le máaxo'ob ka-
ja'ano'ob te' isla'obo'
yaan u chintalo'ob tu
táan,#[e]
cada juntúule' yaan u
chintal desde te' tu'ux
yano'.

2:11 * Wa «u jach sajaktalo'ob». # Wa «yaan u adorarko'ob».

CAP 2

a Eze 25:11
Am 2:1, 2

b Gé 19:24, 25

c Am 1:13-15
Jud 7

d Isa 16:6
Jer 48:29

e Sl 22:27
Mal 1:11

Columna 2

a Isa 43:3
Eze 30:4, 5

b Na 3:7

12 U kajnáalile'ex Etiopía,
te'exe' yaan a kíimsa'a-
le'ex tumen in espada.[a]

13 Diose' yaan u tich'ik u
k'ab tu tojil le xamano'*
yéetel yaan u xu'ulsik ti'
Asiria.
Yaan u xu'ulsik ti' u kaajil
Nínive,[b] yaan u beetik u
p'áatal je'ex junp'éel de-
siertoe'.

14 Ichil le kaajo' ti' kun
chital le ba'alche'ob ku
yalak'ta'alo'obo' bey xan
u jejeláasil u ba'alche'i-
lo'ob k'áax.*
Te' tu'ux juutul le colum-
na'obo' ti' ken u máans
áak'ab le pelícano yéetel
le k'i'ix oocho'.#
Yaan u yu'uba'al u yúu-
chul k'aay te' ventanao'.
Te' entradao' chéen jutul
pak'o'ob kun antali',
tumen leti'e' yaan u bee-
tik ka p'áatak le tablas
de cedro chéen jáayun-
jáayo'.

15 Lela' leti'e kaaj jach noj-
ba'al u taaskuba yéetel
ma'atech u ch'a'ik saajki-
lo',
leti'e' ichil u puksi'ik'ale'
ku ya'alik ka'ach: ‹Teen
le yáaxo', yéetel mina'an
uláak' je'ex tene'›.
¡Le máaxo'ob kun ilko'
hasta ma' ken u creer-
to'ob le ba'ax úuchti'o',
yaan u p'áatal junp'éel lu-
gar chéen utia'al u yantal
u ba'alche'ilo'ob k'áax!

2:13 * Wa «norteo». **2:14** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tuláakal le ba'alche'ob yano'ob ti' junp'éel nacióno'». # Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «k'i'ixpach ooch».

Je'el máaxak ka máanak
te' tu'ux yano' yaan u
burlartik yéetel yaan
u pi'ik'tik u pool».*[a]

3 ¡Yaj túun bix kun ts'o'okol ti' le kaaj jach tercoo', le kaaj chéen
ba'alo'ob k'aastak ku
beetko', le kaaj ku beetik loob ti' u kajnáalilo'obo'![b]

2 Leti'e' ma' u yu'ub t'aani',[c]
ma' tu k'amaj le tsolnu'uk ts'a'abti'o',[d]
ma' confiarnaj ti' Jéeobai',[e] ma' tu nats'uba ti'
u Diosi'.[f]

3 U príncipe'obe' beyo'ob
leóno'ob táan u jéenkalo'obe'.[g]
U juezo'obe' beyo'ob lobo'ob ku máano'ob de
áak'abe'.
Leti'obe' ma' tu p'atko'ob
mix junp'éel baak utia'al
ka u nóolo'ob kéen sáasak.

4 U profeta'obe' mina'an u
su'talo'ob yéetel ku traicionarko'ob máak.[h]
U sacerdote'obe' ku yéek'kuntiko'ob le ba'ax santoo'.[i]
Leti'obe' ku bino'ob tu
contra le ba'ax ku ya'alik
le leyo'.[j]

5 Jéeobae' toj ba'ax ku beetik ichil le kaajo',[k] leti'e'
ma'atech u beetik ba'ax
ma' ma'alobi'.
Sáamsamal kéen sáasake' ku ts'áaik ojéeltbil u
leyo'ob,[l]

2:15 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u xóob yéetel yaan u péeksik u k'ab».

CAP 2

a Na 3:1, 19

CAP 3

b Isa 5:7
Jer 6:6

c Jer 22:21
Jer 32:23

d Sl 50:17
Isa 1:5
Jer 5:3

e Sl 78:22
Jer 17:5

f Isa 29:13

g Isa 1:23
Eze 22:27

h Lam 2:14

i Jer 23:11

j Eze 22:25, 26
Miq 3:9

k Dt 32:4

l Jer 21:12

Columna 2

a Jer 3:3
Jer 8:12
Sof 2:1

b Le 18:28

c Isa 5:3, 4
Isa 63:8
2Pe 3:9

d Jer 7:5-7
Jer 25:5, 6

e Miq 2:1

f Sl 37:34
Sl 130:7
Isa 30:18

je'ex le sáasil mantats' yano' leti' xane' mantats'
ku ts'áaik ojéeltbil u leyo'ob.
Chéen ba'ale' le k'asa'an
máako'obo' ma'atech u
ch'a'iko'ob su'tal.[a]

6 «Tene' tin xu'ulsaj ti' le
nacióno'obo', le ka'anal
torre'ob yano'ob tu pak'ilo'obo' ni'iko'ob.
Tin k'askúuntaj u calleilo'ob utia'al beyo' ma' u
máan mix máaki'.
Láaj k'askúunta'ab u kaajilo'ob, p'áat mix máak
yani'.[b]

7 Tene' tin wa'alaj:
‹Seguro yaan a wu'uyik
in t'aan yéetel yaan a
beetik le ba'ax kin wa'aliktecho›,*[c]
wa ka u beet le kaaj beyo'
ma' kun xu'ulsbilti'.#[d]
Tene' yaan in k'áatik
cuenta ti'△ tu yo'olal tuláakal u k'ebano'obo'.
Leti'obe' jach tu ts'íibolto'ob u beetko'ob ba'alo'ob k'aastak.[e]

8 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Le
o'olale', páa't a wilke'ex*
ba'ax ken in beete,[f]
páa'te'ex le k'iin ken líi'ken utia'al in atacartik
le kaaj yéetel utia'al in
ch'a'ik le ba'alo'ob yaanti'o',#

3:7 *Wa «yaan a wu'uyik le tsolnu'uk kin ts'áaiktecho'». #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «ma' kun xu'ulsbil ti' le lugar tu'ux yano'». △Wa «yaan in castigartik». **3:8** *Wa «chúukpajak a wóol a páa'te'ex». #Uláak' bix u traducirta'ale' «le k'iin ken líi'ken bey juntúul testigoe'».

tumen tene' ts'o'ok in
ch'a'tuklik in much'kíintik lu'umo'ob yéetel kaajo'ob,
utia'al in we'esikti'ob táan
in ts'íikil yéetel jach p'uja'anen.[a]
In p'uja'anile' táan u tóoch'bal je'ex junp'éel k'áak'e',
yéetel yaan u xu'ulsik ti'
tuláakal le lu'umo'.[b]
9 Te' k'iino'ob je'elo' yaan in
k'exik le idioma ku t'anik le kaajo'obo', yaan in
beetik u t'anko'ob junp'éel idioma jach limpio.
Beyo' tuláaklo'obe' yaan
u múul adorarkeno'ob,[c]
yaan u alabarko'ob in
k'aaba',
in k'aaba'e' Jéeoba›.
10 Desde te' río'ob yano'ob
Etiopíao' yaan u taasa'alten junp'éel regalo,
yaan u taasa'al tumen le
máaxo'ob ku k'áat óolalo'ob ti' teno', le máaxo'ob k'i'itbesa'ano'obo'.[d]
11 Te' k'iin je'elo' ma' kun
beetbil a su'laktal
yo'olal le ba'axo'ob ta beetaj le ka ta ts'áajaba tin
contrao',[e]
tumen te' k'iino'ob je'elo'
yaan in xu'ulsik le máaxo'ob nojba'al u taaskuba'ob yano'ob ta wéetelo'.
Teech xane' mix bik'in
ken a ka'a taasaba nojba'alil te' tin montañao',
le lugar santoo'.[f]
12 Ta wiknale' yaan in
cha'ik u p'áatal junmúuch' máako'ob ma'atech u creerkuba'ob
yéetel ma'atech u taaskuba'ob nojba'alil,[g]

CAP 3

a Isa 34:2
Joe 3:2
Ap 16:14
Ap 19:19

b Eze 36:5

c Zac 8:23

d Isa 60:4

e Isa 45:17
Isa 54:4

f Isa 11:9

g Isa 57:15
Isa 61:1

Columna 2

a Isa 10:22
Miq 4:7

b Isa 60:21

c Jer 30:10
Eze 34:28
Eze 39:25, 26
Os 2:18
Miq 4:4

d Esd 3:11
Isa 12:5, 6
Zac 2:10

e Miq 4:8

f Isa 40:2
Zac 8:13

g Miq 7:10
Zac 2:8, 9

h Eze 48:35

i Am 9:15
Zac 14:11

j Jer 46:28

k Isa 12:6

l Dt 30:9
Sl 147:11
Isa 62:3
Isa 65:19
Jer 32:41

leti'obe' yaan u k'áatko'ob ti' Jéeoba ka kanáanta'ako'ob.
13 Le máaxo'ob kun p'áatlo'ob ti' u kaajil Israelo'[a]
ma' ken u beeto'ob ba'ax k'aas,[b]
ma' kun tuuso'ob, ma' kun
jóok'ol tu chi'ob ba'alo'ob ma' jaajtaki'.
Je'ex tamano'obe' leti'obe'
yaan u janalo'ob yéetel
yaan u chitalo'ob, mix
máak ken u beet u ch'a'iko'ob saajkil».[c]
14 ¡U kaajil Sión, awatnakech yéetel ki'imak óolal!
¡U kaajil Israel, ki'imakchajak a wóol![d]
¡U kaajil Jerusalén, ki'imakchajak a wóol, jach
ki'imakchajak a wóol
yéetel tuláakal a puksi'ik'al![e]
15 Jéeobae' ts'o'ok u xu'ulul
u castigarkech.[f]
Leti'e' ts'o'ok u náachkuntik a enemigo.[g]
Jéeoba, u Reyil Israele',
tia'an ta wéetele'.[h]
Ma' a sajaktal, ma' kan
mu'yaj tu ka'atéen.[i]
16 Te' k'iin je'elo' yaan u ya'ala'al ti' Jerusalén:
«U kaajil Sión, ma' a
ch'a'ik saajkil.[j]
Ma' a cha'ik u lúubul u
muuk' a k'ab.
17 Jéeoba a Diose' tia'an ta
wéetele'.[k]
Leti'e' jach yaan u poder
yéetel yaan u salvarkech.
Leti'e' yaan u sen ki'imaktal u yóol ta wo'olal.[l]

Leti'e' yaan u yu'ubikuba ma'alobil* tumen tu ye'esajtech yaabilaj.
Leti'e' yaan u ki'imaktal u yóol ta wo'olal, yaan u yawat tumen jach ki'imak u yóol.

18 U kaajil Sión, yaan in much'kíintik le máaxo'ob luubul u yóolo'ob úuchik u xu'ulul u beeta'al a fiesta'obo'.[a]
Leti'obe' náach yanilo'ob ka'ach ti' teech tumen bisa'ano'ob bey esclavo'ob yéetel táan ka'ach u beeta'al u mu'yajo'ob.[b]

19 ¡Ilawile! Te' k'iino'ob je'elo' yaan in ts'áaikinba tu contra le máaxo'ob beetik a mu'yajo'.[c]
Yaan in salvartik le máax kojk'alankil u máano',[d]

3:17 *Wa «tranquilo; ki'imak u yóol».

CAP 3

a Lam 1:4
Lam 2:6

b Lam 5:1

c Isa 60:14
Zac 14:3

d Miq 4:6, 7

Columna 2

a Isa 11:11, 12
Isa 27:12
Eze 28:25
Eze 34:15, 16
Am 9:14

b Isa 60:15

c Isa 61:7
Jer 30:10
Jer 33:7, 9
Eze 39:25, 27

yaan in much'kíintik le máaxo'ob k'i'itbesa'ano'obo'.[a]
Ti' tuláakal le kaajo'ob tu'ux beeta'ab u p'áatlo'ob ich su'tsililo'
yaan in beetik u alabarta'alo'ob yéetel yaan in beetik u jach k'aj óolta'alo'ob.

20 Te' k'iino'ob je'elo' yaan in beetik a suute'ex ta lu'ume'ex,
yaan in láaj much'kíintike'ex.
Yaan in beetik a alabarta'ale'ex[b] yéetel a jach k'aj óolta'ale'ex tumen tuláakal le kaajo'ob yano'ob te' lu'uma'.
Lela' yaan a wilik u béeytal le kéen in beet u suut le a kajnáalilo'ob bisa'ano'ob ka'acho», lela' bey u ya'alik Jéeobao'.[c]

AGEO

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Ku k'e'eylo'ob tumen ma' tu ka'a líi'so'ob le temploo' (1-11)
‹¿U k'iinil wa a kajtale'ex ti' ki'ichkelem najo'ob?› (4)
«Jach ilawile'ex ba'ax táan a beetke'ex» (5)
Ya'ab ku pak'iko'ob, junp'íit ku cosecharko'ob (6)
Le kaajo' ku yu'ubik u t'aan Jéeoba (12-15)

2 Ku chu'upul le templo yéetel u ki'ichkelmil Jéeobao' (1-9)
Yaan u tíita'al tuláakal le kaajo'obo' (7)
Le ko'okoj ba'alo'obo' yaan u yookslo'ob te' najo' (7)
Ku taasik utsil u beeta'al le temploo' (10-19)
Junp'éel ba'al limpioe' ma' tu p'atik limpioil uláak' ba'al (10-14)
Le ba'ax a'ala'ab ti' Zorobabelo' (20-23)
«Yaan in beetik ka p'áatkech bey junp'éel anillo utia'al sellare'» (23)

1 Jéeobae'* tu t'anaj Ageo# le profetao'. Lela' úuch dos años káajak u reinar Darío, úuch tu yáax díail le mes seiso'.△ Ageo[a] túune' t'aanaj yéetel Zorobabel u gobernadoril Judá, Zorobabel[b] ka'ache' u hijo Sealtiel. Ageoe' t'aanaj xan yéetel Josué u maas nojchil le sacerdote'obo', Josué ka'ache' u hijo Jeozadak. Ageoe' tu ya'alajti'ob:

2 «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Le kaaja' ku ya'alik: «Todavía ma' k'uchuk u k'iinil u beeta'al* u yotoch# Jéeobai'»».[c]

3 Jéeoba túune' tu ka'a t'anaj le profeta Ageoo',[d] ka tu ya'alajti': **4** «¿U k'iinil wa a kajtale'ex ti' ki'ichkelem najo'ob mientras in wotoche' láaj niikil u pak'ilo'ob?[e] **5** Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': ‹Jach ilawile'ex* ba'ax táan a beetke'ex. **6** Te'exe' ts'o'ok a pak'ke'ex ya'ab semilla, chéen ba'ale' chéen junp'íit ka cosecharke'ex.[f] Ka janale'ex, chéen ba'ale' ma' ta na'ajtale'ex. Ka wuk'ike'ex vino, chéen ba'ale' ma' tu chúukpajalte'ex. Ka takik a nook'e'ex, chéen ba'ale' ma' ta k'íintale'ex. Le máax ku meyaj utia'al u náajalo' ku ts'áaik u tojol u náajal ti' junp'éel bolsa yaan u joolilo'ob›».

7 «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Jach ilawile'ex* ba'ax táan a beetke'ex».

8 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Xeene'ex te' montañao' ka a taase'ex che'ob[a] utia'al a beetke'ex in wotoch.[b] Beyo' tene' yaan u ki'imaktal in wóol yéetel ti' kin alabarbili'»».[c]

9 «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Te'exe' táan ka'ach a páa'tke'ex u ya'abtal a cosecha'ex, chéen ba'ale' chéen junp'íit yanchaji, yéetel le ka ta taase'ex ta wotoche'exe' tin wustaj utia'al u bisa'al.[d] ¿Ba'axten bey úuchiko'? Tumen in wotoche' láaj niikil yanil, kex beyo' cada juntúul ti' te'exe' chéen táan u máan u yáalkab utia'al u yilik bix je'el u maas ma'alobkíintik u yotoche'.[e] **10** Le o'olal ma' k'áax sereno desde te' ka'ano' yéetel ma' tu ts'áaj u yich le lu'umo'. **11** Tene' tin beetaj u tijil le lu'umo' bey xan le montaña'obo', tin beetaj u p'áatal mina'an trigo,* túumben vino, aceite, mix u jóok'ol le ba'axo'ob ku pa'ak'alo'. Tin beetaj xan a mu'yaje'ex,# yéetel u mu'yaj a walak' ba'alche'ex, tuláakal ba'ax ka beetke'ex ka'ache' chéen kunel»».

12 Zorobabel[f] u hijo Sealtiel,[g] Josué u hijo Jeozadak[h] u maas nojchil le sacerdote'obo' bey xan tuláakal le kaajo' tu yu'ubo'ob le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba u Dioso'obo'. Leti'obe' tu yu'ubo'ob le ba'ax tu ya'alaj le profeta Ageoo', le

CAP 1
a Esd 5:1
b Esd 3:2 Esd 5:2
c Esd 4:4, 23
d Esd 6:14
e Jer 52:12, 13
f Dt 28:22

Columna 2
a Esd 3:7
b Esd 5:2 Esd 6:15 Zac 1:16
c Isa 60:13
d Mal 2:2
e Ag 1:4
f Mt 1:12
g 1Cr 3:17-19 Lu 3:23, 27
h 1Cr 6:15

1:1 * Ilawil página 2566. # U k'áat u ya'al «Síij tu K'iinil Fiesta». △ U k'aaba' le mesa' Elul. Ilawil «Elul», página 2562. **1:2** * Wa «u jel líi'sa'al». # Wa «templo». **1:5, 7** * Wa «Jach tuukulnene'ex ti'».

1:11 * Wa ma' xaane' cebada. # Wa «a sufrire'ex».

máax túuxta'ab tumen Jéeoba u Dioso'obo'. Le kaaj túuno' jo'op' u ka'a respetartik Jéeoba.

13 Ageo, le máax túuxta'an tumen Jéeobao', tu ya'alaj ti' le kaaj le ba'ax a'ala'abti' tumen Jéeobaa': «Jéeobae' ku ya'alik: ‹Tene' tia'anen ta wéetele'exe'›».[a]

14 Jéeoba túune' tu péeksaj u puksi'ik'al[b] Zorobabel, u puksi'ik'al Josué[c] bey xan u puksi'ik'al tuláakal le kaajo', tuláaklo'ob túune' bino'obe' ka jo'op' u meyajo'ob tu yotoch Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.[d] Zorobabel u hijo Sealtiele' leti' ka'ach u gobernadoril Judá,[e] yéetel Josué u hijo Jeozadake' leti' ka'ach u maas nojchil le sacerdote'obo'. **15** Lela' úuch dos años káajak u reinar Darío,[f] úuch te' día 24 ti' le mes seiso'.

2 Te' día 21 ti' le mes sieteo'* Jéeobae' tu t'anaj le profeta Ageoo',[g] ka tu ya'alajti': **2** «Beet uts a bin t'aan yéetel Zorobabel[h] u gobernadoril Judá,[i] u hijo Sealtiel. T'aanen xan yéetel Josué[j] u maas nojchil le sacerdote'obo', le u hijo Jeozadako',[k] ts'o'ole' unaj xan a t'aan yéetel le kaajo'. Xeene' ka a k'áatti'ob lela': **3** ‹¿Yaan wa máax ichile'ex tu yilaj buka'aj ki'ichkelmil le templo yaan ka'acho'?[l] Kux túun beoraa', ¿bix a wilke'ex? ¿Máasa' ka tuklike'exe' le yaan beoraa' bey mix ba'al tu tséel le yaan ka'acho'?›.[m]

2:1 * U k'aaba' le mesa' Tisri. Ilawil «Tisri», página 2692.

CAP 1

a 2Cr 15:2 Isa 8:10 Ro 8:31

b Esd 1:1, 5

c Zac 3:1 Zac 6:11-13

d Esd 5:2 Zac 6:15

e Esd 1:8 Esd 5:14

f Esd 4:24 Ag 1:1 Zac 1:1

CAP 2

g Esd 5:1 Esd 6:14

h 1Cr 3:17-19 Zac 4:9

i Esd 1:8

j Zac 3:8 Zac 6:11

k 1Cr 6:15

l 1Re 6:1 Esd 3:12

m Zac 4:10

Columna 2

a Zac 8:9

b Éx 3:12 Isa 43:2 Ro 8:31

c Éx 29:45 Éx 34:10

d Zac 4:6

e Isa 41:10 Zac 8:13

f Heb 12:26, 27

g Isa 2:2 Isa 60:5, 11

h Éx 40:35 1Re 8:11 Isa 66:12

i Isa 60:13

j Sl 85:8 Isa 2:4 Isa 60:17, 18 Zac 8:12

4 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Zorobabel, ma' a ch'a'ik saajkil. Josué, u maas nojchil le sacerdote'obo', u hijo Jeozadak, ma' a ch'a'ik xan saajkil›.

Jéeobae' ku ya'alik: ‹Te'ex, u kajnáalile'ex le lu'uma', ma' a ch'a'ike'ex saajkil, ts'áaba'ex meyaj›.[a]

Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Tene' tia'anen ta wéetele'exe'.[b] **5** K'a'ajakte'ex le ba'ax tin prometertajte'ex le ka jóok'e'ex tu lu'umil Egiptoo',[c] tene' láayli' táan in nu'uktike'ex yéetel in podere'.[d] Ma' a ch'a'ike'ex saajkil›.[e]

6 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Ichil junp'íit k'iine' yaan in ka'a tíitik le ka'ano'obo', le yóok'ol kaabo', le k'áa'náabo' bey xan le tikin lu'umo'›.[f]

7 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Yaan in tíitik tuláakal le kaajo'obo', le ko'okoj ba'alo'ob* yaanti'ob túuno' yaan u yooklo'ob te' najo',[g] yaan in chupik le naj yéetel in ki'ichkelmilo'›.[h]

8 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹In tia'al le plata yéetel le oroo›.

9 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Le naja' yaan u p'áatal maas ki'ichkelem ke le naj yaan ka'acho'›.[i]

Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Te' lugar je'ela' yaan in beetik u yantal jeets'elili'›».[j]

2:7 * Wa «le ba'alo'ob jats'utstak».

10 Te' día 24 ti' le mes nueveo',* dos años káajak u reinar Daríoe', Jéeobae' tu t'anaj le profeta Ageoo',[a] ka tu ya'alajti': **11** «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': ‹Beet uts a bin t'aan yéetel le sacerdote'obo', k'áatti'ob ba'ax ku ya'alik le leyo', a'alti'ob lela':[b] **12** «Ko'ox a'alike' juntúul máake' táan u bisik u bak'el junp'éel ofrenda k'uba'an ti' Dios, le bak'a' u to'omaj tu nook'. Wa ku kóojol u nook' le máak ti' waaj, ti' junp'éel janal, ti' vino, ti' aceite wa ti' je'el ba'alak jaanlile', ¿ku p'áatal wa santoil le ba'alo'oba'?›»».

Le sacerdote'ob túuno' tu núuko'ob: «¡Ma'atech!».

13 Ageo túune' tu ya'alajti'ob: «Ko'ox a'alike' juntúul máake' ku machik junp'éel kimen wíinklil, yéetel le máako' ku p'áatal ma' limpio yanil tu táan Diosi'. Wa le máak ku machik junp'éel ti' le ba'alo'ob ku jaanta'alo'obo', ¿ku p'áatal wa túun ma' limpio yanil le ba'ax tu macho'?».[c]

Le sacerdote'ob túuno' tu núuko'ob: «Jaaj, ¡ku p'áatal ma' limpio yanili'!».

14 Ageo túune' tu ya'alajti'ob: «Jéeobae' ku ya'alik: ‹Tin táane' bey yanil le kaaja', bey yanil le nacióna'. Bey in wilik tuláakal le ba'ax ku beetko'obo', je'el ba'axak ka u k'ubo'obtene' ma' limpio yanili'.

2:10 * U k'aaba' le mesa' Kislev. Ilawil «Kislev», página 2568.

CAP 2

a Ag 1:1

b Mal 2:7

c Le 7:21
Nú 5:2, 3
Nú 9:6
Nú 19:11
Nú 31:19

Columna 2

a Esd 3:10
Zac 4:9

b Ag 1:6
Zac 8:10

c Dt 28:22

d Esd 5:2
Zac 8:9

e Ag 1:6

f Pr 3:9, 10
Zac 8:12

g Ag 2:10

h Ag 2:6
Heb 12:26, 27

15 Chéen ba'ale' desde bejla'e' beete'ex uts a jach tuukule'ex ti' le ba'ax úuch antes ti' u káajal u jel líi'sa'al u templo Jéeobao'.[a] **16** Te' k'iino'ob je'elo', le kéen xi'ik juntúul máak u ch'a' 20 costalo'ob ti' wa ba'ax ku cosecharta'ale' ku yilke' chéen 10 yani', yéetel le kéen xi'ik wa máax u ch'a' 50 tinaja'ob vino te' tu'ux ku beeta'al vinoo' ku yilke' chéen 20 yani'.[b] **17** Tene' tin k'askúuntaj tuláakal le ba'ax ta beete'exo', tin beetaj u k'astal le cosechao', tin beetaj u tsa'ayal k'oja'anil ti' le paak'alo'obo'[c] yéetel tin beetaj u k'áaxal bat,* kex beyo' mix juntúul ti' te'ex suunaj tin wiknali'›, lela' bey u ya'alik Jéeobao'.

18 ‹Bejla'e' día 24 ti' le mes nueveo', te' k'iina' káaj u ts'a'abal u chuunpak'il u templo Jéeoba.[d] Desde bejla'e' jach tuukulnene'ex ti' lela': **19** ¿Láayli' wa yaan semilla te' bodegao'?*[e] U matailo'ob uva, higo, granada yéetel olivoe', ¿máasa' todavía ma' u ts'áa u yicho'obi'? Chéen ba'ale' desde bejla'e' yaan in pulik in bendición ta wóok'ole'ex›».[f]

20 Láayli' te' día 24 ti' le mes nueveo',[g] Jéeobae' tu ka'a t'anaj Ageoe', ka tu ya'alajti': **21** «A'al ti' Zorobabel u gobernadoril Judá: ‹Yaan in tíitik le ka'ano'obo' bey xan le yóok'ol kaabo'.[h] **22** Tene' yaan in xu'ulsik ti' le reino'obo' yéetel yaan in lu'sik le páajtalil yaan ti' tuláakal le

2:17 * Wa «granizo». **2:19** * Wa «te' cisterna tu'ux ku líi'sa'alo'?».

naciónoʼobo'.[a] Yaan in xu'ulsik xan ti' le carroʼob utiaʼal baʼatelo' bey xan ti' le máaxoʼob yanoʼob tu yóokʼoloʼobo', yaan in xu'ulsik ti' le tsíiminoʼobo' bey xan ti' le máaxoʼob natʼmiloʼobo'. Letiʼobe' yaan u paklan kíimskubaʼob yéetel u espadaʼob›».[b]

23 «Jéeoba, le máax gobernartik le ángeloʼobo', ku yaʼalik: ‹Zorobabel[a] u hijo Sealtiel,[b] te' kʼiin jeʼelo' tene' yaan in chʼaʼikech utiaʼal ka a meyajten›, lela' bey u yaʼalik Jéeobaoʼ. ‹Tsʼoʼole' yaan in beetik ka pʼáatkech bey junpʼéel anillo utiaʼal sellare', tumen teech le máax tsʼoʼok in yéeyikoʼ›, lela' bey u yaʼalik Jéeoba, le máax gobernartik le ángeloʼobo'».

CAP 2
a Isa 60:12
Da 2:44
Sof 3:8
b Jue 7:22
Columna 2
a Esd 3:8
b Mt 1:12

ZACARÍAS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Ku yaʼalaʼalti'ob ka suunakoʼob tu yiknal Jéeoba (1-6)
Suunene'ex, teen túune' yaan in suut ta wiknale'ex (3)
Wayak' 1: máakoʼob u natʼmoʼob tsíiminoʼob (7-17)
«Teen Jéeobae' yaan in kaʼa líiʼsik u yóol Sión» (17)
Wayak' 2: kanpʼéel baakoʼob yéetel kantúul artesanoʼob (18-21)

2 Wayak' 3: juntúul máak u machmaj suum utiaʼal u pʼiis (1-13)
Jerusaléne' yaan u pʼiʼisil (2)
Jéeobae' bey kʼáakʼ tu baʼpach Jerusaléne' (5)
Bey ka chʼóopkʼabtaʼak u neekʼ u yich Diose' (8)
«Yaʼab naciónoʼobe' yaan u tsʼáaikubaʼob tu tséel Jéeoba» (11)

3 Wayak' 4: ku kʼeʼexel u nook' le u maas nojchil le sacerdoteʼobo' (1-10)
Satanáse' ku tsʼáaikuba tu contra Josué (1)
¡Yaan in túuxtik le máax meyajtikeno', u kʼaabaʼe' Kʼuʼuk'! (8)

4 Wayak' 5: junpʼéel candelabro yéetel kaʼakúul olivo (1-14)
‹Chéen yéetel u poder Jéeoba, ma' yéetel u poder wíiniki'› (6)
«¿Yaan wa máax mixbaʼalkúuntik le kʼiin ka káaj le meyajoʼ?» (10)

5 Wayak' 6: junpʼéel rollo ku máan te' kaʼano' (1-4)
Wayak' 7: junpʼéel xúuxak utiaʼal u yúuchul pʼiis (5-11)
U kʼaabaʼ le koʼolel yaan ichiloʼ KʼasaʼanilL (8)
Ku bisaʼal le xúuxak tak Sinaro' (9-11)

6 Wayak' 8: kanpʼéel carroʼob (1-8)
Le Kʼuʼukʼoʼ yaan u beetik u reyil yéetel u sacerdoteil (9-15)

7 Kʼaas u ayunar máak wa ma' tu jaajil u yóol ku beetki' (1-14)
«¿Ayunarnajeʼex wa tin woʼolal?» (5)
Beet baʼax maʼalob, eʼes nojoch yaabilaj, chʼaʼ óotsilil (9)

8 Jéeobae' ku yaʼalik ka yanak jeetsʼelil yéetel ka aʼalaʼak u jaajil (1-23)
Jerusaléne' «u kaajil le jaajoʼ» (3)

«Cada juntúule' unaj u ya'alik u jaajil» (16)
Tu lugar u ayunaro'obe' yaan u festejaro'ob (18, 19)
‹Ko'ox k'áat óoltik ti' Jéeoba ka u ye'esto'on u yutsil› (21)
Diez máako'obe' yaan u ch'uykuba'ob tu nook' juntúul judío (23)

9 Jéeobae' ku t'aan tu contra u maasil kaajo'ob (1-8)
Ku taal u rey Sión (9, 10)
Juntúul rey ma'atech u taaskuba nojba'alil (9)
Yaan u salvarta'al u kaajal Jéeoba (11-17)

10 Ti' Jéeoba ka k'áata'ak ka taalak cháak, ma' ti' yaanal dioso'obi' (1, 2)
Jéeobae' yaan u much'ik u kaajal (3-12)
Le máax ku beetik u nojchilo' ti' Judá u taal (3, 4)

11 Ku bin k'aasil ti' máax ma' tu k'amik u j-kanan taman Dios (1-17)
‹Kanáant le tamano'ob jatsa'ano'ob utia'al kíimsbilo'› (4)
Ka'ap'éel che'ob, u k'aaba'obe' Utsil yéetel Múuch' (7)
Ku bo'ota'al le j-kanan tamano': 30 u p'éelal ba'alo'ob de plata (12)
Ku píikch'inta'al le plata ichil le tesorería0' (13)

12 Jéeobae' ku defendertik Judá yéetel Jerusalén (1-9)
‹Jerusaléne' bey junp'éel tuunich jach aale'› (3)
Ku yo'tiko'ob «le máax tu táats'lomto'obo'» (10-14)

13 Ku xu'ulsa'al le imageno'ob yéetel le ma' jaajil profeta'obo' (1-6)
Le ma' jaajil profeta'obo' yaan u su'laktalo'ob (4-6)
Yaan u beeta'al loob ti' le j-kanan tamano' (7-9)
Yaan u p'a'atal limpioil le máaxo'ob p'áato'ob kuxa'anilo' (9)

14 Chéen Jéeoba kun adorarbil (1-21)
U Montañail le Olivo'obo' ka'abúuj kun jóok'olti' (4)
Chéen Jéeoba kun adorarbil, chéen leti' kun alabarbil (9)
Ku castigarta'al u enemigo'ob Jerusalén (12-15)
Ku festejarta'al u Fiestail le Paselo'obo' (16-19)
Tuláakal le olla'obo' yaan u p'áatlo'ob santoil (20, 21)

1 Jéeobae'* tu t'anaj profeta Zacarías# te' mes ochoo',^ lela' úuch dos años káajak u reinar Darío.[a] Zacarías[b] ka'ache' u hijo Berekías, Berekíase' u hijo Idó. Diose' tu ya'alaj ti' Zacarías: **2** «Jéeobae' jach p'u'uj tu contra a papá'ex.[c]

3 A'al ti' le kaaj lela': ‹Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Jéeobae'* ku ya'alikte'ex: ‹Suunene'ex tin wiknal, teen túune' yaan in suut ta wiknale'ex›,[a] lelo' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».

4 ‹Ma' a beetke'ex le ba'ax tu beetaj a papá'exo', ti' leti'obe' a'ala'ab tumen le profe-

CAP 1

a Esd 4:24
Ag 1:1
Ag 2:10

b Esd 5:1

c 2Re 22:16, 17
Jer 44:5, 6

Columna 2

a Eze 33:11
Miq 7:18, 19
Mal 3:7

1:1 * Ilawil página 2566. # U k'áat u ya'al «Jéeobae' Ts'o'ok u K'a'ajsik». ^ U k'aaba' le mesa' Hesván wa Bul. Ilawil «Bul», página 2558.

1:3 * Wa «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».

ta'ob yanchajo'ob úuchjeakilo': «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Beete'ex uts a suute'ex tin wiknal, xu'uluk a beetke'ex ba'alo'ob k'aastak›».[a]

‹Chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu yu'ubo'ob in t'aani',[b] ku ya'alik Jéeoba.

5 ‹U jaajile' a papá'ex bey xan le profeta'obo' kíimo'ob. **6** Chéen ba'ale' tene' tin wa'alaj ti' a úuchben láak'tsile'ex le ba'ax in k'áat ka u beeto'obo'. Tene' tin túuxtaj in profeta'ob utia'al in wa'alikti'ob ba'ax je'el u yúuchul wa ma' tu beetko'ob le ba'ax ku ya'alik in leyo'obo'. ¿Ma' wa úuchti'ob jach je'ex úuchik in wa'alikti'obo'?›.[c] Le o'olale' suunajo'ob tin wiknale' ka tu ya'alo'ob: ‹Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ts'o'ok u beetik t-éetel je'el bix tu ya'alil ken u beetilo'›».[d]

7 Te' día 24 ti' u mesil Sebat,* te' mes 11, Jéeobae' tu t'anaj le profeta Zacaríaso'. Lela' úuch dos años káajak u reinar Darío.[e] Zacaríase' u hijo Berekías, Berekíase' u hijo Idó. Zacarías túune' tu ya'alaj: **8** «Tene' yaan ba'ax ts'a'ab in wil de áak'ab. Tin wilaj juntúul máak u nat'maj juntúul chak tsíimin, leti'e' p'áat te' tu'ux yaan u matailo'ob mirtoo', te' táax lu'um yaan chúumuk ti' le montaña'obo'. Paachil ti'e' yaan ka'ach máako'ob u nat'mo'ob tsíimino'obi', jujuntúul ti' le tsíimino'oba' chakta-

1:7 * Ilawil página 2579.

CAP 1

a Esd 9:6, 7
Isa 1:16
Isa 55:7
Os 14:1

b 2Cr 36:15, 16
Jer 11:7, 8

c 2Cr 36:17
Da 9:11, 12

d Dt 28:20, 45
Jer 23:20

e Esd 4:24

Columna 2

a Zac 1:15

b 2Cr 36:20, 21
Jer 25:11, 12
Da 9:2
Zac 7:5

c Sl 74:10
Sl 102:13

d Joe 2:18
Zac 8:2

ko'ob, uláak'o'obe' café'ob yéetel uláak'o'obe' saktako'ob».

9 Teen túune' tin wa'alaj: «In yuum, lelo'oba' ¿máaxo'obi'?».

Le ángel táan ka'ach u t'aan tin wéetelo' tu ya'alajten: «Beora ken in we'estech máaxo'oba'».

10 Le máak túun wa'alakbal te' tu'ux yaan u matailo'ob mirtoo' tu ya'alajten: «Lelo'oba' leti'e máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen Jéeoba utia'al ka u yilo'ob bix yanil le lu'umo'». **11** Le máako'oba' tu ya'alo'ob ti' u ángel Jéeoba yaan ka'ach te' tu'ux yaan u matailo'ob mirtoo': «Ts'o'ok k-bin il bix yanil le lu'umo', ¡ilawile!, ti' tuláakal le lu'umo' yaan jeets'elili', mina'an ba'ateli'».[a]

12 U ángel Jéeoba túune' tu ya'alaj: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ts'o'ok u máan 70 años p'u'ujkech yéetel a kaajal,[b] ¿tak ba'ax k'iin ken a ch'a' óotsilil ti' Jerusalén yéetel ti' u kaajilo'ob Judá?».[c]

13 Jéeoba túune' tu núukaj ti' le ángel ku t'aan tin wéetelo', tu núukajti' yéetel jats'uts t'aano'ob bey xan yéetel t'aano'ob ku líi'sik u yóol máak. **14** Le ángel túun ku t'aan tin wéetelo' tu ya'alajten: «K'a'am a'ale: ‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': «Tene' jach táaj in yaabiltmaj Jerusalén yéetel Sión, jach kin tuukul tu yo'olalo'ob.[d] **15** Tene' jach p'uja'anen yéetel le kaajo'ob ku tukliko'ob kuxa'ano'ob ich

jeets'elilo'.[a] Tene' in tukultmaj in castigartik in kaajal, chéen ba'ale' tu p'iis ka'ach ken in beetil.[b] Pero le kaajo'obo' tu castigarto'ob in kaajal maas ti' le buka'aj in tukultmaj ka'acho'».[c]

16 Le o'olale', lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Tene' yaan in ka'a ch'a'ik óotsilil ti' Jerusalén,[d] yéetel te'elo' ti' kun beetbil in wotochi', yaan u t'i'inil junp'éel suum tu yóok'ol Jerusalén utia'al u p'i'isil›,[e] lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.[f]

17 K'a'am t'aanakech tu ka'atéene' ka a wa'al lela': ‹Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Le kaajo'ob in tia'alo'obo' yaan u chu'uplo'ob yéetel yaan u tuulo'ob yéetel in wutsil. Teen Jéeobae' yaan in ka'a líi'sik u yóol Sión[g] yéetel yaan in yéeyik Jerusalén tu ka'atéen»›».[h]

18 Teen túune' tin líi'saj in paakate' ka tin wilaj kanp'éel baako'ob.[i] **19** Le o'olale' tin k'áataj ti' le ángel ku t'aan tin wéetelo': «¿Ba'ax u k'áat ya'al le kanp'éel baako'oba'?». Leti'e' tu núukajten: «Lelo'oba' leti'e baako'ob k'i'itbes u kaajil Judá,[j] Israel[k] yéetel Jerusaléno'».[l]

20 Jéeoba túune' tu ye'esajten kantúul artesano'ob. **21** Tene' tin k'áatajti': «¿Ba'ax túun ken u beeto'ob?».

Leti'e' tu núukajten: «Leti'obe' yaan u sajakkúuntiko'ob le baako'obo', yaan u taalo'ob utia'al u kachko'ob u baak le nacióno'ob tu ts'áajuba'ob tu contra Judá utia'al u k'i'itbesko'obo'. Le baako'oba' leti'ob k'i'itbes u kaajil Judá, hasta p'áat mix máak ku páajtal u líi'sik u pooli'».

2 Tene' tin líi'saj in paakate' ka tin wilaj juntúul máak u machmaj junp'éel suum[a] utia'al u p'iis. **2** Ka túun tin k'áatajti': «¿Tu'ux ka bin?».

Le máak túuno' tu núukajten: «Táan in bin in p'is Jerusalén utia'al in wilik buka'aj u kóochil yéetel buka'aj u chowakil».[b]

3 ¡Ilawile!, le ángel táan ka'ach u t'aan tin wéetelo' bini, uláak' juntúul ángel túune' bin tu yiknal. **4** Le uláak' juntúul ángelo' tu ya'alajti': «Áalkabnen tu tojil le xi'ipalo' ka a wa'alti': ‹Le máako'ob kun kajtalo'ob Jerusalén[c] bey xan le ba'alche'ob kun antalo'ob te'elo' yaan u jach ya'abtalo'ob, hasta yaan u p'áatal bey junp'éel kaaj mina'an u pak'ilo'ob tu ba'pache'›.[d] **5** Jéeobae' ku ya'alik: ‹Tene' yaan in wantal tu ba'pach Jerusalén bey junp'éel k'áak'e',[e] yéetel yaan in chupik le kaaj yéetel in ki'ichkelmilo'›».[f]

6 Jéeobae' ku ya'alik: «¡Ko'otene'ex! ¡Ko'otene'ex!, jóok'ke'ex ti' le lu'um yaan xamano'».[g]

Tumen tene' ts'o'ok in k'i'itbesko'ob tuláakal tu'ux»,*[h] lela' bey u ya'alik Jéeobao'.

7 «Sión, teech le kajakbalech yéetel u hija Babiloniao', ¡ko'oten, púuts'kech![i] **8** Le

CAP 1

a Jer 48:11
Zac 1:11

b Isa 54:8

c Sl 137:7
Isa 47:6
Jer 51:35

d Isa 12:1
Jer 33:14
Zac 8:3

e Esd 6:14, 15
Isa 44:28
Ag 1:14

f Jer 31:38, 39
Eze 40:2, 3
Zac 2:1, 2

g Isa 51:3

h Sl 132:13
Zac 2:12
Zac 3:2

i Zac 1:21

j 2Re 24:12, 14

k 2Re 15:29
2Re 17:6
2Re 18:11
Jer 50:17

l 2Re 25:11
2Cr 36:17, 19

Columna 2

CAP 2

a Zac 1:16

b Jer 31:38, 39

c Isa 44:26
Jer 30:18
Eze 36:10

d Isa 33:20
Jer 31:24
Jer 33:10, 11
Zac 8:4, 5

e Sl 125:2
Isa 26:1

f Isa 12:6
Isa 60:19, 20
Ag 2:9

g Isa 11:12, 16

h Dt 28:64
Eze 5:12

i Isa 48:20
Isa 52:2
Jer 50:8
Miq 4:10

2:6 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu tojil u kanp'éel iik'ilo'ob le ka'ano'».

ka ts'o'ok u alabarta'al Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', leti'e' tu túuxten ti' le nacióno'ob tu toko'obtech tuláakal le ba'ax yaantecho',[a] leti' túune' tu ya'alaj: ‹Je'el máaxak ka u beette'ex wa ba'axe' bey ka u ch'óopk'abt u neek' in wiche'.[b] **9** Beoraa' yaan in líi'sik in k'ab tu contra le máaxo'ob ku esclavizaro'obo', ti' leti'ob túune' yaan u to'okolti'ob le ba'ax yaanti'ob tumen u esclavo'obo'›.[c] Te'ex túune' yaan a wojéeltike'ex túuxta'aben tumen Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.

10 U kaajil Sión, awatnakech yéetel ki'imak óolal[d] tumen táan in taal[e] utia'al in kajtal chúumuk ti' teech»,[f] lelo' bey u ya'alik Jéeobao'. **11** «Te' k'iin je'elo' ya'ab nacióno'obe' yaan u ts'áaikuba'ob tu tséel Jéeoba,[g] yéetel leti'obe' yaan u k'uchul u beetuba'ob in kaajal. Teen túune' yaan in kajtal chúumuk ti' te'ex». Yaan a wojéeltik túune' túuxta'aben tumen Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'. **12** Jéeobae' yaan u ch'a'ik Judá bey u herencia te' lu'um santoo', yéetel yaan u ka'a yéeyik Jerusalén.[h] **13** Tuláakal máake' u mak u chi' tu táan Jéeoba, tumen desde te' lugar santo tu'ux kaja'ano' táan u meyaj utia'al u beetik le ba'ax ts'o'ok u ch'a'tuklik tu yo'olal le kaajo'.

3 Leti' túune' tu beetaj in wilik Josué[i] le u maas nojchil le sacerdote'obo', leti'e' ti' wa'alakbal ka'ach tu táan u ángel Jéeobae'. Tin wilaj xan Satanás[a] wa'alakbal tu x-no'oj Josué yéetel táan u ts'áaikuba tu contra. **2** U ángel Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Satanás: «¡Satanás, Jéeoba ka u k'eyech![b] ¡Jéeoba, le máax yéey Jerusaléno',[c] leti' ka u k'eyech! Josuée' ¿ma' wa bey junp'éel si' jóo'sa'an ichil le k'áak'o'?».

3 Josuée' ti' wa'alakbal ka'ach tu táan le ángelo' yéetel sucio le nook' u búukintmo'. **4** Le ángel túuno' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob wa'alakbalo'ob tu táano': «Lu'se'ex le nook' sucio yaanti'o'». Le ángel túuno' tu ya'alaj ti' Josué: «Ilawile, ts'o'ok in p'atkech limpioil ti' le ba'alo'ob ma' ma'alobtak a beetmo',* yéetel yaan u ts'a'abal a búukint ki'ichkelem nook'o'ob».[#d]

5 Teen túune' tin wa'alaj: «Ba'ak'ak junp'éel nook' limpio tu pool».[e] Leti'ob túune' tu ch'a'ajo'ob junp'éel nook' limpioe' ka tu bak'o'ob tu pool, tu ts'áajo'ob xan u búukint uláak' nook'. Mientrase' u ángel Jéeobae' ti' wa'alakbal naats'e'. **6** U ángel Jéeoba túune' tu ya'alaj ti' Josué: **7** «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': ‹Wa ka beetik tuláakal ba'ax kin wa'alik yéetel ka beetik tuláakal le meyaj in k'ubéentmajtecho', teche' yaan u páajtal a beetik a juezil tin wotoch[f] yéetel yaan a kanáantik* u

CAP 2
a 2Re 24:2 Miq 4:11
b Dt 32:9, 10 Sl 105:14, 15 2Te 1:6
c Isa 14:2
d Isa 35:10
e Isa 40:9, 10
f Le 26:11, 12 Isa 12:6
g Sl 22:27 Isa 2:2, 3 Zac 8:22, 23
h 2Cr 6:6 Zac 1:17

CAP 3
i Esd 5:2 Ag 1:14 Zac 6:11

Columna 2
a Job 1:6
b Jud 9
c 2Cr 6:6 Zac 2:12
d Éx 28:2
e Éx 29:6
f Mal 2:7

3:4 * Wa «ti' le culpa yaantecho'». # Wa «u nook'ilo'ob fiesta». **3:7** * Wa «yéetel yaan in k'ubéentiktech».

táankabilo'ob. Ts'o'ole' yaan u páajtal a wokol yéetel a jóok'ol te' tu'ux yanena', yaan u páajtal a beetik je'ex u beetik le máaxo'ob yano'ob tin táana›.

8 ‹Josué, u maas nojchil le sacerdote'obo', u'uy a wu'uy lela' yéetel u'uya'ak xan tumen le uláak' a wéet sacerdoteilo'ob ku kutalo'ob ta táano', tumen te'exe' beye'ex junp'éel señal ku ye'esik junp'éel ba'ax kun úuchle'. ¡Illawile'ex! ¡Tene' táan in túuxtik le máax meyajtikeno',[a] u k'aaba'e' K'u'uk'![b] **9** ¡Illawile'ex le tuunich ts'o'ok in ts'áaik tu táan Josuéo'! Tu yóok'ol le tuunicha' yaan siete icho'obi', yéetel tu yóok'ole' yaan ba'ax ken in ts'íibti'. Ti' junp'éelili' k'iine' yaan in lu'sik le culpa yaan ti' le lu'umo›, lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.[c]

10 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Te' k'iin je'elo' cada juntúul máake' yaan u ya'alik ti' u yéet máakil ka taalak kutal yáanal u bo'oy u pak'al uva yéetel yáanal u bo'oy u pak'al higo›».[d]

4 Le ángel túun t'aanaj tin wéetelo' suunaje' ka tu yajsen, tu yajsen je'ex u beeta'al ti' juntúul máak táan u weenle'. **2** Leti' túune' tu ya'alajten: «¿Ba'ax ka wilik?».

Teen túune' tin núukaj: «Táan in wilik junp'éel candelabro de oro,[e] yéetel tu yóok'ole' yaan junp'éel nuxi' tazai'. Te' candelabroo' yaan siete u p'éelal lámpara'obi',[f] siete u p'éelal. Ti' cada junp'éel ti' le lámpara'ob yano'ob te' candelabroo' yaan junp'éel tuboi'. **3** Tu tséel le candelabroo' yaan ka'akúul olivoi',[a] junp'éele' tia'an tu x-no'oj le nuxi' tazao', yéetel le uláak'o' tia'an tu x-ts'íike'».

4 Teen túune' tin k'áataj ti' le ángel táan ka'ach u t'aan tin wéetelo': «In yuum, ¿ba'ax u k'áat u ya'al le ba'alo'oba'?». **5** Le ángelo' tu núukajten: «¿Ma' wa a wojel ba'ax u k'áat u ya'alo'obi'?».

Tene' tin núukajti': «In yuum, ma' in wojli'».

6 Leti' túune' tu ya'alajten: «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba ti' Zorobabela': ‹«Le ba'alo'oba' yaan u béeytalo'ob chéen yéetel in poder,[b] ma' yéetel u yáantaj junp'éel ejércitoi' mix yéetel u poder wíiniki'»,[c] lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'. **7** Kex ka u k'atuba tu beel Zorobabel[d] junp'éel ba'al je'ex u nojchil junp'éel montañae', yaan u suut bey junp'éel táax lu'ume'.[e] Leti'e' yaan u ts'áaik le tuunich ku bin tu maas ka'anlil le temploo', le táan u beetko' yaan u yawta'al: «¡Jach táaj ki'ichkelem! ¡Jach táaj ki'ichkelem!»».

8 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alaj: **9** «Zorobabel ts'áa u chuunpak'ilo'ob le naja'[f] yéetel leti' xan ken u ts'o'okse.[g] Yaan túun a k'uchul a wojéelte', Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', leti' túuxten ta wiknale'ex. **10** ¿Yaan wa máax mixba'alkúuntik le k'iin ka káaj le meyajo'?[h] Wa beyo' unaj u k'exik

CAP 3

a Isa 42:1
Isa 52:13

b Isa 11:1
Isa 53:2, 11
Jer 23:5
Jer 33:15
Zac 6:12

c Jer 50:20

d 1Re 4:25
Os 2:18
Miq 4:4

CAP 4

e Éx 25:31
1Re 7:48, 49

f Éx 25:37

Columna 2

a Zac 4:11, 14
Ap 11:3, 4

b Jue 6:34
Jue 15:14

c 1Sa 17:45
Os 1:7

d Esd 3:2
Ag 1:1

e Isa 40:4

f Esd 3:8, 10
Esd 5:14, 16

g Esd 6:14
Zac 6:12

h Esd 3:12
Ag 2:3

u tuukul. Le kaaj túuno' yaan u ki'imaktal u yóol, yéetel yaan u yilik junp'éel plomo tu k'ab Zorobabel, yaan xan u yila'al tumen le siete icho'obo'. Le siete icho'oba' u yicho'ob Jéeoba, yéetel ku máan u paakato'ob yóok'ol tuláakal le lu'umo'».[a]

11 Teen túune' tin k'áatajti': «¿Ba'ax u k'áat u ya'al le ka'akúul olivo yaan tu x-no'oj yéetel tu x-ts'íik le candelabroo'?».[b] **12** Tene' tin wa'alajti' tu ka'atéen: «Tene' tin wilaj ka'acháach olivo* ku ts'áaiko'ob aceite je'ex u color le oroo', yéetel le aceitea' ku yáalkab ti' ka'ap'éel tubo de oro. ¿Ba'ax u k'áat u ya'al le ka'acháach olivoa'?».

13 Leti' túune' tu k'áatajten: «¿Ma' wa a wojel ba'ax u k'áat u ya'alo'obi'?».

Tene' tin núukajti': «In yuum, ma' in wojli'».

14 Le ángelo' tu ya'alajten: «Le ba'alo'oba' leti'e ka'atúul máaxo'ob yéeya'ano'ob tumen u Yuumil tuláakal le lu'umo', yéetel ti' wa'alakbalo'ob tu tséele'».[c]

5 Teen túune' tin líi'saj in paakat tu ka'atéene' ka tin wilaj junp'éel rollo* táan u máan te' ka'ano'. **2** Le ángel túuno' tu k'áatajten: «¿Ba'ax ka wilik?».

Tene' tin núukajti': «Táan in wilik junp'éel rollo ku máan te' ka'ano', u chowakile' óoli' nueve metros,* yéetel u kóochile' óoli' cuatro metros y medio».*

3 Leti' túune' tu ya'alajten: «Lela' leti'e maldición ku k'i'itpajal yóok'ol tuláakal le lu'umo' tumen ma' castigarta'ak le máaxo'ob ku yookolo'obo'[a] kex ti' juntséel le rolloo' ku ya'alik unaj u maldecirta'al le máax ku yookolo'. Ts'o'ole' ma' castigarta'ak xan le máax ku jurartik junp'éel ba'al ma' jaajo'[b] kex ti' uláak' juntséel le rolloo' ku ya'alik unaj u maldecirta'al le máax ku jurartik junp'éel ba'al ma' jaajo'. **4** Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Ts'o'ok in túuxtik le maldicióno', leti' túune' yaan u yokol tu yotoch le máax ku yookolo', bey xan tu yotoch le máax ku ch'a'chi'itik in k'aaba' utia'al u jurartik junp'éel ba'al ma' jaajo'. Le maldición túuno' yaan u p'áatal ichil le najo' yéetel yaan u xu'ulsikti', yaan u xu'ulsik ti' u che'ilo'ob bey xan ti' u tuunichilo'ob›».

5 Le ángel ku t'aan ka'ach tin wéetelo', náats' tin wiknale' ka tu ya'alajten: «Beet uts a líi'sik a paakate' ka a wil le ba'ax ku chíikpajlo'».

6 Teen túune' tin k'áatajti': «¿Ba'ax lelo'?».

Leti'e' tu núukaj: «Lelo' junp'éel xúuxak* utia'al u yúuchul p'iis». Tu ya'alaj xan: «Lela' leti'e bix u yila'al le k'asa'an máako'ob yano'ob ti' tuláakal le lu'uma'». **7** Tin

CAP 4

a 2Cr 16:9 Pr 15:3 Jer 16:17 Ap 5:6

b Zac 4:2, 3

c Ag 2:4 Ap 11:3, 4

Columna 2

CAP 5

a Éx 20:15

b Éx 20:7 Le 19:12

4:12 *Le u mejen k'ab le olivoa' chuup yéetel u yicho'ob. **5:1** *Ilawil página 2577. **5:2** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «20 codos». Ilawil «Codo», página 2559.

5:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez codos». **5:6** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Efá». Ilawil «Efá», página 2561.

wilaj túune' ch'úuya'ab u maak le xúuxako', le u maaka' wóolis yéetel beeta'an de plomo, ichil le xúuxako' ti' kulukbal ka'ach juntúul ko'oleli'. **8** Leti' túune' tu ya'alaj: «U k'aaba' le ko'olela' K'asa'anil». Leti' túune' tu ka'a júupch'intaj le ko'olel ichil le xúuxako' ka tu ka'a makaj le xúuxak yéetel le u maak de plomoo'.

9 Tin líi'saj in paakate' ka tin wilaj táan u taal ka'atúul ko'olelo'ob, táan ka'ach u xik'nalo'ob. U xiik'o'obe' bey je'ex u xiik'o'ob le cigüeñao'. Le ka'atúul ko'olelo'ob túuno' tu ch'úuyo'ob le xúuxako' ka tu biso'ob ka'an.* **10** Le ka tin wilaj lelo', tin k'áataj ti' le ángel ku t'aan tin wéetelo': «¿Tu'ux ku bisa'al le xúuxako'?».

11 Leti'e' tu núukaj: «Táan u bisa'al tu lu'umil Sinar,*[a] te'elo' yaan u beeta'al junp'éel naj utia'al u ts'a'abali', le kéen listochajke' yaan u ts'a'abal ichil, yaan u p'áatal te' tu'ux unaj u yantalo'».

6 Tin líi'saj in paakat tu ka'atéene' ka tin wile' táan u taal kanp'éel carro'ob, le carro'oba' táan u jóok'lo'ob chúumuk ti' ka'ap'éel montaña'ob de cobre. **2** Le yáax carroo' táan u jíita'al tumen chak tsíimino'ob, le u ka'ap'éelo' táan u jíita'al tumen box tsíimino'ob,[b] **3** le u yóoxp'éelo' táan u jíita'al tumen sak tsíimino'ob, yéetel le u kanp'éelo' táan u jíita'al tumen tsíimino'ob pintotako'ob yéetel t'úunt'un booxtako'ob.[a]

4 Tene' tin k'áataj ti' le ángel táan ka'ach u t'aan tin wéetelo': «In yuum, ¿ba'ax le carro'oba'?».

5 Le ángelo' tu núukajten: «Lelo'oba' leti'e kanp'éel muuk'o'ob*[b] ku taalo'ob desde te' ka'ano', leti'obe' tia'ano'ob ka'ach tu táan u Yuumil tuláakal le lu'uma'.[c] **6** Le carro ku jíita'al tumen le box tsíimino'obo' táan u bin te' lu'um yaan xamano'.*[d] Le sak tsíimino'obo' táan u bino'ob te' lu'um yaan chik'ino',[#] yéetel le pintotako' táan u bino'ob te' lu'um yaan te' noojolo'.[▵] **7** Le t'úunt'un booxtako'obo' jach taak ka'ach u máano'ob yóok'ol tuláakal le lu'umo». Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex, máanke'ex yóok'ol tuláakal le lu'umo». Leti'ob túune' jo'op' u máano'ob yóok'ol tuláakal le lu'umo'.

8 Leti' túune' tu t'anene' ka tu ya'alajten: «Ilawile, le tsíimino'ob ku bino'ob tu tojil le xamano', ts'o'ok u beetko'ob u jéets'el u p'uja'anil Jéeoba tu contra le lu'um yaan xamano'».

9 Jéeobae' tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **10** «Ch'a' le ba'ax tu taasaj Elday, Tobiya yéetel Jedayáo', ch'a' le ba'ax ts'a'abti'ob tumen le kaaj bisa'ab táanxel lu'umilo'. Te' k'iin je'elo' xeen tu yotoch Josías u hijo Sofonías, xeen

CAP 5
a Gé 10:8, 10 Gé 11:1, 2 Da 1:2

CAP 6
b Zac 6:6

Columna 2
a Zac 6:7
b Sl 104:4
c 2Cr 18:18 Job 1:6 Da 7:10 Lu 1:19 Heb 1:7, 14
d Zac 2:6, 7

5:9 * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «entre le ka'an yéetel le lu'umo». **5:11** * Wa «Babilonia».

6:5 * Lelo'oba' ma' xaane' táan u t'aan ti' kanjaats ángelo'ob. **6:6** * Wa «norte». # Wa «maas paachil ti' le k'áa'náabo'». ▵ Wa «sur».

junmúuch' yéetel le máaxo'ob taalo'ob desde Babiloniao'. **11** Ch'a' le plata yéetel le oroo' ka a beet junp'éel corona.* Le kéen ts'o'okke' ts'áa tu pool Josué[a] u maas nojchil le sacerdote'obo', le u hijo Jeozadako'. **12** Unaj a wa'alikti':

‹Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': «U k'aaba' le máaka' K'u'uk'.[b] Te' lugar tu'ux yano' yaan u jóok'ol u k'u'uk' yéetel yaan u beetik u templo Jéeoba.[c] **13** Leti' kun beetik u templo Jéeoba, yéetel jach yaan u respetarta'al. Leti'e' yaan u kutal tu trono yéetel yaan u gobernar, desde tu tronoe' yaan xan u beetik u sacerdoteil.[d] Leti'e' yaan u beetik le ka'ap'éel meyaja' utia'al ka yanak jeets'elil.* **14** Le coronao'* unaj u ts'a'abal tu templo Jéeoba utia'al u k'a'ajsa'al le ba'ax tu beetaj Élem, Tobiya, Jedayá[e] yéetel Hen u hijo Sofoníaso'. **15** Le máaxo'ob náach yanilo'obo' yaan u taalo'ob yéetel yaan u yáantajo'ob utia'al ka beeta'ak u templo Jéeoba». Wa ku seguer a wu'uyike'ex u t'aan Jéeoba a Diose'exe' yaan a wojéeltike'exe' túuxta'aben tumen Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'›».

7 Cuatro años káajak u reinar Daríoe', Jéeobae' tu t'anaj Zacarías,[f] lela' úuch te' día cuatro ti' le mes nueveo', tu mesil Kislev.* **2** U kajnáalilo'ob Betele' tu túuxto'ob Sarézer, Réguem-mélek yéetel le máaxo'ob láak'intiko' utia'al u k'áatko'ob ti' Jéeoba ka u ye'es u yutsil ti'ob. **3** Túuxta'abo'ob xan tu yiknal le sacerdote'ob yano'ob tu yotoch* Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', bey xan tu yiknal le profeta'obo'. Leti'obe' túuxta'abo'ob u ya'alo'ob lela': «¿Unaj wa in wok'ol yéetel u p'áatal ma' in janal te' mes cinco[a] je'ex ts'o'ok in beetik ya'ab añoso'?».

4 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', tu ka'a t'anene' ka tu ya'alaj: **5** «A'al ti' tuláakal le kaaj bey xan ti' le sacerdote'obo': ‹Durante le 70 años[b] ayunarnaje'ex* yéetel ok'olnaje'ex te' mes cinco yéetel te' mes sieteo',[c] ¿ayunarnaje'ex wa tin wo'olal? **6** Le táan ka'ach a janale'ex yéetel le táan ka'ach a wuk'ike'ex wa ba'axo', ¿ma' wa ta beete'ex chéen utia'al a wutsile'exi'? **7** ¿Ma' wa unaj a wu'uyike'ex ka'ach le ba'ax tu ya'alajte'ex Jéeoba, le ba'ax tu túuxtaj a'albilte'ex tumen le profeta'ob yanchajo'ob úuchjeakilo'?[d] Te' k'iino'ob je'elo' yaan máaxo'ob kaja'ano'ob Jerusalén bey xan te' kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho' yéetel yaan ka'ach jeets'elil ichilo'ob. Ts'o'ole' yaan xan ka'ach u kajnáalilo'ob le Négueb yéetel le Sefeláo'›».

8 Jéeobae' tu ka'a t'anaj Zacaríase' ka tu ya'alaj:

6:11 * Wa «junp'éel ki'ichkelem corona». **6:13** * Wa «Leti'e' yaan u páajtal u beetik ma'alob le ka'ap'éel meyaja'». **6:14** * Wa «Le ki'ichkelem coronao'».

7:1 * Ilawil página 2568. **7:3** * Wa «templo». **7:5** * Ilawil página 2557.

CAP 6

a Ag 1:1 Zac 3:3, 5

b Isa 11:1 Zac 3:8

c Zac 8:9

d Heb 3:1 Heb 4:14 Heb 8:1

e Zac 6:10

CAP 7

f Esd 6:14 Zac 1:1

Columna 2

a 2Re 25:8-10 Jer 52:12-14

b Jer 25:11 Zac 1:12

c Jer 41:1, 2

d 2Cr 36:15

9 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': ‹Le kéen juzgarnake'exe' beete'ex je'ex unaj u beeta'alo',[a] e'ese'ex nojoch yaabilaj[b] ta baatsile'ex yéetel ch'a' óotsiltaba'ex. **10** Ma' unaj a tuuse'ex utia'al a ch'a'ike'ex wa ba'ax ti' juntúul viuda, ti' juntúul paal mina'an u papá,*[c] ti' juntúul j-táanxel lu'umil[d] wa ti' juntúul máak óotsil.[e] Ma' a ch'a'tuklike'ex ichil a puksi'ik'ale'ex a beetke'ex ba'ax k'aas ti' a wéet máakile'ex›.[f] **11** Chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu yóotaj u yu'ubo'ob t'aani',[g] tu beetaj u tercoilo'obe' ka tu sutaj u paacho'ob ti' teen,[h] tu pixaj tak u xikno'ob utia'al ma' u yu'ubiko'ob mix ba'al.[i] **12** Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'ob túuno', jach p'u'uji, tumen leti'obe' tu chichkúuntaj u puksi'ik'alo'ob je'ex u chichil junp'éel diamantee',*[j] yéetel ma' tu beeto'ob le ba'ax ku ya'alik le leyo'.# Ma' tu beeto'ob le ba'ax a'ala'abti'ob tumen Jéeobao', ma' tu beeto'ob le ba'ax péeksa'ab u ya'al le úuchben profeta'ob[k] tumen u poder le máax gobernartik le ángelo'obo'».[l]

13 «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Le ka tin t'ano'obe' leti'obe' ma' tu yu'ubeno'obi',[m] le o'olale' le ka tu t'aneno'obe' teen xane' ma' tin wu'uyo'obi'.[a] **14** Meyajnajten junp'éel k'a'amkach iik' utia'al in beetik u k'i'itpajlo'ob te' lu'umo'ob ma' u k'aj óolo'obo',[b] le o'olal jach k'aschaj le lu'um tu'ux luk'o'obo', hasta p'áat mix máak ku máani', mix máak suunaji'.[c] Le jats'uts lu'um tu'ux yano'ob ka'acho' tu beeto'ob u suut junp'éel lugar jach táaj k'aas yanil›».

8 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **2** «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': ‹Tene' jach táaj in yaabiltmaj Sión,[d] jach kin tuukul tu yo'olal. Tene' jach yaan in p'u'ujul yéetel yaan in defendertik›».

3 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeobaa': ‹Tene' yaan in suut Sión,[e] yaan in kajtal Jerusalén.[f] Ti' Jerusaléne' yaan u ya'ala'alti' u kaajil le jaajo',*[g] yéetel ti' u montaña Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', yaan u ya'ala'alti' le santa montañao'›».[h]

4 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': ‹Le xiibo'ob yéetel le ko'olelo'ob ch'ija'ano'obo' yaan u ka'a kutalo'ob tu k'iiwikilo'ob Jerusalén, cada juntúule' u machmaj u xóolte' tumen jach ts'o'ok u yantal u ja'abil.[i] **5** U k'iiwikilo'ob le kaajo' yaan u chu'upul yéetel mejen xi'ipalalo'ob bey xan yéetel mejen x-ch'úupalalo'ob táan u báaxalo'ob›».[j]

CAP 7

a Pr 21:3
Jer 21:12

b Pr 16:6
Os 10:12
Miq 6:8

c Éx 22:22
Dt 24:17
Isa 1:17

d Éx 23:9
Mal 3:5

e Pr 22:22

f Zac 8:17

g 2Cr 33:10
Jer 6:10

h Ne 9:29

i 2Re 17:13, 14
Isa 6:10
Jer 25:7

j Eze 3:7

k Ne 9:30
Hch 7:51

l 2Cr 36:15, 16
Jer 21:5

m Isa 50:2

Columna 2

a Isa 1:15
Lam 3:44

b Dt 28:64
Jer 5:15

c Le 26:22, 33
2Cr 36:20, 21

CAP 8

d Joe 2:18
Zac 1:14

e Zac 1:16

f Isa 12:6
Joe 3:17
Zac 2:11
Zac 8:8

g Isa 1:26
Isa 60:14
Jer 33:16

h Isa 2:2
Isa 11:9
Isa 66:20
Jer 31:23

i Isa 65:20
Jer 30:10

j Jer 30:19
Jer 31:4, 27
Zac 2:4

7:10 *Wa «kimen u papá». **7:12** *Uláak' bix u traducirta'ale' «je'ex junp'éel chichich tuuniche'», je'ex u tuunichil esmerile'. #Wa «le nu'uktajo'».

8:3 *Wa «le kaaj ku páajtal u confiar máak ti'o'».

6 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': ‹Te' k'iino'ob je'elo' u yalab le máaxo'ob bisa'abo'ob táanxel lu'umilo' ma' ken u creerto'ob wa je'el u béeytal le ba'alo'oba', chéen ba'ale', ¿jach wa ma' tu páajtal in beetik le ba'alo'oba'?›, lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».

7 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': ‹Yaan in salvartik in kaajal, yaan in jóo'sko'ob te' lu'umo'ob yano'ob lak'in* yéetel chik'ino'.[a] **8** Tene' jach tu jaajile' yaan in taasko'ob utia'al ka kajlako'ob Jerusalén,[b] leti'obe' yaan u k'uchul u beetuba'ob in kaajal, yéetel tene' yaan in beetkinba u Dioso'ob,[c] juntúul Dios justo yéetel mantats' ku beetik ba'ax ku ya'alik›».

9 «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': ‹Te'ex le máaxo'ob táan u yu'ubiko'ob le ba'axo'ob ku ya'alik le profeta'obo',[d] ma' u lúubul a wóole'ex.[e] Le ba'axo'ob ku ya'aliko'obo' láayli' leti'e ba'axo'ob a'ala'ab te' k'iin ka ts'a'ab u chuunpak'ilo'ob le temploo', le u yotoch Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'. **10** Antes ti' le k'iino'ob je'elo' ma'atech u bo'ota'al ti' wíinik le meyaj ku beetko', yéetel ma'atech u bo'ota'al le meyaj ku beetik le u yalak' ba'alche'obo'.[f] Ts'o'ole' yo'olal le máaxo'ob p'ekmil le kaajo' sajbe'entsil u yokol wa u jóok'ol máaki', tumen tene' tin beetaj u p'ektikuba le máako'ob tu baatsilo'obo'›.

11 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Chéen ba'ale' le u yalab ti' le kaaj bisa'abo'ob táanxel lu'umilo' ma' ken in tratarto'ob je'ex úuchik in tratartik le kaaj úuchjeakilo'.[a] **12** Tumen le semilla taasik jeets'elilo' yaan u pa'ak'al, le uvao' yaan u ts'áaik u yich, le lu'umo' yaan xan u ts'áaik u yich,[b] yéetel desde te' ka'ano' yaan u k'áaxal sereno. Tuláakal le ba'alo'oba' yaan in beetik u tia'alinta'al tumen u yalab le kaaj bisa'ab táanxel lu'umilo'.[c] **13** U kajnáalile'ex Judá yéetel Israel, te'exe' ku ch'a'chi'ita'al ka'ach a k'aaba'ex tumen le kaajo'ob utia'al u maldeciro'obo',[d] chéen ba'ale' beoraa' yaan u ch'a'chi'itko'ob a k'aaba'ex utia'al u bendeciro'ob,[e] tumen yaan in salvarke'ex. ¡Ma' a ch'a'ike'ex saajkil![f] Ma' u lúubul a wóole'ex›.[g]

14 Tumen lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': ‹«Tene' tin ch'a'tuklaj in castigartik a úuchben láak'tsile'ex úuchik u beetko'ob in p'u'ujul, yéetel ma' tin ch'a'aj óotsilil ti'obi'»,[h] ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', **15** «chéen ba'ale' beoraa' ts'o'ok in ch'a'tuklik in we'esik in wutsil ti' Jerusalén yéetel ti' Judá.[i] ¡Ma' a ch'a'ike'ex saajkil!»›.[j]

16 ‹Lela' leti'e ba'ax unaj a beetke'exa': cada juntúule'

CAP 8
a Sl 107:2, 3
b Jer 3:17; Joe 3:20; Am 9:14
c Le 26:12; Jer 30:22; Eze 11:20
d Esd 5:1
e Isa 35:4; Ag 2:4
f Ag 1:6

Columna 2
a Ag 2:19
b Le 26:4; Dt 28:4; Isa 30:23
c Isa 35:10; Isa 61:7
d Dt 28:37; Jer 42:18
e Gé 22:18; Isa 19:24, 25
f Isa 41:10
g Isa 35:4
h Jer 4:28; Eze 24:14
i Jer 31:28; Jer 32:42
j Isa 43:1; Sof 3:16

8:7 * Wa «este».

unaj u ya'alik u jaajil ti' u yéet máakil,[a] yéetel le kéen juzgarnake'ex tu joonajilo'ob le kaajo' unaj a wa'alike'ex mantats' u jaajil, yéetel unaj a wilke'ex ka yanak jeets'elil.[b] **17** Ma' a ch'a'tuklik ichil a puksi'ik'ale'ex a beetke'ex k'aas ti' a wéet máakile'ex,[c] xu'uluk a jurarke'ex ba'alo'ob ma' jaajtaki',[d] tumen tene' jach in p'ekmaj tuláakal le ba'alo'oba'›,[e] ku ya'alik Jéeoba».

18 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', tu ka'a t'anene' ka tu ya'alajten: **19** «Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': ‹U kajnáalile'ex Judá, te' mes kanp'éelo',[f] te' mes cincoo',[g] te' mes sieteo'[h] yéetel te' mes diezo'[i] te'exe' ka ayunare'ex ka'achi, chéen ba'ale' beoraa' te' meso'ob je'elo' yaan a beetke'ex fiesta'ob utia'al a ki'imakkúuntik a wóole'ex.[j] Le o'olale' yaabilte'ex ba'ax jaaj bey xan le ba'ax taasik jeets'elilo'›.

20 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: ‹Le kaajo'ob yéetel u kajnáalil ya'abkach nukuch kaajo'obe' jach tu jaajil yaan u taalo'ob, **21** yéetel u kajnáalilo'ob junp'éel kaaje' yaan u bin u ya'alo'ob ti' u kajnáalilo'ob uláak' junp'éel kaaj: «Ko'ox utia'al k-k'áat óoltik ti' Jéeoba ka u ye'es u yutsil to'on, ko'ox utia'al k-meyajtik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'. To'one' yaan xan k-bin».[k] **22** Ya'abkach kaajo'ob yéetel nacióno'ob jach yaan u páajtalilo'obe' yaan u taalo'ob Jerusalén utia'al u meyajtiko'ob Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo',[a] yaan u taalo'ob utia'al u k'áat óoltiko'ob ti' Jéeoba ka u ye'es u yutsil ti'ob».

23 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo': ‹Te' k'iino'ob je'elo' diez máako'ob ti' tuláakal le idioma'ob[b] yaan te' nacióno'obo' yaan u ch'uytalo'ob ti' u nook'* juntúul judío táan u ya'aliko'ob: «Taak k-bin ta wéetele'ex,[c] tumen ts'o'ok k-u'uyike' Diose' tia'an ta wéetele'exe'»›».[d]

9 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Diosa':

«Jéeobae' táan u t'aan tu contra u lu'umil Adrak,
táan u t'aan tu contra Damasco.[e]
Jéeobae' u ts'aamaj u paakat tu yóok'ol wíiniko'ob[f]
bey xan tu yóok'ol tuláakal u tribuilo'ob Israel.
2 Diose' ku t'aan xan tu contra Amat,[g] le lu'um yaan tu tséelo',*
bey xan tu contra Tiro[h] yéetel Sidón,[i] tumen le kaajo'oba' ku tukliko'ob jach yaan u na'ato'ob.[j]
3 Tiroe' tu jel líi'saj le nukuch pak'o'obo'.
Le kaaja' tu much'kíintaj ya'ab plata je'ex u ya'abil le polvoo',

CAP 8

a Le 19:11 Pr 12:19 Ef 4:25
b Zac 7:9
c Zac 7:10
d Zac 5:4
e Pr 6:16-19
f Jer 52:6, 7
g Jer 52:12-14
h 2Re 25:25 Zac 7:5
i Jer 52:4
j Isa 35:10 Jer 31:12
k Jer 50:4, 5

Columna 2

a Sl 22:27 Isa 2:2, 3 Isa 11:10 Isa 55:5 Isa 60:3 Os 1:10 Miq 4:2 Ag 2:7
b Zac 2:11 Ap 7:9 Ap 14:6
c Éx 12:37, 38
d Isa 45:14

CAP 9

e Jer 49:27 Am 1:3
f Heb 4:13 1Pe 3:12
g Jer 49:23
h Isa 23:1 Am 1:9, 10
i Eze 28:21 Joe 3:4
j Eze 28:2, 3

8:23 * Wa «tu kabalil u nook'». **9:2** * Amate' ma' xaane' tia'an tu tséel Adrak wa tu tséel Damascoe'.

bey xan ya'ab oro je'ex u
ya'abil le lu'um yaan te'
calle'obo'.[a]
4 ¡Ilawile! Jéeobae' yaan u
lu'sik ti' u kaajil Tiro le
ba'alo'ob yaanti'o',
ichil le k'áa'náab ken
u xu'uls ti' u soldado'o-
bo',[b]
yéetel le kaajo' yaan
u xu'ulsa'alti' tumen le
k'áak'o'.[c]
5 Le kéen u yil Askelón le
ba'ax kun úuchul ti' Ti-
roo', yaan u ch'a'ik saaj-
kil,
Gazae' jach yaan u
chi'ichnaktal,
bey xan ken u yu'ubiluba
Ecróno' tumen ts'o'ok u
mixba'alkúunta'al le
máax ti' ku confiar ka'a-
cho'.
Tu kaajil Gazae' yaan u
kíimil juntúul reyi',
yéetel u kaajil Askelóne'
yaan u p'áatal mina'an
u kajnáalilo'ob.[d]
6 Tu kaajil Asdode' yaan u
kajtal juntúul j-táanxel
lu'umili'.
Tene' yaan in beetik u
xu'ulul u creerkuba le
filisteo'obo'.[e]
7 Tene' yaan in lu'sik le
k'i'ik' yaan tu chi' le filis-
teo'obo',
yaan in lu'sik le ba'alo'ob
k'aastak yaan tu kojo'o-
bo',
le u yalab kun p'áatlo'obo'
yaan u p'áatlo'ob utia'al
Dios,
tu lu'umil Judáe' yaan u
p'áatlo'ob je'ex juntúul u
nojchil junp'éel tribue',[f]
yéetel u kajnáalilo'ob
Ecróne' yaan u p'áat-
lo'ob je'ex le jebuseo'o-
bo'.[a]
8 Tene' yaan in p'áatal
tu táankabil in wotoch
utia'al in kanáantik,[b]
te' lu'uma' tene' ma' ken
in cha'a u yokol mix u
jóok'ol mix juntúul ene-
migoi'.
Ma' kun ka'a máan mix
juntúul máak je'el u
beetik u mu'yaj* in kaa-
jale',[c]
tumen ts'o'ok in wilik le
ba'ax úuchti'obo'.#
9 U kaajil Sión, jach ki'i-
makchajak a wóol.
U kaajil Jerusalén, awat-
nakech yéetel ki'imak
óolal.
¡Ilawile!, a reye' táan u
taal ta wiknal.[d]
Leti'e' toj tuláakal ba'ax
ku beetik, ts'o'ok u ga-
nartik u enemigo'ob,
leti'e' ma'atech u taasku-
ba nojba'alil,[e] u nat'maj
juntúul burro,
u nat'maj juntúul táanke-
lem burro, u mejnil jun-
túul x-burra.[f]
10 Yaan in lu'sik le u carroi-
lo'ob ba'ate'el yaan Efraí-
no',
yéetel yaan in lu'sik le
tsíimino'ob yano'ob Je-
rusaléno'.
Yaan u lu'sa'al le arco'ob
ku meyaj utia'al u yúu-
chul ba'atelo'.

CAP 9

a Eze 27:32, 33

b Eze 26:17
Eze 27:26

c Eze 28:18

d Sof 2:4

e Am 1:8

f Isa 60:14

Columna 2

a 2Sa 5:6, 7
1Re 9:20, 21

b Sl 125:2

c Isa 54:14

d Sl 2:6
Isa 32:1
Jer 23:5
Lu 19:37, 38
Jn 1:49

e Mt 11:29

f 1Re 1:33, 34
Mt 21:5, 7
Jn 12:14, 15

9:8 * Wa «u sufrir». # Te'ela' táan u t'aan ti' bix u beeta'al u mu'yaj u kaajal.

Ti' tuláakal le nacióno'obo' leti'e' yaan u ya'alik de ke yaan jeets'elil.[a]
Yaan u gobernar desde le k'áa'náab yaan lak'ino' tak le k'áa'náab yaan chik'ino',
desde Río Éufrates tak tu xuul yóok'ol kaab.[b]
11 Sión,* yo'olal le k'i'ik' we'ek le ka tin beetaj le pacto# ta wéetelo',
yaan in jóo'sik le máaxo'ob k'ala'ano'ob ichil le ch'e'en mina'an u ja'ilo'.[c]
12 Le máaxo'ob k'ala'ano'ob yéetel yaan esperanza ti'obo' suunako'ob te' lugar tu'ux je'el u kanáanta'alo'obo'.[d]
Sión, bejla'e' kin wa'aliktech lela':
‹Tene' ka'atéen ken in bendecirtech.[e]
13 Judáe' yaan u meyajten bey junp'éel arcoe'.
Efraíne' bey je'ex junp'éel flechae' yéetel yaan in ts'áaik te' arcoo'.
Sión, tene' yaan in wajsik a paalalo'ob,
yéetel yaan in ts'áaiko'ob tu contra u paalal Grecia.
Sión, yaan in beetik a p'áatal je'ex u espada juntúul soldadoe'›.
14 Jéeobae' yaan u ye'esik de ke tia'an yéetel u kaajale'.

9:11 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Jerusalén». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «Teech». # Wa «acuerdo».

CAP 9

a Isa 9:7

b Éx 23:31 Sl 2:8 Sl 72:8

c Isa 49:9

d Isa 61:1 Jer 31:17

e Isa 61:7

Columna 2

a Jos 6:5

b Miq 5:9 Zac 10:5 Zac 12:6

c Éx 27:2 Le 4:7

d Eze 34:22

e Isa 62:3 Sof 3:20

U flechae' séeba'an kun bin je'ex u léembal cháake'.
Jéeoba, le máax yaan tuláakal autoridad ti'o', yaan u yustik le baako',[a]
yaan u bin ba'ate'el tu contra u enemigo'ob yéetel junp'éel k'a'amkach iik' ku taal desde noojol.
15 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', yaan u defendertik u kaajal.
Leti'obe' yaan u ch'i'inlo'ob yéetel yúuntun tumen u enemigo'ob, chéen ba'ale' leti'obe' yaan u ganartik u enemigo'ob.[b]
Leti'obe' yaan u ki'imaktal u yóolo'ob, yéetel yaan u yawato'ob je'ex le máaxo'ob u yuk'mo'ob vinoo'.
Yaan u chu'uplo'ob je'ex u chu'upul le nukuch taza'ob ku meyajo'ob kéen beeta'ak sacrificio'obo',
yéetel yaan u p'áatlo'ob je'ex u ti'itsilo'ob le altar*[c] pa'apak' yanilo'ob yéetel k'i'ik'o'.
16 Te' k'iin je'elo' yaan u salvarta'alo'ob tumen Jéeoba u Dioso'ob,
yaan u salvarta'alo'ob je'ex u salvarta'al le tamano'ob tumen le j-kanan tamano'.[d]
Leti'obe' yaan u p'áatlo'ob je'ex le jats'uts tuunicho'ob yano'ob ti' junp'éel coronao', yaan u léembalo'ob tu lu'um Dios.[e]

9:15 * Ilawil página 2554.

17 ¡Leti'e' jach táaj nojoch u yutsil,[a]
leti'e' jach ki'ichkelem!
Le janal yéetel le túumben vinoo'
yaan u beetik ka yanak u muuk' le táankelmo'ob yéetel le x-lóo'bayano'obo'».[b]

10 «Tu k'iinil pachal cháake' k'áate'ex ti' Jéeoba ka taalak cháak.
Tumen Jéeobae' leti'e máax beetik u yantal le nukuch múuyalo'ob taasik k'a'amkach ja'o',
leti' beetik u k'áaxal ja' utia'al wíiniko'ob,[c]
leti' beetik u ts'áaik u yich le lu'um utia'al tuláakalo'.
2 Tumen le imageno'obo'* ts'o'ok u ya'aliko'ob ba'alo'ob ma' jaajtaki'.
Yéetel le j-meeno'obo' ts'o'ok u wayak'tiko'ob# junp'éel ba'al ma' jaaji'.
Leti'obe' ku t'aano'ob ti' wayak'o'ob chéen kunelo'ob,
yéetel kex u k'áato'ob u líi'so'ob u yóol máake' ma' tu páajtal u beetko'ob.
Le o'olale' leti'obe' beyo'ob je'ex juntúul taman ts'o'ok u sa'atle',
yaan u mu'yajo'ob tumen mina'an mix máak kanáantko'ob.

10:2 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «terafimo'ob». Ilawil «Terafim», página 2582. #Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay».

CAP 9

a Sl 25:8
Sl 31:19
Isa 63:7

b Isa 62:8
Joe 3:18
Am 9:13

CAP 10

c Dt 11:14
Jer 14:22
Jer 51:16
Eze 34:26
Joe 2:23

Columna 2

a Eze 34:16, 17

3 Tene' sen p'uja'anen tu contra le j-kanan tamano'obo',
yéetel yaan in k'áatik cuenta ti' le k'asa'an máako'ob* ku beetik u nuuktakilo'obo'.
Tumen Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ts'o'ok u sutik u paakat tu tojil u tamano'ob,[a] u kajnáalilo'ob Judá.
Yéetel ts'o'ok u beetik ka p'áatko'ob bey u tsiimine', juntúul ki'ichkelem tsíimin utia'al ba'ate'el.
4 Ichilo'obe' ti' ku jóok'ol le máax ku beetik u nojchilo',*
ichilo'obe' ti' ku jóok'ol le máax ku gobernar yéetel ku ts'áaik áantajo',#
ichilo'obe' ti' ku jóok'ol le arco ku meyaj utia'al le ba'atelo',
ichilo'obe' ti' ku jóok'ol le máax ilik u beeta'al le meyajo', tuláaklo'obe' ti' ku jóok'lo'ob ichilo'obe'.
5 Leti'obe' yaan u k'uchul u beetuba'ob bey soldado'obe',
bey soldado'ob ku ts'a-ts'a'cha'atko'ob le luuk' yaan te' calle'ob tu'ux ku ba'atelo'obo'.

10:3 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le chivo'ob». **10:4** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le torre yaan te' ti'itso'», te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' juntúul máak jach yaan páajtalil ti'. #Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le estacao'», te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' juntúul máak ku ts'áaik áantaj; juntúul gobernante.

Leti'obe' yaan u bino'ob
ba'ate'el tumen Jéeobae'
tia'an tu yéetelo'obe',[a]
le u enemigo'ob u
nat'mo'ob tsíimino'obo'
yaan u p'a'atlo'ob ich
su'tsilil.[b]
6 Tene' yaan in beetik ka
yanak u páajtalil Judá,
yaan in salvartik u paalal
José.[c]
Yaan in ch'a'ik óotsilil
ti'ob,[d]
le o'olale' yaan in beetik
u suuto'ob tu lu'umo'ob.
Yaan u p'áatal bey mix
juntéen in rechazarto'o-
be'.[e]
Tene' Jéeobaen, teen u
Dioso'ob, yaan in núu-
kik u t'aano'ob.
7 U kajnáalilo'ob Efraíne'
yaan u k'uchul u beetu-
ba'ob bey soldado'ob
jach yaan u páajtalilo'o-
be',
yaan u ki'imaktal u yóo-
lo'ob je'ex le máaxo'ob u
yuk'mo'ob vinoo'.[f]
U paalalo'obe' yaan u yil-
ko'ob lela' yéetel yaan u
ki'imaktal u yóolo'ob,
jach yaan u ki'imaktal u
yóol u puksi'ik'alo'ob tu
yo'olal Jéeoba.[g]
8 ‹Tene' yaan in xóob-
tiko'ob, yéetel yaan in
much'ko'ob,
yaan in salvarko'ob,[h] le-
ti'ob túune' yaan u sen
ya'abtalo'ob,
bey kun p'áatlo'ob utia'al
mantats'o'.
9 Kex ka in k'i'itbeso'ob
ichil le kaajo'ob je'ex u
k'i'itbesa'al le semillao',

CAP 10

a Dt 20:1

b Ag 2:22

c Jer 3:18
Eze 37:16, 19
Os 1:10, 11

d Jer 31:9, 20

e Jer 30:18

f Zac 9:15

g Isa 66:14
Sof 3:14

h Isa 44:22
Isa 51:11

Columna 2

a Isa 11:11

b Jer 50:19
Miq 7:14

c Isa 49:19, 20
Isa 54:1, 2

d Isa 11:15

e Isa 19:1
Eze 30:13

f Isa 41:10
Isa 45:24

g Miq 4:5

leti'obe' yaan u k'a'ajsike-
no'ob desde te' náanach
lu'umo'ob tu'ux yano'o-
bo'.
Leti'ob yéetel u paalalo'o-
be' yaan u ka'a antal u
muuk'o'ob, yéetel yaan
u ka'a suuto'ob.
10 Tene' yaan in beetik u
suuto'ob desde tu lu'u-
mil Egipto,
yaan in jóo'sko'ob ti'
u lu'umil Asiria[a] yéetel
yaan in much'ko'ob.
Tene' yaan in taasko'ob
xan tu lu'umil Galaad[b]
yéetel te' Líbanoo',
kex beyo' le lu'umo'oba'
yaan u p'áatal ma' sufi-
ciente utia'al u láaj
antalo'obi'.[c]
11 Le kéen k'a'atak u bee-
lo'ob tumen le k'áa'náa-
bo',
tene' yaan in k'áatmáan
chúumuk ti' le k'áa'náa-
bo' yéetel yaan in xu'ul-
sik ti' u olasil.[d]
Le kéen k'a'atak u bee-
lo'ob tumen le Niloo', te-
ne' yaan in beetik u láaj
sa'ap'al u ja'il.
Kex Asiria jach nojba'al
u taaskubae', tene' yaan
in xu'ulsikti',
yéetel Egiptoe' yaan u
xu'ulul u gobernar.*[e]
12 Teen Jéeobae' yaan in
beetik u maas antal u
muuk'o'ob,[f]
leti'obe' yo'olal bix u
kuxtalo'obe' yaan u
beetko'ob u alabarta'al
in k'aaba'›,[g] lela' bey u
ya'alik Jéeobao'».

10:11 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «xóolte'».

CAP 11

11 «U k'áaxil Líbano, je'ek'abt a joonajilo'ob,
utia'al ka okok le k'áak' u xu'uls ti' le cedro'obo'.
2 ¡U che'ilo'ob enebro, ok'olnene'ex, tumen le cedro'obo' ts'o'ok u lúublo'ob,
le nukuch che'obo' ts'o'ok u xu'ulsa'alo'ob!
¡U nukuch che'ilo'ob* Basán, ok'olnene'ex,
tumen le ka'anal k'áaxo'obo' ts'o'ok u láaj xu'ulsa'alo'ob!
3 ¡U'uy a wu'uye'ex!, le j-kanan tamano'obo' táan u yok'olo'ob,
tumen ts'o'ok u láaj xu'ulsa'al le ba'alo'ob ma'alobtak yaanti'obo'.
¡U'uy a wu'uye'ex!, le táankelem leóno'obo'* táan u jéenkalo'ob,
tumen ts'o'ok u láaj xu'ulsa'al le ya'abkach che'ob yano'ob ka'ach tu jáal le Jordáno'.

4 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Jéeoba in Dioso': ‹Kanáant le tamano'obo', le tamano'ob jatsa'ano'ob utia'al u kíimsa'alo'obo',[a] **5** le tamano'ob ku kíimsa'alo'ob tumen le máaxo'ob maniko'obo',[b] ti' le máako'oba' ma' tu ya'ala'al wa k'aas le ba'ax ku beetko'oba'. Le máaxo'ob konik le tamano'oba'[c] ku ya'aliko'ob: «Alabarta'ak Jéeoba tumen yaan in ayik'altal». Le máaxo'ob kanáantik le tamano'obo' ma'atech u ch'a'iko'ob óotsilil ti'ob».[a]

6 Jéeobae' ku ya'alik: ‹Tene' ma' kun seguer in ch'a'ik óotsilil ti' u kajnáalilo'ob le lu'umo', le o'olale' yaan in beetik u mu'yaj juntúul máak tu k'ab u yéet máakil bey xan tu k'ab le reyo'. Leti'obe' yaan u xu'ulsko'ob le lu'umo', tene' mix máak ken in salvart tu k'abo'ob›».

7 Teen túune' káaj in kanáantik le tamano'ob jatsa'ano'ob utia'al u kíimsa'alo'obo',[b] lela' tin beetaj utia'al u yutsil le máaxo'ob táan u beeta'al u mu'yajo'obo'. Tene' tin ch'a'aj ka'ap'éel che'obe' ka tin ts'áaj u k'aaba'ob, ti' junp'éele' tin ts'áaj u k'aaba't Utsil, yéetel ti' le uláak'o' tin ts'áaj u k'aaba't Múuch',[c] le ka ts'o'oke' káaj in kanáantik le tamano'obo'. **8** Ti' junp'éel mese' tin lu'saj meyaj ti' óoxtúul j-kanan tamano'ob tumen náak in wóol ti'ob yéetel tumen tu p'ekteno'ob. **9** Teen túune' tin wa'alaj: «Ma' kun seguer in kanáantik le tamano'obo'. Le taman ta'aytak u kíimilo' kíimik, le nuka'aj kíimsbilo' kíimsa'ak. Le kun p'áatlo'obo' ka u jaantuba'ob tu baatsilo'ob». **10** Tene' tin ch'a'aj túun le che' tin ts'áaj u k'aaba't Utsilo'[d] ka tin xot'aj, bey úuchik in xu'ulsik le pacto in beetmaj ka'ach yéetel tuláakal le kaajo'obo'. **11** Te' k'iin je'elo' bey úuchik u xu'ulul le pacto in beetmaj ka'acho', le máaxo'ob táan u mu'yajo'ob túuno' tu ts'áajo'ob cuenta de ke Jéeoba a'almil le ba'ax úucho'.

Columna 2

11:2 * U k'aaba' le che'oba' «encino». **11:3** * Wa «le táankelem leóno'ob ts'o'ok u chowaktal u tso'otsel u poolo'obo'».

a Eze 34:8
b Eze 22:25
c Ne 5:8
a Eze 34:2, 4
b Zac 11:4
c Zac 11:10, 14
d Zac 11:7

12 Teen túune' tin wa'alajti'ob: «Wa ma'alob a wilke'exe' bo'ote'exten u tojol in meyaj, pero wa ma'e' p'ate'ex beyo'». Leti'ob túune' tu bo'oto'obten* in meyaj, tu ts'áajo'obten 30 u p'éelal ba'alo'ob de plata.[a]

13 Jéeoba túune' tu ya'alajten: «Píikch'int ichil le tesoreríao', píikch'int le ya'abkach ba'alo'ob tu ts'áajo'obtech ku ye'esko'ob buka'aj in tojol tu táano'obo'».[b] Teen túune' tin ch'a'aj le 30 u p'éelal ba'alo'ob de platao' ka tin píikch'intaj ichil u tesoreríail u yotoch Jéeoba.[c]

14 Tene' tin ch'a'aj túun le che' tin ts'áaj u k'aaba't Múuch'o'[d] ka tin xot'aj, bey úuchik u xu'ulul u biskuba Judá yéetel Israelo'.[e]

15 Jéeoba túune' tu ya'alajten: «Ch'a' u nu'ukulil u meyaj juntúul j-kanan taman mix ba'al u biilal.[f] **16** Tumen tene' yaan in cha'ik ka yanak juntúul j-kanan taman te' lu'umo'. Leti'e' ma' ken u kanáant le tamano'ob táan u kíimlo'obo',[g] ma' ken u kaxt le táankelem tamano'obo', ma' ken u ts'ak le ucha'an loob ti'obo',[h] ts'o'ole' ma' ken u tséent le toj u yóolo'obo'. Tu lugar lelo', le j-kanan tamana' yaan u jaantik u bak'el le polok tamano',[i] yéetel yaan u lu'sik u maay le tamano'obo'.[j]

17 ¡Yaj bix kun ts'o'okol ti'
le in j-kanan taman[k] mix
ba'al u biilalo', le máax
xúump'attik le tamano'obo'![l]

11:12 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu pesarto'ob».

CAP 11

a Mt 26:14, 15 Mt 27:9 Mr 14:10, 11
b Éx 21:32
c Mt 27:5, 6 Hch 1:18
d Zac 11:7
e 1Re 12:19, 20 Eze 37:16
f Eze 34:2, 4
g Jer 23:2 Eze 34:6 Mt 9:36
h Eze 34:21
i Gé 31:38
j Eze 34:3, 10
k Jer 23:1 Mt 23:13
l Jn 10:12

Columna 2

CAP 12

a Job 26:7 Isa 42:5
b Sl 102:25 Isa 45:18
c Zac 14:14
d Sof 3:19
e Zac 14:2, 3

Yaan u beeta'al loob
ti' u k'ab bey xan ti' u
x-no'oj ich yéetel jun-
p'éel espada.
Yaan u láaj tijil u k'ab,
yéetel yaan u bin u
sáasilil* u x-no'oj ich».

12 Lela' leti'e ba'ax ku ya'ala'ala':

lela' leti'e ba'ax ku ya'alik
Jéeoba tu yo'olal Israe-
la', lela' u t'aan Jéeoba,
le máax jaymil le ka'ano',[a]
le máax ts'áa u cimientoil
le lu'umo',[b]
yéetel le máax ts'aamil u
muuk'il u kuxtal wíini-
ko', leti'e' ku ya'alik:

2 «Nika'aj in beet u p'áatal Jerusalén je'ex junp'éel taza* ku beetik u káaltal yéetel u takchalankil le kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho'. Ts'o'ole' yaan u ba'pachta'al Judá bey xan Jerusalén tumen u enemigo'ob.[c] **3** Te' k'iin je'elo' yaan in beetik u p'áatal Jerusalén bey junp'éel tuunich jach aal utia'al tuláakal le kaajo'obo'. Tuláakal le máaxo'ob ken u ts'áauba u ch'úuyo'obe' yaan u jach loobiltkuba'ob.[d] Tuláakal le kaajo'ob yano'ob te' lu'uma' yaan u mu'uch'lo'ob utia'al u ts'áaikuba'ob tu contra».[e] **4** Jéeobae' ku ya'alik: «Te' k'iin je'elo' yaan in beetik u sen sajaktal tuláakal tsíimin, yéetel yaan in beetik u chokotal u pool le máaxo'ob nat'ik le tsíimino'obo'. Tene' ma' ken in lu's in paakat tu

11:17 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u yée'joch'e'ental».
12:2 *Wa «junp'éel nuxi' taza».

yóok'ol Judá, chéen ba'ale' yaan in beetik u ch'óoptal tuláakal le tsíimino'ob yano'ob te' kaajo'obo'. **5** U nuuktakil Judáe' yaan u ya'aliko'ob ichil u puksi'ik'alo'ob: ‹U kajnáalilo'ob Jerusalén ts'áaikto'on muuk', le muuk' ku ts'áaiko'obto'ono' ku taal ti' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'›.[a] **6** Te' k'iin je'elo' yaan in beetik ka p'áatak u nuuktakil Judá bey junp'éel nu'ukul ku tóoch'bal u k'áak'il ichil le che'obo'. Yaan in beetik ka p'áatak bey junp'éel antorcha táan u tóoch'bal u k'áak'il ichil u kúukuchal* trigo tsola'antake'.[b] Leti'obe' unaj u xu'ulsko'ob tuláakal le kaajo'ob yano'ob tu x-no'ojo'ob yéetel tu x-ts'íiko'obo'.[c] U kajnáalilo'ob Jerusaléne' yaan u ka'a p'áatlo'ob kajtal tu kaajalo'ob,# tu kaajil Jerusalén.[d]

7 Jéeobae' yáaxe' yaan u salvartik le najo'ob de nook' yaan Judáo', utia'al beyo' u paalal David yéetel u kajnáalilo'ob Jerusaléne' ma' u tukliko'ob wa maas ma'alobo'ob ke le uláak' kaajo'ob yano'ob Judáo'. **8** Te' k'iin je'elo' Jéeobae' yaan u defendertik u kajnáalilo'ob Jerusalén,[e] te' k'iin je'elo' le máax maas débil yanilo'* yaan u yantal u muuk' je'ex Davide', yéetel u paalal Davide' yaan u yantal u muuk'o'ob je'ex Diose' yéetel yaan u p'áatlo'ob je'ex le u ángel Jéeoba ku bin táanil ti'obo'.[f]

12:6 *Wa «u rollosil». #Wa «te' tu'ux unaj u kajtalo'obo'». **12:8** *Wa «le máax táan u takchalankilo'».

CAP 12

a Isa 41:10 Joe 3:16 Zac 12:8

b Isa 41:15

c Miq 4:13 Zac 9:15

d Zac 2:4

e Jer 23:6 Joe 3:16 Zac 2:5 Zac 9:15

f Éx 14:19 Éx 23:20

Columna 2

a Isa 54:17 Ag 2:22

b Jn 19:34, 37 Jn 20:27 Ap 1:7

c 2Re 23:29 2Cr 35:22

d 2Sa 5:13, 14 Lu 3:23, 31

e Éx 6:16

f Éx 6:17 1Cr 23:10

9 Te' k'iin je'elo' tene' jach tu jaajil yaan in xu'ulsik ti' tuláakal le naciónо'ob kun taalo'ob tu contra Jerusaléno'.[a]

10 Tene' yaan in ts'áaik in poder tu yóok'ol u paalal David bey xan tu yóok'ol u kajnáalilo'ob Jerusalén. Leti'obe' yaan u lúublo'ob utsil tin táan yéetel yaan u k'áat óolalo'ob ti' teen. Ts'o'ole' yaan u paktiko'ob le máax tu táats'lomto'obo'[b] yéetel yaan u yo'tiko'ob, yaan u beetko'ob je'ex u beeta'al kéen kíimik u juntúulili' hijo máake'. Yaan u sen awat ok'olo'ob tu yo'olal, yaan u beetko'ob je'ex le kéen kíimik u yáax hijo máake'. **11** Te' k'iin je'elo' u kajnáalilo'ob Jerusaléne' jach k'a'am kun ok'olo'ob, je'ex úuchik u yok'ol le máako'ob te' Adadrimóno', te' Llanura de Meguidóo'.[c] **12** Tuláakal u kajnáalilo'ob le lu'umo' yaan u yawat ok'olo'ob, yaan u yawat ok'ol cada junp'éel familia. Yaan u yawat ok'ol u familia David, le ko'olelo'obo' junpáayil kun awat ok'olo'ob. Láayli' bey ken u beetil u familia Natáno'.[d] **13** Yaan u yawat ok'ol u familia Leví,[e] le ko'olelo'obo' junpáayil kun awat ok'olo'obo'. Láayli' bey ken u beetil u familia le simeyita'obo'.[f] **14** Bey xan ken u beetil le uláak' familia'ob p'aatlo'obo'. Yaan u yawat ok'ol cada junp'éel familia, le ko'olelo'obo' junpáayil kun awat ok'olo'ob.

13 Te' k'iin je'elo' yaan u páana'al junp'éel ch'e'en utia'al u familia David yéetel utia'al u kajnáalilo'ob Jerusalén, lela' yaan u meyaj

utia'al u p'o'oblo'ob ti' u k'ebano'ob yéetel ti' le ba'alo'ob k'aastak u beetmo'obo'».[a]

2 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Te' k'iin je'elo' yaan in lu'sik tuláakal le imageno'ob yano'ob ti' tuláakal le lu'uma'[b] yéetel ma' kun ka'a k'a'ajsbilo'ob. Yaan in lu'sik le ma' jaajil profeta'ob te' lu'umo',[c] yéetel mix máak ken u ts'íibolt u beetik ba'alo'ob k'aastak. **3** Wa juntúul máak ku ka'a profetizartik junp'éel ba'al ma' jaaje', u papá yéetel u maama, le máaxo'ob beet u síijilo', yaan u ya'aliko'obti': ‹Teche' yaan a kíimil, tumen ts'o'ok a wa'alik ba'alo'ob ma' jaajtak tu k'aaba' Jéeobai›. U papá yéetel u maama le máak túuno' yaan u táats'lomtiko'ob tumen tu profetizartaj junp'éel ba'al ma' jaaji'.[d]

4 Te' k'iino'ob je'elo' cada juntúul ti' le profeta'obo' yaan u su'laktalo'ob yo'olal le ba'alo'ob ma' jaajtak ku profetizarko'obo', ts'o'ole' le kéen tuusnako'obe' ma' ken u búukinto'ob le nook' beeta'an yéetel u tso'otsel ba'alche'o'.[e] **5** Cada juntúul ti' le profeta'ob túuno' yaan u ya'aliko'ob: ‹Tene' ma' profetaeni' chéen juntúul j-kolnáalen.* Tene' desde tin paalil ka ma'anen bey esclavoe›. **6** Wa yaan máax k'áatik ti' juntúul ti' leti'ob: ‹¿Tu'ux beeta'abtech le herida'ob yaan ta hombroo'?›, leti' túune' yaan u núukik: ‹Tu yotoch in amigo'ob* beeta'abten›».

7 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Espada, aajkech, xeen tu contra le in j-kanan tamano',[a] aajkech tu contra le máax in amigoo'. Beet loob ti' le j-kanan tamano'[b] yéetel cha'a u k'i'itpajal le tamano'obo'.[c] Tene' yaan in líi'sik in k'ab tu contra le máaxo'ob mix ba'al u biilalo'obo'».

8 Jéeobae' ku ya'alik: «Ti' tuláakal le lu'umo' ti' cada óoxtúul máake' ka'atúul kun kíimsbili', yéetel juntúul kun p'áatal kuxa'anil te' lu'umo'.

9 Je'el bix u máansa'al ich k'áak' le oro[d] yéetel le plata utia'al u finokíinta'alo', teen xane' yaan in ts'áaik a pruebail le máaxo'ob p'áato'ob kuxa'anilo' yéetel yaan in p'atko'ob limpioil. Leti'obe' yaan u oraro'ob tin k'aaba', teen túune' yaan in núukikti'ob. Tene' yaan in wa'alik: ‹Leti'obe' in kaajal›,[e] leti'ob túune' yaan u ya'aliko'ob: ‹Jéeobae' leti' k-Dios›».

13:5 *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «juntúul máax ku meyajtik le lu'umo'».

13:6 *Wa «Tu yotoch máaxo'ob yaabiltmilen».

CAP 13

a Eze 36:25, 29

b Éx 23:13

c Dt 13:5

d Dt 13:6-9
Dt 18:20

e 2Re 1:8
Mt 3:4

Columna 2

a Eze 34:23
Miq 5:4
Jn 10:11
Heb 13:20

b Isa 53:8
Da 9:26
Hch 3:18

c Mt 26:31
Mt 26:55, 56
Mr 14:27, 50
Jn 16:32

d Mal 3:2, 3

e Jer 30:22

14 «¡Llawile!, u k'iinil Jéeobae' táan u taal, táan u taal le k'iin ken ja'atsak le ba'alo'ob a tia'alo',* chúumuk ti' teech kun jatsbil. **2** Tene' yaan in much'kíintik tuláakal le naciónoʼob utia'al ka ba'atelnakoʼob tu contra Jerusaléno', le kaajo' yaan u ch'a'abal, le ba'aloʼob yanoʼob te' najoʼoboʼ yaan u ch'a'ablo'ob, yéetel le koʼolelo'obo' yaan u violarta'alo'ob. Ts'o'ole' táanchumuk ti' u kajnáalilo'ob le kaajo' yaan u bisa'alo'ob táanxel lu'umil, chéen ba'ale' u yalab ti' le máaxo'ob kun p'áatlo'obo' ma' kun lu'sbilo'ob te' kaajo'.

3 Jéeoba túune' yaan u jóok'ol yéetel yaan u ba'ate'el tu contra le naciónoʼobo',[a] yaan u ba'ate'el je'ex úuchik u beetik tu contra u enemigoʼob úuchjeakilo'.[b] **4** Te' k'iin je'elo' u yooko'obe' yaan u yantaloʼob tu yóok'ol u Montañail le Olivo'obo',[c] le montaña yaan tu lak'inil Jerusaléno'. Le u Montañail le Olivo'obo' yaan u búujul desde lak'in* tak chik'in,# ka'abúuj kun jóok'olti'. Junbúuj ti' le montaña túuno' yaan u péek banda xaman, yéetel le uláak'o' yaan u péek banda noojol, bey túuno' yaan u formar junp'éel nojoch táax lu'um. **5** Te'ex túune' yaan a púuts'le'ex tak te' táax lu'um yanchaj chúumuk ti' le in montaña'obo', tumen le táax lu'uma' yaan u k'uchul tak Azel. Te'exe' unaj a púuts'le'ex je'ex úuchik a beetke'ex tu k'iinilo'ob le rey Uzíaso', te' k'iin je'elo' te'exe' púuts'e'ex le ka tu tíituba le lu'um tu lu'umil Judáo'.[a] Jéeoba in Diose' yaan u taal utia'al u juzgar, tu yéetele' yaan u yantal tuláakal le máaxoʼob santoʼobo'.[b]

6 Te' k'iin je'elo' ma' kun antal le ki'ichkelem sáasilo'...[c] le ba'aloʼobo' yaan u p'áatal ma' tu péeko'ob.* **7** Le k'iin je'elo' unaj u k'aj óolta'al bey u k'iinil Jéeobae'.[d] Ma' kun antal día mix áak'ab, yéetel le kéen t'úubuk k'iine' yaan u yantal sáasil. **8** Te' k'iin je'elo' le ja' ku ts'áaik kuxtalo'[e] yaan u jóok'ol desde Jerusalén,[f] táanchumuk ti' le ja'o' yaan u bin tu tojil le k'áa'náab* yaan banda lak'ino'[g] yéetel le uláak' táanchumuko' tu tojil le k'áa'náab# yaan banda chik'ino'.[h] Bey kun úuchul tu k'iinil yáaxk'iin bey xan tu k'iinil ke'elilo'. **9** Jéeobae' yaan u k'uchul u beetuba Reyil tu yóok'ol tuláakal le lu'umo'.[i] Te' k'iin je'elo' chéen Jéeoba kun adorarbil[j] yéetel chéen u k'aaba' kun alabarbil.[k]

10 Tuláakal le lu'umo' yaan u p'áatal je'ex le Arabáo',[l] desde Gueba[m] tak Rimón,[n] le yaan tu noojolil

CAP 14

a Eze 38:23 Joe 3:2, 14 Ap 16:14

b Éx 15:3 2Cr 20:15

c Lu 19:29 Hch 1:12

Columna 2

a Am 1:1

b Dt 33:2 Joe 3:11 Jud 14

c Isa 13:9, 10 Am 5:18

d Joe 2:31 1Te 5:2 2Pe 3:10

e Ap 21:6 Ap 22:17

f Jer 17:13 Eze 47:1 Joe 3:18 Ap 22:1

g Dt 3:17

h Jos 1:4

i Sl 97:1 Ap 19:6

j Dt 6:4

k Isa 42:8 Isa 44:6

l Dt 1:7

m 1Re 15:22

n 1Cr 4:24, 32

14:1 * Le ba'alo'oba' u tia'al u kaajil Jerusalén je'ex u chíikpajal te' versículo doso'. **14:4** * Wa «desde tu'ux ku jóok'ol k'iin». # Wa «oeste». Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «tak le k'áa'náabo'».

14:6 * Wa «bey ka congelarnako'obe'». **14:8** * Le k'áa'náaba' leti'e Mar Muertoo'. # Le k'áa'náaba' leti'e Mar Mediterráneoo'.

Jerusaléno'. Jerusaléne' yaan u líik'il, yéetel u kajnáalilo'obe' yaan u ka'a kajtalo'obi',[a] lela' bey kun úuchul desde te' joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Benjamíno'[b] tak le tu'ux yaan le Yáax Joonajo', yéetel desde te' joonaja' tak le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil le Esquinao', ts'o'ole' desde tu Torreil Ananel[c] tak te' tu'ux ku beeta'al vino* u tia'al le reyo'. **11** Le máako'obo' yaan u ka'a kajtalo'ob tu kaajil Jerusalén. Le kaajo' mix bik'in kun ka'a xu'ulsbilti',[d] yéetel le máako'ob kun kajtalo'ob te'elo' ma' ken u ch'a'ob saajkil.[e]

12 Jéeobae' bey ken u castigartil le kaajo'ob kun ba'atelo'ob tu contra Jerusaléna':[f] mientras wa'alakbalo'obe' yaan u tu'utal u bak'elo'ob, yaan u ts'úukul u neek' u yicho'ob yéetel yaan u ts'úukul u yaak'o'ob.

13 Te' k'iin je'elo' Jéeobae' yaan u beetik u sen sajaktalo'ob. Leti'ob túune' yaan u ba'atelo'ob tu baatsilo'ob yéetel yaan u paklan atacarkuba'ob.[g] **14** Judáe' yaan u táakpajal xan te' ba'ate'el ku beeta'al tu kaajil Jerusaléno'. U ayik'alil túun tuláakal le nacióno'ob yano'ob tu ba'pacho' yaan u ch'a'ablo'ob, yaan u ch'a'abal ya'abkach oro, plata yéetel nook'o'ob.[h]

15 Le tsíimino'ob, le mula'ob, le camello'ob, le burro'ob yéetel tuláakal le ba'alche'ob yano'ob te' tu'ux yaan le enemigo'obo' yaan xan u yúuchul loob ti'ob je'ex úuchik ti' le máako'obo'.

16 Ti' tuláakal le kaajo'ob taalo'ob ba'ate'el tu contra Jerusaléno', le máaxo'ob p'áato'obo' yaan u bino'ob Jerusalén cada año[a] utia'al u chintalo'ob* tu táan le Reyo', tu táan Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.[b] Leti'obe' yaan u bin u festejarto'ob u Fiestail le Paselo'obo'.[#c] **17** Chéen ba'ale' wa junp'éel kaaj ma' tu bin Jerusalén utia'al u chintal tu táan le Reyo', tu táan Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ma' kun k'áaxal cháak tu yóok'ol le kaaj je'elo'.[d] **18** Wa u kajnáalilo'ob Egipto ma' tu bino'ob yéetel ma' tu yooklo'ob te' kaajo' ma' kun k'áaxal cháak tu yóok'ol u kaajalo'ob. Yaan u yúuchulti'ob le ba'ax ken u beet Jéeoba u yúuchul ti' le kaajo'ob ma' bino'ob u festejarto'ob u Fiestail le Paselo'obo'. **19** Lela' leti'e bix kun castigarbil Egipto bey xan tuláakal le nacióno'ob ma' kun bin u festejarto'ob u Fiestail le Paselo'obo'.

20 Te' k'iin je'elo' ti' le chan campana'ob ch'uykíinta'an ti' le tsíimino'obo' yaan u ts'íibta'al le t'aano'oba': ‹¡Jéeobae' jach santo!›.[e] Yéetel le olla'ob*[f] yano'ob tu yotoch Jéeobao' yaan u p'áatlo'ob santoil je'ex le nukuch taza'ob[g] yano'ob tu táan le al-

CAP 14

a Jer 30:18

b Jer 37:13

c Ne 3:1
Jer 31:38

d Isa 60:18
Jer 31:40

e Jer 23:6
Jer 33:16

f 2Re 19:34, 35
Joe 3:2

g Jue 7:22
Eze 38:21

h 2Cr 14:13
2Cr 20:25
Zac 2:8, 9

Columna 2

a Isa 66:23

b Sl 86:9

c Le 23:34
Ne 8:14, 15

d Isa 60:12

e Éx 28:36
Éx 39:30

f 1Sa 2:13, 14

g Éx 25:29
Nú 4:7

14:10 * Wa «tak te' tu'ux yaan le pila'ob tu'ux ku yaya'cha'ata'al uva».

14:16 * Wa «adoraro'ob». # Ilawil «U Fiestail le Paselo'obo'», página 2584. **14:20** * Wa «olla'ob kóoch u chi'ob».

taro'. **21** Ts'o'ole' tuláakal le olla'ob* yano'ob Jerusalén yéetel Judáo' yaan xan u p'áatlo'ob santoil yéetel yaan u tia'alinta'alo'ob tumen Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'. Tuláakal le máaxo'ob ku taalo'ob utia'al u k'ubko'ob sacrificio'obo' yaan u meyajti'ob utia'al u tak'ankúuntiko'ob le sacrificio'obo'. Te' k'iin je'elo' ma' kun antal mix juntúul cananeo* tu yotoch Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».[a]

Columna 2

CAP 14

a Eze 44:9

14:21 * Wa «olla'ob kóoch u chi'ob».

14:21 * Uláak' bix u traducirta'ale' «j-koonol».

MALAQUÍAS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Jéeobae' u yaabiltmaj u kaajal (1-5)
Ku k'u'ubul sacrificio'ob ma' ma'alobtaki' (6-14)
Le kaajo'obo' yaan u respetarko'ob u k'aaba' Dios (11)

2 Le sacerdote'obo' ma' tu ka'anso'ob le kaajo' (1-9)
Leti'e sacerdote'ob unaj u ka'ansajo'obo' (7)
Ku divorciarkuba'ob kex ma' unaji' (10-17)
«Jach in p'eek u divorciarkuba máak» (16)

3 Yuumtsile' ku taal u limpiart u templo (1-5)
Le máax túuxta'ab utia'al le pactoo' (1)
Unaj u suuto'ob tu yiknal Jéeoba (6-12)
Jéeobae' ma'atech u k'expajal (6)
‹Suunene'ex tin wiknal, tene' yaan in suut ta wiknale'ex› (7)
‹Yaan in láalik bendicióno'ob ta wóok'ole'ex› (10)
Juntúul máak uts; juntúul máak k'asa'an (13-18)
Ku ts'íibta'al junp'éel libro utia'al u k'a'ajsa'al máak (16)
U jela'anil juntúul máak uts ti' juntúul máak k'asa'an (18)

4 Yaan u taal Elías antes ti' u k'iinil Jéeoba (1-6)
«Yaan u léembal le K'iin ku taasik justiciao'» (2)

1 Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik Diosa':
Jéeobae'* tu ya'alaj ti' Malaquías# ka u ya'al ti' Israel:
2 Jéeobae' ku ya'alik: «Tene' ts'o'ok in we'esikte'ex in yaabiltme'ex».[a]

Columna 2

CAP 1

a Dt 10:15

Chéen ba'ale' te'exe' ka wa'alike'ex: «¿Bix ts'o'ok a we'esik a yaabiltmo'on?».

Jéeobae' ku ya'alik: «Esaúe', ¿ma' wa u suku'un Jacobi'?[b]

1:1 * Ilawil página 2566. # U k'áat u ya'al «In Mensajero».

b Gé 25:25, 26

Kex beyo' tene' tin yaabiltaj Jacob, **3** yéetel tin p'ektaj Esaú.[a] Tin xu'ulsaj ti' le montaña'ob yaan ti' Esaúo',[b] yéetel le lugar tu'ux kaja'ano' tin ts'áaj ti' le chacalo'ob* yano'ob te' desiertoo'».[c]

4 «Kex ka u ya'al Edom: ‹Ts'o'ok u xu'ulsa'alto'on, chéen ba'ale' yaan k-suut utia'al k-jel líi'sik le lugaro'ob k'askúunta'abo'obo'›. Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik tu contra'ob: ‹Leti'obe' yaan u jel líi'sko'ob le lugaro'ob k'askúunta'abo'obo', chéen ba'ale' tene' yaan in nikiko'ob, le máako'obo' yaan u ts'áaiko'ob u k'aaba't le lugaro': «U lu'umil le k'asa'anilo'», ts'o'ole' le máako'obo' yaan xan u ya'aliko'obti': «Lela' leti'e máako'ob ma' xu'uluk u p'ekta'alo'ob tumen Jéeobao'».[d] **5** A wiche'exe' yaan u yilik lelo', yéetel te'exe' yaan a wa'alike'ex: «Alabarta'ak Jéeoba ti' tuláakal u lu'umil Israel»».

6 ‹«Juntúul paale' ku respetartik u taata,[e] yéetel juntúul esclavoe' ku respetartik u ts'uulil. Wa teen a taata'exe',[f] ¿ba'axten túun ma' ta respetarkene'ex?[g] Wa teen a ts'uule'exe',* ¿ba'axten túun ma' ta respetarkene'ex?› Teen Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', bey in wa'alik ti' te'ex, le sacerdote'ob táan u mixba'alkúuntiko'ob in k'aaba'o'.[h]

‹Chéen ba'ale' te'exe' ka wa'alike'ex: «¿Bix ts'o'ok k-mixba'alkúuntik a k'aaba'?»».

1:3 * Juntúul ba'alche' chíika'an ti' ch'omak. **1:6** * Wa «Wa teen juntúul jach ma'alob ts'uulene'».

CAP 1

a Ro 9:13

b Jer 49:20 Joe 3:19

c Isa 34:10, 13

d Isa 34:5 Abd 18

e Éx 20:12

f Éx 4:22

g Isa 1:2

h Eze 22:26

Columna 2

a Eze 41:21, 22 1Co 10:21

b Le 22:20, 22 Dt 15:21

c 2Cr 23:4

d Jer 6:13 Miq 3:11

e Isa 1:11 Jer 6:20

7 ‹Ta beete'ex úuchik a k'ubke'ex tin altar* janal# ma' limpio yanili'›.

‹Ts'o'ole' te'exe' ka wa'alike'ex: «¿Bix ts'o'ok k-p'atkech k'aasil?»».

‹Ta beete'ex úuchik a wa'alike'ex: «U mesa Jéeobae'[a] unaj u mixba'alkúunta'al». **8** Ts'o'ole' le kéen a k'ube'ex bey sacrificio juntúul ba'alche' ch'óope' te'exe' ka wa'alike'ex: «Lelo' ma' k'aasi'». Le kéen a k'ube'ex xan juntúul ba'alche' móoch wa k'oja'ane' te'exe' ka wa'alike'ex: «Lelo' ma' k'aasi'»».[b]

Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Beete'ex uts a biske'ex ti' a gobernadore'ex. ¿Je'el wa u ki'imaktal u yóole'? ¿Je'el wa u k'amikte'exe'?».

9 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Beoraa', beete'ex uts a kaxtike'ex Dios utia'al ka u ye'este'ex u yutsil. Chéen ba'ale', ¿je'el wa a lúuble'ex utsil ti' Dios wa táan a ts'áaike'exti' le clase ofrenda'oba'?».

10 «¿Yaan wa juntúul ichile'ex je'el u yóotik u k'al u joonajil le templo*[c] kex ma' u náajaltik mix ba'alo'? Ts'o'ole' wa ma' ta bo'ota'ale'exe' mix u k'áak'il in altar ka t'abke'ex.[d] Tene' ma' ki'imak in wóol ta wéetele'exi' yéetel ma' tin k'amik mix junp'éel ti' le ofrenda'ob ka k'ubke'exo'»,[e] lela'

1:7 * Ilawil página 2554. # Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «waaj». **1:10** * Le u k'a'alal le joonajo' junp'éel meyaj k'ubéenta'an ti' le máaxo'ob ku meyajo'ob te' temploo'.

bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.

11 «Desde lak'in* tak chik'ine'# le kaajo'obo' yaan u respetarko'ob in k'aaba'.[a] Tuláakal tu'uxe' yaan u beeta'al sacrificio'ob△ yéetel ofrenda'ob tu yo'olal in k'aaba'. Le ba'alo'oba' yaan u k'u'ubulten bey junp'éel ma'alob regaloe'. Le kaajo'obo' yaan u respetarko'ob in k'aaba'»,[b] lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.

12 «Chéen ba'ale' te'exe' ka p'atke'ex ich su'tsilil in k'aaba'*[c] ikil a wa'alike'ex: ‹U mesa Jéeobae' sucio, ts'o'ole' le janal yéetel le ofrenda'ob ts'a'ano'ob yóok'olo' ma' patalo'obi'›.[d] **13** Te'exe' táan xan a wa'alike'ex: ‹¡Jach túun nak óol le ba'ax k-beetka'!›, ts'o'ole' hasta ka ts'uyik a ni'ex ti'», lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'. «Te'exe' ka taasik a k'ube'ex ba'alche'ob okoltbil beeta'anilo'ob, ba'alche'ob móochtako'ob yéetel k'oja'ano'ob, ¡ta taase'ex utia'al a síi'exten! A tuklike'exe', ¿unaj wa in k'amik le ba'ax ka taaske'exa'?»,[e] lela' bey u ya'alik Jéeobao'.

14 «Maldecirta'ak le máax ku tuuso', le máax yaanti' juntúul taman toj u yóolo', chéen ba'ale' le kéen u beet junp'éel promesae' ku k'ubik ti' Jéeoba juntúul ba'alche' ma' ma'alob yanili'.* Si teen le maas nojoch Reyo',[a] yéetel in k'aaba'e' yaan u sen respetarta'al ichil le kaajo'obo'»,[b] lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.

2 «Beoraa' sacerdote'ex, u'uye'ex le ba'ax ken in wa'alte'exa'.[c] **2** Wa ma' ta wóotik a wu'uyene'ex yéetel wa ma' ta ts'áaik a wóole'ex* a respetarte'ex in k'aaba'e', tene' yaan in maldecirke'ex,[d] yéetel yaan in beetik u suut maldicióno'ob le bendicióno'ob yaante'exo'.#[e] Tene' u jaajile' ts'o'ok in beetik u suut maldicióno'ob le bendicióno'obo' tumen te'exe' ma' a wu'uye'ex t'aani'»,△ lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.

3 «Tu yo'olal le ba'axo'ob ka beetke'exo' yaan in k'askúuntik le semilla a pak'me'exo',[f] yaan in ku'ultik ta wiche'ex u ta' ba'alche', u ta' le ba'alche'ob ka k'ubke'ex te' fiesta'ob ka beetke'exo', yaan a píikch'inta'ale'ex te' tu'ux nikkúunta'an u ta' le ba'alche'obo'. **4** Bey túuno' yaan a wojéeltike'ex teen a'al ba'ax unaj a beetke'ex utia'al ma' u xu'ulul le pacto* in beetmaj yéetel Levío»,[g] lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.

5 «Le pacto tin beetaj tu yéetelo' meyajnaj utia'al ma' u

CAP 1

a Sl 113:3
Isa 45:6
Isa 59:19

b Sl 22:27
Sof 3:9
Mt 28:19
Ap 15:4

c Eze 22:26

d Mal 1:7

e Le 22:20, 22
Dt 15:21
Dt 17:1

Columna 2

a Sl 47:2
Jer 10:10

b Ap 15:4

CAP 2

c Mal 1:6

d Le 26:14-17
Dt 28:15

e Ag 1:11

f Joe 1:17

g Éx 40:12, 15
Nú 3:6
Nú 18:23
Eze 44:15, 16

1:11 *Wa «este». #Wa «oeste». △Wa «u beeta'al u buts'ilankil sacrificio'ob». **1:12** *Uláak' bix u traducirta'ale' «te'exe' ka pajke'ex in su'tal».

1:14 *Wa «yaan ba'ax ucha'an tu wíinklil». **2:2** *Wa «ta ts'áaike'ex ta puksi'ik'ale'ex». #Wa «ka wa'alike'exo'». △Wa «ma' ta ts'áaje'ex ta puksi'ik'ale'exi'». **2:4** *Wa «acuerdo».

kíimil yéetel utia'al u kuxtal ich jeets'elil. Úuchik in bendecirke' le péeks u puksi'ik'al u adorarten.* Leti' ka'ache' jach ku respetartik in k'aaba', le o'olal ma' tu yóotaj u beet mix junp'éel ti' le ba'alo'ob in p'ekmo'. **6** Leti'e' tu ka'ansaj le ba'alo'ob jaajtak ku ya'alik le leyo',[a] mix juntéen tu ya'alaj ba'alo'ob k'aastak. Leti'e' ma'alob u biskuba ka'ach tin wéetel yéetel ku bisik ka'ach junp'éel toj kuxtal,[b] ts'o'ole' tu yáantaj ya'abkach máako'ob utia'al ka xu'uluk u beetko'ob ba'alo'ob k'aastak. **7** Leti'e sacerdote'ob unaj u ka'ansko'ob ka'ach ti' le kaaj le ba'axo'ob yaan yil yéetel Dioso', ti' leti'ob unaj u k'áata'al tumen le kaaj ba'ax ku ya'alik le leyo'.[c] Tumen leti'ob ts'áaik ojéeltbil le ba'axo'ob ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.

8 Chéen ba'ale' te'exe' ts'o'ok u xu'ulul a beetke'ex ba'ax ma'alob, yéetel ts'o'ok a beetke'ex ka xu'uluk u ts'o'okbesa'al ba'ax ku ya'alik le leyo'.*[d] Ts'o'ok a k'askúuntike'ex le pacto tin beetaj yéetel Levío»,[e] lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'. **9** «Te'exe' ma' ta beete'ex tuláakal le ba'ax in wa'almajte'exo', ts'o'ole' le kéen juzgarnake'ex ka'ache' ka ts'áaikaba'ex tu favor wa máax. Le o'olale' tene' yaan in beetik ka p'ekta'ake'ex tumen le kaajo' yéetel ka ila'ake'ex bey mix ba'ale'exe'».[a]

10 «Tuláaklo'one', ¿ma' wa juntúulili' taata yaanto'oni'?[b] ¿Ma' wa juntúulili' Dios beetmilo'oni'? Wa beyo', ¿ba'axten túun k-paklan k-traicionartikba?[c] ¿Ba'axten túun k-k'askúuntik le pacto tu beetaj Dios yéetel k-úuchben láak'tsilo'obo'? **11** Tu lu'umil Judáe' le máako'obo' ts'o'ok u paklan traicionarkuba'ob, tu lu'umil Israel yéetel tu kaajil Jerusaléne' ts'o'ok u beeta'al junp'éel ba'al jach táaj k'aasi'. Judáe' ma' u respetart Jéeoba, le máax u yaabiltmaj ba'ax santoo',*[d] Judáe' ts'o'ok u ts'o'okol u beel yéetel juntúul ko'olel ku adorartik yaanal dios.[e] **12** Je'el máaxak ka u beet lela' Jéeobae' yaan u lu'sik ichil le najo'ob de nook' yaan ti' Jacobo', yaan u lu'sik je'el máaxake', kex ka u k'ub junp'éel ofrenda ti' Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'».[f]

13 «Ts'o'ole' yaan uláak'* ba'ax ka beetke'ex, ka beetke'ex u ch'u'ulul u altar Jéeoba yéetel u ja'il u yich le máaxo'ob ku yok'olo'ob yéetel ku yáakamo'ob te'elo', le o'olale' leti'e' xu'ul u k'amik le ofrenda'ob ka k'ubke'exti'o', ts'o'ole' ma' tu k'a-

CAP 2

a 2Cr 17:8, 9

b Éx 32:26

c Dt 24:8
2Cr 15:3
Ne 8:7, 8
Eze 44:23, 24

d Lu 11:52

e Ne 13:29

Columna 2

a Le 19:15
Dt 1:17
Dt 16:19

b Mal 1:6
1Co 8:6

c Ne 5:8

d Le 20:26

e Dt 7:1, 3
Jue 3:5, 6
1Re 11:1, 2
Ne 13:23

f 1Sa 15:22

2:5 *Wa «u respetarten». **2:8** *Uláak' bix u traducirta'ale' «yéetel yo'olal le ba'axo'ob ka ka'anske'exo' ts'o'ok a beetke'ex u t'óochpajal ya'ab máako'ob».

2:11 *Uláak' bix u traducirta'ale' «le lugar santoo'». **2:13** *Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «le u ka'ap'éel».

mik xan mix junp'éel ti' le ba'alo'ob ka k'ubke'exti'o'.[a] **14** Chéen ba'ale' te'exe' ka wa'alike'ex: ‹¿Ba'axten ku beetik beyo'?›. Tumen Jéeobae' ts'o'ok u beetik u testigoil ta contra, yéetel tia'an tu favor le ko'olel ts'o'ok a beel tu yéetel desde ta táankelmilo', le ko'olel ts'o'ok a traicionarko', le ko'olel áantkecho', le máax yéetel ta ch'a'aj junp'éel acuerdoo'.*[b] **15** Chéen ba'ale' yaan máaxo'ob ichile'exe' ts'o'ok u ch'a'tuklik ichil u puksi'ik'alo'ob ma' u beetko'ob le ba'ax k'aaso'. Tumen leti'obe' u k'áato'ob ka yanak u paalalo'ob ichil u kaajal Dios.* Le máako'oba' láayli' táan u cha'ik u nu'ukta'alo'ob tumen u poder Diose'. Te'exe' ilawile'ex ba'ax yaan ta puksi'ik'ale'ex yéetel ilawile'ex ka tuukulnake'ex beyo'. Ch'a'tukle'ex ma' a traicionarke'ex a watane'ex, le ko'olel yéetel máax ts'o'ok a beele'ex desde ta táankelmile'exo'. **16** Tumen tene' jach in p'eek* u divorciarkuba máak»,[c] ku ya'alik Jéeoba, u Dios Israel. «Tene' jach in p'ekmaj xan le máax ku beetik ba'alo'ob k'aastako', lela' bey je'ex ka u búukint máak junp'éel nook' sucioe'», ku ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'. «Te'exe' kanáant bix a tuukule'ex, ma' unaj a traicionarkaba'exi'».[d]

2:14 * Wa «le a watan tu táan le leyo'». **2:15** * Wa «ka yanak u ch'i'ibal Dios». **2:16** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «leti'e' jach u p'eek».

CAP 2

a Pr 21:27

b Pr 5:18-20
Mt 19:4-6

c Gé 2:24
Mt 5:32
Mt 19:8, 9
Mr 10:5-9

d Mal 2:10

Columna 2

a Isa 1:14, 15

b Eze 18:29

CAP 3

c Mt 3:1-3
Mt 11:7, 10
Mr 1:2-4
Lu 1:76
Jn 1:6, 23
Jn 3:28

d Sl 11:4

e Isa 1:25
Jer 2:22

17 Te'exe' ts'o'ok a náaksike'ex u yóol Jéeoba yéetel le ba'axo'ob ka wa'alike'exo'.[a] Chéen ba'ale' te'exe' ka wa'alike'ex: ‹¿Ba'ax ts'o'ok k-beetik utia'al k-náaksik u yóol?›. Te'exe' ta náakse'ex u yóol ikil a wa'alike'ex: ‹Tuláakal le máaxo'ob beetik ba'alo'ob k'aastako' uts yanilo'ob tu táan Jéeoba, leti'e' ki'imak u yóol tu yéetelo'ob›,[b] wa ikil a wa'alike'ex: ‹¿Tu'ux yaan le Dios beetik ba'ax tojo'?›».

3 «¡Ilawile'ex!, táan in túuxtik juntúul máak, leti'e' yaan u preparartik le bej tu'ux kin máano'.[c] Le u jaajil Yuumtsil túuno', le máax ka kaxtike'exo', chéen ken téek taalak tu templo.[d] Ts'o'ole' yaan u taal le máak ka páa'tke'ex yéetel ki'imak óolalo', le máax túuxta'ab utia'al le pactoo'. ¡Ilawile'ex!, leti'e' jach tu jaajil yaan u taal», lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.

2 «Chéen ba'ale', ¿máax je'el u páajtal u chúukpajal u yóol te' k'iin ken taalako'? ¿Máax je'el u páajtal u p'áatal wa'atalil te' k'iin ken chíikpajko'? Tumen te' k'iin je'elo' leti'e' yaan u p'áatal je'ex le k'áak' ku meyaj utia'al u yi'ibil yéetel u p'a'atal limpioil le metalo', yaan u p'áatal je'ex le lejía*[e] ku meyaj ti' le máaxo'ob ku p'o'iko'ob nook'o'. **3** Yuumtsil túune' yaan u kutal u limpiokíint u paalal Leví, yaan u beetik je'ex le máak ku finokíintik yéetel

3:2 * Wa «jabón».

ku limpiartik le platao'.[a] Yaan u finokíinta'alo'ob je'ex u beeta'al ti' le oro yéetel le platao', le kéen ts'o'okke' u paalal Levíe' yaan u k'ubko'ob ti' Jéeoba junp'éel ofrenda jach ma'alob tu táan. **4** Judá yéetel Jerusaléne' yaan u k'ubko'ob junp'éel ofrenda ti' Jéeoba, yéetel yaan u beetko'ob u ki'imaktal u yóol* je'ex úuchjeakile'.[b]

5 Tene' yaan in taal in juzgarte'ex, yaan in juzgartik tu séeba'anil le j-meeno'obo',[c] le máaxo'ob ku tusik u núupo'obo',* le máaxo'ob ku jurarko'ob junp'éel ba'al ma' jaajo',[d] le máaxo'ob ku yokliko'ob juntúul máak u contratarmo'ob meyajo',[e] le máaxo'ob ku beetko'ob u mu'yaj# juntúul viuda bey xan le paalal mina'an u papá'obo',△[f] yaan xan in juzgartik le máaxo'ob ma' tu yóotik u yáanto'ob⊠ juntúul j-táanxel lu'umilo'.[g] Tuláaklo'obe' ma' u respetarteno'obi'», lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.

6 «Tene' Jéeobaen, tene' ma'atech in k'expajal.*[h] Yéetel te'exe' u paalale'ex Jacob, le o'olal ma' xu'ulukte'exi'. **7** Te'exe' desde tu k'iinilo'ob a úuchben láak'tsile'exe' ts'o'ok a p'atke'ex in leyo'ob, yéetel ts'o'ok u xu'ulul a beetke'ex ba'ax ku ya'aliko'ob.[a] Le o'olale' suunene'ex tin wiknal, beyo' yaan xan in suut ta wiknale'ex»,[b] lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.

Chéen ba'ale' te'exe' ka wa'alike'ex: «¿Ba'axten ka wa'alik ka suunako'on ta wiknal?».

8 «¿Je'el wa u yokla'al Dios tumen juntúul k'eban wíinike'? Chéen ba'ale' te'exe' táan a woklikene'ex».

Te'exe' ka wa'alike'ex: «¿Ba'ax t-beetaj utia'al k-oklikech?».

«Te'exe' p'áat ma' ta taaske'ex u diez por cientoil le ba'alo'ob yaante'exo'* mix le ofrenda'obo'. **9** Te'exe', u jaajile', ts'o'ok a maldecirta'ale'ex* tumen táan a woklikene'ex... bey u beetik tuláakal le kaajo'. **10** Taase'ex tu chúuka'anil u diez por cientoil le ba'alo'ob yaante'exo', taase'ex te' temploo'*[c] utia'al ka yanak ba'al jaantbil tin wotoch.[d] Beete'ex uts a ts'áaikene'ex a pruebail utia'al ka a wile'ex wa ma' tin je'ek'abtik u joonajilo'ob le ka'an[e] utia'al in láalik bendicióno'ob ta wóok'ole'ex tak ken yanak ti' tuláakal máak le ba'ax k'a'abéetti'o'»,[f] lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.

CAP 3

a Sl 66:10 Pr 25:4 Zac 13:9

b 2Cr 7:1

c Dt 18:10, 12

d Éx 20:7

e Pr 14:31 Snt 5:4

f Dt 24:17 Isa 1:17 Snt 1:27

g Éx 23:9 Zac 7:10

h Isa 43:10 Isa 46:4 Snt 1:17

Columna 2

a Dt 9:7 Hch 7:51

b Jer 3:12 Zac 1:3 Snt 4:8

c Le 27:30 Dt 14:28

d 2Cr 31:11 Ne 12:44 Ne 13:10

e Dt 28:12

f Le 26:10 2Cr 31:10 Pr 3:9, 10

3:4 * Wa «yéetel yaan u lúubul utsil le ofrenda ti' leti'». **3:5** * Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil máak yéetel máax ma' u núupi'. # Wa «u sufrir». △ Wa «kimen u papá'obo'». ⊠ Wa «ma' tu yóotik u respetarto'ob le derecho yaan ti'». **3:6** * Wa «ma' k'expajkeni'».

3:8 * Wa «ma' ta taaske'ex le diezmoo'». **3:9** * Uláak' bix u traducirta'ale' «táan a maldecirkene'ex». **3:10** * Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach «te' tu'ux ku líi'sa'al le nu'ukulo'obo'».

11 «Tene' ma' ken in cha'a u k'askúunta'al u yich a paak'ale'ex tumen le sáak'o',* ts'o'ole' a pak'al uva'exe' yaan u yantal u yich»,[a] lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.

12 «Tuláakal le nacióno'obo' yaan u ya'aliko'ob de ke ki'imak a wóole'ex,[b] tumen ta lu'ume'exe' yaan u yantal ki'imak óolali'», lela' bey u ya'alik Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.

13 Jéeobae' ku ya'alik: «Jach k'aas le ba'ax ts'o'ok a wa'alike'ex tin contrao'».

Chéen ba'ale' te'exe' ka wa'alike'ex: «¿Ba'ax ts'o'ok k-a'alik ta contra?».[c]

14 «Te'exe' ka wa'alike'ex: ‹Mix ba'al u biilal u adorarta'al Dios.[d] ¿Ba'ax utsil ts'o'ok u taasikto'on k-beetik le ba'ax ku k'áatikto'ono'? ¿Ba'ax utsil ts'o'ok u taasikto'on k-e'esik yaachaja'an k-óol tu táan Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'? **15** Desde beoraa' yaan k-a'alike' le máako'ob ku creerkuba'obo' ki'imak u yóolo'ob, yéetel le máako'ob ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastako' ku bin utsil ti'ob.[e] Leti'obe' ku ts'áaiko'ob Dios a pruebail yéetel ku jóok'lo'ob yéetel le ba'ax u k'áato'obo'›».

16 Le máaxo'ob ku respetarko'ob Jéeoba túuno' jo'op' u tsikbalo'ob tu baatsilo'ob, cada juntúule' yéetel u amigo, Jéeoba túune' seguernaj u jach ch'enxikintik ba'ax ku ya'aliko'ob. Tu táan leti' túune' káaj u ts'íibta'al junp'éel libro[a] utia'al u k'a'ajsa'al le máaxo'ob ku respetarko'ob Jéeobao' yéetel utia'al u k'a'ajsa'al le máaxo'ob ku tuukulo'ob ti' u k'aaba'o'.*[b]

17 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Leti'ob túune' yaan in tia'alintiko'ob,[c] yéetel yaan u p'áatlo'ob junp'éel kaaj especial in tia'al.*[d] Teen xane' yaan in ch'a'ik óotsilil ti'ob je'ex u ch'a'ik óotsilil juntúul taatatsil ti' u hijo ku yu'ubik u t'aano'.[e] **18** Te'ex túune' yaan a ka'a ilke'ex u jela'anil juntúul máak uts ti' juntúul máak k'asa'an,[f] yaan a wilke'ex u jela'anil juntúul máak meyajtik Dios ti' juntúul máak ma'atech u beetik».

4 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «¡Ilawile'ex!, táan u taal le k'iin ku tóoch'bal je'ex u k'áak'il junp'éel hornoo',[g] te' k'iin je'elo' le máaxo'ob ku creerkuba'ob yéetel ku beetko'ob ba'ax k'aaso' yaan u tóoka'alo'ob je'ex le sojolo'. Te' k'iin je'elo' ma' kun p'atbil mix u k'abo'ob mix u mootso'ob. **2** Chéen ba'ale' tu yóok'ol le máaxo'ob ku respetarko'ob in k'aaba'o' yaan u léembal le K'iin ku taasik justiciao', yéetel yaan u ts'a'akalo'ob tumen u juul u sáasililo'. Leti'ob túune' yaan u síit'o'ob yéetel ki'imak óolal

CAP 3

a Dt 11:14; Zac 8:12

b Isa 61:9

c Mal 1:6

d Job 21:14, 15; Sl 73:13, 14; Isa 58:3; Sof 1:12

e Jer 12:1

Columna 2

a Sl 56:8; Sl 69:28

b Isa 26:8

c Jer 31:33

d Isa 62:3; 1Pe 2:9

e Sl 103:13

f Sl 58:10, 11

CAP 4

g Sof 2:2; 2Pe 3:7

3:11 * Wa «langostao'».

3:16 * Uláak' bix u traducirta'ale' «le máaxo'ob nojoch ba'al u yilko'ob u k'aaba'o'». **3:17** * Wa «jach in yaabiltmaj».

je'ex u síit' le mejen polok wakaxo'obo'».

3 Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', ku ya'alik: «Te' k'iin ken in beet u yúuchul lela', te'exe' yaan a pepe'cha'atike'ex le k'asa'an máako'obo', leti'obe' yaan u p'áatlo'ob je'ex le lu'um ka pe'echa'tike'exo'».

4 «K'a'ajse'ex u Ley Moisés,* le máax meyajteno', k'a'ajse'ex le ba'axo'ob tin wa'alaj ka beeta'ako' bey xan le leyo'ob tin ts'áaj te' Horebo'. Le-

4:4 * Ilawil «U Ley Moisés», página 2586.

Columna 2

CAP 4

a Dt 4:5

b Mt 11:13, 14 Mr 9:11, 12

c Joe 2:31 Hch 2:20 2Pe 3:10

d Lu 1:17

la' tin ts'áaj ti' tuláakal u kaajil Israel utia'al ka u beete.[a]

5 ¡Ilawile'ex!, táan in túuxtikte'ex le profeta Elías[b] antes ti' u k'uchul u k'iinil Jéeobao', junp'éel k'iin jach nojoch yéetel ku beetik u ja'ak'al u yóol máak.[c] **6** Leti'e' yaan u beetik ka p'áatak u puksi'ik'al le taatatsilo'ob je'ex u puksi'ik'al le paalalo'obo',[d] yéetel ka p'áatak u puksi'ik'al le paalalo'ob je'ex u puksi'ik'al le taatatsilo'obo'. Utia'al beyo' ma' in taal utia'al ka in beet loob ti' le lu'umo' yéetel utia'al ka in xu'ulsti'».

(Way ku ts'o'okol le Ts'íibo'ob ich Hebreo yéetel Arameoo', ku seguer le Ts'íibo'ob ich Griegoo')

U TS'ÍIB

MATEO

TI' BA'AX KU T'AAN

1 U láak'tsilo'ob Jesucristo (1-17)
Ku síijil Jesús (18-25)

2 Ku xíimbalta'al tumen astrólogo'ob (1-12)
Ku bisa'al Egipto (13-15)
Herodese' ku kíimsik mejen paalal (16-18)
Ku suuto'ob Nazaret (19-23)

3 Juan Bautistae' ku tsikbaltik u t'aan Dios (1-12)
Ku yokja' Jesús (13-17)

4 Le K'aasilba'alo' ku probartik Jesús (1-11)
Jesúse' ku tsikbaltik u t'aan Dios tu lu'umil Galilea (12-17)
Ku t'anik u yáax discípulo'ob (18-22)
Ku tsikbaltik u t'aan Dios, ku ts'akik k'oja'ano'ob (23-25)

5 KU KA'ANSAJ TE' MONTAÑAO' (1-48)
Jesúse' ku káajal u ka'ansaj te' montañao' (1, 2)
Nueve ba'axo'ob taasik ki'imak óolal (3-12)
Le ta'ab yéetel le sáasilo' (13-16)
Ku béeykuntik ba'ax ku ya'alik le Leyo' (17-20)
Le k'uuxilo' (21-26), u tusik u núup máak (27-30), le divorcioo' (31, 32), u jurar máak (33-37), u vengarkuba (38-42), u yaabiltik u enemigo'ob (43-48)

6 KU KA'ANSAJ TE' MONTAÑAO' (1-34)
U beeta'al ba'ax uts chéen utia'al ka ila'ak (1-4)
Bix unaj k-orar (5-15)
Le padrenuestroo' (9-13)
U ayunar máak (16-18)
Ayik'alilo'ob way lu'um yéetel te' ka'ano' (19-24)
Xu'uluk a chi'ichnaktale'ex (25-34)
Kaxte'ex táanil le Reinoo' (33)

7 KU KA'ANSAJ TE' MONTAÑAO' (1-27)
«Xu'uluk a juzgare'ex» (1-6)
Seguernak a k'áatke'ex, a kaaxane'ex, a k'oope'ex (7-11)
Beet ba'ax a k'áat ka beeta'aktech (12)
Le nu'unut' joonajo' (13, 14)
Ku k'aj óolta'alo'ob yo'olal le ich ku ts'áaiko'obo' (15-23)
Naj yóo' cháaltun; naj yóo' arena (24-27)
Jaajap u chi'ob yo'olal bix u ka'ansaj (28, 29)

8 Ku ts'a'akal juntúul máak yaan lepra ti' (1-4)
U nojchil le soldado'obo' ku ye'esik u fe (5-13)
Ku ts'akik máako'ob tu lu'umil Capernaúm (14-17)
Bix unaj u tsaypachta'al Jesús (18-22)
Ku jets'ik junp'éel k'a'amkach iik' (23-27)
Ku yokol demonio'ob ti' k'éek'eno'ob (28-34)

9 Ku ts'akik máak mina'an u muuk' u wíinklil (1-8)
Jesúse' ku t'anik Mateo (9-13)
Ba'axten ma' tu ayunar le discípulo'obo' (14-17)
U hija Jairo; le ko'olel mach u nook' Jesúso' (18-26)
Ku ts'akik juntúul ch'óop bey xan juntúul mudo (27-34)
Ya'ab le cosechao', junp'íit le j-meyajo'obo' (35-38)

10 Le 12 apóstolo'obo' (1-4)
Ku ya'alikti'ob bix unaj u tsikbaltiko'ob u t'aan Dios (5-15)
Yaan u ch'a'pachta'al le discípulo'obo' (16-25)
Ti' máax unaj u ch'a'abal saajkil (26-31)

«Ma' taalen in taas jeets'elili'» (32-39)
U yutsil u k'a'amal le discípulo'obo' (40-42)
11 Ku t'aan ma'alob ti' Juan Bautista (1-15)
Junp'éel k'asa'an generación (16-24)
Diose' ku ka'ansik máaxo'ob beyo'ob mejen paalale' (25-27)
U kuuch Jesúse' jach sáal (28-30)
12 Jesúse' «u Yuumil le Sábadoo'» (1-8)
Ku ts'akik juntúul máak tikin u k'ab (9-14)
Le máax yaabilta'an tumen Dioso' (15-21)
Ku jóo'sik demonio'ob yéetel u poder Dios (22-30)
Le k'eban ma' kun perdonarbilo' (31, 32)
Junkúul che'e' ku k'aj óolta'al yo'olal u yich (33-37)
U señal Jonás (38-42)
Le demonio ku suut tu yotocho' (43-45)
U maama yéetel u yíits'ino'ob Jesús (46-50)
13 Ti' ba'axo'ob chíika'an le Reinoo' (1-52)
Le máak ku paak'alo' (1-9)
Suuk u comparartik le ba'ax ku ka'ansiko' (10-17)
Ku tsolik u tsikbalil le máak ku paak'alo' (18-23)
Trigo yéetel k'aak'as xíiw (24-30)
U semillail mostaza; le levadurao' (31-33)
Le bix u ka'ansajo' ku béeykuntik profecía'ob (34, 35)
Ku tsolik u tsikbalil trigo yéetel k'aak'as xíiw (36-43)
Tesoro muka'an; perla jach ko'oj u tojol (44-46)
U nuxi' redil chuk kay (47-50)
Ba'alo'ob túumbentak yéetel úuchbentak (51, 52)
Jesúse' ma' k'a'am tu kaajali' (53-58)
14 Ku kíimsa'al Juan Bautista (1-12)
Jesúse' ku tséentik 5,000 máako'ob (13-21)
Jesúse' ku xíimbal yóo' ja' (22-33)
Ku ts'akik u kajnáalilo'ob Genesaret (34-36)
15 Ba'alo'ob chéen suuka'an u beeta'al (1-9)
Le ba'ax k'askúuntik máako' (10-20)
Juntúul ko'olel feniciail nojoch u fe (21-28)
Ku ts'akik yéetel ku tséentik ya'ab máak (29-31)
Ku tséentik 4,000 máako'ob (32-39)
16 Ku k'áata'alti' junp'éel señal (1-4)
U levadura le fariseo'ob yéetel saduceo'obo' (5-12)
U llaveilo'ob le Reinoo' (13-20)
Yaan u much'kíinta'alo'ob yóok'ol le cháaltuno' (18)
Jesúse' ku ya'alik yaan u kíimsa'al (21-23)
Ba'ax unaj u beetik juntúul discípulo (24-28)
17 Jesúse' ku jelpajal bix u yila'al (1-13)
Junp'éel fe bey je'ex u semillail mostazae' (14-21)
Jesúse' ku ka'a a'alik yaan u kíimsa'al (22, 23)
U taak'inil plata yaan tu chi' le kayo' (24-27)
18 Máax u maas nojchil ichil le Reinoo' (1-6)
Le ba'axo'ob beetik u t'óochpajal máako' (7-11)
U tsikbalil le taman saatlo' (12-14)
Unaj a bin t'aan yéetel a suku'un (15-20)
Ma' tu perdonartaj u yéet esclavoili' (21-35)
19 Ts'o'okol beel yéetel divorcio (1-9)
U ch'a'tuklik ma' u ts'o'okol u beel máak (10-12)
Ku ts'áaik u k'ab yóok'ol mejen paalal (13-15)
Le ba'ax tu k'áataj le xi'ipal ayik'alo' (16-24)

U p'atik máak ba'ax yaanti' yo'olal le Reinoo' (25-30)
20 Ti' cada juntúule' bo'ota'ab junp'éel denario (1-16)
Jesúse' ku ka'a a'alik yaan u kíimsa'al (17-19)
Ku k'áatik ka kulak u hijo'ob tu tséel Jesús (20-28)
Yaan u k'ubik u kuxtal yo'olal tuláakal máak (28)
Ku ts'akik ka'atúul ch'óopo'ob (29-34)
21 Ku yokol Jerusalén bey juntúul reye' (1-11)
Ku jóo'sik le j-koonolo'ob te' temploo' (12-17)
Ku maldecirtik junkúul higuera (18-22)
Ku k'áata'alti' máax ts'áa páajtalil ti' (23-27)
U tsikbalil le ka'atúul paalalo' (28-32)
K'asa'an máako'ob meyajtik le parcelao' (33-46)
Le tuunich ma' óota'ab ch'a'abilo' (42)
22 U festejoil junp'éel ts'o'okol beel (1-14)
Ba'ax u tia'al Dios; ba'ax u tia'al César (15-22)
‹Tu sieteil ts'o'ok u beelo'ob tu yéetel› (23-33)
Le mandamiento'ob maas nuuktako' (34-40)
Cristoe' ¿u paal wa David? (41-46)
23 Ma' a beetke'ex je'ex le fariseo'obo' (1-12)
Yaj bix kun ts'o'okol le fariseo'obo' (13-36)
Ku yaatal u yóol Jesús yo'olal Jerusalén (37-39)
24 Ba'ax kun e'esik way yaan Cristoe' (1-51)
Ba'ate'el, wi'ijil, u tíitkuba lu'um (7)
Yaan u tsikbalta'al u t'aan Dios (14)
Nojoch mu'yaj mix juntéen ila'ak (21, 22)
Le señal ken u ts'áa u Paal máako' (30)
U tsikbalil le higuerao' (32-34)
Je'ex úuchik tu k'iinilo'ob Noée' (37-39)
«Ma' u náayal a wóole'ex» (42-44)
Esclavo chúuka'an u yóol; k'asa'an esclavo (45-51)
25 Ba'ax kun e'esik way yaan Cristoe' (1-46)
U tsikbalil le diez x-ch'úupalalo'obo' (1-13)
U tsikbalil u bolsasil taak'in (14-30)
Le tamano'ob yéetel le chivo'obo' (31-46)
26 Ku ch'a'tukla'al u kíimsa'al Jesús (1-5)
Ku yala'al aceite tu yóok'ol Jesús (6-13)
Le u ts'ook Pascuao'; ku traicionarta'al (14-25)
Junp'éel túumben k'iinbesaj (26-30)
Pedroe' yaan u ya'alik ma' u k'aj óoli' (31-35)
Jesúse' ku bin orar Getsemaní (36-46)
Ku ma'achal utia'al bisbil (47-56)
Ku bisa'al tu táan le Sanedríno' (57-68)
Pedroe' ku ya'alik ma' u k'aj óol Jesúsi' (69-75)
27 Jesúse' ku bisa'al tu táan Pilato (1, 2)
Judase' ku jich'ik u kaal (3-10)
Jesúse' ku juzgarta'al tumen Pilato (11-26)
Ku burlarta'al Jesús (27-31)
Ku ba'ajal ti' che' (32-44)
Ku kíimil Jesús (45-56)
Ku mu'ukul Jesús (57-61)
Ku kanáanta'al le tu'ux mu'uko' (62-66)
28 Ku ka'a kuxkíinta'al Jesús (1-10)
Ku bo'ota'al le soldado'ob utia'al u tuuso'obo' (11-15)
Ku túuxta'al discípulo'ob ka'ansaj (16-20)

1 Le libroa' ku t'aan ti' u kuxtal Jesucristo. Leti'e' u paal* David,[a] u paal Abrahán.[b]

2 Abraháne' u papá Isaak;[c]
Isaake' u papá Jacob;[d]
Jacobe' u papá Judá,[e] Jacobe' yanchaj xan uláak' u paalal.

3 Judáe' u papá Pérez yéetel Zera,[f] u maama'obe' Tamar;
Pérezе' u papá Ezrón;[g]
Ezróne' u papá Ram;[h]

4 Rame' u papá Aminadab;
Aminadabe' u papá Naasón;[i]
Naasóne' u papá Salmón;

5 Salmóne' u papá Boaz, u maama Boaze' Rahab;[j]
Boaze' u papá Obed, u maama Obede' Rut;[k]
Obede' u papá Jesé;[l]

6 Jesée' u papá rey David.[m]
Davide' u papá Salomón;[n] u maama Salomóne' Bat-seba, u yatan ka'ach Urías;

7 Salomóne' u papá Reoboam;[o]
Reoboame' u papá Abías;
Abíase' u papá Asá;[p]

8 Asáe' u papá Jeosafat;[q]
Jeosafate' u papá Jeoram;[r]
Jeorame' u papá Uzías;

9 Uzíase' u papá Jotán;[s]
Jotáne' u papá Acaz;[t]
Acaze' u papá Ezequías;[u]

10 Ezequíase' u papá Manasés;[v]
Manasése' u papá Amón;[w]
Amóne' u papá Josías;[x]

11 Josíase'[a] u papá Jeconías;[b] le ka bisa'ab le judío'ob Babiloniao'[c] Josíase' yanchaj uláak' u paalal.

12 Le tia'ano'ob Babiloniao', Jeconíase' k'uch u beetuba u papá Sealtiel;
Sealtiele' u papá Zorobabel;[d]

13 Zorobabele' u papá Abiud;
Abiude' u papá Eliaquim;
Eliaquime' u papá Azor;

14 Azore' u papá Sadok;
Sadoke' u papá Aquim;
Aquime' u papá Eliud;

15 Eliude' u papá Eleazar;
Eleazare' u papá Matán;
Matáne' u papá Jacob;

16 Jacobe' u papá José;
Josée' u yíicham María;
María'e' u maama Jesús,[e] le máax ku ya'ala'al Cristo ti'o'.[f]

17 Desde tu k'iinilo'ob Abrahán tak Davide' yanchaj 14 generacióno'ob, desde tu k'iinilo'ob David tak ka bisa'ab le judío'ob Babiloniao' yanchaj uláak' 14 generacióno'ob, yéetel desde ka bisa'ab le judío'ob Babilonia tak ka chíikpaj Cristoo' yanchaj uláak' 14 generacióno'ob.

18 Lela' leti'e ba'ax úuch táanil ti' u síijil Jesucristoa': te' k'iino'ob je'elo' María, u maamae', u ya'almaj u ts'o'okol u beel yéetel José. Chéen ba'ale' beeta'ab u p'áatal embarazadail tumen u poder Dios,*[g] lela' úuch antes ti' u ts'o'okol u beel yéetel José.

CAP 1

a 1Cr 17:11; Mt 9:27; Lu 1:32, 33
b Gé 22:18
c Gé 21:3
d Gé 25:26; 1Cr 1:34
e Gé 29:35
f Gé 38:29, 30
g Rut 4:18-22
h 1Cr 2:9
i 1Cr 2:10, 11
j Jos 2:1
k Rut 4:13
l 1Cr 2:12
m 1Cr 2:13, 15
n 2Sa 12:24; 1Cr 3:5
o 1Re 11:43
p 1Cr 3:10-19; 2Cr 14:1
q 1Re 15:24
r 2Cr 21:1
s 2Re 15:32
t 2Re 15:38
u 2Re 18:1
v 2Re 20:21
w 2Cr 33:20
x 2Re 21:24

Columna 2

a 2Re 23:34
b 1Cr 3:15, 16
c 2Re 24:12, 15; 2Cr 36:9, 10
d Esd 3:2; Ne 12:1
e Mt 13:55; Mr 6:3
f Lu 3:23-38
g Lu 1:35

1:1 * Ich griegoe' le t'aana' u k'áat xan u ya'al «ch'i'ibal» wa «áabil».

1:18 * Wa «espíritu santo». Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

19 Yo'olal lelo' José u yíichame'* tu tuklaj u divorciarkuba ti' leti' sin ke u yojéelta'al. Josée' juntúul máak uts, ma' u k'áat ka pa'ajak u su'tal María tu táan le kaajo'.[a] **20** Le ka ts'o'ok u tuukul José ti' tuláakal le je'elo' weeni, ichil u wayak'* túune' chíikpaj u ángel Jéeobae'# ka tu ya'alaj-ti': «José, u paal David, ma' a ch'a'ik saajkil a bis María a watan ta wotoch tumen u poder Dios beet u p'áatal embarazadail.[b] **21** Leti'e' yaan u yantal juntúul u chan hijo, Jesús* unaj a ts'áaik u k'aaba',[c] tumen leti' kun salvartik u kaajal ti' u k'ebano'ob».[d] **22** Tuláakal lela' úuch utia'al ka béeychajak le ba'ax tu k'ubéentaj Jéeoba ti' u profeta ka u ya'ala': **23** «¡U'uye'ex lela'! Le x-lóo'bayan ch'úupalo'* yaan u p'áatal embarazadail yéetel yaan u yantal juntúul u chaambal,# Emmanuel kun ts'aabil u k'aaba'»,[e] lela' u k'áat u ya'al: «Diose' Tia'an t-Éetele'».[f]

24 Ka aaj Josée' tu beetaj je'el bix a'ala'abikti' tumen u ángel Jéeobao', ka tu bisaj u yatan tu yotoch. **25** Leti'e' ma' yanchaj mix ba'al u yil yéetel María hasta ka síij le chaambalo',[a] le ka síije' tu ts'áaj u k'aaba't Jesús.[b]

2 Jesúse' síij tu kaajil Belén[c] tu lu'umil Judea, tu k'iinilo'ob rey Herodes.[d] Ka máan k'iine' jujuntúul astrólogo'ob* Lak'in# u taalo'obe' k'ucho'ob tu kaajil Jerusalén, **2** leti'obe' táan ka'ach u ya'aliko'ob: «¿Tu'ux yaan le u rey le judío'ob ts'o'ok u síijilo'?[e] Tumen le tia'ano'on Lak'ino' t-ilaj u estrellae' ka taalo'on chintal tu táan». **3** Le ka tu yu'ubaj Rey Herodes lela' jach péeknaj u yóol bey xan úuchik ti' tuláakal u kajnáalilo'ob Jerusalén. **4** Leti' túune' tu much'kíintaj tuláakal u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le escriba'ob* yano'ob te' kaajo', ka jo'op' u k'áatikti'ob tu'ux a'ala'an kun síijil le Cristoo'.# **5** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Yaan u síijil tu kaajil Belén[f] tu lu'umil Judea, tumen bey tu ts'íibtil le profetao', leti'e' tu ya'alaj: **6** ‹U kaajil Belén ti' u lu'umil Judá, le máaxo'ob gobernartik Judáo' junpuli' ma' unaj u yilkecho'ob bey junp'éel kaaj chichane', tumen ti' teech kun jóok'ol le máax kun gobernartik yéetel kun nu'uktik in kaajalo'›».*[g]

7 Herodes túune' ta'akumbail úuchik u túuxtik t'anbil le astrólogo'obo', ka tu k'áatajti'ob jach ba'ax k'iin ka

CAP 1

a Dt 24:1

b Lu 1:35

c Mt 1:25
Lu 1:31

d Lu 2:30
Jn 1:29
Hch 4:12
Hch 5:31
Ef 1:7
Heb 7:25
1Pe 2:24

e Isa 7:14

f Isa 8:8, 10

Columna 2

a Lu 2:7

b Lu 2:21

CAP 2

c Miq 5:2
Lu 2:4

d Lu 1:5

e Mt 27:37

f Jn 7:42

g 2Sa 5:2
Miq 5:2

1:19 * Úuchjeakil ichil le judío'obo', juntúul xiib u ya'almaj yaan u ts'o'okol u beel yéetel juntúul x-ch'úupale' ku yila'al bey u yíicham le x-ch'úupalo'. **1:20** * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay». # Ilawil página 2566. **1:21** * Le k'aaba' je'ela' ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach Jesúa, wa Josué, u k'áat u ya'al «Jéeoba Salvartik Máak». **1:23** * Ich griegoe' le t'aan ku meyaj te'ela' ku ts'áaik na'atbil juntúul x-ch'úupal mix ba'al yanchaja'an u yil yéetel juntúul xiib. # Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

2:1 * Ilawil página 2557. # Wa «este». **2:4** * Ilawil página 2562. # Wa «le Mesíaso»; «le Máax Yéeya'ano'». **2:6** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Israel in kaajal».

káaj u yilko'ob le estrellao'. **8** Tu túuxto'ob Beléne' ka tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex, kaxte'ex tubeel le chan xi'ipalo', le kéen a wile'ex tu'ux yane' suunene'ex a wa'ale'exten utia'al ka xi'iken xan chintal tu táan». **9** Ka ts'o'ok u yu'ubiko'ob ba'ax tu ya'alaj le reyo', tu ch'a'jo'oltaj u bino'ob. Le estrella tu yilo'ob le tia'ano'ob Lak'ino'[a] máan táanil ti'obe' ka tu nu'ukto'ob tak te' lugar tu'ux yaan le chan xi'ipalo', te'elo' ti' je'eli'. **10** Ka tu yilo'ob ts'o'ok u je'elel le estrellao' jach ki'imakchaj u yóolo'ob. **11** Le ka ooko'ob te' najo' tu yilo'ob ti' yaan le chan xi'ipal yéetel María u maamao', ka xolajo'ob yéetel chinlajo'ob tu táan le chan xi'ipalo'. Ka ts'o'oke' tu jóo'so'ob le ko'okoj ba'alo'ob tu taaso'obo' ka tu síi'obti', tu ts'áajo'obti' oro, sak incienso* yéetel mirra.# **12** Chéen ba'ale' tumen ts'a'ab u wayak'to'ob[b] tumen Dios ma' u suuto'ob tu yiknal Herodese', tu ch'a'ajo'ob yaanal beje' ka suunajo'ob tu lu'umo'ob.

13 Ka ts'o'ok u bin le astrólogo'obo', u ángel Jéeobae' chíikpaj ti' José ichil junp'éel wayak'e'[c] ka tu ya'alajti': «Líi'kech, ch'a' le chan xi'ipal yéetel u maamao' ka púuts'kech tu lu'umil Egipto, ti' unaj a p'áatal tak ken in wa'altech je'el u páajtal a luk'le', tumen Herodese' jach ta'aytak u taal u kaxt le chan xi'ipal utia'al u kíimso'». **14** José túune' líik' te' áak'ab je'elo', tu ch'a'aj le chan xi'ipal yéetel u maamao' ka jóok' u binbalo'ob tu lu'umil Egipto. **15** Te'elo' ti' p'áato'ob tak ka kíim Herodesi'. Lela' úuch utia'al ka béeychajak le ba'ax ts'íibta'ab tumen u profeta Jéeobao', leti'e' tu ya'alaj: «Tu lu'umil Egipto yaan ka'ach in hijo ka tin t'anaj».[a]

16 Herodes túune' ka tu yilaj ma' suunaj le astrólogo'obo' jach p'u'uji, ka tu túuxtaj kíimsbil tuláakal le mejen paalalo'ob yano'ob Belén yéetel te' kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho', desde le táant u síijlo'obo' tak le yaan ka'ap'éel ja'ab ti'obo'. Lela' bey tu beetilo' tumen tu ch'a'aj en cuenta ba'ax k'iin ka yáax ila'ab le estrella tumen le astrólogo'obo'.[b] **17** Bey túun béeychajik le ba'ax u ya'almaj le profeta Jeremíaso', leti'e' tu ya'alaj: **18** «U'uya'ab u yúuchul ok'ol yéetel awat ok'ol tu kaajil Ramá. Raquele'[c] táan ka'ach u yo'tik u paalal, yéetel ma' tu yóotik ka'ach ka ki'imakkúunta'ak u yóol, tumen ts'o'ok u p'áatal mina'an u paalal».[d]

19 Ka ts'o'ok u kíimil Herodese', u ángel Jéeobae' chíikpaj ti' José ichil junp'éel wayak'[e] le tia'an tu lu'umil Egiptoo'. **20** Le ángelo' tu ya'alajti': «Líi'kech, ch'a' le chan xi'ipal yéetel u maamao' ka xi'ikech tu lu'umil Israel, tumen ts'o'ok u kíimil le máaxo'ob táan ka'ach u kaxtiko'ob le chan xi'ipal utia'al ka u kíimso'obo'». **21** José túune' líik'i, tu ch'a'aj le chan xi'ipal yéetel u maamao' ka suunaj

CAP 2

a Mt 2:2

b Mt 2:22

c Mt 1:20 Mt 2:19

Columna 2

a Os 11:1

b Mt 2:7

c Gé 35:19

d Jer 31:15

e Mt 1:20

2:11 * Ilawil «Sak incienso», página 2578. # Ilawil página 2571.

tu lu'umil Israel. **22** Chéen ba'ale' sajakchaj bin tu lu'umil Judea, tumen tu yojéelte' Arquelao u hijo Herodes ku gobernari'. Ka ts'o'ok u ya'ala'alti' tumen Dios ichil junp'éel wayak'[a] ba'ax unaj u beetke', bin tu lu'umil Galilea.[b] **23** Le ka k'uch te'elo' p'áat kajtal tu kaajil Nazaret,[c] lela' úuch utia'al ka béeychajak le ba'ax k'ubéenta'an ti' le profeta'ob ka u ya'alo'oba': «Yaan u ya'ala'al nazareno ti'».[d]

3 Te' k'iino'ob je'elo' Juan[e] Bautistae' jo'op' u tsikbaltik u t'aan Dios*[f] tu desiertoil Judea. **2** Lela' leti'e ba'ax ku tsikbaltika': «K'ex a tuukule'ex tumen u Reinoil ka'ane' ts'o'ok u náats'al».[g] **3** Tu yo'olal Juane' le profeta Isaíaso'[h] tu ya'alaj: «Yaan máax ku yawat te' desiertoo', leti'e' táan u ya'alik: ‹¡Prepararte'ex u beel Jéeoba! ¡Táaxkunte'ex u beelo'ob!›».[i] **4** U nook' Juane' de u tso'otsel camello, u k'axnak'e' de k'éewel;[j] u yo'och ka'ache' sáak'* yéetel u kaabil k'áax.[k] **5** Tu yiknale' ku taal ka'ach tuláakal u kajnáalilo'ob Jerusalén yéetel Judea bey xan u kajnáalilo'ob le mejen kajtalilo'ob yano'ob naats' ti' le Río Jordáno'.[l] **6** Juan túune' ku ts'áaik u yokja'ob* te' Río Jordáno',[m] leti'ob xane' ku ya'aliko'ob u k'ebano'ob.

7 Ka tu yilaj Juan táan u taal ya'ab fariseo'ob* yéetel saduceo'ob#[n] te' tu'ux ku ts'aa okja'o', tu ya'alajti'ob: «U paalale'ex kaan,[a] ¿máax a'alte'ex je'el u páajtal a púuts'le'ex ti' u k'iinil u p'u'ujul Dios ts'o'ok u náats'lo'?[b] **8** Te'exe' unaj a we'eske'ex* ts'o'ok a k'exik a tuukule'ex. **9** Mix a chéen máansik ta tuukule'ex a wa'alike'ex: ‹To'one' k-taatae' Abrahán›.[c] Tumen kin wa'alikte'exe' Diose' je'el u páajtal u líi'sik u paalal Abrahán ti' le tuunicho'oba'. **10** Le báato' ts'o'ok u ts'a'abal tu chuun le che'obo'. Le o'olale' tuláakal che' ma' tu ts'áaik ma'alob iche' yaan u kúulch'akta'al yéetel yaan u pu'ulul ich k'áak'.[d] **11** Tene' kin ts'áaik a wokja'ex yéetel ja' tumen ka k'exik a tuukule'ex,[e] ba'ale' le uláak' máax kun taalo' maas yaan u páajtalil ke teen, ma' in náajaltmaj mix tak in lu'sik u xaanabi'.[f] Leti'e' yaan u ts'áaik a wokja'ex yéetel u espíritu santo Dios[g] bey xan yéetel k'áak'.[h] **12** Leti'e' u ch'a'amaj junp'éel nu'ukul utia'al u saltik le trigoo', yaan u láaj míistik u sojlil yéetel yaan u líi'sik le trigo te' ch'iilo', chéen ba'ale' le u sojlilo' yaan u tóokik yéetel junp'éel k'áak'[i] ma' tu páajtal u tu'upul».

13 Jesús túune' luk' Galileae' ka bin te' Jordán utia'al ka ts'a'abak u yokja' tumen Juano'.[j] **14** Chéen ba'ale' Juane' ma' u k'áat ka'ach u ts'áa u yokja'i', le o'olal tu ya'alajti': «Ma' teen unaj in ts'áaik a wokja'i', ba'axe' teech unaj a ts'áaik in wokja'». **15** Jesúse' tu núukajti':

CAP 2

a Mt 2:12

b Mr 1:9
Lu 2:39

c Jn 1:45

d Isa 11:1
Isa 53:2
Jer 23:5
Zac 3:8

CAP 3

e Jn 1:6

f Mr 1:3, 4
Lu 3:3-6

g Mt 4:17

h Mr 1:2
Jn 1:23

i Isa 40:3

j 2Re 1:8

k Mr 1:6

l Mr 1:5

m Mr 1:9

n Mr 12:18
Lu 7:30

Columna 2

a Mt 12:34

b Mt 23:33
Lu 3:7-9
Lu 21:23

c Jn 8:33, 39

d Mt 7:19
Lu 13:6-9

e Hch 19:4

f Jn 1:15, 27

g Mr 1:7, 8
Jn 1:33
Hch 2:1, 4
1Co 12:13

h Lu 3:16, 17

i Mal 4:1

j Mr 1:9

3:1 * Wa «u k'a'aytaj». **3:4** * Wa «langosta». **3:6** * Wa «ku láaj t'ubik u wíinklilo'ob». **3:7** * Ilawil página 2563. # Ilawil página 2578.

3:8 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ts'áa'ex ich ku ye'esik».

«Ts'áa in wokja', tumen beyo' je'el u páajtal k-beetik tuláakal le ba'ax u ya'almaj Dioso'». Juan túune' tu ts'áaj u yokja'. **16** Ka ts'o'ok u yokja' Jesúse' jóok' tu séeba'anil ichil le ja'o', te' súutuko' je'epaj le ka'ano'[a] ka tu yilaj* u yéemel u espíritu santo Dios bey juntúul paloma ku taal tu yóok'ol Jesúse'.[b] **17** Te' ka'an xano' jóok' junp'éel t'aan[c] táan u ya'alik: «Lela' in Hijo,[d] jach in yaabiltmaj, leti'e' jach ku beetik u ki'imaktal in wóol».[e]

4 Jesús túune' nu'ukta'ab tumen u poder Dios utia'al ka xi'ik te' desiertoo', te' túuno' probarta'ab*[f] tumen le K'aasilba'alo'.#[g] **2** Le ka máan 40 k'iino'ob yéetel 40 áak'abo'ob ma' jaanke' wi'ijchaji. **3** Le K'aasilba'al[h] túuno' taale' ka tu ya'alajti': «Wa u hijoech Diose' a'al ti' le tuunicho'ob ka suunako'ob waajila'». **4** Chéen ba'ale' Jesúse' tu núukajti': «U T'aan Diose' ku ya'alik: ‹Máake' ma' chéen yéetel waaj unaj u kuxtali', ba'axe' unaj u kuxtal yéetel tuláakal ba'ax ku ya'alik Jéeoba›».[i]

5 Le K'aasilba'al túuno' tu bisaj Jesús te' kaaj santoo',*[j] ka tu na'aksaj tu maas ka'anlil u ba'pak'ilo'ob le temploo',[k] **6** ka tu ya'alajti': «Wa u hijoech Diose' píikch'intaba, tumen u T'aan Diose' ku ya'alik: ‹Yaan u ya'alik ti' u ángelo'ob ka u kanáantecho'ob, leti'ob túune' yaan u ch'úuykecho'ob utia'al ma' a k'olik a wook ti' mix junp'éel tuunich›».[a] **7** Jesúse' tu núukajti': «U T'aan Diose' ku ya'alik xan: ‹Ma' unaj a probartik* Jéeoba a Diosi'›».[b]

8 Le K'aasilba'alo' tu bisaj xan ti' junp'éel montaña sen ka'anale' ka tu ye'esajti' tuláakal u gobiernoilo'ob yóok'ol kaab bey xan le ayik'alil yaanti'obo',[c] **9** ka tu ya'alajti': «Tuláakal le ba'alo'oba' yaan in ts'áaiktech wa ka xoltal a adorarten kex chéen juntéen». **10** Jesús túune' tu ya'alajti': «¡Xeen Satanás!* Tumen u T'aan Diose' ku ya'alik: ‹Jéeoba a Dios unaj a adorartik,[d] yéetel chéen leti' k'a'abéet a meyajtik›».[e] **11** Le K'aasilba'al túuno' luk' tu yiknal,[f] ka ts'o'oke' taal le ángelo'obo' ka jo'op' u ts'áaiko'ob ti' Jesús le ba'ax k'a'abéetti'o'.[g]

12 Ka ts'o'ok u yojéeltik Jesús ts'o'ok u k'a'alal Juane'[h] bin Galilea.[i] **13** Leti'e' luk' tu kaajil Nazarete' ka p'áat kajtal Capernaúm,[j] tu jáal le k'áa'náab yaan tu lu'umil Zabulón yéetel Neftalío'. **14** Lela' úuch utia'al ka béeychajak le ba'ax u ya'almaj le profeta Isaíaso', leti'e' tu ya'alaj: **15** «¡U kajnáalile'ex Zabulón yéetel Neftalí, te'exe' tia'ane'ex tu bejil le k'áa'náabo', tuláak' u tséel le Jordáno', te'exe' tia'ane'ex Galilea le tu'ux kaja'an le j-táan-

CAP 3

a Lu 3:21

b Isa 11:2 Mr 1:10, 11 Lu 4:18 Jn 1:32

c Jn 12:28

d Sl 2:7 Lu 9:35

e Isa 42:1 Mt 17:5 Lu 3:22

CAP 4

f Heb 4:15

g Mr 1:12, 13 Lu 4:1-4

h 1Te 3:5

i Dt 8:3 Lu 4:4 Jn 4:34

j Ne 11:1 Isa 52:1

k Lu 4:9-12

Columna 2

a Sl 91:11, 12

b Dt 6:16 Lu 4:12 1Co 10:9

c Lu 4:5-8

d Ap 22:9

e Dt 6:13 Dt 10:20 Lu 4:8

f Lu 4:13 Snt 4:7

g Lu 22:43 Heb 1:7, 14

h Mr 6:17, 18 Lu 3:19, 20

i Mr 1:14 Lu 4:14

j Lu 4:31

3:16 * Te'ela' ma' xaane' táan u t'aan ti' Juan. **4:1** * Wa «túunta'ab u yóol». # Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». Ilawil «K'aasilba'al», página 2568. **4:5** * Lela' u kaajil Jerusalén.

4:7 * Wa «a túuntik u yóol». **4:10** * Ilawil página 2579.

xel lu'umilo'obo'! **16** Le kaaj yaan ka'ach ich ée'joch'e'enilo' ts'o'ok u yilik junp'éel nojoch sáasil, yéetel le máaxo'ob yano'ob ka'ach yáanal u bo'oy le kíimilo' ts'o'ok u juul le sáasil[a] tu yóok'olo'obo'».[b] **17** Desde te' k'iino'ob je'elo' Jesúse' káaj u ts'áaik ojéeltbil lela': «K'ex a tuukule'ex, tumen u Reinoil ka'ane' ts'o'ok u náats'al».[c]

18 Le táan u xíimbal Jesús tu jáal le Mar de Galileao', tu yilaj ka'atúul máako'ob suku'untsilo'ob, u k'aaba'obe' Simón ti' máax ku ya'ala'al Pedro,[d] yéetel Andrés u yíits'in. Leti'obe' j-chuk kayo'ob yéetel táan ka'ach u jáaych'intko'ob junp'éel red te' k'áa'náabo'.[e] **19** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Ko'otene'ex tin paach ka in we'este'ex bix je'el a chukike'ex máako'ob je'ex u chu'ukul kaye'».[f] **20** Tu séeba'anile' leti'obe' tu p'ataj u redo'obe' ka bino'ob tu paach.[g] **21** Jesúse' tu ch'a'jo'oltaj u bine' ka tu yilaj uláak' ka'atúul máako'ob suku'untsilo'ob, u k'aaba'obe' Santiago yéetel Juan, u paalal Zebedeo.[h] Leti'obe' ti' yano'ob ka'ach ichil junp'éel chan barco yéetel u taata'obe', táan ka'ach u yutskíintiko'ob u redo'ob, ka túun t'a'ano'ob tumen Jesús.[i] **22** Leti'ob túune' tu séeba'anil tu p'ataj u taata'ob bey xan le chan barcoo' ka bino'ob tu paach Jesús.

23 Ka ts'o'oke' Jesúse' bin ti' tuláakal Galilea[j] táan u ka'ansaj te' sinagoga'obo',*[k] táan u t'aan ti' le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beet u Reino Dioso'* yéetel táan u ts'akik tuláakal u jeleláasil k'oja'anil bey xan tuláakal le ba'ax ku mu'yajtik# le máako'obo'.[a] **24** Le ba'axo'ob tu beeto' ojéelta'ab ti' tuláakal u lu'umil Siria, ka taasa'ab tu yiknal tuláakal le máaxo'ob táan u mu'yajtiko'ob jelelaas k'oja'anilo'obo',[b] le oka'an demonio ti'obo',[c] le ku ts'áaik ataque ti'obo'*[d] yéetel le mina'an u muuk' u wíinklilo'obo'; ka túun tu láaj ts'ako'ob. **25** Tu yo'olal lela' ya'abkach máako'ob kaja'ano'ob Galileae' bino'ob tu paach, bey tu beetil xan le máaxo'ob ku taalo'ob Decápolis,* Jerusalén, Judea bey xan ti' le uláak' u tséel le Jordáno'.

5 Le ka tu yilaj Jesús le ya'abkach máako'obo' na'ak te' montañao', ka ts'o'ok túun u kutale' taal u discípulo'ob tu yiknal. **2** Leti' túune' káaj u ka'ansaj táan u ya'alik:

3 «Ki'imak u yóol le máaxo'ob ku ts'áaiko'ob cuenta k'a'abéet u nu'ukta'alo'ob tumen Dioso',[e] tumen u tia'alo'ob u Reinoil ka'an.

4 Ki'imak u yóol le máaxo'ob luba'an u yóolo'obo' tumen yaan u líi'sa'al u yóolo'ob.[f]

5 Ki'imak u yóol le máaxo'ob ma' séeb u k'uuxilo'obo',[g] tumen yaan u tia'alintiko'ob le lu'umo'.[h]

4:23 * Ilawil página 2580.

CAP 4

a Jn 1:9

b Isa 9:1, 2

c Mt 10:7
Mr 1:14, 15

d Jn 1:42

e Mr 1:16-18

f Lu 5:10, 11

g Mr 10:28
Lu 18:28

h Mt 10:2
Mt 27:55, 56
Mr 3:17
Mr 10:35
Jn 21:2

i Mr 1:19, 20

j Mt 9:35
Mr 1:39
Mr 6:6

k Lu 4:16
Hch 13:13, 14

Columna 2

a Lu 9:11
Hch 10:37, 38

b Mr 6:55

c Mr 1:32
Hch 5:16

d Mt 17:15

CAP 5

e Lu 6:20

f Isa 61:2, 3
Mt 11:28

g 1Ti 6:11
Tit 3:2

h Sl 37:11

4:23 * Wa «ti' u ma'alob péektsilil le Reinoo'». # Wa «ku sufrirtik». **4:24** * Wa «le yaan epilepsia ti'obo'». **4:25** * Wa «te' lu'um tu'ux yaan le Diez Kaajo'obo'».

6 Ki'imak u yóol le máax-o'ob wi'ijo'ob yéetel uk'a-jo'ob[a] ti' justiciao',* tumen yaan u beeta'alti'ob justicia.[b]

7 Ki'imak u yóol le máax-o'ob ku ch'a'iko'ob óotsililo',[c] tumen yaan u ch'a'abal óotsi-lil ti'ob.

8 Ki'imak u yóol le máax-o'ob mina'an ba'ax k'aas tu puksi'ik'alo'obo',[d] tumen yaan u yilko'ob Dios.

9 Ki'imak u yóol le máax-o'ob ku yilko'ob ka yanak jeets'elilo',[e] tumen yaan u ya'a-la'alti'ob u paalalo'ob Dios.

10 Ki'imak u yóol le máax-o'ob ku ch'a'pachta'alo'ob ikil u beetko'ob ba'ax ma'alobo',[f] tumen u tia'alo'ob u Reinoil ka'an.

11 Ki'imakchajak a wóole'ex kéen po'opoch'a'ake'ex,[g] kéen ch'a'pachta'ake'ex[h] yéetel kéen a'ala'ak je'el ba'axak ma' jaajtak ta contra'ex tin wo'olali'.[i] **12** Ki'imakchajak a wóole'ex, jach ki'imakchajak a wóole'ex,[j] tumen nojoch ba'ax kun siibilte'ex[k] tumen Dios.* Tak le profeta'ob kux-lajo'ob táanil ti' te'exo' bey úuchik u ch'a'pachta'alo'obo'.[l]

13 Te'exe' beye'ex u ta'a-bil[m] yóok'ol kaabe', chéen ba'ale' wa le ta'ab ku sa'atal u ch'óoch'ilo', ¿je'el wa u páajtal u ka'a ch'óoch'kinta'ale'? Ma', ba'axe' ku p'áatal mix ba'al u biilal yéetel ku pu'ulul táan-kab[n] utia'al ka pepe'cha'ata'ak tumen le máako'obo'.

5:6 * Wa «ku beetko'ob ba'ax u k'áat Dios yéetel ku ts'o'okbesko'ob le ba'ax ku ya'alik u leyo'obo'». **5:12** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «te' ka'ano'».

CAP 5

a Isa 55:1 Lu 6:21

b Jn 6:35

c Mt 6:14 Mt 18:33 Snt 2:13

d Sl 24:3, 4 Sl 73:1

e Ro 12:18 Heb 12:14 Snt 3:18

f Mr 10:29, 30 1Pe 3:14

g Mt 10:22

h Jn 15:20

i Lu 6:22, 23 Snt 1:2 1Pe 4:14

j Hch 5:41 Ro 5:3

k Heb 11:6

l 2Cr 36:16 Hch 7:52 Heb 11:32, 37

m Mr 9:50

n Lu 14:34, 35

Columna 2

a Jn 8:12 Jn 12:36 Flp 2:15

b Mr 4:21 Lu 11:33

c Ef 5:8 Flp 2:15

d Ef 5:9

e Jn 15:8 1Pe 2:9, 12

f Lu 4:21

g Isa 40:8 Lu 16:17

14 Te'exe' beye'ex u sáasi-lil yóok'ol kaabe'.[a] Ma' tu páajtal u ta'aka'al junp'éel kaaj yaan tu yóok'ol junp'éel montaña. **15** Le kéen t'a'a-bak junp'éel lámparae'* ma'a-tech u nokkíinta'al junp'éel xaak tu yóok'ol, ba'axe' ku ts'a'abal ka'anal utia'al ka u sáasilkunt tuláakal le máax-o'ob yano'ob ichil le najo'.[b] **16** Te'ex xane' juulnak a sáasi-le'ex tu táan le máako'obo',[c] utia'al ka u yilo'ob le ma'alob ba'alo'ob ka beetke'exo'[d] yéetel ka u alabarto'ob a Taa-ta'ex yaan te' ka'ano'.[e]

17 Ma' a tuklike'ex wa taa-len in xu'uls le Ley wa le ba'ax tu ka'ansaj le profeta'obo'. Ma' taalen in xu'ulsi', ba'axe' taalen in béeykunte.[f] **18** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' tuláa-kal le ba'axo'ob ts'íibta'an ichil le Leyo' yaan u béeytal, tu-men maas je'el u xu'ulul ti' le ka'an yéetel ti' le lu'umo' ke ka p'áatak ma' u béeytal jun-p'éel chan letra wa junp'éel chan punto yaan ichil le Le-yo'.[g] **19** Le o'olale' le máax ma' tu beetik tak chéen jun-p'éel ti' u maas chichnil le ba'axo'ob ku ya'alik le Ley, yéetel ku ya'alik* ti' u maa-sil ma' u beetko'ob xane', yaan u ya'ala'al ma' ma'alob# utia'al u Reinoil ka'ani'. Chéen ba'ale' je'el máaxak ka u beet yéetel ka u ya'al ka beeta'ake' yaan u ya'ala'al ma'alob△ utia'al u Reinoil ka'an. **20** Tumen kin

5:15 * Ilawil página 2568. **5:19** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku ka'ansik». # Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u maas chichnil». △ Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u nojchil».

wa'alikte'exe' wa ma' tu jaajil a wóole'ex ka beetke'ex ba'ax toje' beye'ex je'ex le escriba'ob yéetel le fariseo'obo',[a] yéetel ma' kan ookle'ex tu Reinoil ka'an.[b]

21 A wu'uyme'ex a'ala'ab ti' le máako'ob úuchjeakilo': ‹Ma' unaj a kíimsik mix máaki',[c] chéen ba'ale' wa yaan máax ku kíimsik juntúul máake' yaan u bisa'al tu táan le juezo'obo'›.[d] **22** Chéen ba'ale' tene' kin wa'alikte'exe' le máax ma' tu xu'ulul u k'uuxil[e] ti' u suku'une' yaan u bisa'al tu táan le juezo'obo'. Le máax ku t'anik u suku'un yéetel pooch'ile' yaan u bisa'al tu táan le Nukuch Juezo'obo', ts'o'ole' je'el máaxak ka u ya'al ti' u suku'un: ‹¡J-ma' na'at, teche' mix ba'al a biilal!›, je'el u náajmatik u pu'ulul ichil u k'áak'il le Gehenao'.*[f]

23 Le o'olale' wa táan a bisik a k'ub junp'éel ba'al te' altaro'[g] chéen ba'ale' le tia'anech te'elo' ku k'a'ajaltech k'uuxtech a suku'une', **24** p'at aktáan ti' le altar* le ba'ax ka bisko'. Táanile' xeen a wutskíint le problema yaantech yéetel a suku'uno', kéen suunakech túune' ka k'ubik.[h]

25 Wa yaan máax takik a poole' ilawil a séeb utskíintik le problema yaantech tu yéetelo', ilawil a beetik le táan a bine'ex tu táan le juezo', wa ma'e' je'el u k'ubkech ti' le juezo', le juez túuno' je'el u k'ubkech ti' le carcelero utia'al ka u k'alecho'.[a] **26** Tu jaajil kin wa'alikteche' ma' kan jóok'ol te' cárcel wa ma' ta bo'otik tak le u ts'ook centavo* a p'axmo'.

27 A wu'uyme'ex a'ala'ab úuchjeakil: ‹Ma' unaj a tusik a núupi'›.*[b] **28** Chéen ba'ale' tene' kin wa'alikte'exe' le máax ku sen cha'antik juntúul ko'olel[c] utia'al u ts'íiboltik u yantal ba'ax u yil tu yéetele', ichil u puksi'ik'ale' ts'o'ok u tusik u yatan tu yéetel le ko'olelo'.[d] **29** Le o'olale' wa táan u beeta'al a k'ebantal tumen a x-no'oj iche', lu'se ka a píikch'inte.[e] Tumen maas ma'alob ka p'áatak mina'an junxéet' a wíinklil ke ka píikch'inta'ak tuláakal a wíinklil te' Gehenao'.[f] **30** Wa táan u beeta'al a k'ebantal tumen a x-no'oj k'abe', xot'e ka a píikch'inte.[g] Tumen maas ma'alob ka p'áatak mina'an junxéet' a wíinklil ke ka píikch'inta'ak tuláakal a wíinklil te' Gehenao'.[h]

31 Te'exe' a wu'uyme'ex xan u ya'ala'al: ‹Je'el máaxak ka u divorciartuba ti' u yatane' unaj u ts'áaik u ju'unil divorcio ti'›.[i] **32** Chéen ba'ale' tene' kin wa'alikte'exe' wa juntúul máak ku divorciarkuba ti' u yatan kex le ko'olel ma' yanchaja'an mix ba'al u

CAP 5

a Mt 15:7-9 Mt 23:23 Lu 11:42

b Mt 18:3 Jn 3:5

c Gé 9:6 Éx 20:13 Dt 5:17

d Le 24:17 Dt 17:8, 9

e Col 3:8 Snt 1:19

f Mt 10:28 Lu 12:5 1Jn 3:15

g Dt 16:16

h 1Jn 4:20

Columna 2

a Lu 12:58, 59

b Éx 20:14 Dt 5:18 Lu 18:20 Ro 13:9

c 2Sa 11:2 Job 31:1

d Mr 7:20-22

e Lu 11:34

f Mt 18:9 Mr 9:47

g Col 3:5

h Mt 18:8

i Dt 24:1 Mt 19:3, 8 Mr 10:2, 4

5:22 *Lela' junp'éel lugar tu'ux ku tóoka'al ka'ach basura tu jo'okajil Jerusalén. **5:24** *Ilawil página 2554.

5:26 *Lela' junp'éel chan taak'in jach junp'íit u tojol. Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «cuadrante». Ilawil «Cuadrante», página 2690. **5:27** *Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil juntúul íichamtsil wa juntúul atantsil yéetel máax ma' u núupi'.

yil yéetel wa máaxe',* le máako' je'el u beetik u k'ebantal le ko'olel wa ku ka'a ts'o'okol u beel le ko'olelo'. Ts'o'ole' le máax ku ts'o'okol u beel yéetel le ko'olela' ku k'ebantal xan.[a]

33 A wu'uyme'ex xan a'ala'ab ti' le máako'ob úuchjeakilo': ‹Ma' unaj a jurar wa ma' ken a béeykunti',[b] ba'axe' unaj a beetik tuláakal le ba'ax a wa'almaj ti' Jéeobao'›.[c] **34** Chéen ba'ale' tene' kin wa'alikte'ex: ma' a jurare'ex[d] mix yo'olal ka'an, tumen lelo' u trono Dios. **35** Mix a jurare'ex yo'olal le lu'umo', tumen u k'áanche'il u t'alkúuntik u yook;[e] mix yo'olal Jerusalén, tumen u kaajal le nojoch Reyo'.[f] **36** Ma' unaj xan a jurare'ex yo'olal a poole'exi', tumen ma' tu páajtal a sutke'ex sakil wa booxil mix junkúul u tso'otsel a poole'ex. **37** Ba'axe' kéen a wa'ale'ex ‹yaan› a beetke'ex junp'éel ba'ale' beete'ex; wa ka wa'alike'ex ‹ma'atane'› ma' a beetke'ex;[g] tumen le ba'ax ku píitmáan ti' lela' ti' le K'aasilba'al* u taalo'.[h]

38 A wu'uyme'ex a'ala'ab xan úuchjeakil: ‹Máax ku puch'ik u yich wa máaxe' unaj xan u pu'uch'ul u yich, máax ku jutik u koj wa máaxe' unaj xan u ju'utul u koj›.[i] **39** Chéen ba'ale' tene' kin wa'alikte'ex: ma' a ba'atele'ex tu contra juntúul k'asa'an máak. Wa yaan máax ku lajkech ta x-no'oj p'u'uke', sut uláak' u tséel a p'u'uk ti'.[a] **40** Wa yaan máax xan u k'áat u bisech tu táan le juezo'ob utia'al u tokik u yáal a nook'e', cha'a xan u ch'a'ik uláak' u yáalo'.[b] **41** Wa yaan máax ku obligarkech a bis u kuuch yóok'ol junp'éel kilómetroe' áant u bis yóok'ol ka'ap'éel kilómetro. **42** Wa yaan máax ku k'áatiktech wa ba'axe', ts'áati', ma' a sutik a paach ti' le máax ku k'áatiktech taak'in u majáanto'.*[c]

43 A wu'uyme'ex a'ala'ab úuchjeakil: ‹Unaj a yaabiltik a wéet máakil[d] yéetel a p'ektik a enemigo›. **44** Chéen ba'ale' tene' kin wa'alikte'ex: ma' u xu'ulul a yaabiltike'ex a enemigo'ex,[e] yéetel orarnene'ex tu yo'olal le máaxo'ob ch'a'pachtike'exo'.[f] **45** Beyo' yaan a we'eske'ex u paalale'ex a Taata'ex yaan te' ka'ano',[g] tumen leti'e' ku beetik u jóok'ol k'iin tu yóok'ol le máaxo'ob k'asa'ano'obo' bey xan tu yóok'ol le utso'obo' yéetel ku beetik u k'áaxal ja' yóok'ol le utso'obo' bey xan yóok'ol le k'asa'an máako'obo'.[h] **46** Tumen wa ka yaabiltike'ex le máaxo'ob yaabiltmile'exo', ¿ba'ax bo'olil je'el u ts'a'abalte'ex tu yo'olal lelo'?[i] ¿Ma' wa láayli' leti'e ba'ax ku beetik le máaxo'ob k'amik le impuesto'obo'? **47** Wa chéen xan a suku'une'ex ka saludarke'exe', ¿jach wa nojoch ba'ax ka beetke'ex? ¿Ma' wa láayli' leti'e ba'ax ku beetik le j-táanxel

CAP 5

a Mt 19:9; Mr 10:11, 12; Lu 16:18; Ro 7:3

b Le 19:12

c Nú 30:2; Dt 23:21; Ec 5:4

d Snt 5:12

e Isa 66:1

f Sl 48:2

g Snt 5:12

h Jn 8:44

i Éx 21:24, 25; Le 24:20; Dt 19:21

Columna 2

a Pr 24:29; Isa 50:6; Lu 6:29; Ro 12:17; 1Pe 2:23

b 1Co 6:7

c Le 25:36; Dt 23:19

d Le 19:18; Mr 12:31

e Pr 25:21; Ro 12:20

f Lu 6:27, 28; Hch 7:60; Ro 12:14

g Ef 5:1

h Lu 6:35; Hch 14:17

i Lu 6:32, 33

5:32 * Wa «ma' núupk'ebanchaja'ani». Ilawil «Núupk'eban», página 2573. **5:37** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le j-K'asa'an».

5:42 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' u majáanta'al taak'in x-ma' interésil.

lu'umilo'obo'? **48** Te'ex túune' unaj a chúuka'antale'ex ti' tuláakal ba'al je'el bix a Taata'ex yaan te' ka'an chúuka'an ti' tuláakal ba'alo'.[a]

6 Jach kanáante'ex ma' a beetke'ex ba'alo'ob ma'alobtak chéen utia'al ka ila'ak tumen le máako'obo',[b] tumen wa ma'e' mix ba'al kun siibilte'ex tumen a Taata'ex yaan te' ka'ano'. **2** Le o'olale' kéen a beet uts ti' le óotsilo'obo' ma' a wustik trompeta ta táan je'ex u beetik le j-ka'ap'éel icho'ob te' sinagoga'ob yéetel te' bejo'obo', tumen leti'obe' ku beetko'ob utia'al ka úuchuk ma'alob t'aan tu yo'olalo'ob. Tu jaajil kin wa'alikte'ex: leti'obe' mina'an uláak' ba'ax ken u k'amo'ob. **3** Chéen ba'ale' teche', kéen a we'es a wutsil ti' le óotsilo'obo' ma' unaj u yojéeltik a x-ts'íik k'ab ba'ax ku beetik a x-no'oj k'abi', **4** beyo' u maasile' ma' ken u yojéelt wa ts'o'ok a we'esik a wutsil ti' le óotsilo'obo'. Bey túuno' a Taata, le máax paktikech desde te' ka'an tu'ux ma' tu páajtal a wilko', yaan u bo'otiktech.[c]

5 Kéen orarnake'ex xane' ma' unaj a beetke'ex je'ex le j-ka'ap'éel icho'obo',[d] tumen leti'obe' uts tu t'aan u wa'atalo'ob orar te' sinagoga'ob yéetel tu esquinail le kóokoch bejo'ob chéen utia'al ka ila'ako'obo'.[e] Tu jaajil kin wa'alikte'ex: leti'obe' mina'an uláak' ba'ax ken u k'amo'ob. **6** Chéen ba'ale' teche' kéen orarnakeche', ooken chéen ta juunal ta cuarto, kéen ts'o'okok a k'alik le joonajo' orarnen ti' a Taata yaan te' ka'ano'.*[a] A Taata túun ku páajtal u yilik tuláakal ba'ale' yaan u bo'otiktech. **7** Kéen orarnakech túune' ma' a babal a'alik junp'éelili' ba'al je'ex u beetik le máaxo'ob ma' u k'aj óolo'ob Dioso', tumen leti'obe' ku tukliko'obe' ikil u sen a'aliko'ob ya'ab t'aano'obe' yaan u yu'uba'alo'ob tumen Dios. **8** Te'exe' ma' a beetkaba'ex je'ex leti'obo', tumen a Taata'exe' u yojel ba'ax k'a'abéette'ex[b] tak táanil ti' a k'áatke'exti'.

9 Te'ex túune', bey unaj a orare'exa':[c]

‹K-Taata yanech te' ka'ano', santificarta'ak*[d] a k'aaba'.[e]
10 Taalak a Reino,[f] beeta'ak ba'ax a k'áat,[g] je'ex u beeta'al te' ka'ano' bey xan ka beeta'ak way lu'ume'.[h] **11** Ts'áa k-o'och waaj utia'al le k'iina'.[i]
12 Perdonart k-p'aax,* je'el bix to'on ts'o'ok k-perdonartik le máaxo'ob p'axmilo'ono'.[j]
13 Ma' a cha'ik k-lúubul ti' ba'ax k'aas,[k] ba'axe' kanáanto'on* ti' le K'aasilba'alo'›.#[l]

14 Tumen wa ka perdonarke'ex le k'aas ku beeta'alte'ex tumen le máako'obo', a Taata'ex yaan te' ka'ano' yaan xan u perdonarke'ex.[m] **15** Chéen ba'ale' wa ma' ta perdonarke'ex le k'aas ku beeta'alte'exo', a Taata'exe' ma' xan ken u perdonart le ba'alo'ob k'aastak ka beetke'exo'.[n]

6:6 * Wa «ti' a Taata ma' tu páajtal u yila'alo'». **6:9** * Wa «respetarta'ak». **6:12** * Wa «k-k'ebano'ob». **6:13** * Wa «salvarto'on». # Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le j-K'asa'ano'».

CAP 5

a Le 19:2 Dt 18:13 Lu 6:36 1Pe 1:16

CAP 6

b Mt 23:5

c Pr 19:17 Mt 10:42

d Lu 18:11

e Mt 6:16 Mt 23:5

Columna 2

a Lu 6:12

b Lu 12:30

c Lu 11:2-4

d Eze 36:23

e Éx 6:3 Sl 83:18

f Da 2:44 Mt 6:33 Ap 11:15

g Mt 26:42 1Ti 2:4 Ap 4:11

h Sl 37:10 Lu 23:43 Hch 24:15

i Sl 37:25 Pr 30:8 Mt 6:34 1Ti 6:8

j Mt 18:21 Mr 11:25

k Mt 26:41 1Co 10:13 Ap 3:10

l Jn 17:15 1Jn 5:19

m Ef 4:32 Col 3:13

n Mt 18:35 Snt 2:13

16 Kéen ayunarnake'exe',*[a] ma' a wóotsilkuntik a wiche'ex je'ex u beetik le j-ka'ap'éel icho'obo', tumen leti'obe' ku cha'ik u k'óok'oltal u yicho'ob utia'al ka ila'ak tumen le máako'ob táan u ayunaro'obo'.[b] Tu jaajil kin wa'alikte'ex: leti'obe' mina'an uláak' ba'ax ken u k'amo'ob. **17** Chéen ba'ale' teche' kéen ayunarnakeche' ji'i aceite ta pool yéetel p'o' a wich. **18** Beyo' le máako'obo' ma' ken u yilo'ob wa táan a ayunar, chéen a Taata yaan te' ka'an ken u yilo'. Bey túuno' a Taata yaan te' ka'an ku yilik tuláakal ba'alo' yaan u bo'otiktech.

19 Xu'uluk a much'kíintike'ex ayik'alilo'ob way lu'ume',[c] tumen ku k'askúunta'al tumen k'amas, ku yiitsintkuba yéetel ku yokla'al. **20** Ba'axe' much'kíinte'ex ayik'alilo'ob te' ka'ano',[d] tumen te'elo' ma' tu k'askúunta'al tumen k'amas,[e] ma' tu yiitsintkuba yéetel ma' tu yokla'al. **21** Tumen le tu'ux yaan a ayik'alilo'obe' ti' kun antal xan a puksi'ik'ali'.

22 Le icho' leti'e ba'ax sáasilkuntik le wíinklilo',[f] le o'olale' wa sáasil* a wiche' tuláakal a wíinklil kun sáasiltal. **23** Chéen ba'ale' wa k'asa'an* a wiche'[g] tuláakal a wíinklile' yaan u yée'joch'e'ental. Wa ku yée'joch'e'ental le sáasil yaantecho', ¡chéen tukult buka'aj kun ée'joch'e'ental a wíinklil!

6:16 * Ilawil página 2557. **6:22** * Wa «mina'an u k'asa'anil, ku paakat chéen junp'éelili' tu'ux, jach uts». **6:23** * Wa «k'aschaja'an; ku ts'íibol-tik ba'ax ma' u tia'al».

CAP 6

a Hch 13:2, 3
Hch 14:23

b Isa 58:5
Lu 18:11, 12

c Mt 13:22
Lu 12:20
Snt 5:3

d Mt 19:21
Mr 10:21
Lu 12:33, 34
Lu 18:22

e 1Pe 1:3, 4

f Pr 4:25
Lu 11:34
Ef 1:18

g Mt 20:15

Columna 2

a Snt 4:4

b Mt 13:22
Lu 16:13

c Sl 55:22
Flp 4:6
1Pe 5:6, 7

d 1Ti 6:8
Heb 13:5

e Lu 12:22-28

f Job 38:41
Sl 147:9
Mt 10:29

g Sl 39:5

h 1Re 10:4, 5

24 Mix máak je'el u páajtal u meyajtik* ka'atúul ts'uulo'obe', tumen yaan u p'ektik juntúuli' yéetel yaan u yaabiltik le uláak'o',[a] wa yaan u biskuba yéetel juntúuli' yéetel yaan u náachtal ti' le uláak'o'. Ma' tu páajtal a meyajtike'ex Dios wa táan a meyajtike'ex le Ayik'alilo'.[b]

25 Le o'olale' kin wa'alikte'ex: xu'uluk a chi'ichnaktale'ex[c] tu yo'olal ba'ax ken a jaante'ex wa ba'ax ken a wuk'e'ex, bey xan tu yo'olal ba'ax ken a búukinte'ex.[d] ¿Ma' wa maas k'a'ana'an le kuxtal ti' le janal yéetel ti' le nook'o'?[e] **26** Jach ilawile'ex le ch'íich'o'ob ku xik'nalo'ob te' ka'ano';[f] leti'obe' ma' tu paak'alo'ob, ma' tu joocho'ob mix tu líi'sko'ob u yich u paak'alo'ob ti' ch'iilo'ob. Kex beyo' ku tséenta'alo'ob tumen Dios, le u Taata'ob yaan te' ka'ano'. ¿Ma' wa maas ko'oj a tojole'ex ti' leti'obi'? **27** ¿Máax ti' te'ex je'el u chowakkíintik junp'íit maas u kuxtal ikil u sen chi'ichnaktale'?[g] **28** ¿Ba'axten xan ka chi'ichnaktale'ex tu yo'olal ba'ax ken a búukinte'ex? Kaanbalnene'ex ti' bix u nuuktal le loolo'ob yano'ob te' k'áaxo', leti'obe' ma'atech u kíimskuba'ob meyaj yéetel ma'atech u chuuyo'ob, **29** chéen ba'ale' kin wa'alikte'exe' tak Salomón[h] kex jach táaj ayik'al ka'ache' ma' tu vestirtuba je'ex junkúul ti' le loolo'oba'. **30** Máake'ex junp'íit a feje'ex,

6:24 * Wa «u beetkuba esclavoil ti'».

wa Dios bey u vestirtik u che'ilo'ob yéetel u xíiwilo'ob k'áax, kex chéen bejla'a ku-xa'ano'ob yéetel sáamal ku pu'ululo'ob te' k'áak'o', ¿ma' wa maas je'el u vestirke'exe'? **31** Le o'olale' junpuli' ma' a sen chi'ichnaktale'ex[a] ka a wa'ale'ex: ‹¿Ba'ax ken k-jaante?›, ‹¿ba'ax ken k-uk'e?›, ‹¿ba'ax ken k-búukinte?›.[b] **32** Tumen tuláakal le ba'alo'oba' leti'e ba'ax ku ch'íikil u kaxt le máaxo'ob ma'atech u meyajtiko'ob Dioso'. A Taata'ex yaan te' ka'ano' u yojel k'a'abéette'ex tuláakal le ba'alo'oba'.

33 Le o'olale' ma' u xu'ulul a kaxtike'ex táanil u Reino Dios yéetel u justicia, beyo' tuláakal le uláak' ba'alo'oba' yaan xan u ts'a'abalte'ex.[c] **34** Le beetke' junpuli' ma' a sen chi'ichnaktale'ex yo'olal u k'iinil sáamal,[d] tumen sáamale' yaan xan u yantal ba'alo'ob je'el u beetik a chi'ichnaktale'exe'. Cada k'iine' yaan yéetel le buka'aj chi'ichnakilo'ob ku taasko'.

7 Xu'uluk a juzgare'ex[e] utia'al ma' a juzgarta'ale'ex, **2** tumen je'ex a juzgare'exe' bey xan kan juzgarbile'exo',[f] yéetel je'ex a p'iise'exe' bey xan kan p'isbile'exo'.[g] **3** ¿Ba'axten túun ka wilik le sojol yaan tu yich a suku'uno', chéen ba'ale' ma' ta wilik le nuxi' che' k'atakbal ta wicho'?[h] **4** ¿Bix u páajtal a wa'alik ti' a suku'un: ‹Cha'a in jóo'sik le sojol yaan ta wicho'›? Si ta wich teche' yaan junp'éel nuxi' che'i'. **5** ¡J-ka'ap'éel ich! Yáaxe' jóo's le nuxi' che' k'atakbal ta wicho', beyo' yaan u páajtal a wilik tubeel bix je'el a jóo'sik le sojol yaan tu yich a suku'uno'.

6 Ma' a ts'áaike'ex le ba'alo'ob santotak ti' le peek'o'obo', mix a pulke'ex a perla'ex tu táan k'éek'eno'ob[a] utia'al ma' u pepe'cha'atiko'ob, yéetel utia'al ma' u sutkuba'ob u xe'exet'e'exo'ob.

7 Ma' u xu'ulul a k'áatke'ex ba'ax k'a'abéette'ex, tumen yaan u ts'a'abalte'ex;[b] ma' u xu'ulul a kaaxane'ex, tumen yaan a kaxtike'ex; ma' u xu'ulul a k'oope'ex, tumen yaan u je'ebelte'ex joonaj.[c] **8** Tumen tuláakal máax ku k'áatik ba'ax k'a'abéetti'e' ku ts'a'abalti',[d] tuláakal máax ku kaaxane' ku kaxtik ba'ax ku máan u kaxte yéetel tuláakal máax ku k'oope' ku je'ebel joonaj ti'. **9** U jaajile', ¿máax ti' te'ex je'el u ts'áaik junp'éel tuunich ti' u paal le kéen u k'áat waaje'? **10** Wa ku k'áatik xan juntúul kaye', ¿máasa' ma' tu ts'áaik juntúul kaan ti'? **11** Le o'olale' wa te'ex kex k'asa'ane'ex a wojel a ts'áa'ex ma'alob ba'alo'ob ti' a paalale'exe', kux túun a Taata'ex yaan te' ka'ano', ¿ma' wa maas je'el u ts'áaik ma'alob ba'alo'ob[e] ti' le máaxo'ob k'áatikti'o'?[f]

12 Le o'olale' tuláakal le ba'axo'ob a k'áate'ex ka beeta'akte'ex tumen le máako'obo', te'exe' bey xan unaj a beetke'exti'obo'.[g] Lelo' leti'e ba'ax ku ka'ansik le Ley yéetel le Profeta'obo'.[h]

13 Ookene'ex ti' le nu'unut' joonajo',[i] tumen kóoch u

CAP 6
a Lu 10:41
b Lu 12:29-31
c Sl 37:25
d Éx 16:4, 19

CAP 7
e Lu 6:37; Ro 2:1; Ro 14:13
f Mt 18:33, 34; Snt 2:13
g Mr 4:24; Lu 6:38; Gál 6:7
h Lu 6:41, 42

Columna 2
a Pr 9:7; Mt 10:14
b Mr 11:24; Snt 1:5; 1Jn 5:14
c Lu 11:9-13
d Jn 14:13; 1Jn 3:22
e Snt 1:17
f Lu 11:13
g Lu 6:31
h Ro 13:10; Gál 5:14
i Lu 13:24

bejil le xu'ulsajilo' yéetel nojoch u joonajil, le o'olal ya'ab máako'ob ku yooklo'obi'. **14** Chéen ba'ale' u bejil le kuxtalo' nu'ut' yéetel nu'ut' xan u joonajil, le o'olal ma' ya'ab máaxo'ob kaxtiki'.[a]

15 Kanáantaba'ex ti' le ma' jaajil profeta'ob[b] ku taalo'ob ta wiknale'ex bey tamano'obo',[c] tumen u jaajile' lobo'ob ma'atech u yu'ubik u na'ajtalo'ob.[d] **16** Tu yo'olal le ich ku ts'áaiko'obo'* ti' ken a k'aj óolte'ex máaxo'obi'. ¿Máasa' ma'atech u t'o'okol uva'ob mix higo'ob ti' k'i'ixo'ob?[e] **17** Tuláakal xan ma'alob che'e' ku ts'áaik ma'alob ich, chéen ba'ale' tuláakal che' ma' patale' ma' patal xan le ich ku ts'áaiko'.[f] **18** Junkúul ma'alob che'e' ma' tu páajtal u ts'áaik u yich ma' patali'; junkúul che' ma' patale' ma' xan tu páajtal u ts'áaik ma'alob ich.[g] **19** Tuláakal che' ma' tu ts'áaik ma'alob iche' ku kúulch'akta'ale' ku pu'ulul ich k'áak'.[h] **20** U jaajile' le máako'ob je'elo' yaan a k'aj óoltike'exo'ob tu yo'olal le ich ku ts'áaiko'obo'.[i]

21 Ma' tuláakal le máaxo'ob a'alikten ‹Yuumtsil, Yuumtsil› kun ooklo'ob tu Reinoil le ka'ano', ba'axe' chéen le máaxo'ob ku beetko'ob ba'ax u k'áat in Taata yaan te' ka'ano'.[j] **22** Te' k'iin je'elo' ya'ab máako'ob ken u ya'alo'obten: ‹Yuumtsil, Yuumtsil,[k] ¿ma' wa profetizarnajo'on ta k'aaba'i'? ¿Ma' wa t-jóo'saj demonio'ob yéetel t-beetaj ya'ab milagro'ob* ta k'aaba'i'?›.[a] **23** Teen túune' yaan in wa'alikti'ob: k'asa'an máake'ex, ¡junpuli' ma' in k'aj óole'exi'! ¡Náachkuntaba'ex ti' teen![b]

24 Tuláakal máax ku ch'enxikintik yéetel ku beetik le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'alika', chíika'an ti' juntúul máak jach yaan u na'at tu beetaj u yotoch yóo' cháaltun.[c] **25** Le naja' tumen yóo' cháaltun beeta'abe' ma' lúub kex sen k'áax ja' tu yóok'ol, kex ka'anchaj u ja'il yéetel kex sen ja'ats' tumen k'a'amkach iik'i'. **26** Chéen ba'ale' tuláakal máax ku ch'enxikintik le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'alik pero ma' tu beetke', chíika'an ti' juntúul máak jach mina'an u na'at tu beetaj u yotoch yóo' arena.[d] **27** Chéen ba'ale' le naja' lúubi tumen sen k'áax ja' tu yóok'ol, ka'anchaj u ja'il yéetel ja'ajats'a'ab tumen k'a'amkach iik',[e] bey túun úuchik u ts'o'okolti'o'».

28 Ka ts'o'ok u ya'alik Jesús le ba'alo'oba', tuláakal le ya'abkach máako'ob ch'enxikintiko' p'áat jaajap u chi'ob yo'olal bix u ka'ansaj,[f] **29** tumen leti'e' ku ka'ansaj je'ex juntúul máak ts'a'an autoridad ti'e',[g] ma' je'ex u beetik le escriba'obo'.

8 Ka éem Jesús te' montañao' ya'abkach máako'ob bino'ob tu paach. **2** Juntúul máak yaan lepra ti'e' náats' tu yiknale' ka xolaj tu táane' ka tu ya'alajti': «Yuumtsil, wa a

CAP 7

a Hch 14:22 1Pe 4:18

b Mt 24:11 2Pe 2:1 1Jn 4:1

c Lu 6:26

d Hch 20:29, 30

e Lu 6:44

f Mt 12:33

g Lu 6:43

h Mt 3:10 Lu 13:6, 9

i Mt 12:33

j Ro 2:13 Snt 1:22 1Jn 2:17 1Jn 5:3

k Lu 6:46

Columna 2

a Jer 14:14 Jer 27:15

b Lu 13:25-27

c Lu 6:47-49 Snt 1:25

d Snt 1:23, 24

e 1Co 3:13

f Mr 1:22 Lu 4:32

g Jn 7:46

7:16 *Lela' táan u t'aan ti' le ba'axo'ob ku beetko'obo'.

7:22 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «nukuch ba'alo'ob».

k'áate' je'el u páajtal a ts'akikene'».[a] **3** Jesús túune' tu tich'aj u k'abe' ka tu machaj táan u ya'alik: «In k'áat in ts'akech. Utschajkech».[b] Te' súutuk je'elo' luk' le lepra ti'o'.[c] **4** Jesúse' tu ya'alaj xan ti': «Ma' a wa'alik ti' mix máak,[d] xeen ka u yilech le sacerdoteo',[e] yéetel k'ub le siibal tu ya'alaj Moisés unaj u ts'a'abalo',[f] beyo' yaan u yojéelta'al ts'o'ok a wutstal».

5 Jesús túune' ook Capernaúm, te'elo' náats' juntúul u nojchil le soldado'ob* tu yiknalo', ka tu ya'alajti':[g] **6** «Yuumtsil, juntúul ti' le máaxo'ob meyajtikeno' chilikbal tin najil tumen mina'an u muuk' u wíinklil, yéetel táan u sen mu'yaj». **7** Jesúse' tu ya'alajti': «Kéen k'uchken te'elo' kin ts'akik». **8** U nojchil le soldado'ob túuno' tu núukajti': «Yuumtsil, tene' ma' in náajaltmaj ka ookkech tin wotochi', chéen a'al ka utschajak le máax meyajtikeno', leti' túune' yaan u yutstal. **9** Tene' láayli' ti' yanen yáanal autoridade', yéetel yaan xan soldado'ob yáanal in autoridad. Le o'olal kéen in wa'al ti' juntúul: ‹¡Xeen!›, ku bin; yéetel kéen in wa'al ti' uláak': ‹¡Ko'oten!›, ku taal; yéetel kéen in wa'al ti' máax meyajtiken: ‹¡Beet lela'!›, ku beetik». **10** Ka tu yu'ubaj Jesús lela' ja'ak' u yóole' ka tu ya'alaj ti' le máaxo'ob ku bino'ob tu paacho': «Tu jaajil kin wa'alikte'ex: tu lu'umil Israele' ma' in kaxt mix jun-

8:5 * Wa «centurión»; lela' juntúul comandante ts'a'an 100 soldado'ob u nu'ukte.

CAP 8

a Mr 1:40-44 Lu 5:12-14

b Mr 1:41 Lu 5:13

c Isa 53:4

d Mt 9:30 Mt 12:15, 16 Mr 7:35, 36

e Le 14:2 Lu 17:14

f Le 14:3, 4 Le 14:19, 20

g Lu 7:1-9

Columna 2

a Mt 15:28 Lu 7:9

b Lu 13:29

c Lu 13:28

d Mt 9:29 Mt 15:28 Mr 9:23

e Lu 7:10

f 1Co 9:5

g Mr 1:29-34 Lu 4:38-41

h Mr 5:41 Hch 3:7

i Isa 53:4

j Mr 4:35 Lu 8:22

túul máak jach nojoch u fe je'ex le máaka'.[a] **11** Kin wa'alik xan te'exe', desde lak'in yéetel chik'ine'* yaan u taal ya'ab máako'ob, leti'obe' yaan u múul kutalo'ob janal yéetel Abrahán, Isaak yéetel Jacob te' tu Reinoil ka'ano'.[b] **12** Chéen ba'ale' u paalalo'ob le Reinoo' yaan u píikch'inta'alo'ob te' táankab tu'ux ée'joch'e'eno'. Te'elo' ti' kun ok'olo'obi' yéetel ti' ken u karach't u kojo'obi'».[c] **13** Jesús túune' tu ya'alaj ti' u nojchil le soldado'obo': «Xeen, úuchuk le ba'ax ka páa'tik ka úuchko'».[d] Le máak túun k'oja'ano' utschaj te' súutuk je'elo'.[e]

14 Jesús túune' ook tu yotoch Pedroe' ka tu yilaj chilikbal u suegra[f] Pedro tumen táan u chokwil.[g] **15** Jesúse' tu machaj u k'abe'[h] ka síischaj u chokwil. Le ko'olel túuno' líik'e' ka jo'op' u beetik u yo'och Jesús. **16** Ka áak'abchaje' bisa'ab yiknal Jesús ya'ab máaxo'ob oka'an demonio ti'ob, leti'e' chéen yéetel junp'éel t'aane' tu jóo'saj le demonio'obo', yéetel tu ts'akaj tuláakal le máaxo'ob k'oja'ano'obo'. **17** Lela' úuch utia'al ka béeychajak le ba'ax a'ala'ab ti' profeta Isaías ka u ya'ala': «Leti'e' tu ch'a'aj k-k'oja'anilo'ob, yéetel tu bisaj le ba'axo'ob k-mu'yajtiko'».[i]

18 Ka tu yilaj Jesús ba'pachta'an tumen ya'ab máako'obe' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob ka xi'iko'ob tuláak' u tséel le ja'o'.[j] **19** Juntúul escribae' náats' tu yiknale' ka tu ya'alajti': «J-Ka'ansaj, yaan

8:11 * Wa «oeste».

in bin ta paach je'el tu'uxak ka xi'ikeche'».[a] **20** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti': «Le ch'omako'obo' yaan u saajkabo'ob, yéetel le ch'ïich'o'ob ku máano'ob te' ka'ano' yaan u k'u'ob, chéen ba'ale' u Paal máake' mina'an mix tu'ux u t'alkúuntik u pool».[b] **21** Uláak' juntúul ti' le máaxo'ob tsaypachtik Jesúso' tu ya'alaj xan ti': «Yuumtsil, yáaxe' cha'a in bin in muk in taata».[c] **22** Jesúse' tu ya'alajti': «Teche' seguernak a taal tin paach, yéetel cha'a ti' le kimeno'ob ka u muk u yéet kimenilo'obo'».[d]

23 Ka ts'o'oke' Jesúse' na'ak ti' junp'éel barco, u discípulo'obe' na'ako'ob xan tu yéetel.[e] **24** Le táan u bino'obo' káaj junp'éel k'a'amkach iik' te' k'áa'náabo', le ja' túuno' jo'op' u yokol ichil le barcoo'; chéen ba'ale' Jesúse' táan ka'ach u wenel.[f] **25** Leti'ob túune' náats'o'ob tu yiknal utia'al u yajsiko'ob, tu ya'alo'obti': «¡Yuumtsil, salvarto'oni', tumen táan k-búulul!». **26** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten jach saajke'ex?, ¿ba'axten jach junp'íit a feje'ex?».[g] Líik' túune' ka tu k'eyaj le k'áa'náabo' bey xan le iik'o', ka p'áat jach jejets'kil tuláakal.[h] **27** Leti'obe' ja'ak' u yóolo'obe' ka tu ya'alo'ob: «¿Máax le máak beya'? Tumen tak le iik' yéetel le k'áa'náab u'uyik u t'aano'».

28 Ka k'uch Jesús tuláak' u tséel le ja'o', te' tu'ux kaja'an le gadareno'obo', ila'ab tumen ka'atúul máako'ob oka'an demonio ti'ob táan u jóok'lo'ob te' tu'ux yaan le muknalo'obo'.[a] Le máako'oba' jach táaj ts'íiko'ob, le o'olal tuláakal máak sajak máan te' bejo'. **29** Le máako'ob túuno' tu yawto'ob ti' Jesús: «U Paal Dios, ¿ba'ax ka kaxtik waye'?[b] ¿Taalech wa a castigarto'on*[c] kex ma' k'uchuk le k'iin a'ala'ano'?».[d] **30** Náach te' tu'ux yano'obo' yaan ya'abkach k'éek'eno'ob táan u janalo'obi'.[e] **31** Le demonio'ob túuno' tu k'áat óolto'ob ti' Jesús: «Wa ka jóo'sko'on ti' le máako'oba' cha'a k-okol ti' le k'éek'eno'obo'».[f] **32** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «¡Xeene'ex!». Leti'obe' jóok'o'ob ti' le máako'obo' ka ooko'ob ti' le k'éek'eno'obo'; tuláakal le k'éek'eno'ob túuno' tu puluba'ob te' k'áa'náab desde te' sen ka'anal lugar tu'ux yano'obo', ka láaj kíimo'ob. **33** Le máaxo'ob kanáantik le k'éek'eno'obo' púuts'o'obe' ka bino'ob te' kaajo', ka tu tsikbalto'ob tuláakal ba'ax úuchi, tak le ba'ax úuch yéetel le máaxo'ob oka'an demonio ti'ob ka'acho'. **34** Tuláakal túun u kajnáalilo'ob le kaajo' bino'ob tak tu'ux yaan Jesús; le ka tu yilo'obe' tu sen k'áat óolto'obti' ka jóok'ok tu lu'umo'ob.[g]

9 Jesús túune' na'ak ti' junp'éel barcoe' ka tu k'áatmáansaj le k'áa'náabo' ka ook tu kaajal.[h] **2** Te'elo' taasa'ab tu yiknal juntúul máak mina'an u muuk' u wíinklil chilikbal ti' junp'éel camilla. Le ka tu yilaj Jesús le fe yaan-

CAP 8

a Lu 9:57

b Lu 9:58
2Co 8:9

c Lu 9:59

d Lu 9:60

e Mr 4:36

f Mr 4:37-41
Lu 8:23-25

g Mt 14:31
Mr 4:40

h Sl 89:9
Sl 107:29
Lu 8:25

Columna 2

a Mr 5:1-3
Lu 8:26, 27

b Lu 4:34, 41

c Mr 1:24
Snt 2:19

d Mr 5:7-10
Lu 8:28

e Mr 5:11-17

f Dt 14:8
Lu 8:31-34

g Lu 8:35-37

CAP 9

h Mt 4:13
Mr 2:1

8:29 * Wa «a beet k-mu'yaj».

ti'obo', tu ya'alaj ti' le máak mina'an u muuk' u wíinklilo': «¡Ki'imakchajak a wóol in paal! Ts'o'ok u perdonarta'al a k'ebano'ob».[a] **3** Jujuntúul escriba'ob túune' káaj u tukliko'ob: «Le máaka' táan u poch'ik Dios». **4** Jesúse' tumen u yojel ba'ax ku tukliko'obe' tu ya'alaj: «¿Ba'axten ka tuklike'ex ba'alo'ob k'aastak ichil a puksi'ik'ale'ex?[b] **5** ¿Maas wa chéen ch'a'abil u ya'ala'al ‹ts'o'ok u perdonarta'al a k'ebano'ob›, wa u ya'ala'al ‹líik'en yéetel xíimbalnen›?[c] **6** Chéen ba'ale' utia'al ka a wile'ex yaan autoridad ti' u Paal máak way lu'um utia'al u perdonartik le k'ebano'obo'...». Leti'e' tu sutuba tu tojil le máak mina'an u muuk' u wíinklilo' ka tu ya'alajti': «Líi'kech, ch'a' a camillae' ka xi'ikech ta wotoch».[d] **7** Le máak túuno' líik'e' ka bin tu yotoch. **8** Le máako'obo' ka tu yilo'ob ba'ax úuche' jach ja'ak' u yóolo'obe' ka jo'op' u alabarko'ob Dios, tumen leti' ts'aamil autoridad ti' wíinik utia'al u beetik le je'elo'.

9 Le táan u luk'ul Jesús te'elo' tu yilaj juntúul máak ku k'aaba'tik Mateo, leti'e' ti' kulukbal ka'ach te' lugar tu'ux ku bo'ota'al le impuesto'obo', Jesús túune' tu ya'alajti': «Taalakech tin paach». Mateo túune' líik'e' ka bin tu paach.[e] **10** Te' k'iin je'elo', le táan u janal Jesús tu yotoch Mateoe' taal ya'ab ti' le máaxo'ob ku cobrarko'ob impuesto bey xan uláak' j-k'eban máako'obe' ka jo'op' u janalo'ob yéetel Jesús bey xan yéetel u discípulo'ob.[a] **11** Le fariseo'obo' le ka tu yilo'ob lela' tu ya'alo'ob ti' u discípulo'ob Jesús: «¿Ba'axten le máax ka'anske'exo' ku janal yéetel le máaxo'ob ku cobrarko'ob impuesto'ob bey xan yéetel le j-k'eban máako'obo'?».[b] **12** Le ka tu yu'ubaj Jesús lela' tu ya'alajti'ob: «Le máaxo'ob toj u yóolo'obo' ma' k'a'abéetti'ob juntúul doctori', chéen ba'ale' le máaxo'ob k'oja'ano'obo' k'a'abéetti'ob.[c] **13** Le o'olale' xeene'ex a kane'ex ba'ax u k'áat u ya'al lela': ‹In k'áat ka a ch'a'ex óotsilil, ma' ka a k'ube'exten ba'alche'obi'›.[d] Tumen tene' ma' taalen in t'an máako'ob mix ba'al k'aas u beetmo'obi', ba'axe' taalen in t'an j-k'eban máako'ob».

14 Taal túun u discípulo'ob Juan yiknal Jesúse' ka tu k'áato'obti': «¿Ba'axten to'on yéetel le fariseo'obo' k-ayunar, chéen ba'ale' a discípulo'obe' ma'atech u ayunaro'ob?».[e] **15** Jesúse' tu núukajti'ob: «¿Máasa' u amigo'ob le noviotsilo' mina'an ba'ax o'olal u yaatal u yóolo'ob le tia'an le noviotsil[f] tu yiknalo'obo'? Chéen ba'ale' le kéen lu'sa'ak le noviotsil ti'obo' yaan u yaatal u yóolo'ob[g] yéetel yaan u ayunaro'ob. **16** Ti' mix máak ku meyaj junxéet' túumben nook' utia'al u pak'akoktik junp'éel úuchben nook', tumen kéen u motsuba le túumben nook'o' je'el u maas jenk'esik u jaatlil le úuchbeno'.[h] **17** Mix máak xan ku ts'áaik túumben vino ti' úuchben bolsa'ob

CAP 9

a Mr 2:3-12 Lu 5:18-26

b Jn 2:24, 25

c Mr 2:9

d Mr 2:10, 11 Lu 5:24 Jn 5:8

e Mr 2:14 Lu 5:27, 28

Columna 2

a Mr 2:15-17 Lu 5:29-32

b Lu 7:39 Lu 15:2 Lu 19:7

c Lu 5:31

d Pr 21:3 Os 6:6 Mt 12:7

e Mr 2:18-20 Lu 5:33-35

f Mt 22:2

g Mt 26:2

h Mr 2:21, 22 Lu 5:36-39

de k'éewel.* Tumen wa ku ts'áaike' le bolsa'obo' ku xíikl-o'ob yéetel ku wéekel le vinoo', le bolsa'ob túuno' ku k'astalo'ob. Ba'axe' le túumben vinoo' ku ts'a'abal ti' túumben bolsa'ob de k'éewel, beyo' mix junp'éel ku k'astali'».

18 Le táan u ya'alikti'ob le ba'alo'oba' taal juntúul gobernante tu yiknale' ka xolaj tu táane' ka tu ya'alajti': «In wa'alike' beoraa' ts'o'ok u kíimil in hija, chéen ba'ale' ko'ox tin wotoch ka a ts'áa a k'ab tu yóok'ol utia'al ka kuxlak tu ka'atéen».[a]

19 Líik' túun Jesús yéetel u discípulo'obe' ka jo'op' u bino'ob yéetel le máako'. **20** Le táan u bino'obo' taal juntúul ko'olel ts'o'ok 12 años káajak u sen máan k'i'ik' ti'e'[b] ka náats' paachil ti' Jesúse' ka tu machaj u flecoil u nook'.[c] **21** Le ko'olela' tu beetaj lelo' tumen ku tuklik ka'ach: «Wa ka in mach kex chéen u nook'e' jach je'el in wutstale'». **22** Jesús túune' tu sutubae' ka tu yilaj le ko'olelo' ka tu ya'alajti': «Hija, ma' a ch'a'ik saajkil. Tu yo'olal a feje' ts'o'ok a wutstal».[d] Te' súutuk je'elo' utschaj le ko'olelo'.[e]

23 Jesúse' ook tu yotoch le gobernanteo', te'elo' tu yilaj le máako'ob táan u paxko'ob flautao' bey xan le máako'ob táan u yawat ok'olo'obo',[f] **24** ka tu ya'alajti'ob: «Jóok'ene'ex, tumen le chan x-ch'úupalo' ma' kimeni', chéen táan u wenel».[a] Le máako'ob túuno' ka tu yu'ubo'ob lelo' káaj u sen che'ejtiko'ob Jesús. **25** Chéen p'elak jóok'ik le ya'abkach máako'obo' Jesúse' ooke' ka tu machaj u k'ab le chan x-ch'úupalo',[b] le chan x-ch'úupal túuno' líik'i.[c] **26** Le ba'ax úucha' ojéelta'ab ti' tuláakal le kaajo'ob yano'ob naats'o'.

27 Le táan u luk'ul Jesús te'elo' taal ka'atúul máako'ob ch'óopo'obe'[d] ka jo'op' u bino'ob tu paach táan u yawtiko'ob: «U Paal* David, ch'a'to'on óotsilil». **28** Ka ook Jesús ti' junp'éel naje', le ka'atúul máako'obo' náats'o'ob tu yiknal, Jesús túune' tu k'áatajti'ob: «¿Ka creerke'ex wa je'el u páajtal in ts'áaik u sáasilil a wiche'exe'?».[e] Leti'obe' tu núuko'ob: «K-creertik, Yuumtsil». **29** Jesús túune' tu machaj u yich[f] le máako'oba' ka tu ya'alajti'ob: «Tumen yaan a feje'exe' yaan u yantal a sáasile'ex». **30** Ka túun yanchaj u sáasilil u yicho'ob. Ka ts'o'oke' Jesúse' tu jach k'ubéentajti'ob lela': «Ilawile'ex ma' u yojéelta'al tumen mix máak le ba'ax úucha'».[g] **31** Chéen ba'ale' le ka jóok'o'ob te' najo' jo'op' u tsikbaltiko'ob le ba'ax tu beetaj Jesúso', tu tsikbalto'ob ti' tuláakal le kaajo'ob yano'ob naats'o'.

32 Le táan u luk'lo'ob te'elo', taasa'ab tu yiknal Jesús juntúul máak mudo* oka'an juntúul demonio ti'.[h] **33** Le

CAP 9

a Mr 5:22-24 Lu 8:41, 42 Jn 11:25

b Le 15:25

c Mr 5:25-34 Mr 6:56 Lu 8:43-48

d Mr 10:52 Lu 7:50 Lu 17:19 Lu 18:42

e Jn 4:53

f Mr 5:38-43 Lu 8:52-56

Columna 2

a Jn 11:11

b Mr 9:27

c Lu 8:55

d Mt 20:30

e Hch 14:9, 10

f Mt 20:34

g Isa 42:2 Mt 12:15, 16 Mr 1:44, 45 Mr 7:35, 36

h Mt 12:22 Lu 11:14

9:17 * Ilawil «Bolsa de k'éewel», página 2558.

9:27 * Ich griegoe' le t'aana' u k'áat xan u ya'al «ch'i'ibal» wa «áabil».
9:32 * Wa «toot».

ka ts'o'ok u jóo'sa'al le demonio ti' le máako', leti'e' káaj u t'aan.[a] Le ya'abkach máako'ob túuno' jach ja'ak' u yóolo'obe' ka jo'op' u ya'aliko'ob: «Tu lu'umil Israele' mix juntéen ila'ak junp'éel ba'al beya'».[b] **34** Chéen ba'ale' le fariseo'obo' táan ka'ach u ya'aliko'ob: «U gobernanteil le demonio'ob ts'áaik poder ti' utia'al u jóo'sik le demonio'obo'».[c]

35 Jesús túune' jo'op' u xíimbaltik tuláakal le kaajo'ob yéetel le mejen kajtalilo'obo'. Leti'e' táan ka'ach u ka'ansaj te' sinagoga'obo', táan u t'aan ti' le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beet le Reinoo'* yéetel táan u ts'akik jejeláas k'oja'anilo'ob bey xan tuláakal le ba'axo'ob ku mu'yajtik le máako'obo'.[d] **36** Le ka túun tu yilaj Jesús ya'abkach máako'obe', tu ch'a'aj óotsilil ti'ob[e] tumen beyo'ob tamano'ob loobilta'ano'ob yéetel k'i'itpaja'ano'ob tumen mina'an mix máak kanáantko'ob.[f] **37** Ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: «U jaajile' jach ya'ab le ba'ax kun cosecharbilo', chéen ba'ale' le máaxo'ob ku cosecharo'obo' junp'íito'ob.[g] **38** Le o'olale' k'áat óolte'ex ti' u Yuumil le ba'ax pak'a'an ka u túuxt u maasil máako'ob utia'al le cosechao'».[h]

10 Jesús túune' tu túuxtaj t'anbil u 12 discípulo'obe' ka tu ts'áaj páajtalil ti'ob utia'al u jóo'sko'ob le demonio'obo'[i] yéetel utia'al u ts'akiko'ob jejeláas k'oja'anilo'ob bey xan tuláakal le ba'axo'ob ku mu'yajtik le máako'obo'.

2 Lela' leti'e u k'aaba' le 12 apóstolo'obo':[a] Simón ti' máax ku ya'ala'al Pedro,[b] yéetel Andrés[c] u yíits'in; Santiago yéetel Juan,[d] leti'obe' u paalalo'ob Zebedeo; **3** Felipe yéetel Bartolomé;[e] Tomás[f] yéetel Mateo[g] le máax cobrartik impuesto'obo'; Santiago u paal Alfeo; Tadeo; **4** Simón le cananitao'* yéetel Judas Iscariote (le máax traicionart Jesúso').[h]

5 Jesúse' táanil ti' u túuxtik u 12 apóstolo'obe' tu ya'alajti'ob:[i] «Ma' a bine'ex te' tu'ux kaja'an le j-táanxel lu'umilo'obo', yéetel ma' a wookle'ex ti' mix junp'éel ti' le kaajo'ob yano'ob Samariao',[j] **6** ba'axe' seguernak a bine'ex tu yiknal u kajnáalilo'ob Israel, leti'obe' beyo'ob tamano'ob saatlo'obe'.[k] **7** Lela' leti'e ba'ax unaj a wa'alike'exa': ‹U Reinoil ka'ane' ts'o'ok u náats'al›.[l] **8** Ts'ake'ex máaxo'ob k'oja'ano'ob,[m] ka'a kuxkíinte'ex máaxo'ob kimeno'ob, ts'ake'ex máaxo'ob yaan lepra ti'ob yéetel jóo'se'ex demonio'ob. Le ba'ax ts'a'abte'exo' siibil úuchik u beeta'alte'ex, le o'olal siibil xan unaj a beetke'ex. **9** Ma' a biske'ex oro, plata mix cobre tu bolsail a k'axnak'e'ex,[n] **10** mix sáabukaan utia'al le viajeo'. Ma' a biske'ex xan ka'ap'éel a nook'e'ex, mix uláak' a xaanabe'ex, mix uláak' a xóolte'ex;[o] tumen le máax ku meyajo' u náajaltmaj u ts'a'abal u yo'och.[p]

CAP 9

a Mt 15:31

b Mr 2:12

c Mt 12:24 Mr 3:22 Lu 11:15

d Mt 4:23

e Mt 14:14 Heb 4:15

f Nú 27:16, 17 1Re 22:17 Eze 34:5 Mr 6:34

g Lu 10:2 Jn 4:35

h Ro 10:14

CAP 10

i Mr 3:14, 15 Mr 6:7 Lu 9:1, 2

Columna 2

a Mr 3:16-19 Lu 6:13-16 Hch 1:13

b Jn 1:42 Hch 15:14

c Mr 1:16 Jn 1:40

d Mt 4:21

e Jn 1:45

f Jn 11:16 Jn 20:27

g Mr 2:14 Lu 5:27

h Mt 26:47 Jn 13:18

i Mr 6:7 Lu 9:1, 2

j 2Re 17:24

k Isa 53:6 Eze 34:6 Hch 13:45, 46

l Mt 4:17 Lu 10:9

m Lu 9:2

n Mr 6:8, 9

o Lu 9:3

p Lu 10:7 1Co 9:7, 14

9:35 * Wa «ti' u ma'alob péektsilil le Reinoo'».

10:4 * Wa «le máax ku ya'ala'al jach u ts'aamaj u yóolo'».

11 Ti' je'el ba'alak kaajil wa chan kajtalil ka ookke'exe' kaxte'ex máax je'el u k'amke'ex tubeele', yéetel ti' unaj a p'áatle'ex tak ken k'uchuk u yorail a jóok'le'exi'.[a] **12** Kéen ookke'ex te' najo' saludarte'ex* le máaxo'ob yano'obo'. **13** Wa ku k'amke'exo'obe' yaan u bendecirta'alo'ob,*[b] chéen ba'ale' wa ma' tu k'amke'exo'obe' le bendicióno' ti' te'ex kun p'áatal. **14** Wa yaan tu'ux ma' ta k'a'amle'ex, ts'o'ole' mix tu yu'uba'al le ba'ax ka wa'alike'exo', le kéen jóok'ke'ex te' naj wa te' kaajo' tíite'ex u lu'umil a wooke'ex.[c] **15** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' tu K'iinil le Juicioo' maas je'el u ch'a'abal óotsilil ti' u kaajil Sodoma yéetel ti' Gomorra[d] ke ti' le kaaj tu'ux ma' k'a'ame'exo'.

16 ¡Ilawile'ex!, te'exe' beye'ex tamane' yéetel táan in túuxtike'ex ichil máako'ob beyo'ob lobo'obe', le o'olale' kanáantaba'ex je'ex u beetik le kaano'obo', chéen ba'ale' beetaba'ex je'ex le paloma'ob ma'atech u beetko'ob loobo'.[e] **17** Kanáantaba'ex ti' le máako'obo' tumen yaan u k'ubke'exo'ob ti' u juezilo'ob le kaajo'[f] yéetel yaan u ja'ajats'ke'exo'ob[g] tu sinagogailo'ob.[h] **18** Yaan xan a bisa'ale'ex tak tu táan gobernadoro'ob yéetel reyo'ob[i] tin wo'olal, beyo' leti'ob yéetel le j-táanxel lu'umilo'obo' yaan u páajtal u yojéeltiko'ob ba'ax ka creerke'ex.[j]

10:12 * Le judío'obo' kéen u saludartuba'ob ka'ache' ku ya'aliko'ob: «Yanaktech jeets'elil». **10:13** * Wa «yaan u yantalti'ob jeets'elil».

CAP 10

a Mr 6:10 Lu 9:4

b Lu 10:5

c Mr 6:11 Lu 9:5 Lu 10:6, 11 Hch 13:50, 51

d Gé 19:4, 5 2Pe 2:6 Jud 7

e Flp 2:14, 15

f Mt 24:9

g Hch 5:40 2Co 11:24

h Mt 23:34 Mr 13:9 Lu 21:12, 13

i Hch 4:8 Hch 24:10 Hch 25:23 Hch 26:25 Hch 27:23, 24

j Mt 24:14

Columna 2

a Mr 13:11 Lu 12:11, 12 Lu 21:14, 15

b Jn 14:26

c Miq 7:6 Mt 10:36

d Mt 24:9 Lu 21:17 Jn 15:21

e Mt 24:13 Lu 21:19 Ap 2:10

f Mt 23:34 Hch 8:1

g Jn 15:20

h 1Pe 2:21

i Mt 12:24 Mr 3:22 Lu 11:15 Jn 8:48

19 Chéen ba'ale' kéen k'u'ubke'exe' ma' a sen chi'ichnaktale'ex tu yo'olal ba'ax ken a wa'ale'ex wa bix ken a wa'alile'ex, tumen te' súutuk je'elo' ti' kun ts'aabil a wojéelte'ex ba'ax ken a wa'ale'exi';[a] **20** tumen ma' chéen ta juunale'ex kan t'aane'exi', ba'axe' u poder a Taata'ex kun áantke'ex utia'al ka t'aanake'ex.[b] **21** Ts'o'ole' le suku'untsilo' yaan u k'ubik u yíits'in utia'al ka kíimsa'ak, yéetel le taatatsilo' yaan u k'ubik u paal, yéetel le paalalo'obo' yaan u ts'áaikuba'ob tu contra u taata'ob yéetel yaan u beetko'ob u kíimsa'alo'ob.[c] **22** Te'exe' yaan a p'ekta'ale'ex tumen tuláakal máak tu yo'olal in k'aaba',[d] chéen ba'ale' le máax kun chúukpajal u yóol tak tu xuule' yaan u salvarkuba.[e] **23** Kéen ch'a'pachta'ake'ex ti' junp'éel kaaje', púuts'ke'ex ka xi'ike'ex tuláak' kaaj;[f] tumen tu jaajil kin wa'alikte'exe' le kéen k'uchuk u Paal máake' ma' a láaj xíimbalte'ex u kaajilo'ob Israeli'.

24 Juntúul máax ku ka'ansa'ale' ma' maas nojoch ti' le máax ka'ansiko', juntúul esclavo xane' ma' maas nojoch ti' u ts'uulili'.[g] **25** Le máax ku ka'ansa'alo' chéen ku páajtal u k'uchul u beetuba je'ex le máax ka'ansiko', yéetel le esclavoo' chéen ku páajtal u k'uchul u beetuba je'ex u ts'uulilo'.[h] Le beetke' wa ti' u yuumil naj ts'o'ok u ya'ala'al Belzebúe',*[i] ¿ma' wa maas je'el u ya'ala'al Belzebú ti' le

10:25 * Lela' uláak' bix u ya'ala'al ti' le K'aasilba'alo'.

máaxo'ob yano'ob tu najilo'? **26** Le o'olale' ma' a ch'a'ike'ex saajkil ti'ob, tumen mina'an mix ba'al pixa'an ka p'áatak ma' u chíikpajal, yéetel tuláakal ba'al ta'aka'ane' yaan u yojéelta'al.[a] **27** Le ba'ax kin wa'alikte'ex te' tu'ux ée'joch'e'eno', a'ale'ex te' tu'ux sáasilo'; le ba'ax kin x-mukul a'alikte'exo', awte'ex* desde tu techoil le najo'obo'.[b] **28** Ma' a ch'a'ike'ex saajkil ti' máaxo'ob je'el u kíimske'exo'obe', tumen leti'obe' ma' tu páajtal u lu'sko'obte'ex u páajtalil a ka'a kuxtale'ex;[c] ba'axe' ch'a'ex saajkil ti' le máax je'el u páajtal u xu'ulsikte'ex te' Gehenao'.*[d] **29** ¿Máasa' ka'atúul mejen ch'íich'o'obe' suuk u ko'onolo'ob chéen tu yo'olal junp'éel chan taak'in jach junp'íit u tojol?* Kex beyo' mix juntúul ti' leti'ob ku lúubul lu'um wa ma' u yojéelta'al tumen a Taata'ex yaan te' ka'ano'.[e] **30** Ts'o'ole' tak u tso'otsel a poole'exe' láaj xoka'ano'ob. **31** Le o'olale' ma' a ch'a'ike'ex saajkil, te'exe' maas ko'oj a tojole'ex ke ya'ab mejen ch'íich'o'ob.[f]

32 Je'el máaxak ka u ya'al u k'aj óolen tu táan le máako'obo',[g] teen xane' yaan in wa'alik in k'aj óol tu táan in Taata yaan te' ka'ano'.[h] **33** Chéen ba'ale' je'el máaxak ka u ya'al ma' u k'aj óolen tu táan le máako'obo', teen xane' yaan in wa'alik ma' in k'aj óol tu táan in Taata yaan te' ka'ano'.[a] **34** Ma' a tuklike'ex wa taalen in taas jeets'elil way lu'ume'; ma' taalen in taas jeets'elili', ba'axe' taalen in beet u yantal ba'atelil.*[b] **35** Tumen taalen in beet u jatskuba le máako'obo'; le hijotsilo' yaan u bin tu contra u papá, le hijatsilo' tu contra u maama, yéetel le x-ilibtsilo' tu contra u suegra.[c] **36** U jaajile' tu yotoch máake' ti' kun antal u enemigo'obi'. **37** Le máax maas u yaabiltmaj u papá wa u maama ke tene' ma' u náajaltmaj u taal tin paachi'; yéetel le máax maas u yaabiltmaj u hijo wa u hija ke tene' ma' u náajaltmaj u taal tin paachi'.[d] **38** Tuláakal máax ma' tu yóotik u kuch u che'il u mu'yaj* utia'al u taal tin paache', ma' u náajaltmaj u taal tin paachi'.[e] **39** Le máax ku yilik u salvartik u kuxtale' yaan u perdertik, le máax ku perdertik u kuxtal tin wo'olale' yaan u salvartik.[f]

40 Le máax ku k'amke'exe' ku k'amken xan, yéetel le máax ku k'amkene' ku k'amik xan le máax túuxteno'.[g] **41** Le máax ku k'amik juntúul máak tumen profetae' yaan u k'amik le ba'ax ku náajaltik juntúul profetao';[h] yéetel le máax ku k'amik juntúul máak tumen toj

CAP 10

a Mr 4:22; Lu 8:17

b Lu 12:3

c Pr 29:25; Ap 2:10

d Lu 12:4, 5; Heb 10:31

e Lu 12:6, 7

f Mt 6:26

g Ro 10:9

h Lu 12:8, 9; Ap 3:5

Columna 2

a Mr 8:38; Lu 9:26; 2Ti 2:12

b Lu 12:51-53

c Miq 7:6

d Mt 19:29; Lu 14:26

e Mt 16:24, 25; Mr 8:34, 35; Lu 9:23; Lu 14:27

f Lu 17:33; Jn 12:25

g Mt 25:40; Lu 10:16; Jn 12:44; Jn 13:20

h 1Re 17:9, 10; 1Re 17:20-23; 2Re 4:8; 2Re 4:13-17

10:27 *Wa «k'a'ayte'ex». **10:28** *Lela' junp'éel lugar tu'ux ku tóoka'al ka'ach basura tu jo'okajil Jerusalén. **10:29** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu yo'olal junp'éel asarion»; lela' junp'éel taak'in jach junp'íit u tojol. Ilawil «Asarion», página 2690.

10:34 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «in taas espada». **10:38** *Ilawil «U che'il mu'yaj», página 2584.

u kuxtale' yaan u k'amik le ba'ax ku náajaltik juntúul máax toj u kuxtalo'. **42** Yéetel je'el máaxak ka u ts'áa kex chéen junp'éel vaso síis ja' ti' juntúul in discípuloe'* jach tu jaajil yaan u k'amik u bo'olil».[a]

11 Le ka ts'o'ok u tsolik Jesús ti' u 12 discípulo'ob ba'ax unaj u beetko'obe', luk' te'elo' ka bin ka'ansaj yéetel u tsikbalt u t'aan Dios te' kaajo'ob yano'ob naats'o'.[b]

2 Le tia'an Juan te' cárcelo'[c] tu yu'ubaj u ya'ala'al ba'ax ku beetik Cristo, ka tu túuxtaj u discípulo'ob tu yiknal[d] **3** utia'al u k'áatko'obti': «¿Teech wa le Máax a'ala'an kun taalo', wa yaan k-páa'tik u taal uláak'?».[e] **4** Jesúse' tu núukajti'ob: «Xeen a wa'ale'ex ti' Juan le ba'ax ka wu'uyike'ex yéetel ka wilke'exa':[f] **5** le ch'óopo'obo' ku yantal u sáasilo'ob,[g] le móoch u yooko'obo' ku xíimbalo'ob, le yaan lepra[h] ti'obo' ku yutstalo'ob, le kóoko'obo' ku je'epajal u xikno'ob, le kimeno'obo' ku ka'a kuxkíinta'alo'ob, yéetel táan u tsikbalta'al ti' le óotsilo'ob le ma'alob ba'alo'ob kun úuchlo'obo'.[i] **6** Ki'imak u yóol le máax ma' tu t'óochpajal tin wo'olalo'».[j]

7 Le táan u luk'ul u discípulo'ob Juan te'elo' Jesúse' káaj u t'aan tu yo'olal Juan tu táan le ya'abkach máako'obo', tu ya'alaj: «¿Ba'ax jóok'e'ex a wile'ex te' desiertoo'?[k] ¿Junkúul sak'ab ku yúunta'al tumen le iik'o'?[l] **8** ¿Jach ba'ax

10:42 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ti' le mejentako'obo'».

CAP 10

a Mt 25:40 Mr 9:41 Heb 6:10

CAP 11

b Mt 4:23 Mt 19:1 Lu 9:6

c Mt 14:3 Mr 6:17

d Lu 7:18-23

e Mt 3:11 Jn 1:15

f Lu 7:22

g Isa 35:5, 6 Isa 61:1

h Mt 8:3

i Mt 4:23

j Mr 6:3 Lu 7:23 1Co 1:23 1Pe 2:7, 8

k Mt 3:1, 5

l Lu 7:24-28

Columna 2

a Lu 1:67, 76

b Mal 3:1 Mt 3:3 Mr 1:2 Lu 1:17 Jn 3:28

c Lu 7:28 Jn 3:3

d Lu 13:24

e Lu 16:16

f Mal 4:5 Mt 17:10-13

g Lu 7:31-35

túun jóok'e'ex a wile'ex? ¿Juntúul máak u búukintmaj ko'okoj nook'o'ob? ¡Si le máaxo'ob búukintik ko'okoj nook'o'obo' tu yotoch reyo'ob yano'ob! **9** ¿Ba'ax o'olal túun jóok'e'ex? ¿Jóok'e'ex wa a wile'ex juntúul profeta? Tene' kin wa'alikte'ex: leti'e' maas nojoch ke juntúul profeta.[a] **10** Lela' leti'e ba'ax ts'íibta'an tu yo'olal Juana': ‹¡Illawile! ¡Táan in túuxtik juntúul máak* utia'al ka xi'ik táanil ti' teech, leti'e' yaan u ma'alobkíintik le bej tu'ux kan máano'!›.[b] **11** Tu jaajil kin wa'alikte'ex: ichil tuláakal le máaxo'ob ts'o'ok u síijlo'obo' mix máak maas nojoch ti' Juan Bautista, chéen ba'ale' le máax maas chichan tu Reinoil le ka'ano' maas nojoch ke leti'.[c] **12** Desde tu k'iinilo'ob Juan Bautista tak bejla'e', le máako'obo' jach táan u yilik u yooklo'ob tu Reinoil ka'an, yéetel le máaxo'ob jach ku ts'áaik u yóolo'obe' ku yooklo'obi'.[d] **13** Tumen tak ka chíikpaj Juane', le Profeta'ob yéetel le Leyo' tu ya'alo'ob ba'ax kun úuchul.[e] **14** Kex ka a wóot a k'ame'ex wa ma'e', le máaka' leti'e ‹Elías a'ala'an kun taalo'›.[f] **15** Le máax yaan u xikine' u yu'ub ba'ax kin wa'alik.

16 ¿Máax yéetel ken in ket le generacióna'?[g] Le generacióna' bey je'ex le mejen paalalo'ob kulukbalo'ob te' k'íiwiko', leti'obe' ku ya'aliko'ob ti' u yéet báaxalo'ob:

11:10 *Wa «mensajero».

CAP 11

17 ‹T-paxaj le flautao', chéen ba'ale' te'exe' ma' óok'otnaje'exi'; awat ok'olnajo'on, chéen ba'ale' te'exe' ma' ta lo'oloxaj a tseeme'ex utia'al a we'eske'ex yaachaja'an a wóole'exi'›. **18** Bey xan úuchik ti' Juano', leti'e' ku ayunar ka'achi yéetel ma'atech u yuk'ik vino, chéen ba'ale' le máako'obo' tu ya'alo'ob: ‹Oka'an demonio ti'›. **19** U Paal máake' ku janal yéetel ku yuk'ik vino,[a] chéen ba'ale' le máako'obo' ku ya'aliko'ob: ‹¡Ilawile'ex! Le máaka' jach ma'atech u ts'áaik u p'iis u janal yéetel ya'ab u yuk'ik vino, ku biskuba yéetel le máaxo'ob cobrartik impuesto'obo' bey xan yéetel le j-k'eban máako'obo'›.[b] Chéen ba'ale' le ba'alo'ob ma'alobtak ku beetik máako' ku ye'esik yaan u na'at».[c]

20 Jesús túune' jo'op' u t'aan tu contra le kaajo'ob tu'ux tu beetaj ya'ab milagro'obo', tumen u kajnáalilo'obe' ma' tu k'exaj u tuukulo'obi'. Leti'e' tu ya'alajti'ob: **21** «¡Yaj ba'ax kun úuchultech, Corazín! ¡Yaj ba'ax kun úuchultech, Betsaida!, tumen wa tu kaajil Tiro yéetel Sidón ka beeta'ak ka'ach le milagro'ob beeta'ab ichile'exa' bejla'a úuch u ye'eso'ob ts'o'ok u k'exik u tuukulo'obe', bejla'a úuch kulako'ob ich ta'an u búukintmo'ob to'otoch nook'e'.*[d] **22** Le o'olal kin wa'alikte'ex: tu K'iinil le Juicioo' maas je'el u ch'a'abal óotsilil ti' u kaajil Tiro yéetel ti' Sidón ke ti' te'exe'.[e]

11:21 * Ilawil «To'otoch nook'», página 2582.

a Mt 9:10 Mr 2:15 Jn 2:2

b Lu 5:30 Lu 15:2 Lu 19:7

c Lu 7:34, 35

d Jon 3:5, 6 Lu 10:13

e Lu 10:14

Columna 2

a Lu 4:31

b Lu 10:15

c Mt 10:15 Lu 10:12

d Isa 29:14 Mt 13:15 Lu 10:21 1Co 1:27

e Jn 3:35

f Jn 1:18

g Lu 10:22 Jn 10:15 1Jn 5:20

h Zac 9:9

23 Kux túun teech Capernaúm,[a] ¿yaan wa a nojba'alkúunta'al tak te' ka'ano? Ma', ba'axe' tak te' Muknal* kan éemelo';[b] tumen wa tu kaajil Sodoma ka beeta'ak ka'ach le milagro'ob beeta'ab ta wiknalo', bejla'a ts'o'ok u p'áatal ka'ach tak te' k'iino'oba'. **24** Le o'olale' kin wa'aliktech: tu K'iinil le Juicioo' maas je'el u ch'a'abal óotsilil ti' u kaajil Sodomae' ke ti' teech».[c]

25 Te' k'iin je'elo' Jesúse' tu ya'alaj: «In Yuum, teech u Yuumil ka'an yéetel lu'um. Kin alabarkech tu táan le máako'obo', tumen ti' le mejen paalalo'obo' ta we'esaj le ka'ansajo'ob a ta'akmaj ti' le máaxo'ob jach kaanbalnaja'ano'ob yéetel yaan u na'ato'obo'.[d] **26** In Yuum, lelo' bey ta wóotilak ka úuchko'. **27** Tuláakal le ba'alo'oba' ts'o'ok u ts'a'abal in wojéelt tumen in Taata.[e] Chéen le Taata jach k'aj óoltmil le Paalo',[f] yéetel chéen le Paal jach k'aj óoltmil le Taatao'. Le máako'obo' chéen je'el u k'aj óoltiko'ob le Taata wa ku ka'ansa'alo'ob tumen le Paalo'.[g] **28** Te'ex jach ya'ab a meyaje'ex yéetel aal a kuuche'exe', taalake'ex tin wiknal, teen ken in beet a je'elsikaba'ex. **29** Bise'ex ta wóok'ole'ex u che'il in kuuch yéetel kaanbalnene'ex ti' teen, tumen tene' ma' séeb in k'uuxili' yéetel kabal u yóol in puksi'ik'al,[h] beyo' je'el a je'elsikaba'exe'. **30** Tumen u che'il in kuuche' chéen

11:23 * Ilawil página 2572.

ch'a'abil u bisa'al, yéetel in kuuche' jach sáal».

12 Ti' junp'éel u k'iinil sábadoe' Jesúse' máan te' tu'ux pak'a'an trigoo', u discípulo'ob túune' wi'ijchajo'obe' ka jo'op' u t'okiko'ob u yi'ij le trigoo' ka jo'op' u jaantiko'ob.[a] **2** Le fariseo'obo' ka tu yilo'ob lelo' tu ya'alo'ob ti' Jesús: «¡Ilawile! A discípulo'obe' táan u beetko'ob le ba'ax ma' uts u beeta'al tu k'iinil sábadoo'».[b] **3** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «¿Ma' wa a xokme'ex le ba'ax tu beetaj David yéetel le máxo'ob ku máano'ob tu yéetel le ka wi'ijchajo'obo'?[c] **4** Leti'obe' ooko'ob tu yotoch Diose' ka tu jaanto'ob le waaj k'uba'an tu táan Dioso',[d] kex ma' unaj u jaantiko'ob ka'achi'. Le waaja' chéen le sacerdote'ob unaj u jaantiko'ob ka'acho'.[e] **5** ¿Ma' wa a xokme'ex xan ba'ax ku ya'alik le Ley tu yo'olal le Sábadoo'? Le sacerdote'obo' kex ku meyajo'ob te' templo tak tu k'iinil le Sábadoo' ma' k'eban u yila'ali'.[f] **6** Chéen ba'ale' kin wa'alikte'exe' waye' yaan juntúul máax maas nojoch ke le temploo'.[g] **7** Wa ka a na'ate'ex ka'ach ba'ax u k'áat u ya'al le t'aano'oba': ‹In k'áat ka a ch'a'ex óotsilil,[h] ma' ka a k'ube'ex ba'alche'obi›,[i] bejla'a ma' táan a wa'alike'ex k'aas ba'ax ku beetik le máako'oba', tumen leti'obe' mix ba'al k'aas u beetmo'ob. **8** Tumen u Paal máake' leti' u Yuumil le Sábadoo'».[j]

9 Le ka luk' Jesús te'elo' ook te' sinagogao'. **10** Te'elo' tu yilaj juntúul máak tikin* junp'éel u k'abi'.[a] Le máako'ob túuno' utia'al u kaxtiko'ob ba'ax o'olal u takiko'ob u poole' tu k'áato'obti': «¿Ma'alob wa ka ts'a'akak máak tu k'iinil sábado?».[b] **11** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Wa juntúul ti' te'ex chéen juntúul u yalak' taman yaan, chéen ba'ale' ku lúubul ichil junp'éel jool tu k'iinil sábadoe', ¿máasa' je'el u bin u jóo'se'?[c] **12** Wa beyo', ¿ma' wa maas ko'oj u tojol juntúul máak ke juntúul tamani'? Le o'olale' ma'alob ka beeta'ak ba'ax uts tu k'iinil sábado». **13** Ka túun tu ya'alaj ti' le máako': «Tich' a k'ab». Leti'e' tu tich'aj u k'abe' ka utschaji, ka p'áat ma'alobil je'ex le uláak' u k'abo'. **14** Chéen ba'ale' le fariseo'obo' jóok'o'obe' ka jo'op' u múuch' tukliko'ob bix je'el u páajtal u kíimsko'obe'. **15** Le ka tu yojéeltaj Jesús le ba'ax ku tukliko'obo', luk' te'elo'. Ya'ab máako'ob xan bino'ob tu paach,[d] leti' túune' tu láaj ts'akaj le máaxo'ob k'oja'ano'obo', **16** chéen ba'ale' tu jach k'ubéentajti'ob ma' u ya'aliko'ob máax leti'.[e] **17** Bey úuchik u béeytal le ba'ax tu ya'alaj le profeta Isaíasa':

18 «¡Ilawile! ¡Leti'e' ku meyajtiken,[f] leti'e' in yéeymaj yéetel in yaabiltmaj, leti' beetik u ki'imaktal in wóol![g] Yaan in ts'áaik in poder tu yóok'ol,[h] leti'e' yaan u ye'esik ti' le kaajo'ob jach bix u justicia Dio-

CAP 12

a Éx 12:16 Dt 23:25 Mr 2:23-28 Lu 6:1-5

b Éx 20:10 Éx 31:15 Dt 5:14

c 1Sa 21:1-6

d Le 24:5-9

e Éx 25:30 Éx 40:22, 23

f Nú 28:9 Jn 7:22

g Lu 11:31, 32

h Mt 23:23

i Os 6:6 Miq 6:6, 8 Mt 9:13

j Mr 2:27, 28 Lu 6:5

Columna 2

a Mr 3:1-6 Lu 6:6-11

b Lu 14:3 Jn 9:16

c Éx 23:4 Dt 22:4 Lu 14:5

d Mr 3:7

e Mt 8:3, 4 Mr 3:11, 12 Mr 7:35, 36

f Hch 3:13

g Mt 3:17 Mt 17:5

h Isa 61:1 Mr 1:10

12:10 * Wa «ma' tu páajtal u péeksik».

so'. **19** Leti'e' ma' kun ba'atelt'aan,[a] ma' kun awat yéetel ma' kun u'uybil wa táan u t'aan te' kóokoch bejo'obo'. **20** Ma' ken u kach mix junp'éel sak'ab oop'ol, mix ken u tup junp'éel meecha ts'o'ok u chichantal u k'áak'il,[b] bey ken u beetil tak ken u yutskíint tuláakal ba'al k'aschaja'ano'. **21** U jaajile' le kaajo'obo' yaan u k'ubik u yóolo'ob ti' leti'».*[c]

22 Taasa'ab túun tu yiknal juntúul máak oka'an demonio ti', le máaka' ch'óop yéetel mudo,* ka túun tu ts'akaj. Le máako' páajchaj u t'aan bey xan u paakat. **23** Le ya'abkach máako'obo' jach ja'ak' u yóolo'obe' ka jo'op' u ya'aliko'ob: «¿U Paal* David wa le máaka'?». **24** Le fariseo'obo' ka tu yu'ubo'ob lelo' tu ya'alo'ob: «Le máaka' chéen ku jóo'sik le demonio'ob yéetel le poder ts'a'anti' tumen Belzebú,* u nojchil le demonio'obo'».[d] **25** Jesúse' tumen u yojel ba'ax ku tukliko'obe' tu ya'alajti'ob: «Tuláakal reino ku paklan ba'ate'el u kajnáalilo'obe' yaan u xu'ululti', yéetel tuláakal kaaj wa naj ku paklan ba'ate'el le máaxo'ob yano'ob ichilo' yaan u bin k'aasil ti'. **26** Bey túun xano' wa le K'aasilba'al* ku tojolch'intik u K'aasilba'alo' tu contra leti' mismo ku ba'ate'el. U reinoe' yaan u xu'ululti'. **27** Ts'o'ole' wa Belzebú ts'áaikten poder utia'al in jóo'sik le demonio'obo', ¿máax túun ts'áaik poder ti' a discípulo'ex utia'al u jóo'sko'ob xan le demonio'obo'? Le beetke' a discípulo'ex kun e'esik ma' jaaj le ba'ax ka wa'alike'exo'. **28** Chéen ba'ale' wa yéetel u poder Dios kin jóo'sik le demonio'obo', lelo' ku ye'esike' mix a ts'áa'ex cuenta wa ts'o'ok u k'uchul u Reino Dios ta wiknale'exi'.[a] **29** Wa juntúul máak u k'áat u yokolt le ba'axo'ob yaan tu yotoch juntúul máak mu'uk'a'ane', ¿ma' wa táanil unaj u k'axik le máak mu'uk'a'ano'? Chéen bey túun je'el u páajtal u ch'a'ik le ba'alo'ob yaan tu yotocho'. **30** Le máax mina'an tin wéetele' tin contra yaan, le máax ma' tu molik wa ba'ax tin wéetele' ku k'i'it-besik.[b]

31 Le o'olale' kin wa'alike'ex: tuláakal k'eban yéetel pooch'ile' yaan u perdonarta'al ti' máak, chéen ba'ale' le pooch'il ku beeta'al tu contra le espíritu santoo' ma' kun perdonarbil.[c] **32** Le máax ku t'aan tu contra u Paal máake' yaan u perdonarta'al,[d] chéen ba'ale' je'el máaxak ka t'aanak tu contra le espíritu santoo' junpuli' ma' kun perdonarbil, mix te' k'iino'oba' mix te' k'iino'ob ku taalo'.*[e]

33 Te'exe' je'el u páajtal a beetkaba'ex je'ex junkúul

CAP 12

a 2Ti 2:24

b Mt 11:28

c Isa 11:10
Isa 42:1-4
Hch 4:12

d Mr 3:22-27
Lu 11:15-23

Columna 2

a Lu 11:20

b Mr 9:40
Lu 9:50
Lu 11:23

c Mr 3:28, 29
Hch 7:51
Heb 6:4, 6

d 1Ti 1:13

e Lu 12:10
Heb 10:26

12:21 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ti' u k'aaba'». **12:22** * Wa «toot». **12:23** * Ich griegoe' le t'aana' u k'áat xan u ya'al «ch'i'ibal» wa «áabil». **12:24** * Lela' uláak' bix u ya'ala'al ti' le K'aasilba'alo'. **12:26** * Wa «Satanás».

12:32 * Wa «mix te' yóok'ol kaaba' mix te' túumben yóok'ol kaab ku taalo'».

ma'alob che' ku ts'áaik ma'alob iche', wa je'ex junkúul che' ma' patal ku ts'áaik ich ma' patale', tumen junkúul che'e' ku k'aj óolta'al yo'olal bix u yich.[a] **34** U paalale'ex kaan,[b] ¿bix je'el u páajtal a wa'alike'ex ba'alo'ob ma'alobtak wa k'aak'as máake'exe'? Tumen le ba'ax ku jóok'ol tu chi' máako' ku ye'esik ba'ax yaan tu puksi'ik'al.[c] **35** Juntúul máak utse' ku ye'esik le ma'alob ba'alo'ob yaan tu puksi'ik'alo', chéen ba'ale' juntúul máak k'asa'ane' ku ye'esik le k'aak'as ba'alo'ob yaan tu puksi'ik'alo'.[d] **36** Kin wa'alikte'exe' tu K'iinil le Juicioo' le máako'obo' yaan u juzgarta'alo'ob[e] tu yo'olal le kunel ba'alo'ob ku ya'aliko'obo'. **37** Tumen tu yo'olal le ba'axo'ob ka wa'aliko' yaan u ya'ala'al utsech, wa yaan u ya'ala'al k'asa'anech».

38 Utia'al túun u núukiko'ob u t'aan Jesúse' jujuntúul escriba'ob yéetel fariseo'obe' tu ya'alo'obti': «J-Ka'ansaj, k-k'áat ka a we'esto'on jun-p'éel señal».[f] **39** Leti' túune' tu núukajti'ob: «Junp'éel generación k'asa'an yéetel ku traicionartik Diose' ma' tu xu'ulul u kaxtik junp'éel señal, chéen ba'ale' ma' kun e'esbil mix junp'éel señal ti', chéen u señal Jonás le profetao'.[g] **40** Tumen je'ex Jonás p'áat ichil u nak' le nuxi' kay óoxp'éel k'iin yéetel óoxp'éel áak'abe'[h] u Paal máak xane' óoxp'éel k'iin yéetel óoxp'éel áak'ab kun antal yáanal lu'um.[i] **41** Tu K'iinil le Juicioo' u kajnáalilo'ob Nínivee' yaan u líi'sa'alo'ob junmúuch' yéetel le generacióna'. Leti'ob túune' yaan u ya'aliko'ob k'aas ba'ax tu beetaj le generacióna' tumen leti'obe' tu k'exaj u tuukulo'ob yo'olal le ba'ax tu ts'áaj ojéeltbil Jonáso'.[a] Chéen ba'ale' ¡ilawile'ex!, le máax yaan waye' maas nojoch ke Jonás.[b] **42** Tu K'iinil le Juicioo' u reinail noojole'* yaan u ka'a kuxkíinta'al junmúuch' yéetel le generacióna'. Leti' túune' yaan u ya'alik k'aas ba'ax tu beetaj le generacióna', tumen le reinaa' taal desde tu maas náachil le lu'uma' utia'al ka u yu'ub le na'at yaan ka'ach ti' Salomóno'.[c] Chéen ba'ale' ¡ilawile'ex!, le máax yaan waye' maas nojoch ke Salomón.[d]

43 Le kéen jóok'ok juntúul demonio ti' juntúul máake' ku máan ti' tikin lugaro'ob táan u kaxantik tu'ux u je'elel, chéen ba'ale' ma' tu kaxtik.[e] **44** Le o'olal ku ya'alik: ‹Yaan in suut tin wotoch te' tu'ux luk'eno'›. Le kéen k'uchuk túune' ku yilik mix máak yani', míista'an yéetel jats'utskíinta'an. **45** Leti' túune' ku bine' ku taasik siete jejeláas demonio'ob maas k'asa'ano'ob ke leti', ku láaj ooklo'obi' yéetel ti' ku p'áatlo'ob kajtali'. Le bix u p'áatal le máak kéen ts'o'okko' maas k'aas ti' le bix yanil tu káajbalo'.[f] Bey xan kun úuchul ti' le k'asa'an generacióna'».

46 Le táan ka'ach u ka'ansik Jesús le ya'abkach máako'obo', k'uch u maama yéetel u yíits'ino'obe'[g] ka p'áa-

CAP 12

a Mt 7:17 Lu 6:43

b Mt 3:7 Mt 23:33

c Mt 15:11

d Lu 6:45 Snt 3:6

e Ec 12:14 Ro 14:12

f Mt 16:1

g Mt 16:4 Lu 11:29-32

h Jon 1:17

i Mt 16:21 Mt 17:23 Mt 27:63 Lu 24:46

Columna 2

a Jon 3:5

b Lu 11:30

c 1Re 10:1 2Cr 9:1

d Mt 12:6 Lu 11:31

e Lu 11:24-26

f Heb 6:4, 6 2Pe 2:20

g Mt 13:55 Jn 2:12 Hch 1:14 1Co 9:5 Gál 1:19

12:42 * Wa «sur».

to'ob táankab, leti'obe' taak ka'ach u t'aano'ob tu yéetel.[a] **47** Le o'olale' yaan máax a'al ti' Jesús: «A maama yéetel a wíits'ino'obe' ti' wa'alakbalo'ob te' táankabo' yéetel u k'áato'ob t'aan ta wéetel». **48** Leti' túune' tu ya'alaj ti' le máako': «¿Máax in maama yéetel máax in wíits'ino'ob?». **49** Tu tich'aj u k'ab tu tojil u discípulo'obe' ka tu ya'alaj: «¡Illawile! Je'el in maama yéetel in wíits'ino'oba'.[b] **50** Tumen je'el máaxak ka u beet le ba'ax u k'áat in Taata yaan te' ka'ano' leti' in wíits'in, in kiik wa in maama».[c]

13 Te' k'iin je'elo' Jesúse' jóok' te' najo' ka bin kutal tu jáal le k'áa'náabo', **2** te'elo' ya'abkach máako'ob much'lajo'ob tu yiknal, le o'olal na'ak ti' junp'éel barcoe' ka kulaji. Le ya'abkach máako'obo' p'áato'ob wa'atal tu jáal le ja'o'.[d] **3** Leti' túune' yaan ba'alo'ob tu tsikbaltajti'ob[e] utia'al u ka'ansikti'ob ya'ab ba'alo'ob, tu ya'alaj: «¡Illawile'ex! Juntúul máake' jóok' paak'al,[f] **4** le táan u bin u paak'alo' jujunp'éel semilla'obe' lúubo'ob te' bejo', taal túun le ch'íich'o'obo' ka tu luk'o'ob.[g] **5** Uláak' semilla'obe' lúubo'ob ich tuunicho'ob tu'ux ma' ya'ab lu'um yani', lelo'oba' séeb úuchik u jóok'lo'ob tumen ma' taam le lu'umo'.[h] **6** Chéen ba'ale' ka jóok' le K'iino' tóoka'abo'obe' ka tijo'ob tumen ma' taamchaj u mootso'obi'. **7** Uláak' semilla'obe' lúubo'ob ich k'i'ixo'ob, chéen ba'ale' nuukchaj le k'i'ixo'obo' ka tu pech'o'ob le paak'alo'obo'.[a] **8** Chéen ba'ale' uláak' semilla'obe' lúubo'ob yóok'ol ma'alob lu'um ka jo'op' u yichankilo'ob, yane' tu ts'áaj 100 u p'éelel u yich, uláak'e' 60, uláak'e' 30.[b] **9** Le máax yaan u xikine' u yu'ub ba'ax kin wa'alik».[c]

10 U discípulo'ob túune' náats'o'ob tu yiknale' ka tu ya'alo'obti': «¿Ba'axten bey a ka'ansik* le máako'oba'?».[d] **11** Leti'e' tu núukajti'ob: «Ti' te'exe' Diose' ku ts'áaik a wojéelte'ex le ba'alo'ob ta'aka'ano'ob*[e] yaan yil yéetel u Reinoil ka'ano', chéen ba'ale' ti' leti'obe' ma'. **12** Tumen le máax yaanti'e' yaan u ts'a'abal u maasil ti', yéetel yaan u beeta'al u maas ya'abtal le ba'axo'ob yaanti'o', chéen ba'ale' le máax mina'anti'e' tak le buka'aj yaanti'o' yaan u lu'sa'alti'.[f] **13** Le beetik bey in ka'ansko'obo',* tumen kex táan u paakato'obe' ma' tu yilko'ob mix ba'al, yéetel kex táan u yu'ubiko'ob ba'ax kin wa'alike' ma' tu ch'enxikintiko'ob mix ba'al mix tu na'atko'ob ba'ax u k'áat u ya'ale.[g] **14** Ti' leti'obe' ku béeytal le ba'ax u ya'almaj le profeta Isaíasa': ‹Yaan a wu'uyike'ex ba'ax ku ya'ala'al, chéen ba'ale' ma' ken a na'ate'ex; u jaajile' yaan a paakate'ex, chéen ba'ale' mix ba'al ken a wile'ex.[h] **15** U puksi'ik'al le máako'oba' ma' u k'áat u k'am mix ba'ali', leti'obe'

CAP 12

a Mr 3:31-35

b Jn 20:17 Heb 2:11

c Mr 3:35 Lu 8:21

CAP 13

d Mr 4:1

e Mt 13:34

f Mr 4:3-9 Lu 8:4-8

g Mt 13:19

h Mt 13:20, 21

Columna 2

a Mt 13:22 Mr 4:18, 19 Lu 8:14

b Mt 13:23 Mr 4:8 Lu 8:8

c Mt 11:15

d Mr 4:10, 11 Lu 8:9, 10

e 1Co 2:9, 10 Ef 1:9-12 Col 1:26, 27

f Mt 25:29 Mr 4:25 Lu 8:18

g Isa 6:10 Mr 4:12

h Jn 12:40 Ro 11:8 2Co 3:14

13:10 *Wa «ku meyajtech kett'aano'ob utia'al a ka'ansik». **13:11** *Wa «ba'alo'ob santo'ob ta'aka'ano'ob». **13:13** *Wa «ku meyajten kett'aano'ob utia'al in ka'ansko'ob».

ts'o'ok u pixik u xikno'ob* yéetel ts'o'ok u muts'ik u yicho'ob, beyo' mix bik'in kun paakato'ob mix kun ch'enxikino'ob. Leti'obe' ma' u k'áato'ob ka k'uchuk tu puksi'ik'alo'ob le ba'ax kin wa'alikti'obo', ma' u k'áat u k'ex u tuukulo'obi' mix u k'áato'ob ka in ts'ako'obi'›.[a]

16 Chéen ba'ale' te'exe' ki'imak a wóole'ex tumen táan a wilke'ex yéetel táan a wu'uyike'ex le ba'alo'oba'.[b] **17** Tumen tu jaajil kin wa'alikte'ex: ya'ab profeta'ob yéetel máako'ob tu beeto'ob ba'ax ma'alobe' tu ts'íiboltaj u yilko'ob le ba'axo'ob ka wilke'exa', chéen ba'ale' ma' tu yilo'obi'.[c] Leti'obe' tu ts'íiboltaj xan u yu'ubiko'ob le ba'axo'ob ka wu'uyike'exa', chéen ba'ale' ma' tu yu'ubo'obi'.

18 Beoraa' ch'enxikinte'ex ba'ax u k'áat u ya'al u tsikbalil le máak jóok' paak'alo'.[d] **19** Le semilla pa'ak' tu jáal le bejo'[e] leti'e máax ku yu'ubik u tsikbalil le Reinoo' chéen ba'ale' ma' tu na'atik ba'ax u k'áat u ya'ale. Ku taal túun le K'aasilba'alo'*[f] ku jóokpaytik le ba'ax pa'ak' tu puksi'ik'alo'. **20** Le semilla pa'ak' ich tuunicho'obo' leti'e máax ku yu'ubik le ba'ax ku tsikbalta'alo' yéetel ku séeb k'amik yéetel ki'imak óolal.[g] **21** Chéen ba'ale' tumen ma' taamchaja'an u mootse' ku kuxtal junp'iit k'iin, pero kéen yanak problemas wa kéen ch'a'-

CAP 13

a Isa 6:9, 10 Mr 4:12 Hch 28:26, 27

b Lu 10:23, 24

c Jn 8:56 Ef 3:5 1Pe 1:10

d Mr 4:14 Lu 8:11

e Mr 4:15 Lu 8:12

f 1Pe 5:8

g Mr 4:16, 17 Lu 8:13

Columna 2

a Lu 12:22

b Mt 6:21 Mr 4:18, 19 Mr 10:23 Lu 8:14 1Ti 6:9 2Ti 4:10

c Mr 4:20 Lu 8:15

d Mt 13:38, 39

pachta'ak tu yo'olal le ba'ax tsikbalta'abti'o' tu séeba'anil ku beeta'al u t'óochpajal. **22** Le semilla pa'ak' ich k'i'ixo'obe' leti'e máax u'uyik le ba'ax ku tsikbalta'alo', chéen ba'ale' u sen chi'ichnakilo'ob le kuxtala'*[a] yéetel u ts'íibolta'al le ayik'alilo'[#] ku pech'iko'ob u t'aan Dios yéetel ma' tu cha'iko'ob u yantal u yich.[b] **23** Le semilla pa'ak' ti' ma'alob lu'umo' leti'e máax u'uyik le ba'ax ku tsikbalta'alo', ku na'atik yéetel ku yichankil; yane' ku ts'áaik 100 u p'éelel u yich, uláak'e' 60, uláak'e' 30».[c]

24 Jesúse' tu tsikbaltajti'ob xan lela': «Je'el u páajtal u ya'ala'ale' u Reinoil ka'ane' bey je'ex juntúul máak tu pak'aj ma'alob trigo tu koole'. **25** Chéen ba'ale' le táan u wenel le máako'obo', taal u enemigoe' ka tu pak'aj k'aak'as xíiw ichil le trigoo', ka bini. **26** Le ka jóok' le trigo yéetel le ka jo'op' u yantal u yi'ije' jóok' xan le k'aak'as xíiwo'. **27** Le o'olale' le máaxo'ob ku meyajo'ob yiknal u yuumil le koolo' taalo'obe' ka tu ya'alo'obti': ‹Ts'uul, ¿ma' wa ma'alob trigo ta pak'aj ta kooli'? ¿Tu'ux túun u taal le k'aak'as xíiwo'?›. **28** Leti'e' tu ya'alajti'ob: ‹Juntúul máax p'ekmilen beet lela'›.[d] Leti'obe' tu ya'alo'obti': ‹¿A k'áat wa túun ka xi'iko'on k-jok le k'aak'as xíiwo'?›. **29** Leti'e' tu ya'alaj: ‹Ma', tumen kéen a joke'ex le k'aak'as xíiwo' ma' xaa-

13:15 * Wa «u xikno'obe' ma' u k'áat u yu'ubo'ob mix ba'ali'». **13:19** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le j-K'asa'ano'».

13:22 * Wa «u chi'ichnakilo'ob le yóok'ol kaaba'». # Wa «u tu'usul máak tumen le ayik'alilo'».

ne' je'el a jokike'ex pa'te' yéetel le trigoo'. **30** Cha'ex u múul nuuktalo'ob tak ken k'uchuk u k'iinil le cosechao', te' k'iin je'elo' yaan in wa'alik ti' le máaxo'ob ku cosecharo'obo': joke'ex táanil le k'aak'as xíiwo' ka a k'axe'ex u kúukuchal utia'al tóokbil, kéen ts'o'okke' ka cosecharke'ex le trigo utia'al ka a ts'áa'ex tin ch'iilo'».[a]

31 Jesúse' tu tsikbaltajti'ob xan: «U Reinoil ka'ane' bey junp'éel u semillail mostaza ch'a'ab tumen juntúul máake' ka tu pak'aj tu kool.[b] **32** U jaajile' u semillail le mostazao' leti' u maas chichnil ti' tuláakal le semilla'obo', chéen ba'ale' kéen nojochchajke' leti' u maas nojchil ti' tuláakal le janalbe'en xíiwo'obo', ku nojoch che'etal yéetel tu k'abo'obe' ti' ku taal kajtal le ch'íich'o'ob ku xik'nalo'obo'».

33 Jesúse' tu tsikbaltajti'ob xan lela': «U Reinoil ka'ane' bey je'ex le levadura ku ch'a'ik juntúul ko'olel utia'al u xa'ak'tik kex yéetel diez kilos harinao'. Ka ts'o'oke' si'ip' tuláakal le juuch'o'».[c]

34 Jesúse' yaan ba'alo'ob tu tsikbaltaj ti' le ya'abkach máako'ob utia'al u ka'ansko'obo'. U jaajile' tuláakal ba'ax ku ka'ansikti'obe' ku comparartik yéetel wa ba'ax.*[d] **35** Lela' úuch utia'al ka béeychajak le ba'ax tu ya'alaj le profetaa': «Yaan in tsikbaltik jujunp'éel ba'alo'ob utia'al

13:34 * Wa «ku ka'ansko'ob ka'ach yéetel kett'aano'ob».

CAP 13

a Ap 14:15

b Mr 4:30-32 Lu 13:18, 19

c Lu 13:21

d Mr 4:33, 34

Columna 2

a Sl 78:2

b Mt 24:14 Ro 10:18 Col 1:6

c Jn 8:44

d Mt 13:30

e Mt 13:30

in ka'ansaj;* yaan in ts'áaik ojéeltbil ba'alo'ob ta'aka'anili'ob desde tu káajbale'».#[a]

36 Ka ts'o'ok u bin le ya'abkach máako'obo' Jesúse' bin te' najo'. U discípulo'ob túune' bino'ob tu yiknale' ka tu ya'alo'obti': «Tsolto'on ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax ta tsikbaltaj yo'olal le k'aak'as xíiwo'». **37** Leti'e' tu núukajti'ob: «Le máax pak' le ma'alob trigoo' leti'e u Paal máako'. **38** Le koolo' leti'e yóok'ol kaabo'.[b] Le ma'alob trigoo' leti'e u paalal le Reinoo', yéetel le k'aak'as xíiwo' leti'e u paalal le K'aasilba'alo'.*[c] **39** Le enemigo pak'o' leti'e K'aasilba'alo'.* U k'iiniloob le cosechao' leti'e k'iino'ob táan u ts'o'okol ti' le yóok'ol kaaba', yéetel le máaxo'ob ku cosecharo'obo' leti'e ángelo'obo'. **40** Le o'olale' je'el bix u jo'okol le k'aak'as xíiw utia'al tóokbilo' bey kun úuchul te' k'iino'ob táan u ts'o'okol ti' le yóok'ol kaaba'.[d] **41** U Paal máake' yaan u túuxtik u ángelo'ob utia'al ka u lu'so'ob ichil u Reino tuláakal le ba'alo'ob ku beetik u t'óochpajal máako' bey xan le máaxo'ob beetik ba'ax k'aaso'. **42** Le kéen ts'o'okke' ku píikch'inta'alo'ob te' k'áak' tumen le ángelo'obo'.[e] Te'elo' ti' kun ok'olo'obi' yéetel ti' ken u karach't u kojo'obi'. **43** Te' k'iino'ob je'elo' le máaxo'ob beetik ba'ax utso' yaan u léembalo'ob

13:35 * Wa «Yaan in ka'ansaj yéetel kett'aano'ob». # Uláak' bix u traducirta'ale' «desde ka káaj yóok'ol kaab». **13:38** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le j-K'asa'ano'». **13:39** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo».

tu Reino u Taata'ob je'ex u léembal le K'iino'.[a] Le máax yaan u xikine' u yu'ub ba'ax kin wa'alik.

44 U Reinoil ka'ane' bey je'ex junp'éel tesoro muka'an ichil junp'éel terrenoe'. Le máak kaxto' tu ka'a mukaj, ts'o'ole' tumen jach ki'imak u yóole' bine' ka tu konaj tuláakal le ba'ax yaanti'o' ka tu manaj le terrenoo'.[b]

45 U Reinoil ka'an xane' bey je'ex juntúul comerciante ku bin kajalkaaj táan u kaxtik ma'alob perla'obe'. **46** Le ka tu kaxtaj junp'éel perla jach ko'oj u tojole', bine' ka tu séeb konaj tuláakal le ba'ax yaanti'o' ka tu manaj.[c]

47 U Reinoil ka'ane' bey je'ex junp'éel u nuxi' redil chuk kay ku pu'ulul te' k'áa'náab yéetel ku chukik jejeláas kayo'obo'. **48** Le ka chu'upe' jóo'sa'ab jáal ja', le máako'ob túuno' kulaj u yéeyo'ob le ma'alob kayo'obo'[d] ka tu ts'áajo'ob ti' xaako'ob, chéen ba'ale' le ma' patalo'obo'[e] tu pulo'ob. **49** Bey kun úuchul xan te' k'iino'ob táan u ts'o'okol ti' le yóok'ol kaaba': le ángelo'obo' yaan u taalo'ob yéetel yaan u jóo'sko'ob le k'asa'an máako'ob ichil le utsul máako'obo'. **50** Le kéen ts'o'okke' yaan u píikch'intko'ob le k'asa'ano'ob te' k'áak'o'. Te'elo' ti' kun ok'olo'obi' yéetel ti' ken u karach't u kojo'obi'.

51 ¿Ta na'ate'ex wa tuláakal le ba'alo'oba'?». Leti'obe' tu ya'alo'obti': «T-na'ataj». **52** Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «Wa beyo' ma' u tu'ubulte'ex

CAP 13

a Jue 5:31

b Flp 3:7

c Flp 3:8

d Le 11:9

e Le 11:12

Columna 2

a Mt 2:23

b Mr 6:1-6

c Lu 4:22
Jn 6:42

d Mt 12:46
Jn 2:12
Hch 1:14
1Co 9:5
Gál 1:19

e Jn 7:15

f 1Pe 2:7, 8

g Mr 6:4
Lu 4:24
Jn 4:44

lela': tuláakal máax ku ka'ansaje' le kéen ts'o'okok u ka'ansa'alti' le ba'alo'ob yaan yil yéetel u Reinoil ka'ano', ku p'áatal je'ex juntúul u yuumil naj ku jóo'sik ba'alo'ob túumbentak yéetel úuchbentak ichil le ko'okoj ba'alo'ob yaanti'o'».

53 Ka ts'o'ok u tsikbaltik Jesús le ba'alo'oba' luk' te'elo'. **54** Leti'e' bin te' lu'um tu'ux síijo'[a] ka jo'op' u ka'ansik le máako'ob ti' junp'éel sinagogao'. Le máako'ob túuno' p'áat jaajap u chi'ob, ka tu ya'alo'ob: «¿Bix úuchik u jach antal u na'at le máaka'? ¿Bix u páajtal u beetik le milagro'oba'?[b] **55** ¿Ma' wa u hijo le carpinteroo'?[c] ¿Ma' wa María u maamai'? U yíits'ino'obe', ¿ma' wa Santiago, José, Simón yéetel Judasi'?[d] **56** Le x-ch'úupalal u yíits'ino'obo', ¿ma' wa láayli' way kaja'ano'obe'? ¿Tu'ux túun tu kanaj tuláakal le ba'alo'oba'?».[e] **57** Yo'olal lela' le máako'obo' xu'ul u creerko'ob ba'ax ku ya'alik.[f] Le o'olal Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Juntúul profetae' tuláakal tu'ux ku k'a'amal tubeel, chéen ba'ale' ma'atech u k'a'amal tubeel te' lu'um tu'ux síijo' mix tu yotoch».[g] **58** Jesúse' ma' ya'ab milagro'ob tu beetaj te'elo' tumen tu yilaj mina'an u fejo'ob.

14 Te' k'iino'ob je'elo' Herodes,* le máax gobernartik# u lu'umil Galileao', tu

14:1 * Lela' Herodes Antipas. # Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tetrarca», juntúul príncipe ku gobernartik junmúuch' kaajo'ob, yéetel tia'an ka'ach yáanal u páajtalil u emperadoril Romae'.

yu'ubaj u yúuchul t'aan yo'olal Jesús.[a] **2** Leti'e' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob ku meyajo'ob tu yiknalo': «Le máaka' Juan Bautista. Ts'o'ok u líi'sa'al ichil le kimeno'obo' le o'olal ku páajtal u beetik milagro'ob».[b] **3** Táanil ti' lela' Herodese' tu beetaj u ma'achal Juan, u k'a'axal yéetel u k'a'alal cárcel. Lelo' tu beetaj tu yo'olal Herodías, u yatan ka'ach Filipo, u suku'un.[c] **4** Juane' k'a'al cárcel tumen tu sen a'alaj ti' Herodes: «Ma' ma'alob ka a kajkúunt Herodíasi'».[d] **5** Kex Herodes u k'áat ka'ach u kíims Juane' sajak ka'ach ti' le ya'abkach máako'obo', tumen ku yilko'ob Juan bey juntúul profetae'.[e] **6** Le táan u beeta'al u k'iin u k'aaba' Herodese',[f] u hija Herodíase' óok'otnaj tu táan le u'ulabo'obo'. Herodese' jach utschaj tu t'aan le bix úuchik u yóok'oto',[g] **7** le o'olal tu jurartaj yaan u ts'áaikti' je'el ba'axak ka u k'áate'. **8** Le x-ch'úupal túuna' tumen obligarta'ab tumen u maamae' tu ya'alaj: «In k'áat ka a ts'áaten u pool Juan Bautista ti' junp'éel charola».[h] **9** Le reyo' kex ma' utschaj tu t'aan le ba'ax k'áata'abti'o', tu beetaj tu yo'olal le ba'ax tu ya'alaj tu táan le u'ulabo'obo'. **10** Ka túun tu túuxtaj kúulxot'bil u pool Juan te' cárcelo'. **11** Le poola' taasa'ab ti' junp'éel charolae' ka ts'a'ab ti' le x-ch'úupalo', leti' túune' tu bisaj ti' u maama. **12** Ka ts'o'oke' taal u discípulo'ob Juane' ka tu biso'ob u wíinklil utia'al ka u muko'ob. Bino'ob xane' ka tu ya'alo'ob ti' Jesús le ba'ax úucho'. **13** Ka tu yu'ubaj Jesús lela' na'ak ti' junp'éel barcoe' ka bin ti' junp'éel lugar tu'ux je'el u páajtal u yantal tu juunale'. Chéen ba'ale' ojéelta'ab tumen ya'abkach máako'ob. Leti'obe' jóok'o'ob tu kaajalo'obe' ka bino'ob xíimbalil tak te' tu'ux ku bin Jesúso'.[a]

14 Ka k'uch Jesús te'elo' tu yilaj much'ukbal ya'abkach máako'obi'. Leti'e' tu ch'a'aj óotsilil ti'obe'[b] ka tu ts'a-kaj le máaxo'ob k'oja'ano'o-bo'.[c] **15** Chéen ba'ale' le táan u yée'same'entalo', u discípulo'obe' náats'o'ob tu yiknale' ka tu ya'alo'obti': «Nuka'aj áak'abtal ts'o'ole' mix máak kajakbal waye', a'al ti' le máako'ob ka xi'iko'obo', beyo' je'el u páajtal u bino'ob te' mejen kajtalilo'ob u mano'ob ba'al u jaanto'o-bo'».[d] **16** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Ma' tsaaj u bino'obi', ba'axe' te'ex unaj a ts'áaike'ex ba'al u jaanto'ob». **17** Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Si mix ba'al yaanto'on waye', chéen cinco waajo'ob yéetel ka'atúul kayo'ob». **18** Leti'e' tu ya'alaj: «Taase'exten waye'». **19** Ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti' le ya'abkach máako'ob ka kulako'ob te' su'uko', ts'o'ole' tu ch'a'aj le cinco waajo'ob yéetel le ka'atúul kayo'o-bo', paakatnaj ka'ane' ka tu beetaj junp'éel oración.[e] Ka ts'o'oke' tu xet'aj le waajo'o-bo' ka tu t'oxaj ti' u discípulo'ob, leti'ob túune' tu t'oxo'ob ti' le máako'obo'. **20** Tuláakalo'ob jaano'ob yéetel na'ajchajo'ob. Le ka mo'ol le u xéexet'al p'áato' chu'up 12 xaako'ob.[f]

CAP 14

a Mr 6:14 Lu 9:7-9 Hch 4:27

b Mt 16:13, 14 Mr 6:16

c Mr 6:17, 18 Lu 3:19, 20

d Le 18:16 Le 20:21

e Mr 6:20 Lu 1:67, 76

f Gé 40:20-22

g Mr 6:21-29

h Mr 6:25

Columna 2

a Mr 6:31-33 Lu 9:10

b Mt 9:36 Mt 15:32 Mr 1:41 Mr 6:34 Lu 7:13 Heb 2:17 Heb 5:2

c Lu 9:11

d Mr 6:35-44 Lu 9:12-17 Jn 6:5-13

e Mt 15:36 Mr 6:41 Lu 9:16

f 2Re 4:42-44 Mr 6:42, 43 Mr 8:8 Lu 9:17 Jn 6:12, 13

21 Ts'o'ole' le máaxo'ob jaano'obo' kex 5,000 u túulal xiibo'ob, ichilo'obe' ma' xoka'an le ko'olelo'obo' mix le paalalo'obo'.[a] **22** Chéen p'el ts'o'okiko'obe' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob ka na'akako'ob te' barcoo' yéetel ka xi'iko'ob táanil ti' leti' te' tuláak' u tséel le ja'o'. Leti' túune' p'áat u yil u bin le ya'abkach máako'obo'.[b]

23 Ka ts'o'ok u láaj bin le ya'abkach máako'obo' Jesúse' na'ak orar tu juunal te' montañao'.[c] Kex ts'o'ok u maas áak'abtale' leti'e' ti' yaan ka'ach tu juunali'. **24** Te' súutuk je'elo' le barcoo' ts'o'ok ka'ach u jach náachtal, ts'o'ole' táan u ja'ajats'a'al tumen le olaso', tumen le iik'o' aktáan u taal. **25** Le ta'aytak túun u sáastalo'* Jesúse' bin tu yiknalo'ob táan u xíimbal yóok'ol le ja'o'. **26** Le discípulo'obo' ka tu yilo'ob yaan máax ku taal u xíimbal yóok'ol le ja'o' sajakchajo'ob, ka jo'op' u yawat a'aliko'ob: «¡Juntúul ja'asaj óol!». **27** Chéen ba'ale' Jesúse' tu sáeba'anil tu ya'alajti'ob: «¡Ma' a sajaktale'ex! Teen, ma' a ch'a'ike'ex saajkil».[d] **28** Pedroe' tu ya'alajti': «Yuumtsil, wa jaaj teeche' a'al ka taalaken ta wiknal tu yóok'ol le ja'o'». **29** Leti'e' tu ya'alajti': «¡Ko'oten!». Pedro túune' éem te' barcoo' ka jo'op' u xíimbal tu yóok'ol le ja' utia'al u bin yiknal Jesúso'. **30** Chéen ba'ale' le ka tu yilaj buka'aj k'a'amil le iik'o' sajakchaje' ka jo'op' u búulul, ka tu yawtaj: «¡Yuumtsil, salvarteni'!». **31** Tu sáeba'anile' Jesúse' tu tich'aj u k'abe' ka tu machaj, ka tu ya'alajti': «Jach túun junp'íit a fe, ¿ba'axten ka'ap'éelchaj a tuukul?».[a] **32** Ka ts'o'ok u na'aklo'ob te' barcoo' jéets' le k'a'amkach iik'o'. **33** Le máaxo'ob yano'ob túun ichil le barcoo' xolajo'ob tu táane' ka tu ya'alo'obti': «Teche' jach tu jaajil u Paalech Dios». **34** Leti'obe' tu k'áatmáanso'ob le k'áa'náabo' ka k'ucho'ob tu lu'umil Genesaret.[b]

35 U kajnáalilo'ob Genesarete' tu k'aj óolto'ob Jesúse' ka tu túuxto'ob a'albil ti' le kaajo'ob yano'ob naats'o'. Le máako'ob túuno' tu taaso'ob tu yiknal Jesús tuláakal le máaxo'ob k'oja'ano'obo'. **36** Leti'obe' jo'op' u sen a'aliko'obti' ka u cha'a u machko'ob kex chéen u flecoil u nook'.[c] Tuláakal le máaxo'ob macho' utschajo'ob.

15 Ka ts'o'oke' jujuntúul fariseo'ob yéetel escriba'ob ti' u kaajil Jerusaléne'[d] taalo'ob tu yiknal Jesúse' ka tu ya'alo'obti': **2** «¿Ba'axten a discípulo'obe' ku mixba'alkúuntiko'ob le ba'ax suuk u beeta'al tumen le úuchben máako'obo'? Leti'obe' táanil ti' u janalo'obe' ma'atech u p'o'ik u k'abo'ob je'ex unaje'».*[e]

3 Jesúse' tu núukajti'ob: «¿Ba'axten te'exe' ka mixba'alkúuntike'ex le ba'ax u ya'al-

CAP 14

a Mr 6:44 Lu 9:14 Jn 6:10

b Mr 6:45-52 Jn 6:16-21

c Mr 6:46 Lu 6:12 Lu 9:18

d Mr 6:50 Jn 6:20

Columna 2

a Mt 6:30 Mt 8:26 Mt 28:16, 17 Snt 1:6

b Mr 6:53-56

c Mt 9:20, 21 Mr 3:10 Lu 6:19

CAP 15

d Mr 7:1, 2

e Lu 11:38 Jn 2:6

14:25 * Ma' xaane' kex láas 3:00 tak láas 6:00 de la mañana.

15:2 * Lela' ma' u k'áat u ya'al wa jach tu jaajil éek' u k'abo'obi', ba'axe' u k'áat u ya'al ma' u p'o'omo'ob je'ex suuk u beetik le judío'ob tu religióno'obo'.

maj Dios ikil a beetke'ex le ba'ax suuka'an u beeta'al tumen le úuchben máako'obo'?[a] **4** Diose' u ya'almaj: ‹Unaj a respetartik a papá bey xan a maama›,[b] u ya'almaj xan: ‹Le máax ku k'aak'ast'aan tu contra u papá wa u maamae' unaj u kíimsa'al›.[c] **5** Chéen ba'ale' te'exe' ka wa'alike'exe' juntúul máake' je'el u páajtal u ya'alik ti' u papá wa ti' u maamae': ‹Ma' tu páajtal in wáantkech, tumen tuláakal ba'ax yaantene' in k'ubmaj ti' Dios›,[d] **6** yéetel lelo' te'exe' táan a wa'alike'ex ma' unaj u yáantik u papá wa u maama máaki'. Chéen ba'ale' yo'olal lelo' te'exe' táan a mixba'alkúuntike'ex le ba'ax u ya'almaj Dioso' tumen táan a beetke'ex le ba'ax ka'ansa'ante'exo'.[e] **7** J-ka'ap'éel iche'ex, jach jaaj le ba'ax tu ya'alaj le profeta Isaías ta wo'olale'exa':[f] **8** ‹Le kaaja' chéen yéetel u chi' ku alabarken, chéen ba'ale' u puksi'ik'ale' jach náach yanil ti' teen. **9** Chéen kunel u seguer u adorarken, tumen le ba'axo'ob ku ka'ansiko' chéen ti' máako'ob u taal›».[g] **10** Ka ts'o'oke' tu t'anaj le ya'abkach máako'obo' ka tu ya'alajti'ob: «Ch'enxikinte'ex yéetel ch'a-nu'ukte'ex ba'ax u k'áat u ya'al lela':[h] **11** ma' leti'e ba'ax ku yokol tu chi' máak beetik u k'astal máako', ba'axe' leti'e ba'ax ku jóok'ol tu chi'o'».[i]

12 U discípulo'ob túune' náats'o'ob tu yiknale' ka tu ya'alo'obti': «¿Ta wilaj wa k'uuxilnaj le fariseo'ob yo'olal le ba'ax ta wa'alo'?».[j] **13** Jesúse' tu núukaj: «Tuláakal paak'al ma' in Taata yaan te' ka'an pak'milo' yaan u jo'okol. **14** Ma' a beetke'ex u cuentailo'ob. Leti'obe' beyo'ob je'ex le máako'ob ch'óopo'ob ku nu'uktiko'ob uláak' máako'obo'. Le o'olale' wa juntúul ch'óop ku nu'uktik u yéet ch'óopile' tu ka'atúulal kun lúubulo'ob ti' junp'éel jool».[a] **15** Pedroe' tu ya'alaj ti' Jesús: «Tsolto'on ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax ta tsikbalte'».* **16** Jesús túune' tu ya'alaj: «¿Tak wa te'ex ma' ta na'ate'exi'?[b] **17** ¿Ma' wa ta wilke'exe' tuláakal ba'ax ku yokol tu chi' máake' ku bin tu choochel, ku ts'o'okole' ku máansik? **18** Chéen ba'ale' le ba'axo'ob ku jóok'ol tu chi' máako' tu puksi'ik'al máak ku taal, le ba'alo'oba' leti'e ba'ax k'askúuntik máako'.[c] **19** Tu puksi'ik'al máake' ku jóok'ol le k'aak'as tuukulo'oba':[d] u kíimsik u yéet máakil, u tusik u núup,* u núupk'ebantal,# u yookol, u ya'alik ba'alo'ob ma' jaajtak tu contra wa máaxi' yéetel u pooch'il. **20** Tuláakal le ba'alo'oba' leti'e k'askúuntik máako', chéen ba'ale' u janal máak ma' u p'o'omaj u k'abe' ma' tu k'askúuntik máak».

21 Ka luk' Jesús te'elo' bin tu lu'umil Tiro yéetel Sidón.[e] **22** Ka túun taal juntúul ko'olel feniciail kaja'an te'elo', ka tu k'a'am a'alajti': «Ch'a'ten óotsilil Yuumtsil, u

15:15 * Wa «le kett'aan ta wa'ale». **15:19** * Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil juntúul iichamtsil wa juntúul atantsil yéetel máax ma' u núupi'. # Ilawil página 2573.

CAP 15

a Mt 15:9 Mr 7:8-13 Col 2:8

b Éx 20:12 Dt 5:16 Ef 6:2

c Éx 21:17 Le 20:9

d Mr 7:11, 12

e Mr 7:13

f Mr 7:6

g Isa 29:13 Mr 7:7

h Mr 7:14

i Mr 7:15 Ef 4:29 Snt 3:6

j Mr 7:17

Columna 2

a Mt 23:15, 16 Lu 6:39

b Mr 7:18-23

c Mr 7:20

d Gé 8:21 Jer 17:9

e Mr 7:24

Paal David, in hijae' oka'an juntúul demonio ti' yéetel jach yaj bix u beeta'al u mu'yaj».[a] **23** Chéen ba'ale' Jesúse' mix ba'al tu núukajti'. Ka túun tu nats'uba u discípulo'ob tu yiknale' ka tu ya'alo'obti': «A'alti' ka xi'ik, tumen ma' tu xu'ulul u taal u yawat t-paach». **24** Leti'e' tu ya'alaj: «Tene' chéen túuxta'aben utia'al ka in wáant le israelita'ob beyo'ob tamano'ob saatlo'obo'».[b] **25** Le ko'olelo' náats' tu yiknale' ka xolaj táan u k'áat óoltikti': «¡Yuumtsil, áanteni'!». **26** Leti'e' tu núukajti': «Ma' ma'alob ka ch'a'abak u yo'och waaj le paalalo'ob utia'al ka ts'a'abak ti' le mejen peek'o'obo'». **27** Le ko'olelo' tu ya'alaj: «Jaaj a t'aan Yuumtsil, chéen ba'ale' le mejen peek'o'obo' ku jaantiko'ob u xiixel le waaj ku júutul yáanal u mesa u yuumilo'obo'».[c] **28** Jesús túune' tu núukajti': «Ko'olel, jach táaj nojoch a fe. Úuchuk le ba'ax ta k'áato'». Ti' le súutuk je'elo' u hijae' utschaji.

29 Jesúse' luk' te'elo' ka bin naats' ti' le Mar de Galileao'.[d] Ka ts'o'oke' na'ak ti' jun-p'éel montañae' ka p'áat kutali'. **30** Te'elo' k'uch ya'abkach máako'obi', leti'obe' tu taaso'ob yiknal Jesús máako'ob ma' tu páajtal u xíimbalo'ob, móocho'ob, ch'óopo'ob, mudo'ob* yéetel ya'ab uláak' k'oja'ano'ob, ka túun tu láaj ts'ako'ob.[e] **31** Le o'olale' le ya'abkach máako'obo' ja'ak' u yóolo'ob le ka tu yilo'ob táan u t'aan le mudo'obo', le móocho'obo' táan u yutstalo'ob, le móoch u yooko'obo' táan u xíimbalo'ob yéetel le ch'óopo'obo' táan u paakato'ob, ka túun tu alabarto'ob u Diosil Israel.[a]

32 Chéen ba'ale' Jesúse' tu t'anaj u discípulo'obe' ka tu ya'alajti'ob: «Kin ch'a'ik óotsilil ti' le ya'abkach máako'oba'[b] tumen ts'o'ok óoxp'éel k'iin p'áatko'ob tin wiknal yéetel ma' u jaanto'ob mix ba'ali'. Le o'olal ma' in k'áat in wa'alti'ob ka xi'iko'obi', tumen bik desmayarnako'ob te' bejo».[c] **33** Chéen ba'ale' u discípulo'obe' tu ya'alo'obti': «Mix máak kajakbal waye', le o'olale', ¿tu'ux je'el k-ch'a'ik ya'abkach waaj utia'al k-tséentik le buka'aj máako'oba'?».[d] **34** Jesús túune' tu k'áatajti'ob: «¿Jayp'éel waaj yaante'ex?». Leti'obe' tu núuko'ob: «Siete u p'éelal, yéetel wa jaytúul mejen kayo'ob». **35** Ka ts'o'ok u ya'alik ti' le ya'abkach máako'ob ka kulako'ob te' lu'umo', **36** tu ch'a'aj le siete waajo'ob yéetel le kayo'obo', tu ts'áaj gracias ti' Dios, tu xet'o'obe' ka jo'op' u ts'áaik ti' u discípulo'ob, leti'ob túune' tu t'oxo'ob ti' le ya'abkach máako'obo'.[e] **37** Tuláakal jaano'ob yéetel na'ajchajo'ob, ka mo'ol le u xéexet'al p'áato' chu'up siete xúuxako'ob.[f] **38** Ts'o'ole' le máaxo'ob jaano'obo' 4,000 xiibo'ob, ichilo'obe' ma' xoka'an le ko'olelo'obo' mix le paalalo'obo'. **39** Ka ts'o'ok túun u ya'alik Jesús ti' le máako'ob je'el u páajtal u bi-

CAP 15

a Mr 7:25-30

b Isa 53:6 Mt 10:5, 6 Hch 3:26 Hch 13:46 Ro 15:8

c Mr 7:28

d Mr 7:31

e Isa 35:5 Mt 19:2 Mr 3:10

Columna 2

a Mt 9:33

b Mt 14:14 Mr 6:34

c Mr 8:1-9

d 2Re 4:42-44

e Mt 14:19

f Mr 8:8, 9

15:30 * Wa «tooto'ob».

no'obo', leti'e' na'ak te' barcoo' ka bin tu lu'umil Magadán.[a]

16 Le tia'an Jesús te'elo' bin le fariseo'ob yéetel le saduceo'ob tu yiknalo'. Utia'al túun u túuntko'ob u yóole' tu k'áato'obti' ka u ye'esti'ob junp'éel señal ku taal ti' Dios.[b] **2** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Le kéen ée'same'enchajke' te'exe' suuk a wa'alike'ex: ‹Yaan u beetik ma'alob k'iin tumen chakjole'en u nak' ka'an›. **3** De ja'atskabe' ka wa'alike'ex: ‹Bejla'e' yaan u k'áaxal ja' yéetel yaan u ke'eltal tumen chakjole'en u nak' ka'an yéetel nookoy xan›. Te'exe' a wojle'ex a na'ate'ex u yich ka'an, chéen ba'ale' ma' ta na'atke'ex le ba'axo'ob táan u yúuchul te' k'iino'oba'. **4** Le generación k'asa'an yéetel ku traicionartik Diosa' ma' tu xu'ulul u kaxtik junp'éel señal, chéen ba'ale' mix junp'éel señal kun ts'aabilti',[c] chéen u señal Jonás».[d] Ka ts'o'ok u ya'alik lela' luk' tu yiknalo'ob.

5 Le discípulo'ob túuno' bino'ob ti' uláak' u tséel le ja'o', chéen ba'ale' tu'ub u bisko'ob waaj.[e] **6** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Jach p'il a wiche'ex, kanáantaba'ex ti' u levadura le fariseo'ob yéetel le saduceo'obo'».[f] **7** Le discípulo'ob túuno' káaj u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «Si ma' t-taasaj waaji'». **8** Tumen u yojel Jesús le ba'ax ku ya'aliko'obo' tu ya'alaj: «Máake'ex junp'íit a feje'ex, ¿ba'axten táan a wa'alike'ex ma' ta taase'ex waaji'? **9** ¿Láayli' wa ma' ta na'atke'ex ba'ax in k'áat in wa'ale'? ¿Ma' wa k'aja'ante'ex le cinco waajo'ob t'o'ox ti' le 5,000 máako'obe' yéetel jayp'éel xaako'ob ta mole'exi'?[a] **10** ¿Ma' wa k'aja'ante'ex xan le siete waajo'ob t'o'ox ti' le 4,000 máako'obe' yéetel jayp'éel xúuxako'ob ta mole'exi'?[b] **11** ¿Ba'axten ma' ta na'atke'ex ma' ti' waaj t'aanajeni'? Te'exe' kanáantaba'ex ti' u levadura le fariseo'ob yéetel le saduceo'obo'».[c] **12** Ka túun tu na'ato'ob ma' táan u ya'alikti'ob ka'ach ka u kanáantuba'ob ti' u levadurail le waajo'obo', ba'axe' ti' u ka'ansaj le fariseo'ob yéetel le saduceo'obo'.

13 Le ka k'uch Jesús tu kaajil Cesarea de Filipoe' tu k'áataj ti' u discípulo'ob: «Le máako'obo', ¿máax ku ya'aliko'ob u Paal máak?».[d] **14** Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Yano'obe' ku ya'aliko'obe' Juan Bautista,[e] uláak'o'obe' Elías,[f] uláak'o'ob xane' Jeremías wa uláak' juntúul ti' le profeta'obo'». **15** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Kux túun te'ex, ¿máaxen a wa'alike'ex?». **16** Simón Pedroe' tu núukaj: «Teech le Cristoo',[g] u Paal le kuxa'an Dioso'».[h] **17** Jesúse' tu ya'alajti': «Simón u paal Jonás, ki'imakchajak a wóol, tumen lela' ma' wíinik ts'áa a wojéelti', ba'axe' in Taata yaan te' ka'ano'.[i] **18** Teen xane' kin wa'aliktech: teche' Pedroech,[j] yéetel tu yóok'ol le cháaltuna'[k] ti' ken in much'kíint le máaxo'ob ku ts'áaik u fejo'ob ti'

CAP 15

a Mr 8:10

CAP 16

b Mt 12:38 Mr 8:11 Lu 11:16

c Mr 8:12

d Jon 1:17 Mt 12:39 Lu 11:29

e Mr 8:13-21

f Mr 8:15 Lu 12:1

Columna 2

a Mt 14:17

b Mt 15:34

c Lu 12:1

d Mr 8:27-29 Lu 9:18-20

e Mt 14:1, 2

f Jn 1:25, 26

g Mr 8:29 Lu 9:20 Jn 1:40, 41 Jn 4:25 Jn 11:27

h Sl 2:7 Mt 14:33 Hch 9:20, 22 Heb 1:2 1Jn 4:15

i Mt 11:27

j Jn 1:42

k Ro 9:33 1Co 3:11 1Co 10:4 Ef 2:20 1Pe 2:6-8

teno'.* Leti'obe' ma' kun lúublo'ob tu k'ab le kíimilo'.# **19** Ti' teche' yaan in ts'áaik u llaveilo'ob u Reinoil ka'an, je'el ba'alak ka a k'ax way lu'ume' ts'oka'anili' u k'a'axal te' ka'ano', je'el ba'alak xan ka a wach' way lu'ume' ts'oka'anili' u wa'ach'al te' ka'ano'». **20** Leti' túune' tu k'ubéentaj ti' u discípulo'ob ma' u ya'aliko'ob ti' mix máak wa leti' le Cristoo'.[a]

21 Te' k'iin je'elo' Jesucristoe' káaj u tsolik ti' u discípulo'ob yaan u bin Jerusalén. Te'elo' ya'ab ba'alo'ob ken u mu'yajt tu k'ab u nuuktakil le kaajo', tu k'ab u nuuktakil le sacerdote'obo' bey xan tu k'ab le escriba'obo'. Ts'o'ole' yaan xan u kíimsa'al, chéen ba'ale' tu yóoxp'éel k'iine' yaan u líi'sa'al.[b] **22** Pedroe' ka tu yu'ubaj lela' tu bisaj junpáayile' ka tu táajt'antaj táan u ya'alikti': «Yuumtsil, mix u máan ta tuukul lelo', le ba'ax ka wa'aliko' junpuli' ma' kun úuchultech».[c] **23** Chéen ba'ale' Jesúse' tu sutaj u paach ti' Pedroe' ka tu ya'alajti': «¡Tselaba tin táan Satanás!* Teche' chéen táan a k'atkaba tin beel tumen ma' ta tuukul je'ex u tuukul Diose', ba'axe' je'ex u tuukul wíinike'».[d]

24 Jesús túune' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: «Wa yaan máax u k'áat taal tin paache' u p'ektuba yéetel u ch'a' u che'il u mu'yaj, ka taalak mantats' tin paach.[e] **25** Tumen le máax u k'áat u salvart u kuxtale' yaan u perdertik, chéen ba'ale' le máax ku perdertik u kuxtal tin wo'olale' yaan u salvartik.[a] **26** U jaajile', ¿ba'ax utsil je'el u jóo'sik máak wa ku tia'alintik tuláakal yóok'ol kaab chéen ba'ale' ku bo'otik yéetel u kuxtal?[b] ¿Yaan wa ba'ax je'el u ts'áaik máak tu yo'olal u kuxtale'?[c] **27** Tumen u Paal máake' yaan u taal yéetel u ángelo'ob bey xan yéetel u poder u Taata, ti' túun ken u bo'ot ti' cada juntúul le ba'ax u beetmo'.[d] **28** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' yaan jujuntúul ti' le máaxo'ob wa'alakbalo'ob wayo' ma' kun kíimlo'ob táanil ti' u yilko'ob u taal u Paal máak yéetel u Reino».[e]

17 Ka ts'o'ok u máan seis días t'aanak ti' lelo', Jesúse' bin ti' junp'éel ka'anal montaña, tu bisaj Pedro bey xan Santiago yéetel Juan, le ka'atúul suku'untsilo'obo'. Te'elo' ti' p'áato'ob tu juunalo'obi'.[f] **2** Leti'obe' tu yilo'ob bix úuchik u jelpajal Jesús tu táano'ob. U táan u yiche' juulnaj je'ex le K'iino', u nook'e' léembalnaj* je'ex le sáasilo'.[g] **3** Te' súutuko' chíikpaj Moisés yéetel Elías táan u tsikbalo'ob tu yéetel. **4** Pedro túune' tu ya'alaj ti' Jesús: «Yuumtsil, yaaske tia'ano'on waye'. Wa a k'áate' je'el in beetik óoxp'éel najo'ob de nook' waye': junp'éel a tia'ali', junp'éel u tia'al Moisési' yéetel junp'éel u tia'al Elíasi'». **5** Le táan u t'aan Pe-

16:18 * Wa «ti' ken in beet in múuch'ulili'». # Wa «tu k'ab u joonajilo'ob le Muknalo'». **16:23** * Wa «K'aasilba'al».

17:2 * Wa «sak».

CAP 16

a Mr 8:29, 30 Lu 9:20, 21

b Sl 16:10 Isa 53:12 Mt 17:22, 23 Mt 20:18, 19 Mr 8:31 Lu 9:22 Lu 24:46 1Co 15:3, 4

c Mr 8:32

d Mr 8:33

e Mt 10:38 Mr 8:34 Lu 9:23 Lu 14:27

Columna 2

a Mr 8:35 Lu 9:24 Lu 17:33 Jn 12:25 Ap 12:11

b Mr 8:36 Lu 9:25

c Sl 49:8

d Sl 62:12 Pr 24:12 Lu 9:26 Ro 2:6 1Pe 1:17

e Mt 17:2 Mr 9:1 Lu 9:27

CAP 17

f Mr 9:2-8 Lu 9:28-36

g Ap 1:13, 16

droo' téek pi'ixo'ob tumen junp'éel múuyal táan u léembal, jóok' xan junp'éel t'aan ichil le múuyalo' ka tu ya'alaj: «Lela' in Hijo, jach in yaabiltmaj, leti'e' jach ku beetik u ki'imaktal in wóol;[a] u'uye'ex u t'aan».[b] **6** Le ka tu yu'ubo'ob lela' sajakchaj le discípulo'obo' ka noklajo'ob lu'um. **7** Jesús túune' náats' tu yiknalo'ob, tu péets'k'abto'obe' ka tu ya'alajti'ob: «Líik'ene'ex, ma' a sajaktale'ex». **8** Le ka tu líi'saj u yicho'obe' chéen Jesús tu yilo'ob, mix máak uláak' tu yilo'ob. **9** Le táan u taal u yéemlo'ob te' montañao' Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Ma' a wa'alike'ex ti' mix máak le ba'ax ta wile'exo' tak ken líi'sa'ak u Paal máak ichil le kimeno'obo'».[c]

10 Ka ts'o'oke' le discípulo'obo' tu k'áato'obti': «¿Ba'axten le escriba'obo' ku ya'aliko'ob yáax Elías kun taal?».[d] **11** Jesúse' tu núukaj: «Elíase' jach yaan u taal yéetel yaan u yutskíintik tuláakal ba'al.[e] **12** Tene' kin wa'alikte'exe' Elíase' ts'o'ok u taal, chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu k'aj óolto'obi', ba'axe' tu beeto'obti' le ba'axo'ob tu yóoto'obe'.[f] U Paal máak xane' a'ala'an yaan u mu'yaj tu k'abo'ob».[g] **13** Le discípulo'ob túuno' tu na'ato'ob táan ka'ach u t'aan ti' Juan Bautista.

14 Le ka bino'ob tu'ux yaan le ya'abkach máako'obo'[h] náats' juntúul máak tu yiknal Jesús. Le máaka' xolaj tu táane' ka tu ya'alajti': **15** «Yuumtsil, ch'a' óotsilil ti' in paal tumen ku ts'áaik ataque ti'.* Leti'e' jach yaj yanil, ya'ab u téenele' ku lúubul ich k'áak' yéetel ya'ab u téenele' ich ja'.[a] **16** Tin taasaj ka'ach ti' a discípulo'ob, chéen ba'ale' ma' páajchaj u ts'akiko'obi'». **17** Jesúse' tu ya'alaj ti' le máako'obo': «J-k'eban máake'ex* mina'an a feje'ex,[b] ¿tak ba'ax k'iin k'a'abéet in wantal ta wéetele'ex? ¿Tak ba'ax k'iin k'a'abéet u chúukpajal in wóol in wáante'ex? Taase'ex le xi'ipal wayo'». **18** Jesús túune' tu k'eyaj le demonioo', ka jóok' le demonio ti' le xi'ipalo', te' súutuk je'elo' le xi'ipalo' utschaji.[c] **19** Le discípulo'obo' tu nats'uba'ob tu yiknal Jesúse' ka tu ya'alo'obti': «¿Ba'axten to'one' ma' páajchaj k-jóo'sik le demonioo'?». **20** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Tumen junp'íit a feje'ex. Tu jaajil kin wa'alikte'ex: wa a feje'ex buka'aj je'ex junp'éel u semillail mostazae' je'el u páajtal a wa'alike'ex ti' le montañaa': ‹Luk'kech te'ela' ka xi'ikech te'elo'›, le montaña túuno' yaan u beetik. Wa yaan a feje'exe', tuláakal ba'al kun páajtal a beetke'ex».[d] **21** *—

22 Le u much'muba Jesús yéetel u discípulo'ob tu lu'umil Galileao' tu ya'alajti'ob: «U Paal máake' a'ala'an yaan u traicionarta'al yéetel yaan

CAP 17

a Sl 2:7; Isa 42:1; Mt 3:17; 2Pe 1:17, 18

b Dt 18:15; Mr 9:7; Lu 9:35; Hch 3:22, 23; Heb 2:3

c Mt 16:20; Mr 9:9

d Mr 9:11

e Isa 40:3; Mal 4:5, 6; Mt 11:13, 14; Mr 9:12; Lu 1:17

f Mr 9:13

g Mt 16:21; Lu 23:24, 25

h Lu 9:37

Columna 2

a Mr 9:17-29; Lu 9:38-42

b Dt 32:5, 20

c Mt 8:13; Mt 9:22; Mt 15:28; Jn 4:51, 52

d Mt 21:21; Mr 11:23; Lu 17:6

17:15 *Wa «yaan epilepsia ti'». **17:17** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «generación». **17:21** *Yaan úuchben ts'íibo'ob ich griegoe' ma'atech u taasko'ob le versículoa', lela' ku ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'.

u k'u'ubul tu k'ab le máaxo'ob p'ekmilo'.[a] **23** Leti'obe' yaan u kíimsko'ob, chéen ba'ale' tu yóoxp'éel k'iine' yaan u líi'sa'al».[b] Le discípulo'ob túuno' jach ok'omchaj u yóolo'ob.

24 Le ka k'uch Jesús yéetel u discípulo'ob Capernaúme', le máaxo'ob ku cobrarko'ob le ka'ap'éel dracma* utia'al le impuesto'obo' náats'o'ob tu yiknal Pedroe' ka tu ya'alo'obti': «A j-ka'ansaje'exe', ¿ku bo'otik wa u impuestoil le ka'ap'éel dracma'obo'?».[c] **25** Leti'e' tu ya'alaj: «Ku bo'otik». Chéen ba'ale' ka ook Pedro te' najo' táanil ti' u ya'alik wa ba'axe' Jesúse' tu ya'alajti': «¿Bix a wilik Simón? ¿Máaxo'ob unaj u bo'otko'ob le impuesto yéetel le uláak' ba'alo'ob ku k'áatik u reyilo'ob le yóok'ol kaaba'? ¿U paalalo'ob, wa yaanal máako'ob?». **26** Pedroe' tu ya'ale' yaanal máako'ob bo'otik, Jesús túune' tu ya'alajti': «Je'elo' u paalalo'ob túune' ma' unaj u bo'otko'ob impuestoi'. **27** Chéen ba'ale' utia'al ma' k-beetik u ts'íikilo'obe'[d] xeen te' k'áa'náabo' ka a pul junp'éel anzueloi', ch'a' le yáax kay ken a chuko', kéen a jap u chi'e' yaan a wilik junp'éel u taak'inil platai',* ka ch'a'ike' ka bisikti'ob tin wo'olal yéetel ta wo'olal».

17:24 * Junp'éel dracmae' óoli' leti'e bajux ku náajaltik máak ti' junp'éel k'iino'. Ilawil página 2691. **17:27** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel u taak'inil estater». Ku tukla'ale' junp'éel estatere' igual u tojol yéetel kanp'éel dracma. Ilawil «Tetradracma», página 2691.

CAP 17

a Mt 20:18 Lu 9:44, 45

b Mt 16:21 Mr 9:31

c Éx 30:13, 14

d 1Co 10:32 2Co 6:3

Columna 2

CAP 18

a Mr 9:33-37 Lu 9:46-48 Lu 22:24

b Mt 19:14 1Pe 2:2

c Lu 18:17

d Pr 15:33 Mt 20:26 Mt 23:12 Lu 9:48 Lu 14:11 Lu 22:26 Snt 4:10 1Pe 5:5

e Mr 9:42 Lu 17:1, 2

f Col 3:5

18 Te' k'iin xano' náats' u discípulo'ob Jesús tu yiknale' ka tu k'áato'obti': «¿Jach máax tu jaajil u maas nojchil tu Reinoil ka'an?».[a] **2** Jesús túune' tu t'anaj juntúul chan xi'ipale' ka tu wa'akúuntaj chúumuk ti' leti'ob, **3** ka tu ya'alaj: «Tu jaajil kin wa'alikte'exe' wa ma' ta k'exik a tuukule'ex yéetel ma' ta beetkaba'ex je'ex mejen paalale'[b] junpuli' ma' kan ookle'ex tu Reinoil ka'an.[c] **4** Le o'olale' le máax ma' tu taaskuba nojba'alil je'ex le chan xi'ipala' leti' u maas nojchil tu Reinoil ka'an,[d] **5** yéetel je'el máaxak ka u k'am tin k'aaba' juntúul chan xi'ipal je'ex lela', tak teen ku k'amken. **6** Chéen ba'ale' je'el máaxak ka u beet u t'óochpajal juntúul ti' le máaxo'ob beyo'ob mejen paalal ku ts'áaik u fejo'ob ti' teno', maas ma'alob ka ch'uykíinta'ak tu kaal junp'éel u nojoch tuunichil juuch' je'ex le ku péeksa'al tumen juntúul burroe'. Le kéen ts'o'okke' le máako' unaj u piikch'inta'al tu taamil le k'áa'náabo'.[e]

7 Yaj ba'ax kun taal tu yóok'ol le u kajnáalilo'ob yóok'ol kaab ku beetko'ob u t'óochpajal máako'. U jaajile' yaan u yantal máaxo'ob kun beetik u t'óochpajal uláak' máako'ob, chéen ba'ale' yaj bix kun ts'o'okol le máaxo'ob beetik lelo'. **8** Le o'olale' wa táan u beeta'al a t'óochpajal tumen a wook wa tumen a k'abe' kúulxot'te ka a pule.[f] Tumen maas ma'alob ka ookkech te' kuxtal chéen yéetel junp'éel a wook wa chéen

yéetel junp'éel a k'ab ke ka pu'ulkech yéetel tu ka'ap'éelal a wook wa yéetel tu ka'ap'éelal a k'ab te' k'áak' ma'atech u tu'upulo'.[a] **9** Bey xan wa táan u beeta'al a t'óochpajal tumen a wiche' lu'se ka a píikch'inte. Tumen maas ma'alob ka ookkech te' kuxtal chéen yéetel junp'éel a wicho' ke ka pu'ulkech tu k'áak'il le Gehena* yéetel tu ka'ap'éelal a wicho'.[b] **10** Ma' a taaske'ex mix ba'alil mix juntúul ti' le máaxo'ob beyo'ob mejen paalalo'obo'. Kin wa'alikte'exe' te' ka'ano' u ángelo'obe' mantats' ku yilko'ob u táan u yich in Taata yaan te' ka'ano'.[c] **11** *—

12 ¿Bix a wilke'ex? Wa juntúul máak yaan 100 tamano'ob ti', chéen ba'ale' ku sa'atal juntúul ti' leti'obe',[d] ¿máasa' je'el u p'atik le 99 te' montaña'ob utia'al ka xi'ik u kaxt le saatlo'?[e] **13** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' le kéen u kaxte' maas ku ki'imaktal u yóol tu yo'olal le taman ts'o'ok u kaxtiko' ke yo'olal le 99 ma' sa'ato'obo'. **14** Bey túun xano' in Taata* yaan te' ka'ano' ma' u k'áat ka sa'atak mix juntúul ti' le máaxo'ob beyo'ob mejen paalalo'oba'.[f]

15 Ts'o'ole' wa a suku'un ku k'ebantal ta contrae' unaj a bin t'aan tu yéetel ta juunal utia'al ka a wa'alti' ba'ax k'aas u beetmaj.[a] Wa tu yu'ubeche' teche' ts'o'ok a wáantik a suku'un u beet ba'ax ma'alob.[b] **16** Chéen ba'ale' wa ma' tu yu'ubeche' bis juntúul wa ka'atúul máak ta wéetel. Beyo' yaan ka'atúul wa óoxtúul máak utia'al ilik le ba'ax kun úuchlo'.[c] **17** Chéen ba'ale' wa láayli' ma' tu beetaj u cuentail ba'ax a'ala'abti'e', a'al ti' le múuch'ulilo'.* Wa ma' tu yóotaj u yu'ub mix le múuch'ulilo', tratart je'ex juntúul máak ma'atech u meyajtik Diose'[d] yéetel je'ex juntúul ti' le máaxo'ob cobrartik le impuesto'obo'.[e]

18 Tu jaajil kin wa'alikte'exe' je'el ba'axak ka a k'axe'ex way lu'ume' ts'oka'anili' u k'a'axal te' ka'ano', yéetel je'el ba'axak ka a wach'e'ex way lu'ume' ts'oka'anili' u wa'ach'al te' ka'ano'. **19** Tene' tu jaajil kin ka'a a'alikte'exe' wa ka'atúul ti' te'ex way lu'um ka múuch' orare'ex tu yo'olal junp'éel ba'al jach k'a'ana'ane' yaan u ts'a'abalte'ex tumen in Taata yaan te' ka'ano'.[f] **20** Tumen tu'ux u much'muba ka'atúul wa óoxtúul máak tin k'aaba'e'[g] ti' yanen chúumuk ti' leti'obe'».

21 Pedro túune' náats' tu yiknale' ka tu ya'alajti': «Yuumtsil, ¿jaytéen k'a'abéet in perdonartik in suku'un ku beetikten wa ba'ax k'aas? ¿Tak wa siete u téenel?». **22** Jesúse' tu ya'alajti': «Ma' tin wa'aliktech tak siete u

CAP 18

a Mt 25:41
Mr 9:43-48

b Mt 5:22
Mt 5:29
Mr 9:47
Ro 8:13

c Lu 1:19
Heb 1:7, 14

d 1Pe 2:25

e Lu 15:3-7

f 2Pe 3:9

Columna 2

a Le 19:17
Pr 25:8, 9
Lu 17:3

b Snt 5:20

c Dt 19:15
2Co 13:1
1Ti 5:19

d Jn 18:28
Hch 10:28
Hch 11:2, 3

e Ro 16:17
1Co 5:11

f Mr 11:24
Jn 14:13
Jn 16:23, 24
1Jn 3:22
1Jn 5:14

g 1Co 5:4, 5

18:9 * Lela' junp'éel lugar tu'ux ku tóoka'al ka'ach basura tu jo'okajil Jerusalén. **18:11** * Yaan úuchben ts'íibo'ob ich griegoe' ma'atech u taasko'ob le versículoa', lela' ku ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'. **18:14** * Uláak' bix u traducirta'ale' «a Taata'ex».

18:17 * Lela' ku ts'áaik na'atbile' k'a'abéet u bin t'aan yéetel le máaxo'ob nu'uktik le múuch'ulilo'. Ilawil «Múuch'ulil», página 2572.

téenel, ba'axe' tak 77 u téenel.[a]

23 Ilawile, u Reinoil ka'ane' bey je'ex juntúul rey tu túuxtaj t'anbil u esclavo'ob* utia'al ka bo'ota'akti' le bajux p'axa'anti'o'. **24** Ka káaj u t'anko'obe' taasa'ab tu yiknal juntúul esclavo u p'axmaj 10,000 talentos.* **25** Chéen ba'ale' tumen ma' tu páajtal ka'ach u bo'otke' le reyo' tu ya'alaj ka ko'onok le esclavoa', u yatan, u paalalo'ob yéetel tuláakal ba'axo'ob yaanti' utia'al ka bo'ota'ak le p'aaxo'.[b] **26** Le esclavo túuno' xolaje' ka jo'op' u sen k'áatik ti' le reyo': ‹Beet uts a páa'tik wa jayp'éel k'iin, je'el in láaj bo'otikteche'›. **27** Le rey túuno' tu ch'a'aj óotsilil ti' le esclavoo' tu perdonartaj u p'aaxe' ka tu cha'aj u bin.[c] **28** Chéen ba'ale' ka jóok' le esclavoa' tu yilaj juntúul u yéet esclavoil p'axmil 100 denarios* ti', tu mache' ka jo'op' u bits'ik u kaal táan u ya'alikti': ‹Bo'ot tuláakal le bajux a p'axmajteno'›. **29** Le u yéet esclavoil túuna' xolaje' ka jo'op' u sen k'áatikti': ‹Beet uts a páa'tik wa jayp'éel k'iin, je'el in láaj bo'otikteche'›. **30** Chéen ba'ale' leti'e' ma' tu yóoti', ba'axe' bine' ka tu beetaj u k'a'alal cárcel tak ken u láaj bo'ot u p'aaxo'. **31** Le uláak' esclavo'ob túuno' ka tu yilo'ob le ba'ax úucho' jach yaachaj u yóolo'obe' ka bin u tsikbalto'ob ti' le reyo'. **32** Le rey túuno' tu túuxtaj t'anbil le esclavoo' ka tu ya'alajti': ‹K'asa'an máak, tene' tin perdonartaj tuláakal a p'aax le ka ta sen k'áatajteno'. **33** ¿Ma' wa túun unaj ka'ach a ch'a'ik óotsilil ti' a wéet esclavoil je'ex úuchik in ch'a'iktech óotsililo'?›.[a] **34** Le rey túuno' jach k'uuxilnaje' ka tu beetaj u k'a'alal tak ken u láaj bo'ot u p'aaxo'. **35** Bey xan ken u beette'ex in Taata yaan te' ka'an[b] wa ma' tu síijil ta puksi'ik'ale'ex a perdonarke'ex a suku'une'exo'».[c]

19 Ka ts'o'ok túun u ya'alik Jesús lelo', luk' Galileae' ka bin tu jáal u lu'umil Judea tuláak' u tséel le Jordáno'.[d] **2** Te'elo' bin xan ya'abkach máako'ob tu paach, leti' túune' tu ts'ako'ob.

3 Jujuntúul fariseo'ob u tukultmo'ob u probarko'obe'* náats'o'ob tu yiknale' ka tu ya'alo'obti': «¿Ma'alob wa ka u divorciartuba juntúul xiib ti' u yatan tu yo'olal je'el ba'alake'?».[e] **4** Jesúse' tu núukaj: «¿Ma' wa ta xoke'exe' le máax beet wíinik desde tu káajbalo' tu beetaj xiib yéetel ko'olel?[f] **5** Yéetel tu ya'ale' ‹tu yo'olal lela' le xiibo' yaan u p'atik u papá yéetel u maama utia'al u p'áatal* yéetel u yatan, yéetel tu ka'atúulalo'obe' yaan u suuto'ob junp'éelili' wíinklil›.[g] **6** Bey túuno' ma' ka'atúulo'obi', ba'axe' junp'éelili' wíinklilo'ob. Le o'olale' le ba'ax ts'o'ok

CAP 18

a Mt 6:12
Mr 11:25
Lu 17:4
Ef 4:32
Col 3:13

b Éx 21:7
Le 25:39
2Re 4:1
Ne 5:8

c 1Jn 1:9

Columna 2

a Isa 55:7
Mt 6:12
Mt 7:12
Snt 2:13

b Ro 2:6

c Mt 6:14
Mr 11:25
Lu 17:3
Ef 4:32

CAP 19

d Mr 10:1

e Dt 24:1
Mr 10:2-12

f Gé 1:27
Gé 5:2

g Gé 2:24
Ef 5:31

18:23 * Wa «u palitsilo'ob». **18:24** * 10,000 talentos de platae' 60 u millonesil denarios. Ilawil «Talento», página 2581. **18:28** * Ilawil página 2561.

19:3 * Wa «u túuntko'ob u yóole'». **19:5** * Wa «u nupkuba».

u nu'upul tumen Dioso' mix máak unaj u jatsik».[a] **7** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «¿Ba'axten túun Moisése' tu ya'alaj ka ts'a'abak u ju'unil divorcio ti' le atantsil utia'al ka xi'iko'?».[b] **8** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Tumen chich a puksi'ik'ale'exe' Moisése' tu ya'alaj je'el u páajtal a divorciarkaba'ex ti' a watane'exe',[c] chéen ba'ale' úuch ka'ache' ma' beyo'.[d] **9** Tene' kin wa'alikte'exe' wa juntúul máak ku divorciarkuba ti' u yatan kex le ko'olel ma' yanchaja'an mix ba'al u yil yéetel wa máaxe',* le máako' ku k'ebantal# wa ku ka'a ts'o'okol u beel yéetel uláak' ko'olel».[e]

10 U discípulo'ob túune' tu ya'alo'obti': «Wa beyo' maas ma'alob túun ma' u ts'o'okol u beel máak». **11** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Ma' tuláakal máak je'el u páajtal u beetik le ba'ax kin wa'aliko', chéen le máaxo'ob ts'a'anti'ob u páajtalil u beetko'obo'.[f] **12** Yaan máako'obe' ma' tu ts'o'okol u beelo'ob tumen desde ka síijo'obe' yaan ba'ax ucha'an ti' u xiibilo'ob, yaan xane' ma' tu ts'o'okol u beelo'ob tumen xot'a'an u xiibilo'ob, uláak' máako'ob xane' tu juunalo'ob ku ch'a'tuklik ma' u ts'o'okol u beelo'ob tu yo'olal u Reinoil ka'an. Le máax je'el u páajtal u beetik beyo' ma'alob ka u beete».[g]

13 Le máako'ob túuno' tu taaso'ob jujuntúul mejen paalal tu yiknal Jesús utia'al ka u ts'áa u k'ab tu yóok'olo'ob yéetel utia'al ka orarnak tu yo'olalo'ob, chéen ba'ale' k'e'eyo'ob tumen le discípulo'obo'.[a] **14** Jesús túune' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: «Ma' a k'atike'ex u beel le mejen paalalo'obo', cha'ex u taalo'ob tin wiknal, tumen u Reinoil ka'ane' u tia'al máako'ob je'ex leti'obe'».[b] **15** Ka ts'o'ok u ts'áaik u k'ab tu yóok'olo'obe' luk' te'elo'.

16 Ts'o'ole' taal juntúul xi'ipal tu yiknale' ka tu ya'alaj: «J-Ka'ansaj, ¿máakalmáak le ba'alo'ob ma'alobtak unaj in beetik utia'al ka yanakten kuxtal mina'an u xuulo'?».[c] **17** Jesúse' tu ya'alajti': «¿Ba'axten ti' teen ka k'áatik máakalmáak le ba'alo'ob ma'alobtako'? Chéen juntúul máax a'alik ba'axo'ob ma'alobtak unaj u beeta'al.[d] Wa a k'áat ka yanaktech le kuxtalo' beet mantats' ba'ax ku ya'alik u Ley Dios».[e] **18** Le xi'ipala' tu ya'alajti': «¿Máakalmáak ti' leti'ob?». Jesúse' tu ya'alajti': «Ma' unaj a kíimsik mix máaki',[f] ma' unaj a tusik a núupi',*[g] ma' unaj a wookoli',[h] ma' unaj a tuus kéen a beet a testigoil ti' wa ba'axi',[i] **19** unaj a respetartik a papá bey xan a maama,[j] yéetel unaj a yaabiltik a wéet máakil je'ex a yaabiltikabae'».[k] **20** Le xi'ipalo' tu ya'alajti': «Tuláakal le je'elo'ob ba' kin beetik, ¿ba'ax uláak'

CAP 19

a Mr 10:9
1Co 7:11

b Dt 24:1
Mt 5:31

c Mr 10:5

d Gé 2:24

e Mal 2:14
Mt 5:32
Mr 10:11, 12
Lu 16:18
Ro 7:3
1Co 7:10
Heb 13:4

f 1Co 7:7

g 1Co 7:32, 38
1Co 9:5

Columna 2

a Mr 10:13-16
Lu 18:15-17

b Mt 18:3
Mr 10:14
Lu 18:16

c Mr 10:17-22
Lu 18:18-23

d Mr 10:18

e Le 18:5
Lu 10:25-28

f Éx 20:13
Dt 5:17

g Éx 20:14
Dt 5:18

h Éx 20:15
Dt 5:19

i Éx 20:16
Dt 5:20

j Éx 20:12
Dt 5:16

k Le 19:18
Mt 22:39
Mr 12:31
Lu 10:27
Ro 13:9

19:9 * Wa «ma' núupk'ebanchaja'ano'». Ilawil «Núupk'eban», página 2573. # Ich griegoe' te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' u k'ebantal máak yéetel máax ma' u núupi'.

19:18 * Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil juntúul iichamtsil wa juntúul atantsil yéetel máax ma' u núupi'.

unaj in beetik?». **21** Jesúse' tu ya'alajti': «Wa a k'áat a beet tuláakal ba'al jach je'ex unaje' xeen, kon le ba'axo'ob yaantecho' ka a síi u tojol ti' le óotsilo'obo', beyo' yaan u yantaltech ayik'alilo'ob te' ka'ano'.[a] Le kéen ts'o'okke' ka taal tin paach».[b] **22** Le ka tu yu'ubaj le xi'ipal ba'ax a'ala'abti'o' lúub u yóole' ka bini, tumen jach ya'ab ba'alo'ob yaanti'.[c] **23** Jesúse' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: «Tu jaajil kin wa'alikte'exe' juntúul máak ayik'ale' istikyaj je'el u yokol tu Reinoil ka'ane'.[d] **24** Kin wa'alikte'ex: maas séeb je'el u máan juntúul camello tu chan joolil junp'éel púuts'e' ke ka okok juntúul ayik'al máak tu Reino Dios».[e]

25 Le discípulo'obo' ka tu yu'ubo'ob lelo' jach ja'ak' u yóolo'obe' ka tu ya'alo'ob: «Wa beyo', ¿máax túun je'el u salvarkubae'?».[f] **26** Jesús túune' tu paktaj u yicho'obe' ka tu ya'alajti'ob: «Utia'al wíinike' lela' ma' tu páajtal, chéen ba'ale' utia'al Diose' tuláakal ba'al je'el u páajtale'».[g]

27 Pedro túune' tu núukaj: «Ilawile, to'one' ts'o'ok k-p'atik tuláakal le ba'axo'ob yaanto'on ka'acho' yéetel ts'o'ok k-taal ta paach, ¿ba'ax túun kun ts'aabilto'on?».[h] **28** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Tu jaajil kin wa'alikte'exe' le kéen túumbenkunta'ak tuláakal ba'al yéetel le kéen kulak u Paal máak tu ki'ichkelem tronoe', te'ex taale'ex tin paache' yaan xan a kutale'ex ti' 12 trono'ob yéetel yaan a juzgarke'ex u 12 tribuilo'ob Israel.[a] **29** Tuláakal le máaxo'ob ts'o'ok u p'atik u yotocho'ob, wa u suku'uno'ob, wa u kiiko'ob, wa u papá'ob, wa u maama'ob, wa u paalalo'ob, wa u lu'umo'ob tin wo'olale', yaan u ts'a'abal u maas ya'abil ti'ob yéetel yaan u ts'a'abalti'ob kuxtal mina'an u xuul.[b]

30 Chéen ba'ale' ya'ab ti' le máaxo'ob yano'ob táanilo' yaan u p'áatlo'ob tu ts'ook yéetel ya'ab ti' le yano'ob tu ts'ooko' yaan u máano'ob táanil.[c]

20 Tumen u Reinoil ka'ane' bey je'ex u yuumil junp'éel parcelae'. Leti'e' jóok' jach ja'atskab utia'al u contratartik máako'ob utia'al ka meyajnako'ob te' tu'ux u pak'maj uvao'.[d] **2** Ka ts'o'ok u tsikbaltik yéetel le j-meyajo'ob junp'éel denario ken u bo'otti'ob le k'iino', tu túuxto'ob te' tu'ux u pak'maj uvao'. **3** Ka jóok' tu ka'atéen te' k'íiwik óoli' te' hora óoxp'éelo'* tu yilaj uláak' máako'ob mina'an meyaj ti'ob wa'alakbalo'obi', **4** ka tu ya'alajti'ob: ‹Xeene'ex xan meyaj te' tu'ux in pak'maj uvao', je'el in bo'otikte'ex le bajux unajo'›. **5** Leti'ob túune' bino'ob. Ka ts'o'oke' le u yuumil le parcelao' jóok' óoli' te' hora seiso'* bey xan óoli' te' hora nueveo'# ka tu t'anaj uláak' j-meyajo'ob. **6** Tu ts'ooke' jóok'

CAP 19

a Mt 6:20

b Lu 12:33 Lu 18:22 Flp 3:7

c Lu 18:23

d Mr 10:23 Lu 18:24 1Ti 6:10

e Mr 10:25 Lu 18:25

f Mr 10:26, 27 Lu 18:26, 27

g Job 42:2

h Mr 10:28 Lu 5:11 Lu 18:28 Flp 3:8

Columna 2

a Da 7:14 Mt 20:21 Lu 22:28-30 1Co 6:2 Ap 20:4

b Mr 10:29, 30 Lu 18:29, 30 Heb 10:34

c Mt 20:16 Mr 10:31 Lu 13:30

CAP 20

d Mt 21:33

20:3 * Kex láas 9:00 ja'atskab. Úuchjeakile' le hora'obo' ku káajal u xo'okol desde ken tíip'ik k'iin. **20:5** * Kex láas 12:00 chúumuk k'iin. # Kex láas 3:00 u chíinil k'iin.

te' k'íiwik óoli' te' hora onceo'* ka tu yilaj yaan uláak' máako'ob wa'alakbalo'obi' ka tu ya'alajti'ob: ‹¿Ba'axten bul k'iin way wa'alakbale'exe' yéetel ma' táan a meyaje'exi'?›. **7** Leti'obe' tu núuko'ob: ‹Tumen mix máak u contratarto'on›. Leti'e' tu ya'alajti'ob: ‹Xeene'ex xan meyaj te' tu'ux in pak'maj uvao'›.

8 Ka káaj u yáak'abtale' u yuumil le paak'alo' tu ya'alaj ti' le máax u ts'aamaj u yil le meyajo': ‹T'an le máako'obo' ka a yáax bo'ot le k'ucho'ob tu ts'ooko',[a] tu ts'ooke' ka bo'otik le yáax taalo'obo'›. **9** Le ka taal le máako'ob ooko'ob meyaj te' hora onceo' cada juntúule' ts'a'ab junp'éel denario ti'. **10** Le o'olale' ka taal le máaxo'ob yáax ooko'ob meyajo' tu tuklo'obe' maas ya'ab kun ts'aabilti'obi', chéen ba'ale' ti' cada juntúule' bo'ota'ab xan junp'éel denario. **11** Le ka bo'ota'abo'obe' káaj u t'aano'ob tu contra u yuumil le parcelao'. **12** Leti'obe' tu ya'alo'ob: ‹¡Le k'ucho'ob tu ts'ooka' chéen junp'éel hora meyajnajo'ob, chéen ba'ale' le bajux ta ts'áajti'obo' leti'e bajux xan ta ts'áajto'on kex bul k'iin meyajnajo'on tu yáanal u chokoil le K'iino'!›. **13** Chéen ba'ale' u yuumil le parcelao' tu ya'alaj ti' juntúul ti' leti'obi': ‹Amigo, ma' táan in beetiktech mix junp'éel k'aasi'. ¿Ma' wa ta wa'alajten je'el a taal meyaj tin wiknal yo'olal junp'éel denarioe'?[b] **14** Je'elo' ch'a' u tojol a meyaje' ka xi'ikech. Ti' le máax k'uch tu ts'ooko' in k'áat xan in ts'áa le buka'aj tin ts'áajtecho'. **15** ¿Ma' wa tu páajtal in beetik je'el ba'axak in k'áat yéetel in taak'ine'? ¿Yaaj ta wóol* tumen tene' kin we'esik in wutsil?›.[a] **16** Bey túuno' le máaxo'ob yano'ob tu ts'ooko' yaan u máano'ob táanil, yéetel le yano'ob táanilo' yaan u p'áatlo'ob tu ts'ook».[b]

17 Le táan u bino'ob Jerusaléno' Jesúse' tu bisaj junpáayil u 12 discípulo'obe' ka tu ya'alajti'ob:[c] **18** «¡Ilawile'ex! Táan k-bin Jerusalén, te'elo' u Paal máake' yaan u k'u'ubul ti' u nuuktakil le sacerdote'obo' bey xan ti' le escriba'obo', yéetel yaan u ya'ala'al ka kíimsa'ak.[d] **19** Yaan xan u k'u'ubul ti' le máaxo'ob ma' judío'obo' utia'al ka p'a'asta'ak, ka ja'ajats'a'ak yéetel ka kíimsa'ak ti' junp'éel che';[e] chéen ba'ale' tu yóoxp'éel k'iine' yaan u líi'sa'al».[f]

20 U yatan Zebedeo[g] yéetel u paalalo'obe' náats'o'ob tu yiknal Jesús. Le ko'olelo' xolaj tu táan Jesús yéetel tu k'áataj junp'éel ba'al ti'.[h] **21** Jesúse' tu ya'alajti': «¿Ba'ax taak a k'áatik?». Le ko'olelo' tu núukaj: «In k'áat ka kulak le in ka'atúul paalalo'ob ta tséel te' ta Reinoo', juntúule' ta x-no'oj yéetel uláak'e' ta x-ts'íik».[i] **22** Jesúse' tu ya'alaj ti' u paalalo'ob Zebedeo: «Te'exe' ma' a wojle'ex ba'ax ka k'áatke'exi'. ¿Je'el wa

CAP 20

a Le 19:13
Dt 24:14, 15

b Mt 20:2

Columna 2

a Mt 6:23

b Mt 19:30
Mr 10:31
Lu 13:30

c Mr 10:32
Lu 18:31

d Mt 16:21
Mr 10:33, 34
Lu 9:22
Lu 18:32, 33

e Mt 27:31
Jn 19:1

f Mt 17:22, 23
Mt 28:6
Hch 10:40
1Co 15:4

g Mt 4:21
Mt 27:55, 56

h Mr 10:35-40

i Mt 19:28

20:6 *Kex láas 5:00 u chíinil k'iin.

20:15 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'asa'an a wich».

u páajtal a wuk'ike'ex le copa jach ta'aytak in wuk'iko'?».[a] Leti'obe' tu núuko'ob: «Je'el u páajtale'». **23** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «U jaajile' yaan a wuk'ike'ex in copa,[b] chéen ba'ale' ma' teen a'alik máax kun kutal tin x-no'oj wa tin x-ts'íiki', in Taata kun yéeyik máaxo'ob kun kutalo'obi'».[c]

24 Le ka tu yu'ubo'ob lela' le uláak' diez discípulo'obo' k'uuxilnajo'ob yéetel le ka'atúul suku'untsilo'oba'.[d] **25** Chéen ba'ale' Jesúse' tu t'ano'ob tu yiknale' ka tu ya'alajti'ob: «Te'exe' a wojle'exe' le máaxo'ob ku gobernaro'obo' ku nojba'alkúuntkuba'ob tu yóok'ol le kaajo'obo', yéetel le máaxo'ob yaan autoridad ti'obo' ku ts'áaiko'ob le kaajo'ob yáanal u páajtalilo'obo'.[e] **26** Chéen ba'ale' ichile'exe' ma' unaj u yúuchul beyo',[f] ba'axe' le máax u k'áat u beetuba u maas nojchil ichile'exe' unaj u meyajtike'ex.[g] **27** Le máax xan u k'áat le primer lugar ichile'exo' unaj u beetkuba a esclavo'ex.[h] **28** Je'ex u Paal máake' ma' taal utia'al ka meyajta'aki', ba'axe' taal utia'al ka u meyajt[i] u maasil bey xan utia'al u ts'áaik u kuxtal bey junp'éel bo'ol utia'al u salvarta'al ya'ab máako'obe'».[j]

29 Le ka jóok' Jesús yéetel u discípulo'ob tu kaajil Jericóe' ya'ab máako'ob bino'ob tu paach. **30** Le táan u bino'ob' yaan ka'ach ka'atúul máako'ob ch'óopo'ob kulukbalo'ob tu jáal le bejo'. Le máako'oba' ka tu yu'ubo'ob táan u máan Jesús te'elo' tu k'a'am a'alo'ob: «¡Yuumtsil, u Paal* David, ch'a'to'on óotsilil!».[a] **31** Chéen ba'ale' k'e'eyo'ob tumen le ya'abkach máako'obo' ka a'ala'abti'ob ka u mak u chi'ob, chéen ba'ale' leti'obe' maas k'a'amchaj u yawato'ob, tu ya'alo'ob: «¡Yuumtsil, u Paal David, ch'a'to'on óotsilil!». **32** Jesús túune' je'eli, tu t'ano'obe' ka tu ya'alajti'ob: «¿Ba'ax a k'áate'ex ka in beet ta wo'olale'ex?». **33** Leti'obe' tu núuko'ob: «Yuumtsil, k-k'áat ka yanak u sáasilil k-ich». **34** Jesús túune' tu jach ch'a'aj óotsilil ti'obe' ka tu machaj u yich le máako'obo',[b] te' súutuk je'elo' yanchaj u sáasilil u yicho'ob. Ka ts'o'oke' le ka'atúul máako'oba' bino'ob tu paach Jesús.

21 Le ka náats'o'ob tu kaajil Jerusaléne' je'elo'ob Betfagué, te' tu Montañail le Olivo'obo'. Jesús túune' tu t'anaj ka'atúul ti' u discípulo'obe' ka tu ya'alajti'ob:[c] **2** «Xeene'ex te' kajtalil ka wilke'exa', te'elo' yaan a wilke'ex juntúul x-burra yéetel juntúul táankelem burro k'axa'ano'obi'; wach'e'exo'ob, ts'o'ole' ka taaske'exo'ob waye'. **3** Wa yaan máax ku ya'alikte'ex wa ba'axe' a'ale'exti': ‹Yuumtsil a'alto'on ka k-biso'ob tu yiknal›. Leti' túune' yaan u ya'alik ka a taase'exo'ob».

4 U jaajile' lela' úuch utia'al ka béeychajak le ba'ax tu ya'alaj le profetaa': **5** «A'ale'ex ti' u hija Sión:* ¡Ilawile! A Reye'

CAP 20

a Mt 26:39 Mr 10:38 Mr 14:36 Jn 18:11

b Hch 12:2 Ro 8:17 2Co 1:7 Ap 1:9

c Mr 10:39, 40

d Mr 10:41-45 Lu 22:24

e Mr 10:42

f 2Co 1:24 1Pe 5:3

g Mt 18:4 Mt 23:11 Mr 10:43, 44 Lu 22:26

h Mr 9:35

i Lu 22:27 Jn 13:14 Flp 2:7

j Isa 53:11 Mr 10:45 1Ti 2:5, 6 Tit 2:13, 14 Heb 9:28

Columna 2

a Mt 9:27 Mr 10:46-52 Lu 18:35-43

b Mt 9:29

CAP 21

c Mr 11:1-3 Lu 19:28-31

20:30 * Ich griegoe' le t'aana' u k'áat xan u ya'al «ch'i'ibal» wa «áabil».
21:5 * Lela' ma' xaane' táan u t'aan ti' u kaajil Sión wa ti' u kajnáalilo'ob.

CAP 21

táan u taal ta wiknal,[a] leti'e' ma' séeb u k'uuxili',[b] u nat'maj juntúul burro, juntúul táankelem burro, u mejnil juntúul x-burra»».*[c]

6 Le discípulo'ob túuno' bino'obe' ka tu beeto'ob jach je'ex úuchik u ya'ala'alti'ob tumen Jesúso'.[d] **7** Tu taaso'ob túun le x-burra yéetel u mejnilo' ka tu jayláantaj u nook'o'ob yóok'ol le ba'alche'oba', ka kulaj Jesús yóok'ol le táankelem burroo'.[e] **8** Óoli' tuláakal le ya'abkach máako'obo' tu jayláantaj u nook'o'ob te' bejo',[f] uláak'o'obe' jo'op' u ch'akiko'ob u k'ab le che'obo' ka tu jayláanto'ob xan te' bejo'. **9** Le ya'abkach máako'ob xan ku bino'ob táanil ti' leti' bey xan le ku bino'ob tu paacho' jo'op' u k'a'am a'aliko'ob: «¡K-k'áat óoltik ka salvarta'akech, u Paal* David![g] ¡Alabarta'ak le máax ku taal tu k'aaba' Jéeobao'![h] ¡K-k'áat óoltik ka salvarta'akech tumen Dios, le máax kaja'an te' ka'ano'!».[i]

10 Le ka ook Jesús tu kaajil Jerusaléne' tuláakal u kajnáalilo'obe' jach ja'ak' u yóolo'obe' ka jo'op' u ya'aliko'ob: «¿Máax le máaka'?». **11** Le ya'abkach máako'obo' seguernaj u ya'aliko'ob: «¡Le máaka' Jesús,[j] le profeta ku taal ti' u kaajil Nazaret ti' u lu'umil Galileao'!».

12 Ka túun ook Jesús te' temploo' tu jóo'saj tuláakal le máaxo'ob ku koonolo'ob yéetel ku maano'obo', tu walk'esaj xan u mesa'ob le máaxo'ob ku k'exko'ob taak'ino' bey xan u k'áanche'ob le máaxo'ob ku konko'ob paloma'obo'.[a] **13** Ka tu ya'alajti'ob: «U T'aan Diose' ku ya'alik: ‹In wotoche' yaan u ya'ala'alti' u najil oración›,[b] chéen ba'ale' te'exe' táan a sutke'ex u lugaril utia'al u ta'akikuba j-ookolo'ob».[c] **14** Le tia'an Jesús te' temploo' tu yiknale' náats' le máaxo'ob ch'óopo'ob yéetel le móoch u yooko'obo', ka túun tu láaj ts'ako'ob.

15 U nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le escriba'obo' jach k'uuxilnajo'ob[d] le ka tu yilo'ob le milagro'ob tu beeto', bey xan le ka tu yu'ubo'ob táan u yawat a'alik le paalalo'ob te' temploo': «¡K-k'áat óoltik ka salvarta'akech, u Paal David!».[e] **16** Leti'obe' tu ya'alo'ob ti' Jesús: «¿Táan wa a wu'uyik ba'ax ku ya'alik le paalalo'oba'?». Leti'e' tu núukaj: «Táan. ¿Mix juntéen wa ta xoke'ex le t'aano'oba'?: ‹Ta beetaj a alabarta'al tumen le mejen paalalo'obo' bey xan tumen le chaambalo'obo'›».*[f] **17** Jesús túune' luk' tu yiknalo'obe' ka bin tu kaajil Betania, te'elo' ti' tu máansaj le áak'abo'.[g]

18 Le táan u suut Jesús tu kaajil Jerusalén jach de ja'atskabe' wi'ijchaji.[h] **19** Leti'e' tu yilaj junkúul higuera tu jáal le bejo' ka náats' tu yiknal. Chéen ba'ale' ma' tu kaxtaj mix junp'éel u yichi', chéen u le'ob,[i] ka túun tu

---

21:5 * Wa «u mejnil juntúul ba'alche' ku bisik kuuch». **21:9** * Ich griegoe' le t'aana' u k'áat xan u ya'al «ch'i'ibal» wa «áabil».

21:16 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal».

Columna 2

a Isa 62:11 Jn 12:15

b Mt 11:29

c Zac 9:9

d Mr 11:4-6 Lu 19:32-35

e 1Re 1:38, 40 Mr 11:7-11 Jn 12:14, 15

f Lu 19:36-38

g Mt 9:27 Mt 21:15

h Sl 118:25, 26 Jn 12:13

i Mr 11:9, 10

j Mt 21:46 Lu 7:16 Lu 24:19

a Mr 11:15, 16 Lu 19:45 Jn 2:15

b Isa 56:7

c Jer 7:11 Mr 11:17 Lu 19:46 Jn 2:16

d Mr 11:18 Lu 19:39, 40

e Mt 21:9

f Sl 8:2

g Mr 11:11 Lu 21:37 Jn 11:1

h Mr 11:12

i Lu 13:6

ya'alajti': «Mix bik'in ka ya-
nak a wich tu ka'atéen».[a] Le
higuera túuno' tij tu séeba'a-
nil. **20** U discípulo'obe' le
ka tu yilo'ob lela' jach ja'ak'
u yóolo'obe' ka tu ya'alo'ob:
«¿Ba'axten séeb úuchik u ti-
jil le higuerao'?».[b] **21** Jesú-
se' tu núukajti'ob: «Tu jaajil
kin wa'alikte'exe' wa yaan a
feje'ex yéetel ma' tu ka'a-
p'éelchajal a tuukule'exe', ma'
chéen yaan a beetke'ex le
ba'ax tin beetaj ti' le higue-
rao', ba'axe' tak wa ka a wa'a-
le'ex ti' le montañaa': ‹Líi'kech
ka a pulaba te' k'áa'náabo›,
yaan u beetik.[c] **22** Wa yaan
a feje'exe' tuláakal ba'ax ka a
k'áate'ex ich oracióne' yaan u
ts'a'abalte'ex».[d]

23 Jesús túune' ook te'
temploo', le táan u ka'ansajo'
náats' u nuuktakil le sacer-
dote'ob yéetel u nuuktakil le
kaajo' ka tu ya'alo'obti': «¿Bix
u páajtal a beetik le ba'alo'o-
ba'? ¿Máax ts'áatech u páajta-
lil a beetko'ob?».[e] **24** Jesú-
se' tu núukajti'ob: «Teen
xane' yaan ba'ax ken in k'áat-
te'ex. Wa ka núukike'exe' te-
ne' kin wa'alikte'ex xan bix u
páajtal in beetik le ba'alo'o-
ba': **25** ¿Máax ts'áa páajtalil
ti' Juan utia'al u ts'áaik ok-
ja', Dios* wa le máako'o-
bo'?». Leti'ob túune' káaj u
ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «Wa
k-a'alik de ke Diose' leti'e'
yaan u ya'alik: ‹¿Ba'axten
túun ma' ta creerte'exi'?›.[f]
26 Chéen ba'ale' wa k-a'a-
lik de ke leti'e máako'obo'
le ya'abkach máako'oba' je'el

21:25 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka'an».

CAP 21

a Mt 3:10
Mr 11:13, 14

b Mr 11:20, 21

c Mt 17:20
Mr 11:22, 23
Lu 17:6

d Mr 11:24
Lu 11:9
Jn 14:13
Snt 1:5
1Jn 3:22

e Mr 11:27-33
Lu 20:1-8

f Mt 21:32
Mr 11:30, 31
Lu 7:29, 30

Columna 2

a Lu 3:12
Lu 7:29, 30

u líik'lo'ob t-contrae', tumen
ku yilko'ob Juan bey juntúul
profetae'». **27** Ka ts'o'oke' tu
núuko'ob ti' Jesús: «Ma' k-oj-
li'». Leti' túune' tu ya'alajti'ob:
«Teen xane' ma' ken in wa'al-
te'ex bix u páajtal in beetik le
ba'alo'oba'.

28 ¿Ba'ax ka tuklike'ex
yo'olal lela'? Juntúul máake'
yaan ka'ach ka'atúul u paalal.
Ti' le yáax juntúulo' tu ya'a-
laj: ‹In paal, bejla'e' xeen me-
yaj te' tu'ux in pak'maj uvao'›.
29 Leti'e' tu ya'alaj: ‹Ma' in
k'áati'›. Chéen ba'ale' ka ts'o'o-
ke' yaachaj u yóole' ka bini.
30 Ka náats' tu yiknal le
uláak' juntúulo' tu ya'alaj xan
ti' ka xi'ik meyaj te' tu'ux u
pak'maj uvao'. Le paala' tu
ya'alaj: ‹Ma'alob in Yuum, je'el
in bine'›, chéen ba'ale' ma'
bini'. **31** ¿Máakalmáak ti' le
ka'atúul paalal tu beetaj
ba'ax u k'áat u taatao'?». Le-
ti'obe' tu núuko'ob: «Le yáa-
xo'». Jesúse' tu ya'alajti'ob:
«Tu jaajil kin wa'alikte'exe',
le máaxo'ob cobrartik le im-
puesto'ob bey xan le ko'olelo'ob
chéen bey u máano'obo' maas naats' yanilo'ob ti' u
Reino Dios ke te'ex. **32** Tu-
men kex taal Juan ta wikna-
le'ex táan u ye'esikte'ex ba'ax
ma'alobe' te'exe' ma' ta creer-
te'exi', chéen ba'ale' le máa-
xo'ob cobrartik le impues-
to'ob bey xan le ko'olelo'ob
chéen bey u máano'obo' tu
creerto'ob.[a] Te'exe' kex ta wi-
le'ex le ba'axo'ob tu beeto' ma'
ta k'exaj a tuukule'exi' yéetel
ma' ta creerte'exi'.

33 U'uye'ex xan le tsikba-
la': juntúul máake' tu pak'aj

uva ichil u parcela,[a] tu kotaj u paach, tu beetaj junp'éel pila utia'al u ye'ets'el le uvao' bey xan junp'éel torre utia'al u kanáanta'al le paak'alo',[b] ka túun tu ts'áaj alquilarbil ti' uláak' máako'ob utia'al u meyajto'ob, ts'o'ole' ka jóok' viaje táanxel lu'umil.[c] **34** Ka k'uch u k'iinil u t'o'okol u yich le uvao' le máako' tu túuxtaj u esclavo'ob yiknal le máaxo'ob meyajtik le parcelao' utia'al ka u k'áato'ob junjaats u yich le paak'alo'. **35** Chéen ba'ale' le máako'oba' tu macho'ob le esclavo'obo'. Juntúule' tu sen ja'ajats'o'ob, uláak'e' tu kíimso'ob yéetel uláak'e' tu muruxtunto'ob.[d] **36** U yuumil le parcela túuno' tu túuxtaj uláak' u esclavo'ob, beoraa' maas ya'abo'ob ti' le tu yáax túuxto'obo', chéen ba'ale' láayli' bey beeta'abikti'obo'.[e] **37** Tu ts'ooke' u paal tu túuxtaj tu yiknalo'ob, tumen ku ya'alik: ‹Yaan u respetarko'ob in hijo›. **38** Chéen ba'ale' le máaxo'ob meyajtik le parcelao' le ka tu yilo'ob le paalo' tu ya'alo'ob tu baatsilo'ob: ‹Lela' leti'e máax kun tia'alintik le parcelao'.*[f] Ko'otene'ex, ko'one'ex kíimsik utia'al ka p'áatakto'on le parcelao'›. **39** Tu macho'ob túune' ka tu jóo'so'ob paachil ti' le parcelao' ka tu kíimso'ob.[g] **40** Le kéen suunak u yuumil le paak'alo', ¿ba'ax a tuklike'ex ken u beet ti' le máaxo'ob meyajtik le paak'alo'?». **41** Leti'obe' tu núuko'ob: «Tumen k'asa'ano'obe' leti'e' yaan u kíimsko'ob, yéetel yaan u ts'áaik alquilarbil le parcela ti' máako'ob je'el u k'ubko'obti' junjaats u yich le paak'al tu k'iinilo».

42 Jesúse' tu ya'alajti'ob: «¿Mix juntéen wa ta xoke'ex le ba'ax ku ya'alik u T'aan Diosa'?: ‹Le tuunich ma' tu yóotaj u ch'a'a le máaxo'ob beetik le najo' leti'e nojoch tuunich yéeya'ab utia'al u cimientoil* le najo'.[a] Lela' tu yo'olal Jéeoba úuchi, le ba'ax tu beeto' jach ki'ichkelem›.[b] **43** Le o'olal kin wa'alikte'exe' Diose' yaan u lu'sikte'ex u Reino yéetel yaan u ts'áaik ti' le máaxo'ob beetik ba'ax uts tu t'aano'.* **44** Ts'o'ole' le máax kun lúubul yóok'ol le tuunicha' yaan u xe'exet'pajal.[c] Le máax kun lúubul le tuunich tu yóok'ola' yaan u xiixtal».[d]

45 Chéen ba'ale' le ka tu yu'ubaj u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le fariseo'ob le ba'axo'ob tu tsikbalto', tu ts'áajo'ob cuenta ti' leti'ob táan ka'ach u t'aan.[e] **46** Kex taak ka'ach u machko'ob Jesúse' saajko'ob ti' le ya'abkach máako'obo' tumen leti'obe' ku yilko'ob bey juntúul profetae'.[f]

22 Ka t'aanaj Jesús tu ka'a-téene' tu tsikbaltajti'ob lela': **2** «U Reinoil ka'ane' je'el u páajtal u ke'etel yéetel juntúul rey tu beetaj u festejoil u ts'o'okol u beel u paale'.[g] **3** Le reyo' tu ya'alaj ti' u esclavo'ob ka xi'ik u t'ano'ob le máaxo'ob u ya'almajti'ob ka xi'iko'ob te'

CAP 21

a Isa 5:7

b Isa 5:2

c Mr 12:1-9
Lu 20:9-16

d Ne 9:26

e 2Cr 36:15
Hch 7:52
Heb 11:32, 37

f Heb 1:2

g Hch 2:23
Hch 3:15

Columna 2

a Isa 28:16
Lu 20:17
Hch 4:11
Ro 9:33
Ef 2:20
1Pe 2:7

b Sl 118:22, 23
Mr 12:10, 11

c Isa 8:14
1Pe 2:7, 8

d Lu 20:18

e Mr 12:12
Lu 20:19

f Mt 21:11
Jn 7:40

CAP 22

g Lu 14:16
Ap 19:9

21:38 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le herenciao'».

21:42 * Wa «u chuunpak'il». **21:43** * Wa «ti' le máaxo'ob je'el u ts'áaiko'ob icho'».

ts'o'okol beelo', chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu yóoto'ob taali'.[a] **4** Le o'olal tu ka'a túuxtaj uláak' u esclavo'ob, leti'e' tu ya'alajti'ob: ‹A'ale'ex ti' le máaxo'ob in wa'almajti'ob ka taalako'obo': «¡Illawile'ex! Ts'o'ok in beetik janal, ts'o'ok in kíimsik in waakaxo'ob yéetel le uláak' in waalak'o'ob tin polokkíinto'obo', ts'o'ok u listochajal tuláakal. Ko'otene'ex te' ts'o'okol beelo'».

5 Chéen ba'ale' le máaxo'ob bin t'anbilo' ma' tu beeto'ob u cuentaili', yane' bin tu kool, uláak'e' bin koonol.[b] **6** U maasilo'obe' tu macho'ob le esclavo'obo', tu ja'ajats'o'obe' ka tu kíimso'ob.

7 Le rey túuno' jach k'uuxilnaje' ka tu túuxtaj u soldado'ob utia'al ka u kíimso'ob le máaxo'ob kíims u esclavo'obo' yéetel utia'al ka u tóoko'ob u kaajalo'ob.[c] **8** Ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti' u esclavo'ob: ‹U jaanlil le ts'o'okol beelo' ts'o'ok u listochajal, chéen ba'ale' le máaxo'ob in wa'almajti'ob ka taalako'obo' ma' u náajaltmaj u taalo'obi'.[d] **9** Le o'olale' xeene'ex te' noj bejo'obo', je'el máaxak ka a wile'exe' a'ale'exti' ka taalak te' ts'o'okol beelo'›.[e] **10** Le esclavo'ob túuno' bino'ob te' bejo'obo' ka tu ya'alo'ob ka taalak le buka'aj máako'ob tu yilo'obo', yano'obe' k'asa'ano'ob yéetel uláak'o'obe' utso'ob. Bey túuno' le tu'ux ku beeta'al le ts'o'okol beelo' chu'up yéetel le máako'ob bino'obo'.*

11 Ka ook le rey u yil le máaxo'ob taalo'obo' tu yilaj juntúul máak ma' ma'alob le nook' u takmaj utia'al le k'iin je'elo'. **12** Ka túun tu ya'alajti': ‹Amigo, ¿bix ookikech wa le nook' a búukintmo' ma' ma'alob utia'al le k'iin je'ela?›. Chéen ba'ale' le máako' mix ba'al tu núukaj. **13** Le rey túuno' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob meyajtiko': ‹K'axe'ex u k'abo'ob yéetel u yooko'obe' ka a jóo's a píikch'inte'ex te' táankab tu'ux ée'joch'e'eno'. Te'elo' ti' kun ok'ol yéetel ti' ken u karach't u koji'›.

14 Tumen ya'ab máaxo'ob t'ana'ano'ob, chéen ba'ale' chéen junp'íit le yéeya'ano'obo'».

15 Le fariseo'ob túuno' bino'obe' ka tu múuch' tukulto'ob bix je'el u beetko'ob u ya'alik Jesús wa ba'ax utia'al ka u ts'áa tu'ux u takiko'ob u poole'.[a] **16** Leti'obe' tu túuxto'ob jujuntúul ti' u discípulo'ob junmúuch' yéetel le máaxo'ob tsaypachtik Herodeso',[b] tu túuxto'ob u ya'alo'ob ti' Jesús: «J-Ka'ansaj, k-ojel ka wa'alik u jaajil yéetel ka ka'ansik u jaajil yo'olal u beel Dios, yéetel ma' ta kaxtik a lúubul utsil ti' mix máak, tumen ma' ta juzgartik máak yo'olal bix u yila'al. **17** Le o'olale' a'alto'on, bix a wilik, ¿ma'alob wa ka bo'ota'ak le impuesto ti' Césaro', wa ma'?». **18** Chéen ba'ale' Jesúse' tumen u yojel k'asa'an máako'obe' tu ya'alajti'ob: «J-ka'ap'éel iche'ex, ¿ba'axten ka túuntke'ex in wóol? **19** E'ese'exten le taak'in ikil u bo'ota'al le

CAP 22

a Lu 14:17, 18

b Lu 14:18, 19

c Da 9:26

d Hch 13:45, 46

e Mt 21:43 Lu 14:23

Columna 2

a Mr 12:13-17 Lu 20:20-26

b Mr 3:6

22:10 * Wa «le máako'ob kulukbalo'ob yiknal le mesao'».

impuestoo'». Leti'obe' tu taaso'ob junp'éel denario ti'. **20** Leti' túune' tu k'áatajti'ob: «¿Máax ku chíikpajal te'ela' yéetel máax k'aaba' ts'íibta'ani'?». **21** Leti'obe' tu ya'alo'ob: «César, yéetel u k'aaba' xan ts'íibta'ani'». Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Je'elo' bo'ote'ex ti' César le ba'axo'ob u tia'al Césaro', chéen ba'ale' ti' Diose' bo'ote'ex le ba'axo'ob u tia'al Dioso'».[a] **22** Ka tu yu'ubo'ob ba'ax tu ya'ale' ja'ak' u yóolo'ob, leti'ob túune' tu p'ato'obe' ka bino'ob.

23 Te' k'iin je'elo' le Saduceo'ob, le máaxo'ob ku ya'aliko'ob ma' kun ka'a kuxkíintbil le kimeno'obo',[b] náats'o'ob tu yiknale' ka tu ya'alo'obti':[c] **24** «J-Ka'ansaj, Moisése' tu ya'alaj: ‹Wa juntúul xiib ku kíimil táanil ti' u yantal u paalale', u yíits'ine' k'a'abéet u ts'o'okol u beel yéetel le u yatan p'áato', utia'al beyo' ka yanak u paalal u suku'un›.[d] **25** Ichilo'on túune' yanchaj siete suku'untsilo'ob; le yáax juntúulo' ts'o'ok u beel, chéen ba'ale' kíim táanil ti' u yantal u paalal, ka túun tu p'ataj u yatan ti' u yáax íits'in. **26** Chéen ba'ale' bey xan úuchikti'o', bey xan ti' le u ka'atúulo', bey xan ti' u maasilo'obo'. **27** Ka ts'o'ok u láaj kíimlo'obe' kíim xan le ko'olelo'. **28** Le kéen ka'a kuxkíinta'ako'obe', ¿máakalmáak ti' le siete suku'untsilo'ob kun p'áatal yéetel le ko'olela'? Tumen tuláaklo'ob ts'o'ok u beelo'ob tu yéetel».

29 Jesúse' tu núukajti'ob: «Te'exe' ma' ma'alob bix a tuukule'exi', tumen ma' a k'aj óole'ex u T'aan Diosi' yéetel ma' a k'aj óole'ex le páajtalil yaan ti' Dioso',[a] **30** tumen kéen ka'a kuxkíinta'ak le kimeno'obo' mix le xiibo'ob, mix le ko'olelo'ob kun ts'o'okol u beelo'obo', ba'axe' yaan u kuxtalo'ob je'ex le ángelo'ob yano'ob te' ka'ano'.[b] **31** Diose' tu ya'alajte'ex yaan u ka'a kuxkíinta'al le kimeno'obo'. ¿Ma' wa ta xoke'ex le ba'ax tu ya'alajte'exa'?: **32** ‹Teen u Dios Abrahán, u Dios Isaak yéetel u Dios Jacob›.[c] Leti'e' ma' u Dios kimeno'obi', ba'axe' u Dios máaxo'ob kuxa'ano'ob».[d] **33** Le ya'abkach máako'ob túuno' ka tu yu'ubo'ob lela' p'áat jaajap u chi'ob yo'olal bix u ka'ansaj.[e]

34 Le fariseo'obo' ka tu yu'ubo'ob bix ma'akik u chi' le saduceo'ob tumen Jesúso' much'lajo'ob tu yiknal. **35** Juntúul ti' leti'ob jach u yojel ka'ach ba'ax ku ya'alik le Leyo' tu k'áataj ti' Jesús utia'al u probartik: **36** «J-Ka'ansaj, ichil le ba'axo'ob ku ya'alik le Leyo', ¿máakalmáak u maas nojchil?».[f] **37** Leti'e' tu ya'alajti': «‹K'a'abéet a yaabiltik Jéeoba yéetel tuláakal a puksi'ik'al, yéetel tuláakal a kuxtal bey xan yéetel tuláakal a tuukul›.[g] **38** Lela' leti'e mandamiento maas nojocho' yéetel leti'e yáax ba'ax ku ya'alik le Leyo'. **39** Le u ka'ap'éelo' chíika'an ti' le yáax junp'éelo', leti' lela': ‹K'a'abéet a yaabiltik a wéet máakil je'ex a yaabiltikabae'›.[h] **40** Tuláakal le Ley yéetel tuláakal le ba'ax ka'ansa'ab

CAP 22

a Da 3:17, 18
Mal 3:8
Mr 12:17
Lu 20:25
Lu 23:2
Ro 13:7

b Hch 4:1, 2
Hch 23:8

c Mr 12:18-23
Lu 20:27-33

d Gé 38:7, 8
Dt 25:5, 6
Rut 1:11
Rut 3:13

Columna 2

a Mr 12:24-27

b Lu 20:35, 36

c Éx 3:6

d Lu 20:37, 38
Ro 4:17

e Mt 7:28
Mr 11:18

f Mr 12:28

g Dt 6:5
Dt 10:12
Jos 22:5
Mr 12:30
Lu 10:27

h Le 19:18
Mr 12:31
Lu 10:27
Col 3:14
Snt 2:8
1Pe 1:22

tumen le profeta'obo' ku taalo'ob ti' le ka'ap'éel mandamiento'oba'».[a]

41 Ka ts'o'oke' Jesúse' tu k'áataj ti' le fariseo'obo':[b] **42** «¿Ba'ax ka tuklike'ex yo'olal le Cristoo'? ¿Máax paali'?». Leti'obe' tu núuko'ob: «U paal* David».[c] **43** Jesús túune' tu k'áatajti'ob: «¿Ba'axten túun Davide' nu'ukta'ab tumen Dios[d] ka u ya'al Yuumtsil ti' Cristo? Si Davide' tu ya'alaj: **44** ‹Jéeobae' tu ya'alaj ti' in Yuumtsil: «Kulen tin x-no'oj k'ab utia'al ka a páa't in ts'áaik a enemigo'ob tu yáanal a wooko'ob»›.[e] **45** Le o'olale' wa David ku ya'alik Yuumtsil ti' le Cristoo', ¿ba'axten túun ku ya'ala'al u paal?».[f] **46** Mix máak páajchaj u ya'alik mix ba'al tu yo'olal le ba'ax tu k'áato'. Desde te' k'iin je'elo' mix máak táab u beet uláak' k'áatchi' ti' Jesús.

23 Jesús túune' tu ya'alaj ti' le ya'abkach máako'ob yéetel ti' u discípulo'obo': **2** «Le escriba'ob yéetel le fariseo'obo' ts'o'ok u kutalo'ob ka'ansaj te' tu'ux ku kutal Moisés ka'acho'. **3** Le o'olale' beete'ex tuláakal ba'ax ku ya'aliko'obte'ex, chéen ba'ale' ma' a beetke'ex je'ex u beetko'ob leti'obo', tumen ku ya'aliko'ob ba'ax k'a'abéet u beeta'al, chéen ba'ale' leti'obe' ma'atech u beetko'ob.[g] **4** Ku k'axko'ob kuucho'ob jach aaltake' ts'o'ole' ku na'aksiko'ob yóok'ol u hombro le máako'obo',[a] chéen ba'ale' leti'obe' mix yéetel junp'éel u dedo'ob u k'áat u péekso'ob.[b] **5** Tuláakal le ba'axo'ob ku beetko'obo' ku beetko'ob chéen utia'al ka ila'ako'ob.[c] Leti'obe' ku nuukkíintko'ob le mejen caja'ob* ku k'axko'ob tu táan poolo'ob yéetel tu k'abo'obo',[d] yéetel ku chowakkíintko'ob u flecoil u nook'o'ob.[e] **6** Leti'obe' uts tu t'aan u kutalo'ob janal te' lugaro'ob maas ma'alobtako', uts tu t'aan u kutalo'ob te' silla'ob yano'ob táanil te' sinagoga'obo',[f] **7** uts tu t'aano'ob xan ka taasa'ako'ob nojba'alil te' k'íiwiko'obo', bey xan ka a'ala'akti'ob j-Ka'ansaj. **8** Chéen ba'ale' ti' te'exe' ma' unaj u ya'ala'alte'ex j-Ka'ansají', tumen chéen juntúul j-Ka'ansaj yaante'ex,[g] ts'o'ole' te'exe' láaj suku'untsile'ex. **9** Ma' a wa'alike'ex xan ‹Taata› ti' mix máak way lu'ume', tumen chéen juntúul a Taata'ex yaan,[h] le yaan te' ka'ano'. **10** Ti' mix juntúul ti' te'ex unaj u ya'ala'al wa leti' u nojchil, tumen chéen juntúul a Nojchile'ex, Cristo. **11** Le máax maas ts'a'anti' autoridad ichile'exe' k'a'abéet u meyajtike'ex.[i] **12** Le máax ku taaskuba nojba'alile' yaan u mixba'alkúunta'al,[j] chéen ba'ale' le máax ku mixba'alkúuntkubae' yaan u nojba'alkúunta'al.[k]

13 ¡Escriba'ex yéetel fariseo'ex, yaj bix kan ts'o'o-

CAP 22

a Ro 13:10 Gál 5:14

b Mr 12:35-37 Lu 20:41-44

c Jn 7:42

d 2Sa 23:2

e Sl 110:1 Hch 2:34, 35 1Co 15:25 Heb 1:13 Heb 10:12, 13

f Mr 12:37

CAP 23

g Mal 2:7, 8

Columna 2

a Mt 11:28

b Lu 11:46

c Mt 6:1, 2

d Dt 6:6, 8

e Nú 15:38, 39

f Mr 12:38, 39 Lu 11:43 Lu 14:7, 10 Lu 20:46

g Jn 13:13

h Mt 6:9

i Mt 20:26 Mr 9:35 Lu 22:26

j Pr 16:18

k Pr 29:23 Mt 18:4 Lu 14:11 Ro 12:3 1Pe 5:5

22:42 * Ich griegoe' le t'aana' u k'áat xan u ya'al «ch'i'ibal» wa «áabil».

23:5 * Te' mejen caja'oba' ku ts'a'abal ka'ach junjaats ti' le ba'ax ku ya'alik u T'aan Dioso', yéetel ku meyajo'ob ka'ach ti' le judío'ob bey junp'éel amuletoo'.

kole'ex! ¡Te'exe' j-ka'ap'éel iche'ex! Ka k'alke'ex u joonajil u Reinoil ka'an tu táan le máako'obo', te'exe' ma' ta wookle'exi' mix ta cha'ike'ex u yokol le máaxo'ob taak u yooklo'obo'.[a] **14** *—

15 ¡Escriba'ex yéetel fariseo'ex, yaj bix kan ts'o'okole'ex! ¡Te'exe' j-ka'ap'éel iche'ex![b] Ka k'áatmáanske'ex lu'um yéetel k'áa'náab utia'al a woksike'ex chéen juntúul máak ichil a religióne'ex, chéen ba'ale' le kéen ookke' ka beetke'ex u maas náajmatik u pu'ulul Gehena* ke te'ex.

16 ¡Ch'óop máake'ex ka nu'uktaje'ex, yaj bix kan ts'o'okole'ex![c] Te'exe' ka wa'alike'ex: ‹Wa juntúul máak ku jurar yo'olal le temploo' ma' tsaaj ka u ts'o'okbes le ba'ax tu jurarto', chéen ba'ale' wa ku jurar yo'olal le oro yaan te' temploo' jach k'a'abéet u beetik le ba'ax tu ya'alo'›.[d] **17** ¡Ch'óop máake'ex, te'exe' mina'an a na'ate'ex! ¿Ba'ax maas nojoch, le oroo' wa le templo beetik u p'áatal santoil le oroo'? **18** Te'exe' ka wa'alike'ex xan: ‹Wa yaan máax ku jurar yo'olal le altaro' ma' tsaaj ka u ts'o'okbes le ba'ax tu jurarto', chéen ba'ale' wa ku jurar yo'olal le ba'ax k'uba'an yóok'ol le altaro' jach k'a'abéet u beetik le ba'ax tu ya'alo'›. **19** ¡Ch'óop máake'ex! ¿Ba'ax maas nojoch, le ba'ax k'uba'ano' wa le altar beetik u p'áatal santoil le ba'ax k'uba'ano'? **20** U jaajile' le máax ku jurar yo'olal le altaro' ma' chéen táan u jurar yo'olal le altaro', ba'axe' tak yo'olal le ba'alo'ob yaan tu yóok'olo'. **21** Le máax xan ku jurar yo'olal le temploo' ma' chéen táan u jurar yo'olal le temploo', ba'axe' tak yo'olal le Máax kaja'an ichilo'.[a] **22** Le máax ku jurar yo'olal le ka'ano', táan u jurar yo'olal u trono Dios bey xan tu yo'olal le máax kulukbal yóok'olo'.

23 ¡Escriba'ex yéetel fariseo'ex, yaj bix kan ts'o'okole'ex! ¡Te'exe' j-ka'ap'éel iche'ex! Ka ts'áaike'ex u diezmoil* le hierbabuena, le eneldo yéetel le cominoo',[b] chéen ba'ale' ma' táan a beetke'ex le ba'axo'ob maas k'a'ana'antak ku ya'alik le Leya': u beeta'al justicia,[c] u ch'a'abal óotsilil[d] bey xan u chúukpajal u yóol máak. U jaajile' unaj ka'ach a ts'áaike'ex le diezmoo', chéen ba'ale' ma' unaj ka'ach a p'atke'ex paachil le uláak' ba'alo'oba'.[e] **24** ¡Ch'óop máake'ex ka nu'uktaje'ex!,[f] te'exe' ka máaytik a wuk'ule'ex utia'al a lu'ske'ex le k'oxol yaan ichilo',[g] chéen ba'ale' ka túuts'luk'tike'ex le camelloo'.[h]

25 ¡Escriba'ex yéetel fariseo'ex, yaj bix kan ts'o'okole'ex! ¡Te'exe' j-ka'ap'éel iche'ex! Beye'ex junp'éel copa yéetel junp'éel plato limpio u paacho'obe',[i] chéen ba'ale'

CAP 23

a Lu 11:52

b Mt 6:2 Lu 12:56

c Mt 15:14

d Mt 5:34, 35

Columna 2

a 1Re 8:13

b Le 27:30

c Miq 6:8 Jn 7:24

d Mt 9:13 Mt 12:7

e Lu 11:42

f Mt 15:14

g Le 11:23

h Le 11:4

i Mr 7:3, 4

23:14 * Yaan úuchben ts'íibo'ob ich griegoe' ma'atech u taasko'ob le versículoa', lela' ku ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'. **23:15** * Lela' junp'éel lugar tu'ux ku tóoka'al ka'ach basura tu jo'okajil Jerusalén.

23:23 * Ilawil página 2561.

ichile'exe' chuup yéetel u ts'íibolalil u yantalte'ex ya'ab ba'alo'ob*[a] bey xan yéetel ts'íibolalo'ob ma' tu páajtal a controlarke'ex.[b] **26** Ch'óop fariseo, yáaxe' p'o'o ichil le copa yéetel ichil le platoo' beyo' yaan xan u p'áatal limpioil u paacho'ob.

27 ¡Escriba'ex yéetel fariseo'ex, yaj bix kan ts'o'okole'ex! ¡Te'exe' j-ka'ap'éel iche'ex![c] Beye'ex muknalo'ob lecharta'ano'obe',[d] yóo'kabile' jats'uts u yila'alo'ob, chéen ba'ale' ichilo'obe' chuup yéetel u baakel le kimeno'obo' bey xan yéetel ba'alo'ob tu'utako'ob. **28** Te'ex xane' jach ma'alob máak a wila'ale'ex, chéen ba'ale' a puksi'ik'ale'exe' chuup yéetel k'asa'anil bey xan yéetel tuus.[e]

29 ¡Escriba'ex yéetel fariseo'ex, yaj bix kan ts'o'okole'ex! ¡Te'exe' j-ka'ap'éel iche'ex![f] Ka beetke'ex u muknal le profeta'obo' yéetel ka jats'utskíintike'ex u muknal le utsul máako'obo',[g] **30** yéetel ka wa'alike'ex: ‹Wa kuxa'ano'on ka'ach tu k'iinil k-úuchben láak'tsilo'obe' junpuli' ma'atan k-áantko'ob u kíimso'ob le profeta'obo'›. **31** Bey túuno' ta juunale'ex ka takik a poole'ex ikil a wa'alike'ex a taata'ex kíims le profeta'obo'.[h] **32** Je'elo' ts'o'okse'ex túun le ba'ax káajsa'ab tumen a úuchben láak'tsile'exo'.

33 Kaane'ex, u paalale'ex kaan,[i] ¿bix kan púuts'le'ex ti' a juzgarta'ale'ex yéetel ti' a pu'ulule'ex te' Gehenao'?[a] **34** Tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ka beetke'exo' tene' yaan in túuxtikte'ex profeta'ob[b] yéetel máako'ob yaan u na'ato'ob bey xan máako'ob ku ka'ansajo'ob.[c] Chéen ba'ale' te'exe' yaan a kíimske'ex jujuntúul ti' leti'obi'[d] yéetel yaan a ch'uykíintke'exo'ob ti' che', uláak'o'obe' yaan a ja'ajats'ke'exo'ob[e] te' sinagoga'obo' yéetel yaan a ch'a'pachtike'exo'ob[f] kajalkaaj. **35** Bey túuno' te'exe' yaan a kuchke'ex tuláakal u k'eban le máaxo'ob wek u k'i'ik'el tuláakal le utsul máako'obo', ku káajal yéetel u k'i'ik'el Abel[g] yéetel ku ts'o'okol yéetel u k'i'ik'el Zacarías u paal Baraquías, le máax ta kíimse'ex aktáan ti' le templo yéetel ti' le altaro'.[h] **36** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' le generacióna' yaan u castigarta'al tu yo'olal tuláakal le ba'alo'oba'.

37 Jerusalén, Jerusalén, teche' ka kíimsik le profeta'obo' yéetel ka muruxtuntik le máaxo'ob ku túuxta'alo'ob ta wiknalo'...,[i] ¡tene' ya'ab u téenel tin wóotaj in much'kíint a paalal je'ex u much'kíintik u mejnil le x-nuk kaax yáanal u xiik'o'obo'! Chéen ba'ale' te'exe' ma' ta wóote'exi'.[j] **38** Le o'olal yaan u xúump'ata'al a wotoche'ex.*[k] **39** Tumen kin wa'alikte'exe' desde beoraa' ma' ken a ka'a ilene'ex tak ken k'uchuk u k'iinil a wa'alike'ex: ‹¡Alabarta'ak le máax ku taal tu k'aaba' Jéeobao'!›».[l]

23:25 * Wa «chuup yéetel le ba'axo'ob a wokoltme'exo'».

23:38 * Uláak' bix u traducirta'ale' «yaan u p'a'atal mix ba'al yani'».

CAP 23

a Mr 12:38, 40

b Lu 11:39

c Lu 12:56

d Lu 11:44
Hch 23:3

e Lu 16:15

f Mt 6:2

g Lu 11:47

h Lu 11:48
Hch 7:52
Heb 11:32, 37

i Mt 3:7
Mt 12:34
Lu 3:7

Columna 2

a Mt 10:28
Lu 12:5

b Lu 11:49-51

c Mt 13:52

d Jn 16:2
Hch 7:59

e Hch 5:40
2Co 11:24

f Lu 21:12

g Gé 4:8, 10
Heb 11:4

h 2Cr 24:20-22

i Jn 8:59
Heb 11:32, 37

j Lu 13:34
Lu 19:41, 42

k 1Re 9:7, 8
Jer 12:7
Jer 22:5
Mt 21:43
Lu 21:20

l Sl 118:26

24 Le ka jóok' Jesús te' temploo', u discípulo'obe' náats'o'ob tu yiknal utia'al u ye'esko'obti' le templo yéetel u pak'ilo'obo'. **2** Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «¿Táan wa a wilke'ex le ba'alo'oba'? Tu jaajil kin wa'alikte'exe' te'ela' junpuli' ma' kun p'atbil mix junp'éel tuunich tu yóok'ol uláak' tuunich. Yaan u láaj ni'ikil».[a]

3 Le kulukbal Jesús te' tu Montañail le Olivo'obo', u discípulo'obe' náats'o'ob tu yiknale' ka tu ya'alo'obti': «A'alto'on: ¿Ba'ax k'iin ken úuchuk le ba'alo'oba'? ¿Ba'ax kun e'esik* way yanech#[b] yéetel táan u ts'o'okol ti' le yóok'ol kaaba'?».[▲c]

4 Jesús túune' tu núukajti'ob: «Kanáantaba'ex utia'al ma' a tu'usle'ex tumen mix máak,[d] **5** tumen ya'ab máako'ob kun taalo'ob tin k'aaba' táan u ya'aliko'ob: ‹Teen le Cristoo'›, yéetel ya'ab máax ken u tuso'ob.[e] **6** Te'exe' yaan a wu'uyike'ex jeleláas tu'uxo'ob táan u ba'ate'el le kaajo'obo', chéen ba'ale' ilawil ma' a sajaktale'ex. Tumen le ba'alo'oba' deporsi yaan u yúuchlo'ob, chéen ba'ale' todavía ma' u xuul yóok'ol kaabi'.[f]

7 Junp'éel kaaje' yaan u ba'ate'el tu contra uláak' kaaj, junp'éel reinoe' yaan u ba'ate'el tu contra uláak' reino,[g] yaan u p'áatal mina'an ba'al jaantbil[h] yéetel jeleláas tu'ux ken u tíituba le lu'umo'.[a] **8** Tuláakal le ba'alo'oba' chéen u káajbal le yaayaj ba'alo'ob kun mu'yajtbilo'.

9 Le máako'obo' yaan u beetko'ob a mu'yaje'ex[b] yéetel yaan u kíimske'exo'ob,[c] yaan a ch'a'p'ekta'ale'ex tumen tuláakal le kaajo'ob tu yo'olal in k'aaba'o'.[d] **10** Ya'ab máako'ob kun beetbil u náachtalo'ob ti' Dios, yano'ob xane' yaan u paklan traicionarkuba'ob yéetel yaan u paklan p'ektikuba'ob. **11** Ya'ab máako'ob xane' yaan u ya'alikuba'ob profeta'ob yéetel yaan u tusko'ob ya'ab máako'ob.[e] **12** Yo'olal le ya'ab ba'alo'ob k'aastak kun beetbilo', óoli' tuláakal máak kun p'áatal mina'an* u yaabilaj. **13** Chéen ba'ale' le máax kun chúukpajal u yóol tak tu xuule' yaan u salvarkuba.[f] **14** Le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beet le Reinoo'* yaan u tsikbalta'al# ti' tuláakal yóok'ol kaab utia'al ka ojéelta'ak tumen u kajnáalilo'ob tuláakal kaajo'ob,[g] le kéen ts'o'okke' ku taal u xuul.

15 Le o'olale' kéen a wile'ex ti' wa'alakbal ti' junp'éel lugar santo le x-la' ba'al ku xu'ulsaj tu ya'alaj profeta Danielo'[h] (le máax xokik le profecíao' meyajnak u tuukul utia'al u na'atik), **16** le máaxo'ob yano'ob Judeao' púuts'ko'ob utia'al ka xi'iko'ob te' montaña'obo'.[i] **17** Le máax yaan yóo' naje' ma' u yéemel u jóo's le ba'axo'ob yaan ichil u yotocho', **18** le máax bija'an ich

CAP 24

a Mr 13:1, 2
Lu 19:44
Lu 21:5, 6

b Mt 24:27
Mt 24:37-39

c Mt 13:39
Mt 28:20
Mr 13:3, 4
Lu 21:7

d Mr 13:5, 6
Lu 21:8

e Mt 24:24

f Mr 13:7
Lu 21:9

g Ap 6:4

h Hch 11:28
Ap 6:6

Columna 2

a Mr 13:8
Lu 21:10, 11

b Jn 15:20
Hch 11:19
Ap 2:10

c Jn 16:2
Hch 7:59
Hch 12:1, 2
Ap 6:11

d Mt 10:17, 22
Mr 13:9, 13
Lu 21:12, 13
Lu 21:17
Jn 15:21
2Ti 3:12

e Mt 7:15
1Ti 4:1
2Pe 2:1

f Mt 10:22
Mr 13:13
Lu 21:19
Heb 10:36

g Mt 9:35
Mt 28:19, 20
Mr 13:10
Ap 14:6

h Da 9:27
Da 11:31
Da 12:11
Mr 13:14-18
Lu 21:20

i Lu 21:21-23

24:3 * Wa «¿Ba'ax señalil kun e'esik». # Wa «a presencia». Ilawil «Presencia», página 2576. ▲ Ilawil «U ts'o'okol ti' le yóok'ol kaabo'», página 2587.

24:12 * Wa «kun síistal». **24:14** * Wa «U ma'alob péektsilil le Reinoo'». # Wa «u k'a'ayta'al».

koole' ma' u suut tu yotoch u ch'a' u nook'. **19** ¡Óotsil le ko'olelo'ob embarazada'obo' bey xan le táan u ts'aa chu'ucho'ob te' k'iino'ob je'elo'! **20** Ma' u xu'ulul a k'áatke'ex ich oración ma' u k'a'abéettal a púuts'le'ex tu k'iinil ke'elil mix tu k'iinil sábado. **21** Te' k'iino'ob je'elo' yaan u sen mu'yaj máak*[a] je'ex mix juntéen ila'ak desde ka káaj yóok'ol kaab tak bejla'e' yéetel mix bik'in kun ka'a ilbil.[b] **22** U jaajile' wa ma' tu p'iitkunta'al le k'iino'ob je'elo' mix máak je'el u salvarkubae', le o'olale' tu yo'olal le máaxo'ob yéeya'ano'obo' yaan u p'iitkunta'al le k'iino'ob je'elo'.[c]

23 Wa yaan máax a'alikte'ex: ‹¡Ilawile'ex, way yaan le Cristoo'!›.[d] Wa xan ku ya'ala'alte'ex: ‹¡Tia'an te'elo'!›, ma' a creerke'ex.[e] **24** Tumen yaan u yantal máako'ob ken u ya'aluba'ob Cristo'ob bey xan máako'ob ken u ya'aluba'ob profeta'ob.[f] Leti'obe' yaan u beetko'ob milagro'ob bey xan nukuch ba'alo'ob utia'al u tusko'ob máak,[g] wa ku páajtale' tak le máaxo'ob yéeya'ano'ob tumen Dioso'. **25** K'a'ajakte'exe' le ba'alo'oba' táan in wa'alikte'ex táanil ti' u yúuchlo'ob. **26** Le o'olale' wa ku ya'ala'alte'ex: ‹¡Ilawile'ex! Ti' yaan te' desiertoo'›, ma' a jóok'le'ex, bey xan wa ku ya'ala'alte'ex: ‹¡Ilawile'ex! Ti' yaan ichil le najo'›, ma' a creerke'ex.[h] **27** Je'ex kéen léembalnak le cháak tu tojil lak'in chíika'an u yila'al u sáasilil tak chik'ino', u Paal máak xane' jach chíika'an kun ilbil way yane'.[a] **28** Je'el tu'uxak ka yanak u wíinklil juntúul wa ba'ax kimene' ti' ken u much'uba le águila'obo'.[b]

29 Chéen p'elak u ts'o'okol u sen mu'yaj máak te' k'iino'ob je'elo' yaan u yée'joch'e'ental le K'iino',[c] le Lunao' ma' kun sáasiltal, le estrella'obo' yaan u lúubulo'ob, yéetel le nukuch ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano' yaan u tíita'alo'ob.[d] **30** Le kéen ts'o'okke' te' ka'ano' yaan u yila'al le señal ken u ts'áa u Paal máako'. Yo'olal lela' tuláakal u kajnáalilo'ob* yóok'ol kaabe' yaan u yok'olo'ob táan u loxik u tseemo'ob.[e] Leti'obe' yaan u yilko'ob u Paal máak[f] táan u taal yóok'ol le múuyalo'obo', táan u taal yéetel u páajtalil bey xan yéetel u ki'ichkelmil.[g] **31** Le kéen k'a'am juumnak jun-p'éel trompetae' leti'e' yaan u túuxtik u ángelo'ob utia'al ka u much'kíinto'ob tuláakal le máaxo'ob u yéeymaj kaja'ano'ob jejeláas tu'uxo', desde ti' junp'éel u ti'its le ka'ano' tak tuláak' u ti'its.[h]

32 Kaanbalnene'ex ti' le higuerao', le kéen a wile'ex u tíip'il u k'u'uk' yéetel le kéen jóok'ok u le'obe', te'exe' a wojle'ex ts'o'ok u náats'al u k'iinil u yichankil le che'obo'.[i] **33** Bey túun xano' kéen a wile'ex u yúuchul le ba'alo'oba' ojéelte'exe' u Paal máake' ts'o'ok u náats'al, ti' yaan te' joonajo'.[j] **34** Tu jaajil kin

CAP 24

a Lu 21:23 Ap 7:14

b Da 12:1 Mr 13:19

c Mr 13:20

d Mt 24:5

e Mr 13:21-23

f Mt 7:15 2Pe 2:1

g Mt 7:22, 23 2Te 2:9

h Lu 17:23

Columna 2

a Lu 17:24

b Lu 17:37

c Joe 2:31

d Mr 13:24, 25 Lu 21:25, 26

e Ap 1:7

f Da 7:13

g Mt 26:64 Mr 13:26 Lu 21:27

h Mr 13:27

i Mr 13:28-31 Lu 21:29-33

j Snt 5:8, 9

24:21 *Wa «yaan u yantal junp'éel nojoch mu'yajil».

24:30 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tribu'ob».

wa'alikte'exe' le generacióna' junpuli' ma' kun xu'ulul wa ma' úuchuk tuláakal le ba'alo'oba'. **35** Tumen maas je'el u xu'ulul ti' le ka'an yéetel ti' le lu'um ke ka p'áatak ma' u béeytal le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'aliko'.[a]

36 Chéen ba'ale' u k'iinil yéetel u yoraile' mix máak u yojel,[b] mix le ángelo'ob yano'ob te' ka'ano', mix le Paalo', chéen le Taatao'.[c] **37** Tumen je'ex úuchik tu k'iiniloʼob Noée'[d] bey xan kun úuchul tu k'iinilo'ob way yaan u Paal máake'.[e] **38** Tumen antes ti' u taal le Búulkabalo', le máako'obo' táan ka'ach u janalo'ob, táan ka'ach u yuk'ulo'ob, le xiibo'ob yéetel le ko'olelo'obo' táan ka'ach u ts'o'okol u beelo'ob, bey úuchik tak te' k'iin ka ook Noé ichil le arcao'.[f] **39** Le máako'obo' ma' tu beeto'ob u cuentail ba'ax a'ala'abti'obi', ka túun taal le Búulkabalo' ka láaj xu'ulsa'abo'ob,[g] bey xan kun úuchul te' k'iino'ob way yaan u Paal máako'. **40** Ti' ka'atúul máako'ob bija'ano'ob ich koole' juntúul kun bisbili' yéetel juntúul kun p'atbili', **41** ti' ka'atúul ko'olelo'ob táan u juuch'o'obe' juntúul kun bisbili' yéetel juntúul kun p'atbili'.[h] **42** Ma' u náayal a wóole'ex, tumen ma' a wojle'ex ba'ax k'iin ken taalak a Yuumtsile'exi'.[i]

43 Tuukulnake'ex ti' lela': wa u yuumil naj ka u yojéelt ka'ach ba'ax hora ichil le áak'ab ken taalak le j-ookolo'[j] bejla'a ma'atan ka'ach u weenle' yéetel ma'atan ka'ach u cha'ik u je'ebel u yotoch utia'al ka okla'ake'.[a] **44** U Paal máake' yaan xan u k'uchul ti' junp'éel hora ma' táan a páa'tke'exi', le o'olale' unaj a we'eske'ex ma' táan a weenle'exi'.[b]

45 ¿Máax jach tu jaajil le esclavo* chúuka'an u yóol yéetel yaan u na'at ts'a'an tumen u ts'uulil utia'al ka u ts'áa janal ti' u maasil esclavo'ob jach tu yorailo'?[c] **46** ¡Le esclavoa' yaan u ki'imaktal u yóol wa kéen k'uchuk u ts'uulile' ku yilik táan u beetik le ba'ax k'ubéenta'abti'o'![d] **47** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' u ts'uulile' yaan u ts'áaik u kanáant tuláakal le ba'axo'ob yaanti'o'.

48 Chéen ba'ale' wa k'asa'an le esclavo yéetel ku káajal u tuklik: ‹In ts'uulile' ts'o'ok u xáantal›,[e] **49** yéetel ku káajal u ja'jats'ik u yéet esclavoilo'ob, u janal bey xan u múul uk'ik yéetel le kala'ano'obo', **50** u ts'uulil túune' yaan u k'uchul ti' junp'éel k'iin ma' táan u páa'tiki' bey xan ti' junp'éel hora ma' u yojli'.[f] **51** Le esclavoa' yaan u ts'a'abal junp'éel nojoch castigo ti' tumen u ts'uulil, yéetel yaan u tojolch'inta'al yiknal le j-ka'ap'éel icho'obo'. Te'elo' ti' kun ok'ol yéetel ti' ken u karach't u koji'.[g]

25 U Reinoil ka'ane' bey je'ex diez x-ch'úupalalo'ob* tu ch'a'aj u lámpara'ob#[h] ka jóok' u ch'a'ob

CAP 24

a Lu 21:33

b 1Te 5:1, 2

c Mr 13:32
Hch 1:7

d Gé 6:11-13

e Lu 17:26, 27

f Gé 7:7
Heb 11:7
1Pe 3:19, 20
2Pe 2:5

g Gé 7:23
2Pe 3:6

h Lu 17:35

i Mt 25:13
Mr 13:33
Lu 21:36

j 1Te 5:2
2Pe 3:10

Columna 2

a Lu 12:39, 40

b Mr 13:35

c Lu 12:42-44

d Ap 16:15

e Lu 12:45, 46

f Mt 25:13

g Mt 13:42

CAP 25

h Lu 12:35
Flp 2:15

24:45 * Wa «le palitsil». **25:1** * Ich griegoe' le t'aan ku meyaj te'ela' ku ts'áaik na'atbil x-ch'úupalalo'ob mix ba'al yanchajak u yilo'ob yéetel juntúul xiib. # Ilawil página 2568.

u beel le noviotsilo'.[a] **2** Cinco u túulale' mina'an u na'ato'ob, yéetel le uláak' cincoo' yaan u na'ato'ob.[b] **3** Le mina'an u na'ato'obo' tu bisaj u lámpara'ob, chéen ba'ale' ma' tu biso'ob uláak' aceite utia'al u lámpara'obi'. **4** Pero le yaan u na'ato'obo' tu bisaj u lámpara'ob bey xan nu'ukulo'ob chuupo'ob yéetel aceite. **5** Chéen ba'ale' le noviotsilo' ma' séeb k'uchi', leti'ob túune' jach taakchaj u weenlo'obe' ka weeno'ob. **6** Jach chúumuk áak'ab túune' u'uya'ab u k'a'am a'ala'al: ‹¡Je'el ku taal le noviotsilo'! ¡Jóok'ene'ex a k'ame'ex!›. **7** Tuláakal túun le x-ch'úupalalo'obo' líik'o'obe' ka tu listokíintaj u lámpara'ob.[c] **8** Le mina'an u na'ato'obo' tu ya'alo'ob ti' le yaan u na'ato'obo': ‹Ts'áa'exto'on junp'íit aceite tumen k-lámpara'obe' jach ta'aytak u tu'uplo'ob›. **9** Le x-ch'úupalalo'ob yaan u na'ato'obo' tu ya'alo'ob: ‹Wa k-ts'áaikte'exe' ma' xaane' ma' kun chúukpajal ti' to'oni'. Maas ma'alob ka xi'ike'ex tu yiknal le máaxo'ob koniko' ka a man a tia'ale'exi'›. **10** Chéen ba'ale' le bija'an u mano'ob le aceiteo' k'uch le noviotsilo', le x-ch'úupalalo'ob túun u listokíintmaj u lámpara'obo' ooko'ob tu yéetel tu festejoil le ts'o'okol beelo',[d] ka túun k'a'al le joonajo'. **11** Ka suunaj túun le uláak' x-ch'úupalalo'obo' tu ya'alo'ob: ‹¡Yuumtsil, Yuumtsil, je'ek'abtto'on le joonajo'!›.[e] **12** Leti' túune' tu núukajti'ob: ‹U jaajile' ma' in k'aj óole'exi'›.

CAP 25

a Jn 3:28, 29 Ap 19:7

b Mt 7:24, 26

c Lu 12:35

d Ap 19:9

e Lu 13:25, 27

Columna 2

a 1Te 5:6 1Pe 5:8

b Mt 24:42, 50 Mr 13:33

c Lu 19:12, 13

d Lu 19:15

e Lu 19:16, 17

13 Le o'olale' ma' a weenle'ex,[a] tumen ma' a wojle'ex mix u k'iinil mix u yoraili'.[b]

14 U reinoil ka'ane' bey je'ex juntúul máak nuka'aj jóok'ol viaje táanxel lu'umile'. Leti'e' tu t'anaj u esclavo'obe' ka tu k'ubéentajti'ob le ba'axo'ob yaanti'o'.[c] **15** Ti' juntúule' tu ts'áaj cinco bolsas taak'in,* ti' uláak'e' ka'ap'éel yéetel ti' uláak'e' junp'éel. Ti' cada juntúule' tu ts'áaj le jayp'éel je'el u páajtal u meyajtike', ka ts'o'oke' bin táanxel lu'umil. **16** Le máax tu k'amaj cinco bolsas taak'ino' bin tu séeba'anile' ka meyajnaj tu yéetelo'ob, ka tu náajaltaj uláak' cinco. **17** Bey xan le máax tu k'amaj ka'ap'éel bolsa taak'ino' tu náajaltaj uláak' ka'ap'éel. **18** Chéen ba'ale' le esclavo tu k'amaj chéen junp'éel bolsao' bine' tu páanaj le lu'umo' ka tu mukaj le taak'in* ts'a'abti' tumen u ts'uulilo'.

19 Ka máan ya'ab k'iino'obe' taal u ts'uulil le esclavo'obo' ka jo'op' u k'áatikti'ob ba'ax tu beeto'ob yéetel le taak'in tu k'ubéentajti'obo'.[d] **20** Ka túun taal le tu k'amaj cinco bolsas taak'ino' ka tu taasaj uláak' cinco bolsas táan u ya'alik: ‹In ts'uulil, ta k'ubéentajten cinco bolsas taak'in; ilawile, tin náajaltaj uláak' cinco›.[e] **21** U ts'uulile' tu ya'alajti': ‹Jach ma'alob ba'ax ta beetaj, jach utsech

25:15 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «talento». U aalil junp'éel talento griegoe' 20.4 kilos. **25:18** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «plata».

yéetel chúuka'an a wóol. Tumen chúukpaj a wóol ti' jujunp'éel ba'alo'obe' yaan in k'ubéentiktech ya'ab ba'alo'ob.[a] Ki'imakchajak a wóol je'ex ki'imakil in wóole'›.*[b] **22** Ka ts'o'oke' taal xan le tu k'amaj ka'ap'éel bolsa taak'ino' ka tu ya'alaj: ‹In ts'uulil, ta k'ubéentajten ka'ap'éel bolsa taak'in; ilawile, tin náajaltaj uláak' ka'ap'éel›.[c] **23** U ts'uulile' tu ya'alajti': ‹Jach ma'alob ba'ax ta beetaj, jach utsech yéetel chúuka'an a wóol. Tumen chúukpaj a wóol ti' jujunp'éel ba'alo'obe' yaan in k'ubéentiktech ya'ab ba'alo'ob. Ki'imakchajak a wóol je'ex ki'imakil in wóole'›.

24 Tu ts'ooke' taal le esclavo tu k'amaj chéen junp'éel bolsa taak'ino' ka tu ya'alaj: ‹In ts'uulil, tene' in wojel jach ya'ab ba'ax ka k'áatik ti' a esclavo'ob, ka jooch tu'ux ma' paak'alnajechi' yéetel ka cosechar tu'ux ma' ta k'íitch'intaj mix ba'ali'.[d] **25** Le o'olal sajakchajene' ka binen in muk a taak'in. Je'el a taak'ina'›. **26** U ts'uulil túune' tu ya'alajti': ‹K'asa'an yéetel ma'ak'óol máak, wa a wojel kin jooch tu'ux ma' paak'alnajeni', yéetel kin cosechar tu'ux ma' tin k'íitch'intaj mix ba'ale', **27** ¿ba'axten túun ma' ta bisaj in taak'in ti' le j-kanan taak'ino'obo'? Wa ka a beet ka'ach beyo' kéen k'uchkene' yaan ka'ach in k'amik in taak'in* pa'te' yéetel u interésil.

28 Lu'se'ex le taak'in tin ts'áajti'o' ka a ts'áa'ex ti' le máax yaan diez bolsas taak'ino'.[a] **29** Tumen ti' le máax yaanti'e' yaan u ts'a'abal u maasil ti', yéetel yaan u ya'abtal le ba'axo'ob yaanti'o', chéen ba'ale' le máax mina'anti'e' tak le buka'aj yaanti'o' yaan u lu'sa'alti'.[b] **30** Le o'olale' jóo'se'ex le esclavo mix ba'al u biilalo' ka a píikch'inte'ex te' táankab tu'ux ée'joch'e'eno'. Te'elo' ti' kun ok'ol yéetel ti' ken u karach't u koji'›.

31 Le kéen taalak u Paal máak[c] yéetel nojoch autoridad bey xan yéetel tuláakal u ángelo'obe'[d] yaan u kutal tu ki'ichkelem trono. **32** U máakilo'ob tuláakal kaajo'obe' yaan u much'kíinta'alo'ob tu táan, leti' túune' yaan u jatsko'ob je'ex u beetik le j-kanan taman kéen u jats le tamano'ob ti' le chivo'obo'. **33** Yaan u ts'áaik le tamano'ob[e] tu x-no'ojo', yéetel le chivo'obo' tu x-ts'íik.[f]

34 Le Rey túuno' yaan u ya'alik ti' le máaxo'ob yano'ob tu x-no'ojo': ‹Te'ex ts'o'ok a bendecirta'ale'ex tumen in Taatae', ko'otene'ex, tia'alinte'ex le Reino beeta'ab a tia'ale'ex desde tu káajbal yóok'ol kaabo'.* **35** Tumen wi'ijchajene' ka ta ts'áaje'ex ba'al in jaante, uk'ajchajene' ka ta ts'áaje'ex ja' in wuk'e. Kex ma' a k'aj óolene'exe' ta k'amene'ex ma'alob.[g] **36** Ka p'áat mina'an in

CAP 25

a Lu 16:10

b Heb 12:2

c Lu 19:18, 19

d Lu 19:20-23

Columna 2

a Lu 19:24-26

b Mt 13:12
Mr 4:25
Lu 8:18
Jn 15:2

c Da 7:13

d Mt 16:27

e Jn 10:14

f Mt 25:41

g Heb 13:2
3Jn 5

25:21 * Wa «Ki'imakchajak a wóol yéetel a ts'uulil». **25:27** * Ich griego' ku ya'ala'al ka'ach «plata».

25:34 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le k'iino'ob ka káaj u yantal u paalal Adán yéetel Evao'.

nook'e' ta ts'áaje'ex in nook',[a] k'oja'anchajene' ka ta kanáantene'ex, k'a'alen cárcele' ka taale'ex a wilene'ex›.[b] **37** Le utsul máako'ob túuno' yaan u ya'aliko'ob ti' le reyo': ‹Yuumtsil, ¿ba'ax k'iin ka t-ilaj wi'ijech ka t-ts'áaj ba'al a jaante? ¿Ba'ax k'iin ka t-ilaj uk'ajech ka t-ts'áaj ja' a wuk'e?[c] **38** ¿Ba'ax k'iin ka t-k'amech kex ma' k-k'aj óolechi'? ¿Ba'ax k'iin ka t-ilaj mina'an a nook' ka t-ts'áaj a nook'? **39** ¿Ba'ax k'iin ka t-ilaj k'oja'anech wa k'ala'anech cárcel ka bino'on xíimbaltech?›. **40** Le Reyo' yaan u núukikti'ob: ‹Tu jaajil kin wa'alikte'exe' tuláakal le ba'axo'ob ta beete'ex ti' juntúul u maas chichnil in suku'uno'oba' ti' teen ta beete'ex›.[d]

41 Ti' le máaxo'ob túun yano'ob tu x-ts'íiko' yaan u ya'alikti'ob: ‹Náachkuntaba'ex ti' teen,[e] te'ex le a náajaltmaj a piikch'inta'ale'ex te' k'áak' ma'atech u tu'upul[f] beeta'an utia'al le K'aasilba'al* yéetel u ángelo'obo'.[g] **42** Tumen le ka wi'ijchajene' ma' ta ts'áaje'ex ba'al in jaanti', le ka uk'ajchajene' ma' ta ts'áaje'ex ja' in wuk'i'. **43** Kex táanxel tu'ux in taale' ma' ta wóotaj a k'amene'exi', le ka p'áat mina'an in nook'e' ma' ta ts'áaje'ex in nook'i', le ka k'oja'anchajen yéetel ka k'a'alen cárcele' ma' ta kanáantene'exi'›. **44** Leti'ob túune' yaan u núukiko'ob ti' le reyo': ‹Yuumtsil, ¿ba'ax k'iin ka t-ilaj wi'ijech yéetel ma' t-ts'áaj ba'al a jaanti'? ¿Ba'ax k'iin ka t-ilaj uk'ajech yéetel ma' t-ts'áaj ja' a wuk'i'? ¿Ba'ax k'iin ka taalech yéetel ma' t-k'amechi'? ¿Ba'ax k'iin ka p'áat mina'an a nook', ka k'oja'anchajech, ka k'a'alech cárcel yéetel ma' t-áantechi'?›. **45** Le reyo' yaan u núukikti'ob beya': ‹Tu jaajil kin wa'alikte'exe' tuláakal le ba'axo'ob ma' ta beete'ex ti' juntúul u maas chichnil in suku'uno'oba' ma' ta beete'ex ti' teni'›.[a] **46** Le máako'ob túuna' yaan u xu'ulsa'alti'ob utia'al mantats',[b] chéen ba'ale' ti' le utsul máako'obo' yaan u ts'a'abalti'ob kuxtal mina'an u xuul».[c]

26 Ka ts'o'ok u ya'alik Jesús tuláakal le ba'alo'oba' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: **2** «Je'ex a wojlile'exe' ichil ka'ap'éel k'iine' yaan u festejarta'al le Pascuao'*[d] yéetel u Paal máake' yaan u k'u'ubul utia'al ka kíimsa'ak ti' junp'éel che'».[e]

3 U nuuktakil túun le sacerdote'ob yéetel u nuuktakil le kaajo' tu much'uba'ob tu táankabil u yotoch Caifás,[f] u maas nojchil le sacerdote'obo'. **4** Leti'ob túune' tu múuch' tuklo'ob[g] bix ken u machilo'ob Jesús yéetel ba'ax ken u ya'alo'ob tu contra utia'al u kíimsko'ob. **5** Chéen ba'ale' tu ya'alo'ob: «Ma' tu k'iinil le festejoo' utia'al ma' u líik'il le kaaj t-contrao'».

6 Le tia'an Jesús Betania tu yotoch Simón le leprosoo'[h] **7** náats' juntúul ko'olel tu yiknal, u ch'a'amaj junp'éel

CAP 25

a Snt 2:15, 16

b 2Ti 1:16

c Mt 10:42

d Pr 19:17 Mt 10:40 Mr 9:41 Heb 6:10

e Mt 7:23

f Mt 18:8, 9

g Ap 12:9 Ap 20:10

Columna 2

a Zac 2:8 Hch 9:4, 5

b 2Pe 2:9

c Ro 2:6, 7

CAP 26

d Éx 12:14 Mr 14:1, 2 Lu 22:1, 2 Jn 13:1

e Mt 16:21 Mt 20:18, 19 Mt 27:26 Mr 15:15 Jn 19:16

f Mt 26:57 Lu 3:2 Jn 11:49 Jn 18:13, 24

g Sl 2:2

h Mr 14:3-9 Jn 12:1-8

25:41 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo».

26:2 *Ilawil página 2575.

chan botella* chuup yéetel ki'ibok aceite jach ko'oj u tojol. Le ko'olel túuna' jo'op' u yalik le aceite tu pool Jesús le táan u janalo'.# **8** Le discípulo'obo' le ka tu yilo'ob lela' k'uuxilnajo'obe' ka tu ya'alo'ob: «¿Ba'axten chéen bey u we'ekel le ko'okoj aceitea'? **9** Je'el u páajtal ka'ach u ko'onol jach ko'oje' ka ts'a'abak u tojol ti' le óotsilo'obo'». **10** Le ka tu ts'áaj cuenta Jesús ba'ax ku ya'aliko'obe' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten ka t'aane'ex tu contra le ko'olela'? Leti'e' jach ma'alob ba'ax ts'o'ok u beetik tin wo'olal. **11** Tumen le óotsilo'obo' mantats' kun antalo'ob ta wiknale'ex,[a] chéen ba'ale' tene' ma' mantats' kin antal ta wiknale'exi'.[b] **12** Le ko'olela' le ka tu yalaj le ki'ibok aceite tin wóok'olo' tu beetaj utia'al u preparartik in wiinklil utia'al mukbil.[c] **13** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' je'el tu'uxak ti' le yóok'ol kaab ka tsikbalta'ak le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beet le Reinoo'* yaan xan u tsikbalta'al le ba'ax tu beetaj le ko'olela', beyo' ma' kun tu'ubsbil».[d]

14 Juntúul ti' le 12 discípulo'obo', le ku k'aaba'tik Judas Iscarioteo',[e] bin tu yiknal u nuuktakil le sacerdote'obo'[f] **15** ka tu ya'alajti'ob: «¿Ba'ax ken a ts'áa'exten utia'al ka in k'ub Jesús ta k'abe'ex?».[a] Leti'ob túune' tu ya'alo'ob je'el u ts'áaiko'obti' 30 u p'éelal u taak'inil platae'.[b] **16** Desde túun te' k'iin je'elo' Judase' káaj u kaxtik u súutukil utia'al u traicionartik Jesús.

17 Tu yáax k'iinil u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo',*[c] náats' le discípulo'ob tu yiknal Jesúso' ka tu ya'alo'obti': «¿Tu'ux a k'áat ka k-listokíint utia'al u jaanlil le Pascuao'?».[d] **18** Leti'e' tu núukaj: «Xeene'ex tu kaajil Jerusalén yiknal le máax ken in wa'alte'exo' ka a wa'ale'exti': ‹La j-Ka'ansajo' ku ya'alik: "Ts'o'ok u náats'al u k'iinil in kíimil. Ta wotoch ken in k'iinbes le Pascua yéetel in discípulo'obo'"›». **19** Le discípulo'ob túuno' tu beeto'ob je'ex a'ala'abikti'ob tumen Jesúso', ka tu listokíinto'ob tuláakal ba'ax k'a'abéet utia'al le Pascuao'.

20 Le ka áak'abchaje'[e] Jesús yéetel u 12 discípulo'obe' kulajo'ob tu yiknal le mesao'.[f] **21** Le táan u janalo'obo' tu ya'alaj: «Tu jaajil kin wa'alikte'ex: juntúul ti' te'exe' yaan u traicionarken».[g] **22** Ka tu yu'ubo'ob lela' le discípulo'obo' jach yaachaj u yóolo'ob. Le o'olal cada juntúule' tu ya'alaj: «Yuumtsil, ¿máasa' ma' teeni'?». **23** Jesúse' tu núukaj: «Le máax ku yoksik u k'ab tin wéetel te' tazaa' leti'e máax kun traicionarkeno'.[h] **24** U jaajile' u Paal máake' yaan

CAP 26

a Dt 15:11

b Mr 14:7

c Mr 14:8
Jn 12:7

d Mr 14:9

e Mt 10:2, 4
Jn 13:2

f Mr 14:10, 11
Lu 22:3-6

Columna 2

a Jn 11:57

b Éx 21:32
Zac 11:12
Mt 27:3

c Éx 12:18
Éx 23:15
Lu 22:1

d Mr 14:12-16
Lu 22:7-13

e Dt 16:6

f Mr 14:17-21
Lu 22:14

g Lu 22:21-23
Jn 6:70
Jn 13:21, 22

h Sl 41:9
Mr 14:20
Lu 22:21
Jn 13:26

26:7 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u cajail alabastro». Lela' junp'éel chan nu'ukul suuk ka'ach u beeta'al yéetel junp'éel clase tuunich yaan naats' ti' u kaajil Alabastro, le kaaja' tia'an ka'ach tu lu'umil Egiptoe'. # Wa «le kulukbal yiknal le mesao'». **26:13** * Wa «le ma'alob péektsilo'».

26:17 * Ilawil «U Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'», página 2584.

u kíimsa'al je'ex ts'íibta'anile'. Chéen ba'ale', ¡óotsil[a] le máax kun k'ubik u Paal máako'![b] Maas ma'alob ka'ach ma' u síijil».[c] **25** Ka túun t'aanaj Judas, le máax kun traicionarko', ka tu ya'alajti': «J-Ka'ansaj, ¿máasa' ma' teeni'?». Jesúse' tu ya'alajti': «Lelo' teech a'alik».

26 Le táan u janalo'obo' Jesúse' tu ch'a'aj junp'éel waaje' ka tu beetaj junp'éel oración, ka ts'o'oke' tu xet'aj le waajo'[d] ka tu ts'áaj ti' u discípulo'ob táan u ya'alik: «Ch'a'ex, jaante'ex. Lela' u k'áat u ya'al in wíinklil».[e] **27** Tu ch'a'aj xan junp'éel copae' ka tu ts'áaj gracias ti' Dios, ka ts'o'oke' tu ts'áaj ti' u discípulo'ob táan u ya'alik: «Tuláakle'ex ka a wuk'e'ex.[f] **28** Lela' ku chíikbesik le in k'i'ik'el kun wekbil utia'al u perdonarta'al[g] ya'abkach máako'obo',[h] le ‹k'i'ik'[i] kun béeykuntik le pactoo'›.*[j] **29** Kin wa'alikte'exe' desde bejla'e' ma' ken in ka'a uk' vino tak le k'iin ken in wuk' túumben vino ta wéetele'ex te' tu Reino in Taatao'».[k] **30** Tu ts'ooke' tu k'ayo'ob alabanza'ob ti' Diose' ka bino'ob tu Montañail le Olivo'obo'.[l]

31 Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Te' áak'aba' tuláakle'ex yaan a p'atkene'ex,* tumen ts'íibta'an: ‹Yaan in beetik loob ti' le j-kanan tamano', le tamano'ob túuno' yaan u k'i'itpajlo'ob›.[m] **32** Chéen ba'ale' kéen ts'o'okok in líi'sa'ale' yaan in bin Galilea táanil ti' te'ex».[a] **33** Pedro túune' tu ya'alajti': «Kex tuláaklo'ob ka u p'atecho'obe', ¡tene' mix bik'in ken in p'atech!».*[b] **34** Jesúse' tu ya'alajti': «Tu jaajil kin wa'aliktech: te' áak'aba' táanil ti' u k'aay juntúul t'eele' óoxtéen ken a wa'al ma' a k'aj óoleni'».[c] **35** Pedroe' tu ya'alajti': «Kex ka yanak in kíimil ta wéetele' junpuli' ma' ken in wa'al wa ma' in k'aj óolechi'».[d] U maasil le discípulo'obo' bey xan tu ya'alilo'obo'.

36 Jesús túune' bin tu yéetelo'ob ti' junp'éel lugar ku k'aaba'tik Getsemaní,[e] ka tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: «P'áatke'ex kutal waye', tene' táan in bin orar te'elo'».[f] **37** Ka tu bisaj Pedro bey xan tu ka'atúulal u paalal Zebedeo, te' súutuko' Jesúse' jo'op' u chi'ichnaktal yéetel u jach yaatal u yóol,[g] **38** ka tu ya'alajti'ob: «Tene' jach táaj yaachaja'an in wóol je'ex juntúul máak táan u kíimile'. P'áatke'ex waye', ma' a weenle'ex, teen xane' ma' kin wenel».[h] **39** Bin junp'íit maas táanile' tu xóolk'abtubae' ka chinlaji, ka túun jo'op' u orar táan u ya'alik:[i] «In Yuum, wa ku páajtale' lu'sten le copaa'».[j] Chéen ba'ale' ma' u beeta'al ba'ax in k'áat, ba'axe' beeta'ak ba'ax a k'áat».[k]

40 Le ka suunaj tu yiknal u discípulo'obe' tu yilaj táan u weenlo'ob, le o'olal tu ya'a-

CAP 26

a Dt 27:25

b Lu 22:22 Jn 17:12

c Mr 14:21

d 1Co 10:16

e Mr 14:22 Lu 22:19 1Co 11:23-26

f Mr 14:23 Lu 22:20

g Ef 1:7 Heb 9:20, 22

h Mt 20:28 Mr 14:24

i 1Co 10:16

j Éx 24:8 Jer 31:31 Heb 7:22

k Mr 14:25 Lu 22:18

l Lu 22:39 Jn 18:1

m Zac 13:7 Mr 14:27, 28 Jn 16:32

Columna 2

a Mt 28:7 Mt 28:16

b Mr 14:29-31

c Mr 14:30 Lu 22:34 Jn 13:38

d Lu 22:33

e Jn 18:1

f Mr 14:32-36 Lu 22:40

g Isa 53:3

h Mr 14:34

i Heb 5:7

j Mt 20:22 Jn 18:11

k Mr 14:36 Lu 22:42 Jn 5:30 Jn 6:38 Heb 10:9

26:28 *Wa «le acuerdoo'».

26:31 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u beeta'al a láaj t'óochpajle'ex tin wo'olal».

26:33 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Kex tuláakal ka beeta'ak u t'óochpajal ta wo'olale', ¡tene' mix bik'in kun beetbil in t'óochpajal!».

laj ti' Pedro: «¿Ma' wa páajchaj u p'áatal ma' a weenle'ex mix chéen junp'éel hora je'ex teen ma' weeneno'?[a] **41** Ilawil ma' a weenle'ex[b] yéetel ma' u xu'ulul a orare'ex[c] utia'al ma' a lúuble'ex ti' k'eban.[d] U jaajile' máake' u k'áat u beet ba'ax ma'alob, chéen ba'ale' u k'eban wíinklile' ma' u k'áat u beeti'».[e] **42** Bin tu ka'atéene' ka orarnaj táan u ya'alik: «In Yuum, wa ma' tu páajtal a lu'sikten le copa utia'al ma' in wuk'iko', úuchuk túun le ba'ax a k'áato'».[f] **43** Ka suunaj tu ka'atéene' tu yilaj táan u weenlo'ob, tumen deporsi jach taak ka'ach u weenlo'ob. **44** Jesús túune' luk' tu ka'atéen tu yiknalo'obe' ka bin orar tu yóoxtéen táan u k'áat óoltik le ba'ax tu yáax k'áato'. **45** Ka ts'o'oke' suunaj tu yiknal le discípulo'obo' ka tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten táan a je'elele'ex yéetel táan a weenle'ex ti' junp'éel súutukil je'ex lela'? ¡Ilawile'ex! Ts'o'ok u k'uchul u yorail u k'u'ubul u Paal máak tu k'ab le j-k'eban máako'obo'. **46** Líik'ene'ex, ko'one'ex. Le máax kun traicionarkeno' ts'o'ok u náats'al».
47 Le ma' ts'o'okok u t'aano' k'uch Judas, juntúul ti' le 12 apóstolo'obo'. Leti'e' taal yéetel ya'abkach máako'ob u machmo'ob espada'ob yéetel che'ob. Le máako'oba' túuxta'ano'ob tumen u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel u nuuktakil le kaajo'.[g]

48 Judas, le máax traicionarko', u ya'almajti'ob ba'ax ken u beet utia'al u k'aj óoltiko'ob Jesús, leti'e' tu ya'alajti'ob: «Le máax ken in ts'u'uts'o' leti', mache'ex». **49** Judas túune' bin juntaats' tu yiknal Jesúse' ka tu ya'alajti': «J-Ka'ansaj, ¿bix a beel?», ka tu ts'u'uts'aj. **50** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti': «Amigo, ¿ba'ax o'olal way yaneche'?».[a] Le máako'ob túuno' tu nats'uba'obe' ka tu macho'ob Jesús utia'al ka u biso'ob. **51** Te' súutuko' juntúul ti' le máaxo'ob yano'ob yéetel Jesúso' tu jíilpaytaj u espadae' ka tu kúulch'aktaj u xikin u esclavo le u maas nojchil le sacerdote'obo'.[b] **52** Jesús túune' tu ya'alajti': «Oks a espada te' tu'ux ta jóo'so',[c] tumen tuláakal le máaxo'ob ku meyaj espada ti'obe' bíin kíimsa'ako'ob yéetel espada.[d] **53** ¿Ka tuklik wa ma' tu páajtal in k'áatik ti' in T'aata ka u túuxt ti' teen u milesil* ángelo'ob te' súutuka'?[e] **54** Wa ka in beete', ¿bix kun béeychajal le ba'ax ku ya'alik u T'aan Dios unaj u yúuchlo'?». **55** Te' súutuko' Jesúse' tu ya'alaj ti' le ya'abkach máako'obo': «¿Taale'ex yéetel espada'ob bey xan yéetel che'ob a chukene'ex je'ex u bin chukbil juntúul j-ookole'? Tene' sáamsamal kin kutal ka'ach ka'ansaj te' temploo',[f] chéen ba'ale' mix juntéen taale'ex

CAP 26

a Mr 14:37-42 Lu 22:45

b Mr 13:33 1Pe 5:8 Ap 16:15

c Lu 18:1 Ro 12:12 Ef 6:18 1Pe 4:7

d Mt 6:13 Lu 22:46

e Mr 14:38 Ro 7:23

f Mt 6:10 Jn 12:27

g Mr 14:43-47 Lu 22:47-51 Jn 18:3

Columna 2

a Sl 41:9

b Mr 14:47 Lu 22:50 Jn 18:10

c Jn 18:11

d Gé 9:6

e 2Re 6:17 Da 7:10 Mt 4:11

f Lu 19:47 Jn 18:20

26:53 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «maas ti' 12 legióno'ob». Le t'aan legióno' ku meyaj ka'ach utia'al u xo'okol u soldadoilo'ob Roma. Ti' junp'éel legióne' ku tukla'al ka'ache' yaan 4,000 wa tak 6,000 soldado'obi'.

a machene'exi'.[a] **56** U jaajile' tuláakal lela' úuch utia'al ka béeychajak le ba'axo'ob tu ts'íibtaj le profeta'obo'».[b] Tuláakal u discípulo'ob túune' tu xúump'atto'obe' ka púuts'o'ob.[c]

57 Le máaxo'ob mach Jesúso' tu biso'ob tu yotoch Caifás,[d] u maas nojchil le sacerdote'obo'. Te'elo' ti' u much'muba le escriba'ob yéetel u nuuktakil le kaajo'.[e] **58** Chéen ba'ale' Pedroe' káaj u bin chan náach tu paacho'ob tak ka k'uch tu táankabil u yotoch u maas nojchil le sacerdote'obo'. Le ka ooke' p'áat kutal yéetel le máaxo'ob ku meyajo'ob te' najo' utia'al u yilik ba'ax kun úuchul.[f]

59 Le u nuuktakil le sacerdote'ob bey xan tuláakal le Sanedríno'* táan ka'ach u kaxtiko'ob ba'alo'ob ma' jaajtak u ya'alo'ob tu contra Jesús utia'al ka páajchajak u kíimsko'ob.[g] **60** Chéen ba'ale' ma' tu kaxto'obi', kex yanchaj máako'ob bin u ya'alo'ob ba'alo'ob ma' jaajtak tu contrai'.[h] Ka ts'o'oke' taal ka'atúul máako'obe' **61** ka tu ya'alo'ob: «Le máaka' tu ya'alaj: ‹Je'el u páajtal in nikik u templo Dios yéetel in ka'a líi'sik ichil óoxp'éel k'iino'obe'›».[i] **62** U maas nojchil le sacerdote'ob túuno' wa'alaje' ka tu ya'alajti': «¿Mix ba'al ken a wa'ale? ¿Ma' wa ta wu'uyik le ba'ax ku ya'alik le máako'ob ta contraa'?».[j] **63** Chéen ba'ale' Jesúse' ma' tu núukaj mix ba'ali'.[k] Le o'olale' u maas nojchil le sacerdote'obo' tu ya'alajti': «¡Tu k'aaba' le Dios kuxa'ano' kin k'áatiktech ka a wa'alto'on wa teech le Cristo u Paal Dioso'!».[a] **64** Jesúse' tu ya'alajti': «Teech a'alik. Chéen ba'ale' kin wa'alikte'exe' desde bejla'e' yaan a wilke'ex u Paal máak[b] kulukbal tu x-no'oj k'ab le Dios jach yaan u podero'[c] yéetel táan u taal yóok'ol le múuyalo'obo'».[d] **65** U maas nojchil le sacerdote'ob túuno' tu jataj u nook'e' ka tu ya'alaj: «¡Ts'o'ok u t'aan tu contra Dios! ¿Ba'ax biilal to'on uláak' máako'ob utia'al takik u pool? Te'exe' ts'o'ok a wu'uyike'ex le k'aak'as ba'alo'ob tu ya'alo'. **66** ¿Ba'ax ka tuklike'ex unaj u beeta'alti'?». Leti'obe' tu núuko'ob: «Unaj u kíimsa'al».[e] **67** Ka túun tu túubo'ob u yich[f] yéetel tu lo'oloxo'ob.[g] Uláak'o'obe' tu la'alajo'ob u táan u yich[h] **68** táan u ya'aliko'ob: «Wa teech le Cristoo' a'al máax lajech, beyo' yaan a we'esik profetaech».

69 Le táan u yúuchul lela' Pedroe' ti' kulukbal ka'ach te' táankabo'. Juntúul ti' le x-ch'úupalalo'ob ku meyajo'ob te'elo' náats' tu yiknale' ka tu ya'alajti': «¡Teech xane' tia'anech ka'ach yéetel Jesús le galileoo'!».[i] **70** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alaj tu táan tuláakal ma' u k'aj óoli', tu ya'alaj: «Ma' teen le ka wa'aliko'».* **71** Le táan u luk'ul tu táankabil le najo' ila'ab tumen uláak' juntúul x-ch'úu-

CAP 26

a Mr 14:48, 49 Lu 22:52, 53

b Sl 22:16-18 Isa 53 Da 9:26

c Zac 13:7 Mr 14:50 Jn 16:32

d Jn 18:13

e Mr 14:53, 54 Lu 22:54, 55

f Jn 18:16

g Mr 14:55-59

h Sl 27:12 Sl 35:11

i Mt 27:39, 40 Jn 2:19 Hch 6:14

j Mr 14:60-65

k Isa 53:7 Hch 8:32

Columna 2

a Lu 22:67-71

b Da 7:13 Jn 1:51

c Sl 110:1 Lu 22:69

d Mr 14:62 Ap 1:7

e Le 24:16 Jn 19:7

f Isa 50:6

g Lu 22:63, 64

h Isa 53:3

i Mr 14:66-72 Lu 22:54-62 Jn 18:15-17

26:59 * Ilawil página 2578.

26:70 * Wa «Ma' in wojel ba'ax ka wa'aliki'».

pal. Le x-ch'úupala' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob yano'ob te'elo': «Le máaka' ku máan ka'ach yéetel Jesús le Nazarenoo'».[a] **72** Pedroe' tu ya'alaj tu ka'atéen ma' jaaji', ka tu k'a'am a'alaj: «¡Ma' in k'aj óol le máako'!». **73** Ma' sáam ti' lelo' le máako'ob wa'alakbalo'ob te'elo' náats'o'obe' ka tu ya'alo'ob ti' Pedro: «Teche' jach tu jaajil juntúulech ti' le máaxo'ob ku máano'ob tu yéetelo', chíika'an yo'olal bix a t'aan». **74** Pedro túune' káaj u k'áatik ka taalak k'aas tu yóok'ol wa ma' jaaj le ba'ax ku ya'aliko', ka jo'op' tak u jurartik: «¡Ma' in k'aj óol le máako'!». Te' súutuk je'elo' k'aaynaj juntúul t'eel. **75** Ka túun k'a'aj ti' Pedro le ba'ax a'ala'abti' tumen Jesúsa': «Táanil ti' u k'aay juntúul t'eele' óoxtéen ken a wa'al ma' a k'aj óoleni'».[b] Jóok' túun Pedro paachile' ka jo'op' u sen ok'ol tumen jach yaachaja'an u yóol.

27 Le ka sáaschaje' tuláakal u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel u nuuktakil le kaajo' tu much'uba'ob utia'al ka u yilo'ob bix ken u kíimsilo'ob Jesús.[c] **2** Tu k'axo'ob túun Jesúse' ka tu biso'ob ti' Pilato le gobernadoro'.[d]

3 Judas, le máax traicionarto', le ka tu yu'ubaj yaan u kíimsa'al Jesúse' tu ts'áaj cuenta ma' ma'alob ba'ax tu beeti'. Leti' túune' tu sutaj le 30 u p'éelal u taak'inil plata ti' u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel ti' u nuuktakil le kaajo'.[e] **4** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «K'ebanchajen úuchik

CAP 26

a Jn 18:25-27

b Mt 26:34
Mr 14:30
Jn 13:38

CAP 27

c Mr 15:1
Lu 22:66

d Sl 2:2
Mt 20:18, 19
Lu 23:1
Jn 18:28
Hch 3:13

e Mt 26:14, 15
Mr 14:10, 11

Columna 2

a Hch 1:16, 18

b Hch 1:19

c Zac 11:12, 13

d Mr 15:2-5
Lu 23:3
Jn 18:33, 37

e Isa 53:7
Mt 26:63
Jn 19:9

in k'ubikte'ex juntúul máak mix ba'al k'aas u beetmaj». Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Ba'ax túun k-k'áajti'. A ka'akaj yéetel le ba'ax ta beeto'». **5** Judas túune' tu píikch'intaj le taak'in te' temploo' ka jóok'i, bine' ka tu jich'aj u kaal.[a] **6** U nuuktakil le sacerdote'ob túuno' tu ch'a'ajo'ob le taak'ino' ka tu ya'alo'ob: «Ma' ma'alob ka k-ts'áa te' lugar santo tu'ux ku ts'a'abal le taak'in ku si'ibilo', tumen lela' u tojol u k'i'ik'el juntúul máak». **7** Ka ts'o'ok u múul tsikbaltiko'ob ba'ax ken u beeto'ob yéetel le taak'ino' tu mano'ob u k'aax juntúul máak ku meyajtik k'at, tu mano'ob utia'al u mu'ukul le j-táanxel lu'umilo'obo'. **8** Le o'olal le k'áaxa' tak bejla'e' ku ya'ala'alti' u K'áaxil K'i'ik'.[b] **9** Ka túun béeychaj le ba'ax tu ya'alaj le profeta Jeremíasa': «Leti'obe' tu ch'a'ajo'ob le 30 u p'éelal u taak'inil platao', lelo' leti'e bajux ku tojoltik juntúul máak tu táan le israelita'obo'. **10** Tu ch'a'ajo'obe' ka tu ts'áajo'ob utia'al u ma'anal u k'aax le máak ku meyajtik k'ato', tu beeto'ob je'ex u ya'almilten Jéeobao'».[c]

11 Le tia'an Jesús tu táan Pilatoo' k'áata'abti' tumen Pilato: «¿Teech wa u Rey le judío'obo'?». Jesúse' tu núukaj: «Lelo' tak teech a'alik».[d] **12** Chéen ba'ale' le táan ka'ach u ta'akal u pool tumen u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel u nuuktakil le kaajo', Jesúse' ma' tu núukaj mix ba'ali'.[e] **13** Pilato túune' tu ya'alajti': «¿Ma' wa ta wu'uyik

buka'aj ba'alo'ob ku ya'ala'al ta contra?». **14** Chéen ba'ale' Jesúse' ma' tu núukaj mix ba'ali', jach mix ba'al tu ya'alaj, le beetik le gobernadoro' jach ja'ak' u yóol.

15 U suukile' cada ken beeta'ak le Pascuao' le gobernadoro' ku jáalk'abtik juntúul máak k'ala'an cárcel, le kun k'áatbil tumen le kaajo'.[a] **16** Te' k'iino'ob je'elo' k'ala'an juntúul máak jach k'aj óola'an, u k'aaba'e' Barrabás. **17** Pilato túune' tu k'áataj ti' le máako'ob u much'muba'obo': «¿Máax a k'áate'ex ka in jáalk'abte? ¿Barrabás, wa Jesús le ku ya'ala'al Cristo ti'o'?». **18** Pilatoe' tu k'áatajti'ob lela' tumen tu ts'áaj cuentae' chéen tumen u p'ekmo'ob Jesúse' tu k'ubo'obti'. **19** Ts'o'ole' le kulukbal xan Pilato te' tu'ux ku beeta'al justiciao', u yatane' tu túuxtaj a'albilti': «Ma' a woksikaba yéetel le utsul máaka', tumen bejla'e' yaan junp'éel ba'ax tin wayak'taj yaan yil tu yéetel. Le ba'ax tin wayak'to' jach tu beetaj u ja'ak'al in wóol». **20** Chéen ba'ale' u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel u nuuktakil le kaajo' tu yokso'ob tu pool le máako'ob ka u k'áato'ob ka jáalk'abta'ak Barrabás[b] yéetel ka kíimsa'ak Jesúso'.[c] **21** Le gobernador túuno' tu ya'alajti'ob: «Ti' le ka'atúul máako'oba', ¿máax a k'áate'ex ka in jáalk'abte?». Leti'obe' tu ya'alo'ob: «¡Barrabás!». **22** Pilatoe' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'ax túun ken in beet ti' Jesús le máax ku ya'ala'al Cristo ti'o'?». Tuláaklo'obe' tu ya'alo'ob: «¡Ch'uykíinta'ak ti' che'!».*[a] **23** Pilatoe' tu ya'alaj: «¿Ba'axten a k'áate'ex ka kíimsa'ak? ¿Ba'ax u beetmaj?». Chéen ba'ale' leti'obe' seguernaj u sen k'a'am a'aliko'ob: «¡Ch'uykíinta'ak ti' che'!».[b]

24 Le ka tu yilaj Pilato ma' tu páajtal u beetik mix ba'al, ba'axe' chéen táan u maas p'u'ujul le máako'obo', tu ch'a'aj ja'e' ka tu p'o'aj u k'ab tu táano'ob, ka tu ya'alaj: «Mix ba'al yaan in wil yéetel u k'i'ik'el le máaka'. A ka'akaje'ex». **25** Tuláakal túun le kaajo' tu núukaj: «Taalak u k'i'ik'el t-óok'ol bey xan tu yóok'ol k-paalal».[c] **26** Pilato túune' tu jáalk'abtaj Barrabás, chéen ba'ale' tu beetaj u ja'ajats'a'al Jesús,[d] ka ts'o'oke' tu k'ubaj utia'al ka kíimsa'ak ti' che'.[e]

27 U soldado'ob túun le gobernadoro' tu biso'ob Jesús ichil le palacioo' ka tu much'kíinto'ob tuláakal le soldado'ob tu yiknalo'.[f] **28** Tu pitajo'ob u nook'e' ka tu ts'áajo'ob junp'éel chak nook' tu yóok'ol.[g] **29** Leti'obe' tu jit'o'ob junp'éel corona yéetel k'i'ixe' ka tu ts'áajo'ob tu pool Jesús, yéetel tu ts'áajo'ob xan junxéet' che' tu x-no'oj k'ab. Ts'o'ole' xolajo'ob tu táane' ka jo'op' u ya'aliko'ob ba'al ti': «¿Bix sáaschajik ti' u Rey le judío'obo'?». **30** Tu túubo'ob,[h] ts'o'ole' ka tu ch'a'ajo'ob le che'o' ka jo'op'

CAP 27

a Mr 15:6-10 Jn 18:39

b Lu 23:18 Jn 18:40 Hch 3:14

c Mr 15:11-14

Columna 2

a Lu 23:21

b Lu 23:23 Hch 3:13

c Hch 5:27, 28 1Te 2:14, 15

d Lu 18:33 Jn 19:1

e Mr 15:15 Lu 23:25

f Mr 15:16-20

g Jn 19:2, 3

h Isa 50:6 Mt 26:67

27:22 * Wa «¡Kíimsa'ak ti' che'!».

u k'o'ok'olko'ob u pool tu yéetel. **31** Ka ts'o'ok u sen beetik u k'asa'anilo'ob ti' Jesúse' tu lu'so'ob le chak nook' yaan tu yóok'olo' ka tu ka'a tako'ob le u nook'o', ts'o'ole' ka tu biso'ob utia'al ka u bajo'ob te' che'o'.[a]

32 Le táan u jóok'lo'obo' tu yilo'ob Simón, juntúul máak sijnáal tu kaajil Cirene. Ka túun tu beeto'ob u kuchik u che'il le mu'yajo'.[b] **33** Le ka k'ucho'ob te' lugar ku k'aaba'tik *Gólgotao'*, lela' u k'áat u ya'ale' «U Baakel Pool»,[c] **34** tu ts'áajo'ob ti' Jesús vino xa'ak'ta'an yéetel junp'éel ba'al k'áaj utia'al ka u yuk'e,[d] chéen ba'ale' ka ts'o'ok u túuntike' ma' tu yóotaj u yuk'i'. **35** Le ka ts'o'ok u bajko'ob Jesús te' che'o' le soldado'obo' buulnajo'ob utia'al u yilko'ob máakalmáak ti' u nook' kun p'áatal ti' cada juntúuli'.[e] **36** Ts'o'ole' ka kulajo'ob u kanáanto'ob Jesús. **37** Tu yóok'ol xan u poole' tu bajo'ob junp'éel letrero ku ya'alik ba'ax o'olal ta'ak u pool, lela' ku ya'alik: «Le máaka' Jesús, u Rey le judío'obo'».[f]

38 Tu tséel xan Jesúse' ch'uykíinta'ab ti' che' ka'atúul j-ookolo'ob, juntúule' tu x-no'oj, uláak' juntúule' tu x-ts'íik.[g] **39** Le máako'ob túun ku máano'ob te'elo' ku ya'aliko'ob ba'al ti' Jesús,[h] ku pi'ik'tik u poolo'ob[i] **40** yéetel ku ya'aliko'ob: «¡Eej!, ¿ma' wa teech a'alik je'el a nikik le templo yéetel a ka'a beetik ichil óoxp'éel k'iino'obo'?[j] ¡Je'elo', salvartaba túun! ¡Wa u paalech Diose' éemkech ti' le che'o'!».*[a] **41** U nuuktakil le sacerdote'obo', junmúuch' yéetel le escriba'ob bey xan yéetel le u nuuktakil le kaajo' káaj xan u ya'aliko'ob ba'al ti', tu ya'alo'ob:[b] **42** «¡Tu salvartaj uláak' máako'ob, chéen ba'ale' leti'e' ma' tu páajtal u salvarkuba! Wa jach jaaj u Reyil Israele'[c] éemek beora ti' le che'o'* ka k-creerte. **43** Leti'e' u k'ubmaj bin u yóol ti' Dios. Wa jach jaaj yaabilta'an tumen Diose' salvarta'ak túun beoraa'.[d] Tumen leti'e' tu ya'alaj: ‹Tene' u Paalen Dios›».[e] **44** Tak le j-ookolo'ob ch'uykíinta'ano'ob tu tséelo' jo'op' u ya'aliko'ob ba'al ti'.[f]

45 Te' hora seis* túuno' téek ée'joch'e'enchaj tuláakal le lu'umo', yéetel bey p'áatik tak te' hora nueveo'.#[g] **46** Óoli' túun te' hora nueveo' Jesúse' tu k'a'am a'alaj: «*Éli, Éli, ¿láma sabaktáni?*». Lela' u k'áat u ya'al: «In Dios, in Dios, ¿ba'axten ts'o'ok a p'atken?».[h] **47** Jujuntúul ti' le máaxo'ob wa'alakbalo'ob te'elo' tu yu'ubo'ob le ba'ax tu ya'alo' ka káaj u ya'aliko'ob: «Le máaka' táan u t'anik Elías».[i] **48** Juntúul ti' leti'obe' bin áalkabil u ch'a' junp'éel esponjae' ka tu póo'ch'ultaj yéetel su'uts' vino, ka ts'o'oke' tu k'axaj ti' junp'éel che'e' ka tu ts'áaj ti' Jesús u yuk'e.[j] **49** Chéen ba'ale' le

CAP 27

a Isa 53:7 Mt 20:18, 19
b Mr 15:21 Lu 23:26
c Mr 15:22-24 Lu 23:33 Jn 19:17
d Sl 69:21
e Sl 22:18 Mr 15:24 Lu 23:34 Jn 19:23, 24
f Mr 15:26 Lu 23:38 Jn 19:19
g Isa 53:12 Mr 15:27 Lu 23:33 Jn 19:18
h Lu 18:32 Heb 12:3
i Sl 22:7 Sl 109:25
j Mt 26:60, 61 Jn 2:19

Columna 2

a Mr 15:29-32
b Lu 23:35
c Jn 1:49 Jn 12:13
d Sl 22:8
e Mr 14:62 Jn 5:18 Jn 10:36
f Lu 23:39
g Mr 15:33 Lu 23:44
h Sl 22:1 Isa 53:10 Mr 15:34
i Mr 15:35, 36
j Sl 69:21 Lu 23:36 Jn 19:29

27:40, 42 * Wa «ti' u che'il le mu'yajo'». **27:45** * Kex láas 12:00 chúumuk k'iin. Úuchjeakile' le hora'obo' ku káajal u xo'okol desde ken tiip'ik k'iin. # Kex láas 3:00 u chíinil k'iin.

u maasil máako'obo' tu ya'alo'ob: «¡P'ate! Ko'ox ilik wa je'el u taal Elías salvarke'». **50** Ka ts'o'oke' k'a'am t'aanaj Jesús tu ka'atéene' ka kíimi.[a]

51 Le cortina túun yaan te' temploo'[b] jáat desde ka'anal tak kabale'[c] ka jóok' ka'axéet' ti'.[d] Tu tíituba xan le lu'umo' ka xíik le nukuch cháaltuno'obo'. **52** Ts'o'ole' u muknal le kimeno'obo' je'epajo'ob, le o'olal ya'ab ti' le máaxo'ob meyajt Dios ts'o'ok u kíimlo'obo' p'áat u wíinklilo'ob yóo'kabil, **53** yéetel ya'ab máako'ob ile. (Le ka ts'o'ok u ka'a kuxkíinta'al Jesúse' jujuntúul máako'obe' luk'o'ob te' tu'ux yaan le muknalo'obo' ka ooko'ob te' kaaj santoo').* **54** U nojchil le soldado'ob yéetel le uláak' máaxo'ob kanáantik Jesúso' ka tu yilo'ob bix u tíitkuba le lu'um bey xan le u maasil ba'alo'ob ku yúuchlo', jach sajakchajo'obe' ka tu ya'alo'ob: «¡Jaaj bakáan, le máaka' u Paal Dios!».[e]

55 Ts'o'ole' ya'ab ko'olelo'ob p'áato'ob chan náach utia'al u yilko'ob le ba'axo'ob ku yúuchlo'. Le ko'olelo'oba' tu tsaypachto'ob Jesús yéetel tu ts'áajo'ob ba'ax k'a'abéetti' desde ka luk' Galilea.[f] **56** Ichilo'obe' ti' yaan ka'ach María Magdalena, María u maama Santiago yéetel Josés, bey xan u maama u paalalo'ob Zebedeo.[g]

57 Le táan u taal u chíinil k'iino' taal José, juntúul ayik'al máak ti' u kaajil Arimatea. Le máaka' juntúul ti' u discípulo'ob Jesús.[h] **58** Josée' bin tu yiknal Pilatoe' ka tu k'áataj u wíinklil Jesús.[a] Pilato túune' tu ya'alaj ka ts'a'abakti'.[b] **59** Ka ts'o'oke' Josée' tu ch'a'aj u wíinklil Jesúse' ka tu to'aj yéetel junp'éel nook' limpio beeta'an yéetel ma'alob lino,[c] **60** ka tu ts'áaj ti' junp'éel túumben muknal[d] u ch'akmaj ti' tuunich. Tu ts'ooke' tu balk'esaj junp'éel nojoch tuunich tu jool le muknalo' ka bini. **61** Chéen ba'ale' María Magdalena yéetel le uláak' juntúul Maríao' p'áato'ob kutal aktáan ti' le muknalo'.[e]

62 Tuláakal lela' úuch tu k'iinil le táan u líi'skuba le máako'ob utia'al le Sábadoo'.[f] Tu k'iinil sábado túune' u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le fariseo'obo' tu much'uba'ob tu táan Pilato, **63** ka tu ya'alo'obti': «Yuumtsil, ts'o'ok u k'a'ajalto'one' le máak yaanal máax u taaskubao', táanil ti' u kíimile' tu ya'alaj: ‹Tu yóoxp'éel k'iine' yaan in ka'a kuxkíinta'al›.[g] **64** Le o'olale' túuxt kanáantbil u muknal tak tu yóoxp'éel k'iin utia'al ma' u taal u discípulo'ob u yoklo'ob u wíinklil[h] yéetel ka u ya'alo'ob ti' le kaajo': ‹¡Ts'o'ok u líi'sa'al ichil le kimeno'obo'!›, tumen wa ka u beeto'obe' le tuusa' maas k'aas ti' le yáaxo'». **65** Pilatoe' tu ya'alajti'ob: «Bise'ex junjaats soldado'obe' ka a wile'ex ka kanáanta'ak tubeel le muknalo'». **66** Bino'ob túune' ka tu mako'ob ma'alob u jool le muknal yéetel le tuunicho' ka tu p'ato'ob xan le soldado'ob kanáantiko'.

CAP 27

a Mr 15:37 Lu 23:46 Jn 19:30

b Éx 26:31-33 Heb 9:3

c Mr 15:38 Lu 23:45

d Heb 10:19, 20

e Mr 15:39

f Mr 15:40, 41 Lu 8:2, 3

g Mt 20:20 Jn 19:25

h Mr 15:42, 43 Lu 23:50-53

Columna 2

a Dt 21:22, 23

b Mr 15:45-47 Jn 19:38

c Jn 19:40, 41

d Isa 53:9

e Lu 23:55

f Mr 15:42 Lu 23:54 Jn 19:14

g Mt 12:40 Jn 2:19

h Mt 28:12, 13

27:53 * Lela' u kaajil Jerusalén.

CAP 28

28 Le ka ts'o'ok u máan u k'iinil sábado, le táan u taal u sáastal u yáax k'iinil le semanao',* María Magdalena yéetel le uláak' juntúul Maríao' bin u yilo'ob le muknalo'.[a]

2 Táanil ti' lelo' tu tíituba le lu'um úuchik u yéemel u ángel Jéeoba desde te' ka'ano'. Le ángelo' náats' ti' le muknalo', tu walk'esaj le tuunich makmilo' ka kulaj tu yóok'ol.[b] **3** Le ángela' ku léembal ka'ach je'ex u léembal cháake', yéetel u nook'e' sak je'ex le nieveo'.[c] **4** Le ka tu yilo'ob lela' le soldado'ob kanáantik le muknalo' sajakchajo'obe' ka jo'op' u kikilankilo'ob, ka p'áato'ob bey kimeno'obe'.

5 Le ángel túuno' t'aanaje' ka tu ya'alaj ti' le ko'olelo'obo': «Ma' a ch'a'ike'ex saajkil, in wojel táan a kaxtike'ex Jesús, le máax kíimsa'ab te' che'o'.[d] **6** Leti'e' mina'an waye' tumen ts'o'ok u ka'a kuxkíinta'al* je'ex tu ya'alilo'.[e] Ko'oten a wile'ex le tu'ux ts'a'an ka'acho'. **7** Xeene'ex tu séeba'anil a wa'ale'ex ti' u discípulo'ob: ‹Leti'e' ts'o'ok u líi'sa'al ichil le kimeno'obo'. ¡Ilawile'ex!, leti'e' táan u bin Galilea táanil ti' te'ex,[f] te'elo' ti' ken a wile'exi'›. Lela' leti'e ba'ax taalen in wa'alte'exa'».[g]

8 Leti'ob túune' luk'o'ob tu séeba'anil te' muknalo'. Le ka luk'o'obe' saajko'ob, chéen ba'ale' jach ki'imak xan u yóolo'ob. Ka túun bin u ya'alo'ob ti' le discípulo'ob le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo'.[a] **9** Le táan u bino'obo' tu yiluba'ob yéetel Jesús. Leti'e' tu ya'alajti'ob: «¿Bix a beele'ex?». Le ko'olelo'ob túuno' náats'o'ob tu yiknale' ka chinlajo'ob tu táan yéetel ch'uylajo'ob tu yook. **10** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «¡Ma' a ch'a'ike'ex saajkil! Xeen a wa'ale'ex ti' in suku'uno'ob ka xi'iko'ob Galilea, ti' ken in wilo'obi'».

11 Le ko'olelo'ob túuno' bino'ob. Jujuntúul xan ti' le soldado'ob[b] ku kanano'ob ka'acho' bino'ob te' kaajo' ka tu ya'alo'ob ti' u nuuktakil le sacerdote'ob tuláakal le ba'axo'ob úucho'. **12** Le sacerdote'ob túuno' tu much'uba'ob yéetel u nuuktakil le kaaj utia'al u tukliko'ob ba'ax ken u beeto'obo'. Ka ts'o'oke' tu ts'áajo'ob ya'ab u taak'inil plata ti' le soldado'obo' **13** ka tu ya'alo'obti'ob: «A'ale'ex: ‹Taal u discípulo'ob de áak'abe' ka tu yoklo'ob u wíinklil le táan k-weenlo'›.[c] **14** Wa le gobernador ku k'uchul u yojéelto' ma' a sajaktale'ex, to'on ken k-t'aan tu yéetel utia'al ma' u beeta'alte'ex mix ba'al». **15** Le soldado'ob túuno' tu ch'a'ajo'ob le taak'ino' ka tu beeto'ob je'ex a'ala'abikti'obo'. Le ba'ax tu ya'alo'obo' tak bejla'a bey u creerta'al tumen le judío'obo'.

16 Le 11 discípulo'ob túuno' bino'ob Galilea,[d] te' montaña tu'ux a'ala'abti'ob tumen

Columna 2

a Mr 16:1 Lu 24:1 Lu 24:10 Jn 20:1
b Mr 16:4, 5 Lu 24:2, 4
c Hch 1:10
d Mr 16:6
e Mt 16:21 Mt 17:22, 23 1Co 15:3, 4
f Mt 26:32 Mt 28:16 Mr 14:28
g Mr 16:7

a Mr 16:8 Lu 24:9
b Mt 27:65
c Mt 27:64
d Mt 26:32

28:1 *Utia'al le judío'obo' domingo u yáax k'iinil le semanao'. **28:6** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u líi'sa'al».

Jesús ka xi'iko'obo'.[a] **17** Le ka tu yilo'ob Jesúse' xolajo'ob tu táan, chéen ba'ale' jujuntúul ti' leti'obe' ma' tu creerto'ob wa Jesúsi'. **18** Jesúse' náats' tu yiknalo'obe' ka tu ya'alajti'ob: «Ts'o'ok u ts'a'abalten tuláakal páajtalil te' ka'ano' bey xan way lu'ume'.[b] **19** Le o'olale' xeene'ex tu yiknal u kajnáalilo'ob tuláakal le kaajo'obo'[c] ka a ka'anse'exo'ob utia'al ka taalako'ob tin paach.* Ts'áa'ex u yokja'ob[a] tu k'aaba' le Taatao', le Paalo' yéetel le espíritu santoo'. **20** Yéetel ka'anse'exo'ob u ts'o'okbeso'ob tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'alikte'exo'.[b] Ma' u tu'ubulte'exe' ti' yanen ta wéetele'ex tak te' k'iino'ob táan u ts'o'okol ti' le yóok'ol kaaba'».*[c]

CAP 28

a 1Co 15:6
b Ef 1:20, 21
Flp 2:9
c Hch 1:8
Ro 10:18
Ro 11:13
Ap 14:6

Columna 2

a Hch 2:38
Hch 8:12
b Hch 20:20
1Co 11:23
2Pe 3:1, 2
1Jn 3:23
c Mt 13:39
Mt 13:49
Mt 24:3

28:19 * Wa «ka a beete'exo'ob discípulo'ob». **28:20** * Ilawil «U ts'o'okol ti' le yóok'ol kaabo'», página 2587.

U TS'ÍIB

MARCOS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Juan Bautistae' ku tsikbaltik u t'aan Dios (1-8)
Ku yokja' Jesús (9-11)
Le K'aasilba'alo' ku probartik Jesús (12, 13)
Jesúse' ku tsikbaltik u t'aan Dios tu lu'umil Galilea (14, 15)
Ku t'anik u yáax discípulo'ob (16-20)
Ku jóo'sik juntúul demonio (21-28)
Ku ts'akik máako'ob Capernaúm (29-34)
Ku orar tu'ux mix máak yaan (35-39)
Ku ts'akik juntúul máak yaan lepra ti' (40-45)

2 Ku ts'akik máak mina'an u muuk' u wíinklil (1-12)
Jesúse' ku t'anik Leví (13-17)
Ba'axten ma' tu ayunar le discípulo'obo' (18-22)
Jesúse' «u Yuumil le Sábadoo'» (23-28)

3 Ku ts'akik juntúul máak tikin u k'ab (1-6)
Ku bin ilbil tu jáal le ja'o' (7-12)
Le 12 apóstolo'obo' (13-19)
Le k'eban ma' kun perdonarbilo' (20-30)
U maama yéetel u yíits'ino'ob Jesús (31-35)

4 TI' BA'AXO'OB CHÍIKA'AN LE REINOO' (1-34)
Le máak ku paak'alo' (1-9)
Suuk u comparartik le ba'ax ku ka'ansiko' (10-12)
Ku tsolik u tsikbalil le máak ku paak'alo' (13-20)
Lámparae' ma' tu ts'a'abal yáanal xaak (21-23)
Je'ex u p'iis máake' bey kun p'isbilo' (24, 25)
Le kéen wenek le máax ku paak'alo' (26-29)
U semillail mostaza (30-32)
Ku comparartik le ba'ax ku ka'ansiko' (33, 34)
Ku jets'ik junp'éel k'a'amkach iik' (35-41)

5 Ku yokol demonio'ob ti' k'éek'eno'ob (1-20)
U hija Jairo; le ko'olel mach u nook' Jesúso' (21-43)
6 Jesúse' ma' k'a'am tu kaajali' (1-6)
Ku tso'ololti'ob ba'axo'ob unaj u beetko'ob (7-13)
Ku kíimsa'al Juan Bautista (14-29)
Jesúse' ku tséentik 5,000 xiibo'ob (30-44)
Jesúse' ku xíimbal yóo' ja' (45-52)
Ku ts'akik u kajnáalilo'ob Genesaret (53-56)
7 Ba'alo'ob chéen suuka'an u beeta'al (1-13)
Le ba'ax k'askúuntik máako' (14-23)
Juntúul feniciail nojoch u fe (24-30)
Ku ts'akik juntúul máak kóok (31-37)
8 Ku tséentik 4,000 máako'ob (1-9)
Ku k'áata'alti' junp'éel señal (10-13)
U levadura fariseo'ob yéetel Herodes (14-21)
Ku ts'akik juntúul máak ch'óop (22-26)
Pedroe' ku ya'alik Jesúse' Cristo (27-30)
Jesúse' ku ya'alik yaan u kíimsa'al (31-33)
Ba'ax unaj u beetik juntúul discípulo (34-38)
9 Jesúse' ku jelpajal bix u yila'al (1-13)
Ku ts'akik xi'ipal oka'an demonio ti' (14-29)
Yéetel feje' tuláakal je'el u páajtale' (23)
Jesúse' ku ka'a a'alik yaan u kíimsa'al (30-32)
«Máax u maas nojchil ichilo'ob» (33-37)
«Máax ma' t-contra yane' t-éetel yaan» (38-41)
Ba'axo'ob beetik u t'óochpajal máak (42-48)
«Yanak ta'ab ti' te'ex» (49, 50)
10 Ts'o'okol beel yéetel divorcio (1-12)
Jesúse' ku bendecirtik mejen paalal (13-16)
Le ba'ax tu k'áataj le ayik'al máako' (17-25)
U p'a'atal wa ba'ax yo'olal le Reinoo' (26-31)
Jesúse' ku ka'a a'alik yaan u kíimsa'al (32-34)
Le ba'ax tu k'áataj Santiago yéetel Juano' (35-45)
Ku k'ubik u kuxtal yo'olal tuláakal máak (45)
Ku sutik u sáasil Bartimeo (46-52)
11 Ku yokol Jerusalén bey reye' (1-11)
Ku maldecirtik junkúul higuera (12-14)
Ku jóo'sik j-koonolo'ob te' temploo' (15-18)
Le fejo' je'el u péeksik junp'éel montañae' (19-26)
Ku k'áata'al máax ts'áa páajtalil ti' (27-33)
12 K'asa'an máako'ob meyajtik le parcelao' (1-12)
Ba'ax u tia'al Dios; ba'ax u tia'al César (13-17)
«Tu sieteil ts'o'ok u beelo'ob tu yéetel» (18-27)
Le mandamiento'ob maas nuuktako' (28-34)
Cristoe' ¿u paal wa David? (35-37a)
«Kanáantaba'ex ti' le escriba'obo'» (37b-40)
Viuda tu jalk'esaj mejen taak'in (41-44)
13 U XU'ULUL TI' TULÁAKAL BA'ALO'OB (1-37)
Ba'atelil, wi'ijil, u tíitkuba lu'um (8)
Yaan u tsikbalta'al u t'aan Dios (10)
Nojoch mu'yaj (19)
U taalbal u Paal máak (26)
U tsikbalil le higuerao' (28-31)
«Ma' a weenle'ex» (32-37)
14 Ku ch'a'tukla'al u kíimsa'al Jesús (1, 2)
Ku yala'al aceite tu yóok'ol Jesús (3-9)

Judase' ku ya'alik u k'ubik Jesús (10, 11)
Le u ts'ook Pascuao' (12-21)
Junp'éel túumben k'iinbesaj (22-26)
Pedroe' yaan u ya'alik ma' u k'aj óoli' (27-31)
Jesúse' ku bin orar Getsemaní (32-42)
Ku ma'achal utia'al bisbil (43-52)
Ku bisa'al tu táan le Sanedríno' (53-65)
Pedroe' ku ya'alik ma' u k'aj óol Jesúsi' (66-72)
15 Jesúse' ku bisa'al tu táan Pilato (1-15)
Ku burlarta'al Jesús (16-20)
Ku ba'ajal ti' che' (21-32)
Ku kíimil Jesús (33-41)
Ku mu'ukul Jesús (42-47)
16 Ku ka'a kuxkíinta'al Jesús (1-8)

1 Lela' u káajbal u tsikbalil le ba'axo'ob tu beetaj Jesucristo, u hijo Dioso'. **2** Profeta Isaíase' tu ts'íibtaj: «(¡Ilawile! Táan in túuxtik juntúul máak* utia'al ka xi'ik táanil ti' teech, leti'e' yaan u ma'alobkíintik le bej tu'ux kan máano').[a] **3** Yaan máax ku yawat te' desiertoo', leti'e' táan u ya'alik: ‹¡Prepararte'ex u beel Jéeoba!* ¡Táaxkunte'ex u beelo'ob!›».[b] **4** Juan Bautistae' tia'an ka'ach te' desiertoo', leti'e' táan u ya'alik ti' le máako'obo' utia'al ka perdonarta'ak u k'ebano'obe' unaj u yokja'ob utia'al u ye'esko'ob ts'o'ok u k'exik bix u tuukulo'ob.[c] **5** Tuláakal túun u kajnáalilo'ob Judea yéetel Jerusaléne' ku taalo'ob ka'ach tu yiknal, Juan túune' ku ts'áaik u yokja'ob* te' Río Jordáno', leti'ob xane' ku ya'aliko'ob u k'ebano'ob.[d] **6** U nook' Juane' de u tso'otsel camello, u k'axnak'e' de k'éewel;[a] leti'e' ku jaantik ka'ach sáak'* yéetel u kaabil k'áax.[b] **7** Juane' suuk ka'ach u ya'alik ti' le máako'obo': «Le uláak' máax kun taalo' maas yaan u páajtalil ke teen, ma' in náajaltmaj mix tak in chintal in wach' u táabil u xaanabi'.[c] **8** Tene' tin ts'áaj a wokja'ex yéetel ja', chéen ba'ale' leti'e' yaan u ts'áaik a wokja'ex yéetel espíritu santo».*[d]

9 Te' k'iino'ob je'elo' Jesúse' luk' Nazaret, le kaaj yaan tu lu'umil Galileao', ka túun bin te' Río Jordán utia'al ka ts'a'abak u yokja' tumen Juano'.[e] **10** Jach le ka jóok' Jesús ichil le ja'o' tu yilaj u je'epajal le ka'ano' yéetel tu yilaj u yéemel u espíritu santo Dios bey juntúul paloma ku taal tu yóok'ole',[f] **11** te' ka'an xano' jóok' junp'éel t'aan táan u ya'alik: «Teche' in Hijoech, jach in yaabiltmech; teche' jach ka beetik u ki'imaktal in wóol».[g]

CAP 1

a Mal 3:1 Mt 3:1, 3 Mt 11:10 Lu 3:2-6 Lu 7:27

b Isa 40:3 Jn 1:23

c Mt 3:1, 2 Hch 13:24 Hch 19:4

d Mt 3:5, 6

Columna 2

a 2Re 1:8

b Mt 3:4

c Lu 3:16 Jn 1:26, 27 Hch 13:25

d Joe 2:28 Hch 2:1, 4 Hch 11:16 1Co 12:13

e Mt 3:13 Lu 3:21, 22

f Isa 42:1 Mt 3:16 Jn 1:32-34

g Sl 2:7 Mt 3:17 Lu 3:22 2Pe 1:17

1:2 * Wa «mensajero». **1:3** * Ilawil página 2566. **1:5** * Wa «ku láaj t'ubik u wíinklilo'ob».

1:6 * Wa «langosta». **1:8** * Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

12 Tu séeba'anile' péeksa'ab Jesús tumen u espíritu santo Dios utia'al ka xi'ik te' desiertoo'. **13** Te'elo' tu beetaj 40 k'iino'obi' yéetel ti' probarta'ab* tumen Satanási'.#[a] Te' tu'ux yaan ka'ach Jesúso' yaan ts'iits'ik ba'alche'obi', chéen ba'ale' kanáanta'ab△ tumen le ángelo'obo'.[b]

14 Ka ts'o'ok u k'a'alal Juane', Jesúse' bin Galilea,[c] te'elo' tu tsikbaltaj le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beet Dioso'.[d] **15** Leti'e' tu ya'alaj: «Le k'iin a'ala'ano' ts'o'ok u k'uchul, u Reino Diose' ts'o'ok u náats'al. K'ex a tuukule'ex[e] yéetel yanak a feje'ex ti' le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beeto'».

16 Le táan u xíimbal Jesús tu jáal le Mar de Galileao' tu yilaj ka'atúul suku'untsilo'ob, u k'aaba'obe' Simón* yéetel Andrés.[f] Leti'obe' j-chuk kayo'ob,[g] yéetel te' súutuko' táan ka'ach u jáaych'intik u redo'ob ichil le k'áa'náabo'.[h] **17** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Ko'otene'ex tin paach ka in we'este'ex bix je'el a chukike'ex máako'ob je'ex u chu'ukul kaye'».[i] **18** Tu séeba'anile' leti'obe' tu p'ataj u redo'obe' ka bino'ob tu paach.[j] **19** Ka xíimbalnaj Jesús junp'íit maas táanile' tu yilaj ka'atúul suku'untsilo'ob, u k'aaba'obe' Santiago yéetel Juan, u paalal Zebedeo; leti'obe' ti' yano'ob ka'ach ichil junp'éel chan barco táan u yutskíintik u redo'obe'.[a] **20** Jesús túune' tu séeba'anil tu t'ano'ob. Leti'obe' tu p'ato'ob Zebedeo u taata'ob te' chan barco yéetel le máaxo'ob ku meyajo'ob tu yéetelo' ka túun bino'ob tu paach Jesús. **21** Leti'obe' bino'ob yéetel Jesús tu kaajil Capernaúm.

Tu k'iinil sábado túune' Jesúse' ook te' sinagogao'* ka jo'op' u ka'ansaj.[b] **22** Le máako'obo' ja'ak' u yóolo'ob yo'olal bix u ka'ansaj, tumen leti'e' ku ka'ansaj je'ex juntúul máak ts'a'an autoridad ti'e', ma' je'ex le escriba'obo'.*[c] **23** Te' k'iin je'elo' te' sinagogao' ti' yaan juntúul máak chuka'an tumen juntúul demonioi'. Leti'e' tu k'a'am a'alaj: **24** «¿Ba'ax ka kaxtik waye' Jesús?*[d] ¿Taalech wa a xu'ulso'on? Tene' jach in wojel máaxech, teech le Máax Santo túuxta'an tumen Dioso'».[e] **25** Chéen ba'ale' Jesúse' tu k'eyaj, tu ya'alajti': «¡Mak a chi', jóok'kech ti' le máako'!». **26** Le demonioo' ka ts'o'ok u beetik u ba'likuba le máak te' lu'umo' awatnaj jach k'a'ame' ka tu p'ataj. **27** Tuláakal túun le máako'ob yano'ob te'elo' jach ja'ak' u yóolo'obe' ka jo'op' u ya'aliko'ob: «¿Ba'ax lela'? ¿Junp'éel túumben ka'ansaj? Tumen le máaka' yéetel autoridad ku t'anik le demonio'obo' yéetel

CAP 1

a Mt 4:1-10 Lu 4:1-13

b Mt 4:11

c Mt 4:12

d Lu 4:14, 15 Lu 8:1

e Mt 4:17

f Mt 10:2

g Mt 4:18

h Lu 5:4

i Mt 4:19, 20

j Mt 19:27 Lu 5:11

Columna 2

a Mt 4:21, 22

b Lu 4:31-37

c Mt 7:28, 29

d Mt 8:28, 29

e Snt 2:19

1:13 *Wa «ti' túunta'ab u yóol». #Ilawil página 2579. △Wa «ts'a'ab ba'ax k'a'abéetti'». **1:16** *Lela' uláak' k'aaba' ku ts'a'abal ti' apóstol Pedro.

1:21 *Ilawil página 2580. **1:22** *Ilawil página 2562. **1:24** *Wa «Jesús Nazareno?».

leti'obe' ku beetko'ob ba'ax ku ya'alik». **28** U tsikbalil túun le ba'ax tu beeto' tu séeba'anil ojéelta'ab ti' tuláakal u lu'umil Galilea.

29 Ka ts'o'oke' Jesúse' jóok' te' sinagogao' ka bin yéetel Santiago bey xan yéetel Juan tu yotoch Simón yéetel Andrés.[a] **30** Le ka k'ucho'obe' u suegra Simóne'[b] chilikbal táan u chokwil, tu séeba'anil a'ala'ab ti' Jesús ba'ax ku yúuchulti'. **31** Ka náats' Jesús tu yiknale' tu machaj u k'abe' ka tu líi'saj. Le ko'olel túuno' síischaj u chokwil, ka jo'op' u beetik u yo'ocho'ob.

32 Le ka ts'o'ok u chíinil k'iin, le ts'o'ok u yée'same'entalo', káaj u taasa'al yiknal Jesús tuláakal le máaxo'ob k'oja'ano'ob yéetel oka'an demonio ti'obo'.[c] **33** Tuláakal túun u kajnáalilo'ob le kaajo' tu much'uba'ob jach tu jool le najo'. **34** Jesús túune' tu ts'akaj ya'ab máako'ob yaan jejeláas k'oja'anil ti'ob,[d] yéetel tu jóo'saj ya'ab demonio'ob, chéen ba'ale' ma' tu cha'ik ka'ach u t'aan le demonio'obo' tumen leti'obe' u yojlo'ob de ke leti' le Cristoo'.*

35 Jesúse' líik' jach ja'atskab, táanil ti' u tíip'il k'iin, jóok' túune' ka bin ti' jun-p'éel lugar tu'ux mix máak yani', te' túuno' káaj u orari'.[e] **36** Chéen ba'ale' bin kaxtbil tumen Simón bey xan tumen le u maasil máako'ob yano'ob tu yéetelo'. **37** Le ka tu kaxto'obe' tu ya'alo'obti': «Tuláakal máak táan u kaxtikech». **38** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajti'ob: «Ko'one'ex yaanal tu'ux, ko'one'ex te' mejen kaajo'ob yano'ob naats'o' utia'al ka in tsikbalt u t'aan Diosi'* tumen leti'e ba'ax taalen in beeto'».[a] **39** Bin túun te' sinagoga'ob yaan ti' tuláakal u lu'umil Galilea táan u tsikbaltik u t'aan Dios yéetel táan u jóo'sik le demonio'obo'.[b]

40 T'aal xan juntúul máak yaan lepra ti'e', xolaj tu táane' ka tu sen k'áat óoltajti': «Yuumtsil, wa a k'áate' je'el u páajtal a ts'akikene'».[c] **41** Jesús túune' tu ch'a'aj óotsilil ti', tu tich'aj u k'abe' ka tu péets'k'abtaj táan u ya'alikti': «Tene' in k'áat in ts'akech. Utschajkech».[d] **42** Tu séeba'anil luk' le lepra ti' le máako' ka utschaji. **43** Ka ts'o'oke' Jesúse' tu ya'alajti' ka xi'ik yéetel tu jach k'ubéentajti' lela': **44** «Ti' mix máak unaj a tsikbaltik le ba'ax úucho'. Beoraa' xeen ka u yilech le sacerdoteo' yéetel k'ub le ba'axo'ob tu ya'alaj Moisés unaj u ts'áaik juntúul máak ts'o'ok u yutstal le lepra ti'o',[e] beyo' yaan u yila'al ts'o'ok a wutstal».[f] **45** Chéen ba'ale' bin le máako' ka jo'op' u sen máan u tsikbalt tuláakal tu'ux le ba'ax úuchti'o'. Le o'olal Jesúse' p'áat ma' chéen ch'a'abil u yokol te' kaajo'obo'. Leti'e' ku p'áatal ka'ach chéen paach kaaj te' tu'uxo'ob ma' ya'ab u máan máako'. Kex beyo' ya'ab máako'ob ku taalo'ob ti' jejeláas kaajo'obe' seguernaj u taal u yilo'ob Jesús.[g]

CAP 1

a Mt 8:14, 15
Lu 4:38, 39

b 1Co 9:5

c Mt 8:16
Lu 4:40, 41

d Isa 53:4

e Mt 14:23
Mr 14:32
Lu 4:42
Heb 5:7

Columna 2

a Isa 61:1
Lu 4:43
Jn 17:4

b Mt 4:23

c Mt 8:1, 2
Lu 5:12

d Mt 8:3
Lu 5:13

e Le 14:3, 4
Le 14:10, 11
Dt 24:8

f Mt 8:4
Lu 5:14

g Lu 5:15

1:34 * Uláak' bix u traducirta'ale' «u yojlo'ob máax leti'».

1:38 * Wa «k'a'aytajnakeni'».

2 Le ka máan wa jayp'éel k'iino'obe' Jesúse' ook tu ka'atéen tu kaajil Capernaúm, yéetel jach séeb úuchik u yojéelta'al ti' yaan te' najo'.[a] **2** Le o'olal ya'ab máako'ob tu much'uba'obi', ka p'áat mina'an tu'ux u yantalo'ob te' najo', mix tak naats' ti' le joonajo'. Jesús túune' káaj u tsikbaltikti'ob le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beet le Reinoo'.*[b] **3** Le máako'obo' tu taaso'ob juntúul máak mina'an u muuk' u wíinklil, leti'e' kucha'an ka'ach tumen kantúul máako'ob.[c] **4** Chéen ba'ale' tumen jach ya'ab le máako'ob yano'obo' leti'obe' ma' páajchaj u nats'ko'ob tu yiknal Jesúsi', le o'olal tu beeto'ob junp'éel jool te' techo tu tojil le tu'ux yaan Jesúso' ka tu yéemso'ob le camilla tu'ux chikúunta'an le máako'.* **5** Le ka tu yilaj Jesús le fe yaanti'obo'[d] tu ya'alaj ti' le máak mina'an u muuk' u wíinklilo': «In paal, ts'o'ok u perdonarta'al a k'ebano'ob».[e] **6** Te'elo' ti' kulukbal ka'ach jujuntúul escriba'obi', leti'obe' táan ka'ach u tukliko'ob:[f] **7** «¿Ba'axten ku t'aan le máak beya'? Táan u taaskuba Diosil.* Chéen Dios je'el u páajtal u perdonartik u k'eban máake'».[g] **8** Chéen ba'ale' Jesúse' tu yo'olal le páajtalil yaanti'o' jach séeb úuchik u ts'áaik cuenta ba'ax ku tuklik le máako'obo', le o'olal tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten bey a tuukule'exo'?[a] **9** U jaajile' je'el máaxake' je'el u ya'alik ti' le máaka': ‹Ts'o'ok u perdonarta'al a k'ebano'ob›. Pero wa yaan máax a'alikti': ‹Líi'kech, ch'a' a camillae' ka xíimbalnakech›, ¿je'el wa u xíimbale'? **10** Chéen ba'ale' utia'al ka a wile'ex yaan autoridad ti' u Paal máak[b] way lu'um utia'al u perdonartik le k'ebano'obo'...».[c] Leti'e' tu sutuba tu tojil le máak mina'an u muuk' u wíinklilo' ka tu ya'alajti': **11** «Líi'kech, ch'a' a camillae' ka xi'ikech ta wotoch». **12** Le máak túuno' líik'i, tu séeba'anil tu ch'a'aj u camillae' ka jóok'i, xíimbalil úuchik u jóok'ol tu táan tuláakal. Le máako'ob túuno' jach ja'ak' u yóolo'obe' ka jo'op' u alabarko'ob Dios yéetel tu ya'alo'ob: «Mix juntéen k-ilmaj u yúuchul junp'éel ba'al beya'».[d]

13 Jesúse' bin tu ka'atéen tu jáal le k'áa'náabo'; te'elo' seguernaj u bin ya'abkach máako'ob tu yiknal, leti' túune' tu ka'anso'ob. **14** Le táan u xíimbal Jesúso' tu yilaj Leví, u paal Alfeo, kulukbal te' lugar tu'ux ku cobrarta'al le impuesto'obo', ka tu ya'alajti': «Ko'oten tin paach». Leti' túune' líik'e' ka bin tu paach.[e] **15** Te' k'iin je'elo' Jesús yéetel u discípulo'obe' bino'ob tu yotoch Leví, ka túun kulajo'ob janal yéetel le máaxo'ob cobrartik le impuesto'obo' bey xan yéetel uláak' j-k'eban máako'ob, tumen ya'ab ti' leti'obe' ku bino'ob ka'ach tu paach Jesús.[f]

CAP 2

a Mt 4:13 Mt 9:1

b Isa 61:1 Ef 2:17 Heb 2:3

c Lu 5:18, 19

d Hch 14:9, 10

e Isa 53:11 Mt 9:2 Lu 5:20 Lu 7:47, 48

f Mt 9:3-8 Lu 5:21-26

g Isa 43:25

Columna 2

a Mt 9:4 Lu 6:8 Ap 2:23

b Da 7:13

c Isa 53:11

d Mt 9:33 Jn 7:31 Jn 9:32

e Mt 9:9 Lu 5:27, 28

f Mt 9:10, 11 Lu 5:29, 30

2:2 * Wa «le ma'alob péektsilo'». **2:4** * Wa «le máak mina'an u muuk' u wíinklilo'». **2:7** * Wa «táan u poch'ik Dios».

CAP 2

16 Chéen ba'ale' u escriba'ob le fariseo'obo'* ka tu yilo'ob táan u janal Jesús yéetel le máaxo'ob cobrartik impuesto'ob bey xan yéetel le uláak' j-k'eban máako'obo', káaj u ya'aliko'ob ti' u discípulo'ob: «¿Ba'axten le máax ka'anske'exo' ku janal yéetel le máaxo'ob cobrartik impuesto'ob bey xan yéetel le j-k'eban máako'obo'?». **17** Le ka tu yu'ubaj Jesús lelo' tu ya'alajti'ob: «Máaxo'ob toj u yóolo'obe' ma' k'a'abéetti'ob juntúul doctori', chéen ba'ale' le máaxo'ob k'oja'ano'obo' k'a'abéetti'ob. Tene' ma' taalen in t'an máako'ob mix ba'al k'aas u beetmo'obi', ba'axe' taalen in t'an j-k'eban máako'ob».[a]

18 U discípulo'ob Juan yéetel le fariseo'obo' ku ayunaro'ob* ka'achi. Le o'olale' taal jujuntúul máako'ob tu yiknal Jesúse' ka tu ya'alo'obti': «¿Ba'axten u discípulo'ob Juan yéetel u discípulo'ob le fariseo'obo' ku ayunaro'ob, chéen ba'ale' a discípulo'obe' ma'atech u ayunaro'ob?».[b] **19** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «¿Máasa' u amigo'ob le noviotsilo'[c] mina'an ba'ax o'olal u ayunaro'ob le tia'an le noviotsil tu yiknalo'obo'? Wa ti' yaan tu yiknalo'obe' ma' unaj u ayunaro'obi'. **20** Chéen ba'ale' le k'iin ken lu'sa'ak le noviotsil ti'obo'[d] yaan u yaatal u yóolo'ob yéetel yaan u ayunaro'ob. **21** Ti' mix máak ku meyaj junxéet' túumben nook' utia'al u pak'akoktik junp'éel úuchben nook', tumen kéen u motsuba le túumben nook'o' je'el u maas jenk'esik u jaatlil le úuchbeno'.[a] **22** Ts'o'ole' mix máak xan ku ts'áaik túumben vino ti' úuchben bolsa'ob de k'éewel.* Tumen wa ka beeta'ake' le vinoo' yaan u beetik u xíikil le bolsa'obo', yéetel tu ka'ap'éelal kun k'astalo'ob. Ba'axe' le túumben vinoo' ku ts'a'abal ti' túumben bolsa'ob de k'éewel».

23 Ti' junp'éel u k'iinil sábadoe' Jesúse' máan te' tu'ux pak'a'an trigoo', u discípulo'ob túune' le táan u xíimbalo'obo' káaj u t'okiko'ob u yi'ij le trigoo'.[b] **24** Le fariseo'obo' ka tu yilo'ob lelo' tu ya'alo'ob ti' Jesús: «¿Táan wa a wilik ba'ax ku beetik a discípulo'ob? Leti'obe' táan u beetko'ob le ba'ax ma' uts u beeta'al tu k'iinil sábadoo'». **25** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti'ob: «¿Mix juntéen wa ta xoke'ex ba'ax tu beetaj David le ka p'áat mina'an ba'al u jaanto'ob, yéetel le ka jach wi'ijchaj leti' yéetel le máaxo'ob ku máano'ob tu yéetelo'?[c] **26** Leti'e' ook tu yotoch Diose' ka tu jaantaj le waaj k'uba'an tu táan Dioso', ka tu ts'áaj xan ti' le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo'. Ts'o'ole' le waaja' mix máak unaj u jaantik ka'achi, chéen le sacerdote'obo'.[d] Le ba'ax úucha' bey u ya'alik u tsikbalil Abiatar[e] u nojchil le sacerdote'obo'». **27** Jesúse' tu ya'alaj xan ti'ob: «U k'iinil sába-

Columna 2

a Isa 61:1 Mt 9:12, 13 Lu 5:31, 32 Lu 19:10 1Ti 1:15

b Mt 9:14, 15 Lu 5:33-35

c Mt 22:2 2Co 11:2 Ap 19:7

d Lu 17:22

a Mt 9:16, 17 Lu 5:36-38

b Mt 12:1-8 Lu 6:1-5

c 1Sa 21:1-6

d Éx 25:30 Le 24:5-9

e 1Sa 22:20

2:16 * Ilawil página 2563. **2:18** * Ilawil página 2557.

2:22 * Ilawil «Bolsa de k'éewel», página 2558.

doe' beeta'ab utia'al u yutsil wíinik,[a] wíinike' ma' beeta'ab utia'al ka u ts'o'okbes u k'iinil sábadoi'. **28** Bey túuno' u Paal máake' leti' u Yuumil le Sábadoo'».[b]

3 Ka ook Jesús tu ka'atéen ti' junp'éel sinagogae' tu yilaj juntúul máak tikin* junp'éel u k'ab.[c] **2** Le fariseo'obo' jach taak ka'ach u takiko'ob u pool Jesús, le o'olal táan ka'ach u yilko'ob wa yaan u ts'akik le máak tu k'iinil sábadoo'. **3** Jesús túune' tu ya'alaj ti' le máak tikin u k'abo': «Líi'kech ka wa'alakech chúumuk». **4** Ka ts'o'oke' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'ax ku cha'abal u beetik máak tu k'iinil sábado? ¿Junp'éel ba'al uts wa junp'éel ba'al k'aas? ¿U salvarta'al junp'éel kuxtal wa u xu'ulsa'al?».[d] Chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu núuko'ob mix ba'ali'. **5** Le ka tu paktaj Jesús le máako'ob yano'ob tu ba'pacho' k'uuxilnaji yéetel jach yaachaj u yóol tumen leti'obe' jach chich u puksi'ik'alo'ob,[e] leti' túune' tu ya'alaj ti' le máako': «Tich' a k'ab». Leti'e' tu tich'e' ka utschaj u k'abo'. **6** Le ka tu yilaj le fariseo'ob le ba'ax tu beetaj Jesúso' jóok'o'obe' ka tu much'uba'ob tu séeba'anil yéetel le máaxo'ob tsaypachtik Herodeso',[f] tu much'uba'ob utia'al u ch'a'tukliko'ob ba'ax ken u beeto'ob utia'al u kíimsko'ob Jesús.

7 Chéen ba'ale' Jesús yéetel u discípulo'obe' bino'ob te' k'áa'náabo'; tu yéetelo'obe' bin xan ya'ab ti' u kajnáalilo'ob Galilea yéetel Judea.[a] **8** Le ka ojéelta'ab buka'aj ba'alo'ob ku beetik Jesúse' ya'abkach máako'ob bino'ob tu yiknal, le máako'oba' ti' u taalo'ob tu kaajil Jerusalén, Idumea, tuláak' u tséel le Jordáno' bey xan tu ba'pach Tiro yéetel Sidón. **9** Jesúse' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob ka u prepararto'ob junp'éel chan barco utia'al ka meyajnakti', beyo' ma' kun pech'bil tumen le ya'abkach máako'obo'. **10** Úuchik u ts'akik ya'abkach máako'obe' beoraa' tuláakal le máaxo'ob yaan yaayaj k'oja'anilo'ob ti'obo' táan ka'ach u tutulch'intkuba'ob utia'al u náats'lo'ob u macho'ob Jesús.[b] **11** Tak le demonio'obo'[c] cada ken u yilo'ob Jesúse' ku xoltalo'ob tu táan yéetel ku k'a'am a'aliko'ob: «Teche' u Paalech Dios».[d] **12** Chéen ba'ale' leti'e' ya'ab u téenel tu jach k'ubéentajti'ob ma' u ya'aliko'ob máax leti'.[e]

13 Jesúse' na'ak túun ti' junp'éel montañae' ka tu túuxtaj t'anbil le máaxo'ob u k'áat ka yanako'ob tu yiknalo',[f] leti'ob túune' bino'ob tu yiknal.[g] **14** Jesúse' tu yéeyaj 12 u túulale' ka tu ts'áaj u k'aaba'to'ob apóstolo'ob,* leti'obe' yaan u yantalo'ob mantats' tu yiknal, yaan u túuxtiko'ob u tsikbalto'ob u t'aan Dios# **15** yéetel yaan u ts'áaikti'ob u páajtalil u jóo'sko'ob demonio'ob.[h]

CAP 2

a Éx 20:9, 10

b Mt 12:8
Lu 6:5

CAP 3

c Mt 12:9-14
Lu 6:6-11

d Lu 14:1-3

e Jn 12:39, 40

f Mt 22:16
Mr 12:13

Columna 2

a Mt 12:15

b Mt 9:20, 21
Mr 5:27, 28
Mr 6:56

c Mt 8:31

d Mr 1:23, 24
Mr 5:7
Lu 4:41

e Mt 12:15, 16
Mr 1:25

f Jn 15:16

g Lu 6:12, 13

h Mt 10:1

3:1 * Wa «ma' tu páajtal u péeksik».

3:14 * Ilawil página 2556. # Wa «k'a'aytaj».

16 Leti'e' tu yéeyaj le 12[a] máako'oba': Simón (le máax tu ts'áaj xan u k'aaba't Pedroo'),[b] **17** Santiago yéetel Juan u paalalo'ob Zebedeo (ti' leti'obe' tu ts'áaj xan u k'aaba'to'ob Boanerges, lela' u k'áat u ya'ale' «u Paalal u Kíilbal Cháak»),[c] **18** Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, Santiago u paal Alfeo, Tadeo, Simón le cananitao'* **19** yéetel Judas Iscariote (le máax traicionart Jesúso').

Ka ts'o'oke' Jesúse' ook ti' junp'éel naj. **20** Te'elo' tu ka'a much'uba ya'abkach máako'obi', le o'olal leti' yéetel u discípulo'obe' p'áat mina'an u súutukil utia'al u janalo'ob. **21** Le ka tu yojéeltaj u láak'tsilo'ob Jesús ba'ax táan u yúuchle' taal u ch'a'ob Jesús, tumen ku ya'aliko'ob: «Ts'o'ok u chokotal u pool».[d] **22** Tak le escriba'ob ku taalo'ob Jerusaléno' ku ya'aliko'ob: «Oka'an Belzebú* ti', ku jóo'sik le demonio'ob yéetel le poder ts'a'anti' tumen u nojchil le demonio'obo'».[e] **23** Jesús túune' tu ya'alajti'ob ka u nats'uba'ob, ka ts'o'oke' tu tsikbaltajti'ob jujunp'éel ba'alo'ob, tu ya'alajti'ob: «¿Bix je'el u jóo'sa'al Satanás tumen Satanáse'? **24** Wa u kajnáalilo'ob junp'éel reino ku paklan ba'atelo'obe', le reinoo' yaan u bin k'aasil ti'.[f] **25** Wa ichil junp'éel naj chéen ba'ate'el ku yúuchle' yaan u bin k'aasil ti'. **26** Bey xan wa Satanás ts'o'ok u líik'il tu contra Satanás yéetel tu contra leti' mismo ku ba'atele' ma' kun bin utsil ti', ba'axe' yaan u xu'ululti'. **27** Wa juntúul máak u k'áat u yokolt le ba'axo'ob yaan tu yotoch juntúul máak mu'uk'a'ane', yáaxe' unaj u k'axik le máak mu'uk'a'ano'. Chéen bey túun je'el u páajtal u ch'a'ik le ba'alo'ob yaan tu yotocho'. **28** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' tuláakal ba'al bíin perdonarta'ak ti' le máako'obo', kex je'el ba'alak k'ebanil wa je'el ba'alak pooch'il ka u ya'alo'obe'. **29** Chéen ba'ale' je'el máaxak ka pooch'ilnak tu contra le espíritu santoo' mix bik'in kun perdonarbil,[a] ba'axe' yaan u kuchik u k'ebanil utia'al mantats'».[b] **30** Lela' tu ya'alaj tumen leti'obe' ku ya'aliko'ob: «Oka'an demonio ti' le máaka'».[c]

31 Taal túun u maama yéetel u yíits'ino'ob[d] Jesúse' ka p'áato'ob wa'atal táankab, ka tu túuxto'ob t'anbil Jesús.[e] **32** Tu yiknal Jesúse' ya'abkach máako'ob kulukbalo'ob ka'achi, leti'ob túune' tu ya'alo'obti': «A maama yéetel a wíits'ino'obe' ti' yano'ob táankabe', táan u kaxtikecho'ob».[f] **33** Chéen ba'ale' leti'e' tu núukaj: «¿Máax in maama yéetel máax in wíits'ino'ob?». **34** Ka ts'o'ok túun u paktik le máaxo'ob kulukbalo'ob tu ba'pacho' tu ya'alaj: «Ilawile'ex, ¡je'el in maama yéetel in wíits'ino'oba'![g] **35** Je'el máaxak ka u beet le ba'ax u k'áat Diose' leti' in wíits'in, in kiik wa in maama».[h]

CAP 3

a Mt 10:2-4 Lu 6:14-16 Hch 1:13

b Jn 1:42

c Lu 9:54

d Jn 7:5

e Mt 9:34 Mt 10:25 Mt 12:24-29 Lu 11:15 Jn 8:48

f Lu 11:17, 18

Columna 2

a Mt 12:31, 32 Lu 12:10

b Heb 6:4, 6 Heb 10:26

c Jn 7:20 Jn 10:20

d Mt 13:55 Jn 2:12 Hch 1:14

e Mt 12:46-50 Lu 8:19-21

f Mr 6:3

g Mt 12:49 Heb 2:11

h Mt 12:50 Lu 8:21 Jn 15:14

3:18 * Wa «le máax ku ya'ala'al jach u ts'aamaj u yóolo'». **3:22** * Lela' uláak' bix u ya'ala'al ti' le K'aasilba'alo'.

CAP 4

4 Jesúse' káaj u ka'ansaj tu ka'atéen tu jáal le k'áa'-náabo'. Tu yiknale' tu much'uba jach ya'abkach máako'ob. Leti' túune' na'ak kutal ti' junp'éel barcoe' ka tu juts'uba junp'íit ichil le ja'o', tuláakal le ya'abkach máako'obo' ti' p'áato'ob tu jáal le ja'o'.[a] **2** Ka túun káaj u tsikbaltikti'ob jujunp'éel ba'alo'ob[b] utia'al u ka'ansikti'ob ya'ab ba'alo'ob, tu ya'alajti'ob:[c] **3** «U'uye'ex lela': juntúul máake' jóok' paak'al.[d] **4** Le táan u bin u paak'alo' jujunp'éel semilla'obe' lúubo'ob te' bejo', taal túun le ch'íich'o'obo' ka tu luk'o'ob. **5** Uláak' semilla'obe' lúubo'ob ich tuunicho'ob, tu'ux ma' ya'ab lu'um yani', lelo'oba' séeb úuchik u jóok'lo'ob tumen ma' taam u lu'umili'.[e] **6** Chéen ba'ale' ka jóok' le K'iino' tóoka'abo'obe' ka tijo'ob tumen ma' taamchaj u mootso'obi'. **7** Uláak' semilla'obe' lúubo'ob ich k'i'ixo'ob, chéen ba'ale' nuukchaj le k'i'ixo'obo' ka tu pech'o'ob le paak'alo'obo', ka ts'o'oke' ma' yanchaj u yicho'obi'.[f] **8** Chéen ba'ale' uláak' semilla'obe' lúubo'ob yóok'ol ma'alob lu'um, jóok'o'ob yéetel nuukchajo'ob, ka jo'op' u yichankilo'ob, yane' tu ts'áaj 30 u p'éelel u yich, uláak'e' 60 yéetel uláak'e' 100».[g] **9** Jesúse' tu ya'alaj xan lela': «Le máax yaan u xikine' u yu'ub ba'ax kin wa'alik».[h]

10 Le ka bin le ya'abkach máako'obo', le 12 apóstolo'ob yéetel le máaxo'ob p'áato'obo' káaj u k'áatko'ob ti' Jesús ba'ax u k'áat u ya'al le ba'axo'ob tu tsikbalto'.*[a] **11** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Ti' te'exe' ts'o'ok u ts'a'abal a wojéelte'ex le ba'ax ta'aka'an*[b] yaan yil yéetel u Reino Dioso', chéen ba'ale' le u maasil máako'obo' chéen ku yu'ubiko'ob le ba'axo'ob kin tsikbaltiko'.[c] **12** Bey túuno' kex táan u paakato'obe' ma' tu yilko'ob mix ba'al, yéetel kex táan u yu'ubiko'ob ba'ax ku ya'ala'ale' ma' tu na'atko'ob ba'ax u k'áat u ya'ale. Leti'obe' ma' tu k'exik u tuukulo'ob utia'al ka perdonarta'ako'ob».[d] **13** Ts'o'ole' tu ya'alajti'ob: «Wa ma' k'uchuk a na'ate'ex le ba'ax ts'o'ok in tsikbaltikte'exa',* ¿bix túun ken a na'atile'ex le uláak' ba'axo'ob ken in tsikbaltte'exo'?

14 Le máax ku paak'alo' ku pak'ik u t'aan Dios.[e] **15** Le semilla ku pa'ak'al tu jáal le bejo' leti'e máaxo'ob u'uyik u t'aan Dioso', chéen ba'ale' tu séeba'anile' ku taal Satanáse'[f] ku jóokpaytik le ba'ax pa'ak' tu puksi'ik'alo'obo'.[g] **16** Le semilla pa'ak' ich tuunicho'obo' leti'e máaxo'ob ku yu'ubiko'ob u t'aan Dios yéetel ku k'amko'ob yéetel ki'imak óolalo'.[h] **17** Chéen ba'ale' tumen ma' taamchaj u mootso'obe' ku p'áatlo'ob junp'íit k'iin, pero le kéen yanak problemas ti'ob wa le kéen ch'a'pachta'ako'ob tu yo'olal u t'aan Dios e' ku t'óochpajlo'ob. **18** Le uláak' semilla'obo' pa'ak'o'ob

Columna 2

a Mt 13:1, 2 Lu 8:4
b Mt 13:34
c Mt 13:3-9 Lu 8:5-8
d Mr 4:14
e Mr 4:16, 17
f Mr 4:18, 19
g Mr 4:20
h Pr 1:5 Mt 11:15 Lu 8:8

a Mt 13:10 Lu 8:9
b Ef 1:9, 10 Col 1:26, 27
c Mt 13:11 Lu 8:10
d Isa 6:9, 10 Mt 13:13, 14 Jn 12:40 Hch 28:26
e Mt 13:18 Lu 8:11 1Pe 1:25
f 1Pe 5:8
g Mt 13:19 Lu 8:12
h Mt 13:20, 21 Lu 8:13

4:10 * Wa «le kett'aano'obo'». **4:11** * Wa «le ba'ax santo ta'aka'an». **4:13** * Wa «kett'aana'».

ich k'i'ixo'ob. Lelo'oba' leti'e máaxo'ob ts'o'ok u yu'ubiko'ob u t'aan Dioso',[a] **19** chéen ba'ale' u sen chi'ichnakilo'ob[b] le yóok'ol kaaba', u ts'íibolta'al ayik'alil*[c] yéetel u ts'íibolta'al[d] le u maasil ba'alo'obo', ku pech'iko'ob u t'aan Dios yéetel ma' tu cha'iko'ob u yantal u yich. **20** U ts'ooke' le semilla pa'ak' ti' ma'alob lu'umo' leti'e máaxo'ob ku yu'ubiko'ob u t'aan Dioso', ku k'amko'ob ma'alob yéetel ku yichankilo'ob, yane' ku ts'áaik 30 u p'éelel u yich, uláak'e' 60 yéetel uláak'e' 100».[e]

21 Tu ya'alaj xan ti'ob: «¿Máasa' ma'atech u t'a'abal junp'éel lámpara utia'al ts'aabil yáanal junp'éel xaak wa yáanal junp'éel cama? Ba'axe' ku ts'a'abal ka'anal, ¿máasa'?[f] **22** Tuláakal ba'ax ta'aka'ane' yaan u chíikbesa'al; tuláakal ba'ax jach ta'aka'an tubeele' yaan u kaxta'al.[g] **23** Le máax yaan u xikine' u yu'ub ba'ax kin wa'alik».[h]

24 Tu ya'alaj xan ti'ob: «Ch'enxikinte'ex tubeel ba'ax táan a wu'uyike'ex u ya'ala'al.[i] Je'el bix a p'iise'exe' bey xan kan p'isbile'exo' yéetel yaan tak u ts'a'abalte'ex u maasil. **25** Tumen le máax yaanti'e' yaan u ts'a'abal u maasil ti',[j] chéen ba'ale' le máax mina'anti'e' tak le buka'aj yaanti'o' yaan u lu'sa'alti'».[k]

26 Tu ya'alaj xan ti'ob: «U Reino Diose' bey je'ex juntúul máak ku k'íitch'intik semilla'ob yóok'ol le lu'umo'. **27** Kéen áak'abchajke' le máako' ku bin wenel yéetel kéen sáaschajke' ku líik'il, le semilla'ob túuno' ku jóok'lo'ob yéetel ku sen nojochtalo'ob, ¿bix u yúuchul lelo'?, le máako' ma' u yojli'. **28** Le paak'alo' jujunp'íitil u nojochtal te' lu'umo': yáaxe' ku yantal u le', ts'o'ole' ku yantal u yi'ij, tu ts'ooke' u yi'ije' ku chu'upul yéetel u yich. **29** Chéen ba'ale' chéen p'elak u k'antal u yiche' le máako' ku máansik lóobche'i' tumen ts'o'ok u k'uchul u k'iinil le cosechao'».

30 Tu ya'alaj xan ti'ob: «¿Ti' ba'ax chíika'an u Reino Dios? ¿Wa ba'ax yéetel je'el in comparartik utia'al in tsolikte'exe'? **31** Le Reinoo' bey je'ex junp'éel u semillail mostazae'. Le kéen pa'ak'ak te' lu'umo' leti' u maas chichnil ti' tuláakal le semilla'ob yaan way lu'ume'.[a] **32** Chéen ba'ale' kéen ts'o'okok u pa'ak'ale' ku jóok'ol yéetel ku maas nojochtal ti' tuláakal le janalbe'en xíiwo'obo', yéetel ku nuuktal u k'abo'ob, le o'olale' le ch'íich'o'ob ku xik'nalo'obo' ku páajtal u kajtalo'ob yáanal u bo'oy».

33 Jesúse' tu ka'ansajti'ob u t'aan Dios yéetel ya'abkach tsikbalo'ob[b] je'ex lelo'oba', tu ka'ansajti'ob tak le buka'aj ku páajtal u na'atko'obe'. **34** U jaajile' tuláakal ba'ax ku ka'ansikti'obe' ku comparartik yéetel wa ba'ax, chéen ba'ale' kéen p'áatko'ob ka'ach tu juunalo'obe' ku tsolik ti' u discípulo'ob tuláakal.[c]

35 Le ka áak'abchaj te' k'iin je'elo' Jesúse' tu ya'a-

4:19 * Wa «u tu'usul máak tumen le ayik'alilo'».

CAP 4

a Mt 13:22 Lu 8:14

b Mt 6:25 Mt 24:38, 39

c Pr 23:4, 5 Mr 10:23 Lu 18:24 1Ti 6:9 2Ti 4:10

d 1Jn 2:16

e Mt 13:23 Lu 8:15

f Mt 5:15 Lu 8:16, 17 Lu 11:33

g Mt 10:26 Lu 12:2

h Pr 1:5 Mt 11:15 Ap 2:7

i Lu 8:18 Snt 1:25

j Mt 25:23

k Mt 13:12 Lu 8:18 Lu 19:26

Columna 2

a Mt 13:31, 32 Lu 13:18, 19

b Sl 78:2

c Mt 13:11 Mt 13:34, 35 Mr 4:11

lajti'ob: «Ko'one'ex tuláak' u tséel le ja'o'».[a] **36** Le discípulo'ob túuno' tu ya'alo'ob ti' le ya'abkach máako'ob je'el u páajtal u bino'obo', ka ts'o'oke' bino'ob yéetel Jesús te' barcoo'. Yaan xan uláak' barco'ob bino'ob tu yéetelo'obi'.[b] **37** Le táan u bino'obo' káaj junp'éel sen k'a'amkach iik', le ja' túuno' jo'op' u yokol ichil le barcoo', jach ta'aytak ka'ach u búululul.[c] **38** Chéen ba'ale' Jesúse' ti' ku wenel ka'ach te' paachilo', u t'alkúuntmaj u pool yóok'ol le k'áanjo'olo'. Leti'ob túune' tu yajso'obe' ka tu ya'alo'obti': «J-Ka'ansaj, ¿ma' wa ta wilik táan k-búululul?». **39** Líik' túun Jesúse' ka tu k'eyaj le iik'o' yéetel tu ya'alaj ti' le k'áa'náabo': «¡Mak a chi'! ¡Jets'kúuntaba!».[d] Le iik' túuno' ch'éeni, ka p'áat jach jejets'kil tuláakal. **40** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten jach saajke'ex? ¿Láayli' wa mina'an a feje'exe'?». **41** Chéen ba'ale' leti'obe' jach táaj sajakchajo'obe' ka jo'op' u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «¿Jach máax le máaka'? Tumen tak le iik' yéetel le k'áa'náab u'uyik u t'aano'».[e]

5 Leti'ob túune' k'ucho'ob tuláak' u tséel le k'áa'náabo', tu lu'um le geraseno'obo'.[f] **2** Jach le ku yéemel Jesús te' barcoo' taal juntúul máak tu yiknal, le máaka' chuka'an ka'ach tumen juntúul demonio yéetel ti' jóok' te' tu'ux yaan le muknalo'obo'. **3** Le máaka' ti' kaja'an ka'ach te' cementerioo'. Tak te' k'iin je'elo' ma' páajchajak u k'a'axal tubeel utia'al ma' u púuts'uli', kex ka k'a'axak yéetel cadena. **4** Leti'e' ya'ab u téenel ts'o'ok u k'a'axal u k'abo'ob bey xan u yooko'ob yéetel cadena'ob, chéen ba'ale' ku t'okiko'ob yéetel ku ko'okotsiko'ob. Ti' mix máak ka'ach yaan u muuk'il utia'al u jets'kúuntik. **5** Bul k'iin yéetel bul áak'ab táan u máan ka'ach ichil le muknalo'ob yéetel te' montañа'obo', táan u yawat yéetel táan u xo'oxotik u wíinklil yéetel tuunicho'ob. **6** Chéen ba'ale' ka tu yilaj táan u taal Jesúse' bin áalkabile' ka chinlaj tu táan.[a] **7** Ka tu k'a'am a'alaj: «¿Ba'ax ka kaxtik waye' Jesús, u Paal le Maas Nojoch Dioso'? Kin k'áat óoltiktech tu k'aaba' Dios ma' a castigarken».*[b] **8** Le demonioo' tu ya'alaj lelo' tumen Jesúse' táan ka'ach u ya'aliki': «Jóok'kech ti' le máaka'».[c] **9** Jesúse' tu k'áatajti': «¿Bix a k'aaba'?». Leti'e' tu ya'alaj: «In k'aaba'e' Legión* tumen ya'abo'on». **10** Le demonioa' tu sen k'áat óoltaj ti' Jesús ma' u túuxta'alo'ob táanxel lu'umil.[d]

11 Te' montañao' táan ka'ach u janal[e] ya'abkach k'éek'eno'obi'.[f] **12** Le demonio'ob túuno' tu k'áat óolto'ob ti' Jesús: «Cha'a k-okol ti' le k'éek'eno'obo'». **13** Jesús túune' tu cha'ajti'ob. Le demonio'obo' jóok'o'ob ti' le máako' ka ooko'ob ti' le k'éek'eno'obo';

CAP 4
a Mt 8:18
b Mt 8:23 Lu 8:22
c Mt 8:24-27 Lu 8:23-25
d Sl 89:9
e Jn 6:19

CAP 5
f Mt 8:28 Lu 8:26, 27

Columna 2
a Lu 8:28-30
b Mt 8:29 Snt 2:19
c Hch 16:17, 18
d Lu 8:31
e Mt 8:30-33 Lu 8:32-34
f Le 11:7, 8 Dt 14:8

5:7 *Wa «ma' a beetik in mu'yaj».
5:9 *Le t'aan legióno' ku meyaj ka'ach utia'al u xo'okol u soldadoilo'ob Roma. Ti' junp'éel legióne' ku tukla'al ka'ache' yaan 4,000 wa tak 6,000 soldado'obi'.

tuláakal túun le k'éek'eno'obo' tu puluba'ob te' k'áa'náab desde te' sen ka'anal lugar tu'ux yano'obo' ka láaj búulo'ob, tuláaklo'obe' kex 2,000 u túulalo'ob. **14** Le máaxo'ob kanáantik le k'éek'eno'obo' púuts'o'obe' ka bin u ya'alo'ob te' kaajo' bey xan te' mejen kajtalilo'obo'; le máako'ob túuno' taal u yilo'ob ba'ax ts'o'ok u yúuchul.[a] **15** Le ka k'ucho'ob yiknal Jesúse' tu yilo'ob kulukbal le máak oka'an ka'ach ya'abkach demonio'ob ti'o'. Le máaka' u búukintmaj u nook' yéetel tu yóol yaan; leti'ob túune' jach sajakchajo'ob. **16** Le máaxo'ob il bix úuchik u yutstal le máako' bey xan le ba'ax úuch yéetel le k'éek'eno'obo' tu tsikbalto'ob ti' le máako'ob bix úuchik tuláakalo'. **17** Le máako'ob túuno' jo'op' u k'áat óoltiko'ob ti' Jesús ka jóok'ok tu lu'umo'ob.[b]

18 Le ka na'ak Jesús te' barcoo' le máak chuka'an ka'ach tumen demonioo' káaj u sen k'áat óoltikti' ka u cha'a u bin tu yéetel.[c] **19** Chéen ba'ale' Jesúse' ma' tu yóoti', ba'axe' tu ya'alajti': «Xeen ta wotoch, xeen yiknal a láak'tsilo'ob ka a tsikbaltti'ob ba'axo'ob tu beetaj Jéeoba ta wo'olal yéetel bix úuchik u ch'a'iktech óotsilil». **20** Le máak túuno' bine' ka jo'op' u tsikbaltik tu kaajilo'ob Decápolis* tuláakal le ba'axo'ob tu beetaj Jesús tu yo'olalo', tu-

5:20 * Wa «te' lu'um tu'ux yaan le Diez Kaajo'obo'».

CAP 5

a Lu 8:35-37

b Mt 8:34

c Lu 8:38, 39

Columna 2

a Lu 8:40

b Mt 9:18
Lu 8:41, 42

c Lu 4:40

d Mt 9:20-22
Lu 8:43, 44

e Le 15:25

f Mt 14:36
Mr 6:56

g Mt 9:21

láakal túun le máako'ob u'uyo' ja'ak' u yóolo'ob.

21 Jesúse' na'ak te' barcoo' ka suunaj tuláak' u tséel le ja'o', te'elo' ya'abkach máako'ob tu much'uba'ob tu yiknal; leti' túune' p'áat tu jáal le ja'o'.[a] **22** Jairo juntúul u nojchil le sinagogao' bin u yil Jesús, le ka k'uch tu yiknale' xolaj tu táane'[b] **23** ka tu sen k'áat óoltajti': «In chan hijae' jach táaj k'oja'an.* Ko'ox ka a ts'áa a k'ab tu yóok'ol[c] utia'al ka utsak yéetel ma' u kíimil». **24** Jesús túune' bin tu yéetel. Le ya'abkach máako'obo' bino'ob tu paach Jesús, leti'obe' táan ka'ach u pe'epech'ko'ob.

25 Ichil le máako'obo' ti' yaan xan juntúul ko'olel ts'o'ok 12 años[d] káajak u sen máan k'i'ik' ti'.[e] **26** Leti'e' ts'o'ok u beeta'al u sen mu'yaj* tumen ya'ab doctoro'ob yéetel ts'o'ok u xupik tuláakal u taak'in, chéen ba'ale' ma' utschaji', ba'axe' maas k'aschaj u k'oja'anil. **27** Le ko'olela' tu yu'ubaj u tsikbalta'al le ba'axo'ob ku beetik Jesúso', le o'olal taale' ka tu ts'otuba ichil le ya'abkach máako'obo', tu nats'uba paachil ti'e' ka tu machaj u nook'.[f] **28** Tu beetaj lelo' tumen ku ya'alik ka'achi: «Wa ka in mach kex chéen u nook'e' jach je'el in wutstale'».[g] **29** Tu séeba'anil túun xu'ul u sen máan k'i'ik' ti', leti'e' tu yu'ubaj ts'o'ok u yutstal le yaayaj k'oja'anil ku mu'yajtik ka'acho'.

5:23 * Wa «ta'aytak u kíimil». **5:26** * Wa «u sen sufrir».

30 Jesúse' tu séeba'anil tu yu'ubaj yaan poder[a] ts'o'ok u luk'ulti', le o'olal tu sutuba u pakt le ya'abkach máako'obo', ka jo'op' u k'áatik: «¿Máax mach in nook'?».[b] **31** U discípulo'ob túune' tu ya'alo'obti': «Yuumtsil, táan a wilik táan a pe'epech'a'al tumen le máako'obo' ts'o'ole' ka k'áatik: ‹¿Máax machen?›». **32** Chéen ba'ale' Jesúse' seguernaj u sutkuba u yil máax mache. **33** Le ko'olel túuno' tumen u yojel ba'ax ts'o'ok u yúuchle' taale' ka xolaj tu táan Jesús, sajak yéetel táan u kikilankil, ka tu ya'alaj tuláakal u jaajil ti'. **34** Jesúse' tu ya'alajti': «Hija, tu yo'olal a feje' ts'o'ok a wutstal, xu'uluk a chi'ichnaktal,[c] ma' ken u ka'a beet a mu'yaj le k'oja'anila'».[d]

35 Le táan u t'aan Jesúso' taal jujuntúul máako'ob luk'o'ob tu yotoch Jairoe' ka tu ya'alo'obti': «¡A hijae' ts'o'ok u kíimil! Ma' tsaaj u seguer a wa'alik ti' le j-Ka'ansaj ka taalako'».[e] **36** Chéen ba'ale' Jesúse' tu yu'ubaj le ba'ax a'ala'abo' ka tu ya'alaj ti' Jairo: «Ma' a ch'a'ik saajkil, chéen e'es yaan a fe».[f] **37** Jesúse' ma' tu cha'aj u bin uláak' máako'ob tu yéeteli', chéen Pedro bey xan Santiago yéetel Juan, le suku'untsilo'obo'.[g]

38 Le ka k'ucho'ob tu yotoch Jairoe', Jesúse' tu yu'ubaj táan u sen juum u t'aan le máako'obo'. Tu yilaj xan le máako'ob ku yok'olo'ob yéetel ku yawato'obo'.[h] **39** Le ka ook te' najo' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten táan u juum a t'aane'ex yéetel táan a sen ok'ole'ex? Le chan x-ch'úupalo' ma' kimeni', chéen táan u wenel».[a] **40** Tu yo'olal lela' káaj u che'ejta'al tumen le máako'obo'. Jesús túune' ka ts'o'ok u láaj jóo'sko'obe' ook te' tu'ux yaan le chan x-ch'úupalo', tu yéetele' ook u taata yéetel u maama le chan x-ch'úupalo' bey xan le discípulo'ob taalo'ob tu yéetelo'. **41** Tu machaj túun u k'ab le chan x-ch'úupalo' ka tu ya'alajti': *«Tálita kúmi»,* lela' u k'áat u ya'al: «Chan x-ch'úupal, kin wa'aliktech: ¡Líi'-kech!».[b] **42** Tu séeba'anile' le chan x-ch'úupalo' líik'e' ka jo'op' u xíimbal (leti'e' yaan ka'ach 12 años ti'). Le máaxo'ob ilo' jach táaj ki'imakchaj u yóolo'ob, ma' tu páajtal ka'ach u creerko'ob le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo'. **43** Jesús túune' ya'ab u téenel tu ya'alajti'ob ma' u ya'aliko'ob ti' mix máak le ba'ax úucho'[c] yéetel tu ya'alaj ka ts'a'abak ba'al u jaant le chan x-ch'úupalo'.

6 Jesúse' luk' te'elo' ka bin te' lu'um tu'ux síijo',[d] u discípulo'obe' bino'ob xan tu yéetel. **2** Le ka k'uch u k'iinil sábadoe' káaj u ka'ansaj te' sinagogao'. Óoli' tuláakal le máaxo'ob ch'enxikinto' p'áat jaajap u chi'ob, ka tu ya'alo'ob: «¿Tu'ux tu kanaj le máak tuláakal le ba'alo'oba'?[e] ¿Bix úuchik u yantal u na'at yéetel u páajtalil u beetik milagro'ob?[f] **3** Le máaka', ¿ma' wa leti'e carpinteroo'?[g] ¿Ma' wa u paal María[h] yéetel u suku'un Santiago,[i] José, Judas

CAP 5

a Lu 5:17
Lu 6:19

b Lu 8:45-48

c Lu 7:50
Lu 8:48

d Mt 9:22

e Lu 8:49

f Lu 8:50
Jn 11:39, 40

g Mt 17:1
Mt 26:36, 37

h Mt 9:23-26
Lu 8:51-56

Columna 2

a Lu 8:52
Jn 11:11

b Mt 9:25
Lu 7:14
Lu 8:54
Hch 9:40

c Mr 1:42-44
Mr 7:35, 36

CAP 6

d Lu 4:16

e Jn 6:42
Jn 7:15

f Mt 13:54-58

g Isa 53:2

h Jn 6:42

i Gál 1:19

yéetel Simóni'?[a] U yíits'ino'obe',* ¿ma' wa láayli' way kaja'ano'obe'?». Yo'olal lela' le máako'obo' xu'ul u creerko'ob ba'ax ku ya'alik. **4** Le o'olal Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Juntúul profetae' tuláakal tu'ux ku k'a'amal tubeel, chéen ba'ale' ma'atech u k'a'amal tubeel te' lu'um tu'ux síijo', mix ichil u láak'tsilo'ob mix tu yotoch».[b] **5** Yo'olal lelo' ma' tu beetaj mix junp'éel milagro te'elo', chéen tu ts'áaj u k'ab yóok'ol jujuntúul k'oja'ano'ob utia'al u ts'akiko'ob. **6** Jesúse' ja'ak' u yóol ka tu yilaj mina'an u fejo'ob. Leti' túune' bin ti' tuláakal le mejen kajtalilo'ob táan u ka'ansajo'.[c]

7 Jesús túune' tu t'anaj le 12 apóstolo'obo' ka jo'op' u túuxtiko'ob a ka'aka'atúulil,[d] tu ts'áajti'ob xan páajtalil utia'al u jóo'sko'ob le demonio'obo'.[e] **8** Tu ya'alaj xan ti'ob ma' u bisko'ob mix ba'al utia'al le viajeo', mix waaj, mix sáabukaan, mix taak'in* tu bolsail u k'axnak'o'ob; chéen unaj ka'ach u bisko'ob junp'éel xóolte'.[f] **9** Tu ya'alaj xan ti'ob ka u ts'áa u xaanabo'ob yéetel ma' u búukintiko'ob ka'a yáal u nook'o'ob. **10** Ts'o'ole' tu ya'alajti'ob: «Ti' je'el ba'alak najil ka ookke'exe' p'áatene'exi' tak ken k'uchuk u yorail a jóok'le'ex ti' le kaajo'.[g] **11** Wa yaan tu'ux ma' ta k'a'amle'ex, ts'o'ole' mix tu yu'uba'al le ba'ax ka wa'alike'exo', le kéen jóok'ke'exe' tíite'ex u lu'umil a wooke'ex utia'al ka ila'ak tumen le máako'obo'».[a] **12** Leti'ob túune' bino'obe' ka tu ya'alo'ob ti' le máako'ob unaj u k'exik u tuukulo'obo'.[b] **13** Tu jóo'so'ob xan ya'ab demonio'ob,[c] yéetel tu ji'ob aceite ti' le k'oja'ano'obo' ka tu ts'ako'ob.

14 Tuláakal lelo' ojéelta'ab tumen rey Herodes, tumen ya'ab máako'ob ku t'aano'ob ka'ach ti' ba'ax ku beetik Jesús. Leti'obe' ku ya'aliko'ob: «Juan Bautistae' ts'o'ok u líi'sa'al ichil le kimeno'obo', le o'olal ku páajtal u beetik milagro'ob».[d] **15** Chéen ba'ale' uláak' máako'obe' ku ya'aliko'ob: «Le máaka' Elías». Yaan xane' ku ya'alik: «Le máaka' juntúul profeta je'ex le úuchben profeta'obo'».[e] **16** Le ka tu yu'ubaj Herodes lela' tu ya'alaj: «Le máak je'elo' Juan, le máax tin túuxtaj kúulxot'bil u poolo', leti'e' ts'o'ok u ka'a kuxkíinta'al». **17** Herodese' leti' ka'ach túuxt machbil Juan, yéetel leti' a'al ka k'a'axak yéetel ka k'a'alak cárcel. Lela' tu beetaj tu yo'olal Herodías, le máax yéetel ts'o'ok u beelo'.[f] Le ko'olela' u yatan ka'ach Filipo, u suku'un. **18** Juane' ya'ab u téenel tu ya'alaj ti' Herodes: «Ma' ma'alob ka kajlakech yéetel u yatan a suku'uni'».[g] **19** Herodíase' u p'ekmaj ka'ach Juan yéetel u k'áat u kíimse, chéen ba'ale' ma' tu páajtal ka'ach u beetik **20** tumen Herodese' sajak u beet wa ba'ax ti' Juan. Leti'e' u yojel de ke Juane' juntúul máak uts yéetel ku meyajtik Dios,[h] le o'o-

CAP 6

a Mr 3:31

b Mt 13:57 Lu 4:24 Jn 4:44

c Mt 9:35 Lu 13:22

d Lu 10:1

e Mt 10:1 Lu 9:1-6

f Mt 10:9, 10

g Mt 10:11

Columna 2

a Mt 10:14 Lu 10:10, 11 Hch 13:50, 51

b Hch 2:38 Hch 3:19

c Lu 10:17

d Mt 14:1-5 Lu 9:7-9

e Mt 16:14 Mr 8:28

f Lu 3:19, 20

g Le 18:16 Le 20:21

h Mt 11:11 Mt 21:26

6:3 *Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' ko'olelo'ob. **6:8** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «taak'in de cobre».

lal ku kanáantik ka'achi. Leti'e' cada ken u yu'ub u tsikbal Juane' ku ka'ap'éeltal u tuukul yéetel ma' tu kaxtik ba'ax u beete, kex beyo' láayli' uts tu t'aan ka'ach u yu'ubik u tsikbale'.

21 Junp'éel k'iin túune' Herodíase' páajchaj u beetik le ba'ax u k'áato', lela' leti'e ka tu festejartaj u k'iin u k'aaba' Herodeso'.[a] Te' k'iin je'elo' Herodese' tu beetaj junp'éel janal utia'al le máaxo'ob yaan autoridad ti'obo', utia'al le comandante'obo' bey xan utia'al le máaxo'ob jach k'aj óolta'ano'ob tu lu'umil Galileao'.[b] **22** U hija túun Herodíase' ooke' ka óok'otnaji. Herodes yéetel le máaxo'ob kulukbalo'ob janalo' jach utschaj tu yicho'ob le bix úuchik u yóok'oto'. Le o'olal Herodese' tu ya'alaj ti' le x-ch'úupalo': «K'áatten je'el ba'axake', je'el in ts'áaikteche'». **23** Tu ka'a a'alajti': «Je'el ba'axak ka a k'áattene' jach je'el in ts'áaikteche', tak táanchumuk in reino». **24** Le x-ch'úupal túuno' jóok'e' ka bin u ya'al ti' u maama: «¿Ba'ax unaj in k'áatik?». Leti'e' tu ya'alajti': «K'áat u pool Juan Bautista». **25** Tu séeba'anile' bin u yáalkab le x-ch'úupal yiknal Herodeso' ka tu ya'alajti': «In k'áat ka a ts'áaten jach beora u pool Juan Bautista ti' junp'éel charolaa'».[c] **26** Kex jach yaachaj u yóol le reyo' ma' tu ya'alaj wa ma' tu páajtal u ts'áaikti'i', tumen u ya'almaj tu táan tuláakal u yu'ulab je'el u ts'áaikti' je'el ba'axak ka u k'áate'. **27** Le reyo' tu séeba'anil tu túuxtaj juntúul ti' u soldado'ob utia'al ka u taas u pool Juan. Le soldado túuno' bin te' tu'ux k'ala'ano' ka tu kúulxot'taj u pool. **28** Ka tu taasaj u pool Juan ti' junp'éel charolae' ka tu ts'áaj ti' le x-ch'úupalo', leti' túune' tu bisaj ti' u maama. **29** Le ka tu yu'ubaj u discípulo'ob Juan ba'ax ts'o'ok u yúuchle' taal u ch'a'ob u wíinklile' ka tu ts'áajo'ob ti' junp'éel muknal.

30 Le apóstolo'ob túuno' tu much'uba'ob tu yiknal Jesúse' ka tu tsikbalto'obti' tuláakal le ba'axo'ob tu beeto'ob yéetel tu ka'anso'obo'.[a] **31** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Ko'one'ex ti' junp'éel lugar tu'ux mix máak yani' ka a chan je'elsaba'ex».[b] Tumen ya'ab máako'ob ku taalo'ob yéetel ku bino'obe' leti'obe' mina'an ka'ach mix u súutukil utia'al u janalo'ob. **32** Le o'olal na'ako'ob ti' junp'éel barcoe' ka bino'ob ti' junp'éel lugar tu'ux mix máak yani', bino'ob utia'al ka yanako'ob tu juunalo'obi'.[c] **33** Chéen ba'ale' ila'ab u bino'ob, le o'olal ojéelta'ab tumen ya'abkach máako'ob. Bey túuno' u kajnáalilo'ob tuláakal le kaajo'obo' bino'ob áalkabile' ka k'ucho'ob táanil ti' leti'ob. **34** Le ka éem Jesús ti' le barcoo' tu yilaj le sen ya'abkach máako'obo' ka tu ch'a'aj óotsilil ti'ob[d] tumen beyo'ob tamano'ob mina'an máax kanáantko'obe'.[e] Ka túun jo'op' u ka'ansikti'ob ya'ab ba'alo'ob.[f]

CAP 6

a Gé 40:20-22

b Mt 14:6-12

c Mt 14:8

Columna 2

a Lu 9:10

b Mt 11:29
Mt 14:13

c Jn 6:1, 2

d Mt 14:14
Heb 4:15

e 1Re 22:17
Isa 53:6
Eze 34:5, 8
Mt 9:36

f Isa 61:1
Lu 9:11

CAP 6

35 Te' hora je'elo' táan u yée'same'ental, u discípulo'ob Jesús túune' náats'o'ob tu yiknale' ka tu ya'alo'obti': «Táan u yáak'abtal, ku ts'o'okole' mix máak kajakbal waye'.[a] **36** A'alti'ob ka xi'iko'ob, beyo' je'el u páajtal u bin u mano'ob ba'al u jaanto'ob te' kaajo'ob yéetel te' kajtalilo'ob yano'ob naats'o'».[b] **37** Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «Te'ex unaj a ts'áaike'ex ba'al u jaanto'ob». Leti'ob túune' tu ya'alo'obti': «¿Yaan wa túun k-bin man 200 denarios* waaj utia'al u jaanto'ob?».[c] **38** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «¡Xeen a wile'ex jayp'éel waaj yaante'ex!». Ka ts'o'ok u yilko'ob jayp'éel yane' tu ya'alo'ob: «Yaan cinco waajo'ob yéetel ka'atúul kayo'ob».[d] **39** Jesús túune' tu ya'alaj ti' le máako'ob ka much'lako'ob yéetel ka kulako'ob yóok'ol le ya'ax su'uko'.[e] **40** Ka túun kulajo'ob; yaan tu'uxe' kulaj 50 wa tak 100 máako'obi'. **41** Ka ts'o'oke' tu ch'a'aj le cinco waajo'ob yéetel le ka'atúul kayo'obo', paakatnaj ka'ane' ka tu beetaj junp'éel oración.[f] Ts'o'ole' tu xet'aj le waajo'obo' ka jo'op' u ts'áaik ti' u discípulo'ob utia'al ka u t'oxo'ob ti' le máako'obo' yéetel tu t'oxaj le ka'atúul kayo'ob ichil tuláakal le máako'obo'. **42** Bey túuno' tuláaklo'ob jaano'ob yéetel na'ajchajo'ob. **43** Le ka tu molo'ob le u xéexet'al waaj p'áato' chu'up 12 xaako'ob, yéetel tu molo'ob u yalab le kayo'.[g] **44** Tuláakal le máaxo'ob jaant le waajo'obo' 5,000 xiibo'ob.

45 Chéen p'el ts'o'okiko'obe' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob ka na'akako'ob te' barcoo' yéetel ka xi'iko'ob táanil ti' leti' te' tuláak' u tséel le ja'o', tu tojil Betsaida. Leti' túune' p'áat u yil u bin le ya'abkach máako'obo'.[a] **46** Ka ts'o'ok u láaj bino'obe' leti'e' na'ak ti' junp'éel montaña utia'al u orar.[b] **47** Ka áak'abchaje' le barcoo' ts'o'ok u náakal chúumuk k'áa'náab, chéen ba'ale' Jesúse' láayli' tia'an te' montañao'.[c] **48** Le ma' ya'ab u bin u sáastalo'* tu yilaj istikyaj u bin u discípulo'ob yéetel le barcoo' tumen aktáan ti'ob ku jaats' le iik'o'. Leti' túune' bin xíimbalil yóok'ol le ja' utia'al u yilko'ob, chéen ba'ale' tu beetaj bey nuka'aj k'áatmáan tu yiknalo'obe'. **49** Leti'ob túune' le ka tu yilo'ob yaan máax ku taal u xíimbal yóok'ol le ja'o' jo'op' u yawat a'aliko'ob: «¡Juntúul ja'asaj óol!». **50** Tuláaklo'ob ja'ak' u yóolo'ob ka tu yilo'ob. Chéen ba'ale' Jesúse' tu séeba'anil tu ya'alajti'ob: «¡Ma' a sajaktale'ex! Teen, ma' a ch'a'ike'ex saajkil».[d] **51** Leti'e' na'ak te' barco tu yéetelo'obo' ka túun jéets' le iik'o'. Tu yo'olal lelo' leti'obe' jach ja'ak' u yóolo'ob. **52** Leti'obe' láayli' ma' u na'ato'ob ka'ach bix úuchik u ya'abkuntik Jesús le waajo'obo'; leti'obe' láayli' ma' tu páajtal ka'ach u na'atko'ob le ba'alo'oba'.

Columna 2

a Mt 14:15-21 Lu 9:12-17

b Jn 6:5

c 2Re 4:42-44 Mt 15:33 Jn 6:7

d Jn 6:9

e Jn 6:10-13

f Mr 8:6 Lu 24:30 Hch 27:35

g Mt 14:20 Lu 9:17 Jn 6:13

a Mt 14:22

b Mt 6:6 Mt 14:23 Mr 1:35 Lu 6:12

c Mt 14:24-33 Jn 6:16-21

d Mt 14:27 Jn 6:20

6:37 * Ilawil página 2561.

6:48 * Ma' xaane' kex láas 3:00 tak láas 6:00 de la mañana.

53 Le ka ts'o'ok u ch'aktiko'ob le k'áa'náabo' k'ucho'ob tu lu'umil Genesaret, te'elo' ti' tu k'axo'ob le barcoo'.[a] **54** Le ka éemo'ob te' barcoo' le máako'obo' tu k'aj óolto'ob Jesús. **55** Le o'olal le máako'obo' bino'ob áalkabil ti' tuláakal le kaajo'ob yano'ob naats'o', ka túun jo'op' u bisko'ob ti' camilla'ob le máaxo'ob k'oja'ano'ob te' tu'ux ku yu'ubiko'ob u ya'ala'al tia'an Jesúso'. **56** Le kéen okok ka'ach Jesús te' kaajo'ob, te' nukuch kaajo'ob wa te' kajtalilo'obo' ku bisa'al ka'ach le k'oja'ano'ob te' k'íiwiko', yéetel ku k'áat óolta'alti' ka u cha'a u machko'ob kex chéen u flecoil u nook'.[b] Tuláakal túun le máaxo'ob macho' utschajo'ob.

7 Jujuntúul fariseo'ob yéetel escriba'obe' luk'o'ob Jerusalén[c] ka taalo'ob te' tu'ux yaan Jesúso' ka tu much'uba'ob tu ba'pach.[c] **2** Leti'obe' tu yilo'ob táan u janal jujuntúul u discípulo'ob Jesús éek' u k'abo'ob, lela' u k'áat u ya'ale' ma' u p'o'omaj u k'abo'ob je'ex suuk u beeta'ale'. **3** (Le fariseo'ob yéetel tuláakal le judío'obo' ma' tu janalo'ob wa ma' u p'o'omaj u k'abo'ob tak tu kúuko'obi'. Leti'obe' jach suuka'an u beetko'ob le ba'ax ka'ansa'anti'ob tumen u yúuchben láak'tsilo'obo'. **4** Ts'o'ole' cada ken suunako'ob k'íiwike' ma'atech u janalo'ob wa ma' tu p'o'ikuba'ob. Leti'obe' ya'ab uláak' ba'ax suuk u beetko'ob je'ex ka'ansa'anilti'obe', je'ex u t'ubiko'ob le copa'ob ich ja'o' bey xan le pichelo'ob yéetel le vaso'ob de cobreo').[a] **5** Yo'olal lelo' le fariseo'ob yéetel le escriba'obo' tu k'áato'ob ti' Jesús: «¿Ba'axten a discípulo'obe' ma'atech u beetko'ob le ba'ax suuk u beeta'al tumen le úuchben máako'obo'? ¿Ba'axten ku jaantik u yo'ocho'ob kex éek' u k'abo'ob?».[b] **6** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «J-ka'ap'éel iche'ex, jach jaaj le ba'ax tu ya'alaj le profeta Isaías ta wo'olale'exa': ‹Le kaaja' chéen yéetel u chi' ku alabarken, chéen ba'ale' u puksi'ik'ale' jach náach yanil ti' teen.[c] **7** Chéen kunel u seguer u adorarken, tumen le ba'axo'ob ku ka'ansiko' chéen ti' máako'ob u taal›.[d] **8** Te'exe' ka p'atke'ex juntséelil ba'ax ku ya'alik Dios utia'al a beetke'ex chéen le ba'axo'ob suuk u beetik le máako'obo'».[e]

9 Ts'o'ole' tu ya'alaj xan ti'ob: «Te'exe' jach a wojel a ts'áa'ex juntséelil le ba'ax u ya'almaj Dios chéen utia'al a beetke'ex le ba'axo'ob suuka'ante'exo'.[f] **10** Moisése' tu ya'alaj: ‹Unaj a respetartik a papá bey xan a maama›,[g] tu ya'alaj xan: ‹Le máax ku k'aak'ast'aan tu contra u papá wa u maamae' unaj u kíimsa'al›.[h] **11** Chéen ba'ale' te'exe' ka wa'alike'exe' juntúul máake' je'el u páajtal u ya'alik ti' u papá wa ti' u maamae': ‹Ma' tu páajtal in wáantkech, tumen tuláakal ba'ax yaantene' *corbán* (u k'áat u ya'ale' junp'éel ba'ax k'uba'an ti' Dios)›. **12** Bey túuno' te'exe' ma' ta cha'ike'ex u beetik

CAP 6
a Mt 14:34-36
b Mt 9:20 Mr 5:25-28 Lu 8:43, 44 Hch 19:11, 12
CAP 7
c Mt 15:1
Columna 2
a Mt 23:25 Lu 11:38, 39
b Mt 15:2
c Mt 15:7-9
d Isa 29:13
e Gál 1:14 Col 2:8
f Mt 15:3-6
g Éx 20:12 Dt 5:16 Ef 6:2
h Éx 21:17 Le 20:9 Pr 20:20

máak mix ba'al tu yo'olal u papá wa tu yo'olal u maama.[a] **13** Le kéen a ka'anse'ex ti' u maasil le ba'ax suuk a beetke'exo' ka mixba'alkúuntike'ex le ba'ax u ya'almaj Dioso'.[b] Ts'o'ole' ka beetke'ex uláak' ba'alo'ob je'ex lela'».[c] **14** Jesúse' tu ka'a t'anaj le ya'abkach máako'obo' ka tu ya'alajti'ob: «Ch'enxikintene'ex yéetel ch'a'nu'ukte'ex ba'ax kin wa'alik.[d] **15** Le ba'ax beetik u k'astal máako' ma' leti'e ba'ax ku yokol tu wíinklilo', ba'axe' leti'e ba'axo'ob ku jóok'ol tu puksi'ik'al máako'».[e] **16** *—

17 Le ka luk' Jesús tu yiknal le máako'obo' ook ichil junp'éel naj, te'elo' u discípulo'obe' tu k'áato'obti' ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax tu ya'alo'.[f] **18** Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «¿Tak wa te'ex ma' ta na'ate'exi'? ¿Ma' wa ta wilke'exe' le ba'ax ku yokol tu wíinklil máako' ma' tu beetik u k'astal máak? **19** Tumen lelo' ma' tu puksi'ik'al máak ku bini', ba'axe' tu nak', kéen ts'o'okke' ku máansik». Yéetel le ba'ax tu ya'ala' tu ye'ese' tuláakal janale' ma'alob utia'al jaantbil. **20** Tu ya'alaj xan: «Le ba'ax k'askúuntik máako' leti'e ba'ax ku jóok'ol tu puksi'ik'alo',[g] **21** tumen tu puksi'ik'al máake'[h] ku jóok'ol le k'aak'as tuukulo'oba': u núupk'ebantal,* u yookol, u kíimsik u yéet máakil, **22** u tusik u núup,* u sen ts'íiboltik u yantal ya'ab ba'alo'ob ti', u beetik ba'al k'aas, u tuus, u kuxtal x-ma' su'talil, u k'uuxil tumen mina'anti' ba'ax yaan ti' u maasil, u pooch'il, u ka'antal u yich yéetel u beetik ba'alo'ob x-ma' na'atil. **23** Tuláakal le k'aak'as ba'alo'oba' tu puksi'ik'al máak ku jóok'ol yéetel ku k'askúuntiko'ob máak».

24 Jesús túune' luk' te'elo' ka bin naats' ti' u kaajil Tiro yéetel Sidón.[a] Leti' túune' ook ti' junp'éel naj tumen ma' u k'áat ka'ach ka ojéelta'ak wa tia'ani'; chéen ba'ale' kex beyo' ojéelta'abi. **25** Chéen p'elak k'uchik Jesús te'elo' ojéelta'ab tumen juntúul ko'olel de ke tia'ani', ka túun bin xoltal tu táan.[b] U chan hija le ko'olela' oka'an ka'ach juntúul demonio ti'. **26** Le ko'olela' Grecia u taal, chéen ba'ale' kaja'an Fenicia, tu lu'umil Siria; leti'e' tu sen k'áataj ti' Jesús ka u jóo's le demonio oka'an ti' u hijao'. **27** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti': «Cha'a u na'ajtal táanil le paalalo'obo' tumen ma' ma'alob ka ch'a'abak u yo'och waaj le paalalo'ob utia'al ka ts'a'abak ti' le mejen peek'o'obo'».[c] **28** Le ko'olelo' tu ya'alajti': «Jaaj a t'aan, Yuumtsil, chéen ba'ale' le mejen peek'o'obo' ku jaantiko'ob u xiixel le waaj ku jutik le mejen paalalo'ob yáanal le mesao'». **29** Jesús túune' tu ya'alajti':

CAP 7

a 1Ti 5:8

b Mt 15:6

c Mr 7:3

d Mt 15:10

e Mt 15:11
Tit 1:15

f Mt 15:15-20

g Mt 15:18

h Gé 6:5
Gé 8:21
Jer 17:9

Columna 2

a Mt 15:21

b Mt 15:22-28

c Mt 10:5, 6
Mt 15:26
Ro 9:4
Ef 2:12

7:16 *Yaan úuchben ts'íibo'ob ich griegoe' ma'atech u taasko'ob le versículoa', lela' ku ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'. **7:21** *Ilawil página 2573.

7:22 *Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil juntúul íichamtsil wa juntúul atantsil yéetel máax ma' u núupi'.

«Suunen ta wotoch, ma' a tuklik mix ba'al, tu yo'olal le ba'ax ta wa'alo' ts'o'ok u jóok'ol le demonio ti' a hijao'».[a] **30** Le ko'olel túuno' bin tu yotoch, ka k'uche' tu yilaj chilikbal le chan x-ch'úupal te' camao', ts'o'ok u jóok'ol le demonio ti'o'.[b]

31 Ka luk' Jesús tu ka'atéen naats' ti' Tiroe' máan tu kaajil Sidón utia'al u bin te' Mar de Galileao', máan xan chúumuk ti' u kaajilo'ob Decápolis.*[c] **32** Te' túuno' bisa'ab yiknal Jesús juntúul máak kóok yéetel istikyaj u jóok'ol u t'aan,[d] ka k'áat óolta'ab ti' ka u ts'áa u k'ab tu yóok'ol le máaka'. **33** Jesús túune' tu bisaj junpáayil, náach ti' le ya'abkach máako'obo', ka tu ts'áaj u dedos tu xikin le máako' yéetel ka ts'o'ok u túube' tu machaj u yaak' le máako'.[e] **34** Paakatnaj ka'ane', tu taam ch'a'aj u yiik'e' ka tu ya'alaj: *«Éfata»,* lela' u k'áat u ya'al: «Je'epajkech». **35** Le máak túuno' je'epaj u xikin,[f] xu'ul u t'i'ilil u yaak', ka túun páajchaj u t'aan ma'alob. **36** Jesús túune' tu k'ubéentajti'ob ma' u ya'aliko'ob mix ba'al,[g] chéen ba'ale' wa maas táan u ya'alikti'ob ma' u tsikbaltiko'obe' maas táan u beetko'ob.[h] **37** Le ya'abkach máako'obo' jach ja'ak' u yóolo'obe'[i] ka jo'op' u ya'aliko'ob: «Tuláakal le ba'alo'oba' jach ma'alob úuchik u beetik. Tak le kóoko'obo' ku beetik u je'epajal u xikno'ob yéetel le mudo'obo'* ku beetik u t'aano'ob».[a]

8 Te' k'iino'ob xan je'elo' much'laj tu ka'atéen ya'abkach máako'ob yiknal Jesús, chéen ba'ale' mina'an ka'ach ba'al u jaanto'ob. Jesús túune' tu túuxtaj t'anbil u discípulo'obe' ka tu ya'alajti'ob: **2** «Kin ch'a'ik óotsilil ti' le ya'abkach máako'oba'[b] tumen ts'o'ok óoxp'éel k'iin p'áatko'ob tin wiknal yéetel ma' u jaanto'ob mix ba'ali'.[c] **3** Wa ka in túuxto'ob tu yotocho'ob mix ba'al u jaanto'obe' je'el u desmayaro'ob te' bejo'. Ts'o'ole' yaan ti' leti'obe' jach náach tu'ux u taalo'ob». **4** Chéen ba'ale' u discípulo'obe' tu ya'alo'obti': «Waye' mix máak yaan, ¿tu'ux je'el u ma'anal waaj utia'al u láaj tséenta'alo'obe'?». **5** Chéen ba'ale' leti'e' tu k'áatajti'ob: «¿Jayp'éel waaj yaante'ex?». Leti'obe' tu núuko'ob: «Siete u p'éelal».[d] **6** Jesús túune' tu ya'alaj ti' le ya'abkach máako'ob ka kulako'ob te' lu'umo'. Tu ch'a'aj xan le siete waajo'obo' ka tu ts'áaj gracias ti' Dios, tu xet'o'obe' ka jo'op' u ts'áaik ti' u discípulo'ob utia'al ka u t'oxo'ob, leti'ob túune' tu t'oxo'ob ti' le ya'abkach máako'obo'.[e] **7** Ti' leti'obe' yaan xan wa jaytúul mejen kayo'ob. Jesúse' ka ts'o'ok u beetik junp'éel oracióne' tu ya'alaj xan ti'ob ka u t'oxo'ob. **8** Bey túuno' tuláaklo'ob jaano'ob yéetel na'ajchajo'ob, ka mo'ol le u xéexet'al p'áato' chu'up siete

CAP 7

a Mt 15:28

b Jn 4:49-51

c Mt 15:29

d Mt 9:32, 33 Lu 11:14

e Mr 8:23 Jn 9:6

f Isa 35:5 Mt 11:5 Mt 15:30

g Isa 42:2 Mt 8:3, 4 Mr 5:42, 43

h Mr 1:43-45

i Hch 14:11

Columna 2

a Isa 35:5, 6 Mt 15:31

CAP 8

b Mt 14:14 Mr 6:34

c Mt 15:32-38

d Mr 6:38

e Mr 6:41

7:31 * Wa «te' lu'um tu'ux yaan le Diez Kaajo'obo'».

7:37 * Wa «tooto'obo'».

xúuxako'ob.[a] **9** Te'elo' yaan ka'ach kex 4,000 xiibo'obi'. Ka ts'o'oke' tu ya'alajti'ob je'el u páajtal u bino'obe'.

10 Jesús túune' tu séeba'anile' na'ak te' barco yéetel u discípulo'obo' ka bino'ob tu lu'umil Dalmanuta.[b] **11** Te'elo' taal le fariseo'obo' ka jo'op' u ba'atelt'aano'ob yéetel Jesús. Utia'al túun u probarko'obe' tu k'áato'obti' ka u ye'esti'ob junp'éel señal ku taal ti' Dios.[c] **12** Jesúse' jach yaachaj u yóole' ka tu ya'alaj: «¿Ba'axten le generacióna' táan u kaxtik junp'éel señal?[d] Tu jaajil kin wa'alikte'exe' mix junp'éel señal kun ts'aabil ti' le generacióna'».[e] **13** Ka ts'o'ok u ya'alik lela' luk' tu yiknalo'obe' ka na'ak tu ka'atéen te' barco utia'al u bin tuláak' u tséel le ja'o'.

14 Chéen ba'ale' le discípulo'obo' tu'ub u bisko'ob waaj, jach chéen junp'éel waaj yaan ka'ach ti'ob te' barco utia'al u jaanto'obo'.[f] **15** Jesús túune' tu ya'alajti'ob jach ba'ax unaj u beetko'ob: «Jach p'il a wiche'ex, kanáantaba'ex ti' u levadura le fariseo'obo' bey xan ti' u levadura Herodes».[g] **16** Le o'olal le discípulo'obo' káaj u ba'atelt'aano'ob tu yo'olal le waaj ma' tu biso'obo'. **17** Ka tu yu'ubaj Jesús lelo' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten ma' tu xu'ulul a wa'alike'ex mina'an waaj? ¿Láayli' wa ma' ta na'atke'ex mix ta ch'a'nu'uktike'ex ba'ax in k'áat in wa'ale'? ¿Láayli' wa ma' tu páajtal u na'atik mix ba'al a puksi'ik'ale'exe'? **18** ‹¿Ma' wa tu páajtal a paakate'ex kex yaan a wiche'ex? ¿Ma' wa tu páajtal a wu'uyike'ex mix ba'al kex yaan a xikne'ex?› ¿Ma' wa k'aja'ante'ex **19** jayp'éel xaako'ob ta chupe'ex le ka tin xet'aj le cinco waajo'ob[a] utia'al le 5,000 mil xiibo'obe'?». Leti'obe' tu núuko'ob: «Doce xaako'ob[b]». **20** «Le ka tin xet'aj le siete waajo'ob utia'al le 4,000 xiibo'obe', ¿jayp'éel xúuxako'ob chu'up le ka ta mole'ex le u xéexet'al p'áato'?». Leti'obe' tu núuko'ob: «Siete xúuxako'ob».[c] **21** Ka túun tu ya'alajti'ob: «¿Láayli' wa ma' ta na'atke'ex ba'ax in k'áat in wa'ale'?».

22 Le ka k'ucho'ob Betsaidae' taasa'ab tu yiknal Jesús juntúul máak ch'óop. Le máako'ob túuno' tu sen k'áato'obti' ka u ts'ake.[d] **23** Leti' túune' tu machaj u k'ab le máak ch'óopo' ka tu jóo'saj paachil ti' le kaajo'. Ka ts'o'ok u túubik u yicho'obe'[e] tu ts'áaj u k'ab tu yóok'ole' ka tu k'áatajti': «¿Yaan wa ba'ax ku páajtal a wilik?». **24** Le máak túuno' tu líi'saj u yiche' ka tu ya'alaj: «Yaan, le ba'axo'ob kin wilko' bey máako'obe', táan in wilik ba'alo'ob bey u kúukulal che'obe', chéen ba'ale' táan u xíimbalo'ob». **25** Jesús túune' tu ka'a ts'áaj u k'abo'ob yóok'ol u yich le máako', ka túun sáasilchaj u yich le máako', ka béeychaj u paakat tubeel yéetel u k'aj óoltik tuláakal ba'ax ku yilik. **26** Ka ts'o'oke' Jesúse' tu ya'alajti' ka xi'ik tu yotoch, chéen ba'ale' tu ya'alajti': «Ma' a wokol te' kaaj je'ela'».

CAP 8

a Mt 15:37

b Mt 15:39

c Mt 16:1-3

d Mt 12:38
Jn 6:30

e Mt 16:4

f Mt 16:5-12

g Mt 16:6
Lu 12:1

Columna 2

a Mr 6:38

b Mt 14:20
Mr 6:43
Lu 9:17
Jn 6:13

c Mt 15:37

d Mr 6:56

e Mr 7:32, 33
Jn 9:1, 6

27 Jesús yéetel u discípulo'obe' bino'ob tu kajtalilo'ob Cesarea de Filipo, te' bejo' káaj u k'áatikti'ob: «Le máako'obo', ¿máaxen u ya'aliko'ob?».[a] **28** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Yano'obe' ku ya'aliko'obe' Juan Bautista,[b] uláak'o'obe' Elías,[c] uláak'o'ob xane' juntúul ti' le profeta'obo'». **29** Jesús túune' tu k'áatajti'ob: «Kux túun te'ex, ¿máaxen a wa'alike'ex?». Pedroe' tu núukaj: «Teech le Cristoo'».[d] **30** Leti'e' tu jach k'ubéentajti'ob ma' u ya'aliko'ob ti' mix máak máax leti'.[e] **31** Káaj xan u ya'alikti'obe' u Paal máake' ya'ab ba'alo'ob ken u mu'yajte. Tu ya'alajti'obe' yaan u p'ekta'al tumen u nuuktakil le kaajo', tumen u nuuktakil le sacerdote'obo' bey xan tumen le escriba'obo'. Tu ya'alajti'ob xan yaan u kíimsa'al[f] yéetel yaan u líi'sa'al tu yóoxp'éel k'iin.[g] **32** Jesúse' juntaats' úuchik u ya'alikti'ob, ma' tu ta'akaj mix ba'al ti'obi'. Chéen ba'ale' Pedroe' tu bisaj junpáayile' ka tu táajt'antaj.[h] **33** Jesúse' tu sutuba u pakt u discípulo'obe' ka tu táajt'antaj Pedro, tu ya'alajti': «¡Tselaba tin táan Satanás!,* tumen teche' ma' ta tuukul je'ex u tuukul Diose', ba'axe' je'ex u tuukul wíinike'».[i]

34 Tu ya'alaj xan ti' u discípulo'ob yéetel ti' le ya'abkach máako'ob ka u nats'uba'ob tu yiknalo', tu ya'alajti'ob: «Wa yaan máax u k'áat taal tin paache' u p'ektuba yéetel u ch'a' u che'il u mu'yaj,* ka taalak mantats' tin paach.[a] **35** Tumen le máax u k'áat u salvart u kuxtale' yaan u perdertik, chéen ba'ale' le máax ku perdertik u kuxtal tin wo'olal yéetel tu yo'olal le Reinoo'* yaan u salvartik.[b] **36** U jaajile', ¿ba'ax utsil je'el u jóo'sik máak wa ku tia'alintik tuláakal yóok'ol kaab chéen ba'ale' ku bo'otik yéetel u kuxtal?[c] **37** ¿Yaan wa ba'ax je'el u ts'áaik máak tu yo'olal u kuxtale'?[d] **38** Tumen ichil le k'eban generación ku traicionartik Diosa' le máax ku su'laktal tin wo'olal bey xan tu yo'olal ba'ax kin wa'alike' u Paal máake' yaan xan u su'laktal tu yo'olal[e] le kéen taalak yéetel u poder u Taata bey xan yéetel le ángelo'ob u yéeymo'ob».[f]

9 Ka ts'o'oke' tu ya'alaj xan ti'ob: «Tu jaajil kin wa'alikte'exe' yaan jujuntúul ti' le máaxo'ob wa'alakbalo'ob wayo' ma' kun kíimlo'ob táanil ti' u yilko'ob u k'uchul u Reino Dios yéetel u páajtalil».[g] **2** Ka ts'o'ok túun u máan seis díase' Jesúse' bin ti' junp'éel ka'anal montaña, tu bisaj Pedro, Santiago yéetel Juan. Te'elo' ti' p'áato'ob tu juunalo'obi'. Leti'obe' tu yilo'ob bix úuchik u jelpajal Jesús tu táano'ob.[h] **3** U nook'e' p'áat táan u léembal yéetel jach táaj sakchaji, maas ti' le buka'aj je'el u páajtal u sakkúunta'al junp'éel

CAP 8

a Mt 16:13-15 Lu 9:18, 19

b Mt 14:1, 2 Mr 6:14

c Mr 9:11

d Mt 16:16 Lu 9:20 Jn 1:40, 41 Jn 6:68, 69

e Mt 16:20 Mr 9:9 Lu 9:21, 22

f Mt 26:2

g Mt 16:21 Mt 17:22, 23

h Mt 16:22

i Mt 16:23

Columna 2

a Mt 10:38 Mt 16:24 Lu 9:23 Lu 14:27

b Mt 10:39 Mt 16:25 Lu 9:24 Jn 12:25 Ap 12:11

c Mt 16:26 Lu 9:25

d Sl 49:8

e Mt 10:33 Lu 9:26 Lu 12:9 2Ti 1:7, 8

f Mt 16:27 Mt 25:31 2Te 1:7

CAP 9

g Mt 16:28 Lu 9:27

h Mt 17:1-8 Lu 9:28-36

8:33 * Wa «K'aasilba'al».

8:34 * Ilawil «U che'il mu'yaj», página 2584. **8:35** * Wa «tu yo'olal le ma'alob péektsilo'».

nook'e'. **4** Tu táano'ob xane' chíikpaj Elías yéetel Moisés táan u tsikbalo'ob yéetel Jesús. **5** Pedro túune' tu ya'alaj ti' Jesús: «J-Ka'ansaj, yaaske tia'ano'on waye', ko'one'ex beetik óoxp'éel najo'ob de nook': junp'éel a tia'ali', junp'éel u tia'al Moisési' yéetel junp'éel u tia'al Elíasi'». **6** Pedroe' ma' u yojel ka'ach ba'ax je'el u ya'alike' tumen tuláaklo'ob jach sajakchaja'ano'ob. **7** Te' súutuko' chíikpaj xan junp'éel múuyale' ka pi'ixo'ob; ichil le múuyalo' jóok' le t'aana':[a] «Lela' in Hijo, jach in yaabiltmaj;[b] u'uye'ex u t'aan».[c] **8** Chéen ba'ale' le ka téek paakatnajo'ob tu ba'pacho'obe' ma' tu yilo'ob mix máak tu yiknalo'obi', chéen Jesús.

9 Le táan u taal u yéemlo'ob te' montañao', Jesúse' tu jach a'alajti'ob ma' u ya'aliko'ob ti' mix máak le ba'ax tu yilo'obo'[d] tak ken líi'sa'ak u Paal máak ichil le kimeno'obo'.[e] **10** Leti'ob túune' tu beeto'ob le ba'ax a'ala'abti'obo',* chéen ba'ale' káaj u tsikbaltiko'ob tu baatsilo'ob ba'ax u k'áat u ya'al u líi'sa'al u Paal máak ichil le kimeno'obo'. **11** Ka túun káaj u k'áatko'ob ti' Jesús: «¿Ba'axten le escriba'obo' ku ya'aliko'ob yáax[f] Elías[g] kun taal?». **12** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «U jaajile' yáax Elías kun taal, yéetel yaan u yutskíintik tuláakal ba'al.[h] Wa beyo', ¿ba'axten túun ts'íibta'ab de ke u Paal máake' yaan u mu'yajtik ya'ab ba'alo'ob[a] yéetel yaan u p'ekta'al?[b] **13** Tene' kin wa'alikte'exe' Elíase'[c] ts'o'ok u taal, chéen ba'ale' le máako'obo' tu beeto'obti' je'el ba'axak tu yóoto'obe', je'ex ts'íibta'anil kun úuchulti'e'».[d]

14 Le táan u taal u náats'lo'ob yiknal u maasil discípulo'obo' tu yilo'ob ba'pachta'ano'ob tumen ya'abkach máako'ob yéetel táan u ba'atelt'aan jujuntúul escriba'ob tu yéetelo'ob.[e] **15** Chéen ba'ale' ka ila'ab Jesús tumen le ya'abkach máako'obo' p'áat ma' tu kaxtik ba'ax u beeto'ob, ka túun bino'ob áalkabil u k'amo'ob. **16** Jesús túune' tu k'áatajti'ob: «¿Ba'ax ka ba'atelt'antike'ex?». **17** Juntúul ichil le ya'abkach máako'obo' tu núukajti': «J-Ka'ansaj, tin taasajtech in paal tumen ti' leti'e' oka'an juntúul demonio beet u p'áatal mudoil.*[f] **18** Le kéen u mache' ku lúu'sik lu'um, le xi'ipal túuno' ku yóomankil u chi', ku karach'tik u koj yéetel ku lúubul u muuk'. Tin wa'alaj túun ti' a discípulo'ob ka u jóo'so'ob le demonio ti'o', chéen ba'ale' ma' béeychajo'obi'». **19** Jesúse' tu ya'alaj ti' le máako'obo': «Máake'ex mina'an a feje'ex,[g] ¿tak ba'ax k'iin k'a'abéet in wantal ta wéetele'ex? ¿Tak ba'ax k'iin k'a'abéet u chúukpajal in wóol in wáante'ex? Taase'ex le xi'ipal wayo'».[h] **20** Ka túun taasa'ab le xi'ipal tu yiknalo'. Chéen

CAP 9

a Lu 3:22 Jn 12:28

b Sl 2:7 Isa 42:1 Mt 3:17 2Pe 1:17

c Dt 18:15 Mt 17:5 Lu 9:35 Hch 3:22, 23

d Mt 12:15, 16 Mr 8:29, 30

e Mt 17:9 Lu 9:36

f Mt 17:10

g Mal 4:5, 6 Mr 8:27, 28

h Mt 17:11

Columna 2

a Da 9:26

b Sl 22:6, 7 Isa 50:6 Isa 53:3 Lu 23:11

c Mt 11:13, 14 Lu 1:13, 17

d Mt 17:12

e Lu 9:37

f Mt 17:14-17 Lu 9:38-42

g Dt 32:20

h Mt 17:17 Lu 9:41

9:10 * Uláak' bix u traducirta'ale' «Leti'obe' ma' tu ya'alo'ob ti' uláak' máako'obi'».

9:17 * Wa «u toottal».

ba'ale' le ka ila'ab Jesús tumen le demonioo' tu séeba'anil tu beetaj u léekel le xi'ipalo'. Le xi'ipalo' lúube' ka jo'op' u ba'likuba lu'um táan u yóomankil u chi'. **21** Jesús túune' tu k'áataj ti' u papá le xi'ipalo': «¿Úuch wa káajak u yúuchulti' beyo'?». Leti'e' tu núukaj: «Desde tu chichnil. **22** Ya'ab u téenele' le demonioo' ku beetik u lúubul ich k'áak' wa ich ja' utia'al u kíimsik. Ch'a'to'on óotsilil yéetel áanto'oni', wa je'el u páajtal a ts'akike', ts'ake». **23** Jesúse' tu ya'alajti': «¿Ba'axten ka wa'alik: ‹Wa je'el u páajtale'›? Utia'al máax yaan u feje' tuláakal ba'al je'el u páajtale'».[a] **24** Tu séeba'anile' u papá le xi'ipalo' tu k'a'am a'alaj: «¡Yaanten fe! ¡Áanten tu'ux ku bineltikten fe!».[b]

25 Le ka tu yilaj Jesús áalkabil u taal ya'abkach máako'ob tu yiknalo'obe' tu k'eyaj le demonioo', tu ya'alajti': «K'asa'an demonio,* tene' kin wa'aliktech ka jóok'kech ti' le xi'ipala' yéetel ma' a suut okol ti'».[c] **26** Le demonio túuno' awatnaji yéetel tu beetaj u sen p'u'up'uchkuba lu'um le xi'ipalo', ka ts'o'oke' le demonioo' jóok'i, ka p'áat bey kimen le xi'ipalo', le o'olal óoli' tuláakal le máako'obo' káaj u ya'aliko'ob: «¡Kíimi!». **27** Chéen ba'ale' Jesúse' tu machaj tu k'abe' ka tu líi'saj, le xi'ipal túuno' wa'alaji. **28** Le ka ts'o'oke' Jesús yéetel u discípulo'obe' ooko'ob ti' junp'éel naj, le ka p'áato'ob tu juunalo'obe' le discípulo'obo' tu k'áato'ob ti' Jesús: «¿Ba'axten to'one' ma' béeychaj k-jóo'sik le demonioo'?».[a] **29** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Le demonio beya' chéen yéetel oración je'el u jóok'ole'».

30 Le ka luk'o'ob te'elo' máano'ob tu lu'umil Galilea, chéen ba'ale' Jesúse' ma' u k'áat ka'ach ka ojéelta'ak tumen mix máaki'. **31** Le táan ka'ach u ka'ansik Jesús u discípulo'obo' tu ya'alajti'ob: «U Paal máake' yaan u k'u'ubul tu k'ab le máaxo'ob p'ekmilo' yéetel yaan u kíimsa'al,[b] chéen ba'ale' kex ka kíimsa'ake' tu yóoxp'éel k'iine' yaan u ka'a kuxkíinta'al».[c] **32** Chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu na'ato'ob le ba'ax tu ya'alajti'obo', ts'o'ole' saajko'ob ka'ach u k'áato'obti'.

33 Leti'ob túune' k'ucho'ob Capernaúm. Le tia'ano'ob ichil le najo' Jesúse' tu k'áatajti'ob: «¿Ba'ax ka ba'atelt'antike'ex te' bejo'?».[d] **34** Leti'obe' ma' tu núuko'ob mix ba'ali', tumen te' bejo' táan ka'ach u ba'atelt'antiko'ob máax u maas nojchil ichilo'ob. **35** Jesús túune' kulaje' ka tu t'anaj le 12 apóstolo'obo' ka tu ya'alajti'ob: «Wa yaan máax u k'áat u beetuba u maas nojchile' unaj u beetkuba u maas chichnil ti' tuláakal yéetel unaj u meyajtik u maasil».[e] **36** Ts'o'ole' tu ch'a'aj juntúul chan xi'ipale' ka tu wa'akúuntaj chúumuk ti' leti'ob, tu méek'e' ka tu ya'alajti'ob: **37** «Je'el máaxak ka u k'am tin k'aaba' juntúul ti' le mejen paalalo'oba'[f] tak teen

CAP 9

a Mt 17:20 Mr 11:23 Lu 17:6 Jn 11:40 Hch 14:9, 10

b Lu 17:5

c Mt 17:18 Mr 1:23-25 Lu 4:34, 35 Hch 10:38

Columna 2

a Mt 17:19, 20

b Mt 26:2

c Mt 16:21 Mr 17:22, 23 Mr 8:31 Lu 9:44, 45

d Mt 18:1-5 Lu 9:46-48 Lu 22:24

e Mt 20:26-28 Mr 10:43-45 Flp 2:8, 9

f Lu 18:16

9:25 * Wa «demonio kóok yéetel mudo».

ku k'amken, yéetel je'el máaxak ka u k'amene' ma' chéen teen ku k'amkeni', ba'axe' tak le Máax túuxteno'».[a]

38 Juane' tu ya'alajti': «J-Ka'ansaj, t-ilaj juntúul máak ku jóo'sik demonio'ob ta k'aaba', chéen ba'ale' t-a'alajti' ka xu'uluk u beetik tumen leti'e' ma'atech u máan t-éetel».[b] **39** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alaj: «Ma' a wa'alike'exti' ka xu'uluk u beetik, tumen mix máak je'el u beetik junp'éel milagro tin k'aaba' ku ts'o'okole' ka jáan t'aanak k'aas tin contra. **40** Tumen le máax ma' t-contra yane' t-éetel yaan.[c] **41** Tene' kin wa'alikte'exe' je'el máaxak ka u ts'áate'ex junp'éel vaso ja' a wuk'e'ex tumen u discípulo'ex Cristoe'[d] leti'e' junpuli' ma' ken u perdert le ba'ax kun siibilti'o'.[e] **42** Chéen ba'ale' je'el máaxak ka u beet u t'óochpajal juntúul ti' le máaxo'ob beyo'ob mejen paalal ku ts'áaik u fejo'ob ti' teno', maas ma'alob ka ch'uykíinta'ak tu kaal junp'éel u nojoch tuunichil juuch' je'ex le ku péeksa'al tumen juntúul burroe' ts'o'ole' ka píikch'inta'ak te' k'áa'náabo'.[f]

43 Ts'o'ole' wa a k'ab ku beetik a t'óochpajle'* kúulxot'te, tumen maas ma'alob ka ookkech te' kuxtal chéen yéetel junp'éel a k'abo' ke ka xi'ikech yéetel tu ka'ap'éelal a k'ab te' Gehenao',# te' k'áak' ma' tu páajtal u tu'upulo'.[a] **44** *— **45** Wa a wook ku beetik a t'óochpajle' kúulxot'te, tumen maas ma'alob ka ookkech te' kuxtal chéen yéetel junp'éel a wooko' ke ka pu'ulkech yéetel tu ka'ap'éelal a wook te' Gehenao'.[b] **46** *— **47** Bey xan wa a wich ku beetik a t'óochpajle' jóo'se' ka a píikch'inte,[c] tumen maas ma'alob ka ookkech chéen yéetel junp'éel a wich tu Reino Dios ke ka pu'ulkech yéetel tu ka'ap'éelal a wich te' Gehenao',[d] **48** le lugar tu'ux ma' tu kíimil le x-nook'olo'ob yano' yéetel le tu'ux ma' tu tu'upul le k'áak'o'.[e]

49 Tumen tuláakal le máako'oba' yaan u láala'al k'áak' tu yóok'olo'ob je'ex u láala'al ta'ab yóok'ol janale'.[f] **50** Le ta'abo' jach ma'alob, chéen ba'ale' wa ku sa'atal u ch'óoch'ile', ¿je'el wa u páajtal u ka'a ch'óoch'kinta'ale'?[g] Yanak ta'ab ti' te'ex[h] yéetel mantats' yanakte'ex jeets'elil ta baatsile'ex».[i]

10 Ka luk' Jesús te'elo' bin tu jáal u lu'umil Judea, tuláak' u tséel le Jordáno'. Taal túun ya'ab máako'obe' ka tu much'uba'ob tu yiknal, Jesús túune' jo'op' u ka'ansko'ob je'ex suuk u beetke'.[j] **2** Náats' xan jujuntúul fariseo'ob tu yiknal utia'al u probarko'ob,* leti'obe' tu k'áato'obti' wa ma'alob ka u di-

CAP 9

a Mt 10:40; Lu 9:48; Jn 13:20

b Lu 9:49

c Lu 9:50

d Mt 25:40

e Mt 10:42

f Mt 18:6; Lu 17:1, 2

Columna 2

a Mt 5:30; Mt 18:8; Col 3:5

b Mt 10:28; Mt 23:33; Lu 12:5

c Gál 5:24

d Mt 5:29; Mt 18:9; Ro 8:13

e Isa 66:24

f Lu 17:29

g Mt 5:13; Lu 14:34, 35

h Col 4:6

i Ro 12:18; Ef 4:29; 1Te 5:13; Heb 12:14

CAP 10

j Mt 19:1, 2

9:43 * Wa «a k'ebantale'». # Lela' junp'éel lugar tu'ux ku tóoka'al ka'ach basura tu jo'okajil Jerusalén.

9:44, 46 * Yaan úuchben ts'íibo'ob ich griegoe' ma'atech u taasko'ob le versículoa', lela' wa ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'. **10:2** * Wa «u túuntko'ob u yóol».

vorciartuba juntúul xiib ti' u yatan.[a] **3** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'ax tu ya'alaj Moisés ka a beete'ex?». **4** Leti'obe' tu núuko'ob: «Moisése' tu ya'alaj je'el u páajtal u ts'íibta'al junp'éel u ju'unil divorcio utia'al ka ts'a'abak ti' le atantsil utia'al ka xi'iko'».[b] **5** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Tumen chich a puksi'ik'ale'exe'[c] Moisése' tu ts'íibtaj ka a beete'ex lelo'.[d] **6** Chéen ba'ale' desde tu káajbal tuláakal ba'ale' ‹Diose' tu beetaj xiib yéetel ko'olel.[e] **7** Tu yo'olal lela' le xiibo' yaan u p'atik u papá yéetel u maama.[f] **8** Tu ka'atúulalo'obe' yaan u suuto'ob junp'éelili' wíinklil›;[g] bey túuno' ma' ka'atúulo'obi', ba'axe' junp'éelili' wíinklilo'ob. **9** Le o'olale' le ba'ax ts'o'ok u nu'upul tumen Dioso' mix máak unaj u jatsik».[h] **10** Ka bino'ob tu ka'atéen te' najo' le discípulo'obo' káaj u k'áatko'ob uláak' ba'alo'ob yo'olal le ba'ax tu ya'alo'. **11** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Wa juntúul máak ku divorciarkuba ti' u yatan yéetel ku ts'o'okol u beel yéetel uláak' ko'olele' le máako' ku k'ebantal*[i] yéetel ku traicionartik u yatan. **12** Wa juntúul ko'olel ku divorciarkuba ti' u yíicham, ts'o'ole' ku ts'o'okol u beel yéetel yaanale' le ko'olela' ku k'ebantal».*[j]

13 Ka ts'o'oke' le máako'obo' káaj u taasko'ob mejen paalalo'ob tu yiknal Jesús utia'al ka u bendecirto'ob, chéen ba'ale' k'e'eyo'ob tumen le discípulo'obo'.[a] **14** Le ka tu yilaj Jesús lela' k'uuxilnaje' ka tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: «Ma' a k'atike'ex u beel le mejen paalalo', cha'ex u taalo'ob tin wiknal, tumen u Reino Diose' u tia'al máako'ob je'ex leti'obe'.[b] **15** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' le máax ma' tu k'amik u Reino Dios je'ex u beetik juntúul chan paale' junpuli' ma' kun ookli'».[c] **16** Ka túun tu méek'aj le mejen paalalo'obo' ka tu ts'áaj u k'ab tu yóok'olo'ob utia'al u bendecirko'ob.[d]

17 Le ka tu ch'a'jo'oltaj u bin Jesúse' taal juntúul máak áalkabile' ka xolaj tu táan, le máaka' tu k'áatajti': «Utsul j-Ka'ansaj, ¿ba'ax k'a'abéet in beetik utia'al in k'amik kuxtal mina'an u xuul?».[e] **18** Jesúse' tu ya'alajti': «¿Ba'axten ka wa'alik utsen? Mix máak uts, chéen Dios.[f] **19** Teche' a wojle' le Leyo' ku ya'alik: ‹Ma' a kíimsik máak,[g] ma' a tusik a núup,*[h] ma' a wookol,[i] ma' a tuus kéen a beet a testigoil ti' wa ba'ax,[j] ma' a tuus utia'al a tia'alintik wa ba'ax,[k] unaj a respetartik a papá yéetel a maama›».[l] **20** Le máako' tu ya'alajti': «J-Ka'ansaj, desde tin chichnil kin beetik tuláakal lelo'». **21** Jesúse' tu paktaj le máako', ts'o'ole' tumen u yaabiltme' tu ya'alajti': «Junp'éel ba'ax ku bineltik a beetik: xeen, kon le ba'axo'ob

CAP 10

a Mt 19:3
b Dt 24:1
Mt 5:31
Mt 19:7
c Dt 9:6
Hch 13:18
d Mt 19:8
e Gé 1:27
Gé 5:2
Mt 19:4
f Mt 19:5
g Gé 2:24
Ef 5:31
h Mt 19:6
i Mt 5:32
Mt 19:9
Lu 16:18
j Ro 7:3

Columna 2

a Mt 19:13
Lu 18:15
b Mt 18:4
Mt 19:14
Lu 18:16
1Pe 2:2
c Mt 18:3
Lu 18:17
d Mr 9:36
e Mt 19:16
Lu 18:18
f Sl 86:5
Mt 19:17
Lu 18:19
g Éx 20:13
Dt 5:17
Mt 5:21
1Jn 3:15
h Éx 20:14
Dt 5:18
i Éx 20:15
Dt 5:19
j Éx 20:16
Dt 5:20
k Le 19:13
l Éx 20:12
Dt 5:16
Ef 6:2

10:11, 12 * Ich griegoe' te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' u k'ebantal máak yéetel máax ma' u núupi'.

10:19 * Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil juntúul iichamtsil wa juntúul atantsil yéetel máax ma' u núupi'.

yaantecho' ka a síi u tojol ti' le óotsilo'obo', beyo' yaan u yantaltech ayik'alilo'ob te' ka'ano'. Le kéen ts'o'okke' ka taal tin paach».[a] **22** Le ka tu yu'ubaj le ba'ax a'ala'abti'o' le máako' lúub u yóole' ka bini, tumen jach ya'ab ba'alo'ob yaanti'.[b]

23 Ka ts'o'ok u paktik Jesús le máaxo'ob yaan tu ba'pacho' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: «¡Jach túun istikyaj kun ooklo'ob tu Reino Dios le máaxo'ob yaan taak'in ti'obo'!».[c] **24** Le discípulo'obo' ja'ak' u yóolo'ob yo'olal le ba'ax tu ya'alo'. Le o'olal Jesúse' tu ya'alajti'ob: «In paalale'ex, ¡jach istikyaj u yokol máak tu Reino Dios! **25** Maas séeb je'el u máan juntúul camello tu chan joolil junp'éel púuts'e' ke ka okok juntúul ayik'al máak tu Reino Dios».[d] **26** Le ka tu yu'ubo'ob lelo' maas ja'ak' u yóolo'obe' ka tu ya'alo'obti':* «Wa beyo', ¿máax túun je'el u páajtal u salvarkubae'?».[e] **27** Jesúse' tu paktaj u discípulo'obe' ka tu ya'alajti'ob: «Utia'al wíinike' lela' ma' tu páajtal, chéen ba'ale' ma' bey utia'al Diosi', tumen utia'al Diose' tuláakal ba'al je'el u páajtale'».[f] **28** Pedro túune' káaj u ya'alikti': «Ilawile, to'one' ts'o'ok k-p'atik tuláakal le ba'axo'ob yaanto'on ka'acho' yéetel ts'o'ok k-taal ta paach».[g] **29** Jesúse' tu ya'alaj: «Tu jaajil kin wa'alikte'exe' le máaxo'ob ts'o'ok u p'atik u yotocho'ob, u suku'uno'ob, u kiiko'ob, u maama'ob, u taata'ob, u paalalo'ob, wa u koolo'ob tin wo'olal wa tu yo'olal le Reinoo'*[a] **30** yaan u k'amko'ob 100 u téenel u maas ya'abil ti' le ba'ax tu p'ato'obo'. Te' k'iino'oba', kex ka ch'a'pachta'ako'obe', yaan u yantalti'ob najo'ob, suku'uno'ob, kiiko'ob, maama'ob, paalalo'ob yéetel koolo'ob.[b] Ts'o'ole' te' túumben yóok'ol kaabo' yaan u yantalti'ob kuxtal mina'an u xuul. **31** Chéen ba'ale' ya'ab ti' le máaxo'ob yano'ob táanilo' yaan u p'áatlo'ob tu ts'ook yéetel ya'ab ti' le yano'ob tu ts'ooko' yaan u máano'ob táanil».[c]

32 Le táan u bino'ob te' bej ku bin Jerusaléno', Jesúse' táanil ti' leti'ob ku bin. Le discípulo'obo' jach jak'a'an u yóolo'ob, le máaxo'ob ku taalo'ob xan tu paacho'obo' saajko'ob. Jesús túune' tu ka'a bisaj le 12 discípulo'ob junpáayilo' ka jo'op' u ya'alikti'ob le ba'axo'ob a'ala'an kun úuchulti'o'. Leti'e' tu ya'alaj:[d] **33** «Je'ex a wilke'exo' táan k-bin Jerusalén, te'elo' u Paal máake' yaan u k'u'ubul ti' u nuuktakil le sacerdote'obo' yéetel ti' le escriba'obo'. Leti'obe' yaan u ya'aliko'ob ka kíimsa'ak yéetel yaan xan u k'ubko'ob ti' le máako'ob ma' judío'obo'. **34** Leti'ob túune' yaan u p'a'astiko'ob, yaan u túubiko'ob, yaan u ja'ajats'ko'ob yéetel yaan u kíimsko'ob, chéen ba'ale' tu yóoxp'éel k'iine' yaan u líi'sa'al».[e]

10:26 * Uláak' bix u traducirta'ale' «ka jo'op' u ya'aliko'ob ichilo'ob».

10:29 * Wa «le ma'alob péektsilo'».

CAP 10

a Mt 19:21

b Lu 18:23

c Jer 9:23
1Ti 6:17

d Mt 19:24
Lu 18:25

e Mt 19:25, 26
Lu 18:26, 27

f Job 42:2

g Mt 19:27
Lu 18:28

Columna 2

a Mt 10:37
Mt 19:29
Lu 18:29, 30

b Mt 5:11
Hch 14:22

c Mt 19:30
Mt 20:16
Lu 13:30

d Mt 20:17-19
Mr 8:31
Mr 9:31
Lu 9:22
Lu 18:31-33

e Hch 10:40
1Co 15:3, 4

35 Santiago yéetel Juan, u paalal Zebedeoe',[a] náats'o'ob tu yiknale' ka tu ya'alo'obti': «J-Ka'ansaj, k-k'áat ka a beet t-o'olal je'el ba'axak ka k-k'áatteche'».[b] **36** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'ax a k'áate'ex ka in beet ta wo'olale'ex?». **37** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «To'one' k-k'áat kutal ta tséel le kéen yanakech ta Reinoo', juntúule' ta x-no'oj yéetel ulàak'e' ta x-ts'íik».[c] **38** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Te'exe' ma' a wojle'ex ba'ax ka k'áatke'exi'. ¿Je'el wa u páajtal a wuk'ike'ex le copa kin wuk'ik wa u ts'a'abalte'ex le okja' ku ts'a'abalteno'?».[d] **39** Leti'obe' tu núuko'ob: «Je'el u páajtale'». Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «U jaajile' le copa kin wuk'iko' yaan a wuk'ike'ex, yéetel le okja' ku ts'a'abalteno' yaan xan u ts'a'abalte'ex.[e] **40** Chéen ba'ale' ma' teen a'alik máax kun kutal tin x-no'oj wa tin x-ts'íiki', Dios kun yéeyik máaxo'ob kun kutalo'obi'».

41 Le uláak' diez discípulo'ob túuno' le ka tu yu'ubo'ob ba'ax tu ya'alaj Santiago yéetel Juane' k'uuxilnajo'ob tu yéetelo'ob.[f] **42** Chéen ba'ale' Jesúse' tu t'ano'ob tu yiknale' ka tu ya'alajti'ob: «Te'exe' a wojle'exe' le máaxo'ob ku gobernaro'obo' ku taaskuba'ob nojba'alil yóok'ol le kaajo'obo', yéetel le máaxo'ob yaan autoridad ti'obo' ku ts'áaiko'ob le kaajo'ob yáanal u páajtalilo'obo'.[g] **43** Chéen ba'ale' ichile'exe' ma' unaj u yúuchul beyo', ba'axe' le máax u k'áat u beetuba u maas nojchil ichile'exe' unaj u meyajtike'ex.[a] **44** Le máax xan u k'áat le primer lugar ichile'exo' unaj u beetkuba a esclavo'ex. **45** Tumen mix u Paal máak taal utia'al ka meyajta'ak,[b] ba'axe' taal utia'al ka u meyajt u maasil bey xan utia'al u ts'áaik u kuxtal bey junp'éel bo'ol utia'al u salvarta'al ya'ab máako'obe'».[c]

46 Leti'obe' ooko'ob Jericó. Ka ts'o'oke' jóok' Jesús tu kaajil Jericó yéetel u discípulo'ob bey xan yéetel ya'abkach máako'ob. Le táan u jóok'lo'obo' ti' kulukbal ka'ach Bartimeo, u paal Timeo, tu jáal le bejo'. Bartimeoe' juntúul máak ch'óop ku k'áatik caridad.[d] **47** Leti'e' ka tu yu'ubaj táan u taal Jesús le Nazarenoo' káaj u k'a'am a'alik: «¡Jesús, u Paal* David,[e] ch'a'ten óotsilil!».[f] **48** Yo'olal lela' ya'ab máako'obe' káaj u k'eyko'ob yéetel u ya'aliko'obti' ka u mak u chi', chéen ba'ale' leti'e' seguernaj u ya'alik maas k'a'am: «¡U Paal David, ch'a'ten óotsilil!». **49** Jesús túune' je'eli, ka tu ya'alaj: «T'ane'ex». Leti'ob túune' tu ya'alo'ob ti' le máak ch'óopo': «¡Ma' a sajaktal! Líi'kech, leti'e' táan u t'ankech». **50** Leti' túune' tu píikch'intaj u nook'e' ka líik' u yáalkabe' ka bin yiknal Jesús. **51** Jesúse' tu ya'alajti': «¿Ba'ax a k'áat ka in beet ta wo'olal?». Le máak ch'óopo' tu ya'alajti': «J-Ka'ansaj,

CAP 10

a Mt 10:2

b Mt 20:20, 21

c Mt 19:28

d Mt 20:22, 23 Lu 12:50 Jn 18:11 Ro 6:3

e Hch 12:2 Ap 1:9

f Mt 20:24

g Mt 20:25 Lu 22:25 1Pe 5:2, 3

Columna 2

a Mt 20:26, 27 Mr 9:35 Lu 9:48 Lu 22:26

b Jn 13:14 Flp 2:7

c Isa 53:10 Da 9:24 Mt 20:28 Gál 3:13 Tit 2:13, 14

d Mt 20:29-34 Lu 18:35-43

e Jer 23:5 Ro 1:3

f Mt 9:27 Mt 15:22

10:47 * Ich griegoe' le t'aana' u k'áat xan u ya'al «ch'i'ibal» wa «áabil».

in k'áat ka suunak u sáasilil in wich». **52** Jesús túune' tu ya'alajti': «Je'el u páajtal a bin ta wotoche'. Yo'olal a feje' ts'o'ok a wutstal».[a] Te' súutuko' le máako' suunaj u sáasilil u yich,[b] ka túun jo'op' u bin tu paach Jesús.

11 Le táan u náats'lo'ob Jerusaléno' k'ucho'ob Betfagué naats' ti' Betania,[c] te' tu Montañail le Olivo'obo', Jesús túune' tu t'anaj ka'atúul u discípulo'obe'[d] **2** ka tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex te' kajtalil ka wilke'exa', le kéen ookke'exe' yaan a wilke'ex juntúul táankelem burro k'axa'ani', juntúul burro mix máak yáax nat'mil. Wach'e'exe' ka a taase'ex. **3** Wa yaan máax ku ya'alikte'ex: ‹¿Ba'axten táan a wach'ike'ex le burroo'?›, a'ale'exti': ‹Yuumtsil a'alto'on ka k-bisti', ma' kun xáantal ken u sute›». **4** Leti'ob túune' bino'obe' ka tu yilo'ob le táankelem burro k'axa'an naats' ti' junp'éel joonaj yaan aktáan ti' le bejo', ka tu wach'o'ob.[e] **5** Chéen ba'ale' jujuntúul ti' le máaxo'ob wa'alakbalo'ob te'elo' tu ya'alo'obti'ob: «¿Ba'ax ka beetke'ex? ¿Ba'axten táan a wach'ike'ex le burroo'?». **6** Le discípulo'ob túuno' tu ya'alo'ob ti' le máako'ob jach je'ex úuchik u ya'ala'alti'ob tumen Jesúso', ka cha'ab u bino'ob tumen le máako'obo'.

7 Leti'obe' tu biso'ob le táankelem burro[f] ti' Jesúso' ka tu jayláantaj u nook'o'ob tu yóok'ol le burroo', ka túun na'ak Jesús tu yóok'ol.[g] **8** Ya'ab máako'ob xane' tu jayláantaj u nook'o'ob te' bejo', uláak'o'obe' tu ch'ako'ob u k'ab le che'ob yaan tu jáal le bejo' ka tu jayláanto'ob te' tu'ux kun máano'.[a] **9** Le máaxo'ob ku bino'ob táanil yéetel le ku taalo'ob paachil ti' Jesúso' táan ka'ach u k'a'am a'aliko'ob: «¡K-k'áat óoltik ka salvarta'akech![b] ¡Alabarta'ak le máax ku taal tu k'aaba' Jéeobao'![c] **10** ¡Alabarta'ak le Reino kun taalo', u Reino k-taata David![d] ¡K-k'áat óoltik ka salvarta'akech tumen Dios, le máax yaan te' ka'ano'!». **11** Le ka k'uch Jesús Jerusaléne' ook te' temploo', te'elo' tu yilaj tuláakal le ba'axo'ob yano'obo'. Le ta'aytak túun u yáak'abtalo' jóok' utia'al u bin Betania yéetel le 12 apóstolo'obo'.[e]

12 Le ka sáaschaj tuláak' k'iine' Jesúse' luk' Betania, le táan u bino' wi'ijchaji.[f] **13** Desde náache' tu yilaj junkúul higuera yaan u le'ob, ka túun bin u yil wa yaan u yich. Chéen ba'ale' ka k'uch tu yiknale' ma' tu kaxtaj mix junp'éel u yichi' chéen le'ob, tumen ma' u chuk u k'iinil u yantal higo'obi'. **14** Ka túun tu ya'alaj Jesús ti' le che'o': «Mix bik'in ka jaanta'ak tu ka'atéen a wich».[g] U discípulo'obe' táan ka'ach u yu'ubiko'ob lela'.

15 Le ka k'ucho'ob Jerusaléne', Jesúse' ook te' temploo' ka jo'op' u jóo'sik le máaxo'ob ku koonolo'ob yéetel ku maano'obo'. Leti'e' tu walk'esaj u mesa'ob le máaxo'ob ku k'exko'ob taak'ino' bey xan u k'áanche'ob le máa-

CAP 10

a Mt 9:20, 22

b Isa 35:5
Isa 42:7
Mr 8:25

CAP 11

c Jn 11:18

d Mt 21:1-3
Lu 19:29-34

e Mt 21:6

f 1Re 1:33
Zac 9:9

g Mt 21:7, 8
Jn 12:14, 15

Columna 2

a Lu 19:36
Jn 12:13

b Mt 21:15

c Sl 118:25, 26
Mt 21:9
Lu 19:37, 38
Jn 12:13

d Zac 9:9
Lu 1:32

e Mt 21:10

f Mt 21:18

g Mt 21:19
Mr 11:20

xo'ob ku konko'ob paloma'obo'.[a] **16** Ma' tu cha'aj xan u yoksa'al mix junp'éel nu'ukul te' temploo'. **17** Jesús túune' utia'al u ka'ansik le máako'obo' tu ya'alaj: «U T'aan Diose', ¿ma' wa tu ya'alik: ‹In wotoche' yaan u ya'ala'alti' u najil oración utia'al tuláakal kaajo'ob›?[b] Chéen ba'ale' te'exe' ts'o'ok a sutke'ex u lugaril utia'al u ta'akikuba j-ookolo'ob».[c] **18** Lela' u'uya'ab tumen u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le escriba'obo' ka jo'op' u kaxtiko'ob bix je'el u kíimsko'obe'.[d] Leti'obe' saajko'ob ka'ach ti' Jesús, tumen le máako'obo' ku ja'ak'al u yóolo'ob tu yo'olal bix u ka'ansaj.[e]

19 Ka túun káaj u yáak'abtale' Jesús yéetel u discípulo'obe' jóok'o'ob te' kaajo'. **20** Chéen ba'ale' ka sáaschaj tuláak' k'iine' máano'ob te' tu'ux yaan le higuerao' ka tu yilo'ob tak u moots ts'o'ok u tijil.[f] **21** Pedro túune' tu k'a'ajsaj le ba'ax tu ya'alaj Jesúso' ka tu ya'alajti': «¡J-Ka'ansaj!, le higuera ta maldecirte' ts'o'ok u tijil».[g] **22** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Yanak a feje'ex ti' Dios. **23** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' je'el máaxak ka u ya'al ti' le montañaa': ‹Líik'en ka a pulaba te' k'áa'náabo›, wa ma' tu ka'ap'éeltal u tuukul, ba'axe' ku creertik yaan u yúuchul le ba'ax ku ya'aliko', jach tu jaajil yaan u béeytal.[h] **24** Le o'olal kin wa'alikte'exe' tuláakal ba'ax ka k'áatke'ex ich oracióne' creerte'ex yaan u ts'a'abalte'ex, beyo' yaan a k'amke'ex.[i] **25** Le kéen wa'alake'ex orare' perdonarte'ex le ba'ax beeta'ante'ex tumen wa máaxo', beyo' a T'aata'ex yaan te' ka'ano' yaan xan u perdonartik le ba'axo'ob a beetme'exo'».[a] **26** *—

27 Leti'obe' taalo'ob tu ka'atéen Jerusalén. Le táan u xíimbal Jesús te' temploo' le u nuuktakil le sacerdote'ob, le escriba'ob yéetel u nuuktakil le kaajo' náats'o'ob tu yiknal, **28** ka túun tu k'áato'obti': «¿Bix u páajtal a beetik le ba'alo'oba'? ¿Máax ts'áatech u páajtalil a beetko'ob?».[b] **29** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Teen xane' yaan ba'ax ken in k'áatte'ex. Wa ka núukike'exe' kin wa'alikte'ex bix u páajtal in beetik le ba'alo'oba'. **30** ¿Máax ts'áa páajtalil ti' Juan utia'al u ts'áaik okja',[c] Dios* wa le máako'obo'? A'ale'exten».[d] **31** Leti'ob túune' káaj u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «Wa k-a'alik de ke Diose' leti'e' yaan u ya'alik: ‹¿Ba'axten túun ma' ta creerte'exi'?›. **32** Chéen ba'ale', ¿yaan wa túun k-táabal k-a'al de ke leti'e máako'obo'?». Leti'obe' saajko'ob ka'ach ti' le ya'abkach máako'obo', tumen tuláakal máak a'alike' Juane' jach tu jaajil juntúul profeta.[e] **33** Ka ts'o'oke' tu núuko'ob ti' Jesús: «Ma' k-ojli'». Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «Teen xane' ma' ken in wa'alte'ex

CAP 11

a Mt 21:12 Lu 19:45, 46 Jn 2:14-16

b 1Re 8:43 Isa 56:7

c Jer 7:11 Mt 21:13 Lu 19:46 Jn 2:16

d Mr 14:1 Lu 20:19

e Lu 19:47, 48

f Mt 21:19, 20

g Mr 11:14

h Mt 17:20 Mt 21:21 Lu 17:6

i Mt 7:7 Mt 18:19 Mt 21:22 Lu 11:9 Jn 14:13 Jn 15:7 Jn 16:24

Columna 2

a Sl 103:10-12 Mt 6:12, 14 Ef 4:32 Col 3:13

b Mt 21:23-27 Lu 20:1-8

c Mr 1:4

d Mt 21:25 Lu 20:4

e Mt 3:1, 5 Mt 14:3, 5 Mr 6:20

11:26 * Yaan úuchben ts'íibo'ob ich griegoe' ma'atech u taasko'ob le versículoa', lela' ku ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'. **11:30** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka'an».

bix u páajtal in beetik le ba'alo'oba'».

12 Jesús túune' utia'al u ka'ansko'obe' tu tsikbaltajti'ob lela': «Juntúul máake' tu pak'aj uva,[a] tu kotaj u paach, tu beetaj junp'éel pila utia'al u ye'ets'el le uvao' bey xan junp'éel torre utia'al u kanáanta'al le paak'alo',[b] ka túun tu ts'áaj alquilarbil ti' uláak' máako'ob utia'al u meyajto'ob, ts'o'ole' ka jóok' viaje táanxel lu'umil.[c] **2** Ka k'uch u k'iinil le cosechao' tu túuxtaj juntúul u esclavo u k'áat junjaats u yich le paak'al ti' le máaxo'ob meyajtiko'. **3** Chéen ba'ale' le máako'oba' tu macho'ob le esclavoo', tu sen ja'ajats'o'obe' ka tu cha'ajo'ob u bin, ts'o'ole' ma' tu ts'áajo'ob mix ba'al ti'i'. **4** Le u yuumil le paak'alo' tu túuxtaj uláak' juntúul esclavo, chéen ba'ale' le máako'oba' tu k'ok'oljats'to'ob tu pool yéetel tu po'opoch'o'ob.[d] **5** Tu túuxtaj xan uláak' juntúule' ka kíimsa'abi. Tu túuxtaj ya'ab uláak' u esclavo'ob, chéen ba'ale' yaan ti' leti'obe' nonokjats'ta'abo'ob yéetel uláak'o'obe' kíimsa'abo'ob. **6** Tu ts'ooke' u yuumil le paak'alo' tu túuxtaj le u hijo jach u yaabiltmaj[e] yiknal le máako'obo', tumen ku ya'alik ka'achi: ‹Yaan u respetarko'ob in hijo›. **7** Chéen ba'ale' le máaxo'ob meyajtik le paak'alo' tu ya'alo'ob tu baatsilo'ob: ‹Lela' leti'e máax kun tia'alintik le parcelao'.*[f] Ko'otene'ex, ko'one'ex kíimsik utia'al ka p'áatakto'on le parcelao'›. **8** Tu macho'obe' ka tu kíimso'ob, ka túun tu píikch'into'ob paachil ti' le parcelao'.[a] **9** ¿Ba'ax túun ken u beet u yuumil le paak'alo'? Yaan u taal, yaan u kíimsik le máako'oba' yéetel yaan u ts'áaik le parcela ti' uláak' máako'ob utia'al ka u meyajto'obo'.[b] **10** ¿Mix juntéen wa ta xoke'ex le ba'ax ku ya'alik u T'aan Diosa'?: ‹Le tuunich ma' tu yóotaj u ch'a'a le máaxo'ob beet le najo' leti'e nojoch tuunich yéeya'ab utia'al u cimientoil* le najo'.[c] **11** Lela' tu yo'olal Jéeoba úuchi, le ba'ax tu beeto' jach ki'ichkelem›».[d]

12 Leti'ob túune' káaj u yilko'ob bix je'el u machko'ob Jesúse', tumen tu ts'áajo'ob cuentae' ti' leti'ob ku tuukul le ka tu tsikbaltaj lelo', chéen ba'ale' saajko'ob ka'ach ti' le ya'abkach máako'obo'. Le o'olal tu p'ato'obe' ka bino'ob.[e]

13 Tu séeba'anil túune' jujuntúul fariseo'ob yéetel le máaxo'ob tsaypachtik Herodeso' taalo'ob yiknal Jesús utia'al ka u beeto'ob u ya'alik junp'éel ba'al ma' ma'alobi', beyo' je'el u páajtal u takiko'ob u poole'.[f] **14** Leti'obe' tu ya'alo'ob ti' Jesús: «J-Ka'ansaj, k-ojel ka wa'alik u jaajil yéetel ma' ta kaxtik a lúubul utsil ti' mix máak, tumen ma' ta juzgartik máak yo'olal bix u yila'al, ba'axe' ka ka'ansik u jaajil yo'olal u beel Dios. A'alto'on: ¿Ma'alob wa ka bo'ota'ak le impuesto ti' Césaro', wa ma'?

CAP 12

a Isa 5:7

b Isa 5:2

c Mt 21:33-41 Lu 20:9-16

d Heb 11:32, 37

e Sl 2:7 Gál 4:4 1Jn 4:9

f Sl 2:8 Heb 1:2

Columna 2

a Hch 2:23

b Mt 21:41, 43

c Mt 21:42 Lu 20:17 Hch 4:10, 11 Ef 2:20 1Pe 2:7

d Sl 118:22, 23

e Mt 21:45, 46 Lu 20:19

f Mt 22:15-22 Lu 20:20-26

12:7 * Ich griegoe' u k'áat ka'ach u ya'al «le herenciao'».

12:10 * Wa «u chuunpak'il».

CAP 12

15 ¿K'a'abéet k-bo'otik, wa ma'?». Jesúse' tumen tu yilaj chéen táan u kaxtiko'ob ba'ax u ya'alo'ob tu contrae' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten ka túuntke'ex in wóol? Taase'exten junp'éel denario in wile». **16** Leti'obe' tu taaso'ob junp'éel denario ti' Jesús, leti' túune' tu k'áatajti'ob: «¿Máax ku chíikpajal te'ela' yéetel máax k'aaba' ts'íibta'ani'?». Leti'obe' tu núuko'ob: «César, yéetel u k'aaba' xan ts'íibta'ani». **17** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Je'elo' bo'ote'ex ti' César le ba'axo'ob u tia'al César',[a] chéen ba'ale' ti' Diose' bo'ote'ex le ba'axo'ob u tia'al Dioso».[b] Le ka tu yu'ubo'ob le ba'axo'ob tu ya'alo' le máako'obo' jach ja'ak' u yóolo'ob.

18 Ka ts'o'oke' taal jujuntúul saduceo'ob tu yiknal Jesús. Le máako'oba' ku ya'aliko'ob ma' kun ka'a kuxkíintbil le kimeno'obo'.[c] Leti'obe' tu ya'alo'obti':[d] **19** «J-Ka'ansaj, Moisése' tu ts'íibtajto'one' wa juntúul máak ku kíimil u suku'un táanil ti' u yantal u paalal yéetel ku p'áatal tu juunal le ko'olelo', le máako' unaj u ts'o'okol u beel yéetel le atantsil utia'al ka yanak u paalal u suku'uno'.[e] **20** Ti' junp'éel familiae' anchaj siete suku'untsilo'ob; le yáax juntúulo' ts'o'ok u beel, chéen ba'ale' kíim táanil ti' u yantal u paalal. **21** Le u ka'atúulo' ts'o'ok u beel yéetel le atantsilo', chéen ba'ale' kíim xan táanil ti' u yantal u paalal; le u yóoxtúulo' bey xan úuchikti'o'. **22** Mix juntúul ti' le siete suku'untsilo'ob yanchaj u paalalo'obo'. Ka ts'o'ok u láaj kíimlo'obe' kíim xan le ko'olelo'. **23** Le kéen ka'a kuxkíinta'ako'obe', ¿máakalmáak ti' leti'ob kun p'áatal yéetel le ko'olelo'? Tumen tu sieteil ts'o'ok u beelo'ob tu yéetel». **24** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Te'exe' ma' a k'aj óole'ex u T'aan Dios mix le páajtalil yaanti'o' le beetik ma' ma'alob bix a tuukule'exi'.[a] **25** Tumen kéen ka'a kuxkíinta'ak le kimeno'obo' mix le xiibo'ob mix le ko'olelo'ob kun ts'o'okol u beelo'obo', ba'axe' yaan u kuxtalo'ob je'ex le ángelo'ob yano'ob te' ka'ano'.[b] **26** ¿Ma' wa ta xoke'ex tu libro Moisés u tsikbalil le chan che' ku tóoch'bal u k'áak'ile'? Te'elo' Diose' t'aanaj ti' u ka'a kuxkíinta'al le kimeno'obo'. Leti'e' tu ya'alaj ti' Moisés: ‹Teen u Dios Abrahán, u Dios Isaak yéetel u Dios Jacob›.[c] **27** Leti'e' ma' u Dios kimeno'obi', ba'axe' u Dios máaxo'ob kuxa'ano'ob. Te'exe' jach ma' ma'alob bix a tuukule'exi'».[d]

28 Juntúul ti' le escriba'ob yano'ob te'elo' tu yu'ubaj le ba'ax tsikbalta'abo'; leti'e' tu ts'áaj cuenta jach ma'alob le ba'ax tu ya'alaj Jesúso', le o'olal tu k'áatajti': «Ti' tuláakal le ba'axo'ob ku ya'alik le Leyo', ¿máakalmáak u maas k'a'ana'anil?».[e] **29** Jesúse' tu núukaj: «Le yáaxo' leti' lela': ‹U kaajil Israel, u'uy a wu'uy lela': Jéeoba k-Diose' juntúulili' Jéeoba. **30** K'a'abéet xan a yaabiltik Jéeoba a Dios yéetel tuláakal a puksi'ik'al, yéetel tuláakal a kuxtal,

a Ro 13:7 Tit 3:1 1Pe 2:13
b Mal 3:8 Mt 22:21 Lu 20:25
c Hch 23:8
d Mt 22:23-28 Lu 20:27-33
e Gé 38:7, 8 Dt 25:5, 6

Columna 2

a Mt 22:29
b Mt 22:30 Lu 20:34-36
c Éx 3:2, 6 Mt 22:31 Lu 20:37
d Mt 22:32 Lu 20:38
e Mt 22:34-36

yéetel tuláakal a tuukul bey xan yéetel tuláakal a muuk'».[a] **31** U ka'ap'éele' leti' lela': ‹K'a'abéet a yaabiltik a wéet máakil je'ex a yaabiltikabae'›.[b] Mina'an uláak' mandamiento'ob maas nuuktak ke lelo'oba'». **32** Le escribao' tu ya'alajti': «J-Ka'ansaj, jach jaaj yéetel jach ma'alob le ba'ax ta wa'ala': ‹Leti'e' chéen juntúulili' Dios, yéetel mina'an uláak' je'ex leti'e'›.[c] **33** Jach jaaj le ba'ax ta wa'alo', máake' unaj u yaabiltik Dios yéetel tuláakal u puksi'ik'al, yéetel tuláakal u na'at, yéetel tuláakal u muuk', unaj xan u yaabiltik u yéet máakil. U beeta'al tuláakal lela' maas jach k'a'ana'an ke u k'u'ubul tóokbil ofrenda'ob yéetel sacrificio'ob».[d] **34** Le ka tu yu'ubaj Jesús jach ma'alob le ba'ax tu ya'alaj le máako' tu ya'alajti': «Ma' náach yanech ti' u Reino Diosi'». Le ka ts'o'oke' mix máak taakchaj u ka'a k'áatik wa ba'ax ti'.[e]

35 Le táan u ka'ansaj Jesús te' temploo' tu ya'alaj: «¿Ba'axten le escriba'obo' ku ya'aliko'obe' Cristoe' u paal David?[f] **36** Yáanal u nu'uktaj le espíritu santoo'[g] Davide' tu ya'alaj: ‹Jéeobae' tu ya'alaj ti' in Yuumtsil: «Kulen tin x-no'oj k'ab utia'al ka a páa't in ts'áaik a enemigo'ob tu yáanal a wooko'ob»›.[h] **37** Wa David ku ya'alik Yuumtsil ti'e', ¿ba'axten túun ku ya'ala'al u paal?».[i]

Le máako'obo' jach jats'uts u yu'ubiko'ob ka'ach le ba'ax ku tsikbaltiko'. **38** Le táan u ka'ansajo' leti'e' tu ya'alaj: «Kanáantaba'ex ti' le escriba'obo' tumen leti'obe' tuláakal tu'ux u k'áato'ob máan yéetel u chowak nook'o'ob, uts tu t'aano'ob ka taasa'ako'ob nojba'alil te' k'íiwiko'obo'.[a] **39** Leti'obe' uts tu t'aan u kutalo'ob te' silla'ob yano'ob táanil te' sinagoga'obo' bey xan u kutalo'ob janal te' lugaro'ob maas ma'alobtako'.[b] **40** Leti'obe' ku tokiko'ob le ba'axo'ob yaan ti' le viuda'obo' yéetel ku xáantal táan u beetik u oracióno'ob chéen utia'al ka ila'ako'ob. Leti'obe' maas yaj le castigo kun ts'aabilti'obo'».

41 Jesús túune' kulaj naats' ti' le nu'ukulo'ob tu'ux ku ts'a'abal le taak'in ku si'ibilo',[c] ka jo'op' u yilik bix u jalk'esa'al le taak'in tumen le máako'obo'. Tu yilaj xane' le ayik'al máako'obo' ku jalk'esko'ob ya'ab taak'ini'.[d] **42** Taal xan juntúul ko'olel óotsil yéetel kimen u yíichame' ka tu jalk'esaj ka'ap'éel mejen taak'in jach junp'íit u tojolo'obi'.*[e] **43** Jesús túune' tu t'anaj u discípulo'obe' ka tu ya'alajti'ob: «Tu jaajil kin wa'alikte'exe' le buka'aj tu jalk'esaj le ko'olel kimen u yíichamo' maas ya'ab ke le buka'aj tu ts'áaj tuláakal le u maasil máako'obo'.[f] **44** Tumen tuláaklo'obe' tu jalk'eso'ob chéen le buka'aj tu ya-labtajti'obo', chéen ba'ale' le ko'olelo' kex jach óotsile' tu ts'áaj le buka'aj yaanti'o', tu ts'áaj tuláakal le yaan ka'ach ti' utia'al u kuxtalo'».[g]

CAP 12

a Dt 6:4, 5
Jos 22:5
Mt 22:37
Lu 10:27

b Le 19:18
Mt 22:39, 40
Ro 13:9
Gál 5:14
Snt 2:8

c Dt 4:39
Dt 6:4
Isa 45:21

d Dt 6:5
1Sa 15:22
Os 6:6

e Mt 22:46

f Mt 22:42-45
Lu 20:41-44
Jn 7:42

g 2Sa 23:2
2Ti 3:16
2Pe 1:21

h Sl 110:1
Hch 2:34, 35
1Co 15:25
Heb 1:13

i Ro 1:3
Ap 22:16

Columna 2

a Lu 20:45-47

b Mt 23:6, 7
Lu 11:43

c 2Re 12:9

d Lu 21:1

e Lu 21:2

f Lu 21:3
2Co 8:12

g Lu 21:4

12:42 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach: «ka'ap'éel leptón». Ilawil «Leptón», página 2569.

13 Le táan u jóok'ol Jesús te' temploo' juntúul ti' u discípulo'obe' tu ya'alaji-ti': «J-Ka'ansaj, ¡ilawil le tuunicho'ob yéetel u pak'ilo'ob le nukuch najo'oba'!».[a] **2** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti': «¿Táan wa a wilik le nukuch pak'o'oba'? Yaan u láaj ni'ikil, junpuli' ma' kun p'atbil mix junp'éel tuunich tu yóok'ol uláak' tuunich».[b]

3 Le kulukbal Jesús te' tu Montañail le Olivo'ob tu tojil le temploo' Pedro, Santiago, Juan yéetel Andrése' náats'o'ob tu yiknale' ka jo'op' u k'áatko'obti': **4** «A'alto'on: ¿Ba'ax k'iin ken úuchuk le ba'alo'oba', yéetel ba'ax kun e'esik* nuka'aj xu'ulul ti' tuláakal le ba'alo'oba'?».[c] **5** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Kanáantaba'ex utia'al ma' a tu'usle'ex tumen mix máak.[d] **6** Ya'ab máako'ob kun taalo'ob tin k'aaba' táan u ya'aliko'ob: ‹Teen le Cristoo'›, yéetel ya'ab máax ken u tuso'ob. **7** Ts'o'ole' kéen a wu'uye'ex táan u ba'ate'el le kaajo'ob waye' bey xan te' náachilo' ma' a sajaktale'ex, tumen le ba'alo'oba' deporsi yaan u yúuchlo'ob, chéen ba'ale' todavía ma' u xuul yóok'ol kaabi'.[e]

8 Junp'éel kaaje' yaan u ba'ate'el tu contra uláak' kaaj, junp'éel reinoe' yaan u ba'ate'el tu contra uláak' reino,[f] jejeláas tu'ux ken u tíituba le lu'umo', yéetel yaan u p'áatal mina'an ba'al jaantbil.[g] Tuláakal le ba'alo'oba' chéen u káajbal le yaayaj ba'alo'ob kun mu'yajtbilo'.[a]

9 Chéen ba'ale' te'exe' kanáantaba'ex, tumen le máako'obo' yaan u k'ubke'exo'ob ti' u juezilo'ob le kaajo',[b] yaan a ja'ajats'a'ale'ex te' sinagoga'obo'[c] yéetel yaan a wa'atale'ex tu táan gobernadoro'ob yéetel reyo'ob tin wo'olal, lela' yaan u yúuchul utia'al ka a ts'áa'ex u yojéelto'ob ba'ax ka creerke'ex.[d] **10** Chéen ba'ale' táanil ti' u xu'ulul yóok'ol kaabe' yáaxe' unaj u tsikbalta'al ti' tuláakal le kaajo'ob le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beet Dioso'.*[e] **11** Le táan a bisa'ale'ex tu táan le autoridado'obo' ma' a chi'ichnaktale'ex tu yo'olal ba'ax ken a wa'ale'ex; a'ale'ex le ba'ax kun ts'aabil ta tuukule'ex te' súutuk je'elo', tumen ma' te'ex le kan t'aane'exo' ba'axe' yaan u ts'a'abalte'ex poder tumen Dios utia'al u páajtal a t'aane'ex.*[f] **12** Ts'o'ole' le suku'untsilo' yaan u k'ubik u yíits'in utia'al ka kíimsa'ak, yéetel le taatatsilo' yaan u k'ubik u paal, yéetel le paalalo'obo' yaan u ts'áaikuba'ob tu contra u taata'ob yéetel yaan u beetko'ob u kíimsa'alo'ob.[g] **13** Te'exe' yaan a p'ekta'ale'ex tumen tuláakal máak tu yo'olal in k'aaba',[h] chéen ba'ale' le máax kun chúukpajal u yóol tak tu xuule'[i] yaan u salvarkuba.[j]

14 Le o'olale' kéen a wile'ex wa'alakbal le x-la' ba'al

CAP 13

a Mt 24:1 Lu 21:5

b Le 26:31 Mt 24:2 Lu 19:44 Lu 21:6

c Mt 24:3 Lu 21:7

d Mt 24:4, 5 Lu 21:8

e Mt 24:6 Lu 21:9

f Ap 6:4

g Mt 24:7 Lu 21:10, 11 Ap 6:6, 8

Columna 2

a Mt 24:8

b Hch 4:15

c Mt 10:17 Jn 16:2

d Mt 24:9 Lu 21:12, 13 2Ti 3:12 Ap 2:10

e Mt 24:14 Ro 10:18 Ap 14:6

f Éx 4:12 Mt 10:19, 20 Lu 12:11, 12 Lu 21:14, 15 Hch 4:8 Hch 6:9, 10

g Miq 7:6 Mt 10:21 Lu 21:16 2Ti 3:1, 3

h Lu 21:17

i 2Ti 4:7 Heb 3:6

j Mt 10:22 Mt 24:13 Lu 21:19 Ap 2:10

13:4 * Wa «ba'ax señalil kun e'esik».

13:10 * Wa «unaj u k'a'ayta'al le ma'alob péektsilo'». **13:11** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ba'axe' leti'e espíritu santoo'».

ku xu'ulsaj[a] te' tu'ux ma' unaj u yantalo' (le máax xokik lela'* meyajnak u tuukul utia'al u na'atik), le máaxo'ob yano'ob Judeao' púuts'ko'ob utia'al ka xi'iko'ob te' montaña'obo'.[b] **15** Le máax yaan yóo' naje' ma' u yéemel mix u yokol u jóo's mix ba'al ichil u yotoch. **16** Le máax bija'an ich koole' ma' u suut u ch'a' u nook' tu p'ato'. **17** ¡Óotsil le ko'olelo'ob embarazada'obo' bey xan le táan u ts'aa chu'ucho'ob te' k'iino'ob je'elo'![c] **18** Ma' u xu'ulul a k'áatke'ex ich oración ma' u k'a'abéettal a púuts'le'ex tu k'iinil ke'elil. **19** Te' k'iino'ob je'elo' yaan u sen mu'yaj máak.*[d] Desde ka beeta'ab tuláakal ba'al tumen Dios tak bejla'e' mix juntéen ila'ak junp'éel ba'al beyo' yéetel mix bik'in kun ka'a ilbil.[e] **20** U jaajile' wa ma' tu p'íitkunta'al ka'ach tumen Jéeoba le k'iino'ob je'elo' mix máak je'el u salvarkubae'. Chéen ba'ale' tu yo'olal le máaxo'ob u yéeymo' leti'e' ts'o'ok u p'íitkuntik le k'iino'obo'.[f]

21 Ts'o'ole' wa yaan máax a'alikte'ex: ‹¡Illawile'ex, way yaan le Cristoo'!›. Wa xan ku ya'ala'alte'ex: ‹¡Illawile'ex, ti' yaan te'elo'!›, ma' a creerke'ex.[g] **22** Tumen yaan u yantal máako'ob ken u ya'aluba'ob Cristo'ob bey xan máako'ob ken u ya'aluba'ob profeta'ob.[h] Leti'obe' yaan u beetko'ob milagro'ob bey xan nukuch ba'alo'ob utia'al u tusko'ob máak, wa ku páajtale' tak le máaxo'ob yéeya'ano'ob tumen Dioso'. **23** Le o'olale' ma' u náayal a wóole'ex,[a] tuláakal lela' ts'o'ok in wa'alikte'ex táanil ti' u yúuchul.

24 Te' k'iino'ob je'elo', le kéen ts'o'okok u sen mu'yaj máake', yaan u yée'joch'e'ental le K'iino' yéetel le Lunao' ma' kun sáasiltal,[b] **25** le estrella'obo' yaan u lúublo'ob, yéetel le nukuch ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano' yaan u tíita'alo'ob. **26** Te' k'iin je'elo' le máako'obo' yaan u yilko'ob táan u taal u Paal máak[c] te' múuyalo'ob yéetel u páajtalil bey xan yéetel u ki'ichkelmilo'.[d] **27** Leti' túune' yaan u túuxtik le ángelo'ob utia'al ka u much'kíinto'ob le máaxo'ob u yéeymaj kaja'ano'ob jejeláas tu'uxo', yaan u much'kíinta'alo'ob desde ti' junp'éel u ti'its le lu'umo' tak ti' junp'éel u ti'its le ka'ano'.[e]

28 Kaanbalnene'ex ti' le higuerao', le kéen a wile'ex u tíip'il u k'u'uk' yéetel le kéen jóok'ok u le'obe', te'exe' a wojle'ex ts'o'ok u náats'al u k'iinil u yichankil le che'obo'.[f] **29** Bey túun xano' kéen a wile'ex u yúuchul le ba'alo'oba' ojéelte'exe' u Paal máake' ts'o'ok u náats'al, ti' yaan te' joonajo'.[g] **30** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' le generacióna' junpuli' ma' kun xu'ulul wa ma' úuchuk tuláakal le ba'alo'oba'.[h] **31** Tumen maas je'el u xu'ulul ti' le ka'an yéetel ti' le lu'um[i] ke ka p'áatak ma' u béeytal le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'aliko'.[j]

32 Chéen ba'ale' u k'iinil yéetel u yoraile' mix máak

CAP 13

a Da 9:27 Da 11:31

b Mt 24:15-20 Lu 21:20-23

c Lu 21:23 Lu 23:28

d Ap 7:14

e Da 12:1 Mt 24:21

f Mt 24:22

g Mt 24:23, 24 Lu 17:23 Lu 21:8 1Jn 4:1

h Mt 7:15

Columna 2

a Mt 24:42 Ef 6:18 2Pe 3:17

b Mt 24:29 Lu 21:25, 26

c Da 7:13

d Mt 24:30 Lu 21:27 Ap 1:7

e Mt 24:31

f Mt 24:32 Lu 21:29-33

g Mt 24:33

h Mt 24:34 Lu 21:32

i Isa 51:6

j Jos 23:14 Isa 40:8 Mt 24:35

13:14 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' u profecía Daniel. **13:19** * Wa «yaan u yantal junp'éel nojoch mu'yajil».

u yojel, mix le ángelo'ob yano'ob te' ka'ano', mix le Paalo', chéen le Taatao'.[a] **33** Ma' u náayal a wóole'ex yéetel ma' a weenle'ex,[b] tumen ma' a wojle'ex ba'ax k'iin ken k'uchuk le k'iin a'ala'ano'.[c] **34** Lela' bey je'ex juntúul máak ku bin táanxel lu'umile', táanil ti' u bine' tu k'ubéentaj u yotoch ti' u esclavo'ob,[d] ti' cada juntúule' tu ts'áaj meyaj u beete, tu ya'alaj xan ti' le j-kanan joonaj ma' u náayal u yóolo'.[e] **35** Le o'olale' ma' u náayal a wóole'ex tumen ma' a wojle'ex ba'ax k'iin ken taalak u yuumil le najo',[f] wa kéen ts'o'okok u t'úubul k'iin, wa chúumuk áak'ab, wa kéen k'aaynak le t'eelo', wa le táan u taal u sáastalo'.*[g] **36** Beyo' kéen téek k'uchke' ma' u yilik wa táan a weenle'ex.[h] **37** Le ba'ax kin wa'alikte'exa' ti' tuláakal xan kin wa'alik: ma' a weenle'ex».[i]

14 Beoraa' táan ka'ach u bineltik ka'ap'éel k'iin[j] utia'al le Pascua*[k] yéetel utia'al u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'.#[l] U nuuktakil le sacerdote'ob bey xan le escriba'obo' táan ka'ach u kaxtiko'ob ba'ax ken u ya'alo'ob tu contra Jesús utia'al u machko'ob yéetel u kíimsko'ob.[a] **2** Chéen ba'ale' táan ka'ach u ya'aliko'ob: «Ma' tu k'iinil le festejoo', bik líik'ik le kaaj t-contrao'».

3 Jesúse' tia'an ka'ach Betaniae', leti'e' táan ka'ach u janal tu yotoch Simón, le máak yaan ka'ach lepra ti'e'. Te'elo' náats' juntúul ko'olel tu yiknal Jesús, leti'e' u ch'a'amaj junp'éel chan botella* chuup yéetel u ki'ibok aceiteil nardo, le aceitea' ma' xa'ak'-ta'an yéetel mix ba'ali' yéetel jach ko'oj u tojol. Le ko'olela' tu kachaj u kaal le chan botellao' ka jo'op' u yalik le aceite tu pool Jesúso'.[b] **4** Yano'obe' le ka tu yilo'ob lela' k'uuxilnajo'obe' ka jo'op' u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «¿Ba'axten chéen bey u we'ekel le ki'ibok aceitea'? **5** Je'el ka'ach u tojoltik maas ti' 300 denariose',* ts'o'ok ka'ach u ko'onol utia'al ka ts'a'abak ti' le óotsilo'obo'». Leti'obe' jach k'uuxchaja'ano'ob ka'ach ti'# le ko'olela'. **6** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alaj: «P'ate'ex, ma' a wa'alike'ex mix ba'al ti'. Leti'e' jach ma'alob ba'ax ts'o'ok u beetik tin wo'olal.[c] **7** Tumen le óotsilo'obo' mantats' kun antalo'ob ta wiknale'ex,[d] le k'iin a k'áate'exe' je'el u

CAP 13

a Mt 24:36 Hch 1:7

b Ro 13:11 1Te 5:6

c Mt 25:13 Lu 21:34

d Mt 25:14

e Lu 12:35, 36

f Mt 24:42

g Lu 21:36

h Mt 25:5

i Hab 2:3

CAP 14

j Jn 13:1

k Éx 12:3, 6 Le 23:5

l Le 23:6

Columna 2

a Mt 26:2-5 Lu 22:1, 2

b Mt 26:6-9 Jn 12:2-5

c Mt 26:10 Jn 12:7

d Dt 15:11

13:35 * Le romano'ob yéetel le griego'obo' ku jatsko'ob le áak'ab beya': «ken ts'o'okok u t'úubul k'iin», desde ken áak'abchajak tak láas 9:00 áak'ab; «chúumuk áak'ab», desde láas 9:00 tak chúumuk áak'ab; «u k'aay t'eel», desde chúumuk áak'ab tak láas 3:00 u sáastal; «u taal u sáastal», desde láas 3:00 tak ken tíip'ik k'iin. **14:1** * Ilawil página 2575. # Ilawil «U Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'», página 2584.

14:3 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u cajail alabastro». Lela' junp'éel chan nu'ukul suuk ka'ach u beeta'al yéetel junp'éel clase tuunich yaan naats' ti' u kaajil Alabastro, le kaaja' tia'an ka'ach tu lu'umil Egiptoe'. **14:5** * Ilawil página 2561. # Wa «Leti'obe' tu k'eyo'ob».

CAP 14

páajtal a beetke'ex uts ti'obe', chéen ba'ale' tene' ma' mantats' kin antal ta wiknale'exi'.[a] **8** Le ko'olela' tu beetaj le ba'ax yaan tu k'ab u beetko'. Leti'e' tu yalaj le ki'ibok aceite tin wóok'ol utia'al u preparartik in wíinklil utia'al in mu'uklo'.[b] **9** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' je'el tu'uxak ti' le yóok'ol kaab ka tsikbalta'ak le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beet le Reinoo'*[c] yaan xan u tsikbalta'al# le ba'ax tu beetaj le ko'olela', beyo' ma' kun tu'ubsbil».[d]

10 Juntúul ti' le 12 apóstolo'obo', le ku k'aaba'tik Judas Iscarioteo', bin tu yiknal u nuuktakil le sacerdote'ob utia'al u ya'alikti'ob je'el u k'ubik Jesús tu k'abo'obe'.[e] **11** Le ka tu yu'ubo'obe' leti'obe' jach ki'imakchaj u yóolo'ob, yéetel tu ya'alo'ob u ts'áaiko'obti' u taak'inil plata.[f] Judas túune' káaj u kaxtik bix je'el u traicionartik Jesúse'.

12 Tu yáax díail u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo',[g] le k'iin suuk u kíimsa'al le ba'alche' utia'al le Pascuao',[h] le discípulo'obo' tu ya'alo'ob ti' Jesús: «¿Tu'ux a k'áat ka k-listokíint utia'al k-jaantik u jaanlil le Pascuao'?».[i] **13** Leti' túune' tu t'anaj ka'atúul u discípulo'obe' ka tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex tu kaajil Jerusalén, te'elo' yaan a wilke'ex juntúul máak táan u bisik junp'éel jarro* chuup yéetel ja'. Xeene'ex tu paach.[a] **14** Te' tu'ux kun ooklo' a'ale'ex ti' u yuumil le najo': ‹Le j-Ka'ansajo' ku ya'alik: «¿Tu'ux yaan le cuarto tu'ux je'el u páajtal in jaantik le Pascua yéetel in discípulo'obo'?»›. **15** Leti' túune' yaan u ye'esikte'ex junp'éel nuxi' cuarto yaan ka'anal, tu'ux yaan tuláakal ba'ax k'a'abéeti', te' túuno' listokíinte'ex tuláakal ba'ax k'a'abéet utia'al le Pascuao'». **16** Le discípulo'ob túuno' bino'obe' ka ooko'ob te' kaajo'. Te'elo' tu yilo'ob tuláakal jach je'ex a'ala'abikti'ob tumen Jesúso', ka túun tu listokíinto'ob tuláakal ba'ax k'a'abéet utia'al le Pascuao'.

17 Le ka áak'abchaje' Jesús yéetel u 12 apóstolo'obe' bino'ob te' cuartoo'.[b] **18** Le táan u janalo'obo' Jesúse' tu ya'alaj: «Tu jaajil kin wa'alikte'ex: juntúul ti' te'ex, juntúul ti' le máaxo'ob ku janalo'ob tin wéetelo' yaan u traicionarken».[c] **19** Le ka tu yu'ubo'ob lela' leti'obe' jach yaachaj u yóolo'ob. Le o'olal cada juntúule' tu ya'alaj: «Yuumtsil, ¿máasa' ma' teeni'?». **20** Leti'e' tu ya'alaj: «Yaan in traicionarta'al tumen juntúul ti' te'ex, juntúul ti' le 12 apóstolo'ob ku yoksik u yo'och waaj te' plato tu'ux kin janalo'.[d] **21** U jaajile' u Paal máake' yaan u kíimsa'al je'ex ts'íibta'anile'. Chéen ba'ale', ¡óotsil le máax kun k'ubik u Paal máako'![e] Maas ma'alob ka'ach ma' u síijil».[f]

22 Le táan u janalo'obo' Jesúse' tu ch'a'aj junp'éel waaje' ka tu beetaj junp'éel oración,

a Mt 26:11 Jn 12:8
b Mt 26:12 Jn 12:7
c Mt 24:14
d Mt 26:13
e Mt 26:14-16 Lu 22:3-6
f Zac 11:12
g Éx 12:15, 18 Éx 23:15
h Lu 22:1, 7
i Nú 9:2 Mt 26:17-19

Columna 2

a Lu 22:10-13
b Mt 26:20 Lu 22:14
c Sl 41:9 Mt 26:21, 22 Lu 22:21, 23 Jn 13:21, 22
d Mt 26:23
e Lu 22:22
f Mt 26:24

14:9 *Wa «le ma'alob péektsilo'». #Wa «u k'a'ayta'al». **14:13** *Wa «p'úul».

ka ts'o'oke' tu xet'aj le waajo' ka tu ts'áaj ti' u discípulo'ob táan u ya'alik: «Ch'a'ex, lela' u k'áat u ya'al in wíinklil».[a] **23** Tu ch'a'aj xan junp'éel copae' ka tu ts'áaj gracias ti' Dios, ka ts'o'oke' tu ts'áajti'ob. Tuláaklo'ob tu yuk'o'ob le ba'ax yaan te' copao'.[b] **24** Ka tu ya'alajti'ob: «Lela' ku chíikbesik le in k'i'ik'el kun wekbil utia'al u perdonarta'al ya'abkach máako'obo',[c] le ‹k'i'ik'[d] kun béeykuntik le pactoo'›.*[e] **25** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' desde bejla'e' ma' ken in ka'a uk' vino tak le k'iin ken in wuk' le túumben vino te' tu Reino Dioso'». **26** Tu ts'ooke' tu k'ayo'ob alabanza'ob ti' Diose' ka bino'ob tu Montañail le Olivo'obo'.[f]

27 Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Tuláaakle'exe' yaan a p'atkene'ex,* tumen ts'íibta'an: ‹Yaan in beetik loob ti' le j-kanan tamano',[g] le tamano'ob túuno' yaan u k'i'itpajlo'ob›.[h] **28** Chéen ba'ale' kéen ts'o'okok in líi'sa'ale' yaan in bin Galilea táanil ti' te'ex».[i] **29** Chéen ba'ale' Pedroe' tu ya'alajti': «Kex tuláaklo'ob ka u p'atecho'obe' tene' ma' ken in p'atech».*[j] **30** Jesús túune' tu ya'alajti': «Tu jaajil kin wa'aliktech: bejla'a te' áak'aba' táanil ti' u k'aay juntúul t'eel ka'atéene' teche' óoxtéen ken a wa'al ma' a k'aj óoleni'».[k] **31** Chéen ba'ale' leti'e' káaj u sen a'alikti': «Kex ka yanak in kíimil ta wéetele' junpuli' ma' ken in wa'al wa ma' in k'aj óolechi'». U maasil le discípulo'obo' bey xan tu ya'alilo'obo'.[a]

32 Leti'ob túune' bino'ob ti' junp'éel lugar ku k'aaba'tik Getsemaní, te'elo' Jesúse' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: «P'áatke'ex kutal waye', tene' nika'aj orar».[b] **33** Ka tu bisaj Pedro, Santiago yéetel Juan,[c] te' súutuko' Jesúse' jo'op' u jach chi'ichnaktal yéetel u jach yaatal u yóol, **34** ka tu ya'alajti'ob: «Tene' jach táaj yaachaja'an in wóol[d] je'ex juntúul máak táan u kíimile'. P'áatke'ex waye' yéetel ma' a weenle'ex».[e] **35** Bin túun junp'íit maas táanile' tu xóolk'abtubae' ka jo'op' u orar táan u ya'alik wa ku páajtale' ma' u yilik le hora je'elo'. **36** Leti'e' tu ya'alaj: *«Abá,** Papá,[f] teche' tuláakal ba'ax ku páajtal a beetik; lu'sten le copaa'. Chéen ba'ale' ma' u beeta'al ba'ax in k'áat, ba'axe' beeta'ak ba'ax a k'áat».[g] **37** Le ka suunaj tu yiknalo'obe' tu yilaj táan u weenlo'ob, le o'olal tu ya'alaj ti' Pedro: «Simón, ¿táan wa a wenel? ¿Ma' wa yanchajtech u muuk'il utia'al ma' a wenel kex chéen junp'éel horai'?[h] **38** Ilawil ma' a weenle'ex yéetel ma' u xu'ulul a orare'ex utia'al ma' a lúuble'ex ti' k'eban.[i] U jaajile' máake' u k'áat u beet ba'ax ma'alob, chéen ba'ale' u k'eban wíinklile' ma' u k'áat u beeti'».[j]

CAP 14

a Mt 26:26 Lu 22:19 1Co 11:23, 24

b Mt 26:27 1Co 10:16 1Co 11:25

c Isa 53:12 Mt 26:28 Lu 22:20

d Éx 24:8 Le 17:11 Heb 9:22

e Jer 31:31 Heb 7:22 Heb 9:15

f Mt 26:30 Lu 22:39 Jn 18:1

g Isa 53:5 Da 9:26

h Zac 13:7 Mt 26:31-33 Mt 26:56 Mr 14:50 Jn 16:32

i Mr 16:7

j Lu 22:31-33 Jn 13:37

k Mt 26:34 Lu 22:34 Jn 13:38

Columna 2

a Mt 26:35

b Mt 26:36, 37 Lu 22:39-41 Jn 18:1

c Mr 9:2

d Jn 12:27

e Mt 26:38

f Ro 8:15 Gál 4:6

g Mt 26:39 Lu 22:42 Jn 6:38 Heb 5:7

h Mt 26:40 Lu 22:45

i Mt 6:13 Lu 11:4 Lu 22:46

j Mt 26:41 Ro 7:23

14:24 *Wa «le acuerdoo'». **14:27** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «yaan u beeta'al a t'óochpajle'ex». **14:29** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Kex tuláakal ka beeta'ak u t'óochpajlo'obe' tene' ma' kun beetbil in t'óochpajal».

14:36 *Ich hebreo wa ich arameoe' u k'áat u ya'al «¡Papá!».

39 Ka ts'o'oke' bin tu ka'atéene' ka tu ya'alaj ich oración le ba'ax ts'o'ok u yáax a'aliko'.[a] **40** Ka suunaj tu ka'atéene' tu yilaj táan u weenlo'ob, tumen deporsi jach taak ka'ach u weenlo'ob, leti'ob túune' ma' tu kaxto'ob ba'ax u ya'alo'obti'i'. **41** Tu yóoxtéen ka suunaj tu yiknalo'obe' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten táan a je'elele'ex yéetel táan a weenle'ex ti' junp'éel súutukil je'ex lela'? ¡Aajene'ex! ¡Ilawile'ex!, ts'o'ok u k'uchul u yorail[b] u k'u'ubul u Paal máak tu k'ab le j-k'eban máako'obo'. **42** Líik'ene'ex, ko'one'ex. Le máax kun traicionarkeno' ts'o'ok u náats'al».[c]

43 Le táan u t'aan Jesúso' k'uch Judas, juntúul ti' le 12 apóstolo'obo'. Leti'e' taal yéetel ya'abkach máako'ob u machmo'ob espada'ob yéetel che'ob. Le máako'oba' túuxta'ano'ob tumen u nuuktakil le sacerdote'obo', le escriba'obo' bey xan tumen u nuuktakil le kaajo'.[d] **44** Judas, le máax traicionarko', u ya'almajti'ob ba'ax ken u beet utia'al u k'aj óoltiko'ob Jesús, leti'e' tu ya'alajti'ob: «Le máax ken in ts'u'uts'o', leti'; mache'ex ka a bise'ex yéetel ilawile'ex ma' u púuts'ul». **45** Taal túun Judase' ka náats' tu séeba'anil yiknal Jesúse' ka tu ya'alajti': «¡J-Ka'ansaj!», ka tu ts'u'uts'aj. **46** Le máako'ob túuno' tu macho'ob Jesús utia'al ka u biso'ob. **47** Chéen ba'ale' juntúul ti' le máaxo'ob wa'alakbalo'ob te'elo' tu jíilpaytaj u espadae' ka tu kúulch'aktaj u xikin u esclavo le u maas nojchil le sacerdote'obo'.[a] **48** Jesús túune' t'aanaje' ka tu ya'alajti'ob: «¿Taale'ex yéetel espada'ob bey xan yéetel che'ob a chukene'ex je'ex u bin chukbil juntúul j-ookole'?[b] **49** Tene' sáamsamal tia'anen ka'ach ta wéetele'ex te' templo táan in ka'ansajo',[c] chéen ba'ale' mix juntéen taale'ex a machene'exi'. U jaajile' tuláakal lela' úuch utia'al ka béeychajak le ba'ax ku ya'alik u T'aan Dioso'».[d]

50 Tuláakal u discípulo'ob túune' tu xúump'atto'obe' ka púuts'o'ob.[e] **51** Chéen ba'ale' juntúul xi'ipal u búukintmaj junp'éel nook' beeta'an yéetel ma'alob linoe' káaj u bin ma' sen náach ti' Jesúsi'. Leti' túune' óota'ab machbil, **52** chéen ba'ale' tu p'ataj le u nook' beeta'an yéetel linoo' ka púuts' óoli' x-ma' nook'il.

53 Jesús túune' bisa'ab yiknal u maas nojchil le sacerdote'obo',[f] te'elo' much'laj tuláakal u nuuktakil le sacerdote'obo', u nuuktakil le kaajo' yéetel le escriba'obo'.[g] **54** Chéen ba'ale' Pedroe' káaj u bin desde chan náach tu paach Jesús, ka túun k'uch tu táankabil u yotoch u maas nojchil le sacerdote'obo'. Te'elo' kulaj junmúuch' yéetel le máaxo'ob ku meyajo'ob te' najo' ka jo'op' u k'íich aktáan ti' le k'áak' ku tóoch'balo'.[h] **55** U nuuktakil túun le sacerdote'ob bey xan tuláakal le Sanedríno'* táan ka'ach u kaxtiko'ob ba'alo'ob ma' jaajtak u ya'alo'ob tu con-

CAP 14

a Mt 26:42-46

b Jn 13:1

c Jn 18:2

d Mt 26:47-51 Lu 22:47-51 Jn 18:3

Columna 2

a Mt 26:51 Lu 22:50 Jn 18:10

b Mt 26:55, 56 Lu 22:52, 53

c Lu 19:47 Jn 18:20

d Sl 22:6 Isa 53:7 Da 9:26 Lu 22:37

e Zac 13:7 Mt 26:31 Jn 16:32

f Jn 18:13

g Mt 26:57 Lu 22:54, 55

h Mt 26:58 Jn 18:15

14:55 * Ilawil página 2578.

tra Jesús utia'al ka páajchajak u kíimsko'ob, chéen ba'ale' ma' tu kaxto'obi'.[a] **56** U jaajile' yanchaj ya'ab máako'ob bin u ya'alo'ob ba'alo'ob ma' jaajtak tu contra Jesúsi',[b] chéen ba'ale' cada juntúule' yaanal bix tu ya'alil. **57** Uláak'o'ob xane' wa'alajo'obe' ka tu ya'alo'ob le ba'alo'ob ma' jaajtaka': **58** «To'one' t-u'uyaj u ya'alik: ‹Tene' yaan in nikik le templo beeta'an tumen máako'oba', tu yóoxp'éel k'iine' kin beetik u jeel, lela' ma' máako'ob kun beetki'›».[c] **59** Chéen ba'ale' lela' láayli' ma' junp'éelili' bix tu ya'alilo'obi'.

60 Tu ts'ooke' u maas nojchil le sacerdote'obo' wa'alaj chúumuk ti'obe' ka tu ya'alaj ti' Jesús: «¿Mix ba'al yaan a wa'ale? ¿Ma' wa ta wu'uyik le ba'ax ku ya'alik le máako'ob ta contraa'?».[d] **61** Chéen ba'ale' Jesúse' ma' tu núukaj mix ba'ali'.[e] Le o'olale' u maas nojchil le sacerdote'obo' tu ka'a a'alajti': «¿Teech wa le Cristo, u Paal le Maas Nojoch Dioso'?». **62** Jesús túune' tu ya'alaj: «Jaaj, teen. Te'exe' yaan a wilke'ex u Paal máak[f] kulukbal tu x-no'oj k'ab[g] le Dios jach yaan u poderо' yéetel táan u taal yéetel le múuyalo'obo'».[h] **63** U maas nojchil le sacerdote'ob túuno' tu jataj u nook'e' ka tu ya'alaj: «¿Ba'ax biilal to'on uláak' máako'ob utia'al takik u pool?[i] **64** Te'exe' ts'o'ok a wu'uyike'ex le k'aak'as ba'alo'ob tu ya'alo'. ¿Ba'ax ka tuklike'ex unaj u beeta'alti'?». Tuláaklo'obe' tu ya'alo'ob unaj u kíimsa'al.[a] **65** Jujuntúul ti' leti'obe' jo'op' u túubiko'ob[b] yéetel u pixko'ob u yich utia'al u lo'oloxko'ob, yéetel tu ya'alo'obti': «Wa profetaeche' a'al máax loxech». Ts'o'ole' le soldado'obo' tu la'alajo'obe' ka tu biso'ob yiknal le juezo'obo'.[c]

66 Le táan u yúuchul lela' Pedroe' ti' yaan ka'ach kabale', te' táankabo'. Te' súutuko' taal juntúul ti' le x-ch'úupalalo'ob ku meyajo'ob yiknal u maas nojchil le sacerdote'obo'.[d] **67** Le ka tu yilaj táan u k'íich Pedroe' tu pakte' ka tu ya'alajti': «Teech xane' tia'anech ka'ach yéetel Jesús le Nazarenoo'». **68** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alaj ma' jaaji', tu ya'alajti': «Ma' in k'aj óol le máako', ma' teen le ka wa'aliko'», ka túun luk' tu táankabil le najo'. **69** Chéen ba'ale' le x-ch'úupalo' tu ka'a ilaj Pedroe' ka tu ya'alaj ti' le máaxo'ob wa'alakbalo'obo': «Le máaka' juntúul ti' u discípulo'ob». **70** Pedro túune' tu ka'a a'alaj ma' jaaji'. Ma' sáam ti' lelo' le máako'ob wa'alakbalo'ob tu yiknalo' káaj u ya'aliko'ob tu ka'atéen ti' Pedro: «Jach tu jaajil juntúulech ti' le máaxo'ob ku máano'ob tu yéetelo', tumen chíika'an tu lu'umil Galilea a taal». **71** Chéen ba'ale' leti'e' káaj u k'áatik ka taalak k'aas tu yóok'ol wa ma' jaaj le ba'ax ku ya'aliko', ka jo'op' tak u jurartik: «¡Ma' in k'aj óol le máak ka wa'alike'exa'!». **72** Jach te' súutuk je'elo' k'aaynaj juntúul t'eel tu ka'atéen;[e] ka túun k'a'aj ti' Pedro

CAP 14

a Mt 26:59, 60

b Sl 35:11

c Mt 26:61
Mr 15:29
Jn 2:19

d Mt 26:62, 63

e Isa 53:7
1Pe 2:23

f Da 7:13

g Sl 110:1
Ef 1:20
Col 3:1

h Mt 24:30
Mt 26:64
Lu 21:27
Ap 1:7

i Mt 26:65, 66

Columna 2

a Le 24:16
Jn 19:7

b Isa 50:6
Isa 53:3
Mt 26:67, 68

c Lu 22:63-65

d Mt 26:69-75
Lu 22:55-62
Jn 18:25, 26

e Jn 18:27

le ba'ax a'ala'abti' tumen Jesúsa': «Táanil ti' u k'aay juntúul t'eel ka'atéene', teche' óoxtéen ken a wa'al ma' a k'aj óoleni'».[a] Pedro túune' jach yaachaj u yóole' ka túup' u yok'ol.

15 Jach chéen p'elak sáaschajike' tu much'uba u nuuktakil le sacerdote'obo', u nuuktakil le kaajo' bey xan le escriba'obo', tu much'uba tuláakal le Sanedríno'. Leti'obe' tu k'axo'ob Jesúse' ka tu bisaj u k'ubo'ob ti' Pilato.[b] **2** Pilato túune' tu k'áataj ti' Jesús: «¿Teech wa u Rey le judío'obo'?».[c] Leti'e' tu núukajti': «Lelo' tak teech a'alik».[d] **3** Chéen ba'ale' u nuuktakil le sacerdote'obo' táan ka'ach u takiko'ob u pool tu yo'olal ya'ab ba'alo'ob. **4** Pilato túune' jo'op' u ka'a k'áatikti': «¿Mix ba'al ken a wa'ale?[e] ¡U'uy a wu'uy buka'aj ba'alo'ob ku ya'aliko'ob ta contra!».[f] **5** Chéen ba'ale' Jesúse' mix ba'al tu ka'a núukaj, Pilato túune' jach ja'ak' u yóol.[g]

6 U suukile' cada ken beeta'ak le Pascuao' Pilatoe' ku jáalk'abtik juntúul máak k'ala'an cárcel, le kun k'áatbilti' tumen le kaajo'.[h] **7** Te' k'iino'ob je'elo' juntúul máak ku k'aaba'tik Barrabáse' k'ala'an yéetel le máaxo'ob líik'o'ob tu contra le gobiernoo'. Le ka tu beeto'ob lela' yaan máaxo'ob tu kíimso'ob. **8** Ya'ab máako'ob túune' tu much'uba'obe' ka jo'op' u k'áatko'ob ti' Pilato ka u beet le ba'ax suuka'an u beetik te' Pascuao'. **9** Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «¿A k'áate'ex wa ka in jáalk'abt u Rey le judío'obo'?».[i] **10** Pilatoe' tu ya'alajti'ob lelo' tumen tu ts'áaj cuentae' u nuuktakil le sacerdote'obo' chéen tumen u p'ekmo'ob Jesúse' ka tu k'ubo'obti'.[a] **11** Chéen ba'ale' u nuuktakil le sacerdote'obo' tu yokso'ob tu pool le máako'ob ka u k'áato'ob ka jáalk'abta'ak Barrabáso'.[b] **12** Pilato túune' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'ax túun ken in beet ti' le máax ka wa'alike'ex u Rey le judío'obo'?».[c] **13** Leti'obe' tu k'a'am a'alo'ob tu ka'atéen: «¡Ch'uykíinta'ak ti' che'!».*[d] **14** Chéen ba'ale' Pilatoe' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten a k'áate'ex ka kíimsa'ak? ¿Ba'ax u beetmaj?». Kex beyo' leti'obe' seguernaj u sen k'a'am a'aliko'ob: «¡Ch'uykíinta'ak ti' che'!».*[e] **15** Pilato túune' tu jáalk'abtaj Barrabás tumen u k'áat u ki'imakkúunt u yóol le kaajo'. Ka ts'o'ok u beetik u sen ja'ajats'a'al Jesúse'[f] tu k'ubaj ti' le soldado'ob utia'al ka kíimsa'ak ti' che'o'.[g]

16 Leti'ob túune' tu biso'ob Jesús tu táankabil u palacio le gobernadoro' ka tu ya'alo'ob ka u much'uba tuláakal u maasil soldado'obo'.[h] **17** Leti'obe' tu ts'áajo'ob tu yóok'ol junp'éel nook' morado, tu jit'o'ob xan junp'éel corona yéetel k'i'ixe' ka tu ts'áajo'ob tu pool. **18** Ka jo'op' u k'a'am a'aliko'obti': «¿Bix sáaschajik ti' u Rey le judío'obo'?».[i] **19** Leti'obe' táan ka'ach u k'o'ok'olko'ob u pool yéetel junp'éel che', táan ka'ach u túubiko'ob, yéetel táan ka'ach

CAP 14

a Mt 26:34 Mr 14:30 Lu 22:34 Jn 13:38

CAP 15

b Sl 2:2 Mt 27:1, 2 Lu 22:66 Jn 18:28 Hch 3:13 Hch 4:26

c Jn 18:33, 37

d Mt 27:11-14 Lu 23:3

e Mt 26:62

f Jn 19:9, 10

g Isa 53:7

h Mt 27:15-18 Jn 18:39

i Lu 23:16

Columna 2

a Mt 21:38

b Mt 27:20-23 Hch 3:14

c Lu 23:20-25

d Jn 19:6

e Hch 3:13 Hch 13:28

f Jn 19:1

g Mt 27:24, 26

h Mt 27:27-31

i Jn 19:3

15:13, 14 * Wa «¡Kíimsa'ak ti' che'!».

u xoltalo'ob tu táan. **20** Ka ts'o'ok túun u sen beetik u k'asa'anilo'ob ti' Jesúse' tu lu'so'ob le nook' morado yaan tu yóok'olo' ka tu ka'a tako'ob le u nook'o', ts'o'ole' ka tu biso'ob utia'al ka u bajo'ob te' che'o'.[a] **21** Le soldado'ob xano' tu beeto'ob u ku'uchul u che'il u mu'yaj Jesús tumen Simón, juntúul máak sijnáal tu kaajil Cirene, le máaka' táan ka'ach u yu'ul ich kool; leti'e' u taata ka'ach Alejandro yéetel Rufo.[b]

22 Le soldado'ob túuno' tu biso'ob Jesús te' lugar ku k'aaba'tik *Gólgotao'* (lela' u k'áat u ya'ale' «U Baakel Pool»).[c] **23** Te' túuno' táan ka'ach u ts'a'abal u yuk' vino xa'ak'ta'an yéetel junp'éel droga ku k'aaba'tik mirra,[d] chéen ba'ale' leti'e' ma' tu yóotaj u yuk'i'. **24** Le soldado'ob túuno' tu bajo'ob te' che'o', ka ts'o'oke' buulnajo'ob utia'al u yilko'ob máakalmáak ti' u nook' kun p'áatal ti' cada juntúul.[e] **25** Leti'obe' tu bajo'ob Jesús te' che' te' hora óoxp'éelo'.* **26** Tu ka'anlil xan le che'o' ts'íibta'ab ba'ax o'olal ta'ak u pool, lela' ku ya'alik: «U Rey le judío'obo'».[f] **27** Tu tséel xan Jesúse' ch'uykíinta'ab ti' che' ka'atúul j-ookolo'obi', juntúule' tu x-no'oj yéetel uláak' juntúule' tu x-ts'íik.[g] **28** *—

29 Le máako'ob ku máano'ob te'elo' ku ya'aliko'ob ba'al ti' Jesús, ku pi'ik'tik u poolo'ob[a] yéetel ku ya'aliko'ob: «¡Eej!, ¿ma' wa teech a'alik je'el a nikik le templo yéetel a ka'a beetik ichil óoxp'éel k'iino'obo'?[b] **30** ¡Je'elo' salvartaba túun! Éemkech ti' le che'o'».* **31** U nuuktakil le sacerdote'ob junmúuch' yéetel le escriba'obo' káaj xan u ya'aliko'ob ba'al ti', tu ya'alo'ob: «¡Tu salvartaj uláak' máako'ob, chéen ba'ale' leti'e' ma' tu páajtal u salvarkuba![c] **32** Beoraa' éemek le Cristo u Reyil Israel ti' u che'il le mu'yajo', éemek utia'al ka k-ile yéetel ka k-creerte».[d] Tak le máaxo'ob ch'uykíinta'ano'ob tu tséelo' jo'op' u ya'aliko'ob ba'al ti'.[e]

33 Ka k'uch túun le hora seiso'* téek ée'joch'e'enchaj tuláakal le lu'umo', yéetel bey p'áatik tak te' hora nueveo'.#[f] **34** Te' hora nueve túuno' Jesúse' tu k'a'am a'alaj: *«Éli, Éli, ¿láma sabaktáni?».* Lela' u k'áat u ya'al: «In Dios, in Dios, ¿ba'axten ts'o'ok a p'atken?».[g] **35** Jujuntúul ti' le máako'ob wa'alakbalo'ob naats'o' káaj u ya'aliko'ob: «¡U'uye'ex! Táan u t'anik Elías». **36** Chéen ba'ale' juntúul ti' leti'obe' bin áalkabile' ka tu póoch'ultaj junp'éel esponja yéetel su'uts' vino ka tu k'axaj ti' junp'éel che'e' ka jo'op' u ts'áaik ti' Jesús u yuk'e.[h] Le máako' tu ya'alaj ti' u maasilo'obo': «¡Ko'one'ex ilik wa je'el

CAP 15

a Jn 19:16

b Mt 27:32 Lu 23:26

c Mt 27:33-37 Lu 23:33 Jn 19:17 Heb 13:12

d Sl 69:21

e Sl 22:18 Jn 19:23, 24

f Mt 27:29, 37 Lu 23:38 Jn 19:19

g Mt 27:38

Columna 2

a Sl 22:7 Sl 109:25 Isa 53:3

b Mt 27:39-42 Mr 14:58

c Lu 23:35

d Mt 16:4

e Mt 27:44 1Pe 2:23

f Mt 27:45 Lu 23:44

g Sl 22:1 Mt 27:46-49

h Sl 69:21 Jn 19:29

15:25 * Kex láas 9:00 ja'atskab. Úuchjeakile' le hora'obo' ku káajal u xo'okol desde ken tíip'ik k'iin. **15:28** * Yaan úuchben ts'íibo'ob ich griegoe' ma'atech u taasko'ob le versículoa', lela' ku ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'.

15:30 * Wa «ti' u che'il le mu'yajo'». **15:33** * Kex láas 12:00 chúumuk k'iin. # Kex láas 3:00 u chíinil k'iin.

u taal éemsbil tumen Elíase'!». **37** Jesús túune' k'a'am awatnaje' ka kíimi.[a] **38** Le cortina túun yaan te' temploo'[b] jáat desde ka'anal tak kabale' ka jóok' ka'axéet' ti'.[c] **39** U nojchil le soldado'obo' ti' wa'alakbal ka'ach naats' te' tu'ux yaan Jesúso', le ka túun tu yilaj le ba'axo'ob úuch ka kíim Jesúso' tu ya'alaj: «Jaaj bakáan, le máaka' u Paal Dios».[d]

40 Te'elo' yaan xan jujuntúul ko'olelo'ob wa'alakbalo'ob chan náach táan u yilko'ob le ba'axo'ob ku yúuchlo'; ichilo'obe' ti' yaan ka'ach María Magdalena, Salomé[e] bey xan María u maama Josés yéetel Santiago le Chichano'. **41** Le ko'olelo'oba' leti'e máaxo'ob suuka'an ka'ach u bino'ob tu paach Jesús yéetel u ts'áaiko'ob ba'ax k'a'abéetti'[f] le kéen xi'ik ka'ach Galileao'. Te'elo' tia'an xan ya'ab uláak' ko'olelo'ob taalo'ob tu yéetel tak Jerusalén.

42 Lela' úuch tu k'iinil u líi'skuba máak. Le jach ta'aytak túun u t'úubul k'iino' (lela' u k'áat u ya'ale' nuka'aj okol u k'iinil sábado) **43** taal Josée' ka ook tu táan Pilato. Leti'e' ma' sajakchaj u k'áat ti' Pilato ka ts'a'abak u wíinklil Jesús ti'i'.[g] Josée' ti' u taal tu kaajil Arimateae' yéetel juntúul ti' le máaxo'ob jach k'aj óola'ano'ob te' Sanedríno', leti'e' táan xan u páa'tik u yilik u Reino Dios. **44** Chéen ba'ale' Pilatoe' taak ka'ach u yojéeltik wa ts'o'ok u kíimil Jesús, le o'olale' tu túuxtaj t'anbil u nojchil le soldado'obo' ka tu k'áatajti' wa ts'o'ok u kíimil. **45** Ka ts'o'ok u ya'ala'alti' tumen u nojchil le soldado'ob jach tu jaajil ts'o'ok u kíimil Jesúso' tu ya'alaj ka ts'a'abak le wíinklil ti' Joséo'. **46** José túune' tu manaj junp'éel nook' beeta'an yéetel jach ma'alob lino, tu yéemsaj le wíinklilo' ka tu to'aj yéetel le nook'o', ts'o'ole' ka tu ts'áaj ichil junp'éel muknal[a] ch'aka'an ti' tuunich. Tu ts'ooke' tu balk'esaj junp'éel tuunich tu jool le muknalo'.[b] **47** Chéen ba'ale' María Magdalena yéetel María u maama Josése' p'áato'ob u yilo'ob le tu'ux ts'a'ab u wíinklil Jesúso'.[c]

16 Ka ts'o'ok túun u máan u k'iinil sábadoe',[d] María Magdalena, Salomé yéetel María[e] u maama Santiagoe' tu mano'ob ki'ibok xíiwo'ob utia'al ka u bis u ji'ob tu wíinklil Jesús.[f] **2** Jach ja'atskab tu yáax k'iinil le semanao'* le ts'o'ok u tíip'il k'iino' le ko'olelo'obo' bino'ob te' muknalo'.[g] **3** Ka jo'op' u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «¿Máax kun balk'esik le tuunich ts'a'an tu jool le muknal utia'al ka ookko'ono'?». **4** Chéen ba'ale' le ka tu líi'saj u yicho'obe' tu yilo'obe' kex jach nojoch le tuunicho' ts'o'ok u balk'esa'al.[h] **5** Le ka ooko'ob te' muknalo' tu yilo'ob juntúul táankelem xi'ipal kulukbal tu x-no'oj le tu'ux ts'a'an ka'ach u wíinklil Jesúso', u búukintmaj junp'éel chowak sak nook'. Leti'ob túune' jach

CAP 15

a SI 31:5; Mt 27:50; Lu 23:46; Jn 19:30

b Éx 26:31-33; Heb 6:19

c Mt 27:51; Lu 23:45; Heb 10:19, 20

d Mt 27:54; Lu 23:47

e Mt 27:55, 56; Lu 23:49

f Lu 8:2, 3

g Dt 21:22, 23; Mt 27:57, 58; Lu 23:50-52; Jn 19:38

Columna 2

a Isa 53:9

b Mt 27:59, 60; Lu 23:53; Jn 19:40

c Mt 27:61; Lu 23:55

CAP 16

d Éx 20:8, 9

e Mt 28:1

f Lu 23:55, 56

g Lu 24:1; Jn 20:1

h Lu 24:2, 3

16:2 * Utia'al le judío'obo' domingo u yáax k'iinil le semanao'.

ja'ak' u yóolo'ob. **6** Le xi'ipala' tu ya'alajti'ob: «Ma' u ja'ak'al a wóole'ex,[a] in wojel táan a kaxtike'ex Jesús le Nazarenoo', le máax ba'aj te' che'o'. Leti'e' mina'an waye', ts'o'ok u líi'sa'al.[b] ¡Ilawile'ex!, lela' leti'e tu'ux ts'a'an ka'acho'.[c] **7** Xeene'exe' ka a wa'ale'ex ti' u discípulo'ob yéetel ti' Pedro lela': ‹Leti'e' táan u bin Galilea táanil ti' te'ex,[d] te'elo' ti' ken a wile'ex je'ex úuchik u ya'alikte'exo'›».[a] **8** Le ko'olelo'ob túuno' jóok'o'ob ti' le muknalo' ka bino'ob áalkabil táan u kikilankilo'ob tumen jach jak'a'an u yóolo'ob. Leti'obe' ma' tu ya'alo'ob mix ba'al ti' mix máaki' tumen saajko'ob.*[b]

CAP 16
a Lu 24:4
b Mr 8:31 Lu 18:33 Hch 4:10
c Mt 28:5, 6
d Mt 26:32 Mr 14:28

Columna 2
a Mt 28:7
b Mt 28:8 Lu 24:9

16:8 * Yaan jujunp'éel úuchben ts'íibo'ob ku meyajo'ob utia'al u traducirta'al le Bibliao' ku ye'esko'obe' u libroil Marcose' ku ts'o'okol yéetel le ba'axo'ob ku ya'alik le versículo ochoo'. Ilawil página 2620.

U TS'ÍIB

LUCAS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Ti' Teófilo a'ala'abi (1-4)
Gabriele' ku ya'alik yaan u síijil Juan (5-25)
Gabriele' ku ya'alik yaan u síijil Jesús (26-38)
Maríae' ku bin u xíimbalt Elisabet (39-45)
Maríae' ku alabartik Jéeoba (46-56)
Ku síijil Juan, ku ts'a'abal u k'aaba' (57-66)
U profecía Zacarías (67-80)

2 Ku síijil Jesús (1-7)
Ku chíikpajal ángelo'ob ti' j-kanan tamano'ob (8-20)
Ku circuncidarta'al Jesús (21-24)
Simeóne' ku yilik le Cristoo' (25-35)
Anae' ku t'aan ti' le chaambalo' (36-38)
Ku suuto'ob Nazaret (39, 40)
Ka p'áat te' temploo' 12 años yaanti' (41-52)

3 Juane' ku káajsik u meyaj (1, 2)
Juane' ku t'aan ti' le okja'o' (3-20)
Ku yokja' Jesús (21, 22)
U láak'tsilo'ob Jesucristo (23-38)

4 Le K'aasilba'alo' ku probartik Jesús (1-13)
Jesúse' ku tsikbaltik u t'aan Dios tu lu'umil Galilea (14, 15)
Jesúse' ma' k'a'am Nazareti' (16-30)
Tu sinagogail Capernaúm (31-37)
Ku ts'akik u suegra Simón (38-41)
Le máako'obo' ku bin u kaxto'ob Jesús (42-44)

5 Ku chukiko'ob ya'ab kay (1-11)
Ku ts'akik juntúul leproso (12-16)
Ts'a'ak máax mina'an u muuk' u wíinklil (17-26)
Jesúse' ku t'anik Leví (27-32)
Ba'axten ma' tu ayunar u discípulo'ob (33-39)

6 Jesúse' «u Yuumil le Sábadoo'» (1-5)
Ku ts'akik juntúul máak tikin u k'ab (6-11)
Le 12 apóstolo'obo' (12-16)
Ku ka'ansaj yéetel ku ts'akik máak (17-19)
«Ki'imakchajak a wóole'ex» (20-26)
‹Yaabilt a enemigo'ex› (27-36)

«Xu'uluk a juzgare'ex» (37-42)
Ku k'aj óolta'al yo'olal le ich ku ts'áaiko' (43-45)
Naj yóo' cháaltun; naj yóo' lu'um (46-49)

7 U fe u nojchil le soldado'obo' (1-10)
Ku kuxkíintik u hijo le viudao' (11-17)
Ku alabarta'al Juan Bautista (18-30)
Junp'éel k'asa'an generación (31-35)
Ku perdonarta'al juntúul k'eban ko'olel (36-50)
Le máaxo'ob yaan u p'aaxo'obo' (41-43)

8 Ko'olelo'ob tu yáanto'ob Jesús (1-3)
U tsikbalil le máak ku paak'alo' (4-8)
Suuk u comparartik ba'ax ku ka'ansik (9, 10)
Ku tsolik u tsikbalil le máax ku paak'alo' (11-15)
Ma'atech u pi'ixil junp'éel lámpara (16-18)
U maama yéetel u yíits'ino'ob Jesús (19-21)
Ku jets'ik junp'éel k'a'amkach iik' (22-25)
Ku yokol demonio'ob ti' k'éek'eno'ob (26-39)
U hija Jairo; ma'ach u nook' Jesús (40-56)

9 Bix unaj u tsikbaltiko'ob u t'aan Dios (1-6)
Herodese' ku tuklik ts'o'ok u lii'sa'al Juan (7-9)
Jesúse' ku tséentik 5,000 máako'ob (10-17)
Pedroe' ku ya'alike' Jesúse' Cristo (18-20)
Jesúse' ku ya'alik yaan u kíimsa'al (21, 22)
Ba'ax unaj u beetik juntúul discípulo (23-27)
Jesúse' ku jelpajal bix u yila'al (28-36)
Ku jóo'sik demonio ti' juntúul xi'ipal (37-43a)
Jesúse' ku ka'a a'alik yaan u kíimsa'al (43b-45)
«Máax u maas nojchil ichilo'ob» (46-48)
‹Wa ma' ta contra'ex yane' ta favore'ex yaan› (49, 50)
Samaritano'ob ma' tu k'amo'ob Jesúsi' (51-56)
Bix unaj u tsaypachta'al Jesús (57-62)

10 Ku túuxtik 70 discípulo'ob (1-12)
Yaj ba'ax kun úuchul ti' le kaajo'obo' (13-16)
Ku suut le 70 túuxta'abo'obo' (17-20)
Diose' ku ka'ansik máaxo'ob bey mejen paalale' (21-24)
U tsikbalil le samaritano jach utso' (25-37)
Ku xíimbaltik Marta yéetel María (38-42)

11 Bix unaj k-orar (1-13)
Le padrenuestroo' (2-4)
Ku jóo'sik demonio'ob yéetel u poder Dios (14-23)
Le demonio ku suut tu yotocho' (24-26)
‹Ki'imak u yóol le máax ts'áa a chu'ucho'› (27, 28)
U señal Jonás (29-32)
Le ba'ax sáasilkuntik le wíinklilo' (33-36)
Yaj bix kun ts'o'okol le fariseo'obo' (37-54)

12 U levadura le fariseo'obo' (1-3)
Ti' máax unaj u ch'a'abal saajkil (4-7)
U ya'alik máak u k'aj óol Cristo (8-12)
Ayik'al máak mina'an u na'at (13-21)
«Xu'uluk a chi'ichnaktale'ex» (22-34)
«U chan múuch' taman» (32)
«Ma' a weenle'ex» (35-40)
«J-kanan ayik'alil chúuka'an u yóol» (41-48)
‹Ma' taalen in taas jeets'elili'› (49-53)

«Kéen a pakte'ex u yich ka'an» (54-56)
‹Ilawil a wutskíintik le problemao'› (57-59)
13 «Lúub u torreil Siloam» (1-5)
Le higuera ma' tu yichankilo' (6-9)
Ku ts'akik le ko'olel wuuts'ul u paacho' (10-17)
U semillail mostaza; le levadurao' (18-21)
‹Unaj a wookle'ex te' nu'unut' joonajo'› (22-30)
Herodese' bey ch'omake' (31-33)
Ku yaatal u yóol Jesús yo'olal Jerusalén (34, 35)
14 Ku ts'akik máax yaan hidropesía ti' (1-6)
‹Ma' a kutal ti' le maas ma'alob lugaro'› (7-11)
«Invitart le óotsilo'obo'» (12-14)
Invitado'ob ma' u k'ato'ob bin te' cenao' (15-24)
‹Wa ma' tu kuchik u che'il u mu'yaj› (25-33)
‹Wa ku sa'atal u ch'óoch'il le ta'abo'› (34, 35)
15 U tsikbalil le taman saatlo' (1-7)
U tsikbalil le taak'in saatlo' (8-10)
Le paal tu xu'uxupaj u herenciao' (11-32)
16 J-kanan ayik'alil tu ye'esaj na'at (1-13)
Máax ku ts'o'okbesik ba'alo'ob mejentak (10)
Xu'ul le Leyo'; ku tsikbalta'al le Reinoo' (14-18)
Lázaro yéetel le ayik'al máako' (19-31)
17 U beeta'al u k'ebantal máak; perdonar; fe (1-6)
«Esclavo'on mix ba'al k-biilal» (7-10)
Ku ts'a'akal diez leproso'ob (11-19)
«Kéen taalak u Reino Dios» (20-37)
Le Reinoo' «chúumuk ti' te'ex yaan» (21)
«K'a'ajakte'ex u yatan Lot» (32)
18 Le viuda ma' xu'ul u k'áatik justiciao' (1-8)
‹Ma' beyen je'ex le ku cobrartik impuestoa'› (9-14)
Jesúse' ku bendecirtik mejen paalal (15-17)
Le ba'ax tu k'áataj le xi'ipal ayik'alo' (18-30)
Jesúse' ku ka'a a'alik yaan u kíimsa'al (31-34)
Ku ts'akik juntúul máak ch'óop (35-43)
19 Jesúse' ku bin tu yotoch Zaqueo (1-10)
U tsikbalil u bolsailo'ob taak'in (11-27)
Ku yokol Jerusalén bey reye' (28-40)
Ku yok'ol yo'olal Jerusalén (41-44)
Ku jóo'sik le j-koonolo'ob te' temploo' (45-48)
20 Ku k'áata'alti' máax ts'áa páajtalil ti' (1-8)
K'asa'an máako'ob meyajtik le parcelao' (9-19)
Ba'ax u tia'al Dios; ba'ax u tia'al César (20-26)
«Tu sieteil ts'o'ok u beelo'ob tu yéetel» (27-40)
Cristoe' ¿u hijo wa David? (41-44)
«Kanáantaba'ex ti' le escriba'obo'» (45-47)
21 Viuda tu jalk'esaj ka'ap'éel mejen taak'in (1-4)
BA'ALO'OB KUN ILBIL U YÚUCHUL (5-36)
Ba'ate'el, u tíitkuba lu'um, k'oja'anil, wi'ijil (10, 11)
Ku ba'pachta'al Jerusalén (20)
«Le k'iino'ob ts'a'an ti' le kaajo'obo'» (24)
U taalbal u Paal máak (27)
U tsikbalil le higuerao' (29-33)
«Ma' a weenle'ex» (34-36)
Ku ka'ansaj Jesús te' temploo' (37, 38)

22 Ku ch'a'tukla'al u kíimsa'al Jesús (1-6)
Ku prepararko'ob u ts'ook Pascua (7-13)
Junp'éel túumben k'iinbesaj (14-20)
Naats' yanil le máax kun traicionarko' (21-23)
Ku ba'atelt'antiko'ob máax u maas nojchil (24-27)
Ku beetik junp'éel pacto utia'al le Reinoo' (28-30)
Pedroe' yaan u ya'alik ma' u k'aj óoli' (31-34)
U bisa'al sáabukaan; ka'ap'éel espada (35-38)
Ku orar tu Montañail le Olivo'obo' (39-46)
Ku ma'achal bisbil (47-53)
Pedroe' ku ya'alik ma' u k'aj óol Jesúsi' (54-62)
Ku burlarta'al Jesús (63-65)
Ku bisa'al tu táan le Sanedríno' (66-71)
23 Tu táan Pilato; tu táan Herodes (1-25)
Ka'atúul máak ch'uykíinta'ab tu tséel (26-43)
«Yaan a wantal tin wéetel te' Paraísoo'» (43)
Ku kíimil Jesús (44-49)
Ku mu'ukul Jesús (50-56)
24 Ku ka'a kuxkíinta'al Jesús (1-12)
Tu bejil Emaús (13-35)
Ku chíikbeskuba ti' u discípulo'ob (36-49)
Ku bisa'al ka'an Jesús (50-53)

CAP 1

1 Ya'ab máako'obe' ts'o'ok u xak'altiko'ob yéetel ts'o'ok u ts'íibtiko'ob tuláakal le ba'axo'ob k-ojel jach tu jaajil úucho'obo'.[a] **2** Leti'obe' tu ts'íibto'ob je'ex úuchik u tsikbalta'alto'on tumen le máako'ob ilo';[b] le máako'oba' tu tsikbalto'ob u t'aan Dios.[c] **3** Teófilo,[d] nojoch ts'uul, tene' ts'o'ok in xak'altik xan jach bix úuchik tuláakal le ba'alo'ob desde tu káajbalo' yéetel tin ch'a'tuklaj in ts'íibtik tu tsoolol je'ex úuchik u yúuchlo'obe'. **4** Beyo' teche' yaan a wilik jach jaaj le ba'axo'ob ts'o'ok a kaniko', le ba'axo'ob tsikbalta'abtecho'.[e]

5 Tu k'iiniloob Herodes,[f] u reyil Judeae', yanchaj juntúul sacerdote ku k'aaba'tik Zacarías, leti'e' ti' yaan ka'ach ichil le u múuch' sacerdote'ob ku ya'ala'alti'ob Abíaso'.[g] U k'aaba' u yatane' Elisabet yéetel ti' u paalal Aarón u taal. **6** Tu ka'atúulalo'ob toj u kuxtalo'ob tu táan Dios yéetel jach ku ts'o'okbesko'ob tuláakal ba'ax ku ya'alik u Ley Jéeoba* bey xan le ba'axo'ob ku ya'alik ka beeta'ako'. **7** Chéen ba'ale' mina'an mix juntúul u paalalo'ob, tumen Elisabete' ma' tu páajtal ka'ach u yantal u paalal, ts'o'ole' tu ka'atúulalo'ob ts'o'ok u ch'íijlo'ob.

8 Le ka k'uch u k'iinil u meyaj le u múuch' sacerdote'ob tu'ux táaka'an Zacaríaso',[a] leti'e' jo'op' u meyaj bey sacerdote tu táan Diose'. **9** Je'ex suukil u beeta'al tumen le sacerdote'obo' leti'e' k'uch u k'iinil u yéeya'al utia'al ka okok tu templo Jéeoba[b] utia'al ka u

1:6 * Ilawil página 2566.

a Jn 20:30, 31

b Jn 15:27
1Pe 5:1
2Pe 1:16

c Heb 2:3

d Hch 1:1

e Jn 20:30, 31

f Mt 2:1

g 1Cr 24:3, 10

Columna 2

a 1Cr 24:1, 19
2Cr 8:14
2Cr 31:2

b Éx 40:5

tóok incienso.[a] **10** Te' súutuk táan u tóoka'al le inciensoo' tuláakal le u maasil máako'obo' ti' much'ukbalo'ob ka'ach táankab táan u oraro'obe'. **11** Zacarías túune' tu yilaj u chíikpajal u ángel Jéeoba, le ángelo' ti' wa'alakbal tu x-no'oj u altaril le inciensoo'. **12** Zacaríase' le ka tu yilaj le ángelo' péeknaj u yóol yéetel sajakchaji. **13** Chéen ba'ale' le ángelo' tu ya'alajti': «Zacarías, ma' a sajaktal tumen Diose' ts'o'ok u yu'ubik a k'áat óolal. Elisabet a watane' yaan u yantal juntúul u chaambal,* Juan unaj a ts'áaik u k'aaba'.[b] **14** Yaan u sen ki'imaktal a wóol, yéetel ya'ab máako'ob xan kun ki'imaktal u yóolo'ob le kéen síijik.[c] **15** Jéeobae' yaan u yilik bey juntúul máak jach k'a'ana'ane'.[d] Leti'e' junpuli' ma' unaj u yuk'ik vinoi' mix uláak' ba'al ku káalkunaj.[e] Le chaambala' yaan u chu'upul yéetel espíritu santo* desde tu jobnel u maama.[f] **16** Leti'e' yaan xan u beetik u ka'a nats'kuba u kajnáalilo'ob Israel ti' Jéeoba, u Dioso'ob.[g] **17** Ts'o'ole' yaan xan u bin táanil ti' Dios yéetel le muuk' bey xan yéetel le poder ts'a'ab ti' Elíaso'.[h] Bey túuno' yaan u beetik u p'áatal u puksi'ik'al le taatatsilo'ob je'ex u puksi'ik'al le paalalo'ob',[i] yéetel yaan u beetik u yantal u na'at le máaxo'ob ma' tu yu'ubiko'ob t'aano', je'ex le na'at yaan ti' le máaxo'ob toj u kuxtalo'obo'. Tuláakal lela' yaan u beetik utia'al u listokíintik junp'éel kaaj utia'al u meyajt Jéeoba».[a]

18 Zacarías túune' tu ya'alaj ti' le ángelo': «¿Bix je'el in wojéeltik wa jach tu jaajil yaan u yúuchul lela'? Tumen tene' ts'o'ok in ch'íijil yéetel in watan xane' ts'o'ok u chan yantal u ja'abil». **19** Le ángelo' tu núukajti': «Tene' Gabrielen.[b] Yéetel mantats' tia'anen tu táan Diose',[c] le o'olal teen túuxta'aben t'aan ta wéetel utia'al ka in ts'áa a wojéelt le ma'alob ba'alo'ob ts'o'ok in wa'aliktecho'. **20** Chéen ba'ale' tumen ma' ta creertaj le ba'axo'ob tin wa'alajtecha' yaan a p'áatal mudoil.* Ma' kun páajtal a t'aan tak ken k'uchuk u k'iinil u béeytal le ba'axo'ob tin wa'alajtecho', tumen le ba'alo'oba' yaan u béeytalo'ob tu k'iinil». **21** Te' súutuk je'elo' le máako'obo' táan ka'ach u páa'tko'ob u jóok'ol Zacarías, yéetel jak'a'an u yóolo'ob tumen ts'o'ok u jach xáantal ma' jóok'ok te' temploo'. **22** Le ka jóok'e' ma' páajchaj u t'aan tu yéetelo'obi' tumen mudochaja'an, le o'olale' jo'op' u beetik señas ti'ob. Le máako'ob túuno' tu ts'áajo'ob cuentae' yaan ba'ax jela'an tu yilaj te' temploo'. **23** Ka ts'o'ok u k'iinilo'ob u meyaj Zacarías te' temploo' bin tu yotoch.

24 Ma' sen úuch ti' lela' Elisabet u yatane' p'áat embarazadail, ka p'áat cinco meses ma' tu jóok'ol tu yotoch.

1:13 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «chaanpal». **1:15** * Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

1:20 * Wa «a toottal».

CAP 1

a Éx 30:7, 8

b Lu 1:59, 60

c Lu 1:57, 58

d Lu 7:28

e Nú 6:2, 3 Mt 11:18

f Jer 1:5 Ro 9:10-12

g Mal 4:6

h Mt 11:13, 14 Mt 17:10-12

i Mal 4:5, 6

Columna 2

a Isa 40:3 Mal 3:1

b Da 8:16 Da 9:21 Lu 1:26, 27

c Heb 1:7, 14

Elisabete' tu ya'alaj: **25** «Le-
la' Jéeoba beet u yúuchul
utia'al u ye'esikten u yutsil
yéetel utia'al u lu'sikten le su'-
tsilil yaanten ka'ach tu táan
le máako'obo'».[a]

26 Seis meses túun p'áa-
tak embarazadail Elisabete'
Dios' tu túuxtaj ángel Ga-
briel[b] ti' junp'éel u kaajil Ga-
lilea ku k'aaba'tik Nazaret.
27 Tu túuxtaj yiknal María,[c]
juntúul x-lóo'bayan ch'úu-
pal*[d] u ya'almaj u ts'o'okol u
beel yéetel José, Josée' jun-
túul xiib ku taal ti' u paalal
David. **28** Le ka k'uch Ga-
briel yiknal Maríae' tu ya'a-
lajti': «¿Bix a beel x-ch'úupal?
Teche' jach ts'o'ok a lúubul
utsil ti' Dios, Jéeobae' tia'an
ta wéetele». **29** Chéen ba'a-
le' Maríae' jach ja'ak' u yóol
yo'olal le ba'ax a'ala'abti'o', ka
jo'op' u tuklik ba'axten bey
úuchik u t'a'anlo'. **30** Le án-
gel túuno' tu ya'alajti': «María,
ma' a ch'a'ik saajkil tumen
ts'o'ok a lúubul utsil ti' Dios.
31 Teche' yaan a p'áatal em-
barazadail, yaan u yantal jun-
túul a chaambal,[e] yéetel Je-
sús ken a ts'áa u k'aaba'te.[f]
32 Leti'e' yaan u k'uchul u
beetuba nojchil[g] yéetel yaan
u ya'ala'alti' u Paal le Maas
Nojoch Dioso'.[h] Jéeoba Dio-
se' yaan u ts'áaikti' u trono
David u taata.[i] **33** Yaan xan
u reinar yóok'ol u yotoch Ja-
cob utia'al mantats' yéetel u
Reinoe' mix bik'in kun xu'u-
lul».[j]

1:27 * Ich griegoe' le t'aan ku me-
yaj te'ela' ku ts'áaik na'atbil juntúul
x-ch'úupal mix ba'al yanchaja'an u
yil yéetel juntúul xiib.

CAP 1

a Gé 30:22, 23
1Sa 1:10, 11

b Da 8:16
Lu 1:19

c Mt 1:18

d Isa 7:14

e Gál 4:4

f Mt 1:21-23
Lu 2:21

g Flp 2:9-11
1Ti 6:15

h Mt 27:54
Jn 1:49

i 2Sa 7:8, 12
Sl 132:11
Isa 9:7
Isa 11:1, 10
Jer 23:5
Mt 1:1

j Da 2:44
Da 7:13, 14
Heb 1:8

Columna 2

a Isa 7:14
Mt 1:24, 25

b Mt 1:18, 20

c Jn 6:68, 69

d Mt 14:33
Jn 1:32, 34
Jn 20:31

e Gé 18:14
Mt 19:26

34 Chéen ba'ale' Maríae' tu
ya'alaj ti' le ángelo': «¿Bix
túun je'el u yúuchul lela'? Si
tene' mix juntéen yanak ba'al
in wil yéetel juntúul xiib».[a]
35 Le ángelo' tu núukaj: «Es-
píritu santo kun taal ta wóo-
k'ol,[b] yéetel le Maas Nojoch
Dioso' yaan u pixkech yéetel
u poder. Le o'olal le chaam-
bal kun síijilo' ma' kun antal
u k'eban[c] yéetel yaan u ya'a-
la'alti' u Hijo Dios.[d] **36** ¡Ila-
wile!, Elisabet a láak'tsile'
kex ch'ija'ane' ts'o'ok u p'áatal
embarazadail. Bey túuno' le
ko'olel ku ya'ala'al ma' tu páaj-
tal u yantal u paalale' beoraa'
seis meses p'áatak embara-
zadail. **37** Je'ex a wilko' tu-
láakal ba'ax ku ya'alik Diose'
ku béeytal».[e] **38** María túu-
ne' tu ya'alaj: «¡Tene' u es-
clavaen Jéeoba! Úuchukten
le ba'ax ta wa'alo'». Le ángel
túuno' luk' tu yiknale' ka bini.

39 Ma' sen úuch ti' lelo'
Maríae' líik'e' ka bin tu séeba'anil ti' junp'éel u kaajil
Judá yaan naats' ti' le mon-
tañа'obo'. **40** Le ka k'uche'
ook tu yotoch Zacaríase' ka
tu tsikaj Elisabet. **41** Le ka
tu yu'ubaj Elisabet u t'aan
Maríae' le chaambal yaan
ichil u jobnelo' síit'naji, Elisa-
bet túune' chu'up yéetel u po-
der Diose'* **42** ka tu k'a'am
a'alaj: «¡Ti' tuláakal le ko'ole-
lo'obo' teech le maas ben-
decirta'anech tumen Dioso',
yéetel bendecirta'an xan le
chaambal yaan ta jobnelo'!
43 Tene' jach nojoch ba'al in
wilik u taal u xíimbalten u

1:41 * Wa «espíritu santoe'».

maama in Yuumtsil. **44** Tumen ka tin wu'uyaj a t'aane' le chaambal yaan tin jobnelo' síit'naj yéetel ki'imak óolal. **45** Ki'imak xan u yóol le ko'olel tu creertaj le ba'alo'oba' tumen yaan u láaj béeychajal tuláakal le ba'ax tu ya'alaj Jéeoba ka a'ala'akti'o'».

46 María túune' tu ya'alaj: «Tene' kin alabartik Jéeoba,[a] **47** in puksi'ik'ale' jach ki'imak u yóol tu yo'olal Dios, le Máax Salvarkeno'.[b] **48** Dios e' ts'o'ok u ch'a'iken en cuentail kex chéen juntúul esclavaen.[c] Desde bejla'e' tuláakal máak ken u ya'al jach ki'imak in wóol,[d] **49** tumen le Dios jach yaan u páajtalilo' ts'o'ok u beetik nukuch ba'alo'ob tin wo'olal yéetel u k'aaba'e' santo.[e] **50** Leti'e' mantats' ku ch'a'ik óotsilil ti' le máax'ob adorarko'.*[f] **51** Yéetel le poder yaan tu k'abo' ts'o'ok u beetik nukuch ba'alo'ob. Ts'o'ok u k'i'itbesik le máax'ob jach nojba'al u taaskuba'obo'.[g] **52** Ts'o'ok u lu'sik tu trono'ob le máaxo'ob yaan páajtalil ti'obo'[h] yéetel ts'o'ok u líi'sik ka'anal le óotsilo'obo'.[i] **53** Ts'o'ok u na'ajkúuntik yéetel ba'alo'ob ma'alobtak le máaxo'ob wi'ijo'obo',[j] chéen ba'ale' ti' le j-ayik'alo'obo' mix ba'al tu ts'áajti'ob ka bino'ob. **54** Ts'o'ok u taal u yáant Israel, le máax meyajtiko', tumen leti'e' u ya'alme' mantats' ken u ch'a' óotsilil[k] **55** ti' Abrahán yéetel ti' u paalal.[l] Lelo' leti'e ba'ax u ya'almaj ti' k-úuchben láak'tsilo'obo'». **56** María túune' p'áat kex óoxp'éel mes yiknal Elisabet, ka ts'o'oke' suunaj tu yotoch.

57 Elisabet túune' k'uch u k'iinil u síijil u chaambal, ka síij juntúul chan xi'ipal. **58** U yéet kaajalo'ob bey xan u láak'tsilo'ob Elisabete' jach ki'imakchaj u yóolo'ob[a] le ka tu yilo'ob buka'aj úuchik u ch'a'abal óotsilil ti' Elisabet tumen Jéeoba. **59** Le ka tu ts'áaj ocho días ti' le chaambalo' bino'ob utia'al ka circuncidarta'ak,*[b] le máaxo'ob yano'obo' taak ka'ach u ts'áaiko'ob Zacarías ti' le chaambalo' tumen bey u k'aaba' u taatao'. **60** Chéen ba'ale' u maamae' tu ya'alaj: «¡Ma'! Leti'e' Juan ken k-ts'áa u k'aaba'». **61** Ka túun tu ya'alo'obti': «Si mix máak ichil a láak'tsilo'ob bey u k'aaba'o'». **62** Leti'ob túune' káaj u beetko'ob señas ti' Zacarías utia'al u k'áatko'obti' bix u k'áat ka ts'a'abak u k'aaba' le chaambalo'. **63** Zacarías túune' tu k'áataj junxéet' tablae' ka tu ts'íibtaj: «Juan u k'aaba'».[c] Tu yo'olal lela' tuláakal le máako'obo' jach ja'ak' u yóolo'ob. **64** Te' súutuk je'elo' Zacaríase' páajchaj u ka'a t'aane'[d] ka jo'op' u alabartik Dios. **65** Tuláakal túun le máaxo'ob kaja'ano'ob naats' ti'obo' ja'ak' u yóolo'ob. Ti' tuláakal le kaajo'ob yano'ob tu montañailo'ob Judeao' káaj u tsikbalta'al le ba'axo'ob úucha'. **66** Tuláakal le máaxo'ob u'uyo' jo'op'

CAP 1

a 1Sa 2:1

b 2Sa 22:3 Isa 43:3 Hab 3:18 Tit 1:3 Jud 25

c 1Sa 1:10, 11

d Lu 11:27

e Sl 71:19 Sl 111:9

f Sl 103:17

g 2Sa 22:28

h Job 12:19

i 1Sa 2:7

j 1Sa 2:5 Sl 34:10 Sl 107:9

k Sl 98:3 Isa 41:8, 9

l Gé 17:19 Miq 7:20 Gál 3:16

Columna 2

a Lu 1:14

b Gé 17:10, 12 Le 12:2, 3

c Lu 1:13

d Lu 1:20

1:50 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ku ch'a'iko'ob saajkil ti'o'».

1:59 *Ilawil página 2559.

u tuukulo'ob tu yo'olal yéetel jo'op' u ya'aliko'ob: «¿Ba'ax wal ken u beet le chan xi'ipal kéen nojochchajka'?». Tumen Jéeobae' tia'an ka'ach tu yéetele'.

67 Dios túune' tu ts'áaj espíritu santo ti' Zacarías u papá le chaambalo' ka túun jo'op' u profetizar táan u ya'alik: **68** «Alabarta'ak Jéeoba, u Dios Israel,[a] tumen ts'o'ok u ch'a'ik óotsilil ti' u kaajal.[b] **69** Leti'e' ts'o'ok u ts'áaik juntúul máax salvarko'on,[c] juntúul máax jach nojoch u páajtalil ku taal ti' u paalal David, le máax meyajto'.[d] **70** Lelo' leti'e ba'ax tu ya'alaj úuchjeakil ti' u santo profeta'ob ka u ya'alo'obo'.[e] **71** Diose' tu ya'alaj yaan k-salvarta'al ti' k-enemigo'ob bey xan ti' u k'ab tuláakal le máaxo'ob p'ekmilo'ono'.[f] **72** Beyo' yaan u ch'a'ikto'on óotsilil je'ex u ya'almil ti' k-úuchben láak'tsilo'obe' yéetel yaan u ye'esik ma' tuba'anti' le santo pacto* u beetmo'.[g] **73** Lela' leti'e ba'ax tu prometertaj ti' Abrahán k-úuchben taatao'.[h] **74** Le kéen ts'o'okok u salvarko'on ti' u k'ab k-enemigo'obe' Diose' yaan u ts'áaikto'on u jats'uts páajtalil k-meyajtik yéetel mix máak kun beetik k-sajaktal. **75** Bey túuno' ichil tuláakal u k'iinilo'ob k-kuxtale' yaan u páajtal k-meyajtik yéetel chúuka'an óolal bey xan k-beetik ba'ax ma'alob tu táan. **76** Teche', chan xi'ipal, yaan u ya'ala'al u profetaech le Maas Nojoch Dioso' tumen yaan a bin táanil ti' Jéeoba utia'al a listokíintik u beelo'ob.[a] **77** Teche' yaan a wa'alik ti' u kaajal yaan u salvarta'al le kéen u perdonart u k'ebano'ob,[b] **78** lela' yaan u beetik tu yo'olal u nojoch ch'a' óotsilil. U ch'a' óotsilil Diose' yaan u juul t-óok'ol je'ex u juul le K'iin le táan u taal u sáastalo'. **79** Le sáasila' yaan u juul yóok'ol le máaxo'ob kulukbalo'ob te' ée'joch'e'enilo' bey xan tu bo'oyil le kíimilo',[c] yaan xan u beetik k-xíimbal tu bejil le jeets'elilo'».

80 Le chan xi'ipalo' seguernaj u nojochtal yéetel u yiijtal u tuukul, yéetel ti' p'áat kajtal te' desierto tak le k'iin ka jóok' utia'al u ye'eskuba ti' u kaajil Israelo'.

2 Te' k'iino'ob je'elo' César Augustoe' tu ya'alaj ka ts'íibta'ak u k'aaba' tuláakal u kajnáalilo'ob le lu'um ku gobernarko' **2** (le yáax censoa' beeta'ab tu k'iinilo'ob táan u gobernar Quirinio tu lu'umil Siria). **3** Le o'olal tuláakal máak bin u ts'íibt u k'aaba' te' kaaj tu'ux síijo'. **4** José[d] xane' bey tu beetilo', leti'e' luk' Nazaret, le kaaj yaan tu lu'umil Galileao' ka bin tak Belén,[e] le u kaajal David yaan tu lu'umil Judeao'. Josée' bin tak te'elo' tumen ti' u taal ti' u paalalo'ob Davide'. **5** Bin yéetel María u yatan[f] utia'al u ts'íibtik u k'aaba'ob. Te' k'iino'ob je'elo' jach ta'aytak u yantal u chaambal María.[g] **6** Le tia'ano'ob túun Beléno' k'uch u k'iinil u síijil le chaambalo'. **7** Síij juntúul chan xi'ipal, u yáax paal

CAP 1

a 1Re 1:48 Sl 41:13 Sl 72:18 Sl 106:48

b Sl 111:9 Lu 7:16

c 1Sa 2:10

d Sl 132:17

e Jer 23:5 Da 9:24

f Sl 106:10

g Gé 17:7 Le 26:42 Sl 106:45, 46

h Gé 22:15-18 Sl 105:8, 9 Miq 7:20

Columna 2

a Isa 40:3 Mal 3:1 Mt 3:3

b Mr 1:4

c Sl 107:10 Isa 9:2 Mt 4:16

CAP 2

d Mt 1:16

e 1Sa 16:1 Miq 5:2 Mt 2:6

f Lu 1:26, 27

g Mt 1:18

1:72 * Wa «acuerdo».

María,[a] leti' túune' tu báats'-tep'te' ka tu chikúuntaj te' tu'ux ku ts'a'abal u yo'och le ba'alche'obo'.[b] Bey tu beetilo' tumen ma' yanchaj tu'ux u p'áatlo'ob te' najo'ob tu'ux ku p'áatal le u'ulabo'obo'.

8 Ma' sen náach ti' le kaajo' yaan ka'ach j-kanan tamano'ob p'aatlo'ob kajtal ich k'áax. Leti'obe' bul áak'ab táan ka'ach u kanáantko'ob u yalak' tamano'obi'. **9** Chéen ka téek chíikpaj u ángel Jéeoba tu yiknalo'ob, yéetel u sáasilil u poder Jéeobae' léembalnaj tu ba'pacho'ob ka jach sajakchajo'ob. **10** Chéen ba'ale' le ángelo' tu ya'alajti'ob: «Ma' a ch'a'ike'ex saajkil, tumen tene' taalen in wa'alte'ex junp'éel ma'alob ba'al ken u beet u jach ki'imaktal u yóol tuláakal le kaajo'. **11** Bejla'e' tu kaajal Davide[c] ts'o'ok u síijil le máax kun salvarke'exo',[d] ts'o'ok u síijil Cristo le Yuumtsilo'.[e] **12** Lela' leti'e ba'ax kun áantke'ex a k'aj óolte'exa': yaan a wilke'ex juntúul chaambal báats'tep'ta'an, chikúunta'an te' tu'ux ku ts'a'abal u yo'och le ba'alche'obo'». **13** Tu tséel le ángel túuno' téek chíikpaj ya'abkach ángelo'obi',[f] leti'obe' táan u alabarko'ob Dios, táan u ya'aliko'ob: **14** «Alabarta'ak Dios te' ka'ano', yéetel te' lu'uma' yanak jeets'elil ti' le máaxo'ob ku lúublo'ob utsil ti' Dioso'».

15 Le ka luk' le ángelo'ob tu yiknalo'ob utia'al u bino'ob te' ka'ano' le j-kanan tamano'obo' káaj u ya'aliko'ob: «Ko'one'ex tak tu kaajil Belén ka k-il le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo', le ba'ax ts'a'ab k-ojéelt tumen Jéeobao'». **16** Bino'ob túun tu séeba'anile' ka tu yilo'ob María yéetel José, bey xan le chaambal chikúunta'an te' tu'ux ku ts'a'abal u yo'och le ba'alche'obo'. **17** Le ka tu yilo'obe' tu tsikbalto'ob le ba'ax a'ala'abti'ob tu yo'olal le chaambalo'. **18** Tuláakal le máaxo'ob ch'enxikint le ba'ax tu ya'alaj le j-kanan tamano'obo' jach ja'ak' u yóolo'ob. **19** Chéen ba'ale' Maríae' káaj u tuukul ti' le ba'alo'oba' bey xan ti' ba'ax u k'áat u ya'alo'ob.[a] **20** Le j-kanan tamano'obo' bino'ob táan u k'aayo'ob yéetel táan u alabarko'ob Dios yo'olal tuláakal le ba'axo'ob tu yilo'ob yéetel tu yu'ubo'obo'. Leti'obe' tu yilo'ob jach jaaj tuláakal le ba'ax a'ala'abti'obo'.

21 Le ka tu ts'áaj ocho días ti' le chaambalo' bisa'ab utia'al ka circuncidarta'ak,*[b] ka ts'a'ab u k'aaba't Jesús. Lela' leti'e k'aaba' ts'a'abti' tumen le ángel táanil ti' u yantal tu jobnel Maríao'.[c]

22 Le ka k'uch u k'iinil u limpiokíinkuba'ob tu táan Dios je'ex u ya'alik u Ley Moisése'*[d] le chaambalo' bisa'ab Jerusalén utia'al ka yanak tu táan Jéeoba. **23** Tu beeto'ob le ba'ax ts'íibta'an tu Ley Jéeobaa': «Tuláakal le yáax xiib ku síijilo' u tia'al Jéeoba».[e] **24** Leti'obe' tu k'ubo'ob xan le ba'ax ku ya'alik u Ley Jéeoba unaj u k'u'ubulo':

2:21 *Ilawil página 2559. **2:22** *Ilawil «U Ley Moisés», página 2586.

CAP 2

a Mt 1:25

b Isa 53:2

c 1Sa 20:6

d Isa 9:6

e Hch 2:36
Flp 2:11

f Da 7:10
Ap 5:11

Columna 2

a Lu 2:51

b Gé 17:10, 12
Le 12:2, 3

c Mt 1:20, 21
Lu 1:30, 31

d Le 12:2, 4

e Éx 13:2, 12
Éx 22:29
Nú 3:13
Nú 8:17

«Ka'atúul mukuy wa ka'atúul mejen paloma'ob».[a]

25 Tu kaajil Jerusaléne' yaan ka'ach juntúul máak ku k'aaba'tik Simeón, leti'e' juntúul máak uts yéetel jach u k'ubmaj u yóol ti' Dios. Simeóne' táan ka'ach u páa'tik u k'uchul u k'iinil u salvarta'al u kaajil Israel,[b] ti' leti'e' ts'a'an espíritu santo. **26** Ts'o'ole' u espíritu santo Diose' tu ts'áaj u yojéelt ma' kun kíimil táanil ti' u yilik le Máax yéeya'an tumen Jéeobao'. **27** Le espíritu santoo' tu ts'áaj tu tuukul Simeón ka okok te' temploo'. Le o'olal le ka taasa'ab chan Jesús tumen u taata'ob utia'al u ts'o'okbesko'ob le ba'ax ku ya'alik le Leyo'[c] **28** Simeóne' tu méek'aj le chaambalo' ka tu alabartaj Dios táan u ya'alik: **29** «Ki'ichkelem Yuum, beoraa' je'el u páajtal in kíimile'[d] tumen ts'o'ok u yúuchul le ba'ax ta wa'alajteno'. **30** Tene' ts'o'ok in wilik le máax kun meyajtech utia'al a salvartik wíiniko',[e] **31** le máax ts'o'ok a ts'áaik tu táan tuláakal kaajo'obo'.[f] **32** Leti'e' bey junp'éel sáasil[g] kun lu'sik le ée'jooch'e'enil yaan te' kaajo'obo',[h] bey junp'éel ki'ichkelem sáasil kun juul yóok'ol u kaajil Israele'». **33** José yéetel Maríae' ja'ak' u yóolo'ob le ka tu yu'ubo'ob le ba'axo'ob ku ya'ala'al tu yo'olal le chaambalo'. **34** Simeón xane' tu bendecirto'ob yéetel tu ya'alaj ti' María, u maama le chaambalo': «¡Ilawile! Yo'olal le chaambala' yaan u lúubul ya'ab máako'ob[a] tu kaajil Israel, tu yo'olal xane' ya'ab máako'ob kun ka'a líik'lo'ob.[b] Diose' yaan u ye'esik tia'an tu yéetele' kex beyo' yaan u p'ekta'al tumen le máako'obo'.[c] **35** Le chan xi'ipala' yéeya'an utia'al ka u chíikbes ba'ax yaan tu puksi'ik'al ya'ab máako'ob. Teech xane' junp'éel chowak espada ken u táats'máans a puksi'ik'al».[d]

36 Te'elo' tia'an ka'ach juntúul ko'olel profetai', u k'aaba'e' Ana. Leti'e' u hija Fanuel, ti' u taal tu tribu Asere'. Le ko'olela' ts'o'ok u yantal u ja'abil. Desde ka ts'o'ok u beele'* chéen siete años kajlaj yéetel u yíicham. **37** Beoraa' Anae' 84 años yaanti' yéetel úuch kíimik u yíicham. Leti'e' sáamsamal ku bin ka'ach te' temploo', de k'iin bey xan de áak'abe' leti'e' ku adorartik Dios, ku ayunar* yéetel ku orar. **38** Te' súutuk je'elo' náats'e' ka jo'op' u ts'áaik gracias ti' Dios, yéetel jo'op' u t'aan yo'olal le chan xi'ipal tu táan tuláakal le máaxo'ob táan u páa'tko'ob u salvarta'al Jerusalén tumen Dioso'.[e]

39 José yéetel María túune' ka ts'o'ok u beetko'ob tuláakal le ba'axo'ob ku k'áatik u Ley Jéeobao'[f] suunajo'ob Nazaret,[g] le u kaajalo'ob yaan tu lu'umil Galileao'. **40** Le chan xi'ipalo' seguernaj u nojochtal, u mu'uk'a'antal, u sen yantal u na'at bey xan u lúubul utsil ti' Dios.[h]

CAP 2

a Le 12:6, 8

b Isa 40:1 Isa 49:13

c Le 12:6, 7

d Gé 46:30

e Isa 52:10 Lu 3:4, 6 Hch 4:12

f Isa 40:5

g Isa 9:2 Mt 4:16

h Isa 11:10 Isa 42:6 Isa 49:6 Hch 13:47 Hch 26:23

Columna 2

a Isa 8:14

b 1Co 1:23, 24

c Hch 28:22 1Pe 2:7, 8

d Jn 19:25

e Isa 52:9 Mr 15:43 Lu 2:25

f Le 12:6

g Mt 2:23 Lu 1:26

h Lu 2:52

2:36 * Wa «desde tu x-ch'úupalile'».
2:37 * Ilawil página 2557.

41 U taata'obe' suuka'an ka'ach u bino'ob láalaj ja'ab tu kaajil Jerusalén utia'al u fiestail le Pascuao'.*[a] **42** Le ka tu ts'áaj 12 años ti' Jesúse', je'ex suukile', bino'ob Jerusalén utia'al le Pascuao'.[b] **43** Ka ts'o'ok túun le fiestao' le táan u suut tuláakal le máako'obo' Jesúse' p'áat Jerusalén, chéen ba'ale' u taata'obe' ma' tu ts'áajo'ob cuentai'. **44** Leti'obe' tu tuklo'ob ti' yaan ichil u maasil máako'ob ku suuto'ob tu yéetelo'obo', le o'olal xíimbalnajo'ob túulis k'iin, ts'o'ole' ka jo'op' u máan u kaxto'ob Jesús ichil u láak'tsilo'ob bey xan ichil le máaxo'ob u k'aj óolo'obo'. **45** Chéen ba'ale' tumen ma' tu yilo'obe' suunajo'ob Jerusaléne' ka jo'op' u sen máan u kaxto'ob. **46** Ka ts'o'ok túun u máan óoxp'éel k'iine' tu kaxto'ob, tia'an ka'ach te' temploo', kulukbal chúumuk ti' le j-ka'ansajo'obo' táan u ch'enxikintiko'ob yéetel táan u k'áatik u chi'ob. **47** Tuláakal le máaxo'ob ch'enxikintik ka'acho' ku ja'ak'al u yóolo'ob tu yo'olal le na'at yaanti'o' bey xan tu yo'olal bix u núukik le ba'axo'ob ku k'áata'alti'o'.[c] **48** U taata'obe' ja'ak' u yóolo'ob ka tu yilo'ob. U maamae' tu ya'alajti': «In paal, ¿ba'axten ta beetajto'on lela'? ¿Ma' wa ta wilik teen yéetel a papáe' táan k-sen máan kaxtech yéetel táan k-sen tuklik tu'ux ts'o'okech?». **49** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten táan a máan a kaxtene'ex? ¿Ma' wa a wojle'ex tu yotoch in Taata k'a'abéet in wantali'?».[a] **50** Chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu na'ato'ob le ba'ax tu ya'alajti'obo'.

51 Jesús túune' jóok'e' ka suunaj Nazaret tu yéetelo'ob. Leti'e' seguernaj u yu'ubik u t'aan u taata'ob.[b] U maama xane' ku ts'áaik ka'ach ichil u puksi'ik'al tuláakal le ba'axo'ob ku yúuchlo'oba'.[c] **52** Jesús túune' seguernaj u sen yantal u na'at, u nojochtal bey xan u lúubul utsil ti' Dios yéetel ti' le máako'obo'.

3 Yaan junp'éel ba'ax úuch tu 15 años káajak u gobernar Tiberio César. Te' k'iino'ob je'elo' Poncio Pilatoe' táan u gobernar tu lu'umil Judea, yéetel Herodese'*[d] táan u gobernar# tu lu'umil Galilea. Filipo u suku'une' táan u gobernar tu lu'umil Iturea yéetel tu lu'umil Traconítide. Lisaniase' táan u gobernar tu lu'umil Abilene. **2** Lela' úuch tu k'iinilo'ob Caifás[e] yéetel tu k'iinilo'ob Anás le nojoch sacerdoteo'. Te' k'iino'ob je'elo' Diose' yaan ba'ax tu ya'alaj ti' Juan[f] u hijo Zacarías, le tia'an te' desiertoo'.[g]

3 Juan túune' bin ti' tuláakal le kaajo'ob yaan tu jáal le Río Jordáno'. Leti'e' tu ya'alaj ti' le máako'obo' utia'al ka perdonarta'ak u k'ebano'obe'

CAP 2

a Éx 23:14, 15 Dt 16:16

b Éx 34:23

c Sl 119:99 Mt 7:28 Mr 1:22 Jn 7:15

Columna 2

a Jn 2:16

b Éx 20:12 Dt 5:16 Ef 6:1 Col 3:20

c Lu 2:19

CAP 3

d Mt 14:1 Lu 23:6, 7

e Mt 26:57 Jn 18:13 Jn 18:24 Hch 4:5, 6

f Jn 1:6

g Lu 1:80

2:41 * Ilawil página 2575.

3:1 * Lela' Herodes Antipas. # Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tetrarca», juntúul príncipe ku gobernartik junmúuch' kaajo'ob yéetel tia'an ka'ach yáanal u páajtalil u emperadoril Romae'.

unaj u yokja'ob utia'al u ye'esko'ob ts'o'ok u k'exik bix u tuukulo'ob.[a] **4** Lela' úuch je'ex tu ts'íibtil le profeta Isaíaso', leti'e' tu ya'alaj: «Yaan máax ku yawat te' desiertoo', leti'e' táan u ya'alik: ‹¡Prepararte'ex u beel Jéeoba! ¡Táaxkunte'ex u beelo'ob![b] **5** Tuláakal tu'ux k'óom taame' k'a'abéet u bu'ut'ul, tuláakal montaña yéetel tuláakal pu'uke'* unaj u yéemsa'al. Le bejo'ob loochlo'obo' unaj u tojkíinta'alo'ob, yéetel le tu'ux k'o'lemako' unaj u táaxkunta'al. **6** Tuláakal máax kun ilik bix kun salvarbil wíinik tumen Dios›».[c]

7 Juan túune' jo'op' u ya'alik ti' le ya'abkach máako'ob ku taalo'ob tu yiknal utia'al ka u ts'áa u yokja'obo': «U paalale'ex kaan, ¿máax a'alte'ex je'el u páajtal a púuts'le'ex ti' u k'iinil u p'u'ujul Dios ts'o'ok u náats'lo'?[d] **8** Te'exe' unaj a we'eske'ex ts'o'ok a k'exik a tuukule'ex.* Mix a chéen máansik ta tuukule'ex a wa'alike'ex: ‹To'one' k-taatae' Abrahán›. Tumen kin wa'alikte'exe' Diose' je'el u páajtal u líi'sik u paalal Abrahán ti' le tuunicho'oba'. **9** Le báato' ts'o'ok u ts'a'abal tu chuun le che'obo'. Le o'olale' tuláakal che' ma' tu ts'áaik ma'alob iche' yaan u kúulch'akta'al yéetel yaan u pu'ulul ich k'áak'».[e]

10 Le máako'ob túuno' káaj u k'áatko'ob ti' Juan: «¿Ba'ax túun unaj k-beetik?».

CAP 3

a Mt 3:1, 2 Mr 1:4 Lu 1:76, 77

b Mt 3:3 Mr 1:3 Jn 1:23

c Isa 40:3-5 Lu 2:30 Hch 28:28

d Mt 3:7-10 Mt 23:33

e Mt 7:19

Columna 2

a 1Ti 6:18 Snt 2:15, 16 1Jn 3:17

b Mt 21:32 Lu 7:29

c Lu 19:8

d Éx 23:1, 7 Le 19:11

e Jn 1:25

f Jn 1:26, 27

g Mt 3:11, 12 Mr 1:7, 8 Hch 2:1, 4

11 Leti'e' tu núukajti'ob: «Le máax yaan ka'ap'éel nook' ti'e' u ts'áa junp'éel ti' le máax mina'an ti'o', le máax yaan ba'al u jaante' u múul jaant yéetel le máax mina'an ti'o'».[a] **12** Tak le máaxo'ob cobrartik impuestoo' taalo'ob utia'al ka ts'a'abak u yokja'ob.[b] Leti'obe' tu ya'alo'obti': «J-Ka'ansaj, ¿ba'ax unaj k-beetik?». **13** Juane' tu ya'alajti'ob: «Ma' a cobrarke'ex u maasil impuesto ti' le bajux unaj u bo'ota'alo'».[c] **14** Le soldado'ob xano' tu k'áato'obti': «Kux túun to'on, ¿ba'ax unaj k-beetik?». Leti'e' tu núukajti'ob: «Ma' a tokike'ex u taak'in mix máak, mix a takike'ex u pool máak yo'olal ba'ax ma' u beetmi',[d] ba'axe' ki'imakchajak a wóole'ex yéetel le ba'axo'ob ku ts'a'abalte'exo'».*

15 Te' k'iino'ob je'elo' le máako'obo' táan ka'ach u páa'tko'ob Cristo, le o'olale' tuláaklo'ob káaj u tukliko'ob tu yo'olal Juan: «¿Ma' wa leti'e Cristoa'?».[e] **16** Le beetik Juane' tu ya'alajti'ob: «Tene' kin ts'áaik a wokja'ex yéetel ja', chéen ba'ale' le uláak' máax kun taalo' maas yaan u páajtalil ke teen, ma' in náajaltmaj mix tak in wach'ik u táabil u xaanabi'.[f] Leti'e' yaan u ts'áaik a wokja'ex yéetel espíritu santo bey xan yéetel k'áak'.[g] **17** Leti'e' u ch'a'amaj junp'éel nu'ukul utia'al u saltik le trigoo', le kéen ts'o'okok u láaj lu'sik u sojlilo' yaan u líi'sik le trigo tu ch'iilo', chéen

3:5 * Wa «cerroe'». **3:8** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ts'áa'ex ich ku ye'esik ts'o'ok a k'exik a tuukule'ex».

3:14 * Wa «le bajux ka náajaltike'exo'».

ba'ale' le u sojlilo' yaan u tóokik yéetel junp'éel k'áak' ma' tu páajtal u tu'upul».

18 Juane' ya'ab uláak' ba'alo'ob tu ka'ansaj xan ti' le máako'obo' yéetel seguernaj u tsikbaltikti'ob le ba'alo'ob ma'alobtak ku taal u k'iinil u yúuchlo'.* **19** Chéen ba'ale' Herodes, le máax ku gobernar Galileao', k'e'ey tumen Juan úuchik u ts'o'okol u beel yéetel Herodías, u yatan u suku'un, bey xan yo'olal tuláakal le ba'alo'ob k'aastak tu beeto'. **20** Yo'olal lelo' Herodese' tu beetaj uláak' ba'ax k'aas: tu k'alaj Juan te' cárcelo'.[a]

21 Juane' tu ts'áaj u yokja' ya'ab máako'ob, tak Jesús tu ts'áaj u yokja'.[b] Te' súutuk táan u yokja' Jesúso' táan ka'ach u orar, je'epaj túun le ka'ano'[c] **22** ka éem u espíritu santo Dios bey juntúul paloma tu yóok'ole', te' ka'an xano' jóok' junp'éel t'aan táan u ya'alik: «Teche' in Hijoech, jach in yaabiltmech, teche' jach ka beetik u ki'imaktal in wóol».[d]

23 Le ka káaj u ka'ansaj Jesúse'[e] kex 30 años yaanti';[f] je'ex ojéela'anile'

leti'e' u hijo José,[g]
Josée' u hijo Helí,
24 Helíe' u hijo Matat,
Matate' u hijo Leví,
Levíe' u hijo Melquí,
Melquíe' u hijo Janaay,
Janaaye' u hijo José,
25 Josée' u hijo Matatías,
Matatíase' u hijo Amós,
Amóse' u hijo Nahúm,
Nahúme' u hijo Eslí,
Eslíe' u hijo Nagai,
26 Nagaie' u hijo Maat,
Maate' u hijo Matatías,
Matatíase' u hijo Semeín,
Semeíne' u hijo Josek,
Joseke' u hijo Jodá,
27 Jodáe' u hijo Joanán,
Joanáne' u hijo Resá,
Resáe' u hijo Zorobabel,[a]
Zorobabele' u hijo Sealtiel,[b]
Sealtiele' u hijo Nerí,
28 Neríe' u hijo Melquí,
Melquíe' u hijo Adí,
Adíe' u hijo Cosam,
Cosame' u hijo Elmadam,
Elmadame' u hijo Er,
29 Ere' u hijo Jesús,
Jesúse' u hijo Eliezer,
Eliezere' u hijo Jorim,
Jorime' u hijo Matat,
Matate' u hijo Leví,
30 Levíe' u hijo Simeón,
Simeóne' u hijo Judas,
Judase' u hijo José,
Josée' u hijo Jonam,
Joname' u hijo Eliaquim,
31 Eliaquime' u hijo Meleá,
Meleáe' u hijo Mená,
Menáe' u hijo Matatá,
Matatáe' u hijo Natán,[c]
Natáne' u hijo David,[d]
32 Davide' u hijo Jesé,[e]
Jesée' u hijo Obed,[f]
Obede' u hijo Boaz,[g]
Boaze' u hijo Salmón,[h]
Salmóne' u hijo Naasón,[i]
33 Naasóne' u hijo Aminadab,
Aminadabe' u hijo Arní,
Arníe' u hijo Ezrón,
Ezróne' u hijo Pérez,[j]
Péreze' u hijo Judá,[k]

CAP 3

a Mt 14:3-5 Mr 6:17-20

b Mt 3:13

c Mt 3:16 Mr 1:9, 10

d Sl 2:7 Mt 3:17 Mt 17:5 Mr 1:11 Jn 1:32-34

e Mt 1:1-17

f Nú 4:2, 3

g Mt 1:16 Mt 13:55 Lu 4:22 Jn 6:42

Columna 2

a Esd 3:2

b 1Cr 3:17 Mt 1:12

c 2Sa 5:13, 14 1Cr 3:5

d 1Sa 16:13 1Sa 17:58 Mt 1:6

e Isa 11:1

f Rut 4:17

g Rut 4:13

h Rut 4:21

i 1Cr 2:11

j Rut 4:12 Rut 4:18, 19 1Cr 2:4, 5

k Gé 29:35 1Cr 2:1

3:18 * Wa «le ma'alob péektsilo'».

34 Judáe' u hijo Jacob,[a]
Jacobe' u hijo Isaak,[b]
Isaake' u hijo Abrahán,[c]
Abraháne' u hijo Taré,[d]
Tarée' u hijo Nakor,[e]
35 Nakore' u hijo Serug,[f]
Serugue' u hijo Rew,[g]
Rewe' u hijo Péleg,[h]
Pélegue' u hijo Éber,[i]
Ébere' u hijo Sela,[j]
36 Selae' u hijo Cainán,
Cainán' u hijo
Arpaksad,[k]
Arpaksade' u hijo Sem,[l]
Seme' u hijo Noé,[m]
Noée' u hijo Lamek,[n]
37 Lameke' u hijo Matusalén,[o]
Matusaléne' u hijo Enok,
Enoke' u hijo Jared,[p]
Jarede' u hijo Malaleel,[q]
Malaleele' u hijo Cainán,[r]
38 Cainán' u hijo Enós,[s]
Enóse' u hijo Set,[t]
Sete' u hijo Adán,[u]
Adáne' u hijo Dios.

4 Le ka luk' Jesús te' Jordáno' chu'up yéetel u poder Dios.* Leti' túune' nu'ukta'ab tumen u poder Dios utia'al ka xi'ik jejeláas tu'uxo'ob te' desiertoo'.[v] **2** Te'elo' tu beetaj 40 k'iino'obi' yéetel ma' tu jaantaj mix ba'ali' le o'olal wi'ijchaji, ka túun probarta'ab* tumen le K'aasilba'alo'.[#w] **3** Le K'aasilba'alo' tu ya'alajti': «Wa u paalech Diose' a'al ka suunak waajil le tuunicha'». **4** Chéen ba'ale' Jesúse' tu núukajti': «U T'aan Diose' ku ya'alik: ‹Ma' chéen yéetel waaj unaj u kuxtal máaki'›».[a]

5 Le K'aasilba'al túuno' tu bisaj Jesús ti' junp'éel ka'anal lugar, yéetel ichil u chan súututuke' tu ye'esajti' tuláakal u gobiernoilo'ob yóok'ol kaab.[b] **6** Ka ts'o'oke' tu ya'alajti': «Yaan in ts'áaiktech páajtalil yóok'ol tuláakal le ba'alo'oba' bey xan le ayik'alil yaanti'obo' tumen in tia'alo'ob,[c] yéetel ti' je'el máaxak in k'áate' kin ts'áaik. **7** Le o'olale' wa ka xoltal a adorarten kex chéen juntéene' yaan in ts'áaiktech tuláakal le ba'alo'oba'». **8** Jesús túune' tu ya'alajti': «U T'aan Diose' ku ya'alik: ‹Jéeoba a Dios unaj a adorartik, yéetel chéen leti' k'a'abéet a meyajtik›».[d]

9 Le K'aasilba'alo' tu bisaj xan Jesús Jerusaléne' ka tu na'aksaj tu maas ka'anlil u ba'pak'ilo'ob le temploo' ka tu ya'alajti': «Wa u hijoech Diose' píikch'intaba desde waye',[e] **10** tumen u T'aan Diose' ku ya'alik: ‹Yaan u ya'alik ti' u ángelo'ob ka u kanáantecho'ob. **11** Leti'ob túune' yaan u ch'úuykecho'ob utia'al ma' a k'olik a wook ti' mix junp'éel tuunich›».[f] **12** Jesúse' tu núukajti': «U T'aan Diose' ku ya'alik: ‹Ma' unaj a probartik* Jéeoba a Diosi'›».[g] **13** Ka ts'o'oke' le K'aasilba'alo' luk' yiknal Jesús, ka jo'op' túun u páa'tik uláak' súutukil maas ma'alob utia'al u ka'a probartik.[h]

14 Le ka suunaj Jesús Galileae'[i] chuup yéetel u poder

4:1 * Wa «espíritu santo». **4:2** * Wa «túunta'ab u yóol». # Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». Ilawil «K'aasilba'al», página 2568.

4:12 * Wa «a túuntik u yóol».

CAP 3
a Gé 25:26
b Gé 21:2, 3
c 1Cr 1:28
d Gé 11:24
Gé 11:26, 27
e Gé 11:22
f Gé 11:20
g Gé 11:18
h Gé 11:16
i Gé 11:14
1Cr 1:25
j Gé 11:12
k Gé 11:10
l Gé 5:32
m Gé 5:29
n Gé 5:25
o Gé 5:21
p Gé 5:19
q Gé 5:12, 16
r Gé 5:9
1Cr 1:2
s Gé 4:26
Gé 5:10
t Gé 5:7
u Gé 5:1, 4
1Cr 1:1

CAP 4
v Mt 4:1-4
Mr 1:12, 13
w Heb 2:18

Columna 2
a Dt 8:3
b Mt 4:8-10
c Jn 12:31
Jn 14:30
Ef 2:2
d Éx 20:3
Dt 6:13
Dt 10:20
e Mt 4:5-7
f Sl 91:11, 12
g Dt 6:16
1Co 10:9
h Mt 4:11
Heb 4:15
i Mt 4:12
Jn 4:3

Dios, yéetel ti' tuláakal le kajtalilo'ob yano'ob naats'o' káaj u yúuchul ma'alob t'aan ti' le ba'axo'ob ku beetko'. **15** Leti'e' káaj u ka'ansaj xan te' sinagoga'ob yano'ob te'elo', tuláakal túun le máako'obo' káaj u t'aano'ob ma'alob tu yo'olal.

16 Jesús túune' bin Nazaret,[a] le kaaj tu'ux líik'o'. Je'ex suukil u beetik tu k'iinil sábadoe' leti'e' ook te' sinagogao'[b] ka wa'alaj xook. **17** Ka túun ts'a'abti' le rollo ts'íibta'an tumen profeta Isaíaso', tu chóolaje' ka tu kaxtaj tu'ux ts'íibta'an le t'aano'oba': **18** «U poder Jéeobae' ti' yaan tin wóok'ole', tumen leti'e' tu yéeyen utia'al in wa'alik ti' le óotsilo'ob le ba'alo'ob ma'alobtak ku taal u k'iino'. Tu túuxten utia'al in t'aan ti' u jáalk'abta'al le máaxo'ob k'ala'ano'obo' yéetel utia'al in t'aan ti' u ka'a ts'a'abal u sáasilil u yich le máaxo'ob ch'óopo'obo'. Tu túuxten xan utia'al in jáalk'abtik le máaxo'ob loobilta'ano'obo'[c] **19** bey xan utia'al in t'aan ti' u k'iinilo'ob u ka'a e'esik u nojoch utsil Jéeoba».[d] **20** Le ka ts'o'oke' Jesúse' tu kots'aj le rolloo' ka tu ts'áaj ti' le máax ku yáantaj te' sinagogao' ka kulaji. Tuláakal túun le máako'ob yano'obo' p'áat chéen táan u paktiko'ob Jesús. **21** Leti' túune' t'aanaje' ka tu ya'alajti'ob: «Bejla'e' táan u béeytal le ba'ax táant in xokika'».[e]

22 Tuláakal le máako'ob túuno' jo'op' u t'aano'ob ma'alob tu yo'olal. Leti'obe' ku ja'ak'al u yóolo'ob ka'ach kéen u yu'ubo'ob le jats'uts t'aano'ob ku jóok'ol tu chi'o',[a] hasta ku ya'aliko'ob: «¿Máasa' le máaka' u paal José?».[b] **23** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Jach in tuklike' yaan a wa'alike'exten: ‹Doctor, ts'akaba ta juunal›, yéetel yaan xan a wa'alike'ex: ‹Le ba'axo'ob t-u'uyaj ta beetaj Capernaúmo' beeto'ob xan way ta kaajale'›».[c] **24** Ts'o'ole' ka tu ya'alajti'ob: «Tu jaajil kin wa'alikte'exe' mix juntúul profeta ku k'a'amal ma'alob tu kaajal.[d] **25** Tu jaajil kin wa'alikte'ex: tu k'iinilo'ob Elíase' xu'ul u k'áaxal ja' tres años y medio, ka yanchaj junp'éel jach nojoch wi'ijil ti' tuláakal yóok'ol kaab. Te' k'iino'ob je'elo' ya'ab ko'olelo'ob kimen u yíichamo'ob yano'ob ka'ach tu kaajil Israel,[e] **26** kex beyo' Elíase' ma' túuxta'ab yiknal mix juntúul ti' le ko'olelo'oba', ba'axe' túuxta'ab tu yiknal juntúul ko'olel kimen u yíicham yaan tu kaajil Sarepta tu lu'umil Sidón.[f] **27** Tu k'iinilo'ob xan profeta Eliseoe' ya'ab israelita'ob yaan lepra* ti'ob, kex beyo' ma' ts'a'ak mix juntúul ti' leti'obi' chéen Naamán, juntúul máak ku taal tu lu'umil Siria».[g] **28** Tuláakal túun le máaxo'ob yano'ob te' sinagogao' le ka tu yu'ubo'ob le ba'axo'ob tu ya'alo' jach p'u'ujo'ob.[h] **29** Leti'ob túune' líik'o'obe' ka tu jóo'so'ob tu séeba'anil ti' le kaajo', ka

CAP 4

a Mt 2:23

b Hch 17:1, 2

c Mt 12:20

d Isa 61:1, 2

e Mt 5:17

Columna 2

a Sl 45:2
Isa 50:4

b Mt 13:54
Mr 6:2
Jn 6:42

c Mt 4:13

d Mt 13:57
Mr 6:4
Jn 4:44

e 1Re 18:1

f 1Re 17:9, 10

g 2Re 5:1, 14

h Lu 2:34

4:27 * Ilawil página 2569.

tu biso'ob tu maas ka'anlil le montaña tu'ux beeta'an le kaajo' utia'al ka u léench'into'obi'. **30** Chéen ba'ale' Jesúse' k'áatmáan chúumuk ti' leti'obe' ka tu ch'a'jo'oltaj u bin.[a]

31 Jesús túune' k'uch Capernaúm, junp'éel kaaj yaan tu lu'umil Galilea. Te'elo' tu ka'ansaj le máako'ob tu k'iinilo'ob sábadoo'.[b] **32** Le máako'obo' ja'ak' u yóolo'ob yo'olal bix u ka'ansaj,[c] tumen ku t'aan je'ex juntúul máak yaan autoridad ti'e'. **33** Te' sinagoga yaan te'elo' yaan ka'ach juntúul máak oka'an juntúul k'asa'an demonio ti', le demonioo' tu k'a'am a'alaj:[d] **34** «¡Jay! ¿Ba'ax ka kaxtik waye', Jesús?* ¿Taalech wa a xu'ulso'on?[e] Tene' jach in wojel máaxech, teech le Máax Santo túuxta'an tumen Dioso'».[f] **35** Chéen ba'ale' Jesúse' tu k'eyaj, tu ya'alajti': «Mak a chi', jóok'kech ti' le máako'». Le demonio túuno' tu beetaj u lúubul le máak chúumuk ti' leti'obo' ka jóok'i, yéetel mix ba'al tu beetaj ti' le máako'. **36** Le máaxo'ob il lela' p'áat jaajap u chi'ob, ka jo'op' u ya'aliko'ob: «¡Jach túun yaan autoridad yéetel páajtalil ti' le máaka'! Tumen kéen u ya'al ti' le demonio'ob ka jóok'ko'ob ti' le máako'obo' leti'obe' ku jóok'lo'ob». **37** Bey túuno' jo'op' u tsikbalta'al ti' tuláakal u lu'umil Galilea le ba'axo'ob ku beetik Jesúso'.

38 Jesús túune' luk' te' sinagogao' ka bin tu yotoch Simón. Le ka k'uche' tu yile' u suegra Simóne'* jach táan u sen chokwil, ka sen k'áata'abti' ka u ts'ake.[a] **39** Jesús túune' náats' tu yiknale' ka tu beetaj u síistal u chokwil. Le ko'olel túuno' tu séeba'anile' líik'e' ka jo'op' u beetik u yo'ocho'ob.

40 Le ka jo'op' u t'úubul k'iine' le máako'obo' káaj u bisko'ob tu yiknal Jesús le u láak'tsilo'ob k'oja'ano'obo'. Leti' túune' tu ts'áaj u k'ab tu yóok'ol cada juntúule' ka tu ts'ako'ob.[b] **41** Jesús xane' tu jóo'saj le demonio'ob oka'an ti' le máako'obo'. Le táan u jóok'ol le demonio'obo' ku yawato'ob yéetel ku ya'aliko'ob: «Teche' u Paalech Dios».[c] Chéen ba'ale' leti'e' ku k'eyko'ob utia'al ma' u ya'aliko'ob mix ba'al,[d] tumen le demonio'obo' u yojlo'ob de ke leti' le Cristoo'.[e]

42 Le ka sáaschaje' luk' te'elo' ka bin ti' junp'éel lugar tu'ux mix máak yani'.[f] Chéen ba'ale' káaj u kaxta'al tumen le máako'obo', leti'ob túune' k'ucho'ob te' tu'ux yano' yéetel káaj u yilko'ob ba'ax je'el u beetko'ob utia'al ma' u luk'ul tu yiknalo'obe'. **43** Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «K'a'abéet xan in bin ti' uláak' kaajo'ob utia'al in tsikbaltik le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beet u Reino Dioso',* tumen le beetik túuxta'aben».[g] **44** Le o'olale' bin ka'ansaj te' sinagoga'ob yaan Judeao'.

CAP 4

a Jn 8:59; Jn 10:39
b Mr 1:21, 22
c Mt 7:28; Jn 7:46
d Mr 1:23-28
e Mt 2:23
f Mt 8:29; Lu 4:41; Lu 8:28; Snt 2:19

Columna 2

a Mt 8:14, 15; Mr 1:29-31
b Mt 8:16, 17; Mr 1:32-34
c Mt 8:28, 29; Mr 3:11
d Hch 16:17, 18
e Mr 1:23-25; Mr 3:11, 12; Lu 4:33-35
f Mr 1:35-38
g Mt 4:23; Lu 8:1

4:34 * Wa «Jesús Nazareno?».

4:38 * Lela' uláak' k'aaba' ku ts'a'abal ti' apóstol Pedro. **4:43** * Wa «u ma'alob péektsilil u Reino Dios».

CAP 5

5 Juntéenjeake' Jesúse' táan ka'ach u ka'ansik ba'ax ku ya'alik Dios tu jáal u ja'il Genesaret,*[a] te' túuno' káaj u pe'epech'a'al tumen ya'abkach máako'ob tumen jach taak u yu'ubiko'ob u tsikbal. **2** Te' súutuko' leti'e' tu yilaj ka'ap'éel barco'ob tu jáal le ja'o', chéen ba'ale' le j-chuk kayo'obo' mina'ano'obi' tumen táan ka'ach u p'o'ik u redo'ob.[b] **3** Jesús túune' na'ak ti' junp'éel ti' le barco'obo', tu barco Simón, ka tu ya'alajti' ka u chan náachkunt junp'iit le barco ti' u jáal le ja'o'. Ka ts'o'oke' Jesúse' kulaje' ka jo'op' u ka'ansik le máako'ob desde te' barcoo'. **4** Le ka ts'o'ok u ka'ansaje' tu ya'alaj ti' Simón: «Bis le barco tak te' tu'ux taamo' ka a pule'ex le redo'ob utia'al ka chuuknake'exo'». **5** Chéen ba'ale' Simóne' tu ya'alajti': «J-Ka'ansaj, bul áak'ab meyajnajo'on pero ma' t-chukaj mix ba'ali',[c] chéen ba'ale' tumen teech a'alike' nika'aj in pul le redo'obo'». **6** Le ka tu beeto'obe' ya'abkach kay tu chuko'ob. Káaj tak u jáatal u redo'ob.[d] **7** Ka túun tu béech'k'abto'ob le u yéet meyajo'ob yano'ob tuláak' barco utia'al ka áanta'ako'obo', leti'obe' taalo'obe' ka tu chupo'ob tu ka'ap'éelal le barco'obo', le barco'ob túuno' káaj tak u búululo'ob. **8** Ka tu yilaj Simón Pedro le ba'ax úucho' xolaj tu táan Jesúse' ka tu ya'alajti': «Yuumtsil, náachkuntaba ti' teen, tumen k'eban wíiniken». **9** Simóne' tu ya'alaj lelo' tumen leti' yéetel le uláak' máako'obo' jach ja'ak' u yóolo'ob yo'olal le ya'abkach kay tu chuko'obo'. **10** Ja'ak' xan u yóol Santiago yéetel Juan u paalalo'ob Zebedeo,[a] leti'obe' u yéet meyajo'ob Simón. Jesús túune' tu ya'alaj ti' Simón: «Ma' a ch'a'ik saajkil, desde bejla'e' yaan u káajal a chukik máako'ob je'ex u chu'ukul kaye'».[b] **11** Le ka suunajo'ob tu jáal le ja'o' tu p'ato'ob tuláakale' ka bino'ob tu paach Jesús.[c]

12 Juntéenjeak le tia'an ka'ach Jesús ti' junp'éel ti' le kaajo'obo' taal juntúul máak tu yiknal, le máaka' chuup u wíinklil yéetel lepra. Le ka tu yilaj Jesúse' tu xóolk'abtubae' ka tu k'áat óoltajti': «Yuumtsil, wa a k'áate' je'el u páajtal a ts'akikene'».[d] **13** Jesús túune' tu tich'aj u k'abe' ka tu machaj táan u ya'alikti': «In k'áat in ts'akech. Utschajkech». Te' súutuk je'elo' luk' le lepra ti'o'.[e] **14** Jesúse' tu ya'alaj ti' le máak ma' u tsikbaltik ti' mix máak le ba'ax úucho'. Tu ya'alaj xan ti': «Xeen utia'al ka u yilech le sacerdoteo', yéetel k'ub le ba'ax tu ya'alaj Moisés unaj u ts'áaik juntúul máak ts'o'ok u yutstal le lepra ti'o',[f] beyo' yaan u yojéelta'al ts'o'ok a wutstal».[g] **15** Le ba'axo'ob tu beetaj Jesúso' jo'op' u bin u maas ojéelta'al. Ya'abkach máako'ob ku much'kuba'ob ka'ach utia'al u ch'enxikinto'ob bey xan utia'al ka ts'a'akako'ob.[h] **16** Chéen ba'ale' Jesúse' suuk ka'ach u

Columna 2

a Mt 4:18 Mr 1:16
b Mt 4:21
c Jn 21:3
d Jn 21:6
a Mt 4:21 Mr 1:19
b Mt 4:19 Mr 1:17
c Mt 4:20 Mt 6:33 Mt 19:27 Mr 1:20 Lu 18:28 Flp 3:8
d Mt 8:2 Mr 1:40-45
e Mt 8:3 Mr 1:41
f Le 14:2-4 Le 14:10, 20
g Mt 8:4
h Mt 4:24, 25 Mr 3:7, 8 Jn 6:2

5:1 * Uláak' bix k'aj óola'anile' Mar de Galilea.

bin orar tu juunal te' tu'uxo'ob mix máak yano'.

17 Junp'éel k'iine' te' tu'ux ku ka'ansaj Jesúso' ti' kulukbal xan jujuntúul fariseo'ob* yéetel le máaxo'ob ka'ansik le Leyo'. Le máako'oba' taalja'ano'ob ti' tuláakal u kaajilo'ob Galilea, Judea yéetel Jerusalén. Ti' Jesúse' ts'a'an páajtalil ti' tumen Jéeoba utia'al u ts'akik le k'oja'ano'obo'.[a] **18** Te'elo' k'uch jujuntúul máako'ob táan ka'ach u taasko'ob yóok'ol junp'éel camilla juntúul máak mina'an u muuk' u wíinklil. Leti'obe' táan ka'ach u kaxtiko'ob bix je'el u yoksiko'ob le máak tak tu'ux yaan Jesúso'.[b] **19** Le ka tu yilo'ob ma' tu páajtal u yoksiko'ob tumen jach ya'abkach máako'ob yane' na'ako'ob tu yóok'ol le najo', leti'obe' tu beeto'ob junp'éel jool te' techoo' ka tu yéemso'ob le camilla chúumuk ti' le máaxo'ob yano'ob yiknal Jesúso'. **20** Le ka tu yilaj Jesús le fe yaan ti' le máako'obo' tu ya'alaj ti' le máak k'oja'ano': «Ts'o'ok u perdonarta'al a k'ebano'ob».[c] **21** Le escriba'ob* yéetel le fariseo'ob túuno' káaj u ya'aliko'ob: «¿Máax le ku t'aan tu contra Diosa'? ¿Ma' wa chéen Dios je'el u páajtal u perdonartik u k'eban máake'?».[d] **22** Chéen ba'ale' tumen u yojel Jesús ba'ax yaan tu tuukulo'obe' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten bey a tuukule'exa'? **23** ¿Maas wa chéen ch'a'abil u ya'ala'al ‹ts'o'ok u perdonarta'al a k'ebano'ob›, wa u ya'ala'al ‹líik'en yéetel xíimbalnen›? **24** Chéen ba'ale' utia'al ka a wile'ex yaan autoridad ti' u Paal máak way lu'um utia'al u perdonartik le k'ebano'obo'...». Leti'e' tu sutuba tu tojil le máak mina'an u muuk' u wíinklilo' ka tu ya'alajti': «Líi'kech, ch'a' a camillae' ka xi'ikech ta wotoch».[a] **25** Le máak túuno' líik' tu séeba'anile' tu ch'a'aj u camillae' ka bin tu yotoch táan u alabartik Dios. **26** Tuláakal túun le máaxo'ob yano'obo' jach ja'ak' u yóolo'obe' ka jo'op' u alabarko'ob Dios, yéetel tumen jach péeknaj u yóolo'obe' jo'op' u ya'aliko'ob: «¡Mix juntéen k-ilmaj u yúuchul ba'alo'ob beya'!».

27 Ka ts'o'oke' Jesúse' luk' te'elo' ka túun tu yilaj Leví, juntúul máak ku cobrartik impuesto. Leti'e' ti' kulukbal ka'ach te' tu'ux ku bo'ota'al le impuesto'obo', Jesús túune' tu ya'alajti': «Ko'oten tin paach».[b] **28** Leví túune' tu p'ataj tuláakale' ka líik'e' ka bin tu paach. **29** Levíe' tu beetaj junp'éel nojoch fiesta tu yotoch utia'al u k'amik Jesús. Te'elo' tia'an ka'ach ya'ab ti' le máaxo'ob ku cobrarko'ob impuestoo' bey xan uláak' máako'ob, tuláaklo'obe' ti' kulukbalo'ob janali'.[c] **30** Yo'olal lela' le fariseo'ob yéetel u escriba'obo' káaj u ya'aliko'ob ba'al, tu ya'alo'ob ti' u discípulo'ob Jesús: «¿Ba'axten ka múul janale'ex yéetel ka wuk'ike'ex vino yéetel le máaxo'ob cobrartik impuesto'ob bey xan yée-

CAP 5

a Mr 2:1, 2

b Mt 9:2
Mr 2:3-12

c Mt 9:2-8

d Sl 103:2, 3
Sl 130:3, 4
Isa 43:25

Columna 2

a Jn 5:6-9

b Mt 9:9
Mr 2:14

c Mt 9:10-13
Mr 2:15-17

5:17 *Ilawil página 2563. **5:21** *Ilawil página 2562.

tel le j-k'eban máako'obo'?».[a] **31** Jesús túune' tu núukajti'ob: «Máaxo'ob toj u yóolo'obe' ma' k'a'abéetti'ob juntúul doctori', chéen ba'ale' le máaxo'ob k'oja'ano'obo' k'a'abéetti'ob.[b] **32** Tene' ma' taalen in t'an máako'ob mix ba'al k'aas u beetmo'obi', ba'axe' taalen in t'an j-k'eban máako'ob utia'al ka u k'ex u tuukulo'ob».[c]

33 Leti'obe' tu ya'alo'obti': «U discípulo'ob Juane' suuk u ayunaro'ob, yéetel ku sen k'áat óolalo'ob ti' Dios, u discípulo'ob le fariseo'obo' bey xan u beetko'obo'. Chéen ba'ale' a discípulo'obe' ma'atech u p'áatal ma' u janalo'ob».[d] **34** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «¿Máasa' ma' tu páajtal a beetke'ex u ayunar u amigo'ob le noviotsil le tia'an le noviotsil tu yiknalo'obo'? **35** Chéen ba'ale' le k'iin ken lu'sa'ak le noviotsil[e] ti'obo' yaan u yaatal u yóolo'ob yéetel yaan u ayunaro'ob».[f]

36 Jesúse' tu ya'alaj xan ti'ob: «Mix máak ku k'osik junxéet' túumben nook' utia'al u pak'akoktik junp'éel úuchben nook'. Wa ku beetke' le junxéet' túumbeno' ku láakal, ts'o'ole' le túumben nook'o' ma' ma'alob u yila'al yóok'ol le úuchben nook'o'.[g] **37** Mix máak xan ku ts'áaik túumben vino ti' úuchben bolsa'ob de k'éewel.* Tumen wa ku ts'áaike' le bolsa'obo' ku xíiklo'ob yéetel ku wéekel le vinoo', le bolsa'ob túuno' ku k'astalo'ob.

CAP 5

a Lu 15:1, 2

b Isa 53:4 Mt 9:12 Mr 2:17

c Mt 9:13 1Ti 1:15

d Mt 9:14, 15 Mr 2:18-20 Lu 7:34

e Mt 22:2 2Co 11:2 Ap 19:7

f Jn 16:19, 20

g Mt 9:16, 17 Mr 2:21, 22

Columna 2

CAP 6

a Dt 23:25

b Mt 12:1-8 Mr 2:23-28

c Éx 20:9, 10 Dt 5:13, 14 Jn 5:9, 10

d 1Sa 21:1-6

e Le 24:5-9

f Mt 12:8 Mr 2:27, 28

g Lu 13:14 Jn 9:16

h Mt 12:9-14 Mr 3:1-6

38 Ba'axe' le túumben vinoo' unaj u ts'a'abal ti' túumben bolsa'ob de k'éewel. **39** Juntúul máak u yuk'maj úuchben vinoe' ma' tu yóotik u yuk' le túumbeno' tumen ku ya'alik: ‹Maas jach ki' le úuchben vinoo'›».

6 Ti' junp'éel u k'iinil sábadoe' Jesúse' máan te' tu'ux pak'a'an trigoo', u discípulo'ob túune' káaj u t'okiko'ob u yi'ij le trigoo'[a] yéetel u jaxaltiko'ob utia'al ka u jaanto'ob u neek'.[b] **2** Jujuntúul fariseo'ob túune' le ka tu yilo'ob lelo' tu ya'alo'ob: «¿Ba'axten ka beetke'ex le ba'ax ma' uts u beeta'al tu k'iinil sábadoo'?».[c] **3** Chéen ba'ale' Jesúse' tu núukajti'ob: «¿Mix juntéen wa a xokme'ex le ba'ax tu beetaj David yéetel le máaxo'ob ku máano'ob tu yéetel le ka wi'ijchajo'obo'?[d] **4** Leti'e' ook tu yotoch Diose' ka tu jaantaj le waaj k'uba'an tu táan Dioso', ka tu ts'áaj xan ti' le máaxo'ob yano'ob tu yéetelo'. Ts'o'ole' le waaja' mix máak unaj u jaantik ka'achi, chéen le sacerdote'obo'».[e] **5** Leti'e' tu ya'alaj xan ti'ob: «U Paal máake' leti' u Yuumil le Sábadoo'».[f]

6 Tuláak' u k'iinil sábadoe'[g] Jesúse' ook te' sinagogao' ka jo'op' u ka'ansaji'. Te'elo' tia'an ka'ach juntúul máak tikin* u x-no'oj k'abi'.[h] **7** Le escriba'ob yéetel le fariseo'ob túuno' tumen taak ka'ach u takiko'ob u pool Jesúse' káaj u jach ilko'ob

5:37 * Ilawil «Bolsa de k'éewel», página 2558.

6:6 * Wa «ma' tu páajtal u péeksik».

wa yaan u ts'akik wa máax tu k'iinil sábado. **8** Chéen ba'ale' Jesúse' u yojel ba'ax táan ka'ach u tukliko'ob,[a] le o'olale' tu ya'alaj ti' le máak tikin u k'abo': «Líi'kech ka wa'alakech chúumuk». Leti' túune' wa'alaji. **9** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Kin k'áatikte'ex: ¿Ba'ax ku cha'abal u beetik máak tu k'iinil sábado? ¿Junp'éel ba'al uts wa junp'éel ba'al k'aas? ¿U salvarta'al junp'éel kuxtal wa u xu'ulsa'al?».[b] **10** Jesúse' tu paktaj le máaxo'ob yano'ob tu ba'pacho' ts'o'ole' ka tu ya'alaj ti' le máako': «Tich' a k'ab». Leti'e' tu tich'e' ka utschaj u k'abo'. **11** Leti'ob túune' sen p'u'ujo'obe' ka jo'op' u tsikbaltiko'ob bix je'el u beetko'ob loob ti' Jesúse'.

12 Junp'éel k'iine' Jesúse' na'ak te' montaña utia'al ka orarnak ti' Dioso',[c] te'elo' bul áak'ab táan u orari'.[d] **13** Le ka sáaschaje' tu t'anaj u discípulo'obe' ka tu yéeyaj 12 u túulale' ka tu ts'áaj u k'aaba'to'ob apóstolo'ob.*[e] **14** Lela' leti'e u k'aaba'oba': Simón (tu ts'áaj xan u k'aaba't Pedro), yéetel Andrés u yíits'in, Santiago, Juan, Felipe,[f] Bartolomé, **15** Mateo, Tomás,[g] Santiago u paal Alfeo, Simón (ti' máax ku ya'ala'al jach u ts'aamaj u yóol), **16** Judas u paal Santiago yéetel Judas Iscariote (le máax traicionart Jesúso').

17 Leti' túune' éem te' montaña yéetel u apóstolo'obo', te' kabalo' ti' yaan ka'ach ya'ab ti' u discípulo'obi'. Te'elo' tia'an xan ya'abkach máako'ob taalja'ano'ob ti' u kaajilo'ob Judea, Jerusalén bey xan ti' u kaajilo'ob Tiro yéetel Sidón, le kaajo'ob yaan tu jáal le k'áa'náabo'. Leti'obe' taalja'ano'ob utia'al u ch'enxikinto'ob Jesús bey xan utia'al ka ts'a'akako'ob. **18** Te' k'iin je'elo' ts'a'ak tak le máaxo'ob ku beeta'al u sen mu'yajo'ob* tumen le demonio'obo'. **19** Tuláakal le máaxo'ob machik Jesúso' ku yutstalo'ob tumen ti' leti'e' yaan ya'ab poder.[a] Le o'olale' tuláakal le máako'obo' taak ka'ach u machko'ob Jesús.

20 Jesús túune' tu paktaj u discípulo'obe' ka tu ya'alajti'ob:

«Te'ex óotsile'exe', ki'imakchajak a wóole'ex tumen a tia'ale'ex u Reino Dios.[b]

21 Te'ex wi'ije'ex bejla'e', ki'imakchajak a wóole'ex tumen yaan a na'ajkúunta'ale'ex.[c]

Te'ex ka wok'ole'ex bejla'e', ki'imakchajak a wóole'ex tumen yaan a che'eje'ex.[d]

22 Ki'imakchajak a wóole'ex kéen p'ekta'ake'ex tumen le máako'ob tin wo'olalo',*[e] bey xan le kéen u jóo'se'exo'ob,[f] le kéen u po'opoch'e'exo'ob yéetel le kéen u ya'alo'ob k'asa'an máake'ex. **23** Te' k'iin je'elo' ki'imakchajak a wóole'ex yéetel síit'ne'ex tumen nojoch le ba'ax kun siibilte'ex tumen Dio-

CAP 6

a Lu 5:22 Jn 2:24, 25

b Mt 12:11 Mr 3:4 Jn 7:23

c Mt 6:6 Mr 3:13

d Mt 14:23

e Mt 10:2-4 Mr 3:14-19 Hch 1:13

f Jn 14:8

g Jn 11:16

Columna 2

a Mr 5:30

b Mt 5:2, 3 Snt 2:5

c Sl 107:9 Isa 55:1 Jer 31:25 Mt 5:6

d Isa 61:3 Ap 21:4

e Mt 5:10, 11 Jn 17:14 1Pe 3:14

f Jn 16:2

6:13 * Ilawil página 2556.

6:18 * Wa «u sen sufriro'ob». **6:22** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu yo'olal u Paal máak».

so'.* Tak le profeta'ob kuxlajo'ob táanil ti' te'exo' bey úuchik u ch'a'pachta'alo'ob tumen u yúuchben láak'tsilo'ob le máako'oba'.[a]

24 ¡Óotsile'ex ayik'al máake'ex,[b] tumen le ba'axo'ob yaante'ex bejla'o' chéen le jaaj kun antalte'exo'![c]

25 ¡Te'ex le na'aje'ex bejla'o', óotsile'ex tumen yaan a wi'ijtale'ex!

¡Te'ex le ka che'eje'ex bejla'o', óotsile'ex tumen yaan u yaatal a wóole'ex yéetel yaan a wok'ole'ex![d]

26 ¡Óotsile'ex le kéen t'aanak ma'alob tuláakal le máako'ob ta wo'olale'exo'[e] tumen bey beeta'abik ti' le ma' jaajil profeta'ob tumen u yúuchben láak'tsilo'ob le máako'oba'!

27 Chéen ba'ale' ti' te'ex táan a wu'uyikene'exe' kin wa'alikte'ex: ma' u xu'ulul a yaabiltike'ex a enemigo'ex, a beetke'ex uts ti' le máaxo'ob p'ekmile'exo',[f] **28** a bendecirke'ex le máaxo'ob maldecirke'exo' yéetel a orare'ex tu yo'olal le máaxo'ob poch'ke'exo'.[g] **29** Le máax ku loxik junp'éel a p'u'uke' sut xan le uláak' junp'éel a p'u'uk ti'o'. Le máax ku lu'siktech u yáal a nook'e' cha'a xan u bisik le uláak' u yáalo'.[h] **30** Je'el máaxak ka u k'áattech wa ba'axe' ts'áati'.[i] Le máax xan ku lu'siktech ba'ax a tia'ale' ma' a k'áatikti' ka u suttech.

31 Ts'o'ole' le ba'ax a k'áate'ex ka beeta'akte'ex tumen le máako'obo' te'ex xane' bey unaj a beetke'exti'obo'.[j]

CAP 6

a 2Cr 36:16 Mt 5:12 Lu 11:47 Hch 7:52

b Snt 5:1

c Mt 6:2

d Isa 65:13

e Snt 4:4 1Jn 4:5

f Éx 23:4 Pr 25:21 Mt 5:44 Ro 12:20

g Hch 7:59, 60 Ro 12:14

h Mt 5:39, 40 1Co 6:7

i Dt 15:7, 8 Pr 3:27 Pr 21:26 Mt 5:42

j Mt 7:12

Columna 2

a Mt 5:46, 47

b Le 25:35, 36 Dt 15:7, 8 Mt 5:42

c Éx 22:25 Le 25:37 Dt 23:20 Sl 37:25, 26

d Mt 5:45 Hch 14:17

e Mt 5:48 Ef 5:1, 2 Snt 2:13

f Mt 7:1, 2 Ro 14:10

32 Wa ka yaabiltike'ex le máaxo'ob yaabiltmile'exo', ¿ba'ax utsil ken a k'ame'ex? Tumen tak le j-k'eban máako'obo' ku yaabiltiko'ob le máaxo'ob yaabiltmilo'obo'.[a] **33** Ts'o'ole' wa ka beetke'ex uts ti' le máaxo'ob beetkte'ex utso', ¿jach wa ma'alob le ba'ax ka beetke'exo'? Si tak le j-k'eban máako'obo' bey u beetko'obo'. **34** Wa ka ts'áaike'ex xan wa ba'ax u majáant* le máaxo'ob je'el u páajtal u sutko'obte'ex u jeelo', ¿ba'ax utsil táan a beetke'ex?[b] Si tak le j-k'eban máako'obo' ku ts'áaiko'ob ba'alo'ob u majáant uláak' j-k'eban máako'ob, leti'obe' ku beetko'ob tumen u yojlo'ob je'el u páajtal u su'utul u jeel ti'obe'. **35** Le o'olale' te'exe' seguernak a yaabiltike'ex a enemigo'ex, a beetke'ex uts, a ts'áaike'ex ba'al majáantbil yéetel ma' a páa'tke'ex u su'utulte'ex mix ba'al.[c] Wa ka beetke'ex beyo' nojoch le bo'ol ken a k'ame'exo' yéetel yaan a beetkaba'ex u paalal le Maas Nojoch Dioso', tumen leti'e' ku ye'esik u yutsil ti' le k'asa'an máako'obo' bey xan ti' le máako'ob ma' tu ts'áaiko'ob u diosbo'otikil mix ba'alo'.[d] **36** Ma' u xu'ulul a ch'a'ike'ex óotsilil je'ex a Taata'ex ku ch'a'ik óotsililo'.[e]

37 Xu'uluk a juzgare'ex, beyo' junpuli' ma' kan juzgarbile'ex.[f] Xu'uluk xan a wa'alike'ex ba'al, beyo' ma' kun a'albilte'ex ba'al. Ma' u xu'ulul a perdonare'ex, beyo' yaan a

6:23 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «te' ka'ano'».

6:34 *Lelo' u k'áat u ya'ale' x-ma' interesil.

perdonarta'ale'ex.[a] **38** Ma' u xu'ulul a we'eske'ex utsil ti' u maasil, beyo' leti'obe' yaan xan u ye'esko'obte'ex utsil.*[b] Leti'obe' yaan u láaliko'ob ta púuje'ex ya'ab ba'alo'ob ma'alobtak, le ba'ax ken u láalo'obo' kokojki, chíikta'an yéetel yíi'chuup. Tumen je'ex a p'iise'exe' bey xan kan p'isbile'exo'».

39 Ts'o'ole' tu ya'alaj xan ti'ob: «¿Máasa' juntúul ch'óope' ma' tu páajtal u nu'uktik u yéet ch'óopil? Tumen wa ku beetke' tu ka'atúulal kun lúublo'ob ti' junp'éel jool.[c] **40** Juntúul máax ku ka'ansa'ale' ma' maas nojoch ti' le máax ka'ansiko', chéen ba'ale' máax ku ka'ansa'al tubeele' yaan u k'uchul u beetuba je'ex le máax ka'ansiko'. **41** ¿Ba'axten túun ka wilik le sojol yaan tu yich a suku'uno', chéen ba'ale' ma' ta wilik le nuxi' che' k'atakbal ta wicho'?[d] **42** ¿Bix u páajtal a wa'alik ti' a suku'un: ‹Suku'un, cha'a in jóo'sik le sojol yaan ta wicho'›? Chéen ba'ale' teche' ma' ta wilik le nuxi' che' k'atakbal ta wicho'. ¡J-ka'ap'éel ich! Yáaxe' jóo's le nuxi' che' k'atakbal ta wicho', beyo' yaan u páajtal a wilik tubeel bix je'el a jóo'sik le sojol yaan tu yich a suku'uno'.

43 Junkúul ma'alob che'e' junpuli' ma' tu ts'áaik icho'ob tu'uchaja'ano'ob. Junkúul che' ma' patale' junpuli' ma' tu ts'áaik ma'alob ich.[e]

6:38 * Wa «Ma' u xu'ulul a ts'áaike'ex wa ba'ax ti' u maasil utia'al xan ka ts'a'abakte'ex wa ba'ax».

CAP 6

a Mt 6:14 Mr 11:25

b Pr 19:17

c Mt 15:14

d Mt 7:3-5

e Mt 7:16-18

Columna 2

a Mt 12:33

b Mt 12:34, 35

c Mt 7:21 Lu 13:24 Ro 2:13 Snt 1:22

d Mt 7:24-27

e Sl 125:1

f Snt 1:23, 24

44 Tumen cada che'e' ku k'aj óolta'al yo'olal u yicho'ob.[a] Ti' le k'i'ixo'obo' ma'atech u t'o'okol higo'ob mix tech u t'o'okol uva'ob ti' junkúul che' yaan u k'i'ixel. **45** Juntúul máak utse' ku ye'esik le ma'alob ba'alo'ob yaan tu puksi'ik'alo', chéen ba'ale' juntúul máak k'asa'ane' ku ye'esik le k'aak'as ba'alo'ob yaan tu puksi'ik'alo' tumen le ba'ax ku jóok'ol tu chi' máako' ku ye'esik ba'ax yaan ichil u puksi'ik'al.[b]

46 ¿Ba'axten túun ka wa'alike'exten: ‹¡Yuumtsil! ¡Yuumtsil!›, chéen ba'ale' ma' ta beetke'ex le ba'axo'ob kin wa'aliko'?[c] **47** Le máax ku náats'al tin wiknal, ku yu'ubik ba'ax kin wa'alik yéetel ku beetke'[d] **48** chíika'an ti' juntúul máak jach ma'alob úuchik u beetik junp'éel naj. Leti'e' tu páanaj jach taam le lu'umo' ka tu ts'áaj u chuunpak'il yóo' cháaltun. Ka túun taal junp'éel k'a'amkach ja'e' ka tuulnaj le ríoo' ka tu xíikjats'tuba te' najo', chéen ba'ale' ma' páajchaj u péeksik le najo' tumen jach ma'alob beeta'anik.[e] **49** Chéen ba'ale' le máax ku yu'ubik ba'ax kin wa'alik, pero ma' tu beetke'[f] chíika'an ti' juntúul xiib tu beetaj junp'éel naj chéen yóo' lu'um yéetel ma' tu ts'áaj u chuunpak'ili'. Le río túuno' tu xíikjats'tuba te' najo' ka júut le naj tu séeba'anilo' ka p'áat mix ba'al u biilal».

7 Ka ts'o'ok túun u ka'ansik Jesús le máako'obo' ook Capernaúm. **2** Te'elo' tia'an ka'ach juntúul u nojchil

CAP 7

le soldado'obo'.* Le máaka' yaan juntúul u esclavo jach u yaabiltmaj, le esclavoa' jach táaj k'oja'an yéetel ta'aytak ka'ach u kíimil.[a] **3** Ka tu yu'ubaj ba'axo'ob ku beetik Jesúse' tu túuxtaj jujuntúul u nuuktakil le judío'ob tu yiknal utia'al ka u k'áato'obti' ka xi'ik u ts'ak u esclavoo'. **4** Leti'ob túune' káaj u sen a'aliko'ob ti' Jesús: «Leti'e' jach ku náajmatik ka a beet le ba'ax ku k'áatko', **5** tumen u yaabiltmaj le kaaja' yéetel leti' beet le sinagoga yaanto'ono'». **6** Jesús túune' bin tu yéetelo'ob. Chéen ba'ale' le ta'aytak u k'uchul te' najo' u nojchil le soldado'obo' tu túuxtaj jujuntúul u amigo'ob utia'al ka u ya'alo'obti': «Yuumtsil, ma' tsaaj ka k'uchkechi' tumen ma' in náajaltmaj ka ookkech tin wotochi'.[b] **7** Yéetel ma' xan in náajaltmaj in taal ta wiknali'. Chéen a'al ka utschajak in esclavo, leti' túune' yaan u yutstal. **8** Tumen tene' láayli' ti' yanen yáanal autoridade' yéetel yaan xan soldado'ob yáanal in autoridad. Le o'olal kéen in wa'al ti' juntúul: ‹¡Xeen!›, ku bin; yéetel kéen in wa'al ti' uláak': ‹¡Ko'oten!›, ku taal; yéetel kéen in wa'al ti' in esclavo: ‹¡Beet lela'!›, ku beetik». **9** Ka tu yu'ubaj Jesús lela' ja'ak' u yóole' ka tu sutuba u pakt le ya'abkach máako'ob ku bino'ob tu paacho', ka tu ya'alaj: «Kin wa'alikte'ex: mix tu lu'umil Israel in kaxt juntúul máak jach nojoch u fe je'ex le máaka'».[a] **10** Le máaxo'ob túuxta'abo'ob yiknal Jesúso' le ka suunajo'ob te' najo' tu yilo'ob ts'o'ok u yutstal le esclavoo'.[b]

11 Ma' sen úuch ti' lelo' Jesúse' bin ti' junp'éel kaaj ku k'aaba'tik Naín, tu yéetele' bin xan u discípulo'ob bey xan junmúuch' ya'abkach máako'ob. **12** Le ka k'uch tu yookbal le kaajo' jach táan ka'ach u jóo'sa'al juntúul kimen, leti'e' u juntúulili' hijo juntúul ko'olel kimen u yíicham.[c] Ts'o'ole' ya'ab ti' u kajnáalilo'ob le kaaja' táan ka'ach u bino'ob yéetel le ko'olela'. **13** Yuumtsil Jesúse' ka tu yilaj le ko'olela' tu ch'a'aj óotsilil ti'e'[d] ka tu ya'alajti': «Xu'uluk a wok'ol».[e] **14** Tu séeba'anile' náats'e' ka tu machaj le camillao',* le máaxo'ob túun bisko' wa'alajo'ob. Jesús túune' tu ya'alaj: «Xi'ipal, tene' kin wa'aliktech: ¡Líik'en!».[f] **15** Le xi'ipalo' líik'e' ka jo'op' u t'aan; Jesús túune' tu k'ubaj ti' u maama.[g] **16** Tuláakal le máako'ob túuno' jach ja'ak' u yóolo'obe' ka jo'op' u alabarko'ob Dios táan u ya'aliko'ob: «Ts'o'ok u líi'sa'al juntúul nojoch profeta ichilo'on».[h] Tu ya'alo'ob xan: «Dios' ts'o'ok u ch'a'ik óotsilil ti' u kaajal».[i] **17** Le ba'axo'ob tu beeta' káaj u yojéelta'al ti' tuláakal le kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho' bey xan tu lu'umil Judea.

a Mt 8:5, 6
b Mt 8:8, 9

Columna 2

a Mt 8:10
b Mt 8:13
c 1Re 17:17 Lu 8:41, 42
d Heb 4:15
e Lu 8:52 Jn 11:33
f 1Re 17:21, 22 Lu 8:52-54 Jn 11:43 Hch 9:40
g 1Re 17:23 2Re 4:36
h Dt 18:15 Jn 4:19 Jn 6:14 Jn 7:40
i Lu 1:68

7:2 * Wa «centurióni'»; lela' juntúul comandante ts'a'an 100 soldado'ob u nu'ukte.

7:14 * Wa «le cajao'».

CAP 7

18 Tuláakal le ba'axo'ob úucha' tsikbalta'ab ti' Juan tumen u discípulo'ob.[a] **19** Juan túune' tu túuxtaj t'anbil ka'atúul ti' u discípulo'obe' ka tu túuxto'ob yiknal yuumtsil Jesús utia'al ka u k'áato'obti': «¿Teech wa le Máax a'ala'an kun taalo',[b] wa yaan k-páa'tik u taal uláak'?». **20** Le ka k'ucho'ob tu yiknal Jesúse' tu ya'alo'obti': «Juan Bautistae' tu túuxto'on ta wiknal utia'al k-k'áatiktech: ‹¿Teech wa le Máax a'ala'an kun taalo', wa yaan k-páa'tik u taal uláak'?›». **21** Te' súutuk je'elo' Jesúse' tu ts'akaj ya'ab máako'ob, tak le yaanti'ob yaayaj k'oja'anilo'obo'.[c] Tu jóo'saj demonio'ob yéetel tu sutaj xan u sáasilil u yich le ch'óopo'obo'. **22** Ka ts'o'ok túune' Jesúse' tu ya'alaj ti' le ka'atúul máako'obo': «Xeen a wa'ale'ex ti' Juan le ba'axo'ob ts'o'ok a wu'uyike'ex yéetel ts'o'ok a wilke'exa': le ch'óopo'obo' ku yantal u sáasilo'ob,[d] le móoch u yooko'obo' ku xíimbalo'ob, le yaan lepra ti'obo' ku yutstalo'ob, le kóoko'obo' ku je'epajal u xikno'ob,[e] le kimeno'obo' ku ka'a kuxkíinta'alo'ob yéetel táan u tsikbalta'al ti' le óotsilo'ob le ma'alob ba'alo'ob kun úuchlo'obo'.[f] **23** Ki'imak u yóol le máax ma' tu t'óochpajal tin wo'olalo'».[g]

24 Le ka bin le máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen Juano', Jesúse' káaj u t'aan yo'olal Juan tu táan le ya'abkach máako'obo', tu ya'alaj: «¿Ba'ax jóok'e'ex a wile'ex te' desiertoo'? ¿Junkúul sak'ab ku yúunta'al tumen le ii-k'o'?[a] **25** ¿Jach ba'ax túun jóok'e'ex a wile'ex? ¿Juntúul máak u búukintmaj ko'okoj nook'o'ob?[b] ¡Si le máaxo'ob búukintik ki'ichkelem nook'o'ob yéetel kuxa'ano'ob ich ayik'alilo' tu yotoch reyo'ob yano'ob! **26** ¿Jach ba'ax túun jóok'e'ex a wile'ex? ¿Jóok'e'ex wa a wile'ex juntúul profeta? Tene' kin wa'alikte'ex: leti'e' maas nojoch ke juntúul profeta.[c] **27** Lela' leti'e ba'ax ts'íibta'an tu yo'olal Juana': ‹¡Illawile! ¡Táan in túuxtik juntúul máak* utia'al ka xi'ik táanil ti' teech, leti'e' yaan u ma'alobkíintik le bej tu'ux kan máano'!›.[d] **28** Tu jaajil kin wa'alikte'ex: ichil tuláakal le máaxo'ob ts'o'ok u síijlo'obo' mix máak maas nojoch ti' Juan, chéen ba'ale' le máax maas chichan tu Reino Diose' maas nojoch ke leti'».[e] **29** (Le ka tu yu'ubo'ob lela', tuláakal u kajnáalilo'ob le kaajo' bey xan le máaxo'ob cobrartik impuesto'obo' tu ya'alo'ob jach ma'alob ba'ax ku beetik Dios tumen leti'obe' Juan ts'áa u yokja'ob.[f] **30** Chéen ba'ale' le fariseo'ob yéetel le máaxo'ob jach u k'aj óolo'ob le Leyo' ma' tu yóotaj u beeto'ob ba'ax ku ya'alik Diosi'[g] tumen ma' tu yóoto'ob ka ts'a'abak u yokja'ob tumen Juani').

31 «¿Máax yéetel ken in ket le generacióna', yéetel ti' máax chíika'ano'ob?[h] **32** Leti'obe' beyo'ob je'ex le mejen paalalo'ob kulukbalo'ob ti' junpéel k'íiwiko', leti'obe'

a Mt 11:2-6
b Sl 40:7 Sl 118:26 Zac 9:9 Mt 3:11
c Isa 53:4
d Isa 42:7
e Isa 29:18 Isa 35:5, 6
f Isa 61:1 Lu 4:18 Snt 2:5
g Isa 8:14 Lu 2:34 Jn 6:66

Columna 2

a Mt 11:7-11
b Mr 1:6
c Mr 1:2 Lu 1:67, 76
d Isa 40:3 Mal 3:1 Lu 1:16, 17 Jn 1:23
e Mt 11:11
f Mt 3:5, 6 Lu 3:12
g Hch 13:46 Ro 10:2, 3
h Mt 11:16-19

7:27 * Wa «mensajero».

ku ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: ‹T-paxaj le flautao', chéen ba'ale' te'exe' ma' óok'otnaje'exi'; awat ok'olnajo'on, chéen ba'ale' te'exe' ma' ok'olnaje'exi'›. **33** Bey xan úuchik ti' Juan Bautistao', leti'e' ku ayunar ka'achi yéetel ma'atech u yuk'ik vino,[a] chéen ba'ale' te'exe' ka wa'alike'ex: ‹Oka'an demonio ti'›. **34** Ka taal u Paal máake' ku janal yéetel ku yuk'ik vino, chéen ba'ale' te'exe' ka wa'alike'ex: ‹¡Illawile'ex! ¡Le máaka' jach ma'atech u ts'áaik u p'iis u janal yéetel ya'ab u yuk'ik vino, ku biskuba yéetel le máaxo'ob cobrartik impuesto'obo' bey xan yéetel le j-k'eban máako'obo'!›.[b] **35** Chéen ba'ale' le ba'alo'ob ma'alobtak ku beetik máako' ku ye'esik yaan u na'at».[c]

36 Juntúul ti' le fariseo'ob túuno' tu sen a'alaj ti' Jesús ka xi'ik janal tu yéetel. Le o'olal Jesúse' ook tu yotoch le fariseoo' ka kulaj yiknal le mesao'. **37** Juntúul ko'olel túun k'aj óola'an te' kaaj bey juntúul x-k'eban ko'olelo' tu yojéeltaj bin Jesús janal tu yotoch le fariseoa'. Le ko'olel túuna' tu bisaj junp'éel chan botella* chuup yéetel ki'ibok aceite,[d] **38** leti'e' tu nats'uba yiknal u yook Jesús, ok'olnaji ka jo'op' u ch'ulik u yook Jesús yéetel u ja'il u yich,

7:37 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u cajail alabastro». Lela' junp'éel chan nu'ukul suuk ka'ach u beeta'al yéetel junp'éel clase tuunich yaan naats' ti' u kaajil Alabastro, le kaaja' tia'an ka'ach tu lu'umil Egiptoe'.

CAP 7

a Nú 6:2, 3 Mt 3:4 Lu 1:13, 15

b Mt 11:19 Lu 5:30

c Jn 10:37, 38

d Mt 26:6, 7 Mr 14:3 Jn 12:3

Columna 2

a Lu 15:2

yéetel táan ka'ach u cho'ik yéetel u tso'otsel u pool. Tu ts'u'uts'aj xan u yooko'ob Jesús le táan ka'ach u cho'ik le ki'ibok aceiteo'. **39** Le fariseo a'al ti' Jesús ka xi'ik janal tu yotocho' tu yilaj lela' ka káaj u tuklik: «Le máaka' wa juntúul profetae' je'el u ts'áaik cuenta máax le ko'olel machik u yooko' yéetel ba'ax clase kuxtalil yaanti', tumen leti'e' juntúul k'eban ko'olel».[a] **40** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti': «Simón, yaan ba'ax ken in wa'altech». Simóne' tu ya'alaj: «J-Ka'ansaj, ¡a'alten!».

41 «Ka'atúul máako'obe' yanchaj u p'aaxo'ob ti' juntúul máak ku ts'áaik taak'in majáantbil. Juntúule' u p'axmajti' 500 denarios,* uláak' juntúule' 50. **42** Ka p'áat ma' tu páajtal u bo'otik u p'aaxo'obe' le máako' tu láaj perdonartajti'ob. Le o'olale', ¿máakalmáak ti' leti'ob ken u maas yaabilt le máaka'?». **43** Simóne' tu núukaj: «In tuklike' leti'e máax maas ya'ab taak'in perdonarta'abti'o'». Jesúse' tu ya'alajti': «Jach ma'alob ta núukil». **44** Jesús túune' tu paktaj le ko'olelo' ka tu ya'alaj ti' Simón: «¿Táan wa a wilik le ko'olela'? Tene' ka ooken ta wotoche' ma' ta ts'áajten ja' utia'al in p'o'ik in wooko'obi'. Chéen ba'ale' le ko'olela' ts'o'ok u p'o'ik in wooko'ob yéetel u ja'il u yich, ts'o'ok xan u cho'ik yéetel u tso'otsel u pool. **45** Teche' ma' ta ts'u'uts'en xani', chéen ba'ale' desde ka ooken ta wotoche' le ko'olela' ma' xu'uluk

7:41 *Ilawil página 2561.

u ts'u'uts'ik in wooko'obi'. **46** Ma' ta yalaj xan aceite tin pooli', chéen ba'ale' le ko'olela' ts'o'ok u cho'ik ki'ibok aceite tin wooko'ob. **47** Le o'olale' kin wa'aliktech, kex jach ya'ab* u k'ebano'ob le ko'olela' ku láaj perdonarta'alti',[a] tumen jach nojoch le yaabilaj tu ye'eso', chéen ba'ale' ti' le máax chéen junp'íit ba'ax ku perdonarta'alti'e' chéen junp'íit yaabilaj ku ye'esik». **48** Jesús túune' tu ya'alaj ti' le ko'olelo': «A k'ebano'obe' ku perdonarta'al».[b] **49** Yo'olal le ba'ax tu ya'alo' le máako'ob kulukbalo'ob tu yéetel yiknal le mesao' káaj u tukliko'ob: «¿Máax le máak ku páajtal tak u perdonartik k'ebano'obo'?».[c] **50** Leti' túune' tu ya'alaj ti' le ko'olelo': «A feje' ts'o'ok u salvarkech.[d] Xeen, xu'uluk a chi'ichnaktal».

8 Ma' sen úuch ti' lelo' Jesúse' káaj u bin kajalkaaj yéetel ti' mejen kajtalilo'ob táan u tsikbaltik le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beet* u Reino Dioso'.[e] Le 12 apóstolo'ob xano' táan ka'ach u bino'ob tu yéetel. **2** Láak'inta'ab xan tumen jujuntúul ko'olelo'ob ts'a'ako'ob yéetel jóo'sa'ab demonio ti'ob. Ichilo'obe' tia'an María le ku ya'ala'al Magdalena ti'o', ti' leti'e' jóo'sa'ab siete demonio'ob. **3** Tia'an xan Juana[f] u yatan Cuza, le máax ku meyaj tu yotoch Herodeso', bey xan Susana yéetel ya'ab uláak' ko'olelo'ob. Le ko'olelo'oba' meyajnajti'ob ba'axo'ob yaanti'ob utia'al u ts'áaiko'ob ba'ax k'a'abéet ti' Jesús yéetel ti' u apóstolo'ob.[a]

4 Ka túun ts'o'ok u much'kuba ya'abkach máako'ob tu yiknal bey xan le máaxo'ob ku bino'ob tu yéetel kajalkaajo' tu tsikbaltajti'ob lela':*[b] **5** «Juntúul máake' jóok' paak'al. Le táan u bin u paak'alo' jujunp'éel semilla'obe' lúubo'ob te' bejo' ka pepe'cha'ata'abo'ob yéetel lu'uk'o'ob tumen le ch'íich'o'obo'.[c] **6** Uláak' semilla'obe' lúubo'ob yóo' cháaltun, ka ts'o'ok u jóok'lo'obe' tijo'ob tumen ma' ch'uul tu'ux yano'obi'.[d] **7** Uláak' semilla'obe' lúubo'ob ich k'i'ixo'ob, le ka jóok'o'obe' múul nuukchajo'ob yéetel le k'i'ixo'obo', le o'olal pe'ech'o'ob tumen le k'i'ixo'obo'.[e] **8** Uláak' semilla'obe' lúubo'ob yóok'ol ma'alob lu'um, ka ts'o'ok u jóok'lo'obe' cada junp'éele' tu ts'áaj 100 u p'éelel u yich».[f] Ka ts'o'ok u ya'alik le ba'alo'oba' Jesúse' tu k'a'am a'alaj: «Le máax yaan u xikine' u yu'ub ba'ax kin wa'alik».[g]

9 Chéen ba'ale' u discípulo'obe' tu k'áato'obti' ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax tu tsikbalto'.[h] **10** Leti'e' tu ya'alaj: «Ti' te'exe' Diose' ku ts'áaik a wojéelte'ex le ba'alo'ob ta'aka'ano'ob* yaan yil yéetel u Reinoo', chéen ba'ale' le u maasil máako'obo' ma' tu na'atko'ob le ba'axo'ob kin tsikbaltiko',#[i] tumen kex táan

CAP 7

a Sl 32:1 Sl 51:1 Sl 103:2, 3 Isa 1:18 Isa 43:25 Isa 44:22

b Mt 9:2 Mr 2:5

c Mr 2:7 Lu 5:21

d Mt 9:22 Lu 8:48

CAP 8

e Mt 9:35 Lu 4:43

f Lu 24:9, 10

Columna 2

a Mt 27:55 Mr 15:40, 41

b Mt 13:1-3 Mr 4:1, 2

c Mt 13:3-9 Mr 4:3-9 Lu 8:12

d Lu 8:13

e Lu 8:14

f Lu 8:15

g Mt 11:15 Mt 13:9 Mr 4:9

h Mt 13:10 Mr 4:10

i Sl 78:2 Mt 13:34, 35 Mr 4:34

7:47 * Wa «nuuktak». **8:1** * Wa «u ma'alob péektsilil».

8:4 * Wa «tu ya'alajti'ob le kett'aana'». **8:10** * Wa «ba'alo'ob santo'ob ta'aka'ano'ob». # Wa «le ejemplos kin ts'áaiko'».

u paakato'obe' ma' tu yilko'ob mix ba'al, yéetel kex táan u yu'ubiko'ob ba'ax ku ya'ala'ale' ma' tu na'atko'ob ba'ax u k'áat u ya'ale.[a] **11** Lela' leti'e ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax tin tsikbalta': le semillao' u t'aan Dios.[b] **12** Le semilla'ob lúubo'ob tu jáal le bejo' leti'e máaxo'ob ku ch'enxikintiko'ob u t'aan Dioso', chéen ba'ale' ku taal le K'aasilba'alo'* ku lu'sik u t'aan Dios tu puksi'ik'alo'ob utia'al ma' u creerko'ob yéetel utia'al ma' u salvarkuba'ob.[c] **13** Le semilla'ob lúubo'ob yóo' cháaltuno' leti'e máaxo'ob ku yu'ubiko'ob u t'aan Dios yéetel ku k'amko'ob yéetel ki'imak óolalo'. Chéen ba'ale' tumen mina'an u mootso'obe' chéen ichil junp'iit k'iino'ob ku creerko'ob, le kéen probarta'ako'obe'* ku náachtalo'ob.[d] **14** Le semilla'ob xan lúubo'ob ich k'i'ixo' leti'e máaxo'ob ku yu'ubiko'ob u t'aan Dioso' chéen ba'ale' ku cha'ik u pe'ech'lo'ob tumen le chi'ichnakilo'obo', le ayik'alilo'obo'[e] yéetel tumen le náaysaj óolo'ob yaan ti' le kuxtala'.[f] Bey túuno' ma' tu páajtal u k'antal u yicho'ob.[g] **15** Chéen ba'ale' le semilla'ob lúubo'ob ti' ma'alob lu'umo' leti'e máaxo'ob uts u puksi'ik'alo'ob ku yu'ubiko'ob u t'aan Dioso', le kéen ts'o'okke' ku p'atko'ob ichil u puksi'ik'alo'ob,[h] yéetel kex je'el ba'alak ka úuchke' ma' tu xu'ulul u yichankilo'ob.[i]

8:12 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». **8:13** *Wa «le kéen túunta'ak u yóolo'obe'».

CAP 8

a Isa 6:9, 10 Mt 13:11, 13 Mr 4:11, 12

b Mt 13:18-23 Mr 4:14-20

c Mt 13:19 Mr 4:15 2Co 4:3, 4

d Mt 13:20, 21 Mr 4:16, 17

e Mt 19:23 1Ti 6:9

f 2Ti 4:10

g Mt 13:22 Mr 4:18, 19

h Hch 16:14

i Mt 13:23 Mr 4:20 Heb 10:36

Columna 2

a Mt 5:15 Mr 4:21 Lu 11:33 Flp 2:15

b Mt 10:26 Mr 4:22 Lu 12:2

c Mt 25:23

d Mt 13:12 Mt 25:29 Mr 4:24, 25 Lu 19:26

e Mt 13:55 Jn 7:5 Hch 1:14

f Mt 12:46, 47 Mr 3:31, 32

g Mt 12:48-50 Mr 3:33-35 Jn 15:14

h Mt 8:18, 23 Mr 4:35, 36

16 Mix máak ku t'abik junp'éel lámpara* ku ts'o'okole' ku makik yéetel junp'éel kuum wa ku ts'áaik yáanal junp'éel cama, ba'axe' ku ts'áaik ka'anal, beyo' le máaxo'ob kun ooklo'ob te' najo' yaan u yilko'ob le sáasilo'.[a] **17** Tuláakal ba'al ta'aka'ane' yaan u chíikpajal, tuláakal ba'al jach ta'aka'an tubeele' yaan u yojéelta'al yéetel yaan u chíikbesa'al.[b] **18** Le o'olale' jach ch'enxikinte'ex tubeel ba'ax ku ya'ala'alte'ex, tumen le máax yaanti'e' yaan u ts'a'abal u maasil ti',[c] chéen ba'ale' le máax mina'anti'e' tak le buka'aj ku tuklik yaanti'o' yaan u lu'sa'alti'».[d]

19 U maama túun yéetel u yíits'ino'ob[e] Jesúse' taalo'ob te' tu'ux yano', chéen ba'ale' ma' páajchaj u náats'lo'ob tu yiknali' tumen jach ya'ab máako'ob yani'.[f] **20** Ka túun a'ala'abti': «A maama yéetel a wíits'ino'obe' ti' wa'alakbalo'ob táankabe', u k'áat u yilecho'ob». **21** Leti'e' tu núukajti'ob: «In maama yéetel in wíits'ino'obe' leti'e je'elo'oba', tumen ku yu'ubiko'ob u t'aan Dios yéetel ku beetko'ob ba'ax ku ya'alik».[g]

22 Junp'éel k'iin túune' Jesúse' na'ak ti' junp'éel barco yéetel u discípulo'obe' ka tu ya'alajti'ob: «Ko'one'ex tuláak' u tséel le ja'o'». Ka túun jóok' u binbalo'ob.[h] **23** Chéen ba'ale' le táan u bino'obo' Jesúse' weeni. Ka túun káaj junp'éel k'a'amkach iik' yóok'ol le ja'o', ka jo'op' u yokol ja' te' barcoo' yéetel

8:16 *Ilawil página 2568.

jach ta'aytak ka'ach u búululo'ob.[a] **24** Ka túun náats'o'ob tu yiknale' ka jo'op' u yajsiko'ob táan u ya'aliko'obti': «¡J-Ka'ansaj, j-Ka'ansaj, táan k-búulul!». Le ka túun aaje' tu k'eyaj le iik' yéetel le ja' ku wo'oltikubao' ka túun jéets'o'ob, ka p'áat jejets'kil tuláakal.[b] **25** Ka túun tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten ma' ta creerke'ex je'el k-áanta'al tumen Diose'?». Chéen ba'ale' leti'obe' tumen jach saajko'ob yéetel jak'a'an u yóolo'obe' káaj u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «¿Jach máax le máaka'? Tumen leti'e' ku ya'alik ti' le iik' yéetel ti' le ja' ba'ax u k'áat ka u beeto'obo', leti'ob túune' ku yu'ubiko'ob u t'aan».[c]

26 Ka ts'o'oke' k'ucho'ob tu lu'um le geraseno'obo',[d] lela' ti' yaan ka'ach aktáan ti' Galileae'. **27** Le ka éem Jesús te' barcoo' tu yilaj juntúul u kajnáalil le kaaj oka'an juntúul demonio ti'o'. Le máaka' jach úuch p'áatak ma'atech u búukintik nook' yéetel ma' kaja'an ti' junp'éel naji' ba'axe' ti' junp'éel cementerio.[e] **28** Le ka tu yilaj Jesúse' awatnaji yéetel xolaj tu táan, ka tu k'a'am a'alaj: «¿Ba'ax yaan in wil ta wéetel, Jesús, u Paal le Maas Nojoch Dioso'? Kin k'áat óoltiktech ma' a castigarken».*[f] **29** (Le demonioo' úuch káajak u yokol ti' le máako',* le o'olal Jesúse' táan ka'ach u ya'alikti' ka jóok'ok. Le máako' ya'ab u téenel ts'o'ok u k'a'axal u k'abo'ob[a] bey xan u yooko'ob yéetel cadena, yéetel ku kanáanta'al ka'ach utia'al ma' u púuts'ul, chéen ba'ale' ku t'okik le cadenao', yéetel ku beeta'al u bin tumen le demonio te' tu'uxo'ob mix máak yano'). **30** Jesúse' tu k'áatajti': «¿Bix a k'aaba'?». Leti'e' tu ya'alaj: «In k'aaba'e' Legión».* Lelo' bey tu ya'alilo' tumen ya'ab demonio'ob oka'an ka'ach ti' le máako'. **31** Leti'obe' tu sen k'áato'obti' ma' u túuxta'alo'ob ti' junp'éel taamkach jool.[b] **32** Naats' te' tu'ux yano'obo' yaan ya'abkach k'éek'eno'ob[c] táan u janalo'ob te' montañao'. Le demonio'ob túuno' tu k'áat óolto'ob ti' Jesús ka cha'abak u yooklo'ob ti' le k'éek'eno'obo', Jesús túune' tu cha'ajti'ob.[d] **33** Le demonio'obo' jóok'o'ob ti' le máako' ka ooko'ob ti' le k'éek'eno'obo'; le ya'abkach k'éek'eno'ob túuno' tu puluba'ob ichil le ja' desde te' sen ka'anal lugar tu'ux yano'obo' ka búulo'ob. **34** Le máaxo'ob kanáantik le k'éek'eno'obo' le ka tu yilo'ob le ba'ax úucho' púuts'o'obe' ka bin u ya'alo'ob te' kaajo' bey xan te' mejen kajtalilo'obo'.

35 Le máako'ob túuno' jóok' u yilo'ob le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo', ka taalo'ob yiknal Jesús. Le ka k'ucho'obe' tu yilo'obe' le máak oka'an ka'ach demonio'ob ti'o' u búu-

CAP 8

a Mt 8:24-27 Mr 4:37-41

b Sl 89:9

c Mt 8:27 Mr 4:41

d Mr 5:1

e Mt 8:28, 29 Mr 5:2-10

f Mr 1:23, 24

Columna 2

a Mr 9:20, 21

b Ap 20:2, 3

c Le 11:7, 8 Dt 14:8

d Mt 8:30-34 Mr 5:11-17

8:28 * Wa «ma' a beetik in mu'yaj».
8:29 * Uláak' bix u traducirta'ale' «ts'o'ok u máan k'iin u mach le máako».

8:30 * Le t'aan legióno' ku meyaj ka'ach utia'al u xo'okol u soldadoilo'ob Roma. Ti' junp'éel legióne' ku tukla'al ka'ache' yaan 4,000 wa tak 6,000 soldado'obi'.

kintmaj u nook', tu yóol yaan yéetel ti' kulukbal yiknal Jesúse', ka túun jach sajakchajo'ob. **36** Le máaxo'ob il le ba'ax úucho' tu tsikbalto'ob ti' le máako'ob bix úuchik u ts'a'akal le máak chuka'an ka'ach tumen demonioo'. **37** Ya'ab túun ti' le máaxo'ob kaja'ano'ob te'elo' tumen jach sajakchajo'obe' tu ya'alo'ob ti' Jesús ka luk'uk tu yiknalo'ob. Leti' túune' na'ak te' barcoo' ka jo'op' u náachtal ti' leti'ob. **38** Pero le máak chuka'an ka'ach tumen le demonio'obo' tu sen k'áataj ti' Jesús ka u cha'a u bin tu yéetel. Chéen ba'ale' Jesúse' ma' tu cha'ajti'i', ba'axe' tu ya'alajti':[a] **39** «Suunen ta wotoch, yéetel ma' u xu'ulul a tsikbaltik le ba'axo'ob tu beetaj Dios ta wo'olalo'». Le máak túuno' bine' ka jo'op' u tsikbaltik ichil tuláakal le kaaj le ba'axo'ob tu beetaj Jesús tu yo'olalo'.

40 Le ka suunaj Jesús tuláak' u tséel le ja'o' jach ma'alob úuchik u k'a'amal tumen ya'abkach máako'ob, tumen leti'obe' táan ka'ach u jach páa'tko'ob u k'uchul.[b] **41** Te' súutuk je'elo' taal Jairo, leti'e' juntúul u nojchil le sinagogao', le ka k'uche' tu xóolk'abtuba tu táan Jesúse' ka jo'op' u sen k'áatikti' ka xi'ik tu yotoch.[c] **42** Bey tu beetilo' tumen u juntúulili' hijae' táan ka'ach u kíimil, le chan x-ch'úupalo' yaan ka'ach 12 años ti'.

Le táan u bin Jesúso' táan ka'ach u pe'epech'a'al tumen le máako'obo'. **43** Ichi-

CAP 8

a Mr 5:18-20

b Mr 5:21

c Mt 9:18, 19
Mr 5:22-24

Columna 2

a Le 15:25

b Mt 9:20-22
Mr 5:25-29

c Nú 15:38, 39

d Mr 5:30-34

e Lu 5:17

f Mt 9:22
Lu 7:50

g Mr 5:35-37

h Jn 11:25
Ro 4:17

lo'obe' tia'an ka'ach juntúul ko'olel ts'o'ok 12 años káajak u sen máan k'i'ik' ti',[a] yéetel ma' páatak u ts'a'akal tumen mix máaki'.[b] **44** Le ko'olela' náats' paachil ti' Jesúse' ka tu machaj u flecoil u nook',[c] le ko'olel túuna' tu séeba'anil xu'ul u sen máan k'i'ik' ti'. **45** Jesús túune' tu ya'alaj: «¿Máax machen?». Tuláakal le máako'obo' tu ya'alo'ob ma' leti'ob machi', le o'olal Pedroe' tu ya'alaj: «J-Ka'ansaj, ba'pachta'anech tumen ya'abkach máako'ob yéetel táan u sen pe'epech'kecho'ob».[d] **46** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alaj: «Yaan máax machen, tumen in wojel yaan poder[e] ts'o'ok u jóok'ol ti' teen». **47** Le ko'olel túuno' ka tu yilaj ts'o'ok u yojéelta'al le ba'ax tu beeto' taale' ka xolaj tu táan Jesús táan u kikilankil, ka tu tsikbaltaj tu táan tuláakal le máako'ob ba'ax o'olal tu macho', bey xan bix úuchik u yutstal tu séeba'anil. **48** Le o'olal Jesúse' tu ya'alajti': «Hija, tu yo'olal a feje' ts'o'ok a wutstal, xeen, xu'uluk a chi'ichnaktal».[f]

49 Le táan u t'aan Jesúso' taal juntúul máak ku meyaj tu yotoch le u nojchil le sinagogao' ka tu ya'alaj: «A hijae' ts'o'ok u kíimil. A'al ti' le j-Ka'ansaj ma' tsaaj ka taalako'».[g] **50** Ka tu yu'ubaj Jesús lela' tu ya'alaj ti' Jairo: «Ma' a ch'a'ik saajkil, chéen e'es yaan a fe, a hijae' yaan u salvarkuba».[h] **51** Ka k'uch te' najo' chéen tu cha'aj u yokol Pedro, Juan, Santiago bey xan u taata yéetel u

maama le chan x-ch'úupalo'. **52** Le u maasil máako'obo' táan ka'ach u yok'olo'ob yéetel u loxik u tseemo'ob tumen jach yaachaja'an u yóolo'ob úuchik u kíimil le chan x-ch'úupalo'. Jesús túune' tu ya'alaj: «Xu'uluk a wok'ole'ex,[a] tumen ma' kimeni', chéen táan u wenel».[b] **53** Yo'olal lela' káaj u che'ejta'al tumen le máako'obo', tumen u yojlo'ob kimen le chan x-ch'úupalo'. **54** Jesús túune' tu machaj u k'ab le chan x-ch'úupalo' ka tu k'a'am a'alaj: «Chan x-ch'úupal, ¡líi'kech!».[c] **55** Leti' túune' kuxlaj*[d] tu ka'atéene' ka líik' tu séeba'anil,[e] Jesús túune' tu ya'alaj ka ts'a'abak ba'al u jaant le chan x-ch'úupalo'. **56** U taata'obe' jach ja'ak' u yóolo'ob, chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti'ob ma' u tsikbaltiko'ob ti' mix máak le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo'.[f]

9 Jesús túune' tu much'aj le 12 apóstolo'obo' ka tu ts'áaj páajtalil ti'ob utia'al u jóo'sko'ob demonio'ob[g] yéetel utia'al u ts'akiko'ob k'oja'anilo'ob.[h] **2** Ts'o'ole' ka tu túuxto'ob u tsikbalto'ob u Reino Dios yéetel u ts'ako'ob le máako'obo'. **3** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Ma' a biske'ex mix ba'al utia'al le viajeo', mix xóolte', mix sáabukaan, mix waaj, mix taak'in,* mix xan ka'ap'éel u yáalal a nook'e'ex.[i] **4** Ti' je'el ba'alak najil ka ookke'exe' ti' unaj a p'áatle'ex tak ken k'uchuk u yorail a jóok'le'ex ti' le kaajo'.[a] **5** Wa yaan tu'ux ma' ta k'a'amle'exe' le kéen jóok'ke'ex ti' le kaajo' tíite'ex u lu'umil a wooke'ex utia'al a we'eske'ex ti' le máako'ob ma' ma'alob le ba'ax ku beetko'obo'».[b] **6** Leti'ob túune' bino'ob te' tu'ux túuxta'abo'obo', bino'ob ti' tuláakal le mejen kajtalilo'ob táan u tsikbaltiko'ob le ba'alo'ob ma'alobtak kun úuchlo'* yéetel táan u ts'akiko'ob le k'oja'ano'obo'.[c]

7 Herodes,* le máax gobernartik# u lu'umil Galileao', tu yu'ubaj tuláakal le ba'axo'ob táan u yúuchlo' yéetel jach ja'ak' u yóol tumen jujuntúul máako'obe' ku ya'aliko'ob ts'o'ok u líi'sa'al Juan ichil le kimeno'ob'.[d] **8** Chéen ba'ale' uláak' máako'obe' ku ya'aliko'ob Elías ts'o'ok u líi'sa'al, uláak'o'ob xane' ku ya'aliko'ob juntúul ti' le úuchben profeta'ob ts'o'ok u líi'sa'alo'.[e] **9** Herodes túune' tu ya'alaj: «Si Juane' teen kúulxot' u pool.[f] ¿Máax túun le máak ti' le kin wu'uyik u yúuchul t'aana'?». Ka túun káaj u kaxtik bix je'el u yilke'.[g]

10 Le ka suunaj le apóstolo'obo' tu tsikbalto'ob ti' Jesús le ba'axo'ob tu beeto'obo'.[h] Leti' túune' bin tu yéetelo'ob tu kaajil Betsai-

CAP 8

a Lu 7:12, 13

b Mt 9:23-26 Mr 5:38-43 Jn 11:11 Hch 7:60 Hch 13:36

c Mr 5:41 Lu 7:14 Jn 11:43

d Gé 2:7 Ec 3:19 Isa 42:5

e Mr 5:42

f Mr 7:35, 36

CAP 9

g Mr 6:7

h Mt 10:1

i Mt 10:9, 10 Mr 6:8, 9 Lu 10:4

Columna 2

a Mt 10:11 Mr 6:10 Lu 10:5, 7

b Mt 10:14 Mr 6:11 Lu 10:10, 11 Hch 13:50, 51

c Mt 11:1 Mr 6:12, 13

d Mt 14:1, 2 Mr 6:14-16

e Mr 8:27, 28 Lu 9:18, 19

f Mt 14:3, 10

g Lu 23:8

h Mr 6:30

8:55 * Wa «suunaj u muuk'il u kuxtal». **9:3** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «plata».

9:6 * Wa «le ma'alob péektsilo'». **9:7** * Lela' Herodes Antipas. # Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tetrarca», juntúul príncipe ku gobernartik junmúuch' kaajo'ob yéetel tia'an ka'ach yáanal u páajtalil u emperadoril Romae'.

da utia'al ka yanako'ob tu juunalo'ob.[a] **11** Chéen ba'ale' ojéelta'ab tumen ya'ab máako'obe' ka bino'ob te' tu'ux yano'obo'. Jesús túune' jach ma'alob úuchik u k'amko'ob, ka jo'op' u tsikbaltik u Reino Dios ti'ob yéetel tu ts'akaj le máaxo'ob k'oja'ano'obo'.[b] **12** Le ta'aytak u t'úubul k'iino' le 12 apóstolo'obo' náats'o'ob yiknal Jesúse' ka tu ya'alo'obti': «A'al ti' le máako'ob ka xi'iko'obo', beyo' je'el u páajtal u bino'ob te' kaajo'ob yéetel te' mejen kajtalilo'ob yano'ob naats'o' ka u mano'ob ba'al u jaanto'ob yéetel ka u kaxto'ob tu'ux u p'áatlo'ob wenel, tumen waye' mix máak kaja'an».[c] **13** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajti'ob: «Te'ex unaj a ts'áaike'ex ba'al u jaanto'ob».[d] Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Mix ba'al yaanto'on, chéen cinco waajo'ob yéetel ka'atúul kayo'ob, chéen ja'ali' ka xi'iko'on k-man ba'al u jaanto'obe'». **14** Tuláakal le xiibo'ob yano'ob te'elo' kex 5,000 u túulalo'ob. Jesús túune' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: «A'ale'exti'ob ka kulako'ob, kex a 50 u túulal ka u much'uba'ob». **15** Le discípulo'ob túuno' bey tu beetilo'obo', ka kulaj tuláakal le máako'obo'. **16** Ka túun tu ch'a'aj le cinco waajo'ob yéetel le ka'atúul kayo'obo', paakatnaj ka'ane' ka tu beetaj junp'éel oración, ts'o'ole' tu xet'o'obe' ka jo'op' u ts'áaik ti' u discípulo'ob utia'al ka u t'oxo'ob ti' le máako'obo'. **17** Bey túuno' tuláaklo'ob jaano'ob yéetel na'ajchajo'ob. Le ka mo'ol le u xéexet'al p'áato' chu'up 12 xaako'ob.[a]

18 Ku ts'o'okole' le táan ka'ach u orar tu juunalo' u discípulo'obe' taalo'ob tu yiknal; Jesús túune' tu k'áatajti'ob: «Le máako'obo', ¿máaxen u ya'aliko'ob?».[b] **19** Leti'obe' tu núuko'ob: «Yano'obe' ku ya'aliko'obe' Juan Bautista, uláak'o'obe' Elías, uláak'o'ob xane' ku ya'aliko'obe' juntúul ti' le úuchben profeta'ob ts'o'ok u líi'sa'alo'».[c] **20** Ka túun tu ya'alajti'ob: «Kux túun te'ex, ¿máaxen a wa'alike'ex?». Pedroe' tu núukaj: «Teech le Cristo túuxta'an tumen Dioso'».[d] **21** Jesús túune' tu sen a'alajti'ob ma' u máan u tsikbalto'ob ti' mix máak.[e] **22** Tu ya'alaj xan: «U Paal máake' ya'ab ba'alo'ob ken u mu'yajte, yaan u p'ekta'al tumen u nuuktakil le kaajo', tumen u nuuktakil le sacerdote'obo' bey xan tumen le escriba'obo', yéetel yaan u kíimsa'al,[f] chéen ba'ale' tu yóoxp'éel k'iine' yaan u líi'sa'al».[g]

23 Leti' túune' seguernaj u ya'alik ti' tuláakal: «Wa yaan máax u k'áat taal tin paache' u p'ektuba[h] yéetel u ch'a' u che'il u mu'yaj* sáamsamal, ka taalak mantats' tin paach.[i] **24** Tumen le máax u k'áat u salvart u kuxtale' yaan u perdertik, chéen ba'ale' le máax ku perdertik u kuxtal tin wo'olale' yaan u salvartik.[j] **25** U jaajile', ¿ba'ax utsil je'el

CAP 9

a Mt 14:13

b Mt 14:14
Mr 6:34
Jn 6:2

c Mt 14:15-21
Mr 6:35-44
Jn 6:5-13

d 2Re 4:42-44

Columna 2

a Mt 14:20
Mr 6:43
Jn 6:13

b Mt 16:13-16
Mr 8:27-30

c Lu 9:7, 8

d Mt 16:16
Mr 8:29
Jn 1:41
Jn 6:68, 69

e Mt 16:20

f Isa 53:5, 8
Lu 17:25

g Mt 16:21
Mr 8:31

h Flp 3:7, 8

i Mt 10:38
Mt 16:24
Mr 8:34
Lu 14:27

j Mt 16:25
Mr 8:35
Jn 12:25
Hch 20:24
Ap 2:10

9:23 * Ilawil «U che'il mu'yaj», página 2584.

u jóo'sik máak wa ku tia'alintik tuláakal yóok'ol kaab, chéen ba'ale' ku bin k'aasil ti', wa ku bo'otik yéetel u kuxtal?[a] **26** Tumen le máax ku su'laktal tin wo'olal bey xan tu yo'olal ba'ax kin wa'alike' u Paal máake' yaan xan u su'laktal tu yo'olal le kéen taalak yéetel u poder, le kéen taalak yéetel u poder u Taata bey xan yéetel le páajtalil yaan ti' le ángelo'ob u yéeymo'.[b] **27** Chéen ba'ale' tu jaajil kin wa'alikte'exe' yaan jujuntúul ti' le máaxo'ob wa'alakbalo'ob wayo' ma' kun kíimlo'ob táanil ti' u yilko'ob u k'uchul u Reino Dios».[c]

28 Ka máan kex ocho k'iino'ob u ya'al le t'aano'oba' na'ak te' montaña yéetel Pedro, Juan yéetel Santiago utia'al ka orarnako'.[d] **29** Le táan ka'ach u orar o' jelpaj u táan u yich, yéetel u nook'e' jach táaj sakchaji. **30** Te' súutuko' chíikpaj ka'atúul máako'obe' ka jo'op' u tsikbalo'ob tu yéetel. Le je'elo'oba' Moisés yéetel Elías. **31** Le ka chíikpajo'obe' táan ka'ach u léembalo'ob, ka túun jo'op' u tsikbaltiko'ob bix kun luk'ul Jesús way yóok'ol kaabe'. Tu ya'alo'ob xane' lela' yaan u yúuchul tu kaajil Jerusalén.[e] **32** Pedro túun yéetel le uláak' ka'atúul discípulo'obo' táan ka'ach u weenlo'ob, le ka aajo'ob tubeele' tu yilo'ob táan u léembal[f] Jesús bey xan le ka'atúul máako'ob wa'alakbalo'ob tu yiknalo'. **33** Le táan u bin u náachtal le ka'atúul máako'ob te' tu'ux yaan Jesúso' Pedroe' tu ya'alajti': «J-Ka'ansaj, yaaske tia'ano'on waye', ko'one'ex beetik óoxp'éel najo'ob de nook': junp'éel a tia'ali', junp'éel u tia'al Moisési' yéetel junp'éel u tia'al Elíasi'». Pedroe' tu ya'alaj lela' tumen ma' tu ts'áaik cuenta ba'ax ku ya'alik ka'achi. **34** Le táan túun u t'aan Pedroo' chíikpaj junp'éel múuyale' ka pi'ixo'ob. Le tia'ano'ob ichil le múuyalo' jach sajakchajo'ob. **35** Ichil le múuyal túuno' jóok' le t'aana':[a] «Lela' in Hijo, le máax ts'o'ok in yéeyiko'.[b] U'uye'ex u t'aan».[c] **36** Le táan u yu'uba'al le t'aano' leti'obe' tu yilo'ob chéen tu juunal yaan Jesús. Chéen ba'ale' ma' tu jáan tsikbalto'ob ti' mix máak le ba'axo'ob tu yilo'obo'.[d]

37 Le ka sáaschaje' leti'obe' éemo'ob te' montañao', ka túun taal ya'abkach máako'ob u yilo'ob Jesús.[e] **38** Ichil le máako'ob túuno' juntúul máake' tu k'a'am a'alaj: «J-Ka'ansaj, kin much k'áatiktech ka a wáant* in paal tumen chéen le jaaj yaanteno'.[f] **39** Leti'e' ku chu'ukul tumen juntúul demonio, ku beeta'al u yawat yéetel ku beeta'al u p'u'up'uchkuba táan u yóomankil u chi'. Le demonio túuno' istikyaj u yóotik jóok'ol ti' leti', yéetel le kéen jóok'oke' ts'o'ok u sen loobiltik. **40** Tene' tin sen k'áataj ti' a discípulo'ob ka u jóo'so'ob le demonio ti'o', chéen ba'ale' ma' páajchaj u beetko'obi'». **41** Jesúse' tu ya'alaj ti'

CAP 9

a Mt 16:26 Mr 8:36

b Mt 10:33 Mr 8:38 2Ti 2:12

c Mt 16:28 Mr 9:1

d Mt 17:1-8 Mr 9:2-8

e Lu 9:22 Lu 13:33

f 2Pe 1:16

Columna 2

a Lu 3:22 Jn 12:28

b Sl 2:7 Isa 42:1 Mt 3:17 2Pe 1:17

c Dt 18:15 Mt 17:5 Mr 9:7 Hch 3:22, 23

d Mt 17:9 Mr 9:9

e Mr 9:14, 15

f Mt 17:14-16 Mr 9:17, 18

9:38 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka a wil».

le máako'obo': «J-k'eban máake'ex*[a] mina'an a feje'ex, ¿tak ba'ax k'iin k'a'abéet in wantal ta wéetele'ex? ¿Tak ba'ax k'iin k'a'abéet u chúukpajal in wóol in wáante'ex? Taas a hijo waye'».[b] **42** Le táan u náats'al le xi'ipalo', le demonioo' tu píikch'intaj lu'um yéetel tu beetaj u sen p'u'up'uchkuba. Jesús túune' tu k'eyaj le demonioo' yéetel tu ts'akaj le xi'ipalo', ka túun tu k'ubaj ti' u taata. **43** Le máako'ob yano'obo' jach ja'ak' u yóolo'ob yo'olal le nojoch páajtalil yaan ti' Dioso'.

Leti'obe' jach ja'ak' u yóolo'ob yo'olal tuláakal le ba'axo'ob ku páajtal u beetik Jesúso', te' súututuk je'elo' Jesúse' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: **44** «Jach ch'enxikinte'ex le ba'ax kin wa'alika' yéetel ma' u tu'ubulte'ex, tumen u Paal máake' yaan u k'u'ubul tu k'ab le máaxo'ob p'ekmilo'».[c] **45** Chéen ba'ale' leti'obe' láayli' ma' tu na'ato'ob le ba'ax tu ya'alajti'obo', tumen ta'aka'abti'ob utia'al ma' u na'atko'ob, ts'o'ole' saajko'ob ka'ach u k'áato'ob ti' Jesús ba'ax u k'áat u ya'ale.

46 Le discípulo'ob túuno' káaj u ba'atelt'antiko'ob máax u maas nojchil ichilo'ob.[d] **47** Jesúse' tumen u yojel ba'ax yaan tu puksi'ik'alo'obe' tu ch'a'aj juntúul chan xi'ipale' ka tu ts'áaj tu tséel, **48** ka tu ya'alajti'ob: «Je'el máaxak ka u k'am tin k'aaba' juntúul chan xi'ipal je'ex le-

9:41 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «generación».

CAP 9

a Dt 32:5

b Mt 17:17, 18 Mr 9:19-27

c Mt 17:22, 23 Mr 9:31, 32 Lu 18:31-33

d Mt 18:1-5 Mr 9:33-37 Lu 22:24

Columna 2

a Mr 9:37 Jn 12:44

b Pr 18:12 Mt 18:4, 5 Mt 23:11, 12

c Mr 9:38-40

d Hch 1:1, 2 1Ti 3:16

e Jn 4:9

f Mr 3:17

g 2Re 1:10

la' teen xan ku k'amken yéetel je'el máaxak ka u k'amene' ku k'amik xan le Máax túuxteno'.[a] Tumen le máax maas chichan u yu'ubikuba ichile'exe' leti' u nojchil».[b]

49 Juane' tu ya'alaj: «J-Ka'ansaj, t-ilaj juntúul máak ku jóo'sik demonio'ob ta k'aaba', chéen ba'ale' t-a'alajti' ka xu'uluk u beetik tumen leti'e' ma'atech u máan t-éetel».[c] **50** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti': «Ma' a wa'alike'exti' ka xu'uluk u beetik, tumen le máax ma' ta contra'ex yane' ta favore'ex yaan».

51 Le ka náats' u k'iinil u bin ka'an tu ka'atéene'[d] Jesúse' tu ch'a'tuklaj u bin Jerusalén. **52** Le o'olal tu túuxtaj jujuntúul discípulo'ob táanil ti' leti'. Leti'obe' bino'obe' ka ooko'ob ti' junp'éel chan kaaj tu'ux kaja'an le samaritano'obo', bin u kaxto'ob tu'ux u p'áatal Jesús. **53** Chéen ba'ale' le máako'obo' ma' tu k'amo'ob Jesúsi'[e] tumen leti'e' u ch'a'tukultmaj u bin Jerusalén. **54** Santiago yéetel Juane'[f] le ka tu yilo'ob le ba'ax úucha' tu ya'alo'ob: «Yuumtsil, ¿a k'áat wa ka k-a'al ka éemek k'áak' desde te' ka'an utia'al ka xu'ulsa'ako'obo'?».[g] **55** Jesús túune' tu sutubae' ka tu ya'alajti'ob ma' ma'alob bix u tuukulo'obi'. **56** Ka túun bino'ob ti' uláak' kaaj.

57 Le táan túun u bino'ob te' bejo' yaan máax a'al ti' Jesús: «Yaan in bin ta paach je'el tu'uxak ka xi'ikeche'». **58** Chéen ba'ale' Jesúse' tu

ya'alajti': «Le ch'omako'obo' yaan u saajkabo'ob, yéetel le ch'íich'o'ob ku máano'ob te' ka'ano' yaan u k'u'ob, chéen ba'ale' u Paal máake' mina'an mix tu'ux u t'alkúuntik u pool».[a] **59** Ts'o'ole' ka tu ya'alaj ti' uláak' máak: «Ko'oten tin paach». Le máako' tu ya'alaj: «Yuumtsil, yáaxe' cha'a in bin in muk in taata».[b] **60** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti': «Cha'a ti' le kimeno'ob[c] ka u muk u yéet kimenilo'obo', chéen ba'ale' teche' xeen tuláakal tu'ux a tsikbalt u Reino Dios».[d] **61** Uláak' juntúule' tu ya'alaj: «Yuumtsil, je'el in taal ta paache', chéen ba'ale' yáaxe' cha'a in bin in despedirtinba ti' le máaxo'ob yaan tin wotocho'». **62** Jesúse' tu ya'alajti': «Le máax ku machik u nu'ukul utia'al u buk'lik le lu'um ku ts'o'okole' ku sutkuba u pakt le ba'axo'ob tu p'ataj paachilo'[e] ma' ma'alob utia'al u Reino Diosi'».[f]

10 Le ka ts'o'oke' Yuumtsil Jesúse' tu t'anaj uláak' 70 discípulo'obe' ka tu túuxto'ob a ka'aka'atúulil[g] te' kaajo'ob yéetel te' lugaro'ob tu'ux kun bin xan leti'o'. **2** Ka túun tu ya'alajti'ob: «U jaajile' jach ya'ab le ba'ax kun cosecharbilo', chéen ba'ale' le máaxo'ob ku cosecharo'obo' junp'íito'ob. Le o'olale' k'áat óolte'ex ti' u Yuumil le ba'ax pak'a'an ka u túuxt uláak' máako'ob utia'al le cosechao'.[h] **3** Xeene'ex yéetel kanáantaba'ex tumen táan in túuxtike'ex bey tamano'ob ichil lobo'obe'.[i] **4** Ma' a biske'ex mejen bolsa'ob,* mix sáabukaan, mix xanab,[a] yéetel ma' a wa'atale'ex a saludarte'ex mix máak te' bejo'. **5** Je'el tu'uxak ka ookke'ex ichil junp'éel naje' yáax a'ale'ex: ‹Yanak jeets'elil ti' le naja'›.[b] **6** Te' túuno' wa yaan juntúul máak u yaabiltmaj le jeets'elilo' yaan u yantalti' jeets'elil je'ex le yaante'exo'. Chéen ba'ale' wa mina'ane' le jeets'elilo' yaan u p'áatalte'ex. **7** Wa ka k'a'amle'exe' p'áatene'ex te' najo',[c] jaante'ex yéetel uk'e'ex le ba'axo'ob kun ts'aabilte'exo',[d] tumen máax ku meyaje' ku náajaltik u bo'ota'al.[e] Ma' a luk'le'ex ti' junp'éel naj utia'al ka xi'ike'ex táanxel najil.

8 Je'el tu'uxak xan ka ookke'ex ti' junp'éel kaaj yéetel ka k'a'amle'exe' jaante'ex le ba'axo'ob kun ts'aabilte'exo', **9** ts'ake'ex le k'oja'ano'obo' yéetel a'ale'exti'ob: ‹U Reino Diose' ts'o'ok u náats'al›.[f] **10** Chéen ba'ale' je'el tu'uxak ka ookke'ex ti' junp'éel kaaj yéetel ma' ta k'a'amle'exe' xeene'ex te' noj bejo'obo' ka a wa'ale'ex: **11** ‹Tak u lu'umil a kaajale'ex ts'o'ok u páak'al t-ooko'obe' ts'o'ok k-púustik ta táane'ex.[g] Chéen ba'ale' ma' u tu'ubulte'exe' u Reino Diose' ts'o'ok u náats'al›. **12** Kin wa'alikte'exe' te' k'iin je'elo' maas je'el u ch'a'abal óotsilil ti' u kaajil Sodoma ke ti' le kaaj je'elo'.[h]

13 ¡Yaj ba'ax kun úuchultech, Corazín! ¡Yaj ba'ax kun

CAP 9

a Mt 8:20

b Mt 8:21

c Ef 2:1

d Mt 8:22

e Gé 19:17

f Mt 10:37
1Co 9:24
Flp 3:13

CAP 10

g Mr 6:7

h Mt 9:37, 38
1Co 3:9
2Te 3:1

i Mt 10:16

Columna 2

a Mt 10:9, 10
Lu 9:3

b Mt 10:12, 13

c Mt 10:11
Lu 9:4

d Gál 6:6

e Mt 10:9, 10
1Co 9:11, 14
1Ti 5:18

f Mt 3:1, 2
Lu 9:2

g Mt 10:14
Lu 9:5
Hch 13:50, 51

h Mt 11:24

10:4 * Le mejen bolsa'oba' ku meyaj ka'ach utia'al u bisa'al taak'in, oro, plata, cobre wa uláak' ba'alo'ob.

úuchultech, Betsaida!, tumen wa tu kaajilo'ob Tiro yéetel Sidón ka beeta'ak ka'ach le milagro'ob beeta'ab ichile'exa' bejla'a úuch u ye'eso'ob ts'o'ok u k'exik u tuukulo'obe', bejla'a úuch kulako'ob ich ta'an u búukintmo'ob to'otoch nook'e'.*[a] **14** Le o'olal kin wa'alikte'exe' tu k'iinil le juicioo' maas je'el u ch'a'abal óotsilil ti' u kaajil Tiro yéetel ti' Sidón ke ti' te'exe'. **15** Kux túun teech Capernaúm, ¿yaan wa a nojba'alkúunta'al tak te' ka'ano'? Ma', ba'axe' tak te' Muknal* kan éemelo'.

16 Le máax ch'enxikintike'exe' ku ch'enxikintiken xan.[b] Le máax ma' tu k'amke'exe' ma' tu k'amken xan. Ts'o'ole' le máax ma' tu k'amkene' ma' tu k'amik xan le Máax túuxteno'».[c]

17 Le 70 discípulo'obo' suunajo'ob yéetel ki'imak óolal ka tu ya'alo'ob ti' Jesús: «Yuumtsil, tak le demonio'ob beetik ba'ax k-a'alik kéen meyajnakto'on a k'aaba'o'».[d] **18** Yo'olal lelo' Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Tene' tin wilaj u lúubul Satanás[e] bey je'ex u léembal le cháak ku yéemel desde te' ka'ano'. **19** ¡Ilawile'ex! Tene' ts'o'ok in ts'áaikte'ex autoridad utia'al a pepe'cha'atike'ex kaano'ob yéetel síina'ano'ob, yéetel ts'o'ok in ts'áaikte'ex u muuk'il utia'al a lu'ske'ex le páajtalil yaan ti' le enemigoo',[f] ti' te'exe' mix ba'al ken u beet loob. **20** Chéen ba'ale' ma' u ki'imaktal a wóole'ex ikil u beeta'al ba'ax ka wa'alike'ex tumen le demonio'obo', ba'axe' ki'imakchajak a wóole'ex tumen ts'o'ok u ts'íibta'al a k'aaba'ex te' ka'ano'».[a] **21** Jach te' súutuk je'elo' Jesúse' jach ki'imakchaj u yóol yéetel chu'up yéetel espíritu santoe' ka tu ya'alaj: «In Yuum, teech u Yuumil ka'an yéetel lu'um. Kin alabarkech tu táan le máako'obo' tumen ti' le mejen paalalo'obo' ta we'esaj le ka'ansajo'ob ta ta'akaj tubeel ti' le máaxo'ob jach kaanbalnaja'ano'ob yéetel yaan u na'ato'obo'.[b] In Yuum, lelo' bey ta wóotilak ka úuchko'.[c] **22** Tuláakal le ba'alo'oba' ts'o'ok u ts'a'abal in wojéelt tumen in Taata. Chéen le Taata k'aj óoltmil máax le Paalo' yéetel chéen le Paal k'aj óoltmil máax le Taatao'.[d] Le máako'obo' chéen je'el u k'aj óoltiko'ob le Taata wa ku ka'ansa'alo'ob tumen le Paalo'».[e]

23 Le ka p'áat Jesús tu juunal yéetel u discípulo'obe' tu ya'alajti'ob: «Ki'imak u yóol le máaxo'ob ku yilko'ob le ba'axo'ob ka wilke'exo'.[f] **24** Tumen kin wa'alikte'exe' ya'ab profeta'ob yéetel reyo'obe' tu ts'íiboltaj u yilko'ob le ba'axo'ob ka wilke'exo', chéen ba'ale' ma' tu yilo'obi'.[g] Leti'obe' tu ts'íiboltaj xan u yu'ubiko'ob le ba'axo'ob ka wu'uyike'exo', chéen ba'ale' ma' tu yu'ubo'obi'».

25 Ka ts'o'oke' juntúul máak jach u yojel ba'ax ku ya'alik le Leyo' líik'e' ka tu

CAP 10

a Mt 11:21-23

b Mt 10:40 Mr 9:37 Jn 13:20

c Jn 5:23 Jn 12:48 Jn 15:23

d Hch 16:17, 18

e Jn 12:31 Jn 16:11 Heb 2:14 Ap 12:7-9

f Sl 91:13

Columna 2

a Éx 32:32 Da 12:1 Flp 4:3 Ap 3:5

b 1Co 1:19 1Co 2:6

c Mt 11:25, 26

d Jn 10:15

e Mt 11:27 Jn 1:18 2Co 4:6

f Mt 13:16, 17

g 1Pe 1:10, 11

10:13 *Ilawil «To'otoch nook'», página 2582. **10:15** *Ilawil página 2572.

ya'alajti' utia'al u probartik: «J-Ka'ansaj, ¿ba'ax k'a'abéet in beetik utia'al ka yanakten kuxtal mina'an u xuul?».[a] **26** Leti'e' tu ya'alajti': «¿Ba'ax ts'íibta'an te' Leyo'? ¿Bix u ya'alik?». **27** Le máak túuno' tu ya'alaj: ‹‹K'a'abéet a yaabiltik Jéeoba a Dios yéetel tuláakal a puksi'ik'al, yéetel tuláakal a kuxtal, yéetel tuláakal a muuk' bey xan yéetel tuláakal a tuukul›,[b] yéetel ‹k'a'abéet a yaabiltik a wéet máakil je'ex a yaabiltikabae'››.[c] **28** Leti'e' tu ya'alajti': «Jach ma'alob úuchik a núukik, seguernak a beetik utia'al ka yanaktech le kuxtalo'».[d]

29 Le máaka' tumen u k'áat u ye'es jach toj u kuxtale'[e] tu ya'alaj ti' Jesús: «¿Ti' máax túun k'a'abéet in we'esik yaabilaj?». **30** Jesús túune' tu ya'alajti': «Juntúul máake' luk' tu kaajil Jerusalén, le táan u yéemel tu kaajil Jericóe' lúub tu k'ab j-ookolo'ob. Leti'obe' tu láaj ch'a'ajo'ob ba'ax yaanti', tu sen lo'oloxo'ob, ka túun tu p'ato'ob sat kimen. **31** Ma' sáam ti' lelo' juntúul sacerdote táan u taal u yéemel te' bejo' tu yilaj le máako', chéen ba'ale' máan tuláak' u tséel le bejo'. **32** Ka ts'o'oke' juntúul levita táan xan u taal u yéemel te'elo' tu yilaj le máako' ka máan xan tuláak' u tséel le bejo'. **33** Chéen ba'ale' juntúul samaritano[f] táan xan u máan te' bejo' k'uch te' tu'ux yaan le máako', le ka tu yile' tu ch'a'aj óotsilil ti'. **34** Náats' tu yiknal le máako' ka tu ts'áaj aceite yéetel vino tu yajilo'ob, ts'o'ole' ka tu báa'k'axtaj le tu'ux ucha'an loob ti'o'. Ka ts'o'ok túune' tu na'aksaj yóok'ol u yalak' ba'alche'e' ka tu bisaj ti' junp'éel naj* utia'al ka u kanáante. **35** Tuláak' k'iine' tu ch'a'aj ka'ap'éel denarioe' ka tu ts'áaj ti' u yuumil le najo' ka tu ya'alaj: ‹Kanáant le máaka', wa ka xupik u maasile' yaan in bo'otiktech le kéen suunaken›. **36** Ti' le óoxtúul máako'oba', ¿máax a tuklik tu ye'esaj yaabilaj ti' le máak[a] lúub tu k'ab le j-ookolo'obo'?». **37** Le máako' tu núukaj: «Leti'e máax tu ch'a'aj óotsilil ti' le máako'».[b] Jesús túune' tu ya'alajti': «Xeen ka a beet xan beyo'».[c]

38 Le táan túun u bino'obo' Jesúse' ook ti' junp'éel chan kajtalil. Te'ela' juntúul ko'olel u k'aaba' Martae'[d] tu k'amaj tu yotoch. **39** Le ko'olela' yaan juntúul u yíits'in, u k'aaba'e' María, leti'e' kulaj yiknal Yuumtsil Jesúse' ka p'áat u yu'ub u tsikbal. **40** Chéen ba'ale' Martae' jach ch'iikil ka'ach u beet ya'abkach ba'alo'ob. Le o'olal náats' yiknal Jesúse' ka tu ya'alajti': «Yuumtsil, ¿ba'axten teche' mix ba'al ka wa'alik ti' in wíits'in kex ts'o'ok u p'atken in beet tin juunal tuláakal le ba'alo'oba'? Much a'alti' ka taalak u yáanten». **41** Jesúse' tu núukajti': «Marta, Marta, ¿ba'axten jach chi'ichnakech yéetel jach

CAP 10

a Mt 19:16 Mr 10:17 Lu 18:18

b Dt 6:5 Dt 10:12 Jos 22:5 Mr 12:30

c Le 19:18 Mt 19:19 Ro 13:9 Gál 5:14 Snt 2:8

d Le 18:5 Jn 17:3

e Lu 16:15

f Jn 4:9

Columna 2

a Mt 19:19

b Pr 14:21

c Lu 6:36 Jn 13:17 Ef 4:32

d Jn 12:2

10:34 * Lela' junp'éel naj tu'ux ku p'áatal je'elel le máaxo'ob ku viajaro'obo'.

ch'iikilech a beet ya'ab ba'alo'ob? **42** U jaajile' ma' ya'ab ba'axo'ob k'a'abéeti', ma' xaane' tak chéen junp'éel. Chéen ba'ale' Maríae' tu yéeyaj u maas ma'alobil[a] yéetel ma' kun lu'sbilti'».

11 Juntéenjeake' Jesúse' bin ti' junp'éel lugar utia'al ka orarnak. Ka ts'o'ok u orare' juntúul ti' u discípulo'obe' tu ya'alajti': «Yuumtsil, ka'anso'on orar je'ex tu ka'ansil Juan u discípulo'obe'».

2 Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «Le kéen orarnake'exe' a'ale'ex: ‹K-Taata, santificarta'ak* a k'aaba'.[b] Taalak a Reino.[c] **3** Ts'áato'on k-o'och waaj utia'al le k'iina', le buka'aj kun k'a'abéettalto'one'.[d] **4** Perdonart k-k'ebano'ob[e] tumen to'one' k-perdonartik xan tuláakal le máaxo'ob p'axmilo'ono'[f] yéetel ma' a cha'ik k-lúubul ti' ba'ax k'aas›».[g]

5 Ts'o'ole' tu ya'alajti'ob: «Ko'ox a'alike' juntúul ti' te'exe' yaan juntúul u amigo, yéetel chúumuk áak'abe' ku bin tu yiknal utia'al u ya'alikti': ‹Amigo, ts'áaten óoxp'éel waaj in páaye, **6** tumen juntúul in amigo jok'a'an viajee' táant u k'uchul tin wiknale', chéen ba'ale' mix ba'al yaanten utia'al in ts'áati'›. **7** Le máak túuno' desde ich naje' ku ya'alikti': ‹Xu'uluk a molestarken. Ts'o'ok in ch'otik le joonajo', yéetel in mejen paalalo'obe' chilikbalo'ob tin wéetel te' camao'; ma' tu páajtal in líik'il in ts'áatech mix ba'al›. **8** Kin wa'alikte'exe' le máako' yaan u líik'il u ts'áa ti' u amigo le buka'aj ba'alo'ob k'a'abéetti'o', lela' yaan u beetik ma' tu yo'olal jach u amigoi', ba'axe' tumen ma' tu xu'ulul u sen k'áata'alti'.[a] **9** Le o'olale' kin wa'alikte'ex: ma' u xu'ulul a k'áatke'ex ba'ax k'a'abéette'ex,[b] tumen yaan u ts'a'abalte'ex; ma' u xu'ulul a kaaxane'ex, tumen yaan a kaxtike'ex; ma' u xu'ulul a k'oope'ex, tumen yaan u je'ebelte'ex joonaj.[c] **10** Tumen tuláakal máax ku k'áatik ba'ax k'a'abéetti'e' ku ts'a'abalti',[d] tuláakal máax ku kaaxane' ku kaxtik ba'ax ku máan u kaxte yéetel tuláakal máax ku k'oope' ku je'ebel joonaj ti'. **11** U jaajile', ¿máax ichile'ex ku ts'áaik juntúul kaan ti' u hijo kéen u k'áat juntúul kay?[e] **12** Wa ku k'áatik xan junp'éel je'e', ¿je'el wa u ts'áaik juntúul síina'an ti'e'? **13** Le o'olale' wa te'ex kex k'asa'ane'ex a wojel a ts'áa'ex ma'alob ba'alo'ob ti' a paalale'exe', kux túun le Taata yaan te' ka'ano', ¿ma' wa maas je'el u ts'áaik espíritu santo ti' le máaxo'ob k'áatikti'o'?».[f]

14 Te' k'iin xan je'elo' Jesúse' tu jóo'saj juntúul demonio ti' juntúul máak.[g] Le demonioo' tu beetaj u p'áatal mudoil* le máako'. Le ka ts'o'ok u jóo'sa'al le demonioo' le máako' páajchaj u t'aan. Yo'olal lela' le máako'obo' jach ja'ak' u yóolo'ob.[h] **15** Chéen ba'ale' jujuntúul ti' leti'obe' tu ya'alo'ob: «Leti'e' ku jóo'sik le demonio'ob yéetel le

CAP 10

a Mt 4:4
Mt 6:33

CAP 11

b Le 22:32
Isa 5:16
Eze 36:23

c Da 2:44
Da 7:13, 14
Mt 6:9-13

d Sl 37:25

e Sl 79:9
Da 9:19

f Mr 11:25
Ef 4:32
Col 3:13

g Lu 22:46
1Co 10:13
Snt 1:13
Ap 3:10

Columna 2

a Lu 18:5

b Ro 12:12

c Mt 7:7, 8

d Mr 11:24
Jn 15:7
Snt 1:6
1Jn 3:22
1Jn 5:14

e Mt 7:9, 10

f Mt 7:11
Snt 1:17

g Mt 12:22

h Mt 9:32-34

11:2 * Wa «respetarta'ak».

11:14 * Wa «u toottal».

poder ts'a'anti' tumen Belzebú,* le máax gobernartik le demonio'obo'».[a] **16** Uláak'o'obe' utia'al u probarko'obe' tu k'áato'obti' ka u ye'esti'ob junp'éel señal[b] ku taal ti' Dios. **17** Jesúse' tumen u yojel ba'ax ku tukliko'obe'[c] tu ya'alajti'ob: «Tuláakal reino ku paklan ba'ate'el u kajnáalilo'obe' yaan u xu'ululti', yéetel tuláakal naj ku paklan ba'ate'el le máaxo'ob yano'ob ichilo' yaan u bin k'aasil ti'. **18** Bey túun xano' wa le K'aasilba'al* ku ba'ate'el tu contra leti' mismoo', ¿bix je'el u p'áatal wa'atal u reinoe'? Kin wa'alik lelo' tumen te'exe' ka wa'alike'ex yéetel u poder Belzebú kin jóo'sik le demonio'obo'. **19** Ts'o'ole' wa Belzebú ts'áaikten poder utia'al in jóo'sik le demonio'obo', ¿máax túun ts'áaik poder ti' a discípulo'ex utia'al u jóo'sko'ob xan le demonio'obo'? Yo'olal lela' a discípulo'ex kun e'esik ma' jaaj le ba'ax ka wa'alike'exo'. **20** Chéen ba'ale' wa yéetel u poder Dios*[d] kin jóo'sik le demonio'obo' lelo' ku ye'esike' mix a ts'áa'ex cuenta wa ts'o'ok u k'uchul u Reino Dios ta wiknale'exi'.[e] **21** Wa juntúul máak mu'uk'a'an u ch'a'amaj u nu'ukulil u ba'ate'el utia'al u kanáantik u palacioe' ma' tu páajtal u yokla'al le ba'axo'ob yaanti'o'. **22** Chéen ba'ale' wa ku taal ba'ateltbil tumen juntúul

11:15 * Lela' uláak' bix u ya'ala'al ti' le K'aasilba'alo'. **11:18** * Wa «Satanás». **11:20** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u dedo Dios».

CAP 11

a Mt 12:24-30 Mr 3:22-27

b Mt 12:38 Mr 8:11

c Jn 2:24, 25

d Éx 8:19

e Mt 12:28 Lu 17:21

Columna 2

a Mt 12:30

b Mt 12:43-45

c Lu 1:46-48

d Dt 29:9 Sl 1:1, 2 Sl 112:1 Sl 119:2 Mt 7:21 Snt 1:25

máak maas mu'uk'a'an ke leti'e' yaan u ganarta'al, yaan u lu'sa'alti' tuláakal le u nu'ukulil ba'ate'el ikil u kanáantkubao', ts'o'ole' yaan u t'o'oxol le ba'axo'ob kun ch'a'abilti'o'. **23** Le máax mina'an tin wéetele' tin contra yaan, le máax ma' tu molik wa ba'ax tin wéetele' ku k'i'itbesik.[a]

24 Le kéen jóok'ok juntúul demonio ti' juntúul máake' ku máan ti' tikin lugaro'ob táan u kaxantik tu'ux u je'elel, chéen ba'ale' tumen ma' tu kaxtike' ku ya'alik: ‹Yaan in suut tin wotoch te' tu'ux luk'eno'›.[b] **25** Le kéen k'uchuk túune' ku yilik míista'an yéetel jats'utskiinta'an le najo'. **26** Leti' túune' ku bine' ku taasik uláak' siete demonio'ob maas k'asa'ano'ob ke leti', ku láaj ookloobi' yéetel ti' ku p'áatlo'ob kajtali'. Le bix u p'áatal le máak kéen ts'o'okko' maas k'aas ti' le bix yanil tu káajbalo'».

27 Le táan u ya'alik Jesús le ba'alo'oba' juntúul ko'olel yaan ka'ach ichil le ya'abkach máako'obo' tu k'a'am a'alaj: «¡Ki'imak u yóol le ko'olel tu bisech tu jobnel yéetel tu ts'áaj a chu'ucho'!».[c] **28** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alaj: «Ma', ma' beyi'; ba'axe' ¡ki'imak u yóol le máaxo'ob ku ch'enxikintiko'ob yéetel ku beetko'ob ba'ax ku ya'alik Dioso'!».[d]

29 Le ka jo'op' u much'kuba ya'abkach máako'obe' Jesúse' káaj u ya'alik: «Le generacióna' junp'éel k'asa'an generación; táan u kaxtik junp'éel señal, chéen ba'ale'

mix junp'éel señal kun ts'aabilti', chéen u señal Jonás.[a] **30** Tumen je'ex Jonás[b] k'uch u beetuba junp'éel señal utia'al le ninivita'obo' u Paal máak xane' yaan u k'uchul u beetuba junp'éel señal utia'al le generacióna'. **31** Tu K'iinil le Juicioo' u reinail noojole'*[c] yaan u ka'a kuxkíinta'al junmúuch' yéetel u máakilo'ob le generacióna'. Leti' túune' yaan u ya'alik k'aas ba'ax tu beetaj le máako'oba', tumen le reinaa' taal desde tu maas náachil le lu'uma' utia'al ka u yu'ub le na'at yaan ka'ach ti' Salomóno'. Chéen ba'ale' ¡ilawile'ex!, le máax yaan waye' maas nojoch ke Salomón.[d] **32** Tu K'iinil le Juicioo' u kajnáalilo'ob Nínivee' yaan u líi'sa'alo'ob junmúuch' yéetel le generacióna'. Leti'ob túune' yaan u ya'aliko'ob k'aas ba'ax tu beetaj le generacióna' tumen leti'obe' tu k'exaj u tuukulo'ob yo'olal le ba'ax tu ts'áaj ojéeltbil Jonáso'.[e] Chéen ba'ale' ¡ilawile'ex!, le máax yaan waye' maas nojoch ke Jonás. **33** Le kéen u t'ab máak junp'éel lámparae'* ma' tu ta'akik mix tu'ux mix tu nup'ik yéetel junp'éel xaak, ba'axe' ku ts'áaik ka'anal,[f] beyo' le máaxo'ob kun ookloo'ob te' najo' yaan u yilko'ob le sáasilo'. **34** Le icho' leti'e ba'ax sáasilkuntik le wíinklilo'. Le o'olale' wa sáasil* a wiche' tuláakal

CAP 11

a Mt 12:38-42 Mt 16:4

b Jon 1:17

c 1Re 10:1 2Cr 9:1

d Mt 12:42

e Jon 3:5

f Mt 5:15 Mr 4:21 Lu 8:16

Columna 2

a Mt 6:22, 23

b Mt 15:2

c Mt 23:25, 26

xan a wíinklile' ku sáasiltal, chéen ba'ale' wa k'asa'ane'* a wíinklil xane' ku yée'joch'e'ental.[a] **35** Kanáant ma' u náayal a wóol. Ma' xaane' le sáasil yaan ti' techo' u jaajile' ée'joch'e'enil. **36** Le o'olale' wa tuláakal a wíinklil jach sáasil yéetel mina'an mix junjaats ée'joch'e'ene' tuláakal a wíinklil kun sáasiltal, je'ex u sáasilkuntkech junp'éel lámpara yéetel u juul u sáasile'».

37 Ka ts'o'ok u ya'alik Jesús lela' a'ala'abti' tumen juntúul fariseo ka xi'ik janal tu yéetel. Ka ook túun te' najo' kulaj yiknal le mesao'. **38** Chéen ba'ale' le fariseoo' ja'ak' u yóol ka tu yilaj ma' tu p'o'aj u k'ab* táanil ti' le janalo'.[b] **39** Chéen ba'ale' Yuumtsil Jesúse' tu ya'alaj ti' le fariseoo': «Te'exe' ka p'o'ike'ex u paach le copa yéetel le platoo', chéen ba'ale' ichile'exe' chuupe'ex yéetel ba'alo'ob k'aastak bey xan yéetel u ts'íibolalil u yantalte'ex ya'ab ba'alo'ob.[c] **40** ¡J-ma' na'ate'ex! ¿Ma' wa le máax beet le ba'ax yaan paachilo' leti' beet xan le ba'ax yaan ichilo'? **41** Le o'olale' utia'al a we'eske'ex ch'a' óotsilile' ts'áa'ex le ba'alo'ob ma'alobtak yaan ichil a puksi'ik'ale'ex ti' le máaxo'ob óotsilo'obo'; bey túuno' tuláakal le u maasil ba'alo'obo' yaan u p'áatal limpioil a tia'ale'ex. **42** ¡Te'ex fariseo'exe',

11:31 * Wa «sur». **11:33** * Ilawil página 2568. **11:34** * Wa «mina'an u k'asa'anil; ku paakat chéen junp'éelili' tu'ux; jach uts».

11:34 * Wa «k'aschaja'ane'; ku ts'íiboltik ba'ax ma' u tia'ale'». **11:38** * Lela' u k'áat u ya'al u p'o'ik u k'ab je'ex suuk u beetik le fariseo'ob yéetel le judío'obo'.

yaj bix kan ts'o'okole'ex!, tumen ka ts'áaike'ex u diezmoil* le hierbabuenao', le rudao' yéetel le uláak' ki'ibok xíiwo'obo',#[a] chéen ba'ale' ka ts'áaike'ex juntséelil u justicia yéetel u yaabilaj Dios. K'a'abéet ka'ach a ts'áaike'ex le diezmoo' pero ma' unaj ka'ach u xu'ulul a beetke'ex le uláak' ba'alo'oba'.[b] **43** ¡Fariseo'ex, yaj bix kan ts'o'okole'ex!, tumen uts ta t'aan a kutale'ex te' silla'ob yano'ob táanil* te' sinagoga'obo'# bey xan ka taasa'ake'ex nojba'alil te' k'íiwiko'obo'.[c] **44** ¡Óotsile'ex, tumen beye'ex je'ex le muknalo'ob ma' chíika'an u yila'alo'obo',[d] le o'olal le máako'obo' ma'atech u ts'áaiko'ob cuenta kéen máanko'ob tu yóok'olo'ob!».

45 Juntúul ti' leti'ob jach u xokmaj ba'ax ku ya'alik le Leyo' tu ya'alajti': «J-Ka'ansaj, kéen a wa'al le ba'alo'oba' tak ti' to'on ka wa'alik ba'al». **46** Jesús túune' tu ya'alaj: «¡Te'ex jach a xokme'ex ba'ax ku ya'alik le Leyo', yaj bix kan ts'o'okole'ex!, tumen ka ts'áaike'ex kuucho'ob istikyaj u bisa'al tumen le máako'obo', chéen ba'ale' te'exe' ma' a k'áate'ex mix a péets'k'abte'ex yéetel junp'éel a dedo'exi'.[e]

47 ¡Óotsile'ex, tumen ka beetke'ex u muknal le profeta'obo', chéen ba'ale' a úuchben láak'tsile'ex kíimso'ob![f] **48** U jaajile' te'exe' a wojle'ex le ba'axo'ob u beetmaj a úuchben láak'tsile'exo' kex beyo' te'exe' ma'alob a wilke'ex le ba'axo'ob tu beeto'obo'; leti'obe' tu kíimso'ob le profeta'obo',[a] chéen ba'ale' te'exe' ka beetke'ex u muknalo'ob. **49** Le o'olal Diose' yo'olal u nojoch na'ate' tu ya'alaj: ‹Yaan in túuxtik profeta'ob bey xan apóstolo'ob tu yiknalo'ob, leti'obe' yaan u ch'a'pachtiko'ob yéetel yaan u kíimsko'ob jujuntúulo'obi'. **50** Le o'olal ti' le generacióna' yaan u k'áata'al cuenta ti' tu yo'olal u k'i'ik'el tuláakal le profeta'ob we'ek desde le ka káaj yóok'ol kaabo'.*[b] **51** Lela' káaj yéetel u k'i'ik'el Abel,[c] ku ts'o'okol yéetel u k'i'ik'el Zacarías, le máax kíimsa'ab aktáan ti' le altar yéetel ti' le temploo'›.[d] Tu jaajil kin wa'alikte'ex: ti' le generacióna' yaan u k'áata'al cuenta tu yo'olal lela'.

52 ¡Te'ex jach a k'aj óole'ex ba'ax ku ya'alik le Leyo' yaj bix kan ts'o'okole'ex!, tumen ta lu'se'ex u llaveil le joonaj ku beetik u k'aj óolta'al Dioso'. Te'exe' ma' ooke'ex te' joonajo' yéetel ma' ta cha'ike'ex ka'ach u yokol le máako'ob taak u yooklo'obo'».[e]

53 Le táan u luk'ul Jesús te'elo' le escriba'ob yéetel le fariseo'obo' tu much'uba'ob tu paach, ka jo'op' u sen beetko'ob uláak' k'áatchi'ob ti' **54** utia'al u beetko'ob u ya'alik wa ba'ax utia'al ka u tako'ob u pool.[f]

11:42 * Ilawil página 2561. # Wa «janalbe'en xíiwo'obo'». **11:43** * Wa «te' silla'ob maas ma'alobtak yaan». # Ilawil página 2580.

11:50 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le k'iino'ob ka káaj u yantal u paalal Adán yéetel Evao'.

CAP 11

a Le 27:30
b Mt 23:23, 24 Jn 7:24
c Mt 23:6, 7
d Mt 23:27, 28
e Mt 23:2, 4
f Mt 23:29-31

Columna 2

a Hch 7:52 Heb 11:32, 37
b Ap 18:21, 24
c Gé 4:8, 10
d 2Cr 24:20-22
e Mt 23:13 1Te 2:14-16
f Lu 20:20

12 Te' súutuk je'elo' tu much'uba u milesil máako'ob, ka jo'op' tak u ya'ayach'kuba'ob. Jesús túune' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: «Kanáantaba'ex ti' u levadura le fariseo'obo', lelo' u k'áat u ya'ale' unaj a kanáantkaba'ex utia'al ma' u tuske'exo'ob.[a] **2** Tuláakal ba'al jach ta'aka'an tubeele' yaan u chíikbesa'al, yéetel tuláakal ba'al ta'aka'ane' yaan u yojéelta'al.[b] **3** Le o'olale' je'el ba'alak ka a wa'ale'ex te' tu'ux ée'joch'e'eno' yaan u yu'uba'al te' tu'ux sáasilo', yéetel le ba'axo'ob ken a x-mukul a'ale'ex ichil a wotoche'exe' yaan u yawta'al* yóok'ol le najo'obo'. **4** Ti' te'ex, in amigo'exe',[c] kin wa'alik: ma' a ch'a'ike'ex saajkil ti' máaxo'ob je'el u kíimske'exo'obe', chéen ba'ale' kéen ts'o'okke' mix ba'al uláak' je'el u páajtal u beetko'obe'.[d] **5** Tene' nika'aj in wa'alte'ex ti' máax unaj a ch'a'ike'ex saajkil: ch'a'ex saajkil ti' le Máax je'el u páajtal u kíimsik máak yéetel u pulik te' Gehenao'.*[e] Jach tu jaajil kin wa'alikte'exe' ti' leti' unaj a ch'a'ike'ex saajkil.[f] **6** ¿Máasa' cinco mejen ch'íich'o'obe' suuk u ko'onolo'ob chéen tu yo'olal ka'ap'éel mejen taak'in jach junp'íit u tojolo'ob?* Kex beyo' mix juntúul ti' leti'ob ku tu'ubsa'alo'ob tumen Diosi'.[g]

12:3 * Wa «u k'a'ayta'al». **12:5** * Le-la' junp'éel lugar tu'ux ku tóoka'al ka'ach basura tu jo'okajil Jerusalén. **12:6** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu yo'olal ka'ap'éel asarion»; lela' junp'éel taak'in jach junp'íit u tojol. Ilawil «Asarion», página 2690.

CAP 12

a Mt 16:6
Mr 8:15

b Mt 10:26, 27
Mr 4:22
Lu 8:17

c Jn 15:14

d Hch 20:24

e Mt 10:28

f Isa 8:13
Heb 10:31
1Pe 2:17
Ap 14:7

g Mt 10:29

Columna 2

a Mt 10:30
Lu 21:18

b Mt 10:31
Lu 12:24

c Ro 10:9

d Mt 10:32, 33

e Mr 8:38
Lu 9:26
2Ti 2:12
1Jn 2:23

f Mt 12:31, 32
Mr 3:28, 29

g Mt 10:19, 20
Mr 13:11
Lu 21:14, 15

h Éx 4:12
Hch 6:8, 10

7 Ts'o'ole' tak u tso'otsel a poole'exe' láaj xoka'ano'ob.[a] Ma' a ch'a'ike'ex saajkil, te'exe' maas ko'oj a tojole'ex ke ya'ab mejen ch'íich'o'ob.[b]

8 Le o'olale' tene' kin wa'alikte'ex: je'el máaxak ka u ya'al u k'aj óolen tu táan le máako'obo'[c] u Paal máake' yaan xan u ya'alik u k'aj óol tu táan u ángelo'ob Dios.[d] **9** Chéen ba'ale' je'el máaxak ka u ya'al tu táan le máako'ob ma' u k'aj óoleno' yaan xan u ya'ala'al ma' k'aj óola'an tu táan u ángelo'ob Diosi'.[e] **10** Je'el máaxak ka u ya'al junp'éel ba'al tu contra u Paal máake' yaan u perdonarta'al, chéen ba'ale' le máax ku t'aan k'aas tu contra le espíritu santoo' ma' kun perdonarbil.[f] **11** Le kéen bisa'ake'ex tu táan ya'ab máako'ob,* tu táan le máaxo'ob ku gobernaro'ob bey xan tu táan le autoridado'obo' ma' a sen chi'ichnaktale'ex tu yo'olal bix ken a defendertilaba'ex bey xan tu yo'olal ba'ax ken a wa'ale'ex,[g] **12** tumen te' súutuk je'elo' le espíritu santoo' yaan u ka'ansikte'ex ba'ax unaj a wa'alike'ex».[h]

13 Juntúul ti' le ya'abkach máako'ob yano'obo' tu ya'alaj-ti': «J-Ka'ansaj, a'al ti' in suku'un ka u ts'áaten junjaats ti' le herenciao'». **14** Jesúse' tu ya'alajti': «Wíinik, ¿máax beeten juezil wa máax yéeyen utia'al ka in t'oxte'ex le herenciao'?». **15** Ka túun tu ya'alajti'ob: «Jach p'il a wiche'ex mantats' yéetel kanáantaba'ex utia'al ma'

12:11 * Uláak' bix u traducirta'ale' «tu táan le sinagoga'ob».

a ts'íiboltke'ex ayik'alil,[a] tumen ma' tu páajtal u manik u kuxtal máak yéetel le ba'axo'ob yaanti'o'».[b] **16** Ka ts'o'oke' tu tsikbaltajti'ob lela': «U parcela juntúul ayik'al máake' jach ya'ab ich tu ts'áaj. **17** Le o'olal káaj u tuklik: ‹¿Ba'ax ken in beet beora mina'an tu'ux in líi'sik u yich in paak'ala'?›. **18** Leti' túune' tu ya'alaj: ‹In wojel ba'ax ken in beete:[c] yaan in nikik in ch'iilo'ob yéetel yaan in beetik uláak' maas nuuktako'ob, te'elo' ti' ken in líi's tuláakal u yich in paak'al yéetel le ba'alo'ob ma'alobtak yaanteno'. **19** Le kéen ts'o'okke' yaan in wa'alik: «Yaanten ya'ab ba'alo'ob in líi'smaj utia'al ya'ab años, ma' kin chi'ichnaktal, yaan ba'al in jaante yéetel yaan ba'al in wuk'e, tene' yaan in ki'imakkúuntik in wóol»». **20** Chéen ba'ale' a'ala'abti' tumen Dios: ‹J-ma' na'at, te' áak'aba' yaan u lu'sa'al a kuxtal. ¿Ti' máax túun kun p'áatal le ba'axo'ob ta líi'so'?›.[d] **21** Bey u yúuchul ti' le máak chéen ku much'kíintik ayik'alilo'ob, chéen ba'ale' ma' ayik'al tu táan Diosi'».[e]

22 Ka túun tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: «Le o'olal kin wa'alikte'ex: xu'uluk a chi'ichnaktale'ex tu yo'olal ba'ax ken a jaante'ex utia'al a kuxtale'ex, wa tu yo'olal a wíinklile'ex tu yo'olal ba'ax ken a búukinte'ex.[f] **23** Tumen le kuxtalo' maas k'a'ana'an ke le janalo', yéetel le wíinklilo' maas k'a'ana'an ke le nook'o'. **24** Tuukulnene'ex

CAP 12

a Éx 20:17 Dt 5:21 Col 3:5

b 1Ti 6:7

c Snt 4:13-16

d Sl 49:16-19 Pr 27:1

e Ec 11:9 Mt 6:20 1Ti 6:17-19 Snt 2:5

f Mt 6:25-30 Flp 4:6

Columna 2

a Job 38:41 Sl 147:9

b Mt 6:26 Lu 12:7

c Mt 6:34

d 1Re 10:4-7

e Mt 6:31, 32

ti' le ch'íich'o'obo'.* Leti'obe' ma' tu paak'alo'ob mix tu joocho'ob; mina'an u ch'iilo'ob mix uláak' tu'ux u líi'sik u yo'ocho'ob. Chéen ba'ale' ku tséenta'alo'ob tumen Dios.[a] ¿Ma' wa túun maas ko'oj a tojole'ex ti' leti'obi'?[b] **25** ¿Máax ti' te'ex je'el u chowakkíintik junp'íit maas u kuxtal ikil u sen chi'ichnaktale'? **26** Le o'olale' wa ma' tu páajtal a beetke'ex mix lela', ¿ba'axten túun ka sen chi'ichnaktale'ex yo'olal le uláak' ba'alo'obo'?[c] **27** Tuukulnene'ex xan ti' bix u nuuktal le loolo'ob* yano'ob te' k'áaxo', leti'obe' ma'atech u kíimskuba'ob meyaj yéetel ma'atech u chuuyo'ob, chéen ba'ale' kin wa'alikte'exe' tak Salomón kex jach táaj ayik'al ka'ache' ma' tu vestirtuba je'ex junkúul ti' le loolo'oba'.[d] **28** Máake'ex junp'íit a feje'ex, wa Dios bey u vestirtik u che'ilo'ob yéetel u xíiwilo'ob k'áax, kex chéen bejla'a kuxa'ano'ob yéetel sáamale' ku pu'ululo'ob te' k'áak'o', ¿ma' wa maas je'el u vestirke'exe'? **29** Le o'olale' xu'uluk a tuklike'ex ba'ax ken a jaante'ex yéetel ba'ax ken a wuk'e'ex, xu'uluk xan a sen chi'ichnaktale'ex yéetel a sen tuklike'ex ba'ax ku taal u k'iinil.[e] **30** Tumen tuláakal le ba'alo'oba' leti'e ba'ax ku ch'íikil u kaxt u máakilo'ob le yóok'ol kaaba', chéen ba'ale' a Taata'ex yaan te' ka'ano' u yojel k'a'abéette'ex tuláa-

12:24 *Le ch'íich'o'ob ku ya'ala'al te'ela' chíika'ano'ob ti' k'a'aw, chéen ba'ale' maas nuuktako'ob. **12:27** *Wa «lirio'ob».

kal le ba'alo'oba'.[a] **31** Le o'olale' ma' u xu'ulul a kaxtike'ex u Reino Dios, beyo' tuláakal le uláak' ba'alo'oba' yaan xan u ts'a'abalte'ex.[b]

32 U chan múuch' tamane'ex,[c] ma' a ch'a'ike'ex saajkil, tumen a Taata'exe' ts'o'ok u ya'alik yaan u ts'áaikte'ex le Reinoo'.[d] **33** Kone'ex le ba'alo'ob yaante'exo' ka a ts'áa'ex ma'alob ba'alo'ob ti' le óotsilo'obo',[e] beyo' yaan a we'eske'ex ka ch'a'ike'ex óotsilil. Ilawil u yantalte'ex mejen bolsa'ob* ma'atech u séeb k'astalo'ob, wa much'kíinte'ex ba'alo'ob ma'alobtak te' ka'ano',[f] tu'ux mix bik'in kun xu'ululti'ob. Te'elo' ma' tu yokol mix juntúul j-ookoli' mix xan tu jaanta'al tumen k'amas.# **34** Tumen le tu'ux yaan a ayik'alile'exe' ti' kun antal xan a puksi'ik'ale'exi'.

35 Líi'saba'ex*[g] yéetel t'abe'ex a lámpara'ex.#[h] **36** Unaj a beetkaba'ex je'ex le máako'ob táan u páa'tko'ob u suut u ts'uulilo'ob[i] bija'an ti' le ts'o'okol beelo',[j] beyo' kéen k'uchuk yéetel kéen k'oopnake' tu séeba'anil ken u je'ek'abto'ob le joonaj ti'o'. **37** ¡Ki'imak u yóol le esclavo'ob wa táan u kanano'ob le kéen k'uchuk u ts'uulilo'obo'! Tu jaajil kin wa'alikte'ex: leti'e' yaan u búukintik u nook'il u meyaj, yaan u ya'alikti'ob ka kulako'ob tu yiknal le mesao',

12:33 * Le mejen bolsa'oba' ku meyaj ka'ach utia'al u bisa'al taak'in, oro, plata, cobre wa uláak' ba'alo'ob. # Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «x-tuyul». **12:35** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «jéep'k'axt a nak'e'ex». # Ilawil página 2568.

CAP 12

a 2Cr 16:9 Flp 4:19

b Sl 34:10 Mt 6:33 1Ti 4:8

c Jn 10:14

d Da 7:27 Lu 22:28-30 Heb 12:28 Snt 2:5 Ap 1:6

e Mt 19:21 Lu 18:22 Hch 2:45 Hch 4:34, 35

f Mt 6:20, 21 Lu 16:9 1Ti 6:18, 19

g Ef 6:14 1Pe 1:13

h Mt 25:1 Flp 2:15

i Mr 13:35

j Mt 25:5

Columna 2

a Mt 24:43 1Te 5:2 2Pe 3:10 Ap 16:15

b Mt 24:44 Mt 25:13 Ap 3:3

c Mt 24:45-47

d Mt 24:48-51

yaan u bin tu yiknalo'ob yéetel yaan u jáalik u yo'ocho'ob. **38** Jach ki'imak xan u yóol le esclavo'ob wa táan u kanano'ob kéen k'uchuk u ts'uulilo'ob le ta'aytak chúumuk áak'abo', wa le ts'o'ok u máan chúumuk áak'abo'. **39** Tuukulnake'ex xan ti' lela': wa u yuumil naj ka u yojéelt ka'ach ba'ax hora ken taalak le j-ookolo' bejla'a ma'atan ka'ach u weenle' yéetel ma' tu cha'ik u je'ebel u yotoche'.[a] **40** Te'ex xane' ma' a weenle'ex, tumen ti' junp'éel hora ma' táan a páa'tke'exe' yaan u k'uchul u Paal máak».[b]

41 Pedro túune' tu ya'alaj: «Yuumtsil, ¿ti' to'on wa ka wa'alik lela' wa ti' tuláakal?». **42** Yuumtsil Jesús túune' tu ya'alaj: «¿Jach máax le j-kanan ayik'alil chúuka'an u yóol, le yaan u na'ato', le kun ts'aabil tumen u ts'uulil tu yóok'ol uláak' u esclavo'ob utia'al ka seguernak u ts'áaik le janal k'a'abéetti'ob jach tu yorailo'?[c] **43** ¡Le esclavoa' yaan u ki'imaktal u yóol wa kéen k'uchuk u ts'uulile' ku yilik táan u beetik le ba'ax k'ubéenta'abti'o'! **44** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' u ts'uulile' yaan u ts'áaik u kanáant tuláakal le ba'axo'ob yaanti'o'. **45** Chéen ba'ale' wa le esclavo ku káajal u tuklik: ‹In ts'uulile' ts'o'ok u xáantal ma' taalaki›, yéetel ku káajal u ja'ajats'ik le esclavo'ob yéetel le esclava'obo', bey xan ku káajal u janal yéetel u káaltale',[d] **46** u ts'uulil túune' yaan u taal ti' junp'éel k'iin ma' táan u páa'tiki' bey xan ti'

junp'éel hora ma' u yojli'. Le ts'uul túuno' yaan u sen castigartik le esclavoo' yéetel yaan u tojolch'intik yiknal le máaxo'ob ma'atech u yu'ubiko'ob t'aano'. **47** Chéen ba'ale' wa juntúul esclavo tu na'ataj ba'ax u k'áat u ts'uulil ka u beete, pero ma' tu líi'suba yéetel mix tu beetaj le ba'ax tu ya'alaj u ts'uulilo' yaan u sen ja'ajats'a'al.[a] **48** Chéen ba'ale' wa le esclavo ma' tu na'ataj ba'ax u k'áat u ts'uulil, le o'olal tu beetaj ba'alo'ob ku náajmatik jaats'e' maas ma' ya'ab jaats' kun ts'aabilti'i'. U jaajile' ti' máax ts'a'ab ya'ab ba'alo'obe' maas ya'ab ba'ax xan kun k'áatbilti'; ti' le máax ts'a'ab u kanáant ya'ab ba'alo'obo' yaan u k'áata'alti' maas ya'ab ba'alo'ob ti' le suuka'an u k'áata'alo'.[b]

49 Tene' taalen in t'ab junp'éel k'áak' way lu'ume', chéen ba'ale' wa ts'o'ok u t'a'able', jach ma'alob, leti'e ba'ax in k'áato'. **50** Yaan junp'éel okja' unaj u ts'a'abalten, le o'olal ¡jach táaj yaachaja'an in wóol, kin ts'íiboltik ka séeb ts'o'okok![c] **51** ¿Ka tuklike'ex wa taalen in beet u yantal jeets'elil way lu'ume'? U jaajile' ma' leti'e ba'ax taalen in beeto', ba'axe' taalen in beet u jatskuba le máako'obo'.[d] **52** Desde bejla'e' ichil junp'éel naje' yaan u yantal cinco máako'ob ma' ken u bisuba'ob ma'alob, óoxtúule' yaan u ts'áaikuba'ob tu contra ka'atúuli' yéetel ka'atúule' yaan u ts'áaikuba'ob tu contra óoxtúuli'. **53** Le taatatsil túuno' yaan u ts'áaikuba tu contra u hijo, le hijotsilo' tu contra u taata, le maamatsilo' tu contra u hija, le hijatsilo' tu contra u maama, le suegratsilo' tu contra u yilib yéetel le x-ilibtsilo' tu contra u suegra».[a]

54 Leti'e' tu ya'alaj ti' le ya'abkach máako'ob yano'ob te'elo': «Kéen a wile'ex táan u nookoytal tu tojil chik'ine'* tu séeba'anil ka wa'alike'ex: ‹Táan u taal junp'éel k'a'amkach ja'›, ts'o'ole' bey xan u yúuchlo'. **55** Yéetel kéen a wile'ex noojol u taal le ii-k'o' ka wa'alike'ex: ‹Yaan u sen beetik ooxol›, ts'o'ole' bey xan u yúuchlo'. **56** J-ka'ap'éel iche'ex, kéen a pakte'ex u yich ka'an yéetel kéen a pakte'ex le lu'umo' ka na'atke'ex ba'ax tiempoil ts'o'ok u náats'al. Chéen ba'ale', ¿bix yanil túun ma' ta na'atke'ex ba'ax u k'áat u ya'al le k'iino'ob je'ela'?[b] **57** ¿Ba'axten túun ma' ta na'atke'ex ba'ax ku páa'ta'al ka a beete'ex? **58** Je'ex kéen xi'ikech yéetel le máax takik a pool tu táan le autoridado' le táan a bine'ex te' bejo' ilawil a wutskíintik le problema yaantech tu yéetelo', beyo' ma' kun k'a'abéettal u biskech tu táan le juezo' mix ka u k'ubech le juez ti' le carcelero utia'al ka u k'alecho'.[c] **59** Kin wa'alikteche' ma' kan jóok'ol te' cárcel wa ma' ta bo'otik tak u ts'ook centavo* a p'axmo'».

12:54 * Wa «oeste». **12:59** * Lela' junp'éel chan taak'in jach junp'íit u tojol. Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «cuadrante». Ilawil «Cuadrante», página 2690.

CAP 12

a Snt 1:22
Snt 4:17

b Mt 25:29
Jn 15:2

c Jn 12:27

d Mt 10:34-36
Jn 7:41, 43
Jn 9:16

Columna 2

a Miq 7:6

b Mt 16:2, 3
Lu 19:42

c Mt 5:25, 26

CAP 13

13 Taal túun jujuntúul máako'obe' ka tu tsikbalto'ob ti' Jesús bix úuchik u kíimsa'al jujuntúul galileo'ob tumen Pilato, lela' tu beetaj le táan ka'ach u k'ubko'ob kíimsbil ba'alche'obo'. **2** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «A tuklike'exe', ¿úuch wa ti'ob tumen maas j-k'eban máako'ob ke u maasil galileo'obo'? **3** Ma', ma' beyi'. Tene' kin wa'alikte'exe' wa ma' ta k'exik a tuukule'exe' yaan xan a láaj kíimle'ex.[a] **4** Le 18 máako'ob xan kíimo'ob le ka lúub u torreil Siloam tu yóok'olo'obe', a tuklike'exe', ¿maas wa ya'ab u k'ebano'ob ke tuláakal u kajnáalilo'ob Jerusalén? **5** Ma', ma' beyi'. Tene' kin wa'alikte'exe' wa ma' ta k'exik a tuukule'exe' yaan xan a láaj kíimle'ex je'ex úuchik ti' leti'obo'».

6 Ts'o'ole' tu tsikbaltajti'ob lela': «Juntúul máake' u pak'maj ka'ach junkúul higuera tu parcela, ka bin u yil wa yaan u yiche' mix junp'éel tu kaxti'.[b] **7** Ka tu ya'alaj ti' le máax meyajtik le parcelao': ‹Ilawile, ts'o'ok tres años káajak in taal in wil wa yaan u yich le higueraa', chéen ba'ale' mix junp'éel u yich in wile. ¡Kúulch'akte! Tumen wa ma'e' le lu'umo' ma' tu páajtal u meyaj utia'al yaanal ba'al›. **8** Le máako' tu ya'alajti': ‹In ts'uulil, cha'a u p'áatal xan te' añoa' utia'al ka in péeks u lu'umil u ba'pach yéetel ka in ts'áa u ta' ba'alche' tu chuun. **9** Wa ku yichankil kéen máanak k'iine' ka p'atik, chéen ba'ale' wa ma' tu yichankile' ka kúulch'aktik›».[a]

10 Ti' junp'éel u k'iinil sábadoe' Jesúse' táan ka'ach u ka'ansaj ti' junp'éel sinagoga. **11** Te'elo' ti' yaan ka'ach juntúul ko'olel ts'o'ok 18 años beeta'ak u k'oja'antal tumen juntúul demonioi'. Le ko'olela' wuuts'ul u paach yéetel junpuli' ma' tu páajtal u toj wa'atal. **12** Ka tu yilaj Jesús le ko'olelo' tu ya'alajti': «Ko'olel, beoraa' ts'o'ok a wutstal ti' le ba'ax beetik a k'oja'antalo'».[b] **13** Jesúse' tu ts'áaj u k'ab yóok'ol le ko'olelo' leti' túune' tu séeba'anil toj wa'alaji, ka jo'op' u alabartik Dios. **14** Chéen ba'ale' u nojchil le sinagogao' tumen k'uuxilnaja'an úuchik u ts'a'akal le ko'olel tumen Jesús tu k'iinil sábadoo' káaj u ya'alik ti' le ya'abkach máako'obo': «Seis k'iino'ob yaan utia'al u meyaj máak,[c] te' k'iino'ob túuna' taalake'ex utia'al ka ts'a'akake'ex, chéen ba'ale' ma' a taale'ex tu k'iinil sábado».[d] **15** Yuumtsil Jesús túune' tu núukajti': «J-ka'ap'éel iche'ex,[e] tu k'iinil sábadoe', ¿ma' wa cada juntúul ti' te'exe' ku wach'ik u yalak' wakax wa u yalak' burro te' tu'ux u k'axmaj utia'al ka u bis u yuk' ja'o'?[f] **16** Le o'olale' le ko'olel u hija Abrahán ts'o'ok 18 años ma'achak tumen Satanáso', ¿ma' wa túun ma'alob úuchik u jáalk'abta'al tu k'iinil sábadoi'?». **17** Ka ts'o'ok u ya'alik lela' tuláakal le máaxo'ob p'ekmilo' sen su'lakchajo'ob, chéen ba'ale' le ya'abkach máako'ob

Columna 2

a 2Pe 3:9

b Isa 61:1
Lu 4:18

c Éx 20:9, 10
Éx 35:2
Dt 5:13, 14

d Mt 12:10
Mr 3:2
Jn 5:15, 16

e Mt 23:27, 28
Lu 12:1

f Lu 14:5

a Hch 3:19

b Mt 21:19
Mr 11:13

u much'muba'obo' sen ki'imakchaj u yóolo'ob tu yo'olal tuláakal le nukuch ba'alo'ob tu beeto'.[a]

18 Jesúse' tu ya'alaj xan ti'ob: «¿Ti' ba'ax chíika'an u Reino Dios? ¿Wa ba'ax yéetel je'el in comparartikte'exe'? **19** Chíika'an ti' junp'éel u semillail mostaza ch'a'ab tumen juntúul máake' ka tu pak'aj tu parcela. Le semilla túuna' káaj u nojochtal ka k'uch tak u beetuba junkúul nojoch che', le ch'íich'o'ob túuno' tu beetaj u k'u'ob tu k'abo'ob».[b]

20 Jesúse' tu ka'a a'alaj: «¿Yéetel ba'ax je'el in comparartikte'ex u Reino Diose'? **21** Bey je'ex le levadura tu ch'a'aj juntúul ko'olel utia'al u xa'ak'tik kex yéetel diez kilos harinao'. Ka ts'o'oke' si'ip' tuláakal le juuch'o'».[c]

22 Le táan u bin Jesús Jerusaléno' máan kajalkaaj bey xan ti' mejen kajtalilo'ob táan u ka'ansaj. **23** Juntúul máak túune' tu k'áatajti': «Yuumtsil, ¿junp'íit wa le máako'ob ken u salvartuba'obo'?». Leti'e' tu ya'alajti'ob: **24** «Beete'ex tuláakal le ku páajtal utia'al a wookle'ex ti' le nu'unut' joonajo',[d] tumen kin wa'alikte'exe' ya'abe' yaan u taaktal u yooklo'obi', chéen ba'ale' ma' kun béeytal u beetko'ob. **25** Ts'o'ole' le kéen líik'ik u yuumil naj u ch'ot le joonajo' te'exe' yaan a p'áatle'ex wa'atal táankab yéetel yaan a k'oope'ex táan a wa'alike'ex: ‹Yuumtsil, je'ek'abtto'on joonaj›.[e] Chéen ba'ale' leti'e' yaan u ya'alikte'ex: ‹Ma' in k'aj óole'exi'›. **26** Te'ex túune' yaan a wa'alike'ex: ‹Si to'one' kulajo'on janal ta wéetel, ts'o'ole' ka'ansajnajech tu kóokoch bejilo'ob k-kaajal›.[a] **27** Chéen ba'ale' leti'e' yaan u ya'alikte'ex: ‹K'asa'an máake'ex, ma' in k'aj óole'exi'. ¡Náachkuntaba'ex ti' teen!›. **28** Le kéen a wile'ex tia'an Abrahán, Isaak, Jacob yéetel le profeta'ob tu Reino Dioso' yaan a wok'ole'ex yéetel yaan a karach'tik a koje'ex tumen te'exe' jóo'sa'ane'ex táankab.[b] **29** Ts'o'ole' yaan u taal ya'ab máako'ob tu tojil lak'in, chik'in, xaman bey xan noojol,* yéetel yaan u kutalo'ob yiknal le mesa te' tu Reino Dioso'. **30** Ts'o'ole' ¡ilawile'ex!, yaan ti' le máaxo'ob yano'ob táanilo' yaan u p'áatlo'ob tu ts'ook, yéetel yaan ti' le yano'ob tu ts'ooko' yaan u máano'ob táanil».[c]

31 Jach te' súutuk je'elo' jujuntúul fariseo'obe' náats'o'ob yiknal Jesúse' ka tu ya'alo'obti': «Jóok'kech, xeen, tumen Herodese' taak u kíimskech». **32** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Xeen a wa'ale'ex ti' le ch'omako':* ‹¡Ilawile! Bejla'e' táan in jóo'sik demonio'ob ti' le máako'obo' yéetel táan in ts'akiko'ob, bey xan sáamal, chéen ba'ale' ka'abeje' yaan u ts'o'okol in meyaj›. **33** Tene' yaan u seguer in viajar bejla'e', sáamal bey xan ka'abej tak ken k'uchken Jerusalén tumen jun-

CAP 13

a Lu 9:43

b Mt 13:31, 32 Mr 4:30-32

c Mt 13:33

d Isa 55:6 Mt 7:13, 14 Flp 3:12-14 1Ti 6:12

e Lu 6:46

Columna 2

a Mt 7:22, 23

b Mt 8:11, 12

c Mt 19:30 Mr 10:31

13:29 * Wa «este, oeste, norte bey xan sur». **13:32** * Lela' junp'éel clase ba'alche' jach mañoso.

túul profetae' ma' unaj u kíimsa'al paachil ti' Jerusaléni'.[a] **34** Jerusalén, Jerusalén, teche' ka kíimsik le profeta'obo' yéetel ka muruxtuntik le máaxo'ob ku túuxta'alo'ob ta wiknalo'...,[b] ¡tene' ya'ab u téenel tin tratartaj in much'kíint a paalal je'ex u much'kíintik u mejnil le x-nuk kaax yáanal u xiik'o'obo'! Chéen ba'ale' te'exe' ma' ta wóote'exi'.[c] **35** Le o'olal yaan u xúump'atta'al a wotoche'ex.[d] Kin wa'alikte'exe' ma' ken a ka'a ilene'ex tak ken k'uchuk u k'iinil a wa'alike'ex: ‹¡Alabarta'ak le máax ku taal tu k'aaba' Jéeobao'!›».[e]

14 Juntéenjeak tu k'iinil sábadoe' Jesúse' bin janal tu yotoch juntúul ti' u nojchil le fariseo'obo'. Le fariseo'ob túuno' káaj u sen ilko'ob ba'ax ku beetik. **2** Aktáan ti' leti'e' ti' yaan ka'ach juntúul máak yaan junp'éel k'oja'anil ti' ku k'aaba'tik hidropesía.* **3** Jesús túune' tu ya'alaj ti' le fariseo'ob yéetel ti' le máaxo'ob jach u k'aj óolo'ob le Leyo': «¿Ma'alob wa ka ts'a'akak máak tu k'iinil sábado, wa ma'?».[f] **4** Chéen ba'ale' mix máak a'al mix ba'al. Jesús túune' tu machaj le máako' ka tu ts'akaj, ts'o'ole' ka tu ya'alajti' ka xi'ik. **5** Ka ts'o'oke' Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Wa juntúul ti' te'ex ku lúubul juntúul u paal wa juntúul u waakax ich ch'e'en[g] tu k'iinil sábadoe', ¿máasa' tu séeba'anil ken u jóo'se?».[h]

14:2 *Wa «edema», lela' junp'éel k'oja'anil ku beetik u chu'upul u wíinklil máak yéetel ja'.

CAP 13

a Mt 16:21

b 2Cr 24:20, 21 Ne 9:26

c Mt 23:37

d Le 26:31 1Re 9:7, 8 Jer 12:7 Jer 22:5

e Sl 118:26 Mt 23:38, 39

CAP 14

f Lu 6:9 Jn 7:23

g Éx 23:5 Dt 22:4

h Mt 12:11 Lu 13:15

Columna 2

a Mt 23:2, 6 Lu 11:43 Lu 20:46

b Pr 25:6, 7

c Pr 15:33 Snt 4:10 1Pe 5:5

d Pr 29:23 Mt 23:12 Lu 18:14 Snt 4:6

6 Chéen ba'ale' leti'obe' mix ba'al páajchaj u núukiko'ob.

7 Jesúse' tu ts'áaj cuenta bix u yéeya'al le maas ma'alob lugaro'ob tumen le máaxo'ob invitarta'ano'obo',[a] le o'olal tu ya'alajti'ob: **8** «Le kéen a'ala'aktech ka xi'ikech ti' junp'éel ts'o'okol beele' ma' a bin kutal ti' le maas ma'alob lugaro',[b] tumen ma' xaane' invitarta'an juntúul máak maas k'aj óola'an ke teech. **9** Ts'o'ole' wa ku taal ta wiknal le máax invitarte'exo' yéetel ku ya'aliktech: ‹Líi'kech utia'al ka kulak le máaka'›, teech túune' jach yaan a su'laktal tumen yaan a luk'ul te'elo' utia'al ka xi'ikech te' lugar yaan maas paachilo'. **10** Le o'olale' le kéen invitarta'akeche' xeen kutal te' lugar yaan maas paachilo', beyo' kéen taalak le máax invitartecho' yaan u ya'aliktech: ‹Amigo, máankech way táanile'›. Bey túuno' yaan a p'áatal ma'alobil tu táan tuláakal le máaxo'ob yano'ob te'elo'.[c] **11** Tumen le máax ku taaskuba nojba'alile' yaan u mixba'alkúunta'al, chéen ba'ale' le máax ku mixba'alkúuntkubae' yaan u nojba'alkúunta'al».[d]

12 Ka ts'o'oke' Jesúse' tu ya'alaj xan ti' le máax invitart janalo': «Le kéen a beet junp'éel janal wa junp'éel cenae' ma' a invitartik a amigo'ob, a suku'uno'ob, a láak'tsilo'ob mix le a vecino'ob ayik'alo'obo'. Tumen ma' xaane' tuláak' k'iine' leti'obe' yaan xan u invitarkecho'ob, lela' bey ka u bo'oto'obtech le ba'ax

ta beeto'. **13** Le kéen a beet junp'éel janale' invitart le óotsilo'obo', le móocho'obo' bey xan le ch'óopo'obo'.[a] **14** Wa ka beetik beyo' yaan u ki'imaktal a wóol, tumen leti'obe' mina'an u modoil u bo'otko'obtech. Yaan u bo'ota'altech le kéen ka'a kuxkíinta'ak[b] le máaxo'ob toj u kuxtalo'obo'».

15 Juntúul ti' le máaxo'ob invitarta'ano'obo' le ka tu yu'ubaj lelo' tu ya'alaj ti' Jesús: «Ki'imak u yóol le máax kun jaantik waaj tu Reino Dioso'».

16 Jesús túune' tu ya'alajti': «Juntúul máake' tu beetaj junp'éel nojoch cenae'[c] ka tu t'anaj ya'ab máako'ob. **17** Le ka k'uch u yorail le cenao' tu túuxtaj u esclavo u ya'al ti' le máaxo'ob invitarta'ano'obo': ‹Ko'otene'ex, tumen ts'o'ok u listokíinta'al tuláakal›. **18** Chéen ba'ale' cada juntúul ti' leti'obe' káaj u kaxtik ba'al u ya'al utia'al ma' u bini'.[d] Le yáaxo' tu ya'alajti': ‹Tin manaj junp'éel kool yéetel k'a'abéet in bin in wile. Kin k'áatiktech ka a disculparten›. **19** Uláak'e' tu ya'alaj: ‹Tin manaj diez wakaxo'ob yéetel k'a'abéet in bin in wilo'ob. Kin k'áatiktech ka a disculparten›.[e] **20** Uláak'e' tu ya'alaj xan: ‹Táant u ts'o'okol in beele', le o'olal ma' tu páajtal in bin›. **21** Le esclavo túuno' suunaj yiknal u ts'uulile' ka tu tsolajti' le ba'ax a'ala'abti'o'. U yuumil le naj túuno' jach p'u'uje' ka tu ya'alaj ti' u esclavo: ‹Xeen tu séeba'anil te' noj bejo'obo' bey xan tu nu'unut' bejilo'ob le kaajo' ka a taas le óotsilo'obo', le ch'óopo'obo' bey xan le móocho'obo'›. **22** Le ka ts'o'ok u beetik le ba'ax a'ala'abti'o' le esclavoo' tu ya'alaj: ‹In ts'uulil, le ba'ax ta wa'alo' ts'o'ok u beeta'al, chéen ba'ale' láayli' yaan lugar p'aatle'›. **23** Le ts'uul túuno' tu ya'alaj ti' u esclavoo': ‹Xeen te' bejo'obo' bey xan te' tu'uxo'ob ma' ya'ab u máan máako'. Ilawil a convencertik le máako'ob utia'al ka taalako'obo', beyo' yaan u chu'upul in wotoch.[a] **24** U jaajile' mix juntúul ti' le máako'ob tin yáax invitartaj ken u túunt le cena tin beeto'›».[b]

25 Le táan u bin Jesúso' ya'abkach máako'ob xan ku bino'ob tu yéetel, leti'e' tu sutubae' ka tu ya'alajti'ob: **26** «Le máax ku taal tin wiknal, chéen ba'ale' ma' tu p'éktik* u taata, u maama, u yatan, u paalal, u suku'uno'ob, u kiiko'ob wa tak u kuxtale'[c] ma' tu páajtal u beetkuba in discípulo.[d] **27** Le máax ma' tu kuchik u che'il u mu'yaj utia'al ka taalak tin paache' ma' tu páajtal u beetkuba in discípulo.[e] **28** Tuukulnene'ex ti' lela': wa juntúul ichile'ex u k'áat u beet junp'éel torree', ¿máasa' yáaxe' unaj u kutal u tukult buka'aj ken u tojoltti' utia'al u yilik wa je'el u páajtal u ts'o'oksike'? **29** Wa ma' tu beetik lela' ma' xaane' chéen u chuunpak'il ken u ts'áae, ma' kun páajtal u ts'o'oksik. Tuláa-

CAP 14

a Job 31:16, 22
Pr 3:27, 28

b Jn 5:28, 29
Jn 11:24
Hch 24:15

c Mt 22:2

d Mt 22:3

e Mt 22:5

Columna 2

a Mt 22:9, 10

b Mt 21:43
Mt 22:8

c Ap 12:11

d Mt 10:37
Lu 18:29, 30
Jn 12:25

e Mt 16:24
Mr 8:34
Lu 9:23

14:26 * Wa «maas u yaabiltmaj».

kal túun le máaxo'ob kun ilko' yaan u káajal u burlarko'ob. **30** Leti'obe' yaan u ya'aliko'ob: ‹Le máaka' tu káajsaj le torreo', chéen ba'ale' ma' páajchaj u ts'o'oksiki'›. **31** Ts'o'ole' wa juntúul rey yaan 10,000 u soldado'ob ku bin ba'ate'el tu contra juntúul rey yaan 20,000 u soldado'obe', ¿máasa' yáaxe' ku kutal tsikbal yéetel le máaxo'ob áantik utia'al ka u yil wa je'el u ganartik le ba'atelo'? **32** Wa ku yilik ma' tu páajtal u ganare', mientras náach yaan le uláak' reyo', leti'e' ku túuxtik junmúuch' máako'ob utia'al ka u ya'alo'obti' ma' u k'áato'ob ba'ateli'. **33** Le o'olale' k'a'ajse'ex lela': mix juntúul ti' te'ex je'el u páajtal u beetkuba in discípulo wa ma' tu p'atik tuláakal le ba'alo'ob yaanti'o'.[a]

34 U jaajile' le ta'abo' jach ma'alob. Chéen ba'ale' wa ku sa'atal u ch'óoch'ile', ¿bix je'el a sutke'ex u ch'óoch'ile'?[b] **35** Ma' patal mix utia'al le lu'umo' mix utia'al ka xa'ak'ta'ak yéetel u ta' le ba'alche'obo', le o'olal ku pu'ulul. Le máax yaan u xikine' u yu'ub ba'ax kin wa'alik».[c]

15 Tuláakal túun le máaxo'ob cobrartik impuesto yéetel le j-k'eban máako'obo' tu much'uba'ob tu yiknal Jesús utia'al ka u yu'ubo'ob u tsikbal.[d] **2** Le o'olal le fariseo'ob yéetel le escriba'obo' seguernaj u x-mukul a'aliko'ob: «Le máaka' ku biskuba yéetel j-k'eban máako'ob yéetel ku janal tu yéetelo'ob». **3** Jesús túune' tu tsikbaltajti'ob lela': **4** «Wa juntúul ichile'ex yaan 100 u túulal u yalak' taman chéen ba'ale' ku sa'atal juntúule', ¿máasa' je'el u p'atik le 99 u túulal te' desierto utia'al ka xi'ik u kaxt le saatlo'?[a] **5** Le kéen u kaxte' ku ki'imaktal u yóol yéetel ku na'aksik tu keléembal. **6** Ts'o'ole' kéen k'uchuk tu yotoche' ku t'anik u amigo'ob bey xan u vecino'obe' ku ya'alikti'ob: ‹Ki'imakchajak a wóole'ex tin wéetel tumen ts'o'ok in kaxtik le in walak' taman saatal ka'acho'›.[b] **7** Kin wa'alikte'exe' maas yaan u yantal ki'imak óolal te' ka'an yo'olal juntúul k'eban máak ku k'exik u tuukul[c] ke yo'olal 99 utsul máako'ob ma' k'a'abéet u k'exik u tuukulo'obi'.

8 Wa juntúul ko'olel yaan diez u p'éelal u taak'inil dracma* ti' chéen ba'ale' ku satik junp'éele', ¿máasa' ku t'abik junp'éel lámpara, ku míistik u yotoch yéetel ku xak'altik tubeel tak ken u kaxte? **9** Le kéen u kaxt túune' ku t'anik u amiga'ob yéetel u vecina'ob yéetel ku ya'alikti'ob: ‹Ki'imakchajak a wóole'ex tin wéetel tumen ts'o'ok in kaxtik le u taak'inil dracma in satmaj ka'acho'›. **10** Kin wa'alikte'exe' bey xan u ki'imaktal u yóol u ángelo'ob Dios le kéen u k'ex u tuukul juntúul k'eban máako'».[d]

11 Ka ts'o'oke' Jesúse' tu ya'alaj: «Juntúul máake' yaan ka'ach ka'atúul u paalal.

CAP 14

a Mt 19:27; Lu 9:62; Flp 3:7, 8

b Mt 5:13; Mr 9:50; Col 4:6

c Mt 13:43; Mr 4:9; Ap 2:29

CAP 15

d Mt 9:10, 11; Mr 2:15, 16; Lu 5:29, 30; 1Ti 1:15

Columna 2

a Eze 34:11, 16; Mt 18:12, 13; Lu 19:10

b Mt 18:14; Ro 12:15; 1Pe 2:25

c Eze 33:11; Lu 5:32

d Mt 9:13; Mr 2:17

15:8 * Junp'éel dracmae' óoli' leti'e bajux ku náajaltik máak ti' junp'éel k'iino'. Ilawil página 2691.

12 Le maas chichano' tu ya'alaj ti' u papá: ‹Papá, ts'áaten le jaats ti' le herencia ku tocarteno'›. Le taatatsil túuno' tu jatsajti'ob le ba'axo'ob yaanti'o'. **13** Ma' sen úuch ti' lelo' le paal maas chichano' tu molaj tuláakal le ba'alo'ob ts'a'abti'o' ka bin táanxel lu'umil ti' junp'éel náanach kaaj, te' túuno' tu bisaj junp'éel k'aak'as kuxtal yéetel tu xu'uxpaj le ba'axo'ob ts'a'abti'o'. **14** Ka ts'o'ok u láaj xupke' yanchaj junp'éel jach nojoch wi'ijil ti' tuláakal le lu'umilo', le xi'ipal túuno' káaj u máansik óotsilil. **15** Yo'olal lela' yanchaj tak u bin yiknal juntúul ti' u kajnáalilo'ob le lu'umo', ka túun túuxta'ab u kanáant k'éek'eno'ob tu kajtalil le máako'.[a] **16** Le xi'ipala' ku taaktal ka'ach u jaantik u yo'och le k'éek'eno'obo'; kex jach wi'ije' mix máak ts'áaik ba'al u jaante.

17 Ka k'a'aj u yiik'e' tu ya'alaj: ‹¡Le buka'aj máako'ob ku meyajo'ob yiknal in papáo' ya'ab waaj yaan utia'al u jaanto'ob, chéen ba'ale' tene' táan in kíimil yéetel wi'ij waye'! **18** Yaan in luk'ul waye' utia'al ka xi'iken tu yiknal in papá, kéen k'uchkene' yaan in wa'alikti': «Papá, ts'o'ok in k'ebantal tu contra Dios* bey xan ta contra. **19** Ma' tin náajmatik u ya'ala'al a hijoen. Tratarten je'ex juntúul ti' a j-meyajo'obe'»›. **20** Leti' túune' luk' te'elo' ka bin te' tu'ux yaan u papáo'. Desde náach u taale' ila'ab tumen u papáe' ka ch'a'ab óotsilil ti'. U papá túune' bin áalkabil tu yiknale' tu méek'e' ka tu ts'u'uts'aj. **21** Le xi'ipal túuno' tu ya'alajti': ‹Papá, ts'o'ok in k'ebantal tu contra Dios bey xan ta contra.[a] Ma' tin náajmatik u ya'ala'al a hijoen›. **22** Chéen ba'ale' le taatatsilo' tu ya'alaj ti' u esclavo'ob: ‹¡Séebkunte'ex!, jóo'se'ex junp'éel chowak nook', u maas ma'alobil, ka a take'exti', yéetel ts'áa'ex junp'éel anillo tu k'ab bey xan xanab tu yook. **23** Taase'ex xan le chan wakax polokkíinta'ano', kíimse'ex ka k-jaante'ex yéetel ko'one'ex beetik junp'éel fiesta. **24** Tumen le in hijoa' kimen ka'achi, chéen ba'ale' ka'a kuxlaji;[b] saatal ka'achi, chéen ba'ale' kaxta'abi›. Leti'ob túune' jach ki'imakchaj u yóolo'ob.

25 Le u hijo maas nojocho' ti' yaan ka'ach ich koole'. Le ka jo'op' u náats'al tu yiknal le najo' tu yu'ubaj táan u yúuchul paax yéetel óok'ot. **26** Leti' túune' tu t'anaj juntúul ti' le máaxo'ob ku meyajo'ob te' najo' ka tu k'áatajti' ba'ax le ku beeta'alo'. **27** Leti'e' tu ya'alajti': ‹A wíits'ine' ts'o'ok u suut, toj u yóol úuchik u suut, le o'olal a papáe' tu kíimsaj le chan wakax polokkíinta'ano' ka tu beetaj junp'éel fiesta›. **28** Chéen ba'ale' leti'e' p'u'uji yéetel ma' tu yóotaj ookli'. U papá túune' jóok'e' ka jo'op' u sen a'alikti' ka okok. **29** Leti'e' tu ya'alaj ti' u papá: ‹Tene' úuch káajak in meyajtikech bey juntúul esclavoe' yéetel

CAP 15

a Le 11:7, 8

Columna 2

a 2Cr 7:14
Sl 32:5
Sl 51:4
Pr 28:13
Lu 18:13
1Jn 1:9

b Ro 6:13
Ef 2:4, 5

15:18 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka'an».

mantats' kin beetik ba'ax ka wa'alik, chéen ba'ale' teche' mix juntéen ta ts'áajten juntúul chan chivo utia'al ka in jaant yéetel in amigo'ob. **30** Chéen ba'ale' chéen p'elak k'uchik le a hijo tu xu'uxupaj* yéetel x-k'eban ko'olelo'ob le ba'axo'ob yaantecho' teche' ta kíimsaj u jaant le chan wakax polokkíinta'ano'». **31** Leti' túune' tu ya'alajti': «Hijo, teche' mantats' way yanech tin wiknale' yéetel tuláakal le ba'axo'ob in tia'alo' a tia'al xan. **32** Chéen ba'ale' bejla'e' u k'iinil u ki'imaktal k-óol yéetel k-k'amik tubeel a wíits'in, tumen leti'e' kimen ka'achi, chéen ba'ale' ka'a kuxlaji. Saatal ka'achi, chéen ba'ale' kaxta'abi».

16 Jesús túune' tu ya'alaj xan ti' u discípulo'ob: «Juntúul ayik'al máake' yaan ka'ach juntúul máak kanáantik u ayik'alil. Le máaka' ta'ak u pool, a'ala'abe' chéen bey u xu'uxupik le ba'axo'ob yaan ti' u ts'uulilo'. **2** Le ts'uul túuno' tu t'anaj le máaka' ka tu ya'alajti': ‹Jach k'aas le ba'ax ku ya'ala'al ta wo'olalo'. K'ub cuenta ti' bix ts'o'ok a meyajtik le ba'axo'ob yaanteno' tumen yaan u xu'ulul a meyaj tin wotoch›. **3** Le j-kanan ayik'alil túuno' tu tuklaj: ‹¿Ba'ax túun ken in beete? In ts'uulile' yaan u lu'sikten le meyaj kin beetko', ts'o'ole' mina'anten u muuk'il utia'al in páanik lu'um, yéetel su'laken xan in k'áat caridad. **4** ¡Áan! In wojel ba'ax ken in beete, beyo' kéen lu'sa'akten meyaje' le máako'obo' yaan u k'amkeno'ob tu yotocho'ob›. **5** Leti' túune' tu t'anaj cada juntúul ti' le máaxo'ob p'axmil u ts'uulilo', ti' le yáaxo' tu ya'alaj: ‹¿Buka'aj a p'axmaj ti' in ts'uulil?›. **6** Leti'e' tu ya'alaj: ‹2,200 litros* u aceiteil oliva›. Le j-kanan ayik'alilo' tu ya'alajti': ‹Ch'a' le u ju'unil a p'aaxo' ka kulakech a jáan ts'íibt 1,100 litrosi'›. **7** Ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti' le uláak' juntúulo': ‹Kux túun teech, ¿buka'aj a p'axmaj?›. Leti'e' tu ya'alaj: ‹100 costalo'ob* trigo›. Le j-kanan ayik'alilo' tu ya'alajti': ‹Ch'a' le u ju'unil a p'aaxo' ka a ts'íibt 80 costalo'obi'›. **8** Le ts'uul túuno' tu ya'alaj jach ma'alob ba'ax tu beetaj le j-kanan ayik'alilo', tumen kex k'asa'ane' tu ye'esaj jach yaan u na'at. Kin wa'alikte'ex lelo' tumen le máaxo'ob yano'ob te' k'iino'oba' maas yaan u na'ato'ob ke le máaxo'ob yano'ob te' sáasilo',[a] tumen leti'obe' u yojlo'ob u tratarto'ob le u maasil máako'obo'.

9 Kin wa'alik xan te'ex: meyajnakte'ex le ayik'alilo'ob yaan te' yóok'ol kaab utia'al u yantalte'ex amigo'obo',[b] beyo' kéen p'áatak mina'ante'ex le ayik'alilo'oba' yaan a k'a'amle'ex te' lugaro'ob mix bik'in kun xu'ululti'obo'.[c] **10** Le máax ku ts'áaik u yóol u ts'o'okbes* ba'alo'ob

Columna 2

CAP 16

a Jn 12:36
Ef 5:8
1Te 5:5

b Mt 19:21
1Ti 6:17

c Mt 25:34
Lu 12:20, 21

15:30 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu jaantaj».

16:6 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «100 batos». Ilawil «Bato», página 2557. **16:7** *Junp'éel costale' ku bisik ka'ach 170 kilos. **16:10** *Wa «chúuka'an u yóol ti'».

mejentake' je'el xan u ts'áaik u yóol u ts'o'okbes nukuch ba'alo'obe', le máax ma'atech u ts'áaik u yóol u ts'o'okbes ba'alo'ob mejentake' ma'atech u ts'áaik u yóol u ts'o'okbes nukuch ba'alo'ob. **11** Le o'olale' wa te'ex ma' ta ts'áaik a wóole'ex utia'al ka meyajnakte'ex ma'alob le ayik'alilo'ob yaan te' yóok'ol kaaba', ¿máax túun kun k'ubéentikte'ex le ba'alo'ob maas ko'oj u tojolo'obo'? **12** Ts'o'ole' wa ma' tu meyajte'ex ma'alob le ba'alo'ob ma' a tia'ale'exo', ¿bix túun kun ts'aabilte'ex le ba'ax a'ala'an u ts'a'abalte'exo'?[a] **13** Mix máak je'el u páajtal u meyajtik* ka'atúul ts'uulo'obe', tumen yaan u p'ektik juntúuli' yéetel yaan u yaabiltik le uláak'o', wa yaan u biskuba yéetel juntúuli' yéetel yaan u náachtal ti' le uláak'o'. Ma' tu páajtal a meyajtike'ex Dios wa táan a meyajtike'ex le Ayik'alilo'».[b]

14 Le fariseo'ob túun jach uts tu yicho'ob taak'ino' táan ka'ach u yu'ubiko'ob tuláakal le ba'alo'oba' yéetel táan ka'ach u yuts'ik u ni'ob ti' Jesús.[c] **15** Le o'olale' leti'e' tu ya'alajti'ob: «Te'exe' ka wa'alike'ex tu táan u maasil jach ma'alob máake'ex,[d] chéen ba'ale' Diose' u k'aj óol a puksi'ik'ale'ex.[e] Le ba'ax jach nojba'al tu táan wíinike' mix ba'al tu táan Dios.[f]

16 Le ba'ax ku ya'alik le Ley yéetel le Profeta'obo' xu'ulo'ob tak tu k'iinil Juan. Desde te' k'iin je'elo' káaj u tsikbalta'al le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beet u Reino Dioso'. Tuláakal máake' táan u yilik u yokol te' Reinoo'.[a] **17** U jaajile' maas je'el u xu'ulul ti' le ka'an yéetel ti' le lu'umo' ke ka p'áatak ma' u béeytal junp'éel chan letra yaan ichil le Leyo'.[b]

18 Juntúul máak ku divorciarkuba ti' u yatan yéetel ku ts'o'okol u beel yéetel yaanale' ku k'ebantal,* le máax ku ts'o'okol u beel yéetel juntúul ko'olel u divorciarmuba ti' u yíichame' ku k'ebantal xan.[c]

19 Yaan ka'ach juntúul ayik'al máak ku búukintik ko'okoj nook',* yéetel sáamsamale' ku ki'imakkúuntik u yóol yéetel ma'alob ba'alo'ob. **20** Tu jool u yotoche' suuk ka'ach u bisa'al juntúul máak ku k'áatik caridad, u k'aaba'e' Lázaro. Le máaka' llagado ka'ach u wíinklil, **21** ts'o'ole' ku ts'íiboltik ka'ach u jaantik u p'úup'uyal le ba'axo'ob ku lúubul yáanal u mesa le ayik'al máako'. Tak le pek'o'ob ku náats'lo'ob ka'ach u léets'o'ob u llaga'obo'. **22** Ka máan k'iine' le máak ku k'áat caridado' kíimi, ka bisa'ab tumen le ángelo'ob tu tséel* Abraháno'.

Le ayik'al máak xano' kíime' ka mu'uki. **23** Le ayik'al máak túuno' le táan u sen

---

16:13 * Wa «u beetkuba esclavoil».

16:18 * Ich griegoe' te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' u k'ebantal máak yéetel máax ma' u núupi'. **16:19** * Wa «ku búukintik morado nook' de lino». **16:22** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu tseem Abrahán». Lela' u k'áat u ya'ale' jach yaabilta'an.

CAP 16

a Lu 12:48

b Mt 6:24

c Isa 53:3

d Mt 6:2
Mt 23:27, 28
Lu 18:9

e 1Sa 16:7
1Cr 28:9
2Cr 6:30

f 1Pe 5:5

Columna 2

a Mt 11:12, 13

b Mt 5:17, 18

c Mt 5:32
Mt 19:9
Mr 10:11, 12

mu'yaj te' Muknalo'* tu líi'saj u yiche' ka tu yilaj desde náachil Abrahán bey xan Lázaro tu yiknal. **24** Le ayik'al máak túuno' t'aanaje' ka tu ya'alaj: ‹Abrahán, in Yuum, ch'a'ten óotsilil, túuxt Lázaro u ch'ul u punta u dedo utia'al ka u síiskunt in waak', tumen táan in sen mu'yaj ichil le k'áak' ku sen tóoch'bala'›. **25** Abrahán túune' tu ya'alajti': ‹In paal, k'a'ajakteche' le kuxa'anecho' ta k'amaj ya'ab ba'alo'ob ma'alobtak, chéen ba'ale' Lázaroe' chéen mu'yaj tu beetaj. Beoraa' leti'e' ki'imak u yóol tin wiknal, pero teche' táan a mu'yaj. **26** Ts'o'ole' beoraa' ts'o'ok u ts'a'abal junp'éel nojoch yéetel taamkach jool chúumuk ti' to'one'ex, le o'olal le máaxo'ob yano'ob waye' kex u k'áato'ob bin ta wiknale'exe' ma' tu páajtal u beetko'ob, yéetel le máaxo'ob yano'ob te'elo' ma' tu páajtal u taalo'ob waye'›. **27** Le máak túuno' tu ya'alaj: ‹In Yuum, wa beyo' kin k'áatiktech ka a túuxt Lázaro tu yotoch in papá, **28** tumen yaan cinco u túulal in suku'uno'ob, wa ka xi'ik tu yiknalo'obe' je'el u tsolikti'ob tubeel ba'ax unaj u beetko'obe', beyo' ma' kun ooklo'ob xan te' lugar tu'ux ku sen mu'yaj máaka'›. **29** Chéen ba'ale' Abraháne' tu ya'alaj: ‹Si ti' yaan Moisés yéetel le Profeta'ob tu yiknalo'obo', u yu'ubo'ob le ba'ax ku ya'aliko'obo'›.[a] **30** Le máak túuno' tu ya'alaj: ‹Beyo', in yuum Abrahán, chéen ba'ale' ma' ken u beeto'ob u cuentail ba'ax ken u ya'alo'ob, pero wa ka líik'ik juntúul ti' le kimeno'ob utia'al ka xi'ik tu yiknalo'obo' jach je'el u k'exik u tuukulo'obe'›. **31** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajti': ‹Wa ma' tu yu'ubiko'ob Moisés[a] mix le Profeta'obo' kex ka líik'ik wa máax ichil le kimeno'obo' láayli' ma' ken u cha'ob u k'e'exel u tuukulo'obe'›».

17 Jesús túune' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: «Deporsi yaan u yantal ba'ax beetik u k'ebantal* máak. Chéen ba'ale', ¡yaj bix kun ts'o'okol le máax ku beetik u lúubul máak ti' k'ebano'! **2** Maas ma' yaj ka ch'uykíinta'ak junp'éel u nojoch tuunichil juuch' tu kaal yéetel ka pu'uluk te' k'áa'náabo' ke ka u beet u k'ebantal juntúul ti' le máaxo'ob beyo'ob mejen paalalo'.[b] **3** Jach ilawile'ex ba'ax ka beetke'ex. Wa a suku'un ku k'ebantal ta contrae' beet u yilik ma' ma'alob le ba'ax tu beeto'.[c] Wa ku k'exik u tuukule' perdonarte.[d] **4** Kex wa siete u téenel ti' junp'éel k'iin k'ebanchaj ta contra yéetel siete u téenel ku taal ta wiknal táan u ya'alik: ‹Perdonarten tu yo'olal le ba'ax tin beeto'›, teche' unaj a perdonartik».[e]

5 Le apóstolo'ob túuno' tu ya'alo'ob ti' Yuumtsil: «Beet u maas yantalto'on fe».[f] **6** Yuumtsil túune' tu ya'alaj: «Wa a feje'ex buka'aj

CAP 16

a Dt 18:18
Lu 24:25-27

Columna 2

a Jn 5:46

CAP 17

b Mt 18:6
Mr 9:42

c Pr 17:10

d Le 19:17
Mt 18:15

e Isa 55:7
Mt 6:12
Mt 18:21, 22
Col 3:13
1Pe 4:8

f Mr 9:23, 24
Heb 12:2

16:23 * Ilawil página 2572.

17:1 * Wa «u t'óochpajal».

CAP 17

je'ex junp'éel u chan semillail mostazae' je'el u páajtal a wa'alike'ex ti' le nuxi' che'a': ‹Jok a mootso'obe' ka xi'ikech a pak'aba te' k'áa'náabo›, leti' túune' yaan u beetik.[a]

7 Ko'ox a'alike' juntúul ti' te'exe' yaan juntúul u esclavo táan u meyaj ich k'áax wa táan u kanan taman, le kéen suunak tu meyaje', ¿je'el wa u ya'alikti', ‹ko'oten, jáan kulen janal›? **8** ¿Máasa' ma'atan? Ba'axe' ku ya'alikti': ‹Beet wa ba'ax utia'al in cenarte, yéetel ts'áa a mandil ka a jáal in wo'och; páa't u ts'o'okol in janal, le kéen ts'o'okke' teche' je'el u páajtal a jaantik yéetel a wuk'ik wa ba'axe'›. **9** ¿Máasa' ma' ken u ts'áa u diosbo'otikil ti' u esclavo úuchik u beetik tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alaj ka u beeto'? **10** Te'ex xane' kéen ts'o'okok a beetke'ex tuláakal le ba'ax a'ala'ante'exo' a'ale'ex: ‹To'one' esclavo'on mix ba'al k-biilal. Le ba'ax ts'o'ok k-beetko' leti'e ba'ax unaj k-beetko'›».[b]

11 Le táan u bin Jesús Jerusaléno' máan naats' ti' Samaria yéetel ti' Galilea. **12** Le táan ka'ach u yokol ti' junp'éel chan kajtalilo' ila'ab tumen diez máako'ob yaan lepra ti'ob, le máako'oba' p'áato'ob wa'atal chan náach.[c] **13** Ts'o'ole' k'a'am t'aanajo'obe' ka tu ya'alo'ob: «¡Jesús, j-Ka'ansaj, ch'a'to'on óotsilil!». **14** Jesús túune' le ka tu yilo'obe' tu ya'alajti'ob: «Xeene'ex utia'al ka ila'ake'ex tumen le sacerdote'obo'».[d] Le táan túun u bino'obo' luk' le lepra ti'obo'.[a] **15** Juntúul ti' leti'obe' le ka tu yilaj ts'o'ok u yutstale' suunaji, leti'e' táan ka'ach u taal u k'a'am alabartik Dios. **16** Ka k'uche' tu xóolk'abtuba tu táan Jesúse' ka tu ts'áaj u diosbo'otikil ti', ts'o'ole' le máaka' samaritano.[b] **17** Jesús túune' tu ya'alaj: «Tu diezil ts'a'ako'ob, ¿máasa'? ¿Tu'ux túun ts'o'ok le uláak' nueveo'? **18** ¿Chéen wa le máak táanxel lu'umil suunaj u alabart Diosa'?». **19** Ka túun tu ya'alaj ti' le máako': «Líi'kech ka xi'ikech, tu yo'olal a feje' ts'o'ok a wutstal».[c]

20 Juntéenjeake' le fariseo'obo' tu k'áato'ob ti' Jesús ba'ax k'iin ken taalak u Reino Dios,[d] leti' túune' tu ya'alajti'ob: «Kéen taalak u Reino Diose' ma' tuláakal máak kun ilki'. **21** Mix máak kun a'alik: ‹¡Ilawile'ex, way yane'!›. Mix máak xan kun a'alik: ‹¡Te' yano'!›. Tumen u Reino Diose' chúumuk ti' te'ex yaan».[e]

22 Ka túun tu ya'alaj ti' le discípulo'obo': «Yaan u k'uchul u k'iinil a ts'íiboltik a wilke'ex junp'éel ti' le k'iino'ob way yaan u Paal máako', chéen ba'ale' ma' ken a wile'ex. **23** Yaan u ya'ala'alte'ex: ‹¡Ilawile'ex, te' yano'!›. Yaan xan u ya'ala'alte'ex: ‹¡Ilawile'ex, way yane'!›. Chéen ba'ale' ma' a jóok'le'ex mix a bine'ex tu paacho'ob.[f] **24** Tumen je'ex le cháak kéen léembalnak chíika'an u yila'al u sáasil desde ti' u tséel le ka'an tak ti' uláak' u tséelo' bey xan kun chíikpajal[g] u Paal máako'.[h] **25** Chéen

Columna 2

a Mt 17:20 Mt 21:21 Mr 11:23
b 1Co 9:16
c Le 13:45, 46
d Le 14:2-4 Dt 24:8 Mt 8:3, 4 Lu 5:13, 14
a 2Re 5:1, 14
b 2Re 17:24 Jn 4:9
c Mt 9:22 Mr 5:34 Lu 7:50
d Mt 24:3
e Mt 12:28 Mt 21:5
f Mt 24:23 Mr 13:21 Lu 21:8 1Jn 4:1
g Mt 24:27
h Da 7:13

ba'ale' yáaxe' yaan u beeta'al u sen mu'yaj yéetel yaan u p'ekta'al tumen le generacióna'.[a] **26** Je'ex úuchik tu k'iiniloʼob Noée'[b] bey xan kun úuchul tu k'iiniloʼob kéen chíikpajak u Paal máako'.[c] **27** Te' k'iino'ob je'elo' le máakoʼobo' táan ka'ach u janaloʼob, u yuk'uloʼob, u ts'oʼokol u beeloʼob yéetel táan ka'ach u ts'oʼoksa'al u beeloʼob, bey úuchik tak le k'iin ka ook Noé ichil le arcao'.[d] Taal túun le Búulkabalo' ka láaj xu'ulsa'abti'ob.[e] **28** Yaan xan u yúuchul je'ex úuchik tu k'iiniloʼob Lote'.[f] Te' k'iino'ob je'elo' le máakoʼobo' táan ka'ach u janaloʼob, u yuk'uloʼob, u maanoʼob, u koonoloʼob, u paak'aloʼob yéetel u beetkoʼob najoʼob. **29** Chéen ba'ale' le k'iin ka jóok' Lot ti' u kaajil Sodomae' k'áax k'áak' yéetel azufre desde te' ka'ano' ka tu xu'ulsaj ti' tuláakloʼob.[g] **30** Bey xan kun úuchul te' k'iin ken chíikpajak u Paal máako'.[h]

31 Te' k'iin je'elo' le máax tia'an yóo' naje' ma' u yéemel u ch'a' le u nu'ukuloʼob p'áatoʼob ich najo'. Le máax tia'an ich koole' ma' u suut u ch'a' le ba'axoʼob tu p'ataj paachilo'. **32** K'a'ajakte'ex u yatan Lot.[i] **33** Le máax táan u yilik u salvartik u kuxtale' yaan u perdertik, chéen ba'ale' le máax ku perdertik u kuxtale' yaan u salvartik.[j] **34** Kin wa'alikte'exe' te' áak'ab je'elo' kex ka'atúul máakoʼob chilikbaloʼob ti' junp'éel camae' juntúule' yaan u bisa'al, chéen ba'ale' le uláak' juntúuloʼ yaan u p'a'atal.[k] **35** Kex ka'atúul koʼolelo'ob táan u juuchʼoʼob ti' junp'éel molinoe' juntúule' yaan u bisa'al, chéen ba'ale' le uláak' juntúuloʼ yaan u p'a'atal». **36** *— **37** Le discípuloʼob túuno' tu k'áatoʼobti': «Yuumtsil, ¿tu'ux túun kun úuchul?». Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Le tu'ux yaan u wíinklil le kimeno' ti' xan ken u much'uba le águila'oboʼ».[a]

18 Jesúse' utia'al u ye'esik ti' u discípuloʼob ba'axten unaj u oraroʼob mantats' yéetel ma' u xu'ulul u beetkoʼobe' tu tsikbaltajti'ob lela':[b] **2** «Ti' junp'éel kaaje' yaan ka'ach juntúul juez ma' u ch'a'amaj saajkil ti' Diosi' yéetel ma'atech u ch'a'ik óotsilil ti' mix máak. **3** Te' kaaj xano' yaan ka'ach juntúul koʼolel kimen u yíichami', leti'e' ma' tu xu'ulul ka'ach u bin u ya'al ti' le juezo': ‹Ilawil ka beeta'akten justicia yoʼolal le ba'ax ku beeta'alteno'›. **4** Tu káajbale' le juezo' ma' tu yóoti', chéen ba'ale' ka ts'oʼoke' káaj u tuklik: ‹Kex ma' in ch'a'amaj saajkil ti' Dios yéetel kex ma'atech in ch'a'ik óotsilil ti' mix máake' **5** yaan in wilik ka beeta'ak justicia ti' le koʼolela', tumen sáamsamal táan u taal u molestarten. Wa ma' in beetke' yaan u náaksik in wóol yéetel le ba'axoʼob ma' tu xu'ulul u k'áatkoʼ›».[c] **6** Yuumtsil túune' tu ya'alaj: «¿Ta wu'uye'ex ba'ax tu ya'alaj le juez

---

17:36 * Yaan úuchben ts'íiboʼob ich griegoe' ma'atech u taaskoʼob le versículoa', lela' ku ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'.

CAP 17

a Mr 8:31 Mr 9:31 Lu 9:22

b Gé 6:5

c Mt 24:37-39

d Gé 7:7

e Gé 7:17, 21

f Gé 19:15

g Gé 19:24, 25

h 1Co 1:7 2Te 1:7, 8

i Gé 19:17, 26

j Mt 10:39 Mt 16:25 Mr 8:35 Lu 9:24 Jn 12:25

k Mt 24:40, 41

Columna 2

a Mt 24:28

CAP 18

b Ro 12:12 Ef 6:18 Flp 4:6 Col 4:2 1Te 5:17

c Lu 11:7, 8

kex k'asa'an máako'? **7** Kux túun Dios, ¿ma' wa maas je'el u beetik justicia ti' le máaxo'ob u yéeymo'? Kex táan u k'áat óolalo'ob ti' leti' bul k'iin yéetel bul áak'abe'[a] leti'e' ma'atech u náakal u yóol ti' leti'ob.[b] **8** Kin wa'alikte'exe' Diose' tu séeba'anil ken u yil ka beeta'akte'ex justicia. Chéen ba'ale' kéen k'uchuk u Paal máake', ¿jach wa tu jaajil yaan u kaxtik máako'ob way lu'um yaanti'ob junp'éel fe beya'?».

9 Ti' jujuntúul máako'ob ku tukliko'ob jach ma'alob ba'ax ku beetko'ob yéetel ku taasko'ob mix ba'alil u maasil máako'obe' leti'e' tu tsikbaltajti'ob lela': **10** «Ka'atúul máako'obe' bino'ob orar te' temploo', juntúule' fariseo yéetel uláak' juntúulo' ku cobrartik impuesto. **11** Le fariseoo' wa'alaje' ka jo'op' u orar ichil u puksi'ik'al táan u ya'alik: ‹In Dios, kin ts'áaiktech gracias tumen ma' beyen je'ex le máako'ob ku yookolo'obo', je'ex le k'asa'an máako'obo', le máako'ob ku tusik u núupo'obo',* yéetel tumen ma' beyen je'ex le máak ku cobrartik impuestoa'. **12** Tene' kin ayunar ka'atéen ti' junp'éel semana yéetel kin ts'áaik u diezmoil tuláakal le ba'axo'ob ku yantalteno'›.[c] **13** Chéen ba'ale' le máak cobrartik impuestoo' náach p'áat wa'atal yéetel ma' u k'áat mix tak u líi's u yich te' ka'ano', ba'axe' táan ka'ach u loxik u tseem yéetel táan ka'ach u ya'alik: ‹Ki'ichkelem Yuum, ch'a'ten óotsilil, tumen j-k'eban máaken›.[a] **14** Kin wa'alikte'exe' le máaka' ka luk' te' temploo' maas ma'alob yanil tu táan Dios ke le fariseoo'.[b] Le máax ku taaskuba nojba'alile' yaan u mixba'alkúunta'al, chéen ba'ale' le máax ku mixba'alkúuntkubae' yaan u nojba'alkúunta'al».[c]

15 Le máako'ob túuno' káaj u taasko'ob u mejen paalalo'ob tu yiknal Jesús utia'al ka u bendecirto'ob, chéen ba'ale' le discípulo'obo' le ka tu yilo'ob lela' káaj u k'eyko'ob le máako'obo'.[d] **16** Pero Jesúse' tu t'anaj le mejen paalalo'ob tu yiknalo', ka tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: «Ma' a k'atike'ex u beel le mejen paalalo', cha'ex u taalo'ob tin wiknal, tumen u Reino Diose' u tia'al máako'ob je'ex leti'obe'.[e] **17** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' le máax ma' tu k'amik u Reino Dios je'ex u beetik juntúul chan paale' junpuli' ma' kun ookli'».[f]

18 Juntúul gobernantee' tu k'áataj ti' Jesús: «Utsul j-Ka'ansaj, ¿ba'ax k'a'abéet in beetik utia'al in k'amik kuxtal mina'an u xuul?».[g] **19** Jesúse' tu ya'alajti': «¿Ba'axten ka wa'alik utsen? Mix máak uts, chéen Dios.[h] **20** Teche' a wojel le Leyo' ku ya'alik: ‹Ma' a tusik a núup,*[i] ma' a kíimsik máak,[j] ma' a wookol,[k] ma' a tuus kéen a beet a testigoil ti' wa ba'ax,[l] yéetel unaj a respetartik a papá yée-

CAP 18

a Ap 6:9, 10

b 2Pe 3:9

c Mt 23:23

Columna 2

a Sl 51:1-3

b Isa 66:2
Mt 21:28-31

c Isa 2:11
Mt 23:12
Snt 4:6
1Pe 5:5

d Mt 19:13-15
Mr 10:13-16

e 1Pe 2:2

f Mt 18:3
Mr 10:15

g Mt 19:16-22
Mr 10:17-22
Lu 10:25-28

h Mt 19:17
Mr 10:18

i Éx 20:14
Dt 5:18

j Éx 20:13
Dt 5:17

k Éx 20:15
Dt 5:19

l Éx 20:16
Dt 5:20

18:11, 20 * Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil juntúul íichamtsil wa juntúul atantsil yéetel máax ma' u núupi'.

tel a maama»».[a] **21** Le máaka' tu ya'alaj: «Tuláakal lela' desde tin chichnil kin beetik». **22** Le ka tu yu'ubaj Jesús lela' tu ya'alajti': «Láayli' yaan junp'éel ba'ax ku bineltik a beetke': kon tuláakal le ba'axo'ob yaantecho' ka a síi u tojol ti' le óotsilo'obo', beyo' yaan u yantaltech ayik'alilo'ob te' ka'ano'. Le kéen ts'o'okke' ka taal tin paach».[b] **23** Le ka tu yu'ubaj lela' le máako' lúub u yóol, tumen jach ayik'al ka'achi.[c]

24 Jesús túune' tu paktaj le máako' ka tu ya'alaj: «¡Jach túun istikyaj kun ooklo'ob tu Reino Dios le máaxo'ob yaan taak'in ti'obo'![d] **25** U jaajile' maas séeb je'el u máan juntúul camello tu chan joolil junp'éel u púuts'il chuuye' ke ka okok juntúul ayik'al máak tu Reino Dios».[e] **26** Le máaxo'ob u'uyo' tu ya'alo'ob: «Wa beyo', ¿máax túun je'el u páajtal u salvarkubae'?».[f] **27** Leti'e' tu ya'alaj: «Le ba'axo'ob ma' tu páajtal u beetik wíinike', Diose' je'el u páajtal u beetke'».[g] **28** Pedro túune' tu ya'alaj: «Ilawile, to'one' ts'o'ok k-p'atik tuláakal le ba'axo'ob yaanto'on ka'acho' yéetel ts'o'ok k-taal ta paach».[h] **29** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Tu jaajil kin wa'alikte'exe' le máax ts'o'ok u p'atik u yotoch, u yatan, u suku'uno'ob, u taata'ob wa u paalal tu yo'olal u Reino Diose'[i] **30** yaan u k'amik u maas ya'abil te' k'iino'oba' yéetel te' túumben yóok'ol kaabo' yaan u yantalti' kuxtal mina'an u xuul».[j]

CAP 18

a Éx 20:12 Dt 5:16 Ro 13:9 Ef 6:2

b Mt 6:20 Mt 19:21 Mr 10:21 Lu 12:33 1Ti 6:18, 19

c Mt 19:22 Mr 10:22

d Pr 11:28 Mt 19:23 Mr 10:23, 24 1Ti 6:9

e Mt 19:24 Mr 10:25

f Mt 19:25

g Mt 19:26 Mr 10:27

h Mt 19:27

i Mt 19:28, 29 Mr 10:29, 30

j Ap 2:10

Columna 2

a Mt 16:21 Mt 20:17-19 Mr 10:32-34

b Mt 27:2 Hch 3:13

c Sl 22:7

d Isa 50:6

e Isa 53:5, 7

f Mr 10:33, 34 Lu 9:22

g Mt 20:29-34 Mr 10:46-52

31 Jesús túune' tu bisaj junpáayil le 12 apóstolo'obo' ka tu ya'alajti'ob: «¡Ilawile'ex! Táan k-bin Jerusalén, te'elo' yaan u béeychajal* tuláakal le ba'ax u ts'íibtmaj le profeta'ob tu yo'olal u Paal máako'.[a] **32** Leti'e' yaan u k'u'ubul ti' le máako'ob ma' judío'obo',[b] yaan u p'a'asta'al,[c] yaan u po'opoch'a'al, yaan u túuba'al[d] **33** yéetel yaan u ja'ajats'a'al. Le kéen ts'o'okke' yaan u kíimsa'al,[e] chéen ba'ale' tu yóoxp'éel k'iine' yaan u líi'sa'al».[f] **34** Chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu na'ato'ob ba'ax u k'áat u ya'al mix junp'éel ti' le ba'alo'oba', tumen ta'aka'abti'ob. Leti'obe' ma' tu na'ato'ob le ba'ax a'ala'abti'obo'.

35 Le ka náats' Jesús tu kaajil Jericóe' tu jáal le bejo' ti' kulukbal ka'ach juntúul máak ch'óopi', leti'e' táan ka'ach u k'áat caridad.[g] **36** Le máak túuna' tu yu'ubaj táan u máan ya'abkach máako'ob te'elo', le o'olal káaj u k'áatik ba'ax ku yúuchul. **37** Ka a'ala'abti': «¡Táan u máan Jesús le Nazarenoo'!». **38** Leti' túune' káaj u k'a'am a'alik: «¡Jesús, u Paal* David, ch'a'ten óotsilil!». **39** Le máaxo'ob ku bino'ob táanilo' káaj u sen a'aliko'obti' ka u mak u chi', chéen ba'ale' leti'e' káaj u maas k'a'am a'alik: «¡U Paal David, ch'a'ten óotsilil!». **40** Jesús túune' je'eli, ka tu ya'alaj ka taasa'ak le máak tu yiknalo'. Le ka náats'

18:31 * Wa «u chúukpajal». **18:38** * Ich griegoe' le t'aana' u k'áat xan u ya'al «ch'i'ibal» wa «áabil».

le máak tu yiknalo' Jesúse' tu k'áatajti': **41** «¿Ba'ax a k'áat ka in beet ta wo'olal?». Leti'e' tu ya'alaj: «Yuumtsil, in k'áat ka suunak u sáasilil in wich». **42** Jesús túune' tu ya'alajti': «Suunak u sáasilil a wich. Yo'olal a feje' ts'o'ok a wutstal».[a] **43** Te' súutuko' le máako' suunaj u sáasilil u yiche' ka jo'op' u bin tu paach Jesús[b] táan u alabartik Dios. Tuláakal xan u kajnáalilo'ob le kaajo' ka tu yilo'ob lela' tu alabarto'ob Dios.[c]

19 Jesús túune' ook Jericóe' ka máan ichil le kaajo'. **2** Te' túuno' ti' yaan ka'ach juntúul ayik'al máak ku k'aaba'tik Zaqueoi', leti'e' u nojchil le máaxo'ob cobrartik impuesto'obo'. **3** Zaqueoe' u k'áat ka'ach u yil máax le Jesús ku ya'ala'alo', chéen ba'ale' tumen kabal u baakele' ma' tu páajtal ka'ach u yilik Jesús ichil le ya'abkach máako'obo'. **4** Leti' túune' áalkabnaje' ka máan táanil yéetel na'ak tu k'ab junkúul higuera utia'al ka u yil Jesús tumen jach ta'aytak ka'ach u máan te'elo'. **5** Le ka k'uch Jesús te'elo' tu líi'saj u yiche' ka tu ya'alajti': «Zaqueo, éemkech tu séeba'anil, tumen bejla'e' yaan in p'áatal ta wotoch». **6** Leti'e' éem tu séeba'anile' ka tu k'amaj yéetel ki'imak óolal tu yotoch. **7** Le ka tu yilaj le máako'ob lela' káaj u x-mukul t'aano'ob táan u ya'aliko'ob: «Le máaka' tu k'ubéentuba tu yotoch juntúul k'eban máak».[d] **8** Zaqueo túune' wa'alaje' ka tu ya'alaj ti' Jesús: «Yuumtsil, ¡ilawile!, táanchumuk ti' le ba'axo'ob yaanteno' kin ts'áaik ti' le óotsilo'obo', yéetel tuláakal le ba'ax tin woklaj ti' wa máaxe'* kin sutik kantéen u maas ya'abil ti'».[a] **9** Jesús túune' tu ya'alaj: «Te' k'iina' ts'o'ok u taal salvación yóok'ol le naja', tumen le máaka' láayli' xan u paal* Abraháne'. **10** U Paal máake' taal u kaxt yéetel u salvart le máaxo'ob saatlo'obo'».[b]

11 Jesúse' naats' yanil ka'ach ti' Jerusalén, le o'olal le máako'ob u'uyik ka'ach u tsikbalo' tu tuklo'obe' u Reino Diose' yaan u téek chíikpajal te' súutuk je'elo',[c] le beetik Jesúse' tu ya'alajti'ob: **12** «Juntúul máak síij ichil u familia reyo'obe' nuka'aj viajar ka'ach ti' junpéel náanach lu'umil[d] utia'al ka ts'a'abak u beet u reyil, kéen ts'o'okke' ku suut. **13** Antes u bine' leti'e' tu t'anaj diez u túulal u esclavo'obe' ka tu t'oxajti'ob diez bolsas taak'in* yéetel tu ya'alajti'ob: ‹Meyajte'ex tak ken suunaken›.[e] **14** Le máako' p'ekta'an ka'ach tumen u yéet kaajalo'ob. Leti'ob túune' tu túuxto'ob junjaats máako'ob te' lu'um tu'ux kun bino' utia'al ka u ya'alo'ob: ‹To'one' ma' k-k'áat ka u beet u reyil le máaka'›.

15 Ka máan k'iine' le ka ts'o'ok u ts'a'abal u beet u

CAP 18

a Lu 7:50
Lu 17:19

b Mt 20:34

c Lu 5:26

CAP 19

d Mt 9:11
Lu 5:30
Lu 15:2

Columna 2

a Éx 22:1
Le 6:4, 5

b Eze 34:16
Mt 9:13
Mt 15:24
Lu 15:4
Ro 5:8
1Ti 1:15

c Hch 1:6

d Mt 25:14
Mr 13:34
Jn 18:36

e Mt 25:15

19:8 *Wa «le ba'ax tin woklaj ti' wa máax tu yo'olal junp'éel tuuse'».
19:9 *Ich griegoe' le t'aana' u k'áat xan u ya'al «ch'i'ibal» wa «áabil».
19:13 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez minas». Ilawil «Mina», página 2571.

reyile' suunaje' ka tu t'anaj le máaxo'ob ti' tu ts'áaj le taak'ino' utia'al ka u yojéelt buka'aj tu náajalto'ob tu yéetel.[a] **16** Taal túun le yáax esclavoo' ka tu ya'alaj: ‹Yuumtsil, yéetel le taak'in ta ts'áajteno' tin náajaltaj diez bolsas taak'in›.*[b] **17** Ka túun tu ya'alajti': ‹¡Jach ma'alob ba'ax ta beetaj, teche' jach meeyjilech! Ta we'esaj chúuka'an a wóol a ts'o'okbes junp'éel ba'al chichan, le o'olale' kin ts'áaiktech autoridad tu yóok'ol diez kaajo'ob›.[c] **18** Ka ts'o'oke' taal le u ka'atúulo' ka tu ya'alaj: ‹Yuumtsil, yéetel le taak'in ta ts'áajteno' tin náajaltaj cinco bolsas taak'in›.*[d] **19** Leti' túune' tu ya'alajti': ‹Ti' teech xane' kin k'ubik cinco kaajo'ob›. **20** Chéen ba'ale' taal uláak' juntúule' ka tu ya'alaj: ‹Yuumtsil, je'el le taak'in* ta ts'áajtena', tin to'aj yéetel junxéet' nook'e' ka tin líi'saj. **21** Lela' tin beetaj tumen saajken ti' teech yéetel tumen in wojel jach ts'íikech. Teche' ka bin a k'áat taak'in tu'ux ma' a ts'aamaj líi'sbili' yéetel ka jooch tu'ux ma' paak'alnajechi'›.[e] **22** Le rey túuno' tu ya'alajti': ‹K'asa'an máak, ta juunal ta takaj a pool. Wa a wojel jach ts'íiken, kin k'áatik taak'in tu'ux ma' tin ts'áaj líi'sbil yéetel kin jooch tu'ux ma' paak'alnajene',[f] **23** ¿ba'axten túun ma' ta woksaj in taak'in te' bancoo'? Beyo' kéen k'uchkene' ts'o'ok ka'ach in cobrartik pa'te' yéetel u interésile'›.

24 Le rey túuno' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob wa'alakbalo'ob te'elo': ‹Lu'se'ex le taak'in ti'o' ka a ts'áa'ex ti' le máax yaanti' diez bolsas taak'ino'›.*[a] **25** Chéen ba'ale' leti'obe' tu ya'alo'obti': ‹¡Yuumtsil, si ti' leti'e' yaan diez bolsas taak'in!›.* **26** Le reyo' tu ya'alajti'ob: ‹Kin wa'alikte'exe' le máax yaanti'e' yaan u ts'a'abal u maasil ti', chéen ba'ale' le máax mina'anti'e' tak le buka'aj yaanti'o' yaan u lu'sa'alti'.[b] **27** Ts'o'ole' le in enemigo'ob ma' u k'áato'ob ka in beet in reyil tu yóok'olo'obo' taase'exo'ob tin táane' ka a kíimse'exo'ob›».

28 Ka ts'o'ok u ya'alik le ba'alo'oba' Jesúse' tu ch'a'jo'oltaj u bin Jerusalén. **29** Le tia'an Jesús te' tu Montañail le Olivo'ob,[c] naats' ti' Betfagué yéetel ti' Betaniae', tu ya'alaj ti' ka'atúul u discípulo'ob:[d] **30** «Xeene'ex te' kajtalil ka wilke'exa', le kéen ookke'exe' yaan a wilke'ex juntúul táankelem burro k'axa'ani', juntúul burro mix máak yáax nat'mil. Wach'e'exe' ka a taase'ex. **31** Chéen ba'ale' wa yaan máax ku k'áatikte'ex: ‹¿Ba'axten ka wach'ike'ex le burroo'?›, te'exe' unaj a wa'alike'exti': ‹Yuumtsil a'alto'on ka k-bisti'›». **32** Le máaxo'ob túuxta'abo'obo' bino'obe' ka tu yilo'ob le táankelem burro jach je'ex úuchik u ya'ala'alti'obo'.[e] **33** Chéen ba'ale' le táan u wach'iko'obo' u yuumilo'obe'

CAP 19
a Mt 25:19
b Mt 25:20, 21
c Lu 16:10
d Mt 25:22, 23
e Mt 25:24
f Mt 25:26, 27

Columna 2
a Mt 25:28
b Mt 13:12
Mt 25:29
Mr 4:25
Lu 8:18
c Hch 1:12
d Mt 21:1-3
Mr 11:1-6
e Mt 21:6, 7

19:16, 24, 25 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «diez minas». **19:18** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «cinco minas». **19:20** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «mina».

tu ya'alo'obti'ob: «¿Ba'axten táan a wach'ike'ex le burroo'?». **34** Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Yuumtsil a'alto'on ka k-bisti'». **35** Ka túun tu biso'ob le táankelem burro yiknal Jesúso', ka tu jayláantaj u nook'o'ob tu yóok'ol, ts'o'ole' ka tu na'akso'ob Jesúsi'.[a]

36 Je'ex u bin u náats'al Jesús Jerusaléne' bey xan u bin u jayláantik u nook' le máako'ob te' bejo'.[b] **37** Chéen p'elak náats'ik te' bej tu'ux ku yéemel máak ti' u Montañail le Olivo'obo' tuláakal le discípulo'obo' káaj u ki'imaktal u yóolo'ob yéetel jo'op' u k'a'am alabarko'ob Dios yo'olal tuláakal le nukuch ba'alo'ob ts'o'ok u yilko'obo'. **38** Leti'obe' jo'op' u ya'aliko'ob: «¡Alabarta'ak le máax ku taal bey Rey tu k'aaba' Jéeobao'! ¡Yanak nojoch jeets'elil te' ka'ano', yéetel alabarta'ak le Máax yaan tu maas ka'anlil le ka'ano'!».[c] **39** Chéen ba'ale' jujuntúul ti' le fariseo'ob yano'ob ichil le ya'abkach máako'obo' tu ya'alo'obti': «J-Ka'ansaj, a'al ti' a discípulo'ob ka u mak u chi'ob».[d] **40** Jesús túune' tu ya'alaj: «Kin wa'alikte'exe' wa leti'ob ma' u t'aano'obe' leti'e tuunicho'ob kun t'aano'obo'».

41 Le jach ta'aytak u yokol Jerusaléno' tu paktaj le kaajo' ka jo'op' u yok'ol tu yo'olal.[e] **42** Leti'e' tu ya'alaj: «Tene' jach in k'áat ka'ach ka a na'at le ba'axo'ob je'el u beetik u yantaltech jeets'elilo', chéen ba'ale' beoraa' ts'o'ok u ta'aka'alo'ob ti' a wicho'ob.[f] **43** Tumen yaan u taal u k'iinile' le máaxo'ob p'ekmilecho' yaan u pak'iko'ob ta ba'pach che'ob yaan u punta'ob yéetel yaan u ba'atelo'ob ta contra.[a] **44** Leti'obe' yaan u jéenp'uchkecho'ob pa'te' yéetel a paalal.[b] Yaan u láaj nikecho'ob, junpuli' ma' ken u p'ato'ob mix junp'éel tuunich tu yóok'ol uláak' tuunich,[c] tumen ma' ta ts'áaj cuenta ba'ax k'iin ka máan ilbil ba'ax ka beetki'».

45 Ka túun ook te' temploo' ka jo'op' u jóo'sik le máaxo'ob ku koonolo'obo'.[d] **46** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «U T'aan Diose' ku ya'alik: ‹In wotoche' yaan u ya'ala'alti' u najil oración›,[e] chéen ba'ale' te'exe' ts'o'ok a sutke'ex u lugaril utia'al u ta'akikuba j-ookolo'ob».[f]

47 Jesúse' sáamsamal u ka'ansaj ka'ach te' temploo'. Chéen ba'ale' le u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le escriba'ob bey xan u nuuktakil le kaajo' táan ka'ach u yilko'ob bix je'el u kíimsko'obe'.[g] **48** Pero ma' tu kaxtiko'ob ka'ach bix je'el u beetko'obe' tumen tuláakal le kaajo' tia'an ka'ach tu ba'pach utia'al u ch'enxikintik ba'ax ku ka'ansike'.[h]

20 Juntéenjeak le tia'an Jesús te' temploo' káaj u ka'ansik le máako'obo' yéetel tu tsikbaltajti'ob le ba'alo'ob ma'alobtak ku taal u k'iino'. Te' súutuko' náats' u nuuktakil le sacerdote'ob, le escriba'ob bey xan u nuuktakil le kaajo' **2** ka tu ya'alo'obti': «A'alto'on bix u páajtal a beetik le ba'alo'oba'

CAP 19

a Zac 9:9 Mr 11:7-10 Jn 12:14, 15

b Mt 21:8

c Sl 118:26 Mt 21:9 Mr 11:9

d Mt 21:15 Jn 12:19

e Jn 11:35

f Isa 6:9, 10 Mt 13:14

Columna 2

a Dt 28:52 Da 9:26 Lu 21:20

b Lu 23:28, 29

c Mt 24:2 Mr 13:2 Lu 21:6

d Mt 21:12 Mr 11:15, 16

e Isa 56:7

f Jer 7:11 Mt 21:13 Mr 11:17 Jn 2:16

g Mr 11:18

h Mr 12:37 Lu 21:38

wa máax ts'áatech u páajtalil a beetko'ob».[a] **3** Jesúse' tu núukajti'ob: «Teen xane' yaan ba'ax ken in k'áatte'ex. Núuke'exten lela': **4** ¿Máax ts'áa páajtalil ti' Juan utia'al u ts'áaik okja', Dios* wa le máako'obo'?». **5** Leti'ob túune' káaj u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «Wa k-a'alik de ke Diose' leti'e' yaan u ya'alik: ‹¿Ba'axten túun ma' ta creerte'exi'?›. **6** Chéen ba'ale' wa k-a'alik de ke leti'e máako'obo' tuláakal le kaajo' yaan u muruxtuntiko'on, tumen jach u yojlo'obe' Juane' juntúul profeta».[b] **7** Ka túun tu ya'alo'ob ma' u yojlo'obi'. **8** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Teen xane' ma' ken in wa'alte'ex bix u páajtal in beetik le ba'alo'oba'».

9 Leti' túune' tu tsikbaltaj ti' le máako'ob lela': «Juntúul máake' tu pak'aj uva tu parcelae'[c] ka tu ts'áaj alquilarbil ti' uláak' máako'ob utia'al ka u meyajto'ob, ts'o'ole' ka jóok' viaje táanxel lu'umil. Te'elo' p'áat ya'abkach k'iino'obi'.[d] **10** Le ka k'uch u k'iinil le cosechao' tu túuxtaj juntúul u esclavo yiknal le máaxo'ob meyajtiko' utia'al ka ts'a'abakti' junjaats u yich le paak'alo'. Chéen ba'ale' le máako'obo' ka ts'o'ok u sen ja'ajats'ko'obe' tu cha'ajo'ob u bin yéetel ma' tu ts'áajo'ob mix ba'al ti'i'.[e] **11** Chéen ba'ale' le u yuumil le paak'alo' tu túuxtaj uláak' juntúul esclavo. Le esclavo xana' ja'ajats'a'abi, po'opoch'a'abi, ts'o'ole' ka tojolch'inta'abi yéetel ma' ts'a'ab mix ba'al ti'i'. **12** Kex beyo' tu túuxtaj uláak' juntúul esclavo tu yiknalo'ob, u yóoxtúulo'. Le máako'obo' tu loobilto'ob xan le esclavoa', ts'o'ole' ka tu xáakch'into'ob. **13** Ka túun tu ya'alaj u yuumil le paak'alo': ‹¿Ba'ax túun ken in beete? Yaan in túuxtik in hijo, le máax in yaabiltmo'.[a] Ma' xaane' leti'e' je'el u respetarko'obe'›. **14** Chéen ba'ale' le máaxo'ob meyajtik le parcelao' ka tu yilo'obe' káaj u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: ‹Lela' leti'e máax kun tia'alintik le parcelao'.* Ko'otene'ex, ko'one'ex kíimsik utia'al ka p'áatakto'on le parcelao'›. **15** Leti'ob túune' tu jóo'so'ob paachil ti' le parcelao' ka tu kíimso'ob.[b] ¿Ba'ax túun kun beetbilti'ob tumen u yuumil le paak'alo'? **16** Leti'e' yaan u taal, yaan u kíimsik le máako'oba' yéetel yaan u ts'áaik le parcela ti' uláak' máako'ob utia'al ka u meyajto'obo'».

Le máako'obo' ka tu yu'ubo'ob lela' tu ya'alo'ob: «¡Mix bik'in ka úuchuk junp'éel ba'al beyo'!». **17** Chéen ba'ale' leti'e' tu pakto'obe' ka tu ya'alajti'ob: «¿Ba'ax túun u k'áat u ya'al le ba'ax ts'íibta'ana'?: ‹Le tuunich ma' tu yóotaj u ch'a'a le máaxo'ob beetik le najo' leti'e nojoch tuunich yéeya'ab utia'al u cimientoil* le najo'›.[c] **18** Tuláakal le máax kun lúubul

20:4 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka'an».

20:14 *Ich griegoe' u k'áat u ya'al «le herenciao'». **20:17** *Wa «u chuunpak'il».

CAP 20

a Mt 21:23-27 Mr 11:27-33

b Lu 7:29

c Isa 5:7

d Mt 21:33-41 Mr 12:1-9

e 2Re 17:13, 14 2Cr 36:15, 16 Hch 7:52 Heb 11:36, 37

Columna 2

a Mt 17:5 Jn 3:16

b Hch 3:15

c Sl 118:22 Isa 28:16 Mt 21:42, 44 Mr 12:10, 11 Hch 4:11 1Pe 2:7

yóok'ol le tuunicha' yaan u xe'exet'pajal.[a] Yaan u xiixtal le máax kun lúubul le tuunich tu yóok'ola'».

19 Te' súutuk je'elo' le escriba'ob yéetel u nuuktakil le sacerdote'obo' tu yóoto'ob u macho'ob Jesús, tumen tu ts'áajo'ob cuentae' ti' leti'ob ku tuukul ka tu tsikbaltaj lelo', chéen ba'ale' saajko'ob ka'ach ti' le kaajo'.[b] **20** Ka ts'o'ok u jach ilko'ob ba'ax ku beetik Jesúse' tu contratarto'ob ta'akumbail jujuntúul máako'ob utia'al ka u taasuba'ob bey utsul máako'obe'. Le máako'oba' unaj ka'ach u beetko'ob u ya'alik Jesús junp'éel ba'ax ma' ma'alobi',[c] beyo' je'el u páajtal u takiko'ob u pool ti' le autoridado' yéetel u k'ubko'ob tu k'ab le gobernadoro'. **21** Le máako'ob túuna' tu ya'alo'obti': «J-Ka'ansaj, k-ojel ka wa'alik u jaajil, ma'alob a ka'ansaj yéetel ka k'amik tuláakal máak, ts'o'ole' ka ka'ansik u jaajil yo'olal u beel Dios. **22** Teche' bix a wilik, ¿ma'alob wa ka k-bo'ot impuesto ti' César, wa ma'?». **23** Chéen ba'ale' Jesúse' tumen tu ts'áaj cuenta chéen taak u probarta'ale' tu ya'alajti'ob: **24** «E'ese'exten junp'éel denario. ¿Máax ku chíikpajal te'ela' yéetel máax k'aaba' ts'íibta'ani'?». Leti'obe' tu núuko'ob: «César, yéetel u k'aaba' xan ts'íibta'ani'». **25** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Je'elo', bo'ote'ex túun ti' César le ba'axo'ob u tia'al Césaro',[d] chéen ba'ale' ti' Diose' bo'ote'ex le ba'axo'ob u tia'al Dioso'».[a] **26** Le máako'ob túuno' ma' páajchaj u beetko'ob u ya'alik Jesús mix junp'éel ba'al ma' ma'alobi'. Leti'obe' jach ja'ak' u yóolo'ob yo'olal le ba'ax tu núukajo', le o'olal ma' tu ya'alo'ob mix ba'ali'.

27 Ka ts'o'oke' taal jujuntúul saduceo'ob yiknal Jesús. Le máako'oba' ku ya'aliko'ob ma' kun ka'a kuxkíintbil le kimeno'obo'.[b] Leti'obe' tu ya'alo'obti':[c] **28** «J-Ka'ansaj, Moisése' tu ts'íibtajto'on: ‹Wa u suku'un juntúul máak ku kíimil táanil ti' u yantal u paalale' le máaka' k'a'abéet u ts'o'okol u beel yéetel le atantsil utia'al ka yanak u paalal u suku'uno'›.[d] **29** Yanchaj túun siete suku'untsilo'ob; le yáax juntúulo' ts'o'ok u beel, chéen ba'ale' kíim táanil ti' u yantal u paalal. **30** Bey xan úuchik ti' le u ka'atúulo'; **31** le u yóoxtúulo' ts'o'ok u beel xan yéetel le ko'olelo'. Tuláakal túun le siete suku'untsilo'obo' bey xan tu beetilo'obo', chéen ba'ale' kíimo'ob táanil ti' u yantal u paalalo'ob. **32** Tu ts'ooke' kíim xan le ko'olelo'. **33** Le kéen ka'a kuxkíinta'ako'obe', ¿máakalmáak ti' leti'ob kun p'áatal yéetel le ko'olelo'? Tumen tu sieteil ts'o'ok u beelo'ob tu yéetel».

34 Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Le máako'ob yaan way lu'ume'* ku ts'o'okol u beelo'ob, **35** chéen ba'ale' le máaxo'ob ku náajmatiko'ob le túumben yóok'ol kaab yéetel ku náaj-

CAP 20

a Isa 8:14, 15

b Mt 21:45, 46 Mr 12:12

c Mt 22:15-22 Mr 12:13-17

d Ro 13:7 Tit 3:1 1Pe 2:13

Columna 2

a Mt 22:21 Mr 12:17

b Hch 23:8

c Mt 22:23-28 Mr 12:18-23

d Gé 38:7, 8 Dt 25:5, 6

20:34 * Wa «U paalal le yóok'ol kaaba'».

matiko'ob u ka'a kuxkíinta'alo'obo' ma' kun ts'o'okol u beelo'ob.[a] **36** Ts'o'ole' ma' xan kun páajtal u kíimlo'ob, tumen yaan u p'áatlo'ob je'ex le ángelo'obo'. Leti'ob xane' yaan u k'uchul u beetuba'ob u paalal Dios tumen yaan u ka'a kuxkíinta'alo'ob.* **37** Le kimeno'obo' yaan u ka'a kuxkíinta'alo'ob, tak Moisése' bey tu ye'esil te' tu tsikbalil le chan che' ku tóoch'bal u k'áak'ilo'. Te'elo' tu ya'ale' Jéeobae' ‹u Dios Abrahán, u Dios Isaak yéetel u Dios Jacob›.[b] **38** Utia'al leti'e' le máako'oba' kuxa'ano'ob, tumen leti'e' ma' u Dios kimeno'obi', ba'axe' u Dios máaxo'ob kuxa'ano'ob».[c] **39** Le ka tu yu'ubo'ob lela' jujuntúul escriba'obe' tu ya'alo'obti': «J-Ka'ansaj, jach ma'alob le ba'ax ta wa'alo'». **40** Le ka ts'o'oke' mix juntúul ti' leti'ob táab u k'áat uláak' wa ba'ax ti' Jesús.

41 Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten túun le máako'obo' ku ya'aliko'obe' Cristoe' u paal* David?[d] **42** Si tak Davide' tu libroil Salmose' tu ya'alaj: ‹Jéeobae' tu ya'alaj ti' in Yuumtsil: «Kulen tin x-no'oj k'ab **43** utia'al ka a páa't in ts'áaik a enemigo'ob bey junp'éel k'áanche' utia'al a ts'áaik a wooko'obe'».›[e] **44** Wa David ku ya'alik Yuumtsil ti' le Cristoo', ¿ba'axten túun ku ya'ala'al u paal?».

20:36 * Wa «u paalal le ka'a kuxtalo'». **20:41** * Ich griegoe' le t'aana' u k'áat xan u ya'al «ch'i'ibal» wa «áabil».

CAP 20

a Mt 22:29, 30 Mr 12:24, 25

b Éx 3:2, 6 Mt 22:31-33 Mr 12:26, 27

c Mt 22:32

d Mt 22:41-46 Mr 12:35-37

e Sl 110:1 Hch 2:34, 35

Columna 2

a Mt 23:2, 6, 7 Mr 12:38-40

CAP 21

b Mr 12:41

c Mr 12:42

d Mr 12:43, 44 2Co 8:12

e Mt 22:37

45 Le táan u yu'uba'al u tsikbal tumen tuláakal le kaajo' Jesúse' tu ya'alaj ti' le discípulo'obo': **46** «Kanáantaba'ex ti' le escriba'obo', tumen leti'obe' uts tu t'aan u máano'ob yéetel u chowak nook'o'ob, uts tu t'aan ka taasa'ako'ob nojba'alil te' k'íiwiko'obo', uts tu t'aan u kutalo'ob te' silla'ob yano'ob táanil te' sinagoga'obo' bey xan u kutalo'ob janal te' lugaro'ob maas ma'alobtako'.[a] **47** Ku tokiko'ob xan le ba'axo'ob yaan ti' le viuda'obo' yéetel ku xáantal táan u beetik u oracióno'ob chéen utia'al ka ila'ako'ob. Leti'obe' maas yaj le castigo kun ts'aabilti'obo'».

21 Jesús túune' ka tu líi'saj u yiche' tu yilaj bix u jalk'esa'al taak'in tumen le ayik'al máako'ob te' tu nu'ukulilo'ob le taak'in ku si'ibilo'.[b] **2** Te'elo' tu yilaj xan juntúul ko'olel óotsil yéetel kimen u yíicham, leti'e' táan ka'ach u jalk'esik ka'ap'éel mejen taak'in jach junp'íit u tojolo'obi'.*[c] **3** Jesús túune' tu ya'alaj: «Tu jaajil kin wa'alikte'exe' le ko'olel kimen u yíichama', kex óotsile', maas ya'ab tu ts'áaj ke le tu jalk'esaj tuláakal le u maasil máako'obo'.[d] **4** Tumen tuláakal le máako'oba' tu ts'áajo'ob chéen le buka'aj tu yalabtaji'obo', chéen ba'ale' le ko'olela' kex jach óotsile' tu ts'áaj tuláakal le buka'aj yaanti' utia'al u kuxtalo'».[e]

21:2 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ka'ap'éel leptón». Ilawil «Leptón», página 2569.

5 Ka ts'o'oke' jujuntúul máako'obe' káaj u t'aano'ob ti' bix jats'utskíinta'anil le templo yéetel jats'uts tuunicho'ob bey xan yéetel le ba'alo'ob k'uba'ano'ob ti' Dioso'.[a] **6** Le o'olal Jesúse' tu ya'alaj: «Tuláakal le ba'axo'ob ka wilke'exa' yaan u k'uchul u k'iinil u láaj ni'ikil, ma' kun p'atbil tuunich tu yóok'ol uláak' tuunich».[b] **7** Leti'ob túune' tu k'áato'obti': «J-Ka'ansaj, ¿jach ba'ax k'iin ken úuchuk le ba'alo'oba', yéetel ba'ax kun e'esik nuka'aj úuchul tuláakal le ba'alo'oba'?».[c] **8** Jesúse' tu ya'alaj: «Kanáantaba'ex utia'al ma' a tu'usle'ex,[d] tumen ya'ab máako'ob kun taalo'ob tin k'aaba' táan u ya'aliko'ob: ‹Teen le Cristoo›, yéetel: ‹Ts'o'ok u náats'al le k'iin a'ala'ano›. Te'exe' ma' a bine'ex tu paacho'ob.[e] **9** Ts'o'ole' kéen a wu'uye'ex táan u ba'ate'el le kaajo'ob yéetel táan wo'och'-lantáambalo'obe'* ma' a sajaktale'ex. Tumen yáax leti'e ba'alo'ob kun úuchlo'oba', chéen ba'ale' u xuul yóok'ol kaabe' ma' tu séeba'anil kun taali'».[f]

10 Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Junp'éel kaaje' yaan u ba'ate'el tu contra uláak' kaaj,[g] yéetel junp'éel reinoe' yaan u ba'ate'el tu contra uláak' reino.[h] **11** Yaan u sen tíitkuba le lu'umo', ti' jejeláas tu'uxo'obe' yaan u yantal k'aak'as k'oja'anilo'ob yéetel yaan u p'áatal mina'an ba'al jaantbil.[i] Yaan xan u yúuchul ba'alo'ob ken u beet u sen ja'ak'al u yóol máak, yéetel yaan u yila'al nukuch señalo'ob ku taalo'ob te' ka'ano'.

12 Chéen ba'ale' táanil ti' u yúuchul tuláakal le ba'alo'oba' yaan a ch'a'pachta'ale'ex[a] yéetel yaan a ma'achle'ex utia'al ka k'u'ubke'ex te' sinagoga'ob bey xan te' cárcelo'obo'. Yaan xan a bisa'ale'ex tu táan reyo'ob yéetel gobernadoro'ob yo'olal in k'aaba'.[b] **13** Lela' yaan u ts'áaik tu'ux a wa'alike'ex ba'ax ka creerke'ex. **14** Le o'olale' ch'a'tukle'ex ichil a puksi'ik'ale'ex ma' ken a ensayarte'ex ba'ax ken a wa'ale'ex utia'al a defenderkaba'ex,[c] **15** tumen tene' yaan in ts'áaikte'ex na'atil bey xan ba'ax ken a wa'ale'ex. Beyo' tuláakal le máaxo'ob p'ekmile'exo' ma' kun páajtal u ya'aliko'ob wa ma' jaaj ba'ax ka wa'alike'exi', mix kun páajtal u ba'atelt'aano'ob ta wéetele'ex.[d] **16** Ts'o'ole' yaan tak a k'u'uble'ex tumen a taata'ex, a suku'une'ex, a láak'tsile'ex yéetel tumen a amigo'ex, yéetel jujuntúul ti' te'exe' yaan a kíimsa'ale'ex.[e] **17** Yaan xan a p'ekta'ale'ex tumen tuláakal máak yo'olal in k'aaba'.[f] **18** Kex beyo' mix junkúul u tso'otsel a poole'ex ken a perderte'ex.[g] **19** Wa ku chúukpajal a wóole'exe' yaan a salvartik a kuxtale'ex.[h]

20 Ts'o'ole' kéen a wile'ex jelekbal le soldado'ob tu ba'pach Jerusaléno'[i] ojéelte'ex ts'o'ok u náats'al u k'iinil u xu'ulsa'alti'.[j] **21** Le máaxo'ob túun yano'ob Judeao' púuts'ko'ob utia'al ka xi'iko'ob

21:9 * Wa «u líik'il le máako'ob utia'al ba'atelo'».

CAP 21

a Mt 24:1, 2 Mr 13:1, 2

b Lu 19:44

c Mt 24:3 Mr 13:4

d 2Ti 3:13 1Jn 4:1 Ap 12:9

e Mt 24:4, 5 Mr 13:5, 6

f Mt 24:6 Mr 13:7

g Ap 6:4

h Mt 24:7 Mr 13:8

i Hch 11:28 Ap 6:8

Columna 2

a Jn 16:2

b Mt 10:17, 18 Mt 24:9 Mr 13:9 Hch 25:23 Ap 2:10

c Lu 12:11, 12

d Mr 13:11 Hch 6:8, 10

e Miq 7:6 Mr 13:12, 13 Hch 7:59

f Mt 10:22 Mt 24:9

g Mt 10:29, 30 Lu 12:6, 7

h Mt 24:13 Ro 5:3, 4 Heb 10:36 2Pe 1:5, 6

i Lu 19:43

j Da 9:26 Mt 23:37, 38 Mt 24:15, 16

te' montaña'obo',[a] le máaxo'ob yano'ob chúumuk Jerusaléne' luk'ko'obi', yéetel le máaxo'ob yano'ob naats' ti' le kaajo' ma' u yookslo'obi'. **22** Tumen lelo'oba' u k'iinilo'ob u beeta'al justicia utia'al ka béeychajak tuláakal le ba'axo'ob ts'íibta'ano'. **23** ¡Óotsil le ko'olelo'ob embarazada'obo' bey xan le táan u ts'aa chu'ucho'ob te' k'iino'ob je'elo'![b] Tumen yaan u sen mu'yaj máak* yéetel Dios e' yaan u castigartik le kaaja'. **24** Yaan u kíimsa'alo'ob yéetel espada, yéetel yano'obe' yaan u bisa'alo'ob táanxel lu'umilo'ob[c] utia'al ka p'áatko'ob bey esclavo'obe'. Jerusaléne' yaan u pepe'cha'ata'al tumen le kaajo'obo'* tak ken ts'o'okok le k'iino'ob ts'a'an ti' le kaajo'obo'.*[d]

25 Yaan xan u yila'al señalo'ob ti' le K'iin yéetel ti' le Lunao' bey xan ti' le estrella'obo'.[e] Ts'o'ole' u kajnáalilo'ob le kaajo'obo' yaan u mu'yajo'ob tumen ma' ken u yojéelto'ob bix je'el u púuts'lo'ob le kéen juumnak yéetel le kéen p'u'ujuk le k'áa'náabo'. **26** Le máako'obo' yaan u desmayaro'ob tumen jach saajko'ob yo'olal le ba'alo'ob ku taal u k'iinil u yúuchul way lu'ume', tumen tak le nukuch ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano' yaan u tíita'alo'ob. **27** Leti' túun ken ila'ak u taal u Paal máak[f] ichil junp'éel múuyal yéetel u páajtalil bey xan yéetel u ki'ichkelmil.[a] **28** Chéen ba'ale' kéen káajak u yúuchul le ba'alo'oba' toj wa'alene'ex yéetel líi's a poole'ex, tumen ts'o'ok u náats'al u k'iinil a jáalk'abta'ale'ex».

29 Ka ts'o'oke' tu tsikbaltajti'ob lela': «Ilawile'ex le higuera yéetel le u maasil che'obo'.[b] **30** Kéen a wile'ex táan u loolankilo'obe' te'exe' a wojle'ex ts'o'ok u náats'al u k'iinil u yichankilo'ob. **31** Bey túun xano' kéen a wile'ex u yúuchul le ba'alo'oba' ojéelte'exe' naats' yanik u Reino Dios. **32** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' le generacióna' junpuli' ma' kun xu'ulul wa ma' úuchuk tuláakal le ba'alo'oba'.[c] **33** Tumen maas je'el u xu'ulul ti' le ka'an yéetel ti' le lu'um ke ka p'áatak ma' u béeytal le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'aliko'.[d]

34 Chéen ba'ale' jach kanáantaba'ex utia'al ma' u sen chu'upul a puksi'ik'ale'ex ikil u píitmáan a janale'ex, ikil u píitmáan a wuk'ule'ex,[e] bey xan yo'olal u chi'ichnakilo'ob le kuxtala'.[f] Beyo' ma' kun ja'ak'al a wóole'ex le kéen téek taalak le k'iin ta wóok'ole'ex ichil u chan súutuko'. **35** Tumen yaan u p'áatal bey junp'éel léech le kéen taalake',[g] yéetel yaan u taal yóok'ol tuláakal u kajnáalilo'ob yóok'ol kaab. **36** Le o'olale' ma' a weenle'ex,[h] ba'axe' k'áat óolnene'ex tuláakal súutukil,[i] beyo' yaan u béeytal a púuts'le'ex ti' tuláakal le ba'axo'ob a'ala'an kun úuchla' yéetel yaan a p'áatle'ex wa'atal tu táan u Paal máak».[j]

CAP 21

a Mr 13:14

b Mt 24:19 Mr 13:17 Lu 23:28, 29

c Dt 28:64 Da 9:26

d Da 4:25

e Mt 24:29 Mr 13:24, 25

f Da 7:13

Columna 2

a Mt 24:30 Mr 13:26 Ap 1:7

b Mt 24:32, 33 Mr 13:28, 29

c Mt 24:34 Mr 13:30

d Mt 24:35 Mr 13:31

e Isa 5:11, 12 Ro 13:13

f Pr 11:4 Mt 6:25 1Ti 6:8

g 1Te 5:2, 3 2Pe 3:10

h Mt 25:13 Mr 13:33 1Co 16:13 1Pe 5:8

i Ro 12:12 Ef 6:18 1Pe 4:7

j Mt 24:42 Mr 13:35 Ap 6:16, 17 Ap 16:15

21:23 * Wa «yaan u yantal nojoch mu'yajil yóok'ol le lu'uma'». **21:24** * Wa «le j-táanxel lu'umilo'obo'».

37 De k'iine' Jesúse' ku ka'ansaj ka'ach te' temploo', chéen ba'ale' de áak'abe' ku jóok'ole' ku bin u k'ubéentuba* te' montaña ku k'aaba'tik u Montañail le Olivo'obo'. **38** Ja'atskab túune' tuláakal u kajnáalilo'ob le kaajo' ku bino'ob ka'ach te' templo u yu'ubo'ob u tsikbalo'.

22 Le ma' ya'ab u bin[a] utia'al u beeta'al u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo',* le ku k'aaba'tik Pascuao',[b] **2** u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le escriba'obo' táan ka'ach u kaxtiko'ob junp'éel bix je'el u kíimsko'ob Jesúse',[c] chéen ba'ale' saajko'ob ka'ach ti' le kaajo'.[d] **3** Satanás túune' ook tu puksi'ik'al Judas, le máax ku k'aaba'tik Iscarioteo', leti'e' juntúul ka'ach ti' le 12 apóstolo'obo'.[e] **4** Judas túune' bin t'aan yéetel u nuuktakil le sacerdote'ob bey xan yéetel u nuuktakil le máaxo'ob kanáantik le temploo', ka tu tsikbaltaj tu yéetelo'ob bix je'el u k'ubik Jesús tu k'abo'obe'.[f] **5** Leti'ob túune' jach ki'imakchaj u yóolo'ob yéetel tu ya'alo'ob je'el u ts'áaiko'ob u taak'inil plata ti'e'.[g] **6** Judase' tu ya'alaj ma'alob le buka'aj kun ts'aabilti'o', ka túun káaj u kaxtik u súutukil utia'al u traicionartik Jesús le kéen p'áatak ka'ach mina'an ya'abkach máako'ob tu yiknalo'.

21:37 * U k'áat u ya'ale' ku bin u k'ubéentuba ti' junp'éel ti' le kaajo'ob yaan te' montañao'. **22:1** * Ilawil «U Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'», página 2584.

CAP 22

a Éx 12:3, 6

b Le 23:5-8 Lu 22:7 Jn 13:1

c Lu 9:22

d Mt 21:45, 46 Mt 26:3-5 Mr 14:1, 2 Lu 20:19

e Mt 26:14-16 Mr 14:10, 11 Jn 6:70 Jn 13:2, 27 Hch 1:16, 17

f Jn 13:18

g Zac 11:12

Columna 2

a Éx 12:14, 18 Dt 16:1, 2 Mt 26:17 Mr 14:12

b Éx 12:8

c Mt 26:18, 19 Mr 14:13-16

d Mt 26:20 Mr 14:17

7 Le ka k'uch u k'iinil u jaanta'al le Waaj Mina'an u Levadurailo', u k'iinil tu'ux ku kíimsa'al u ba'alche'il le Pascuao',[a] **8** Jesúse' tu ya'alaj ti' Juan yéetel ti' Pedro: «Xeene'ex, ka a beete'ex u jaanlil le Pascua utia'al k-jaante'exo'».[b] **9** Leti'obe' tu k'áato'obti': «¿Tu'ux a k'áat ka k-beete?». **10** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Le kéen ookke'ex te' kaajo' yaan a wilke'ex juntúul máak táan u bisik junp'éel jarro* chuup yéetel ja'. Xeene'ex tu paach tak te' naj tu'ux kun ookslo'.[c] **11** Te'exe' yaan a wa'alike'ex ti' u yuumil le najo': ‹Le j-Ka'ansajo' tu túuxto'on k-a'altech: «¿Tu'ux yaan le cuarto tu'ux je'el u páajtal in jaantik le Pascua yéetel in discípulo'obo'?»›. **12** Leti' túune' yaan u ye'esikte'ex junp'éel nuxi' cuarto yaan ka'anal, tu'ux yaan tuláakal ba'ax k'a'abéeti'. Ti' túun ka a beete'ex le janalo». **13** Leti'ob túune' bino'obe' ka tu yilo'ob jach je'ex úuchik u ya'ala'alti'obo', ka tu listokíinto'ob tuláakal ba'ax k'a'abéet utia'al le Pascuao'.

14 Ka túun k'uch u yorail le cenaro' leti'e' kulaj yiknal le mesa yéetel u apóstolo'obo',[d] **15** ka tu ya'alajti'ob: «¡Buka'aj in ts'íiboltmil in jaantik le Pascua ta wéetele'ex táanil ti' in sen mu'yajo'! **16** Tu jaajil kin wa'alikte'exe' ma' ken in jaant tu ka'atéen tak ken béeychajak tuláakal ba'al tu Reino Dios». **17** Ts'o'ole' tu ch'a'aj junp'éel

22:10 * Wa «p'úul».

copae' tu ts'áaj gracias ti' Diose' ka tu ya'alaj: «Ch'a'ex lela' ka a máanse'ex ichile'ex, **18** tumen kin wa'alikte'exe' desde bejla'e' ma' ken in wuk' tu ka'atéen u k'aab le uvao' tak ken k'uchuk u Reino Dios».

19 Tu ch'a'aj xan junp'éel waaje'[a] ka tu ts'áaj gracias ti' Dios, ka ts'o'oke' tu xet'aj le waajo' ka tu ts'áajti'ob táan u ya'alik: «Lela' u k'áat u ya'al in wíinklil[b] kun k'ubbil ta wo'olale'ex.[c] Seguernak a beetke'ex lela' utia'al a k'a'ajsikene'ex».[d] **20** Bey xan tu beetaj yéetel le copa ka ts'o'ok u janalo'obo', ka tu ya'alajti'ob: «Le copaa' u k'áat u ya'al le túumben pacto[e] ku beeta'al yo'olal in k'i'ik'el[f] kun wekbil ta wo'olale'exo'.[g]

21 Chéen ba'ale' le máax kun traicionarkeno' u ts'aamaj u k'ab naats' ti' teen yóok'ol le mesao'.[h] **22** U Paal máake' yaan u kíimil je'ex a'ala'anilo'.[i] Chéen ba'ale', ¡óotsil le máax kun traicionarko'!».[j] **23** Le apóstolo'ob túuno' káaj u k'áatko'ob tu baatsilo'ob jach máax ichilo'ob ta'aytak u traicionartik Jesús.[k]

24 Chéen ba'ale' káaj xan u ba'atelt'antiko'ob máax u maas nojchil ichilo'ob.[l] **25** Le o'olal Jesúse' tu ya'alajti'ob: «U reyilo'ob le kaajo'obo' ku taaskuba'ob nojba'alil yóok'ol le kaajo'obo', yéetel le máaxo'ob yaan autoridad ti'obo' ku taaskuba'ob nojba'alil le kéen a'ala'ak jach ku beetko'ob uts ti' le máako'obo'.[m] **26** Chéen ba'ale' te'exe' ma' a beetkaba'ex je'ex leti'obo',[a] ba'axe' le máax maas nojoch ichile'exo' u beetuba je'ex juntúul máax maas chichane',[b] le máax xan ku beetik u nojchile' u meyajt u maasil. **27** Tumen ¿máax u maas nojchil: le máax jáalik le janalo' wa le ku kutal janalo'? ¿Máasa' leti'e ku kutal janalo'? Kex beyo' tene' ti' yanen chúumuk ti' te'ex je'ex le máax ku jáalik a wo'oche'exo'.[c]

28 Te'exe' ts'o'ok a p'áatle'ex tin wiknal[d] tak te' súutukilo'ob táan in probarta'alo'.*[e] **29** Je'ex in Taata ts'o'ok u beetik junp'éel pacto tin wéetele' tene' kin beetik xan junp'éel pacto ta wéetele'ex utia'al u ts'a'abalte'ex junp'éel Reino.[f] **30** Beyo' te'exe' yaan a kutale'ex janal tin wéetel tin Reino[g] yéetel yaan a kutale'ex ti' trono'ob[h] utia'al ka a juzgarte'ex u 12 tribu'ob Israel.[i]

31 Simón, Simón, ¡ilawile!, Satanáse' ts'o'ok u k'áatik ka cha'abakti' u sen tíitke'ex je'ex u beeta'al ti' le trigoo'.[j] **32** Chéen ba'ale' tene' ts'o'ok in sen k'áat óolal ti' Dios utia'al ma' u sa'ata-al a fe.[k] Teech túune' kéen suunakeche' líi's u yóol a suku'uno'ob».[l] **33** Simón túune' tu ya'alajti': «Yuumtsil, tene' listoen utia'al in bin ta wéetel te' cárcelo' wa tak utia'al ka kíimken ta wéetel».[m] **34** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti': «Pedro, kin wa'alikteche' táanil ti' u k'aay juntúul t'eel bejla'e', teche'

22:28 * Wa «u túunta'al in wóolo'».

CAP 22

a Éx 12:8
b 1Co 10:16
c Heb 10:10 1Pe 2:24
d Mt 26:27, 28 Mr 14:23, 24 1Co 11:23-25
e Jer 31:31 Heb 7:22 Heb 8:8
f Éx 24:8
g Heb 9:13, 14 1Pe 1:18, 19
h Sl 41:9 Mt 26:21 Mr 14:18 Jn 13:21
i Isa 53:7, 8 Da 9:26 Hch 4:27, 28
j Mt 26:24
k Mt 26:22 Mr 14:19 Jn 13:22
l Mr 9:34 Lu 9:46
m Mt 20:25-27 Mr 10:42-44

Columna 2

a 1Pe 5:2, 3
b Lu 9:46-48
c Mt 20:28 Jn 13:3-5 Flp 2:5-7
d Jn 6:67, 68
e Heb 4:15
f Da 7:27 Lu 12:32 2Ti 2:12 Heb 12:28 Snt 2:5 Ap 1:6
g Lu 13:29 Jn 17:24
h 1Co 6:2 Ap 2:26, 27 Ap 3:21 Ap 20:6
i Mt 19:28
j Mt 26:31 Mr 14:27 1Pe 5:8
k Jn 17:15
l Heb 12:12
m Mt 26:33 Mr 14:29 Jn 13:37

óoxtéen ken a wa'al ma' a k'aj óoleni'».[a]

35 Jesúse' tu ya'alaj xan ti'ob: «Le ka tin wa'alajte'ex ka xi'ike'ex yéetel ma' a biske'ex mejen bolsa'ob,* mix sáabukaan, mix uláak' a xaanabe'exe',[b] ¿máasa' mix ba'al tu bineltajte'ex?». Leti'obe' tu ya'alo'ob: «¡Jaaj, mix ba'al!». **36** Ka túun tu ya'alajti'ob: «Chéen ba'ale' beoraa', le máax yaanti' mejen bolsa'obe' u ch'a'e yéetel u ch'a' xan u sáabukaan. Le máax mina'an u espadae' u kon u nook' utia'al ka u man junp'éeli'. **37** Tumen kin wa'alikte'exe' ti' teen kun béeytal le ba'ax ts'íibta'ana': ‹Leti'e' ila'ab bey juntúul k'asa'an máake'›.[c] Le ba'ax ts'íibta'an tin wo'olalo' táan u béeychajal».[d] **38** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Yuumtsil, ¡ilawile!, te'ela' yaan ka'ap'éel espada'ob». Leti'e' tu núukaj: «Yaan yéetel lelo'».

39 Ka jóok' túune' je'ex suukile' bin tu Montañail le Olivo'obo'. U discípulo'ob xane' bino'ob tu paach.[e] **40** Ka k'ucho'obe' Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Orarnene'ex utia'al ma' a lúuble'ex ti' k'eban».[f] **41** Leti' túune' náachchaj junp'íit ti' leti'obe'* ka xolaje' ka jo'op' u orar **42** táan u ya'alik: «In Yuum, wa a k'áate' lu'sten le copaa'. Chéen ba'ale' ma' u beeta'al ba'ax in k'áat, ba'axe' beeta'ak ba'ax a k'áat».[a] **43** Ka túun chíikpaj juntúul ángele' ka tu líi'saj u yóol Jesús.[b] **44** Chéen ba'ale' leti'e' tumen jach chi'ichnakchaja'an yéetel yaachaja'an u yóole' káaj u maas orar yéetel u jaajil u yóol.[c] U k'íilkab xane' suunaj bey k'i'ik' ku ch'áajal te' lu'umo'. **45** Ka ts'o'ok u orare' suunaj yiknal u discípulo'obe' ka tu yilaj táan u weenlo'ob, tumen jach ka'ana'ano'ob yéetel jach triste'ob.[d] **46** Ka túun tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten ka weenle'ex? Líik'ene'ex yéetel orarnene'ex utia'al ma' a lúuble'ex ti' k'eban».[e]

47 Le ma' ts'o'okok u t'aano' taal ya'abkach máako'ob te'elo', táanil ti' leti'obe' ti' ku taal ka'ach Judas, juntúul ti' le 12 apóstolo'obo'. Leti'e' náats' yiknal Jesús utia'al u ts'u'uts'ik.[f] **48** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti': «Judas, ¿yéetel junp'éel ts'u'uts' ka traicionartik u Paal máak?». **49** Le máaxo'ob yano'ob tu ba'pach Jesúso' ka tu yilo'ob yaan ba'ax kun úuchle' tu ya'alo'ob: «Yuumtsil, ¿k-xíikch'akto'ob wa yéetel le espadao'?». **50** Juntúul ti' leti'obe' tu kúulch'aktaj u x-no'oj xikin u esclavo le u maas nojchil le sacerdote'obo'.[g] **51** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alaj: «Ts'o'oki, lela' ts'o'ok u piitmáan». Ka tu péets'k'abtaj u xikin le máako' ka tu ts'akaj. **52** Jesús túune' tu ya'alaj ti' u nuuktakil le sacerdote'obo', ti' u nojchil le máaxo'ob kanáantik le temploo' bey xan ti' u nuuktakil le kaaj taal u ma-

CAP 22

a Mt 26:34 Mr 14:30 Lu 22:61 Jn 13:38

b Mt 10:9, 10 Mr 6:7-9 Lu 9:2, 3

c Isa 53:12

d Lu 18:31

e Mt 26:30 Mr 14:26 Jn 18:1

f Mt 26:41 Mr 14:38 Lu 22:46

Columna 2

a Mt 6:10 Mt 26:39 Mr 14:36 Jn 5:30 Jn 6:38

b 1Re 19:5, 7 Da 10:18, 19 Mt 4:11

c Jn 12:27 Heb 5:7

d Mt 26:40 Mr 14:37

e Mt 26:41 Mr 14:38 Lu 22:40

f Mt 26:47-50 Mr 14:43-46 Jn 18:2, 3

g Mt 26:51, 52 Mr 14:47 Jn 18:10, 11

22:35 *Le mejen bolsa'oba' ku meyaj ka'ach utia'al u bisa'al taak'in, oro, plata, cobre wa uláak' ba'alo'ob. **22:41** *Wa «le buka'aj ku náachtal u ch'iin máak yéetel tuunicho'».

cho'obo': «¿Taale'ex yéetel espada bey xan yéetel che'ob a chukene'ex je'ex u bin chukbil juntúul j-ookole'?[a] **53** Le tia'anen ka'ach sáamsamal[b] ta wéetele'ex te' temploo' ma' ta machene'exi'.[c] Chéen ba'ale' lela' u súutukil utia'al a beetke'ex yéetel u súutukil utia'al u gobernar le ée'joch'e'enilo'».[d]

54 Leti'ob túune' tu macho'obe' ka tu biso'ob[e] tu yotoch u maas nojchil le sacerdote'obo', chéen ba'ale' Pedroe' káaj u bin chan náach ti' leti'ob.[f] **55** Le ka tu t'abo'ob k'áak' chúumuk ti' u táankabil le naj yéetel le ka kulajo'ob tu ba'pacho' Pedroe' kulaj xan tu yéetelo'ob.[g] **56** Chéen ba'ale' juntúul ti' le x-ch'úupalalo'ob ku meyajo'ob te'elo' tu yilaj ti' kulukbal Pedro yiknal le k'áak' ku tóoch'balo', tu jach pakte' ka tu ya'alaj: «Le máaka' ti' yaan xan ka'ach tu yéetele'». **57** Chéen ba'ale' Pedroe' tu ya'alaj ma' jaaji', leti'e' tu ya'alaj: «Ko'olel, tene' ma' in k'aj óoli'». **58** Ma' sáam ti' lelo' ila'ab tumen uláak' juntúul máake' ka a'ala'abti': «Teche' juntúulech xan ti' leti'ob». Chéen ba'ale' Pedroe' tu ya'alaj: «Wíinik, ma' jaaji'».[h] **59** Ka ts'o'ok u máan kex junp'éel horae' uláak' juntúul máake' káaj u sen k'a'am a'alik: «¡U jaajile' le máaka' tia'an xan ka'ach tu yéetele', tumen chíika'an tu lu'umil Galilea u taal!». **60** Chéen ba'ale' Pedroe' tu ya'alaj: «Wíinik, ma' in wojel ba'ax ka wa'aliki'». Te' súutuk je'elo', le ma' ts'o'okok u t'aan Pedroo', k'aaynaj juntúul t'eel. **61** Yuumtsile' tu sutubae' ka tu paktaj Pedro, ka túun k'a'aj ti' Pedro le ba'ax a'ala'abti' tumen Yuumtsila': «Táanil ti' u k'aay juntúul t'eel bejla'e', óoxtéen ken a wa'al ma' a k'aj óoleni'».[a] **62** Jóok' túun Pedro paachile' ka jo'op' u sen ok'ol tumen jach yaachaja'an u yóol.

63 Le máako'ob túun kanáantik Jesúso' káaj u sen p'a'astiko'ob[b] yéetel u jats'ko'ob.[c] **64** Ku ts'o'okol xan u pixko'ob u yiche' ku k'áatko'obti': «Wa profetaeche' a'alto'on máax lajech». **65** Yéetel seguernaj u poch'ko'ob.

66 Ka túun sáaschaje' tu much'uba u nuuktakil le kaaj, u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le escriba'obo',[d] ka tu biso'ob Jesús utia'al ka juzgarta'ak tumen le Sanedríno',* ka tu ya'alo'obti': **67** «Wa teech le Cristoo', a'alto'on».[e] Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajti'ob: «Kex ka in wa'alte'exe' te'exe' junpuli' ma' ken a creerte'ex. **68** Ts'o'ole' wa ka in k'áatte'ex wa ba'axe' mix junp'éel ken a núuke'exi'. **69** Chéen ba'ale' desde bejla'e' u Paal máake'[f] yaan u kutal tu x-no'oj k'ab le Dios jach yaan u podero'».[g] **70** Tuláaklo'obe' tu ya'alo'ob: «Je'elo' ¿teech wa túun u Paal Dios?». Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Te'ex a'alik de ke teen». **71** Leti'ob túune' tu ya'alo'ob: «¿Ba'ax biilal to'on uláak' máako'ob utia'al takik u pool? Tak to'on ts'o'ok k-u'uyik le ba'ax tu ya'alo'».[h]

22:66 * Ilawil página 2578.

CAP 22

a Mt 26:55, 56 Mr 14:48, 49

b Lu 19:47

c Jn 7:30

d Jn 19:11

e Isa 53:7 Hch 8:32

f Mt 26:57, 58 Mr 14:53, 54 Jn 18:15

g Mt 26:69-75 Mr 14:66-72 Jn 18:18

h Jn 18:25-27

Columna 2

a Mt 26:75 Mr 14:72

b Sl 22:7

c Isa 50:6 Isa 53:5 Mt 26:67, 68 Mr 14:65

d Sl 2:2 Mt 27:1 Mr 15:1 Hch 4:26

e Mt 26:63 Mr 14:61

f Da 7:13

g Sl 110:1 Mt 26:64 Mr 14:62 Hch 2:32, 33 Hch 7:55 Ro 8:34 Col 3:1 Heb 1:3

h Mt 26:65 Mr 14:63

23 Tuláakal túun le ya'abkach máako'ob yano'obo' líik'o'obe' ka tu biso'ob Jesús yiknal Pilato.[a] **2** Ka jo'op' túun u takiko'ob u pool[b] táan u ya'aliko'ob: «Le máaka' t-ilaj táan u p'u'ujsik le kaajo', táan u ya'alik ma' unaj u bo'ota'al impuesto'ob ti' Césari'[c] yéetel táan u ya'alik leti' le Cristoo', juntúul rey bin».[d] **3** Pilatoe' tu k'áataj-ti': «¿Teech wa u Rey le judío'obo'?». Jesúse' tu núukajti': «Lelo' tak teech a'alik».[e] **4** Pilato túune' tu ya'alaj ti' u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel ti' le ya'abkach máako'obo': «Mix ba'al k'aas kin wilik u beetmaj le máaka'».[f] **5** Chéen ba'ale' leti'obe' seguernaj u sen a'aliko'ob: «Le máaka' táan u p'u'ujsik le kaaj ikil u máan ka'ansaj ti' tuláakal Judea, desde Galilea tak waye'». **6** Ka tu yu'ubaj Pilato lela' tu k'áataj u yu'ub wa Galilea u taal le máako'. **7** Ka tu yojéeltaj ti' u taal ti' le kaajo'ob yaan yáanal u páajtalil Herodese',[g] Pilatoe' tu túuxtaj Jesús tu yiknal. Herodese' tia'an xan Jerusalén te' k'iino'ob je'elo'.

8 Herodese' jach ki'imakchaj u yóol ka tu yilaj Jesús tumen desde úuch taakchajak u yilik, desde ka tu yu'ubaj ba'ax ku ya'ala'al tu yo'olal.[h] Ts'o'ole' jach u k'áat ka'ach u yil u beetik junp'éel milagro. **9** Ka jo'op' túun u sen k'áatik u chi', chéen ba'ale' Jesúse' mix ba'al tu núukajti'.[i] **10** U nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le escriba'obo' tumen p'uja'ano'obe' ma' xu'ul u wa'atalo'ob utia'al u takiko'ob u pooli'. **11** Herodes yéetel u soldado'obe' tu taaso'ob mix ba'alil Jesús,[a] tu ts'áajo'ob xan u búukint junp'éel jats'uts nook' utia'al u p'a'astiko'ob.[b] Ka ts'o'oke' Herodese' tu ya'alaj ka bisa'ak tu ka'atéen yiknal Pilato. **12** Bey túun káajik u biskuba Pilato yéetel Herodes desde te' k'iin je'elo', tumen táanil ti' u yúuchul lela' u p'ekmuba'ob ka'achi.

13 Ka ts'o'oke' Pilatoe' tu t'anaj u nuuktakil le sacerdote'obo', le gobernadoro'obo' bey xan u kajnáalilo'ob le kaajo', **14** ka tu ya'alajti'ob: «Te'exe' ta taase'ex le máaka' tumen táan a wa'alike'ex ku p'u'ujsik le kaajo'. Chéen ba'ale' tene' ta táane'ex ts'o'ok in k'áatik u chi' yéetel ts'o'ok in wilik mix ba'al k'aas u beetmaj utia'al a takike'ex u pool.[c] **15** Tak Herodese' tu yilaj mix ba'al k'aas u beetmaj, le o'olal tu ka'a túuxtaj waye'. Leti'e' ma' u beetmaj mix ba'al ka u náajmat u kíimsa'ali'. **16** Le o'olale' yaan in castigartik,[d] le kéen ts'o'okke' kin jáalk'abtik». **17** *— **18** Chéen ba'ale' tuláakal le ya'abkach máako'obo' káaj u yawtiko'ob: «¡Kíims le máaka' ka a jáalk'abt Barrabás!».[e] **19** (Barrabáse' juntúul máak k'ala'an cárcel úuchik u beetik

CAP 23
a Mt 27:2 Mr 15:1 Jn 18:28
b Sl 35:11
c Mr 12:17
d Jn 18:36
e Mt 27:11
f Jn 18:38 Heb 7:26 1Pe 2:21, 22
g Lu 3:1
h Mt 14:1 Mr 6:14 Lu 9:7-9
i Isa 53:7

Columna 2
a Isa 53:3
b Sl 22:7
c Jn 18:38
d Mt 27:26 Jn 19:1
e Mt 27:20, 21 Mr 15:11 Jn 18:40

23:17 * Yaan úuchben ts'íibo'ob ich griegoe' ma'atech u taasko'ob le versículoa', lela' ku ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'.

u líik'il le máako'ob tu contra le gobiernoo' yéetel úuchik u kíimsik máak). **20** Pilatoe' ka'a t'aanaj yéetel le máako'obo' tumen u k'áat ka'ach u jáalk'abt Jesús.[a] **21** Leti'ob túune' tu k'a'am a'alo'ob: «¡Ch'uykíinta'ak ti' che'! ¡Ch'uykíinta'ak ti' che'!».*[b] **22** Pilatoe' tu ya'alajti'ob tu ka'atéen: «¿Ba'axten a k'áate'ex ka kíimsa'ak? ¿Ba'ax u beetmaj? Tene' ma' tin wilaj wa yaan ba'ax k'aas u beetmaj utia'al ka kíimsa'aki'. Nika'aj in castigarte, le kéen ts'o'okke' kin jáalk'abtik». **23** Chéen ba'ale' leti'obe' káaj u sen awato'ob táan u k'áatko'ob ka kíimsa'ak.* Ka túun jóok'o'ob yéetel ba'ax u k'áato'ob.[c] **24** Pilato túune' tu ya'alaj ka beeta'ak le ba'ax ku ya'aliko'obo'. **25** Leti'e' tu jáalk'abtaj Barrabás, le máax k'a'al cárcel úuchik u beetik u líik'il le máako'ob tu contra le gobiernoo' bey xan úuchik u kíimsik máak. Chéen ba'ale' tu k'ubaj Jesús ti'ob utia'al ka u beeto'obti' le ba'ax u k'áato'obo'.

26 Le táan túun u bisko'obo' tu macho'ob xan Simón, juntúul máak sijnáal tu kaajil Cirene, leti'e' táan ka'ach u k'uchul te' kaajo'. Leti'ob túune' tu beeto'ob u kuchik le u che'il le mu'yajo' yéetel tu beeto'ob u bin tu paach Jesús.[d] **27** Ya'ab máako'ob xan ku bino'ob tu paach, yaan tak ko'olelo'ob táan u

23:21 * Wa «¡Kíimsa'ak ti' che'! ¡Kíimsa'ak ti' che'!». **23:23** * Wa «ka kíimsa'ak ti' che'».

CAP 23

a Mt 27:22-26 Mr 15:12-15 Jn 19:12

b Jn 19:6

c Jn 19:15, 16

d Mr 15:21 Jn 19:17

Columna 2

a Mr 13:17

b Mt 24:19 Lu 21:23

c Os 10:8

d Isa 53:12 Mt 27:38

e Mt 27:33

f Jn 19:17, 18

g Sl 22:18 Mt 27:35 Mr 15:24 Jn 19:24

bin u yok'olo'ob yéetel táan u loxik u tseemo'ob tumen jach yaachaja'an u yóolo'ob tu yo'olal. **28** Jesúse' tu sutuba u pakt le ko'olelo'obo' ka tu ya'alajti'ob: «U paalale'ex Jerusalén, xu'uluk a wok'ole'ex tin wo'olal. Ba'axe' ok'olnene'ex ta wo'olale'ex bey xan yo'olal a paalale'ex.[a] **29** Tumen yaan u k'uchul u k'iinil u ya'ala'al: ‹¡Ki'imak u yóol le ko'olelo'ob ma' páajchaj u yantal u paalalo'obo', le ko'olelo'ob ma' yanchaj u chaambalo'obo' bey xan le ko'olelo'ob ma' ts'aa chu'uchnajo'obo'!›.[b] **30** Te' k'iin je'elo' le máako'obo' yaan u ya'aliko'ob ti' le montaña'obo': ‹¡Lúubke'ex t-óok'ol!›, yéetel ti' le pu'uko'obo': ‹¡Pixo'one'exi'!›.[c] **31** Tumen wa leti'e ba'ax ku beetko'ob kex láayli' áak' le che'o', ¿ba'ax túun ken u beeto'ob le kéen tijik?».

32 Te' súutuk je'elo' táan u bisa'al xan ka'atúul k'asa'an máako'ob utia'al ka kíimsa'ako'ob yéetel Jesús.[d] **33** Le ka k'ucho'ob te' lugar ku k'aaba'tik Baakel Poolo'[e] ba'aj Jesús ti' che' yéetel ch'uykíinta'ab xan le k'asa'an máako'ob tu tséelo', juntúule' tu x-no'oj, uláak' juntúule' tu x-ts'íik.[f] **34** Jesúse' táan ka'ach u ya'alik: «In Yuum, perdonarto'ob tumen ma' u yojlo'ob ba'ax ku beetko'obi'». Ts'o'ole' le soldado'obo' buulnajo'ob* utia'al u t'oxko'ob u nook'o'ob Jesús.[g] **35** Le máako'obo' wa'alakbal ka'ach u yilo'ob ba'ax ku yúuchul. Chéen

23:34 * Wa «tu beeto'ob apuesta'ob».

ba'ale' le gobernadoro'obo' káaj u p'a'astiko'ob táan u yuts'ik u ni'ob yéetel táan u ya'aliko'ob: «Leti'e' tu salvartaj uláak' máako'ob, je'elo' u salvartuba túun wa leti' le Cristo, le Máax yéeya'an tumen Dioso'».[a] **36** Tak le soldado'obo' káaj u p'a'astiko'ob yéetel u nats'kuba'ob u tich'o'ob su'uts' vino ti'[b] **37** táan u ya'aliko'ob: «Wa teech u Rey le judío'obo' salvartaba túun». **38** Ts'a'ab xan junp'éel letrero tu yóok'ol, lela' ku ya'alik: «Le máaka' u Rey le judío'obo'».[c]

39 Juntúul ti' le k'asa'an máako'ob ch'uykíinta'ano'ob tu tséelo'[d] káaj u ya'alik ba'al ti': «¿Ma' wa teech le Cristoo'? Je'elo' salvartaba túun, ka a salvarto'on xan». **40** Chéen ba'ale' k'e'ey tumen le uláak' juntúul máako' ka a'ala'abti': «¿Ma' wa ta ch'a'ik saajkil ti' Dios kex tumen tia'anech yáanal le castigoa'? **41** To'one' táan k-bo'otik tuláakal le ba'axo'ob k-beetmo', chéen ba'ale' le máaka' mix ba'al k'aas u beetmaj». **42** Ts'o'ole' tu ya'alaj xan: «Jesús, k'a'ajsen le kéen ookkech ta Reino».[e] **43** Jesús túune' tu ya'alajti': «Tu jaajil kin wa'aliktech bejla'e': yaan a wantal tin wéetel te' Paraíso'».[f]

44 Kex bey te' hora seis* túuno' téek ée'joch'e'enchaj tuláakal le lu'umo', yéetel bey p'áatik tak te' hora nueveo',#[g] **45** tumen tu'up u sáasilil le K'iino'. Le cortina túun yaan te' temploo'[a] búuj tu chúumukil.[b] **46** Jesús túune' k'a'am t'aanaje' ka tu ya'alaj: «In Yuum, ta k'ab kin k'ubéentik in kuxtal».[c] Ka ts'o'ok u ya'alik lela' kíimi.[d] **47** U nojchil le soldado'obo'* le ka tu yilaj le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo' káaj u alabartik Dios yéetel tu ya'alaj: «Jaaj bakáan, le máaka' mix ba'al k'aas u beetmaj».[e] **48** Tuláakal le ya'abkach máako'ob u much'muba'ob te'elo', le ka tu yilo'ob tuláakal le ba'axo'ob úucho', suunajo'ob tu yotocho'ob táan u loxik u tseemo'ob tumen yaachaja'an u yóolo'ob. **49** Tuláakal le máaxo'ob k'aj óoltmil ka'ach Jesúso' ti' wa'alakbalo'ob náache'. Bey xan le ko'olelo'ob taalo'ob tu paach Jesús desde Galileao' ti' wa'alakbalo'ob xani', leti'obe' tu yilo'ob u yúuchul le ba'alo'oba'.[f]

50 Yaan ka'ach juntúul máak uts yéetel toj u kuxtal ku k'aaba'tik José, leti'e' táaka'an ichil le Sanedríno'.[g] **51** Le máaka' ma' táakpaj ichil le ba'alo'ob k'aastak ch'a'tukla'ab u beeta'alo'. Leti'e' juntúul máax sijnáal Arimatea ti' u lu'umil Judea, yéetel táan ka'ach u páa'tik u Reino Dios. **52** Leti' túune' bin yiknal Pilatoe' ka tu k'áataj u wíinklil Jesús. **53** Tu yéemsaj[h] u wíinklil Jesúse'

CAP 23

a Sl 22:7, 8 Mt 27:42, 43 Mr 15:31

b Sl 69:21

c Mt 27:37 Mr 15:26 Jn 19:19

d Mt 27:44 Mr 15:32

e Lu 1:32, 33

f Isa 11:6 Isa 35:1 Isa 65:17 Hch 24:15 Ap 21:1

g Mt 27:45 Mr 15:33

Columna 2

a Éx 26:31-33

b Heb 10:19, 20

c Sl 31:5

d Mt 27:50

e Mt 27:54

f Mt 27:55, 56 Mr 15:40, 41 Lu 8:2, 3

g Mt 27:57-60 Mr 15:43-46 Jn 19:38

h Dt 21:22, 23

23:44 *Kex láas 12:00 chúumuk k'iin. Úuchjeakile' le hora'obo' ku káajal u xo'okol desde ken tíip'ik k'iin. #Kex láas 3:00 u chíinil k'iin.

23:47 *Wa «Le centurióno'»; lela' juntúul comandante ts'a'an 100 soldado'ob u nu'ukte.

ka tu to'aj yéetel junp'éel nook' beeta'an yéetel ma'alob lino, ka tu ts'áaj ti' junp'éel muknal ch'aka'an ti' tuunich,[a] tu'ux mix máak yáax ts'a'abki'. **54** Tuláakal lela' tu beetaj tu k'iinil u líi'skuba[b] máak utia'al le Sábadoo',[c] tumen jach ta'aytak ka'ach u káajal le k'iin je'elo'. **55** Le ko'olelo'ob taalo'ob yéetel Jesús desde Galileao' bino'ob xane' ka tu yilo'ob le muknalo' yéetel bix ts'a'anil u wíinklil Jesúsi'.[d] **56** Le ko'olelo'oba' suunajo'ob utia'al u xa'ak'tiko'ob ki'ibok xíiwo'ob yéetel ki'ibok aceite. Chéen ba'ale' je'elo'ob tu k'iinil Sábado[e] je'ex u ya'alik le leyo'.

24 Pero jach ja'atskab tu yáax k'iinil le semanao' le ko'olelo'obo' bin u biso'ob te' muknal le ki'ibok xíiwo'ob tu xa'ak'to'obo'.[f] **2** Le ka k'ucho'obe' tu yilo'ob lu'sa'an le tuunich yaan ka'ach tu jool le muknalo'.[g] **3** Le ka ooko'obe' ma' tu yilo'ob u wíinklil Yuumtsil Jesúsi'.[h] **4** Te' súutuk jach péeknaja'an u yóolo'obo' téek chíikpaj ka'atúul máako'ob táan u léembal u nook'o'ob wa'alakbalo'ob tu yiknalo'ob. **5** Le ko'olelo'oba' jach sajakchajo'obe' ka tu chinaj u yicho'ob. Le máako'ob túuno' tu ya'alo'obti'ob: «¿Ba'axten ka kaxtike'ex ichil le kimeno'ob le máax kuxa'ano'?[i] **6** Leti'e' mina'an waye', ts'o'ok u líi'sa'al. K'a'ajakte'ex le ba'ax tu ya'alajte'ex le tia'an ka'ach Galileao'. **7** Leti'e' tu ya'ale' u Paal máake' yaan u k'u'ubul tu k'ab le j-k'eban máako'obo' yéetel yaan u kíimsa'al ti' che', chéen ba'ale' tu yóoxp'éel k'iine' yaan u líi'sa'al».[a] **8** Ka túun k'a'aj ti' le ko'olelo'ob le ba'axo'ob u ya'almaj Jesúso'.[b] **9** Ka jóok'o'ob ti' le muknalo' bin u tsikbalto'ob ti' le 11 apóstolo'ob tuláakal le ba'alo'oba' bey xan ti' u maasil discípulo'obo'.[c] **10** Le ko'olelo'oba' María Magdalena, Juana yéetel María u maama Santiago. Le u maasil ko'olelo'ob yano'ob ka'ach tu yéetelo'obo' tu tsikbalto'ob xan ti' le apóstolo'ob le ba'ax úucho'. **11** Chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu creerto'ob le ba'ax tu ya'alaj le ko'olelo'oba', utia'alo'obe' bey junp'éel ba'al ma' tu páajtal u yúuchle'.

12 Chéen ba'ale' Pedroe' líik'e' ka bin áalkabil yiknal le muknalo', ka ch'eenebnaj ichile' chéen le nook'o'ob ikil to'obik Jesús tu yilo'. Le ka luk'e' jach jak'a'an u yóol yéetel táan u tuukul ti' le ba'ax úucho'.

13 Te' k'iin je'elo' ka'atúul ti' le discípulo'obo' táan u bino'ob ti' junp'éel chan kajtalil ku k'aaba'tik Emaús, lela' kex 11 kilómetros yanil ka'ach ti' Jerusalén. **14** Leti'obe' táan ka'ach u tsikbaltiko'ob tu baatsilo'ob tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok u yúuchlo'.

15 Le táan ka'ach u bin u tsikbalo'obo' náats' Jesúse' ka jo'op' u xíimbal tu yéetelo'ob. **16** Chéen ba'ale' leti'obe' ma' páajchaj u k'aj óoltiko'obi'.[d] **17** Leti'e' tu ya'alajti'ob:

CAP 23

a Isa 53:9

b Mr 15:42 Jn 19:42

c Éx 20:9, 10 Dt 5:13, 14

d Mt 27:61 Mr 15:47

e Éx 16:29 Éx 20:9, 10 Éx 31:15 Dt 5:12

CAP 24

f Mt 28:1 Mr 16:1, 2 Jn 20:1

g Mt 28:2 Mr 16:4

h Mr 16:5

i Mt 28:5-7 Mr 16:5-7

Columna 2

a Jon 1:17 Mt 16:21 Mr 8:31 Lu 9:22

b Jn 2:22

c Mt 28:8

d Jn 20:14 Jn 21:4

«¿Ba'ax le ka bin a tsikbaltike'exa'?». Leti'ob túune' wa'alajo'ob, tu yicho'obe' chíika'an luba'an u yóolo'ob. **18** Le discípulo ku k'aaba'tik Cleopaso' tu núukajti': «¿Chéen wa jáan taalja'anech kajtal Jerusalén yéetel ma'atech a tsikbal yéetel mix máak,* le o'olal ma' a wojel ba'axo'ob ts'o'ok u yúuchul Jerusalén te' k'iino'oba'?». **19** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axo'ob túun?». Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Le ba'axo'ob beeta'ab ti' Jesús le Nazarenoo',[a] le máax tu ye'esaj tu táan Dios yéetel tu táan le máako'ob juntúul nojoch profeta yo'olal le nukuch ba'alo'ob tu beetaj yéetel tu ya'alo'.[b] **20** Leti'e' k'u'ub tumen u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le gobernadoro'ob utia'al ka kíimsa'ak[c] yéetel ka ba'ajak ti' che'o'. **21** To'one' t-tukle' leti'e máax yéeya'an utia'al u salvartik ka'ach u kaajil Israelo',[d] chéen ba'ale' ts'o'ok óoxp'éel k'iin úuchuk tuláakal le ba'alo'oba'. **22** Ts'o'ole' jujuntúul ko'olelo'ob yaan xan ichilo'one' tu beeto'ob u ja'ak'al k-óol tumen jach ja'atskabe' bino'ob yiknal le muknalo',[e] **23** chéen ba'ale' ma' tu yilo'ob u wíinklil Jesúsi'. Ka taalo'obe' tu ya'alo'ob yaan ángelo'ob tu chíikbesuba'ob ti' leti'ob táan u ya'aliko'ob kuxa'an bin Jesús.

24:18 * Uláak' bix u traducirta'ale' «¿Chéen wa teech ichil le u'ulabo'ob ma' a wojel le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo'?».

CAP 24

a Mt 2:23
Mt 21:11

b Dt 18:18
Lu 7:15, 16
Jn 3:2
Jn 6:14
Hch 2:22

c Lu 23:1
Hch 3:13
Hch 13:27, 28

d Hch 1:6

e Mt 28:1, 8
Lu 24:9-11

Columna 2

a Lu 24:12
Jn 20:3

b Sl 22:16-18
Isa 53:7-9
1Co 15:3

c Flp 2:9-11
Heb 2:9
1Pe 1:11

d Jn 1:45
Hch 10:43
Hch 26:22

e Mt 14:19
Mt 15:36
Mr 6:41

f Jn 20:19

24 Ts'o'ole' jujuntúul xan ti' le máaxo'ob yano'ob t-éetelo' bino'ob yiknal le muknalo'[a] ka tu yilo'ob tuláakal jach je'ex a'ala'abikti'ob tumen le ko'olelo'obo', chéen ba'ale' ma' tu yilo'ob Jesúsi'».

25 Ka túun tu ya'alajti'ob: «Máake'ex mina'an a na'ate'ex, ¿ba'axten istikyaj a creerke'ex tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alaj le profeta'obo'? **26** ¿Ma' wa k'a'abéet ka'ach u mu'yajtik Cristo le ba'alo'oba'[b] bey xan u k'amik le páajtalil u náajaltmo'?».[c] **27** Ka túun káaj u tsolikti'ob tuláakal le ba'axo'ob ku ya'alik le u T'aan Dios tu yo'olalo', káaj yéetel le ba'axo'ob tu ts'íibtaj Moisés yéetel le profeta'obo'.[d]

28 Le ka náats'o'ob túun te' chan kajtalil tu'ux ku bino'obo' Jesúse' tu beetaj bey maas náach ku bine'. **29** Chéen ba'ale' leti'obe' tu sen a'alo'obti': «P'áatkech t-éetel tumen ts'o'ok u chíinil k'iin, ta'aytak u yáak'abtal». Leti' túune' ook te' najo' ka p'áat tu yéetelo'ob. **30** Ka kulaj janal tu yéetelo'obe' tu ch'a'aj le waajo', tu beetaj junp'éel oración, ts'o'ole' tu xet'aje' ka tu t'oxajti'ob.[e] **31** Te' súutuk je'elo' tu k'aj óolto'ob yéetel tu ts'áajo'ob cuenta máax leti', chéen ba'ale' sa'at tu táan u yicho'ob.[f] **32** Leti'ob túune' káaj u ya'aliko'ob: «¿Ma' wa t-u'uyaj bey táan u yelel k-puksi'ik'al le táan u taal u tsikbal t-éetel te' bejo', le táan u tsolikto'on jach ba'ax ku ya'alik u T'aan

Dioso'?». **33** Te' súutuk je'elo' líik'o'obe' ka suunajo'ob Jerusalén, te'elo' tu yilo'ob le 11 apóstolo'ob much'ukbalo'ob yéetel uláak' discípulo'obo'. **34** Ka túun a'ala'ab ti' le ka'atúul discípulo'oba': «¡Le Yuumtsilo' jach tu jaajil ts'o'ok u líi'sa'al yéetel ts'o'ok u chíikbeskuba ti' Simón!».[a] **35** Le ka'atúul discípulo'ob túuno' tu tsikbalto'ob xan le ba'ax úuch le táan u bino'ob te' bejo', bey xan bix úuchik u k'aj óoltiko'ob Jesús le táan u xet'ik le waajo'.[b]

36 Le táan u t'aano'ob ti' le ba'alo'oba' Jesúse' wa'alaj chúumuk ti' leti'obe' ka tu ya'alajti'ob: «Yanakte'ex jeets'elil».[c] **37** Leti'ob túune' sen sajakchajo'ob, tu tuklo'ob juntúul ja'asaj óol le ku yilko'obo'. **38** Le o'olal tu ya'alajti'ob: «¿Ba'axten jach saajke'ex yéetel ku ka'ap'éelchajal u yóol a puksi'ik'ale'ex? **39** Ilawile'ex in k'abo'ob yéetel in wooko'ob ka a wile'ex jach tu jaajil teen. Machene'exi' ka a wile'ex, tumen juntúul ja'asaj óole' mina'an u bak'el mix u baakel je'ex a wilke'ex yaan ti' tena'». **40** Le ka tu ya'alaj lela' tu ye'esajti'ob u k'abo'ob yéetel u yooko'ob. **41** Chéen ba'ale' leti'obe' tumen jach ki'imak u yóolo'ob yéetel jak'a'an u yóolo'obe' láayli' ma' tu páajtal u creerko'obe'. Le o'olale' Jesúse' tu ya'alajti'ob: «¿Yaan wa te'ex ba'al jaantbil waye'?». **42** Leti'ob túune' tu ts'áajo'ob junxéet' k'áa'tbil kay ti'. **43** Leti'e' tu ch'a'aje' ka tu jaantaj tu táan u yicho'ob.

44 Ka ts'o'oke' tu ya'alajti'ob: «Lela' leti'e ba'ax tin wa'alajte'ex le tia'anen ka'ach ta wéetele'exo'.[a] Tene' tin wa'alajte'ex yaan u béeytal tuláakal le ba'axo'ob ku ya'ala'al tin wo'olal tu Ley Moisés, tu ts'íib le Profeta'obo' bey xan te' Salmoso'».[b] **45** Ka túun tu je'ek'abtaj u tuukulo'ob utia'al ka u na'ato'ob le ba'ax u k'áat u ya'al u T'aan Dioso',[c] **46** ka tu ya'alajti'ob: «Ts'íibta'ane' le Cristoo' yanili' u mu'yaj yéetel u líi'sa'al ichil le kimeno'ob tu yóoxp'éel k'iino'.[d] **47** Tu k'aaba'e' yaan u máan a'albil ka u k'ex u tuukul u kajnáalilo'ob tuláakal le kaajo'ob[e] utia'al ka perdonarta'ako'obo'.[f] Lela' yaan u káajal desde Jerusalén.[g] **48** Te'ex ken a ts'áa'ex ojéeltbil le ba'alo'oba'.[h] **49** Tene' yaan in túuxtik ta wóok'ole'ex le ba'ax u ya'almaj u ts'áaik in T'aatao', te'exe' p'áatke'ex tu kaajil Jerusalén tak ken a k'ame'ex le páajtalil ku taal te' ka'ano'».[i]

50 Ka ts'o'oke' Jesúse' tu biso'ob tak tu kaajil Betania. Te'elo' leti'e' tu líi'saj u k'abo'obe' ka tu k'áataj ti' Dios ka xi'ik utsil ti'ob. **51** Le táan u beetik lela' lu'sa'ab ichilo'obe' ka jo'op' u bisa'al ka'an.[j] **52** Leti'ob túune' xolajo'ob tu táan. Ka ts'o'oke' suunajo'ob Jerusalén jach ki'imak u yóolo'ob.[k] **53** Leti'ob túune' mantats' ka'ach ku bino'ob u alabarto'ob Dios te' temploo'.[l]

CAP 24

a 1Co 15:3, 5

b Lu 24:30, 31

c Jn 20:21

Columna 2

a Mt 16:21
Lu 9:22

b Lu 24:27

c Jn 12:16

d Isa 53:5
Mr 9:31

e Gál 3:14

f Hch 5:31

g Hch 4:1, 2
Hch 5:27, 28

h Jn 15:26, 27
Hch 1:8

i Joe 2:28
Jn 14:16
Hch 1:4, 5
Hch 2:1, 4

j Hch 1:9

k Jn 16:22
Hch 1:12

l Hch 2:46, 47

JUAN

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Le T'aano' k'uch u beetuba wíinik (1-18)
Le ba'ax tu ya'alaj Juan Bautistao' (19-28)
Jesúse' u Taman Dios (29-34)
U yáax discípulo'ob Jesús (35-42)
Felipe yéetel Natanael (43-51)

2 Ku sutik vinoil le ja'o' (1-12)
Ku jóo'sik j-koonolo'ob te' temploo' (13-22)
Ku yilik ba'ax yaan tu puksi'ik'al máak (23-25)

3 Jesús yéetel Nicodemo (1-21)
U ka'a síijil máak (3-8)
Diose' tu k'ubaj u Paal (16)
Le ba'ax tu ya'alaj Juan yo'olal Jesúso' (22-30)
Le máax te' ka'an u taalo' (31-36)

4 Jesús yéetel le samaritanao' (1-38)
Le bix unaj u adorarta'al Dioso' (23, 24)
Le samaritano'obo' tu creerto'ob Jesús (39-42)
Ku ts'akik u hijo juntúul soldado (43-54)

5 Le k'oja'an yaan tu pilail Betzatao' (1-18)
Ti' le Paal k'ubéenta'an ka juzgarnako' (19-24)
Jesúse' yaan u t'anik le kimeno'obo' (25-30)
Dios probartik máax Jesús (31-47)

6 Jesúse' ku tséentik 5,000 máako'ob (1-15)
Jesúse' ku xíimbal yóo' ja' (16-21)
Jesús «u waajil le kuxtalo'» (22-59)
T'óochpajo'ob yo'olal ba'ax tu ya'alaj (60-71)

7 Ku bin tu Fiestail le Paselo'obo' (1-13)
Jesúse' ku ka'ansaj te' fiestao' (14-24)
Le ba'ax ku ya'ala'al yo'olal le Cristoo' (25-52)

8 ‹Le Taatao' ku probartik máaxen› (12-30)
Jesús «u sáasilil yóok'ol kaab» (12)
«To'one' u paalalo'on Abrahán» (31-41)
‹Le jaajo' yaan u jáalk'abtike'ex› (32)
‹A taata'ex le K'aasilba'alo'› (42-47)
Jesúse' maas nojoch ti' Abrahán (48-59)

9 Ku ts'akik le máak ch'óop ka síijo' (1-12)
Ku k'áata'alti' bix ts'a'abik u sáasil (13-34)
Ku ya'aliko'ob ma' ch'óopo'obi' (35-41)

10 Le j-kanan taman yéetel u tamano'obo' (1-21)
«Le jach ma'alob j-kanan tamano'» (11-15)
«Yaan xan ten uláak' tamano'ob» (16)
Taakchaj u kíimsa'al tu fiestail u K'u'ubul le Temploo' (22-39)
Ma' tu creerto'ob wa leti' le Cristoo' (24-26)
‹In tamano'obe' ku yu'ubiko'ob in t'aan› (27)
«Le Taatao' junmúuch' yanil tin wéetel» (30, 38)
Ku creerta'al Jesús te' Jordáno' (40-42)

11 Ku kíimil Lázaro (1-16)
Ku líi'sik u yóol Marta yéetel María (17-37)
Ku ka'a kuxkíintik Lázaro (38-44)
Ku ch'a'tukla'al u kíimsa'al Jesús (45-57)

12 Maríae' ku yalik aceite tu yook Jesús (1-11)
Ku yokol Jerusalén bey juntúul reye' (12-19)
Jesúse' ku ya'alik yaan u kíimsa'al (20-37)
A'ala'an ma' ken u creerto'ob Jesús (38-43)
Jesúse' taal u salvart yóok'ol kaab (44-50)

13 Ku p'o'ik u yook u discípulo'ob (1-20)
Ku ye'esik máax kun traicionartik (21-30)
Túumben mandamiento (31-35)
«Wa ka paklan yaabiltikaba'exe'» (35)
Yaan u ya'alik ma' u k'aj óol Jesúsi' (36-38)

14 Yo'olal Jesúse' k-nats'ikba yiknal Dios (1-14)
‹Teen le bejo', le jaajo' yéetel le kuxtalo'› (6)
Yaan u ts'a'abalti'ob espíritu santo (15-31)
«Le Taatao' maas nojoch ti' teen» (28)

15 «Teen le u jaajil che'il uvao'» (1-10)
‹Yaabiltaba'ex je'ex in yaabiltike'exo'› (11-17)
‹U k'ubik u kuxtal tu yo'olal u amigo'ob› (13)
Ku p'ekta'alo'ob tumen yóok'ol kaab (18-27)

16 Ku ya'alik ba'ax kun úuchulti'ob (1-4a)
Le ba'ax ken u beet le espíritu santoo' (4b-16)
«Yaan u ki'imaktal u yóol a puksi'ik'ale'ex» (17-24)
«Ts'o'ok in ts'áancha'atik yóok'ol kaab» (25-33)

17 Ku ts'ok orar yéetel u apóstolo'ob (1-26)
‹Le ba'ax ts'áaik kuxtal mina'an u xuulo'› (3)
«Leti'obe' ma' yóok'ol kaabilo'obi'» (14-16)
«A t'aane' leti' u jaajil» (17)
«Ts'o'ok in ts'áaik u k'aj óolto'ob a k'aaba'» (26)

18 Judase' ku traicionartik Jesús (1-9)
‹Pedroe' tu jiilpaytaj u espada› (10, 11)
Ku bisa'al Jesús tu táan Anás (12-14)
Pedroe' ku ya'alik ma' u k'aj óol Jesúsi' (15-18)
Le tia'an tu táan Anáso' (19-24)
Pedroe' ku ka'a a'alik ma' u k'aj óoli' (25-27)
Ku bisa'al Jesús tu táan Pilato (28-40)
«In reinoe' ma' yóok'ol kaabili'» (36)

19 Ku ja'ajats'a'al yéetel ku burlarta'al (1-7)
Ku ka'a k'áata'al u chi' tumen Pilato (8-16a)
Ku ba'ajal ti' che' te' Gólgotao' (16b-24)
Ku k'ubéentik ka kanáanta'ak u maama (25-27)
Ku kíimsa'al Jesús (28-37)
Ku mu'ukul Jesús (38-42)

20 Mina'an te' muknalo' (1-10)
Ku chíikbeskuba ti' María Magdalena (11-18)
Ku chíikbeskuba ti' u discípulo'ob (19-23)
Tomáse' ma' tu creertaj wa kuxa'an Jesúsi' (24-29)
Ba'ax o'olal ts'íibta'ab le rolloo' (30, 31)

21 Ku chíikbeskuba ti' u discípulo'ob (1-14)
Pedroe' ku ya'alik u yaabiltmaj Jesús (15-19)
«Tséent in mejen alak' tamano'ob» (17)
Ba'ax kun úuchul ti' le discípulo yaabilta'ano' (20-23)
U ts'o'okbal le libroa' (24, 25)

1 Úuchjeakil táanil ti' u beeta'al tuláakal ba'alo'obe'* le T'aano'#[a] yanili'e', le T'aano' ti' yaan ka'ach tu yiknal Diose',[b] le T'aan xan ka'acho' juntúul dios.[c] **2** Tu káajbale' leti'e' ti' yaan ka'ach tu yiknal Diose'. **3** Tuláakal le ba'alo'obo' beeta'abo'ob yéetel u yáantaj le T'aano',[d] mix junp'éel ba'al beeta'ab wa ma' yéetel u yáantaji'.

4 Yéetel u yáantaje' beeta'ab le kuxtalo'. U kuxtale' bey junp'éel sáasil utia'al le máako'obo'.[e] **5** Le sáasilo' táan u léembal ichil le ée'joch'e'enilo',[f] le ée'joch'e'enilo' ma' u beet u sa'atal le sáasilo'.

6 Yanchaj túun juntúul máak túuxta'ab utia'al ka t'aanak tu k'aaba' Dios, u k'aaba'e' Juan.[g] **7** Leti'e' taal u ya'al u jaajil yo'olal le sáasilo',[h] utia'al ka yanak u fe tuláakal máak yo'olal le ba'ax tu ya'alo'. **8** Juane' ma' leti'e sáasilo',[i] chéen ba'ale' yanili' ka'ach u ya'alik u jaajil yo'olal le sáasilo'.

9 Te' k'iino'ob je'elo' le u jaajil sáasil ku sáasilkuntik tuláakal máako' jach ta'aytak ka'ach u taal way yóok'ol kaabe'.[j] **10** Leti'e' ti' yaan ka'ach way yóok'ol kaabe',[k] chéen ba'ale' kex yéetel u yáantaj beeta'ab yóok'ol kaabe'[l] ma' k'aj óolta'ab tumen le máako'obo'. **11** Leti'e' taal tu kaajal, chéen ba'ale' ma' k'a'am tumen u yéet kaajalo'obi'. **12** Pero ti' le buka'aj máaxo'ob k'amo' tu ts'áajti'ob u páajtalil u k'uchul u beetuba'ob u paalal Dios,[a] tumen leti'obe' tu ts'áaj u fejo'ob ti' leti'.[b] **13** Leti'obe' ma' síijo'ob tu yo'olal wíiniki', mix síijo'ob chéen tumen bey tu yóotilak le máako'obo', wa tumen bey tu yóotilak juntúul máako', ba'axe' tumen bey tu yóotilak Dioso'.[c]

14 Le T'aan túuno' k'uch u beetuba wíinikil*[d] yéetel kajlaj ichilo'on, t-ilaj u páajtalil. Le páajtalila' bey je'ex le ku ts'áaik juntúul taatatsil ti' u juntúulili' hijoo'.[e] Leti'e' chuup ka'ach yéetel u nojoch utsil Dios yéetel mantats' tu ya'alaj u jaajil. **15** (Juane' tu ya'alaj u jaajil yo'olal le T'aano', tu k'a'am a'alaj: «Le máax ku taal paachil ti' teno' ts'o'ok u máan táanil ti' teen, tumen leti'e' yanili' antes ti' in síijile'», lela' jach leti' a'ale).[f] **16** Leti'e' chuup ka'ach yéetel nojoch utsil, le o'olale' ti' to'one' ma' xu'ul u ye'esa'alto'on nojoch utsili'. **17** Tumen le Leyo' k'u'ub ti' Moisés[g] utia'al ka u ts'áa ti' wíinik, le nojoch utsil[h] yéetel le jaajilo' k'u'ub ti' Jesucristo utia'al ka u ts'áa ti' máak.[i] **18** Diose' mix juntéen ila'ak tumen mix máak.[j] Chéen ba'ale' ts'o'ok u tso'ololto'on bix leti'[k] tumen le juntúulili' hijoo'. Le hijoa' juntúul dios[l] yéetel ti' yaan tu yiknal le Taatao'.[m]

19 Lela' leti'e ba'ax tu ya'alaj Juan le ka túuxta'ab sacer-

CAP 1

a Col 1:15
Ap 19:11, 13

b Pr 8:22, 30

c Isa 9:6
Jn 1:18
Flp 2:5, 6

d Jn 1:10

e Jn 8:12

f Jn 3:19

g Mt 3:1
Lu 3:2

h Mt 3:11

i Jn 1:19, 20

j Mt 4:16, 17
Jn 3:19
Jn 12:46
1Jn 2:8

k Jn 1:14

l Gé 1:26
1Co 8:6
Col 1:16
Heb 1:2

Columna 2

a Ro 8:14, 16
2Co 6:18
Ef 1:5
1Jn 3:1

b Gál 3:26

c Jn 3:3
1Pe 1:23
1Jn 3:9

d Flp 2:7
1Ti 3:16
Heb 2:14

e Jn 3:16
1Jn 4:9

f Jn 8:58

g Éx 31:18

h Ro 3:23, 24
Ef 1:5, 6

i Jn 8:31, 32
Jn 14:6
Jn 18:37

j Éx 33:17, 20
Jn 6:46

k Mt 11:27

l Jn 1:1

m Pr 8:22, 30

1:1 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Tu káajbale'». # Te'ela' táan u t'aan ti' Jesús.

1:14 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «bak'».

dote'ob yéetel levita'ob tu yiknal tumen le judío'ob yano'ob ka'ach Jerusaléno', leti'obe' tu k'áato'obti': «Teche' ¿máaxech beya'?».[a] **20** Leti'e' tu ya'alaj u jaajil, ma' tuusnaji', tu ya'alaj: «Ma' teen le Cristoo'». **21** Leti'obe' tu k'áato'obti': «¿Máaxech túuni'? ¿Elíasech wa?».[b] Ka tu núukaj: «Ma', ma' Elíaseni'». «¿Teech wa le Profeta a'ala'an kun taalo'?».[c] Leti'e' tu núukaj: «¡Ma', ma' teeni'!». **22** Leti'ob túune' tu ka'a k'áato'obti': «¿Máaxech túuni'?, a'alto'on utia'al ka páajchajak k-a'alik ti' le máaxo'ob túuxto'ono'. ¿Ba'ax yaan a wa'al ta wo'olal?». **23** Leti'e' tu ya'alaj: «Teen le máax ku yawat te' desierto táan u ya'alik: ‹Prepararte'ex u beel Jéeoba›.*[d] Lela' bey úuchik u ya'alik le profeta Isaíaso'».[e] **24** Le máako'ob túuna' leti'e fariseo'ob túuxto'obo'. **25** Le o'olale' tu k'áato'ob ti' Juan: «¿Ba'axten túun ka ts'aa okja' wa ma' teech le Cristoo', mix Elías, mix le Profetao'?». **26** Juane' tu núukajti'ob: «Tene' kin ts'áaik okja' yéetel ja'. Chéen ba'ale' chúumuk ti' te'exe' ti' wa'alakbal juntúul máak ma' a k'aj óole'exi', **27** leti'e máax ku taal paachil ti' teno', chéen ba'ale' tene' ma' in náajaltmaj in wach'ik u táabil u xaanabi'».[f] **28** Le ba'alo'oba' úuch tu kaajil Betania,* tuláak' u tséel le Jordáno', te' tu'ux ku ts'aa okja' ka'ach Juano'.[g]

1:23 * Ilawil página 2566. **1:28** * Lela' leti'e Betania yaan tu lak'inil le Jordáno', ma' leti'e yaan naats' ti' Jerusaléno'.

CAP 1

a Lu 3:15

b Mal 4:5

c Dt 18:15
Jn 6:14, 15
Jn 7:37, 40
Hch 3:22

d Isa 40:3

e Mt 3:1, 3
Mr 1:3
Lu 1:67, 76
Lu 3:3, 4
Lu 7:27, 28

f Mt 3:11

g Mt 3:1, 6

Columna 2

a Hch 8:32, 35
1Pe 1:18, 19
Ap 5:6

b Isa 53:7, 11
1Co 15:3
Heb 9:13, 14
1Pe 2:24
1Jn 3:5

c Jn 6:51
1Jn 2:1, 2
1Jn 4:14

d Jn 1:15

e Hch 19:4

f Mt 3:16
Mr 1:10
Lu 3:22

g Mt 3:16

h Mt 3:11
Hch 1:5
Hch 2:1, 4

i Mt 3:17

j Ap 5:12

29 Le ka sáaschaj tuláak' k'iine' Juane' tu yilaj táan u taal Jesús tu yiknal, ka túun tu ya'alaj: «¡Ilawile'ex, u Taman Dios,[a] le máax ku lu'sik u k'eban[b] le yóok'ol kaabo'![c] **30** Lela' leti'e máax o'olal tin wa'alaj: ‹Paachil ti' tene' táan u taal juntúul xiib ts'o'ok u máan táanil ti' teen, tumen leti'e' yanili' antes ti' in síijile'›.[d] **31** Mix teen k'aj óoltmil ka'achi, chéen ba'ale' taalja'anen ts'aa okja' yéetel ja' utia'al ka k'aj óolta'ak tumen u kajnáalilo'ob Israel».[e] **32** Juan xane' tu ya'alaj: «Tin wilaj u yéemel le espíritu santo* bey juntúul paloma te' ka'ano', ka p'áat tu yóok'ol.[f] **33** Mix teen k'aj óoltmil ka'achi, chéen ba'ale' le Máax túuxten ts'aa okja' yéetel ja'o' tu ya'alajten: ‹Je'el máaxak ka a wil u taal le espíritu santo tu yóok'ol yéetel ku p'áatal tu yóok'olo',[g] leti'e máax ku ts'aa okja' yéetel espíritu santoo'›.[h] **34** Tene' ts'o'ok in wilik yéetel jach tu jaajil táan in wa'alik leti'e' u Paal Dios».[i]

35 Ka sáaschaj tuláak' k'iin, le wa'alakbal Juan tu ka'atéen yéetel ka'atúul u discípulo'obo', **36** tu yilaj táan u máan Jesús te'elo', ka tu ya'alaj: «¡Ilawile'ex, u Taman[j] Dios!». **37** Le ka'atúul discípulo'obo' tu yu'ubo'ob ba'ax tu ya'alaj Juane' ka bino'ob tu paach Jesús. **38** Jesús túune' le ka tu sutuba yéetel le ka tu yilaj táan u bino'ob tu paache' tu ya'alajti'ob: «¿Yaan

1:32 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

wa ba'ax a k'áate'ex?». Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Rabí (le t'aana' u k'áat u ya'al j-Ka'ansaj), ¿tu'ux ka p'áatal?». **39** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Ko'otene'ex ka a wile'ex». Leti'ob túune' bino'ob, ka tu yilo'ob tu'ux táan u p'áatal, ka p'áato'ob tu yiknal te' k'iin je'elo'. Lela' úuch kex te' hora diezo'.* **40** Andrés,[a] u yíits'in* Simón Pedroe' juntúul ti' le ka'atúul discípulo'ob tu yu'ubo'ob ba'ax tu ya'alaj Juan yéetel bino'ob tu paach Jesuso'. **41** Andrése' yáaxe' tu kaxtaj Simón u suku'une' ka tu ya'alajti': «Ts'o'ok k-kaxtik le Mesíaso'»[b] (lela' u k'áat u ya'ale' Cristo). **42** Ka túun tu bisaj Simón tu yiknal Jesús. Le ka ila'ab tumen Jesúse' a'ala'abti': «Teche' Simónech[c] u paal Juan, yaan a k'aaba'tik Cefas» (lela' u k'áat u ya'ale' Pedro).[d]

43 Le ka sáaschaj tuláak' k'iine' Jesúse' taakchaj u bin Galilea. Le táan u bino' tu yilaj Felipee'[e] ka tu ya'alajti': «Ko'oten tin paach». **44** Felipee' sijnáal Betsaida, le kaaj tu'ux u taal xan Andrés yéetel Pedroo'. **45** Felipee' tu kaxtaj Natanaele'[f] ka tu ya'alajti': «Ts'o'ok k-kaxtik le máax ti' ts'íibnaj Moisés te' Leyo' bey xan le máax ti' ts'íibnaj le Profeta'obo'. Lela' Jesús u paal José,[g] le ku taal Nazareto'». **46** Chéen ba'ale' Natanaele' tu ya'alajti': «¿Je'el wa u yantal juntúul jach ma'alob máak tu kaajil Nazarete'?». Felipee' tu ya'alajti': «Ko'oten ka a wile». **47** Jesúse' tu yilaj táan u náats'al Natanael tu yiknale' ka tu ya'alaj: «Ilawile'ex, le máaka' juntúul israelita, juntúul máak jach tu jaajil ma'atech u tuus».[a] **48** Natanaele' tu ya'alaj ti' Jesús: «¿Bix yanil a k'aj óolen?». Jesús túune' tu núukajti': «Tene' tin wilech táanil ti' u t'ankech Felipe, le kulukbalech ka'ach yáanal le higuerao'». **49** Natanaele' tu ya'alajti': «J-Ka'ansaj,* teche' u Paalech Dios, yéetel teech u Reyil Israel».[b] **50** Jesús túune' tu ya'alajti': «¿Ka ts'áaik a fe ti' teen tumen tin wa'alajtech tin wilech yáanal le higuerao'? Yaan a wilik ba'alo'ob maas nuuktak ti' le je'elo'oba'». **51** Ts'o'ole' ka tu ya'alaj: «Tu jaajil kin wa'alikte'ex, yaan a wilke'ex le ka'an je'epaja'ano' yéetel u ángelo'ob Dios táan u na'aklo'ob yéetel táan u yéemlo'ob tu yiknal u Paal máak».[c]

2 Tu yóoxp'éel k'iin túune' yanchaj junp'éel ts'o'okol beel tu kaajil Caná, ti' u lu'umil Galilea. U maama Jesúse' ti' yaan ka'ach te' festejoo'. **2** Jesús yéetel u discípulo'obe' a'ala'abti'ob xan ka xi'iko'ob te' ts'o'okol beelo'.

3 Le ka xu'up le vinoo' u maama Jesúse' tu ya'alajti': «Mina'an vino ti'ob».

1:39 *Kex láas 4:00 u chíinil k'iin. Úuchjeakile' le hora'obo' ku káajal u xo'okol desde ken tíip'ik k'iin. **1:40** *Le t'aan ich griegoo' ma'atech u ye'esik wa maas nojoch Andrés ti' Pedro wa maas chichan.

1:49 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Rabí».

CAP 1

a Mt 4:18
b Da 9:25
c Mt 10:2 Hch 15:14
d Mt 16:18
e Mt 10:2, 3
f Mt 10:2, 3 Lu 6:13, 14
g Mt 1:16 Mt 13:55 Lu 2:4

Columna 2

a Jn 2:24, 25
b Mt 27:11 Lu 1:31, 32 Jn 12:13
c Gé 28:10, 12 Sl 104:4 Da 7:13 Mt 4:11 Lu 22:43

CAP 2

4 Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alaj ti' u maama: «¿Ba'axten ka wa'alikten lelo'? Ma' k'uchuk u k'iinil in we'esik máaxeni'». **5** U maamae' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob ku meyajo'obo': «Beete'ex tuláakal ba'ax ken u ya'alte'ex». **6** Te' túuno' yaan ka'ach seis tinaja'ob beeta'an yéetel tuunichi'. Lelo'oba' ku meyajo'ob ka'ach utia'al u ts'a'abal ja' utia'al u p'o'ikuba le judío'ob je'ex u ya'alik le ley yaanti'obo'.[a] Cada junp'éel tinajae' je'el u bisik ka'ach kex 44 wa tak 66 litros ja'e'. **7** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Chupe'ex yéetel ja' le tinaja'obo'». Leti'ob túune' tu yíi'chupto'ob. **8** Ka tu ya'alaj xan ti'ob: «Beoraa' jóo'se'ex junp'iite' ka a bise'ex ti' le máax ts'a'an u yil le festejoo'». Leti'ob túune' tu biso'obti'. **9** Le máax ts'a'an u yil le festejoo' ma' u yojel ka'ach tu'ux ch'a'ab le vinoo', chéen le máaxo'ob jóo's le ja' u yojlo'ob ka'acho', leti' túune' ka tu túuntaj le ja' suta'an vinoilo' tu t'anaj le noviotsilo' **10** ka tu ya'alajti': «Tuláakal máake' yáaxe' ku ts'áaik le ma'alob vinoo', yéetel le kéen káalchajak le máako'obo' ku ts'áaik le ma' ma'alobo'. Chéen ba'ale' teche' ta wilaj ka yanak ma'alob vino tak beoraa'». **11** Le yáax milagroa' beeta'ab tumen Jesús tu kaajil Caná ti' u lu'umil Galilea. Le ba'ax tu beeta' tu ye'esaj le páajtalil yaanti'o'.[b] U discípulo'ob túune' tu ts'áaj u fejo'ob ti' leti'.

12 Ka ts'o'ok u yúuchul lela' Jesúse' bin yéetel u maama, u yíits'ino'ob[a] bey xan yéetel u discípulo'ob tu kaajil Capernaúm,[b] chéen ba'ale' ma' ya'ab k'iino'ob p'áato'obi'.

13 Le táan u náats'al ka'ach u k'iinil le Pascua*[c] ku beetik le judío'obo' Jesúse' bin Jerusalén. **14** Te' templo túuno' tu yilaj yaan máako'ob táan u konko'ob wakaxo'ob, tamano'ob yéetel paloma'obi'.[d] Tu yilaj xan le máaxo'ob ku k'exko'ob taak'in kulukbalo'ob tu k'aanche'obo'. **15** Ka ts'o'ok túun u beetik junp'éel chicote yéetel suume' tu tojolch'intaj te' templo tuláakal le máako'oba' pa'te' yéetel le tamano'obo' bey xan yéetel le wakaxo'obo'. Tu k'íitch'intaj xan u taak'in le máaxo'ob k'exik taak'ino' yéetel tu walk'esaj u mesa'ob.[e] **16** Ka tu ya'alaj ti' le máaxo'ob ku kon paloma'obo': «¡Lu'se'ex le ba'alo'ob te'ela'! ¡Ma' a sutke'ex u yotoch in Taata junp'éel lugar utia'al koonol!».[f] **17** Ka túun k'a'aj ti' u discípulo'ob le ba'ax ts'íibta'ana': «Le yaabilaj kin wu'uyik tu yo'olal a wotocho' bey junp'éel k'áak' kun tóoch'bal ichil ti' tene'».[g]

18 Le judío'ob túuno' ka tu yilo'ob lela' tu ya'alo'obti': «¿Ba'ax señalil ken a ts'áa utia'al a we'esikto'on[h] yaantech u páajtalil a beetik le ba'alo'oba'?». **19** Jesúse' tu núukajti'ob: «Nike'ex le temploa' ka in líi's ichil óoxp'éel k'iin».[i] **20** Le o'olal le judío'obo' tu ya'alo'ob: «Le temploa' 46 años tu bisaj u líi'sa'al, chéen ba'ale' teche', ¿chéen ichil óoxp'éel k'iin

Columna 2

a Mt 7:3

b Isa 9:1, 2 Jn 1:14

a Mt 13:55 Mr 3:31 Lu 8:19 Hch 1:14

b Mt 4:13

c Éx 12:14 Nú 28:16 Dt 16:1 Jn 11:55

d Le 1:14

e Mt 21:12 Mr 11:15, 16 Lu 19:45

f Jer 7:11 Mt 21:13 Mr 11:17 Lu 19:46

g Sl 69:9

h Mt 12:38 Mt 16:1 Jn 4:48 Jn 6:30

i Mt 26:59-61 Mt 27:39, 40 Mr 14:57, 58

2:13 * Ilawil página 2575.

ken a líi'se?». **21** Chéen ba'ale' le ka t'aanaj ti' le temploo' leti'e' táan ka'ach u t'aan ti' u wíinklil.[a] **22** Le ka líi'sa'ab ichil le kimeno'obo' k'a'aj ti' u discípulo'ob le ba'ax suuk ka'ach u ya'alik Jesúso'.[b] Leti'ob túune' tu creerto'ob le ba'ax ku ya'alik u T'aan Dioso' bey xan le ba'ax ku ya'alik ka'ach Jesúso'.

23 Chéen ba'ale' le tia'an Jesús tu kaajil Jerusalén tu festejoil le Pascuao' ya'ab máako'ob tu ts'áaj u fejo'ob ti' leti'* le ka tu yilo'ob le milagro'ob tu beeto'. **24** Chéen ba'ale' Jesúse' ku kanáantkuba ka'ach ti'ob tumen u láaj k'aj óolo'ob. **25** Ti' leti'e' ma' k'a'abéet ka'ach u ya'ala'alti' tumen mix máak ba'ax ku tuklik le wíiniko'obo', tumen leti'e' ku páajtal ka'ach u yilik ba'ax yaan tu puksi'ik'al cada máak.[c]

3 Yanchaj túun juntúul fariseo ku k'aaba'tik Nicodemo,[d] leti'e' juntúul u gobernanteil le judío'obo'. **2** Junp'éel áak'ab túune' leti'e' bin tu yiknal Jesúse'[e] ka tu ya'alajti': «J-Ka'ansaj,[f] k-ojle' teche' juntúul j-ka'ansajech túuxta'anech tumen Dios, tumen le milagro'oba'[g] mix máak je'el u páajtal u beetik wa mina'an Dios tu yéetele'».[h] **3** Jesúse' tu ya'alajti': «Jach tu jaajil kin wa'aliktech: wa ma' tu síijil máak tu ka'atéene'[i] ma' tu páajtal u yilik u Reino Dios».[j] **4** Nicodemoe' tu k'áatajti': «¿Bix je'el u páajtal u síijil máak wa ts'o'ok u ch'íijle'? Ma' tu páajtal u yokol tu ka'atéen tu jobnel u maama utia'al ka síijik, ¿máasa'?». **5** Jesús túune' tu núukajti': «Jach tu jaajil kin wa'aliktech: utia'al u síijil máake' k'a'abéet u yokja' yéetel ja'[a] bey xan u ts'a'abal espíritu santo ti',[b] wa ma'e' ma' tu páajtal u yokol tu Reino Dios. **6** Le máax sijnáal ti' wíinike' wíinik, le máax sijnáal ti' espíritu santoe' juntúul u paal Dios. **7** Ma' u ja'ak'al a wóol yo'olal le ba'ax tin wa'alajtecha': te'exe' unaj a síijle'ex tu ka'atéen. **8** Le iik'o' ku su'usutkuba je'el tu'uxak u k'áate' yéetel ka wu'uyik u xóob, chéen ba'ale' ma' a wojel tu'ux u taali' mix tu'ux ku bini'. Bey u yúuchul xan yéetel tuláakal le máaxo'ob ku síijlo'ob ti' espíritu santoo'».[c]

9 Nicodemoe' tu k'áatajti': «¿Bix je'el u páajtal u yúuchul le ba'alo'oba'?». **10** Jesús túune' tu ya'alajti': «Teche' juntúul j-ka'ansajech ti' u kaajil Israel, chéen ba'ale', ¿ma' a wojel le ba'alo'oba'? **11** Jach tu jaajil kin wa'aliktech: to'one' k-t'aan ti' ba'axo'ob k-ojel yéetel k-a'alik le ba'axo'ob ts'o'ok k-ilko', chéen ba'ale' te'exe' ma'atech a creerke'ex le ba'axo'ob k-a'aliko'. **12** Wa ma' ta creerke'ex le lu'umkabil ba'alo'ob tin wa'alajte'exo', ¿bix je'el a creerke'ex le ka'anilbe'en ba'alo'ob wa ka in wa'alte'exo'? **13** Ts'o'ole' mix máak na'akak te' ka'ano',[d] ba'axe' chéen le máax ts'o'ok u yéemel te' ka'ano',[e] u Paal máak. **14** Je'ex

2:23 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ti' u k'aaba'».

CAP 2

a Mt 16:21

b Lu 24:6-8

c Mt 9:3, 4 Mr 2:6-8 Jn 1:47, 48 Jn 6:64 Ap 2:23

CAP 3

d Jn 7:50, 51 Jn 19:39

e Jn 12:42

f Jn 1:38

g Jn 2:11

h Jn 14:11 Hch 2:22 Hch 10:38

i Jn 1:12, 13 1Pe 1:3, 23 1Jn 3:9

j 1Co 15:50

Columna 2

a Mt 28:19 Hch 8:36 Hch 10:47

b Mt 3:11 Hch 1:5 Hch 10:45 Hch 19:5, 6

c Ro 8:14, 16

d Hch 2:34

e Jn 6:38 Jn 8:23, 42

úuchik u líi'sa'al ka'anal le kaan tumen Moisés te' desiertoo'[a] bey xan kun líi'sbil ka'anal u Paal máak,[b] **15** utia'al ka yanak kuxtal mina'an u xuul ti' tuláakal le máaxo'ob ken u creerto'obo'.[c]

16 Diose' tumen jach u yaabiltmaj yóok'ol kaabe' tu ts'áaj u juntúulili' Paal,[d] utia'al beyo' ma' u xu'ulsa'al ti' le máaxo'ob ken u ts'áa u fejo'ob ti' leti'o', ba'axe' ka yanakti'ob kuxtal mina'an u xuul.[e] **17** Tumen Diose' ma' tu túuxtaj u Paal way yóok'ol kaab utia'al ka u juzgart yóok'ol kaabi', ba'axe' utia'al ka u salvart yóok'ol kaab.[f] **18** Le máax ku ts'áaik u fe ti' leti'e' ma' kun juzgarbil.[g] Le máax mina'an u feje' ts'o'ok u juzgarta'al, tumen ma' tu ts'áaj u fe ti'* u juntúulili' Paal Diosi'.[h] **19** Lela' leti'e ba'ax meyajnaj utia'al u juzgarta'al wíiniko'obo': le sáasilo' ts'o'ok u taal way yóok'ol kaabe',[i] chéen ba'ale' le máako'obo' ma' tu yaabilto'ob le sáasilo', ba'axe' tu yaabilto'ob le ée'joch'e'enilo', tumen le ba'axo'ob ku beetko'ob ka'acho' láaj k'aastak. **20** Máax ku beetik ba'alo'ob k'aastake' u p'ekmaj le sáasilo' yéetel ma' tu taal tu'ux yaan le sáasilo', utia'al ma' u chíikpajal wa k'aas le ba'axo'ob ku beetko'. **21** Chéen ba'ale' máax ku beetik ba'alo'ob ma'alobtake' ku taal tu'ux yaan le sáasilo',[j] utia'al ka chíikpajak táan u beetik ba'alo'ob ma'alobtak je'ex uts tu t'aan Diose».

3:18 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ti' u k'aaba'».

CAP 3

a Nú 21:8, 9

b Jn 8:28 Gál 3:13

c Jn 3:36 Jn 20:31

d Ro 5:8 Ro 8:32 1Jn 4:9, 10 1Jn 4:19

e Jn 6:40 Jn 20:31 Ro 6:23 2Ti 3:15 1Jn 5:13

f Lu 19:10 Jn 12:47 1Co 15:22 2Co 5:18, 19 1Ti 1:15 1Jn 2:1, 2 1Jn 4:14

g Jn 5:24

h Mt 10:33 Heb 10:29

i Jn 1:9 Jn 8:12 Jn 9:5 Jn 12:46

j Jn 12:36, 46 1Jn 1:7

Columna 2

a Jn 4:2

b Mr 1:10 Hch 8:38

c Mt 3:1, 5, 6

d Mt 14:3 Lu 3:19, 20

e Jn 1:33, 34

f Jn 1:19, 20

g Mt 11:7, 10 Lu 1:13, 17

h 2Co 11:2 Ef 5:25 Ap 21:9

22 Ka ts'o'ok u ya'alik le ba'alo'oba' Jesús yéetel u discípulo'obe' bino'ob tu mejen kaajilo'ob Judea. Te' túuno' Jesúse' p'áat wa jayp'éel k'iino'ob tu yéetelo'obi', yéetel táan ka'ach u ts'aa okja'.[a] **23** Chéen ba'ale' Juane' táan ka'ach u ts'aa okja' tu kaajil Enón naats' ti' u kaajil Salim, tumen te'elo' yaan ka'ach ya'ab ja'i'.[b] Le máako'ob túuno' seguernaj u bino'ob utia'al ka ts'a'abak u yokja'ob,[c] **24** tumen te' k'iino'ob je'elo' Juane' ma' k'a'alak cárceli'.[d]

25 U discípulo'ob Juan túune' káaj u ba'atelt'aano'ob yéetel juntúul judío yo'olal le u p'áatal máak limpioil tu táan Dioso'. **26** Ka túun taalo'ob tu yiknal Juane' ka tu ya'alo'obti': «J-Ka'ansaj, le máak yaan ka'ach ta wéetel te' tuláak' u tséel le Jordáno', le máax ti' t'aanajeche',[e] táan u ts'aa okja'. Ts'o'ole' tuláakal le máako'obo' táan u bino'ob tu yiknal». **27** Juane' tu ya'alaj: «Ma' tu páajtal u yantal mix ba'al ti' máak wa ma' Dios ts'aamilti'i'. **28** T'ak te'exe' a wu'uyme'ex in wa'alik: ma' teen le Cristoo'[f] chéen túuxta'aben táanil ti' leti'.[g] **29** Le máax ku ts'o'okol u beel yéetel le noviatsilo' leti'e noviotsilo'.[h] Chéen ba'ale' u amigo le noviotsilo' wa ti' wa'alakbal yéetel ku yu'ubik ba'ax ku ya'alik le noviotsilo' ku sen ki'imaktal u yóol. Le o'olale' tene' jach táaj ki'imak in wóol. **30** Leti'e' yaan u seguer u ya'abtal u discípulo'ob, chéen

ba'ale' tene' yaan u seguer u p'iittal in discípulo'ob».

31 Le máax ku taal ka'anale'[a] ti' yaan yóok'ol u maasile'. Le máax lu'um u taale' lu'umkabil, yéetel ku t'aan ti' le ba'alo'ob yaan way lu'ume'. Le máax ka'an u taale' ti' yaan yóok'ol u maasile',[b] **32** yéetel ku t'aan ti' le ba'axo'ob ts'o'ok u yilik yéetel ts'o'ok u yu'ubiko',[c] chéen ba'ale' mix máak creertik ba'ax ku ya'alik.[d] **33** Le máax ts'o'ok u creertik ba'ax ku ya'alik Jesúse' ts'o'ok u yilik jach jaaj* lela': Diose' mantats' ku ya'alik u jaajil.[e] **34** Tumen Cristo, le máax túuxta'an tumen Dioso', ku t'aan ti' le ba'axo'ob ku ya'alik Dioso',[f] tumen Diose' ma' chéen junp'íit espíritu santo ku ts'áaiki'.* **35** Le Taatatsilo' u yaabiltmaj le Paalo',[g] yéetel ts'o'ok u k'ubik tuláakal ba'al tu k'ab.[h] **36** Le máax ku ts'áaik u fe ti' le Paalo' yaan u yantal kuxtal mina'an u xuul ti',[i] le máax ma' tu yu'ubik u t'aan le Paalo' ma' ken u yil le kuxtalo',[j] ba'axe' u p'uja'anil Dios kun antal tu yóok'ol mantats'.[k]

4 Jesúse' tu ts'áaj cuenta ts'o'ok u yojéelta'al tumen le fariseo'ob maas ya'ab máako'ob ku ka'ansik yéetel ku ts'áaik u yokja'ob[l] ke Juan. **2** (Kex u jaajile' Jesúse' ma' tu ts'áaik ka'ach u yokja' mix máak, ba'axe' u discípulo'ob beetik lela'). **3** Le o'olale' leti'e' luk' Judeae' ka bin tu ka'atéen Galilea. **4** Chéen ba'ale' k'a'abéet ka'ach u máan tu lu'umil Samaria. **5** Le o'olale' bin ti' junp'éel kaaj ku k'aaba'tik Sicar, tu lu'umil Samaria, naats' ti' le k'áax tu ts'áaj Jacob ti' José u paalo'.[a] **6** Te'elo' ti' yaan ka'ach le ch'e'en beeta'an tumen Jacobo'.[b] Jesús túune' tumen ka'ana'ane' kulaj tu tséel le ch'e'eno'. Lela' úuch kex te' hora seiso'.*

7 Te' túuno' juntúul ko'olel ti' u lu'umil Samariae' taal u páayt ja'. Jesúse' tu ya'alajti': «Síiten junp'íit ja' in wuk'e». **8** (U discípulo'obe' bija'ano'ob ka'ach te' kaaj u mano'ob ba'al u jaanto'obo'). **9** Le samaritanao' tu ya'alajti': «¿Ba'axten teche' kex judíoeche' ka k'áatikten ja' a wuk'e kex tene' samaritanaen?». (Le judío'obo' ma'atech u biskuba'ob yéetel le samaritano'obo').[c] **10** Jesús túune' tu núukajti': «Wa ka a wojéelt ka'ach ba'ax ku síik Dios,[d] yéetel máax le a'aliktech: ‹Síiten junp'íit ja' in wuk'e›, teche' ts'o'ok ka'ach a k'áatik ja' ti' leti'e', leti' túune' je'el ka'ach u ts'áaiktech ja' ku ts'áaik kuxtale'».[e] **11** Le ko'olelo' tu ya'alajti': «Yuumtsil, mina'antech mix junp'éel ch'óoy utia'al a páaytik ja', ts'o'ole' taam le ch'e'eno', ¿tu'ux túun ken a ch'a' le ja' ku ts'áaik kuxtalo'? **12** Teche' ¿maas wa nojchech ti' k-úuchben taata Jacob le máax p'atto'on le ch'e'ena'? Le

CAP 3

a Jn 8:23

b Mt 3:11

c Jn 8:26 Jn 15:15

d Jn 1:11 Jn 3:11

e 1Jn 5:10

f Jn 7:16

g Jn 5:20 Jn 15:9, 10

h Mt 11:27 Lu 10:22

i Jn 3:16 Jn 6:47 Ro 1:17 Heb 5:9

j 2Te 1:7, 8 1Jn 5:12

k Ef 5:5, 6 Heb 10:26, 27

CAP 4

l Jn 3:22

Columna 2

a Gé 33:18, 19 Jos 24:32

b Jn 4:12

c 2Re 17:24 Hch 10:28

d Ef 2:8

e Jn 7:37

3:33 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ts'o'ok u ts'áaik u sello ti'».
3:34 *Wa «ma' tu p'isik buka'aj espíritu santo ku ts'áaik».

4:6 *Kex láas 12:00 chúumuk k'iin. Úuchjeakile' le hora'obo' ku káajal u xo'okol desde ken tíip'ik k'iin.

ch'e'ena' leti'e tu'ux tu ch'a'aj ja' u yuk' leti', u paalal bey xan utia'al u yuk' u waakaxo'obo'». **13** Jesúse' tu núukajti': «Je'el máaxak ka u yuk' u ja'il le ch'e'ena' yaan u ka'a uk'ajtal. **14** Chéen ba'ale' je'el máaxak ka u yuk' le ja' ken in ts'áati'o' junpuli' ma' kun ka'a uk'ajtal,[a] ba'axe' le ja' ken in ts'áa u yuk'o' yaan u suut bey junp'éel u sayabil ja'e'. Le ja' je'elo' yaan u sayabtal utia'al ka u ts'áa kuxtal mina'an u xuul».[b] **15** Le ko'olelo' tu ya'alajti': «Yuumtsil, ts'áaten le ja' ka wa'aliko' utia'al ma' in ka'a uk'ajtal mix in ka'a suut in páayt ja' waye'».

16 Jesúse' tu ya'alajti': «Xeen, t'an a wíichame' ka taalake'ex waye'». **17** Le ko'olelo' tu ya'alaj: «Mina'an in wíicham». Ka túun tu ya'alaj Jesús ti': «Jaaj a t'aan, beoraa' mina'an a wíicham. **18** Teche' ts'o'ok u yantal cinco u túulal a wíicham, chéen ba'ale' le máax yéetel kaja'anech bejla'o' ma' a wíichami'. Le o'olal jach jaaj le ba'ax ta wa'alo'». **19** Le ko'olelo' tu ya'alajti': «Yuumtsil, kin wilke' teche' juntúul profetaech.[c] **20** K-úuchben láak'tsilo'obe' tu adorarto'ob Dios te' montañaa', chéen ba'ale' te'exe' ka wa'alike'exe' tu kaajil Jerusalén unaj u adorarta'al Dios».[d] **21** Jesúse' tu ya'alajti': «Ko'olel, creert le ba'ax ken in wa'altecha': yaan u k'uchul u k'iinile' mix te' montañaa' mix tu kaajil Jerusalén ken a adorarte'ex le Taatao'. **22** Te'exe' ka adorarke'ex ba'ax ma' a k'aj óole'exi',[a] chéen ba'ale' to'one' k-adorartik ba'ax k-k'aj óol, tumen le salvacióno' yiknal le judío'ob ku káajalo'.[b] **23** Chéen ba'ale' táan u taal u k'iinil, lela' ts'o'ok tak u k'uchul, le máaxo'ob jach tu jaajil táan u adorarko'ob le Taatao' yaan u adorarko'ob yéetel le jaajil ku taal ti' leti'o' bey xan yáanal u nu'uktaj u espíritu santo. U jaajile' le Taatao' táan u kaxtik le máako'ob beya' utia'al ka adorarta'ak.[c] **24** Diose' juntúul espíritu,[d] le o'olale' le máaxo'ob adorarko' k'a'abéet u adorarko'ob yéetel le jaajil ku taal ti' leti'o' bey xan yáanal u nu'uktaj u espíritu santo».[e] **25** Le ko'olelo' tu ya'alajti': «Tene' in wojel yaan u taal le Mesíaso', le máax ku ya'ala'al Cristo ti'o'. Kéen k'uchke' yaan u jach tsolikto'on tubeel tuláakal ba'al». **26** Jesúse' tu ya'alajti': «Teen le máax ka wa'aliko'».[f]

27 Ka túun k'uch u discípulo'ob Jesúse' ja'ak' u yóolo'ob tumen leti'e' táan ka'ach u tsikbal yéetel juntúul ko'olel, chéen ba'ale' mix máak a'alti': «¿Ba'ax ka beetik?», wa: «¿Ba'axten ka tsikbal tu yéetel?». **28** Le ko'olel túuno' tu p'ataj u jarroe'* ka bin te' kaajo', ka tu ya'alaj ti' le máako'obo': **29** «Ko'otene'ex ka a wile'ex juntúul máak tu ya'alajten tuláakal le ba'axo'ob in beetmo'. A wa'alike'exe', ¿ma' wa leti' le Cristoo'?». **30** Leti'obe' jóok'o'ob

CAP 4

a Jn 6:35

b Jn 7:38
Ro 6:23
1Jn 5:20

c Lu 7:16
Jn 9:17

d Dt 12:5, 6
1Re 9:3
2Cr 7:12
Sl 122

Columna 2

a 2Re 17:29, 33

b Isa 2:3
Ro 9:4

c 2Cr 16:9

d 2Co 3:17
1Ti 1:17
Heb 11:27

e Ro 12:1

f Jn 9:35-37

4:28 * Wa «u p'úule'».

ti' le kaajo' ka jo'op' u bino'ob tu yiknal Jesús.

31 Le táan u taal le máako'obo' le discípulo'obo' táan ka'ach u sen a'aliko'obti': «J-Ka'ansaj,[a] jaanen». **32** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajti'ob: «Tene' yaan ba'al in jaante, chéen ba'ale' te'exe' ma' a wojle'ex ba'axi'». **33** Le discípulo'ob túuno' tu ya'alo'ob tu baatsilo'ob: «¿Yaan wa máax taas ba'al u jaante?». **34** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «In wo'oche' in beetik ba'ax u k'áat le máax túuxteno'[b] yéetel in ts'o'oksik le meyaj u ts'aamajteno'.[c] **35** ¿Ma' wa ka wa'alike'ex kanp'éel mes u bin u k'uchul u k'iinil le joocho'? U'uy a wu'uye'ex ba'ax ken in wa'alte'ex: líi's a wiche'ex ka a pakte'ex le koolo'obo', ts'o'ok u p'iistalo'ob utia'al jochbil.[d] Beoraa' **36** le máax ku joocho' táan u k'amik u bo'olil u meyaj yéetel táan u cosechartik le ich ku ts'áaik kuxtal mina'an u xuulo'. Beyo' yaan u ki'imaktal u yóol le máax ku paak'alo' bey xan le máax ku joocho'.[e] **37** Lela' ku ye'esik jach jaaj le ba'ax suuk u ya'ala'ala': yaanal máax ku paak'al, yaanal máax ku jooch. **38** Tene' tin túuxte'ex jooch tu'ux ma' meyajnaje'exi'. Yaanal máaxo'ob meyajnajo'obi', chéen ba'ale' te'exe' ts'o'ok a jóo'ske'ex u yutsil le ba'ax tu beeto'obo'».

39 Bey túuno' ya'ab ti' le samaritano'ob kaja'ano'ob Sicaro' tu ts'áaj u fejo'ob ti' Jesús tu yo'olal le ba'ax tu ya'alaj le ko'olela': «Tu ya'alajten tuláakal le ba'axo'ob in beetmo'».[a] **40** Le o'olal ka taal le samaritano'ob tu yiknalo' káaj u k'áatko'obti' ka p'áatak tu yéetelo'ob. Leti' túune' p'áat ka'ap'éel k'iin tu yiknalo'ob. **41** Ka ts'o'oke' maas ya'ab máako'ob tu ts'áaj u fejo'ob ti' Jesús yo'olal le ba'ax tu ka'anso'. **42** Leti'ob túune' tu ya'alo'ob ti' le ko'olelo': «Beoraa' ma' táan k-ts'áaik k-fe ti' leti' chéen yo'olal le ba'ax ta wa'alo', ba'axe' tumen t-u'uyaj le ba'axo'ob ku ka'ansiko', yéetel ts'o'ok k-ilke' le máaka' jach tu jaajil leti'e máax kun salvartik le yóok'ol kaaba'».[b]

43 Ka ts'o'ok le ka'ap'éel k'iino'obo' Jesúse' luk' te'elo' ka bin Galilea. **44** (Jesúse' u ya'alme' juntúul profetae' ma'atech u respetarta'al tu kaajal).[c] **45** Le ka k'uch túun tu kaajil Galileae' k'a'am tumen le galileo'obo', tumen leti'obe' bino'ob xan[d] Jerusalén yéetel tu yilo'ob tuláakal le ba'axo'ob tu beetaj te' festejoo'.[e]

46 Ka túun bin tu ka'atéen tu kaajil Caná ti' u lu'umil Galilea, tu'ux tu sutaj vinoil le ja'e'.[f] Te' túuno' ti' yaan ka'ach juntúul máak ku meyaj tu yiknal le reyo'. Le máaka' yaan ka'ach juntúul u paal k'oja'an tu kaajil Capernaúm. **47** Le máaka' le ka tu yojéeltaj ts'o'ok u luk'ul Jesús Judea yéetel ts'o'ok u taal Galileae' bin te' tu'ux yano' ka jo'op' u k'áatikti' ka xi'ik u ts'ak u chan paalo', tumen ta'aytak ka'ach u kíimil. **48** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti': «Te'exe' wa

CAP 4

a Jn 1:38

b Jn 6:38

c Jn 5:30, 36
Jn 17:4
Jn 19:30

d Mt 9:37

e 1Co 3:8

Columna 2

a Jn 4:29

b Mt 1:21
Jn 1:29
1Ti 1:15
1Jn 4:14

c Mt 13:57
Mr 6:4
Lu 4:24

d Dt 16:16

e Jn 2:23

f Jn 2:1-11

ma' ta wilke'ex u beeta'al milagro'ob yéetel u yúuchul nukuch ba'alo'obe' junpuli' ma' ta creerke'ex mix ba'al».[a] **49** Le máak ku meyaj tu yiknal le reyo' tu ya'alajti': «Yuumtsil, ko'ox tu séeba'anil, antes u kíimil in chan paal». **50** Jesúse' tu ya'alajti': «Suunen ta wotoch, a chan paale' kuxa'an».[b] Le máak túuno' tu creertaj le ba'ax a'ala'abti' tumen Jesúso' ka bini. **51** Le táan u bino' ila'ab te' bej tumen le máaxo'ob meyajtiko' ka a'ala'abti' kuxa'an* u chan paalo'. **52** Leti' túune' káaj u k'áatikti'ob bey ba'ax hora ka káaj u yutstal le chan xi'ipalo'. Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Jo'oljeak te' hora siete* ka síischaj u chokwilo». **53** Le taatatsil túuno' tu ts'áaj cuenta jach leti'e hora ka a'ala'abti' tumen Jesús: «A chan paale' kuxa'an».[c] Leti' túun yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho' yanchaj u fejo'ob. **54** Lela' leti'e u ka'ap'éel milagro[d] tu beetaj Jesús tu lu'umil Galilea, le ts'o'ok u luk'ul Judeao'.

5 Le ka ts'o'ok u yúuchul lela' le judío'obo' tu beeto'ob le fiesta[e] suuk u beetko'obo'. Jesús túune' bin Jerusalén. **2** Tu kaajil Jerusalén, naats' ti' le joonaj ku k'aaba'tik u Joonajil Tamano'obo',[f] yaan ka'ach junp'éel nojoch pila ku k'aaba'tik ich hebreoe' *Betzata*. Tu ba'pache' yaan ka'ach cinco filas columna'obi'. **3** Yiknal le columna'obo' yaan ka'ach ya'ab máako'ob k'oja'ano'ob, ch'óopo'ob, móocho'ob yéetel yaan xan máako'ob tikin* u k'abo'ob wa u yooko'obi'. **4** *— **5** Chéen ba'ale' te'elo' ti' yaan ka'ach juntúul máak ts'o'ok 38 años k'oja'anchajak. **6** Jesúse' ka tu yilaj ti' chilikbal le máak yéetel le ka tu yojéeltaj úuch k'oja'anchajke' tu ya'alajti': «¿A k'áat wa utstal?».[a] **7** Le máak k'oja'ano' tu núukajti': «Yuumtsil, mix máak áantken okol ichil le pila kéen u wo'oltuba u ja'ilo', le kéen in wóot ookle' yaanal máax ts'o'ok u jáan ookli'». **8** Jesúse' tu ya'alajti': «Líik'en, ch'a' a camillae' ka xíimbalnakech».[b] **9** Le máak túuno' tu séeba'anil utschaji, ka tu ch'a'aj u camillae' ka jo'op' u xíimbal.

Chéen ba'ale' le k'iin je'elo' sábado. **10** Le o'olale' le judío'obo' káaj u ya'aliko'ob ti' le máax ts'a'ako': «Bejla'e' sábado, ma' uts a bisik le camillao'».[c] **11** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajti'ob: «Le máax ts'akeno' leti' a'alten: ‹Ch'a' a camillae' ka xíimbalnakech›». **12** Ka tu k'áato'obti': «¿Máax le máak a'altech: ‹Ch'a'e' ka xíimbalnakech›?». **13** Chéen ba'ale' le máak ts'a'ako' ma' u yojel máax a'alti'i', tumen Jesúse' ts'o'ok ka'ach u luk'ul tu yiknal,

CAP 4
a Mt 16:1 1Co 1:22
b Mt 8:13 Mr 7:29, 30
c Mt 8:13
d Jn 2:11

CAP 5
e Éx 12:14 Dt 16:1, 16 Jn 2:13 Jn 6:4
f Ne 3:1

Columna 2
a Isa 53:3
b Mt 9:6 Mr 2:10, 11 Lu 5:24
c Éx 20:9, 10 Mt 12:2 Lu 6:2

4:51 * Wa «ts'o'ok u káajal u yutstal». **4:52** * Kex 1:00 u chíinil k'iin. Úuchjeakile' le hora'obo' ku káajal u xo'okol desde ken tíip'ik k'iin.

5:3 * Wa «ma' tu páajtal u péeksik». **5:4** * Yaan úuchben ts'íibo'ob ich griegoe' ma'atech u taasko'ob le versículoa', lela' ku ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'.

yéetel jach ya'abkach máako'ob yano'ob te'elo'.

14 Le ka ts'o'ok u yúuchul le ba'alo'oba' Jesúse' tu yilaj le máak te' temploo' ka tu ya'alajti': «Beoraa' ts'o'ok a wutstal. Ma' a k'ebantal tu ka'atéen, utia'al ma' u yúuchultech junp'éel ba'ax maas yaj». **15** Le máak túuno' bine' ka tu ya'alaj ti' le judío'obo' Jesús ts'ake. **16** Yo'olal lela' le judío'obo' káaj u ch'a'pachtiko'ob Jesús, tumen tu k'iinil sábado ku beetik ka'ach le ba'alo'oba'. **17** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti'ob: «In Taatae' tak bejla'a táan u meyaje', le o'olal tene' láayli' táan xan in meyaje'».[a] **18** Yo'olal lela' le judío'obo' maas taakchaj u kíimsko'ob, tumen ku ya'aliko'obe' ma' chéen táan u mixba'alkúuntik le Sábadoo', ba'axe' táan xan u ya'alike' Diose' u Taata,[b] yéetel beyo' táan ka'ach u ketkuba yéetel Dios.[c]

19 Le o'olal Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: le Paalo' ma' tu páajtal u beetik mix junp'éel ba'al chéen tu juunal u yóol, ba'axe' chéen le ba'ax ku yilik u beetik le Taatao'.[d] Tumen je'el ba'axak ka u beet le Taatao' leti'e ba'axo'ob xan ku beetik le Paalo'. **20** Tumen le Taatao' u yaabiltmaj le Paalo'[e] yéetel ku ye'esikti' tuláakal le ba'axo'ob ku beetko', yaan xan u ye'esikti' ba'alo'ob maas nuuktak ke le je'ela' utia'al ka ja'ak'ak a wóole'ex.[f] **21** Tumen je'ex le Taata ku líi'sik le kimeno'ob

CAP 5

a Jn 9:4
Jn 14:10

b Jn 14:28

c Flp 2:5, 6

d Jn 5:30
Jn 8:28
Jn 12:49

e Mt 3:17
Jn 3:35
Jn 10:17
2Pe 1:17

f Lu 8:25
Jn 6:10, 11
Jn 6:19

Columna 2

a 2Re 4:32-34
Heb 11:35

b Lu 7:12, 14
Lu 8:52-54
Jn 11:25

c Hch 10:42
Hch 17:31
2Co 5:10
2Ti 4:1

d Lu 10:16

e Jn 3:16
Jn 6:40
Jn 8:51

f 1Jn 3:14

g Sl 36:9
Hch 17:28

h Jn 11:25

i Jn 5:22
2Ti 4:1

j Da 7:13

k Job 14:13
Isa 25:8
Isa 26:19

yéetel ku ka'a kuxkíintiko'obo'[a] le Paalo' ku ka'a kuxkíintik xan le máaxo'ob u k'áato'.[b] **22** Tumen le Taatao' ma'atech u juzgartik mix máak, ba'axe' ts'o'ok u k'ubéentik ti' le Paal ka u juzgart tuláakal máako'.[c] **23** Beyo' tuláakal máak kun respetartik le Paal je'ex u respetarta'al le Taatao'. Le máax ma'atech u respetartik le Paalo' ma'atech xan u respetartik le u Taata túuxto'.[d] **24** Jach tu jaajil kin wa'alikte'exe' le máax ku yu'ubik in t'aan yéetel ku creertik le Máax túuxteno' yaan kuxtal mina'an u xuul ti',[e] yéetel ma' kun juzgarbil, ba'axe' ts'o'ok u tokikuba ti' le kíimilo' yéetel ts'o'ok u máan te' kuxtalo'.[f]

25 Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: táan u taal u k'iinil, lela' ts'o'ok tak u k'uchul, le kéen u'uya'ak u t'aan u Paal Dios tumen le kimeno'obo' yaan u kuxtal le máaxo'ob tu yu'ubo'ob t'aano'. **26** Le Taatao' ku páajtal u ts'áaik kuxtal,[g] yéetel ts'o'ok u ts'áaik u páajtalil ti' le Paal u ts'áaik kuxtalo'.[h] **27** Ts'o'ok xan u ts'áaikti' u páajtalil utia'al u juzgar,[i] tumen leti'e' u Paal máak.[j] **28** Ma' u ja'ak'al a wóole'ex yo'olal lelo', tumen yaan u k'uchul u k'iinile' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil le muknalo'obo' yaan u yu'ubiko'ob u t'aan[k] **29** yéetel yaan u jóok'lo'ob. Le máaxo'ob tu beeto'ob ba'alo'ob ma'alobtake' yaan u líik'lo'ob utia'al ka kuxlako'ob, chéen ba'ale' le máaxo'ob tu bee-

to'ob ba'alo'ob k'aastake' yaan u líik'lo'ob utia'al ka juzgarta'ako'ob.[a] **30** Ma' tu páajtal in beetik mix ba'al chéen tu juunal in wóol, kin juzgar yo'olal le ba'ax kin wu'uyiko'. Le bix in juzgaro' jach toj[b] tumen ma' tin beetik chéen ba'ax in k'áat, ba'axe' kin wilik in beetik le ba'ax u k'áat le máax túuxteno'.[c]

31 Wa chéen tin juunal kin probartik máaxene' le ba'ax kin wa'aliko' ma' jaaji'.[d] **32** Chéen ba'ale' yaan uláak' máax probartik máaxen, yéetel in wojle' jach jaaj le ba'axo'ob ku ya'alik tin wo'olalo'.[e] **33** Te'exe' yaan máaxo'ob ts'o'ok a túuxtike'ex tu yiknal Juan, leti' túune' ts'o'ok u ya'alik u jaajil ti'ob.[f] **34** Chéen ba'ale' ti' tene' ma' tsaaj ka probarta'ak tumen wíinik máaxeni', chéen ba'ale' tuláakal le ba'alo'oba' kin wa'alik utia'al ka a salvartaba'ex. **35** Le máak je'elo' bey ka'ach junp'éel lámpara ku tóoch'bal yéetel ku juul u sáasile', te'exe' yéetel ki'imak óolal ta wóote'ex antal yáanal u sáasil ichil junp'íit k'iin.[g] **36** Pero ti' tene' yaan junp'éel ba'ax maas nojoch probartik máaxen, lela' maas nojoch ke le ba'ax tu ya'alaj Juano'. Tumen le ba'axo'ob k'ubéenta'anten tumen in Taata ka in beeto' leti'e ba'axo'ob kin beetko', lelo'oba' ku probarko'ob leti'e Taata túuxtmileno'.[h] **37** Ts'o'ole' le Taata túuxteno' ts'o'ok u probartik máaxeni'.[i] Te'exe' mix juntéen a wu'uye'ex u t'aan yéetel mix juntéen a wile'ex jach bix leti'.[a] **38** U t'aane' ma' tu p'áatal ichil a puksi'ik'ale'ex, tumen ma' ta creerke'ex le máax tu túuxto'.

39 Te'exe' ka xak'altike'ex u T'aan Dios,[b] tumen ka tuklike'exe' yo'olal lela' yaan u yantalte'ex kuxtal mina'an u xuul. U T'aan Diose' leti' probartik máaxen.[c] **40** Kex beyo' te'exe' ma' a k'áate'ex taal tin wiknal[d] utia'al ka yanakte'ex kuxtali'. **41** Tene' ma' in k'áat ka alabarta'aken tumen le máako'obo'. **42** Tene' jach in wojel mina'an u yaabilaj Dios ta puksi'ik'ale'ex. **43** Ts'o'ok in taal tu k'aaba' in Taata, chéen ba'ale' te'exe' ma' ta k'amene'exi'. Pero wa ka taalak juntúul máak chéen tu k'aaba'e' te'exe' je'el a k'amke'exe'. **44** ¿Bix ken a creertene'ex, wa chéen táan a paklan alabarkaba'ex tu lugar a kaxtike'ex a lúuble'ex utsil ti' le juntúulili' Dioso'?[e] **45** Ma' a tuklike'ex wa yaan in takik a poole'ex tu táan in Taata, tumen Moisés,[f] le máax ti' a k'ubmaj a wóole'exo', leti' takik a poole'ex. **46** U jaajile' wa ka creerke'ex Moisése' je'el xan a creerkene'exe', tumen leti'e' ts'íibnaj tin wo'olal.[g] **47** Chéen ba'ale' wa ma' ta creerke'ex le ba'axo'ob tu ts'íibto', ¿bix ken a creerte'ex le ba'axo'ob kin wa'aliko'?».

6 Ka ts'o'ok u ya'alik le ba'alo'oba' Jesúse' bin tuláak' u tséel le Mar de Galilea wa Tiberíadeso'.[h] **2** Chéen ba'ale' seguernaj u bin ya'abkach máako'ob tu paach,[i] tumen ku yilko'ob ka'ach le milagro'ob ku beetik utia'al

CAP 5

a Ap 20:12, 15

b Isa 11:4

c Mt 26:39
Jn 4:34
Jn 6:38

d Dt 19:15

e Mt 3:17
Mr 9:7
Jn 12:28-30
1Jn 5:9

f Jn 1:15, 32

g Mt 3:1, 5, 6
Mr 6:20

h Mt 11:5
Jn 3:2
Jn 7:31
Jn 10:25

i Mr 1:11
Jn 8:18

Columna 2

a Dt 4:11, 12
Jn 1:18
Jn 6:46

b Lu 11:52

c Dt 18:15

d Isa 53:3
Jn 1:11

e Jn 12:42, 43

f Dt 31:26, 27
Jn 7:19

g Dt 18:15
Lu 24:44
Jn 1:45

CAP 6

h Mt 14:13
Lu 9:10

i Mr 6:33

u ts'akik le máaxo'ob k'oja'ano'obo'.[a] **3** Jesús túune' na'ak ti' junp'éel montaña yéetel u discípulo'ob, te'elo' ti' kulajo'obi'. **4** Te' k'iino'ob je'elo' ts'o'ok u náats'al ka'ach le Pascuao',[b] le fiesta ku beetik le judío'obo'. **5** Le o'olale' ka tu líi'saj u yich Jesús yéetel ka tu yilaj táan u taal ya'abkach máako'ob tu yiknale' tu ya'alaj ti' Felipe: «¿Tu'ux ken k-man waaj utia'al u jaant le máako'oba'?».[c] **6** Chéen ba'ale' lela' táan ka'ach u ya'alikti' utia'al u probartik, tumen Jesúse' u yojlili' yaan ba'ax ken u beete'. **7** Felipee' tu núukajti': «Kex ka k-man 200 denarios* waaje' ma' ken u ts'áa utia'al ka u jaanto'ob kex chéen junp'iit cada juntúuli'». **8** Juntúul ti' le discípulo'ob ku k'aaba'tik Andrés, u yíits'in* Simón Pedroe', tu ya'alajti': **9** «Je'el juntúul chan xi'ipal yaan cinco u waajil cebada ti'a' bey xan ka'atúul mejen kayo'ob. Chéen ba'ale' lelo'oba' ma' kun chúukpajal utia'al le buka'aj máako'oba'».[d]

10 Jesús túune' tu ya'alaj: «A'ale'ex ti' le máako'ob ka kulako'obo'». Tumen jach ya'ab su'uk yaan te'elo' le máako'obo' kulajo'obi'. Tuláaklo'obe' kex 5,000 u túulalo'ob.[e] **11** Jesús túune' tu ch'a'aj le waajo'obo' tu ts'áaj gracias ti' Diose' ka tu t'oxaj ti' le máako'ob kulukbalo'obo'. Tu t'oxajti'ob xan le buka'aj mejen kay u k'áat ka'ach u jaanto'obo'. **12** Le ka ts'o'ok u na'ajtalo'obe' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob: «Mole'ex le u xéexet'al p'áato' utia'al ma' u pu'ulul mix ba'al». **13** Ka túun tu molo'obe' chu'up 12 xaako'ob yéetel u xéexet'al le u cinco waajilo'ob cebadao'. Lela' leti'e tu yalabtaj ka ts'o'ok u janal le máako'obo'.

14 Le máako'ob túuno', le ka tu yilo'ob le milagro'ob tu beetaj Jesúso', káaj u ya'aliko'ob: «Jach tu jaajile' lela' leti'e profeta a'ala'an kun taal way yóok'ol kaaba'».[a] **15** Le o'olal Jesúse', tumen u yojel jach ta'aytak u taal ch'a'abil tumen le máako'ob utia'al ka beeta'ak reyilo', luk' te'elo'[b] ka bin tu ka'atéen te' montaña utia'al ka yanak tu juunalo'.[c]

16 Ka áak'abchaje' u discípulo'obe' éemo'ob tu jáal le k'áa'náabo',[d] **17** ka na'ako'ob ti' junp'éel barco, ka jo'op' u k'áatmáansko'ob le k'áa'náabo' utia'al u bino'ob tu tojil Capernaúm. Chéen ba'ale' kex ts'o'ok ka'ach u yáak'abtale' Jesúse' ma' xi'ik tu yiknalo'obi'.[e] **18** Káaj túun junp'éel k'a'amkach iik'e' ka jo'op' u wo'oltik le k'áa'náabo'.[f] **19** Le discípulo'obo' ka ts'o'ok u náachtalo'ob kex cinco wa seis kilómetros yéetel le barcoo' tu yilo'ob táan u xíimbal Jesús yóok'ol le ja'o' yéetel táan u náats'al tu yiknal le barcoo', leti'ob túune' jach sajakchajo'ob. **20** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajti'ob: «¡Teen, ma' a ch'a'ike'ex saajkil!».[g] **21** Le-

CAP 6

a Lu 9:11

b Jn 2:13 Jn 5:1

c Mt 14:14-17 Mr 6:35-38 Lu 9:12, 13

d 2Re 4:42-44

e Mt 14:19-21 Mr 6:39-44 Lu 9:14-17

Columna 2

a Dt 18:15, 18

b Jn 17:16 Jn 18:36

c Mt 14:23 Mr 6:45

d Mt 14:22

e Mr 6:47-51

f Mt 8:24 Mt 14:24-33

g Mt 14:27 Mr 6:50

6:7 *Ilawil página 2561. **6:8** *Le t'aan ich griegoo' ma'atech u ye'esik wa maas nojoch Andrés ti' Pedro wa maas chichan.

CAP 6

ti'ob túune' tu cha'ajo'ob ka na'akak te' barcoo', le barco túuno' ma' xáanchaj ka k'uch te' kaaj tu'ux ku bino'obo'.[a]

22 Ka sáaschaj tuláak' k'iine' le ya'abkach máako'ob yano'ob ka'ach tuláak' u tséel le k'áa'náabo' tu yilo'ob mina'an barco'ob te'elo'. Chéen junp'éel chan barco yani', chéen ba'ale' Jesúse' ma' na'ak te' chan barco yéetel u discípulo'obo', tumen leti'obe' chéen tu juunalo'ob bino'ob. **23** U barcoilo'ob Tiberíades xane' k'ucho'ob naats' te' tu'ux jaanta'ab le waaj tumen le máako'ob ka ts'o'ok u ts'a'abal gracias ti' Dios tumen Yuumtsilo'. **24** Le o'olale' le ya'abkach máako'obo' le ka tu yilo'ob mina'an Jesús mix u discípulo'ob te'elo' na'ako'ob tu barco'obe' ka bino'ob Capernaúm utia'al ka u kaxto'ob Jesúsi'.

25 Le ka tu yilo'ob ti' yaan Jesús tuláak' u tséel le k'áa'náabo' tu k'áato'obti': «J-Ka'ansaj,[b] ¿ba'ax k'iin ka k'uchech waye'?». **26** Jesúse' tu núukajti'ob: «Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: te'exe' ma' táan a kaxtikene'ex yo'olal le milagro'ob tin beeto', ba'axe' tumen ta jaante'ex le waajo'obo' yéetel tumen na'ajchaje'ex.[c] **27** Ma' a meyaje'ex yo'olal le janal ku k'astalo', ba'axe' meyajnene'ex yo'olal le janal ma' tu k'astal ku ts'áaik kuxtal mina'an u xuulo'.[d] Lelo' leti'e ba'ax ken u ts'áate'ex u Paal máako', tumen Dios le Taatao' ts'o'ok u ts'áaik u sello tu yóok'ol u Paal máak utia'al u ye'esik ku k'amik».[e]

a Mt 14:34

b Jn 1:38

c Jn 6:11

d Jn 4:14
Jn 17:3
Ro 6:23

e Mt 3:17
Hch 2:22
2Pe 1:17

Columna 2

a Hch 16:31
1Jn 3:23

b Mt 12:38
Mr 8:12
Jn 2:18
1Co 1:22

c Éx 16:15
Nú 11:7

d Sl 78:24
Sl 105:40

e Jn 4:14
Jn 7:37
Ap 22:17

f Jn 6:64

g Mt 11:28, 29
Jn 17:6

h Jn 3:13
Jn 8:23, 42

28 Ka túun tu k'áato'obti': «¿Ba'ax túun u k'áat Dios ka k-beet utia'al ka lúubko'on utsil ti'?». **29** Jesúse' tu núukajti'ob: «Leti'e' u k'áate' ka a ts'áa a feje'ex ti' le máax tu túuxto'».[a] **30** Ka túun tu k'áato'obti': «¿Ba'ax túun ken a we'esto'on[b] utia'al ka k-creertech? ¿Ba'ax señalil ken a ts'áato'on? **31** K-úuchben láak'tsilo'obe' tu jaanto'ob maná te' desiertoo',[c] úuch je'ex ts'íibta'anila': ‹Leti'e' u waajil ka'an tu ts'áaj u jaanto'ob›».[d] **32** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: Moisése' ma' tu ts'áajte'ex u waajil ka'ani', chéen ba'ale' in Taatae' ku ts'áaikte'ex le u jaajil waaj ku taal te' ka'ano'. **33** Tumen le waaj ku ts'áaik Dioso' leti'e máax ku yéemel te' ka'ano' yéetel ku ts'áaik kuxtal ti' yóok'ol kaab». **34** Ka túun tu ya'alo'obti': «Yuumtsil, ts'áato'on mantats' le waaja'».

35 Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Teen u waajil le kuxtalo', le máax ku taal tin wiknale' junpuli' ma' kun wi'ijtal, le máax ku ts'áaik u fe ti' tene' mix bik'in kun uk'ajtal.[e] **36** Chéen ba'ale' tene' ts'o'ok in wa'alikte'ex: te'exe' kex ts'o'ok a wilkene'exe' ma' ta creerkene'ex.[f] **37** Tuláakal le máax'o'ob ku ts'áaikten le Taatao' yaan u taalo'ob tin wiknal, le máax xan kun taal tin wiknale' junpuli' ma' ken in tojolch'inte.[g] **38** Tumen ts'o'ok in wéemel te' ka'an[h] utia'al ka in beet le ba'ax u k'áat le máax túuxteno', ma' utia'al ka

in beet ba'ax in k'áati'.[a] **39** Lela' leti'e ba'ax u k'áat le máax túuxteno': ma' in satik mix juntúul ti' le máaxo'ob u ts'aamajteno', ba'axe' ka in ka'a kuxkíint[b] te' tu ts'ook k'iino'. **40** Tumen lela' leti'e ba'ax u k'áat in Taatao': ka yanak kuxtal mina'an u xuul[c] ti' tuláakal le máax ku k'amik le Paal yéetel ku ts'áaik u fe ti' leti'o', teen túune' yaan in ka'a kuxkíintik[d] te' tu ts'ook k'iino'».

41 Le o'olale' le judío'obo' káaj u x-mukul t'aano'ob tu contra úuchik u ya'alik: «Teen le waaj éem te' ka'ano'»,[e] **42** ka jo'op' u ya'aliko'ob: «¿Ma' wa leti'e Jesús u paal Joséa'? ¿Ma' wa leti'e máax k-k'aj óoltmaj u taata yéetel u maamao'?[f] ¿Ba'axten túun beoraa' táan u ya'alik: ‹Tene' ts'o'ok in wéemel te' ka'ano'›?». **43** Jesús túune' tu núukajti'ob: «Xu'uluk a x-mukul t'aane'ex. **44** Leti'e Taata túuxtmileno', le o'olale' mix máak je'el u páajtal u taal tin wiknal wa ma' leti' nats'ike'.[g] Teen túune' yaan in ka'a kuxkíintik te' tu ts'ook k'iino'.[h] **45** Le Profeta'obo' tu ts'íibto'ob: ‹Tuláaklo'obe' yaan u ka'ansa'alo'ob tumen Jéeoba›.[i] Le o'olal tuláakal máax ts'o'ok u yu'ubik ba'ax ku ya'alik le Taata yéetel ts'o'ok u kaanbalo' ku taal tin wiknal. **46** Lela' ma' u k'áat u ya'al wa yaan máax ts'o'ok u yilik le Taatao',[j] ba'axe' chéen le máax ti' Dios u taal ts'o'ok u yilik le Taatao'.[k] **47** Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: le máax ku creerkene' yaan kuxtal mina'an u xuul ti'.[a]

48 Teen u waajil le kuxtalo'.[b] **49** A úuchben láak'tsile'exe' tu jaanto'ob le maná te' desiertoo', chéen ba'ale' kíimo'ob.[c] **50** Lela' leti'e waaj ku yéemel te' ka'ano', tuláakal máax kun jaantike' ma' kun kíimil. **51** Teen le kuxa'an waaj éem te' ka'ano', le máax kun jaantik le waaja' yaan u kuxtal mantats'. Ts'o'ole' le waaj ken in ts'áao' leti'e in bak'el ken in ts'áa yo'olal u kuxtal le yóok'ol kaabo'».[d]

52 Yo'olal lela' le judío'obo' káaj u ba'atelt'aano'ob tu baatsilo'ob, yéetel jo'op' u ya'aliko'ob: «Le máaka', ¿bix je'el u páajtal u ts'áaikto'on u bak'el utia'al k-jaante'?». **53** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: wa ma' ta jaantike'ex u bak'el u Paal máak yéetel wa ma' ta wuk'ike'ex u k'i'ik'ele' junpuli' mina'ante'ex kuxtal.[e] **54** Le máax ku jaantik in bak'el yéetel ku yuk'ik in k'i'ik'ele' yaan u yantal kuxtal mina'an u xuul ti', yéetel tene' yaan in ka'a kuxkíintik[f] te' tu ts'ook k'iino'. **55** Tumen in bak'ele' jach ma'alob utia'al jaantbil, yéetel in k'i'ik'ele' jach ma'alob utia'al uk'bil. **56** Le máax ku jaantik in bak'el yéetel ku yuk'ik in k'i'ik'ele' yaan u p'áatal tin wéetel, teen xane' yaan in p'áatal tu yéetel.[g] **57** In Taatae' kuxa'an yéetel leti' túuxtmilen. Tene' kuxa'anen tu yo'olal le Taatao', le o'olale' le máax ku jaantik in bak'ele' yaan u kuxtal tin wo'olal.[h] **58** Le-

CAP 6

a Mt 26:39 Jn 5:30

b Jn 5:28, 29 Ro 6:5

c Jn 10:27, 28

d Jn 11:24 Hch 17:31 1Te 4:16 Ap 20:12

e Jn 6:33

f Mr 6:3

g Jn 6:65

h Jn 11:24

i Isa 54:13

j Éx 33:17, 20

k Mt 11:27 Lu 10:22 Jn 1:18

Columna 2

a Jn 3:16

b Jn 6:33

c Jn 6:31

d Heb 10:10

e Jn 6:33

f Jn 6:40 1Co 15:51, 52 1Te 4:16

g Jn 15:4

h Jn 5:26 1Co 15:22

la' leti'e waaj éem te' ka'ano'. Ma' je'ex le tu jaantaj le a úuchben láak'tsile'exo', chéen ba'ale' ka ts'o'oke' kíimo'ob. Le máax ku jaantik le waaja' yaan u kuxtal mantats'».[a] **59** Le ba'alo'oba' tu kaajil Capernaúm tu ya'alaj le táan ka'ach u ka'ansaj ti' junp'éel sinagogao'.*

60 Le o'olale' ya'ab ti' u discípulo'obe' ka tu yu'ubo'ob lela' tu ya'alo'ob: «Le ka'ansaj ku beetik le máaka' jach k'aas u yu'uba'al, ¿máax je'el u páajtal u yu'ubike'?». **61** Chéen ba'ale' Jesúse' tu na'ataj táan u x-mukul t'aan u discípulo'ob tu yo'olal lela', ka tu ya'alajti'ob: «¿Ku beetik wa a t'óochpajle'ex lela'? **62** ¿Kux túun wa ka a wile'ex u na'akal u Paal máak te' tu'ux yaan ka'acho'?[b] **63** U espíritu santo Diose' leti'e ba'ax ku ts'áaik kuxtalo',[c] le bak'o' mix ba'al u biilal. Le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'alikte'exo' ti' le espíritu santo u taalo'obo' yéetel ku ts'áaiko'ob kuxtal.[d] **64** Chéen ba'ale' yaan jujuntúul ti' te'exe' ma' tu creertik». Tumen desde tu káajbale' Jesúse' u yojel ka'ach máaxo'ob le ma'atech u creerko'obo', bey xan máax le kun traicionarko'.[e] **65** Le beetke' tu ya'alajti'ob: «Le o'olal ts'o'ok in wa'alikte'ex: mix máak je'el u páajtal u taal tin wiknal wa ma' leti'e Taata ts'áaik u páajtalil ti'o'».[f]

66 Yo'olal lela' ya'ab ti' u discípulo'obe' suunajo'ob ti' le ba'axo'ob tu p'ato'ob paachilo'[a] yéetel xu'ul u máano'ob tu yéetel. **67** Le o'olale' Jesúse' tu ya'alaj ti' le 12 apóstolo'obo': «Te'exe' ma' a k'áate'ex bin xani', ¿máasa'?». **68** Simón Pedroe' tu núukajti': «Yuumtsil, ¿máax yiknal je'el k-bine'?[b] Teche' ka ka'ansik ba'alo'ob ku bisik máak ti' kuxtal mina'an u xuul.[c] **69** To'on xane' ts'o'ok k-creerkech yéetel ts'o'ok k-k'uchul k-ojéelte' teech le máax santo túuxta'an tumen Dioso'».[d] **70** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Teen yéeye'ex ta doceile'ex, ¿máasa'?[e] Chéen ba'ale' juntúul ti' te'exe' bey je'ex le K'aasilba'alo'».*[f] **71** U jaajile' leti'e' táan ka'ach u t'aan ti' Judas u paal Simón Iscariote, tumen Judase' leti'e máax kun traicionarko', kex leti'e' juntúul ti' le 12 apóstolo'ob ka'acho'.[g]

7 Ka ts'o'oke' Jesúse' tu ch'a'jo'oltaj u viajar tu lu'umil Galilea, tumen ma' u k'áat ka'ach máan ichil u lu'umil Judeai', yéetel tumen le judío'obo' u k'áat ka'ach u kíimso'ob.[h] **2** Chéen ba'ale' naats' yanil ka'ach u Fiestail le Paselo'ob*[i] ku beetik le judío'obo'. **3** Le o'olale' u yíits'ino'obe'[j] tu ya'alo'obti': «Luk'kech waye' ka xi'ikech Judea, utia'al ka u yil a discípulo'ob le milagro'ob ka beetko'. **4** Tumen le máax u k'áat ka k'aj óolta'ak tumen tuláakal máake' ma' tu beetik mix ba'al ta'akumbail.

CAP 6

a Jn 6:51

b Jn 3:13
Jn 6:38
Jn 8:23
Hch 1:9

c Gál 6:8

d Dt 8:3
Mt 4:4

e Mt 9:3, 4
Jn 2:24, 25
Jn 13:11

f Jn 6:44

Columna 2

a Lu 9:62

b Mt 16:16
Mr 8:29

c Jn 6:63
Jn 17:3

d Lu 9:20

e Lu 6:13

f Lu 22:3
Jn 13:18

g Mt 26:14, 15
Jn 12:4

CAP 7

h Jn 5:18

i Le 23:34

j Mt 12:46
Mr 6:3
Lu 8:19
Jn 2:12
Hch 1:14
Gál 1:19

6:59 *Uláak' bix u traducirta'ale' «tu táan ya'abkach máako'ob u much'muba'obo'».

6:70 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». Ilawil «K'aasilba'al», página 2568. **7:2** *Ilawil «U Fiestail le Paselo'obo'», página 2584.

Le o'olale' wa táan a beetik le milagro'oba' beet tu táan tuláakal máak». **5** U yíits'ino'ob ka'ache' mina'an u fejo'ob ti' leti'.[a] **6** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Le k'iin a'ala'anteno' ma' k'uchki',[b] chéen ba'ale' te'exe' je'el ba'alak k'iin a k'áate'exe' je'el u páajtal a bine'exe'. **7** Le yóok'ol kaabo' mina'an ba'ax o'olal u p'ektike'ex, chéen ba'ale' tene' u p'ekmen, tumen kin wa'alik jach k'aastak le ba'axo'ob ku beetko'.[c] **8** Te'exe' xeene'ex te' fiestao', tene' ma' tin jáan bin, tumen ma' k'uchuk le k'iin a'ala'anteno'».[d] **9** Leti' túune' ka ts'o'ok u ya'alik le ba'alo'ob ti'oba' p'áat Galilea.

10 Chéen ba'ale' ka ts'o'ok u bin u yíits'ino'ob Jesús te' fiestao' leti'e' bin xani', chéen ba'ale' ta'akumbail úuchik u bin utia'al ma' u yila'al tumen le máako'obo'. **11** Le o'olale' le judío'obo' káaj u kaxtiko'ob Jesús te' fiestao' ka jo'op' u ya'aliko'ob: «¿Tu'ux yaan le máako'?». **12** Ya'ab ti' le máaxo'ob yano'ob ichil le ya'abkach máako'obo' táan ka'ach u x-mukul t'aano'ob tu yo'olal Jesús. Yano'obe' ku ya'aliko'ob: «Juntúul utsul máak». Uláak'o'obe' ku ya'aliko'ob: «Ma', ma' beyi', ba'axe' chéen táan u tusik ya'abkach máako'ob».[e] **13** Chéen ba'ale' mix máak ka'ach ku t'aan yo'olal Jesús tu táan tuláakal máak, tumen saajko'ob ka'ach ti' le judío'obo'.[f]

14 Ka ts'o'ok u máan táanchumuk ti' le fiestao' Jesúse' ook te' temploo' ka jo'op' u ka'ansaj. **15** Le judío'ob túuno' ja'ak' u yóolo'obe' ka tu ya'alo'ob: «¿Bix yanil le máaka' jach ya'ab ba'ax u yojel yéetel jach yaan u na'at[a] kex ma' xooknaj te' escuela'obo'?».*[b] **16** Jesúse' tu núukajti'ob: «Le ba'ax kin ka'ansiko' ma' in tia'ali', ba'axe' u tia'al le máax túuxteno'.[c] **17** Wa yaan máax u k'áat u beet le ba'ax uts tu t'aan Dioso' yaan u k'aj óoltik wa ti' Dios[d] u taal le ba'ax kin ka'ansiko' wa chéen tu juunal in wóol kin t'aan. **18** Le máax ku ka'ansaj chéen tu juunal u yóole' chéen táan u kaxtik u alabarta'al,[e] chéen ba'ale' le máax ku kaxtik u alabarta'al le máax túuxto' ku ya'alik u jaajil yéetel mina'an k'asa'anil tu puksi'ik'al. **19** Moisés ts'áate'ex le Leyo',[f] ¿máasa'? Chéen ba'ale' mix juntúul ti' te'ex beetik ba'ax ku ya'alik le Leyo'. ¿Ba'axten túun a k'áat a kíimsene'ex?».[g] **20** Le máako'ob túun yano'ob te'elo' tu núuko'ob: «Oka'antech demonio. ¿Máax u k'áat u kíimsech?». **21** Jesúse' tu núukajti'ob: «Tin beetaj junp'éel milagroe' ka láaj ja'ak' a wóole'ex. **22** Moisése' tu ts'áajte'ex junp'éel ley utia'al u circuncidarta'al*[h] máak (u jaajile' ma' ti' Moisés u taali', ba'axe' ti' le úuchben máako'obo'),[i] le o'olal te'exe' ka circuncidarke'ex juntúul máak tu k'iinil sábado. **23** Wa juntúul máak ku circuncidarta'al tu k'iinil sábado utia'al ma' u

CAP 7

a Mr 3:21

b Jn 2:4 Jn 7:30

c Jn 3:19 Jn 15:19

d Jn 8:20

e Jn 9:16

f Jn 9:22 Jn 12:42 Jn 19:38

Columna 2

a Lu 4:16, 17

b Mt 13:54 Mr 6:2 Lu 2:46, 47 Hch 4:13

c Jn 8:28 Jn 12:49 Jn 14:10

d Jn 8:47

e Jn 5:41 Jn 8:50

f Éx 24:3

g Mt 12:14 Mr 3:6

h Le 12:2, 3

i Gé 17:9, 10

7:15 * Le escuela'oba' leti'e tu'ux ku ts'a'abal xook ka'ach ti' u nuuktakil le judío'obo'. **7:22** * Ilawil página 2559.

mixba'alkúunta'al u Ley Moisése',* ¿ba'axten túun ka sen p'u'ujule'ex úuchik in ts'akik juntúul máak tu k'iinil sábado?[a] **24** Xu'uluk a juzgare'ex chéen yo'olal ba'ax ka paktike'ex, ba'axe' juzgarnake'ex je'ex unaje'».[b]

25 Le o'olale' yaan ti' u kajnáalilo'ob Jerusaléne' káaj u ya'aliko'ob: «¿Ma' wa leti'e máak a k'áat a kíimse'exa'?[c] **26** ¡Ilawile'ex!, tu táan tuláakal máak ku t'aan, chéen ba'ale' te'exe' mix ba'al ka wa'alike'exti'. ¿Máasa' le gobernante'obo' ma' k'uchuk u yojéelto'ob wa le máaka' jach tu jaajil leti' le Cristoo'? **27** Tumen to'one' k-ojel tu'ux u taal le máaka',[d] chéen ba'ale' kéen taalak le Cristoo' mix máak ken u yojéelt tu'ux u taal». **28** Le táan u ka'ansaj túun Jesús te' temploo' tu k'a'am a'alaj: «Te'exe' a k'aj óolene'ex yéetel a wojle'ex tu'ux in taal. Tene' ma' taalen chéen tu juunal in wóoli',[e] ba'axe' túuxta'aben tumen le Máax jach tu jaajil kuxa'ano', chéen ba'ale' te'exe' ma' a k'aj óole'exi'.[f] **29** Tene' in k'aj óol[g] tumen teen le máax ku t'aan tu yo'olalo', ts'o'ole' leti' túuxtmilen». **30** Le o'olale' le máako'obo' káaj u kaxtiko'ob bix je'el u machko'ob utia'al ka u biso'obe',[h] chéen ba'ale' mix máak beete, tumen ma' k'uchuk ka'ach u yorailí'.[i] **31** Kex beyo' ya'ab ti' le máako'obo' seguernaj u ts'áaik u fejo'ob ti',[j] ka jo'op' u ya'aliko'ob: «Kéen k'uchuk le Cristoo', ¿máasa' ma' ken u beet maas nukuch milagro'ob ti' le ts'o'ok u beetik le máaka'?».

32 Le fariseo'obo' tu yu'ubo'ob le ba'ax ku x-mukul a'alik le máako'ob yo'olal Jesúso'. U nuuktakil túun le sacerdote'ob yéetel le fariseo'obo' tu túuxto'ob j-kanano'ob* utia'al ka u macho'ob Jesús. **33** Le o'olale' Jesúse' tu ya'alaj: «Yaan in p'áatal junp'íit tiempo maas ta wéetele'ex táanil ti' in bin tu yiknal le Máax túuxteno'.[a] **34** Te'exe' yaan a máan a kaxtene'ex, chéen ba'ale' ma' ken a wilene'ex, te' tu'ux kin antalo' te'exe' ma' tu páajtal a taale'exi'».[b] **35** Le o'olal le judío'obo' káaj u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «¿Tu'ux túun ku tuklik u bin le máak ka p'áatak ma' tu páajtal k-kaxtiko'? ¿Máasa' ma' táan u tuklik u bin tu yiknal le judío'ob k'i'itpaja'ano'ob ichil le griego'ob utia'al ka u ka'ans le griego'obo'? **36** ¿Ba'ax túun u k'áat u ya'al yéetel le ba'ax ku ya'alika'?: ‹Yaan a máan a kaxtene'ex, chéen ba'ale' ma' ken a wilene'ex, te' tu'ux kin bino' te'exe' ma' tu páajtal a taale'exi'›».

37 Tu ts'ook k'iinil túun le fiestao',[c] te' tu noj k'iinilo', le wa'alakbal Jesús tu táan le máako'obo' tu k'a'am a'alaj: «Wa yaan máax uk'aje' taalak tin wiknal ka u yuk' ja'.[d] **38** Le máax ku ts'áaik u fe ti' tene', je'ex u ya'alik u

CAP 7

a Jn 5:8, 9

b Isa 11:3, 4
Mt 23:23

c Jn 5:18

d Mt 13:55

e Jn 8:42

f Jn 8:54, 55

g Mt 11:27
Jn 1:18
Jn 10:15

h Mr 11:18
Lu 19:47

i Jn 8:20

j Jn 2:23
Jn 8:30
Jn 10:40, 42
Jn 11:45

Columna 2

a Jn 13:33
Jn 16:16

b Jn 8:21, 22

c Jn 7:2

d Jn 4:14
Jn 6:35

7:23 * Ilawil «U Ley Moisés», página 2586.

7:32 * Lela' leti'e máako'ob ku p'áatlo'ob ka'ach kanan tu temploil Jerusaléno'.

T'aan Diose': ‹Tu ts'u' u puksi'ik'ale' yaan u tuul kuxa'an ja'i'›».[a] **39** Chéen ba'ale' Jesúse' táan u t'aan ka'ach ti' le espíritu santo jach ta'aytak u ts'a'abal ti' le máaxo'ob ku ts'áaik u fejo'ob ti' leti'o', tumen te' k'iino'ob je'elo' ma' ts'a'abak espíritu santoi',[b] tumen ti' Jesúse' ma' ts'a'abak le páajtalil a'ala'anti'o'.[c] **40** Le o'olale' jujuntúul ti' le ya'abkach máako'obo', ka tu yu'ubo'ob le ba'axo'ob tu ya'alaj Jesúso', káaj u ya'aliko'ob: «Le máaka' jach tu jaajil leti'e Profeta a'ala'an kun taalo'».[d] **41** Uláak'o'obe' ku ya'aliko'ob ka'achi: «Le máaka' leti'e Cristoo'».[e] Chéen ba'ale' yano'obe' ku ya'aliko'ob: «¿Máasa' le Cristoo' ma' ti' u lu'umil Galilea a'ala'an kun taali'?[f] **42** ¿Ma' wa tu ya'alik u T'aan Dios de ke le Cristoo' ti' u ch'i'ibal David[g] kun taal bey xan tu chan kaajil Belén,[h] le tu'ux kaja'an David ka'acho'?».[i] **43** Ka ts'o'oke' le ya'abkach máako'obo' p'áat ma' junp'éelili' ba'ax ku tukliko'ob yo'olal Jesúsi'. **44** Yaan ti' leti'obe' taak ka'ach u machko'ob utia'al ka u biso'ob, chéen ba'ale' mix juntúul páajchaj u beetki'.

45 Yo'olal lela' le j-kanano'obo' suunajo'ob tu yiknal u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le fariseo'obo', ka túun k'áata'abti'ob. «¿Ba'axten ma' ta taase'exi'?». **46** Le j-kanano'obo' tu núuko'ob: «Mix juntéen k-u'uymaj u yúuchul t'aan beya'».[j] **47** Le fariseo'ob túuno' tu ya'alo'ob: «¿Tak wa te'ex ts'o'ok a cha'ik a tu'usle'ex? **48** ¿Máasa' mix juntúul ti' le gobernante'ob wa ti' le fariseo'ob ts'o'ok u ts'áaik u fejo'ob ti' leti'o'?[a] **49** Chéen ba'ale' le ya'abkach máako'ob ma' u yojlo'ob ba'ax ku ya'alik le Leyo' mix ba'al u biilalo'ob». **50** Nicodemo, juntúul ti' le fariseo'ob, le máax yáax bija'an tu yiknal Jesúse' tu ya'alaj: **51** «Le Ley yaanto'ono', ¿ma' wa ku ya'alike' táanil ti' u juzgarta'al juntúul máake' unaj u yu'uba'al ba'ax ken u ya'al tu yo'olal yéetel unaj u yojéelta'al ba'ax ku beetik?».[b] **52** Ka túun tu núuko'obti': «¿Máasa' teche' ma' Galilea xan a taali'? Xak'alt le u T'aan Dioso' ka a wile' ti' u lu'umil Galileae' mix juntúul profeta kun jóok'oli'».*

8 **12** Jesús túune' t'aanaj tu ka'atéene' ka tu ya'alajti'ob: «Teen u sáasilil yóok'ol kaab.[c] Le máax ku taal tin paache' mix bik'in kun máan ich ée'joch'e'enil, ba'axe' yaan u tia'alintik le sáasil[d] ku ts'áaik kuxtalo'». **13** Le fariseo'ob túuno' tu ya'alo'obti': «Teche' ta juunal ka probartik máaxech, le beetke' le ba'ax ka wa'alik ta wo'olalo' ma' jaaji'». **14** Jesúse' tu núukajti'ob: «Kex tin juunal kin probartik máaxene' le ba'ax kin wa'alik tin wo'olalo' jach jaaj, tumen in wojel tu'ux taalen bey xan

CAP 7

a Éx 17:6 Nú 20:8 Jn 4:14

b Joe 2:28 Jn 16:7 Hch 2:17

c Jn 12:16 Jn 13:31, 32 1Ti 3:16

d Dt 18:18 Jn 6:14

e Jn 4:40, 42 Jn 6:68, 69

f Jn 1:46 Jn 7:52

g 2Cr 13:5 Sl 89:3, 4 Sl 132:11 Jer 23:5

h Miq 5:2 Lu 2:4

i 1Sa 16:1

j Mt 7:28, 29 Lu 4:22

Columna 2

a Jn 12:42 Hch 6:7

b Dt 1:16, 17

CAP 8

c Isa 9:2 Isa 49:6 Mt 4:16 Jn 1:5 Jn 12:35

d Jn 12:46 1Pe 2:9 1Jn 2:8

7:52 * Yaan ti' le úuchben ts'íibo'ob jach k'ama'an ba'ax ku ya'aliko'obo' ma'atech u taasko'ob le versículo 53 mix le yáax 11 versículo'ob ti' le capítulo 8.

tu'ux kin bin.[a] Chéen ba'ale' te'exe' ma' a wojle'ex tu'ux taaleni' mix tu'ux kin bini'. **15** Te'exe' ka juzgare'ex je'ex u beetik chéen wíinike',[b] tene' mix máak kin juzgartik. **16** Chéen ba'ale' wa kin juzgare' tene' kin beetik je'ex unaje', tumen ma' tin juunal yaneni', ba'axe' le Taata túuxteno' ti' yaan tin wéetele'.[c] **17** Ts'o'ole' tak te' Ley ts'a'ante'exo' ku ya'alik: ‹Wa ka'atúul máako'ob probartik junp'éel wa ba'axe' le ba'ax ku ya'aliko'obo' jach jaaj›.[d] **18** Tene' kin probartik máaxen, le Taata túuxteno' ku probartik xan máaxen».[e] **19** Ka túun tu k'áato'obti': «¿Tu'ux yaan a Taata?». Jesúse' tu núukaj: «Te'exe' ma' a k'aj óolene'exi' yéetel ma' a k'aj óole'ex xan in Taatai',[f] tumen wa a k'aj óolene'exe' bejla'a ka'ach a k'aj óole'ex xan in Taatae'».[g] **20** Tuláakal le ba'alo'oba' tu ya'alaj le wa'alakbal ka'ansaj te' temploo', te' tu'ux yaan u nu'ukulil tu'ux ku jalk'esa'al taak'ino'.[h] Chéen ba'ale' mix máak mache, tumen ma' k'uchuk u yoraili'.[i]

21 Ka túun tu ya'alajti'ob tu ka'atéen: «Tene' táan in bin, te'exe' yaan a máan a kaxtene'ex, chéen ba'ale' yaan a kíimle'ex ichil a k'ebane'ex.[j] Te' tu'ux kin bino' te'exe' ma' tu páajtal a taale'exi'».[k] **22** Le o'olale' le judío'obo' káaj u ya'aliko'ob: «¿Máasa' ma' táan u tuklik u kíimskubai'? Tumen ku ya'alik: ‹Te' tu'ux kin bino' te'exe' ma' tu páajtal a taale'exi'›».

CAP 8

a Jn 7:28 Jn 13:3 Jn 16:28

b Jn 7:24

c Jn 14:10

d Dt 17:6 Dt 19:15

e Jn 5:37 2Pe 1:17 1Jn 5:9

f Jn 16:3

g Mt 11:27 Jn 14:7

h Mr 12:41

i Jn 7:30

j Jn 8:24

k Jn 7:34 Jn 13:33

Columna 2

a Jn 3:31 Jn 16:28

b Jn 18:19, 20

c Nú 21:8, 9 Da 7:13 Mt 26:64 Jn 3:14 Jn 12:32, 33 Gál 3:13

d Mt 27:54

e Jn 5:19, 30

f Jn 4:34 Jn 14:10 Heb 1:9

23 Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «Te'exe' te' lugaro'ob yaan kabal a taale'exo', tene' te' lugaro'ob yano'ob ka'anal in taalo'.[a] Te'exe' yóok'ol kaabile'ex, tene' ma' yóok'ol kaabileni'. **24** Le o'olal tin wa'alajte'ex: yaan a kíimle'ex ichil a k'ebane'ex. Tumen wa ma' ta creerke'ex teen le máax a'ala'an kun taalo' yaan a kíimle'ex ichil a k'ebane'ex». **25** Le o'olale' leti'obe' tu k'áato'obti': «¿Máaxechi'?». Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Ba'ax tia'al ku seguer in t'aan ta wéetele'ex. **26** Ya'ab ba'ax yaan in wa'al ta wo'olale'ex utia'al in juzgarke'ex. Le Máax túuxteno' mantats' ku ya'alik u jaajil. Le ba'axo'ob xan tin wu'uyaj u ya'aliko' leti'e ba'axo'ob kin wa'alik way yóok'ol kaabe'».[b] **27** Leti'obe' ma' tu na'ato'ob wa táan ka'ach u t'aan ti' le Taatao'. **28** Le o'olale' Jesúse' tu ya'alaj: «Kéen a ch'uykíinte'ex u Paal máak[c] ti' junp'éel che'e' ti' ken a wojéelte'ex teen le máak je'elo'[d] yéetel ma' tin beetik mix ba'al chéen tu juunal in wóol,[e] ba'axe' le ba'alo'oba' kin wa'alik je'ex u ka'ansmilten le Taatao'. **29** Ts'o'ole' le Máax túuxteno' ti' yaan tin wéetele'. Leti'e' ma' u p'aten chéen tin juunali', tumen mantats' kin beetik ba'ax uts tu t'aan».[f] **30** Úuchik u ya'alik le ba'alo'oba' ya'ab máako'ob tu ts'áaj u fejo'ob ti' leti'.

31 Jesús túune' seguernaj u ya'alik ti' le judío'ob tu ts'áaj u fejo'ob ti' leti'o': «Wa ku p'áatal ta puksi'ik'ale'ex ba'ax kin wa'alike'

jach tu jaajil in discípulo'ex. **32** Te'exe' yaan a k'aj óltike'ex le jaajo',[a] le jaaj túuno' yaan u jáalk'abtike'ex».[b] **33** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «To'one' u paalalo'on Abrahán, ts'o'ole' mix juntéen beeta'ako'on esclavoil tumen mix máak. ¿Ba'axten túun ka wa'alik: ‹Yaan a jáalk'abta'ale'ex›?». **34** Jesúse' tu núukajti'ob: «Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: tuláakal máax ku k'ebantale' beeta'an esclavoil tumen le k'ebano'.[c] **35** Ts'o'ole' le esclavoo' ma' mantats' kun p'áatal te' najo', chéen ba'ale' le paalo' mantats' kun p'áatli'. **36** Le o'olale' wa ka jáalk'abta'ale'ex tumen le Paalo' jach tu jaajil yaan a p'áatle'ex jáalk'abil. **37** Tene' in wojel u paalale'ex Abrahán, chéen ba'ale' a k'áat a kíimsene'ex tumen ma' tu p'áatal ta puksi'ik'ale'ex le ba'axo'ob kin wa'aliko'. **38** Tuláakal le ba'axo'ob tin wilaj le tia'anen ka'ach tu yiknal in Taatao'[d] leti'e ba'axo'ob xan kin ka'ansiko'. Te'ex xane' ka beetke'ex le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'ala'alte'ex tumen a taata'exo'». **39** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «K-taatae' Abrahán». Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Wa u paalale'ex Abraháne'[e] beete'ex le ba'axo'ob tu beetaj Abraháno'. **40** Kex ts'o'ok in wa'alikte'ex le u jaajil tin kanaj ti' Dioso'[f] te'exe' taak a kíimskene'ex. Abraháne' ma' tu beetaj le ba'ax ka beetke'exo'. **41** Te'exe' táan a beetke'ex le ba'ax ku beetik a taata'exo'». Leti'obe' tu ya'alo'obti': «To'one' ma' síijo'on ti' núupk'ebani',* chéen juntúulili' k-Taata yaan, Dios».

42 Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Wa tu jaajil Dios a Taata'exe' bejla'a ka'ach a yaabiltmene'exe',[a] tumen Dios túuxten, yéetel tu yo'olale' way yanene'. Jach tu jaajil ma' chéen tu juunal in wóol taaleni', ba'axe' leti' túuxten.[b] **43** ¿Ba'axten te'exe' ma' a wojle'ex le ba'ax kin wa'aliko'? Tumen ma' a k'áat a wu'uye'ex in t'aani'. **44** Te'exe' ti' a taata'ex le K'aasilba'al* a taale'exo', yéetel a k'áat a beete'ex le ba'axo'ob uts tu t'aan a taata'exo'.[c] Leti'e' desde tu káajbale' tu beetuba j-kiimsaj wíinik,[d] ma' p'áat ichil le jaajo', tumen le jaajo' mina'an tu puksi'ik'al. Le kéen tuusnake' ku beetik je'ex suuk u beetke', tumen leti'e' chéen tuus ku jóok'ol tu chi', leti' u taatail le tuuso'.[e] **45** Tene' táan in wa'alikte'ex u jaajil, chéen ba'ale' te'exe' ma' ta creerkene'ex. **46** ¿Máax ti' te'ex je'el u ye'esik wa yaan ti' ba'ax k'ebanchaja'anene'? Wa táan in wa'alik u jaajile', ¿ba'axten ma' ta creerkene'ex? **47** Le máax ti' Dios u taale' ku yu'ubik le ba'axo'ob ku ya'alik Dioso'.[f] Le o'olal ma' ta wu'uyike'ex ba'ax kin wa'alik, tumen ma' ti' Dios a taale'exi'».[g]

48 Le judío'ob túuno' ka tu yu'ubo'ob lela' tu ya'alo'obti': «¿Ma' wa le o'olal k-a'alike' teche' samaritanoech[h] yéetel oka'antech de-

CAP 8

a Jn 17:17 Jn 18:37

b Ro 6:14, 22 Snt 1:25

c Ro 6:6, 16 Ro 7:14

d Jn 5:19

e Ro 2:28, 29 Ro 9:7, 8 Gál 3:7, 29

f Jn 8:26

Columna 2

a Jn 16:27 1Jn 5:1

b Jn 3:16 Jn 5:19, 30

c Gé 3:15

d 1Jn 3:8

e Gé 3:4 2Co 11:3 Ap 12:9

f Jn 18:37

g Jn 10:26 1Jn 4:6

h Jn 4:9

8:41 *Ilawil página 2573. **8:44** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo».

monio?».[a] **49** Jesúse' tu núukajti'ob: «Tene' ma' oka'anten demonioi', ba'axe' tene' kin respetartik in Taata, chéen ba'ale' te'exe' ma' ta respetarkene'ex. **50** Tene' ma' táan in kaxtik ka alabarta'akeni',[b] chéen ba'ale' yaan juntúul Máax u k'áat u beet lela', leti' a'alik máax unaj u alabarta'al. **51** Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: wa yaan máax ku beetik ba'ax kin wa'alike' mix bik'in kun kíimil».[c] **52** Le judío'obo' tu ya'alo'obti': «Beora túuna' ts'o'ok k-ilik jach tu jaajil oka'antech demonio, tumen Abraháne' kíimi bey xan le profeta'obo', chéen ba'ale' teche' ka wa'alik: ‹Wa yaan máax ku beetik ba'ax kin wa'alike' mix bik'in kun kíimil›. **53** ¿Ka tuklik wa maas nojchech ti' k-taata Abrahán kíimo'? Si tak le profeta'obo' kíimo'ob, ¿máax túun a taaskaba beya'?». **54** Jesúse' tu núukaj: «Wa chéen tin juunal kin alabarkinbae' lelo' mix ba'al u biilal. Chéen ba'ale' in Taatae' leti'e máax alabarkeno',[d] le máax ka wa'alike'ex a Diose'exo'. **55** Te'exe' ma' a k'aj óole'exi',[e] chéen ba'ale' tene' in k'aj óol.[f] Wa ka in wa'al ma' in k'aj óole' yaan u p'áatal chéen táan in tuus je'ex te'exe'. Ba'axe' tene' jach tu jaajil in k'aj óol yéetel kin beetik ba'ax ku ya'alik. **56** Abrahán a taata'exe' jach yéetel ki'imak óolal tu páa'taj u k'uchul u k'iinil in beetik le ba'alo'oba', ka ts'o'ok u yilke' jach ki'imakchaj u yóol».[g] **57** Ka túun a'ala'abti' tumen le judío'obo': «Mix 50 años yaantech, chéen ba'ale' ¿ka wa'alik ts'o'ok a wilik Abrahán?». **58** Jesúse' tu núukajti'ob: «Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: táanil ti' u síijil Abraháne' tene' ts'oka'anili' in wantale'».[a] **59** Leti'ob túune' tu ch'a'ajo'ob tuunich utia'al u ch'i'inch'inko'ob Jesús, chéen ba'ale' leti'e' tu balubae' ka jóok' te' temploo'.

9 Jesúse' le táan ka'ach u máan te'elo' tu yilaj juntúul máak ch'óop desde ka síiji. **2** U discípulo'ob túune' tu k'áato'obti': «J-Ka'ansaj,[b] ¿máax k'ebanchaj utia'al ka síijik ch'óopil le máaka': u taata'ob wa leti'?». **3** Jesúse' tu núukaj: «Mix u taata'ob k'ebanchajo'ob, mix le máaka', chéen ba'ale' le ba'ax ucha'an ti' le máaka' yaan u ts'áaik tu'ux u ye'esik buka'aj u poder Dios.[c] **4** Táanil ti' u bin k'iine' unaj k-beetik le meyajo'ob u ts'aamaj le Máax túuxteno',[d] tumen táan u yáak'abtal, ts'o'ole' kéen áak'abchajke' mix máak ku páajtal u meyaj. **5** Le tia'anen way yóok'ol kaabe' u sáasilen yóok'ol kaab».[e] **6** Ka ts'o'ok u ya'alik le ba'alo'oba' túubnaj te' lu'umo' ka tu xa'ak'taj le lu'um yéetel u túubo', ts'o'ole' ka tu cho'aj le luuk' tu yich le máako',[f] **7** ka tu ya'alaj-ti': «Xeen a p'o' a wich tu pilail Siloam» (Siloame' u k'áat u ya'al «Túuxta'an»). Le máak túuno' bine' ka tu p'o'aj u yich, ka suunaje' ku páajtal u paakat.[g]

8 Le o'olale' le máaxo'ob kaja'ano'ob naats' ti'o' yéetel

CAP 8

a Mt 12:24
Jn 7:20
Jn 10:20

b Jn 5:41
Jn 7:18

c Jn 5:24
Jn 11:25, 26
1Co 15:54
Ap 20:6

d Jn 5:41
Jn 13:31, 32
Hch 3:13

e Jn 7:28

f Jn 7:29

g Mt 13:17
Heb 11:13

Columna 2

a Pr 8:22
Jn 17:5
Flp 2:6, 7
Col 1:15-17

CAP 9

b Jn 1:38

c Jn 11:2-4

d Jn 4:34
Jn 11:9

e Isa 49:6
Isa 61:1
Jn 1:5
Jn 8:12

f Mr 8:23

g 2Re 5:10, 14

le máaxo'ob suuk u yilko'ob ka'ach táan u k'áat caridado' káaj u ya'aliko'ob: «¿Ma' wa leti'e máak kulukbal ka'ach u k'áat caridada'?». **9** Yaan ti' leti'obe' táan ka'ach u ya'aliko'ob: «Leti'». Uláak'o'obe' ku ya'aliko'ob: «Ma', ma' leti'i', chéen ba'ale' chíika'an ti' leti'». Le máak túuno' táan ka'ach u ya'alik: «Teen le máak ka wa'alike'exo'». **10** Le o'olale' káaj u k'áatko'obti': «¿Bix túun úuchik u yantal u sáasilil a wich?». **11** Leti'e' tu núukaj: «Le máak ku k'aaba'tik Jesúso' tu beetaj luuk'e' ka tu cho'aj tin wich, ts'o'ole' ka tu ya'alajten: ‹Xeen Siloame' ka a p'o' a wich›.[a] Teen túune' binene' ka tin p'o'aj in wich, ka yanchaj u sáasilil in wich». **12** Le máako'ob túuno' tu k'áato'obti': «¿Tu'ux yaan le máak ka wa'aliko'?». Leti'e' tu núukaj: «Ma' in wojli'».

13 Leti'ob túune' tu biso'ob tu yiknal le fariseo'ob le máak ch'óop ka'acho'. **14** Le ka tu beetaj Jesús le luuk' yéetel le ka tu ts'áaj u sáasilil u yich[b] le máako' tu k'iinil sábado.[c] **15** Le fariseo'ob túuno' káaj u k'áatko'obti' bix úuchik u yantal u sáasilil u yich. Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Leti'e' tu cho'aj luuk' tin wicho'ob, ts'o'ole' ka tin p'o'aj, le o'olal ku páajtal in paakat». **16** Jujuntúul ti' le fariseo'ob túuno' káaj u ya'aliko'ob: «Le máako' ma' ti' Dios u taali', tumen ma'atech u ts'o'okbesik u leyil le Sábadoo'».[d] Uláak'o'obe' ku ya'aliko'ob xan: «¿Bix je'el u páajtal u beeta'al tumen juntúul k'eban máak le milagro'ob beya'?».[a] Ka túun p'áat ma' jun-p'éelili' bix u tuukulo'obi'.[b] **17** Le o'olal tu ka'a k'áato'ob ti' le máak ch'óop ka'acho': «Tumen tu ts'áaj u sáasilil a wiche', ¿ba'ax túun ken a wa'al tu yo'olal?». Le máako' tu núukaj: «Leti'e' juntúul profeta».

18 Chéen ba'ale' le judío'obo' ma' tu creerto'ob wa ch'óop ka'ach le máaka' yéetel wa ts'a'ab u sáasilil u yich. Ka tu t'ano'ob u taata'ob le máak ts'o'ok u ts'a'abal u sáasilo', **19** ka túun tu k'áato'obti'ob: «Lela' ¿leti'e wa a paale'ex ka wa'alike'ex ch'óop desde ka síijo'? ¿Bix túun yanil ku páajtal u paakat beoraa'?». **20** U taata'obe' tu núuko'ob: «To'one' k-ojel le máaka' leti'e k-paal ch'óop desde ka síijo'. **21** Chéen ba'ale' ma' k-ojel bix u páajtal u paakat beoraa', ma' k-ojel xan máax ts'áa u sáasilil u yichi'. K'áate'exti', leti'e' ts'o'ok u nojochtal, leti' unaj u ya'alikte'ex». **22** U taata'ob le máaka' tu ya'alo'ob lela' tumen saajko'ob ti' le judío'obo'.[c] Tumen le judío'obo' ts'oka'anili' u ch'a'tukliko'obe' le máax kun a'alik de ke Jesús leti' le Cristoo' yaan u tojolch'inta'al ti' le sinagogao'.*[d] **23** Le o'olal u taata'ob le máako' tu ya'alo'ob: «Leti'e' ts'o'ok u nojochtal, k'áate'exti'».

24 Le o'olale' le judío'obo' tu ka'a t'ano'ob le máak ch'óop ka'acho' ka tu ya'alo'ob-

CAP 9

a Jn 9:7

b Jn 9:6

c Lu 13:14
Jn 5:8, 9

d Éx 20:9, 10

Columna 2

a Jn 3:2

b Lu 12:51
Jn 7:12, 43
Jn 10:19

c Jn 7:13
Jn 19:38

d Jn 12:42
Jn 16:2

9:22 * Ilawil página 2580.

ti': «A'al u jaajil tu táan Dios. To'one' k-ojel le máak ka wa'aliko' juntúul k'eban máak». **25** Le máak túuno' tu núukaj: «Tene' ma' in wojel wa juntúul k'eban máaki', chéen ba'ax in wojle' kex ch'óopen ka'ache' beoraa' ku páajtal in paakat». **26** Ka túun tu k'áato'obti': «¿Ba'ax tu beetajtech? ¿Bix úuchik u ts'áaik u sáasilil a wich?». **27** Leti'e' tu núukajti'ob: «Ts'o'ok in wa'alikte'ex, chéen ba'ale' te'exe' ma' ta ch'enxikinte'exi', ¿ba'axten a k'áate'ex ka in ka'a a'alte'ex? ¿A k'áate'ex wa xan a beetaba'ex u discípulo'ob?». **28** Yo'olal lela' káaj u ya'aliko'ob ba'al ti', tu ya'alo'obti': «Teche' u discípuloech le máako', chéen ba'ale' to'one' u discípulo'on Moisés. **29** To'one' k-ojle' Diose' t'aanaj yéetel Moisés, chéen ba'ale' le máaka' mix k-ojel tu'ux u taali'». **30** Le máak túuno' tu ya'alajti'ob: «¡Lela' jach túun ma' tu páajtal in creertik! Le máako' tu ts'áaj u sáasilil in wich, chéen ba'ale' te'exe' ma' a wojle'ex tu'ux u taali'. **31** To'one' k-ojle' Diose' ma' tu yu'ubik u oración juntúul k'eban máak,[a] chéen ba'ale' wa ku ch'a'ik saajkilil ti' Dios yéetel ku beetik ba'ax u k'áate' ku yu'uba'al u oración tumen Dios.[b] **32** Desde úuche' mix juntéen u'uya'ak u ya'ala'al wa yaan máax tu ts'áaj u sáasilil u yich juntúul máak ch'óop desde ka síiji. **33** Wa ma' ti' Dios u taal le máaka' bejla'a ma' tu páajtal u beetik mix ba'ale'».[c] **34** Le fariseo'ob túuno' tu ya'alo'obti': «Teche' ich k'eban síijech, ¿bix u táabal a taal a ka'anso'on?». ¡Ka túun tu tojolch'into'ob![a]

35 Jesúse' tu yojéeltaj ts'o'ok u tojolch'inta'al le máako', ka túun tu yile' tu ya'alajti': «¿Ka ts'áaik wa a fe ti' u Paal máak?». **36** Leti'e' tu núukaj: «Yuumtsil, ¿máax le ka wa'aliko'?, utia'al ka in ts'áa in fe ti' leti'». **37** Jesúse' tu ya'alajti': «Teche' ts'o'ok a wilik. Ts'o'ole' leti'e máax ku t'aan ta wéetela'». **38** Le máak túuno' tu ya'alajti': «Kin ts'áaik in fe ti' leti', Yuumtsil», ka túun xolaj tu táan. **39** Jesúse' tu ya'alaj: «Tene' taalen way yóok'ol kaab utia'al ka juzgarta'ak le yóok'ol kaabo', utia'al beyo' ka paakatnak le máaxo'ob ma' tu páajtal u paakato'obo'[b] yéetel ka ch'óopchajak le máaxo'ob ku páajtal u paakato'obo'».[c] **40** Le fariseo'ob yano'ob tu yéetelo' tu yu'ubo'ob lela' ka tu ya'alo'ob: «¿Máasa' to'one' ma' ch'óopo'on xani'?». **41** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Wa ch'óope'exe' bejla'a ka'ach mina'an a k'ebane'exe', chéen ba'ale' beoraa' te'exe' ka wa'alike'ex: ‹Ku páajtal k-paakat›. Le o'olale' ma' kun perdonarbil a k'ebane'ex».[d]

10 «Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: le máax ma' tu yokol tu jool u corral le tamano'ob, ba'axe' ku na'akal yaanal tu'ux utia'al u yookle' juntúul j-ookol.[e] **2** Chéen ba'ale' le máax ku yokol tu jool le corralo' leti'e j-kanan tamano'.[f] **3** Ti' leti'e' ku je'ek'abta'al le jool tumen

CAP 9

a Sl 66:18 Pr 28:9 Isa 1:15

b Sl 34:15 Pr 15:29

c Jn 5:36

Columna 2

a Jn 9:22 Jn 16:2

b Lu 4:18 Jn 12:46

c Mt 11:25 Mt 13:13 Jn 3:19

d Jn 15:22

CAP 10

e Mt 7:15

f Mt 26:31 Mr 14:27 Jn 10:11

le máax kanáantik le joolo'.[a] Le tamano'ob túuno' ku yu'ubiko'ob u juum u t'aan.[b] Le j-kanan tamano' ku t'anko'ob tu k'aaba'ob yéetel ku jóo'sko'ob te' corralo'. **4** Le kéen ts'o'okok u jóo'sik u yalak' tamano'obe' ku bin táanil, le tamano'ob túuno' ku bino'ob tu paach tumen u k'aj óolo'ob bix u juum u t'aan. **5** Leti'obe' ma' kun bino'ob tu paach juntúul máax ma' u k'aj óolo'obi', ba'axe' yaan u púuts'lo'obti' tumen ma' u k'aj óolo'ob bix u juum u t'aan yaanal máako'obi'». **6** Jesúse' tu tsikbaltajti'ob lela', chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu na'ato'ob le ba'axo'ob táan ka'ach u ya'ala'alti'obo'.

7 Le o'olale' Jesúse' tu ya'alaj tu ka'atéen: «Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: teen le joonaj tu'ux ku yokol le tamano'obo'.[c] **8** Teen le u jaajil j-kanan tamano', tuláakal le máaxo'ob ts'o'ok u taalo'ob táan u ya'aliko'ob leti'ob le u jaajil j-kanan tamano' chéen j-ookolo'ob, chéen ba'ale' ma' u'uya'ab u t'aano'ob tumen le tamano'obo'. **9** Teen le joonajo', je'el máaxak ka okok te' joonaja' yaan u salvarkuba. Leti'e' yaan u yokol, yaan u jóok'ol yéetel yaan u kaxtik su'uk utia'al u jaante.[d] **10** Le j-ookolo' chéen ku taal utia'al ookol, utia'al kíimsaj yéetel utia'al xu'ulsaj.[e] Tene' taalen utia'al ka yanakte'ex kuxtal yéetel utia'al ka ya'abchajak u k'iinil a kuxtale'ex. **11** Teen le jach ma'alob j-kanan tamano'.[f] Le jach ma'alob j-kanan tamano' ku k'ubik u kuxtal yo'olal le tamano'obo'.[a] **12** Chéen ba'ale' le máax chéen ku bo'ota'al utia'al ka u kanáant le tamano'obo', tumen ma' leti' u yuumilo'ob yéetel tumen ma' u meyaj u kanáantik tamane', kéen u yil u taal le loboo' ku xúump'attik le tamano'obo', ku púuts'ul. Le lobo túuno' ku kíimsik ya'abi' yéetel ku k'i'itbesik u maasilo'obo'. **13** Le máako' ku púuts'ul tumen chéen bo'otbil u beeta'al. Leti'e' ba'ax u k'áajti' ka úuchuk wa ba'ax ti' le tamano'obo'. **14** Teen le jach ma'alob j-kanan tamano'. Tene' in k'aj óol in walak' tamano'ob, leti'obe' u k'aj óoleno'ob xan.[b] **15** Bey xan u yúuchul yéetel le Taatao', leti'e' u k'aj óolen yéetel tene' in k'aj óol xan.[c] Teen túune' kin k'ubik in kuxtal tu yo'olal le tamano'obo'.[d]

16 Yaan xan ten uláak' tamano'ob mina'ano'ob te' corrala',[e] yaan xan in taasko'ob yéetel yaan u yu'ubiko'ob in t'aan; yaan u p'áatlo'ob junmúuch' yéetel le je'elo'oba', yaan u p'áatlo'ob yáanal u k'ab juntúulili' j-kanan taman.[f] **17** Le o'olal u yaabiltmen le Taatao',[g] tumen kin k'ubik in kuxtal[h] utia'al ka ts'a'abakten tu ka'atéen. **18** Mix máak u lu'sten, ba'axe' tu juunal in wóol kin k'ubik. Ts'a'anten u páajtalil in k'ubik yéetel ts'a'anten u páajtalil in ka'a k'amik.[i] Lela' leti'e ba'ax u k'áat in Taata ka in beeto'».

19 Le judío'obo' p'áat tu ka'atéen ma' junp'éelili' bix

CAP 10

a Lu 1:17 Jn 3:28
b Jn 10:27
c Jn 14:6
d Jn 21:17
e Mt 7:15
f Eze 34:23 Mt 9:36

Columna 2

a 1Sa 17:34, 35 Mt 20:28 Heb 13:20
b Jn 10:27
c Mt 11:27
d Mt 20:28 Jn 15:13 1Jn 3:16
e Lu 12:32
f Eze 34:23 Eze 37:24 1Pe 5:4
g Jn 17:23
h Isa 53:12 Flp 2:8 Heb 2:9 Heb 12:2
i Hch 2:23, 24

u tuukulo'ob[a] yo'olal le ba'axo'ob tu ya'alaj Jesúso'. **20** Ya'ab ti' leti'obe' káaj u ya'aliko'ob: «Le máaka' oka'an demonio ti' yéetel ts'o'ok u chokotal u pool. ¿Ba'axten ka wu'uyike'ex ba'ax ku ya'alik?». **21** Uláak' máako'obe' tu ya'alo'ob: «Juntúul máak oka'an demonio ti'e' ma'atech u t'aan beya'. Ts'o'ole' juntúul demonioe' ma' tu páajtal u ts'áaik u sáasilil u yich le ch'óopo'obo', ¿máasa'?».

22 Te' k'iino'ob je'elo' tu kaajil Jerusaléne' táan ka'ach u k'iinbesa'al u k'iinil úuchik u K'u'ubul le Temploo'.* **23** Te' k'iino'ob je'elo' u k'iinilo'ob ke'el, yéetel Jesúse' táan ka'ach u máan te' templo ichil u columna'ob Salomóno'.[b] **24** Le judío'ob túuno' tu ba'pachto'obe' ka jo'op' u k'áatko'obti': «¿Tak ba'ax k'iin ken a wa'alto'on jach máaxech? Wa teech le Cristoo' juntaats' ka a wa'alto'on». **25** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Ts'o'ok in wa'alikte'ex, chéen ba'ale' te'exe' ma' ta creerkene'ex. Le ba'axo'ob kin beetik tu k'aaba' in Taatao' ku probartik jach máaxen.[c] **26** Chéen ba'ale' te'exe' ma' ta creerke'ex tumen ma' in walak' tamane'exi'.[d] **27** In walak' tamano'obe' ku yu'ubiko'ob in t'aan, tene' in k'aj óolo'ob yéetel ku taalo'ob tin paach.[e] **28** Teen túune' yaan in ts'áaik kuxtal mina'an u xuul ti'ob,[f] yéetel mix bik'in kun xu'ulsbilti'ob, ts'o'ole' mix máak kun tokiko'ob tin k'ab.[a] **29** Le ba'ax ts'o'ok u ts'áaikten in Taatao' maas nojoch ti' u maasil ba'alo'obo', yéetel mix máak ku páajtal u tokiko'ob tu k'ab le Taatao'.[b] **30** Teen yéetel le Taatao' juntúulili'on».*[c]

31 Le judío'obo' tu ka'a ch'a'ajo'ob tuunich utia'al u muruxtuntiko'ob. **32** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Ya'ab ba'alo'ob ma'alobtak ku taal ti' le Taata tin we'esajte'exo'. ¿Yo'olal máakalmáak ti' le ba'alo'ob ken a muruxtuntene'exa'?». **33** Ka núuka'abti' tumen le judío'obo': «Ma' tu yo'olal junp'éel ba'al ma'alob ken k-muruxtuntechi', ba'axe' tumen táan a poch'ik Dios,[d] tumen teche' kex chéen wíinikeche' táan a taaskaba juntúul dios». **34** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «¿Ma' wa ts'íibta'an te' Ley yaante'exo': ‹Tene' tin wa'alaj: «Te'exe' diose'ex»›?[e] **35** Diose' tu ya'alaj ‹dioso'ob›[f] tak ti' le máaxo'ob t'aanaj tu contra'obo', ts'o'ole' le ba'ax ku ya'alik Dioso' ma' tu páajtal u mixba'alkúunta'al. **36** Wa teen yéeya'anen yéetel túuxta'anen way yóok'ol kaab tumen le Taatao', ¿ba'axten túun ka wa'alike'ex ‹táan a poch'ik Dios›, tumen tin wa'alaj u Paalen Dios?[g] **37** Wa ma' tin beetik le ba'axo'ob uts tu t'aan in Taatao' ma' a creerkene'ex. **38** Chéen ba'ale' wa kin beetke', kex ma' a creerkene'exe', creerte'ex le ba'axo'ob kin beetko'.[h] Bey túuno' yaan a wojéeltike'ex yéetel yaan u

CAP 10

a Lu 12:51 Jn 7:12 Jn 9:16

b Hch 3:11

c Jn 3:2 Jn 5:36 Jn 10:38 Jn 14:10 Hch 2:22

d Jn 8:47

e Jn 10:3

f Jn 5:24 Jn 17:1, 2

Columna 2

a Jn 6:37 Jn 18:9

b 1Pe 1:4, 5

c Jn 10:38 Jn 17:11, 21

d Le 24:16

e Sl 82:6 1Co 8:5

f Sl 82:1

g Lu 1:35 Jn 5:18

h Jn 5:36

10:22 * Ilawil «U K'u'ubul Templo», página 2585.

10:30 * Wa «junmúuch' yanilo'on».

p'áatal ta tuukule'exe' le Taatao' junmúuch' yanil tin wéetel, teen xane' junmúuch' yanilen yéetel le Taatao'».[a] **39** Le o'olale' le judío'obo' taakchaj u machko'ob tu ka'atéen, chéen ba'ale' púuts'ti'ob.

40 Jesúse' bin tuláak' u tséel le Jordáno', le tu'ux káaj u ts'áaik okja' Juano',[b] ka túun p'áat te'elo'. **41** Ka taal ya'abkach máako'ob tu yiknale' ka jo'op' u ya'aliko'ob: «U jaajile', Juane' ma' tu beetaj mix junp'éel milagroi', chéen ba'ale' jach jaaj tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alaj yo'olal le máaka'».[c] **42** Te' túuno' ya'abkach máako'ob tu ts'áaj u fejo'ob ti' Jesús.

11 Yaan ka'ach juntúul máak k'oja'an ku k'aaba'tik Lázaro. Leti'e' ti' kaja'an ka'ach Betaniae', te' kaaj tu'ux kaja'an xan María yéetel Marta u kiiko'.[d] **2** Le María'aa' leti'e ko'olel tu yalaj ki'ibok aceite ti' Yuumtsil yéetel tu cho'aj u yook yéetel u tso'otsel u poole'.[e] Leti'e' íits'intsil ti' Lázaro, le máax k'oja'ano'. **3** Le ko'olelo'ob túuna' tu túuxto'ob a'albil ti' Jesús: «Yuumtsil, le máax jach a yaabiltme' k'oja'an». **4** Chéen ba'ale' le ka tu yu'ubaj Jesús lela' tu ya'alaj: «Le k'oja'anila' ma' utia'al ka u kíimsi', ba'axe' utia'al ka alabarta'ak Dios,[f] yéetel utia'al ka alabarta'ak xan u Paal Dios tu yo'olal lelo'».

5 Jesúse' u yaabiltmaj ka'ach Marta, María bey xan Lázaro. **6** Chéen ba'ale' leti'e' kex tu yojéeltaj k'oja'an Lázaroe' ma' bin u yili', p'áat ka'ap'éel k'iin te' tu'ux yaan ka'acho'. **7** Ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti' le discípulo'obo': «Ko'one'ex Judea tu ka'atéen». **8** Le discípulo'obo' tu ya'alo'obti': «J-Ka'ansaj,[a] ma' sen úuche' óolak muruxtunta'akech tumen u kajnáalilo'ob Judea,[b] ¿yaan wa túun a ka'a bini'?». **9** Jesúse' tu núukaj: «Doce horas ku sáasilkunaj le K'iino', ¿máasa'?[c] Wa yaan máax ku máan tu sáasilil k'iine' ma' tu t'óochpajal ti' mix ba'al, tumen ku yilik le sáasil yaan te' yóok'ol kaaba'. **10** Wa yaan máax ku máan de áak'abe' ku t'óochpajal tumen mina'an mix ba'al utia'al sáasilkuntik u beel».

11 Ka ts'o'ok u ya'alik le ba'alo'oba' tu ya'alaj xan: «K-amigo Lázaroe' táan u wenel,[d] chéen ba'ale' tene' táan in bin te'elo' utia'al ka in wajse». **12** Le discípulo'ob túuno' tu ya'alo'obti': «Yuumtsil, wa táan u weenle' je'el u yutstale'». **13** Chéen ba'ale' Jesúse' táan ka'ach u ya'alik ts'o'ok u kíimil Lázaro. Pero leti'obe' ku tukliko'ob ka'ache' táan u t'aan ti' u wenel máak utia'al u je'elskuba. **14** Jesús túune' juntaats' úuchik u ya'alikti'ob: «Lázaroe' ts'o'ok u kíimil.[e] **15** Tene' mina'anen ka úuchi, chéen ba'ale' lelo' yaan u ts'áaik tu'ux u maas nojochtal a feje'ex. Ko'one'ex te' tu'ux yano'». **16** Tomás túune', le ku ya'ala'alti' gemeloo', tu ya'alaj ti' le u maasil discípulo'obo': «Ko'one'ex túun xani' utia'al ka kíimko'on tu yéetel».[f]

CAP 10

a Jn 14:10
Jn 17:21

b Jn 1:28

c Jn 1:29

CAP 11

d Lu 10:38

e Mt 26:6, 7
Mr 14:3
Jn 12:3

f Jn 9:1-3

Columna 2

a Jn 1:38

b Jn 8:59
Jn 10:31

c Jn 9:4
Jn 12:35

d Sl 13:3
Mt 9:24
Hch 7:59, 60
1Co 15:6

e Ec 9:5

f Jn 11:8

17 Ka k'uch Jesúse' ts'o'ok kanp'éel k'iino'ob ts'a'abak Lázaro ichil le muknalo'. **18** Betaniae' ti' yaan ka'ach naats' Jerusaléne', kex bey óoxp'éel kilómetro ti'e'. **19** Ya'ab judío'ob bino'ob tu yiknal Marta yéetel María utia'al u líi'sko'ob u yóolo'ob úuchik u kíimil Lázaro. **20** Marta túune' ka tu yojéeltaj táan u taal Jesúse' jóok' u yile, chéen ba'ale' Maríae'[a] p'áat kutal ich naj. **21** Martae' tu ya'alaj ti' Jesús: «Yuumtsil, wa way yanech ka'ache' bejla'a ma' tu kíimil in wíits'ine'. **22** Kex beyo' beoraa' in wojel je'el ba'alak ka a k'áat ti' Diose', Diose' yaan u ts'áaiktech». **23** Jesúse' tu ya'alajti': «A wíits'ine' yaan u líik'il». **24** Martae' tu ya'alajti': «Tene' in wojel yaan u líik'il kéen ka'a kuxkíinta'ak[b] le kimeno'ob te' tu ts'ook k'iino'». **25** Jesúse' tu ya'alajti': «Teen le kuxtalo' bey xan le ka'a kuxtalo'.[c] Le máax ku ts'áaik u fe ti' tene' kex ka kíimke' yaan u ka'a kuxtal. **26** Tuláakal xan máax kuxa'an yéetel ku ts'áaik u fe ti' tene' mix bik'in kun kíimil.[d] Teche' ¿ka creertik wa lela'?». **27** Martae' tu núukajti': «Yuumtsil, kin creertik. Tene' ts'o'ok in creertik teech le Cristo u Paal Dioso', le máax a'ala'an kun taal way yóok'ol kaabo'». **28** Le ka ts'o'ok u ya'alik Marta lela' bine' ka tu t'anaj María u yíits'in, ka tu ya'alaj tu xikin: «Le j-Ka'ansajo'[e] way yane' yéetel táan u t'ankech». **29** Le ka tu yu'ubaj María lela' líik' tu séeba'anile' ka jo'op' u bin te' tu'ux yaan Jesúso'.

30 Te' súutuk je'elo' Jesúse' ma' okok ka'ach te' kaajo', ba'axe' láayli' ti' yaan ka'ach te' tu'ux ila'ab tumen Martao'. **31** Le o'olale' le judío'ob yano'ob ka'ach yéetel María ichil le naj le táan ka'ach u líi'sko'ob u yóolo' chéen ka tu yilo'ob u séeb líik'il María yéetel u jóok'ol. Leti'ob túune' bino'ob tu paach, tumen ku tukliko'ob ka'ach táan u bin ok'ol tu yiknal le muknalo'.[a] **32** Ka k'uch María tak te' tu'ux yaan Jesúso' tu yile' ka tu xóolk'abtuba tu táane' ka tu ya'alajti': «Yuumtsil, wa way yanech ka'ache' bejla'a ma' tu kíimil in suku'une'». **33** Jesús túune' ka tu yilaj táan u yok'ol María bey xan le judío'ob taalo'ob tu yéetelo' yaachaj u yóol u puksi'ik'ale' ka péeknaj u yóol, **34** ka tu ya'alaj: «¿Tu'ux a ts'aame'ex?». Leti'obe' tu núuko'obti': «Yuumtsil, ko'oten ka a wile». **35** Jesús túune' káaj u yáalal u ja'il u yich.[b] **36** Le o'olal le judío'obo' káaj u ya'aliko'ob: «¡Ilawil buka'aj u yaabiltmil ka'achi!». **37** Chéen ba'ale' yaan ti' leti'obe' tu ya'alo'ob: «Le máak tu ts'áaj u sáasilil u yich le máak ch'óope',[c] ¿ma' wa túun tu páajtal ka'ach u beetik wa ba'ax utia'al ma' u kíimil le máaka'?».

38 Jesús túune' ka'a yaachaj u yóol u puksi'ik'al, ts'o'ole' ka bin te' tu'ux yaan le muknalo'. U jaajile' le muknala' junp'éel sajkab ka'achi, yéetel nakkúunta'an junp'éel

CAP 11

a Lu 10:38, 39

b Isa 26:19 Jn 5:28, 29 Hch 24:15 Heb 11:35 Ap 20:12

c Jn 14:6

d Jn 8:51

e Mt 23:8 Jn 13:13

Columna 2

a Jn 11:17

b Lu 19:41 Heb 4:15

c Jn 9:6, 7

tuunich tu jool. **39** Jesúse' tu ya'alaj: «Lu'se'ex le tuunicho'». Chéen ba'ale' Marta u kiik le animáaso' tu ya'alajti': «Yuumtsil, míin ts'o'ok u káajal u yantal u book, tumen ts'o'ok kanp'éel k'iin mu'ukuk». **40** Jesúse' tu ya'alajti': «¿Ma' wa tin wa'alajteche' wa yaan a feje' yaan a wilik buka'aj u poder Dios?».[a] **41** Ka túun lu'sa'ab le tuunicho'. Jesús túune' tu líi'saj u yich ka'ane'[b] ka tu ya'alaj: «In Yuum, kin ts'áaiktech gracias tumen ts'o'ok a wu'uyik in oración. **42** U jaajile' tene' in wojel mantats' ka wu'uyik in oracióno'ob, chéen ba'ale' lela' ts'o'ok in wa'alik yo'olal le ya'abkach máako'ob wa'alakbalo'ob tin ba'pacha', utia'al ka u creerto'ob teech túuxtmilen».[c] **43** Ka ts'o'ok u ya'alik le ba'alo'oba' tu k'a'am a'alaj: «¡Lázaro, jóok'en!».[d] **44** Le máak kimen ka'acho' le ka jóok'e' bak'a'an u yooko'ob bey xan u k'abo'ob yéetel nook'. U yich xane' bak'a'an yéetel junxéet' nook'. Jesús túune' tu ya'alaj ti' le máako'obo': «Lu'se'ex le nook'o'ob bak'a'anti'o' utia'al ka páajchajak u xíimbal».

45 Le o'olale' ya'ab ti' le judío'ob bino'ob yéetel María, yéetel tu yilo'ob le ba'ax tu beetaj Jesúso' tu ts'áaj u fejo'ob ti' leti'.[e] **46** Chéen ba'ale' yaan ti' leti'obe' bino'ob tu yiknal le fariseo'obo' ka jo'op' u ya'aliko'ob le ba'axo'ob tu beetaj Jesúso'. **47** Le o'olale' u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le fariseo'obo' tu much'uba'ob yéetel u juezi-

CAP 11

a Jn 9:1-3

b Mt 14:19 Mr 7:34, 35

c Jn 12:28-30 Jn 17:8

d Lu 7:12, 14

e Jn 2:23 Jn 10:42 Jn 12:10, 11

Columna 2

a Jn 12:37 Hch 4:15, 16

b Mt 26:3 Lu 3:2 Hch 4:5, 6

c 2Sa 13:23 2Cr 13:19

d Éx 12:14 Dt 16:1 Jn 2:13 Jn 5:1 Jn 6:4 Jn 12:1

lo'ob le Sanedríno'* ka jo'op' u ya'aliko'ob: «¿Ba'ax ken k-beete?, tumen le máaka' ya'ab milagro'ob ku beetik.[a] **48** Wa k-p'atik chéen beyo' tuláakal máak ken u ts'áa u fe ti' leti'. Le romano'ob túuno' yaan u taalo'ob yéetel yaan u lu'sko'obto'on le páajtalil yaanto'on yóok'ol le temploo' bey xan yóok'ol le kaaja'». **49** Chéen ba'ale' Caifás[b] juntúul ti' leti'obe', u maas nojchil le sacerdote'ob te' ja'ab je'elo', tu ya'alajti'ob: «Te'exe' ma' a wojle'ex mix ba'ali', **50** yéetel ma' ta na'atke'exe' maas ma'alob a tia'ale'ex ka kíimik juntúul máak yo'olal le kaaja' ke ka xu'ulsa'ak ti' tuláakal le kaaja'». **51** Lela' ma' tu ya'alaj chéen tu juunal u yóoli'. Tumen leti' u maas nojchil le sacerdote'ob te' ja'ab je'elo' tu profetizartaj yanili' u kíimil Jesús tu yo'olal le judío'obo', **52** ts'o'ole' ma' chéen tu yo'olal le judío'obo', ba'axe' utia'al ka u much'kíint xan le u paalalo'ob Dios k'i'itpaja'ano'obo'. **53** Le o'olale' desde te' k'iin je'elo' jo'op' u ch'a'tukliko'ob bix ken u kíimsilo'ob.

54 Jesús túune' xu'ul u máan ichil le judío'ob te' tu'ux chocho'kilo'. Leti'e' luk' te'elo' ka bin táanxel lu'umil, naats' ti' le desiertoo', ti' junp'éel kaaj ku k'aaba'tik Efraín.[c] Te'elo' ti' p'áat yéetel u discípulo'obi'. **55** Te' k'iino'ob je'elo' ma' ya'ab u bin utia'al u k'iinbesa'al le Pascua[d] tumen le judío'obo'. Ya'ab máako'ob túun ti' le lu'umil

11:47 * Ilawil página 2578.

je'elo' bino'ob Jerusalén táanil ti' le Pascuao', bino'ob utia'al u limpiokiinkuba'ob je'ex u ya'alik le Leyo'. **56** Le máako'ob túuno' táan ka'ach u kaxtiko'ob Jesús yéetel táan ka'ach u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob le wa'alakbalo'ob te' temploo': «¿Ba'ax ka tuklike'ex? ¿Jach junpuli' wa ma' kun taal ti' le k'iinbesaja'?». **57** Chéen ba'ale' u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le fariseo'ob' ts'oka'anili' ka'ach u ya'aliko'obe' wa yaan máax ku yojéeltik tu'ux yane' ka u ya'ale, utia'al ka xi'ik ch'a'abil.

12 Le táan u bineltik seis días utia'al le Pascuao' Jesúse' k'uch Betania, le tu'ux kaja'an Lázaro[a] le máax líi'sa'ab ichil le kimeno'ob tumen Jesúso'. **2** Te' túuno' a'ala'abti' ka xi'ik cenari', Martae' táan ka'ach u jáalik le janalo',[b] Lázaroe' juntúul ti' le máaxo'ob kulukbalo'ob ka'ach yéetel Jesús yiknal le mesao'. **3** María túune' tu ch'a'aj kex táankuch litro* ki'ibok aceite, lela' u aceiteil nardo ma' xa'ak'ta'an yéetel mix ba'ali' yéetel jach ko'oj u tojol, ka tu yalaj tu yook Jesúse' ka tu cho'aj yéetel u tso'otsel u pool. Le najo' chu'up yéetel u book le ki'ibok aceiteo'.[c] **4** Chéen ba'ale' Judas Iscariote,[d] juntúul ti' u discípulo'ob Jesús, le máax ta'aytak ka'ach u traicionarko' tu ya'alaj: **5** «¿Ba'axten ma' ko'on le ki'ibok aceite tu yo'olal 300 denarios utia'al ka ts'a'abak ti' le óotsilo'obo'?». **6** Chéen ba'ale' lela' ma' tu ya'alaj tumen u yaabiltmaj le óotsilo'obo', ba'axe' tumen juntúul j-ookol yéetel tumen ti' leti' yaan u chan cajail le taak'ino', ts'o'ole' ku yoklik le taak'in ku ts'a'abal ichilo'. **7** Le o'olale' Jesúse' tu ya'alaj: «P'ate, cha'a u beetik le ba'ax suuk u beeta'ala', tumen yéetel lela' táan u preparartik in wíinklil utia'al u k'iinil in mu'ukul.[a] **8** Tumen le óotsilo'obo' mantats' kun antalo'ob ta wiknale'ex,[b] chéen ba'ale' tene' ma' mantats' kin antal ta wiknale'exi'».[c]

9 Le táan u yúuchul le ba'alo'oba' ya'abkach judío'obe' k'uch u yojéelto'ob ti' yaan Jesús te'elo' ka taalo'ob, ma' chéen utia'al ka u yilo'obi', ba'axe' utia'al ka u yilo'ob xan Lázaro, le máax líi'sa'ab ichil le kimeno'ob tumen Jesúso'.[d] **10** Beora túuna' u nuuktakil le sacerdote'obo' tu ch'a'tuklo'ob bix je'el u kíimsko'ob xan Lázaroe'. **11** Tumen yo'olal leti'e' ya'ab ti' le judío'ob ku taalo'ob ka'ach te'elo' ku ts'áaik u fejo'ob ti' Jesús.[e]

12 Ka sáaschaj tuláak' k'iine' le ya'abkach máako'ob taalo'ob ti' le k'iinbesajo' tu yu'ubo'ob táan u taal Jesús tu kaajil Jerusalén. **13** Leti'obe' tu ch'a'ajo'ob xa'ano'obe' ka jóok' u ch'a'ob u beel, yéetel jo'op' u k'a'am a'aliko'ob: «¡K-k'áat óoltik ka salvarta'akech! ¡Alabarta'ak le máax ku taal tu k'aaba' Jéeobao',[f] u Reyil Israel!».[g] **14** Jesús túune' le ka tu yilaj juntúul táankelem burroe' na'ak kutal tu yóok'ol,[h] je'ex ts'íibta'anila':

CAP 12

a Jn 11:1, 43
b Lu 10:40
c Mt 26:6-10 Mr 14:3-6
d Mt 26:47 Mr 14:10 Lu 22:48 Jn 13:29 Hch 1:16

Columna 2

a Mt 26:12 Mr 14:8 Jn 19:40
b Dt 15:11
c Mt 26:11 Mr 14:7
d Jn 11:43, 44
e Jn 7:31 Jn 11:44, 45
f Sl 118:25, 26
g Mt 21:8, 9 Mr 11:8, 9 Jn 1:49
h Mt 21:7 Mr 11:7 Lu 19:35

12:3 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel libra».

15 «U hija Sión,* ma' a ch'a'ik saajkil. ¡Ilawile! A reye' táan u taal kulukbal yóok'ol juntúul táankelem burro, u mejnil juntúul x-burra».[a] **16** Tu káajbale' u discípulo'obe' ma' tu na'ato'ob le ba'alo'oba', chéen ba'ale' tu na'ato'ob le ka suunaj yiknal Dioso',[b] leti' túun ka k'a'ajti'ob ts'íibta'an tuláakal le ba'alo'ob yo'olal Jesúsa' yéetel k'a'ajti'ob bey úuchik u beeta'alti'o'.[c]

17 Le máako'ob túun yano'ob ka'ach yéetel Jesús le ka tu t'anaj Lázaro ti' le muknal utia'al u líi'sik ichil le kimeno'obo',[d] seguernaj xan u tsikbaltiko'ob le ba'ax úucho'.[e] **18** Yo'olal lela' le ya'abkach máako'obo' jóok' xan u yilo'ob, tumen tu yu'ubo'ob u tsikbalta'al le milagro tu beeto'. **19** Le o'olal le fariseo'obo' káaj u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «¿Táan wa a wilke'ex? Mix ba'al ku páajtal k-beetik. Tuláakal máak ts'o'ok u bin tu paach».[f]

20 Ichil le máaxo'ob bino'ob u adorarto'ob Dios te' Pascuao', yaan ka'ach xan jujuntúul griego'obi'. **21** Le máako'oba' náats'o'ob tu yiknal Felipe[g] le máax sijnáal Betsaida, tu lu'umil Galileae', ka jo'op' u ya'aliko'obti': «Yuumtsil, to'one' k-k'áat il Jesús». **22** Felipee' bine' ka tu ya'alaj ti' Andrés, ka ts'o'oke' Andrés yéetel Felipee' bino'obe' ka tu ya'alo'ob ti' Jesús.

12:15 * Lela' ma' xaane' táan u t'aan ti' u kaajil Sión wa ti' u kajnáalilo'ob.

CAP 12

a 1Re 1:33, 34 Isa 62:11 Zac 9:9 Mt 21:5

b Jn 7:39

c Lu 24:45 Jn 14:26

d Jn 11:1, 43

e Mt 21:15 Lu 19:37

f Jn 11:48

g Jn 1:44

Columna 2

a Jn 13:31, 32 Jn 17:1

b Mt 16:21 Ro 14:9 1Co 15:36

c Ap 12:11

d Mt 16:25 Mr 8:35 Lu 9:24

e Jn 14:3 Jn 17:24 1Te 4:17

f Mt 26:38 Mr 14:34

g Lu 12:50 Lu 22:41, 42 Heb 5:7

h Mt 3:17 Mt 17:5 Mr 1:11 Mr 9:7 Lu 3:22 Lu 9:35 2Pe 1:17

i Jn 17:1

23 Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Ts'o'ok u k'uchul u yorail u suut u Paal máak yiknal Dios.[a] **24** Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: wa ma' tu lúubul lu'um u neek' le trigoo' yéetel wa ma' tu kíimile' chéen junp'éelili' neek' kun p'áatal, chéen ba'ale' wa ku kíimile'[b] yaan u ya'abtal u yich. **25** Le máax u yaabiltmaj u kuxtale' ku xu'ulsikti', chéen ba'ale' le máax u p'ekmaj u kuxtal[c] te' yóok'ol kaaba' yaan u kanáantik utia'al le kuxtal mina'an u xuulo'.[d] **26** Wa yaan máax u k'áat u meyajtene' taalak tin paach, le tu'ux kin antale' ti' xan kun antal le máax meyajtikeno'.[e] Wa yaan máax u k'áat u meyajtene' yaan u k'amik utsilo'ob ti' le Taatao'. **27** Beoraa' péeknaja'an u yóol in puksi'ik'al.[f] ¿Ba'ax túun ken in wa'ale? In Yuum, salvarten ti' le ba'ax ken in mu'yajta'.*[g] Chéen ba'ale' yo'olal le je'el taalja'anena'. **28** In Yuum, beet u alabarta'al a k'aaba'». Ka túun jóok' junp'éel t'aan[h] te' ka'ano' ka tu ya'alaj: «Ts'o'ok in beetik u alabarta'al, yéetel yaan in beetik u alabarta'al tu ka'atéen».[i]

29 Le ya'abkach máako'ob wa'alakbalo'ob te'elo' le ka tu yu'ubo'ob le t'aano' jo'op' u ya'aliko'ob leti'e cháak kíilbalnajo'. Uláak'o'obe' káaj u ya'aliko'ob: «Juntúul ángel t'ane». **30** Jesús túune' tu ya'alaj: «Le t'aan ta wu'uye'exa' ma' tin wo'olal úuchi', ba'axe' ta wo'olale'ex. **31** Beoraa' táan u juzgar-

12:27 * Wa «ken in sufrirta'».

ta'al le yóok'ol kaaba',[a] beoraa' u gobernanteil le yóok'ol kaaba' yaan u xáakch'inta'al.[b] **32** Chéen ba'ale' tene' le kéen líi'sa'aken ka'anale'[c] yaan in beetik u náats'al jejeláas máako'ob tin wiknal». **33** U jaajile' lela' táan ka'ach u ya'alik utia'al u ye'esik ba'ax claseil kíimil kun antalti'.[d] **34** Le o'olale' le ya'abkach máako'obo' tu ya'alo'obti': «To'one' k-u'uymaj u ya'ala'al te' Leyo' le Cristoo' yaan u p'áatal mantats',[e] ¿ba'axten túun ka wa'alike' u Paal máake' yaan u líi'sa'al ka'anal?[f] ¿Máax túun le u Paal máak ka wa'aliko'?». **35** Jesús túune' tu ya'alajti'ob: «Le sáasilo' yaan u p'áatal junp'íit k'iin maas ta wéetele'ex. Xíimbalnene'ex beora yaante'ex le sáasila' utia'al ma' u téek taal ta wóok'ole'ex le ée'joch'e'enilo'. Le máax ku máan ich ée'joch'e'enile' ma' u yojel tu'ux ku bini'.[g] **36** Beora yaante'ex le sáasilo' ts'áa a feje'ex ti' le sáasilo' utia'al ka a beetaba'ex u paalal le sáasilo'».[h]

Ka ts'o'ok u ya'alik Jesús le ba'alo'oba' bine' ka tu ta'akuba ti' leti'ob. **37** Chéen ba'ale' kex ya'ab milagro'ob ts'o'ok u beetik tu táano'obe' le máako'obo' ma' tu ts'áaj u fejo'ob ti' leti'i'. **38** Béeychaj túun le ba'ax tu ya'alaj Isaías le profetao': «Jéeoba, ¿máax ts'o'ok u ts'áaik u fe ti' le ba'ax tu yu'ubaj k-a'aliko'?[i] ¿Ti' máax ts'o'ok u ye'esa'al u poder* Jéeoba?».[j] **39** Leti'obe' ma' tu páajtal ka'ach u creerko'ob, tumen je'ex tu ya'alaj xan Isaíase': **40** «Leti'e' tu beetaj u ch'óoptal u yicho'ob yéetel u chichtal u puksi'ik'alo'ob, utia'al ma' u paakato'ob mix u yokol tu puksi'ik'alo'ob le ba'ax ku yu'ubiko'obo', mix u suuto'ob tin wiknal utia'al ka in ts'ako'ob».[a] **41** Isaíase' tu ya'alaj le ba'alo'oba' tumen tu yilaj u nojoch páajtalil Cristo, yéetel t'aanaj tu yo'olal.[b] **42** Ya'ab tak ti' le gobernante'obo' tu ts'áaj u fejo'ob ti' leti',[c] chéen ba'ale' yo'olal le fariseo'obo' ma'atech u ye'esko'ob ka'ach wa yaan u fejo'ob, utia'al ma' u tojolch'inta'alo'ob ti' le sinagogao'.[d] **43** Tumen maas u k'áato'ob ka'ach lúubul utsil ti' le máako'obo' ke ka lúubko'ob utsil ti' Dios.[e]

44 Chéen ba'ale' Jesúse' tu k'a'am a'alaj: «Le máax ku ts'áaik u fe ti' tene' ma' chéen ti' teen ku ts'áaik u feji', ba'axe' tak ti' le máax túuxteno'.[f] **45** Ts'o'ole' le máax ku paktikene' ku paktik xan le Máax túuxteno'.[g] **46** Tene' taalen bey sáasil way yóok'ol kaabe',[h] beyo' tuláakal le máax ku ts'áaik u fe ti' tene' ma' u p'áatal ich ée'joch'e'enil.[i] **47** Chéen ba'ale' wa yaan máax ku yu'ubik le ba'axo'ob kin wa'alik ts'o'ole' ma' tu beetke' tene' ma' tin juzgartik, tumen tene' ma' taalen in juzgart le yóok'ol kaaba', ba'axe' taalen in salvart le yóok'ol kaaba'.[j] **48** Le máax ma' tu beetik u cuentail le ba'ax kin wa'alik yéetel ma' tu k'amke' yaan

12:38 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u k'ab».

CAP 12

a Jn 14:30; Jn 16:11; Hch 26:17, 18; 2Co 4:3, 4; Ef 2:1, 2; 1Jn 5:19

b Lu 10:18; Ap 12:9

c Jn 8:28

d Hch 5:30

e Sl 89:35, 36; Sl 110:4; Isa 9:7

f Jn 3:14

g Jn 11:10

h Ef 5:8

i Ro 10:16

j Isa 53:1

Columna 2

a Isa 6:10; Mt 13:14; Mr 4:11, 12; Hch 28:27

b Isa 6:1, 8

c Jn 19:38

d Jn 9:22; Jn 16:2

e Jn 5:44

f Mt 10:40; Mr 9:37

g Jn 14:9

h Jn 3:19; Jn 8:12; Jn 9:5

i Jn 12:35

j Jn 3:16, 17

máax juzgartik. Le ba'ax ts'o'ok in wa'aliko' leti' kun juzgartik te' tu ts'ook k'iino'. **49** Tene' ma' tu juunal in wóol t'aanajeni', le Taata máax túuxteno' leti' a'alten jach ba'ax ken in wa'ale.[a] **50** Tene' in wojel xane' le ba'ax ku ya'alik ka beeta'ako' ku ts'áaik kuxtal mina'an u xuul.[b] Le o'olale' le ba'axo'ob kin wa'aliko' je'ex úuchik u ya'alik in Taata ka in wa'alo' bey xan in wa'aliko'».[c]

13 Antes ti' u k'iinbesajil le Pascuao' Jesúse' u yojlili' ts'o'ok u k'uchul u k'iinil u luk'ul[d] way yóok'ol kaab utia'al u bin tu yiknal le Taatao',[e] le o'olale' tu yaabiltaj u discípulo'ob yano'ob way yóok'ol kaaba', leti'e' tu yaabilto'ob tak tu xuul.[f] **2** Le táan u cenaro'obo' le K'aasilba'alo'* ts'oka'anili' u yoksik tu puksi'ik'al Judas Iscariote[g] u paal Simón ka u traicionart Jesús.[h] **3** Jesúse' u yojel ts'o'ok u k'u'ubul tuláakal ba'al tu k'ab tumen le Taatao', yéetel u yojel yiknal Dios luk'i yéetel tu yiknal Dios kun ka'a bin.[i] **4** Le o'olale' líik' te' mesao' ka tu ts'áaj juntséelil u yáal u nook', tu ch'a'aj xan junp'éel toallae' ka tu jéep'k'axtaj tu nak'.[j] **5** Ka ts'o'oke' tu láalaj ja' ti' junp'éel palanganae' ka jo'op' u p'o'ik u yook le discípulo'obo' yéetel u cho'ik u ja'il u yooko'ob yéetel le toalla u jéep'k'axtmaj tu nak'o'. **6** Ka náats' tu yiknal Simón Pedro, Pedro túu-

13:2 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo».

CAP 12

a Jn 8:38
Jn 14:10

b Jn 6:40

c Jn 3:34

CAP 13

d Mt 26:2
Jn 12:23
Jn 17:1

e Jn 16:28
Jn 17:11

f Jn 15:9
Ef 5:2
1Jn 3:16

g Lu 22:3, 4
Jn 13:27

h Mt 26:14-16
Mt 26:24
Mr 14:10, 11

i Jn 16:28

j Flp 2:5-7

Columna 2

a 1Co 6:11
Ef 5:25, 26
Tit 3:5
Heb 10:22

b Jn 6:64

c Mt 23:8

d Lu 22:27

e Mt 20:26, 27
Lu 9:48
Lu 22:26
Ro 12:10
1Pe 5:5

ne' tu ya'alajti': «Yuumtsil, bix ken in cha'a a p'o'ik in wook». **7** Jesúse' tu núukajti': «Le ba'ax kin beetka' teche' ma' ta na'atik beoraa', chéen ba'ale' yaan u k'uchul u k'iinil a na'atik». **8** Pedroe' tu ya'alajti': «Teche' jach junpuli' ma' ken a p'o' in wook». Jesúse' tu ya'alajti': «Wa ma' tin p'o'ik a wooke'[a] teche' ma' kan antal ichil le máaxo'ob in tia'alo'obo'». **9** Simón Pedroe' tu ya'alajti': «Yuumtsil, ma' chéen in wook ka a p'o'i', ba'axe' tak in k'abo'ob yéetel in pool». **10** Jesús túune' tu ya'alajti': «Le máax ts'o'ok u yichkíile' chéen u yook k'a'abéet u p'o'ik tumen limpio tuláakal u wíinklil. Te'exe' limpio'ex, chéen ba'ale' ma' tuláakle'exi'». **11** Leti'e' tumen u yojel máax le traicionarko'[b] tu ya'alaj: «Ma' tuláakle'ex limpio'exi'».

12 Ka ts'o'ok túun u p'o'ik u yook u discípulo'ob, u ka'a takik le u yáal u nook'o' yéetel u ka'a kutal tu yiknal le mesao' tu ya'alajti'ob: «¿Ka na'atke'ex wa ba'axten tin beetaj lela'? **13** Te'exe' ka wa'alike'exten ‹j-Ka'ansaj› yéetel ‹Yuumtsil›, jach jaaj ba'ax ka wa'alike'ex, tumen j-Ka'ansajen yéetel Yuumtsilen.[c] **14** Le o'olale' wa teen kex Yuumtsilen yéetel j-Ka'ansajen ts'o'ok in p'o'ik a wooke'exe'[d] te'ex xane' unaj a p'o'ik a wooke'ex ta baatsile'ex.[e] **15** Tumen tene' ts'o'ok in we'esikte'ex bix unaj a beetke'ex. Je'ex ts'o'ok in we'esikte'exo' te'ex xane' bey unaj a

beetke'exo'.[a] **16** Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: le esclavoo' ma' maas nojoch ti' u ts'uulili', le máax ku túuxta'al xano' ma' maas nojoch ti' le máax túuxtiko'. **17** Beora ts'o'ok a wojéeltike'ex le ba'alo'oba' yaan u ki'imaktal a wóole'ex wa ka beetke'ex.[b] **18** Tene' ma' táan in t'aan ti' tuláakle'exi', tene' in k'aj óol le máaxo'ob ts'o'ok in yéeyiko'. Chéen ba'ale' lela' yaan u yúuchul utia'al ka béeychajak le ba'ax ku ya'alik u T'aan Diosa':[c] ‹Le máax kin múul janal ka'ach tu yéetelo' ts'o'ok u líik'il tin contra›.[d] **19** Desde beoraa' kin wa'alikte'ex táanil ti' u yúuchul, beyo' kéen úuchke' yaan a creerke'ex le ba'ax ku ya'alik u T'aan Dios tin wo'olalo'.[e] **20** Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: le máax ku k'amik je'el máaxak ka in túuxte' ku k'amken xan.[f] Le máax ku k'amkene' ku k'amik xan le Máax túuxteno'».[g]

21 Ka ts'o'ok u ya'alik le ba'alo'oba' Jesúse' yaachaj u yóol u puksi'ik'ale' ka tu ya'alajti'ob juntaats': «Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: juntúul ti' te'exe' yaan u traicionarken».[h] **22** Le discípulo'obo' káaj u paktikuba'ob jak'a'an u yóolo'ob tumen ma' u yojlo'ob ka'ach ti' máax ku t'aan Jesúsi'.[i] **23** Tu tséel Jesúse' ti' kulukbal ka'ach juntúul ti' u discípulo'obi', leti'e' jach yaabilta'an[j] tumen Jesús. **24** Simón Pedroe' tu béech'jo'oltaj le discípuloa' ka tu ya'alajti': «¿Ti' máax ku t'aan?». **25** Le discípulo túuna' tu maas tak'uba ti' Jesúse' ka tu k'áatajti': «Yuumtsil, ¿máax le ka wa'aliko'?».[a] **26** Jesús túune' tu núukaj: «Leti'e máax ti' ken in ts'áa le junxéet' waaj ken in ch'ulo'».[b] Ka ts'o'ok túun u ch'ulik le waajo' tu ch'a'aje' ka tu ts'áaj ti' Judas u paal Simón Iscariote. **27** Judas túune' le ka ts'o'ok u ch'a'ik le junxéet' waajo' ook Satanás tu puksi'ik'al.[c] Ka túun a'ala'abti' tumen Jesús: «Le ba'ax ts'o'ok a káajsik a beetko' beet tu séeba'anil». **28** Chéen ba'ale' mix juntúul ti' le máaxo'ob kulukbalo'ob tu yiknal le mesa u yojlo'ob ba'axten a'ala'abti' lelo'. **29** Yaan tak jujuntúul ichilo'obe' tu tuklo'obe', tumen Judas ch'a'amil u cajail le taak'ino',[d] Jesúse' táan ka'ach u ya'alikti': «Man le ba'axo'ob k'a'abéetto'on utia'al le k'iinbesajo'», wa táan ka'ach u ya'alikti' ka u ts'áa wa bajux ti' le óotsilo'obo'. **30** Ka ts'o'ok túun u ts'a'abal le junxéet' waaj ti'o' jóok' tu séeba'anil. Ka úuch lela' ts'o'ok ka'ach u yáak'abtal.[e]

31 Ka ts'o'ok túun u jóok'ol Judase' Jesúse' tu ya'alaj: «Beoraa' yaan in alabarta'al.[f] Le kéen alabarta'akene' ku alabarta'al xan Dios. **32** Diose' yaan u beetik in alabarta'al,[g] yaan u ka'a biskeen tu yiknal, lela' ma' kun xáantal ken u beete. **33** In mejen paalale'ex, chéen junp'íit k'iin maas kin p'áatal ta wéetele'ex. Te'exe' yaan a máan a kaxtene'ex, chéen ba'ale' je'ex tin wa'alaj ti' le

CAP 13

a Flp 2:5 1Pe 2:21 1Jn 2:6

b Mt 7:24, 25 Lu 11:28 Snt 1:25

c Jn 17:12

d Sl 41:9 Mt 26:23

e Jn 14:29 Jn 16:4

f Mt 25:40

g Mt 10:40

h Mt 26:21 Mr 14:18 Lu 22:21 Jn 6:70

i Mt 26:22 Lu 22:23

j Jn 19:26 Jn 20:2

Columna 2

a Jn 21:20

b Mt 26:23

c Lu 22:3, 4

d Jn 12:4-6

e Mt 26:20

f Jn 12:23

g Jn 17:1

judío'obo': ‹Te' tu'ux kin bino' te'exe' ma' tu páajtal a taale'exi'›,[a] lela' leti'e ba'ax kin wa'alikte'ex beoraa'. **34** Tene' kin ts'áaikte'ex junp'éel túumben mandamiento: ka a paklan yaabiltaba'ex. Je'el bix ts'o'ok in yaabiltike'exo'[b] te'ex xane' bey unaj a paklan yaabiltikaba'exo'.[c] **35** Wa ka paklan yaabiltikaba'exe' tuláakal máak ken u yojéelte' te'exe' in discípulo'ex».[d]

36 Simón Pedroe' tu k'áatajti': «Yuumtsil, ¿tu'ux ka bin?». Jesúse' tu núukaj: «Te' tu'ux kin bino' teche' ma' tu páajtal a taal tin paach beoraa', chéen ba'ale' ken ts'o'okke' yaan a taali'».[e] **37** Pedroe' tu ya'alajti': «Yuumtsil, ¿ba'axten ma' tu páajtal in taal ta paach beoraa'? Tene' yaan in k'ubik in kuxtal ta wo'olal».[f] **38** Jesúse' tu ya'alaj: «¿Yaan a k'ubik a kuxtal tin wo'olal? Jach tu jaajil kin wa'aliktech: táanil ti' u k'aay juntúul t'eele' teche' óoxtéen ken a wa'al ma' a k'aj óoleni'».[g]

14 «Ma' u péek u yóol a puksi'ik'ale'ex.[h] Ts'áa a feje'ex ti' Dios[i] yéetel ts'áa a feje'ex xan ti' teen. **2** Tu yotoch in Taatae' ya'ab lugaro'ob yaan utia'al u p'áatal máaki'.* Wa mina'ane' je'el ka'ach in wa'alikte'exe', chéen ba'ale' tumen yane' táan in bin in preparart junp'éel lugar utia'al a wantale'exi'.[j] **3** Le kéen xi'ikene' yaan in preparartikte'ex junp'éel lugar, ts'o'ole' yaan in suut. Teen túune' yaan in k'amke'ex te' najo', beyo' le tu'ux kin antalo' ti' xan kan antale'exi'.[a] **4** Le tu'ux kin bino' te'exe' a k'aj óole'ex u bejil».

5 Tomáse'[b] tu ya'alajti': «Yuumtsil, ma' k-ojel tu'ux ka bini'. ¿Bix túun a wa'alik k-k'aj óol u bejil?».

6 Jesúse' tu ya'alajti': «Teen le bejo',[c] teen le jaajo'[d] yéetel teen le kuxtalo'.[e] Mix máak ku náats'al tu yiknal le Taata wa ma' tin wo'olalo'.[f] **7** Wa ka a k'aj óoltene'ex ka'ache' bejla'a ts'o'ok xan a k'aj óoltike'ex in Taatae'. Desde te' súututka' a k'aj óole'ex yéetel ts'o'ok a wilke'ex».[g]

8 Felipee' tu ya'alajti': «Yuumtsil, e'esto'on le Taatao', yéetel lelo' yaan».

9 Jesúse' tu ya'alajti': «Felipe, ts'o'ok u xáantal yanaken ta wéetele'ex, kex beyo', ¿ma' k'uchkech a k'aj óolteni'? Le máax ts'o'ok u yilkene' ts'o'ok xan u yilik le Taatao',[h] ¿ba'axten túun ka wa'alik: ‹E'esto'on le Taatao'›? **10** ¿Ma' wa ta creertik junmúuch' yanilen yéetel le Taatao', yéetel le Taatao' junmúuch' yanil tin wéetel?[i] Le ba'axo'ob kin wa'alikte'exo' ma' chéen tu juunal in wóol kin wa'aliki',[j] ba'axe' le Taata junmúuch' yanil tin wéetelo' táan u beetik le ba'axo'ob u tukultmo'. **11** Creerte'ex junmúuch' yanilen yéetel le Taatao', yéetel le Taatao' junmúuch' yanil tin wéetel. Wa ma' ta creerke'ex yo'olal le ba'ax kin wa'aliko' creerte'ex yo'olal le ba'a-

14:2 * Wa «lugaro'ob yaan utia'al u kajtal máaki'».

CAP 13

a Jn 7:34 Jn 8:21
b Jn 15:9
c Le 19:18 Jn 15:12 1Te 4:9 Snt 2:8 1Pe 1:22 1Jn 3:14
d Ro 13:8 1Co 13:8, 13 1Jn 4:20
e Jn 14:3
f Mt 26:33 Mr 14:29 Lu 22:33
g Mt 26:34 Mr 14:30 Lu 22:34 Jn 18:27

CAP 14

h Jn 14:27
i Mr 11:22 1Pe 1:21
j Lu 12:32 1Pe 1:3, 4

Columna 2

a Jn 17:24 Ro 8:17 Flp 1:23 1Te 4:16, 17
b Jn 11:16
c Jn 10:9 Ef 2:18 Heb 10:19, 20
d Jn 1:17 Ef 4:21
e Jn 1:4 Jn 6:63 Jn 17:3 Ro 6:23
f Hch 4:12
g Mt 11:27 Jn 1:18
h Jn 12:45 Col 1:15 Heb 1:3
i Jn 10:38 Jn 17:21
j Jn 7:16 Jn 8:28 Jn 12:49

xo'ob kin beetko'.[a] **12** Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: le máax ku ts'áaik u fe ti' tene' yaan xan u beetik le meyajo'ob kin beetko', yéetel yaan u beetik maas nukuch meyajo'ob ke le je'elo'oba',[b] tumen tene' táan in bin tu yiknal le Taatao'.[c] **13** Je'el ba'axak xan ka a k'áate'ex tin k'aaba'e' tene' yaan in beetik, beyo' te'exe' yaan a alabarke'ex le Taata yo'olal le Paalo'.[d] **14** Wa ka k'áatke'ex wa ba'ax tin k'aaba'e' tene' yaan in beetik.

15 Wa a yaabiltmene'exe' yaan a beetke'ex le ba'axo'ob kin wa'aliko'.[e] **16** Tene' yaan in k'áatik ti' le Taata ka u túuxt ti' te'ex uláak' áantaj utia'al ka p'áatak mantats' ta wéetele'exo', leti' túune' yaan u túuxtik.[f] **17** Le áantaja' leti'e espíritu santoo', le ba'ax ka'ansik u jaajilo'.[g] Le yóok'ol kaabo' ma' tu páajtal u k'amik tumen ma' tu yilik yéetel mix u k'aj óoli'.[h] Te'exe' a k'aj óole'ex tumen ti' yaan ta wéetele'exe' yéetel yaan u p'áatal ta wiknale'ex. **18** Tene' ma' ken in p'ate'ex ta juunale'ex. Yaan in suut ta wiknale'ex.[i] **19** Ichil junp'íit k'iin maase' le yóok'ol kaabo' ma' ken u yilen tu ka'atéen.[j] Chéen ba'ale' te'exe' yaan a wilkene'ex tumen tene' kuxa'anen, yéetel te'exe' yaan a kuxtale'ex. **20** Kéen k'uchuk le k'iin je'elo' te'exe' yaan a wojéeltike'ex junmúuch' yanilen yéetel in Taata, yéetel te'exe' junmúuch' yanile'ex tin wéetel, teen xane' junmúuch' yanilen ta wéetele'ex.[a] **21** Le máax ku k'amik yéetel ku beetik le ba'axo'ob kin wa'aliko' leti'e máax u yaabiltmeno'. Le máax u yaabiltmen xano' yaan u yaabilta'al tumen in Taata, teen xane' yaan in yaabiltik yéetel yaan in cha'ik u k'aj óoltiken tubeel».

22 Ka ts'o'oke' a'ala'abti' tumen Judas[b] (lela' ma' Judas Iscariotei'): «Yuumtsil, ¿ba'axten ka wa'alik yaan a cha'ik k-k'aj óoltikech tubeel, chéen ba'ale' ma' ken a cha'a u k'aj óoltikech le yóok'ol kaabo'?».

23 Jesús túune' tu núukajti': «Wa yaan máax u yaabiltmene' yaan u beetik ba'ax kin wa'alik,[c] yéetel yaan u yaabilta'al tumen in Taata. To'on túune' yaan k-taal tu yiknal yéetel yaan k-p'áatal kajtal tu yiknal.[d] **24** Le máax ma' u yaabiltmene' ma' tu beetik le ba'ax kin wa'aliko', ts'o'ole' le ba'axo'ob ka wu'uyike'ex in wa'aliko' ma' in tia'ali', ba'axe' u tia'al le Taata túuxteno'.[e]

25 Beora tia'anen ta wéetele'exa' kin wa'alikte'ex le ba'alo'oba'. **26** Chéen ba'ale' le espíritu santo ken u túuxt le Taata tin k'aaba'o' leti' kun ka'ansikte'ex tuláakal ba'al yéetel leti' kun beetik u k'a'ajalte'ex tuláakal le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'alikte'exo'.[f] **27** Tene' yaan u seguer in ts'áaikte'ex jeets'elil je'ex le jeets'elil yaante'ex beoraa'.[g] Le jeets'elila' ma' je'ex le ku ts'a'abal tumen le yóok'ol kaabo'. Le o'olale' ma' a cha'ike'ex u péek u yóol a puksi'ik'ale'ex mix u ch'a'ik saajkil. **28** Ta

CAP 14

a Jn 5:36

b Mt 21:21
Hch 1:8
Hch 2:41

c Hch 2:32, 33

d Jn 15:16
Jn 16:23

e Jn 13:34
Jn 15:10
Snt 1:22

f Lu 24:49
Jn 15:26
Jn 16:7
Hch 1:5
Hch 2:1, 4
Ro 8:26

g Mt 10:19, 20
Jn 16:13
1Co 2:12
1Jn 2:27

h 1Co 2:14

i Mt 28:20

j Hch 10:40, 41

Columna 2

a Jn 10:38
Jn 17:21

b Lu 6:13, 16
Hch 1:13

c Jn 15:10

d 1Jn 2:24
Ap 3:20

e Jn 5:19
Jn 7:16
Jn 12:49

f Lu 24:49
Jn 15:26
Jn 16:13
1Jn 2:27

g Jn 16:33
Ef 2:14
Flp 4:6, 7
Col 3:15
2Te 3:16

wu'uye'ex in wa'alikte'ex: táan in bin, chéen ba'ale' yaan in suut ta wiknale'ex. Wa a yaabiltmene'exe' yaan u ki'imaktal a wóole'ex tumen táan in bin tu yiknal le Taatao', tumen le Taatao' maas nojoch ti' teen.[a] **29** Tene' ts'o'ok in wa'alikte'ex táanil ti' u yúuchul, beyo' kéen úuchke' yaan a creerke'ex.[b] **30** Desde beoraa' ma' ya'ab ba'ax ken in wa'alte'exi', tumen táan u taal u gobernanteil le yóok'ol kaabo'.[c] Leti'e' ma' tu páajtal u ts'áaiken yáanal u páajtalil,[d] **31** chéen ba'ale' utia'al ka u yojéelt le yóok'ol kaab in yaabiltmaj le Taatao' kin beetik le ba'ax ts'o'ok u ya'alikten le Taata ka in beeto'.[e] Líik'ene'ex, ko'one'ex yaanal tu'ux.

15 Teen le u jaajil che'il uvao', in Taatae' leti'e máax meyajtiko'. **2** Tuláakal in k'abo'ob ma' tu yichankilo'obo' ku lu'sa'al tumen in Taata, chéen ba'ale' tuláakal in k'abo'ob ku yichankilo'obo' in Taatae' ku podarko'ob utia'al ka maas ya'abchajak u yicho'ob.[f] **3** Yo'olal le ba'ax tin ka'ansajte'exo' ts'o'ok a podarta'ale'ex, ts'o'ok u lu'sa'alte'ex le ba'ax ma' ma'alob yaante'ex ka'acho'.[g] **4** P'áatke'ex junmúuch' tin wéetel, teen xane' yaan in p'áatal junmúuch' ta wéetele'ex. Je'ex u k'ab le che' ma' tu páajtal u ts'áaik ich chéen tu juunal wa ma' taak'al ti' u che'ilo' te'ex xane' ma' tu páajtal a ts'áaike'ex ich wa ma' ta p'áatle'ex junmúuch' tin wéetel.[h] **5** Teen u che'il le uvao', te'exe' u k'abo'ob. Le máax ku p'áatal junmúuch' tin wéetel, yéetel kin p'áatal junmúuch' tu yéetele' ya'ab ich ken u ts'áae.[a] Tumen wa ma' junmúuch' yanile'ex tin wéetele' junpuli' ma' tu páajtal a beetke'ex mix ba'al. **6** Wa yaan máax ma' tu p'áatal junmúuch' tin wéetele' yaan u píikch'inta'al je'ex u beeta'al ti' u k'ab le che'o', yéetel yaan u tijil. Le je'elo'oba' ku mo'olol yéetel ku píikch'inta'al ich k'áak' utia'al ka tóoka'ako'ob. **7** Wa ka p'áatle'ex junmúuch' tin wéetel bey xan wa ku p'áatal ta puksi'ik'ale'ex le ba'axo'ob kin wa'alikte'exo' te'exe' yaan u páajtal a k'áatke'ex je'el ba'axak ka a ts'íibolte'exe', lela' yaan u yúuchul je'ex ta k'áatile'exo'.[b] **8** Wa ku seguer a ts'áaike'ex ya'ab ich yéetel ka we'eske'ex jach in discípulo'exe' yaan u alabarta'al in Taata.[c] **9** Le Taatao' u yaabiltmen,[d] teen xane' in yaabiltme'ex, le o'olale' ma' a náachtale'ex ti' in yaabilaj. **10** Tene' ts'o'ok in beetik ba'ax ku ya'alik in Taata yéetel ts'o'ok in p'áatal ichil u yaabilaj. Le o'olale' wa ka beetke'ex le ba'axo'ob kin wa'alikte'exo' yaan xan a p'áatle'ex ichil in yaabilaj.

11 Tene' ts'o'ok in wa'alikte'ex le ba'alo'oba' utia'al ka ki'imakchajak a wóole'ex je'ex teen ki'imak in wóole', bey túuno' jach tu jaajil yaan u ki'imaktal a wóole'ex.[e] **12** Lela' leti'e ba'ax kin wa'alikte'ex ka a beete'exa': ka a paklan yaabiltba'ex je'ex teen ts'o'ok in yaabiltike'exo'.[f] **13** Le bix maas

CAP 14

a Jn 20:17
1Co 11:3
1Co 15:28
Flp 2:5, 6

b Jn 13:19
Jn 16:4

c Jn 12:31
Jn 16:11

d Jn 16:33

e Jn 10:18
Jn 12:49
Jn 15:10
Flp 2:8

CAP 15

f 2Pe 1:8

g Jn 13:10
Jn 17:17

h Jn 6:56
1Co 12:27
Ef 4:16

Columna 2

a Jn 15:16

b Mt 7:7
Jn 16:23

c Mt 5:16
Jn 13:35
Flp 1:9, 11

d Jn 3:35

e Jn 16:24
Jn 17:13

f Mr 12:31
Jn 13:34
1Te 4:9
1Pe 4:8

nojoch je'el u páajtal u ye'esik u yaabilaj máako' leti'e ka u k'ub u kuxtal tu yo'olal u amigo'obo'.[a] **14** Te'exe' in amigo'ex wa ka beetke'ex ba'ax kin wa'alikte'ex.[b] **15** Beoraa' ma' tin wa'alik in esclavo'ex, tumen le esclavoo' ma' u yojel ba'ax ku beetik u ts'uulili'. Chéen ba'ale' kin wa'alikte'ex in amigo'ex, tumen tuláakal le ba'ax o'ob ts'o'ok u ya'alikten in Taatao' tene' ts'o'ok xan in ts'áaik a wojéelte'ex. **16** Ma' te'ex yéeyene'exi', ba'axe' teen yéeye'ex utia'al ma' u xu'ulul a ts'áaike'ex ma'alob ich, le icha' yaan u p'áatal utia'al mantats'. Beyo' je'el ba'alak ka a k'áate'ex ti' le Taata tin k'aaba'o' yaan u ts'áaikte'ex.[c]

17 Lelo' leti'e ba'ax ts'o'ok in wa'alikte'ex utia'al ka a paklan yaabiltaba'exo'.[d] **18** Chéen ba'ale' wa le yóok'ol kaab ku p'ektike'exo' a wojle'ex teen tu yáax p'ekten táanil ti' u p'ektike'ex.[e] **19** Wa te'ex yóok'ol kaabile'exe' le yóok'ol kaabo' je'el u yaabiltike'exe' tumen u tia'ale'ex. Chéen ba'ale' te'exe' ma' yóok'ol kaabile'exi',[f] tumen ts'o'ok in yéeyike'ex ti' le yóok'ol kaabo', le o'olale' le yóok'ol kaabo' ku p'ektike'ex.[g] **20** Ma' u tu'ubulte'ex le ba'ax ts'o'ok in wa'alikte'exa': le esclavoo' ma' maas nojoch ti' u ts'uulili'. Wa teen ts'o'ok in ch'a'pachta'al tumen le máako'obo' te'exe' yaan xan a ch'a'pachta'ale'ex.[h] Wa leti'ob ts'o'ok u beetko'ob ba'ax kin wa'alike' yaan xan u beetko'ob ba'ax ka wa'alike'ex.

CAP 15

a Jn 10:11
Ro 5:7, 8
Ef 5:1, 2
1Jn 3:16

b Mt 12:50
Jn 14:23

c Jn 14:13

d Jn 13:34
1Jn 3:23

e Mt 10:22
Jn 17:14

f Snt 4:4

g Lu 6:22
Jn 17:14
1Pe 4:4

h Mt 5:11
Mt 10:22
Mt 24:9
2Ti 3:12
1Pe 2:21

Columna 2

a Jn 16:2, 3

b Jn 9:41

c Mt 11:21

d Jn 5:23
1Jn 2:23

e Mt 11:23
Jn 7:31
Jn 11:47

f Sl 35:19
Sl 69:4
Lu 23:22

g 1Jn 5:6

h Lu 24:49
Jn 14:26

i Lu 24:48
Hch 1:8
Hch 2:22
Hch 5:32

CAP 16

j Jn 9:22

k Mt 24:9
Hch 8:1
Hch 12:1, 2
Hch 26:11

21 Chéen ba'ale' tuláakal le ba'alo'oba' yaan u beetko'ob ta contra'ex tu yo'olal in k'aaba', tumen leti'obe' ma' u k'aj óolo'ob le Máax túuxtenо'.[a] **22** Wa ma' in taal yéetel ma' in t'anko'ob ka'ache' bejla'a mina'an u k'ebano'obe',[b] chéen ba'ale' beoraa' ma' tu páajtal u ya'aliko'ob wa ma' k'eban le ba'ax ku beetko'obo'.[c] **23** Le máax u p'ekmene' u p'ekmaj xan in Taata.[d] **24** Wa ma' in beetik ka'ach ichilo'ob le ba'alo'ob mix juntéen beeta'ak tumen uláak' máako' bejla'a mina'an ka'ach u k'ebano'obe',[e] chéen ba'ale' beoraa' ts'o'ok u yilko'ob yéetel ts'o'ok u p'ektikeno'ob, ts'o'ok xan u p'ektiko'ob in Taata. **25** Lela' úuch utia'al ka béeychajak le ba'ax ts'íibta'an tu Leyo'oba': ‹Tu p'ekteno'ob kex mina'an ba'ax o'olal›.[f] **26** Kéen k'uchuk le espíritu santo kun áantke'exo' yaan u ye'esik máaxeni'.[g] Le espíritu santo ken in túuxte'exo' leti'e ku taal ti' le Taatao', leti' ka'ansik u jaajil.[h] **27** Te'ex xane' yaan a ts'áaike'ex ojéeltbil máaxen,[i] tumen te'exe' ti' yane'ex tin wéetel desde le ka jo'op' in ka'ansajo'.

16 Ts'o'ok in wa'alikte'ex le ba'alo'oba' utia'al ma' u p'áatal mina'an a feje'ex.* **2** Yaan a tojolch'inta'ale'ex te' sinagogao'.[j] Yaan tak u k'uchul u k'iinile' tuláakal máax kun kíimske'exe'[k] yaan u tuklik táan u beetik junp'éel

16:1 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «utia'al ma' u beeta'al a t'óochpajle'ex».

ba'ax ma'alob tu táan Dios. **3** Chéen ba'ale' leti'obe' yaan u beetko'ob le ba'alo'oba' tumen ma' k'uchuk u k'aj óolto'ob le Taatao' yéetel mix teen u k'aj óolteno'ob.[a] **4** Tene' ts'o'ok in wa'alikte'ex le ba'alo'oba' utia'al beyo' kéen k'uchuk u k'iinil u yúuchlo'obe' ka k'a'ajakte'ex in wa'almajte'ex yaan u yúuchlo'ob.[b]

Chéen ba'ale' le ba'alo'oba' ma' tin wa'alajte'ex tu káajbali' tumen ti' yanen ka'ach ta wéetele'exe'. **5** Beoraa' tene' táan in bin tu yiknal le Máax túuxteno',[c] pero mix juntúul ti' te'ex ku k'áatikten: ‹¿Tu'ux ka bin?›. **6** Úuchik in wa'alikte'ex le ba'alo'oba' ts'o'ok u jach yaatal u yóol a puksi'ik'ale'ex.[d] **7** Chéen ba'ale' kin wa'alikte'ex u jaajil: tene' táan in bin utia'al a wutsile'ex. Tumen wa ma' in bine' le espíritu santo kun áantke'exo'[e] ma' kun taal ta wiknale'ex. Pero wa kin bine' yaan in túuxtikte'ex. **8** Le kéen k'uchke' yaan u ye'esik u k'eban yóok'ol kaab, yaan u ye'esik bix in beetik justicia yéetel yaan u ye'esik le juicio ken u taas Dioso'. **9** Yaan u ye'esik u k'eban yóok'ol kaab,[f] tumen leti'obe' ma' tu ts'áaik u fejo'ob ti' teen.[g] **10** Yaan u ye'esik bix in beetik justicia, tumen táan in bin tu yiknal le Taatao'. Te'ex túune' ma' ken a ka'a ilene'ex. **11** Yaan u ye'esik le juicio ken u taas Dioso', tumen u gobernanteil le yóok'ol kaaba' ts'o'ok u juzgarta'al.[h]

CAP 16

a Jn 8:19 Jn 15:20, 21 Ro 10:2 1Co 2:8

b Jn 13:19 Jn 14:29

c Jn 7:33 Jn 13:3

d Jn 16:22

e Jn 14:16, 26 Jn 15:26 Hch 2:32, 33

f Jn 15:22

g Jn 5:37, 38

h Jn 12:31 Jn 14:30

Columna 2

a Jn 16:7

b Hch 11:28 Hch 21:10, 11 1Ti 4:1

c 1Jn 4:2

d Jn 15:26 1Jn 2:27

e Jn 17:10

f Jn 7:33 Jn 14:19

12 Ya'ab ba'alo'ob ku bineltik in wa'alikte'ex, chéen ba'ale' ma' tu páajtal a na'atke'ex beoraa'. **13** Pero kéen a k'ame'ex le espíritu santo ku ka'ansik u jaajilo'[a] yaan u ka'ansikte'ex tuláakal u jaajil, tumen ma' chéen tu juunal u yóol kun t'aani', ba'axe' yaan u ya'alikte'ex le ba'axo'ob ku yu'ubiko', yéetel yaan u ts'áaik a wojéelte'ex le ba'axo'ob ku taal u k'iino'.[b] **14** Leti'e' yaan u beetik in alabarta'al,[c] tumen yaan u tsolikte'ex tuláakal le ba'ax ts'o'ok in wa'aliko'.[d] **15** Tuláakal le ba'axo'ob u yojel in Taatao' ts'o'ok u ya'alikten.[e] Le o'olal tin wa'alajte'exe' tuláakal le ba'axo'ob ken u tsolte'ex le espíritu santo ku ka'ansik u jaajilo' teen ken in wa'alti'. **16** Ichil junp'íit k'iine' ma' ken a wilene'ex,[f] chéen ba'ale' ma' kun xáantale' yaan a ka'a ilkene'ex».

17 Le o'olale' yaan ti' u discípulo'obe' tu ya'alo'ob tu baatsilo'ob: «¿Ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax ku ya'alikto'ona'?: ‹Ichil junp'íit k'iine' ma' ken a wilene'ex, chéen ba'ale' ma' kun xáantale' yaan a ka'a ilkene'ex›, ku ya'alik xan ‹táan in bin tu yiknal le Taatao'›». **18** Le beetik tu ya'alo'ob: «¿Ba'ax u k'áat u ya'al le ‹junp'íit k'iin› ku ya'aliko'? Ma' k-ojel ti' ba'ax ku t'aani'». **19** Jesúse' tumen tu na'ataj taak u k'áatko'obti'e' tu ya'alajti'ob: «¿Táan wa a k'áatke'ex ta baatsile'ex ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax tin wa'alajte'exa'?: ‹Ichil junp'íit k'iine' ma' ken a wilene'ex, chéen

ba'ale' ma' kun xáantale' yaan a ka'a ilkene'ex›. **20** Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: te'exe' yaan a wok'ole'ex yéetel yaan a wáakame'ex, chéen ba'ale' le yóok'ol kaabo' yaan u ki'imaktal u yóol. Te'exe' yaan u yaatal a wóole'ex, pero yaan u k'uchul u k'iinil u ki'imaktal a wóole'ex.[a] **21** Juntúul ko'olele' le kéen k'uchuk u k'iinil u síijil u chaambale' ku sen mu'yaj. Pero kéen ts'o'okok u síijsike' ku tu'ubulti' le buka'aj mu'yajnajiko', tumen ki'imak u yóol ts'o'ok u síijil juntúul chan xi'ipal way yóok'ol kaabe'. **22** Te'ex xane' yaachaja'an a wóole'ex beoraa', chéen ba'ale' yaan in ka'a ilke'ex yéetel yaan u ki'imaktal u yóol a puksi'ik'ale'ex.[b] Le ki'imak óolala' mix máak kun lu'sikte'ex. **23** Te' k'iin je'elo' mix junp'éel k'áatchi' ken a beete'exten. Jach tu jaajil kin wa'alikte'ex: wa ka k'áatke'ex wa ba'ax ti' le Taatao'[c] leti'e' yaan u ts'áaikte'ex tin k'aaba'.[d] **24** Tak beoraa' te'exe' mix ba'al a k'áate'ex tin k'aaba'. Le ba'ax ken a k'áate'ex tin k'aaba'o' yaan u ts'a'abalte'ex, bey túuno' yaan u jach ki'imaktal a wóole'ex.

25 Tuláakal le ba'alo'ob ts'o'ok in wa'alikte'exo' ts'o'ok in comparartikte'ex yéetel wa ba'ax. Chéen ba'ale' yaan u k'uchul u k'iinil u xu'ulul in ka'anske'ex beya', ba'axe' juntaats' ken in ka'anste'ex ba'alo'ob yaan yil yéetel le Taatao'. **26** Te' k'iin je'elo' te'exe' yaan ba'ax ken a k'áate'ex ti' le Taata tin k'aaba'o', yéetel ma' kun k'a'abéettal in t'aan ta wo'olale'ex tu táan le Taatao'. **27** Tumen le Taatao' u yaabiltme'ex úuchik a yaabiltikene'ex[a] yéetel úuchik a creerke'ex taalen t'aan tu k'aaba' Dios.[b] **28** Luk'en tu yiknal le Taatao' ka taalen way yóok'ol kaab utia'al ka t'aanaken tu k'aaba'. Chéen ba'ale' beoraa' táan in p'atik le yóok'ol kaabo' yéetel táan in bin tu yiknal le Taatao'».[c]

29 U discípulo'obe' tu ya'alo'ob: «¡Ta wilik!, beoraa' juntaats' a tsolik, ma' táan a comparartik yéetel mix ba'ali'. **30** Beoraa' ts'o'ok k-ilik a wojel tuláakal ba'al, yéetel ma' k'a'abéet u k'áata'altech mix ba'ali', le o'olal k-creertik ti' Dios a taal». **31** Jesúse' tu ya'alajti'ob: «Beoraa' ¿ka creerke'ex lela'? **32** U jaajile' yaan u taal u k'iinil, lela' ts'o'ok u k'uchul, tu'ux yaan a k'i'itbesa'ale'ex yéetel yaan a suute'ex ta wotoche'ex, yéetel yaan a p'atkene'ex tin juunal.[d] Chéen ba'ale' ma' tin juunal yaneni', tumen le Taatao' tia'an tin wéetele'.[e] **33** Tene' ts'o'ok in wa'alikte'ex le ba'alo'oba', bey túuno' tin wo'olale' ka yanakte'ex jeets'elil.[f] Te' yóok'ol kaaba' te'exe' yaan a mu'yaje'ex, chéen ba'ale', ¡ma' a ch'a'ike'ex saajkil!, tene' ts'o'ok in ts'áancha'atik yóok'ol kaab».*[g]

17 Jesúse' ka ts'o'ok u ya'alik le ba'alo'oba' tu líi'saj u yich ka'ane' ka tu ya'alaj: «In Yuum, ts'o'ok u k'uchul u yorail, beet u

CAP 16

a Mt 28:8 Lu 24:39-41 Jn 20:19, 20

b Lu 24:51, 52

c Flp 4:6

d Jn 14:13 Jn 15:16 1Jn 5:14

Columna 2

a Jn 14:21

b Jn 17:7, 8

c Jn 13:3 Heb 9:24

d Zac 13:7 Mt 26:31 Mr 14:27

e Jn 8:29

f Jn 14:27 Ef 2:14

g Jn 14:30 Hch 14:22 1Jn 4:4 1Jn 5:4 Ap 3:21

16:33 *Wa «ma' tsa'ay le yóok'ol kaab tin wéetelo'».

alabarta'al a Paal utia'al xan ka u alabartech.[a] **2** Teche' ts'o'ok a ts'áaikti' páajtalil tu yóok'ol tuláakal máak,[b] leti' túune' yaan u páajtal u ts'áaik kuxtal mina'an u xuul[c] ti' tuláakal le máaxo'ob ta k'ubajti'o'.[d] **3** Lela' leti'e ba'ax kun ts'áaik kuxtal mina'an u xuul[e] ti' le máako'obo': ka k'uchuk u k'aj óoltecho'ob, teech le u juntúulili' jaajil Dioso',[f] bey xan ka u k'aj óolto'ob Jesucristo,[g] le máax ta túuxto'. **4** Tene' ts'o'ok in alabarkech way lu'ume'[h] yéetel ts'o'ok in beetik le meyaj ta k'ubéentajteno'.[i] **5** Beora túuna', in Yuum, ts'áaten le páajtalil yaanten ka'ach ta tséelo', le yaanten ka'ach táanil ti' u yantal yóok'ol kaabo'.[j]

6 Tene' ts'o'ok in ts'áaik k'aj óoltbil a k'aaba' ti' le máaxo'ob ta ts'áajten way yóok'ol kaabo'.[k] A tia'alo'ob ka'achi chéen ba'ale' ta ts'áajo'obten, leti'ob xane' ts'o'ok u beetko'ob le ba'ax ka wa'aliko'. **7** Beoraa' ts'o'ok u k'uchul u yojéelto'obe' tuláakal le ba'axo'ob ta ts'áajteno' ti' teech u taal. **8** Tumen le ba'axo'ob ta wa'alajteno' tene' ts'o'ok in wa'alikti'ob.[l] Leti'obe' ts'o'ok u k'amko'ob yéetel ts'o'ok u k'uchul u yojéelto'obe' jach tu jaajil teen taalja'anen t'aan ta k'aaba',[m] yéetel ts'o'ok u creerko'ob teech túuxten.[n] **9** Kin k'áat óolal tu yo'olalo'ob, ma' táan in k'áat óolal yo'olal le yóok'ol kaabo', ba'axe' yo'olal le máaxo'ob ta ts'áajteno' tumen a tia'alo'ob. **10** Tuláakal xan le ba'alo'ob yaanteno' a tia'alo'ob,[a] yéetel tuláakal le ba'alo'ob yaantecho' in tia'alo'ob. Leti'obe' ts'o'ok u alabarkeno'ob.

11 Ts'o'ole' tene' ta'aytak in luk'ul way yóok'ol kaab utia'al in bin ta wiknale', chéen ba'ale' leti'obe' way kun p'áatlo'ob te' yóok'ol kaaba'.[b] Le o'olale' Ki'ichkelem Yuum, kanáanto'ob[c] yo'olal a k'aaba', le a k'aaba' ts'o'ok in ts'áaik k'aj óoltbilo'. Beyo' yaan u p'áatlo'ob juntúulili'ob je'ex to'on juntúulili'one'.[d] **12** Le tia'anen ka'ach tu yéetelo'obo' tin kanáanto'ob[e] yo'olal le a k'aaba' ta ts'áajteno'. Tene' ts'o'ok in kanáantko'ob utia'al ma' u xu'ulsa'al ti' mix juntúuli'.[f] Chéen ba'ale' utia'al ka béeychajak ba'ax ku ya'alik a T'aane' chéen juntúul ts'o'ok u k'astali',[g] ti' leti'e' yaan u xu'ulsa'al.[h] **13** Beoraa' táan in bin ta wiknal, chéen ba'ale' mientras tia'anen way yóok'ol kaabe' táan in wa'alik tuláakal le ba'alo'oba', utia'al beyo' ka u yu'ubo'ob le ki'imak óolal kin wu'uyiko'.[i] **14** Tene' ts'o'ok in ka'ansikti'ob le ba'ax ka wa'aliko', chéen ba'ale' ts'o'ok u p'ekta'alo'ob tumen le yóok'ol kaabo', tumen leti'obe' ma' yóok'ol kaabilo'obi'[j] je'ex teen ma' yóok'ol kaabilene'.

15 Tene' kin k'áatiktech ma' ka a jóo'so'ob ti' le yóok'ol kaabo', ba'axe' ka a kanáanto'ob ti' le K'aasilba'alo'.*[k] **16** Leti'obe' ma' yóok'ol kaabilo'obi'[l] je'ex teen ma' yóo-

17:15 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le j-K'asa'ano'».

CAP 17

a Jn 12:23 Jn 13:31, 32
b Flp 2:9, 10
c Jn 4:14 Jn 6:27
d Jn 6:37
e Lu 10:25-28
f 1Jn 5:20
g Ef 4:11, 13 2Pe 3:18
h Jn 13:31
i Jn 4:34
j Jn 1:1 Jn 8:58 Col 1:15
k Sl 22:22 Hch 15:14 Heb 2:12
l Jn 6:68 Jn 8:28 Jn 12:49 Jn 14:10
m Jn 16:27
n Jn 16:30

Columna 2

a Jn 16:15
b Jn 13:1
c 1Pe 1:5 Jud 24
d Jn 10:30 Jn 17:21
e Jn 6:39 Jn 10:28
f Jn 18:9
g Mr 14:21
h Sl 41:9 Sl 109:8 Hch 1:20
i Jn 15:11
j Jn 15:19 Snt 4:4
k Mt 6:13 2Te 3:3 1Jn 5:18
l Col 1:13

k'ol kaabilene'.[a] **17** Santificarto'ob* tu yo'olal le jaajo',[b] a t'aane' leti' u jaajil.[c] **18** Je'ex teech ta túuxten way yóok'ol kaabe' teen xane' ts'o'ok in túuxtiko'ob te' yóok'ol kaabo'.[d] **19** Tene' tak beoraa' ts'o'ok in p'áatal santoil, beyo' yaan u bin utsil ti'ob yéetel yaan u p'áatlo'ob santoil tu yo'olal le jaajo'.

20 Tene' kin k'áat óolal ti' teech ma' chéen yo'olal le je'elo'oba', ba'axe' tak tu yo'olal le máaxo'ob ken u ts'áa u fejo'ob ti' teen yo'olal le ba'ax kun ka'ansbilti'obo'. **21** Beyo' tuláaklo'obe' yaan u p'áatlo'ob juntúulili'ob.[e] In Yuum, teche' junmúuch' yanilech tin wéetel yéetel tene' junmúuch' yanilen ta wéetel.[f] Kin k'áatiktech xane' ka p'áatko'ob junmúuch' yanilo'ob t-éetel, beyo' le yóok'ol kaabo' yaan u creertik teech túuxten. **22** Ts'o'ole' tene' ts'o'ok in beetik u respetarta'alo'ob je'ex úuchik a beetik in respetarta'ale', utia'al beyo' ka p'áatko'ob juntúulili'ob je'ex to'on juntúulili'one'.[g] **23** Tene' junmúuch' yanilen tu yéetelo'ob yéetel teche' junmúuch' yanilech tin wéetel, beyo' leti'obe' yaan u p'áatlo'ob juntúulili'ob. Le yóok'ol kaab túuno' yaan u yojéeltik teech túuxten yéetel ta yaabilto'ob je'ex úuchik a yaabiltikene'. **24** In Yuum, le máaxo'ob ta ts'áajteno' in k'áat ka yanako'ob xan tin wéetel te' tu'ux kin antalo'[a] utia'al ka u yilo'ob le páajtalil ts'o'ok a ts'áaikteno', tumen ta yaabilten táanil ti' u káajal yóok'ol kaab.*[b] **25** In Yuum, teche' toj tuláakal ba'ax ka beetik. U jaajile' le yóok'ol kaabo' ma' k'uchuk u k'aj óoltechi',[c] chéen ba'ale' tene' ts'o'ok in k'aj óoltikech,[d] yéetel le je'elo'oba' u yojlo'ob teech túuxten. **26** Tene' ts'o'ok in ts'áaik u k'aj óolto'ob a k'aaba', yéetel yaan u seguer in ts'áaik k'aj óoltbil,[e] utia'al ka u ye'eso'ob yaabilaj je'ex le yaabilaj ta we'esajteno' bey xan utia'al ka yanaken junmúuch' tu yéetelo'ob».[f]

18 Ka ts'o'ok u ya'alik Jesús le ba'alo'oba' jóok' yéetel u discípulo'obe' ka bino'ob tuláak' u tséel u Táax Lu'umil Cedrón,*[g] te'elo' yaan ka'ach junp'éel parcelai'. Leti' yéetel u discípulo'ob túune' ooko'obi'.[h] **2** Chéen ba'ale' Judas le máax traicionarko' u k'aj óol xan le lugara', tumen te'elo' jach suuk ka'ach u much'kuba Jesús yéetel u discípulo'obi'. **3** Judas túune' jóok' yéetel u jili' soldado'ob bey xan yéetel le j-kanano'ob* túuxta'ano'ob tumen u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le fariseo'obo'. Le ka k'ucho'ob te'elo' u ch'a'amo'ob tajche'ob

CAP 17

a Jn 18:36

b Ef 5:25, 26
1Te 5:23
2Te 2:13
1Pe 1:22

c Sl 12:6
Sl 119:151, 160

d Jn 20:21

e Ro 12:5
1Co 1:10
Gál 3:28

f Jn 10:38
Jn 14:10

g Jn 14:20
Jn 17:11
1Jn 3:24

Columna 2

a Lu 22:28-30
1Te 4:17

b Jn 17:5

c Jn 8:55
Jn 15:21

d Mt 11:27

e Mt 6:9
Jn 17:6

f Jn 15:9

CAP 18

g 2Sa 15:23

h Mt 26:36
Mr 14:32
Lu 22:39

17:17 * Lela' u k'áat u ya'ale' u ts'a'abalo'ob junpáayil utia'al u meyajtiko'ob Dios.

17:24 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le k'iino'ob ka káaj u yantal u paalal Adán yéetel Evao'. **18:1** * Lela' junp'éel tu'ux ku yáalkab ja' le kéen k'a'amchajak cháak tu k'iinil ke'elil. **18:3** * Lela' leti'e máako'ob ku p'áatlo'ob ka'ach kanan tu temploil Jerusaléno'.

t'aba'antak, lámpara'ob bey xan espada'ob yéetel che'ob.[a] **4** Jesús túune' tumen u yojel tuláakal le ba'axo'ob kun úuchulti'o' jóok' tu táano'obe' ka tu k'áatajti'ob: «¿Máax ka kaxtike'ex?». **5** Leti'obe' tu núuko'obti': «Táan k-kaxtik Jesús le Nazarenoo'».[b] Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Teen le máax ka kaxtike'exo'». Judas le máax traicionarko' ti' yaan xan ka'ach tu yéetelo'obe'.[c]

6 Chéen ba'ale' le ka a'ala'abti'ob tumen Jesús: «Teen le máax ka kaxtike'exo'», leti'obe' suunajo'ob kukulpaachile' ka lúubo'ob lu'um.[d] **7** Le o'olale' tu ka'a k'áatajti'ob: «¿Máax ka kaxtike'ex?». Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Táan k-kaxtik Jesús le Nazarenoo'». **8** Jesúse' tu ya'alaj: «Teen, ts'o'ok in wa'alikte'ex. Le o'olale' wa teen ka kaxtikene'exe' cha'ex u bin le máako'oba'». **9** Lela' tu ya'alaj utia'al ka béeychajak le ba'ax u ya'alma': «Ti' le máaxo'ob ta ts'áajteno' mix juntúul ti' leti'ob in sati'».[e]

10 Te' súutuko' Pedroe' tu jíilpaytaj le espada yaanti'o' ka tu kúulch'aktaj u x-no'oj xikin u esclavo le u maas nojchil le sacerdote'obo'.[f] U k'aaba' le esclavoa' Malco. **11** Chéen ba'ale' Jesúse' tu ya'alaj ti' Pedro: «Oks le espada te' tu'ux ta jóo'so'.[g] Le copa tu ts'áajten le Taatao', ¿ma' wa unaj in wuk'iki'?».[h]

12 Le soldado'ob yéetel le comandanteo'* bey xan le j-kanano'ob túuxta'ano'ob tumen le judío'obo' tu macho'ob túun Jesúse' ka tu k'axo'ob. **13** Yáaxe' tu biso'ob tu yiknal Anás, tumen leti'e' u suegro Caifás,[a] yéetel Caifás ka'ach u maas nojchil le sacerdote'ob te' ja'ab je'elo'.[b] **14** Ts'o'ole' Caifás a'al ti' le judío'ob maas ma'alob utia'alo'ob ka kíimik juntúul máak utia'al u yutsil le kaajo'.[c]

15 Simón Pedro bey xan uláak' juntúul discípuloe' táan ka'ach u bino'ob tu paach Jesús.[d] Le uláak' juntúul discípuloo' k'aj óola'an ka'ach tumen u maas nojchil le sacerdote'obo', le o'olal ook junmúuch' yéetel Jesús tu táankabil u yotoch u maas nojchil le sacerdote'obo'. **16** Chéen ba'ale' Pedroe' p'áat wa'atal te' joolo'. Le o'olale' le discípulo k'aj óola'an tumen u maas nojchil le sacerdote'obo' jóok'e' ka t'aanaj yéetel le ko'olel kanáantik le joolo', ka túun tu yoksaj Pedro. **17** Le ko'olel kanáantik le joolo' tu ya'alaj ti' Pedro: «¿Máasa' teech xane' u discípuloech le máaka'?». Leti'e' tu núukaj: «Ma', ma' u discípuloeni'».[e] **18** Le esclavo'ob túun yéetel le j-kanano'ob wa'alakbalo'ob te'elo' tu t'abo'ob chúuk utia'al u k'íicho'ob tumen jach ke'el. Pedro xane' ti' wa'alakbal k'íich tu yéetelo'obe'.

19 Le táan u yúuchul lela' u nojchil le sacerdote'obo' tu k'áataj ti' Jesús ba'alo'ob yaan yil yéetel u discípulo'ob bey xan yéetel le ba'ax ku ka'ansiko'. **20** Jesúse' tu

CAP 18

a Mt 26:47 Mr 14:43

b Mt 2:23

c Lu 22:47

d Jn 7:46

e Jn 6:39 Jn 17:12

f Mt 26:51 Mr 14:47 Lu 22:50

g Mt 26:52 Lu 22:51 Jn 18:36

h Mt 20:22 Mt 26:42

Columna 2

a Lu 3:2 Hch 4:5, 6

b Mt 26:57 Jn 18:24

c Jn 11:49, 50

d Mt 26:58 Mr 14:54 Lu 22:54

e Mt 26:69, 70 Mr 14:66-68 Lu 22:55-57 Jn 18:25

18:12 * Lela' juntúul máak ts'a'an u nu'ukt 1,000 soldado'ob.

ya'alajti': «Tene' t'aanajen tu táan tuláakal máak. Mantats' ka'ansajnajen te' sinagoga'obo' bey xan te' templo[a] tu'ux ku much'kuba tuláakal le judío'obo', mix ba'al tin wa'alaj ta'akumbail. **21** ¿Ba'axten ti' teen ka k'áatik? K'áat ti' le máaxo'ob u'uy le ba'axo'ob tin tsikbalto'. Leti'obe' u yojlo'ob le ba'ax tin wa'alo'». **22** Ka ts'o'ok u ya'alik le ba'alo'oba' juntúul ti' le j-kanano'ob wa'alakbal naats'o' tu xíiklajtaj[b] Jesúse' ka tu ya'alaj: «¿Bey a núukik le ba'ax ku k'áatiktech u nojchil le sacerdote'obo'?». **23** Jesúse' tu núukajti': «Wa k'aas ba'ax tin wa'ale' a'alten ba'axten k'aas. Chéen ba'ale' wa ma'alobe', ¿ba'axten túun ka lajken?». **24** Anás túune' tu beetaj u k'a'axal Jesúse' ka tu túuxtaj tu yiknal Caifás, u maas nojchil le sacerdote'obo'.[c]

25 Le táan u yúuchul lela' Simón Pedroe' láayli' táan ka'ach u k'íiche'. Ka túun a'ala'abti': «¿Máasa' teech xane' u discípuloech le máaka'?». Leti'e' tu ya'alaj: «Ma', ma' u discípuloeni».[d] **26** Te'elo' tia'an ka'ach juntúul ti' u esclavo'ob le u maas nojchil le sacerdote'obo', le máaka' u láak'tsil le máax kúulch'akta'ab u xikino'.[e] Leti'e' tu ya'alaj ti' Pedro: «¿Máasa' teech le tin wilech te' parcela yéetel le máako'?». **27** Chéen ba'ale' Pedroe' tu ka'a a'alaj ma' jaaji'. Te' súutuk je'elo' k'aaynaj juntúul t'eel.[f]

28 Le jach táant u sáastalo' jóo'sa'ab Jesús tu yotoch Caifáse' ka bisa'ab tu palacio le gobernadoro'.[a] Chéen ba'ale' le máaxo'ob biso' ma' ooko'ob tu palacio le gobernadoro' utia'al ma' u yéek'talo'ob tu táan Dios,[b] beyo' je'el u páajtal u jaantiko'ob le Pascuao'. **29** Le o'olale' jóok' Pilato te' tu'ux yano'obo' ka tu k'áatajti'ob: «¿Ba'ax o'olal ka takike'ex u pool le máaka'?». **30** Leti'ob túune' tu núuko'obti': «Wa ma' k'asa'an máake' bejla'a ma'atan k-k'ubik ka'ach ta k'abe'». **31** Pilato túune' tu ya'alajti'ob: «Bise'ex utia'al ka a juzgarte'ex je'ex u ya'alik le ley yaante'exo'».[c] Ka a'ala'abti' tumen le judío'obo': «To'one' ma' tu cha'abalto'on k-kíimsik mix máak».[d] **32** Lela' úuch utia'al ka béeychajak le ba'ax u ya'almaj Jesúso', leti'e' tu ya'alaj ba'ax claseil kíimil kun antalti'.[e]

33 Pilato túune' ook tu ka'atéen te' palacioo', tu t'anaj Jesúse' ka tu k'áatajti': «¿Teech wa u Rey le judío'obo'?».[f] **34** Jesúse' tu núukajti': «¿Tu juunal wa a wóol ka k'áatikten lela', wa uláak' máako'ob a'altech le je'el tin wo'olala'?». **35** Pilatoe' tu núukaj: «¿Judíoen wa? A wéet kaajalo'ob yéetel u nuuktakil le sacerdote'ob k'ubech tin k'abo'. ¿Ba'ax ta beetaj?». **36** Jesúse' tu núukaj:[g] «In reinoe' ma' yóok'ol kaabili'.[h] Wa yóok'ol kaabil in reinoe' le máaxo'ob meyajtikeno' ts'o'ok ka'ach u ba'atelo'ob utia'al ma' in k'u'ubul tu k'ab le judío'obo'.[i] Chéen ba'ale' je'ex ts'o'ok in wa'aliko' in

CAP 18

a Mt 26:55 Lu 4:15 Lu 19:47 Jn 7:14

b Isa 50:6

c Mt 26:57

d Mt 26:69, 70 Mr 14:69, 70 Lu 22:58

e Jn 18:10

f Mt 26:74 Mr 14:72 Lu 22:60 Jn 13:38

Columna 2

a Mt 27:2 Mr 15:1 Lu 23:1

b Hch 10:28

c Jn 19:6

d Jn 19:10

e Mt 20:18, 19 Jn 3:14 Jn 12:32

f Mt 27:11 Jn 12:13

g 1Ti 6:13

h Isa 9:6 Da 2:44 Da 7:14

i Mt 26:52, 53 Jn 18:11

reinoe' ma' ti' le yóok'ol kaab u taala'». **37** Ka túun a'ala'abti' tumen Pilato: «Je'elo' ¿reyech wa túun?». Jesúse' tu núukajti': «Lelo' tak teech a'alik.[a] Tene' yo'olal le je'el síijena' yéetel yo'olal le je'el taalen way yóok'ol kaaba': utia'al in ts'áaik ojéeltbil le jaajo'.[b] Tuláakal máax uts tu t'aan u yu'ubik le jaajo' ku yu'ubik in t'aan». **38** Pilatoe' tu ya'alajti': «¿Ba'ax le jaajo'?».

Ka ts'o'ok u ya'alik lela' jóok' tu ka'atéen te' tu'ux yaan le judío'obo' ka tu ya'alajti'ob: «Tene' ma' tin wilik wa yaan ba'ax k'aas u beetmaj le máaka'.[c] **39** Ts'o'ole' je'ex suukile' yaan máax kin jáalk'abtikte'ex tu k'iinil le Pascuao'.[d] ¿A k'áate'ex wa ka in jáalk'abt u Rey le judío'obo'?». **40** Ka túun awatnajo'ob tu ka'atéen táan u ya'aliko'ob: «¡Ma', ma' leti' k-k'áati', ba'axe' jáalk'abt Barrabás!». Barrabás ka'ache' juntúul j-ookol.[e]

19 Te' súutuk túuno' Pilatoe' tu ya'alaj ka ja'ajats'a'ak Jesús.[f] **2** Le soldado'ob túuno' tu jit'o'ob junp'éel corona yéetel k'i'ixe' ka tu ts'áajo'ob tu pool, ka ts'o'oke' tu ts'áajo'ob u búukint junp'éel nook' morado,[g] **3** ka jo'op' u náats'lo'ob tu yiknal táan u ya'aliko'obti': «¿Bix sáaschajik ti' u Rey le judío'obo'?». Ts'o'ole' tu xixiklajto'ob.[h] **4** Pilato túune' jóok' tu ka'atéene' ka tu ya'alaj ti' le judío'obo': «¡Ilawile'ex! Táan in jóo'sik ta wiknale'ex utia'al ka a wojéelte'exe' tene' ma' tin wilik wa yaan ba'ax k'aas u beetmaj».[a] **5** Ka túun jóok' Jesúse' ts'a'an le corona de k'i'ix tu poolo' yéetel u búukintmaj le nook' moradoo'. Ka túun a'ala'abti'ob tumen Pilato: «¡Ilawile'ex! ¡Je'el le máaka'!». **6** Chéen ba'ale' ka ila'ab tumen u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le j-kanano'obo' tu k'a'am a'alo'ob: «¡Ch'uykíinta'ak ti' che'! ¡Ch'uykíinta'ak ti' che'!».*[b] Pilatoe' tu ya'alajti'ob: «Te'ex unaj a biske'ex yéetel te'ex unaj a ch'uykíintke'ex ti' che', tumen tene' mina'an mix ba'al k'aas kin wilik u beetmaj».[c] **7** Le judío'obo' tu ya'alo'obti': «Ti' to'one' yaan junp'éel ley ku ya'alik unaj u kíimil,[d] tumen leti'e' tu ya'aluba u hijo Dios».[e]

8 Ka tu yu'ubaj Pilato le ba'ax ku ya'aliko'oba' maas jach sajakchaji. **9** Leti'e' ook tu ka'atéen te' palacioo' ka tu ya'alaj ti' Jesús: «Teche' ¿tu'ux a taal?». Chéen ba'ale' Jesúse' ma' tu núukajti' mix ba'ali'.[f] **10** Pilato túune' tu ya'alajti': «¿Ma' ta núukik in t'aan? ¿Ma' wa a wojel yaanten autoridad utia'al in jáalk'abtikech bey xan utia'al in beetik a ch'uykíinta'al ti' che'i'?». **11** Jesúse' tu ya'alajti': «Wa ma' u ts'a'abaltech autoridad tumen Diose' bejla'a ma' tu páajtal ka'ach a beetik mix ba'al tin contrae'. Le o'olale' le máax k'uben ta k'abo' maas nojoch u k'eban».

CAP 18

a Mt 27:11

b Jn 1:14, 17 Jn 14:6

c Mt 27:24 Lu 23:4 Jn 15:25

d Mt 27:15 Mr 15:6

e Nú 35:31 Lu 23:18, 19 Hch 3:14

CAP 19

f Isa 50:6 Mt 20:18, 19 Mt 27:26 Mr 15:15

g Mt 27:27-29 Mr 15:16, 17 Lu 23:11

h Isa 53:3

Columna 2

a Lu 23:4 Jn 18:38

b Mt 27:22 Mr 15:13 Lu 23:21

c Jn 18:31

d Le 24:16

e Mt 26:63-65 Jn 5:18

f Isa 53:7 Mt 27:12, 14

19:6 * Wa «¡Kíimsa'ak ti' che'! ¡Kíimsa'ak ti' che'!».

12 Yo'olal lela' Pilatoe' seguernaj u kaxtik bix je'el u jáalk'abtike'. Chéen ba'ale' le judío'obo' tu k'a'am a'alo'ob: «Wa ka jáalk'abtik le máka' ma' u amigoech Césari'.* Tuláakal máax ku ya'alikuba reye' ku t'aan tu contra César».[a] **13** Le o'olal Pilatoe' ka ts'o'ok u yu'ubik le ba'ax tu ya'alo'ob yéetel ka ts'o'ok u jóo'sik Jesúse' kulaj te' tu'ux ku kutal le juezo', ti' junp'éel lugar ku k'aaba'tik Piso de Tuunich, ich hebreoe' ku ya'ala'alti' *Gábata*. **14** Lela' úuch bey te' hora seiso',* te' tu k'iinil u líi'skuba máak[b] utia'al le Pascuao'. Pilatoe' tu ya'alaj ti' le judío'obo': «¡Ilawile'ex! ¡Je'el a reye'exa'!». **15** Chéen ba'ale' leti'obe' tu k'a'am a'alo'ob: «¡Kíimse! ¡Kíimse! ¡Ch'uykíint ti' che'!». Pilatoe' tu ya'alajti'ob: «¿A k'áate'ex ka in ch'uykíint a reye'ex ti' junp'éel che'?». Le u nuuktakil le sacerdote'obo' tu núuko'ob: «Chéen juntúul rey yaanto'on, chéen César». **16** Le o'olale' te' súutuk je'elo' Pilatoe' tu k'ubajti'ob utia'al ka kíimsa'ak ti' che'.[c]

Ka túun p'a'at Jesús tu k'abo'ob. **17** Jesúse' tu kuchaj u che'il u mu'yaje'* ka jo'op' u bin te' tu'ux ku k'aaba'tik Baakel Poolo',[d] ich hebreoe' ku ya'ala'alti' *Gólgota*.[e] **18** Te' túuno' ti' ba'aj te' che'o'.[f] Tu yiknale' ch'uykíin-

19:12 *Wa «tia'anech tu contra Césare'». **19:14** *Kex láas 12:00 chúumuk k'iin. Úuchjeakile' le hora'obo' ku káajal u xo'okol desde ken tiip'ik k'iin. **19:17** *Ilawil «U che'il mu'yaj», página 2584.

CAP 19

a Lu 23:2 Hch 17:6, 7

b Jn 19:31

c Da 9:26 Mt 27:26, 31 Mr 15:15 Lu 23:24, 25

d Heb 13:12

e Mt 27:32, 33 Mr 15:22

f Jn 3:14 Hch 5:30 Gál 3:13

Columna 2

a Isa 53:9 Lu 23:33

b Mt 27:37 Mr 15:26 Lu 23:38

c Mt 27:35 Mr 15:24 Lu 23:34

ta'ab xan ti' che' ka'atúul máako'ob, juntúule' ti' junp'éel tséel yéetel uláak' juntúule' ti' uláak' tséel, chéen ba'ale' Jesúse' p'áat chúumuk ti' leti'ob.[a] **19** Pilatoe' tu beetaj xan junp'éel letreroe' ka tu ts'áaj tu ka'anlil u che'il le mu'yajo'. Te'ela' ts'íibta'an ka'ach: «Jesús le Nazarenoo', u Rey le judío'obo'».[b] **20** Ya'ab túun ti' le judío'obo' tu xoko'ob le letreroa' tumen le tu'ux ba'aj Jesús ti' che'o' naats' yanil ka'ach ti' Jerusalén. Ts'o'ole' lela' ts'íibta'an ka'ach ich hebreo, ich latín bey xan ich griego. **21** Chéen ba'ale' u nuuktakil u sacerdote'ob le judío'obo' káaj u ya'aliko'ob ti' Pilato: «Ma' a ts'íibtik: ‹U Rey le judío'obo›, ba'axe' ts'íibt: ‹Le máax tu ya'alaj: «Teen u Rey le judío'obo'»›». **22** Pilatoe' tu ya'alaj: «Le ba'ax tin ts'íibto' ts'o'ok in ts'íibtik».

23 Le soldado'ob túuno' ka ts'o'ok u bajko'ob Jesús te' che'o' tu ch'a'ajo'ob u nook'e' ka tu jóo'so'ob kanjaats ti', cada jaatse' utia'al juntúul soldado. Ka ts'o'oke' tu ch'a'ajo'ob le uláak' junp'éel u nook'o', chéen ba'ale' lela' mina'an ka'ach u chuuyil tumen túulis beeta'anil desde tu ka'anlil tak tu kabalil. **24** Ka jo'op' u ya'aliko'ob: «Ma' k-jatike'ex, ba'axe' ko'one'ex buul utia'al k-ilik ti' máax kun p'áatal».[c] Lela' úuch utia'al ka béeychajak le ba'ax ku ya'alik u T'aan Dios': «Tu t'oxo'ob in nook'o'ob ichilo'ob, yéetel buulnajo'ob

tu yo'olal».[a] Le ba'alo'oba' jach bey beeta'abik tumen le soldado'obo'.

25 Tu yiknal u che'il u mu'yaj Jesúse' ti' wa'alakbal u maamai',[b] u yíits'in u maama, María u yatan Clopas bey xan María Magdalena.[c] **26** Jesús túune' tu yilaj u maama bey xan le u discípulo jach u yaabiltmo',[d] leti'obe' ti' wa'alakbalo'ob naats'e', ka túun tu ya'alaj ti' u maama: «¡Ko'olel, desde bejla'e' leti'e' a hijo!». **27** Ka ts'o'oke' tu ya'alaj ti' le discípuloo': «¡Ilawile! ¡Desde bejla'e' leti'e' a maama!». Desde te' k'iin je'elo' le discípuloo' tu k'amaj María tu yotoch.

28 Ka ts'o'ok lela' Jesúse' tu yilaj ts'o'ok u béeykuntik tuláakal le ba'ax a'ala'anti' ka u beeto'. Utia'al xan ka béeychajak le ba'ax u ya'almaj u T'aan Dioso' tu ya'alaj: «Uk'ajen».[e] **29** Te' túuno' yaan junp'éel nu'ukul chuup yéetel su'uts' vinoi'. Juntúul máak wa'alakbal ma' sen náache' tu ch'a'aj junp'éel esponja póo'ch'ulta'an yéetel vinoe' ka tu ts'áaj ti' junp'éel u sak'abil hisopoe' ka tu nats'aj tu chi' Jesús.[f] **30** Ka ts'o'ok u túuntik le su'uts' vinoo' Jesúse' tu ya'alaj: «¡Ts'o'ok u béeychajal tuláakal!».[g] Tu chinaj u poole' ka kíimi.*[h]

31 Lela' úuch tu k'iinil u líi'skuba máak[i] utia'al le Sábadoo'. Utia'al túun ma' u p'áatal le wíinklilo'ob tu che'il le mu'yaj[j] tu k'iinil sábadoo' (tumen jach nojoch k'iin le Sábado je'elo'),*[a] le judío'obo' tu k'áato'ob ti' Pilato ka ka'achak u yook le máako'ob ts'a'ano'ob te' che'o' yéetel ka éemsa'ak u wíinklilo'ob. **32** Ka túun taal le soldado'obo' ka tu kacho'ob u yook le yáax juntúulo' bey xan u yook le uláak' juntúul ch'uykíinta'an ti' che'o'. **33** Pero ka náats'o'ob tu yiknal Jesúse' ma' tu kacho'ob u yooki' tumen tu yilo'ob ts'o'ok u kíimil. **34** Chéen ba'ale' juntúul ti' le soldado'obo' tu lomaj u ch'ala'atel Jesús yéetel junp'éel lanza,[b] ka túun jóok' ja' yéetel k'i'ik'i'. **35** Le máax il le ba'ax úucha' ts'o'ok u tsikbaltik, yéetel le ba'ax ku tsikbaltiko' jach jaaj. Le máaka' u yojel jach jaaj tuláakal le ba'axo'ob ku ya'aliko', beyo' te'exe' je'el u páajtal a creerke'exe'.[c] **36** Le ba'alo'ob xana' úuch utia'al ka béeychajak le ba'ax ku ya'alik u T'aan Diosa': «Mix junp'éel u baakel kun kachbil».[d] **37** Bey xan le uláak' ba'ax ku ya'alik u T'aan Diosa': «Yaan u paktiko'ob le máax tu táats'lomto'obo'».[e]

38 Ka ts'o'ok túun u yúuchul le ba'alo'oba' José ti' u kaajil Arimatea, juntúul máak ta'akumbail úuchik u beetkuba discípulo ti' Jesús tumen sajak ti' le judío'obo',[f]

19:30 *Wa «ka xu'ul u ch'a'ik u yiik'».

19:31 *U yáax k'iinil u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo' ku yila'al bey junp'éel u k'iinil sábadoe', kex je'el ba'alak k'iin ka lúubke'. Pero kéen lúubuk jach tu k'iinil sábadoe', ku yila'al bey junp'éel nojoch Sábadoe'.

CAP 19

a Sl 22:18

b Lu 2:34, 35

c Mt 27:55, 56
Mt 27:61
Mr 15:40
Lu 23:49

d Jn 13:23
Jn 21:7, 20

e Sl 22:15

f Sl 69:21
Mt 27:48
Mr 15:36
Lu 23:36

g Jn 17:4

h Isa 53:12
Mt 27:50
Mr 15:37
Lu 23:46

i Jn 19:14

j Dt 21:22, 23

Columna 2

a Le 23:5-7

b Isa 53:5
Zac 12:10
Jn 20:25

c Jn 20:31
Jn 21:24

d Éx 12:46
Nú 9:12
Sl 34:20

e Zac 12:10
Ap 1:7

f Jn 7:13
Jn 9:22

tu k'áataj ti' Pilato wa je'el u páajtal u bisik u wíinklil Jesúse'. Pilatoe' tu cha'aj u bisik, José túune' taale' ka tu bisaj.[a] **39** Taal xan Nicodemo,[b] le máax bin u yil Jesús de áak'abe', leti'e' tu taasaj junp'éel bolsa mirra* yéetel ki'ibok bálsamo,# kex 30 kilos u aalil.[c] **40** Leti'ob túune' tu ch'a'ajo'ob u wíinklil Jesúse' ka tu bak'o'ob yéetel le nook'o'ob de lino tu'ux u pa'apak'mo'ob le ki'ibok polvo yéetel le ki'ibok bálsamoo',[d] tu beeto'ob je'ex suukil u beetik le judío'ob kéen mu'ukuk máako'. **41** Te' lugar xan tu'ux ba'aj ti' che'o' yaan ka'ach junp'éel parcelai', te' parcela túuna' yaan ka'ach junp'éel túumben muknal[e] tu'ux mix máak yáax ts'a'abki'. **42** Tumen naats' yanil le muknala' ti' tu ts'áajo'ob Jesúsi', ts'o'ole' le judío'obo' táan ka'ach u líi'skuba'ob[f] utia'al le fiestao'.

20 Jach ja'atskab tu yáax k'iinil le semanao' María Magdalenae' bin te' muknalo',[g] láayli' ée'joch'e'ene', ka tu yilaj lu'sa'an le tuunich tu jool le muknalo'.[h] **2** Ka túun bin áalkabil tu yiknal Simón Pedro bey xan tu yiknal le discípulo yaabilta'an tumen Jesúso',[i] ka tu ya'alaj ti'ob: «Ts'o'ok u lu'sa'al Yuumtsil te' muknalo',[j] ts'o'ole' ma' k-ojel tu'ux ts'a'abi'».

3 Pedro yéetel le uláak' juntúul discípulo túuno' bi-

19:39 *Ilawil página 2571. #Le bálsamoo' u yiits jujunp'éel clase xíiwo'ob wa che'ob, yéetel ki'ibok.

CAP 19

a Dt 21:22, 23 Mt 27:57-60 Mr 15:43-46

b Jn 3:1, 2 Jn 7:50-52

c Lu 23:55, 56

d Jn 20:7

e Isa 53:9

f Jn 19:14

CAP 20

g Mt 28:1 Mr 16:1, 2

h Lu 24:1-3

i Jn 13:23 Jn 19:26 Jn 21:24

j Jn 19:41, 42

Columna 2

a Jn 19:40

b Sl 16:10 Mt 16:21 Hch 2:27

c Mr 16:5

no'ob te' tu'ux yaan le muknalo'. **4** Tu ka'atúulalo'ob jóok' u yáalkabo'ob, chéen ba'ale' le uláak' juntúul discípuloo' tumen maas chich u yáalkabe' tu p'ataj Pedro, ka túun k'uch yáax leti' tu yiknal le muknalo'. **5** Ka ch'eenebnaje' tu yilaj ti' pekekbal le nook'o'ob de lino ikil ba'ak'ik Jesúso',[a] chéen ba'ale' ma' ooki'. **6** Ka túun k'uch Simón Pedro, le máax ku taal ka'ach paachil ti'o', ka ook ichil le muknalo'. Ka tu yilaj ti' pekekbal lu'um le nook'o'ob de linoo'. **7** Le nook' xan bak'a'an ka'ach tu poolo' ma' junmúuch' yanil ka'ach yéetel u maasil nook'o'obo', ba'axe' táanxel tu'ux kopokbal. **8** Le uláak' juntúul discípulo yáax k'ucho' ook xan te' muknalo', le ka tu yilaj le ba'ax úucho' tu creertaj le ba'ax a'ala'abti'obo'. **9** Tumen leti'obe' ma' u na'ato'ob ka'ach wa yaan u ka'a líi'sa'al Jesús ichil le kimeno'ob je'ex u ya'almil u T'aan Dioso'.[b] **10** Le discípulo'ob túuna' suunajo'ob tu yotocho'ob.

11 Chéen ba'ale' Maríae' p'áat wa'atal naats' ti' le muknalo', leti'e' táan ka'ach u yok'ol. Le táan u yok'olo' ch'eenebnaj ichil le muknalo', **12** ka tu yilaj ka'atúul ángelo'ob[c] júulsak u nook'o'ob kulukbalo'ob te' tu'ux ts'a'ab u wíinklil Jesúso', juntúule' te' tu'ux ts'a'ab u poolo', uláak' juntúule' te' tu'ux ts'a'ab u yooko'obo'. **13** Ka tu k'áato'ob ti' María: «Ko'olel, ¿ba'axten ka wok'ol?». Leti'e' tu núukajti'ob: «Ts'o'ok

u bisa'al in Yuumtsil, ts'o'ole' ma' in wojel tu'ux ts'a'abi'». **14** Ka ts'o'ok u ya'alik lela' tu sutubae' ka tu yilaj ti' wa'alakbal Jesúsi', chéen ba'ale' ma' tu k'aj óoltaj wa leti'i'.[a] **15** Jesúse' tu k'áatajti': «Ko'olel, ¿ba'axten ka wok'ol? ¿Máax ka kaxtik?». Maríae' tumen tu tuklaj leti'e máax ku meyaj te' parcelao' tu ya'alajti': «Yuumtsil, wa teech bise' a'alten tu'ux ta ts'áaj, ka xi'iken in ch'a'e». **16** Jesúse' tu ya'alajti': «¡María!». Maríae' tu sutubae' ka tu ya'alajti' ich hebreo: *«¡Rabóni!»* (lela' u k'áat u ya'al: «¡J-Ka'ansaj!»). **17** Jesúse' tu ya'alajti': «Xu'uluk a ch'uytal ti' teen, tumen ma' k'uchuk u k'iinil in bin tu yiknal le Taatao'. Xeen tu yiknal in suku'uno'ob[b] ka a wa'alti'ob: ‹Tene' yaan in bin tu yiknal in Taata,[c] leti'e' a Taata'ex xan, in Dios[d] yéetel a Diose'ex xan›». **18** María Magdalena túune' bine' ka tu tsikbaltaj ti' le discípulo'ob le ba'ax úucho', tu ya'alaj: «¡Ts'o'ok in wilik le Yuumtsilo'!». Ka túun tu ya'alajti'ob le ba'ax tu ya'alaj Jesúso'.[e]

19 Ka ts'o'ok u yáak'abtal te' k'iin je'elo', tu yáax k'iinil le semanao', le discípulo'obo' tumen saajko'ob ka'ach ti' le judío'obo' tu ch'oto'ob tubeel u joonajil le naj tu'ux yano'obo'. Jesús túune' téek chíikpaj chúumuk ti' leti'obe' ka tu ya'alajti'ob: «Yanakte'ex jeets'elil».[f] **20** Ka ts'o'ok u ya'alik lela' tu ye'esajti'ob u k'abo'ob bey xan u ch'ala'atel.[a] Le discípulo'ob túuno' ki'imakchaj u yóolo'ob ka tu yilo'ob le Yuumtsilo'.[b] **21** Jesúse' tu ka'a a'alajti'ob: «Yanakte'ex jeets'elil.[c] Je'ex úuchik in túuxta'al tumen le Taatao'[d] bey xan in túuxtike'exo'».[e] **22** Ka ts'o'ok u ya'alik lela' tu yusto'obe' ka tu ya'alajti'ob: «K'ame'ex espíritu santo.[f] **23** Wa ka perdonarke'ex u k'eban je'el máaxake' yaan u perdonarta'alti', je'el máaxak xan ma' ta perdonarke'ex u k'ebane' ma' kun perdonartbilti'».

24 Chéen ba'ale' Tomás[g] juntúul ti' le 12 apóstolo'obo', le ku ya'ala'alti' gemeloo', mina'an ka'ach ichilo'ob le ka taal Jesús tu yiknalo'obo'. **25** Le u maasil discípulo'obo' táan ka'ach u ya'aliko'obti': «¡Ts'o'ok k-ilik le Yuumtsilo'!». Chéen ba'ale' Tomáse' tu ya'alajti'ob: «Wa ma' tin wilik u joolil le clavos tu k'abo'ob yéetel wa ma' tin woksik in dedo tu joolil le clavoso' bey xan wa ma' tin woksik in k'ab tu ch'ala'atelo'[h] junpuli' ma' ken in creerte».

26 Ocho k'iino'ob túun úuchuk lela' u discípulo'obe' ti' yano'ob tu ka'atéen ichil le najo', Tomáse' ti' yaan ka'ach ichilo'obe'. Kex ch'ota'an tubeel le najo' Jesúse' téek chíikpaj chúumuk ti' leti'obe' ka tu ya'alaj: «Yanakte'ex jeets'elil».[i] **27** Ka túun tu ya'alaj ti' Tomás: «Ts'áa a dedo te'ela', ilawil in k'abo'ob, tich' xan a k'abe' ka a woks tin ch'ala'atel utia'al ka xu'uluk u ka'ap'éelchajal a tuukul yée-

CAP 20

a Lu 24:15, 16; Lu 24:30, 31; Jn 21:4
b Mt 28:10
c Jn 14:28; Jn 16:28
d 1Co 11:3; Ef 1:17; Col 1:3
e Lu 24:9, 10
f Lu 24:36

Columna 2

a Jn 19:34
b Jn 16:22
c Lu 24:36
d Isa 61:1; Jn 5:36
e Mt 28:19, 20; Jn 17:18
f Hch 2:2, 4
g Jn 11:16
h Jn 19:34
i Jn 20:19

tel ka a creerte». **28** Tomá-
se' tu núukaj: «¡In Yuumtsil,
in Dios!». **29** Jesúse' tu ya'a-
lajti': «¿Beoraa' ka creertik
tumen ts'o'ok a wilken? Ki'i-
mak u yóol le máaxo'ob ku
creerko'ob ba'ax ku ya'ala'al-
ti'ob kex ma'atech u yilko'o-
bo'».

30 U jaajile' Jesúse' tu
beetaj xan ya'ab uláak' mila-
gro'ob tu táan le discípulo'o-
bo', chéen ba'ale' ma' ts'íibta'an te' rolloa'.[a] **31** Pero
lelo'oba' ts'o'ok u ts'íibta'al
utia'al ka a creerte'ex Jesúse'
leti' le Cristoo', u Paal Dios.
Le kéen a creerte'exe' yaan u
yantalte'ex kuxtal tu yo'olal u
k'aaba'.[b]

21 Ka ts'o'ok u ya'alik le
ba'alo'oba' Jesúse' tu
ka'a chíikbesuba ti' u discípu-
lo'ob tu jáal le Mar de Tibe-
ríadeso'. Bey úuchik u chíik-
beskubaa': **2** u much'muba
ka'ach Simón Pedro, Tomás
(le máax ku ya'ala'alti' geme-
loo'),[c] Natanael[d] le máax sij-
náal tu kaajil Caná ti' u
lu'umil Galilea, u paalal Ze-
bedeo[e] yéetel uláak' ka'atúul
discípulo'ob. **3** Simón Pe-
dro túune' tu ya'alajti'ob: «Ni-
ka'aj chuk kay». Leti'obe' tu
ya'alo'obti': «Je'el k-bin xan ta
wéetele'». Jóok'o'ob túune' ka
na'ako'ob te' barcoo', chéen
ba'ale' mix ba'al tu chuko'ob
te' áak'ab je'elo'.[f]

4 Le jach táan u taal u
sáastalo' Jesúse' tu chíik-
besuba wa'alakbal tu jáal
le ja'o', pero le discípulo'obo'
ma' tu k'aj óolto'ob wa Jesú-
si'.[g] **5** Jesús túune' tu k'áa-

CAP 20

a Jn 21:25

b Jn 3:15
Jn 5:24
1Pe 1:8, 9
1Jn 5:13

CAP 21

c Jn 11:16
Jn 20:24

d Jn 1:45

e Mt 4:21

f Lu 5:4, 5

g Lu 24:15, 16
Jn 20:11, 14

Columna 2

a Lu 5:4, 6

b Jn 13:23
Jn 19:26
Jn 20:2

tajti'ob: «Mejen paalale'ex,
¿máasa' mina'an mix ba'al* a
jaante'ex?». Leti'obe' tu núu-
ko'ob: «¡Mina'an!». **6** Leti'e'
tu ya'alajti'ob: «Jáaych'int u
redil a chuk kaye'ex tu x-no'oj
le barcoo' utia'al ka chuukna-
ke'ex». Ka túun tu jáaych'in-
to'ob, chéen ba'ale' p'áat ma'
tu páajtal u jóo'sko'ob tumen
jach táaj chuup yéetel ka-
yo'ob.[a] **7** Le o'olale' le discí-
pulo jach yaabilta'an tumen
Yuumtsilo'[b] tu ya'alaj ti' Pe-
dro: «¡Leti'e Yuumtsilo'!». Si-
món Pedro túune' le ka tu
yu'ubaj u ya'ala'al leti'e Yuum-
tsilo' tu takaj u nook', tumen
óoli' x-ma' nook'il yanil ka'a-
chi, ka tu píikch'intuba ichil
le k'áa'náabo'. **8** Chéen ba'a-
le' le uláak' discípulo'obo' taa-
lo'ob yéetel le barco táan u
jíiltiko'ob le red chuup yéetel
le kayo'obo', tumen ma' náach
yanilo'ob ti' u jáal le ja'o', kex
90 metros.

9 Chéen ba'ale' ka éemo'ob
ti' le barco tu jáal le ja'o' tu
yilo'ob yaan chúuk t'aba'ani'
yéetel ts'a'an kayo'ob tu yóo-
k'ol bey xan waaj. **10** Jesú-
se' tu ya'alajti'ob: «Taase'ex
wa jaytúul ti' le kayo'ob
táant a chukike'exo'». **11** Si-
món Pedro túune' na'ak te'
barcoo' ka tu jíiltaj jáal ja'
le red chuup yéetel nu-
kuch kayo'obo', lelo'oba' 153 u
túulalo'ob. Chéen ba'ale' kex
jach ya'abo'obe' ma' jatk'aj
le redo'. **12** Jesúse' tu ya'a-
lajti'ob: «Ko'otene'ex uk'ul».
Chéen ba'ale' mix juntúul
ti' le discípulo'ob taakchaj

21:5 * Wa «mix juntúul kay».

u k'áatko'obti': «¿Máaxechi'?», tumen u yojlo'ob ka'ach leti' le Yuumtsilo'. **13** Náats' túun Jesúse' tu ch'a'aj le waajo' ka tu ts'áajti'ob, bey xan tu beetil yéetel le kayo'. **14** Lela' leti' u yóoxtéen[a] úuchik u chíikbeskuba Jesús ti' u discípulo'ob le ts'oka'anili' u líi'sa'al ichil le kimeno'obo'.

15 Le ka ts'o'ok u yuk'ulo'obe' Jesúse' tu ya'alaj ti' Simón Pedro: «Simón u paal Juan, ¿maas wa a yaabiltmen ti' lelo'oba'?». Leti'e' tu núukajti': «Beyo' Yuumtsil, teche' a wojel in yaabiltmech». Jesúse' tu ya'alajti': «Tséent in walak' tamano'ob».[b] **16** Jesúse' tu ka'a k'áatajti': «Simón u paal Juan, ¿a yaabiltmen wa?». Leti'e' tu núukajti': «Beyo' Yuumtsil, teche' a wojel in yaabiltmech». Jesúse' tu ya'alajti': «Kanáant in mejen alak' tamano'ob».[c] **17** Jesúse' tu yóoxtéen tu k'áatajti': «Simón u paal Juan, ¿a yaabiltmen wa?». Pedroe' ok'omchaj u yóol tumen ts'o'ok óoxtéen u k'áata'alti' tumen Jesús: «¿A yaabiltmen wa?». Le o'olal tu ya'alajti': «Yuumtsil, teche' tuláakal ba'al a wojel, teche' jach a wojel in yaabiltmech». Jesús túune' tu ya'alajti': «Tséent in mejen alak' tamano'ob.[d] **18** Jach tu jaajil kin wa'aliktech: ka'ach maas táankelmeche' ta juunal ka takik a nook' yéetel ka bin je'el tu'uxak a k'áate'. Chéen ba'ale' kéen ch'íijkeche' yaan a tich'ik a k'abo'ob yéetel yaanal máax kun takiktech a nook', yéetel yaan u kuchkech utia'al ka u bisech tu'ux ma' a k'áati'». **19** Lela' tu ya'alaj utia'al u ye'esik bix kun kíimil Pedro, le ba'ax kun úuchulti'o' yaan u beetik u alabarta'al Dios. Ka ts'o'ok u ya'alik le ba'alo'oba' tu ya'alajti': «Ma' u xu'ulul a taal tin paach».[a]

20 Ka tu sutuba Pedroe' tu yile' le discípulo jach yaabilta'an tumen Jesúso'[b] táan u taal tu paacho'ob, lela' leti'e discípulo tu jach nats'uba tu yiknal Jesús le táan u cenaro'ob utia'al u k'áatikti'e': «Yuumtsil, ¿máax le kun traicionarkecho'?». **21** Pedro túune' le ka tu yilaj le discípuloa' tu k'áataj ti' Jesús: «Yuumtsil, kux túun leti', ¿ba'ax ken u beete?». **22** Jesúse' tu núukajti': «Wa in k'áat ka p'áatak tak ken suunakene' teche', ¿ba'ax yanech a wili'? Teche' ma' u xu'ulul a taal tin paach». **23** Le o'olale' ichil le suku'uno'obo' jo'op' u ya'ala'ale' le discípuloa' ma' kun kíimil, chéen ba'ale' Jesúse' ma' tu ya'alaj wa ma' kun kíimili', ba'axe' tu ya'alaj: «Wa in k'áat ka p'áatak tak ken suunakene' teche', ¿ba'ax yanech a wili'?».

24 Lela' leti'e discípulo[c] ts'íibtik yéetel ts'áaik ojéeltbil le ba'alo'oba', yéetel k-ojle' le ba'ax ku ya'aliko' jach jaaj.

25 U jaajile' jach ya'ab uláak' ba'alo'ob tu beetaj Jesús. Wa ka k'uchuk ts'íibtbil tuláakal jach je'ex úuchik u beetko' in tuklike' mix tu túulisil yóok'ol kaab je'el u yantal tu'ux u ts'a'abal tuláakal le rollo'ob kun ts'íibtbilo'.[d]

CAP 21

a Jn 20:19, 26

b Lu 22:32
Hch 20:28
1Pe 5:2, 3

c Hch 1:15
Heb 13:20
1Pe 2:25

d Jn 10:14, 15

Columna 2

a Mt 19:28
Jn 12:26
Ap 14:4

b Jn 13:23
Jn 20:2

c Jn 13:23
Jn 19:26
Jn 20:2
Jn 21:7

d Jn 20:30, 31

HECHOS

(BA'AXO'OB BEETA'AB TUMEN LE APÓSTOLO'OBO')

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Le ba'ax ts'íibta'ab ti' Teófiloo' (1-5)
Tuláakal tu'ux kun úuchul t'aan ti' Jesús (6-8)
Jesúse' bin te' ka'ano' (9-11)
Ku much'kuba le discípulo'obo' (12-14)
Matíase' ku jeelintik Judas (15-26)

2 K'a'am espíritu santo te' Pentecostéso' (1-13)
Le ba'ax tu ya'alaj Pedroo' (14-36)
Ku k'a'amal le ba'ax tu ya'alaj Pedroo' (37-41)
Ku yokja' 3,000 máako'ob (41)
Ku yáantkuba le discípulo'obo' (42-47)

3 Pedroe' ku ts'akik juntúul máak móoch (1-10)
Pedroe' ku t'aan tu Columna'ob Salomón (11-26)
‹Le kéen utskíinta'ak tuláakal ba'al› (21)
Juntúul profeta je'ex Moisése' (22)

4 Ku k'a'alal Pedro yéetel Juan (1-4)
Kex 5,000 túumben discípulo'ob (4)
Ku bisa'alo'ob tu táan le Sanedríno' (5-22)
«Ma' tu páajtal u xu'ulul k-t'aan» (20)
Ku k'áatko'ob ma' u sajaktalo'ob (23-31)
Ku paklan áantkuba'ob (32-37)

5 Ananías yéetel Safira (1-11)
Ku beetik milagro'ob le apóstolo'obo' (12-16)
Ku jóo'sa'alo'ob cárcel tumen le ángelo' (17-21a)
Ku ka'a bisa'alo'ob te' Sanedríno' (21b-32)
‹Unaj k-u'uyik u t'aan Dios› (29)
Le ba'ax tu ya'alaj Gamalielo' (33-40)
Ku ka'ansajo'ob joonaj joonajil (41, 42)

6 Yéeya'ab siete máako'ob t'ox janal (1-7)
Ku ta'akal u pool Esteban (8-15)

7 Ku t'aan Esteban te' Sanedríno' (1-53)
Tu k'iinilo'ob Abrahán (2-16)
Tu ya'alaj ba'ax tu beetaj Moisés (17-43)
Le ka'ano' u trono Dios (44-50)
Ku ch'i'inch'ina'al Esteban (54-60)

8 Ku ch'a'pachtik Saulo le múuch'ulilo' (1-3)
Felipee' ku tsikbaltik u t'aan Dios tu lu'umil Samaria (4-13)
Ku bin Pedro yéetel Juan Samaria (14-17)
Simóne' u k'áat u man espíritu santo (18-25)
Felipee' ku ts'áaik u yokja' le etíopeo' (26-40)

9 Ba'ax úuch ti' Saulo tu bejil Damasco (1-9)
Ku túuxta'al Ananías u yáant Saulo (10-19a)
Sauloe' ku tsikbaltik u t'aan Dios tu kaajil Damasco (19b-25)
Sauloe' ku bin Jerusalén (26-31)
Pedroe' ku ts'akik Eneas (32-35)
Ku ka'a kuxkíinta'al Dorcas (36-43)

10 Le ba'ax ts'a'ab u yil Cornelioo' (1-8)
Pedroe' tu yilaj ba'alche'ob limpiotak (9-16)
Pedroe' ku bin u yil Cornelio (17-33)
Pedroe' ku tsikbaltik u t'aan Dios ti' le ma' judío'obo' (34-43)
«Diose' mix máak jela'an u paktik» (34, 35)
Ku yokja' le j-táanxel lu'umilo'obo' (44-48)

11 Pedroe' ku ya'alik ba'axo'ob tu beetaj (1-18)
Ku bin Bernabé yéetel Saulo Antioquía (19-26)
Ku ya'ala'al cristiano'ob le discípulo'obo' (26)
Ágaboe' ku ya'alik yaan u yantal wi'ijil (27-30)

12 Ku kíimsa'al Santiago, ku k'a'alal Pedro (1-5)
Juntúul ángel jóo's Pedro te' cárcelo' (6-19)
Ku jaanta'al Herodes tumen x-nook'ol (20-25)

13 Ku bin Bernabé yéetel Saulo u tsikbalto'ob u t'aan Dios (1-3)
Ku bino'ob tu islail Chipre (4-12)
Tu sinagogail Antioquía de Pisidia (13-41)
Ku tsikbaltiko'ob u t'aan Dios ti' le ma' judío'obo' (42-52)

14 Óolak muruxtunta'ako'ob tu kaajil Iconio (1-7)
Bernabé yéetel Pabloe' tukla'ab dioso'ob (8-18)
Muruxtunta'ab Pablo; ma' kíimi' (19, 20)
Tu mu'uk'a'ankúunto'ob le suku'uno'obo' (21-23)
Ku suuto'ob Antioquía de Siria (24-28)

15 Ku sen t'aano'ob yo'olal circuncisión (1, 2)
Bin a'albil Jerusalén le ba'ax úucho' (3-5)
Ku much'kuba anciano'ob yéetel apóstolo'ob (6-21)
Le ba'ax ku ya'alik le carta tu túuxto'obo' (22-29)
«Náachkuntaba'ex ti' k'i'ik'» (28, 29)
Ku líi'sa'al u yóolo'ob tumen le cartao' (30-35)
Ku k'uuxil Pablo yéetel Bernabé (36-41)

16 Pabloe' ku yéeyik Timoteo (1-5)
«Máankech Macedonia» (6-10)
Ku yokja' Lidia (11-15)
Ku bisa'al cárcel Pablo yéetel Silas (16-24)
Ku yokja' carcelero yéetel u láak'tsilo'ob (25-34)
«Taalak leti'ob ka u jóo'so'ono'ob» (35-40)

17 Ku bin Pablo yéetel Silas Tesalónica (1-9)
Ku bin Pablo yéetel Silas Berea (10-15)
Ku bin Pablo Atenas (16-22a)
Ku t'aan te' Areópagoo' (22b-34)

18 Pabloe' ku tsikbaltik u t'aan Dios tu kaajil Corinto (1-17)
Ku suut Antioquía de Siria (18-22)
Ku bin tu lu'umil Galacia yéetel Frigia (23)
Ku yáanta'al Apolos (24-28)

19 Ku bin Pablo Éfeso, yane' ku ka'a okja' (1-7)
Ku ka'ansaj tu escuelail Tirano (8-10)
Ku jóo'sik demonio'ob tu kaajil Éfeso (11-20)
Ku líik'il Demetrio tu contra Pablo (21-41)

20 Pabloe' bin Macedonia yéetel Grecia (1-6)
Pabloe' ku ka'a kuxkíintik Eutico (7-12)
Ku luk'ul Troas, ku bin Mileto (13-16)
Ku t'aan yéetel u ancianoilo'ob Éfeso (17-38)
‹Ma' xu'ul in ka'ansaj joonaj joonajili'› (20)
«Ku taasik ki'imak óolal u ts'a'abal wa ba'ax» (35)

21 Le táan u bin Pablo Jerusaléno' (1-14)
Ku k'uchul Jerusalén (15-19)
Ku ya'ala'alti' ka u limpiokíintuba (20-26)
Ku ma'achal te' temploo' (27-36)
Ku t'aan yéetel le máako'obo' (37-40)

22 Ku t'aan Pablo utia'al u defenderkuba (1-21)

Pabloe' ku ya'alik romano (22-29)
Ku much'kuba le Sanedríno' (30)
23 Ku t'aan Pablo tu táan Sanedrín (1-10)
Ku líi'sa'al u yóol tumen Yuumtsil (11)
Ku ch'a'tukla'al u kíimsa'al Pablo (12-22)
Ku bisa'al Pablo Cesarea (23-35)
24 Ku bin takbil u pool Pablo (1-9)
Ku t'aan Pablo tu táan Félix (10-21)
Máan dos años ma' juzgarta'ak Pabloi' (22-27)
25 Ku ta'akal u pool Pablo tu táan Festo (1-12)
«¡In k'áat bin tu táan César!» (11)
Festoe' ku k'áatik u yáantaj rey Agripa (13-22)
Ku bisa'al Pablo tu táan Agripa (23-27)
26 Ku t'aan Pablo tu táan Agripa (1-11)
Ku ya'alik bix úuchik u creertik Jesús (12-23)
Ba'ax tu ya'alaj Festo yéetel Agripa (24-32)
27 Pabloe' ku bin ti' barco tak Roma (1-12)
Ku wo'olta'al le barcoo' (13-38)
Ku xe'exet'pajal le barcoo' (39-44)
28 Tu islail Malta (1-6)
Ku ts'a'akal u taata Publio (7-10)
Ku bisa'al Pablo Roma (11-16)
Ku t'aan yéetel le judío'ob yaan Romao' (17-29)
Dos años tu tsikbaltaj u t'aan Dios te' tu'ux k'ala'ano' (30, 31)

1 Teófilo, le yáax ts'íib tin beeto' tin káajsaj yéetel tuláakal le ba'axo'ob tu beetaj yéetel tu ka'ansaj Jesúso',[a] **2** yéetel tin ts'o'oksaj yéetel le ba'axo'ob úuch le k'iin ka ch'a'ab utia'al bisbil te' ka'ano'.[b] Te' k'iin je'elo', je'ex úuchik u nu'ukta'alti' tumen le espíritu santoo',* tu ya'alaj ba'ax unaj u beetik le apóstolo'ob tu yéeyo'.[c] **3** Ka ts'o'ok u mu'yaj* yéetel u kíimile' Jesúse' ya'ab u téenel tu ye'esuba ti' u apóstolo'ob utia'al u ye'esik jach tu jaajil kuxa'an.[d] Leti'obe' ich 40 días tu yilo'ob, yéetel leti'e' tu tsolajti'ob le ba'alo'ob yaan yil yéetel u Reino Dioso'.[e] **4** Le ka tu much'uba tu yéetelo'obo' tu ya'alajti'ob: «Ma' a luk'le'ex Jerusalén,[a] ba'axe' seguernak a páa'tke'ex le ba'ax u ya'almaj le Taata u ts'áaiko',[b] le ba'ax in wa'almajte'exo'. **5** Juane' yéetel ja' tu ts'áaj okja', chéen ba'ale' te'exe' ichil junp'íit k'iino'obe' yaan u ts'a'abal a wokja'ex yéetel espíritu santo».[c]

6 Le ka tu much'uba'obe' tu k'áato'obti': «Yuumtsil, ¿yaan wa a jel ts'áaik u Reino Dios tu lu'umil Israel te' k'iino'oba'?».[d] **7** Leti'e' tu núukajti'ob: «Chéen ti' le Taata yaan te' ka'an yaan u páajtalil u ya'alik ba'ax k'iin ken úuchuk le ba'alo'oba', te'exe' ma' k'a'abéet a wojéeltike'ex ba'ax k'iin ken úuchko'obi'.[e] **8** Chéen ba'ale' yaan a k'amke'ex páajtalil kéen k'uchuk le espíritu santo ta wóok'ole'exo',[f] yéetel

CAP 1
a Lu 1:3 Lu 3:23
b 1Ti 3:16
c Jn 15:16
d Mt 28:9 Jn 20:19 1Co 15:4-7
e Lu 24:27

Columna 2
a Lu 24:49
b Jn 14:16, 17 Hch 2:33
c Joe 2:28 Mt 3:11 Mr 1:8
d Lu 19:11 Lu 24:21
e Da 2:20, 21 Mt 24:36
f Hch 4:33

1:2 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562. **1:3** * Wa «u sufrir».

yaan a t'aane'ex tin wo'olal[a] tu kaajil Jerusalén,[b] ti' tuláakal u lu'umil Judea, tu lu'umil Samaria[c] bey xan tak tu maas náachil* le lu'uma'».[d] **9** Ka ts'o'ok u ya'alik lela' ch'úuya'ab tu táan u apóstolo'obe' ka pi'ix tumen junp'éel múuyal, ka túun p'áat ma' chíika'an u yila'ali'.[e] **10** Le táan u paktiko'ob u bin Jesús te' ka'ano' tu tséelo'obe' téek wa'alaj ka'atúul xiibo'ob sak u nook'o'ob.[f] **11** Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Xiibe'ex ti' u lu'umil Galilea, ¿ba'axten táan a paktike'ex le ka'ano'? Le Jesús ch'a'ab ichile'ex utia'al bisbil te' ka'ano' yaan u suut tu ka'atéen je'ex ts'o'ok a wilke'ex u bino'».

12 Le apóstolo'ob túuno' luk'o'ob te' montaña ku k'aaba'tik u Montañail le Olivo'obo' ka suunajo'ob Jerusalén.[g] U náachil le montañaa' leti'e buka'aj ku cha'abal u xíimbalta'al tu k'iinil sábadoo'.* **13** Ka túun k'ucho'ob te' kaajo' na'ako'ob te' cuarto yaan ka'anal te' tu'ux u k'ubéentmuba'obo'. Ichilo'obe' ti' yaan ka'ach Pedro, Juan, Santiago, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Santiago u paal Alfeo, Simón le máax ku ya'ala'al jach u ts'aamaj u yóolo' yéetel Judas u paal Santiago.[h] **14** Tuláaklo'obe' mantats' ku much'kuba'ob ka'ach orar, tu yéetelo'obe' tia'an xan jujuntúul ko'olelo'obi',[i] María u maama Jesús bey xan u yíits'ino'ob Jesús.[j]

1:8 * Wa «tak tu xuul». **1:12** * Lela' kex junp'éel kilómetro u náachil.

CAP 1

a Isa 43:10 Lu 24:48 Jn 15:26, 27

b Hch 5:27, 28

c Hch 8:14

d Col 1:23

e Lu 24:51 Jn 6:62

f Mt 28:2, 3

g Lu 24:52

h Mt 10:2-4 Mr 3:16-19

i Lu 23:49

j Mt 13:55 Jn 7:5 Gál 1:19

Columna 2

a Sl 41:9 Sl 55:12 Jn 13:18

b Lu 22:47 Jn 18:3

c Mt 10:2, 4 Lu 6:12-16 Jn 6:70, 71

d Zac 11:12 Mt 26:14, 15

e Mt 27:5-8

f Sl 69:25

g Sl 109:8

h Mt 3:13

i Lu 24:51 Hch 1:9

j Mt 28:5, 6 Mr 16:6

15 Te' k'iino'obo' Pedroe' wa'alaj chúumuk ti' le suku'uno'obo' (le máako'ob u much'muba'obo' kex 120 u túulal), leti'e' tu ya'alaj: **16** «Suku'une'ex, Davide' péeksa'ab tumen le espíritu santo utia'al ka profetizarnak yo'olal Judas,[a] le máax bis le máako'ob utia'al ka u macho'ob Jesúso'.[b] Lela' úuch utia'al ka béeychajak ba'ax ku ya'alik u T'aan Dios. **17** Judase' tia'an ka'ach t-éetele',[c] ts'o'ole' táakpaj xan ti' le meyaj k'ubéenta'anto'ono'. **18** (Le máaka' tu manaj junp'éel k'áax yéetel le taak'in ts'a'abti' úuchik u beetik ba'ax k'aaso'.[d] Ka ts'o'oke' lúub chinchinpoolile' ka xíik u nak', ka joyk'aj u choochel.[e] **19** Lela' ojéelta'ab tumen u kajnáalilo'ob Jerusalén, le o'olale' ti' le k'áaxa' ts'a'ab u k'aaba't *Akéldama*. Ichil le idioma ku t'anko'obo' lelo' u k'áat u ya'al u K'áaxil K'i'ik'). **20** Tu libroil Salmose' ts'íibta'an: ‹Xu'ulsa'ak le tu'ux kaja'ano'. P'áatak mix máak kaja'an tu yotoch›,[f] ku ya'alik xan: ‹Ch'a'abak u puesto tumen yaanal máak›.[g] **21** Le o'olale' k'a'abéet u yéeya'al juntúul ti' le xiibo'ob máano'ob t-éetel ichil tuláakal le k'iino'ob ti' yaan ka'ach Yuumtsil Jesús ichilo'ono'. **22** Le xiib kun yéeybila' k'a'abéet tia'an t-éetel desde le ka ts'a'ab u yokja' Yuumtsil tumen Juan[h] tak le k'iin ka ch'a'ab ichilo'on utia'al bisbil ka'ano'.[i] Bey túuno' leti'e' yaan u páajtal u probartik t-éetel de ke jach tu jaajil ka'a kuxkíinta'ab Jesús».[j]

23 Ka túun tu t'ano'ob ka'atúuli': juntúule' José le máax ku ya'ala'al Barsabás yéetel Justo ti'e', uláak' juntúule' Matías. **24** Le apóstolo'obo' orarnajo'ob táan u ya'aliko'ob: «Ki'ichkelem Yuum Jéeoba,* teche' a k'aj óol u puksi'ik'al tuláakal máak,[a] le o'olale' e'es máakalmáak ti' le ka'atúul máako'ob ts'o'ok a yéeyiko'. **25** Leti' túune' yaan u beetik le meyaj k'ubéenta'anto'ono' bey xan u apóstolil. Lela' leti'e ba'axo'ob tu xúump'attaj Judas utia'al ka xi'ik u beet chéen ba'ax u k'áato'».[b] **26** Leti'ob túune' tu k'áato'ob ti' Dios ka u ye'es máax ts'o'ok u yéeyik.[c] Leti' túune' tu ye'esaj ts'o'ok u yéeyik Matías. Yéetel Matíase' tu ka'a chukaj 12 apóstolo'ob.

2 Te' k'iin táan u festejarta'al le Pentecostéso'*[d] tuláakal le discípulo'obo' junmúuch' yanilo'ob ka'ach ti' junp'éel naj. **2** Chéen ka téek u'uya'ab u juum junp'éel ba'al te' ka'ano', jach je'ex u juum junp'éel k'a'amkach ii-k'e', ka tu beetaj u yáambal tuláakal le naj tu'ux kulukbalo'obo'.[e] **3** Ka túun chíikpaj mejen ba'alo'ob beyo'ob k'áak'e', ka t'o'ox ichilo'ob. Cada junp'éele' p'áat tu yóok'ol juntúul ti' le máaxo'ob yano'obo'. **4** Leti'ob túune' chu'upo'ob yéetel espíritu santoe'[f] ka káaj u t'aano'ob ich jeleláas idioma'ob, je'el bix u ts'a'abal ka'ach páajtalil ti'ob tumen le espíritu santoo'.[g]

1:24 * Ilawil página 2566. **2:1** * Ilawil página 2575.

CAP 1

a 1Sa 16:7; 1Cr 28:9; Jer 11:20

b Jn 6:70

c Pr 16:33

CAP 2

d Le 23:16; Dt 16:9-11

e Hch 4:31

f Mr 1:8; Jn 14:26

g Hch 10:45, 46; 1Co 12:8, 10

Columna 2

a Éx 23:17

b Mr 14:70; Hch 1:11

c 2Re 17:6

d Da 8:1, 2

e 1Pe 1:1

f Éx 12:48

5 Te' k'iino'ob je'elo' tu kaajil Jerusaléne' yaan ka'ach judío'ob jach u k'ubmaj u yóolo'ob u meyajto'ob Diosi'.[a] Le máako'oba' ti' tuláakal lu'um u taalo'ob. **6** Le ka túun u'uya'ab le k'a'amkach juumo' le ya'abkach máako'oba' taalo'ob te' tu'ux yaan le discípulo'obo'. Le máako'obo' ja'ak' u yóolo'ob le ka tu yu'ubo'ob táan u t'aan le discípulo'ob ichil le idioma ku t'anik cada juntúul ti' leti'obo'. **7** Tumen jach ja'ak' u yóolo'obe' tu ya'alo'ob: «Le máako'ob ku t'aano'oba', ¿ma' wa Galilea[b] u taalo'obi'? **8** ¿Bix u páajtal túun u t'aano'ob ichil le idioma ku t'anik cada juntúul ti' to'ono'?* **9** Ichilo'one' yaan máako'ob ku taalo'ob tu lu'umil Partia, Media,[c] Elam,[d] Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, ti' junxóot' u lu'umil Asia,[e] **10** tu lu'umil Frigia, Panfilia, Egipto, Libia le yaan naats' ti' Cireneo', romano'ob chéen taalja'ano'ob xíimbal, judío'ob bey xan máako'ob ts'o'ok u k'amko'ob u religión le judío'obo',[f] **11** yaan xan cretailo'ob yéetel arabiailo'obi'. Tuláaklo'one' t-u'uyaj u tsikbalta'al ichil k-dioma le ki'ichkelem ba'alo'ob yaan yil yéetel Dioso'». **12** Le máako'ob túuno' ja'ak' u yóolo'ob yéetel p'áat jaajap u chi'ob, tu ya'alo'ob tu baatsilo'ob: «¿Ba'axten ku páajtal u t'aano'ob beya'?». **13** Chéen ba'ale' uláak' máako'obe' tu ya'alo'ob ba'al ti'ob, tu ya'alo'ob: «Le

2:8 * Wa «le idioma ku t'anik máak desde tu chichnilo'?».

máako'oba' kala'ano'ob tumen u yuk'mo'ob ch'ujuk vino».*

14 Chéen ba'ale' Pedroe' wa'alaj yéetel le uláak' 11 apóstolo'obo'[a] ka tu k'a'am a'alaj: «Xiibe'ex ti' u lu'umil Judea bey xan te'ex tuláakal u kajnáalile'ex Jerusalén, ojéelte'ex lela' yéetel ch'enxikinte'ex ma'alob ba'ax ken in wa'ale. **15** Le máako'oba' ma' kala'ano'ob je'ex a wa'alike'exo', tumen beoraa' ti' yano'on te' hora óoxp'éelo'.* **16** Ba'axe' táan u yúuchul le ba'ax a'ala'an tumen profeta Joela': **17** ‹Diose' ku ya'alik: «Te' tu ts'ook k'iino'obo' yaan in ts'áaik in poder ti' tuláakal u jejeláasil máako'ob. A hijo'ex yéetel a hija'ex túune' yaan u profetizaro'ob, le máaxo'ob ch'ija'ano'ob yaan ichile'exo' yaan ba'alo'ob kun ts'aabil u wayak'to'ob, yéetel le táankelmo'obo' yaan ba'alo'ob kun ts'aabil u yilo'ob.[b] **18** Te' k'iino'ob je'elo' yaan in ts'áaik in poder tak tu yóok'ol in esclavo'ob yéetel in esclava'ob, leti'ob túune' yaan u profetizaro'ob.[c] **19** Te' ka'an yéetel te' lu'umo' yaan in beetik ba'alo'ob kun beetik u ja'ak'al u yóol máak, yaan in beetik u yantal k'i'ik', k'áak' bey xan u kúulul buuts'. **20** Le K'iino' yaan u yée'joch'e'ental, yéetel le Lunao' yaan u chaktal je'ex le k'i'ik'o'. Le ba'alo'oba' yaan u yúuchlo'ob antes ti' u k'uchul u nojoch yéetel u ki'ichkelem k'iin Jéeoba. **21** Tuláakal máax kun ch'a'chi'itik u k'aaba' Jéeobae' yaan u salvarta'al»›.[a]

22 Xiibe'ex ti' u lu'umil Israel, ch'enxikinte'ex le ba'ax ken in wa'alte'exa': Jesús le Nazarenoo' juntúul xiib túuxta'ab tumen Dios. Utia'al u ye'esik Dios jach tu jaajil leti' túuxtmile' tu beetaj milagro'ob bey xan ba'alo'ob ku beetik u ja'ak'al u yóol máak,[b] te'exe' a wojle'ex lela'. **23** Kex beyo' ta beete'ex u ba'ajal ti' che' tumen le k'asa'an máako'obo', ts'o'ole' ka ta kíimse'ex. Diose' antes ti' u yúuchle' u yojlili'[c] yaan u ma'achal utia'al kíimsbile', leti'e' bey úuchik u ch'a'tuklik ka úuchko'.[d] **24** Chéen ba'ale' Diose' tu ka'a kuxkíintaj[e] úuchik u tokik tu k'ab le kíimilo', tumen ma' unaj u p'áatal ka'ach tu k'ab le kíimilo'.[f] **25** Tumen Davide' tu ya'alaj yo'olal Jesús: ‹Mantats' táan in tuukul ti' Jéeoba. Leti'e' ti' wa'alakbal tin x-no'oj k'abe', le o'olal mix bik'in kin péeksbil tu'ux yanen. **26** Yo'olal lela' ki'imakchaj u yóol in puksi'ik'al, ka t'aanajen yéetel ki'imak óolal. Tene' ma' kin chi'ichnaktal tumen kin confiar ti' teech. **27** Teche' ma' ken a p'aten te' Muknalo',* yéetel ma' ken a cha'a u k'astal u wíinklil le máax chúuka'an u yóol u meyajtecho'.[g] **28** Teche' ts'o'ok a we'esikten u bejilo'ob le kuxtalo', yaan a beetik u jach

CAP 2

a Hch 1:13

b Joe 2:28

c 1Co 12:8, 10

Columna 2

a Joe 2:28-32 Ro 10:13

b Jn 5:36 Jn 14:10

c Jn 19:10, 11 Hch 4:27, 28 1Pe 1:20

d Lu 23:33 Hch 5:30 Hch 7:52

e Hch 3:15 Ro 4:24 1Co 6:14 Col 2:12 Heb 13:20

f Jn 10:17, 18

g Hch 13:35

2:13 *Wa «túumben vino». **2:15** *Kex láas 9:00 ja'atskab. Úuchjeakile' le hora'obo' ku káajal u xo'okol desde ken tíip'ik k'iin.

2:27 *Ilawil página 2572.

ki'imaktal in wóol kéen yanaken ta táan».[a]

29 Suku'une'ex, in k'áat t'aan ta wéetele'ex tu yo'olal David k-úuchben taata. Leti'e' kíime' ka mu'uki,[b] yéetel u muknale' ti' yaan t-kaajal tak te' k'iino'oba'. **30** Davide' juntúul profeta ka'achi yéetel Diose' tu prometertajti' de ke juntúul ti' u paalal* kun kutal tu trono.[c] **31** Le o'olal leti'e' antes ti' u yúuchle' tu yojéeltaj yaan u ka'a kuxkíinta'al le Cristoo', yéetel t'aanaj ti' lelo'. Tu ya'ale' Cristoe' ma' xúump'atta'ab te' Muknalo' mix cha'ab u k'astal u wíinklili'.[d] **32** Jesúse' Dios ka'a kuxkíinte, lela' tuláaklo'one'ex k-ojel jach bey úuchiko'.[e] **33** Leti'e' bisa'ab te' ka'an tu x-no'oj k'ab Dios[f] yéetel ts'a'ab espíritu santo ti' tumen u Taata je'ex a'ala'anilo',[g] le o'olal ts'o'ok u wekik le espíritu santo t-óok'ol je'ex a wilke'ex yéetel a wu'uyike'exa'. **34** U jaajile' Davide' ma' bin ka'ani', leti'e' tu ya'alaj: ‹Jéeobae' tu ya'alaj ti' in Yuumtsil: «Kulen tin x-no'oj k'ab **35** utia'al ka a páa't in ts'áaik a enemigo'ob bey junp'éel k'áanche' utia'al a ts'áaik a wooko'obe'».›[h] **36** Le o'olale' ojéelta'ak tumen tuláakal u kajnáalilo'ob Israel de ke Diose' jach tu jaajil ts'o'ok u beetik Yuumtsilil[i] yéetel Cristoil le Jesúsa', lela' leti'e máax ta kíimse'ex ti' junp'éel che'o'».[j]

37 Le máako'ob túuno' le ka tu yu'ubo'ob lela' yaachaj u yóol u puksi'ik'alo'obe' ka tu k'áato'ob ti' Pedro bey xan ti' u maasil apóstolo'obo': «Suku'une'ex, ¿ba'ax k'a'abéet k-beetik?». **38** Pedroe' tu ya'alajti'ob: «K'ex a tuukule'ex[a] yéetel okja'anak cada juntúul ti' te'ex[b] tu k'aaba' Jesucristo utia'al ka perdonarta'ak a k'ebane'ex,[c] beyo' yaan a k'amke'ex le espíritu santo ku síik Dioso'. **39** Tumen lela' ti' te'ex a'ala'an u ts'a'abal,[d] ti' a paalale'ex, ti' le máaxo'ob náach yano'obo' bey xan ti' tuláakal le máaxo'ob ken u t'an Jéeoba k-Dios utia'al ka náats'ko'ob tu yiknalo'».[e] **40** Pedroe' seguernaj u t'aan tu yéetelo'ob yéetel u tsolikti'ob tubeel tuláakal le ba'alo'oba', leti'e' tu ya'alajti'ob: «Náachkuntaba'ex ti' le generación jach k'aschaja'ana' utia'al ma' a xu'ulsa'ale'ex junmúuch' tu yéetel».[f] **41** Le máaxo'ob túun tu ts'áajo'ob ichil u puksi'ik'alo'ob le ba'axo'ob tu ya'alo' okja'anajo'ob,[g] te' k'iino' kex 3,000 máako'ob k'uch u beetuba'ob discípulo'ob.[h] **42** Leti'ob túune' ma' xu'ul u kaanbalo'ob ti' le apóstolo'obo', ma' xu'ul u paklan áantkuba'ob yéetel le ba'axo'ob yaanti'obo', yéetel ma' xu'ul u múul janalo'ob[i] yéetel u múul oraro'obi'.[j]

43 Le máako'obo' káaj u sajaktalo'ob, tumen le apóstolo'obo' tu beeto'ob ya'ab milagro'ob yéetel uláak' nukuch ba'alo'ob.[k] **44** Tuláakal le máaxo'ob ku k'uchul u beetuba'ob discípuloilo' ku paklan áantkuba'ob yéetel le ba'axo'ob yaanti'obo'.

2:30 * Wa «descendencia».

CAP 2

a Sl 16:8-11

b 1Re 2:10

c 2Sa 7:12, 13
Sl 89:3, 4
Sl 132:11

d Sl 16:10

e Lu 24:46-48
Hch 1:8
Hch 3:15

f Ro 8:34
Flp 2:9-11
1Pe 3:22

g Jn 14:26

h Sl 110:1
Lu 20:42, 43
1Co 15:25
Heb 10:12, 13

i Mt 28:18
Jn 3:35
Hch 5:31

j Jn 19:6

Columna 2

a Lu 24:46, 47
Hch 17:30
Hch 26:20

b Mt 28:19

c Mt 26:27, 28
Ef 1:7

d Joe 2:28

e Joe 2:32

f Dt 32:5
Sl 78:8

g Hch 8:12
Hch 18:8

h Hch 4:4
Hch 5:14

i Hch 2:46

j Hch 1:14

k Hch 5:12

45 Yano'obe' tu kono'ob u lu'umo'ob bey xan le uláak' ba'axo'ob yaanti'obo',[a] ts'o'ole' u taak'inile' tu t'oxo'ob je'ex k'a'abéetchajik ti' cada juntúule'.[b] **46** Sáamsamal ka'ach ku bino'ob te' templo je'ex u ch'a'tukultmilo'obo', yéetel ku much'kuba'ob janal tu yotoch cada juntúul. Leti'obe' ku múul janalo'ob ka'ach yéetel ki'imak óolal, tuláakal lela' tu beeto'ob yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'ob. **47** Leti'obe' tu alabarto'ob Dios yéetel lúubo'ob utsil ti' le kaajo'. Le táan u beetko'ob lela', Jéeobae' sáamsamal táan ka'ach u nats'ik yiknal le discípulo'ob le máxo'ob ku bino'ob tu bejil le salvacióno'.[c]

3 Juntéenjeake' bin Pedro yéetel Juan te' templo utia'al le oración ku beeta'al te' hora nueveo'.* **2** Te' súutuko' táan xan u bisa'al juntúul máak móoch u yook desde ka síiji. Le máaka' sáamsamal ka'ach u bisa'al te' temploo' yéetel ku p'a'atal naats' ti' le joonaj ku k'aaba'tik Ki'ichkelmo', te'elo' ti' ku k'áatik caridad ti' le máaxo'ob ku yooklo'ob te' temploo'. **3** Le máaka' ka tu yilaj jach nuka'aj okol Pedro yéetel Juan te' temploo' káaj u k'áatikti'ob u caridad. **4** Chéen ba'ale' pakta'ab tumen Pedro yéetel Juane' ka a'ala'abti' tumen Pedro: «Pakto'oni». **5** Le máak túuna' tu pakto'obe' ka jo'op' u páa'tik u ts'a'abal wa ba'ax ti'. **6** Chéen ba'ale' Pedroe' tu ya'alajti': «Mina'anten plata mix oro, ba'axe' kin ts'áaiktech le ba'ax yaantena': ¡Tu k'aaba' Jesucristo le Nazarenoo' líi'kech ka xíimbalnakech!».[a] **7** Ka túun tu machaj le máak tu x-no'oj k'abo' ka tu líi'saj.[b] Le máak túuno' tu séeba'anil yanchaj u muuk' u yook bey xan u kaal u yook.[c] **8** Leti'e' síit'naje' ka wa'alaji,[d] ka jo'op' u xíimbal. Le ka ook tu yéetelo'ob te' temploo' táan u xíimbal, táan u síit' yéetel táan u alabartik Dios. **9** Tuláakal le máako'obo' tu yilo'ob táan u xíimbal yéetel táan u alabartik Dios. **10** Ka tu ts'áajo'ob cuentae' leti'e máak suuk ka'ach u kutal u k'áat caridad te' temploo', te' joonaj ku k'aaba'tik Ki'ichkelmo'.[e] Le máako'obo' jach ja'ak' u yóolo'ob yéetel jach ki'imakchaj u yóolo'ob yo'olal le ba'ax ts'o'ok u yúuchlo'.

11 Le máako' u ch'uymuba ka'ach ti' Pedro yéetel ti' Juan. Tuláakal túun le máako'obo', tumen jach táaj ki'imak u yóolo'obe', tu much'uba'ob tu yiknalo'ob te' lugar ku k'aaba'tik u columna'ob Salomóno'.[f] **12** Ka tu yilaj Pedro lela' tu ya'alaj ti' le máako'obo': «Xiibe'ex ti' u lu'umil Israel, ¿ba'axten ku ja'ak'al a wóole'ex tu yo'olal lela'? ¿Ba'axten bey a paktiko'one'exa'? ¿Ka tuklike'ex chéen ti' to'on taal u páajtalil k-beetik lela'? ¿Ka tuklike'ex wa chéen tumen jach k-ts'aamaj k-óol meyajt Dios

CAP 2

a Mt 19:21

b Hch 4:32, 34

c Hch 5:14
Hch 11:21
1Co 3:7

Columna 2

CAP 3

a Hch 3:16
Hch 4:10

b Mt 8:14, 15
Mt 9:24, 25

c Jn 5:8, 9
Hch 9:34
Hch 14:8-10

d Isa 35:6

e Hch 3:2

f Jn 10:23
Hch 5:12

3:1 *Kex láas 3:00 u chíinil k'iin. Úuchjeakile' le hora'obo' ku káajal u xo'okol desde ken tíip'ik k'iin.

le o'olal páajchaj u xíimbal le máaka'? **13** Ma' beyi', ba'axe' u Dios k-úuchben taata'ob, u Dios Abrahán, Isaak yéetel Jacobe'[a] ts'o'ok u ts'áaik páajtalil ti' Jesús,[b] le máax meyajtiko'.[c] Leti'e' ta k'ube'ex[d] ti' Pilato yéetel ma' ta wóote'ex ka u jáalk'abti'. **14** Te'exe' ma' ta k'ame'ex le máax santo yéetel utso', yéetel ta sen k'áate'ex ka jáalk'abta'ak juntúul j-kiimsaj wíinik.[e] **15** Chéen ba'ale' ta kíimse'ex le Máax yéeya'an utia'al u ts'áaik le kuxtalo'.[f] Pero leti'e' ts'o'ok u líi'sa'al tumen Dios ichil le kimeno'obo', yéetel to'one' k-ojel jach jaaj bey úuchiko'.[g] **16** Le o'olale' yo'olal u k'aaba' Jesús yéetel yo'olal k-fe ti' leti'e' le máak a k'aj óole'ex yéetel ka wilke'exa' ts'o'ok u yantal u muuk'. Jach beyo' tu yo'olal k-fe ti' Jesúse' le máaka' je'ex a wilke'exa' ts'o'ok u yutstal. **17** Suku'une'ex, beoraa' in wojel ta beete'ex lelo' tumen ma' a wojle'ex ba'ax ka beetke'exi',[h] je'ex xan tu beetil le máaxo'ob gobernarke'exo'.[i] **18** Chéen ba'ale' yéetel le ba'ax úucho' Diose' tu béeykuntaj le ba'axo'ob tu ya'alaj úuchjeakil ti' le profeta'ob ka u tsikbalto'obo'. Leti'obe' tu ya'alo'obe' yanili' u mu'yaj le Cristoo'.[j]

19 Le o'olale' k'ex a tuukule'ex[k] yéetel utskíint a kuxtale'ex[l] utia'al ka perdonarta'ak* a k'ebane'ex.[m] Bey túuno' Jéeobae' yaan u beetik u yantalte'ex jeets'elil, **20** yéetel yaan u túuxtikte'ex Jesús, le Cristo yéeya'an a tia'ale'exo'. **21** Leti'e' unaj u p'áatal ka'an tak ken k'uchuk u k'iinil u yutskíinta'al tuláakal ba'al je'ex tu k'ubéentil Dios ti' u profeta'ob úuchjeakilo'. **22** Tak Moisése' tu ya'alaj: ‹Jéeoba a Diose' yaan u beetik u yantal juntúul profeta ichil a suku'une'ex, juntúul profeta je'ex tene'.[a] Te'ex túune' unaj a wu'uyike'ex tuláakal le ba'ax ken u ya'alte'exo'.[b] **23** Le máax ma' ken u yu'ub u t'aan le Profetaa' yaan u xu'ulsa'alti' ichil u kaajal Dios›.[c] **24** Ts'o'ole' desde profeta Samuel bey xan tuláakal le profeta'ob ts'o'ok u t'aano'obo' ts'o'ok xan u jach ts'áaiko'ob ojéeltbil le ba'ax kun úuchul te' k'iino'oba'.[d] **25** Te'exe' u paalale'ex le profeta'obo' yéetel ti' te'ex p'a'at le pacto* tu beetaj Dios yéetel a úuchben taata'ex[e] le ka tu ya'alaj ti' Abrahán: ‹Tu yo'olal a ch'i'ibale'# yaan u bendecirta'al tuláakal le familia'ob yano'ob way lu'ume'›.[f] **26** Diose' ka ts'o'ok u yéeyik le Profetao'* yáax ta wiknale'ex[g] tu túuxtaj utia'al ka u bendecirte'ex, yéetel utia'al ka u náachkunte'ex ti' le ba'alo'ob k'aastak ka beetke'exo'».

4 Le táan túun u t'aan Pedro yéetel Juan tu táan le máako'obo' taal u nuuktakil le sacerdote'obo', taal u nojchil le máaxo'ob ku

CAP 3

a Éx 3:6

b Flp 2:9-11

c Isa 52:13
Isa 53:11

d Hch 5:30

e Mt 27:20, 21
Lu 23:14, 18

f Hch 5:31
Heb 2:10

g Lu 24:46-48
Hch 1:8
Hch 2:32

h Jn 16:2, 3
1Ti 1:13

i 1Co 2:8

j Sl 118:22
Isa 50:6
Isa 53:8
Da 9:26
Lu 22:15

k Hch 2:38

l Eze 33:11
Ef 4:22

m Eze 33:14, 16
1Jn 1:7

Columna 2

a Dt 34:10
Hch 7:37

b Dt 18:15, 18

c Dt 18:19

d Lu 24:27
Hch 10:43

e Ro 9:4

f Gé 22:18
Gál 3:8

g Hch 13:45, 46
Ro 1:16

3:19 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «utia'al ka tu'upuk».

3:25 *Wa «acuerdo». #Wa «descendenciae'». **3:26** *Te'ela' táan u t'aan ti' Jesús.

kanáantko'ob le temploo' bey xan le saduceo'obo'.[a] **2** Leti'obe' k'uuxchaja'ano'ob tumen le apóstolo'oba' táan ka'ach u ka'ansko'ob le kaajo' yéetel táan ka'ach u tsikbaltiko'ob ti' tuláakal máak ka'a kuxkíinta'ab Jesús.[b] **3** Le o'olal tu beeto'ob u ma'achal le ka'atúul máako'oba' ka bisa'abo'ob k'albil[c] tak ka sáaschaji, tumen te' súutuk ka ma'acho'obo' táan ka'ach u yáak'abtal. **4** Chéen ba'ale' ya'ab ti' le máaxo'ob ch'enxikint le ba'axo'ob tu tsikbalto'obo' tu creerto'ob, tuláaklo'obe' yaan kex 5,000 u túulal xiibo'ob.[d]

5 Ka sáaschaj túune' tu kaajil Jerusaléne' tu much'uba u gobernante'ob le judío'obo', u nuuktakil le kaajo' bey xan le escriba'obo'* **6** (ichilo'obe' tia'an Anás[e] u nojchil le sacerdote'obo', Caifás,[f] Juan, Alejandro yéetel tuláakal u láak'tsilo'ob Anás). **7** Leti'obe' tu ts'áajo'ob Pedro yéetel Juan chúumuk ti' leti'obe' ka jo'op' u k'áatko'obti'ob: «¿Máax ts'áate'ex u páajtalil a beetke'ex lela'? ¿Tu k'aaba' máax ta beete'ex?». **8** Pedro túune' chu'up yéetel espíritu santoe'[g] ka tu ya'alajti'ob:

«Te'ex ka gobernarke'ex le kaajo' bey xan te'ex u nuuktakil le kaaja' **9** u'uye'ex lela': bejla'e' táan k-juzgarta'al úuchik k-áantik juntúul máak k'oja'an,[h] yéetel taak u yojéelta'al máax ts'áa u páajtalil k-beetik. **10** Ojéelte'ex yéetel ojéelta'ak tumen tuláakal u kajnáalilo'ob Israele' le máaka' ts'a'ak tu k'aaba' Jesucristo le Nazarenoo',[a] le máax ta kíimse'ex ti' che',[b] pero ka'a kuxkíinta'ab tumen Dioso'[c]. Tu yo'olal leti'e' le máak wa'alakbal ta táane'exa' ts'o'ok u yutstal. **11** Jesúse' leti' ‹le tuunich ma' ta wóotaj a ch'a'ex utia'al a beetke'ex le najo', leti'e nojoch tuunich yéeya'ab utia'al u cimientoil* le najo'›.[d] **12** Ts'o'ole' mina'an salvación tu yo'olal uláak' máak, tumen ichil u kajnáalilo'ob le lu'umo' ma' ts'a'an uláak' k'aaba'[e] utia'al ka páajchajak k-salvarta'ali'».[f]

13 Le máako'ob túuno' ja'ak' u yóolo'ob le ka tu yilo'ob yéetel u jaajil u yóol ku t'aan Pedro yéetel Juan, bey xan le ka tu yilo'ob chéen óotsil máako'ob ma' xooknaja'ano'obi'.*[g] Ka túun tu ts'áajo'ob cuentae' leti'obe' suuk ka'ach u máano'ob yéetel Jesús.[h] **14** Ts'o'ole' ma' tu kaxto'ob ba'al u ya'alo'obi'[i] tumen táan ka'ach u yilko'ob ti' wa'alakbal tu yiknalo'ob[j] le máak ts'a'ako'. **15** Ka túun tu ya'alo'obti'ob ka jóok'ko'ob te' tu'ux yaan le Sanedríno',* ts'o'ole' ka jo'op' u tsikbaltiko'ob ba'ax ken u beeto'ob, **16** tu ya'alo'ob: «¿Ba'ax ken k-beet yéetel le máako'oba'?[k] Tumen u jaajile' jun-p'éel nojoch milagro ts'o'ok

CAP 4

a Hch 23:8

b Hch 4:33 Hch 17:18

c Lu 21:12

d Hch 2:41 Hch 6:7

e Jn 18:13

f Mt 26:57 Lu 3:2 Jn 11:49-51

g Hch 7:55

h Hch 3:7

Columna 2

a Hch 3:6

b Hch 2:36

c Hch 2:24 Hch 5:30

d Sl 118:22 Isa 28:16 Mt 21:42 1Pe 2:7

e Mt 1:21 Hch 10:43 Flp 2:9, 10

f Jn 1:12 Jn 14:6 1Ti 2:5, 6

g Mt 11:25 1Co 1:26, 27

h Jn 7:14, 15

i Lu 21:15

j Hch 3:11

k Jn 11:47

4:5 * Ilawil página 2562.

4:11 * Wa «u chuunpak'il». **4:13** * Lela' u k'áat u ya'ale' ma' xooknaja'ano'ob te' escuela'ob tu'ux ku ts'a'abal xook ti' u nuuktakil le judío'obo'. **4:15** * Ilawil página 2578.

u beetko'ob, yéetel ts'o'ok u yila'al tumen tuláakal u kajnáalilo'ob Jerusalén.[a] Ts'o'ole' ma' tu páajtal k-a'alik wa ma' jaaji'. **17** Utia'al ma' u maas tsikbalta'al ichil le kaajo' ko'one'ex sajakkúuntko'ob yéetel ko'one'ex a'alikti'ob ma' u ka'ansko'ob mix máak tu k'aaba' Jesús».[b]

18 Ka ts'o'oke' t'a'ano'obe' ka a'ala'abti'ob ma' u ya'aliko'ob mix ba'al tu yo'olal u k'aaba' Jesús mix u ka'ansko'ob wa ba'ax tu yo'olal. **19** Le o'olal Pedro yéetel Juane' tu ya'alo'ob: «Tukle'ex ba'ax ma'alob tu táan Dios: ¿K-u'uyik a t'aane'ex wa k-u'uyik u t'aan Dios? **20** Chéen ba'ale' ojéelte'exe' to'one' ma' tu páajtal u xu'ulul k-t'aan ti' le ba'axo'ob ts'o'ok k-ilik yéetel ts'o'ok k-u'uyiko'».[c] **21** Ka ts'o'ok túun u ka'a amenazarko'ob le apóstolo'oba' tu cha'ajo'ob u bino'ob tumen ma' tu kaxto'ob ba'ax o'olal u castigarko'obi'. Lela' tu beeto'ob xan tumen saajko'ob ti' le kaajo',[d] tumen tuláaklo'obe' táan ka'ach u alabarko'ob Dios tu yo'olal le ba'ax úucho'. **22** Le máak ts'a'ak yéetel le milagroo' yaan maas ti' 40 años ti'.

23 Ka ts'o'ok u jáalk'abta'alo'obe' bino'ob yiknal u maasil discípulo'obo' ka tu tsikbalto'ob ba'ax a'ala'abti'ob tumen u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel u nuuktakil le kaajo'. **24** Le ka tu yu'ubo'ob lela' múul orarnajo'ob ti' Dios, tu ya'alo'obti':

«Ki'ichkelem Yuum, teech Máax beetmil ka'an, lu'um, k'áa'náab bey xan tuláakal le ba'alo'ob yano'ob ichilo'.[a] **25** Tu yo'olal espíritu santoe' t'aanajech yéetel u chi' David k-úuchben taata,[b] le máax meyajtecho', leti'e' tu ya'alaj: ‹¿Ba'axten p'uja'an le kaajo'obo'? ¿Ba'axten le máako'obo' táan u tuukulo'ob ti' ba'alo'ob mix ba'al u biilalo'ob? **26** U reyilo'ob yóok'ol kaabe' ts'o'ok u líik'lo'ob ba'ate'el, le gobernante'obo' ts'o'ok u much'kuba'ob utia'al u ts'áaikuba'ob tu contra Jéeoba yéetel tu contra le máax u yéeymo'›.*[c] **27** U jaajile' bey úuchiko'. Herodes yéetel Poncio Pilato,[d] junmúuch' yéetel j-táanxel lu'umilo'ob bey xan yéetel u kajnáalilo'ob Israele' tu much'uba'ob te' kaaja' utia'al u ts'áaikuba'ob tu contra le máax meyajtikecho', tu contra Jesús, le máax santo a yéeymo'.[e] **28** Leti'obe' tu much'uba'ob utia'al u beetko'ob le ba'ax a wa'almili' yaan u yúuchlo'. Teche' yéetel a páajtalile' ta beetaj u yúuchul tuláakal le ba'alo'oba' tumen bey ta wóotilako'.[f] **29** Beora túuna' Jéeoba, ch'enxikint le ba'axo'ob ku ya'aliko'ob utia'al u sajakkúuntko'ono'obo', yéetel áant le máaxo'ob meyajtikecha' utia'al ma' u ch'a'iko'ob saajkil u ka'anso'ob le ba'ax ka wa'aliko'. **30** Ma' u xu'ulul xan u meyajtech a poder utia'al a ts'akik máako'ob, a beetik milagro'ob bey xan uláak' nukuch ba'alo'ob[g] tu k'aaba' Jesús, le máax santo meyajtikecho'».[h]

CAP 4

a Hch 3:9, 10

b Hch 5:40

c Hch 5:29

d Lu 22:2
Hch 5:26

Columna 2

a Éx 20:11
Ne 9:6
Sl 146:6

b 2Sa 23:1, 2

c Sl 2:1, 2

d Lu 23:12

e Sl 45:7
Hch 10:38

f Isa 53:10
Lu 24:44
Hch 2:23
1Pe 1:20

g Hch 2:43
Hch 5:12

h Hch 3:16

4:26 * Wa «u Cristo».

31 Ka ts'o'ok u k'áat óolalo'ob* ti' Diose' le lugar tu'ux yano'obo' tíita'abi, tuláaklo'ob túune' chu'upo'ob yéetel espíritu santo,[a] le o'olal ma' sajakchajo'ob u ka'anso'ob le ba'ax ku ya'alik Dioso'.[b]

32 Ts'o'ole' tuláakal le máaxo'ob tu beetuba'ob discípuloilo' junp'éelili' bix u tuukulo'ob yéetel uts u puksi'ik'alo'ob, mix juntúul ti' leti'ob ku ya'alik ka'ach wa chéen u tia'al le ba'axo'ob yaanti'o', ba'axe' le ba'alo'oba' ku meyaj ka'ach utia'al u paklan áantkuba'ob.[c] **33** Le apóstolo'ob xano' ma' xu'ul u ts'áaiko'ob ojéeltbil de ke ka'a kuxkíinta'ab Yuumtsil Jesúsi',[d] jach ma'alob úuchik u beetko'ob. Ts'o'ole' Diose' tu ye'esaj u nojoch utsil ti' tuláaklo'ob. **34** U jaajile' mix máak ichilo'ob ku bineltik ka'ach wa ba'ax ti',[e] tumen tuláakal le máaxo'ob yaan u k'aaxo'ob wa u yotocho'obe' ku konko'ob yéetel ku taasko'ob ka'ach u tojol **35** utia'al ka u k'ubo'ob ti' le apóstolo'obo'.[f] Leti'ob túune' ku t'oxko'ob ti' cada juntúul según buka'aj k'a'abéetti'.[g] **36** Lela' bey úuchik u beetik José, juntúul levita sijnáal tu islail Chipre, leti'e' ts'a'ab u k'aaba't Bernabé[h] tumen le apóstolo'obo' (le k'aaba'a' u k'áat u ya'ale' ku ki'imakkúuntik u yóol máak).* **37** Josée' tu konaj le terreno yaan ka'ach ti'o' ka tu taasaj u taak'inile' ka tu k'ubaj ti' le apóstolo'obo'.[a]

5 Juntúul máak ku k'aaba'tik Ananíase' junmúuch' yéetel Safira u yatane' tu kono'ob junp'éel terreno. **2** Chéen ba'ale' tu ch'a'aj ta'akumbail junjaats ti' u tojol le terrenoo', lela' ojéela'an xan ka'ach tumen u yatan. Ka ts'o'oke' chéen junjaats ti' le taak'in tu bisaj ti' le apóstolo'obo'.[b] **3** Pedro túune' tu ya'alajti': «Ananías, ¿ba'axten ta cha'aj ti' Satanás ka u beet a tusik[c] le espíritu santo[d] úuchik a ch'a'ik junjaats ti' u tojol le terrenoo'? **4** Táanil ti' a konik le terrenoo', ¿ma' wa a tia'ali'? Le ka ts'o'ok a koniko', ¿ma' wa láayli' a tia'al xan le taak'ino'? ¿Ba'axten túun ta ch'a'tuklaj ichil a puksi'ik'al a beetik junp'éel ba'al beya'? Ma' máako'ob ta wóotaj a tusi', ba'axe' Dios». **5** Le ka tu yu'ubaj lela' Ananíase' joch'k'aje' ka kíimi. Tuláakal túun le máaxo'ob tu yu'ubo'ob le ba'ax úucha' tu sen ch'a'ajo'ob saajkil. **6** Ka ts'o'oke' taal jujuntúul máako'ob maas táankelmo'obe' ka tu to'ajo'ob yéetel nook', ts'o'ole' tu jóo'so'obe' ka tu muko'ob.

7 Kex tres horas úuchuk lelo' taal u yatan Ananías, chéen ba'ale' ma' u yojel ka'ach ba'ax ts'o'ok u yúuchli'. **8** Pedro túune' tu ya'alajti': «A'alten, teech yéetel a wíichame', ¿tanto wa úuchik a konke'ex le terrenoo'?». Leti'e' tu ya'alaj: «Jaaj, leti'e bajux t-kono'». **9** Pedroe' tu ya'alajti': «¿Ba'axten ta múul

CAP 4
a Hch 2:2, 4
b 1Te 2:2
c Hch 2:44, 45
d Hch 1:21, 22 Hch 4:2
e Hch 2:44, 45
f Hch 5:1, 2
g Hch 6:1
h Hch 11:22 Hch 12:25

Columna 2
a Lu 12:33

CAP 5
b Hch 4:34, 35
c Sl 101:7 Ef 4:25 Col 3:9
d Hch 5:9

4:31 *Wa «u k'áat óolalo'ob yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'ob». **4:36** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u Paal Líi'saj Óol».

ch'a'tukle'ex a tuske'ex u espíritu santo Jéeoba? ¡Ilawile! Le máaxo'ob muk a wíichamo' ti' wa'alakbalo'ob te' joonajo', leti'ob xan kun jóo'skecho'ob». **10** Jach te' súutuko' leti'e' joch'k'aj yiknal u yook Pedroe' ka kíimi. Le ka ook le táankelem máako'obo' tu yilo'obe' kimen, tu jóo'so'ob túune' ka tu muko'ob tu tséel u yíicham. **11** Le o'olale' tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil le múuch'ulilo' bey xan tuláakal le máaxo'ob tu yu'ubo'ob u tsikbalta'al le ba'alo'oba' jach sajakchajo'ob.

12 Ts'o'ole' le apóstolo'obo' ya'ab milagro'ob yéetel uláak' nukuch ba'alo'ob tu beeto'ob ichil le kaajo'.[a] Leti'obe' ku much'kuba'ob te' tu'ux yaan u columna'ob Salomóno'.[b] **13** U jaajile' mix máak ku táabal ka'ach u much'uba tu yéetelo'ob. Chéen ba'ale' u máakilo'ob le kaajo' jach ma'alob u t'aano'ob tu yo'olal le discípulo'obo'. **14** Ts'o'ole' ma' chéen lelo', seguernaj u maas ya'abtal le xiibo'ob yéetel ko'olelo'ob ku creerko'ob Yuumtsilo'.[c] **15** Le máako'obo' tak te' noj bejo'obo' ku jóo'sko'ob le máaxo'ob k'oja'ano'obo' yéetel ku chikúunsko'ob yóok'ol mejen cama'ob bey xan ti' camilla'ob. Lela' ku beetko'ob tumen ku tukliko'obe' kéen máanak Pedroe' kex chéen u yoochel ka k'uchuk tu yóok'ol wa jaytúulo'obe' je'el u yutstalo'obe'.[d] **16** U kajnáalilo'ob xan le kaajo'ob yano'ob tu ba'pach Jerusaléno' seguernaj u taalo'ob u kuchmo'ob le máaxo'ob k'oja'ano'ob yéetel le ku beeta'al u mu'yajo'ob tumen le demonio'obo'. Tuláaklo'ob ka'ach ku ts'a'akalo'ob.

17 U maas nojchil le sacerdote'ob junmúuch' yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil u secta* le saduceo'obo' jach k'uuxilnajo'ob. **18** Le o'olal líik'o'obe' ka tu macho'ob le apóstolo'obo' ka tu yokso'ob tu cárcelil le kaajo'.[a] **19** Chéen ba'ale' te' áak'abo' u ángel Jéeobae' tu je'ek'abtaj u joonajilo'ob le cárcelo',[b] tu jóo'so'obe' ka tu ya'alajti'ob: **20** «Xeene'ex, wa'alene'ex te' temploo', ma' u xu'ulul xan a wa'alike'ex ti' le máako'ob bix le kuxtal kun antalo'». **21** Ka ts'o'ok u yu'ubiko'ob lela' le apóstolo'obo' ooko'ob te' templo le ts'o'ok u sáastalo' ka jo'op' u ka'ansajo'ob.

Le ka k'uch túun u maas nojchil le sacerdote'ob bey xan le máaxo'ob yano'ob tu yiknalo', tu much'o'ob le Sanedríno' bey xan tuláakal u nuuktakil u kaajil Israel, ka túun tu túuxto'ob ch'a'abil le apóstolo'ob te' cárcel utia'al ka taasa'ako'ob tu yiknalo'obo'. **22** Chéen ba'ale' le j-kanano'obo'* ka k'ucho'ob te' cárcelo' ma' tu yilo'ob le apóstolo'obo'. Le o'olale' suunajo'obe' ka tu tsolo'ob ba'ax tu yilo'ob. **23** Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Ka k'ucho'one' le

CAP 5

a Hch 4:29, 30
Hch 6:8
Hch 14:3
Hch 15:12
Ro 15:18, 19
2Co 12:12

b Jn 10:23
Hch 3:11

c Hch 6:7

d Mt 9:20, 21

Columna 2

a Lu 21:12

b Sl 34:7
Hch 12:7
Hch 16:26
Heb 1:7, 14

5:17 *Ilawil página 2579. **5:22** *Lela' leti'e máako'ob ku p'áatlo'ob ka'ach kanan tu temploil Jerusaléno'.

cárcelo' k'ala'an yéetel ch'ota'an tubeel, ts'o'ole' ti' wa'alakbal le soldado'ob kanáantik le joolo', chéen ba'ale' ka t-je'ek'abte' mix máak t-ilaj ichil». **24** U nojchil túun le máaxo'ob kanáantik le temploo' bey xan u nuuktakil le sacerdote'obo' le ka tu yu'ubo'ob lela' jach chi'ichnakchajo'ob tumen ma' u yojlo'ob ba'ax uláak' kun úuchli'. **25** Chéen ba'ale' k'uch juntúul máake' ka tu ya'alajti'ob: «¡Illawile'ex! Le máako'ob ta wokse'ex cárcelo' ti' wa'alakbalo'ob te' templo táan u ka'ansko'ob le kaajo'». **26** U nojchil túun le j-kanano'obo' bin yéetel u maasil j-kanano'obo' ka tu taaso'ob le apóstolo'obo', chéen ba'ale' ma' tu beeto'ob mix junp'éel loob ti'obi' tumen saajko'ob ka muruxtunta'ako'ob tumen le kaajo'.[a]

27 Ka túun taasa'abo'obe' ka beeta'ab u wa'atalo'ob tu táan le Sanedríno'. U maas nojchil le sacerdote'obo' ka ts'o'ok u beetik k'áatchi'ob ti'obe' **28** tu ya'alajti'ob: «T-a'alajte'exe' junpuli' ma' u seguer a ka'ansaje'ex tu k'aaba' le máak je'elo',[b] chéen ba'ale' te'exe' ts'o'ok a chupke'ex Jerusalén yéetel le ba'axo'ob ka ka'anske'exo'. Ts'o'ole' jach táan a wilke'ex a ts'áaike'ex k-kuch u k'ebanil úuchik u kíimsa'al le máako'».[c] **29** Pedro túun yéetel le uláak' apóstolo'obo' tu ya'alo'ob: «Unaj k-u'uyik u t'aan Dios,* ma' u t'aan chéen máako'obi'.[a] **30** U Dios k-úuchben taata'obe' tu ka'a kuxkíintaj Jesús, le máax ta kíimse'ex le ka ta ch'uykíinte'ex te' che'o'.[b] **31** Diose' tu bisaj ka'ane' ka tu ts'áaj tu x-no'oj k'ab,[c] ka tu yéeyaj utia'al u salvartik[d] u kaajal bey xan utia'al u ts'áaik kuxtal ti'ob.[e] Lela' tu beetaj utia'al ka u k'ex u tuukul u kaajil Israel yéetel utia'al ka perdonarta'ak u k'ebano'ob.[f] **32** To'one' k-ojel jach bey úuchik le ba'alo'oba',[g] le espíritu santo[h] xano' ku ye'esik jach bey úuchiko'obo'. Le espíritu santoo' leti'e ba'ax áantik le máaxo'ob ku yilko'ob Dios bey u gobernante'ob yéetel ku yu'ubiko'ob u t'aano'».

33 Le ka tu yu'ubo'ob lela' sen p'u'ujo'obe' ka taakchaj u kíimsko'ob le apóstolo'obo'. **34** Chéen ba'ale' wa'alaj juntúul máak yaan ichil le Sanedríno', juntúul fariseo ku k'aaba'tik Gamaliel,[i] leti'e' ku ka'ansik le Leyo' yéetel jach yaabilta'an tumen le kaajo', ka túun tu ya'alaj ka jóo'sa'ak le apóstolo'ob u chan súutuko'. **35** Leti'e' tu ya'alaj: «Xiibe'ex ti' u kaajil Israel, tukle'ex tubeel ba'ax taak a beetke'ex ti' le máako'oba'. **36** K'a'ajakte'exe' le ka líik' Teudas úuchjeakil táan u taaskuba nojba'alile' ya'ab máako'ob bino'ob tu paach, yaan kex 400 u túulal. Chéen ba'ale' kíimsa'abi, yéetel tuláakal le máaxo'ob ku bino'ob tu paacho' k'i'itbesa'abo'ob, bey túun xu'ulikti'obo'. **37** Ka ts'o'oke' líik' xan Judas le galileoo', lela' úuch te'

5:29 * Wa «k-u'uyik u t'aan Dios bey k-gobernantee'».

CAP 5

a Lu 20:19

b Hch 4:18

c Mt 27:25
Hch 3:14, 15

Columna 2

a Da 3:17, 18
Hch 4:19, 20

b Hch 2:23, 24

c Hch 2:32, 33
Flp 2:9

d Mt 1:21
Heb 2:10

e Hch 3:15

f Isa 53:11
Hch 2:38
Hch 10:43

g Lu 24:46-48
Hch 1:8

h Jn 15:26

i Hch 22:3

k'iino'ob táan u beeta'al junp'éel censoo', leti'e' tu beetaj u bin le máako'ob tu paacho'. Chéen ba'ale' Judase' kíimi, tuláakal túun le máako'ob ku bino'ob tu paacho' k'i'itbesa'abo'ob ti' uláak' lu'umilo'ob. **38** Yo'olal le ba'alo'ob táan u yúuchlo'ob bejla'a' kin wa'alikte'ex: ma' a woksikaba'ex yéetel le máako'oba', p'ate'exo'ob tumen wa ti' wíinik u taal le ba'ax ku tuklik u beetko'oba' yaan u xu'ululti'. **39** Chéen ba'ale' wa ti' Dios u taale' ma' kun páajtal a xu'ulske'exti'.[a] Le o'olale' kanáant ba'ax ka beetke'ex bik úuchuk wa táan a ba'atele'ex tu contra Dios».[b] **40** Leti'ob túune' tu yu'ubo'ob le ba'ax tu ya'alaj Gamalielo', ka tu túuxto'ob t'anbil le apóstolo'obo' ka tu ja'ajats'o'ob,[c] ka ts'o'oke' tu ya'alo'obti'ob ka xu'uluk u t'aano'ob tu yo'olal u k'aaba' Jesús, ka tu cha'ajo'ob u bino'ob.

41 Le apóstolo'ob túuno' luk'o'ob tu táan le Sanedríno', leti'obe' jach ki'imak u yóolo'ob,[d] tumen Diose' tu cha'aj u beeta'al u mu'yajo'ob yo'olal u k'aaba' Jesús. **42** Leti'obe' ma' xu'ul u ka'ansko'ob yéetel u tsikbaltiko'ob le ma'alob ba'alo'ob yaan yil yéetel Jesús, le Cristoo'.[e] Lela' bey u beetko'ob ka'ach sáamsamal te' temploo' bey xan joonaj joonajil.[f]

6 Te' k'iino'ob túun táan u bin u maas ya'abtal le discípulo'obo' le judío'ob ku t'anko'ob griegoo' káaj u t'aano'ob tu contra le judío'ob ku t'anko'ob hebreoo', tumen ti' le viuda'ob ku t'anko'ob griegoo' ma'atech u ts'a'abal ka'ach ti'ob le janal ku t'o'oxol sáamsamalo'.[a] **2** Le 12 apóstolo'ob túuno' tu much'kíinto'ob tuláakal le discípulo'obo' ka tu ya'alo'obti'ob: «Ma' ma'alob ka xu'uluk k-ka'ansik ba'ax ku ya'alik Dios utia'al ka xi'iko'on k-t'ox janal te' mesa'obo'.[b] **3** Le o'olale' suku'une'ex, yéeye'ex siete u túulal máako'ob ichile'ex, máako'ob ku yúuchul t'aan ma'alob tu yo'olalo'ob,[c] yaan u na'ato'ob yéetel chuupo'ob yéetel espíritu santo,[d] utia'al ka k-ts'áa u beeto'ob le meyaj jach k'a'ana'ana'.[e] **4** To'one' yaan k-k'ubik k-óol orar yéetel k-ka'ansik le ba'ax ku ya'alik Dioso'». **5** Tuláakal le máaxo'ob much'ukbalo'obo' jach ma'alob tu yu'ubilo'ob le ba'ax tu ya'alo'obo', ka tu yéeyo'ob Esteban, juntúul xiib nojoch u fe, chuup xan yéetel espíritu santo. Tu yéeyo'ob xan Felipe,[f] Prócoro, Nicanor, Timón, Parmenas bey xan Nicolás, juntúul máak ku taal Antioquía tu k'amaj u religión le judío'obo'. **6** Ka túun taasa'abo'ob tu yiknal le apóstolo'obo'. Le apóstolo'ob túuno' ka ts'o'ok u oraro'obe' tu ts'áaj u k'abo'ob tu yóok'ol le máako'oba'.[g]

7 Tu yo'olal lela' káaj u maas tsikbalta'al ba'ax ku ya'alik Dios,[h] yéetel seten ya'abchaj[i] le discípulo'ob tu kaajil Jerusaléno'. Ya'abkach sacerdote'ob xane' tu ts'áaj u fejo'ob ti' le ba'ax ka'ansa'abti'obo'.[j]

CAP 5

a Pr 21:30

b Hch 26:14

c Mt 10:17
Mr 13:9

d Mt 5:12
Hch 16:25
Ro 5:3
2Co 12:10
Flp 1:29
Heb 10:34
1Pe 4:13

e Hch 4:31

f Hch 20:20

Columna 2

CAP 6

a Hch 4:34, 35
1Ti 5:3
Snt 1:27

b Éx 18:17, 18

c Hch 16:1, 2
1Ti 3:7

d Hch 6:8, 10

e Dt 1:13

f Hch 21:8

g Dt 34:9
Hch 8:14, 17
Hch 13:2, 3
1Ti 4:14
1Ti 5:22
2Ti 1:6

h Hch 12:24
Hch 19:20

i Hch 2:47

j Jn 12:42
Hch 15:5

8 Te' k'iino'ob je'elo' Esteban juntúul máak jach ku lúubul utsil ti' Dios yéetel jach yaan páajtalil ti'e' ku beetik ka'ach milagro'ob bey xan nukuch ba'alo'ob ku beetik u ja'ak'al u yóol le máako'obo'. **9** Chéen ba'ale' jujuntúul máako'obe' líik'o'ob utia'al u ba'atelt'aano'ob yéetel Esteban. Le máako'oba' tia'ano'ob ka'ach ichil le máako'ob k'aj óola'ano'ob bey u Sinagoga le Máaxo'ob Jáalk'abta'ano'obo', tia'an xan jujuntúul cireneilo'ob, alejandríailo'obo' bey xan jujuntúul ti' le ciliciailo'ob yéetel le asiailo'obo'. **10** Chéen ba'ale' ma' páajchajo'ob tu contra le na'at yéetel le espíritu santo yaan ka'ach ti' Esteban utia'al u t'aano'.[a] **11** Le máako'ob túuna' bino'ob ta'akumbaile' ka tu yokso'ob tu tuukul jujuntúul xiibo'ob ka u ya'alo'ob lela': «Le máaka' ts'o'ok k-u'uyik bix u t'aan tu contra Moisés yéetel tu contra Dios». **12** Tu p'u'ujso'ob túun le kaajo', u nuuktakil le kaajo' bey xan le escriba'obo', ka téek náats'o'ob yiknal Estebane' ka tu cháacho'ob, ka túun tu biso'ob tu táan le Sanedríno'. **13** Ts'o'ole' ka tu taaso'ob máako'ob utia'al ka tuusnako'ob tu contra Esteban, leti'obe' tu ya'alo'ob: «Le máaka' ma' tu xu'ulul u ya'alik ba'alo'ob tu contra le temploo' bey xan tu contra le Leyo'. **14** Juntéenjeake' t-u'uyaj u ya'alike' Jesús le Nazarenoo' yaan bin u nikik le temploo' yéetel yaan bin u k'exik le ba'axo'ob suuk k-beetik je'ex ka'ansa'abikto'on tumen Moiséso'».

15 Tuláakal túun le máako'ob kulukbalo'ob te' tu'ux yaan le Sanedríno' táan ka'ach u paktiko'ob Esteban, tu yilo'obe' u táan u yiche' bey u táan u yich juntúul ángele'.

7 Chéen ba'ale' u maas nojchil le sacerdote'obo' tu k'áataj ti' Esteban: «¿Jaaj wa le ba'axo'ob ku ya'ala'ala'?». **2** Leti'e' tu ya'alaj: «In suku'une'ex, in taata'ex, u'uye'ex ba'ax ken in wa'ale. Le Dios jach yaan u podero' tu chíikbesuba ti' k-úuchben taata Abrahán le tia'an ka'ach Mesopotamia táanil ti' u bin kajtal Aráno',[a] **3** Diose' tu ya'alajti': ‹Jóok'kech ti' le lu'um tu'ux yanecho' yéetel luk'kech tu yiknal a láak'tsilo'ob utia'al ka xi'ikech te' lu'um ken in we'estecho'›.[b] **4** Abrahán túune' jóok' tu lu'um le caldeo'obo' ka p'áat kajtal Arán. Ka ts'o'ok túun u kíimil u taata[c] Abraháne' Diose' tu beetaj u luk'li' utia'al ka taalak kajtal tu ka'atéen te' lu'um tu'ux kaja'ane'ex bejla'a'.[d] **5** Chéen ba'ale' te' lugara' Diose' ma' tu ts'áaj mix junjaats lu'um ti'i', mix tak u chan xéet' utia'al u wa'atal. Pero tu ya'alaj yaan u ts'áaikti', yéetel kex ma' yanak u paalale' tu ya'alaj xan yaan u ts'áaikti'ob.[e] **6** Ts'o'ole' Diose' tu ya'alajti'e' u paalale' yaan u bino'ob kajtal táanxel lu'umil, yaan u p'áatlo'ob esclavoilo'ob yéetel yaan u beeta'al u mu'yajo'ob durante 400 años.[f] **7** Diose' tu ya'a-

CAP 6

a Isa 54:17; Lu 21:15; Hch 6:3

Columna 2

CAP 7

a Gé 11:31

b Gé 12:1

c Gé 11:32

d Gé 12:4, 5; Heb 11:8

e Gé 12:7; Gé 13:14, 15; Gé 17:1, 8

f Gé 15:13; Éx 12:40

laj: ‹Le lu'um tu'ux kun meyajo'ob bey esclavoilo' yaan in juzgartik,[a] kéen ts'o'okke' leti'obe' yaan u jóok'lo'ob yéetel yaan u taal u adorarteno'ob te' lugara'›.[b]

8 Dios xane' tu beetaj junp'éel pacto yéetel Abrahán, lela' yaan yil yéetel u circuncidarta'al*[c] máak. Abrahán túune' k'uch u beetuba u taata Isaak,[d] ka tu circuncidartaj tu ocho días síijik.[e] Isaak túune' k'uch u beetuba u taata Jacob,# yéetel Jacobe' k'uch u beetuba u taata le máaxo'ob nu'uktik le 12 tribu'obo'. **9** Le máako'ob túuna' k'uuxilnajo'ob ti' Josée'[f] ka tu kono'ob tu lu'umil Egipto.[g] Chéen ba'ale' leti'e' ma' xu'ul u yáanta'al tumen Diosi'.[h] **10** Diose' tu tokaj ti' le ba'axo'ob tu mu'yajto' yéetel tu beetaj u yantal u na'at bey xan u lúubul utsil tu táan Faraón, u reyil Egipto. Faraón túune' tu ts'áaj utia'al ka u gobernart u lu'umil Egipto bey xan tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho'.[i] **11** Chéen ba'ale' taal junp'éel wi'ijil tu yóok'ol tuláakal u lu'umil Egipto yéetel tu lu'umil Canaán, jach nojoch le ba'ax mu'yajta'abo'. K-úuchben láak'tsilo'ob túune' p'áat mix tu'ux ku kaxtiko'ob ba'al u jaanto'ob.[j] **12** Chéen ba'ale' Jacobe' tu yu'ubaj u ya'ala'al yaan ba'al jaantbil Egipto, ka túun tu túuxtaj k-úuchben láak'tsilo'obi'.[k] **13** Le ka túuxta'abo'ob tu ka'atéene' Josée' tu ya'alaj ti' u suku'uno'ob máax leti'. Faraón túune' tu yojéeltaj yaan u láak'tsilo'ob José.[a] **14** Ka ts'o'oke' Josée' tu túuxtaj a'albil ti' u taata ka taalak bey xan ka taalak u láak'tsilo'ob yano'ob ka'ach Canaáno',[b] tuláaklo'obe' 75 u túulal.[c] **15** Jacob túune' bin Egipto,[d] yéetel ti' kíimi'.[e] Ti' xan kíim k-úuchben láak'tsilo'obi'.[f] **16** U baakelo'obe' bisa'abo'ob tu kaajil Sikem, ka ts'a'abo'ob te' muknal tu manaj Abrahán ti' u paalalo'ob Amoro', le muknal tu manaj yéetel u taak'inil platao'.[g]

17 Le táan u náats'al u k'iinil utia'al u béeychajal le ba'ax u ya'almaj Dios ti' Abraháno' u paalal Jacobe' jach ya'abchajo'ob tu lu'umil Egipto. **18** Te' k'iino'ob je'elo' yanchaj juntúul túumben rey tu lu'umil Egipto. Le reya' ma' u k'aj óol ka'ach Josée'i'.[h] **19** Le k'asa'an reya' tu ch'a'tuklaj u xu'ulsik ti' k-kaajal, le o'olal tu obligartaj le taatatsilo'ob utia'al ka u p'at u mejen paalalo'ob utia'al ka kíimsa'ako'obo'.[i] **20** Te' k'iino'ob je'elo' síij Moisés, leti'e' jach ki'ichkelem u yila'al tumen Dios. Leti'e' tres meses tséenta'ab tu yotoch u taata.[j] **21** Chéen ba'ale' le ka obligarta'ab u taata'ob utia'al ka u xúump'atto'obe'[k] ch'a'ab tumen u hija Faraón. Le ko'olela' tu tséentaj Moisés bey u hijoe'.[l] **22** Le o'olal ka'ansa'ab ti' Moisés tuláakal le ba'axo'ob u yojel ka'ach le egipcio'obo'. U jaajile' jach yaan u muuk' le ba'axo'ob ku

7:8 *Ilawil página 2559. #Uláak' bix u traducirta'ale' «bey xan tu beetil yéetel Jacobo'».

CAP 7

a Gé 15:14
b Éx 3:12
c Gé 17:9, 10
d Gé 21:1-3
e Gé 21:4
f Gé 37:9-11
g Gé 37:28
Gé 45:4
h Gé 39:2, 3
i Gé 41:40-46
j Gé 41:54
Gé 42:5
k Gé 42:2, 6

Columna 2

a Gé 45:1, 16
b Gé 45:9-11
c Gé 46:27
Dt 10:22
d Gé 46:29
Dt 26:5
e Gé 49:33
f Éx 1:6
g Gé 23:16
Éx 13:19
Jos 24:32
h Éx 1:7, 8
i Éx 1:10, 22
j Éx 2:2
Heb 11:23
k Éx 2:3
l Éx 2:5, 10

ya'aliko' bey xan le ba'axo'ob ku beetko'.[a]

23 Chéen ba'ale' le ka tu ts'áaj 40 años ti'e' taakchaj u bin u yil bix u bin ti' u suku'uno'ob le israelita'obo'.[b] **24** Le ka tu yilaj táan u beeta'al loob ti' juntúul ti' leti'obe' tu yoksuba u toke, ka túun tu nóokjats'taj le egipcio utia'al u sutik u jeel le ba'ax ku beetko'. **25** Leti'e' ku tuklik ka'ache' u suku'uno'obe' yaan u na'atko'ob Dios túuxtmil utia'al u salvarto'ob, chéen ba'ale' leti'obe' ma' tu na'ato'obi'. **26** Ka sáaschaj tuláak' k'iine' bin yiknal le israelita'obo' ka tu yilaj táan u ba'atelo'ob, leti' túune' tu yóotaj u beet u xu'ulul u ba'atelo'ob, tu ya'alajti'ob: ‹Xiibe'ex, te'exe' suku'untsile'ex, ¿ba'axten ka ba'atele'ex?›. **27** Chéen ba'ale' le máak táan ka'ach u beetik loob ti' u yéet máakilo' tu túulch'inte' ka tu ya'alajti': ‹¿Máax beetech gobernanteil yéetel juezil t-óok'ol? **28** ¿A k'áat wa xan a kíimsen je'ex ta kíimsil le egipcio jo'oljeake'?›. **29** Le ka tu yu'ubaj Moisés lela' púuts'e' ka bin kajtal tu lu'umil Madián, te'elo' ti' yanchaj ka'atúul u paalali'.[c]

30 Ka túun máan 40 añose' chíikpaj juntúul ángel ti' Moisés te' desiertoo', te' Montaña Sinaío'. Le ángela' chíikpaj ichil junkúul chan che' ku tóoch'bal u k'áak'il.[d] **31** Ka tu yilaj Moisés lela' ja'ak' u yóol. Chéen ba'ale' le ka jach náats' u yil ba'ax ku yúuchle' tu yu'ubaj u t'a'anal

CAP 7

a Éx 11:3

b Éx 2:11-15

c Éx 2:21, 22
Éx 18:2-4

d Éx 3:2-10

Columna 2

a Éx 3:6
Mr 12:26
Lu 20:37

b Éx 2:23, 24

c Éx 2:14
Hch 7:27

d Éx 4:19

e Éx 12:41

f Éx 7:3

g Éx 14:21, 22
Éx 15:4, 5

h Éx 16:35
Nú 14:33, 34

i Dt 18:15
Hch 3:22

j Hch 7:53
Gál 3:19

k Éx 19:3
Dt 5:27

tumen Jéeoba, ka a'ala'abti': **32** ‹Teen u Dios a úuchben láak'tsilo'ob, u Dios Abrahán, Isaak yéetel Jacob›.[a] Moisés túune' káaj u kikilankil, yéetel ma' tu yóotaj maas náats'li'. **33** Jéeobae' tu ya'alajti': ‹Pit a xaanab, tumen le lugar tu'ux wa'alakbalecho' santo. **34** Ts'o'ok in wilik u loobilta'al in kaajal tu lu'umil Egipto, yéetel ts'o'ok in wu'uyik u yáakam,[b] le o'olal ts'o'ok in wéemel in jáalk'abto'ob. Ko'oten, yaan in túuxtikech Egipto›. **35** Moisés túune' túuxta'ab tumen Dios utia'al u nu'ukt yéetel u salvart le israelita'obo'. Moisése' leti'e máax p'ekta'ab yéetel a'ala'abti': ‹¿Máax beetech gobernanteil yéetel juezil t-óok'ol?›.[c] Dios túune' utia'al u túuxtike'[d] meyajnajti' le ángel chíikpaj ichil le chan che' ku tóoch'bal u k'áak'ile'. **36** Moisése' leti' jóo's le israelita'ob[e] tu lu'umil Egiptoo',[f] leti'e' tu beetaj milagro'ob bey xan nukuch ba'alo'ob te' lu'um je'elo', te' Mar Rojoo'[g] bey xan te' desierto tu'ux tu máanso'ob 40 ñoso'.[h]

37 Moisése' leti'e máax a'al ti' le israelita'obo': ‹Diose' yaan u beetik u yantal juntúul profeta ichil a suku'une'ex, juntúul profeta je'ex tene'›.[i] **38** Leti'e' tia'an ka'ach yéetel le israelita'ob te' desiertoo', tu yéetele' tia'an xan le ángel[j] t'aanaj tu yéetel[k] te' Montaña Sinaío', Moisése' tia'an ka'ach yéetel k-úuchben láak'tsilo'ob le ka ts'a'abti' tumen Dios u

t'aanilo'ob kuxtal utia'al ka u ts'áate'exo'.[a] **39** Chéen ba'ale' k-úuchben láak'tsilo'obe' ma' tu yóoto'ob u yu'ubo'ob u t'aan Moisési', ba'axe' tu mixba'alkúunto'ob,[b] yéetel ichil u puksi'ik'alo'obe' tu ts'íibolto'ob u suuto'ob Egipto,[c] **40** ka tu ya'alo'ob ti' Aarón: ‹Beet ti' to'on dioso'ob utia'al ka u nu'ukto'ono'ob, tumen ma' k-ojel ba'ax úuch ti' Moisés, le máax jóo'so'on ti' u lu'umil Egiptoo'›.[d] **41** Bey túuno' te' k'iino'ob je'elo' tu beeto'ob juntúul chan wakax, ts'o'ole' tu kíimso'ob juntúul ba'alche' utia'al ka u k'ubo'ob ti' le beetbil diosa', tu beeto'ob xan junp'éel fiesta utia'al u ki'imakkúuntik u yóolo'ob tu yo'olal le ba'axo'ob tu beeto'obo'.[e] **42** Dios túune' tu p'ato'obe' ka tu cha'aj u adorarko'ob le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano',[f] je'ex úuchik u ya'alik u ts'íib le profeta'obo': ‹U kaajil Israel, durante le 40 años máane'ex te' desiertoo', ¿máasa' ma' ti' teen ta k'ube'ex le sacrificio'ob yéetel le ofrenda'ob ta beete'exo'? **43** Ba'axe' ta kuchaj a máanse'ex le naj tu'ux yaan le dios Moloko'[g] bey xan u estrellail le dios Refáno'. Lelo'oba' leti'e imageno'ob ta beete'ex utia'al a adorarke'exo'. Le o'olale' yaan in beetik a bisa'ale'ex maas náach ti' Babilonia›.[h]

44 K-úuchben láak'tsilo'obe' yaanti'ob ka'ach le tabernáculo te' desiertoo'. Le tabernáculoo' beeta'ab jach je'ex úuchik u ye'esa'al ti' Moiséso'.[i] **45** Ti' k-úuchben láak'tsilo'ob p'a'at le tabernáculoa', leti'obe' tu taaso'ob yéetel Josué te' lu'um tu'ux kaja'an ka'ach le j-táanxel lu'umilo'obo',[a] le máaxo'ob tojolch'inta'abo'ob tumen Dios tu táan k-úuchben láak'tsilo'obo'.[b] Te' túuna' ti' p'áat tak tu k'iinilo'ob Davidi'. **46** Leti'e' lúub utsil ti' Dios, ka tu k'áataj ka cha'abak u beetik junp'éel naj utia'al u kajtal u Dios Jacobi'.[c] **47** Chéen ba'ale' Salomón beet le naj utia'al Dioso'.[d] **48** Pero le Maas Nojoch Dioso' ma'atech u kajtal ti' naj beeta'an tumen u k'ab wíinik.[e] Je'ex u ya'alik le profetaa': **49** ‹Jéeobae' ku ya'alik: «Le ka'ano' in trono,[f] le lu'umo' leti'e tu'ux kin t'alkúuntik in wooko'obo'.[g] Le o'olale', ¿bix le naj je'el a beetke'exteno'? ¿Tu'ux yaan le lugar je'el u meyaj utia'al in je'elelo'? **50** ¿Ma' wa in k'abo'ob beet tuláakal le ba'alo'oba'?».[h]

51 Máake'ex ma' ta wu'uyike'ex t'aan, ka makike'ex a xikne'ex yéetel ma' a k'áate'ex a k'ex a tuukule'exi'. Te'exe' ma' ta cha'ike'ex a nu'ukta'ale'ex tumen le espíritu santoo', je'ex tu beetil a úuchben láak'tsile'exo' bey xan a beetke'exo'.[i] **52** ¿Máakalmáak ti' le profeta'ob ma' ch'a'pachta'ab tumen a úuchben láak'tsile'exo'?[j] Leti'obe' tu kíimso'ob le máaxo'ob tu ya'alo'ob yanili' u taal le máax ku beetik ba'ax ma'alobo',[k] le máax ta traicionarte'ex yéetel ta kíimse'ex ma' sen úucho'.[l] **53** Te'exe' ta k'ame'ex le Ley

CAP 7

a Éx 21:1 Dt 9:10
b Nú 14:3, 4
c Éx 16:3
d Éx 32:1, 23
e Éx 32:4, 6
f 2Re 17:16
g 1Re 11:7
h Jer 25:11 Am 5:25-27
i Éx 25:40

Columna 2

a Dt 3:28 Dt 31:3 Jos 3:14
b Gé 17:1, 8 Jos 23:9 Jos 24:18
c 2Sa 7:2 1Cr 22:7 Sl 132:1-5
d 1Re 6:1
e Hch 17:24
f Sl 11:4
g Mt 5:34, 35
h Isa 66:1, 2 Heb 3:4
i Isa 63:10
j 2Cr 36:16
k Mt 23:31
l Isa 53:8 Hch 3:13, 14

k'ubéenta'ab ti' le ángelo'ob ka u ts'áate'exo',[a] chéen ba'ale' ma' a ts'o'okbese'exi'».

54 Ka túun tu yu'ubo'ob le ba'axo'ob a'ala'abti'ob tumen Estebano' jach p'u'ujo'obe' ka jo'op' u karach'tik u kojo'ob tu contra. **55** Chéen ba'ale' Estebane' tumen chuup yéetel espíritu santoe' paakatnaj ka'ane' ka tu yilaj u ki'ichkelmil Dios, ka tu yilaj xan wa'alakbal Jesús tu x-no'oj k'ab Dios,[b] **56** ka tu ya'alaj: «¡Illawile'ex! Táan in wilik je'ek'ab le ka'ano', yéetel táan in wilik u Paal máak[c] wa'alakbal tu x-no'oj k'ab Dios».[d] **57** Ka tu yu'ubo'ob lela' k'a'am awatnajo'ob yéetel tu makaj u xikno'ob yéetel u k'abo'ob, tuláaklo'ob túune' líik'o'obe' ka tu macho'ob Esteban. **58** Tu jóo'so'ob paach kaaje' ka jo'op' u ch'i'inch'inko'ob yéetel tuunich.[e] Le máako'ob t'aanajo'ob tu contrao'[f] tu bisaj u pejkúunt u nook'o'ob yiknal juntúul táankelem xi'ipal ku k'aaba'tik Saulo.[g] **59** Le táan u ch'i'inch'ina'alo' Estebane' tu k'áat óoltaj lela': «Yuumtsil Jesús, k'am in kuxtal». **60** Xolaj túune' ka tu k'a'am a'alaj: «Jéeoba, ma' a ts'áaik u kucho'ob le k'ebana'».[h] Ka ts'o'ok u ya'alik lela' kíimi.*

8 Sauloe' ma'alob tu yilil úuchik u kíimsa'al Esteban.[i]

Desde te' k'iin je'elo' káaj u sen ch'a'pachta'al le múuch'ulil yaan tu kaajil Jerusaléno'. Le máaxo'ob yano'ob te' múuch'ulilo' láaj k'i'itbesa'abo'ob tu kaajilo'ob Judea yéetel Samaria,[a] chéen le apóstolo'ob p'áato'obo'. **2** Chéen ba'ale' jujuntúul xiibo'ob jach u k'ubmaj u yóolo'ob ti' Diose' tu biso'ob u wíinklil Estebane' ka tu muko'ob. Leti'obe' tumen jach yaachaja'an u yóolo'obe' tu sen o'to'ob Esteban. **3** Chéen ba'ale' Sauloe' káaj u sen beetik loob ti' le múuch'ulilo'. Ku bin ka'ach joonaj joonajil utia'al u yokol te' najo'obo', ts'o'ole' jíiltbil u jóo'sik le xiibo'ob yéetel le ko'olelo'ob utia'al ka u biso'ob k'albil te' cárcelo'.[b]

4 Chéen ba'ale' le máaxo'ob k'i'itbesa'abo'obo' tu tsikbalto'ob le ma'alob ba'alo'ob ku ya'alik u t'aan Dios je'el tu'uxak ka xi'iko'obe'.[c] **5** Felipee' bin tu kaajil Samariae'*[d] ka jo'op' u tsikbaltik ti' u kajnáalilo'ob le ba'axo'ob yaan yil yéetel Cristoo'. **6** Le ya'abkach máako'obo' jach táan ka'ach u ch'enxikintiko'ob le ba'ax ku ya'alik Felipeo'. Leti'obe' tu yu'ubo'ob ba'ax ku ya'alik yéetel tu yilo'ob le nukuch ba'alo'ob ku beetko'. **7** Ya'abkach máako'ob yaan demonio ti'obe' ts'a'ako'ob, le demonio'ob túuno' ku k'a'am awato'ob ts'o'ole' ku jóok'lo'ob.[e] Ts'a'ak xan ya'ab máako'ob mina'an u muuk' u wíinklilo'ob bey xan máako'ob móochtako'ob. **8** U kajnáalilo'ob túun le kaajo' jach ki'imakchaj u yóolo'ob.

CAP 7

a Hch 7:38 Gál 3:19

b Sl 110:1 Mt 26:64

c Da 7:13

d Ro 8:34

e Le 24:14, 16 Mt 23:37 Jn 16:2

f Dt 17:7

g Hch 8:1 Hch 22:20

h Mt 5:44

CAP 8

i Hch 7:58

Columna 2

a Mt 10:23 Hch 11:19

b Hch 9:1, 2 Hch 22:4 Hch 26:10 Gál 1:13 Flp 3:5, 6

c Hch 11:19

d Jn 4:39-42 Hch 1:8

e Mt 10:1 Mr 6:7

7:60 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «weeni».

8:5 *Uláak' bix u traducirta'ale' «ti' junp'éel kaaj yaan tu lu'umil Samariae'».

CAP 8

9 Te' kaaj ka'acho' yaan juntúul máak ku k'aaba'tik Simóni'. Le máaka' mago ka'achi, yéetel ku beetik u ja'ak'al u yóol u kajnáalilo'ob u lu'umil Samaria, ku ya'alike' leti'e' juntúul máak jach yaan poder ti'. **10** Tuláakal túun le máako'obo', le mejen paalalo'ob bey xan le nukuch máako'obo', ku ya'aliko'ob: «Le máaka' ts'a'an nojoch poder ti' tumen Dios». **11** Le máako'obo' ku jach ch'enxikintiko'ob ba'ax ku ya'alik, tumen desde úuche' ku beetik u ja'ak'al u yóolo'ob yo'olal le magia ku beetko'. **12** Pero le ka tsikbalta'abti'ob tumen Felipe le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beet u Reino Dios[a] bey xan u k'aaba' Cristoe' tu creerto'ob le ba'ax a'ala'abti'obo', ka ts'o'oke' yaan xiibo'ob yéetel ko'olelo'ob okja'anajo'ob.[b] **13** Tak Simón tu beetuba discípuloil, yéetel ka ts'o'ok u yokja'e' seguernaj u máan yéetel Felipe.[c] Simóne' jach ku ja'ak'al u yóol kéen u yil le milagro'ob yéetel le nukuch ba'alo'ob ku beetik Felipeo'.

14 Le apóstolo'ob yano'ob Jerusaléno' ka tu yojéelto'ob ts'o'ok u k'a'amal u t'aan Dios[d] tumen u kajnáalilo'ob Samariae' tu túuxto'ob Pedro yéetel Juan tu yiknalo'ob. **15** Le apóstolo'ob túuna' bino'obe' ka orarnajo'ob utia'al ka ts'a'abak espíritu santo ti' le máako'obo'.[e] **16** Te' k'iino'ob je'elo' ma' we'ekek ka'ach espíritu santo tu yóok'ol mix juntúul ti' leti'obi', ba'axe' chéen ts'a'ab u yokja'ob tu k'aaba' Yuumtsil Jesús.[a] **17** Le apóstolo'obo' tu ts'áaj u k'abo'ob yóok'ol le máako'obo',[b] le máako'ob túuno' káaj u k'amko'ob espíritu santo.

18 Le ka tu yilaj Simón ku yantal espíritu santo ti' le máako'ob kéen u ts'áa u k'ab le apóstolo'ob tu yóok'olo'obo' tu ya'alaj u ts'áaik taak'in ti' le apóstolo'obo'. **19** Leti'e' tu ya'alajti'ob: «Ts'áa'ex xan ten le páajtalila', beyo' je'el máaxak ka in ts'áa in k'ab tu yóok'ole' ka u k'am le espíritu santoo'». **20** Chéen ba'ale' Pedroe' tu ya'alajti': «Kíimkech pa'te' yéetel a taak'in, tumen ta tuklaj a manik yéetel taak'in le ba'ax siibil u beeta'al tumen Dioso'.[c] **21** Teche' mix ba'al yanech a wil yéetel le meyaja', tumen a puksi'ik'ale' ma' toj tu táan Diosi'. **22** Le o'olale' k'ex a tuukul yo'olal le ba'ax k'aas ta tuklaj a beetik ka'acho' yéetel sen k'áat óolt ti' Jéeoba, wa ku páajtale' ka u perdonart le ba'ax k'aas ta tuklaj ichil a puksi'ik'alo'. **23** Tene' kin wilke' a puksi'ik'ale' chuup yéetel veneno, ts'o'ole' chuupech yéetel k'asa'anil». **24** Simón túune' tu ya'alaj: «Sen k'áat óolnene'ex ti' Jéeoba tin wo'olal, utia'al ma' u yúuchulten mix junp'éel ti' le ba'alo'ob ta wa'ale'exo'».

25 Ka ts'o'ok túun u tsikbaltiko'ob u t'aan Jéeoba yéetel u ka'ansajo'ob tuláakal tu'uxe'* le apóstolo'oba' suunajo'ob Jerusalén. Le táan

a Lu 8:1

b Mt 28:19
Hch 18:8

c Hch 6:5

d Hch 11:1

e Mt 16:19

Columna 2

a Hch 10:47, 48
Hch 19:2, 3

b Hch 6:5, 6
Hch 19:6
2Ti 1:6

c Mt 10:8
Hch 10:45

8:25 * Wa «u ka'ansajo'ob tubeele'».

u bino'obo' tu tsikbalto'ob le ma'alob ba'alo'ob kun úuchlo'obo', lela' tu tsikbalto'ob ti' ya'ab mejen kaajo'ob yaan tu lu'umil Samaria.[a]

26 Chéen ba'ale' u ángel Jéeobae'[b] tu t'anaj Felipee' ka tu ya'alajti': «Líi'kech ka xi'ikech noojol,* te' bej yaan Jerusalén ku yéemel tu kaajil Gazao'». (Lela' junp'éel bej ku máan ichil le desiertoo'). **27** Felipe túune' líik'e' ka bini. Leti'e' tu yilaj juntúul etíope ts'a'an nojoch autoridad ti'.* Le máaka' ts'a'an autoridad ti' tumen Candace, u reinail Etiopía, yéetel leti' kanáantik tuláakal u ayik'alil le reinao'. Le máaka' bija'an ka'ach Jerusalén u adorart Dios,[c] **28** chéen ba'ale' beoraa' táan ka'ach u ka'a suut. Leti'e' kulukbal ka'ach yóok'ol u carreta yéetel táan u xokik le ba'axo'ob u ts'íibtmaj le profeta Isaíaso'. **29** Ti' Dios túune' meyajnaj u espíritu santo utia'al u ya'alik ti' Felipe: «Xeen a chukpacht le carretao'». **30** Felipe túune' áalkabnaj tu tséel le carretao' ka tu yu'ube' le máako' táan u k'a'am xokik u ts'íib profeta Isaías, ka tu k'áatajti': «¿Jach wa tu jaajil ka na'atik le ba'ax ka xokiko'?». **31** Le máako' tu núukaj: «¿Bix túun je'el in na'atik wa mina'an máax tsoliktene'?». Ka túun tu sen k'áataj ti' Felipe ka na'akak kutal tu tséel. **32** Le jaats ti' u T'aan Dios ku xokiko' ku ya'alik: «Bisa'ab je'ex u bisa'al juntúul taman utia'al kíimsbile'. Je'ex juntúul taman ma' tu yawat tu táan le máax k'osik u tso'otselo' leti' xane' junpuli' ma' t'aanaji'.[a] **33** Te' súutuk táan u sen a'ala'al ba'al ti'o' ma' juzgarta'ab je'ex unaje'.[b] ¿Máax túun ken u beet u cuentail máaxo'ob u yúuchben láak'tsilo'ob? Tumen leti'e' táan u lu'sa'al u kuxtal way lu'ume'».[c]

34 Le etíopeo' tu ya'alaj ti' Felipe: «Kin k'áat óoltiktech ka a tsolten ti' máax ku t'aan le profetao', ¿ti' leti', wa ti' yaanal máak?». **35** Felipe túune' yéetel le jaats ku xokik le máako' káaj u tsikbaltikti' le ba'alo'ob ma'alobtak ken u beet Jesúso'. **36** Ka seguennaj u bino'obe' k'ucho'ob ti' junp'éel lugar tu'ux yaan ja'i'. Le máak túuno' tu ya'alaj ti' Felipe: «¡Ilawile! Te'ela' yaan ja'i', ¿ba'ax ku bineltik utia'al in wokja'?». **37** *— **38** Le máako' tu ya'alaj ka je'elsa'ak le carretao', leti' túun yéetel Felipee' ooko'ob ichil le ja'o' ka ts'a'ab u yokja' tumen Felipe. **39** Ka jóok'o'ob ichil le ja'o' u espíritu santo Jéeobae' tu séeba'anil tu nu'uktaj Felipe yaanal tu'ux, le máako' ma' tu ka'a ilaj Felipei'. Le máak túuno' ki'imak u yóol ka bini. **40** Felipee' bin tu kaajil Asdod. Leti'e' seguennaj u tsikbaltik ti' tuláakal le

CAP 8

a Mt 9:35
Hch 1:8

b Heb 1:7, 14
Ap 14:6

c 2Cr 6:32, 33

Columna 2

a 1Pe 2:23

b Mt 26:59

c Isa 53:7, 8
Da 9:26
Flp 2:8

8:26 * Wa «sur». **8:27** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «eunuco». Ilawil «Eunuco», página 2563.

8:37 * Yaan úuchben ts'íibo'ob ich griegoe' ma'atech u taasko'ob le versículoa', lela' ku ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'.

kaajo'ob le ma'alob ba'alo'ob kun úuchlo', bey tu beetil tak ka k'uch Cesareao'.[a]

9 Sauloe' láayli' taak ka'ach u beetik loob yéetel u kíimsik u discípulo'ob Yuumtsile'.[b] Le o'olale' bin tu yiknal u maas nojchil le sacerdote'obo' **2** ka tu k'áataj carta'ob utia'al ka u bis te' sinagoga'ob yaan Damascoo'. Tu beetaj lelo' utia'al ka páajchajak u machik yéetel u taasik k'albil tu kaajil Jerusalén le xiibo'ob yéetel le ko'olelo'ob ku yojéeltik tia'ano'ob ichil Le Bejo'.*[c]

3 Le táan túun u bin Saulo yéetel le ka jo'op' u náats'al tu kaajil Damascoo' téek léembalnaj tu ba'pach junp'éel sáasil te' ka'an u taalo'.[d] **4** Leti'e' lúub lu'ume' ka tu yu'ubaj junp'éel t'aan táan u ya'alikti': «Saulo, Saulo, ¿ba'axten táan a ch'a'pachtiken?». **5** Sauloe' tu ya'alaj: «¿Máaxech, Yuumtsil?». Ka núuka'abti': «Teen Jesús,[e] le máax ka ch'a'pachtiko'.[f] **6** Beoraa' líi'kech ka ookkech te' kaajo', te'elo' ti' kun a'albiltech ba'ax k'a'abéet a beetki'». **7** Le u yéet bino'ob Saulo túuno' p'áat ma' tu páajtal u t'aano'ob, u jaajile' táan ka'ach u yu'ubiko'ob u juum junp'éel t'aan, chéen ba'ale' mix máak tu yilo'obi'.[g] **8** Saulo túune' líik'i, ts'o'ole' kex u p'ilmaj u yiche' ma' tu páajtal ka'ach u yilik mix ba'al. Ka túun ma'ach tu k'abe' ka bisa'ab Damasco.

9:2 * U yantal máak ichil Le Bejo' u k'áat u ya'ale' u kuxtal máak je'ex tu ye'esil yéetel tu ka'ansil Cristoe'.

CAP 8

a Hch 21:8

CAP 9

b Hch 8:3
Hch 22:4
Hch 26:10, 11
Gál 1:13
1Ti 1:12, 13

c Hch 11:26
Hch 22:4

d Hch 22:6-11
Hch 26:13-18

e 1Co 15:8

f Mt 25:45

g Hch 22:9

Columna 2

a Hch 13:11

b Hch 22:12

c Hch 21:39
Hch 22:3

d Hch 9:17

e Hch 9:1, 2

f Hch 13:2
Ro 1:1
1Ti 1:12

g Ro 1:5
Gál 2:7
1Ti 2:7

h Hch 26:1
Hch 27:24

i Hch 20:22, 23
Hch 21:11
2Co 11:23-28
Col 1:24
2Ti 1:12

9 Ichil óoxp'éel k'iine' ma' páajchaj u yilik mix ba'ali',[a] ma' jaani' mix tu yuk'aj mix ba'ali'.

10 Tu kaajil Damascoe' yaan ka'ach juntúul discípulo ku k'aaba'tik Ananías.[b] Yuumtsil túune' tu chíikbesubati'e' ka tu ya'alaj: «¡Ananías!». Leti'e' tu núukaj: «Way yanene' Yuumtsil». **11** Yuumtsil túune' tu ya'alajti': «Líi'kech, xeen te' bej ku k'aaba'tik Toj Bejo'. Kéen k'uchkech tu yotoch Judase' kaxt juntúul máak sijnáal tu kaajil Tarso[c] ku k'aaba'tik Saulo, tumen leti'e' táan u orar. **12** Le máaka' ts'o'ok u ts'a'abal u yil táan u yokol juntúul máak ku k'aaba'tik Ananías te' tu'ux yano', tu yile' Ananíase' táan u ts'áaik u k'abo'ob tu yóok'ol utia'al ka suunak u sáasilil u yich».[d] **13** Chéen ba'ale' Ananíase' tu ya'alaj: «Yuumtsil, ya'ab ba'alo'ob ts'o'ok in wu'uyik u ya'ala'al tu yo'olal le máako', bey xan buka'aj loob tu beetaj ti' le máaxo'ob santo'ob yano'ob tu kaajil Jerusaléno'. **14** Waye' ts'a'an páajtalil ti' tumen u nuuktakil le sacerdote'ob utia'al ka u k'al cárcel le máaxo'ob ku ch'a'chi'itko'ob a k'aaba'o'».[e] **15** Chéen ba'ale' Yuumtsile' tu ya'alajti': «Xeen tu yiknal, tumen leti'e' bey junp'éel nu'ukul in yéeymaj[f] utia'al ka u bis in k'aaba' ti' le j-táanxel lu'umilo'obo',[g] ti' le reyo'obo'[h] bey xan ti' le israelita'obo'. **16** Tene' yaan in we'esikti' buka'aj ba'alo'ob ken u mu'yajt yo'olal in k'aaba'».[i]

17 Ananías túune' bini, ook te' najo' ka tu ts'áaj u k'ab yóok'ol Saulo táan u ya'alik: «Saulo, in suku'un, Yuumtsil Jesús le máax tu chíikbesuba ti' teech te' bej tu'ux taalecho', leti' túuxten utia'al ka suunak u sáasilil a wich bey xan utia'al ka chu'upkech yéetel espíritu santo».[a] **18** Tu séeba'anil túune' tu yich Sauloe' júut ba'alo'ob bey u sóol kaye', ka suunaj u sáasil. Ka ts'o'oke' líik'e' ka ts'a'ab u yokja'. **19** Ts'o'ole' jaane' ka yanchaj u muuk'.

Saulo túune' p'áat wa jayp'éel k'iino'ob yiknal le discípulo'ob yaan ka'ach Damascoo',[b] **20** tu séeba'anil xane' bin te' sinagoga'obo' ka jo'op' u tsikbaltik le ma'alob ba'alo'ob yaan yil yéetel Jesúso', leti'e' tu ya'ale' le Máaka' u Paal Dios. **21** Le máaxo'ob túun u'uyik le ba'axo'ob ku ya'aliko' ku ja'ak'al u yóolo'ob yéetel ku ya'aliko'ob: «Le máaka', ¿ma' wa leti'e máax xu'ulsik ka'ach ti' le máaxo'ob yano'ob Jerusalén ku ch'a'chi'itko'ob le k'aaba'a'?[c] ¿Ma' wa leti' bisko'ob* ka'ach tu táan u nuuktakil le sacerdote'obo'?».[d] **22** Saulo túune' seguernaj u maas yantal páajtalil ti'. Leti'e' ku ye'esike' Jesúse' jach tu jaajil leti' le Cristoo',[e] yo'olal lela' le judío'ob kaja'ano'ob Damascoo' ku ja'ak'al u yóolo'ob yéetel ma' tu kaxtiko'ob ka'ach ba'ax u ya'alo'obti'.

23 Ka túun máan ya'ab k'iino'obe' le judío'obo' káaj u tukliko'ob bix ken u kíimsilo'ob Saulo.[a] **24** Lela' k'uch ojéeltbil tumen Saulo. Le judío'ob xano' bul k'iin yéetel bul áak'ab ku kanáantko'ob ka'ach u joonajil le kaaj utia'al ka u machо'ob yéetel ka u kíimso'obo'. **25** Junp'éel áak'ab túune' le discípulo'obo' tu ts'áajo'ob Saulo ichil junp'éel xúuxake' ka tu jalk'eso'ob ti' junp'éel jool yaan tu ba'pak'il le kaaj utia'al ka púuts'uko'.[b]

26 Ka k'uch Jerusaléne'[c] leti'e' tu yilaj u kaxtik le discípulo'obo', chéen ba'ale' leti'obe' láaj sajakchajo'obti', tumen ma' tu creerko'ob ka'ach wa ts'o'ok u beetkuba u discípulo Jesús. **27** Chéen ba'ale' taal Bernabée'[d] ka tu yáantaj Saulo, ka túun tu bisaj tu yiknal le apóstolo'obo'. Bernabée' tu tsolajti'ob bix úuchik u chíikbeskuba Yuumtsil[e] ti' Saulo te' bejo', bix úuchik u t'a'anal yéetel bix úuchik u tsikbaltik u t'aan Dios yéetel x-ma' saajkilil tu kaajil Damasco. Lela' tu beetaj tu k'aaba' Jesús.[f] **28** Saulo túune' p'áat tu yiknalo'ob tu kaajil Jerusalén táan u beetik le ba'ax suuka'an u beetik sáamsamalo',* yéetel táan u tsikbaltik u k'aaba' Yuumtsil yéetel x-ma' saajkilil. **29** Ts'o'ole' táan ka'ach u t'aan yéetel le judío'ob ku t'anko'ob griegoo' yéetel táan ka'ach u ye'esikti'ob jach jaaj le ba'axo'ob ku ya'aliko'. Chéen ba'ale' le máako'oba' tu

9:21 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'axik u biso'ob».

9:28 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «táan u yokol yéetel táan ka'ach u jóok'ol te' kaajo'».

CAP 9

a Hch 22:12, 13

b Hch 26:19, 20

c Hch 8:3
Gál 1:13, 23

d Hch 9:1, 2

e Hch 17:2, 3

Columna 2

a Hch 20:2, 3
Hch 23:12
2Co 11:23

b 2Co 11:32, 33

c Gál 1:18

d Hch 4:36, 37

e Hch 9:3, 4
1Co 9:1

f Hch 9:19, 20

yóotaj u kíimso'ob.[a] **30** Le suku'uno'obo' ka tu yojéelto'ob le ba'ax taak u beeta'al ti' Sauloo' tu biso'ob Cesarea, ts'o'ole' ka tu túuxto'ob tu kaajil Tarso.[b]

31 Ka ts'o'oke' tuláakal túun le múuch'ulilo'ob yano'ob Judea, Galilea yéetel Samariao',[c] yanchaj jeets'elil ti'ob yéetel mu'uk'a'anchajo'ob. Ts'o'ole' tumen u ch'a'amo'ob saajkilil ti' Jéeoba yéetel tumen ku cha'ik u mu'uk'a'ankúunta'alo'ob tumen le espíritu santoo'[d] seguernaj u maas ya'abtalo'ob.

32 Pedro túune' tumen táan u xíimbaltik le suku'uno'obo' bin xan yiknal le máaxo'ob santo'ob kaja'ano'ob Lidao'.[e] **33** Te'elo' tu yilaj juntúul máak ku k'aaba'tik Eneas, le máaka' ts'o'ok ocho años p'áatak ma' tu páajtal u líik'il tu cama tumen mina'an u muuk' u wíinklil. **34** Pedro túune' tu ya'alajti': «Eneas, Jesucristo ts'akikech.[f] Líi'kech, p'at a cama».[g] Leti' túune' líik' tu séeba'anil. **35** Tuláakal túun u kajnáalilo'ob Lida bey xan u kajnáalilo'ob Saróne' le ka tu yilo'ob ts'o'ok u yutstal le máako' tu beetuba'ob u discípulo'ob Yuumtsil.

36 Tu kaajil Jopee' yaan ka'ach juntúul discípula ku k'aaba'tik Tabitai', uláak' bix u ya'ala'alti'e' Dorcas.* Leti'e' jach suuk ka'ach u ye'esik u yutsil yéetel ku yáantik le óotsilo'obo'. **37** Te' k'iino'ob

9:36 * Le k'aaba' griego Dorcas yéetel le k'aaba' arameo Tabitao' u k'áat u ya'al «x-Lóo'bayan Kéej».

CAP 9

a 2Co 11:23, 26

b Hch 11:25
Gál 1:21

c Hch 8:1

d Jn 14:16

e Hch 9:38

f Mt 10:8
Hch 4:9, 10

g Hch 3:6

Columna 2

a Lu 8:51

b Mt 9:24, 25
Lu 7:14, 15
Jn 11:43, 44

c 1Re 17:23

d Jn 11:44, 45

e Hch 10:6, 32

je'elo' k'oja'anchaje' ka kíimi. Ka ts'o'ok u yisíinsa'al túune' bisa'ab te' cuarto yaan ka'analo'. **38** Chéen ba'ale' tumen u kaajil Lida naats' yanil ti' Jopee' le ka tu yu'ubaj le discípulo'ob ti' yaan Pedro te' kaaj je'elo' tu túuxto'ob ka'atúul xiibo'ob utia'al ka u ya'alo'obti': «Beet uts a taal tu séeba'anil te' tu'ux yano'ona'». **39** Pedro túune' líik'e' ka bin tu yéetelo'ob. Le ka k'uche' bisa'ab te' cuarto yaan ka'analo'. Tuláakal túun le viuda'obo' taalo'ob tu yiknal táan u yok'olo'ob yéetel táan u ye'esko'ob tuláakal le nook'o'ob tu chuyaj Dorcas le tia'an ka'ach tu yéetelo'obo'. **40** Pedroe' ka ts'o'ok u beetik u jóok'ol tuláaklo'obe'[a] xolaje' ka tu beetaj junp'éel oración. Ts'o'ole' tu sutuba tu tojil u wíinklil Tabitae' ka tu ya'alaj: «Tabita, ¡líi'kech!». Tabita túune' tu p'ilaj u yich, ka tu yilaj Pedroe' ka kulaji.[b] **41** Pedroe' tu tich'aj u k'ab ti' Tabitae' ka tu líi'saj, ts'o'ole' ka tu t'anaj le máaxo'ob santo'ob bey xan le viuda'obo' ka tu ye'esajti'ob kuxa'an Tabita.[c] **42** Lela' ojéelta'ab ti' tuláakal u kaajil Jope, yéetel ya'ab máako'ob tu beetuba'ob u discípulo'ob Yuumtsil.[d] **43** Pedroe' jach ya'ab k'iino'ob p'áat tu kaajil Jope tu yotoch Simón, juntúul máak ku meyajtik k'éewel.[e]

10 Tu kaajil túun Cesareae' yaan ka'ach juntúul máak ku k'aaba'tik Cornelio, leti'e' juntúul ti' u

nojchil le soldado'ob* ti' le banda Italianao'.# **2** Cornelioe' jach u k'ubmaj u yóol u adorart Dios junmúuch' yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yotocho', ts'o'ole' suuk ka'ach u ts'áaik ya'ab áantaj ti' le máaxo'ob óotsilo'obo', yéetel mantats' ku k'áat óolal ti' Dios. **3** Junp'éel k'iin túune' kex te' hora nueveo'*[a] ts'a'ab u yil junp'éel ba'al, tu yile' táan u yokol juntúul u ángel Dios te' tu'ux yano', le ángelo' tu ya'alajti': «¡Cornelio!». **4** Cornelio túune' jach sajakchaji, leti'e' tu paktaj le ángelo' ka tu k'áatajti': «¿Ba'axi' Yuumtsil?». Le ángelo' tu ya'alajti': «A oracióno'obe' ts'o'ok u yu'uba'alo'ob tumen Dios yéetel ts'o'ok u yilik bix a wáantik le óotsilo'obo'.[b] **5** Beora túuna' túuxt jujuntúul máako'ob tu kaajil Jope utia'al ka u t'ano'ob Simón, le máax xan ku ya'ala'al Pedro ti'o'. **6** Le máaka' u k'ubéentmuba tu yotoch Simón, juntúul máax ku meyajtik k'éewel kaja'an tu jáal le k'áa'náabo'». **7** Le ka bin le ángelo' Cornelioe' tu séeba'anil tu t'anaj ka'atúul u esclavo'ob bey xan juntúul soldado u ch'a'amaj saajkil ti' Dios. **8** Tu tsikbaltajti'ob tuláakal le ba'ax úucho' ts'o'ole' ka tu túuxto'ob Jope.

9 Ka sáaschaje' le máako'obo' tu ch'a'jo'oltaj u bino'ob. Le táan u náats'lo'ob te' kaajo' Pedroe' na'ak orar tu yóok'ol le naj kex te' hora seiso'.* **10** Chéen ba'ale' jach wi'ijchaji. Le táan u beeta'al le janalo' leti'e' yaan ba'ax ts'a'ab u yile.[a] **11** Tu yile' je'ek'ab le ka'ano' yéetel tu yilaj táan u yéemsa'al junp'éel ba'al bey junp'éel nuxi' nook' de lino macha'an tu kanti'itsil yéetel táan u yéemsa'al way lu'ume'. **12** Tu yóok'ol le nook'a' yaan ka'ach u jejeláasil ba'alche'ob kants'íit u yooko'obi', bey xan ba'alche'ob ku jíiltikuba'ob yéetel ch'íich'o'ob ku xik'nalo'ob. **13** Ka túun tu yu'ubaj junp'éel t'aan táan u ya'alikti': «¡Pedro, líi'kech, kíims juntúul ti' le ba'alche'obo' ka a jaante!». **14** Chéen ba'ale' Pedroe' tu ya'alaj: «Yuumtsil, junpuli' ma' ken in beete, tumen mix juntéen in jaant ba'alo'ob ma' limpio'ob tu táan Diosi' yéetel ma' in jaant ba'alo'ob ma' uts u jaanta'ali'».[b] **15** Leti'e' tu yu'ubaj u ka'a t'a'anal, a'ala'abti': «Xu'uluk a wa'alik ma' limpio yanil le ba'alo'ob ts'o'ok u limpiokíinta'al tumen Dioso'». **16** Ka ts'o'oke' t'a'an juntéen maas. Le nuxi' nook' túuno' tu séeba'anil ch'úuya'ab bisbil te' ka'ano'.

17 Pedroe' jach péeknaj u yóol tumen ma' u yojel ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax tu yilo'. Te' súutuk je'elo' le máako'ob

CAP 10

a Hch 3:1

b Sl 65:2

Columna 2

a Hch 11:5-10

b Le 11:4
Le 11:13-20
Le 20:25
Dt 14:3, 19
Eze 4:14

10:1 *Wa «centurión»; lela' juntúul comandante ts'a'an 100 soldado'ob u nu'ukte. #Ichil le banda Italianao' yaan ka'ach 600 soldado'obi'. **10:3** *Kex láas 3:00 u chíinil k'iin. Úuchjeakile' le hora'obo' ku káajal u xo'okol desde ken tíip'ik k'iin.

10:9 *Kex láas 12:00 chúumuk k'iin. Úuchjeakile' le hora'obo' ku káajal u xo'okol desde ken tíip'ik k'iin.

túuxta'abo'ob tumen Cornelioo' ts'o'ok u k'áatko'ob tu'ux yaan u yotoch Simón, yéetel ti' wa'alakbalo'ob te' joolo'.[a] **18** Leti'obe' k'a'am t'aanajo'ob te' najo' ka tu k'áato'ob wa ti' u k'ubéentmuba Simón le máax ku ya'ala'al xan Pedro ti'o'. **19** Le táan u máansik tu tuukul Pedro le ba'ax ts'a'ab u yilo' a'ala'abti' tumen le espíritu santoo':[b] «Táan a kaxta'al tumen óoxtúul máako'ob. **20** Líi'kech ka xi'ikech tu yéetelo'ob, ma' a sen tuklik tumen teen túuxto'ob». **21** Pedro túune' éeme' ka bin tu'ux yaan le máako'obo', ka tu ya'alajti'ob: «Teen le máax ka kaxtike'exo'. ¿Ba'ax o'olal taalja'ane'ex waye'?». **22** Leti'obe' tu núuko'ob: «Cornelio[c] túuxto'on, leti'e' juntúul u nojchil le soldado'obo', juntúul máak ku beetik ba'ax uts yéetel u ch'a'amaj saajkil ti' Dios. Tuláakal le judío'obo' ku t'aano'ob ma'alob tu yo'olal. Dios túune' tu túuxtaj juntúul santo ángel tu yiknal utia'al u ya'alikti' ka u túuxt t'anbilech utia'al ka xi'ikech tu yotoch. Leti'e' tu ya'alajti' ka u ch'enxikint tuláakal ba'ax ken a wa'ale». **23** Pedro túune' tu ya'alajti'ob ka ookko'ob, ka túun tu k'amo'ob bey u yu'ulabo'obe'.

Ka sáaschaje' líik'e' ka bin tu yéetelo'ob, jujuntúul ti' le suku'uno'ob kaja'ano'ob Jopeo' bino'ob xan tu yéetelo'ob. **24** Tu jeel k'iin túune' Pedroe' k'uch tu kaajil Cesarea. Le ka k'ucho'obe' táan ka'ach u páa'ta'alo'ob tumen

CAP 10

a Hch 11:11

b Hch 13:2
Hch 15:28
Hch 16:6
Hch 20:23

c Hch 10:1

Columna 2

a Lu 4:8
Hch 14:12-15
Ap 19:10
Ap 22:8, 9

b Jn 18:28

c Hch 10:45
Ef 3:5, 6

Cornelio, tu yotoche' ts'o'ok u much'kíintik u láak'tsilo'ob bey xan le máaxo'ob jach ku biskuba'ob tu yéetelo'. **25** Te' súutuk táan u yokol Pedro te' najo' jóok' Cornelio u ch'a'a u beele' ka xolaj tu táan.* **26** Chéen ba'ale' Pedroe' tu líi'se' ka tu ya'alajti': «Líi'kech, tumen tene' láayli' chéen juntúul wíinikene'».[a] **27** Le táan u tsikbal tu yéetelo' ook te' najo' ka tu yilaj ya'ab máako'ob u much'muba'obi', **28** ka tu ya'alajti'ob: «Te'exe' jach a wojle'exe' juntúul judíoe' ma' uts ka u much'uba wa ka u nats'uba yiknal juntúul máak táanxel lu'umili'.[b] Chéen ba'ale' Diose' ts'o'ok u ye'esiktene' ti' mix juntúul máak unaj in wa'alik ma' limpio yanil tu táan Diosi'.[c] **29** Yo'olal lela' le ka túuxta'ab t'anbilene' tu séeba'anil taalen. Beora túuna' kin k'áatikte'ex ba'ax o'olal ta túuxte'ex t'anbilen».

30 Cornelio túune' tu ya'alaj: «Walajki cuatro díasa' táan in orar tin wotoch kex te' hora nueveo',* chéen ka tin wilaj juntúul xiib wa'alakbal tin wiknal u búukintmaj junp'éel nook' ku léembal. **31** Leti'e' tu ya'alaj: ‹Cornelio, Diose' ts'o'ok u yu'ubik a oración yéetel ts'o'ok u yilik bix a wáantik le óotsilo'obo'. **32** Túuxt t'anbil Simón tu kaajil Jope, le máax xan ku ya'ala'al Pedro ti'o'. Leti'e' u k'ubéentmuba tu yotoch

10:25 * Wa «ka chinlaj tu táan». **10:30** * Kex láas 3:00 u chíinil k'iin. Úuchjeakile' le hora'obo' ku káajal u xo'okol desde ken tíip'ik k'iin.

Simón, le máak ku meyajtik k'éewel kaja'an tu jáal le k'áa'náabo'».[a] **33** Le o'olale' tu séeba'anil tin túuxtaj le máako'ob te' tu'ux yanecho', yéetel teche' jach utsech úuchik a taal waye'. Beora túuna' tuláaklo'on way yano'on tu táan Diose', utia'al ka k-u'uy tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alajtech Jéeoba ka a wa'alto'ono'».

34 Ka tu yu'ubaj lelo' Pedroe' káaj u t'aane' ka tu ya'alaj: «Beoraa' ts'o'ok in k'uchul in na'ate' Diose' mix máak jela'an u paktik,[b] **35** ba'axe' ti' tuláakal kaaje' ku k'amik je'el máaxak ku beetik ba'ax ma'alobe' yéetel je'el máaxak u ch'a'amaj saajkilil ti'e'.[c] **36** Diose' tu túuxtaj junp'éel k'uben t'aan ti' u paalal Israel, utia'al u ts'áaik u yojéelto'obe' tu yo'olal Jesucristoe' yaan u páajtal u ka'a biskuba'ob tu yéetel.*[d] Tumen Jesucristoe' u Yuumtsil tuláakal máak.[e] **37** Te'exe' a wojle'ex ba'ax tsikbalta'ab ti' tuláakal u lu'umil Judea, lela' Galilea[f] káaj u tsikbalta'al le ka ts'o'ok u t'aan Juan ti' le okja'o'. **38** Le ba'ax tsikbalta'abo' yaan yil yéetel Jesús le Nazarenoo'. Leti'e' yéeya'ab tumen Dios yéetel espíritu santo,[g] yéetel ts'a'ab poder ti'. Ka ts'o'oke' bin tuláakal tu'ux táan u beetik uts yéetel táan u ts'akik le máako'ob pech'a'ano'ob tumen le K'aasilba'alo',*[h] tumen Diose' tia'an ka'ach tu yéetele'.[a] **39** To'one' t-ilaj tuláakal le ba'axo'ob tu beetaj tu lu'um le judío'obo' bey xan tu kaajil Jerusalén. Chéen ba'ale' leti'obe' tu kíimso'ob le ka tu ch'uykíinto'ob ti' che'o'. **40** Pero Diose' tu yóoxp'éel k'iinile' tu líi'saj Jesús[b] yéetel tu ts'áajti' u páajtalil u chíikbeskuba ti' le máako'obo'. **41** Chéen ba'ale' chéen ti' to'on tu chíikbesuba, ma' ti' tuláakal máaki'. To'one' jaano'on yéetel uk'ulnajo'on tu yéetel le ka ts'o'ok u líi'sa'al ichil le kimeno'obo'.[c] Diose' tu yéeyo'on utia'al k-ilik Jesús yéetel utia'al k-t'aan tu yo'olal. **42** Tu ya'alaj xan to'on ka k-ts'áa ojéeltbil ti' le máako'ob yéetel ka k-tsol tubeel[d] de ke le máaka' leti'e máax a'ala'an tumen Dios ken u beet u juezil yóok'ol le kuxa'ano'ob yéetel le kimeno'obo'.[e] **43** Ts'o'ole' tuláakal le profeta'obo' tu ya'alo'obe'[f] le máax ku ts'áaik u fe ti' leti'e' ku perdonarta'al u k'eban tu yo'olal u k'aaba'».[g]

44 Le ma' ts'o'okok u t'aan Pedroo' le espíritu santoo' taal yóok'ol le máaxo'ob ch'enxikintik u t'aan Dioso'.[h] **45** Le discípulo'ob circuncidarta'ano'ob* taalja'ano'ob yéetel Pedroo' ja'ak' u yóolo'ob le ka tu yilo'ob táan u we'ekel tu yóok'ol le máako'ob ma' judío'ob le espíritu santo ku si'ibil tumen Dioso'. **46** Leti'obe' tu yu'ubo'ob táan u t'aano'ob ich jejeláas idioma'ob yéetel táan u alabarko'ob Dios.[i] Pedro túu-

CAP 10

a Hch 9:43

b Dt 10:17
2Cr 19:7
Ro 2:11

c Ro 2:13
1Co 12:13
Gál 3:28

d Isa 52:7
Na 1:15

e Mt 28:18
Ro 14:9
Ap 19:11, 16

f Lu 4:14

g Isa 11:2
Isa 42:1
Isa 61:1
Mt 3:16

h Lu 13:16

Columna 2

a Jn 3:1, 2

b Jon 1:17
Jon 2:10
Hch 2:23, 24

c Lu 24:30, 31
Jn 21:13, 14

d Mt 28:19, 20
Hch 1:8

e Hch 17:31
Ro 14:9
2Co 5:10
2Ti 4:1
1Pe 4:5

f Lu 24:27
Ap 19:10

g Isa 53:11
Jer 31:34
Da 9:24

h Hch 4:31
Hch 8:14, 15

i Hch 2:1, 4
Hch 19:6

10:36 *Wa «u yantalti'ob jeets'elil tu yéetel». **10:38** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». Ilawil «K'aasilba'al», página 2568.

10:45 * Ilawil página 2559.

ne' tu ya'alaj: **47** «Le máako'oba' ts'o'ok u k'amko'ob espíritu santo je'ex to'one',[a] ¿yaan wa túun máax je'el u ya'alik ma' unaj u yokja'obe'?». **48** Ka ts'o'oke' Pedroe' tu ya'alaj ka ts'a'abak u yokja'ob tu k'aaba' Jesucristo.[b] Le máako'ob túuna' tu k'áato'obti' ka p'áatak wa jayp'éel k'iino'ob tu yiknalo'ob.

11 Le apóstolo'ob túun yéetel le suku'uno'ob yano'ob Judeao' tu yu'ubo'ob u ya'ala'ale' tak bin máako'ob ma' judío'ob ts'o'ok u k'amko'ob u t'aan Dios. **2** Le o'olale' ka bin Pedro tu kaajil Jerusaléne' le máaxo'ob ku ya'aliko'ob k'a'abéet u circuncidarkuba*[c] máako' káaj u ya'aliko'obti' ma' ma'alob ba'ax tu beeti'. **3** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Teche' ookech tu yotoch máako'ob ma' circuncidarta'ano'obi' yéetel jaanech tu yéetelo'ob». **4** Pedro túune' káaj u tsolikti'ob jach bix úuchik tuláakal le ba'alo'obo', ka tu ya'alajti'ob:

5 «Tene' tia'anen ka'ach tu kaajil Jopee'. Te' súutuk táan in oraro' yaan ba'ax ts'a'ab in wile, tin wile' desde te' ka'ano' táan u yéemsa'al junp'éel ba'al bey junp'éel nuxi' nook' de linoe', lela' macha'an tu kanti'itsil. Le nook' túuna' k'uch tak tin wiknal.[d] **6** Ka tin jach pakte' tin wile' tu yóok'ole' yaan u ba'alche'ilo'ob lu'um kants'íit u yooko'ob, ts'íits'ik ba'alche'ob, ba'alche'ob ku jíiltikuba'ob yéetel ch'íich'o'ob ku xik'nalo'ob. **7** Tin wu'uyaj xan junp'éel t'aan ku ya'alikten: ‹¡Pedro, líi'kech, kíims juntúul ti' le ba'alche'obo' ka a jaante!›. **8** Chéen ba'ale' tene' tin wa'alaj: ‹Junpuli' ma' ken in beete, Yuumtsil, tumen mix juntéen okok tin chi' ba'alo'ob ma' limpio yanil tu táan Diosi' yéetel mix juntéen in jaant ba'alo'ob ma' uts u jaanta'ali'›. **9** Le t'aan te' ka'ano' tu ka'a a'alaj: ‹Xu'uluk a wa'alik ma' limpio yanil le ba'alo'ob ts'o'ok u limpiokíinta'al tumen Dioso'›. **10** Le ka tu ka'a t'anene' le nuxi' nook'o' ch'úuya'ab bisbil te' ka'an tu ka'atéeno'. **11** Te' súutuk xan je'elo' tu jool le naj tu'ux yano'ono' ti' wa'alakbal óoxtúul máako'obi'. Leti'obe' túuxta'abo'ob desde tu kaajil Cesarea utia'al ka taalako'ob tin wiknal.[a] **12** Le espíritu santo túuno' tu ya'alajten ka xi'iken tu yéetelo'ob, bey xan ma' u ka'ap'éelchajal in tuukul. Le ka binene' láak'inta'aben tumen le seis suku'uno'oba', le ka k'ucho'one' ooko'on tu yotoch le máako'.

13 Le máak túuno' tu tsikbaltajto'on bix úuchik u yilik ti' wa'alakbal le ángel tu yotocho', le ángelo' tu ya'alajti': ‹Túuxt máako'ob tu kaajil Jope utia'al ka u t'ano'ob Simón le máax xan ku ya'ala'al Pedro ti'o'.[b] **14** Leti'e' yaan u ya'aliktech bix je'el a salvarkaba teche' bey xan le máaxo'ob yano'ob ta wotocho'›. **15** Chéen ba'ale' le ka káaj in t'aane' le espíritu

11:2 * Ilawil página 2559.

CAP 10

a Mt 3:11
Hch 8:36
Hch 11:17

b Mt 16:19
Hch 2:38

CAP 11

c Hch 10:45
Gál 2:12

d Hch 10:10-16

Columna 2

a Hch 10:17-20

b Hch 10:30-33

santoo' taal tu yóok'olo'ob je'ex le juntéenjeakil ka taal t-óok'olo'.[a] **16** Te' súutuko' k'a'ajten le ba'ax tu ya'alaj Yuumtsil je'ex suukil u ya'alik ka'ache': ‹Juane' yéetel ja' tu ts'áaj okja',[b] chéen ba'ale' te'exe' yaan u ts'a'abal a wokja'ex yéetel espíritu santo›.[c] **17** Le o'olale' wa Dios ts'o'ok u ts'áaikti'ob le ba'ax tu síiajto'on úuchik k-creertik Yuumtsil Jesucristoe', ¿máaxen túun teen utia'al ka in k'at u beel Dios?».[d]

18 Ka túun tu yu'ubo'ob le ba'ax a'ala'abo' xu'ul u t'aano'ob tu contra Pedro, ka tu alabarto'ob Dios táan u ya'aliko'ob: «¡Jaaj bakáan, Diose' ts'o'ok u ts'áaik u páajtalil ti' le máako'ob ma' judío'ob utia'al ka u k'ex u tuukulo'ob yéetel utia'al ka yanakti'ob le kuxtalo'!».[e]

19 Le o'olale' le discípulo'ob k'i'itbesa'abo'ob[f] yo'olal le ch'a'pachtajil káaj le ka kíimsa'ab Estebano', bino'ob Fenicia, Chipre yéetel Antioquía, chéen ba'ale' chéen ti' le judío'ob tu tsikbalto'ob u t'aan Dioso'.[g] **20** Jujuntúul ti' le discípulo'ob yano'ob Chipre yéetel Cireneo' bino'ob Antioquíae' ka jo'op' u máan u tsikbalto'ob le ma'alob ba'alo'ob yaan yil yéetel Yuumtsil Jesucristo ti' le máaxo'ob ku t'anko'ob griegoo'. **21** Ts'o'ole' Jéeobae' tia'an ka'ach tu yéetelo'obe', yéetel le ya'abkach máako'ob tu creerto'obo' tu beetuba'ob discípuloil ti' Yuumtsil.[h]

22 Le ba'ax táan ka'ach u beetko'oba' k'uch ojéeltbil te' múuch'ulil yaan Jerusaléno', le suku'uno'ob túuno' tu túuxto'ob Bernabé[a] tak tu kaajil Antioquía. **23** Ka túun k'uch Bernabé yéetel ka tu yilaj u nojoch utsil Diose' ki'imakchaj u yóol, ka jo'op' u líi'sik u yóol tuláakal le suku'uno'ob utia'al ka seguernak u ts'áaik u yóol u beeto'ob le ba'ax ku ya'alik Yuumtsilo'.[b] **24** Bernabée' juntúul máak uts, chuup yéetel espíritu santo yéetel nojoch u fe. Yo'olal le ba'ax tu beeto' ya'ab máako'ob jo'op' u creerko'ob Yuumtsil.[c] **25** Bernabé túune' bin tu kaajil Tarso utia'al u kaxt Saulo, leti'e' tuláakal tu'ux máan u kaxte.[d] **26** Le ka tu kaxte' tu bisaj Antioquía. Te'elo' ti' p'áato'ob junp'éel túulis añoi', tu much'ub'ob yéetel le suku'uno'ob yano'ob te' múuch'ulilo' yéetel tu ka'anso'ob ya'abkach máako'ob. Te' kaaja' ti' yáax a'ala'ab cristiano'ob[e] ti' le discípulo'obo', le k'aaba' je'ela' Dios ts'áati'ob.

27 Te' k'iino'ob túuno' jujuntúul profeta'ob[f] luk'o'ob Jerusaléne' bino'ob Antioquía. **28** Juntúul ti' leti'obe' Ágabo[g] u k'aaba'. Leti'e' nu'ukta'ab tumen le espíritu santo utia'al ka u ya'al jach ta'aytak u yantal junp'éel nojoch wi'ijil ti' tuláakal yóok'ol kaab.[h] Le ba'ax tu ya'alo' úuch tu k'iiniło'ob Claudio. **29** Le discípulo'ob yano'ob te'elo' tu ch'a'tuklo'ob u yáantko'ob[i] le suku'uno'ob kaja'ano'ob Judeao', le o'olal cada juntúule' tu ts'áaj le buka'aj

CAP 11

a Hch 2:1, 4 Hch 10:44, 45

b Mt 3:11 Mr 1:8 Lu 3:16 Hch 1:5

c Joe 2:28 Jn 1:33 Hch 2:17

d Hch 10:47

e Isa 11:10 Hch 17:30 Ro 10:12 Ro 15:8, 9

f Hch 8:1

g Mt 10:5, 6

h Hch 2:47 Hch 9:35

Columna 2

a Hch 4:36, 37

b Hch 13:43 Hch 14:21, 22

c Hch 2:47 Hch 4:4 Hch 5:14 Hch 9:31

d Hch 21:39

e Hch 9:2

f 1Co 12:28 Ef 4:11

g Hch 21:10, 11

h Mt 24:7

i Gál 2:10

páajchaj u ts'áaike'.[a] **30** Le ba'axo'ob tu juntarto'obo' tu k'ubo'ob ti' Bernabé yéetel ti' Saulo utia'al ka u biso'ob ti' le anciano'obo'.[b]

12 Te' k'iino'ob xan je'elo' rey Herodese' káaj u ch'a'pachtik jujuntúul ti' le máaxo'ob yano'ob te' múuch'ulilo'.[c] **2** Leti'e' tu ya'alaj ti' u soldado'ob ka u ch'a'ob junp'éel espada yéetel ka u kíimso'ob[d] Santiago, u suku'un* Juan.[e] **3** Herodese' le ka tu yilaj jach utschaj tu t'aan le judío'ob le ba'ax tu beeto' tu túuxtaj xan machbil Pedro. (Lela' úuch te' k'iino'ob táan u yúuchul u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo').*[f] **4** Ka ts'o'ok u ma'achale' tu beetaj u k'a'alal cárcel.[g] Te'elo' tu beetaj u kanáanta'al por turnosil tumen kanjaats soldado'ob, ti' cada jaatse' yaan ka'ach kantúul soldado'obi'. Tu beetaj lela' tumen u k'áat ka'ach u jóo's* Pedro tu táan le kaaj le kéen ts'o'okok le Pascuao'. **5** Pedro túune' ti' k'ala'an ka'ach te' cárcelo', chéen ba'ale' le suku'uno'ob te' múuch'ulilo' táan ka'ach u oraro'ob yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'ob tu yo'olal Pedro.[h]

6 Junp'éel áak'ab túun antes u jóo'sa'al Pedro tu táan le kaajo' leti'e' táan ka'ach u wenel yéetel k'axa'an u k'abo'ob yéetel ka'ap'éel cadena. Ts'o'ole' tia'an xan ka'ach chúumuk ti' ka'atúul soldado'obe', yéetel yaan ka'ach soldado'ob aktáan ti' le jool utia'al u kanáantko'ob le cárcelo'. **7** Chéen ba'ale' ¡ilawile!, u ángel Jéeobae' téek chíikpaj te'elo',[a] ka túun juulnaj junp'éel sáasil te' tu'ux yaan Pedroo'. Le ángel túuno' tu k'olaj u ch'ala'atel Pedro utia'al u yajsik, ts'o'ole' tu ya'alajti': «¡Líi'kech tu séeba'anil!». Te' súutuko' pots'-k'aj le cadena'ob yaan ka'ach tu k'abo'obo'.[b] **8** Le ángel túuno' tu ya'alajti': «Líi'saba, ts'áa a xaanab». Leti'e' bey tu beetilo'. Tu ts'ooke' le ángelo' tu ya'alajti': «Búukint le uláak' u yáal a nook'o' ka taalakech tin paach». **9** Pedroe' jóok'e' ka jo'op' u bin tu paach le ángelo', chéen ba'ale' ma' u yojel wa le ba'ax ku beetik le ángelo' jach tu jaajil táan ka'ach u yúuchul. Leti'e' tu tuklaj chéen táan u ts'a'abal u wayak't le ba'ax táan u yúuchlo'. **10** Leti'ob túune' máano'ob te' tu'ux yaan le u yáax jaats soldado'ob ku kanano'obo' yéetel máano'ob xan tu yiknal le u ka'ajaatso'. Le ka k'ucho'ob yiknal le joonaj de fierro tu'ux ku jóok'ol máak te' cárcel utia'al u yokol ichil le kaajo', le joonaja' je'epaj tu juunal. Leti'ob túune' jóok'o'obe' ka káaj u bino'ob ti' junp'éel calle, te' súutuk túuno' le ángelo' luk' yiknal Pedro. **11** Le ka tu ts'áaj cuenta Pedro ba'ax ku yúuchle' tu ya'alaj: «Beoraa' in wojel jach tu jaajil Jéeoba túuxt u ángel utia'al u

CAP 11

a 2Co 8:12

b Hch 12:25

CAP 12

c Jn 15:20

d Mt 20:20-23
Lu 11:49

e Mt 4:21

f Éx 12:15
Éx 23:15
Le 23:6

g Lu 21:12

h 2Co 1:11

Columna 2

a Sl 34:7
Heb 1:7, 14

b Hch 5:18, 19

12:2 * Le t'aan ich griegoo' ma'atech u ye'esik wa maas nojoch Santiago ti' Juan wa maas chichan.
12:3 * Ilawil «U Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'», página 2584.
12:4 * Wa «u juzgart».

tokiken tu k'ab Herodes bey xan ti' le ba'ax ku páa'tik ka'ach le judío'ob ka beeta'akteno'».[a]

12 Le ka ts'o'oke' Pedroe' bin tu yotoch María u maama Juan, le ku ya'ala'al xan Marcos ti'o'.[b] Te'elo' ya'ab máako'ob u much'muba'obi' yéetel táan u oraro'ob. **13** Ka k'oopnaj Pedro te' jool yaan tu yookbal le najo' bin Rode u yil máax le ku t'aano', Rodee' leti'e x-ch'úupal ku meyaj te' najo'. **14** Le ka tu k'aj óoltaj Pedro le ku t'aano' jach ki'imakchaj u yóol, le o'olale' tu lugar u je'ek'abtik le joonajo' bin áalkabil ich naje' ka tu ya'alajti'ob ti' wa'alakbal Pedro te' joolo'. **15** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «¡Ts'o'ok u chokotal a pool!». Chéen ba'ale' leti'e' seguernaj u ya'alikti'ob jach tu jaajil Pedro le ku t'aano'. Leti'ob túune' káaj u ya'aliko'ob: «Juntúul ángel».* **16** Chéen ba'ale' Pedroe' ti' p'áat wa'atal táan u k'oopi'. Le ka tu je'ek'abto'ob le joonaj yéetel le ka tu yilo'obe' jach ja'ak' u yóolo'ob. **17** Pedro túune' tu beetaj u k'ab ti'ob utia'al ka xu'uluk u t'aano'ob, ka ts'o'oke' tu jach tsolajti'ob bix jóo'sa'abik tumen Jéeoba te' cárcelo', leti'e' tu ya'alaj xan ti'ob: «Tsikbalte'ex ti' Santiago[c] yéetel ti' le u maasil suku'uno'ob le ba'axo'ob ts'o'ok u yúuchlo'». Ka ts'o'ok túun u ya'alik lelo' jóok'e' ka bin táanxelil.

18 Ka túun sáaschaje' le soldado'obo' p'áat ma' tu kaxtiko'ob ba'ax u beeto'ob tumen ma' u yojlo'ob tu'ux ts'o'ok Pedroi'. **19** Herodese' tu ya'alaj ka máanak kaxtbil, chéen ba'ale' tumen ma' kaxta'abe' tu k'áataj u chi' le soldado'obo', ts'o'ole' ka tu ya'alaj ka castigarta'ako'ob.[a] Ka ts'o'oke' Herodese' luk' Judeae' ka bin Cesarea, ka p'áat ts'e'ets'ek k'iino'obi'.

20 Herodese' jach p'uja'an* ka'ach tu contra u kaajil Tiro yéetel Sidón. U kajnáalilo'ob le kaajo'oba' ti' ku maniko'ob ka'ach ba'al u jaanto'ob te' lu'um tu'ux ku gobernar Herodeso'. Le o'olale' leti'obe' tu much'uba'obe' ka bino'ob te' tu'ux yaan le reyo'. Te'elo' t'aanajo'ob yéetel Blasto, le máax ts'a'an u kanáant u yotoch le reyo'. Tu k'áato'obti' ka áanta'ako'ob utia'al ka páajchajak u t'aano'ob yéetel le reyo'. Leti'ob túune' tu k'áato'ob ti' le rey ka xu'uluk u yantal ba'atelil ichilo'obo'. **21** Junp'éel k'iin túun u much'muba le kaajo' Herodese' tu búukintaj le ki'ichkelem nook' ku ts'áaik le reyo'obo' ka kulaj te' tu'ux ku kutal le juezo', ka jo'op' u t'aan tu táano'ob. **22** Le máako'ob much'ukbalo'ob túuno' káaj u k'a'am a'aliko'ob: «¡Le máax ku t'aana' ma' juntúul wíiniki', juntúul dios!». **23** Te' súutuk je'elo' u ángel Jéeobae' tu beetaj u k'oja'antal Herodes, leti' túune' jaanta'ab tumen x-nook'olo'obe' ka kíimi, lela' úuchti' tumen ma' tu alabartaj Diosi'.

CAP 12

a 2Pe 2:9

b Hch 13:5
Hch 15:37, 38
Col 4:10

c Mt 13:55
Hch 15:13
Hch 21:18
1Co 15:7
Gál 1:19
Gál 2:9

Columna 2

a Hch 16:27

12:15 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «U ángel».

12:20 * Wa «taak u ba'ate'el».

24 Chéen ba'ale' u t'aan Jéeobae' seguernaj u tsikbalta'al jejeláas tu'ux yéetel ya'ab máako'ob k'ame.[a]

25 Bernabé[b] yéetel Saulo túune' ka ts'o'ok u beetko'ob tuláakal le ba'ax túuxta'ab u beeto'ob tu kaajil Jerusaléno'[c] suunajo'ob Antioquía. Le ka bino'obe' tu biso'ob xan Juan,[d] le máax ku ya'ala'al xan Marcos ti'o'.

13 Tu kaajil Antioquíae' yaan ka'ach profeta'ob yéetel máako'ob ku ka'ansajo'ob te' múuch'ulilo'.[e] Ichilo'obe' tia'an ka'ach Bernabé, Symeón le máax ku ya'ala'al Niger ti'o', Lucio le ku taal tu kaajil Cireneo', Saulo yéetel Manaén, le máax múul xooknaj yéetel Herodes le gobernadoro'. **2** Le táan u adorarko'ob Jéeoba yéetel le táan u ayunaro'obo'* le espíritu santoo' tu ya'alaj: «Beoraa' junpáaykunte'ex Bernabé yéetel Saulo.[f] Tene' ts'o'ok in yéeyiko'ob utia'al ka u beeto'ob junp'éel meyaj».[g] **3** Le profeta'ob yéetel le máaxo'ob ku ka'ansajo'obo' ayunarnajo'ob yéetel orarnajo'ob. Ka ts'o'oke' tu ts'áaj u k'abo'ob yóok'ol Bernabé yéetel Saulo, leti'ob túune' luk'o'ob tu yiknalo'ob.

4 Ka ts'o'oke' Bernabé yéetel Saulo, máaxo'ob túuxta'abo'ob tumen le espíritu santoo', bino'ob Seleucia. Te'elo' na'ako'ob ti' junp'éel barcoe' ka bino'ob te' kaajo'ob yaan tu islail Chipreo'. **5** Le ka k'ucho'ob Salaminae' káaj u tsikbaltiko'ob u t'aan Dios te' tu sinagoga'ob le judío'obo'. Leti'obe' u bismo'ob xan Juan utia'al ka áanta'ako'ob.[a]

6 Leti'obe' bino'ob tuláak' u tséel le islao' ka k'ucho'ob tu kaajil Pafos, te'elo' tu yilo'ob juntúul judío ku k'aaba'tik Bar-Jesús. Le máaka' juntúul j-meen yéetel ku ya'alikuba profeta. **7** Le máaka' ti' yaan ka'ach yiknal le gobernador* Sergio Pauloo', le gobernadoro' juntúul máak jach yaan u na'at. Leti'e' tu túuxtaj t'anbil Bernabé yéetel Saulo tumen u k'áat ka'ach u ch'enxikint u t'aan Dios. **8** Chéen ba'ale' Elimas* le j-meeno' (lela' leti'e ba'ax u k'áat u ya'al u k'aaba'o') káaj u t'aan tu contra'ob utia'al u yilik ma' u ts'áaik u fe le gobernador ti' Yuumtsilo'. **9** Saulo, ti' máax ku ya'ala'al xan Pabloe', chu'up yéetel espíritu santoe' tu paktaj Elimase' **10** ka tu ya'alajti': «K'asa'an máak, teche' chéen tuus ka beetik, u paalech le K'aasilba'alo'*[b] yéetel a p'ekmaj tuláakal ba'ax ma'alob. ¿Tak ba'ax k'iin ken xu'uluk a k'askúuntik u beelo'ob Jéeoba? **11** ¡Ilawile!, Jéeobae' yaan u castigarkech, yaan a ch'óoptal yéetel ma' ken a wil u sáasilil k'iin ichil wa jayp'éel

CAP 12

a Hch 6:7
Hch 19:20
Col 1:6

b Hch 4:36, 37

c Hch 11:29, 30

d Hch 13:5
Hch 15:37, 38

CAP 13

e 1Co 12:28
Ef 4:11, 12

f Hch 9:15

g 1Ti 2:7

Columna 2

a Hch 12:25

b Jn 8:44

13:2 * Ilawil página 2557.

13:7 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «procónsul». Bey u ya'ala'al ka'ach ti' le máax gobernartik junxóot' lu'um yaan yáanal u páajtalil Romao'. **13:8** * Le máaka' láayli' leti'e Bar-Jesús ku ya'ala'al te' versículo 6. **13:10** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo».

k'iino'obo'». Te' súutuk je'elo' Elimase' p'áat buts'uknak u paakat ka bin u sáasilil u yich, ka jo'op' túun u kaxtik tu ba'pach máax je'el u machik tu k'ab utia'al ka bisa'ake'. **12** Le gobernador túuno' tu yilaj le ba'ax úucho' ka tu beetuba u discípulo Jesús, leti'e' jach ja'ak' u yóol yo'olal le ba'ax tu kanaj ti' Jéeobao'.

13 Pablo túun yéetel le máaxo'ob láak'intiko' na'ako'ob ti' junp'éel barcoe' ka luk'o'ob Pafos ka bino'ob Perga, junp'éel kaaj yaan tu lu'umil Panfilia. Chéen ba'ale' ka k'ucho'obe' Juane'[a] luk' tu yiknalo'obe' ka suunaj Jerusalén.[b] **14** Leti'obe' luk'o'ob Pergae' ka tu ch'a'jo'oltaj u bino'ob tak ka k'ucho'ob Antioquía, junp'éel kaaj yaan tu lu'umil Pisidia. Le tia'ano'ob te'elo' junp'éel u k'iinil sábadoe' ooko'ob te' sinagogao'[c] ka kulajo'obi'. **15** Ka ts'o'ok u xo'okol le Ley[d] bey xan u ts'íib le Profeta'ob tu táan le much'ukbalo'obo' u nuuktakil le sinagogao' tu ya'alo'ob ti' Bernabé yéetel ti' Pablo: «Suku'une'ex, wa yaan ba'ax a k'áat a wa'ale'ex utia'al a líi'ske'ex u yóol le kaajo' a'ale'ex». **16** Pablo túune' líik'e' ka tu beetaj u k'ab ti'ob utia'al ka xu'uluk u t'aan le máaxo'ob much'ukbalo'obo', ka tu ya'alaj:

«U paalale'ex Israel bey xan te'ex j-táanxel lu'umile'ex ka ch'a'ike'ex saajkil ti' Dios, ch'enxikinte'ex lela': **17** u Dios u kaajil Israele' tu yéeyaj k-úuchben taata'ob, yéetel tu yáanto'ob xan le ka kajlajo'ob tu lu'umil Egiptoo'. Ts'o'ole' yéetel u podere' tu jóo'so'ob ti' le lu'um je'elo'.[a] **18** Diose' kex 40 años chúukpaj u yóol u mu'yajt le ba'axo'ob tu beeto'ob te' desiertoo'.[b] **19** Ka ts'o'ok u xu'ulsik ti' siete nukuch kaajo'ob tu lu'umil Canaáne', Diose' tu jatsaj le lu'umo' ka tu t'oxaj ti' le israelita'obo'.[c] **20** Tuláakal le ba'alo'oba' úuch ichil 450 años.

Ka ts'o'ok túune' Diose' káaj u ts'áaik juezo'ob ti'ob. Lela' xu'ul tu k'iinilo'ob Samuel le profetao'.[d] **21** Chéen ba'ale' leti'obe' tu k'áato'ob ka ts'a'abak juntúul rey ti'ob,[e] Dios túune' tu ts'áajti'ob Saúl u paal Keis, juntúul máak tia'an ichil u tribu Benjamíne'.[f] Saúle' ichil 40 años tu beetaj u reyil. **22** Ka ts'o'oke' tu lu'saj Saúl bey reye' ka tu ts'áaj David.[g] Tu yo'olal Davide' tu ya'alaj: ‹Ts'o'ok in yéeyik David u paal Jesé,[h] leti'e' jach ku lúubulten utsil[i] yéetel yaan u beetik tuláakal le ba'ax in k'áato'›. **23** Diose' tu ya'ale' tu ch'i'ibal David kun taal Jesús, le máax kun salvartik u kaajil Israelo'.[j] **24** Táanil ti' u taal Jesúse' Juane' tu ya'alaj ti' tuláakal u kajnáalilo'ob Israel ka okja'anako'ob utia'al u ye'esko'ob ts'o'ok u k'exik u tuukulo'ob.[k] **25** Chéen ba'ale' le ta'aytak u ts'o'oksik le meyaj k'ubéenta'abti'o' leti'e' tu ya'alaj: ‹¿Máaxen a tuklike'ex? Tene' ma' leti'e máax ka tuklike'exo'. ¡Ilawile'ex!, paachil ti' tene' táan u taal juntúul máax

CAP 13

a Hch 12:12

b Hch 15:37, 38

c Hch 17:1, 2
Hch 18:4
Hch 19:8

d Hch 15:21

Columna 2

a Éx 6:1, 6
Dt 7:6, 8

b Éx 16:35
Nú 14:33, 34

c Dt 7:1
Jos 14:1, 2

d Jue 2:16
1Sa 3:20

e 1Sa 8:4, 5

f 1Sa 10:21
1Sa 11:15

g 1Sa 16:12, 13
Sl 89:20

h 1Sa 16:1

i 1Sa 13:13, 14

j 2Sa 7:12
Isa 11:1
Lu 1:31, 32
Lu 1:68, 69

k Mt 3:1, 6

ma' in náajaltmaj mix tak in wach'ik u táabil u xaanabi'›.[a]

26 Suku'une'ex, ti' to'on ts'o'ok u túuxta'al u t'aanil le salvacióno', ti' to'on u paalalo'on Abrahán bey xan ti' le máaxo'ob yano'ob ichile'ex u ch'a'amo'ob saajkil ti' Dioso'.[b] **27** U kajnáalilo'ob Jerusalén yéetel le máaxo'ob gobernarko'obo' ma' tu yóotaj u k'amo'ob le máaka', kex beyo' le ka tu juzgarto'obe' tu béeykunto'ob le ba'axo'ob ts'íibta'an tumen le Profeta'obo',[c] le ba'axo'ob ku xo'okol k'a'am tuláakal sábado'obo'. **28** Ts'o'ole' kex ma' tu kaxto'ob ba'ax o'olal u kíimsko'obe'[d] tu ya'alo'ob ti' Pilato ka kíimsa'ak.[e] **29** Ka ts'o'ok túun u béeykuntko'ob tuláakal le ba'axo'ob ts'íibta'an tu yo'olalo' tu yéemso'ob te' che'o' ka tu ts'áajo'ob ichil junp'éel muknal.[f] **30** Chéen ba'ale' Diose' tu líi'saj ichil le kimeno'obo',[g] **31** Ichil ya'ab k'iino'obe' Jesúse' tu ye'esuba ti' le máaxo'ob láak'int le ka luk'o'ob Galilea utia'al u bino'ob Jerusaléno'. Beoraa' le máako'oba' táan u t'aano'ob ti' leti' tu táan le kaajo'.[h]

32 Le o'olale' to'one' táan k-tsikbaltikte'ex le ma'alob ba'alo'ob tu ya'alaj Dios u ts'áaik ti' k-úuchben taata'obo'. **33** To'one' u paalalo'on le máako'oba', le o'olale' le ba'ax tu ya'alaj Diosa' ts'o'ok u láaj béeykuntik utia'al k-utsil, lela' tu beetaj úuchik u ka'a kuxkíintik Jesús.[i] Béeychaj le ba'ax ts'íibta'an te' tu ka'ap'éel salmoa':

CAP 13

a Mt 3:11
Lu 3:16

b Mt 10:5, 6
Lu 24:47, 48

c Isa 53:7, 8

d Mt 26:59, 60
Lu 23:13-15
Jn 19:4

e Mt 27:22, 23
Jn 19:15

f Mt 27:59, 60
Jn 19:40-42

g Mt 28:5, 6
Hch 2:24

h Mt 28:16
Hch 1:3
Hch 3:15
1Co 15:4-7

i Ro 1:4

Columna 2

a Sl 2:7
Heb 1:5
Heb 5:5

b Isa 55:3

c Sl 16:10
Hch 2:31

d Hch 2:29

e Hch 2:27

f Lu 24:46, 47
Hch 5:31
Hch 10:43

g Isa 53:11
Ro 3:28
Ro 5:18
Ro 8:3
Heb 7:19

h Heb 10:1

‹Teche' in hijoech, bejla'e' ts'o'ok in k'uchul in beetinba a taata›.[a] **34** Diose' tu ya'alaj yaan u ka'a kuxkíintik ichil le kimeno'obo' yéetel mix bik'in kun antalti' junp'éel wíinklil ku kíimil yéetel ku k'astal. Diose' tu ya'alaj: ‹Tene' yaan in we'esikte'ex le nojoch yaabilaj tin wa'alaj ti' David ken in we'esti'o'›.[b] **35** Le o'olal uláak' salmoe' ku ya'alik xan: ‹Ma' ken a cha'a u k'astal u wíinklil le máax chúuka'an u yóol u meyajtecho'›.[c] **36** Lela' ma' bey úuchik ti' Davidi'. Leti'e' tu meyajtaj Dios* tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtal, yéetel ka kíime' mu'uk te' tu'ux ts'a'an u yúuchben taata'obo', ts'o'ole' k'aschaj u wíinklil.[d] **37** Chéen ba'ale' le máax ka'a kuxkíinta'ab tumen Dioso' ma' k'aschaj u wíinklili'.[e]

38 Le o'olale' suku'une'ex, to'one' táan k-tsikbaltikte'exe' yaan u perdonarta'al a k'ebane'ex tu yo'olal le máaka'.[f] **39** Ts'o'ole' tuláakal le máaxo'ob ku ts'áaik u fejo'ob ti' leti'o' ku perdonarta'al[g] tuláakal le ba'axo'ob ma' tu páajtal ka'ach u perdonarta'alti'ob tumen le Ley ts'a'ab ti' Moiséso'.[h] **40** Le o'olale' kanáante'ex ma' u yúuchulte'ex le ba'axo'ob tu ts'íibtaj le profeta'oba': **41** ‹Te'ex uts ta t'aane'ex a burlarke'ex máake' ilawile'ex ba'ax táan in beetik te' k'iino'oba'. Le ba'ax ts'o'ok in beetko' ma' ken a creerte'ex kex ka tsikbalta'akte'ex tubeel. Le o'olale' yaan u

13:36 * Wa «tu beetaj ba'ax u k'áat Dios».

ja'ak'al a wóole'ex yéetel yaan a kíimle'ex›».[a]

42 Le táan túun u jóok'ol Pablo yéetel Bernabéo' le máako'obo' káaj u sen k'áatko'ob ka seguernak u tsikbalta'alti'ob tuláak' sábado u maasil ti' le ba'alo'oba'. **43** Ka ts'o'ok túun u láaj jóok'ol le máaxo'ob yano'ob te' sinagogao' ya'ab ti' le judío'ob bey xan ti' le máaxo'ob tu k'amo'ob u religión le judío'ob yéetel ku adorarko'ob Dioso' káaj u bino'ob tu paach Pablo yéetel Bernabé. Leti'ob ka'ache' ku sen a'aliko'ob ti' le máako'ob ka u ye'eso'ob u k'áat u k'amo'ob mantats' u nojoch utsil Dios.[b]

44 Tuláak' sábado túune' óoli' tuláakal le kaajo' tu much'uba u ch'enxikint le ba'ax ku ka'ansa'al tu yo'olal Jéeobao'. **45** Le ka tu yilaj le judío'ob buka'aj máako'ob ku bino'ob tu paach Pablo yéetel Bernabéo' k'uuxilnajo'ob, ka jo'op' u t'aano'ob tu contra Pablo yéetel u ya'aliko'ob ma' jaaj le ba'ax ku ka'ansiko'.[c] **46** Chéen ba'ale' Pablo yéetel Bernabée' ma' sajakchajo'obi', ba'axe' tu ya'alo'ob: «Ti' te'ex k'a'abéetchaj u yáax tsikbalta'al u t'aan Dios.[d] Chéen ba'ale' te'exe' ma' ta wóotaj a k'ame'exi', le o'olale' ma' ta náajaltike'ex le kuxtal mina'an u xuulo'. Le beetke' táan k-bin yiknal le máaxo'ob ma' judío'obo'.[e] **47** Ts'o'ole' Jéeobae' ts'o'ok xan u ya'alikto'on ba'ax ken k-beete, leti'e' tu ya'alaj: ‹Ts'o'ok in yéeyikech bey sáasil utia'al le kaajo'obo', utia'al a tsikbaltik salvación tak tu xuul yóok'ol kaab›».[a]

48 Le j-táanxel lu'umilo'obo' le ka tu yu'ubo'ob lela' ki'imakchaj u yóolo'ob yéetel káaj u ya'aliko'ob jach ki'ichkelem le ba'ax ku ka'ansik Jéeobao'. Tuláakal túun le máaxo'ob jach tu jaajil u yóol ku ye'esko'ob u k'áat u k'amo'ob le kuxtal mina'an u xuulo' tu beetuba'ob discípuloil. **49** Ts'o'ole' u t'aan Jéeobae' seguernaj u tsikbalta'al ti' tuláakal le lu'um je'elo'. **50** Chéen ba'ale' le judío'obo' tu p'u'ujso'ob le ko'olelo'ob jach k'aj óola'ano'ob yéetel u yaabiltmo'ob u religióno'obo', tu p'u'ujso'ob xan u nuuktakil le kaajo' ka tu beeto'ob u ch'a'pachta'al[b] Pablo yéetel Bernabé, ka tu jóo'so'ob ti' le kaajo'. **51** Pablo yéetel Bernabé túune' tu tíito'ob u lu'umil u yooko'ob,* ts'o'ole' ka bino'ob tu kaajil Iconio.[c] **52** Le túumben discípulo'ob túuno' ma' xu'ul u ki'imaktal u yóolo'obi'[d] yéetel ma' xu'ul u ts'a'abalti'ob espíritu santoi'.

14 Le tia'ano'ob Pablo yéetel Bernabé tu kaajil Iconioe' ooko'ob tu sinagoga le judío'obo'. Le bix úuchik u t'aano'obo' tu yáantaj ya'abkach judío'ob yéetel griego'ob utia'al ka u beetuba'ob u discípulo'ob Jesús. **2** Chéen ba'ale' le judío'ob ma' tu beetuba'ob discípuloilo' tu p'u'ujso'ob le j-táanxel

CAP 13

a Hab 1:5

b Hch 11:23
Hch 14:21, 22

c Hch 14:1, 2
Hch 17:4, 5

d Mt 10:5, 6
Hch 3:25, 26
Ro 1:16

e Lu 2:29-32
Hch 18:5, 6
Ro 10:19

Columna 2

a Isa 49:6
Hch 1:8

b Mt 23:34
Hch 14:2, 19
Hch 17:5

c Mt 10:14
Lu 9:5

d Mt 5:12

13:51 * Tu beeto'ob lela' utia'al u ye'esko'ob ma' ti' leti'ob yaan u culpail le ba'ax kun úuchul ti' le máako'obo'.

lu'umilo'ob utia'al u líik'lo'ob tu contra le suku'uno'obo'.[a] **3** Kex beyo' Pablo yéetel Bernabée' ma' tu ch'a'ajo'ob saajkili', ba'axe' yo'olal le páajtalil ts'a'anti'ob tumen Jéeobao' máan ya'ab k'iino'ob táan u ka'ansajo'ob te'elo'. Dios xane' tu ye'esaj jach jaaj le ba'ax ku tsikbaltiko'ob yo'olal u nojoch utsilo', le o'olal tu ts'áajti'ob u páajtalil u beetko'ob milagro'ob bey xan uláak' nukuch ba'alo'ob.[b] **4** Le máako'ob túun yano'ob te' kaajo' tu jatsuba'ob, junjaatse' tu ts'áajuba tu tséel le judío'obo', uláak'e' tu tséel le apóstolo'obo'. **5** Le judío'ob túuno' tu much'uba'ob yéetel le j-táanxel lu'umilo'obo' bey xan yéetel u nuuktakil le kaajo'. Leti'obe' líik'o'ob tu contra Pablo yéetel Bernabé utia'al u ya'aliko'ob ba'al ti'ob yéetel utia'al u muruxtuntiko'ob.[c] **6** Le ka a'ala'ab ti' Pablo yéetel ti' Bernabé ba'ax ku tukla'al u beeta'alti'obe' púuts'o'obe' ka bino'ob tu lu'umil Licaonia, tu kaajil Listra, Derbe bey xan te' mejen kaajo'ob yaan tu ba'pacho'.[d] **7** Te' túuno' seguernaj u tsikbaltiko'ob le ma'alob ba'alo'ob ken u beet Dioso'.

8 Tu kaajil Listrae' yaan ka'ach juntúul máak ma' tu páajtal u xíimbali'. Le máaka' móoch u yook desde ka síiji. **9** Leti'e' kulukbal ka'ach u ch'enxikint ba'ax ku ya'alik Pablo. Pablo túune' tu pakte' ka tu ts'áaj cuentae' yaan u fe yéetel je'el u páajtal u ts'a'akale'.[e] **10** Le o'olal tu k'a'am a'alajti': «Wa'a-

CAP 14

a Hch 13:45

b Hch 19:11 Heb 2:3, 4

c Hch 14:19

d Mt 10:23

e Mt 9:28

Columna 2

a Isa 35:6

b Hch 28:3-6

c Hch 10:25, 26

d Éx 20:11 Sl 146:6

lakech». Le máak túuno' síit'naje' ka jo'op' u xíimbal.[a] **11** Le máako'ob túun u much'muba'obo' le ka tu yilo'ob le ba'ax tu beetaj Pabloo' tu k'a'am a'alo'ob ichil le idioma ku t'a'anal tu lu'umil Licaoniao': «¡Le dioso'obo' ts'o'ok u sutkuba'ob wíinikil yéetel ts'o'ok u yéemlo'ob ichilo'on!».[b] **12** Ka jo'op' túun u ya'aliko'ob de ke Bernabée' Zeus, yéetel Pabloe' Hermes, tumen yáax leti' ku t'aan. **13** U sacerdote túun Zeus, le dios beeta'an u templo tu yookbal le kaajo', tu taasaj wakaxo'ob tu joonajilo'ob le kaajo' bey xan corona'ob ji-t'a'an yéetel u le' che'ob. Leti' yéetel le kaajo' taak ka'ach u k'ubko'ob sacrificio'ob ti' Bernabé yéetel ti' Pablo.

14 Chéen ba'ale' le ka tu yilo'ob lela' Pablo yéetel Bernabée' jach yaachaj u yóolo'ob.* Ka ts'o'oke' tu jupuba'ob ichil le máako'obo' ka k'a'am t'aanajo'ob, **15** leti'obe' tu ya'alo'ob: «Máake'ex, ¿ba'axten ka beetke'ex le ba'alo'oba'? To'one' chéen wíiniko'on, k-mu'yaj je'ex a mu'yaje'exe'.[c] To'one' táan k-tsikbaltik le ma'alob ba'alo'ob ken u beet Dioso' utia'al u xu'ulul a beetke'ex ba'alo'ob mina'an u biilal bey xan utia'al ka a adorarte'ex le kuxa'an Dioso', le máax beet ka'an, lu'um, k'áa'náab bey xan tuláakal le ba'axo'ob yaan ichilo'.[d] **16** Desde úuchjeakile' leti'e' ts'o'ok u

14:14 * Wa «tu jataj u nook'o'ob».

cha'ik ti' u kajnáalilo'ob tuláakal kaajo'ob ka u beeto'ob je'el ba'axak u k'áato'obe'.[a] **17** Chéen ba'ale' Diose' mantats' tu ye'esaj u yutsil ti'ob utia'al u ts'áaiko'ob cuenta máax leti'.[b] Leti'e' tu beetaj u k'áaxal ja', u yichankil le che'obo',[c] tu ts'áaj ba'al u jaanto'ob yéetel tu beetaj u ki'imaktal u yóol u puksi'ik'alo'ob».[d] **18** Kex tu ya'alo'ob lela' le máako'obo' láayli' taak ka'ach u beetko'ob sacrificio'ob ti' leti'obe'.

19 Jujuntúul judío'ob túune' luk'o'ob tu kaajil Antioquía yéetel Iconioe' ka k'ucho'ob te'elo'. Leti'obe' tu beeto'ob u líik'il le máako'ob tu contra[e] Pabloo' ka tu muruxtunto'ob. Tumen tu tuklo'ob ts'o'ok u kíimile' tu jíilto'obe' ka tu jóo'so'ob paach kaaj.[f] **20** Taal túun le discípulo'obo' ka wa'alajo'ob tu ba'pach Pablo. Leti' túune' líik'e' ka ook te' kaajo'. Ka sáaschaj tuláak' k'iine' bin yéetel Bernabé tu kaajil Derbe.[g] **21** Te'elo' tu tsikbalto'ob le ma'alob ba'alo'ob ken u beet Dioso' yéetel tu beeto'ob ya'ab discípulo'ob. Le ka ts'o'oke' suunajo'ob tu kaajil Listra, Iconio yéetel Antioquía. **22** Leti'obe' tu mu'uk'a'ankúunto'ob u yóol le discípulo'obo',[h] tu líi'so'ob u yóolo'ob utia'al ma' u xu'ulul u ts'áaik u fejo'ob ti' le ba'axo'ob ts'o'ok u ka'ansa'alti'obo', yéetel tu ya'alo'obti'ob: «Ya'ab ba'alo'ob k'a'abéet k-mu'yajtik utia'al ka ookko'on tu Reino Dios».[i] **23** Ti' cada múuch'ulile' tu ts'áajo'ob xan anciano'obi'.[a] Leti'obe' orarnajo'ob yéetel ayunarnajo'ob tu yéetelo'ob.[b] Ka ts'o'oke' tu k'áato'ob ka kanáanta'ako'ob tumen Jéeoba, le Dios ts'o'ok u creerko'obo'.

24 Ka ts'o'oke' Bernabé yéetel Pabloe' tu k'áatmáanso'ob u lu'umil Pisidiae' ka ooko'ob tu lu'umil Panfilia.[c] **25** Ka ts'o'ok túun u tsikbaltiko'ob u t'aan Dios tu kaajil Pergae' éemo'ob tu kaajil Atalia. **26** Te' túuno' na'ako'ob ti' junp'éel barco utia'al u bino'ob Antioquía. Le kaaja' leti'e tu'ux k'áata'ab ka bendecirta'ako'ob tumen Dios utia'al ka u beeto'ob le meyaj táant u ts'o'oksiko'oba'.[d]

27 Le ka k'ucho'ob Antioquíae' tu much'uba'ob yéetel le suku'uno'ob ti' le múuch'ulilo', ka káaj u tsikbaltiko'ob tuláakal le ba'alo'ob ts'a'ab u páajtalil u beetko'ob tumen Dioso'. Tu ya'alo'ob xane' Diose' tu ts'áaj u páajtalil ti' le j-táanxel lu'umilo'ob utia'al ka yanak u fejo'obo'.[e] **28** Pablo yéetel Bernabé túune' xáanchajo'ob tu yiknal le discípulo'obo'.

15 K'uch túun jujuntúul máako'ob luk'o'ob tu lu'umil Judeae' ka jo'op' u ka'ansko'ob ti' le suku'uno'ob lela': «Wa ma' ta circuncidarkaba'ex* je'ex u ya'alik le Ley ts'a'ab ti' Moiséso'[f] ma' tu páajtal a salvarkaba'ex». **2** Chéen ba'ale' Pablo yéetel Bernabée' ma' de acuerdo'ob tu yéetelo'obi', ka ts'o'ok u sen t'aano'ob yée-

CAP 14

a Hch 17:30

b Hch 17:26, 27
Ro 1:20

c Sl 147:8
Jer 5:24
Mt 5:45

d Sl 145:16

e Hch 17:13

f 2Co 11:25

g Hch 16:1

h Hch 11:22, 23

i Mt 10:38
Jn 15:19
Ro 8:17
1Te 3:4

Columna 2

a Tit 1:5

b Hch 13:2, 3

c Hch 13:13

d Hch 13:1, 2

e Hch 11:18

CAP 15

f Gé 17:9, 10
Éx 12:48
Le 12:2, 3

15:1 * Ilawil página 2559.

tel le máako'obo' ch'a'tukla'ab ka xi'ik Pablo, Bernabé bey xan wa jaytúul ti' leti'ob yiknal le apóstolo'ob yéetel le anciano'ob yano'ob Jerusaléno',[a] utia'al ka u yu'ubo'ob ba'ax unaj u beeta'al yo'olal le ba'ax úucho'.

3 Leti'ob túune' ka jóok' u binbalo'obe' láak'inta'abo'ob tumen le múuch'ulil ti' junxóot' ti' le bejo'. Ka ts'o'oke' tu ch'a'jo'oltaj u bino'ob tu juunalo'ob tu kaajil Fenicia yéetel Samaria táan u tsikbaltiko'ob jach bix úuchik u beetkuba discípuloil le j-táanxel lu'umilo'obo'. Lela' tu beetaj u jach ki'imaktal u yóol tuláakal le suku'uno'obo'. **4** Ka k'ucho'ob Jerusaléne' jach ma'alob úuchik u k'a'amlo'ob tumen le múuch'ulilo' bey xan tumen le apóstolo'ob yéetel le anciano'obo', ka túun tu tsikbalto'ob le ya'abkach ba'alo'ob ts'a'ab u páajtalil u beetko'ob tumen Dioso'. **5** Chéen ba'ale' jujuntúul ti' le máaxo'ob tu beetuba'ob discípuloil yano'ob ka'ach tu secta le fariseo'obo' líik'o'ob te' tu'ux kulukbalo'obo' ka tu ya'alo'ob: «K'a'abéet u circuncidarta'alo'ob yéetel u ya'ala'alti'ob ka u beeto'ob ba'ax ku ya'alik le Ley ts'a'ab ti' Moiséso'».[b]

6 Le apóstolo'ob yéetel le anciano'ob túuno' tu much'uba'ob utia'al u yilko'ob ba'ax unaj u beeta'al tu yo'olal lela'. **7** Ka ts'o'ok u sen tsikbaltiko'obe' líik' Pedroe' ka tu ya'alaj: «Suku'une'ex, te'exe' jach a wojle'exe' Diose' desde tu káajbal tu yéeyen ichile'ex utia'al in tsikbaltik ma'alob ba'alo'ob ti' le j-táanxel lu'umilo'obo' beyo' leti'obe' je'el u páajtal u creerko'obe'.[a] **8** Dios, máax u k'aj óol u puksi'ik'al máake',[b] tu ye'esaj ts'o'ok u k'amko'ob le ka tu ts'áaj le espíritu santo[c] ti'ob je'ex úuchik xan u ts'áaik ti' to'ono'. **9** Diose' ma' tu ye'esaj wa yaan u jela'anilo'ob ti' to'oni',[d] ba'axe' tu limpiokíintaj u puksi'ik'alo'ob yo'olal le fe tu ye'eso'obo'.[e] **10** Beora túuna', ¿ba'axten taak a beetke'ex u k'uuxil Dios ikil a ts'áaike'ex junp'éel kuuch jach aal yóok'ol le discípulo'obo'?[f] Lelo' mix k-úuchben taata'ob páajchaj u kuchko'ob yéetel mix to'on páajchaj k-kuchik.[g] **11** Ma' unaj a beetke'ex beyo', tumen to'on judío'one' k-creertik yaan k-salvarta'al yo'olal u nojoch utsil Yuumtsil Jesús.[h] Lela' leti'e ba'ax ku creertik xan le discípulo'ob ma' judío'obo'».[i]

12 Ka tu yu'ubo'ob lelo' tuláakal le ya'abkach máako'obo' xu'ul u t'aano'ob, ka túun jo'op' u ch'enxikintiko'ob u tsikbaltik Bernabé yéetel Pablo le milagro'ob yéetel le uláak' nukuch ba'alo'ob ts'a'abti'ob u páajtalil u beetko'ob tumen Dios ichil le j-táanxel lu'umilo'obo'. **13** Le ka ts'o'ok u t'aano'obe' Santiagoe' tu ya'alaj: «Suku'une'ex, ch'enxikintene'exi'. **14** Symeóne'[j] ts'o'ok u jach tsolik bix káajik u ch'a'abal en cuenta le j-táanxel lu'umilo'ob tumen Dioso'.

CAP 15

a Gál 2:1

b Éx 12:48 Hch 11:2, 3

Columna 2

a Hch 10:34, 35 Hch 11:16, 17

b 1Cr 28:9 Jer 11:20

c Hch 10:44, 45 Hch 11:15

d Gál 3:28

e Gál 2:15, 16 1Pe 1:22

f Gál 5:1

g Gál 3:10

h Isa 53:11 Jn 1:17

i Mt 20:28

j Mt 10:2 Hch 11:13 2Pe 1:1

Diose' tu beetaj lela' utia'al ka u jóo's junp'éel kaaj bisik u k'aaba'.[a] **15** Ts'o'ole' bey xan tu ya'alil le Profeta'obo', tu ya'alo'ob: **16** ‹Kéen ts'o'okok u yúuchul le ba'alo'oba' yaan in ka'a líi'sik u yotoch David luba'an ka'acho', yéetel yaan in much'kíintik u xéexet'al utia'al in jel líi'sik le najo'. **17** Bey túuno' le máaxo'ob kun p'áatlo'obo' ka u jach ts'áa u yóolo'ob u kaxto'ob Jéeoba junmúuch' yéetel tuláakal le j-táanxel lu'umilo'obo', le máaxo'ob ku bisko'ob in k'aaba'o'. Lela' Jéeoba a'alik, le máax beetik le ba'alo'oba'.[b] **18** Leti'e' desde úuchjeakil tu ch'a'tuklaj u beetik beyo'›.[c] **19** Le o'olale' ts'o'ok in ch'a'tuklik ma' in beetik u talamtal ti' le j-táanxel lu'umilo'ob u nats'kuba'ob yiknal Dioso',[d] **20** ba'axe' unaj u ts'íibta'alti'ob ka u náachkuntuba'ob mantats' ti' ba'axo'ob yaan yil yéetel imageno'ob,[e] ti' núupk'eban,*[f] ti' u bak'el ba'alche'ob jich'a'an u kaalo'ob# bey xan ti' k'i'ik'.[g] **21** Desde úuchjeakile' ti' cada kaaje' yaan máaxo'ob tsikbaltik le ba'axo'ob u ts'íibtmaj Moiséso', yéetel cada sábado ku xo'okol k'a'am te' sinagoga'obo'».[h]

22 Le apóstolo'obo', le anciano'obo' yéetel tuláakal le suku'uno'ob yano'ob te' múuch'ulilo' tu ch'a'tuklaj u túuxtiko'ob xiibo'ob yéeya'ano'ob ichilo'ob utia'al ka xi'iko'ob Antioquía junmúuch' yéetel

15:20 * Ilawil página 2573. # Wa «ti' ba'alche'ob ku kíimsa'alo'ob ma' jóo'sa'an u k'i'ik'elo'obi'».

CAP 15

a 1Pe 2:9, 10

b Am 9:11, 12

c Isa 45:21

d Hch 15:10

e Gé 35:2 Éx 20:3 1Co 10:14

f 1Co 6:9, 10 Col 3:5 1Te 4:3

g Gé 9:4 Le 3:17 Le 7:26 Le 17:10, 13 Le 19:26 Dt 12:23 Dt 15:23 1Sa 14:32, 33

h Hch 13:15 2Co 3:15

Columna 2

a 1Te 1:1 1Pe 5:12

b Hch 11:26

c Hch 15:1

d Hch 13:50 1Co 15:30, 31 2Co 11:23-26

e Hch 16:4

f Jn 16:13 Hch 5:32

g Gé 35:2 Éx 20:3 Éx 34:15 1Co 10:14

h Gé 9:4 Le 3:17 Le 7:26 Le 17:10 Dt 12:16, 23 1Sa 14:32, 33

i Le 17:13

j Gé 39:7-9 1Co 6:9, 10 Ef 5:5 Col 3:5 1Te 4:3

Pablo bey xan yéetel Bernabé. Le xiibo'ob yéeya'abo'obo' Silas yéetel Judas le máax xan ku ya'ala'al Barsabás ti'o',[a] leti'obe' ku nu'uktajo'ob te' múuch'ulilo'. **23** Lela' leti'e ba'ax ku ya'alik le carta ts'a'ab u biso'obo':

«Suku'une'ex yane'ex Antioquía,[b] Siria yéetel Cilicia, to'on le apóstolo'ob yéetel le anciano'obo' k-túuxtikte'ex saludos, ti' te'ex táanxel lu'umil a taale'ex. **24** Ts'o'ok k-u'uyik u ya'ala'al yaan jujuntúul máako'ob ichilo'on ts'o'ok u taasko'obte'ex problemas tumen táan u yilik u k'askúuntiko'ob a tuukule'ex yéetel le ba'axo'ob ku ka'ansko'obo'[c] kex ma' to'on túuxto'obi'. **25** Le o'olale' ts'o'ok k-múul ch'a'tuklik k-yéeyik jujuntúul máako'ob utia'al k-túuxtiko'ob ta wiknale'ex junmúuch' yéetel Pablo bey xan yéetel Bernabé, le máaxo'ob k-yaabiltmo'obo'. **26** Leti'obe' tu ts'áaj u kuxtalo'ob tu táan kíimil yo'olal u k'aaba' k-Yuumtsil Jesucristo.[d] **27** To'one' táan xan k-túuxtik Judas yéetel Silas utia'al ka u tsolo'obte'ex tuláakal le ba'alo'ob táan k-ts'íibtikte'exa'.[e] **28** Tumen le espíritu santo[f] bey xan to'one' ts'o'ok k-ilik ma'alob ma' k-ts'áaikte'ex uláak' kuuch, ba'axe' chéen le ba'axo'ob k'a'abéeto'oba': **29** náachkuntaba'ex mantats' ti' ba'axo'ob k'uba'an ti' imageno'ob,[g] náachkuntaba'ex ti' k'i'ik',[h] ti' u bak'el ba'alche'ob jich'a'an u kaalo'ob[i] bey xan ti' núupk'eban.[j]

Wa ka jach kanáantkaba'ex ti' tuláakal le ba'alo'oba' yaan u binte'ex utsil. ¡Yanakte'ex toj óolal!».

30 Le o'olale' ka ts'o'ok u túuxta'alo'obe' bino'ob Antioquía, te' túuno' tu much'kíinto'ob le discípulo'obo' ka tu k'ubo'ob le carta ti'obo'. **31** Ka ts'o'ok túun u xo'okle' le ya'abkach discípulo'obo' jach ki'imakchaj u yóolo'ob úuchik u líi'sa'al u yóolo'ob. **32** Judas yéetel Silase' tumen profeta'ob xane' tu líi'so'ob u yóol le suku'uno'ob yéetel tuláakal le ba'axo'ob tu ya'alo'obti'obo', ts'o'ole' tu mu'uk'a'ankúunto'ob xan u fejo'ob.[a] **33** Judas yéetel Silase' p'áato'ob wa jayp'éel k'iino'ob te'elo', ka horachaj u bino'obe' le suku'uno'obo' tu ya'alo'obti'ob ka u kanáantuba'ob yéetel ka k'uchko'ob ma'alob yiknal le máaxo'ob túuxto'obo'. **34** *— **35** Chéen ba'ale' Pablo yéetel Bernabée' p'áato'ob Antioquía, leti'ob yéetel uláak' suku'uno'obe' tu ka'anso'ob yéetel tu ts'áajo'ob ojéeltbil ba'ax ku ya'alik Jéeoba.

36 Ka máan wa jayp'éel k'iino'obe' Pabloe' tu ya'alaj ti' Bernabé: «Ko'ox suut utia'al ka k-xíimbalt le suku'uno'ob yano'ob te' kaajo'ob tu'ux t-tsikbaltaj u t'aan Jéeobao' utia'al ka k-il bix u binti'ob».[b] **37** Bernabée' u

15:34 * Yaan úuchben ts'íibo'ob ich griegoe' ma'atech u taasko'ob le versículoa', lela' ku ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'.

CAP 15

a Hch 18:23

b 2Co 11:28

Columna 2

a Hch 13:4, 5
Col 4:10
2Ti 4:11

b Hch 13:13

c Hch 4:36, 37

d Hch 14:26

CAP 16

e Hch 14:5-7
2Ti 3:11

f Hch 19:22
Ro 16:21
1Co 4:17
1Te 3:2
1Ti 1:2

g 1Co 9:20

ch'a'tukultmaj u bisik ka'ach Juan tu yéetelo'ob, le máax ku ya'ala'al xan Marcos ti'o'.[a] **38** Chéen ba'ale' Pabloe' ma' ma'alob tu yilil ka u biso'obi', tumen le tia'ano'ob Panfiliae' le suku'una' luk' tu yiknalo'ob yéetel ma' bin tu yéetelo'ob te' tu'ux bino'ob u tsikbalto'ob u t'aan Dioso'.[b] **39** Yo'olal lela' sen k'uuxilnajo'obe' ka tu jatsuba'ob. Bernabée'[c] tu t'anaj Marcose' ka bin tu yéetel ti' barco tu islail Chipre. **40** Chéen ba'ale' Pabloe' tu yéeyaj Silase' ka bin tu yéetel, antes u bine' le suku'uno'obo' tu k'áato'ob ti' Jéeoba ka u kanáant Pablo.[d] **41** Leti' túune' bin Siria yéetel Cilicia táan u mu'uk'a'ankúuntik u fe le suku'uno'ob yano'ob te' múuch'ulilo'obo'.

16 Le ka túun k'uch Pablo tu kaajil Derbe yéetel tu kaajil Listrae',[e] ¡ilawile!, te'elo' ti' yaan ka'ach juntúul discípulo ku k'aaba'tik Timoteoi'.[f] U maama le xi'ipala' juntúul ko'olel judía ku creertik Dios, chéen ba'ale' u taatae' griego. **2** Le suku'uno'ob yano'ob Listra yéetel Iconioo' jach ma'alob u t'aano'ob tu yo'olal Timoteo. **3** Pabloe' tu ya'alaj u k'áat ka láak'inta'ak tumen le xi'ipala'. Chéen ba'ale' yo'olal le judío'ob yano'ob te' kaajo'obo'[g] tu ch'a'aje' ka tu circuncidartaj,* tumen tuláaklo'obe' u yojlo'ob griego u taata. **4** Leti'obe' bino'ob kaajal kaaj utia'al u ya'aliko'ob ti' le suku'uno'ob

16:3 * Ilawil página 2559.

le ba'axo'ob ch'a'tukla'ab tumen le apóstolo'ob yéetel le anciano'ob yano'ob Jerusaléno'.[a] Le suku'uno'ob túuno' ku beetko'ob le ba'ax ku ya'ala'alti'obo'. **5** Yo'olal lela' le múuch'ulilo'obo' seguernaj u mu'uk'a'antal u fejo'ob, yéetel cada k'iin ku máane' seguernaj u maas ya'abtalo'ob.

6 Ts'o'ole' máano'ob tu lu'umil Frigia bey xan tu lu'umil Galacia,[b] bey tu beetilo'obo' tumen le espíritu santoo' ma' tu cha'ajti'ob u tsikbaltiko'ob u t'aan Dios tu lu'umil Asiai'. **7** Ka ts'o'oke' bino'ob tu lu'umil Misia, desde te'elo' taakchaj u yooklo'ob tu lu'umil Bitinia,[c] chéen ba'ale' u espíritu santo* Jesúse' ma' tu cha'ajti'obi'. **8** Le o'olale' seguernaj u viajaro'ob tu lu'umil Misia, ka túun k'ucho'ob tu kaajil Troas. **9** Le ka áak'abchaje' Pabloe' yaan ba'ax ts'a'ab u yile, tu yile' yaan juntúul máak macedoniail wa'alakbal tu yiknal yéetel táan u k'áat óoltik ti': «Máankech Macedonia utia'al ka a wáanto'on». **10** Ka ts'o'oke' to'one' jo'op' k-bin Macedonia, tumen k'ucho'on k-na'ate' Dios túuxt t'anbilo'on utia'al ka k-tsikbaltti'ob le ma'alob ba'alo'ob ku taal u k'iino'.

11 Le o'olale' t-ch'a'aj barco tu kaajil Troase' ka bino'on juntaats' tu islail Samotracia, le ka sáaschaj tuláak' k'iine' bino'on tu kaajil Neápolis. **12** Le ka luk'o'on te'elo' bino'on Filipos,[d] junp'éel kaaj yaan yáanal u páajtalil

16:7 *Lela' leti'e espíritu santo ts'a'ab ti' Jesús tumen Dioso'.

CAP 16

a Hch 15:28, 29

b Hch 18:23

c 1Pe 1:1

d Flp 1:1

Columna 2

a Ap 1:11

b Hch 16:33
Hch 18:8

c Le 19:31
Le 20:6

d Mr 1:23, 24
Lu 4:41

Roma. Filipose' u noj kaajil u lu'umil Macedonia. Te' kaaja' p'áato'on wa jayp'éel k'iino'obi'. **13** Tu k'iinil sábado túune' luk'o'on te' kaajo', jóok'o'on te' joonaj yaan tu tséel junp'éel ríoo'. To'one' t-tukle' te'elo' yaan junp'éel lugar utia'al u yúuchul orari', kulajo'on túune' ka jo'op' k-tsikbal yéetel le ko'olelo'ob u much'muba'obo'. **14** Te'elo' tia'an juntúul ko'olel ku k'aaba'tik Lidiai', leti'e' ku konik nook'o'ob moradotak, u kaajale' Tiatira[a] yéetel ku adorartik Dios. Lidiae' táan ka'ach u ch'enxikintik le ba'axo'ob ku ya'ala'alo', ka túun je'ek'abta'ab u puksi'ik'al tumen Jéeoba utia'al ka u k'am le ba'axo'ob ku ya'alik Pabloo'. **15** Le ka ts'o'ok túun u yokja' Lidia bey xan le máaxo'ob yano'ob tu yotocho'[b] leti'e' tu k'áat óoltaj to'on: «Wa te'ex ts'o'ok a wilke'ex chúuka'an in wóol ti' Jéeobae' ookene'ex tin wotoch yéetel p'áatene'exi'». U jaajile' tu obligarto'on p'áatal tu yotoch.

16 Juntéenjeak táan k-bin te' lugar tu'ux ku yúuchul oraro' tu yilo'on juntúul esclava oka'an juntúul demonio ti'. Le demonioa' ku beetik u na'atik ba'ax ku taal u k'iin u yúuchul.[c] Yo'olal lela' le x-ch'úupala' jach ya'ab taak'in ku náajaltik utia'al u ts'uulilo'ob. **17** Leti'e' ma' tu xu'ulul ka'ach u máan tu paach Pablo bey xan t-paach táan u k'a'am a'alik lela': «Le máako'oba' ku meyajtiko'ob le Maas Nojoch Dioso',[d] yéetel táan u ye'esko'obte'ex u

bejil le salvacióno'». **18** Le x-ch'úupala' bey seguernaj u beetik ichil ya'abkach k'iino'obo'. Pablo túune' náak u yóole' tu sutubae' ka tu ya'alaj ti' le demonioo': «Tu k'aaba' Jesucristo kin wa'aliktech ka jóok'kech ti' le x-ch'úupala'». Jach te' súutuk je'elo' le demonioo' jóok'i.[a]

19 U ts'uulilo'ob túun le x-ch'úupalo' le ka tu yilo'ob ts'o'ok u p'áatal ma' tu páajtal u náajalo'obe'[b] tu macho'ob Pablo yéetel Silase' ka tu jíiltaj u biso'ob te' k'íiwik tu táan le gobernadoro'obo'.[c] **20** Le ka tu biso'ob yiknal le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'ob te' kaajo' tu ya'alo'ob: «Le máako'oba' jach táan u p'u'ujsiko'ob tuláakal k-éet kaajalo'ob.[d] Leti'obe' judío'ob, **21** yéetel táan u máan u tsikbalto'ob ba'alo'ob ma' tu páajtal k-k'amik mix tu páajtal k-beetik, tumen romano'on». **22** Le máako'ob túun u much'muba'obo' líik'o'ob tu contra Pablo yéetel Silas. Le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'ob te' kaajo' tu jáatpayto'ob u nook' le ka'atúul máako'oba' ka tu ya'alo'ob ka ja'ats'ko'ob yéetel che'ob.[e] **23** Ka ts'o'ok u sen ja'ajats'a'alo'obe' k'a'alo'ob cárcel yéetel a'ala'ab ti' le carcelero ka u jach kanáant ma' u púuts'lo'obo'.[f] **24** Yo'olal le ba'ax a'ala'abti'a' le carceleroo' tu k'alo'ob ti' junp'éel cuarto yaan tu ts'u' le cárcelo', ts'o'ole' ka tu k'alaj u yooko'ob ti' junp'éel cepo.*

16:24 *Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u castigarta'al máak.

CAP 16

a Mt 17:18
Mr 1:25, 26
Mr 1:34
Lu 9:1
Lu 10:17

b Hch 19:24, 25

c Mt 10:18

d Hch 17:6

e 1Te 2:2

f Lu 21:12

Columna 2

a Ef 5:19
Col 3:16

b Hch 5:18-20
Hch 12:7

c Hch 12:18, 19

d Jn 3:16
Jn 6:47

25 Chéen ba'ale' bey chúumuk áak'abe' Pablo yéetel Silase' táan ka'ach u oraro'ob yéetel táan u k'aayo'ob utia'al u alabarko'ob Dios.[a] Le u maasil máako'ob k'ala'ano'obo' táan ka'ach u yu'ubiko'ob xan. **26** Chéen ka jo'op' u sen tíitkuba le lu'umo', ka túun péeknaj u chuunpak'ilo'ob le cárcelo'. Ts'o'ole' tu séeba'anil je'epaj tuláakal u joonajilo'ob le cárcelo' yéetel wáach' le cadena'ob ikil k'axa'anil ka'ach le máako'obo'.[b] **27** Le ka aaj túun le carcelero yéetel le ka tu yilaj je'ek'ab u joonajilo'ob le cárcelo' tu jíilpaytaj u espada yéetel jach nuka'aj u kíimsuba ka'achi, tumen tu tuklaj ts'o'ok u púuts'ul le máaxo'ob k'ala'ano'obo'.[c] **28** Chéen ba'ale' Pabloe' k'a'am t'aanaje' ka tu ya'alajti': «¡Ma' a loobiltkaba, tumen tuláaklo'on way yano'one'!». **29** Le carcelero túuno' tu ya'alaj ka taasa'ak wa ba'ax utia'al u sáasilkuntik le lugaro', ka ook áalkabil, ts'o'ole' tumen jach sajakchaja'ane' xolaj tu táan Pablo yéetel Silas. **30** Ka tu jóo'so'ob paachile' ka tu ya'alajti'ob: «Nojoch máake'ex, ¿ba'ax unaj in beetik utia'al ka in salvartinba?». **31** Leti'obe' tu ya'alo'ob: «Creert Yuumtsil Jesús utia'al ka a salvartaba teech bey xan le máaxo'ob yano'ob ta wotocho'».[d] **32** Leti'ob túune' tu tsikbalto'ob u t'aan Jéeoba ti' leti' bey xan ti' tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho'. **33** Te' súutuk je'elo' le carceleroo' tu biso'obe' ka

tu p'o'aj le tu'ux ucha'an loob ti'obo'. Ka ts'o'oke' leti' yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho' tu séeba'anil ts'a'ab u yokja'ob.[a] **34** Ts'o'ole' tu yokso'ob tu yotoch yéetel tu ts'áaj ba'al u jaanto'ob. Le máako' jach ki'imakchaj u yóol yéetel tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho', tumen tu creerto'ob Dios.

35 Ka sáaschaje' le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'obo' tu túuxto'ob soldado'ob utia'al ka u ya'alo'ob ti' le carceleroo': «Cha'a u jóok'ol le máako'oba'». **36** Le carcelero túuno' tu ya'alaj ti' Pablo le ba'ax a'ala'abti'o': «Le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'obo' ts'o'ok u túuxtiko'ob soldado'ob utia'al ka jáalk'abta'ake'ex. Beora túuna' jóok'ene'ex, ch'a'jo'olt a bine'ex yéetel jeets'elil». **37** Chéen ba'ale' Pabloe' tu ya'alajti'ob: «Kex romano'one' ja'ajats'a'abo'on tu táan le máako'ob táanil ti' k-juzgarta'alo',[b] ka ts'o'oke' k'a'alo'on cárcel. Beoraa' ¿yaan wa túun k-jóo'sa'al sin ke u yojéelta'al tumen le kaajo'? ¡Ma', lela' ma' tu páajtal! Taalak leti'ob ka u jóo'so'ono'ob». **38** Le soldado'ob túuno' tu ya'alo'ob ti' le máaxo'ob ts'a'an autoridad ti'ob le ba'ax tu ya'alaj Pabloo'. Leti'ob túune' jach sajakchajo'ob le ka tu yu'ubo'ob romano'ob le máako'oba'.[c] **39** Le o'olal taalo'obe' ka tu k'áat óolto'ob ti' Pablo yéetel Silas ma' u beetko'ob u cuentail le ba'ax úucho'. Le ka ts'o'ok u jóo'sko'ob te' cárcelo' tu k'áato'obti'ob ka luk'ko'ob te' kaajo'. **40** Le ka jóok'o'ob te' cárcelo' bino'ob tu yotoch Lidia. Te'elo' tu yilo'ob le suku'uno'obo' ka tu líi'so'ob u yóolo'ob,[a] ts'o'ole' ka luk'o'obi'.

17 Leti'ob túune' máano'ob tu kaajil Anfípolis yéetel tu kaajil Apolonia, ka túun k'ucho'ob Tesalónica.[b] Te'ela' yaan ka'ach junp'éel u sinagoga le judío'obo'. **2** Je'ex suuk ka'ach u beetik Pabloe'[c] ook te' tu'ux u much'muba le judío'obo'. Ichil óoxp'éel sábado'ob túune' tu yáanto'ob u na'ato'ob ba'ax ku ya'alik u T'aan Dios.[d] **3** Leti'e' tu tsolajti'ob yéetel tu ye'esajti'ob ba'ax ku ya'alik u T'aan Dios utia'al ka u yilo'obe' Cristoe'[e] yanili' u mu'yaj yéetel u líi'sa'al ichil le kimeno'obo'.[f] Tu ya'alajti'ob: «Jesúse' leti'e Cristo táan in tsikbaltikte'exo'». **4** Yo'olal lela' jujuntúul ti' le máako'obo' tu beetuba'ob discípuloil ti' Cristo, ka túun jo'op' u máano'ob yéetel Pablo bey xan yéetel Silas,[g] bey xan tu beetil ya'ab ti' le griego'ob ku adorarko'ob Dioso' bey xan ya'ab ti' le ko'olelo'ob jach k'aj óola'ano'obo'.

5 Chéen ba'ale' le judío'obo' tumen jach p'uja'ano'obe'[h] máan u ch'a'ob jujuntúul ti' le ma'ak'óol yéetel k'asa'an máako'ob yano'ob te' k'íiwiko' ka tu much'kíinto'ob, ts'o'ole' tu beeto'ob u p'u'ujul tuláakal le kaajo'. Ka túun tu yóoto'ob u pa'ob u joonajil u yotoch Jasón, tumen u k'áato'ob ka'ach ka jóo'sa'ak Pablo yéetel Silas te' tu'ux

CAP 16
a Hch 8:12
b Hch 22:25 Hch 23:27
c Hch 22:27-29

Columna 2
a 2Co 1:3, 4

CAP 17
b 1Te 2:1
c Hch 9:19, 20 Hch 13:13, 14 Hch 14:1 Hch 18:4
d Hch 18:19
e Sl 22:7 Sl 34:20 Sl 69:21 Sl 118:22 Isa 50:6 Isa 53:3, 5
f Sl 16:10 Lu 24:45, 46
g Hch 15:22, 40
h Hch 13:45

yaan le k'asa'an máako'obo'. **6** Chéen ba'ale' tumen ma' tu yilo'ob tu'ux ts'o'ok Pablo yéetel Silase' tu jíiltaj u biso'ob Jasón bey xan jujuntúul suku'uno'ob tu táan u gobernanteilo'ob le kaajo', ka tu k'a'am a'alo'ob: «Le máako'ob ku k'askúuntiko'ob u tuukul u kajnáalilo'ob tuláakal le lu'umo' ts'o'ok xan u k'uchlo'ob waye'.[a] **7** Ts'o'ole' Jasóne' ts'o'ok u k'amko'ob tu yotoch. Le ba'axo'ob ku beetik tuláakal le máako'oba' ku bin tu contra u ley César, tumen ku ya'aliko'obe' yaan uláak' juntúul rey, lelo' Jesús bin».[b] **8** Le ka tu ya'alo'ob lela' jach k'uuxilnaj le máako'obo' bey xan u gobernanteilo'ob le kaajo'. **9** Ka ts'o'ok túun u beetko'ob u bo'ota'al ya'ab taak'in ti'ob tumen Jasón bey xan tumen u maasil suku'uno'obo' tu cha'ajo'ob u bino'ob.

10 Le ka áak'abchaje' le suku'uno'obo' tu túuxto'ob Pablo yéetel Silas tu kaajil Berea. Le ka k'ucho'obe' ooko'ob tu sinagoga le judío'obo'. **11** Chéen ba'ale' le judío'oba' maas uts u puksi'ik'alo'ob ke le kaja'ano'ob Tesalónicao', tumen tu séeba'anil tu k'amo'ob yéetel ki'imak óolal u t'aan Dios, yéetel sáamsamal ka'ach ku xak'alxoktiko'ob tubeel u T'aan Dios utia'al u yilko'ob wa jaaj le ba'axo'ob ku ka'ansa'alti'obo'. **12** Le o'olale' ya'ab ti' leti'obe' tu beetuba'ob discípuloil ti' Jesús, bey xan tu beetil ya'ab ti' le ko'olelo'ob griega'ob ku yúuchul ma'alob t'aan tu yo'olalo'obo' bey xan ya'ab ti' le xiibo'ob griego'obo'. **13** Le ka tu yojéeltaj le judío'ob yano'ob Tesalónica táan xan u máan Pablo u tsikbalt u t'aan Dios tu kaajil Bereae' bino'obe' ka tu p'u'ujso'ob le máako'ob utia'al ka líi'ko'ob tu contrao'.[a] **14** Le suku'uno'ob túuno' tu séeba'anil tu túuxto'ob Pablo utia'al ka xi'ik tu tojil le k'áa'náabo'.[b] Chéen ba'ale' Silas yéetel Timoteoe' p'áato'ob te' kaajo'. **15** Le suku'uno'ob láak'int Pabloo' tu biso'ob tak Atenas. Ka ts'o'oke' Pabloe' tu ya'alajti'ob ka xi'ik u ya'alo'ob ti' Silas yéetel ti' Timoteo[c] ka taalako'ob tu séeba'anil te' tu'ux yano'.

16 Pablo túune' mientras táan u páa'tik Silas yéetel Timoteo tu kaajil Atenase' tu yilaj chuup le kaaj yéetel imageno'obo' ka jach k'uuxilnaji. **17** Ka túun káaj u tsikbal yéetel le judío'ob te' sinagogao' bey xan yéetel uláak' máako'ob ku adorarko'ob Dios, ts'o'ole' sáamsamal xan ku tsikbal ka'ach yéetel le máaxo'ob ku yilik te' k'íiwiko'. **18** Chéen ba'ale' jujuntúul epicúreo'ob* yéetel estoico'ob,# máako'ob ka'anchaja'an u xooko'obe' káaj u

CAP 17
a Hch 16:19-21
b Lu 23:1, 2 Jn 19:12
Columna 2
a Hch 14:2, 19
b Mt 10:23
c Hch 16:1, 2 1Te 3:2

17:18 *Junmúuch' máako'ob ku tsaypachtiko'ob le filósofo Epicuroo'. Ku ya'aliko'obe' máake' unaj u yilik u sen ki'imaktal u yóol le buka'aj ku páajtal ichil u kuxtale'. #Junmúuch' máako'ob ku tsaypachtiko'ob le filósofo Zenóno', yéetel ku ya'aliko'obe' máake' unaj u bisik junp'éel toj kuxtal, yéetel ba'ax u k'áajti' wa táan u mu'yaj bey xan wa ki'imak u yóol.

ba'atelt'aano'ob ka'ach yéetel Pablo, yaan ti' leti'obe' ku ya'aliko'ob: «¿Ba'ax u k'áat u tsikbalt le loco máak ma' tu makik u chi'a'?». Uláak'o'obe' ku ya'aliko'ob: «Míin táan u t'aan ti' u dioso'ob le j-táanxel lu'umilo'obo'». Lela' bey tu ya'alilo'obo' tumen Pabloe' ku máan u tsikbalt le ma'alob ba'alo'ob yaan yil yéetel Jesúso' bey xan le u ka'a kuxkíinta'al le kimeno'obo'.[a] **19** Ka túun tu macho'obe' ka tu biso'ob te' Areópagoo',* ka tu ya'alo'obti': «¿Je'el wa u páajtal a wa'alikto'on ba'ax le túumben ka'ansaj ka tsikbaltika'? **20** Tumen táan a tsikbaltik jujunp'éel ba'alo'ob mix juntéen k-u'uymaj u ya'ala'al. Le o'olale' k-k'áat ojéelt ba'ax le ba'alo'oba'». **21** Tuláakal le atenasilo'obo' bey xan le j-táanxel lu'umilo'ob yano'ob te'elo' uts tu t'aan u yu'ubiko'ob wa u ya'aliko'ob ba'alo'ob túumbentak te' súutukil táan u je'elelo'obo'. **22** Pablo túune' wa'alaj chúumuk ti' le Areópagoo'[b] ka tu ya'alaj:

«Xiibe'ex ti' u kaajil Atenas, kin ts'áaik cuentae' te'exe' ma' beye'ex je'ex le uláak' máako'obo' tumen te'exe' a k'ubmaj a wóole'ex ti' a diose'ex.[c] **23** Le táan in máan ichil le kaajo' tin jach ilaj le ba'alo'ob ku meyajte'ex utia'al a adorare'exo', tin wilaj junp'éel altar tu'ux ts'íibta'an: ‹Utia'al juntúul Dios Ma' K'aj Óola'ani›. Le dios ka adorarke'ex kex ma' a k'aj óole'exo' ti' leti' kin t'aan. **24** Le Diosa' leti' beet yóok'ol kaab yéetel tuláakal le ba'axo'ob yano'obo', leti' u Yuumil ka'an yéetel lu'um,[a] ma'atech u kajtal ti' templo'ob beeta'an tumen u k'ab wíiniko'ob.[b] **25** Leti'e' ma' k'a'abéet xan u yáanta'al tumen u k'ab wíiniki' tumen mix ba'al ku bineltikti',[c] leti' ts'áaik kuxtal,[d] iik' yéetel tuláakal ba'al ti' máak. **26** Ts'o'ole' chéen yéetel juntúul wíinike'[e] tu beetaj tuláakal u kajnáalilo'ob le lu'uma',[f] yéetel u ts'aamaj u k'iinil u yúuchul jujunp'éel ba'alo'ob. Leti'e' u ts'aamaj xan u xuul tu'ux kun kajtal wíinik.[g] **27** Bey túuno' tuláakal máak je'el u páajtal u kaxtik Diose', tumen le máax ku ts'áaik u yóol u kaxte' yaan u k'uchul tu yiknal,[h] u jaajile' Diose' ma' náach yanil ti' máaki'. **28** Tu yo'olal leti'e' kuxa'ano'on, k-péek yéetel way yano'one'. Tak jujuntúul poeta'ob yano'ob ichile'exe' ku ya'aliko'ob: ‹To'one' u paalalo'on Dios›.

29 Je'elo' wa u paalalo'on Diose'[i] ma' unaj k-tuklik wa Diose' bey je'ex junp'éel imagen de oro, de plata, de tuunich wa de uláak' ba'alo'ob patjo'olta'an yéetel beeta'an tumen wíinike'.[j] **30** Úuchjeakile' le máako'obo' bey tu beetilo'obo', pero Diose' ma' tu castigarto'obi' tumen leti'obe' ma' u yojlo'ob ka'ach ba'ax ku beetko'obi',[k] chéen ba'ale' bejla'e' Diose' táan u ya'alik ti' tuláakal máak ka u k'ex u tuukul. **31** Bey unaj u beetko'obo' tumen Diose' ts'o'ok u yéeyik junp'éel k'iin utia'al u juzgartik[l] u kajnáali-

CAP 17

a Jn 5:28, 29 Jn 11:25 1Co 15:12

b Hch 17:33, 34

c Hch 17:16

Columna 2

a Sl 146:6

b 1Re 8:27

c Sl 50:12

d Isa 42:5

e Gé 5:2

f Gé 1:28

g Dt 2:5, 19 Dt 32:8 Sl 74:17

h Dt 4:29 Sl 145:18 Ro 1:20

i Gé 1:27

j Dt 5:8 Isa 37:19 Isa 40:18-20 Isa 46:5

k Ef 4:17, 18

l Sl 96:13 Sl 98:9 Jn 5:22 Hch 10:42

17:19 * Ilawil página 2556.

lo'ob lu'um yéetel justicia, leti'e' ts'o'ok u yéeyik juntúul xiib utia'al u beetik u juezil. Dios xane' ts'o'ok u ye'esik ti' tuláakal máak jach tu jaajil yaan u beetik, tumen ts'o'ok u ka'a kuxkíintik le xiib ichil le kimeno'obo'».[a]

32 Le ka ts'o'ok túun u yu'ubiko'ob u t'aan ti' u ka'a kuxkíinta'al le kimeno'obo', jujuntúul ti' leti'obe' káaj u p'a'astiko'ob[b] yéetel uláak'o'obe' tu ya'alo'ob: «Tuláak' k'iine' k-u'uyik le ba'ax ka tsikbaltiko'». **33** Pablo túune' luk' tu yiknalo'ob. **34** Chéen ba'ale' jujuntúul máako'obe' bino'ob tu yéetele' ka tu beetuba'ob u discípulo'ob Jesús. Ichilo'obe' ti' yaan ka'ach Dionisio juntúul ti' u juezilo'ob le Areópagoo', juntúul ko'olel ku k'aaba'tik Dámaris bey xan uláak' máako'ob.

18 Ka ts'o'oke' Pabloe' luk' Atenase' ka bin Corinto. **2** Te'elo' tu yilaj juntúul judío sijnáal Ponto ku k'aaba'tik Áquila[c] bey xan Priscila u yatan, leti'obe' táant u k'uchlo'obe'. Luk'o'ob Italia tumen Claudioe' tu ya'alaj unaj u luk'ul tuláakal le judío'ob tu kaajil Romao'. Pablo túune' bin tu yiknalo'obe' **3** ka p'áat tu yotocho'ob, ka túun jo'op' u múul meyaj tu yéetelo'ob tumen le meyaj ku beetko'obo' láayli' leti'e meyaj ku beetik Pabloo',[d] u meyajo'ob ka'ache' u chuyko'ob najo'ob de nook'. **4** Cada sábadoe'[e] Pabloe' ku ka'ansaj* te' sinagogao',[a] yéetel ku beetik u creertik le judío'ob bey xan le griego'ob le ba'ax ku ka'ansiko'.

5 Silas[b] yéetel Timoteoe'[c] luk'o'ob tu lu'umil Macedonia, le ka k'ucho'ob yiknal Pabloe' leti'e' maas ch'íik u tsikbalt u t'aan Dios, tu ka'ansaj yéetel tu ye'esaj ti' le judío'obo' Jesúse' leti' le Cristoo'.[d] **6** Chéen ba'ale' tumen ma' xu'ul u ts'áaikuba'ob tu contra yéetel tumen ma' xu'ul u ya'aliko'ob ba'al ti'e' Pabloe' tu púustaj u nook'e'[e] ka tu ya'alajti'ob: «A ka'akaje'ex wa ma' ta salvartaba'exi'.[f] Tene' mix ba'al yanen in wili'.[g] Desde beoraa' táan in bin tu yiknal le j-táanxel lu'umilo'obo'».[h] **7** Le o'olale' Pabloe' luk' te' sinagogao' ka bin tu yotoch juntúul máak ku k'aaba'tik Ticio Justo. Leti'e' ku meyajtik Dios yéetel ti' kaja'an tu tséel le sinagogao'. **8** Crispo[i] u nojchil le sinagogao' tu creertaj Yuumtsil, bey xan tu beetil tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu yotocho'. Ya'ab xan ti' le corintoilo'ob u'uy le ba'ax ku tsikbalta'alo' tu creerto'ob yéetel okja'anajo'ob. **9** Junp'éel áak'ab túune' Pabloe' tu yu'ubaj táan u ya'ala'alti' tumen Yuumtsil: «Ma' a ch'a'ik saajkil, ba'axe' seguernak a t'aan yéetel ma' a makik a chi', **10** tumen tene' ti' yanen ta wéetele'[j] yéetel mix máak kun líik'il ta contra utia'al u beetiktech loob. Ts'o'ole' te' kaaja' ya'ab máako'ob ken u creerteno'obi'». **11** Leti' túune' p'áat kajtal año y medio te'elo',

CAP 17
a Jn 11:25 Hch 2:24 Hch 13:32, 33
b 1Co 1:23

CAP 18
c Hch 18:24, 26 1Co 16:19 2Ti 4:19
d Hch 20:34 1Co 4:11, 12 1Co 9:15 1Te 2:9 2Te 3:8, 10
e Hch 17:2

Columna 2
a Mt 4:23
b Hch 15:27 Hch 17:14
c Hch 16:1, 2 1Te 3:6
d Hch 17:2, 3 Hch 28:23
e Mt 10:14
f Eze 33:4
g Hch 20:26
h Hch 13:46 Hch 28:28 Ro 1:16
i 1Co 1:14
j Mt 28:20

18:4 *Wa «ku beetik u tuukul le máaxo'ob yano'ob».

yéetel tu ka'ansajti'ob u t'aan Dios.

12 Te' k'iino'ob táan u beetik Galión u gobernadoril* tu lu'umil Acayae' le judío'obo' liik'o'ob tu contra Pablo je'ex u ch'a'tukultmilo'obe' ka tu biso'ob tu táan le juezo'obo' **13** ka tu ya'alo'ob: «Le máaka' táan u beetik u bin le máako'ob tu contra le leyo' tumen táan u yoksik tu poolo'ob ka u adorarto'ob Dios yaanal bixi». **14** Chéen ba'ale' jach le nuka'aj t'aan Pablo' Galióne' tu ya'alaj ti' le judío'obo': «Máake'ex, wa jach tu jaajil k'aas le ba'ax ku máan u beet le máaka' je'el u yantal ba'ax o'olal in wu'uyike'exe'. **15** Pero wa chéen táan a ba'atele'ex yo'olal t'aano'ob, k'aaba'ob bey xan yo'olal ba'alo'ob yaan yil yéetel a leye'exe'[a] te'ex unaj a wilke'ex ba'ax ken a beete'ex. Tene' ma' in k'áat in beetinba juezil ti' le ba'alo'oba'». **16** Ka ts'o'ok u ya'alik lela' tu jóo'saj le máako'ob te' lugar tu'ux ku beeta'al justiciao'. **17** Tuláakal túun le máako'obo' tu macho'ob Sóstenes,[b] u nojchil le sinagogao', ka jo'op' u ja'ajats'-ko'ob aktáan ti' le lugar tu'ux ku beeta'al justiciao'. Chéen ba'ale' Galióne' ma' tu yoksuba ti' mix junp'éel ti' le ba'axo'ob ku beetko'obo'.

18 Pablo túune' p'áat ulâak' wa jayp'éel k'iino'obi'. Ka ts'o'oke' tu despedirtuba ti' le suku'uno'obo' ka tu ch'a'aj junp'éel barco utia'al u bin Siria. Tu yéetele' bin Priscila yéetel Áquila. Pabloe' tu beetaj u kóomk'osta'al u tso'otsel u pool tu kaajil Cencreas,[a] tumen u beetmaj junp'éel voto ti' Dios. **19** Ka túun k'ucho'ob Éfesoe' ka tu p'ataj Priscila yéetel Áquila te' kaajo'. Chéen ba'ale' leti'e' ook te' sinagogao' ka jo'op' u beetik u tuukul le judío'ob yéetel le ba'axo'ob ku tsikbaltiko'.[b] **20** Kex táan ka'ach u ya'ala'al ti' Pablo ka p'áatak tu yiknalo'ob wa jayp'éel k'iino'obe' leti'e' ma' tu yóoti', **21** ba'axe' tu despedirtuba ti' le judío'obo' ka tu ya'alaj: «Wa Jéeoba u k'áate' yaan in ka'a suut ta wiknale'ex». Ka túun tu ch'a'aj junp'éel barco tu kaajil Éfesoe' **22** ka éem tu kaajil Cesarea. Ts'o'ole' bine'* ka tu saludartaj le suku'uno'ob yano'ob te' múuch'ulilo', ka ts'o'oke' bin Antioquía.[c]

23 Ka ts'o'ok túun u máansik wa jayp'éel k'iino'ob te'elo' luk'e' ka bin kajalkaaj ichil u lu'umil Galacia yéetel Frigia,[d] táan u mu'uk'a'ankúuntik u fe tuláakal le discípulo'obo'.[e]

24 Tu kaajil Éfesoe' k'uch juntúul judío ku k'aaba'tik Apolos[f] sijnáal Alejandría. Leti'e' jach u yojel ka'ansaj yéetel jach kaanbalnaja'an ti' u T'aan Dios. **25** Ti' Apolose' tsikbalta'ab u bejil Jéeoba, ts'o'ole' tumen jach chuup

CAP 18

a Hch 23:29
Hch 25:19

b 1Co 1:1

Columna 2

a Ro 16:1

b Hch 17:2

c Hch 15:36

d Hch 16:6

e Hch 14:21, 22
Hch 15:32

f Hch 19:1
1Co 1:12
1Co 3:5, 6

18:12 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «procónsul». Bey u ya'ala'al ka'ach ti' le máax gobernartik junxóot' lu'um yaan yáanal u páajtalil Romao'.

18:22 *Ku tukla'ale' tu kaajil Jerusalén bini.

yéetel espíritu santoe' táan ka'ach u tsikbaltik yéetel u ka'ansik tubeel ba'alo'ob yaan yil yéetel Jesús, chéen ba'ale' chéen ku ka'ansik le ba'ax tu ya'alaj Juan yo'olal le okja'o'. **26** Le máaka' káaj u t'aan yéetel x-ma' saajkilil ichil le sinagogao'. Ka u'uya'ab tumen Priscila yéetel Áquilae'[a] tu biso'ob junpáayile' ka tu jach tsolo'ob tubeel u bejil Dios ti'. **27** Ts'o'ole' tumen u k'áat ka'ach máan tu lu'umil Acayae' le suku'uno'ob yano'ob Éfesoo' tu ts'iibto'ob junp'éel carta ti' le discípulo'ob tu'ux ku jach k'ubéentko'obti'ob ka u k'amo'ob ma'alob le suku'una'. Ka túun k'uch te' kaajo' tu jach áantaj le máaxo'ob tu beetuba'ob discípuloil yo'olal u nojoch utsil Dioso'. **28** Leti'e' tu jach e'esaj tu táan tuláakal máak ma' jaaj le ba'ax ku ka'ansik le judío'obo', tu ye'esajti'ob yéetel u T'aan Dios de ke Jesúse' leti' le Cristoo'.[b]

19 Le tia'an Apolos[c] tu kaajil Corintoo' Pabloe' bin te' kaajo'ob yaan náach ti' le k'áa'náabo', ka ts'o'oke' bin tu kaajil Éfeso.[d] Te'elo' tu yilaj wa jaytúul discípulo'obi', **2** ka tu ya'alajti'ob: «¿Ta k'ame'ex wa espíritu santo le ka ta beetaba'ex discípuloil ti' Jesúso'?».[e] Leti'obe' tu núuko'ob: «¡Si mix juntéen k-u'uy u ya'ala'al wa yaan espíritu santo!». **3** Leti'e' tu ya'alaj: «¿Ba'ax okja'il túun ts'a'abte'ex?». Leti'obe' tu núuko'ob: «Le okja' ku ts'áaik Juano'».[f] **4** Pabloe' tu ya'alaj: «Le okja' tu ts'áaj Juano' ku ye'esik ts'o'ok u k'exik u tuukul máak,[a] leti'e' tu ya'alaj ti' le kaaj ka u creerto'ob le máax kun taal paachil ti' leti'o',[b] lela' Jesús». **5** Le ka tu yu'ubo'ob lela' le discípulo'obo' okja'anajo'ob tu k'aaba' Yuumtsil Jesús. **6** Le ka túun tu ts'áaj u k'ab Pablo tu yóok'olo'obe' taal le espíritu santo tu yóok'olo'obo'[c] ka jo'op' u t'aano'ob ich jejeláas idioma'ob bey xan u profetizaro'ob.[d] **7** Tuláaklo'obe' kex 12 xiibo'ob.

8 Pabloe' tres meses ook te' sinagoga[e] utia'al u ka'ansaj yéetel x-ma' saajkilo', leti'e' tu tsolajti'ob yéetel tu yilaj u yoksik tu tuukulo'ob ba'ax ken u beet u Reino Dios.[f] **9** Chéen ba'ale' jujuntúul ti' leti'obe' ma' tu yóotaj u creerto'obi', yéetel ma' xu'ul u t'aano'ob k'aas yo'olal Le Bej*[g] tu táan le máako'ob u much'muba'obo', le o'olal Pabloe' luk' tu yiknalo'obe'[h] ka tu lu'saj xan le discípulo'ob ichilo'obo'. Leti'e' sáamsamal ka'ach ku ka'ansik u t'aan Dios te' tu'ux ku much'kuba máak tu escuelail Tiranoo'. **10** Pabloe' dos años ka'ansajnaj te' escuelaa'. Tuláakal túun le judío'ob yéetel le griego'ob kaja'ano'ob tu lu'umil Asiao' tu yu'ubo'ob u tsikbalta'al u t'aan Dios.

11 Diose' yéetel u k'ab Pabloe' seguernaj u beetik nukuch ba'alo'ob ku beetik u ja'ak'al u yóol máak.[i]

CAP 18

a Ro 16:3 1Co 16:19

b Dt 18:15 Sl 16:10 Isa 7:14 Miq 5:2

CAP 19

c Hch 18:24 1Co 3:5, 6

d 1Co 16:8, 9

e Hch 2:38

f Hch 18:24, 25

Columna 2

a Mt 3:11 Mr 1:4

b Jn 1:15, 30

c Hch 8:14, 17

d Hch 2:1, 4 Hch 10:45, 46 1Co 12:8, 10

e Hch 17:2

f Hch 1:3 Hch 28:30, 31

g Hch 9:1, 2 Hch 22:4

h Mt 10:14

i Hch 14:3

19:9 * U yantal máak ichil Le Bejo' u k'áat u ya'ale' u kuxtal máak je'ex tu ye'esil yéetel tu ka'ansil Cristoe'.

12 Tak le pañuelo'ob yéetel le nook'o'ob yaan ti' Pabloo' ku bisa'al ka'ach ti' le máaxo'ob k'oja'ano'obo',[a] leti'ob túune' ku yutstalo'ob yéetel ku jóok'ol xan le demonio'ob oka'anti'obo'.[b] **13** Chéen ba'ale' jujuntúul ti' le judío'ob ku máano'ob kajalkaaj ku jóo'sko'ob demonio'obo', tu yóoto'ob xan u ch'a'chi'ito'ob u k'aaba' Yuumtsil Jesús utia'al ka u jóo'so'ob le demonio'obo', utia'al u beetko'ob lela' ku ya'aliko'ob: «Tu k'aaba' Jesús le máax ti' ku t'aan Pabloo' k-a'alikte'ex ka jóok'ke'ex».[c] **14** Yaan ka'ach siete máako'ob beetik lela', lelo'oba' u paalal Esceva, juntúul ti' u nuuktakil u sacerdoteil le judío'obo'. **15** Chéen ba'ale' juntéenjeake' juntúul demonioe' tu ya'alajti'ob: «In k'aj óol Jesús[d] yéetel in wojel xan máax Pablo,[e] chéen ba'ale' te'exe', ¿máaxe'exi'?». **16** Le máak túun oka'an demonio ti'o' tu puluba tu yóok'olo'obe' ka tu p'u'up'ucho'ob, leti'ob túune' jóok'o'ob áalkabil ti' le najo', le ka bino'obe' loobilta'ano'ob yéetel mina'an u nook'o'ob. **17** Lela' k'uch ojéeltbil tumen tuláakal le judío'ob yéetel le griego'ob kaja'ano'ob Éfesoo', ka túun jach sajakchajo'ob. U k'aaba' túun Yuumtsil Jesúse' seguernaj u alabarta'al. **18** Ya'ab túun ti' le máaxo'ob tu beetuba'ob u discípulo'ob Jesúso' taalo'obe' ka tu tsikbalto'ob tu táan u maasil le ba'axo'ob ku beetko'ob ka'acho'. **19** Ts'o'ole' ya'ab ti' le máaxo'ob ku beetik ka'ach u j-meenilo'obo' tu much'kíintaj u libro'obe' ka tu tóoko'ob tu táan tuláakal.[a] Ka jo'op' u jóo'sko'ob u cuentail bajux u tojol tuláakale' tu yilo'obe' 50,000 u taak'inil plata. **20** Bey túuno' u t'aan Jéeobae' tumen jach nojoch u páajtalile' seguernaj u tsikbalta'al jejeláas tu'ux, yéetel ya'ab máako'ob k'ame.[b]

21 Ka ts'o'ok túun u yúuchul tuláakal le ba'alo'oba' Pabloe' tu ch'a'tuklaj u bin Jerusalén[c] kéen ts'o'okok u máan tu lu'umil Macedonia[d] yéetel tu lu'umil Acaya. Leti'e' tu ya'alaj: «Kéen k'uchken te'elo' yaan xan in bin Roma».[e] **22** Ka túun tu túuxtaj tu kaajil Macedonia ka'atúul ti' le máaxo'ob áantko', Timoteo[f] yéetel Erasto,[g] chéen ba'ale' leti'e' p'áat wa jayp'éel k'iino'ob tu lu'umil Asia.

23 Te' k'iino'ob xan je'elo' ya'ab máako'ob líik'o'ob[h] tu contra Le Bejo'.[i] **24** Juntúul ti' leti'obe' Demetrio, juntúul máak ku meyajtik plata. Leti'e' ku beetik mejen templo'ob de plata chíika'ano'ob ti' u templo le diosa Ártemiso'. Le o'olal Demetrio yéetel uláak' máako'ob meyajtik platao' jach ya'ab taak'in ku náajaltiko'ob.[j] **25** Demetrio túune' tu much'aj le máako'oba' bey xan le uláak' máaxo'ob ku meyajtiko'ob platao' ka tu ya'alajti'ob: «Xiibe'ex, te'exe' a wojle'exe' k-ayik'alile' ti' le meyaj u taala'. **26** Te'ex

CAP 19

a Mr 6:56
Hch 5:15

b Mt 10:1

c Hch 16:18

d Mt 8:28, 29
Mr 1:23, 24
Lu 4:33, 34

e Hch 16:16, 17

Columna 2

a Dt 18:10, 11

b Hch 6:7
Hch 12:24
Col 1:6

c Hch 20:22

d 1Co 16:5

e Hch 23:11

f Hch 16:1, 2

g 2Ti 4:20

h 2Co 1:8

i Hch 9:1, 2
Hch 19:9
Hch 22:4

j Hch 16:16

CAP 19

xane' ts'o'ok a wilke'ex yéetel ts'o'ok a wu'uyike'exe', ma' chéen Éfesoi',[a] ba'axe' óoli' ti' tuláakal u lu'umil Asiae', le Pabloa' ts'o'ok u k'exik ba'ax ku creertik ya'abkach máako'ob yéetel ts'o'ok u yoksik tu tuukulo'obe' le dioso'ob beeta'an yéetel u k'ab máako' ma' bin jach dioso'obi'.[b] **27** Ts'o'ole' saajken, ma' chéen ka jo'op'ok u yúuchul t'aan k'aas ti' le meyaj k-beetko', ba'axe' ka mixba'alkúunta'ak u templo le nojoch diosa Ártemiso', bey xan ka xu'uluk u adorarta'al u ki'ichpanil ti' tuláakal u lu'umil Asia bey xan ti' tuláakal yóok'ol kaab». **28** Le ka tu yu'ubo'ob lela' le máako'obo' sen p'u'ujo'obe' ka jo'op' u yawtiko'ob: «¡Sen nojoch Ártemis, u diosa le éfesoilo'obo'!».

29 U kajnáalilo'ob túun le kaajo' sen xa'ak'paj u tuukulo'ob. Leti'obe' tu jíilto'ob Gayo yéetel Aristarcoe'[c] ka téek ooko'ob te' teatroo'. Le ka'atúul máako'oba' u yéet máano'ob ka'ach Pablo, yéetel Macedonia u taalo'ob. **30** Pabloe' u k'áat ka'ach okol te' tu'ux yaan le máako'obo', chéen ba'ale' le discípulo'obo' ma' tu cha'ajo'obti'i'. **31** Tak jujuntúul ti' le máaxo'ob nu'uktik le fiesta'ob yéetel le báaxalo'ob ku yúuchul te'elo' tu túuxto'ob a'albilti' ma' u yokol te' teatroo' tumen je'el tak u kíimsa'ale', le máako'oba' ku biskuba'ob ka'ach yéetel Pablo. **32** Yaan ti' le máako'ob u much'muba'obo' táan ka'ach u yawtiko'ob junp'éel ba'al, uláak'o'obe' yaanal ba'al, tumen láaj xa'ak'paja'an u tuukulo'ob. Ts'o'ole' u maas ya'abil ti' leti'obe' ma' u yojlo'ob ka'ach ba'ax o'olal u much'muba'obi'. **33** Le máako'ob túuno' tu jóo'so'ob Alejandro ichilo'ob. Ka ts'o'oke' le judío'obo' tu lelench'into'ob Alejandro utia'al ka jóok'ok wa'atal tu táan le kaajo'. Alejandro túune' tu beetaj u k'ab ti'ob tumen u k'áat t'aan tu táan le kaajo'. **34** Chéen ba'ale' le ka tu ts'áajo'ob cuenta judío le máaka' tuláaklo'obe' kex ka'ap'éel hora'ob tu k'a'am a'alo'ob lela': «¡Sen nojoch Ártemis, u diosa le éfesoilo'obo'!».

35 Le máax ku gobernar te' kaajo' ka ts'o'ok túun u yilik u jets'kúuntik le ya'abkach máako'obo' tu ya'alaj: «Xiibe'ex ti' u kaajil Éfeso, ¿yaan wa máax je'el u ya'alik ma' u kaajil Éfeso kanáantik u templo le nojoch diosa Ártemis, le máax lúub u imagen desde te' ka'ano'? **36** Lela' mix máak je'el u páajtal u ya'alik wa ma' jaaje', le o'olale' jets'kúuntaba'ex, tukle'ex tubeel ba'ax ken a beete'ex. **37** Tumen le máako'ob ts'o'ok a taaske'ex waye' ma'atech u yokliko'ob le templo'obo' mix tech u t'aano'ob k'aas tu contra le k-diosa Ártemisa'. **38** Le o'olale' wa Demetrio[a] bey xan le máaxo'ob u much'muba'ob tu yéetel yaan ba'ax u ya'alo'ob tu contra wa máaxe' yaan u k'iinil u much'kuba u juezilo'ob le kaajo', ts'o'ole'

a Ef 1:1

b Hch 17:29 1Co 8:4

c Hch 20:4 Col 4:10 Flm 23, 24

Columna 2

a Hch 19:24

yaan xan gobernadoro'ob,* leti'obe' je'el u páajtal u bino'ob u paklan tak u poolo'obe'. **39** Chéen ba'ale' wa ka tuklike'ex yaan uláak' ba'ax ma' ma'alob ts'o'ok u beeta'ale' lelo' unaj a tsolke'ex ti' junp'éel much'táambal je'ex u ya'alik le leyo'. **40** U jaajile' yo'olal le ba'ax úuch bejla'a' je'el u ta'akal k-poole' yéetel je'el u ya'ala'al táan k-líik'il tu contra le gobiernoo', tumen ma' tu páajtal k-a'alik ba'axten líik' le kaaja'». **41** Ka ts'o'ok túun u ya'alik le ba'alo'oba' tu ya'alaj ti' le máako'ob u much'muba'ob ka luk'ko'ob te'elo'.

20 Le ka ts'o'ok túun u jéets'el le máako'obo' Pabloe' tu túuxtaj t'anbil le discípulo'obo'. Le ka ts'o'ok u líi'sik u yóolo'ob bey xan u despedirkuba ti'obe' jóok' u binbal Macedonia. **2** Ka ts'o'ok u máan tu kaajilo'ob Macedonia bey xan u líi'sik u yóol le discípulo'obo' ook tu lu'umil Grecia. **3** Pabloe' tres meses tu máansaj te'elo', chéen ba'ale' le jach ta'aytak u ch'a'ik junp'éel barco utia'al u bin tu lu'umil Siriao' le judío'obo' líik'o'ob tu contra utia'al ka u kíimso'ob,[a] le o'olale' tu ch'a'tuklaj u suut Macedonia. **4** Pabloe' láak'inta'an ka'ach tumen Sópater u paal Pirro máax sijnáal Berea, Aristarco[b] yéetel Segundo máaxo'ob sijnáalo'ob Tesalónica, Gayo máax sijnáal Derbe, Timoteo,[a] bey xan Tíquico[b] yéetel Trófimo[c] máaxo'ob ti' u lu'umil Asia u taalo'ob. **5** Le suku'uno'oba' tu adelantartuba'obe' ka p'áat u páa'to'ono'ob tu kaajil Troas. **6** Ka ts'o'ok u Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'[d] to'one' t-ch'a'aj junp'éel barco tu kaajil Filipos, ka ts'o'ok u máan cinco díase' k'ucho'on tu yiknalo'ob tu kaajil Troas. Te' túuno' p'áato'on siete día-si'.

7 Tu yáax k'iinil le semanao' much'lajo'on utia'al k-múul janal. Pablo túune' xáanchaj táan u tsikbal yéetel le máaxo'ob much'ukbalo'obo' tumen tuláak' k'iine' yaan ka'ach u bin. Tak chúumuk áak'ab táan ka'ach u tsikbal tu yéetelo'ob. **8** Te' cuarto yaan ka'anal tu'ux much'ukbalo'on ka'acho' ya'ab lámpara'ob yano'obi'. **9** Te'elo' yaan juntúul táankelem xi'ipal ku k'aaba'tik Eutico kulukbal ka'ach te' ventanao', leti'e' jach t'úub u wenel le táan ka'ach u t'aan Pabloo', ka túun lúub desde tu yóoxp'éel pisoil le najo'. Le ka líi'sa'abe' kimen. **10** Chéen ba'ale' Pabloe' éeme' ka chilaj tu yóok'ol, tu méek'e'[e] ka tu ya'alaj ti' le máaxo'ob yano'obo': «Xu'uluk a chi'ichnaktale'ex, tumen ts'o'ok u ka'a kuxtal».[f] **11** Ka na'ak Pablo tu ka'atéene' ka jo'op' u janal. Leti'e' xáanchaj táan u tsikbal tak ka sáaschaji, ka ts'o'ok túune' bini. **12** Le suku'uno'obo' jach ki'imakchaj

CAP 20

a Hch 23:12, 16
2Co 11:23, 26

b Hch 27:2

Columna 2

a Hch 16:1, 2

b Ef 6:21
Col 4:7
2Ti 4:12

c Hch 21:29
2Ti 4:20

d Éx 12:15
Éx 23:15

e 1Re 17:21, 22
2Re 4:32, 34

f Mt 9:23, 24
Jn 11:39, 40
Hch 9:39, 40

19:38 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «procónsul». Bey u ya'ala'al ka'ach ti' le máax gobernartik junxóot' lu'um yaan yáanal u páajtalil Romao'.

u yóolo'ob tumen kuxa'an le xi'ipal le ka tu biso'obo'.

13 To'on túune' bino'on ch'a' le barcoo' ka bino'on tu kaajil Asón, te'elo' ti' ken k-ch'a' ka'ach Pabloi'. Leti' a'alto'on ka k-beet beyo', tumen leti'e' tu ch'a'tuklaj u bin xíimbalil te' kaajo'. **14** Le o'olale' ka tu chukpachto'on tu kaajil Asóne' na'ak te' barcoo' ka bino'on tu kaajil Mitilene. **15** Ka sáaschaj tuláak' k'iine' t-ch'a'aj junp'éel barco te'elo' ka k'ucho'on aktáan ti' u islail Quíos, chéen ba'ale' ka sáaschaj tuláak' k'iine' k'ucho'on Samos, tuláak' k'iin túune' k'ucho'on tu kaajil Mileto. **16** Pabloe' u ch'a'tukultmaj ka'ach ma' u máan Éfeso[a] utia'al ma' u xáantal tu lu'umil Asia, tumen táan ka'ach u yilik u séeb k'uchul Jerusalén[b] tu fiestail le Pentecostéso'.

17 Chéen ba'ale' le tia'an ka'ach tu kaajil Miletoo' tu túuxtaj t'anbil le anciano'ob yano'ob tu múuch'ulil Éfesoo'. **18** Le ka k'uch le anciano'ob tu yiknalo' leti'e' tu ya'alajti'ob: «Te'exe' a wojle'ex bix úuchik in máansik in kuxtal ta wiknale'ex desde te' yáax k'iin ka k'uchen tu lu'umil Asiao'.[c] **19** Tene' tin meyajtaj Yuumtsil je'ex u beetik juntúul esclavoe', ma' tin taasinba nojba'alili'.[d] Le ka líik' le judío'ob tin contrao' sen ok'olnajen yéetel mu'yajnajen. **20** Kex beyo' tene' ma' xu'ul in wa'alikte'ex le ba'axo'ob je'el u taasikte'ex utsilo', yéetel ma' xu'ul in ka'anske'ex tu táan le máako'obo'[a] bey xan joonaj joonajil.[b] **21** Ti' le judío'ob yéetel ti' le griego'obo' tin tsolaj tubeel* k'a'abéet u k'exik u tuukulo'ob[c] utia'al ka u nats'uba'ob tu yiknal Dios yéetel ka u ts'áa u fejo'ob ti' k-Yuumtsil Jesús.[d] **22** Chéen ba'ale' beoraa' le espíritu santoo' táan u beetik in bin Jerusalén, u jaajile' ma' in wojel ba'axo'ob kun úuchulten te'elo'. **23** Chéen ba'ax in wojle' kajalkaaje' le espíritu santoo' láalaj hora táan u ts'áaik in wojéelt yaan in k'a'alal cárcel yéetel yaan u sen beeta'al in mu'yaj.[e] **24** Chéen ba'ale' in kuxtale' ma'atech in wilik bey jach nojoch ba'ale', tene' ba'ax in k'áate' in k'uchul tu xuul le bej[f] ts'a'an in wáalkabto' yéetel in ts'o'okbesik le meyaj tu ts'áajten Yuumtsil Jesúso'. Le meyaja' leti'e in tsikbaltik tubeel ti' tuláakal máak u nojoch utsil Dioso'.

25 Ti' te'exe' tin tsikbaltaj u Reino Dios, chéen ba'ale' desde bejla'e' ma' ken a ka'a ilene'ex. **26** Le o'olal tin wa'alaj ka taalake'ex te' k'iina' beyo' Diose' ma' ken u ts'áa in kuch u k'i'ik'el mix máak.[g] **27** Tene' ma' xu'ul in wa'alikte'ex tuláakal u tsolnu'uko'ob* Diosi'.[h] **28** Kanáantaba'ex[i] yéetel kanáante'ex le tamano'obo'. Te'exe' yéeya'abe'ex ichilo'ob tumen le espíritu santo utia'al ka a nu'ukte'ex[j] u múuch'ulil

CAP 20

a Hch 18:21

b Hch 24:17

c Hch 19:9, 10

d 1Co 15:9 1Te 2:6

Columna 2

a Mt 28:19, 20 2Ti 4:2

b Hch 5:42

c Mr 1:14, 15

d Lu 24:46, 47

e Hch 9:15, 16 Hch 21:4, 11

f 2Ti 4:7

g Eze 33:8

h Mt 28:19, 20

i 1Ti 4:16

j 1Ti 3:1-7 Tit 1:5-9 Heb 13:17

20:21 *Wa «tin chúuka'an k'a'aytaj». **20:27** *Wa «tuláakal le ba'axo'ob u tukultmaj u beetik».

Dios[a] yéetel utia'al ka a kanáante'ex je'ex u kanáanta'al tamano'obe'. Le múuch'ulila' Dios man yéetel u k'i'ik'el u Paal.[b] **29** Tene' in wojle' le kéen p'áatak mina'anen waye' yaan u yokol ichile'ex k'asa'an máako'ob beyo'ob loboe'[c] yéetel ma' ken u kanáanto'ob yéetel yaabilaj le múuch'ulilo'. **30** Ichile'ex xane' yaan u líik'il xiibo'ob ken u ka'anso'ob ba'alo'ob ma' patali', utia'al ka u jíilt le discípulo'ob tu paacho'obo'.[d]

31 Le o'olale' ma' a weenle'ex, yéetel k'a'ajse'exe' durante tres añose'[e] bul k'iin yéetel bul áak'ab ma' xu'ul in tsolik u nu'uk ti' cada juntúul ti' te'ex yéetel u ja'il in wichi'. **32** Beora túuna' kin k'áat óoltik ka kanáanta'ake'ex tumen Dios bey xan tumen u nojoch utsil. Le ba'ax tin ka'ansajte'ex yo'olal u nojoch utsilo' je'el u líi'sik a wóole'exe' yéetel je'el u ts'áaikte'ex le herencia a'ala'an u ts'a'abal ti' le máaxo'ob santo'obo'.[f] **33** Tene' ma' in ts'íibolt le plata, le oro wa le nook' yaan ti' wa máaxo'.[g] **34** Te'exe' a wojle'exe' meyajnajen yéetel in k'abo'ob utia'al ka yanakten le ba'axo'ob k'a'abéetteno'[h] bey xan utia'al le máaxo'ob ku máano'ob tin wéetelo'. **35** Yéetel tuláakal ba'ax tin beete' tin we'esajte'ex bix unaj a wáantke'ex le máaxo'ob k'a'abéet áantaj ti'obo'.[i] Ma' unaj u tu'ubulte'exe' Yuumtsil Jesúse' tu ya'alaj: ‹Maas ku taasik ki'imak óolal u ts'a'abal wa ba'ax[j] ke u k'a'amal wa ba'ax›».

CAP 20

a Jn 21:15
Ef 4:11
1Pe 5:2-4

b Mt 26:27, 28
1Jn 1:7

c Mt 7:15
2Te 2:3
2Pe 2:1

d 1Ti 4:1
2Ti 4:3, 4
1Jn 2:18, 19

e Hch 19:9, 10

f Ef 1:18
Col 1:12

g 1Sa 12:1, 3
Mt 10:8
1Co 9:11, 12
2Co 7:2
Tit 1:7

h Hch 18:3
1Co 4:11, 12
1Te 2:9

i Ef 4:28
1Te 4:11, 12
2Te 3:7, 8

j Pr 19:17
Mt 10:8
Lu 6:38

Columna 2

a Hch 20:25

CAP 21

b Hch 21:10-12

36 Le ka ts'o'ok túun u ya'alik tuláakal le ba'alo'oba' xolaj tu yéetelo'obe' ka tu beetaj junp'éel oración. **37** Tuláaklo'ob túune' jo'op' u sen ok'olo'ob, tu méek'o'ob Pabloe' ka tu ts'u'uts'o'ob. **38** Ba'ax maas beet u yaatal u yóolo'obe' leti'e úuchik u ya'ala'alti'ob tumen Pablo ma' ken u ka'a ilo'obo'.[a] Ka ts'o'ok túune' tu láak'into'ob tak te' tu'ux yaan le barcoo'.

21 Ka ts'o'ok túun u cha'iko'ob k-luk'le' na'ako'on ti' junp'éel barcoe' ka bino'on juntaats' tu kaajil Cos. Ka sáaschaj tuláak' k'iine' bino'on Rodas, ka luk'o'one' bino'on tu kaajil Pátara. **2** Ka ts'o'ok túun k-kaxtik junp'éel barco ku bin Feniciae' na'ako'one' ka jo'op' k-bin. **3** Le táan k-bino' máano'on tu tojil u islail Chipre, tu tojil x-ts'íik k-k'ab, ka seguernaj k-bin tu tojil Siria. Ka ts'o'oke' k'ucho'on Tiro, tumen ti' kun éemsbil ka'ach u kuuch le barcoo'. **4** Te'elo' máano'on k-kaxt le discípulo'obo' ka t-ilaj tu'ux yano'obe' p'áato'on siete días yiknalo'ob. Chéen ba'ale' ts'a'ab u yojéelto'ob tumen le espíritu santo ba'ax kun úuchul ti' Pablo tu kaajil Jerusaléno' le o'olal tu sen a'alo'obti' ma' u pe'echa'tik le kaajo'.[b] **5** Ka ts'o'ok u máan le siete díaso' jóok'o'on utia'al k-binbal. Chéen ba'ale' tuláakal le suku'uno'obo' tu láak'into'ono'ob tak tu jóok'bal le kaajo', junmúuch' yéetel ko'olelo'ob bey xan yéetel mejen paalal. Ka k'ucho'on

tu jáal le ja'o' xolajo'one' ka t-beetaj junp'éel oración. **6** Ka ts'o'ok k-despedirtikba ti' leti'obe' na'ako'on te' barcoo', leti'ob túune' suunajo'ob tu yotocho'ob.

7 Ka ts'o'ok k-luk'ul ti' barco tu kaajil Tiroe' bino'on Tolemaida. Te' túuno' máano'on k-il bix u beel le suku'uno'obo' ka p'áato'on junp'éel k'iin tu yiknalo'ob. **8** Ka sáaschaj tuláak' k'iine' luk'o'one' ka bino'on Cesarea, te' túuno' ooko'on tu yotoch Felipe, le máax ku máan u tsikbalt u t'aan Dioso', ka túun p'áato'oni'. Leti'e' juntúul ti' le siete máako'ob[a] ku yúuchul t'aan ma'alob tu yo'olalo'obo'. **9** Felipee' yaan ka'ach kantúul u hija'ob ku profetizaro'ob. Le x-ch'úupalalo'oba' ma' ts'oka'an u beelo'obi'.[b] **10** Ka máan ya'ab k'iino'ob ti' yano'one' juntúul profeta ku k'aaba'tik Ágaboe'[c] luk' Judeae' ka éem t-iknal. **11** Le ka k'uch Ágabo te' tu'ux yano'ono' tu ch'a'aj u k'axnak' Pabloe' ka tu k'axuba, tu k'axaj u k'abo'ob yéetel u yooko'obe' ka tu ya'alaj: «Le espíritu santoo' ku ya'alik beya': ‹Le máax tia'alintik le k'axnak'a' bey kun k'axbil tumen le judío'ob tu kaajil Jerusaléno',[d] kéen ts'o'okke' yaan u k'ubko'ob tu k'ab le j-táanxel lu'umilo'obo'›».[e] **12** Ka ts'o'ok túun k-u'uyik lela' to'on yéetel le máaxo'ob yano'ob te'elo' jo'op' k-sen a'alik ti' Pablo ma' u bin Jerusalén. **13** Leti' túune' tu ya'alaj: «¿Ba'axten ka wok'ole'ex yéetel ka beetke'ex u yaatal u yóol in puksi'ik'al? Ojéelte'exe' tene' in prepararminba, ma' chéen utia'al ka k'a'axkeni', ba'axe' tak utia'al ka kíimsa'aken tu kaajil Jerusalén tu yo'olal u k'aaba' Yuumtsil Jesús».[a] **14** Tumen ma' tu yóotaj u beet le ba'ax t-a'alajti'o' to'one' t-a'alajti': «Úuchuk ba'ax u k'áat Jéeoba».

15 Ka ts'o'ok túun u máan le k'iino'oba' t-líi'sakbae' ka jo'op' k-bin tu kaajil Jerusalén. **16** Jujuntúul discípulo'ob ti' u kaajil Cesareae' bino'ob xan t-éetel utia'al ka u biso'ono'ob tu yotoch Mnasón te' tu'ux ken k-k'ubéentbao'. Leti'e' juntúul úuchben discípulo sijnáal Chipre. **17** Le ka k'ucho'on Jerusaléne' k'a'amo'on yéetel ki'imak óolal tumen le suku'uno'obo'. **18** Ka sáaschaje' Pabloe' bin t-éetel u yil Santiago,[b] te'elo' ti' u much'muba ka'ach tuláakal le anciano'obo'. **19** Pabloe' tu saludarto'obe' ka jo'op' u láaj tsikbaltikti'ob le ba'axo'ob tu beetaj Dios te' tuláak' lu'umo'ob tu yo'olal le ba'ax k'ubéenta'anti' ka u tsikbalto'.

20 Le anciano'obo' ka ts'o'ok u yu'ubiko'ob lela' káaj u alabarko'ob Dios, ka tu ya'alo'ob ti' Pablo: «Teche', suku'un, ts'o'ok a wilik buka'aj u milesil judío'ob ts'o'ok u beetkuba'ob discípuloil ti' Jesús, yéetel tuláaklo'obe' jach u k'ubmaj u yóolo'ob ti' le Leyo'.[c] **21** Chéen ba'ale' leti'obe' ts'o'ok u yu'ubiko'ob u tsikbalta'ale' teche' táan bin a ka'ansik ba'alo'ob

CAP 21
a Hch 6:3, 5
b Joe 2:28 Hch 2:17 1Co 11:5
c Hch 11:27, 28
d Hch 20:22, 23 Hch 21:33
e Hch 9:15, 16

Columna 2
a Hch 20:24 2Co 4:10, 11 2Ti 4:6
b Hch 12:17 Hch 15:13 Gál 1:19 Gál 2:9 Snt 1:1
c Hch 15:1

ku bin tu contra u Ley Moisés* ti' le judío'ob yano'ob táanxel lu'umilo'. Táan bin a wa'alikti'ob ma' u circuncidartik# u paalalo'ob mix u táakpajlo'ob ti' le jeleláas ba'axo'ob suuk k-beetik desde úuchjeakilo'.[a] **22** ¿Ba'ax túun unaj u beeta'al yo'olal lelo'? Tumen leti'obe' yaan u yojéeltiko'ob ts'o'ok a k'uchul. **23** Le o'olale' beet ba'ax ken k-a'altech. Ichilo'one' yaan kantúul xiibo'ob u beetmo'ob junp'éel voto ti' Dios. **24** Biso'ob ta wéetele' ka a limpiokíintaba tu yéetelo'ob je'ex u ya'alik le Leyo', yéetel bo'ot u k'olista'al u poolo'ob. Beyo' tuláakal máak ken u yojéelt ma' jaaj le ba'axo'ob tsikbalta'ab ta wo'olalo', ba'axe' ka u yilo'ob táan a bisik junp'éel toj kuxtal yéetel táan a ts'o'okbesik ba'ax ku ya'alik le Leyo'.[b] **25** Ti' le discípulo'ob yano'ob táanxel lu'umilo' ts'o'ok k-ts'íibtikti'ob le ba'ax ts'o'ok k-ch'a'tuklika': ka u náachkuntuba'ob ti' ba'axo'ob k'uba'ano'ob ti' imageno'ob,[c] ti' k'i'ik',[d] ti' u bak'el ba'alche'ob jich'a'an u kaalo'ob*[e] bey xan ti' núupk'eban».#[f]

26 Ka sáaschaj tuláak' k'iine' Pabloe' bin yéetel le kantúul máako'obo' ka tu limpiokíintuba tu yéetelo'ob je'ex u ya'alik le leyo'.[g] Ts'o'ole' ook te' templo utia'al ka u ts'áa ojéeltbil ba'ax k'iin ken ts'o'okok u limpiokíinkuba'ob yéetel ba'ax k'iin kun k'ubbil le ba'alche' tumen le sacerdote tu yo'olal cada juntúul ti' leti'obo'.

27 Le jach ta'aytak túun u ts'o'okol le siete díaso' le judío'ob ku taalo'ob tu lu'umil Asiao' tu yilo'ob Pablo te' temploo'. Leti'ob túune' jo'op' u p'u'ujsiko'ob tuláakal le ya'abkach máako'ob tu contrao', ka túun tu macho'ob. **28** Leti'obe' tu yawto'ob: «¡Xiibe'ex ti' u kaajil Israel, áanto'one'exi'! Le máaka' tuláakal tu'ux táan u máan u ka'ans ti' tuláakal máak ka xi'iko'ob tu contra k-kaajal, tu contra le Ley yaanto'ono' yéetel tu contra le lugara'. Ts'o'ole' ts'o'ok xan u yoksik máako'ob griego'ob te' temploo', yéetel ts'o'ok u mixba'alkúuntik le lugar santoa'».[a] **29** Lelo' tu ya'alo'ob tumen juntéenjeake' tu yilo'ob táan ka'ach u máan Pablo te' kaaj yéetel Trófimoo',[b] juntúul máak ku taal tu kaajil Éfeso, le o'olal ku tukliko'ob ka'ache' tu yoksaj te' temploo'. **30** Tuláakal túun u kajnáalilo'ob le kaajo' sen p'u'ujo'obe' ka bino'ob áalkabil te' temploo', ka tu macho'ob Pabloe' ka tu jíiltaj u jóo'so'ob, tu séeba'anil túune' k'a'al u joonajilo'ob le temploo'. **31** Le táan u yilik u kíimsko'ob Pabloo' bin a'albil ti' u comandante* le soldado'ob jach p'uja'an tuláakal u kajnáalilo'ob Jerusaléno'. **32** Leti' túune'

CAP 21

a Ro 2:28, 29 1Co 7:18-20

b 1Co 9:20

c Gé 35:2 Éx 34:15

d Gé 9:4 Le 3:17 Le 17:10 1Sa 14:32, 33

e Le 17:13 Dt 12:23, 24

f Hch 15:28, 29 1Co 6:9 Col 3:5 1Te 4:3 1Pe 4:3

g 1Co 9:20

Columna 2

a Hch 24:5, 6

b Hch 20:4 2Ti 4:20

21:21 * Ilawil «U Ley Moisés», página 2586. # Ilawil página 2559. **21:25** * Wa «ti' ba'alche'ob ku kíimsa'alo'ob ma' jóo'sa'an u k'i'ik'elo'obi'». # Ilawil página 2573.

21:31 * Lela' juntúul máak ts'a'an u nu'ukt 1,000 soldado'ob.

tu séeba'anil tu ch'a'aj le soldado'ob bey xan le máaxo'ob nu'uktik le soldado'obo' ka bino'ob áalkabil te' tu'ux yaan le máako'obo'. Le máako'obo' ka tu yilo'ob le comandante bey xan le soldado'obo' xu'ul u jats'ko'ob Pablo.

33 Ka náats' túun le comandanteo' tu beetaj u ma'achal ka tu ya'alaj ka k'a'axak yéetel ka'ap'éel cadena.[a] Ts'o'ole' ka jo'op' u k'áatik máax le máaka' yéetel ba'ax ts'o'ok u beetik. **34** Chéen ba'ale' yaan ti' le ya'abkach máako'obo' táan ka'ach u k'a'am a'aliko'ob junp'éel ba'al, uláak'o'obe' yaanal ba'al. Tumen chéen táan u sakach-t'aano'obe' le comandanteo' ma' páajchaj u yojéeltik ba'ax jach tu jaajil ku yúuchli', ka túun tu ya'alaj ka bisa'ak Pablo tu cuartel le soldado'obo'. **35** Chéen ba'ale' ka k'ucho'ob tu escalerail le cuartelo' le soldado'obo' yanchaj tak u ch'úuyik u biso'ob Pablo, tumen jach táaj p'uja'an ka'ach le máako'obo', **36** yéetel táan ka'ach u taalo'ob tu paach táan u yawtiko'ob: «¡Kíimsa'ak!».

37 Le jach ta'aytak u yoksa'al ichil le cuartelo' Pabloe' tu ya'alaj ti' le comandanteo': «¿Je'el wa u páajtal in wa'aliktech junp'éel ba'ale'?». Le comandanteo' tu ya'alaj: «¿Ka t'aan wa ich griego? **38** ¿Ma' wa teech le egipcio tu beetaj u líik'il le máako'ob tu contra le gobierno ma' sen úuchjeakilo'? ¿Ma' wa teech bis le 4,000 j-kiimsaj máako'ob te' desiertoo'?».

CAP 21

a Hch 20:22, 23 Hch 21:10, 11

Columna 2

a Flp 3:4, 5

b Hch 22:3

c Hch 26:14

CAP 22

d Flp 1:7

e Ro 11:1

f Hch 21:39

g Hch 5:34

h Hch 26:4, 5

i Gál 1:14 Flp 3:4-6

j Hch 8:3 Hch 9:1, 2 Hch 26:9-11 1Ti 1:12, 13

39 Pablo túune' tu núukaj: «U jaajile' tene' judíoen,[a] sijnáalen Tarso[b] ti' u lu'umil Cilicia, in kaajale' junp'éel kaaj jach k'aj óola'an. Kin much k'áatiktech ka a cha'a in t'aan tu táan le kaajo'». **40** Ka ts'o'ok u ya'ala'alti' je'el u páajtal u t'aane' Pabloe' wa'alaj te' escalerao' ka tu beetaj u k'ab ti' le máako'obo'. Ka xu'ul u yawato'obe' Pabloe' t'aanaj ich hebreoe'[c] ka tu ya'alaj:

22 «In suku'une'ex, in yuume'ex, u'uye'ex ba'ax ken in wa'al tin wo'olal».[d] **2** Le ka tu yu'ubo'ob táan u t'aan ich hebreoe' maas tu makaj u chi'ob. Pablo túune' tu ya'alaj: **3** «Tene' judíoen,[e] sijnáalen tu kaajil Tarso ti' u lu'umil Cilicia,[f] chéen ba'ale' way kaaj ka'ansa'aben tumen Gamaliel[g] jach je'ex u ya'alik le Ley ts'a'ab ti' k-úuchben láak'tsilo'obo'.[h] Ts'o'ole' jach in k'ubmaj in wóol in meyajt Dios je'ex a beetke'exo'.[i] **4** Tene' tin ch'a'pachtaj le máaxo'ob yano'ob ichil Le Beja'* utia'al in kíimsko'ob, tin k'axaj yéetel tin k'ubaj xiibo'ob bey xan ko'olelo'ob utia'al ka k'a'alko'ob cárcel.[j] **5** Lela' je'el u páajtal a k'áatke'ex ti' u maas nojchil le sacerdote'obo' bey xan ti' u nuuktakil le kaajo'. Leti'obe' tu ts'áajo'obten carta'ob utia'al in bis ti' k-éet judíoilo'ob yano'ob Damascoo'. Ka túun jo'op' in bin utia'al ka in k'ax yéetel utia'al ka in taas way Jerusalén le máaxo'ob

22:4 * U yantal máak ichil Le Bejo' u k'áat u ya'ale' u kuxtal máak je'ex tu ye'esil yéetel tu ka'ansil Cristoe'.

yano'ob te' kaajo', utia'al ka castigarta'ako'ob.

6 Chéen ba'ale' le táan in bin ka'ach Damasco yéetel le jach ta'aytak in k'uchlo' tin wilaj u téek léembal tin ba'pach junp'éel nojoch sáasil ku taal te' ka'ano'. Lela' kex chúumuk k'iin ka úuchi.[a] **7** Ka túun lúuben lu'ume' tin wu'uyaj junp'éel t'aan ku ya'alikten: ‹Saulo, Saulo, ¿ba'axten táan a ch'a'pachtiken?›. **8** Tene' tin núukaj: ‹¿Máaxech, Yuumtsil?›. Ka tu núukajten: ‹Teen Jesús le Nazarenoo', le máax táan a ch'a'pachtiko'›. **9** U jaajile' le máaxo'ob yano'ob ka'ach tin wéetelo' tu yilo'ob le sáasilo' chéen ba'ale' ma' tu yu'ubo'ob u t'aan le máax ku tsikbal tin wéetelo'. **10** Ka túun tin k'áatajti': ‹¿Ba'ax unaj in beetik, Yuumtsil?›. Yuumtsile' tu ya'alajten: ‹Líi'kech, ookkech Damasco, te'elo' ti' kun a'albiltech tuláakal le ba'axo'ob unaj a beetko'›.[b] **11** Chéen ba'ale' tumen ma' tu páajtal ka'ach in wilik mix ba'al yo'olal le nojoch sáasil léembalnajo' le máaxo'ob yano'ob tin wéetelo' tu macho'ob in k'ab utia'al ka u biseno'ob Damasco.

12 Te'elo' tia'an Ananíasi', leti'e' juntúul máak jach u k'ubmaj u yóol u meyajt Dios je'ex u ya'alik le Leyo' yéetel ku yúuchul t'aan ma'alob tu yo'olal ichil tuláakal le judío'ob kaja'ano'ob te'elo'. **13** Le ka k'uch te' tu'ux yaneno' náats' tin wiknale' ka tu ya'alajten: ‹¡Saulo, suku'un, suunak u sáasilil a wich!›. Jach te' súutuk je'elo' tin líi'saj in wiche' ka tin paktaj.[a] **14** Leti'e' tu ya'alajten: ‹U Dios k-úuchben láak'tsilo'obe' ts'o'ok u yéeyikech utia'al ka k'uchuk a k'aj óolt ba'ax u k'áat, utia'al ka a wil Jesús le máax ku beetik ba'ax ma'alobo'[b] bey xan utia'al ka a wu'uy le t'aan ku jóok'ol tu chi'o'. **15** Teche' yaan a ts'áaik u yojéelt tuláakal máak le ba'axo'ob ts'o'ok a wilik yéetel ts'o'ok a wu'uyiko'.[c] **16** Beora túuna', ¿ba'ax ka páa'tik? Líi'kech ka okja'anakech, ch'a'chi'it u k'aaba' Jesús,[d] beyo' Diose' yaan u perdonartik a k'ebano'ob›.[e]

17 Chéen ba'ale' le ka suunajen way Jerusalén[f] yéetel le táan in beetik junp'éel oración te' temploo' tin wu'uyaj **18** táan u ya'ala'alten tumen Yuumtsil: ‹Lep' a wóoli', jóok'kech tu séeba'anil ti' u kaajil Jerusalén, tumen le máako'oba' ma' ken u yóot u k'amo'ob le ba'ax ken a wa'alti'ob tin wo'olalo'›.[g] **19** Ka tin wa'alajti': ‹Yuumtsil, leti'obe' jach u yojlo'ob suuk in k'alik cárcel le máaxo'ob ku creerkecho'obo' bey xan in ja'ajats'ko'ob ichil tuláakal le sinagoga'ob tu'ux kin bino'.[h] **20** Le táan xan u we'ekel u k'i'ik'el Esteban, le máax ku t'aan ta wo'olalo', tene' ti' wa'alakbalen ka'achi' yéetel ma'alob in wilik le ba'axo'ob ku beeta'alti'o', tene' táan ka'ach in kanáantik u nook'o'ob le máaxo'ob kíimsko'›.[i] **21** Kex beyo' Yuumtsile' tu ya'alajten: ‹Káajak a bin, tumen tene' yaan in túuxti-

CAP 22

a Hch 9:3-8
Hch 26:13-15

b Hch 26:16

Columna 2

a Hch 9:17, 18

b 1Co 9:1
1Co 15:8
Gál 1:15, 16

c Hch 23:11
Hch 26:16

d Hch 10:43

e 1Co 6:11
1Jn 1:7
Ap 1:5

f Hch 9:26
Gál 1:18

g Hch 9:28, 29

h Hch 8:3

i Hch 7:58
Hch 8:1
1Ti 1:13, 15

kech tak te' náanach lu'umilo'obo'»».[a]

22 Le máako'ob túuno' tu yu'ubo'ob ba'ax tu ya'alaj Pablo tak te' súutuka', chéen ba'ale' ka ts'o'oke' k'a'am t'aanajo'obe' ka tu ya'alo'ob: «¡Kíims le máaka', tumen ma' u náajaltmaj u kuxtali'!». **23** Ts'o'ole' tumen táan u yawato'ob, táan u pipikch'intik u nook'o'ob yéetel táan u pulko'ob polvo ka'anale',[b] **24** u comandante le soldado'obo' tu ya'alaj ka oksa'ak Pablo te' cuartelo' yéetel ka ja'ajats'a'ak utia'al u k'áata'al u chi', utia'al beyo' ka u yojéelt jach ba'ax o'olal táan u yawat t'aan le máako'ob tu contrao'. **25** Le ka ts'o'ok túun u síink'axta'al Pablo utia'al u ja'ajats'a'ale' tu ya'alaj ti' u nojchil le soldado'ob wa'alakbal te'elo': «¿Ma'alob wa ka a ja'ajats'e'ex juntúul romano kex ma' juzgarta'ak tu táan le juezo'obo'?».[c] **26** Le ka tu yu'ubaj lela' u nojchil le soldado'obo' bin yiknal le comandanteo' ka tu ya'alajti': «¿Ba'ax ka tuklik a beetik? ¡Tumen le máaka' romano!». **27** Ka túun náats' le comandante tu yiknal Pabloo' ka tu ya'alajti': «A'alten, ¿romanoech wa?». Leti'e' tu núukaj: «Beyo'». **28** Le comandanteo' tu ya'alajti': «Ti' tene' ya'ab taak'in tu tojoltajten in manik u derechoil in beetkinba romanoil». Pabloe' tu ya'alajti': «Tene' desde ka síijen yaanten le derecho je'elo'».[d]

29 Le o'olale' le máaxo'ob kun jats'ik ka'ach Pablo utia'al u k'áatko'ob u chi'o' tu séeba'anil luk'o'ob tu yiknal. Le comandante túuno' jach sajakchaj le ka tu ts'áaj cuenta romano le máak ts'o'ok u k'axik yéetel cadenao'.[a]

30 Le comandanteo' jach taak u yojéeltik ba'axten táan ka'ach u ta'akal u pool Pablo tumen le judío'obo', le o'olale' ka sáaschaje' tu ya'alaj ka jóo'sa'ak Pablo yéetel tu ya'alaj ti' tuláakal u nuuktakil le sacerdote'ob bey xan ti' tuláakal le Sanedrín ka u much'uba'obo'. Ka túun tu beetaj u yéemel Pabloe' ka tu wa'akúuntaj chúumuk ti' leti'ob.[b]

23 Pablo túune' tu paktaj le máaxo'ob táaka'ano'ob te' Sanedríno' ka tu ya'alaj: «Suku'une'ex, tene' jach junpuli' ma' in beetmaj mix junp'éel ba'al k'aas tu táan Dios tak te' k'iina', yéetel limpio in conciencia».[c] **2** Ananías u maas nojchil le sacerdote'obo' tu ya'alaj ti' le máaxo'ob wa'alakbalo'ob naats' ti' Pabloo' ka u xíiklajto'ob u chi'. **3** Pablo túune' tu ya'alajti': «J-ka'ap'éel ich,* teche' Dios kun looboltikech. Wa kulukbalech a juzgarten je'ex u ya'alik le Leyo', ¿ba'axten túun ka wa'alik ka xíiklajta'aken kex lela' ku bin tu contra le Leyo'?». **4** Le máaxo'ob wa'alakbalo'ob naats' ti'o' tu ya'alo'obti': «¿Bix a táabal a wa'al ba'al ti' le maas nojoch

a Hch 9:15 Hch 13:2 Ro 1:5 Ro 11:13 Gál 2:7 1Ti 2:7

b 2Sa 16:13

c Hch 16:37, 38 Hch 23:27

d Hch 16:37

Columna 2

a Hch 25:16

b Mt 10:17, 18 Lu 21:12

CAP 23

c Hch 24:15, 16 2Co 1:12 Heb 13:18 1Pe 3:16

23:3 * Wa «Beyech junp'éel éek' pak' chéen máansa'an sak pintura tu yóok'ole'».

sacerdote ts'a'an tumen Dioso'?». **5** Pabloe' tu ya'alaj: «Suku'une'ex, ma' in wojel ka'ach wa leti'e maas nojoch sacerdoteo'. Tumen ts'íibta'an: ‹Ma' unaj a wa'alik ba'al ti' juntúul u nojchil a kaajali'›».[a]

6 Pablo túune' le ka tu ts'áaj cuenta junjaats ti' le máako'obo' saduceo'ob yéetel uláak' junjaatse' fariseo'obe' tu k'a'am a'alaj tu táan le Sanedríno': «Suku'une'ex, tene' fariseoen[b] yéetel in taata'obe' fariseo'ob. Tene' táan in juzgarta'al tumen kin creertik yaan u ka'a kuxkíinta'al le kimeno'obo'». **7** Úuchik u ya'alik lela' káaj u ba'atelt'aan le fariseo'ob yéetel le saduceo'obo', ka túun tu jatsuba le ya'abkach máako'ob yano'obo'. **8** Tumen le saduceo'obo' ku ya'aliko'obe' ma' kun ka'a kuxtal le kimeno'obo' yéetel mina'an ángelo'ob. Chéen ba'ale' le ba'alo'oba' leti'e ba'axo'ob ku máan u ya'al le fariseo'ob ti' le máako'obo'.[c] **9** Ka túun káaj u yawat t'aano'ob, ka líik' jujuntúul ti' le escriba'ob u nupmuba'ob yéetel le fariseo'obo' ka jo'op' u sen ba'atelt'aano'ob táan u ya'aliko'ob: «To'one' ma' t-ilik wa yaan ba'ax k'aas u beetmaj le máaka'. Chéen ba'ale', ¿kux túun wa t'a'an tumen juntúul ángel?».[d] **10** Le ka jo'op' u maas p'u'ujul le máako'obo' u comandante le soldado'obo', tumen sajak ka xe'exet'a'ak Pablo tumen le máako'oba', tu ya'alaj ti' le soldado'ob ka éemko'ob chúumuk ti' leti'ob utia'al u toko'ob Pablo yéetel ka u biso'ob te' cuartelo'.

11 Chéen ba'ale' te' áak'ab je'elo' Yuumtsile' wa'alaj tu yiknale' ka tu ya'alajti': «¡Ma' a sajaktal![a] Tumen je'ex úuchik a tsolik tubeel way Jerusalén le ba'alo'ob yaan yil tin wéetelo' bey xan bíin a beet tu kaajil Romao'».[b]

12 Ka sáaschaje' le judío'obo' tu ch'a'tuklo'ob bix ken u kíimsilo'ob Pablo. Tu ya'alo'obe' wa ku janalo'ob bey xan wa ku yuk'ulo'ob táanil ti' u kíimsko'obe' ka lúubuk k'aas tu yóok'olo'ob. **13** Le máaxo'ob tu k'áato'ob ka lúubuk k'aas tu yóok'olo'obo' maas ti' 40 u túulalo'ob. **14** Leti'ob túune' bino'ob tu yiknal u nuuktakil le sacerdote'obo' bey xan tu yiknal u nuuktakil le kaajo' ka tu ya'alo'obti'ob: «Ts'o'ok k-a'alike' jach junpuli' ma'atan k-jaantik mix ba'al wa ma' k-kíims Pabloi', wa ma'e' lúubuk k'aas t-óok'ol. **15** Beora túuna' te'ex junmúuch' yéetel le máaxo'ob táakpaja'ano'ob te' Sanedríno' unaj a wa'alike'ex ti' u comandante le soldado'ob k'a'abéet u taasik Pablo ta táane'exo'. Beete'ex bey a k'áat a wojéelte'ex tuláakal ba'ax yaan yil yéetel le máaka'. Chéen ba'ale' to'one' yaan k-líi'sikba utia'al k-kíimsik táanil ti' u k'uchul».

16 Pero u sobrino Pabloe' tu yu'ubaj ba'ax ku tuklik u beetik le máako'oba', bin túune', ook tu cuartel le soldado'obo' ka tu tsikbaltaj ti' Pablo. **17** Pablo túune' tu

CAP 23

a Éx 22:28

b Hch 26:4, 5 Flp 3:4, 5

c Hch 4:1, 2

d Hch 22:6, 7 Hch 22:17, 18

Columna 2

a Hch 18:9

b Hch 27:23, 24 Hch 28:23 Hch 28:30, 31

t'anaj juntúul ti' u nuuktakil le soldado'obo' ka tu ya'alajti': «Bis le xi'ipal tu táan le comandanteo' tumen yaan ba'ax ken u ya'alti'». **18** Le soldado túuna' tu ch'a'aj le xi'ipalo' ka tu bisaj tu táan le comandanteo' ka tu ya'alaj: «Pablo le máax k'ala'ano' tu t'anen tu yiknale' ka tu ya'alajten ka in taas le xi'ipal ta táana', tumen yaan bin ba'ax ken u ya'altech». **19** Le comandante túuno' tu machaj le xi'ipal tu k'abo', tu bisaj junpáayile' ka jo'op' u k'áatikti': «¿Ba'ax ken a wa'alten?». **20** Leti'e' tu ya'alajti': «Le judío'obo' ts'o'ok u ch'a'tuklik u k'áatko'obtech ka a bis Pablo tu táan le Sanedrín sáamalo', yaan u beetko'ob bey taak u yojéeltiko'ob u maasil tu yo'olale'.[a] **21** Chéen ba'ale' je'el ba'alak ka u ya'alo'obteche' ma' a cha'ik u yoksiko'ob ta pool ka a beete, tumen maas ti' 40 ti' leti'obe' táan u ch'úuktiko'ob Pablo yéetel ts'o'ok u ya'aliko'ob ma'atan u janalo'ob mix u yuk'ulo'ob wa ma' u kíimso'obi',[b] wa ma'e' ka lúubuk bin k'aas tu yóok'olo'ob. Leti'obe' chéen táan u páa'tko'ob ba'ax ken a wa'ale». **22** Le comandanteo' tu cha'aj u bin le xi'ipalo', chéen ba'ale' táanile' tu ya'alajti': «Ma' a tsikbaltik ti' mix máak wa ts'o'ok a wa'alikten le ba'alo'oba'».

23 Le comandante túuno' tu túuxtaj t'anbil ka'atúul ti' u nuuktakil le soldado'obo' ka tu ya'alajti'ob: «Prepararte'ex 200 soldado'ob utia'al ka xi'iko'ob xíimbalil tak tu kaajil Cesarea te' hora óoxp'éel* ti' le áak'abo', bey xan 70 soldado'ob ku bino'ob yóo' tsíimin yéetel 200 soldado'ob yaan u lanza'ob. **24** Ts'o'ole' bise'ex tsíimino'ob utia'al ka xi'ik Pablo, beyo' ma' kun úuchul mix ba'al ti' tak ken k'uchuk tu táan Félix le gobernadoro'». **25** Ka tu ts'íibtaj xan junp'éel carta tu'ux ku ya'alik beya':

26 «Yuum gobernador Félix: Teen Claudio Lisiase' kin túuxtiktech saludos. **27** Le máaka' ma'ach tumen le judío'obo' yéetel jach ta'aytak ka'ach u kíimsko'ob, chéen ba'ale' jáan taalen yéetel junmúuch' soldado'obe' ka tin tokajti'ob[a] tumen tin wojéelte' romano.[b] **28** Tumen taak ka'ach in wojéeltik ba'ax o'olal táan u ta'akal u poole' tin beetaj u bisa'al tu táan le Sanedríno'.[c] **29** Te'elo' tin ts'áaj cuentae' táan u ta'akal u pool ti' ba'alo'ob yaan yil yéetel u Ley le judío'obo',[d] chéen ba'ale' ma' tin wilaj wa yaan ba'ax k'aas u beetmaj ku náajmatik ka kíimsa'ak wa ka k'a'alak cárceli'. **30** Pero tumen ts'a'ab in wojéelt yaan ba'ax ts'o'ok u ch'a'tukla'al u beeta'al tu contra le máaka'[e] kin túuxtiktech tu séeba'anil, ts'o'ole' yaan in túuxtik le máaxo'ob takik u poolo' utia'al ka t'aanako'ob ta táan».

31 Le soldado'ob túuno' bin u ch'a'ob Pablo[f] je'ex a'ala'abikti'obe' ka tu biso'ob de

CAP 23
a Hch 23:15
b Hch 23:12
Columna 2
a Hch 21:31-33
b Hch 16:37 Hch 22:25
c Hch 22:30
d Hch 25:19
e Hch 23:16
f Hch 23:23, 24

23:23 *Kex láas 9:00 áak'ab. Le hora ka'acho' ku káajal u xo'okol le kéen t'úubuk k'iin.

áak'ab tak tu kaajil Antípatris. **32** Ka sáaschaje' a'ala'ab ti' le soldado'ob ku bino'ob yóo' tsíimin ka p'áatko'ob tu yéetelo', chéen ba'ale' u maasile' suunajo'ob te' cuartelo'. **33** Le soldado'ob ku bino'ob yóo' tsíimin túuno' ooko'ob tu kaajil Cesareae' ka tu k'ubo'ob le carta ti' le gobernadoro', ka ts'o'oke' tu biso'ob Pablo tu táan. **34** Le gobernador túuno' tu xokaj le cartao' ka tu k'áataj tu'ux u taal Pablo, ka a'ala'abti'e' ti' u lu'umil Cilicia.[a] **35** Le gobernadoro' tu ya'alaj: «Kéen k'uchuk le máaxo'ob takik a poolo' yaan in ch'enxikintik ba'ax ken a wa'ale».[b] Ka túun tu ya'alaj ka bisa'ak Pablo utia'al kanáantbil tu palacio le rey Herodeso'.

24 Ka túun máan cinco díase' k'uch Ananías[c] u maas nojchil le sacerdote'obo'. Tu yéetele' taal jujuntúul u nuuktakil le kaajo' bey xan juntúul abogado ku k'aaba'tik Tértulo, ka t'aanajo'ob tu contra Pablo tu táan le gobernadoro'.[d] **2** Ka t'a'an Pabloe' Tértuloe' káaj u takik u pool tu táan le gobernadoro', leti'e' tu ya'alaj:

«Yuum Félix, ta wo'olale' jach yaanto'on jeets'elil, yéetel tumen jach ma'alob bix a gobernare' táan u beeta'al jejeláas k'eexo'ob te' lu'uma'. **3** Lela' jach ku taasikto'on ki'imak óolal yéetel k-ts'áaik u diosbo'otikil tuláakal súutukil. **4** Chéen ba'ale' utia'al ma' k-sen náaksik a wóole' k-k'áat óoltiktech yo'olal a wutsile' ka a wu'uy ba'ax ken k-a'altech ichil u chan súutuk. **5** To'one' ts'o'ok k-ilke' le máaka' chéen kaxan ba'ate'el ku beetik,[a] ts'o'ole' táan u p'u'ujsik tuláakal le judío'obo'[b] yéetel tuláakal tu'ux táan u beetik u líik'lo'ob tu contra le gobiernoo'. Leti' xan u poolil u secta le nazareno'obo'.[c] **6** Ts'o'ole' tu yóotaj u k'askúunt le temploo', le o'olal xan t-machaj.[d] **7** *— **8** Wa ka a k'áat u chi'e' je'el a wilik jaaj tuláakal le ba'axo'ob k-a'alik tu contrao'».

9 Le judío'obo' jo'op' xan u t'aano'ob tu contra Pablo táan u ya'aliko'ob jach jaaj le ba'alo'oba'. **10** Pablo túune' ka ts'o'ok u béech'jo'olta'al tumen le gobernador utia'al u ye'esa'alti' je'el u páajtal u t'aane' tu ya'alaj:

«Jach ki'imak in wóol ikil u béeytal in t'aan ta táan utia'al in defenderkinba, tumen jach in wojel úuch káajak a beetik a juezil te' lu'uma'.[e] **11** Teche' je'el u páajtal a k'áatik a wu'uy wa jaaj le ba'ax ken in wa'altecha', walajki 12 díasa' tene' na'aken Jerusalén utia'al adorar.[f] **12** Ts'o'ole' ma' ila'ab wa táan in ba'atel-t'aan yéetel wa máax te' temploo', mix ila'ab wa táan in beetik u p'u'ujul le máako'ob te' sinagoga'obo' mix te' kaajo'. **13** Leti'obe' ma' tu páajtal u ye'esko'ob wa jaaj le

CAP 23

a Hch 21:39 Hch 22:3

b Hch 24:1

CAP 24

c Hch 23:2

d Hch 23:26

Columna 2

a Mt 5:11 Hch 16:20, 21 Hch 17:6, 7

b Lu 23:1, 2

c Mt 2:23 Hch 28:22

d Hch 21:27, 28

e Flp 1:7

f Hch 21:17, 26

24:7 * Yaan úuchben ts'íibo'ob ich griegoe' ma'atech u taasko'ob le versículoa', lela' ku ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'.

ba'ax táan u ya'aliko'obtech utia'al u takiko'ob in poola'. **14** Ba'ax jaaje' le bej ku ya'aliko'ob sectao' leti'e bix in meyajtik u Dios in úuchben láak'tsilo'obo'.[a] Tene' kin creertik tuláakal le ba'axo'ob ku ya'alik le Leyo' bey xan le ba'axo'ob tu ts'íibtaj le profeta'obo'.[b] **15** Je'ex leti'obe' tene' táan xan in páa'tik u ka'a kuxkíinta'al le kimeno'ob je'ex u ya'almil Dioso', u ka'a kuxkíinta'al[c] le utso'obo' bey xan le k'asa'ano'obo'.[d] **16** U jaajile' tu yo'olal lela' mantats' kin xak'altik in tuukul utia'al in wilik wa ma'alob in conciencia tu táan Dios bey xan tu táan le máako'obo'.[e] **17** Ka ts'o'ok u máan ya'ab añose' taalen in k'ub sacrificio'ob ti' Dios yéetel taalen in taas taak'in[f] utia'al in wáantik in wéet lu'umilo'ob. **18** Le táan in beetik le ba'alo'oba' le máako'obo' tu yileno'ob te' temploo', chéen ba'ale' limpio yanilen je'ex u k'áatik le Leyo'.[g] Ts'o'ole' ma' yéetel ya'abkach máako'ob yaneni' mix yéetel máako'ob p'uja'ano'obi'. Te'elo' ti' yaan ka'ach jujuntúul judío'ob ku taalo'ob ti' u lu'umil Asiai'. **19** Leti'ob unaj u taalo'ob ta táan utia'al u tako'ob in pool wa jach tu jaajil yaan ba'ax u ya'alo'ob tin contra.[h] **20** Wa ma'e' le máaxo'ob yano'ob waye' leti'ob ka u ya'alo'ob wa yaan ba'ax k'aas tin beetaj le wa'alakbalen ka'ach tu táan le Sanedríno'. **21** Ja'ali' wa táan u t'aano'ob tin contra yo'olal le ba'ax tin wa'alaj le ka yan-

CAP 24

a Éx 3:15 Hch 3:13 2Ti 1:3

b Hch 28:23 Ro 3:21

c Isa 26:19 Mt 22:31, 32 Lu 14:13, 14 Jn 5:28, 29 Jn 11:25 Heb 11:35 Ap 20:12

d Lu 23:43

e Hch 23:1 1Co 4:4 Heb 13:18

f 2Co 8:4

g Hch 21:24, 26

h Hch 25:16

Columna 2

a Hch 23:6

b Hch 9:1, 2 Hch 19:9

c Mt 10:18

d Hch 17:30, 31 2Co 5:10

chajen chúumuk ti' leti'obo', tene' chéen tin wa'alaj: ‹¡Bejla'e' tene' táan in juzgarta'al ta táane'ex tumen kin creertik yaan u ka'a kuxkíinta'al le kimeno'obo'!›».[a]

22 Chéen ba'ale' Félixe' jach u yojel le ba'alo'ob yaan yil yéetel Le Bejo',*[b] le o'olale' utia'al u xaankúuntik le juicioo' tu ya'alaj: «Le kéen k'uchuk Lisias, u comandante le soldado'obo', kin ch'a'tuklik ba'ax ken in beete». **23** Ka túun tu ya'alaj ti' u nojchil le soldado'ob ka u k'al Pabloo', yéetel tu ya'alajti' ma' k'a'abéet u jach kanáanta'ali', tu ya'alaj xan ti' ka u cha'a u yáanta'al tumen le u yéet máano'obo'.

24 Ka máan wa jayp'éel k'iino'obe' k'uch Félix yéetel Drusila u yatan, juntúul judía. Ka túun tu túuxtaj t'anbil Pablo, ka tu yu'ubaj u tsikbaltik le ba'ax ku creertik yo'olal Cristo Jesúso'.[c] **25** Chéen ba'ale' ka tu yu'ubaj táan u t'aan Pablo ti' u beeta'al ba'ax toj, ti' u controlarkuba máak yéetel ti' u k'iinil le juicio[d] ts'o'ok u náats'lo' Félixe' sajakchaje' ka tu ya'alajti': «Beoraa' xeen, le kéen yanakten tiempoe' kin túuxtik t'anbilech tu ka'atéen». **26** Le táan u beetik lela' leti'e' táan ka'ach u páa'tik ka ts'a'abak taak'in ti' tumen Pablo. Le o'olal mantats' ka'ach ku túuxtik t'anbil utia'al ka tsikbalnak tu yéetel. **27** Chéen ba'ale' ka ts'o'ok u máan dos añose', jeelinta'ab

24:22 * U yantal máak ichil Le Bejo' u k'áat u ya'ale' u kuxtal máak je'ex tu ye'esil yéetel tu ka'ansil Cristoe'.

gobernador Félix tumen Porcio Festo. Ts'o'ole' tumen u k'áat ka'ach p'áatal utsil Félix tu táan le judío'obo'[a] ma' tu jáalk'abtaj Pabloi'.

25 Festo[b] túune' k'uch tu lu'umil Judeae' ka jo'op' u beetik u gobernadoril. Ka máan óoxp'éel k'iine' luk' Cesareae' ka bin Jerusalén. **2** U nuuktakil túun le sacerdote'ob yéetel le u nuuktakil le judío'obo' t'aanajo'ob tu contra Pablo[c] tu táan Festo, ka jo'op' u sen k'áatko'obti' **3** ka u beet uts u túuxtik Pablo tu kaajil Jerusalén. Chéen ba'ale' u tukultmo'ob ka'ach u bin u ch'úukto'ob u máan te' bej utia'al ka u kíimso'obo'.[d] **4** Pero Festoe' tu ya'ale' Pabloe' k'a'abéet u p'áatal tu kaajil Cesarea, yéetel tu ya'ale' leti'e' ma' kun xáantal ken suunaki'. **5** Festoe' tu ya'alaj: «Le máaxo'ob túun ts'a'an páajtalil ti'ob ichile'exo' unaj u bino'ob tin wéetel Cesarea, beyo' je'el u páajtal u takiko'ob u pool le máak wa jach tu jaajil yaan ba'ax k'aas u beetmo'».[e]

6 Festo túune' ka ts'o'ok u máansik kex ocho wa diez días tu yiknalo'obe' bin tu kaajil Cesarea. Ka sáaschaj tuláak' k'iine' kulaj te' tu'ux ku kutal le juezo' ka tu ya'alaj ka taasa'ak Pablo tu táan. **7** Ka taasa'abe' le judío'ob taalja'ano'ob ti' u kaajil Jerusaléno' wa'alajo'ob tu ba'pach, ka túun jo'op' u takiko'ob u pool táan u ya'aliko'ob ya'ab ba'alo'ob k'aastak bin u beetmaj. Chéen ba'ale' ma' páajchaj u ye'esko'ob wa jaaj le ba'axo'ob ku ya'aliko'obo'.[a]

8 Pablo túune' utia'al u defenderkubae' tu ya'alaj: «Tene' junpuli' ma' k'ebanchaja'anen tu contra u Ley le judío'obo', mix tu contra le temploo' mix tu contra César».[b] **9** Festoe' tumen u k'áat lúubul utsil ti' le judío'obo'[c] tu k'áataj ti' Pablo: «¿A k'áat wa bin tu kaajil Jerusalén utia'al ka juzgarta'akech tin táan tu yo'olal le ba'alo'oba'?». **10** Pabloe' tu núukaj: «Tene' wa'alakbalen aktáan te' tu'ux ku kutal le juez ts'a'an tumen Césaro', te' tu'ux k'a'abéet in juzgarta'alo'. Je'ex táan a wilko' tene' mix junp'éel k'aas in beetmaj ti' le judío'obo'. **11** Ts'o'ole' wa jach tu jaajil juntúul k'asa'an máaken yéetel ts'o'ok in beetik junp'éel ba'ax ku náajmatik ka kíimsa'akene'[d] ma' táan in k'áat óoltik ma' in kíimsa'ali'. Chéen ba'ale' wa ma' jaajtak le ba'axo'ob ku ya'aliko'ob utia'al u takiko'ob in poola' mix máak je'el u páajtal u k'ubken ti' leti'ob chéen utia'al u beetik uts ti' wa máaxe'. ¡In k'áat bin tu táan César!».[e] **12** Ka ts'o'ok túun u t'aan Festo yéetel u consejero'obe' tu ya'alaj: «Ta wa'alaj a k'áat bin tu táan César, pues tu táan César kan bin».

13 Ka máan wa jayp'éel k'iino'obe' rey Agripa yéetel Berenicee' k'ucho'ob u xíimbalto'ob Festo tu kaajil Cesarea. **14** Tumen yaan ka'ach u p'áatlo'ob ya'ab k'iino'obe' Festoe' tu tsikbaltaj ti' le rey

CAP 24
a Hch 25:9

CAP 25
b Hch 24:27
c Hch 24:1
d Hch 23:20, 21
e Hch 25:16

Columna 2
a Mt 5:11 Lu 23:1, 2 Hch 24:5
b Hch 24:11, 12
c Hch 24:27
d Hch 23:26, 29
e Hch 28:17-19

le ba'axo'ob ku ya'ala'al yo'olal Pabloo', tu ya'alajti':

«Yaan juntúul máak p'a'at cárcel tumen Félix. **15** Le ka binen túun tu kaajil Jerusaléne' u nuuktakil le sacerdote'ob yéetel u nuuktakil le judío'obo' t'aanajo'ob tu contra,[a] ka tu k'áato'obten ka in juzgart utia'al u castigarta'al. **16** Chéen ba'ale' tene' tin núukajti'obe' ichil le romano'obo' ma' suuk u k'u'ubul juntúul máak ku ta'akal u pool chéen utia'al u beeta'al uts ti' wa máaxi'. Táanile' unaj u yilkuba yéetel le máaxo'ob takik u poolo', utia'al ka páajchajak u ye'esik ma' jaaj le ba'ax ku ya'ala'al tu contrao'.[b] **17** Le o'olale' ka k'ucho'ob waye' tene' tu séeba'anil tin wilaj ba'ax ken in beete. Ka sáaschaj tuláak' k'iine' kulajen te' tu'ux ku kutal le juezo' ka tin túuxtaj t'anbil le máako'. **18** Chéen ba'ale' le wa'alakbal ka'ach le máaxo'ob takik u poolo' ma' páajchaj u ye'esko'ob wa jaaj le ba'axo'ob k'aastak tin tuklaj ka'ach u beetmaj le máako'.[c] **19** Chéen táan ka'ach u ba'atelt'aano'ob yo'olal ba'alo'ob yaan yil yéetel u religióno'ob,[d] bey xan yo'olal juntúul máak ku k'aaba'tik bin Jesús, máax ts'o'ok u kíimil, chéen ba'ale' Pabloe' ma' tu xu'ulul u ya'alik kuxa'an.[e] **20** Tumen ma' tin kaxtaj ba'ax in beet tu yo'olal le ba'axo'ob ku ba'atelt'antiko'obo' tin k'áatajti' wa je'el u yóotik bin tu kaajil Jerusalén utia'al ka juzgarta'ak tu yo'olal le ba'alo'oba'.[f] **21** Chéen ba'ale' ka tu ya'alaj Pablo u k'áat ka bisa'ak tu táan César Augusto*[a] utia'al ka ch'a'tukla'ak ba'ax kun beetbil tu yéetele' tin wa'alaj ka p'a'atak k'ala'anil tak ken in túuxt tu yiknal César».

22 Agripa túune' tu ya'alaj ti' Festo: «Tene' in k'áat xan in wu'uy ba'ax ku ya'alik le máaka'».[b] Ka a'ala'abti' tumen Festo: «Sáamal a wu'uyik». **23** Le o'olale' ka sáaschaj tuláak' k'iine' Agripa yéetel Berenicee' taalo'ob te' tu'ux u much'muba le máako'obo', ka ooko'ob táan u taaskuba'ob nojba'alil, láak'inta'ano'ob tumen le comandante'obo' bey xan tumen u nuuktakil le kaajo'. Festo túune' tu ya'alaj ka taasa'ak Pablo tu táano'ob, ka taasa'abe' **24** Festoe' tu ya'alaj: «Rey Agripa, bey xan te'ex tuláakal le much'ukbale'ex t-éetel beoraa', le máak ka wilke'exa' leti'e máax o'olal taal ya'ab judío'ob way tin wiknale' bey xan le tia'anen ka'ach Jerusaléno'. Leti'obe' táan ka'ach u k'a'am a'aliko'ob ma' unaj u seguer u kuxtali'.[c] **25** Chéen ba'ale' tene' tin ts'áaj cuenta ma' u beetmaj mix ba'al ku náajmatik ka kíimsa'aki'.[d] Le o'olale' le ka tu ya'alaj u k'áat ka bisa'ak tu táan Augustoe' tin ch'a'tuklaj in túuxtik. **26** Chéen ba'ale' ma' in wojel jach ba'ax je'el in ts'íibtik ti' Augusto tu yo'olal le máaka'. Le o'olal tin taasaj ta táane'ex, pero maases ta táan Rey Agripa, beyo' kéen

CAP 25

a Hch 25:2, 3

b Hch 25:5

c Hch 25:7

d Hch 18:14, 15 Hch 23:26, 29

e Hch 22:6-8

f Hch 25:9

Columna 2

a Hch 25:11, 12

b Hch 9:15

c Hch 22:22

d Hch 23:26, 29

25:21 *Lela' leti'e bix u ya'ala'al ka'ach ti' u emperadoril Romao'.

ts'o'okok u k'áata'al u chi' je'ex u ya'alik le leyo' ka in wil bey ba'ax je'el u páajtal in ts'íibtik tu yo'olale'. **27** Tumen kin tuklike' ma' ma'alob ka in túuxt juntúul máak wa ma' in wa'alik ba'ax o'olal ku ta'akal u pooli'».

26 Agripae'[a] tu ya'alaj ti' Pablo: «Je'el u páajtal a t'aan ta favore'». Pablo túune' tu tich'aj u k'abe' ka tu ya'alaj utia'al u defenderkuba:

2 «Rey Agripa, te' k'iina' jach ki'imak in wóol ikil in defenderkinba ta táan yo'olal le ba'axo'ob ku ya'alik le judío'ob tin contrao',[b] **3** maases tumen teche' jach a wojel tuláakal le ba'axo'ob suuk u beeta'al tumen le máako'obo' bey xan le ba'axo'ob beetik u ba'atelt'aan le judío'obo'. Le o'olal kin k'áat óoltiktech ma' u náakal a wóol a wu'uy ba'ax ken in wa'ale.

4 U jaajile' wa ka t'aanaken ti' bix úuchik in máansik in kuxtal desde tin táankelmil, tin lu'umil bey xan tu kaajil Jerusaléne', tuláakal le judío'ob[c] **5** u k'aj óoleno'ob desde úucho' jach u yojlo'ob líi'sa'aben bey juntúul fariseoe',[d] yéetel ka'ansa'aben jach je'ex u ya'alik le religión yaanto'ono'.[e] Wa u k'áato'obe' leti'obe' je'el u páajtal u ya'aliko'ob de ke jaaj le ba'ax ts'o'ok in wa'aliko'. **6** Chéen ba'ale' beoraa' wa'alakbalen ta táane'ex utia'al ka juzgarta'aken tu yo'olal le ba'ax tu ya'alaj Dios u ts'áaik ti' k-úuchben láak'tsilo'obo'.[f] **7** Le 12 tribu'obo' táan xan u

CAP 26

a Hch 25:13

b Hch 24:5, 9

c Gál 1:13, 14

d Hch 23:6
Flp 3:4, 5

e Hch 22:3

f Hch 24:15

Columna 2

a Hch 24:20, 21

b Jn 16:2
Hch 8:3
1Co 15:9
Gál 1:13
1Ti 1:13

c Hch 9:1, 2, 14

páa'tik u yilko'ob u béeytal le ba'ax u ya'almaj Dioso'. Mientras ma' úuchke' leti'obe' jach u k'ubmaj u yóolo'ob u meyajto'ob Dios bul k'iin yéetel bul áak'ab. Rey Agripa, lela' leti'e ba'ax kin páa'tik xano', le o'olal ku ta'akal in pool tumen le judío'obo'.[a]

8 ¿Ba'axten ma' ta creerke'ex wa Diose' yaan u ka'a kuxkíintik le máaxo'ob kimeno'obo'? **9** Tene' u jaajile' tin tuklaj ka'ach ichil in puksi'ik'al k'a'abéet in beetik ya'ab ba'alo'ob tu contra u k'aaba' Jesús le Nazarenoo'. **10** Lela' u jaajile' bey tin beetil tu kaajil Jerusaléno', yéetel tin k'alaj cárcel ya'ab ti' le discípulo'obo',*[b] tumen leti'e u nuuktakil le sacerdote'ob tu ts'áajo'obten u páajtalil in beetko'.[c] Ts'o'ole' kéen a'ala'ak u kíimsa'alo'obe' tene' kin ts'áaik in voto utia'al ka beeta'ak. **11** Ya'ab u téenel xan tin ja'ajats'o'ob te' sinagoga'obo' utia'al ka in obligarto'ob u xúump'atto'ob le ba'axo'ob ku creerko'obo'. Ts'o'ole' tumen jach táaj p'uja'anen ka'ach tu contra'obe' k'uchen tak in ch'a'pachto'ob tak te' náanach kaajo'obo'.

12 Le jach ch'iikilen in beet le ba'alo'oba' káaj in bin Damasco yéetel le páajtalil bey xan yéetel le orden ts'a'abten tumen u nuuktakil le sacerdote'obo'. **13** Chúumuk k'iin túune', rey Agripa, le táan in bin te' bejo' tin wilaj u léembal junp'éel sáasil

26:10 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máaxo'ob santo'obo'».

ku taal te' ka'ano', lela' juulnaj tin ba'pach bey xan tu ba'pach le máaxo'ob ku bino'ob tin wéetelo'. U léembale' maas nojoch ti' bix u léembal le K'iino'.[a] **14** Le ka láaj lúubo'on lu'ume' tin wu'uyaj junp'éel t'aan táan u ya'alikten ich hebreo: ‹Saulo, Saulo, ¿ba'axten táan a ch'a'pachtiken? Chéen táan a loobiltkaba tumen táan a ba'ate'el tin contra›.* **15** Chéen ba'ale' tene' tin wa'alaj: ‹¿Máaxech, Yuumtsil?›. Yuumtsile' tu ya'alaj: ‹Teen Jesús, le máax ka ch'a'pachtiko'. **16** Beoraa' líi'kech, wa'alen tu séeba'anil. Tumen lela' leti'e ba'ax o'olal tin chíikbesinba ti' techa': utia'al in yéeyikech utia'al a meyajten, yéetel utia'al ka a ts'áa ojéeltbil le ba'axo'ob ts'o'ok in we'esiktecho' bey xan le ba'axo'ob yaan yil tin wéetelo', le ba'axo'ob ken in ts'áa a wilo'.[b] **17** Tene' yaan in kanáantkech ti' u máakilo'ob le kaaja' bey xan ti' le j-táanxel lu'umilo'ob tu'ux ken in túuxtecho'.[c] **18** Kin túuxtikech tu yiknalo'ob utia'al ka je'epajak u yicho'ob,[d] utia'al beyo' ka luk'ko'ob ti' le ée'joch'e'enilo'[e] ka taalako'ob ti' le sáasilo',[f] ka luk'ko'ob xan yáanal u páajtalil Satanás[g] yéetel ka taalako'ob tu yiknal Dios. Le máaxo'ob ku ts'áaik u fejo'ob ti' teno' yaan u perdonarta'al u k'ebano'ob[a] yéetel yaan u si'ibilti'ob le ba'axo'ob ku ts'a'abal ti' le máaxo'ob ts'o'ok u yéeya'alo'obo'›.

19 Tu yo'olal lela', Rey Agripa, tene' tin beetaj le ba'ax a'ala'abten desde te' ka'ano'. **20** Le o'olale' binen tu kaajil Damasco,[b] ts'o'ole' tu kaajil Jerusalén,[c] ti' tuláakal u lu'umil Judea bey xan ti' táanxel lu'umilo'ob, binen in wa'alti'ob ka u k'ex u tuukulo'ob, ka suunako'ob tu yiknal Dios yéetel ka u beeto'ob ba'alo'ob ku ye'esik ts'o'ok u k'exik u tuukulo'ob.[d] **21** Yo'olal le ba'alo'oba' le judío'obo' tu macheno'ob te' temploo' ka tu yóotaj u kíimseno'ob.[e] **22** Chéen ba'ale' tumen ts'o'ok in k'amik le áantaj ku taal ti' Dioso', tak bejla'a táan in tsikbaltik u t'aan Dios ti' máaxo'ob yaan autoridade' bey xan ti' u maasil máako'ob. Chéen ba'ale' ma' táan in wa'alik yaanal ba'al ti' le ba'ax tu ya'alaj Moisés yéetel le Profeta'obo', leti'obe' tu ya'alo'ob yaan u yúuchul lela':[f] **23** le Cristoo' yanili' u mu'yaje',[g] ts'o'ole' tumen leti' kun yáax líi'sbil ichil le kimeno'obo'[h] yaan u ts'áaik ojéeltbil u t'aan Dios yéetel yaan u taasik sáasil ti' le kaaja' bey xan ti' uláak' lu'umilo'ob».[i]

24 Le táan túun u ya'alik Pablo le ba'alo'ob utia'al u defenderkubaa' Festoe' tu k'a'am a'alaj: «¡Táan u chokotal a pool, Pablo! ¡Le senkech ba'alo'ob a wojlo' táan u chokokíintik a pool!».

26:14 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tumen táan a jáancha'atik junp'éel lóomche'», lela' chíika'an ti' junp'éel xúul, yéetel ku meyaj ka'ach utia'al u lo'omol le ba'alche'ob utia'al u beeta'al u xíimbalo'obo'.

CAP 26

a Hch 9:3-5 Hch 22:6-8

b Hch 22:14, 15 Gál 1:11, 12 1Ti 1:12

c Hch 22:21 Ro 11:13

d Isa 61:1

e Col 1:13

f Jn 8:12 2Co 4:6

g Ef 2:1, 2

Columna 2

a 1Jn 3:5

b Hch 9:22

c Hch 9:28

d Mt 3:8

e Hch 21:30, 31

f Lu 24:27, 44 Ro 3:21

g Sl 22:7 Sl 35:19 Isa 50:6 Isa 53:5

h Sl 16:10

i Sl 18:49 Isa 11:10 Lu 2:30-32

25 Chéen ba'ale' Pabloe' tu ya'alaj: «Yuum Festo, ma' táan u chokotal in pooli', ba'axe' táan in wa'alik ba'alo'ob jaajtak je'ex u ya'ala'al tumen juntúul máak ma'alob u tuukule'. **26** Le reya' jach u k'aj óol le ba'alo'oba', le o'olal táan in t'aan tu táan yéetel u jaajil in wóol. Tene' jach in wojel de ke leti'e' u yojel tuláakal le ba'alo'oba', tumen ma' ta'akumbail úuchik u beeta'alo'obi'.[a] **27** Rey Agripa, ¿ka creertik wa le Profeta'obo'? Tene' in wojel ka creerko'ob». **28** Chéen ba'ale' Agripae' tu ya'alaj ti' Pablo: «Chéen ichil junp'íit k'iine' je'el a woksik tin pool in beetkinba cristianoile'». **29** Yo'olal lela' Pabloe' tu ya'alaj: «Kin k'áat óoltik ti' Diose' kex ichil junp'íit k'iin wa kex ichil ya'ab k'iine', ma' chéen teechi', ba'axe' tuláakal le máaxo'ob ch'enxikintiken te' k'iina' ka k'uchuk u beetuba'ob je'ex tene', chéen ba'ale' ma' u k'a'axal u k'abo'ob yéetel cadena'ob».

30 Le rey túuno' líik'i, líik' xan le gobernadoro', líik' xan Berenice yéetel le uláak' máako'ob kulukbalo'ob ka'ach tu yéetelo'obo'. **31** Chéen ba'ale' le táan u bino'obo' táan ka'ach u bin u tsikbaltiko'ob: «Le máaka' ma' u beetmaj mix ba'al ku náajmatik ka kíimsa'ak wa ka oksa'ak cárceli'».[b] **32** Ka ts'o'oke' Agripae' tu ya'alaj ti' Festo: «Le máaka' je'el u páajtal u jáalk'abta'al wa ma' u k'áatik ka'ach ka bisa'ak tu táan Césare'».[c]

CAP 26

a Jn 18:20

b Hch 23:26, 29 Hch 25:24, 25

c Hch 25:11, 12

Columna 2

CAP 27

a Hch 25:12

b Hch 19:29 Hch 20:4 Col 4:10

27 Ka ts'o'oke' tumen ch'a'tukla'ab ka xi'iko'on ti' barco tak tu lu'umil Italiae',[a] Pablo yéetel jujuntúul máako'ob k'ala'ano'obe' k'u'ubo'ob tu k'ab Julio, juntúul ti' u nojchil le soldado'ob yaan ichil u múuch' soldado'ob Augustoo'. **2** Na'ako'on ti' junp'éel u barcoil Adramitio le jach ta'aytak u bin te' kaajo'ob yano'ob tu jáal u ja'il u lu'umil Asiao', ka túun bino'on. T-éetele' ti' yaan ka'ach Aristarcoi',[b] juntúul máak ku taal tu kaajil Tesalónica ti' u lu'umil Macedonia. **3** Ka sáaschaj tuláak' k'iine' k'ucho'on tu kaajil Sidón. Te' túuno' Julioe' jach tu ye'esaj u yutsil ti' Pablo, tumen tu cha'aj u bin tu yiknal u amigo'ob utia'al ka kanáanta'ak.

4 Desde te'elo' na'ako'on te' barcoo' ka t-ch'a'jo'oltaj k-bin, ka máano'on naats' ti' u islail Chipre tumen aktáan ti' to'on ku jaats' ka'ach le iik'o'. **5** Ka jo'op' k-bin te' tu'ux maas taam le k'áa'náabo' ka máano'on naats' ti' le kaajo'ob yano'ob Cilicia yéetel Panfiliao', ka éemo'on tu kaajil Mira ti' u lu'umil Licia. **6** Te'elo' u nojchil le soldado'obo' tu kaxtaj junp'éel u barcoil Alejandría táan u bin Italia, ka túun tu beetaj k-na'akli'. **7** Ka ts'o'ok u máan ya'ab k'iino'ob táan k-bin chaambelile' istikyaj úuchik k-k'uchul tu kaajil Cnido. Ts'o'ole' tumen ma' tu cha'aj le iik' u seguer k-bino' káaj k-bin táan k-balikba tu paach u islail Creta aktáan ti'

Salmone. **8** Kex istikyaj xane' seguernaj k-bin naats' ti' u jáal le ja'o', ka túun k'ucho'on ti' junp'éel lugar ku k'aaba'tik Bellos Puertos, naats' ti' u kaajil Lasea.

9 Tumen ts'o'ok u xáantal le viaje yéetel tumen ma' chéen ch'a'abil u seguer u bin máak te' k'áa'náabo' Pabloe' tu ya'alaj junp'éel ba'al je'el u páajtal u beeta'ale', tumen tak le ayuno ku beeta'al tu K'iinil u Perdonarta'al le K'ebano'obo'*[a] ts'o'ok u máan. **10** Leti' túune' tu ya'alajti'ob: «Xiibe'ex, kin ts'áaik cuentae' ma' ma'alob kun bin-to'on te' viajea' yéetel ya'ab ba'axo'ob ken k-perderte, ma' chéen le barco yéetel u kuucho' ba'axe' tak k-kuxtale'ex». **11** Chéen ba'ale' u nojchil le soldado'obo' maas ku yu'ubik ka'ach le ba'ax ku ya'alik u yuumil le barco yéetel le máax nu'uktiko' ke le ba'axo'ob ku ya'alik Pabloo'. **12** Chéen ba'ale' tumen ma' ma'alob le lugar utia'al ka p'áatak máak tu k'iinil ke'elo' u maas ya'abil le yano'ob te' barcoo' tu ya'alo'ob ka k-seguert le viajeo' utia'al ka u yilo'ob wa je'el u páajtal k-k'uchul Fenice utia'al ka k-máans le ke'el te'elo'. Le lugara' u jáal u k'áa'náabil Creta yaan tu tojil lak'in.

13 Le ka tu yilo'ob ma' k'a'am le iik' ku taal noojolo' tu tuklo'ob je'el u páajtal u seguertik u bino'ob tak Fenicee', ka túun tu na'akso'ob le

CAP 27

a Le 16:29, 30 Le 23:27

ancla'obo' ka jo'op' u bino'ob naats' tu jáal u lu'umil Creta. **14** Chéen ba'ale' ka máan wa jayp'éel k'iine' káaj junp'éel jach k'a'amkach iik' ku ya'ala'alti' Euroaquilón.* **15** Tumen káaj u yuyunch'inta'al le barco tumen le k'a'amkach iik'o' ma' páajchaj u p'áatal u ni' le barco tu tojil le iik'o', ka túun t-cha'aj u bisko'on le iik'o'. **16** Ka ts'o'oke' jo'op' k-bin táan k-balikba tu paach u chan islail Cauda, kex beyo' istikyaj úuchik k-na'aksik le chan barco yaan paachilo'. **17** Ka ts'o'ok k-na'aksike' le máako'obo' jo'op' u yilko'ob bix je'el u k'axko'ob u nak' le barco tu'ux yano'on utia'al ka yanak u muuk'o'. Ts'o'ole' tumen saajko'ob u ts'óopol le barco te' arena tukukbal ichil le ja'o'* tu kóolo'ob jujunp'éel suumo'ob utia'al u chichantal u nook'ilo'ob le barcoo'. Ka túun káaj k-bisa'al tumen le iik'o'. **18** Chéen ba'ale' tumen láayli' táan u sen ja'ajats'ko'on le k'a'amkach iik' yéetel u ja'ilo' ka sáaschaj tuláak' k'iine' jo'op' u sáalkuntko'ob u kuuch le barcoo'. **19** Tu yóoxp'éel k'iin xane' tu ch'a'ajo'ob u suumil yéetel uláak' u nu'ukulil u nook'ilo'ob le barcoo' ka tu píikch'into'ob.

20 Ka túun máan ya'ab días ma' tu chíikpajal le K'iino' mix le estrella'obo', yéetel tumen láayli' táan u sen ja'ajats'a'al le barco tumen le

27:9 * Ilawil «U K'iinil u Perdonarta'al K'ebano'ob», página 2585.

27:14 * Lela' leti'e iik' ku taal tu tojil xaman-lak'ino'. **27:17** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «te' Sirte'obo'».

k'a'amkach iik'o' káaj k-tuklik mix juntúul ti' to'on ken u salvartubai'. **21** Ka túun máan ya'ab k'iino'ob mix máak ku janale' Pabloe' wa'alaj chúumuk ti' leti'obe' ka tu ya'alaj: «Xiibe'ex, ts'o'ok ka'ach a beetke'ex le ba'ax tin wa'alajte'ex utia'al ma' k-luk'ul tu islail Cretao', beyo' ma' tun binto'on k'aasil ka'achi mix ken k-perdert ya'ab ba'alo'ob.[a] **22** Chéen ba'ale' beoraa' kin wa'alikte'ex ma' a sajaktale'ex, tumen mix juntúul ti' te'ex kun kíimili', chéen le barco ken k-perderto'. **23** O'neake' wa'alaj tin wiknal juntúul u ángel[b] Dios, le Dios ti' máax in k'ubminba yéetel kin meyajtiko', **24** ka tu ya'alaj: ‹Ma' a ch'a'ik saajkil, Pablo. Teche' yaan a wantal tu táan César,[c] yéetel Diose' yaan u salvartik tuláakal le máaxo'ob ku viajaro'ob ta wéetelo'›. **25** Le o'olale', xiibe'ex, ma' a sajaktale'ex, tumen kin creerke' Diose' yaan u beetik jach je'ex a'ala'abikten tumen le ángelo'. **26** Le iik'o' yaan u bisko'on ti' junp'éel isla».[d]

27 Le ts'o'ok 14 áak'abo'ob jo'op'ok k-bin yéetel táan ka'ach k-yuyunch'inta'al tumen u ja'ilo'ob le Mar de Adriao', bey chúumuk áak'abe', le marinero'obo' jo'op' u tukliko'ob táan k-náats'al tu'ux yaan lu'um. **28** Le o'olale' tu jalk'eso'ob junp'éel nu'ukul* utia'al u p'isko'ob u

27:28 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu píikch'into'ob le plomoo'».

CAP 27

a Hch 27:9, 10

b Hch 5:18, 19
Heb 1:7, 14

c Hch 23:11
Hch 25:11, 12

d Hch 28:1

Columna 2

a Hch 27:22

taamil le ja'o', ka tu yilo'obe' 20 u sáapal* u taamil. Ka seguernaj u bino'ob junp'íit maas táanile' tu ka'a p'iso'ob u taamile' ka tu yilo'obe' 15 u sáapal u taamil. **29** Yéetel tumen saajko'ob ka u jats'uba le barco ti' le tuunicho'obo' tu pulo'ob ichil le ja' kanp'éel ancla'ob* yaan paachil ti' le barcoo', yéetel táan ka'ach u ts'íiboltko'ob ka sáaschajak. **30** Chéen ba'ale' le marinero'obo' jo'op' u yilko'ob bix je'el u púuts'lo'ob ti' le barcoo', le o'olale' tu jalk'eso'ob le chan barco ichil le ja'o' táan u ya'aliko'obe' nuka'aj bin u pulo'ob le ancla'ob yano'ob tu ni' le barcoo'. **31** Le o'olal Pabloe' tu ya'alaj ti' le soldado'ob bey xan ti' u nojchilo'obo': «Wa ma' tu p'áatal le máako'ob ichil le barcoa' te'exe' ma' kun páajtal a salvarkaba'ex».[a] **32** Le soldado'ob túuno' tu xot'o'ob u suumil le chan barcoo' ka tu cha'ajo'ob u bin te' ja'o'.

33 Le jach ta'aytak u sáastalo' Pabloe' káaj u ya'alik ti' tuláakslo'ob ka jaanko'ob, tu ya'alajti'ob: «Ts'o'ok u máan 14 días chi'ichnake'ex tumen ma' a wojle'ex ba'ax kun úuchli', ts'o'ole' táan a mu'yajtike'ex wi'ijil tumen ma' a jaante'ex mix ba'ali'. **34** Le o'olale' ch'a'ex

27:28 *Ku tukla'ale' cada sáape' kex junp'éel metro yéetel 80 centímetros. **27:29** *Junp'éel nu'ukul ku meyaj ti' le marinero'obo'. Lela' ku k'a'axal ti' junp'éel cadena wa ti' junp'éel suum, yéetel ku jalk'esa'al ichil le ja' utia'al ma' u bisa'al le barco tumen le iik'o'.

wa ba'ax utia'al a jaante'ex utia'al ma' u yúuchulte'ex mix ba'al, tumen mix junkúul u tso'otsel a poole'ex kun sa'atal». **35** Ka ts'o'ok túun u ya'alik lela', tu ch'a'aj junp'éel waaje', ka tu ts'áaj gracias ti' Dios tu táano'ob, ts'o'ole' tu xet'aje' ka jo'op' u jaantik. **36** Tuláaklo'ob túune' xu'ul u sen chi'ichnaktalo'obe' ka jo'op' u jaantiko'ob junp'íit waaj. **37** Tuláakal le yano'on ka'ach te' barcoo' kex 276 u túulalo'on. **38** Ka ts'o'ok u janalo'obe' tu pulo'ob le trigo ichil le k'áa'náabo' utia'al u sáalkuntko'ob u kuuch le barcoo'.[a]

39 Le ka tia'alaj u sáastale' ma' tu k'aj óolto'ob ti' ba'ax lu'umil táan ka'ach u k'uchlo'obi'.[b] Le ka tu yilo'ob junp'éel lugar yaan tu jáal le ja'o' tu tuklo'ob u bisko'ob le barco tak tu jáal le ja' wa ku páajtalo'. **40** Ka túun tu xot'o'ob u suumil le ancla'obo' ka tu cha'ajo'ob u bin ichil le ja'o', le táan u beetko'ob lela' táan xan u wa'ach'al u suumil le guía'obo'. Le ka ts'o'ok u t'i'inil le nook' yaan tu ni' le barcoo' jo'op' u bisa'al le barco tumen le iik' tu jáal ja'o'. **41** Le ka k'ucho'ob te' tu'ux kabal u ja'il le k'áa'náabo' tu je'elso'ob le barcoo' ka ts'óop u ni' te' arenao', ka p'áat ma' tu péek. Chéen ba'ale' u paachil le barcoo' jo'op' u xe'exet'pajal tumen chich u jats'kuba le ja' ti'o'.[c] **42** Le soldado'ob túuno' tu ch'a'tuklo'ob u kíimsko'ob le máaxo'ob k'ala'ano'obo' utia'al ma' u pulkuba'ob báab ka púuts'ko'ob. **43** Chéen ba'ale' u nojchil le soldado'obo' tumen ma' u k'áat ka'ach ka kíimsa'ak Pabloe' tu ya'alajti'ob ma' u beetko'ob le ba'ax tu ch'a'tuklo'obo'. Tu ya'ale' le máaxo'ob u yojlo'ob báabo' ka u puluba'ob te' k'áa'náab utia'al u yáax k'uchlo'ob lu'umo'. **44** Chéen ba'ale' le u maasilo'obo' ka u ch'a'ob u xóoxot'al che'ob yéetel uláak' u nu'ukulilo'ob le barcoo'. Tuláaklo'one' k'ucho'on tu jáal le ja'o'. Bey túun úuchik k-salvartikbao'.[a]

28 Le ka páajchaj k-láaj jóok'ol yóo' lu'ume' t-ojéelte' le isla tu'ux k'ucho'ono' ku k'aaba'tik Malta.[b] **2** Le máako'ob túun kaja'ano'ob te' islao'* jach nojoch bix úuchik u ye'esko'obto'on u yutsilo'ob. Leti'obe' jach ma'alob úuchik u k'amko'ono'ob: tu t'abo'ob k'áak' tumen táan ka'ach cháak yéetel táan u beetik ke'el. **3** Chéen ba'ale' le ka tu ch'a'aj Pablo juncháach ch'ilibo'ob yéetel le ka tu ts'áaj te' k'áak'o', jóok' juntúul chi'ibal kaan tu yo'olal u chokoil le k'áak'o', ka tu chi'aj Pablo tu k'ab yéetel ti' p'áat ch'uytali'. **4** Le máaxo'ob kaja'ano'ob te'elo' le ka tu yilo'ob ch'uyukbal le chi'ibal kaan tu k'abo' jo'op' u ya'aliko'ob tu baatsilo'ob: «Jach u jaajile' le máaka' juntúul j-kiimsaj wíinik, yéetel kex tu salvartuba te' k'áa'náabo' ma' páajchaj

CAP 27
a Jon 1:5
b Hch 28:1
c Hch 27:22
2Co 11:25
Columna 2
a Hch 27:23, 24
CAP 28
b Hch 27:26

28:2 * Wa «Le máako'ob yaanal idioma ku t'anko'obo'».

u púuts'ul ti' le Justiciao',* le o'olal yaan u kíimil». **5** Chéen ba'ale' Pabloe' tu tíitaj le chi'ibal kaan te' k'áak'o', yéetel ti' leti'e' mix ba'al úuchi. **6** Le máako'obo' táan ka'ach u páa'tko'ob ka chu'upuk u k'ab Pablo wa ka téek lúubke' kimen. Chéen ba'ale' ka tu yilo'ob ts'o'ok u xáantal mix ba'al úuchukti'e' k'expaj ba'ax ku tukliko'obe' ka jo'op' u ya'aliko'obe' Pabloe' juntúul dios.

7 Naats' ti' le lugar je'elo' tia'an ka'ach u terreno'ob Publio, le máax gobernartik le islao'. Leti'e' tu beetaj uts u k'amko'on tres días tu yotoch. **8** Chéen ba'ale' u taata Publioe' chilikbal táan u mu'yaj tumen táan u chokwil yéetel yaan disentería ti'. Pablo túune' ook te' tu'ux yano' ka orarnaji, tu ts'áaj u k'ab tu yóok'ole' ka tu ts'akaj.[a] **9** Ka ts'o'ok u yúuchul lela' le u maasil máako'ob k'oja'ano'ob yano'ob te' islao' jo'op' xan u taalo'ob tu yiknal yéetel jo'op' u ts'a'akalo'ob.[b] **10** Leti'obe' jach tu ye'eso'obto'on u yutsilo'ob tumen tu síi'obto'on ya'ab ba'alo'ob, yéetel le ka na'ako'on ti' junp'éel barcoe' tu ts'áajo'ob k-bis ya'ab ba'alo'ob kun k'a'abéettalto'on.

11 Ka ts'o'ok u máan tres mesese' na'ako'on ti' junp'éel u barcoil Alejandría, le barcoa' tu máansaj u k'iinilo'ob ke'el te' isla tu'ux yano'ono'. Tu ni' le barcoa' ts'a'an u estatuasil u paalal Zeusi'. **12** Ka ts'o'oke' k'ucho'on tu kaajil Siracusa, te' túuno' p'áato'on tres días'i'. **13** Ka ts'o'oke' t-ch'a'-jo'oltaj k-bine' ka k'ucho'on tu kaajil Regio. Junp'éel k'iin k'uchko'one' líik' junp'éel iik' ku taal tu tojil noojol. Ka'ap'éel k'iin túun luk'ko'on Regioe' ka k'ucho'on tu kaajil Puteoli. **14** Te'elo' t-ilaj yaan suku'uno'obi', yéetel tu k'áat óolto'obto'on ka p'áatko'on siete días tu yiknalo'ob. Bey túun úuchik k-bin tu kaajil Romao'. **15** Le ka náats'o'one' le suku'uno'obo' tu yojéelto'ob táan k-taal, ka túun jóok' u ch'a'ob k-beel tak tu K'iiwikil Apio bey xan te' lugar ku k'aaba'tik Óoxp'éel Najil U'ulabo'. Le ka tu yilaj le suku'uno'obo' Pabloe' tu ts'áaj gracias ti' Diose' ka líik' u yóol.[a] **16** Le ka túun ooko'on Romae' cha'ab u p'áatal Pablo ti' junp'éel naj chéen yéetel le soldado kanáantiko'.

17 Ka máan tres díase' Pabloe' tu túuxtaj t'anbil u nuuktakil le judío'obo'. Le ka tu much'uba'obe' Pabloe' tu ya'alajti'ob: «Suku'une'ex, kex ma' in beetmaj mix ba'al ku bin tu contra k-kaajal mix tu contra le ba'ax suuka'an u beetik k-úuchben láak'tsilo'obo'[b] desde tu kaajil Jerusalén k'a'alen utia'al ka k'u'ubken tu k'ab le romano'obo'.[c] **18** Le ka ts'o'ok u k'áatko'ob in chi'e'[d] taakchaj u jáalk'abtikeno'ob, tumen ma' yanchaj ba'ax o'olal in kíimsa'ali'.[e] **19** Chéen ba'ale' tumen seguernaj u ya'alik le judío'ob

CAP 28

a Lu 4:38, 39

b Mt 10:8

Columna 2

a 2Co 1:3, 4

b Hch 24:11, 12
Hch 25:8

c Hch 21:33

d Hch 24:10

e Hch 23:26, 29
Hch 25:24, 25
Hch 26:31, 32

28:4 * Le t'aan griego meyajnaj te'ela' ma' xaane' táan u t'aan ti' u diosail le justiciao', le diosa ku sutik bin u jeel le k'aas ku beeta'alo'. Ma' xaan xane' le t'aana' chéen táan u ts'áaik na'atbil u beeta'al justicia.

ma' in jáalk'abta'alo' yanchaj in wa'alik ka taasa'aken tu táan César.[a] Tene' ma' taalen in tak u pool in wéet lu'umilo'obi'. **20** Tene' tin sen k'áat óoltaj ka taasa'aken ta táane'ex utia'al ka t'aanaken ta wéetele'ex. Yo'olal le máax táan u páa'ta'al tumen u kajnáalilo'ob Israele' k'axa'anen yéetel le cadenaa'».[b] **21** Leti'obe' tu ya'alo'obti': «Ma' k'uchukto'on mix junp'éel carta ti' u lu'umil Judea ku t'aan ta wo'olali', ts'o'ole' mix juntúul ti' le suku'uno'ob taalja'ano'ob ti' Judea u ya'al wa ba'ax k'aas ta wo'olalo'. **22** Chéen ba'ale' k-tuklike' ma'alob ka k-u'uy ba'ax ka tuklik, tumen u jaajile', k-ojel tuláakal tu'ux[c] ku yúuchul t'aan tu contra le sectaa'».[d]

23 Ka túun tu ch'a'tuklo'ob u bino'ob junp'éel k'iin tu yiknal Pablo. Le ka bino'ob te' tu'ux ku p'áatlo' ya'ab xan uláak' máako'ob bino'ob tu yéetelo'ob. Pablo túune' desde ja'atskab tak ka áak'abchaje' tu tsolajti'ob ba'ax ku tuklik, tu tsikbaltajti'ob xan tubeel u Reino Dios yéetel tu yáanto'ob ka u creerto'ob Jesús.[e] Utia'al u beetik lela' t'aanaj ti' u Ley Moisés[f] bey xan ti' le ba'ax tu ts'íibtaj le Profeta'obo'.[g] **24** Yaan ti' leti'obe' káaj u creerko'ob le ba'ax ku ya'alik Pabloo', chéen ba'ale' uláak'o'obe' ma' tu creerto'obi'. **25** Bey túuno' tumen ma' junp'éelili' ba'ax ku tukliko'obe' káaj u luk'lo'ob te'elo', Pablo túune' tu ya'alajti'ob lela':

CAP 28

a Hch 25:11, 12

b Hch 23:6
Hch 26:6
Ef 6:19, 20
2Ti 1:16

c Lu 2:34
Jn 15:19

d Hch 24:14

e Hch 17:2, 3

f Jn 5:46

g Hch 26:22, 23

Columna 2

a Ro 11:8

b Isa 6:9, 10
Mt 13:14, 15

c Lu 3:4, 6
Hch 13:45, 46
Hch 22:21
Ro 11:11

d Sl 67:2
Sl 98:3
Isa 11:10

e Hch 28:16

f Ef 6:19

«Jach jaaj le ba'ax a'ala'ab ti' a úuchben láak'tsile'ex tumen le espíritu santo yéetel u chi' le profeta Isaíaso'. **26** Leti'e' tu ya'alaj: ‹Xeen tu'ux yaan le kaaja' ka a wa'alti': «Yaan a wu'uyike'ex ba'ax ku ya'ala'al, chéen ba'ale' ma' ken a na'ate'ex; u jaajile' yaan a paakate'ex, chéen ba'ale' mix ba'al ken a wile'ex.[a] **27** U puksi'ik'al le máako'oba' ma' u k'áat u k'am mix ba'ali', leti'obe' ts'o'ok u pixik u xikno'ob yéetel ts'o'ok u muts'ik u yicho'ob, beyo' mix bik'in kun paakato'ob mix kun ch'enxikino'ob. Leti'obe' ma' u k'áato'ob ka k'uchuk tu puksi'ik'alo'ob le ba'ax kin wa'alikti'obo', ma' u k'áat u k'ex u tuukulo'obi' mix u k'áato'ob ka in ts'ako'obi'».[b] **28** Le o'olale' ojéelte'exe' le bix kun salvarbil máak tumen Dioso' ts'o'ok u ts'a'abal ojéeltbil ti' uláak' lu'umilo'ob,[c] u kajnáalilo'obe' maas je'el u yu'ubiko'obe'».[d] **29** *—

30 Pablo túune' p'áat dos años te' naj alquilarta'ano',[e] te'elo' ku k'amik yéetel utsil tuláakal le máaxo'ob ku taalo'ob tu yiknalo'. **31** Leti'e' yéetel u jaajil u yóol* ku tsikbaltikti'ob ka'ach u Reino Dios yéetel ku ka'ansikti'ob le ba'axo'ob yaan yil yéetel Yuumtsil Jesucristoo',[f] ts'o'ole' mix máak a'alikti' ma' u beetik.

28:29 * Yaan úuchben ts'íibo'ob ich griegoe' ma'atech u taasko'ob le versículoa', lela' ku ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'. **28:31** * Wa «ma' tu ch'a'aj saajkili'».

ROMANOS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Saludos (1-7)
Pabloe' ku ts'íiboltik u bin Roma (8-15)
Máax toj u kuxtale' yaan u kuxtal yo'olal u fe (16, 17)
Junp'éel ba'al ma' tu páajtal u negartik máak (18-32)
U jats'uts modos Diose' ku yila'al ti' ba'axo'ob u beetmaj (20)

2 Dios juzgartik le judío'ob yéetel le griego'obo' (1-16)
Le bix u meyaj le concienciao' (14, 15)
Le judío'ob yéetel le Leyo' (17-24)
Le circuncisión ku beeta'al tu puksi'ik'al máako' (25-29)

3 «Mantats' ka ila'ak jach jaaj ba'ax ku ya'alik Dios» (1-8)
Le judío'ob yéetel le griego'obo' j-k'eban máako'ob (9-20)
Le justiciao' ku chíikbesa'al yo'olal fe (21-31)
Ma' tu páajtal u ye'esko'ob u jats'uts modos Dios (23)

4 Abraháne' a'ala'ab toj u kuxtal yo'olal u fe (1-12)
Abraháne' u taata le máaxo'ob yaan u fejo'obo' (11)
Abraháne' tu k'amaj le promesa yo'olal u fejo' (13-25)

5 Yo'olal Cristoe' béeychaj k-ka'a bisikba yéetel Dios (1-11)
Adán taas kíimil; Cristo taas kuxtal (12-21)
Le k'eban yéetel le kíimilo' máan ti' tuláakal máak (12)
Yo'olal junp'éel ba'ax toje' a'ala'ab toj u kuxtal u maasil (18)

6 Túumben kuxtal ikil u yokja' máak tu k'aaba' Cristo (1-11)
Ma' a cha'ik u reinar le k'eban yóok'ol a wíinklilo' (12-14)
U esclavo'ob le k'ebano'; u esclavo'ob Dios (15-23)
U bo'olil le k'ebano' kíimil, u siibal Diose' kuxtal (23)

7 Ku ke'etel bix jáalk'abta'abik máak ti' le Leyo' (1-6)
Le Leyo' ku beetik u k'al óolta'al le k'ebano' (7-12)
Ba'ate'el tu contra le k'ebano' (13-25)

8 Le espíritu santoo' ku ts'áaik kuxtal yéetel jáalk'abil (1-11)
Espíritu santo e'esik u paalalo'ob Dios (12-17)
Táan u páa'tko'ob u jáalk'abta'al u paalal Dios (18-25)
«Le espíritu santoo' ku t'aan t-o'olal» (26, 27)
Yéeya'anili'ob tumen Diose' (28-30)
K-ts'áancha'atik ba'alo'ob yo'olal u yaabilaj Dios (31-39)

9 Pabloe' triste yo'olal u kaajil Israel (1-5)
Le máaxo'ob jach u paalalo'ob Abraháno' (6-13)
Ma' tu páajtal u ya'ala'al k'aas ba'ax ku ch'a'tuklik Dios (14-26)
U nu'ukulilo'ob k'uuxilil yéetel ch'a' óotsilil (22, 23)
Chéen le u yalab p'aatal kun salvarbilo' (27-29)
Israele' t'óochpaji (30-33)

10 Le bix u chukpachta'al u justicia Dioso' (1-15)
U t'aan máak tu táan u maasil (10)
Máax ku ch'a'chi'itik u k'aaba' Jéeobae' ku salvarta'al (13)
Ki'ichkelem u yook le máaxo'ob ku ts'áaiko'ob ojéeltbil ba'alo'ob ma'alobtako' (15)

Ma' tu k'a'amal le ma'alob ba'alo'ob ku tsikbalta'alo' (16-21)
11 Ma' tuláakal Israel xúump'atta'abi' (1-16)
U tsikbalil u che'il olivo (17-32)
Le buka'aj taamil u na'at Dioso' (33-36)
12 K'ub a wíinklile'ex yéetel a kuxtale'ex bey sacrificioe' (1, 2)
Jelejeláas meyajo'ob, pero junp'éelili' wíinklil (3-8)
Tsolnu'uk utia'al máax meyajtik Dios (9-21)
13 U yu'uba'al u t'aan le autoridado'obo' (1-7)
U bo'ota'al impuesto'ob (6, 7)
Máax yaan u yaabilaje' ku ts'o'okbesik le leyo' (8-10)
Kuxlako'on je'ex u kuxtal máak de díae' (11-14)
14 Ma' a juzgarkaba'ex (1-12)
Ma' a beetke'ex u t'óochpajal u maasil (13-18)
Múuch' meyajnako'on ich jeets'elil (19-23)
15 K'amaba'ex yéetel utsil je'ex tu beetil Cristoe' (1-13)
Pabloe' ku meyaj bey u esclavo le kaajo'obo' (14-21)
Pabloe' ku ya'alik tu'uxo'ob kun bin áantaj (22-33)
16 Pabloe' tu k'ubéentaj kiik Febe (1, 2)
Ku saludarta'al le suku'uno'ob yano'ob Romao' (3-16)
Ku ya'ala'alti'ob ma' u yantal división ichilo'ob (17-20)
U yéet meyajo'ob Pabloe' ku túuxtiko'ob saludos (21-24)
Ku chíikbesa'al le ba'ax ta'aka'ano' (25-27)

CAP 1

1 Teen Pablo u esclavo Jesucristo, t'ana'anen utia'al in beetik in apóstolil yéetel yéeya'anen utia'al in tsikbaltik le ba'alo'ob ma'alobtak ku taal ti' Dioso',[a] **2** le ba'alo'oba' tu ya'alaj u beetik desde úuchjeak je'ex ts'íibta'abik tumen u profeta'ob te' Ts'íibo'ob santo'obo'. **3** Le ba'alo'ob ma'alobtaka' yaan yil yéetel u Paal Dios, le máax taal bey juntúul wíinik tu ch'i'ibal* Davide'.[b] **4** Chéen ba'ale' yéetel nojoch páajtalil bey xan yéetel espíritu santoe'* e'esa'ab leti' u Paal Dios[c] úuchik u líi'sa'al ichil le kimeno'obo'[d] —jach beyo', k-Yuumtsil Jesucristo, **5** tu yo'olal leti'e' t-k'amaj u nojoch utsil Dios yéetel túuxta'abo'on áantaj bey apóstolil[a] te' táanxel lu'umilo'obo'[b] utia'al ka u yu'ubo'ob t'aan le máaxo'ob yaan u fejo'obo'; **6** ichil le kaajo'oba' te'ex t'a'ane'ex utia'al ka a beetaba'ex esclavoil ti' Jesucristo—. **7** Ti' tuláakle'ex yane'ex Roma, yaabilta'ane'ex tumen Dios yéetel yéeya'ane'ex utia'al a p'áatle'ex santoile', kin ts'íibtikte'ex lela':

Ka yanakte'ex le nojoch utsil yéetel le jeets'elil ku taal ti' Dios k-Taatao', bey xan le ku taal ti' Yuumtsil Jesucristoo'.

8 Yáax táanile', tu k'aaba' Jesucristoe', kin ts'áaik

a Hch 9:11, 15
b 2Sa 7:8, 12 Lu 1:32 2Ti 2:8
c Sl 2:7 Heb 1:5
d Hch 13:33

Columna 2

a 1Ti 2:7
b Hch 15:14 Gál 2:7

1:3 * Wa «descendencia». **1:4** * Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

gracias ti' in Dios tu yo'olal tuláakle'ex tumen tuláakal tu'ux ku yúuchul t'aan ti' le fe yaante'exo'. **9** Tumen Dios, le máax kin meyajtik yéetel u jaajil in wóol ikil in tsikbaltik le ba'alo'ob ma'alobtak yaan yil yéetel u Paalo', leti' testigo ti' bix in ch'a'chi'itke'ex mantats' ichil in oracióno'ob.[a] **10** Ichil in oracióno'obe' kin k'áat óoltik, wa ka páajchajak yéetel wa bey u k'áat Dioso', ka xi'iken ta wiknale'ex. **11** Tumen jach taak in wilke'ex utia'al ka in ts'áate'ex junp'éel siibal ku taal ti' Dios, utia'al beyo' ka mu'uk'a'anchajak a wóole'ex; **12** in k'áat in wa'ale' utia'al k-paklan líi'sik k-óole'ex[b] yo'olal le fe yaanto'one'exo', utia'al beyo' ka mu'uk'a'anchajak a feje'ex bey xan le fe yaantено'.

13 Chéen ba'ale', suku'une'ex, in k'áat ka a wojéelte'exe' ya'ab u téenel tin ch'a'tuklaj in bin ta wiknale'ex utia'al ka in ka'ans uláak' máako'ob ka u beetuba'ob discípulo'ob je'ex ts'o'ok u yúuchul ti' uláak' lu'umilo'obo', chéen ba'ale' tak beora ma' cha'abaktena'. **14** Tene' in p'axmaj le griego'obo' bey xan le j-táanxel lu'umilo'obo',* le yaan u na'ato'obo' bey xan le mina'an u na'ato'obo'. **15** Le o'olale' tene' jach taak xan in tsikbaltikte'ex le ba'alo'ob ma'alobtak te' tu kaajil Romao'.[c] **16** Tumen tene' ma' tin su'laktal yo'olal le ba'alo'ob ma'alobtak kin máan in tsikbalto'.[a] U jaajile' lela' leti'e ba'ax e'esik le páajtalil yaan ti' Dios utia'al u salvartik le máaxo'ob yaan u fejo'obo',[b] yáax táanile' le judío'obo'[c] ts'o'ole' le griego'obo'.[d] **17** Le máaxo'ob yaan u fejo'obo' ku ts'áaiko'ob cuentae' Diose' ku ye'esik u justicia yo'olal le ba'alo'ob ma'alobtak ku máan tsikbaltbilo', lela' ku mu'uk'a'ankúuntik u fe máak,[e] je'ex ts'íibta'anila': «Chéen ba'ale' le máax toj u kuxtalo' tu yo'olal u feje' yaan u seguer u kuxtal».[f]

18 Tumen u p'uja'anil Dios[g] desde te' ka'an ku chíikbesa'al tu contra tuláakal le máaxo'ob ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastak yéetel ma'atech u ch'a'iko'ob óotsililo', máaxo'ob yo'olal u k'asa'anilo'obe' ma' tu cha'iko'ob u k'aj óolta'al u jaajil,[h] **19** tumen le ba'axo'ob ku páajtal u k'aj óolta'al ti' Dioso' chíika'an u yila'al ichil le máako'oba' tumen Diose' ts'o'ok u ye'esikti'ob.[i] **20** Tumen le u jats'uts modos Dios ma' tu páajtal u yila'alo' chíika'an u yila'al desde ka beeta'ab yóok'ol kaab, tumen yo'olal le ba'axo'ob u beetmo' je'el u páajtal u ts'a'abal cuentae'[j] le páajtalil yaanti'o' mina'an u xuul,[k] ts'o'ole' le ba'alo'oba' ku ye'esko'ob leti' u jaajil Dios;[l] le o'olal ma' tu páajtal u ya'ala'al wa ma' jaajtako'obi'. **21** Tumen le k'asa'an máako'oba' kex tu k'aj óolto'ob Diose' ma' tu alabarto'ob bey juntúul Diose' mix

CAP 1

a 1Te 3:10 2Ti 1:3

b 1Te 5:11 Heb 10:25

c Hch 19:21

Columna 2

a Mr 8:38 2Ti 1:8

b Heb 11:6

c Hch 3:25, 26

d Hch 18:5, 6

e Jn 3:36 Ro 3:21, 22

f Hab 2:4 Gál 3:11 Heb 10:38

g Ro 2:5 Ef 5:6

h Ro 1:25

i Sl 19:1 Hch 14:17

j Isa 40:26 Ap 4:11

k Jer 10:12

l Sl 103:19 Jer 10:10 Ap 15:3

1:14 * Wa «le ma' griego'obo'».

tu ts'áajo'ob gracias ti'i', ba'axe' tu beetuba'ob j-ma' na'atil, ts'o'ole' jach chichchaj u puksi'ik'alo'ob.[a] **22** Kex ku ya'aliko'ob ka'ach yaan u na'ato'obe', tu beetuba'ob j-ma' na'atil. **23** Diose' ma'atech u kíimil yéetel jach ka'anal yanil. Chéen ba'ale' le kéen u adorarto'ob imageno'obe' ku taasko'ob Dios bey je'ex u imageno'obe'. Jujunp'éel ti' u imageno'obe' beyo'ob j-k'eban máako'obe', beyo'ob ch'íich'o'obe', beyo'ob ba'alche'ob kants'íit u yooko'obe' yéetel beyo'ob ba'alo'ob ku jíiltikuba'obe'.[b]

24 Le beetke', je'ex u ts'íiboltko'ob tu puksi'ik'alo'obo', Diose' tu k'ubo'ob ti' ba'alo'ob éek'tako'ob utia'al ka u paklan p'ato'ob ich su'tsilil u wíinklilo'ob. **25** Leti'obe' tu k'exo'ob le u jaajil ti' Dios yo'olal le tuuso'; tu alabarto'ob le ba'alo'ob beeta'ano' yéetel tu adorarto'ob tu lugar u adorarko'ob le Máax Beet tuláakal le ba'alo'obo', le máax xan unaj u alabarta'al mantats'o'. Ka béeyak.* **26** Le o'olale' Diose' tu cha'aj u bino'ob tu paach le ba'alo'ob su'tsiltak ku ts'íiboltko'ob yaan yil yéetel le núupchitalo',[c] tumen le ko'olelo'obo' xu'ul u yantal ba'al u yilo'ob yéetel xiibo'obe' ka jo'op' u yantal ba'al u yilo'ob yéetel u yéet ko'olelilo'ob kex ma' bey u ts'aamil Dioso'.[d] **27** Tak le xiibo'obo' xu'ul u núupchitalo'ob yéetel le ko'olelo'obo' ka jo'op' u seten ts'íiboltko'ob u núupchitalo'ob yéetel u yéet xiibilo'ob táan u beetko'ob ba'alo'ob su'tsiltak,[a] ka túun tu k'amo'ob tu chúuka'anil le ba'ax ku náajaltiko'ob yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'obo'.[b]

28 Tumen ma' tu yóoto'ob u k'amo'ob Diose',* leti'e' tu xúump'atto'ob ti' u k'aak'as tuukulo'ob utia'al ka u beeto'ob le ba'alo'ob ma' unaj u beeta'alo'.[c] **29** Leti'obe' chuupo'ob ka'ach yéetel ba'alo'ob ma' tojtaki',[d] loobil, ts'u'util[e] yéetel k'asa'anil; ku sen ts'íiboltko'ob xan ba'ax ma' u tia'alo'obi',[f] j-kiimsaj máako'ob,[g] j-ba'ate'el máako'ob, j-tuuso'ob,[h] máako'ob jach k'aas u p'u'ujulo'ob,[i] chismoso'ob,* **30** ku t'aano'ob k'aas tu contra uláak' máako'ob,[j] u p'ekmo'ob Dios, mina'an u su'talo'ob, ka'anal u yicho'ob, ku taaskuba'ob nojba'alil, ku ch'a'tukliko'ob ba'alo'ob k'aastak, ma'atech u yu'ubiko'ob u t'aan u taata'ob,[k] **31** mina'an u na'ato'ob,[l] ma' tu beetko'ob ba'ax ts'o'ok u ya'aliko'ob, ma' u yaabiltmo'ob u yéet máakilo'obi' yéetel ma'atech u ch'a'iko'ob óotsilil ti' mix máak. **32** Kex u yojlo'ob ma'alob ba'ax u ya'almaj Dios, de ke unaj u kíimsa'al le máaxo'ob beetik le ba'alo'oba',[m] leti'obe' ma' tu xu'ulul u beetko'ob, ts'o'ole' ma' xan tu ya'aliko'ob mix ba'al ti' le máaxo'ob beetik le ba'alo'oba'.

CAP 1

a Gé 6:5

b Jer 2:11 Hch 17:29

c Gál 5:19 1Te 4:4, 5

d Jud 7

Columna 2

a Gé 19:5 Le 18:22 Le 20:13 1Co 6:9, 10

b Gál 6:7

c Gál 5:19-21

d 1Pe 4:3

e Dt 5:21

f Tit 3:3

g 1Jn 3:15

h 1Pe 2:1

i Ef 4:31

j 1Pe 2:1

k Dt 21:18, 21

l Ro 1:21

m Ap 21:8

1:25 * Wa «Amén».

1:28 * Wa «Tumen ma' tu yóoto'ob u chúuka'an k'aj óolto'ob Diose'».
1:29 * Wa «ku x-mukul t'aano'ob».

2 Le o'olale' wa teech táan a juzgare', kex je'el máaxeche',[a] ma' tu páajtal a wa'alik wa mina'an a k'eban, tumen le kéen a juzgart uláak' máake' táan a condenarkaba, tumen teche' táan xan a beetik le ba'axo'ob ka juzgarko'.[b] **2** K-ojle' le máaxo'ob beetik le ba'alo'oba' ku juzgarta'alo'ob tumen Dios je'ex unaje'.

3 Chéen ba'ale', máak, teech le ka juzgartik le máako'ob beetik le ba'alo'oba', ku ts'o'okole' ka beetik xan le ba'axo'ob ka juzgarko', ¿ka tuklik wa je'el u páajtal a púuts'ul ti' u juicio Diose'? **4** ¿Ka p'ektik wa xan u nojoch utsil Dios,[c] u chúuka'an óolal[d] yéetel u paciencia?[e] ¿Ma' a wojle' yo'olal u yutsil Diose' táan u yilik u nu'uktikech utia'al ka a k'ex a tuukul?[f] **5** Chéen ba'ale' tumen tercoech yéetel ma' tu arrepentir a puksi'ik'ale', táan a maas náajmatik ka taalak u k'uuxilil Dios ta wóok'ol. Le k'uuxila' yaan u ye'esa'al tumen Dios kéen k'uchuk u k'iinil u juzgar je'ex unaje'.[g] **6** Te' k'iin je'elo' leti'e' yaan u bo'otik ti' cada juntúul le ba'ax u beetmo':[h] **7** yaan u ts'áaik kuxtal mina'an u xuul yéetel junp'éel wíinklil ma'atech u k'astal[i] ti' le máaxo'ob ku kaxtiko'ob junp'éel ma'alob puesto ikil u chúukpajal u yóol u beeto'ob ba'ax ma'alobo'. **8** Chéen ba'ale' le j-ba'ate'el máako'ob ma'atech u yu'ubiko'ob le u jaajil ku taal ti' Dios, ba'axe' ku beetko'ob ba'ax ma' toje', yaan u taal u k'uuxil yéetel u p'uja'anil Dios tu yóok'olo'ob.[a] **9** Yaan xan u taal yaayaj óolal yéetel mu'yajil yóok'ol tuláakal máax beetik ba'ax k'aas, yáax táanile' yóok'ol le judíoo' ts'o'ole' yóok'ol le griegoo'. **10** Chéen ba'ale' ti' tuláakal máax ku beetik ba'ax ma'alobe' yaan u ts'a'abalti' junp'éel ma'alob puesto bey xan jeets'elil, yáax táanile' ti' le judíoo'[b] ts'o'ole' ti' le griegoo'.[c] **11** Tumen Diose' mix máak jela'an u paktik.[d]

12 Tuláakal le máaxo'ob mina'ano'ob yáanal ley ka k'ebanchajo'obo' yaan xan u kíimlo'ob x-ma' leyil,[e] chéen ba'ale' tuláakal le máaxo'ob k'ebanchajo'ob yáanal le leyo' yaan xan u juzgarta'alo'ob tu yo'olal le leyo'.[f] **13** Tumen le máaxo'ob chéen ku yu'ubiko'ob le leyo' ma' leti'e máaxo'ob toj yanilo'ob tu táan Dioso', ba'axe' le máaxo'ob ku ts'o'okbesko'ob le leyo' leti'e máaxo'ob kun a'albil toj u kuxtalo'obo'.[g] **14** Chéen ba'ale' le j-táanxel lu'umilo'ob mina'an le ley ti'obo'[h] ku beetko'ob le ba'ax ku ya'alik le ley kex ma' u yojlo'obo'; lela' ku ye'esike' le leyo' ti' yaan ichil u tuukulo'obe'. **15** Le máako'oba' ku ye'esko'ob xan ts'íibta'an u tuukulil le ley tu puksi'ik'alo'obo', ts'o'ole' u conciencia'ob a'alikti'ob wa ma'alob ba'ax ku beetko'ob bey xan wa ma' ma'alobi', yéetel ichil u tuukulo'obe' táan u ta'akal u poolo'ob wa táan u ya'ala'al mix ba'al k'aas u beetmo'ob. **16** Lela' yaan u yúuchul te' k'iin ken ts'a'abak

CAP 2

a Ro 2:9

b Mt 7:5

c Ro 11:22
Ef 1:7

d Ro 3:25

e Isa 30:18

f 2Pe 3:9

g 2Te 1:7, 8
Ap 6:16, 17
Ap 11:18

h Sl 62:12
Pr 24:12
Mt 16:27

i 1Co 15:53
Ap 20:6

Columna 2

a Ro 1:18
Col 3:6
Heb 10:26, 27

b Jn 4:22
Hch 13:45, 46

c Hch 15:14

d Dt 10:17
2Cr 19:7
Hch 10:34, 35

e Ef 2:12

f Ro 3:19

g Dt 30:14
Eze 20:11
Snt 1:22

h Sl 147:19, 20

le páajtalil ti' Cristo Jesús tumen Dios utia'al u juzgartik le ba'axo'ob u beetmaj le máako'ob ta'akumbailo',[a] lela' yaan u beetik yo'olal le ma'alob ba'alo'ob kin máan in tsikbalto'.

17 Chéen ba'ale' wa chéen ka wa'alikaba judíoech[b] yéetel ka we'esik bey ti' yanech yáanal ley, ka we'esik bey jach ma'alob a biskaba yéetel Dios, **18** ka we'esik a wojel ba'ax u k'áat Dios ka beeta'ak yéetel ka k'amik le ba'alo'ob jach k'a'ana'antak tumen ka'ansa'abtech le ba'ax ku ya'alik le Leyo',[c] **19** wa jach ka creertik teech nu'uktik le máako'ob ch'óopo'ob yéetel beyech junp'éel sáasil utia'al le máaxo'ob ti' yano'ob ich ée'joch'e'enilo', **20** wa ka tojkíintik u kuxtal le máaxo'ob ma' ma'alob u tuukulo'ob, ka ka'ansik le máaxo'ob beyo'ob mejen paalalo' yéetel a wojel le ka'ansajo'ob k'a'ana'antak yéetel jaajtak ku taasik le Leyo'... **21** Bey túuno', teech ka ka'ansik uláak'o'obe', ¿ma' wa ta ka'anskaba teech?[d] Teech ka wa'alik: «Ma' a wookol»,[e] ¿ka wookol wa? **22** Teech ka wa'alik: «Ma' a tusik a núup»,*[f] ¿ka tusik wa a núup? Teech ka wa'alik a p'ekmaj le imageno'obo', ¿ka woklik wa le templo'obo'? **23** Teech ka taaskaba jach a k'aj óol le leyo', ¿ka mixba'alkúuntik wa Dios ikil a beetik ba'axo'ob ku bin tu contra le Leyo'? **24** Tumen je'ex ts'íibta'anilo': «Ta wo'olale'exe' le j-táanxel lu'umilo'obo' táan u ya'aliko'ob ba'al ti' u k'aaba' Dios».[a]

25 U jaajile' le circuncisióno'*[b] ku taasik utsil chéen wa ka beetik ba'ax ku ya'alik le leyo',[c] chéen ba'ale' wa ka beetik ba'alo'ob ku bin tu contra le leyo', le circuncisióno' mix ba'al u biilal. **26** Le o'olale' juntúul máak ma' circuncidarta'ane'[d] wa ku ts'o'okbesik le ma'alob tsolnu'uko'ob ku taasik le Leyo', ¿máasa' kex ma' circuncidarta'ane' yaan u yila'al bey juntúul máak circuncidarta'ane'?[e] **27** Chéen ba'ale' le máax ma' circuncidarta'an tu chichnile', kéen u ts'o'okbes le ba'ax ku ya'alik le Leyo' yaan u juzgarkech, tumen kex circuncidarta'anech yéetel ti' yanech yáanal le ley ts'íibta'ano' teche' ka beetik ba'alo'ob ku bin tu contra le leyo'. **28** Tumen juntúul máake' ma' judío chéen yo'olal le bix u yila'alo',[f] yéetel le circuncisióno' ma' tu wíinklil beeta'ani'.[g] **29** Ba'axe' le ba'ax yaan tu puksi'ik'al juntúul máake' leti' e'esik wa jach tu jaajil judío,[h] yéetel le circuncisióno' leti'e beeta'an tu ts'u' u puksi'ik'al[i] yo'olal le espíritu santoo', ma' yo'olal le ley ts'íibtbil beeta'anilo'.[j] Ts'o'ole' le alabanza ku ts'a'abalti'o' ti' Dios u taal, ma' ti' le máako'obo'.[k]

2:22 * Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil juntúul íichamtsil wa juntúul atantsil yéetel máax ma' u núupi'.

2:25 * Ilawil página 2559.

CAP 2

a Jn 5:22 Hch 10:42 1Pe 4:5

b Ro 9:6

c Dt 4:8

d Mt 23:2, 3

e Éx 20:15

f Dt 5:18

Columna 2

a Isa 52:5 Eze 36:20

b Gé 17:10

c 1Co 7:19 Gál 5:3

d Ef 2:11

e Ro 4:9, 10

f Jn 8:39 Ap 2:9

g 1Co 7:19

h Ro 9:6

i Jer 4:4 Hch 7:51 Flp 3:3

j Ro 7:6

k Jn 5:44 1Co 4:5

CAP 3

3 ¿Ba'ax utsil ku k'amik juntúul judío? Wa ¿ba'ax utsil ku taasik le circuncisióno'? **2** U jaajile' jach ya'ab utsilo'ob. Yáaxe' Diose' ti' le judío'ob tu k'ubéentaj le Ts'íibo'ob santo'obo'.[a] **3** ¿Ba'ax túun je'el u páajtal u ya'ala'al yo'olal jujuntúul ti' leti'ob ma' tu ye'eso'ob feje'? Tumen mina'an u fejo'obe', ¿yaan wa u beetko'ob u p'áatal chéen kunel u chúuka'an óolal Dios? **4** ¡Jach junpuli' ma'! Ba'axe' mantats' ka ila'ak jach jaaj ba'ax ku ya'alik Dios,[b] kex ka ila'ak tuláakal máake' ku tuus,[c] je'ex ts'íibta'anila': «Utia'al ka ila'ak justoech yo'olal ba'ax ka wa'alik yéetel ka xi'iktech ma'alobil kéen jo'op'ok a juzgarta'al».[d] **5** Chéen ba'ale' wa leti'e ba'alo'ob ma' ma'alobtak k-beetik ku meyaj utia'al u chíikbesa'al toj ba'ax ku beetik Dioso', ¿ba'ax túun ken k-a'ale? ¿Máasa' Diose' ma'atech u beetik ba'ax ma' ma'alob kéen u ye'es u p'uja'anili'? (Táan in t'aan je'ex u t'aan le wíiniko'obo'). **6** ¡Jach junpuli' ma'! Wa ma'e', ¿bix túun kun juzgarbil le yóok'ol kaab tumen Dioso'?[e]

7 Chéen ba'ale' wa ikil in tuus ku maas chíikpajal jaaj ba'ax ku ya'alik Dios yéetel ku alabarta'ale', ¿ba'axten túun láayli' táan in juzgarta'al bey juntúul k'eban máake'? **8** Wa beyo', ¿ba'axten túun ma' t-a'alik lela': «Ko'one'ex beetik ba'alo'ob k'aastak utia'al ka yanak ba'alo'ob ma'alobtak»? Lela' leti'e ba'alo'ob ma' jaajtak ku ya'alik juntúul máako'ob táan k-a'alik bino'. Le juicio kun taal tu yóok'olo'obo' jach leti'e unaj u ts'a'abalti'obo'.[a]

9 ¿Ba'ax túun ken k-a'ale? ¿Maas wa ma'alob yanilo'on ti' leti'ob? ¡Junpuli' ma' beyo'! Tumen tu káajbale' ts'o'ok k-e'esike' le judío'ob bey xan le griego'obo' j-k'eban máako'ob;[b] **10** je'ex ts'íibta'anila': «Mina'an máax toj u kuxtal, jach mix juntúul;[c] **11** mix máak yaan u na'at, mix tak chéen junp'íit, mix máak xan kaxtik Dios. **12** Tuláakal máak ts'o'ok u xu'ulul u beetik ba'ax ma'alob, tuláaklo'ob ts'o'ok u p'áatlo'ob mix ba'al u biilalo'ob; mix máak beetik ba'ax uts, jach mix juntúul».[d] **13** «U chi'obe' bey junp'éel jool tu'ux ku mu'ukul máake', ts'o'ok u tuuso'ob yéetel u yaak'o'ob».[e] «U chi'obe' chuup yéetel u veneno kaano'ob».[f] **14** «U chi'obe' ma'atech u xu'ulul u maldeciro'ob yéetel ma'atech u xu'ulul u k'aak'as t'aano'ob».[g] **15** «U yooko'obe' séeba'an u bino'ob utia'al u wekiko'ob k'i'ik'».[h] **16** «Xu'ulsajil yéetel k'askúunajil yaan tu beelo'ob, **17** yéetel ma' u k'aj óolto'ob u bejil jeets'elili'».[i] **18** «Leti'obe' junpuli' ma'atech u respetarko'ob Dios».[j]

19 Chéen ba'ale' k-ojle' tuláakal le ba'axo'ob ts'íibta'an te' Leyo' ts'a'an utia'al tuláakal le máaxo'ob yano'ob yáanal le Leyo' utia'al ka u mak u chi' tuláakal máak, beyo' tuláakal máak kun chíikpajal yaan u k'eban tu táan

a Dt 4:8 Sl 147:19, 20 Hch 7:38
b Isa 55:10, 11 Jn 8:26 2Ti 2:13
c Nú 23:19 Sl 116:11
d Sl 51:4
e Sl 9:8 Sl 96:13 Sl 98:9 Hch 17:31

Columna 2

a Heb 2:2, 3
b Ro 3:23 Gál 3:22
c Pr 20:9 Ec 7:20
d Sl 14:1-3
e Sl 5:9
f Sl 140:3
g Sl 10:7 Snt 3:8, 9
h Pr 1:16
i Isa 59:7, 8
j Sl 36:1

Dios.[a] **20** Bey túuno' mix máak je'el u páajtal u ya'ala'al toj u kuxtal tu táan Dios chéen tumen ku ts'o'okbesik le ba'ax ku ya'alik le leyo',[b] tumen le leyo' chéen ku beetik k-ts'áaik cuenta j-k'eban máako'on.[c]

21 Chéen ba'ale' beoraa' ma' chéen yo'olal le ley ts'o'ok u chíikbesa'al u justicia Dios[d] je'ex u ye'esa'al tumen le Ley yéetel tumen le Profeta'obo';[e] **22** jach beyo', u justicia Dios[e] ts'o'ok u chíikbesa'al yo'olal le fe ku ts'a'abal ti' Jesucristoo', utia'al u yáanta'al tuláakal le máaxo'ob yaan u fejo'obo'. Tumen Dios[e] mix máak jela'an u paktik.[f] **23** Tuláaklo'ob k'ebanchaja'ano'ob yéetel ma' tu páajtal u ye'esko'ob u jats'uts modos Dios.[g] **24** Chéen ba'ale' Dios[e] ts'o'ok u ts'áaik junp'éel siibal[h] ti' le máaxo'ob yaan u fejo'obo', tumen yo'olal u nojoch utsile'[i] ts'o'ok u ya'alik toj u kuxtalo'ob; lela' tu beetaj úuchik u jáalk'abta'alo'ob ti' le k'eban yo'olal le bo'ol tu beetaj Cristo Jesúso'.[j] **25** Dios[e] tu k'ubaj Cristo bey juntúul kíimsbil ba'alche' utia'al ka u ka'a bisuba máak yéetel Dios[k] yo'olal le fe ku ts'áaiko'ob ti' le u k'i'ik'el Cristoo'.[l] Lela' Dios[e] tu beetaj utia'al u ye'esik u justicia, tumen leti'e' chúukpaj u yóol u perdonart le k'ebano'ob beeta'ab úuchjeakil tumen le máako'obo'. **26** Leti'e' tu beetaj xan utia'al u ye'esik u justicia[m] te' k'iino'oba', beyo' leti'e' yaan u chíikpajal ma'alob ba'ax ku beetik tak ken u ya'al toj u kuxtal le máax ku ts'áaik u fe ti' Jesúso'.[a]

27 Wa beyo', ¿tu'ux túun u taal u maas ma'alobil juntúul máak ti' uláak' máak? Lelo' ts'o'ok u p'áatal mina'an. ¿Yo'olal ba'ax leyil? ¿Yo'olal wa u leyil ba'axo'ob ku beetik máak?[b] Ma', ma' beyi', ba'axe' yo'olal u leyil le fejo'. **28** Tumen k-tuklike' juntúul máake' ku ya'ala'al toj u kuxtal tu táan Dios yo'olal le fejo', ma' chéen ikil u beetik le ba'ax ku ya'alik le leyo'.[c] **29** Diose' ¿chéen wa u Dios le judío'obo'?[d] ¿Ma' wa u Dios xan le j-táanxel lu'umilo'obo'?[e] Jach beyo', láayli' u Dios le j-táanxel lu'umilo'obo'.[f] **30** U jaajile' chéen juntúulili' Dios yaan,[g] lela' leti'e máax a'alik toj u kuxtal tuláakal le máaxo'ob yaan u fejo'obo', kex circuncidarta'ano'ob wa ma'.[h] **31** Le o'olale', ¿k-lu'sik wa le ley yo'olal k-fejo'? ¡Jach junpuli' ma'! Ba'axe' k-e'esik yaan ley.[i]

4 Wa beyo', ¿ba'ax túun ken k-a'al tu náajaltaj Abrahán, u taata k-láak'tsilo'ob? **2** Ko'ox a'alike', wa ka a'ala'ak toj u kuxtal Abrahán tu yo'olal le ba'axo'ob tu beeto' yaan ba'ax o'olal ka'ach u nojba'alkúuntkuba, pero ma' tu táan Diosi'. **3** Chéen ba'ale', ¿ba'ax ku ya'alik u T'aan Dios? «Abraháne' tu ts'áaj u fe ti' Jéeobae'* ka ila'ab bey juntúul máak toj u kuxtale'».[j] **4** Chéen ba'ale' le bo'ol ku ts'a'abal ti' le máax ku meyajo' ma'atech u yila'al bey

CAP 3

a Ro 2:12
Ro 5:13
Gál 3:10

b Gál 2:16
Gál 3:11

c Ro 7:9, 13
Gál 3:19

d Ro 1:16, 17

e Isa 53:11
Jer 31:34
Da 9:24

f Gál 3:28

g Ec 7:20

h Ro 5:17

i Ef 2:8

j Mt 20:28
1Ti 2:5, 6
1Pe 2:24

k Isa 53:11
2Co 5:19
1Jn 2:1, 2
1Jn 4:10

l Le 17:11
Hch 13:39
Ef 1:7

m Sl 89:14

Columna 2

a 1Co 1:30
1Jn 1:9

b Hch 13:38, 39
Ef 2:8, 9

c Gál 2:15, 16
Snt 2:24

d Hch 17:26, 27

e Hch 10:4

f Isa 54:5
Ro 10:12
Gál 3:14

g Dt 6:4
1Co 8:6
Ef 4:6

h 1Co 7:18
Gál 3:8

i Mt 5:17
Ro 8:3, 4
Ro 13:10

CAP 4

j Gé 15:6
Gál 3:6
Snt 2:23

4:3 * Ilawil página 2566.

junp'éel nojoch utsil ku beeta'alti'e', ba'axe' bey junp'éel ba'ax p'axa'anti'e'. **5** Chéen ba'ale' le máax ma' tu k'ubik u yóol ti' le ba'axo'ob ku beetik chéen leti'o', ba'axe' ku ts'áaik u fe ti' Dios, le máax a'alik toj u kuxtal le j-k'eban máako', ku yila'al toj u kuxtal yo'olal u fe.[a] **6** Le ka t'aanaj xan David ti' le ki'imak óolal ku yantal ti' le máax ku ya'ala'al tumen Dios toj u kuxtal kex ma' táan u kuxtal jach je'ex u ya'alik le leyo', tu ya'alaj: **7** «Ki'imak u yóol le máaxo'ob ku perdonarta'al le ba'alo'ob tu beeto'ob tu contra le ley yéetel ts'o'ok u tu'ubsa'al u k'ebano'obo'; **8** ki'imak u yóol le máax junpuli' ma' kun ch'a'abil en cuenta u k'ebano'ob tumen Jéeobao'».[b]

9 ¿Máaxo'ob túun le kun ki'imaktal u yóolo'obo'? ¿Chéen wa le máaxo'ob circuncidarta'ano'obo', wa tak le máaxo'ob ma' circuncidarta'ano'obo'?[c] Tumen to'one' k-a'alik: «Abraháne' yo'olal u feje' ila'ab bey juntúul máak toj u kuxtale'».[d] **10** ¿Ba'ax k'iin túun ka a'ala'ab tumen Dios toj u kuxtal? ¿Le ts'o'ok u circuncidarta'alo' wa le ma' circuncidarta'ako'? Le ma' circuncidarta'ako'. **11** Le ka ts'o'oke' Abraháne' tu k'amaj le circuncisión bey junp'éel señal[e] utia'al u ye'esa'al toj u kuxtal yo'olal le fe tu ye'esaj le ma' circuncidarta'ako', utia'al beyo' ka u beetuba taatatsil ti' tuláakal le máaxo'ob ku yantal u fejo'ob[f] kex ma' circuncidarta'ano'obo', utia'al xan ka a'ala'ak toj u kuxtalo'ob, **12** yéetel ka u beetuba taatatsil ti' le máaxo'ob circuncidarta'ano'obo', chéen ba'ale' ma' chéen ti' le máaxo'ob ku circuncidarkuba'obo', ba'axe' tak ti' le máaxo'ob táan u beetko'ob jach je'ex tu beetaj k-taata Abrahán[a] yo'olal le fe yanchajti' antes ti' u circuncidarta'alo'.

13 Tumen ma' yo'olal ley a'ala'ab u ts'a'abal junp'éel túumben yóok'ol kaab ti' Abrahán wa ti' u paalali',[b] ba'axe' tumen ila'ab toj u kuxtal tu yo'olal le fe tu ye'esajo'.[c] **14** Tumen wa chéen le máaxo'ob ts'o'okbesik le ley kun k'amik le herenciao', le fejo' ts'o'ok u p'áatal mix ba'al u biilal yéetel ma' kun ts'aabil le ba'ax a'ala'ab u ts'a'abalti'obo'. **15** U jaajile' le Leyo' ku taasik u k'uuxilil Dios,[d] chéen ba'ale' tu'ux mina'an leye' mina'an xan k'ebani'.[e]

16 Le o'olal Abraháne' tu k'amaj le promesa tu yo'olal u fejo' utia'al ka e'esa'ak u nojoch utsil Dios[f] yéetel utia'al ka ts'a'abak ti' tuláakal u paalal Abrahán le ba'ax u ya'almaj Dioso',[g] ma' chéen ti' le máaxo'ob ku ts'o'okbesko'ob le Leyo', ba'axe' tak ti' le máaxo'ob yaan u fejo'ob je'ex le yanchaj ti' Abrahán, le k-taata'exo'.[h] **17** (Lela' bey je'ex ts'íibta'anila': «Ts'o'ok in yéeyikech utia'al a beetaba taatatsil ti' ya'ab lu'umilo'ob»).[i] Lela' úuch tu táan Dios, le máax ti' tu ts'áaj u fejo', le máax xan ku ka'a kuxkíintik le kimeno'obo' yéetel ku t'aan ti' le ba'alo'ob mina'ano'obo' bey jach yano'obe'. **18** Kex

CAP 4

a Gál 2:15, 16

b Sl 32:1, 2

c Ro 3:30

d Ro 4:3

e Gé 17:1, 2, 11

f Ro 4:16
Gál 3:7

Columna 2

a Gál 3:29

b Gé 12:1-3
Gé 17:5, 6
Gé 22:17, 18

c Heb 11:8

d Ro 3:20
Ro 5:20
2Co 3:7

e Ro 5:13

f Ro 3:24

g Ro 9:8
Gál 3:29

h Ro 4:11

i Gé 17:5

bey ma' tu páajtal u yúuchle' Abraháne' tu ts'áaj u fe yaan u beetkuba taatatsil ti' ya'ab lu'umilo'ob yéetel tu creertaj le ba'ax a'ala'abti'a': «Bey kun sen ya'abtal a ch'i'ibala'».*[a] **19** Kex mu'uk'a'an u feje' tu tuklaj ma' tu páajtal u yantal u paalal (tumen ts'o'ok óoli' 100 años ti'),[b] ts'o'ole' tu tuklaj xane' Sarae' ts'o'ok u p'áatal ma' tu páajtal u yantal u paalal.[c] **20** Chéen ba'ale' tu yo'olal le ba'ax a'ala'ab u ts'a'abalti' tumen Dioso', Abraháne' ma' ka'ap'éelchaj u tuukuli', ba'axe' tu creertaj ba'ax a'ala'abti' yéetel mu'uk'a'anchaj u yóol tu yo'olal u fe, leti'e' tu alabartaj Dios. **21** Leti'e' jach u yojle' Diose' je'el xan u páajtal u béeykuntik le ba'ax tu ya'alajti'o'.[d] **22** Le o'olal «ila'ab bey juntúul máak toj u kuxtale'».[e]

23 Le úuchik u ya'ala'al «ila'ab bey juntúul máak toj u kuxtale'» ts'íibta'abi, chéen ba'ale' ma' chéen tu yo'olal leti'i',[f] **24** ba'axe' tak t-o'olal, máaxo'on a'ala'an yaan k-ila'al bey máako'ob toj u kuxtalo'obe' tumen k-creertik le máax ka'a kuxkíint k-Yuumtsil Jesús ichil le kimeno'obo'.[g] **25** Leti'e' k'u'ub tu yo'olal k-k'ebano'ob[h] yéetel ka'a kuxkíinta'ab* utia'al ka béeyak u ya'ala'al toj k-kuxtal.[i]

5 Beora ts'o'ok u ya'ala'al toj k-kuxtal tu yo'olal k-feje',[j] ki'imakchajak k-óol yo'olal le jeets'elil yaanto'on* yéetel Dios tu yo'olal k-Yuumtsil Jesucristoo'.[a] **2** Tu yo'olal xan Jesucristoe', k-feje' ku ts'áaikto'on u páajtalil k-nats'ikba tu yiknal Dios utia'al k-k'amik u nojoch utsil, lela' leti'e yaanto'on beoraa'.[b] Ki'imakchajak xan k-óol* tumen táan k-páa'tik k-nojba'alkúunta'al tumen Dios. **3** Ma' chéen lelo', ba'axe' ki'imakchajak xan k-óol* kéen mu'yajnako'on,#[c] tumen k-ojle' le ba'axo'ob k-mu'yajtiko' ku beetik u yantalto'on chúuka'an óolal.[d] **4** Le chúuka'an óolalo' ku beetik k-k'a'amal tumen Dios,[e] le k-k'a'amal tumen Dioso' ku beetik u yantalto'on esperanza,[f] **5** yéetel le esperanzao' ma' tu p'atko'on ich su'tsilil;[g] tumen yo'olal le espíritu santo ts'o'ok u ts'a'abalto'ono' Diose' ts'o'ok u chupik k-puksi'ik'al yéetel u yaabilaj.[h]

6 Tumen u jaajile' kex j-k'eban máako'on* ka'ache'[i] Cristoe' kíim tu yo'olal le k'asa'an máako'ob le ka tu chukaj u k'iinilo'. **7** Tumen u suukile' mix máak ku ts'áaik u kuxtal yo'olal juntúul máak toj u kuxtal. Chéen ba'ale' yo'olal juntúul máak utse' ma' xaane' yaan máax je'el u yóotik u ts'áa u kuxtal tu yo'olale'. **8** Diose' tu ye'esajto'on u yaabilaj, tumen kex j-k'eban máako'on ka'ache' Cristoe'

CAP 4

a Gé 15:5 Heb 11:17, 18

b Gé 17:17

c Gé 18:11 Heb 11:11, 12

d Heb 11:19

e Gé 15:6 Snt 2:23

f Ro 15:4

g Hch 2:24 Hch 13:30 1Pe 1:21

h Mt 20:28

i Isa 53:11, 12 2Co 5:21

CAP 5

j Hch 13:38, 39

Columna 2

a Ef 2:14

b 2Co 5:18 Ef 3:11, 12 Heb 10:19

c Flp 2:17 1Pe 4:12, 13

d Hch 5:41, 42

e Snt 1:12

f Flp 1:18-20

g Jos 21:45

h 2Co 1:22 Gál 4:6 Ef 1:13, 14

i Ef 2:1, 5

4:18 * Wa «descendencia». **4:25** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «líi'sa'ab».

5:1 * Uláak' bix u traducirta'ale' «yaanto'on jeets'elil». **5:2, 3** * Uláak' bix u traducirta'ale' «ki'imak k-óol». **5:3** # Wa «kéen sufrirnako'on». **5:6** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «mina'an k-muuk'».

kíim t-o'olal.[a] **9** Chéen ba'ale' tumen ts'o'ok u ya'ala'al toj k-kuxtal yo'olal u k'i'ik'ele'[b] maas yaan k-salvarta'al ti' u p'uja'anil Dios tu yo'olal Cristo.[c] **10** Tumen wa kex u enemigo'on Dios ka'ach béeychaj k-ka'a bisikba tu yéetel úuchik u kíimil u Paalo',[d] beora túun táan k-bisikba tu yéetela' maas je'el u salvarko'on tu yo'olal u kuxtal u Paalo'. **11** Chéen ba'ale' ma' chéen lelo', ba'axe' ki'imak k-óol ikil k-bisikba yéetel Dios tu yo'olal k-Yuumtsil Jesucristo tumen tu yo'olale' ts'o'ok k-k'amik u páajtalil k-ka'a bisikba yéetel Dios.[e]

12 Le o'olale' je'el bix tu yo'olal chéen juntúul máak ook le k'eban way yóok'ol kaab, yéetel tu yo'olal le k'eban ook le kíimilo',[f] bey xan úuchik u máan le kíimil ti' tuláakal máako' tumen tuláaklo'ob ka'ach ts'o'ok u k'ebantalo'ob...[g] **13** Tumen antes ti' u ts'a'abal le Leyo' yaan ka'ach k'eban te' yóok'ol kaaba', chéen ba'ale' wa mina'an leye' mix máak ku ya'ala'al wa yaan u k'eban.[h] **14** Chéen ba'ale' le kíimilo' káaj u reinar desde tu k'iinilo'ob Adán ka ts'o'ok tu k'iinilo'ob Moisés; reinarnaj tak tu yóok'ol le máaxo'ob ma' k'ebanchajo'ob je'ex úuchik u k'ebantal Adáno', le máax chíika'an ti' le máax a'ala'an kun taalo'.[i]

15 Chéen ba'ale' le ba'ax úuch yéetel u k'eban Adáno' ma' leti'e ba'ax úuch yéetel u siibal Dioso'. Tu yo'olal u k'eban juntúul máake' ya'ab máako'ob kíimo'ob. Chéen ba'ale' u nojoch utsil Dios bey xan u siibale' jach ya'ab utsil tu taasaj ti' ya'abkach máako'ob.[a] Le siibala' ts'a'ab junmúuch' yéetel u nojoch utsil Dios tu yo'olal le juntúulili' máako',[b] Jesucristo. **16** Le ba'ax xan úuch le ka k'ebanchaj le juntúulili' máako' ma' leti'e ba'ax úuch yéetel le siibal tu ts'áaj Dioso'.[c] Tumen tu yo'olal u k'eban juntúul máake' a'ala'ab j-k'eban tuláakal máak,[d] chéen ba'ale' ka ts'o'ok u k'ebanchajal ya'abkach máako'obe' Diose' tu ts'áaj junp'éel siibal utia'al u ya'ala'al toj u kuxtalo'ob.[e] **17** Tumen wa chéen yo'olal u k'eban juntúul máak reinarnaj le kíimilo',[f] le máaxo'ob ken u k'amo'ob le utsilo'ob ken u taas u nojoch utsil Dios yéetel le siibal tu ts'áaj utia'al ka a'ala'ak toj u kuxtal máako',[g] maas yaan u kuxtalo'ob yéetel u reinaro'ob[h] tu yo'olal Jesucristo, le juntúulili' máako'.[i]

18 Wa chéen yo'olal u k'eban juntúul máak a'ala'ab yaan u k'eban tuláakal máake',[j] bey túun xano' chéen yo'olal junp'éel ba'ax toj beeta'abe'[k] yaan u ya'ala'al toj u kuxtal tuláakal máak yéetel ku náajmatiko'ob ka kuxlako'ob.[l] **19** Je'ex ya'ab máako'ob a'ala'ab yaan u k'ebano'ob tumen ma' tu yu'ubaj t'aan juntúul máake',[m] ya'ab máako'ob xan kun a'albil toj u kuxtalo'ob úuchik u yu'ubik t'aan le juntúulili' máako'.[n] **20** Le Ley túuno' k'uch antal utia'al ka maas chíikpajak

CAP 5

a Isa 53:12; Jn 3:16; Ef 2:4, 5; 1Pe 3:18; 1Jn 4:10

b Hch 13:38, 39; Heb 9:14

c 1Te 1:10

d 2Co 5:18; Col 1:21, 22

e 2Co 5:19

f Gé 2:17; Gé 3:6; Gé 3:19; 1Co 15:21

g Sl 51:5; Ro 3:23

h Ro 4:15

i 1Co 15:45

Columna 2

a Isa 53:11; Mt 20:28

b Heb 2:9

c Gé 2:17; Gé 3:6

d Gé 3:17-19

e Ro 4:25

f Ro 5:12, 14

g Ro 3:24

h Ap 5:9, 10; Ap 20:4

i 1Pe 3:18; Ap 1:5, 6

j 1Co 15:21

k Ro 1:16; 1Ti 2:3, 4

l Jn 10:10

m Ro 5:12

n Isa 53:11; Heb 2:10

le k'ebano'.[a] Chéen ba'ale' le tu'ux maas ya'abchaj le k'ebano' maas ya'abchaj xan u nojoch utsil Dios. **21** ¿Ba'axten? Tumen je'ex úuchik u reinar le k'eban yéetel le kíimilo'[b] bey xan kun reinar u nojoch utsil Dios yo'olal u justicia utia'al ka yanak kuxtal mina'an u xuul tu yo'olal k-Yuumtsil Jesucristo.[c]

6 Le o'olale', ¿ba'ax túun ken k-a'ale? ¿Yaan wa u seguer k-k'ebantal utia'al ka ya'abchajak u nojoch utsil Dios? **2** ¡Jach junpuli' ma'! Tumen wa ts'o'ok k-kíimil ti' le ba'alo'ob yaan yil yéetel le k'ebano',[d] ¿bix je'el u páajtal u seguer k-kuxtal ichil le k'ebano'?[e] **3** ¿Ma' wa a wojle'exe' tuláaklo'on le ts'o'ok k-okja'o' nupa'ano'on ti' Cristo Jesús[f] yéetel okja'anajo'on utia'al ka kíimko'on je'ex úuchik u kíimilo'?[g] **4** Le o'olale' mu'uko'on tu yéetel le ka okja'anajo'ono' utia'al ka kíimko'on je'ex úuchik u kíimilo',[h] utia'al beyo' je'ex úuchik u líi'sa'al Cristo ichil le kimeno'ob tu yo'olal u nojoch páajtalil le Taatao', to'on xane' ka yanakto'on junp'éel túumben kuxtal.[i] **5** Tumen wa yaan k-kíimil je'ex úuchik u kíimilo'[j] yaan xan k-ka'a kuxkíinta'al je'ex úuchik u ka'a kuxkíinta'alo', bey túuno' yaan k-p'áatal nupa'ano'on ti' leti'.[k] **6** Tumen k-ojle' le bix kuxliko'on ka'acho' ba'aj te' che' yéetel Cristoo',[l] utia'al beyo' k-k'eban wíinklile' ma' u yantal u páajtalil t-óok'ol[m] yéetel utia'al ma' u seguer u esclavizarko'on le k'ebano'.[n]

CAP 5

a Ro 3:20 Gál 3:19

b 1Co 15:56

c Jn 3:16 1Jn 4:9

CAP 6

d 1Pe 2:24

e Heb 10:26, 27

f 1Co 12:13 Gál 3:27

g Mr 10:38, 39 1Co 15:29

h Col 2:12

i Col 3:10 1Jn 3:14

j 2Co 4:10 Flp 3:10

k 1Co 15:42, 49

l Gál 5:24

m Col 2:11 Col 3:5

n 2Co 7:1

Columna 2

a Hch 13:34

b Ap 1:17, 18

c Heb 9:28 1Pe 3:18

d 1Pe 2:24

e Gé 4:7

f Ro 12:1

g Ro 7:6 Gál 5:18 Col 2:13, 14

h Jn 1:17

7 Tumen le máax ts'o'ok u kíimilo' ts'o'ok xan u jáalk'abta'al ti' u k'eban.* **8** Ts'o'ole' wa ts'o'ok k-kíimil pa'te' yéetel Cristoe' k-creertik xane' pa'te' ken k-kuxtal tu yéetel. **9** Tumen k-ojle' beora ts'o'ok u líi'sa'al Cristo ichil le kimeno'obo'[a] mix bik'in kun ka'a kíimil,[b] le kíimilo' mina'anti' páajtalil tu yóok'ol. **10** Tumen leti'e' chéen juntéen kíim utia'al u lu'sik le k'ebano',[c] chéen ba'ale' beoraa' kuxa'an tu yo'olal Dios. **11** Bey túun xano' te'exe' ts'áa ta tuukule'ex ts'o'ok a kíimle'ex ti' ba'alo'ob yaan yil yéetel le k'ebano', chéen ba'ale' kuxa'ane'ex utia'al Dios tu yo'olal Cristo Jesús.[d]

12 Le o'olale' ma' a cha'ike'ex u reinar le k'eban tu yóok'ol le a wíinklile'ex ku kíimilo'[e] utia'al ma' a beetke'ex le ba'ax ku ts'íiboltik a wíinklile'exo'. **13** Ma' xan u seguer a k'ubik a wíinklile'ex bey nu'ukulo'ob utia'al u beeta'al ba'alo'ob k'aastake', ba'axe' k'ubaba'ex ti' Dios bey máako'ob kimeno'ob ka'ache', chéen ba'ale' ts'o'ok u kuxtalo'ob; k'ube'ex xan a wíinklile'ex ti' Dios bey nu'ukulo'ob utia'al u beeta'al ba'ax toje'.[f] **14** Le k'ebano' ma' unaj u esclavizarke'exi' tumen mina'ane'ex yáanal ley,[g] ba'axe' yáanal u nojoch utsil Dios.[h]

15 ¿Ba'ax túun ken k-beete? ¿Yaan wa túun k-beetik ba'ax ma' ma'alob tumen

6:7 * Wa «ts'o'ok xan u perdonarta'al u k'eban».

mina'ano'on yáanal ley, ba'axe' tia'ano'on yáanal u nojoch utsil Diose'?[a] ¡Jach junpuli' ma'! **16** ¿Ma' wa a wojle'exe' wa ku seguer a k'ubkaba'ex bey esclavoil ti' wa máax utia'al a beetke'ex ba'ax u k'áate' esclavo'ex ti' leti' tumen ka beetke'ex ba'ax u k'áat?[b] Wa te'ex táan a beetkaba'ex u esclavo le k'ebano'[c] yaan a kíimle'ex,[d] chéen ba'ale' wa táan a beetkaba'ex u esclavo Diose' yaan u yantalte'ex junp'éel toj kuxtal. **17** Chéen ba'ale' gracias ti' Diose' te'exe' kex esclavo'ex ka'ach ti' le k'ebano' ts'o'ok a wu'uyike'ex yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex u t'aan le ka'ansajo'; le ka'ansaj tu k'ubajte'ex Dioso'. **18** Jach beyo', le ka ts'o'ok a jáalk'abta'ale'ex ti' le k'ebano'[e] k'uch a beetaba'ex esclavoil ti' le justiciao'.[f] **19** Tumen j-k'eban máake'exe'* táan u meyajten le t'aano'ob ku meyaj ti' le máako'ob utia'al ka a na'ate'ex le ba'ax kin wa'aliko'. Je'ex úuchik a k'ubke'ex a wíinklile'ex bey esclavo ti' le ba'alo'ob éek'tak utia'al a beetke'ex ba'alo'ob k'aastako', beoraa' bey xan ka a k'ube'ex a wíinklile'ex bey esclavo ti' le justiciao' utia'al ka a beete'ex ba'alo'ob santotak.[g] **20** Te' k'iino'ob u esclavo'ex le k'ebano' ma' u esclavo'ex le justiciao'.

21 ¿Ti' ba'axo'ob túun tu bise'ex le ba'axo'ob ta beete'ex te' k'iino'ob je'elo'? Ti' ba'alo'ob ku beetik a ch'a'ike'ex su'tal bejla'e'. Tumen u beeta'al le ba'alo'oba' ku bisik máak ti' kíimil.[a] **22** Chéen ba'ale' beora ts'o'ok a jáalk'abta'ale'ex ti' le k'eban yéetel ts'o'ok a beetkaba'ex esclavoil ti' Diose' táan a beetke'ex ba'alo'ob santotak,[b] yéetel lela' yaan u biske'ex ti' kuxtal mina'an u xuul.[c] **23** Tumen le bo'ol ku ts'áaik le k'ebano' leti'e kíimilo',*[d] chéen ba'ale' le siibal ku ts'áaik Dioso' kuxtal mina'an u xuul[e] tu yo'olal k-Yuumtsil Cristo Jesús.[f]

7 Suku'une'ex, ¿ma' wa a wojle'exe' máake' esclavizarta'an tumen le Ley tuláakal u k'iiniloʼob u kuxtalo'? (Táan in t'aan yéetel máaxo'ob u k'aj óoloʼob le leyo'). **2** Tuukulnene'ex ti' lela': juntúul ko'olel ts'oka'an u beele' ti' yaan yáanal u ley u yíicham ichil tuláakal le k'iino'ob kuxa'an u yíichamo', chéen ba'ale' wa ku kíimil u yíichame' ku p'áatal mina'an yáanal u ley u yíicham.[g] **3** Le o'olale' wa ku ts'o'okol u beel yéetel yaanal xiib kex kuxa'an u yíichame' táan u k'ebantal.*[h] Chéen ba'ale' wa ku kíimil u yíichame' ku p'áatal mina'an yáanal u ley u yíicham, bey túuno' wa ku ts'o'okol u beel yéetel yaanale' ma' táan u k'ebantali'.[i]

4 Le o'olale', in suku'une'ex, je'ex yanil ka'acho', te'e-

CAP 6

a Ro 5:21
b 2Pe 2:19
c Jn 8:34
d Ro 6:23
e Jn 8:31, 32
f 1Pe 2:24
g Ro 12:1

Columna 2

a Ro 8:6 Gál 5:19-21
b Gál 5:22, 23
c 1Co 9:25
d Gé 2:17
e Mt 25:46 1Pe 1:3, 4
f 1Ti 1:16 1Jn 2:1, 2 Jud 21

CAP 7

g 1Co 7:39
h Mt 5:32 Mt 19:9 Mr 10:11, 12 Lu 16:18
i 1Co 7:8, 9 1Ti 5:14

6:19 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «a wíinklile'ex mina'an u muuk'e'».

6:23 *Wa «u bo'olil le k'ebano' kíimil». **7:3** *Ich griegoe' te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' u k'ebantal máak yéetel máax ma' u núupi'.

xe' ts'oka'an a beele'ex ka'ach yéetel le Leyo', chéen ba'ale' lelo' xu'ul úuchik u k'ubik u kuxtal* Cristo. Lela' úuch utia'al ka yanake'ex yáanal u páajtalil Cristo[a] le máax ka'a kuxkíinta'abo',[b] utia'al beyo' ka k-beete'ex ba'ax uts tu t'aan Dios.[c] **5** Chéen ba'ale' le esclavo'on ka'ach ti' k-k'eban wíinklilo', le k'aak'as ts'íibolalo'ob chíikpajo'ob tu yo'olal le Leyo' ku túulch'intko'ono'ob ka'ach k-beet ba'alo'ob k'aastak ku bisik máak ti' kíimil.[d] **6** Chéen ba'ale' beoraa' ts'o'ok k-lu'sa'al yáanal le Leyo',[e] tumen le Leyo' ts'o'ok u p'áatal mina'an u páajtalil t-óok'ol. Beoraa' esclavo'on, chéen ba'ale' ma' tumen táan u nu'uktiko'on le úuchben Ley ts'íibta'ano',[f] ba'axe' tumen leti'e espíritu santo nu'uktiko'ono'.[g]

7 ¿Ba'ax túun ken k-a'ale? ¿Yaan wa k-a'alik ma' ma'alob* le Leyo'? ¡Jach junpuli' ma'! U jaajile', wa ma' tu yo'olal le Leyo' bejla'a ka'ach ma' táan in k'aj óoltik ba'ax le k'ebano';[h] ts'o'ole' wa ma' u ya'alik ka'ach le Ley: «Ma' unaj a ts'íiboltik ba'ax ma' a tia'ali'», bejla'a xan ma' táan in wojéeltik wa k'aas u ts'íiboltik máak ba'ax ma' u tia'ali'.[i] **8** Chéen ba'ale' le k'ebano' tumen tu ch'a'aj u muuk' yo'olal le ba'ax ku ya'alik le leyo', tu beetaj u yantalten jejeláas ts'íibolalo'ob ma' ma'alobtaki'; tumen le mina'an ka'ach le leyo' kimen ka'ach le k'ebano'.[a] **9** U jaajile' tene' kuxa'anen ka'ach x-ma' leyil; chéen ba'ale' le ka ts'a'ab in k'aj óolt le leyo', le k'ebano' kuxlaji, chéen ba'ale' tene' kíimen.[b] **10** Tin wile' le ley unaj u bisken ti' kuxtalo'[c] ku bisken ti' kíimil. **11** Tumen le k'ebano' tu ch'a'aj u muuk' ti' le leyo' ka tu táabsen, yéetel tu yo'olal le leyo' tu kíimsen. **12** Chéen ba'ale' le Leyo' santo, le ba'ax a'ala'ab xano' santo, toj yéetel ma'alob.[d]

13 Chéen ba'ale' ¿ba'ax túun ken in wa'ale? ¿Leti'e wa in beetik ba'ax ma'alob beet in bin ti' kíimilo'? ¡U jaajile' ma'! Ba'axe' leti'e k'eban beetko'. Yo'olal ba'ax ma'alobe' le k'ebano' tu beetaj in bin ti' kíimil utia'al ka chíikpajak jach ba'ax le k'ebano'.[e] Le ley xano' ku ye'esike' le k'ebano' jach ku beetik u bin k'aasil ti' máak.[f] **14** To'one' k-ojle' le Leyo' ti' Dios u taal; chéen ba'ale' tene' chéen juntúul wíiniken kona'anen ti' le k'ebano'.[g] **15** Tumen le ba'ax in k'áato' ma' leti'e ba'ax kin beetko', ba'axe' le ba'ax in p'ekmo' leti'e ba'ax kin beetko'. Tene' ma' in wojel ba'axten kin beetik beyo'. **16** Chéen ba'ale' wa le ba'ax ma' in k'áat in beet leti'e ba'ax kin beetko', kin ts'áaik cuentae' jach ma'alob le ba'ax ku ya'alik le Leyo'. **17** Chéen ba'ale' beoraa' ma' teen beetik le ba'alo'oba', ba'axe' leti'e k'eban yaan tin wíinklil beetko'.[h] **18** Tumen in wojle' tin

CAP 7

a 2Co 11:2

b Hch 5:30
2Co 5:15

c Gál 5:22, 23
Col 1:10

d Snt 1:14, 15

e Ro 10:4
Ef 2:15
Col 2:13, 14

f Gál 3:10

g Ro 12:11

h Ro 3:20
Gál 3:19

i Éx 20:17
Dt 5:21

Columna 2

a Ro 4:15
Ro 5:20

b 2Co 3:6

c Le 18:5
Lu 10:26-28

d Dt 4:8
Sl 19:8

e 1Co 15:56

f Ro 5:13

g Sl 51:5
Jn 8:34
Ro 6:16

h Gé 8:21

7:4 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «wíinklil». **7:7** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'eban».

wíinklile'* mina'an mix ba'al ma'alobi'; tumen kex kin ts'íiboltik in beetik ba'ax ma'alobe' ma' tu páajtal in beetik ba'ax kin ts'íiboltik.[a] **19** Tumen le ba'ax ma'alob kin ts'íiboltiko' ma' tin beetik, chéen ba'ale' le ba'ax k'aas ma' tin ts'íiboltiko' leti'e kin beetko'. **20** Bey túuno' wa le ba'ax kin beetik ma' leti'e kin ts'íiboltiko' lelo' ma' teen beetki', ba'axe' leti'e k'eban yaan tin wíinklil beetko'.

21 Kin wilik túune' tin wíinklile' ti' yaan le ley je'ela': le kéen in wóot in beet ba'ax ma'alobe' ku k'atkuba tin táan le ba'ax ma' ma'alobo'.[b] **22** U jaajile' jach ku ki'imaktal u yóol in puksi'ik'al yo'olal u ley Dios,[c] **23** chéen ba'ale' kin ts'áaik cuentae' tin wíinklile' yaan uláak' ley ku ba'ate'el tu contra le ley yaan tin tuukulo'[d] yéetel ku bisken bey esclavo ti' u leyil le k'eban[e] yaan tin wíinklilo'. **24** ¡Jach óotsilen! ¿Máax kun jáalk'abtiken ti' le wíinklil táan u bisken ti' le kíimilo'? **25** ¡Gracias ti' Diose' yo'olal k-Yuumtsil Jesucristoe' leti'e' yaan u jáalk'abtiken! Bey túuno', yéetel in tuukule' esclavoen ti' u ley Dios, chéen ba'ale' yéetel in wíinklile' esclavoen ti' u leyil le k'ebano'.[f]

8 Le o'olale' le máaxo'ob junmúuch' yanilo'ob yéetel Cristo Jesúso' ma' kun a'albil wa unaj u kíimlo'ob. **2** Tumen le espíritu santo ku ts'áaik kuxtal junmúuch' yéetel Cristo Jesúso' ts'o'ok u jáalk'abtikech[a] ti' u leyil le k'ebano' bey xan ti' le kíimilo'. **3** Chéen ba'ale' le ba'ax ma' páajchaj u beetik le Ley[b] tumen mina'an u muuk'[c] le k'eban wíinklilo' béeykunta'ab tumen Dios le ka tu túuxtaj u Paal[d] bey juntúul k'eban máak[e] utia'al ka u lu's le k'ebano'. Yéetel le ba'ax tu beeta' tu xot'aj u k'iinilo'ob le k'eban yaan tu wíinklil máako', **4** utia'al beyo' le ma'alob tsolnu'uko'ob yaan ichil le Leyo' ka béeychajko'ob ti' to'on,[f] máaxo'on táan k-máan je'ex u nu'uktik le espíritu santoo' ma' je'ex u nu'uktik k-k'eban wíinklile'.[g] **5** Tumen le máaxo'ob kuxa'ano'ob je'ex u k'áat u k'eban wíinklilo'obo' chéen ku tuukulo'ob ti' ba'alo'ob yaan yil yéetel u k'eban wíinklilo'ob,[h] chéen ba'ale' le máaxo'ob kuxa'ano'ob je'ex u k'áat le espíritu santoo' chéen ku tuukulo'ob ti' ba'alo'ob yaan yil yéetel le espíritu santoo'.[i] **6** Tumen u ts'áaik u tuukul máak ti' ba'alo'ob yaan yil yéetel le k'eban wíinklilo' ku taasik kíimil,[j] chéen ba'ale' u ts'áaik u tuukul máak ti' ba'alo'ob yaan yil yéetel le espíritu santoo' ku taasik kuxtal yéetel jeets'elil;[k] **7** tumen u ts'áaik u tuukul máak ti' ba'alo'ob yaan yil yéetel le wíinklilo' ku beetik u xu'ulul u biskuba yéetel Dios,[l] tumen lela' mina'an yáanal u ley Dios yéetel mix tu páajtal u yantali'. **8** Le o'olale', le máaxo'ob ku beetko'ob le ba'axo'ob yaan yil yéetel u ts'íibolal u k'eban

7:18 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tin bak'ele'».

CAP 7
a Mt 26:41
b Jer 17:9
c 2Co 4:16 Ef 3:16 Ef 4:23, 24
d Gál 5:17 Snt 4:1
e Jn 8:34
f Ro 6:13 Gál 5:17

Columna 2

CAP 8
a Jn 8:31, 32 Snt 1:25
b Ro 3:20 Heb 7:11
c Heb 7:18
d 1Jn 4:9
e Jn 1:14
f Ro 3:31
g Gál 5:16, 18
h Gál 5:19-21
i Gál 5:22, 23
j Ro 6:21
k Gál 6:7, 8
l Isa 59:2 Col 1:21

wíinklilo'obo', ma' tu páajtal u lúublo'ob utsil ti' Dios.

9 Chéen ba'ale' te'exe' ma' táan a ts'o'okbeske'ex u ts'íibolal a k'eban wíinklile'exi', ba'axe' táan a nu'uktikaba'ex yéetel espíritu santo;[a] lela' ku páajtal a beetke'ex wa jach tu jaajil yaante'ex u espíritu santo Dios. Chéen ba'ale' le máax mina'an u tuukul Cristo ti'e' ma' tia'alinta'an tumen Cristoi'. **10** Chéen ba'ale' wa junmúuch' yanil Cristo ta wéetele'exe',[b] u jaajile' a wíinklile'exe' kimen yanil yo'olal le k'ebano', chéen ba'ale' le espíritu santoo' yo'olal le justiciao' ku ts'áaik kuxtal. **11** Le o'olale' wa yaante'ex u espíritu santo le máax líi's Jesús ichil le kimeno'obo', le máax xan líi's Cristo Jesús ichil le kimeno'obo'[c] yaan u kuxkíintik le a wíinklile'ex ku kíimilo'.[d] Lela' yaan u béeytal yo'olal u espíritu santo yaan ti' te'exo'.

12 Bey túuno', suku'une'ex, to'one' ma' táan k-obligarta'al kuxtal je'ex u ya'alik le k-k'eban wíinklilo' mix ka k-ts'o'okbes u ts'íibolal.[e] **13** Tumen wa te'ex ka kuxtale'ex je'ex u ya'alik a k'eban wíinklile'exo' u jaajile' yaan a kíimle'ex, chéen ba'ale' wa yo'olal le espíritu santo ka kíimske'ex u ts'íibolal a wíinklile'exo'[f] yaan a kuxtale'ex.[g] **14** Tumen tuláakal le máaxo'ob ku nu'ukta'alo'ob tumen u espíritu santo Dioso' u paalalo'ob Dios.[h] **15** Tumen u espíritu santo Diose' ma' tu beetaj a wu'uyikaba'ex bey esclavo'ex utia'al

CAP 8

a Gál 5:25

b Jn 15:4

c Hch 2:24

d Ef 2:1, 5

e Gál 5:19-21

f 1Co 9:27
Gál 5:24
Ef 4:22
Col 3:5

g Gál 6:7, 8

h Jn 1:12
Jn 3:5

Columna 2

a Gál 4:4-6

b 1Co 2:10, 12
2Co 1:22

c Jn 1:12
Gál 3:26
1Jn 3:2

d Lu 12:32
Gál 3:29

e Flp 1:29
Col 1:24

f 1Co 15:53
Ap 3:21

g 2Co 4:17
1Pe 4:13

h 1Jn 3:2

i Gé 3:17-19

j Jn 8:31, 32
1Co 15:22

ka a ch'a'ex saajkil tu ka'atéeni', ba'axe' ta k'ame'ex le espíritu santo utia'al ka máata'ake'ex bey u paalalo'ob Diose'; tu yo'olal u espíritu santo Diose' k-a'alik ti' leti': «*¡Abá,** Papá!».[a] **16** Le espíritu santoa',[b] junmúuch' yéetel k-puksi'ik'ale', ku ye'esko'obto'on u paalalo'on Dios.[c] **17** Tumen wa u paalalo'one' yaan xan k-k'amik le herenciao'. Le herencia ku ts'áaik Dios ti' Cristoo' yaan xan u ts'áaikto'on.[d] Wa k-mu'yaj je'ex Cristoe'[e] yaan xan k-k'amik junp'éel nojoch puesto je'ex le yaanti'o'.[f]

18 Le o'olale' kin wilke' le ba'axo'ob k-mu'yajtik te' k'iino'oba' jach mix ba'al wa ka ke'etek yéetel le nojoch puesto kun ts'aabilto'ono'.[g] **19** Tumen tuláakal le ba'alo'ob beeta'ano'ob tumen Dioso' táan u yaayamtiko'ob ka k'uchuk u k'iinil u chíikbesa'al u paalal Dios.[h] **20** Tumen tuláakal le ba'alo'ob beeta'ano'obo' ts'a'abo'ob ti' junp'éel kuxtal mina'an u biilal.[i] Chéen ba'ale' lela' ma' úuch tumen bey tu yóotilako'obo', ba'axe' tumen bey tu yóotilak Dios, le máax ts'áa'ob ti' le kuxtala'; chéen ba'ale' le ka tu beetaj lela' tu ts'áaj xan le esperanzaa': **21** le ba'alo'ob beeta'ano'obo' ma' kun seguer u esclavizarta'alo'ob[j] tumen le k'eban yéetel le kíimilo', ba'axe' yaan u yantalti'ob u ki'ichkelem jáalk'abtajil u paalal Dios.

8:15 * Ich hebreo wa ich arameoe' u k'áat u ya'al «¡Papá!».

22 Tumen k-ojle', tuláakal le ba'alo'ob beeta'ano'obo' táan u múul áakamo'ob yéetel táan u múul mu'yajo'ob tak beoraa'. **23** Chéen ba'ale' ma' chéen leti'obi', tak to'on le máaxo'on ts'o'ok k-k'amik le espíritu santoo', le u yáax jaats ti' le ba'alo'ob a'ala'an u ts'a'abalto'ono'. To'one' táan k-áakam ichil k-puksi'ik'al[a] le táan k-jach yaayamtik ka máata'ako'on tumen Dios bey u paalalo'one';[b] lela' u k'áat u ya'ale' yaan u bo'ota'al k-jáalk'abta'al ti' le k-lu'umkabil wíinklila'. **24** Tumen to'one' salvarta'abo'on yo'olal le esperanzaa'. Chéen ba'ale' wa le ba'ax ku páa'ta'al ts'o'ok u béeychajlo' lelo' ma' esperanzai', tumen mix máak ku seguer u páa'tik junp'éel ba'ax ts'o'ok u yilik. **25** Chéen ba'ale' wa to'on táan k-páa'tik[c] le ba'ax ma' t-ilko',[d] yaan u chúukpajal k-óol k-páa'te.[e]

26 Bey túun xano', wa luba'an k-muuk'e' le espíritu santoo' ku yáantko'on.[f] Tumen wa ma' k-ojel ba'ax je'el k-k'áatik ich oracióne', le espíritu santoo' ku t'aan t-o'olal tu yo'olal le ba'axo'ob k-mu'yajtik, pero ma' tu páajtal k-a'aliko'. **27** Chéen ba'ale' Dios, le máax xak'altik ba'ax yaan tu puksi'ik'al máako',[g] u yojel ba'ax táan u k'áatik le espíritu santo tu yo'olal le máaxo'ob santo'obo', tumen le ba'ax ku k'áatko' táaka'an ichil le ba'ax u k'áat Dioso'.

28 To'one' k-ojle' Diose' ku beetik u múul meyaj tuláakal le ba'alo'ob u beetmo', lela' ku beetik utia'al u yutsil le máaxo'ob yaabiltmilo', máaxo'ob t'ana'ano'ob utia'al u beetko'ob ba'ax u k'áat.[a] **29** Desde tu káajbale' leti'e' u yojel máaxo'ob ken u yéeye yéetel tu ch'a'tuklaj u p'áatlo'ob chíika'ano'ob ti' u Paal,[b] beyo' le u Paalo' yaan u beetkuba yáax paalil[c] ichil ya'ab suku'untsilo'ob.[d] **30** Ts'o'ole' tu t'anaj xan le máaxo'ob u yéeymili'o',[e] le máaxo'ob tu t'ano'[f] tu ya'alaj toj u kuxtalo'ob; le máaxo'ob t'a'ano'oba' a'ala'ab xan toj u kuxtalo'ob tumen Dios.[g] Tu ts'ooke' le máaxo'ob a'ala'ab toj u kuxtalo'oba', nojba'alkúunta'abo'ob xan tumen Dios.[h]

31 ¿Ba'ax túun ken k-a'al yo'olal le ba'alo'oba'? Wa ti' yaan Dios t-éetele', ¿máax je'el u yantal t-contrae'?[i] **32** Diose' ma' tu ya'alaj wa ma' tu ts'áaikto'on u Paali', ba'axe' tu k'ubaj utia'al ka kíimik t-o'olale'ex.[j] Le o'olale', leti' yéetel u Paale', ¿ma' wa túun je'el xan u ki'imaktal u yóolo'ob u ts'áaiko'obto'on le u maasil ba'alo'obo'? **33** Wa Dios a'alik toj u kuxtal le máaxo'ob u yéeymo', ¿máax túun je'el u takik u poolo'obe'?[k] **34** ¿Máax je'el u páajtal u condenarko'obe'? Cristo Jesúse' leti'e máax kíimo', u jaajile' leti'e máax xan líi'sa'abo'; leti'e' tia'an tu x-no'oj k'ab Diose'[l] yéetel ku t'aan t-o'olal tu táan Dios.[m]

35 ¿Máax je'el u náachkuntko'on ti' u yaabilaj Cristoe'?[n] ¿Le yaayaj óolalo', le mu'yajilo', le ch'a'pachtajilo', le wi'ijilo', le x-ma' nook'ilo', le sajbe'entsilo', wa le

CAP 8

a 2Co 5:1, 2

b Gál 4:4, 5
Ef 1:5
Ap 21:7

c 1Pe 1:3, 4

d 2Co 5:7

e Ro 5:3-5

f Jn 14:16, 26
Jn 16:7

g Jer 11:20

Columna 2

a Ef 1:9-11
2Ti 1:9

b Jn 13:15
Ro 6:5
1Co 15:49

c Heb 1:6

d Heb 2:11

e Ef 1:5

f Flp 3:14
1Te 2:12
Heb 3:1

g Ro 5:18
Tit 3:7

h 2Co 4:6

i Sl 118:6
1Jn 4:4

j Jn 3:16
Ro 3:25
1Jn 4:9

k Isa 50:8
Hch 13:38, 39
Heb 10:16, 17

l Sl 110:1

m Heb 7:25
1Jn 2:1

n Jn 15:10

u ya'ala'al yaan k-kíimsa'alo'?[a] **36** Jach je'ex ts'íibta'anila': «Ikil k-meyajtikeche' bul k'iin tia'ano'on tu táan kíimile'. K-ila'al bey tamano'on utia'al kíimsbile'».[b] **37** Chéen ba'ale' yo'olal le máax yaabilto'ono' táan k-ts'áancha'atik tuláakal le ba'alo'oba'.[c] **38** Tumen jach in wojle' mix kíimil, mix kuxtal, mix ángelo'ob, mix gobierno'ob, mix le ba'alo'ob yano'ob bejla'e', mix le ba'alo'ob ku taal u k'iino', mix páajtalilo'ob,[d] **39** mix ka'anlil, mix taamil, mix junp'éel ti' le ba'alo'ob beeta'ano'ob je'el u náachkuntko'on ti' u yaabilaj Dios ku ye'esa'al tumen Cristo Jesús, k-Yuumtsilo'.

9 Tene' táan in wa'alik u jaajil tumen u discípuloen Cristo. Tene' ma' táan in tuusi', le espíritu santo junmúuch' yéetel in concienciao' ku ye'esko'ob jach jaaj **2** tristeen yéetel mantats' yaachaja'an u yóol in puksi'ik'al. **3** Tumen je'el tak in ts'íiboltik ka náachkunta'aken ti' Cristo bey xan ka kíimsa'aken tu yo'olal in suku'uno'ob, in wéet k'i'ik'elo'ob, **4** le israelita'obo'. Leti'obe' ku náajmatiko'ob ka máata'ako'ob tumen Dios bey u paalalo'obe'[e] yéetel ka nojba'alkúunta'ako'ob. Leti'ob xan tia'alintik le pacto'obo',[f] u ts'íibil le Leyo',[g] u páajtalil u adorarko'ob Dios[h] yéetel leti'ob tia'alintik le ba'axo'ob a'ala'an u ts'a'abalo'.[i] **5** Leti'obe' ti' u taalo'ob ti' k-úuchben láak'tsilo'obe',[j] ti' máaxo'ob xan taal le Cristoo'.[a] Mantats' ka alabarta'ak Dios, le máax yaan tu yóok'ol tuláakal máako'. Ka béeyak.*

6 Chéen ba'ale' lela' ma' u k'áat u ya'al wa ma' béeychaj le ba'ax tu ya'alaj Dioso'. Ba'ax úuche' ma' tuláakal u paalalo'ob Israel táakpaja'ano'ob ichil «Israeli'».[b] **7** Ma' xan tumen u paalalo'ob Abraháne' tuláaklo'ob jach u paalalo'ob Abrahán tu táan Dios,[c] ba'axe' je'ex ts'íibta'anila': «Le a paalal kun antalo' ti' Isaak kun taal».[d] **8** Lela' u k'áat u ya'ale' le paalalo'ob sijnáalo'obo' ma' tuláaklo'ob jach u paalalo'ob Diosi',[e] ba'axe' le paalalo'ob ts'a'ab le promesa ti'ob tumen Dioso'[f] leti'ob táaka'ano'ob ichil u paalal Abrahán. **9** Tumen leti'e ba'ax tu ya'alaj Dios kun úuchla': «Bey je'ex te' k'iino'oba' yaan in taal, yéetel Sarae' yaan u yantal juntúul u hijo».[g] **10** Chéen ba'ale' ma' chéen te' k'iino'ob je'elo', bey xan úuch le ka síijsa'ab gemelo'ob tumen Rebecao', u paalal chéen juntúul máak, Isaak le k-úuchben taatao'.[h] **11** Tumen táanil ti' u síijil le paalalo'oba' yéetel táanil ti' u beetko'ob ba'ax uts wa ba'ax k'aase', utia'al ma' u yéeya'al máak yo'olal ba'ax ku beetik, ba'axe' ka seguernak u yéeya'al je'ex u k'áat le Máax t'anik máako', **12** a'ala'ab ti' Rebeca: «Le suku'untsilo' yaan u suut esclavoil ti' le íits'intsilo».[i] **13** Je'ex ts'íibta'anila': «Tin

CAP 8
a 2Co 4:8, 9
b Sl 44:22
c Jn 16:33
d Ef 6:12

CAP 9
e Éx 4:22
f Hch 3:25 Hch 7:8
g Éx 24:12
h Hch 26:7 Heb 9:1
i Ro 4:13
j Dt 10:15

Columna 2
a Mt 1:17
b Ro 2:28 Ap 2:9
c Jn 8:39 Gál 3:29
d Gé 21:12 Heb 11:18
e Jn 1:12, 13
f Gál 4:28
g Gé 18:10, 14
h Gé 25:21, 24
i Gé 25:23

9:5 * Wa «Amén».

yaabiltaj Jacob, chéen ba'ale' tin p'ektaj Esaú».[a]

14 ¿Ba'ax túun ken k-a'a-
le? ¿K'aas wa ba'ax ku bee-
tik Dios? ¡Jach junpuli' ma'![b]
15 Tumen leti'e' tu ya'alaj ti'
Moisés: «Yaan in we'esik yaa-
bilaj ti' je'el máaxak in k'áat
in we'es yaabilaje', yéetel
yaan xan in ch'a'ik óotsilil ti'
je'el máaxak in k'áat in ch'a'
óotsilil ti'e'».[c] **16** Bey túuno'
lela' ma' tu yúuchul tumen
bey u ts'íiboltik máako' mix
tumen jach u ts'aamaj u yóo-
li',* ba'axe' ku yúuchul tumen
bey u k'áat Dioso', le máax ku
ch'a'ik óotsililo'.[d] **17** Ts'o'o-
le' u T'aan Diose' ku ya'alik
ti' Faraón: «Lela' leti'e ba'ax
o'olal tin cha'aj a kuxtal tak
beoraa', utia'al beyo' ta wo'o-
lale' ka in we'es in poder
yéetel utia'al ka k'aj óolta'ak
in k'aaba' ti' tuláakal yóok'ol
kaab».[e] **18** Bey túuno' Dio-
se' ku ch'a'ik óotsilil ti' máax
u k'áat, yéetel ku cha'ik u
chichtal u puksi'ik'al le máax
u k'áato'.[f]

19 Le o'olal teche' yaan a
wa'alikten: «¿Ba'axten túun
Diose' ma' tu xu'ulul u ya'alik
yaan u k'eban máak? ¿Yaan
wa máax je'el u páajtal u
ts'áaikuba tu contra le ba'ax
u k'áat Dioso'?». **20** Chéen
ba'ale', wíinik, ¿jach máa-
xech túun teech utia'al ka a
k'áatnúukt u t'aan Dios?[g]
Le ba'ax pata'ano', ¿yaan wa
u ya'alik ti' le máax patmi-
lo': «¿Ba'axten bey ta bee-
tileno'?»?[h] **21** ¿Bix túun? Le
máax patik le k'ato', ¿mi-
na'an wa u páajtalil utia'al u
ch'a'ik junwóol k'at[a] utia'al u
patik junp'éel nu'ukul utia'al
ba'ax ma'alob, wa utia'al u
patik junp'éel nu'ukul utia'al
ba'ax ma' ma'alobi'? **22** Bey
túuno', wa Dios, kex taak u
ye'esik u k'uuxilil bey xan
u páajtalil tu cha'aj u yan-
tal nu'ukulo'ob utia'al k'uux-
lil beeta'anili'ob utia'al xu'ul-
sajil yéetel chúukpaj u yóol
ti' leti'obe', ¿ba'ax túun yaan-
ti'? **23** Wa Dios tu beetaj
xan utia'al u ye'esik u nojoch
ki'ichkelmil yóok'ol nu'uku-
lo'ob utia'al ch'a' óotsil,[b] le
ba'axo'ob u beetmili' utia'al
u nojba'alkúunta'alo'; **24** le
nu'ukulo'oba' to'on, máaxo'on
tu t'ano'on ma' chéen ichil
le judío'obo', ba'axe' tak ichil
le j-táanxel lu'umilo'obo'.[c] Wa
bey tu beetilo', ¿ba'ax túun
yaanti'? **25** Je'ex u ya'alik
Dios xan tu libroil Osea-
se': «Le máaxo'ob ma' in kaa-
jal[d] ka'acho' yaan in wa'alik-
ti'ob ‹in kaajale'ex›, yéetel le
ko'olel ma' yaabilta'ano' yaan
in wa'alikti' ‹yaabilta'anech›;[e]
26 yéetel te' lugar tu'ux tin
wa'alajti'ob: ‹Te'exe' ma' in
kaajale'exi', te'elo' yaan in
wa'alikti'ob ‹u paalale'ex le
kuxa'an Dioso'›».[f]

27 Ts'o'ole' Isaíase' ku
k'a'am a'alik yo'olal Is-
rael: «Kex u ya'abil u paa-
lal Israel bey je'ex u are-
nail le k'áa'náabo', chéen le
u yalab p'aatal kun salvar-
bilo'.[g] **28** Tumen Jéeobae'
yaan u k'áatik cuenta ti' u
kajnáalilo'ob le yóok'ol kaa-
ba', lela' yaan u ts'o'okbesik

CAP 9

a Mal 1:2, 3
Heb 12:16

b Dt 32:4
Job 34:10

c Éx 33:19

d Tit 3:4, 5

e Éx 9:16

f Éx 10:1
Éx 14:4

g Job 40:2

h Isa 29:16
Isa 45:9

Columna 2

a Isa 64:8
Jer 18:6

b 1Te 5:9

c Ro 11:13
Ef 3:6

d Ef 2:12

e Os 2:23
Mt 21:43
1Pe 2:10

f Os 1:10
Gál 3:26

g Os 1:10
Ro 11:4, 5

9:16 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «mix tu yo'olal le áalkab ku beetik máako'».

yéetel yaan u séeb beetik».[a] **29** Je'ex úuchik xan u ya'alik Isaías úuchjeakile': «Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo', tu cha'aj u p'áatal kuxa'anil jujuntúul k-paalal, wa ma'e' bejla'a ts'o'ok k-p'áatal je'ex u kaajil Sodomae', yéetel ts'o'ok k-chíikpajal ti' u kaajil Gomorrae'».[b]

30 ¿Ba'ax túun ken k-a'ale? Yaan k-a'alike' u kajnáalilo'ob le uláak' lu'umo'obo', kex ma'atech u beetko'ob ba'ax toje',[c] a'ala'ab toj u kuxtalo'ob yo'olal le fe yanchajti'obo'.[d] **31** Chéen ba'ale' u kaajil Israele' kex táan ka'ach u bisik u leyil le toj kuxtalo' ma' páajchaj u ts'o'okbesik le leyo'. **32** ¿Ba'axten túun? Tumen ma' yo'olal u fejo'ob tu ts'o'okbeso'obi', ba'axe' chéen tu yo'olal le ba'axo'ob tu beeto'obo'. T'óochpajo'ob ti' «u tuunichil t'óochpajal».[e] **33** Je'ex ts'íibta'anile': «¡Ilawile'ex! Táan in ts'áaik junp'éel u tuunichil t'óochpajal[f] tu kaajil Sión, bey xan junp'éel nojoch tuunich ku beetik u lúubul máak, chéen ba'ale' je'el máaxak ka u ts'áa u fe ti'e' ma' kun p'atbil ich su'tsilil».[g]

10 In suku'une'ex, tene' táan in k'áat óolal tu táan Dios tu yo'olal le israelita'obo' yéetel kin ts'íiboltik ichil in puksi'ik'al ka salvarta'ako'ob.[h] **2** Tumen tene' je'el u páajtal in wa'alike' jach u k'ubmaj u yóolo'ob ti' Dios,[i] chéen ba'ale' ma' tumen wa u chúuka'an k'aj óolo'ob u jaajili'. **3** Ba'ax úuche', tumen ma' u k'aj óolo'ob u justicia Diose'[a] jo'op' u beetko'ob chéen le ba'axo'ob ku tukliko'ob ma'alobo',[b] le o'olal ma' tu ts'áajuba'ob yáanal u justicia Diosi'.[c] **4** Tumen Cristoe' leti' u xuul le Leyo',[d] beyo' tuláakal le máaxo'ob yaan u fejo'obo' ka a'ala'ak toj u kuxtalo'ob tu táan Dios.[e]

5 Tumen Moisése' tu ts'íibtaj yo'olal le justicia ku taal ti' le Leyo': «Le máax kun beetik le ba'alo'oba' yaan u kuxtal».[f] **6** Chéen ba'ale' le justicia ku yantal yo'olal le fejo' ku ya'alik lela': «Ma' a wa'alik ichil a puksi'ik'al:[g] ‹¿Máax je'el u na'akal te' ka'ano'?›,[h] lela' utia'al u beeta'al u yéemel Cristo; **7** wa: ‹¿Máax kun éemel te' taamkach ch'e'eno'?›,[i] lela' utia'al u líi'sa'al Cristo ichil le kimeno'obo'». **8** Chéen ba'ale' ¿ba'ax ku ya'alik u T'aan Dios? Ku ya'alik: «Le ba'ax ku ya'alik le leyo' naats' yanil ti' teech, naats' yanil ti' a chi' yéetel ti' a puksi'ik'al»;[j] le «ba'ax ku ya'alik leyo'» leti'e ba'ax táan k-ts'áaik ojéeltbilo' yéetel leti'e fe áantik máak u creerto'. **9** Tumen wa tu táan le máako'ob ku jóok'ol ta chi' a wa'alik Jesúse' Yuumtsil,[k] yéetel wa tu jaajil u yóol a puksi'ik'al ka creertik líi'sa'ab tumen Dios ichil le kimeno'obo', yaan a salvarkaba. **10** Tumen yéetel u puksi'ik'al máake' ku ye'esik yaan u fe utia'al ka a'ala'ak toj u kuxtal tu táan Dios, chéen ba'ale' yéetel u chi' máake' ku t'aan tu táan uláak' máako'ob[l] utia'al salvación.

CAP 9

a Isa 10:22, 23

b Isa 1:9

c Ro 10:20

d Ro 4:11
Flp 3:9

e Isa 8:14
Lu 20:17, 18
1Co 1:23

f Sl 118:22
Mt 21:42

g Isa 28:16
Ro 10:11
1Pe 2:6

CAP 10

h Ro 9:3, 4

i Hch 21:20
Gál 1:14

Columna 2

a Ro 1:16, 17

b Lu 16:15
Flp 3:9

c Lu 7:29, 30

d Mt 5:17
Ro 7:6
Ef 2:15
Col 2:13, 14

e Gál 3:24

f Le 18:5
Gál 3:12

g Dt 9:4

h Dt 30:12

i Dt 30:13

j Dt 30:14

k Hch 16:31

l 1Co 9:16
2Co 4:13
Heb 13:15

11 Tumen u T'aan Dios'e' ku ya'alik: «Je'el máaxak ka u ts'áa u fe ti'e' ma' kun p'atbil ich su'tsilil».[a] **12** Tumen mina'an u jela'anil le judío'ob ti' le griego'ob',[b] tumen chéen juntúulili' Yuumtsil yaan tu yóok'olo'ob; le Yuumtsila' ku ts'áaik ya'ab ba'alo'ob ma'alobtak ti' le máaxo'ob ch'a'chi'itik u k'aaba'o'. **13** Tumen «tuláakal máax kun ch'a'chi'itik u k'aaba' Jéeobae' yaan u salvarta'al».[c] **14** Chéen ba'ale', ¿bix je'el u ch'a'chi'itko'ob u k'aaba' juntúul máax ma' u ts'aamaj u fejo'ob ti' leti'e'? Ts'o'ole' ¿bix je'el u ts'áaik u fejo'ob ti' juntúul máax ma' u yu'ubo'ob mix ba'al tu yo'olali'? Yéetel ¿bix je'el u yu'ubiko'ob wa ba'ax ti' leti' wa mix máak tsikbaltikti'obe'? **15** ¿Bix je'el xan u máan u tsikbalto'ob wa mix máak túuxto'obe'?[d] Je'ex ts'íibta'anila': «¡Jach ki'ichkelem u yooko'ob le máaxo'ob ku ts'áaiko'ob ojéeltbil le ba'alo'ob ma'alobtako'l!».[e]

16 Chéen ba'ale' ma' tuláakal máak ku yóotik u k'am le ma'alob ba'alo'ob ku bin tsikbaltbilti'obo'. Tumen Isaíase' tu ya'alaj: «Jéeoba, ¿máax ts'o'ok u ts'áaik u fe ti' le ba'ax tu yu'ubaj k-a'aliko'?».[f] **17** Bey túuno' le fejo' ku taal kéen ts'o'okok u yu'ubik máak ba'ax ku ya'ala'al.[g] Bey xan le ba'ax ku yu'uba'al u ya'ala'alo' ku taal kéen úuchuk t'aan ti' Cristo. **18** Chéen ba'ale' kin k'áatik: ¿U k'áat wa túun u ya'ale' ma' tu yu'ubo'obi'? Ma', ma' beyi'. Tumen «yaan ba'ax ku ts'áaik ojéeltbil ti' tuláakal yóok'ol kaab, ku yojéelta'al tak tu xuul yóok'ol kaab».[a] **19** Kex beyo' kin k'áatik: ¿U k'áat wa túun u ya'ale' Israele' ma' tu yojéeltaj lela'? Ma', ma' beyi', leti'obe' tu yojéelto'ob.[b] Yáaxe' Moisése' ku ya'alik: «Utia'al in beetik a celosotale'exe' yaan u meyajten junp'éel kaaj ma' kaaji'; utia'al in beetik a sen p'u'ujule'exe' yaan u meyajten junp'éel kaaj mina'an u na'at».[c] **20** Isaías xane' ku ya'alik yéetel x-ma' saajkil: «Kaxta'aben tumen le máaxo'ob ma' táan ka'ach u máan u kaxteno'obo';[d] ts'a'aben k'aj óoltbil ti' le máaxo'ob ma' táan ka'ach u k'áatkeno'obo'».[e] **21** Chéen ba'ale' yo'olal Israele' ku ya'alik: «Tene' bul k'iin in tich'maj in k'abo'ob ti' junp'éel kaaj jach terco yéetel ma'atech u yu'ubik t'aan».[f]

11 Kin k'áatik túun lela': ¿Máasa' Diose' ma' tu xúump'attaj u kaajali'?[g] ¡Jach u jaajile' ma'! Tumen tak teen israelitaen; tene' ti' u paalalo'ob Benjamín in taal, leti'obe' táakpaja'ano'ob ichil u paalal Abrahán. **2** U jaajile' Diose' ma' tu xúump'attaj u kaajali', le kaaj tu yáax k'aj óolto'.[h] ¿Ma' wa a wojle'ex le ba'ax ku ya'alik u T'aan Dios yo'olal Elías le ka t'aanaj tu táan Dios tu contra le israelita'obo'? Elíase' tu ya'alaj: **3** «Jéeoba, ts'o'ok u kíimsko'ob a profeta'ob yéetel ts'o'ok u jeniko'ob a

CAP 10

a Isa 28:16 Ro 9:33

b Hch 15:7-9 Gál 3:28

c Joe 2:32 Hch 2:21

d Mt 28:19, 20

e Isa 52:7 Ef 6:14, 15

f Isa 53:1 Jn 12:37, 38

g Jn 4:42

Columna 2

a Sl 19:4 Hch 1:8

b Mt 10:5, 6 Hch 2:14

c Dt 32:21

d Ro 9:30

e Isa 65:1

f Isa 65:2

CAP 11

g 1Sa 12:22 Jer 31:37

h Éx 19:5 Sl 94:14

altaro'ob; ts'o'ole' chéen teen p'aatlen yéetel beoraa' taak u kíimskeno'ob».[a] **4** Chéen ba'ale', ¿ba'ax núuka'abti' tumen Dios? Núuka'abti': «Tene' ts'o'ok in wilik láayli' yaan 7,000 máako'ob ma' xolako'ob tu táan Baali'».[b] **5** Te' k'iino'ob xana' yaan junjaats ti' u kajnáalilo'ob Israel[c] yéeya'abo'ob tu yo'olal u nojoch utsil Dios. **6** Chéen ba'ale' wa yéeya'abo'ob tu yo'olal u nojoch utsil Dios[d] u k'áat u ya'ale' ma' yéeya'abo'ob yo'olal le ba'axo'ob tu beeto'obo',[e] tumen wa beyo' le nojoch utsilo' yaan u p'áatal ma' nojoch utsili'.

7 ¿Ba'ax túun ken k-a'ale? Le ba'ax tu jach ts'áaj u yóol u kaxt u kaajil Israele' ma' ts'a'abti'i', ba'axe' ts'a'ab ti' le máaxo'ob yéeya'abo'obo'.[f] Le u maasilo'ob túuno' chichchaj u puksi'ik'alo'ob;[g] **8** je'ex ts'íibta'anila': «Diose' ts'o'ok u beetik u p'áatlo'ob je'ex le máaxo'ob jach t'uubul u weenlo'obo';[h] ts'o'ole' tu ts'áaj xan ti'ob icho'ob ma' tu yilko'ob mix ba'al yéetel xikno'ob ma' tu yu'ubiko'ob mix ba'al tak te' k'iino'oba'».[i] **9** David xane' ku ya'alik: «U fiesta'obe'* ka p'áatak bey junp'éel trampae', bey junp'éel u tuunichil t'óochpaj-le' yéetel bey junp'éel castigo utia'alo'obe'; **10** ka luk'uk u sáasilil u yicho'ob utia'al ma' u paakato'ob yéetel beet xan u wúuts'ul u paacho'ob utia'al mantats'».[j]

11:9 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u mesa'obe'».

CAP 11

a 1Re 19:2, 14

b 1Re 19:18

c Ro 9:27

d Ef 1:7
Ef 2:8

e Gál 2:15, 16

f Jn 1:11, 12

g 2Co 3:14, 15

h Isa 29:10

i Dt 29:4

j Sl 69:22, 23

Columna 2

a Dt 32:21
Ro 10:19

b Ro 9:23, 24

c Hch 9:15
Gál 1:15, 16
Ef 3:8

d Hch 28:30, 31
Col 1:23
2Ti 4:5

e Mt 21:43

11 Le o'olale' kin k'áatik: le ka t'óochpaj le israelita'obo', ¿lúubo'ob wa tak ka p'áatak ma' tu páajtal u líik'lo'ob? ¡Jach junpuli' ma'! Chéen ba'ale' tumen ma' tu ts'o'okbeso'ob le ba'ax ku ya'alik le leyo' yaan u salvarta'al le j-táanxel lu'umilo'obo', lela' utia'al ka beeta'ak u k'uuxilo'ob.*[a] **12** Bey túuno' wa ku taasik utsil ti' le yóok'ol kaab le úuchik ma' u ts'o'okbesko'ob le leyo', yéetel wa ku taasik utsil ti' le j-táanxel lu'umilo'ob le úuchik u junp'íittalo'obo',[b] ¡buka'aj túun maas utsil je'el u taasko'ob tu chúuka'anilo'obe'!

13 Beora túuna' táan in t'aan ta wéetele'ex, te'ex táanxel lu'umil a taale'ex. Tumen túuxta'aben bey juntúul apóstol te' táanxel lu'umo'obo'[c] tene' kin we'esik nojoch ba'al in wilik le meyaj kin beetko'.[d] **14** Yéetel lelo' kin wilik wa je'el u yaatal u yóol* in wéet lu'umilo'ob utia'al ka u salvartuba jujuntúul ti' leti'obe'. **15** Tumen wa le úuchik u xúump'atta'al le israelita'ob[e] ku beetik u ka'a biskuba tuláakal máak yéetel Dioso', ¿ba'ax túun u k'áat u ya'al u ka'a k'a'amlo'ob? Lela' u k'áat u ya'ale' bey ka líi'sa'ako'ob ichil le kimeno'obo'. **16** Ts'o'ole' wa santo le u yáax jaats ti' le juuch' ku ch'a'ablo' santo xan tuláakal le juuch'o'; wa santo u moots le che'o' santo xan u k'abo'ob.

11:11 *Wa «celosochajlo'ob».
11:14 *Wa «celosochajal».

17 Chéen ba'ale' wa kúulch'akta'ab jujunp'éel ti' u k'abo'ob, yéetel teche' kex k'áaxil olivoeche' injertarta'abech* tu jeelo'ob yéetel ts'o'ok a poloktal yéetel u yiits ku taal ti' u mootso', **18** ma' a taaskaba nojba'alil tu yóok'ol le k'abo'ob kúulch'akta'abo'obo'. Wa ka taaskaba nojba'alil tu yóok'olo'obe'[a] k'a'ajakteche' ma' teech tséentik u moots le che'o', ba'axe' leti'e moots tséentikecho'. **19** Teche' je'el wal a wa'alike': «Jujunp'éel ti' le k'abo'obo' kúulch'akta'abo'ob utia'al ka injertarta'aken tu jeelo'ob».[b] **20** ¡Jaaj a t'aan! Tumen mina'an u fejo'obe' kúulch'akta'abo'ob,[c] chéen ba'ale' teche' yo'olal a feje' ti' yanechi'.[d] Ma' a taaskaba nojba'alil, ba'axe' ch'a' saajkil. **21** Tumen wa Dios ma' tu cha'aj u p'áatal u jach jéejek'al le che'o' mix teech ken u cha'a a p'áatli'. **22** Le o'olale', ilawile, Diose' ku ye'esik u yutsil,[e] chéen ba'ale' ku ye'esik xan u p'uja'anil. T'i' le máaxo'ob náachchajo'obo' ku ye'esik u p'uja'anil,[f] chéen ba'ale' ti' teche', wa ka p'áatal ti' u yutsile' yaan u ye'esiktech u yutsil; wa ma'e' yaan xan a kúulch'akta'al. **23** Tak leti'obe', wa ku ka'a antal u fejo'obe' yaan u ka'a injertarta'alo'obi',[g] tumen Diose' je'el u páajtal u ka'a tak'ko'obe'. **24** Tumen wa teech kúulch'akta'abech ti' junkúul k'áaxil olivo, ts'o'ole' kex ma' suuka'an u beeta'ale', injertarta'abech ti' junkúul olivo yaan te' parcelao', ¿ma' wa túun maas je'el u ka'a injertarta'al le u jach jéejek'al le olivo te' tu'ux kúulch'akta'abo'?

25 Suku'une'ex, tene' ma' in k'áat ka a tukle'ex wa jach táaj yaan a na'ate'ex ka tak p'áatak ma' a ch'a'ike'ex en cuenta le ba'ax ta'aka'an[a] tumen Diosa': junjaats ti' u kaajil Israele' ts'o'ok u chichtal u puksi'ik'alo'ob, lela' bey kun p'áatal tak ken okok tuláakal le jaytúul j-táanxel lu'umilo'ob yéeya'ano'ob tumen Dioso', **26** utia'al beyo' ka u salvartuba tuláakal u kaajil Israel.[b] Je'ex ts'íibta'anila': «Le salvadoro' tu kaajil Sión[c] kun jóok'ol yéetel yaan u beetik u xu'ulul u beeta'al ba'alo'ob k'aastak tumen u paalal Jacob. **27** Lela' leti'e pacto ken in béeykunt tu yéetelo'ob[d] le kéen in lu's u k'ebano'obo'».[e] **28** U jaajile' leti'obe' ma' k'a'amo'ob tumen Diosi' tumen ma' tu yóotaj u yu'ubo'ob le jats'uts ba'alo'ob tsikbalta'abo', ka ts'o'oke' te'ex jóo's u yutsil lelo'. Pero Diose' tu yéeyaj jujuntúul ti' leti'ob utia'al ka u bisuba tu yéetelo'ob, lela' tu beetaj yo'olal le ba'ax u ya'almaj ti' u yúuchben láak'tsilo'obo'.[f] **29** Tumen Diose' ma'atech u yaatal u yóol kéen ts'o'okok u síik wa ba'ax, mix kéen ts'o'okok u yéeyik wa máax. **30** Te'exe' ma'atech a wu'uyike'ex u t'aan Dios ka'achi,[g] chéen ba'ale' beoraa' Diose' ku ch'a'ikte'ex óotsilil[h] tumen

11:17 * Wa «yemarta'abech».

CAP 11

a 1Co 10:12
b Hch 15:14
c Mt 21:43
d Ef 2:8
e Ro 2:4
f Mt 23:38
g Hch 2:38

Columna 2

a Ef 3:5, 6
b Ro 2:29 Ro 9:6 Gál 3:29
c Sl 14:7
d Isa 59:20, 21
e Isa 27:9
f Dt 10:15
g Ef 2:1, 2
h Hch 15:7-9

ma' tu yu'ubik t'aan le judío'obo'.[a] **31** Bey túun xano' úchik u ch'a'ikte'ex óotsilil Dios tumen ma' tu yu'ubik t'aan le judío'obo', beoraa' je'el u páajtal xan u ch'a'abal óotsilil ti' leti'obe'. **32** Tumen Diose' tu cha'aj u p'áatal tuláakal máak bey esclavoil ti' le x-ma' u'uyajt'aanilo'[b] utia'al beyo' ka páajchajak u ye'esik u ch'a' óotsilal ti' tuláakal máak.[c]

33 ¡Buka'aj ba'alo'ob ma'alobtak ku taal ti' Dios, yéetel buka'aj taamil u na'at bey xan u k'aj óolal! ¡Ma' tu páajtal u ch'a'nu'ukta'al le ba'axo'ob ku tuklik u beetko' mix u xak'alta'al u beelo'ob! **34** Tumen «¿máax ts'o'ok u k'uchul u k'aj óolt u tuukul Jéeoba wa máax ts'o'ok u tsolik u xikin?».[d] **35** Wa «¿máax ts'o'ok u yáax ts'áaik wa ba'ax ti' Dios utia'al ka k'a'abéetchajak u bo'ota'al-ti'?».[e] **36** Tumen ti' leti' u taal tuláakal ba'al, tu yo'olal leti' yano'ob yéetel leti' láaj tia'alintiko'ob. Leti' ka alabarta'ak utia'al mantats'. Ka béeyak.*

12 Le o'olale', suku'une'ex, kin k'áat óoltikte'ex tu yo'olal u ch'a' óotsilal Diose' ka a k'ub a wíinklile'ex[f] yéetel a kuxtale'ex ti' Dios, k'ube'ex bey junp'éel sacrificio santo[g] yéetel k'ambe'en tu táane'. Beyo' yaan a meyajtike'ex Dios yéetel tuláakal a tuukule'ex.[h] **2** Xu'uluk xan a kuxtale'ex je'ex u máakilo'ob le yóok'ol kaaba',* ba'axe' k'ex a tuukule'ex utia'al ka páajchajak a k'exik a kuxtale'ex.[a] Beyo' ta juunale'ex ken a wile'exe'[b] le ba'ax u k'áat Dioso' uts, k'ambe'en yéetel jach chúuka'an.

3 Tumen yo'olal le nojoch utsil e'esa'abteno' kin wa'alik ti' cada juntúul ti' te'exe' ma' unaj u tuklik u maasil ti' le unaj u tuklik tu yo'olalo',[c] ba'axe' u tukult chéen le buka'aj unaje'. Lela' cada juntúul ti' te'exe' unaj u beetik yéetel le buka'aj fe ts'a'anti' tumen Dioso'.[d] **4** Tumen je'ex junp'éel wíinklil ya'ab u xéexet'al,[e] chéen ba'ale' ma' junp'éelili' bix u meyaj tuláakal le u xéexet'alo', **5** to'on xane' kex ya'abo'one' láaj táakpaja'ano'on ti' junp'éelili' wíinklil junmúuch' yéetel Cristo, chéen ba'ale' cada juntúul ti' to'one' beyo'on je'ex u xéexet'al junp'éel wíinklil ku paklan áantkuba'obe'.[f] **6** Dios túune' jejeláas meyajo'ob u ts'aamajto'on tu yo'olal u nojoch utsil.[g] Le o'olale' wa u ts'aamajto'on u páajtalil k-profetizare', profetizarnako'on yéetel le buka'aj fe ts'a'anto'ono'; **7** wa u ts'aamajto'on u páajtalil k-meyajtik uláak' máako'obe', ko'one'ex meyajtiko'ob; wa yaan máax ts'a'anti' u páajtalil u ka'ansaje', ka'ansajnak;[h] **8** le máax ku líi'saj óolo',* u ts'áa u yóol u líi's u yóol# u maasil;[i] le máax ku t'oxik^ wa ba'axo', u beet

CAP 11
a Hch 7:51
b Ro 3:9
c 1Ti 2:3, 4
d Isa 40:13 Da 4:35
e Job 41:11

CAP 12
f Ro 6:13
g 2Co 7:1 1Pe 1:15
h 2Ti 1:7

Columna 2
a Ef 4:23, 24
b 1Ti 4:15
c Pr 16:18 Gál 6:3 1Pe 5:5
d Ef 2:8
e 1Co 12:12
f 1Co 12:25
g Ef 3:7
h 1Ti 5:17 1Pe 4:10, 11
i 2Ti 4:2

11:36 * Wa «Amén».

12:2 * Wa «je'ex le máako'ob kuxa'ano'ob te' k'iino'oba'». **12:8** * Wa «ku tsolnu'uko'». # Wa «u tsolnu'ukt». ^ Wa «ts'áaik».

yéetel tuláakal u puksi'ik'al;[a] le máax ku nu'uktajo', u jach ts'áa u yóol u beete;[b] le máax ku ch'a' óotsilile', u beet yéetel ki'imak óolal.[c]

9 Yaabiltaba'ex yéetel x-ma' ka'ap'éel ichil.[d] Sen p'ekte'ex le k'aaso',[e] ch'íikik a beete'ex ba'ax uts. **10** E'ese'ex nojoch yaabilaj ta baatsile'ex je'ex le yaabilaj yaan ichil suku'untsilo'obo'. Respetartaba'ex ta baatsile'ex, lela' te'ex unaj a yáax e'eske'ex ti' u maasil.[f] **11** Ts'áa a wóole'ex meyaj, ma' a ma'ak'óoltale'ex.[g] Chu'upke'ex yéetel espíritu santo.[h] Beetaba'ex u esclavo Jéeoba.[i] **12** Ki'imakchajak a wóole'ex tu yo'olal le ma'alob ba'alo'ob ka páa'tke'exo'. Chúukpajak a wóole'ex kéen jo'op'ok a mu'yaje'ex.[j] Ma' u xu'ulul a orare'ex.[k] **13** Ts'áa'ex ti' le máaxo'ob santo'ob le ba'axo'ob k'a'abéetti'obo'.[l] Ma' u xu'ulul a k'amke'ex ma'alob le u'ulabo'obo'.[m] **14** Ma' u xu'ulul a k'áatke'ex ti' Dios ka u bendecirt le máaxo'ob ch'a'pachtike'exo'.[n] Ma' a t'aane'ex k'aas ti' le máako'obo', ba'axe' k'áate'ex ti' Dios ka u bendecirto'ob.[o] **15** Ki'imakchajak a wóole'ex yéetel le máaxo'ob ki'imak u yóolo'obo'; ok'olnene'ex yéetel le máaxo'ob ku yok'olo'obo'. **16** Le ba'ax je'el a beetke'ex ta wo'olale'exe' beete'ex xan tu yo'olal u maasil. Ma' a nojba'alkúuntkaba'ex,* ba'axe' ilawil u yantalte'ex kabal óolal.[p] Ma' a taaskaba'ex bey jach yaan a na'ate'exe'.[q]

12:16 * Wa «Ma' a ts'áaik a tuukule'ex ti' ba'alo'ob nuuktak».

CAP 12

a Dt 15:11; 2Co 8:2
b 1Te 5:12; 1Pe 5:2
c Ef 4:32
d 1Ti 1:5; Snt 3:17; 1Pe 1:22
e Sl 97:10; Pr 8:13
f Flp 2:3
g Pr 13:4
h Hch 18:24, 25
i Ro 6:22
j Hch 14:22
k Flp 4:6; 1Te 5:17
l Pr 3:27; 1Jn 3:17
m 1Pe 4:9; 3Jn 8
n Mt 5:44; Lu 6:27, 28
o Snt 3:9, 10
p Lu 14:10; Lu 22:24-26; Jn 13:14; Flp 2:3
q Job 37:24; Pr 3:7

Columna 2

a 1Te 5:15; 1Pe 2:23; 1Pe 3:9
b 2Ti 2:24; Heb 12:14; Snt 3:18
c Le 19:18; Mt 5:39
d Dt 32:35; Heb 10:30
e Pr 25:21, 22
f Éx 23:4; Mt 5:44; Lu 6:27

CAP 13

g Tit 3:1; 1Pe 2:13, 14
h Jn 19:10, 11
i Hch 17:26

17 Ma' a bo'otke'ex k'aas yéetel k'aas ti' mix máak.[a] Ch'a'ex en cuenta ba'ax ma'alob u yila'al tumen tuláakal máak. **18** Wa ku béeytale', tak tu'ux ku páajtal a beetke'exe', beete'ex ba'ax k'a'abéet utia'al ka yanakte'ex jeets'elil yéetel tuláakal máak.[b] **19** In suku'une'ex, ma' a sutke'ex u jeel le k'aas ku beeta'alte'exo', ba'axe' p'ate'ex tu k'ab Dios, leti' ken u ye'es u p'uja'anil;[c] tumen ts'íibta'an: «‹Teen kin vengartik le ba'ax ku beetko'obo', teen ken in ts'áa ba'ax ku náajmatiko'ob›, ku ya'alik Jéeoba».[d] **20** Le o'olale' «wa wi'ij a enemigoe' ts'áa ba'al u jaante; wa uk'aje' ts'áa ba'al u yuk'e, tumen kéen a beet beyo' táan a nikkúuntik chakjole'en chúuko'ob yóok'ol u pool».*[e] **21** Ma' a cha'ik u ts'áancha'atkech le k'aaso', ba'axe' seguernak a ts'áancha'atik le k'aas yéetel le ba'ax utso'.[f]

13 Tuláakal máak unaj u ts'áaikuba yáanal u páajtalil le autoridado'ob ts'a'ano'obo',[g] tumen mina'an autoridad wa ma' tu yo'olal Diosi'.[h] Le autoridado'ob yano'obo' Dios ts'aamilo'ob te' jejeláas lugaro'ob tu'ux yano'obo'.[i] **2** Le o'olale' le máax ku ts'áaikuba tu contra le autoridado'obo' ku ts'áaikuba xan tu contra ba'ax a'ala'an tumen Dios. Le máaxo'ob ku ts'áaikuba'ob tu contra lela' yaan u juzgarta'alo'ob. **3** Tumen

12:20 * Lela' u k'áat u ya'ale' u yáanta'al juntúul máak chich u puksi'ik'al utia'al ka u ye'es jats'uts modos.

le máaxo'ob ku gobernaro'obo' ma' tu ch'a'abal saajkil ti'ob tumen le máaxo'ob beetik ba'ax ma'alobo', ba'axe' ku ch'a'abal saajkil ti'ob tumen le máaxo'ob beetik ba'ax k'aaso'.[a] Wa ma' a k'áat a ch'a' saajkil ti' le autoridado' seguernak a beetik ba'ax ma'alob,[b] beyo' leti'e' yaan u t'aan ma'alob ta wo'olal. **4** Tumen le autoridado' u j-meyaj Dios utia'al a wutsil. Chéen ba'ale' wa táan a beetik ba'ax k'aase' ch'a' saajkil tumen yaan ba'ax o'olal u ch'a'amaj u espada. Leti'e' u j-meyaj Dios utia'al u castigartik le máax beetik ba'ax k'aaso'.

5 Le o'olal jach k'a'abéet a ts'áaikaba'ex yáanal u páajtalilo'ob, ma' chéen yo'olal le castigoo', ba'axe' tumen a conciencia'exe' ts'o'ok xan u ya'alikte'ex ba'ax ma'alob ka a beete'ex.[c] **6** Le beetke' te'e-xe' ka bo'otke'ex xan impuesto'ob, tumen Dios ts'aamil le autoridado'ob utia'al u yáantko'ob máako' yéetel mantats' ku beetko'ob lela'. **7** Ts'áa'ex ti' tuláakal máak le ba'ax unajo': ti' máax ku k'áatik impuestoe', impuesto;[d] ti' máax ku k'áatik bo'ole', bo'ol; ti' máax ku k'áatik respetoe', respeto;[e] ti' máax ku k'áatik ka ch'a'abak saajkil ti'e', ch'a'abak saajkil ti'.[f]

8 Ma' a p'axke'ex mix ba'al ti' mix máak, ba'axe' yaabiltaba'ex ta baatsile'ex,[g] tumen le máax ku yaabiltik u yéet máakile' ku ts'o'okbesik le leyo'.[h] **9** Tumen le ley tu'ux ku ya'alik: «Ma' unaj a tusik a núupi',*[a] ma' unaj a kíimsik mix máaki',[b] ma' unaj a wookoli',[c] ma' unaj a ts'íiboltik ba'ax ma' a tia'ali'»,[d] bey xan je'el máakalmáak uláak' mandamiento yane', ku láaj ts'o'okbesa'alo'ob ikil u beeta'al lela': «K'a'abéet a yaabiltik a wéet máakil je'el bix a yaabiltikabae'».[e] **10** Juntúul máax yaan u yaabilaje' ma' tu beetik k'aas ti' mix máak;[f] bey túuno' le leyo' ku ts'o'okbesa'al ikil u ye'esa'al yaabilaj.[g]

11 Lela' unaj xan a beetke'ex tumen te'exe' a wojle'ex ti' ba'ax k'iinil kuxa'ano'on: u k'iinil a waajle'ex,[h] tumen bejla'e' maas nats'a'an u k'iinil k-salvarta'al ke le k'iin ka t-ts'áaj k-fe ti' Cristoo'. **12** Le áak'abo' ts'o'ok u jach t'úubul; jach ta'aytak u sáastal. Le o'olale' ma' unaj k-beetik mix ba'al yaan yil yéetel le ée'joch'e'enilo',[i] ba'axe' unaj k-búukintik u nu'ukulilo'ob ba'ate'el yaan yil yéetel le sáasilo'.[j] **13** Ko'one'ex bisik junp'éel toj kuxtal[k] je'ex u beeta'al de díae', ma' k-máan ti' k'iinbesajo'ob tu'ux mix ba'al ku ts'a'abal u p'iis, ti' káaltalil, ti' núupk'eban,* ti' u kuxtal máak ich x-ma' su'talil,#[l] ti' ba'atelil mix ti' ts'íikilil.△[m] **14** Ba'axe' seguerte'ex u ejemplo Yuumtsil Jesucristo[n] yéetel ma' a ch'a'tuklike'ex

CAP 13

a 1Pe 2:13, 14

b 1Pe 3:13

c 1Pe 2:19
1Pe 3:16

d Mt 22:21
Mr 12:17
Lu 20:25

e Pr 24:21

f 1Pe 2:13, 17

g Col 3:14
1Ti 1:5
1Jn 4:11

h Gál 5:14
Snt 2:8

Columna 2

a Éx 20:14
Mt 5:27, 28
1Co 6:9, 10

b Gé 9:6
Dt 5:17

c Éx 20:15

d Éx 20:17

e Le 19:18
Mt 22:39

f Lu 6:31
2Ti 2:24

g Mt 22:37-40

h Lu 21:36
1Te 5:6

i Ef 5:10, 11

j 2Co 6:4, 7
Ef 6:11
1Te 5:8

k 1Pe 2:12

l Ef 4:19
1Pe 4:3

m 2Co 12:20

n 1Co 11:1
Gál 3:27
Ef 4:24

13:9 * Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil juntúul iichamtsil wa juntúul atantsil yéetel máax ma' u núupi'. **13:13** * Ilawil página 2573. # Ilawil «Kuxtal ich x-ma' su'talil», página 2568. △ Wa «celos».

a béeykuntke'ex u ts'íibolal a bak'ele'ex.[a]

14 K'ame'ex yéetel ki'imak óolal le máax ma' mu'uk'a'an u fejo',[b] chéen ba'ale' ma' a juzgarke'ex le ba'axo'ob cada máak unaj u ch'a'tuklik ba'ax ken u beeto'.* **2** Juntúul máak yaan u feje' ku jaantik je'el ba'alake', chéen ba'ale' le máax ma' mu'uk'a'an u fejo' chéen ku jaantik janalbe'en xíiwo'ob yéetel verduras. **3** Le máax jaantik je'el ba'alake' ma' u mixba'alkúuntik le máax ma' tu jaantik je'el ba'alako', le máax xan ma' tu jaantik je'el ba'alake' ma' u juzgartik le máax jaantik je'el ba'alako',[c] tumen Diose' ts'o'ok u k'amik yéetel ki'imak óolal le máako'. **4** Teche' ¿máaxech utia'al a juzgart u esclavo yaanal máak?[d] U ts'uulil kun a'alik wa ma'alob yanil wa ma' ma'alob yanili'.[e] U jaajile' je'el u páajtal u ya'ala'al ma'alob yanile', tumen Jéeobae' je'el u páajtal u beetik lela'.

5 Juntúul máake' ku tuklike' yaan junp'éel k'iin maas importante ti' u maasil k'iino'ob;[f] uláak' máake' ku tuklike' tuláakal le k'iino'obo' igualo'ob;[g] juntúul máake' ma' unaj u ka'ap'éeltal u tuukul ti' ba'ax ku ch'a'tukliki'. **6** Le máax ku k'iinbesik junp'éel k'iine' ku k'iinbesik yo'olal Jéeoba. Le máax ku janale' ku janal yo'olal Jéeoba tumen ku ts'áaik gracias ti' Dios;[h] le máax ma' tu janale' ku beetik xan yo'olal Jéeoba yéetel ku ts'áaik gracias ti' Dios.[a] **7** U jaajile' mix juntúul ti' to'on kuxa'an chéen utia'al u kaxtik u alabarta'al[b] yéetel mix juntúul ti' to'on ku kíimil chéen utia'al u kaxtik u alabarta'al. **8** Tumen wa kuxa'ano'one', kuxa'ano'on utia'al u alabarta'al Jéeoba;[c] wa k-kíimile' k-kíimil utia'al u alabarta'al Jéeoba. Bey túuno' wa kuxa'ano'on bey xan wa kimeno'one' u tia'alo'on Jéeoba.[d] **9** Tumen Cristoe' kíimi yéetel ka'a kuxkíinta'ab tu yo'olal lela': utia'al u beetkuba Yuumtsil tu yóok'ol le kimeno'obo' bey xan tu yóok'ol le kuxa'ano'obo'.[e]

10 Chéen ba'ale', ¿ba'axten túun ka juzgartik a suku'un?[f] Wa ¿ba'axten xan ka mixba'alkúuntik a suku'un? Si tuláaklo'on yaan k-antal tu táan Dios utia'al k-juzgarta'al,[g] **11** tumen ts'íibta'an: «Jéeobae' ku ya'alik: ‹Jach je'ex tu jaajil kuxa'anene',[h] tin táane' yaan u chintal tuláakal máak yéetel tuláakal máake' yaan u ya'alik tu táan u maasile' tene' Diosen›».[i] **12** Le o'olale' cada juntúul ti' to'one' yaan u k'ubik cuenta ti' Dios yo'olal ba'ax u beetmaj.[j]

13 Le beetke' xu'uluk k-juzgartikba t-baatsil,[k] ba'axe' ch'a'tukle'ex ma' a ts'áaike'ex mix ba'al tu táan juntúul suku'un utia'al ka t'óochpajak mix utia'al ka lúubuk.[l] **14** Tu yo'olal Jesúse' tene' in wojel yéetel convencidoene' tuláakal ba'al limpio yanil;[m] chéen le kéen

14:1 * Uláak' bix u traducirta'ale' «le máako'ob ka'ap'éelchaja'an u tuukulo'obo'».

CAP 13
a Gál 5:16

CAP 14
b Ro 15:1
1Te 5:14
c Col 2:16
d Mt 7:1
Snt 4:12
e 1Co 4:4
f Gál 4:10
g Col 2:16
h 1Ti 4:4

Columna 2
a 1Co 10:31
b 1Co 6:19, 20
c Sl 146:2
1Pe 4:1, 2
d 1Te 4:14
e 1Te 5:10
Ap 1:17, 18
f Lu 6:37
Ro 14:4
g Hch 10:42
2Co 5:10
h Isa 49:18
i Isa 45:23
j Ec 12:14
Mt 12:36
2Co 5:10
k Mt 7:1
l Mt 18:6
1Co 8:9
1Co 10:32
m Mt 15:11
Hch 10:15
1Ti 4:4

u tukult máak ma' limpio junp'éel ba'ale' ku p'áatal ma' limpio tu táani'. **15** Chéen ba'ale' wa ikil a jaantik wa ba'ax ka beetik u yaatal u yóol a suku'une' ma' táan a we'esik yaabilaji'.[a] Ma' a beetik u sa'atal* u kuxtal le máax o'olal kíim Cristo chéen ikil a jaantik wa ba'axo'.[b] **16** Ma' a ts'áaike'ex tu'ux u yúuchul t'aan k'aas ti' le ba'alo'ob ma'alobtak ka beetke'exo'. **17** Tumen utia'al u yokol máak tu Reino Diose' mix ba'al yaan u yil ba'ax ku jaantik wa ba'ax ku yuk'ik.[c] Ba'axe' utia'al u yokol máake' unaj u bisik junp'éel toj kuxtal, unaj u kuxtal ich jeets'elil yéetel unaj u ki'imaktal u yóol, utia'al u páajtal u beetik máak lelo' ku yáanta'al tumen le espíritu santoo'. **18** Tumen je'el máaxak esclavo ti' Cristo yéetel ku beetik le ba'alo'ob beyo' ku k'a'amal tumen Dios yéetel ku lúubul utsil ti' le máako'obo'.

19 Le o'olal túune', ma' u xu'ulul k-beetke'ex le ba'axo'ob ku yáantajo'ob utia'al ka yanak jeets'elilo'[d] bey xan le ba'axo'ob ku meyajo'ob utia'al u paklan líi'sik u yóol máako'.[e] **20** Xu'uluk a nikik u meyaj Dios chéen tu yo'olal janal.[f] U jaajile' tuláakal le ba'alo'obo' limpiotako'ob, chéen ba'ale' ma' ma'alob wa juntúul máake' ikil u janale' ku beetik u t'óochpajal wa máax.[g] **21** Le o'olale' ma'alob ma' a jaantik bak', mix a wuk'ik vino, mix a beetik uláak' wa ba'ax je'el u beetik u t'óochpajal a suku'une'.[a] **22** Le fe yaantecho' unaj u p'áatal ichil teech yéetel Dios. Ki'imak u yóol le máax ma' tu condenarkuba yo'olal le ba'ax ku ch'a'tuklik u beetko'. **23** Chéen ba'ale' wa ka'ap'éelchaja'an u tuukule' ts'o'ok u k'ebantal wa ku janal, tumen ma' tu yo'olal fe ku janali'. U jaajile' tuláakal ba'ax ku beeta'al wa ma' yo'olal feje' k'eban.

15 Bey túuno', to'on mu'uk'a'an k-feje' unaj k-áantik le máaxo'ob ma' mu'uk'a'an u fejo'ob utia'al u aguantarko'ob le ba'axo'ob ku aktáantko'obo',[b] yéetel ma' unaj k-kaxtik chéen k-utsili'.[c] **2** Cada juntúul ti' to'one' unaj u yilik u ki'imakkúuntik u yóol u yéet máakil yéetel unaj u beetik ba'ax ma'alob utia'al u líi'sik u yóol.[d] **3** Tumen mix Cristo tu kaxtaj chéen u yutsil,[e] ba'axe' je'ex ts'íibta'anila': «Ts'o'ok u lúubul tin wóok'ol tuláakal le ba'alo'ob k'aastak ku ya'ala'altecho'».[f] **4** Tumen tuláakal le ba'axo'ob ts'íibta'abo'ob úuchjeakilo' ts'íibta'abo'ob utia'al k-kaanbal,[g] utia'al beyo' ikil u chúukpajal k-óol[h] yéetel ikil u líi'sa'al k-óol tumen u T'aan Diose' ka k-páa't le ba'ax ken u ts'áato'on Dioso'.[i] **5** Beora túuna', le Dios áantko'on utia'al ka chúukpajak k-óol yéetel ku líi'sik k-óolo', leti' ka u ts'áa ti' tuláakle'ex u páajtalil u yantalte'ex le tuukul yanchaj ti' Cristo Jesúso'. **6** Bey túuno' yéetel

CAP 14
a Ef 5:2
b 1Co 8:10, 11
c 1Co 8:8
d Mt 5:9 Ro 12:18
e 1Co 14:12 Heb 10:24
f Ro 14:3 1Co 8:11
g 1Co 8:9

Columna 2
a Ro 14:13 1Co 8:13 1Co 10:24

CAP 15
b Ro 14:1 1Te 5:14
c 1Co 10:24
d 1Co 9:22 Flp 2:4
e Mr 10:45 Jn 5:30
f Sl 69:9
g 1Co 10:11 2Ti 3:16, 17 2Pe 1:19
h Ro 5:3, 4
i Sl 119:49, 50 Heb 3:6 1Pe 1:10

14:15 * Wa «k'astal».

junp'éelili' voz ka a múuch' alabarte'ex[a] u Dios yéetel u Taata k-Yuumtsil Jesucristo.

7 Je'ex úuchik u k'amko'on Cristo yéetel ki'imak óolale',[b] te'ex xane' unaj a k'amkaba'ex yéetel ki'imak óolal ta baatsile'ex[c] utia'al u alabarta'al Dios. **8** Tumen tene' kin wa'alikte'exe' Cristoe' jach tu jaajil k'uch u meyajt le máaxo'ob circuncidarta'ano'obo'*[d] utia'al u ye'esik jach jaaj ba'ax ku ya'alik Dios, utia'al u ye'esik yaan u béeykuntik Dios le ba'ax u ya'almaj ti' u úuchben láak'tsilo'ob le máako'oba'[e] **9** yéetel utia'al ka alabarta'ak Dios tumen le j-táanxel lu'umilo'ob yo'olal u ch'a' óotsilalo'.[f] Je'ex ts'íibta'anila': «Yo'olal lela' yaan in wa'alik in k'aj óolech tu táan le j-táanxel lu'umilo'obo' yéetel yaan in alabartik a k'aaba' yéetel k'aayo'ob».[g] **10** A'ala'ab xan: «Naciónе'ex, ki'imakchajak a wóole'ex junmúuch' yéetel u kaajal».[h] **11** Uláak' ts'íibe' ku ya'alik: «Alabarta'ak Jéeoba tumen tuláakal le naciónо'obo', yéetel alabarta'ak xan tumen tuláakal le kaajo'obo'».[i] **12** Ti' uláak' ts'íibe' Isaíase' ku ya'alik: «Yaan u chíikpajal u moots Jesé,[j] yéetel yaan juntúul máax kun líik'il utia'al u gobernart le kaajo'obo';[k] ti' leti' kun páa'taj le j-táanxel lu'umilo'obo'».[l] **13** Le Dios áantko'on k-páa't le ba'ax ku taal u k'iino' ka u beet u sen ki'imaktal a wóole'ex yéetel ka u beet u jach yantalte'ex jeets'elil tu yo'olal a feje'ex ti' leti'; le páajtalil ku ts'áaikte'ex le espíritu santoo' leti' ka u yáante'ex a páa'te'ex yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex.[a]

14 Beora xana', in suku'une'ex, jach in wojle' chuupe'ex yéetel utsil bey xan yéetel k'aj óolalil, yéetel jach in wojle' te'exe' je'el u páajtal a tsolnu'uktikaba'ex ta baatsile'exe'. **15** Chéen ba'ale' yéetel u jaajil in wóol kin ts'íibtikte'ex le ba'alo'oba' utia'al in k'a'ajsikte'ex tu ka'atéen. Lela' kin beetik yo'olal le u nojoch utsil Dios ts'a'ab ti' tena': **16** in beetkinba esclavoil ti' Cristo Jesús utia'al in wáantik le j-táanxel lu'umilo'obo'.[b] Tene' in k'ubmaj in wóol ti' junp'éel meyaj santo, lela' leti'e u máan tsikbaltbil le ma'alob ba'alo'ob ku taal ti' Dioso',[c] utia'al beyo' le j-táanxel lu'umilo'obo' ka p'áatko'ob bey junp'éel ofrenda k'ambe'en yéetel santificarta'an yéetel espíritu santoe'.

17 Tene' ki'imak in wóol tumen u discípuloen Cristo Jesús bey xan tu yo'olal le meyaj u ts'aamajten Dioso'. **18** Tumen ma' tin táabal in wa'al mix ba'al wa ma' chéen le ba'axo'ob tu beetaj Cristo utia'al u yu'ubik t'aan le j-táanxel lu'umilo'obo'. Utia'al u beetik lela', ti' Cristoe' meyajnaj le ba'axo'ob tin wa'alaj yéetel tin beeto', **19** bey xan señalo'ob, milagro'ob[d] yéetel u páajtalil le espíritu santoo'; bey túuno' desde Jerusalén tak tu maas náachil u lu'umil Ilírico bey xan ti' tu-

15:8 * Ilawil página 2559.

CAP 15

a 1Co 1:10 2Co 13:11 Flp 2:2 1Pe 3:8

b Jn 6:37

c Flm 10, 17

d Mt 15:24 Jn 1:11

e Gé 22:16-18 Sl 89:3

f Ro 9:23, 24

g 2Sa 22:50 Sl 18:49

h Dt 32:43

i Sl 117:1

j Ap 5:5

k Gé 49:10

l Isa 11:1, 10 Mt 12:21

Columna 2

a Isa 40:31

b Ro 11:13 Gál 2:7, 8

c Hch 20:24

d Hch 15:12 2Co 12:12

láakal le bejo'ob yaan tu ba'pacho', ts'o'ok in ts'áaik k'aj óoltbil tuláakal tu'ux le ma'alob ba'alo'ob yaan yil yéetel Cristoo'.[a] **20** Bey túuno' tin ch'a'tuklaj ma' in t'aan ti' Cristo te' tu'ux ts'o'ok u yúuchul tsikbal ti' leti'o', utia'al ma' in líi'sik junp'éel naj yóok'ol junp'éel cimiento yaanal máax beetmil. **21** Tene' bey úuchik in beetko' tumen u T'aan Diose' ku ya'alik: «Le máaxo'ob ma' ts'a'abak u yojéelto'ob mix ba'al tu yo'olale' yaan u yilko'ob, yéetel le máaxo'ob ma' u yu'ubo'ob mix ba'al tu yo'olale' yaan u k'uchul u na'ato'ob».[b]

22 Tu yo'olal xan lela' ya'ab u téenel ma' cha'ab in k'uchul ta wiknale'exi'. **23** Chéen ba'ale' beoraa' ts'o'ok in ts'áaik k'aj óoltbil ti' tuláakal le kaajo'oba' yéetel ts'o'ok u máan ya'ab* años taakchajak in bin ta wiknale'ex. **24** Le o'olale' le kéen xi'iken Españae' kin páa'tik ka páajchajak in wilke'ex, yéetel le kéen ts'o'okok u ki'imaktal in wóol ikil in wantal ta wéetele'ex kex chéen u chan súutuke' ka a láak'intene'ex ti' junjaats le bejo'. **25** Chéen ba'ale' beoraa' jach ta'aytak in bin Jerusalén utia'al in meyajt* le máaxo'ob santo'obo'.[c] **26** Tumen le suku'uno'ob yano'ob Macedonia yéetel Acayao' yéetel ki'imak óolal tu síiajo'ob le ba'alo'ob yaanti'ob utia'al ka ts'a'abak ti' le máaxo'ob santo'ob óotsiltako'ob yano'ob Jerusaléno'.[a] **27** U jaajile' leti'obe' tu beeto'ob yéetel ki'imak óolal, chéen ba'ale' lela' u p'axmili'ob ti' le máaxo'ob santo'obo'; tumen wa le j-táanxel lu'umilo'ob ts'o'ok u jóo'sko'ob utsil ti' le ba'alo'ob ku taal ti' Dios yaan ti' le máaxo'ob santo'obo', unaj xan u ts'áaiko'ob le ba'axo'ob ku k'a'abéettal ti' leti'ob sáamsamalo'.[b] **28** Beoraa' tene' táan in bisik Jerusalén le ba'alo'ob tu síijo'obo', le kéen ts'o'okok in wilik ka k'u'ubuk ti' le máaxo'ob santo'obo' yaan in máan in wile'ex le kéen xi'iken Españao'. **29** Ts'o'ole' in wojle' kéen xi'iken ta wiknale'exe', yaan in k'uchul chuupen yéetel u nojoch utsil Cristo.

30 Beora túuna', suku'une'ex, kin jach a'alikte'ex yo'olal k-Yuumtsil Jesucristo bey xan yo'olal le yaabilaj ku taal ti' le espíritu santoo', ka a ts'áa a wóole'ex orar ti' Dios tin wo'olal je'ex in beetik teno'.[c] **31** Orarne'ex utia'al ka kanáanta'aken[d] ti' le máaxo'ob yano'ob Judea ma'atech u creerko'ob Dioso' yéetel utia'al ka k'a'amak tumen le máaxo'ob santo'ob[e] le meyaj ken in beet tu yo'olal u kaajil Jerusaléno'. **32** Yéetel wa Dios u k'áate' ka k'uchken yéetel ki'imak óolal ta wiknale'ex utia'al ka mu'uk'a'anchajak k-óole'ex. **33** Le Dios ku ts'áaik jeets'elilo' ka yanak yéetel tuláakle'ex.[f] Ka béeyak.*

CAP 15

a Hch 21:18, 19

b Isa 52:15

c Hch 19:21
Hch 20:22

Columna 2

a 1Co 16:1
2Co 8:1-4
2Co 9:2, 12

b Gál 6:6
Heb 13:16

c 2Co 1:11
Ef 6:18
Col 4:3
1Te 5:25

d 2Te 3:1, 2

e Ro 15:26

f 1Co 14:33
Flp 4:9

15:23 * Uláak' bix u traducirta'ale' «jujunp'éel». **15:25** * Wa «in wáant».

15:33 * Wa «Amén».

16 Kin k'ubéentikte'ex kiik Febe, le máax táan u meyaj te' múuch'ulil yaan Cencreaso',[a] **2** utia'al ka a k'ame'ex yéetel ki'imak óolal tu k'aaba' Yuumtsil, je'ex unaj u k'a'amal le máaxo'ob santo'obo' bey xan utia'al ka a wáante'ex ti' je'el ba'axak ka k'a'abéetchajakti'e',[b] tumen leti'e' láayli' xan tu yáantaj ya'ab máako'obe', tak teen tu yáanten.

3 Ts'áa'ex in saludos ti' Prisca* yéetel ti' Áquila,[c] in wéet meyajo'ob ti' le meyaj tu k'ubéentajto'on Cristo Jesúso'. **4** Leti'obe' tu ts'áaj u kuxtalo'ob tu táan kíimil tin wo'olal.[d] Tene' bin ts'áaik u diosbo'otikil ti'ob, chéen ba'ale' ma' chéen teeni', tak tuláakal le múuch'ulilo'ob yano'ob te' táanxel lu'umo'obo'; **5** ts'áa'ex xan in saludos ti' le suku'uno'ob ku much'kuba'ob tu yotocho'obo'.[e] Saludarte'ex Epéneto, le máax in yaabiltmo'; leti'e' ti' yaan ichil le yáax máako'ob tu beetuba'ob discípuloil ti' Cristo tu lu'umil Asiao'. **6** Saludarte'ex María, leti'e' ya'ab ba'axo'ob ts'o'ok u beetik ta wo'olale'ex. **7** Saludarte'ex Andrónico yéetel Junias in láak'tsilo'ob,[f] le máaxo'ob múul k'a'alo'ob cárcel tin wéetelo'. Leti'obe' jach k'aj óola'ano'ob tumen le apóstolo'obo' yéetel maas úuch káajak u tsaypachtiko'ob Cristo ke teen.

8 Ts'áa'ex in saludos ti' Ampliato, le máax in yaabiltmaj yéetel táan xan u meyajtik Yuumtsilo'. **9** Saludarte'ex Urbano, k-éet meyaj ti' Cristo, bey xan Estaquis le máax in yaabiltmo'. **10** Saludarte'ex Apeles, le máax ku beetik ba'alo'ob ma'alobtak ikil u ts'áaik u fe ti' Cristoo'. Saludarte'ex le máaxo'ob yano'ob tu yotoch Aristóbuloo'. **11** Saludarte'ex Herodión, in láak'tsil. Saludarte'ex le máaxo'ob yano'ob tu yotoch Narcisoo', máaxo'ob tsaypachtik Yuumtsil. **12** Saludarte'ex Trifena yéetel Trifosa, kiiko'ob jach u ts'aamaj u yóolo'ob u meyajto'ob Yuumtsil. Saludarte'ex Pérsida, le máax k-yaabiltmo', tumen leti'e' ya'ab ba'alo'ob ma'alobtak u beetmaj le táan u meyajtik Yuumtsilo'. **13** Saludarte'ex Rufo, le máax yéeya'an utia'al u meyajt Yuumtsilo', bey xan u maama, máax xan bey juntúul maamatsil in tia'ale'. **14** Saludarte'ex Asíncrito, Flegonte, Hermes, Patrobas, Hermas bey xan le suku'uno'ob yano'ob tu yiknalo'obo'. **15** Saludarte'ex Filólogo, Julia, Nereo yéetel u kiik;* bey xan Olimpas yéetel tuláakal le máaxo'ob santo'ob yano'ob tu yiknalo'obo'. **16** Cada juntúul ti' te'exe' saludartaba'ex yéetel junp'éel ts'u'uts'.* Tuláakal u múu-

CAP 16

a Hch 18:18

b Ro 12:13
1Jn 3:17

c Hch 18:2
Hch 18:24, 26
2Ti 4:19

d 1Jn 3:16

e 1Co 16:19
Col 4:15
Flm 2

f Ro 16:11

16:3 * Wa «Priscila».

16:15 * Le t'aan ich griego ku meyaj te'ela' ma' xaane' táan u t'aan ti' kiktsil wa íits'intsil. **16:16** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel ts'u'uts' santo». Bey ka'ach u saludarkuba u discípulo'ob Cristo le kéen u yiluba'obo'.

ch'ulilo'ob Cristoe' ku túuxtiko'obte'ex saludos.

17 Beora túuna', suku'une'ex, kin jach a'alikte'ex ka a wile'ex máaxo'ob le táan u beetko'ob u yantal división ichile'exo' yéetel táan u ts'áaiko'ob tu'ux u t'óochpajal máak ikil u beetko'ob ba'alo'ob ku bin tu contra le ba'ax ka'ansa'ante'exo' utia'al ka a náachkuntaba'ex ti' leti'ob.[a] **18** Tumen le máako'ob beya' ma' esclavo'ob ti' k-Yuumtsil Cristoi', ba'axe' esclavo'ob ti' u ts'íibolalo'ob.* Leti'obe' yéetel ch'ujuk t'aano'ob bey xan yéetel jats'uts t'aano'obe' ku táabsko'ob u puksi'ik'al le máaxo'ob jach séeb u confiarkuba'obo'. **19** Tumen tuláakal máak ts'o'ok u yojéeltike', te'exe' jach suuk a wu'uyike'ex t'aan. Le o'olale' jach ku ki'imaktal in wóol ta wo'olale'ex. Tene' in k'áat ka yanakte'ex na'atil utia'al a beetke'ex ba'alo'ob ma'alobtak, chéen ba'ale' ma' in k'áat ka yanakte'ex na'atil utia'al a beetke'ex ba'alo'ob k'aastaki'.[b] **20** Le Dios túun ku ts'áaik jeets'elilo' ma' kun xáantale' yaan u púu'cha'atik Satanás[c] utia'al ka u p'at yáanal a wooke'ex. Yanakte'ex u nojoch utsil k-Yuumtsil Jesucristo.

21 Timoteo, le máax áantkeno', ku túuxtikte'ex saludos, bey xan Lucio, Jasón yéetel Sosípatro, in láak'tsilo'ob.[d]

22 Teen Tercio, le máax ts'íibt le cartaa', kin túuxtikte'ex saludos tu k'aaba' Yuumtsil.

23 Gayo,[a] le máax k'amken bey u'ulab tu yotoch bey xan tuláakal le múuch'ulilo', ku túuxtikte'ex saludos. Erasto, u tesoreroil* le kaajo', ku túuxtikte'ex saludos, bey xan Cuarto, u yíits'in.#

24 *—

25 Diose' je'el u páajtal u mu'uk'a'ankúuntik a feje'exe'. Lela' táaka'an ichil le ba'alo'ob ma'alobtak kin tsikbaltiko' bey xan ichil le ba'axo'ob kin ts'áaik ojéeltbil yo'olal Jesucristoo'. Le ba'alo'ob ma'alobtaka' yaan yil yéetel le úuchik u chíikbesa'al le ba'ax ta'aka'an ka'ach tumen Dioso',*[b] lela' desde jach úuchjeakil x-mukul ta'aka'ak. **26** Chéen ba'ale' le ba'ax ta'aka'an ka'acho' ts'o'ok u chíikbesa'al bejla'e' yéetel ts'o'ok u ts'a'abal u yojéelt tuláakal le lu'umo'obo', utia'al lela' meyajnaj le ts'íibo'ob tu beetaj le profeta'obo'. Le Dios kuxa'an utia'al mantats'o' tu beetaj beyo' utia'al ka u ts'áa u fe máak ti' leti' yéetel ka u yu'ub t'aan. **27** Dios, le máax jach tu jaajil yaan u na'ato',[c] mantats' unaj u alabarta'al tu yo'olal le ba'ax tu beetaj Jesucristoo'. Ka béeyak.*

CAP 16

a Mt 7:15 Tit 3:10 2Jn 10

b 1Co 14:20

c Gé 3:15 Heb 2:14

d Ro 16:7

Columna 2

a 1Co 1:14

b Ef 1:9-12 Col 1:26, 27

c Ro 11:33

16:18 * Wa «nak'o'ob».

16:23 * Wa «le máax kanáantik u ayik'alil». # Le t'aan ich griego ku meyaj te'ela' ma' xaane' táan u t'aan ti' íits'intsil wa suku'untsil. **16:24** * Yaan úuchben ts'íibo'ob ich griegoe' ma'atech u taasko'ob le versículoa', lela' ku ye'esike' le versículoa' ma' táaka'an ichil le Bibliao'. **16:25** * Wa «le ba'al santo ta'aka'ano'». **16:27** * Wa «Amén».

YÁAX TI'

CORINTIOS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Saludos (1-3)
Pabloe' ku ts'áaik gracias yo'olal le corintoilo'obo' (4-9)
Pabloe' ku ya'alik ka múuch' meyajnako'ob (10-17)
Cristoe' u páajtalil yéetel u na'at Dios (18-25)
Nojba'alkúuntaba yo'olal Jéeoba (26-31)

2 Pabloe' tu tsikbaltaj u t'aan Dios tu kaajil Corinto (1-5)
U na'at Diose' maas ma'alob (6-10)
Máax ku nu'ukta'al tumen Dios; lu'umkabil máak (11-16)

3 Le corintoilo'obo' nu'ukta'abo'ob tumen u ts'íibolalo'ob (1-4)
Dios beetik u nojochtal (5-9)
U yéet meyajo'ob Dios (9)
U meyaj ti' máak ba'alo'ob ma'atech u séeb elel (10-15)
Te'exe' u templo'ex Dios (16, 17)
U na'at yóok'ol kaabe' mix ba'al tu táan Dios (18-23)

4 Máaxo'ob ku kanano'obe' unaj chúuka'an yóolo'ob (1-5)
Máaxo'ob meyajtik Diose' ma' tu nojba'alkúuntkuba'ob (6-13)
«Ma' a píitmáane'ex ti' le ba'axo'ob ts'íibta'ano'» (6)
U discípulo'ob Cristoe' ku cha'anta'al ba'ax ku beetko'ob (9)
Pabloe' ku tuukul yo'olal le máaxo'ob bey u paalalo' (14-21)

5 Juntúul máak núupk'ebanchaj (1-5)
Junp'íit levadurae' ku beetik u líik'il tuláakal le harinao' (6-8)
Unaj u jóo'sa'al le k'asa'an máako' (9-13)

6 U bisik máak u suku'un tu táan juez (1-8)
Máaxo'ob ma' ken u tia'alinto'ob u Reino Dios (9-11)
Alabarte'ex Dios yéetel a wíinklile'ex (12-20)
«Púuts'ene'ex ti' le núupk'ebano'» (18)

7 Tsolnu'uk utia'al máax ts'oka'an u beel bey xan le ma'atecho' (1-16)
Kuxlene'ex je'ex ka káaj a meyajtike'ex Dioso' (17-24)
Máax ma' ts'oka'an u beeli'; máax kimen u yíicham (25-40)
Utsilo'ob ku k'amik máax ma' ts'oka'an u beeli' (32-35)
Ts'o'okok a beel ‹chéen yéetel máax meyajtik Yuumtsil› (39)

8 Janal k'uba'an ti' imageno'ob (1-13)
K-tia'al to'one' chéen juntúulili' Dios yaan (5, 6)

9 Le ejemplo tu ts'áaj Pablo bey apóstolo' (1-27)
‹Ma' unaj a pixik u chi' juntúul wakaxi'› (9)
«¡Óotsilen wa ma' in beetik le meyaja'!» (16)
Tu beetuba je'ex u jeleláasil máako'obe' (19-23)
Máax ku táakpajal ti' junp'éel carrerae' ku controlarkuba (24-27)

10 Le ba'ax k-kanik ti' u kaajil Israelo' (1-13)
Ma' unaj u adorarta'al imageno'obi' (14-22)
U mesa Jéeoba yéetel u mesa demonio'ob (21)
Unaj u ch'a'ik máak en cuentail ba'ax ku tuklik u maasil (23-33)
«Beete'ex tuláakal ba'al utia'al ka alabarta'ak Dios» (31)

11 «Beete'ex je'ex in beetko'» (1)
Máax u poolil; le ko'olelo' unaj u pixik u pool (2-16)
U k'iinbesa'al u Cena Yuumtsil (17-34)
12 Le jejeláas páajtalil ku ts'áaik le espíritu santoo' (1-11)
Ya'ab partes yaanti', pero chéen junp'éelili' wíinklil (12-31)
13 Le yaabilajo' leti'e u maas nojchilo' (1-13)
14 U profetizar máak yéetel u t'anik jejeláas idioma'ob (1-25)
Le much'táambalo'obo' unaj u beeta'al tu tsoolol (26-40)
Le ko'olelo' ma' unaj u t'aan te' múuch'ulilo' (34, 35)
15 Cristoe' ka'a kuxkíinta'abi (1-11)
Wa ma' ka'a kuxkíinta'ab Cristoe' le fejo' mix ba'al u biilal (12-19)
Le ka'a kuxkíinta'abik Cristoo' ku ye'esik yaan k-ka'a kuxkíinta'al (20-34)
Lu'umkabil wíinklil; ka'anilbe'en wíinklil (35-49)
Junp'éel wíinklil ma' tu k'astal mix tu páajtal u kíimil (50-57)
«Yanak ya'ab ba'al a beete'ex ti' u meeyjil Yuumtsil» (58)
16 Ku yáanta'al le suku'uno'ob yano'ob Jerusaléno' (1-4)
Pabloe' ku ya'alik tu'uxo'ob kun bin (5-9)
Timoteo yéetel Apolose' yaan u bino'ob Corinto (10-12)
Tsolnu'uko'ob yéetel saludos (13-24)

1 Teen Pablo, máax t'a'an utia'al u beetkuba u apóstol[a] Cristo Jesús je'ex u k'áat Diose', tia'anen yéetel k-suku'un Sóstenese'. **2** Tene' kin ts'íibtik junp'éel carta ti' te'ex, le u múuch'ulil Dios yaan Corinto[b] bey xan ti' tuláakal le máaxo'ob táan u ch'a'chi'itko'ob u k'aaba' k-Yuumtsil Jesucristo[c] tuláakal tu'uxo'. Jesucristoe' u Yuumtsilo'ob yéetel k-Yuumtsil xan. Diose' ts'o'ok u t'anke'ex utia'al a wantale'ex junmúuch' yéetel Cristo Jesús,[d] yéetel ts'o'ok u yéeyike'ex utia'al ka p'áatke'ex santoil.

3 Ka yanakte'ex le nojoch utsil yéetel le jeets'elil ku taal ti' Dios k-Taatao', bey xan ti' Yuumtsil Jesucristoo'.

CAP 1

a Hch 9:15

b Hch 18:1

c 1Co 6:11
Heb 9:13, 14

d Mt 12:18, 21
Hch 4:12

Columna 2

a Col 1:9

b Hch 18:5

c Lu 17:29, 30
2Te 1:7
1Pe 1:7

4 Mantats' kin ts'áaik gracias ti' in Dios ta wo'olale'ex úuchik u ye'esikte'ex u nojoch utsil tu yo'olal Cristo Jesús. **5** Tumen junmúuch' yanile'ex yéetel Cristoe' ts'o'ok u ts'a'abalte'ex tuláakal ba'al, tak u páajtalil a tsikbaltike'ex u t'aan Dios bey xan a k'aj óoltike'ex tubeel u t'aan Dios.[a] **6** Bey túuno' le ba'ax ku máan tsikbaltbil tu yo'olal Cristoo'[b] ts'o'ok u jach p'áatal ta puksi'ik'ale'ex. **7** Le o'olal yaan tuláakal ba'ax k'a'abéette'ex mientras táan a yaayamtike'ex u k'uchul u k'iinil u ye'esik u poder k-Yuumtsil Jesucristo.[c] **8** Diose' yaan u yáantke'ex utia'al ka chúukpajak a wóole'ex tak tu xuul, utia'al ma' u yantal ba'ax

o'olal u ta'akal a poole'ex tu k'iinil k-Yuumtsil Jesucristo.[a] **9** Dios, le máax t'ane'ex utia'al ka a bisaba'ex* yéetel k-Yuumtsil Jesucristo u Paalo', ku béeykuntik ba'ax ku ya'alik.[b]

10 Beora túuna', suku'une'ex, tu k'aaba' k-Yuumtsil Jesucristoe' kin k'áat óoltik ti' tuláakle'ex ka yanake'ex de acuerdoil le kéen t'aanake'ex yéetel ma' a jatskaba'ex.[c] Ba'axe' ka yanakte'ex junp'éelili' tuukul yéetel ka a ch'a'tukle'ex junp'éelili' ba'al.[d] **11** In suku'une'ex, lela' kin wa'alikte'ex tumen jujuntúul ti' le máaxo'ob yano'ob tu yotoch Cloeo' tu ya'alo'obtene' táan bin a jatskaba'ex. **12** Ba'ax in k'áat in wa'ale', jujuntúul ti' te'exe' táan bin u ya'alik: «Tene' u discípuloen Pablo», «Tene' u discípuloen Apolos»,[e] «Tene' u discípuloen Cefas»,* «Tene' u discípuloen Cristo». **13** Wa jaaje', u k'áat u ya'ale' Cristoe' ja'ajatspaja'an. Chéen ba'ale', ¿máasa' ma' Pablo kíimsa'ab ti' junp'éel che' ta wo'olale'exi'? ¿Tu k'aaba' wa Pablo ts'a'ab a wokja'ex? **14** U ma'alobile' ma' teen ts'áa u yokja' mix juntúul ti' te'exi', chéen Crispo[f] yéetel Gayo[g] tin ts'áaj u yokja'ob, **15** beyo' mix máak kun a'alik wa tin k'aaba' okja'anaje'ex. **16** U jaajile' tak le máaxo'ob yano'ob tu yotoch Estéfanas[h] tin ts'áaj u yokja'obo'. Chéen ma' k'aja'anten wa yaan uláak' máaxo'ob tin ts'áaj u yokja'obi'. **17** Tumen tene' ma' túuxta'aben tumen Cristo utia'al ka in ts'áa okja'i', ba'axe' utia'al ka in tsikbalt le ma'alob ba'alo'ob ku taal ti' Dioso'.[a] Ma' túuxta'aben utia'al ka t'aanaken je'ex juntúul máak sen ka'anchaja'an u xooke', beyo' ma' ken in taas mix ba'alil le úuchik u kíimil Cristo ti' le u che'il le mu'yajo'.*

18 Tumen le u tsikbalta'al kíim Cristo ti' u che'il le mu'yajo' chéen kunel utia'al le máaxo'ob táan u kíimlo'obo',[b] chéen ba'ale' k-tia'al to'on táan k-salvarta'ale' le ba'ax ku tsikbalta'alo' ku ye'esik u páajtalil Dios.[c] **19** Tumen ts'íibta'an: «Yaan in beetik u p'áatal mina'an u na'at le máaxo'ob yaan u na'ato'obo', yéetel ma' ken in k'am* le ojéelal yaan ti' le máaxo'ob ya'ab ba'ax u yojlo'obo'».[d] **20** ¿Tu'ux túun yaan le máak yaan u na'ato'? ¿Tu'ux yaan le escribao'?* ¿Tu'ux yaan le máax ku ba'atelt'aan tu yo'olal le yóok'ol kaaba'? ¿Ma' wa ts'o'ok u p'atik Dios mix ba'alil le na'at yaan te' yóok'ol kaaba'? **21** Le yóok'ol kaabo' tumen ku tuklik jach yaan u na'ate' ma' k'uch u k'aj óolt Diosi'.[e] Le o'olal Diose' yo'olal le na'at yaanti'o'[f] ma'alob tu yilil ka tsikbalta'ak junp'éel ba'ax ku tukla'al mix ba'al u biilal,[g] utia'al ka u salvart le máaxo'ob yaan u fejo'obo'.

CAP 1

a 1Co 4:5
1Co 5:5
Ap 1:10

b Dt 7:9

c Ro 16:17

d Ro 15:5, 6
2Co 13:11
Ef 4:1, 3
Flp 2:2

e Hch 18:24
1Co 3:4, 5
1Co 3:21-23

f Hch 18:8

g Ro 16:23

h 1Co 16:15

Columna 2

a Hch 9:15

b Hch 17:18
1Co 2:14

c Ro 1:16

d Isa 29:14

e Lu 10:21

f Col 2:8

g 1Co 2:14
1Co 3:18

1:9 * Wa «táakpajke'ex». **1:12** * Ku ya'ala'al xan Pedro ti'.

1:17 * Ilawil «U che'il mu'yaj», página 2584. **1:19** * Wa «yaan in ts'áaik juntséelil». **1:20** * Lela' juntúul máak jach u k'aj óol ba'ax ku ya'alik le leyo'.

22 Le judío'obo' ku k'áatko'ob señalo'ob,[a] yéetel le griego'obo' ku kaxtiko'ob na'atil. **23** Chéen ba'ale' to'one' táan k-tsikbaltike' Cristoe' ba'aj ti' che', lela' ku beetik u t'óochpajal le judío'obo', yéetel utia'al le j-táanxel lu'umilo'obo' mix ba'al u biilal.[b] **24** Chéen ba'ale' utia'al le máaxo'ob t'ana'ano'obo', judío'ob yéetel griego'obe', ti' Cristoe' ku chíikpajal u páajtalil Dios bey xan u na'atil Dios.[c] **25** Tumen junp'éel ba'ax ku taal ti' Dios ku tukla'al mix ba'al u biilale', maas yaan u na'at ke le máako'obo'; yéetel junp'éel ba'ax ku taal ti' Dios ku tukla'al mina'an u muuk'e', maas yaan u muuk' ke le máako'obo'.[d]

26 Tumen je'ex a wilke'exa', suku'une'ex, ichile'ex máaxe'ex t'ana'ane'exe', ma' t'a'an ya'ab máako'ob ku tukla'al yaan u na'ato'obi',[e] ma' t'a'an ya'ab máako'ob yaan páajtalil ti'obi' mix xan t'a'an ya'ab máako'ob síijo'ob ich ayik'alili';*[f] **27** ba'axe' Diose' tu yéeyaj le máaxo'ob mina'an u na'ato'ob te' yóok'ol kaaba' utia'al u su'lakkúuntik le máaxo'ob yaan u na'ato'obo'. Diose' tu yéeyaj xan le máaxo'ob mina'an u muuk'o'ob te' yóok'ol kaaba' utia'al u su'lakkúuntik le máaxo'ob yaan u muuk'o'obo'.[g] **28** Diose' tu yéeyaj le ba'alo'ob mix ba'al u yila'al tumen le máako'obo': ba'alo'ob mina'an u biilalo'ob te' yóok'ol kaaba' yéetel ba'alo'ob p'ekta'ano'ob, utia'al u mixba'alkúuntik le ba'axo'ob k'a'ana'antak utia'al le máako'obo'.[a] **29** Bey túuno' mix máak ka u nojba'alkúuntuba tu táan Dios. **30** Chéen ba'ale' tu yo'olal leti'e' te'exe' junmúuch' yanile'ex yéetel Cristo Jesús. Jesúse' ku ye'esikto'on u na'at Dios bey xan u justicia Dios.[b] Tu yo'olal Jesúse' je'el u páajtal k-p'áatal santoile',[c] yéetel leti'e' je'el u páajtal u jáalk'abtiko'on ti' le k'eban utia'al u salvarko'ono';[d] **31** utia'al ka béeychajak le ba'ax ts'íibta'ana': «Le máax ku nojba'alkúuntkubae' u nojba'alkúuntuba tu yo'olal Jéeoba».*[e]

2 Bey túuno', suku'une'ex, le ka binen ta wiknale'exe' ma' tin t'ane'ex yéetel t'aano'ob jela'antaki'[f] mix tin taasinba bey jach yaan in na'at le ka tin tsolajte'ex le ba'al ta'aka'an*[g] ka'ach tumen Dioso'. **2** Tumen le tia'anen ta wiknale'exo' tin ch'a'tuklaj ma' in t'aan ti' uláak' ba'alo'ob, ba'axe' chéen ti' Jesucristo yéetel le úuchik u kíimsa'al ti' junp'éel che'o'.[h] **3** Ka binen ta wiknale'exe' mina'an in muuk', saajken yéetel táan in sen kikilankil. **4** Le ka t'aanajen yéetel le ka ka'ansajnajene', ma' meyajnajten le t'aano'ob ku meyaj ti' le máaxo'ob yaan u na'ato'ob utia'al ka in woks ta poole'exo', ba'axe' le bix t'aanajikeno' tu chíikbesaj le

CAP 1

a Mt 12:38 Lu 11:29

b Hch 17:32

c Col 2:3

d 2Co 13:4

e Hch 4:13

f Jn 7:48 Snt 2:5

g Mt 11:25

Columna 2

a 1Co 2:6

b Ro 10:4 2Co 5:21

c Jn 17:19 Heb 10:10

d Ro 3:24 Col 1:13, 14

e Jer 9:24 2Co 10:17

CAP 2

f 1Co 1:17

g Ef 3:5, 6 Col 2:2

h Gál 6:14

1:26 * Wa «ichil u familia ts'uulo'obi'».

1:31 * Ilawil página 2566. **2:1** * Wa «le ba'al santo ta'aka'an».

páajtalil yaan ti' u espíritu santo* Dioso'.[a] **5** Utia'al beyo' ma' a ts'áaik a feje'ex ti' u na'at chéen wíinik, ba'axe' ti' u páajtalil Dios.

6 To'one', ichil le máaxo'ob yiijchaja'an u tuukulo'obo',[b] k-t'aan ti' ba'alo'ob yaan yil yéetel le na'ato', chéen ba'ale' le na'ata' ma' leti'e yaan ti' le yóok'ol kaaba'* mix ti' le yaan ti' u gobernanteilo'obo' tumen leti'obe' yaan u xu'ulsa'alo'ob.[c] **7** Ba'axe' k-t'aan ti' junp'éel ba'al ta'aka'an, le ba'ax ta'aka'ano'[d] leti'e na'at ku taal ti' Dioso', le ba'ax u ya'almili' Dios antes ti' u beeta'al tuláakal ba'al utia'al k-nojba'alkúunta'alo'. **8** Mix juntúul ti' u gobernanteilo'ob le yóok'ol kaab k'uch u k'aj óolto'ob le na'ata',[e] tumen wa ka u k'aj óolto'ob ka'ache' bejla'a ma' tu bajko'ob ti' che' ki'ichkelem Yuumtsil Jesúse'. **9** Chéen ba'ale' úuch je'ex ts'íibta'anila': «Iche' ma' u yil mix ba'ali', xikine' ma' u yu'ub mix ba'ali' yéetel wíinike' ma' u tukult ichil u puksi'ik'al le ba'alo'ob u beetmaj Dios utia'al u ts'áaik ti' le máaxo'ob yaabiltmilo'».[f] **10** Tumen lela' ti' to'on ts'o'ok u ts'a'abal k-ojéelt[g] tumen Dios tu yo'olal u espíritu santo,[h] tumen le espíritu santoo' ku xak'altik tuláakal ba'al, tak le u taamkach na'at Dioso'.[i]

11 Mix máak u yojel ba'ax ku tuklik uláak' máak. Tumen chéen cada máak u yojel ba'ax yaan ichil u puksi'ik'al. Bey túun xano' mix máak k'uchuk u k'aj óolt le ba'axo'ob ku taal ti' Dioso', ba'axe' chéen u espíritu santo Dios. **12** Chéen ba'ale' to'one' ma' t-k'amaj le tuukul ku taal ti' le yóok'ol kaaba', ba'axe' t-k'amaj u espíritu santo Dios,[a] utia'al beyo' ka k-k'aj óolt le ba'axo'ob tu ts'áajto'on Dios tu yo'olal u yutsilo'. **13** To'one' k-t'aan xan ti' le ba'alo'oba', chéen ba'ale' ma' yéetel le t'aano'ob ku ka'ansik le wíiniko'ob yaan u na'ato'obo',[b] ba'axe' yéetel le t'aano'ob ku ka'ansik le espíritu santoo'.[c] Lela' k-beetik kéen meyajnakto'on le t'aano'ob ku taal ti' le espíritu santo utia'al k-tsolik* le ba'alo'ob yaan yil yéetel Dioso'.

14 Chéen ba'ale' le lu'umkabil máako' ma' tu k'amik le ba'alo'ob ku taal ti' u espíritu santo Dioso', tumen utia'al leti'e' mix ba'al u biilalo'ob. Leti'e' ma' tu páajtal u k'uchul u na'ate, tumen le ba'alo'oba' chéen ku páajtal u xak'alta'al yéetel u yáantaj le espíritu santoo'. **15** Chéen ba'ale' le máax ku cha'ik u nu'ukta'al tumen u espíritu santo Diose' ku xak'altik bix yanil tuláakal ba'al,[d] pero leti'e' mix máak xak'altik u tuukul. **16** Tumen «¿máax je'el u páajtal u yojéeltik bix u tuukul Jéeobae'?, ¿máax je'el u ka'ansik wa ba'ax ti'e'?».[e] Chéen ba'ale' to'one' k-ojel bix u tuukul Cristo.[f]

CAP 2

a Ro 15:18, 19 1Co 4:20 1Te 1:5

b 1Co 14:20 Ef 4:13 Heb 5:14

c 1Co 15:24

d Ro 16:25, 26 Ef 3:8, 9

e Jn 7:48 Hch 13:27, 28

f Isa 64:4

g Mt 16:17 Mr 4:11 Ef 3:5 2Ti 1:9, 10 1Pe 1:12

h Jn 14:26 1Jn 2:27

i Ro 11:33

Columna 2

a Jn 15:26

b Col 2:8

c Jn 16:13

d Ro 8:5

e Isa 40:13

f Ro 15:5

2:4 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562. **2:6** * Wa «ti' le máako'ob kuxa'ano'ob te' k'iino'oba'».

2:13 * Wa «k-nupik».

CAP 3

3 Bey túuno', suku'une'ex, ma' béeychaj in t'anke'ex je'ex u t'a'anal máako'ob nu'ukta'ano'ob tumen u espíritu santo Diose',[a] ba'axe' je'ex u t'a'anal máako'ob ku nu'ukta'alo'ob tumen u ts'íibolalo'obe', bey xan je'ex u t'a'anal máako'ob beyo'ob mejen paalal[b] ti' ba'alo'ob yaan yil yéetel Cristoe'. **2** Tene' tin tséente'ex yéetel leche, ma' yéetel chichich janali', tumen ma' tu páajtal ka'ach a jaach'e'ex. U jaajile', tak beora ma' tu páajtal a jach'ke'ex chichich janala',[c] **3** tumen láayli' táan a nu'ukta'ale'ex tumen a ts'íibolale'exe'.[d] Tumen ka ts'íikile'ex* yéetel ka ba'atele'exe', lelo' ¿ma' wa ku ye'esike' láayli' táan a nu'ukta'ale'ex tumen a ts'íibolale'ex[e] yéetel táan a kuxtale'ex je'ex u maasil máako'obo'? **4** Tumen kéen u ya'al wa máax: «Tene' u discípuloen Pablo», yéetel kéen a'ala'ak tumen uláak': «Tene' u discípuloen Apolos»,[f] ¿ma' wa táan a beetkaba'ex je'ex u maasil máako'obo'?

5 Tumen ¿máax Apolos? Wa ¿máax Pablo? Leti'obe' chéen meyajnajo'ob[g] utia'al ka k'uchuk a beetaba'ex u discípulo Jesús, je'ex ts'a'abik u páajtalil ti' cada juntúul ti' leti'ob tumen Yuumtsile'. **6** Teen pak'e,[h] Apolos jóoyabte,[i] chéen ba'ale' Dios beet u nojochtal. **7** Bey túuno' le máax ku paak'al yéetel le máax ku jóoyabo' ma' unaj u alabarta'ali', ba'axe' chéen Dios tumen leti' beetik u nojochtal.[a] **8** Le máax túun ku paak'al yéetel le ku jóoyabo' ku múul meyajo'ob,* chéen ba'ale' cada juntúule' yaan u k'amik u bo'olil yo'olal le meyaj tu beeto'.[b] **9** Tumen to'one' u yéet meyajo'on Dios. Te'ex le lu'um ku meyajta'al tumen Dioso'; te'exe' junp'éel naj ts'o'ok u líi'sa'al tumen Dios.[c]

10 Yo'olal le u nojoch utsil Dios ts'a'abteno', tene' tin ts'áaj junp'éel cimiento[d] je'ex u beetik juntúul máak yaan u na'at ku nu'uktik u líi'sa'al junp'éel naje', chéen ba'ale' yaan uláak' máax táan u meyaj tu yóok'ol le cimientoa'. Cada juntúul túune' unaj u seguer u kanáantik bix u meyaj tu yóok'ol le cimientoa'. **11** Tumen mix máak je'el u páajtal u ts'áaik uláak' cimiento utia'al u jeelintik le yáax ts'a'ano', le cimientoa' Jesucristo.[e] **12** Chéen ba'ale' wa yóok'ol le cimiento yaan máax ku líi'sik junp'éel naj yéetel oro, plata, ki'ichkelem tuunicho'ob, wa yéetel che', su'uk, bey xan wa yéetel ch'ilibo'obe', **13** le meyaj ku beetik cada juntúulo' yaan u chíikpajal ba'ax clase meyajil. Tumen le kéen k'uchuk le k'iino' yaan u ts'a'abal a pruebail tumen le k'áak'o',[f] le k'áak' túuno' yaan u ye'esik ba'ax clase najil tu beetaj cada juntúul. **14** Wa ma' tu yelel le meyaj u beetmaj wa máax yóok'ol le cimientoo', le máaka' yaan u k'amik u

Columna 2

a Ro 9:16

b Ro 2:6
1Co 4:5
Ap 22:12

c Ef 2:22
1Pe 2:5

d Ro 15:20
Heb 6:1

e Sl 118:22
Isa 28:16
Mt 21:42
Ef 2:20
1Pe 2:6

f 1Pe 4:12

a 1Co 2:15
Col 1:9

b 1Co 14:20

c Heb 5:12-14

d Ro 8:7, 8

e Gál 5:19, 20

f Hch 18:24, 25

g 2Co 3:5, 6
Col 1:23
1Ti 1:12

h Hch 18:4

i Hch 18:26-28
Hch 19:1

3:3 * Wa «celos».

3:8 * Wa «junp'éelili' ba'ax ku kaxtiko'ob».

bo'olil. **15** Chéen ba'ale' wa le meyaj u beetmaj wa máax ku láaj elelo' yaan u láaj perdertik, pero leti'e' yaan u salvarkuba; wa ku yúuchul lela' leti'e' yaan u púuts'ul ti' le k'áak'o'.

16 ¿Ma' wa a wojle'exe' u templo'ex Dios[a] yéetel ti' yaan u espíritu santo Dios ichile'exe'?[b] **17** Wa juntúul máak ku xu'ulsik u templo Diose', Diose' yaan u xu'ulsik ti' le máaka'; tumen u templo Diose' santo, yéetel le temploa' te'ex.[c]

18 Mix máak ka u tusuba tu juunal: wa yaan máax ichile'ex ku tuklik yaan u na'at tu táan u máakilo'ob le yóok'ol kaaba',* u beetuba j-ma' na'atil utia'al ka yanak u na'at. **19** Tumen le na'at ku taal ti' le yóok'ol kaaba' mix ba'al u biilal tu táan Dios, tumen ts'íibta'an: «Le ba'ax ku tuklik u beetik le k'asa'an máako', ku beeta'al u suut tu yóok'ol tumen Dios».[d] **20** Ts'o'ole' ts'íibta'an xan: «Jéeobae' u yojel chéen kunel le ba'axo'ob ku tuklik le máako'ob yaan u na'ato'obo'».[e] **21** Le o'olale', mix máak ka u nojba'alkúuntuba tu yo'olal le máako'obo' tumen tuláakal ba'ale' a tia'ale'ex, **22** wa Pablo, wa Apolos, wa Cefas,*[f] wa le yóok'ol kaabo', wa le kuxtalo', wa le kíimilo', wa le ba'axo'ob yano'ob bejla'o', wa le ba'axo'ob ku taal u k'iino', tuláakal a tia'ale'ex; **23** chéen ba'ale' te'exe' u tia'ale'ex Cristo,[a] yéetel Cristoe' u tia'al Dios.

4 To'one' k-k'áat ka ila'ako'on tumen le máako'ob je'ex máako'ob meyajtik* Cristoe', yéetel bey máako'ob ts'a'an u kanáanto'ob le ba'alo'ob ta'aka'ano'ob# tumen Dioso'.[b] **2** Ba'ax ku páa'ta'al ti' le j-meyajo'obo' ka u ye'eso'ob chúuka'an u yóol u ts'o'okbeso'ob le meyaj ts'a'anti'obo'. **3** In tia'al tene' ma' jach k'a'ana'an in wilik ka a juzgartene'ex wa ka u juzgarten juntúul juezi'. U jaajile' mix teen kin juzgarkinba tin juunal. **4** Tumen tene' ma' k'aja'anten wa yaan ba'ax k'aas in beetmi'. Chéen ba'ale' lela' ma' u k'áat u ya'al wa toj in kuxtali', ba'axe' Jéeoba juzgarken.[c] **5** Le o'olale' ma' a juzgarke'ex[d] mix ba'al antes ti' u k'uchul u k'iinil, ba'axe' tak ken taalak le Yuumtsilo'. Leti'e' yaan u jóo'sik ich sáasilil le ba'ax ta'aka'an ich ée'joch'e'enilo', yéetel yaan u chíikbesik ba'ax ku ch'a'tuklik le máako'ob ichil u puksi'ik'alo'obo'; bey túuno' Diose' yaan u ts'áaik ti' cada juntúul le ba'ax ku náajmatiko'.[e]

6 Suku'une'ex, le ka tin wa'alaj le ba'alo'oba' t'aanajen tin wo'olal yéetel tu yo'olal Apolos[f] utia'al a wutsile'ex, utia'al beyo' ti' le ba'axo'ob t-beeto' ka a kane'ex lela': «Ma' a píitmáane'ex ti' le ba'axo'ob ts'íibta'ano'», utia'al ma' a nojba'alkúuntkaba'ex[g] ikil a

CAP 3

a 2Co 6:16 Ef 2:21 1Pe 2:5

b 1Co 6:19

c 1Pe 2:5

d Job 5:13

e Sl 94:11

f 1Co 1:12

Columna 2

a Jn 17:9 2Co 10:7

CAP 4

b Mt 13:11 Ro 16:25, 26

c Pr 21:2 Ro 14:10 Heb 4:13

d Mt 7:1

e Pr 10:9 2Co 10:18 1Ti 5:24, 25

f 1Co 1:12

g Ro 12:3 2Co 12:20 3Jn 9

3:18 * Wa «le máako'ob kuxa'ano'ob te' k'iino'oba'». **3:22** * Ku ya'ala'al xan Pedro ti'.

4:1 * Wa «máaxo'ob yano'ob yáanal u páajtalil». # Wa «le ba'alo'ob santo'ob ta'aka'ano'ob».

tuklike'ex maas ma'alob juntúul máak ti' uláak' máak. **7** Tumen ¿máax beetik a jela'antal ti' uláak' máak? U jaajile', ¿ma' wa Dios ts'aamiltech tuláakal le ba'axo'ob yaantecho'?[a] Je'elo', wa leti' ts'aamilteche', ¿ba'axten túun ka nojba'alkúuntkaba bey ma' ts'aabil úuchik u beeta'alteche'?

8 ¿Ts'o'ok wa u yantal tuláakal ba'ax k'a'abéette'ex? ¿Ts'o'ok wa a ayik'altale'ex? ¿Ts'o'ok wa a p'atko'one'ex paachil utia'al u káajal a reinare'ex?[b] U jaajile' buka'aj ma'alobil wa ts'o'ok u káajal a reinare'exe' utia'al xan ka múuch' reinarnako'on ta wéetele'ex.[c] **9** Tumen tene' kin wilke', to'on le apóstolo'obo', ts'o'ok k-ts'a'abal tumen Dios tu ts'o'okbal junp'éel ba'al ku cha'anta'al, yéetel beyo'on máako'ob yéeya'ano'ob utia'al kíimile'.[d] Ts'o'ok k-k'uchul xan k-beetba bey junp'éel cha'an utia'al le yóok'ol kaabo',[e] utia'al le ángelo'obo' bey xan utia'al le wíiniko'obo'. **10** Tu yo'olal Cristoe' to'one' k-ila'al bey mina'an k-na'ate',[f] chéen ba'ale' te'exe' yaan a na'ate'ex tu yo'olal Cristo. To'one' mina'an k-muuk', chéen ba'ale' te'exe' yaan a muuk'e'ex. Ku yúuchul ma'alob t'aan ta wo'ole'ex, chéen ba'ale' to'one' k-mixba'alkúunta'al. **11** Tak beoraa' láayli' táan k-máansik wi'ijil,[g] uk'ajil,[h] óoli' x-ma' nook'il yanilo'on,* táan k-ja'ajats'a'al[a] yéetel k-po'opoch'a'al, mina'an k-otoch **12** yéetel táan k-kíimsikba meyaj.[b] Le kéen po'och'ko'on tumen le máako'obo' k-bendecirko'ob,[c] le kéen ch'a'pachta'ako'one' ku chúukpajal k-óol k-mu'yajte,*[d] **13** le kéen a'ala'ak ba'alo'ob ma' jaajtak t-contrae' k-núukik yéetel utsil.[e] Tak beoraa' u máakilo'ob le yóok'ol kaaba' ku yilko'ono'ob bey basurae' yéetel bey ba'axo'ob ma' k'a'abéetti'obe'.

14 Le ba'alo'oba' ma' táan in ts'íibtikte'ex utia'al in su'lakkúuntike'exi', ba'axe' utia'al in tsolikte'ex u nu'uk, tumen beye'ex in paalale' yéetel in yaabiltme'ex. **15** Tumen kex ka yanak 10,000 máako'ob ka'ansikte'ex ba'alo'ob yaan yil yéetel Cristoe', u jaajile' ma' ya'ab a taata'ex yani'. Tu yo'olal Cristoe' tene' ts'o'ok in k'uchul in beetinba a taata'ex úuchik in tsikbaltikte'ex le jats'uts ba'alo'ob ku taal ti' Dioso'.[f] **16** Le o'olale' kin k'áat óoltikte'ex: beete'ex je'ex in beetko'.[g] **17** Le beetke' táan in túuxtik Timoteo ta wiknale'ex tumen leti'e' in paal, jach in yaabiltmaj yéetel jach chúuka'an u yóol ti' Yuumtsil. Leti'e' yaan u k'a'ajsikte'ex bix in ts'o'okbesik le meyaj tu k'ubéentajten Cristo Jesúso',[h] je'ex in ka'ansik tuláakal tu'ux ti' tuláakal múuch'ulile'.

18 Yaan jujuntúul ti' te'exe' ku nojba'alkúuntkuba'ob tumen ku tukliko'obe' ma' kin

4:11 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «chaknuul yanilo'on».

4:12 *Wa «k-sufrirte».

CAP 4

a Jn 3:27

b Ap 20:4, 6

c 2Ti 2:12
Ap 3:21

d Ro 8:36
1Co 15:32
2Co 6:4, 9

e Heb 10:33

f 1Co 3:18

g Flp 4:12

h 2Co 11:27

Columna 2

a Hch 14:19
Hch 23:2
2Co 11:24

b Hch 18:3
Hch 20:34
1Te 2:9

c Ro 12:14
1Pe 3:9

d Mt 5:44

e 1Pe 2:23

f Gál 4:19
1Te 2:11

g 1Co 11:1
Flp 3:17
1Te 1:6

h 2Ti 1:13

bin ta wiknale'ex. **19** Chéen ba'ale' wa Jéeoba u k'áate', ma' kun xáantale' yaan in bin ta wiknale'ex. Ma' táan in bin utia'al ka in wojéelt ba'ax ku ya'alik le máaxo'ob ku nojba'alkúuntkuba'obo', ba'axe' utia'al ka in wojéelt wa táan u nu'ukta'alo'ob tumen u páajtalil Dios wa ma'. **20** Tumen le ba'ax e'esik táan k-nu'ukta'al tumen u Reino Diose' ma' leti'e ba'axo'ob k-a'aliko', ba'axe' leti'e ba'axo'ob k-beetko' tumen ku ye'esko'ob yaanto'on u poder Dios. **21** ¿Ba'ax túun a k'áate'ex? ¿Ka xi'iken ta wiknale'ex yéetel junp'éel u che'il jaats',[a] wa ka xi'iken yéetel yaabilaj bey xan yéetel jeets'el óolal?

5 Tene' ts'o'ok in wu'uyik u ya'ala'ale' yaan juntúul máax ichile'exe' ku yantal ba'al u yil* yéetel u yatan u taata,[b] le núupk'eban#[c] beya' maas k'aas ti' le ku beeta'al tumen u kajnáalilo'ob le kaajo'obo'. **2** ¿Táan wa túun a nojba'alkúuntkaba'ex tu yo'olal lela'? ¿Ma' wa maas ma'alob ka yaachajak a wóole'ex[d] yéetel ka a wile'ex u jóo'sa'al ichile'ex le máax beet le ba'al k'aasa'?[e] **3** Kex mina'anen ta wiknale'exe' in puksi'ik'ale' ti' yaan ta wéetele'exe'. Tene' bey tia'anen ta' wiknale'exe' yéetel ts'o'ok in juzgartik le máax beetik le ba'al beyo'. **4** Le kéen a much'aba'exe', in puksi'ik'al bey xan le páajtalil yaan ti' k-Yuumtsil Jesúso' yaan u yantal ta wéetele'ex. Bey túuno' tu k'aaba' Yuumtsil Jesúse', **5** unaj a k'ubke'ex le máak tu k'ab Satanáso',[a] utia'al ka xu'uluk u beetik u k'ebantal le múuch'ulilo', utia'al beyo' ka kanáanta'ak le ma'alob tuukul yaan ti' le múuch'ulil tu k'iinil Yuumtsilo'.[b]

6 Junpuli' ma' ma'alob le ba'ax o'olal ka nojba'alkúuntkaba'exo'. ¿Ma' wa a wojle'exe' junp'íit levadurae' ku beetik u líik'il tuláakal le harinao'?[c] **7** Le o'olale' lu'se'ex le levadurao' utia'al ka p'áatke'ex bey túumben harinae', tumen te'exe' beye'ex harina x-ma' levaduraile'. Lela' ku béeytal tumen Cristo, le taman ku k'u'ubul utia'al le Pascuao',[d] ts'o'ok u kíimsa'al.[e] **8** Le o'olale' ko'one'ex beetik le k'iinbesajo',[f] ma' yéetel úuchben levadurai' mix xan yéetel u levadurail k'asa'anili', ba'axe' yéetel waajo'ob x-ma' levadurail ku chíikbesko'ob toj kuxtal bey xan x-ma' ka'ap'éel ichil.

9 Te' carta tin ts'íibtajte'exo' tin wa'alajte'ex ka xu'uluk a biskaba'ex yéetel le máaxo'ob ku núupk'ebantalo'obo'. **10** Chéen ba'ale' ma' táan in wa'alikte'ex jach junpuli' ma' unaj a t'aane'ex yéetel le máaxo'ob yano'ob te' yóok'ol kaab ku núupk'ebantalo'obo',[g] wa yéetel le máaxo'ob ku píitmáan u ts'íiboltko'ob wa ba'axo', wa yéetel le máaxo'ob ku yookolo'obo', wa yéetel le máaxo'ob ku adorarko'ob imageno'obo'.

CAP 4

a 2Co 13:10

CAP 5

b Le 18:8

c Ef 5:3

d 2Co 7:9

e 1Co 5:13
2Jn 10

Columna 2

a 1Ti 1:20

b 1Co 1:8

c 1Co 15:33
Gál 5:9
2Ti 2:16, 17

d Jn 1:29

e 1Pe 1:19, 20
Ap 5:12

f Éx 13:7

g 1Jn 2:17

5:1 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ch'a'amaj». # Ilawil página 2573.

Tumen wa beyo' yaan u k'a'abéettal a jóok'le'ex ti' le yóok'ol kaaba'.[a] **11** Chéen ba'ale' beoraa' kin ts'íibtikte'ex ka xu'uluk a biskaba'ex[b] yéetel je'el máaxak ku ya'alikuba suku'un, chéen ba'ale' ku núupk'ebantal, ku píitmáan u ts'íiboltik wa ba'ax,[c] ku adorartik imageno'ob, ku pooch'il,* ku káaltal[d] wa ku yookol.[e] Mix a janale'ex yéetel juntúul máak beyo'. **12** Tumen ¿ba'ax yanen in wil yéetel u juzgarta'al le máaxo'ob mina'ano'ob ichil le múuch'ulilo'? ¿Ma' wa le máaxo'ob yano'ob ichil le múuch'ulilo' te'ex juzgarko'ob, **13** yéetel le máaxo'ob mina'ano'ob ichilo' Dios juzgarko'ob?[f] «Jóo'se'ex le k'asa'an máak ichile'exo'».[g]

6 Le kéen yanakte'ex problema yéetel juntúul suku'une',[h] ¿ba'axten ka bin a quejartaba'ex tu táan juezo'ob ma'atech u meyajtiko'ob Dios? ¿Ba'axten ma' ta bine'ex tu táan le máaxo'ob santo'obo'? **2** ¿Ma' wa a wojle'exe' le máaxo'ob santo'obo' yaan u juzgarko'ob le yóok'ol kaabo'?[i] Wa yaan a juzgarke'ex le yóok'ol kaabo', ¿ma' wa túun tu páajtal a juzgarke'ex le problemas mejentak ku yantal ichile'exo'? **3** ¿Ma' wa a wojle'ex yaan k-juzgartik ángelo'obi'?[j] Je'elo' ¿ba'axten túun ma' t-juzgartik le problemas ku yantalto'on te' k'iino'oba'? **4** Le o'olale' wa yaante'ex problemas k'a'abéet u yutskíinta'ale',[k] ¿yaan wa a yéeyike'ex ka juzgarta'ake'ex tumen máako'ob ma'atech u confiar le múuch'ulil ti' leti'obo'? **5** Táan in t'aan utia'al in su'lakkúuntke'ex. ¿Mina'an wa ichile'ex juntúul máak yaan u na'at je'el u páajtal u juzgartik le problemas ku yantalte'exo'? **6** Tu lugar a beetke'ex lelo', te'exe' ka biske'ex a suku'une'ex tu táan juezo'ob ma'atech u meyajtiko'ob Dios.

7 U jaajile' ka pajik a su'tale'ex le kéen ba'atelnake'ex ta baatsile'ex tu táan le juezo'obo'. ¿Ba'axten ma' táan u chúukpajal a wóole'ex a mu'yajte'ex le ba'alo'ob k'aastak ku beeta'alte'exo'?[a] ¿Ba'axten ma' táan u chúukpajal a wóole'ex mu'yaj le kéen lu'sa'akte'ex le ba'axo'ob yaante'exo'? **8** Tu lugar a beetke'ex lela', ka beetke'ex a k'asa'anile'ex ti' a suku'une'ex yéetel ka tuske'exo'ob.

9 ¿Ma' wa a wojle'exe' le máaxo'ob ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastako' ma' ken u tia'alinto'ob u Reino Dios?[b] Ma' a tuskaba'ex. Tumen le máaxo'ob ku núupk'ebantalo'obo',*[c] le ku adorarko'ob imageno'obo',[d] le ku tusik u núupo'obo',#[e] le xiibo'ob ku núupchitalo'ob yéetel u yéet xiibilo'obo',[f] **10** le ku yookolo'obo', le ku píitmáan u ts'íiboltko'ob wa ba'axo',[g] le ku káaltalo'obo',[h] le ku pooch'ilo'obo' bey xan le máaxo'ob ku tokiko'ob le ba'ax

CAP 5

a Jn 17:15

b Nú 16:25, 26 Ro 16:17 2Jn 10

c Ef 5:5

d Dt 21:20, 21 1Pe 4:3

e 1Co 6:9, 10 Gál 5:19-21

f Ec 12:14

g Gé 3:23, 24 Dt 17:7 Tit 3:10 2Jn 10

CAP 6

h Mt 18:15-17

i Ap 2:26, 27 Ap 20:4

j Ro 16:20

k Mt 18:17

Columna 2

a Mt 5:39, 40

b Ef 5:5 Ap 22:15

c Ap 21:8

d Col 3:5

e Heb 13:4

f Ro 1:27 1Ti 1:9, 10

g 1Co 5:11

h Dt 21:20, 21 Pr 23:20 1Pe 4:3

5:11 * Wa «ku ya'alik ba'al utia'al u mixba'alkúuntik u maasil».

6:9 * Ilawil página 2573. # Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil juntúul íichamtsil wa juntúul atantsil yéetel máax ma' u núupi'.

yaan ti' uláak' máako', mix juntúul ti' leti'ob ken u tia'alinto'ob u Reino Diosi'.[a] **11** Chéen ba'ale' jujuntúul ti' te'exe' beye'ex ka'acho'. Pero ts'o'ok a p'o'oble'ex,[b] ts'o'ok a santificarta'ale'ex,[c] ts'o'ok u ya'ala'al toj a kuxtale'ex[d] tu k'aaba' k-Yuumtsil Jesucristo bey xan tu yo'olal u espíritu santo k-Dioso'.

12 Tuláakal ba'al je'el u páajtal in beetke',* chéen ba'ale' ma' tuláakal ba'al ku taasik utsili'.[e] Tuláakal ba'al je'el u páajtal in beetke', chéen ba'ale' ma' ken in cha'a ti' mix ba'al ka u esclavizarten. **13** Le janalo' utia'al le nak'o' yéetel le nak'o' utia'al le janalo', chéen ba'ale' Diose' yaan u xu'ulsik ti' tu ka'ap'éelal.[f] Le wíinklilo' ma' utia'al u núupk'ebantal máaki', ba'axe' utia'al Yuumtsil,[g] yéetel Yuumtsile' utia'al le wíinklilo'. **14** Ts'o'ole' je'ex Dios tu líi'saj Yuumtsile',[h] Diose' yaan xan u líi'sko'on ti' le kíimil[i] tu yo'olal u páajtalilo'.[j]

15 ¿Ma' wa a wojle'exe' a wíinklile'exe' táaka'an ti' u wíinklil Cristo?[k] ¿Yaan wa túun in ch'a'ik junp'éel ba'ax táaka'an ti' u wíinklil Cristo utia'al in nupik ti' u wíinklil juntúul ko'olel chéen bey u máano'? ¡Jach junpuli' ma'! **16** ¿Ma' wa a wojle'exe' le máax ku nupkuba yéetel juntúul ko'olel chéen bey u máano' ku p'áatal junp'éelili' wíinklil tu yéetel? Tumen Diose' ku ya'alik: «Tu ka'atúulalo'obe' yaan u suuto'ob junp'éelili' wíinklil».*[a] **17** Chéen ba'ale' le máax ku nupkuba ti' Yuumtsile' ku yantalti' junp'éelili' tuukul tu yéetel.[b] **18** Púuts'ene'ex ti' le núupk'ebano'.[c] Tuláakal u maasil k'eban ku beetik máake' mina'an mix ba'al u yil yéetel le wíinklilo', chéen ba'ale' le máax ku núupk'ebantale' ku k'ebantal tu contra u wíinklil.[d] **19** ¿Ma' wa a wojle'exe' le a wíinklile'exo' leti' u templo[e] le espíritu santo ts'a'ante'ex tumen Dioso'?[f] Ts'o'ole' te'exe' yaan a yuumile'ex[g] **20** tumen ko'oj úuchik a ma'anle'ex.[h] Bey túuno' alabarte'ex Dios[i] yéetel a wíinklile'ex.[j]

7 Beora túuna', tu yo'olal le ba'axo'ob ta ts'íibte'exo', le xiibo' ma'alob ma' u yantal ba'al u yil yéetel ko'olel. **2** Chéen ba'ale' tumen jach táaj ya'ab núupk'eban* yane' maas ma'alob cada xiibe' ka yanak u yatan,[k] yéetel cada ko'olele' ka yanak u yíicham.[l] **3** Le íichamtsilo' ka u ts'áa ba'ax k'a'abéet* ti' u yatan. Le atantsil xano' ka u ts'áa ba'ax k'a'abéet ti' u yíicham.[m] **4** Le atantsilo' mina'an páajtalil ti' yóok'ol u wíinklil tumen u tia'al u yíicham. Le íichamtsil xano' mina'an páajtalil ti' yóok'ol u wíinklil tumen u tia'al u yatan. **5** Cada juntúul ti'

6:12 * Wa «Tuláakal ba'al ku cha'abal in beetik tumen le leyo'».

CAP 6

a Heb 12:14

b Hch 22:16 Heb 10:22

c Ef 5:25, 26 2Te 2:13

d Ro 5:18

e 1Co 10:23

f Ro 14:17

g 1Te 4:3

h Hch 2:24

i 2Co 4:14

j Ro 8:11 Ef 1:19, 20

k Ro 12:4, 5 1Co 12:18, 27 Ef 4:15 Ef 5:29, 30

Columna 2

a Gé 2:24 Mt 19:4, 5

b Jn 17:20, 21

c Gé 39:10-12 1Te 4:3

d Ro 1:24, 27

e 2Co 6:16

f 1Co 3:16

g Ro 14:8

h 1Co 7:23 Heb 9:12 1Pe 1:18, 19

i Mt 5:16

j Ro 12:1

CAP 7

k Pr 5:18, 19

l Gé 2:24 Heb 13:4

m Éx 21:10 1Co 7:5

6:16 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éelili' bak'». **7:2** * Ilawil página 2573. **7:3** * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' ba'alo'ob yaan yil yéetel le núupchitalo'.

te'exe' ma' u p'áatal ma' u ts'áaik ba'ax k'a'abéet ti' u núup, chéen ja'ali' wa bey a ch'a'tukultmile'ex a beetke'ex ichil wa jayp'éel k'iino'ob utia'al u yantal u súutukil a orare'exe'. Le kéen ts'o'okke' ka nupkaba'ex tu ka'atéen, beyo' Satanáse' ma' kun seguer u túuntik a wóole'ex ikil ma' tu páajtal a controlartik a ts'íibolale'ex. **6** Tene' táan in wa'alikte'ex ba'ax je'el u páajtal a beetke'exe', pero ma' u k'áat u ya'al wa jach bey unaj a beetke'exo'. **7** Chéen ba'ale' buka'aj ma'alobil wa tuláakal le xiibo'ob ka béeyak u beetko'ob je'ex tene'. Pero u jaajile' ti' cada juntúule' ts'a'an u páajtalil[a] tumen Dios utia'al u ts'o'okol u beel wa ma' u ts'o'okol u beel.

8 Beoraa' kin wa'alik ti' le máaxo'ob ma' ts'oka'an u beelo'ob bey xan ti' le ko'olelo'ob kimen u yíichamo'obo': maas ma'alob ka p'áatke'ex je'ex tene'.[b] **9** Chéen ba'ale' wa ma' tu páajtal a controlartik a ts'íibolale'exe' ts'o'okok a beele'ex, tumen maas ma'alob ka ts'o'okok a beele'ex ke ka p'áatke'ex t'aable'ex ti' a ts'íibolale'ex.[c]

10 Ti' le máaxo'ob ts'oka'an u beelo'obo' kin wa'alik —chéen ba'ale' Yuumtsil a'alik, ma' teeni'—: le atantsilo' ma' unaj u p'atik u yíichami'.[d] **11** Chéen ba'ale' wa ku p'atke' ma' unaj u ka'a ts'o'okol u beeli', wa ma'e' suunak tu yiknal u yíicham; ts'o'ole' le íichamtsilo' ma' unaj u p'atik u yatani'.[e]

CAP 7

a Mt 19:10, 11

b 1Co 7:39, 40 1Co 9:5

c 1Te 4:4, 5 1Ti 5:11, 14

d Mt 5:32 Mt 19:6

e Mr 10:11 Lu 16:18

Columna 2

a 1Co 7:25, 40

b Heb 12:14

c 1Pe 3:1, 2

d 1Co 7:7

12 Chéen ba'ale' ti' u maasilo'obo' kin wa'alik —lela' jach teen a'alik, ma' Yuumtsili'—:[a] wa juntúul suku'un yaan u yatan ma'atech u meyajtik Dios, chéen ba'ale' le atantsilo' uts tu t'aan kajlik yéetel le suku'uno', le suku'uno' ma' unaj u p'atki'. **13** Wa juntúul kiik yaan u yíicham ma'atech u meyajtik Dios, chéen ba'ale' le íichamtsilo' uts tu t'aan kajlik yéetel le kiiko', le kiiko' ma' unaj u p'atik u yíichami', **14** tumen le íichamtsil ma'atech u meyajtik Dioso' ku p'áatal santoil tu yo'olal u yatan, le atantsil xan ma'atech u meyajtik Dioso' ku p'áatal santoil tu yo'olal le suku'uno'; wa ma'e' u paalalo'obe' je'el u p'áatlo'ob ma' limpio'ob tu táan Diose', pero beoraa' santo'ob. **15** Chéen ba'ale' wa le máax ma'atech u meyajtik Dios ku ch'a'tuklik u p'atik u núupe', u p'ate; ti' le suku'un wa ti' le kiiko' ma' tu ya'ala'al wa k'a'abéet u p'áatal kajtal yéetel le u núupo'. Diose' ts'o'ok u t'anke'ex utia'al ka kuxlake'ex ich jeets'elil.[b] **16** Teche', atantsil, ¿bix a wojéeltik wa ma' ken a salvart a wíicham?[c] Wa, íichamtsil, ¿bix a wojéeltik wa ma' ken a salvart a watan?

17 Chéen ba'ale' cada juntúule' kuxlak je'ex úuchik u ts'a'abal u páajtalil ti' tumen Jéeobae'. Kuxlak jach je'ex yanil le ka káaj u meyajtik Dioso'.[d] Lela' leti'e ba'ax kin wa'alik ka beeta'ak ichil tuláakal le múuch'ulilo'obo'. **18** ¿Yaan wa máax

circuncidarta'an* le ka káaj u meyajtik Dioso'?[a] Wa beyo' ma' u beetkuba je'ex le máaxo'ob ma' circuncidarta'ano'obo'. ¿Yaan wa máax ma' circuncidarta'an le ka káaj u meyajtik Dioso'? Wa beyo' ma' u circuncidarkuba.[b] **19** Le u circuncidarta'al máako' mix ba'al u biilal, yéetel le u p'áatal xan ma' u circuncidarta'al máako' mix ba'al u biilal,[c] chéen ba'ax yaan u biilale' u ts'o'okbesa'al ba'ax ku ya'alik Dios.[d] **20** Le bix yanil cada juntúul ka káaj u meyajtik Diose' bey ka p'áatko'.[e] **21** ¿Esclavoech wa ka káaj a meyajtik Dios? Ma' a cha'ik u chi'ichnakkúuntikech lelo';[f] chéen ba'ale' wa je'el u páajtal a jáalk'abtikaba'e' kaxt bix je'el a beetke'. **22** Tumen je'el máaxak ku tsaypachtik Yuumtsil, esclavo le ka káaj u meyajtik Diose', jáalk'abta'an yéetel tia'alinta'an tumen Yuumtsil.[g] Bey túun xano' le máax ma' esclavo le ka káaj u meyajtik Diose', k'uch u beetuba u esclavo Cristo. **23** Te'exe' ko'oj úuchik a ma'anle'ex,[h] le o'olale' xu'uluk a beetkaba'ex esclavoil ti' le máako'obo'. **24** Suku'une'ex, le bix yanil cada juntúul ti' te'ex le ka káaj u meyajtik Diose' bey unaj u p'áatal tu táan Dioso'.

25 Ti' le xi'ipalalo'ob yéetel le x-ch'úupalalo'obo'* mix ba'al tu ya'alajten Yuumtsil ka in wa'alti'ob, chéen ba'ale' tene' yaan ba'ax je'el u páajtal in wa'alikti'obe',[a] tumen tene' chúuka'an in wóol in beet ba'ax ma'alob úuchik u ch'a'abalten óotsilil tumen Yuumtsil. **26** Le beetke' yo'olal le problemas yaan te' k'iino'oba' kin tuklike' maas ma'alob ka p'áatak le xiib je'ex yanilo'. **27** ¿Yaan wa a watan? Xu'uluk a wilik bix je'el a p'atke'.[b] ¿Mina'an wa a watan? Xu'uluk a kaxtik ka yanak a watan. **28** Chéen ba'ale' kex ka ts'o'okok a beele' ma' táan a k'ebantali'. Ts'o'ole' wa juntúul xi'ipal wa x-ch'úupal ku ts'o'okol u beele' ma' táan u lúubul ti' junp'éel k'ebani'. Chéen ba'ale' le máaxo'ob ku ts'o'okol u beelo'obo' yaan u yantalti'ob ya'ab problemas.* Pero tene' táan in wáantke'ex utia'al ma' u yúuchulte'ex beyo'.

29 Ts'o'ole', suku'une'ex, kin wa'alik lela': jach chéen junp'iit k'iin p'aatal.[c] Desde bejla'e' le máaxo'ob yaan u yatano'obo', u beeto'ob bey mina'an u yatano'obe'; **30** le máaxo'ob xan ku yok'olo'obo', u beetuba'ob je'ex le máaxo'ob ma'atech u yok'olo'obo'; le máaxo'ob ku ki'imaktal u yóolo'obo', u beetuba'ob je'ex le máaxo'ob ma'atech u ki'imaktal u yóolo'obo'; yéetel le máaxo'ob ku maano'obo', u beetuba'ob je'ex le máaxo'ob mina'an mix ba'al ti'obo'. **31** Le máaxo'ob xan ku meyajti'ob le yóok'ol kaaba' u beetuba'ob je'ex le máaxo'ob ma'atech u meyajti'ob

CAP 7

a Hch 21:20

b Hch 10:45
Hch 15:1, 24
Gál 5:2

c Gál 6:15
Col 3:11

d Ec 12:13
Jer 7:23
Ro 2:25
Gál 5:6
1Jn 5:3

e 1Co 7:17

f Gál 3:28

g Jn 8:36
Flm 15, 16

h 1Co 6:19, 20
Heb 9:12
1Pe 1:18, 19

Columna 2

a 1Co 7:12
1Co 7:40

b Mal 2:16
Mt 19:6
Ef 5:33

c Ro 13:11
1Pe 4:7

7:18 * Ilawil página 2559. **7:25** * Wa «Ti' le máaxo'ob mix juntéen ts'o'okok u beelo'obo'».

7:28 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «mu'yajilo'ob tu bak'elo'ob».

tu chúuka'anilo'; tumen le ba'axo'ob ku yúuchul te' yóok'ol kaaba' táan u k'expajal. **32** U jaajile' ma' in k'áat ka yanakte'ex chi'ichnakilo'obi'. Le xiib ma' ts'oka'an u beelo', ku chi'ichnaktal ti' ba'alo'ob yaan yil yéetel Yuumtsil, utia'al u yilik bix je'el u p'áatal ma'alobil tu táan Yuumtsil'e'. **33** Chéen ba'ale' le xiib ts'oka'an u beelo' ku chi'ichnaktal ti' u ba'aluba'ob le yóok'ol kaaba'[a] utia'al u yilik bix je'el u p'áatal ma'alobil tu táan u yatane', **34** yéetel jaatsal u tuukul. Ts'o'ole' juntúul ko'olel ma' ts'oka'an u beele' —bey xan le x-ch'úupal ma' yanchaja'an mix ba'al u yil yéetel xiibe'—, ku chi'ichnaktal yo'olal u ba'aluba'ob Yuumtsil,[b] utia'al ka p'áatak limpioil u wíinklil bey xan u tuukul tu táan Dios. Chéen ba'ale' juntúul ko'olel ts'oka'an u beele' ku chi'ichnaktal yo'olal u ba'aluba'ob le yóok'ol kaaba', utia'al u yilik bix je'el u p'áatal ma'alobil tu táan u yíichame'. **35** Lela' táan in wa'alik utia'al a wutsile'ex, ma' utia'al in k'atik a beele'exi'. U jaajile' táan in wa'alik utia'al in péeksike'ex a beete'ex ba'ax ma'alob, bey xan utia'al a k'ubik a wóole'ex a meyajte'ex Yuumtsil sin ke u yantal ba'ax satik a wóole'ex.

36 Chéen ba'ale' wa yaan máax ku tuklik ma' tu páajtal u jets'ik u ts'íibolale', wa ma' jach táankelme', leti'e ba'ax unaj u beeta'ala': cha'abak u ts'o'okol u beel wa leti'e ba'ax u k'áato', ma' tu k'ebantal.[a] **37** Chéen ba'ale' wa yaan máax ts'o'ok u ch'a'tuklik ichil u puksi'ik'al ma' u ts'o'okol u beele', ba'axe' ku controlartik u ts'íibolalil u wíinklil yéetel ts'o'ok u ch'a'tuklik ichil u puksi'ik'al u p'áatal beyo', ma'alob ba'ax ts'o'ok u ch'a'tuklik.[b] **38** Le o'olale' le máax ku ts'o'okol u beele' ma'alob ba'ax ku beetik, chéen ba'ale' le máax ma' tu ts'o'okol u beele' maas ma'alob ba'ax ku beetik.[c]

39 Le atantsilo' ti' yaan yáanal u páajtalil u yíicham tuláakal le k'iino'ob kuxa'an u yíichamo'.[d] Chéen ba'ale' wa ku kíimil u yíichame', le ko'olelo' je'el u páajtal u ts'o'okol u beel yéetel je'el máaxak u k'áate', pero chéen yéetel juntúul máax ku meyajtik Yuumtsil.[e] **40** Chéen ba'ale' tene' kin tuklike' maas je'el u ki'imaktal u yóol wa ku p'áatal je'ex yanilo'. Teen xane' jach tu jaajil kin tuklike' táan in nu'ukta'al tumen u espíritu santo Dios.

8 Bey túuno' tuláaklo'one' yaanto'on k'aj óolalil[f] ti' ba'alo'ob yaan yil yéetel le janalo'ob k'uba'ano'ob ti' le imageno'obo'.[g] Le ba'ax u yojel máako' je'el u beetik u nojba'alkúuntkubae', chéen ba'ale' le yaabilajo' ku mu'uk'a'ankúuntik u yóol máak.[h] **2** Kex wa yaan máax ku tuklik u k'aj óol wa ba'axe', u jaajile' ma' k'uchuk u k'aj óolt tubeel jach je'ex unaj u k'aj óoltiko'. **3** Chéen ba'ale' wa yaan máax u yaabiltmaj Diose', Diose' u k'aj óol xan le máaka'.

CAP 7

a 1Ti 5:8

b 1Ti 5:5

Columna 2

a Mt 19:12
1Co 7:28

b Mt 19:10, 11

c 1Co 7:32

d Ro 7:2

e Gé 24:2, 3
Dt 7:3, 4
Ne 13:25, 26
2Co 6:14

CAP 8

f Ro 14:14
1Co 8:10

g Hch 15:20, 29

h 1Co 8:13
1Co 13:4, 5

4 Beora túuna' ko'one'ex t'aan tu yo'olal u jaanta'al ba'alo'ob k'uba'ano'ob ti' le imageno'obo'. To'one' k-ojle' le imageno'obo' jach mix ba'al u biilalo'ob,[a] ts'o'ole' k-ojel xane' chéen juntúulili' Dios yaan.[b] **5** Tumen kex yaan le ku ya'ala'alti'ob «dioso'ob» te' ka'an wa te' lu'uma',[c] yéetel kex ya'ab «dioso'ob» yéetel ya'ab «yuumtsilo'ob» yane', **6** u jaajile' k-tia'al to'one' chéen juntúulili' Dios yaan,[d] le Taatao',[e] ti' máax ku taal tuláakal ba'al yéetel tu yo'olal máax kuxa'ano'on.[f] Chéen xan juntúulili' Yuumtsil yaan, Jesucristo, le máax o'olal beeta'ab tuláakal ba'alo'[g] yéetel tu yo'olal xan leti'e' yano'on.

7 Chéen ba'ale' ma' tuláakal máak u yojel le ba'alo'oba'.[h] Ba'axe' jujuntúulo'obe' tumen ku adorarko'ob ka'ach imageno'obe', le kéen u jaanto'ob le ba'alo'ob k'uba'ano'ob ti' le imageno'obo' ku tukliko'ob táan u adorarko'ob le imageno'obo'.[i] U conciencia'ob túune' tumen ma' mu'uk'a'ane', ku k'astal.[j] **8** Chéen ba'ale' le janalo' ma' tu maas nats'ko'on ti' Dios;[k] wa ma' k-janale' mix ba'al k-perdertik, yéetel wa k-janale' mix ba'al xan k-ganartik.[l] **9** Chéen ba'ale' le kéen a beete'ex wa ba'ax yaante'ex u derechoil a beetke'exe' seguernak a kanáantke'ex ma' a beetke'ex u t'óochpajal le máaxo'ob ma' mu'uk'a'an yanilo'obo'.[m] **10** Tumen wa ka ila'akech tumen wa máax, teech máax yaantech k'aj óolalil kulukbalech janal te' templo tu'ux ku adorarta'al imageno'obo', ¿ma' wa le máax ma' mu'uk'a'an yanilo' je'el u túulch'inta'al tumen u conciencia ka u jaant ba'alo'ob k'uba'an ti' imageno'obe'? **11** U jaajile' tu yo'olal ba'ax a wojel techo' ka k'askúuntik le máax ma' mu'uk'a'an u fejo', le a suku'un tu yo'olal máax kíim Cristoo'.[a] **12** Bey túuno', le kéen k'ebanchajke'ex tu contra a suku'une'ex yéetel le kéen a túulch'inte'exo'ob u beeto'ob ba'alo'ob ku bino'ob tu contra u conciencia'ob ma' mu'uk'a'ano',[b] te'exe' táan a k'ebantale'ex tu contra Cristo. **13** Le o'olale' wa le ba'ax kin jaantik ku beetik u t'óochpajal in suku'une' junpuli' ma' ken in ka'a jaant bak' utia'al ma' in beetik u t'óochpajal in suku'un.[c]

9 ¿Ma' wa je'el u páajtal in beetik je'el ba'alak in k'áate'? ¿Ma' wa apóstoleni'? ¿Ma' wa in wilmaj k-Yuumtsil Jesúsi'?[d] ¿Ma' wa te'ex u yich le meyaj tu k'ubéentajten Yuumtsilo'? **2** Kex wa uláak' máako'ob ma' tu yilkeno'ob bey apóstole', tene' jach in wojel apóstolen a tia'ale'ex, tumen te'exe' beye'ex junp'éel sello ku ye'esik juntúul u apóstolen Yuumtsile'.

3 Lela' leti'e ba'ax kin wa'alik tin wo'olal tu táan le máaxo'ob juzgarkeno': **4** yaanto'on u páajtalil k-jaantik yéetel k-uk'ik wa ba'ax, ¿máasa'? **5** Yaanto'on u páajtalil u ts'o'okol k-beel yéetel jun-

CAP 8

a Dt 32:21
2Re 19:17, 18
Jer 16:20

b Dt 6:4
Dt 32:39

c Sl 82:1, 6
Jn 10:34, 35

d 1Ti 2:5

e Mal 2:10
Mt 23:9

f Hch 17:28
Ro 11:36

g Jn 1:1, 3
Col 1:15, 16

h Ro 14:14

i 1Co 10:27, 28

j Ro 14:23

k Ro 14:17

l Heb 13:9

m Ro 14:13, 20

Columna 2

a Ro 14:15

b 1Co 10:28, 29

c Mt 18:6
Ro 14:15, 21

CAP 9

d Hch 9:3-5
1Co 15:7, 8

túul ko'olel ku meyajtik Dios[a] yéetel k-bisik t-éetel, je'ex u beetik u maasil apóstolo'obo', je'ex u beetik u yíits'ino'ob Yuumtsilo'[b] yéetel je'ex u beetik Cefaso',*[c] ¿máasa'? **6** ¿Chéen wa teen yéetel Bernabé[d] unaj k-meyaj utia'al k-kaxtik k-kuxtal? **7** ¿Máax soldadoil je'el u meyaj wa ma'atech u bo'ota'ale'? ¿Máax ku pak'ik uva, pero ma'atech u jaantik u yich?[e] Wa ¿máax ku kanáantik tamano'ob, pero ma'atech u yuk'ik mix junp'íit ti' le leche ku ts'áaiko'obo'?

8 ¿Ka tuklike'ex wa táan in wa'alik le ba'alo'ob chéen tumen bey suuk u beetik le máako'obo'? ¿Ma' wa tak le Ley a'alik le ba'alo'oba'? **9** Tumen ts'íibta'an tu Ley Moisés: «Ma' unaj a pixik u chi' juntúul wakax ts'a'an u ts'ats'a'cha'at le trigo utia'al u jóo'sa'al u neek'o'».[f] ¿Táan wa ka'ach u tuukul Dios ti' wakaxo'ob? **10** ¿Ma' wa t-o'olal a'ala'ab lelo'? U jaajile' t-o'olal ts'íibta'abi, tumen le máax ku péeksik le lu'umo' bey xan le máax ku lu'sik u sojlil le neek'o' unaj u beetik tumen táan u páa'tik u ts'a'abalti' junjaatsi'.

11 Wa to'on ts'o'ok k-pak'ik ba'alo'ob ku taal ti' Dios ichile'exe', ¿ma' wa túun ma'alob ka a ts'áa'exto'on jujunp'éel ba'alo'ob k'a'abéetto'on utia'al k-kuxtali'?[g] **12** Wa uláak' máako'ob yaanti'ob u derechoil u k'áatko'obte'ex le ba'alo'oba', ¿ma' wa túun maas yaan derecho to'oni'? Kex beyo' to'one' ma' meyajnakto'on le derechoa',[a] ba'axe' ku chúukpajal k-óol k-mu'yajt tuláakal ba'al utia'al ma' k-beetik wa ba'ax je'el u k'atik u beel le ma'alob ba'alo'ob ku máan tsikbaltbil tu yo'olal Cristoo'.[b] **13** ¿Ma' wa a wojle'exe' le máaxo'ob ku meyajo'ob te' temploo' ku jaantiko'ob le ba'alo'ob yaan te' temploo', yéetel le máaxo'ob mantats' ku meyajo'ob te' altaro' ku ts'a'abalti'ob junjaats ti' le ba'axo'ob yano'ob te' altaro'?[c] **14** Yuumtsil xane' tu ya'ale' le máaxo'ob ku máan u tsikbalto'ob u t'aan Dioso' ka kuxlako'ob ti' le meyaj ku beetko'oba'.[d]

15 Chéen ba'ale' tene' mix ba'al ts'o'ok in k'áatikte'ex.[e] U jaajile' le ba'alo'oba' ma' tin ts'íibtaj utia'al ka a beete'ex tin wo'olali', ¡tumen maas ma'alob ka kíimken ke ka in cha'a ti' wa máax u lu'sikten le ba'ax o'olal kin nojba'alkúuntkinbao'![f] **16** Beora túuna' kex táan in máan in tsikbalt u t'aan Diose' mina'an ba'ax óolal in nojba'alkúuntkinba tumen deporsi k'a'abéet in beetik. U jaajile', ¡óotsilen wa ma' in beetik le meyaja'![g] **17** Wa kin beetik yéetel ki'imak óolale' yaan in k'amik u bo'olil, chéen ba'ale' wa ma' yéetel ki'imak óolal kin beetke', je'el bixake', k'ubéenta'anten ka in beet le nojoch meyaja'.[h] **18** ¿Máakalmáak túun le bo'ol kin k'amko'? Leti'e ma' in bo'ota'al ikil in máan in tsikbalt le jats'uts ba'alo'ob ken

CAP 9

a Mt 19:11

b Mt 13:55
Gál 1:19

c Jn 1:42

d Hch 13:2

e Dt 20:6
Pr 27:18

f Dt 25:4
1Ti 5:18

g Ro 15:26, 27
Gál 6:6
Flp 4:15-17

Columna 2

a Hch 18:3
Hch 20:34
2Te 3:7, 8

b 2Co 6:3
2Co 11:7

c Le 6:14, 16
Nú 18:30, 31
Dt 18:1

d Mt 10:9, 10
Lu 10:7, 8

e Hch 18:3
Hch 20:34
1Co 4:11, 12
2Te 3:8

f 2Co 11:8-10

g Eze 3:18

h Gál 2:7
Ef 3:1, 2
Col 1:25

9:5 * Ku ya'ala'al xan Pedro ti'.

u beet Dioso'. Beyo' junpuli' ma' ken in k'áat le ba'alo'ob yaanten u derechoil in k'áatik ikil in máan in tsikbalt u t'aan Dioso'.

19 Tumen kex ma' u esclavoen mix máake' ts'o'ok in beetkinba esclavo ti' tuláakal máak utia'al in nats'ik le buka'aj máako'ob ku páajtal tu yiknal Cristoo'. **20** Le o'olale' ti' le judío'obo' tin beetinba bey judío utia'al in nats'ik le judío'ob tu yiknal Cristoo'.[a] Ti' le máaxo'ob yano'ob yáanal leyo' tin beetinba bey ti' yanen yáanal leye', kex tene' mina'anen yáanal ley, utia'al in nats'ik tu yiknal Cristo le máaxo'ob yano'ob yáanal leyo'.[b] **21** Ti' le máaxo'ob mina'ano'ob yáanal leyo' tin beetinba bey mina'anen yáanal leye', kex tene' kin ts'o'okbesik u ley Dios bey xan u ley Cristo,[c] utia'al in nats'ik tu yiknal Cristo le máaxo'ob mina'ano'ob yáanal leyo'. **22** Ti' le mina'an u muuk'o'obo' tin beetaj bey mina'an in muuk'e',[d] utia'al in nats'ik tu yiknal Cristo le máaxo'ob mina'an u muuk'o'obo'. Ts'o'ok in beetkinba je'ex tuláakal u jejeláasil máako'obe', utia'al beyo' ka in beet tuláakal le ku páajtal utia'al in salvartik wa jaytúuli'. **23** Chéen ba'ale' tuláakal le ba'alo'oba' kin beetik tu yo'olal le ma'alob ba'alo'ob ku taal u k'iino', yéetel utia'al ka páajchajak in tsikbaltik ti' uláak' máako'ob le utsilo'ob ken u taaso'.[e]

24 ¿Ma' wa a wojle'exe' le máaxo'ob ku yáalkabo'ob ti' junp'éel carrerae' tuláaklo'ob ku yáalkabo'ob, pero chéen juntúul k'amik le premioo'? Áalkabnene'ex yéetel u tuukulil a ganare'ex.[a] **25** Ts'o'ole' tuláakal máak* ku táakpajal ti' junp'éel carrerae' u yojel u controlartuba ti' tuláakal ba'al. U jaajile', leti'obe' ku beetko'ob utia'al u k'amko'ob junp'éel corona ku k'astal,[b] chéen ba'ale' to'one' k-beetik utia'al k-k'amik junp'éel corona ma'atech u k'astal.[c] **26** Le o'olale' le bix táan in wáalkabo' ma' chéen mina'an u cuentaili'.[d] Le bix táan in looxo' ma' utia'al in loxik le iik'o'. **27** Ba'axe' kin lo'oloxik in wíinklil[e] yéetel kin nu'uktik bey juntúul esclavoe', utia'al beyo' ma' u p'áatal ma' in k'a'amal tumen Dios kéen ts'o'okok in tsikbaltik ti' uláak' máako'ob le jats'uts ba'alo'ob ken u beet Dioso'.

10 Beora túuna', suku'une'ex, in k'áat ka a wojéelte'exe' k-úuchben láak'tsilo'obe' tuláaklo'ob yanchajo'ob yáanal le múuyalo',[f] tuláaklo'ob k'áatmáano'ob ichil le k'áa'náabo',[g] **2** tuláaklo'ob ts'a'ab u yokja'ob yéetel le múuyalo' bey xan yéetel le k'áa'náab tumen ku tsaypachtiko'ob Moiséso', **3** tuláaklo'ob tu jaanto'ob le janal tu ts'áaj Dioso'[h] **4** yéetel tuláaklo'ob tu yuk'o'ob le ja' tu ts'áaj Dioso'.[i] Lela' tu beeto'ob tumen tuláaklo'ob ku yuk'iko'ob ka'ach u ja'il le nojoch tuunich tu ts'áaj Dioso',

CAP 9

a Hch 16:3 Hch 18:18

b Hch 21:24, 26

c Jn 13:34 Gál 6:2

d Ro 14:1 Ro 15:1 2Co 11:29

e Hch 19:26 1Te 2:8

Columna 2

a Mt 10:22 Flp 3:14 2Ti 4:7, 8

b 2Ti 2:5

c Snt 1:12

d Gál 2:2 Flp 2:16 Heb 12:1

e Ro 8:13 Col 3:5

CAP 10

f Éx 13:21

g Éx 14:21, 22

h Éx 16:14, 15

i Éx 17:6

9:25 * Wa «tuláakal atleta».

le tuunicha' Cristo le máax ku bin ka'ach tu yéetelo'obo'.[a] **5** Kex beyo' u maas ya'abil ti' leti'obe' ma' k'a'amo'ob tumen Diosi', le o'olal kíimo'ob te' desiertoo'.[b]

6 Le ba'alo'oba' úucho'ob utia'al ka kaanbalnako'on, utia'al ma' k-ts'íiboltik ba'alo'ob k'aastak je'ex tu beetil leti'obe'.[c] **7** Mix k-adorartik imageno'ob je'ex tu beetil jujuntúul ti' leti'obe'; tumen je'ex ts'íibta'anila': «Le kaajo' kulaj janal yéetel uk'ul, ka ts'o'oke' jo'op' u ki'imakkúuntik u yóolo'ob».[d] **8** Mix k-lúubul ti' núupk'eban* je'ex úuchik u núupk'ebantal jujuntúul ti' leti'obe', ka kíim 23,000 u túulalo'ob chéen ti' junp'éel k'iini'.[e] **9** Mix k-ts'áaik a pruebail Jéeoba[f] je'ex ts'a'abik a pruebail tumen jujuntúul máako'obe' ka kíimo'ob úuchik u chi'iblo'ob tumen kaano'ob.[g] **10** Mix xan k-tutukchi'ex je'ex úuchik u tutukchi' jujuntúul ti' leti'obe',[h] ka kíimsa'abo'ob tumen le máax ku xu'ulsajo'.[i] **11** Bey túuno', tuláakal le ba'alo'oba' úuchti'ob utia'al ka kaanbalnako'on, yéetel ts'íibta'abo'ob utia'al ka k-kanáant ma' u yúuchulto'on beyo',[j] to'on máaxo'on kuxa'ano'on te' tu ts'ook k'iinilo'ob le yóok'ol kaaba'.

12 Le o'olale' le máax ku tuklik wa'alakbal ma'alobe' u kanáant ma' u lúubul.[k] **13** Le prueba'ob ka aktáantke'exo' leti'e ku aktáantik xan tuláakal máako'.[a] Chéen ba'ale' Diose' ku béeykuntik ba'ax ku ya'alik yéetel ma' ken u cha'a a ts'a'abale'ex a pruebail maas ti' le ku páajtal a mu'yajtike'exo',[b] ba'axe' le táan a ts'a'abale'ex a pruebailo' yaan u ts'áaik tu'ux a púuts'le'ex utia'al ka páajchajak u chúukpajal a wóole'ex a mu'yajte'ex.[c]

14 Le o'olale', in suku'une'ex, ma' a adorarke'ex imageno'ob.[d] **15** Táan in t'aan ta wéetele'ex je'ex in t'aan yéetel máako'ob yaan u na'ato'obe'; ile'ex wa jaaj le ba'ax kin wa'alika' wa ma'. **16** Le copa ikil u ts'a'abal gracias, le ba'ax o'olal xan k-ts'áaik gracias ti' Dioso', ¿ma' wa leti'e u k'i'ik'el Cristo ku taasikto'on utsilo'?[e] Le waaj k-xet'iko', ¿ma' wa leti'e u wíinklil Cristo ku taasikto'on utsilo'?[f] **17** Chéen junp'éelili' waaj yaan, to'on túune' kex ya'abo'one',[g] tuláaklo'on k-jaantik le waaj je'elo' tumen junp'éelili' wíinklilo'on.

18 Ile'ex le u kajnáalilo'ob Israelo': le máaxo'ob jaantik le kíimsbil ba'alche'ob ku k'u'ublo'obo', ¿ma' wa táan u jaantiko'ob le ba'axo'ob ku ts'a'abal te' altaro'?[h] **19** ¿Ba'ax túun in k'áat in wa'al yéetel lela'? ¿In k'áat wa in wa'al yaan u biilal le ba'ax ku k'u'ubul ti' le imageno'obo'? ¿In k'áat wa in wa'al yaan u biilal le imageno'obo'? **20** Ma'atech, ba'ax in k'áat in wa'ale', le ba'ax ku k'u'ubul tumen le j-táanxel lu'umilo'obo' ti' demonio'ob ku k'ubko'ob, ma' ti' Diosi'.[i] Tene' ma'

CAP 10

a Nú 20:11 Jn 4:10, 25

b Nú 14:29 Nú 14:35

c Nú 11:4, 34

d Éx 32:4, 6

e Nú 25:1, 9

f Dt 6:16

g Nú 21:5, 6 Mt 4:7

h Nú 14:2

i Nú 14:36, 37

j Ro 15:4

k Pr 28:14 Lu 22:33, 34 Gál 6:1

Columna 2

a 1Pe 5:8, 9

b Lu 22:31, 32 2Pe 2:9

c Isa 40:29 Flp 4:13

d Dt 4:25, 26 2Co 6:17 1Jn 5:21

e Mt 26:27, 28

f Mt 26:26 Lu 22:19 1Co 12:18

g Ro 12:5

h Le 7:15

i Dt 32:17

10:8 * Ilawil página 2573.

in k'áat ka a jaante'ex le ba'axo'ob ku k'u'ubul ti' le demonio'obo'.[a] **21** Ma' tu páajtal a wuk'ike'ex le ba'ax yaan tu copa Jéeoba wa táan a wuk'ike'ex le ba'ax yaan tu copa le demonio'obo'. Ma' tu páajtal a jaantike'ex le ba'ax yaan yóok'ol «u mesa Jéeoba»[b] wa táan a jaantike'ex le ba'ax yaan yóok'ol u mesa le demonio'obo'. **22** ¿Táan wa k-kaxtik ka ‹p'u'ujuk* Jéeoba›?[c] To'one' ma' maas mu'uk'a'ano'on ti' leti'i', ¿máasa'?

23 Tuláakal ba'al je'el u páajtal u beetik máake', chéen ba'ale' ma' tuláakal ba'al ku taasik utsili'. Tuláakal ba'al je'el u páajtal u beetik máake', chéen ba'ale' ma' tuláakal ba'al ku líi'sik u yóol máaki'.[d] **24** Cada juntúul máake' ma' u seguer u kaxtik chéen u yutsil, ba'axe' u yutsil u yéet máakil.[e]

25 Je'el u páajtal u seguer a jaantike'ex je'el ba'axak ku ko'onol te' mercado',* chéen ba'ale' ma' a k'áatke'ex mix ba'al utia'al ma' a chi'ichnakkúunta'ale'ex tumen a conciencia'ex; **26** tumen «le lu'um yéetel tuláakal ba'ax chupmilo' u tia'al Jéeoba».[f] **27** Wa ka a'ala'akte'ex ka xi'ike'ex janal tumen juntúul máax ma' tu creertik Dios yéetel a k'áate'ex bine' jaante'ex je'el ba'axak ka ts'a'abakte'exe', chéen ba'ale' ma' a k'áatke'ex mix ba'al utia'al ma' a chi'ichnakkúunta'ale'ex tumen a conciencia'ex. **28** Chéen ba'ale' wa yaan máax ku ya'alikte'ex: «Lela' junp'éel ba'al k'uba'an ti' imageno'ob», ma' a jaantike'ex utia'al ma' a beetke'ex u t'óochpajal le máax a'alte'exo' mix a beetke'ex u chi'ichnaktal mix máak tu yo'olal u conciencia.[a] **29** Ma' táan in t'aan ti' a concienciai', ba'axe' ti' u conciencia uláak' máak. ¿Ba'axten u conciencia juntúul máake' unaj u juzgartik le ba'ax ku cha'abal in beetik tumen in concienciao'?[b] **30** Wa kin ts'áaik gracias ti' Dios yo'olal le ba'ax kin jaantiko', ¿ba'axten túun ku ya'ala'alten ba'al yo'olal le ba'ax kin ts'áaik gracias ti' Dioso'?[c]

31 Le o'olale' wa táan a janale'ex, wa táan a wuk'ule'ex bey xan wa táan a beetke'ex uláak' ba'ale', beete'ex tuláakal ba'al utia'al ka alabarta'ak Dios.[d] **32** Kanáante'ex ma' a beetke'ex u t'óochpajal le judío'obo', le griego'obo' mix u múuch'ulil Dios,[e] **33** beete'ex je'ex tene', tumen tene' táan in beetik u ki'imaktal u yóol tuláakal máak yéetel tuláakal le ba'axo'ob kin beetko'. Ma' táan in kaxtik chéen in wutsili',[f] ba'axe' u yutsil ya'abkach máako'ob utia'al ka u salvartuba'ob.[g]

11 Beete'ex je'ex in beetko' tumen tene' táan in beetik je'ex Cristoe'.[h]

2 Kin felicitarke'ex, suku'une'ex, tumen mantats' ka k'a'ajsikene'ex yéetel mantats' ka beetke'ex le ba'alo'ob jach je'ex úuchik in tsolikte'e-

CAP 10

a Jud 6

b Eze 41:22 Mal 1:12

c Éx 34:14 Dt 32:21

d Ro 14:19 Ro 15:2

e 1Co 10:32, 33 1Co 13:4, 5 Flp 2:4

f Sl 24:1 1Ti 4:4

Columna 2

a 1Co 8:7, 10

b Ro 14:15, 16 1Co 8:12

c Ro 14:6 1Ti 4:3

d Mt 5:16 Col 3:17

e Ro 14:13 1Co 8:13 2Co 6:3

f Ro 15:2 Flp 2:4

g 1Co 9:22

CAP 11

h Flp 3:17 2Te 3:9

10:22 * Wa «celosochajak». **10:25** * Wa «carnicería'o».

xo'. **3** Chéen ba'ale' in k'áat ka a wojéelte'exe' u pool le xiibo' Cristo,[a] u pool le ko'olelo' leti'e xiibo',[b] u pool Cristoe' Dios.[c] **4** Tuláakal xiib ku orar wa ku profetizar u pixmaj u poole' ku taasik su'tsilil ti' u pool; **5** pero tuláakal ko'olel ku orar wa ku profetizar[d] ma' u pixmaj u poole' ku taasik su'tsilil ti' u pool, tumen bey je'ex juntúul ko'olel k'oliskúunta'ane'.* **6** Wa le ko'olel ma' tu pixik u poolo' unaj u k'osik u pool, chéen ba'ale' wa su'tsil u yilik le ko'olel u k'osik u pool wa ka k'oliskúunta'ake' unaj u pixik u pool.

7 Le xiibo' ma' unaj u pixik u pooli' tumen leti'e' chíika'an ti' Dios[e] yéetel ku beetik u alabarta'al Dios; chéen ba'ale' le ko'olelo' ku beetik u alabarta'al le xiibo'. **8** Tumen le xiibo' ma' ch'a'ab ti' u wíinklil le ko'olelo', ba'axe' leti'e ko'olel ch'a'ab ti' u wíinklil le xiibo';[f] **9** ts'o'ole' le xiibo' ma' beeta'ab tu yo'olal le ko'olelo', ba'axe' leti'e ko'olel beeta'ab tu yo'olal le xiibo'.[g] **10** Le o'olal le ko'olelo' unaj u pixik u pool utia'al u ye'esik tia'an yáanal u páajtalil u yíichame', lela' unaj xan u beetik tu yo'olal le ángelo'obo'.[h]

11 Ts'o'ole' ti' ba'axo'ob yaan yil yéetel Yuumtsile', le ko'olelo' k'a'abéet ti' le xiibo', le xiib xano' k'a'abéet ti' le ko'olelo'. **12** Tumen je'ex le ko'olel taal ti' le xiibo',[i] le xiib xano' ti' ko'olel ku síijil; chéen ba'ale' tuláakal le ba'alo'obo' ti' Dios u taalo'ob.[a] **13** ¿Bix a wilke'ex lela'? Le ko'olelo', ¿ma'alob wa ka orarnak ti' Dios kex ma' u pixmaj u pooli'? **14** Le xiib xano', ¿ma' wa a wojle'ex su'tsil u yila'al u cha'ik u chowaktal u tso'otsel u pooli'? **15** Chéen ba'ale', ¿ma' wa a wojle'exe' u chowaktal u tso'otsel u pool juntúul ko'olele' ku beetik u alabarta'al? Tumen u tso'otsel u poole' ts'a'an utia'al u pixik u pool. **16** Chéen ba'ale' wa yaan máax u k'áat ba'atelt'aan utia'al u yoksik ta tuukule'ex yaanal ba'ale', k'a'ajakte'exe' mix to'on k-beetik yaanal ba'al ti' le ka'ansa'anto'ono' mix xan u múuch'ulilo'ob Dios.

17 Chéen ba'ale' le ba'ax kin wa'alikte'exa' ma' utia'al in felicitarke'exi' tumen le kéen a much'aba'exe' tu lugar a wáantkaba'exe' ka perjudicarkaba'ex. **18** Tumen yáaxe', kéen a much'aba'ex yéetel le múuch'ulilo' kin wu'uyik u ya'ala'al táan a jatskaba'ex; kin tuklike' yaan ba'ax jaaj ti' le ba'ax ku ya'ala'alo'. **19** Tumen u jaajile' yaan u yantal secta'ob ichile'ex,[b] utia'al beyo' ka chíikpajak le máaxo'ob k'ama'ano'ob tumen Dios ichile'exo'.

20 Le o'olale' le kéen a much'aba'ex a jaante'ex u Cena Yuumtsile' ma' ta beetke'ex je'ex unaje'.[c] **21** Tumen tu yorail u Cena Yuumtsile' cada juntúul ti' te'exe' ts'o'ok u jaantik u yo'och tu biso'; le o'olal yane' wi'ij, chéen ba'ale' uláak'e' kala'an.

11:5 *Lela' junp'éel u castigoil núupk'eban.

CAP 11

a Ro 14:9; Ef 4:15; Col 2:10

b Ef 5:23; 1Pe 3:1

c 1Co 15:27, 28

d Joe 2:28; Hch 21:8, 9

e Gé 1:27

f Gé 2:22, 23

g Gé 2:18

h 1Co 4:9

i Gé 2:21, 22

Columna 2

a 1Co 8:6

b Hch 20:29, 30; 1Co 1:12; 1Ti 4:1; 2Pe 2:1

c Lu 22:19, 20

22 ¿Mina'an wa a wotoche'ex utia'al a janale'ex yéetel a wuk'ule'ex? ¿A k'áate'ex wa a mixba'alkúunte'ex u múuch'ulil Dios yéetel a su'lakkúunte'ex le máaxo'ob mina'an mix ba'al ti'obo'? ¿Ba'ax túun ken in wa'alte'ex? ¿Yaan wa in wa'alik jach ma'alob ba'ax ka beetke'ex? Ti' lela' ma' ken in wa'al wa ma'alob ba'ax ka beetke'ex.

23 Tumen tene' ti' Yuumtsil tin kanaj le ba'ax tin tsolajte'exa': Yuumtsil Jesúse' tu áak'abil[a] yaan u traicionarta'ale' tu ch'a'aj junp'éel waaj, **24** le ka ts'o'ok u ts'áaik gracias ti' Diose' tu xet'aje' ka tu ya'alaj: «Lela' u k'áat u ya'al in wíinklil[b] kun k'ubbil ta wo'olale'ex. Seguernak a beetke'ex lela' utia'al a k'a'ajsikene'ex».[c] **25** Bey tu beetil xan yéetel le copa[d] ka ts'o'ok u janalo'obo', tu ya'alajti'ob: «Le copaa' u k'áat u ya'al le túumben pacto*[e] ku beeta'al yo'olal in k'i'ik'elo'.[f] Cada ken a wuk'e'ex lela' beete'ex utia'al a k'a'ajsikene'ex».[g] **26** Tumen je'el jaytéen ka a jaante'ex le waaj yéetel ka a wuk'e'ex le vino yaan te' copaa' táan a ts'áaike'ex k'aj óoltbil le úuchik u kíimil Yuumtsilo', hasta ken k'uchuk leti'.

27 Bey túuno' je'el máaxak ka u jaant le waaj yéetel ka u yuk' u copa Yuumtsil kex ma' tu náajmatike' táan u k'ebantal tu contra u wíinklil yéetel u k'i'ik'el Yuumtsil. **28** Yáax táanile' u xíixt u puksi'ik'al

11:25 * Wa «acuerdo».

CAP 11

a Mt 26:20 Lu 22:14

b Mt 26:26 Mr 14:22 Ro 7:4 1Co 10:17

c Lu 22:19

d Mt 26:27 Mr 14:23 1Co 10:16

e Jer 31:31 Heb 8:8 Heb 9:15

f Lu 22:20 Heb 9:13, 14 1Pe 1:18, 19

g Éx 12:14

Columna 2

a 2Co 13:5

b 1Te 5:6

c Heb 12:5

d 2Pe 2:20 2Pe 3:7

e 1Co 11:29

CAP 12

f 1Co 14:1

g Sl 115:5 Hab 2:18 1Co 8:4 Gál 4:8 1Te 1:9

utia'al u yilik wa ku náajmatik,[a] le kéen ts'o'okke' je'el u páajtal u jaantik le waaj yéetel u yuk'ik le ba'ax yaan te' copao'. **29** Tumen le máax ku jaantik yéetel ku yuk'ike' ku jaantik yéetel ku yuk'ik juicio tu contra wa ma' tu na'atik ba'ax ku chíikbesik u wíinklil Yuumtsil. **30** Le o'olal ya'ab ti' te'exe' mina'an u muuk'o'ob, k'oja'ano'ob yéetel ya'abe' ts'o'ok u kíimlo'ob.*[b] **31** Chéen ba'ale' wa ka k-xíixt k-puksi'ik'al utia'al k-ilik jach máaxo'one' ma' ken k-juzgarbil. **32** Chéen ba'ale' le kéen juzgarta'ako'one', táan k-tojkíinta'al tumen Jéeoba[c] utia'al ma' k-xu'ulsa'al pa'te' yéetel le yóok'ol kaaba'.[d] **33** Le o'olale', in suku'une'ex, le kéen a much'aba'ex utia'al a jaantike'exe' páa'taba'ex. **34** Chéen ba'ale' wa yaan máax wi'ije' janak tu yotoch, beyo' le kéen a much'aba'exe' ma' kan juzgarbile'ex.[e] Pero le uláak' ba'alo'obo' yaan in wutskíintik le kéen xi'iken ta wiknale'exo'.

12 Beoraa', suku'une'ex, tene' in k'áat ka a wojéelte'ex le ba'axo'ob ku páajtal u beetik máak yéetel u yáantaj le espíritu santoo'.[f] **2** Te'exe' a wojle'exe' le ma'atech a creerke'ex Dios ka'acho' ka adorarke'ex imageno'ob ma' tu páajtal u t'aano'ob yéetel ka bine'ex ka'ach je'el tu'uxak ka u bise'ex le imageno'obo'.[g] **3** Le o'o-

11:30 * Te'ela' táan u t'aan ti' le máaxo'ob xu'ul u biskuba'ob yéetel Dioso'.

lal in k'áat ka a wojéelte'exe' le máax nu'ukta'an tumen u espíritu santo Diose' junpuli' ma'atech u ya'alik: «¡Jesúse' juntúul k'asa'an máak!»; ts'o'ole' mix máak je'el u ya'alik: «¡Jesúse' Yuumtsil!», chéen ja'ali' wa yaan espíritu santo ti'e'.[a]

4 U jaajile' jejeláas páajtalil* je'el u ts'a'abal ti' máak tumen u espíritu santo Diose'.[b] **5** Yéetel yaan xan jejeláas meyajo'ob k'ubéenta'anto'on,[c] chéen ba'ale' chéen juntúulili' Yuumtsil yaan; **6** yaan jejeláas ba'alo'ob je'el u páajtal u beetik máake', chéen ba'ale' chéen juntúulili' Dios ts'áaik ti' máak u páajtalil u beetik.[d] **7** Ts'o'ole' le kéen u péeks máak le espíritu santo u beet wa ba'axo' ku beetik utia'al junp'éel ba'ax ma'alob.[e] **8** Le espíritu santoo' ku péeksik juntúul máak utia'al ka t'aanak yéetel na'at, yéetel láayli' leti'e espíritu santo péeksik xan uláak' juntúul máak utia'al ka t'aanak yéetel ojéelalo'. **9** Ti' uláak' juntúul máake' le espíritu santoo' ku ts'áaik fe,[f] yéetel láayli' leti'e espíritu santo ts'áaik xan ti' uláak' juntúul máak u páajtalil u ts'akik k'oja'ano'obo'.[g] **10** Ti' uláak' juntúul máake' ku ts'áaik u páajtalil u beetik milagro'ob,[h] ti' uláak'e' u profetizar, ti' uláak'e' u na'atik le ba'axo'ob ku ya'ala'alo' kex ti' Dios u taal wa ma';[i] ti' uláak' juntúul xane' u t'aan ichil jejeláas idioma'ob[j] yéetel ti' uláak'e' u tsolik ba'ax ku ya'ala'al ichil le jejeláas idioma'obo'.[a] **11** Chéen ba'ale' leti'e espíritu santo péeksik máak u beet tuláakal le ba'alo'oba'; le ba'ax u k'áat le espíritu santoo' leti'e ba'ax ku ts'áaik ti' cada juntúulo'.

12 U wíinklil máake' ya'ab partes yaanti', chéen ba'ale' kex ya'ab u partesile' chéen junp'éelili' wíinklil,[b] lela' bey xan u yúuchul yéetel Cristoo'. **13** Tumen u jaajile', je'ex úuchik k-pi'ixil yéetel ja' le ka okja'anajo'ono' bey úuchik k-pi'ixil yéetel junp'éelili' espíritu santo utia'al ka táakpajko'on ti' junp'éelili' wíinklil, kex judío'on wa griego'on, kex esclavo'on wa ma' esclavo'on; yéetel tuláaklo'one' t-k'amaj le junp'éelili' espíritu santoo'.

14 Tumen u jaajile' le wíinklilo' ma' chéen junp'éel parte yaanti'i', ba'axe' ya'ab.[c] **15** Wa u yook máak ka u ya'al: «Tumen ma' k'abene' ma' táakpaja'anen ti' le wíinklilo'», ma' yo'olal lelo' ku xu'ulul u táakpajal ti' le wíinklilo'. **16** Wa u xikin máak ka u ya'al: «Tumen ma' ichene' ma' táakpaja'anen ti' le wíinklilo'», ma' tu yo'olal lelo' ku xu'ulul u táakpajal ti' le wíinklilo'. **17** Tumen wa tuláakal le wíinklil icho', ¿bix je'el u páajtal u ch'enxikine'? Ts'o'ole' wa tuláakal le wíinklil xikino', ¿bix je'el u páajtal u yu'ubik u book wa ba'axe'? **18** Le o'olale' Diose' ts'o'ok u ts'áaik cada parte ti' u wíinklil máak je'ex tu yóotilake'.

CAP 12

a 1Jn 4:2, 3

b Ef 4:4

c Ef 4:11

d 1Pe 4:11

e 1Co 14:26

f 1Co 13:2

g Hch 3:5-8 Hch 28:8, 9

h Heb 2:3, 4

i 1Jn 4:1

j Hch 10:45, 46 1Co 14:18

Columna 2

a 1Co 14:26

b Ro 12:4, 5

c Ef 4:16

12:4 * Wa «siibal».

19 Wa juntakáalili' tuláakal u partesil le wíinklilo', lelo' ma' junp'éel wíinklili'. **20** Le o'olale' le wíinklilo' jejeláas partes yaanti'. **21** Le icho' ma' tu páajtal u ya'alik ti' le k'abo': «Ma' k'a'abéetech teni'»; wa, le poolo' ma' tu páajtal u ya'alik xan ti' le ooko'obo': «Ma' k'a'abéete'ex teni'». **22** Ma', ba'axe' le u partesil le wíinklil ku yila'al bey maas mina'an u muuk'o'obo', u jaajile' k'a'abéeto'ob. **23** Le u partesil le wíinklil xan k-tuklik ma' jach jats'utstako'obo' maas k-beetik u cuentailo'ob,[a] bey túuno' le u partesil k-wíinklil su'tsil u ye'esa'alo'obo' maas k-kanáantko'ob. **24** Pero le u partesil k-wíinklil jats'utstako'obo' mix ba'al k'a'abéetti'ob. Chéen ba'ale' Diose' bey tu beetil le wíinklilo', tu beetaj utia'al u maas kanáanta'al le u partesil le wíinklil ma' jach jats'utstako'obo', **25** utia'al beyo' ma' u meyaj chéen junp'éel parte ti' le wíinklilo', ba'axe' le u partesil le wíinklilo' ka u paklan kanáantuba'ob.[b] **26** Wa junp'éel parte ti' le wíinklil ku mu'yajo' tuláakal u maasile' ku mu'yajo'ob tu yéetel;[c] wa junp'éel parte ku nojba'alkúunta'ale' tuláakal le u maasilo' ku ki'imaktal u yóolo'ob tu yéetel.[d]

27 Bey túun xano', te'exe', u wíinklile'ex Cristo,[e] yéetel cada juntúul ti' te'exe' junp'éel parte ti' le wíinklilo'.[f] **28** Dios xane' u ts'aamaj jejeláas máako'ob ichil le múuch'ulilo': yáaxe' apóstolo'ob,[g] u ka'ap'éele' profeta'ob,[a] u yóoxp'éele' máako'ob ku ka'ansajo'ob,[b] ts'o'ole' máaxo'ob ku beetko'ob milagro'ob,[c] máaxo'ob ku ts'akiko'ob k'oja'ano'ob,[d] máaxo'ob ku yáantko'ob u maasil máako'ob, máaxo'ob u yojlo'ob nu'uktaj[e] yéetel máaxo'ob ts'a'anti'ob u páajtalil u t'aano'ob ichil uláak' idioma'ob.[f] **29** Ma' tuláaklo'ob apóstolo'obi', ¿máasa'? Ma' tuláaklo'ob profeta'obi', ¿máasa'? Ma' tuláaklo'ob ku ka'ansajo'obi', ¿máasa'? Ma' tuláaklo'ob ku beetko'ob milagro'obi', ¿máasa'? **30** Ma' tuláaklo'ob ku ts'akiko'ob k'oja'ano'obi', ¿máasa'? Ma' tuláaklo'ob ku t'aano'ob ich jejeláas idioma'obi', ¿máasa'?[g] Ma' tuláaklo'ob ku sutko'ob ichil uláak' idioma le ba'ax ku ya'ala'alo',* ¿máasa'?[h] **31** Chéen ba'ale' ma' u xu'ulul a ts'áaik a wóole'ex utia'al ka ts'a'abakte'ex ba'alo'ob maas nuuktak.[i] Kex beyo' tene' yaan in we'esikte'ex junp'éel bej maas ma'alob.[j]

13 Wa kin t'aan ichil le idioma ku t'anik le máako'obo' bey xan ichil le idioma ku t'anik le ángelo'obo', chéen ba'ale' mina'an in yaabilaje', kin suut bey junp'éel u nu'ukulil paax de cobre ku yáambal u juume' wa bey junp'éel címbalo* ch'e'ej u juume'. **2** Wa síi'anten u páajtalil in profetizar yéetel in wojel tuláakal le ba'alo'ob

CAP 12

a Gé 3:7, 21

b Ro 12:10 Gál 6:2 Ef 4:25

c Heb 13:3

d Ro 12:15

e Ef 1:22, 23

f Ro 12:4, 5

g Ef 2:20

Columna 2

a Hch 13:1

b Ef 4:11

c Gál 3:5

d Hch 5:16

e Heb 13:17

f Hch 2:6, 7

g 1Co 14:4

h 1Co 14:5

i 1Co 14:1

j 1Co 13:8

12:30 * Wa «traductoro'ob». **13:1** * Lela' junp'éel u nu'ukulil paax bey je'ex le platillos ku meyaj bejla'a utia'al u yúuchul paaxo'.

ta'aka'ano'* bey xan tuláakal le ba'ax unaj u yojéelta'alo',[a] yéetel yaanten le buka'aj fe k'a'abéet utia'al in péeksik montaña'obo', chéen ba'ale' wa mina'an in yaabilaje' mix ba'alen.[b] **3** Wa kin ts'áaik tuláakal ba'ax yaanten utia'al ka tséenta'ak u maasil[c] yéetel kin k'ubik in wíinklil utia'al kíimil chéen utia'al in nojba'alkúuntkinba, chéen ba'ale' mina'an in yaabilaje',[d] lelo' mix junp'éel utsil ku taasikten.

4 Le máax yaan u yaabilaje'[e] yaan u paciencia*[f] yéetel ku ye'esik u yutsil.[g] Le máax yaan u yaabilaje' ma' tu yaatal u yóol yo'olal ba'ax yaan ti' u maasil,#[h] ma' tu nojba'alkúuntkuba, ma' tu ka'antal u yich,[i] **5** ma' tu beetik ba'alo'ob su'tsiltak,*[j] ma' tu kaxtik chéen u yutsil,[k] ma' tu séeb k'uuxil,[l] ma' tu k'a'ajsik le ba'ax k'aas ku beeta'alti'o',#[m] **6** ma' tu ki'imaktal u yóol yéetel le ba'alo'ob k'aastako',[n] ba'axe' ku ki'imaktal u yóol yéetel le jaajo'. **7** Tuláakal ba'al ku mu'yajtik,[o] tuláakal ba'al ku creertik,[p] tuláakal ba'al ku páa'tik,[q] tuláakal ba'al ku chúukpajal u yóol u mu'yajte.[r]

8 Le yaabilajo' mix bik'in kun xu'ulul.* Chéen ba'ale' wa ts'a'an ti' máak u páajtalil u profetizare', yaan u xu'ulul; wa ts'a'an ti' máak u páajtalil u t'aan ich jejeláas idioma'obe',* yaan u xu'ulul; wa yaan ojéelale', yaan u xu'ulul. **9** Tumen bejla'e' ma' chúuka'an le ba'axo'ob k-ojlo'[a] yéetel ma' chúuka'an k-profetizari'; **10** chéen ba'ale' kéen k'uchuk le ba'ax chúuka'ano', le ba'ax ma' chúuka'ano' yaan u xu'ulul. **11** Tin paalil ka'ache' kin t'aan bey paale', kin tuukul bey paale' yéetel u na'at paal yaanten; chéen ba'ale' beora ts'o'ok in nojoch máaktala' ts'o'ok u xu'ulul in beetik ba'alo'ob je'ex mejen paalale'. **12** Tumen beoraa' ma' jach claro k-ilik le ba'alo'obo', bey táan k-paktiko'ob ti' junp'éel néen de fierroe', chéen ba'ale' yaan u k'uchul u k'iinil k-ilik tuláakal ba'al jach je'ex yanilo'obo'. Bejla'e' ma' in jach k'aj óol Diosi', chéen ba'ale' yaan u k'uchul u k'iinil in jach k'aj óoltik tubeel je'ex u k'aj óoltmilen leti' tubeele'. **13** Beora túuna', ku p'áatal le óoxp'éel ba'alo'oba': fe, esperanza yéetel yaabilaj; chéen ba'ale' u maas nojchil ti' lelo'oba' leti'e yaabilajo'.[b]

14 Ma' u xu'ulul a we'eske'ex yaabilaj; beete'ex xan tuláakal le ku páajtal utia'al u yantalte'ex le jejeláas páajtalil ku taal ti' Dioso', chéen ba'ale' maases le utia'al a profetizare'exo'.[c] **2** Tumen le máax ku t'aan ichil jejeláas idioma'obe' ma' yéetel u yéet máakil

13:2 * Wa «le ba'alo'ob santo'ob ta'aka'ano'». **13:4** * Wa «chúuka'an u yóol mu'yaj». # Wa «ma' celosoi'». **13:5** * Wa «ma' tu ya'alik ba'al». # Wa «le ba'ax ma' ma'alob ku beeta'alti'o'». **13:8** * Wa «mix bik'in kun p'áatal mina'an».

CAP 13

a 1Co 12:8

b 1Jn 4:20

c Mt 6:2

d 2Co 9:7

e 1Jn 4:8

f 1Te 5:14

g Ro 13:10 Ef 4:32

h Gál 5:26

i 1Pe 5:5

j Ro 13:13 1Co 14:40

k 1Co 10:24 Flp 2:4

l Mt 5:39 Snt 1:19

m Ef 4:32 Col 3:13

n Ro 12:9

o 1Pe 4:8

p Hch 17:11

q Ro 8:25 Ro 12:12

r 1Te 1:3

Columna 2

a Pr 4:18

b Mt 22:37 Ro 13:10

CAP 14

c 1Te 5:20

13:8 * Te'ela' táan u t'aan ti' junp'éel milagro.

ku t'aani', ba'axe' yéetel Dios ku t'aan. Le máaka' mix máak na'atik ba'ax ku ya'alik[a] tumen táan u t'aan ti' ba'alo'ob ta'aka'ano'ob,*[b] je'ex u ts'a'abal u páajtalil ti' tumen le espíritu santoo'. **3** Chéen ba'ale' le máax ku profetizaro' ku mu'uk'a'ankúuntik u yóol máak, ku líi'sik u yóol máak yéetel ku ki'imakkúuntik u yóol u maasil yéetel le ba'axo'ob ku ya'aliko'. **4** Le máax ku t'aan ichil yaanal idiomae' chéen tu juunal ku mu'uk'a'ankúuntik u yóol, chéen ba'ale' le máax ku profetizaro' ku mu'uk'a'ankúuntik u yóol le múuch'ulilo'. **5** U jaajile' in k'áat ka t'aanake'ex tuláakle'ex ichil jejeláas idioma'ob,[c] chéen ba'ale' maases in k'áat ka profetizarnake'ex.[d] Tumen le máax ku profetizare' maas nojoch ti' le máax ku t'aan ichil jejeláas idioma'obo', ja'ali' wa yaan u traducirtik ichil u idioma le múuch'ulil utia'al u líi'sik u yóolo'. **6** Chéen ba'ale' beoraa', suku'une'ex, wa ka xi'iken ta wiknale'ex táan in t'aan ichil jejeláas idioma'obe', ¿ba'ax utsil je'el u taasikte'exe'? Wa in k'áat in wáante'exe', ba'ax k'a'abéet in beetke' in tsikbaltikte'ex junp'éel ba'ax ts'o'ok u ts'a'abal in wojéelte,[e] wa junp'éel ba'ax ts'o'ok in na'atik,[f] wa junp'éel profecía, wa junp'éel ka'ansaj.

7 Lela' bey xan u yúuchul yéetel le u nu'ukulilo'ob paax, je'ex le flauta wa le arpao'. Wa ma' tu yu'uba'al u jejeláasil u juume', ¿bix je'el u k'aj óolta'al ba'ax ku pa'axal yéetel le flauta wa yéetel le arpao'? **8** Tumen wa jela'an bix u juum le trompeta kéen pa'axko', ¿máax je'el u líi'skuba utia'al le ba'atelo'? **9** Bey túun xano' wa ma' ta wa'alike'ex t'aano'ob séeb u na'ata'ale', ¿bix je'el u yojéeltik máak ti' ba'ax ka t'aane'exe'? Wa ma' ta beetke'ex beyo' chéen kunel ba'ax ka wa'alike'ex. **10** Te' yóok'ol kaaba' ya'ab u jejeláasil idioma'ob ku t'a'anal, chéen ba'ale' tuláaklo'ob je'el u páajtal u na'ata'alo'obe'. **11** Bey túuno' wa teen ma' tin na'atik le ba'ax ku ya'ala'alo' kin p'áatal bey juntúul j-táanxel lu'umil utia'al le máax ku t'aano'; le máax xan ku t'aano' ku p'áatal bey j-táanxel lu'umil in tia'ale'. **12** Te'ex xane' tumen táan a jach ts'íiboltke'ex le jejeláas páajtalil ku ts'áaik le espíritu santoo', ilawile'ex ka yanakte'ex ya'ab ti' le jejeláas páajtalil je'el u mu'uk'a'ankúuntik u yóol le múuch'ulilo'.[a]

13 Le o'olale' le máax ku t'aan ichil uláak' idiomae' orarnak utia'al ka páajchajak u traducirtik le ba'ax ku ya'aliko'.[b] **14** Tumen wa kin orar ichil uláak' idiomae' ma' teen kin orari', ba'axe' leti' le páajtalil síi'anten tumen le espíritu santoo'. Le o'olal tene' ma' tin na'atik le ba'ax kin wa'aliko'. **15** ¿Ba'ax túun unaj in beetik? Yaan in orar yéetel le páajtalil síi'anten tumen le

CAP 14

a 1Co 14:5

b 1Co 13:2

c 1Co 12:30

d Joe 2:28
Hch 2:17
Hch 21:8, 9

e Gál 1:11, 12
Gál 2:2

f 1Co 12:8

Columna 2

a 1Co 12:7
1Co 14:4, 26

b 1Co 12:8, 10
1Co 14:5

14:2 * Wa «ba'alo'ob santo'ob ta'aka'ano'ob».

espíritu santoo', chéen ba'ale' yaan in orar xan utia'al ka na'ata'ak ba'ax kin wa'alik. Yaan in k'aay utia'al in alabartik Dios yéetel le páajtalil síi'anten tumen le espíritu santoo', chéen ba'ale' yaan xan in k'aay utia'al ka na'ata'ak ba'ax kin wa'alik.
16 Tumen wa táan a alabartik Dios yéetel le páajtalil síi'antech tumen le espíritu santoo', chéen ba'ale' ichile'exe' kulukbal juntúul máak ma' u yojel ti' ba'ax ku yúuchul t'aane', ¿bix ken u ya'alil «Ka béeyak»* wa ma' tu na'atik le ba'ax ka wa'alik utia'al a ts'áaik gracias ti' Dios'? **17** U jaajile' jach ma'alob bix a ts'áaik gracias ti' Dios, chéen ba'ale' ma' táan a líi'sik u yóol le máako'. **18** Kin ts'áaik gracias ti' Dios tumen tene' ku páajtal in t'aan ichil maas ya'ab idioma'ob ke tuláakle'ex. **19** Kex beyo' te' múuch'ulilo' maas ma'alob in wilik ka in wa'al cinco t'ano'ob je'el u páajtal u na'ata'al utia'al in ka'ansik uláak' máako'obe' ke ka in wa'al 10,000 t'aano'ob ichil uláak' idioma.[a]

20 Suku'une'ex, ma' a beetkaba'ex je'ex mejen paalal ti' bix a tuukule'exe',[b] ba'axe' beetaba'ex bey mejen paalal ti' ba'ax yaan yil yéetel le k'aaso';[c] tuukulnene'ex je'ex u tuukul nukuch máako'obe'.[d] **21** Te' Leyo' ts'íibta'an: «'Tene' yaan u meyajten máako'ob t'anik jejeláas idioma'ob yéetel j-táanxel lu'umilo'ob utia'al in t'anik le kaaja', kex beyo' ma' ken u yóot u yu'ubeno'ob», ku ya'alik Jéeoba».[a] **22** Je'ex túun k-ilko', u t'aan máak ichil jejeláas idioma'obe' ma' junp'éel señal utia'al le máaxo'ob ku creerko'ob Dioso', ba'axe' utia'al le máaxo'ob ma'atech u creerko'obo'.[b] U profetizar máak xane' ma' utia'al le máaxo'ob ma'atech u creerko'ob Dioso', ba'axe' utia'al le máaxo'ob ku creerko'obo'.
23 Le o'olale' wa tuláakal le múuch'ulil ku much'kuba, yéetel tuláaklo'ob ku káajal u t'aano'ob ichil jejeláas idioma'ob, chéen ba'ale' ku yokol máako'ob ma' ka'ansa'ano'ob wa ma'atech u creerko'ob Diose', ¿ma' wa je'el u ya'aliko'ob ts'o'ok u chokotal a poole'exe'? **24** Chéen ba'ale' wa tuláakle'ex táan a profetizare'exe', le kéen okok juntúul máax ma'atech u creertik Dios wa juntúul máax ma' ka'ansa'ane', yaan u yu'ubik bey leti' ku tsolnu'ukta'ale' yéetel yaan u xak'altik u tuukul utia'al u yilik wa ma'alob ba'ax ku beetik. **25** Lela' ku beetik u chíikpajal le ba'axo'ob u ta'akmaj ichil u puksi'ik'alo', ts'o'ole' ku xoltal yéetel ku chintal u adorart Dios táan u ya'alik: «Diose' jach tu jaajil tia'an ichile'exe'».[c]

26 Suku'une'ex, ¿ba'ax túun unaj u beeta'al? Tumen kéen a much'aba'exe' juntúule' táan u k'ayik junp'éel salmo, uláak'e' táan u ka'ansik junp'éel ba'al, uláak'e' táan u tsikbaltik junp'éel ba'ax ts'a'ab u yojéelte, uláak'e' táan u t'aan ichil uláak' idioma yéetel uláak'e'

CAP 14

a 1Co 14:4

b Ef 4:14

c Ro 16:19

d Heb 5:13, 14

Columna 2

a Isa 28:11, 12

b Hch 2:4, 13

c Isa 45:14 Zac 8:23

14:16 * Wa «Amén».

táan u tsolik le ba'ax ku ya'ala'alo'.[a] Beeta'ak tuláakal ba'al utia'al u mu'uk'a'antal u yóol u maasil. **27** Wa yaan máax ku t'aan ichil uláak' idiomae' t'aanak chéen ka'atúul wa tak óoxtúuli', chéen ba'ale' jujuntúulil ka t'aanako'ob. Ts'o'ole' unaj u yantal máax traducirtik le ba'ax ku ya'ala'alo'.[b] **28** Chéen ba'ale' wa mina'an máax traducirke' maas ma'alob ma' u t'aan tu táan le múuch'ulilo', ba'axe' t'aanak yéetel Dios ichil u puksi'ik'al. **29** Ts'o'ole' t'aanak xan chéen ka'atúul wa tak óoxtúul profeta'ob,[c] yéetel u maasilo'obo' u yil u ch'a'anu'uktiko'ob le ba'ax ku ya'ala'alo'. **30** Chéen ba'ale' wa ti' uláak' máak kulukbal ta wiknale'ex ku ts'a'abal u yojéelt wa ba'ax tumen Diose', le máax táan u t'aano' unaj u xu'ulul u t'aan. **31** Tumen tuláakle'exe' je'el u páajtal a profetizare'ex jujuntúulile', beyo' tuláakal kun kaanbal yéetel tuláakal kun líik'il u yóol.[d] **32** Tumen le páajtalil ku ts'áaik le espíritu santo ti' le profeta'obo', leti'ob unaj u controlarko'ob. **33** Tuláakal lela' bey unaj u beeta'alo', tumen Diose' u Diosil jeets'elil yéetel uts tu t'aan ka beeta'ak tuláakal ba'al tu tsoolol.[e]

Je'ex suuk u beeta'al ti' tuláakal u múuch'ulil le máaxo'ob santo'obo', **34** le ko'olelo'obo' ma' unaj u t'aano'ob ichil le múuch'ulilo'obo', tumen lela' ma' tu cha'abalti'ob.[f] Ba'ax unaj u beetko'obe' u ts'áaikuba'ob yáanal u

CAP 14

a 1Co 12:8, 10

b 1Co 14:5

c Hch 13:1

d Heb 10:24, 25

e 1Co 14:40 Col 2:5

f 1Ti 2:11, 12

Columna 2

a 1Co 11:3 Ef 5:22 Col 3:18 Tit 2:5 1Pe 3:1

b 1Te 5:20

c 1Co 14:27

d 1Co 14:33 Col 2:5

CAP 15

e Hch 18:1, 11

páajtalil le xiibo',[a] je'ex xan u ya'alik le Ley ka beeta'ako'. **35** Wa yaan ba'ax ma' tu na'ato'obe', unaj u k'áatko'ob ti' u yíichamo'ob tu yotocho'ob, tumen su'tsil ka t'aanak juntúul ko'olel te' múuch'ulilo'.

36 ¿Ta wiknale'ex wa jóok' u t'aan Dios? A tuklike'exe', ¿chéen wa ti' te'ex tsikbalta'abi?

37 Wa yaan máax ku tuklik profeta yéetel síi'an wa ba'ax páajtalil ti' tumen le espíritu santoo', je'el u ts'áaik cuentae' le ba'axo'ob kin ts'iibtikte'exa' Yuumtsil a'alik ka beeta'ak. **38** Chéen ba'ale' wa yaan máax ma' tu ch'a'ik en cuentaile', ma' xan kun ch'a'abil en cuentail.* **39** Le o'olale', in suku'une'ex, beete'ex tuláakal le ku páajtal utia'al a profetizare'ex[b] yéetel ma' a wa'alike'ex ti' mix máak ma' u t'aan ichil jejeláas idioma'ob.[c] **40** Chéen ba'ale' beeta'ak tuláakal ba'al tu nu'uk yéetel tu tsoolol.[d]

15 Beora túuna', suku'une'ex, kin k'a'ajsikte'ex le ba'alo'ob ma'alobtak tin tsikbaltajte'ex[e] yéetel ta k'ame'exo'; te'exe' láayli' a k'ubmaj a wóole'ex ti'e'. **2** Wa ku seguer a jach k'ubik a wóole'ex ti' le ba'alo'ob ma'alobtak tin tsikbaltajte'exo' yaan a salvarta'ale'ex. Wa ma'e' chéen kunel úuchik a creerke'ex le ba'ax tin wa'alajte'exo'.

3 Tumen ichil le yáax ba'alo'ob tin ts'áaj a wo-

14:38 *Uláak' bix u traducirta'ale' «wa yaan máax ma' tu na'atike', p'áatak beyo'».

jéelte'exo' tia'an xan le ba'ax ka'ansa'abtena': Cristoe' kíim tu yo'olal k-k'ebano'ob je'ex u ya'alik u T'aan Diose',[a] **4** mu'uki[b] yéetel líi'sa'ab[c] tu yóoxp'éel k'iin[d] je'ex u ya'alik u T'aan Diose',[e] **5** tu chíikbesuba ti' Cefas,*[f] ka ts'o'oke' ti' tu doceilo'ob.[g] **6** Tu chíikbesuba xan ti' maas ti' 500 suku'uno'ob much'ukbalo'ob;[h] óoli' tuláaklo'obe' tak bejla'a p'aatlo'ob t-éetele', chéen wa jaytúul ts'o'ok u kíimili'.* **7** Ku ts'o'okole' tu chíikbesuba ti' Santiago,[i] ts'o'ole' ti' tuláakal le apóstolo'obo';[j] **8** tu ts'ooke' tu chíikbesuba ti' teen,[k] kex tene' beyen juntúul máax ma' k'ucha'an u k'iinil ka síije'.

9 Tumen teen u maas chichnil ti' le apóstolo'obo'; ts'o'ole' ma' tin náajmatik ka a'ala'akten apóstol tumen tin ch'a'pachtaj u múuch'ulil Dios.[l] **10** Chéen ba'ale' tu yo'olal u nojoch utsil Dios-e' yaanten le meyaja'. Ts'o'ole' ma' chéen kunel úuchik u ye'esikten u nojoch utsili', tumen tene' maas ya'ab úuchik in meyaj ke le uláak' apóstolo'obo'. Chéen ba'ale' ma' teen meyajnajeni', ba'axe' leti'e u nojoch utsil Dios ku ye'esikten tak bejla'o'. **11** Je'el bixake', wa teen wa le uláak' apóstolo'obo', lela' leti'e ba'ax máano'on tsikbaltte'exa', te'ex túune' k'uche'ex a creerte'ex Cristo.

15:5 *Ku ya'ala'al xan Pedro ti'. **15:6, 18, 20** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «máaxo'ob táan u weenlo'ob».

CAP 15

a Sl 22:15 Isa 53:8, 12 Da 9:26 1Pe 2:24

b Isa 53:9 Mt 27:59, 60

c Mt 28:7

d Jon 1:17 Lu 24:46

e Sl 16:10

f Mt 10:2 Lu 24:33, 34

g Jn 20:26

h Mt 28:16, 17

i Hch 12:17

j Hch 1:3, 6

k Hch 9:3-5

l Hch 8:3 Gál 1:13

Columna 2

a Hch 4:2 Hch 17:31

b Hch 3:15

c Hch 2:24 Hch 4:10 Hch 13:30, 31

d Ro 4:25 Heb 7:25

e Hch 7:59 1Co 15:14 1Pe 1:3

f Hch 26:23 Col 1:18

12 Chéen ba'ale' wa táan u ts'a'abal ojéeltbil ts'o'ok u líi'sa'al Cristo ichil le kimeno'obo',[a] ¿ba'axten túun jujuntúul ti' te'exe' táan u ya'alik ma' kun ka'a kuxkíintbil le kimeno'obo'? **13** Je'elo', wa ma' kun ka'a kuxkíintbil le kimeno'obo', mix Cristo túun ka'a kuxkíinta'ak. **14** Chéen ba'ale' wa ma' ka'a kuxkíinta'ak Cristoe', u jaajile' chéen kunel le ba'ax k-máan tsikbalto' yéetel k-feje' mix ba'al u biilal. **15** Ts'o'ole' je'el tak u ya'ala'al táan k-a'alik ba'alo'ob ma' jaajtak tu contra Diose'[b] tumen ts'o'ok k-a'alik leti' ka'a kuxkíint Cristo,[c] le máax ma' u ka'a kuxkíint wa jach tu jaajil ma' kun ka'a kuxkíintbil le kimeno'obo'. **16** Tumen wa ma' kun ka'a kuxkíintbil le kimeno'obo' u k'áat u ya'ale' mix Cristo ka'a kuxkíinta'ak. **17** Ts'o'ole' wa ma' ka'a kuxkíinta'ak Cristoe' a feje'exe' mix ba'al u biilal yéetel a k'ebane'exe' ma' perdonarta'aki'.[d] **18** Ts'o'ole' tak le máaxo'ob kíimo'ob* bey u discípulo'ob Cristoe' ts'oka'anti'ob beyo'.[e] **19** Tumen wa le esperanza yaanto'on ti' Cristo chéen utia'al le kuxtala', ti' tuláakal le máako'obo', ti' to'on unaj u maas ch'a'abal óotsilil.

20 Chéen ba'ale' jach u jaajile' Cristoe' ts'o'ok u líi'sa'al ichil le kimeno'obo'. Cristoe' leti'e yáax máak ka'a kuxkíinta'ab# ichil le máaxo'ob kimeno'obo'.*[f] **21** Je'ex le

15:20 #Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «yáax icho'ob».

kíimil k'uch antal tu yo'olal juntúul máako',[a] le u ka'a kuxkíinta'al le kimeno'obo' ku béeytal xan tu yo'olal juntúul máak.[b] **22** Tumen je'ex tu yo'olal Adán tuláakal máak táan u kíimile',[c] tu yo'olal Cristo xane' ti' tuláakal máak kun ts'aabil kuxtal.[d] **23** Chéen ba'ale' tu tsoolol kun ts'aabil kuxtal ti' cada juntúul: yáaxe' ti' Cristo,[e] ts'o'ole' ti' le máaxo'ob u tia'alo'ob Cristo tu yáamil le k'iino'ob way yano'.[f] **24** Tu ts'ooke' tu séeba'anil ken u k'ub le Reino ti' u Dios yéetel u Taatao'. Lela' yaan u beetik kéen ts'o'okok u xu'ulsik ti' tuláakal gobierno, ti' tuláakal autoridad bey xan ti' tuláakal páajtalil.[g] **25** Tumen Cristoe' yaan u reinar tak ken ts'a'abak tuláakal u enemigo'ob tu yáanal u yook tumen Dios.[h] **26** Le kíimilo' leti'e u ts'ook enemigo kun xu'ulsbilo'.[i] **27** Tumen Diose' «tu ts'áaj tuláakal ba'al tu yáanal u yook Cristo».[j] Chéen ba'ale' kéen a'ala'ak ‹ts'o'ok u ts'a'abal tuláakal ba'ale'›,[k] ma' u k'áat u ya'al wa tak Dios tu ts'áajuba yáanal u páajtalil Cristo pa'te' yéetel u maasil ba'alo'ob tu ts'áajti'o'.[l] **28** Lela' ma' bey u yúuchul yéetel le Paalo', tumen leti'e' kéen u k'ub ti' Dios tuláakal le ba'alo'obo' yaan xan u ts'áaikuba yáanal u páajtalil Dios, le máax k'ub tuláakal le ba'alo'ob ti'o',[m] utia'al beyo' chéen Dios ka gobernarnak.[n]

29 Ts'o'ole' wa ma' kun ka'a kuxkíintbil le kimeno'obo', ¿ba'ax túun ken u beet le máaxo'ob ku yokja'ob utia'al kíimilo'?[a] ¿Ba'axten ku yokja'ob xan utia'al ka táakpajko'ob ichil le máaxo'ob kimeno'obo'? **30** ¿Ba'axten túun láalaj hora tia'ano'on tu chi' kíimile'?[b] **31** Tene' sáamsamal in ba'ate'el yéetel le kíimilo'. Lela' jach jaaj suku'une'ex, je'ex jach jaaj sáamsamal ku ki'imaktal in wóol ta wo'olale'ex tu yo'olal Yuumtsil Jesucristoe'. **32** Wa ts'o'ok in ba'ate'el yéetel ts'íits'ik ba'alche'ob tu kaajil Éfeso[c] je'ex ts'o'ok u beetik uláak' máako'obe',* ¿ba'ax utsil túun je'el u taasiktene'? Wa ma' kun ka'a kuxkíintbil le kimeno'obo', «ko'one'ex janal yéetel ko'one'ex uk'ik vino, tumen ma' k-ojle'ex wa kuxa'ano'on sáamali'».[d] **33** Ma' a tuskaba'ex. U biskuba máak yéetel máaxo'ob k'asa'ano'obe' ku k'askúuntik u ma'alob modos máak.[e] **34** Suunake'ex ta wóole'ex utia'al a beetke'ex ba'ax ma'alob yéetel ma' a k'ebantale'ex, tumen yaan jujuntúul ichile'exe' ma' u k'aj óolo'ob Diosi'. Lela' táan in wa'alikte'ex utia'al ka su'lakchajke'ex.

35 Chéen ba'ale' ma' xaane' yaan máax je'el u ya'alike': «¿Bix kun ka'a kuxkíintbil le kimeno'obo'? Ts'o'ole' ¿ba'ax claseil wíinklil kun antalti'ob kéen líi'sa'ako'ob?».[f] **36** ¡J-ma' na'at! Le ba'ax ka pak'iko' táanil k'a'abéet u kíimil utia'al ka

CAP 15

a Gé 3:17, 19

b Jn 11:25

c Ro 5:12

d Ro 5:17
Ro 6:23

e Ap 1:5

f Mt 24:3
1Te 4:16

g Da 2:44

h Sl 110:1, 2

i Ap 20:14

j Sl 8:6
Ef 1:22

k Heb 2:8

l 1Pe 3:22

m Jn 14:28

n 1Co 3:23

Columna 2

a Ro 6:4

b Ro 8:36
2Co 11:23-27

c 2Co 1:8

d Isa 22:13

e Pr 13:20
1Co 5:6

f 1Jn 3:2

15:32 * Uláak' bix u traducirta'ale' «tumen kin tuukul je'ex uláak' máako'obe'».

kuxlak. **37** Ts'o'ole' le ba'ax ka pak'ik yéetel ku nojochtalo' ma' leti'e che'o',* ba'axe' chéen junp'éel semilla mina'an u sóol, ma' xaane' trigo wa uláak' clase semilla. **38** Chéen ba'ale' Diose' ti' le semillao' ku beetik u yantal u che'il je'ex uts tu t'aane', ti' cada semillae' ku beetik u yantal u wíinklil je'ex unaje'. **39** Ma' juntakáalili' u wíinklil le ba'alo'ob yano'obo'; yaanal bix u wíinklil wíinik, yaanal bix u wíinklil wakax, yaanal bix u wíinklil le ch'íich'o'obo' yéetel yaanal bix u wíinklil le kayo'obo'. **40** Le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano' jela'an u wíinklilo'ob[a] ti' le ba'alo'ob yano'ob way lu'ume'.[b] U ki'ichkelmil le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano' yaanal bixi, yéetel u ki'ichkelmil le ba'alo'ob yano'ob way lu'ume' yaanal xan bixi. **41** U ki'ichkelmil le K'iino' yaanal bixi yéetel u ki'ichkelmil le Lunao' yaanal bixi,[c] le estrella'ob xano' yaanal bix u ki'ichkelmilo'ob. Ts'o'ole' cada estrellae' jela'an u ki'ichkelmil ti' u maasil estrella'obo'.

42 Lela' bey xan u yúuchul yéetel u ka'a kuxkíinta'al le kimeno'obo'. Le wíinklilo' bey junp'éel semilla ku kíimil kéen pa'ak'ake', pero ku ka'a kuxkíinta'al yéetel junp'éel wíinklil ma'atech u k'astal.[d] **43** Ku mixba'alkúunta'al kéen pa'ak'ak, ku nojba'alkúunta'al kéen líi'sa'ak.[e] Mina'an u muuk' kéen pa'ak'ak, yaan u muuk' kéen líi'sa'ak.[a] **44** Ku mu'ukul junp'éel lu'umkabil wíinklil, ku líi'sa'al junp'éel ka'anilbe'en wíinklil. Wa yaan lu'umkabil wíinklile' yaan xan ka'anilbe'en wíinklil. **45** U T'aan Diose' ku ya'alik xan: «Adán, le yáax wíiniko', suunaj juntúul kuxa'an máak».[b] Le u ts'ook Adáno' k'uch u beetuba juntúul ka'anilbe'en máak ku ts'áaik kuxtal.[c] **46** Chéen ba'ale' ma' leti'e ka'anilbe'en wíinklil ku yantal táanilo'. Yáax táanil ku yantal le lu'umkabil wíinklilo' yéetel kéen ts'o'okke' ku yantal le ka'anilbe'en wíinklilo'. **47** Le yáax wíiniko' ti' lu'um u taal tumen yéetel lu'um beeta'abi.[d] Le uláak' juntúul wíiniko' te' ka'an taalo'.[e] **48** Le lu'umkabil máako'obo' beyo'ob je'ex le máak beeta'ab yéetel lu'umo'. Le ka'anilbe'en máako'ob xano' beyo'ob je'ex le máax te' ka'an u taalo'.[f] **49** Je'ex chíika'anilo'on ti' le máax beeta'ab yéetel lu'umo',[g] bey xan bíin chíikpajko'on ti' le máax ka'an u taalo'.[h]

50 Chéen ba'ale', suku'une'ex, lela' leti'e ba'ax kin wa'alika': bak' yéetel k'i'ik'e' ma' tu páajtal u tia'alintiko'ob u Reino Dios, junp'éel wíinklil ku k'astale' ma' tu páajtal xan u p'áatal je'ex le wíinklil ma'atech u k'astalo'. **51** U'uye'ex le ba'ax ta'aka'an* ken in wa'alte'exa': ma' tuláaklo'on ken k-kíimili',# chéen ba'ale'

CAP 15

a Mt 28:3 Lu 24:4

b Heb 2:6, 7

c Gé 1:16

d Ro 2:6, 7

e Col 3:4

Columna 2

a Ap 20:4

b Gé 2:7

c Jn 5:26 1Ti 3:16

d Gé 2:7

e Jn 3:13

f Flp 3:20, 21

g Gé 5:3

h Ro 8:29

15:37 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «wíinklil».

15:51 *Wa «le ba'al santo ta'aka'an». #Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ken k-weenli'».

tuláaklo'on yaan k-jelbesa'al tumen Dios[a] **52** tu séeba'anil, chéen bey ka u muts' yéetel ka u p'il u yich máake'; lela' yaan u yúuchul le táan u pa'axal le u ts'ook trompetao'. Tumen le kéen juumnak le trompetao'[b] le kimeno'obo' yaan u ka'a kuxkíinta'alo'ob yéetel junp'éel wíinklil ma'atech u k'astal, to'on túune' yaan k-jelbesa'al. **53** Tumen ti' le máax ku k'astal u wíinklila' yaan u ts'a'abal junp'éel wíinklil ma'atech u k'astal,[c] yéetel le máax ku kíimila' yaan u ts'a'abalti' u páajtalil ma' u kíimil.[d] **54** Chéen ba'ale' kéen ts'a'abak junp'éel wíinklil ma'atech u k'astal ti' le máax ku k'astal u wíinklila', yéetel kéen ts'a'abak u páajtalil ma' u kíimil ti' le máax ku kíimila', leti' túun ken béeychajak le ba'ax ku ya'alik u T'aan Diosa': «Yaan u xu'ulsa'al* le kíimil utia'al mantats'o'».[e] **55** «Kíimil, ¿tu'ux yaan a muuk'? Kíimil, ¿tu'ux yaan a páajtalil?».[f] **56** Le páajtalil kíimsik máako' leti'e k'ebano',[g] yéetel le Leyo' ku ts'áaik muuk' ti' le k'ebano'.[h] **57** ¡Chéen ba'ale' gracias ti' Dios ku ts'áaikto'on u páajtalil k-ts'áancha'atik le kíimil tu yo'olal k-Yuumtsil Jesucristoo'![i]

58 Le o'olale', in suku'une'ex, jeets'el p'áatene'ex,[j] ma' u péek a wóole'ex yéetel mantats' yanak ya'ab ba'al a beete'ex[k] ti' u meeyjil Yuumtsil, tumen a wojle'exe' ma' chéen kunel le ba'axo'ob ka beetke'ex[a] ikil a meyajtike'ex Yuumtsilo'.

16 Beora túuna', tu yo'olal le taak'in ka molke'ex utia'al le máaxo'ob santo'obo',[b] je'el u páajtal a beetke'ex je'ex tin wa'alil ti' u múuch'ulilo'ob Galacia ka u beeto'obe'. **2** Tu yáax k'iinil cada semanae', cada juntúul ti' te'exe' u jóo's junpáayil le buka'aj ku páajtal u líi'sike', utia'al beyo' ma' u máan molbil taak'in kéen k'uchken ta wiknale'ex. **3** Chéen ba'ale' kéen k'uchkene', le máaxo'ob ken a wa'ale'ex no'oja'ano'ob te' carta'ob ken a ts'íibte'exo',[c] yaan in túuxtiko'ob tu kaajil Jerusalén utia'al ka u biso'ob le ba'axo'ob ta síiaje'exo'. **4** Chéen ba'ale' wa ma'alob xan u yila'al ka xi'iken tene', leti'obe' yaan u bino'ob tin wéetel.

5 Chéen ba'ale' yaan in bin ta wiknale'ex kéen ts'o'okok in máan Macedonia, tumen yaan in bin Macedonia.[d] **6** Ts'o'ole' ma' xaane' kin p'áatal ta wéetele'ex wa kin máansik tak u k'iinilo'ob ke'el ta wiknale'ex, utia'al beyo' ka a láak'intene'ex ti' junjaats le bej tu'ux kin bino'. **7** Tumen ma' in k'áat in xíimbalte'ex beora chéen ichil u chan súutuka'; wa Jéeoba u k'áate', kin páa'tik ka páajchajak in p'áatal ta wiknale'ex wa jayp'éel k'iino'ob.[e] **8** Chéen ba'ale' yaan in p'áatal tu kaajil Éfeso[f] tak tu Fiestail le Pentecos-

15:54 * Wa «túuts'luk'ta'al».

CAP 15
a 1Te 4:17
b 1Te 4:16
c Ro 2:6, 7
d 2Co 5:4
e Isa 25:8 Ap 20:6
f Os 13:14
g Ro 6:23
h Ro 3:20 Ro 7:12, 13
i Jn 3:16 Hch 4:12
j Col 1:23 Heb 3:14 2Pe 3:17
k Ro 12:11

Columna 2
a 2Cr 15:7 1Co 3:8 Ap 14:13

CAP 16
b Hch 24:17 Ro 15:26 2Co 8:3, 4
c 2Co 8:19
d Hch 19:21 2Co 1:15, 16
e Hch 20:2
f Hch 19:1

téso'; **9** tumen ts'o'ok u je'ebelten junp'éel kóokoch joonaj utia'al in maas meyajtik Dios,[a] chéen ba'ale' ya'ab máako'ob táan u k'atkuba'ob tin beel.

10 Wa ku k'uchul Timoteoe'[b] ilawile'ex ma' u ch'a'ik saajkil le tia'an ta wiknale'exo', tumen je'ex tene', leti'e' táan xan u beetik le meyaj u k'ubéentmajto'on Jéeobao'.[c] **11** Le o'olale' ma' u mixba'alkúunta'al tumen mix máak. Láak'inte'ex utia'al u jóok'ol u binbal te' bejo' yo'olal ma' u yúuchulti' mix ba'al yéetel utia'al ka taalak tin wiknal, tumen teen yéetel le suku'uno'obo' táan k-páa'tik.

12 Ti' k-suku'un Apolose'[d] tin sen a'alajti' ka xi'ik ta wiknale'ex junmúuch' yéetel le suku'uno'obo', chéen ba'ale' ma' u tukultmaj u bin beoraa', pero kéen páajchajke' yaan u bin ta wiknale'ex.

13 Ma' a weenle'ex,[e] ma' a péeke'ex ti' a feje'ex,[f] ma' a ch'a'ike'ex saajkil,*[g] mu'uk'a'anchajke'ex.[h] **14** Beete'ex tuláakal ba'al yéetel yaabilaj.[i]

15 Beoraa', suku'une'ex, kin jach a'alikte'ex ka a beete'ex lela': a wojle'exe' Estéfanas yéetel le máaxo'ob yano'ob tu yotocho', leti'ob yáax k'uch u beetuba'ob discípuloil* tu lu'umil Acaya, yéetel leti'obe' tu k'ububa'ob u meyajto'ob le máaxo'ob santo'obo'. **16** Ma' u xu'ulul a ts'áaikaba'ex yáanal u páajtalil le máako'ob je'ex le je'elo'oba' bey xan yáanal u páajtalil le máaxo'ob jach ku xupkuba'ob meyaj yéetel ku yáantajo'obo'.[a] **17** Chéen ba'ale' ku ki'imaktal in wóol, tumen kex te'ex mina'ane'ex tin wiknale' way yano'ob Estéfanas,[b] Fortunato yéetel Acaicoe'. **18** Leti'obe' ts'o'ok u líi'sko'ob in wóol yéetel ts'o'ok xan u líi'sko'ob a wóole'ex. Le o'olale' respetarte'ex máako'ob je'ex le je'elo'oba'.

19 U múuch'ulilo'ob Asiae' ku túuxtiko'ob saludos ti' te'ex. Áquila yéetel Prisca* bey xan le suku'uno'ob ku much'kuba'ob tu yotocho'obo',[c] ku túuxtiko'ob saludos ti' te'ex yéetel tuláakal u puksi'ik'alo'ob tu k'aaba' Yuumtsil. **20** Tuláakal le suku'uno'obo' ku túuxtiko'ob saludos ti' te'ex. Saludartaba'ex ta baatsile'ex yéetel junp'éel ts'u'uts'.*

21 Teen Pabloe' táan in túuxtik saludos ti' te'ex, lela' teen ts'íibte.

22 Wa yaan máax ma' u yaabiltmaj Yuumtsile' maldecirta'ak. ¡K-Yuumtsil, ko'oten! **23** Ka yanak ta wéetele'ex u nojoch utsil Yuumtsil Jesús. **24** In suku'une'ex, in yaabiltme'ex tuláakle'ex je'ex u yaabiltmile'ex Cristo Jesúse'.

16:13 * Wa «xiixibmáakchajke'ex».
16:15 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «yáax icho'ob».
16:19 * Wa «Priscila».
16:20 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel ts'u'uts' santo». Bey ka'ach u saludarkuba u discípulo'ob Cristo le kéen u yiluba'obo'.

CAP 16

a Hch 19:10, 11
b Hch 16:1, 2
c Flp 2:19, 20
d Hch 18:24, 25
e 1Te 5:6
f 1Co 15:58 Flp 1:27
g Hch 4:29
h Ef 6:10 Col 1:11
i 1Co 13:4 1Pe 4:8

Columna 2

a Flp 2:29, 30 1Te 5:12 1Ti 5:17
b 1Co 1:16
c Ro 16:3, 5 Flm 2

KA'AP'ÉEL TI'

CORINTIOS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Saludos (1, 2)
Diose' mantats' ku líi'sik u yóol máak (3-11)
Pabloe' ku k'exik u planesil u viaje (12-24)

2 Pabloe' u k'áat u ki'imakkúunt u yóol le corintoilo'obo' (1-4)
Unaj u perdonarta'al máax ku k'ebantal (5-11)
Pabloe' bin tu kaajil Troas yéetel Macedonia (12, 13)
U meyajta'al Diose' bey junp'éel procesióne' (14-17)
To'one' ma' táan k-konik u t'aan Diosi' (17)

3 Carta'ob ku t'aano'ob ma'alob ti' Pablo (1-3)
Ku meyajo'ob yáanal junp'éel túumben pacto (4-6)
Le túumben pactoo' maas yaan u páajtalil (7-18)

4 U sáasilil le ba'alo'ob ma'alobtako' (1-6)
Le máako'obo' pixa'an u tuukulo'ob (4)
Ko'okoj ba'alo'ob ts'a'an ti' nu'ukulo'ob de k'at (7-18)

5 K-okol ichil le naj yaan te' ka'ano' (1-10)
Ku ya'ala'al ti' máak ka u ka'a bisuba yéetel Dios (11-21)
Junp'éel túumben ba'al beeta'an tumen Dios (17)
Máako'ob ku t'aano'ob tu k'aaba' Cristo (20)

6 ‹Meyajnakte'ex ma'alob le nojoch utsil ta k'ame'exo'› (1, 2)
Le ba'axo'ob tu aktáantaj Pabloo' (3-13)
Ma' a nupkaba'ex yéetel máax ma'atech u meyajtik Dios (14-18)

7 Ko'one'ex limpiokíintikba ti' ba'ax je'el u yéek'kuntik k-wíinklile' (1)
Pabloe' ku ki'imaktal u yóol yo'olal le corintoilo'obo' (2-4)
Ku líi'sa'al u yóolo'ob tumen Tito (5-7)
U yaatal u yóol máak je'ex uts tu t'aan Diose' (8-16)

8 Le áantaj ts'a'ab ti' le suku'uno'ob yano'ob Judeao' (1-15)
Titoe' yaan u túuxta'al Corinto (16-24)

9 Ba'ax unaj u péeksik máak u ts'áa wa ba'ax (1-15)
Diose' u yaabiltmaj le máax ku síik wa ba'axo' (7)

10 Pabloe' ku t'aan ma'alob ti' le meyaj ku beetko' (1-18)
«U nu'ukulilo'ob k-ba'atele' ma' lu'umkabilo'obi'» (4, 5)

11 Pablo yéetel le nukuch apóstolo'obo' (1-15)
Le ba'axo'ob tu aktáantaj apóstol Pabloo' (16-33)

12 Le ba'axo'ob ts'a'ab u yil Pabloo' (1-7a)
Pabloe' yaan junp'éel k'i'ix tu bak'el (7b-10)
Le nukuch apóstolo'obo' ma' maas ma'alobo'ob ti' Pabloi' (11-13)
Pabloe' ku kaxtik u yutsil le corintoilo'obo' (14-21)

13 Le u ts'ook consejo'ob tu ts'áaj Pabloo' (1-14)
Xíixt a tuukul utia'al a wilik wa láayli' yaan a feje' (5)
Tojkíint a tuukule'ex; yanakte'ex junp'éelili' tuukul (11)

CAP 1

1 Teen Pablo, apóstolen ti' Cristo Jesús je'ex tu yóotilak Diose', tia'anen yéetel k-suku'un Timoteoe'.[a] Kin ts'íib ti' te'ex, u múuch'ulil Dios yaan Corinto bey xan ti' le máaxo'ob santo'ob yano'ob ti' tuláakal u lu'umil Acayao', lela' leti'e ba'ax kin wa'alikte'exa':[b]

2 Ka yanakte'ex le nojoch utsil yéetel le jeets'elil ku taal ti' Dios k-Taatao' bey xan ti' Yuumtsil Jesucristo.

3 Alabarta'ak u Dios yéetel u Taata k-Yuumtsil Jesucristo,[c] le Taatatsil jach nojoch u ch'a' óotsilalo'[d] yéetel le Dios mantats' ku líi'saj óolo'.[e] **4** Leti'e' ku líi'sik k-óol ti' tuláakal le ba'axo'ob k-mu'yajtiko',*[f] utia'al beyo' je'ex úuchik u líi'sa'al k-óol tumen Diose' ka páajchajak xan k-líi'sik u yóol uláak' máako'ob[g] táan u máansko'ob je'el ba'alak mu'yajile'.[h] **5** Tumen je'ex jach ya'ab ba'alo'ob k-mu'yajtik tu yo'olal Cristoe'[i] jach ya'ab xan u líi'sa'al k-óol tu yo'olal Cristo. **6** Le o'olale' wa táan k-mu'yaje', lela' ku yúuchul utia'al u líi'sa'al a wóole'ex yéetel a salvarta'ale'ex. Wa táan xan u líi'sa'al k-óole', lela' ku yúuchul utia'al u líi'sa'al a wóole'ex yéetel utia'al a wáanta'ale'ex a mu'yajte'ex le ba'axo'ob k-mu'yajtiko'. **7** Bey túuno' le ba'ax k-páa'tik ta wo'ola-le'exo' ma' tu k'expajal, tumen k-ojle' je'ex a táakpajle'ex ti' le mu'yajilo' bey xan kan táakpajle'ex ti' le líi'saj óolo'.[j]

8 Suku'une'ex, k-k'áat ka a wojéelte'ex bix úuchik k-mu'yaj tu lu'umil Asia,[a] tumen te'elo' jach táaj mu'yajnajo'on, maas ti' le buka'aj ku páajtal k-mu'yajtik chéen t-juunalo', jach t-tuklaj ka'ach ma' ken k-jóok'ol kuxa'ano'oni'.[b] **9** U jaajile' t-u'uyaj bey jach ts'o'ok u k'uchul u yorail k-kíimsa'ale', lela' úuch utia'al ma' k-k'ubik k-óol chéen ti' to'on, ba'axe' ti' le Dios[c] ku líi'sik le máaxo'ob kimeno'obo'. **10** Diose' tu salvarto'on tak tu chi' kíimil yéetel yaan u ka'a salvarko'on, ts'o'ole' k-k'ubmaj k-óol yaan u seguer u salvarko'on.[d] **11** Te'ex xane' je'el u páajtal a wáantko'one'ex ikil a sen orare'ex t-o'olale',[e] utia'al beyo' ka ya'abchajak máaxo'ob ku ts'áaiko'ob gracias yo'olal le áantaj t-k'amaj úuchik u orar ya'abkach máako'ob t-o'olalo'.[f]

12 To'one' k-nojba'alkúuntikba tumen limpio yanil k-conciencia ikil k-bisik junp'éel kuxtal limpio yéetel x-ma' ka'ap'éel ichil way yóok'ol kaabe', lela' maases bey t-beetil le ka yanchajo'on ta wéetele'exo'. To'one' k-e'esik utsil je'ex u ye'esik u yutsil Diose' yéetel ma'atech k-k'ubik k-óol chéen ti' u na'at wíiniko'ob.[g] **13** To'one' táan k-ts'íibtikte'ex ba'alo'ob séeb u xo'okol* yéetel u na'ata'al. Tene' kin páa'tik ka seguernak a na'atke'ex le ba'alo'oba' **14** je'ex ts'o'ok u beetik

Columna 2

a Hch 16:1, 2 Flp 2:19, 20
b 1Te 1:8
c Jn 20:17
d Éx 34:6 Sl 86:5 Miq 7:18
e Isa 51:3 Ro 15:5
f Sl 23:4 2Co 7:6
g Ef 6:21, 22 1Te 4:18
h Ro 15:4 2Te 2:16, 17
i 1Co 4:11-13 Col 1:24
j Ro 8:18 2Ti 2:11, 12

a Hch 20:18, 19
b 1Co 15:32
c 2Co 12:10
d Sl 34:7, 19 2Ti 4:18 2Pe 2:9
e Flp 1:19 Flm 22
f Hch 12:5 Ro 15:30-32
g 1Co 2:4, 5

1:4 * Wa «k-sufrirko».

1:13 * Uláak' bix u traducirta'ale' «ba'alo'ob a wojle'ex».

jujuntúul ti' te'exe', jach beyo', jujuntúul ti' te'exe' ku na'atko'ob yaan ba'ax o'olal u nojba'alkúuntkuba t-o'olal. To'on xane' yaan ba'ax o'olal k-nojba'alkúuntikba ta wo'olale'ex tu k'iinil k-Yuumtsil Jesús.

15 Tu yo'olal túun le ba'ax kin páa'tika', tene' in tukultmaj ka'ach in yáax bin ta wiknale'ex utia'al ka ki'imakchajak a wóole'ex tu ka'atéen.* **16** In tukultmaj ka'ache' le kéen xi'iken Macedoniae' yaan in máan in wile'ex, yéetel le kéen luk'ken Macedoniae' kin ka'a máan ta wiknale'ex utia'al ka a láak'intene'ex ti' junp'éel parte ti' le bej ku bin Judeao'.[a] **17** Le ka tin tuklaj in bin ka'ach ta wiknale'exe', ma' chéen tin jáajan tuklaj in bini', ¿máasa'? ¿Ka tuklike'ex wa chéen utia'al in wutsil kin ch'a'tuklik in beetik wa ba'ax, le o'olal kin wa'alik «Yaan in beetik», ku ts'o'okole' «Ma' tin beetik»? **18** Ba'axe' tu yo'olal Diose' je'el u páajtal a k'ubik a wóole'ex ti' le ba'ax k-a'alikte'exo', tumen ma'atech k-a'alikte'ex yaan k-beetik wa ba'ax, ku ts'o'okole' ku p'áatal ma' k-beetik. **19** Teen yéetel Silvano* bey xan Timoteoe'[b] t-ts'áaj a k'aj óolte'ex Cristo Jesús u Paal Dios, leti'e' ma' tu ya'alaj u beetik wa ba'ax ku ts'o'okole' ma' tu beeti', ba'axe' le ba'ax tu ya'alaj u beetko' tu beetaj. **20** Tumen kex je'el buka'aj ba'alo'ob u ya'almaj Dios u beetke' ts'o'ok u béeytalo'ob tu yo'olal Cristo.[a] Le o'olale' tu yo'olal xan leti'e' ku ya'ala'al ti' Dios «Ka béeyak»,*[b] beyo' ku nojba'alkúunta'al Dios t-o'olal. **21** Chéen ba'ale' Diose' leti'e máax e'esik jach tu jaajil to'on yéetel te'exe' u tia'alo'one'ex Cristo, yéetel leti' xan yéeymilo'one'ex.[c] **22** Leti'e' ts'o'ok xan u ts'áaik u sello t-óok'ol[d] yéetel ts'o'ok u ye'esikto'on jach tu jaajil yaan u yúuchul le ba'axo'ob ku taal u k'iino',* u k'áat u ya'ale' ts'o'ok u ts'áaik u espíritu santo#[e] t-puksi'ik'al.

23 Beoraa' Dios ka u beet u testigoil tin contra wa ma' jach tu jaajil kin ch'a'ikte'ex óotsilil le beetik tak bejla'a ma' xi'iken Corintoi'. **24** Ma' tumen wa táan k-beetikba u yuumil a feje'exi',[f] ba'axe' táan k-áantke'ex utia'al ka ki'imakchajak a wóole'ex, tumen yo'olal a feje'exe' láayli' wa'alakbale'exe'.

2 Tene' ts'o'ok in ch'a'tuklike' ma' tristeen le kéen ka'a xi'iken ta wiknale'exi'. **2** Tumen wa kin beetik u lúubul a wóole'exe', ¿máax túun kun ki'imakkúuntik in wóol wa ma' juntúul ti' le máaxo'ob tin beetaj u lúubul u yóolo'? **3** Le ba'ax tin ts'íibtajte'exo' bey tin beetilo' tumen le kéen k'uchken ta wiknale'exe' ma' kin triste-

CAP 1

a 1Co 16:5, 6

b Hch 18:5

Columna 2

a Ro 15:8

b Ap 3:14

c 1Jn 2:20, 27

d Ef 4:30

e Ro 8:23
2Co 5:5
Ef 1:13, 14

f Heb 13:17
1Pe 5:2, 3

1:15 *Uláak' bix u traducirta'ale' «beyo' ka'atéen ken a jóo'se'ex u yutsil». **1:19** *Ku ya'ala'al xan ti' Silas.

1:20 *Wa «Amén». **1:22** *Wa «ts'o'ok u ts'áaik junp'éel garantía ti' le ba'ax ku taal u k'iino'». #Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

tal tu yo'olal le máaxo'ob unaj u ki'imaktal in wóolo', tumen jach in wojle' le ba'ax beetik u ki'imaktal in wóolo' láayli' leti'e ba'ax beetik u ki'imaktal a wóole'exo'. **4** Tumen le ka ts'íibnajen ti' te'exe' tin beetaj yéetel u ja'il in wicho'ob, tumen táan ka'ach in sen mu'yaj yéetel jach yaachaja'an u yóol in puksi'ik'al. Lela' ma' tin beetaj utia'al u lúubul a wóole'exi',[a] ba'axe' utia'al ka a wojéelte'ex jach in yaabiltme'ex.

5 Bey túuno' wa yaan máax ts'o'ok u beetik u lúubul u yóol wa máaxe',[b] ma' teen tu beetaj u lúubul in wóoli', ba'axe' te'ex tu beetaj u chan lúubul a wóole'ex —lela' bey in wa'alika' utia'al ma' u yu'uba'al bey táan in k'eeyaje'—. **6** In tuklike' yaan yéetel le buka'aj castigo ta ts'áaje'ex ti' le máak óoli' tuláakle'exo', **7** chéen ba'ale' ba'ax unaj a beetke'ex beoraa' a perdonarke'ex yéetel u jaajil a wóole'ex bey xan a líi'ske'ex u yóol[c] utia'al ma' u sen yaatal u yóol u puksi'ik'al tumen jach triste yanil.[d] **8** Le o'olal táan in jach a'alikte'ex ka a we'ese'ex láayli' a yaabiltme'exe'.[e] **9** Tene' ts'íibnajen ti' te'ex tu yo'olal lela': utia'al in wilik wa je'el a wu'uyike'ex t'aan ti' tuláakal ba'ale'. **10** Wa ka perdonarke'ex je'el máaxak yo'olal je'el ba'alake', teen xane' kin perdonartik. U jaajile', le ba'ax ts'o'ok in perdonarko' (wa yaan ba'ax ts'o'ok in perdonartik yéetel u jaajil in wóol) ts'o'ok in beetik utia'al a wutsile'ex tu táan Cristo, **11** utia'al ma' k-táabsa'al* tumen Satanás,[a] tumen k-ojel ba'axo'ob ku tuklik u beetik.#[b]

12 Le ka túun k'uchen tu kaajil Troas[c] utia'al in máan in tsikbalt le ba'alo'ob ma'alobtak yaan yil yéetel Cristoo' bey xan le ka je'ebten le joonaj utia'al in maas meyajtik Yuumtsilo', **13** ma' xu'ul u chi'ichnaktal in puksi'ik'ali', tumen ma' tin wilaj tu'ux yaan in suku'un Titoi'.[d] Ka ts'o'ok túun in wa'alik ti' le suku'uno'ob táan in bino', jóok' in binbal Macedonia.[e]

14 ¡Chéen ba'ale' kin ts'áaik gracias ti' Dios tumen mantats' ku nu'uktiko'on ti' junp'éel procesión utia'al ka ila'ak ts'o'ok k-ganar junmúuch' yéetel Cristo, ts'o'ole' Diose' ku usarko'on utia'al u k'aj óolta'al tuláakal tu'ux, lela' ku ke'etel yéetel junp'éel ba'al jach ki'ibok! **15** Tumen utia'al Diose' to'on táan k-ts'áaik k'aj óoltbil Cristoe' beyo'on junp'éel ba'al ki'iboke'. U ki'ibokile' ku k'uchul tu yiknal le máaxo'ob yano'ob tu bejil le salvacióno' bey xan tu yiknal le máaxo'ob yano'ob tu bejil le xu'ulsajo'. **16** Utia'al le máaxo'ob kun xu'ulsbilti'obo' junp'éel book ku bisik máak ti' kíimil,[f] yéetel utia'al le máaxo'ob kun salvarbilo'obo' junp'éel book ku bisik máak ti' kuxtal. Chéen

CAP 2

a 2Co 7:8, 9

b 1Co 5:1

c Lu 15:23, 24

d Heb 12:12

e Ro 12:10

Columna 2

a Lu 22:31
2Ti 2:26

b Ef 6:11, 12
1Pe 5:8

c Hch 16:8

d Gál 2:3
Tit 1:4

e 2Co 7:5

f Jn 15:19
2Co 4:3
1Pe 2:7, 8

2:11 *Wa «utia'al ma' k-tu'usul». #Wa «ba'axo'ob taak u beetik; ba'axo'ob ku patjo'oltik».

ba'ale', ¿máaxo'ob túun no'oja'ano'ob utia'al ka u beeto'ob le meyajo'? **17** To'on, tumen to'one' ma' táan k-máan k-kon u t'aan Dios[a] je'ex u beetik ya'ab máako'obe', ba'axe' junmúuch' yéetel Cristoe' k-t'aan yéetel u jaajil k-óol. To'one' k-t'aan je'ex máaxo'ob túuxta'ano'ob tumen Dios yéetel ku meyajo'ob tu táan Diose'.

3 ¿K'a'abéet wa k-presentartikba ti' te'ex tu ka'atéen? ¿K'a'abéet wa k-e'esikte'ex carta'ob tu'ux ku yúuchul ma'alob t'aan t-o'olal je'ex u beetik uláak' máako'obe'? ¿K'a'abéet wa a ts'íibtike'ex le carta'ob bey t-o'olalo'? Ma'atech. **2** U jaajile', te'ex le carta[b] tu'ux ku yúuchul t'aan ma'alob t-o'olalo'. Le cartaa' ts'íibta'an ichil k-puksi'ik'al, k'aj óola'an yéetel ku xo'okol tumen tuláakal wíinik. **3** Tumen te'exe' u carta'ex Cristo k-ts'íibtmaj yo'olal le meyaj t-beeto'.[c] Lela' ma' yéetel tinta ts'íibta'ani', ba'axe' yéetel u espíritu santo le Dios kuxa'ano'. Ts'o'ole' ma' ts'íibta'ab ti' jaajay tuunicho'obi',[d] ba'axe' tu puksi'ik'al máako'ob.[e]

4 Tu yo'olal Cristoe' k-ojel no'oja'ano'on tu táan Dios. **5** Chéen ba'ale' k-ojle' le u páajtalil k-beetik je'el ba'axak meyajilo' ma' chéen ti' to'on u taali', ba'axe' Dios ts'áaikto'on u páajtalil k-beetik.[f] **6** Dios ts'áaikto'on u páajtalil k-meyaj yáanal junp'éel túumben pacto,*[g] yáanal u nu'uktaj le espíritu santoo', ma' yáanal junp'éel ley ts'íibta'ani'.[h] Tumen le ley ts'íibta'ano' ku bisik máak ti' kíimil,[a] chéen ba'ale' le espíritu santoo' ku ts'áaik kuxtal.[b]

7 Ku ts'o'okole', le ley ku taasik kíimil ts'íibta'an ti' tuunicho',[c] taal yéetel ya'abkach páajtalil. Le o'olal le israelita'obo' ma' tu páajtal ka'ach u paktiko'ob Moisés tumen u táan u yiche' jach táan u juul u sáasilil,[d] chéen ba'ale' le páajtalil je'elo' lu'sa'abi. **8** Le o'olale' wa yéetel ya'abkach páajtalil taal le ley je'elo', ¿ma' wa túun maas yéetel ya'abkach páajtalil[e] kun ts'aabil le espíritu santoo'?[f] **9** Tumen wa yaan páajtalil[g] ka'ach ti' le ley ku condenartik máako',[h] ¿ma' wa túun maas yaan páajtalil ti' le ba'ax ts'a'an utia'al u ya'ala'al toj u kuxtal máako'?[i] **10** Le páajtalil yaan ka'ach ti' le leyo' p'áat mix ba'al tu táan le páajtalil yaan ti' le túumben pactoo'.[j] **11** Tumen wa yéetel páajtalil taal le ba'ax yanili' u xu'ulsa'alo',[k] ¿ma' wa túun maas nojoch u páajtalil le ba'ax ma' kun xu'ululo'?[l]

12 Le o'olale' tumen k-k'ubmaj k-óol yaan u yúuchul lela',[m] to'one' jach yéetel u jaajil k-óol k-t'aan, **13** yéetel ma'atech k-beetik le ba'ax ku beetik ka'ach Moiséso', tumen leti'e' ku ts'áaik junp'éel jaajay nook' tu yich[n] utia'al ma' u jach pakta'al tumen le israelita'ob u juul u sáasilil u yich ku chíikbesik le páajtalil yaan ti' le ley yanili' u xu'ulsa'alo'. **14** Chéen ba'ale' leti'obe' piixil u tuukulo'ob.[o] Tak bej-

3:6 * Wa «acuerdo».

CAP 2
a 2Co 4:2

CAP 3
b 1Co 9:2
c 1Co 3:5
d Éx 31:18 Éx 34:1
e Pr 3:3 Pr 7:3
f Éx 4:12, 15 Flp 2:13
g Heb 8:6
h Ro 13:9

Columna 2
a Gál 3:10
b Jn 6:63
c Éx 31:18 Éx 32:16
d Éx 34:29, 30
e 1Pe 4:14
f Hch 2:1, 4
g Éx 34:35
h Dt 27:26
i Ro 3:21, 22
j Col 2:16, 17
k Éx 19:16 Éx 24:17
l Heb 12:22-24
m 1Pe 1:3, 4
n Éx 34:33-35
o Ro 11:7

la'a kéen xo'okok u ts'íibil le úuchben pactoo' bey piixil u tuukulo'ob yéetel junp'éel jaajay nook'e',[a] tumen lela' chéen ku páajtal u luk'ul yéetel u yáantaj Cristo.[b] **15** U jaajile', tak bejla'a kéen xo'okok u ts'íib Moisése',[c] piixil u puksi'ik'alo'ob.[d] **16** Chéen ba'ale' le kéen u ka'a nats'uba máak yiknal Jéeobae',* ku lu'sa'al le jaajay nook'o'.[e] **17** Jéeobae' ma' tu páajtal u yila'al[f] yéetel tia'an te' ka'ano', yéetel tu'ux yaan u espíritu santo Jéeobae' yaan jáalk'abili'.[g] **18** Tuláaklo'on le máaxo'on ts'o'ok k-lu'sik le ba'ax pixmil k-icho', beyo'on junp'éel néen ku ye'esik u ki'ichkelmil Jéeobae'. To'one' táan k-jelbesa'al utia'al k-p'áatal je'ex Diose' yéetel utia'al k-maas e'esik u ki'ichkelmil cada k'iin ku máan. Jéeoba, le máax ma' tu páajtal u yila'alo',*[h] jach bey u k'áat ka k-beeto'.

4 Úuchik u ch'a'abalto'on óotsilile' k'ubéenta'abto'on le meyaja', le o'olal ma' t-cha'ik u lúubul k-óol. **2** Yéetel ts'o'ok k-ts'áaik juntséelil le ba'alo'ob su'tsiltak ku beeta'al ta'akumbailo'. Ts'o'ole' ma'atech u meyajto'on k-na'at utia'al k-beetik ba'alo'ob k'aastak, ma'atech xan k-jelbesik ba'ax ku ya'alik u t'aan Dios,[i] ba'axe' k-ts'áaik ojéeltbil u jaajil, beyo' k-e'esik tu táan Dios táan k-beetik ba'ax ma'alob yéetel k-ts'áaik junp'éel ma'alob ejemplo ti' tu-

3:16 *Ilawil página 2566. **3:18** *Uláak' bix u traducirta'ale' «U espíritu santo Jéeobae'».

CAP 3

a Jn 12:40

b Ro 7:6
Ef 2:15

c Hch 15:21

d Ro 11:8

e Éx 34:34

f Jn 4:24

g Isa 61:1
Ro 6:14
Ro 8:15
Gál 5:1, 13

h 2Co 4:6
Ef 4:23, 24
Ef 5:1

CAP 4

i 2Co 2:17
Gál 1:9

Columna 2

a 2Co 6:3, 4

b 2Co 11:14

c Jn 14:30
Ef 2:2
1Jn 5:19

d Isa 60:2
Jn 8:12

e Col 1:15
Heb 1:3

f Gé 1:3

g 1Pe 2:9

h Isa 64:8
Hch 9:15
1Co 15:47

i 2Co 4:1

j 2Co 12:9, 10
Flp 4:13

k 1Co 10:13

l Heb 13:5

m Ap 2:10

láakal máak.[a] **3** Chéen ba'ale' wa le ba'alo'ob ma'alobtak k-tsikbaltik pixa'an yéetel junp'éel jaajay nook'o', pixa'an utia'al le máaxo'ob táan u bino'ob ti' xu'ulsajo'. **4** Le máako'ob ma'atech u creerko'ob Dioso'[b] pixa'an u tuukulo'ob tumen u diosil le yóok'ol kaaba',[c] utia'al ma' u k'uchul tu yiknalo'ob u sáasilil le ki'ichkelem ba'alo'ob ma'alobtak[d] yaan yil yéetel Cristo, le máax chíika'an ti' Dioso'.[e] **5** Ma' táan k-tsikbaltik ba'alo'ob yaan yil t-éeteli', ba'axe' táan k-ts'áaik ojéeltbile' Cristo Jesúse' Yuumtsil, yéetel táan k-a'alik esclavo'on ti' te'ex tu yo'olal Jesús. **6** Tumen Diose' leti' a'al lela': «Juulnak le sáasil te' ée'joch'e'enilo'».[f] Dios túune' ts'o'ok u juul ichil k-puksi'ik'al utia'al u sáasilkuntko'on[g] yéetel u k'aj óolalil, lela' ku beetik tu yo'olal u táan u yich Cristo.

7 To'one' beyo'on nu'ukulo'ob de k'at[h] ts'a'an ko'okoj ba'alo'ob ichile',[i] utia'al beyo' ma' u yila'al wa ti' to'on u taal le páajtalil ku píitmáan ti' u muuk' wíiniko', ba'axe' ka ila'ak ti' Dios u taal.[j] **8** Jejeláas bix k-sen pe'ech'el, chéen ba'ale' ma'atech k-pe'ech'el ka tak p'áatak junpuli' ma' tu páajtal k-péek; ku p'áatal ma' k-ojel ba'ax je'el k-beetke', chéen ba'ale' ma'atech k-p'a'atal x-ma' áantajil;*[k] **9** k-ch'a'pachta'al, pero ma'atech k-xúump'atta'al;[l] k-lúu'sa'al, chéen ba'ale' ma'atech k-xu'ulsa'al.[m] **10** Mantats' ku

4:8 *Uláak' bix u traducirta'ale' «ma'atech k-sen chi'ichnaktal».

chúukpajal k-óol k-mu'yajt yéetel k-wíinklil le ba'axo'ob tu mu'yajtaj Cristo le ka kíimsa'abo',[a] utia'al beyo' yéetel le wíinklil yaanto'ona' ka kuxlako'on je'ex kuxlajik Jesúse'. **11** Tumen to'on kuxa'ano'on bejla'e' mantats' táan k-ts'a'abal tu chi' kíimil[b] tu yo'olal Jesús, utia'al beyo', yéetel k-k'eban wíinklile' ka kuxlako'on je'ex kuxlajik Jesúse'. **12** Bey túuno' to'one' tia'ano'on tu táan kíimil utia'al ka páajchajak u yantalte'ex kuxtale'.

13 Lela' leti'e ba'ax ts'íibta'ana': «Yanchajten fe, le o'olal t'aanajen».[c] To'on xane' k-e'esik yaanto'on junp'éel fe beyo', le o'olal k-t'aan, **14** tumen k-ojle' le Máax líi's Jesúso' yaan xan u líi's-ko'on junmúuch' yéetel Jesús, ts'o'ole' junmúuch' ta wéetele'exe' yaan u bisko'one'ex tu táan.[d] **15** Tumen tuláakal le ba'alo'oba' ku yúuchul utia'al a wutsile'ex, utia'al beyo' ka maas ya'abchajak u ye'esa'al u nojoch utsil Dios, tumen ya'ab uláak' máako'ob táan u ts'áaiko'ob gracias ti' Dios utia'al u alabarta'al.[e]

16 Le o'olal ma' t-cha'ik u lúubul k-óol, tumen kex k-wíinklil táan u bin u xu'upule' le bixo'on ichil k-puksi'ik'alo'* sáamsamal táan u bin u túumbenchajal. **17** Tumen kex séeb u máan le ba'ax k-mu'yajtik yéetel kex ma' jach yaje', ku taasikto'on utsilo'ob maas nuuktak yéetel mix bik'in kun xu'ululo'ob.[a] **18** Lela' ku yúuchul le táan k-ch'ikik k-paakat, ma' ti' ba'alo'ob ku yila'alo'obi', ba'axe' ti' ba'alo'ob ma'atech u yila'alo'ob.[b] Tumen le ba'alo'ob ku yila'alo'obo' ku xu'ululo'ob, pero le ba'alo'ob ma'atech u yila'alo'obo' mix bik'in kun xu'ululo'ob.

5 Tumen k-ojle' wa ku pa'abal* le naj de nook', le tu'ux kaja'ano'on way lu'ume',[c] Diose' yaan u ts'áaikto'on junp'éel naj te' ka'ano'. Le naj je'ela' yaan u p'áatal utia'al mantats', ts'o'ole' ma' beeta'an tumen u k'ab wíiniko'obi'.[d] **2** Tumen te' naj tu'ux kaja'ano'ona' chéen áakam k-sen beetik, yéetel táan k-sen ts'íiboltik k-okol te' naj beeta'anto'on te' ka'ano',[e] lela' yaan u pixko'on je'ex u pi'ixil máak tumen junp'éel nook'e'. **3** Le kéen k'uchuk u k'iinil k-búukintke' ma' ken k-p'áatal x-ma' nook'il. **4** U jaajile' to'on máaxo'on kaja'ano'on te' naj de nook'a' k-áakam yéetel k-sen chi'ichnaktal. Ma' tumen wa ma' k-k'áat ka u pixo'on le naja', ba'axe' maas k-k'áat ka u pixo'on le uláak'o',[f] utia'al beyo' le ba'ax ku k'astalo' ka jeelinta'ak tumen le ba'ax ma'atech u k'astalo'.[g] **5** Bey túuno' Diose' leti'e máax ts'áa u páajtalil u yúuchulto'on lela',[h] yéetel leti' ts'áato'on le espíritu santo utia'al u ye'esikto'on* jach tu jaajil yaan u béeytal le ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchlo'.[i]

CAP 4

a Flp 3:10 1Pe 4:13

b Ro 8:36 1Co 4:9 1Co 15:31

c Sl 116:10

d 1Co 6:14

e 2Ti 2:10

Columna 2

a Mt 5:12 Ro 8:18

b 2Co 5:7 Heb 11:1

CAP 5

c 2Pe 1:13, 14

d 1Co 15:50 Flp 3:20, 21

e Ro 6:5 Ro 8:23 1Co 15:48, 49

f 1Co 15:43, 44 Flp 1:21

g 1Pe 1:3, 4

h Ef 2:10

i Ro 8:23 Ef 1:13, 14

4:16 * Te'ela' táaka'an le modos yaan ti' máako' bey xan le respeto ku ye'esik ti' Dioso'.

5:1 * Wa «ku ju'utul». **5:5** * Wa «bey junp'éel garantía de ke».

6 K-ojle' mientras kaja'ano'on ti' le wíinklila' mina'ano'on tu yiknal Yuumtsil,[a] kex beyo' mantats' ku líik'il k-óol, **7** tumen táan k-xíimbal yo'olal fe ma' yo'olal ba'ax k-ilki'. **8** Le beetik ku líik'il k-óol yéetel maas ma'alob k-ilik ka k-p'at le wíinklila' utia'al ka xi'iko'on kajtal tu yiknal Yuumtsil.[b] **9** Le o'olale' kex tia'ano'on tu yiknal wa kex mina'ano'on tu yiknale', ba'ax k-kaxtike' k-lúubul utsil ti' leti'. **10** Tumen tuláaklo'one' yaan k-wa'atal tu táan Cristo, te' lugar tu'ux kun kutal juzgaro', utia'al beyo' ka ts'a'abak ti' cada juntúul le ba'ax ku náajmatik tu yo'olal le ba'axo'ob tu beetaj le kuxa'an yéetel u lu'umkabil wíinklilo', kex wa utstak wa k'aastak le ba'axo'ob tu beeto'.[c]

11 Tumen k-ojel k'a'abéet u respetarta'al Yuumtsile' ma' tu xu'ulul k-áantik le máako'ob utia'al ka u k'ex u tuukulo'obo'. Chéen ba'ale' to'one' ts'o'ok k-k'aj óolta'al tubeel tumen Dios. K-páa'tik xane' te'exe' ka a k'aj óolto'one'ex tubeel. **12** To'one' ma' táan k-ka'a a'alik ta táane'ex ba'alo'ob ma'alobtak t-o'olali', ba'axe' táan k-ts'áaik ba'ax o'olal a nojba'alkúuntkaba'ex t-o'olal, utia'al beyo' ka páajchajak a núukike'ex u t'aan le máaxo'ob ku nojba'alkúuntkuba'ob chéen yo'olal le ba'ax chíika'an u yila'alo',[d] ma' yo'olal le ba'ax yaan tu puksi'ik'al máako'. **13** Tumen wa ts'o'ok u p'áatal ma' t-óol yano'one'[e] lelo' úuch utia'al k-nats'ke'ex ti' Dios, wa xan ma'alob k-tuukule' lelo' utia'al k-áantke'ex. **14** Tumen u yaabilaj Cristoe' ku péeksiko'on k-beet tuláakal ba'al, tumen jach k-ojle' juntúul máake' kíim tu yo'olal tuláakal máak,[a] bey túuno' tuláaklo'ob kimeno'ob ka'achi. **15** Leti'e' kíim tu yo'olal tuláakal máak, utia'al beyo' le máaxo'ob kuxa'ano'obo' ma' u kuxtalo'ob utia'al u beetko'ob chéen ba'ax u k'áato'ob,[b] ba'axe' ka kuxlako'ob utia'al ka u beeto'ob ba'ax u k'áat le máax kíim tu yo'olalo'ob yéetel ka'a kuxkíinta'abo'.

16 Tu yo'olal túun lela' desde beoraa' to'one' ma' táan k-ilik máak chéen je'ex u yila'al tumen u maasil máako'obe'.[c] Ts'o'ole' wa yaan ti' to'on k'uch u yil Cristo chéen je'ex u yila'al tumen wíinike', u jaajile' ma' bey k-ilik beoraa'.[d] **17** Bey túuno' wa juntúul máak junmúuch' yanil yéetel Cristoe' le máaka' junp'éel túumben ba'al beeta'an tumen Dios.[e] Le úuchben ba'alo'obo' ts'o'ok u máano'ob, ¡ile'ex!, túumben ba'alo'ob ts'o'ok u yantalo'ob. **18** Chéen ba'ale' ti' Dios u taal tuláakal ba'al. Diose' ts'o'ok u usartik Cristo utia'al u páajtal k-ka'a bisikba tu yéetel,[f] ts'o'ok xan u k'ubéentikto'on junp'éel meyaj: k-áantik uláak' máako'ob u ka'a bisuba'ob tu yéetel.[g] **19** Lelo' u k'áat u ya'ale' Diose', tu yo'olal Cristoe', tu beetaj u ka'a biskuba tuláakal wíinik tu yéetel.[h] Leti'e' ma'

CAP 5

a Jn 14:3

b Flp 1:23

c Ap 22:12

d 2Co 10:10

e 2Co 11:1, 16

Columna 2

a Isa 53:10 Mt 20:28 1Ti 2:5, 6

b Ro 14:7, 8

c Mt 12:50

d Jn 20:17

e Gál 6:15

f Ro 5:10 Ef 2:15, 16 Col 1:19, 20

g Hch 20:24

h Ro 5:6 1Jn 2:1, 2

tu ch'a'aj en cuenta le ba'axo'ob k'aastak u beetmo'ob tu contrao',[a] yéetel ts'o'ok u k'ubéentikto'on ka k-ts'áa ojéeltbil je'el u páajtal u ka'a biskuba máak tu yéetele'.[b]

20 Le o'olale', to'one' túuxta'ano'on t'aan[c] tu k'aaba'* Cristo,[d] u k'áat u ya'ale' bey Dios ku k'áat óolal ti' le máako'obo'. Tumen túuxta'ano'on t'aan tu k'aaba' Cristoe' táan k-k'áat óoltik: «Bisaba'ex tu ka'atéen yéetel Dios». **21** Cristoe' mix juntéen k'ebanchaji.[e] Leti'e' k'u'ub tumen Dios bey junp'éel sacrificio tu yo'olal k-k'ebano'obe', utia'al beyo' tu yo'olal leti'e' ka ila'ako'on tumen Dios bey máako'ob toj u kuxtalo'obe'.[f]

6 To'one' u yéet meyajo'on Dios[g] yéetel ts'o'ok k-k'amik u nojoch utsil. Le o'olale' meyajnakte'ex ma'alob le nojoch utsil ts'o'ok a k'amke'exo'.[h] **2** Tumen leti'e' ku ya'alik: «Tu k'iinil utia'al in we'esik in wutsile' tin ch'enxikintech, yéetel tin wáantech tu k'iinil in taasik salvación».[i] ¡Ilawile'ex!, bejla'e' u k'iinil in we'esik in wutsil. ¡Ilawile'ex!, bejla'e' u k'iinil in taasik salvación.

3 Jach junpuli' ma' táan k-ts'áaik ba'ax o'olal u t'óochpajal máaki', utia'al ma' u ya'ala'al wa yaan ba'ax k'aas ichil le meyaj k-beetko'.[j] **4** Ba'axe' ti' tuláakal ba'ax k-beetke' k-e'esik no'oja'ano'on utia'al k-meyajtik Dios.[k] Lela' k-beetik ikil u chúukpajal k-óol ti' ya'abkach ba'alo'ob, ikil k-máan ti' mu'yajilo'ob, tu k'iinilo'ob yaan ba'axo'ob ku bineltikto'on, ikil k-máansik problemas,[a] **5** ikil k-ja'ajats'a'al, ikil k-sen k'a'alal cárcel,[b] ikil u p'u'ujul le máako'ob t-contrao', ikil u beeta'al k-sen kíimsikba meyaj, ikil k-máansik áak'abo'ob x-ma' weenlil, ikil u p'áatal mina'an ba'al k-jaante,[c] **6** ikil k-bisik junp'éel toj kuxtal, ikil u yantalto'on k'aj óolalil, ikil u yantalto'on paciencia,[d] ikil k-e'esik utsil,[e] ikil k-e'esik yaanto'on espíritu santo, ikil k-e'esik yaabilaj yéetel x-ma' ka'ap'éel ichil,[f] **7** ikil k-a'alik u jaajil, ikil u meyajto'on u páajtalil Dios,[g] ikil k-machik yéetel x-no'oj k'ab bey xan yéetel x-ts'íik k'ab le u nu'ukulilo'ob ba'ate'el ku taal ti' le justiciao'.[h] **8** Lela' bey k-beetik kex wa táan k-respetarta'al bey xan wa táan k-p'a'atal ich su'tsilil, kex wa táan u yúuchul ma'alob t'aan t-o'olal bey xan wa ma' táan u yúuchul ma'alob t'aan t-o'olali'. To'one' k-ila'al bey máaxo'ob ku tuuso'obe' kex táan k-a'alik u jaajil, **9** k-ila'al bey máaxo'ob ma' k'aj óola'ano'obe' kex to'one' k'aj óola'ano'on, k-ila'al bey máaxo'ob ku náajmatik u kíimsa'alo'obe', chéen ba'ale' ¡ilawile'ex!, láayli' kuxa'ano'one'.[i] Táan k-castigarta'al, chéen ba'ale' ma' k'u'ubko'on utia'al kíimsbili'.[j] **10** Bey triste yanilo'one', chéen ba'ale' mantats' ki'imak k-óol. Bey óotsilo'one', chéen ba'ale' táan k-ayi-

CAP 5
a Ro 4:25 Ro 5:18
b Mt 28:19, 20 Hch 13:38, 39
c Ef 6:19, 20
d Flp 3:20
e Heb 4:15 Heb 7:26
f Ro 1:16, 17

CAP 6
g 2Co 5:20
h Ro 2:4
i Isa 49:8
j 1Co 9:22
k 2Co 4:1, 2

Columna 2
a 2Co 11:23
b Ap 2:10
c 2Co 11:25, 27
d Col 3:13 1Te 5:14
e Ef 4:32
f Ro 12:9
g 1Co 2:4, 5
h 2Co 10:4 Ef 6:11
i 2Co 4:10, 11
j Hch 14:19 2Co 4:8, 9

5:20 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu jeel».

k'alkúuntik ya'ab máako'ob. Bey mix ba'al yaanto'one', chéen ba'ale' yaanto'on tuláakal ba'al.[a]

11 Corintoile'ex, ts'o'ok k-je'ik k-chi' utia'al k-t'anke'ex, yéetel ts'o'ok k-je'ik k-puksi'ik'al ti' te'ex. **12** To'one' ma' táan k-ta'akikte'ex k-yaabilaji',[b] chéen ba'ale' te'exe' táan a ta'akike'exto'on a yaabilaje'ex. **13** Te'exe' unaj a beetke'ex je'ex k-beetko' —táan in t'anke'ex bey in paalale'exe'— te'ex xane' píi' je'ek'abt a puksi'ik'ale'ex.[c]

14 Ma' a nupkaba'ex yéetel máaxo'ob ma'atech u meyajtiko'ob Dios.*[d] Tumen ¿ba'ax yaan yil juntúul máak toj u kuxtal yéetel juntúul máak k'asa'an?[e] Wa ¿ba'ax yaan yil le sáasil yéetel le ée'joch'e'enilo'?[f] **15** Ts'o'ole' ¿je'el wa u páajtal u múul meyaj Cristo yéetel Beliale'?*[g] Wa ¿ba'ax yaan yil juntúul máax meyajtik Dios# yéetel juntúul máax ma'atech u meyajtik?[h] **16** Ts'o'ole' ¿ba'ax yaan yil u templo Dios yéetel le imageno'ob'?[i] Tumen to'one' u templo'on juntúul Dios kuxa'an,[j] je'ex tu ya'alil Diose': «Tene' yaan in kajtal tu yéetelo'ob,[k] yéetel yaan in xíimbal ichilo'ob. Tene' yaan in beetkinba u Dioso'ob, leti'obe' yaan u beetkuba'ob in kaajal».[a] **17** «Le o'olale' jóok'ene'ex ichilo'ob yéetel náachkuntaba'exti'ob, xu'uluk a machke'ex le ba'ax ma' limpio yanilo'»,[b] ku ya'alik Jéeoba; «teen túune' yaan in k'amke'ex».[c] **18** «‹Tene' yaan in beetkinba taatatsil ti' te'ex,[d] yéetel te'exe' yaan a k'uchul a beetaba'ex in hijo'ex yéetel te'exe' in hija'ex›,[e] ku ya'alik Jéeoba, le Máax jach táaj yaan u podero'».

7 Suku'une'ex, in yaabiltme'ex. Tu yo'olal le ba'axo'ob a'ala'an u ts'a'abalto'ono'[f] ko'one'ex limpiokíintikba ti' tuláakal ba'ax je'el u yéek'kuntik k-wíinklil yéetel k-tuukule',[g] utia'al beyo' ka p'áatko'on maas santoil ikil k-respetartik Dios.

2 Je'ek'abte'ex a puksi'ik'ale'ex ti' to'on.[h] To'one' ma' k-beetmaj k'aas ti' mix máaki', ma' k-k'askúuntmaj u kuxtal mix máaki' yéetel ma' k-tusmaj mix máak utia'al k-kaxtik k-utsili'.[i] **3** Lela' ma' táan in wa'alik utia'al ka in juzgarte'exi'. Tumen je'ex tin yáax a'alajte'exe', te'exe' ti' yane'ex t-puksi'ik'ale', beyo' wa ka kíimle'exe' k-múul kíimil ta wéetele'ex yéetel wa ka kuxtale'exe' k-múul kuxtal ta wéetele'ex. **4** Jach yéetel u jaajil in wóol kin t'anke'ex. Jach yaan ba'ax o'olal in nojba'alkúuntkinba ta wo'ole'ex. Jach ts'o'ok u líik'il in wóol yéetel jach ki'imak in wóol kex táan k-máansik ya'ab mu'yajil.[j]

5 U jaajile' le ka k'ucho'on Macedoniae'[k] ma'

6:14 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ma' a ts'áaikaba'ex yáanal junp'éel u che'il kuuch ch'ech'eba'an u bisa'al». **6:15** *Lela' junp'éel k'aaba' ich hebreo u k'áat u ya'al «Mix Ba'al u Biilal». Lela' ti' u K'aasilba'al ku ya'ala'al. #Wa «juntúul máax chúuka'an u yóol u meyajt Dios».

CAP 6

a Flp 4:13; Ap 2:9

b 2Co 12:15

c 1Pe 2:17; 1Jn 4:20

d Éx 23:32, 33; Dt 7:3, 4; 1Re 11:4; 1Co 7:39

e Snt 4:4

f Ef 5:7, 8

g Mt 4:10; Ap 12:7, 8

h 1Co 10:21

i 1Co 10:14

j 1Co 3:16

k Éx 29:45

Columna 2

a Le 26:11, 12; Eze 37:27

b Isa 52:11; Jer 51:45; Ap 18:4

c Eze 20:41; 2Co 7:1

d 2Sa 7:14

e Isa 43:6; Os 1:10; Jn 1:12

CAP 7

f 2Co 6:16

g Ro 12:1; 1Ti 1:5; 1Ti 3:9; 1Jn 3:3

h Ro 12:10; 2Co 6:12, 13

i Hch 20:33, 34; 2Co 12:17

j Flp 2:17; Flm 7

k Hch 20:1

yanchajto'on jeets'elili', ba'axe' láayli' jejeláas bix táan ka'ach u beeta'al k-mu'yaje'. Le máako'obo' tia'ano'ob ka'ach t-contrae' yéetel ichil le múuch'ulilo' yaan ka'ach saajkili'. **6** Chéen ba'ale' Dios, le máax líi'sik u yóol le máaxo'ob yaachaja'an u yóolo'obo',[a] tu líi'saj k-óol úuchik u yantal Tito t-iknal. **7** Chéen ba'ale' ma' chéen úuchik u yantal t-iknali', ba'axe' úuchik xan a líi'ske'ex u yóol, tumen le ka suunaj t-iknale' tu ya'alaj jach a k'áat a wilene'ex, jach yaachaja'an a wóole'ex yéetel jach ka tuukule'ex tin wo'olal, le o'olal maas jach ki'imakchaj in wóol.

8 Kex tin beetaj u yaatal a wóole'ex tu yo'olal le ba'ax tin ts'íibtajte'exo',[b] tene' ma' tu yaatal in wóol. U jaajile' tu káajbale' yaachaj in wóol (kin ts'áaik cuentae' le ba'ax tin ts'íibtajte'exo' tu beetaj u yaatal a wóole'ex, pero chéen junsúutuk). **9** Beora túuna' ki'imak in wóol, ma' tumen tin beetaj u yaatal a wóole'exi', ba'axe' tumen lelo' tu yáante'ex a k'ex a tuukule'ex. Te'exe' yaachaj a wóole'ex je'ex uts tu t'aan Diose', le o'olal je'el u páajtal k-a'alike' ma' t-loobiltaj a puksi'ik'ale'ex yéetel le ba'ax t-a'alo'. **10** Tumen u yaatal u yóol máak tu táan Diose' ku beetik u k'exik u tuukul utia'al ka yanak salvación ti', lela' ma' unaj u beetik u yaatal u yóol máaki'.[c] Chéen ba'ale' le u yaatal u yóol máak je'ex u beetik le yóo-

CAP 7

a 2Co 1:3, 4

b 2Co 2:4

c Sl 32:5
1Jn 1:9

Columna 2

a Mt 3:8

b 1Co 5:5

c 2Co 2:9
Heb 13:17

k'ol kaaba' ku bisik máak ti' kíimil. **11** ¡Ilawile'ex buka'aj utsil ts'o'ok u taasikte'ex úuchik u yaatal a wóole'ex je'ex uts tu t'aan Diose'! ¡Tu beetaj a we'eske'ex mina'an ba'ax k'aas a beetme'ex!, ¡tu beetaj a p'ektike'ex ba'ax k'aas!, ¡tu beetaj a maas respetarke'ex Dios!, ¡tu beetaj a jach ts'íiboltke'ex a k'exik a tuukule'ex!, ¡tu beetaj a jach ts'áaik a wóole'ex!, ¡tu beetaj a wutskíintike'ex le problemao'![a] Ti' tuláakal ba'ax ta beete'exe' ta we'ese'ex mina'ante'ex u culpail le ba'ax úucho'. **12** Kex ts'íibnajen ti' te'exe', ma' tin beetaj tu yo'olal le máax k'ebanchajo' mix tu yo'olal le máax beeta'ab k'aas ti'o',[b] ba'axe' ts'íibnajen utia'al k-ilik wa je'el a we'eske'ex tu táan Dios jach tu jaajil taak a wu'uyike'ex k-t'aane'. **13** Lelo' ku beetik u líik'il k-óol.

Chéen ba'ale', kex ts'o'ok u líik'il k-óole', beoraa' maas ku ki'imaktal k-óol yo'olal u ki'imak óolal Tito, tumen tuláakle'ex ta líi'se'ex u yóol. **14** Tumen wa ts'o'ok in t'aan ma'alob ta wo'olale'ex tu táan Titoe', ma' ta p'atene'ex k'aasili'. Tumen je'ex jaaj tuláakal le ba'axo'ob t-a'alajte'exo' bey xan jaaj le ba'axo'ob ma'alobtak t-a'alaj ti' Tito ta wo'olale'exo'. **15** Ts'o'ole' le nojoch yaabilaj ku yu'ubik Tito ta wo'olale'exo' ku maas nojochtal le kéen k'a'ajakti' jach ka wu'uyike'ex t'aan,[c] bey xan le kéen k'a'ajakti' bix úuchik a jach respetarke'ex le ka ta k'ame'exo'. **16** Jach ki'imak

in wóol, tumen ti' tuláakal ba'ale' je'el u páajtal in confiar ti' te'exe'.*

8 Beora túuna', suku'une'ex, k-k'áat ts'áa a wojéelte'ex le u nojoch utsil Dios tu ye'esaj ti' u múuch'ulilo'ob Macedoniao'.[a] **2** Te' k'iino'ob táan u mu'yajo'ob tumen jach yaj ba'ax ku aktáantko'obo' leti'obe' jach ki'imakchaj u yóolo'ob, kex jach óotsilo'obe' jach tu ye'esaj u yutsilo'ob. **3** Tene' kin wa'alik jach tu jaajil ma' chéen tu ts'áajo'ob le ba'axo'ob ku páajtal u ts'áaiko'obo',[b] ba'axe' tu ts'áajo'ob u maasil.[c] **4** Leti'obe' nojoch ba'al u yilko'ob u beetko'ob lela', le o'olal ma' xu'ul u sen k'áat óoltiko'ob ti' to'on ka k-cha'a u ts'áaiko'ob yéetel yaabilaj le ba'axo'ob yaanti'obo' bey xan ka táakpajko'ob ti' le meyaj ku beeta'al utia'al u yáanta'al le máaxo'ob santo'obo'.[d] **5** Leti'obe' tu beeto'ob u maasil ti' le k-páa'tik ka'acho', tumen desde tu káajbale' tu k'ububa'ob u meyajto'ob Yuumtsil yéetel tu k'ububa'ob xan u yáanto'ono'ob je'ex tu yóotilak Diose'. **6** Le o'olal t-a'alaj ti' Tito[e] ka seguernak u juntartik le ba'axo'ob ka ts'áaike'ex yéetel yaabilaj, je'ex úuchik u beetik tu káajbalo'. **7** Te'exe' jach ma'alob a beetke'ex tuláakal ba'al: jach mu'uk'a'an a feje'ex, jach ma'alob bix a t'aane'ex, ya'ab ba'axo'ob ts'o'ok a kanke'ex, ka ts'áaik a wóole'ex ti' ba'ax ka beetke'ex yéetel jach ka yaabiltike'ex u maasil je'ex k-yaabiltmile'exo'. Bey túuno' seguernak a síike'ex yéetel yaabilaj le ba'axo'ob yaante'exo'.[a]

8 Lela' ma' tin wa'alikte'ex bey junp'éel leye', ba'axe' kin wa'alikte'ex utia'al ka a wojéelte'ex yaan uláak' máako'ob jach ku ts'áaik u yóolo'ob xan ti' ba'ax ku beetko'ob, beyo' je'el u páajtal a we'eske'ex wa jach tu jaajil yaan a yaabilaje'exe'. **9** Te'exe' a wojle'ex buka'aj nojoch utsil tu ye'esaj Yuumtsil Jesucristo. Leti'e' kex ayik'al ka'ache' tu yóotsilkuntuba ta wo'olale'ex[b] utia'al ka ayik'alchajke'ex tu yo'olal u yóotsilil leti'.

10 Tu yo'olal lela' tene' kin wa'alik:[c] le ba'axo'ob ken in wa'alte'exa' utia'al a wutsile'ex, tumen ts'o'ok junp'éel año káajak a juntarke'ex le ba'axo'ob ka síike'exo'. Te'exe' ta we'ese'ex jach a k'áat a beete'ex. **11** Beora túuna' ts'o'okse'ex le ba'ax ta káajse'exo', utia'al beyo' ka chíikpajak jach tu jaajil a k'áate'ex áantaj yéetel le ba'axo'ob yaante'exo'. **12** Tumen wa tu puksi'ik'al máak ku síijil u ts'áaik wa ba'axe', lela' jach ku lúubul utsil ti' Dios, tumen Diose' uts tu t'aan ka u ts'áa máak le ba'ax ku páajtal u ts'áaiko',[d] ma' le ba'ax ma' tu páajtal u ts'áaiko'. **13** Tene' ma' in k'áat ka p'áatak chéen ch'a'abil utia'al uláak'o'obi', chéen ba'ale' ka p'áatak istikyaj ti' te'exi'. **14** Ba'ax in

CAP 8

a Ro 15:26

b Hch 11:29 2Co 9:7

c Mr 12:43, 44

d Ro 15:25, 26 1Co 16:1 2Co 9:1, 2

e 2Co 12:18

Columna 2

a 1Ti 6:18

b Mt 8:20 Flp 2:7

c 1Co 7:25

d Dt 16:10, 17 Pr 3:27, 28

7:16 *Uláak' bix u traducirta'ale' «te'exe' jach ka beetke'ex u líik'il in wóol».

k'áate', le ba'ax ku yalabtik ti' te'exo' ka u chúukbes le ba'ax ku bineltik ti' leti'obo' yéetel le ba'ax ku yalabtik ti' leti'obo' ka u chúukbes le ba'ax ku bineltik ti' te'exo', utia'al beyo' ka yanakti'ob xan jach le buka'aj yaante'exo'. **15** Je'ex ts'íibta'anile': «Le máax yaan ka'ach ya'ab ti'e' ma' píitmáan u yantalti'i', le máax yaan ka'ach junp'íit ti'e' ma' xan tu bineltajti'i'».[a]

16 Beora túuna', k-ts'áaik gracias ti' Dios úuchik u ts'áaik xan tu puksi'ik'al Tito u ts'íibolal u yáantke'ex,[b] **17** tumen leti'e' ts'o'ok u beetik le ba'ax t-a'alajti'o', chéen ba'ale' tumen jach taak u yáantke'exe', tu juunal tu ch'a'tuklaj u bin ta wiknale'ex. **18** Tu yéetele' táan k-túuxtik xan juntúul suku'un ku yúuchul ma'alob t'aan ti' leti' ichil tuláakal le múuch'ulilo'ob tu yo'olal le ba'alo'ob ma'alobtak ku ts'áaik ojéeltbilo'. **19** Ma' chéen lelo', ba'axe' ts'o'ok xan u yéeya'al tumen le múuch'ulilo'ob utia'al ka u láak'into'on bey xan utia'al ka u t'ox le ba'axo'ob síi'an yéetel yaabilajo'. Tuláakal lela' k-beetik utia'al u alabarta'al Yuumtsil yéetel utia'al ka chíikpajak jach tu jaajil k-k'áat áantaj. **20** Beyo' mix máak kun a'alik wa ma' ma'alob bix k-t'oxik le ya'abkach ba'alo'ob síi'ano'.[c] **21** Tumen to'one' «k-ilik k-beetik toj tuláakal ba'al, ma' chéen tu táan Jéeobai', ba'axe' tak tu táan le máako'obo'».[d]

22 Ts'o'ole' tu yéetelo'obe' táan xan k-túuxtik juntúul k-suku'un ya'ab u téenel ts'o'ok k-probartik yéetel ts'o'ok u ye'esik jach ku ts'áaik u yóol u beet jeleláas meyajo'ob. Chéen ba'ale' beoraa' maas yaan u ts'áaik u yóol meyaj tumen jach ku confiar ti' te'ex. **23** Chéen ba'ale', wa yaan ba'ax a k'áat a wojéelte'ex tu yo'olal Titoe', leti'e' in wéet máan yéetel in wéet meyaj utia'al a wutsile'ex. Wa yaan ba'ax a k'áat a wojéelte'ex xan tu yo'olal le uláak' k-suku'uno'obo', leti'obe' túuxta'ano'ob* tumen le múuch'ulilo'obo' yéetel ku nojba'alkúuntiko'ob Cristo. **24** Bey túuno', e'ese'ex a yaabilaje'ex ti' leti'ob[a] yéetel e'ese'ex ti' le múuch'ulilo'ob ba'axten k-nojba'alkúuntikba ta wo'olale'exo'.

9 Beora túuna', tu yo'olal le ba'ax ku beeta'al utia'al u yáanta'al le máaxo'ob santo'obo',[b] u jaajile', tene' ma' tin wilik wa jach k'a'abéet in ts'íib ti' te'ex tu yo'olal lelo'. **2** Tene' in wojel jach taak a wáantaje'ex, le o'olal kin nojba'alkúuntkinba ta wo'olale'ex tu táan le macedoniailo'obo' yéetel kin wa'alikti'obe' u lu'umil Acayae' ts'o'ok junp'éel año u líi'suba utia'al áantaj. Óoli' tuláakal le macedoniailo'ob taakchaj u yáantajo'ob le ka tu yojéelto'ob bix a ts'áaik a wóole'ex áantajo'. **3** Chéen ba'ale' táan in túuxtik le suku'uno'oba' utia'al ma' u p'áatal chéen kunel le ba'ax ma'a-

8:23 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «apóstolo'ob».

CAP 8

a Éx 16:18

b 2Co 12:18

c 1Co 16:1

d Pr 3:4
1Pe 2:12

Columna 2

a 1Pe 1:22
1Pe 2:17

CAP 9

b Ro 15:26
1Co 16:1
2Co 9:12

lob tin wa'alaj ta wo'olale'exo', ba'axe' ka u yilo'ob jach jaaj a líi'smaba'ex je'ex tin wa'alilo'. **4** Tumen wa ka k'uchuk taal le macedoniailo'ob tin wéetel yéetel ka u yilo'ob ma' a líi'smaba'exe' je'el k-su'laktal úuchik k-confiar ti' te'exe'. Chéen ba'ale' u jaajile' tak te'ex je'el a su'laktale'exe'. **5** Le o'olal tin tuklaj k'a'abéet in líi'sik u yóol le suku'uno'ob utia'al ka xi'iko'ob ta wiknale'ex táanil ti' k-k'uchlo', yéetel ka a listokíinte'ex le ba'ax a wa'almaj a síike'exo', beyo' ka ila'ak ta puksi'ik'ale'ex ku síijil a ts'áaike'ex, ma' wa tumen obligarbil a beeta'ale'exi'.

6 Chéen ba'ale' tu yo'olal lela', le máax chéen junp'íit ba'ax ku pak'ike' chéen junp'íit ba'ax xan ken u joche yéetel le máax ya'ab ba'ax ku pak'ike' ya'ab ba'ax xan ken u joche.[a] **7** Cada juntúule' u beet je'ex ts'o'ok u ch'a'tuklik ichil u puksi'ik'ale', ma' yéetel k'uuxili' mix bey táan u obligarta'ale',[b] tumen Dios-se' u yaabiltmaj le máax ku síik wa ba'ax yéetel ki'imak óolalo'.[c]

8 Ts'o'ole' Dios-se' je'el u páajtal u maas e'esikte'ex u nojoch utsil utia'al ka yanakte'ex le ba'axo'ob k'a'abéette'exo' bey xan utia'al ka yanakte'ex ya'ab ba'alo'ob utia'al a beetke'ex utsil meyajo'ob.[d] **9** (Je'ex ts'íibta'anile': «Ts'o'ok u t'oxik ya'ab ba'alo'ob, ts'o'ok u ts'áaik ti' le máaxo'ob óotsilo'obo'. U justiciae' utia'al mantats'».[e] **10** Beora túuna', le Dios ku ts'áaik ya'ab

CAP 9

a Pr 11:24 Pr 19:17 Pr 22:9 Ec 11:1 Lu 6:38

b Dt 15:7, 10

c Éx 22:29 Pr 11:25 Hch 20:35 Heb 13:16

d Pr 28:27 Mal 3:10 Flp 4:18, 19

e Sl 112:9

Columna 2

a Ro 15:26, 27 2Co 8:14

b Mt 5:16 Heb 13:16 Snt 1:27 1Jn 3:17

CAP 10

c Mt 11:29, 30

d 1Co 2:3

e 2Co 10:10

semilla ti' le máax ku paak'alo' bey xan waaj utia'al jaantbilo', leti' xan kun ts'áaik yéetel kun ya'abkuntik le semilla utia'al a pak'ke'exo' yéetel leti' kun beetik u maas ya'abtal u yich le ba'alo'ob ma'alobtak ka beetke'exo'). **11** Te'exe' táan a k'amke'ex ya'ab utsilo'ob utia'al ka páajchajak a wáantaje'ex jejeláas bixi. Beyo' le kéen k-t'ox le ba'axo'ob ka síike'exo' ku ts'a'abal gracias ti' Dios. **12** Tumen le ba'ax ku beeta'al utia'al u ts'a'abal áantajo' ma' chéen ku beeta'al utia'al u ts'a'abal ba'ax k'a'abéet ti' le máaxo'ob santo'obo',[a] ba'axe' ku beeta'al utia'al u ya'abtal máaxo'ob ku ts'áaiko'ob gracias ti' Dios. **13** Leti'obe' ku alabarko'ob Dios tumen le áantaj ka ts'áaike'exo' ku ye'esik táan a ts'o'okbeske'ex le ba'alo'ob ma'alobtak ka tsikbaltike'ex tu yo'olal Cristoo'.[b] **14** Leti'obe' ku k'áat óolalo'ob ti' Dios ta wo'olale'ex tumen u yaabiltme'exo'ob yo'olal le sen nojoch utsil tu ye'esajte'ex Dioso'.

15 K-ts'áaik gracias ti' Dios tu yo'olal le jach táaj ma'alob ba'al ku síikto'ono'.

10 Teen Pabloe', kin k'áatikte'ex ka a wu'uye'ex le ba'ax ken in wa'alte'exa'. Tene' táan in t'anke'ex je'ex u beetik Cristoe',[c] leti'e' ma'atech u taaskuba nojba'alil yéetel jach uts. Chéen ba'ale' jujuntúul ti' te'exe' ku ya'alike' tene' bey mina'an in wóol wa tia'anen ta wiknale'exe',[d] pero wa mina'anen ta wiknale'exe' jach ma' saajken t'aani'.[e]

CAP 10

2 Kexi' wa kéen k'uchkene' ma' u k'a'abéettal in we'esik ma' saajken in beet wa ba'ax tu contra le máaxo'ob ku tukliko'ob táan k-kuxtal chéen je'ex le u maasil máako'obo', kex u jaajile' kin tuklike' yanili' in beetke'. **3** Tumen kex lu'umkabil wíiniko'one'* ma'atech k-ba'ate'el je'ex u beetik u maasil máako'obe'. **4** Tumen u nu'ukulilo'ob k-ba'atele' ma' lu'umkabilo'obi'.[a] Ba'axe' le nu'ukulo'oba' ts'a'an páajtalil ti'ob tumen Dios[b] utia'al u nikiko'ob ba'alo'ob bey nukuch pak'o'obe'. **5** To'one' táan k-nikik jeleláas tuukulo'ob yéetel jeleláas nukuch ba'alo'ob ma' tu cha'iko'ob u k'aj óolta'al Dios tumen le máako'obo',[c] táan k-k'exik* tuláakal u tuukul le máako'obo' utia'al ka u yu'ubo'ob u t'aan Cristo. **6** Ts'o'ole' k-líi'smakba utia'al k-castigartik je'el máaxak ma' tu yu'ubik t'aane',[d] chéen ba'ale' lela' yaan k-beetik chéen p'elak a we'eske'ex jach tu jaajil ka wu'uyike'ex t'aan.

7 Te'exe' ka juzgarke'ex wa ba'ax chéen yo'olal bix u yila'al. Wa yaan máax ku tuklik u discípulo Cristoe', tuukulnak ti' lela': je'ex leti' u discípulo Cristoe', to'on xane' u discípulo'on Cristo. **8** Tene' kex ka in nojba'alkúuntinba junp'íit maas tu yo'olal le páajtalil tu ts'áajten Yuumtsilo', ma' tin su'laktal, tumen le páajtalil ts'a'abtena' utia'al in líi'sik a wóole'ex,[a] ma' utia'al in beetik u lúubul a wóole'exi'. **9** Lela' kin wa'alik tumen ma' in k'áat ka a tukle'ex wa táan in beetik a sajaktale'ex yéetel le ba'axo'ob tin ts'íibtajte'ex te' carta'obo'. **10** Tumen yane' ku ya'alik: «Te' carta'ob ku ts'íibtiko' ma' sajak u ya'al juntaats' le ba'alo'obo', chéen ba'ale' te' k'iino'ob way yano', le bix u yila'alo' ma' tu beetik u ja'ak'al k-óol yéetel mix máak ku taaktal u yu'ubik le ba'ax ku ya'aliko'». **11** Le máax ku tuukul beya', ka u yojéelte' le ba'ax k-a'alik te' carta'ob le mina'ano'on ta wiknale'exo', láayli' leti'e ba'ax ken k-beet le kéen yanako'on ta wiknale'exo'.[b] **12** To'one' ma' t-táabal k-a'al wa beyo'on je'ex le máaxo'ob ku nojba'alkúuntkuba'ob tu juunalo'obo'.[c] Leti'obe' ku juzgarkuba'ob tu juunalo'ob chéen yéetel le ba'axo'ob ku tukliko'ob ma'alobo'. Yéetel le ba'ax ku beetko'oba' ku ye'esko'ob mina'an u na'ato'ob.[d]

13 To'one' yaan k-nojba'alkúuntikba, pero chéen le buka'aj unajo'. To'one' yaan k-nojba'alkúuntikba chéen ti' le buka'aj je'el u páajtal k-beetik ti' le meyaj u k'ubéentmajto'on Dioso'. Te'ex xane' táaka'ane'ex ichil le meyaj u k'ubéentmajto'on Dioso'.[e] **14** Le ka k'ucho'on ta wiknale'exe' ma' t-beetaj uláak' ba'ali', ba'axe' chéen le ba'ax u k'ubéentmajto'on Dioso'. To'on yáax tsikbaltte'ex le ba'alo'ob ma'alobtak yaan yil yéetel Cristoo'.[f]

Columna 2

a Mt 26:52 1Ti 1:18, 19
b 2Co 6:4, 7
c 1Co 1:19, 20 1Co 3:19, 20 2Ti 2:24, 25
d 1Ti 1:20
a Heb 13:17
b 2Co 13:2
c 2Co 5:12
d Pr 26:12 Gál 6:3
e Hch 9:15 Gál 2:8
f 1Co 3:10 1Co 4:15

10:3 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «bak'el». **10:5** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «táan k-k'alik».

15 To'one' ma' táan k-nojba'alkúuntikba maas ti' le buka'aj unajo' tumen ma' táan k-nojba'alkúuntikba yo'olal u meyaj uláak' máaki'. To'one' k-páa'tik ka maas nojochchajak a feje'ex. Beyo' le meyaj ts'o'ok k-beetik ichile'exo' ka seguernak u maas ya'abtal. Le kéen ts'o'okok túune' yaan u páajtal k-maas meyaj **16** utia'al k-bin tsikbalt u t'aan Dios te' lu'umo'ob yano'ob maas náach ti' te'exo', utia'al beyo' ma' k-a'alik to'on beet le meyaj beeta'ab tumen yaanal máako'. **17** «Chéen ba'ale' le máax ku nojba'alkúuntkubae', u nojba'alkúuntuba tu yo'olal Jéeoba».[a] **18** Tumen le máax ku k'a'amlo', ma' leti'e máax ku ya'alikuba no'oja'ano',[b] ba'axe' leti'e máax ku ya'ala'al tumen Jéeoba no'oja'ano'.[c]

11 Kex beyen juntúul máak mina'an u na'ate' in k'áat ka a aguantartene'ex. ¡Kex u jaajile' táan a aguantarkene'ex! **2** Tene' jach in k'áat in kanáante'ex je'ex u kanáantke'ex Diose', tumen teen a'al yaan u ts'o'okol a beele'ex yéetel juntúulili' máak, Cristo, yéetel in k'áat in k'ube'ex ti' leti' bey juntúul x-ch'úupale'.*[d] **3** Chéen ba'ale' saajken ka yanak wa máax k'askúuntik a tuukule'ex utia'al ka xu'uluk a tsaypachtike'ex Cristo[e] yéetel tuláakal a puksi'ik'a-

11:2 *Ich griegoe' le t'aan ku meyaj te'ela' ku ts'áaik na'atbil juntúul x-ch'úupal mix ba'al yanchaja'an u yil yéetel juntúul xiib.

CAP 10

a Jer 9:24 1Co 1:31

b Lu 18:10-14

c 1Co 4:5 2Ti 2:15

CAP 11

d Mr 2:19 Ef 5:23 Ap 21:2, 9

e 1Ti 6:3-5 Heb 13:9 2Pe 3:17

Columna 2

a Gé 3:4, 5 Jn 8:44

b Gál 1:7, 8

c 2Co 11:23

d 2Co 10:10

e Hch 18:3 1Co 9:18

f Flp 4:10

le'ex bey xan utia'al ka xu'uluk a biske'ex le kuxtal limpio ku taal ti' leti'o', saajken ka úuchukte'ex le ba'ax úuch ti' Eva le ka tu'us tumen le kaan jach u yojel tuuso'.[a] **4** Tumen je'ex yanile'ex beoraa' wa ka taalak wa máax u tsikbaltte'ex tu yo'olal juntúul Jesús yaanal ti' le t-tsikbaltajte'exo' te'exe' séeb je'el a k'amke'exe'. Wa ka ts'a'abakte'ex junp'éel muuk' yaanal ti' le ts'a'ante'exo' te'exe' séeb je'el a k'amke'exe'. Wa xan ka tsikbalta'akte'ex ba'alo'ob jela'antak ti' le ta yáax k'ame'exo'[b] séeb je'el a k'amke'ex xane'. **5** Tumen in tuklike' ti' tuláakal le ba'axo'ob kin beetko' mix ba'al e'esik wa maas chichnen ti' le máaxo'ob yano'ob ichile'ex ku taaskuba'ob nukuch apóstolo'obo'.[c] **6** Ma' xaane' ma' jach in wojel t'aani',[d] chéen ba'ale' ya'ab ba'axo'ob in wojel, lela' jejeláas bix ts'o'ok k-e'esikte'ex ti' tuláakal ba'ax k-beetik.

7 Tene' ma' tin k'áatajte'ex ka a bo'otene'exi', kex beyo' ki'imak in wóol úuchik in tsikbaltikte'ex le ma'alob ba'alo'ob ken u beet Dioso'. ¿K'ebanchajen wa túun úuchik in mixba'alkúuntkinba utia'al ka nojba'alkúunta'ake'ex?[e] **8** Tene' tin k'amaj le áantaj ku ts'áaik le múuch'ulilo'obo', lelo' bey lu'sbil tin beetajti'ob utia'al ka in wáante'exe'.[f] **9** Chéen ba'ale' le tia'anen ta wiknale'ex yéetel le ka p'áat mina'anten le ba'axo'ob k'a'abéetteno', jach junpuli' ma' ch'uylajen ti' mix

máaki', tumen le suku'uno'ob macedoniailo'ob taalja'ano'ob ka'acho' tu ts'áajo'obten ya'ab ti' le ba'alo'ob k'a'abéetchajteno'.[a] Bey túuno' tin beetaj tuláakal le ku páajtal utia'al ma' in ch'uytal ti' te'exo' yéetel bey xan kun seguer in beetko'.[b] **10** Mientras táan in tsaypachtik Cristoe' mix ba'al ken u beet u xu'ulul in nojba'alkúuntkinba[c] tu kaajilo'ob Acaya tu yo'olal le ba'ax kin beetko'. **11** ¿Ba'ax o'olal kin beetik? ¿Tumen ma' in yaabiltme'exi'? Diose' u yojel in yaabiltme'ex.

12 Chéen ba'ale' le ba'ax kin beetko' yaan u seguer in beetik[d] utia'al ma' in ts'áaik tu'ux u t'aan le máaxo'ob ku ya'alikuba'ob apóstolo'ob je'ex to'one', yéetel utia'al ma' u yantal ba'ax o'olal u nojba'alkúuntkuba'ob. **13** Tumen le máako'ob je'elo' ma' jaaj wa apóstolo'obi', leti'obe' chéen tuus ku beetko'ob yéetel chéen ku ye'eskuba'ob bey u apóstolo'ob Cristoe'.[e] **14** Lela' ma' unaj u beetik u ja'ak'al u yóol máaki' tumen tak Satanáse' ma' tu xu'ulul u ye'eskuba bey juntúul u ángelil sáasile'.[f] **15** Le o'olale' le máaxo'ob meyajtik Satanáso' ma' jela'an u ye'eskuba'ob bey máaxo'ob ku beetko'ob ba'ax toje'. Chéen ba'ale' yaan u xu'ulsa'alo'ob je'ex u náajmatiko'ob yo'olal le ba'alo'ob ku beetko'obo'.[g]

16 Kin ka'a a'alik: mix máak ka u tukult wa mina'an in na'at. Chéen ba'ale' wa te'ex ka tuklike'ex beyeno', k'amene'ex kex ka a wilene'ex bey juntúul máak mina'an u na'ate' utia'al ka in nojba'alkúuntinba xan kex chéen junp'íit. **17** Le bix in t'aan beoraa' ma' je'ex u t'aan Yuumtsile', ba'axe' je'ex u t'aan juntúul máak mina'an u na'at ku nojba'alkúuntkuba yéetel ku confiar chéen ti' leti'e'. **18** Tumen ya'ab máako'ob táan u nojba'alkúuntkuba'ob tu yo'olal lu'umkabil ba'alo'obe', teen xane' yaan in nojba'alkúuntkinba. **19** Te'exe' ka wa'alike'ex jach yaan a na'ate'ex, ¿ba'axten túun yéetel ki'ímak óolal ka aguantarke'ex le máaxo'ob mina'an u na'ato'obo'? **20** U jaajile' te'exe' ka aguantarke'ex je'el máaxak ku esclavizarke'exe', je'el máaxak ku lu'sikte'ex yéetel ku tokikte'ex le ba'axo'ob yaante'exo', je'el máaxak ku nojba'alkúuntkuba ta wóok'ole'exo' yéetel je'el máaxak ku lajik u táan a wiche'exo'.

21 Lela' kin wa'alik utia'al k-p'áatal ich su'tsilil, tumen ma' xaane' yaan máax je'el u yilik ma' ma'alob bix u meyajto'on le autoridad yaanto'ono'.

Chéen ba'ale' wa uláak' máako'ob yéetel x-ma' saajkilil ku beetko'ob wa ba'axe' —táan in t'aan je'ex juntúul máak mina'an u na'ate'— teen xane' yéetel x-ma' saajkilil kin beetik wa ba'ax. **22** Leti'obe' ¿hebreo'ob wa? Teen xane' hebreoen.[a] Leti'obe' ¿israelita'ob wa? Teen xane' israelitaen. ¿U paalalo'ob wa Abrahán? Bey xan teen.[b] **23** ¿Ku meyajtiko'ob wa Cris-

CAP 11

a Flp 4:15, 16

b 1Te 2:9

c 1Co 9:14, 15

d 1Co 9:11, 12

e Ro 16:17, 18
2Pe 2:1

f Gál 1:8
2Te 2:9

g Mt 16:27
Flp 3:18, 19
2Ti 4:14

Columna 2

a Hch 22:3

b Ro 11:1
Flp 3:4, 5

to? Kin núukik je'ex juntúul máak ma' tu yóol yane': tene' maas kin meyajtik Cristo ke leti'ob,[a] tumen maas ya'ab ba'alo'ob ts'o'ok in beetik, maas ya'ab u téenel ts'o'ok in k'a'alal cárcel,[b] ya'ab u téenel ts'o'ok in mu'yajtik in sen ja'ajats'a'al, yéetel ya'ab u téenel ts'o'ok in wantal tu chi' kíimil.[c] **24** Cinco u téenel ts'a'abten 39 u puulul jaats' tumen le judío'obo'.[d] **25** Óoxtéen ja'ats'en yéetel che',[e] juntéen sen ch'i'inch'ina'aben,[f] óoxtéen in mu'yajtmaj u búulul le barco tu'ux kin bino',[g] junp'éel áak'ab yéetel junp'éel k'iin tin máansaj chéen ich k'áa'náab. **26** Ya'ab tu'uxo'ob k'a'abéetchaj in bin, in kuxtale' yanchaj tu chi' kíimil te' áalkab ja'obo', tu táan j-ookolo'ob, tu táan in wéet kaajalo'ob,[h] tu táan le j-táanxel lu'umilo'obo',[i] tu táan u kajnáalilo'ob le noj kaajo'obo',[j] te' desiertoo', te' k'áa'náabo', ichil máaxo'ob chéen ku taaskuba'ob bey suku'uno'obe', **27** tin sen kíimsinba meyaj, tin máansaj áak'abo'ob x-ma' weenlil,[k] p'áat ma' tin janal yéetel ma' tin wuk'ik mix ba'al,[l] ya'ab u téenel p'áat mina'an ba'al in jaante,[m] tin máansaj ke'elil yéetel p'áat mina'an in nook'.*

28 Ts'o'ole' ma' chéen le ba'alo'ob úuchtena', ba'axe' sáamsamal xan kin chi'ichnaktal tu yo'olal tuláakal le múuch'ulilo'obo'.[n] **29** Wa yaan máax ku lúubul u muuk'e', ¿ma' wa tu lúubul in muuk' xan tu yéetel? Wa yaan máax ku beeta'al u t'óochpajle', ¿ma' wa tu t'a'abal in k'i'ik'el?

30 Wa yaan in nojba'alkúuntkinbae', yaan in nojba'alkúuntkinba tu yo'olal le ba'axo'ob e'esik luba'an in muuk'o'. **31** U Dios yéetel u Taata Yuumtsil Jesús, le Máax mantats' unaj u alabarta'alo', u yojel ma' táan in tuusi'. **32** Tu kaajil Damascoe', le gobernador ts'a'an yáanal u páajtalil le rey Aretaso', tu ts'áaj máako'ob kanáantik u joonajilo'ob le kaaj utia'al u chukikeno'. **33** Chéen ba'ale' ts'a'aben ti' junp'éel xúuxake' ka jalk'esa'aben ti' junp'éel ventana yaan tu ba'pak'il le kaajo'[a] ka púuts'en.

12 Yaan in nojba'alkúuntkinba. In wojel ma' ken u taas mix junp'éel utsil, chéen ba'ale' nika'aj t'aan ti' wayak'o'ob*[b] yéetel ti' ba'alo'ob ts'o'ok u ts'a'abal k'aj óoltbil tumen Yuumtsil.[c] **2** In k'aj óol juntúul máak, leti'e' u discípulo Cristo. Le máaka' walajki 14 añosa' téek bisa'ab tak tu yóoxp'éel ka'an, ma' in wojel wa yéetel u lu'umkabil wíinklil bisa'abi' wa ma' tu yéeteli', lela' Dios u yojel. **3** Jach tu jaajil in k'aj óol le máaka', ma' in wojel wa yéetel u lu'umkabil wíinklil bisa'abi' wa ma' tu yéeteli', lela' Dios u yojel. **4** Leti'e' téek bisa'ab te' paraísoo' ka tu yu'ubaj t'aano'ob ma' tu páajtal u ya'ala'alo'ob

CAP 11

a Ro 11:13 1Co 15:10

b Hch 16:23, 24

c Hch 9:15, 16 2Co 6:4, 5 1Pe 2:20, 21

d Dt 25:3

e Hch 16:22

f Hch 14:19

g Hch 27:41

h Hch 20:3 Hch 23:10

i Hch 14:5, 6

j Hch 13:50

k Hch 20:31

l 1Co 4:11

m 2Co 6:4, 5

n 2Co 2:4 Col 2:1

Columna 2

a Hch 9:24, 25

CAP 12

b Hch 2:17

c Hch 22:17, 18

11:27 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «chaknuulil».

12:1 *Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náayo'ob».

yéetel ma' uts u ya'ala'al tumen wíiniki'. **5** Tene' yaan in nojba'alkúuntkinba tu yo'olal le máaka', chéen ba'ale' ma' ken in nojba'alkúuntinba tin wo'olal, ba'axe' chéen yo'olal le ba'axo'ob ku ye'esik luba'an in muuk'o'. **6** Tumen kex ka taakak in nojba'alkúuntkinbae' ma' u k'áat u ya'al wa mina'an in na'ati', tumen yaan in wa'alik u jaajil. Chéen ba'ale' ma' ken in nojba'alkúuntinba, beyo' mix máak kun tuklik u maasil tin wo'olal yo'olal le ba'ax ku yilik in beetik wa tu yo'olal ba'ax ku yu'ubik in wa'aliko'. **7** Mix máak ka u tukult u maasil tin wo'olal chéen tu yo'olal le nukuch ba'alo'ob ts'o'ok u ts'a'abal in wojéelto'.

Utia'al túun ma' in sen wu'uyikinba nojba'alile', beeta'ab u ch'íikil junp'éel k'i'ix tin bak'el,[a] bey juntúul u ángel Satanás ma' tu xu'ulul u la'alajken* utia'al ma' u píitmáan in nojba'alkúuntkinbae'. **8** Tene' óoxtéen tin k'áat óoltaj ti' Yuumtsil ka u lu'sten le k'i'ixo'. **9** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajten: «Yaan yéetel le in nojoch utsil kin we'esiktecho', tumen in podere' ku maas chíikpajal le kéen p'áatak mina'an a muuk'».[b] Le o'olale' maas ma'alob in wilik in nojba'alkúuntkinba tu yo'olal le ba'axo'ob beetik u p'áatal mina'an in muuk'o', utia'al beyo' ka p'áatak u páajtalil Cristo bey junp'éel naj de nook' ts'a'an tin wóok'ole'. **10** Le beetik ku ki'imaktal in wóol ikil u p'áatal mina'an in muuk', ikil in po'och'ol, ikil in máansik óotsilil, ikil in ch'a'pachta'al yéetel ikil in mu'yajtik ba'alo'ob tu yo'olal Cristo. Tumen kéen p'áatak mina'an in muuk'e' maas mu'uk'a'an in wu'uyikinba.[a]

11 Ts'o'ok in beetkinba j-ma' na'atil. Te'ex túulch'inten in beetinba beyo', tumen te'ex unaj ka'ach a t'aane'ex ma'alob tin wo'olal. Tumen kex teen mix ba'alene', mix ba'al e'es wa maas chichnen ti' le máaxo'ob ku taaskuba'ob nukuch apóstolo'ob ichile'exo'.[b] **12** U jaajile', te'exe' ts'o'ok a wilke'ex jach tu jaajil juntúul apóstolen; lela' chíikpaj úuchik in we'esik chúuka'an óolal,[c] úuchik in beetik señalo'ob, milagro'ob bey xan uláak' ba'alo'ob ku beetik u ja'ak'al u yóol máak.[d] **13** Tene' ma' tin beetinba junp'éel kuuch ti' te'exi', le beetik ma' beye'ex je'ex u maasil múuch'ulilo'obo'. ¿K'aas wa túun le ba'ax tin beeto'?[e] Wa k'aase' beete'ex uts a perdonarkene'ex.

14 ¡Illawile'ex! Beoraa' u yóoxtéen in líi'skinba utia'al in bin ta wiknale'ex, kex beyo' láayli' ma' tin ch'uytal ti' te'exe'. Tumen ma' táan in taal in kaxt le ba'axo'ob yaante'exo',[f] ba'axe' te'ex kin taal in kaxte'ex. Tumen leti'e taatatsilo'ob ku páa'ta'al ka u líi'so'ob taak'in utia'al u paalalo'obo',[g] ma' le paalalo'ob ka u líi'so'ob taak'in utia'al u taata'obo'. **15** Tene' yéetel ki'imak óolal ken

CAP 12

a Gál 4:13

b Isa 40:29

Columna 2

a Flp 4:13

b 2Co 11:23

c 2Co 6:4

d Hch 14:3
Hch 15:12
Ro 15:18, 19

e 1Co 9:11, 12
2Co 11:9

f Hch 20:33

g 1Co 4:14

12:7 * Wa «u loxken».

in xup ta wo'olale'ex le ba'axo'ob yaanteno' yéetel yaan xan in jach xupkinba ta wo'olale'ex.[a] Wa teen in jach yaabiltme'exe', ¿ba'axten túun chéen junp'íit yaabilaj ka we'eske'exten? **16** Je'el bixake' mix juntéen tin ts'áaj a kuuche'ex.[b] Chéen ba'ale' te'exe' ka wa'alike'exe' «jach yaan in na'at» yéetel ts'o'ok bin in táabske'ex «yéetel tuuso'ob». **17** ¿Meyajnajten wa juntúul ti' le máaxo'ob tin túuxtaj ta wiknale'ex utia'al in aprovecharkinba ti' te'exo'? **18** Tene' tin sen a'alaj ti' Tito ka xi'ik ta wiknale'ex, ts'o'ole' tin túuxtaj xan juntúul suku'un utia'al ka xi'ik tu yéetel. ¿Máasa' Titoe' ma' tu aprovechartuba ti' te'exi'?[c] ¿Máasa' máano'on yéetel junp'éelili' tuukul? ¿Máasa' junp'éelili' ba'ax t-beetaj?

19 ¿Ka tuklike'ex wa le ba'axo'ob kin ts'íibtikte'exa' táan in ts'íibtik utia'al k-defendertikba ta táane'ex? To'one' táan k-a'alik u jaajil tu táan Dios tu k'aaba' Cristo. Chéen ba'ale' in yaabilaj suku'une'ex, tuláakal ba'ax k-beetke' k-beetik utia'al k-mu'uk'a'ankúuntik a wóole'ex. **20** Tumen saajken wa kéen k'uchkene' ma' in wilke'ex je'ex in k'áat in wile'exo' yéetel ma' a wilkene'ex je'ex a k'áate'exo'. Saajken ka yanak ichile'ex ba'atelil, p'ekbail,* k'uuxilil, ba'atelt'aan, líi'saj t'aan, chismes, máaxo'ob nojba'al u taaskuba'ob, yéetel saajken xan wa ma' tu tsoolol yanil le ba'alo'obo'. **21** Le kéen ka'a xi'iken ta wiknale'exe', ma' xaane' in Diose' yaan u beetik in ch'a'ik su'tal, yéetel yaan u yaatal in wóol yo'olal le máaxo'ob k'ebanchajo'ob yéetel ma' arrepentirnajo'ob ti' le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'obo', ti' le núupk'ebano'* mix ti' le kuxtal ich x-ma' su'talil# ku bisko'obo'.

13 Lela' leti'e u yóoxtéen in bin ta wiknale'exa'. «Utia'al u yojéelta'al wa jaaj bey xan wa ma' jaaj junp'éel ba'ale' k'a'abéet ka'atúul wa óoxtúul testigo'ob».[a] **2** Kex beora mina'anen ta wiknale'exa' tukle'ex bey tia'anen ta wiknale'ex tu ka'atéene'. Le o'olal kin wa'alik ba'ax kun úuchul ti' le máaxo'ob k'ebanchaja'ano'obo' bey xan ti' le u maasilo': wa kin ka'a bin ta wiknale'exe' ma' ken in ch'a' óotsilil ti' máax beetik ba'ax k'aas. **3** Le kéen in beet lelo' yaan in we'esik Cristo ts'áaik tin tuukul le ba'ax kin wa'aliko', yéetel leti'e' ma' luba'an u muuk' ichile'exi', ba'axe' táan u ye'esik u nojoch poder. **4** U jaajile', Cristoe' ba'aj ti' che' te' k'iino'ob mina'an u muuk'o', chéen ba'ale' beoraa' kuxa'an tu yo'olal u páajtalil Dios.[b] To'one' k-ojel xan mina'an k-muuk' je'ex leti' ka'ache', chéen ba'ale' yaan k-kuxtal junmúuch' tu yéetel[c] yo'olal le u páajtalil Dios ku ye'esikte'exo'.[d]

5 Seguernak a xíixtik a tuukule'ex utia'al ka a wile'ex

CAP 12

a 2Co 1:6 Col 1:24 1Te 2:8 Heb 13:17

b 2Co 11:9

c 2Co 8:6

Columna 2

CAP 13

a Dt 19:15 Mt 18:16

b Ro 6:4 1Pe 3:18

c 2Ti 2:11, 12

d 1Co 6:14

12:20 * Wa «celos».

12:21 * Ilawil página 2573. # Ilawil «Kuxtal ich x-ma' su'talil», página 2568.

wa láayli' yaan a feje'ex ti' le ba'axo'ob ka'ansa'ante'exo', seguernak a we'eske'ex máaxe'exi'.[a] ¿Ma' wa a wojle'exe' Cristoe' junmúuch' yanil ta wéetele'ex? Ja'ali' wa ma' k'ama'ane'ex tumen Diose'. **6** Tu jaajil kin páa'tik ka a ts'áa'ex cuentae', to'one' k'ama'ano'on tumen Dios.

7 Beoraa' k-k'áatik ti' Dios ich oración ma' a beetke'ex mix ba'al k'aas, ma' utia'al ka chíikpajak k'ama'ano'on tumen Diosi', ba'axe' utia'al ka seguernak a beetke'ex ba'ax ma'alob kex ka chíikpajak bey ma' k'ama'ano'on tumen Diose'. **8** Tumen ma' tu páajtal k-beetik mix ba'al tu contra le jaajo', ba'axe' chéen tu favor le jaajo'. **9** Wa luba'an k-muuk', chéen ba'ale' te'exe' yaan a muuk'e'exe' to'one' ku ki'imaktal k-óol. Lela' leti'e ba'ax k-k'áatik ich oracióna': ka tojkíinta'ak a tuukule'ex tu ka'atéen. **10** Le o'olal beoraa' kin ts'íibtik le ba'alo'oba' tumen mina'anen ta wiknale'ex, utia'al beyo' kéen yanaken ta wéetele'exe' ma' u k'a'abéettal in chichkúuntik in puksi'ik'al kéen meyajnakten le páajtalil ts'a'anten tumen Yuumtsilo'.[a] Le páajtalil ts'a'anteno' yaan u meyajten utia'al in líi'sik a wóole'ex, ma' utia'al in lúu'sik a wóole'exi'.

11 Bey túuno', suku'une'ex, seguernak u ki'imaktal a wóole'ex, seguernak a cha'ike'ex u tojkíinta'al a tuukule'ex, a cha'ike'ex u líi'sa'al a wóole'ex,[b] u yantalte'ex junp'éelili' tuukul[c] yéetel a kuxtale'ex ich jeets'elil.[d] Beyo' le u Diosil yaabilaj yéetel jeets'elilo'[e] bíin yanak ta wéetele'ex. **12** Saludartaba'ex ta baatsile'ex yéetel junp'éel ts'u'uts'.* **13** Tuláakal le máaxo'ob santo'obo' ku túuxtiko'obte'ex saludos.

14 Le u nojoch utsil Yuumtsil Jesucristo, u yaabilaj Dios bey xan le espíritu santo ts'a'abte'exo', ka yanako'ob ta wéetele'ex.

CAP 13

a 1Co 11:28
Gál 6:4

Columna 2

a 1Co 4:21

b 2Co 1:3, 4

c Flp 2:2

d 1Te 5:13
Snt 3:17
1Pe 3:11
2Pe 3:14

e 1Co 14:33

13:12 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel ts'u'uts' santo». Bey ka'ach u saludarkuba u discípulo'ob Cristo le kéen u yiluba'obo'.

TI'

GÁLATAS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Saludos (1-5)
‹U k'áat u jelbeso'ob ba'ax ku tsikbalta'al yo'olal Cristo› (6-9)
Ti' Dios u taal le ba'ax tu tsikbaltaj Pabloo' (10-12)
Pabloe' ku p'atik u religión; ku tsaypachtik Cristo (13-24)
2 Pabloe' ku much'kuba yéetel le apóstolo'obo' (1-10)
Pabloe' ku tsolik u nu'uk ti' Cefas (11-14)

Tu yo'olal fe ku ya'ala'al toj
u kuxtal máak (15-21)
3 U beeta'al wa ba'ax tu yo'olal
fe wa tu yo'olal Ley (1-14)
Máax toj u kuxtale' yo'olal
u feje' yaan u seguer u
kuxtal (11)
Ma' tu yo'olal Ley ts'a'ab le
promesa ti' Abraháno' (15-18)
U ch'i'ibal Abraháne' Cristo (16)
Ba'ax o'olal ts'a'ab le Leyo' (19-25)
Tumen yaan u fejo'obe'
u paalalo'ob Dios (26-29)
U ch'i'ibal Abraháne'
u tia'alo'ob Cristo (29)
4 Beoraa' ma' esclavo'exi',
u paalale'ex Dios (1-7)
Pabloe' chi'ichnakchaj tu yo'olal
le galaciailo'obo' (8-20)
Agar yéetel Sarae'
ku chíikbesko'ob ka'ap'éel
pacto (21-31)
Le ka'anil Jerusaléno'
k-maama, ma'
esclavizarta'ani' (26)
5 Máax tsaypachtik Cristoe'
yaan libertad ti' (1-15)
Unaj u nu'uktikuba máak
yéetel espíritu santo (16-26)
Ba'axo'ob ku túulch'inta'al
u beet máak tumen u
wíinklil (19-21)
Jats'uts modos ku taal ti' le
espíritu santoo' (22, 23)
6 Paklan bis a kuuche'ex (1-10)
Le ba'ax ku pak'ik máake'
le ken u joche (7, 8)
Ma' k'a'abéet u circuncidarta'al
máaki' (11-16)
Le túumben máak ku beeta'al
tumen Dioso' (15)
Le ba'axo'ob tu ts'ok a'alaj
Pabloo' (17, 18)

1 Teen Pablo, apóstolen, ma' túuxta'anen tumen juntúul máaki' mix túuxta'anen tumen máako'obi', ba'axe' túuxta'anen tumen Jesucristo[a] yéetel tumen Dios le Taatao',[b] le máax líi's Jesucristo ichil le kimeno'obo'. **2** Teen yéetel tuláakal le suku'uno'ob yano'ob tin wiknalo', k-ts'íib ti' te'ex, le múuch'ulilo'ob yano'ob Galaciao':

3 Ka yanakte'ex u nojoch utsil yéetel u jeets'elil Dios k-Taata bey xan le ku taal ti' Yuumtsil Jesucristoo'. **4** Leti'e' tu k'ububa tu yo'olal k-k'ebano'ob[c] utia'al ka u toko'on ti' le k'asa'an yóok'ol kaaba';[d] lela' tu beetaj je'ex tu yóotilak k-Dios yéetel k-Taatao',[a] **5** le máax unaj u alabarta'al utia'al mantats'o'. Ka béeyak.*

6 Jach ku ja'ak'al in wóol in wilik tu séeba'anil táan a náachtale'ex* ti' le Dios t'ane'ex tu yo'olal u nojoch utsil Cristoo', yéetel ka k'amke'ex le yaanal ba'alo'ob ku tsikbalta'alte'exo'.[b] **7** U jaajile' le ba'alo'ob je'elo' mix ba'al yaan yil yéetel Cristo, chéen ba'ale' yaan jujuntúul máako'obe' táan u yilko'ob ka yanakte'ex problemas[c] yéetel u k'áat u jelbeso'ob le ma'alob ba'alo'ob ku tsikbalta'al yo'olal Cristoo'. **8** Chéen ba'ale' wa to'on bey xan wa juntúul u

CAP 1
a Hch 9:15
Hch 26:15, 16
b Hch 22:14, 15
c 1Jn 2:1, 2
d Jn 15:19

Columna 2
a 1Ti 2:3, 4
b 2Co 11:3, 4
Gál 5:7
c Gál 5:10

1:5 * Wa «Amén». **1:6** * Wa «táan a náachkunta'ale'ex».

ángelil ka'an ka u tsikbalt ti' te'ex ba'alo'ob jela'antak ti' le jats'uts ba'alo'ob ts'o'ok k-tsikbaltikte'exo', maldecirta'ak. **9** Je'ex ts'o'ok k-yáax a'alikte'exo', beoraa' kin ka'a a'alikte'ex: je'el máaxak ka u tsikbalt ti' te'ex ba'alo'ob jela'antak ti' le ba'axo'ob ta yáax k'ame'exo', maldecirta'ak.

10 Beoraa' ¿táan wa túun in wilik in p'áatal ma'alobil tu táan máako'ob, wa tu táan Dios? ¿Táan wa xan in wilik in lúubul utsil ti' máako'ob? Wa láayli' táan in wilik in lúubul utsil ti' máako'obe' lelo' u k'áat u ya'ale' ma' u esclavoen Cristoi'. **11** Suku'une'ex, in k'áat ka a wojéelte'exe' le jats'uts ba'alo'ob tin tsikbaltajte'exo' ma' ti' wíinik u taali',[a] **12** tumen lelo'oba' mix juntúul wíinik ts'áaten, yéetel ma' ka'ansbil beeta'abteni', ba'axe' Jesucristo ts'áa in wojéelto'ob.

13 Te'exe' ta wu'uye'ex u ya'ala'al le ba'axo'ob kin beetik ka'ach le tia'anen ichil u religión le judío'obo'.[b] Te' k'iino'ob je'elo' tin sen ch'a'pachtaj* u múuch'ulil Dios yéetel tin wilaj in xu'ulsikti'.[c] **14** Tene' táan ka'ach u ts'a'abalten uláak' meyajo'ob ichil u religión le judío'obo', maas ti' le buka'aj ku ts'a'abal ti' ya'ab ti' in wéet ja'abilo'ob yano'ob tin kaajalo', tumen jach in k'ubmaj in wóol ka'ach in beet le ba'axo'ob suuka'an u beeta'al tumen in taata'obo'.[a] **15** Chéen ba'ale', Dios le máax beet in síijil* yéetel tu t'anen yo'olal u nojoch utsilo'[b] tu yilaj ma'alob **16** u ts'áaik k'aj óoltbil u Hijo. Le o'olal tu yéeyen utia'al in bin in tsikbalt ti' le j-táanxel lu'umilo'ob le ba'alo'ob ma'alobtak yaan yil yéetel u Hijoo'.[c] Le ka tu yéeyen in beet le meyaja' tene' ma' tin k'áataj ti' mix máak bix unaj in beetki'. **17** Ma' xan na'aken tu kaajil Jerusalén tu yiknal le máaxo'ob k'uch u beetuba'ob apóstolil táanil ti' teno', ba'axe' binen tu lu'umil Arabia, ts'o'ole' ka suunajen Damasco.[d]

18 Le ka ts'o'ok u máan tres añose', na'aken tu kaajil Jerusalén[e] utia'al in xíimbaltik Cefas,*[f] ka túun p'áaten 15 días tu yiknal. **19** Chéen ba'ale' ma' tin wilaj le u maasil apóstolo'obo', ba'axe' chéen Santiago,[g] u yíits'in Yuumtsil. **20** Beora túuna' tak tu táan Dios kin wa'alikte'ex jach jaaj le ba'ax kin ts'íibtikte'exa', ma' táan in tuusi'.

21 Le ka ts'o'oke' binen tu kaajilo'ob Siria yéetel Cilicia.[h] **22** Chéen ba'ale' ma' k'aj óola'anen ka'ach te' tu múuch'ulilo'ob Cristo yano'ob Judeao'. **23** Chéen ku yu'ubiko'ob ka'ach lela': «Le máak ch'a'pachtiko'on ka'ache',[i] beoraa' táan u tsikbaltik ba'alo'ob ma'alobtak yaan

CAP 1
a 1Te 2:13
b Hch 23:6
c Hch 8:3 Hch 9:1, 2 Hch 22:4 Hch 26:9-11

Columna 2
a Hch 22:3 Flp 3:4-6
b 1Co 15:10
c Hch 9:15 Ro 11:13
d Hch 9:19
e Hch 9:26
f Jn 1:42 1Co 15:5
g Mt 13:55 Hch 12:17
h Hch 9:29, 30
i Gál 1:13

1:13 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «píitmáan in ch'a'pachtik».

1:15 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu tselen tu jobnel in maama». **1:18** *Ku ya'ala'al xan Pedro ti'.

yil yéetel le fe jach u k'áat ka'ach u xu'ulse».[a] **24** Ka túun jo'op' u alabarko'ob Dios tin wo'olal.

2 Ka ts'o'ok u máan 14 año-se' binen tu ka'atéen tu kaajil Jerusalén yéetel Bernabé,[b] ts'o'ole' tin bisaj xan Tito tin wéetel.[c] **2** Binen Jerusalén tumen Yuumtsil e'esten unaj in bini', ka tin ts'áaj u yojéelt le suku'uno'ob le ba'alo'ob ma'alobtak kin tsikbaltik ti' le j-táanxel lu'umilo'obo'. Chéen ba'ale' lela' ma' tin beetaj tu táan tuláakali', chéen tu táan le máaxo'ob jach ku respetarta'alo'ob te' múuch'ulilo', utia'al in wojéeltik wa ma'alob le bix in meyajtik Dioso' wa ma'. Wa ma' ma'alobe' chéen kunel le ba'ax tin beeto'. **3** Pero Tito[d] le máax yaan ka'ach tin wéetelo' kex griegoe' ma' obligarta'ab u circuncidartubai'.*[e] **4** Chéen ba'ale' le problemaa' yanchaj tu yo'olal le máaxo'ob ku ya'alikuba'ob suku'uno'ob ooko'ob ta'akumbail ichil le múuch'ulilo'.[f] Leti'obe' chéen ook u yilo'ob bix u meyajto'on le libertad[g] yaanto'on yo'olal Cristo Jesúso', utia'al beyo' ka u esclavizarto'ono'ob tu ka'atéen ti' le leyo'.[h] **5** Chéen ba'ale' to'one' ma' t-cha'ajti'obi'[i] mix tak chéen junsúutuk,* utia'al beyo' ma' a náachkunta'ale'ex ti' le ba'alo'ob ma'alobtak yéetel jaajtak ka'ansa'abte'exo'.

2:3 *Ilawil página 2559. **2:5** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel hora».

CAP 1

a Hch 8:3

CAP 2

b Hch 9:27

c Hch 15:1, 2

d 2Co 2:13

e Hch 16:3

f Hch 15:1, 24

g 2Co 3:17
Gál 5:1

h Gál 4:9

i Gál 2:14

Columna 2

a Gál 2:9

b Hch 22:21
Ro 11:13
1Ti 2:7

c Hch 9:15

d Ef 3:8

e Hch 15:13

f Hch 13:2
Hch 15:25

g Hch 11:29, 30
1Co 16:1

6 Ts'o'ole' le máaxo'ob jach ku respetarta'alo'ob te' múuch'ulilo', máako'ob jach k'aj óola'ano'obe',[a] mix ba'al túumben tu ka'anso'obten. U jaajile' je'el máaxako'ob ka'ache' tene' junp'éelili' bix in wilko'ob, tumen Diose' ma'atech u paktik máak chéen yo'olal bix u yila'al. **7** Le máako'oba' tu yilo'ob ti' teen a'ala'an ka xi'iken tu yiknal le máaxo'ob ma' judío'obo'*[b] utia'al ka in tsikbaltti'ob le ba'alo'ob ma'alobtak ku taal u k'iinilo', je'ex k'ubéenta'anil xan ti' Pedro ka xi'ik tu yiknal le judío'obo'.# **8** Le Máax ts'áa u páajtalil ti' Pedro utia'al u beetik u apóstolil ichil le judío'obo'# leti' xan ts'áaten u páajtalil in beetik in apóstolil ichil le j-táanxel lu'umilo'obo'.[c] **9** Le ka tu yilo'ob xan le nojoch utsil ts'a'ab ti' teno',[d] Santiago,[e] Cefas* yéetel Juan, le máaxo'ob k'aj óola'ano'ob bey u nuuktakil△ le múuch'ulilo', tu tich'aj u x-no'oj k'abo'ob ti' teen yéetel ti' Bernabé[f] utia'al u ye'esko'ob ma'alob u yilko'ob ka xi'iko'on yiknal le j-táanxel lu'umilo'obo', chéen ba'ale' leti'obe' yiknal le judío'obo'.# **10** Chéen tu k'ubéento'ob ti' to'on ka k-ch'a' en cuenta le máaxo'ob óotsilo'obo'. Lela' leti'e ba'ax xan jach in ts'aamaj in wóol in beeto'.[g]

2:7 *Wa «ma' circuncidarta'ano'obo'». **2:7-9** #Wa «le máaxo'ob circuncidarta'ano'obo'». **2:9** *Ku ya'ala'al xan Pedro ti'. △Wa «columnailo'ob».

11 Chéen ba'ale' le ka taal Cefas*[a] tu kaajil Antioquíae'[b] tu táan u yich tin wa'alaj ma' ma'alob ba'ax ku beetki'. **12** Tumen antes ti' u k'uchul jujuntúul máako'ob ku biskuba'ob yéetel Santiagoe',[c] Cefase' suuk ka'ach u janal yéetel le j-táanxel lu'umilo'obo',[d] chéen ba'ale' le ka k'uch le máako'oba' leti'e' xu'ul u beetik yéetel náachchaj ti' le j-táanxel lu'umilo'obo', tumen sajak ka'ach ti' le máako'ob circuncidarta'ano'obo'.[e] **13** U maasil le judío'obo' tu beeto'ob xan le ba'ax tu beetaj Cefas yéetel u ka'ap'éel ichilo', ka ts'o'oke' tak Bernabé jo'op' xan u beetik beyo'. **14** Chéen ba'ale' le ka tin wilaj táan u beetko'ob ba'alo'ob ku bin tu contra le jaajil ka'ansaj ku ts'a'abal k'aj óoltbilo',[f] tin wa'alaj ti' Cefas* tu táan tuláakal: «Wa teech kex judíoech ma' táan a kuxtal je'ex le judío'obo', ba'axe' táan a kuxtal je'ex le j-táanxel lu'umilo'obo', ¿bix a táabal a obligart le j-táanxel lu'umilo'ob utia'al ka kuxlako'ob je'ex u kuxtal le judío'obo'?».[g]

15 To'one' judío'on desde ka síijo'on, yéetel ma' beyo'on je'ex le j-k'eban máako'ob táanxel lu'umilo'obo'. **16** To'one' k-ojle' juntúul máake' ma'atech u yila'al toj u kuxtal ikil u ts'o'okbesik ba'ax ku ya'alik le leyo', ba'axe' chéen yo'olal u fe[h] ti' Cristo Jesús.[i] Le o'olal to'one' ts'o'ok k-ts'áaik k-fe ti' Cristo Jesús utia'al ka a'ala'ak toj k-kuxtal tu yo'olal k-fe ti' Cristo, ma' ikil k-beetik ba'ax ku ya'alik le leyo', tumen mix máak ku ya'ala'al toj u kuxtal ikil u ts'o'okbesik ba'ax ku ya'alik le leyo'.[a] **17** Chéen ba'ale' wa ku yila'al j-k'eban máako'on kex táan k-ts'áaik k-óol utia'al ka a'ala'ak toj k-kuxtal tumen Dios tu yo'olal k-fe ti' Cristoe', ¿u k'áat wa túun u ya'ale' Cristo animarko'on k'ebantal? ¡Jach junpuli' ma'! **18** Wa táan in jel líi'sik le ba'axo'ob tin nikaj úuchjeakilo', lelo' ku ye'esik kin bin tu contra le leyo'. **19** Tumen tene' kíimen tu yo'olal le leyo'.[b] Chéen ba'ale' yo'olal lela' k'uchen kuxtal tu táan Dios. **20** Beora túuna' baja'anen ti' junp'éel che' yéetel Cristo.[c] Bejla'e' ma' teen le kuxa'aneno',[d] ba'axe' Cristo kuxa'an junmúuch' tin wéetel. U jaajile' le kuxtal yaanten beoraa' leti'e yaanten yo'olal le fe in ts'aamaj ti' u Paal Dioso',[e] máax tu yaabilten yéetel tu k'ubaj u kuxtal tin wo'olal.[f] **21** Tene' ma' tin rechazartik* u nojoch utsil Dios,[g] tumen wa tu yo'olal le ley ku ya'ala'al toj u kuxtal máako', u jaajile' chéen kunel úuchik u kíimil Cristo.[h]

3 Galaciaile'ex, ¡jach túun mina'an a na'ate'ex! ¿Máax tuse'ex?[i] Si ti' te'exe' tso'ol tubeel ba'ax o'olal clavarta'ab Jesucristo te' che'o'.[j] **2** Tene' chéen taak in k'áatikte'ex lela': ¿Ta k'ame'ex wa espíritu santo* úuchik a beetke'ex

CAP 2

a Jn 1:42

b Hch 11:25, 26 Hch 15:35

c Hch 12:17

d Hch 10:26, 28 Hch 11:2, 3

e Hch 21:20, 21

f Hch 10:34, 35

g Hch 15:10 Hch 15:28, 29

h Ro 1:17 Snt 2:23

i Hch 13:39 Ro 5:17 1Co 6:11

Columna 2

a Ro 3:20-22

b Ro 7:9

c Ro 6:6 Gál 5:24

d 1Pe 4:1, 2

e 2Co 5:15

f 1Ti 2:5, 6

g Jn 1:17

h Gál 3:21 Heb 7:11

CAP 3

i Gál 5:7

j 1Co 1:23

2:11, 14 * Ku ya'ala'al xan Pedro ti'.

2:21 * Wa «ma' tin p'atik juntséelil». **3:2** * Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

CAP 3

le ba'ax ku ya'alik le leyo', wa leti'e úuchik a ts'áaik a feje'ex ti' le ba'ax ta wu'uye'exo'?[a] **3** ¿Jach wa mina'an a na'ate'ex? Wa ts'o'ok a káajsik a kuxtale'ex je'ex u nu'uktik u espíritu santo Diose', ¿ba'axten túun beoraa' táan a cha'ik a nu'ukta'ale'ex tumen u tuukul lu'umkabil máako'ob?[b] **4** ¿Chéen wa kunel úuchik a sen mu'yaje'ex?* ¡Jach in wa'alike' ma' chéen kuneli'! **5** Le máax ku ts'áaikte'ex espíritu santo yéetel ku beetik milagro'ob[c] ichile'exo', ¿ku beetik wa tumen ka ts'o'okbeske'ex ba'ax ku ya'alik le leyo', wa tumen ka ts'áaik a feje'ex ti' le ba'ax ta wu'uye'exo'? **6** Je'ex Abraháne', leti'e' «tu ts'áaj u fe ti' Jéeobae'* ka ila'ab bey juntúul máak toj u kuxtale'».[d]

7 Jach in wa'alike' te'exe' a wojle'ex u paalalo'ob Abraháne' leti'e máaxo'ob mantats' ku ye'esko'ob yaan u fejo'obo'.[e] **8** Desde úuchjeakile' Diose' tu ya'alaj ka ts'íibta'ake' leti'e' yaan u ya'alik toj u kuxtal le j-táanxel lu'umilo'ob tu yo'olal u fejo'obo'. Leti'e' tu ts'áaj u yojéelt Abrahán le ba'alo'ob ma'alobtak ku taal u k'iinil u yúuchlo', tu ya'alajti': «Ta wo'olale' yaan u bendecirta'al tuláakal le nacióno'obo'».[f] **9** Tu yo'olal lela', le máaxo'ob yaan u fejo'obo' ku bendecirta'alo'ob junmúuch' yéetel Abrahán, le máax yanchaj u fejo'.[g]

10 Tuláakal le máaxo'ob u k'ubmaj u yóolo'ob chéen ti' le ba'ax ku ya'alik le leyo', maldecirta'ano'ob; tumen ts'íibta'an: «Maldecirta'ak le máax ku xu'ulul u beetik tuláakal ba'ax ku ya'alik u rolloil le Leyo'».[a] **11** Ts'o'ole' je'el u páajtal k-ilke' mix máak ku ya'ala'al toj u kuxtal tu táan Dios chéen ikil u ts'o'okbesik le leyo',[b] tumen «le máax toj u kuxtalo' tu yo'olal u feje' yaan u seguer u kuxtal».[c] **12** Chéen ba'ale' le Leyo' ma' tu ya'alik wa k'a'abéet u yantal fe ti' máak, ba'axe' ku ya'alik: «Le máax kun beetik le ba'alo'oba' yaan u kuxtal».[d] **13** Cristoe' le ka tu mano'one'[e] tu toko'on[f] ti' u maldiciónil le Leyo', maldecirta'ab leti' tu lugar k-maldecirta'al to'on, tumen ts'íibta'an: «Maldecirta'an le máax ku ch'uykíinta'al ti' che'o'».[g] **14** Je'ex a'ala'abik ti' Abraháne' lela' úuch utia'al ka bendecirta'ak le lu'umilo'ob tu yo'olal Jesucristoo',[h] utia'al beyo' ka k-k'am le espíritu santo[i] tu yo'olal k-fejo'.

15 Suku'une'ex, nika'aj in wa'alte'ex junp'éel ba'al suuk u yúuchul ichil máako'ob: le kéen ts'o'okok u jéets'el junp'éel acuerdoe', kex chéen máak ka u beete, mix máak je'el u páajtal u jubike' mix u yoksik uláak' ba'alo'ob ichil. **16** Bey túuno' le promesa'obo' beeta'ab ti' Abrahán yéetel ti' u ch'i'ibal.*[j] Ma' a'ala'ab wa «ti' a ch'i'ibalo'ob», bey táan u t'aan ti' ya'ab ch'i'ibalo'obe'. Ba'axe' tu ya'alaj «ti' a ch'i'ibal», chéen t'aanaj ti'

Columna 2

a Ef 1:13
b Gál 4:9, 10
c 1Co 12:8-10
d Gé 15:6 Ro 4:3 Snt 2:23
e Ro 4:11, 12
f Gé 12:3 Gé 18:18
g Ro 4:16, 17
a Dt 27:26 Hch 15:10 Snt 2:10
b Gál 2:15, 16
c Hab 2:4 Ro 1:17 Heb 10:38
d Le 18:5 Dt 30:16 Ro 10:5
e 1Co 7:23
f Mt 26:27, 28 Heb 9:15
g Dt 21:23 Hch 5:30
h Ef 2:15, 16
i Joe 2:28
j Gé 12:1-3 Gé 12:7 Gé 13:14, 15 Gé 17:7 Gé 22:17, 18 Gé 24:7

3:4 * Wa «a sen sufrire'ex?». **3:6** * Ilawil página 2566.

3:16 * Wa «descendencia».

junp'éel ch'i'ibal, lelo' Cristo.[a] **17** Kin wa'alikte'ex xan lela': le Ley ts'a'ab 430 años ts'o'okok u ya'ala'al lelo'[b] ma' tu jubik le pacto u yáax beetmaj Dios yéetel Abrahán utia'al ka p'áatak ma' u béeytal le promesao'. **18** Tumen wa ku ts'a'abal le herencia chéen tu yo'olal le leyo' u k'áat u ya'ale' ma' táan u ts'a'abal tu yo'olal junp'éel promesai'. Chéen ba'ale' Diose' yéetel u yutsil u puksi'ik'al tu ts'áaj le herencia ti' Abrahán tu yo'olal junp'éel promesao'.[c]

19 ¿Ba'axten túun ts'a'ab le Leyo'? Ts'a'ab utia'al ka u chíikbes u k'eban wíinik[d] tak ken k'uchuk le ch'i'ibal,[e] le máax ti' a'ala'an u ts'a'abal le herenciao'. Le Leya' ts'a'ab k'aj óoltbil tumen ángelo'ob[f] yéetel u k'ab juntúul mediador.*[g] **20** Chéen ba'ale' ma' k'a'abéet juntúul mediador wa chéen juntúul máax beet junp'éel promesai', bey u yúuchul xan yéetel Dioso' tumen chéen leti' beet le promesao'. **21** ¿Tia'an wa túun le Ley tu contra le promesa'ob u beetmaj Dioso'? ¡Jach junpuli' ma'! Tumen wa ka ts'a'abak ka'ach junp'éel ley ku páajtal u ts'áaik kuxtal ti' máake' je'el u páajtal ka'ach u ya'ala'al toj u kuxtal máak ikil u ts'o'okbesik le leyo'. **22** Chéen ba'ale' u T'aan Diose' ku ye'esike' tuláakal máake' k'uba'an tu k'ab le k'ebano', utia'al beyo' le máaxo'ob yaan u fejo'obo' ka u k'amo'ob le ba'ax a'ala'an u ts'a'abal ti' le máaxo'ob ku ts'áaik u fejo'ob ti' Jesucristoo'.

23 Chéen ba'ale' le ma' k-ts'áa ka'ach k-fe ti' Cristoe' kanáanta'ano'on tumen le leyo' yéetel k'uba'ano'on ka'ach yáanal u páajtalil. Lela' úuch le táan k-páa'tik u k'uchul u k'iinil k-ts'áaik k-fe ti' le máax a'ala'ano'.[a] **24** Bey túuno' le Leyo' p'áat bey juntúul máax ku kanáantko'on yéetel ku bisko'on tu yiknal Cristo[b] utia'al ka a'ala'ak toj k-kuxtal yo'olal k-feje'.[c] **25** Chéen ba'ale' beora ts'o'ok k-ts'áaik k-fe ti' Cristoa'[d] ma' k'uba'ano'on ti' mix máak utia'al ka kanáanta'ako'oni'.[e]

26 U jaajile' tuláakle'exe' u paalale'ex Dios[f] tu yo'olal a feje'ex ti' Cristo Jesús.[g] **27** Tumen tuláakle'ex, máaxe'ex ts'a'ab a wokja'ex yéetel junmúuch' yanile'ex yéetel Cristoe', ts'o'ok a kuxtale'ex je'ex Cristoe'.*[h] **28** Tumen tuláakle'exe' juntúulili'ex junmúuch' yéetel Cristo Jesús,[i] mina'an judío mix griego,[j] mina'an esclavo mix wa ma' esclavoi',[k] mina'an xiib mix ko'olel.[l] **29** Ts'o'ole' wa u tia'ale'ex Cristoe' u jaajile' ti' u ch'i'ibal Abrahán a taale'ex,[m] yéetel yaan a tia'alintke'ex[n] le ba'ax a'ala'an u ts'a'abalo'.[o]

4 Beora túuna' kin wa'alike', le máax kun tia'alintik le herenciao', kex leti' u yuumil tuláakal ba'ale', tu

CAP 3

a Mt 1:17

b Éx 12:40, 41

c Gé 22:17

d Ro 3:20

e Jn 1:29
Ro 10:4

f Hch 7:38, 53
Heb 2:2

g Éx 20:19
Dt 5:5
Jn 1:17

Columna 2

a Ro 10:4

b Mt 5:17

c Hch 13:39
Ro 5:1
Ro 8:33

d Col 2:17

e Heb 8:6

f Ro 8:14

g Jn 1:12

h Ro 13:14
Ef 4:24

i Jn 17:20, 21

j Ro 10:12

k 1Co 12:13
Col 3:10, 11

l Hch 2:17
1Pe 3:7

m Ro 9:7, 8

n Ro 8:17

o Gé 22:18

3:19 * Ilawil página 2571.

3:27 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ts'o'ok a búukbeskaba'ex yéetel Cristo».

chichnile' mina'an u jela'anil ti' juntúul esclavo, **2** tumen tia'an yáanal u k'ab le j-kanan paalalo'obo' bey xan yáanal u k'ab le j-kanan ayik'alilo'ob tak ken k'uchuk le k'iin u ya'almaj u taatao'. **3** To'on xane', le ka'ach paalalo'ono' esclavizarta'ano'on tumen le ba'alo'ob yaan te' yóok'ol kaaba'.[a] **4** Chéen ba'ale' le ka tu chukaj u k'iinile' Diose' tu túuxtaj u Hijo. Le u Hijoa' síij ti' juntúul ko'olel[b] yéetel k'uch antal yáanal ley,[c] **5** utia'al ka u bo'ot u jáalk'abta'al le máaxo'ob yano'ob yáanal leyo',[d] utia'al beyo' ka páajchajak u máatko'on Dios bey u paalalo'obe'.[e]

6 Bey túuno', tumen u paalale'exe', Diose' ts'o'ok u túuxtik le espíritu santo[f] ts'a'ab t-puksi'ik'al tumen u Hijoo',[g] le espíritu santoa' ku k'a'am a'alik: *«¡Abá,* Papá!».[h] **7** Beora túuna' ma' esclavo'exi', ba'axe' u paalale'ex Dios. Wa u paalale'ex Diose' leti'e' yaan xan u ts'áaikte'ex le herenciao'.[i]

8 Chéen ba'ale' le ma' a k'aj óoltme'ex ka'ach Dioso' esclavizarta'ane'ex tumen le ba'alo'ob ma' jaaj wa dioso'obo'. **9** Chéen ba'ale' beoraa' ts'o'ok a k'uchul a k'aj óolte'ex Dios, wa maas ma'alob ka k-a'ale' ts'o'ok a k'aj óolta'ale'ex tumen Dios. Le o'olale', ¿bix a táabale'ex suut ti' le ba'alo'ob chéen kunelo'ob[j] yaan way yóok'ol kaabe'? ¿Ba'axten a k'áate'ex ka u esclavizarte'exo'ob tu ka'atéen?[a] **10** Te'exe' jach a ts'aamaj a wóole'ex a k'iinbese'ex k'iino'ob, meso'ob,[b] temporada'ob yéetel ja'abo'ob. **11** Le o'olal saajken ka p'áatak chéen kunel úuchik in xupik in muuk' ta wo'olale'ex.

12 Suku'une'ex, tene' beyen ka'ach je'ex te'exo', chéen ba'ale' ts'o'ok in k'expajal. Beoraa' k'ex a tuukule'ex je'ex ts'o'ok in k'exik teno'.[c] Te'exe' ma' ta beete'exten mix junp'éel k'aasi'. **13** Chéen ba'ale' je'ex a wojlile'exe', yo'olal junp'éel k'oja'anil tin mu'yajte' yanchajten u páajtalil in yáax ts'áaik a wojéelte'ex le ma'alob ba'alo'ob ku taal ti' Dioso'. **14** Ts'o'ole' kex le k'oja'anil yanchajten tu beetaj a mu'yaje'exo' ma' ta taasene'ex mix ba'alili' yéetel ma' ta p'ektene'exi',* ba'axe' ta k'amene'ex bey je'ex juntúul u ángel Diose', je'el bix ta k'amile'ex Cristo Jesúse'. **15** ¿Tu'ux túun ts'o'ok le ki'imak óolal yaante'ex ka'acho'? Tumen jach tu jaajil kin wa'alike', wa ka páajchajke', je'el tak a jóo'ske'ex ka'ach u neek' a wiche'ex utia'al a ts'áa'extene'.[d] **16** ¿Ts'o'ok wa in beetkinba enemigoil ti' te'ex chéen tumen kin wa'alikte'ex u jaajil? **17** Le máako'oba' jach u ts'aamaj u yóolo'ob u yilo'ob ka xi'ike'ex tu paacho'ob, chéen ba'ale' ma' yéetel junp'éel ma'alob tuukuli'. Leti'obe' u k'áato'ob ka náachchajke'ex ti' teen utia'al

4:6 * Ich hebreo wa ich arameoe' u k'áat u ya'al «¡Papá!».

4:14 * Wa «ma' ta túubene'exi'».

CAP 4
a Col 2:8 Col 2:20-22
b Jn 1:14 Heb 2:14
c Mt 5:17
d 1Co 7:23 Gál 3:13
e Jn 1:12 Ro 8:23
f Jn 14:26
g Ro 5:5
h Ro 8:15
i Ro 8:17 Gál 3:29 Ef 1:13, 14
j Ro 8:3 Heb 7:18, 19

Columna 2
a Col 2:20-22
b Col 2:16
c Gál 1:14
d Hch 23:5 Gál 6:11

a jach ts'íiboltke'ex a bine'ex tu paacho'ob. **18** U jaajile' ma'alob ka yanak máax ka u kaxt u lúubul utsil ti' te'ex wa táan u beetik yéetel junp'éel ma'alob tuukul, chéen ba'ale' mantats' unaj u beetik beyo', ma' chéen le tia'anen ta wiknale'exo'. **19** In mejen paalale'ex,[a] ta wo'olale'exe' táan in ka'a mu'yaj je'ex juntúul ko'olel táan u síijsik u paale', yéetel yaan u xu'ulul in mu'yaj tak ken a we'ese'ex u jats'uts modos Cristo. **20** Buka'aj ma'alobil wa ka páajchajak in wantal ta wiknale'ex jach te' súutuka' yéetel ka in t'ane'ex yaanal bixi, tumen jach chi'ichnakchaja'anen ta wo'olale'ex.

21 Te'ex a k'áate'ex antal yáanal leye' a'ale'exten lela': ¿Ma' wa ta wu'uyike'ex ba'ax ku ya'alik le Leyo'? **22** Te'elo' ts'íibta'ane' Abraháne' yanchaj ka'atúul u hijo: juntúule' yéetel le esclavao',[b] uláak' juntúule' yéetel le ko'olel ma' esclavao'.[c] **23** Chéen ba'ale' u hijo le esclavao' síij je'ex u síijil tuláakal mejen paalale'.[d] Le uláak' juntúulo', le u hijo le ko'olel ma' esclavao', síij tu yo'olal u promesa Dios.[e] **24** Le ba'alo'oba' tu chíikbeso'ob ba'ax kun úuchul, tumen le ka'atúul ko'olelo'oba' tu chíikbeso'ob ka'ap'éel pacto. Le yáaxo' leti'e beeta'ab te' Montaña Sinaío',[f] lela' ku síijsik paalalo'ob utia'al ka esclavizarta'ako'ob, yéetel ku ke'etel yéetel Agar. **25** Agar túune' ku ke'etel yéetel Sinaí,[g] junp'éel montaña yaan tu lu'umil Arabia, leti' le Jerusalén yaan bejla'a', tumen esclavizarta'an pa'te' yéetel u paalal. **26** Chéen ba'ale' le ka'anil Jerusaléno' ma' esclavizarta'ani', yéetel leti' k-maama.

27 Tumen ts'íibta'an: «Ko'olel ma' tu páajtal u yantal a paalal, ki'imakchajak a wóol. Awatnakech yéetel ki'imak óolal tumen ma' ta mu'yajtik u k'i'inamil u síijsa'al paal. Tumen le ko'olel p'ata'ano' maas ya'ab u paalal ke le ko'olel yaan u yíichamo'».[a] **28** Suku'une'ex, tu yo'olal le promesa u beetmaj Dioso' te'exe' síije'ex je'ex úuchik u síijil Isaake'.[b] **29** Chéen ba'ale' le paal síij je'ex u síijil tuláakal mejen paalalo' káaj u ch'a'pachtik le paal síij tu yo'olal espíritu santoo'.[c] Je'ex úuchik te' k'iino'ob je'elo' bey xan u yúuchul bejla'e'.[d] **30** Chéen ba'ale', ¿ba'ax ku ya'alik u T'aan Dios? «Jóo's le esclava yéetel u hijoo'. Tumen u hijo le ko'olel ma' esclavao' ma' ken u compartirt u herencia yéetel u hijo le esclavao'».[e] **31** Le beetke', suku'une'ex, ma' u paalalo'on juntúul esclavai', ba'axe' u paalalo'on le ko'olel ma' esclavao'.

5 To'one' esclavo'on ka'achi, chéen ba'ale' Cristoe' tu jáalk'abto'on.* Le o'olale' p'áatke'ex beyo',[f] yéetel ma' a cha'ik a esclavizarta'ale'ex tu ka'atéen.[g]

CAP 4

a 1Co 4:15 1Te 2:11 Flm 10
b Gé 16:15
c Gé 21:2, 3
d Gé 16:1, 2
e Gé 17:15, 16
f Éx 19:20 Éx 24:12
g Éx 19:18

Columna 2

a Isa 54:1
b Ro 9:8 Gál 3:29
c Gé 21:9
d Gál 5:11 2Ti 3:12
e Gé 21:10

CAP 5

f 1Co 16:13 Flp 4:1
g Hch 15:10

5:1 * Lela' u k'áat u ya'ale' ma' k'a'abéet u ts'o'okbesa'al le Leyo'.

2 ¡Ilawile'ex! Teen Pabloe' táan in wa'alikte'exe' wa ka circuncidarkaba'exe'* mix junp'éel utsil ken u taaste'ex le ba'ax tu beetaj Cristoo'.[a] **3** Ts'o'ole' ti' tuláakal máax ku circuncidarkubae' kin ka'a a'alikti'e' k'a'abéet xan u ts'o'okbesik tuláakal le ba'ax ku ya'alik le Leyo'.[b] **4** Je'el máaxak ichile'ex ka u ya'al toj u kuxtal tumen táan u ts'o'okbesik le leyo'[c] ts'o'ok u náachtal ti' Cristo yéetel ma' ken u k'am u nojoch utsil. **5** Chéen ba'ale' to'one' tumen táan u nu'uktiko'on le espíritu santoo' k-jach ts'íiboltik u k'uchul u k'iinil u ya'ala'al toj k-kuxtal tu yo'olal le fe yaanto'ono'. **6** Tumen utia'al le máaxo'ob junmúuch' yanilo'ob yéetel Cristo Jesúso' mix ba'al u biilal u circuncidarta'al máak bey xan wa ma' u beeta'al,[d] ba'ax yaan u biilale' leti'e fe ku ye'esa'al tu yo'olal le yaabilajo'.

7 Te'exe' ma'alob ba'ax ka beetke'ex ka'achi.[e] ¿Máax beet u xu'ulul a ts'o'okbeske'ex le ba'ax ma'alob ka'ansa'abte'exo'? **8** Le ba'ax ku yoksa'al ta tuukule'exa' ma' tu taal ti' le Máax t'anke'exo'. **9** Junp'íit levadurae' ku beetik u líik'il tuláakal le harinao'.[f] **10** Tene' jach in wojle', te'ex junmúuch' yanile'ex yéetel Yuumtsile'[g] ma' kun k'expajal a tuukule'ex. Chéen ba'ale' le máax táan u taasikte'ex problemase',[h] je'el máaxake', yaan u ts'a'abalti' le castigo ku náajmatiko'.

5:2 * Ilawil página 2559.

CAP 5

a Gál 6:12

b Ro 2:25
Gál 3:10

c Ro 3:20

d 1Co 7:19
Gál 6:15
Col 3:10, 11

e 1Co 9:24
Gál 3:3

f 1Co 5:6
1Co 15:33
2Ti 2:16-18

g Jn 17:20, 21

h Gál 1:7

Columna 2

a 1Co 1:23

b 1Pe 2:16

c 1Co 9:19

d Le 19:18
Mt 7:12
Mt 22:39
Ro 13:8, 9
Snt 2:8

e Snt 3:14

f Snt 4:1, 2

11 Suku'une'ex, wa láayli' táan in máan in ts'áa ojéeltbil k'a'abéet u circuncidarkuba máake', ¿ba'axten túun láayli' táan in ch'a'pachta'ale'? Wa táan in beetik lelo' u k'áat túun u ya'ale' le u che'il u mu'yaj*[a] Cristoo' ts'o'ok u p'áatal ma'atech u beetik u t'óochpajal máak. **12** Le máaxo'ob táan u yilik u yoksiko'ob yaanal ba'al ta tuukule'exo' maas ma'alob ka tak u kúulxot'to'ob u xiibilo'ob.*

13 Suku'une'ex, te'exe' yéeya'abe'ex tumen Dios utia'al u ts'a'abalte'ex libertad, chéen ba'ale' ma' unaj a tuklike'ex tumen yaante'ex libertade' je'el u páajtal a beetke'ex le ba'ax ku ts'íiboltik a k'eban wíinklile'exo';[b] ba'axe' yo'olal le yaabilaj yaante'exo' paklan meyajtaba'ex bey esclavo'exe'.[c] **14** Tumen tuláakal le ba'ax ku ya'alik le Leyo' ku ts'o'okbesa'al kéen beeta'ak lela':* «K'a'abéet a yaabiltik a wéet máakil je'el bix a yaabiltikabae'».[d] **15** Chéen ba'ale' wa ku seguer a chi'ikaba'ex yéetel a paklan jaantkaba'exe',[e] kanáantaba'ex tumen je'el u k'uchul u k'iinil a paklan xu'ulskaba'exe'.[f]

16 Chéen ba'ale' kin wa'alik: ma' u xu'ulul a nu'uktikaba'ex yéetel le espíritu

5:11 * Ilawil «U che'il mu'yaj», página 2584. **5:12** * Wa «ka u capartuba'ob; ka u beetuba'ob eunucoil». Beyo' ma' kun páajtal u ts'o'okbesko'ob le ley ku sen defenderko'obo'. **5:14** * Uláak' bix u traducirta'ale' «Tumen tuláakal le ba'ax ku ya'alik le Leyo' leti'e ba'ax u k'áat u ya'ala'».

santoo',[a] beyo' ma' kan lúuble'ex ti' mix junp'éel u ts'íibolal a k'eban wíinklile'ex.[b] **17** Tumen u ts'íibolal le k'eban wíinklilo' tia'an tu contra le espíritu santoo', yéetel le espíritu santoo' tia'an tu contra u ts'íibolal le k'eban wíinklilo', le ba'alo'oba' ma' tu biskuba'ob, le o'olal ma' ta beetke'ex xan le ba'axo'ob a k'áat a beete'exo'.[c] **18** Ts'o'ole' wa táan a nu'ukta'ale'ex tumen le espíritu santoo', ma' yáanal ley yane'exi'.

19 Le ba'axo'ob ku túulch'inta'al u beet máak tumen u k'eban wíinklilo' jach chíika'an u yila'alo'ob, yéetel leti'e je'elo'oba': núupk'eban,*[d] éek' kuxtal, kuxtal ich x-ma' su'talil,#[e] **20** u adorarta'al imageno'ob, j-meenil,*[f] p'ekbail, ba'atelil, ts'íikilil,# séeb p'u'ujul, ba'atelt'aano'ob, u jatskuba máak, secta'ob, **21** u ts'íibolta'al ba'al u tia'al yaanal, káaltalil,[g] k'iinbesajo'ob tu'ux mix ba'al ku ts'a'abal u p'iis, bey xan uláak' ba'alo'ob je'ex lelo'oba'.[h] Tene' kin wa'alikte'ex je'ex ts'o'ok in yáax a'alikte'exo', le máaxo'ob beetik le ba'alo'oba' ma' ken u tia'alinto'ob u Reino Dios.[i]

22 Chéen ba'ale' le espíritu santoo' ku beetik u yantal ti' máak le modos* je'ela': yaabilaj, ki'imak óolal, jeets'elil, paciencia,* utsil puksi'ik'al,[a] utsil, fe, **23** ma' u séeb k'uuxil máak yéetel u controlarkuba máak.[b] Tu contra le ba'alo'oba' mina'an ley. **24** Ts'o'ole' le máaxo'ob u tia'alo'ob Cristo Jesúso' ts'o'ok u bajko'ob ti' che' u lu'umkabil wíinklilo'ob pa'te' yéetel le ba'axo'ob ku yaayamtik yéetel ku ts'íiboltik u wíinklilo'obo'.[c]

25 Wa táan k-nu'uktik k-kuxtal yéetel espíritu santoe' ma' u xu'ulul xan k-beetik le ba'ax ku ya'alik le espíritu santoo'.[d] **26** Ma' k-taasikba'ex nojba'alil[e] utia'al k-ilik máax maas ma'alob ti' uláak'[f] mix xan utia'al k-ts'íiboltik ba'ax yaan ti' uláak' máak.

6 Suku'une'ex, wa juntúul máak ka wilke'ex táan u jóok'ol ti' le bej yéetel ma' u ts'áa cuentao', te'ex le yaante'ex le jats'uts modos ku taal ti' Dioso', ilawil a tojkíintike'ex u beel yéetel jeets'el óolal.[g] Pero cada juntúule' u kanáantuba,[h] tumen bik táabsa'ak xan.[i] **2** Ma' u xu'ulul a paklan áantkaba'ex utia'al a biske'ex a kuuche'ex,[j] tumen beyo' táan a ts'o'okbeske'ex u ley Cristo.[k] **3** Tumen wa yaan máax ku taaskuba nojba'alil kex mina'an ba'ax o'olale'[l] táan u tuskuba tu juunal. **4** Chéen ba'ale' cada juntúule' u xíixt ba'ax ku beetik[m] yéetel ma' unaj u ketik yéetel le ba'ax ku beetik u yéet máa-

CAP 5

a Ro 8:5, 13

b Ro 6:12
1Pe 2:11

c Ro 7:15, 19
Ro 7:23

d 1Co 5:9
Ef 5:3
Col 3:5
Ap 2:20

e Mr 7:21, 22
Ef 4:19
2Pe 2:2
Jud 4

f Le 19:26, 31
Dt 18:10, 11

g Dt 21:20, 21
Isa 5:11

h 1Pe 4:3

i 1Co 6:9, 10

Columna 2

a Ef 5:9

b Snt 3:17

c Ro 6:6

d Ro 8:4

e Flp 2:3

f Ec 4:4
1Co 4:7
Gál 6:4

CAP 6

g Pr 15:1
Col 3:12
1Ti 6:11
Tit 3:2

h 1Co 10:12

i Snt 3:2

j 1Te 5:14

k Jn 13:34
Jn 15:12
1Jn 4:21

l Ro 12:3

m 2Co 13:5

5:19 * Ilawil página 2573. # Ilawil «Kuxtal ich x-ma' su'talil», página 2568. **5:20** * Wa «espiritismo». # Wa «celos». **5:22** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «ich».

5:22 * Wa «chúuka'an óolal».

kilo'.[a] Beyo' yaan u ki'imaktal u yóol yo'olal le ba'axo'ob ts'o'ok u beetik leti'o'. **5** Tumen cada juntúule' yaan u bisik u kuuch.[b]

6 Ts'o'ole' je'el máaxak táan u ka'ansa'al u t'aan Dios ti'e' unaj u compartirtik tuláakal ba'ax ma'alob yéetel le máax ka'ansiko'.[c]

7 Ma' a tuskaba'ex: mix máak je'el u páajtal u burlarkuba ti' Diose'. Tumen je'el ba'axak ka u pak' máake' le xan ken u joche.[d] **8** Ts'o'ole' le máax chéen ku tuukul ti' u k'eban wíinklil le kéen paak'alnake' yaan u jochik xu'ulsajil ti' u k'eban wíinklil. Chéen ba'ale' le máax ku tuukul ti' u espíritu santo Dios le kéen paak'alnake' yaan u jochik kuxtal mina'an u xuul ti' le espíritu santoo'.[e] **9** Bey túuno' ma' u xu'ulul k-beetik ba'ax ma'alob, tumen wa ma' t-ka'anle' yaan k-jooch jach tu k'iinil.[f] **10** Le o'olale' mientras ku páajtal k-beetke', ko'one'ex beetik ba'ax ma'alob utia'al k-áantik tuláakal máak, chéen ba'ale' maases ti' le suku'uno'ob yéetel le kiiko'ob te' múuch'ulilo'.

11 Lela' jach teen ts'íibt yéetel in k'abo'ob. Ilawile'ex buka'aj nuuktakil le letra'ob úuchik in ts'íib ti' te'exo'.

12 Tuláakal le máaxo'ob táan u obligarke'exo'ob a circuncidartaba'exo', leti'e máaxo'ob u k'áato'ob p'áatal ma'alobil tu táan wíiniko'. Leti'obe' ku beetko'ob chéen utia'al ma' u ch'a'pachta'alo'ob tu yo'olal* Cristo. **13** Tumen tak le máaxo'ob ku circuncidarkuba'obo' ma'atech u ts'o'okbesko'ob ba'ax ku ya'alik le Leyo',[a] ba'axe' chéen u k'áato'ob ka a circuncidartaba'ex utia'al ka yanak ba'ax o'olal u nojba'alkúuntkuba'ob ta wo'ola'ex.* **14** Chéen ba'ale' tene' jach junpuli' ma' in k'áat in nojba'alkúuntinba tu yo'olal mix ba'ali', ba'axe' chéen tu yo'olal k-Yuumtsil Jesucristo,[b] le máax kíim tu che'il le mu'yajo'. Tu yo'olal leti'e' tin wiknale' le yóok'ol kaabo' ts'o'ok u kíimil,* yéetel tene' ts'o'ok in kíimil utia'al le yóok'ol kaabo'. **15** Tumen mix ba'al u biilal u circuncidarkuba máak mix u p'áatal ma' u circuncidarkuba máak,[c] chéen ba'ax yaan u biilale' leti'e túumben máak ku beeta'al tumen Dioso'.[d] **16** Tuláakal le máaxo'ob ku nu'uktik u kuxtalo'ob tubeelo' ka yanakti'ob jeets'el óolal yéetel ka ch'a'abak óotsilil ti'ob; lelo'oba' u Israel Dios.[e]

17 Desde bejla'e' mix máak ka u ya'al wa ba'ax tin contra, tumen tin wíinklile' yaan marca'ob e'esik u esclavoen Jesús.[f]

18 Suku'une'ex, yanak u nojoch utsil k-Yuumtsil Jesucristo ta wéetele'ex le táan a we'eske'ex jats'uts modoso'. Ka béeyak.*

CAP 6

a Gál 5:26

b Ro 14:4
2Co 5:10

c Mt 10:9, 10
Lu 10:7
Ro 15:27
1Co 9:11, 14

d Ro 2:6-8

e Ro 8:6, 13

f Heb 3:14
Heb 12:3
Ap 2:10

Columna 2

a Snt 2:10

b 1Co 2:2

c 1Co 7:19
Gál 5:6
Col 3:10, 11

d 2Co 5:17
Ef 2:10

e Ro 9:6

f 2Co 4:10
Flp 3:10

6:12 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu yo'olal u che'il u mu'yaj». **6:13** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu yo'olal a bak'ele'ex». **6:14** * Wa «ts'o'ok u ba'ajal ti' che'». **6:18** * Wa «Amén».

EFESIOS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Saludos (1, 2)
Ba'alo'ob ma'alobtak ku taalo'ob ti' le espíritu santoo' (3-7)
Ku mu'uch'ul tuláakal ba'al ti' Cristo (8-14)
Ku nu'ukta'al tuláakal ba'al te' k'iin a'ala'ano' (10)
Sellarta'abo'ob yéetel espíritu santo (13, 14)
‹Kin ts'áaik gracias ta wo'olale'ex› (15-23)

2 Kuxa'ano'ob junmúuch' yéetel Cristo (1-10)
Ni'ik le pak' jatske'ex ka'acho' (11-22)

3 Le ba'ax ta'aka'ano' utia'al xan le j-táanxel lu'umilo'obo' (1-13)
Yaan u k'amko'ob le herencia ken u k'am Cristoo' (6)
Le ba'ax u tukultmaj Dioso' (11)
Ku k'áata'al ka yanak na'at ti' le éfesoilo'obo' (14-21)

4 U wíinklil Cristoe' junmúuch' u meyaj (1-16)
Máako'ob bey regalo'obe' (8)
Úuchben modos yéetel túumben modos (17-32)

5 Le bix unaj u kuxtal yéetel u t'aan máako' (1-5)
Máanke'ex je'ex u paalal le sáasilo' (6-14)
Chu'upke'ex yéetel espíritu santo (15-20)
Meyajnakte'ex tubeel le tiempoo' (16)
Tsolnu'uk utia'al íichamtsil yéetel atantsil (21-33)

6 Tsolnu'uk utia'al paalalo'ob yéetel taatatsilo'ob (1-4)
Tsolnu'uk utia'al esclavo'ob yéetel ts'uulo'ob (5-9)
Le nu'ukul ba'ate'el ku taal ti' Dioso' (10-20)
Ku despedirkuba Pablo (21-24)

CAP 1

1 Teen Pablo, apóstolen ti' Cristo Jesús tumen bey u k'áat Dioso', táan in ts'íib ti' le máaxo'ob santo'ob yano'ob Éfeso[a] chúuka'an u yóol u tsaypachto'ob Cristo Jesúso':

2 Ka yanakte'ex le nojoch utsil yéetel le jeets'elil ku taal ti' Dios k-Taatao' bey xan le ku taal ti' Yuumtsil Jesucristoo'.

3 Alabarta'ak u Dios yéetel u Taata k-Yuumtsil Jesucristo tumen te' ka'anilbe'en lugaro'obo' leti'e' ts'o'ok u ts'áaikto'on ba'alo'ob ma'alobtak ku taalo'ob ti' u espíritu santo* tumen junmúuch' yanilo'on yéetel Cristo.[a] **4** Tumen táanil ti' u káajal u síijil wíinike'* tu yéeyo'on utia'al ka yanako'on junmúuch' yéetel Cristo, utia'al ka k-e'es yaabilaj, utia'al ka p'áatko'on santo'on yéetel utia'al ka p'áatko'on limpio'on tu táan.[b] **5** Tumen Diose' u ya'almili' yaan u máatko'on[c] bey u paalalo'on[d] tu yo'olal Jesucristo je'ex uts tu t'aan yéetel je'ex u

Columna 2

a Ef 2:6

b Ef 5:25-27

c 2Te 2:13
1Pe 1:2

d Ro 8:15, 29
Ro 8:23

1:3 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562. **1:4** * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' u paalal Adán yéetel Eva.

k'áate'.[a] **6** Lela' úuch utia'al k-alabartik tu yo'olal le u nojoch utsil[b] tu ye'esajto'on úuchik u ts'áaikto'on le u Paal u yaabiltmo'.[c] **7** Tumen ya'ab u ye'esik xan u nojoch utsile' ts'o'ok u bo'otik k-jáalk'abta'al yéetel u k'i'ik'el u Paal,[d] jach beyo' tu yo'olal xan lela' ts'o'ok u perdonarta'al k-k'ebano'ob.[e]

8 Diose' tu jach e'esajto'on u nojoch utsil tumen tu ts'áajto'on tuláakal na'atil yéetel tuláakal ma'alob tuukul. **9** Lela' tu beetaj úuchik u ts'áaik k-ojéelt le ba'ax u tukultmaj u beetko', junp'éel ba'ax* u ta'akmaj[f] ka'achi. Tumen bey uts tu t'aano' leti'e' tu ch'a'tuklaj **10** u nu'uktik tuláakal ba'al tak ken láaj ts'o'okok le k'iin u ya'almo', utia'al beyo' ka u ka'a much'kíint tuláakal ba'al utia'al u nupik ti' Cristo, le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano' bey xan le ba'alo'ob yano'ob way lu'ume'.[g] Jach beyo', Diose' yaan u nupik tuláakal ba'al ti' Cristo, **11** le máax ti' nupa'ano'on xano'. Le Dios beetik tuláakal ba'al je'ex u ch'a'tuklik yéetel je'ex u k'áato' leti' a'almil yaan k-k'amik le herenciao',[h] **12** utia'al beyo' ka alabarta'ak yéetel ka nojba'alkúunta'ak t-o'olal, to'on máaxo'on t-yáax ts'áaj k-fe ti' Cristo. **13** Chéen ba'ale' tak te'ex ta ts'áaj a feje'ex ti' leti' le ka ta k'aj óolte'ex le jaajo', le ma'alob ba'alo'ob yaan yil yéetel a salvacióne'exo'. Le ka ts'o'ok xan a creerke'exe', sellarta'abe'ex[a] yéetel le espíritu santo a'ala'an u ts'a'abal tu yo'olal Cristoo'. **14** Lela' junp'éel garantía* e'esik jach tu jaajil yaan k-k'amik le herenciao',[b] yéetel ku ts'a'abal utia'al u jáalk'abta'al le máaxo'ob u tia'alo'ob Dioso'.[c] Le je'elo'oba' ku jáalk'abta'alo'ob yéetel junp'éel bo'ol[d] utia'al ka alabarta'ak yéetel utia'al ka nojba'alkúunta'ak.

15 Le o'olal xane' le ka tin wu'uyaj u ya'ala'al a ts'aamaj a feje'ex ti' Yuumtsil Jesús yéetel ka we'eske'ex yaabilaj ti' tuláakal le máaxo'ob santo'obo', **16** ma' tu xu'ulul in ts'áaik gracias ta wo'olale'ex. Ichil xan le oracióno'ob kin beetko' mantats' kin k'áat óolal ta wo'olale'ex, **17** utia'al beyo' le ki'ichkelem Taata, u Dios k-Yuumtsil Jesucristoo' ka u ts'áate'ex na'atil bey xan ka u ts'áa a wojéelte'ex le ba'axo'ob k'a'abéet utia'al a k'aj óoltike'ex tubeelo'.[e] **18** Diose' ts'o'ok u je'ek'abtik a puksi'ik'ale'ex utia'al ka a wile'ex yéetel utia'al ka a wojéelte'ex ba'ax esperanzail ku ts'áaikte'ex, le ki'ichkelem ba'alo'ob u ya'almaj u ts'áaik ti' le máaxo'ob santo'obo',[f] **19** bey xan utia'al ka a wojéelte'ex buka'aj u muuk' le u nojoch páajtalil ku ts'áaik ti' to'on,[g] máaxo'on yaan k-fe ti' leti'. Le buka'aj páajtalil yaanti'o' ila'ab **20** le ka tu líi'saj Cristo ichil le kimeno'obo' yéetel le ka tu kukíintaj tu x-no'oj k'ab[h] te' ka'anilbe'en lugaro'obo'.

CAP 1

a Ro 8:28

b Ro 3:24

c Jn 3:35

d Hch 20:28 Ro 3:25 Ap 5:9

e Hch 13:38 Col 1:14 Col 2:13

f Ro 16:25, 26

g Flp 2:9, 10 Col 1:19, 20

h Ro 8:17 Ef 3:5, 6

Columna 2

a 2Co 1:22 Ef 4:30 Ap 7:4

b 2Co 5:5 1Pe 1:3, 4

c 1Pe 2:9

d Ro 8:23 1Ti 2:5, 6

e Col 1:9 1Ti 2:3, 4

f 1Pe 1:3, 4

g 2Co 13:4

h Sl 110:1 Hch 7:55

1:9 * Wa «ba'al santo».

1:14 * Wa «junp'éel adelanto; junp'éel anticipo».

21 Diose' tu ts'áaj maas ka'anal ti' tuláakal gobierno, autoridad, páajtalil, rey bey xan ti' je'el ba'alak k'aaba' je'el u páajtal u ch'a'chi'ita'ale',[a] ma' chéen te' yóok'ol kaaba', ba'axe' tak te' yóok'ol kaab ku taalo'. **22** Tu ts'áaj xan tuláakal ba'al tu yáanal u yook Cristo,[b] ka tu ts'áaj bey u poolil tuláakal ba'al yaan yil yéetel le múuch'ulilo'.[c] **23** Le múuch'ulilo' u wíinklil Cristo[d] yéetel ku chúukpajal tu yo'olal Cristo, le máax ku chúukbesik tuláakal ba'alo'.

2 Diose' tu ka'a kuxkíinte'ex kex bey kimene'ex ka'ach tu yo'olal a k'ebane'exe'.[e] **2** Te'ex ka'ache' ka kuxtale'ex je'ex u beetik u máakilo'ob le yóok'ol kaaba',[f] je'ex uts tu t'aan u gobernanteil le iik' controlartik le máako'obo'.[g] Lela' leti'e iik' wa tuukul[h] ku meyaj ichil le máaxo'ob ma'atech u yu'ubiko'ob t'aano'. **3** U jaajile' le tia'ano'on ka'ach ichilo'obe' tuláaklo'on k-nu'uktikba yéetel u ts'íibolal k-wíinklil,[i] táan k-ts'o'okbesik ka'ach u ts'íibolal k-wíinklil bey xan le ba'axo'ob yaan t-tuukul ka'acho'.[j] Le o'olale' k-náajmatik ka'ach ka u ye'esto'on u p'uja'anil Dios[k] je'ex u ye'esik ti' u maasil máako'obo'. **4** Chéen ba'ale' Diose' jach nojoch u ch'a' óotsilal,[l] yéetel tumen jach nojoch le yaabilaj tu ye'esajto'ono'[m] **5** tu kuxkíinto'on junmúuch' yéetel Cristo kex kimeno'on ka'ach tu yo'olal k-k'ebano'ob[n] (te'exe' yo'olal nojoch utsil salvarta'abe'ex). **6** Chéen ba'ale' ma' chéen lelo', Diose' tu múuch' líi'so'on yéetel tu múuch' kukíinto'on te' ka'anilbe'en lugaro'ob junmúuch' yéetel Cristo Jesúso'.[a] **7** Beyo' te' yóok'ol kaab kun taalo' yaan u ye'esikto'on u sen nojoch utsil tu yo'olal le utsul modos tu ye'esajto'on junmúuch' yéetel Cristo Jesúso'.

8 Le nojoch utsila' ts'o'ok u beetik a salvarta'ale'ex tu yo'olal a feje'ex;[b] lela' ma' ti' te'ex u taali', ba'axe' u siibal Dios. **9** U jaajile' le salvacióno' ma' tu taal tu yo'olal ba'ax ku beetik máak,[c] utia'al beyo' ma' u yantal ba'ax o'olal u nojba'alkúuntkuba máak. **10** To'one' Dios beetmilo'on;[d] tumen u discípulo'on Cristo Jesúse'[e] beeta'abo'on utia'al ka k-beet le ba'alo'ob ma'alobtak u ya'almili' Dioso'.

11 Te'ex sijnáale'ex táanxel lu'umile' k'a'ajakte'exe' le máaxo'ob circuncidarta'ano'ob* tumen wíiniko'obo' ku ya'aliko'ob ka'ache' te'exe' máako'ob ma' circuncidarta'ano'obi'. **12** Te' k'iino'ob je'elo' ma' a k'aj óole'ex ka'ach Cristoi', náachchaja'ane'ex ti' u kajnáalilo'ob Israel yéetel ma' táakpaja'ane'ex ti' le pacto'ob yaan yil yéetel u promesa Dioso'.[f] Te' yóok'ol kaaba' mix ba'al ma'alob ka'ach ka páa'tke'ex yéetel mina'an a Diose'ex.[g] **13** Chéen ba'ale' beora u discípulo'ex Cris-

CAP 1

a Hch 4:12; Flp 2:9-11

b Sl 8:6; 1Co 15:27; Heb 2:8

c Mt 28:18; Ef 5:23; Col 1:18

d Ro 12:5; Ef 4:16

CAP 2

e Col 2:13

f Ro 12:2; Ef 4:17

g Jn 12:31

h 1Co 2:12

i 1Co 6:9-11

j 1Pe 4:3

k Jn 3:36

l Sl 145:9

m Ro 5:8; 1Jn 4:9, 19

n Col 2:12, 13

Columna 2

a Ef 1:3

b Ro 4:16

c Ro 3:20

d Gál 6:15

e Ef 1:3, 4

f Ro 9:4

g Isa 65:1

2:11 * Ilawil página 2559.

to Jesúsa', te'ex máaxe'ex náachchaja'ane'ex ka'ache', ts'o'ok a náats'le'ex ti' Dios tu yo'olal u k'i'ik'el Cristo. **14** Tumen leti' ts'áaikto'on jeets'elil,[a] leti' much'kíint le ka'ajaats máako'oba'[b] yéetel leti' xan nik le pak' separarke'ex ka'acho'.[c] **15** Úuchik u k'ubik u wíinklile' tu xu'ulsaj le ba'ax beetik k-p'ektikbao' —le Ley ku ya'alikto'on ba'axo'ob unaj k-beetko'— utia'al beyo' yéetel le ka'ajaats máako'oba' ka u beet junp'éel túumben kaaj*[d] utia'al ka yanak junmúuch' tu yéetel, bey xan utia'al ka u taas jeets'elil. **16** Úuchik u kíimil tu che'il le mu'yajo'* tu beetaj xan u ka'a biskuba yéetel Dios le ka'ajaats máako'ob nupa'ano'ob ichil junp'éelili' kaajo',[e] úuchik u kíimile' tu lu'saj le ba'ax beetik u p'ektikuba'ob ka'acho'.[f] **17** Cristoe' taale' ka tu tsikbaltajte'ex le ma'alob ba'alo'ob yaan yil yéetel jeets'elilo', tu tsikbaltaj ti' le máaxo'ob náach yanilo'obo' bey xan ti' le máaxo'ob naats' yanilo'obo'. **18** Tumen tu yo'olal leti'e', to'on tu ka'ap'éel kaajilo'one', ku páajtal k-nats'ikba tu yiknal le Taata tu yo'olal le espíritu santoo'.

19 Tu yo'olal lela' te'exe' ma' u'ulabe'exi' mix j-táanxel lu'umile'exi',[g] ba'axe' u yéet kaajale'ex[h] le máaxo'ob santo'obo', táakpaja'ane'ex ichil le máaxo'ob yano'ob ichil u yotoch Dioso',[i] **20** yéetel ts'o'ok a líi'sa'ale'ex yóok'ol le chuunpak' tu ts'áaj le apóstolo'ob yéetel le profeta'obo'.[a] Le nojoch tuunich yéeya'ab utia'al le chuunpak'a' Cristo Jesús.[b] **21** Junmúuch' tu yéetele' tuláakal le naj ku nu'upul ma'alob u xéexet'alo'[c] táan u bin u nojochtal utia'al ka suunak junp'éel santo templo utia'al Jéeoba.*[d] **22** Junmúuch' tu yéetel Cristoe' te'ex xane' táan a múuch' líi'sa'ale'ex utia'al ka suunake'ex junp'éel lugar utia'al u kajtal Dios yo'olal u espíritu santo.[e]

3 Bey túuno' teen Pabloe' k'ala'anen[f] tu yo'olal Cristo Jesús utia'al a wutsile'ex, te'ex j-táanxel lu'umile'ex. **2** In wa'alike' ts'o'ok a wu'uyike'ex u tsikbalta'al ts'a'aben in beet in j-kanan ayik'alil[g] utia'al ka in we'este'ex u nojoch utsil Dios. **3** Jach beyo', je'ex ts'o'ok in yáax ts'íibtikte'exo', Diose' tu ts'áaj in wojéelt le ba'al u ta'akmaj* ka'acho'. **4** Le o'olale' le kéen a xoke'ex lela' yaan a wilke'ex jach in k'aj óol le ba'al ta'aka'an[h] yaan yil yéetel Cristoo'. **5** Te' k'iino'ob ts'o'ok u máano' le ba'al ta'aka'ano' ma' ts'a'ab k'aj óoltbil ti' mix máak je'el bix ts'o'ok u ts'a'abal k'aj óoltbil ti' le apóstolo'ob yéetel ti' le profeta'ob tu yo'olal le espíritu santoo'.[i] **6** Le ba'al ta'aka'ano' leti'e je'ela': tu yo'olal le ma'alob ba'alo'ob ken u beet Dios ku máan

CAP 2

a Col 1:19, 20

b Col 3:11

c Le 20:26 Col 2:13, 14

d 1Co 12:12 Gál 3:28

e Heb 12:2

f Hch 10:28

g Ef 2:12

h Flp 3:20

i 1Ti 3:15 Heb 3:6

Columna 2

a 1Co 12:28

b Isa 28:16

c Col 2:19

d 1Co 3:16 1Co 6:19

e 1Pe 2:5

CAP 3

f Ef 4:1

g 1Co 9:16, 17 Col 1:25, 26

h 1Co 4:1 Ef 6:19

i Ro 11:25 Ro 16:25, 26

2:15 * Ich griegoe' ku ya'ala'al «juntúul túumben máak». **2:16** * Ilawil «U che'il mu'yaj», página 2584.

2:21 * Ilawil página 2566. **3:3** * Wa «le ba'al santo ta'aka'an».

tsikbaltbilo', yéetel tumen junmúuch' yaniko'ob yéetel Cristoe' le j-táanxel lu'umilo'obo' yaan xan u k'amko'ob le herencia ken u k'am Cristoo', yéetel yaan u táakpajlo'ob ti' junp'éelili' wíinklil.[a] Ts'o'ole' yaan xan u k'amko'ob le ba'ax u ya'almaj Dios u ts'áaikto'ono'. **7** Tu yo'olal u nojoch utsil Diose' k'uchen in beetinba juntúul máax ku yáantaj utia'al ka na'ata'ak le ba'al ta'aka'ano'. Lelo' leti'e ba'ax tu ts'áajten Dios utia'al u ye'esik u podero'.[b]

8 Kex teen u maas chichnil ti' le máaxo'ob santo'obo'[c] ti' teen ts'a'ab u nojoch utsil[d] in tsikbaltik ti' le j-táanxel lu'umilo'ob le ya'abkach ba'alo'ob ma'alobtak ku taal ti' Cristoo'. **9** Bey xan utia'al in we'esik ti' tuláakal máak bix unaj u ts'a'abal ojéeltbil le ba'al ta'aka'an[e] ma' páajchajak u yojéelta'al desde úuchjeakilo', lelo' chéen ojéela'an ka'ach tumen Dios, le máax beet tuláakal ba'alo'. **10** Lela' úuch utia'al ka e'esa'ak u na'at Dios ti' le ka'anilbe'en gobierno'ob yéetel autoridado'obo'. Tu yo'olal le múuch'ulilo'[f] bejla'e' leti'obe' ku páajtal u yilko'ob le jeleláas bix u meyaj u na'at Dioso'.[g] **11** Lela' táaka'an ichil le ba'ax* u tukultmaj Dios utia'al k'iino'ob mina'an u xuulo', utia'al u béeykuntike' yaan u meyajti' Cristo[h] Jesús k-Yuumtsil. **12** Tu yo'olal leti' bey xan tu yo'olal le fe k-ts'aamaj ti' leti'o' je'el u

CAP 3

a Ef 2:15, 16

b Col 1:25-27

c 1Co 15:9

d 1Ti 1:13, 14

e Ef 1:9, 10

f 1Pe 1:10, 12

g 1Pe 2:9

h Ef 1:11

Columna 2

a Jn 14:6 Heb 4:15, 16

b 2Ti 2:10

c 2Co 4:16

d Jn 14:23

e Col 2:6, 7

f Col 1:23

g Ro 8:35

páajtal k-t'aan yéetel u jaajil k-óole' yéetel je'el u páajtal k-nats'ikba[a] tu yiknal Dios yéetel x-ma' saajkilile'. **13** Le o'olale' kin k'áatikte'ex ma' u lúubul a wóole'ex tu yo'olal le ba'axo'ob kin mu'yajtik* ta wo'olale'exo', tumen lelo'oba' yaan u beetik u yúuchul t'aan ma'alob ta wo'olale'ex.[b]

14 Tu yo'olal lela' kin xoltal tu táan le Taatao', **15** le máax ti' u taal* tuláakal familia te' ka'ano' bey xan way lu'ume'. **16** Leti'e' juntúul Dios jach yaan u páajtalil, le o'olal kin k'áatik ka u mu'uk'a'ankúunt a puksi'ik'ale'ex[c] yéetel le páajtalil ku ts'áaik u espíritu santoo'. **17** Tene' kin k'áat óoltik ti' Diose' ka yanak Cristo ta puksi'ik'ale'ex yéetel ka a we'ese'ex yaabilaj[d] tumen te'exe' yaan a feje'ex. Kin k'áat óoltik xan ka taamchajak a mootse'ex[e] yéetel ka p'áatke'ex yóok'ol le chuunpak'o',[f] **18** utia'al beyo' te'ex junmúuch' yéetel tuláakal le máaxo'ob santo'obo' ka páajchajak a na'atke'ex tubeel buka'aj u kóochil, u chowakil, u ka'anlil yéetel u taamil le ba'alo'ob yaan yil yéetel Dioso', **19** bey xan ka páajchajak a k'aj óoltike'ex u yaabilaj Cristo[g] ku píitmáan ti' le k'aj óolalilo', utia'al ka chu'upke'ex yéetel tuláakal le jats'uts modos yaan ti' Dioso'.

20 Diose', tu yo'olal le u páajtalil táan u meyaj ichi-

3:11 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le ba'ax mina'an u xuul».

3:13 *Wa «kin sufrirtik». **3:15** *Wa «le máax ts'áa u k'aaba'».

lo'ono',[a] je'el u páajtal u píitmáan u beetik tuláakal le ba'axo'ob k-k'áatko' wa tuláakal le ba'axo'ob ku taal t-tuukulo'.[b] **21** Leti' unaj u alabarta'al tu yo'olal le múuch'ulilo' bey xan tu yo'olal Cristo Jesús utia'al k'iino'ob mina'an u xuul. Ka béeyak.*

4 Tene' k'ala'anen[c] tu yo'olal Yuumtsil, táan in k'áatikte'ex ka kuxlake'ex[d] je'ex u páa'ta'al ti' te'ex le ka t'a'ane'exo', **2** ka yanakte'ex kabal óolal,[e] jeets'elil, paciencia,[f] yéetel tu yo'olal yaabilaje' soportartaba'ex ta baatsile'ex.[g] **3** Ka yanakte'ex xan jeets'elil ta baatsile'ex yéetel ka a xachaba'ex utia'al ka múuch' p'áatke'ex je'ex úuchik a mu'uch'le'ex tumen le espíritu santoo'.[h] **4** Junp'éelili' wíinklil yaan[i] yéetel junp'éelili' espíritu santo yaan,[j] te'ex xane' junp'éelili' ba'ax ka páa'tke'ex[k] le ka t'a'ane'exo'; **5** juntúulili' Yuumtsil yaan,[l] junp'éelili' fe, junp'éelili' okja', **6** juntúulili' Dios yéetel Taatatsil ti' tuláakal máak. Leti'e' tu yóok'ol tuláakal máak yaan, ku nu'uktik tuláakal máak yéetel ku ts'áaik muuk' ti' tuláakal máak.

7 Cada juntúul ti' to'one' tu k'amaj u nojoch utsil Dios, tu k'amaj le buka'aj tu yilaj Cristo ma'alob ka u síi ti' cada juntúulo'.[m] **8** Le o'olal u T'aan Diose' ku ya'alik: «Le ka na'ak ka'ane' yaan máako'ob tu bisaj; tu ts'áaj máako'ob bey jun-

3:21 * Wa «Amén».

CAP 3

a Col 1:29

b Mr 11:24

CAP 4

c Flm 9

d Flp 1:27

e Mt 11:29
Ro 12:3
Flp 2:3
1Pe 5:5

f 1Te 5:14

g 1Co 13:4

h 1Co 1:10
Col 3:15

i Ro 12:5

j 1Co 12:4

k 1Pe 1:3, 4

l 1Co 8:6
1Co 12:5, 6

m 1Co 12:11

Columna 2

a Sl 68:18
1Co 12:28
Ef 4:11

b Hch 1:9
1Ti 3:16

c Heb 9:24

d Mt 10:2-4

e 1Co 12:28

f Hch 21:8

g Hch 13:1
Snt 3:1

h 1Co 14:26

i 1Co 14:20

j Heb 13:9

p'éel regaloe'».[a] **9** ¿Ba'axten ku ya'ala'al «na'aki»? Ku ya'ala'al na'aki tumen yáax táanile' éem way lu'ume'. **10** Le máax éemo' láayli' leti'e máax na'ak[b] tu maas ka'anlil tuláakal le ka'ano'obo',[c] leti'e' na'ak utia'al u chúukbesik tuláakal le ba'alo'obo'.

11 Te' múuch'ulilo' tu ts'áaj jujuntúul máako'ob u beet u apóstolilo'ob,[d] uláak'o'obe' u beet u profetailo'ob,[e] uláak'o'obe' utia'al u máan u tsikbalto'ob u t'aan Dios,[f] uláak'o'obe' utia'al ka u kanáanto'ob le tamano'obo' yéetel uláak'o'obe' utia'al ka ka'ansajnako'ob.[g] **12** Lela' tu beetaj utia'al ka tojkíinta'ak u beel* le máaxo'ob santo'obo', utia'al ka yanak máaxo'ob meyaj ichil le múuch'ulilo' yéetel utia'al ka mu'uk'a'anchajak u wíinklil Cristo,#[h] **13** tak ken junp'éelili'chajak le fe yaanto'ono' yéetel tak ken k-k'aj óolt tubeel u Paal Dios, utia'al ka k'uchko'on k-beetba bey je'ex juntúul nojoch wíinike',[i] utia'al beyo' ka kuxlako'on je'ex úuchik u kuxtal Cristoe'. **14** Bey túuno' unaj u xu'ulul k-beetikba bey je'ex le mejen paalalo'obo'. Tumen le máax ku bin tu paach ka'ansajo'ob ma' jaajtak[j] ku taal ti' máako'ob jach yaan u na'ato'ob utia'al u tuuso'obe' bey je'ex junp'éel barco ku máan yóo' k'áa'náab ku su'usuta'al tumen le iik'o' yéetel ku yuyunch'inta'al tumen u olasil le ja'o'. **15** Ba'ax unaj k-beetke'

4:12 * Wa «utia'al u ka'ansa'al». # Lela' leti'e múuch'ulilo'.

k-a'alik u jaajil, yéetel yo'olal le yaabilaj yaanto'ono' unaj u seguer k-nojochtal ti' tuláakal ba'al utia'al ka p'áatko'on je'ex Cristo, u poolil le wíinklilo'.[a] **16** Tu yo'olal leti'e' tuláakal le wíinklilo'[b] ma'alob u nupmiluba yéetel ku múuch' meyaj tu yo'olal le jejeláas tu'uxo'ob ku núupul u baakelo'ob le wíinklilo', tu'ux yaan tuláakal ba'ax k'a'abéet utia'al ka péeknak. Wa tuláakal le u xéexet'al le wíinklil ku meyaj ma'alobo' tuláakal kun bin u nojochtal yéetel kun bin u mu'uk'a'antal u yaabilajo'ob.[c]

17 Le o'olale' kin wa'alik yéetel kin k'áat óoltikte'ex tu k'aaba' Yuumtsile' ma' u seguer a máane'ex je'ex u máan u máakilo'ob le yóok'ol kaaba',[d] tumen leti'obe' chéen kunel ba'alo'ob ku beetko'ob je'ex u taal tu poolo'obe'.[e] **18** U tuukulo'obe' tia'an ich ée'joch'e'enile', ts'o'ole' náachchaja'ano'ob ti' le kuxtal ku ts'áaik Dioso', tumen ikil u chichkúuntik u puksi'ik'alo'obe' mix ba'al u yojlo'ob. **19** Leti'obe' ts'o'ok u p'áatal jach junpuli' ma' u yojlo'ob ba'ax uts yéetel ba'ax k'aasi', ts'o'ole' jach u k'ubmaj u yóolo'ob kuxtal ich x-ma' su'talil*[f] utia'al ka páajchajak u ch'íikil u beeto'ob tuláakal u jejeláasil ba'alo'ob k'aastako'ob utia'al u ts'o'okbesik u ts'íibolalo'ob.

20 Chéen ba'ale' je'ex ka'ansa'abik ti' te'exe' Cristoe' ma' bey úuchik u kuxtali'. **21** Te'exe' ta wu'uye'ex yéetel ka'ansa'abte'ex ba'alo'ob yaan yil yéetel Jesús; leti'e' mantats' ku ya'alik u jaajil. **22** Le o'olale' te'exe' unaj a pitke'ex le úuchben modos[a] yanchajte'ex tu yo'olal le ba'axo'ob ka beetke'ex ka'acho', le a modose'ex táan u bin u maas k'astal ikil a tu'usle'ex tumen a ts'íibolale'exo'.[b] **23** Te'ex túune' unaj u seguer a túumbenkuntke'ex le bix a tuukule'exo',*[c] **24** yéetel unaj a búukintike'ex le túumben modos[d] beeta'an je'ex uts tu t'aan Diose', je'ex u ya'alik le jaajil justiciao' bey xan le fejo'.

25 Le beetke' beora ts'o'ok u xu'ulul a tuuse'exa' cada juntúule' u ya'al u jaajil ti' u yéet máakil,[e] tumen tuláaklo'one' táakpaja'ano'on ti' junp'éelili' wíinklil.[f] **26** Wa ka k'uuxile'exe' ma' a k'ebantale'ex,[g] ma' a cha'ike'ex u t'úubul k'iin láayli' k'uuxilnaja'ane'exe'.[h] **27** Ma' a ts'áaike'ex tu'ux u meyaj le K'aasilba'alo'.*[i] **28** Le máax ku yookole' xu'uluk u yookol, ba'axe' ka u ts'áa u yóol meyaj[j] yéetel ka u beet utsil meyaj utia'al ka yanak ba'ax u ts'áa ti' le máax k'a'abéet wa ba'ax ti'o'.[k] **29** Ma' u jóok'ol mix junp'éel k'aak'as t'aan ta chi'ex,[l] ba'axe' chéen le ba'ax ma'alob je'el u líi'sik u yóol máak je'ex u k'a'abéettale', utia'al beyo' ka u taas utsil ti' le máaxo'ob ch'enxi-

CAP 4

a 1Co 11:3 Col 1:18

b 1Co 12:27

c Col 2:19

d 1Pe 4:3

e Ro 1:21

f Gál 5:19

Columna 2

a Ro 6:6 Col 3:9

b Ro 7:23

c Sl 51:10 Ro 12:2

d Col 3:10

e Zac 8:16 Col 3:8, 9 Ap 21:8

f Ro 12:5

g Sl 4:4

h Le 19:17 Col 3:13

i Snt 4:7

j 2Te 3:10

k Hch 20:35 1Te 4:11, 12

l Mt 15:11 Snt 3:10

4:19 * Ilawil «Kuxtal ich x-ma' su'talil», página 2568.

4:23 * Wa «le muuk' péeksik a tuukule'exo'». **4:27** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». Ilawil «K'aasilba'al», página 2568.

kintike'exo'.[a] **30** Ma' a beetke'ex xan u tristetal u espíritu santo Dios,[b] le ba'ax yéetel sellarta'abe'ex[c] utia'al u k'iinil le jáalk'abil ts'o'ok u bo'ota'alo'.[d]

31 Tsele'ex ti' te'ex tuláakal u jeleáasil k'aak'as k'uuxilil,[e] p'uja'anil, ts'íikilil, awat t'aan, pooch'il[f] bey xan tuláakal ba'ax je'el u beetik loobe'.[g] **32** Ba'axe' e'es a wutsile'ex ta baatsile'ex, paklan ch'a' óotsiltaba'ex[h] yéetel paklan perdonartaba'ex tu jaajil a wóole'ex je'ex tu perdonartile'ex xan Dios yéetel u jaajil u yóol tu yo'olal Cristoe'.[i]

5 Tumen u paalale'ex Dios yéetel u yaabiltme'exe', beete'ex je'ex u beetik leti'o'.[j] **2** Ma' u xu'ulul xan a we'eske'ex yaabilaj[k] je'ex úuchik u yaabiltiko'on* Cristoe'.[l] Leti'e' tu k'ububa t-o'olal,# tu k'ububa bey junp'éel ofrenda yéetel bey junp'éel sacrificio jach ki'ibok tu táan Diose'.[m]

3 Ichile'exe' ma' unaj u yúuchul t'aan[n] ti' le núupk'ebano',* ti' tuláakal u jeleáasil ba'alo'ob k'aastak bey xan ti' u píitmáan u ts'íibolta'al wa ba'ax, tumen ichil le máaxo'ob santo'obo' ma' unaj u yantal le ba'alo'oba'.[o] **4** Ma' unaj xan u beeta'al ba'alo'ob su'tsiltaki' mix u ya'ala'al t'aano'ob mina'an u biilalo'ob, mix u ya'ala'al k'aak'as báaxal t'aano'ob,[p] ba'ax unaje' u ts'a'abal gracias.[q] **5** Tumen

5:2 * Uláak' bix u traducirta'ale' «yaabiltike'ex». # Uláak' bix u traducirta'ale' «ta wo'olale'ex». **5:3** * Ilawil página 2573.

CAP 4

a Col 4:6

b Isa 63:10

c Ef 1:13

d Ro 8:23

e Snt 3:14

f Col 3:8

g Tit 3:2

h Col 3:12
1Pe 3:8

i Mt 6:14
Mt 18:35
Mr 11:25

CAP 5

j Mt 5:48
Lu 6:36

k 1Co 16:14

l Jn 13:34
1Jn 3:23

m Éx 29:18

n 1Co 5:11
Col 3:5

o 1Te 4:3

p Col 3:8

q 1Te 5:18

Columna 2

a Hch 15:28, 29

b 1Ti 3:8
Tit 1:7

c 1Co 6:9, 10
Gál 5:19, 21

d Mt 5:16
Jn 12:36

e 1Pe 2:9

f Gál 5:22, 23

g Ro 12:2

h Ro 13:12, 13
2Co 6:14

a wojle'ex yéetel ka ts'áaike'ex cuentae' le máax ku núupk'ebantal, le máax ku beetik ba'alo'ob k'aastak,[a] le máax chéen ku ch'íikil u ts'o'okbes u ts'íibolalo'obo'[b] —lela' láayli' bey ka adorarta'ak imageno'obe'—, mix juntúul ti' leti'ob kun tia'alintik u Reino Cristo yéetel Diosi'.[c]

6 Mix máak ka u tuse'ex yéetel t'aano'ob mina'an u biilalo'ob, tumen tu yo'olal le ba'alo'oba' yaan u taal u p'uja'anil Dios tu yóok'ol le máaxo'ob ma' u k'áat u yu'ubo'ob t'aano'. **7** Le o'olale' ma' a beetke'ex je'ex u beetko'obo', **8** tumen ka'ache' ka máane'ex ich ée'joch'e'enil, chéen ba'ale' beoraa' táan a máane'ex ich sáasilil[d] tumen u tia'ale'ex Yuumtsil.[e] Seguernak a máane'ex bey u paalale'ex le sáasilo'. **9** Juntúul máak ku kuxtal ich sáasile' ku ye'esik u yutsil ti' tuláakal ba'al, ku beetik ba'ax toj yéetel ku kuxtal je'ex u ya'alik u jaajilo'.[f] **10** Seguernak a jach ilke'ex ba'ax ma'alob[g] tu táan Yuumtsil. **11** Xu'uluk xan a táakpajle'ex ti' ba'alo'ob mina'an u biilalo'ob ku taal ti' le ée'joch'e'enilo',[h] ba'axe' e'ese'ex jach ma' ma'alobtako'obi'. **12** Tumen jach su'tsil tak chéen u yúuchul t'aan ti' le ba'axo'ob ku ta'akikuba u beet le máako'obo'. **13** Chéen ba'ale' tuláakal le ba'alo'obo' ku chíikpajal jach bixo'ob tu yo'olal le sáasilo', tumen tuláakal le ba'axo'ob ku chíikpajlo'obo' ku p'áatlo'ob ich sáasil. **14** Le o'olal ku ya'ala'al: «Teech táan

a weenle', aajkech yéetel líi'kech ichil le kimeno'obo',[a] Cristo túune' yaan u juul u sáasilil ta wóok'ol».[b]

15 Le o'olale' jach kanáante'ex ma' a máane'ex bey máaxo'ob mina'an u na'ato'obe', ba'axe' bey máaxo'ob yaan u na'ato'obe'. **16** Ilawil u meyajte'ex tubeel le tiempo*[c] yaante'exo' tumen jach k'asa'an le k'iino'oba'. **17** Le o'olal xu'uluk a beetkaba'ex j-ma' na'atil, ba'axe' seguernak a jach ilke'ex ba'ax u k'áat Jéeoba.[d] **18** Ma' a káaltale'ex xan yéetel vino[e] tumen ku k'askúuntik* u kuxtal máak, ba'axe' seguernak a chupkaba'ex yéetel espíritu santo. **19** Utia'al a paklan líi'sik a wóole'exe' k'aye'ex salmos, alabanza'ob bey xan k'aayo'ob utia'al a adorarke'ex Dios. K'aaynene'ex[f] ti' Jéeoba[g] bey táan a paaxe'ex[h] ichil a puksi'ik'ale'exe', **20** yéetel tu k'aaba' k-Yuumtsil Jesucristoe'[i] mantats' ts'áa'ex gracias[j] ti' k-Dios yéetel k-Taata tu yo'olal tuláakal ba'al.

21 Tumen jach ka respetarke'ex Cristoe' cada juntúul ti' te'exe' u ts'áauba yáanal u páajtalil u maasil.[k] **22** Le atantsilo'obo' ka u ts'áauba'ob yáanal u páajtalil u yíichamo'ob[l] je'ex u ts'áaikuba'ob yáanal u páajtalil Yuumtsile', **23** tumen le íichamtsilo' leti' u poolil u yatan,[m] je'ex Cristoe' u poolil le múuch'ulilo'.[a] Le múuch'ulilo' u wíinklil Cristo yéetel leti' salvartik. **24** Je'ex le múuch'ulil u ts'aamuba yáanal u páajtalil Cristoo', bey xan unaj u ts'áaikuba le atantsilo'ob yáanal u páajtalil u yíichamo'ob ti' tuláakal ba'alo'. **25** Íichamtsile'ex, ma' u xu'ulul a yaabiltike'ex a watane'ex[b] je'ex yaabilta'abik le múuch'ulil tumen Cristo ka k'uch tak u k'ububa tu yo'olalo'.[c] **26** Leti'e' tu beetaj beyo' utia'al u p'atik santoil. Tu limpiokíintaj yéetel u t'aan Dios, bey ka u p'o'o yéetel ja'e'.[d] **27** Beyo' le kéen u bis le múuch'ulil tu táano' ki'ichpan, mina'an mix junp'éel mancha ti', mina'an u yu'uyuch'il yéetel mix ba'al k'askúuntmil,[e] ba'axe' santo yéetel mina'an mix junp'éel ba'al k'aas ti'.[f]

28 Bey túun xano' le íichamtsilo'obo' unaj u yaabiltiko'ob u yatano'ob je'ex u yaabiltiko'ob u wíinklilo'obe'. Máax u yaabiltmaj u yatane' u yaabiltmuba xan. **29** Tumen mix máak ku p'ektik u wíinklil, ba'axe' ku tséentik yéetel ku kanáantik je'ex u beetik Cristo yéetel le múuch'ulilo', **30** leti'e' ku beetik beyo' tumen táaka'ano'on ti' u wíinklil.[g] **31** U T'aan Diose' ku ya'alik: «Tu yo'olal lela' le xiibo' yaan u p'atik u papá yéetel u maama utia'al u p'áatal* yéetel u yatan, yéetel tu ka'atúulalo'obe' yaan u suuto'ob junp'éelili' wíinklil».[h] **32** Le ba'al ta'aka'ano'*[i] jun-

CAP 5

a Ef 2:1
Col 2:13

b Jn 8:12

c Col 4:5

d Ro 12:2
1Te 4:3
1Pe 4:2

e Isa 5:11

f Snt 5:13

g Hch 16:25
Col 3:16

h Sl 33:2, 3

i Col 3:17

j 1Te 5:18

k Flp 2:3
1Pe 5:5

l Col 3:18
Tit 2:4, 5
1Pe 3:1

m Ro 7:2

Columna 2

a 1Co 11:3

b 1Pe 3:7

c Hch 20:28

d Jn 17:17

e Tit 2:13, 14

f Ef 1:4
Col 1:21, 22

g Ro 12:5
Ef 1:22, 23

h Gé 2:24
Mt 19:5

i Ef 1:9, 10
Col 1:26, 27

5:16 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «a manike'ex le tiempoo'».
5:18 *Wa «ku p'áatal ma' tu páajtal u controlarkuba máak».

5:31 *Wa «utia'al ka u nupuba».
5:32 *Wa «ba'al santo ta'aka'ano'».

p'éel ba'al jach k'a'ana'an. Beoraa' táan in t'aan ti' Cristo yéetel ti' le múuch'ulilo'.[a] **33** Chéen ba'ale' cada juntúul ti' te'exe' u yaabilt u yatan[b] je'ex u yaabiltmilubae'. Le atantsil xano' unaj u jach respetartik u yíicham.[c]

6 Paalale'ex, u'uye'ex u t'aan a taata'ex[d] je'ex u ya'alik Yuumtsile', tumen lela' toj tu táan Dios. Je'ex ts'íibta'anile': **2** «Respetart a papá yéetel a maama»,[e] lela' leti'e yáax ba'al a'ala'an ku taasik le utsil je'ela': **3** «Utia'al ka xi'iktech utsil yéetel utia'al ka kuxlakech ya'abkach k'iino'ob way lu'ume'». **4** Taatatsile'ex, te'ex xane' ma' a beetke'ex u p'u'ujul a paalale'ex,[f] ba'axe' mantats' líi'se'exo'ob yéetel u ka'ansaj[g] bey xan yéetel u tsolnu'uk* Jéeoba.[h]

5 Te'ex esclavo'exe', u'uye'ex u t'aan a ts'uulile'ex.[i] Sen respetarte'exo'ob yéetel u jaajil u yóol a puksi'ik'ale'ex je'ex a beetke'ex yéetel Cristoe', **6** ma' chéen wa táan a wila'ale'ex tumen le máako'ob utia'al ka lúubke'ex utsil ti'obo',[j] ba'axe' meyajte'exo'ob je'ex a meyajtike'ex Cristoe'. Beete'ex xan le ba'ax u k'áat Dios yéetel tuláakal a wóole'exo'.[k] **7** Meyajte'ex a ts'uulile'ex yéetel ki'imak óolal. Beete'ex bey utia'al Jéeobae'[l] ma' bey utia'al wíiniko'obe'. **8** Tumen a wojle'exe' je'el ba'alak utsil ka u beet máake', leti'e ba'ax xan kun bo'otbilti' tumen Jéeobao',[m]

6:4 * Wa «u nu'uktaj».

CAP 5

a Ef 3:5, 6

b Col 3:19

c 1Pe 3:5, 6

CAP 6

d Pr 1:8
Pr 6:20
Col 3:20

e Éx 20:12
Dt 5:16
Pr 20:20
Pr 23:22
Mt 15:4

f Col 3:21

g Pr 13:24

h Dt 6:6, 7
Pr 3:11
Pr 19:18
Pr 22:6

i 1Ti 6:1
1Pe 2:18

j Col 3:22

k Lu 10:27

l 1Co 10:31

m Col 3:23, 24

Columna 2

a 1Co 7:22

b Ef 3:16

c Ro 13:12

d 2Ti 4:7

e 2Pe 2:4

f 2Co 6:4, 7

g Isa 11:5

kex esclavo wa ma'. **9** Te'ex xane' ts'uule'ex, bey xan ka a beete'ex yéetel a esclavo'exo', ma' a sajakkúuntke'exo'ob, tumen k'a'ajakte'exe' u Ts'uulilo'ob yéetel a Ts'uulile'exe' tia'an te' ka'ano'[a] yéetel leti'e' mix máak jela'an u paktik.

10 Bey túuno', ka meyajnak ti' Yuumtsil u nojoch páajtalil utia'al u ts'áaikte'ex muuk'.[b] **11** Búukinte'ex tuláakal le u nu'ukulil ba'ate'el[c] ku taal ti' Dioso' utia'al ma' a lúuble'ex ti' le trampa'ob ku ts'áaik* le K'aasilba'alo'.[#] **12** Tumen ma' tu contra máako'ob* táan k-ba'ateli',[#d] ba'axe' tu contra le demonio'ob yano'ob te' ka'ano',[e] tu contra le gobierno'obo', tu contra le autoridado'obo' yéetel tu contra le máaxo'ob gobernartik le yóok'ol kaab yaan ich ée'joch'e'enila'. **13** Tu yo'olal lela' ch'a'ex tuláakal le u nu'ukulil ba'ate'el ku taal ti' Dioso'[f] utia'al ka chúukpajak a wóole'ex a aktáante'ex le k'asa'an k'iino'obo' yéetel ma' u péeksa'al a wóole'ex le kéen ts'o'okok a beetke'ex tuláakal le ba'ax ku k'áata'alte'exo'.

14 Bey túuno' ma' a cha'ik a péeksa'ale'ex, te'exe' unaj a báa'k'axtme'ex le jaaj ta nak'e'ex bey junp'éel k'axnak'o',[g] a pixmaj a tseeme'ex yéetel le justicia je'ex a beetke'ex

6:11 * Wa «le ba'axo'ob ku ch'a'tuklik». # Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». **6:12** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu contra bak' yéetel k'i'ik'». # Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «muk'ulmuuk'».

yéetel junp'éel corazao',*[a] **15** yéetel a ts'aame'ex a xaanabe'ex yéetel listo'ex utia'al a tsikbaltike'ex le ma'alob ba'alo'ob yaan yil yéetel le jeets'elilo'.[b] **16** Ti' je'el ba'alak súutukile' ch'a'ex u nojoch escudoil le fejo'[c] utia'al ka páajchajak a tupike'ex tuláakal u t'aba'an flecha'ob* le K'aasilba'alo'.*[#d] **17** K'ame'ex xan u cascoil le salvacióno'[e] bey xan u espadail le espíritu santo wa u t'aan Dioso'.[f] **18** Yéetel u yáantaj le espíritu santoo' ti' je'el ba'alak súutukile' k'ub a wóole'ex orar jejeláas bixi[g] yéetel jejeláas bix ka k'áat óolnake'ex ti' Dios.[h] Utia'al a beetke'ex lela' ma' a weenle'ex mix junsúutuk yéetel k'áat óolnene'ex mantats' tu yo'olal le máaxo'ob santo'obo'. **19** Orarnene'ex xan tin wo'olal, utia'al beyo' ka páajchajak in t'aan yéetel ma' in ch'a'ik saajkil le kéen in ts'áa k'aj óoltbil le ba'al ta'aka'an* yaan yil yéetel le ba'alo'ob ma'alobtak ku ya'alik u t'aan Dioso'.[a] **20** Teen túuxta'anen in ts'áaj a wojéelte'ex le je'elo',[b] chéen ba'ale' k'axa'anen yéetel cadena'ob, le o'olale' orarnene'ex utia'al ma' in ch'a'ik saajkil t'aan ti' le ba'alo'oba', tumen bey unaj in t'aano'.

21 Tíquico kun ts'áaik a wojéelte'ex bix yanilen yéetel bix u binten,[c] leti'e' juntúul suku'un yaabilta'an yéetel chúuka'an u yóol u meyajt Yuumtsil.[d] **22** Le o'olal kin túuxtik ta wiknale'ex utia'al ka a wojéelte'ex bix yaniko'on yéetel utia'al ka u líi's u yóol a puksi'ik'ale'ex.

23 Ti' le suku'uno'obo', k-ts'íiboltik ka yanak le jeets'elil, le yaabilaj yéetel le fe ku taalo'ob ti' Dios le Taatao' yéetel ti' Yuumtsil Jesucristo. **24** Ka yanak u nojoch utsil Dios yéetel tuláakal le máaxo'ob u yaabiltmo'ob k-Yuumtsil Jesucristo yéetel junp'éel yaabilaj mina'an xu'ulul ti'o'.

CAP 6

a Pr 4:23
Isa 59:17

b Isa 52:7
Ro 10:15

c 1Jn 5:4

d 1Pe 5:8, 9

e Isa 59:17
1Te 5:8

f Heb 4:12

g Col 4:2

h Jud 20

Columna 2

a Col 4:3

b 2Co 5:20

c 2Ti 4:12
Tit 3:12

d Col 4:7, 8

6:14 * Lela' junp'éel ba'al ku ts'áaik ka'ach le soldado'ob utia'al u pixik u tseemo'obo'. **6:16** * Wa «dardo'ob». # Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le j-K'asa'ano'».

6:19 * Wa «le ba'al santo ta'aka'an».

TI' FILIPENSES

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Saludos (1, 2)
U oración Pablo, ku ts'áaik gracias ti' Dios (3-11)
Ku máan tsikbaltbil u t'aan Dios kex ma' chéen ch'a'abili' (12-20)
Kuxa'anen utia'al Cristo, pero wa kin kíimile' ma'alob xan (21-26)
U kuxtal máak je'ex u ya'alik Cristoo' (27-30)

2 Máaxo'ob tsaypachtik Jesúse' kabal u yóolo'ob (1-4)
Cristoe' tu mixba'alkúuntuba, ts'a'ab junp'éel puesto maas nojoch ti' (5-11)
Unaj u ts'áaik u yóol máak u kaxt u salvación (12-18)
Ku léembalo'ob je'ex le sáasilo' (15)
Pabloe' ku túuxtik Timoteo bey xan Epafrodito (19-30)
3 Ma' unaj u k'ubik u yóol máak ti' lu'umkabil ba'alo'obi' (1-11)
Tuláakal uláak' ba'alo'obe' mina'an u tojolo'ob (7-9)
Unaj u xachkuba máak u k'am le premioo' (12-21)
K-kaajale' tia'an te' ka'ano' (20)
4 Múul meyaj, ki'imak óolal yéetel ma'alob tuukul (1-9)
Ma' a chi'ichnaktale'ex tu yo'olal mix ba'al (6, 7)
Ku ts'áaik gracias yo'olal ba'ax túuxta'abti' (10-20)
Ku despedirkuba Pablo (21-23)

1 Pablo yéetel Timoteo, u esclavo'ob Cristo Jesús. Tene' kin ts'íib ti' tuláakal le máaxo'ob santo'ob tsaypachtik Cristo Jesús yano'ob Filipos[a] junmúuch' yéetel le suku'uno'ob nu'uktik le múuch'ulilo' bey xan le siervo ministerialo'obo':[b]

2 Ka yanakte'ex le nojoch utsil yéetel le jeets'elil ku taal ti' Dios k-Taatao', bey xan le ku taal ti' Yuumtsil Jesucristoo'.

3 Mantats' kin ts'áaik gracias ti' in Dios le kéen in k'a'ajse'ex **4** ichil le oracióno'ob kin sen beetik tu yo'olal tuláakle'exo'. Kéen orarnakene' kin beetik yéetel ki'imak óolal,[c] **5** tumen te'exe', desde tu káajbal tak beja'e', ya'ab ba'axo'ob ts'o'ok a beetke'ex utia'al a ts'áaike'ex ojéeltbil le ma'alob ba'alo'ob ken u beet Dioso'. **6** Tumen jach kin creerke' le Dios káajs junp'éel ba'ax ma'alob ichile'exe' yaan u ts'o'oksik[d] tak tu k'iinil Cristo Jesús.[a] **7** Lela' ma' jela'an ka in tukult ta wo'olale'exi' tumen jach in yaabiltme'ex. Te'exe' ta wáantene'ex le k'ala'aneno'[b] yéetel ta wáantene'ex t'aan yéetel le autoridado'ob utia'al ka cha'abak u máan tsikbaltbil le ma'alob ba'alo'ob ku taal ti' Dioso'.[c] Bey túuno' páajchaj k-táakpajal ti' u nojoch utsil Dios.

8 Diose' u yojel jach taak in wilke'ex tumen in yaabiltme'ex je'ex u yaabiltmile'ex Cristo Jesúse'. **9** Ts'o'ole' leti'e ba'ax mantats' kin k'áatik ich oracióna': ma' u jáawal u maas ya'abtal a yaabilaje'ex,[d] yéetel ma' u jáawal a jach k'aj óoltike'ex[e] yéetel a na'atke'ex tubeel ba'ax u k'áat Dios,[f] **10** utia'al a jach ilke'ex máakalmáak le ba'alo'ob maas k'a'ana'antako',[g] utia'al ma' u yantal a culpa'ex yéetel ma' a beetke'ex u t'óochpajal uláak'o'ob[h] tak tu k'iinil Cristo, **11** utia'al ka yanakte'ex mantats' le utsil kuxtal tu ka'ansaj Jesucristoo',[i] utia'al beyo'

CAP 1
a Hch 16:12
b 1Ti 3:1, 8
c 1Te 1:2
d Flp 2:13

Columna 2
a 1Co 1:8
b Ef 3:1
Flp 1:13
Col 4:18
2Ti 1:8
Flm 13
c Hch 24:10, 14
Hch 25:10-12
d 1Te 3:12
e Jn 17:3
f Heb 5:14
g Ro 12:2
h Ro 14:13, 21
i Jn 15:5

ka nojba'alkúunta'ak yéetel ka alabarta'ak Dios.

12 Chéen ba'ale' suku'une'ex in k'áat ka a wojéelte'exe' le ba'axo'ob ku yúuchulteno' u jaajile' ts'o'ok u yáantaj utia'al u maas k'aj óolta'al u t'aan Dios. **13** Tumen tu yo'olal lelo' le soldado'ob kanáantik le reyo'* bey xan le u maasil máako'obo' ts'o'ok u yojéeltiko'ob[a] k'ala'anen[b] tu yo'olal Cristo. **14** Beoraa' óoli' tuláakal le suku'uno'ob ku meyajtiko'ob Yuumtsilo', ts'o'ok u líik'il u yóolo'ob ikil k'ala'anilen, yéetel táan u maas ts'áaik u yóolo'ob u tsikbalto'ob u t'aan Dios yéetel x-ma' saajkilil.

15 U jaajile' yaan máako'obe' ku máano'ob t'aan ti' Cristo, chéen ba'ale' ku beetko'ob tumen ku p'ektiko'ob u maasil yéetel tumen táan u kaxtiko'ob ba'ate'el, pero yaan uláak' máako'obe' táan u beetko'ob yéetel utsil puksi'ik'al. **16** Le u ts'ooko'oba' táan u t'aano'ob ti' Cristo tu yo'olal yaabilaj, tumen u yojlo'ob ts'o'ok in ts'a'abal in defendert le u t'aan Dioso'.[c] **17** Chéen ba'ale' le máako'ob tin yáax a'ale' táan u beetko'ob utia'al u kaxtiko'ob ba'ate'el, ma' táan u beetko'ob yéetel junp'éel ma'alob tuukuli', tumen táan u kaxtiko'ob ka mu'yajnaken* beora k'ala'anena'. **18** ¿Ba'ax ts'o'ok u taasik lela'? Kex wa yéetel ka'ap'éel ichil wa yéetel jaajil óolale', je'el bixake', táan u yúuchul t'aan tu yo'olal Cristo. Lelo' ku taasikten ki'imak óolal. U jaajile' yaan xan u seguer u ki'imaktal in wóol, **19** tumen in wojle' lela' yaan u beetik in salvarta'al tu yo'olal le k'áat óolal ka beetke'exo',[a] bey xan tu yo'olal u yáantaj u espíritu santo* Dios yaan ti' Cristoo'.[b] **20** Tumen ba'ax kin ts'íiboltik yéetel kin páa'tike' ma' u beeta'al in su'laktal tu yo'olal mix ba'al. Chéen ba'ale' tumen yéetel u jaajil in wóol kin t'aane', tin wo'olale'* Cristoe' yaan u nojba'alkúunta'al je'ex suukile', kex wa kuxa'anen bey xan wa kimenen.[c]

21 In tuklik tene', wa kuxa'anene' kuxa'anen utia'al Cristo,[d] chéen ba'ale' wa kin kíimile' maas ma'alob in tia'al.[e] **22** Chéen ba'ale' wa unaj u seguer in kuxtal yéetel le wíinklila' yaan u páajtal u maas ya'abtal u yich in meyaj. Je'el bixake' ma' tu páajtal in wa'alik máakalmáak je'el in yéeyike'. **23** Ka'ap'éelchaja'an in tuukul tu yo'olal le ka'ap'éel ba'alo'oba'. Tene' in k'áat ka jáalk'abta'aken utia'al ka yanaken yéetel Cristo,[f] lela' in wojel maas jach ma'alob.[g] **24** Chéen ba'ale' ta wo'olale'exe', maas k'a'ana'an in p'áatal kuxa'anil te' yóok'ol kaaba'. **25** Jach in k'ubmaj in wóol ti' lela', le o'olal in wojel yaan in p'áatal yéetel yaan u seguer in wantal ta wéetele'ex utia'al a maas meyajtike'ex Dios yéetel ka yanak-

CAP 1

a Hch 28:30, 31

b Ef 3:1

c Flp 1:7

Columna 2

a 2Co 1:11

b Jn 15:26

c Ro 14:8 1Pe 4:16

d Gál 2:20

e 1Te 4:14 2Ti 4:8 Ap 14:13

f 2Ti 4:6

g 2Co 5:6, 8

1:13 * Wa «le emperadoro'». **1:17** * Wa «ka sufrirnaken».

1:19 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562. **1:20** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tin wíinklile'».

te'ex ki'imak óolal yo'olal le fe yaante'exo', **26** utia'al beyo' ka sen ki'imakchajak a wóole'ex tu yo'olal Cristo le kéen ka'a yanaken ta wéetele'exo'.

27 Bise'ex junp'éel ma'alob kuxtal je'ex u ya'alik le ma'alob ba'alo'ob ku tsikbalta'al yo'olal Cristoo'.[a] Beyo' kex ka xi'iken in wile'ex bey xan wa ma'e', in k'áat in wu'uy yéetel in wojéelt jeets'el yanile'ex yéetel junp'éelili' bix a tuukule'ex,[b] jach a ts'aamaj a wóole'ex múul meyaj utia'al a wáantke'ex u maasil u ts'áa u fejo'ob ti' le ma'alob ba'alo'ob yaan yil yéetel Cristoo' **28** yéetel junpuli' ma' tu beeta'al a sajaktale'ex tumen le máaxo'ob yano'ob ta contra'exo'. Tuláakal le ba'alo'oba' ku ye'esko'ob yaan u xu'ulsa'alo'ob,[c] chéen ba'ale' te'exe' yaan a salvarta'ale'ex,[d] lela' ti' Dios u taal. **29** Tumen ti' te'exe' ts'a'an u jats'uts páajtalil, ma' chéen utia'al ka a ts'áa a feje'ex ti' Cristoi', ba'axe' utia'al xan ka mu'yajnake'ex tu yo'olal.[e] **30** Tumen te'exe' táan a aktáantke'ex le ba'ax ta wile'ex in aktáantiko'[f] yéetel je'ex a wojlile'exo' láayli' táan in aktáantike'.

2 Bey túuno', wa tu yo'olal Cristo ku páajtal a lii's-ke'ex u yóol uláak' máako'ob, a ki'imakkúuntke'ex u yóolo'ob yéetel yaabilaj, a we'eske'ex ka tuukule'ex tu yo'olalo'ob, a we'eske'exti'ob yaabilaj ku jóok'ol tu ts'u' a puksi'ik'ale'ex, bey xan a ch'a'ike'ex óotsilil ti'obe', **2** chúukbese'ex in ki'imak óolal ikil u yantalte'ex junp'éelili' tuukul, junp'éelili' yaabilaj, ikil a wantale'ex junmúuch' bey junp'éelili' wíinklile' yéetel ikil a tuukule'ex junp'éelili' bixi.[a] **3** Ma' a beetke'ex mix ba'al chéen utia'al a kaxtike'ex ba'ate'el,[b] mix tu yo'olal ka'anal ichil,[c] ba'axe' yéetel kabal óolale' ile'ex u maasil bey maas importante'ob ke te'exe'.[d] **4** Ts'o'ole' ma' a kaxtike'ex chéen a wutsile'ex,[e] ba'axe' kaxte'ex u yutsil u maasil.[f]

5 Mantats' tuukulnene'ex je'ex tuukulnajik Cristo Jesúse',[g] **6** tumen leti'e' kex kuxa'an ka'ach bey Diose',[h] mix juntéen máan tu tuukul u ketkuba yéetel Dios.[i] **7** Ma', ba'axe' tu xúump'attaj tuláakal ba'ax yaanti', tu beetuba bey juntúul esclavoe'[j] ka k'uch u beetuba wíinikil.[k] **8** Ts'o'ole' ma' chéen lelo', ba'axe' le ka tu beetuba wíinikile', tu mixba'alkúuntubae' ka tu yu'ubaj t'aan kex yanchaj tak u kíimil[l] ti' junp'éel u che'il mu'yaj.*[m] **9** Tu yo'olal xan lela', Diose' tu ts'áaj ti' Cristo junp'éel puesto maas nojoch,[n] yéetel ichil u yutsile' tu ts'áajti' le k'aaba' maas nojoch ti' tuláakal le uláak' k'aaba'obo',[o] **10** utia'al beyo', tu k'aaba' Jesúse' ka xolak tuláakal máak —le máaxo'ob yano'ob te' ka'ano', te' lu'uma' bey xan le yano'ob yáanal lu'umo'—,[p] **11** yéetel tuláakal máake' ka u ya'al tu

CAP 1

a Ef 4:1, 3
Col 1:10

b Ro 15:5, 6
1Co 1:10

c 2Te 1:6

d Lu 21:19
2Te 1:4, 5

e Hch 5:41

f Hch 16:22, 23
1Te 2:2

Columna 2

CAP 2

a 1Co 1:10
2Co 13:11
1Pe 3:8

b Flp 1:15, 17
Snt 3:14, 16

c Gál 5:26

d Mt 23:11
Ef 4:1, 2
Ef 5:21

e 1Co 13:4, 5

f 1Co 10:24
1Co 10:32, 33

g Mt 11:29
Jn 13:14, 15

h Col 1:15
Heb 1:3

i Jn 14:28

j Isa 53:2, 3

k Jn 1:14

l Jn 10:17
Heb 2:9
Heb 5:8

m Gál 3:13

n Isa 52:13
Hch 2:32, 33

o Hch 4:12
Ef 1:20, 21

p Jn 5:22, 23

2:8 * Ilawil «U che'il mu'yaj», página 2584.

táan u maasil máako'obe' Jesucristoe' Yuumtsil[a] utia'al u alabarta'al Dios, le Taatao'.

12 Le o'olale', in suku'une'ex, je'ex suukil a wu'uyike'ex t'aan le tia'anen ta wiknale'exo', beora mina'anen ta wiknale'exa', ilawile'ex a maas u'uyike'ex t'aan. Seguernak a kaxtik a salvacióne'ex yéetel saajkilil bey xan yéetel kikilankil. **13** Tumen Diose' leti' mu'uk'a'ankúuntike'ex ikil u ts'áaikte'ex u ts'íibolalil yéetel u páajtalil a beetke'ex wa ba'ax; leti'e' bey uts tu t'aan u beetko'. **14** Seguernak a beetke'ex tuláakal ba'al x-ma' tutukchi'il[b] mix yéetel ba'atelt'aanil,[c] **15** utia'al ma' u yantal a culpa'ex yéetel utia'al ka ila'ake'ex inocente'ex, ka ila'ake'ex u paalale'ex Dios[d] mix ba'al k'aas pa'apak'a'ante'ex kex tia'ane'ex ichil junp'éel k'asa'an generación[e] ma'atech u beetik ba'ax toje'. Ichil le generacióna' te'exe' táan a léembale'ex je'ex sáasilo'ob te' yóok'ol kaaba'.[f] **16** Mache'ex tubeel u t'aanil le kuxtalo',[g] utia'al ka yanak ba'ax o'olal u ki'imaktal in wóol tu k'iinil Cristo, tumen tene' in wojle' ma' beyen je'ex juntúul máak chéen kunel u yáalkabe' wa chéen kunel u kíimskuba meyaje'. **17** Ts'o'ole' kex ka p'áatken je'ex le u ofrendail vino[h] ku we'ekel yóok'ol le sacrificio[i] yéetel yóok'ol le meyaj* ka beetke'ex yo'olal le fe yaante'exo', tene' yaan u sen ki'imaktal in wóol ta wéetele'ex. **18** Te'exe' bey xan unaj u ki'imaktal a wóole'ex tin wéetelo'.

19 Tene' kin páa'tike' wa u voluntad Yuumtsil Jesúse' yaan in séeb túuxtik Timoteo[a] ta wiknale'ex utia'al u líik'il in wóol le kéen in wojéelt bix u bin ti' te'ex. **20** Tumen mina'anten uláak' máak je'ex Timoteo ka sen tuukulnak ta wo'olale'ex yéetel u jaajil u yóole'. **21** Tumen tuláakal le u maasil máako'obo' chéen u yutsilo'ob ku kaxtiko'ob, ma' le ba'alo'ob yaan yil yéetel Jesucristoo'. **22** Chéen ba'ale' te'exe' a wojle'ex ba'ax ts'o'ok u ye'esik Timoteo yéetel u kuxtal, tumen je'ex u beetik juntúul hijotsil[b] yéetel u taatae', leti'e' múul meyajnaj tin wéetel bey esclavo utia'al u maas ts'a'abal ojéeltbil le ma'alob ba'alo'ob ku taal ti' Dioso'. **23** Le o'olale' leti' le máax in tukultmaj in túuxtik ta wiknale'ex chéen p'elak in wilik ba'ax kun úuchul tin wéetelo'. **24** U jaajile' kin confiar ti' Yuumtsile' ma' kun xáantale' tak teen bíin xi'iken ta wiknale'ex.[c]

25 Chéen ba'ale' beoraa' kin tuklik k'a'abéet in túuxtik ta wiknale'ex Epafrodito in suku'un, máax in wéet meyaj yéetel u soldado xan Cristo, le máax xan ta túuxte'ex utia'al ka u yáanten ti' ba'ax k'a'abéetteno',[d] **26** tumen leti'e' taak u láaj ilke'ex, yéetel jach luba'an u yóol tumen ta wojéelte'ex k'oja'an-

2:17 * Wa «le santo meyaj».

CAP 2

a Ro 10:9

b 1Co 10:10 1Pe 4:9

c 1Ti 2:8

d Ef 5:1

e Dt 32:5

f Mt 5:14 Ef 5:8, 9 1Pe 2:9, 12

g Jn 6:68 Heb 4:12

h Nú 28:6, 7 2Co 12:15 2Ti 4:6

i Heb 13:15 1Pe 2:5

Columna 2

a 1Co 4:17 1Co 16:10

b 2Ti 1:2

c Flm 22

d Flp 4:18

chaji. **27** U jaajile', jach óolak kíimik le ka k'oja'anchajo', chéen ba'ale' Diose' tu ch'a'aj óotsilil ti' leti', bey xan ti' teen, utia'al ma' u maas ya'abtal ba'axo'ob beetik u yaatal in wóol. **28** Le o'olale' táan in túuxtik tu séeba'anil utia'al u ka'a ki'imaktal a wóole'ex le kéen a wile'ex, yéetel tene' ka xu'uluk in sen chi'ichnaktal. **29** Le beetke' k'ame'ex yéetel ki'imak óolal tu k'aaba' Yuumtsil je'ex suukile', ma' u xu'ulul a we'eske'ex yaabilaj ti' máako'ob je'ex leti'e',[a] **30** tumen ikil u meyajtik Cristoe'* óolak kíimik; tu ts'áaj u kuxtal tu chi' kíimil utia'al u yáantken ti' le ba'axo'ob k'a'abéetchajten le ka p'áat mina'ane'ex tin wiknalo'.[b]

3 In suku'une'ex, ma' u xu'ulul u ki'imaktal a wóole'ex tu yo'olal Yuumtsil.[c] Tene' ma' nak óol in wilik in ka'a ts'íibtikte'ex le ba'alo'oba', tumen je'el u kanáantke'exo'ob utia'al ma' u binte'ex k'aasile'.

2 Kanáantaba'ex ti' le máaxo'ob beyo'ob peek'o'obo',* kanáantaba'ex ti' le máaxo'ob ku beetko'ob k'aaso', kanáantaba'ex ti' le máaxo'ob ku ya'aliko'ob unaj u circuncidarkuba# máako'.△[d] **3** To'on, le máaxo'ob jach tu jaajil circuncidarta'ano'obo',[e] táan k-meyaj yéetel u espíritu santo Dios yéetel táan k-nojba'alkúuntikba tu yo'olal Cristo Jesús,[a] ma' táan k-k'ubik k-óol ti' lu'umkabil ba'alo'obi'. **4** Chéen ba'ale' wa yaan juntúul máax jach tu jaajil yaan ba'ax o'olal u k'ubik u yóol ti' lu'umkabil ba'alo'obe', le máak je'elo' teen.

Wa yaan máax ku tuklik yaan ba'ax o'olal u k'ubik u yóol ti' lu'umkabil ba'alo'obe', tene' maas yaan ba'ax o'olal in beetik: **5** circuncidarta'aben ocho días síijken,[b] síijen tu lu'umil Israel, tu tribu Benjamín, hebreoen tumen in taata'obe' hebreo'ob,[c] teen ka'ache' juntúul fariseoen jach ku ts'o'okbesik le leyo'.[d] **6** Tene' jach tin k'ubaj in wóol in ch'a'pacht le múuch'ulilo'[e] yéetel jach tin wilaj in beetik le ba'ax ku ya'alik le ley unaj u beeta'alo'. **7** Kex beyo', tuláakal le ba'alo'ob jach yaan u tojolo'ob in tia'al ka'acho', bejla'e' tu yo'olal Cristoe', ts'o'ok in wilik mina'an u tojolo'ob.*[f] **8** U jaajile' kin wilik mina'an u tojol tuláakal le ba'alo'ob wa ka in ket yéetel le u tojol le ya'abkach ba'alo'ob ts'o'ok in kanik ti' Cristo Jesús in Yuumtsilo'. Tu yo'olal leti'e', tene' ts'o'ok in xúump'attik tuláakal le ba'alo'obo' yéetel kin wilko'ob chéen bey u niki' basurae'.* Lela' tin beetaj utia'al ka in tia'alint Cristo **9** bey xan utia'al ka ila'ak

CAP 2

a 1Co 16:18 1Te 5:12, 13

b Flm 10, 13

CAP 3

c 2Co 13:11 Flp 4:4 1Te 5:16

d Gál 5:2

e Jer 4:4 Ro 2:29 Col 2:11

Columna 2

a Gál 6:14 Heb 9:13, 14

b Gé 17:12 Le 12:3

c 2Co 11:22

d Hch 23:6 Hch 26:4, 5

e Hch 8:3 Hch 9:1, 2 Gál 1:13

f Mt 13:44

2:30 * Uláak' bix u traducirta'ale' «ikil u meyajtik Yuumtsile'». **3:2** * U k'áat u ya'ale' máako'ob ku bisko'ob junp'éel jach k'aak'as kuxtal. # Ilawil página 2559. △ Wa «ku xotko'ob le bak'o'».

3:7 * Uláak' bix u traducirta'ale' «tu juunal in wóol tin xúump'atto'ob». **3:8** * Wa «sojole'».

junmúuch' yanilen tu yéetel, ma' tu yo'olal in toj kuxtal ikil in ts'o'okbesik le ba'ax ku ya'alik le Leyo', ba'axe' tu yo'olal le toj kuxtal ku taal ti' u ts'áaik u fe máak[a] ti' Cristoo'.[b] Lela' leti'e u ya'ala'al toj u kuxtal máak tumen Dios tu yo'olal le fejo'.[c] **10** Tene' taak in k'aj óoltik Cristo bey xan le páajtalil líi's ichil le kimeno'obo'.[d] Taak in mu'yaj je'ex úuchik u mu'yaj leti'o'[e] yéetel taak in kíimil je'ex kíimik leti'o',[f] **11** utia'al beyo' in wilik wa je'el u páajtal in wantal ichil le máaxo'ob kun yáax líi'sbilo'ob ichil le kimeno'obo'.[g]

12 Lela' ma' táan in wa'alik wa tumen ts'o'ok in k'amik le premioo', mix tumen wa ts'o'ok in p'áatal perfectoili', ba'axe' mantats' in ts'aamaj in wóol[h] utia'al in wilik wa je'el u páajtal in chukpachtik le ba'ax o'olal tu yéeyen Cristo Jesúso'.[i] **13** Suku'une'ex, tak beoraa' ma' tin wilkinba bey juntúul máak ts'o'ok u k'amik le ba'ax a'ala'ab u ts'a'abalti'o', chéen ba'ale' yaan junp'éel ba'al jach jaaj: ts'o'ok in tu'ubsik le ba'axo'ob yaan paachilo'[j] yéetel táan in xachkinba in chukpacht le ba'axo'ob yaan maas táanilo'.[k] **14** Táan xan u seguer in ts'áaik in wóol utia'al in chukpachtik le premioo',[l] lela' leti'e kuxtal te' ka'an[m] ken u ts'áato'on Dios tu yo'olal Cristo Jesúso'. **15** To'on yiijchaja'an k-tuukule' tuukulnako'on beyo',[n] chéen ba'ale' wa ka tuukule'ex yaanal bixe', Dios kun e'esikte'ex bix unaj a tuukule'ex. **16** Je'el bixake', tak tu'ux ts'o'ok k-náakle', ma' u xu'ulul k-bin táanil je'ex ts'o'ok k-beetko'.

17 Suku'une'ex, tuláakle'exe' beete'ex je'ex in beetko',[a] jach pakte'ex le máaxo'ob táan u máano'ob je'el bix ts'o'ok k-e'esikti'obo'. **18** Tumen ya'ab máako'obe' —suuk ka'ach in ch'a'chi'itko'ob, chéen ba'ale' beoraa' táan xan in wok'ol le kéen in ch'a'chi'ito'ob— táan u kuxtalo'ob bey enemigo'ob ti' u che'il u mu'yaj Cristoe'. **19** Le máako'oba' yaan u xu'ulsa'alo'ob. U dioso'obe' u nak'o'ob, ku nojba'alkúuntkuba'ob tu yo'olal le ba'alo'ob unaj u ch'a'iko'ob su'talo' yéetel u tuukulo'obe' ch'iikil ti' u ba'aluba'ob le lu'uma'.[b] **20** Chéen ba'ale' to'one', k-kaajale'[c] tia'an te' ka'ano'[d] yéetel táan k-jach páa'tik juntúul salvador, k-Yuumtsil Jesucristo, le máax tia'an te' ka'ano'.[e] **21** Ti' leti'e' yaan u meyaj u nojoch páajtalil utia'al u beetik u p'áatal le k-wíinklil mina'an u muuk' je'ex u ki'ichkelem wíinklil leti'o',[f] yéetel utia'al ka u ts'áa tuláakal ba'al yáanal u páajtalil.[g]

4 Le o'olale', in suku'une'ex, jeets'el p'áatke'ex[h] tu yiknal Yuumtsil je'el bix ts'o'ok in wa'aliko'. Tene' in yaabiltme'ex yéetel táan in ts'íiboltik in wilke'ex. Ta wo'olale'exe' ku ki'imaktal in wóol yéetel kin wilke'ex bey in coronae'.[i]

CAP 3

a Ro 4:5

b Gál 2:15, 16

c Ro 3:20-22

d 1Co 15:22
2Co 13:4

e Ro 8:17
2Co 4:10
Col 1:24

f Ro 6:5

g 1Te 4:16
Ap 20:6

h Lu 13:24

i 1Ti 6:12

j Lu 9:62

k 1Co 9:24

l 2Ti 4:8
Heb 12:1

m Heb 3:1

n 1Co 14:20
Heb 5:14

Columna 2

a 1Co 4:16
2Te 3:9

b Ro 8:5
Snt 3:15

c Ef 2:19

d Jn 18:36
Ef 2:6
Col 3:1

e 1Co 1:7
1Te 1:10
Tit 2:13
Heb 9:28

f 1Co 15:42, 49

g 1Co 15:27
Heb 2:8

CAP 4

h Flp 1:27

i 1Te 2:19

2 Kin k'áat óoltik ti' Evodia yéetel ti' Síntique ka yanak junp'éelili' tuukul ti'ob le táan u meyajtiko'ob Yuumtsilo'.[a] **3** Bey xan ti' teech, juntúul máax ku múul meyaj tin wéetel yéetel tuláakal u puksi'ik'al, kin jach a'aliktech ka seguernak a wáantik le ko'olelo'oba'. Leti'obe' ts'o'ok u jach ts'áaik u yóolo'ob múul meyaj tin wéetel utia'al k-bisik u t'aan Dios junmúuch' yéetel Clemente bey xan yéetel le u maasil in wéet meyajo'obo', máaxo'ob ts'íibta'an u k'aaba'ob tu libroil le kuxtalo'.[b]

4 Mantats' ki'imakchajak a wóole'ex le táan a meyajtike'ex Yuumtsilo'. Kin ka'a a'alikte'ex: ¡Ki'imakchajak a wóole'ex![c] **5** Tuláakal máak unaj u yojéeltik buka'aj utsil a puksi'ik'ale'ex.*[d] Ma' u tu'ubulte'ex naats' yanil Yuumtsil. **6** Ma' a sen chi'ichnaktale'ex tu yo'olal mix ba'al,[e] ba'axe' a'ale'ex ti' Dios ich oración tuláakal ba'ax a k'áate'ex. K'áat óolnene'ex ti' leti' yéetel ts'áa'ex gracias ti', beete'ex yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex.[f] **7** Bey túuno' le jeets'elil[g] ma' tu páajtal u na'ata'al tumen wíinik ku ts'áaik Dioso', yaan u kanáantik a puksi'ik'ale'ex[h] yéetel a tuukule'ex tu yo'olal Cristo Jesús.

8 Tu ts'ooke', suku'une'ex, seguernak a tuukule'ex ti' je'el ba'alak jaajtake', ti' je'el ba'alak k'a'ana'ane', ti' je'el ba'alak toj tu táan Diose', ti' je'el ba'alak limpioe', ti' je'el ba'alak ku lúubul utsile', ti' je'el ba'alak ku yúuchul ma'alob t'aan tu yo'olale', ti' je'el ba'alak ma'alob yéetel ti' je'el ba'alak ku náajmatik u alabarta'ale'.[a] **9** Beete'ex le ba'axo'ob ta kane'exo' bey xan le ba'axo'ob ta k'ame'ex, ta wu'uye'ex yéetel ta wile'ex ti' teno',[b] u Diosil túun le jeets'elilo' yaan u yantal ta wéetele'ex.

10 Jach ku ki'imaktal in wóol tu yo'olal Yuumtsil tumen ts'o'ok u ka'a káajal a tuukule'ex tin wo'olal.[c] Kex ka tuukule'ex tin wo'olale', ma' yanak ka'ach u súutukil a we'eske'exteni'. **11** Lela' ma' táan in wa'alik tumen k'a'abéetten wa ba'axi', tumen je'el bixak yanilene', ts'o'ok in kanik bix je'el u ki'imaktal in wóol yéetel le ba'axo'ob yaanteno'.[d] **12** In wojel bix u kuxtal máak ich óotsilil[e] bey xan bix u kuxtal máak ich ayik'alil. Tene' ts'o'ok in kanik bix je'el u ki'imaktal in wóol kex je'el bixak yanilene'; kex wa na'ajen wa kex wi'ijen, kex wa yaanten ya'ab ba'al wa kex chéen junp'íit. **13** Yaanten u muuk'il utia'al in beetik tuláakal ba'al, tu yo'olal le máax ts'áaikten u páajtalil in beetko'.[f]

14 Chéen ba'ale' te'exe' ma'alob ba'al ta beete'ex úuchik a wáantkene'ex te' k'iino'ob táan in mu'yajo'. **15** Ts'o'ole', filiposile'ex, je'ex a wojlile'exe' le ka ts'o'ok in yáax tsikbaltikte'ex u t'aan

4:5 * Wa «ma' ta pechkaba'ex chéen ti' ba'ax ka tuklike'ex».

CAP 4

a Ro 15:5, 6
1Co 1:10
2Co 13:11
Flp 2:2
1Pe 3:8

b Sl 69:28
Lu 10:20

c Sl 64:10
1Te 5:16

d Tit 3:2
Snt 3:17

e Mt 6:25
Lu 12:22

f Jn 16:23
Ro 12:12
1Pe 5:6, 7

g Jn 16:33
Ro 5:1

h Col 3:15

Columna 2

a Col 3:2

b Flp 3:17

c 2Co 11:8, 9

d 1Ti 6:6, 8
Heb 13:5

e 1Co 4:11
2Co 6:4, 10
2Co 11:27

f Isa 40:29
2Co 4:7
2Co 12:9, 10

Dios yéetel le ka luk'en tu lu'umil Macedoniae', mix junp'éel múuch'ulil áanten wa tu k'amaj in wáantaj, chéen te'ex,[a] **16** tumen tak le tia'anen Tesalónicao', te'exe' ka'atéen ta túuxte'ex jujunp'éel ba'alo'ob utia'al a wáantkene'ex ti' ba'axo'ob k'a'abéetten. **17** Lela' ma' táan in wa'alik tumen in k'áat ka a síi'exten ba'alo'obi', le ba'ax in k'áato' ka maas ya'abchajak le ba'alo'ob ma'alobtak ka beetke'ex tu táan Dioso'. **18** U jaajile' yaanten tuláakal ba'ax k'a'abéetten, yaanten tak u maasil. Mix ba'al ku bineltikten tumen ts'o'ok in k'amik ti' Epafrodito[b] le ba'ax ta túuxte'exteno', lelo' junp'éel k'ambe'en sacrificio ku ke'etel yéetel junp'éel ba'al ki'ibok[c] yéetel jach uts tu t'aan Dios.

CAP 4

a 2Co 11:8, 9

b Flp 2:25

c Éx 29:18

Columna 2

a 2Co 9:8

b Flp 1:12, 13

19 In Diose', tu yo'olal Cristo Jesúse', yaan u ts'áaikte'ex tuláakal ba'al k'a'abéette'ex,[a] tumen leti'e' táaj ya'ab u ayik'alil. **20** Beoraa' alabarta'ak k-Dios yéetel k-Taata utia'al mantats'. Ka béeyak.*

21 Ts'áa'ex in saludos ti' tuláakal le máaxo'ob santo'ob junmúuch' yanilo'ob yéetel Cristo Jesúso'. Le suku'uno'ob yano'ob tin wéetelo' ku túuxtiko'obte'ex saludos. **22** Tuláakal le máaxo'ob santo'obo', maases le yano'ob tu yotoch Césaro',[b] ku túuxtiko'obte'ex saludos.

23 Ka yanak ta wéetele'ex u nojoch utsil Yuumtsil Jesucristo tu yo'olal le ma'alob tuukul yaante'exo'.

4:20 * Wa «Amén».

TI' COLOSENSES

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Saludos (1, 2)
Ku ts'a'abal gracias yo'olal u fe le colosailo'obo' (3-8)
Ku k'áata'al ich oración ka maas náats'ko'ob ti' Dios (9-12)
Le nojoch meyaj ts'a'ab ti' Cristoo' (13-23)
Pabloe' ku xupkuba yo'olal le múuch'ulilo' (24-29)

2 Cristoe' leti'e ba'al ta'aka'an ka'ach tumen Dioso' (1-5)
Ma' a cha'ik a tu'usle'ex (6-15)
Le oochelo' u yoochel Cristo (16-23)

3 Le úuchben yéetel le túumben modoso' (1-17)
Kíimse'ex u ts'íibolal a wíinklile'ex (5)
Le yaabilajo' jach tu jaajil ku much'ik máak (14)
Tsolnu'uk utia'al le máaxo'ob meyajtik Dioso' (18-25)

4 Tsolnu'uk utia'al le ts'uulo'obo' (1)
«Ma' u xu'ulul a orare'ex» (2-4)
E'ese'ex na'at tu táan u maasil máako'obo' (5, 6)
Ku despedirkuba Pablo (7-18)

1 Teen yéetel Timoteoe'[a] táan k-ts'íibtikte'ex le cartaa'. Teen Pabloe' u apóstolen Cristo Jesús je'ex tu yóotilak Diose' yéetel Timoteoe' k-éet meyaj. **2** To'one' táan k-ts'íib ti' te'ex, le máax'o'ob santo'ob yano'ob tu kaajil Colosas junmúuch' yanilo'ob yéetel Cristoo':

Ka yanakte'ex le nojoch utsil bey xan le jeets'elil ku taal ti' Dios k-Taatao'.

3 Mantats' le kéen orarnako'on ta wo'olale'exe' k-ts'áaik gracias ti' Dios, u Taata k-Yuumtsil Jesucristo, **4** tumen ts'o'ok k-u'uyik jach a ts'aamaj a feje'ex ti' Cristo Jesús yéetel ka we'eske'ex yaabilaj ti' tuláakal le máaxo'ob santo'ob **5** tu yo'olal le ba'ax ka páa'tke'ex u ts'a'abalte'ex te' ka'ano'.[b] Lela' ta wojéelte'ex tu yo'olal le ba'ax jach jaaj ts'a'ab a wojéelte'exo', le ma'alob ba'alo'ob **6** bin tsikbaltbilte'exo'. Le ma'alob ba'alo'oba' táan u bin u yantal u yich yéetel táan u bin u ya'abtal ti' tuláakal yóok'ol kaab,[c] lelo' bey xan u yúuchul ichile'ex desde le k'iin ka ta wu'uye'ex yéetel ka ta k'aj óolte'ex tubeel jach bix le u nojoch utsil Dioso'. **7** Lelo' leti'e ba'ax ta kane'ex ti' Epafras,[d] le máax k-yaabiltmaj yéetel ku meyaj bey juntúul esclavoo', leti'e' chúuka'an u yóol u meyajt Cristo utia'al u yáantko'on. **8** Leti' xane' tu ts'áaj k-ojéelte' táan a we'eske'ex le yaabilaj ku taal ti' u espíritu santo* Dioso'.

CAP 1

a 1Co 4:17

b 2Ti 4:8 1Pe 1:3, 4

c Col 1:23 1Ti 3:16

d Col 4:12, 13 Flm 23

Columna 2

a Ef 1:15, 16

b Flp 1:9

c 2Ti 2:7 1Jn 5:20

d Ef 1:17 2Pe 1:2

e Ef 3:14, 16

f Ro 8:17 Ef 1:13, 14

g Ef 2:1, 2

h Ef 1:7

i Jn 4:24 Jn 10:30 Jn 14:9 1Ti 1:17

j Ap 3:14

9 Le o'olale' desde le k'iin ka t-u'uyaj lelo', to'one' ma' xu'uluk k-orar[a] ta wo'olale'exi' yéetel ma' xu'uluk k-k'áatik ka a chúuka'an k'aj óolte'ex ba'ax u k'áat Dios[b] utia'al ka a na'ate'ex yéetel ka a ch'a'nu'ukte'ex tuláakal ba'al yéetel u yáantaj le espíritu santoo'.[c] **10** Beyo' ka yanakte'ex junp'éel kuxtal je'ex uts tu t'aan Jéeobae'* yéetel ka a jach ki'imakkúunte'ex u yóol mientras táan u yantal u yich tuláakal le uts ka beetke'exo', bey xan le táan a maas chúuka'an k'aj óoltike'ex Dioso'.[d] **11** Ka mu'uk'a'ankúunta'ake'ex yéetel tuláakal páajtalil tu yo'olal u nojoch muuk' Dios,[e] utia'al ka chúukpajak a wóole'ex a mu'yajte'ex* tuláakal ba'al yéetel ka yanakte'ex paciencia bey xan ki'imak óolal **12** le kéen a ts'áa'ex gracias ti' le Taatao', tumen leti' ts'áate'ex u páajtalil a táakpajle'ex ti' u herencia le máaxo'ob santo'ob[f] yano'ob te' sáasilo'.

13 Diose' tu toko'on ti' u páajtalil le ée'joch'e'enilo'[g] ka tu máanso'on tu reino le u Paal jach u yaabiltmo', **14** le máax o'olal ts'o'ok u bo'ota'al k-jáalk'abta'alo'; lela' u k'áat u ya'ale' u perdonarta'al k-k'ebano'ob.[h] **15** Leti'e' ku jach e'esik bix le Dios ma' tu páajtal u yila'alo',[i] ti' tuláakal le ba'alo'ob beeta'ano'obo' leti' yáax beeta'abi;[j] **16** tumen tu yo'olal leti'e' beeta'ab tuláakal le uláak'

1:8 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

1:10 * Ilawil página 2566. **1:11** * Wa «a sufrirte'ex».

ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano' bey xan le yano'ob way lu'ume', le ba'alo'ob ku yila'alo'obo' bey xan le ba'alo'ob ma' tu yila'alo'obo',[a] kex wa trono'ob, wa lídero'ob, wa gobierno'ob, wa autoridado'ob. Tuláakal le uláak' ba'alo'obo' beeta'abo'ob tu yo'olal leti'[b] bey xan utia'al leti'. **17** Ts'o'ole' leti'e' yanili' antes ti' u beeta'al tuláakal le uláak' ba'alo'obo',[c] yéetel tu yo'olal leti'e' beeta'ab u yantal tuláakal le uláak' ba'alo'obo'; **18** leti' xan u poolil le wíinklilo', lela' leti'e múuch'ulilo'.[d] Leti'e' u káajbal tuláakal ba'al, le máax yáax líi'sa'ab ichil le kimeno'ob[e] utia'al ka k'uchuk u beetuba u yáaxil ti' tuláakal le ba'alo'obo'; **19** tumen Diose' ma'alob tu yilil ka chúuka'anchajak Cristo ti' tuláakal ba'al.[f] **20** Tu yo'olal Cristo xane', ma'alob tu yilil u beetik u ka'a biskuba tuláakal le uláak' ba'alo'ob tu yéetelo',[g] le ba'alo'ob yano'ob way lu'ume' bey xan le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano'. Utia'al u beetik lela' tu taasaj jeets'elil yéetel le u k'i'ik'el[h] Cristo tu wekaj tu che'il le mu'yajo'.*

21 U jaajile' te'exe' náach yanile'ex ka'ach ti' Dios yéetel u enemigo'ex tumen ch'iikil a tuukule'ex ka'ach ti' le ba'alo'ob k'aastako'. **22** Chéen ba'ale' beoraa' Diose' ts'o'ok u beetik a ka'a biskaba'ex tu yéetel tu yo'olal u wíinklil le máax kíimo', utia'al beyo' ka p'áatke'ex santo'ex, ma' u yantalte'ex mix junp'éel defecto yéetel ma' u yantal ba'ax o'olal u ta'akal a poole'ex tu táan.[a] **23** Lela' chéen je'el u yúuchul wa ka p'áatle'ex ichil le feja',[b] wa ka taamchajak a mootse'ex ti' le chuunpak'o',[c] wa ka jeets'el p'áatle'exi'[d] yéetel wa ma' ta cha'ik a náachkunta'ale'ex ti' le ba'alo'ob ka páa'tke'ex le ka ta wu'uye'ex le ba'alo'ob ma'alobtak ku taal ti' Dioso'. Lela' ts'o'ok u máan tsikbaltbil ti' tuláakal yóok'ol kaab,[e] ts'o'ole' teen Pabloe' táakpajen ti' u tsikbalta'al le ba'alo'ob ma'alobtaka'.[f]

24 Beoraa' ku ki'imaktal in wóol kex táan in mu'yaj ta wo'olale'ex.[g] Tene' kin wu'uyike' le ba'axo'ob kin mu'yajtik tumen táaka'anen tu wíinklil Cristoe' unaj u seguer.[h] Le ba'axo'ob kin mu'yajtika' yaan u taasik utsil ti' u wíinklil Cristo, lela' leti'e múuch'ulilo'.[i] **25** Tene' k'uchen in beetinba juntúul máax ku meyajtik le múuch'ulilo', tumen Diose' tu k'ubéentajten[j] le meyaj ku taasik utsil ti' te'exa': in máan in tsikbalt u t'aan Dios tuláakal tu'ux. **26** Lela' leti'e ba'al ta'aka'an*[k] desde te' k'iino'ob[l] yéetel te' generacióno'ob ts'o'ok u máano'obo'. Chéen ba'ale' beoraa' ts'o'ok u ye'esa'al ti' le máaxo'ob santo'obo'.[m] **27** Diose' ma'alob tu yilil u ts'áaik k'aj

CAP 1

a Jn 1:3

b Jn 1:10 Heb 1:2

c Jn 17:5

d Ef 1:22

e 1Co 15:23 Ap 1:5

f Col 2:3, 9

g 2Co 5:19 Ef 1:10

h Le 17:11

Columna 2

a 1Co 1:8

b Ap 2:10

c 1Co 3:11

d 1Co 15:58 Heb 3:14

e 1Ti 3:16

f Ef 3:8

g Ef 3:1

h Hch 9:16 Flp 3:10

i Ef 1:22, 23

j 1Co 9:16, 17

k Ef 3:5-7 Ef 5:32

l Lu 8:10 1Co 2:7

m Ro 16:25, 26

1:20 * Ilawil «U che'il mu'yaj», página 2584.

1:26 * Wa «ba'al santo ta'aka'an».

óoltbil le ba'al ta'aka'ano',[a] lela' junpéel ba'al jach ko'oj u tojol tu ts'áaj u yojéelt le j-táanxel lu'umilo'obo'. Lela' leti'e a wantale'ex junmúuch' yéetel Cristoo', yéetel leti'e ki'ichkelem ba'al xan ka páa'tke'exo'.[b] **28** To'one' táan k-ts'áaik ojéeltbil le ba'alo'ob yaan yil yéetel Cristoo'. Táan k-tsolik u nu'uk ti' tuláakal máak yéetel táan k-ka'ansik tuláakal máak yéetel na'atil, utia'al beyo' ka k-ts'áa tuláakal máak tu táan Dios bey u discípulo'ob Cristo yiijchaja'an u tuukulo'obe'.[c] **29** Le o'olal jach in ts'aamaj in wóol meyaj yéetel táan in xachkinba in beet yéetel le muuk' ku ts'áaikteno'; le muuk'a' táan u meyaj yéetel nojoch páajtalil tin wóok'ol.[d]

2 Tumen in k'áat ka a wile'ex buka'aj nojchil le ba'ate'el yaanten utia'al a wutsile'exo', utia'al u yutsil le máaxo'ob yano'ob Laodiceao'[e] bey xan utia'al u yutsil le máaxo'ob ma' u yilmeno'obo'. **2** Lela' kin beetik utia'al ka líik'ik u yóolo'ob,[f] utia'al ka múuch' p'áatko'ob ich yaabilaj[g] yéetel utia'al ka u k'amo'ob tuláakal le ba'alo'ob ma'alobtak* ku taal ti' le chúuka'an na'at yaanti'obo', utia'al beyo' ka u chúuka'an k'aj óolto'ob le ba'al ta'aka'an# ka'ach tumen Dioso', lela' Cristo.[h] **3** Ichil leti'e' ta'aka'an tubeel tuláakal le na'at yéetel le k'aj óolalil jach ko'oj u tojolo'obo'.[a] **4** Kin wa'alik lela' utia'al beyo' mix máak ka u tuse'ex yéetel t'aano'ob je'el u beetik u k'expajal a tuukule'exe'. **5** U jaajile' mina'anen ta wiknale'ex, chéen ba'ale' in puksi'ik'ale' tia'an ta wéetele'exe', ts'o'ole' ku ki'imaktal in wóol tumen táan a beetke'ex tuláakal ba'al tu nu'uk[b] yéetel mu'uk'a'an a feje'ex ti' Cristo.[c]

6 Le o'olale' bey ts'o'ok a k'amke'ex Cristo Jesús le Yuumtsilo', ma' u xu'ulul xan a máane'ex junmúuch' tu yéetel. **7** Je'ex ts'o'ok a kanke'exo' a feje'ex[d] ti' Cristoe' unaj u maas mu'uk'a'antal yéetel u jeets'el p'áatal je'ex junkúul che' taam u mootse'.[e] A feje'exe' unaj u maas nojochtal le kéen a ts'áa'ex gracias ti' Dios.[f]

8 Kanáantaba'ex utia'al beyo' mix máak ka u táabse'ex* yéetel u ka'ansaj chéen máako'ob,[g] wa yéetel le chéen kunel t'aano'ob suuk u beeta'al tumen le úuchben láak'tsilo'obo', lela' leti'e bix u tuukul le yóok'ol kaaba', ma' u tuukul Cristoi'. **9** Tumen Cristo e'esik tuláakal u jats'uts modos Dios.[h] **10** Tu yo'olal leti' túune' yaante'ex tuláakal ba'al; leti' u poolil tuláakal gobierno yéetel autoridad.[i] **11** Tumen ka biskaba'ex tu yéetele' te'exe' circuncidarta'abe'ex,* ma' yéetel le circuncisión ku beeta'al tumen le máako'obo', ba'axe' úuchik u lu'sa'al le k'eban yaan

CAP 1
a Ef 3:8, 9
b Ro 8:18
c Ef 4:13
d Flp 4:13

CAP 2
e Col 4:16
f 2Co 1:6
g Col 3:14
h 1Co 2:7 Ef 3:5, 6

Columna 2
a 1Co 1:30 1Co 2:16
b 1Co 14:40
c 1Co 15:58 Heb 3:14
d Mt 7:24, 25
e Ef 2:20 Ef 3:17
f Ef 5:20 1Te 5:18
g Ef 5:6 Heb 13:9
h Col 1:19
i Ef 1:20, 21 1Pe 3:22

2:2 * Wa «ayik'alilo'ob». # Wa «le ba'al santo ta'aka'an».

2:8 * Wa «chuke'ex». **2:11** * Ilawil página 2559.

ka'ach ta wíinklile'exo'.[a] Bey túuno' circuncidarta'abe'ex yéetel le circuncisión ku taal ti' Cristoo'.[b] **12** Te'exe' mu'uke'ex yéetel Cristo úuchik a wokja'ex je'ex okja'anajik leti'o'.[c] Tu yo'olal xan leti'e' líi'sa'abe'ex[d] junmúuch' tu yéetel úuchik a ts'áaik a feje'ex ti' le ba'ax tu beetaj Dioso', le máax líi's Cristo ichil le kimeno'obo'.[e]

13 Ts'o'ole' kex kimene'ex ka'ach tu yo'olal a k'ebane'ex bey xan tu yo'olal ma' circuncidarta'ane'exe', Diose' tu kuxkíinte'ex junmúuch' yéetel Cristo.[f] Tu yo'olal xan u yutsile' tu perdonartaj tuláakal k-k'ebano'ob[g] **14** yéetel tu láaj tupaj le ley tu'ux ts'íibta'an[h] le ba'axo'ob unaj u beeta'alo';[i] le leya' t-contra ka'ach yaan.[j] Le o'olal Diose' tu lu'saj yóo' bej úuchik u bajik tu che'il le mu'yajo'.[k] **15** Tu yo'olal lela', leti'e' ts'o'ok u p'atik chaknuulil le gobierno'ob yéetel le autoridado'obo' ka tu jóo'so'ob tu táan le máako'ob utia'al ka ila'ak ts'o'ok u perdero'obo'[l] yéetel tu biso'ob ti' junp'éel procesión utia'al u ye'esik ts'o'ok u ganarko'ob.

16 Le o'olale' ma' a cha'ike'ex a juzgarta'ale'ex tumen mix máak tu yo'olal ba'ax ka jaantike'ex yéetel ka wuk'ike'ex,[m] wa tu yo'olal wa ba'ax k'iinbesajil, wa tu yo'olal u k'iinbesa'al túumben luna,[n] wa tu yo'olal junp'éel u k'iinil sábado.[o] **17** Le ba'alo'oba' chéen u yoochel le ba'axo'ob kun taalo'obo',[p] chéen ba'ale' le oochela' u yoochel Cristo.[a] **18** Ma' u beeta'al a perderke'ex le premio[b] tumen le máaxo'ob chéen ku taaskuba'ob bey kabal u yóolo'ob yéetel ku táakpajlo'ob ti' u adoración le ángelo'obo'. Le máako'oba' ch'íikilo'ob chéen ti' le ba'axo'ob ts'o'ok u yilko'obo' yéetel ku taaskuba'ob nojba'alil tu yo'olal le bix u tuukulo'ob kex mina'an u biilalo'obo'. **19** Leti'obe' ma' nuupul yanilo'ob ti' le poolo',[c] le tu'ux u taal tuláakal ba'ax k'a'abéet ti' le wíinklilo'. Le poola' leti' nupik tubeel le wíinklil tu yo'olal u baakelo'ob bey xan tu yo'olal u xiich'elo'obo', ts'o'ole' leti' beetik u nojochtal je'ex u tukultmil Diose'.[d]

20 Wa te'ex kíime'ex junmúuch' yéetel Cristo ti' le ba'alo'ob k'a'ana'antak utia'al le yóok'ol kaaba',[e] ¿ba'axten túun kuxa'ane'ex je'ex u kajnáalilo'ob yóok'ol kaab ikil a ts'o'okbeske'ex le leyo'ob je'ex[f] **21** «ma' a machik lelo', ma' a túuntik lelo', ma' a péets'k'abtik lelo'»? **22** Tumen le ba'alo'oba' a'ala'an yaan u p'áatal mina'an u biilalo'ob le kéen ts'o'okok u meyajo'ob ti' máak, tumen le leyo'oba' chéen u leyo'ob yéetel u ka'ansajo'ob wíinik.[g] **23** Chéen ku ya'ala'alo'ob utia'al ka úuchuk adorar je'ex uts tu t'aan wíinike' bey xan utia'al ka páajchajak u yila'al bey jach tu jaajil kabal u yóol máake'. Ts'o'ole' le leyo'oba' ku taasik mu'yajil tu wíinklil máak.[h] Kex bey

CAP 2

a Ro 6:6

b Ro 2:29
Flp 3:3

c Ro 6:4

d Ef 2:6
Col 3:1

e Hch 2:24
Ef 1:19, 20

f Ef 2:1, 5

g Hch 2:38

h Éx 34:27
Dt 31:24-26
Heb 7:18

i Ef 2:14, 15

j Ro 7:10
Gál 3:10

k Gál 3:13
Heb 9:15
1Pe 2:24

l 1Jn 5:4
Ap 3:21

m Ro 14:3, 17

n Sl 81:3

o Ro 14:6

p Heb 8:5
Heb 10:1

Columna 2

a Jn 14:6
Heb 9:11, 12

b Flp 3:14

c Ef 1:22, 23

d Ef 2:21
Ef 4:16

e Gál 4:3
Col 2:8

f Ef 2:15
Col 2:14

g Mt 15:9

h 1Ti 4:3

yéetel na'atil ku ya'ala'alo'obe', ma' tu meyaj ti' máak utia'al u tselik u ts'íibolal u k'eban wíinklil.

3 Bey túuno', wa líi'sa'abe'ex junmúuch' yéetel Cristoe'[a] seguernak a kaxtike'ex le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano', le tu'ux kulukbal Cristo tu x-no'oj k'ab Dioso'.[b] **2** Ch'ik a tuukule'ex ti' le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano',[c] ma' ti' le ba'alo'ob yano'ob way lu'ume'.[d] **3** Tumen te'exe' kíime'ex, yéetel a kuxtale'exe' tia'an tu k'ab Cristo, le máax yaan junmúuch' yéetel Dioso'. **4** Le kéen u ye'es u poder Cristo, le máax taasikto'on kuxtalo',[e] te'exe' yaan a chíikbesa'ale'ex yéetel yaan a nojba'alkúunta'ale'ex junmúuch' tu yéetel.[f]

5 Le o'olale' kíimse'ex le ts'íibolal yaan ti' u xéexet'al a lu'umkabil wíinklile'exo',[g] je'ex núupk'eban,* éek' kuxtalil, u jíilta'al máak tumen u ts'íibolalil u núupchital,[h] k'aak'as ts'íibolalo'ob bey xan u ts'íibolta'al ba'ax u tia'al yaanal; le je'ela' láayli' bey ka adorarta'ak imageno'obe'. **6** Tu yo'olal le ba'alo'oba' Diose' yaan u ye'esik u p'uja'anil. **7** Le ba'alo'oba' leti'e ba'axo'ob ka beetke'ex ka'ach ichil a kuxtale'exo'.[i] **8** Chéen ba'ale' beoraa' k'a'abéet a tselke'ex ti' te'ex tuláakal le ba'alo'oba': k'uuxilil, p'u'ujulil, k'asa'anil,[j] pooch'ilil[k] bey xan k'aak'as t'aano'ob[l] ku jóok'ol tu chi' máak. **9** Ma' a paklan tuskaba'ex.[a] Pite'ex a úuchben modose'ex[b] pa'te' yéetel le ba'axo'ob suuk a beetke'ex ka'acho'. **10** Búukinte'ex le túumben modoso',[c] ikil u yantalte'ex chúuka'an k'aj óolalile' ku bin u túumbenchajal utia'al ka chíikpajak ti' u modos Dios.[d] **11** Ichile' mina'an griego mix judío, mina'an circuncisión* mix incircuncisión, mina'an j-táanxel lu'umil mix escita,# mina'an esclavo, mina'an xan máax ma' esclavoi', ba'axe' Cristo chúukbesik tuláakal ba'al ti' tuláakal máak.[e]

12 Bey túuno', te'ex santo'ex yéetel yaabilta'ane'exe', tumen yéeya'ane'ex tumen Diose',[f] búukbesaba'ex yéetel le nojoch yaabilaj ku ye'esa'al tu yo'olal le ch'a' óotsilalo'.[g] Búukbesaba'ex xan yéetel utsil, yéetel kabal óolal,[h] yéetel jeets'el óolal[i] bey xan yéetel paciencia.[j] **13** Seguernak a mu'yajtikaba'ex ta baatsile'ex yéetel a perdonarkaba'ex ta baatsile'ex[k] yéetel u jaajil a wóole'ex kex wa yaan ba'ax o'olal u t'aan máak tu contra uláak'.[l] Je'el bix tu perdonartile'ex Jéeoba yéetel u jaajil u yóole' te'exe' bey xan unaj a beetke'exo'.[m] **14** Chéen ba'ale' ma' chéen lelo', ba'axe' unaj a búukbeskaba'ex yéetel yaabilaj,[n]

CAP 3

a Ef 2:6

b Sl 110:1
1Pe 3:22

c Flp 3:20
Flp 4:8
1Pe 1:13

d 1Jn 2:15

e Jn 11:25

f 1Co 15:42, 43

g Mr 9:43
Gál 5:24

h 1Co 6:18
Ef 5:3

i 1Co 6:9-11
Ef 2:3
Tit 3:3

j 1Pe 2:1

k Ef 4:31

l Ef 5:3, 4

Columna 2

a Ef 4:25
Ap 21:8

b Ef 4:22

c Ro 12:2
Ef 4:24

d Gé 1:26, 27
1Pe 1:16

e Gál 3:28

f 1Pe 2:9

g Flp 2:1, 2

h Ro 12:16

i Tit 3:2

j Ef 4:1, 2
1Te 5:14

k Pr 19:11
Ef 4:32
1Pe 4:8

l Mt 18:15

m Mt 6:14
Mr 11:25

n 1Jn 3:23

3:5 * Ilawil página 2573.

3:11 * Ilawil página 2559. # Bey u ya'ala'al ka'ach ti' le máako'ob ku taasa'alo'ob mix ba'alil tu yo'olal bix u kuxtalo'ob wa tu yo'olal ba'ax suuk u beetko'obo'.

tumen le yaabilajo' jach tu jaajil ku much'ik máak.[a]

15 Ts'o'ole' nu'ukta'ak a puksi'ik'ale'ex tumen u jeets'elil Cristo,[b] tumen u jaajile' te'exe' t'a'ane'ex utia'al ka suunake'ex junp'éelili' wíinklil yéetel ka yanakte'ex le jeets'elil je'elo'. Ts'áa'ex xan u graciasil tuláakal ba'al. **16** Chu'upuk a puksi'ik'ale'ex yéetel u ka'ansajo'ob Cristo utia'al ka a na'ate'ex tubeel tuláakal ba'al. Ma' u xu'ulul a paklan ka'anskaba'ex yéetel a paklan líi'sik a wóole'ex* ta baatsile'ex táan a k'ayke'ex salmos,[c] alabanza'ob utia'al Dios, k'aayo'ob utia'al a adorarke'ex Dios yéetel k'aayo'ob utia'al a ts'áaike'ex gracias; k'aaynene'ex xan ichil a puksi'ik'ale'ex utia'al Jéeoba.[d] **17** Je'el ba'alak xan ka a wa'ale'ex wa ka a beete'exe', beete'ex tuláakal tu k'aaba' Yuumtsil Jesús yéetel ts'áa'ex gracias ti' Dios le Taata tu k'aaba' Yuumtsilo'.[e]

18 Atantsile'ex, ts'áaba'ex yáanal u páajtalil a wíichame'ex[f] je'ex uts tu t'aan Yuumtsile'. **19** Íichamtsile'ex, ma' u xu'ulul a yaabiltike'ex a watane'ex,[g] yéetel ma' a sen k'uuxile'ex tu yéetelo'ob.*[h] **20** Paalale'ex, u'uye'ex u t'aan a taata'ex ti' tuláakal ba'al,[i] tumen Yuumtsile' jach uts tu t'aan ka beeta'ak beyo'. **21** Taatatsile'ex, ma' a beetke'ex u k'uuxil* a paalale'ex[a] utia'al ma' u yaatal u yóol u puksi'ik'alo'ob.# **22** Esclavo'ex, ti' tuláakal ba'ale', u'uye'ex u t'aan a ts'uulile'ex;[b] ma' a beetke'ex chéen le táan u yilke'exo'ob je'ex u beetik le máaxo'ob u k'áato'ob lúubul utsil ti' u maasilo', ba'axe' beete'ex yéetel u jaajil u yóol a puksi'ik'ale'ex bey xan tumen jach ka respetarke'ex Jéeoba. **23** Je'el ba'alak táan a beetke'exe', beete'ex yéetel u jaajil a wóole'ex* bey utia'al Jéeobae'[c] ma' bey utia'al wíiniko'obi', **24** tumen a wojle'exe' Jéeoba ken u ts'áate'ex le herencia bey junp'éel premioo'.[d] Beetaba'ex esclavoil ti' Cristo, le Ts'uulo'. **25** U jaajile' kex je'el máaxak[e] ka u beet ba'ax k'aase' yaan u k'amik u bo'olil le k'aas tu beeto'.[f]

4 Ts'uule'ex, beete'ex ba'ax toj yéetel ba'ax uts ti' a esclavo'ex, tumen a wojle'exe' tak te'ex yaan juntúul a Ts'uulile'ex te' ka'ano'.[g]

2 Ma' u xu'ulul a orare'ex,[h] le táan a beetke'exo' ma' u náayal a wóole'ex yéetel ts'áa'ex gracias ti' Dios.[i] **3** Le táan a beetke'ex lela', orarnene'ex xan t-o'olal[j] utia'al ka u je'ek'abto'on Dios junp'éel joonaj utia'al k-ts'áaik ojéeltbil u t'aan, utia'al beyo' ka k-tsikbalt le ba'al ta'aka'an*

CAP 3

a 1Co 13:4-7

b Jn 14:27 Flp 4:7

c 1Co 14:26

d Ef 5:19

e 1Co 10:31

f Ef 5:22 1Pe 3:1

g Ef 5:25 1Pe 3:7

h Ef 4:31

i Pr 6:20 Lu 2:51 Ef 6:1

Columna 2

a Ef 6:4

b Ef 6:5, 6 Tit 2:9 1Pe 2:18

c Lu 10:27 Ro 12:11

d Ef 6:8 1Pe 1:3, 4

e Ro 2:11 1Pe 1:17

f Ro 2:6 Gál 6:7

CAP 4

g Ef 6:9

h Lu 18:1 Ro 12:12 Ef 6:18

i Col 3:15 1Te 5:18

j Ro 15:30

3:16 * Wa «tsolnu'uktikaba'ex». **3:19** * Wa «ma' u chichtal a puksi'ik'ale'ex ti' leti'ob».

3:21 * Wa «ma' a náaksike'ex u yóol; ma' a beetke'ex u yaatal u yóol». # Wa «u lúubul u yóolo'ob». **3:23** * Wa «yéetel tuláakal a puksi'ik'ale'ex». **4:3** * Wa «le ba'al santo ta'aka'an».

yaan yil yéetel Cristoo' (le ba'ax o'olal k'axa'anen yéetel cadena'obo'),[a] **4** bey xan utia'al ka páajchajak in tsolik tubeel je'ex unaj in beetko'.

5 Ma' u xu'ulul a we'eske'ex na'atil le kéen yanake'ex tu táan le máaxo'ob ma' tu meyajtiko'ob Dioso' yéetel meyajnakte'ex ma'alob le tiempo p'aatalte'exo'.*[b] **6** T'aanake'ex mantats' yéetel utsil bey a ki'ikuntme'ex a t'aane'ex yéetel ta'abe',[c] bey túuno' yaan a kanke'ex bix je'el a núukike'ex u t'aan cada juntúul máake'.[d]

7 Tíquicoe'[e] juntúul suku'un jach in yaabiltmaj, jach chúuka'an u yóol meyaj yéetel in wéet esclavoil ti' Yuumtsil; leti' kun ts'áaik a wojéelte'ex tuláakal ba'ax yaan yil tin wéetel. **8** Táan in túuxtik ta wiknale'ex utia'al ka a wojéelte'ex bix yanilo'on yéetel utia'al ka u lii's a wóole'ex. **9** Tu yéetele' táan xan in túuxtik Onésimo,[f] juntúul suku'un jach in yaabiltmaj yéetel jach chúuka'an u yóol, leti'e' ti' u taal te' tu'ux a taale'exo'. Leti'ob kun a'alikte'ex tuláakal le ba'axo'ob ku yúuchul waye'.

10 Aristarco,[g] le máax yéetel k'ala'aneno', ku túuxtikte'ex saludos bey xan Marcos[h] u primo Bernabé (le máax a'ala'abte'ex ka a wutsil k'ame'ex wa ka xi'ik ta wiknale'exo').[i] **11** Ku túuxtik xan te'ex saludos Jesús, le máax ku k'aaba'tik Justoo'. Le

4:5 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «mane'ex le tiempo ts'a'ano'».

CAP 4

a Ef 6:19, 20
Flp 1:7

b Ef 5:15, 16

c Mt 5:13
Mr 9:50

d 1Pe 3:15

e Ef 6:21, 22

f Flm 10

g Hch 19:29
Hch 20:4
Hch 27:2

h Hch 12:12
Hch 15:37
Flm 23, 24

i Ro 15:7

Columna 2

a Col 1:7, 8

b Lu 1:3
Hch 1:1

c Flm 23, 24

d Ro 16:5
1Co 16:19

e 1Te 5:27

f Flm 1, 2

g 2Te 3:17

h Flp 1:7
Flm 9

máako'oba' tia'ano'ob ichil le máaxo'ob circuncidarta'ano'ob'.* Chéen leti'ob in wéet meyajo'ob ti' ba'ax yaan yil yéetel u Reino Dios; leti'obe' jach ts'o'ok u líi'sko'ob in wóol. **12** Epafras,[a] juntúul u esclavo Cristo Jesús tia'an ka'ach ta wiknale'exe', ku túuxtik xan te'ex saludos. Leti'e' mantats' táan u ts'áaik u yóol orar ta wo'olale'ex, utia'al beyo' tak tu ts'ooke' ka jeets'el p'áatke'ex bey máako'ob ts'o'ok u k'antal u tuukulo'obe' yéetel ka a k'ub a wóole'ex ti' tuláakal ba'ax ken u beet Dios. **13** Tene' testigoen jach ku xupkuba ta wo'olale'ex, bey xan tu yo'olal le yano'ob Laodicea yéetel Hierápoliso'.

14 Lucas,[b] le doctor jach yaabilta'ano', ku túuxtikte'ex saludos, bey xan Demas.[c] **15** Ts'áa'ex in saludos ti' le suku'uno'ob yano'ob Laodiceao', ti' Ninfa bey xan ti' le suku'uno'ob ku much'kuba'ob tu yotocho'.[d] **16** Le kéen ts'o'okok u xo'okol le carta ichile'exa', ilawile'ex ka xo'okok[e] xan ti' u múuch'ulil Laodicea, te'ex xane' xoke'ex le carta tin túuxtaj ti' leti'obo'. **17** A'ale'ex xan ti' Arquipo[f] lela': «Ilawil a ts'o'okbesik tubeel le meyaj ta k'amaj ti' Yuumtsilo'».

18 Teen Pabloe' táan in túuxtikte'ex saludos, lela' teen ts'iibte.[g] Ma' u tu'ubulte'ex k'axa'anen yéetel cadena'ob.[h] Ka yanak ta wéetele'ex u nojoch utsil Dios.

4:11 * Ilawil página 2559.

TESALONICENSES

TI' BA'AX KU T'AAN

1 U káajbal u carta Pablo (1)
Ku k'a'ajsik u fe le suku'uno'obo' (2-10)
2 Ba'ax tu beetaj Pablo Tesalónica (1-12)
Ku k'a'amal u t'aan Dios (13-16)
Pabloe' taak u yilik le suku'uno'obo' (17-20)
3 Ku túuxta'al Timoteo Tesalónica (1-5)
Ba'ax tu ya'alaj Timoteo ka suunaji (6-10)
Pabloe' ku orar yo'olal le suku'uno'obo' (11-13)
4 ‹Náachkuntaba'ex ti' núupk'eban› (1-8)
«Maas nojochchajak a yaabilaje'ex» (9-12)
«Ma' a woksikaba'ex tu kuxtal u maasil» (11)
Le máaxo'ob kun yáax líi'sbilo'obo' (13-18)
5 Naats' yanil u k'iinil Jéeoba (1-5)
‹¡Tuláakal jejets'kil yanil!› (3)
‹Ma' k-weenle'ex, ma' u sa'atal k-óol› (6-11)
Uláak' tsolnu'uko'ob (12-24)
U ts'o'okbal le cartao' (25-28)

CAP 1

1 Le cartaa' táan u túuxta'al tumen Pablo, Silvano*[a] yéetel Timoteo.[b] Utia'al le múuch'ulil yaan Tesalónicao', leti'obe' junmúuch' yanilo'ob yéetel Dios le Taatao' bey xan yéetel Yuumtsil Jesucristo:

Suku'une'ex, ka u ye'este'ex u nojoch utsil Dios yéetel ka yanakte'ex jeets'elil.

2 To'one' mantats' k-ts'áaik gracias ti' Dios le kéen k-k'a'ajse'ex ichil le oración-o'ob k-beetko'.[c] **3** Tu táan k-Dios le k-Taatao' mantats' k-k'a'ajsik le ba'axo'ob ka beetke'ex tu yo'olal a feje'ex bey xan tu yo'olal a yaabilaje'exo'. Mantats' k-k'a'ajsik xan bix úuchik u chúukpajal a wóole'ex tu yo'olal a esperanza'ex[a] ti' Yuumtsil Jesucristo. **4** Suku'une'ex, to'one' k-ojel yaabilta'ane'ex tumen Dios yéetel k-ojel leti' yéeymile'ex. **5** Tumen le ba'ax t-ka'ansajte'exo' ma' t-beetaj chéen yéetel t'aano'obi' ba'axe' t-beetaj yéetel páajtalil, yéetel espíritu santo* bey xan yéetel u jaajil k-óol. Te'exe' a wojle'ex ba'axo'ob t-beetaj ta wo'olale'ex. **6** Te'ex túune' ta beete'ex je'ex t-beeto'[b] bey xan je'ex tu beetil Yuumtsilo',[c] tumen kex táan ka'ach a mu'yaje'exe'*[d] ta k'ame'ex u t'aan Dios yéetel le ki'imak óolal ku taal ti' le espíritu santoo'. **7** Le o'olal ta we'ese'ex ti' tuláakal le suku'uno'ob yano'ob Macedonia yéetel Acaya bix unaj u kuxtalo'obo'.

a Hch 15:22
1Pe 5:12
b Hch 16:1, 2
c 2Te 1:11, 12

Columna 2

a 1Pe 1:3, 4
b 1Co 11:1
Flp 3:17
2Te 3:9
c 1Pe 2:21
d 1Te 2:14

1:1 * Ku ya'ala'al xan Silas ti'.

1:5 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562. **1:6** * Wa «a sufrire'exe'».

8 U jaajile' yo'olal le ba'axo'ob ta ka'anse'exo' ma' chéen tu lu'umil Macedonia yéetel Acaya ts'o'ok u máan u tsikbalta'al u T'aan Jéeobai'.* Tuláakal tu'ux xane' ts'o'ok u ts'a'abal k'aj óoltbil le fe yaante'ex ti' Dioso',[a] le o'olal to'one' ma' k'a'abéet k-a'alik mix ba'ali'. **9** Le máako'obo' ma' xu'uluk u tsikbaltiko'ob bix úuchik k-yáax k'uchul ta wiknale'ex yéetel bix úuchik a p'atke'ex le imageno'ob[b] utia'al ka a beetaba'ex esclavoil ti' le u jaajil Dioso', le Dios kuxa'ano'. **10** Te'exe' ta nats'aba'ex yiknal Dios utia'al ka a páa'te'ex le u Paal ku taal te' ka'ano',[c] le máax tu ka'a kuxkíintaj ichil le kimeno'obo'. Lela' Jesús, leti' kun tokiko'on ti' le u p'u'ujulil Dios ts'o'ok u náats'lo'.[d]

2 Jach je'ex a wojlile'exo', suku'une'ex, ma' chéen kunel úuchik k-bin xíimbalte'exi'.[e] **2** Je'ex a wojlile'exe' to'one' beeta'ab k-mu'yaj yéetel taasa'abo'on mix ba'alil tu kaajil Filipos,[f] chéen ba'ale' k-Diose' tu yáanto'on utia'al ma' k-ch'a'ik saajkil k-tsikbaltte'ex le ma'alob ba'alo'ob ken u beeto',[g] lela' t-beetaj kex táan k-sen ch'a'pachta'al ka'achi.* **3** Le ba'ax k-a'alikte'ex ka a beete'exo' jach ma'alob, ma' táan k-a'alikte'ex tumen k'aas bix k-tuukuli' mix tumen wa k-k'áat tuse'exi', **4** ba'axe' k-a'alikte'ex tumen Diose' tu yéeyo'on utia'al k-máan tsikbalt le ma'alob ba'alo'ob ken u beeto'. Ts'o'ole' ma' táan k-a'alik utia'al k-lúubul utsil ti' wa máaxi', ba'axe' utia'al k-lúubul utsil ti' Dios le máax xak'altik k-puksi'ik'alo'.[a]

5 Ts'o'ole' a wojle'ex mix juntéen meyajnajto'on jats'uts t'aano'ob chéen utia'al k-kaxtik k-lúubul utsil ti' máak, yéetel mix juntéen t-beetaj wa ba'ax chéen tumen táan k-ts'iiboltik u ts'a'abalto'on wa ba'ax.[b] ¡Diose' u yojel jaaj lela'! **6** U jaajile' tumen u apóstolo'on Cristoe' je'el u páajtal ka'ach k-k'áatik ka a bo'oto'one'exe',[c] chéen ba'ale' mix juntéen t-kaxtaj ka alabarta'ako'on tumen le máako'obo' mix ka a alabarto'one'exi'. **7** Ba'axe' le ka yanchajo'on ta wiknale'exe' t-kanáante'ex je'ex u beetik juntúul maamatsil ku kanáantik yéetel yaabilaj u mejen paalale'. **8** Bey túuno' tumen jach k-yaabiltme'exe'[d] yéetel ki'imak óolal t-tsikbaltajte'ex le ma'alob ba'alo'ob ken u beet Dioso', yéetel je'el tak k-k'ubik k-kuxtal ta wo'olale'exe'.[e]

9 Jach in wa'alike', suku'une'ex, k'aja'ante'ex bix úuchik k-ts'áaik k-óol yéetel bix úuchik k-xupikba meyaj. Le ka t-tsikbaltajte'ex le ma'alob ba'alo'ob ken u beet Dioso' meyajnajo'on bul k'iin yéetel bul áak'ab tumen ma' k-k'áat ka xuupnak mix juntúul ti' te'ex t-o'olali'.[f] **10** Suku'une'ex, te'exe' a wojle'ex jach t-ts'áaj k-óol áante'ex, mantats' t-beetaj ba'ax toj yéetel

CAP 1

a 2Te 1:4

b 1Co 10:14
1Co 12:2
Gál 4:8
1Jn 5:21

c Hch 1:10, 11
Tit 2:13

d 1Te 5:2
2Pe 3:12

CAP 2

e Hch 17:1, 4

f Hch 16:12
Hch 16:22-24

g Hch 17:1, 2

Columna 2

a Pr 17:3
Jer 11:20

b Hch 20:33

c 2Co 11:9
2Te 3:8, 10

d Jn 13:35

e Jn 15:13

f Hch 18:3
Hch 20:34
2Co 11:9
2Te 3:8, 10

1:8 *Ilawil página 2566. **2:2** *Uláak' bix u traducirta'ale' «kex ma' chéen ch'a'abili'».

mix juntéen t-beetaj ba'ax k'aas ti' te'ex. Lela' tak Dios u yojel jach jaaj. **11** Te'exe' jach a wojle'ex mantats' t-a'alajte'ex ba'ax unaj a beetke'ex, t-líí'saj a wóole'ex yéetel t-tsolaj u nu'uk ti' te'ex[a] je'ex u beetik juntúul taatatsil[b] yéetel u paalale'. **12** Beyo' te'exe' yaan u seguer a máane'ex je'ex uts tu t'aan Diose',[c] le máax t'ane'ex utia'al ka a k'ame'ex u Reino[d] yéetel u páajtalilo'.[e]

13 To'one' ma' tu xu'ulul k-ts'áaik gracias ti' Dios,[f] tumen le ka ta wu'uye'ex u t'aan Dios t-tsikbaltajte'exo', ta k'ame'ex bey u t'aan Diose' ma' bey u t'aan máako'obe'. Suku'une'ex, lela' jach tu jaajil u t'aan Dios yéetel táan u yáantke'ex ichil a kuxtale'ex. **14** Tumen te'exe', suku'une'ex, ta beete'ex je'ex tu beetil u múuch'ulilo'ob Dios yéetel Cristo Jesús yano'ob Judeao', tumen beeta'ab xan a mu'yaje'ex tumen a wéet lu'umile'ex[g] jach je'ex u beeta'al u mu'yaj le múuch'ulilo'ob yano'ob Judea tumen le judío'obo'. **15** Le máako'oba' k'uch tak u kíimso'ob Yuumtsil Jesús[h] bey xan le profeta'obo' yéetel ts'o'ok xan u ch'a'pachtiko'ono'ob.[i] Le judío'oba' ma' tu lúublo'ob utsil ti' Dios yéetel ma' u k'áato'ob ka xi'ik utsil ti' mix máaki'. **16** Leti'obe' táan u yilko'ob bix je'el u k'atko'ob k-beel utia'al ma' k-t'aan yéetel le j-táanxel lu'umilo'obo' tumen ma' u k'áato'ob ka u salvartuba'obi',[j] le kéen u beeto'ob beya' ku maas ya'abkuntko'ob u k'ebano'ob. Chéen ba'ale' u p'uja'anil Diose' ts'o'ok u taal tu yóok'olo'ob.[a]

17 Suku'une'ex, le ka náachkunta'abo'on ichil junp'íit tiempo ti' te'exe' to'one' t-beetaj tuláakal le ku páajtal utia'al k-ka'a bin xíimbalte'ex, tumen jach taak k-ilke'ex tu ka'atéen (náachkunta'abo'on, chéen ba'ale' ma' xu'ul k-k'a'ajsike'exi'). **18** To'one' taakchaj k-bin ta wiknale'ex. Teen Pabloe' ka'atéen tin wóotaj bini', chéen ba'ale' Satanáse' tu k'ataj k-beel. **19** ¿Ba'ax le táan k-páa'tiko', yéetel máakalmáak le ki'imak óolal yaanto'ono'? ¿Máakalmáak le premio* ku taasikto'on ki'imak óolal tu táan Yuumtsil Jesús tu k'iinilo'ob way yane'?# ¿Ma' wa te'exi'?[b] **20** Jach beyo' te'ex beetik u jach ki'imaktal k-óol.

3 Tumen jach taak k-ojéeltik bix u binte'exe' t-tuklaj maas ma'alob ka p'áatko'on t-juunal tu kaajil Atenas,[c] **2** le o'olal t-túuxtaj ta wiknale'ex k-suku'un Timoteo,[d] leti'e' ku meyajtik Dios yéetel ku ts'áaik ojéeltbil le ma'alob ba'alo'ob yaan yil yéetel Cristoo'. To'one' t-túuxtaj utia'al u líí'sik a wóole'ex yéetel utia'al ka u mu'uk'a'ankúunt a feje'ex. **3** Beyo' mix juntúul ti' te'ex kun lúu'sbil* u yóol tumen le ba'axo'ob ku mu'yajtiko'. Tumen te'exe'

CAP 2

a Hch 20:31

b 1Co 4:15

c Ef 4:1
Col 1:10
1Pe 1:15

d Lu 22:28-30

e 1Pe 5:10

f 1Te 1:2, 3

g Hch 17:5

h Hch 2:22, 23
Hch 7:52

i Mt 23:34

j Lu 11:52
Hch 13:49, 50

Columna 2

a Ro 1:18

b 1Te 5:23
2Pe 1:4

CAP 3

c Hch 17:15

d Hch 16:1, 2
Ro 16:21
1Co 16:10

2:19 * Ich griegoe' ku ya'ala'al «corona». # Wa «u presenciae'?». Ilawil «Presencia», página 2576. **3:3** * Wa «kun péeksbil».

a wojle'ex ma' tu páajtal k-jechik le ba'alo'oba'.[a] **4** Tak le tia'ano'on ka'ach ta wiknale'exo' suuk k-a'alikte'ex yanili' k-mu'yajtik yaayaj ba'alo'obe', je'ex a wojlile'exo' lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u yúuchulto'ono'.[b] **5** Le o'olale' taakchaj in wojéeltik bix u binte'ex, ka túun tin túuxtaj Timoteo utia'al ka u yil bix le chúuka'an óolal yaante'exo'.[c] Tene' saajken wa ts'o'ok u túunta'al a wóole'ex tumen le K'aasilba'alo'[d] yéetel wa ts'o'ok u p'áatal chéen kunel le ba'ax t-beetaj ta wo'olale'exo'.

6 Beoraa' Timoteoe' ts'o'ok u luk'ul ta wiknale'ex yéetel táant u k'uchul t-iknale'.[e] Leti'e' ts'o'ok u ya'alikto'one' jach a k'ubmaj a wóole'ex ti' Dios yéetel jach yaan a yaabilaje'ex. Ts'o'ok xan u ya'alikto'one' mantats' ka k'a'ajsko'one'ex yéetel yaabilaj bey xan a k'áat a wilo'one'ex je'ex to'on k-k'áat xan k-ile'exe'. **7** Le o'olale' suku'une'ex, kex ya'ab ba'alo'ob beetik k-chi'ichnaktal yéetel kex táan k-sen mu'yaje' ts'o'ok u ki'imaktal k-óol ta wo'olale'ex bey xan tu yo'olal le chúuka'an óolal ka we'eske'exo'.[f] **8** Ku líi'sik k-óol k-ojéeltik chúuka'an a wóol a beete'ex ba'ax u k'áat Yuumtsil. **9** To'one' jach k-ts'áaik gracias ti' Dios ta wo'olale'ex tumen te'exe' ka beetke'ex u sen ki'imaktal k-óol. **10** U jaajile' bul k'iin yéetel bul áak'ab táan k-sen k'áat óolal ti' Dios ka páajchajak k-ilke'ex yéetel ka páajchajak k-áantke'ex yéetel le ba'axo'ob k'a'abéette'ex utia'al ka mu'uk'a'anchajak a feje'exo'.[a]

11 Beora túuna' k-ts'íiboltik ka nu'ukta'ak k-beel tumen k-Dios le k-Taatao' bey xan tumen k-Yuumtsil Jesús utia'al ka páajchajak k-bin ta wiknale'ex. **12** K-ts'íiboltik xan ka áanta'ake'ex tumen Yuumtsil utia'al ka a paklan yaabiltaba'ex[b] yéetel ka a yaabilte'ex u maasil. Jach beyo' k-k'áat ka chu'upuk a puksi'ik'ale'ex yéetel yaabilaj je'ex k-yaabiltmile'exe'. **13** Bey túuno' tu k'iinil way yaan* k-Yuumtsil Jesús[c] yéetel tuláakal le máaxo'ob santo'obo', Diose' yaan u beetik u mu'uk'a'antal a puksi'ik'ale'ex yéetel ka p'áatak limpioil bey xan ka p'áatak santoil tu táan k-Dios[d] le k-Taatao'.

4 Bey túuno', suku'une'ex, to'one' ts'o'ok k-ka'ansikte'ex bix unaj a kuxtale'ex utia'al ka lúubke'ex utsil ti' Dios.[e] Ts'o'ok k-ilke' te'exe' bey táan a beetke'exo'. Chéen ba'ale' beoraa' k-k'áatikte'ex tu yo'olal Yuumtsil Jesúse' cada k'iin ku máane' ka maas ma'alobchajak bix a kuxtale'ex tu táan Dios. **2** Tumen te'exe' a wojle'exe' le ba'axo'ob t-a'alajte'exo' ti' Yuumtsil Jesús u taal.

3 Tumen Diose' u k'áat ka p'áatke'ex santoil[f] yéetel ka a náachkuntaba'ex ti' le núupk'ebano'.*[g] **4** Cada juntúul

CAP 3

a Hch 14:22; 1Co 4:9; 1Pe 2:21

b 1Te 2:14

c 1Te 3:2

d Mt 4:3; 2Co 11:3

e Hch 18:5

f 2Te 1:4

Columna 2

a 2Te 1:3

b 1Te 4:9; 2Te 1:3

c 1Te 2:19; 1Te 5:23; 2Te 2:1, 2

d 1Co 1:8

CAP 4

e Col 1:10; 1Pe 2:12

f Jn 17:19; Ef 5:25-27; 2Te 2:13; 1Pe 1:15, 16

g Ef 5:3

3:13 *Wa «u presencia». Ilawil «Presencia», página 2576. **4:3** *Ilawil página 2573.

ti' te'exe' unaj u kanik u controlart u wíinklil,[a] bey túuno' yaan u p'áatal santoil[b] yéetel yaan u lúubul utsil ti' Dios.* **5** Te'exe' ma' unaj u píitmáan a ts'íiboltke'ex a sen núupchitale'ex[c] je'ex u beetik le j-táanxel lu'umilo'ob ma' u k'aj óolo'ob Dioso'.[d] **6** Mix máak unaj u beetik k'aas ti' u suku'un mix u bin tu contra le derecho yaanti'o', tumen je'ex ts'o'ok k-a'alikte'ex yéetel ts'o'ok k-ka'ansikte'exo' Jéeobae' ku castigartik le máaxo'ob beetik le ba'alo'oba'. **7** Tumen Diose' ma' tu t'ano'on utia'al ka k-bis junp'éel kuxtal k'aas tu táani', ba'axe' utia'al ka p'áatko'on santoil.[e] **8** Le o'olale' le máax ma' tu ts'o'okbesik le ka'ansaja' ma' ti' wíinik ku beetik u j-ma' u'uyajt'aanili', ba'axe' ti' Dios,[f] le máax ts'áaikte'ex espíritu santoo'.[g]

9 Chéen ba'ale' ma' k'a'abéet k-ts'íibtikte'ex mix ba'al tu yo'olal le yaabilaj yaan ichil suku'untsilo'obo',[h] tumen te'exe' Dios ka'anske'ex utia'al ka a paklan yaabiltaba'ex.[i] **10** U jaajile' te'exe' táan a yaabiltike'ex tuláakal le suku'uno'ob yano'ob ti' tuláakal u lu'umil Macedoniao'. Chéen ba'ale', suku'une'ex, k-sen a'alikte'ex ka maas nojochchajak a yaabilaje'ex. **11** Ilawil a kuxtale'ex ich jeets'elil,[j] ma' a woksikaba'ex tu kuxtal u maasil[k] yéetel ilawil a meyaje'ex yéetel a k'abe'ex[l] je'ex t-a'alajte'exo'. **12** Beyo' le máaxo'ob mina'ano'ob ichil le múuch'ulilo' yaan u yilko'ob táan a kuxtale'ex je'ex unaje'[a] yéetel ma' tu bineltikte'ex mix ba'al.

13 Ts'o'ole', suku'une'ex, k-k'áat ka a wojéelte'ex ba'ax kun úuchul yéetel le kimeno'obo'*[b] utia'al ma' u sen yaatal a wóole'ex je'ex u yúuchul ti' le máaxo'ob ku tukliko'ob ts'o'ok ti' máak beyo'.[c] **14** To'one' k-creertik kíim Jesús yéetel ka'a kuxkíinta'abi,[d] le o'olal k-creertik xane' le máaxo'ob ts'o'ok u kíimlo'ob ikil u tsaypachtiko'ob Jesúso' yaan xan u ka'a kuxkíinta'alo'ob tumen Dios utia'al ka yanako'ob yéetel Jesús.[e] **15** Tu k'aaba' Jéeoba k-a'alikte'ex lela': to'on máaxo'on kuxa'ano'on tak tu k'iinil way yaan Yuumtsile' yaan k-líi'sa'al te' ka'ano', chéen ba'ale' le máaxo'ob ts'o'ok u kíimlo'obo' leti'ob kun yáax líi'sbilo'ob, le kéen ts'o'okke' to'one'ex. **16** Yuumtsile' yaan u yéemel desde te' ka'an táan u t'aan yéetel autoridad je'ex u t'aan juntúul arcángele',*[f] yéetel yaan u yu'uba'al u juum u trompeta Dios. Te' súutuk túun je'elo' le u discípulo'ob Cristo kimeno'obo' leti'ob kun yáax líik'lo'ob.[g] **17** Ku ts'o'okole', to'on máaxo'on púuts'o'on ti' le kíimilo', yaan k-téek bisa'al junmúuch' tu yéetelo'ob ichil le múuyalo'ob[h] utia'al ka k-ilba yée-

CAP 4

a Col 3:5
2Ti 2:22

b Ro 6:19

c 1Co 6:18
Ef 5:5

d Sl 79:6
Ef 4:17, 19
1Pe 4:3

e Heb 12:14
1Pe 1:15, 16

f 1Co 6:18, 19

g 1Jn 3:24

h Ro 12:10

i Jn 13:34, 35
1Pe 1:22
1Jn 4:21

j 2Te 3:11, 12

k 1Pe 4:15

l 1Co 4:11, 12
Ef 4:28
2Te 3:10
1Ti 5:8

Columna 2

a Ro 12:17

b Jn 11:11
Hch 7:59, 60
1Co 15:6

c 1Co 15:32

d Ro 14:9
1Co 15:3, 4

e 1Co 15:22, 23
Flp 3:20, 21
2Te 2:1
Ap 20:4

f Jud 9

g 1Co 15:51, 52

h Hch 1:9

4:4 *Wa «yaan u t'aan ma'alob le máako'ob tu yo'olalo'».

4:13 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máaxo'ob táan u weenlo'obo'». **4:16** *Ilawil página 2556.

tel Yuumtsil[a] te' ka'ano'. Bey túuno' mantats' ken k-antal tu yiknal Yuumtsil.[b] **18** Le o'olale' seguernak a paklan líi'sik a wóole'ex yéetel le ba'axo'ob ts'o'ok k-a'alikte'exo'.

5 Beora túuna', suku'une'ex, ti' ba'ax yaan yil yéetel le ba'axo'ob ts'a'an u k'iinil u yúuchlo'obo' ma' k'a'abéet u ts'íibta'alte'ex mix ba'ali'. **2** Tumen tak te'ex jach a wojle'exe' u k'iinil Jéeobae'[c] yaan u taal jach je'ex u taal juntúul j-ookol de áak'abe'.[d] **3** Le kéen a'ala'ak tumen le máako'ob: «¡Tuláakal jejets'kil yéetel ma'alob yanil!», leti' túun ken téek taalak xu'ulsajil tu yóok'olo'ob,[e] je'ex le k'i'inam ku mu'yajtik juntúul ko'olel le táan u síijil u chaambalo'. Leti'obe' junpuli' ma' kun púuts'lo'ob. **4** Chéen ba'ale', suku'une'ex, te'exe' mina'ane'ex ich ée'joch'e'enil je'ex yanil le j-ookolo'obo', le o'olal yaan a ts'áaike'ex cuenta le kéen téek taalak u k'iinil Dios ta wóok'ole'ex. **5** Te'exe' tuláakle'ex u paalale'ex le sáasilo' yéetel u tia'ale'ex le k'iino'.[f] To'one' ma' u tia'alo'on áak'abi' mix u tia'alo'on ée'joch'e'enili'.[g]

6 Le o'olale' ma' unaj k-weenle'ex je'ex u beetik le uláak' máako'obo',[h] ba'axe' unaj k-p'ilik k-ich mantats'[i] yéetel unaj k-kanáantik ma' u sa'atal k-óol.[j] **7** Tumen le máaxo'ob ku weenlo'obo' de áak'ab ku weenlo'ob. Le máaxo'ob xan ku káaltalo'obo' de áak'ab kala'ano'ob.[a] **8** Chéen ba'ale' to'one' u tia'alo'on le k'iino', le o'olal unaj k-kanáantik ma' u sa'atal k-óol. To'one' unaj k-búukintik le fe yéetel le yaabilaj je'ex u ts'a'abal junp'éel corazao',* yéetel le esperanza yaanto'on utia'al k-salvarta'alo' unaj k-ts'áaik je'ex u ts'a'abal junp'éel cascoe'.[b] **9** Diose' ma' tu yéeyo'on utia'al u ye'esikto'on u p'uja'anili', ba'axe' utia'al ka salvarta'ako'on[c] tu yo'olal k-Yuumtsil Jesucristo. **10** Leti'e' kíim t-o'olal[d] utia'al ka kuxlako'on junmúuch' tu yéetel kex kuxa'ano'on wa kex kimeno'on.[e] **11** Le o'olale' seguernak a paklan líi'sik a wóole'ex yéetel a paklan mu'uk'a'ankúuntik a wóole'ex[f] jach je'ex táan a beetke'exo'.

12 Beora túuna', suku'une'ex, k-k'áatikte'ex ka a ch'a'ex en cuenta le máaxo'ob jach ku xupkuba'ob meyaj ichile'exo', tumen leti'obe' ku nu'uktiko'ob a beele'ex utia'al a meyajtike'ex Yuumtsil yéetel ku tsolko'ob a xikne'ex. **13** E'ese'ex maas nojoch utsil ti' leti'ob yéetel yaabilte'exo'ob tu yo'olal le meyaj ku beetko'obo'.[g] Ilawile'ex a kuxtale'ex ich jeets'elil ta baatsile'ex.[h] **14** Yaan xan uláak' ba'al jach taak k-a'alikte'ex suku'une'ex: tsole'ex u nu'uk ti' le máaxo'ob ma'atech u yu'ubiko'ob t'aano'.[i] T'aanene'ex yéetel le

CAP 4

a 2Te 2:1

b Jn 14:3
Jn 17:24
2Co 5:8
Flp 1:23
Ap 20:6

CAP 5

c Sof 1:14

d Mt 24:36
2Pe 3:10

e Sl 37:10
Jer 8:11

f Jn 12:36
Ro 13:12
Ef 5:8

g Jn 8:12
Col 1:13
1Pe 2:9

h Ro 13:11

i Mt 24:42

j 1Pe 5:8

Columna 2

a Ro 13:13

b Ef 6:14-17

c 2Te 2:13

d Ro 5:8

e 1Te 4:16, 17

f Ro 1:11, 12
Ro 15:2

g Flp 2:29, 30
1Ti 5:17
Heb 13:7

h Mr 9:50
2Co 13:11

i Le 19:17
2Ti 4:2

5:8 *Lela' junp'éel ba'al ku ts'áaik ka'ach le soldado'ob utia'al u pixik u tseemo'obo'.

máaxo'ob jach luba'an u yóolo'obo', líi'se'ex u yóolo'ob. Áante'ex le máaxo'ob mina'an u muuk'o'obo', e'ese'ex paciencia ti' tuláakal máak.[a] **15** Ilawile'ex ma' u yantal mix máak ichile'ex ka u sut u jeel le ba'ax ku beeta'alti'o',[b] ba'axe' e'ese'ex a wutsile'ex ta baatsile'ex bey xan ti' u maasil máako'ob.[c]

16 Ki'imakchajak a wóole'ex mantats'.[d] **17** Ma' u jáawal a orare'ex.[e] **18** Ts'áa'ex u diosbo'otikil tuláakal ba'al.[f] Lelo' leti'e ba'ax u k'áat Dios ka u beet le máaxo'ob tsaypachtik Cristo Jesúso'. **19** Cha'ex u yáantke'ex* le espíritu santoo'.[g] **20** Ma' a mixba'alkúuntike'ex le profecía'obo'.[h] **21** Xak'alte'ex tuláakal ba'al utia'al ka a wile'ex wa ma'alob.[i] Ch'íiki-ke'ex a beete'ex ba'ax ma'alob. **22** Náachkuntaba'ex ti' tuláakal ba'ax k'aas.[j]

5:19 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Ma' a tupike'ex u k'áak'il».

CAP 5

a 1Co 13:4 Gál 5:22 Ef 4:1, 2 Col 3:13

b Mt 5:39

c Ro 12:17, 19

d 2Co 6:4, 10 Flp 4:4

e Lu 18:1 Ro 12:12

f Ef 5:20 Col 3:17

g Ef 4:30

h 1Co 14:1

i 1Jn 4:1

j Job 2:3

Columna 2

a 1Co 1:8

b Ro 15:30

c Col 4:16

23 Tene' kin k'áat óoltik ti' Dios, le máax ts'áaik jeets'elilo', ka u beet a p'áatle'ex santoil utia'al a meyajtike'ex. Suku'une'ex, tu k'iinil way yaan k-Yuumtsil Jesucristoe' kin ts'íiboltik ma' u yantal mix junp'íit k'asa'anil ta tuukule'ex, ta puksi'ik'ale'ex yéetel ta wíinklile'ex, beyo' yaan a p'áatle'ex ma'alobil tu táan Dios.[a] **24** Diose' leti' t'ane'ex, leti'e' chúuka'an u yóol ti' ba'ax ku ya'alik yéetel jach yaan u béeykuntik.

25 Suku'une'ex, ma' u xu'ulul a orare'ex t-o'olal.[b]

26 Saludarte'ex tuláakal le suku'uno'obo' yéetel ts'u'uts'e'exo'ob.

27 Kin k'áatikte'ex tu k'aaba' Yuumtsile' ka xo'okok le carta ti' tuláakal le suku'uno'obo'.[c]

28 Ka yanak u nojoch utsil k-Yuumtsil Jesucristo ta wéetele'ex.

KA'AP'ÉEL TI'

TESALONICENSES

TI' BA'AX KU T'AAN

1 U káajbal le cartao' (1, 2)
«A feje'exe' táan u bin u maas nojochtal» (3-5)
Yaan u xu'ulsa'al máaxo'ob beetik k-mu'yaj (6-10)
«To'one' k-orar mantats' ta wo'olale'ex» (11, 12)

2 Le máax ku bin tu contra u ley Dioso' (1-12)
«Ma' a cha'ike'ex u péeksa'al a feje'ex» (13-17)

3 «Ts'áa a wóole'ex orar» (1-5)
Bix unaj u tratarta'al juntúul j-ma' u'uyaj t'aan (6-15)
Ku despedirkuba Pablo (16-18)

1 Le cartaa' táan u túuxta'al tumen Pablo, Silvano* yéetel Timoteo.[a] Utia'al le múuch'ulil yaan Tesalónicao', leti'obe' junmúuch' yanilo'ob yéetel Dios le k-Taatao' bey xan yéetel Yuumtsil Jesucristo:

2 Ka yanakte'ex le nojoch utsil yéetel le jeets'elil ku taal ti' Dios le Taatao', bey xan le ku taal ti' Yuumtsil Jesucristoo'.

3 Suku'une'ex, mantats' k-ilik k'a'abéet k-ts'áaik gracias ti' Dios ta wo'olale'ex. Bey unaj k-beetko' tumen a feje'exe' táan u bin u maas nojochtal. Ts'o'ole' le yaabilaj ka wu'uyike'ex cada juntúul ti' te'ex ta baatsile'exo' táan xan u bin u maas nojochtal.[b] **4** To'one' k-t'aan ma'alob ti' te'ex ichil u múuch'ulilo'ob Dios,[c] tumen te'exe' chúuka'an a wóole'ex yéetel ka we'eske'ex yaan a feje'ex kex táan a sen ch'a'pachta'ale'ex yéetel kex táan a sen mu'yaje'ex.*[d] **5** Tuláakal lela' ku ye'esike' Diose' jach toj bix u juzgar, tumen leti'e' ku yilik ka náajmatike'ex u Reino. Tu yo'olal le Reinoo' te'exe' táan a mu'yaje'ex.[e]

6 Le o'olal Diose' ma'alob xan ka u beet u mu'yaj le máaxo'ob beetik a mu'yaje'exo'.[f] **7** Chéen ba'ale' te'ex táan a mu'yaje'exe' Diose' yaan u beetik u xu'ulul a mu'yaje'ex junmúuch' t-éetel. Lela' yaan u xu'ulul te' k'iin ken chíikpajak Yuumtsil Jesús[a] desde te' ka'an yéetel u mu'uk'a'an ángelo'ob[b] **8** ichil junp'éel k'áak' táan u tóoch'balo'. Te' k'iin je'elo' leti'e' yaan u castigartik tuláakal le máaxo'ob ma' u k'aj óolo'ob Dioso' bey xan le máaxo'ob ma' tu ts'o'okbesko'ob le ba'ax tsikbalta'abti'ob tu yo'olal k-Yuumtsil Jesúso'.[c] **9** Le máako'oba' yaan u ts'a'abalti'ob ba'ax ku náajmatiko'ob, yaan u xu'ulsa'alti'ob utia'al mantats'.[d] Leti'obe' yaan u náachkunta'alo'ob ti' Yuumtsil bey xan ti' u nojoch páajtalil. **10** Lela' yaan u yúuchul te' k'iin ken taalak Yuumtsil yéetel páajtalil junmúuch' yéetel le máaxo'ob santo'obo'. Te' k'iin je'elo' le máaxo'ob yaan u fejo'obo' yaan u ja'ak'al u yóolo'ob. Te'exe' ta ts'áaj a feje'ex ti' le ba'ax t-ts'áaj a wojéelte'exo'.

11 To'one' k-orar mantats' ta wo'olale'ex utia'al k-a'alik ti' k-Dios láayli' je'el u páajtal u ts'áaikte'ex le kuxtal u ya'almajte'exo'.[e] Leti'e' yéetel le páajtalil yaanti'o' yaan u béeykuntik tuláakal le ba'alo'ob ma'alobtak u k'áat u beeto', yéetel yaan u beetik u jóok'ol ma'alobil le ba'axo'ob ka beetke'ex yo'olal a feje'exo'. **12** Bey túuno' ta wo'olale'exe' yaan u alabarta'al u k'aaba' k-Yuumtsil Jesús. Te'ex xane' yaan a alabarta'ale'ex tu yo'olal Yuumtsil. Lela' yaan u béeytal tu yo'olal u nojoch utsil k-Dios bey xan tu yo'olal u nojoch utsil Yuumtsil Jesucristo.

CAP 1

a 2Co 1:19

b 1Te 3:12
1Te 4:9, 10

c 1Te 2:19

d 1Te 1:6
1Te 2:14
1Pe 2:21

e Hch 14:22
Ro 8:17
2Ti 2:12

f Ro 12:19
Ap 6:9, 10

Columna 2

a Lu 17:29, 30
1Pe 1:7

b Mr 8:38

c Ro 2:8

d 2Pe 3:7

e Ro 8:30

1:1 * Ku ya'ala'al xan Silas ti'. **1:4** * Wa «a sen sufrire'ex».

2 Bey túuno', suku'une'ex, ti' ba'ax yaan yil yéetel le k'iino'ob way yaan* Yuumtsil Jesucristo[a] bey xan ti' ba'alo'ob yaan yil yéetel k-mu'uch'ul tu yéetele'[b] k-a'alikte'ex lela': **2** ma' a cha'ike'ex u séeb xa'ak'besa'al a tuukule'ex wa yaan máax ku ya'alik ts'o'ok u k'uchul u k'iinil Jéeoba.*[c] Ma' a cha'ike'ex u péeksa'al a wóole'ex wa yaan máax a'alik ti' Dios u taal le mensaje je'elo',[d] bey xan wa ku tsikbalta'alte'ex, bey xan wa ka xokike'ex ti' junp'éel carta ku ya'ala'al to'on ts'iibtmil.

3 Ma' a cha'ik a tu'usle'ex tumen mix máak, tumen antes ti' u k'uchul u k'iinil Diose' yaan u yantal máaxo'ob kun t'aano'ob tu contra Dios,[e] yéetel yaan u ye'esa'al máax le u paal le xu'ulsajilo',[f] le máax ku bin tu contra u ley Dioso'.[g] **4** Le máaka' maas nojoch u taaskuba ti' je'el ba'alak ku ya'ala'al «dios» ti'e', wa ti' je'el ba'alak ku adorarta'ale'. Le o'olal ku kutal tu templo Dios táan u taaskuba bey juntúul diose'. **5** ¿Ma' wa k'aja'ante'exe' le tia'anen ta wiknale'exo' suuk ka'ach in wa'alikte'ex le ba'alo'oba'?

6 Te'exe' a wojle'ex ba'ax k'atik u beel le máak je'elo', tu yo'olal lelo' ma' kun jáan chíikpajal antes u k'uchul u k'iinil. **7** U jaajile' le k'aas ts'o'ok u káajal u meyaja' ma' jach k'aj óola'ani',[h] le-

2:1 * Wa «u presencia». Ilawil «Presencia», página 2576. **2:2** * Ilawil página 2566.

CAP 2

a Mt 24:3

b 1Te 4:17

c Sof 1:14
2Pe 3:10

d 1Jn 4:1

e 1Ti 4:1
2Ti 2:16-18
2Ti 4:3
2Pe 2:1
1Jn 2:18, 19

f 2Pe 2:1, 3

g Mt 7:15
Hch 20:29, 30

h Hch 20:29, 30
1Co 11:18, 19
1Jn 2:18

Columna 2

a Isa 11:4
Ap 19:15

b 1Ti 6:13-15
2Ti 4:1, 8

c 2Co 11:3

d Mt 24:24

e Mt 24:11

f Mt 24:5
1Ti 4:1
2Ti 4:3, 4

g Jn 6:44
Ro 8:30

h Jn 17:17
1Co 6:11
1Te 4:7

la' bey kun seguer u meyajo' tak ken luk'uk le ba'ax k'atik u beelo'. **8** Leti' túun ken chíikpajak le máax beetik le ba'ax k'aasa'. Chéen ba'ale' yaan u kíimil le kéen táaj usta'ak tumen Yuumtsil Jesús.[a] Lela' yaan u beetik Jesús te' k'iino'ob way yano'.[b] **9** Le máak ku bin tu contra u ley Dioso' u K'aasilba'al[c] beetik u yantal, yéetel leti' ts'áaik u páajtalil ti' utia'al u beetik nukuch ba'alo'ob, señalo'ob ku tusko'ob máak, ba'alo'ob ku beetik u ja'ak'al u yóol máak,[d] **10** bey xan tuláakal u jejeláasil tuuso'ob.[e] Satanáse' ku ts'áaik xan u páajtalil ti' utia'al u tusik le máako'ob ku bino'ob tu bejil le kíimilo' tumen leti'obe' ma' tu k'amo'ob yéetel ma' tu yaabilto'ob le u jaajil je'el u salvarko'obo'. **11** Le o'olal Diose' ku cha'ik u táabsa'alo'ob yéetel ba'ax k'aas, bey túuno' leti'obe' ku creerko'ob le tuus ku beeta'alo'.[f] **12** Le máako'ob túuna' yaan u láaj juzgarta'alo'ob tumen ma' tu creerto'ob le ba'ax jaajo'. Leti'obe' ki'imakchaj u yóolo'ob yéetel le ba'ax k'aaso'.

13 Chéen ba'ale', suku'une'ex, te'ex yaabilta'ane'ex tumen Jéeobae', k-k'áat a'alte'exe' to'one' mantats' k-ilik k'a'abéet k-ts'áaik gracias ti' Dios ta wo'olale'ex, tumen Diose' tu yéeye'ex[g] desde tu káajbal utia'al salvación. Lela' tu beetaj le ka tu yéeye'ex[h] yéetel u espíritu santoo', tumen te'exe' ta ts'áaj a feje'ex ti' le jaajo'. **14** Tu yo'olal le ma'alob

ba'alo'ob t-tsikbaltajte'exo' leti'e' tu t'ane'ex utia'al ka a salvartaba'ex, bey túuno' yaan u yantalte'ex le jats'uts páajtalil yaan ti' k-Yuumtsil Jesucristoo'.[a] **15** Le o'olale', suku'une'ex, ma' a cha'ike'ex u péeksa'al a feje'ex,[b] yéetel ma' u xu'ulul a chich machkaba'ex ti' le ka'ansajo'ob ta k'ame'exo',[c] kex wa tsikbaltbil wa kex ts'íibtbil t-beetajte'ex. **16** K-Yuumtsil Jesucristo bey xan Dios k-Taata, le máax tu yaabilto'ono',[d] ku ki'imakkúuntik k-óol mantats' yéetel yo'olal u nojoch utsile' u ya'almaj u ts'áaikto'on junp'éel ba'al jach jats'uts.[e] **17** Leti'obe' yaan u líi'sko'ob u yóol a puksi'ik'ale'ex yéetel yaan u yáantke'exo'ob* utia'al ka seguernak a wa'alike'ex yéetel a beetke'ex ba'ax ma'alob.

3 Bey túuno', suku'une'ex, ts'áa a wóole'ex orar t-o'olal[f] utia'al ka seguernak u k'i'itpajal u t'aan Jéeoba tu séeba'anil[g] yéetel utia'al ka alabarta'ak je'ex táan u yúuchul te' tu'ux yane'exo'. **2** Orarnene'ex xan utia'al ka salvarta'ako'on ti' le k'asa'an máako'obo'[h] yéetel ti' le máxo'ob ku beetko'ob loobo', tumen le fejo' ma' ti' tuláakal máak yani'.[i] **3** Yuumtsile' ku béeykuntik ba'ax ku ya'alik, yaan u mu'uk'a'ankúuntik a wóole'ex yéetel yaan u kanáantke'ex ti' le K'aasilba'alo'.* **4** Ts'o'ole' tumen táan k-múul meyajtike'ex Yuumtsile' to'one' k-confiar de ke táan a beetke'ex le ba'axo'ob t-a'alajte'exo' yéetel k-ojel yaan u seguer a beetke'ex. **5** K-ts'íiboltik ka seguernak u nu'ukta'al a puksi'ik'ale'ex tumen Yuumtsil utia'al ka a yaabilte'ex Dios[a] yéetel utia'al ka chúukpajak a wóole'ex[b] a meyajte'ex Cristo.

6 Beora túuna', suku'une'ex, tu k'aaba' Yuumtsil Jesucristoe' k-a'alikte'ex ka a náachkuntaba'ex ti' je'el máaxak suku'unil ma' tu yu'ubik t'aan[c] yéetel ma' tu kuxtal je'ex t-ka'ansajte'exo'.[d] **7** Tumen te'exe' a wojle'ex ba'ax unaj a beetke'ex utia'al a kuxtale'ex je'ex t-beetaj to'ono',[e] to'one' ma' t-beetaj k-ma' u'uyaj t'aanil le tia'ano'on ka'ach ta wiknale'exo'. **8** To'one' ma' t-jaantaj u yo'och mix máak wa ma' k-bo'otmi',[f] ba'axe' t-ilaj k-ts'áaik k-óol sen meyaj bul k'iin yéetel bul áak'ab utia'al ma' k-ch'uytal ti' mix juntúul ti' te'exi'.[g] **9** Ma' tumen wa mina'anto'on autoridad utia'al k-beetki',[h] ba'axe' t-beetaj beyo' utia'al k-e'esikte'ex bix unaj a kuxtale'ex.[i] **10** U jaajile' tak le tia'ano'on ta wiknale'exo' suuk ka'ach k-a'alikte'ex lela': «Wa yaan máax ma' u k'áat meyaje', ma' u janal xan».[j] **11** To'one' táan k-u'uyik u ya'ala'ale' yaan jujuntúul ichile'exe' ma' u k'áat u yu'ubo'ob t'aani'[k] yéetel mix tech u meyajo'ob, ba'axe' chéen ku yoksikuba'ob ti' ba'axo'ob ma' unaji'.[l] **12** Ti' le máako'ob beya' táan k-jach a'alik yéetel táan k-k'áatikti'ob tu k'aaba' Yuumtsil Jesucristoe' ma'

CAP 2
a 1Pe 5:10
b 1Co 15:58 1Co 16:13
c 1Co 11:2
d 1Jn 4:10
e 1Pe 1:3, 4

CAP 3
f Ro 15:30 1Te 5:25 Heb 13:18
g Hch 19:20 1Te 1:8
h Isa 25:4
i Hch 28:24 Ro 10:16

Columna 2
a 1Jn 5:3
b Lu 21:19 Ro 5:3
c 1Te 5:14
d 1Co 11:2 2Te 2:15 2Te 3:14
e 1Co 4:16 1Te 1:6
f Hch 20:34
g Hch 18:3 1Co 9:14, 15 2Co 11:9 1Te 2:9
h Mt 10:9, 10 1Co 9:6, 7
i 1Co 11:1 Flp 3:17
j 1Te 4:11, 12 1Ti 5:8
k 1Te 5:14
l 1Ti 5:13 1Pe 4:15

2:17 * Wa «u mu'uk'a'ankúuntko'ob a wóole'ex». **3:3** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le j-K'asa'ano'».

u yoksikuba'ob tu kuxtal yaanal máak, yéetel ka meyajnako'ob utia'al u náajaltiko'ob ba'al u jaanto'ob.[a]

13 Suku'une'ex, te'exe' ma' u xu'ulul a beetke'ex ba'ax uts. **14** Chéen ba'ale' wa yaan máax ma' u k'áat u ts'o'okbes le ba'ax k-a'alikte'ex te' cartaa' unaj a kanáantkaba'ex ti' leti'* yéetel unaj u xu'ulul a biskaba'ex tu yéetel[b] utia'al ka su'lakchajak. **15** Chéen ba'ale' ma' a wilke'ex bey juntúul enemigoe', ba'axe' seguernak a tsolke'ex u nu'uk ti'[a] je'ex juntúul suku'une'.

16 To'one' k-k'áat óoltik ti' u Yuumtsilil le jeets'elilo' ka u ts'áate'ex jeets'elil mantats'.[b] Yuumtsil ka yanak ta wéetele'ex.

17 Teen Pabloe' kin túuxtikte'ex saludos. Lela' teen ts'íibt yéetel in k'abo'ob,[c] je'ex suuk in beetik te' carta'ob kin túuxtiko'. Tene' deporsi bey in ts'íibo'.

18 U nojoch utsil Yuumtsil Jesucristo ka yanak ta wéetele'ex.

3:14 * Wa «unaj a we'eske'ex máaxi'».

CAP 3
a Ef 4:28
b 2Te 3:6
Columna 2
a 1Te 5:14
b Jn 14:27
c 1Co 16:21 Col 4:18

YÁAX TI'

TIMOTEO

TI' BA'AX KU T'AAN

1 U káajbal le cartao' (1, 2)
Máako'ob ku ka'ansko'ob ba'ax ma' jaaji' (3-11)
Ch'a'ab óotsilil ti' Pablo (12-16)
«Le Rey mina'an xu'ulul ti'o'» (17)
‹Ba'atelt le jach ma'alob ba'atelo'› (18-20)

2 ‹Orarnene'ex yo'olal tuláakal máak› (1-7)
Juntúul Dios, juntúul mediador (5)
Tu k'ubaj u kuxtal bey junp'éel bo'ole' (6)
Bix unaj u vestirkuba le ko'olelo' (8-15)
K'ambe'en nook' (9, 10)

3 Ba'ax ku páa'ta'al ti' le ancianoo' (1-7)
Ba'ax ku páa'ta'al ti' le siervo ministerialo' (8-13)
Le ba'ax ta'aka'an yaan yil yéetel le fejo' (14-16)

4 Ka'ansajo'ob ku taal ti' demonio'ob (1-5)
Bix juntúul ma'alob j-meeyjil ti' Cristo (6-10)
Le ejercicioo' junp'íit utsil ku taasik (8)
Kanáant ba'ax ka ka'ansik (11-16)

5 Bix unaj u tratarta'al le suku'uno'obo' (1, 2)
Unaj u yáanta'al le viuda'obo' (3-16)
Máax ma' tu ts'áaik ba'ax k'a'abéet tu yotoch (8)
Unaj u respetarta'al le anciano'obo' (17-25)
«Uk' junp'íit vino tu yo'olal a nak'» (23)

6 Le esclavoo' unaj u respetartik u ts'uulil (1, 2)

K'asa'an j-ka'ansajo'ob; u yaabilta'al taak'in (3-10)
Ba'ax unaj u beetik máax meyajtik Dios (11-16)
«Ka u síi'ob ba'alo'ob ti' u maasil» (17-19)
‹Kanáant le ba'ax k'ubéenta'antecho'› (20, 21)

1 Teen Pabloe' u apóstolen Cristo Jesús je'ex u ya'almil Dios, le Máax Salvarko'ono', yéetel je'ex u ya'almil Cristo Jesús le máax o'olal yaan ba'ax ma'alob k-páa'tiko'.[a] **2** Le cartaa' a tia'al Timoteo,*[b] tu yo'olal le fe yaanto'ono' teche' beyech in hijoe'.[c] Tene' kin wa'aliktech:

Ka yanaktech le nojoch utsil, le ch'a' óotsilil yéetel le jeets'elil ku taal ti' Dios le Taatao' bey xan le ku taal ti' Cristo Jesús k-Yuumtsilo'.

3 Le jach ta'aytak u jóok'ol in binbal tu lu'umil Macedoniao' tene' tin k'ubéentajtech ka p'áatkech Éfeso, beoraa' táan in ka'a k'ubéentiktech ka p'áatkechi' utia'al ka a wa'al ti' jujuntúul máako'ob ma' u ka'ansko'ob yaanal ba'alo'ob. **4** A'alti'obe' ma' unaj u beetko'ob u cuentail ba'alo'ob ma' jaajtaki'[d] mix unaj u xak'altiko'ob máax u yúuchben láak'tsil máaki'. Le ba'alo'oba' mix junp'éel utsil ku taasko'ob,[e] yéetel tu lugar u beetko'ob u kaanbal máak ti' Dios utia'al u nojochtal u feje' chéen ku beetko'ob u perdertik u tiempo máak. **5** U jaajile' le ba'ax kin wa'alika' táan in wa'alik utia'al ka yanak junp'éel yaabilaj[a] ti' máak ku taal ti' junp'éel puksi'ik'al limpio, ti' junp'éel ma'alob conciencia bey xan ti' junp'éel puksi'ik'al ma'atech u tuus.[b] **6** Úuchik u náachtal jujuntúul máako'ob ti' le ba'alo'oba' bino'ob tu paach t'aano'ob mina'an u biilalo'ob.[c] **7** Le máako'oba' u k'áat u ka'anso'ob[d] ba'ax ku ya'alik le leyo', chéen ba'ale' ma' tu na'atko'ob le ba'axo'ob ku ka'ansko'obo' mix le ba'axo'ob ku sen a'aliko'ob ka beeta'ako'.

8 To'one' k-ojel jach ma'alob le Leyo' pero chéen wa ku ts'o'okbesa'al jach je'ex unaje'. **9** Utia'al ka beeta'ak beya' unaj u k'a'ajal ti' máake' le leyo' ma' beeta'ab utia'al máax toj u kuxtali', ba'axe' beeta'ab utia'al le máaxo'ob ku bino'ob tu contra le leyo',[e] máaxo'ob ma'atech u beetko'ob ba'ax ku ya'ala'alti'ob, k'asa'an máako'ob, máako'ob ku k'ebantalo'ob, máako'ob mina'an u yaabilajo'ob, máako'ob ku mixba'alkúuntiko'ob le ba'alo'ob santo'obo', j-kiimsaj máako'ob, máako'ob u kíimsmaj u taata'ob, máako'ob u kíimsmaj u maama'ob, **10** máako'ob ku núupk'ebantalo'ob,* xiibo'ob ku núupchitalo'ob yéetel u

CAP 1

a 1Pe 1:3, 4

b Hch 16:1, 2 Flp 2:19, 20

c 1Co 4:17

d 1Ti 4:7 2Ti 4:3, 4 Tit 1:13, 14

e 1Ti 6:20 2Ti 2:14

Columna 2

a Ro 13:8

b Gál 5:6

c 1Ti 6:20 2Ti 2:16-18

d Snt 3:1

e Gál 3:19

1:2 * Le k'aaba'a' u k'áat u ya'al «Ku Respetartik Dios».

1:10 * Ilawil página 2573.

yéet xiibilo'ob, secuestrado-ro'ob, máako'ob ku tuuso'ob, máako'ob ma'atech u béey-kuntko'ob ba'ax ku jurar-ko'ob, bey xan utia'al je'el ba'alak ku bin tu contra le ma'alob ka'ansajo'.[a] **11** Le ma'alob ka'ansaj k'ubéen-ta'antena' yaan yil yéetel le ma'alob ba'alo'ob ken u beet le Dios ki'imak u yóolo'.[b]

12 Tene' kin ts'áaik u dios-bo'otikil ti' Cristo Jesús k-Yuumtsil, máax tu ts'áajten páajtalil. Leti'e' tumen tu yi-laj chúuka'an in wóole' tu k'u-béentajten junp'éel meyaj,[c] **13** kex teen ka'ache' kin t'aan tu contra Dios, kin ch'a'pach-tik máaxo'ob meyajtik yée-tel mina'an in su'tal.[d] Chéen ba'ale' ch'a'abten óotsilil tu-men mina'an in fe yéetel ma' in wojel ka'ach ba'ax kin beetki'. **14** Le u no-joch utsil k-Yuumtsilo' maas jach nojochchaj tin wóok'ol bey xan le fe yéetel le yaa-bilaj ku taal ti' Cristo Jesú-so'. **15** Le ba'ax ken in wa'a-la' jach jaaj yéetel tuláakal máak unaj u creertik: Cristo Jesúse' taal way yóok'ol kaab utia'al u salvartik le j-k'eban máako'obo'.[e] Ichil tuláaklo'o-be' teen le maas k'ebancha-ja'ano'.[f] **16** Chéen ba'ale' kex jach ya'ab in k'ebane' ch'a'ab-ten óotsilil, yéetel lela' Cris-toe' tu ye'esaj ti' le máaxo'ob ken u ts'áa u fejo'ob ti' leti'o' de ke leti'e' jach chúuka'an u yóol ti' máak yéetel yaan u ts'áaikti'ob kuxtal mina'an u xuul.[g]

17 Le Rey mina'an xu'ulul ti'o',[h] le juntúulili' Dioso',[i] le

CAP 1

a 2Ti 1:13
Tit 1:7, 9

b Gál 2:7, 8

c Hch 9:15
2Co 3:5, 6

d Hch 8:3
Hch 9:1, 2
Gál 1:13
Flp 3:5, 6

e Lu 5:32
2Co 5:19
1Jn 2:1, 2

f Hch 9:1, 2
1Co 15:9

g Jn 6:40
Jn 20:31

h Sl 10:16
Sl 90:2
Da 6:26
Ap 15:3

i Isa 43:10
1Co 8:4

Columna 2

a Ro 1:23

b Col 1:15

c 2Ti 2:3

d 1Ti 1:5

e 2Ti 2:16-18

f 1Co 5:5, 11

CAP 2

g Mt 5:44

h Jer 29:7

i Jud 25

j Isa 45:22
Hch 17:30
Ro 5:18
1Ti 4:10

máax ma' tu k'astal[a] yéetel ma' tu páajtal u yila'alo'[b] unaj u respetarta'al yéetel u ala-barta'al utia'al k'iino'ob mi-na'an u xuul. Ka béeyak.*

18 In paal Timoteo, táan in k'ubéentiktech ka a beet lela': tu yo'olal le ba'axo'ob profetizarta'ab ta wo'olalo' seguernak a ba'ateltik le jach ma'alob ba'atelo'.[c] **19** Ma' a cha'ik u sa'atal a fe yéetel yanaktech mantats' junp'éel ma'alob conciencia,[d] ma' je'ex le máaxo'ob ku p'atko'ob jun-tséelil le ba'alo'oba' yéetel ku sa'atal u fejo'ob je'ex u búul-lul junp'éel barco ichil le ja'o'. **20** Himeneo[e] yéetel Alejan-droe' bey ts'o'ok u yúuchul-ti'obo', yéetel ts'o'ok in k'ub-ko'ob tu k'ab Satanás,[f] utia'al ka u kano'obe' ma' unaj u t'aano'ob k'aas tu contra Dio-si'.

2 Le o'olal táan in jach a'a-likte'ex ka k'áat óolna-ke'ex ti' Dios, ka orarna-ke'ex tu yo'olal tuláakal u jejeláasil máako'ob yéetel ka a ts'áa'ex gracias ti' Dios tu yo'olalo'ob, **2** ka a ts'áa'ex gracias tu yo'olal reyo'ob bey xan tu yo'olal tuláa-kal le máaxo'ob yaan autori-dad ti'obo',[g] utia'al beyo' ma' u xu'ulul k-kuxtal ich jeets'e-lil yéetel ma' u xu'ulul k-k'u-bik k-óol k-meyajt Dios yéetel u jaajil k-óol.[h] **3** Lela' jach ma'alob yéetel k'ambe'en tu táan Dios k-Salvador,[i] **4** tu-men leti'e' u k'áat ka u sal-vartuba[j] tuláakal u jejeláasil máako'ob yéetel ka k'uchuk u k'aj óolto'ob tubeel le jaa-

1:17 * Wa «Amén».

jo'. **5** Tumen chéen juntúul Dios[a] yaan yéetel chéen juntúul mediador*[b] yaan chúumuk ti' Dios yéetel wíiniko'ob,[c] juntúul máak, Cristo Jesús.[d] **6** Leti'e' tu k'ubaj u kuxtal utia'al u bo'otik jach le buka'aj k'a'abéet utia'al u jáalk'abta'al tuláakal máako',[e] lela' yaan u ts'a'abal ojéeltbil kéen k'uchuk u k'iinil. **7** Utia'al in ts'áaik ojéeltbil lela'[f] yéeya'aben utia'al in bisik u t'aan Dios bey xan utia'al in beetik in apóstolil,[g] tene' táan in wa'alik u jaajil, ma' táan in tuusi'. Tene' yéeya'aben utia'al ka in ka'ans ti' le j-táanxel lu'umilo'ob[h] ba'alo'ob yaan yil yéetel le fejo' bey xan yéetel le jaajo'.

8 Le o'olal in k'áate' je'el tu'uxak ka u much'uba le máako'ob chúuka'an u yóolo'ob u meyajto'ob Dioso' ka u líi's u k'abo'ob[i] yéetel ka seguernak u oraro'ob. Leti'obe' ma' unaj u ba'atelo'obi'[j] mix unaj u yantal k'uuxilil ichilo'obi'.[k] **9** Le ko'olelo'obo' unaj u vestirkuba'ob yéetel k'ambe'en nook', ma' unaj u píitmáano'ob le kéen u jats'utskíintuba'obi', ba'axe' unaj u beetko'ob yéetel ma'alob tuukul. Ma' unaj u sen ji'ijit'ik u tso'otsel u poolo'obi', mix u sen ts'áaiko'ob oro, mix perla'ob, mix ko'okoj nook'o'obi',[l] **10** ba'axe' unaj u jats'utskíintkuba'ob yéetel ma'alob meyajo'ob je'ex unaj u beetik le ko'olelo'ob meyajtik Dioso'.[m]

11 Le ko'olelo' ma' unaj u t'aan le táan u ka'ansa'alo' yéetel unaj u ts'áaikuba yáanal u páajtalil le xiibo'.[a] **12** Ma' tin cha'ik u ka'ansaj le ko'olelo', mix ka u ts'áa le xiib yáanal u páajtalilo'. Le ko'olelo' ma' unaj u t'aani'.[b] **13** Tumen yáax Adán beeta'abi, ts'o'ole' ka beeta'ab Eva.[c] **14** Ku ts'o'okole' ma' Adán tu'usi', ba'axe' leti'e ko'olel tu'uso'[d] ka k'ebanchaji. **15** Le ko'olelo' ikil u yantal u paalale' yaan u salvarta'al,[e] chéen ba'ale' chéen wa ma' tu náachtal ti' le fejo', ti' le yaabilajo' bey xan wa ku bisik junp'éel kuxtal limpio tu táan Dios yéetel wa ku yantalti' junp'éel ma'alob tuukul.[f]

3 Le ba'ax kin wa'alika' jach jaaj: wa juntúul xiib u k'áat ka ts'a'abakti' u meeyjil u kanáanta'al le múuch'ulilo'[g] jach ma'alob le ba'ax ku ts'íiboltiko'. **2** Le máax kanáantik le múuch'ulilo' k'a'abéet juntúul máak mina'an ba'ax o'olal u k'e'eyel, juntúul máak chéen juntúul u yatan, ku ts'áaik u p'iis tuláakal ba'ax ku beetik, ma'alob u tuukul,[h] ma' xa'axak'a'an u kuxtali', ku utsul k'amik u yu'ulabo'ob,[i] no'oja'an utia'al ka'ansaj,[j] **3** ma' juntúul j-káaltal máaki',[k] ma' juntúul máak k'aas u p'u'ujuli',* ba'axe' uts u puksi'ik'al,[l] ma' j-kaxan ba'ateli',[m] ma' juntúul máak jach uts tu yich taak'ini',[n] **4** juntúul máak jach ma'alob bix u nu'uktik u yotoch, ku yu'uba'al u t'aan tumen u paalal yéetel ku beeta'al ba'ax

CAP 2

a Dt 6:4; Ro 3:30
b Heb 8:6; Heb 9:15
c 1Co 11:25
d Hch 4:12; Ro 5:15; 2Ti 1:9, 10
e Mt 20:28; Mr 10:45; Col 1:13, 14
f Hch 9:15
g Gál 2:7, 8
h Gál 1:15, 16
i Sl 141:2
j Snt 1:20
k Flp 2:14
l 1Pe 3:3, 4
m Pr 31:30

Columna 2

a Ef 5:24
b 1Co 14:34
c Gé 2:18, 22; 1Co 11:8
d Gé 3:6, 13
e 1Ti 5:14
f 1Ti 2:9, 10

CAP 3

g Hch 20:28; Tit 1:5-9
h Ro 12:3; 1Pe 4:7
i Hch 28:7; 1Pe 4:9
j 1Ti 5:17; 2Ti 2:24; Tit 1:7, 9
k Ro 13:13
l Flp 4:5; Snt 3:17
m Ro 12:18; Snt 3:18
n Heb 13:5; 1Pe 5:2

2:5 * Ilawil página 2571.

3:3 * Wa «ma' juntúul máak ku jaats'i'».

ma'alob tumen u paalal.[a] **5** (U jaajile' wa juntúul máak mix u yotoch u yojel u nu'ukte', ¿bix túun ken u kanáantil u múuch'ulil Dios?). **6** Ma' juntúul túumben discípuloi',[b] tumen bik u taasuba nojba'alil ka u náajalt xan le castigo a'ala'an u ts'a'abal ti' le K'aasilba'alo'.* **7** Ts'o'ole' tak le máaxo'ob mina'ano'ob ichil le múuch'ulilo' k'a'abéet ma'alob u t'aano'ob tu yo'olal le máaka',[c] utia'al beyo' ma' u ya'ala'al ba'al ti', mix u táabsa'al tumen le K'aasilba'alo'.

8 Le siervo ministerialo'obo' k'a'abéet xan yiijchaja'an u tuukulo'ob, ma' j-ka'ap'éel icho'obi',* ma' unaj u sen uk'iko'ob vinoi', ma' unaj u ts'íiboltko'ob taak'in ma' uts bix náajalta'anili'.[d] **9** Ts'o'ole' unaj u yantal junp'éel ma'alob conciencia ti'ob yéetel unaj u kanáantko'ob le ba'ax ta'aka'an tumen Dios yaan yil yéetel le fejo'.[e]

10 Ba'ax k'a'abéet xan u yáax beeta'ale' u yila'al wa no'oja'ano'ob utia'al le meyajo', le kéen ts'o'okok túune' wa mina'an ba'ax o'olal u ta'akal u poolo'obe'[f] u beet u siervo ministerialilo'ob.

11 Le ko'olelo'obo' k'a'abéet xan yiijchaja'an u tuukulo'ob, ma' x-líi'saj t'aano'obi',[g] ku ts'áaiko'ob u p'iis le ba'axo'ob ku beetko'obo' yéetel jach chúuka'an u yóolo'ob ti' tuláakal ba'al.[h]

12 Le siervo ministerialo'obo' k'a'abéet chéen juntúul u yatano'ob yéetel k'a'abéet u nu'uktiko'ob tubeel u paalalo'ob bey xan le uláak' máaxo'ob yano'ob tu yotocho'obo'. **13** Tumen le xiibo'ob jach ma'alob u meyajo'obo' ku náajaltiko'ob ka úuchuk ma'alob t'aan tu yo'olalo'ob yéetel ku páajtal u t'aano'ob yéetel u jaajil u yóolo'ob ti' le fe yaanti'ob tu yo'olal Cristo Jesúso'.

14 Timoteo, in tuklike' ma' kun xáantal ken xi'iken ta wiknal, chéen ba'ale' táan in ts'íibtiktech le ba'alo'oba' **15** tumen wa ma' tin séeb k'uchle' teche' a wojel bix je'el a portarkaba tu yotoch Dios.[a] Lela' u múuch'ulil le Dios kuxa'ano', u yokomil yéetel u chuunpak'il le jaajo'. **16** U jaajile' le ba'ax ta'aka'an tumen Dios yaan yil yéetel le fejo' jach nojoch: ‹Jesúse' chíikbesa'ab bey wíinike',[b] a'ala'ab toj u kuxtal ka ts'o'ok u ts'a'abal junp'éel ka'anilbe'en wíinklil ti',[c] tu ye'esuba ti' ángelo'ob,[d] ts'a'ab ojéeltbil u k'aaba' te' lu'umo'obo',[e] creerta'ab tumen u máakilo'ob le yóok'ol kaaba',[f] k'a'am te' ka'ano' yéetel ts'a'ab páajtalil ti'›.

4 Chéen ba'ale' le espíritu santoo'* juntaats' u ya'alike' te' k'iino'ob ku taalo'obo' yaan máaxo'ob kun náachtalo'ob ti' le fe ikil u ch'enxikintiko'ob ba'alo'ob bey ti' Dios u taalo'obe' chéen ba'ale' ma' jaajtako'obi',[g] bey xan ikil u ch'enxikintiko'ob u ka'ansaj

CAP 3
a Ef 6:4
b 1Ti 5:22
c Hch 22:12
1Te 4:11, 12
d Hch 6:3
Tit 1:7
1Pe 5:2
e 1Ti 1:5
1Ti 1:18, 19
2Ti 1:3
1Pe 3:16
f 1Pe 2:12
g 1Ti 5:13
h Tit 2:3-5

Columna 2
a Heb 3:6
b Jn 1:14
Flp 2:7
c 1Pe 3:18
d 1Pe 3:19, 20
e Col 1:23
f Col 1:6

CAP 4
g 2Te 2:1, 2
2Ti 4:3, 4
2Pe 2:1

3:6 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». Ilawil «K'aasilba'al», página 2568. **3:8** * Wa «ma'atech u tuuso'ob».

4:1 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

demonio'ob. **2** Lela' ku yúuchul tu yo'olal le tuus ku beetik le j-ka'ap'éel icho'obo'.[a] U conciencia le máako'oba' bey tóoka'an yéetel junp'éel chakjole'en fierro ku meyaj utia'al u yúuchul marcare'. **3** Leti'obe' ku ya'aliko'ob ma' unaj u ts'o'okol u beel máaki'[b] yéetel ma' unaj u jaanta'al jujunp'éel janalo'obi'[c] kex lelo'oba' ts'a'ano'ob tumen Dios[d] utia'al ka ts'a'abak gracias tu yo'olalo'ob yéetel utia'al ka jaanta'ak tumen le máaxo'ob yaan u fejo'ob[e] yéetel u k'aj óolo'ob tubeel le jaajo'. **4** Tuláakal ba'ax u beetmaj Diose' jach ma'alob,[f] yéetel unaj k-k'amik[g] tumen ts'o'ok k-orar utia'al k-ts'áaik gracias tu yo'olal. **5** Le janalo' ku p'áatal limpioil tu yo'olal u t'aan Dios bey xan tu yo'olal le oración ku beeta'al tu yo'olalo'.

6 Timoteo, le kéen a ts'áa le tsolnu'uk ti' le suku'uno'obo' yaan a k'uchul a beetaba juntúul ma'alob j-meeyjil ti' Cristo Jesús, juntúul máax u tséentmuba yéetel u t'aanilo'ob le fejo' bey xan yéetel le jach ma'alob ka'ansajo'ob ts'o'ok u chúukpajal a wóol a ts'o'okbeso'obo'.[h] **7** Chéen ba'ale' ma' a wóotik a wu'uy le ka'ansajo'ob ma' jaajtak[i] ku bino'ob tu contra Dios, je'ex le ku tsikbaltik le x-nuuko'obo'. Ts'o'ole' seguernak a maas ts'áaik a wóol a meyajt Dios. **8** Tumen u beetik ejercicio máake' chéen junp'íit utsil ku taasik, chéen ba'ale' u jach k'ubik u yóol máak u meyajt

CAP 4

a Hch 20:29, 30
2Ti 2:16
2Pe 2:3

b 1Co 7:36
1Co 9:5

c Ro 14:3

d Gé 9:3

e Ro 14:17
1Co 10:25

f Gé 1:31

g Hch 10:15

h 2Ti 2:15

i 1Ti 6:20
Tit 1:13, 14

Columna 2

a Jn 17:3

b Lu 13:24

c Jud 25

d 1Ti 2:3, 4

e Col 4:16
1Te 5:27

f Hch 6:5, 6
Hch 13:2, 3
Hch 19:6
2Ti 1:6

Diose' maas ya'ab utsil ku taasik ichil tuláakal ba'ax ku beetik, tumen ku taasikto'on utsil ichil k-kuxtal bejla'e' bey xan ichil le kuxtal kun antalo'.[a] **9** Lela' jach jaaj yéetel tuláakal máak unaj u creertik. **10** Tu yo'olal lela' táan k-ts'áaik k-óol yéetel táan k-xachikba meyaj[b] tumen ts'o'ok k-k'ubik k-óol ti' juntúul Dios kuxa'an, u Salvador[c] tuláakal u jejeláasil máako'ob,[d] maases ti' le máaxo'ob chúuka'an u yóolo'ob u meyajto'obo'.

11 Ma' u xu'ulul a wa'alik ka beeta'ak le ba'alo'oba' yéetel ka'ans bix unaj u beeta'alo'ob. **12** Ma' a cha'ik ti' mix máak ka u mixba'alkúunt a táankelmil, ba'axe' yéetel le ba'axo'ob ka beetko' e'es ti' le máako'ob chúuka'an u yóolo'obo' bix unaj u t'aano'ob, bix unaj u kuxtalo'ob, bix unaj u ye'esko'ob yaabilaj, bix unaj u ye'esko'ob fe yéetel bix je'el u yantalti'ob junp'éel kuxtal limpio tu táan Diose'. **13** Mientras in k'uchle' ma' u xu'ulul a ts'áaik a wóol xook tu táan u maasil,[e] ma' u xu'ulul a líí'sik u yóolo'ob yéetel a ka'ansko'ob. **14** Ilawil ma' u xu'ulul u meyajtech le ba'ax si'ibtech tumen Dioso'. Lela' ts'a'abtech tu yo'olal junp'éel profecía a'ala'ab ta wo'olal le ka tu ts'áaj u k'abo'ob le junmúuch' ancianoʼob ta wóok'olo'.[f] **15** Ch'ik a tuukul ti' le ba'alo'oba', jach ts'áa a wóol a beeto'ob utia'al ka jach ila'ak tumen tuláakal máak bix a bin táanil. **16** Ma' u xu'ulul

a kanáantkaba yéetel mantats' jach kanáant ba'ax ka ka'ansik.[a] Ma' u xu'ulul a beetik le ba'alo'oba' tumen beyo' yaan a salvarkaba bey xan le máaxo'ob ch'enxikintikecho'.[b]

5 Ma' a k'eyik juntúul máak ts'o'ok u yantal u ja'abil,[c] ba'axe' t'an je'ex a t'anik a taatae'. Le táankelmo'obo' t'ano'ob je'ex a t'anik a suku'uno'obe'. **2** Le ko'olelo'ob maas yaan u ja'abilo'obo' t'ano'ob je'ex a t'anik a maamae', le ko'olelo'ob maas x-lóo'bayano'obo' t'ano'ob yéetel utsul puksi'ik'al je'ex a t'anik a kiiko'obe'.

3 Kanáant le viuda'ob jach tu jaajil mina'an máax áantko'obo'.[d] **4** Chéen ba'ale' wa juntúul viuda yaan u paalalo'ob wa u yáabilo'obe' leti'obe' táanil tu yotocho'ob unaj u kanik u ye'eso'ob jach u k'ubmaj u yóolo'ob u meyajto'ob Dios,[e] yéetel unaj u bo'otko'ob ti' u taata'ob bey xan ti' u abuelo'ob le ba'ax u p'axmo'obti'obo',[f] tumen lela' k'ambe'en tu táan Dios.[g] **5** Le viuda mina'an máax áantik yéetel mix ba'al yaanti'o' ku k'ubik u yóol ti' Dios,[h] ts'o'ole' bul k'iin yéetel bul áak'ab táan u k'áat óolal yéetel táan u orar.[i] **6** Chéen ba'ale' le viuda ch'iikil u béeykunt u ts'íibolal u bak'ele' kex kuxa'ane' kimen tu táan Dios. **7** Le o'olale' seguernak a wa'alikti'ob ka u beeto'ob le ba'axo'ob ts'o'ok in wa'alika', utia'al ma' u yantal ba'ax o'olal u k'e'eylo'ob. **8** U jaajile' wa yaan máax ma' tu ts'áaik ba'ax k'a'abéet ti' u láak'tsilo'obe', maases ti' le yano'ob tu yotocho', ts'o'ok u mixba'alkúuntik le fejo' yéetel maas k'aas yanil ke juntúul máak mina'an u fe.[a]

9 Juntúul viudae' je'el u páajtal u ts'íibta'al u k'aaba' utia'al ka áanta'ake', chéen ba'ale' chéen wa ts'o'ok 60 años ti' wa maas, yéetel wa chéen juntúul u yíicham yanchaji, **10** bey xan wa ku yúuchul ma'alob t'aan ti' leti' tu yo'olal le ba'alo'ob ma'alobtak tu beeta':[b] úuchik u líi'sik tubeel u paalal,[c] úuchik u k'amik tubeel u yu'ulabo'ob,[d] úuchik u p'o'ik u yook le máaxo'ob santo'obo',[e] úuchik u yáantik le máaxo'ob yaachaja'an u yóolo'obo'[f] bey xan úuchik u jach ts'áaik u yóol u beet tuláakal ba'ax ma'alob.

11 Chéen ba'ale' le viuda'ob x-lóo'bayano'obo' ma' a ts'íibtik u k'aaba'ob utia'al ka áanta'ako'ob, tumen le kéen u sen ts'íibolto'ob u núupchitalo'obe' ku taaktal u ts'o'okol u beelo'ob, bey túuno' ku p'atko'ob Cristo. **12** Leti'obe' ku náajmatiko'ob ka juzgarta'ako'ob tumen ts'o'ok u p'atko'ob le ba'ax u yáax a'almaj u beetko'obo'.* **13** Leti'ob xane' ku ma'ak'óoltalo'ob yéetel chéen ku máano'ob xíinximbal. Ts'o'ole' ma' chéen ku ma'ak'óoltalo'obi', ba'axe' ku x-mukul t'aano'ob ti' u maasil, ku yoksikuba'ob ichil u kuxtal yaanal máak[g] yéetel ku tsikbaltiko'ob ba'alo'ob ma' unaji'. **14** Le o'olal

CAP 4
a 2Ti 4:2
b 1Co 9:22

CAP 5
c Le 19:32
d 1Ti 5:16
e 1Ti 5:8
f Mt 15:4 Ef 6:2
g Snt 1:27
h 1Co 7:34
i Lu 2:36, 37

Columna 2
a Mt 15:4-6
b Hch 9:39
c 1Ti 2:15
d Heb 13:2 1Pe 4:9
e Jn 13:5, 14
f 1Ti 5:16 Snt 1:27
g 2Te 3:11

5:12 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le yáax fejo'».

in k'áat ka ts'o'okok u beel le viuda'ob x-lóo'bayano'obo',[a] ka yanak u paalalo'ob,[b] ka u kanáant u yotocho'ob yéetel ma' u ts'áaiko'ob tu'ux u t'aan k'aas le máax p'ekmilo'ono'. **15** U jaajile' jujuntúul ti' leti'obe' ts'o'ok u p'atko'ob le ma'alob bejo' yéetel ts'o'ok tak u tsaypachtiko'ob Satanás. **16** Wa juntúul ko'olel ku meyajtik Dios yaan u láak'tsilo'ob viuda'obe' unaj u yáantko'ob utia'al ma' u sen aaltal u kuuch le múuch'ulilo'. Bey túuno' le múuch'ulilo' je'el u páajtal u yáantik le viuda'ob jach tu jaajil k'a'abéet áantaj ti'obo'.[c]

17 Le anciano'ob ma'alob u meyajo'ob te' múuch'ulilo'[d] ila'ako'ob bey máaxo'ob ku náajaltiko'ob ka jach respetarta'ako'obe',[e] maases le jach ku ts'áaik u yóolo'ob u tsikbalto'ob yéetel u ka'anso'ob u t'aan Dioso'.[f] **18** Tumen u T'aan Diose' ku ya'alik: «Ma' unaj a pixik u chi' juntúul wakax ts'a'an u ts'ats'a'cha'at le trigo utia'al u jóo'sa'al u nee-k'o'».[g] Ku ya'alik xan: «Juntúul máax ku meyaje' ku náajmatik u bo'ota'al».[h] **19** Ma' a creertik le ba'ax ku ya'ala'al tu contra juntúul ancianoo', chéen ja'ali' wa yaan ka'atúul wa óoxtúul máako'ob probarke'.[i] **20** Tu táan tuláakal le máaxo'ob yano'obo' a'al u nu'uk[j] ti' le máaxo'ob táan u k'ebantalo'obo',[k] beyo' u maasile' yaan xan u kanáantko'ob ma' u k'ebantalo'ob.* **21** Kin

5:20 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «utia'al u ch'a'ik saajkil le u maasilo'obo'».

CAP 5

a 1Co 7:8, 9

b 1Ti 2:15

c Dt 15:11
1Ti 5:5
Snt 1:27

d 1Pe 5:2, 3

e Hch 28:10
Heb 13:17

f 1Te 5:12
Heb 13:7

g Dt 25:4
1Co 9:7, 9

h Le 19:13
Mt 10:9, 10
Lu 10:7
Gál 6:6

i Dt 19:15
Mt 18:16

j Tit 1:7, 9
Tit 1:13
Ap 3:19

k 1Co 15:34
1Jn 3:9

Columna 2

a Le 19:15
Snt 3:17

b Hch 6:5, 6
Hch 14:23
1Ti 3:2, 6
1Ti 4:14

c Jos 7:11
Heb 4:13

d Mt 5:16

e 1Co 4:5

CAP 6

f Ro 13:7
Ef 6:5
Col 3:22

g 1Pe 2:13, 14

k'ubéentiktech tu táan Dios, tu táan Cristo yéetel tu táan le ángelo'ob yéeya'ano'obo' ka a ts'o'okbes le ba'axo'ob kin wa'aliktecha'. Kanáant ma' a beetik wa ba'ax tu yo'olal juntúul máak chéen yo'olal bix u yila'al yéetel ilawil a tratartik tuláakal je'ex unaje'.[a]

22 Mix juntéen unaj a séeb ts'áaik a k'ab tu yóok'ol wa máax,*[b] mix a táakpajal ichil u k'eban yaanal máak, kanáant ma' a k'askúuntik a kuxtal.

23 Ma' a wuk'ik chéen ja', ba'axe' uk' junp'íit vino tu yo'olal a nak' bey xan utia'al ma' u seguer a sen k'oja'antal.

24 U k'eban jujuntúul máako'obe' chíika'an u yila'al tumen tuláakal máak, yéetel lela' juntaats' u beetik u juzgarta'alo'ob. Chéen ba'ale' u k'eban uláak' máako'obe' ku chíikpajal tak ken máanak k'iin.[c] **25** Bey túun xano' le ba'alo'ob ma'alobtak ku beeta'alo' ku yojéelta'al tumen tuláakal máak.[d] Le ba'alo'ob k'aastak ku beeta'alo' ma' tu páajtal u ta'aka'alo'ob mantats'.[e]

6 Le máaxo'ob táan u meyajo'ob bey esclavo'obe' ma' u xu'ulul u jach respetartik u ts'uulilo'ob,[f] utia'al ma' u t'aan mix máak tu contra u k'aaba' Dios mix tu contra le ba'axo'ob ku ka'ansiko'.[g] **2** Ts'o'ole' le máaxo'ob yaan u ts'uulilo'ob ku creerko'ob Cristoo' ma' unaj u xu'ulul u jach respetartik u ts'uulilo'ob chéen tumen suku'uno'obi'.

5:22 *Lela' u k'áat u ya'ale' ma' u séeb yéeyik mix máak.

Ba'axe' maas unaj u ts'áaik u yóolo'ob meyaj, tumen u yojlo'obe' le máaxo'ob k'amik u yutsil le ma'alob meyaj ku beetko'obo' u yéet suku'unilo'ob, ts'o'ole' u yaabiltmo'ob xan.

Seguernak a ka'ansik yéetel a sen a'alik ka beeta'ak le ba'alo'oba'. **3** Wa yaan máax táan u ka'ansik junp'éel ba'al ku bin tu contra le ma'alob ka'ansaj[a] ku taal ti' k-Yuumtsil Jesucristo yéetel ku ka'ansik ma' tsaaj u ts'áaik u yóol máak u meyajt Diose'[b] **4** le máak je'elo' chéen táan u nojba'alkúuntkuba yéetel ma' tu na'atik mix ba'al.[c] Chéen ku tuukul ti' ba'atelt'aano'ob yéetel ti' sakacht'aano'ob.[d] Le ba'alo'oba' ku beetik u p'ektik máak u yéet máakil, u ba'ate'el máak, u k'aak'ast'aan, u tukla'al ba'al k'aas yo'olal wa máax **5** yéetel u ba'atelt'aan máak mantats' yo'olal ba'alo'ob ma' k'a'ana'antako'obi'. Tuláakal lela' ku taal ti' máako'ob k'aschaja'an u tuukulo'ob[e] mina'an u jaajil ti'ob, ku tukliko'obe' u jach k'ubik u yóol máak u meyajt Diose' ku taasik ya'ab náajalil.[f] **6** U jaajile' wa k-k'ubik k-óol utia'al k-meyajt Diose' ya'ab utsil je'el u taasikto'one',[g] chéen ba'ale' chéen wa ki'imak k-óol yéetel le ba'axo'ob yaanto'ono'. **7** Tumen mix ba'al t-taasaj way yóok'ol kaabe' yéetel mix ba'al xan je'el u páajtal k-biske'.[h] **8** Le o'olale' wa yaan ba'al k-jaante, yaan k-nook' bey xan tu'ux k-antale' yaan u ki'imaktal k-óol yéetel le ba'alo'oba'.[i]

CAP 6

a 2Ti 1:13

b Tit 1:1, 2

c 1Co 8:2

d 2Ti 2:14
Tit 1:10
Tit 3:9

e 2Co 11:3
2Ti 3:8
Jud 10

f 1Pe 5:2

g 1Ti 4:8

h Job 1:21
Sl 49:16, 17

i Pr 30:8, 9
Heb 13:5

Columna 2

a Mt 13:22

b Pr 28:20, 22
Snt 5:1

c Mt 6:24

d Pr 15:1
Mt 5:5
Gál 5:22, 23
Col 3:12
1Pe 3:15

e Mt 27:11
Jn 18:33, 36
Jn 19:10, 11

f 2Te 2:8
2Ti 4:1, 8

9 Chéen ba'ale' le máaxo'ob u ch'a'tukultmaj u ayik'altalo'obo' ku túunta'al u yóolo'ob yéetel ku lúublo'ob ti' junp'éel léech[a] bey xan ti' k'aak'as ts'íibolalo'ob chéen kunelo'ob ku bisko'ob máak ti' k'askúunajil yéetel xu'ulsajil.[b] **10** Tumen u yaabilta'al le taak'ino' u moots tuláakal u jejeláasil ba'alo'ob k'aastak. Yaan máako'obe' tumen ku sen ts'íiboltko'ob u yantalti'ob taak'ine' ts'o'ok u náachkunta'alo'ob ti' le fejo' yéetel ts'o'ok u sen mu'yajo'ob.*[c]

11 Chéen ba'ale' teech táan a meyajtik Diose' púuts'en ti' le ba'alo'oba'. Xeen tu paach le justiciao', ilawil a ts'áaik a wóol a meyajt Dios, xeen tu paach le fejo', le yaabilajo', le chúuka'an óolalo' yéetel ilawil ma' a séeb k'uuxil.[d] **12** Ba'atelnen tu yo'olal le fejo', chich machaba ti' le kuxtal mina'an u xuulo'. K'a'ajakteche' Diose' tu t'anech utia'al ka kuxlakech mina'an u xuul, teech xane' ts'o'ok a t'aan tu táan ya'ab máako'ob yo'olal le kuxtala'.

13 Tu táan Dios le máax ku ts'áaik kuxtal ti' tuláakal ba'al bey xan tu táan Cristo Jesús, le máax t'aanaj ma'alob bey juntúul testigo tu táan Poncio Pilatoe',[e] kin wa'aliktech **14** ka a ts'o'okbes le ba'ax ts'o'ok u ya'ala'altecho'. Le kéen a beete' ilawil a beetik je'ex unajo' yéetel ilawil ma' u yantal ba'ax o'olal a k'e'eyel, bey unaj a beetik tak le k'iin ken chíikpajak k-Yuumtsil Jesucristoo'.[f]

6:10 * Wa «u sen sufriro'ob».

15 Le kéen k'uchuk u k'iinile' yaan u chíikbeskuba Jesucristo, le máax ki'imak u yóolo', le juntúulili' Máax yaan páajtalil ti'o'. Leti'e' u Rey le máaxo'ob ku reinaro'obo', u Yuumtsil le máaxo'ob ku gobernaro'obo',[a] **16** chéen leti' ma' tu páajtal u kíimil[b] yéetel ti' kaja'an ti' junp'éel lugar jach táaj sáasil[c] tu'ux mix máak je'el u páajtal u náats'le'. Leti'e' mix máak ilmil yéetel ma' tu páajtal u yila'al.[d] Leti' unaj u respetarta'al yéetel ti' leti' unaj u ts'a'abal páajtalil utia'al mantats'. Ka béeyak.*

17 Ti' le máaxo'ob ayik'alo'ob te' yóok'ol kaaba' a'alti'ob ma' unaj u ka'antal u yicho'obi' yéetel ma' unaj u k'ubik u yóolo'ob ti' le ayik'alilo'ob ku xu'ululo'obo',[e] ba'axe' unaj u k'ubik u yóolo'ob ti' Dios le máax ts'áaikto'on tu chúuka'anil tuláakal le ba'axo'ob taasikto'on ki'imak óolalo'.[f] **18** A'alti'ob ka u beeto'ob ba'ax uts, ka ya'abchajak le ba'alo'ob ma'alobtak ku beetko'obo', mantats' ka u síi'ob ba'alo'ob ti' u maasil yéetel ka u beeto'ob je'ex u síijil tu puksi'ik'alo'obe'.[a] **19** Wa ku beetko'obe' yaan u yantalti'ob le ayik'alil ku suut bey junp'éel ma'alob chuunpak' utia'al le k'iino'ob kun taalo'obo'[b] yéetel yaan u páajtal u chich machkuba'ob ti' le kuxtal jach tu jaajil kuxtalo'.[c]

20 Timoteo, in paal, kanáant le ba'ax ts'o'ok u k'ubéenta'altecho',[d] náachkuntaba ti' le t'aano'ob chéen kuneltak yéetel ku bino'ob tu contra le ba'alo'ob santo'obo'. Náachkuntaba xan ti' le máaxo'ob ku ya'aliko'ob u k'aj óolo'ob Dioso' chéen ba'ale' le ba'ax ku ka'ansko'obo' ku bin tu contra le ba'ax jaajo'.[e] **21** Yaan máako'obe' ikil u creerko'ob le ka'ansajo'ob je'elo' ts'o'ok u náachtalo'ob ti' le fejo'.

U nojoch utsil Dios ka yanak ta wéetele'ex.

6:16 * Wa «Amén».

CAP 6

a Ap 17:14
Ap 19:16

b Heb 7:15, 16

c Hch 9:3
Ap 1:13, 16

d Jn 14:19
1Pe 3:18

e Mt 13:22
Mr 10:23

f Ec 5:19
Mt 6:33
Snt 1:17

Columna 2

a Ro 12:13
2Co 8:14
Snt 1:27

b Mt 6:20

c Lu 16:9

d 2Ti 1:13, 14
2Ti 3:14
2Ti 4:5

e 1Co 2:13
1Co 3:19
Col 2:8

KA'AP'ÉEL TI'

TIMOTEO

TI' BA'AX KU T'AAN

1 U carta Pablo ti' Timoteo (1, 2)
«Kin k'a'ajsik le fe ta we'esajo'» (3-5)
Kanáant «ba'ax tu síiajtech Dios» (6-11)
‹P'áatak ta tuukul le ma'alob ka'ansajo'› (12-14)
U amigo'ob yéetel u enemigo'ob Pablo (15-18)
2 Ku ya'ala'alti' ka u ka'ans u maasil (1-7)
Mu'yajnaj yo'olal u t'aan Dios (8-13)
‹Tsol tubeel u t'aan Dios› (14-19)

‹Náachkuntaba ti' u ts'íibolalil le táankelmilo'› (20-22)
Mina'an ba'ax o'olal u ba'até'el máak (23-26)
3 Ba'ax kun ilbil tu ts'ook k'iino'ob (1-7)
K'a'abéet k-beetik je'ex Pabloe' (8-13)
‹Ts'áa a wóol ti' ba'ax ta kanaj› (14-17)
«Tuláakal Ts'íibe' ti' Dios u taal» (16)
4 «Beet tubeel le meyaj ts'a'antecho'» (1-5)
Unaj k-ts'áaik óol k-tsikbalt u t'aan Dios (2)
«Ts'o'ok in ba'até'el tu yo'olal le fejo'» (6-8)
Uláak' ba'axo'ob tu ya'alaj Pablo (9-18)
Ku túuxta'al saludos (19-22)

1 Teen Pabloe' u apóstolen Cristo Jesús. Dios beeten apóstolil tu yo'olal le kuxtal a'ala'an u ts'a'abal tu yo'olal Cristo Jesúso'.[a] **2** Le cartaa' a tia'al Timoteo, teche' beyech in hijoe', jach in yaabiltmech. Tene' kin wa'aliktech:[b]

Ka yanaktech le nojoch utsil, le ch'a' óotsilil yéetel le jeets'elil ku taal ti' Dios le Taatao' bey xan le ku taal ti' Cristo Jesús k-Yuumtsilo'.

3 Kin ts'áaik gracias ti' Dios, le máax in k'ubmin-ba in meyajt yéetel junp'éel ma'alob conciencia je'ex tu beetil in úuchben láak'tsilo'obe'. Tene' ma'atech u xu'ulul in k'a'ajsikech ichil le k'áat óolalo'ob kin beetik bul k'iin yéetel bul áak'abo'. **4** Mantats' ku k'a'ajalten u ja'il a wicho'ob, yéetel jach ku taaktal in wilkech utia'al ka chu'upuk in puksi'ik'al yéetel ki'imak óolal. **5** Tumen kin k'a'ajsik le fe ta we'esajo',[c] junp'éel fe ku taal ti' junp'éel puksi'ik'al ma'atech u tuus.

CAP 1
a Jn 3:16 Jn 6:40, 44 1Pe 1:3, 4
b 1Co 4:17
c 1Ti 4:6

Columna 2
a 1Ti 4:14
b Ro 8:15 1Te 2:2
c Lu 24:49 Hch 1:8
d Ro 1:16
e Col 1:24 2Ti 2:3
f Flp 4:13 Col 1:11
g Ef 1:4 Heb 3:1

Le fe beya' leti'e yanchaj ti' a abuela Loida yéetel ti' a maama Euniceo', yéetel jach in wojel láayli' leti'e fe yaantecho'.

6 Le o'olal kin k'a'ajsiktech ka a wil a maas t'abik bey junp'éel k'áak' le ba'ax tu síiajtech Dioso', lela' ta k'amaj le ka tin ts'áaj in k'abo'ob ta wóok'olo'.[a] **7** Tumen le espíritu santo* tu ts'áajto'on Dioso' ma' utia'al k-ch'a'ik saajkili',[b] ba'axe' utia'al ka yanakto'on páajtalil,[c] yaabilaj yéetel ma'alob tuukul. **8** Le o'olale' ma' a su'laktal t'aan tu yo'olal k-Yuumtsil[d] mix a su'laktal tin wo'olal, tu yo'olal leti'e' k'ala'anen. K'a'ajaktech yaan a mu'yaj*[e] ikil a bisik u t'aan Dios, le o'olal unaj a k'ubik a wóol ti' u páajtalil Dios.[f] **9** Leti'e' tu salvarto'on yéetel tu t'ano'on utia'al ka p'áatko'on santoil.[g] Lela' ma' tu beetaj yo'olal le ba'axo'ob k-beetko' ba'axe' tu yo'olal u nojoch utsil

1:7 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562. **1:8** * Wa «a sufrir».

yéetel tumen bey u ch'a'tukultmil u beetko'.[a] Le nojoch utsila' desde úuchjeakil e'esa'abto'on tu yo'olal Cristo Jesús, **10** chéen ba'ale' beoraa' maas chíika'an u yila'al úuchik u chíikbesa'al k-Salvador Cristo Jesús.[b] Leti'e' tu lu'saj u muuk' le kíimilo'.[c] Ts'o'ole' ts'o'ok u beetik u ts'a'abal ojéeltbil[d] bix le kuxtalo'[e] yéetel bix le wíinklil ma' tu páajtal u k'astalo'.[f] **11** Tu yo'olal le ba'alo'oba' yéeya'aben utia'al in bisik u t'aan Dios, utia'al in ka'ansaj bey xan utia'al in beetik in apóstolil.[g]

12 Le o'olal táan xan in mu'yajtik le ba'alo'oba',[h] chéen ba'ale' ma' tin ch'a'ik su'tal.[i] Tene' in k'aj óol le Máax ts'o'ok in creerko' yéetel jach in wojle' le ba'ax tin p'ataj tu k'abo' yaan u kanáantik tubeel tak te' k'iin a'ala'ano'.[j] **13** P'áatak ta tuukul le ma'alob ka'ansajo'ob* ta wu'uyaj in wa'aliko',[k] yéetel seguernak a we'esik le fe yéetel le yaabilaj yaan ti' le máaxo'ob junmúuch' yanilo'ob yéetel Cristo Jesúso'. **14** Yéetel u yáantaj le espíritu santo yaan ichilo'ono' kanáant le jach ma'alob ba'al k'ubéenta'antecho'.[l]

15 Teche' a wojle' tuláakal le máaxo'ob yano'ob tu lu'umil Asiao'[m] ts'o'ok u náachtalo'ob ti' teen, ichil lelo'oba' ti' yaan Figelo yéetel Hermógenesi'. **16** Dios ka u ch'a' óotsilil ti' le máaxo'ob yano'ob tu yotoch Onesíforoo',[n] tumen leti'e' mantats' tu líi'saj in wóol yéetel ma' su'lakchaj ikil k'axa'anilen yéetel cadena'obi'. **17** Ba'axe' le ka taal Romae' tu jach ts'áaj u yóol u kaxten, le o'olal tu yilaj tu'ux yanen. **18** Kin ts'íiboltik ka áanta'ak yéetel ka ch'a'abak óotsilil ti' tumen Yuumtsil Jéeoba* kéen k'uchuk le k'iin a'ala'ano'. Teche' a wojel xan buka'aj ba'alo'ob tu beetaj tin wo'olal tu kaajil Éfeso.

CAP 1

a Ef 2:5
Ef 2:8
Tit 3:5

b Jn 1:14
Heb 2:9

c 1Co 15:54
Heb 2:14

d Ro 1:16

e Jn 5:24
1Jn 1:2

f 1Pe 1:3, 4

g Hch 9:15
1Ti 2:7

h Hch 9:16
Ef 3:1

i 2Co 4:2

j 2Ti 4:8

k 1Ti 6:3, 4
Tit 1:7, 9

l Ro 8:11

m Hch 19:10

n 2Ti 4:19

Columna 2

CAP 2

a 1Ti 1:2

b 2Ti 3:14

c 1Ti 1:18

d 2Ti 1:8

e 1Co 9:25

2 Le o'olale' in paal,[a] seguernak a ch'a'ik a muuk' ti' le nojoch utsil ku taal ti' Cristo Jesúso'. **2** Le ba'axo'ob ta wu'uyaj in wa'alik yéetel u'uya'ab tumen u maasile' kin k'áatiktech ka a ka'ans ti' máaxo'ob chúuka'an u yóolo'ob,[b] beyo' leti'obe' yaan u no'oja'antalo'ob utia'al ka u ka'anso'ob ti' uláak' máako'ob. **3** K'a'ajakteche' tumen juntúul jach ma'alob soldadoech[c] ti' Cristo Jesúse' yaan xan a mu'yajtik jejeláas ba'alo'ob.[d] **4** Juntúul máak táan u beetik u soldadoile' utia'al ka páajchajak u lúubul utsil ti' le máax t'an u beet u soldadoilo' mix juntéen ku yoksikuba ti' yaanal ba'alo'ob.* **5** Ts'o'ole' tak le máax ku táakpajal ti' junp'éel competenciae' ma' tu ts'a'abal le corona ti' wa ma' tu beetaj jach je'ex a'ala'anilo'.[e] **6** Juntúul j-kolnáal jach ku ts'áaik u yóol meyaje' yáax leti' unaj u jaantik u yich u paak'al. **7** Tuukulnen mantats'

1:13 *Wa «ka'ansajo'ob ku taasik utsil».

1:18 *Ilawil página 2566. **2:4** *Uláak' bix u traducirta'ale' «ti' u ba'aluba'ob le kuxtala'».

ti' le ba'axo'ob kin wa'alikte-
cha', Yuumtsil túune' yaan u
ts'áaiktech na'atil ti' tuláakal
ba'al.

8 K'a'ajaktech**e'** Jesucris-
to**e'** líi'sa'ab ichil le kimeno'o-
bo'[a] yéetel ti' u ch'i'ibal* Da-
vid u taal,[b] lela' leti'e ba'alo'ob
ma'alobtak kin máan in tsik-
balto'.[c] **9** Tu yo'olal le ba'ax
kin tsikbaltika' táan in mu'-
yaj, k'axa'anen yéetel cade-
na'ob bey juntúul k'asa'an
máake'.[d] Chéen ba'ale' u t'aan
Diose' ma' k'axa'an yéetel ca-
dena'obi'.[e] **10** Le o'olal táan
u chúukpajal in wóol in mu'-
yajt tuláakal ba'al utia'al u
yutsil le máaxo'ob yéeya'a-
no'obo',[f] utia'al beyo' ka ya-
nakti'ob salvación bey xan le
ki'ichkelem kuxtal mina'an u
xuul ku taal tu yo'olal Cris-
to Jesúso'. **11** Le ba'ax ku
ya'ala'ala' jach jaaj: wa k-kíi-
mil junmúuch'e' junmúuch'
xan ken k-kuxtal.[g] **12** Wa ku
chúukpajal k-óol mu'yaje' jun-
múuch' xan ken k-reinar.[h] Wa
k-a'alik ma' k-k'aj óole' leti'e'
yaan xan u ya'alik ma' u k'aj
óolo'oni'.[i] **13** Chéen ba'ale'
kex wa ma' tu chúukpajal
k-óol k-beet ba'ax ku ya'alik
Diose' leti'e' mantats' ku beeti-
k ba'ax ku ya'alik, tumen ma'
tu páajtal u bin tu contra le
ba'ax ku ya'aliko'.

14 Seguernak a k'a'ajsik-
ti'ob le ba'alo'oba' yéetel
ka'ansti'ob tu táan Dios ma'
unaj u ba'atelo'ob tu yo'olal
chéen t'aano'obi', tumen le-
la' ma' tu taasik mix jun-
p'éel utsil, ba'axe' ku beetik u
k'astal u tuukul le máaxo'ob

2:8 * Wa «descendencia».

CAP 2

a Hch 2:24

b Hch 2:29-32
Ro 1:3

c Hch 13:23

d Hch 9:16
Flp 1:7

e Col 4:3, 4

f 2Co 1:6
Ef 3:13
Col 1:24

g Ro 6:5, 8

h Ap 3:21
Ap 20:4, 6

i Mt 10:33
Lu 12:9

Columna 2

a 2Ti 4:2

b 1Ti 4:7
1Ti 6:20

c 1Ti 1:20

d 1Co 15:12

e Nú 16:5

f Isa 26:13

u'uyiko'. **15** Beet tuláakal le
ku páajtal utia'al ka u k'a-
mech Dios je'ex juntúul máak
jach meeyjil mina'an ba'ax
o'olal u ch'a'ik su'tale', jun-
túul máak ku ka'ansik yéetel
ku tsolik tubeel u t'aanilo'ob
le jaajo'.[a] **16** Náachkuntaba
ti' le máaxo'ob ku ya'aliko'ob
chéen kunel t'aano'ob ku bi-
no'ob tu contra le ba'ax san-
too',[b] tumen le t'aano'ob beya'
ku beetik u náachtal máak ti'
Dios. **17** U ka'ansajo'ob xa-
ne' yaan u k'i'itpajal je'ex u
bin u jaanta'al u wíinklil
máak tumen puje'. Himeneo
yéetel Filetoe' táaka'ano'ob
ichil le máako'ob[c] **18** ts'o'ok
u k'éechlo'ob ti' le jaajo'. Le-
ti'obe' táan u ya'aliko'obe' ts'o-
ka'an u yantal le ka'a kuxtalo'[d]
yéetel táan u k'askúunti-
ko'ob u fe ts'e'ets'ek máako'ob.
19 Kex beyo' le chuunpak' u
ts'aamaj Dioso' láayli' jeets'el
yanile'. Tu yóok'ole' ts'a'an
junp'éel sello ku ya'alik beya':
«Jéeobae' u k'aj óol le máa-
xo'ob u tia'alo'obo'»,[e] yéetel:
«Tuláakal máax ku ch'a'chi'i-
tik u k'aaba' Jéeobae'[f] unaj u
p'atik le ba'alo'ob k'aastak ku
beetko'».

20 Ichil junp'éel nojoch
naje' ma' chéen nu'ukulo'ob
de oro yéetel de plata yani',
ba'axe' yaan xan nu'ukulo'ob
de che' yéetel de k'ati'. Ya-
no'obe' ku meyaj utia'al ba'ax
ma'alob, chéen ba'ale' ulá-
k'o'obe' utia'al ba'ax ma' ma'a-
lobi'. **21** Le o'olale' le máax
ku náachtal ti' le u ts'ook
nu'ukulo'oba' yaan u k'u-
chul u beetuba je'ex jun-
p'éel nu'ukul ku meyaj utia'al

ba'ax ma'alobe'. Yaan u k'uchul u beetuba junp'éel nu'ukul santo, ma'alob u meyaj ti' u yuumil yéetel beeta'an utia'al tuláakal ma'alob meyaj. **22** Teech túune' náachkuntaba ti' le ts'íibolalo'ob ku taasik le táankelmilo'. Xeen tu paach le justiciao', le fejo', le yaabilajo' yéetel le jeets'elilo', xeen junmúuch' yéetel le máaxo'ob ma' k'aschaja'an u puksi'ik'alo'ob ku ch'a'chi'itko'ob u k'aaba' Yuumtsilo'.

23 Náachkuntaba xan ti' le ba'atelt'aano'ob mix ba'al u biilalo'obo',[a] tumen je'ex a wojlile' le ba'alo'oba' chéen ku beetko'ob u yantal ba'atelil. **24** Tumen u esclavo Yuumtsile' mina'an ba'ax o'olal u ba'ate'el, ba'axe' k'a'abéet u ye'esik u yutsil ti' u maasil,*[b] k'a'abéet no'oja'an utia'al ka'ansaj, k'a'abéet u yojel u controlartuba le kéen beeta'ak wa ba'ax ti',[c] **25** ts'o'ole' k'a'abéet u ka'ansik yéetel jeets'elil le máaxo'ob ma' u k'áat u yu'ubo'ob t'aano'.[d] Tumen wa ku beetik beyo' ma' xaane' je'el u yáanta'alo'ob tumen Dios utia'al u k'exik u tuukulo'ob yéetel utia'al ka u k'aj óolto'ob tubeel le jaajo'.[e] **26** Bey túuno' yaan u k'a'ajal u yiik'o'ob yéetel yaan u púuts'lo'ob ti' u léech le K'aasilba'alo',* yaan u ts'áaiko'ob cuenta chuka'ano'ob ka'ach tumen le K'aasilba'al utia'al ka u beeto'ob ba'ax u k'áato'.[f]

2:24 * Wa «u kanáantik bix u t'anik u maasil». **2:26** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». Ilawil «K'aasilba'al», página 2568.

CAP 2

a 1Ti 1:3, 4; 1Ti 4:7; Tit 3:9

b 1Te 2:7

c Mt 5:39

d Pr 15:1; Gál 6:1; Tit 3:2; 1Pe 3:15

e 1Ti 2:3, 4

f Jn 13:27; Hch 5:3; 1Ti 1:20

Columna 2

CAP 3

a Mt 24:3; 1Ti 4:1; 2Pe 3:3; Jud 17, 18

b Mt 7:15; Mt 7:22, 23

3 Chéen ba'ale' ojéelte' tu ts'ook k'iino'obe'[a] yaan u yila'al yaayaj k'iino'ob yéetel istikyaj ken u máansil u kuxtal máak. **2** Tumen le máako'obo' yaan u kaxtiko'ob chéen u yutsilo'ob, yaan u yaabiltiko'ob taak'in, yaan u creerkuba'ob, yaan u ka'antal u yicho'ob, yaan u suuktal u pooch'ilo'ob, ma' ken u yu'ubo'ob u t'aan u taata'ob, ma' ken u ts'áa'ob u diosbo'otikil mix ba'al, yaan u xúump'atko'ob u amigo'ob,* **3** yaan u p'áatal mina'an u yaabilajo'ob, junpuli' ma' ken u yóoto'ob u ts'áauba'ob de acuerdoil, yaan u ya'aliko'ob ba'alo'ob ma' jaajtak tu contra u maasil, ma' ken u kan u controlartuba'ob, jach yaan u ts'íiktalo'ob, ma' ken u yaabilto'ob ba'ax uts, **4** yaan u suuto'ob traicioneroil, yaan u tercotalo'ob, yaan u taaskuba'ob jach nojba'alil yéetel tu lugar u yaabiltiko'ob Diose' yaan u yaabiltiko'ob chéen le ba'alo'ob taasik ki'imak óolal ti'obo'. **5** Ts'o'ole' kex ka u ya'alo'ob jach u ts'aamaj u yóolo'ob u adorarto'ob Diose' yéetel u kuxtalo'obe' ku ye'esko'ob ma' beyi'.[b] Náachkuntaba ti' le máako'oba'. **6** Ichilo'obe' yaan u yantal máako'ob jach u yojlo'ob tuus ku bino'ob tu yotoch máak utia'al ka tuusnako'ob. Leti'obe' ku tusko'ob le ko'olelo'ob ma' mu'uk'a'an u fejo'obo', ko'olelo'ob chuupo'ob yéetel k'eban, ku cha'ik u controlarta'alo'ob tumen u

3:2 * Wa «yaan u xúump'atko'ob Dios».

ts'íibolalo'ob. **7** Le ko'olelo'oba' kex mantats' táan u kaanbalo'obe' ma' tu páajtal u k'aj óoltiko'ob tubeel le jaajo'.

8 Le máako'oba' táan u ts'áaikuba'ob tu contra le jaajo' jach je'ex úuchik u ts'áaikuba Janes yéetel Jambres tu contra Moisése'. Ts'o'ole' jach k'aschaja'an u tuukulo'ob yéetel ma' k'ama'ano'ob tumen Diosi', tumen ma' táan u kuxtalo'ob je'ex ka'ansa'abik tumen Cristoe'. **9** Chéen ba'ale' ma' kun páajtal u seguer u ts'áaikuba'ob tu contra le jaajo' tumen tuláakal máak ken u yil jach mina'an u na'ato'ob, yaan u yúuchulti'ob je'ex úuchik ti' le ka'atúul máako'obo'.[a] **10** Chéen ba'ale' teche' jach ts'o'ok a ch'enxikintik in ka'ansaj, jach a wojel bix kuxliken,[b] ba'ax in ch'a'tukultmaj in beetik, bix le fe yaanteno', bix le paciencia kin we'esiko', bix le yaabilaj yaanteno' yéetel bix u chúukpajal in wóol mu'yaj. **11** Ts'o'ole' a wojel xan ba'axo'ob tin mu'yajtaj Antioquía,[c] Iconio[d] yéetel Listra.[e] Tene' tin mu'yajtaj ch'a'pachtajil te' kaajo'oba' chéen ba'ale' Yuumtsile' tu salvarten.[f] **12** U jaajile' tuláakal le máaxo'ob u k'áato'ob u ts'áa'ob ichil u kuxtalo'ob ba'ax tu ka'ansaj Cristo yéetel u adorarto'ob Diose' yaan xan u ch'a'pachta'alo'ob.[g] **13** Chéen ba'ale' le k'asa'an máako'ob bey xan le máako'ob yaanal máax u taaskuba'obo' yaan u bin u maas k'astalo'ob táan u tusko'ob uláak' máako'ob yéetel táan u tu'uslo'ob xan.[a]

14 Chéen ba'ale' teche' ma' u xu'ulul a ts'áaik a wóol ti' le ba'axo'ob ta kanaj yéetel áanta'abech utia'al ka a creerto',[b] tumen a wojel máaxo'ob ka'anstech. **15** Ts'o'ole' desde ta chichnil[c] ta k'aj óoltaj le u t'aan Dios[d] je'el u ts'áaiktech na'at utia'al ka a salvartaba tu yo'olal le fe ka ts'áaik ti' Cristo Jesúso'.[e] **16** Tuláakal Ts'íibe'* ti' Dios u taal tumen leti' ts'áa tu tuukul le máako'ob utia'al ka u ts'íibto'obo'.[f] Le o'olal le ba'ax ku ya'aliko' ma'alob utia'al ka'ansaj,[g] utia'al u ya'ala'al u nu'uk ti' máak, utia'al u tojkíinta'al u kuxtal máak bey xan utia'al u yúuchul tsolnu'uk je'ex unaje'.[h] **17** Beyo' le máax meyajtik Dioso' yaan u kanik yéetel yaan u páajtal u beetik jach tubeel tuláakal ma'alob meyaj.

4 Cristo Jesúse' yaan u juzgartik[i] le kuxa'ano'ob yéetel le kimeno'ob[j] le kéen u chíikbesuba[k] yéetel le kéen k'uchuk tu Reinoo'.[l] Tu táan leti' yéetel tu táan Diose' kin k'ubéentiktech ka a beet lela': **2** tsikbalt u t'aan Dios,[m] jach ts'áa a wóol a beet ti' ma'alob k'iino'ob bey xan ti' yaayaj k'iino'ob, tsol u nu'uk ti' u maasil,[n] tojkíint u beelo'ob, líi's u yóolo'ob, beet yéetel paciencia yéetel ka'ansajnen tubeel.[o] **3** Tumen yaan u k'uchul u k'iinile' le máako'obo' ma' ken u yóot u yu'ubo'ob

3:16 *Lela' táan u t'aan ti' le ts'íibo'ob oksa'abo'ob ichil le Bibliao'.

CAP 3

a Éx 7:11, 12
Éx 9:11

b 1Co 4:17
2Ti 1:13

c Hch 13:50

d Hch 14:1, 5, 6

e Hch 14:19

f 2Co 1:10

g Mt 16:24
Jn 15:20
Hch 14:22

Columna 2

a 2Te 2:11
1Ti 4:1

b 2Ti 1:13

c Pr 22:6

d Hch 16:1, 2

e Jn 5:39

f Jn 14:26
2Pe 1:21

g Ro 15:4

h 1Co 10:11

CAP 4

i Jn 5:22
Hch 17:31
2Co 5:10

j Jn 5:28, 29
Hch 10:42

k 1Ti 6:14, 15
1Pe 5:4

l Ap 11:15
Ap 12:10

m 2Ti 2:15

n 1Ti 5:20
Tit 1:7, 9
Tit 1:13
Tit 2:15

o 2Ti 2:24, 25

le ma'alob ka'ansajo',[a] ba'axe' je'ex u ts'íiboltko'obe' yaan u kaxtiko'ob máako'ob* je'el u ya'alikti'ob chéen ba'ax u k'áat u yu'ubo'obe'.[b] **4** Yaan u xu'ulul u yu'ubiko'ob le u jaajil ka'ansajo' yéetel yaan u ch'enxikintiko'ob le ba'alo'ob ma' jaajtak ku tsikbalta'alo'. **5** Chéen ba'ale' teche' e'es ma'alob a tuukul ti' tuláakal ba'al, chúukpajak a wóol a mu'yajt le ba'axo'ob ku yúuchultecho',[c] ma' u xu'ulul a tsikbaltik le ma'alob ba'alo'ob ken u beet Dioso' yéetel beet tubeel le meyaj ts'a'antecho'.[d]

6 Beoraa' tene' táan in we'ekel bey je'ex le vino ku k'u'ubul te' altaro',[e] u k'iinil in jáalk'abta'ale'[f] jach ts'o'ok u náats'al. **7** Ts'o'ok in ba'ate'el tu yo'olal le fejo',[g] ts'o'ok in wáalkabtik le bej tak tu xuulo',[h] ts'o'ok in kuxtal je'ex tu ka'ansaj Cristoe'. **8** Desde bejla'e' ts'o'ok u líi'sa'al u coronail le justicia kun ts'aabilten kéen k'uchuk le k'iin a'ala'ano'.[i] Ts'o'ok u líi'sa'al tumen Yuumtsil,[j] le juez ku juzgar je'ex unajo'.[k] Chéen ba'ale' ma' chéen ti' teen ken u ts'áai' tak ti' tuláakal le máaxo'ob jach ku ts'íiboltko'ob u chíikpajlo'.

9 Timoteo, beet tuláakal le ku páajtal utia'al ka séeb taalakech tin wiknal. **10** Tumen Demase'[l] úuchik u maas yaabiltik le yóok'ol kaaba' tu xúump'attene' ka bin Tesalónica, Crescentee' bin Galacia, Titoe' bin Dalmacia. **11** Chéen Lucas p'aatal tin wiknal. Le kéen taalakeche' taas xan Marcos ta wéetel, tumen jach je'el u yáantken in tsikbalt u t'aan Diose'. **12** Tíquicoe'[a] ts'o'ok in túuxtik Éfeso. **13** Le kéen taalakeche' taas le u nook'il ke'el tin p'ataj tu kaajil Troas tu yiknal Carpoe', taas xan le rollo'obo', maases le ts'íibo'ob beeta'ano'ob ti' k'éewelo'.

14 Alejandro le máax ku meyajtik cobreo' jach tu beetaj in mu'yaj. Jéeoba kun bo'otikti' le ba'axo'ob tu beetajteno'.[b] **15** Teech xane' unaj a kanáantkaba ti' leti' tumen jach tu ts'áajuba tu contra le meyaj k-beetko'.

16 Le ka yáax t'aanajen utia'al in defenderkinbao' mix máak taal tin wiknal, ba'axe' tuláaklo'ob tu xúump'attenо'ob. Kex beyo' ma' unaj u ts'a'abal u culpa'ob yo'olal lelo'. **17** Yuumtsile' wa'alaj naats' ti' tene' ka tu ts'áajten páajtalil, utia'al beyo' tin wo'olale' ka páajchajak u ts'a'abal ojéeltbil tubeel u t'aan Dios yéetel utia'al ka u'uya'ak ti' tuláakal lu'umilo'ob.[c] Leti'e' tu token tu chi' le leóno'.[d] **18** Yuumtsile' yaan u kanáantken ti' tuláakal ba'al k'aas yéetel yaan u salvarken utia'al ka u bisen tu Reino yaan te' ka'ano'.[e] Leti' unaj u alabarta'al utia'al k'iino'ob mina'an u xuul. Ka béeyak.*

19 Ts'áa in saludos ti' Prisca*[f] yéetel ti' Áquila bey xan ti' le máaxo'ob yano'ob tu yotoch Onesíforoo'.[g]

CAP 4

a 1Ti 1:9, 10
b 1Ti 4:1
c 2Ti 1:8 2Ti 2:3
d Ro 15:19 Col 1:25
e Nú 28:6, 7
f Flp 1:23
g 1Co 9:26 1Ti 6:12
h Flp 3:14
i 1Co 9:25 Snt 1:12
j Jn 5:22
k 1Pe 5:4 Ap 2:10
l Col 4:14 Flm 23, 24

Columna 2

a Ef 6:21 Col 4:7
b Sl 28:4 Sl 62:12 Pr 24:12
c Hch 9:15
d Sl 22:21
e Ap 20:4
f Ro 16:3
g 2Ti 1:16

4:3 * Wa «j-ka'ansajo'ob».

4:18 * Wa «Amén». **4:19** * Wa «Priscila».

20 Erastoe'[a] p'áat Corinto, chéen ba'ale' Trófimoe'[b] k'oja'an le ka tin p'ataj tu kaajil Miletoo'. **21** Beet tuláakal le ku páajtal utia'al a k'uchul táanil ti' u káajal u k'iinil ke'el.

Ku túuxta'altech saludos tumen Eubulo bey xan tumen Pudente, Lino, Claudia yéetel tumen tuláakal le u maasil suku'uno'obo'.

22 Yuumtsil ka yanak ta wéetel tu yo'olal le jats'uts modos ka we'esiko'. Ka yanak xan u nojoch utsil ta wéetele'ex.

CAP 4
a Hch 19:22
b Hch 21:29

TI'
TITO

TI' BA'AX KU T'AAN

1 U káajbal le cartao' (1-4)
Ku ya'ala'al ti' Tito ka u ts'áa anciano'ob (5-9)
K'e'eyek le j-ma' u'uyaj t'aano'obo' (10-16)
2 Ma'alob ka'ansaj utia'al tuláakal (1-15)
«K-náachkuntikba ti' ba'alo'ob k'aastak» (12)
Junp'éel kaaj ku beetik ba'ax ma'alob (14)
3 U respetarta'al le autoridado'obo' (1-3)
‹Ch'íikik u beeto'ob ma'alob meyaj› (4-8)
Sakacht'aan; u ka'ansa'al yaanal ba'al (9-11)
U ts'ook tsolnu'uk; saludos (12-15)

1 Teen Pabloe' u esclavoen Dios yéetel u apóstolen Jesucristo. In feje' bey je'ex le fe yaan ti' le máaxo'ob yéeya'ano'ob tumen Dioso'. Tene' in k'aj óol tubeel le jaajo' yéetel kin we'esik ikil in ts'áaik in wóol in meyajt Dios. **2** Le ba'alo'oba' ku ch'a'ik u muuk'o'ob ti' le kuxtal mina'an u xuul[a] u ya'almaj Dios u ts'áaik desde úuchjeakilo', ts'o'ole' leti'e' ma' tu páajtal u tuus.[b] **3** (Diose' ka k'uch u k'iinile' tu ts'áaj k'aj óoltbil u t'aan, lela' leti'e ka tu k'ubéentajten in tsikbalt le ma'alob ba'alo'ob ken u beeto'.[a] Jach je'ex u ya'almil Dios, le k-Salvadoro', bey úuchiko'). **4** Le cartaa' a tia'al, Tito, tu yo'olal le fe yaanto'ono' teche' beyech in hijoe'. Tene' kin wa'aliktech:

Ka yanaktech le nojoch utsil yéetel le jeets'elil ku taal ti' Dios le Taatao' bey xan le ku taal ti' Cristo Jesús, le k-Salvadoro'.

5 Tene' tin p'atech tu islail Creta utia'al ka a wutskíint le ba'alo'ob ma' ma'alobtak ku beeta'alo' yéetel utia'al ka a

CAP 1
a Ro 6:23
b Nú 23:19

Columna 2
a Hch 9:15

ts'áa anciano'ob ti' cada kaaj. Tene' tin wa'alajtech lela': **6** juntúul ancianoe' k'a'abéet mina'an ba'ax o'olal u ta'akal u pool, chéen juntúul u yatan yaan, u paalale' ku meyajtiko'ob Dios, ojéela'an ma'atech u beetko'ob chéen je'el ba'alak u k'áato'obe' yéetel ma' terco'obi'.[a] **7** Le máax ku ts'a'abal u kanáant le múuch'ulilo' leti' kanáantik u ayik'alil Dios, le o'olale' k'a'abéet mina'an ba'ax o'olal u ta'akal u pool, ma'atech u ch'íikil u beet chéen ba'ax u k'áat,[b] ma' séeb u k'uuxli',[c] ma' j-káaltal máaki', ma' k'aas u p'u'ujuli'* yéetel ma' tu ts'íiboltik taak'in ma' uts bix náajalta'anili'. **8** Ba'axe' ku utsul k'amik u yu'ulabo'ob,[d] ku yaabiltik ba'ax uts, ma'alob u tuukul,[e] toj u kuxtal, ma'atech u p'atik u leyo'ob Dios,[f] u yojel u controlartuba[g] **9** yéetel ma'atech u k'éechel ti' ba'ax ku ya'alik u t'aan Dios kéen ka'ansajnak.[h] Le kéen u beet beya' yaan u páajtal u líi'sik u yóol u maasil yéetel le ma'alob ka'ansajo'[i] yéetel yaan u páajtal u ya'alik u nu'uk[j] ti' le máaxo'ob ku t'aano'ob tu contra le ma'alob ka'ansajo'.

10 Tumen ya'ab máako'obe' ma'atech u yu'ubiko'ob t'aan, ku ya'aliko'ob chéen kunel ba'alo'ob yéetel ku tuuso'ob, le je'elo'oba' maases leti'e máako'ob ku ya'aliko'ob k'a'abéet u circuncidarkuba* máako'.[k] **11** Le máako'ob beya' unaj u ma'akal u chi'ob, tumen ikil u ka'ansko'ob ba'alo'ob ma' unaje' táan u k'askúuntiko'ob u tuukul tuláakal le máaxo'ob yano'ob ichil le familia'obo'. Lela' ku beetko'ob utia'al u náajaltiko'ob taak'in chéen beyo'. **12** Tak juntúul profeta u yéet kaajalo'obe' tu ya'alaj: «Le cretailo'obo' mantats' táan u tuuso'ob. Leti'obe' beyo'ob ts'íits'ik ba'alche'ob ku beetko'ob loobe', máako'ob ma'ak'óolo'ob yéetel ma'atech u ts'áaik u p'iis u janalo'ob».

13 Le ba'ax tu ya'alaj le profetao' jach jaaj. Le o'olale' seguernak a k'eyko'ob utia'al ka yanakti'ob junp'éel fe mu'uk'a'an **14** yéetel utia'al ma' u ch'enxikintiko'ob le ba'axo'ob chéen suuka'an u tsikbalta'al ichil le judío'obo' yéetel utia'al ma' u beetko'ob le ba'ax ku ya'alik le máaxo'ob ts'o'ok u náachtalo'ob ti' le jaajil ka'ansajo'. **15** Utia'al le máaxo'ob limpio'ob tu táan Dioso' tuláakal ba'al limpio.[a] Chéen ba'ale' utia'al le máaxo'ob ma' limpio'ob yéetel mina'an u fejo'obo' tuláakal ba'al ma' ma'alob yanili', tumen ma' limpio u tuukulo'obi' mix u conciencia'ob.[b] **16** Leti'obe' tu táan tuláakal máak ku ya'aliko'ob u k'aj óolo'ob Dios, chéen ba'ale' yéetel ba'ax ku beetko'obe' ku ye'esko'ob ma' beyi'.[c] Leti'obe' máako'ob p'ekta'ano'ob, ma'atech u yu'ubiko'ob t'aan yéetel ma' ma'alobo'ob utia'al u beetko'ob mix junp'éel ma'alob meyaji'.

CAP 1

a 1Ti 3:2-7

b 2Pe 2:10

c Snt 1:19

d 1Pe 4:9

e Ro 12:3
1Ti 3:2

f 1Ti 2:8

g 2Ti 2:24
Snt 3:13

h 1Ti 4:16
1Ti 6:3, 4

i 1Ti 1:9, 10
2Ti 1:13

j 1Ti 5:20
2Ti 4:2
Tit 1:13
Ap 3:19

k Hch 15:1

Columna 2

a Ro 14:14

b Mt 15:11

c Mt 7:16-18

1:7 * Wa «ma' juntúul máak ku jaats'i'». **1:10** * Ilawil página 2559.

2 Chéen ba'ale' teche', Tito, seguernak a ka'ansik le ba'axo'ob yaan yil yéetel le ma'alob ka'ansajo'.[a] **2** Le nojoch máako'obo' k'a'abéet u ts'áaiko'ob u p'iis tuláakal ba'ax ku beetko'ob, k'a'abéet yiijchaja'an u tuukulo'ob, unaj u yantalti'ob junp'éel ma'alob tuukul, mu'uk'a'an u fejo'ob, nojoch u yaabilajo'ob yéetel jach chúuka'an u yóolo'ob. **3** Bey xan le ko'olelo'ob ts'o'ok u yantal u ja'abilo'obo' k'a'abéet u ye'esko'ob ku respetarko'ob Dios, ma' unaj u líi'saj t'aano'obi' mix u sen uk'iko'ob vinoi' yéetel k'a'abéet u ka'ansko'ob ba'ax ma'alob. **4** Le kéen u beeto'ob lela' yaan u beetko'ob u k'a'ajal u yiik' le ko'olelo'ob maas x-lóo'bayano'obo' utia'al ka u yaabilt u yíichamo'ob, ka u yaabilt u paalalo'ob, **5** ka yanak junp'éel ma'alob tuukul ti'ob, ka u biso'ob junp'éel kuxtal limpio, ka u beet u meeyjil u yotocho'ob, ka yanakti'ob utsul modos, ka u ts'áauba'ob yáanal u páajtalil u yíichamo'ob,[b] utia'al beyo' ma' u yúuchul t'aan k'aas ti' u t'aan Dios.

6 Seguernak xan a sen a'alik ti' le maas táankelmo'ob ka yanak junp'éel ma'alob tuukul ti'obo'.[c] **7** Ti' tuláakal ba'ax ka beetke' e'es bix je'el u páajtal u beeta'al ba'ax ma'alobe'. Le kéen a ka'ans le ba'alo'ob ma'alobtako' beet yéetel u jaajil a wóol[d] **8** yéetel meyajnaktech ma'alob t'aano'ob ma' tu ts'áaiko'ob tu'ux u ya'ala'al k'aas le ba'ax ka wa'aliko'.[e]

CAP 2

a 1Ti 4:16
2Ti 1:13

b 1Co 14:34, 35
1Pe 3:1, 2

c Ro 12:3
1Pe 5:5

d 2Ti 2:15

e Col 3:8

Columna 2

a 1Pe 2:15

b Ef 6:5
1Ti 6:1
1Pe 2:18

c Ef 4:28

d Mt 5:16

e Ro 5:18

f 1Jn 2:16

g Ro 12:2

h 1Pe 1:13

i Mt 20:28
1Ti 2:5, 6

j Ef 1:7
Col 1:13, 14

Beyo' le máaxo'ob yano'ob t-contrao' yaan u ch'a'iko'ob su'tal yéetel ma' kun páajtal u t'aano'ob k'aas ti' to'on.[a] **9** Le esclavo'obo' unaj u ts'áaikuba'ob yáanal u páajtalil u ts'uulilo'ob ti' tuláakal ba'al,[b] unaj u yilko'ob u lúubulo'ob utsil ti'ob, ma' unaj u k'ak'atnúuktiko'ob u t'aano'obi' **10** yéetel ma' unaj u yokliko'obi',[c] ba'axe' unaj u ye'esko'ob je'el u páajtal u confiar máak ti'obe', utia'al beyo' ti' tuláakal ba'ax ku beetko'obe' ka u jats'utskíinto'ob u ka'ansaj Dios, le k-Salvadoro'.[d]

11 Diose' ts'o'ok u chíikbesik u nojoch utsil, yéetel lela' táan u taasik salvación ti' tuláakal u jejeláasil máako'ob.[e] **12** Le ba'ax xan tu beetaj Diosa' ku ka'ansikto'on bix je'el k-náachkuntikba ti' ba'alo'ob k'aastak yéetel ti' lu'umkabil ts'íibolalo'obe',[f] ku ka'ansikto'on bix je'el u yantalto'on junp'éel toj kuxtal yéetel junp'éel ma'alob tuukule' yéetel bix je'el k-k'ubik k-óol k-meyajt Dios te' yóok'ol kaab yaan bejla'a'.[g] **13** Lela' k'a'abéet k-beetik mientras k-páa'tik u yúuchul le jats'uts ba'al a'ala'anto'on[h] tumen Dioso' bey xan le táan k-páa'tik u ye'esik le nojoch poder yaan ti' Dioso' bey xan le poder yaan ti' Cristo Jesús, le k-Salvadoro'. **14** Leti'e' tu k'ububa t-o'olal[i] utia'al ka u toko'on[j] ti' tuláakal ba'al k'aas yéetel utia'al ka u limpiokíint junp'éel kaaj u tia'al chéen leti'. U kajnáalilo'ob le kaaja' jach u k'ubmaj u yóol

u beeto'ob ba'alo'ob ma'alobtak.[a]

15 Seguernak a ka'ansikti'ob le ba'alo'oba', a sen a'alikti'ob yéetel a wa'alik u nu'uk ti'ob tumen ts'a'antech u páajtalil a beetik.[b] Ma' a cha'ik a mixba'alkúunta'al tumen mix máak.

3 Seguernak a k'a'ajsik ti' le suku'uno'ob ka yanako'ob yáanal u páajtalil le máaxo'ob ku gobernaro'obo' bey xan yáanal u páajtalil le máaxo'ob yaan autoridad ti'obo'.[c] A'alti'ob ka u yu'ubo'ob u t'aano'ob yéetel ka u listokíintuba'ob utia'al tuláakal ma'alob meyaj. **2** K'a'ajsti'ob xane' ma' unaj u t'aano'ob k'aas ti' mix máaki' yéetel ma' unaj u kaxtiko'ob ba'ateli', ba'axe' k'a'abéet uts u puksi'ik'alo'ob*[d] yéetel ma' unaj u séeb k'uuxilo'ob yéetel mix máaki'.[e] **3** Tumen úuchjeakile' tak to'on mina'an k-na'at, ma'atech k-u'uyik t'aan, tusa'ano'on, k-cha'ik jíilta'al tumen jeleáas ts'íibolalo'ob yéetel chéen ch'iikilo'on k-ki'imakkúunt k-óol, k-beetik ba'alo'ob k'aastak yéetel k-ts'íiboltik ba'ax yaan ti' u maasil, jach k'asa'ano'on yéetel k-paklan p'ektikba ka'achi.

4 Chéen ba'ale' Dios, le k-Salvadoro',[f] tu ye'esaj u yutsil bey xan u yaabilaj tu yo'olal wíinik. **5** (Lela' tu beetaj ma' tumen wa yaan ba'axo'ob ma'alobtak k-beetmi',[g] ba'axe' tumen tu ch'a'ajto'on óotsilil).[h] Leti'e' tu salvarto'on úuchik u yisíinsko'on yéetel le ja' ku ts'áaik kuxtalo'[a] bey xan úuchik u túumbenkuntko'on yéetel u espíritu santo.*[b] **6** Diose' tu yo'olal Jesucristo k-Salvadore' tu wekaj t-óok'ol ya'ab ti' le espíritu santoa',[c] **7** utia'al beyo' le kéen ts'o'okok u ya'ala'al toj k-kuxtal yo'olal u nojoch utsile'[d] ka k'uchko'on k-tia'alint le ba'ax a'ala'an u ts'a'abalto'ono',[e] le-la' leti'e kuxtal mina'an u xuul táan k-páa'tiko'.[f]

8 Le ba'alo'oba' jach unaj u creerta'al, yéetel in k'áat ka seguernak a t'aan tu yo'olalo'ob, utia'al beyo' le máaxo'ob ts'o'ok u ts'áaik u fejo'ob ti' Dioso' ka ch'íikik u beeto'ob ma'alob meyajo'ob. Le ba'alo'oba' jach ma'alobtak utia'al le máako'obo' yéetel je'el u taasik utsil ti'obe'.

9 Chéen ba'ale' ma' a woksikaba ti' sakacht'aano'ob, mix ti' u xak'alta'al máax u yúuchben láak'tsil máaki', mix ti' ba'atelo'ob, mix xan ti' ba'atelt'aano'ob yaan yil yéetel le Leyo', tumen mix ba'al u biilalo'ob.[g] **10** Wa juntúul máak ma' tu xu'ulul u ka'ansik yaanal ba'alo'ob[h] kex ts'o'ok ka'atéen a tsolik u nu'uk ti'e'[i] xu'uluk a biskaba tu yéetel.[j] **11** Teche' a wojle' le máako' ts'o'ok u k'éechel ti' le bejo', táan u k'ebantal yéetel ts'o'ok u náajmatik ka castigarta'ak.

12 Le kéen in túuxt Ártemas wa Tíquico[k] ta wiknale' beet tuláakal le ku páajtal

CAP 2

a Ef 2:10
Heb 9:14

b 2Ti 4:2

CAP 3

c Mr 12:17
Ro 13:1
1Pe 2:13, 14

d Flp 4:5
Snt 3:17

e Pr 15:1
Gál 6:1
Ef 4:1, 2
1Ti 6:11
2Ti 2:24, 25
1Pe 3:15

f Lu 6:35
Ro 2:4
Ef 4:32

g Dt 9:5
Ro 3:10
Gál 3:21

h Ro 5:15, 21
Ro 6:23

Columna 2

a Ro 5:18

b Jn 3:5
Ro 8:23
2Co 5:17

c Hch 2:33

d Ro 3:24
Gál 2:15, 16

e Ro 8:17

f Ro 6:23

g 1Ti 1:3, 4
1Ti 6:3-5

h 1Co 11:19
Ap 2:6

i 2Ti 4:2

j Ro 16:17
2Jn 10

k Hch 20:4
Ef 6:21
2Ti 4:12

3:2 * Wa «ma' unaj u pechkuba'ob ti' ba'ax u k'áato'obi'».

3:5 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

utia'al a taal tin wiknal tu kaajil Nicópolis, tumen te'elo' ti' ts'o'ok in ch'a'tuklik in máansik u k'iiniloʼob ke'eli'. **13** Utia'al le viaje ken u beet Apolos yéetel Zenas, le máax jach u k'aj óol ba'ax ku ya'alik le Leyo', jach ilawil a ts'áaik tuláakal ba'ax k'a'abéetti'ob.[a] **14** Le u maasil k-suku'uno'obo' unaj u kanik u beetoʼob ma'alob meyajoʼob utia'al ka páajchajak u yáantajoʼob le kéen k'a'abéetchajak,[a] bey túuno' yaan u yantal u yich u meyajoʼob.[b]

15 Tuláakal le máaxoʼob yanoʼob tin wéetelo' ku túuxtikoʼobtech saludos. Ts'áa xan in saludos ti' tuláakal le suku'unoʼob ku ye'eskoʼobtoʼon yaabilajo'.

Ka u ye'es Dios u nojoch utsil ti' tuláakle'ex.

CAP 3
a 1Co 9:14 Gál 6:6 Heb 13:16
Columna 2
a 1Co 9:11
b Col 1:10

TI'

FILEMÓN

TI' BA'AX KU T'AAN

U káajbal le cartao' (1-3)
Filemóne' nojoch u fe yéetel u yaabilaj (4-7)
Pabloe' ku k'áat óolal yo'olal Onésimo (8-22)
Ku túuxta'al saludos (23-25)

1 Tene' Pabloen, k'ala'anen[a] tu yo'olal Cristo Jesús. Teen yéetel suku'un Timoteoe'[b] táan k-túuxtiktech le cartaa', Filemón, teche' k-éet meyajech yéetel jach k-yaabiltmech. **2** Le cartaa' utia'al xan kiik Apfia, utia'al suku'un Arquipo[c] k-éet soldadoil ti' Cristo yéetel utia'al le múuch'ulil yaan ta wotocho'.[d] Tene' kin wa'alikte'ex:

3 Ka yanakte'ex le nojoch utsil yéetel le jeets'elil ku taal ti' Dios le k-Taatao' bey xan le ku taal ti' Yuumtsil Jesucristoo'.

4 Filemón, tene' mantats' kin ts'áaik gracias ti' in Dios kéen in k'a'ajsech ichil in oracióno'ob,[a] **5** tumen láayli' kin wu'uyik u ya'ala'al yaan a yaabilaj yéetel a fe ti' Yuumtsil Jesús yéetel a yaabiltmaj xan tuláakal le máaxo'ob santo'obo'. **6** Kin k'áat óoltik ti' Dios ka u péeksech a fe utia'al ka a wil tuláakal le ba'alo'ob ma'alobtak ts'o'ok k-k'amik ikil k-tsaypachtik Cristoo'. **7** Tene' jach ki'i-

a Ef 4:1
b Hch 16:1, 2 Heb 13:23
c Col 4:17
d Ro 16:5 1Co 16:19
Columna 2
a Ef 1:15, 16 1Te 1:2

makchaj in wóol yéetel jach líik' in wóol ka tin wu'uyaj u yúuchul t'aan ti' le yaabilaj yaantecho'. Ta wo'olale', suku'un, ts'o'ok u jach ki'imaktal u yóol u puksi'ik'al le máax o'ob santo'obo'.

8 Le o'olale' kex Cristo u ts'aamajten autoridad utia'al in wa'aliktech ba'ax unaj a beetke' **9** tene' ma' ken in beet beyo' tumen in wojel teche' jach ka we'esik yaabilaj. Tene' ts'o'ok in ch'íijil yéetel je'ex a wojlilo' k'ala'anen* tu yo'olal Cristo Jesús. **10** Yaan ba'ax taak in k'áatiktech tu yo'olal Onésimo,[a] le máax k'uch u beetuba in paal[b] way te' tu'ux k'ala'anena'. **11** Ka'ache' leti'e' mina'an u biilal ti' teech, chéen ba'ale' beoraa' jach yaan u biilal ti' teech bey xan ti' teen. **12** Teen túune' kin ka'a túuxtik Onésimo ta wiknal, le máax jach in yaabiltmo'.

13 In k'áat ka'ach ka p'áatak tin wiknal, beyo' tu lugar a meyajtikene' ka seguernak u meyajtiken leti' te' tu'ux k'ala'anen ikil in tsikbaltik le ma'alob ba'alo'ob kun úuchlo'.[c] **14** Chéen ba'ale' teech kan a'alik wa a k'áat ka p'áatak, tumen ma' in k'áat ka a wu'uy bey táan in obligarkeche', ba'axe' ka síijik ta puksi'ik'al a beetik.[d] **15** Ma' xaane' le o'olal púuts' ti' teech junp'íit tiempo, utia'al beyo' kéen suunake' ka p'áatak ta wiknal utia'al mantats', **16** chéen ba'ale' beoraa' ma' chéen bey a esclavoe',[a] ba'axe' bey juntúul suku'une', tene' jach in yaabiltmaj,[b] chéen ba'ale' teche' yaan a maas yaabiltik, tumen a esclavo yéetel a suku'un xan tu yo'olal Yuumtsil. **17** Le o'olale' wa ka wilken bey juntúul a amigoe' k'am Onésimo yéetel ki'imak óolal je'el bix je'el a k'amkene'. **18** Ts'o'ole' wa yaan ba'ax ma' ma'alob tu beetajtech bey xan wa yaan ba'ax u p'axmajteche' ts'íibt tin cuenta. **19** Teen Pabloe' tin k'abil kin ts'íibtik lela': teen kin bo'otiktech le ba'ax u p'axmo' (kex ma' in k'áat in wa'ale' u jaajile' tak teech a p'axmajten a kuxtal). **20** Suku'un, Filemón, tu yo'olal Yuumtsile' beet le favor kin k'áatiktecha', ki'imakkúunt u yóol in puksi'ik'al tu yo'olal Cristo.

21 Kin ts'íibtiktech lela' tumen in wojel jach suuk a beetik ba'ax ku ya'ala'altech yéetel in wojel yaan a beetik maas ti' le ba'ax kin wa'aliktecha'. **22** Chéen ba'ale' listokíint xan tu'ux in p'áatal, tumen tu yo'olal le oración o'ob ka beetke'ex tin wo'olalo', kin páa'tik ka jáalk'abta'aken yéetel ka páajchajak in ka'a meyaj ta wo'olale'ex.[c]

23 Ku túuxtiktech saludos Epafras,[d] le máax k'ala'an tin wéetel ikil u meyajtik Cristoo'. **24** Ku túuxtiko'ob xan tech saludos Marcos, Aristarco,[e] Demas[f] yéetel Lucas,[g] leti'obe' in wéet meyajo'ob.

25 Ka yanak u nojoch utsil Yuumtsil Jesucristo ta wéetele'ex tu yo'olal le jats'uts modos ka we'eske'exo'.

9 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «k'axa'anen yéetel cadena'ob».

a Col 4:9
b 1Co 4:15
c Ef 6:19, 20 Flp 1:7
d 2Co 9:7

Columna 2

a 1Co 7:22
b 1Ti 6:2
c Flp 2:24
d Col 1:7 Col 4:12, 13
e Hch 19:29 Hch 27:2 Col 4:10
f 2Ti 4:10
g Col 4:14

HEBREOS

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Diose' ku t'anko'on yo'olal u Paal (1-4)
Maas nojoch Jesús ti' le ángelo'obo' (5-14)

2 Unaj k-tuukul ti' ba'ax ts'o'ok k-u'uyik (1-4)
«Tuláakal ba'al yáanal u páajtalil» Jesús (5-9)
‹Tu beetuba je'ex u suku'uno'obe'› (10-18)
Le Máax yéeya'an utia'al salvaro' (10)
«Nojoch sacerdote ku ch'a'ik óotsilil» (17)

3 Jesúse' maas nojoch ti' Moisés (1-6)
Dios beet tuláakal ba'al (4)
U kanáantik máak u fe (7-19)
«U'uye'ex in t'aan bejla'e'» (7, 15)

4 ‹Ma' kun ooklo'ob tu'ux kin je'elel› (1-10)
Unaj k-okol tu'ux ku je'elel Dios (11-13)
«U t'aan Diose' kuxa'an» (12)
Jesús le maas nojoch sacerdoteo' (14-16)

5 Maas nojoch ke uláak' sacerdote'ob (1-10)
Sacerdote je'ex Melquisedeke' (6, 10)
Tu kanaj u yu'ub t'aan úuchik u mu'yaj (8)
Leti' kun salvartik máak (9)
‹A ka'a tséenta'ale'ex yéetel leche› (11-14)

6 Unaj u seguer u yiijtal k-tuukul (1-3)
‹Ku ka'a bajko'ob Jesús te' che'o'› (4-8)
‹Jach k-ojel yaan a salvarta'ale'ex› (9-12)
Diose' ku béeykuntik u promesa (13-20)
U juramento yéetel u promesa Dios (17, 18)

7 Melquisedeke' rey yéetel sacerdote (1-10)
Jesúse' jach ma'alob sacerdote (11-28)
Cristoe' jach je'el u salvarko'one' (25)

8 Ba'ax ku chíikbesik le tabernáculoo' (1-6)
Le úuchben pacto yéetel le túumbeno' (7-13)

9 U meyajil le tabernáculoo' (1-10)
U k'i'ik'el tu bisaj te' ka'ano' (11-28)
U mediadoril le túumben pactoo' (15)

10 Sacrificio'obe' ma' tu lu'sko'ob k'eban (1-4)
Le ba'ax ku chíikbesik le Leyo' (1)
Cristoe' juntéenili' tu k'ububa (5-18)
«Junp'éel bej ku bisko'on ti' kuxtal» (19-25)
‹Ma' unaj u xu'ulul k-much'ikba'exi'› (24, 25)
Wa u yóolili' máak ku k'ebantal (26-31)
Le yaan u fejo'obo' ku salvarkuba'ob (32-39)

11 Ba'ax le fejo' (1, 2)
Máaxo'ob yanchaj u fejo'ob (3-40)
Diose' ku k'amik máax yaan u fe (6)

12 Jesús beetik u chúuka'antal k-fe (1-3)
Le yaan u fejo'obo' beyo'ob múuyale' (1)

Unaj k-k'amik u tsolnu'uk Jéeoba (4-11)
Táaxkunte'ex a beele'ex (12-17)
‹Ts'o'ok a náats'le'ex te' Montaña Sióno'› (18-29)
13 Tsolnu'uk yéetel saludos (1-25)
U k'a'amal le u'ulabo'obo' (2)
U respetarta'al le ts'o'okol beelo' (4)
U yu'uba'al u t'aan le anciano'obo' (7, 17)
«Ko'one'ex alabartik Dios» (15, 16)

1 Desde úuchjeakile' Diose' ya'ab u téenel tu t'anaj k-úuchben láak'tsilo'ob, tu t'ano'ob yéetel u chi' le profeta'obo' bey xan uláak' jejeláas bixi.[a] **2** Te' tu ts'ook k'iino'ob xana' leti'e' ts'o'ok u t'anko'on yéetel u chi' u Paal,[b] le máax tu yéeyaj utia'al u p'atik tuláakal ba'al ti'o',[c] le máax o'olal beeta'ab xan tuláakal le ba'alo'ob yano'obo'.[d] **3** Le Paalo' leti' e'esik bix u ki'ichkelmil Dios,[e] leti' chíikbesik tubeel bix Dios.[f] Leti'e' yéetel le t'aan jach yaan u muuk'o' ku kanáantik ma' u sa'atal mix ba'al. Le Paalo' ka ts'o'ok u p'o'iko'on ti' k-k'ebano'obe'[g] kulaj tu x-no'oj k'ab le Nojoch Dios yaan te' ka'ano'.[h] **4** Le o'olal ts'o'ok u k'uchul u beetuba maas nojoch ke le ángelo'obo'[i] yéetel ts'o'ok tak u ts'a'abal junp'éel u k'aaba' maas ki'ichkelem ke le u tia'alo'obo'.[j]

5 Tumen ¿máakalmáak ti' le ángelo'ob ts'o'ok u ya'ala'alti' tumen Dios lela'?: «Teche' in hijoech, bejla'e' ts'o'ok in k'uchul in beetinba a taata».[k] ¿Tu yo'olal máakalmáak ti' le ángelo'ob ts'o'ok u ya'ala'al lela'?: «Tene' yaan in k'uchul in beetinba u taata yéetel leti'e' yaan u k'uchul u beetuba in hijo».[a] **6** Diose' le kéen u túuxt tu ka'atéen u Yáax Paal[b] way lu'ume' yaan u ya'alik: «Tuláakal u ángelo'ob Diose' xolako'ob tu táan».

7 Tu yo'olal le ángelo'obo' ku ya'alik: «A ángelo'obe' bey de iik' a beetmilo'obe', le máaxo'ob meyajtikecho'*[c] beyo'ob u tóoch'bal k'áak'e'».[d] **8** Chéen ba'ale' tu yo'olal u Paale' ku ya'alik: «Dios ts'áaiktech autoridad*[e] utia'al mantats', le xóolte' ikil a gobernaro' ku meyaj utia'al a beetik justicia. **9** Ta yaabiltaj le justiciao' ka ta p'ektaj ba'ax k'aas. Le o'olal Diose' tu yalaj aceite ta pool utia'al u yéeyikech,[f] tu beetaj u maas ki'imaktal a wóol ti' u maasil reyo'obo'».[g] **10** U t'aan Diose' ku ya'alik xan: «Tu káajbale', Ki'ichkelem Yuum, teech beet u cimientoil le lu'umo', ts'o'ole' yéetel a k'abo'ob xan ta beetaj le ka'ano'. **11** Le

CAP 1
a Éx 24:3 Nú 12:8 Jer 7:25
b Mt 17:5
c Sl 2:8
d Jn 1:3 1Co 8:6 Col 1:16
e Jn 1:14 Jn 17:5
f Col 1:15
g Heb 9:26
h Sl 110:1 Hch 2:32, 33 Hch 7:55
i Ef 1:20, 21 1Pe 3:22
j Hch 4:12 Flp 2:9, 10
k Sl 2:7

Columna 2
a 2Sa 7:14 Mr 1:11 Lu 9:35 2Pe 1:17
b Jn 1:14 Ro 8:29 Col 1:15
c Sl 91:11 Lu 22:43
d Sl 104:4
e Mt 28:18 Ap 3:21
f Isa 61:1 Lu 3:21, 22 Lu 4:18
g Sl 45:6, 7

1:7 * Wa «le máaxo'ob ku meyajo'ob utia'al u yutsil u maasilo'».
1:8 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diose' a trono».

ba'alo'oba' yaan u xu'ululti'ob, pero teche' mix bik'in u xu'ulultech, yaan u xu'upulo'ob je'ex u xu'upul* junp'éel nook'e', **12** yéetel yaan a pakiko'ob je'ex u pa'akal junp'éel chowak nook'e', wa je'ex u pa'akal junp'éel nook' ku búukinta'ale'. Le ba'alo'oba' yaan u k'e'exlo'ob je'ex u k'e'exel junp'éel nook'e', pero teche' ma' kan k'expajal, mix bik'in u xu'ulultech».[a]

13 ¿Máakalmáak ti' le ángelo'ob ts'o'ok u ya'ala'alti' tumen Dios lela'?: «Kulen tin x-no'oj k'ab utia'al ka a páa't in ts'áaik a enemigo'ob bey junp'éel k'áanche' utia'al a ts'áaik a wooko'obe'».[b] **14** U jaajile' tuláakal le ángelo'obo' beeta'ano'ob utia'al u meyajtiko'ob Dios[c] yéetel túuxta'ano'ob utia'al u yáanto'ob le máaxo'ob kun salvarbilo'obo'.

2 Le o'olal k'a'abéet k-maas tuukul ti' le ba'alo'ob ts'o'ok k-u'uyiko',[d] utia'al beyo' mix bik'in ka náachkunta'ako'on ti' le fejo'.[e] **2** Tumen wa béeychaj le ba'ax a'ala'an yéetel u chi' le ángelo'obo',[f] bey xan wa castigarta'ab je'ex u ya'alik le justicia tuláakal le máaxo'ob tu beetaj u k'asa'anilo'ob yéetel ma' tu yu'ubo'ob t'aano',[g] **3** to'one' ¿bix je'el k-púuts'ul ti' le castigo wa ts'o'ok k-p'atik juntséelil le jach nojoch salvacióno'?[h] Ts'o'ole' le salvacióna' yáax k-Yuumtsil tsikbalte,[a] yéetel le máaxo'ob u'uyo' tu ye'eso'ob jach yaan u béeytal. **4** Lela' tak Dios e'es de ke jaaj, tumen tu ts'áaj señalo'ob, milagro'ob, u jejeláasil nukuch ba'alo'ob,[b] tu t'oxaj xan le espíritu santo* je'ex tu tuklaj ma'alobe'.[c]

5 Le túumben yóok'ol kaab táan k-a'alik ta'aytak u yantalo'[d] ma' yáanal u páajtalil ángelo'ob kun ts'aabili'. **6** Chéen ba'ale' juntéenjeake' juntúul máake' tu ya'alaj tu táan le máako'obo': «¿Ba'ax juntúul k'eban máak utia'al a ch'a'ik en cuentail? ¿Ba'ax juntúul k'eban wíinik utia'al ka a kanáante?[e] **7** Chéen junp'íit menosil ta beetil ti' le ángelo'obo', ta ts'áaj páajtalil ti' yéetel ta nojba'alkúuntaj. Tuláakal ba'ax a beetmaj yéetel a k'abo'obe' ta ts'áaj yáanal u páajtalil. **8** Ta ts'áaj tuláakal ba'al yáanal u páajtalil».[f] Mix ba'al p'áat ma' u ts'a'abal yáanal u páajtalil,[g] Diose' tu ts'áaj tuláakal ba'al yáanal u páajtalil u Paal.[h] To'one' tak beoraa' ma' k-il wa ti' yaan tuláakal ba'al yáanal u páajtalil u Paale',[i] **9** chéen ba'ax k-ilke' le máax beeta'ab junp'íit menosil ti' le ángelo'obo',[j] ts'a'ab páajtalil ti' yéetel nojba'alkúunta'ab úuchik u kíimil, le máaka' Jesús.[k] Bey túuno' tu yo'olal u nojoch utsil Diose' leti'e' yanchaj u kíimil utia'al u yutsil tuláakal máak.[l]

10 Tuláakal le ba'alo'ob yano'obo' beeta'ano'ob utia'al

CAP 1

a Sl 102:25-27

b Sl 110:1
Mt 22:44

c Sl 34:7
Sl 91:11
Hch 5:18, 19

CAP 2

d Lu 8:15

e Sl 73:2
Heb 3:12
2Pe 3:17

f Gál 3:19

g Dt 4:3
Jud 5

h Heb 10:28, 29

Columna 2

a Mr 1:14

b Hch 2:22

c 1Co 12:11

d Hch 17:31
2Pe 3:13

e Sl 144:3

f Sl 8:4-6

g Mt 28:18
1Co 15:27
Ef 1:22

h 1Pe 3:22

i Sl 110:1

j Flp 2:7

k Ap 5:9

l Isa 53:5, 8
Ro 5:17
1Ti 2:5, 6

1:11 * Wa «u la'abalo'ob je'ex u la'abal».

2:4 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

u alabarta'al Dios, tuláakal le ba'alo'obo' Dios beetmilo'ob. Leti'e' utia'al ka u nojba'alkúunt ya'ab ti' u paalale'[a] tu cha'aj u mu'yaj* le Máax yéeya'an utia'al ts'áaik salvació-no'.[b] Bey túuno' le Máax yéeya'ano' tu ye'esaj je'el u páajtal u salvartik le paalalo'obo'.[c] **11** Le máaxo'ob táan u beeta'alo'ob santoilo' bey xan le máax ts'o'ok u p'áatal santoilo'[d] chéen ti' juntúulili' máax u taalo'ob,[e] le o'olal Jesúse' ma' tu ch'a'ik su'tal u ya'alik u «suku'uno'ob».[f] **12** Leti'e' ku ya'alik: «Yaan in wa'alik a k'aaba' utia'al u yu'ub in suku'uno'ob, yaan in alabarkech yéetel k'aay kéen in much'inba yéetel le máaxo'ob adorarkecho'».[g] **13** Ku ya'alik xan: «Yaan in k'ubik in wóol ti' leti'».[h] Ts'o'ole' ku ya'alik xan: «¡U'uye'ex lela'! Teen yéetel le paalalo'ob ts'o'ok u ts'áaikten Jéeobao'»* tia'ano'on waye'.[i]

14 Chéen ba'ale' tumen de bak' yéetel k'i'ik' «le mejen paalalo'obo'» leti' xane' tu beetuba de bak' yéetel k'i'ik'.[j] Beyo' le kéen kíimke' yaan u páajtal u xu'ulsik ti' le máax yaan u páajtalil ti' utia'al u kíimsik máako',[k] lela' leti'e K'aasilba'alo'.*[l] **15** Yaan xan u páajtal u jáalk'abtik tuláakal le máaxo'ob beyo'ob esclavo'ob ti' le kíimilo', tumen leti'obe' tuláakal u k'iinilo'ob u kuxtalo'ob u ch'a'amo'ob saajkil ti' le kíimilo'.[a] **16** U jaajile' leti'e' ma' táan u yáantik ángelo'obi', ba'axe' táan u yáantik u ch'i'ibal* Abrahán.[b] **17** Le o'olale' k'a'abéetchaj u beetkuba jach je'ex u «suku'uno'obe'»[c] utia'al ka páajchajak u beetkuba juntúul maas nojoch sacerdote ku ch'a'ik óotsilil, yéetel ku beetik ba'ax u k'áat Dios, bey túuno' yaan u páajtal u k'ubik u kuxtal[d] utia'al ka perdonarta'ak u k'eban le máako'obo'.[e] **18** Leti' túune' úuchik u mu'yaj le ka túunta'ab u yóolo'[f] beoraa' je'el u páajtal xan u yáantik le máaxo'ob táan u túunta'al u yóolo'obo'.[g]

3 Le o'olale', suku'une'ex, te'exe' santo'ex yéetel táaka'ane'ex ichil le máaxo'ob yéeya'ano'ob utia'al u bino'ob ka'ano'.[h] Tuukulnene'ex ti' Jesús tumen leti'e' apóstol yéetel leti' u maas nojchil le sacerdote'obo'.[i] To'one' k-e'esik tu táan tuláakal máak k-ts'aamaj k-fe ti' leti'. **2** Je'ex Moisés tu beetaj tuláakal ba'ax a'ala'abti' le ka meyajnaj tu yotoch Diose'[j] Jesús xane' tu beetaj tuláakal ba'ax a'ala'abti' tumen le Máax yéeyo'.[k] **3** Le o'olal Jesúse' maas ku náajmatik ka respetarta'ak[l] ke Moisés, tumen le máax beetik junp'éel naje' leti' unaj u maas respetarta'al ke le naje'. **4** U jaajile' tuláakal naje' yaan máax beetmil, chéen ba'ale' le máax beet tuláakal le ba'alo'obo' Dios. **5** Moisése' chúukpaj u yóol meyaj bey

CAP 2

a Ro 8:18, 19 2Co 6:18

b Hch 5:31 Heb 12:2

c Lu 24:26 Heb 5:8

d Jn 17:19 Heb 10:14

e Jn 20:17

f Mt 12:50 Ro 8:29

g Sl 22:22

h Isa 8:17

i Isa 8:18

j Jn 1:14

k Job 1:19

l Gé 3:15 Lu 10:18 Jn 8:44 1Jn 3:8 Ap 12:9

Columna 2

a Isa 25:8 Ro 8:20, 21 1Co 15:26

b Gál 3:29

c Flp 2:7

d Ro 3:25 1Jn 2:1, 2 1Jn 4:10

e Ro 5:10

f Heb 4:15

g Heb 7:25 Ap 3:10

CAP 3

h Flp 3:14 1Te 2:12

i Heb 8:1

j Nú 12:7

k Jn 8:29

l Mt 17:1, 2

2:10 * Wa «u sufrir». **2:13** * Ilawil página 2566. **2:14** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». Ilawil «K'aasilba'al», página 2568.

2:16 * Wa «descendencia».

esclavo tu yotoch Diose', le ba'ax tu beeto' tu chíikbesaj ti' ba'ax kun t'aan Dios kéen máanak k'iin. **6** Chéen ba'ale' Cristoe' chúukpaj u yóol meyaj tu yotoch u Taata je'ex u beetik juntúul paale'.[a] U yotoch le Taatao' to'one'ex,[b] chéen ba'ale' ma' unaj u xu'ulul k-t'aan yéetel u jaajil k-óoli' yéetel ma' unaj k-p'atik le ba'ax k-páa'tik ku taasikto'on ki'imak óolalo'.

7 Yéetel u yáantaj le espíritu santoo' ts'íibta'ab le la':[c] «U'uye'ex in t'aan bejla'e', **8** ma' a chichkúuntik a puksi'ik'ale'ex je'ex le ka beeta'ab in sen k'uuxile', le k'iin ka túunta'ab in wóol te' desiertoo'.[d] **9** A úuchben láak'tsile'exe' tu túunto'ob in wóol kex ts'oka'anili' u yilko'ob le ba'axo'ob tin beetaj ichil 40 años0'.[e] **10** Le o'olal náak in wóol ti' le generación je'elo', ka tin wa'alaj: ‹Leti'obe' jach chich u puksi'ik'alo'ob. Ma' tu beetko'ob ba'ax kin wa'alik›. **11** Le o'olale' ichil in p'uja'anile' tin juraraj: ‹Junpuli' ma' ken in cha'a u yooklo'ob te' tu'ux kin je'elelo'›».[f]

12 Kanáantaba'ex, suku'une'ex, tumen wa ka náachtale'ex ti' le kuxa'an Dioso'[g] yaan u k'astal a puksi'ik'ale'ex yéetel yaan u sa'atal a feje'ex. **13** Le o'olale' ma' u xu'ulul a paklan líi'sik a wóole'ex sáamsamal mientras ma' máanak le k'iin ku ya'ala'al «bejla'o'»,[h] utia'al beyo' mix juntúul ti' te'ex ka chichkúunta'ak u puksi'ik'al tumen le páajtalil yaan ti' le k'eban utia'al u tusik máako'. **14** Tumen u jaajile' chéen je'el k-k'amik le ba'ax tu k'amaj Cristo wa ma' tu xu'ulul k-páa'tik le ba'ax a'ala'abto'on desde tu káajbalo'.[a] **15** Je'ex u ya'ala'alo': «U'uye'ex in t'aan bejla'e', ma' a chichkúuntik a puksi'ik'ale'ex je'ex le ka beeta'ab in sen k'uuxile'».[b]

16 ¿Máaxo'ob beet u sen k'uuxil Dios kex tu ch'enxikinto'ob le ba'ax tu ya'alo'? ¿Ma' wa leti'e máaxo'ob jóok'o'ob yéetel Moisés tu lu'umil Egiptoo'?[c] **17** Ts'o'ole' ¿máaxo'ob náaks u yóol Dios ichil 40 años?[d] ¿Ma' wa leti'e máaxo'ob k'ebanchajo'ob yéetel p'áat jaytal u wíinklilo'ob te' desiertoo'?[e] **18** ¿Ti' máaxo'ob tu ya'alaj Dios ma' kun ooklo'ob te' tu'ux ku je'elelo'? ¿Ma' wa ti' le máaxo'ob ma' tu yu'ubo'ob t'aano'? **19** Je'ex k-ilko' leti'obe' ma' páajchaj u yooklo'obi' tumen ma' yanchaj u fejo'obi'.[f]

4 Le o'olale' tumen a'ala'anto'on yaan k-okol te' tu'ux ku je'elel Dioso' k'a'abéet k-kanáantikba, tumen bik p'áatak ma' u yokol wa máax ti' te'exi'.[g] **2** Tumen je'ex ti' k-úuchben láak'tsilo'obe' ti' to'on xane' ts'o'ok u tsikbalta'al le ma'alob ba'alo'ob ken u beet Dioso'.[h] Chéen ba'ale' le ba'ax tu yu'ubo'obo' ma' tu taasaj utsil ti'obi', tumen u fejo'obe' ma' je'ex u fe le máaxo'ob tu yu'ubo'ob t'aano'. **3** To'one' yaan k-okol te' tu'ux ku je'elel Dioso' tumen yaanto'on fe. Pero yo'olal k-úuchben láak'tsilo'o-

CAP 3

a Mt 17:5

b 1Pe 2:5

c 2Sa 23:2
Hch 1:16

d Éx 17:7

e Éx 16:35
Nú 32:13
Sl 95:9

f Nú 14:22, 23
Sl 95:7-11

g Heb 2:1

h Sl 95:7

Columna 2

a Ap 2:10

b Sl 95:7, 8

c Éx 17:1-3
Nú 14:2, 4

d Nú 14:11
Dt 32:21

e Nú 14:22, 23
Nú 14:28-30
Jud 5

f Heb 4:6

CAP 4

g Heb 3:12, 13

h Mt 4:23
Hch 15:7
Col 1:23

be' leti'e' tu ya'alaj: «Le o'olale' ichil in p'uja'anile' tin jurartaj: ‹Junpuli' ma' ken in cha'a u yookloʼob te' tu'ux kin je'elelo'›».[a] U jaajile' leti'e' xu'ul u meyaj desde tu káajbal yóok'ol kaab.*[b] **4** Tumen ichil le ba'axo'ob ts'íibta'ano'obo' Diose' t'aanaj yo'olal le día sieteo', leti'e' tu ya'alaj: «Dios túune' je'el te' día siete ti' tuláakal u meyajo'».[c] **5** Tu ya'alaj xan: «Junpuli' ma' ken in cha'a u yookloʼob te' tu'ux kin je'elelo'».[d]

6 Le máaxoʼob yáax tsikbalta'abti'ob le ma'alob ba'aloʼob ken u beet Dioso' ma' ookoʼobi' tumen ma' tu yu'uboʼob t'aani'.[e] Chéen ba'ale' bejla'e' yaan máaxoʼob láayli' je'el u páajtal u yookloʼob te' tu'ux ku je'elel Dioso'. **7** Le o'olale' ka máan ya'ab tiempoe' Diose' tu ch'a'tuklaj u ka'a yéeyik junp'éel k'iin, le k'iin je'elo' leti'e «bejla'a» ku ya'ala'al tu salmo Davido'. Je'ex tsʼoʼok u ya'ala'al te' cartaa': «U'uye'ex in t'aan bejla'e', ma' a chichkúuntik a puksi'ik'ale'ex».[f] **8** Wa Josué[g] ka u bisoʼob ka'ach ti' junp'éel lugar utia'al je'elele' Diose' ma' kun k'a'abéettal ka'ach u t'aan yo'olal uláak' junp'éel k'iin. **9** Le beetke' utia'al u kaajal Diose' láayli' p'aatal junp'éel sábado utia'al u je'elel máake'.[h] **10** Tumen le máax tsʼoʼok u yokol te' tu'ux ku je'elel Dioso' tsʼoʼok u je'elel ti' u meyajoʼob, je'ex úuchik u je'elel Dios ti' u meyajoʼobe'.[a]

11 Le o'olale' ko'one'ex beetik tuláakal le ku páajtal utia'al ka ookkoʼon te' lugar utia'al je'elelo', utia'al beyo' mix juntúul ti' toʼon ka u beet u j-ma' u'uyajt'aanil je'ex tu beetil k-úuchben láak'-tsiloʼoboʼ.[b] **12** U t'aan Diose' kuxa'an yéetel yaan u páajtalil,[c] maas yaan u yej ke je'el ba'alak espadail tu ka'atséelil yaan u yeje',[d] yéetel ku yokol tak tu maas taamil u wíinklil máak utia'al u jatsik le bak' ti' le tuukuloʼobo', bey xan utia'al u jatsik le baak ti' u tsʼoʼomel le baakoʼ. Tsʼoʼole' je'el xan u páajtal u xak'altik ba'axoʼob yaan tu tuukul yéetel tu puksi'ik'al máake'. **13** Tumen Diose' chíika'an u yilik tuláakal máak bey xan tuláakal ba'al,[e] mix ba'al ku páajtal u ta'akal ti' leti', ba'axe' láaj jéechkab yéetel je'ek'ab tu táan u yich, tumen ti' leti' kun k'ubbil cuenta.[f]

14 Jesús u Paal Diose'[g] leti' u maas nojchil le sacerdote'ob yaantoʼono', leti'e' tsʼoʼok u yokol te' ka'anoʼ, le o'olal ma' unaj u xu'ulul k-e'esik k-k'ubmaj k-óol ti' leti'i'.[h] **15** Le u maas nojchil le sacerdote'oba' ma' tsʼu'uy u puksi'ik'al utia'al ma' u na'atik le ba'axoʼob k-mu'yajtiko',[i] ba'axe' leti'e' ku na'atik tumen tsʼoʼok u túunta'al u yóol ti' tuláakal ba'al je'ex toʼone', chéen ba'ale' leti'e' ma' yanchaj u k'ebani'.[j] **16** Le beetik túune' koʼone'ex nats'ikba yéetel u jaajil k-óol ti' u trono

CAP 4

a Sl 95:11 Heb 3:11

b Éx 31:17

c Gé 2:2, 3

d Sl 95:11

e Nú 14:30 Dt 31:27

f Sl 95:7, 8

g Éx 24:13 Dt 1:38

h Mr 2:28

Columna 2

a Gé 2:2, 3

b Sl 95:11

c Jer 23:29 1Te 2:13

d Ef 6:17

e Sl 7:9 Sl 90:8 Pr 15:11

f Hch 17:31 Ro 2:16 Ro 14:12

g Mr 1:11

h Heb 10:23

i Isa 53:4 Heb 2:17

j Heb 7:26 1Pe 2:22

4:3 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le k'iinoʼob ka káaj u yantal u paalal Adán yéetel Evaoʼ.

Dios,[a] le Dios e'esik nojoch utsil ti' máako'. Ko'one'ex nats'ikba utia'al ka u ch'a'to'on óotsilil yéetel utia'al ka u ye'esto'on u nojoch utsil jach te' k'iin k'a'abéetto'on áantajo'.

5 Tumen tuláakal nojoch sacerdote ku yéeya'al ichil wíiniko'obe' ku meyajtik Dios utia'al u yutsil le máako'obo',[b] utia'al xan ka u k'ub sacrificio'ob bey xan le uláak' ba'alo'ob ku ts'a'abal yo'olal u k'eban máako'.[c] **2** Le sacerdotea' je'el u páajtal u ch'a'ik óotsilil ti' le máaxo'ob ma' u yóolili'ob ku beetko'ob ba'ax k'aaso', tumen leti'e' láayli' xan ku k'ebantale'. **3** Le o'olale' k'a'abéet u k'ubik kíimsbil ba'alche'ob tu yo'olal u k'ebano'ob leti' bey xan tu yo'olal u k'ebano'ob le kaajo'.[d]

4 Ts'o'ole' mix máak ku páajtal u ch'a'tuklik tu juunal u beetik le nojoch yéetel jats'uts meyaja', ba'axe' chéen ken t'a'anak tumen Dios je'ex t'a'anik Aaróne'.[e] **5** Bey túun xano' Cristoe' ma' tu yéeyuba chéen tu juunal[f] utia'al ka k'uchuk u beetuba u maas nojchil le sacerdote'obo', ba'axe' yéeya'ab tumen Dios, tumen leti'e' tu ya'alajti': «Teche' in hijoech, bejla'e' ts'o'ok in k'uchul in beetinba a taata».[g] **6** Ichil le ba'axo'ob ts'íibta'ano'obo' Diose' tu ya'alaj xan: «Teche' sacerdoteech utia'al mantats' je'el bix Melquisedeke'».[h]

7 Cristoe' le ka kuxlaj bey wíinik way lu'ume' sen k'áat óolnaj yéetel tuláakal u puksi'ik'al ti' le Máax je'el u páajtal u salvartik ti' le kíimilo'. Lela' tu beetaj yéetel k'a'amkach t'aan bey xan yéetel u ja'il u yich.[a] Leti'e' ch'enxikinta'ab ba'ax tu k'áataj, tumen u ch'a'amaj saajkil ti' Dios. **8** Kex leti' u Paal Diose' Cristoe' tu kanaj u yu'ub t'aan yo'olal le ba'axo'ob tu mu'yajto'.[b] **9** Le ka ts'o'ok u beetik tuláakal ba'ax k'ubéenta'abti'e'[c] p'a'at tu k'ab u salvartik utia'al mantats' le máaxo'ob u'uyik u t'aano'.[d] **10** Diose' ts'o'ok u yéeyik utia'al ka u beetuba u maas nojchil le sacerdote'ob je'el bix tu beetaj Melquisedeke'.[e]

11 Ya'ab ba'ax je'el u páajtal k-a'alikte'ex tu yo'olal Cristoe' chéen ba'ale' ku talamtal k-tsolikte'ex tumen istikyaj a na'atke'ex. **12** Ku páa'ta'ale' te'exe' ts'o'ok a p'áatle'ex je'ex juntúul j-ka'ansaje', chéen ba'ale' beoraa' k'a'abéet u ka'ansa'alte'ex tu ka'atéen le ba'axo'ob ta yáax kane'ex ti' u t'aan Dioso'.[f] Te'exe' ts'o'ok u ka'a k'a'abéettal a tséenta'ale'ex yéetel leche, ma' yéetel chichich janali'. **13** Tuláakal máax ku seguer u tséentkuba yéetel lechee' ma' u k'aj óol ba'ax ku ka'ansik u t'aan Dios yo'olal le justiciao'. Juntúul máak beya' bey juntúul chan paale'.[g] **14** Chéen ba'ale' le chichich janalo' utia'al nukuch máako'ob, tumen leti'obe' sáamsamal táan u yilik u yiijtal u tuukulo'ob. Bey túuno' leti'obe' je'el u páajtal u k'aj óoltiko'ob ba'ax ma'alob bey xan ba'ax ma' ma'alobe'.

CAP 4

a Ef 3:11, 12
Heb 10:19-22

CAP 5

b Éx 40:13

c Le 5:6

d Le 9:7
Le 16:6

e Éx 28:1

f Jn 8:54

g Sl 2:7
Hch 13:33

h Sl 110:4

Columna 2

a Lu 22:44
Jn 12:27

b Mt 26:39
Flp 2:8

c Heb 7:28

d Jn 3:16

e Sl 110:4

f Heb 6:1

g Ef 4:14

CAP 6

6 To'one' ts'o'ok k-kanik le yáax ba'alo'ob unaj u ka'anal[a] ti' Cristoo', chéen ba'ale' ma' ti' unaj k-náakli', unaj u seguer k-kaanbal utia'al ka yiijchajak k-tuukul.[b] Ma' unaj k-ts'áaik junp'éel chuunpak' tu ka'atéen ikil u ka'a káajal k-kanik ba'alo'ob je'ex lelo'oba': u k'exik u tuukul máak utia'al u xu'ulul u beetik ba'alo'ob chéen kuneltak, u ts'áaik u fe máak ti' Dios, **2** u ka'ansajil le okja'o', u ts'áaik u k'ab máak yóok'ol wa máax,[c] u ka'ansajil u ka'a kuxkíinta'al le kimeno'obo'[d] bey xan u ka'ansajil le u ts'ook juicioo'. **3** Yéetel u yáantaj Diose' yaan u yiijtal k-tuukul.

4 Tumen le máaxo'ob ma' tu yóotaj u k'amo'ob le ma'alob ka'ansajo'[e] ma' tu páajtal u k'e'exel u tuukulo'ob. Ti' leti'obe' ts'a'ab le sáasilo', ts'a'abti'ob le siibal ku taal te' ka'ano' yéetel ts'a'abti'ob espíritu santo. **5** Ti' leti'obe' ts'a'ab u yojéelto'ob le jach ma'alob ka'ansaj ku taal ti' Dioso' yéetel tu yilo'ob le ba'alo'ob ma'alobtak* ku taal u k'iino'.# **6** Chéen ba'ale' junpuli' ma' tu páajtal u yáanta'alo'ob,[f] tumen leti'obe' ku ka'a bajko'ob u Paal Dios tu che'il le mu'yajo' yéetel ku p'atko'ob ich su'tsilil tu táan le máako'obo'.[g] **7** Le ba'ax ku yúuchlo' bey je'ex le ba'ax ku yúuchul ti' le lu'um ku ts'u'uts'ik le ja' ku sen k'áaxal tu yóok'olo'. Le lu'umo' unaj u beetik u yantal u yich le paak'alo'ob utia'al le máaxo'ob meyajtiko'. Le lu'um beyo' bendecirta'an tumen Dios. **8** Chéen ba'ale' wa le lu'um ku beetik u jóok'ol k'i'ixo'ob yéetel k'aak'as xíiwo'obe' yaan u xúump'atta'al yéetel yaan u k'uchul u k'iinil u maldecirta'al, tu ts'ooke' ku tóoka'al.

9 Chéen ba'ale', suku'une'ex, kex táan k-t'aan ti' le ba'alo'oba' to'one' k-ojel de ke te'exe' jach ma'alob yanile'ex tu táan Dios, le o'olal yaan a salvarta'ale'ex. **10** Tumen Diose' ma' k'asa'an utia'al ka u tu'ubs le meyaj ta beete'exo' mix le yaabilaj ta we'ese'ex tu yo'olal u k'aaba'o',[a] tumen te'exe' ta wáante'ex le máaxo'ob santo'obo' yéetel láayli' táan a wáantke'exo'obe'. **11** Chéen ba'ale' k-ts'íiboltike' bey ka seguernak a beetke'ex tak tu xuulo',[b] utia'al beyo' ka a wile'ex jach tu jaajil yaan u ts'a'abalte'ex le ba'ax ka páa'tke'exo'.[c] **12** Wa ka beetke'ex beyo' ma' kan ma'ak'óoltale'ex,[d] ba'axe' yaan a p'áatle'ex je'ex le máaxo'ob tu ye'eso'ob yaan u fejo'ob yéetel tu páa'to'ob u béeytal le ba'ax a'ala'abti'ob tumen Dioso'.

13 Diose' le ka tu beetaj junp'éel promesa ti' Abraháne' jurarnaj tu yo'olal leti' mismo tumen mina'an mix máak maas nojoch ke leti'.[e] **14** Leti'e' tu ya'alaj: «Jach tu jaajil yaan in bendecirkech yéetel jach tu jaajil yaan in beetik u ya'abtal a paalal».[f] **15** Ka ts'o'ok túun u

Columna 2

a Heb 5:12
b 1Co 14:20 Ef 4:13 Heb 5:14
c Hch 8:17
d Mt 22:31 Jn 5:28, 29 Jn 11:25
e Ef 1:18 Heb 10:26
f 1Jn 2:19
g Heb 10:29

a Heb 10:32, 33
b Heb 3:14
c 1Pe 1:3, 4
d Ro 12:11 Ap 2:4
e Gé 22:16
f Gé 22:17

6:5 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «páajtalilo'ob». # Wa «tu yilo'ob le túumben yóok'ol kaab kun antalo'».

ye'esik Abrahán jach chúuka'an u yóol u páa't le ba'ax a'ala'abti'o', ts'a'ab le promesa ti'o'. **16** Le wíiniko'obo' kéen jurarnako'obe' ku ch'a'chi'itko'ob u k'aaba' juntúul máax maas nojoch ke leti'ob. Le kéen u beeto'ob beya' ku xu'ulul u ba'atelo'ob, tumen utia'alo'obe' jach tu jaajil junp'éel garantía lelo'.[a] **17** Bey túun xano' Diose' tu beetaj junp'éel juramento utia'al u ye'esik ti' le máaxo'ob kun tia'alintik le promesa[b] de ke ma' tu k'expajal le ba'ax u ch'a'tukultmaj u beetko'. **18** Le juramento yéetel le promesao' yaan u yáantko'on utia'al ma' u xu'ulul k-machikba tubeel ti' le ba'ax k-páa'tiko', tumen to'one' ts'o'ok k-púuts'ul utia'al k-bin te' lugar tu'ux ku kanáanta'al máako'. Diose' junpuli' ma' tu páajtal u tuus,[c] tumen le ba'ax ku jurartik yéetel ku prometerko' junpuli' ma' tu k'expajal. **19** Le ba'ax k-páa'tiko'[d] bey junp'éel ancla* utia'al k-kuxtale', tumen jach jeets'el yanil yéetel ma' tu k'expajal. Ts'o'ole' le esperanzaa' ku beetik k-okol paachil ti' le cortina yaan ichil le temploo'.[e] **20** Te'elo' Jesús yáax ooki', leti'e' ook utia'al u je'ek'abtikto'on u bejil utia'al ka ookko'on xani'.[f] Jesúse' leti'e máax ts'o'ok u ts'a'abal u beet u maas nojoch sacerdoteil utia'al mantats' je'el bix Melquisedeke'.[a]

7 Tumen le Melquisedeka' u reyil u kaajil Salem, u sacerdote le Maas Nojoch Dioso'. Melquisedeke' leti'e máax jóok' u ch'a'a u beel Abrahán le táan u suut ts'o'ok u ganartik le ba'ate'el ti' le reyo'obo', ka tu bendecirtaj.[b] **2** Abrahán túune' tu ts'áajti' u diez por cientoil* ti' tuláakal le ba'axo'ob tu ch'a'ajo'. U k'aaba' le sacerdotea' u k'áat u ya'al «u Reyil Justicia». Leti'e' u reyil Salem, lela' u k'áat u ya'ale' «u Reyil Jeets'elil». **3** Leti'e' ma' ojéela'an máax u taatai', máax u maamai', máax u láak'tsilo'ob, ma' xan ts'íibta'an ba'ax k'iin ka síiji' mix ba'ax k'iin ka kíimi', chéen ba'ale' chíika'an ti' u Paal Dios, le o'olale' Melquisedeke' yaan u beetik u sacerdoteil utia'al mantats'.[c]

4 Je'ex a wilke'exo' le máaka' ma' je'ex u maasil máako'obe', le o'olal Abraháne' kex leti' u poolil junp'éel naje' tu ts'áajti' u diez por cientoil ti' le ba'alo'ob maas ma'alobtak tu tokaj ti' le reyo'obo'.[d] **5** Ichil le Leyo' ku ya'alike' le máaxo'ob ichil u paalal Leví[e] tu k'amo'ob u beet u sacerdoteilo'obo', a'ala'anti'ob k'a'abéet u k'áatko'ob u diez por cientoil ti' le ba'alo'ob yaan ti' le kaajo',[f] lela' u k'áat u ya'ale' ti' u suku'uno'ob unaj u k'áatko'ob, kex tumen leti'obe' u paalalo'ob xan Abrahán. **6** Chéen ba'ale' Mel-

CAP 6

a Gé 31:53

b Gál 3:29

c Nú 23:19
Tit 1:2

d 1Pe 1:3, 4

e Le 16:2, 12
Heb 9:7
Heb 10:19, 20

f Heb 4:14

Columna 2

a Sl 110:4
Heb 5:6

CAP 7

b Gé 14:17-20

c Sl 110:4

d Gé 14:20

e Éx 40:12, 15

f Nú 18:21, 26
Dt 14:28

6:19 * Junp'éel nu'ukul ku meyaj ti' le marinero'obo'. Lela' ku k'a'axal ti' junp'éel cadena wa ti' junp'éel suum, yéetel ku jalk'esa'al ichil le ja' utia'al ma' u bisa'al le barco tumen le iik'o'.

7:2 * Wa «u diezmoil».

quisedeke' kex ma' ichil u tribu Leví u taale' tu ch'a'aj le diez por ciento ts'a'abti' tumen Abraháno' yéetel tu bendecirtaj Abrahán, ti' le máax beeta'ab le promesa'obo'.[a] **7** Bey túuno' le máax maas chichano' ku bendecirta'al tumen le máax maas nojocho'. **8** Le levita'ob ku k'amko'ob le diez por cientoo' máako'ob ku kíimlo'ob, chéen ba'ale' le máak chíika'an ti' Melquisedek ku k'amik le diez por cientoo' láayli' ku-xa'ane'.[b] **9** Ts'o'ole' je'el u páajtal u ya'ala'ale' tak Leví, le máax ku k'amik le diez por cientoo' tu bo'otaj xan le diez por ciento le ka tu ts'áaj Abrahán le diez por ciento ti' Melquisedeko'. **10** Tumen kex ma' síijik le ka jóok' Melquisedek u ch'a'a u beel Abraháne' Levíe' ka máan k'iine' k'uch u beetuba juntúul ti' u paalal Abrahán.[c]

11 Le Ley ts'a'ab ti' Moiséso' ku ya'alik unaj u yéeya'al le sacerdote'ob ichil u paalal Levío'.[d] Wa leti'ob ku páajtal u lu'sko'ob u k'eban le kaajo', ¿ba'axten túun k'a'abéet u líi'sa'al uláak' sacerdote je'el bix Melquisedeke'?[e] ¿Ma' wa maas ma'alob ka líi'sa'ak juntúul je'el bix Aaróne'? **12** Wa táan u k'e'exel le máaxo'ob ku beetik u sacerdoteilo'obo' k'a'abéet xan u k'e'exel le Leyo'.[f] **13** Tumen le máax o'olal ku ya'ala'al le ba'alo'oba' ti' yaanal tribu u taal, ts'o'ole' ti' le tribua' mix máak meyajnak te' altaro'.[g] **14** U jaajile' k-Yuumtsile' ti' u tribu Judá u taal,[h] chéen ba'ale' Moisése' ma' tu ya'alaj wa le máaxo'ob yano'ob te' tribua' yaan u beetik u sacerdoteilo'ob.

15 Tuláakal lela' ku jach e'esikto'one' yaan u yantal juntúul sacerdote[a] je'el bix Melquisedeke'.[b] **16** Yuumtsile' ku k'uchul u beetuba sacerdote ma' tumen ti' u tribu Leví u taal je'ex u k'áatik le leyo', ba'axe' tumen yaan junp'éel poder ti', junp'éel poder ku beetik ma' u xu'ulsa'al ti' u kuxtal.[c] **17** Tu yo'olale' a'ala'an lela': «Teche' sacerdoteech utia'al mantats' je'el bix Melquisedeke'».[d]

18 Bey túuno' le mandamiento yaan ka'acho' yaan u xu'ulul u meyaj tumen mina'an u páajtalil yéetel ma' tu taasik utsil.[e] **19** Tumen le Leyo' ma' tu páajtal u béeykuntik tuláakal le ba'ax ku ya'alik Dioso',[f] chéen ku páajtal u béeykunta'al tumen le ba'ax maas ma'alob k-páa'tiko',[g] yo'olal lela' táan k-nats'ikba yiknal Dios.[h] **20** Diose' tu beetaj junp'éel nojoch juramento le ka tu ts'áaj Jesús bey sacerdoteo'. **21** (U jaajile' yaan máako'ob k'uch u beetuba'ob sacerdote'ob sin ke u beeta'al junp'éel nojoch juramento, chéen ba'ale' le máaka' k'uch u beetuba sacerdote yo'olal junp'éel nojoch juramento. Le Máax beet le juramentoa' tu ya'alaj: «Jéeoba, le máax ma'atech u tuuso' ts'o'ok u jurartik lela': ‹Teche' sacerdoteech utia'al mantats'›»).[i] **22** Tu yo'olal lelo' Jesúse' k'uch u beetuba bey junp'éel

CAP 7

a Gé 12:7 Gé 14:18-20 Gé 17:6 Gé 22:17

b Heb 7:3

c Gé 14:18

d Ro 3:20 Heb 7:19 Heb 9:9 Heb 10:1

e Sl 110:4

f Ro 3:27 1Co 9:21 Gál 6:2 Col 2:13, 14

g Nú 18:6, 7

h Gé 49:10 Mt 1:1, 3 Lu 3:23, 33

Columna 2

a Heb 3:1 Heb 7:26

b Sl 110:4

c Ro 6:9 1Ti 6:16

d Sl 110:4

e Ro 8:3 Heb 9:9 Heb 13:9

f Hch 13:38, 39 Gál 2:15, 16 Heb 10:1

g 1Pe 1:3, 4

h Jn 14:6 Heb 4:16

i Sl 110:4

garantía ti' junp'éel pacto* maas ma'alobe'.[a] **23** Ka'ache' ya'ab máako'ob ichil u tribu Aarón k'a'abéetchaj u beetkuba'ob sacerdoteil,[b] tumen le kéen kíimik juntúule' ku jeelinta'al tumen uláak'. **24** Chéen ba'ale' le uláak' juntúul sacerdotea' kuxa'an utia'al mantats',[c] le o'olal mix máak jeelintik. **25** Le beetke' jach je'el u páajtal u salvartik le máaxo'ob táan u nats'kuba'ob ti' Dios tu yo'olal u k'aaba'o', tumen leti'e' mantats' kuxa'an utia'al u k'áat óolal ti' Dios tu yo'olalo'ob.[d]

26 Jach ma'alob úuchik u ts'a'abalto'on le maas nojoch sacerdotea', tumen leti'e' jach u ts'aamaj u yóol u meyajt Dios, mina'an u k'asa'anil,[e] limpio tu táan Dios, u náachkuntmuba ti' le máaxo'ob ku k'ebantalo'obo' yéetel tia'an tu maas ka'anlil le ka'ano'obo'.[f] **27** Leti'e' ma' k'a'abéet u k'ubik sacrificio'ob sáamsamal[g] je'ex u beetik le uláak' nojoch sacerdote'obo'. Ma' k'a'abéet u k'ubik sacrificio'ob tu yo'olal u k'ebano'obi' mix tu yo'olal u k'ebano'ob le kaajo',[h] tumen leti'e' chéen juntéenili' tu k'ubaj u kuxtal.[i] **28** Le Leyo' ku yéeyik j-k'eban máako'ob utia'al ka u beet u nojoch sacerdoteilo'ob.[j] Chéen ba'ale' le ba'ax a'ala'ab yéetel junp'éel nojoch juramento[k] utia'al u jeelintik le Leyo' ku yéeyik juntúul u Paal Dios utia'al u beetik u nojoch sacerdoteil, juntúul máak preparado tu táan Dios[a] utia'al mantats'.

8 Bey túuno' le ba'ax maas k'a'ana'an ichil le ba'axo'ob táan k-a'aliko' leti' lela': yaanto'on juntúul nojoch sacerdote,[b] leti'e' ts'o'ok u kutal tu x-no'oj u trono le jach Nojoch Dios yaan te' ka'ano'.[c] **2** Leti'e' ku meyaj te' lugar santoo'[d] bey xan te' jaajil tabernáculoo'.* Lela' Jéeoba wa'akúuntmil, ma' wíiniki'. **3** Tuláakal nojoch sacerdotee' ku yéeya'al utia'al ka u k'ub ofrenda'ob bey xan sacrificio'ob. Le o'olale' le nojoch sacerdotea' yaan xan ba'ax k'a'abéetchaj u k'ubik.[e] **4** Chéen ba'ale' wa ka yanak way lu'ume' ma' sacerdote túuni',[f] tumen waye' yaan máaxo'ob k'ubik ofrenda'ob je'ex u ya'alik le Leyo'. **5** Le meyaj ku beetik le máako'oba' ku ye'esik yéetel ku chíikbesik*[g] le ba'alo'ob yaan te' ka'ano'.[h] Lelo' chíika'an de ke beyo' tumen Moisése' le ta'aytak u beetik le tabernáculoo' a'ala'abti' tumen Dios: «Unaj a beetik tuláakal le ba'alo'ob je'ex ts'o'ok in we'esiktech te' montañao'».[i] **6** Chéen ba'ale' beoraa' Jesúse' ts'o'ok u k'amik junp'éel maas ki'ichkelem meyaj, tumen leti' u mediadoril*[j] junp'éel pacto maas ma'alob,[k] junp'éel pacto beeta'an je'ex u ya'alik le leyo' yéetel ets'kúunta'an yóok'ol promesa'ob maas ma'alobtak.[l]

7:22 * Wa «acuerdo».

8:2 * Ilawil página 2581. **8:5** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel u yoochel». **8:6** * Ilawil página 2571.

CAP 7

a Jer 31:31 Mt 26:27, 28 1Co 11:25 Heb 8:6 Heb 9:15 Heb 12:22, 24

b 1Cr 6:4

c Lu 1:33 Heb 7:15, 16

d Ro 8:34 1Ti 2:5 Heb 9:24 1Jn 2:1

e Isa 53:9 1Pe 2:21, 22

f Ef 1:20, 21 1Pe 3:22

g Nú 28:3

h Le 9:8, 15

i Ro 6:10 Heb 9:28 Heb 10:14

j Le 16:11

k Sl 2:7 Sl 110:4

Columna 2

a Heb 2:10 Heb 5:9

CAP 8

b Heb 3:1 Heb 7:26

c Sl 110:1 Heb 1:3

d Heb 9:8, 24

e Ef 5:2

f Heb 7:14

g Col 2:16, 17 Heb 10:1

h Heb 9:9, 24

i Éx 25:9, 40 Éx 26:30 Nú 8:4

j 1Ti 2:5

k 1Co 11:25 Heb 7:22 Heb 9:15 Heb 12:22, 24

l Sl 110:4 Ro 8:17

7 Wa ma' u yantal ka'ach mix ba'al k'aas ichil le yáax pactoo' bejla'a ma' kun k'a'abéettal ka'ach uláak'e'.[a] **8** Diose' tumen ku yilik yaan ba'ax k'aas ku beetik le kaajo' ku ya'alik: «Jéeobae' ku ya'alik: ‹¡Ilawile! Yaan u k'uchul u k'iinil in beetik junp'éel túumben pacto yéetel u kaajil Israel bey xan yéetel u kaajil Judá. **9** Le pactoa' ma' je'ex le tin beetaj yéetel u yúuchben láak'tsilo'ob te' k'iin ka tin machaj u k'abo'ob utia'al ka in jóo'so'ob tu lu'umil Egiptoo'.[b] Leti'obe' ma' chúukpaj u yóol u ts'o'okbeso'ob le pacto in beetmaj tu yéetelo'obo', le o'olal xu'ul in kanáantko'ob›, lelo' bey u ya'alik Jéeoba».

10 «Jéeobae' ku ya'alik: ‹Lela' leti'e pacto ken in beet yéetel u kaajil Israel le kéen ts'o'okok le k'iino'ob je'elo'. Yaan in ts'áaik in leyo'ob tu tuukulo'ob yéetel yaan in ts'íibtik tu puksi'ik'alo'ob.[c] Teen túune' yaan in beetkinba u Dioso'ob, yéetel leti'obe' yaan u beetkuba'ob in kaajal.[d]

11 Mix juntúul ichilo'ob kun k'a'abéettal u ka'ansik u yéet máakil bey xan u ka'ansik u suku'un táan u ya'alik: «¡K'aj óolt Jéeoba!». Tumen tuláaklo'ob ken u k'aj óolteno'ob, desde u maas chichnil tak u maas nojchil ichilo'ob. **12** Tumen kex yaan ba'alo'ob k'aastak u beetmo'obe' yaan in ch'a'ik óotsilil ti'ob, yéetel ma' ken in ka'a k'a'ajs u k'ebano'ob›».[e]

13 Le kéen t'aanak ti' «junp'éel túumben pactoe» táan u ts'áaik na'atbil ts'o'ok u jáawal u meyaj le yáax junp'éelo'.[a] Bey túuno' le ba'ax ku jáawal u meyaj yéetel ku yúuchbentalo' jach ta'aytak u xu'ulul.[b]

9 Le ka beeta'ab le yáax pactoo' ts'a'ab leyo'ob utia'al u meyajta'al Dios je'ex unaje', yéetel le lugar tu'ux ku adorarta'al Dioso'[c] tia'an ka'ach way lu'ume'. **2** Ichil u yáax cuartoil le tabernáculoo'* tia'an ka'ach le candelabroo'[d] bey xan le mesa tu'ux ts'a'an ka'ach le waajo'ob k'uba'an tu táan Dioso'.[e] Le yáax cuartoa' ku k'aaba'tik ka'ach «Cuarto Santo».[f] **3** Chéen ba'ale' paachil ti' le u ka'ap'éel cortinao'[g] ti' yaan ka'ach le cuarto ku k'aaba'tik «Cuarto Maas Jach Santoo'».[h] **4** Ichil le cuartoa' ti' yaan ka'ach junp'éel incensario[i] beeta'an yéetel oroi' bey xan u cajail le pacto[j] ts'a'an oro ichil yéetel tu paacho'.[k] Ichil le cajaa' tia'an ka'ach junp'éel jarro* de oro tu'ux líi'sa'an le manáo',[l] ti' yaan xan le u xóolte' Aarón k'u'uk'naje'[m] bey xan le jaajay tuunicho'ob[n] tu'ux ts'íibta'an le pactoo'. **5** Tu yóok'ole' ti' yaan ka'ach le ki'ichkelem querubíno'obo', leti'obe' u pixmo'ob u maak* le cofre yéetel u yoochelo'obo'.[o] Chéen ba'ale' beoraa' ma' u súutukil utia'al k-maas tsolik le ba'alo'oba'.

9:2 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «naj de nook'». **9:4** * Wa «p'úul». **9:5** * Le t'aan griego ku traducirta'al «u maako'» ku ts'áaik xan na'atbil junp'éel sacrificio ku k'ubik máak ti' Dios utia'al ka perdonarta'ak.

CAP 8

a Heb 7:11, 18

b Éx 12:51

c Ro 2:29

d 2Co 6:16

e Jer 31:31-34

Columna 2

a Ro 10:4 Heb 7:12

b Col 2:13, 14

CAP 9

c Éx 25:8

d Nú 4:9

e Éx 40:22-24

f Éx 26:33

g Éx 36:35

h Éx 26:31, 33

i Le 16:12 Ap 8:3

j Éx 40:21

k Éx 25:10, 11

l Éx 16:33

m Nú 17:10

n Éx 32:15

o Éx 25:18, 22 Nú 7:89

6 Ka ts'o'ok u beeta'al tuláakal le ba'alo'oba' le sacerdote'obo' sáamsamal u yookslo'ob ka'ach tu yáax cuartoil le tabernáculo utia'al u beetko'ob le meyaj k'ubéenta'anti'obo'.[a] **7** Chéen ba'ale' u nojchil le sacerdote'obo' juntéen cada ja'ab ku yokol ka'ach tu juunal te' tuláak' cuartoo'.[b] Le kéen okok ka'ache'[c] mantats' ku bisik k'i'ik' utia'al u k'ub tu yo'olal leti'[d] bey xan tu yo'olal le máako'ob ma' u yóolili'ob úuchik u k'ebantalo'obo'.[e] **8** Bey túuno' le espíritu santoo' tu ye'ese' mientras táan u meyaj ka'ach le tabernáculoo' ma' e'esa'ab ti' mix máak le bej ku bin te' Cuarto Maas Jach Santoo'.[f] **9** Le tabernáculoa' ku chíikbesik le ba'axo'ob táan u yúuchul te' k'iino'oba'.[g] Le o'olal bejla'e' láayli' ku k'u'ubul ofrenda'ob yéetel sacrificio'obe'.[h] Chéen ba'ale' le ba'alo'oba' ma' tu páajtal u jach p'atko'ob limpioil u conciencia le máaxo'ob ku meyajtiko'ob Dioso'.[i] **10** Le ba'alo'ob ku k'u'ublo'oba' chéen yaan yil yéetel janalo'ob, uk'ulo'ob bey xan yéetel u t'u'ubul le nu'ukulo'ob ich ja'o'.*[j] Le je'elo'oba' leti'e ba'axo'ob ku ya'alik le ley yo'olal le ba'alo'ob yano'ob way lu'ume'[k] yéetel ts'a'abo'ob utia'al ka ts'o'okbesa'ako'ob tak ken k'uchuk u k'iinil u yutskíinta'al tuláakal ba'al.

11 Le ka taal Cristo, u maas nojoch sacerdoteil le ba'alo'ob ma'alobtak ts'o'ok u béeytalo'obo', ook ichil le maas nojoch yéetel maas ma'alob tabernáculoo'. Le tu'ux ooka' ma' u k'ab wíinik beetmili', yéetel ma' way lu'um yane'. **12** Leti'e' chéen juntéenili' ook te' Cuarto Maas Jach Santoo', le ka ooke' ma' tu bisaj u k'i'ik'el chivo'obi' mix u k'i'ik'el táankelem wakaxo'obi', ba'axe' u k'i'ik'el leti' tu bisaj.[a] Lela' tu beetaj utia'al u jáalk'abtiko'on utia'al mantats'.[b] **13** Wa le u k'i'ik'el chivo'ob, u k'i'ik'el toro'ob[c] bey xan le u ta'anil vaca'ob* ku to'osol tu yóok'ol le máako'ob ku beetik u p'áatal limpioil u wíinklilo'ob tu táan Dioso',[d] **14** ¿ma' wa túun maas je'el u p'o'ik k-conciencia le u k'i'ik'el Cristo[e] ti' le chéen kunel ba'alo'obo'?[f] U jaajile' le u k'i'ik'el Cristoo' je'el u yáantko'on k-meyajt le kuxa'an Dioso'.[g] Cristoe' tumen tu cha'aj u nu'ukta'al tumen le espíritu santoo' tu k'ububa ti' Dios bey junp'éel sacrificio santoe'.

15 Tu yo'olal lelo' leti' u mediadoril* junp'éel túumben pacto.[h] Bey túuno' le máaxo'ob ts'o'ok u t'a'anlo'ob tumen Dioso' ku páajtal u k'amko'ob u promesail le kuxtal mina'an u xuulo'.[i] Úuchik u k'ubik u kuxtale' ku páajtal u jáalk'abta'alo'ob[j] ti' le ba'alo'ob k'aastak tu beeto'ob le tia'ano'ob yáanal le úuchben pactoo'. **16** Le kéen beeta'ak

9:10 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «jejeláas okja'ob».

9:13 *Wa «mejen vaca'ob». **9:15** *Ilawil página 2571.

CAP 9

a Le 24:3, 4

b Le 16:2

c Éx 30:10 Le 16:14

d Le 16:6, 11

e Le 16:15

f Heb 10:19, 20

g Col 2:16, 17 Heb 8:5 Heb 10:1

h Le 23:37, 38

i Gál 3:21 Heb 7:11, 19

j Éx 30:17-19

k Nú 19:13

Columna 2

a Heb 12:24 Heb 13:20

b Da 9:24 Mt 20:28 1Ti 2:5, 6

c Le 16:6, 15

d Nú 19:9, 17, 19

e 1Pe 1:18, 19

f 1Jn 1:7

g Ro 12:1

h Lu 22:20 1Ti 2:5 Heb 12:22, 24

i Ro 8:17

j Mt 20:28

junp'éel pactoe' k'a'abéet u kíimil le wíinik beetik le pactoo'. **17** Junp'éel pactoe' ku yantal u muuk' le kéen k'u'ubuk junp'éel kuxtal, chéen ba'ale' ma' tu káajal u meyaj wa láayli' kuxa'an le wíinik beetmil le pactoo'. **18** Le beetke' tak tu yo'olal le yáax pactoo' k'a'abéetchaj u k'u'ubul k'i'ik' utia'al u káajal u meyaj. **19** Le ka ts'o'ok u láaj tsolik Moisés le ba'ax ku ya'alik le Ley ti' tuláakal le kaajo' tu ch'a'aj u k'i'i-k'el táankelem toro'ob yéetel u k'i'ik'el chivo'obe' ka tu xa'ak'taj yéetel ja'. Ts'o'ole' tu ch'a'aj junp'éel u chan che'il hisopo tu'ux k'axa'an u chak tso'otsel tamane' ka tu wi'iwits'aj le k'i'ik' yóok'ol u libroil* le pactoo' bey xan tu yóok'ol tuláakal le máako'obo'. **20** Leti'e' tu ya'alaj: «Le-la' leti'e k'i'ik' kun béeykuntik le pacto tu ya'alaj Dios k'a'abéet a ts'o'okbeske'exo'».[a] **21** Leti'e' tu wi'iwits'aj le k'i'ik' yóok'ol le tabernáculoo' bey xan yóok'ol tuláakal le nu'ukulo'ob ku meyaj te' tabernáculoo'.[b] **22** Je'ex túun k-ilko' óoli' tuláakal ba'al ku limpiokíinta'al yéetel k'i'ik' je'ex u ya'alik le Leyo'.[c] Wa ma' tu k'u'ubul k'i'ik'e' mix junp'éel k'eban ku páajtal u perdonarta'al.[d]

23 Le o'olale' le ba'alo'ob yano'ob way lu'um chíikbesik[e] le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano' k'a'abéetchaj u limpiokíinta'alo'ob yéetel le ba'alo'ob ts'o'ok k-a'aliko',[f] chéen ba'ale' le ba'alo'ob yano'ob te' ka'ano' k'a'abéet u limpiokíinta'alo'ob yéetel sacrificio'ob maas ma'alobtak. **24** Cristoe' ma' ook ti' junp'éel lugar santo beeta'an tumen u k'ab wíiniko'ob[a] ku chíikbesik le Cuarto Maas Jach Santoo',[b] ba'axe' ook te' ka'ano'.[c] Le o'olal bejla'e' je'el u páajtal u t'aan t-o'olal tu táan Diose'.[d] **25** Le ka ook te' lugar santoo' ma' tu beetaj utia'al ka u k'ububa ya'ab u téenel bey junp'éel sacrificioe'. Ma' tu beetaj je'ex u beetik le nojoch sacerdote ku yokol ka'ach cada año te' Cuarto Maas Jach Santo[e] utia'al u bisik u k'i'ik'el le ba'alche'obo'. **26** Tumen wa beyo' Cristoe' yaan u k'a'abéetchajal ka'ach u mu'yaj ya'ab u téenel desde ka káaj yóok'ol kaab.* Chéen ba'ale' te' tu ts'ook k'iino'oba' leti'e' chéen juntéenili' k'a'abéetchaj u chíikbeskuba utia'al u lu'sik le k'ebano', lela' tu beetaj úuchik u k'ubik u kuxtal bey sacrificioe'.[f] **27** Je'ex a'ala'anile' chéen juntéen kun kíimil máak, le kéen ts'o'oke' ku yantal junp'éel juicio. **28** Bey túun xano' Cristoe' chéen juntéen tu k'ububa utia'al u kuchik u k'eban ya'ab máako'ob.[g] Le kéen chíikpajak tu ka'atéene' ma' utia'al u lu'sik k'ebani', ba'axe' utia'al u salvartik le máaxo'ob jach u ts'aamaj u yóol u páa'to'obo'.[h]

CAP 9

a Éx 24:6-8

b Éx 29:12 Le 8:15

c Le 17:11

d Le 9:7-9

e Heb 8:5 Heb 9:9

f Le 16:19, 20

Columna 2

a Heb 8:1, 2

b Col 2:16, 17

c Heb 6:19, 20 Heb 9:12

d Le 16:15 Ro 8:34

e Le 16:2, 34

f Da 9:24 Heb 7:27 1Pe 3:18

g Isa 53:12 Ro 6:10 1Pe 2:24

h 2Ti 4:8 Tit 2:13

9:19 * Wa «u rolloil».

9:26 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le k'iino'ob ka káaj u yantal u paalal Adán yéetel Evao'.

10 Le Leyo' ku chíikbesik[a] le ma'alob ba'alo'ob kun taalo'obo',[b] chéen ba'ale' ma' táan u ye'esik jach bixo'obi'. Le o'olale' kex ka k'u'ubuk sacrificio'ob cada añoe' junpuli' ma' tu páajtal u p'áatal jach limpioil le máaxo'ob ku nats'kuba'ob ti' Dioso'.[c] **2** Tumen wa ka p'áatko'ob ka'ach jach limpioile', ¿ma' wa je'el u xu'ulul ka'ach u k'u'ubul sacrificio'obe'? Le máaxo'ob meyajtik Dioso' je'el u p'áatal ka'ach limpioil u conciencia'ob le kéen ts'o'okok u perdonarta'al u k'ebano'obe'. **3** Chéen ba'ale' ma' bey u yúuchli', le o'olal cada año ku k'u'ubul sacrificio'ob utia'al u k'a'ajal ti' máak u k'ebano'ob.[d] **4** U jaajile' u k'i'ik'el wakaxo'ob yéetel u k'i'ik'el chivo'obe' ma' tu páajtal u lu'sik le k'ebano'obo'.

5 Bey túuno' le ka taal Cristo way lu'ume' tu ya'alaj ti' Dios: «‹Mix ofrenda mix sacrificio ta wóotaj a k'ame, chéen ba'ale' ta preparartajten junp'éel wíinklil. **6** Ma' utschaj ta t'aan le tóokbil ofrenda'obo' mix le ofrenda'ob yo'olal le k'ebano'›.[e] **7** Le o'olal tin wa'alaj: ‹¡Ilawile! Tene' ts'o'ok in taal, ts'o'ok in taal utia'al ka in beet ba'ax a k'áat, in Dios.[f] Te' rolloo' yaan ba'ax ts'íibta'an tin wo'olali'›». **8** Je'ex k-ilko' leti'e tu ya'alaj: «Mix ofrenda mix sacrificio ta wóotaj a k'ame. Ma' utschaj ta t'aan le tóokbil ofrenda'obo' mix le ofrenda'ob yo'olal le k'ebano'». Lelo'oba' leti'e sacrificio'ob ku ya'alik le Ley ka k'u'ubuko'.

CAP 10
a Heb 8:5
b Col 2:16, 17
c Heb 7:19 Heb 9:9
d Le 16:34
e Sl 40:6
f Sl 40:8

Columna 2
a Sl 40:6-8
b Gál 1:4
c Heb 13:12
d 1Sa 2:27, 28
e Éx 29:38 Nú 28:3
f Heb 7:18 Heb 10:1
g Ro 8:34
h Sl 110:1 1Co 15:25
i Heb 7:19
j Jer 31:33 Heb 8:10

9 Le o'olal tu ya'alaj: «¡Ilawile! Tene' ts'o'ok in taal, ts'o'ok in taal utia'al ka in beet ba'ax a k'áat».[a] Bey túuno' leti'e' tu lu'saj le ba'axo'ob ku beeta'al ka'acho' ka tu jeelintaj yéetel junp'éel ba'ax túumben. **10** Úuchik u beeta'al «ba'ax u k'áat»[b] Diose' to'one' ts'o'ok k-p'áatal limpioil, tumen Cristoe' tu k'ubaj u wíinklil juntéenili'e'.[c]

11 Tuláakal sacerdotee' sáamsamal ku bin te' tu'ux ku meyaj utia'al u páajtal u adorarta'al Dioso'[d] bey xan utia'al ka u k'ub sacrificio'ob ya'ab u téenel.[e] U jaajile' le ba'alo'oba' junpuli' ma' tu páajtal u lu'sik tuláakal le k'ebano'obo'.[f] **12** Chéen ba'ale' Cristoe' utia'al u lu'sik le k'ebano'ob utia'al mantats'o' chéen junp'éelili' sacrificio tu k'ubaj. Ka ts'o'oke' kulaj tu x-no'oj k'ab Dios.[g] **13** Desde te' k'iin je'elo' káaj u páa'tik u ts'a'abal u enemigo'ob bey junp'éel k'áanche' utia'al u ts'áaik u yooko'obe'.[h] **14** Tumen chéen yéetel junp'éelili' sacrificioe' leti'e' ts'o'ok u p'atik jach limpioil utia'al mantats' le máaxo'ob táan u yila'al ka p'áatko'ob limpioilo'.[i] **15** Lelo' bey xan u ye'esikto'on le espíritu santoo', tumen tu ya'alaj: **16** «Jéeobae' ku ya'alik: ‹Lela' leti'e pacto ken in beet tu yéetelo'ob le kéen ts'o'okok le k'iino'ob je'elo'. Yaan in ts'áaik in leyo'ob tu puksi'ik'alo'ob, yéetel yaan in ts'íibtik tu tuukulo'ob›».[j] **17** Tu ya'alaj xan: «Ma' ken in ka'a k'a'ajs u

k'ebano'ob mix le ba'alo'ob k'aastak u beetmo'obo'».[a] **18** Le o'olale' tumen ts'o'ok u perdonarta'al le ba'alo'oba' ma' k'a'abéet u ka'a k'u'ubul ofrenda'ob yo'olal le k'ebano'.

19 Le o'olale', suku'une'ex, tu yo'olal u k'i'ik'el Jesúse' ma' saajko'on bin te' bej ku bin te' Cuarto Maas Jach Santoo'.[b] **20** Le túumben beja' junp'éel bej ku bisko'on ti' kuxtal, yéetel Jesús je'ek'abtto'on le ka táats'máan te' cortinao',[c] le cortinaa' u wíinklil. **21** Ts'o'ole' tumen yaanto'on juntúul nojoch sacerdote ku meyaj tu yotoch Diose'[d] **22** ko'one'ex nats'ikba yiknal Dios yéetel u jaajil u yóol k-puksi'ik'al bey xan yéetel junp'éel fe mu'uk'a'an. Lela' ku béeytal k-beetik tumen ts'o'ok u p'a'atal limpioil k-puksi'ik'al úuchik u p'o'obol k-conciencia bey xan k-wíinklil.[e] **23** Ma' unaj k-ch'a'ik saajkil k-a'al tu táan máako'ob ba'ax k-páa'tiki',[f] tumen le máax ts'aamilto'on le promesao' jach yaan u béeykuntik ba'ax u ya'almaj. **24** Ko'one'ex ilik bix je'el k-paklan áantikba'ex utia'al ka yanak yaabilaj ichilo'one'ex bey xan utia'al ka k-beete'ex ba'alo'ob ma'alobtake'.[g] **25** Ts'o'ole' ma' unaj u xu'ulul k-much'ikba'ex[h] je'ex suuk u beetik jujuntúul máako'obe', ba'axe' unaj k-paklan líi'sik k-óol.[i] Tuláakal le ba'alo'oba' unaj k-ilik maas beetko'ob tumen naats' yanil le k'iin u ya'almaj Dioso'.[j]

26 Wa t-óolili' k-k'ebantal kex ts'o'ok k-kanik tu-

CAP 10

a Jer 31:34 Heb 8:12

b Heb 9:8, 24

c Mt 27:51

d Zac 6:13 Heb 3:6

e Ef 5:25, 26 1Jn 1:7

f 1Co 15:58 Col 1:23

g Col 3:23 1Ti 6:18

h Dt 31:12 Hch 2:42

i Isa 35:3 Ro 1:11, 12

j Ro 13:11 2Pe 3:11, 12

Columna 2

a 2Pe 2:21

b Mt 12:32 Heb 6:4-6 1Jn 5:16

c Isa 26:11

d Dt 17:6

e Mt 26:27, 28 Lu 22:20

f Heb 6:4-6

g Dt 32:35, 36

h 2Co 4:6 Heb 6:4

beel le jaajo'[a] mina'an uláak' sacrificio utia'al u perdonarta'al k-k'ebano'ob.[b] **27** Juntúul máax ku beetik beyo' chéen unaj u páa'tik yéetel saajkil u k'uchul u k'iinil le juicioo' bey xan u ye'esik u nojoch p'uja'anil Dios utia'al u xu'ulsik le máaxo'ob p'ekmilo'.[c] **28** Je'el máaxak ma' tu ts'o'okbesik le ba'ax ku ya'alik u Ley Moiséso' ma' unaj u ch'a'abal óotsilil ti'i', ba'axe' unaj u kíimil le kéen ts'o'okok u probarta'al ba'ax tu beetaj tumen ka'atúul wa óoxtúul máak.[d] **29** Je'elo' ¿ma' wa túun maas nojoch castigo ku náajmatik juntúul máax ts'o'ok u pepe'cha'atik u Paal Diosi'? Juntúul máak beyo' ts'o'ok u mixba'alkúuntik le k'i'ik' kun béeykuntik le pactoo',[e] le k'i'ik' meyajnaj utia'al u p'a'atal limpioilo', yéetel ts'o'ok u ts'áaikuba tu contra le espíritu santo beetik u ch'a'abal óotsilil ti'o'.[f] **30** To'one' k-ojel Dios a'almil lela': «Teen kin vengartik le ba'ax ku beetko'obo', teen ken in ts'áa ba'ax ku náajmatiko'ob». Ts'íibta'an xan lela': «Jéeobae' yaan u juzgartik u kaajal».[g] **31** U jaajile' yaayaj ba'al* u lúubul máak tu k'ab le kuxa'an Dioso'.

32 Te'exe' unaj a k'a'ajsike'exe' le ka e'esa'abte'ex le sáasil ku taal ti' Dioso'[h] ta sen mu'yajte'ex yaayaj ba'alo'ob, kex beyo' ma' xu'ul a meyajtike'ex Diosi'. **33** Yaan k'iine' jóo'sa'abe'ex tu táan máako'ob utia'al u ya'ala'alte'ex

10:31 * Wa «jach sajbe'entsil».

ba'al yéetel utia'al u beeta'al a mu'yaje'ex, yéetel yaan k'iine' ta wáante'ex* le máaxo'ob tu mu'yajto'ob le ba'alo'oba'. **34** Te'exe' ta ch'a'aje'ex óotsilil ti' le máaxo'ob oksa'ano'ob ka'ach cárcelo', ts'o'ole' tumen a wojle'ex yaante'ex junp'éel ba'al maas ma'alob yéetel ma' tu k'astale'[a] yéetel ki'imak óolal ta cha'aje'ex u to'okol le ba'axo'ob yaante'exo'.[b]

35 Le o'olale' ma' u xu'ulul a t'aane'ex yéetel u jaajil a wóole'ex. Wa ka beetke'ex beyo' yaan a k'amke'ex ya'ab utsilo'ob.[c] **36** K'a'abéet u chúukpajal a wóole'ex a meyajte'ex Dios,[d] utia'al beyo' le kéen ts'o'okok a beetke'ex le ba'ax u k'áato' ka a wile'ex u béeytal le ba'ax u ya'almajte'exo'. **37** Tumen «chéen junp'íit k'iin u bin»,[e] yéetel «le máax táan u taalo' yaan u k'uchul, jach tu yorail ken k'uchuk».[f] **38** «Chéen ba'ale' le máax toj u kuxtal tin táane' yaan u seguer u kuxtal tu yo'olal u fe»,[g] chéen ba'ale' «wa ku náachtal ti' tene' ma' ken u ki'imakkúunt u yóol in puksi'ik'al».[h] **39** To'one' ma' beyo'on je'ex le máaxo'ob ku náachtalo'ob ti' Dios yéetel ku xu'ulsa'alti'obo',[i] ba'axe' beyo'on je'ex le máaxo'ob yaan u fejo'ob ku salvartik u kuxtalo'obo'.

11 Feje' leti'e u jach creertik máak yaan u yúuchul le ba'ax táan u páa'tiko'.[j] Juntúul máak yaan u feje' convencido de ke jach

10:33 * Wa «p'áate'ex tu yiknal».

CAP 10

a Lu 16:9

b Mt 5:12

c Mt 10:32
1Co 15:58

d Lu 21:19
Snt 5:11

e Isa 26:20

f Hab 2:3
2Pe 3:9

g Jn 3:16
Ro 1:17

h Hab 2:4

i 2Pe 2:20

CAP 11

j Heb 11:13

Columna 2

a Gé 4:5

b Gé 4:4

c Gé 4:8, 10

d Gé 5:22
Jud 14

e Gé 5:24

f Sl 58:11
Sof 2:3
Mt 5:12
Mt 6:33

jaaj le ba'ax ku creerko' kex ma' tu páajtal u yila'al. **2** Ya'ab ti' le máako'ob kuxlajo'ob úuchjeakilo'* tu ye'eso'ob junp'éel fe beya' le beetik tu ki'imakkúunto'ob u yóol Dios.

3 Tu yo'olal feje' k-ts'áaik cuentae' le ba'axo'ob beeta'ano'obo' ts'a'abo'ob tu tsoolol je'ex úuchik u ya'alik Diose'. Bey túuno' ti' Diose' meyajnaj ba'alo'ob ma' tu páajtal u yila'alo'ob utia'al u beetik ba'alo'ob ku páajtal u yila'alo'ob.

4 Tu yo'olal feje' Abele' tu k'ubaj ti' Dios junp'éel sacrificio maas ma'alob ke le tu k'ubaj Caíno'.[a] Tu yo'olal le fe tu ye'esaj Abelo' Diose' tu k'amaj u sacrificio[b] yéetel beyo' tu ye'esaj toj u kuxtal. Ts'o'ole' kex kíime' láayli' táan k-kaanbal[c] ti' le fe tu ye'eso'.

5 Tu yo'olal feje' Enoke'[d] bisa'ab táanxel tu'ux utia'al ma' u yilik le kíimilo', yéetel mix tu'ux kaxta'abi tumen Diose' tu bisaj táanxel tu'ux.[e] Chéen ba'ale' táanil ti' u bisa'al Enoke' Diose' tu ye'esaj jach ku lúubul utsil ti'. **6** Wa mina'an u fe máake' ma' tu páajtal u lúubul utsil ti' Dios, tumen le máax ku nats'kuba tu yiknal Diose' k'a'abéet u creertik jach tu jaajil yaan Dios. K'a'abéet xan u creertik jach tu jaajil ku ts'áaik ba'alo'ob ma'alobtak ti' le máaxo'ob ku ts'áaik u yóol u kaxto'ob utia'al u adorarto'obo'.[f]

11:2 * Wa «Ya'ab ti' le k-úuchben láak'tsilo'obo'».

7 Tu yo'olal feje' Noée'[a] tu yu'ubaj u t'aan* Diose' ka tu beetaj junp'éel arca[b] utia'al u salvarkuba leti' yéetel u láak'tsilo'ob. Lela' tu beetaj le ka a'ala'abti' tumen Dios yaan u yúuchul ba'alo'ob mix juntéen ila'ako'ob.[c] Tu yo'olal u feje' tu ye'ese' le yóok'ol kaaba' ku náajaltik u xu'ulsa'al.[d] Tu yo'olal u feje' a'ala'ab toj u kuxtal tu táan Dios.

8 Tu yo'olal feje' Abraháne'[e] le ka t'a'ane' tu beetaj le ba'ax a'ala'abti'o' ka jóok' u binbal ti' le lugar kun ts'aabil bey herencia ti'o', leti'e' jóok' u binbal kex ma' u yojel tu'uxi'.[f] **9** Tu yo'olal feje' kuxlaj bey juntúul j-táanxel lu'umil te' lu'um a'ala'ab u ts'a'abalti'o', kajlaj je'ex u kajtal máak ti' junp'éel lu'um ma' u tia'ale'.[g] Kajlaj ti' najo'ob beeta'ano'ob yéetel nook',[h] yéetel bey xan úuchik u kajtal Isaak yéetel Jacob te' lu'um je'elo', tumen tak ti' leti'ob tu ya'alaj Dios u ts'áaik.[i] **10** Abraháne' tu beetaj lela' tumen táan ka'ach u páa'tik le kaaj jach tu jaajil yaan u cimientoilo'obo'. Le kaaja' Dios beetmil yéetel leti' u arquitectoil.[j]

11 Tu yo'olal feje' Sarae' ts'a'abti' u páajtalil u yantal u paalal kex ts'o'ok u máan u edadil ti'.[k] Leti'e' u yojle' le máax ts'áa le promesao' ku béeykuntik ba'ax ku ya'alik.* **12** Bey túuno' tu yo'olal juntúul máak ku tukla'al ka'ach ma' tu páajtal u yantal u paalale'*[a] yanchaj ya'ab máako'ob[b] je'ex u ya'abil u estrellailo'ob ka'ane', yéetel sen ya'abchajo'ob je'ex le arena yaan tu jáal le k'áa'náab mix máak ku páajtal u xokiko'.[c]

13 Tak le ka kíim le máako'oba' láayli' yaan u fejo'obe'. Ts'o'ole' kex ma' béeychajak ka'ach le ba'axo'ob a'ala'abti'obo'[d] utia'alo'obe' bey ts'o'ok u yilko'ob u béeytalo'obe'.[e] Leti'obe' tu táan tuláakal máak tu ya'alo'ob de ke j-táanxel lu'umilo'ob yéetel chéen u'ulabo'ob te' lu'um tu'ux yano'obo'. **14** Le máaxo'ob ku t'aano'ob beya' ku chíikbesko'ob jach u ts'aamaj u yóol u kaxto'ob junp'éel lugar utia'al u p'áatlo'ob kajtali'. **15** Chéen ba'ale' wa ka seguernak u k'a'ajsiko'ob ka'ach le lugar tu'ux luk'o'obo'[f] je'el u kaxtiko'ob ka'ach bix je'el u suuto'obe'. **16** Pero beoraa' táan u yilik u tia'alintiko'ob junp'éel lugar maas ma'alob, junp'éel lugar yaan ba'ax u yil yéetel le ka'ano'. Diose' ma'atech u su'laktal tu yo'olalo'ob ikil u ya'aliko'ob u Dioso'ob,[g] tumen leti'e' ts'o'ok u preparartik junp'éel kaaj utia'alo'ob.[h]

17 Tu yo'olal feje' Abraháne' le ka probarta'abe'[i] je'el u páajtal u ya'ala'al tu k'ubaj Isaake'. Abraháne' tu k'amaj yéetel ki'imak óolal le promesao' yéetel tu yóotaj u k'ub u juntúulili' paal.[j] **18** Lela' tu yóotaj u beet kex a'ala'anti' ka'ach: «Le a

11:7 * Wa «tu ch'a'aj saajkilil ti'». **11:11** * Wa «je'el u páajtal u confiar máak ti' leti'e'».

11:12 * Wa «kimene'».

CAP 11

a Gé 6:8, 9
b Gé 6:14
c Gé 6:13, 17
d Gé 6:22 2Pe 2:5
e Ro 4:9, 11
f Gé 12:1, 4
g Gé 23:4
h Gé 12:8
i Gé 17:6 Gé 26:3 Gé 28:13
j Heb 11:16
k Gé 17:17 Gé 21:2

Columna 2

a Ro 4:19
b Gé 21:5
c Gé 22:17 1Re 4:20
d Gé 47:9
e Jn 8:56
f Gé 11:31
g Éx 3:6, 15
h Heb 11:10 Heb 12:22
i Gé 22:1, 2
j Gé 22:9, 10 Jn 3:16

paalal kun antalo' ti' Isaak kun taal».[a] **19** Chéen ba'ale' Abrahán'e' ku creertik ka'ach de ke Diose' je'el u páajtal u líi'sik u hijo ichil le kimeno'obo'. T's'o'ole' je'el u páajtal u ya'ala'ale' bey líi'sbil beeta'abik u hijo ichil le kimeno'obo'. Lela' tu ye'esaj ba'ax kun úuchul le kéen máanak k'iin.[b]

20 Tu yo'olal feje' Isaake' tu bendecirtaj Jacob[c] yéetel Esaú,[d] tu ya'alaj bix kun binti'ob kéen máanak k'iin.

21 Tu yo'olal feje' Jacobe' le ta'aytak u kíimilo'[e] tu bendecirtaj cada juntúul ti' u hijo'ob José,[f] yéetel xolaj adorar táan u jets'ik u muuk' yóok'ol u xóolte'.[g]

22 Tu yo'olal feje' Josée' le ta'aytak u kíimilo' t'aanaj ti' u jóok'bal le israelita'ob ti' u lu'umil Egiptoo', ts'o'ole' tu ya'alaj xan ba'ax u k'áat ka beeta'ak yéetel u baakelo'ob.*[h]

23 Tu yo'olal feje' u taata'ob Moisése' tu ta'ako'ob Moisés desde ka síiji,[i] lela' tu beeto'ob durante tres meses. Leti'obe' tu ta'ako'ob tumen tu yilo'ob jach ki'ichkelem,[j] yéetel ma' tu ch'a'ajo'ob saajkil ti' ba'ax u ya'almaj le reyo'.[k] **24** Tu yo'olal feje' Moisése' le ka nojochchaje'[l] ma' tu yóotaj ka a'ala'ak wa leti'e' u hijo le princesao',*[m] **25** ba'axe' maas tu yóotaj ka maltratarta'ak pa'te' yéetel u kaajal Dios ke ka u ki'imakkúunt u yóol junsúutuk yéetel le k'e-

11:22 *Wa «ba'ax u k'áat ka beeta'ak utia'al u mu'ukul». **11:24** *Wa «u hijo u hija Faraóni».

CAP 11

a Gé 21:12

b 1Co 10:11

c Gé 27:27-29

d Gé 27:38-40

e Gé 47:29

f Gé 48:15, 16, 20

g Gé 47:31

h Gé 50:24, 25 Éx 13:19

i Éx 2:2

j Hch 7:20

k Éx 1:16, 22

l Éx 2:11

m Éx 2:10

Columna 2

a Éx 12:51

b Éx 10:28

c 1Ti 1:17

d Éx 12:21-23

e Éx 14:22

f Éx 14:27, 28

g Jos 6:15, 20

h Jos 6:17

i Jue 6:11

j Jue 4:6

k Jue 13:24

l Jue 11:1

m 1Sa 16:13

n 1Sa 3:20

bano'. **26** Moisése' tu yilaj maas ma'alob ka mu'yajnak je'ex juntúul máax yéeya'ane'* ke ka yanakti' u ayik'alilo'ob Egipto. Leti'e' tu ch'ikaj u paakat ti' le bo'ol kun ts'aabilti'o'. **27** Tu yo'olal feje' tu p'ataj Egipto,[a] yéetel ma' tu ch'a'aj saajkil ti' le reyo'.[b] Leti'e' chúukpaj u yóol u aktáant le problemaso' tumen bey táan ka'ach u yilik Diose', le máax ma' tu páajtal u yila'alo'.[c] **28** Tu yo'olal feje' tu festejartaj le Pascuao'* yéetel tu wi'iwits'aj k'i'ik' tu marcoil le joonajo'obo', utia'al beyo' u ángel Diose' ma' u kíimsik u yáax hijo'ob le israelita'obo'.[d]

29 Tu yo'olal feje' le kaajo' tu k'áatmáansaj le Mar Rojo je'ex u máan máak yóok'ol tikin lu'ume',[e] chéen ba'ale' le egipcio'obo' láaj búulo'ob le ka tu yóoto'ob k'áatmáano'.[f]

30 Tu yo'olal feje' le israelita'obo' marcharnajo'ob ichil siete días tu ba'pach u pak'ilo'ob Jericó, ka túun láaj níik le pak'o'obo'.[g] **31** Tu yo'olal feje' Rahab le ko'olel chéen bey u máano' ma' kíim pa'te' yéetel le máako'ob ma' tu yu'ubo'ob t'aano', tumen leti'e' tu k'amaj yéetel ki'imak óolal le máaxo'ob bin u ch'úukto'ob le kaajo'.[h]

32 ¿Ti' máax uláak' je'el in t'aane'? U jaajile' je'el u bineltikten tiempo wa ka t'aanaken ti' Gedeón,[i] Barak,[j] Sansón,[k] Jefté,[l] David[m] bey xan ti' Samuel[n] yéetel ti' le u maa-

11:26 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Cristo». **11:28** *Ilawil página 2575.

sil profeta'obo'. **33** Tu yo'olal feje' leti'obe' ba'atelnajo'ob tu contra reyo'obe' ka ganarnajo'ob,[a] tu beeto'ob ba'ax toj tu táan Dios, tu yo'olal lelo' Diose' yaan ba'ax tu ya'alaj u ts'áaikti'ob.[b] Leti'ob xane' tu nup'o'ob u chi' leóno'ob,[c] **34** tu lu'so'ob u muuk' le k'áak'o',[d] púuts'o'ob ti' u yej espada,[e] ts'a'ab u muuk'o'ob tumen Dios.[f] Leti'obe' jach yanchaj páajtalil ti'ob utia'al u ba'atelo'ob,[g] tu yáalkbaanso'ob le soldado'ob taalo'ob ba'ate'el tu contra'obo'.[h] **35** Yanchaj ko'olelo'ob ka'a kuxkíinta'ab u láak'tsilo'ob kimeno'ob,[i] chéen ba'ale' uláak' máako'obe' kex jach beeta'ab u mu'yajo'obe' ma' tu xulaj u meyajtiko'ob Dios utia'al ka jáalk'abta'ako'obi'. Leti'obe' bey úuchik u beetko'obo' utia'al xan ka líi'sa'ako'ob ichil le kimeno'obo' chéen ba'ale' maas ma'alob ke le bix líi'sa'abik u maasilo'obo'. **36** Uláak'o'ob xane' burlarta'abo'ob yéetel ja'ajats'a'abo'ob, ts'o'ole' ma' chéen lelo', k'a'axo'ob xan yéetel cadena'ob[j] yéetel oksa'abo'ob cárcel.[k] **37** Yano'obe' muruxtunta'abo'ob,[l] probarta'ab u fejo'ob, jóo'sa'ab ka'abúuj ti'ob,* wa kíimsa'abo'ob yéetel espada.[m] Uláak'o'obe' máano'ob jeleláas tu'ux u búukintmo'ob u k'éewelil taman yéetel u k'éewelil chivo,[n] leti'obe' tu máanso'ob óotsilil, mu'yajnajo'ob[o] yéetel maltratarta'abo'ob.[p] **38** Le yóok'ol kaaba' ma' tu náajaltik ka'ach ka yanak le jach utsul máako'ob ichila'. Le máako'oba' máano'ob ti' desierto'ob, ti' montaña'ob, yéetel tu ta'akuba'ob ti' sajkabo'ob[a] bey xan ti' áaktuno'ob.

39 Chéen ba'ale' tuláakal le máako'oba' kex k'a'amo'ob tumen Dios yo'olal u fejo'obe' leti'obe' ma' páajchaj u yilko'ob u béeytal le ba'ax prometerta'ano'. **40** Lela' bey úuchika' tumen Diose' u ch'a'tukultmaj u ts'áaikto'on junp'éel ba'al maas ma'alob,[b] beyo' leti'ob yéetel to'one' junmúuch' ken k-chúuka'antal ti' tuláakal ba'al.

12 Le ya'abkach máako'oba' beyo'ob junp'éel múuyal yaan t-ba'pache'. Leti'obe' ku ye'esko'ob jach jaaj le ba'axo'ob ts'o'ok u yu'ubiko'ob yéetel ts'o'ok u yilko'obo'. Le o'olale' ko'one'ex lu'sik ti' to'on tuláakal le ba'alo'ob je'el u aalkúuntik k-kuucho' bey xan le k'eban séeb je'el u beetik k-lúubulo',[c] utia'al beyo' ka chúukpajak k-óol áalkab te' bej yaan táanil ti' to'ono'.[d] **2** Le táan k-beetik lela' unaj k-ch'ikik k-paakat ti' Jesús, le Máax nu'uktik k-fe yéetel beetik u chúuka'antal le fe yaanto'ono'.[e] Jesúse' u yojel yaan ba'ax kun beetik u ki'imaktal u yóol, le o'olal chúukpaj u yóol mu'yaj le ka ts'a'ab tu che'il le mu'yajo'.* Leti'e' ma' tu beetaj u cuentail wa su'tsil le ba'ax beeta'abti'o' le o'olal bejla'e' ts'o'ok u kutal tu x-no'oj u

CAP 11

a Jue 7:12, 22

b 2Sa 7:8, 12

c Jue 14:5, 6
1Sa 17:34-36
Da 6:21, 22

d Da 3:23-25

e 2Re 6:15, 16

f Jue 16:28
1Re 18:46

g Jue 11:32

h Jue 4:16

i 1Re 17:22-24
2Re 4:32, 34

j Jer 20:2

k Jer 37:15

l 2Cr 24:20, 21

m 1Re 19:1

n 2Re 1:8

o 1Re 19:2

p 1Re 22:24
Jer 38:6

Columna 2

a 1Re 18:4
1Re 19:9

b Heb 2:3
Heb 3:1
Heb 7:22

CAP 12

c Heb 3:12

d 1Co 9:24, 26
Flp 3:13, 14

e Jn 14:6
Hch 5:31
Heb 2:10

11:37 * Wa «jóo'sa'ab ya'ab xéexet'al ti' u wíinklilo'ob».

12:2 * Ilawil «U che'il mu'yaj», página 2584.

trono Dios.[a] **3** Utia'al túun ma' a ka'anale'ex yéetel ma' u lúubul a wóole'exe' tuukulnene'ex ti' le máax ts'o'ok u chúukpajal u yóol u mu'yajt le ba'ax ku ya'alik le j-k'eban máako'obo',[b] le máaxo'ob ku bin k'aasil ti'ob yo'olal le ba'ax ku ya'aliko'obo'.[c]

4 Te'exe' táan a ba'ate-le'ex tu contra le k'eban je'elo' chéen ba'ale' ma' k'uchke'ex tak kíimil tu yo'olali'. **5** Te'ex xane' ts'o'ok a tu'ubsike'ex le ba'ax ku sen a'alikte'ex Dios je'ex u beetik juntúul taatatsile', leti'e' ts'o'ok u ya'alik: «In paal, k'am ba'ax ku ya'aliktech Jéeoba, yéetel ma' u lúubul a wóol le kéen u tojkíint a beel. **6** Tumen Jéeobae' ku tsolik u nu'uk ti' máax u yaabiltmaj, yéetel ku castigartik tuláakal le máaxo'ob ku k'amik bey u paalalo'».[d]

7 Te'exe' k'a'abéet u chúukpajal a wóole'ex mu'yaj, tumen lelo' táaka'an ichil le ka'ansaj ku ts'a'abalte'exo'. Diose' ku yilke'ex bey u paalale'exe'.[e] Tumen tuláakal taatatsile' ku tsolik u nu'uk ti' u paalal yéetel ku castigarko'ob.[f] **8** Chéen ba'ale' wa ma' tu ts'áajte'ex Dios junp'éel ka'ansaj beyo' u k'áat u ya'ale' ma' jach u paalale'ex túuni', ba'axe' chéen u máatan paalale'ex. **9** Le k-taata'ob yano'ob way lu'ume' suuk ka'ach u tsolko'ob k-xikin yéetel u castigarko'ono'ob, to'on xane' suuk k-respetarko'ob. Le o'olale' maas yéetel ki'imak óolal k'a'abéet k-ts'áaikba yáanal u páajtalil le k-Taata yéeyo'on yéetel u espíritu santoo', utia'al beyo' ka páajchajak k-kuxtal.[a] **10** K-taata'obe' tu tsolo'ob k-xikin yéetel tu castigarto'ono'ob je'ex tu tuklo'ob ma'alobe', lela' tu beeto'ob chéen ichil junp'íit k'iino'ob, chéen ba'ale' Diose' ku beetik utia'al k-utsil, utia'al beyo' ka p'áatko'on santoil je'ex leti'e'.[b] **11** U jaajile' mix junp'éel castigo ku ki'imakkúuntik u yóol máak, ba'axe' ku beetik u yaatal u yóol máak.* Chéen ba'ale' le máaxo'ob ku kaanbalo'ob ti' le castigoo' kéen ts'o'okke' ku yantal jeets'elil ti'ob tu yo'olal le toj kuxtal ku bisko'obo'.

12 Le o'olale' ts'áa'ex u muuk' le k'abo'ob mina'an u muuk'o'obo' bey xan le píixo'ob luubul u muuk'o'obo',[c] **13** yéetel seguernak a táaxkuntike'ex le bejo'ob tu'ux ka xíimbale'exo',[d] utia'al ma' u maas yúuchul loob ti' le máax yaachaja'an u yooko', ba'axe' ka utsak. **14** Ilawile'ex ka yanakte'ex jeets'elil yéetel tuláakal máak,[e] yéetel ilawil a biske'ex junp'éel kuxtal limpio.[f] Tumen máax ma' tu yantalti' junp'éel kuxtal beya' ma' tu páajtal u yilik Yuumtsil. **15** Jach ilawile'ex ka k'a'amak u nojoch utsil Dios tumen tuláakal máak, mix máak unaj u p'áatal ma' u k'amik. Jach kanáante'ex ma' u yantal mix junp'éel moots yaan u veneno je'el u taasik problemas yéetel je'el u k'askúuntik

CAP 12

a Sl 110:1
Heb 10:12

b Mt 27:39

c Gál 6:9

d Pr 3:11, 12

e 2Sa 7:14
Heb 2:10

f Pr 13:24

Columna 2

a Snt 4:10

b 1Pe 1:15, 16

c Isa 35:3

d Pr 4:26

e Sl 34:14
Ro 12:18
Ro 14:19

f Ro 6:19
1Te 4:3, 4
Heb 10:10

12:11 * Wa «ku beetik u su'laktal máak».

wa máax ichile'exe'.[a] **16** Ilawile'ex xan ma' u yantal mix máak ichile'ex ku núupk'ebantal,* yéetel ma' u yantal mix máak ma' u yaabiltmaj le ba'alo'ob santo'obo' je'ex úuchik u beetik Esaúe'. Leti'e' chéen tu yo'olal junp'éel janale' tu síiaj le derecho yaanti' bey yáax hijoo'.[b] **17** Je'ex a wojlile'exo' le ka tu k'áataj ka bendecirta'ake' ma' óota'ab bendecirbili', yéetel kex sen ok'olnaj[c] utia'al u yilik u k'e'exel le ba'ax ts'o'ok u yáax a'ala'alo'* ma' páajchaj u k'exiki'.

18 Te'exe' mix juntéen a nats'aba'ex ti' junp'éel montaña je'el u páajtal u ma'achle',[d] junp'éel montaña táan u tóoch'bal u k'áak'il,[e] yaan junp'éel box múuyal tu yóok'ol, yaan ée'joch'e'enili' bey xan junp'éel k'a'amkach iik'.[f] **19** Ma' ta wu'uye'ex xan u k'a'amkach juum trompeta[g] te' montañao', mix ta wu'uye'ex ba'ax a'ala'ab[h] le ka úuch t'aan desde te' ka'ano'. Le máaxo'ob u'uy le ba'ax a'ala'abo' tu k'áat óolto'ob ka xu'uluk u t'a'anlo'ob.[i] **20** Leti'obe' jach sajakchajo'ob yo'olal le ba'ax a'ala'aba': «Tak juntúul ba'alche' ka kóojok ti' le montañao', k'a'abéet u muruxtunta'al».[j] **21** Le ba'ax úucho' jach tu beetaj u sajaktal le máako'ob yano'obo', tak Moisése' tu ya'alaj: «Jach táaj saajken yéetel táan in kikilankil».[k] **22** Chéen ba'ale' te'exe' ts'o'ok a náats'le'ex te' Montaña Sión[a] yéetel ti' le ka'anilbe'en Jerusaléno',[b] junp'éel kaaj tia'alinta'an tumen le kuxa'an Dioso'. Ts'o'ok xan a náats'le'ex ti' le u milesil ángelo'ob **23** u láaj much'muba'obo',[c] ti' le u yáax paalalo'ob Dios ts'íibta'an u k'aaba'ob te' ka'ano', ti' Dios u Juezil tuláakal máak[d] bey xan ti' le kuxtal kun antal ti' le máaxo'ob toj u kuxtalo'ob[e] yéeya'ano'ob yéetel u espíritu santoo'.[f] **24** Ts'o'ok xan a náats'le'ex ti' Jesús u mediadoril*[g] le túumben pactoo'[h] bey xan ti' le k'i'ik' wi'iwits'a'an ku t'aan ti' ba'alo'ob maas ma'alobtak ke u k'i'ik'el Abelo'.[i]

25 Ilawile'ex ma' u xu'ulul a wu'uyike'ex u t'aan le máax ku t'aan desde te' ka'ano'. Tumen wa ma' púuts' le máaxo'ob xu'ul u yu'ubiko'ob u t'aan le máax a'alik ba'ax ken u beet Dios ti' le yóok'ol kaabo', to'one' maas ma' ken k-púuts'ul wa k-náachtal ti' le máax ku t'aan desde te' ka'ano'.[j] **26** Te' k'iin je'elo' le ka t'aanaj Diose' tu tíituba te lu'umo',[k] chéen ba'ale' beoraa' leti'e' ts'o'ok u ya'alik: «Yaan in beetik u tiitkuba tu ka'atéen, chéen ba'ale' ma' chéen le lu'umo' tak le ka'ano'».[l] **27** Bey túuno' le kéen u ya'al «tu ka'atéeno'» u k'áat u ya'ale' Diose' yaan u lu'sik le ba'alo'ob tu tíituba'obo', ba'alo'ob ma' leti' beetmili', utia'al beyo' ka p'áatak le ba'alo'ob mix juntéen tíita'ako'obo'. **28** To'one' yaan k-k'amik junp'éel Reino ma'

CAP 12

a Dt 29:18

b Gé 25:32, 34

c Gé 27:34

d Éx 19:12

e Éx 19:18

f Éx 19:16

g Éx 19:19

h Dt 4:11, 12

i Éx 20:18, 19

j Éx 19:12, 13

k Dt 9:19

Columna 2

a Ap 14:1

b Ap 21:2

c Da 7:10

d Gé 18:25
Sl 94:2
Isa 33:22

e Heb 10:14

f Heb 12:9

g 1Ti 2:5
Heb 9:15

h Mt 26:27, 28

i Gé 4:8, 10

j Heb 1:2
Heb 2:2-4

k Éx 19:18

l Ag 2:6

12:16 *Ilawil página 2573. **12:17** *Lela' u k'áat u ya'ale' u k'exik le ba'ax tu ya'alaj u papáo'.

12:24 *Ilawil página 2571.

tu páajtal u péeksa'al, le o'olale' unaj k-ilik ma' u xu'ulul k-k'amik u nojoch utsil Dios, utia'al beyo' ka páajchajak k-meyajtik je'ex uts tu t'aane', yéetel saajkilil bey xan yéetel respeto. **29** Tumen k-Diose' bey junp'éel k'áak' ku tóokik tuláakal ba'ale'.[a]

13 Ma' u xu'ulul a paklan yaabiltikaba'ex je'ex u yaabiltikuba suku'untsilo'obe'.[b] **2** Ma' u tu'ubulte'ex a k'amke'ex yéetel utsil le u'ulabo'obo'[c] tumen úuchik u beetko'ob beya' yaan máako'obe' tu k'amo'ob ángelo'ob tu yotocho'ob,[d] kex ma' tu ts'áajo'ob cuentai'. **3** K'a'a-ajakte'ex le máaxo'ob k'ala'ano'ob cárcelo'*[e] yéetel tukle'ex bey tak te'ex k'ala'ane'ex tu yéetelo'obe',[f] yéetel k'a'a-ajakte'ex xan le máaxo'ob ku maltratarta'alo'obo', tumen tak te'ex táaka'ane'ex ichil le wíinklilo'.[#] **4** Tuláakal máake' unaj u respetartik le ts'o'okol beelo' yéetel unaj u yilik ma' u yantal mix ba'al k'aas ichil,[g] tumen Diose' yaan u juzgartik le máaxo'ob ku núupk'ebantalo'obo'* bey xan le ku tusik u núupo'obo'.[#h] **5** Le bix a kuxtale'exo' ka u ye'es ma' a yaabiltme'ex le taak'ino',[i] yéetel ki'imakchajak a wóole'ex yéetel le ba'axo'ob yaante'exo'.[a] Tumen Diose' u ya'almaj: «Mix bik'in ken in p'atech yéetel mix bik'in ken in xúump'attech».[b] **6** Le o'olale' je'el u páajtal k-a'alik yéetel u jaajil k-óol lela': «Ma' kin sajaktal, Jéeoba áantken, ¿ba'ax je'el u beetikten wíinike'?».[c]

7 K'a'ajakte'ex le máaxo'ob nu'uktik a beele'exo'[d] tumen leti'obe' ts'o'ok u tsikbaltiko'obte'ex u t'aan Dios. Ilawile'ex le ba'alo'ob ma'alobtak ku beetko'obo' yéetel yanakte'ex junp'éel fe je'ex le yaanti'obo'.[e]

8 Jesucristoe' ma' k'expajki', mix úuchjeakil mix bejla'e', leti'e' mix bik'in u k'expajal.

9 Ma' u k'askúunta'al a tuukule'ex yéetel jejeláas ka'ansajo'ob jela'antak, tumen maas ma'alob ka mu'uk'a'anchajak a puksi'ik'ale'ex tu yo'olal u nojoch utsil Dios ke tu yo'olal janal,* le je'ela' ma' tu taasik utsil ti' le máaxo'ob u ch'ikmaj u tuukulo'ob ti'o'.[f]

10 Yaanto'on junp'éel altar tu'ux ma' tu páajtal u ch'a'ik ba'al u jaant le máaxo'ob ku meyajo'ob te' tabernáculoo'.[g] **11** U wíinklil le ba'alche'obo' ku tóoka'al ka'ach paachil ti' le campamentoo'. Le ba'alche'oba' ku ch'a'abal u k'i'ik'elo'ob utia'al u yoksa'al te' lugar santo tumen u maas nojchil le sacerdote'obo' yée-

CAP 12

a Dt 4:24

CAP 13

b 1Te 4:9
1Pe 1:22

c Ro 12:13
1Ti 3:2

d Gé 18:2, 3
Gé 19:1-3

e Col 4:18

f Ro 12:15

g Pr 5:16, 20
Mt 5:28

h Pr 6:32
1Co 6:9, 10
1Co 6:18
Gál 5:19, 21

i 1Ti 6:10

Columna 2

a Pr 30:8, 9
1Ti 6:8

b Dt 31:6, 8

c Sl 118:6
Da 3:17
Lu 12:4

d 1Ti 5:17
Heb 13:17

e 1Co 11:1
2Te 3:7

f Ro 14:17
1Co 8:8
Col 2:16

g 1Co 9:13
1Co 10:18

13:3 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le máaxo'ob k'axa'ano'ob yéetel cadenao'». # Uláak' bix u traducirta'ale' «tumen bey tak te'ex ka mu'yaje'ex tu yéetelo'obe'». **13:4** * Ilawil página 2573. # Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil juntúul íichamtsil wa juntúul atantsil yéetel máax ma' u núupi'.

13:9 * Te'ela' táan u t'aan ti' janalo'ob ku ya'alik u Ley Moisés ma' unaj u jaanta'alo'obi'.

tel ku k'u'ubul bey junp'éel ofrenda tu yo'olal le k'ebano'.[a] **12** Le o'olal Jesús xane' mu'yajnaj paachil ti' le kaajo'[b] utia'al u p'atik santoil le kaaj yéetel u k'i'ik'elo'.[c] **13** To'one'exe' unaj k-bin yiknal Jesús paachil ti' le campamentoo', yéetel unaj u chúukpajal k-óol k-mu'yajt le ba'alo'ob su'tsiltak tu mu'yajto'.[d] **14** Lela' bey unaj k-beetko' tumen mina'anto'on junp'éel kaaj ka p'áatak utia'al mantats', ba'axe' táan k-jach páa'tik le kaaj nats'a'an u k'iinil u ts'a'abalto'ono'.[e] **15** Tu yo'olal Jesúse' ko'one'ex alabartik Dios.[f] Lela' bey junp'éel sacrificio táan k-k'ubik ti' Diose'.[g] Meyajnakto'on k-chi' utia'al k-ts'áaik k'aj óoltbil u k'aaba' ti' tuláakal máak.[h] **16** Ts'o'ole' ma' u tu'ubulte'ex a beetke'ex uts bey xan a wáantke'ex uláak' máako'ob yéetel le ba'axo'ob yaante'exo',[i] tumen le ba'alo'oba' bey junp'éel sacrificio ku k'u'ubul ti' Diose' yéetel leti'e' jach ku ki'imaktal u yóol le kéen beeta'ak lela'.[j]

17 U'uye'ex u t'aan le máaxo'ob nu'uktik a beele'exo',[k] ts'áaba'ex yéetel ki'imak óolal yáanal u autoridado'ob.[l] Beete'ex beyo' tumen leti'obe' táan u kanáantko'ob a kuxtale'ex yéetel u yojlo'ob yaan u k'ubko'ob cuenta ta wo'olale'ex.[m] Wa ka beetke'exe' leti'obe' yaan u beetik u meyajo'ob yéetel ki'imak óolal, ma' yéetel yaayaj óolali', wa ma' ta beetke'ex beyo' je'el u binte'ex k'aasile'.

CAP 13

a Le 16:27

b Jn 19:17

c Heb 9:13, 14

d Ro 15:3
2Co 12:10
1Pe 4:14

e Heb 11:10
Heb 12:22

f Le 7:12
Sl 50:14, 23

g Sl 69:30, 31
Os 14:2

h Ro 10:9

i Ro 12:13

j Flp 4:18

k 1Te 5:12

l Ef 5:21
1Pe 5:5

m Hch 20:28

Columna 2

a 2Co 1:12

b 1Pe 5:4

c Hch 27:1

18 Ts'áa a wóole'ex orar t-o'olal, to'one' jach k-ojel yaanto'on junp'éel ma'alob conciencia yéetel k-k'áat k-beet tuláakal ba'al tu nu'uk.[a] **19** Chéen ba'ale' maases kin k'áat óoltik ka orarnake'ex utia'al ka páajchajak in séeb suut ta wiknale'ex.

20 U Diosil le jeets'elilo' tu líi'saj k-Yuumtsil Jesús ichil le kimeno'obo'. Jesús, le nojoch j-kanan tamano',[b] u ch'a'amaj le k'i'ik' jets'kúuntik le pacto mina'an xu'ulul ti'o'. U Diosil le jeets'elil túuno' **21** ka u ts'áate'ex tuláakal ba'al ma'alob utia'al ka a beete'ex ba'ax u k'áat. Tu yo'olal Jesucristoe' u beet t-éetel le ba'ax jach uts tu t'aano'. Alabarta'ak Dios utia'al k'iino'ob mina'an u xuul. Ka béeyak.*

22 Beora túuna', suku'une'ex, kin jach a'alikte'ex ka chúukpajak a wóole'ex a wu'uye'ex le ba'ax kin wa'alik utia'al in líi'sik a wóole'exa', tumen u jaajile' ma' ya'ab ba'alo'ob tin ts'iibtajte'ex te' cartaa'. **23** In k'áat ka a wojéelte'exe' k-suku'un Timoteoe' ts'o'ok u jáalk'abta'al. Wa ku séeb taal tin wiknale' yaan in múul bin tu yéetel utia'al ka k-xíimbalte'ex.

24 Ts'áa'ex in saludos ti' tuláakal le máaxo'ob nu'uktik a beele'exo' bey xan ti' tuláakal le máaxo'ob santo'obo'. Le suku'uno'ob kaja'ano'ob Italiao'[c] ku túuxtiko'obte'ex saludos.

25 U nojoch utsil Yuumtsil ka yanak ta wéetele'ex.

13:21 * Wa «Amén».

SANTIAGO

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Ku túuxta'al saludos (1)
Ki'imak u yóol le máax ku probarta'alo' (2-15)
Le kéen probarta'ak le fejo' (3)
U k'áata'al na'at ti' Dios (5-8)
«Le k'ebano' ku taasik kíimil» (14, 15)
Tuláakal ba'al ma'alobe' ka'an u taal (16-18)
Ma' chéen unaj k-u'uyik u t'aan Diosi' (19-25)
Le máax ku paktikuba te' néeno' (23, 24)
Le adoración ku k'amik Dioso' (26, 27)

2 Ma' k-yéeyik ti' máax ken k-e'es utsil (1-13)
U yaabiltik máak u yéet máakil (8)
Junp'éel fe kimen yanil (14-26)
Tak demonio'ob creertik yaan Dios (19)
Abraháne' u amigo Jéeoba (23)

3 U controlartik u yaak' máak (1-12)
Ya'abe' ma' unaj u ka'ansaji' (1)
Le na'at ku taal te' ka'ano' (13-18)

4 Ma' k-bisikba yéetel yóok'ol kaab (1-12)
«Ts'áaba'ex tu contra le K'aasilba'alo'» (7)
«Nats'aba'ex tu yiknal Dios» (8)
Ma' unaj k-taasikba nojba'alili' (13-17)
«Wa Jéeoba u k'áate'» (15)

5 Ba'ax kun úuchul ti' máax ayik'al (1-6)
«Yanakte'ex paciencia» (7-11)
Unaj k-beetik ba'ax k-a'alik (12)
U oración le anciano'obo' bey ts'aake' (13-18)
Ku yáanta'al j-k'eban máak utia'al u suut (19, 20)

CAP 1

1 Tene' Santiagoen,[a] u esclavoen Dios yéetel u esclavoen Yuumtsil Jesucristo. Le ts'íiba' táan in túuxtik ti' le 12 tribu'ob k'i'itpaja'ano'obo':

¡Kin túuxtikte'ex saludos!

2 In suku'une'ex, ki'imakchajak a wóole'ex le kéen probarta'ake'ex jejeláas bixi,[b] **3** tumen a wojle'exe' le kéen ts'o'okok u probarta'al a feje'ex beya' yaan u páajtal a aktáantke'ex je'el ba'alak ka úuchukte'exe'.[c] **4** Wa mantats' ka aktáantke'ex ba'ax ku yúuchulte'exe' yaan a p'áatle'ex preparadoil utia'al tuláakal ba'al, yaan a chúuka'anchajle'ex, yaan a beetke'ex tubeel tuláakal ba'al yéetel mix ba'al ken u binelt ti' te'ex.[a]

5 Le o'olale' wa yaan ti' te'ex ku bineltik na'at ti'e' seguernak u k'áatik ti' Dios,[b] bey túuno' yaan u ts'a'abalti',[c] tumen Diose' uts tu t'aan u síik ba'alo'ob ti' tuláakal máak yéetel ma'atech u ch'inik tu yich máak.[d] **6** Chéen ba'ale' seguernak u k'áatik yéetel fe,[e] yéetel ma' u ka'a-

a Mt 13:55
b Mt 5:11, 12
c 1Pe 1:6, 7

Columna 2

a 1Co 14:20
Ef 4:13
b 1Re 3:9
Mr 11:24
1Jn 3:22
c Pr 2:3-6
Jn 15:7
1Jn 5:14
d Mt 7:11
e Mt 7:7

p'éeltal u tuukul,[a] tumen le máax ku ka'ap'éeltal u tuukule' bey je'ex junp'éel u olail k'áa'náab ku líi'sa'al tumen le iik'o' yéetel ku su'usuta'al jejeláas tu'ux. **7** Juntúul máak beya' ma' unaj u páa'tik u ts'a'abal wa ba'ax ti' tumen Jéeobai',* **8** tumen ka'ap'éel u yóol[b] yéetel ma' tu jets'ik u tuukul ti' mix ba'al.

9 Chéen ba'ale' le suku'uno'ob óotsilo'obo' unaj u ki'imaktal u yóolo'ob tumen ma'alob yanilo'ob tu táan Dios.[c] **10** Le suku'uno'ob ayik'alo'obo' unaj xan u ki'imaktal u yóolo'ob ikil u kanik u beetuba'ob máako'ob humilde'ob,[d] tumen máax ayik'ale' yaan u kíimil je'ex u kíimil le lool yaan te' k'áaxo'. **11** Tumen le kéen jóok'ok K'iin yéetel kéen sen chokochajke' ku tijil le xíiwo', ku júutul u lool yéetel ku p'áatal ma' jats'uts u yila'ali'. Bey xan kun úuchul ti' le ayik'al máak ch'iikil u kaxt ayik'alilo'.[e]

12 Ki'imak u yóol le máax ku chúukpajal u yóol mu'yaj* le kéen probarta'ako',[f] tumen le kéen k'a'amak tumen Diose' yaan u k'u'ubulti' u coronail le kuxtal[g] u ya'almaj Jéeoba u ts'áaik ti' le máaxo'ob ma' tu xu'ulul u yaabiltiko'obo'.[h] **13** Le kéen probarta'ak máake' ma' unaj u ya'aliki': «Dios probarken». Tumen Diose' ma' tu páajtal u probarta'al yéetel ba'alo'ob k'aastak, mix leti' ku probartik máak. **14** Ba'axe' cada juntúule' ku probarta'al kéen jíilta'ak yéetel kéen táabsa'ak tumen u ts'íibolal.[a] **15** Le ts'íibolal túuno' kéen táabak tu puksi'ik'al máak yéetel kéen u ch'a' u muuk'e' ku síijsik le k'ebano', tu ts'ook túune' le k'ebano' ku taasik kíimil.[b]

16 Ma' a tuskaba'ex, in yaabilaj suku'une'ex. **17** Tuláakal le ba'alo'ob ma'alobtak yéetel chúuka'antak ku si'ibilto'ono' te' ka'an u taalo'obo'.[c] Ku luk'lo'ob yiknal u Taatail le sáasilo'ob yaan te' ka'ano'.[d] Leti'e' ma' tu jelpajal mix tu k'expajal je'ex u yúuchul yéetel le bo'oyo'.[e] **18** Diose' leti' beet k-síijil úuchik u ka'ansikto'on u jaajil,[f] utia'al beyo' ti' tuláakal le ba'alo'ob kuxa'ano'ob u beetmo' ka k'uchko'on k-beetba le yáax máako'ob yéeya'ano'obo'.[g]

19 In suku'une'ex, ma' u tu'ubulte'ex ba'ax kin wa'alik. Cada juntúule' k'a'abéet u séeb u'uyik ba'ax ku ya'ala'alti', chéen ba'ale' ma' unaj u séeb t'aani'[h] mix unaj u séeb p'u'ujuli'.[i] **20** Tumen máax ku p'u'ujule' ma' tu beetik ba'ax ma'alob tu táan Dios.[j] **21** Le o'olale' náachkuntaba'ex ti' tuláakal ba'al je'el u k'askúuntik a kuxtale'exe' bey xan ti' le ba'alo'ob k'aastak ku beeta'alo'.[k] Cha'ex u pak'ik u t'aan Dios ta puksi'ik'ale'ex, tumen lelo' je'el u salvartik a kuxtale'exe'.

22 Chéen ba'ale' unaj a beetke'ex ba'ax ku ya'alik u t'aan Dios,[l] ma' chéen ka a

CAP 1

a Mt 21:22 Heb 11:6

b Snt 4:8

c Snt 2:5

d 1Ti 6:17

e Isa 40:6, 7 Mt 19:24

f Mt 5:10 Snt 1:2

g 2Ti 4:8 1Pe 5:4 Ap 2:10

h Snt 2:5

Columna 2

a Gé 3:6 1Jn 2:16

b Ro 5:21

c Mt 7:11

d Jer 31:35 2Co 4:6

e Mal 3:6

f Jn 1:12, 13 Ro 8:28 Ef 1:13, 14 2Te 2:13 1Pe 1:23

g Ap 14:4

h Pr 10:19 Pr 17:27

i Ec 7:9 Mt 5:22

j Snt 3:18

k Col 3:8 1Pe 2:1

l Le 18:5 1Sa 15:22 Mt 7:21 1Jn 3:7

1:7 * Ilawil página 2566. **1:12** * Wa «sufrir».

wu'uye'exi'. Ma' a tuskaba'ex yéetel tuukulo'ob ma' jaajtaki'. **23** Tumen wa yaan máax chéen suuk u yu'ubik u t'aan Dios chéen ba'ale' ma' tu beetke',[a] je'el u páajtal u ke'etel yéetel juntúul máak ku paktik u yich ti' junp'éel néene'. **24** Le kéen ts'o'okok u néentikubae' bin ku beetik, yéetel tu séeba'anil ku tu'ubulti' bix leti'. **25** Chéen ba'ale' le máax ku néentikuba ti' le ley jach chúuka'an[b] yéetel ku jáalk'abtik máako' ku beetik ba'ax ku ya'alik le leyo' yéetel ma' tu tu'ubsik le ba'ax ku yu'ubiko'. Juntúul máak beya' ku beetik ba'ax k'ubéenta'anti' tumen Dios yéetel ku ki'imaktal u yóol ikil u beetik beyo'.[c]

26 Wa juntúul máak ku tuklik táan u adorartik Dios, chéen ba'ale' ma' tu controlartik u yaak'e'[d] táan u tusik u puksi'ik'al, yéetel chéen kunel le bix u adoraro'. **27** Yaan junp'éel clase adoración* limpio yéetel k'ama'an tumen Dios k-Taata. Le máaxo'ob yaanti'ob le adoración je'ela' unaj u beetko'ob lela': unaj u kanáantko'ob le paalalo'ob kimen u taata'obo'[e] bey xan le viuda'ob[f] táan u mu'yajo'obo',[g] yéetel unaj u náachkuntkuba'ob ti' le ba'alo'ob k'aastak ku beeta'al te' yóok'ol kaaba'.[h]

2 In suku'une'ex, wa te'ex a ts'aamaj a feje'ex ti' ki'ichkelem Yuumtsil Jesucristoe', ¿ba'axten túun ka yéeyike'ex

1:27 * Wa «Yaan junp'éel religión».

CAP 1

a Lu 6:46
Snt 2:14

b Sl 19:7

c Mt 7:24
Lu 11:28
Jn 13:17

d Sl 39:1
Pr 12:18
Pr 15:2
1Pe 3:10

e Dt 14:29
Dt 27:19
Sl 68:5

f Isa 1:17
1Ti 5:3

g Job 29:12, 13
Isa 58:7

h 1Co 5:7
Snt 4:4
Ap 18:4

Columna 2

CAP 2

a 1Ti 5:21
Snt 3:17

b Le 19:15

c Dt 1:17

d Gál 3:28

e Ap 2:9

f Lu 22:28-30

g Hch 13:50

ti' máaxo'ob ken a we'es a wutsile'ex?[a] **2** Wa le tu'ux much'ukbale'ex ku yokol juntúul máak chuup u k'ab yéetel anillo'ob de oro yéetel u búukintmaj junp'éel jats'uts nook', chéen ba'ale' ku yokol xan juntúul máak óotsil yéetel éek' u nook'e', **3** te'exe' maas ma'alob a wilke'ex le máax u búukintmaj le jats'uts nook'o' yéetel ka wa'alike'exti': «Teche' kulen te' jach ma'alob lugara'». Chéen ba'ale' ti' le óotsilo' ka wa'alike'ex: «Teche' p'áatkech wa'atal te'ela'», wa ka wa'alike'ex xan: «Teche' kulen tu tséel le k'áanche' tu'ux kin t'alkúuntik in wooko'».[b] **4** Wa bey a beetke'exo', ¿ma' wa túun ts'o'ok a p'áatle'ex je'ex le k'asa'an juezo'ob[c] chéen ku ye'esik u yutsilo'ob ti' junjaats máako'obo'?[d]

5 In yaabilaj suku'une'ex, u'uye'ex lela', Diose' tu yéeyaj le máaxo'ob óotsilo'ob tu táan u máakilo'ob yóok'ol kaab utia'al ka ayik'alchajko'ob yéetel fe,[e] utia'al beyo' ka u k'amo'ob le Reino u ya'almaj Dios u ts'áaik ti' le máaxo'ob yaabiltmilo'.[f] **6** Chéen ba'ale' te'exe' ts'o'ok a mixba'alkúuntike'ex le máak óotsilo'. ¿Ma' wa leti'e ayik'al máako'ob loobiltike'ex[g] yéetel ku jíiltik u bise'ex tu táan le juezo'obo'? **7** ¿Ma' wa leti'ob ku t'aano'ob tu contra u ki'ichkelem k'aaba' le máax t'ane'exo'? **8** Le o'olale' wa ka ts'o'okbeske'ex le nojoch ley* ku ya'alik: «K'a'abéet a

2:8 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ley le rey».

yaabiltik a wéet máakil je'el bix a yaabiltikabae'»,[a] jach ma'alob ba'ax ka beetke'ex. **9** Chéen ba'ale' wa ma' tu xu'ulul a we'eske'ex utsil chéen ti' junjaats máako'obe'[b] táan a k'ebantale'ex, yéetel le leyo' ku ye'esik k'asa'an máake'ex.[c]

10 Wa yaan máax táan u ts'o'okbesik tuláakal le Leyo' chéen ba'ale' ku fallar ti' junp'éel ba'ax ku ya'alik le Leyo' u jaajile' ts'o'ok u ts'áaikuba tu contra tuláakal le Leyo'.[d] **11** Tumen le máax a'al: «Ma' unaj a tusik a núupi'»*[e] tu ya'alaj xan: «Ma' unaj a kíimsik mix máaki'».[f] Bey túuno' wa ma' ta tusik a núup chéen ba'ale' ka kíimsik wa máaxe' ts'o'ok a bin tu contra le leyo'. **12** Seguernak a t'aane'ex yéetel a kuxtale'ex je'ex u beetik le máaxo'ob kun juzgarbilo'ob tumen le ley ku jáalk'abtik máako'.[g] **13** Tumen máax ma'atech u ch'a'ik óotsilile' ma' xan kun ch'a'abil óotsilil ti' kéen juzgarta'ak.[h] Tumen u ch'a'abal óotsilile' nojoch ba'al u yila'al le kéen juzgarta'ak máak.

14 In suku'une'ex, wa yaan máax ku ya'alik yaan u fe, chéen ba'ale' ma' tu ye'esik yéetel ba'axo'ob ku beetke', ¿ba'ax utsil ku taasik lelo'?[i] ¿Máasa' ma' kun salvarbil tumen le fe yaanti'o'?[j] **15** Ko'ox a'alike' ti' juntúul suku'un wa juntúul kiike' mina'an le nook' yéetel le janal k'a'abéetti' utia'al le k'iino', **16** chéen ba'ale' juntúul ichile'exe' ku ya'alikti': «Xi'iktech utsil, tep'aba yéetel jaanen tubeel», chéen ba'ale' wa ma' ta ts'áaike'ex ba'ax k'a'abéetti'e', ¿ba'ax u biilal lelo'?[a] **17** Bey túun xano' wa ma' t-beetik mix ba'al utia'al k-e'esik yaanto'on feje' k-feje' kimen yanil.[b]

18 Ma' xaane' yaan máax je'el u ya'alike': «Teche' yaan a fe, tene' kin beetik ba'alo'ob ma'alobtak. Teche' ma' tu páajtal a we'esik wa yaan a fe tumen ma'atech a beetik ba'alo'ob ma'alobtak, pero tene' je'el u páajtal in we'esik yaan in fe yéetel le ba'axo'ob kin beetko'». **19** Teche' ka creertik chéen juntúul Dios yaan, ¿máasa'? Jach ma'alob ba'ax ka beetik. Chéen ba'ale' tak le demonio'ob creertik lelo' yéetel ku kikilankilo'ob tumen jach saajko'ob.[c] **20** Chéen ba'ale', j-ma' na'at, ¿ma' wa a wojle' le fe ma'atech u ye'esa'alo' mix ba'al u biilal? **21** ¿Ma' wa a'ala'ab toj u kuxtal k-taata Abrahán tu yo'olal le ba'ax tu beeto'? Leti'e' tu ts'áaj Isaak, u hijo, yóok'ol le altar utia'al u k'ubo'.[d] **22** Je'ex a wilke'exo' yéetel le ba'ax tu beeto' tu ye'esaj yaan u fe. Bey túuno' u feje' jach chúuka'anchaj tu yo'olal ba'axo'ob tu beetaj.[e] **23** Béeychaj túun le ba'ax ku ya'alik u T'aan Diosa': «Abraháne' tu ts'áaj u fe ti' Jéeobae' ka ila'ab bey juntúul máak toj u kuxtale'»,[f] le o'olal a'ala'abti' «u amigo Jéeoba».[g]

2:11 * Lela' u k'áat u ya'al u yantal ba'ax u yil juntúul íichamtsil wa juntúul atantsil yéetel máax ma' u núupi'.

CAP 2

a Le 19:18 Mt 22:39 Ro 13:10

b Snt 2:1

c Le 19:15

d Dt 27:26 Gál 3:10

e Éx 20:14 Dt 5:18

f Éx 20:13 Dt 5:17

g Snt 1:25

h Pr 21:13 Mt 5:7 Mt 6:15 Lu 6:36

i Tit 3:8 Snt 1:25

j 1Co 13:2

Columna 2

a Dt 15:7, 8 Mt 25:35, 36 Lu 3:11 Ro 12:13 1Ti 5:4 Snt 1:27 1Jn 3:17

b Mt 7:21 Heb 10:24

c Mt 8:28, 29 Lu 4:33, 34

d Gé 22:9, 12

e Heb 11:17

f Gé 15:6 Ro 4:3 Gál 3:6

g 2Cr 20:7 Isa 41:8

24 Je'ex a wilke'exo' juntúul máake' ku ya'ala'al toj u kuxtal tu yo'olal le ba'alo'ob ma'alobtak ku beetko', ma' chéen tu yo'olal u feji'. **25** Bey túun xano', Rahab, le ko'olel chéen bey u máano', ¿ma' wa a'ala'ab toj u kuxtal tu yo'olal le ba'alo'ob ma'alobtak tu beeto'? Leti'e' tu k'amaj tu yotoch le máaxo'ob bino'ob u ch'úukto'ob le kaajo', yéetel tu ya'alajti'ob ka u ch'a'ob yaanal bej.[a] **26** U jaajile' junp'éel wíinklil mina'an u muuk'il u kuxtale' kimen yanil,[b] le fe xano' wa ma' tu ye'esik máak yéetel ba'axo'ob ku beetke' kimen yanil.[c]

3 In suku'une'ex, ya'ab ti' le yano'ob ichile'exo' ma' unaj u ka'ansajo'ob* te' múuch'ulilo', tumen to'one' k-ojel maas yaj bix ken k-juzgarbil.[d] **2** Tuláaklo'on k-t'óochpajal ya'ab u téenel.*[e] Wa yaan juntúul máak ma' tu t'óochpajal ichil u t'aane' u k'áat u ya'ale' perfecto, yéetel je'el u páajtal u controlartik tuláakal u wíinklile'. **3** Wa k-ts'áaik u freno le tsíimino'ob utia'al u yu'ubiko'ob k-t'aano' je'el u páajtal xan k-controlartik tuláakal u wíinklilo'obe'. **4** Ila wile'ex xan le barco'obo', kex jach nuuktako'ob yéetel ku túulch'inta'alo'ob tumen k'a'amkach iik'o'obe', chéen yéetel junp'éel chan guíae' ku páajtal u nu'ukta'alo'ob je'el tu'uxak u k'áat bin le máax nu'uktiko'.

3:1 *Wa «ma' unaj u beetik u j-ka'ansajilo'ob». **3:2** *Wa «Ya'ab u téenel k-beetik ba'ax ma' ma'alobi'».

CAP 2

a Jos 2:1, 15
Jos 6:17
Heb 11:31

b Sl 146:4

c Ro 10:10
Snt 2:17

CAP 3

d Lu 12:48

e 1Re 8:46
Pr 20:9
1Jn 1:8

Columna 2

a Pr 16:27
Mt 12:36, 37

b Sl 39:1
Mt 15:11, 18
Mr 7:23

c Sl 140:3
Pr 12:18
Pr 18:7

d Gé 1:26, 27

e Ef 4:29

5 Bey túun xano' u yaak' wíinike' junp'éel ba'al chichan yaan tu wíinklil máak, chéen ba'ale' jach nojba'al u yu'ubikuba kéen t'aanak. U jaajile' tak chéen yéetel junp'éel chan k'áak'e' ku páajtal u t'a'abal junp'éel nojoch k'áax. **6** Bey túuno' u yaak' wíinike' bey junp'éel k'áak'e'.[a] U yaak' máake' bey junp'éel yóok'ol kaab chuup yéetel k'asa'anile', tumen ku k'askúuntik tuláakal u xéexet'al le wíinklilo'[b] yéetel ku k'askúuntik tuláakal u kuxtal máak. Le aak'o' bey je'ex u k'áak'il le Gehenao',* ku xu'ulsik ti' máak. **7** Wíinike' je'el u páajtal u suukbesik tuláakal u jejeláasil ts'íits'ik ba'alche'obe', ch'íich'o'ob, ba'alche'ob ku jíiltikuba'ob yéetel u ba'alche'ilo'ob k'áa'náab. U jaajile' wíinike' ts'o'ok u beetik lela'. **8** Chéen ba'ale' mix juntúul wíinik páajchajak u suukbesik le aak' je'ex u beetik yéetel le ba'alche'obo'. Lela' ma' tu páajtal u controlarta'al yéetel jach ku beetik loob, chuup xan yéetel veneno ku kíimsik máak.[c] **9** Tu yéetele' k-alabartik Jéeoba le Taatao', chéen ba'ale' tu yéetel xane' k-maldecirtik le máaxo'ob «beeta'ano'ob je'ex Dioso'».[d] **10** Yéetel u chi' máake' ku alabartik yéetel ku maldecirtik u maasil.

In suku'une'ex, ma' ma'alob ka úuchuk ba'alo'ob bey a'.[e] **11** ¿Máasa' ti' junp'éel

3:6 *Lela' junp'éel lugar tu'ux ku tóoka'al ka'ach basura tu jo'okajil Jerusalén.

sayab tu'ux ku jóok'ol ch'ujuk ja'e' ma' tu páajtal xan u jóok'ol k'áak'aj ja'i'? **12** In suku'une'ex, ¿máasa' ma' tu páajtal u t'o'okol aceituna'ob ti' junkúul higuera mix higo'ob ti' junkúul uva?[a] Ti' le ch'óoch' ja' xano' ma' tu páajtal u ch'a'abal ch'ujuk ja'i'.

13 ¿Yaan wa máax ichile'ex jach yaan u na'at yéetel ya'ab ba'ax u yojel? Wa yane' unaj u ye'esik yéetel u kuxtal, yéetel unaj u beetik tuláakal ba'al yéetel jeets'elil je'ex u beetik le máaxo'ob jach tu jaajil yaan u na'ato'obo'. **14** Chéen ba'ale' wa ichil a puksi'ik'ale'ex ka ch'a'k'uxtike'ex wa máax,[b] yéetel yaan u tuukulil ba'atele'*[c] ma' a máan a wa'ale'ex jach yaan a na'ate'ex[d] mix a wa'alike'ex ba'ax ma' jaaji'. **15** Lela' ma' leti'e na'at ku taal te' ka'ano', ba'axe' junp'éel lu'umkabil na'at,[e] u na'at ba'alche'ob, u na'at demonio'ob. **16** Tumen je'el tu'uxak yaan k'uuxilil yéetel u tuukulil ba'atele'* mix ba'al ku beeta'al je'ex unaje' yéetel ku k'astal tuláakal ba'ali'.[f]

17 Chéen ba'ale' le na'at ku taal te' ka'ano' yáaxe' ku beetik u yantal ti' máak junp'éel puksi'ik'al limpio,[g] ku ts'o'okole' ku taasik jeets'elil,[h] ku beetik u yantal ti' máak junp'éel utsul puksi'ik'al,[i] junp'éel puksi'ik'al séeb u yu'ubik t'aan, nojoch u ch'a' óotsilal. Le na'ato' ku taasik ba'alo'ob ma'alobtak,[a] le máax yaanti' le na'ata' mix máak jela'an u paktik[b] yéetel ma' j-ka'ap'éel ichi'.[c] **18** U beeta'al ba'ax ma'alob tu táan Diose' ku yáantaj utia'al u biskuba máak ma'alob yéetel u maasil,[d] yéetel ku yáantaj utia'al u yantal jeets'elil.[e]

4 ¿Tu'ux u taal le ba'ate'el yéetel le sakacht'aano'ob yaan ichile'exo'? ¿Ma' wa ti' u taalo'ob ti' u ts'íibolal a bak'ele'ex ku ba'ate'el ichil a wíinklile'exo'?[f] **2** Te'exe' ka ts'íiboltke'ex wa ba'ax, chéen ba'ale' ma' ta k'amke'ex. Te'exe' ma' tu xu'ulul a p'ektike'ex u maasil* yéetel a ts'íiboltke'ex ba'ax ma' a tia'ale'exi', chéen ba'ale' kex beyo' ma' tu páajtal a tia'alintke'ex. Ma' tu xu'ulul a sakacht'aane'ex yéetel a ba'atele'ex.[g] Mina'ante'ex ba'ax a k'áate'ex tumen ma' ta k'áatke'ex. **3** Ts'o'ole' wa ka k'áatke'exe' ma' ta k'amke'ex, tumen ka k'áatke'ex yéetel k'aak'as tuukul chéen utia'al a ts'o'okbeske'ex u ts'íibolal a bak'ele'ex.

4 J-k'eban máake'ex,* ¿ma' wa a wojle'exe' le máax ku biskuba yéetel le yóok'ol kaabo' ku ts'áaikuba tu contra Dios? Le o'olale' je'el máaxak u k'áat u beetuba amigoil ti' le yóok'ol kaaba' táan u beetkuba enemigoil ti' Dios.[h] **5** A tuklike'exe', ¿chéen wa kunel le ba'ax ku ya'alik le ts'íiba'?: «Ichil k-wíinklile' kaja'an u tuukulil k-ts'íiboltik

CAP 3

a Mt 7:16

b Ro 13:13 1Co 3:3

c Ef 4:31

d 1Co 13:4

e 1Co 2:14 Flp 3:19

f Pr 14:30 Gál 5:19-21

g Ro 12:9 1Ti 5:1, 2

h 2Co 13:11 1Te 5:13 2Pe 3:14

i 1Ti 3:3 Tit 3:2

Columna 2

a Gál 5:22, 23

b Snt 2:9

c 1Pe 1:22

d Isa 32:17 Heb 12:11

e Mt 5:9 1Pe 3:11

CAP 4

f Ro 7:23 Gál 5:17 Snt 3:14 1Pe 2:11

g Mt 5:22 Snt 3:16

h 2Cr 19:2 Jn 15:19 Jn 17:14 Jn 18:36 1Jn 2:15 1Jn 5:19

3:14 * Uláak' bix u traducirta'ale' «yaante'ex k'aak'as ts'íibolale'». **3:16** * Uláak' bix u traducirta'ale' «k'aak'as ts'íibolale'».

4:2 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «a kíimske'ex máak». **4:4** * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' máako'ob ku traicionarko'ob Dios.

ba'ax ma' k-tia'ali', le o'olal ts'o'ok u suuktalto'on k-ts'íiboltik jeleláas ba'alo'ob».[a] **6** Chéen ba'ale' le nojoch utsil ku ye'esikto'on Dioso' ku yáantko'on utia'al k-náachtal ti' le k'aak'as ts'íibolalo'obo'. Le o'olal ts'íibta'an lela': «Dios-se' ku ts'áaikuba tu contra le máaxo'ob nojba'al u taaskuba'obo',[b] chéen ba'ale' ku ye'esik u nojoch utsil ti' le máaxo'ob ma'atech u creerkuba'obo'».[c]

7 Le o'olale' ts'áaba'ex yáanal u páajtalil Dios[d] yéetel ts'áaba'ex tu contra le K'aasilba'alo',*[e] leti' túune' bíin áalkabnak ti' te'ex.[f] **8** Nats'aba'ex tu yiknal Dios, leti' túune' bíin u nats'uba ta wiknale'ex.[g] P'o'ex a k'abe'ex, j-k'eban wíinike'ex.[h] Te'ex ka'ap'éelchaja'an a tuukule'exe' limpiokíint a puksi'ik'ale'ex.[i] **9** Yaachajak a wóole'ex, tristechajke'ex yéetel ok'olnene'ex.[j] A che'eje'exe' suunak yaayaj óolalil, a ki'imak óolale'exe' suunak chi'ichnakil. **10** Yéetel ki'imak óolal ka a ts'áaba'ex yáanal u páajtalil Jéeoba,[k] leti' túune' yaan u nojba'alkúuntike'ex.[l]

11 Suku'une'ex, xu'uluk a paklan a'alike'ex ba'al ichile'ex.[m] Le máax ku t'aan tu contra juntúul suku'un wa ku juzgartik u suku'une' táan u t'aan tu contra le leyo' yéetel táan u juzgartik le leyo'. Bey túuno' wa ka juzgartik le leyo' ma' táan a ts'o'okbesiki', ba'axe' táan a beetkaba juezil. **12** Chéen juntúulili' le Máax ku ts'áaik leyo'ob yéetel ku beetik u Juezilo'.[a] Leti'e' ku páajtal u salvartik máak bey xan u xu'ulsik ti' máak.[b] Chéen ba'ale', ¿máaxech teech utia'al a juzgartik a wéet máakil?[c]

13 Te'exe' ka wa'alike'ex: «Bejla'a wa sáamale' yaan k-bin te' kaaj je'elo'. Te'elo' yaan k-máansik junp'éel añoi', yaan k-koonoli' yéetel yaan k-náajali'»,[d] chéen ba'ale' u'uye'ex lela': **14** te'exe' ma' a wojle'ex ba'ax kun úuchul yéetel a kuxtale'ex tu k'iinil sáamali'.[e] Tumen beye'ex je'ex le sereno leu yila'al chéen junsúutuko' yéetel ken ts'o'okke' ku sa'atal.[f] **15** Ba'ax unaj a wa'alike'exe' leti' lela': «Wa Jéeoba u k'áate'[g] yaan k-kuxtal, yéetel yaan k-beetik lela' wa lelo'». **16** Chéen ba'ale' te'exe' yo'olal le ba'ax ka wa'alike'exo' ka taaskaba'ex nojba'alil. Jach k'aas le bix a nojba'alkúuntkaba'exo'. **17** Le o'olale' wa yaan máax u yojel u beet ba'ax ma'alob, chéen ba'ale' ma' tu beetke', lelo' junp'éel k'eban.[h]

5 Ayik'al máake'ex, u'uye'ex lela', ok'olnene'ex yéetel awatnene'ex tu yo'olal le yaayaj ba'alo'ob kun taal ta wóok'ole'exo'.[i] **2** Le ayik'alil yaante'exo' ts'o'ok u tu'utal, yéetel a nook'e'exe' ts'o'ok u jaanta'al tumen k'amas.[j] **3** A oro'ex yéetel a plata'exe' ts'o'ok u yiitsintkuba'ob, u yiitso'obe' yaan u ye'esik ts'o'ok a k'ebantale'ex

CAP 4

a Gé 6:5
Gé 8:21

b Sl 138:6

c Pr 3:34
1Pe 5:5

d Heb 12:9
1Pe 2:17
1Pe 5:6

e Ef 4:27
Ef 6:11

f Mt 4:10, 11
Lu 4:13

g Isa 44:22
Isa 55:6, 7

h Isa 1:16

i 1Jn 3:3

j Joe 2:12

k 2Cr 7:14
2Cr 33:12, 13

l Pr 29:23
Mt 23:12

m Le 19:16
Pr 17:9

Columna 2

a Isa 33:22

b Mt 10:28

c Mt 7:1
Lu 6:37
Ro 14:4

d Lu 12:18-20

e Sl 39:6
Pr 27:1
Ec 6:12

f Job 14:1, 2
Sl 102:3
1Pe 1:24

g Hch 18:21
Heb 6:3

h Lu 12:47
Jn 9:41
Jn 15:22

CAP 5

i Pr 11:28
Lu 6:24
Lu 18:25

j Mt 6:19
Lu 12:33

4:7 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». Ilawil «K'aasilba'al», página 2568.

yéetel yaan u jaantik a bak'ele'ex. Le ba'axo'ob a much'kíintme'exo' yaan u p'áatal bey junp'éel k'áak' te' tu ts'ook k'iino'obo'.[a] **4** ¡Ilawile'ex! Le máaxo'ob joochnajo'ob ta koole'exo' táan u yawto'ob tumen ma' ta bo'ote'ex u meyajo'obi'. Leti'obe' ts'o'ok u k'áatko'ob áantaj, lelo' ts'o'ok u k'uchul tu xikin Jéeoba, le máax gobernartik le ángelo'obo'.[b] **5** Te'exe' kuxa'ane'ex chéen utia'al a kaxtike'ex ko'okoj ba'alo'ob yéetel utia'al a ki'imakkúuntik a wóole'ex way lu'ume'. A puksi'ik'ale'exe' ts'o'ok u p'áatal je'ex le ba'alche'ob ku polokkíinta'alo'ob utia'al kíimsbilo'.[c] **6** Ts'o'ok xan a wa'alike'ex k'asa'an le máax utso' yéetel ts'o'ok tak a kíimske'ex. Le o'olal leti'e'* ku ts'áaikuba ta contra'ex.

7 Le o'olale', suku'une'ex, yanakte'ex paciencia ti' tuláakal ba'al, bey ka a beete'ex tak ken k'uchuk le k'iino'ob way yaan* Yuumtsilo'.[d] ¡Ilawile'ex! Le j-kolnáalo' ma' tu xu'ulul u páa'tik u yantal u ki'ichkelem ich le lu'umo'. Leti'e' chúuka'an u yóol u páa't u k'áaxal le yáax cháako' bey xan le pachal ja'o'.[e] **8** Te'ex xane' yanakte'ex paciencia,[f] mu'uk'a'ankúunte'ex a puksi'ik'ale'ex tumen ts'o'ok u náats'al le k'iino'ob way yaan Cristoo'.[g]

9 Suku'une'ex, ma' a k'uuxile'ex ta baatsile'ex, wa ma'e' bik juzgarta'ake'ex.[a] ¡Ilawile'ex! Le Juezo' ti' wa'alakbal aktáan ti' le joonajo'. **10** Suku'une'ex, kaanbalnene'ex ti' bix úuchik u mu'yajtik ba'al k'aas[b] le profeta'ob t'aanajo'ob tu k'aaba' Jéeobao'[c] yéetel kaanbalnene'ex ti' bix úuchik u chúukpajal u yóolo'ob.[d] **11** ¡Ilawile'ex! Ki'imak u yóol le máaxo'ob ku chúukpajal u yóolo'ob mu'yajo'.[e] Te'exe' a wu'uyme'ex u ya'ala'al bix chúukpajik u yóol Job,[f] yéetel ts'o'ok a wilke'ex ba'ax utsil ts'a'abti' tumen Jéeoba.[g] Jéeobae' jach nojoch u yaabilaj yéetel ku ch'a'ik óotsilil.[h]

12 Chéen ba'ale', in suku'une'ex, ba'ax maas unaj a beetke'exe' u xu'ulul a jurare'ex tu yo'olal ka'an wa tu yo'olal lu'um bey xan tu yo'olal je'el ba'alake'. Chéen ba'ale' kéen a wa'ale'ex «yaan» a beetke'ex junp'éel ba'ale', beete'ex. Wa ka wa'alike'ex «ma'atane'», ma' a beetke'ex,[i] utia'al beyo' ma' a juzgarta'ale'ex.

13 ¿Yaan wa máax ichile'ex táan u mu'yaj? U ts'áa u yóol orar.[j] ¿Yaan wa máax ki'imak u yóol? U k'ay salmos.[k] **14** ¿Yaan wa máax k'oja'an ichile'ex? U t'an u ancianoilo'ob[l] le múuch'ulilo', utia'al ka orarnako'ob tu yo'olal táan u ji'ik'abtiko'ob yéetel aceite[m] tu k'aaba' Jéeoba. **15** Le oración ku beeta'al yéetel fejo' yaan u ts'akik le máax k'oja'ano'*

CAP 5

a Eze 7:19

b Le 19:13 Dt 24:14, 15 Jer 22:13 Mal 3:5

c Jer 12:3

d Mt 24:3

e Dt 11:14 Jer 5:24

f Heb 6:12

g 1Te 3:13

Columna 2

a 1Co 4:5

b Mt 5:12

c 2Cr 36:16

d Heb 6:12

e Snt 1:2-4

f Job 1:20, 21

g Job 42:10

h Sl 103:8 Lu 6:36

i Mt 5:34-37

j Sl 50:15

k Col 3:16

l Hch 20:28, 35 1Pe 5:2

m Sl 141:5 Mr 6:13 Lu 10:34

5:6 *Uláak' bix u traducirta'ale' «Diose». **5:7** *Wa «u presencia». Ilawil «Presencia», página 2576.

5:15 *Uláak' bix u traducirta'ale' «le máax ka'ana'ano'».

yéetel yaan u beeta'al u tojtal u yóol tumen Jéeoba. Wa k'ebanchaja'an xane' yaan u perdonarta'al.

16 Le o'olale' cada juntúul ti' te'exe' u ya'al tuláakal u k'ebano'ob,[a] yéetel orarnene'ex ta baatsile'ex utia'al ka ts'a'akake'ex. U k'áat óolal le máax toj u kuxtalo' jach yaan u muuk' yéetel ku beetik uts.[b] **17** Elías ka'ache' juntúul máak je'ex to'one', kex beyo' tu sen k'áat óoltaj ich oración ma' u k'áaxal ja', ka ts'o'oke' ichil tres años y medioe' ma' k'áax ja' yóok'ol le lu'umo'.[a] **18** Ts'o'ole' ka orarnaj tu ka'atéene' k'áax ja', le lu'um túuno' tu ts'áaj u yich.[b]

19 In suku'une'ex, wa yaan máax ichile'ex ku náachkunta'al ti' le jaajo', yéetel ku beeta'al u suut tumen wa máaxe', **20** ojéelte'exe' le máax ku yáantik le j-k'eban máak utia'al ka u p'at le ba'ax k'aas ku beetko'[c] ku tokik u kuxtal le j-k'eban máak ti' le kíimilo', yéetel ku yáantik utia'al ka perdonarta'ak* u k'ebano'ob.[d]

5:20 * Wa «utia'al ka p'o'obok».

CAP 5

a 2Sa 12:13 Sl 32:5 Pr 28:13 1Jn 1:9

b 1Sa 12:18 1Re 13:6

Columna 2

a 1Re 17:1

b 1Re 18:42, 45

c Gál 6:1

d 1Ti 4:16

U YÁAX TS'ÍIB

PEDRO

TI' BA'AX KU T'AAN

1 U káajbal le cartao' (1, 2)
«Tu beetaj k-ka'a síijil» (3-12)
‹P'áatke'ex santoil ti' tuláakal ba'al› (13-25)

2 ‹Le ma'alob leche ku taal ti' Dioso'› (1-3)
«Le tuunich kuxa'ano'» (4-10)
«Kaja'ane'ex bey u'ulabe'exe'» (11, 12)
‹Ts'áaba'ex yáanal u k'ab le autoridado'› (13-25)
Cristoe' tu ye'esaj bix unaj k-xíimbal (21)

3 Atantsilo'ob yéetel íichamtsilo'ob (1-7)
‹Mu'yajnake'ex yéetel máax ku mu'yaj› (8-12)
K-mu'yaj ikil k-beetik ba'ax toj (13-22)
U defendertik máak u jaajil (15)
Okja'; junp'éel ma'alob conciencia (21)

4 U beetik máak ba'ax u k'áat Dios (1-6)
Naats' yanil u xuul tuláakal ba'al (7-11)
Yaan k-mu'yajtik ya'ab ba'alo'ob (12-19)

5 ‹Kanáante'ex u tamano'ob Dios› (1-4)
K-e'esik kabal óolal; ma' u náayal k-óol (5-11)
Unaj k-p'atik k-kuuch tu k'ab Dios (7)
Le K'aasilba'alo' bey juntúul leóne' (8)
U ts'o'okbal le cartao' (12-14)

CAP 1

1 Tene' Pedroen, u apóstolen[a] Jesucristo, táan in ts'íib ti' le máaxo'ob k'i'itpaja'ano'ob yéetel kaja'ano'ob bey u'ulabo'ob tu lu'umil Ponto, Galacia, Capadocia,[b] Asia yéetel Bitiniao'. Táan in ts'íib ti' le máaxo'ob yéeya'ano'ob **2** tumen Dios, le Taatao'.[c] Leti'e' desde úuchjeakil tu ch'a'tuklaj u yéeyiko'ob. Le je'elo'oba' junpáaykunta'ano'ob yéetel espíritu santo*[d] utia'al ka u yu'ubo'ob t'aan bey xan utia'al u p'o'obilo'ob# yéetel u k'i'ik'el Jesucristo,[e] tene' kin ts'íibtikti'ob:

Ka maas e'esa'akte'ex nojoch utsil tumen Dios bey xan ka maas yanakte'ex jeets'elil.

3 Alabarta'ak u Dios yéetel u Taata k-Yuumtsil Jesucristo, tumen tu yo'olal u nojoch ch'a' óotsilale' tu beetaj k-ka'a síijil,[f] yo'olal lelo' le ba'ax táan k-páa'tiko'[g] k-ojel jach yaan u béeytal, tumen tu ka'a kuxkíintaj Jesucristo ichil le kimeno'obo'.[h] **4** Bey túuno' Diose' yaan u ts'áaikte'ex junp'éel herencia ma' tu k'astal,[i] mina'an mix ba'al k'aas ti' yéetel mix máak je'el u páajtal u xu'ulsikti'e'. Le herenciaa' a tia'ale'ex, ti' líi'sa'an te' ka'ano'.[j] **5** Te'exe' táan a kanáanta'ale'ex yéetel u páajtalil Dios tu yo'olal le fe ku ts'áaik salvacióno'. Le salvacióna' yaan u maas ts'a'abal ojéeltbil te' tu ts'ook k'iino'obo'. **6** Le o'olale' te'exe' jach ki'imak a wóole'ex, kex ma' xaane' ts'o'ok a mu'yaje'ex* u chan súutuk tu yo'olal jejeláas ba'alo'ob.[a] **7** Le ba'alo'oba' ku yúuchul utia'al u probarta'al a feje'ex[b] yéetel utia'al ka ila'ak maas ko'oj u tojol ke le oro ku k'astal kex ts'o'ok u máansa'al ti' k'áak'o'. Yo'olal le fe beya' te'exe' yaan a alabarta'ale'ex yéetel yaan a respetarta'ale'ex tu k'iinil u chíikbesa'al Jesucristo.[c] **8** Kex mix juntéen ta wile'ex Jesucristoe' a yaabiltme'ex. Kex beora ma' táan a wilke'exa' a ts'aamaj a feje'ex ti' leti' yéetel jach táaj ki'imak a wóole'ex je'ex mix juntéen ki'imakchajak a wóole'exe'. **9** Te'exe' yaan a salvarta'ale'ex yo'olal le fe yaante'exo',[d] lelo' yaan u beetik u jach ki'imaktal a wóole'ex.

10 Le profeta'ob t'aanajo'ob úuchjeakil ti' le nojoch utsil kun e'esbilte'exa' tu jach ts'áaj u yóolo'ob u xak'alto'ob le ts'íibo'ob utia'al u na'atko'ob bix kun antal le salvacióna'.[e] **11** Ti' Diose' meyajnaj u espíritu santo utia'al u ts'áaik u yojéelto'ob de ke Cristoe'[f] yaan u mu'yaj, chéen ba'ale' le kéen ts'o'okke' yaan u ts'a'abalti' junp'éel puesto maas ma'alob. Le o'olal le profeta'obo' seguernaj u xak'altiko'ob jach ba'ax kun úuchul ti' Cristo[g] yéetel jach ba'ax k'iin ken úuchuk. **12** Ti' leti'obe' ts'a'ab u yojéelto'ob ma' táan u meyajo'ob utia'al u yutsilo'obi', ba'axe' utia'al a wutsile'ex. Le profeta'obo' leti'ob ts'íibt le

a Mt 10:2
b Hch 2:5, 9
c Ro 8:29
d 2Te 2:13
e Heb 12:22, 24
f 1Pe 1:23
g Ap 20:6
h 1Co 15:20
i 1Co 15:53 2Ti 1:10 1Pe 5:4
j Jn 14:2 2Ti 4:8

Columna 2

a 2Co 4:17 2Ti 3:12
b Snt 1:2, 3
c 2Te 1:7
d Ro 6:22
e Mt 13:17
f Da 9:24-27
g Isa 53:5

1:2 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562. # Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u wi'iwits'a'alo'ob».

1:6 * Wa «a sufrire'ex».

ma'alob ba'alo'ob ts'a'ab a wojéelte'ex tumen le máaxo'ob k'am le espíritu santo ku taal te' ka'ano'.[a] Le ángelo'ob xano' jach taak u yojéeltiko'ob bix u bin u béeytal le ba'alo'oba'.

13 Le o'olale' preparartaba'ex* utia'al meyaj,[b] ilawile'ex ma' u náayal a wóole'ex mix junsúutuk,[c] ma' u xu'ulul a páa'tke'ex u ye'esa'alte'ex u nojoch utsil Dios le kéen chíikbesa'ak Jesucristoo'. **14** Beoraa' te'exe' u paalale'ex Dios yéetel ka wu'uyike'ex u t'aan. Le o'olale' ma' unaj a cha'ike'ex a controlarta'ale'ex tumen le ts'íibolalo'ob yaante'ex ka'ach táanil ti' a k'aj óoltike'ex Dioso'. **15** Ba'ax k'a'abéet a beetke'exe' a p'áatle'ex santoil ti' tuláakal ba'al, tumen le Máax t'ane'exo' santo,[d] **16** ts'o'ole' ts'íibta'an: «Te'exe' unaj a p'áatle'ex santoil, tumen tene' santoen».[e]

17 Ts'o'ole' wa ka ch'a'chi'itke'ex u k'aaba' le Taatao' kuxlene'ex yéetel saajkilil[f] mientras kaja'ane'ex junp'íit tiempo way yóok'ol kaabe'. Le Taatao' mix máak jela'an u paktik,[g] yéetel ku juzgartik cada máak tu yo'olal le ba'axo'ob u beetmo'. **18** Te'exe' a wojle'exe' le ka jáalk'abta'abe'ex ti' le kuxtal mina'an u biilal ka'ansa'abte'ex tumen a úuchben láak'tsile'exo' ma' jáalk'abta'abe'ex yéetel ba'alo'ob ku k'astalo'ob je'ex plata wa oroi',[h] **19** ba'axe' yéetel ki'ichkelem k'i'ik'.[i] Le k'i'ik'a' bey je'ex u k'i'ik'el juntúul ma'alob taman mina'an mix ba'al k'aas ti'e',[a] lela' u k'i'ik'el Cristo.[b] **20** U jaajile' leti'e' yéeya'ab desde tu káajbal yóok'ol kaab,*[c] chéen ba'ale' chíikbesa'ab utia'al a wutsile'ex tu xuul le k'iino'obo'.[d] **21** Tu yo'olal leti'e' ka creerke'ex Dios,[e] le máax líi's ichil le kimeno'ob[f] yéetel tu ts'áaj junp'éel puesto maas ma'alob ti'o'.[g] Le ba'alo'oba' úucho'ob utia'al ka a ts'áa a feje'ex yéetel a esperanza'ex ti' Dios.

22 Beoraa' te'exe' ts'o'ok u limpiotal a kuxtale'ex ikil a ts'o'okbeske'ex le u jaajil ka'ansa'abte'exo'. Le o'olal ku páajtal a we'eske'ex junp'éel yaabilaj je'ex le ku yantal ichil suku'untsilo'obo'.[h] Bey túuno' jach yaabiltaba'ex ta baatsile'ex, ma' yéetel ka'ap'éel ichili', ba'axe' yéetel u jaajil u yóol a puksi'ik'ale'ex.[i] **23** Tumen ts'o'ok u beeta'al a ka'a síijle'ex,[j] ma' ti' junp'éel semilla ku k'astali', ba'axe' ti' junp'éel semilla ma'atech u k'astal.*[k] Lela' úuch tu yo'olal le ba'ax u ya'almaj le kuxa'an Dios mina'an xu'ulul ti'o'.[l] **24** Tumen «tuláakal wíinike' bey je'ex xíiwe', u jats'utsil xane' bey je'ex le loolo'ob ku jóok'ol te' k'áaxo'. Le kéen tijik le xíiwo' ku lúubul u lool. **25** Chéen ba'ale' u t'aan Jéeobae'* ku p'áatal utia'al mantats'».[m] Le «t'aan»

CAP 1

a Jn 15:26 Hch 2:4

b Lu 12:35

c Ef 5:17 1Pe 4:7

d Dt 28:9 Ro 12:1 Heb 12:14

e Le 11:44 Le 19:2 Le 20:7, 26

f 2Co 7:1

g Dt 10:17

h 1Co 6:20

i Isa 53:12 Heb 9:14

Columna 2

a Éx 12:5 Le 22:20 Jn 1:29

b 1Co 5:7

c Jn 17:5 Ef 1:4

d Col 1:26, 27

e Jn 14:6

f Hch 2:24

g Heb 2:9

h Ro 12:9 1Jn 3:17

i 1Ti 1:5

j Jn 3:3 2Co 5:17 1Pe 1:3 1Jn 3:9

k Jn 3:6

l Jn 6:63 Snt 1:18

m Isa 40:6-8

1:13 * Wa «mu'uk'a'ankúunt a tuukule'ex».

1:20 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le k'iino'ob ka káaj u yantal u paalal Adán yéetel Evao'. **1:23** * Lela' junp'éel semilla ku jóok'ol yéetel ku ts'áaik u yich. **1:25** * Ilawil página 2566.

je'ela' leti'e ma'alob ba'alo'ob u ya'almaj u beetik Dioso'.[a]

2 Le o'olale' p'ate'ex tuláakal ba'alo'ob k'aastak,[b] tuusil, ka'ap'éel ichil, líi'saj t'aan yéetel ma' a ts'íiboltke'ex ba'ax u tia'al u maasil. **2** Je'el bix mejen paalal táant u síijlo'obe'[c] ilawile'ex u taaktal a wuk'ike'ex le ma'alob leche* ku taal ti' u t'aan Dioso', utia'al beyo' ka nojochchajke'ex yéetel ka yanakte'ex salvación.[d] **3** Tumen te'exe' ts'o'ok a wilke'exe'* Yuumtsile' jach uts.

4 Le máako'obo' ma' tu yóoto'ob u ch'a'ob[e] le tuunich kuxa'ano', chéen ba'ale' Diose' ts'o'ok u yéeyik, yéetel ki'ichkelem tu táan.[f] Le kéen a nats'aba'ex tu yiknale' **5** te'ex xane' beye'ex tuunicho'ob kuxa'ano'ob yéetel ku meyajo'ob utia'al u beeta'al junp'éel naj yéetel u yáantaj le espíritu santoo'.[g] Beyo' te'exe' yaan u k'uchul a beetaba'ex sacerdote'ob santo'ob, yéetel yaan a nu'ukta'ale'ex tumen le espíritu santo utia'al ka a k'ube'ex sacrificio'ob[h] ti' Dios tu yo'olal Jesucristoo'.[i] **6** Tumen u T'aan Diose' ku ya'alik: «¡Ilawile'ex!, tu kaajil Sióne' yaan in ts'áaik junp'éel tuunich yéeya'an, junp'éel u jats'uts tuunichil le cimiento jach ma'alobo'. Je'el máaxak ka u ts'áa u fe ti' leti'e' ma' kun p'atbil ich su'tsilil».[j]

7 Le o'olale' a tia'ale'exe' le tuunicha' ki'ichkelem tumen ka ts'áaik a feje'ex ti' leti'. Chéen ba'ale' ti' le máaxo'ob ma' tu ts'áaik u fejo'ob ti' leti'o' u T'aan Diose' ku ya'alik: «Le tuunich ma' tu yóotaj u ch'a'a'[a] le máaxo'ob beet le najo' leti'e nojoch tuunich yéeya'ab utia'al u cimientoil* le najo'».[b] **8** Lela' «junp'éel u tuunichil t'óochpajal yéetel junp'éel nojoch tuunich ku beetik u lúubul máak».[c] Leti'obe' ku t'óochpajlo'ob tumen ma'atech u yu'ubiko'ob u t'aan Dios. Lelo' leti'e ba'ax kun úuchul ti' le máako'oba'. **9** Chéen ba'ale' te'exe' «junp'éel kaaj yéeya'ane'ex, sacerdote'ex yéetel reye'ex, junp'éel kaaj santo'ex,[d] junp'éel kaaj tia'alinta'an tumen Dios,[e] le o'olal unaj a tsikbaltike'ex tu táan u maasil u jats'uts modos»[f] le Máax t'ane'ex utia'al ka jóok'ke'ex ti' le ée'joch'e'enilo' yéetel utia'al ka náats'ke'ex ti' u ki'ichkelem sáasil.[g] **10** Te'ex ka'ache' ma' kaaje'exi', chéen ba'ale' beoraa' u kaajale'ex Dios.[h] Te'ex ka'ache' mix máak ch'a'ikte'ex óotsilil, chéen ba'ale' beoraa' ts'o'ok u ch'a'abalte'ex óotsilil.[i]

11 In yaabilaj suku'une'ex, te'exe' j-táanxel lu'umile'ex yéetel kaja'ane'ex bey u'ulabe'exe'.[j] Tene' kin k'ubéentikte'ex ka a náachkuntaba'ex ti' u ts'íibolal le bak'o',[k] tumen lelo' ku ba'ate'el ta contra'ex.[l] **12** Ma' u xu'ulul a we'eske'ex jats'uts modos ichil le kaajo'ob tu'ux kaja'ane'exo',[m] tumen beyo' le kéen a'ala'ak k'asa'an máake'exe' le máako'obo' yaan u páajtal u

2:2 * Wa «le leche ma' xa'ak'ta'an».
2:3 * Wa «a túuntke'exe'».

2:7 * Wa «u chuunpak'il».

CAP 1

a Tit 1:3

CAP 2

b Gál 5:16
Snt 1:21

c Mr 10:15

d 2Ti 3:15

e Isa 53:3
Jn 19:15

f Sl 118:22
Isa 42:1
Mt 21:42
Hch 4:11

g Ef 2:21

h Heb 13:15

i Ro 12:1

j Isa 28:16

Columna 2

a Sl 69:8

b Sl 118:22
Mt 21:42
Lu 20:17
Hch 4:11

c Isa 8:14

d Ap 5:10
Ap 20:6

e Éx 19:5, 6
Dt 7:6
Dt 10:15
Mal 3:17

f Isa 43:20, 21

g Ef 5:8
Col 1:13

h Os 1:10
Hch 15:14
Ro 9:25

i Os 2:23

j 1Pe 1:17

k Ro 8:5
Gál 5:24

l Gál 5:17
Snt 4:1

m Ro 12:17
1Ti 3:7

yilko'ob le ba'alo'ob ma'alobtak ka beetke'exo'.[a] Leti'ob túune' yaan u alabarko'ob Dios tu k'iinil u k'u'ubul cuenta ti' leti'.

13 Tu yo'olal Yuumtsile' ts'áaba'ex yáanal u páajtalil tuláakal autoridad ts'a'an tumen wíinik.[b] Ts'áaba'ex yáanal u páajtalil juntúul rey[c] tumen leti'e' nojoch u autoridad, **14** ts'áaba'ex yáanal u páajtalil le gobernadoro'obo' tumen leti'obe' túuxta'ano'ob tumen le rey utia'al ka u castigarto'ob le k'asa'an máako'obo' yéetel utia'al u alabarko'ob le máaxo'ob beetik ba'ax utso'.[d] **15** Tumen yéetel le ba'alo'ob ma'alobtak ka beetke'exo' Diose' u k'áat ka a make'ex u chi' le máaxo'ob mina'an u na'ato'ob ku t'aano'ob ti' ba'ax ma' u yojlo'obo'.[e] **16** Kuxlene'ex je'ex máako'ob jáalk'abta'ano'obe',[f] chéen ba'ale' ma' u meyajte'ex le jáalk'abil yaante'ex utia'al a balike'ex le ba'alo'ob k'aastak ka beetke'exo',[g] ba'axe' meyajnakte'ex utia'al a beetkaba'ex esclavoil ti' Dios.[h] **17** Respetarte'ex tuláakal u jejeláasil máako'ob,[i] yaabilte'ex tuláakal le suku'uno'ob',[j] ch'a'ex saajkil ti' Dios,[k] respetarte'ex le reyo'.[l]

18 Le esclavo'obo' unaj u ts'áaikuba'ob yáanal u páajtalil u ts'uulilo'ob yéetel u ch'a'iko'ob saajkil ti'ob je'ex unaje',[m] ma' chéen ti' le uts u modoso'ob yéetel uts u puksi'ik'alo'obo', ba'axe' tak ti' le ts'uulo'ob ma' chéen ch'a'abil u ki'imakkúunta'al u yóolo'obo'. **19** Tumen wa ikil u kaxtik máak ka yanak junp'éel ma'alob conciencia ti' tu táan Dios,[a] ku mu'yaj kex mix ba'al k'aas u beetmaj yéetel ku chúukpajal u yóol u mu'yajt ba'ax ku yúuchulti'e' jach ma'alob ba'ax ku beetik. **20** Tumen ¿ba'ax utsil ku taasik u chúukpajal a wóol a mu'yajte'ex a lo'oloxa'ale'ex wa k'aas le ba'ax ka beetke'exo'?[b] Chéen ba'ale' wa ku chúukpajal a wóole'ex mu'yaj ikil a beetke'ex ba'ax ma'alobe' lelo' jach ku beetik u ki'imaktal u yóol Dios.[c]

21 U jaajile' te'exe' t'a'ane'ex utia'al le je'elo', tumen tak Cristoe' mu'yajnaj ta wo'olale'ex,[d] yéetel tu ye'esajte'ex bix je'el a xíimbale'ex jach je'ex úuchik u beetko'.[e] **22** Leti'e' ma' k'ebanchaji'[f] yéetel mix junp'éel tuus jóok' tu chi'.[g] **23** Le táan u po'opoch'a'alo'*[h] ma' tu núukaj yéetel pooch'ilo'obi'.#[i] Le táan u mu'yajo'[j] ma' tu amenazartaj mix máaki', ba'axe' tu k'ubéentuba ti' le Máax toj u juzgar[k] utia'al ka kanáanta'ako'. **24** Le ka ba'aj u wíinklil te' che'o'[l] leti'e' tu kuchaj k-k'ebano'ob,[m] beyo' tu toko'on ti' le k'ebano' yéetel tu yáanto'on k-bis junp'éel toj kuxtal. Ts'o'ole' «tu yo'olal le loob beeta'ab tu wíinklilo' ts'a'ake'ex».[n] **25** Tumen te'ex ka'ache' beye'ex tamano'ob saatlo'obe',[o] chéen ba'ale' beoraa' ts'o'ok a suute'ex tu yiknal le j-kanan tamano',[p] le máax kanáantik a kuxtale'exo'.

2:23 * Wa «u ya'ala'al ba'al ti'o'». # Wa «ma' tu ya'alaj ba'al xani'».

CAP 2

a Mt 5:16; Snt 3:13
b Ro 13:1; Ef 6:5; Tit 3:1
c 1Pe 2:17
d Ro 13:3, 4
e Tit 2:7, 8
f Gál 5:1
g Gál 5:13
h 1Co 7:22
i Le 19:32; Ro 12:10; Ro 13:7
j 1Jn 2:10; 1Jn 4:21
k Sl 111:10; Pr 8:13; 2Co 7:1
l Pr 24:21
m Ef 6:5; Col 3:22; 1Ti 6:1; Tit 2:9

Columna 2

a Ro 13:5
b 1Pe 4:15
c Mt 5:10; Hch 5:41; 1Pe 4:14
d 1Pe 3:18
e Mt 16:24; Jn 13:15
f Jn 8:46; Heb 4:15
g Isa 53:9
h Mt 27:39
i Isa 53:7; Ro 12:21
j Heb 5:8
k Jer 11:20; Jn 8:50
l Flp 2:8
m Le 16:21
n Isa 53:5
o Isa 53:6
p Sl 23:1; Isa 40:11

3 Bey xan te'ex, atantsile'ex, ts'áaba'ex yáanal u páajtalil a wíichame'ex,[a] utia'al beyo' wa yaan ti' leti'ob ma' tu ts'o'okbesko'ob u t'aan Diose' ka káajak u ts'o'okbesko'ob tu yo'olal bix a kuxtale'ex kex ma' a wa'alike'ex mix ba'al.[b] **2** Tumen yaan u yilko'ob táan a biske'ex junp'éel toj kuxtal[c] yéetel jach ka respetarke'exo'ob. **3** A jats'utsile'exe' ma' u yantal yóo'kabil, ma' a sen ji'iji-t'ike'ex u tso'otsel a poole'ex, a ts'áaike'ex ba'alo'ob beeta'an yéetel oro[d] wa a búukintike'ex ko'okoj nook'o'ob. **4** Ba'axe' a jats'utsile'exe' unaj u yantal tu ts'u' a puksi'ik'ale'ex, junp'éel jats'utsil ma'atech u k'astal tumen kabal a wóole'ex yéetel jeets'el u yóol a puksi'ik'ale'ex.[e] Lela' leti'e ba'ax jach ko'oj u tojol tu táan Dioso'. **5** Tumen úuchjeakile' bey úuchik u jats'utskíintkuba le ko'olelo'ob jach u k'ubmaj u yóolo'ob ti' Dioso', tu ts'áajuba'ob yáanal u páajtalil u yíichamo'ob. **6** Bey tu beetil Sarao', leti'e' tu yu'ubaj u t'aan Abrahán, ts'o'ole' «yuumtsil» u ya'alik ka'ach ti'.[f] Te'exe' u hija'ex Sara wa ma' tu xu'ulul a beetke'ex ba'ax uts yéetel wa ma' ta sajaktale'ex.[g]

7 Te'ex xane', íichamtsile'ex, seguernak a ch'a'ike'ex en cuenta bix u yu'ubikuba a watane'ex.* Respetarte'ex le ko'olel je'ex unaj u beeta'alo',[h] tumen le ko'olelo'obo' beyo'ob junp'éel vaso maas séeb u pa'apajal ke te'exe'. Ts'o'ole' ma' u tu'ubulte'exe' yaan a múul tia'alintke'ex tu yéetelo'ob[a] le kuxtal kun siibilte'ex tu yo'olal u nojoch utsil Dioso'. Beete'ex beyo' utia'al ma' u k'atkuba mix ba'al tu beel a oracióne'ex.

8 Tu ts'ooke' suku'une'ex, ilawile'ex ka junp'éelili'chajak a tuukule'ex,[b] mu'yajnake'ex yéetel máax táan u mu'yaj, yaabiltaba'ex je'ex u yaabiltikuba suku'untsilo'obe', jach ch'a'ex óotsilil ti' u maasil[c] yéetel ma' a taaskaba'ex nojba'alil.[d] **9** Ma' a sutke'ex le k'aas ku beeta'alte'exo',[e] ma' a poch'ke'ex le máax poch'ke'exo',[f] ba'axe' t'ane'ex ma'alob a wéet máakile'ex,[g] tumen le o'olal t'a'ane'ex utia'al ka kuxlake'ex beya'. Bey túuno' Diose' yaan u ye'esikte'ex u yutsil.

10 Tumen «je'el máaxak u k'áat u yaabilt le kuxtala' yéetel u k'áat kuxtal ich ki'imak óolale', unaj u kanáantik u yaak' utia'al ma' u ya'alik ba'ax k'aas[h] bey xan u chi' utia'al ma' u tuus. **11** Unaj u náachkuntkuba ti' ba'ax k'aas[i] yéetel unaj u beetik ba'ax uts.[j] Unaj u kaxtik jeets'elil yéetel unaj u yilik ma' u xu'ulul u yantalti'.[k] **12** Tumen Jéeobae' táan u paktik le máaxo'ob beetik ba'ax ma'alob utia'al u kanáantko'obo', yéetel ku ch'enxikintiko'ob le kéen k'áat óolnako'ob.[l] Pero Jéeobae' tia'an tu contra le máaxo'ob ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastako'».[m]

3:7 * Wa «a kajtale'ex yéetel a watane'ex yéetel k'aj óolalil».

CAP 3

a Ro 7:2 1Co 11:3 Ef 5:22

b 1Co 7:16

c 1Pe 2:12

d Pr 11:22

e Ef 4:24 Col 3:10, 12 1Ti 2:9, 10

f Gé 18:12 Ef 5:33

g Pr 3:25 Flp 1:28

h Ef 5:25

Columna 2

a Gál 3:28

b 1Co 1:10 Flp 2:2

c Ro 12:10

d Ro 15:5 Col 3:12

e Ro 12:17 1Te 5:15

f 1Pe 2:23

g Ro 12:14 1Co 4:12

h Snt 3:8

i Pr 8:13

j 3Jn 11

k 1Te 5:13 Snt 3:17

l 1Jn 3:22

m Sl 34:12-16

13 U jaajile', ¿máax je'el u beetikte'ex k'aas wa táan a ts'áaik a wóole'ex a beete'ex ba'ax ma'alobe'?[a] **14** Chéen ba'ale' kex ka mu'yajnake'ex ikil a beetke'ex ba'ax toje' yaan u ki'imaktal a wóole'ex.[b] Ma' a sajaktale'ex ti' le ba'ax ku sajaktal le uláak' máako'obo' mix u péek a wóole'ex.[c] **15** Ba'ax unaj a beetke'exe' a k'amke'ex Cristo ta puksi'ik'ale'ex bey Yuumtsile' yéetel bey juntúul máax santoe'. Mantats' unaj a líi'skaba'ex utia'al a t'aane'ex tu táan je'el máaxak ka u k'áatte'ex ba'ax o'olal yaante'ex le esperanzaa', chéen ba'ale' beete'ex yéetel jeets'elil[d] bey xan yéetel respeto.*[e]

16 Ma' u xu'ulul u yantalte'ex junp'éel ma'alob conciencia,[f] beyo' je'el ba'alak ka a'ala'ak ta contra'exe' ka su'lakchajak[g] le máaxo'ob a'alikte'ex ba'al le kéen u yilo'ob le ma'alob ba'alo'ob ka beetke'ex ikil a tsaypachtike'ex Cristoo'.[h] **17** Tumen wa bey u k'áat Dioso' maas ma'alob ka mu'yajnake'ex ikil a beetke'ex ba'ax ma'alob[i] ke ka mu'yajnake'ex ikil a beetke'ex ba'ax k'aas.[j] **18** Tumen tak Cristoe' kíim juntéenili' tu yo'olal u k'ebano'ob wíinik.[k] Bey túuno' juntúul máak toj u kuxtale' kíim tu yo'olal máako'ob ma' toj u kuxtalo'obi'[l] utia'al beyo' ka u nats'o'ob tu yiknal Dios.[m] Leti'e' kíim bey wíinike',[n] chéen ba'ale' ka'a kuxkíinta'ab yéetel junp'éel wíinklil utia'al u kuxtal te' ka'ano'.[a] **19** Leti' túune' bin u ya'al ti' le ángelo'ob k'ala'ano'ob le ba'ax kun úuchulti'obo'.*[b] **20** Le ángelo'oba' leti'e máaxo'ob ma' tu yu'ubo'ob u t'aan Dios tu k'iinilo'ob Noéo'.[c] Te' k'iino'ob je'elo' Diose' jach chúukpaj u yóol u páa't u ts'o'oksa'al le arcao',[d] le arca tu'ux tu salvartuba junp'íit máako'obo', chéen ocho u túulal tu salvartuba'ob ti' u ja'il le Búulkabalo'.[e]

21 Le ba'ax úucho' ku ke'etel yéetel le okja'o', yéetel bejla'e' táan u salvarke'ex úuchik u ka'a kuxkíinta'al Jesucristoo'. (Le okja'o' ma' utia'al u lu'sik le ba'ax éek'kuntik a wíinklile'exo', ba'axe' utia'al a k'áatke'ex ti' Dios ka yanakte'ex junp'éel ma'alob conciencia).[f] **22** Leti'e' ti' yaan tu x-no'oj k'ab Diose'[g] tumen bin te' ka'ano'. Ts'o'ole' yáanal u k'abe' ts'a'ab ángelo'ob, autoridado'ob bey xan páajtalilo'ob.[h]

4 Cristoe' mu'yajnaj le ka kuxlaj bey wíinike',[i] te'ex xane' le kéen mu'yajnake'exe' tuukulnene'ex je'ex úuchik u tuukul leti'o'. Tumen máax ku mu'yaje' ts'o'ok u náachtal ti' le k'ebano',[j] **2** bey túuno' mientras kuxa'ane' yaan u beetik ba'ax u k'áat Dios,[k] ma' ken u beet ba'ax ku ts'íiboltik wíinik.[l] **3** Te'exe' xáanchaj táan ka'ach a beetke'ex le ba'ax u k'áat u máakilo'ob le yóok'ol kaaba'.[m]

CAP 3

a Ro 13:3, 4

b Mt 5:11, 12
Hch 5:41
1Pe 2:19

c Mt 10:28

d Pr 15:1
2Ti 2:24, 25
Tit 3:1, 2

e Col 4:6

f Hch 23:1
Hch 24:16
1Ti 1:5
1Ti 1:18, 19
1Ti 3:9

g Tit 2:8

h Ro 12:21
1Pe 2:12

i 2Co 1:7
Col 1:24

j 1Pe 4:15

k Heb 9:28

l Ro 5:6

m 2Co 5:18

n 1Co 15:50

Columna 2

a 1Ti 3:16

b 2Pe 2:4
Jud 6

c Gé 6:2, 3

d Gé 6:14

e Gé 7:13, 23

f Heb 9:14
Heb 10:22

g Sl 110:1
Hch 7:55
Heb 10:12

h Mt 28:18
1Co 15:25
Ef 1:20, 21
Flp 2:9, 10
Heb 1:6

CAP 4

i Flp 2:8

j Ro 6:11
Col 3:5
1Jn 3:6

k Gál 2:20
Ef 5:17

l 2Co 5:15

m Tit 3:3

3:15 * Wa «nojoch respeto».

3:19 * Wa «tu ya'alaj ti' le ángelo'ob ba'ax juicioil kun taal tu yóok'olo'obo'».

Te' k'iino'ob je'elo' kuxlaje'ex ich x-ma' su'talil, ma'atech a controlartik a ts'íibolale'ex, ku píitmáan a wuk'ike'ex vino, ka máane'ex ti' fiesta'ob tu'ux mix ba'al ku ts'a'abal u p'iis, ka much'tale'ex káaltal yéetel ka adorarke'ex imageno'ob kex ku bin tu contra le leyo'.[a] **4** Bejla'e' u máakilo'ob le yóok'ol kaaba' ku ja'ak'al u yóolo'ob tumen ku yilko'ob ma' ta bine'ex tu paacho'ob te' k'aak'as bej ku bisko'obo', le o'olal ku t'aano'ob k'aas ta wo'olale'ex.[b] **5** Chéen ba'ale' le máako'oba' yaan u k'ubko'ob cuenta ti' le máax ts'a'an utia'al ka u juzgart le kuxa'ano'obo' bey xan le kimeno'obo'.[c] **6** Le o'olale' tsikbalta'ab u t'aan Dios* ti' le máaxo'ob kimeno'obo',#[d] utia'al beyo' kex ka juzgarta'ako'ob je'ex u beetik wíinike' ka páajchajak u kuxtalo'ob tu táan Dios je'ex u nu'ukta'alti'ob tumen le espíritu santoo'.

7 U jaajile' ts'o'ok u náats'al u xuul tuláakal ba'al, le beetke' ilawil a tuukule'ex tubeel[e] yéetel ma' u xu'ulul a orare'ex yéetel u jaajil a wóole'ex.[f] **8** Junp'éel ba'al jach unaj a beetke'exe' a jach yaabiltikaba'ex ta baatsile'ex,[g] tumen le máax yaan u yaabilajo' mantats' ku perdonartik u maasil.[h] **9** K'amaba'ex yéetel utsil, ma' a tutukchi'ex kéen a beete'ex.[i] **10** Cada juntúul ti' te'exe' u yáant u yéet máakil yéetel le buka'aj ba'alo'ob síi'anti'o'. Beyo' yaan a we'eske'ex jach ma'alob bix u meyajte'ex le nojoch utsil u k'ubéentmajte'ex Dioso'. Leti'e' jejeláas bix u ye'esik u yutsil.[a] **11** Wa yaan máax jach u yojel t'aane' t'aanak ti' le ba'alo'ob u ya'almaj Dioso'. Wa yaan máax ku meyajtik u maasile' u beet yéetel le buka'aj muuk' ku ts'áaik Dioso',[b] beyo' yaan u alabarta'al Dios[c] ti' tuláakal ba'al tu yo'olal Jesucristo. Diose' u yuumil le muuk' yéetel le páajtalil mina'an u xuulo'. Ka béeyak.*

12 In yaabilaj suku'une'ex, ma' u péek a wóole'ex yo'olal le yaayaj ba'alo'ob táan a mu'yajtike'exo',[d] mix a tuklike'ex wa jela'an le ba'ax ku yúuchulte'exo'. **13** Ba'ax unaj a beetke'exe' u ki'imaktal a wóole'ex mantats'[e] ikil a mu'yaje'ex je'ex mu'yajnajik Cristoe',[f] bey túuno' tu k'iinil le kéen chíikbesa'ak yéetel nojoch podere' ka jach chu'upuk xan a puksi'ik'ale'ex yéetel ya'ab ki'imak óolal.[g] **14** Wa táan u beeta'alte'ex loob* tu yo'olal u k'aaba' Cristoe' ki'imakchajak a wóole'ex,[h] tumen le u ki'ichkelem espíritu santo Dioso' tia'an ta wóok'ole'exe'.

15 Chéen ba'ale' mix juntúul ti' te'ex ka mu'yajnak tumen j-kiimsaj máak, j-ookol, k'asa'an máak, wa tumen ku yoksikuba ti' ba'ax ma' unaji'.[i]

CAP 4

a Ro 13:13 1Co 5:11 Gál 5:19, 21 Ef 4:17-19

b 1Pe 3:16

c Hch 10:42 Hch 17:31 2Ti 4:1 Ap 20:12

d Ef 2:1

e Ro 12:3 1Ti 3:2 Tit 2:6

f Col 4:2

g Col 3:14

h Pr 10:12 Pr 17:9 1Co 13:4, 7

i 2Co 9:7 Heb 13:2

Columna 2

a Ro 12:6-8

b Isa 12:2 Ef 3:20

c 1Co 10:31

d 1Pe 5:9

e Hch 5:41 Snt 1:2

f Ro 8:17 2Co 4:10 2Ti 3:12

g 1Pe 1:7

h Snt 1:12 Snt 5:11

i 1Ti 5:13 1Pe 2:20

4:6 * Wa «le ma'alob péektsil». # Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' máaxo'ob bey kimeno'ob tu táan Diose'.

4:11 * Wa «Amén». **4:14** * Wa «táan a po'och'ole'ex».

16 Pero wa yaan máax ku mu'yaj tumen táan u tsaypachtik Cristoe' ma' u su'laktal,[a] ba'axe' seguernak u alabartik Dios tu k'aaba' Cristo. **17** Ts'o'ok u k'uchul u k'iinil u káajal le juicio tu yotoch Dioso'.[b] Wa tak to'on yaan k-juzgarta'ale',[c] ¿bix túun kun bin ti' le máaxo'ob ma' tu beetko'ob u cuentail le ba'alo'ob ma'alobtak ku ya'alik Dios le kéen juzgarta'ako'obo'?[d] **18** «Wa tak le utsul máak istikyaj u salvarkubao', ¿tu'ux túun kun ts'o'okol le máax ku k'ebantalo'?».[e] **19** Bey túuno' le máaxo'ob táan u mu'yajo'ob tumen táan u beetko'ob ba'ax u k'áat Dioso' ma' u xu'ulul u k'ubéentik u kuxtalo'ob ti' le Máax beet tuláakal ba'alo', le máax chúuka'an u yóolo', tumen u beetko'ob beya' jach ma'alob.[f]

5 In wéet ancianoile'ex, tene' tin wilaj le mu'yajilo'ob tu máansaj Cristoo' yéetel yaan xan in k'amik le ki'ichkelmil kun ts'aabil ti' le máaxo'ob yéeya'ano'obo'.[g] Tene' kin k'ubéentik ti' le anciano'obo': **2** kanáante'ex le u tamano'ob Dios[h] u k'ubéentmajte'exo', kanáante'ex le múuch'ulilo'. Chéen ba'ale' ma' a beetke'ex bey táan a obligarta'ale'exe', ba'axe' beete'ex yéetel ki'imak óolal.[i] Ma' a beetke'ex xan tumen a k'áat a náajalte'ex taak'in chéen beyo',[j] ba'axe' ts'áa a wóole'ex meyaj. **3** Mix xan a beetke'ex utia'al a taaskaba'ex nojba'alil tu yóok'ol le máaxo'ob u tia'alo'ob Dioso',[k] ba'axe' e'ese'ex ma'alob bej ti' le tamano'obo'.[a] **4** Le kéen chíikbesa'ak túun le maas nojoch j-kanan tamano'[b] te'exe' yaan a k'amke'ex le ki'ichkelem corona ma'atech u k'astalo'.[c]

5 Táankelme'ex, te'ex xane' ts'áaba'ex yáanal u páajtalil le máaxo'ob maas yaan u ja'abilo'obo'.*[d] Chéen ba'ale' cada juntúul ti' te'exe' unaj u ye'esik kabal óolal,# tumen Diose' tia'an tu contra le máaxo'ob ka'anal u yicho'obo', chéen ba'ale' ku ye'esik u nojoch utsil ti' le máaxo'ob kabal u yóolo'obo'.[e]

6 Le o'olale' ts'áaba'ex yáanal u páajtalil u k'ab Dios, utia'al ka u nojba'alkúunte'ex kéen k'uchuk u k'iinil.[f] **7** Mientras u yúuchul lelo' p'ate'ex tu k'ab Dios tuláakal le kuuch* chi'ichnakkúuntike'exo',[g] tumen leti'e' jach taak u yáantke'ex.[h] **8** Ilawile'ex ma' u náayal a wóole'ex yéetel p'il a wiche'ex.[i] A enemigo'ex le K'aasilba'alo'* táan u máan ta ba'pache'ex je'ex juntúul león ku yáakam táan u kaxtik máax u táats'luk'te'.[j] **9** Chéen ba'ale' ts'áaba'ex tu contra[k] yéetel mu'uk'a'anchajak a feje'ex, tumen a wojle'exe' le ba'ax ka mu'yajtike'exo' láayli' leti'e ba'ax ku mu'yajtik tuláakal k-suku'uno'ob yano'ob tuláakal yóok'ol kaabo'.[l] **10** Le kéen ts'o'okok a mu'yaje'ex ichil junp'iit k'ii-

CAP 4
a Col 1:24; Heb 12:2
b Heb 3:6
c 1Co 11:32
d 2Te 1:7, 8
e Pr 11:31; Mt 7:13, 14
f 2Ti 1:12

CAP 5
g Ro 8:18
h Isa 40:11; Jn 21:16; Hch 20:28
i Jn 10:11
j 1Ti 3:2, 3
k 2Co 1:24

Columna 2
a Flp 3:17
b Heb 13:20
c 1Co 9:25; 2Ti 4:8; 1Pe 1:3, 4
d Ef 5:21; Snt 3:17
e Pr 3:34; Isa 57:15; Snt 4:6
f Mt 23:12; Lu 14:11
g Mt 6:25
h Sl 55:22
i 1Te 5:6
j Lu 22:31
k Ef 6:11; Snt 4:7
l Hch 14:22; 2Ti 3:12

5:5 * Wa «le anciano'obo'». # Wa «u búukbeskuba yéetel kabal óolal». **5:7** * Wa «le problemas». **5:8** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». Ilawil «K'aasilba'al», página 2568.

ne', le Dios ku ye'esik nojoch utsilo', le máax t'ano'on tu yo'olal Cristo utia'al ka yanakto'on le nojoch páajtalil mina'an xu'ululti'o',[a] leti' kun ka'anske'ex yéetel leti' kun beetik a no'oja'antale'ex tubeel. Diose' yaan u beetik a mu'uk'a'antale'ex,[b] yaan u ts'áaik a muuk'e'ex[c] yéetel yaan u beetik a wa'atale'ex tubeel. **11** Ti' leti' ka yanak tuláakal páajtalil utia'al mantats'. Ka béeyak.*

12 Tu yo'olal Silvano,*[d] juntúul máax jach chúuka'an u yóol u meyajt Diose', ts'o'ok u páajtal in ts'íibtik ti' te'ex le junp'íit t'aano'oba'. Tin ts'íibto'ob utia'al in líi'sik a wóole'ex bey xan utia'al in wa'alikte'exe' le nojoch utsil ts'o'ok a k'amke'exo' jach tu jaajil ti' Dios u taal. Machaba'ex tubeel ti' le nojoch utsila'. **13** Le ko'olel* yaan Babilonia yéeya'an je'ex te'exo' ku túuxtikte'ex saludos bey xan in hijo Marcos.[a] **14** Saludartaba'ex ta baatsile'ex yéetel junp'éel ts'u'uts', e'ese'ex a yaabiltmaba'ex.

Te'ex junmúuch' yanile'ex yéetel Cristoe' ka yanak jeets'elil ichile'ex.

5:11 * Wa «Amén». **5:12** * Wa «Silas».

5:13 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le múuch'ulil yaan Babilonia ku ke'etel yéetel juntúul ko'olelo'.

CAP 5

a 2Co 4:17; 1Te 2:12

b 2Te 2:16, 17

c Ef 6:10

d Hch 15:27

Columna 2

a Hch 12:12

U KA'AP'ÉEL TS'ÍIB

PEDRO

TI' BA'AX KU T'AAN

1 U káajbal le cartao' (1)
Ilawil a k'a'amle'ex tumen Dios (2-15)
Uláak' jats'uts modos unaj u ye'esa'al (5-9)
Yaan u béeytal le profecía'obo' (16-21)

2 Máako'ob ken u ka'anso'ob ba'ax ma' jaaji' (1-3)
Castigo'ob u taasmaj Dios úuchjeakil (4-10a)
Ku pu'ulul le ángelo'ob te' Tártaroo' (4)
Búulkabal; Sodoma yéetel Gomorra (5-7)
Bix le k'asa'an máako'obo' (10b-22)

3 Máako'ob uts tu t'aan u p'a'astajo'ob (1-7)
Diose' ma' xaan utia'al u béeykuntik u t'aani' (8-10)
‹Bise'ex junp'éel kuxtal limpio tu táan Dios› (11-16)
Túumben ka'an yéetel túumben lu'um (13)
«Kanáantaba'ex ti' le k'asa'an máako'obo'» (17, 18)

1 Tene' Simón Pedroen, u esclavoen yéetel u apóstolen Jesucristo. Tene' táan in ts'íib ti' le máaxo'ob yaanti'ob junp'éel ki'ichkelem fe, jach je'ex le fe yaanto'on tu yo'olal u justicia k-Dioso' bey xan tu yo'olal u justicia k-Salvador Jesucristo. Tene' kin wa'alikti'ob:

2 Ka maas e'esa'akte'ex nojoch utsil yéetel ka maas yanakte'ex jeets'elil ikil a chúuka'an k'aj óoltike'ex[a] Dios bey xan k-Yuumtsil Jesús. **3** Tu yo'olal u páajtalil Diose' ts'o'ok u si'ibilto'on tuláakal le ba'axo'ob k'a'abéetto'on utia'al u yantalto'on le kuxtalo' bey xan utia'al k-k'ubik k-óol meyajte. Tuláakal lela' ku páajtal k-beetik tumen k-k'aj óol tubeel Dios. Leti'e' tu yéeyo'on[b] tumen jach uts yéetel mina'an uláak' Dios je'ex leti'e'. **4** Le o'olale' ts'o'ok u síikto'on le u nojoch yéetel ki'ichkelem promesa'obo',[c] utia'al beyo' ka yanakto'on junp'éel ka'anilbe'en kuxtal je'ex le yaan ti' leti'o'.[d] Lela' ku béeytal tumen ts'o'ok k-púuts'ul ti' u k'asa'anil le yóok'ol kaab ku yantal yo'olal le k'aak'as ts'íibolalo'obo'.

5 Tu yo'olal lela' ma' chéen unaj u yantalte'ex feji' k'a'abéet xan a ts'áaik a wóole'ex[e] a beete'ex ba'ax uts.[f] Ma' chéen unaj a beetke'ex ba'ax utsi' k'a'abéet xan a k'aj óoltike'ex Dios.*[g] **6** Ma' chéen unaj a k'aj óoltike'ex Diosi' k'a'abéet xan a controlarkaba'ex.[a] Ma' chéen unaj a controlarkaba'exi' k'a'abéet xan u yantalte'ex chúuka'an óolal. Ma' chéen unaj u yantalte'ex chúuka'an óolali' k'a'abéet xan a k'ubik a wóole'ex a meyajte'ex Dios.[b] **7** Ma' chéen unaj a k'ubik a wóole'ex a meyajte'ex Diosi' k'a'abéet xan a yaabiltikaba'ex je'ex suku'untsilo'obe'. Ma' chéen unaj a yaabiltikaba'ex je'ex suku'untsilo'obe' k'a'abéet xan a yaabiltike'ex tuláakal máak.[c] **8** Tumen wa ka jach e'eske'ex le jats'uts modoso'oba' tuláakal le ba'ax a wojle'ex ti' k-Yuumtsil Jesucristoo' yaan u yáantke'ex utia'al ma' u xu'ulul a meyaje'ex yéetel utia'al ma' u xu'ulul u yantal u yich a meyaje'ex.[d]

9 Tumen le máax mina'an le jats'uts modoso'ob ti'a' ch'óopchaja'an, tumen ku muts'ik u yich utia'al ma' u yilik le sáasilo',[e] yéetel tuba'anti' wa ts'o'ok u p'o'obol le k'ebano'ob[f] u beetmaj úuchjeakilo'. **10** Le o'olale', suku'une'ex, beete'ex tuláakal le ku páajtal utia'al ka p'áatke'ex k'ama'ane'ex[g] yéetel yéeya'ane'ex tumen Dios. Tumen wa ku seguer a beetke'ex le ba'alo'oba' mix bik'in bíin lúubke'ex.[h] **11** U jaajile' wa ka beetke'ex beya' yaan u si'ibilte'ex u jats'uts páajtalil a wookle'ex te' Reino mina'an xu'ulul ti'o'. Lela' u Reino[i] k-Yuumtsil yéetel k-Salvador Jesucristo.[j]

12 Le o'olale' kex a wojle'ex yéetel kex jach a k'ubmaj a wóole'ex ti' le u jaajil ka'ansa'ante'exo' yaan in

1:5 * Wa «k'a'abéet xan u yantalte'ex k'aj óolal».

CAP 1

a Col 1:9

b Jn 17:3

c Lu 22:29, 30
Jn 14:2
Gál 3:29

d 1Co 15:53
1Pe 1:3, 4
1Jn 3:2
Ap 20:6

e Flp 2:12
2Ti 2:15
Heb 4:11
Jud 3

f Flp 4:8

g Jn 17:3
Heb 5:14

Columna 2

a 1Co 9:25
2Ti 2:24

b 2Pe 2:9

c 1Te 4:9

d Tit 3:14

e 1Jn 2:9
Ap 3:17

f Heb 9:14

g Heb 3:1

h 2Ti 4:7, 8

i Da 2:44

j Lu 16:9
Jn 3:5

wilik in k'a'ajsikte'ex mantats' le ba'alo'oba'. **13** Chéen ba'ale' mientras ti' yanen te' tabernáculoa'*[a] ma'alob in wilik in líi'sik a wóole'ex yéetel le ba'axo'ob táan in k'a'ajsikte'exa'.[b] **14** Tene' in wojel ma' kun xáantal ken lu'sa'akten le tabernáculoa', yaan u yúuchul jach je'ex úuchik u ya'alikten k-Yuumtsil Jesucristoo'.[c] **15** Le o'olale' mantats' ken in beet tuláakal le ku páajtal utia'al ka béeyak a k'a'ajsike'ex le ba'alo'oba', yaan a k'a'ajsike'ex tak le ts'o'ok in bino'.

16 U jaajile' le ka t-ts'áaj a wojéelte'ex le páajtalil yaan ti' k-Yuumtsil Jesucristo bey xan le k'iino'ob way yano',* ma' t-beetaj chéen tumen t-u'uyaj tsikbalo'ob patjo'olta'ano'ob utia'al u tu'usul máaki', ba'axe' t-beetaj tumen jach t-ilaj le u ki'ichkelmil Yuumtsil táan k-tsikbaltiko'.[d] **17** Leti'e' jach nojba'alkúunta'ab tumen Dios, le Taatao', lela' úuch le ka a'ala'abti' tumen Dios, le máax ti' ku taal le páajtalilo': «Lela' in Hijo, jach in yaabiltmaj, leti'e' jach ku beetik u ki'imaktal in wóol».[e] **18** Jach tu jaajil leti'e t'aano'ob t-u'uyaj u jóok'ol te' ka'an le tia'ano'on ka'ach yéetel Yuumtsil te' montaña yéeya'an tumen Dioso'.

19 Bey túuno' k-ojel jach yaan u béeytal tuláakal le profecía'obo'. Le o'olale' te'ex xane' ma'alob ka a ch'ik a paakate'ex ti' le profecía'obo'. Le je'elo'oba' unaj u p'áatlo'ob je'ex junp'éel lámpara[a] ku juul te' tu'ux ée'joch'e'en ichil a puksi'ik'ale'exo'. Bey unaj u seguer a beetke'ex tak ken píik'ik yéetel kéen tíip'ik u estrellail ja'atskab k'iino'.[b] **20** Te'exe' jach a wojle'exe' le profecía'ob ku ya'alik u T'aan Dioso' mix junp'éel taal chéen ti' u tuukul wíiniki'. **21** Tumen mix junp'éel profecía a'ala'ak tumen bey tu yóotilak wíiniko',[c] ba'axe' wíiniko'ob t'aanajo'ob tu k'aaba' Dios le ka nu'ukta'abo'ob tumen le espíritu santoo'.*[d]

2 Chéen ba'ale' ichil u kaajil Israele' yanchaj profeta'ob tu ya'alo'ob ba'alo'ob ma' jaajtaki', yéetel ichile'exe' yaan xan u yantal máako'ob ken u ka'anso'ob ba'ax ma' jaaji'.[e] Leti'obe' ta'akumbail ken u ka'anso'ob ba'alo'ob ma' jaajtaki', yaan u beetko'ob utia'al a jatskaba'ex yéetel utia'al u k'askúuntiko'ob a feje'ex. Ts'o'ole' yaan u p'ektiko'ob tak le ts'uul mano'obo',[f] yéetel yaan u séeb taasko'ob xu'ulsajil tu yóok'olo'ob. **2** Ya'ab máako'obe' yaan u kuxtalo'ob ich x-ma' su'talil je'ex u beetik le máako'oba',[g] yéetel tu yo'olalo'obe' yaan u ya'ala'al ba'al ti' u bejil le jaajo'.[h] **3** Tumen jach ku ts'íiboltik u ayik'altalo'obe' yaan u tuske'exo'ob utia'al u jóo'sko'obte'ex taak'in. Chéen ba'ale' le juicio ken u k'amo'ob a'ala'an desde úuchjeakilo'[i] yaan u k'uchul tu k'iinil yéetel jach tu jaajil yaan u xu'ulsa'alti'ob.[j]

CAP 1

a 2Co 5:1

b Ro 15:15
Jud 5

c Jn 21:18

d Mt 17:2
Mr 9:2
Lu 9:29

e Sl 2:7
Mt 17:1, 5
Mr 9:7
Lu 9:35

Columna 2

a Sl 119:105
Jn 1:9

b Nú 24:17
Ap 22:16

c 2Ti 3:16

d 2Sa 23:2
Hch 1:16
Hch 28:25
1Pe 1:11

CAP 2

e Mt 24:24
1Ti 4:1

f 1Co 6:20

g Jud 4

h Isa 52:5

i Jud 4

j 2Pe 3:9

1:13 * Wa «naj de nook'a'». Te'ela' u k'áat u ya'ale' u lu'umkabil wíinklil. **1:16** * Wa «u presenciao'». Ilawil «Presencia», página 2576.

1:21 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

4 Diose' tu castigartaj le ángelo'ob k'ebanchajo'ob úuchjeakilo'.[a] Leti'e' tu pulo'ob te' Tártaroo',*[b] tu k'axo'ob yéetel cadena# utia'al ka p'áatko'ob tu'ux jach ée'joch'e'en, bey kun p'áatlo'ob tak ken k'uchuk u k'iinil le juicioo'.[c] **5** Dios xane' tu castigartaj junp'éel úuchben yóok'ol kaab,[d] chéen ba'ale' tu kanáantaj Noé, le máax tu ts'áaj ojéeltbil unaj u bisik máak junp'éel toj kuxtalo'.[e] Diose' tu kanáantaj xan uláak' siete máako'ob[f] le ka tu taasaj le Búulkabal yóok'ol junp'éel lu'um tu'ux kaja'an máako'ob jach k'asa'ano'obo'.[g] **6** Dios xane' tu p'ataj chéen ta'anil u kaajilo'ob Sodoma yéetel Gomorra. Le ka tu beetaj lela' tu ye'esaj jach k'asa'an u kajnáalilo'ob,[h] yéetel tu ye'esaj ba'ax kun úuchul ti' le máaxo'ob ku ts'áaikuba'ob tu contrao'.[i] **7** Te' k'iino'ob je'elo' tu salvartaj Lot,[j] juntúul máak toj u kuxtal jach ku yaatal u yóol ka'ach tu yo'olal le ba'axo'ob ku beetik le k'asa'an máako'ob ichil x-ma' su'talilo'. **8** (Lote' juntúul máak toj u kuxtal, sáamsamal ka'ach ku yaatal u yóol u puksi'ik'al tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku yu'ubik yéetel ku yilik u beeta'al tumen le máako'ob yano'ob tu ba'pacho'). **9** Je'ex túun k-ilko' Jéeobae'* jach u yojel bix je'el u tokik ti' túuntaj óolal le máaxo'ob adorarko'.[a] Chéen ba'ale' u yojel xan u ts'áa junpáayil le k'asa'an máako'ob utia'al ka xu'ulsa'ako'ob tu k'iinil le juicioo',[b] **10** maases le máaxo'ob u p'ekmo'ob le autoridado'[c] bey xan le máaxo'ob táan u kaxtiko'ob bix je'el u núupk'ebantalo'ob utia'al u k'askúuntiko'ob u wíinklil uláak' máako'obo'.[d]

Le máako'ob beya' séeb u ya'aliko'ob ba'al, yéetel ch'iikil u beeto'ob chéen ba'ax u k'áato'ob. Ma' saajko'ob t'aan k'aas ti' le máaxo'ob yéeya'ano'ob tumen Dioso'.* **11** Le ángelo'obo' kex maas yaan u muuk'o'ob yéetel u páajtalilo'obe' mix juntéen ku takiko'ob u pool le k'asa'an máako'obo' mix tech u t'aano'ob k'aas ti' leti'ob, tumen jach ku respetarko'ob Jéeoba.[e] **12** Chéen ba'ale' le máako'oba' beyo'ob je'ex le ba'alche'ob mina'an u na'ato'ob ku nu'uktikuba'ob chéen yéetel ba'ax yaan tu tuukulo'obo'. Leti'obe' yanchajo'ob chéen utia'al ka chu'ukko'ob yéetel ka kíimsa'ako'ob, le o'olal ku sen t'aano'ob k'aas ti' ba'alo'ob ma' u k'aj óolo'obi'.[f] Leti'obe' yaan u xu'ulsa'alo'ob tumen táan u bino'ob tu bejil le xu'ulsajilo', **13** yéetel yaan u mu'yajtiko'ob* u bo'olil u k'asa'anilo'ob.

Leti'obe' jach uts tu t'aan u béeykuntko'ob u ts'íibolal u bak'elo'ob,[g] bey u beetko'ob tak de k'iino'. Beyo'ob junp'éel mancha ichil le múuch'ulilo'

CAP 2

a Gé 6:4
Ef 6:12

b 1Pe 3:19, 20

c Jud 6

d Gé 7:23

e Gé 6:9
Heb 11:7

f Gé 8:18

g 2Pe 3:6

h Gé 19:24, 25

i Jud 7

j Gé 19:15, 16

Columna 2

a Sl 34:19
1Co 10:13
2Ti 4:18
Ap 3:10

b Ro 2:5
2Pe 3:7

c Éx 22:28
Jud 8

d Jud 7

e Jud 9

f Jud 10

g Ro 13:13

2:4 * Ilawil página 2581. # Uláak' bix u traducirta'ale' «tu ts'áajo'ob ich taamkach joolo'ob». **2:9** * Ilawil página 2566.

2:10 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' le máaxo'ob ts'a'an u kanáanto'ob le múuch'ulilo'obo'. **2:13** * Wa «u sufrirko'ob».

yéetel uts tu t'aan u ka'ansko'ob ba'alo'ob ma' jaajtak le kéen kulako'ob janal ta wéetele'exi'.[a] **14** Le máako'oba' chéen núupchital yaan tu tuukulo'ob,[b] ma' tu náakal u yóolo'ob k'ebantal yéetel ku tusko'ob le máako'ob ma' jeets'el u tuukulo'obo'. U puksi'ik'alo'obe' ch'iikil u ts'íibolto'ob ba'ax ma' u tia'alo'obi'. Leti'obe' yaan u castigarta'alo'ob tumen Dios. **15** Saatlo'ob tumen ts'o'ok u xúump'atko'ob le toj bejo'. Ts'o'ok u bino'ob te' bej tu bisaj Balaam[c] u paal Beoro'. Leti'e' utschaj tu t'aan u náajaltik taak'in utia'al u beetik u k'asa'anil.[d] **16** Chéen ba'ale' k'e'eyi, tumen bin tu contra le ba'ax ma'alobo'.[e] Juntúul x-burra ma'atech u t'aane', t'aanaj je'ex u t'aan wíinike', leti'e' ma' tu cha'aj ti' le profeta u beetik le ba'ax u tukultmaj u beetik yéetel choko poolilo'.[f]

17 Le máako'oba' beyo'ob ch'e'eno'ob mina'an u ja'ile', yéetel beyo'ob múuyalo'ob ku bisa'alo'ob tumen k'a'amkach iik'e'. Ts'o'ole' yaan u ts'a'abalo'ob ti' junp'éel lugar jach é'ejoch'e'en.[g] **18** Tumen leti'obe' ku ya'aliko'ob ba'alo'ob ku beetik u ja'ak'al u yóol máak, chéen ba'ale' mix ba'al u biilalo'ob. Ts'o'ole' ikil u bino'ob tu paach u ts'íibolal u bak'elo'ob[h] yéetel ikil u kuxtalo'ob ich x-ma' su'talile', ku k'askúntiko'ob u tuukul le máaxo'ob táant u púuts'lo'ob ti' le ba'alo'ob k'aastako'.[i] **19** Le máako'oba' ku ya'aliko'ob je'el a p'áatle'ex libreile', chéen ba'ale' u jaajile' leti'obe' esclavo'ob ti' le ba'alo'ob k'aastako'.[a] Tumen le máax ku ganarta'alo' ku suut esclavo ti' le máax* ganarto'.[b] **20** U jaajile' le máako'oba' ts'o'ok u púuts'lo'ob ka'ach ti' le ba'alo'ob éek'tak yaan te' yóok'ol kaaba'[c] tumen tu k'aj óolto'ob Yuumtsil Jesucristo le Salvadoro'. Chéen ba'ale' beoraa' táan u ka'a jupkuba'ob ti' le ba'alo'oba' yéetel ku ka'a lúublo'obi', le o'olal maas k'aas yanilo'ob beoraa' ke le bix yanilo'ob ka'ach tu káajbalo'.[d] **21** Maas ma'alob ka'ach ma' u k'aj óoltiko'ob tubeel le u bejil le justiciao', tumen beora ts'o'ok u k'aj óoltiko'oba' maas k'aas yanilo'ob úuchik u náachkuntkuba'ob ti' le ba'ax k'ubéenta'abti'ob tumen Dioso'.[e] **22** Jach ts'o'ok u yúuchulti'ob le ba'ax ku ya'ala'ala': «Le peek'o' ku suut u jaant u xej, le x-leech táant u yisíinsa'alo' ku suut u ba'luba ich luuk'».[f]

3 In yaabilaj suku'une'ex, lela' leti' le u ka'ap'éel carta kin ts'íibtikte'exa'. Je'ex tin beetaj te' yáax junp'éelo' táan in wilik in wajsik a tuukule'ex ikil in k'a'ajsikte'ex le ba'alo'oba'.[g] **2** Tene' in k'áat ka k'a'ajakte'ex le ba'axo'ob tu ya'alaj u profeta'ob Dios úuchjeakilo', bey xan le ba'axo'ob tu ka'ansaj Yuumtsil le Máax Salvarko'ono'. Le ba'alo'oba' leti'e ba'ax ta wu'uye'ex u ka'ansik le apóstolo'obo'. **3** Chéen ba'ale' jach unaj a wojéeltike'exe' tu ts'ook k'iino'obe' yaan u

CAP 2
a Jud 12
b Mt 5:28
c Nú 22:5, 6 Jud 11 Ap 2:14
d Nú 22:7 Ne 13:2
e Nú 22:31, 34 Nú 31:8
f Nú 22:28
g Jud 12, 13
h Jud 16
i 2Pe 2:14

Columna 2
a 1Pe 2:16
b Ro 6:16
c 2Pe 1:4
d Heb 6:4-6 Heb 10:26
e Lu 12:47 Jn 15:22
f Pr 26:11

CAP 3
g Ro 15:15 2Pe 1:13

2:19 * Wa «ti' le ba'ax».

yantal máako'ob uts tu t'aan u p'a'astajo'ob, leti'obe' yaan u ya'aliko'ob ba'al je'ex u túulch'inta'alo'ob tumen u ts'íiboolalo'obe',[a] **4** yaan u ya'aliko'ob: «¿Ba'ax túun úuch yéetel le k'iino'ob way yaan Cristoo'?[b] Tumen desde le k'iin ka kíim* k-úuchben láak'tsilo'obe' tuláakal le ba'alo'obo' láayli' bey yanilo'ob je'ex tu káajbal yóok'ol kaabe'».[c]

5 Le máako'oba' ku tu'ubsiko'obe' úuchjeakile' yanchaj junp'éel ka'an bey xan junp'éel lu'um ets'ekbal tubeel yéetel ma' t'uubul ich ja'i', chéen ba'ale' ba'pachta'an tumen ja' je'ex u ya'almil Dioso'.[d] **6** Tuláakal le ja'o' leti'e ba'ax meyajnaj utia'al u xu'ulsa'al ti' le úuchben yóok'ol kaab le ka beeta'ab u búululo'.[e] **7** Tu yo'olal xan u t'aan Diose' le ka'an yéetel le lu'um yaan bejla'a' ts'a'ano'ob junpáayil utia'al u xu'ulsa'alo'ob yéetel k'áak' tu k'iinil le juicioo' bey xan tu k'iinil u xu'ulsa'al ti' le k'asa'an máako'obo'.[f]

8 Chéen ba'ale', in yaabilaj suku'une'ex, bik tu'ubukte'ex lela': utia'al Jéeobae' junp'éel k'iine' bey 1,000 años' yéetel 1,000 años' bey junp'éel k'iine'.[g] **9** Jéeobae' ma' xaan utia'al u béeykuntik ba'ax u ya'almi',[h] je'ex u tukla'al tumen jujuntúul máako'obe', ba'ax ku yúuchle' chúuka'an u yóol ti' te'ex* tumen ma' u k'áat ka xu'ulsa'ak ti' mix máaki', ba'axe' u k'áat ka u k'ex u tuukul tuláakal máak.[i]

3:4 * Wa «ka ween». **3:9** * Wa «yaan u paciencia».

CAP 3

a Jud 17, 18

b Jer 17:15 Mt 24:48 Lu 12:45

c Eze 12:22, 27

d Gé 1:6, 9

e Gé 7:11, 23 Mt 24:38, 39

f Dt 7:10 2Te 1:7-9

g Sl 90:4

h Hab 2:3

i Ro 2:4

Columna 2

a Joe 2:31 Sof 1:14

b 1Te 5:2

c Ap 21:1

d Sl 37:10 Isa 13:9 Sof 1:18 Ap 6:14

e Sof 1:14

f Isa 34:4

g Isa 65:17 Isa 66:22 Ap 21:1

h Isa 11:4, 5

i 2Co 13:11

10 Kex beyo' u k'iinil Jéeobae'[a] yaan u taal je'ex u taal juntúul j-ookole'.[b] Te' k'iin je'elo' le ka'ano' yaan u yáambal le kéen xu'ulsa'akti',[c] chéen ba'ale' le ba'axo'ob yano'ob ichilo' yaan u sen chokotalo'ob tak ken yíibiko'ob. Le lu'um yéetel le ba'axo'ob beeta'an tu yóok'olo' yaan u chíikpajlo'ob.[d]

11 Wa tuláakal le ba'alo'ob bey kun beetbil u yíibila' jach k'a'abéet a wilik a biske'ex junp'éel kuxtal limpio tu táan Dios yéetel a ts'áaik a wóol a meyajte'ex. **12** Mientras táan a beetke'ex le ba'alo'oba' unaj a páa'tke'ex u k'uchul u k'iinil Jéeoba,[e] yéetel unaj a ts'áaik ta tuukule'ex yaan u k'uchul* le k'iina'. Te' k'iin je'elo' yaan u tóoka'al le ka'ano',[f] ts'o'ole' tuláakal le ba'alo'obo' yaan u yíibilo'ob le kéen sen chokochajko'ob. **13** Chéen ba'ale' to'one' táan k-páa'tik junp'éel túumben ka'an yéetel junp'éel túumben lu'um u ya'almaj Dios u ts'áaikto'on.[g] Te'elo'oba' mantats' yaan u yantal justiciai'.[h]

14 Le o'olale', in yaabilaj suku'une'ex, tumen táan a páa'tke'ex le ba'alo'oba' beete'ex tuláakal le ku páajtal utia'al a p'áatle'ex limpioil tu táan Dios, utia'al ma' u yantal a k'asa'anile'ex yéetel utia'al u yantalte'ex jeets'elil.[i] **15** Ts'o'ole' ma' u tu'ubulte'exe' yo'olal le paciencia yaan ti' Dioso' je'el u páaj-

3:12 * Wa «unaj a jach ts'íiboltke'ex u k'uchul». Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «unaj a séebkuntke'ex u k'uchul».

tal u salvarkuba máake'. Suku'un Pablo, le máax jach k-yaabiltmo', bey xan úuchik u ts'íibtikte'ex tu yo'olal le na'at ts'a'ab ti'o'.[a] **16** Leti'e' ichil tuláakal u carta'ob t'aanaj ti' le ba'alo'oba', chéen ba'ale' jujunp'éel ti' le ba'alo'oba' ma' chéen ch'a'abil u na'ata'alo'obi'. Le je'elo'oba' leti'e ba'alo'ob ku jelbesa'al tumen le máaxo'ob mix ba'al u yojlo'ob yéetel ma' jeets'el u tuukulo'obo'. Le máako'oba' bey xan u beetko'ob yéetel le uláak' ba'alo'ob yaan ichil u T'aan Dioso'. Ikil u beetko'ob beya' ku náajaltiko'ob ka xu'ulsa'ako'ob.

CAP 3

a Ro 2:4

Columna 2

a Mt 24:24
Ef 4:14

17 Te'ex túune', in yaabilaj suku'une'ex, tumen ts'o'ok a wojéeltike'ex ba'ax ku taal u k'iinil u yúuchle' kanáantaba'ex ti' le k'asa'an máako'obo' utia'al ma' u jíiltke'exo'ob tu yo'olal le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'obo', tumen wa ma'e' je'el a k'éechle'ex ti' le ma'alob bej ka biske'exo'.[a] **18** Tene' in k'áate' ka seguernak a k'amke'ex u nojoch utsil k-Yuumtsil yéetel k-Salvador Jesucristo bey xan ka seguernak a k'aj óoltike'ex. Alabarta'ak bejla'e' bey xan utia'al k'iino'ob mina'an u xuul. Ka béeyak.*

3:18 * Wa «Amén».

U YÁAX TS'ÍIB

JUAN

TI' BA'AX KU T'AAN

1 «U t'aanil le kuxtalo'» (1-4)
«K-máan ich sáasil» (5-7)
‹K-a'alik ba'ax k'aas k-beetmaj› (8-10)

2 Tu yo'olal Jesúse' k-perdonarta'al (1, 2)
U ts'o'okbesa'al ba'ax u ya'almaj (3-11)
Túumben mandamiento (7, 8)
Ba'axten ts'íibta'ab le cartaa' (12-14)
‹Ma' a yaabiltike'ex yóok'ol kaab› (15-17)
Máax le anticristoo' (18-29)

3 U paalalo'on Dios (1-3)
U paalal Dios; u paalal K'aasilba'al (4-12)
Jesús kun xu'ulsik ba'ax u beetmaj K'aasilba'al (8)
Unaj k-paklan yaabiltikba (13-18)
«Diose' maas nojoch ti' k-puksi'ik'al» (19-24)

4 Ila'ak wa ti' Dios u taal le ka'ansajo' (1-6)
U k'aj óolta'al yéetel u yaabilta'al Dios (7-21)
«Diose' yaabilaj» (8, 16)
Máax yaan u yaabilaje' ma' saajki' (18)

5 Le fejo' ku ts'áancha'atik yóok'ol kaab (1-12)
Bix k-e'esik k-yaabiltmaj Dios (3)
K-ojel ku yu'uba'al k-oración (13-17)
Unaj k-kanáantikba ti' yóok'ol kaab (18-21)
Yóok'ol kaabe' tia'an tu k'ab K'aasilba'ale' (19)

1 Táan k-ts'íib ti' te'ex yo'olal u t'aanil le kuxtalo', le-
la' leti'e ba'ax yaan desde
tu káajbalo', le ba'ax ts'o'ok
k-u'uyiko', le ba'ax ts'o'ok
k-ilik yéetel k-icho', le ba'ax
ts'o'ok k-paktiko', le ba'ax
ts'o'ok k-machik yéetel k-k'a-
bo'.[a] **2** (U jaajile' le kuxtal
mina'an u xuulo' ts'o'ok u ye'e-
sa'alto'on, ts'o'ok k-ilik,[b] le o'o-
lal táan k-tsikbaltikte'ex. Le
kuxtal mina'an u xuulo'[c] ku
taal ti' le Taatao' yéetel
ts'o'ok u ye'esa'alto'on). **3** Le
ba'ax ts'o'ok k-ilik yéetel
ts'o'ok k-u'uyiko' leti'e ba'ax
táan k-ts'áaik a wojéelte'e-
xo',[d] utia'al beyo' ka a bisa-
ba'ex t-éetel. Bey túuno' ka
k-múul bisba'ex yéetel le Taa-
tao' bey xan yéetel Jesucris-
to u Paal.[e] **4** Táan k-ts'íibtikte'ex le ba'alo'oba' utia'al
ka chúukpajak le ki'imak óo-
lal yaanto'one'exo'.

5 Lela' leti'e ba'ax t-u'uyaj
u ya'alik Cristo yéetel táan
k-ts'áaik a wojéelte'exa': Dios-
e' sáasil,[f] yéetel tu yik-
nale' mina'an mix junp'íit
ée'joch'e'enil. **6** Wa k-a'alik:
«Táan k-bisikba tu yéetel»,
chéen ba'ale' láayli' táan
k-máan ich ée'joch'e'enile',
chéen táan k-tuus yéetel ma'
táan k-kuxtal je'ex u ka'an-
sik le jaajo'.[g] **7** Chéen ba'a-
le' wa táan k-máan ich sáasil
je'ex Dios kuxa'an ich sáasile'
u k'áat u ya'ale' jach tu jaajil
táan k-múul bisikba'ex. Ts'o'o-
le' u k'i'ik'el Jesús, le u Paal
Dioso', táan u p'o'ik tuláakal
k-k'eban.[h]

8 Wa k-a'alik: «Mina'an
k-k'eban», chéen t-juunal táan
k-tusikba[a] yéetel mina'anto'on
u jaajil. **9** Wa k-a'alik ba'ax
k'aas k-beetme' Diose' je'el
u perdonarko'one' yéetel je'el
u p'o'ik tuláakal k-k'asa'anile',
tumen leti'e' chúuka'an u yóol
ti' máak yéetel toj ba'ax ku
beetik.[b] **10** Wa k-a'alik: «Ma'
k'ebanchaja'ano'oni'», táan
k-taasik Dios bey juntúul
máax ku tuuse', yéetel mi-
na'an u t'aan ichil k-puksi'i-
k'al.

2 In mejen paalale'ex, táan
in ts'íibtikte'ex le ba'alo'o-
ba' utia'al ma' a k'ebanta-
le'ex. Chéen ba'ale' wa yaan
máax ku k'ebantale', tu yik-
nal le Taatao' yaan juntúul
máax áantko'on, Jesucristo,[c]
juntúul máax beetik ba'ax
toj.[d] **2** Leti'e' kíim utia'al u
ts'áaik tu'ux u perdonarta'al[e]
k-k'ebano'ob,[f] chéen ba'ale'
ma' chéen k-k'ebano'obi', tak
u k'eban tuláakal yóok'ol
kaab.[g] **3** Wa ma' tu xu'ulul
k-ts'o'okbesik ba'ax ku ya'ali-
ke' ti' túun ken k-ts'áa cuen-
ta ts'o'ok k-k'uchul k'aj óol-
ti'. **4** Le máax ku ya'alik:
«Ts'o'ok in k'uchul in k'aj óol-
te», chéen ba'ale' ma' tu
ts'o'okbesik le ba'ax u ya'al-
maj ka beeta'ako', chéen táan
u tuus yéetel mina'an u jaa-
jil ti'. **5** Chéen ba'ale' je'el
máaxak ka u ts'o'okbes le
ba'ax u ya'almaj ka beeta'ako'
yaan u ye'esik jach tu jaajil
u yaabiltmaj Dios.[h] Le kéen
k-beet beyo' k-e'esik jun-
múuch' yanilo'on tu yéetel.[i]
6 Le máax ku ya'alik láay-
li' junmúuch' yanil tu yéetele',
k'a'abéet u xíimbal xan je'ex
úuchik u xíimbal Jesúse'.[j]

CAP 1

a Jn 1:4
Jn 6:68

b Jn 21:24
Hch 2:32

c Jn 17:3

d Jn 15:26, 27
Hch 4:20

e Jn 17:20, 21

f Snt 1:17

g 2Co 6:14
Ef 5:8
Tit 1:16
1Jn 2:4

h Ro 3:25
Ef 1:7
Heb 9:14
Heb 10:22
Ap 1:5

Columna 2

a 1Re 8:46
Ec 7:20

b Sl 32:5
Pr 28:13
Snt 5:16

CAP 2

c Ro 8:34
Heb 7:25

d 1Ti 2:5

e 1Co 5:7

f Isa 53:5
Ro 3:25
1Ti 1:15
Heb 2:17
1Pe 2:24
1Jn 4:10

g Mt 20:28
Jn 1:29

h 1Jn 4:18

i Jn 14:20
Jn 17:21

j Jn 13:15
1Pe 2:21

7 In yaabilaj suku'une'ex, ma' táan in ts'íibtikte'ex junp'éel túumben mandamientoi', ba'axe' láayli' leti'e úuchben mandamiento yaante'ex desde tu káajbalo'.[a] Le úuchben mandamientoa' leti'e ba'ax ts'o'ok a yáax u'uyike'exo'. **8** Kex beyo' le ba'ax táan in ts'íibtikte'exa' junp'éel túumben mandamiento. Lela' ts'o'okbesa'ab tumen Jesús, yéetel leti'e ba'ax ta ts'o'okbese'ex xano'. Beoraa' le ée'joch'e'enilo' táan u bin u sa'atal, le u jaajil sáasil túuno' ts'o'ok u káajal u juul.[b]

9 Le máax ku ya'alik tia'an ich sáasil, chéen ba'ale' ku p'ektik u suku'une',[c] láayli' tia'an ich ée'joch'e'enile'.[d] **10** Le máax u yaabiltmaj u suku'une' ku p'áatal ich sáasilil,[e] ts'o'ole' mix ba'al beetik u t'óochpajal. **11** Chéen ba'ale' le máax u p'ekmaj u suku'une' tia'an ich ée'joch'e'enile' yéetel ich ée'joch'e'enil ku máan.[f] Leti'e' ma' u yojel tu'ux ku bini'[g] tumen ts'o'ok u ch'óopkinta'al tumen le ée'joch'e'enilo'.

12 In mejen paalale'ex, táan in ts'íibtikte'ex lela' tumen tu yo'olal u k'aaba' Jesúse' ts'o'ok u perdonarta'al a k'ebane'ex.[h] **13** Taatatsile'ex, táan in ts'íibtikte'ex lela' tumen te'exe' ts'o'ok a k'aj óoltike'ex Jesús le máax yaan desde tu káajbalo'. Táankelem xi'ipalale'ex, táan in ts'íibtikte'ex lela' tumen te'exe' ts'o'ok a ts'áancha'atike'ex le K'aasilba'alo'.*[i] Mejen paalale'ex, táan in ts'íibtikte'ex lela' tumen te'exe' ts'o'ok a k'aj óoltike'ex le Taatao'.[a] **14** Taatatsile'ex, kin ts'íibtikte'ex lela' tumen te'exe' ts'o'ok a k'aj óoltike'ex Jesús le máax yaan desde tu káajbalo'. Táankelem xi'ipalale'ex, táan in ts'íibtikte'ex lela' tumen mu'uk'a'ane'ex,[b] yéetel u t'aan Diose' p'aatal ichil a puksi'ik'ale'ex,[c] ts'o'ole' ts'o'ok a ts'áancha'atike'ex le K'aasilba'alo'.*[d]

15 Ma' a yaabiltike'ex le yóok'ol kaabo' mix le ba'alo'ob yaan tu yóok'olo'.[e] Wa yaan máax ku yaabiltik le yóok'ol kaabo' ma' u yaabiltmaj le Taatao'.[f] **16** Tuláakal le ba'ax yaan te' yóok'ol kaaba' —u ts'íibolal u bak'el máak,[g] u ts'íibolal le icho'[h] bey xan u taaskuba máak nojba'alil tu yo'olal le ba'axo'ob yaanti'o'— ma' ti' le Taata u taalo', ba'axe' ti' le yóok'ol kaaba'. **17** Ts'o'ole' le yóok'ol kaaba' táan u bin u xu'ululti' bey xan ti' u ts'íibolalo'ob,[i] chéen ba'ale' le máax ku beetik ba'ax u k'áat Diose' yaan u p'áatal utia'al mantats'.[j]

18 Mejen paalale'ex, chéen junp'íit k'iin p'aatal. Je'ex a wu'uymile'exo' yaan u taal le anticristoo',*[k] chéen ba'ale' beoraa' ya'ab anticristo'ob ts'o'ok u chíikpajlo'ob.[l] Tu yo'olal lela' k-ojel chéen junp'íit k'iin p'aatal. **19** Le máako'oba' náachchajo'ob ti' to'on, leti'obe' ma' beyo'ob je'ex to'one'.[m] Tumen wa beyo'ob je'ex

CAP 2

a Jn 13:34 2Jn 5

b Jn 1:9 Jn 8:12

c Ef 4:31 Col 3:8

d 1Co 13:2 1Jn 3:15

e Ef 5:8

f 1Jn 4:20

g Jn 12:35

h Lu 24:47 Hch 4:12 Hch 10:43

i Snt 4:7 1Jn 5:19 Ap 12:10, 11

Columna 2

a Jn 17:25

b Ef 6:10

c 3Jn 3

d Ro 8:37

e Ro 12:2 1Co 7:31 Tit 2:11, 12

f Mt 6:24 Snt 4:4

g Mt 5:28 Ro 13:14

h Gé 3:6 Pr 27:20 Mt 4:8

i 1Co 7:31 1Pe 1:24

j Sl 37:29 Mt 7:21 Jn 6:40

k 2Te 2:3 2Pe 2:1

l 2Te 2:7 2Jn 7 Jud 4

m Hch 20:30

2:13, 14 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le j-K'asa'ano».

2:18 * Wa «le máax yaan tu contra Cristoo'». Ilawil «Anticristo», página 2555.

to'one' je'el ka'ach u p'áatlo'ob t-éetele'. Chéen ba'ale' náachchajo'ob, bey túuno' chíikpaj ma' tuláakslo'ob beyo'ob je'ex to'one'.[a] **20** Pero te'exe' yéeya'ane'ex tumen le Máax Santoo',[b] yéetel tuláakle'exe' a k'aj óole'ex u jaajil. **21** Kin ts'íibtikte'ex lela', ma' tumen wa ma' a k'aj óole'ex le jaajo',[c] ba'axe' tumen a k'aj óole'ex, yéetel tumen ichil le jaajo' mix junp'éel tuus ku páajtal u jóok'oli'.[d]

22 ¿Máax le ku tuus wa ma' leti'e máax ku ya'alik de ke Jesúse' ma' leti'e Cristoo'?[e] Lela' leti'e anticristoa':[f] le máax u p'ekmaj le Taatao' bey xan le Paalo'. **23** Tuláakal máax u p'ekmaj le Paalo' k'aas yanil tu táan le Taatao'.[g] Le máax ku ya'alik yaan u fe ti' le Paalo'[h] ma'alob yanil tu táan le Taatao'.[i] **24** Ti' te'exe' unaj u p'áatal ta puksi'ik'ale'ex le ba'ax ta wu'uye'ex desde tu káajbalo'.[j] Wa ku p'áatal ichil a puksi'ik'ale'exe' yaan a p'áatle'ex junmúuch' yéetel le Paalo' bey xan yéetel le Taatao'. **25** Lela' leti'e ba'ax tu ya'alaj u ts'áaikto'ona': kuxtal mina'an u xuul.[k]

26 Lela' leti'e ba'axo'ob kin ts'íibtikte'ex yo'olal le máaxo'ob táan u yilko'ob u k'askúuntik a tuukule'exo'. **27** Ta wóok'ole'exe' láayli' ti' yaan le espíritu santo* meyajnaj utia'al a yéeya'ale'ex tumen Dioso',[l] le o'olal ma' k'a'abéet a ka'ansa'ale'ex tumen mix máaki'. Le espíritu santo ma'atech u tuuso', le ba'ax meyajnaj utia'al a yéeya'ale'exo', leti' ka'ansikte'ex tuláakal ba'al,[a] le ba'ax ku ka'ansiko' jach jaaj. Je'ex ts'o'ok u ka'ansikte'exe' p'áatene'ex junmúuch' tu yéetel.[b] **28** Le o'olale', in mejen paalale'ex, p'áatene'ex junmúuch' tu yéetel, utia'al beyo' le kéen chíikbesa'ake' ka béeyak k-t'aan yéetel u jaajil k-óol.[c] Bey túuno' te' k'iino'ob way yano' ma' ken k-náachtal ti' leti' yéetel ma' ken k-su'laktal. **29** Wa a wojle'ex toj tuláakal ba'ax ku beetik Jesúse' ojéelte'ex xane' tuláakal máax ku bisik junp'éel toj kuxtale' ti' Dios u taal.[d]

3 ¡Ilawile'ex buka'aj nojchil le yaabilaj ts'o'ok u ye'esikto'on le Taatao'l![e] Leti'e' tu ts'áajto'on u páajtalil u ya'ala'al u paalalo'on,*[f] u jaajil xane' u paalalo'on Dios. Le o'olal le yóok'ol kaabo' ma' u k'aj óolo'oni'[g] tumen ma' k'uchuk u k'aj óolt Diosi'.[h] **2** In yaabilaj suku'une'ex, beoraa' u paalalo'on Dios,[i] chéen ba'ale' ma' e'esa'akto'on bix le kuxtal kun ts'aabilto'ono',[j] ba'ax k-ojle' le kéen chíikbesa'ake' yaan k-p'áatal je'ex leti'e', tumen yaan k-ilik jach bix leti'. **3** Tuláakal máax táan u páa'tik u yilke' ku limpiokíinkuba[k] tumen leti'e' limpio.

4 Tuláakal máax ku k'ebantale' ku bin tu contra le leyo', tumen le k'ebano' ti' yaan

CAP 2

a 1Co 11:19

b 2Co 1:21 1Jn 2:27

c Jn 8:31, 32

d Jn 8:44

e 1Jn 4:3 2Jn 7

f 1Jn 2:18

g Jn 5:23 2Jn 9

h Ro 10:9, 10

i 1Jn 4:15

j Jn 14:23 2Jn 6

k Jn 17:3 1Jn 1:2

l 2Co 1:21 1Jn 2:20

Columna 2

a Jn 14:26 Jn 16:13

b Jn 17:21

c 1Jn 4:17

d 1Pe 1:23 1Jn 4:7

CAP 3

e Jn 3:16

f Jn 1:12, 13

g Jn 15:19

h Jn 17:25

i Ro 8:15, 16 Ef 1:5

j 1Co 15:49 Flp 3:20, 21

k 2Co 7:1

2:27 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

3:1 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u paalalo'on Dios».

tu contra le leyo'. **5** Te'exe' a wojle'ex xane' Jesúse' taal utia'al u lu'sik k-k'ebano'ob,[a] yéetel ti' leti'e' mina'an k'eban. **6** Tuláakal máax ku p'áatal junmúuch' tu yéetele' ma' tu k'ebantal.[b] Le máax ku kuxtal ich k'ebane' ma' u yili' yéetel mix k'uchuk u k'aj óolti'. **7** In mejen paalale'ex, ma' a cha'ik a tu'usle'ex tumen mix máak. Le máax ku beetik ba'ax toje' toj u kuxtal je'ex Jesús toj u kuxtale'. **8** Le máax ku kuxtal ich k'ebane' ti' le K'aasilba'al* u taalo', tumen le K'aasilba'alo' desde tu káajbale' táan u k'ebantal.[c] Le o'olal u Paal Diose' taal utia'al u xu'ulsik ti' le ba'alo'ob u beetmaj le K'aasilba'alo'.[d]

9 Tuláakal máax ts'o'ok u síijil ti' Diose' ma' tu kuxtal ich k'eban,[e] tumen u semilla Diose' ti' ku p'áatal ichil u puksi'ik'ale', yéetel ma' tu páajtal u k'ebantal tumen ti' Dios síiji.[f] **10** U paalal Dios yéetel u paalal le K'aasilba'alo' ma' igualo'obi', tumen tuláakal máax ma'atech u beetik ba'ax toje' ma' ti' Dios u taali', mix le máax ma' tu yaabiltik u suku'uno'.[g] **11** Lela' leti'e ba'ax ta wu'uye'ex desde tu káajbalo': ka k-paklan yaabiltba'ex,[h] **12** ma' je'ex Caíne', leti'e' ti' le K'aasilba'al* u taalo' yéetel tu kíimsaj u yíits'in.[i] ¿Ba'ax o'olal túun tu kíimsaj? Tumen k'aastak le ba'axo'ob ku beetko',[j] chéen

CAP 3

a Le 16:21, 22
Isa 53:11
Jn 1:29

b Ro 6:12

c Gé 3:14
Jn 8:44

d Jn 16:33
Heb 2:14

e 1Jn 5:18

f 1Pe 1:23

g 1Jn 4:8

h Jn 13:34
1Jn 2:7
2Jn 5

i Gé 4:8

j Gé 4:5

Columna 2

a Gé 4:4
Heb 11:4

b Mt 5:11
Jn 15:18
2Ti 3:12

c Jn 5:24
Ro 8:2

d 1Jn 2:10

e Jn 3:36

f Mt 5:21, 22
Ef 4:31

g Gé 9:6
Nú 35:31
Ap 21:8

h Jn 3:16
Jn 13:1
Jn 15:13

i Jn 13:15
Ro 16:3, 4
1Te 2:8

j Dt 15:7, 8
Lu 3:11
Ro 12:13
Snt 2:15, 16
1Jn 4:20

k Ro 12:9

l Snt 1:22
Snt 2:17

m 1Pe 1:22

ba'ale' le ba'axo'ob ku beetik ka'ach u yíits'ino' ma'alobtak.[a]

13 Suku'une'ex, ma' u ja'ak'al a wóole'ex wa p'ekta'ane'ex tumen le yóok'ol kaabo'.[b] **14** To'one' k-ojle' kimeno'on ka'achi,[c] chéen ba'ale' beoraa' kuxa'ano'on tumen k-yaabiltmaj le suku'uno'obo'.[d] Le máax mina'an u yaabilaje' láayli' kimene'.[e] **15** Tuláakal máax u p'ekmaj u suku'une' juntúul j-kiimsaj máak,[f] yéetel a wojle'exe' mix juntúul j-kiimsaj máak je'el u páajtal u k'amik kuxtal mina'an u xuule'.[g] **16** To'one' ts'o'ok k-k'uchul k'aj óolt le yaabilajo' tumen Jesucristoe' tu k'ubaj u kuxtal t-o'olal,[h] to'on túune' ku páa'ta'al xan ka k-k'ub k-kuxtal tu yo'olal k-suku'uno'ob.[i] **17** Wa juntúul máak yaan tuláakal ba'ax k'a'abéett' utia'al u kuxtal ku yilik u máansik óotsilil u suku'un, chéen ba'ale' ma' tu yóotik u ch'a'a óotsilil ti'e', ¿bix je'el u páajtal u ya'alik u yaabiltmaj Diose'?[j] **18** In mejen paalale'ex, ma' chéen unaj k-a'alik yaan k-yaabilaje'exi',[k] ba'axe' k'a'abéet k-e'esik yéetel le ba'axo'ob k-beetko'.[l] Lela' k'a'abéet k-beetik yéetel u jaajil k-óol.[m]

19 Tu yo'olal le je'ela' yaan k-ojéeltik u tia'alo'on le jaajo', yéetel yaan k-ts'áaik ichil k-puksi'ik'ale'* Diose' jach u yaabiltmo'on. **20** Beyo' kex ka u tak k-pool k-puksi'ik'al

3:8 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». Ilawil «K'aasilba'al», página 2568. **3:12** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le j-K'asa'ano'».

3:19 * Wa «yaan k-a'alik ti' k-puksi'ik'ale'; yaan k-e'esik ti' k-puksi'ik'ale'».

ti' je'el ba'alake' k-ojle' Diose' maas nojoch ti' k-puksi'ik'al yéetel u k'aj óol tuláakal le ba'alo'obo'.[a] **21** In yaabilaj suku'une'ex, wa k-puksi'ik'al ma' tu takik k-poole' ma' ken k-sajaktal t'aan tu táan Dios.[b] **22** Ts'o'ole' je'el ba'alak ka k-k'áat ti' leti'e' je'el u ts'áaik ti' to'one',[c] tumen táan k-ts'o'okbesik le ba'axo'ob ku ya'aliko' yéetel táan k-beetik le ba'axo'ob uts tu yicho'. **23** U jaajile' leti'e ba'ax u ya'almaj ka k-beeta': ka k-ts'áa k-fe ti' u k'aaba' Jesucristo le u Paalo'[d] yéetel ka k-paklan yaabiltba'ex[e] je'ex tu ya'alajto'on ka k-beeto'. **24** Ts'o'ole' le máax ku ts'o'okbesik le ba'ax ku ya'aliko' ku p'áatal junmúuch' tu yéetel, leti'e' ku p'áatal xan junmúuch' yéetel le máaka'.[f] Tu yo'olal le espíritu santo tu ts'áajto'ono' ku páajtal k-ojéeltik ti' yaan junmúuch' t-éetele'.[g]

4 In yaabilaj suku'une'ex, je'el ba'alak ka'ansajil ku ya'ala'al ti' Dios u taale' ma' a creerke'ex,[h] ba'axe' ilawile'ex wa jach tu jaajil ti' Dios u taal,[i] tumen ya'ab ma' jaajil profeta'ob ts'o'ok u chíikpajlo'ob te' yóok'ol kaaba'.[j]

2 Lela' leti'e bix je'el a wojéeltike'ex wa ti' Dios u taal junp'éel ka'ansaja': je'el ba'alak ka'ansajil ku ya'alik de ke Jesucristo taal bey wíinike' ti' Dios u taal.[k] **3** Chéen ba'ale' je'el ba'alak ka'ansajil ma' tu ya'alik taal Jesús bey wíinike' ma' ti' Dios u taali'.[l] U jaajile' lelo' leti'e ba'ax a'ala'abte'ex ken u ka'ans le anticristoo',*[a] yéetel beoraa' ti' yaan te' yóok'ol kaaba'.[b]

4 In mejen paalale'ex, te'exe' ti' Dios a taale'ex yéetel ts'o'ok a ts'áancha'atike'ex le máako'oba',[c] tumen le máax yaan ta wéetele'exo'[d] maas nojoch ti' le máax yaan yéetel le yóok'ol kaabo'.[e] **5** Leti'obe' ti' le yóok'ol kaab u taalo'obo',[f] le o'olal ku t'aano'ob ti' le ba'alo'ob yaan te' yóok'ol kaabo' yéetel ku yu'uba'al u t'aano'ob tumen le yóok'ol kaabo'.[g] **6** To'one' ti' Dios k-taal. Le máax ku k'uchul u k'aj óolt Diose' ku yu'ubik ba'ax k-a'alik.[h] Le máax ma' ti' Dios u taale' ma' tu yu'ubik ba'ax k-a'alik.[i] Tu yo'olal lelo' ku páajtal k-k'aj óoltik máakalmáak le ka'ansaj ku taal ti' le jaajo' yéetel máakalmáak ku taal ti' le tuuso'.[j]

7 In yaabilaj suku'une'ex, ma' u xu'ulul k-paklan yaabiltikba'ex,[k] tumen le yaabilajo' u tia'al Dios. Tuláakal máax ku ye'esik yaabilaje' u paal Dios yéetel u k'aj óol Dios.[l] **8** Je'el máaxak mina'an u yaabilaje' ma' k'uchuk u k'aj óolt Diosi', tumen Diose' yaabilaj.[m] **9** Diose' bey úuchik u ye'esikto'on u yaabilaja': tu túuxtaj u juntúulili' Paal[n] te' yóok'ol kaaba', utia'al beyo' ka yanakto'on kuxtal tu yo'olal leti'.[o] **10** Lela' leti'e ba'ax u k'áat u ya'al le yaabilajo', ma' tumen to'on yaabilt Diosi', ba'axe' leti' yaabilto'on úuchik u túuxtik u Paal kíimil t-o'olal[p] utia'al u ts'áaik

CAP 3

a Heb 4:13

b Heb 4:16
1Jn 5:14

c Sl 34:15
Mt 7:8
1Pe 3:12

d Jn 6:29

e Jn 13:34

f 1Jn 2:24

g Jn 14:23

CAP 4

h 2Te 2:1, 2
1Ti 4:1

i Ap 22:6

j 2Pe 2:1

k Jn 1:14
1Co 12:3
Ap 19:10

l 1Jn 2:22

Columna 2

a 2Te 2:7
1Jn 2:18

b Hch 20:29, 30

c 1Jn 5:4

d Jn 17:21

e Ef 2:2

f 1Jn 5:19

g Jn 15:19

h Jn 10:27

i Jn 8:47

j 1Jn 4:1

k 1Pe 1:22

l 1Jn 4:16

m Éx 34:6
Miq 7:18
1Jn 4:19

n Jn 1:14

o Jn 3:16
Ro 5:8
Ro 8:32
1Jn 5:11

p 1Co 5:7

4:3 * Wa «le máax yaan tu contra Cristoo'». Ilawil «Anticristo», página 2555.

tu'ux u perdonarta'al k-k'ebano'ob.[a]

11 In yaabilaj suku'une'ex, wa bey úuchik u yaabiltiko'on Dioso' to'on túune' ku páa'ta'al ka k-paklan yaabiltba'ex.[b] **12** Mix juntéen ila'ak Dios tumen mix máak.[c] Wa ma' tu xu'ulul k-paklan yaabiltikba'exe' Diose' yaan u p'áatal junmúuch' t-éetel, yéetel yaan u ye'esikto'on tuláakal u yaabilaj.[d] **13** To'one' k-ojel láayli' junmúuch' yanilo'on tu yéetele', leti' xane' junmúuch' yanil t-éetel, tumen u ts'aamajto'on u espíritu santo. **14** To'on xane' ts'o'ok k-ilke' le Taatao' ts'o'ok u túuxtik u Paal utia'al u salvartik le yóok'ol kaabo' yéetel k-a'alik jach jaaj lelo'.[e] **15** Je'el máaxak ku k'amik Jesús bey u Paal Diose',[f] Diose' ku p'áatal junmúuch' tu yéetel, leti' xane' ku p'áatal junmúuch' yéetel Dios.[g] **16** To'one' ts'o'ok k-ilik bix le yaabilaj ku yu'ubik Dios t-o'olalo' yéetel k-ojel jach u yaabiltmo'on.[h]

Diose' yaabilaj,[i] le máax mantats' ku ye'esik yaabilajo' ku p'áatal junmúuch' yéetel Dios, Dios xane' ku p'áatal junmúuch' yéetel le máaka'.[j] **17** Bey túuno' yaan u chúukpajal le yaabilaj yaanto'ono', yéetel yaan u páajtal k-t'aan yéetel u jaajil k-óol*[k] tu k'iinil le juicioo', tumen to'one' te' yóok'ol kaaba' beyo'on je'ex Jesucristoe'. **18** Juntúul máax saajke' ya'ab ba'ax ma' tu páajtal u beetik. Chéen ba'ale' máax u yaabiltmaj Diose' ma' kun sajaktal,[a] tumen máax chúuka'an u yaabilaje' ma'atech u ch'a'ik saajkil. Le máax ku ch'a'ik saajkile' ma' chúuka'an u yaabilaji'.[b] **19** To'one' k-e'esik yaabilaj tumen Dios yáax e'esto'on yaabilaj.[c]

20 Wa yaan máax ku ya'alik: «Tene' in yaabiltmaj Dios», chéen ba'ale' táan u p'ektik u suku'une', chéen táan u tuus.[d] Tumen le máax ma' tu yaabiltik u suku'un[e] kex táan u yilke' ma' tu páajtal u yaabiltik Dios máax ma' u yili'.[f] **21** Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u ya'alikto'ona': le máax u yaabiltmaj Diose' k'a'abéet u yaabiltik xan u suku'un.[g]

5 Tuláakal le máaxo'ob ku creerko'ob de ke Jesúse' leti' le Cristoo' u paalalo'ob Dios.[h] Ts'o'ole' tuláakal máax u yaabiltmaj Diose' u yaabiltmaj xan u paalalo'ob Dios. **2** Lela' leti'e ba'ax e'esik k-yaabiltmaj u paalalo'ob Diosa':[i] k-yaabiltik Dios yéetel k-beetik le ba'axo'ob ku ya'aliko'. **3** Tumen le máax u yaabiltmaj Diose' ku beetik le ba'axo'ob ku ya'alik* Dioso',[j] ts'o'ole' le ba'axo'ob ku ya'aliko' ma' talam u beeta'alo'obi',[k] **4** tumen le máaxo'ob u paalalo'ob Dioso' ku ts'áancha'atiko'ob le yóok'ol kaabo'.[l] To'one' tu yo'olal le fe yaanto'ono' ts'o'ok k-ts'áancha'atik le yóok'ol kaabo'.[m]

5 ¿Máax je'el u páajtal u ts'áancha'atik yóok'ol kaabe'?[n] ¿Ma' wa leti'e máax u

4:17 * Wa «yéetel ma' ken k-sajaktal t'aan».

5:3 * Wa «ku ts'o'okbesik u mandamiento'ob».

CAP 4

a Ro 3:25
Heb 2:17
Heb 9:26
1Jn 2:1, 2

b Mt 18:33
Jn 15:12
Ro 13:8
1Jn 3:16

c Éx 33:20
Jn 1:18
Jn 4:24
Jn 6:46

d 1Jn 2:5

e Mt 1:21
Jn 3:17
Jn 12:47
Hch 5:31

f Ro 10:9

g 1Jn 2:23, 24

h Jn 3:16

i 1Jn 4:8

j Jn 17:21

k Heb 4:16
1Jn 2:28

Columna 2

a Ro 8:15

b 1Jn 2:5

c 1Jn 4:10

d 1Jn 2:4

e 1Jn 3:17

f 1Jn 4:12

g Mt 22:37, 39
Jn 13:34
Jn 15:12

CAP 5

h Jn 3:3
1Pe 1:3, 23
1Jn 3:9

i Jn 1:12, 13
Ro 8:14

j Jn 14:23

k Dt 30:11
Miq 6:8

l Jn 16:33
1Jn 5:18

m Ef 6:16
2Ti 4:7
Ap 12:10, 11

n 1Jn 4:4

ts'aamaj u fe de ke Jesúse' u Paal Dios?[a] **6** Jesucristoe' leti'e máax taal yéetel ja' bey xan yéetel k'i'ik'o'. Leti'e' ma' chéen yéetel ja' taali',[b] ba'axe' tak yéetel k'i'ik'.[c] Le espíritu santoo' ku ye'esik jach jaaj lelo',[d] tumen le espíritu santoo' ma'atech u tuus.* **7** Tumen yaan óoxp'éel ba'alo'ob e'esik jach jaaj le ba'ax ku ya'ala'alo': **8** le espíritu santoo',[e] le ja'o'[f] yéetel le k'i'ik'o'.[g] Le óoxp'éel ba'alo'oba' ti' junp'éelili' ba'ax ku t'aano'ob.

9 Wa k-creertik le ba'ax ku ya'ala'al tumen le máako'obo' maas unaj k-creertik le ba'ax ku ya'alik Dioso'. Tumen leti'e' yaan ba'ax ku ya'alikto'on yo'olal u Paal. **10** Le máax ku ts'áaik u fe ti' u Paal Diose' ku ye'esik tia'an ichil u puksi'ik'al le ba'ax ts'o'ok u ka'ansa'alti' tumen Dioso'. Le máax ma' u ts'aamaj u fe ti' Diose' ku ts'áaik na'atbile' Diose' táan u tuus,[h] tumen ma' u ts'aamaj u fe ti' le ba'ax ku ya'alik Dios yo'olal u Paalo'. **11** Lela' leti'e ba'ax ku ya'alikto'ona': Diose' tu ts'áajto'on kuxtal mina'an u xuul[i] yéetel le kuxtala' ku taal ti' u Paal.[j] **12** Le máax junmúuch' yanil yéetel le Paalo' yaan le kuxtal ti'a', le máax ma' junmúuch' yanil yéetel u Paal Diose' mina'an le kuxtal ti'a'.[k]

13 Ti' te'ex ka ts'áaik a feje'ex ti' u k'aaba' u Paal Diose'[l] kin ts'íibtikte'ex lela' utia'al ka a wojéelte'ex yaante'ex kuxtal mina'an u xuul.[m] **14** To'one' k-ojle' je'el ba'alak ka k-k'áat ti' Diose',[a] wa ma' tu bin tu contra u voluntade', leti'e' yaan u yu'ubik.[b] **15** Ts'o'ole' wa k-ojel ku yu'ubik tuláakal ba'ax k-k'áatikti'e' k-ojel yaan u ts'áaikto'on tuláakal le ba'ax ts'o'ok k-k'áatiko', tumen ti' leti' ts'o'ok k-k'áatik.[c]

16 Wa yaan máax ku yilik táan u k'ebantal u suku'un, chéen ba'ale' le k'ebana' ma' tu bisik ti' kíimile', unaj u orar ti' Dios yo'olal u suku'un, Dios túune' yaan u ts'áaik kuxtal ti' u suku'uno'.[d] Jach beyo' Diose' je'el u ts'áaik kuxtal ti' máaxo'ob ku lúublo'ob ti' junp'éel k'eban ma' tu bisik máak ti' kíimile'.[e] Chéen ba'ale' yaan junp'éel k'eban ku bisik máak ti' kíimil, tu yo'olal le k'eban je'ela' ma' tin wa'alik ti' mix máak ka orarnak. **17** Tuláakal ba'ax ma' ma'alobe' junp'éel k'eban,[f] chéen ba'ale' yaan junp'éel k'eban ma' tu bisik máak ti' kíimil.

18 K-ojle' u paalalo'ob Diose' ma' tu kuxtalo'ob ich k'eban, ba'axe' ku kanáanta'alo'ob tumen le máax taal ti' Dioso'* yéetel ma' tu páajtal u beeta'alti'ob mix ba'al# tumen le K'aasilba'alo'.△[g] **19** To'one' k-ojel tia'ano'on yáanal u páajtalil Diose', chéen ba'ale' u túulisil yóok'ol kaabe' tia'an yáanal u páajtalil le K'aasilba'alo'.△[h] **20** To'one' k-ojel

CAP 5

a Jn 20:31

b Mt 3:13

c Hch 20:28
Ef 1:7
1Pe 1:19

d Mt 3:16
Jn 1:32, 33

e Lu 3:22
Lu 4:18

f Lu 3:21

g Heb 9:14

h Jn 3:33

i Jn 17:3

j Jn 5:26

k Jn 3:36

l Jn 20:31

m 1Jn 1:2

Columna 2

a Heb 4:16
1Jn 3:21

b Pr 15:29

c Lu 11:13
Jn 14:13

d Snt 5:15
1Jn 1:9

e Mt 12:31
Mr 3:29
Lu 12:10
Heb 6:4-6
Heb 10:26

f 1Jn 3:4

g Jn 17:15

h Mt 13:19
Lu 4:6
Jn 12:31

5:6 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «leti' u jaajil».

5:18 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' Jesucristo, u Paal Dios. # Wa «ma' tu páajtal u ma'achlo'ob». **5:18, 19** △ Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le j-K'asa'ano'».

taalja'an u Paal Dios[a] yéetel u ts'aamajto'on na'at utia'al ka k-k'aj óolt le u jaajil Dioso'. To'one' junmúuch' yanilo'on tu yéetel,[b] lela' ku béeytal tu yo'olal Jesucristo, u Paal. Jach beyo' u Taatae' leti' u jaajil Dios yéetel leti' ts'áaik kuxtal mina'an u xuul.[a] **21** In mejen paalale'ex, náachkuntaba'ex ti' le imageno'obo'.[b]

CAP 5
a 1Ti 3:16
b Jn 17:20, 21

Columna 2
a Jn 17:3
b 1Co 10:14

U KA'AP'ÉEL TS'ÍIB

JUAN

TI' BA'AX KU T'AAN

U káajbal le cartao' (1-3)
«Táan u xíimbalo'ob tu bejil le jaajo'» (4-6)
Máako'ob ma' tu k'amko'ob Jesucristo (7-11)
«Mix a saludarke'ex» (10, 11)
U ts'o'okbal le cartao' (12, 13)

1 Tene' ts'o'ok in ch'íijil,* táan in ts'íib ti' le ko'olel yéeya'ano'# bey xan ti' u paalal. Tene' jach tu jaajil in yaabiltme'ex. Chéen ba'ale' ma' chéen teeni', yaabilta'ane'ex xan tumen tuláakal le máaxo'ob ts'o'ok u k'aj óoltiko'ob le jaajo'. **2** To'one' k-yaabiltme'ex tu yo'olal le jaajil ka'ansaj yaan ichil k-puksi'ik'ale'exo', lela' mantats' ti' kun p'áatli'. **3** Dios le Taata bey xan Jesucristo u Paalo' yaan u ts'áaiko'obto'on le jaajil ka'ansajo' yéetel yaan u ye'esko'obto'on yaabilaj. Yaan xan u ye'esko'obto'on nojoch utsil, ch'a' óotsilil yéetel yaan u ts'áaiko'obto'on jeets'elil.

Columna 2
a 2Co 4:2
3Jn 3
b Jn 13:34
Jn 15:12
1Pe 4:8
1Jn 2:7
c Jn 14:21
1Jn 2:5
d Mt 7:15
Hch 20:29, 30
2Te 2:3, 7
2Pe 2:1
Ap 2:2
e 1Jn 4:2

4 Jach ki'imak in wóol tumen ts'o'ok in wojéeltike' yaan ti' a paalalo'ob táan u xíimbalo'ob tu bejil le jaajo',[a] je'ex tu ya'alaj le Taata ka beeta'ako'. **5** Le o'olale', ko'olel, beoraa' kin k'áatiktech ka yanak yaabilaj ichilo'on. (Le ba'ax kin ts'íibtiktecha' ma' junp'éel túumben mandamientoi', ba'axe' láayli' leti'e ts'a'abto'on desde tu káajbalo').[b] **6** Le yaabilajo' bey unaj k-e'esika': ka seguernak k-ts'o'okbesik u mandamiento le Taatao'.[c] Desde tu káajbale' ta wu'uye'ex le mandamientoa': seguernak a paklan yaabiltikaba'ex. **7** Tumen ya'ab máako'ob ku tuuso'ob ts'o'ok u yantalo'ob te' yóok'ol kaaba',[d] leti'obe' ma' tu k'amko'ob wa Jesucristoe' taal bey wíinike'.[e] Le máax beetik lela' leti'e

1 * Wa «ancianoen». # Ma' xaane' le t'aan «ko'olel» te' versículoa' u k'áat u ya'al junp'éel múuch'ulil.

máax ku tuuso' yéetel leti'e anticristoo'.*[a]

8 Kanáantaba'ex utia'al ma' u sa'atal u yich le meyaj t-beeto', beyo' chúuka'an le bo'ol kun ts'aabilte'exo'.[b] **9** Tuláakal máax ku jóok'ol ti' u ka'ansaj Cristo yéetel ma' tu ts'o'okbesike' ma' junmúuch' yanil yéetel Diosi'.[c] Le máax ku ts'o'okbesik le ka'ansaja' leti'e máax junmúuch' yanil yéetel Dios bey xan yéetel u Paalo'.[d] **10** Wa yaan máax ku taal ta wiknale'ex chéen ba'ale' ma' tu taasik le ka'ansaja' junpuli' ma' a k'amke'ex ta wotoche'ex[a] yéetel mix a saludarke'ex. **11** Tumen le máax ku saludartik le máaka' ku táakpajal ti' le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'.

12 Kex jach ya'ab ba'alo'ob in k'áat in wa'alte'exe' ma' in k'áat in ts'íibt ti' ju'uni', ba'axe' in k'áat bin ta wiknale'ex utia'al ka múul tsikbalnako'one'ex, utia'al beyo' ka jach ki'imakchajak a wóole'ex.

13 U paalal a kiik, le máax yéeya'ano', ku túuxtiko'obtech saludos.

7 * Wa «le máax yaan tu contra Cristoo'». Ilawil «Anticristo», página 2555.

a 1Jn 2:18, 22; 1Jn 4:3; Jud 4

b Heb 10:35

c Jn 14:6; Jn 15:6; 3Jn 9

d Heb 3:14; 1Jn 2:23

Columna 2

a Dt 17:2-5; Ro 16:17; 1Co 5:11

U YÓOXP'ÉEL TS'ÍIB

JUAN

TI' BA'AX KU T'AAN

U káajbal le cartao' (1-4)
Jach ma'alob ba'ax ku beetik Gayo (5-8)
Dióotrefese' mix máak ku k'amik (9, 10)
Ku t'aano'ob ma'alob ti' Demetrio (11, 12)
Ku ya'alik taak u bin u yil Gayo (13, 14)

1 Tene' ts'o'ok in ch'íijil,* táan in ts'íib ti' in suku'un Gayo, le máax jach tu jaajil in yaabiltmo'.

2 In yaabilaj suku'un, kin k'áatik ich oracióne' je'ex u bintech utsil beoraa' bey ka seguernak u bintech ti' tuláakal ba'al, yéetel ka yanaktech toj óolal. **3** Tene' jach ki'imakchaj in wóol le ka taal le suku'uno'obo' tumen tu tsikbalto'obten láayli' jeets'el yanilech ti' le jaajo', láayli' táan a xíimbal tu bejil le jaajo'.[a] **4** Mina'an uláak' ba'al beetik u jach ki'imaktal in wóol ti' lela': le in wojéeltik láayli' táan u xíimbal in paalalo'ob ti' u bejil le jaajo'.[b]

5 In yaabilaj suku'un, teche' jach chúuka'an a wóol a

1 * Wa «ancianoen».

Columna 2

a 2Jn 4

b 1Co 4:15; 2Ti 1:2; Tit 1:4; Flm 10

wáant le suku'uno'obo', tumen ka wilik a wáantko'ob kex ma' a k'aj óolo'obi'.[a] **6** Leti'obe' ts'o'ok u ya'aliko'ob tu táan le múuch'ulil jach yaan a yaabilajo'. Le kéen luk'uk le suku'uno'ob ta wiknalo' beet uts a ts'áaikti'ob tuláakal ba'ax kun k'a'abéettalti'ob, áanto'ob je'ex uts tu t'aan Diose'.[b] **7** Leti'obe' jóok' u tsikbalto'ob u k'aaba' Dios, yéetel ma' tu ch'a'ajo'ob mix ba'al[c] ti' le j-táanxel lu'umilo'obo'. **8** To'on xane' ku páa'ta'al ka k-k'am yéetel utsil le suku'uno'ob beya',[d] utia'al ka múul meyajnako'on tu yéetelo'ob utia'al k-ts'áaik k'aj óoltbil le jaajo'.[e]

9 Yaan junp'éel ba'ax tin ts'íibtaj ti' le múuch'ulilo', chéen ba'ale' Diótrefes, le máax uts tu t'aan u beetik u nojchil ichile'exo',[f] ma' tu respetarko'on yéetel ma' tu k'amik le ba'axo'ob k-a'aliko'.[g] **10** Le o'olale' wa ka xi'iken ta wiknale'exe' yaan in ts'áaik ojéeltbil táan u ya'alik ba'alo'ob k'aastak yéetel ma' jaajtak t-o'olali'.[h] Ts'o'ole' ma' chéen le-

a Heb 13:2
b Tit 3:13
c 1Co 9:11, 12
d Mt 10:41 Flm 22 1Pe 4:9
e Ro 12:13
f Hch 20:29, 30
g Ro 12:10 Flp 2:3 Heb 13:17
h Sl 101:5 Pr 6:16, 19

Columna 2

a Hch 15:25, 27 Ef 6:21 Flp 2:19 Col 4:7 Tit 1:5
b Ro 12:9 1Pe 3:11
c 1Jn 3:9
d 1Jn 3:6, 10

lo', leti'e' ma' tu respetartik le suku'uno'obo'[a] mix tu yóotik u k'amo'ob je'ex unaje'. Wa yaan máaxo'ob u k'áat u k'am le suku'uno'obo' leti'e' ma' tu cha'ikti'ob yéetel ku yilik u jóo'sko'ob ti' le múuch'ulilo'.

11 In yaabilaj suku'un, ma' a beetik le ba'ax k'aas ku beeta'alo', ba'axe' beet ba'ax uts.[b] Le máax ku beetik ba'ax utse' ti' Dios u taal.[c] Le máax ku beetik ba'ax k'aase' ma' u k'aj óol Diosi'.[d] **12** Tuláakal le suku'uno'oba' bey xan le jaajo', ts'o'ok u t'aano'ob ma'alob ti' Demetrio. U jaajile' tak to'on a'alik jach uts le suku'una', yéetel teche' a wojel jaaj le ba'ax k-a'aliko'.

13 Ya'ab ba'alo'ob in k'áat in wa'altech, chéen ba'ale' ma' in k'áat in láaj ts'íibt ti' ju'uni'. **14** Tene' kin páa'tik in wilkech ma' kun xáantal utia'al ka tsikbalnako'on.

Ka yanaktech jeets'elil.

K-amigo'obe' ku túuxtiko'obtech saludos. Ts'áa xan in saludos ti' cada juntúul ti' k-amigo'obo'.

U TS'ÍIB

JUDAS

TI' BA'AX KU T'AAN

U káajbal le cartao' (1, 2)
Ku yantal k'asa'an máako'ob te' múuch'ulilo' (3-16)
Ku ba'atelt'aan Miguel yéetel u K'aasilba'al (9)
Le ba'ax tu profetizartaj Enoko' (14, 15)
«Yaan a p'áatle'ex ichil u yaabilaj Dios» (17-23)
«Dios le máax jach nojoch u podero'» (24, 25)

1 Tene' Judasen, u esclavoen Jesucristo yéetel u yíits'inen Santiago,[a] táan in ts'íib ti' le máaxo'ob yéeya'ano'ob[b] yéetel yaabilta'ano'ob tumen Dios le Taatao', le máaxo'ob kanáanta'ano'ob utia'al Jesucristoo':[c]

2 Mantats' ka yanakte'ex jeets'elil, ka e'esa'akte'ex ch'a' óotsilil yéetel yaabilaj.

3 In yaabilaj suku'une'ex, kex jach in k'áat ka'ach ts'íib tu yo'olal le salvación yaanto'one'exo',[d] tin wilaj k'a'abéet in ts'íib utia'al in wa'alikte'ex ka a jach ts'áa a wóole'ex ba'ate'el tu yo'olal le fejo'.[e] Le feja' ts'a'ab utia'al mantats' ti' le máaxo'ob santo'obo'. **4** Lela' táan in wa'alikte'ex tumen ichile'exe' ts'o'ok u yokol ta'akumbail jujuntúul máako'ob úuch a'ala'ak tumen u T'aan Dios yaan u juzgarta'alo'ob. Le máako'oba' jach k'asa'ano'ob yéetel ku meyajti'ob u yutsil k-Dios utia'al u ya'aliko'ob ma' k'aas le kuxtal ku bisko'ob ichil x-ma' su'talilo',[f] ts'o'ole' ku traicionarko'ob Jesucristo le juntúulili' k-Yuumil yéetel k-Yuumtsil yaanto'ono'.[g]

5 Kex tumen jach a wojle'ex tuláakal le ba'alo'oba' in k'áat in k'a'ajste'exe' Jéeobae'* tu tokaj junp'éel kaaj ti' Egipto,[h] chéen ba'ale' tu ts'ooke' tu xu'ulsaj le máaxo'ob ma' tu ye'eso'ob fejo'.[i] **6** Le ángelo'ob xan ma' p'áato'ob te' tu'ux ts'a'abo'obo', ba'axe' luk'o'ob te' tu'ux unaj u kajtalo'obo',[j] k'a'axo'ob tumen Dios yéetel cadena'ob jach ma' tu páajtal u t'o'oklo'ob yéetel ts'a'abo'ob ich ée'joch'e'enil tak ken k'uchuk u k'iinil le juicioo'.[a] **7** Ts'o'ole' Sodoma yéetel Gomorra bey xan le noj kaajo'ob yaan naats' ti'obo' sen núupk'ebanchajo'ob.* Leti'obe' bino'ob tu paach u ts'íibolal u bak'elo'ob utia'al u beetko'ob yéetel u wíinklilo'ob ba'alo'ob ma' bey ts'a'anil tumen Diosi'.[b] Diose' tu xu'ulsajti'ob yéetel junp'éel k'áak' ma'atech u tu'upul.[c] Lela' ku ts'a'abal k-ojéelte utia'al ma' k-beetik je'ex tu beetilo'obe'.

8 Kex beyo' le máako'ob ooko'ob ta'akumbail ichile'exo' ku tuukulo'ob ti' ba'alo'ob k'aastak, táan u k'askúuntiko'ob u kuxtalo'ob bey xan u kuxtal u maasil, táan u mixba'alkúuntiko'ob le máaxo'ob ts'a'ano'ob utia'al nu'uktajo' yéetel táan u t'aano'ob k'aas tu contra le máaxo'ob yéeya'ano'obo'.[d] **9** Juntéenjeake' Miguel[e] le arcángelo'[f] ba'atelt'aanaj yéetel le K'aasilba'al* tu yo'olal u wíinklil Moiséso',[g] chéen ba'ale' ma' táab u juzgart yéetel k'aak'as t'aano'obi',[h] ba'axe' tu ya'alaj: «Jéeoba ka u k'eyech».[i] **10** Pero le máako'oba' táan u k'aak'ast'aano'ob tu contra ba'alo'ob junpuli' ma' tu na'atko'ob.[j] Ts'o'ole' tuláakal le ba'axo'ob ma' talam u na'atko'obo' ti' ku seguer u k'astalo'obi', beyo'ob ba'alche'ob mina'an u tuukulo'obe'.[k]

---

5 * Ilawil página 2566.

---

7 * Ilawil página 2573. **9** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». Ilawil «K'aasilba'al», página 2568.

---

a Mt 13:55 Mr 6:3 Gál 2:9 Snt 1:1

b Heb 3:1

c Jn 17:15 1Pe 1:5

d Heb 2:3

e Ef 6:11 1Ti 1:18, 19 1Ti 6:12

f Gál 5:19

g Hch 20:29, 30 2Pe 2:1

h Éx 12:41

i Nú 14:35 1Co 10:1, 5 Heb 3:16, 19

j Gé 6:1-4 1Pe 3:19, 20

Columna 2

a Lu 8:30, 31 2Pe 2:4 Ap 20:1, 2

b Gé 19:4, 5 Le 18:22

c Gé 19:24 2Pe 2:6

d Éx 22:28 2Pe 2:10 3Jn 9, 10

e Da 10:21 Da 12:1

f 1Te 4:16

g Dt 34:5, 6

h 2Pe 2:11

i Zac 3:2

j Jud 19

k 2Pe 2:12

11 ¡Yaj bix kun ts'o'okol-ti'ob!, tumen ts'o'ok u beetko'ob le ba'ax tu beetaj Caíno',[a] yéetel tu yo'olal junp'éel bo'ole' tu séeba'anil ts'o'ok u beetko'ob le ba'alo'ob ma' ma'alobtak tu beetaj Balaamo',[b] yéetel ts'o'ok u xu'ulsa'alti'ob úuchik u k'aak'ast'aano'ob[c] je'ex Corée'.[d] **12** Leti'obe' le táan u janalo'ob ta wéetele'ex ti' le fiesta'ob[e] ka beetke'exo'* beyo'ob tuunicho'ob yano'ob yáanal ja' yéetel je'el u beetko'ob loobe', beyo'ob j-kanan tamano'ob ma' tu ch'a'iko'ob saajkil[f] u kaxto'ob chéen u yutsilo'obe', beyo'ob tikin múuyalo'ob ku su'usuta'alo'ob tumen iik'e',[g] beyo'ob che'ob ma' tu ts'áaik u yicho'ob kex tia'ano'ob tu k'iinil u yichankilo'obe', ts'o'ok u kíimlo'ob yéetel ts'o'ok tak u jo'okol u mootso'ob, **13** beyo'ob u ts'íits'ik olasil le k'áa'-náabo' tumen bey ku jóok'ol u yóomo'ob tu yo'olal le ba'alo'ob su'tsiltak ku beetko'o-bo'[h] yéetel beyo'ob estrella'ob chéen mina'an u cuentail u bino'obe'. Le máako'oba' táan u páa'tik u ts'a'abalo'ob te' lugar maas ée'joch'e'eno', te'elo' ti' kun p'áatlo'ob utia'al mantats'i'.[i]

14 Enok[j] u sieteil ti' u ch'i'ibal Adáne' profetizarnaj xan tu yo'olal le máako'obo', leti'e' tu ya'alaj: «¡Ilawile'ex! Jéeobae' taal yéetel u milesil u ángelo'ob.[k] **15** Taal utia'al ka u juzgart tuláakal le máako'obo',[l] yéetel utia'al ka u ye'es le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj le máaxo'ob u p'ekmo'ob Dios tu yo'olal u k'asa'anilo'obo', bey xan tu yo'olal le k'aak'as ba'alo'ob tu ya'alo'ob tu contrao'».[a]

16 Le máako'oba' ku tutukchi'ob[b] tu contra u maasil yéetel ku quejarkuba'ob yo'olal bix u binti'ob ichil u kuxtalo'ob,[c] ku beetko'ob chéen ba'ax ku ts'íiboltko'ob, yéetel le ba'ax ku ya'aliko'o-bo' ku nojba'alkúuntkuba'ob. Ts'o'ole' ku utsult'antiko'ob le máaxo'ob je'el u páajtal u jóo'sko'ob utsil ti'obe'.[d]

17 Chéen ba'ale' te'exe', in yaabilaj suku'une'ex, k'a'ajakte'ex le ba'axo'ob yáax a'ala'an tumen u apóstolo'ob k-Yuumtsil Jesucristoo'. **18** Leti'obe' suuk ka'ach u ya'aliko'obte'ex: «Tu ts'ook k'iino'obe' yaan u yantal máako'ob ku sen a'alaj ba'alo'ob, yéetel yaan u ch'íikil u beeto'ob le k'aak'as ba'alo'ob ku ts'íiboltko'obo'».[e] **19** Lelo'oba' leti'e máaxo'ob beetik u ja'ajatskuba le múuch'ulilo',[f] máako'ob beyo'ob ba'alche'e', mina'anti'ob u espíritu santo* Dios. **20** Chéen ba'ale', in yaabilaj suku'une'ex, te'exe' paklan líi's a wóole'ex tu yo'olal le fe jach santo yaante'exo', orarnene'ex xan yéetel espíritu santo.[g] **21** Wa ka beetke'ex beyo' yaan a p'áatle'ex ichil u yaabilaj Dios[h] le táan a páa'tke'ex u ch'a'abalte'ex óotsilil tumen k-Yuumtsil Jesucristoo' bey xan utia'al ka yanakte'ex le kuxtal mina'an

a Gé 4:5, 8
1Jn 3:12

b Nú 22:32
2Pe 2:15, 16
Ap 2:14

c 1Ti 1:20

d Nú 16:3, 32

e 2Pe 2:13

f Eze 34:8

g 2Pe 2:17

h Isa 57:20

i Heb 6:4-6
Ap 21:8

j Gé 5:21, 22

k Dt 33:2
Da 7:10
Zac 14:5

l 2Te 1:6

Columna 2

a Mt 12:36

b 1Co 10:10
Flp 2:14

c 2Pe 2:18

d Snt 2:9

e Hch 20:29, 30
1Ti 4:1
2Pe 2:1
2Pe 3:2, 3

f Ro 16:17
3Jn 9, 10

g Ro 8:26
Ef 6:18

h Jn 15:10
Ro 8:38, 39

12 * Wa «ka beetke'ex utia'al u ye'esa'al yaabilaj ti' le suku'uno'obo'».

19 * Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

u xuulo'.[a] **22** Ma' u xu'ulul xan a ch'a'ike'ex óotsilil[b] ti' le máaxo'ob ka'ap'éelchaja'an u tuukulo'obo'.[c] **23** Utia'al a salvarke'exo'obe'[d] unaj a tokike'exo'ob ti' u k'áak'il le xu'ulsajilo'. Ma' u xu'ulul a ch'a'ike'ex óotsilil ti' u maasil, chéen ba'ale' kanáantaba'ex utia'al ma' a k'askúunta'ale'ex. Te'exe' unaj a p'ektike'ex tak le nook' k'askúunta'an tumen le ba'alo'ob k'aastak ku beetko'obo'.*[e]

23 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tumen le bak'o'».

a Tit 3:7
1Jn 1:2
1Jn 2:25

b Mt 5:7
Mt 9:13
Snt 2:13

c Snt 1:6

d Gál 6:1
Snt 5:19, 20

e Gál 5:19-21

Columna 2

a Ro 8:33
Ef 1:4
Col 1:22

24 Beoraa' Dios le máax jach nojoch u podero' je'el u páajtal u kanáantke'ex utia'al ma' a t'óochpajle'exe'. Leti'e' je'el u p'atke'ex limpioile'[a] yéetel je'el u ts'áaikte'ex nojoch ki'imak óolale'. **25** Le juntúulili' Dios k-Salvador tu yo'olal k-Yuumtsil Jesucristoo' ti' leti' yaan páajtalil, poder, muuk' yéetel autoridad desde úuchil tak bejla'e' bey xan utia'al k'iino'ob mina'an u xuul. Ka béeyak.*

25 * Wa «Amén».

APOCALIPSIS

(JUNP'ÉEL BA'AX E'ESA'AB TI' JUAN)

TI' BA'AX KU T'AAN

1 Le ba'ax ts'a'ab u yojéelt Jesúso' tu ts'áaj ojéeltbil (1-3)
Ku t'a'anal le siete múuch'ulilo'obo' (4-8)
«Teen le Alfa yéetel le Omegao'» (8)
U espíritu santo Diose' tu bisaj Juan tu k'iinil Yuumtsil (9-11)
Ku yila'al u ki'ichkelmil Jesús (12-20)

2 Le ba'ax a'ala'ab ti' Éfeso (1-7), Esmirna (8-11), Pérgamo (12-17), Tiatira (18-29)

3 Le ba'ax a'ala'ab ti' Sardis (1-6), Filadelfia (7-13), Laodicea (14-22)

4 Ku yila'al Jéeoba te' ka'ano' (1-11)
Jéeobae' kulukbal tu trono (2)
Veinticuatro anciano'ob kulukbalo'ob tu trono'ob (4)
Kantúul querubíno'ob (6)

5 Junp'éel rollo sellarta'an yéetel siete sello'ob (1-5)
Le Tamano' ku ch'a'ik le rolloo' (6-8)
Le Tamano' ku náajmatik u lu'sik u selloilo'ob (9-14)

6 Le Tamano' ku lu'sik le yáax seis sello'obo' (1-17)
Le máax nat'mil le sak tsíimino' ku ganar (1, 2)
Le máax nat'mil le chak tsíimino' ku lu'sik le jeets'elilo' (3, 4)
Le máax nat'mil le box tsíimino' ku beetik u yantal wi'ijil (5, 6)
Le máax nat'mil le sakpile'en tsíimino' u k'aaba'e' Kíimil (7, 8)
Ku yila'al yáanal le altar u k'i'ik'el le máaxo'ob kíimsa'abo'obo' (9-11)
Tu sen tíituba le lu'umo' (12-17)

7 Kantúul ángelo'ob u k'atmo'ob u beel kanp'éel iik'o'ob (1-3)
Le 144,000 sellarta'ano'obo' (4-8)

Ya'ab máako'ob u búukintmo'ob sak nook'o'ob (9-17)

8 Ku lu'sa'al le u siete selloo' (1-6)
Ku yusta'al le yáax kanp'éel trompeta'obo' (7-12)
Ku ya'ala'al óoxp'éel ba'al kun mu'yajtbil (13)

9 Le u cinco trompetao' (1-11)
Ts'o'ok le yáax mu'yajilo', táan u taal uláak' ka'ap'éel (12)
Le u seis trompetao' (13-21)

10 Juntúul ángel u ch'a'amaj junp'éel chan rollo (1-7)
«Ma' kun páa'tbil u maasil k'iino'ob» (6)
Yaan u béeytal le ba'ax ta'aka'an tumen Dioso' (7)
Juane' ku jaantik le chan rolloo' (8-11)

11 Ka'atúul testigo'ob (1-13)
Ku profetizaro'ob 1,260 días; u ts'aamo'ob to'otoch nook'o'ob (3)
Kíimsa'abo'ob, pero ma' mu'uko'obi' (7-10)
Ka'a kuxkíinta'abo'ob le ka máan tres días y medioo' (11, 12)
Ts'o'ok le ka'ap'éel mu'yajilo', táan u taal le u yóoxp'éelo' (14)
Le u siete trompetao' (15-19)
U Reino k-Dios yéetel u Reino u Cristo (15)
Yaan u xu'ulsa'al le máaxo'ob k'askúuntik le lu'uma' (18)

12 Le ko'olel, le paal yéetel le nojoch kaano' (1-6)
Miguele' ku ba'ate'el tu contra le nojoch kaano' (7-12)
Ku pu'ulul le nojoch kaan way yóok'ol kaabe' (9)
Le K'aasilba'alo' u yojel chéen junp'íit k'iin p'aatalti' (12)
Le nojoch kaano' ku ch'a'pachtik le ko'olelo' (13-17)

13 Le ts'íits'ik ba'alche' siete u poolo'obo' ku jóok'ol te' k'áa'náabo' (1-10)
Le ts'íits'ik ba'alche' ka'ap'éel u baako'obo' ku jóok'ol te' lu'umo' (11-13)
U imagenil le ts'íits'ik ba'alche' siete u poolo'obo' (14, 15)
U marca yéetel u número le ts'íits'ik ba'alche'o' (16-18)

14 Le Taman yéetel le 144,000 máako'obo' (1-5)
Le ba'ax tu ya'alaj óoxtúul ángelo'obo' (6-12)
Juntúul ángel ku ts'áaik ojéeltbil ma'alob ba'alo'ob (6, 7)
Ki'imak u yóol máaxo'ob ku kíimlo'ob junmúuch' yéetel Cristo (13)
Le ka'ap'éel cosecha ku ts'áaik le lu'umo' (14-20)

15 Siete ángelo'ob yéetel siete castigo'ob (1-8)
U k'aay Moisés yéetel u k'aay le Tamano' (3, 4)

16 Siete taza'ob chuupo'ob yéetel u p'uja'anil Dios (1-21)
We'ek yóok'ol le lu'umo' (2), le k'áa'náabo' (3), le río'ob yéetel le sayabo'obo' (4-7), le K'iino' (8, 9), le u trono le ts'íits'ik ba'alche'o' (10, 11), le Éufrateso' (12-16) yéetel le iik'o' (17-21)
Diose' ku ba'ate'el te' Armagedóno' (14, 16)

17 Ku ya'ala'al ba'ax kun úuchul ti' le «Nojoch Babiloniao'» (1-18)
Le x-prostituta kulukbal yóok'ol le chak ts'íits'ik ba'alche'o' (1-3)
Le ts'íits'ik ba'alche' ‹yaan ka'ach pero p'áat mina'ano' nuka'aj jóok'ol› (8)
Diez baako'ob ku ba'atelo'ob tu contra le Tamano' (12-14)
Ku p'ekta'al le x-prostituta tumen le diez baako'obo' (16, 17)

18 Ku lúubul «le Nojoch Babiloniao'» (1-8)
«In kaajal, jóok'ene'ex ti' le kaaja'» (4)

Ku yo'ta'al úuchik u lúubul Babilonia (9-19)
Ku yantal ki'imak óolal te' ka'an úuchik u lúubul Babiloniao' (20)
Ku pïikch'inta'al Babilonia te' k'áa'náabo' (21-24)
19 Alabarta'ak Jéeoba yo'olal bix u juzgar (1-10)
Ku ts'o'okol u beel le Tamano' (7-9)
Le máax nat'mil le sak tsíimino' (11-16)
Le nojoch janal ken u beet Dioso' (17, 18)
Ku ganarta'al le ts'íits'ik ba'alche'o' (19-21)
20 Satanáse' ku k'a'alal 1,000 años (1-3)
Le máaxo'ob kun reinar yéetel Cristoo' (4-6)
Ku cha'abal Satanás yéetel ku xu'ulsa'alti' (7-10)
Ku juzgarta'al le kimeno'ob tu táan le sak tronoo' (11-15)
21 Le túumben ka'an yéetel le túumben lu'umo' (1-8)
Ma' kun antal kíimil (4)
Yaan u túumbenkunta'al tuláakal ba'al (5)
Ku tso'olol bix le Túumben Jerusaléno' (9-27)
22 U ríoil le kuxtalo' (1-5)
U ts'ook t'aano'ob (6-21)
‹Ko'oten a wuk' u ja'il le kuxtalo'› (17)
«Ko'oten, Yuumtsil Jesús» (20)

1 Lela' junp'éel ba'ax tu ye'esaj* Jesucristo je'ex ts'a'abik u yojéelt tumen Dios',[a] Leti'e' tu ts'áaj u yojéelt ti' le máaxo'ob meyajtik[b] le ba'axo'ob yaan u yúuchlo'ob ichil junp'íit k'iino'obo'. Jesucristo túune' tu túuxtaj u ángel tu yiknal Juan le máax meyajtiko',[c] tu túuxtaj utia'al ka u ye'esti' yéetel señalo'ob le ba'axo'ob kun úuchlo'. **2** Juan túune' t'aanaj ti' tuláakal le ba'ax tu yilo', u k'áat u ya'ale' ti' le ba'ax tu ya'alaj Dioso' bey xan ti' le ba'ax tu ya'alaj Jesucristoo'. **3** Ki'imak u yóol le máax ku xokik k'a'am u t'aanilo'ob le profecíaa', bey xan le máaxo'ob ku yu'ubiko'ob yéetel ku ts'o'okbesko'ob le ba'axo'ob ts'íibta'an ichilo',[a] tumen le k'iin a'ala'ano' ts'o'ok u náats'al.

4 Teen Juane' leti'e ba'ax kin ts'íibtik ti' le siete múuch'ulilo'ob[a] yano'ob tu lu'umil Asiao':

Yanakte'ex le nojoch utsil yéetel le jeets'elil ku taal ti' Dios, «le Máax yaan, yanili'e' yéetel táan u taalo'»,[b] bey xan le ku taal ti' le siete u p'éelal muuk'o'ob[c] yano'ob tu táan u tronoo' **5** bey xan ti' Jesucristo, «le Testigo chúuka'an u yóolo'»,[d] «le máax yáax líi'sa'ab ichil le kimeno'obo'»[e] yéetel «u Gobernante u reyilo'ob yóok'ol kaab».[f]

Le máax u yaabiltmo'on[g] yéetel tu jáalk'abto'on ti' k-k'ebano'ob tu yo'olal u k'i'ik'ele'[h] **6** —le máax xan tu ts'áajto'on u páajtalil k-beetikba reyil[i] yéetel sacerdoteil[j] utia'al u Dios yéetel u

1:1 *Wa «junp'éel ba'ax tu ts'áaj ojéeltbil».

CAP 1
a Da 2:28
b Am 3:7
Ap 7:3, 4
c Mt 10:2
Mr 1:19
Jn 21:20

Columna 2
a Sl 1:2
Lu 11:28
Jn 13:17
Snt 1:22
b Ap 1:11
c Ap 1:8
Ap 4:8
Ap 11:17
d Ap 4:5
e Ap 3:14
f Col 1:18
g Sl 89:27
1Ti 6:15
Ap 19:16
h Jn 15:9
i Heb 9:14
1Pe 1:18, 19
1Jn 1:7
j Éx 19:6
Lu 22:28-30
k 1Pe 2:5
Ap 5:9, 10
Ap 20:6

Taatao'—, ti' leti' ka ts'a'abak alabanza bey xan poder utia'al mantats'. Ka béeyak.*

7 ¡Ilawile'ex! Yaan u taal yéetel le múuyalo'obo',[a] tuláakal máak kun ilik, tak le máaxo'ob táats'lomto'. Tuláakal le kaajo'ob yano'ob yóok'ol kaabo' yaan u loxik u tseemo'ob yéetel yaayaj óolal tu yo'olal leti'.[b] Jach beyo', ka béeyak.*

8 Jéeoba* Diose' ku ya'alik: «Teen le Alfa yéetel le Omegao',#[c] teen le Máax yaan, yanili'e' yéetel táan u taalo', le Máax jach táaj yaan u podero'».[d]

9 Teen Juan, a suku'une'ex, le máax chúuka'an u yóol[e] mu'yaj*[f] ta wéetele'ex yéetel yaan u múul táakpajal ta wéetele'ex ti' le reino[g] tu yo'olal Jesúso',[h] tia'anen ka'ach tu islail Patmos úuchik in t'aan tu yo'olal Dios, bey xan úuchik in wa'alik u jaajil tu yo'olal Jesús. **10** U espíritu santo* Diose' tu bisen tu k'iinil Yuumtsile' ka tin wu'uyaj paachil ti' teen junp'éel k'a'am t'aan ku juum je'ex junp'éel trompetae', **11** ka tu ya'alaj: «Le ba'ax ka wilko', ts'íibt ti' junp'éel rollo yéetel túuxt ti' le siete múuch'ulilo'ob yano'ob te' kaajo'oba': Éfeso,[i] Esmirna,[j] Pérgamo,[k] Tiatira,[l] Sardis,[m] Filadelfia[n] yéetel Laodicea».[o]

1:6 * Wa «Amén». **1:7** * Wa «amén». **1:8** * Ilawil página 2566. # Wa «Teen le A yéetel le Z». Le Alfao' leti'e yáax letra yaan te' abecedario griegoo' yéetel le Omegao' leti' u ts'ook. **1:9** * Wa «sufrir». **1:10** * Ilawil «Espíritu santo», página 2562.

CAP 1

a Mt 26:64 Mr 13:26

b Mt 24:30

c Isa 48:12 Ap 21:6 Ap 22:13

d Éx 6:3

e Mt 10:22 2Ti 2:12

f Mt 24:9

g Lu 12:32

h Ro 8:17

i Ef 1:1 Ap 2:1

j Ap 2:8

k Ap 2:12

l Ap 2:18

m Ap 3:1

n Ap 3:7

o Ap 3:14

Columna 2

a Ap 1:20

b Da 7:13

c Ap 19:12

d Ap 2:18

e Ap 1:20

f Isa 49:2

g Mt 17:1, 2

h Hch 26:23 Col 1:18 Ap 1:5

i Ap 2:8

j 1Co 15:45

k 1Pe 3:18

l Ro 6:9 1Ti 6:16

m Mt 16:18 Jn 6:54 Jn 11:25

12 Le ka tin sutinba in wil máax le ku t'aan tin wéetelo' tin wilaj siete candelabro'ob de oro.[a] **13** Yéetel chúumuk ti' le candelabro'obo' tin wilaj juntúul máax bey u paal máak,[b] u búukintmaj junp'éel chowak nook' ku k'uchul tak tu kaal u yook, yéetel u k'axmaj u tseem yéetel junp'éel k'axnak' de oro. **14** Ts'o'ole' u tso'otsel u poole' sak je'ex u tso'otsel tamane', bey je'ex le nieveo', u yiche' bey je'ex u tóoch'bal k'áak'e',[c] **15** u yooko'obe' beyo'ob ts'úuk cobre[d] ku juul le táan u yíibil ich k'áak'o', u t'aane' k'a'am je'ex u juum ya'abkach ja'e'. **16** Tu x-no'oj k'abe' yaan ka'ach siete estrella'obi',[e] yéetel tu chi'e' ku jóok'ol ka'ach junp'éel chowak espada[f] tu ka'atséelil yaan u yej yéetel jach puputs'kil,* u táan u yich xane' bey je'ex le K'iin le kéen juulnak yéetel tuláakal u muuk'o'.[g] **17** Le ka tin wile' lúuben tu ni' u yook bey kimenene'.

Leti' túune' tu ts'áaj u x-no'oj k'ab tin wóok'ole' ka tu ya'alajten: «Ma' a ch'a'ik saajkil. Teen le Yáaxo',[h] teen u Ts'ook,[i] **18** teen xan le máax kuxa'ano'.[j] Tene' kimenen ka'achi,[k] chéen ba'ale', ¡ilawile!, kuxa'anen utia'al k'iino'ob mina'an u xuul,[l] yéetel yaanten u llaveil le kíimilo' bey xan le Muknalo'.*[m] **19** Le o'olale' ts'íibt le ba'axo'ob ta wilo', le ba'axo'ob táan u yúuchlo' bey xan le ba'axo'ob

1:16 * Wa «jach yaan u yej». **1:18** * Ilawil página 2572.

kun úuchul kéen ts'o'okko'. **20** Le siete estrella'ob bey xan le siete candelabro'ob de oro ta wilaj tin x-no'oj k'abo' tia'ano'ob ichil le ba'al ta'aka'ano'.* Lela' leti'e ba'ax u k'áat u ya'alo'oba': le siete estrella'obo' u k'áat u ya'al u ángelilo'ob le siete múuch'ulilo'obo' yéetel le siete candelabro'obo' ku chíikbesik le siete múuch'ulilo'obo'.[a]

2 Ti' u ángelil[b] le múuch'ulil yaan Éfesoo'[c] ts'íibte: lela' leti'e ba'axo'ob ku ya'alik le máax yaan siete estrella'ob tu x-no'oj k'abo', le máax ku máan chúumuk ti' le siete candelabro'ob de oroo':[d] **2** ‹In wojel ba'axo'ob ka beetik, ka ts'áaik a wóol meyaj, chúuka'an a wóol, yéetel in wojel a p'eek ba'ax ku beetik le k'asa'an máako'obo'; ta ts'áaj a pruebail le máaxo'ob ku ya'alikuba'ob apóstolo'ob[e] kex ma' jaaj wa apóstolo'obi', ka ta wile' chéen táan u tuuso'ob. **3** Táan xan a we'esik chúuka'an a wóol, yéetel ya'ab ba'alo'ob ts'o'ok a mu'yajtik tu yo'olal in k'aaba',[f] yéetel ma' ka'ankechi'.[g] **4** Chéen ba'ale' yaanten junp'éel ba'al ta contra: ts'o'ok u xu'ulul a we'esik le yaabilaj yanchajtech tu káajbalo'.

5 Le o'olale', k'a'ajaktech desde tu'ux lúubech, k'ex a tuukul[h] yéetel beet le ba'axo'ob ka beetik ka'ach tu káajbalo'. Wa ma' ta k'exik a tuukule'[i] yaan in taal ta wiknal yéetel yaan in lu'sik a candelabro[j] te' tu'ux yano'. **6** Chéen ba'ale' yaan junp'éel ba'ax ma'alob ka beetik: a p'eek le ba'axo'ob ku beetik u secta* Nicoláso',[a] teen xane' in p'ekmaj. **7** Le máax yaan u xikine' u yu'ub ba'ax ku ya'alik u espíritu santo Dios ti' le múuch'ulilo'obo':[b] le máax kun ganartik le ba'atelo'[c] yaan in ts'áaikti' u páajtalil u jaantik u yich u che'il le kuxtal[d] yaan tu paraíso Dioso'›.

8 Ti' u ángelil le múuch'ulil yaan Esmirnao' ts'íibte: lela' leti'e ba'axo'ob ku ya'alik ‹le Yáaxo' yéetel le u Ts'ooko'›,[e] le máax kíim yéetel ka'a kuxlajo':[f] **9** ‹In wojel bix a mu'yaj yéetel in wojel óotsilech, kex ayik'alech.[g] In wojel xan bix u k'aak'ast'aan le máaxo'ob ku ya'alikuba'ob judío'obo', chéen ba'ale' ma' beyi', ba'axe' u sinagoga'ob Satanás.[h] **10** Ma' a sajaktal ti' le ba'axo'ob ku taal u k'iin a mu'yajtiko'.[i] ¡Ilawile! Le K'aasilba'alo'* yaan u seguer u beetik u k'a'alal cárcel jujuntúul ti' te'ex utia'al ka ts'a'abake'ex a pruebail tu chúuka'anil, yéetel utia'al ka mu'yajnake'ex tu yáamil diez k'iino'ob. Chúukpajak a wóol kex ka k'a'abéetchajak a kíimil; teen túune' yaan in ts'áaiktech u coronail le kuxtalo'.[j] **11** Le máax yaan u xikine' u yu'ub[k] ba'ax ku ya'alik u espíritu santo Dios ti' le múuch'ulilo'obo': le máax kun ganartik le ba'ate-

CAP 1

a Mt 5:16
Flp 2:15

CAP 2

b Ap 1:20

c Hch 19:1
Ef 1:1

d Ap 1:12, 13

e Hch 20:29, 30
2Co 11:13
1Jn 4:1

f 1Pe 4:14

g Gál 6:9

h Ap 3:19

i Ap 2:16

j Ap 1:20

Columna 2

a 1Co 11:19
Ap 2:15

b Mt 11:15
Ap 2:17, 29

c 1Jn 5:4

d Ro 2:6, 7
Ap 2:10

e Ap 1:13, 17

f Ro 14:9

g 2Co 6:4, 10
1Ti 6:18, 19
Snt 2:5

h Ap 3:9

i Mt 10:28

j Ro 2:6, 7
2Ti 4:7, 8
Snt 1:12
Ap 20:4

k Ap 13:9

1:20 * Wa «tia'ano'ob ichil le ba'al santo ta'aka'ano'».

2:6 * Ilawil página 2579. **2:10** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». Ilawil «K'aasilba'al», página 2568.

lo'[a] junpuli' ma' kun beetbil loob ti' tumen le ka'a kíimilo'›.[b]

12 Ti' u ángelil le múuch'ulil yaan Pérgamoo' ts'íibte: lela' leti'e ba'axo'ob ku ya'alik le máax yaanti' junp'éel chowak espada tu ka'atséelil yaan u yej yéetel jach puputs'kilo':*[c] **13** ‹In wojel tu'ux kaja'anech, te' tu'ux yaan u trono Satanáso'; kex beyo', láayli' chúuka'an a wóol ti' in k'aaba'e'[d] yéetel ma' xu'uluk a ts'áaik a fe ti' teni',[e] mix tu k'iinilo'ob Antipas, le in testigo chúukpaj u yóolo',[f] le máax kíimsa'ab[g] te' tu'ux yane'exo', te' tu'ux kaja'an Satanáso'.

14 Chéen ba'ale' yaanten jujunp'éel ba'alo'ob ta contra: ta wiknale' tia'an le máaxo'ob ch'iikilo'ob ti' u ka'ansaj Balaam,[h] le máax ka'ans ti' Balak[i] bix je'el u tusik u paalal Israel utia'al u jaantiko'ob le ba'alo'ob k'uba'ano'ob ti' imageno'obo' yéetel bix je'el u beetik u núupk'ebantalo'obe'.*[j] **15** Bey túun xano' ta wiknale' tia'an xan le máaxo'ob ch'iikilo'ob ti' ba'axo'ob ku ka'ansik u secta Nicoláso'.[k] **16** Le o'olale' k'ex a tuukul. Wa ma' ta beetke' yaan in taal ta wiknal tu séeba'anil, yéetel yaan in ba'ate'el tu contra'ob yéetel le chowak espada ku jóok'ol tin chi'o'.[l]

17 Le máax yaan u xikine' u yu'ub ba'ax ku ya'alik u espíritu santo Dios ti' le múuch'ulilo'obo':[m] le máax kun ganartik le ba'atelo'[a] yaan in ts'áaikti' le maná* líi'sa'ano',[b] yéetel yaan in ts'áaik junp'éel chan sak tuunich ti'; tu yóok'ol le chan tuunicha' ts'íibta'an junp'éel túumben k'aaba' mix máak u yojel, chéen le máax ti' ku ts'a'abalo'›.

18 Ti' u ángelil le múuch'ulil yaan Tiatirao'[c] ts'íibte: lela' leti'e ba'axo'ob ku ya'alik u Paal Dios, le máax ku tóoch'bal u yich je'ex u tóoch'bal k'áak'e',[d] yéetel u yookoo'obe' beyo'ob ts'úuk cobree':[e] **19** ‹In wojel ba'axo'ob ka beetik, in wojel yaan a yaabilaj, yaan a fe, ka meyajtik Dios yéetel chúuka'an óolal, yéetel in wojel maas ya'ab le ba'axo'ob ka beetik bejla'o' ke le buka'aj ka beetik ka'acho'.

20 Chéen ba'ale' yaanten junp'éel ba'al ta contra: teche' chéen táan a wilik ba'ax ku beetik le Jezabelo'.[f] Le ko'olela' ku ya'alikuba profetisa, ku ka'ansik yéetel ku tusik máaxo'ob meyajtiken utia'al ka núupk'ebanchajko'ob,*[g] bey xan utia'al ka u jaanto'ob ba'alo'ob k'uba'an ti' imageno'ob. **21** Tin ts'áaj tiempo ti' utia'al u k'exik u tuukul, chéen ba'ale' ma' u k'áat u k'ex u tuukuli', láayli' táan u núupk'ebantale'. **22** ¡Ilawile! Nika'aj in beet u k'oja'antal utia'al ka p'áatak ch'uytal tu k'aan. Le máaxo'ob xan ku núupk'ebantalo'ob tu yéetelo' yaan in beetik u jach mu'yajo'ob, ja'ali' ka u k'ex u tuukulo'ob yéetel ka xu'uluk u beetko'ob je'ex le

CAP 2

a 1Jn 5:5

b Ap 20:6 Ap 20:14 Ap 21:8

c Ap 1:13, 16 Ap 19:15

d Mr 13:9 Ap 2:3

e Lu 12:8 1Jn 2:23

f Hch 1:8

g Mt 24:9

h Nú 31:16 2Pe 2:15 Jud 11

i Nú 22:4

j Nú 25:1, 2 Hch 15:28, 29 Ef 5:5

k 2Pe 2:1 Ap 2:6

l Ap 1:13, 16

m Ap 2:7

Columna 2

a 1Jn 5:5 Ap 3:12

b Éx 16:15, 31 Sl 78:24 Heb 9:4

c Hch 16:14

d Ap 19:12

e Ap 1:13-15

f 1Re 16:31 2Re 9:22

g 1Co 5:11 Gál 5:19 Ef 5:5

2:12 * Wa «jach yaan u yej». **2:14, 20** * Ilawil página 2573.

2:17 * Ilawil página 2570.

ko'olela'. **23** U paalal le ko'olela' yaan in kíimsko'ob yéetel junp'éel k'aak'as k'oja'anil. Bey túuno' tuláakal le múuch'ulilo'obo' yaan u yojéeltiko'ob teen xak'altik le ba'ax yaan tu ts'u' u tuukul* máako' bey xan le ba'ax yaan tu puksi'ik'alo'. Ti' cada juntúul ti' te'ex xane' yaan in ts'áaik ba'ax u náajaltmaj tu yo'olal ba'axo'ob u beetmaj.[a]

24 Te'ex le yane'ex Tiatirao' ma' bine'ex tu paach u ka'ansaj Jezabeli' yéetel ma' ta k'aj óolte'ex le ka'ansajo'ob ma' jaajtak* ku taalo'ob ti' Satanáso',[b] tene' kin wa'alikte'ex: ma' táan in ts'áaikte'ex uláak' kuuchi'. **25** Chéen ba'ale' kanáante'ex ma' a p'atke'ex le ba'alo'ob ma'alobtak ka beetke'ex tak ken taalakeno'.[c] **26** Le máax kun ganartik le ba'ate'el yéetel kun ts'o'okbesik tak tu xuul le ba'axo'ob tin wa'alaj ka beeta'ako' yaan in ts'áaik páajtalil ti' tu yóok'ol le kaajo'ob[d] **27** je'el bix ts'o'ok u ts'a'abalten xan páajtalil tumen in Taatao'. Leti' túune' yaan u nu'uktik le máako'ob yéetel junp'éel xóolte' de fierroo'.[e] Le máako'ob túuno' yaan u xe'exet'a'alo'ob je'ex u xe'exet'a'al nu'ukulo'ob de k'ate'. **28** Ts'o'ole' yaan xan in ts'áaikti' u estrellail ja'atskab k'iin.[f] **29** Le máax yaan u xikine' u yu'ub ba'ax ku ya'alik u espíritu santo Dios ti' le múuch'ulilo'obo'›.

2:23 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u riñóno'ob». **2:24** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «le ba'alo'ob taamtak».

CAP 2

a Ap 22:12

b Jn 8:44

c Ap 3:11

d Sl 2:8, 9
Mt 19:28
Lu 22:28-30
Ap 3:21
Ap 20:4

e Ap 12:5
Ap 19:15

f Ap 22:16

Columna 2

CAP 3

a Ap 1:4
Ap 4:5

b Ap 1:13, 16

c Snt 2:26

d Lu 21:34
Ef 5:15
1Te 5:6

e 2Co 7:11

f Ap 16:15

g Mt 24:42
Lu 12:37, 39

h Snt 1:27

i Ap 6:11

j 1Jn 5:4

k Ap 4:4
Ap 19:8

l Flp 4:3

m Lu 12:8

3 Ti' u ángelil le múuch'ulil yaan Sardiso' ts'íibte: lela' leti'e ba'axo'ob ku ya'alik le máax yaanti' le siete u p'éelal u muuk'o'ob Dioso',[a] bey xan le siete estrella'obo':[b] ‹In wojel ba'axo'ob ka beetik; kin wu'uyik u ya'ala'al kuxa'anech, chéen ba'ale' u jaajile' kimenech.[c] **2** Ilawil ma' u náayal a wóol,[d] yéetel ts'áa u muuk' le ba'axo'ob ta'aytak ka'ach u kíimlo'obo', tumen ma' a ts'o'okbes tuláakal le ba'alo'ob u k'áat in Dios ka a beeto'. **3** Le o'olale', ma' u tu'ubultech le ba'ax ts'o'ok u k'ubéenta'altech yéetel ts'o'ok a wu'uyiko', seguernak a ts'o'okbesik yéetel k'ex a tuukul.[e] Jach tu jaajil kin wa'aliktech: wa ma' ta waajle' yaan in taal ta wiknal je'ex u taal juntúul j-ookole',[f] yéetel jach junpuli' ma' ken a wojéelt ba'ax hora ken k'uchken.[g]

4 Chéen ba'ale' tu kaajil Sardise' yaantech jujuntúul máako'ob ma' tu suciokíintaj u nook'o'obi'.[h] Leti'obe' yaan u máano'ob tin wéetel u búukintmo'ob sak nook'o'ob,[i] tumen ts'o'ok u náajaltiko'ob. **5** Le máax kun ganartik le ba'atelo'[j] yaan u ts'a'abal u búukint le sak nook'o'oba'.[k] Ts'o'ole' jach junpuli' ma' ken in tup u k'aaba' tu libroil le kuxtalo',[l] ba'axe' tu táan in Taata yéetel u ángelo'obe' yaan in wa'alik in k'aj óol le máako'.*[m] **6** Le máax yaan u xikine' u yu'ub ba'ax ku ya'alik u espíritu santo Dios ti' le múuch'ulilo'obo'›.

3:5 * Wa «in k'aj óol u k'aaba'».

7 Ti' u ángelil le múuch'ulil yaan Filadelfiao' ts'íibte: lela' leti'e ba'axo'ob ku ya'alik le máax santoo',[a] le máax a'alik u jaajilo',[b] le máax yaan u llave David ti'o',[c] le máax ma' tu páajtal u k'a'alal le ba'ax ku je'ek'abtiko' yéetel ma' tu páajtal u je'ek'abta'al le ba'ax ku k'aliko': **8** ‹In wojel ba'axo'ob ka beetik —¡ilawile!, in je'ek'abtmaj junp'éel joonaj ta táan;[d] lela' mix máak ku páajtal u k'alik—. Tene' in wojel xan kex chéen junp'íit a páajtalile', ta ts'o'okbesaj in t'aan yéetel ta we'esaj chúuka'an a wóol ti' in k'aaba'. **9** ¡Ilawile! U sinagoga Satanás, le máaxo'ob ku ya'alikuba'ob judío'ob kex ma' jaaj,[e] ba'axe' chéen táan u tuuso'obo', yaan in beetik u taalo'ob yéetel yaan u xoltalo'ob ta táan, yéetel yaan in ts'áaik u yojéelto'ob in yaabiltmech. **10** Tumen ta ts'o'okbesaj le ba'ax ta wu'uyaj yo'olal in chúuka'an óolalo',[f] teen xane' yaan in kanáantkech te' k'iin ken ts'a'abak a pruebail[g] le máaxo'ob kaja'ano'ob te' lu'umo', lela' yaan u taal tu yóok'ol tuláakal le lu'umo'. **11** Yaan in taal tu séeba'anil.[h] Ma' u xu'ulul a kanáantik le ba'ax yaantecho'; beyo' mix máak kun lu'siktech a corona.[i]

12 Le máax kun ganartik le ba'atelo' yaan in beetik ka p'áatak bey junp'éel columna tu templo in Diose' yéetel mix bik'in kun jóok'oli'. Tu yóok'ole' yaan in ts'íibtik u k'aaba' in Dios[j] yéetel u k'aaba' u kaajal in Dios, le Túumben Jerusalén[a] ku yéemel te' ka'an tu'ux yaan in Dioso'. Yaan xan in ts'íibtik le túumben k'aaba' ts'a'abteno'.[b] **13** Le máax yaan u xikine' u yu'ub ba'ax ku ya'alik u espíritu santo Dios ti' le múuch'ulilo'obo'›.

14 Ti' u ángelil le múuch'ulil yaan Laodiceao'[c] ts'íibte: lela' leti'e ba'axo'ob ku ya'alik le Améno',[d] le testigo chúuka'an u yóol[e] yéetel ku ya'alik u jaajilo',[f] u káajbal le ba'axo'ob u beetmaj Dioso':[g] **15** ‹In wojel ba'axo'ob ka beetik, mix síisechi' mix chokoechi'. Kexi' wa síisech wa chokoeche'. **16** Chéen ba'ale' tumen k'íinalech, mix síisech[h] mix chokoeche',[i] nika'aj in túubech. **17** Teche' ka wa'alik: «Ayik'alen,[j] yéetel ya'ab ba'alo'ob yaanten, jach mix ba'al ku bineltikten», chéen ba'ale' ma' a wojel wa mix ba'al a biilali', yaj yanilech, óotsilech, ch'óopech yéetel chaknuulech. **18** Kin wa'aliktech ka a manten ma'alob oro máansa'an ti' k'áak' utia'al ka ayik'alchajkech, bey xan sak nook' a búukinte utia'al ka xu'uluk a ch'a'ik su'tal ikil u yila'al chaknuulech.[k] Manten xan pomada utia'al a ji'ik'abtik a wich[l] utia'al ka paakatnakech.[m]

19 Tuláakal le máaxo'ob in yaabiltmo' kin k'eyko'ob yéetel kin wa'alik u nu'uk ti'ob.[n] Le o'olale', ts'áa a wóoli' yéetel k'ex a tuukul.[o] **20** ¡Ilawile! Wa'alakbalen te' joolo' yéetel táan in k'oop. Wa yaan máax ku yu'ubik in

CAP 3

a Jn 6:69; Heb 7:26

b Ap 3:14; Ap 19:11

c Isa 22:22; Lu 1:32

d 1Co 16:9; 2Co 2:12

e Ro 2:28; Ap 2:9

f Lu 8:15; Lu 21:19; 2Ti 2:12; Heb 10:36; Heb 12:3

g 2Te 3:3

h Ap 2:16

i Snt 1:12; Ap 2:10

j Ap 22:3, 4

Columna 2

a Heb 12:22; Ap 21:2

b Ap 14:1; Ap 19:12

c Col 4:16

d 2Co 1:20

e Jn 1:14; Ap 19:11

f Jn 18:37; 1Ti 6:13; Ap 1:5

g Pr 8:22; Col 1:15

h Pr 25:13

i 2Co 9:2

j Os 12:8

k Ap 16:15

l Sl 19:8

m 1Ti 6:17-19

n Pr 3:12

o Ap 2:5; Ap 3:3

t'aan yéetel ku je'ik le joonajo', tene' yaan in janal tu yéetel, yéetel leti'e' yaan u janal tin wéetel. **21** Le máax kun ganartik le ba'atelo'[a] yaan in ts'áaikti' u páajtalil u kutal tin wéetel tin trono,[b] je'ex teen tin ganartaj le ba'ate'el yéetel kulajen[c] yéetel in Taata tu tronoe'. **22** Le máax yaan u xikine' u yu'ub ba'ax ku ya'alik u espíritu santo Dios ti' le múuch'ulilo'obo'».

4 Le ka ts'o'ok tuláakal le ba'alo'oba' paakatnajene' ka tin wilaj junp'éel joonaj je'ek'ab te' ka'ano'. Le yáax t'aan tin wu'uyo' juumnaj je'ex junp'éel trompetae', tu t'anene' ka tu ya'alajten: «Na'aken waye', ka in we'estech le ba'axo'ob ku taal u k'iin u yúuchlo'». **2** Ka ts'o'ok lela', tu séeba'anile' u espíritu santo Diose' taal tin wóok'ole' ka tin wilaj junp'éel trono te' ka'ano' yéetel tin wilaj yaan máax kulukbal te' tronoo'.[d] **3** Le máax kulukbal tu yóok'olo' bey je'ex junp'éel u jats'uts tuunichil jaspe[e] yéetel junp'éel u chak tuunichil sardioe'.* Tu ba'pach le tronoo' yaan junp'éel arco iris bey je'ex junp'éel esmeraldae'.[f]

4 Tu ba'pach le tronoo' yaan 24 trono'obi', yéetel tu yóok'olo'obe' kulukbal 24 anciano'ob[g] u búukintmo'ob sak nook'o'ob, yéetel u ts'aamo'ob junp'éel corona de oro tu poolo'ob. **5** Ti' le tronoo' ku jóok'ol t'aano'ob, u léembal cháak[h] yéetel u kíilbal cháak,[a] yéetel tu táan le tronoo' yaan xan siete nukuch lámpara'ob táan u tóoch'bal u k'áak'ilo'obi'. Lelo'oba' u k'áat u ya'al u siete u p'éelal u muuk'o'ob Dios.[b] **6** Tu táan le tronoo' yaan xan junp'éel ba'al bey je'ex junp'éel sáask'ale'en k'áa'náabe',[c] bey de vidrioe'.

Chúumuk ti' le trono* bey xan tu ba'pach le tronoo' yaan kantúul querubíno'obi',#[d] u wíinklilo'obe' chuup yéetel icho'ob, táanil bey xan paachil. **7** Le yáax querubíno' bey je'ex juntúul leóne',[e] le u ka'atúul querubíno' bey je'ex juntúul táankelem wakaxe',[f] u táan u yich le u yóoxtúul querubíno'[g] bey u táan u yich wíinike', yéetel le u kantúul querubíno'[h] bey je'ex juntúul águila táan u xik'nale'.[i] **8** Cada juntúul ti' le kantúul querubíno'oba' yaan seis u p'éelal u xiik'o'ob; tu ba'pach u xiik'o'obe' yaan icho'obi', tak tu yáanal.[j] Leti'obe' bul k'iin yéetel bul áak'ab táan u ya'aliko'ob: «Santo, santo, santo Jéeoba Dios,[k] le Máax jach táaj yaan u podero', le máax yaan, yanili'e' yéetel táan u taalo'».[l]

9 Le kantúul querubíno'oba' cada ken u alabarto'ob, ken u ye'eso'ob respeto yéetel ken u ts'áa'ob gracias ti' le Máax kulukbal te' trono, le Máax kuxa'an utia'al k'iino'ob mina'an u xuulo',[m] **10** le 24 anciano'obo'[n] ku xoltalo'ob tu táan le tronoo', ku adorar-

CAP 3

a 1Jn 5:4; Ap 12:11

b Mt 19:28; Lu 22:28-30; Ap 2:26

c Heb 10:12

CAP 4

d 1Re 22:19; Isa 6:1; Eze 1:26, 27; Da 7:9; Hch 7:55

e Ap 21:10, 11

f 1Jn 1:5

g Ap 4:10; Ap 5:8; Ap 11:16; Ap 19:4

h Eze 1:13

Columna 2

a Éx 19:16

b Ap 1:4; Ap 5:6

c Éx 30:18; 1Re 7:23

d Eze 1:5-10

e Pr 28:1; Isa 31:4

f Job 39:9-11; Ap 6:3

g Ap 6:5

h Ap 6:7

i Job 39:27, 29; Eze 1:10

j Eze 10:9, 12

k Isa 6:2, 3

l Ap 1:4

m Sl 90:2; Da 12:7

n Ap 5:8

4:3 * Wa «junp'éel jats'uts tuunich color chak».

4:6 * Wa «Tu chúumuk, tu tséel le tronoo'». # Ilawil página 2577.

ko'ob le Máax kuxa'an utia'al k'iino'ob mina'an u xuulo' yéetel ku pulko'ob u corona'ob tu táan le trono táan u ya'aliko'ob: **11** «K-Dios Jéeoba, teche' jach yaan a poder,[a] ka náajmatik ka alabarta'akech[b] yéetel ka respetarta'akech[c] tumen teech beet tuláakal ba'al,[d] ta wo'olale' yanchaj tuláakal ba'al tumen bey ta wóotilako'».

5 Tu x-no'oj k'ab le Máax kulukbal te' tronoo'[e] tin wilaj junp'éel rollo ts'íibta'an tu ka'atséelil* yéetel sellarta'an tubeel yéetel siete sello'ob. **2** Ka tin wilaj xan juntúul mu'uk'a'an ángel táan u k'a'am a'alik: «¿Máax ku náajmatik u je'ek'abtik le rollo yéetel u lu'sik u selloilo'obo'?». **3** Chéen ba'ale' mix ka'an, mix lu'um, mix tu yáanal lu'um yanchaj máax je'el u páajtal u je'ek'abtik le rolloo' mix u yilik ba'ax ts'íibta'an ichil. **4** Ka jo'op' in sen ok'ol tumen ma' yanchaj mix máak ku náajmatik u je'ek'abtik le rolloo' mix u yilik ba'ax ts'íibta'an ichili'. **5** Chéen ba'ale' juntúul ti' le anciano'obo' tu ya'alajten: «Ma' a wok'ol. ¡Ilawile! Le León taal ti' u tribu Judá[f] bey xan ichil u paalalo'ob*[g] Davido'[h] ts'o'ok u ganar[i] utia'al u páajtal u je'ek'abtik le rolloo' bey xan u siete selloilo'ob».

6 Chúumuk ti' le tronoo', ti' le kantúul querubíno'ob yéetel ti' le anciano'obo',[a] tin wilaj wa'alakbal juntúul taman[b] bey xota'an u yúule'.[c] Le tamana' yaan siete u baako'ob yéetel siete u yicho'ob. U yicho'obe' ku chíikbesik le siete u p'éelal u muuk'o'ob Dios[d] túuxta'ano'ob ti' tuláakal yóok'ol kaabo'. **7** Le Taman túuno' náats' tu séeba'anile' ka tu ch'a'aj le rollo yaan tu x-no'oj k'ab le Máax kulukbal te' tronoo'.[e] **8** Le ka tu ch'a'aj le rolloo' le kantúul querubíno'ob yéetel le 24 anciano'obo'[f] xolajo'ob tu táan le Tamano'. Ti' cada juntúul ti' le anciano'obo' yaan junp'éel arpa, yéetel yaan xan ti'ob nukuch taza'ob de oro chuupo'ob yéetel incienso. (Le inciensoo' ku chíikbesik le oracióno'ob ku beetik le máaxo'ob santo'obo').[g] **9** Leti'obe' ku k'ayko'ob junp'éel túumben k'aay,[h] yéetel ku ya'aliko'ob: «Teche' ka náajmatik a ch'a'ik le rollo yéetel a lu'sik u selloilo'obo' tumen xo'ot a yúul. Ts'o'ole' yéetel a k'i'ik'ele' ta manaj máako'ob[i] ti' tuláakal tribu, kaajil, idioma yéetel lu'umil,[j] utia'al a k'ubko'ob ti' Dios, **10** ka túun ta beeto'ob reyil[k] yéetel sacerdoteil utia'al Dios.[l] Leti'obe' yaan u reinaro'ob[m] tu yóok'ol le lu'umo'».

11 Tu ba'pach le trono, le querubíno'ob yéetel le anciano'obo', tin wilaj yéetel tin wu'uyaj u t'aan ya'abkach ángelo'obi'. Le ángelo'oba' ya'ab u téenel diez mil por diez mil,* yéetel ya'ab u téenel mil

5:1 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «tu táan yéetel tu paach». **5:5** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u moots».

5:11 * Wa «ya'abkach millones».

CAP 4

a Ap 5:13 Ap 7:12 Ap 11:17 Ap 12:10

b Mt 5:16 Ap 14:7

c Ap 19:10

d Ap 10:6

CAP 5

e Ap 4:2, 3

f Gé 49:9, 10 Heb 7:14

g Isa 11:1, 10 Ro 15:12

h 2Sa 7:8, 12 Ap 22:16

i Jn 16:33

Columna 2

a Ef 1:22

b Isa 53:7 Jn 1:29 1Pe 1:19

c Jn 19:30 Ap 5:12

d Ap 1:4

e Sl 47:8 Isa 6:1

f Ap 5:14 Ap 19:4

g Sl 141:2 Ap 8:4

h Sl 33:3 Sl 144:9 Isa 42:10 Ap 14:3

i Mt 26:27, 28 1Co 6:20 Heb 9:12 1Pe 1:18, 19

j Ap 14:4

k Lu 12:32 Lu 22:28-30

l Éx 19:6 1Pe 2:9 Ap 1:5, 6

m Mt 19:28 Ap 20:4, 6 Ap 22:5

por mil u túulalo'ob.[a] **12** Leti'obe' táan u k'a'am a'aliko'ob: «Le Taman xota'an u yúulo'[b] ku náajmatik u k'amik páajtalil, ayik'alil, na'atil, muuk'il, respeto, alabanza yéetel bendición».[c]

13 Tuláakal ba'al kuxa'an ka'an, lu'um, tu yáanal lu'um,[d] te' k'áa'náabo' bey xan tuláakal le ba'alo'ob yano'obo' tin wu'uyaj u ya'aliko'ob: «Ti' le Máax kulukbal te' trono[e] bey xan ti' le Tamano'[f] ts'a'abak bendición, respeto,[g] alabanza yéetel páajtalil utia'al k'iino'ob mina'an u xuul».[h] **14** Le kantúul querubíno'obo' táan ka'ach u ya'aliko'ob: «¡Ka béeyak!».* ka xolaj túun le anciano'obo' ka jo'op' u adorarko'ob Dios.

6 Tene' tin wilaj le ka lu'sa'ab junp'éel ti' le siete sello'ob[i] tumen le Tamano'.[j] Tin wu'uyaj xan u t'aan juntúul ti' le kantúul querubíno'obo',[k] k'a'am t'aanaj je'ex u kíilbal cháake' ka tu ya'alaj: «¡Ko'oten!». **2** Ts'o'ole' paakatnajene' ka tin wilaj juntúul sak tsíimin.[l] Le máax nat'milo' u machmaj junp'éel arco. Ti' leti'e' ts'a'ab junp'éel corona,[m] ka jo'op' u ganartik u enemigo'ob yéetel u xu'ulsikti'ob.[n]

3 Le ka tu lu'saj xan le u ka'ap'éel selloo' tin wu'uyaj u ya'alik le u ka'atúul querubíno':[o] «¡Ko'oten!». **4** Ka túun jóok' juntúul tsíimin chak bey k'áak'e'. Le máax nat'milo' ts'a'abti' u páajtalil u lu'sik u jeets'elil yóok'ol kaab utia'al ka u paklan kíimsuba le máako'obo', ka ts'a'ab junp'éel nuxi' espada ti'.[a]

5 Le ka tu lu'saj xan le u yóoxp'éel selloo'[b] tin wu'uyaj u ya'alik le u yóoxtúul querubíno':[c] «¡Ko'oten!». Ts'o'ole' paakatnajene' ka tin wilaj juntúul box tsíimin. Le máax nat'milo' u ch'úuymaj junp'éel balanza.* **6** Chúumuk xan ti' le querubíno'obo' yaan ba'ax tin wu'uyaj u juum, bey junp'éel t'aan táan u ya'alik: «U tojol junwuuts'* trigoe' junp'éel denario,#[d] u tojol óoxwuuts' cebadae' junp'éel denario xan. Kanáant u aceiteil oliva bey xan le vinoo'».[e]

7 Le ka tu lu'saj xan le u kanp'éel selloo' tin wu'uyaj u ya'alik le u kantúul querubíno':[f] «¡Ko'oten!». **8** Ts'o'ole' paakatnajene' ka tin wilaj juntúul sakpile'en tsíimin. Le máax nat'milo' u k'aaba'e' Kíimil. Paachil ti' leti'e' naats' u taal le Muknalo'.* Ka túun ts'a'abti'ob páajtalil yóok'ol junp'éel cuarta parte ti' le lu'umo' utia'al ka kiimsajnako'ob yéetel junp'éel chowak espada, yéetel wi'ijil,[g] yéetel k'aak'as k'oja'anilo'ob bey xan yéetel ts'íits'ik ba'alche'ob.[h]

9 Le ka tu lu'saj xan le u cinco selloo' tu yáanal

5:14 * Wa «¡Amén!».

6:5 * Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u pesarta'al wa ba'ax. **6:6** * Lela' kex 700 gramos u aalil. # Lela' junp'éel moneda de plata ku meyaj ti' le romano'obo', leti'e buka'aj ku bo'ota'al ti' máak yo'olal u meeyjil junp'éel k'iino'. Ilawil «Denario», página 2561. **6:8** * Ilawil página 2572.

CAP 5

a Da 7:9, 10
b Isa 53:7 Ap 5:6
c Mt 28:18
d Flp 2:9, 10
e Ap 4:2, 3
f Jn 1:29 Ap 7:17
g Jn 5:23 1Ti 6:16
h 1Pe 4:11

CAP 6

i Ap 5:5
j Ap 5:6
k Ap 4:7
l Ap 19:11
m Ap 14:14
n Sl 45:4 Sl 110:1, 2 Ap 12:7 Ap 17:14
o Ap 4:7

Columna 2

a Mt 24:7 Lu 21:10
b Ap 5:5
c Ap 4:7
d Mt 20:2
e Mr 13:8
f Ap 4:7
g Lu 21:11
h Jer 15:2, 3 Eze 14:21

le altaro'[a] tin wilaj u k'i'ik'el le máaxo'ob kíimsa'abo'ob[b] úuchik u ts'o'okbesko'ob u t'aan Dioso' bey xan úuchik u beetik u testigoilo'ob.[c] **10** K'a'am t'aanajo'ob táan u ya'aliko'ob: «Yuumtsil, teech le Máax yaan tuláakal autoridad ti'o', teech santoech yéetel ka wa'alik u jaajile',[d] ¿tak ba'ax k'iin a juzgartik yéetel a castigartik le u kajnáalilo'ob lu'um tu weko'ob k-k'i'ik'elo'?».[e] **11** Ti' cada juntúule' ts'a'ab junp'éel chowak sak nook',[f] ka a'ala'abti'ob ka u je'elsuba'ob junp'íit k'iin maas, tak ken chúukpajak tuláakal u yéet esclavoilo'ob yéetel u suku'uno'ob nuka'aj kíimsbilo'ob je'ex úuchik u kíimsa'alo'ob leti'obe'.[g]

12 Tin wilaj xan le ka tu lu'saj le u seis selloo'. Tu sen tíituba le lu'umo', le K'iino' booxchaj je'ex junp'éel nook' beeta'an yéetel u tso'otsel chivoe', yéetel tu túulisil le Lunao' suunaj bey k'i'ik'e',[h] **13** ka lúub lu'um u estrellailo'ob ka'an je'ex u júutul u muumun ich junkúul higuera kéen tíita'ak tumen junp'éel k'a'amkach iik'e'. **14** Le ka'an túuno' tu kots'uba je'ex junp'éel rolloe' ka sa'ati,[i] ka túun péeksa'ab tuláakal le montaña'ob yéetel tuláakal le isla'obo'.[j] **15** U reyilo'ob lu'um, le máaxo'ob yaan autoridad ti'obo', le comandante'obo',* le ayik'al máako'obo', le mu'uk'a'ano'obo', le esclavo'obo' bey xan le ma' esclavo'obo', bino'ob utia'al u ta'akikuba'ob ich sajkabo'ob bey xan tu nukuch tuunichilo'ob le montaña'obo'.[a] **16** Ka jo'op' u sen a'aliko'ob ti' le montaña'ob yéetel ti' le tuunicho'obo': «Lúubke'ex t-óok'ol[b] yéetel kanáanto'one'ex ti' le Máax kulukbal te' tronoo'[c] bey xan ti' u p'uja'anil le T'amano',[d] **17** tumen ts'o'ok u k'uchul u noj k'iinil u ye'esik u p'uja'anilo'ob,[e] ¿máax túun je'el u páajtal u p'áatal wa'atalil te' k'iin je'elo'?».[f]

7 Ka ts'o'ok lela', tin wilaj kantúul ángelo'ob wa'alakbalo'ob tu kanti'itsil le yóok'ol kaabo'. Leti'obe' u k'atmo'ob u beel le iik'o'ob ku taalo'ob tu kanti'itsil le lu'umo', utia'al beyo' ma' u taal mix junp'éel iik' yóok'ol le lu'umo', yóok'ol le k'áa'náabo' mix yóok'ol le che'obo'. **2** Ka tin wilaj uláak' juntúul ángel táan u líik'il tu tojil tu'ux ku tíip'il k'iin,* u machmaj u sello le kuxa'an Dioso'. Leti'e' tu k'a'am t'anaj le kantúul ángelo'ob ts'a'anti'ob u páajtalil u beetko'ob loob ti' le lu'um yéetel ti' le k'áa'náabo', **3** ka tu ya'alaj: «Ma' a beetke'ex loob ti' le lu'umo', mix ti' le k'áa'náabo', mix ti' le che'obo', tak ken ts'o'okok k-sellartik[g] u esclavo'ob k-Dios tu táanpoolalo'ob».[h]

4 Ka túun tin wu'uyaj jaytúul le sellarta'abo': 144,000 u túulalo'ob.[i] Leti'obe' yéeya'abo'ob ti' tuláakal u tribuilo'ob u paalal Israel.[j]

CAP 6

a Le 4:7; Ap 8:3
b Le 17:11
c Mt 24:9, 14; Jn 18:37; Ap 17:6; Ap 20:4
d 1Jn 5:20
e Dt 32:43; Lu 18:7; Ap 19:1, 2
f Ap 3:5
g Mt 24:9; Hch 9:1; 2Co 1:8
h Joe 2:31; Mt 24:29
i Isa 34:4
j Ap 16:20

Columna 2

a Isa 2:10, 19
b Os 10:8; Lu 23:30
c Ap 4:2, 3
d Ap 5:6
e Sof 1:14, 18; Ro 2:5
f Joe 2:11

CAP 7

g 2Co 1:22; Ef 1:13; Ef 4:30
h Ap 9:4
i Ap 14:1, 3
j Ro 2:29; Ro 9:6; Gál 6:16; Ap 21:12

6:15 * Lela' juntúul máak ts'a'an u nu'ukt 1,000 soldado'ob.

7:2 * Wa «lak'in».

5 Ti' u paalal Judáe' 12,000 sellarta'abi';
ti' u paalal Rubéne' 12,000;
ti' u paalal Gade' 12,000;
6 ti' u paalal Asere' 12,000;
ti' u paalal Neftalíe' 12,000;
ti' u paalal Manasése'[a] 12,000;
7 ti' u paalal Simeóne' 12,000;
ti' u paalal Levíe' 12,000;
ti' u paalal Isacare' 12,000;
8 ti' u paalal Zabulóne' 12,000;
ti' u paalal Josée' 12,000;
ti' u paalal Benjamíne' 12,000 sellarta'abi'.

9 Le ka ts'o'ok lela', paakatnajene' ka tin wilaj ya'abkach máako'ob mix máak ku páajtal u xokik. Leti'obe' taalja'ano'ob ti' tuláakal lu'umo'ob, tribu'ob, kaajo'ob yéetel ti' jejeláas idioma'ob,[b] wa'alakbalo'ob tu táan le trono yéetel tu táan le Tamano'. Le máako'oba' u búukintmo'ob chowak sak nook'o'ob[c] yéetel u machmo'ob xa'ano'ob.[d] **10** Leti'obe' ma' tu xu'ulul ka'ach u k'a'am awtiko'ob: «K-salvacióne' ti' Dios u taal, le máax kulukbal te' tronoo',[e] bey xan ti' le Tamano'».[f]

11 Tuláakal le ángelo'obo' wa'alakbalo'ob ka'ach tu ba'pach le tronoo' bey xan tu ba'pach le anciano'ob[g] yéetel le kantúul querubíno'obo'. Leti'ob túune' xolajo'obe' ka chinlajo'ob tu táan le tronoo' ka tu adorarto'ob Dios **12** táan u ya'aliko'ob: «¡Ka béeyak!* Le bendicióno', le alabanzao', le na'atilo', le graciaso', le respetoo', le páajtalilo' yéetel le muuk'o' unaj u ts'a'abal ti' k-Dios utia'al k'iino'ob mina'an u xuul.[a] Ka béeyak».

13 Tu yo'olal lela', juntúul ti' le anciano'obo' tu ya'alajten: «Le máako'ob u búukintmo'ob chowak sak nook'o'oba',[b] ¿máaxo'obi' yéetel tu'ux u taalo'ob?». **14** Ka túun tin jáan núukajti': «In Yuumtsil, teech a wojel lelo'». Ka tu ya'alajten: «Le je'elo'oba' leti'e máaxo'ob ku jóok'lo'ob ti' le nojoch mu'yajilo',[c] ts'o'ok u p'o'ik u chowak nook'o'ob yéetel ts'o'ok u sakkúuntiko'ob yéetel u k'i'ik'el le Tamano'.[d] **15** Le o'olal wa'alakbalo'ob tu táan u trono Dios, yéetel táan u beetko'ob jun-p'éel meyaj santo bul k'iin yéetel bul áak'ab tu templo Dios. Le máax kulukbal te' tronoo'[e] yaan u jayik u nook'il u yotoch tu yóok'olo'ob.[f] **16** Ma' ken u mu'yajto'ob wi'ijil, mix uk'ajil, ma' kun tóokbilo'ob tumen k'iin, mix ken u mu'yajto'ob ooxol,[g] **17** tumen le Taman[h] wa'alakbal chúumuk ti' le tronoo' leti' kun kanáantko'ob[i] yéetel leti' kun nu'uktiko'ob tak tu sayabilo'ob u ja'il le kuxtalo'.[j] Dios xane' yaan u cho'ik tuláakal u ja'il u yicho'ob».[k]

8 Le ka tu[l] lu'saj le u siete selloo',[m] kex ich media hora p'áat mix ba'al ku yu'uba'al u juum te' ka'ano'. **2** Ts'o'ole' tin wilaj le siete ángelo'ob[n] wa'alakbalo'ob tu táan Dioso', yéetel ts'a'abti'ob siete trompeta'ob.

7:12 * Wa «¡Amén!».

CAP 7
a Gé 41:51
b Isa 2:2 Ap 15:4
c Ap 7:14
d Le 23:40 Jn 12:13
e Ap 4:2, 3
f Hch 4:12 Ap 5:6
g Ap 4:4 Ap 11:16

Columna 2
a Ap 4:11
b Ap 7:9
c Mt 24:21 Mr 13:19
d Jn 1:29 Heb 9:14 1Jn 1:7 Ap 1:5
e Ap 4:2
f Sl 15:1 Ap 21:3
g Sl 121:6 Isa 49:10
h Ap 5:6
i Jn 10:11
j Ap 22:1
k Isa 25:8 Ap 21:4

CAP 8
l Ap 6:1
m Ap 5:1
n Ap 15:1

3 Taal uláak' juntúul ángel u machmaj junp'éel nu'ukul de oro utia'al u tóoka'al inciensoe' ka wa'alaj naats' ti' le altaro'.[a] Ti' leti'e' ts'a'ab ya'ab incienso[b] utia'al ka u k'ub tu yóok'ol le altar de oro[c] yaan aktáan ti' le trono mientras táan u orar tuláakal le máaxo'ob santo'obo'. **4** Tu k'ab túun le ángelo' líik' u buuts'il le incienso pa'te' yéetel u oración[d] le máaxo'ob santo'obo' ka k'uch tu táan Dios. **5** Tu séeba'anil túune', le ángelo' tu ch'a'aj u nu'ukulil le inciensoo' ka tu chupaj yéetel u k'áak'il le altaro' ka tu píikch'intaj le k'áak' yóok'ol le lu'umo'. Ka jo'op' u kíilbal cháak, u juum t'aano'ob, u léembal cháak[e] yéetel u tíitkuba lu'um. **6** Le siete ángelo'ob ts'a'ab le siete trompeta[f] ti'obo' tu preparartuba'ob xan utia'al u yustiko'ob.

7 Le yáax juntúul ángelo' tu yustaj u trompeta. Ka yanchaj bat* yéetel k'áak' xa'ak'ta'ano'ob yéetel k'i'ik', ka beeta'ab u k'áaxal yóok'ol le lu'umo'.[g] Ka túun eel u tercera parteil le lu'umo', u tercera parteil le che'obo' yéetel eel tuláakal u jejeláasil xíiw.[h]

8 Le u ka'atúul ángel xano' tu yustaj u trompeta. Ka túun píikch'inta'ab ich k'áa'náab[i] junp'éel ba'al bey junp'éel nojoch montaña ku tóoch'bal u k'áak'ile'. U tercera parteil le k'áa'náabo' suunaj k'i'ik'il,[j] **9** ka kíim u tercera parteil le ba'alo'ob kuxa'ano'ob te' k'áa'náabo',[a] yéetel xe'exet'a'ab u tercera parteil le barco'obo'.

10 Le u yóoxtúul ángel xano' tu yustaj u trompeta. Desde te' ka'an túuno' lúub junp'éel nojoch estrella chíika'an ti' junwóol k'áak', lela' lúub yóok'ol u tercera parteil le río'obo' bey xan yóok'ol u sayabilo'ob ja'.[b] **11** U k'aaba' le estrellao' Ajenjo.* U tercera parteil le ja' túuno' k'áajchaji, yéetel úuchik u jach k'áajtal le ja'o' ya'ab máako'ob kíimo'ob.[c]

12 Le u kantúul ángel xano' tu yustaj u trompeta. Ka túun loobilta'ab u tercera parteil le K'iino',[d] u tercera parteil le Lunao' yéetel u tercera parteil le estrella'obo'. Beyo' u tercera parteilo'obe' yaan u yée'joch'e'entalo'ob,[e] yéetel u tercera parteil le díao' ma' kun sáasiltal, bey xan kun úuchul yéetel le áak'abo'.

13 Tene' paakatnajen, yéetel tin wu'uyaj táan u xik'nal juntúul águila chúumuk ti' le ka'ano' yéetel táan u k'a'am a'alik: «¡Óotsil, óotsil, óotsil[f] ti' u kajnáalilo'ob lu'um le kéen juumnak le uláak' trompeta'ob[g] jach ta'aytak u yusta'al tumen le uláak' óoxtúul ángelo'obo'!».

9 Le u cinco ángel xano' tu yustaj u trompeta.[h] Ka tin wilaj junp'éel u estrellail ka'an luba'an lu'um, ka túun ts'a'abti' le llave ku je'ek'abtik u joonajil le taamkach joolo'.[i] **2** Le estrella túuno' tu

CAP 8

a Éx 30:1, 3

b Ap 5:8

c Ap 9:13

d Sl 141:2
Lu 1:10

e Éx 19:16
Ap 4:5

f Ap 8:7, 8
Ap 8:10, 12
Ap 9:1, 13
Ap 11:15

g Ap 16:2

h Éx 9:23-25
Sl 97:3, 5

i Isa 17:12, 13
Isa 57:20

j Éx 7:20

Columna 2

a Ap 16:1, 3

b Ap 16:1, 4

c Am 5:7

d Ap 16:1, 8

e Éx 10:22

f Ap 9:12
Ap 11:14

g Ap 8:2

CAP 9

h Ap 8:2

i Lu 8:30, 31
Ap 9:11
Ap 20:1-3

8:7 * Wa «granizo».

8:11 * Lela' junkúul xíiw jach k'áaj, u yiitse' je'el u kíimsik máake'.

je'ek'abtaj u joonajil le taamkach joolo' ka jóok' junp'éel buuts' je'ex u buuts'il junp'éel nojoch hornoe', ka é'e'jooch'e'enchaj le K'iin[a] bey xan le iik' tu yo'olal le buuts' líik' te' joolo'. **3** Ti' le buuts'o' jóok' sáak'o'obe' ka jáayo'ob tu yóok'ol le lu'umo',[b] ti' leti'obe' ts'a'ab páajtalil je'ex le páajtalil yaan ti' le síina'ano'ob yano'ob way lu'ume'. **4** A'ala'abti'obe' ma' unaj u k'askúuntiko'ob u k'áaxilo'ob le lu'umo', mix le su'uko', mix junkúul che', ba'axe' chéen unaj u loobiltiko'ob le máaxo'ob mina'an u sello Dios tu táanpoolalo'obo'.[c]

5 Chéen ba'ale' le páajtalil ts'a'ab ti' le sáak'o'obo', ma' utia'al u kíimsko'ob le máako'obo', ba'axe' utia'al ka u beeto'ob u mu'yajo'ob ichil cinco meses, je'ex u mu'yaj máak kéen chi'ibik tumen juntúul síina'ane'.[d] **6** Te' k'iino'ob je'elo' le máako'obo' yaan u kaxtiko'ob bix je'el u kíimlo'obe', chéen ba'ale' junpuli' ma' ken u kaxto'ob; yaan u ts'íiboltik u kíimlo'ob, chéen ba'ale' le kíimilo' yaan u púuts'ul ti' leti'ob.

7 U wíinklil le sáak'o'obo' bey je'ex u wíinklil tsíimino'ob prepararta'ano'ob utia'al ba'atele'.[e] Tu poolo'obe' yaan ba'alo'ob bey corona'ob de oroe' yéetel u táan u yicho'obe' bey u yich wíinike', **8** chéen ba'ale' u tso'otsel u poolo'obe' bey u tso'otsel u pool ko'olele'. U kojo'obe' bey u koj leóne',[f] **9** yéetel u pixmaj u tseemo'ob yéetel nu'ukulo'ob de fierro. U juum u xiik'o'obe' bey je'ex u juum carreta'ob ku jíita'alo'ob tumen tsíimino'ob táan u yáalkabo'ob utia'al u bino'ob ba'atele'.[a] **10** Ts'o'ole' yaan u nejo'ob yéetel u yaacho'ob je'ex le síina'ano'obo'. Tu nejo'obe' yaan u páajtalil u loobiltiko'ob le máako'ob ichil cinco meseso'.[b] **11** Yaan juntúul rey nu'uktiko'ob, u ángelil le taamkach joolo'.[c] Ich hebreoe' u k'aaba'e' Abadón,* chéen ba'ale' ich griegoe' u k'aaba'e' Apolión.#

12 Le yáax ba'al kun mu'yajtbilo'[d] ts'o'ok u máan. ¡Ilawile'ex! Le kéen ts'o'okke' táan u taal uláak' ka'ap'éel.

13 Le u seis ángel[e] xano' tu yustaj u trompeta.[f] Ka tin wu'uyaj junp'éel t'aan jóok' ti' u baako'ob le altar de oro[g] yaan tu táan u trono Dioso'; **14** le t'aana' tu ya'alaj ti' le u seis ángel u machmaj le trompetao': «Wach' le kantúul ángelo'ob k'axa'ano'ob tu jáal le nojoch río ku k'aaba'tik Éufrateso'».[h] **15** Ka túun wa'ach' le kantúul ángelo'ob utia'al u kíimsko'ob u tercera parteil le máako'obo'. Le ángelo'oba' preparartа'ano'ob utia'al le horao', le k'iino', le meso' yéetel le año a'ala'ano'.

16 Tuláakal le máaxo'ob u nat'mo'ob tsíimino'ob utia'al ba'atelo', doscientos millones* u túulalo'ob, teen u'uy jaytúulo'ob. **17** Le tsíimino'ob yéetel le máaxo'ob nat'milo'ob tin

CAP 9
a Joe 2:2, 10
b Éx 10:12
c Ap 7:2, 3
d Ap 9:10
e Joe 2:4, 5
f Joe 1:6

Columna 2
a Joe 2:4, 5
b Ap 9:5
c Ap 9:1 Ap 20:1-3
d Ap 8:13
e Ap 8:6
f Ap 11:15
g Ap 8:3
h Ap 16:1, 12 Ap 17:1, 15

9:11 * U k'áat u ya'ale' «Xu'ulsajil». # U k'áat u ya'ale' «Máak ku Xu'ulsaj». **9:16** * Wa «20,000 u téenel 10,000».

wilaj ichil le wayak'o'* beyo'oba': le ba'ax yéetel u pixmaj u tseemo'obo' chak je'ex k'áak'e', azul je'ex u jats'uts tuunichil jacintoe' yéetel k'aank'an je'ex azufree'.# **18** U pool le tsíimino'ob xano' bey je'ex u pool leóne',[a] yéetel tu chi'obe' ku jóok'ol k'áak', buuts' yéetel azufre. **19** Tumen u páajtalil le tsíimino'obo' ti' yaan tu chi'ob yéetel tu nejo'obe'. U nejo'obe' yaan u poolo'ob bey kaano'obe', tu yéetelo'obe' ku beetko'ob loob ti' máak.

20 Chéen ba'ale' le u maasil máako'ob ma' kíimsa'abo'ob yéetel le ba'alo'oba', ma' arrepentirnajo'ob ti' le ba'axo'ob tu beeto'ob yéetel u k'abo'obo'. Ma' xu'ul u adorarko'ob demonio'obi' mix imageno'ob de oro, de plata, de cobre, de tuunich yéetel de che'i'. Le imageno'oba' ma' tu páajtal u paakato'ob, mix u yu'ubiko'ob wa ba'ax, mix u xíimbalo'ob.[b] **21** Ts'o'ole' ma' tu k'exaj xan u tuukulo'ob utia'al u xu'ulul u kíimsko'ob máak, u beetik u j-meenilo'ob,* u núupk'ebantalo'ob# yéetel u yookolo'obi'.

10 Ka tin wilaj juntúul mu'uk'a'an ángel táan u yéemel te' ka'ano', u búukbesmuba yéetel junp'éel múuyal. Tu yóok'ol u poo-

9:17 * Tuláak' tu'uxe' ku ya'ala'al «náay». # Ilawil página 2557. **9:21** * Wa «u espiritistailo'ob». # Ilawil página 2573.

CAP 9

a Pr 28:1

b Sl 115:4-7

Columna 2

CAP 10

a Mt 17:1, 2

b Ap 5:5

c Éx 19:16 Ap 4:5 Ap 11:19

d Ap 10:8

e Sl 90:2 Ap 4:9

f Éx 20:11 Ne 9:6 Sl 146:6

g Ap 11:15

h Ap 8:6

i Mr 4:11

le' yaan ka'ach junp'éel arco iris, u táan u yiche' bey je'ex le K'iino'[a] yéetel u yooko'obe' beyo'ob columna'ob ku tóoch'balo'obe', **2** tu k'ab xane' yaan junp'éel chan rollo chóola'ani'. Ka tu jets'aj u x-no'oj ook yóok'ol le k'áa'náabo', chéen ba'ale' u x-ts'íik ooke' yóok'ol le lu'umo', **3** ka k'a'am t'aanaj je'ex u jéenkal juntúul leóne'.[b] Le ka ts'o'ok u yu'uba'al u t'aane', u'uya'ab xan u t'aan le siete u p'éelal kíilbal cháako'obo'.[c]

4 Le ka ts'o'ok túun u t'aan le siete u p'éelal kíilbal cháako'obo' tene' jach nika'aj ka'ach in ts'íibt le ba'ax tu ya'alo'obo', chéen ba'ale' tin wu'uyaj junp'éel t'aan ku taal te' ka'an[d] táan u ya'alik: «Sellart le ba'axo'ob tu ya'alaj le siete u p'éelal kíilbal cháako'obo', ma' a ts'íibtiko'ob». **5** Ku ts'o'okole' le ángel tin wilaj wa'alakbal yóok'ol le k'áa'náab yéetel yóok'ol le lu'umo', tu líi'saj u x-no'oj k'ab tu tojil le ka'ano', **6** ka jurarnaj tu k'aaba' le Máax kuxa'an utia'al k'iino'ob mina'an u xuulo',[e] le máax beet ka'an yéetel le ba'axo'ob yano'obo', le máax beet lu'um yéetel le ba'axo'ob yano'obo', le máax beet le k'áa'náabo' yéetel le ba'axo'ob yano'obo',[f] ka tu ya'alaj: «Ma' kun páa'tbil u maasil k'iino'ob, **7** ba'axe' te' k'iino'ob ta'aytak u yustik u trompeta[g] le u siete ángelo'[h] yaan u béeytal le ba'al ta'aka'an*[i] tumen Dioso', lela' leti'e jats'uts ba'alo'ob tu ts'áaj

10:7 * Wa «le ba'al santo ta'aka'an».

Dios u yojéelt le profeta'ob[a] meyajtiko'».

8 Tene' tin wu'uyaj le t'aan ku jóok'ol te' ka'an[b] táan u ka'a t'aan tin wéetelo'. Le t'aano' tu ya'alajten: «Xeen, ch'a' le rollo chóola'an yaan tu k'ab le ángel wa'alakbal yóok'ol le k'áa'náabo' yéetel yóok'ol le lu'umo'».[c] **9** Ka náats'en yiknal le ángelo' ka tin wa'alajti' ka u ts'áaten le chan rolloo'. Leti' túune' tu ya'alajten: «Je'ela', ch'a'e ka a jaante.[d] Lela' yaan u beetik u k'áajtal a nak', chéen ba'ale' ta chi'e' yaan a wu'uyik jach ch'ujuk je'ex le kaabo'». **10** Teen túune' tin ch'a'aj le chan rollo tu k'ab le ángelo' ka tin jaantaj.[e] Tin chi'e' tin wu'uyaj jach ch'ujuk je'ex le kaabo',[f] chéen ba'ale' ka ts'o'ok in jaantike' tin wu'uyaj k'áaj ichil in nak'. **11** Ka ts'o'oke' a'ala'abten: «K'a'abéet a ka'a profetizartik ba'ax kun úuchul ti' le kaajo'obo', ti' le lu'umo'ob ku t'anko'ob jejeláas idioma'obo' bey xan ba'ax kun úuchul ti' ya'ab reyo'ob».

11 Ka túun ts'a'abten junp'éel caña[g] ku meyaj utia'al u yúuchul p'iise' ka a'ala'abten: «Líi'keche' ka a p'is u templo Dios bey xan le altaro' yéetel xok jaytúul le máaxo'ob ku adoraro'ob te'elo'. **2** Chéen ba'ale' u táankabil le temploo' xúump'atte, ma' a p'isik, tumen ts'o'ok u k'u'ubul tu k'ab le j-táanxel lu'umilo'obo'. Leti'obe' yaan u pepe'cha'atiko'ob le kaaj santo[h] tu yáamil 42 meseso'.[i] **3** Ts'o'ole' yaan in túuxtik ka'atúul in testigo'ob utia'al u profetizaro'ob tu yáamil 1,260 k'iino'ob, leti'obe' u búukintmo'ob to'otoch nook'o'ob».* **4** Leti'obe' ku ke'etelo'ob yéetel le ka'akúul olivo'obo'[a] bey xan yéetel le ka'ap'éel candelabro'obo',[b] yéetel ti' wa'alakbalo'ob tu táan u Yuumtsilil le lu'umo'.[c]

5 Ts'o'ole' wa yaan máax u k'áat u beet loob ti'obe' ku jóok'ol k'áak' tu chi'ob yéetel ku tóokik le máaxo'ob p'ekmilo'obo'. Bey kun kíimsbil je'el máaxak ka u yóot u beet loob ti'obo'. **6** Ti' le ka'atúul testigo'oba' ts'a'an u páajtalil u k'aliko'ob ka'an[d] utia'al ma' u k'áaxal ja'[e] te' k'iino'ob táan u profetizaro'obo', yéetel ts'a'an u páajtalil u sutko'ob k'i'ik'il le ja'o'[f] bey xan utia'al ka u beeto'ob u taal u clasesil loob tu yóok'ol le lu'um je'el jaytéen u k'áato'obe'.

7 Le kéen ts'o'okok u profetizaro'obe', le ts'íits'ik ba'alche' ku jóok'ol ti' le taamkach joolo' yaan u ba'ate'el tu contra'ob, yaan u ganarta'alo'ob yéetel yaan u kíimsa'alo'ob.[g] **8** U kimen wíinklilo'ob túune' yaan u p'áatal pektal tu noj bejil le nojoch kaaj tu'ux clavarta'ab u Yuumtsilo'ob ti' junp'éel che'o', le kaaj ku ke'etel yéetel Sodoma bey xan yéetel Egiptoo'. **9** Máako'ob ti' jejeláas kaajo'ob, tribu'ob, idioma'ob bey xan lu'umo'obe' yaan u cha'antiko'ob u kimen wíinklil le ka'atúul testigo'ob ichil tres días y medioo'[h] yéetel ma' ken u cha'ob u mu'uk-

CAP 10

a Am 3:7

b Ap 10:4

c Ap 10:1, 2

d Eze 2:8

e Jer 15:16

f Sl 119:103 Eze 3:1-3

CAP 11

g Eze 40:3

h Ap 21:2

i Ap 13:5

Columna 2

a Zac 4:3, 11

b Zac 4:12 Mt 5:14

c Zac 4:14

d Lu 4:25

e 1Re 17:1 Snt 5:17

f Éx 7:19

g Ap 12:17 Ap 13:7

h Ap 11:11

11:3 * Ilawil «To'otoch nook'», página 2582.

lo'ob. **10** U kajnáalilo'ob le lu'umo' yaan u ki'imaktal u yóolo'ob yéetel yaan u k'iinbesajo'ob tu yo'olal le ba'ax úucho', yéetel yaan u túuxtiko'ob regalo'ob tu baatsilo'ob, tumen jach beeta'ab u mu'yaj u kajnáalilo'ob lu'um tumen le ka'atúul profeta'oba'.

11 Le ka ts'o'ok le tres días y medioo' le u muuk'il kuxtal ku taal ti' Dioso' ook tu wíinklilo'obe'[a] ka líik'o'ob. Le máaxo'ob ilo'ob túuno' jach sajakchajo'ob. **12** Ts'o'ole' tu yu'ubo'ob junp'éel k'a'amkach t'aan ku taal te' ka'an táan u ya'alikti'ob: «Na'akene'ex waye'». Ka na'ako'ob te' ka'an ichil le múuyalo', ka ila'abo'ob* tumen le máaxo'ob p'ekmilo'obo'. **13** Te' hora je'elo' tu sen tíituba le lu'umo' ka jutk'aj u diez por cientoil le kaajo'. Siete mil máako'ob kíimo'ob úuchik u tíitkuba le lu'umo', yéetel u maasile' jach sajakchajo'obe' ka jo'op' u alabarko'ob u Diosil ka'an.

14 Le u ka'ap'éel ba'al kun mu'yajtbilo'[b] ts'o'ok u máan. ¡Ilawile'ex! Le u yóoxp'éel ba'al kun mu'yajtbilo' táan u taal tu séeba'anil.

15 Le u siete ángel xano' tu yustaj u trompeta.[c] Ka u'uya'ab u juum jeleáas t'aano'ob te' ka'an táan u ya'aliko'ob: «U reinoil yóok'ol kaabe' ts'o'ok u k'uchul u beetuba u Reino k-Dios[d] yéetel u Reino u Cristo.[e] Diose' yaan u reinar utia'al k'iino'ob mina'an u xuul».[f]

11:12 * Wa «táan ka'ach u yila'alo'ob».

CAP 11

a Eze 37:5, 10

b Ap 9:12

c Ap 8:6

d 1Cr 29:11
Sl 22:28
Da 4:17, 34
Ap 12:10

e Sl 2:6
Da 7:13, 14
Lu 1:32, 33
Lu 22:28, 29
2Pe 1:11

f Sl 145:13
Da 2:44

Columna 2

a Ap 4:10

b Ap 1:4
Ap 16:5

c Sl 99:1
Zac 14:9
Ap 19:6

d Heb 11:6

e Am 3:7
Heb 1:1
Snt 5:10

f Gé 6:11

g 1Re 8:1, 6
Heb 8:1, 2
Heb 9:11

CAP 12

h Gé 3:15

16 Le 24 anciano'ob[a] kulukbalo'ob tu trono'ob tu táan Dioso' xolajo'obe' ka chinlajo'ob u adorarto'ob Dios, **17** yéetel tu ya'alo'ob: «K-ts'áaiktech gracias, Jéeoba Dios, le Máax jach táaj yaan u poder, le máax yaan[b] yéetel yanili'o', tumen ts'o'ok u káajal u meyajtech a nojoch páajtalil yéetel ts'o'ok u káajal a reinar.[c] **18** Chéen ba'ale' u kajnáalilo'ob le lu'umo'obo' p'u'ujo'ob, ka ta we'esaj xan a p'uja'anil, ka k'uch u k'iinil u juzgarta'al le kimeno'obo' bey xan u k'iinil u ts'a'abal ba'ax u náajaltmaj[d] le profeta'ob meyajtikecho',[e] le máaxo'ob santo'obo' bey xan tuláakal le máaxo'ob ku respetarko'ob a k'aaba'o', le mejentako'obo' bey xan le nuuktako'obo'. K'uch xan u k'iinil a xu'ulsik ti' le máaxo'ob táan u k'askúuntiko'ob le lu'umo'».[f]

19 U Templo Dios yaan te' ka'ano' je'epaji, ichil le templo túuno' chíikpaj u cajail le pacto* u beetmaj Dioso'.[g] Ka jo'op' u léembal cháak, u yu'uba'al t'aano'ob, u kíilbal cháak, u kíilbal lu'um bey xan u sen k'áaxal bat.

12 Ka túun chíikpaj junp'éel nojoch señal te' ka'ano': juntúul ko'olel[h] bey u búukintmaj le K'iino', yáanal u yooke' tia'an le Lunao', yéetel tu poole' yaan junp'éel corona beeta'an yéetel 12 estrella'ob. **2** Le ko'olelo' embarazada, yéetel táan u yawat

11:19 * Ilawil «U cajail pacto», página 2583.

tu yo'olal u k'i'inamil yéetel u mu'yajil u síijsik u paal.

3 Ka chíikpaj xan uláak' señal te' ka'ano'. ¡Ilawile'ex! Juntúul nojoch kaan chak bey k'áak'e',[a] yaan siete u poolo'ob, diez u baako'ob, yéetel tu poolo'obe' yaan siete corona'ob. **4** Ts'o'ole' yéetel u neje' tu jíiltaj u tercera parteil u estrellailo'ob[b] ka'ane' ka tu pulo'ob way lu'ume'.[c] Le nojoch kaano' ti' p'áat wa'atal tu táan le ko'olel[d] jach ta'aytak u síijil u paalo', utia'al beyo' ka u jaant u paal le ko'olel kéen síijiko'.

5 Le ko'olel túuno' tu síijsaj juntúul u paal,[e] juntúul chan xiib; le xiiba' yaan u nu'uktik tuláakal kaajo'ob yéetel junp'éel xóolte' de fierro.[f] U paal le ko'olelo' jáanpayta'ab* utia'al bisbil yiknal Dios yéetel yiknal u trono. **6** Le ko'olel xano' púuts'e' ka bin te' desiertoo'. Te'elo' u prepararmaj Dios junp'éel lugar utia'al ka tséenta'ak tu yáamil 1,260 días.[g]

7 Ka túun yanchaj junp'éel guerra te' ka'ano'. Miguel*[h] yéetel u ángelo'obe' ba'atelnajo'ob tu contra le nojoch kaano'. Le nojoch kaan yéetel u ángelo'obo' ba'atelnajo'ob xan tu contra'ob, **8** chéen ba'ale' leti'obe' ma' tsa'ayo'obi',* yéetel mix tu'ux cha'ab u p'áatlo'ob te' ka'ano'. **9** Bey túuno' pu'ul way yóok'ol kaab le nojoch kaano',[a] le úuchben kaano',[b] le ku ya'ala'al K'aasilba'al*[c] wa Satanás[d] ti'o', le máax táan u tusik tuláakal yóok'ol kaabo'.[e] Pu'ul way lu'um[f] pa'te' yéetel u ángelo'obe'. **10** Ka tin wu'uyaj junp'éel k'a'amkach t'aan te' ka'an táan u ya'alik:

«¡Ts'o'ok u k'uchul u salvación,[g] u páajtalil, u Reino k-Dios[h] bey xan le autoridad u ts'aamaj ti' u Cristoo' tumen ts'o'ok u pu'ulul te' lu'um le máax takik u pool k-suku'uno'ob de k'iin yéetel de áak'ab tu táan k-Dioso'![i] **11** Leti'obe' ganarnajo'ob[j] tu yo'olal u k'i'ik'el le T'amano'[k] bey xan tu yo'olal le ba'ax tu ts'áajo'ob ojéeltbilo'.[l] Leti'obe' ma' tu ch'a'ajo'ob saajkil u lu'sa'al u kuxtalo'obi',[m] mix tu yorail tia'ano'ob tu chi' kíimile'. **12** Tu yo'olal lela', ¡ki'imakchajak a wóole'ex, ka'ane'ex, bey xan te'ex, u kajnáalile'ex ka'an! ¡Óotsil ti' le lu'umo' bey xan ti' le k'áa'náabo'!,[n] tumen le K'aasilba'alo' ts'o'ok u yéemel ta wiknale'ex yéetel jach p'uja'an tumen u yojel chéen junp'íit k'iin p'aatalti'».[o]

13 Le ka tu yilaj le nojoch kaan ts'o'ok u pu'ulul way lu'umo',[p] tu ch'a'pachtaj le ko'olel[q] ts'o'ok u síijil u xibil paalo'. **14** Chéen ba'ale' ti' le ko'olelo' ts'a'ab ka'ap'éel xiik'o'ob, u xiik'o'ob juntúul nojoch águila,[r] utia'al beyo' ka páajchajak u bin xik'nalil te' desiertoo', te' lugar tu'ux kun

CAP 12

a Ap 12:9
Ap 20:2
b Job 38:7
c Gé 6:2
Jud 6
d Gé 3:15
e Ap 11:15
f Sl 2:9
Sl 110:2
Ap 19:15
g Ap 12:14
h Da 10:13
Da 12:1
Jud 9

Columna 2

a Ap 12:3
Ap 20:2
b Gé 3:1
2Co 11:3
Ap 12:14
c Mt 4:1
Jn 8:44
Heb 2:14
Snt 4:7
1Pe 5:8
d 1Cr 21:1
Job 1:6
Zac 3:2
Mt 4:10
Jn 13:27
Ro 16:20
2Te 2:9
e 2Co 4:4
2Co 11:14
Ef 2:2
1Jn 5:19
f Lu 10:18
Ap 12:13
g Ro 13:11
Heb 9:28
1Pe 1:5
h Ap 11:15, 17
i Job 1:9
Zac 3:1
j 1Jn 2:14
k 1Pe 1:18, 19
l Hch 1:8
2Ti 1:8
Ap 1:9
m Mt 16:25
Lu 14:26
Hch 20:24
n Isa 57:20
Isa 60:2
Ap 17:15
o Mt 24:34
Ro 16:20
2Ti 3:1
2Pe 3:3
p Lu 10:18
q Gé 3:15
Ap 12:1
r Éx 19:4
Isa 40:31

12:5 *Wa «k'ama'ab». **12:7** *U k'áat u ya'al «¿Máax Je'ex Diose'?». **12:8** *Uláak' bix u traducirta'ale' «chéen ba'ale' leti'e' ganarta'abi». Te'ela' táan u t'aan ti' le nojoch kaano'.

12:9 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo».

tséentbil tu yáamil junp'éel tiempo, ka'ap'éel tiempo yéetel medio tiempo,*[a] náach ti' le kaano'.[b]

15 Le kaano' tu xéeaj ya'ab ja' tu paach le ko'olel utia'al u beetik u búululo', le ja' túuno' suunaj bey junp'éel ríoe'. **16** Chéen ba'ale' le lu'umo' taal u yáant le ko'olelo', le lu'um túuno' tu japaj u chi'e' ka tu xúuchaj le río tu xéeaj le nojoch kaano'. **17** Ka sen p'u'uj le nojoch kaan tu contra le ko'olelo', ka bin ba'ate'el tu contra u yalab u ch'i'ibal*[c] le ko'olelo', le máaxo'ob ts'o'okbesik u t'aan Dios yéetel k'ubéenta'anti'ob ka t'aanako'ob tu yo'olal Jesúso'.[d]

13 Le nojoch kaano' p'áat wa'atalil tu arenail le k'áa'náabo'.

Ka ts'o'oke' tin wilaj juntúul ts'íits'ik ba'alche'[e] ku jóok'ol te' k'áa'náabo',[f] diez u baako'ob yéetel siete u poolo'ob, yéetel yóok'ol u baako'obe' yaan diez corona'ob, chéen ba'ale' tu poolo'ob ts'íibta'an k'aaba'ob utia'al u ya'ala'al ba'alo'ob tu contra Dios. **2** Le ts'íits'ik ba'alche' tin wila' bey je'ex juntúul chakmo'ole',* chéen ba'ale' u yooko'obe' bey je'ex u yooko'ob juntúul osoe' yéetel u chi'e' bey je'ex u chi' juntúul leóne'. Le nojoch kaan túuno'[g] tu ts'áaj muuk', trono bey xan nojoch autoridad ti' le ts'íits'ik ba'alche'o'.[h]

3 Chéen ba'ale' junp'éel ti' u poolo'obe' tin wilaj bey xo-

CAP 12

a Ap 12:6

b Gé 3:1 2Co 11:3

c Gé 3:15

d Mt 24:9 Hch 1:8 Ap 1:9 Ap 6:9

CAP 13

e Ap 11:7 Ap 13:18

f Isa 57:20 Ap 21:1

g Ap 12:9

h Lu 4:6

Columna 2

a Ap 13:14

b Ap 11:2, 3

c Da 7:25

d Ap 12:12

e Ap 12:17

f Ap 3:5 Ap 21:27

g Isa 53:7 Mt 27:50 Ap 5:6, 12

ta'an u yúul utia'al u kíimsa'ale', chéen ba'ale' le tu'ux xota'an u yúulo' ts'a'aki.[a] Tuláakal túun u kajnáalilo'ob yóok'ol kaabe' jak'a'an u yóolo'ob táan u bino'ob tu paach le ts'íits'ik ba'alche'o'. **4** Ka tu adorarto'ob le nojoch kaano' tumen leti' ts'áa autoridad ti' le ts'íits'ik ba'alche'o'. Leti'obe' tu adorarto'ob xan le ts'íits'ik ba'alche' yéetel le t'aano'oba': «¿Máax je'el u páajtal u ketkuba yéetel le ts'íits'ik ba'alche'a'? ¿Máax je'el u páajtal u ba'ate'el tu contrae'?». **5** Le ts'íits'ik ba'alche'o' ts'a'ab u páajtalil u t'aan yéetel ka'anal ichil bey xan utia'al u ya'alik ba'alo'ob tu contra Dios, ts'o'ole' ts'a'ab u autoridadil ti' u beetik je'el ba'axak u k'áat ichil 42 meses.[b] **6** Leti' túune' tu japaj u chi' utia'al u ya'alik ba'alo'ob tu contra Dios,[c] tu contra u k'aaba', tu contra le lugar tu'ux kaja'ano' bey xan tu contra le máaxo'ob kaja'ano'ob te' ka'ano'.[d] **7** Le ts'íits'ik ba'alche'o' cha'ab u ba'ate'el tu contra le máaxo'ob santo'obo' yéetel cha'ab u ganarko'ob.[e] Ts'a'ab xan autoridad ti' yóok'ol jejeláas tribu'ob, kaajo'ob, idioma'ob yéetel lu'umo'ob. **8** Tuláakal túun u kajnáalilo'ob yóok'ol kaabe' yaan u adorarko'ob. Desde káajak u síijil wíinik* way yóok'ol kaabe' mix juntúul ti' leti'ob ts'íibta'ak u k'aaba' tu rolloil le kuxtal[f] yaan ti' le Taman xo'ot u yúulo'.[g]

12:14 * Lela' u k'áat u ya'ale' tres tiempos y medio. **12:17** * Wa «descendencia». **13:2** * Wa «báalame'».

13:8 * Te'ela' táan u yúuchul t'aan ti' u paalal Adán yéetel Eva.

9 Wa yaan máax yaan u xikine' u yu'ub ba'ax ku ya'ala'al.[a] **10** Wa yaan máax k'a'abéet u bisa'al k'albile' yaan u bisa'al k'albil. Wa yaan máax ku kiimsaj yéetel espadae'* yaan u kíimsa'al yéetel espada.[b] Yo'olal lela' le máaxo'ob santo'obo'[c] k'a'abéet u chúukpajal u yóolo'ob mu'yaj[d] yéetel k'a'abéet u yantalti'ob fe.[e]

11 Tin wilaj uláak' ts'íits'ik ba'alche' táan u jóok'ol ti' le lu'umo' yéetel yaan ka'ap'éel u baako'ob je'ex juntúul tamane', chéen ba'ale' káaj u t'aan je'ex juntúul nojoch kaane'.[f] **12** Le ts'íits'ik ba'alche'a' ku meyaj yéetel tuláakal le autoridad yaan ka'ach ti' le yáax ts'íits'ik ba'alche'o',[g] lela' tu táan ku beetik. Ts'o'ole' ku obligartik lu'um bey xan u kajnáalilo'ob utia'al ka u adorarto'ob le ts'íits'ik ba'alche' ts'a'ak u yúulo'.[h] **13** Ts'o'ole' ku beetik nukuch señalo'ob, tak k'áak' ku beetik u yéemel lu'um desde ka'an utia'al ka ila'ak tumen le máako'obo'.

14 Ku tusik u kajnáalilo'ob lu'um yéetel le señalo'ob ts'a'ab páajtalil ti' u beetik tu táan le ts'íits'ik ba'alche'o'. Le táan u beetik lela' ku ya'alik ti' u kajnáalilo'ob lu'um ka u beeto'ob u imagenil[i] le ts'íits'ik ba'alche' xo'ot u yúul yéetel espada pero ka'a kuxlajo'.[j] **15** Ti' leti'e' cha'ab u ts'áaik kuxtal* ti' u imagenil le ts'íits'ik ba'alche'o', utia'al beyo' u imagenil le ts'íits'ik ba'alche'o' ka páajchajak u t'aan bey xan u beetik u kíimsa'al tuláakal le máaxo'ob ma' u k'áat u adorarto'ob u imagenil le ts'íits'ik ba'alche'o'.

16 Ts'o'ole' ku obligartik tuláakal máak —mejentako'ob yéetel nuuktako'ob, ayik'alo'ob yéetel óotsilo'ob, esclavo'ob bey xan ma' esclavo'obi'— utia'al ka marcarta'ako'ob tu x-no'oj k'abo'ob wa tu táanpoolalo'ob,[a] **17** utia'al beyo' mix máak ka u man wa ba'ax mix ka u kon wa ba'ax, ba'axe' chéen le máax yaan u marcao', u k'aaba'[b] le ts'íits'ik ba'alche'o' wa u númeroil u k'aaba'.[c] **18** Le máax yaan u na'ate' u calculart máakalmáak u número le ts'íits'ik ba'alche'o', tumen junp'éel u número wíinik, u númeroe' 666.[d] Lela' chéen je'el u páajtal u na'ata'al tumen máax yaan u na'ate'.

14 Ts'o'ole' paakatnajene' ka tin wilaj le Taman[e] wa'alakbal te' Montaña Sióno',[f] tu yéetele' yaan 144,000 máako'ob.[g] Tu táanpoolal le máako'oba' ts'íibta'an u k'aaba' le Tamano' bey xan u k'aaba' u Taata.[h] **2** Ka tin wu'uyaj u juum junp'éel ba'al te' ka'ano', je'ex u juum ya'ab ja'e' yéetel je'ex u juum u kíilbal cháake'. Le ba'ax tin wu'uyo' bey je'ex u juum u k'aay máako'ob táan u paxik u arpa'obe'. **3** Le ba'ax ku k'ayko'ob tu táan le trono, tu táan le kantúul querubíno'ob[i] bey xan tu táan le anciano'obo'[j] bey junp'éel túumben k'aaye'.[k] Le k'aaya' mix máak

CAP 13

a Mt 11:15

b Mt 26:52

c Da 7:18
1Co 6:2
Ap 20:6

d Mt 24:13
Heb 10:36
Heb 12:3

e Ap 2:10

f Ap 16:13
Ap 20:2

g Ap 13:1

h Ap 13:3

i Ap 19:20
Ap 20:4

j Ap 13:3

Columna 2

a Ap 14:9, 10
Ap 16:2
Ap 19:20

b Ap 14:11

c Ap 15:2

d Da 3:1

CAP 14

e Jn 1:29
Ap 5:6
Ap 22:3

f Sl 2:6
Heb 12:22
1Pe 2:6

g Ap 7:4

h Ap 3:12

i Ap 4:6

j Ap 4:4
Ap 19:4

k Sl 33:3
Sl 98:1
Sl 149:1
Ap 5:9

13:10 *Uláak' bix u traducirta'ale' «Wa yaan máax k'a'abéet u kíimsa'al yéetel espadae'». **13:15** *Wa «u yiik'alil kuxtal».

CAP 14

páajchaj u kanik, chéen le 144,000 máako'ob[a] ma'ano'ob te' lu'uma'. **4** Leti'obe' ma' núupk'ebanchajo'ob* yéetel ko'olelo'obi', u jaajile' mix juntéen yanchaj ba'al u yilo'ob yéetel mix juntúul ko'olel.[b] Ku bino'ob tu paach le Taman je'el tu'uxak ka xi'iko'.[c] Ma'ano'ob[d] ichil le wíiniko'ob utia'al ka k'u'ubko'ob ti' Dios yéetel ti' le Taman bey je'ex le yáax ich[e] ku ts'áaik le paak'alo'obo'. **5** Tu chi'ob xane' ma' jóok' mix junp'éel tuusi', jach ma'alob yanilo'ob.[f]

6 Tene' tin wilaj uláak' juntúul ángel táan u xik'nal chúumuk ti' le ka'ano'. Leti'e' táan u ts'áaik ojéeltbil le ma'alob ba'alo'ob ku taal ti' Dioso', le jats'uts ba'alo'ob mina'an xu'ululti'obo'. Lela' táan u ts'áaik u yojéelt u kajnáalilo'ob lu'um: ti' tuláakal lu'umo'ob, tribu'ob, idioma'ob yéetel kaajo'ob.[g] **7** Le ángela' táan ka'ach u k'a'am a'alik: «Ch'a'ex saajkil ti' Dios yéetel alabarte'ex, tumen ts'o'ok u k'uchul u k'iinil le juicio ken u beeto'.[h] Le o'olale' adorarte'ex le Máax beet ka'an, lu'um, k'áa'náab[i] bey xan u sayabilo'ob ja'».

8 Ts'o'ole' tin wilaj u taal uláak' juntúul ángel, u ka'atúul, táan u ya'alik: «¡Ts'o'ok u lúubul! ¡Ts'o'ok u lúubul[j] le Nojoch Babiloniao'!,[k] le máax ts'áa u yuk' tuláakal le lu'umo'ob le vino beet u jach taaktal u núupk'ebantalo'obo'».[l]

9 Tu paache' taal uláak' juntúul ángel, u yóoxtúul, táan u k'a'am a'alik: «Le máax ku adorartik le ts'íits'ik ba'alche'[a] yéetel u imagenil, yéetel ku cha'ik u marcarta'al tu táanpoolal wa tu k'abe',[b] **10** yaan u beeta'al u yuk'ik xan u vinoil u p'uja'anil Dios, le vino ma' júulja'ata'an yéetel ts'o'ok u láala'al tu copail u p'uja'anil Dioso'.[c] Ts'o'ole' yaan u beeta'al u mu'yaj yéetel k'áak' bey xan yéetel azufre[d] tu táan le ángelo'ob santo'obo' yéetel tu táan le Tamano'. **11** Le ba'axo'ob ku mu'yajtiko'* yaan u buts'ilankil utia'al k'iino'ob mina'an u xuul.[e] Ts'o'ole' le máaxo'ob adorartik le ts'íits'ik ba'alche' yéetel u imagen bey xan tuláakal le máaxo'ob ku cha'ik u marcarta'alo'ob yéetel u k'aaba' le ts'íits'ik ba'alche'o' bul k'iin yéetel bul áak'ab kun mu'yajo'ob.[f] **12** Le o'olal yaan u k'a'abéettal u chúukpajal u yóol le máaxo'ob santo'ob[g] ku ts'o'okbesko'ob u t'aan Dios yéetel ku ts'áaik u fejo'ob[h] ti' Jesúso'».

13 Ka túun tin wu'uyaj junp'éel t'aan te' ka'an táan u ya'alik: «Ts'íibte: desde bejla'e', ki'imak u yóol le máaxo'ob ku kíimlo'ob junmúuch' yéetel Yuumtsilo'.[i] Jach beyo', le espíritu santoo' ku ya'alik ka je'elko'ob ti' u meyajo'ob, tumen le ba'axo'ob tu beeto'obo' yaan u bino'ob tu yéetelo'ob».

14 Ts'o'ole' paakatnajene' ka tin wilaj junp'éel sak múuyal. Le máax kulukbal yóok'ol le múuyalo' chíika'an ti' u paal máak,[j] tu poole' yaan

Columna 2

a Ap 7:4

b 2Co 11:2 Snt 1:27 Snt 4:4

c 1Pe 2:21

d 1Co 6:20 1Co 7:23 Ap 5:9

e Snt 1:18

f Ef 5:25-27 Jud 24

g Mt 24:14 Mr 13:10 Hch 1:8

h 2Pe 2:9

i Éx 20:11 Sl 146:6

j Isa 21:9 Ap 18:21

k Ap 17:18

l Jer 51:7, 8 Ap 17:1, 2 Ap 18:2, 3

a Ap 13:1

b Ap 13:15, 16

c Sl 75:8 Ap 11:18 Ap 16:19

d Ap 21:8

e Mt 25:46 2Te 1:9 Ap 19:3

f Ap 13:16-18 Ap 16:2 Ap 20:4

g Ap 13:10

h Heb 10:38

i 1Co 15:51, 52 1Te 4:16, 17

j Da 7:13

14:4 * Ilawil página 2573.

14:11 * Wa «Le tu'ux k'ala'ano'».

junp'éel corona de oro yéetel tu k'abe' yaan junp'éel lóobche'* jach yaan u yej.

15 Uláak' juntúul ángel túune' jóok' te' templo* táan u k'a'am a'alik ti' le máax kulukbal yóok'ol le múuyalo': «Jup a lóobche'e' ka káajak a cosechar, tumen ts'o'ok u k'uchul u k'iinil u yúuchul cosechar. Ts'o'ok u k'antal le ba'ax kun cosecharbil te' lu'umo'».[a] **16** Le máax kulukbal túun yóok'ol le múuyalo', tu jupaj u lóobche'e' ka tu jochaj u yich le lu'umo'.

17 Uláak' juntúul ángele' jóok' te' templo* yaan te' ka'ano', u machmaj xan junp'éel lóobche' jach yaan u yej.

18 Uláak' juntúul ángel túune' jóok' ti' le altaro', ti' leti'e' ts'a'an páajtalil yóok'ol le k'áak'o'. Ka tu k'a'am a'alaj ti' le ángel machmil le lóobche' jach yaan u yejo': «Jup a lóobche' jach yaan u yejo' ka a xot' u p'óop'ochal u yich le lu'umo', tumen u yich le uvao' ts'o'ok u k'antal».[b] **19** Le ángel túuno' tu jupaj u lóobche'e' ka tu xot'aj u p'óop'ochal u uvail le lu'umo', ka túun tu láalaj tu pilail u p'uja'anil Dios.[c] **20** Bey túuno', u yich le uvao' pupu'cha'ata'ab paachil ti' le kaajo', ka jóok' k'i'ik' ti' le pila tak ka k'uch tu'ux ku náakal u freno le tsíimino'obo'. Le k'i'ik'o' tu bulaj kex 296 kilómetros* lu'um.

14:14 * Wa «hoz». **14:15, 17** * Te'ela' táan u t'aan ti' le Cuarto Maas Jach Santo yaan te' temploo'. **14:20** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «1,600 estadios».

CAP 14

a Mt 13:30

b Joe 3:13

c Ap 19:11, 15

Columna 2

CAP 15

a Ap 16:1

b Ap 16:17

c 1Re 7:23
Ap 4:6

d Ap 2:7

e Ap 13:15

f Ap 13:18

g Éx 15:1
Dt 31:30

h Jn 1:29

i Éx 6:3

j Éx 15:11
Sl 111:2
Sl 139:14

k Jer 10:10
1Ti 1:17

l Dt 32:4
Sl 145:17

m Jer 10:6, 7

n Sl 86:9
Mal 1:11

o Hch 7:44
Heb 8:1, 2
Heb 9:11

p Ap 11:19

15 Ka tin wilaj uláak' junp'éel señal te' ka'ano', junp'éel señal jak'be'en yéetel nojoch: ti' siete ángelo'obe'[a] k'ubéenta'anti'ob siete castigo'ob. Lelo'oba' leti'e u ts'ook castigo'ob kun antalo', tumen tu yéetelo'obe' yaan u xu'ulul u p'uja'anil Dios.[b]

2 Tin wilaj xan junp'éel ba'al bey je'ex junp'éel k'áa'náab de vidrio[c] xa'ak'ta'an yéetel k'áak'e' bey xan le máaxo'ob ma' béeychaj u ganarta'alo'ob[d] tumen le ts'íits'ik ba'alche'o', tumen u imagen[e] bey xan tumen u núumeroil u k'aaba'o'.[f] Le máako'oba' wa'alakbalo'ob tu jáal le k'áa'náab de vidrioo' yéetel u machmo'ob u arpa'ob Dios. **3** Táan xan u k'ayko'ob u k'aay Moisés[g] u esclavo Dios bey xan u k'aay le Tamano',[h] ku ya'aliko'ob:

«Jéeoba Dios, teche' jach táaj yaan a poder,[i] tuláakal ba'ax ka beetke' nuuktak yéetel jach ki'ichkelemtak.[j] Teech le Rey mina'an xu'ulti'o',[k] a beelo'obe' tojtak yéetel ma'alobtak.[l] **4** Jéeoba, ¿máax ma' ken u respetartech? ¿Máax ma' ken u alabart a k'aaba'? Chéen teech chúuka'an a wóol.[m] Tuláakal le kaajo'obo' yaan u taalo'ob ta táan yéetel yaan u adorarkecho'ob[n] tumen ts'o'ok u yilko'ob ka beetik justicia».

5 Ka ts'o'oke' tin wilaj u je'epajal le lugar santo yaan te' tabernáculoo',*[o] le yaan te' ka'ano'.[p] **6** Te' lugar santoo' ti' jóok' le siete ángelo'ob k'u-

15:5 * Wa «le naj de nook' tu'ux yaan le ba'ax u ya'almaj Dioso'».

béenta'anti'ob le siete castigo'obo'.[a] Leti'obe' u búukintmo'ob nook' de lino, limpio yéetel táan u léembal. U k'axmaj xan u tseemo'ob yéetel k'axnak'o'ob de oro. **7** Juntúul ti' le kantúul querubíno'obo' tu ts'áaj junp'éel taza de oro ti' cada juntúul ti' le siete ángelo'obo', le taza'oba' chuuptak yéetel u p'uja'anil Dios,[b] le máax kuxa'an utia'al k'iino'ob mina'an u xuulo'. **8** Ka túun chu'up le lugar santo yéetel buuts' tu yo'olal u ki'ichkelem sáasil Dios[c] bey xan tu yo'olal u podero'. Mix máak ku páajtal u yokol ka'ach te' lugar santo hasta ken máanak le siete castigo'ob[d] k'ubéenta'an ti' le siete ángelo'obo'.

16 Le ka ts'o'oke' tin wu'uyaj u jóok'ol junp'éel k'a'amkach t'aan te' lugar santo[e] táan u ya'alik ti' le siete ángelo'obo': «Xeene'exe' ka a weke'ex yóok'ol le lu'um le siete taza'ob chuup yéetel u p'uja'anil Dioso'».[f]

2 Le yáax juntúul ángelo' bine' ka tu wekaj yóok'ol le lu'um le ba'ax yaan ichil u tazao'.[g] Le máaxo'ob túun yaanti'ob u marcail le ts'íits'ik ba'alche'o'[h] yéetel tu adorarto'ob u imagenilo'[i] po'chaj u wíinklilo'ob yéetel nukuch llaga'ob.[j]

3 Le u ka'atúul ángelo' tu wekaj te' k'áa'náab le ba'ax yaan ichil u tazao'.[k] Le k'áa'náab túuno' suunaj bey u k'i'ik'el[l] juntúul máak kimene', ts'o'ole' kíim tuláakal le ba'alo'ob kuxa'ano'ob yano'ob ichil le k'áa'náabo'.[m]

CAP 15

a Ap 15:1

b Sl 75:8
Jer 25:15
Ap 14:9, 10

c Éx 40:34, 35
1Re 8:10, 11
Isa 6:4
Eze 44:4

d Ap 15:1

CAP 16

e Ap 16:17

f Sl 69:24
Sof 3:8

g Ap 8:7

h Ap 13:16, 18

i Ap 13:15
Ap 19:20

j Éx 9:10

k Ap 8:8

l Éx 7:20

m Isa 57:20

Columna 2

a Ap 8:10

b Éx 7:20
Sl 78:44

c Ap 1:4

d Sl 145:17
Ap 15:4

e Dt 32:4
Sl 119:137

f Sl 79:3

g Isa 49:26

h Ap 18:20

i Éx 6:3

j Sl 19:9
Sl 119:137
Ap 19:1, 2

k Ap 8:12

l Éx 10:21
Isa 8:22

4 Le u yóoxtúul ángelo' tu wekaj te' río'ob bey xan te' tu sayabilo'ob ja'[a] le ba'ax yaan ichil u tazao', ka suunajo'ob k'i'ik'il.[b] **5** Ka tin wu'uyaj u ya'alik le ángel ts'a'an páajtalil ti' yóok'ol le ja'obo': «Teech, Máax yanech, yanili'ech[c] yéetel chúuka'an a yaabilaje',[d] jach toj ba'ax ta beetaj úuchik a wa'alik ka beeta'ak le ba'alo'oba'.[e] **6** Úuchik u wekiko'ob u k'i'ik'el le máaxo'ob santo'ob bey xan u k'i'ik'el le profeta'obo',[f] teche' ts'o'ok a ts'áaik u yuk'o'ob k'i'ik',[g] lelo' leti'e ba'ax ku náajaltiko'obo'».[h] **7** Le ka ts'o'oke' tin wu'uyaj u jóok'ol junp'éel t'aan te' altar táan u ya'alik: «Jach beyo' Jéeoba Dios, teche' jach táaj yaan a poder,[i] le ba'axo'ob ka ch'a'tuklik ka beeta'ako' jach ma'alobtako'ob yéetel tojtako'ob».[j]

8 Le u kantúul ángelo' tu wekaj le ba'ax yaan ichil u taza tu yóok'ol le K'iino'.[k] Ti' le K'iin túuno' ts'a'ab u páajtalil u tóokik máak, **9** le máako'ob túuno' eelo'ob tu yo'olal u sen chokoil. Chéen ba'ale' le máako'obo' tu ya'alo'ob ba'alo'ob tu contra u k'aaba' Dios, le máax yaan páajtalil ti' yóok'ol le castigo'ob u ya'almo', yéetel ma' arrepentirnajo'obi' mix tu alabarto'ob Diosi'.

10 Le u cinco ángelo' tu wekaj le ba'ax yaan ichil u taza tu yóok'ol u trono le ts'íits'ik ba'alche'o'. Tuláakal le tu'ux ku gobernar túuno' p'áat ich ée'joch'e'enil.[l] Le máako'obo' káaj u k'uxik u yaak'o'ob tumen jach yaj ba'ax ku mu'yajtiko'ob, **11** chéen ba'ale'

tu ya'alo'ob ba'alo'ob tu contra le Dios yaan te' ka'an tu yo'olal le ba'axo'ob ku mu'yajtiko'obo' bey xan tu yo'olal le u wíinklilo'ob po'chaja'an yéetel llaga'obo'. Leti'obe' ma' arrepentirnajo'ob tu yo'olal le ba'axo'ob ku beetko'obo'.

12 Le u seis ángelo' tu wekaj le ba'ax yaan ichil u taza tu yóok'ol le nojoch río Éufrateso'.[a] U ja'il le río túuno' tij[b] utia'al ka yanak le bej tu'ux kun taal le reyo'ob[c] ku taalo'ob lak'ino'.

13 Ka tin wilaj óoxp'éel k'aak'as t'aano'ob beyo'ob muucho'ob táan u jóok'lo'ob tu chi' le nojoch kaano',[d] tu chi' le ts'íits'ik ba'alche'o' yéetel tu chi' le ma' jaajil profetao'. **14** U jaajile' le k'aak'as t'aano'oba' ti' demonio'ob u taalo'ob yéetel ku beetko'ob señalo'ob.[e] Leti'obe' ku bino'ob tu yiknal u reyilo'ob tuláakal yóok'ol kaab utia'al ka u much'kíinto'ob te' ba'ate'el[f] kun antal tu noj k'iinil le Dios jach táaj yaan u podero'.[g]

15 «Ilawile, táan in taal je'ex u taal juntúul j-ookole'.[h] Ki'imak u yóol le máax ma' tu cha'ik u yokol u wenel[i] yéetel ku kanáantik le nook' u búukintmo', utia'al ma' u máan x-ma' nook'il yéetel ka p'áatak ich su'tsil tu táan le máako'obo'».[j]

16 Le k'aak'as t'aano'oba' tu much'kíinto'ob le reyo'ob te' lugar ku k'aaba'tik ich hebreo Armagedóno'.*[k]

16:16 *Ich griegoe' *Har Maguedón*, lela' ku taal ti' junp'éel t'aan ich hebreo u k'áat u ya'al «U Montañail Meguidó».

CAP 16

a Ap 9:13, 14

b Jer 50:38

c Isa 44:27, 28

d Ap 12:3

e Ap 13:11, 13

f Ap 19:19

g Isa 13:6
Jer 25:33
Eze 30:3
Joe 1:15
Joe 2:1, 11
Sof 1:15
2Pe 3:11, 12

h 1Te 5:2
2Pe 3:10

i Lu 21:36

j Ap 3:18

k 2Cr 35:22
Zac 12:11
Ap 19:19

Columna 2

a Ap 16:1

b Eze 38:19
Da 12:1
Heb 12:26

c Ap 17:18

d Ap 18:2

e Jer 25:15
Ap 15:7

f Ap 6:14

g Job 38:22, 23

h Éx 9:24

CAP 17

i Ap 16:1

17 Le u siete ángelo' tu wekaj le ba'ax yaan ichil u taza yóok'ol le iik'o'. Ka túun tin wu'uyaj junp'éel k'a'amkach t'aan jóok' te' lugar santoo',[a] jóok' desde te' tronoo' ka tu ya'alaj: «¡Ts'o'ok u béeychajal!». **18** Ka túun jo'op' u léembal cháak, u yu'uba'al t'aano'ob, u kíilbal cháak bey xan u sen tíitkuba le lu'um je'ex mix juntéen úuchuk desde ka yanchaj wíinik way yóok'ol kaabe' tak bejla'e'.[b] U jaajile' jach táaj chich úuchik u tíitkuba le lu'umo', k'uch tuláakal tu'ux. **19** Le nojoch kaaj[c] túuno' jóok' óoxbúuj ti', yéetel le kaajo'ob yano'ob te' lu'umo'obo' láaj jutk'ajo'ob. Dios túune' tu k'a'ajsaj le Nojoch Babilonia[d] utia'al u ts'áaik u yuk' le copa tu'ux yaan u vinoil u p'uja'anilo'.[e] **20** Tuláakal xan le isla'obo' púuts'o'ob yéetel le montaña'obo' sa'ato'ob.[f] **21** Desde te' ka'an xano' k'áax bat tu yóok'ol le máako'obo',[g] lelo'oba' bey nukuch tuunicho'obe' yéetel kex 20 kilos* u aalilo'ob. Le máako'ob túuno' tu ya'alo'ob ba'alo'ob tu contra Dios tu yo'olal le bato',[h] tumen jach nojoch loob tu beetaj.

17 Taal túun juntúul ti' le siete ángelo'ob ts'a'an le siete taza'ob[i] ti'obo', ka tu ya'alajten: «Ko'oten ka in we'estech le castigo kun taal tu yóok'ol le ko'olel chéen bey u máano', le ko'olel jach yaan u páajtalil yéetel kuluk-

16:21 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel talento». Ilawil «Talento», página 2581.

bal yóok'ol ya'ab ja'obo'.[a] **2** Le ko'olel yanchaj ba'ax u yil yéetel u reyilo'ob yóok'ol kaab[b] yéetel tu káalkunsaj u kajnáalilo'ob lu'um yéetel u vinoil u núupk'ebano'».*[c]

3 Le ángel túuno' tu bisen ti' junp'éel desierto yéetel u páajtalil le espíritu santoo'. Ka tin wilaj juntúul ko'olel kulukbal yóok'ol juntúul chak ts'íits'ik ba'alche' chuup yéetel k'aaba'ob utia'al u ya'ala'al ba'alo'ob tu contra Dios, yéetel yaan siete u poolo'ob bey xan diez u baako'ob. **4** Le nook' u búukintmaj le ko'olela' chak[d] yéetel morado.* U jats'utskíintmuba xan yéetel oro, jats'uts tuunicho'ob bey xan yéetel perla'ob.[e] U machmaj xan junp'éel copa de oro chuup yéetel x-lala' ba'alo'ob bey xan yéetel le ba'alo'ob k'aastak tu beetaj utia'al u núupk'ebantalo'. **5** Tu táanpoolale' ts'íibta'an junp'éel k'aaba', junp'éel ba'ax ma' ojéela'an ba'ax u k'áat u ya'ali': «Le Nojoch Babiloniao', u maama le ko'olelo'ob chéen bey u máano'obo',[f] u maama xan le x-lala' ba'alo'ob yaan way yóok'ol kaabo'».[g] **6** Tin wilaj xane' le ko'olela' kala'an yéetel u k'i'ik'el le máaxo'ob santo'obo' bey xan yéetel u k'i'ik'el u testigo'ob Jesús.[h]

Le ka tin wilaj le ko'olelo' jach táaj ja'ak' in wóol. **7** Le ángel túuno' tu ya'alajten: «¿Ba'axten ja'ak' a wóol? Teen ken in wa'altech ba'ax ku chíikbesik le ko'olelo'[a] bey xan le ts'íits'ik ba'alche' kuchmilo', le yaan siete u poolo'ob yéetel diez u baako'obo'.[b] **8** Le ts'íits'ik ba'alche' ta wilo' yaan ka'achi, pero p'áat mina'an, kex beyo' jach nuka'aj jóok'ol ti' le taamkach joolo'[c] yéetel táan u bin ti' xu'ulsajil. Le u kajnáalilo'ob lu'um —le ma' ts'íibta'an u k'aaba'ob tu rolloil le kuxtal[d] desde ka káaj u síijil wíiniko'ob way yóok'ol kaabe'— yaan u ja'ak'al u yóolo'ob le kéen u yilo'ob le ts'íits'ik ba'alche' yaan ka'ach pero p'áat mina'ano' yéetel táan u yantal tu ka'atéeno'.

9 Utia'al lela' k'a'abéet u yantal na'at ti' máak: le siete poolo'obo'[e] u k'áat u ya'al siete montaña'ob tu'ux ku kutal le ko'olelo'. **10** Yaan siete reyo'ob: cinco u túulale' ts'o'ok u máano'ob, juntúule' way yane' yéetel le uláak' juntúulo' ma' k'uchki', chéen ba'ale' le kéen k'uchke' chéen junp'íit tiempo kun antal. **11** Le ts'íits'ik ba'alche' yaan ka'ach yéetel p'áat mina'ano',[f] juntúul rey xan, leti' u ochoil. Leti'e' ti' jóok' ichil le siete reyo'obo' yéetel yaan xan u xu'ulsa'al.

12 Le diez baako'ob ta wilaj xano' u k'áat u ya'al diez reyo'ob ma' k'u'ubuk u reino'obi', chéen ba'ale' yaan u ts'a'abal autoridad ti'ob utia'al u reinaro'ob ichil junp'éel hora junmúuch' yéetel le ts'íits'ik ba'alche'o'. **13** Le reyo'oba' junp'éelili' u tuukulo'ob, le o'olal ku ts'áaik u muuk'o'ob yéetel u autoridado'ob ti' le

CAP 17

a Jer 51:13 Ap 17:15 Ap 19:2

b Snt 4:4 Ap 18:9

c Jer 51:7 Ap 14:8 Ap 18:3

d Lu 16:19

e Ap 18:11, 12 Ap 18:19

f Ap 19:2

g Ap 18:5

h Ap 6:9 Ap 18:24 Ap 19:2

Columna 2

a Ap 17:5

b Ap 17:3

c Ap 20:1

d Éx 32:32 Sl 69:28 Flp 4:3

e Ap 17:7

f Ap 17:8

17:2 *Ilawil página 2573. **17:4** *Wa «púrpura».

ts'íits'ik ba'alche'o'. **14** Leti'obe' yaan u ba'atelo'ob tu contra le Tamano',[a] chéen ba'ale' yaan u ganarta'alo'ob[b] tumen le Tamano', tumen leti'e' u Yuumtsil yuumtsilo'ob yéetel u Rey le reyo'obo'.[c] Le máaxo'ob xan yano'ob tu yéetelo', le máaxo'ob t'ana'ano'ob, yéeya'ano'ob yéetel chúuka'an u yóolo'obo', yaan xan u ganaro'ob».[d]

15 Ka tu ya'alaj xan ten: «Le ja'ob ta wilaj tu'ux kulukbal le ko'olel chéen bey u máano', u k'áat u ya'al ya'ab kaajo'ob, máako'ob, lu'umo'ob yéetel jejeláas idioma'ob.[e] **16** Le diez baako'ob[f] yéetel le ts'íits'ik ba'alche'[g] ta wilo' yaan u p'ektiko'ob le ko'olel chéen bey u máano'.[h] Ts'o'ole' yaan u tokiko'ob tuláakal ba'ax yaanti', yaan u p'atko'ob x-ma' nook'il, yaan u jaantiko'ob u bak'el yéetel yaan u xu'ulsko'ob yéetel k'áak'.[i] **17** Tumen Diose' tu ts'áaj ichil u puksi'ik'alo'ob ka u ts'o'okbeso'ob le ba'ax u tukultmo'.[j] Jach beyo', ka u ts'o'okbeso'ob le junp'éelili' tuukul yaanti'obo', ikil u k'ubik u reino'ob ti' le ts'íits'ik ba'alche'o'[k] tak ken béeychajak le ba'axo'ob u ya'almaj Dioso'. **18** Le ko'olel[l] ta wilo' u k'áat u ya'al le nojoch kaaj ku reinar tu yóok'ol u reyilo'ob yóok'ol kaabo'».

18 Le ka ts'o'oke' tin wilaj uláak' juntúul ángel táan u yéemel ka'an yéetel nojoch páajtalil. Le lu'um túuno' sáasilchaj tu yo'olal u ki'ichkelem sáasilil le ángelo'.

CAP 17

a Jn 1:29 Ap 5:6

b Ap 19:11, 15

c Mt 28:18 Hch 2:36 1Ti 6:15

d Ro 16:20

e Isa 57:20 Jer 51:13

f Ap 17:12

g Ap 17:8

h Ap 17:7

i Le 21:9 Ap 18:8

j Jos 11:19, 20 Pr 21:1

k Ap 17:12

l Ap 17:5

Columna 2

CAP 18

a Isa 21:9 Jer 51:8 Ap 14:8

b Isa 13:21 Jer 50:39

c Jer 51:7

d Ap 17:1, 2

e Isa 48:20 Isa 52:11 Jer 50:8

f Jer 51:6, 45 2Co 6:17

g Jer 51:9

h Ap 16:19

i Jer 50:29 2Te 1:6

j Sl 137:8 Jer 50:15

k Sl 75:8

l Ap 16:19

2 Le ángela' yéetel tuláakal u muuk' tu k'a'am a'alaj: «¡Ts'o'ok u lúubul! ¡Ts'o'ok u lúubul le Nojoch Babiloniao'![a] Ts'o'ok u suut junp'éel lugar tu'ux ku kajtal demonio'ob, junp'éel lugar tu'ux ku ta'akikuba k'asa'an ángelo'ob* bey xan tuláakal le k'aak'as ch'íich'o'ob p'ekta'ano'obo'.[b] **3** Tumen tuláakal le kaajo'obo' káalchajo'ob yéetel u vinoil u ts'íibolalil u núupk'ebantal.*[c] U reyilo'ob yóok'ol kaabe' núupk'ebanchajo'ob tu yéetel.[d] U comercianteilo'ob yóok'ol kaabe' ts'o'ok u ayik'altalo'ob tu yo'olal le ko'okoj ba'alo'ob ku manik le ko'olel mina'an u su'tal utia'al u pulik u taak'ino'».

4 Ka tin wu'uyaj uláak' t'aan te' ka'an táan u ya'alik: «In kaajal, jóok'ene'ex[e] ti' le kaaja' utia'al ma' a táakpajle'ex ti' u k'ebano'ob yéetel utia'al ma' a mu'yajtike'ex le ba'alo'ob kun taal tu yóok'olo'.[f] **5** Tumen u k'ebano'obe' ts'o'ok u niktal yéetel ts'o'ok u k'uchul tak te' ka'ano';[g] Dios túune' ts'o'ok u k'a'ajsik le ba'alo'ob k'aastak u beetmo'.[h] **6** Sute'ex u jeel ti' le ba'ax u beetmaj ti' uláak' máako'obo',[i] ka'atéen ka a sute'ex u jeel ti' le ba'ax u beetmo'.[j] Te' copa[k] tu'ux tu preparartaj vinoo' ka'atéen ka a preparte'ex vino utia'al a ts'áaike'exti'.[l] **7** Úuchik u jach nojba'alkúuntkuba yéetel úuchik u bisik junp'éel ko'okoj kuxtal ichil x-ma' su'talile', le-

18:2 *Uláak' bix u traducirta'ale' «múus iik'». **18:3** *Ilawil página 2573.

CAP 18

ti'e' jach unaj u mu'yaj yéetel u yok'ol. Leti'e' ma' tu xu'ulul u ya'alik ichil u puksi'ik'al: ‹Kulukbalen bey juntúul reinae', ma' kimen in wíichami' yéetel mix bik'in bíin ok'olnaken›.[a] **8** Le o'olale' chéen ichil junp'éel k'iin ken taalak tuláakal le ba'ax ken u mu'yajto' —kíimil, ok'ol yéetel wi'ijil—, le kéen ts'o'okke' yaan u tóoka'al,[b] tumen jach nojoch u páajtalil Jéeoba le máax juzgarto'.[c]

9 Le u reyilo'ob yóok'ol kaab núupk'ebanchajo'ob tu yéetelo' yaan u yilko'ob u buuts'il u tóoka'al. Le reyo'oba' leti'e múul kajlajo'ob tu yéetel utia'al u bisko'ob jun-p'éel ko'okoj kuxtal ichil x-ma' su'talilo'. Le kéen u yilo'ob ba'ax ku yúuchulti'e' yaan u yok'olo'ob yéetel yaan u lo'oloxik u tseemo'ob tumen yaachaja'an u yóolo'ob. **10** Yaan u wa'atalo'ob náach ti' leti' tu yo'olal u saajkilo'ob ti' le ba'ax úuchti'o', yéetel yaan u ya'aliko'ob: ‹¡Óotsilech nojoch kaaj![d] ¡Óotsilech Babilonia, le kaaj jach yaan u páajtalilo'! ¡Tumen chéen ichil junsúutuk ka juzgarta'abech tumen Dios!›.

11 U comercianteilo'ob yóok'ol kaabe' yaan u yok'olo'ob yéetel yaan u yaatal u yóolo'ob tumen bejla'e' mix máak kun manik le jejeláas ba'alo'ob ku konko'obo': **12** u jejeláasil ba'alo'ob je'ex oro, plata, jats'uts tuunicho'ob, perla'ob, ma'alob lino, nook' morado,* seda yéetel chak nook'. Bey xan tuláakal ba'al beeta'an yéetel ki'ibok che', tuláakal ba'ax beeta'an yéetel marfil, ki'ichkelem che'ob, cobre, fierro yéetel mármol. **13** Bey xan canela, u xa'ak'ilo'ob janal, incienso, ki'ibok aceite, olíbano, vino, u aceiteil oliva, harina, trigo, wakaxo'ob, tamano'ob, tsíimino'ob, carreta'ob, esclavo'ob yéetel uláak' máako'ob. **14** Jach beyo' tuláakal le ba'alo'ob ma'alobtak* ka ts'íiboltik ka'acho' beoraa' mina'antech, bey xan le ki'iki' janalo'ob yéetel le ki'ichkelem ba'alo'ob yaantech ka'acho' ts'o'ok u xu'upul yéetel mix bik'in kun antaltech tu ka'atéen.

15 Le máaxo'ob konik ka'ach le ba'alo'oba', le ayik'alchajo'ob tu yo'olal le kaaja', yaan u p'áatlo'ob wa'atal náach ti' leti' tumen yaan u sajaktalo'ob ti' le ba'ax úuchti'o'. Leti'obe' yaan u yok'olo'ob yéetel tumen yaachaja'an u yóolo'obe' **16** yaan u ya'aliko'ob: ‹¡Óotsil, óotsil le nojoch kaaj u búukintmaj ka'ach ma'alob lino, nook' morado bey xan chak nook'o'! ¡Óotsil le kaaj u jach jats'utskiintmuba ka'ach yéetel adorno'ob de oro, jats'uts tuunicho'ob bey xan yéetel perla'obo'![a] **17** ¡Tumen chéen ichil junsúutuk xu'ulsa'ab ti' tuláakal le ya'abkach ayik'alil yaan ka'ach ti'o'!›.

Tuláakal xan u capitánil barco, tuláakal máax ku viajar ti' k'áa'náab, tuláakal le

b Le 21:9

c Jer 50:34

d Da 4:30

Columna 2

a Ap 17:4

18:12 *Wa «púrpura».

18:14 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u ma'alob ich le lu'um».

marinero'ob bey xan tuláakal le máaxo'ob ku kaxtik u kuxtalo'ob te' k'áa'náabo' p'áato'ob wa'atal náach ti' le kaajo', **18** yéetel k'a'am t'aanajo'ob le ka tu yilo'ob u buuts'il u tóoka'alo', ka tu ya'alo'ob: ‹¿Ba'ax kaajil je'el u ke'etel yéetel le nojoch kaaja'?›. **19** Ka túun tu tosajo'ob lu'um tu poolo'ob. Tumen yaachaja'an u yóolo'ob yéetel tumen táan u yok'olo'obe' jo'op' u k'a'am a'aliko'ob: ‹¡Óotsil, óotsil le nojoch kaajo', le ba'ax o'olal ayik'alchaj tuláakal le máaxo'ob yaan u barco'ob te' k'áa'náabo'! ¡Tumen chéen ichil junsúutuk ka xu'ulsa'abi!›.[a]

20 ¡Ka'an, ki'imakchajak a wóol tu yo'olal le ba'ax úuchti'o'![b] ¡Ki'imakchajak xan a wóole'ex, te'ex le máaxo'ob santo'obo',[c] apóstole'ex yéetel profeta'ex! Tumen Diose' ts'o'ok u castigartik le kaaj yo'olal le ba'ax tu beetajte'exo'».[d]

21 Juntúul mu'uk'a'an ángel túune' tu ch'úuyaj junp'éel tuunich bey je'ex u nojoch tuunichil molinoe' ka tu píikch'intaj te' k'áa'náab táan u ya'alik: «Bey xan kun píikch'intbil Babiloniao', yaan u píikch'inta'al kabal le nojoch kaajo' yéetel mix bik'in kun ka'a ilbil.[e] **22** Mix bik'in kun ka'a u'uybil tu kaajil Babilonia u k'aay le máaxo'ob ku paxko'ob arpao', mix le ku paxko'ob uláak' nu'ukulo'obo', le ku yustiko'ob flautao' mix le ku yustiko'ob trompetao'. Te'elo' ma' kun ka'a ilbil juntúul máax ku beetik wa ba'ax meyajili', yéetel mix bik'in kun ka'a u'uybil u juum u tuunichil junp'éel molino táan u juuch'i'. **23** Mix junp'éel lámpara kun ka'a juul u sáasil tu yóok'ol, yéetel ichile' mix bik'in kun ka'a u'uybil u t'aan juntúul noviotsil wa noviatsili'. Tumen u comerciante'obe' leti'e máaxo'ob maas ayik'alo'ob way yóok'ol kaabe' yéetel tumen tu tusaj tuláakal le kaajo'ob úuchik u beetik u j-meenilo'.*[a] **24** Jach beyo' te' kaaja' ti' we'ek u k'i'ik'el le profeta'obo', le máaxo'ob santo'obo'[b] bey xan tuláakal le máaxo'ob ts'o'ok u kíimsa'alo'ob way lu'ume».[c]

19 Le ka ts'o'oke' tin wu'uyaj bey táan u juum u t'aan ya'abkach máako'ob te' ka'ano'. Táan u ya'aliko'ob: «¡Alabarte'ex Jéeoba!*[d] Leti'e' ku salvartik máak, jach nojoch u poder bey xan u páajtalil, **2** leti'e' ma'alob bix u juzgar yéetel ku beetik ba'ax toj.[e] Leti'e' ts'o'ok u juzgartik le x-prostituta jach yaan páajtalil ti'o', le máax tu k'askúuntaj u kajnáalilo'ob yóok'ol kaab yéetel u núupk'ebano'.* Diose' ts'o'ok u castigartik úuchik u kíimsik u esclavo'ob».[f] **3** Leti'obe' tu séeba'anil tu ya'alo'ob tu ka'atéen: «¡Alabarte'ex Jéeoba!*[g] U buuts'il le kaaja' yaan u na'akal utia'al k'iino'ob mina'an u xuul».[h]

4 Le 24 anciano'ob[i] yéetel le kantúul querubíno'o-

CAP 18

a Isa 47:11

b Jer 51:48

c Ap 14:12

d Dt 32:43
Ro 12:19
Ap 6:9, 10
Ap 19:1, 2

e Jer 51:63, 64

Columna 2

a Isa 47:9
Gál 5:19, 20

b Ap 6:9, 10
Ap 16:5, 6

c Gé 9:6
Jer 51:49

CAP 19

d Sl 150:6

e Dt 32:4
Sl 19:9
Ap 15:3

f Dt 32:43
2Re 9:7
Sl 79:10
Ap 18:20, 24

g Sl 117:1

h Isa 34:10

i Ap 4:4

18:23 * Wa «x-espiritistail». **19:1, 3** * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'. **19:2** * Ilawil página 2573.

bo'[a] xolajo'obe' ka tu adorarto'ob Dios, le máax ku kutal te' tronoo', ka tu ya'alo'ob: «¡Ka béeyak!* ¡Alabarte'ex Jéeoba!».#[b]

5 Ts'o'ole' jóok' xan junp'éel t'aan te' tronoo' ka tu ya'alaj: «Alabarte'ex k-Dios, tuláakle'ex, te'ex u esclavo'ex[c] yéetel jach ka respetarke'ex, le mejentako'obo' bey xan le nuuktako'obo'».[d]

6 Ka tin wu'uyaj u juum junp'éel ba'al bey je'ex u juum u t'aan ya'abkach máako'obe', je'ex u juum ya'abkach ja'obe' yéetel je'ex u juum u jaats' cháake', ku ya'aliko'ob: «¡Alabarte'ex Jéeoba!#[e] Tumen Jéeoba k-Dios, le máax jach táaj yaan u podero',[f] ts'o'ok u káajal u reinar.[g] **7** Ki'imakchajak k-óol yéetel chu'upuk k-puksi'ik'al yéetel nojoch ki'imak óolal, yéetel ko'one'ex alabartik Dios tumen ts'o'ok u k'uchul u k'iinil u ts'o'okol u beel le Tamano'; u yatane' u líi'smuba. **8** Jach beyo', ti' leti'e' ts'o'ok u ts'a'abal u páajtalil u búukintik junp'éel nook' beeta'an yéetel jach ma'alob lino, ku léembal yéetel jach limpio. Tumen le jach ma'alob linoo' ku chíikbesik le ba'alo'ob ma'alobtak ku beetik le máaxo'ob santo'obo'».[h]

9 Le ángelo' tu ya'alajten: «Ts'íibt lela': ki'imak u yóol le máaxo'ob a'ala'anti'ob ka xi'iko'ob tu cenail u ts'o'okol u beel le Tamano'».[i] Tu ya'alaj xan ten: «Lela' leti'e ba'axo'ob jaajtak u ya'almaj Dioso'». **10** Ka túun xolajen tu táan utia'al in adorarte. Chéen ba'ale' tu ya'alajten: «¡Ma'! ¡Ma' a beetik lelo'![a] Tene' esclavoen je'ex teech yéetel a suku'uno'obe', máaxo'ob k'ubéenta'anti'ob ka t'aanako'ob tu yo'olal Jesús.[b] Adorart Dios,[c] tumen u yúuchul t'aan tu yo'olal Jesúse' leti'e ba'ax o'olal ts'íibta'ab le profecía'obo'».[d]

11 Tene' tin wilaj je'ek'ab le ka'ano' ka tin wilaj juntúul sak tsíimin.[e] Le máax nat'milo' chúuka'an u yóol*[f] yéetel ku ya'alik u jaajil.[g] Leti'e' ku juzgar, yéetel le kéen ba'atelnake' ku beetik ba'ax toj.[h] **12** U yicho'obe' bey k'áak' ku tóoch'bale'[i] yéetel yóok'ol u poole' yaan ya'ab corona'obi'. Ti' leti'e' yaan junp'éel k'aaba' ts'íibta'an mix máak ojéeltmil, chéen leti', **13** u búukintmaj junp'éel nook' manchado* yéetel k'i'ik'; le k'aaba' ts'a'anti'a' leti' lela': U T'aan[j] Dios. **14** Ts'o'ole' u soldadoilo'ob ka'ane' táan u bino'ob tu paach u nat'mo'ob sak tsíimino'ob, yéetel u búukintmo'ob jach ma'alob lino, sak yéetel limpio. **15** Tu chi'e' ku jóok'ol junp'éel chowak espada[k] jach puputs'kil* utia'al u beetik loob ti' le kaajo'obo', yéetel yaan u nu'uktiko'ob yéetel junp'éel xóolte' de fierro.[l] Ts'o'ole' leti' yaya'cha'atik le uva yaan tu pilail

CAP 19

a Ap 4:6

b Sl 106:48

c Sl 134:1
Sl 135:1

d Sl 115:13

e Sl 113:1

f Éx 6:3

g Sl 97:1
Isa 52:7
Ap 11:15

h Isa 61:10
Ef 5:25-27
Ap 14:4

i Mt 22:2
Mt 25:10

Columna 2

a Hch 10:25, 26
Ap 22:8, 9

b Mt 28:19, 20
Hch 1:8

c Mt 4:10
Jn 4:23

d Lu 24:27
Hch 10:43
1Pe 1:10, 11

e Ap 6:2

f Ap 1:5

g Jn 1:14
Ap 3:14

h Isa 11:4, 5
Heb 1:8, 9

i Ap 1:13, 14

j Jn 1:1

k 2Te 2:8
Ap 1:13, 16

l Sl 2:9
Ap 2:26, 27

19:4 * Wa «¡Amén!». **19:4, 6** # Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Jah». Lela' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'.

19:11 * Wa «je'el u páajtal u k'ubik u yóol máak ti'e'». **19:13** * Ulákak' bix u traducirta'ale' «wi'iwits'a'an». **19:15** * Wa «jach yaan u yej».

u p'uja'anil le Dios jach táaj yaan u podero'.[a] **16** Ts'o'ole' te' nook' yaan tu yóok'ol u muuk' u yooko' ts'íibta'an le k'aaba' je'ela': u Rey reyo'ob yéetel u Yuumtsil yuumtsilo'ob.[b]

17 Tin wilaj xan juntúul ángel wa'alakbal tu tojil le K'iino'; leti'e' k'a'am t'aanaje' ka tu ya'alaj ti' tuláakal le ch'íich'o'ob ku xik'nalo'ob te' ka'ano': «Ko'otene'ex waye', much'aba'ex utia'al le nojoch janal ken u beet Dioso',[c] **18** utia'al ka a jaante'ex u bak'el reyo'ob, u bak'el comandante'ob,* u bak'el le máaxo'ob mu'uk'a'ano'obo',[d] u bak'el tsíimino'ob bey xan u bak'el le máaxo'ob nat'milo'obo'.[e] Ko'otene'ex utia'al ka a jaante'ex xan u bak'el tuláakal máak, le esclavo'obo' bey xan le ma' esclavo'obo', le nuuktako'obo' bey xan le mejentako'obo'».

19 Ka tin wilaj le ts'íits'ik ba'alche'o' bey xan u reyilo'ob yóok'ol kaab yéetel u soldado'ob, u much'muba'ob ba'ate'el tu contra le máax nat'mil le tsíimino' yéetel tu contra u soldado'ob.[f] **20** Ka túun k'a'ax le ts'íits'ik ba'alche' pa'te' yéetel le ma' jaajil profetao'.[g] Le ma' jaajil profetao' leti'e máax tu beetaj señalo'ob tu táan le ts'íits'ik ba'alche' utia'al u tusik le máaxo'ob tu k'amo'ob u marcail le ts'íits'ik ba'alche'o'[h] yéetel le máaxo'ob adorartik u imageno'.[i] Le láayli' kuxa'ano'obo' pu'ulo'ob ichil le k'áa'náab de k'áak' ku tóoch'bal yéetel azufreo'.[a] **21** Chéen ba'ale' le u maasil máako'obo' kíimsa'abo'ob yéetel le chowak espada ku jóok'ol tu chi' le máax nat'mil le tsíimino'.[b] Tuláakal túun le ch'íich'o'obo' tu na'ajkúuntuba'ob yéetel u bak'elo'ob.[c]

20 Tene' tin wilaj juntúul ángel táan u yéemel te' ka'ano', u machmaj u llaveil le taamkach joolo'[d] bey xan jun-p'éel nojoch cadena. **2** Leti'e' tu machaj le nojoch kaano',[e] le úuchben kaano',[f] le ku ya'ala'al K'aasilba'al*[g] yéetel Satanás[h] ti'o', ka tu k'axaj tu yáamil 1,000 años. **3** Ts'o'ole' tu píikch'intaj te' taamkach joolo'[i] ka tu makaj yéetel ka tu sellartaj utia'al ma' u seguer u tusik u kajnáalilo'ob lu'um, tak ken ts'o'okok le 1,000 añoso'. Le kéen ts'o'okke' yaan u jáalk'abta'al junp'íit tiempo.[j]

4 Tene' tin wilaj trono'ob. Ti' le máaxo'ob kulajo'ob te' trono'obo' ts'a'ab páajtalil utia'al u juzgaro'ob. Tin wilaj le máaxo'ob kíimsa'abo'ob* úuchik u t'aano'ob tu yo'olal Jesús bey xan tu yo'olal Dioso'. Le máako'oba' ma' tu adorarto'ob le ts'íits'ik ba'alche'o' mix u imagenil yéetel ma' tu cha'aj u marcarta'al u táanpoolalo'ob mix u k'abo'obi'.[k] Le máako'oba' ka'a kuxlajo'ob yéetel káaj u reinaro'ob tu yáamil 1,000 años yéetel Cristo.[l] **5** Lela' leti'e

19:18 *Lela' juntúul máak ts'a'an u nu'ukt 1,000 soldado'ob.

CAP 19

a Joe 3:13 Ap 14:19, 20

b Mt 28:18 Flp 2:9-11 1Ti 6:15 Ap 17:14

c Eze 39:4, 17

d Eze 39:18

e Eze 39:20

f Ap 16:14, 16

g Ap 16:13

h Ap 13:16, 17

i Ap 13:15

Columna 2

a Mt 10:28 2Pe 2:6 Jud 7 Ap 20:14

b Ap 2:16 Ap 6:2

c Eze 39:4

CAP 20

d Ap 9:1

e Ap 12:3

f Gé 3:1

g Jn 8:44

h Zac 3:1 Ap 12:9

i Ap 9:11

j Ap 20:7

k Ap 13:15-17

l Mt 19:28 Lu 22:28-30 2Ti 2:12 Ap 1:6

20:2 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «Diablo». **20:4** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «kíimsa'abo'ob yéetel báat».

yáax máako'ob ka'a kuxkíinta'abo'obo'.[a] (U maasil le kimeno'obo'[b] ma' séeb kuxlajo'obi', tak ka ts'o'ok le 1,000 añoso'). **6** Ki'imak u yóol yéetel santo tuláakal máax ku táakpajal ichil le yáax máako'ob ku ka'a kuxkíinta'alo'obo'.[c] Le ka'a kíimilo'[d] mina'an páajtalil tu yóok'olo'ob,[e] ba'axe' yaan u meyajo'ob bey sacerdote'ob[f] utia'al Dios bey xan utia'al Cristo, yéetel yaan u reinaro'ob tu yéetel ichil le 1,000 añoso'.[g]

7 Le kéen ts'o'okok le 1,000 añoso', Satanáse' yaan u jáalk'abta'al te' tu'ux k'ala'ano'. **8** Leti' túune' yaan u jóok'ol u tus le kaajo'ob yano'ob tu kanti'itsil yóok'ol kaabo', le je'elo'oba' Gog yéetel Magog. Leti'e' yaan u much'kíintiko'ob utia'al le guerrao'. Le máaxo'ob kun much'kíintbilo'obo' jach táaj ya'abo'ob je'ex u arenail le k'áa'náabo'. **9** Leti'obe' bino'ob ti' tuláakal yóok'ol kaab yéetel tu ba'pachto'ob u campamento le máaxo'ob santo'obo' bey xan le kaaj yaabilta'ano'. Chéen ba'ale' éem k'áak' desde te' ka'ano' ka tóoka'abo'ob.[h] **10** Le K'aasilba'al tusko'ob ka'acho' píikch'inta'ab ichil le k'áa'náab de k'áak' yéetel azufreo', te' tu'ux píikch'inta'ab xan le ts'íits'ik ba'alche'[i] bey xan le ma' jaajil profetao'.[j] Te'elo' ti' kun beetbil u mu'yajo'ob* bul k'iin yéetel bul áak'ab utia'al k'iino'ob mina'an u xuuli'.

11 Tin wilaj xan junp'éel nojoch sak trono bey xan le máax kulukbal yóok'olo'.[a] Tu táane' púuts' le lu'um bey xan le ka'ano'[b] yéetel ma' ila'ab tu'ux ts'o'oko'obi'. **12** Le máaxo'ob kimeno'ob ka'acho', le nuuktako'obo' bey xan le mejentako'obo', tin wilaj wa'alakbalo'ob tu táan le tronoo', ka chóola'ab le rollo'obo'. Chéen ba'ale' chóola'ab uláak' rollo, u rolloil le kuxtalo'.[c] Le kimeno'ob túuno' juzgarta'abo'ob tu yo'olal le ba'ax tu beeto'obo',[d] je'ex ts'íibta'anil te' rollo'obo'. **13** Le k'áa'náabo' tu k'ubaj le kimeno'ob yaan ichilo', le kíimil yéetel le Muknalo'* tu k'ubo'ob xan le kimeno'ob yaan ichilo'obo'. Ka juzgarta'ab cada juntúul máak tu yo'olal ba'ax tu beetaj.[e] **14** Le ka ts'o'oke' le kíimil yéetel le Muknalo'* píikch'inta'abo'ob ichil le k'áa'náab de k'áak'o'.[f] Le k'áa'náab de k'áak'o'[g] leti'e ka'a kíimilo'.[h] **15** Ts'o'ole' tuláakal le máaxo'ob ma' ts'íibta'an u k'aaba'ob tu libroil le kuxtalo'[i] píikch'inta'abo'ob ichil le k'áa'náab de k'áak'o'.[j]

21 Teen túune' tin wilaj junp'éel túumben ka'an yéetel junp'éel túumben lu'um,[k] tumen le ka'an yéetel le lu'um yano'ob ka'acho' ts'o'ok u p'áatal mina'ano'ob,[l] yéetel le k'áa'náabo'[m] ts'o'ok u p'áatal mina'an xan. **2** Ka tin wilaj xan le santo kaajo', le Túumben Jerusaléno', leti'e' táan u yéemel desde te' ka'an te' tu'ux yaan Dioso'.[n] Le kaaja' jats'utskíinta'an xan je'ex

CAP 20

a 1Co 15:23, 52 Flp 3:10, 11 1Te 4:16

b Hch 24:15

c Ap 14:13

d Ap 2:11 Ap 20:14

e 1Co 15:54

f 1Pe 2:9

g Ap 1:6 Ap 5:9, 10

h 2Re 1:10

i Ap 13:1

j Ap 19:20

Columna 2

a Ap 4:2, 3

b 2Pe 3:7

c Éx 32:33 Sl 69:28 Da 12:1

d Jn 5:28, 29

e Hch 10:42

f Isa 25:8 1Co 15:26

g Mt 5:22 Mt 18:9 Ap 21:8

h Ap 2:11 Ap 20:6

i Ap 17:8

j Pr 10:7

CAP 21

k Isa 65:17 Isa 66:22 2Pe 3:13

l 2Pe 3:10 Ap 20:11

m Isa 57:20

n Ap 3:12

20:10 * Wa «k'albilo'ob». Ilawil u notail Apocalipsis 14:11.

20:13, 14 * Ilawil página 2572.

u jats'utskíinta'al juntúul noviatsil utia'al u yíichame'.[a] **3** Ka ts'o'oke' tin wu'uyaj junp'éel k'a'amkach t'aan jóok' te' trono táan u ya'alik: «¡Illawile! U yotoch* Diose' tia'an yiknal le máako'obo'. Diose' yaan u kajtal tu yéetelo'ob, yéetel leti'obe' yaan u k'uchul u beetuba'ob u kaajal. Jach beyo', Diose' yaan u yantal tu yéetelo'ob.[b] **4** Leti'e' yaan u cho'ik tulákakal u ja'il u yicho'ob,[c] ma' tun yantal kíimil,[d] mix ok'ol, mix k'i'inamil yéetel mix máak kun mu'yaj.[e] Le ba'alo'ob suuk u yúuchul ka'acho' ts'o'ok u máano'ob».

5 Le Máax kulukbal te' trono[f] xano' tu ya'alaj: «¡Illawile! Tene' táan in túumbenkuntik tulákakal ba'al».[g] Tu ya'alaj xan: «Ts'íibt le t'aano'oba' tumen jach jaajtako'ob* yéetel yaan u béeytalo'ob». **6** Ka tu ya'alajten: «¡Ts'o'ok u béeytalo'ob! Teen le Alfa yéetel le Omegao',* teen u káajbal yéetel u xuul.[h] Ti' je'el máaxak uk'aje' yaan in ts'áaik u yuk' u ja'il le kuxtal yaan te' sayabo',[i] mix ba'al unaj u bo'otik. **7** Tulákakal le ba'alo'oba' yaan in síik ti' je'el máaxak ku ganartik le ba'atelo', tene' yaan in beetkinba u Dios yéetel leti'e' yaan u beetkuba in paal. **8** Chéen ba'ale' le máaxo'ob saajko'obo', le máaxo'ob mina'an u fejo'obo',[j] le máaxo'ob ma' limpio yanilo'ob tu táan Dios yéetel ku beetko'ob ba'alo'ob k'aastako', le asesino'obo',[a] le ku núupk'ebantalo'obo',*[b] le ku beetik u j-meenilo'obo',[#] le ku adorarko'ob imageno'obo' bey xan tuláakal le máaxo'ob ku tuuso'obo'[c] yaan u náajaltiko'ob u pu'ululo'ob te' k'áa'náab ku tóoch'bal u k'áak'il yéetel azufreo'.[d] Lela' leti'e ka'a kíimilo'».[e]

9 Juntúul ti' le siete ángelo'ob ts'a'anti'ob le siete taza'ob chuuptak yéetel le u ts'ook siete castigo'obo',[f] taale' ka tu ya'alajten: «Ko'oten ka in we'estech le noviatsilo', u yatan le Tamano'».[g] **10** Leti' túune' tu bisen yéetel u páajtalil le espíritu santo ti' junp'éel sen ka'anal yéetel nojoch montañae' ka tu ye'esajten u santo kaajil Jerusalén, le kaaj táan u yéemel desde te' ka'an te' tu'ux yaan Dioso',[h] **11** le kaaj ku léembal yéetel u ki'ichkelem sáasil Dioso'.[i] Le kaaja' ku jóopbal je'ex junp'éel tuunich jach táaj ki'ichkelme', je'ex ka jóopbalnak junp'éel u tuunichil jaspe sáask'ale'en je'ex le cristalo'.[j] **12** U ba'pak'ilo'obe' nuuktak yéetel ka'analtak. Yéetel yaan 12 u joonajilo'ob, ti' cada junp'éel joonaje' wa'alakbal juntúul ángel, tu ka'anlil le joonajo'obo' ts'íibta'an u k'aaba' u 12 tribuilo'ob u paalal Israel. **13** Tu lak'inile' yaan óoxp'éel joonajo'obi', tu xamanile' óoxp'éel joonajo'ob, tu noojolile' óoxp'éel joonajo'ob yéetel

CAP 21

a Ap 19:7

b Eze 37:27

c Ap 7:17

d Isa 25:8
1Co 15:26

e Isa 35:10
Isa 65:19

f Ap 4:2, 3

g 2Pe 3:13

h Ap 1:8
Ap 22:13

i Sl 36:9
Isa 55:1
Ap 7:17
Ap 22:1

j 1Jn 5:10

Columna 2

a 1Jn 3:15

b Ef 5:5

c Jn 8:44

d Ap 19:20

e Pr 10:7
Heb 10:26, 27
Ap 2:11
Ap 20:6

f Ap 15:1

g Ap 19:7

h Heb 12:22
Ap 3:12
Ap 21:2

i Isa 60:1, 2

j Éx 24:9, 10

21:3 * Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «u yotoch de nook'». **21:5** * Wa «je'el u páajtal u k'ubik u yóol máak ti'e'». **21:6** * Wa «Teen le A yéetel le Z». Le Alfao' leti'e yáax letra yaan te' abecedario griegoo' yéetel le Omegao' leti' u ts'ook.

21:8 * Ilawil página 2573. # Wa «espiritistailo'obo'».

tu chik'inile' óoxp'éel joonajo'ob.[a] **14** U ba'pak'ilo'ob le kaajo' ets'ekbalo'ob yóok'ol 12 tuunicho'ob, tu yóok'ol le tuunicho'oba' ts'íibta'an le 12 k'aaba'ob yaan ti' u 12 apóstolo'ob[b] le Tamano'.

15 Le máax ku t'aan tin wéetelo' u machmaj ka'ach junp'éel che'* de oro utia'al u p'isik le kaajo', u joonajilo'ob bey xan u ba'pak'ilo'ob.[c] **16** Le kaajo' cuadrado bix beeta'anil, je'ex buka'aj u chowakile' buka'aj xan u kóochilo'. Leti'e' tu p'isaj le kaaj yéetel le che'o', le ka tu p'ise' tu ts'áaj kex 2,220 kilómetros.* U chowakil, u kóochil yéetel u ka'anlile' junp'éelili' medida yaanti'ob. **17** Ts'o'ole' tu p'isaj xan le pak'o'ob yaan tu ba'pacho' ka tu ts'áaj 144 codos,* según le medida ku meyaj ti' máako' yéetel según le medida ku meyaj ti' juntúul ángelo'. **18** U ba'pak'ilo'ob le kaajo' beeta'an yéetel jaspe.[d] Le kaajo' beeta'an yéetel ts'úuk oro chíika'an ti' sáask'ale'en vidrio. **19** U cimientoilo'ob u ba'pak'il le kaajo' jats'utskíinta'an yéetel u jejeláasil jats'uts tuunicho'ob: le yáax junp'éelo' jaspe, le u ka'ap'éelo' zafiro, le u yóoxp'éelo' calcedonia, le u kanp'éelo' esmeralda, **20** le u cincoo' sardónica, le u seiso' sardio, le u sieteo' crisólito, le u ochoo' berilo, le u nueveo' topacio, le u dieciocho' crisoprasa, le u onceo' jacinto, le u doceo' amatista. **21** Ts'o'ole' le 12 joonajo'obo' 12 perla'ob, cada joonaje' beeta'an yéetel junp'éel perla. U noj bejil le kaajo' beeta'an yéetel ts'úuk oro, sáask'ale'en je'ex vidrioe'.

22 Ichil le kaajo' ma' tin wilaj mix junp'éel temploi', tumen Jéeoba Dios le máax jach táaj yaan u podero'[a] bey xan le Tamano', leti'ob u temploil le kaajo'. **23** Le kaajo' ma' k'a'abéet u sáasilkunta'al tumen le K'iino' mix tumen le Lunao' tumen u ki'ichkelem sáasil Dios sáasilkuntik,[b] yéetel u lámparae' leti'e Tamano'.[c] **24** U kajnáalilo'ob le lu'umo'obo' yaan u máano'ob yáanal u sáasilil,[d] yéetel u reyilo'ob yóok'ol kaabe' yaan u ts'áaiko'ob ti' le kaaj le páajtalil yaan ti' leti'obo'. **25** U joonajilo'obe' junpuli' ma' kun k'albilo'ob de k'iin, tumen te'elo' ma' bíin áak'abchajki'.[e] **26** U kajnáalilo'ob le lu'umo'obo' yaan u ki'ichkelemkúuntiko'ob le kaajo' yéetel jach yaan u respetarko'ob.[f] **27** Chéen ba'ale' je'el ba'alak ma' limpio yanil tu táan Dios yéetel je'el máaxak ka tuusnak wa ka u beet wa ba'ax jach táaj k'aase', junpuli' ma' kun ookli'.[g] Chéen yaan u yokol le máaxo'ob ts'íibta'an u k'aaba'ob tu rolloil le kuxtal yaan ti' le Tamano'.[h]

22 Le ángel túuno' tu ye'esajten u ríoil le kuxtalo',[i] le ríoa' sáask'ale'en je'ex le vidrioo' yéetel ku jóok'ol desde tu trono Dios yéetel tu

21:15 *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «junp'éel caña». **21:16** *Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach «12,000 estadios». **21:17** *Lela' kex 64 metros.

CAP 21

a Ap 22:14

b Mt 10:2-4 Lu 6:13-16 Hch 1:13

c Eze 40:3, 5

d Ap 4:3 Ap 21:10, 11

Columna 2

a Éx 6:3

b Isa 60:19, 20 Ap 22:5

c Jn 1:9 Hch 26:13, 15 Heb 1:3

d Isa 60:3

e Isa 60:11, 20

f Isa 60:5

g Sl 5:6 Isa 52:1 1Co 6:9, 10 Gál 5:19-21 Ap 21:8

h Da 12:1 Flp 4:3 Ap 13:8

CAP 22

i Eze 47:1

trono le Tamano',[a] **2** yéetel ku yáalkab chúumuk ti' le noj bejo'. Tu ka'atséelil le ríoo' yaan u che'ilo'ob kuxtal ku yichankilo'ob 12 u téenel cada año, juntéen cada mes. U le' le che'obo' ku meyaj utia'al u ts'a'akal u kajnáalilo'ob le lu'umo'obo'.[b]

3 Mix junp'éel maldición kun lúubul tu yóok'ol le kaaja'. Ba'axe' u trono Dios yéetel u trono le Tamano'[c] yaan u yantalo'ob ichil le kaajo'. Le máaxo'ob meyajtik Dioso' yaan u beetko'ob junp'éel meyaj santo, **4** yaan u yilko'ob u táan u yich[d] yéetel yaan u ts'íibta'al u k'aaba' Dios tu táanpoolalo'ob.[e] **5** Te'elo' ma' tun antal áak'abi',[f] yéetel u kajnáalilo'obe' ma' tun k'a'abéettalti'ob u sáasilil junp'éel lámpara, mix u juul le K'iino', tumen Jéeoba Dios kun beetik u juul sáasil tu yóok'olo'ob.[g] Leti'ob túune' yaan u reinaro'ob utia'al k'iino'ob mina'an u xuul.[h]

6 Le ángelo' tu ya'alajten: «Le t'aano'oba' jach jaajtak* yéetel yaan u béeytalo'ob.[i] Jach beyo', Jéeoba Dios, le máax tu ts'áaj tu tuukul le profeta'ob[j] ba'ax ken u ya'alo'obo', tu túuxtaj u ángel utia'al ka u ye'es ti' le máaxo'ob meyajtik le ba'axo'ob kun úuchul ichil junp'íit k'iino'. **7** ¡Illawile!, táan in taal tu séeba'anil.[k] Ki'imak u yóol je'el máaxak ku ts'o'okbesik u t'aanilo'ob le profecía ts'íibta'an te' rolloa'».[l]

22:6 * Wa «je'el u páajtal u k'ubik u yóol máak ti'e'».

CAP 22

a Jn 1:29

b Eze 47:12

c Ap 3:21

d Mt 5:8

e Ap 14:1

f Ap 21:25

g Isa 60:19, 20
1Jn 1:5

h Da 7:18
Ap 3:21

i Tit 1:2

j 2Ti 3:16

k Ap 16:15
Ap 22:20

l Jn 13:17
Ap 1:3

Columna 2

a Mt 4:10
Hch 10:25, 26
Ap 19:10

b Sl 62:12
Isa 40:10
Ro 2:6

c Isa 44:6
Isa 48:12
Ap 1:8
Ap 21:6

d 1Jn 1:7

8 Teen Juane', teen u'uy yéetel il le ba'alo'oba'. Le ka tin wilaj yéetel le ka tin wu'uye' xolajen in adorart le ángel tu ye'esajten le ba'alo'oba'. **9** Chéen ba'ale' leti'e' tu ya'alajten: «¡Ma'! ¡Ma' a beetik lelo'! Tene' chéen juntúul esclavoen je'ex teech yéetel a suku'uno'ob le profeta'obo' bey xan je'ex le máaxo'ob táan u ts'o'okbesko'ob u t'aanilo'ob le rolloa'. Adorart Dios».[a]

10 Ts'o'ole' tu ya'alajten: «Ma' a sellartik u t'aanilo'ob le profecía ts'íibta'an te' rolloa', tumen ts'o'ok u náats'al le k'iin a'ala'ano'. **11** Le máax ku beetik injusticiao' seguernak u beetik injusticia, yéetel le máax ma' limpio tu táan Dioso' seguernak ma' limpio tu táan Diosi'. Chéen ba'ale' le máax ku beetik ba'ax tojo' seguernak u beetik ba'ax toj, yéetel le máax limpio tu táan Dioso' seguernak limpio tu táan Dios.

12 ‹¡Illawile! Táan in taal tu séeba'anil, yéetel in ch'a'amaj le premio ken in ts'áao', utia'al beyo' ka in bo'ot ti' cada juntúul le ba'ax u náajaltmaj tu yo'olal ba'ax u beetmo'.[b] **13** Teen le Alfa yéetel le Omegao',*[c] le yáax yéetel le u ts'ooko', u káajbal yéetel u xuul. **14** Ki'imak u yóol le máaxo'ob ku p'o'ik u chowak nook'o'ob[d] utia'al ka cha'abak u náats'lo'ob yiknal u che'i-

22:13 * Wa «Teen le A yéetel le Z». Le Alfao' leti'e yáax letra yaan te' abecedario griegoo' yéetel le Omegao' leti' u ts'ook.

lo'ob le kuxtalo'[a] bey xan utia'al ka cha'abak u yookslo'ob tu joonajilo'ob le kaajo'.[b] **15** Paachil ti' le kaajo' tia'an le máako'ob beyo'ob peek'o'obo',* le j-meeno'obo',# le ku núupk'ebantalo'obo',△ le asesino'obo', le ku adorarko'ob imageno'obo' bey xan tuláakal le máaxo'ob uts tu yich u tuuso'ob yéetel ma' tu xu'ulul u beetko'obo'›.[c]

16 ‹Teen Jesúse', tin túuxtaj in ángel utia'al u ts'áa a wojéelte'ex le ba'alo'oba', tumen ku taasik utsil ti' le múuch'ulilo'obo'. Teen u moots yéetel teen u paal David[d] yéetel teen xan le estrella ku jóopbal ja'atskab k'iino'».[e]

17 Le espíritu santo yéetel le noviatsilo'[f] ma' tu xu'ulul u ya'aliko'ob: «¡Ko'oten!». Yéetel je'el máaxak ka u yu'ube' ka u ya'al xan: «¡Ko'oten!». Yéetel je'el máaxak ka uk'ajchajke' taalak.[g] Je'el máaxak xan u k'áate' u yuk' u ja'il le kuxtalo', ma' k'a'abéet u bo'otik mix ba'ali'.[a]

18 «Ti' tuláakal máax ku yu'ubik u t'aanilo'ob le profecía ts'íibta'an te' rolloa' kin wa'alik lela': wa yaan máax ku ts'áaik u maasil ti' le ba'axo'ob ts'íibta'ano',[b] Diose' yaan u taasik tu yóok'ol le castigo'ob ts'íibta'an te' rolloa',[c] **19** yéetel wa yaan máax ku lu'sik wa ba'ax ti' le profecía ts'íibta'an te' rolloa', Diose' yaan u lu'sikti' u páajtalil u k'amik le ma'alob ba'alo'ob ts'íibta'ano'ob te' rolloa'. Lelo' u k'áat u ya'ale' Diose' ma' ken u cha'a u jaantik u yich u che'ilo'ob le kuxtalo'[d] yéetel ma' ken u cha'a u yokol te' santo kaajo'.[e]

20 Le máax ts'áaik ojéeltbil le ba'alo'oba' ku ya'alik: ‹Jach beyo', táan in taal tu séeba'anil›».[f]

«¡Ka béeyak!* Ko'oten, Yuumtsil Jesús».

21 Tene' kin k'áatik ti' Dios ka u ye'es Yuumtsil Jesucristo u nojoch utsil ti' le máaxo'ob santo'obo'.

22:15 * Leti'e máaxo'ob beetik ba'alo'ob k'aastak tu táan Dioso'. # Wa «espiritista'obo'». △ Ilawil página 2573.

22:20 * Wa «¡Amén!».

CAP 22

a Apo 2:7

b Apo 21:10, 12

c Gál 5:19-21
Ef 5:5
Apo 21:8

d Isa 11:1, 10
Isa 53:2
Jer 23:5
Jer 33:15
Apo 5:5

e Nú 24:17
Apo 2:28

f Apo 21:9

g Jn 4:14

Columna 2

a Isa 55:1
Jn 7:37
Apo 7:17
Apo 21:6

b Dt 4:2
Dt 12:32
Gál 1:8
1Jn 4:3
2Jn 9

c Apo 15:1

d Apo 2:7

e Apo 21:2

f Apo 3:11
Apo 22:7

Ba'alo'ob ku tso'olol yo'olal le libro'obo'

Libro'ob ich hebreo táanil ti' u taal Jesús

Libro	Máax ts'íibte	Tu'ux ts'íibta'abi	Ts'o'oksa'ab tu añoil (t.t.J.)	Ti' buka'aj tiempo ku t'aan (t.t.J.)
Génesis	Moisés	Desierto	1513	«Tu káajbal» tak 1657
Éxodo	Moisés	Desierto	1512	1657-1512
Levítico	Moisés	Desierto	1512	1 mes (1512)
Números	Moisés	Desierto; tu desiertoil Moab	1473	1512-1473
Deuteronomio	Moisés	Tu desiertoil Moab	1473	2 meses (1473)
Josué	Josué	Canaán	k. 1450	1473–k. 1450
Jueces	Samuel	Israel	k. 1100	k. 1450–k. 1120
Rut	Samuel	Israel	k. 1090	11 años táan u nu'uktaj le juezo'obo'
1 Samuel	Samuel; Gad; Natán	Israel	k. 1078	k. 1180-1078
2 Samuel	Gad; Natán	Israel	k. 1040	1077–k. 1040
1 Reyes	Jeremías	Judá	1 rollo	k. 1040-580
2 Reyes	Jeremías	Egipto	580	
1 Crónicas	Esdras	Jerusalén (?)	1 rollo	Ka ts'o'ok 1 Crónicas 9:44:
2 Crónicas	Esdras	Jerusalén (?)	k. 460	k. 1077-537
Esdras	Esdras	Jerusalén	k. 460	537–k. 467
Nehemías	Nehemías	Jerusalén	ts'. 443	456–ts'. 443
Ester	Mardoqueo	Susa, Elam	k. 475	493–k. 475
Job	Moisés	Desierto	k. 1473	Maas ti' 140 años entre 1657 yéetel 1473
Salmos	David; uláak' máako'ob		k. 460	
Proverbios	Salomón; Agur; Lemuel	Jerusalén	k. 717	
Eclesiastés	Salomón	Jerusalén	t. 1000	
El Cantar de los Cantares	Salomón	Jerusalén	k. 1020	
Isaías	Isaías	Jerusalén	ts'. 732	k. 778–ts'. 732
Jeremías	Jeremías	Judá; Egipto	580	647-580
Lamentaciones	Jeremías	Naats' ti' Jerusalén	607	
Ezequiel	Ezequiel	Babilonia	k. 591	613–k. 591
Daniel	Daniel	Babilonia	k. 536	618–k. 536
Oseas	Oseas	Tu lu'umil Samaria	ts'. 745	t. 804–ts'. 745
Joel	Joel	Judá	k. 820 (?)	
Amós	Amós	Judá	k. 804	
Abdías	Abdías		k. 607	
Jonás	Jonás		k. 844	
Miqueas	Miqueas	Judá	t. 717	k. 777-717
Nahúm	Nahúm	Judá	t. 632	
Habacuk	Habacuk	Judá	k. 628 (?)	
Sofonías	Sofonías	Judá	t. 648	
Ageo	Ageo	Jerusalén	520	112 k'iino'ob (520)
Zacarías	Zacarías	Jerusalén	518	520-518
Malaquías	Malaquías	Jerusalén	ts'. 443	

Ba'alo'ob ku tso'olol yo'olal le libro'obo'

Libro'ob ich griego te' k'iino'ob ts'o'ok u taal Jesúso'

Libro	Máax ts'íibte	Tu'ux ts'íibta'abi	Ts'o'oksa'ab tu añoil (ts'.t.J.)	Ti' buka'aj tiempo ku t'aan
Mateo	Mateo	Israel	k. 41	2 t.t.J.–33 ts'.t.J.
Marcos	Marcos	Roma	k. 60-65	29-33 ts'.t.J.
Lucas	Lucas	Cesarea	k. 56-58	3 t.t.J.–33 ts'.t.J.
Juan	Apóstol Juan	Éfeso, wa naats' ti'	k. 98	Desde Juan 1:19, 29-33 ts'.t.J.
Hechos	Lucas	Roma	k. 61	33–k. 61 ts'.t.J.
Romanos	Pablo	Corinto	k. 56	
1 Corintios	Pablo	Éfeso	k. 55	
2 Corintios	Pablo	Macedonia	k. 55	
Gálatas	Pablo	Corinto wa Antioquía le yaan Siriao'	k. 50-52	
Efesios	Pablo	Roma	k. 60-61	
Filipenses	Pablo	Roma	k. 60-61	
Colosenses	Pablo	Roma	k. 60-61	
1 Tesalonicenses	Pablo	Corinto	k. 50	
2 Tesalonicenses	Pablo	Corinto	k. 51	
1 Timoteo	Pablo	Macedonia	k. 61-64	
2 Timoteo	Pablo	Roma	k. 65	
Tito	Pablo	Macedonia (?)	k. 61-64	
Filemón	Pablo	Roma	k. 60-61	
Hebreos	Pablo	Roma	k. 61	
Santiago	Santiago (u yíits'in Jesús)	Jerusalén	t. 62	
1 Pedro	Pedro	Babilonia	k. 62-64	
2 Pedro	Pedro	Babilonia (?)	k. 64	
1 Juan	Apóstol Juan	Éfeso, wa naats' ti'	k. 98	
2 Juan	Apóstol Juan	Éfeso, wa naats' ti'	k. 98	
3 Juan	Apóstol Juan	Éfeso, wa naats' ti'	k. 98	
Judas	Judas (u yíits'in Jesús)	Israel (?)	k. 65	
Apocalipsis	Apóstol Juan	Patmos	k. 96	

[Yaan ti' le libro'obo' ma' jach ojéela'an máax ts'íibto'obi' yéetel ma' jach ojéela'an tu'ux ts'íibta'abo'obi'. Yaan ti' le fecha'obo' calcularbil úuchik u beeta'al. Le letra'ob «ts'.» u k'áat u ya'al «ts'o'ok», le letra «t.» u k'áat u ya'al «táanil», le letra «k.» u k'áat u ya'al «kex tu añoil» wa «óoli' tu añoil». Le letra'ob «t.t.J.» u k'áat u ya'al «táanil ti' u taal Jesús», le letra'ob «ts'.t.J.» u k'áat u ya'al «ts'o'okok u taal Jesús»].

T'aano'ob yaan te' Bibliao'

Xeen te' página 40 utia'al a wilik bix u abreviarta'al u k'aaba' u libroilo'ob le Bibliao'.

A

ABÁ, Ro 8:15 k-a'alik: ¡**A.**, Papá!
ABEL, Mt 23:35 u k'i'ik'el **A.**
A BEETKE'EX U K'UUXIL, Col 3:21.
ABRAHÁN, Mt 22:32 Teen u Dios **A.**
Ro 4:3 **A.** tu ts'áaj u fe, toj u kuxtal
ABUELO'OB, 1Ti 5:4 u bo'otko'ob ti' u **a.**
ACEITE, Mt 25:4 le yaan u na'ato' tu bisaj **a.**
Mr 14:4 ki'ibok **a.**
ACUERDO, 1Co 1:10 yanake'ex de **a.**
ADÁN, 1Co 15:22 yo'olal **A.** tuláakal ku kíimil
1Co 15:45 u ts'ook **A.** k'uch u beetuba
1Ti 2:14 ma' **A.** tu'usi', leti'e ko'olelo'
ADORARKE'EX IMAGENO'OB, 1Co 10:14.
ADORARKO'OB, Jn 4:24 u **a.** yéetel jaajil
ADORARKO'OB IMAGENO'OB, 1Co 6:9.
ADORARTIK, Mt 4:10 Jéeoba a Dios unaj a **a.**
AGUANTARKO'OB, Ro 15:1.
AJSE, Jn 11:11 utia'al ka in **wa.**
ALABARTA'AK, Jn 12:13 **A.** máax ku taal
1Co 10:31 utia'al ka **a.** Dios
ALABARTA'AKECH, Ap 4:11 náajmatik ka **a.**
ALABARTE'EX JÉEOBA, Ap 19:1.
ALFA, Ap 1:8 **A.** yéetel Omega
ALTAR, Mt 5:24 p'at aktáan ti' le **a.**
Hch 17:23 **a.** Dios Ma' K'aj Óola'an
AMENAZARTAJ, 1Pe 2:23 ma' tu **a.** mix máaki'
AMIGO, Snt 2:23 Abrahán' u **a.** Jéeoba
Snt 4:4 u beetuba **a.** ti' le yóok'ol kaaba'
AMIGO'EX, Jn 15:14 in **a.** wa ka beetke'ex
AMIGO'OB, Lu 16:9 tia'al u yantalte'ex **a.**
Jn 15:13 ka u k'ub u kuxtal yo'olal u **a.**
ANA, Lu 2:36, 37 profeta **A.** 84 años yaanti'
ANANÍAS, Hch 5:1 **A.** yéetel Safira
ANCIANO'OB, Tit 1:5 ts'áa **a.** ti' cada kaaj
ANCLA, Heb 6:19 esperanza, bey junp'éel **a.**
ÁNGEL, Hch 5:19 **á.** tu je'ek'abtaj cárcel
Hch 12:11 Jéeoba túuxt u **á.**
ÁNGELO'OB, Mt 13:41 yaan u túuxtik u **á.**
Mt 22:30 je'ex le **á.** yano'ob ka'ano'
Mt 24:31 **á.** utia'al ka u much'kíinto'ob
1Co 4:9 junp'éel cha'an utia'al **á.**
1Co 6:3 yaan k-juzgartik **á.**
Heb 13:2 tu k'amo'ob **á.** tu yotocho'ob
1Pe 1:12 **á.** taak u yojéeltiko'ob
Jud 6 **á.** ma' p'áato'ob tu'ux ts'a'abo'ob
ANTICRISTO'OB, 1Jn 2:18 ya'ab **a.**
APOLOS, Hch 18:24 **A.** jach u yojel ka'ansaj
APÓSTOLO'OB, Mt 10:2 u k'aaba' le 12 **a.**
Hch 15:6 **a.** yéetel anciano'ob
1Co 15:9 u maas chichnil le **a.**
2Co 11:5 nukuch **a.**
ÁQUILA, Hch 18:2 judío ku k'aaba'tik **Á.**
ARCÁNGEL, 1Te 4:16 u t'aan juntúul **a.**
Jud 9 Miguel le **a.**
ARENA, Ap 20:8 ya'abo'ob je'ex u **a.** k'áa'náab
AREÓPAGO, Hch 17:22 Pablo wa'alaj **A.**
ARMAGEDÓN, Ap 16:16 ku k'aaba'tik **A.**
ARREPENTIRNAJO'OB, Ap 16:11 ma' **a.**
ÁRTEMIS, Hch 19:34 Sen nojoch **Á.**
ASTRÓLOGO'OB, Mt 2:1.
ATAN, 1Co 7:2 cada xiibe' yanak u **ya.**
Ef 5:28 íichamtsile' u yaabilt u **ya.**
ATANTSIL, Ef 5:22 **a.** yáanal u páajtalil yíicham
ATAQUE, Mt 4:24 le ku ts'áaik **a.** ti'obo'
A TS'ÁAIKE'EX K'AJ ÓOLTBIL, 1Co 11:26.
AUTORIDAD, Tit 3:1 ka u yu'ubo'ob u t'aan **a.**
2Pe 2:10 máaxo'ob u p'ekmo'ob **a.**
AUTORIDADO'OB, Ro 13:1 yáanal u páajtalil **a.**
AWAT T'AAN, Ef 4:31 p'uja'anil, ts'íikilil, **a.**
AYIK'ALEN, Ap 3:17 **A.**, ya'ab ba'alo'ob yaanten
AYIK'ALIL, Mt 6:21 le tu'ux yaan a **a.**
Mt 6:24 Ka'atúul ts'uul: Dios yéetel **A.**
Mt 13:22 **a.** ku pech'ik u t'aan Dios
Lu 12:15 **a.** ma' tu páajtal u manik kuxtal
Lu 12:15 ma' a ts'íiboltke'ex **a.**
AYIK'ALILO'OB, Lu 16:9 u **a.** yóok'ol kaab
AYIK'ALKÚUNTIK, 2Co 6:10 táan k-**a.** máak
AYIK'ALO'OB, Lu 14:12 ma' invitartik **a.**
1Ti 6:17 le **a.** mu ka'antal u yicho'ob
AYIK'ALTAL, 1Ti 6:9 le u tukultmaj u **a.**
AYUNAR, Lu 18:12 kin **a.** ka'atéen

AA

AAJLE'EX, Ro 13:11 u k'iinil a **wa.**
AAK', Snt 1:26 ma' tu controlartik u **ya.**
Snt 3:8 mix máak u suukbes le **a.**
AALKÚUNTIK, Heb 12:1 k-lu'sik ba'ax **a.**

ÁA

ÁAKAM, Ro 8:22 tuláakal ba'al ku múul **á.**
ÁAK'AB, Ro 13:12 Le **á.** ts'o'ok u t'úubul
ÁALKABNENE'EX, 1Co 9:24.
ÁANTAJ, Jn 14:16 ka u túuxt ti' te'ex ulàak' **á.**
ÁANTA'ABECH A CREERT, 2Ti 3:14.
ÁANTIKBA'EX, Heb 10:24 **á.** ka yanak yaabilaj
ÁANTKE'EX, 1Pe 5:7 leti'e' taak u **yá.**

A'A

A'ALAJTE'EX, Hch 5:28 T-**a.** junpuli'
A'ALIK BA'AX BEETMAJ, 1Jn 1:9.

B

BABILONIA, Ap 17:5 Le Nojoch **B.**
Ap 18:2 ¡Ts'o'ok u lúubul **B.**
BAK', 1Co 15:50 **b.** yéetel k'i'ik'e'
BASURA, 1Co 4:13 ku yilko'ono'ob bey **b.**
Flp 3:8 kin wilko'ob bey **b.**
BAAKEL, Jn 19:36 Mix junp'éel u **b.** kun kachbil
BA'AL KU CHA'ANTA'AL, 1Co 4:9 beyo'on **b.**
BA'AL MA' JAAJ, 1Co 4:13 kéen a'ala'ak **b.**
2Pe 2:1 ken u ka'anso'ob **b.**
BA'AL MA'ALOB, Snt 1:17 **b.** ka'an u taal
BA'ALO'OB CHÉEN KUNELO'OB, Gál 4:9.
BA'ALO'OB KUN TAAL YÓOK'OL, Ap 18:4.
BA'ALO'OB K'AASTAK, Mt 24:12; Ro 1:27.
BA'ALO'OB MA'ALOBTAK, Mt 24:14.
Lu 4:43 in tsikbaltik le **b.**
Ro 1:16 su'laktal ti' le **b.**
BA'ALO'OB U YA'ALMAJ DIOS, 2Co 1:20.
BA'ALO'OB YAANTI', Lu 14:33 mu p'atik le **b.**
BA'AL TA'AKA'AN, Ef 3:4 in k'aj óol le **b.**
BA'AL U JAANTO'OB, Hch 14:17 tu ts'áaj **b.**
BA'AL UTIA'AL KA T'ÓOCHPAJAK, Ro 14:13.
BA'ATE'EL, Ef 6:12 ma' tu contra máako'ob k-**b.**
BA'ATELE'EX, Hch 5:39 a **b.** tu contra Dios
1Co 6:7 ta **b.** tu táan juez

BA'ATELNEN, 1Ti 6:12 **B.** tu yo'olal le fejo'
BA'ATE'EL, 1Co 14:8 u líi'skuba utia'al le **b.**
2Ti 2:24 u esclavo Yuumtsile' ma' unaj u **b.**
Jud 3 ts'áa a wóole'ex **b.** yo'olal fe
Ap 16:14 **b.** tu noj k'iinil Dios
BA'AX KUN E'ESIK, Mt 24:3 **B.** way yanech
BA'AX K'AAS, Mt 6:13 Ma' a cha'ik k-lúubul ti' **b.**
BA'AX K'A'ABÉET, 1Co 7:3 u ts'áa **b.** ti' u yatan
BA'AX MA'ALOB, Ef 5:10 **b.** tu táan Yuumtsil
BA'AXO'OB YAANTE'EX, Heb 10:34 to'okol **b.**
BA'AX SATIK A WÓOL, 1Co 7:35.
BA'AX SUUK U BEETA'AL, Mt 15:3; Mr 7:13; Gál 1:14.
BA'AX TA'AKA'AN, Ro 16:25 **b.** tumen Dios
BA'AX U K'ÁAT, Ro 8:28 utia'al u beetko'ob **b.**
Ro 12:2 le **b.** Dioso' uts
BA'AX U TUKULTMAJ, Ef 3:11.
BA'AX UTS TU T'AAN, Jn 8:29 kin beetik **b.**
BA'AX YOJEL, 1Co 8:1 **b.** máako' je'el u beetik
BEJ, Mt 13:4 semilla'ob lúubo'ob te' **b.**
Jn 14:6 Teen le **b.**, teen le jaajo'
Hch 9:2 tia'ano'ob ichil Le **B.**
Hch 20:24 in k'áat k'uchul tu xuul **b.**
BEJIL, Mt 7:14 u **b.** le kuxtalo' nu'ut'
BENDECIRT, Ro 12:14 u **b.** le ch'a'pachtike'ex
BENDECIRTE'EX, Lu 6:28 **b.** le maldecirke'exo'
BERNABÉ, Hch 9:27 **B.** tu yáantaj Saulo
BEY MA' TU PÁAJTAL U YÚUCHUL, Lu 24:11.
BEETAJ, Ap 4:11 teche' ta **b.** tuláakal ba'al
BEETA'AB, Ro 1:20 desde ka **b.** yóok'ol kaab
Ro 8:20 ba'alo'ob **b.**
Col 1:16 yo'olal leti'e' **b.** tuláakal
BEETA'AK BA'AX A K'ÁAT, Mt 6:10.
BEETA'AK BA'AX IN K'ÁAT, Lu 22:42.
BEETA'AK BA'AX U K'ÁAT, Mt 7:21; Jn 6:38.
BEETA'AN, 2Co 5:17 túumben ba'al **b.**
BEETE'EX JE'EX, Ef 5:1 **b.** Dios
BEETIK, Ro 7:15 ba'ax in k'áate' ma' tin **b.**
BEETIK BA'AX U K'ÁAT, 1Jn 2:17.
BEETKE'EX, Jn 14:15 yaan a **b.** ba'ax kin wa'alik
Snt 1:22 a **b.** ba'ax ku ya'alik Dios
BEETKINBA, 1Co 9:22 in **b.** je'ex u jejeláasil
BEETKO'OB NAJO'OB, Lu 17:28 ku **b.**
BEETMAJ, Ap 3:14 u káajbal ba'ax u **b.** Dios
BEET TULÁAKAL LE KU PÁAJTAL, 2Ti 2:15; 2Pe 3:14.
BINO'OB TU PAACH, Mt 4:20; Ap 14:4.
BIN TÁANIL, Flp 3:16 ma' u xu'ulul k-**b.**
1Ti 4:15 ila'ak tumen tuláakal a **b.**
BISKABA'EX, 1Co 5:9 xu'uluk a **b.**
2Te 3:14 unaj u xu'ulul a **b.**
BISKUBA, 1Co 15:33 **b.** máak yéetel k'asa'an
BIX A TUUKUL, Ef 4:23 túumbenkuntke'ex **b.**
BIX U MEYAJ, Ro 12:4 **b.** u xéexet'al wíinklil
BIX U YILA'AL, 2Co 10:7 juzgar yo'olal **b.**
BOLSAS TAAK'IN, Mt 25:15 juntúule' cinco **b.**
Lu 19:16 náajaltaj diez **b.**
BO'OL, Ro 6:23 **b.** ku ts'áaik k'ebane' kíimil
BO'OL UTIA'AL SALVAR, Mt 20:28; Ro 8:23.
BO'OTE'EX, Mt 22:21 **b.** ti' César le ba'ax
BO'OY, Snt 1:17 ma' tu k'expajal je'ex le **b.**
BUKA'AJ KEN U TOJOLTE, Lu 14:28.
BUK'LIK LU'UM, Lu 9:62 **b.**, ku sutkuba u pakt
BURLARKUBA, Gál 6:7 mix máak ku **b.** ti' Dios
BÚULKABAL, Mt 24:38 **B.** tu k'iinil Noé
2Pe 2:5 tu taasaj **B.** yóok'ol k'asa'ano'ob
BÚULUL, 2Co 11:25 óoxtéen in mu'yajtmaj **b.**
1Ti 1:19 u sa'atal u fe je'ex u **b.** barco

C

CAÍNE', 1Jn 3:12 **C.** tu kíimsaj u yíits'ìn
CAMELLO, Mt 19:24 **c.** tu chan joolil púuts'
CANÁ, Jn 2:1 ts'o'okol beel tu kaajil **C.**
CÁRCEL, Mt 25:36 k'a'alen **c.** ka taale'ex
Hch 5:18 tu yokso'ob tu **c.** le kaajo'
Hch 5:19 u ángel je'ek'abt u joonajil le **c.**
Hch 12:5 Pedroe' k'a'al te' **c.**
Hch 16:26 je'epaj u joonajilo'ob le **c.**
Heb 13:3 K'a'ajakte'ex le k'ala'ano'ob **c.**
Ap 2:10 yaan u beetik a k'a'alale'ex **c.**
CARPINTERO, Mr 6:3 ¿ma' wa leti'e **c.**?
CASCO, Ef 6:17 K'ame'ex u **c.** salvación
CASTIGARTIK, 2Te 1:8 **c.** le ma' u k'aj óolo'ob
CASTIGO, Heb 12:11 **c.** ku beetik u yaatal yóol
CEFAS, 1Co 15:5 tu chíikbesuba ti' **C.**
Gál 2:11 taal **C.** Antioquía
CENA, 1Co 11:20 u **C.** Yuumtsil
CÉSAR, Mt 22:17 bo'ota'ak impuesto ti' **C.**
Mr 12:17 bo'ote'ex ba'ax u tia'al **C.**
Jn 19:12 ma' u amigoech **C.**
Jn 19:15 juntúul k-rey, **C.**
Hch 25:11 tu táan **C.**
CIMIENTO, Ro 15:20 **c.** yaanal máax beetmil
1Co 3:11 u ts'áaik ulàak' **c.**
CIRCUNCIDAR, 1Co 7:19 u **c.** máak
CIRCUNCISIÓN, Ro 2:29.
COMERCIANTE, Mt 13:45 **c.** ku kaxtik perla'ob
COMERCIANTE'OB, Ap 18:3.
COMPARARTIK, Mt 13:34 ku **c.** tuláakal
CONCIENCIA, Ro 2:15 u **c.** a'alik ma' ma'alobi'
Ro 13:5 a **c.** a'alik ba'ax ma'alob
1Co 8:12 ku bin tu contra u **c.**
1Ti 4:2 U **c.** bey tóoka'ane'
1Pe 3:16 yantalte'ex ma'alob **c.**
1Pe 3:21 yanakte'ex ma'alob **c.**
CONFIAR, 2Te 3:4 to'one' k-**c.** táan a beetke'ex
Tit 2:10 ku páajtal u **c.** máak ti'ob
CONTRA, Hch 17:7 ku bin tu **c.** u ley César
Ro 8:31 ¿máax je'el u yantal t-**c.**?
CONTRA'EX, Flp 1:28 máaxo'ob yano'ob ta **c.**
CONTROLARKUBA, Gál 5:22, 23 u **c.** máak
CONTROLARTIK, 1Co 7:5 **c.** a ts'íibolale'ex
1Te 4:4 unaj u **c.** u wíinklil
COPA, Mt 20:22 le **c.** ta'aytak in wuk'iko'
Lu 22:20 Le **c.** u k'áat ya'al túumben pacto
Lu 22:42 wa a k'áate' lu'sten le **c.**
1Co 11:25 Bey tu beetil yéetel le **c.**
CORAZA, Ef 6:14 justicia je'ex junp'éel **c.**
CORÉ, Jud 11 k'aak'ast'aan je'ex **C.**
CORNELIO, Hch 10:24 **C.**, tu much'aj u familia
CORONA, Mt 27:29 tu jit'o'ob **c.** de k'ï'ix
1Co 9:25 k-k'amik **c.** ma' tu k'astal
CORRAL, Jn 10:16 tamano'ob mina'ano'ob te' **c.**
COSECHAR, Mt 9:37 ya'ab ba'ax kun **c.**
CREERKO'OB, Jn 20:29 Ki'imak u yóol le ku **c.**
CREER'TO'OB, 2Te 2:12 ma' tu **c.** ba'ax jaaj
CRISTIANO'OB, Hch 11:26 káaj u ya'ala'al **C.**
CRISTO, Mt 16:16 Teech le **C.**
Lu 24:26 u mu'yajtik **C.** le ba'alo'oba'
Hch 18:28 Jesúse' leti' le **C.**
1Co 11:3 u pool **C.** Dios
CRISTO'OB, Mt 24:24 ku ya'alikuba'ob **C.**

CH

CHAN MÚUCH' TAMAN, Lu 12:32.
CHAN X-CH'ÚUPAL, Mr 5:42 **c.** jo'op' u xíimbal
CHAN XI'IPAL, Lu 9:47 tu ch'a'aj juntúul **c.**
CHÁALTUN, Mt 7:24 tu beetaj u yotoch yóo' **c.**
CHA'ABAK U MÁAN TSIKBALTBIL, Flp 1:7.
CHA'AN, 1Co 4:9 beyo'on junp'éel **c.**
CHÉEN A WUTSILE'EX, Flp 2:4 ma' a kaxtik **c.**
CHÉEN KU TUUKUL, 1Ti 6:4 **C.** ti' ba'atelt'aan
CHÉEN K-UTSIL, Ro 15:1 ma' k-kaxtik **c.**
CHÉEN U YUTSIL, Ro 15:3 mix Cristo kaxt **c.**
1Co 13:5 ma' tu kaxtik **c.**

CHÉEN U YUTSILO'OB, Flp 2:21.
CHE', Mr 15:25 tu bajo'ob Jesús te' **c.**
Lu 23:21 Ch'uykiinta'ak ti' **c.**
Gál 3:13 máax ku ch'uykiinta'al ti' **c.**
CHE'IL, Ap 2:7 u jaantik u yich u **c.** kuxtal
CHE'IL MU'YAJ, Mt 10:38 u kuch u **c.**
Lu 9:23 u ch'a' u **c.** sáamsamal
CHE'ILO'OB, Ap 22:14 yiknal u **c.** kuxtal
CHE'IL UVA, Jn 15:1 Teen le u jaajil **c.**
CHE' KU TÓOCH'BAL, Hch 7:30.
CHICHAK, Heb 3:13 mix máak ka **c.** u puksi'ik'al
CHICHAN, Lu 9:48 máax maas **c.** ichile'ex
CHICHICH, Heb 5:14 **c.** janal
CHICHNIL, Mr 10:20 desde tin **c.** kin beetik
2Ti 3:15 desde ta **c.** ta k'aj óoltaj
CHICH U PUKSI'IK'ALO'OB, Mr 3:5 jach **c.**
CHI'VO'OB, Mt 25:32 jats le tamano'ob ti' le **c.**
CHÍIKBESA'AL, Ro 8:19 u **c.** u paalal Dios
CHI', Ro 10:10 u **c.** ku t'aan utia'al salvación
Heb 13:15 Meyajnak k-**c.** utia'al k-alabar
Snt 3:10 Yéetel u **c.** máake' ku alabar
CHI' KÍIMIL, 2Co 11:26 in kuxtal tu **c.**
CHI'ICHNAKILO'OB, Mr 4:19 u **c.** yóok'ol kaab
Lu 8:14 le **c.,** le ayik'alilo'ob
Lu 21:34 chu'upul puksi'ik'al yo'olal **c.**
1Co 7:32 ma' in k'áat ka yanak **c.**
CHI'ICHNAKTAL, Lu 12:25.
1Co 7:32 ma' ts'oka'an u beelo' ku **c.**
2Co 11:28 **c.** yo'olal múuch'ulilo'ob
Flp 4:6 Ma' **c.** yo'olal mix ba'al
CHI'ICHNAKTALE'EX, Mt 6:34.
Mt 10:19 **c.** yo'olal ba'ax ken a wa'al
CHI'IKABA'EX, Gál 5:15 wa ku seguer a **c.**
CHUKIK, Lu 5:10 a **c.** máako
CHUKIKE'EX MÁAKO'OB, Mt 4:19.
CHUUNPAK', Ef 2:20 le **c.** Cristo Jesús
CHUUNPAK'IL, Lu 6:48 u **c.** yóo' cháaltun
CHÚUK, Ro 12:20 nikkúunt **c.** yóok'ol u pool
CHÚUKA'AN A WÓOLE'EX, 2Te 1:4.
CHÚUKA'AN K'AJ ÓOLAL, Ro 10:2.
Col 3:10 túumben modos yéetel **c.**
CHÚUKA'AN ÓOLAL, Ro 5:3 ku yantalto'on **c.**
CHÚUKA'ANTALE'EX, Mt 5:48 **c.** ti' tuláakal
CHÚUKA'AN U YÓOL, 1Co 4:2 **c.** u ts'o'okbes
2Pe 3:9 Jéeobae' **c.**
CHÚUKPAJAK A WÓOL, Ap 2:10.
CHÚUKPAJAK A WÓOLE'EX, Ro 12:12; 1Co 1:8.
CHÚUKPAJAL A WÓOLE'EX, Lu 21:19.
1Pe 2:20 ku **c.** mu'yaj
CHÚUKPAJAL K-ÓOL, 1Co 4:12 ku **c.**
CHÚUKPAJAL ÓOL, Mt 24:13 **c.** tak tu xuul
CHÚUKPAJ U YÓOL, Ro 9:22 Diose' **c.** ti'ob
Snt 5:11 a wu'uyme'ex **c.** Job
CHU'UPKE'EX, Ro 12:11 **C.** yéetel espíritu

CH'

CH'A'CHI'ITIK, Ro 10:13 máax **c.** u k'aaba'e'
CH'A'EX ÓOTSILIL, Mt 9:13 In k'áat ka a **c.**
CH'A'IK ÓOTSILIL, Mt 5:7 Ki'imak yóol le ku **c.**
Lu 6:36 Ma' u xu'ulul a **c.**
Snt 2:13 máax ma' tu **c.** ma' kun
Snt 5:11 Jéeobae' jach ku **c.**
CH'A'IK SAAJKIL, 2Ti 1:7 ma' utia'al k-**c.**
CH'A' ÓOTSILAL, 2Co 1:3 Taata nojoch u **c.**
Col 3:12 tu yo'olal le **c.**
1Jn 3:17 ma' tu yóotik **c.**
CH'A' ÓOTSILIL, Mt 9:36 tu **c.,** beyo'ob taman
Mt 20:34 tu **c.,** tu machaj yicho'ob
CH'A'PACHTAJ, Hch 22:4 tin **c.** Le Beja'
CH'A'PACHTA'AK, Mt 13:21 kéen **c.** ku lúubul
Mr 4:17 kéen **c.** ku t'óochpajal
CH'A'PACHTA'AKO'OB, Mr 10:30 kex ka **c.**
CH'A'PACHTA'AKO'ON, 1Co 4:12 kéen **c.**
CH'A'PACHTA'AL, Mt 5:10 Ki'imak yóol le ku **c.**
2Co 4:9 k-**c.,** ma'atech k-xúump'atta'al
1Te 2:2 kex táan **c.**
CH'A'PACHTA'ALE'EX, Jn 15:20 yaan xan a **c.**
CH'A'PACHTIKE'EX, Ro 12:14 bendecirt le **c.**
CH'A'P'EKTA'AL, Mt 24:9 a **c.** yo'olal in k'aaba'
CH'A'TUKLIK, Ro 13:14 ma' a **c.** a béeykuntik
Ro 14:1 ma' juzgarke'ex ba'ax ku **c.**
CH'A'TUKULTMILE'EX, 1Co 7:5.
CH'A'ABAL ÓOTSILIL, 1Co 15:19 u maas **c.**
CH'ENXIKINTIKEN, Lu 10:16 máax ku **c.**
CH'ILIBO'OB, 1Co 3:12 ku líi'sik naj de **c.**
CH'IIKIL, Lu 10:40 Martae' **c.** ti' ya'ab ba'alo'ob
CH'ÍICH'O'OB, Mt 6:26 ilawile'ex le **c.**
CH'TIBAL, Gál 3:16 junp'éel **c.,** lelo' Cristo
Gál 3:29 ti' u **c.** Abrahán a taale'ex
CH'OMAKO'OB, Mt 8:20 **c.** yaan u saajkabo'ob
CH'ÓOP, Mt 15:14 **c.** ku nu'uktik u yéet ch'óopil
CH'UJUK T'AAN, Ro 16:18 **c.** táabsko'ob
CH'ÚUPALALO'OB, Mt 25:1 diez x-**c.**
1Co 7:25 le xi'ipalalo'ob yéetel le x-**c.**

D

DAVID, Lu 1:32 u trono **D.**
Hch 2:34 **D.** ma' bin ka'ani'
DEMONIO, Mt 8:28 **d.** táan u jóok'lo'ob
Hch 16:16 **d.** ku beetik u na'atik
DEMONIO'OB, 1Co 10:20 ti' **d.** ku k'ubko'ob
1Co 10:21 yóok'ol u mesa le **d.**
Snt 2:19 **d.** ku kikilankilo'ob
DENARIOS, Lu 7:41 u p'axmajti' 500 **d.**
DERECHOIL, 1Co 9:18 u **d.** in k'áatik
DIEZ MIL POR DIEZ MIL, Ap 5:11.
DIOS, Mt 27:46 **D.,** ba'axten ts'o'ok a p'atken
Jn 1:18 **D.** mix juntéen ila'ak
Jn 17:3 teech le u juntúulili' jaajil **D.**
Jn 20:17 tin bin yiknal in **D.** a **D.** xan
1Co 8:4 chéen juntúulili' **D.** yaan
2Co 4:4 u **d.** le yóok'ol kaaba'
Ef 4:6 juntúulili' **D.** yéetel Taatatsil
1Jn 4:8 **D.** yaabilaj
DIOSBO'OTIK, 1Ti 1:12 kin ts'áaik **d.** ti' Cristo
DISCÍPULO'EX, Jn 8:31 jach tu jaajil in **d.**
Jn 13:35 in **d.** wa ka yaabiltikaba'ex
DIVISIÓN, Ro 16:17 máaxo'ob beetik **d.**
DIVORCIARKUBA, Mt 19:9 wa ku **d.** ti' u yatan
Mr 10:11 ku **d.** yéetel ku ts'o'okol u beel
DOCTOR, Lu 5:31 ma' k'a'abéetti'ob **d.**
DORCAS, Hch 9:36 ku k'aaba'tik Tabita, **D.**
DRACMA, Lu 15:8 diez u taak'inil **d.**

E

ÉFESO, 1Co 15:32 in ba'ate'el tu kaajil **É.**
EGIPTO, Mt 2:15 **E.** yaan in hijo ka tin t'anaj
ELÍAS, Snt 5:17 **E.** juntúul máak je'ex to'one'
ENEMIGO, Ro 12:20 wa wi'ij a **e.** ts'áa
ENEMIGO'EX, Mt 5:44 a yaabiltike'ex a **e.**
ENEMIGO'OB, Mt 10:36 tu yotoch kun antal u **e.**
ESAÚ, Heb 12:16 **E.** ma' tu yaabiltaj ba'ax santoi'
ESCLAVIZAR, 1Co 6:12 mix ba'al ka u **e.**
ESCLAVO, Mt 24:45 **e.** chúuka'an u yóol yéetel
Jn 8:34 beeta'an **e.** tumen k'eban
1Co 7:23 xu'uluk a beetkaba **e.** ti' máak
ESCLAVO'EX, Gál 5:13 meyajtaba'ex bey **e.**
ESCLAVO'ON, Lu 17:10 **e.** mix ba'al k-biilal
ESCUDOIL, Ef 6:16 u nojoch **e.** le fejo'
ESCUELA, Jn 7:15 kex ma' xooknaj **e.**
ESPADA, Mt 26:52 máaxo'ob ku meyaj **e.** ti'obe'
Heb 4:12 U t'aan Diose' bey **e.**
ESPADAIL, Ef 6:17 u **e.** le espíritu santo

ESPERANZA, Ro 8:24 salvarta'abo'on yo'olal **e.**
Ef 1:18 ba'ax **e.** ku ts'áaikte'ex
ESPÍRITU, Jn 4:24 Diose' juntúul **e.**
ESPÍRITU SANTO, Mt 3:16 **e.** bey palomae'
Mt 12:31 pooch'il tu contra **e.**
Lu 1:35 **E.** kun pixkech
Lu 3:22 **e.** bey paloma
Lu 11:13 Diose' ku ts'áaik **e.**
Jn 14:26 **e.** kun ka'anske'ex
Jn 16:13 **e.** ku ka'ansik u jaajil
Hch 1:8 kéen k'uchuk **e.**
Hch 2:4 chu'upo'ob yéetel **e.**
Ro 8:16 **e.** yéetel k-puksi'ik'al
Ro 8:26 **e.** ku t'aan t-o'olal
Gál 5:16 nu'uktaba'ex yéetel **e.**
Gál 5:22 **e.** beetik u yantal
Gál 6:8 ku tuukul ti' u **e.**
Ef 4:30 u tristetal le **e.**
Hch 5:32 le **e.** ku ye'esik bey úuchiko'
ESTRELLA'OB, Mt 24:29 le **e.** yaan u lúublo'ob
Ap 2:1 siete **e.** tu x-no'oj k'ab
ETÍOPE, Hch 8:27 Felipee' tu yilaj juntúul **e.**
EVODIA, Flp 4:2 **E.** yéetel ti' Síntique

ÉE

ÉE'JOCH'E'ENIL, Mt 4:16 Le kaaj yaan ich **é.**
Jn 3:19 tu yaabilto'ob le **é.**
Ef 4:18 tia'ano'ob ich **é.**
1Pe 2:9 jóok'ke'ex ti' le **é.**
ÉEK'KUNTIK, 2Co 7:1 ba'ax je'el u yé**.**
ÉEK' KUXTALIL, Col 3:5 je'ex núupk'eban, **é.**
ÉEK'TAKO'OB, Ro 1:24 tu k'ubo'ob ti' ba'ax **é.**
ÉET LU'UMIL, 1Te 2:14.
ÉET MÁAKIL, Lu 10:27 a yaabiltik a wé**.**

E'E

E'ESAJ, Mt 11:25 ta we**.** ka'ansajo'ob a ta'akmaj
E'ESAJTO'ON, Ro 5:8 Diose' tu ye**.** u yaabilaj
E'ESE'EX MA'ALOB BEJ, 1Pe 5:3.
E'ESIK, Mt 24:3 Ba'ax **e.** way yanech
Jn 5:20 le T'aatao' ku ye**.** ti' le Paal
Hch 9:22 ku ye**.** Jesúse' leti'e Cristoo'
E'ESIK NO'OJA'ANO'ON, 2Co 6:4.

F

FAMILIA, Ef 3:15 le máax ti' u taal tuláakal **f.**
FE, Lu 18:8 máako'ob yaanti'ob junp'éel **f.** beya'?
Ro 1:17 yo'olal u **f.** yaan u kuxtal
Ro 4:20 mu'uk'a'anchaj u yóol yo'olal u **f.**
2Co 4:13 Yanchajten **f.,** le o'olal t'aanajen
2Co 5:7 táan k-xíimbal yo'olal **f.**
Ef 4:5 junp'éelili' **f.,** junp'éelili' okja'
2Te 3:2 le **f.** ma' ti' tuláakal yani'
2Ti 1:5 kin k'a'ajsik le **f.** ta we'esajo'
Heb 11:1 **F.** leti'e u jach creertik máak
Heb 11:6 Wa mina'an u **f.** máake'
Snt 2:26 le **f.** kimen yanil
FEJE'EX, Lu 17:6 a **f.** je'ex u semillail mostaza
1Pe 1:7 utia'al u probarta'al a **f.**
FEJO'OB, Jn 3:16 le ken u ts'áa u **f.** ti' leti'o'
FELICITARKE'EX, 1Co 11:2 Kin **f.,** suku'une'ex
FELIPE, Hch 8:26 u ángele' tu t'anaj **F.**
Hch 21:8 **F.,** ku tsikbaltik u t'aan Dios

G

GABRIELEN, Lu 1:19 **G.,** tia'anen tu táan Dios
GAMALIEL, Hch 22:3 ka'ansa'aben tumen **G.**
GANAR, 2Co 2:14 procesión e'esik ts'o'ok k-**g.**
GANARTIK, Ap 2:7 máax kun **g.** le ba'atelo'
Ap 6:2 jo'op' u **g.** u enemigo'ob
GARANTÍA, Ef 1:14 **g.** yaan k-k'amik herencia
GEHENA, Mt 10:28 u xu'ulsikte'ex te' **G.**
GENERACIÓN, Mt 24:34 le **g.** ma' kun xu'ulul
GOBERNANTEIL, Jn 12:31 u **g.** yóok'ol kaab
Jn 14:30 táan u taal u **g.** le lu'umo'
GOBERNANTE'OB, Jn 12:42 **g.** tu ts'áajo'ob fe
Hch 4:26 **g.** tu much'kuba'ob
GOBIERNOILO'OB, Mt 4:8 tu ye'esajti' u **g.**
GÓLGOTA, Jn 19:17 Baakel Pool, ich hebreo **G.**
GRACIAS, Jn 11:41 In Yuum, kin ts'áaiktech **g.**
Hch 28:15 Pabloe' tu ts'áaj **g.** ti' Dios
1Co 1:4 Mantats' kin ts'áaik **g.** ti' Dios
Ef 5:20 mantats' ts'áa'ex **g.** ti' k-Dios
Col 3:15 Ts'áa'ex u **g.** tuláakal ba'al
GUERRA, Ap 12:7 yanchaj **g.** te' ka'ano'

H

HERENCIA, Ro 8:17 yaan xan k-k'amik le **h.**
1Pe 1:4 **h.** ma' tu k'astal
HIGUERA, Mt 21:19 Le **h.** tij tu séeba'anil
Mr 13:28 Kaanbalnene'ex ti' le **h.**
HIJA, Lu 8:49 ts'o'ok u kíimil a **h.**
HIJA'EX, 2Co 6:18 te'exe' in **h.**
HIJA'OB, Hch 21:9 u **h.** ku profetizaro'ob
HIJO, Mt 3:17 Lela' in **H.,** jach in yaabiltmaj

I

ICH, Mt 5:38 ku puch'ik u yi**.** wa máax
Mt 6:22 Le **i.** ku sáasilkuntik le wíinklilo'
Mt 7:20 a k'aj óoltike'ex yo'olal u yi**.**
Jn 15:8 in discípulo'ex wa ka ts'áaike'ex **i.**
1Co 2:9 **I.** ma' u yil mix ba'ali', xikine'
1Co 12:21 Le **i.** ma' tu ya'alik ti' le k'abo'
1Co 15:52 ka u muts' yéetel ka u p'il u yi**.**
ICHANKIL, Lu 8:15 ma' tu xu'ulul u yi**.**
ICHO'OB, Jn 15:2 podartik utia'al u ya'abtal yi**.**
IDIOMA'OB, Hch 2:4 u t'aano'ob ich jejeláas **i.**
1Co 13:8 t'aan ich jejelásas **i.**
1Co 14:22 t'aan ich jejelásas **i.** ma' señali'
Ap 7:9 ti' tuláakal kaaj yéetel ti' jejelásas **i.**
ILAWIL WA TI' DIOS U TAAL, 1Jn 4:1.
ILA'AK, Jn 1:18 Diose' mix juntéen **i.**
ILKE'EXO'OB, Col 3:22 ma' chéen le táan u yi**.**
IMAGENO'OB, 1Jn 5:21 náachkuntaba'ex ti' **i.**
IMPORTANTE'OB, Flp 2:3 u maasil bey maas **i.**
IMPUESTO, Mt 17:25 ku bo'otko'ob **i.** ti' rey
Lu 20:22 ¿ma'alob ka k-bo'ot **i.** ti' César?
Lu 23:2 ma' unaj u bo'ota'al **i.** ti' Césari'
Ro 13:6 te'exe' ka bo'otke'ex xan **i.**
Ro 13:7 máax ku k'áatik **i.,** **i.**
IN YAABILTMAJ, Mt 3:17 Lela' in Hijo, **i.**
ISRAEL, Gál 6:16 ch'a'abak óotsilil ti' u **I.** Dios
ISTIKYAJ, Heb 5:11 **i.** a na'atke'ex
1Pe 4:18 utsul máak **i.** u salvarkuba

II

IIK', Mt 7:25 ja'ats' tumen k'a'amkach **i.**
1Co 9:26 ma' utia'al in loxik le **i.**
Ef 2:2 u gobernanteil le **i.**
Ef 4:14 barco ku su'usuta'al tumen **i.**
Ap 7:1 mu taal **i.** yóok'ol lu'um

ÍI

ÍICHAM, 1Co 7:2 cada ko'olele' ka yanak u yí**.**
1Co 7:14 **í.** ma'atech u meyajtik Dios
Col 3:18 ts'áaba yáanal u páajtalil a wí**.**
ÍICHAMTSIL, Ef 5:25 **Í.,** yaabilt a watane'ex

J

JACH IN WOJEL, Ro 8:38 **j.** mix kíimil
Ro 15:14 **j.** chuupe'ex yéetel utsil
JACH U YOJEL, Ro 4:21 **j.** yaan u béeykuntik
JACH YAAN U NA'AT, Lu 16:8.
JANAL, Mt 24:45 u ts'áa **j.** ti' u maasilo'obo'
Jn 6:27 Ma' meyaje'ex yo'olal **j.** ku k'astal
2Te 3:10 máax ma' tu meyaje' ma' u **j.**

JANALE'EX, 1Co 5:11 Mix a **j.** yéetel máax beyo'
JATSIK, Mt 25:32 yaan u **j.** kaajo'ob
JATSKABA'EX, 1Co 1:10 yéetel ma' a **j.**
JATSKUBA, Mt 10:35 taalen in beet u **j.**
JATS'UTSIL, 1Pe 3:3 **j.** ma' u yantal yóo'kabil
JATS'UTSKÍINTIK, Tit 2:10 **j.** u ka'ansaj Dios
JATS'UTS MODOS, 1Pe 2:12.
JATS'UTS PÁAJTALIL, Flp 1:29.
JAAJ, Jn 8:32 le **j.** yaan u jáalk'abtike'ex
Jn 14:6 Teen le bejo', teen le **j.**
Jn 17:17 Santificarto'ob yo'olal le **j.**
Jn 18:38 Pilatoe' tu ya'alaj: ¿Ba'ax le **j.**?
2Co 13:8 ma' t-beetik mix ba'al tu contra le **j.**
3Jn 4 u xíimbal in paalal ti' le **j.**
JAAJIL, Jn 4:24 adorar yéetel **j.**
Jn 16:13 espíritu santo ka'ansik u **j.**
Ef 4:25 cada juntúule' u ya'al u **j.**
2Pe 1:12 k'ubmaj a wóole'ex ti' u **j.**
JAAJIL A WÓOL, Col 3:23 beet yéetel u **j.**
JAAJIL DIOS, Jn 17:3 teech u **j.**
JAAJIL K-ÓOL, 1Te 1:5 t-beetaj yéetel u **j.**
JÁALK'ABIL, Ro 8:21 u ki'ichkelem **j.** u paalal
2Co 3:17 wa yaan espíritu santoe' yaan **j.**
1Pe 2:16 **j.** utia'al a balike'ex ba'ax k'aas
JÁALK'ABTA'AL, Ro 6:7 ts'o'ok u **j.** ti' u k'eban
JÁALK'ABTA'ALE'EX, Lu 21:28 u k'iinil a **j.**
Ro 6:18 ts'o'ok a **j.** ti' le k'ebano'
JÁALK'ABTIKE'EX, Jn 8:32 le jaajo' yaan u **j.**
JA', Jn 4:10 u ts'áaiktech **j.** ku ts'áaik kuxtal
JA'IL, Ap 7:17 tu sayabilo'ob u **j.** le kuxtalo'
JA'IL ICH, Hch 20:31 tsolnu'uk yéetel u **j.**
Heb 5:7 Cristoe' k'áat óolnaj yéetel u **j.**
Ap 21:4 u cho'ik tulákal u **j.**
JA'OB, Ap 17:1 ko'olel kulukbal yóok'ol ya'ab **j.**
JA'AJATS'A'AL, 2Co 6:5 ikil k-**j.**, ikil k-k'a'alal
JA'AK'AL U YÓOLO'OB, 1Pe 4:4.
JEJETS'KIL, 1Te 5:3 **j.** yéetel ma'alob yanil
JELA'AN, 1Co 14:8 **j.** bix u juum le trompeta
JELBESIK, 2Co 4:2 **j.** u t'aan Dios
JELPAJ BIX U YILA'AL, Mt 17:2.
JERUSALÉN, Mt 23:37 **J.**, ka kíimsik profeta'ob
Lu 2:41 suuka'an u bino'ob tu kaajil **J.**
Lu 21:20 jelekbal soldado'ob ba'pach **J.**
Lu 21:24 **J.** yaan u pepe'cha'ata'al
Hch 5:28 chupke'ex **J.** yéetel ka'ansaj
Hch 15:2 le anciano'ob yano'ob **J.**
Gál 4:26 le ka'anil **J.** leti' k-maama
Heb 12:22 le ka'anilbe'en **J.** u tia'al Dios
Ap 3:12 Túumben **J.** ku yéemel ka'an
Ap 21:2 Túumben **J.** juntúul novia
JESUCRISTO, Jn 17:3 u k'aj óolto'ob **J.**
JESÚS, Mt 1:21 **J.** unaj a ts'áaik u k'aaba'
JEZABEL, Ap 2:20 le ba'ax ku beetik **J.**
JEETS'ELIL, Mt 5:9 ku yilik ka yanak **j.**
Mr 9:50 yanak **j.** ta baatsile'ex
Jn 14:27 **j.** je'ex le **j.** yaante'exa'
Hch 3:19 yaan u beetik u yantalte'ex **j.**
Hch 9:31 múuch'ulil yanchaj **j.** ti'ob
Ro 5:1 ki'imak k-óol yo'olal **j.**
Ro 8:6 ku taasik kuxtal yéetel **j.**
Ro 12:18 **j.** yéetel tuláakal máak
Flp 4:7 **j.** ku kanáantik a puksi'ik'ale'ex
1Te 4:11 a kuxtale'ex ich **j.**
1Pe 3:11 Unaj u kaxtik **j.**
Ap 6:4 u páajtalil u lu'sik **j.**
JEETS'EL P'ÁATAL, Col 2:7 u **j.** a feje'ex
JEETS'EL P'ÁATENE'EX, 1Co 15:58.
JEETS'EL U YÓOL, 1Pe 3:4 **j.** a puksi'ik'ale'ex
JÉEOBA, Mr 12:29 **J.** k-Diose' juntúulili' **J.**
JE'EL BA'ALAK, Flp 4:8 ti' **j.** jaajtake'
JE'ELSIKABA'EX, Mt 11:28 teen ken in beet a **j.**
JE'EX IN BEETIK, 1Co 11:1 Beete'ex **j.**
JE'EX LE YAANTI'OB, Heb 13:7 fe **j.**
JE'EX TU YÓOTILAK, 1Co 12:18.
JE'EX U K'ÁAT, Ro 9:11 **j.** le Máax t'anik máako'
JOB, Snt 5:11 bix chúukpajik u yóol **J.**
JOCHIK, Gál 6:7 le ka pak'iko' ka **j.**
JOSÉ, Lu 4:22 ¿Máasa' le máaka' u paal **J.**?
JOOCH, 2Co 9:6 chéen junp'íit ba'al ken u **j.**
Gál 6:9 wa ma' t-ka'anle' yaan k-**j.**
JOOL, Mt 15:14 ch'óop kun lúubul ti' **j.**
Ap 3:20 Wa'alakbalen te' **j.**
JOONAJ, Mt 7:13 Ookene'ex ti' le nu'unut' **j.**
1Co 16:9 junp'éel kóokoch **j.**
JOONAJIL, Jn 20:19 tu ch'oto'ob u **j.**
JOONAJ JOONAJIL, Hch 5:42 ka'ansaj **j.**
Hch 20:20 in ka'anske'ex **j.**
JÓOK'ENE'EX, Ap 18:4 In kaajal, **j.**
JÓO'SE'EX, 1Co 5:13 **J.** le k'asa'an máako'
JÓOYABTE, 1Co 3:6 Teen pak'e, Apolos **j.**
JUAN, Mt 4:21 **J.** u paal Zebedeo
JUAN 1., Mt 21:25 **J.** utia'al u ts'áaik okja'
Mr 1:9 Jesúse' ts'a'ab u yokja' tumen **J.**
JUAN 2., Jn 1:42 Teche' Simónech u paal **J.**
JUDAS, Mt 27:3 **J.** tu sutaj 30 taak'ino'ob
JUDÍO, 1Co 9:20 ti' le judío'obo' tin beetinba **j.**
JUDÍO'OB, Ro 3:29 ¿chéen wa u Dios le **j.**?
JUEZ, Mr 13:9 yaan a k'u'uble'ex ti' **j.**
Lu 18:2 **j.** ma' u ch'a'amaj saajkíli'
1Co 6:6 ka bisik a suku'une'ex tu táan **j.**
JUICIO, 1Co 11:29 ku yuk'ik **j.** tu contra
1Pe 4:17 ku káajal **j.** tu yotoch Dios
JUNMÚUCH', Flp 2:2 a wantale'ex **j.**
JUNP'ÉELILI', Ef 4:13 **j.** le fe yaanto'ono'
JUNSÚUTUK, Heb 11:25 u ki'imakkúunt yóol **j.**
JUNTÚULILI', Jn 1:18 le **j.** hijoo'
Jn 3:16 tu ts'áaj u **j.** Paal
1Co 8:6 **j.** Dios, Taata, Yuumtsil
JURARE'EX, Mt 5:34 ma' a **j.**
JUSTICIA, Lu 18:7 ¿ma' wa maas je'el u beetik **j.**
Hch 28:4 ma' páajchaj u púuts'ul ti' le **J.**
2Pe 3:13 mantats' yaan u yantal **j.**
JUZGAR, Mt 7:2 je'ex a **j.** bey kan juzgarbil
Lu 6:37 Xu'uluk a **j.**
JUZGARKO'OB, 1Co 6:2 yaan u **j.** yóok'ol kaab
JUZGART, Jn 5:22 u ya'almaj ti' le Paal ka u **j.**
Ro 14:4 máaxech utia'al a **j.** u esclavo
JUZGARTE'EX, Lu 22:30 **j.** u 12 tribu'ob Israel
JUZGARTIK, Hch 17:31 junp'éel k'iin utia'al u **j.**
Snt 4:12 máaxech utia'al a **j.**
JUUNAL, Jn 16:32 yaan a p'atkene'ex tin **j.**
JU'UNIL DIVORCIO, Mt 19:7 u ts'a'abal **j.**

K

KA BÉEYAK, 1Co 14:16 ¿bix ken u ya'alil «**K.**
2Co 1:20 yo'olal leti'e' ku ya'ala'al «**K.**
KANAN AYIK'ALIL, Lu 12:42 **j.-k.** yaan u na'at
KANAN TAMAN, Jn 10:11 Teen le ma'alob **j.-k.**
Jn 10:14 Teen le jach ma'alob **j.-k.**
Jn 10:16 juntúulili' **j.-k.**
KANÁANTABA'EX, Mt 10:16 **k.** je'ex kaane'
Hch 20:28 **K.** yéetel kanáante'ex
KANÁANTE'EX, Ef 5:15 jach **k.** ma' a máane'ex
1Te 2:7 t-**k.** je'ex maamatsile'
1Pe 5:2 **k.** u tamano'ob Dios
KANÁANTIK, Ef 5:29 ku tséentik yéetel ku **k.**
1Te 2:7 maamatsil ku **k.**
KANÁANTKABA, 1Ti 4:16 Ma' u xu'ulul a **k.**
KANÁANTO'OB, Jn 17:12 tin **k.** yo'olal a k'aaba'
KANE'EX, Flp 4:9 Beete'ex ba'ax ta **k.**
KA TAAL TIN PAACH, Mt 19:21.
KAXTE'EX, Col 3:1 **k.** ba'alo'ob yaan ka'an

KAXTIK, Jn 4:23 le Taatao' tu **k.** máako'ob
Hch 17:27 tuláakal je'el u **k.** Diose'
KAYO'OB, Jn 21:11 red chuup yéetel nukuch **k.**
KAAJ, Ro 15:23 in ts'áaik k'aj óoltbil tuláakal **k.**
Heb 11:10 **k.** yaan u cimientoil
1Pe 2:9 te'exe' junp'éel **k.** santo
KAAJO'OB, Mt 25:32 **k.** yaan u much'kíinta'al
Lu 4:43 K'a'abéet in bin ti' ulàak' **k.**
Lu 21:24 k'iino'ob ts'a'an ti' le **k.**
KAAN, Jn 3:14 Je'ex líi'sa'abik le **k.** te' desierto
KAANBAL, Ro 15:4 ts'íibta'ab utia'al **k.**-**k.**
2Ti 3:7 kex mantats' táan u **k.**
KAANBALNAJA'ANO'OB, Lu 10:21.
KAANBALNENE'EX, Snt 5:10.
KÁAJBAL, Mt 24:8 u **k.** le yaayaj ba'alo'obo'
Mt 25:34 le Reino beeta'ab desde tu **k.**
KÁALTALE'EX, Ef 5:18 Ma' a **k.**
KA'A BISIKBA, Ro 5:10 **k.**-**k.** yéetel Dios
KA'A BISKUBA, 2Co 5:19 u **k.** wíinik tu yéetel
KA'AKA'ATÚULIL, Lu 10:1 tu túuxto'ob a **k.**
KA'A KÍIMIL, Ap 2:11 tumen le **k.**
Ap 20:6 **k.** mina'an páajtalil yóok'ol
Ap 20:14 k'áa'náab de k'áak' leti'e **k.**
KA'A KUXKÍINT, Jn 6:39 **k.** tu ts'ook k'iin
KA'A KUXKÍINTAJ, Hch 2:24 Diose' tu **k.**
KA'A KUXKÍINTA'AK, Mt 22:30 **k.** kimeno'ob
Jn 11:24 yaan u líik'il kéen **k.**
KA'A KUXKÍINTA'AL, Hch 24:15 **k.** le utso'obo'
KA'A KUXKÍINTBIL, Mt 22:23 ma' kun **k.**
1Co 15:13 wa ma' kun **k.**
KA'A KUXTAL, Jn 11:25 Teen kuxtal yéetel **k.**
KA'AN, Jn 3:13 mix máak na'akak te' **k.**
2Co 12:2 téek bisa'ab tu yóoxp'éel **k.**
2Pe 3:13 táan **k.**-páa'tik túumben **k.**
KA'ANAL, Gál 6:9 wa ma' t-**k.** yaan k-jooch
KA'ANALE'EX, Heb 12:3 Utia'al ma' a **k.**
KA'ANAL ICHIL, Flp 2:3.
KA'ANCHAJA'AN U ẊOOKO'OB, Hch 17:18.
KA'ANILBE'EN, 1Co 15:44 ku líi'sa'al **k.** wíinklil
KA'ANSAJ, Mt 7:28 jaajap u chi'ob yo'olal u **k.**
Mt 7:29 ku **k.** je'ex máax ts'a'an autoridad ti'e'
Ro 2:21 teech ka **k.**, ¿ma' ta ka'anskaba?
Ef 4:11 uláak'o'obe' utia'al **k.**
1Ti 2:12 Ma' tin cha'ik u **k.** le ko'olelo'
KA'ANSAJNEN TUBEEL, 2Ti 4:2.
KA'ANSE'EX, Mt 28:20 **k.** u beeto'ob in t'aan
KA'ANSIK, Mt 15:9 ku **k.** ba'ax ti' máak u taal
Jn 7:16 ba'ax kin **k.** ma' in tia'ali'
KA'ANSKE'EX, 1Pe 5:10 Dios kun **k.**
KA'AP'ÉELCHAJAL A TUUKUL, Mt 21:21.
KA'AP'ÉELCHAJA'AN IN TUUKUL, Flp 1:23.
KA'AP'ÉELCHAJA'AN U TUUKUL, Jud 22.
KA'AP'ÉEL ICH, Ro 12:9 Yaabiltikba x-ma' **k.**
KA'AP'ÉELTAL U TUUKUL, Snt 1:6 ma' u **k.**
KA'AP'ÉEL U YÓOL, Snt 1:8.
KA'A SÍILJIL, 1Pe 1:3 tu beetaj k-**k.**
KETIK, Gál 6:4 ma' unaj u **k.**
KETKUBA, Flp 2:6 ma' tu **k.** yéetel Dios
KIKILANKIL, Flp 2:12 kaxtik salvación yéetel **k.**
KIMEN, Lu 15:24 hijo **k.** ka'achi
KIMENE'EX, Ef 2:1 **k.** yo'olal a k'ebane'ex
KIMENO'OB, Lu 20:38 ma' u Dios **k.**
1Te 4:13 ba'ax kun úuchul yéetel **k.**
1Te 4:16 **k.** kun yáax líik'lo'ob
KIMEN U YÍICHAM, Mr 12:43 **k.** tu ts'áaj maas
Lu 18:3 **k.** bin yiknal juez
KIIMSAJ WÍINIK, Jn 8:44 tu beetuba j-**k.**
KÍIM, 2Co 5:15 le máax **k.** tu yo'olalo'ob
KÍIMIK, Jn 11:25 kex ka **k.** yaan u ka'a kuxtal
KÍIMIL, Jn 8:51 mix bik'in kun **k.**
Jn 11:26 máax ku ts'áaik u fe ma' kun **k.**
Ro 5:12 **k.** máan ti' máak
Ro 6:23 le bo'olo' **k.**
Ro 14:8 k-**k.** utia'al Jéeoba
1Co 15:26 **k.**, u ts'ook enemigo
Heb 2:9 Jesús yanchaj u **k.**
Heb 2:15 esclavo'ob ti' le **k.**
Ap 21:4 ma' tun yantal **k.**
KÍIMLO'OB, Ap 14:13 ku **k.** yéetel Yuumtsil
KÍIMSE'EX, Col 3:5 **k.** a lu'umkabil wíinklil
KÍIMSKE'EXE', Jn 16:2 máax **k.** yaan u tuklik
KI'ICHKELEM, 1Pe 1:19 u **k.** k'i'ik'el Cristo
KI'ICHKELEM YUUM, Hch 4:24.
KI'IMAKCHAJAK A WÓOLE'EX, Ro 12:12, 15; Flp 4:4.
KI'IMAKCHAJAK K-ÓOL, Ro 5:3.
KI'IMAK IN WÓOL, Flp 4:11.
3Jn 4 **k.** yo'olal in paalal
KI'IMAK K-ÓOL, 1Ti 6:8 **k.** wa yaan k-o'och
KI'IMAKḴÚUNTE'EX U YÓOL, Col 1:10.
KI'IMAKḴÚUNTIK U YÓOL, Ro 15:2.
KI'IMAK ÓOLAL, Lu 8:13 k'amko'ob yéetel **k.**
Lu 15:7 yaan u yantal **k.** te' ka'an
Jn 16:22 **k.** mix máak kun lu'sik
Hch 20:35 **k.** u ts'a'abal wa ba'ax
1Te 1:6 **k.** yo'olal espíritu santo
KI'IMAKTAL A WÓOLE'EX, Ro 15:13.
Flp 3:1 ma' u xu'ulul u **k.** yo'olal Yuumtsil
KI'IMAKTAL U YÓOL, Ro 7:22 **k.** yo'olal u ley
1Co 10:33 kin beetik u **k.** tuláakal
Heb 12:2 Jesúse' yaan u **k.**
KI'IMAK U YÓOL, Mt 5:3.
Mt 5:4 **K.** máax luba'an yóol
1Ti 1:11 Diose' **k.**
KI'IMAK U YÓOLO'OB, Hch 5:41.
KONIK, 2Co 2:17 ma' táan k-**k.** u t'aan Dios
KOOL, Mt 13:38 Le **k.** leti'e yóok'ol kaabo'
KOOLO'OB, Jn 4:35 le **k.** ts'o'ok u p'iistalo'ob
KOONOL, Mt 22:5 yane' bin kool, uláak'e' bin **k.**
Snt 4:13 yaan k-**k.** yéetel yaan k-náajal
KÓOKO'OB, Mr 7:37 ku ts'akik **k.**
KO'OJ, 1Co 7:23 **k.** úuchik a ma'anle'ex
KO'OKOJ BA'AL, 2Co 4:7 **k.** ti' nu'ukul de k'at
KO'OKOJ KUXTAL, Ap 18:7 tu bisaj junp'éel **k.**
KO'OLEL, Ap 12:1 **k.** u búuknintmaj le K'iino'
KO'OLEL CHÉEN BEY U MÁANO', 1Co 6:16; Ap 17:1, 16.
KO'OTEN, Ap 22:17 noviatsil ku ya'alik **K.**
KUNEL, Mt 15:9 **k.** u seguer u adorarken
1Co 15:58 ma' **k.** ba'ax ka beetke'exi'
Ef 4:17 chéen **k.** ba'alo'ob ku beetko'ob
KU PÍITMÁAN U TS'ÍIBOLTIK, 1Co 5:11.
KU PÍITMÁAN U TS'ÍIBOLTKO'OB, 1Co 6:10.
KU TAAL TI' DIOS, Ro 1:11 siibal **k.**
KU T'AAN T-O'OLAL, Ro 8:34 Cristoe' **k.**
KUXA'AN, Heb 4:12 U t'aan Diose' **k.**
KUXA'ANO'OB, Lu 20:38 u Dios máaxo'ob **k.**
KUXA'ANO'ON, 1Te 4:15.
KUXTAL, Mt 22:37 yaabilt yéetel tuláakal a **k.**
Lu 9:24 le u k'áat u salvart u **k.** yaan u perdertik
Lu 23:46 kin k'ubéentik in **k.**
Jn 5:26 Le Taatao' ku páajtal u ts'áaik **k.**
Jn 11:25 Teen le **k.** bey xan le ka'a kuxtalo'
Hch 20:24 in **k.** ma' jach nojoch ba'ali'
2Co 5:15 ma' u **k.** chéen utia'al
1Pe 3:18 junp'éel wíinklil utia'al **k.** ka'an
KUXTAL ICH X-MA' SU'TALIL, Gál 5:19; 2Pe 2:7.
KUXTAL JACH TU JAAJIL KUXTAL, 1Ti 6:19.
KUXTAL MINA'AN U XUUL, Lu 18:30; Jn 3:16; 17:3; Hch 13:48; Ro 6:23; 1Ti 6:12.
KU YA'ALIKUBA'OB PROFETA'OB, Mt 24:11.

KU YA'ALIKUBA'OB SUKU'UNO'OB, Gál 2:4.
KUUCH, Mt 11:30 in **k.** chéen ch'a'abil u bisa'al
Hch 15:28 ma' k-ts'áaikte'ex uláak' **k.**
Gál 6:5 cada juntúule' u bis u **k.**
Ap 2:24 ma' tin ts'áaikte'ex uláak' **k.**
KUUCHE'EX, Gál 6:2 áantaba'ex yéetel a **k.**
KUUCHO'OB, Lu 11:46 **k.** istikyaj u bisa'al

K'

K'AB, Mt 6:3 ma' u yojéeltik a x-ts'íik **k.**
Jn 15:4 u **k.** le che' ma' tu ts'áaik ich
K'AJ ÓOLA'ANO'ON, 2Co 6:9 kex to'one' **k.**
K'AJ ÓOLTA'AL, Lu 11:52 llave beetik u **k.** Dios
K'AJ ÓOLTE'EX, Gál 4:9 k'uchul a **k.** Dios
K'AJ ÓOLT TUBEEL, 1Ti 2:4 ka u **k.** le jaajo'
K'AMABA'EX, Ro 15:7 **k.** yéetel ki'imak óolal
K'AMABA'EX YÉETEL UTSIL, 1Pe 4:9.
K'AMBE'EN NOOK', 1Ti 2:9.
K'AMECH, 2Ti 2:15 utia'al ka u **k.** Dios
K'AMIK SUKU'UNO'OB, 3Jn 8.
K'AMIK U'ULAB, Ro 12:13; Tit 1:7, 8; Heb 13:2.
K'AMKE'EX TUBEEL, Mt 10:11 máax je'el u **k.**
K'ASA'AN MÁAK, Lu 22:37 ila'ab bey **k.**
K'ASA'AN MÁAKE'EX, Mt 7:23.
K'ASA'ANO'OB, Hch 24:15 ka'a kuxkiinta'al **k.**
1Co 6:9 **k.** mu tia'alintiko'ob Reino
K'ATIK A BEELE'EX, 1Co 7:35 ma' utia'al in **k.**
K'ATKO'OB K-BEEL, 1Te 2:16.
K'AYO'OB, Mt 26:30 tu **k.** alabanza'ob
K'AABA', Mt 6:9 santificarta'ak a **k.**
Jn 12:28 beet u alabarta'al a **k.**
Jn 14:14 k'áatke'ex tin **k.**
Jn 17:26 in ts'áaik u k'aj óolt a **k.**
Hch 4:12 ma' ts'a'an uláak' **k.**
Hch 15:14 junp'éel kaaj bisik u **k.**
Ro 10:13 máax kun ch'a'chi'itik u **k.**
Flp 2:9 **k.** máas nojoch ti' uláak' **k.**
K'AAK'AS BÁAXAL T'AAN, Ef 5:4.
K'AAK'AS K'OJA'ANILO'OB, Lu 21:11.
K'AAK'AS K'UUXILIL, Ef 4:31 k., p'uja'anil
K'AAK'AS T'AAN, Ef 4:29 k. ta chi'ex
Col 3:8 k. ku jóok'ol tu chi'
K'AAS, Jn 6:60 ka'ansaj k. yu'uba'al
Ro 7:19 le **k.** ma' tin ts'íiboltiko'
Ro 9:14 ¿**K.** ba'ax ku beetik Dios?
Ro 12:17 Ma' a bo'otke'ex **k.** yéetel **k.**
1Te 5:22 Náachkuntaba'ex ti' ba'ax **k.**
2Te 2:7 le **k.** ts'o'ok u káajal u meyajo'
K'AASILBA'AL, Mt 25:41 k'áak' utia'al **K.**
Lu 8:12 **K.** ku lu'sik tu puksi'ik'al
Jn 8:44 a taata'ex le **K.**
Ef 4:27 tu'ux u meyaj le **K.**
Ef 6:11 ma' a lúubul tu trampa **K.**
2Te 2:9 u **K.** beetik u yantal
Snt 4:7 ts'áaba'ex tu contra le **K.**
1Pe 5:8 **K.** je'ex juntúul leóne'
1Jn 3:8 ba'alo'ob u beetmaj **K.**
Ap 12:12 le **K.** ts'o'ok u yéemel
Ap 20:10 **K.** piikch'inta'ab ich k'áak'
K'AAYNENE'EX, Ef 5:19 **K.** ti' Jéeoba
K'AAYO'OB, Hch 16:25 Pablo, Silase' táan u **k.**
Col 3:16 **k.** utia'al k-adorartik
K'ÁAK', Mt 25:41 **k.** utia'al le K'aasilba'al
1Co 3:13 le **k.** yaan u ye'esik ba'ax najil
2Ti 1:6 bey **k.** le ba'ax tu síiajtech Dios
2Pe 3:7 u xu'ulsa'ajo'ob yéetel **k.**
K'ÁA'NÁAB DE K'ÁAK', Ap 19:20.
K'ÁAT, Ef 3:20 tuláakal le ba'axo'ob k-**k.**
1Jn 5:14 je'el ba'alak ka k-**k.**
K'ÁATBIL, Lu 12:48 ya'ab ba'ax kun **k.**
K'ÁATE'EX, Jn 14:13 ka a **k.** tin k'aaba'
K'ÁATIK, 1Co 9:18 yaanten u derechoil in **k.**
K'ÁATKE'EX, Mt 6:8 tak táanil ti' a **k.**
Mt 7:7 Ma' u xu'ulul a **k.**
K'ÁAT ÓOLAL, Snt 5:16 U **k.** máax toj u kuxtal
K'ÁAT ÓOLNAJ, Heb 5:7 Cristoe' **k.**
K'ÁAT ÓOLNAKE'EX, 1Ti 2:1 **k.** ti' Dios
K'ÁAT ÓOLTIK, 2Co 5:20 táan k-**k.**: «Bisaba'ex
K'ÁAT ÓOLTIKTE'EX, Ro 12:1 kin **k.**
K'ÁAXAL JA', Mt 5:45 k. yóok'ol le utso'obo'
K'A'ABÉETTE'EX, Mt 6:32 Diose' u yojel **k.**
K'A'ABÉETTI'OB, Ro 12:13 Ts'áa'ex ba'ax **k.**
K'A'AJSIKENE'EX, Lu 22:19 beete'ex utia'al a **k.**
K'A'AJSIKE'EX, Heb 10:32 a **k.** le sáasilo'
K'A'AJSIKTE'EX, 2Pe 1:12 yaan in **k.** lela'
K'A'AJ U YIIK', Lu 15:17 ka **k.** tu ya'alaj
K'A'ANA'AN, Flp 1:10 ba'alo'ob maas **k.**
K'A'AXAL, Mt 16:19 ts'oka'anili' u **k.** te' ka'ano'
K'EBAN, Mt 26:41 utia'al ma' a lúuble'ex ti' **k.**
Mr 3:29 u kuchik u **k.** mantats'
Lu 15:7 **k.** máak ku k'exik u tuukul
Lu 18:13 ch'a'ten óotsilil, j-**k.** máaken
Jn 1:29 u Taman Dios lu'sik **k.**
Jn 9:31 ma' tu yu'ubik u oración juntúul **k.**
Hch 3:19 k'ex a tuukul ka perdonarta'ak a **k.**
Ro 5:8 kex j-**k.** máako'one' Cristoe' kíim
Ro 5:12 yo'olal juntúul máak ook **k.**
Ro 6:14 **k.** ma' unaj u esclavizarke'ex
Ro 6:23 kíimil, u bo'olil **k.**
1Ti 5:24 **k.** ku chíikpajal kéen máanak k'iin
Snt 4:17 wa u yojel, ba'ale' ma' tu beetke' **k.**
1Jn 1:7 u k'i'ik'el Jesús ku p'o'ik **k.-k.**
1Jn 5:17 Tuláakal ba'ax ma' ma'alobe' **k.**
K'EBANCHAJ, Snt 5:15 Wa **k.** ku perdonarta'al
K'EBANCHAJA'ANO'OB, Ro 3:23 Tuláakal **k.**
K'EBAN KO'OLELO'OB, Lu 15:30 yéetel x-**k.**
K'EBANO'OB, Ro 3:25 **k.** beeta'ab úuchjeakil
K'EBANTAL, Mt 5:29 **k.** yo'olal a x-no'oj ich
Mt 18:15 suku'un ku **k.** ta contra
Mt 19:9 ku **k.** wa ku ka'a ts'o'okol u beel
Lu 17:2 u beet u **k.** juntúul ti'
1Jn 2:1 wa yaan máax ku **k.**
K'EBAN WÍINKLIL, Gál 5:19 u **k.** túulch'intik
K'EBAN WÍINKLILO'OB, Ro 8:5 u k'áat u **k.**
K'EX A TUUKUL, Ro 2:4 nu'uktikech utia'al a **k.**
K'EX A TUUKULE'EX, Hch 3:19 **k.**, utskíint a
K'EXIK, Ro 12:2 unaj a **k.** a tuukule'ex
2Co 10:5 k-**k.** u tuukul máako'ob
K'EXIK U TUUKUL, Lu 15:7 k'eban máak ku **k.**
2Co 7:10 ku beetik u **k.**
K'EXIK U TUUKULO'OB, Hch 26:20.
K'EX U TUUKUL, Hch 17:3 ku ya'alik ka u **k.**
K'EX U TUUKULO'OB, 2Co 5:11 k-áantik u **k.**
K'EYIK, 1Ti 5:1 Ma' a **k.** máax yaan u ja'abil
K'EYKO'OB, Ap 3:19 máax in yaabiltme' kin **k.**
K'ÉEK'ENO'OB, Lu 8:33 demonio'ob ook ti' **k.**
Lu 15:15 túuxta'ab u kanáant **k.**
K'IIN, Mt 24:29 yaan u yée'joch'e'ental le **K.**
Jn 7:8 ma' k'uchuk le **k.** a'ala'anteno'
Hch 1:7 ba'ax **k.** ken úuchuk le ba'alo'oba'
Hch 2:20 Le **K.** yaan u yée'joch'e'ental
1Co 7:29 chéen junp'íit **k.** p'aatal
2Pe 3:8 junp'éel **k.** 1,000 años
K'IINBESAJO'OB, Ro 13:13 **k.** ku píitmáano'ob
Gál 5:21 **k.** ma' tu ts'a'abal u p'iis
K'IINIL, Mt 24:36 u **k.** mix máak u yojel
1Te 5:1 ts'a'an u **k.** yúuchlo'ob
K'IIN K'AABA', Mt 14:6 u **k.** Herodese'
K'IINO'OB TS'A'AN, Lu 21:24 **k.** ti' le kaajo'obo'
K'IINO'OB WAY YAAN CRISTO, 2Pe 3:4.
K'ÍINALECH, Ap 3:16 **k.**, nika'aj in túubech
K'ÍIWIK, Hch 17:17 tsikbal te' **k.**
K'I'IK', Mt 9:20 12 años káajak u máan **k.** ti'
Mt 26:28 **k.** kun béeykuntik le pactoo'

Hch 15:29 náachkuntaba'ex ti' **k.**
1Pe 1:19 ki'ichkelem **k.**

K'I'IK'EL, Mt 27:25 Taalak u **k.** t-óok'ol
Hch 20:26 in kuch u **k.** mix máak
Hch 20:28 Dios man yéetel u **k.** u Paal
Ef 1:7 k-jáalk'abta'al yéetel u **k.** u Paal
1Jn 1:7 u **k.** Jesúse' ku p'o'ik k-k'eban
Ap 18:24 we'ek u **k.** le santo'obo'

K'I'IX, Mr 15:17 junp'éel corona de **k.**
2Co 12:7 junp'éel **k.** tin bak'el

K'OJA'AN, Snt 5:14 ¿Yaan wa máax **k.** ichile'ex?

K'OJA'ANILO'OB, Mt 9:35 u ts'akik **k.**

K'OOPE'EX, Mt 7:7 ma' u xu'ulul a **k.**

K'UBABA'EX, Ro 6:13 **k.** ti' Dios

K'UBÉENTIK, 1Pe 4:19 u **k.** u kuxtal ti' Dios

K'UBÉENTIKTE'EX, Lu 16:11 **k.** ba'ax ko'oj

K'UBÉENTUBA, 1Pe 2:23 **k.** ti' Máax ku juzgar

K'UB A WÓOL, Col 4:12 **k.** ti' ba'ax ken u beete

K'UBIK CUENTA, Ro 14:12 tuláakal yaan u **k.**

K'UBIK K-ÓOL, 2Co 1:9 ma' k-**k.** ti' to'on
1Ti 6:6 k-**k.** k-meyajt Dios

K'UBIK U YÓOL, 1Ti 4:8 **k.** u meyajt Dios

K'UBMAJ U YÓOL, Tit 2:14 **k.** u beeto'ob uts

K'UBMAJ YÓOLO'OB, Ro 10:2 jach u **k.** ti' Dios

K'UCH U YORAIL, 2Co 1:9 t-u'uyaj **k.**

K'UUXIL, 1Co 13:5 ma' tu séeb **k.**

K'UUXILNAJA'ANE'EX, Ef 4:26 u bin k'iin **k.**

K'UUXILNAJO'OB, Hch 15:39 **k.,** tu jatsuba'ob

L

LÁMPARA, Mt 25:1 diez x-ch'úupalal yaan u **l.**

LÁZARO, Lu 16:20 **L.,** máax ku k'áatik caridad
Jn 11:11 K-amigo **L.** táan u wenel
Jn 11:43 ¡**L.**, jóok'en!

LÁAK'TSIL, Hch 10:24 Cornelioe' tu much'aj u **l.**

LECHE, Heb 5:12 a ka'a tséenta'ale'ex yéetel **l.**
1Pe 2:2 a wuk'ike'ex ma'alob **l.**

LE KU KÁALTALO'OBO', 1Co 6:10.

LEÓN, 1Pe 5:8 K'aasilba'ale' bey **l.** ku yáakame'
Ap 5:5 **L.** taal tu tribu Judá

LEPRA, Lu 5:12 máak chuup u wíinklil yéetel **l.**

LEVADURA, Mt 13:33 U Reinoil ka'ane' bey **l.**
1Co 5:6 junp'iit **l.** ku beetik u líik'il harina

LEY, Mr 12:28 u maas k'a'ana'anil **L.**
Ro 7:22 ki'imak in wóol yo'olal u **l.** Dios
Ro 10:4 Cristoe' leti' u xuul le **L.**
Ro 13:8 máax ku yaabilaje' ku ts'o'okbesik **l.**
Gál 3:24 le **L.** ku bisko'on tu yiknal Cristo
Gál 6:2 a ts'o'okbeske'ex u **l.** Cristo
Snt 2:8 ka ts'o'okbeske'ex le nojoch **l.**
Snt 4:12 Chéen juntúul Máax ts'áaik **l.**

LEECH, 2Pe 2:22 x-**l.** ku suut ich luuk'

LÉECH, Lu 21:34, 35 téek taalak k'iin bey **l.**

LÉEMBAL CHÁAK, Mt 24:27 u **l.** tu tojil lak'in
Lu 10:18 lúub Satanás bey **l.**

LE'OB, Mt 24:32 kéen jóok'ok u **l.** le higuerao'

LIBREIL, 2Pe 2:19 je'el bin a p'áatle'ex **l.**

LIBROIL, Ap 20:15 u k'aaba'ob tu **l.** le kuxtalo'

LIBRO'OB, Hch 19:19 tu tóoko'ob u **l.**

LIDIA, Hch 16:14 **L.** ku konik morado nook'

LIMPIO, Heb 12:14 bise'ex junp'éel kuxtal **l.**

LIMPIOKÍINTIK, 2Co 7:1 **l.** k-wíinklil

LISTO'EX, Ef 6:15 **l.** utia'al a tsikbaltike'ex

LÍIK'IL U YÓOL, 1Co 14:31 tuláakal kun **l.**
Flp 1:14 ts'o'ok u **l.**

LÍIK'LO'OB, Jn 5:29 yaan u **l.** ka kuxlako'ob

LÍIK' U YÓOL, Hch 28:15 Pabloe' **l.**

LÍI'SAJ A WÓOLE'EX, 1Te 2:11.

LÍI'SAJ ÓOL, 2Co 1:3 le Dios ku **l.**

LÍI'SA'AL K-ÓOL, Ro 15:4 **l.** tumen u T'aan Dios
2Co 1:4 **l.** tumen Dios
2Co 5:6 mantats' ku **l.**

LÍI'SIK A WÓOLE'EX, Col 3:16 Ma' u xu'ulul a **l.**

LÍI'SIK K-ÓOL, Heb 10:25 unaj k-paklan **l.**

LÍI'SIK K-ÓOLE'EX, Ro 1:12 k-paklan **l.**

LÍI'SIK U YÓOL, Tit 1:9 yaan u **l.** u maasil

LÍI'SKE'EX U YÓOL, Heb 13:15 a **l.** le kaajo'

LÍI'S U YÓOL, Lu 22:32 kéen suunakeche' **l.**

LOBO, Hch 20:29 u yokol k'asa'ano'ob beyo'ob **l.**

LOBO'OB, Mt 7:15 ma' jaajil profeta'obe' **l.**
Lu 10:3 bey tamano'ob ichil **l.**

LOT, Lu 17:32 K'a'ajakte'ex u yatan **L.**
2Pe 2:7 tu salvartaj **L.**

LOOL, Lu 12:27 Tuukulnene'ex ti' u **l.** k'áax

LO'OLOXIK, 1Co 9:27 kin **l.** in wíinklil

LUBA'AN U YÓOL, Flp 2:26 [Epafrodito] **l.**

LUBA'AN U YÓOLO'OB, Mt 5:4.
1Te 5:14 líi's u yóol le **l.**

LUCAS, Col 4:14 **L.,** le doctor jach yaabilta'ano'

LUNA, Lu 21:25 señalo'ob ti' le **L.**

LÚUBKE'EX UTSIL TI'OB, Ef 6:6 utia'al ka **l.**

LÚUBUL, 1Co 10:12 u kanáant ma' u **l.**

LÚUBUL K-ÓOL, 2Co 4:1 ma' t-cha'ik u **l.**
2Co 4:16 ma' t-cha'ik u **l.**

LÚUBUL UTSIL, Gál 1:10 in **l.** ti' máako'ob

LU'SA'AK, 1Co 6:7 **l.** ba'axo'ob yaante'ex

LU'UM, Mt 5:5 yaan u tia'alintiko'ob le **l.**
Hch 17:26 tu beetaj u kajnáalilo'ob le **l.**

LU'UMKABIL MÁAK, 1Co 2:14 **l.** ma' tu k'amik

LU'UM KU MEYAJTA'AL, 1Co 3:9. **l.** tumen Dios

LL

LLAVE, Lu 11:52 u **l.** u k'aj óolta'al Dios
Ap 1:18 u **l.** kíimil bey xan Muknal

LLAVEILO'OB, Mt 16:19 u **l.** u Reinoil ka'an

M

MACEDONIA, Hch 16:9 Máankech **M.**

MACHAJ, Mt 8:3 tu **m.** táan u ya'alik: In k'áat

MACHE'EX TUBEEL, Flp 2:16.

MACHKE'EX, 2Co 6:17 a **m.** ba'ax ma' limpioi'

MAJÁANTBIL, Lu 6:35 a ts'áaike'ex ba'al **m.**

MAKE'EX U CHI', 1Pe 2:15 **m.** j-ma' na'at

MALTA, Hch 28:1 isla ku k'aaba'tik **M.**

MANAJ, Ap 5:9 yéetel a k'i'ik'ele' ta **m.**

MANDAMIENTO, Mt 22:40 ka'ap'éel **m.**
Mr 12:31 **m.** maas nuuk
Jn 13:34 junp'éel túumben **m.**

MANTATS', 1Pe 1:25 u t'aan Jéeobae' tia'al **m.**

MARCA, Ap 13:17 chéen le máax yaan u **m.**

MARCOS, Col 4:10 **M.** u primo Bernabé

MARÍA 1., Mr 6:3 carpintero, u paal **M.**

MARÍA 2., Lu 10:39 **M.** kulaj yiknal Jesús
Lu 10:42 **M.** tu yéeyaj u ma'alobil
Jn 12:3 **M.** tu yalaj ki'ibok aceite

MARÍA 3., Mt 27:56 tia'an **M.** Magdalena
Lu 8:2 tia'an **M.** Magdalenai'

MARÍA 4., Mt 27:56 **M.** u maama Santiago

MARÍA 5., Hch 12:12 **M.** u maama Juan Marcos

MARTA, Lu 10:41 **M.,** ¿ba'axten chi'ichnakech

MAAMA, Lu 8:21 In **m.** yéetel in wíits'ino'obe'
Jn 19:27 ¡Desde bejla'e' a **m.**!
Gál 4:26 Jerusalén e' k-**m.**

MAAS MA'ALOB, 1Co 12:31 junp'éel bej **m.**

MAAS NOJOCH, Jn 14:28 le Taatao' **m.** ti' teen
1Jn 3:20 Dios **m.** ti' k-puksi'ik'al

MAAS NOJOCHCHAJAK, 1Te 4:10 **m.** yaabilaj

MÁAK KU K'ATKUBA TIN BEEL, 1Co 16:9.

MÁATA'AKE'EX, Ro 8:15 **m.** bey u paalal Dios'

MÁAX BEETIK BA'AX MA'ALOB, 1Pe 3:12.

MÁAX COBRARTIK IMPUESTO, Mt 18:17;
Lu 18:11.

MÁAX KANÁANTIK, 1Pe 2:25 **m.** a kuxtale'ex

MÁAX KU KÁALTAL, 1Co 5:11.

MÁAX KU NU'UKTAJ, Ro 12:8.

MÁAX MA' TU YU'UBIK T'AAN, 2Te 3:6.
MÁAX MA' TU YU'UBIK U T'AAN, Jn 3:36.
MÁAX MA'ATECH U CREERKUBA, Snt 4:6.
MÁAX MA' TU YU'UBIK T'AAN, 1Te 5:14.
MÁAX NU'UKTIK A BEELE'EX, Heb 13:7, 17.
MÁAX NU'UKTIK K-FE, Heb 12:2.
MÁAXO'OB P'EKMILE'EX, Lu 21:15.
MÁAXO'OB YÉEYA'ANO'OB, Mt 24:22, 31.
MÁAX PATIK K'AT, Ro 9:21 u páajtalil **m.**
MÁAX YÉEYA'AN, Hch 3:15 **M.** ts'áaik kuxtal
MA' A PÉEKE'EX, 1Co 16:13 **m.** ti' a feje'ex
MA' A WEENLE'EX, Mt 26:41 Ilawil **m.**
Lu 21:36 **m.**, k'áat óolnene'ex
1Co 16:13 **m.**, ma' a péeke'ex ti' a feje'ex
MA' BEY U TS'AAMIL DIOSO', Ro 1:26.
MA' BO'OTIK, Ap 22:17 ja'il le kuxtalo', **m.**
MA' CHÚUKA'AN, 1Co 13:9 **m.** ba'ax k-ojli'
MA' IN CH'A'IK SAAJKIL, Ef 6:20 utia'al **m.**
MA' IN K'A'AMAL, 1Co 9:27 **m.** tumen Dios
MA' IN WOJEL, 1Ti 1:13 **m.** ba'ax kin beetki'
MA' JAAJIL PROFETA'OB, Mt 7:15.
MA' JAAJTAK, Mt 26:59 u kaxtik ba'alo'ob **m.**
MA' K-CH'A'IK SAAJKIL, 1Te 2:2.
MA' KUN P'ATBIL ICH SU'TSILIL, Ro 9:33.
MA' MU'UK'A'AN U FE, Ro 14:1; 15:1.
MA' NA'AT, Lu 12:20 J-**m.**, te' áak'aba'
MA' SAJAKCHAJO'OB, Hch 4:31 **m.** ka'ansaj
MA' TALAM U BEETA'ALO'OBI', 1Jn 5:3.
MA' TU K'A'AJSIK, 1Co 13:5 **m.** le k'aaso'
MA' TU MEYAJTIKO'OB DIOS, Col 4:5.
MA' TU NÁAJMATIK, 1Co 11:27.
MA' TU PÁAJTAL, Mt 19:26 Utia'al wíinike' **m.**
MA' TU PÁAJTAL U YILA'AL, Ro 1:20.
Heb 11:27 Diose' **m.**
2Co 3:17 Jéeobae' **m.**, tia'an te' ka'ano'
MA' TU P'ATKO'ON ICH SU'TSILIL, Ro 5:5.
MA' TU P'ÁATAL TA PUKSI'IK'AL, Jn 8:37.
MA' TU WENEL, Ap 16:15 Ki'ímak yóol máax **m.**
MA' TU XU'ULUL U YICHANKIL, Lu 8:15.
MA' TU YÓOTAJ, Hch 19:9 **m.** u creerto'obi'
MA' TS'OKA'AN U BEEL, 1Co 7:8, 32.
MA' U XU'ULUL, Gál 6:9 **m.** k-beetik
MA' U'UYAJT'AAN, 1Te 4:8.
MA' WEENLIL, 2Co 6:5 áak'abo'ob x-**m.**
2Co 11:27 tin máansaj áak'abo'ob x-**m.**
MA' XAAN, 2Pe 3:9 **m.** utia'al u béeykunt ba'ax
MA' XOOKNAJA'ANO'OBI', Hch 4:13.
MA'AK'ÓOL, Mt 25:26 K'asa'an yéetel **m.**
MA'AK'ÓOLTAL, Ro 12:11 ma' a **m.**
MA'ALOB, Mt 25:21 Jach **m.** ba'ax ta beetaj
Ro 7:19 ba'ax **m.** ma' tin beetik
Gál 6:10 ko'ox beetik ba'ax **m.** utia'al
MA'ALOB BA'ALO'OB, 1Co 9:23.
1Pe 3:16 le kéen u yilo'ob le **m.** ka beetke'ex
MA'ALOBCHAJAK, 1Te 4:1 **m.** a kuxtale'ex
MA'ALOB KA'ANSAJ, 2Ti 1:13 le **m.** ta wu'uyaj
MA'ALOB KA'ANSAJO'OB, 2Ti 1:13; Tit 2:1.
MA'ALOB U NUPMILUBA, Ef 4:16.
MA'ALOB UTIA'AL KA'ANSAJ, 2Ti 3:16.
MA'ANLE'EX, 1Co 7:23 ko'oj úuchik a **m.**
MA'ATECH U K'ASTAL, 1Co 15:42 wíinkil **m.**
MA'ATECH U MEYAJTIK DIOS, 1Co 6:6; 7:12; 2Co 6:14.
MEDIADOR, 1Ti 2:5 **m.** ti' Dios yéetel wíiniko'ob
MEJEN CH'ÍICH', Mt 10:29 **m.** ku ko'onol
MEJEN PAALAL, Mt 11:16 je'ex **m.**
Mt 18:3 beetaba'ex je'ex **m.**
Mt 19:14 a k'atike'ex u beel **m.**
Lu 10:21 ti' **m.** ta we'esaj a ka'ansaj
1Co 14:20 je'ex **m.**
MEJENTAK, Lu 16:10 ba'alo'ob **m.**
MESA, 1Co 10:21 ba'ax yaan tu **m.** Jéeoba
MESÍAS, Jn 1:41 Ts'o'ok k-kaxtik le **M.**
Jn 4:25 in wojel yaan u taal le **M.**
MEYAJ, Lu 10:7 máax ku **m.** ku bo'ota'al
Jn 5:17 In T'aatae' láayli' táan u **m.**
Jn 6:27 **m.** yo'olal janal ku k'astal
Hch 20:24 ts'o'oksik le **m.** tu ts'áajteno'
Ro 11:13 nojoch ba'al in wíilik le **m.**
2Co 4:1 k'ubéenta'abto'on le **m.**
2Co 6:3 mu ya'ala'al yaan ba'ax k'aas ichil k-**m.**
Ef 4:28 j-ookole' u ts'áa u yóol **m.**
2Te 3:10 máax mu k'áat **m.** mu janal
1Ti 1:12 tu k'ubéentajten junp'éel **m.**
2Ti 4:5 beet tubeel le **m.** ts'a'antech
1Pe 1:13 preparartaba'ex utia'al **m.**
MEYAJNAJO'ON, 1Te 2:9 **m.** bul k'iin
MEYAJNAK U TUUKUL, Mt 24:15.
MEYAJO'OB, Jn 14:12 yaan u beetik nukuch **m.**
Ro 12:6 jejeláas **m.** u ts'aamaj
1Co 4:2 j-**m.** chúuka'an u yóolo'ob
MEYAJTIK, 2Co 6:4 no'oja'an utia'al k-**m.**
MEYAJTIKE'EX, Mr 10:43 unaj u **m.**
MEYAJTI'OB, 1Co 7:31 ku **m.** yóok'ol kaab
MEYAJT U MAASIL, Mt 20:28.
MEEN, Hch 13:6 Bar-Jesús, juntúul j-**m.**
MEENIL, Gál 5:20 j-**m.**, p'ekbail
MEENILO'OB, Hch 19:19 ku beetik ka'ach u j-**m.**
MIGUEL, Ap 12:7 **M.** yéetel u ángelo'ob
MINA'AN, Snt 2:15 **m.** ba'ax k'a'abéetti'
MINA'AN BA'AL JAANTBIL, Mt 24:7.
MINA'AN BA'AX K'AAS, Mt 5:8.
MINA'AN BA'AX O'OLAL, Gál 6:3.
MINA'AN ICHILE'EX, 1Co 5:13 máax **m.**
MINA'AN IN MUUK', 2Co 12:10 kéen p'áatak **m.**
MINA'AN U CUENTAIL, 1Co 9:26 ma' chéen **m.**
MINA'AN U MUUK'O'OB, 1Co 1:27.
1Te 5:14 Áante'ex le **m.**
MINA'AN U MUUK' U WÍINKLIL, Lu 5:24.
MINA'AN U TOJOL, Flp 3:7 ts'o'ok in wíilik **m.**
MIX BA'AL, 1Co 1:28 ba'alo'ob **m.** u yíla'al
MIX BA'AL K-BIILAL, Lu 17:10 esclavo'on **m.**
MIX BA'AL K'AAS U BEETMAJ, 1Pe 2:19.
MIX BA'AL U BIILAL, 1Co 3:19.
MIX BA'AL U BIILALO'OB, Jn 7:49.
MIX MÁAK JELA'AN U PAKTIK, Hch 10:34.
MODOS, Ef 4:24 búukintike'ex túumben **m.**
Col 3:9 Pite'ex a úuchben **m.**
MOISÉS, Hch 7:22 ba'ax ku ya'alik **M.**
2Co 3:7 u táan u yich **M.** ku juul
MONTAÑAIL OLIVO'OB, Lu 22:39 bin tu **M.**
Hch 1:12 luk'o'ob **M.**
MOSTAZA, Lu 13:19 Chíika'an ti' u semillail **m.**
MOOTS, Col 2:7 feje' bey che' taam u **m.**
MOOTSO'OB, Lu 8:13 tumen mina'an u **m.**
MÓOCHO'OB, Mt 15:31 le **m.** táan u yutstalo'ob
MUCH'IK, Col 3:14 le yaabilajo' ku **m.** máak
MUCH'IKBA, Heb 10:25 ma' u xu'ulul k-**m.**
MUCH'KÍINT, Ef 1:10 **m.** tuláakal ti' Cristo
MUCH'KÍINTIK, Mt 16:18 **m.** le yaan u fe
MUKNAL, Hch 2:31 ma' xúump'atta'ab te' **M.**
Ap 1:18 u llaveil kíimil yéetel **M.**
Ap 20:13 **M.** tu k'ubaj le kimeno'ob
MUKNALO'OB, Jn 5:28 le yano'ob ichil le **m.**
MUKUL T'AANO'OB, 1Ti 5:13 ku x-**m.**
MUUK', Mr 12:30 yaabilt yéetel tuláakal a **m.**
MUUK'IL, Flp 4:13 Yaanten u **m.** in beetik
MUUK' KU TS'ÁAIK DIOS, 1Pe 4:11.
MÚUCH' MEYAJ, Ef 4:16 le wíinklilo' ku **m.**
MÚUCH' TAMANE'EX, Lu 12:32.
MÚUCH'ULIL, Hch 20:28 nu'ukte'ex u **m.** Dios
MÚUL CH'A'TUKLIK, Hch 15:25.
MÚUL MEYAJ, Ro 8:28 ku **m.** ba'ax u beetmaj
MÚUYAL, Mt 24:30 Paal máak yóok'ol **m.**
Heb 12:1 beyo'ob **m.** t-ba'pache'

MU'YAJ, Mt 24:21 yaan u sen **m.** máak
Hch 14:22 unaj k-**m.** utia'al k-okol Reino
Ro 5:3 **m.** ku taasik chúuka'an óolal
Ro 8:17 Wa k-**m.** je'ex Cristoe'
Ro 12:12 Chúukpajak a wóol táan a **m.**
1Co 12:26 Wa junp'éel parte ku **m.**
Heb 2:10 tu cha'aj u **m.** Máax yéeya'an
MU'YAJIL, Ap 7:14 ku jóok'lo'ob ti' nojoch **m.**
MU'YAJNAJO'ON, 2Co 1:8 te'elo' táaj **m.**
MU'YAJNAKE'EX, Flp 1:29 utia'al ka **m.**
1Pe 3:14 kex ka **m.**
MU'YAJO'OB, Lu 21:25 le kaajo'obo' yaan u **m.**
Ro 8:22 tulákaal ba'al ku **m.**
MU'YAJTIK, Ro 8:18 ba'ax k-**m.** te' k'iina'
2Co 4:17 séeb u máan ba'ax k-**m.**
1Pe 5:9 láayli' leti'e ba'ax ku **m.**
MU'UCH'LE'EX, Ef 4:3 je'ex úuchik a **m.**
MU'UK'A'AN, Ro 15:1 ma' **m.** u fejo'ob
2Co 12:10 maas **m.** in wu'uyikinba
MU'UK'A'ANCHAJKE'EX, 1Co 16:13.
MU'UK'A'ANKÚUNTIK, 1Co 8:1 ku **m.** fe
MU'UK'A'ANKÚUNTIKE'EX, Flp 2:13.
MU'UK'A'ANKÚUNTO'OB, Hch 14:22.
MU'UK'A'ANTAL U YÓOL, 1Co 14:26.

N

NAÍN, Lu 7:11 kaaj ku k'aaba'tik **N.**
NAJ, Hch 7:48 Diose' ma' tu kajtal ti' **n.** beeta'an
2Co 5:1 junp'éel **n.** te' ka'ano'
Heb 3:4 tulákaal **n.** yaan máax beetmil
NAJ DE NOOK', Hch 18:3 ku chuyko'ob **n.**
2Co 12:9 u páajtalile' bey **n.**
NAK'O'OB, Flp 3:19 U dioso'obe' u **n.**
NATS'ABA'EX, Snt 4:8 **N.** tu yiknal Dios
NATS'IK, Jn 6:44 wa ma' leti' **n.**
NÁACH, Hch 17:27 Diose' ma' **n.** yanil ti' máaki'
NÁACHKUNTA'AKO'ON, Heb 2:1.
NÁACHKUNTKO'ON, Ro 8:39 u **n.** ti' u yaabilaj
NÁACHTAL, Heb 10:39 le ku **n.** yaan u
NÁAJALTIK, Heb 11:38 ma' tu **n.** ka yanak
NÁAJALTIKE'EX, Hch 13:46 ma' **n.** kuxtal
2Te 1:5 ku yilik ka **n.** u Reino
NÁAJALTMAJ, Mt 10:37 mu **n.** u taal tin paach
NÁAJMATIK, Lu 15:19 **n.** ya'ala'al a hijoen
Ap 4:11 Jéeoba, ka **n.** ka alabarta'akech
NÁAYSAJ ÓOL, Lu 8:14 **n.** pech'iko'ob
NA'AKAK, Jn 3:13 mix máak **n.** ka'an
NA'AT, Mt 11:19 ku ye'esik yaan k-**n.**
Lu 16:8 j-kanan ayik'alil yaan u **n.**
Ro 11:33 buka'aj taamil u **n.** Dios
1Co 2:5 ma' ts'áaik a fe ti' u **n.** wíinik
1Co 2:6 ma' leti'e **n.** yaan te' lu'uma'
1Co 3:19 **n.** ku taal ti' yóok'ol kaab
Col 2:3 ti' leti'e' ta'aka'an tulákaal le **n.**
Snt 1:5 ku bineltik **n.** ti'e' u k'áat ti' Dios
Snt 3:17 **n.** ku taal ka'ane' ku taasik jeets'elil
NA'ATIK, Heb 4:15 ku **n.** ba'axo'ob k-mu'yajtik
NA'ATIL, Lu 21:15 yaan in ts'áaikte'ex **n.**
NA'ATO'OB, Mt 11:25 ti' máaxo'ob yaan u **n.**
Lu 16:8 maas yaan u **n.** ti' le yaan sáasilo'
1Co 1:26 ma' t'a'an le ku tukla'al yaan u **n.**
Ef 5:15 máanke'ex je'ex le yaan u **n.**
NÉEN, 1Co 13:12 k-paktiko'ob ti' **n.** de fierro
2Co 3:18 beyo'on **n.** ku ye'esik
Snt 1:23 ku paktik u yich ti' **n.**
NIKIK, Ro 14:20 a **n.** u meyaj Dios
NIKIKO'OB NUKUCH BA'ALO'OB, 2Co 10:4.
NOÉ, Mt 24:37 je'ex tu k'iinilo'ob **N.**
NOJBA'AL, Mt 18:4 máax ma' tu taaskuba **n.**
Snt 4:6 tia'an tu contra le **n.** u taaskubao'
NOJBA'ALKÚUNTKABA, Ro 12:16 Ma' a **n.**
NOJBA'ALKÚUNTUBA, 1Co 1:31.
NOJBA'AL YO'OLAL BA'AX YAANTI', 1Jn 2:16.
NOJCHIL, Mt 23:10 chéen juntúul a **N.**, Cristo
NOJOCH KAAN, Ap 12:9 pu'ul le **n.**
NOJOCH UTSIL, Jn 1:17 le **n.** yéetel jaajil
1Co 15:10 ma' kunel u ye'esikten u **n.**
2Co 6:1 meyajnakte'ex ma'alob le **n.**
2Co 12:9 Yaan yéetel in **n.**
NOJOCH WÍINIK, Ef 4:13 k-beetba je'ex **n.**
NOVIATSIL, Ap 21:9 ka in we'estech le **n.**
NO'OJA'ANO'OB, 2Ti 2:2 **n.** utia'al ka'ansaj
NUK KAAX, Mt 23:37 much'kíintik u mejnil x-**n.**
NUKUCH MÁAK, Heb 5:14 janal utia'al **n.**
NUKUCH MÁAKO'OB, 1Co 14:20.
NUPKABA'EX, 2Co 6:14 Ma' a **n.** yéetel
NÚUKIKE'EX, Col 4:6 a **n.** u t'aan cada máak
NÚUPK'EBAN, Mt 15:19 puksi'ik'al ku jóok'ol **n.**
Hch 15:20 náachtal ti' **n.** yéetel k'i'ik'
1Co 6:18 Púuts'ene'ex ti' **n.**
1Co 10:8 Mix k-lúubul ti' **n.**
Gál 5:19 **n.**, éek' kuxtal
Ef 5:3 ma' u yúuchul t'aan ti' **n.**
1Te 4:3 náachkuntaba'ex ti' **n.**
NÚUPK'EBANTALO'OB, 1Co 5:9.
1Co 6:9 **n.** ma' ken u tia'alinto'ob Reino
NU'UK, 1Co 14:40 tulákaal ba'al tu **n.**
NU'UKTE'EX, Hch 20:28 utia'al ka **n.** múuch'ulil
NU'UKTIK, Ef 1:10 **n.** tulákaal ba'al
NU'UKTIKO'OB, 1Te 5:12 ku **n.** a beele'ex
NU'UKTIK U KUXTAL, Gál 6:16.
NU'UKUL, Hch 9:15 junp'éel **n.** in yéeymaj
Ro 9:21 **n.** utia'al ba'ax ma'alob
NU'UKULIL BA'ATE'EL, Ef 6:11.
Ef 6:13 tulákaal le u **n.**
NU'UKULILO'OB BA'ATE'EL, 2Co 10:4.
NU'UNUT', Mt 7:13 Ookene'ex ti' **n.** joonaj
NU'UPUL, Mt 19:6 ba'ax ts'o'ok u **n.** tumen Dios

O

OFRENDAIL VINO, Flp 2:17 u **o.** ku we'ekel
OJEL, 2Co 2:11 k-**o.** ba'ax ku tuklik u beetik
OKJA', Mt 3:13 Jesúse' bin ka ts'a'abak u y**o.**
Lu 3:3 unaj u y**o.**
Hch 8:36 ku bineltik utia'al in w**o.**?
1Pe 3:21 le **o.** táan u salvarke'ex
OKJA'OB, Mt 28:19 Ts'áa'ex u y**o.**
OKJA'ANAJ, Hch 2:41 **o.** kex 3,000 máako'ob
OKJA'ANAJO'ON, Ro 6:4 ka **o.**
OKLA'AL, Mt 6:20 ayik'alil te' ka'ano' ma' tu y**o.**
OKOL TA'AKUMBAIL, Jud 4.
OKOMIL, 1Ti 3:15 u y**o.**, u chuunpak'il le jaajo'
OKSIKUBA, 1Pe 4:15 ku y**o.** ti' ba'ax ma' unaji'
OKSIKUBA'OB, 1Ti 5:13 ku y**o.** ichil u kuxtal
OKS TA POOLE'EX, 1Co 2:4 utia'al ka in w**o.**
OK'OL, Mt 26:75 Pedro jo'op' u sen **o.**
OK'OLE'EX, Lu 6:21 Te'ex ka w**o.**
OK'OLNAJEN, Hch 20:19 sen **o.**
OK'OLNENE'EX, Ro 12:15 **o.** yéetel le ku
OLIVO, Ro 11:17 kex k'áaxil **o.**
ORACIÓN, Mr 11:24 ba'ax ka k'áatke'ex ich **o.**
Ro 8:26 ba'ax je'el k-k'áatik ich **o.**
Snt 5:15 **o.** ku beeta'al yéetel fe
Ap 8:4 incienso yéetel u **o.**
ORACIÓNE'EX, 1Pe 3:7 ma' u k'atkuba ti' a **o.**
ORAR, Mr 1:35 ja'atskab káaj u **o.**
Lu 5:16 suuk u bin **o.** tu juunal
2Te 3:1 ts'áa a wóole'ex **o.**
ORARE'EX, Mt 6:9 bey unaj a **o.**
Ro 12:12 Ma' u xu'ulul a **o.**
1Te 5:17 Ma' u jáawal a **o.**
ORARNENE'EX, Mt 5:44 **o.** yo'olal máax

ORARO'OB, Hch 12:5 ku **o.** yo'olal Pedro
OTOCH, Lu 2:49 tu **yo.** in Taata unaj in wantal
Jn 2:16 u **yo.** in Taatae' lugar utia'al koonol
Jn 14:2 Tu **yo.** in Taatae' ya'ab lugaro'ob yaan
Ef 2:19 máaxo'ob yaan ichil u **yo.** Dios
Ap 21:3 **yo.** Diose' tia'an yiknal máako'ob

OO

OOK, Jn 13:5 u p'o'ik u **yo.** le discípulo'obo'
OOKE'EX, Ro 16:20 Satanás yáanal a **wo.**
OOKOL, Mt 24:43 ba'ax hora ken taalak j-**o.**
1Co 6:10 j-**o.** ma' ken u tia'alint Reino
Ef 4:28 máax ku yookole' xu'uluk u **yo.**
1Te 5:2 k'iinil Jéeoba ku taal je'ex j-**o.**

ÓO

ÓOLILI', Heb 10:26 Wa t-**ó.** k-k'ebantal
ÓOTSIL, Ap 12:12 **Ó.** le lu'umo'
ÓOTSILEN, Ro 7:24 ¡Jach **ó.**!
1Co 9:16 ¡**ó.** wa min beetik le meyaja'!
ÓOTSIL MÁAKO'OB, Hch 4:13.
ÓOTSILO'OB, Lu 4:18 in wa'alik ti' le **ó.**
Jn 12:8 **ó.** mantats' kun antalo'ob
2Co 8:2 kex **ó.** tu ye'esaj u yutsilo'ob
Gál 2:10 ch'a' en cuenta le **ó.**
ÓOTSILO'ON, 2Co 6:10 Bey **ó.**, chéen ba'ale'

O'O

O'OCH, Jn 4:34 In **wo.** in beetik ba'ax u k'áat

P

PABLO. Ilawil SAULO.
1Co 1:12 u discípuloen **P.**
PACIENCIA, 1Co 13:4 yaabilaje' yaan u **p.**
1Te 5:14 e'ese'ex **p.** ti' tuláakal
Snt 5:8 yanakte'ex **p.**
2Pe 3:15 le **p.** yaan ti' Dioso'
PACTO, Lu 22:20 túumben **p.** yo'olal in k'i'ik'el
Lu 22:29 kin beetik **p.** ta wéetele'ex
PAKLAN, Ro 1:12 k-**p.** lií'sik k-óole'ex
PAKLAN LÍI'S A WÓOLE'EX, Jud 20.
PAK', Gál 6:7 je'el ba'axak ka u **p.** máak
PAK'AL UVA, Lu 20:9 yaan u **p.** tu parcela
PAK'E, 1Co 3:6 Teen **p.**, Apolos jóoyabte
PALOMA, Mt 3:16 espíritu santo bey **p.**
PALOMA'OB, Mt 10:16 beetaba'ex je'ex **p.**
PAPÁ, Lu 15:20 U **p.** bin áalkabile' ka tu méek'aj
PARAÍSO, Lu 23:43 yaan a wantal te' **P.**
2Co 12:4 téek bisa'ab **p.**
PARCELA, Mt 20:1 le Reinoo' bey u yuumil **p.**
PASCUA, 1Co 5:7 Cristo, ku k'u'ubul utia'al **P.**
PAAL, Lu 15:13 **p.** tu xu'uxupaj ba'ax ts'a'abti'
1Co 13:11 ka'ache' kin tuukul bey **p.**
PAALAL, Ro 8:21 u jáalk'abtajil u **p.** Dios
1Co 7:14 u **p.** ma' limpio'obi'
2Co 12:14 ma' **p.** lií'sik taak'ini'
Ef 6:1 **P.**, u'uye'ex u t'aan a taata'ex
1Jn 3:2 beoraa' u **p.** Dios
PAALALO'OB, Ro 8:14 u **p.** Dios
PAAL KIMEN U TAATA, Snt 1:27.
PAAL MÁAK, Mt 10:23 kéen k'uchuk u **P.**
Lu 21:27 ken ila'ak u taal u **P.**
PÁAJTAL, Ro 12:18 tak tu'ux ku **p.** a beetke'ex
PÁAJTALIL, Mt 28:18 Ts'o'ok u ts'a'abalten **p.**
Lu 4:6 **p.** yóok'ol tuláakal
Hch 1:8 yaan a k'amke'ex **p.** kéen
1Co 7:7 cada juntúule' ts'a'an u **p.**
2Co 4:7 **p.** ku píitmáan ti' u muuk'
Ap 3:8 chéen junp'iit a **p.**
PÁAJTALIL MA' U KÍIMIL, 1Co 15:53.
PÁA'TIK, Ro 8:25 k-**p.** le ba'ax ma' t-ilko'
Ro 15:4 k-**p.** ba'ax ken u ts'áato'on Dios
Heb 6:19 ba'ax k-**p.** bey anclae'
PÁA'TKE'EX, Mt 24:44 junp'éel hora ma' ta **p.**
Ef 2:12 mix ba'al ma'alob ka **p.**
PÁA'TKO'OB, Lu 3:15 táan ka'ach u **p.** Cristo
PA'APAJAL, 1Pe 3:7 ko'olele' vaso séeb u **p.**
PECH'IK, Mr 4:19 ku **p.** u t'aan Dios
PEDRO, Mt 14:29 **P.** xíimbalnaj yóok'ol ja'
Lu 22:54 **P.** bin chan náach ti'ob
Jn 18:10 **P.** tu jíilpaytaj le espadao'
Hch 12:5 **P.** k'ala'an ka'ach cárcel
PEPE'CHA'ATIK, Heb 10:29 u **p.** u Paal Dios
PERDONARKE'EX, Mt 6:14 wa ka **p.** le k'aas
PERDONARTABA'EX, Col 3:13 **p.** ta baatsile'ex
PERDONARTA'AK, Hch 3:19 utia'al ka **p.**
PERDONARTA'AL, Mt 26:28 utia'al u **p.**
1Jn 2:2 Leti'e' kíim utia'al k-**p.**
PERDONARTIK, Mt 18:21 jaytéen unaj in **p.**
PERLA, Mt 7:6 a pulik a **p.** ti' k'éek'en
Mt 13:45 comerciante ku kaxtik **p.**
PEEK', 2Pe 2:22 **p.** ku jaantik u xej
PILATO, Jn 19:6 **P.** tia'alaj: mina'an ba'al k'aas
PIXA'AN U TUUKULO'OB, 2Co 4:4.
PIXIK, 1Co 11:6 ko'olele' unaj u **p.** u pool
PÍIXIL U PUKSI'IK'ALO'OB, 2Co 3:15.
PÍITMÁAN, 1Co 4:6 **p.** ti' ba'ax ts'íibta'an
Ef 3:20 u **p.** u beetik tuláakal
PODER, Mr 5:30 tu yu'ubaj yaan **p.** luk' ti'
Jn 12:38 u ye'esa'al u **p.** Jéeoba
2Co 12:9 in **p.** ku maas chíikpajal kéen
POETA'OB, Hch 17:28 **p.** ku ya'aliko'ob
POMADA, Ap 3:18 **p.** utia'al a wich
POOCH'IL, Mr 3:29 **p.** tu contra espíritu santo
Ef 4:31 ts'íikilil, awat t'aan, **p.**
1Pe 2:23 ma' tu núukaj yéetel **p.**
POOL, 1Co 11:3 u **p.** le ko'olelo' leti'e xíibo'
Ef 5:23 íichamtsile' u **p.** u yatan
Ef 5:23 Cristoe' u **p.** múuch'ulil
PO'OPOCH'A'AKE'EX, Mt 5:11.
PREMIO, 1Co 9:24 juntúul k'amik le **p.**
Col 2:18 u beeta'al a perderke'ex le **p.**
Col 3:24 herencia bey junp'éel **p.**
PREPARART, Jn 14:2 in **p.** junp'éel lugar
PRISCILA, Hch 18:26 **P.** yéetel Áquilae'
PROBARTA'AK, Snt 1:2 kéen **p.**
Snt 1:12 máax chúuka'an yóol kéen **p.**
PROBARTA'AKO'OB, Lu 8:13.
PROBARTA'AL, Lu 22:28 p'áate'ex le táan in **p.**
Snt 1:3 u **p.** a feje'ex
PROBLEMAS, 1Co 7:28 ts'oka'an u beele' ku yantalti' **p.**
PROFECÍA, 2Pe 1:21 Tumen mix junp'éel **p.**
PROFECÍA'OB, 2Pe 1:19 yaan u béeytal le **p.**
2Pe 1:20 **p.** ku ya'alik u T'aan
PROFETA'OB, Hch 10:43 le **p.** tu ya'alo'ob
PROMESA, Heb 10:23 máax ts'aamilto'on le **p.**
PRUEBA, 1Co 10:9 Mix k-ts'áaik a **p.** Jéeoba
PRUEBA'OB, 1Co 10:13 **p.** ku aktáantik máak
PUESTO, Hch 1:20 Ch'a'abak u **p.**
PUKSI'IK'AL, Mt 15:19 **p.** ku jóok'ol ba'ax k'aas
Mt 22:37 yaabilt Jéeoba yéetel tuláakal a **p.**
Lu 12:34 ti' kun antal xan a **p.**
Lu 21:34 kanáant ma' u chu'upul a **p.**
Lu 24:32 táan u yelel k-**p.**
Hch 16:14 Lidiae' je'ek'abta'ab u **p.**
Ro 6:17 a wu'uyik yéetel tuláakal a **p.**
Heb 3:12 yaan u k'astal a **p.**
1Jn 3:20 Diose' maas nojoch ti' k-**p.**
PÚUTS'ENE'EX, 1Co 6:18 **P.** ti' le núupk'ebano'

P'

P'ATEN, Jn 8:29 ma' u **p.** chéen tin juunali'
P'ATIK, Mt 19:29 máax ku **p.** u yotoch
1Co 7:10 atantsil ma' unaj u **p.** yíicham
1Co 7:15 ku ch'a'tuklik u **p.** u núup

P'AXKE'EX, Ro 13:8 Ma' a **p.** mix ba'al
P'AXMAJ, Ro 1:14 in **p.** le yaan u na'ato'obo'
P'AAX, Mt 6:12 Perdonart k-**p.**
P'ÁATAL MA'ALOBIL, 1Co 7:33.
P'A'ASTAJO'OB, 2Pe 3:3 máako'ob ku **p.**
P'A'ASTA'AL, Lu 18:32 yaan u **p.**
P'A'ASTIKO'OB, Lu 22:63 káaj u sen **p.** Jesús
P'EKMAJ, 1Jn 3:15 máax u **p.** u suku'une'
P'EKMEN, Jn 7:7 yóok'ol kaabe' u **p.**
P'EKMILE'EX, Lu 6:27 beetke'ex uts ti' máax **p.**
P'EKTEN, Jn 15:25 Tu **p.** kex mina'an
P'EKTE'EX, Ro 12:9 **p.** k'aas, beete'ex uts
P'EKTUBA, Mt 16:24 u **p.** yéetel u ch'a' u che'il
P'IISE'EX, Lu 6:38 je'ex a **p.** bey kan p'isbile'ex
P'O'IK, Jn 13:5 **p.** u yook u disípulo'ob
P'O'OBLE'EX, 1Co 6:11 Pero ts'o'ok a **p.**
P'U'UJUL, Ef 6:4 ma' a beetik u **p.** a paal
P'U'UJULIL, Col 3:8 tsele'ex ti' te'ex **p.**
P'U'UK, Mt 5:39 sut uláak' u tséel a **p.**

Q

QUEJARKUBA, Jud 16 ku **q.** yo'olal bix u bínti'

R

REDIL CHUK KAY, Mt 13:47 Reinoe' bey u **r.**
REDO'OB, Lu 5:4 pule'ex le **r.**
REGALO, Ef 4:8 máako'ob bey **r.**
REINAR, Ro 6:12 ma' cha'ike'ex u **r.** le k'eban
1Co 15:25 yaan u **r.** tak ken ts'a'abak
Ap 11:15 Diose' yaan u **r.** mina'an u xuul
REINARO'OB, Ap 5:10 yaan u **r.** lu'um
REINO, Mt 6:10 Taalak a **R.**
Mt 6:33 kaxtike'ex táanil **R.**
Mt 21:43 yaan u ts'áaik u **R.** ti' máax
Mt 24:7 **r.** tu contra uláak' **r.**
Mt 24:14 le **R.** yaan u tsikbalta'al
Mt 25:34 ko'otene'ex, tia'alinte'ex le **R.**
Lu 12:32 yaan u ts'áaikte'ex le **R.**
Lu 22:29 pacto utia'al junp'éel **R.**
Jn 18:36 In **r.** ma' yóok'ol kaabili'
Hch 1:6 a jel ts'áaik u **R.** Dios
1Co 15:24 ken u k'ub le **R.** ti' u Dios
Gál 5:21 ma' ken u tia'alinto'ob u **R.** Dios
Col 1:13 tu máanso'on tu **r.** u Paal
REINOIL, Ap 11:15 U **r.** yóok'ol kaabe'
RESPETARKE'EXO'OB, 1Pe 3:2 u yilko'ob ka **r.**
RESPETARTABA'EX, Ro 12:10 **R.** ta baatsile'ex
RESPETARTA'AK, 1Ti 5:17 ka jach **r.**
RESPETARTE'EX, 1Co 16:18 **r.** máako'ob je'ex
RESPETARTIK, Ef 5:33 atantsile' unaj u **r.**
RESPETO, 1Pe 3:15 beete'ex yéetel **r.**
REY, Mt 21:5 A **R.** tu taal, u nat'maj burro
Mt 27:29 u **R.** le judío'obo'
Jn 19:15 juntúul **r.** yaanto'on, chéen César
Ap 1:6 **r.** yéetel sacerdote utia'al Dios
REYO'OB, Lu 21:12 tu táan **r.,** gobernadoro'ob
Hch 4:26 U **r.** yóok'ol kaab ku líik'lo'ob
Ap 18:3 **r.** núupk'ebanchajo'ob yéetel
RÍO, Ap 12:16 le lu'umo' tu xúuchaj le **r.**
Ap 22:1 tu ye'esajten u **r.** le kuxtalo'
ROLLO, Ap 20:12 tu táan trono chóola'ab **r.**

S

SÁBADO, Mt 12:8 u Paal máake' u Yuumil le **S.**
Mr 2:27 **s.** beeta'ab utia'al wíinik
Lu 14:5 ku lúubul wakax ich ch'e'en **s.**
Col 2:16 ma' juzgarta'al yo'olal **s.**
SÁBADO UTIA'AL JE'ELEL, Heb 4:9.
SACERDOTE, Heb 2:17 **s.** ku ch'a'ik óotsilil
SACERDOTE'OB, Hch 6:7 **s.** tu ts'áaj u fejo'ob
Ap 20:6 **s.** kun reinaro'ob 1,000 años
SACERDOTE'EX, 1Pe 2:9 **s.,** kaaj santo'ex
SACRIFICIO, Ro 12:1 k'ub a wíinklile'ex bey **s.**
Heb 13:15 alabartik Dios bey **s.**
SAJAKKÚUNTKE'EX, Ef 6:9 **s.** a esclavo'ex
SAJAKKÚUNTKO'OB, Hch 4:17 ko'one'ex **s.**
SAJAKTAL, 1Jn 4:18 máax ma' tu **s.**
Ap 2:10 Ma' a **s.** ti' ba'ax ku taal u k'iin
SAJAKTALE'EX, Flp 1:28 ma' tu beeta'al a **s.**
SAKKÚUNTIKO'OB, Ap 7:14 **s.** yéetel u k'i'ik'el
SALOMÓN, Mt 6:29 tak **S.** kex jach ayik'ale'
SALUDARKE'EX, 2Jn 10 mix a **s.**
SALVACIÓN, Hch 4:12 mina'an **s.** yo'olal uláak'
Ap 7:10 K-**s.** ti' Dios u taal
SALVACIÓNE'EX, Flp 2:12 a kaxtik a **s.**
SALVARKABA, 1Ti 4:16 yaan a **s.** bey xan máax
SALVARKUBA, Mt 24:22 mix máak je'el u **s.**
SALVART, Mt 16:25 máax u k'áat u **s.** u kuxtal
Lu 19:10 U Paal máake' taal u **s.**
SALVARTA'AL, Ro 13:11 nats'a'an u k'iinil k-**s.**
SALVARTIK, Hch 5:31 tu yéeyaj utia'al u **s.**
SAMARIA, Jn 4:7 ko'olel **S.,** taal u páayt ja'
SAMARITANO, Lu 10:33 **s.** tu ch'a'aj óotsilil
SANEDRÍN, Hch 5:41 luk'o'ob tu táan **S.**
SANTIAGO 1., Lu 6:16 Judas u paal **S.**
SANTIAGO 2., Hch 12:2 **S.** u suku'un Juan
SANTIAGO 3., Mr 15:40 María u maama **S.**
SANTIAGO 4., Mt 13:55 ¿ma' wa **S.**
Hch 15:13 ka ts'o'oke' **S.** tu ya'alaj
1Co 15:7 tu chíikbesuba ti' **S.**
Snt 1:1 **S.** u esclavoen Dios
SANTIFICARTA'AK, Lu 11:2 **s.** a k'aaba'
SANTO, 1Pe 1:15 a p'áatle'ex **s.** ti' tuláakal
Ap 4:8 **S., s., s.** Jéeoba
SARA, 1Pe 3:6 **S.** yuumtsil u ya'alik ti' Abrahán
SATANÁS, Mt 4:10 ¡Xeen **S.**!
Mt 16:23 ¡Tselaba tin táan **S.**!
Mr 4:15 **S.** ku jóokpaytik ba'ax pa'ak'
Ro 16:20 Diose' yaan u púu'cha'atik **S.**
1Co 5:5 k'ubke'ex le máak tu k'ab **S.**
2Co 2:11 ma' k-táabsa'al tumen **S.**
2Co 11:14 **S.** bey u ángelil sáasile'
Ap 12:9 ku ya'ala'al K'aasilba'al wa **S.**
Ap 20:2 ku k'a'axal 1,000 años **S.**
SAÚLO, Hch 7:58 táankelem ku k'aaba'tik **S.**
Hch 8:3 **S.** káaj u beetik loob ti' múuch'ulil
Hch 9:1 **S.** láayli' taak u kíimsik
Hch 9:4 **S., S.,** ¿ba'axten ta ch'a'pachtiken?
SAAJKIL, Lu 12:4 ma' ch'a'ike'ex **s.** ti' máaxo'ob
SAAJKO'OB, Lu 21:26 desmayaro'ob tumen **s.**
SAATAL, Lu 15:24 le in hijoa' **s.** ka'achi
SÁAMAL, 1Co 15:32 wa kuxa'ano'on **s.**
SÁASIL, Mt 5:14 Te'ex u **s.** yóok'ol kaab
Mt 5:16 juulnak a **s.** tu táan máako'ob
Jn 8:12 Teen u **s.** yóok'ol kaab
2Co 4:6 Juulnak **s.** te' ée'joch'e'enilo'
SÁASILKUNTIK, Mt 6:22 ba'ax **s.** le wíinklilo'
SÁASILO'OB, Flp 2:15 **s.** yóok'ol kaab
SEC'TA, Hch 28:22 t'aan tu contra le **s.**
SELLARTA'ABE'EX, Ef 1:13 **s.** yéetel
SELLARTIK, Ap 7:3 k-**s.** u esclavo'ob k-Dios
SELLO, 2Co 1:22 ts'o'ok u ts'áaik u **s.** t-óok'ol
SEMANA, 1Co 16:2 Tu yáax k'iinil cada **s.**
SEMILLA, Mt 13:23 **s.** pa'ak' ti' ma'alob lu'um
Lu 8:11 le **s.** u t'aan Dios
SEÑAL, Mt 24:30 **s.** ken u ts'áa u Paal máak
SEÑALO'OB, Lu 21:25 **s.** ti' K'iin yéetel Luna
2Te 2:9 **s.** beetik u ja'ak'al yóol máak
SERENO, Snt 4:14 beye'ex le **s.** ku yila'alo'
SÉEB, Snt 1:19 **s.** t'aan, **s.** p'u'ujul
SÉEB U MÁAN, 2Co 4:17 **s.** ba'ax k-mu'yajtik
SIERVO MINISTERIALO'OB, 1Ti 3:8.
SIMÓN, Hch 8:18 **S.** tia'alaj u ts'áaik taak'in

SIÓN, Ap 14:1 Taman wa'alakbal Montaña **S.**
SIIBAL, Ro 6:23 **s.** ku ts'áaik Dioso' kuxtal
SIIBIL, Mt 10:8 **s.** úuchik u beeta'alte'ex
SÍIJO'OB ICH AYIK'ALIL, 1Co 1:26.
SÍIK, Snt 1:5 Diose' ku **s.** ba'alo'ob
SODOMA, 2Pe 2:6 tu ye'esaj k'asa'an **S.**
Jud 7 utia'al ma' k-beetik je'ex **S.**
SOJOL, Mt 7:3 le **s.** yaan tu yich a suku'un
SOLDADO, 2Ti 2:4 Juntúul **s.** mix juntéen
SOLDADOILO'OB, Ap 19:14 u **s.** ka'an
SOPORTARTABA'EX, Ef 4:2 **s.** ta baatsile'ex
SUKU'UN, 1Co 5:11 je'el máaxak ku ya'alikuba **s.**
SUKU'UNO'OB, Mt 25:40 ta beete'ex ti' in **s.**
Hch 15:36 Ko'ox xíimbalt le **s.**
1Pe 5:9 ba'ax ku mu'yajtik tuláakal k-**s.**
SUKU'UNO'OB KU MUCH'KUBA'OB, Ro 16:5.
SUKU'UNTSILE'EX, Mt 23:8 te'exe' láaj **s.**
SUTKE'EX U JEEL, Ro 12:19 ma' **s.** k'aas
SUTKO'OB ICHIL ULÁAK' IDIOMA, 1Co 12:30.
SUTKUBA U PAKT, Lu 9:62 ku **s.** ba'ax tu
SÚUTUKIL MAAS MA'ALOB, Lu 4:13.
SU'LAKKÚUNTIKE'EX, 1Co 4:14 utia'al in **s.**
SU'LAKTAL, Mr 8:38 máax ku **s.** tin wo'olal
Ro 1:16 ma' tin **s.** yo'olal
2Ti 1:8 ma' a **s.** t'aan yo'olal
Heb 11:16 ma'atech u **s.** yo'olalo'ob
1Pe 4:16 tsaypachtik Cristoe' ma' u **s.**
SU'TAL, 2Ti 2:15 mina'an ba'ax o'olal u ch'a'ik **s.**
SU'TSIL, Ro 1:27 táan u beetko'ob ba'alo'ob **s.**
SU'TSILTAK, Ef 5:4 u beeta'al ba'alo'ob **s.**
SU'USUTA'AL, Ef 4:14 bey barco ku **s.**

T

TAKIK U POOL, Ro 8:33 máax je'el u **t.**
Ap 12:10 máax **t.** k-suku'uno'ob
TAMAN, Jn 1:29 Ilawile'ex, u **T.** Dios
TAMANO'OB, Mt 25:33 le **t.** tu x-no'oj
Jn 21:15 Tséent in walak' **t.**
Jn 21:16 Kanáant in mejen **t.**
TÁRTARO, 2Pe 2:4 le ángelo'ob pulo'ob te' **T.**
TAAK, Flp 1:8 jach **t.** in wílke'ex
TAAKTAL, 1Pe 2:2 u **t.** a wuk'ike'ex leche
TAAK'IN, 1Ti 6:10 u yaabilta'al **t.** u moots
Heb 13:5 e'es ma' a yaabiltmaj **t.**
TAALEN IN BÉEYKUNTE, Mt 5:17.
TAAM, Ro 11:33 buka'aj **t.** u na'at Dios
Ef 3:18 a na'atke'ex tubeel u **t.**
TAAMKACH, 1Co 2:10 u **t.** na'at Dios
TAAMKACH JOOL, Ap 11:7 ku jóok'ol **t.**
Ap 17:8 ba'alche' nuka'aj jóok'ol **t.**
Ap 20:3 tu píikch'íntaj te' **t.**
TAASIK UTSIL, 1Co 6:12 ma' tuláakal ba'al **t.**
TAATA, Mt 6:9 K-**T.** yanech te' ka'ano'
Mt 23:9 Ma' a wa'alike'ex **T.** ti' mix máak
Lu 2:49 tu yotoch in **T.** k'a'abéet in wantal
Jn 5:20 le **T.** u yaabiltmaj le Paalo'
Jn 10:30 Teen yéetel le **T.** juntúulili'on
Jn 14:6 Mix máak ku náats'al ti' le **T.** wa ma'
Jn 14:9 máax ku yilkene' ku yilik le **T.**
Jn 14:28 le **T.** maas nojoch ti' teen
TAATAO', Jn 14:28 táan in bin tu yiknal le **T.**
TAATATSILO'OB, 2Co 12:14 **t.** ka u líi'so'ob
TAATA'EX, Lu 21:16 a k'u'uble'ex tumen a **t.**
Ef 6:1 u'uye'ex u t'aan a **t.**
Col 3:20 u'uye'ex u t'aan a **t.**
TAATA'OB, Lu 18:29 u p'atik u **t.** yo'olal u Reino
TÁAKPAJ, Lu 23:51 ma' **t.** ti' ba'alo'ob k'aastak
TÁANIL, Mt 19:30 le yano'ob **t.** yaan u p'áatlo'ob
TÁANKELMIL, 1Ti 4:12 mixba'alkúunta'al a **t.**
TÁAN U JÓOK'OL TI' LE BEJ, Gál 6:1.
TÁANXEL LU'UMILO'OB, Heb 11:13.
TA'AB, Col 4:6 ki'ikunt a t'aan yéetel **t.**
TA'ABIL, Mt 5:13 Te'exe' u **t.** yóok'ol kaab
TA'AKAL U POOL, Tit 1:7 ba'ax o'olal u **t.**
TA'AKA'AN, Lu 8:17 ba'al **t.** ku chíikpajal
TEMPLO, Mt 21:12 tu jóo'saj j-koonolo'ob **t.**
Jn 2:19 le **t.** yaan in líi'sik ich óoxp'éel k'íin
Hch 17:24 ma' tu kajtal ti' **t.** u beetmaj wíinik
1Co 3:16 te'exe' u **t.** Dios
TESORO, Mt 13:44 U Reinoil ka'ane' bey **t.**
TESTIGO, Ap 1:5 le **T.** chúuka'an u yóolo'
TESTIGO'OB, Ap 11:3 **t.** ku profetizaro'ob 1,260
TÉEK TAALAK, Lu 21:34 **t.** ta wóok'ole'ex
TIA'ALINTE'EX, Mt 25:34 **t.** le Reino
TIA'ALINTIKO'OB, Mt 5:5 yaan u **t.** lu'um
TIEMPO, Ef 5:16 u meyajte'ex tubeel le **t.**
TIMOTEO, Hch 16:1 discípulo ku k'aaba'tik **T.**
1Co 4:17 tin túuxtik **T.** ta wiknale'ex
1Ti 1:2 **T.,** beyech in hijoe'
TI' DIOS U TAAL, 2Ti 3:16 Tuláakal Ts'íib **t.**
TOJ, 2Co 8:21 k-beetik **t.** tuláakal ba'al
TOJKÍINTA'AK, Ef 4:12 ka **t.** le santo'ob
TOJKÍINTA'AL, 2Co 13:11 **t.** a tuukule'ex
TOJKÍINTIKE'EX, Gál 6:1 ilawil a **t.** u beel
TOJ KUXTAL, Ro 13:13 bis junp'éel **t.**
TOJOLE'EX, Mt 6:26 maas ko'oj a **t.** ti' leti'obi'?
TOKIK, 2Pe 2:9 ku **t.** le máax adorarko'
TORRE, Lu 13:4 ka lúub u **t.** Siloam
TO'OKOL, Heb 10:34 ta cha'aje'ex u **t.** ba'axo'ob
TRAICIONARKEN, Mt 26:21 juntúule' yaan u **t.**
TRIGO, Mt 13:25 pa'ak' k'aak'as xíiw ichil **t.**
TRISTE, 2Co 2:7 sen yaatal yóol tumen jach **t.**
TRISTETAL, Ef 4:30 u **t.** u espíritu santo
TRONO, Mt 25:31 u Paal máak yaan u kutal tu **t.**
Lu 1:32 Diose' yaan u ts'áaikti' u **t.** David
TUKLIK, Ro 12:3 **t.** u maasil tu yo'olal
TUKULT, Lu 14:28 u **t.** buka'aj u tojol
TUKULTMAJ, Ap 17:17 ts'o'okbesík ba'ax u **t.**
TULÁAKAL A WÓOL, Ef 6:6.
TULÁAKAL BA'AL TU NU'UK, Heb 13:18.
TUSIK U NÚUP, 1Co 6:9 le ku **t.** mu tia'alintik
TUSIK U YATAN, Mt 5:28 tu puksi'ik'al ku **t.**
TUSKABA'EX, Gál 6:7 Ma' a **t.**
Col 3:9 Ma' a paklan **t.**
TUSKE'EX, Hch 5:9 a **t.** u espíritu santo
2Pe 2:3 yaan u **t.**
TUSKO'OB, Mt 24:24 milagro'ob utia'al u **t.**
TU TÁAN KÍIMIL, Ro 16:4.
TUTUKCHI', 1Co 10:10 je'ex u **t.**
TUTUKCHI'OB, Jud 16 ku **t.** tu contra u maasil
TUTUKCHI'IL, Flp 2:14 beetke'ex x-ma' **t.**
TU TS'ÁAJ OJÉELTBIL, 2Pe 2:5 Noé, **t.**
TUUKUL, Mt 22:37 yaabiltik Jéeoba yéetel a **t.**
Ro 7:25 tin **t.** esclavoen ti' u ley
Ro 8:6 u **t.** máak ti' k'eban
1Co 2:16 to'one' k-ojel bix u **t.** Cristo
2Co 10:5 k-k'exik u **t.** tuláakal máak
TUUKULE'EX, Col 3:2 Ch'ik a **t.** ka'an
TUUKULNENE'EX, Flp 2:5 **t.** je'ex Cristo
TUUKULO'OB, Flp 3:19 u **t.** ch'iikil ti'
TUUNICH, Mt 21:42 **t.** ma' óota'ab ch'a'abilo'
TUUNICHO'OB, Lu 19:40 **t.** kun t'aano'ob
TUUS, Jn 8:44 K'aasilba'ale' u taatail le **t.**
Ef 4:25 ts'o'ok u x:ulul a **t.**
2Te 2:11 ku creerko'ob le **t.**
Tit 1:2 Diose' ma' tu páajtal u **t.**
TÚUBO'OB, Mt 26:67 **t.** u yich, tu lo'oloxo'ob
TÚUMBEN, Jn 13:34 junp'éel **t.** mandamiento
Ap 21:1 **t.** ka'an, **t.** lu'um
TÚUMBENKUNTIK, Ap 21:5 in **t.** tuláakal ba'al
TÚUMBENTAK, Hch 17:21 ba'alo'ob **t.**
TU'UBSIK, Flp 3:13 ts'o'ok in **t.** ba'axo'ob yaan
Heb 6:10 Diose' ma' tu **t.** le meyaj

T'

T'ANA'ANO'OB, Mt 22:14 ya'ab **t.**
T'AAN, Mt 9:35 ku **t.** ti' ba'alo'ob ma'alobtak
Lu 8:12 ku lu'sïk u **t.** Dios tu puksi'ik'al
Jn 1:1 le **T.** tia'an ka'ach yiknal Diose'
Jn 5:28 kimeno'obe' yaan u yu'ubiko'ob u **t.**
Jn 10:27 tamano'obe' ku yu'ubiko'ob in **t.**
Jn 17:17 a **t.** leti' u jaajil
Hch 18:5 Pabloe' ch'ïik u tsikbalt u **t.** Dios
Ro 10:10 **t.** tu táan máako'ob
Flp 1:7 **t.** yéetel le autoridad
T'AAN CONTRA DIOS, 2Te 2:3 kun **t.**
T'AAN DIOS, Mt 22:29 ma' a k'aj óole'ex u **T.**
Lu 24:32 táan u tsolikto'on u **T.**
Hch 17:2 yáanto'ob u na'at u **T.**
Hch 17:11 xak'alxoktiko'ob u **T.**
Ro 15:4 lïi'sa'al k-óol tumen u **T.**
1Te 2:13 ta k'ame'ex bey u **t.**
Heb 4:12 U **t.** kuxa'an, yaan u páajtalil
T'AANE'EX, 1Pe 3:15 lïi'saba'ex utia'al a **t.**
T'AANE'EX TIN WO'OLAL, Hch 1:8.
T'AANIL, Flp 2:16 Mache'ex tubeel u **t.** kuxtal
T'AANILO'OB, 2Ti 2:15 tsolik tubeel u **t.** le jaajo'
T'AAN K'AAS, Ro 12:14 Ma' a **t.** ti' le máako'obo'
T'AAN MA'ALOB TI' TE'EX, 2Te 1:4.
T'AANO'OB JELA'ANTAK, 1Co 2:1.
T'AANO'OB K'AAS, Tit 2:8 u **t.** ti' to'on
T'AAN TU K'AABA', 2Co 5:20 **t.** Cristo
T'A'ANE'EX, Ef 4:1 kuxlake'ex je'ex ka **t.**
T'EEL, Mt 26:34 táanil ti' u k'aay juntúul **t.**
T'ÓOCHPAJAL, Mt 13:41 ba'alo'ob beetik u **t.**
1Co 8:13 wa kin beetik u **t.**
1Co 10:32 ma' a beetke'ex u **t.**
Flp 1:10 ma' a beetke'ex u **t.**
Snt 3:2 Tuláaklo'on k-**t.**

TS

TSÉENT, Jn 21:17 **T.** in mejen tamano'ob
TSIKBALT, 2Ti 4:2 **t.** u t'aan Dios, ts'áa a wóol
TSIKBALTA'AL, Mt 24:14 le Reinoo' yaan u **t.**
TSIKBALTIK, Lu 8:1 káaj u bin táan u **t.**
TSIKBALTIKTI'OB, Ro 10:14 wa mix máak **t.**
TSÍIMIN, Ap 6:2 tin wilaj juntúul sak **t.**
Ap 19:11 tin wilaj juntúul sak **t.**
TSOLAJTI'OB, Hch 17:3 tu **t.**, tu ye'esajti'ob
TSOOLOL, Lu 1:3 in ts'íibtik tu **t.**
1Co 14:33 uts tu t'aan tuláakal tu **t.**
1Co 14:40 tu nu'uk yéetel tu **t.**
1Co 15:23 tu **t.** kun ts'aabil kuxtal
TSO'OLOLTO'ON, Jn 1:18 ts'o'ok u **t.** bix leti'
TSO'OTSEL POOL, Mt 10:30 **t.** láaj xoka'an
Lu 21:18 u **t.** ken a perderte'ex
1Co 11:14 su'tsil u chowaktal u **t.**

TS'

TS'AKABA, Lu 4:23 Doctor, **t.** ta juunal
TS'AKAJ, Lu 9:11 tu **t.** le k'oja'ano'obo'
TS'AKE'EX, Lu 10:9 **t.** le k'oja'ano'obo'
TS'AAK, Ap 22:2 U le' che'obe' **t.**
TS'ÁA A WÓOL, 1Ti 4:7 maas **t.** a meyajt Dios
1Ti 4:15 Ch'ïk a tuukul, **t.** a beeto'ob
2Ti 4:2 **t.** a ṭsikbalt u t'aan Dios
TS'ÁA A WÓOLE'EX MEYAJ, Ro 12:11.
TS'ÁABA'EX YÁANAL, Heb 13:17.
TS'ÁABA'EX YÁANAL U PÁAJTALIL, 1Pe 2:13.
TS'ÁA'EX, Ro 12:13 **T.** ba'ax k'a'abéetti'ob
TS'ÁAIK, 1Ti 5:8 ma' tu **t.** ba'ax k'a'abéet
TS'ÁAIK A WÓOLE'EX, 2Pe 1:5 a **t.** ti' ba'ax uts
TS'ÁAIK OJÉELTBIL, Jn 18:37 **t.** le jaajo'
Hch 10:42 **t.** le máaka' yaan u beetik u juezil
TS'ÁAJ, 1Co 15:27 tu **t.** tuláakal ba'al
TS'ÁANCHA'ATIK, Jn 16:33 **t.** yóok'ol kaab
Ro 8:37 táan k-**t.** le ba'alo'oba'
Ro 12:21 a **t.** le k'aas
TS'A'AB, Lu 12:48 ti' máax **t.** ya'ab ba'alo'ob
TS'A'ABAL K-OJÉELT, 1Co 2:10.
TS'A'AB K'AJ ÓOLTBIL, Ef 3:5.
TS'A'AKAL, Hch 5:16 Tuláaklo'ob ka'ach ku **t.**
TS'ÍIB, 2Ti 3:16 Tuláakal **T.** ti' Dios u taal
TS'ÍIBOLAL, Gál 5:16 ma' kan lúubul ti' u **t.**
Ef 2:3 u **t.** k-wíinklil
2Ti 2:22 **t.** ku taasik le táankelmilo'
Snt 1:14 ku táabsa'al tumen u **t.**
1Pe 2:11 náachkuntaba ti' u **t.** bak'
1Jn 2:16 u **t.** bak', **t.** ich
TS'ÍIBOLALIL, Flp 2:13 u **t.** a beetke'ex
Col 3:5 u **t.** u nùupchital
TS'ÍIBOLALO'OB, Ro 16:18 esclavo'ob ti' u **t.**
TS'ÍIBOLTIK, Ro 7:18 **t.** in beetik ba'ax ma'alob
TS'ÍIBOLTKE'EX, 1Te 4:5 a **t.** núupchital
TS'ÍIBOLTKO'OB, Ro 1:26 ku **t.** núupchital
TS'ÍIBTA'ABO'OB, Ro 15:4 ba'ax **t.** úuchjeakil
TS'ÍIBTA'AN, 1Co 4:6 pïitmáan ti' ba'ax **t.**
TS'OOK K'IINO'OB, 2Ti 3:1 tu **t.** yaan yila'al
TS'O'OK A P'ÁATLE'EX, Lu 22:28 **t.** tin wiknal
TS'O'OKBESIK, Hch 20:24 **t.** meyaj ts'a'abten
TS'O'OKBESO'OB, Mt 28:20 ka'anse'exo'ob u **t.**
TS'O'OK IN WE'ESIKTECH, Heb 8:5.
TS'O'OK IN WE'ESIKTE'EX, Jn 13:15.
TS'O'OKOK A BEELE'EX, 1Co 7:9.
TS'O'OKOL BEEL, Jn 2:1 **t.** tu kaajil Caná
1Co 7:39 **t.** yéetel je'el máaxak
Heb 13:4 unaj u respetarta'al le **t.**
Ap 19:7 **t.** le Tamano'
TS'O'OKOL U BEEL, Mt 22:2 festejoil u **t.**
Mt 22:30 mix ko'olelo'ob kun **t.**
Mt 24:38 táan ka'ach u **t.**
1Co 7:36 cha'abak u **t.**
1Co 7:38 ma' tu **t.** maas ma'alob
TS'O'OKOL YÓOK'OL KAAB, Mt 28:20.
TS'UULIL, Ro 14:4 U **t.** a'alik wa ma'alob yanil
Col 4:1 juntúul a **T.** te' ka'ano'
TS'UULO'OB, Mt 6:24 meyajtik ka'atúul **t.**
TS'U', Ap 2:23 ba'ax yaan tu **t.** tuukul
TS'U'UTS', Lu 22:48 **t.** traicionartik u Paal máak

U

U KA'ANSAJ CHÉEN MÁAKO'OB, Col 2:8.
UK'AJ, Jn 7:37 máax **u.** taalak tin wiknal
U K'AJ ÓOLTIK BA'AX MA'ALOB, Heb 5:14.
U K'ÍINIL JÉEOBA, 1Te 5:2 **u.** bey j-ookol
2Te 2:2 wa yaan máax a'alik ts'o'ok u k'uchul **u.**
2Pe 3:12 unaj a páa'tke'ex u k'uchul **u.**
ULÁAK' TAMANO'OB, Jn 10:16 Yaanten **u.**
U LÍI'SA'AL JUNP'ÉEL NAJ, 1Co 3:10.
U NUUKTAKIL LE MÚUCH'ULILO', Gál 2:9.
U SÍI'OB BA'ALO'OB TI' U MAASIL, 1Ti 6:18.
UTIA'AL KA ILA'AK, Mt 6:1 ma' a beetke'ex **u.**
U TIA'ALO'ON, Ro 14:8 wa kimeno'one' **u.**
U TÍITKUBA LU'UM, Lu 21:11 Yaan **u.**
U TUKLIK U MAASIL, Ro 12:3.
UTS, Ro 5:7 yo'olal juntúul máak **u.**
UTSIL, Hch 20:20 ba'axo'ob ku taasik **u.**
1Co 4:13 k-núukik yéetel **u.**
1Co 10:24 ma' u kaxtik chéen **u**.
2Co 6:2 u k'iinil in we'esik in **u.**
2Co 7:2 utia'al k-kaxtik k-**u.**
1Te 5:13 E'ese'ex maas nojoch **u.**
2Ti 2:24 u ye'esik u **u.** ti' u maasil
UTSILE'EX, 1Co 7:35 utia'al a **u.**
UTSILO'OB, Hch 28:2 jach tu ye'eso'ob **u.**
UTSKÍINT, Mt 5:24 Táanile' **u.** le problemao'

UTS TU T'AAN, Ef 1:5 je'ex **u.** yéetel je'ex
UTSULT'ANTIKO'OB, Jud 16.
UTS U PUKSI'IK'ALO'OB, Hch 17:11 maas **u.**
U TS'A'ABAL, Hch 20:35 ki'imak óolal **u.**
U TS'ÍIBOLTA'AL BA'AX U TIA'AL YAANAL, Col 3:5.
U YAABILTMAJ U KUXTAL, Jn 12:25.

ÚU

ÚUCHUK BA'AX U K'ÁAT, Hch 21:14.

U'U

U'UYE'EX U T'AAN, Mt 17:5 in Hijo, **u.**
Ef 6:5 **u.** a ts'ulile'ex
Heb 13:17 **U.** máaxo'ob nu'uktik
U'UYIK A T'AANE'EX, Hch 4:19.
U'UYIK BA'AX KU YA'ALA'AL, Snt 1:19.
U'UYIK T'AAN, Ro 5:19 **u.** juntúulili' máak
Ro 16:26 fe yéetel ka u **yu.**
U'UYIK U T'AAN, Hch 5:29 Unaj k-**u.** Dios
U'UY T'AAN, Flp 2:8 tu **yu.** kex yanchaj u kíimil
Heb 5:8 tu kanaj u **yu.**

V

VENTANA, Hch 20:9 Eutico kulukbal te' **v.**
VINO, Jn 2:9 tu túuntaj le ja' suta'an **v.**
1Ti 5:23 uk' **v.** tu yo'olal a nak'
VIUDA'OB, Snt 1:27 le **v.** táan u mu'yajo'ob
VOLUNTAD, 1Jn 5:14 ma' tu bin tu contra u **v.**

W

WACH'E'EX, Mt 18:18 je'el ba'axak ka a **w.**
WAKAXO'OB, 1Co 9:9 Táan wa u tuukul Dios ti' **w.**
WAY YAAN, Mt 24:37 tu k'iinilo'ob **w.** u Paal
WAAJ, Mt 4:4 ma' chéen yéetel **w.**
Mt 6:11 Ts'áa k-o'och **w.** utia'al le k'iina'
Mt 26:26 Jesúse' tu xet'aj le **w.**
1Co 10:17 junp'éelili' **w.** yaan
WAAJIL, Jn 6:35 Teen u **w.** le kuxtalo'
WA'ALAKBAL, 1Co 10:12 le ku tuklik **w.**
WEENLE'EX, 1Te 5:6 ma' k-**w.** je'ex
WÍINKLIL, Mt 26:26 Lela' u k'áat u ya'al in **w.**
1Co 7:4 mina'an páajtalil ti' yóok'ol u **w.**
1Co 12:18 u ts'áaik cada parte ti' u **w.**
1Co 15:44 lu'umkabil **w.,** ku líi'sa'al
Flp 3:21 le k-**w.** mina'an u muuk'
WÍINKLILE'EX, Ro 6:13 k'ub a **w.** ti' Dios
Ro 12:1 k'ub a **w.** yéetel a kuxtale'ex

X

XAK'ALTE'EX, 1Te 5:21 **X.** tuláakal ba'al
XAK'ALTIK, Lu 15:8 ku **x.** u yotoch
XAK'ALTO'OB, 1Pe 1:10 tu ts'áaj u yóolo'ob u **x.**
XAK'ALXOKTIKO'OB, Hch 17:11 **x.** u T'aan
XAAKO'OB, Mt 14:20 chu'up 12 **x.**
XÁANTAL, Lu 12:45 in ts'uulile' ts'o'ok u **x.**
XA'AK'BESA'AL, 2Te 2:2 ma' u **x.** a tuukule'ex
XÉEXET'AL, Mt 14:20 u **x.** p'áato' 12 xaak
XIXIKLAJTO'OB, Jn 19:3 tu **x.**
XIIB KANÁANTIK MÚUCH'ULIL, 1Ti 3:1.
XIIB YÉETEL U YÉET XIIBIL, 1Co 6:9.
XÍIMBAL, Jn 6:19 u **x.** Jesús yóok'ol le ja'o'
XÍIMBALE'EX, 1Pe 2:21 a **x.** je'ex tu beeto'
XÍIXT, 1Co 11:28 táanile' u **x.** u puksi'ik'al
Gál 6:4 cada juntúule' u **x.** ba'ax ku beetik
XÍIXTIK, 2Co 13:5 Seguernak a **x.** a tuukul
X-LA' BA'AL KU XU'ULSAJ, Mt 24:15.
XOKIK, Hch 8:30 ka na'atik le ba'ax ka **x.**?
XOTA'AN YÚUL, Ap 13:3 tu'ux **x.** ts'a'aki
XOT'A'AN U XIIBILO'OB, Mt 19:12.
XOOKNAJ, Jn 7:15 ma' **x.** te' escuela'obo'
XÓOLTE', Ap 12:5 u nu'uktaj yéetel **x.** de fierro
XUPKINBA, 2Co 12:15 kin **x.** ta wo'olale'ex
XUUL, Mt 24:14 kéen ts'o'okke' ku taal u **x.**
Jn 13:1 Jesúse' tu yaabilto'ob tak tu **x.**
2Ti 4:7 ts'o'ok in wáalkabtik tak tu **x.**
XÚUMP'ATTAJ, Flp 2:7 tu **x.** ba'ax yaanti'
XÚUMP'ATTECH, Heb 13:5 mix bik'ín ken in **x.**
XÚUMP'ATTO'OB, Hch 26:11 in obligartik u **x.**
XU'UL, Hch 5:42 ma' **x.** u ka'ansajo'obi'
XU'ULSA'AL, Mt 25:46 Le máako'obo' yaan u **x.**
2Pe 3:7 u **x.** ti' k'asa'an máako'ob
XU'ULSA'ALTI'OB, 2Te 1:9 yaan u **x.** mantats'
XU'ULSIK, Ap 11:18 **x.** máax k'askúuntik lu'um
XU'ULUL A MEYAJ, 2Pe 1:8 ma' u **x.**
XU'UPUL, 2Co 4:16 kex k-wíinklil táan u **x.**
XU'UXUPAJ, Lu 15:13 tu **x.** ba'ax ts'a'abti'

Y

YALAB, Ap 12:17 u **y.** u ch'i'ibal le ko'olelo'
YANAK YÁANAL A PÁAJTALILE'EX, Ro 13:1.
YAABILAJ, Mt 24:12 u p'áatal mina'an **y.**
Mr 10:21 Jesúse' tumen u **y.** tu ya'alajti'
Jn 13:1 tu ye'esaj **y.** ti' u discípulo'ob
Jn 15:13 Le bix maas nojoch u ye'esa'al **y.**
Ro 8:39 mix ba'al kun náachkuntko'on ti' u **y.**
Ro 13:10 leye' ku ts'o'okbesa'al kéen e'esa'ak **y.**
1Co 8:1 **y.** ku mu'uk'a'ankúuntik fe
1Co 13:2 wa mina'an in **y.** mix ba'alen
1Co 13:8 **y.** mix bik'ín kun xu'ulul
1Co 13:13 u maas nojchile' leti'e **y.**
1Co 16:14 Beete'ex tuláakal ba'al yéetel **y.**
Gál 2:20 u Paal Diose' tu ye'esajten **y.**
Flp 2:29 e'ese'ex **y.**
Col 3:12 búukbesaba'ex yéetel **y.**
Col 3:14 **y.** ku much'ik máak
Snt 5:11 Jéeobae' jach nojoch u **y.**
1Pe 4:8 máax yaan u **y.** mantats' ku perdonar
1Jn 3:18 ma' chéen unaj k-a'alik yaan k-**y.**
1Jn 4:8 Diose' **y.**
Jud 21 a p'áatle'ex ichil u **y.** Dios
Ap 2:4 le **y.** yanchajtech tu káajbalo'
Ap 3:19 le máax in **y.** kin k'eyik
YAABILAJ YAAN ICH SUKU'UNTSILO'OB, Ro 12:10.
YAABILTABA'EX, Jn 13:34 paklan **y.**
Ro 13:8 **y.** ta baatsile'ex
YAABILTIK, Mt 22:37 **y.** yéetel a puksi'ik'al
Col 3:19 líichamtsil, ma' u xu'ulul a **y.** a watan
1Jn 2:15 Ma' a **y.** yóok'ol kaab
1Jn 4:20 le máax ma' tu **y.** u suku'un
YAABILTMAJ, Mt 10:37 máax maas u **y.**
Jn 3:16 Diose' tumen u **y.** yóok'ol kaab
1Jn 5:3 máax u **y.** Diose' ku beetik
YAABILTMEN, Jn 14:15 **y.** yaan a beetik
Jn 21:17 Simón, ¿a **y.** wa?
YAABILTME'EX, 2Co 2:8 a we'ese'ex láayli' a **y.**
YAABILTO'ON, 1Jn 4:10 Diose' leti' **y.**
YAACHAJA'AN U YÓOL, Ro 9:2.
YAAN, Mt 5:37 kéen a wa'ale'ex **y.** a beetke'ex
YAANAL MÁAKO'OB, Jn 10:5 u t'aan **y.**
YAANTE'EX, Heb 10:34 **y.** ba'al ma'alob
YAAN U NA'AT, Mt 24:45 esclavo **y.**
YAATAL A WÓOLE'EX, 2Co 7:9.
1Te 4:13 ma' u sen **y.**
YAATAL U YÓOL, Col 3:21 u **y.** u puksi'ik'alo'ob
YAAYAJ BA'AL, Heb 10:31 **y.** u lúubul máak tu
YAAYAJ K'IINO'OB, 2Ti 3:1 yaan u yila'al **y.**
YÁANAL U PÁAJTALIL DIOS, Snt 4:10;
1Pe 5:6.
YA'AB BA'AL, 1Co 15:58 yanak **y.** a beete'ex
YA'ABCHAJAK, Jn 10:10 **y.** u k'iinil a kuxtal
YA'ABKACH MÁAKO'OB, Ap 7:9 tin wilaj **y.**

YA'ALIK BA'AL, 2Pe 2:10 máak séeb u **y.**
YÉETEL KI'IMAK ÓOLAL, Ef 6:7
YÉET MEYAJO'ON, 1Co 3:9 to'one' u **y.** Dios
YÉEYA'ANO'OB, 2Pe 2:10 t'aan k'aas ti' le **y.**
YE'ESAJTI'OB, Hch 17:3 tu tsolajti'ob, tu **y.**
YILKEN, Jn 14:9 Le ts'o'ok u **y.** ts'o'ok yilik
YIIJCHAJAK K-TUUKUL, Heb 6:1 utia'al ka **y.**
YÍITS'INO'OB, Mt 13:55 U **y.**, ¿ma' wa Santiago
YOJÉELTIKO'OB, 1Pe 1:12 ángelo'ob taak u **y.**
YORAIL, Mt 24:36 u **y.** mix máak yojel
YOOCHEL, Col 2:17 u **y.** ba'ax kun taal
YÓOK'OL KAAB, Lu 9:25 ku tia'alintik **y.**
1Co 7:31 **y.** táan u k'expajal
1Jn 2:15 Ma' yaabiltike'ex **y.**
1Jn 2:17 le **y.** táan u xu'ulul
YÓOK'OL KAABILE'EX, Jn 15:19 te'exe' ma' **y.**
YÓOK'OL KAABILO'OB, Jn 17:16.
YÓOTSILKUNTUBA, 2Co 8:9 Jesucristo tu **y.**
YO'OLAL BA'AX KA PAKTIKE'EX, Jn 7:24.
YO'OLAL BIX U YILA'AL, Mt 22:16 juzgartik **y.**
Gál 2:6 Diose' ma'atech u paktik máak **y.**
YUUMIL, Mt 9:38 u **Y.** ba'ax pak'a'an
YUUMTSIL, Mt 7:22 **Y.**, **Y.**, ¿ma' wa profetizarnajo'on
Mt 22:44 Jéeobae' tu ya'alaj ti' in **Y.**
1Co 7:39 chéen yéetel máax meyajtik **Y.**
1Co 8:5 kex ya'ab **y.** yane'
YU'UBIK, Ro 10:14 bix je'el u **y.** wa ba'axe'
YU'UBIK U T'AAN, Lu 2:51 u **y.** u taata'ob

Z

ZACARÍAS 1., Lu 11:51 **Z.**, le máax kíimsa'ab
ZACARÍAS 3., Lu 1:5 sacerdote ku k'aaba'tik **Z.**
ZAQUEO, Lu 19:2 **Z.**, ku cobrartik impuesto
ZEUS, Hch 14:12 Bernabée' **Z.**, Pabloe' Hermes

NÚMERO'OB

12, Mr 3:14 **12** apóstolo'ob
24, Ap 4:4 **24** trono'ob, **24** anciano'ob
70, Lu 10:1 tu t'anaj uláak' **70** ka tu túuxto'ob
77, Mt 18:22 tak **77** u téenel
100, Mt 13:8 tu ts'áaj **100** u yich
Mt 18:12 yaan **100** tamano'ob ti'
Mr 10:30 **100** u téenel maas
300, Jue 7:7 le **300** tu léets'o'ob le ja'o'
500, 1Co 15:6 Tu chíikbesuba ti' maas ti' **500**
666, Ap 13:18 u númeroe' **666**
1,000, 2Pe 3:8 **1,000** años bey junp'éel k'iin
Ap 20:2 tu k'axaj **1,000** años
Ap 20:4 reinaro'ob **1,000** años
4,000, Mr 8:20 siete waaj utia'al **4,000**
5,000, Mt 14:21 jaan kex **5,000** xiibo'ob
144,000, Ap 7:4 sellarta'ab **144,000**
Ap 14:3 **144,000** ma'ano'ob te' lu'uma'
185,000, 2Re 19:35 tu kíimsaj **185,000** asirio'ob

T'aano'ob ku tso'olol

A

Ab. Lela' u k'aaba' le mes cinco yaan ka'ach te' calendario sagrado ku meyaj ti' le judío'obo'. Chéen ba'ale' ichil le calendario ku meyajti'ob utia'al u paak'alo'obo' lela' mes 11. U k'aaba' le mesa' káaj u meyaj ti' le judío'ob le ka luk'o'ob yáanal u páajtalil u lu'umil Babiloniao'. Le mes je'ela' ku káajal desde tu chúumuk julio yéetel ku ts'o'okol tu chúumuk agosto. Ichil le Bibliao' kéen úuchuk t'aan ti' le mesa' chéen ku ya'ala'alti' «mes cinco» (Nú 33:38; Esd 7:9). Ilawil página 2692.

Abib. Lela' leti'e u k'aaba' le yáax mes yaan te' calendario sagrado ku meyaj ti' le judío'obo'. Chéen ba'ale' ichil le calendario ku meyajti'ob utia'al u paak'alo'obo' lela' mes siete. U k'aaba' le mesa' u k'áat u ya'al «Ya'ax u Yi'ij». Le mes je'ela' ku káajal desde tu chúumuk marzo yéetel ku ts'o'okol tu chúumuk abril. U k'aaba' le mesa' k'e'ex bix u ya'ala'alti', káaj u ya'ala'al Nisán ti' le ka luk' le judío'ob yáanal u páajtalil u lu'umil Babiloniao' (Dt 16:1). Ilawil página 2692.

Acaya. Le lu'uma' ku ch'a'chi'ita'al te' Ts'íibo'ob ich Griegoo'. Lela' tia'an tu noojolil Greciae'. Ichile' táaka'an le kaajo'ob yaan tu jáal le ja'o' (Hch 18:12). Ilawil página 2686.

Adar. Lela' u k'aaba' le mes 12 yaan ka'ach te' calendario sagrado ku meyaj ti' le judío'obo'. Chéen ba'ale' ichil le calendario ku meyajti'ob utia'al u paak'alo'obo' lela' mes seis. U k'aaba' le mesa' káaj u meyaj ti' le judío'ob le ka luk'o'ob yáanal u páajtalil u lu'umil Babiloniao'. Le mes je'ela' ku káajal desde tu chúumuk febrero yéetel ku ts'o'okol tu chúumuk marzo (Est 3:7). Ilawil página 2692.

Ajenjo. Te'ela' táan u t'aan ti' jejeláas xíiwo'ob jach k'áajtak yéetel jach fuerte u booko'ob. Te' Bibliao' ku ke'etel u k'áajil le xíiwa' yéetel le mu'yajil ku taasik u lúubul máak ti' núupk'eban, le kéen esclavizarta'ak, le kéen beeta'ak injusticia ti' yéetel le kéen náachchajak ti' Dioso'. Te' Apocalipsis 8:11, le t'aan «ajenjoo'» u k'áat u ya'al junp'éel ba'al jach k'áaj yéetel jach venenoso, ku ya'ala'al xan altaniza ti' (Dt 29:18; Pr 5:4; Jer 9: 15; Am 5:7).

Alamot. Le t'aana' ma' xaane' ku meyaj utia'al u ye'esa'al junp'éel paaxe' unaj u k'a'ayal yéetel junp'éel nota maas ka'anal. Le t'aana' u k'áat u ya'al «x-Ch'úupalal; x-Lóo'bayan Ch'úupalalo'ob». Ma' xaane' táan u t'aan ti' x-ch'úupalalo'ob bek'ech u k'aayo'ob (1Cr 15:20; Sl 46:Enc).

Alfa yéetel Omega. Lela' u k'aaba' le yáax yéetel le u ts'ook letra yaan ichil le abecedario griegoo'. Le t'aano'oba' óoxtéen u chíikpajal tu libroil Apocalipsis utia'al u yúuchul t'aan ti' Dios. Te' Bibliao' le t'aan Alfa yéetel Omegao' u k'áat xan u ya'al «le yáax yéetel le u ts'ooko'», «u káajbal yéetel u xuul» (Ap 1:8; 21:6; 22:13).

Altar. Lela' junp'éel multun beeta'an yéetel lu'um wa yéetel tuu-

nich, wa junp'éel nu'ukul beeta'an yéetel che' yiba'an plata, oro wa uláak' metal tu paach. Tu yóok'ol le altaro' ku k'u'ubul ka'ach ba'alche'ob wa ku tóoka'al incienso ti' Dios wa ti' uláak' dioso'obi'. Te' yáax cuarto yaan ka'ach te' tabernáculo yéetel te' temploo' yaan ka'ach junp'éel chan «altar de oro» tu'ux ku tóoka'al inciensoi'. Lela' beeta'an ka'ach de che' yéetel yiba'an oro tu paach. Tu táankabile' yaan ka'ach junp'éel nojoch «altar de cobre» tu'ux ku tóoka'al le sacrificio'obo' (Éx 27:1; 39:38, 39; Gé 8:20; 1Re 6:20; 2Cr 4:1; Lu 1:11). Ilawil página 2669 yéetel 2674.

Amén. Lela' u k'áat u ya'al «ka béeyak» wa «jach beyo'». Améne' ku taal ti' junp'éel t'aan hebreo u k'áat u ya'al máax «chúuka'an u yóol yéetel ku ya'alik u jaajil». Ku ya'ala'al ka'ach «amén» wa de acuerdo juntúul máak le kéen a'ala'ak u beeta'al wa ba'ax wa kéen beeta'ak junp'éel oración. Tu libroil Apocalipsise' ti' Jesúse' ku ya'ala'al «Amén» (Dt 27:26; 1Cr 16:36; Ap 3:14).

Anciano; Nojchil; Nuuktakil. Te' Bibliao' kéen meyajnak le t'aano'oba' maases táan u yúuchul t'aan ti' juntúul máak yaan autoridad ti' yéetel ts'a'an u beet junp'éel meyaj ichil junp'éel kaaj. Tu libroil Apocalipsise' le t'aan ancianoo' ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' le máaxo'ob yano'ob te' ka'ano'. Le t'aan ancianoo' ku meyaj xan kéen úuchuk t'aan ti' le máax ku ts'áaik nu'uktaj ti' junp'éel múuch'ulilo' (Éx 4:29; Pr 31:23; 1Ti 5:17; Ap 4:4).

Ángelo'ob. Le t'aana' ich hebreo yéetel ich griegoe' u k'áat u ya'al «máak túuxta'an u ya'al wa ba'ax». Le t'aan ángelo' maases ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' u paalalo'ob Dios yaan te' ka'ano' (Gé 16:7; 32:3; Snt 2:25; Ap 22:8). Le ángelo'obo' jach yaan u páajtalilo'ob, Diose' tu beeto'ob táanil ti' u beetik wíinik. Te' Bibliao' ku ya'ala'al xan ti'ob «u paalal Dios» wa «le estrella'ob ku jóok'lo'ob le táan u taal u sáastalo'» (Dt 33:2; Job 1:6; 38:7). Leti'obe' ma' beeta'abo'ob utia'al ka yanak u paalalo'obi', jujuntúulil úuchik u beeta'alo'ob. Yaan maas ti' 100 millones ángelo'ob (Da 7:10). Le Bibliao' ku ye'esike' cada juntúule' yaan u k'aaba' yéetel kex láaj jats'uts u modoso'obe' ma' igualo'obi'. Leti'obe' ma'atech u taaskuba'ob nojba'alil, yéetel u suukile' mix tech u ya'alik u k'aaba'ob (Gé 32:29; Lu 1:26; Ap 22:8, 9). Leti'obe' jejeláas meyaj ts'a'an u beeto'ob. Yano'obe' ku meyajo'ob aktáan ti' u trono Jéeoba, uláak'o'obe' ku bin u ya'alo'ob ba'ax k'ubéenta'anti'ob, yano'obe' ku yáantko'ob máaxo'ob meyajtik Jéeoba way Lu'ume', ku ts'o'okbesko'ob le castigo u ya'almaj Dioso' yéetel ku yáantajo'ob utia'al ka ts'a'abak ojéeltbil u t'aan Dios tuláakal tu'ux (2Re 19:35; Sl 34:7; Lu 1:30, 31; Ap 5:11; 14:6). Ma' kun xáantale' yaan u yantalo'ob yéetel Jesús le kéen káajak u ba'atelil le Armagedóno' (Ap 19:14, 15).

Anillo utia'al sellar. Lela' junp'éel sello ku ts'áaik máak tu dedo wa ku julik ti' wa ba'ax, ma' xaane' utia'al u ch'uykíintik tu kaal. Lela' ku ye'esik le autoridad yaan ti' juntúul gobernante wa ti' juntúul máak ts'a'an junp'éel nojoch meyaj u beete (Gé 41:42). Ilawil SELLO, página 2579.

Anticristo. Le t'aan je'ela' ich griegoe' u k'áat u ya'al «tu contra Cristo». Bey u ya'ala'al xan ti' le máaxo'ob ku ya'alikuba'ob

Cristoo' bey xan ti' le máaxo'ob ku ya'aliko'ob ku t'aano'ob tu k'aaba' Cristo kex ma' jaajo'. Bey xan u ya'ala'al ti' le máaxo'ob ku ts'áaikuba'ob tu contra Cristo wa tu contra u discípulo'obo' (1Jn 2:22).

Apóstol. Le t'aana' u k'áat u ya'al «máax túuxta'an», ku meyaj kéen úuchuk t'aan ti' Jesús bey xan ti' uláak' máako'ob túuxta'abo'ob u yáanto'ob u maasil. Le t'aana' maases meyajnaj utia'al u yúuchul t'aan ti' le 12 discípulo'ob yéeya'abo'ob tumen Jesúso' (Mr 3: 14).

Aram; Arameo'ob. Bey u ya'ala'al ti' u paalalo'ob Aram u hijo Semo'. Leti'e' maases kajlaj desde tu montañailo'ob Líbano tak Mesopotamia, desde tu pu'ukilo'ob Tauro yano'ob xamano' tak Damasco bey xan te' lu'umo'ob yaan noojolo'. Le tu'ux kajlajo' ich hebreoe' ts'a'ab u k'aaba't Aram, ka máan k'iine' ts'a'ab u k'aaba't Siria, yéetel u kajnáalilo'obe' ku ya'ala'alti'ob sirio'ob (Gé 25:20; Dt 26:5; Os 12:12).

Arameo. Lela' leti'e idioma ku t'anik ka'ach u paalal Semo', chíika'an ti' le hebreoo'. Junp'éelili' abecedario ku meyaj ti' le arameo yéetel ti' le hebreoo'. Tu káajbale' chéen le arameo'ob t'anko', chéen ba'ale' ka máan k'iine' jo'op' u t'a'anal ti' tuláakal u lu'umil Asiria yéetel Babilonia bey xan tumen le máaxo'ob ku koonolo'ob yéetel ku taalo'ob maano'. Le idiomaa' ku t'a'anal xan tumen le máaxo'ob ku meyajo'ob tu gobiernoil Persiao' (Esd 4:7). Yaan jaatso'ob ti' u libroil Esdras, Jeremías yéetel Daniele' ts'íibta'abo'ob ich arameo (Esd 4:8–6:18; 7:12-26; Jer 10:11; Da 2:4b–7:28).

Arcángel. Lela' u k'áat u ya'al «u nojchil le ángelo'obo'». Le xóot' t'aan «arc» u k'áat u ya'al «jefe» wa «u maas nojchil». Te' Bibliao' mix juntéen ku ts'áaik na'atbil wa ya'ab arcángelo'ob yaan, chéen ku t'aan ti' juntúuli', u k'aaba'e' Miguel (Da 12:1; Jud 9; Ap 12:7).

Areópago. Lela' junp'éel ka'anal pu'uk yaan ka'ach te' Atenaso', tia'an ka'ach tu xaman-chik'inil le Acrópoliso'. Bey u ya'ala'al xan ti' le juezo'ob ku much'kuba'ob te' Areópagoo'. Ti' bisa'ab Pablo tumen le máaxo'ob ku ya'ala'alti'ob epicúreo'ob yéetel estoico'obo' utia'al ka u tsol ba'ax ku creertik (Hch 17:19).

Armadura; U nu'ukulil ba'ate'el. Lela' leti'e ba'axo'ob ku ts'áaik juntúul soldado utia'al ma' u beeta'al loob ti'o'. Ichil le ba'alo'oba' tia'an u cascoi', u nook'il u ba'ate'el, u k'axnak', le ba'ax ikil u pixik u yooko' bey xan u escudo (1Sa 31:9; Ef 6:13-17).

Armagedón. Ich hebreoe' le t'aana' u k'áat u ya'al «U Montañail Meguidó». Le t'aan je'ela' yaan u yil yéetel le «ba'ate'el kun antal tu noj k'iinil le Dios jach táaj yaan u podero'». Te' k'iin je'elo' ‹u reyilo'ob tuláakal yóok'ol kaabe'› yaan u much'kuba'ob ba'ate'el tu contra Jéeoba (Ap 16:14, 16; 19:11-21). Ilawil NOJOCH MU'YAJIL, página 2573.

Armazón. Lela' chíika'an ti' u marcoil junp'éel ventana, yo'olal bix beeta'anil le armazóno'obo' le sacerdote'obo' ku páajtal u yilko'ob le querubíno'ob chuya'ano'ob te' tela'ob pixmil le tabernáculoo' (Éx 26:15-18). Ilawil página 2668.

Asia. Te' Ts'íibo'ob ich Griegoo' bey u ya'ala'al ti' junxóot' lu'um yaan ka'ach yáanal u páajtalil Romao'. Le lu'uma' bejla'e' u chik'inil Turquía bey xan jujunp'éel is-

la'ob je'ex Samos yéetel Patmose'. Éfeso ka'ach u noj kaajil u lu'umil Asia (Hch 20:16; Ap 1:4). Ilawil página 2687.

Astoret. Lela' u diosa' le cananeo'obo', u diosail le ba'atelo' yéetel leti' beetik bin u ts'áaik u yich le lu'umo', u yatan le dios Baalo' (1Sa 7:3).

Astrólogo. Lela' juntúul máak ku ya'alik ba'ax ku taal u k'iin le kéen u yil bix u péek le K'iino', le Lunao' wa le estrella'obo' (Da 2:27; Mt 2:1).

Ayunar. U p'áatal ma' u jaanta'al mix ba'al ichil le k'iino'ob ch'a'tukla'ano'. Le israelita'obo' ku ayunaro'ob ka'ach tu K'iinil u Perdonarta'al le K'ebano'obo', te' k'iino'ob táan ka'ach u mu'yajo'obo' bey xan utia'al u k'áatko'ob u yáantaj Dios. Le judío'obo' kantéen ti' junp'éel año ku ayunaro'ob, lela' ku beetko'ob utia'al u k'a'ajsiko'ob le yaayaj ba'alo'ob ucha'anti'obo'. Chéen ba'ale' bejla'a te' k'iino'oba' Diose' ma'atech u k'áatik ka ayunarnak le máaxo'ob meyajtiko' (Esd 8:21; Isa 58:6; Lu 18:12).

Azazel. Lela' junp'éel k'aaba' ich hebreo u k'áat u ya'al «Chiva ku Sa'atal». Tu K'iinil u Perdonarta'al le K'ebano'obo' le chivaa' ku beeta'al u bin te' desiertoo', bey túuno' je'el u páajtal u ya'ala'ale' bey ku bisik tuláakal u k'eban le kaaj yanchaj te' año máaniko' (Le 16:8, 10).

Azufre. Lela' junp'éel k'aank'an tuunich wa junp'éel clase polvo jach séeb u jóopol yéetel jach fuerte u book. Le kéen a'ala'ak azufre ichil le Bibliao' táan u yúuchul t'aan ti' xu'ulsajil.

B

Bato. Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u p'i'isil líquido'ob, le nu'ukula' ku bisik kex 22 litros. Yaan u xéexet'al úuchben jarro'ob ts'o'ok u kaxta'ale' ts'íibta'an le t'aan batoo', le nu'ukulo'oba' ku bisko'ob kex 22 litros. Le batoo' leti'e ba'ax ku meyaj utia'al u yila'al buka'aj ku p'isik le uláak' nu'ukulo'ob ku ch'a'chi'ita'alo'ob te' Bibliao' (1Re 7:38; Eze 45:14). Ilawil página 2688.

Baak. Úuchjeakile' u baak le ba'alche'obo' ku meyaj utia'al u yu'uk'ul wa ba'ax, utia'al u ts'a'abal aceite, tinta, wa le ba'alo'ob utia'al u bonkuba le ko'olelo'obo', ku meyaj xan bey u nu'ukul paaxe' yéetel ku yusta'al utia'al u avisarta'al le kaajo' (1Sa 16:1, 13; 1Re 1:39; Eze 9:2). Le t'aan baako' ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' muuk', ti' u ch'a'abal junp'éel kaaj wa ti' u ganarta'al junp'éel ba'ate'el (Dt 33:17; Miq 4:13; Zac 1:19).

Baal. Lela' u dios le cananeo'obo', ku ya'ala'ale' leti' u yuumil le ka'ano', leti' bin beetik u k'áaxal ja' bey xan u yichankil le lu'umo'. Ku ya'ala'al xan «Baal» ti' le dioso'ob yaan ti' le mejen kaajo'obo'. Ich hebreoe' le t'aana' u k'áat u ya'al «Yuum; Ts'uul» (1Re 18:21; Ro 11:4).

Ba'al santo ta'aka'an. Junp'éel ba'ax u ch'a'tukultmaj Dios ku ts'áaik ojéeltbil le kéen k'uchuk u k'iinil yéetel ku yéeyik ti' máaxo'ob ken u ts'áa u yojéelte (Mr 4: 11, nota; Col 1:26, nota).

Belzebú. Lela' uláak' bix u ya'ala'al ti' le K'aasilba'alo', u nojchil le demonio'obo'. Ma' xaane' le k'aaba'a' ti' u taal ti' le k'aaba' Baal-zebub, lela' leti'e dios Baal ku adorarta'al ka'ach tumen le filisteo'ob tu kaajil Ecróno' (2Re 1:3; Mt 12:24).

Bolsa cuadrado. Yóok'ol le bolsaa' ts'a'an jats'uts tuunicho'obi'. Le bolsaa' leti'e yaan ka'ach tu

yóok'ol u tseem le u maas nojchil le sacerdote'ob le kéen okok te' Cuarto Santoo'. Ti' lela' ku ya'ala'al ka'ach «bolsa cuadrado utia'al le juicioo'» tumen ichile' tia'an le Urim yéetel le Tumimo'. Le ba'alo'oba' ku meyaj ka'ach utia'al u ts'a'abal ojéeltbil ba'ax ken u beet Jéeoba (Éx 28:15-30). Ilawil página 2669.

Bolsa de k'éewel. Lela' ku beeta'al ka'ach yéetel u k'éewelil chivo wa taman, yéetel ku meyaj utia'al u ts'a'abal vino. Le vinoo' ku ts'a'abal ti' túumben bolsa'ob tumen je'ex u máan k'iine' ku yantal u gasil yéetel ku beetik u p'uru'uskuba le k'éewelo'. Le túumben bolsa'obo' ku sáats'alo'ob, pero le úuchbentako' ma'atech, le o'olal ku xíiklo'ob (Jos 9:4; Mt 9:17).

Bo'ol utia'al salvar (rescate). Ku beeta'al ka'ach utia'al ma' u castigarta'al máak, utia'al ma' u mu'yaj, utia'al u jáalk'abta'al ti' k'eban wa ti' junp'éel ba'ax unaj u beetik ka'achi bey xan utia'al u cha'abal u jóok'ol tu'ux k'ala'an. Yaan k'iine' ma' yéetel taak'in ku yúuchul bo'oli' (Isa 43:3). Je'ex le yáax xibil paalalo'ob wa le yáax xibil ba'alche' ku yantalo'ob ka'ach Israelo' u tia'al Jéeoba. Le o'olal unaj u ts'a'abal junp'éel bo'ol utia'al ma' u yantal u beetko'ob le meyaj a'ala'an unaj u beetko'ob ka'acho' (Nú 3:45, 46; 18:15, 16). Úuchjeakil xane' wa ma' tu kanáanta'al juntúul ts'íits'ik wakax yéetel ku kíimsik máake', le u yuumilo' unaj u ts'áaik junp'éel bo'ol utia'al ma' u kíimsa'al (Éx 21:29, 30). Chéen ba'ale' ma'atech u k'a'amal junp'éel bo'ol utia'al u salvarta'al juntúul máak taali'ti' u kíimsik u yéet máakile' (Nú 35:31). Le Bibliao' ku ya'alike' le maas nojoch bo'ol ts'o'ok u ts'a'abalo' leti'e úuchik u ts'áaik u kuxtal Jesús utia'al u jáalk'abta'al ti' le k'eban yéetel ti' le kíimil le máaxo'ob u'uyik t'aano' (Sl 49:7, 8; Mt 20:28; Ef 1:7).

Bul. Lela' u k'aaba' le mes ocho yaan ka'ach te' calendario sagrado ku meyaj ti' le judío'obo'. Chéen ba'ale' ichil le calendario ku meyajti'ob utia'al u paak'alo'obo' lela' mes dos. Le t'aana' u k'áat u ya'al «ku ts'áaik u yich; ku yichankil». Le mes je'ela' ku káajal desde tu chúumuk octubre yéetel ku ts'o'okol tu chúumuk noviembre (1Re 6:38). Ilawil página 2692.

C

Cab. Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u p'i'isil ba'alo'ob tikintak, le nu'ukula' ku bisik 1.22 litros. Le batoo' leti'e ba'ax ku meyaj utia'al u yila'al buka'aj ku p'isik le nu'ukula' (2Re 6:25). Ilawil página 2688.

Caldea; Caldeo'ob. Úuch ka'ache' bey u ya'ala'al ti' le lu'um yéetel ti' le máako'ob kaja'ano'ob naats' te' tu'ux ku náakal le río Tigris yéetel Éufrateso'. Ka máan k'iine' bey káajik u ya'ala'al ti' tuláakal Babiloniao' bey xan ti' u kajnáalilo'ob. Le t'aan caldeoo' uláak' bix u ya'ala'al ti' le máaxo'ob ka'anchaja'an u xooko'obo', le máako'oba' ku beetik xan u j-meenilo'ob yéetel ku yilko'ob bix u péek le estrella'ob utia'al u ya'aliko'ob ba'ax ku taal u k'iino' (Esd 5:12; Da 4:7; Hch 7:4).

Canaán. Lela' juntúul ti' u yáabilo'ob Noé, leti'e u kantúul hijo Cam yanchajo'. Le 11 tribu'ob taal ti' Canaáno' ka máan k'iine' kajlajo'ob te' lu'um yaan naats' ti' le Mar Mediterráneoo', entre Egipto yéetel Siria. Le lu'um tu'ux kaj-

lajo'obo' ts'a'ab u k'aaba't ‹u lu'umil Canaán› (Le 18:3; Gé 9:18; Hch 13:19). Ilawil página 2667.

Cepo. Junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u castigarta'al máak. Yane' ku meyaj utia'al u k'a'alal chéen u yook máak. Yaan xane' óoli' ma' tu cha'ik u péek máak tumen ma' xaane' ti' ku k'a'alal u yook, u k'ab yéetel u kaal máaki' (Jer 20:2; Hch 16:24).

César. Lela' u apellido ka'ach junp'éel familia yaan Roma. Ka máan k'iine' bey jo'op' u ya'ala'al ti' le máaxo'ob gobernartik Romao'. Le Bibliao' ku ch'a'chi'itik le je'elo'oba': Augusto, Tiberio yéetel Claudio. Kex Nerón ma'atech u ch'a'chi'ita'al u k'aaba'e' láayli' tia'an ichil le gobernadoro'oba'. Te' Ts'íibo'ob ich Griegoo' meyajnaj xan le t'aan «César» utia'al u yúuchul t'aan ti' le autoridado'obo' (Mr 12:17; Hch 25:12).

Circuncidar; Circuncisión. Le t'aana' u k'áat u ya'al u láaj lu'sa'al le oot'el pixik u punta u xiibil máako'. Úuchjeakile' Diose' tu ya'alaj ti' Abrahán yéetel ti' u paalal ka u beeto'ob beyo'. Chéen ba'ale' bejla'e' ma'atech u k'áata'al ti' le máaxo'ob meyajtik Dios ka u beeto'obo'. Yaan xan uláak' bix u meyaj le t'aan circuncidar ichil le Bibliao' (Gé 17:10; 1Co 7:19; Flp 3:3).

Codo. Le medidaa' ku káajal u p'i'isil desde tu maas chowakil u dedo máak tak tu kúuk. Le codo suuk u meyaj ka'ach ti' le israelita'obo' 44.5 centímetros u chowakil, chéen ba'ale' yaan k'iine' ku meyaj ka'ach ti'ob uláak' codo, lela' 51.8 centímetros u chowakil (Gé 6:15; Lu 12:25). Ilawil página 2689.

Columna. Yane' ku beeta'al ka'ach utia'al u k'a'ajsa'al wa ba'ax. Le ka tu beetaj Salomón le templo bey xan le najo'ob utia'al u kajtalo' tu beetaj columna'ob. Le máaxo'ob ma'atech u meyajtiko'ob Jéeobao' tu beeto'ob columna'ob utia'al u adorarto'ob. Yaan k'iin xane' le israelita'obo' jo'op' u beetko'ob beyo' (Jue 16:29; 1Re 7:21; 14:23). Ilawil NUKUCH ADORNO'OB, página 2573.

Columna ku adorarta'al. Junp'éel columna wa'alakbal, u suukile' ku beeta'al de tuunich. Lela' ku chíikbesik u xiibil Baal wa u xiibil uláak' dioso'ob (Éx 23:24).

Concubina. Lela' uláak' juntúul atantsil ku yantal ti' juntúul xiib. Maases juntúul esclava (Éx 21:8; 2Sa 5:13; 1Re 11:3).

Coral. Lela' ku formar yéetel u baakel le mejen ik'elo'ob yaan te' k'áa'náab le kéen kíimko'obo', le kéen máanak k'iine' ku tuunichtalo'ob. Le coralo' jejeláas u colorilo'ob, yano'obe' color chak, sak wa boox. Jach ya'ab yaan te' Mar Rojoo'. Te' k'iino'ob ka ts'íibta'ab le Bibliao' le chak coralo' jach ko'oj u tojol. Ku beeta'al adorno'ob yéetel alhaja'ob tu yéetel (Pr 8:11).

Coro. Lela' leti'e bix u p'i'isil ka'ach le líquido'ob yéetel ba'alo'ob tikintako'. Junp'éel coroe' 220 litros. Le batoo' leti'e ba'ax ku meyaj utia'al u yila'al buka'aj le coroo' (1Re 5:11). Ilawil página 2688.

Cortina. Lela' junp'éel ki'ichkelem tela bordarta'an yéetel chuya'an querubíno'obi'. Le cortinaa' ku jatsik le Cuarto Santo ti' le Cuarto Maas Jach Santo yaan te' tabernáculo yéetel te' temploo' (Éx 26:31; 2Cr 3:14; Mt 27:51; Heb 9:3). Ilawil página 2668.

Cristo. Lela' leti'e bix u ya'ala'al ti' Jesúso', ti' u taal ti' junp'éel t'aan griegoe'. Ich hebreoe' ku ya'ala'al

«Mesías» wa «Yéeya'an» (Mt 1:16; Jn 1:41).

Cuarto Maas Jach Santo. Lela' junp'éel cuarto yaan ka'ach ichil le tabernáculo yéetel ichil le temploo', te'elo' ti' ku ts'a'abal ka'ach u cajail le pactoo'. U Ley Moisése' ku ya'alike' chéen u maas nojchil le sacerdote'ob je'el u páajtal u yokol te' cuarto je'elo', yéetel chéen juntéen cada año unaj u yookli'. Leti'e' ku yokol tu K'iinil u Perdonarta'al le K'ebano'obo' (Éx 26:33; Le 16:2, 17; 1Re 6:16; Heb 9:3).

Cuarto Santo. Lela' leti'e yáax cuarto yaan te' tabernáculo yéetel te' temploo'. Ichil le Cuarto Santo yaan te' tabernáculoo' tia'an ka'ach le candelabro de oroo', le altar de oro utia'al le incensoo', le mesa tu'ux ku ts'a'abal le waaj ku k'u'ubul ti' Dioso' bey xan le nu'ukulo'ob de oroo'. Ichil le Cuarto Santo yaan te' temploo' tia'an ka'ach le altar de oroo', le diez candelabro'ob de oroo' bey xan le diez mesa'ob tu'ux ku ts'a'abal le waaj ku k'u'ubul ti' Dioso' (Éx 26:33; Heb 9:2). Ilawil página 2668 yéetel 2674.

CH

Che'. Lela' junp'éel che' wa'alakbal tu'ux ku ch'uykíinta'al ka'ach máak. Úuchjeakile' ti' jujunp'éel lu'umo'obe' ku meyaj utia'al u kíimsa'al máak, utia'al u ch'uykíinta'al u kimen wíinklil utia'al u yila'al tumen u maasil wa utia'al u mixba'alkúunta'al. Ojéela'an ka'ache' le asirio'obo' le kéen xi'iko'ob ba'atele' jach ku beetik u k'asa'anilo'ob. Leti'obe' ku ch'uykíintko'ob ti' junp'éel che' le máaxo'ob ku chukiko'obo', ku táats'máansiko'ob desde tu nak'o'ob tak tu kaalo'ob. Chéen ba'ale' te' ley ts'a'ab ti' le judío'obo' a'ala'abe' le máaxo'ob ku beetko'ob ba'alo'ob jach k'aastak je'ex u t'aano'ob tu contra Dios wa u adorarko'ob imageno'obe' yáaxe' unaj u kíimsa'alo'ob, utia'al lelo' unaj u muruxtunta'alo'ob wa u beeta'alti'ob ulàak' wa ba'ax, le kéen ts'o'oke' ku ch'uykíinta'alo'ob túun ti' junp'éel che' utia'al u kaanbal u maasil máako'ob (Dt 21:22, 23; 2Sa 21:6, 9). Le romano'ob ka'acho' yaan k'iine' chéen ku k'axko'ob wa máax ti' junp'éel che'. Le máax k'axa'ano' ku máan k'iino'ob tak ken kíimik tumen táan u mu'yaj, uk'aj, wi'ij wa tumen ku tóoka'al tumen k'iin. Yaan k'iin xane' ku bajko'ob u k'abo'ob wa u yooko'ob máak je'ex tu beetilo'ob ti' Jesúse' (Lu 24:20; Jn 19:14-16; 20:25; Hch 2:23, 36). Ilawil U CHE'IL MU'YAJ, página 2584.

Che' ku adorarta'al. Le t'aana' ich hebreoe' ka'ap'éel ba'al ku ts'áaik na'atbil. Yáaxe' junp'éel che' ku yila'al bey je'ex le diosa Aserão' (u diosa le cananeo'ob ku beetik bin u yantal u paalal máak bey xan u yantal u yich le lu'umo'). U ka'ap'éele' u imagenil le diosa Aserão'. Le che'ob ku adorarta'alo'obo' pak'a'ano'ob te' lu'umo' yéetel yaan horae' ma' póola'ano'obi', ma' xaan xane' chéen junkúul che' (Dt 16:21; Jue 6:26; 1Re 15:13).

Che' utia'al u k'aj óolta'al ba'ax uts yéetel ba'ax k'aas. Junkúul che' yaan ka'ach tu jardínil Edén, meyajnaj ti' Dios utia'al u ye'esik le derecho yaanti' utia'al u ya'alik «ba'ax uts» yéetel «ba'ax k'aaso» (Gé 2:9, 17).

Chuunpak'. Lela' junp'éel nojoch tuunich ku ts'a'abal ka'ach tu ti'its u cimientoil junp'éel naj utia'al u ch'a'ik u muuk'. Le kéen beeta'ak junp'éel nuxi' naj wa u pak'il junp'éel kaaje' ku yéeya'al ka'ach junp'éel nojoch tok' tuunich. Te' Bi-

bliao' yaan horae' ku meyaj utia'al u ye'esa'al bey yaan tu'ux ets'ekbal le Lu'umo'. Ku ya'ala'al xane' Jesúse' leti'e «nojoch tuunich yéeya'ab utia'al le chuunpak'» wa múuch'ulilo'. Yaan horae' le múuch'ulilo' ku ke'etel yéetel junp'éel naj (Ef 2:20; Job 38:6).

D

Dagón. Lela' juntúul u dios le filisteo'obo'. Ma' ojéela'an jach tu'ux u taal u k'aaba'i', chéen ba'ale' yaan máaxo'ob jach ka'anchaja'an u xooko'obe' ku tukliko'obe' ti' u taal ti' junp'éel t'aan ich hebreo u k'áat u ya'al «kay» (Jue 16:23; 1Sa 5:4).

Dárico. Lela' junp'éel taak'in de oro ku meyaj ka'ach ti' le persa'obo', u aalile' 8.4 gramos (1Cr 29:7). Ilawil página 2690.

Decápolis. Bey u ya'ala'al ka'ach ti' diez u p'éelal kaajo'ob tu'ux kajakbal le griego'obo' (le t'aan griego *déka* u k'áat u ya'al «diez», yéetel le t'aan *pólis* u k'áat u ya'al «kaaj»). Bey u ya'ala'al xan ti' tuláakal le lu'um yaan tu lak'inil le Mar de Galilea yéetel le Río Jordáno', te'ela' tia'an óoli' tuláakal le diez kaajo'obo'. Le kaajo'oba' jach k'aj óola'ano'ob, jach ku yúuchul koonol yéetel maan ka'achi'. Jesúse' ook te' lu'um tu'ux yaan le kaajo'oba' pero mix ba'al e'esik wa ook ti' junp'éel ti' le kaajo'oba' (Mt 4:25; Mr 5:20). Ilawil página 2645 yéetel 2678.

Demonio'ob. Lelo'oba' k'asa'an ángelo'ob yaan poder ti'ob. Tu káajbale' le ángelo'oba' ma' k'asa'ano'obi', chéen ba'ale' tu k'iiniloob Noée' xu'ul u beetko'ob ba'ax uts tu t'aan Dios, tu nupuba'ob yéetel le K'aasilba'alo' ka tu ts'áajuba'ob tu contra Jéeoba (Dt 32:17; Lu 8: 30; Hch 16:16; Snt 2:19).

Denario. Lela' junp'éel taak'in de plata beeta'an tumen le romano'obo', u aalile' 3.85 gramos, ts'o'ole' ti' juntséelile' ku taasik u yich le Césaro'. Leti'e bajux ku bo'ota'al ka'ach ti' juntúul máak ku meyaj bul k'iino', yéetel leti'e buka'aj «impuesto» ku k'áatik le romano'ob ti' le judío'obo' (Mt 22:17; Lu 20:24). Ilawil página 2690.

Diez por ciento (diezmo). Leti'e buka'aj ku ts'áaik wa ku bo'otik máak según ba'ax yaanti'o', lela' maases yaan yil yéetel u adorarta'al Dios (Mal 3:10; Dt 26:12; Mt 23:23). Le Ley ts'a'ab ti' Moiséso' ku ya'alike' le israelita'obo' cada añoe' unaj u ts'áaiko'ob ti' le levita'ob u diez por cientoil u yich le lu'umo', le wakaxo'obo' bey xan uláak' ba'alche'ob yanchajti'ob te' añoo'. Le levita'ob túuno' ku ts'áaiko'ob ti' le sacerdote'ob u diez por cientoil ti' le ba'alo'ob ku k'amko'obo'. Chéen ba'ale' yaan xan ka'ach uláak' clase diezmo'ob. Bejla'e' le máaxo'ob meyajtik Dioso' ma' k'a'abéet u ts'áaiko'ob le diezmoo'.

E

Edom. Lela' uláak' bix u ya'ala'al ti' Esaú, u hijo Isaak. U paalalo'ob Esaúe' tu ch'a'ajo'ob u lu'umil Seír. Le lu'um je'ela' leti'e yaan te' tu'ux yaan le montaña'ob yano'ob entre le Mar Muerto yéetel u ja'il Ákabao'. Le lu'uma' k'aj óolta'ab bey Edome' (Gé 25:30; 36:8). Ilawil página 2666 yéetel 2667.

Efá. Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u p'i'isil ba'alo'ob tikintak. Ku meyaj ka'ach utia'al u p'i'isil neek'o'ob, le nu'ukula' ku bisik 22 litros, igual yéetel le buka'aj ku bisik junp'éel batoo' (Éx 16:36; Eze 45:10). Ilawil página 2688.

Efod. Lela' bey junp'éel mandile', ku búukinta'al ka'ach tumen le sacerdote'obo'. Le efod ku ts'áaik u maas nojchil le sacerdote'obo' jela'an ti' le ku ts'áaik u maasilo'obo' tumen tu yóok'ole' tia'an le bolsa cuadrado tu'ux ts'a'an 12 jats'uts tuunicho'obo' (Éx 28:4, 6). Ilawil página 2669.

Efraín. Lela' u k'aaba' le u ka'atúul hijo Joséo'. Ka máan k'iine' bey k'aj óolta'abik junp'éel ti' le tribu'ob yaan tu kaajil Israelo'. Le ka jóok' ka'ajaats ti' u kaajil Israele' u tribu Efraín ku ch'a'chi'ita'al utia'al u yúuchul t'aan ti' le diez tribu'obo'. Lela' bey úuchiko' tumen u tribu Efraíne' leti'e maas k'aj óola'ano' (Gé 41:52; Jer 7:15).

Elul. Lela' u k'aaba' le mes seis yaan ka'ach te' calendario sagrado ku meyaj ti' le judío'obo'. Chéen ba'ale' ichil le calendario ku meyajti'ob utia'al u paak'alo'obo' lela' mes 12. Le mes je'ela' ku káajal desde tu chúumuk agosto yéetel ku ts'o'okol tu chúumuk septiembre (Ne 6:15). Ilawil página 2692.

Encabezamiento. Leti'e ba'ax yaan tu káajbal junp'éel salmoo'. Ku ya'alik máax ts'íibte, ba'ax ku yúuchul ka ts'íibta'abi, ku ya'alik bix unaj u pa'axal wa u k'a'ayal wa ku ya'alik ba'ax o'olal ts'íibta'abi (Ilawil le ba'ax ts'íibta'an tu káajbal Salmo 3, 4, 5, 6, 7, 30, 38, 60, 92, 102).

Escriba. Bey u ya'ala'al ka'ach ti' le máaxo'ob copiartik le Ts'íibo'ob ich Hebreoo'. Tu k'iinilo'ob Jesúse' bey u ya'ala'al ti' le máaxo'ob kaanbalnaja'ano'ob ti' le Leyo'. Leti'obe' tu ts'áajuba'ob tu contra Jesús (Esd 7:6; Mr 12:38, 39; 14:1).

Espíritu santo. Lela' u poder Dios ku meyajti' utia'al u béeykuntik tuláakal ba'ax u tukultmaj u beetik. Ku ya'ala'al santo tumen ti' Jéeoba u taal, juntúul Dios jach limpio yéetel mix juntéen ku beetik ba'ax k'aas. Le podera' leti' kun meyajti' utia'al u béeykuntik tuláakal ba'ax u k'áat (Lu 1:35; Hch 1:8).

Estoico'ob. Junmúuch' máako'ob ku creerko'obe' utia'al u yantal ki'imak óolal ti' máake' unaj u meyaj u tuukul yéetel unaj u nu'uktik u kuxtal yéetel le leyo'ob nu'uktik tuláakal ba'alo'. Leti'obe' ku ya'aliko'obe' le máax jach tu jaajil yaan u na'ato' ba'ax u k'áajti' wa táan u mu'yaj bey xan wa ki'imak u yóol (Hch 17:18).

Etanim. Lela' leti'e u k'aaba' le mes siete yaan te' calendario sagrado ku meyaj ti' le judío'obo'. Chéen ba'ale' ichil le calendario ku meyajti'ob utia'al u paak'alo'obo' lela' leti'e yáax meso'. Le mes je'ela' ku káajal desde tu chúumuk septiembre yéetel ku ts'o'okol tu chúumuk octubre. U k'aaba' le mesa' k'e'ex bix u ya'ala'alti', káaj u ya'ala'alti' tisri le ka luk' le judío'ob yáanal u páajtalil u lu'umil Babiloniao' (1Re 8:2). Ilawil página 2692.

Etiopía. Le Etiopía je'ela' leti'e yaan ka'ach tu noojolil le Egipto yaan úuchjeakilo'. Wa láayli' p'aatal ka'ach le lu'um te' k'iino'oba' bejla'a tia'an tu noojolil u lu'umil Egipto yéetel Sudáne'. Ichil le Bibliao' yaan horae' ku ya'ala'al Etiopía tu lugar «Cus» (Est 1:1).

Éufrates. Lela' leti'e río maas chowak yéetel maas k'aj óola'an tu noojol-chik'inil Asiao'. Le Éufrateso' junp'éel ti' le nukuch río'ob yaan Mesopotamiao'. Tu libroil Génesis 2:14 ku yáax ch'a'chi'i-

ta'al. Junp'éel ti' le kanp'éel río'ob yaan ka'ach tu jardínil Edéno'. Te' tu'ux yaan le ríoa' ti' ku náakal le lu'um ts'a'ab ti' le israelita'ob tu tojil xamano' (Gé 15:18; Ap 16:12). Ilawil página 2665.

Eunuco. Le t'aana' u k'áat u ya'al juntúul máak caparta'an. Le máako'ob beya' u suukile' ku ts'a'abalo'ob u kanáanto'ob yéetel u meyajto'ob le reina yéetel u maasil u yatano'ob le reyo'. Le t'aana' ku meyaj xan utia'al u yúuchul t'aan ti' juntúul máak ma' caparta'ani' ba'axe' ts'a'an junp'éel nojoch meyaj u beet tu palacio le reyo' (Est 2:15; Hch 8:27).

F

Faraón. Bey u ya'ala'al ka'ach ti' u reyilo'ob Egiptoo'. Te' Bibliao' ku chíikpajal u k'aaba' cinco faraóno'ob: Sisak, So, Tiraká, Nekó yéetel Oofra. Chéen ba'ale' yaan xane' ma' tu ya'ala'al u k'aaba'ob je'ex le k'aj óolta'ab tumen Abrahán, Moisés yéetel Joséo' (Éx 15:4; Ro 9:17).

Fariseo. Junp'éel secta yanchaj ichil le judío'ob te' yáax siglo ts'o'okok u taal Jesúso', ma' ti' u familia sacerdote'ob u taalo'obi'. Chéen ba'ale' ku yilik u ts'o'okbesko'ob jach tuláakal ba'ax ku ya'alik le Leyo' bey xan uláak' ba'alo'ob chéen máako'ob a'almil ka beeta'ak (Mt 23:23). Jach ku kanáantko'ob ma' u páak'alti'ob le ba'ax suuk u beetik le griego'obo'. Tumen jach u yojlo'ob ba'ax ku ya'alik le Ley bey xan le ba'axo'ob suuka'an u beeta'alo' jach yaan u páajtalilo'ob yóok'ol le kaajo' (Mt 23:2-6). Jujuntúule' ku táakpajlo'ob ichil le Sanedríno'. Ya'ab u téenel tu ts'áajuba'ob tu contra Jesús tu yo'olal ba'ax ku beetik tu k'iinil sábado, tu yo'olal le ba'axo'ob suuka'an u beeta'alo' bey xan ikil u much'kuba yéetel le j-k'eban máako'ob bey xan yéetel le máaxo'ob cobrartik impuestoo'. Jujuntúul ti' leti'obe' jo'op' u tsaypachtiko'ob Jesús je'ex Saulo ku taal ti' u kaajil Tarsoe' (Mt 9: 11; 12:14; Mr 7:5; Lu 6:2; Hch 26:5).

Filistea; Filisteo'ob. Le lu'um yaan tu noojolil Israelo' k'uch k'aj óoltbil bey Filisteae' yéetel le u kajnáalilo'ob Creta bino'ob kajtal te'elo' a'ala'abti'ob filisteo'ob. Ganarta'abo'ob tumen David, chéen ba'ale' ma' xu'ul u gobernarkuba tu juunalo'obi' yéetel mantats' ku ba'atelo'ob ka'ach yéetel Israel (Éx 13:17; 1Sa 17:4; Am 9:7). Ilawil página 2667.

G

Galaad. Bey u ya'ala'al ti' le jach ma'alob lu'um yaan tu lak'inil le Río Jordáno'. U lu'umil Galaade' ku k'uchul tu xamanil yéetel tu noojolil u Táax Lu'umil Jabok. Yaan k'iine' kéen a'ala'ak Galaade' táan u yúuchul t'aan ti' tuláakal le lu'um yaan tu lak'inil le Río Jordáno', le tu'ux kajakbal u tribu Rubén, Gad bey xan u táanchumuk tribu Manaséso' (Nú 32:1; Jos 12:2; 2Re 10:33). Ilawil página 2667.

Garantía. Leti'e ba'ax ku ts'áaik máak utia'al u ye'esik yaan u sutik le ba'ax ku ts'a'abal u majáanto'. Le kéen úuchuk beyo' le Ley ts'a'ab ti' Moiséso' ku ya'alik ba'ax unaj u beeta'al utia'al u yáanta'al le óotsilo'obo' (Éx 22:26; Eze 18:7).

Gehena. Ich griegoe' bey u ya'ala'al ka'ach ti' u Táax Lu'umil Hinón, le yaan tu noojol yéetel tu noojol-chik'inil u yúuchben kaajil Jerusaléno' (Jer 7:31). Úuchjeakile' a'ala'ab de ke ti' kun mukbil u wíinklil le kimeno'obo' (Jer 7: 32; 19:6). Te'elo' ma'atech u pu'ulul

ka'ach máako'ob mix ba'alche'ob utia'al ka tóoka'ako'ob kuxa'ano'obi'. Jesús yéetel u discípulo'obe' tu ch'a'chi'ito'ob le Gehena utia'al u t'aano'ob ti' le «ka'a kíimilo'», lela' u k'áat u ya'ale' le kéen xu'ulsa'ak ti' máake' mix bik'in kun ka'a kuxkíintbil (Ap 20:14; Mt 5:22; 10:28).

Griego. Lela' leti'e idioma ku t'a'anal tumen u kajnáalilo'ob Greciao', bey u ya'ala'al xan ti' le máaxo'ob síijo'ob tu lu'umil Greciao' wa ti' le máaxo'ob ti' u taal u familia'obo'. Te' Ts'íibo'ob ich Griegoo' le t'aana' ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' le máaxo'ob ma' judío'obo' wa le máaxo'ob ku t'anko'ob griegoo' wa le máaxo'ob ku beetko'ob le ba'axo'ob suuka'an u beeta'al tumen le griego'obo' (Joe 3:6; Jn 12:20).

Guerá. Lela' ku meyaj ka'ach utia'al u yúuchul p'iis, u aalile' 0.57 gramos. Junp'éel sicloe' ku taasik ka'ach 20 guerás (Le 27:25). Ilawil página 2690.

Guitit. Yaan máaxo'ob ku tukliko'obe' lela' u paaxil le k'aayo'ob ku k'a'ayal te' k'iino'ob táan u beeta'al le vinoo', bey u tukla'alo' tumen le t'aan guitito' ku taal ti' junp'éel t'aan hebreo u k'áat u ya'al «pila tu'ux ku yaya'cha'ata'al uva» (Sl 81:Enc).

H

Hebreo. Le yáax tu'ux ku chíikpajal le t'aana' táan u yúuchul t'aan ti' Abrán (Abrahán), bey úuchik u t'a'anal utia'al u ye'esa'al ma' bey je'ex le amorreo'obo'. Ka máan k'iine' bey káajik u ya'ala'al ti' tuláakal le máaxo'ob taalo'ob ti' Abraháno', yéetel bey xan u ya'ala'al ti' le idioma ku t'anko'obo'. Tu k'iinilo'ob Jesúse' le idioma hebreoo' xa'ak'a'an yéetel le idioma arameoo', bey úuchik u t'aan Cristoo' bey xan u discípulo'ob (Gé 14:13; Éx 5:3; Hch 26:14).

Hermes. Lela' juntúul dios ku adorarta'al tumen le griego'obo', leti'e' u hijo Zeus. Le tia'an Pablo tu kaajil Listrao' káaj u ya'ala'al Hermes ti' tumen jach ma'alob u ka'ansaj yéetel tumen tukla'abe' leti' ku t'aan tu k'aaba' le dioso'obo' (Hch 14:12).

Herodes. Lela' u apellido ka'ach junp'éel familia yéeya'ab tumen Roma utia'al u gobernartik le judío'obo'. Herodes el Grande beet u jel líi'sa'al u temploil Jerusalén, yéetel leti' beet u kíimsa'al le mejen paalalo'ob utia'al u yilik wa ku kíimsik xan Jesúso' (Mt 2: 16; Lu 1:5). Herodes Arquelao yéetel Herodes Antipase' u paalal Herodes el Grande. Le lu'um ku gobernartik ka'ach u taata'obo' ja'atse' ka ts'a'abti'ob utia'al u gobernarto'ob (Mt 2:22). Ti' Antipase' suuk ka'ach u ya'ala'al «rey». Leti'e' gobernarnaj te' tres años y medio táan u máan ka'ansaj Cristoo', yéetel xu'ul u gobernar te' k'iino'ob táan u yúuchul le ba'ax ku ya'alik le capítulo 12 ti' Hechoso' (Mr 6:14-17; Lu 3:1, 19, 20; 13:31, 32; 23:6-15; Hch 4:27; 13:1). Ka ts'o'oke' Herodes Agripa I, u yáabil Herodes el Grandeo', ma' xáanchaj táan u gobernari' tumen kíimsa'ab tumen juntúul ángel (Hch 12:1-6, 18-23). Ka ts'o'oke' káaj u gobernar Herodes Agripa II, u hijo. Leti'e máax táan ka'ach u gobernar te' k'iino'ob ka líik' le judío'ob tu contra Romao' (Hch 23:35; 25:13, 22-27; 26:1, 2, 19-32).

Higayón. Lela' junp'éel chan marca ku meyaj utia'al u nu'ukta'al junp'éel paax. Le bix u meyaj te' Salmo 9:16, ma' xaane' táan u ye'e-

sik ba'ax súutukil unaj u beeta'al u juum maas bek'ech le arpao' wa ba'ax súutukil unaj u jáan xu'ulul le paax utia'al u tuukul máak ti' le ba'ax ku ya'ala'alo'.

Hin. Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u p'i'isil líquido'ob, le nu'ukula' ku bisik 3.67 litros (Éx 29:40). Ilawil página 2688.

Hisopo. Lela' junkúul chan che' bek'echtak u le'ob, ku meyaj ka'ach utia'al u wi'iwits'a'al k'i'ik' wa ja' utia'al u p'a'atal limpioil wa máax bey xan wa ba'ax. Le Bibliao' ku t'aan ti' jejeláas u che'ilo'ob hisopo, je'ex ti' Juan 19:29, le hisopo ku ya'aliko' ma' xaane' junkúul chan che' chowak u sak'abil, le o'olal páajchaj u ts'a'abal junp'éel esponja tu punta utia'al u ts'a'abal su'uts' vino ti' Jesús (Éx 12:22; Sl 51:7).

Homer. Lela' leti'e bix u p'i'isil ka'ach ba'alo'ob tikintako', igual yéetel le coroo'. Junp'éel homere' 220 litros yaanti'. Le batoo' leti'e ba'ax ku meyaj utia'al u yila'al buka'aj le homero' (Le 27:16). Ilawil página 2688.

Horeb; Montaña Horeb. Ku ya'ala'al Horeb ti' tuláakal le montaña'ob yaan tu ba'pach le montaña Sinaío'. Ku ya'ala'al xan montaña Horeb ti' le montaña Sinaío' (Éx 3:1; Dt 5:2). Ilawil página 2666.

I

Ilírico. Lela' junp'éel lu'um yaan ka'ach tu xaman-chik'inil Grecia. Le lu'uma' tia'an ka'ach yáanal u páajtalil le romano'obo'. Le táan u máan Pablo u tsikbalt u t'aan Dioso' bin tak te'elo', chéen ba'ale' ma'atech u ya'ala'al wa tu tsikbaltaj u t'aan Dios ti' u kajnáalilo'ob (Ro 15:19). Ilawil página 2686.

Incienso. Lela' bálsamo'ob yéetel u yiits jujunkúul che'ob, lelo'oba' ku tóoka'alo'ob yéetel ki'ibok u booko'ob. Úuchjeakile' ku xa'ak'ta'al kanp'éel ba'alo'ob utia'al u beeta'al le incienso ku meyaj te' tabernáculo yéetel te' temploo'. Le inciensoa' ku tóoka'al ka'ach de k'iin bey xan de áak'ab te' Cuarto Santoo'. Tu K'iinil u Perdonarta'al le K'ebano'obo' ku tóoka'al te' Cuarto Maas Jach Santoo'. Yaan horae' kéen úuchuk t'aan ti' le inciensoo' táan u yúuchul t'aan ti' le oracióno'ob ku beeta'al tumen le máaxo'ob meyajtik Dioso'. Tu k'iinilo'ob u discípulo'ob Cristoe' ma' a'ala'abti'ob ka meyajnakti'ob incienso utia'al u adorarko'ob Diosi' (Éx 30:34, 35; Le 16:13; Ap 5:8).

Israel. Lela' leti'e k'aaba' ts'a'ab ti' Jacob tumen Jéeobao'. Bey u ya'ala'al xan ti' tuláakal le máaxo'ob ku taalo'ob ti' leti'o'. Ti' tuláakal le máaxo'ob ku taalo'ob ti' u 12 paalalo'ob Jacobo' ku ya'ala'al xan ti'ob u paalalo'ob Israel, u kaajil Israel wa israelita'ob. Israel xan u ya'ala'al ti' le diez tribu'ob yano'ob xaman tu jatsuba'ob ti' le ka'ap'éel tribu'ob yano'ob noojolo'. Ti' le máaxo'ob yéeya'ano'ob utia'al u bino'ob ka'ano' ku ya'ala'al xan ti'ob «u Israel Dios» (Gál 6:16; Gé 32:28; 2Sa 7:23; Ro 9:6).

J

Jacob. U papá Jacobe' Isaak, u maamae' Rebeca. Ka máan k'iine' k'e'ex u k'aaba' tumen Dios, ts'a'ab u k'aaba't Israel. Ti' Jacob u taal tuláakal u kaajil Israel (u kajnáalilo'ob le kaaja' ku ya'ala'alti'ob israelita'ob, yéetel ka ts'o'oke' k'uch k'aj óoltbilo'ob bey judío'obe'). Jacobe' yanchaj 12 u túulal u paalal, ti' leti'ob u taal u 12 tribuilo'ob u kaajil Israel. Le k'aaba'

Jacobo' ma' xu'ul u meyaj ti' le israelita'obo' (Gé 32:28; Mt 22:32).

Jedutún. Le t'aan je'ela' ma' ojéela'an jach ba'ax u k'áat u ya'ali', ku chíikpajal tu káajbal Salmos 39, 62 yéetel 77. Le t'aana' ma' xaane' ku ye'esik bix unaj u pa'axal wa u k'a'ayal le salmosa'. Ma' xaane' le je'ela' junp'éel u nu'ukulil paax. Yanchaj xan juntúul levita ku paax ku k'aaba'tik Jedutún, ma' xaane' tu yo'olal leti' wa tu yo'olal u paalale' bey úuchik u ya'ala'al ka'ach ti' le bix u yúuchul paaxa' wa ti' le u nu'ukulil paaxo'.

Jéeoba. Lela' leti'e bix u ts'íibta'al ich maaya le cuatro letra'ob ich hebreo tu'ux ku ch'a'abal u k'aaba' Dioso'. Te' Bibliaa' maas ti' 7,000 u téenel ku chíikpajal le k'aaba' je'ela'. Ilawil página 2627 yéetel 2632.

J-kanan. Juntúul máax ku kanáantik máako'ob wa ba'alo'ob. U suukile' ku beetik de áak'ab yéetel ku beetik u juum wa ba'ax utia'al u avisartik le máako'obo'. U suukile' le máax ku kanano' ku yantal yóok'ol le pak' ba'pachtmil le kaajo' wa tu yóok'ol junp'éel ka'anal torre utia'al u yilik desde náachil le máaxo'ob táan u taalo'obo'. Láayli' bey u ya'ala'al ti' le máaxo'ob ku kanano'ob ichil junp'éel ejércitoo'. Le profeta'ob úuchjeakilo' ku ke'etelo'ob yéetel máaxo'ob ku kanano'ob, leti'obe' ku ya'aliko'ob ti' u kaajil Israel le xu'ulsaj ku taal u k'iinilo' (2Re 9:20; Eze 3:17).

J-meenil (espiritismo). Yaan máaxo'ob tuklike' le kéen kíimik máake' yaan ba'ax ku p'áatal kuxa'anil ti'. Ts'o'ole' je'el bin u páajtal u t'aan máak yéetel le máaxo'ob kimeno'ob yéetel u yáantaj juntúul j-meeno'. Le t'aan ich griego ku meyaj utia'al u ya'ala'al «ku beetik u j-meenilo'obo'» u k'áat u ya'ale' «u meyaj ti' máak droga'ob». Lela' yaan ba'ax yil yéetel le j-meenilo' tumen úuchjeakile' le máako'obo' ku meyaj droga'ob ti'ob utia'al u k'áatko'ob u yáantaj le demonio'obo' (Gál 5:20; Ap 21:8).

Jubileo. Lela' junp'éel año jach ku taasik ki'imak óolal ti' le israelita'obo'. Le Jubileoo' káaj u k'iinbesa'al tumen le israelita'ob ka ooko'ob te' lu'um ts'a'abtí'ob tumen Dioso', lela' ku beetko'ob ka'ach cada 50 años. Te' año je'elo' ma'atech u pa'ak'al le lu'umo', ku jáalk'abta'al le israelita'ob ku beetik u esclavoilo'obo', yéetel le máax u manmaj junp'éel lu'ume' ku sutik ti' u yuumil. Bey túuno' le año je'elo' le israelita'obo' ku ki'imaktal u yóolo'ob yéetel ku yantalti'ob jeets'elil je'ex le yanchajti'ob le yáax ka tu beeto'ob le Jubileoo' (Le 25:10).

Judá. Lela' u kantúul hijo Jacob. U maama Judáe' Lea. Le jach ta'aytak u kíimil Jacobo' tu ya'ale' tu tribu Judá kun antal juntúul máax yaan u xáantal táan u gobernar. Jesúse' ti' Judá u taal. Yaan horae' kéen a'ala'ak «Judáe'» táan u yúuchul t'aan ti' le tribuo' wa ti' le reinoo'. Ichil u reinoil Judáe' tia'an ka'ach u tribu Judá yéetel Benjamíni' bey xan le sacerdote'ob yéetel le levita'obo'. Judáe' tia'an ka'ach tu noojolil le lu'um ts'a'ab ti' le israelita'obo', ichil le lu'uma' tia'an Jerusalén yéetel le temploo' (Gé 29:35; 49:10; 1Re 4:20; Heb 7:14).

Judío. Le ka ts'o'ok u xu'ulsa'al ti' le diez tribu'ob ku taalo'ob ti' Israelo' bey káajik u ya'ala'al ti' juntúul máax ku taal ti' u tribu Judáo' (2Re 16:6). Ka máan k'iine' bey xan a'ala'abik ti' tuláakal le is-

raelita'ob luk'o'ob Babilonia utia'al u suuto'ob tu lu'umil Israelo' (Esd 4:12). Ka ts'o'oke' le t'aana' meyajnaj utia'al u ye'esa'al máax judío yéetel máax ma' judíoi' (Est 3:6). Le apóstol Pabloo' meyajnaj le t'aan judío ti' utia'al u ye'esik de ke Diose' ku k'amik je'el máaxake' ma' chéen le judío'obo' (Ro 2:28, 29; Gál 3:28).

Juezo'ob. Le je'elo'oba' leti'e máako'ob tu yéeyaj Jéeoba utia'al u salvartik u kaajalo'. Táanil ti' u yantal reyo'ob tu kaajil Israele' leti'e juezo'ob ku meyajo'obo' (Jue 2: 16).

Junxóot' nook' ku bak'ik tu pool máak. Le ku bak'ik ka'ach tu pool u maas nojchil le sacerdote'obo' beeta'an yéetel ma'alob lino yéetel tu yóok'ol le nook'a' k'axa'an ka'ach junp'éel chan placa de oro yéetel hilo azul. Le reyo'ob ka'acho' ku ts'áaiko'ob yáanal u corona'ob. Jobe' tu ketaj u justicia yéetel le nook' ku bak'ik tu pool máako' (Éx 28:36, 37; Job 29:14, nota; Eze 21:26).

Juramento. Lela' junp'éel ba'ax ku ya'alik máak utia'al u ye'esik jaaj le ba'ax ku ya'aliko'. Bey u ya'ala'al xan ti' le promesa ku beetik máak utia'al u ye'esik jach tu jaajil yaan u beetik le ba'ax ku ya'aliko' wa ma'. U suukile' le promesaa' ku beeta'al ti' juntúul máax maas yaan u páajtalil, maases ti' Dios. Le ka tu beetaj Jéeoba junp'éel pacto yéetel Abraháne' tu beetaj xan junp'éel juramento utia'al u ye'esik jaaj le ba'ax ku ya'aliko' (Gé 14:22; Heb 6:16, 17).

K

Kaajo'ob utia'al u ta'akikuba máak. Lela' kaajo'ob ts'a'an ti' le levita'obo', te' kaajo'oba' je'el u páajtal ka'ach u bin le máax ma' taali'ti' úuchik u kíimsik wa máaxo'. Ti' tuláakal u lu'umil Israele' yaan ka'ach seis ti' le kaajo'oba'. Jéeoba nu'ukt Moisés yéetel Josué utia'al ka u yéeyo'ob. Le máax ku k'uchul ka'ach te' kaaja' ku t'aan yéetel u nuuktakil le kaaj utia'al ka cha'abak u yookl o'. Utia'al u yila'al wa ma' taali'ti' le ba'ax tu beeto' ku bisa'al te' kaaj tu'ux tu kíimsaj u yéet máakil utia'al ka juzgarta'ako'. Wa ku yila'al ma' ti' leti' yanchaj u culpaile' ku suut te' kaaj tu'ux bin utia'al ka kanáanta'ako'. Tuláakal lela' ku beeta'al utia'al ma' u yokol juntúul máax taali'ti' úuchik u kíimsik u yéet máakil. Le máax ku cha'abal u yokol te' kaajo' ma' unaj u jóok'oli', ti' kun p'áatal tuláakal u k'iinil u kuxtali' wa tak ken kíimik u maas nojchil le sacerdote'obo' (Nú 35:6, 11-15, 22-29; Jos 20:2-8).

Ka'a kuxtal. Táan u t'aan ti' u ka'a kuxkíinta'al máak. Ich griegoe' le t'aan je'ela' u k'áat u ya'al «líik'il; wa'atal». Le Bibliao' ku t'aan ti' nueve u túulal máako'ob ka'a kuxkíinta'abo'ob, ichilo'obe' tia'an tak Jesúsi'. Tu yo'olal u poder Diose' páajchaj u ka'a kuxkíinta'al máako'ob tumen Elías, Eliseo, Jesús, Pedro yéetel Pablo. Utia'al u béeytal le ba'ax u tukultmaj Dioso' k'a'abéet ‹u ka'a kuxkíinta'al le utso'ob bey xan le k'asa'ano'ob› way Lu'ume' (Hch 24:15). Le Bibliao' ku ya'alik xane' yaan máaxo'ob kun ka'a kuxkíintbilo'ob utia'al u kuxtalo'ob te' ka'ano'. Le máako'oba' leti'e «yáax» kun ka'a kuxkíintbilo'obo', ichilo'obe' táaka'an u discípulo'ob Jesús yéeya'ano'ob utia'al u bino'ob ka'ano' (Flp 3:11; Ap 20:5, 6; Jn 5: 28, 29; 11:25).

Ka'anal lugar. Lela' junp'éel tu'ux ku bin ka'ach adorar le máako'obo'. Le lugaro'oba' maases

tia'ano'ob tu ka'anlil le pu'uko'obo', te' montaña'obo' wa ti' junp'éel lugar beeta'an tumen máak. Yaan horae' le kéen t'aanak le Biblia ti' junp'éel ka'anal lugaro' táan u t'aan ti' junp'éel tu'ux ku adorarta'al Dios, chéen ba'ale' maases ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' le lugaro'ob tu'ux ku adorarta'al le ma' jaajil dioso'obo' (Nú 33:52; 1Re 3:2; Jer 19:5).

Kislev. Lela' leti'e u k'aaba' le mes nueve yaan te' calendario sagrado ku meyaj ti' le judío'obo'. Chéen ba'ale' ichil le calendario ku meyajti'ob utia'al u paak'alo'obo' lela' mes tres. U k'aaba' le mesa' káaj u meyaj ti' le judío'ob le ka luk'o'ob yáanal u páajtalil u lu'umil Babiloniao'. Le mes je'ela' ku káajal desde tu chúumuk noviembre yéetel ku ts'o'okol tu chúumuk diciembre (Ne 1:1; Zac 7:1). Ilawil página 2692.

Kuxtal ich x-ma' su'talil. Ich griegoe' le t'aan je'ela' ku ts'áaik na'atbil u beeta'al ba'alo'ob jach k'aastak ku bin tu contra u leyo'ob Dios. Le máaxo'ob bey u kuxtalo'obo' ku ye'esko'ob jach ma' saajko'ob ti' Diosi', junpuli' ma'atech u respetarko'ob le máaxo'ob yaan autoridad ti'obo', mix le leyo'obo' mix le tsolnu'uko'ob ku ts'a'abalo'. Lela' ma' chéen wa ba'axi', junp'éel ba'ax jach k'aas u yila'al tumen Dios (Gál 5:19; 2Pe 2:7).

K'

K'aak'as k'oja'anil. Junp'éel k'oja'anil séeba'an u páak'al yéetel ku kíimsik máak. Yaan horae' ku meyaj ti' Dios utia'al u taasik castigo (Nú 14:12; Eze 38:22, 23; Am 4:10).

K'aasilba'al (Diablo). Lela' uláak' bix u ya'ala'al ti' Satanás te' Ts'íibo'ob ich Griegoo', yéetel u k'áat u ya'al «j-Líi'saj T'aan». Bey u ya'ala'alti'o' tumen leti'e máax maases ku ya'alik ba'alo'ob ma' jaajtak tu contra Dioso', tu contra le ba'ax u ya'almo' bey xan tu contra u k'aaba' (Mt 4:1; Jn 8:44; Ap 12:9).

K'áa'náab de k'áak'. Le k'áa'náab ku ya'alik le Bibliaa' «ku tóoch'bal u k'áak'il yéetel azufre». Ti' le k'áa'náaba' ku ya'ala'al xan «ka'a kíimil». Le máako'ob ma' tu xu'ulul u k'ebantalo'obo', le K'aasilba'alo', le kíimil yéetel le Muknalo' yaan u píikch'inta'alo'ob ichil. Le K'aasilba'alo', le kíimil yéetel le Muknalo' ma' tu páajtal u yelelo'ob, lelo' ku ye'esike' le k'áa'náaba' ma' junp'éel lugar utia'al u beeta'al u mu'yaj máak utia'al mantats'i', ba'axe' chéen táan u ye'esik yaan u xu'ulsa'alti'ob utia'al mantats' (Ap 19:20; 20:14, 15; 21:8).

K'éewel utia'al ts'íib (pergamino). Lela' u k'éewelil wakax, taman wa chivo ku meyaj utia'al u yúuchul ts'íib. Le k'éewelo'oba' maas ku xáantalo'ob ti' le papiroo' yéetel meyajnaj utia'al u ts'íibta'al le Bibliao'. Le ts'íibo'ob beeta'ano'ob ti' k'éewel tu k'áataj Pablo ti' Timoteo ka u biso' ma' xaane' junjaats ti' le Ts'íibo'ob ich Hebreoo'. Jujunp'éel ti' le rollos kaxta'ab naats' ti' le Mar Muertoo' ts'íibta'abo'ob ti' k'éewel (2Ti 4:13).

L

Lámpara. Junp'éel nu'ukul de k'at ku meyaj ka'ach utia'al u sáasiltal tu'ux yaan máak. Ku chu'upul yéetel aceite wa uláak' líquido jopk'alak, yaan u meechail utia'al u t'a'abal.

Le k'aay ku beetik le máaxo'ob táan u viajaro'obo'. Lela' bey u chíikpajal tu káajbal le Salmos 120 tak 134. Ma' junp'éelili' ba'ax ku

tukla'al u k'áat u ya'ali'. Chéen ba'ale' ya'ab máax a'alike' le 15 u p'éelal salmosa' ku k'a'ayal ka'ach tumen le israelita'ob ki'imak u yóolo'ob táan u bin u na'aklo'ob Jerusalén utia'al u k'iinbesko'ob le óoxp'éel nukuch fiesta'ob ku beeta'al cada añoo'. Jerusaléne' tia'an ka'ach tu ka'anlil u montañailo'ob Judáe'.

Le máaxo'ob tsaypachtik Herodeso'. Ti' le je'elo'oba' ku ya'ala'al ka'ach herodiano'ob. Leti'obe' ku apoyarko'ob ka'ach ba'ax ku ch'a'tuklik u beetik le Herodeso'ob gobernarnajo'ob yáanal u nu'uktaj Romao'. Ma' xaane' jujuntúul ti' le saduceo'obo' tia'ano'ob ichil le herodiano'obo'. Leti'obe' tu nupuba'ob yéetel le fariseo'ob utia'al u líik'lo'ob tu contra Jesúso' (Mr 3:6).

Lepra. Lela' junp'éel k'aak'as k'oja'anil ku tsa'ayal tu yoot'el máak. Le lepra ku ya'alik le Bibliao' ma' chéen táan u t'aan ti' le lepra ku tsa'ayal ti' máako' ba'axe' tak ti' le ku páak'al ti' le nook'o' bey xan ti' le najo'obo' (Le 14:54, 55; Lu 5:12).

Leptón. Tu k'iinilo'ob ka ts'íibta'ab le Ts'íibo'ob ich Griegoo' le leptóno' junp'éel taak'in beeta'an yéetel cobre wa yéetel bronce. Jujunp'éel biblia'obe' le kéen u traducirto'ob le t'aan je'ela' ku meyajti'ob le t'aan «centavoo'» (Mr 12:42, nota; Lu 21:2, nota). Ilawil página 2690.

Levadura. Lela' junp'éel ba'ax ku ts'a'abal ichil le juuch' utia'al ka si'ip'iko'. Yaan horae' ku ts'a'abal xan ichil ba'alo'ob yaan u ja'ilo'ob utia'al ka yanak u alcoholil. U suukile' le t'aan levadurao' ku meyaj te' Biblia utia'al u yúuchul t'aan ti' k'eban, ti' u k'astal u kuxtal máak bey xan utia'al u yúuchul t'aan ti' u ya'abtal wa u nojochtal junp'éel ba'al kex ma' chíika'an u yila'al bix u yúuchli' (Éx 12:20; Mt 13:33; Gál 5:9).

Leviatán. Lela' juntúul ba'alche' ku máan ich ja'. Tu libroil Job 3:8 yéetel 41:1, ma' xaane' táan u t'aan ti' le cocodrilo wa ti' uláak' juntúul ba'alche' ku máan ich ja' jach nojoch yéetel jach yaan u muuk'. Tu libroil Salmo 104:26, ma' xaane' táan u t'aan ti' juntúul ballena. Ti' uláak' teksto'obe' le kéen chíikpajak Leviatáne' ma' táan u yúuchul t'aan ti' juntúul ba'alche'i' (Sl 74:14; Isa 27:1).

Leví; Levita. Bey u k'aaba' le u yóoxtúul hijo Jacob yanchajti' yéetel Leao', bey xan u k'aaba' junp'éel u tribuil Israelo'. Levíe' yanchaj óoxtúul u paalal, u k'aaba'obe' Guersón, Koat yéetel Merarí. Ti' leti'ob jóok' le óoxjaats yanchaj ti' u tribu Levío'. Yaan k'iine' le kéen a'ala'ak «levita'obe'» táan u yúuchul t'aan ti' tuláakal le tribuo', chéen ba'ale' ichile' ma' táaka'an le sacerdote'ob ku taalo'ob ti' Aaróno'. Le ka t'o'ox le lu'um ti' le israelita'obo' ti' u tribu Levíe' ma' ts'a'abi', ba'axe' ts'a'abti' 48 kaajo'ob yano'ob ichil le lu'umo'ob ts'a'ab ti' u maasil tribu'obo' (Dt 10:8; 1Cr 6:1; Heb 7:11).

Ley. Le t'aana' le kéen chíikpajak yéetel mayúsculae' u suukile' táan u t'aan ti' tuláakal le Ley ts'a'ab ti' Moiséso' wa ti' le yáax cinco libro'ob yaan te' Bibliao'. Le kéen chíikpajak yéetel minúsculae' táan u t'aan ti' junp'éel ti' le leyo'ob yaan ichil le Ley ts'a'ab ti' Moiséso' wa ma' xaane' táan u yúuchul t'aan ti' junp'éel ba'ax ku ka'ansik junp'éel ley (Nú 15:16; Dt 4:8; Mt 7:12; Gál 3:24).

Log. Lela' leti'e nu'ukul maas chichan ku ch'a'chi'ita'al te' Biblia

utia'al u p'i'isil líquido'obo'. Ku tukla'ale' le nu'ukula' ku bisik menos ti' medio litro (0.31 litros) (Le 14:10). Ilawil página 2688.

M

Macedonia. Lela' junp'éel lu'um yaan tu xamanil Grecia, le lu'uma' jach k'aj óolta'ab tu k'iinil táan u gobernar Alejandro Magno, ka máan k'iine' ch'a'ab tumen le romano'obo'. Le yáax ka bin apóstol Pablo Europao' u lu'umil Macedoniae' tia'an ka'ach yáanal u páajtalil Romae'. Pabloe' óoxtéen bin Macedonia (Hch 16:9). Ilawil página 2686.

Magistrado'ob. Tu gobierno Babiloniae' le magistrado'obo' leti'e máaxo'ob u k'aj óolo'ob le leyo'. Leti'obe' ts'a'an ka'ach u nu'ukto'ob junjaats ti' le lu'um yaan yáanal u páajtalil Babiloniao'. Kex ts'a'anti'ob autoridade' yaan ba'ax ma' tu páajtal u beetko'ob. Tu k'iinil le romano'obo' le magistrado'obo' ku nu'uktiko'ob le lu'umo'ob yano'ob ka'ach yáanal u páajtalil Romao'. Leti'obe' ku yilko'ob ma' u líik'il mix máak tu contra le gobiernoo', ku yilko'ob buka'aj le taak'in ku yokol yéetel ku xu'upulo', ku juzgarko'ob le máako'ob ma' tu beetko'ob ba'ax ku ya'alik le leyo' yéetel ku yilko'ob ka castigarta'ako'ob (Da 3:2; Hch 16:20).

Majalat. Le t'aana' ku ye'esik bix unaj u yúuchul paax wa k'aay. Le t'aan je'ela' ku chíikpajal tu káajbal Salmo 53 yéetel 88. Ma' xaane' le t'aan ich hebreo tu'ux u taal le t'aana' u k'áat u ya'al «u p'áatal mina'an u muuk'; u k'oja'antal». Le ka'ap'éel Salmosa' ku t'aano'ob ti' ba'alo'ob ku beetko'ob u yaatal u yóol máak. Le o'olal u tonadail le paax wa le k'aayo' triste u yu'uba'al.

Maná. Lela' leti'e ba'ax suuk ka'ach u jaantik le israelita'ob ichil le 40 años tu máanso'ob te' desiertoo'. Le janala' Jéeoba ts'áati'ob. Sáamsamal ken sáasake' ku sa'ap'al le serenoo' yéetel ku chíikpajal le manáo', chéen tu k'iinil sábado ma' tu yúuchul beyo'. Le yáax ka ila'ab tumen le israelita'obo' leti'obe' tu ya'alo'ob: «¿Ba'ax lelo'?» (Éx 16:13-15, 35). Te' Bibliao' yaan tu'ux xan ku ya'ala'alti' «janal ku taal te' ka'ano» (Sl 78:24), «waaj ku taal te' ka'ano» (Sl 105:40) bey xan «waaj ku jaantik le ángelo'obo'» (Sl 78:25). Jesús xane' tu ch'a'chi'itaj le maná utia'al u t'aan ti' yaanal ba'alo' (Jn 6:49, 50).

Maskil. Le t'aan je'ela' ma' ojéela'an jach ba'ax u k'áat u ya'ali', ku chíikpajal tu káajbal 13 u p'éelal salmos. Ma' xaane' le t'aana' u k'áat u ya'al «poema ku beetik u tuukul máak». Yaan máaxo'obe' ku tukliko'obe' le t'aan je'ela' jach chíika'an ti' uláak' t'aan hebreo u k'áat u ya'al «u ye'esik máak na'at le táan u meyajo'» (2Cr 30:22; Sl 32:Enc).

Máax kanáantik le múuch'ulilo'. U meyaje' maases leti'e u kanáantik yéetel u nu'uktik le múuch'ulilo'. Le t'aano'oba' ku taal ti' le t'aan griego *epískoposo',* u k'áat u ya'ale' u kanáanta'al wa ba'ax. Le t'aano'ob «máax kanáantik le múuch'ulil» yéetel le t'aan «ancianoo'» *(presbýteros)* junp'éelili' ba'ax u k'áat u ya'alo'ob. Le t'aan «ancianoo'» ku ye'esik yiijchaja'an u tuukul le máax ts'a'an u beet junp'éel meyaj te' múuch'ulilo' yéetel le t'aano'ob «máax kanáantik le múuch'ulilo'» ku ye'esik ba'ax u meyaj (Hch 20:28; 1Ti 3: 2-7; 1Pe 5:2).

Máax ku nu'uktaj. Tu libroil Salmose' le t'aana' ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' juntúul máax ku ya'alik bix kun k'aybil le k'aayo'obo' yéetel ku nu'uktik le paaxo' bey xan le máaxo'ob ku k'aayo'obo'. Leti'e' ku ka'ansik k'aay le levita'obo' yéetel ku ensayar tu yéetelo'ob. Uláak' biblia'obe' ti' le máak je'ela' ku ya'aliko'ob «u nojchil le ku paaxo'obo'» wa «le máax nu'uktik le ku paaxo'obo'» (Sl 4:Enc; 5:Enc).

Máax patik k'at. Juntúul máax ku beetik olla'ob, plato'ob bey xan uláak' nu'ukulo'ob de k'at. Ich hebreoe' u k'áat u ya'al «ku ts'áaik forma». Le páajtalil yaanti' yóok'ol le k'ato' suuk u ke'etel yéetel le páajtalil yaan ti' Jéeoba tu yóok'ol le máako'ob wa le kaajo'obo' (Isa 64:8; Ro 9:21).

Mediador. Lela' juntúul máak ku yáantik ka'ajaats máako'ob utia'al ka u ka'a bisuba'ob. Le Bibliao' ku ya'alike' Moisése' juntúul mediador tumen Diose' ti' leti' tu ts'áaj le Leyo'. Jesúse' leti' u mediadoril le túumben pactoo' (Gál 3:19; 1Ti 2:5).

Medo'ob; Media. Le medo'obo' ti' u taalo'ob ti' Maday, u hijo Jafete'. Leti'obe' ti' kajlajo'ob yóok'ol le montaña'ob yaan Iráno', ka máan k'iine' le tu'ux yano'obo' k'uch k'aj óoltbil bey u lu'umil Mediae'. Le medo'obo' tu nupuba'ob yéetel le babilonio'ob utia'al ka u ch'a'ob u lu'umil Asiriao'. Te' k'iino'ob je'elo' Persiae' tia'an ka'ach yáanal u páajtalil Mediae', chéen ba'ale' Ciroe' luk' yáanal u páajtalil Media. Ka máan k'iine' Mediae' tu nupuba yéetel Persiae' ka bino'ob ba'ate'el tu contra Babilonia, leti'obe' tu ganarto'ob Babilonia tu añoil 539 táanil ti' u taal Jesús. Te' Pentecostés te' año 33 te' yáax sigloo' yaan ka'ach medo'ob tu kaajil Jerusalén (Da 5:28, 31; Hch 2:9). Ilawil página 2676.

Merodak. Lela' leti'e dios jach ku adorarta'al Babiloniao'. Amurabi u reyil Babiloniae' tu sutaj Babilonia junp'éel noj kaaj, le o'olal jo'op' u maas adorarta'al le dios Merodak (wa Marduk) ke u maasil dioso'ob yano'ob Babiloniao'. Ka máan k'iine' ti' le dios Merodako' káaj u ya'ala'alti' «Belu», lela' u k'áat u ya'ale' «u Yuumil», ti' Merodake' suuk ka'ach u ya'ala'alti' Bel (Jer 50:2).

Mesías. Lela' junp'éel t'aan ku taal ti' le hebreoo', u k'áat u ya'ale' «le máax yéeya'ano'», ich griegoe' ku ya'ala'al «Cristo» (Da 9:25; Jn 1: 41).

Miktam. Lela' junp'éel t'aan ich hebreo ku ts'a'abal tu káajbal seis u p'éelal salmos (Sl 16, 56-60). Le t'aana' ma' jach ojéela'an ba'ax u k'áat u ya'ali', ku tukla'ale' yaan ba'ax u yil yéetel junp'éel t'aan u k'áat u ya'al «u ts'íibta'al wa ba'ax».

Mina. Lela' ku meyaj ka'ach utia'al u p'i'isil u aalil wa ba'ax, yéetel ku meyaj xan bey taak'ine'. Tu libroil Ezequiele' ku ya'ala'alti' mané. Ts'o'ok u yila'ale' junp'éel minae' igual yéetel 50 siclos, u aalil junp'éel sicloe' 11.4 gramos. Le mina ku ya'ala'al te' Ts'íibo'ob ich Hebreoo' 570 gramos u aalil. Te' k'iino'ob je'elo' ma' xaane' yaan uláak' clase mina. Te' Ts'íibo'ob ich Griegoo' junp'éel minae' igual yéetel 100 dracmas, le mina je'ela' 340 gramos u aalil. Sesenta minase' ku taal u ts'áa junp'éel talento (Esd 2:69; Lu 19:13). Ilawil página 2690.

Mirra. Lela' u yiits jujunkúul mejen che'ob yaan u k'i'ixelo'ob, le

u yiits le che'oba' ki'ibok u book. Le mirrao' junp'éel ti' le ba'axo'ob ku ts'a'abal ichil le aceite santo ku meyaj ka'ach utia'al u yéeya'al juntúul máak utia'al u beetik junp'éel meyajo'. Ku meyaj ka'ach utia'al u ki'ibokkíinta'al nook'o'ob wa cama'ob, yéetel ku ts'a'abal ichil le aceite ku ji'ibil tu wíinklil máako'. Yaan k'iine' le mirrao' ku ji'ibil tu wíinklil le máaxo'ob kun mukbilo'obo' (Éx 30:23; Pr 7:17; Jn 19:39).

Mólek. Lela' juntúul dios ku adorarta'al tumen le ammonita'obo'. Ma' xaane' ku ya'ala'al xan ti' Malcam, Milcom yéetel Molok. Ma' xaane' ma' bey u k'aaba'o' chéen bey u ya'ala'alti'o'. Le Ley ts'a'ab ti' Moiséso' ku ya'alike' je'el máaxak ka u k'ub u paalal ti' le dios je'ela' unaj u kíimsa'al (Le 20:2; Jer 32:35; Hch 7:43).

Muknal. Le t'aana' le kéen chíikpajak yéetel minúsculae' táan u t'aan ti' junp'éel tu'ux ku mu'ukul juntúul máak. Le kéen chíikpajak yéetel mayúsculae' táan u t'aan ti' bix u ts'o'okol máak kéen kíimik. Le kéen chíikpajak le t'aan ichil le Bibliao' táan u ya'alike' juntúul máax ku kíimile' ma' tu páajtal u beetik mix ba'al yéetel ma' u yojel mix ba'ali' (Gé 47:30; Ec 9:10; Hch 2:31).

Mut-laben. Le t'aana' ku chíikpajal tu káajbal le Salmo 9. Ma' xaane' u k'áat u ya'al «le ba'ax yaan yil yéetel u kíimil juntúul paalo'». Yaan máaxo'ob tuklike' Mut-labene' u k'aaba' le paax ku meyaj le kéen k'a'ayak le salmo je'elo', wa ma' xaane' leti'e t'aano'ob ku ya'ala'al tu káajbal le paax je'elo'.

Múuch'ulil. Lela' máako'ob ku much'kuba'ob utia'al u beetko'ob wa ba'ax. Te' Ts'íibo'ob ich Griegoo' bey u ya'ala'al ti' le máaxo'ob ku much'kuba'ob u adorarto'ob Dioso' (Hch 9:31; Ro 16:5).

N

Nardo. Junp'éel aceite sam chak, ki'ibok, jach ko'oj yéetel ku jóo'sa'al ti' junkúul lool. Tumen jach ko'oje' u suukile' ku xa'ak'ta'al yéetel uláak' aceite ma' jach ko'oji'. Yaan k'iin xane' le kéen ko'onoke' ku k'e'exel yéetel yaanal aceite. Chéen ba'ale' Marcos yéetel Juane' tu ya'alo'obe' le aceite yala'ab ti' Jesúso' «nardo ma' xa'ak'ta'an yéetel mix ba'ali'» (Mr 14:3; Jn 12:3).

Nazareno. Bey u ya'ala'al ka'ach ti' Jesúso' tumen ku taal tu kaajil Nazaret. Ma' xaane' yaan ba'ax u yil yéetel le t'aan ich hebreo «chan mata» ku chíikpajal ti' Isaías 11:1. Ka máan k'iine' ti' le máaxo'ob tsaypachtik Jesúso' a'ala'abti'ob xan nazareno'ob (Mt 2: 23; Hch 24:5).

Nazareo. Junp'éel t'aan ich hebreo u k'áat u ya'al «U K'ubmuba» wa «Ts'a'an Junpáayil». Ka'ache' yaan máako'obe' leti'ob a'alik taak u beetik u nazareoilo'ob yéetel yaan máako'obe' Dios yéeyiko'ob utia'al u beetik u nazareoilo'ob. Juntúul xiib wa juntúul ko'olele' je'el u páajtal ka'ach u beetik junp'éel voto ti' Jéeoba utia'al u beetik u nazareoil le buka'aj tiempo ken u ya'ale'. Le máaxo'ob tu juunalo'ob ku ya'alik u beetik u nazareoilo'obo' yaan óoxp'éel ba'al ma' tu páajtal u beetko'ob: u yuk'iko'ob ba'alo'ob ku káalkunaj wa u jaantiko'ob ba'alo'ob beeta'ano'ob yéetel uva, u k'osik u tso'otsel u poolo'ob yéetel u machko'ob junp'éel kimen wíinklil. Le máaxo'ob ku yéeya'alo'ob tumen Jéeoba utia'al u beetik u nazareoilo'obo' bey unaj u p'áatlo'ob tuláakal u k'iinil u kuxtalo'obo'. Dios a'alik-

ti'ob bix unaj u kuxtalo'ob (Nú 6: 2-7; Jue 13:5).

Nefilim. Leti'e paalal yanchaj ti' le ángelo'ob yéetel le ko'olelo'ob le ka taalo'ob way Lu'uma'. Le paalalo'oba' jach k'asa'ano'ob yéetel síijo'ob antes ti' le Búulkabalo' (Gé 6:4, nota).

Nejilot. Ma' jach ojéela'an ba'ax u k'áat u ya'ali' yéetel ku chíikpajal tu káajbal Salmo 5. Yaan máaxo'ob a'alike' táan u t'aan ti' junp'éel u nu'ukulil paax tumen ma' xaane' yaan yil yéetel junp'éel t'aan ich hebreo tu'ux u taal le t'aan flautao'. Chéen ba'ale' le t'aana' je'el xan u ts'áaik na'atbil junp'éel paaxe'.

Netineo. Leti'e máako'ob ma' israelita'ob ku meyajo'ob ka'ach te' temploo'. Ich hebreoe' le t'aana' u k'áat u ya'al «le máaxo'ob k'uba'ano'obo'», lelo' u k'áat u ya'ale' k'u'ubo'ob utia'al u meyajo'ob te' temploo'. Ma' xaane' ya'ab ti' le netineo'obo' u paalal le gabaonita'obo'. Josuée' tu ya'alaj tu yo'olalo'ob: «Yaan u ch'akiko'ob si' yéetel yaan u púutko'ob ja' utia'al le kaajo' bey xan utia'al u altar Jéeoba» (Jos 9:23, 27; 1Cr 9:2, nota; Esd 8:17, nota).

Nisán. Lela' leti'e k'aaba' ts'a'ab ti' le mes ku k'aaba'tik Abib le ts'oka'anili' u bisa'al le judío'ob Babiloniao'. Leti'e yáax mes ti' u calendario sagrado le judío'obo'. Ti' le calendario ku meyajti'ob utia'al u paak'alo'obo' leti'e mes sieteo'. Lela' ku káajal chúumuk ti' marzo yéetel ku ts'o'okol chúumuk ti' abril (Ne 2:1). Ilawil página 2692.

Nojoch mu'yajil. Te' Bibliao' ku meyaj le t'aano'oba' utia'al u ya'ala'al le yaayaj ba'alo'ob kun mu'yajtbilo'. Jesúse' tu ya'ale' yaan u yantal junp'éel nojoch mu'yajil tu kaajil Jerusalén je'ex mix juntéen ila'ake'. Tu ya'alaj xane' le kéen taalak ‹yéetel páajtalil bey xan yéetel ki'ichkelmile'› yaan u yila'al junp'éel nojoch mu'yajil ti' tuláakal yóok'ol kaab (Mt 24:21, 29-31). Pabloe' tu ya'ale' le nojoch mu'yajilo' leti'e ba'ax kun meyaj utia'al u castigarta'al «le máaxo'ob ma' u k'aj óolo'ob Dioso' bey xan le máaxo'ob ma' tu ts'o'okbesko'ob le ba'ax tsikbalta'abti'ob tu yo'olal k-Yuumtsil Jesúso'». Le capítulo 19 ti' Apocalipsiso' ku ya'alike' te' nojoch mu'yajilo' Jesúse' yaan u nu'uktik le ángelo'ob utia'al ka ba'atelnako'ob tu contra «le ts'íits'ik ba'alche'o'» bey xan tu contra «u reyilo'ob yóok'ol kaab yéetel u soldado'ob» (2Te 1:6-8; Ap 19:11-21). Le Bibliao' ku ya'alike' «ya'abkach máako'ob» ken u salvartuba'ob te' nojoch mu'yajilo' (Ap 7:9, 14). Ilawil ARMAGEDÓN, página 2556.

Nojoch yaabilaj. Le máax e'esik le yaabilaja' ku yilik u yáantik le máax u yaabiltmo', ma'atech u p'atik k'aasil yéetel ma' tu xu'ulul u yaabiltik. U suukile' ku meyaj utia'al u ya'ala'al bix le yaabilaj ku ye'esik Dios ti' wíiniko', ku meyaj xan utia'al u ya'ala'al bix le yaabilaj ku ye'esik máak ti' u yéet máakilo' (Éx 34:6; Rut 3:10).

Nukuch adorno'ob. Le adorno'oba' tia'ano'ob ka'ach tu yóok'ol ka'ap'éel columna'obe'. Le columna'oba' ku k'aaba'tiko'ob Jakín yéetel Boaz, leti'e yano'ob tu entradail le temploo' (1Re 7:16). Ilawil página 2675.

Núupk'eban. Ku taal ti' le t'aan griego *pornéya,* lela' ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' le relaciones sexuales u p'ekmaj Dios je'ex u yantal ba'al u yil máak yéetel máax ma' u núupi',

u prostituirkuba máak, u yantal ba'al u yil máaxo'ob ma' ts'oka'an u beelo'obi', u yantal ba'al u yil ka'atúul xiib wa ka'atúul ko'olel wa u yantal ba'al u yil máak yéetel ba'alche'. Tu libroil Apocalipsise' ku meyaj utia'al u ke'etel le ba'ax ku beetik le «Nojoch Babiloniao'», tumen utia'al u ayik'altal yéetel utia'al u yantal páajtalil ti'e' ku yantal ba'al u yil yéetel u gobernanteilo'ob le yóok'ol kaaba' (Ap 14:8; 17:2; 18:3; Mt 5:32, nota; Hch 15:29; Gál 5:19). Ilawil X-PROSTITUTA, página 2588.

O

Ofrendail janal. Lela' junp'éel ofrenda ku k'u'ubul pa'te' yéetel u ofrendail múul janal, yéetel le tóokbil ofrendao' bey xan yéetel le ofrenda ku k'u'ubul yo'olal le k'ebano'. Yaan k'iin xane' chéen tu juunal le ofrenda ku k'u'ubula'. Le ofrendaa' ku k'u'ubul ka'ach utia'al u ts'a'abal gracias ti' Dios yo'olal u yutsil. Le u ofrendail janal ku k'u'ubulo' yaan k'iine' leti'e ma'alob harinao', k'éelbil neek'o'ob, waaj bey u forma chan aroe' wa jaajay galleta'ob.

Ofrendail múul janal. Lela' junp'éel sacrificio ku k'u'ubul ti' Jéeoba utia'al u ye'esik máak ku múul biskuba tu yéetel. Le ofrendaa' ku jaanta'al ka'ach tumen le máax k'ubiko', u láak'tsilo'ob, le u nojchil le sacerdote'ob yéetel le sacerdote'ob ku meyajo'ob te' k'iino'. Je'el u páajtal u ya'ala'ale' bey ku k'uchul yiknal Jéeoba u buuts'il le tsaats ku tóoka'alo'. Le k'i'ik'o' ku k'u'ubul ti' Jéeoba tumen leti'e ba'ax ts'áaik kuxtalo'. Le máaxo'ob jaantik le ofrendao' bey ka kulako'ob múul janal yéetel Jéeobae', lelo' ku ye'esik ma'alob u biskuba'ob tu yéetel (Le 7: 29, 32; Dt 27:7).

Ofrendail vino. Lela' leti'e vino ku láala'al yóok'ol le altaro', yéetel ku k'u'ubul le kéen k'u'ubuk le u maasil ofrenda'obo'. Pabloe' tu ch'a'chi'itaj le t'aano'oba' utia'al u ye'esik u k'áat u xupuba tu yo'olal le máaxo'ob tsaypachtik Jesúso' (Nú 15:5, 7; Flp 2:17).

Ofrenda ku yúunta'al. Utia'al u beeta'al le ofrendaa' le sacerdoteo' ku láat'ik u k'ab le máax machmil le ofrendao' yéetel ku jo'op'ol u yúuntik, yaan k'iin xane' leti'e sacerdote machik le ba'ax ku k'u'ubulo'. Lelo' ku ye'esik ts'o'ok u *k'u'ubul* ti' Jéeoba le ofrendao' (Le 7:30).

Ofrenda utia'al u ts'a'abal gracias. Ofrenda ku beeta'al ka'ach utia'al u alabarta'al Dios tu yo'olal ba'axo'ob ku ts'áaik yéetel tu yo'olal u nojoch yaabilaj. U bak'el le ba'alche' ku k'u'ubulo' ku jaanta'al pa'te' yéetel waaj yaan u levadurail wa mina'an u levadurail. U bak'el le ba'alche'o' ku jaanta'al te' k'iin ku k'u'ubulo' (2Cr 29:31).

Ofrenda yo'olal le culpao'. Lela' junp'éel ofrenda ku k'u'ubul yo'olal le ba'axo'ob ma' ma'alobtak ku beetik máako'. Le máax ku k'ubik le ofrendaa' ku beetik utia'al ma' u perdertik le utsilo'ob ku taasik junp'éel pacto u beetmo' bey xan utia'al ma' u ts'a'abalti' le castigo unaj u ts'a'abalti'o' (Le 7:37; 19:22; Isa 53:10).

Ofrenda yo'olal le k'ebano'. Junp'éel ofrenda ku k'u'ubul ka'ach yo'olal junp'éel ba'al ma' taali'ti' máak u beetki', ba'axe' tu beetaj yo'olal le k'eban yaan tu wíinklilo'. Ku páajtal ka'ach u k'u'ubul jejeláas ba'alche'ob je'ex wakaxo'ob tak mejen paloma'ob, según ba'ax ku páajtal u k'ubik le máax u k'áat ka perdonarta'ako' (Le 4:27, 29; Heb 10:8).

Okja'. Le t'aana' u k'áat u ya'al u t'u'ubul máak ich ja'. Jesúse' tu ya'ale' tuláakal le máaxo'ob u k'áato'ob kuxtal je'ex leti'o' unaj u yokja'ob. Le Bibliao' ku t'aan ti' jeleláas okja'ob, je'ex le tu ts'áaj Juan Bautistao', ti' le okja' ku beeta'al yéetel u espíritu santo Dioso' bey xan ti' le okja' ku beeta'al yéetel k'áak'o' (Mt 3:11, 16; 28:19; Jn 3:23; 1Pe 3:21).

Ónice. Lela' junp'éel jats'uts tuunich jeleláas u coloril (boox, café, chak, gris wa ya'ax) yéetel yaan u jóojom sakil. Ku meyaj ka'ach utia'al u adornarta'al u nook' le u maas nojchil le sacerdote'obo' (Éx 28:9, 12; 1Cr 29:2; Job 28:16).

P

Pacto. Lela' junp'éel acuerdo ku yantal ti' Dios yéetel ti' le máako'obo', wa ichil ka'ajaats máako'ob. Yaan k'iine' le máax beetik junp'éel pactoo' chéen leti' ku k'a'abéettal u béeykuntik le ba'ax tu ya'alo', yaan k'iin xane' tu ka'ajaatsil ku k'a'abéettal u béeykuntko'ob. Le Bibliao' ku t'aan ti' pacto'ob beeta'an tumen máako'ob, tribu'ob bey xan lu'umo'ob. Junp'éel ti' le pacto'ob maas nuuktak u beetmaj Dioso' leti'e u pactoil le Leyo', lela' tu beetaj yéetel Abrahán, yéetel David bey xan yéetel u kaajil Israel. Le uláak' junp'éelo' leti'e túumben pactoo', lela' tu beetaj yéetel le máaxo'ob ku bino'ob gobernar te' ka'ano' (Gé 9: 11; 15:18; 21:27; Éx 24:7; 2Cr 21:7).

Palmo. Lela' óoli' leti'e buka'aj ku p'isik junp'éel náabo'. Wa k-ch'a'ik en cuentail le codo de 44.5 centímetroso' u k'áat u ya'ale' le palmoo' ku p'isik 22.2 centímetros (Éx 28:16, nota; 1Sa 17:4, nota). Ilawil página 2689.

Papiro. Junkúul xíiw ku nojochtal ich ja' chíika'an ti' caña. Ku meyaj ka'ach utia'al u beeta'al xaako'ob, barco'ob, nu'ukulo'ob utia'al u ts'a'abal wa ba'ax bey xan utia'al u beeta'al junp'éel ba'al tu'ux ku yúuchul ts'íib chíika'an ti' le ju'uno'. Ts'o'ole' meyajnaj xan utia'al u beeta'al rollos (Éx 2:3).

Paraíso. Junp'éel jats'uts parque wa junp'éel jardín. Le yáax jardín yanchajo' tu k'aaba'taj Edén, lela' Jéeoba beet utia'al Adán yéetel Eva. Le ch'uykíinta'an ka'ach Jesús ti' junp'éel che'o', leti'e' tu ts'áaj u na'at le máak ch'uykíinta'an tu tséelo' de ke le Lu'uma' yaan u suut junp'éel paraísoil. Ti' 2 Corintios 12:4, le t'aan «paraísoo'» táan u t'aan ti' le paraíso kun antal ma' kun xáantalo', yéetel ti' Apocalipsis 2:7, táan u t'aan ti' le paraíso yaan ka'ano' (Can 4: 13; Lu 23:43).

Pascua. Lela' junp'éel fiesta ku beeta'al tu k'iinil 14 ti' Abib (ka máan k'iine' tu k'aaba'taj Nisán) utia'al u k'a'ajsa'al úuchik u jóo'sa'al le israelita'ob tu lu'umil Egiptoo'. Te' k'iino' ku kíimsa'al yéetel ku k'áa'ta'al juntúul chan taman wa juntúul chan chivo, ts'o'ole' ku jaanta'al pa'te' yéetel k'áak'aj xíiwo'ob bey xan yéetel waaj mina'an u levadurail (Éx 12:27; Jn 6:4; 1Co 5:7).

Pentecostés. Junp'éel ti' le óoxp'éel nukuch fiesta'ob ku ya'ala'al ti' tuláakal le xiibo'ob judío'ob unaj u k'iinbesko'ob tu kaajil Jerusaléno'. Le t'aan Pentecostéso' u k'áat u ya'al «Día Cincuenta». Te' Ts'íibo'ob ich Griegoo' ku ya'ala'al Pentecostés, chéen ba'ale' te' Ts'íibo'ob ich Hebreoo' ku ya'ala'alti' u Fiestail le Cosecha wa u Fiestail le Semana'obo'. Ku k'iinbesa'al te' día 50, lela' ku káajal u xo'okol desde le día 16 ti' Nisáno' (Éx 23:16; 34:22; Hch 2:1).

Persia; Persa'ob. Le lu'umo' ku ya'ala'alti' Persia yéetel u kajnáalilo'obe' ku ya'ala'alti'ob persa'ob, u suukile' le persa'obo' ku múul ch'a'chi'ita'alo'ob yéetel le medo'obo'. Tu káajbale' le persa'obo' chéen ku controlarko'ob le lu'um yaan tu noojol-chik'in u táax lu'umil Iráno'. Le táan u gobernar Ciro el Grandeo' le persa'obo' p'áat maas yaanti'ob páajtalil ke le medo'ob kex ku múul gobernaro'obo'. Jujunp'éel úuchben ts'íibo'obe' ku ya'aliko'obe' u taata Ciroe' juntúul persa yéetel u maamae' ti' u taal tu lu'umil Mediae'. Tu añoil 539 táanil ti' u taal Jesúse', Ciroe' tu ganartaj Babiloniae' ka jo'op' u gobernar leti'. Leti'e' tu cha'aj u suut le judío'ob tu lu'umo'obo'. Te' k'iino'ob je'elo' le persa'obo' ku gobernaro'ob desde te' Río Indo tak te' Mar Egeoo'. Le judío'obo' tia'ano'ob ka'ach yáanal u páajtalil le persa'obo', chéen ba'ale' xu'ul tu añoil 331 táanil ti' u taal Jesús le ka ganarta'ab le persa'ob tumen Alejandro Magnoo'. Profeta Daniele' desde úuchjeak u ya'alíli' jach yaan u yantal u páajtalil le persa'obo'. Ku yúuchul t'aan ti' leti'ob tu libroil Esdras, Nehemías yéetel Ester (Esd 1:1; Da 5: 28; 8:20). Ilawil página 2676.

Pila utia'al u ye'ets'el uva. U suukil ka'ache' ti' junp'éel nojoch tsek'el ku beeta'al ka'ap'éel nukuch jool, junp'éele' ka'anal yanil yéetel uláak'e' kabal. Le kéen ye'ets'ek le uva te' jool maas ka'anal yanilo' le u k'aabo' ku bin ti' junp'éel chan canal tak te' jool yaan kabalo'. Le t'aan je'ela' ku meyaj xan le kéen úuchuk t'aan ti' le juicio ken u beet Dioso' (Isa 5:2; Ap 19:15).

Pim. Junp'éel medida ku meyaj ka'achi yéetel leti'e buka'aj ku bo'otik xan le israelita'ob utia'al u jóo'sa'al u yej u nu'ukulo'ob tumen le filisteo'obo'. Tu lu'umil Israele' ts'o'ok u kaxta'al ya'ab mejen tuunicho'ob tu'ux ts'íibta'an letra'ob ku ts'áaik na'atbil «pim» ich hebreo. U aalil cada junp'éele' kex 7.8 gramos, maas ti' táanchumuk siclo (1Sa 13:20, 21, nota). Ilawil página 2690.

Prefecto. Juntúul máax ts'a'anti' autoridad tu lu'umil Babilonia, chéen ba'ale' maas junp'íit u autoridad ti' juntúul sátrapa. Le Bibliao' ku ya'alike' leti'e prefecto'ob nu'uktik le máaxo'ob jach yaan u na'ato'ob meyajtik u reyil Babiloniao'. Ku yúuchul t'aan ti' leti'ob xan te' k'iino'ob táan u gobernar Darío le medoo' (Da 2:48; 6:7).

Presencia. Ti' jujunp'éel teksto'ob ichil le Ts'íibo'ob ich Griegoo' táan u t'aan ti' le k'iino'ob káaj desde ka kulaj Jesucristo tu trono te' ka'an utia'al u beetik u reyil tu ts'ook u k'iinilo'ob le k'asa'an yóok'ol kaaba'. Lela' ku xáantal junp'éel tiempo, ma' chéen junsúutuki' (Mt 24:3, nota).

Profecía. Junp'éel ba'ax ku ts'a'abal ojéeltbil tumen Dios wa junp'éel ba'ax ku ts'áaik ojéeltbil juntúul profeta. Junp'éel profecíae' ma' chéen ku ya'alik ba'ax ku taal u k'iini', ba'axe' yaan horae' yaan ba'ax ku ka'ansik, ku ya'alik ba'ax unaj u beeta'al wa ba'ax ken u beet Dios (Eze 37:9, 10; Da 9:24; Mt 13:14; 2Pe 1:20, 21).

Profeta. Ti' leti' ku ts'a'abal u yojéelt ba'ax ku tuklik Dios. Leti'e' ku t'aan tu k'aaba' Jéeoba, ku ya'alik ba'ax ku taal u k'iin, ba'ax u k'áat Dios ka beeta'ak, ba'ax ken u beete yéetel ba'ax taak u ka'ansik (Am 3:7; 2Pe 1:21).

Proverbio. Junp'éel chan tsikbal wa junp'éel ba'ax suuk u ya'ala'al utia'al u ka'ansa'al junp'éel ba'al

wa utia'al u ya'ala'al junp'éel ba'al jach jaaj. Yaan proverbios ichil le Bibliao' ma' junp'éelili' bix u na'ata'ali', yano'obe' k'a'abéet u pa'ik u pool máak utia'al u na'atik. Yaan proverbiose' ku meyaj ka'ach utia'al u ya'ala'al ba'al wa utia'al u p'a'asta'al juntúul máak tu yo'olal ba'ax ku beetik (Ec 12:9; 2Pe 2: 22).

Purim. Junp'éel fiesta ku beeta'al ka'ach cada 14 yéetel 15 ti' Adar. Ku beeta'al utia'al u k'a'ajsa'al le úuchik u salvarta'al le judío'ob tu k'iinilo'ob le reina Estero'. Le t'aan *purimo'* u k'áat u ya'al «suerte». Ku ya'ala'al ka'ach u Fiestail Purim wa u Fiestail le Suerteo' tumen Amáne' tu jóo'saj Pur wa Suerte utia'al u yilik ba'ax k'iin ken u xu'uls ti' le judío'obo' (Est 3:7; 9:26).

Q

Querubíno'ob. Le je'elo'oba' ángelo'ob ts'a'an nukuch meyajo'ob u beeto'ob. Leti'obe' ma' igualo'ob yéetel le serafíno'obo' (Gé 3:24; Éx 25:20; Isa 37:16; Heb 9:5).

R

Rollo. Junxóot' chowak k'éewel wa papiro chéen ti' juntséel ku yúuchul ts'íib yéetel u suukile' ku ba'ak'al ti' junxóot' che'. Úuchjeakile' le Bibliao' ts'íibta'ab yéetel copiarta'ab ti' rollos tumen te' k'iino'ob je'elo' ti' rollos suuk u yúuchul ts'íib (Jer 36:4, 18, 23; Lu 4: 17-20; 2Ti 4:13).

S

Sábado. Ku taal ti' junp'éel t'aan ich hebreo u k'áat u ya'al «je'elel; wa'atal». Leti'e k'iin siete ichil u semana le judío'obo' (ku káajal kéen t'úubuk k'iin viernes yéetel ku ts'o'okol kéen t'úubuk k'iin sábado). Úuchjeakile' ku ya'ala'al xan sábado ti' jujunp'éel u k'iinilo'ob fiesta je'ex le año 7 yéetel le año 50. Tu k'iinil sábadoe' ma' tu páajtal u beeta'al mix junp'éel meyaj, chéen le sacerdote'ob ku páajtal u meyajo'ob te' lugar santoo'. Te' años ku yila'al bey sábado'obo' ma' unaj u meyajta'al le lu'umo' yéetel ma' unaj u obligarta'al le hebreo'ob u bo'ot u p'aaxo'obo'. Le ley ts'a'ab ti' Moisés utia'al le Sábadoo' ma' istikyaj u ts'o'okbesa'ali'. Chéen ba'ale' u nuuktakil le judío'obo' jujunp'íitile' tu yokso'ob u maasil ba'alo'obi'. Le o'olal tu k'iinilo'ob Jesúse' jach istikyaj u ts'o'okbesa'al (Éx 20:8; Le 25:4; Lu 13:14-16; Col 2:16).

Sacerdote. Juntúul máak ts'a'an utia'al u t'aan tu k'aaba' Dios tu táan le kaajo'. Leti'e' ku yáantik le máako'ob u k'aj óolto'ob Dioso' yéetel ku ka'ansik u leyo'ob. Le sacerdote xano' ku t'aan tu k'aaba' le kaajo', ku k'ubik ofrenda'ob tu yo'olal le kaajo' yéetel ku k'áatik ka bendecirta'ak tumen Dios. Antes u ts'a'abal le Ley ti' Moiséso' le xiibo'ob ku beetik u poolilo'ob ichil u familia'obo', leti'ob beetik u sacerdoteilo'ob ichil u yotocho'ob. Pero le ka ts'o'ok u ts'a'abal le Leyo' chéen le xiibo'ob ku taalo'ob ti' u paalal Aarón, ku taalo'ob ti' u tribu Leví, ku beetik u sacerdoteilo'obo'. Le u maasil xiibo'ob ku taalo'ob ti' u tribu Levío' ku yáantko'ob le sacerdote'obo'. Chéen ba'ale' le ka beeta'ab le túumben pactoo' le máaxo'ob yéeya'ano'ob utia'al u bino'ob ka'ano' k'uch u beetuba'ob junp'éel u kaajil sacerdote'ob, yéetel Jesucristo u nojoch sacerdoteil (Éx 28:41; Heb 9:24; Ap 5:10).

Sacrificio. Junp'éel ba'ax ku k'ubik máak ti' Dios utia'al u ts'áaik gracias ti', utia'al u ye'esik yaan

ba'ax ma' ma'alob u beetmi' yéetel utia'al u páajtal u ka'a biskuba yéetel Dios. Desde tu k'iinilo'ob Abele' le máako'obo' ku k'ubko'ob sacrificio'ob wa ku síijil tu puksi'ik'alo'ob, chéen ba'ale' ichil le Ley ts'a'ab ti' Moiséso' ku ya'alike' k'a'abéet u k'ubko'ob sacrificio'ob. Le u kuxtal Jesús tu k'ubo' leti'e maas ma'alob sacrificio je'el u páajtal u k'u'ubulo', le o'olal p'áat ma' k'a'abéet u k'u'ubul ba'alche'obi'. Chéen ba'ale' le máaxo'ob tsaypachtik Jesúso' yaan uláak' sacrificio'ob láayli' ku k'ubko'ob ti' Diose' (Gé 4:4; Heb 13:15, 16; 1Jn 4:10).

Saduceo. Junp'éel secta yanchaj ichil le judío'obo', ichile' táaka'an ayik'al máako'ob bey xan sacerdote'ob jach yaan autoridad ti'ob te' temploo'. Leti'obe' ma'atech u k'amko'ob ya'ab ti' le ba'axo'ob ku beetik wa ku creertik le fariseo'obo'. Ma'atech u creerko'ob wa yaan u ka'a kuxkíinta'al máak mix tech u creerko'ob wa yaan le ángelo'obo'. Leti'obe' tu ts'áajuba'ob tu contra Jesús (Mt 16:1; Hch 23:8).

Sak incienso. Lela' u tikin yiits jujunp'éel clase che'ob. Le kéen tóoka'ake' jach ki'ibok yéetel ch'ujuk u book. Lela' ku xa'ak'ta'al ka'ach yéetel le incienso ku meyaj te' tabernáculo yéetel te' temploo'. Ku ts'a'abal ka'ach yóok'ol le u ofrendail janalo' bey xan tu yóok'ol le waaj ku k'u'ubul te' Cuarto Santoo' (Éx 30:34-36; Le 2:1; 24:7; Mt 2:11).

Salmo. Junp'éel k'aay utia'al u alabarta'al Dios. Ku ts'a'abal u paaxil yéetel ku k'a'ayal ka'ach te' templo yaan Jerusalén utia'al u adorarta'al Jéeobao' yéetel ku k'a'ayal xan tuláak' súutukilo'ob tumen le máaxo'ob adorartik Dioso' (Lu 20:42; Hch 13:33; Snt 5: 13).

Samaria. Tu yáamil 200 añose' Samariae' leti' u noj kaajil u diez tribuilo'ob Israel yaan xamano'. Bey xan k'aj óolta'abik le lu'um tu'ux yanchaj le diez tribu'obo'. Le kaaja' líi'sa'ab yóok'ol junp'éel montaña láayli' bey u k'aaba'o'. Tu k'iinilo'ob Jesúse' Samaria xan u ya'ala'al ka'ach ti' le lu'um yaan entre Galilea (tu tojil xaman) yéetel Judeao' (tu tojil noojol). U suukile' Jesúse' ma' ka'ansajnaj te' lu'uma', chéen ba'ale' yaan k'iine' le kéen máanke' ku tsikbal yéetel u kajnáalilo'ob. Le u ka'ap'éel llaveil le Reino ts'a'ab ti' Pedroo' meyajnajti' le ka k'a'am espíritu santo tumen le samaritano'obo' (1Re 16:24; Jn 4:7; Hch 8:14). Ilawil página 2678.

Samaritano. Tu káajbale' chéen ti' le israelita'ob yano'ob ichil le diez tribu'ob yaan xaman ku ya'ala'alti'ob samaritano'obo'. Chéen ba'ale' le ka ts'o'ok u ganarta'al Samaria tumen le asirio'ob tu añoil 740 táanil ti' u taal Jesúso' káaj xan u ya'ala'al samaritano ti' le j-táanxel lu'umilo'ob taasa'ab tumen le asirio'obo'. Tu k'iinilo'ob Jesúse' le t'aan je'ela' maases yaan yil yéetel junp'éel secta yaan naats' tu úuchben kaajil Sikem yéetel Samaria. Le ba'ax ku ka'ansik le secta je'ela' jela'an ti' le ba'ax ku creertik le judío'obo' (Jn 8:48).

Sanedrín. Leti'e maas nojoch tribunal yaan Jerusalén ka'acho'. Tu k'iinilo'ob Jesúse' ichil le Sanedríno' yaan 71 juezo'obi', ichilo'obe' táaka'an le maas nojoch sacerdoteo', le máaxo'ob ts'o'ok u yáax beetik u nojoch sacerdoteilo'obo', u láak'tsilo'ob le maas nojoch sacerdoteo', anciano'ob, u nuuktakil le tribu'ob yéetel le familia'o-

bo' bey xan le escriba'obo' (Mr 15:1; Hch 5:34; 23:1, 6).

Santo. Ti' Jéeobae' ku ya'ala'al santo, tumen leti'e' jach limpio yéetel mix juntéen ku beetik ba'ax k'aas (Éx 28:36; 1Sa 2:2; Pr 9:10; Isa 6:3). Le kéen meyajnak utia'al u yúuchul t'aan ti' wíiniko'ob (Éx 19:6), ti' ba'alche'ob (Nú 18:17), ti' ba'alo'ob (Éx 28:38; 30:25; Le 27:14), ti' lugaro'ob (Éx 3:5; Isa 27:13), ti' k'iino'ob (Éx 16:23; Le 25:12) yéetel ti' ba'axo'ob ku beeta'ale' (Ro 15:16) le t'aan je'ela' u k'áat u ya'ale' jatsa'an wa yéeya'an utia'al le Dios santoo'. U k'áat xan u ya'ale' yéeya'an utia'al u adorarta'al Jéeoba. Le t'aana' bey xan u meyaj te' Ts'íibo'ob ich Griegoo'. Ku meyaj xan utia'al u ya'ala'al ma'alob yanil máak tu táan Dios tumen ma' táan u beetik ba'ax k'aasi' (Ef 1:4; 2Co 7:1; 1Pe 1:15, 16).

Satanás. Lela' junp'éel t'aan ich hebreo u k'áat u ya'al «máax ku ts'áaikuba tu contra uláak'». Ichil le idioma'ob yáax ts'íibta'ab le Bibliao' ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' Satanás le Diabloo', le u maas nojoch enemigo Dioso' (Job 1:6; Mt 4:10; Ap 12:9).

Sátrapa. Juntúul gobernador wa juntúul máak ku nu'uktaj tu k'aaba' le rey tu lu'umil Babilonia yéetel Persiao'. Le sátrapa'obo' leti'e rey ts'áaiko'ob utia'al ka u beet u nukuch gobernanteilo'obo' (Esd 8:36, nota; Da 6:1).

Sea. Lela' junp'éel nu'ukul ku meyaj ka'ach utia'al u p'i'isil ba'alo'ob tikintak. Wa le ba'ax yaan ti' junp'éel sea ku láala'al ti' junp'éel batoe' ku ts'áaik 7.33 litros, u tercera parte junp'éel bato (2Re 7:1). Ilawil página 2688.

Sebat. Lela' leti'e k'aaba' ts'a'ab ti' le mes 11 ti' u calendario sagrado le judío'ob le ts'oka'anili' u bisa'alo'ob Babiloniao'. Yéetel leti'e mes cinco yaan te' calendario ku meyajti'ob utia'al u paak'alo'obo'. Le mesa' ku káajal chúumuk ti' enero yéetel ku ts'o'okol chúumuk ti' febrero (Zac 1:7). Ilawil página 2692.

Secta. Junmúuch' máako'ob ku creerko'ob junp'éelili' ba'al wa ku tsaypachtiko'ob wa máax. Lela' suuk u meyaj ka'ach le kéen úuchuk t'aan ti' le fariseo'ob yéetel saduceo'ob yano'ob ichil le judío'obo'. Le máaxo'ob ma'atech u tsaypachtiko'ob Cristo ka'acho' ku ya'aliko'ob «secta» wa «u secta le nazareno'ob» ti' le máaxo'ob tsaypachtik Jesúso', ma' xaane' tumen ku tukliko'ob chéen tu jatsuba'ob ti' u religión le judío'obo'. Le ka máan k'iin xane' yanchaj secta'ob ichil le máaxo'ob tsaypachtik Cristoo', je'ex le «u secta Nicolás» ku ya'alik Apocalipsiso' (Hch 5:17; 15:5; 24:5; 28:22; Ap 2:6).

Séla. Lela' ku chíikpajal tu libroil Salmos yéetel Habacuk, le t'aana' ku meyaj ichil le paaxo' wa ichil le xooko'. Ma' xaane' ku meyaj utia'al u je'elsa'al le paaxo', le k'aayo' wa tu ka'ap'éelil, ku beeta'al utia'al u tuukul máak ti' le ba'ax táant u yu'ubiko' wa utia'al u maas k'uchul tu puksi'ik'al máak. Le t'aan je'elo' ku traducirta'al bey *diápsalma* tumen le Biblia *Septuaginta* griegao', lela' u k'áat u ya'al «jun chan xóot' paax» (Sl 3:4; Hab 3:3).

Sello. Ku meyaj ka'ach utia'al u ye'esa'al máax tia'alintik junp'éel ba'al, utia'al u ye'esa'al wa jach jaaj junp'éel ba'al bey xan utia'al u ch'a'abal junp'éel acuerdo. U suukile' le úuchben sello'obo' beeta'an yéetel tuunich, marfil wa che' tu'ux yaan letra'ob wa

dibujo'ob, lela' ku sellarta'alo'ob yóok'ol k'at wa cera. Yaan hora xane' ku ya'ala'al sellado junp'éel ba'al utia'al u ye'esa'al jach jaaj, utia'al u ye'esa'al yaan máax tia'alintik wa utia'al u ye'esa'al yaan ba'ax ta'aka'an (Éx 28:11; Ne 9:38; Ap 5:1; 9:4).

Seminit. Le t'aana' u k'áat u ya'al «la octava» yéetel ku meyaj ka'ach utia'al u yúuchul t'aan ti' u kóochil junp'éel sonido. Ma' xaane' ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' u nu'ukulilo'ob paax kóoch u juumo'ob. Yéetel ichil junp'éel paaxe' ma' xaane' ku ye'esik unaj u kóochtal le paaxo' yéetel bey xan unaj u k'a'ayalo' (1Cr 15:21; Sl 6:Enc; 12:Enc).

Serafíno'ob. Bey u ya'ala'al ti' le ángelo'ob yano'ob tu ba'pach u trono Jéeoba yaan te' ka'ano'. Ich hebreoe' le t'aan *serafímo'* u k'áat u ya'al «ku tóoch'balo'ob» (Isa 6: 2, 6).

Siclo. Junp'éel medida ku meyaj utia'al u yúuchul p'iis wa ku meyaj bey taak'in ti' le hebreo'obo', u aalile' 11.4 gramos. Le kéen a'ala'ak ka'ach ‹le siclo ku meyaj te' lugar santoo'› ma' xaane' ku ya'ala'al utia'al u yúuchul t'aan ti' junp'éel siclo chúuka'an u aalil wa utia'al u yúuchul t'aan ti' junp'éel siclo bey je'ex le ku meyaj te' tabernáculoo'. Ma' xaane' yaan xan ka'ach uláak' junp'éel siclo utia'al le reyo'obo' wa ku meyaj chéen tu palacio le reyo'obo' (Éx 30:13, nota).

Siervo ministerial. Lela' junp'éel t'aan ku taal ti' le t'aan griego *diákonos*. Le kéen chíikpajak le t'aan je'ela' yaan tu'uxe' ku ya'ala'al «máax ku meyaj» wa «máax ku yáantaj». Le kéen a'ala'ak «siervo ministeriale'» táan u yúuchul t'aan ti' le máax áantik le anciano'ob yano'ob ti' junp'éel múuch'ulilo'. Juntúul máax u k'áat ka ts'a'abak u beet le meyaja' unaj u ts'o'okbesik le ba'ax ku ya'alik le Biblia unaj u beetik juntúul siervo ministerialo' (1Ti 3:8-10, 12).

Sinagoga. Le t'aan je'ela' u k'áat u ya'al «junp'éel much'táambal», chéen ba'ale' ti' u maas ya'abil le versículo'obo' táan u t'aan ti' le naj wa le tu'ux ku much'kuba le judío'ob utia'al u xokiko'ob u T'aan Dioso', utia'al u k'amko'ob nu'uktaj, utia'al u ka'ansko'ob u T'aan Dios yéetel utia'al u oraro'ob. Tu k'iiniloʼob Jesúse' yaan junp'éel sinagoga ti' cada junp'éel nojoch kaaj yaan Israel, chéen ba'ale' te' kaajo'ob jach nuuktako'obo' ma' chéen junp'éel sinagoga yani' (Lu 4:16; Hch 13:14, 15).

Sión; Montaña Sión. Bey u ya'ala'al ka'ach ti' le lugar tu'ux ku ta'akikuba máak tu kaajil Jebúso', lela' tia'an ka'ach tu noojol-lak'inil Jerusaléne'. Davide' tu ch'a'aj le lugara' ka tu beetaj u yotochi', le ka ts'o'oke' k'uch k'aj óoltbil bey «u Kaajal David» (2Sa 5: 7, 9). Le ka tu bisaj David u cajail le pacto te' Montaña Sióno' p'áat junp'éel lugar santo utia'al Jéeoba. Le ka máan k'iine' bey úuchik xan u ya'ala'al ti' le tu'ux ku k'uchul le templo yóok'ol le Montaña Moriao', yaan k'iin xane' bey u ya'ala'al ti' tuláakal u kaajil Jerusaléno'. Chéen ba'ale' te' Ts'íibo'ob ich Griegoo' ku chíikbesik yaanal ba'al (Sl 2:6; 1Pe 2:6; Ap 14:1).

Siván. Lela' leti'e k'aaba' ts'a'ab ti' le mes óoxp'éel ti' u calendario sagrado le judío'ob le ts'oka'anili' u bisa'alo'ob Babiloniao'. Ti' le calendario ku meyajti'ob utia'al u paak'alo'obo' leti'e mes nueveo'. Lela' ku káajal chúumuk ti' mayo

yéetel ku ts'o'okol chúumuk ti' junio (Est 8:9). Ilawil página 2692.

T

Tabernáculo. Junp'éel naj ku páajtal u ju'utul yéetel u armarta'al je'el tu'uxake' yéetel káaj u meyaj ti' le israelita'ob le ka ts'o'ok u jóok'lo'ob Egiptoo'. Ichile' ti' ku ts'a'abal ka'ach u cajail u pacto Jéeoba, le ba'ax chíikbesik tia'an Dios ichilo'obo'. Ku meyaj ka'ach utia'al u beetko'ob sacrificio'ob yéetel utia'al u adorarko'ob Dios. Yaan k'iine' ku ya'ala'alti' u «najil reunión». U wíinklil le tabernáculoo' de tablas, yéetel ku pi'ixil yéetel nook' de lino tu'ux bordarta'an querubíno'ob. Yaan ka'ach ka'ap'éel cuarto ti'. Le yáaxo' ku k'aaba'tik Cuarto Santo yéetel le u ka'ap'éelo' Cuarto Maas Jach Santo (Jos 18:1; Éx 25:9). Ilawil página 2668.

Talento. Lela' ku meyaj ka'ach ti' le hebreo'ob utia'al u p'isko'ob u aalil wa u tojol junp'éel ba'alo'. Leti'e medida maas nojoch yaanti'obo', u aalile' 34.2 kilos. Junp'éel talento griegoe' maas chichan, u aalile' 20.4 kilos (1Cr 22:14, nota; Mt 18:24). Ilawil página 2691.

Tamuz. Bey u k'aaba' le dios ku yo'ta'al tumen le hebrea'ob yano'ob Jerusalén xu'ul u meyajtiko'ob Jéeobao'. Yaan máax a'alike' Tamuze' juntúul rey ka'achi, chéen ba'ale' le ka ts'o'ok u kíimile' jo'op' u adorarta'al. Te' úuchben ts'íibo'ob u beetmaj le sumerio'obo' ti' Tamuze' ku ya'aliko'ob Dumuzi, u yíicham wa chéen ku yantal ba'al u yil yéetel le diosa Inannao' (le babilonio'obo' ku ya'aliko'obti' Istar) (Eze 8:14). Le ts'oka'anili' u bisa'al le judío'ob Babiloniao' bey ts'a'abik u k'aaba' le u kanp'éel mes ti' le calendario sagradoo'. Ti' le calendario ku meyajti'ob utia'al u paak'alo'obo' leti'e mes diezo'. Lela' ku káajal chúumuk ti' junio yéetel ku ts'o'okol chúumuk ti' julio. Ilawil página 2692.

Tártaro. Te' Ts'íibo'ob ich Griegoo' ku meyaj utia'al u ya'ala'al bix p'áatik le ángelo'ob ma' tu yu'ubo'ob t'aan tu k'iinilo'ob Noéo', bey je'ex ka k'alko'ob cárcele'. Le t'aan Tártaro meyajnaj 2 Pedro 2:4, ma' u k'áat u ya'al wa ‹le ángelo'ob k'ebanchajo'obo'› pu'ulo'ob te' Tártaro ku creertik ka'ach le griego'obo' (leti'obe' ku creerko'obe' le Tártaroo' junp'éel cárcel yaan yáanal lu'um yéetel ée'joch'e'en tu'ux yaan mejen dioso'obi'). Ba'axe' le t'aana' ku ye'esike' jóo'sa'abo'ob ka'an yéetel lu'sa'abti'ob le meyaj ku beetko'ob ka'acho' ka p'áato'ob bey ich ée'joch'e'enile', yéetel ma' tu páajtal u na'atko'ob le ki'ichkelem ba'alo'ob ku tuklik u beetik Dioso'. Le ée'joch'e'enilo' ku ye'esik xan ba'ax kun úuchulti'ob, tumen le Bibliao' ku ya'alik yaan u xu'ulsa'alti'ob utia'al mantats' pa'te' yéetel Satanás, le máax gobernarko'obo'. Je'ex túun k-ilko' le Tártaroo' ku chíikbesik le bix p'áatik le ángelo'ob ma' tu yu'ubo'ob t'aano', leti'obe' p'áato'ob ich su'tsilil. Lela' ma' leti'e «taamkach jool» ku ya'alik Apocalipsis 20:1-3.

Taamkach ch'e'en; Taamkach jool. Le t'aano'oba' ti' u taalo'ob ti' junp'éel t'aan griego u k'áat u ya'al «mina'an u xuul u taamil» wa «junp'éel ba'al ma' tu páajtal u yojéelta'al buka'aj u taamil». Te' Ts'íibo'ob ich Griegoo' ku ch'a'chi'ita'al utia'al u yúuchul t'aan ti' junp'éel lugar tu'ux ku k'a'alal wa máax bey xan utia'al u ya'ala'al mix ba'al ku cha'abal u beetik wa máax. Ku meyaj xan utia'al u yúuchul t'aan ti'

le muknalo' (Lu 8:31; Ro 10:7; Ap 20:3).

Táankab. Lela' leti'e u terrenoil le tabernáculoo', yéetel bey xan u ya'ala'al ti' u terrenoil le temploo', lela' k'ala'an ka'ach u paach. Le altar tu'ux ku tóoka'al le ofrenda'obo' tia'an ka'ach tu táankabil le tabernáculoo'. Le ka beeta'ab le temploo' le altaro' ts'a'ab tu chichan táankabil le temploo' (ilawil página 2668, 2674, 2680). Le Bibliao' ku t'aan xan ti' u táankabil le palacio'ob yéetel le najo'obo' (Éx 8:13; 27:9; 1Re 7:12; Est 4:11; Mt 26:3).

Tebet. Le ts'oka'anili' u bisa'al le judío'ob Babiloniao' bey ts'a'abik u k'aaba' le mes diez ti' le calendario sagrado judíoo'. Ti' le calendario ku meyajti'ob utia'al u paak'alo'obo' leti'e u kanp'éel meso'. Ku káajal chúumuk ti' diciembre yéetel ku ts'o'okol chúumuk ti' enero. U suukile' chéen ku ya'ala'alti' «mes diez» (Est 2:16). Ilawil página 2692.

Templo. Leti'e naj beeta'ab Jerusalén utia'al u jeelintik le tabernáculo tu'ux ku adorarta'al ka'ach Dioso'. Le yáax temploo' beeta'ab tumen Salomón, chéen ba'ale' xu'ulsa'ab tumen le babilonio'obo'. Le u ka'ap'éelo' beeta'ab tumen Zorobabel le ka ts'o'ok u jóok'ol le israelita'ob Babiloniao', yéetel jel líi'sa'ab tumen Herodes el Grande. Te' Bibliao' suuk xan u ya'ala'alti' «u yotoch Jéeoba» (Esd 1:3; 6:14, 15; 1Cr 29:1; 2Cr 2:4; Mt 24:1). Ilawil página 2674 yéetel 2680.

Tenaza'ob. Nu'ukulo'ob beeta'an de oro ku meyajo'ob ka'ach te' tabernáculo yéetel te' templo utia'al u tu'upul u k'áak'il le lámpara'obo' (Éx 37:23).

Terafim. Bey u ya'ala'al ti' le dioso'ob wa le imageno'ob yaan ka'ach ti' le familia'obo'. Yaan k'iine' ku meyaj ka'ach utia'al u chuchukna'ata'al ba'ax ku taal u k'iin (Eze 21:21). Yano'ob ka'ache' chíika'ano'ob ti' máak yéetel buka'aj xan u nojchilo'obo', chéen ba'ale' yaan xan uláak'o'obe' mejentako'ob (Gé 31:34; 1Sa 19:13, 16). Yaan ba'alo'ob ts'o'ok u kaxta'alo'ob tu lu'umil Mesopotamiae' ku ye'esike' utia'al u yila'al ti' máax kun p'áatal le herencia ichil junp'éel familiao' ku ch'a'abal en cuentail máax ti' yaan terafimo'ob. (Lela' ku ye'esik junp'éel ba'ax o'olal tu ch'a'aj Raquel le terafim yaan ti' u papáo'). Chéen ba'ale' ma' bey u beeta'al ka'ach tu lu'umil Israeli'. Kex u jaajile' ku adorarta'al le terafimo'ob tu k'iinilo'ob le juezo'ob yéetel le reyo'obo'. Le terafimo'obo' tia'ano'ob ka'ach ichil le ba'alo'ob xu'ulsa'ab tumen rey Josíaso' (Jue 17:5; 2Re 23:24; Os 3:4).

Toro salvaje. Lela' junp'éel raza wakax yanchaj úuchjeakil, le wakaxo'ob beya' jach k'o'oxo'ob ma' tu páajtal u yalak'ta'alo'ob. U ka'anlile' kex dos metros, u chowakile' óoli' tres metros yéetel u aalile' kex 900 kilos (Sl 22:21).

Tóokbil ofrenda. Lela' juntúul ba'alche' ku tóoka'al tu túulisil yóok'ol le altaro'. Mix junxóot' ti' le ba'alche' ku p'áatal ti' le máax k'ubik le ofrenda ti' Dioso'. Le ba'alche'ob ku k'u'ublo'obo' leti' le je'elo'oba': toro'ob, xibil tamano'ob, chivo'ob, mukuyo'ob wa mejen paloma'ob (Éx 29:18; Le 6:9).

To'otoch nook'. Lela' ku meyaj ka'ach utia'al u beeta'al bolsa'ob wa costalo'ob je'ex le tu'ux ku ts'a'abal le ba'ax ku cosecharta'alo'. Lela' color boox yéetel

ku beeta'al ka'ach yéetel u tso'otsel chivo. Le nook'a' leti'e suuk u ts'a'abal ka'ach tumen le máaxo'ob yaachaja'an u yóolo'obo' (Gé 37:34; Lu 10:13).

Trompeta. Junp'éel nu'ukul beeta'an de metal ku meyaj ka'ach utia'al u yúuchul paax bey xan utia'al u ts'a'abal señal. Números 10:2, ku ya'alike' Jéeobae' tu ya'alaj ka beeta'ak ka'ap'éel trompeta de plata utia'al u ts'a'abal señal ti' le israelita'ob utia'al u much'kuba'obo', utia'al u líi'skuba'ob utia'al u bino'ob yaanal tu'ux wa utia'al u ba'atelo'ob tu contra u enemigo'ob. Je'el u páajtal k-a'alike' le trompeta'obo' tojtako'ob, ma' loocholo'ob je'ex le u baak le ba'alche'ob ku yusta'alo'obo'. Ichil le u nu'ukulilo'ob paax ku meyaj ka'ach te' temploo' yaan xan uláak' trompeta'ob ma' tu ya'ala'al ba'ax forma yaanti'ob. Le Bibliao' ku ya'alik xane' ku yu'uba'al u juum trompeta'ob táanil ti' u ya'alik wa u beetik Jéeoba junp'éel ba'al (2Cr 29:26; Esd 3:10; 1Co 15:52; Ap 8:7–11:15).

Túumben luna. Bey u ya'ala'al ti' le yáax día ti' cada mes te' calendario judíoo'. Te' k'iina' le máako'obo' ku much'kuba'ob, ku festejaro'ob yéetel ku k'ubko'ob ofrenda'ob. Le ka máan tiempoe' le k'iin je'ela' suunaj junp'éel fiesta jach k'a'ana'an utia'al tuláakal le kaajo', te' k'iina' mix máak ku meyaj (Nú 10:10; 2Cr 8: 13; Col 2:16).

TS'

Ts'ook k'iino'ob. Lela' leti'e tiempo ku yila'al táanil ti' u yúuchul junp'éel ba'ax a'ala'ano' (Eze 38:16; Da 10:14; Hch 2:17). Le tiempo je'ela' yaan horae' chéen jujunp'éel años ku xáantal, chéen ba'ale' yaan k'iine' ya'ab años ku bisik. Te' Bibliao' le t'aan je'ela' maases ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' u ts'ook k'iinilo'ob le yóok'ol kaab yaan bejla'a'. Le k'iino'ob je'ela' ku yila'al te' k'iino'ob way yaan Cristoe' (2Ti 3:1; Snt 5:3; 2Pe 3:3).

U

U barcoilo'ob Tarsis. Úuchjeakile' bey u ya'ala'al ti' le barco'ob ku bino'ob Tarsiso' (bejla'e' u k'aaba'e' España). Chéen ba'ale' le ka máan k'iine' bey jo'op' u ya'ala'al ti' tuláakal le nukuch barco'ob ku náachtal tu'ux ku bino'obo'. Le barco'ob beya' meyajnaj ti' Salomón yéetel ti' Jeosafat (1Re 9:26; 10:22; 22:48).

U baako'ob le altaro'. Lela' leti'e ku ts'a'abal ka'ach tu ti'its jujunp'éel altaro'obo' (Le 8:15; 1Re 2: 28). Ilawil página 2669 yéetel 2675.

U cajail pacto. Lela' junp'éel caja beeta'an yéetel u che'il acacia yéetel ts'a'an oro tu ba'pach. Le cajaa' ti' ku ts'a'abal ka'ach te' Cuarto Maas Jach Santo yaan te' tabernáculoo', yéetel ka máan k'iine' ts'a'ab te' Cuarto Maas Jach Santo yaan ka'ach te' templo tu beetaj Salomóno'. U maake' de ts'úuk oro beeta'anil. Tu yóok'ole' beeta'an ka'atúul querubíno'obi', cada juntúule' aktáan yanil ti' le uláak' juntúulo'. Ichil le cajao' tia'an ka'ach le ka'ap'éel jaajay tuunicho'ob tu'ux ts'íibta'an le Diez Mandamiento'obo' (Dt 31:26; 1Re 6:19; Heb 9:4). Ilawil página 2668 yéetel 2674.

U Cena Yuumtsil. Lela' junp'éel cena tu'ux ku meyaj waaj mina'an u levadurail bey xan vino. Le waajo' u k'áat u ya'al u wíinklil Cristo yéetel le vinoo' u k'áat u ya'al u k'i'ik'el. Lela' ku beeta'al utia'al u k'a'ajsa'al úuchik u kíimil Jesús. Le Bibliao' ku ya'alike'

le máaxo'ob tsaypachtik Cristoo' unaj u k'iinbesko'ob le cenaa' (1Co 11:20, 23-26).

U che'il kuuch. Ti' cada tséel ti' le che'a' ti' ku ch'uytal ka'ach le ba'ax ku kuchik máako'. Yaan k'iin xane' le che'a' póola'an utia'al u ts'a'abal tu kaal ka'atúul ba'alche', maases wakaxo'ob, utia'al u t'úuyko'ob junp'éel carreta wa junp'éel nu'ukul utia'al u péeksa'al lu'um. Úuchjeakile' ti' le esclavo'obo' suuk ka'ach u meyaj junp'éel che' utia'al u bisik u kuucho'ob, le o'olal le u che'il kuucho' ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' u esclavizarta'al máak, u yantal yáanal u páajtalil uláak' máak, u pech' óolta'al wa u beeta'al u mu'yaj. Le kéen a'ala'ak u lu'sa'al wa u ka'achal le u che'il kuucho' táan u yúuchul t'aan ti' u xu'ulul u beetik u esclavoil máak, u xu'ulul u pech' óolta'al wa u xu'ulul u beeta'al u sen meyaj (Le 26:13; Mt 11:29, 30).

U che'il le kuxtalo'. Junkúul che' yaan ka'ach tu jardínil Edén. Le Bibliao' ma'atech u ye'esike' wa u yich le che'a' ku ts'áaik kuxtal ti' máak. Ba'axe' chéen ku chíikbesik seguro u ts'a'abal kuxtal mina'an u xuul ti' le máaxo'ob kun cha'abil u jaantiko'ob u yich le che' tumen Dioso' (Gé 2:9; 3:22).

U che'il mu'yaj. Leti'e bix u traducirta'al le t'aan griego *stauróso'*, le t'aana' u k'áat u ya'al junp'éel che' wa'alakbal je'ex le tu'ux kíimsa'ab Jesúso'. Mix ba'al e'esik wa le t'aan *stauróso'* u k'áat u ya'al junp'éel cruz je'ex le ku meyaj ti' le máaxo'ob adorartik yaanal dioso'ob úuchjeakil táanil ti' u taal Jesúso'. Le t'aan «u che'il *mu'yajo'*» ku chíikbesik le ba'ax jach u k'áat u ya'al le t'aan *stauróso'*, tumen le t'aan je'ela' ku meyaj xan utia'al u ye'esa'al le loob, le mu'yaj yéetel le su'tsilil ken u aktáant u discípulo'ob Jesúso' (Mt 16:24; Heb 12:2). Ilawil CHE', página 2560.

U columna'ob Salomón. Te' templo yaan ka'ach tu k'iinilo'ob Jesúso' lela' junp'éel pasillo yaan u techoil yéetel tia'an tu lak'inil le nojoch táankabo', ku tukla'al ka'ache' leti'e ba'ax p'aatal ti' u templo Salomóno'. Ti' xíimbalnaj Jesús tu ‹k'iinilo'ob ke'eli'› yéetel ti' ku much'kuba ka'ach le yáax cristiano'ob utia'al u adorarko'ob Dioso' (Jn 10:22, 23; Hch 5:12). Ilawil página 2680.

U Fiestail le Paselo'obo'. Ti' le fiestaa' ku ya'ala'al xan u Fiestail le Tabernáculo'obo' bey xan u Fiestail le Ts'ook Cosechao'. Lela' ku beeta'al desde 15 tak 21 ti' u mesil etanim utia'al u festejarta'al u ts'o'okol le cosecha tu lu'umil Israelo'. Te' k'iino'ob je'elo' jach ku ki'imaktal u yóol le kaajo' yéetel ku ts'áaiko'ob gracias ti' Jéeoba úuchik u pulik u bendición yóok'ol le lu'umo'. Tu k'iinilo'ob le fiestaa' le máako'obo' ku kajtalo'ob ti' paselo'ob wa ti' mejen jáakalo'ob utia'al u k'a'ajsiko'ob le ka jóo'sa'abo'ob tu lu'umil Egiptoo'. Lela' junp'éel ti' le óoxp'éel fiesta'ob ku ya'ala'al ti' le xiibo'ob ka xi'iko'ob tu kaajil Jerusalén utia'al u k'iinbesko'obo' (Le 23:34; Esd 3:4).

U Fiestail le Waaj Mina'an u Levadurailo'. Lela' leti'e yáax fiesta ti' le óoxp'éel nukuch fiesta'ob suut u beetik le israelita'ob cada añoo'. Le fiestaa' ku beeta'al ka'ach junp'éel k'iin ts'o'okok le Pascuao', ku káajal tu k'iinil 15 ti' u mesil Nisán, yéetel siete días ku xáantal. Te' k'iino'ob je'elo' le kaajo' ku jaantiko'ob waaj mi-

na'an u levadurail utia'al u k'a'ajsiko'ob úuchik u jóo'sa'alo'ob tu lu'umil Egipto (Éx 23:15; Mr 14:1).

U hijo'ob Aarón. Leti'e máaxo'ob ku taalo'ob ti' u paalal Aarón, u yáabil Levío'. Le ka ts'a'ab le Ley ti' Moiséso', Aaróne' leti'e yáax máax yéeya'ab utia'al u beetik u maas nojoch sacerdoteilo'. U hijo'ob Aaróne' meyajnajo'ob te' tabernáculo yéetel te' templo bey sacerdote'obe' (1Cr 23:28).

U jaajil Dios. Le t'aan ich hebreo *ha-elohim* yéetel *ha-el* ts'o'ok u traducirta'al «u jaajil Dios». Ya'ab u téenele' le t'aano'ob ich hebreoa' meyajnaj utia'al u ye'esa'al chéen Jéeoba u jaajil Dios yéetel ma' je'ex le ma' jaajil dioso'obo'. Le t'aan «u *jaajil* Dios» ku chíikbesik ba'ax jach u k'áat u ya'al le t'aano'ob meyajnaj ich hebreo úuchjeakilo' (Gé 5:22, 24; 46:3; Dt 4:39).

U Kaajal David. Lela' leti'e k'aaba' ts'a'ab ti' u kaajil Jebús le ka ts'o'ok u ch'a'abal tumen Davido'. Te'ela' ti' tu beetaj u palacioi'. Uláak' bix u ya'ala'alti'e' Sión. Lela' tia'an tu tojil noojole', leti'e parte maas úuchben yaan ti' Jerusaléno' (2Sa 5:7; 1Cr 11:4, 5).

U k'exik u tuukul máak. Te' Bibliao' u k'áat u ya'al u yaatal u yóol máak tu yo'olal bix u kuxtal ka'achi, tu yo'olal ba'ax ma' ma'alob u beetmi' wa tu yo'olal junp'éel ba'ax unaj u beetik ka'achi, chéen ba'ale' ma' u beeti'. Juntúul máak jach tu jaajil ku yaatal u yóole' ku k'exik bix u kuxtal (Mt 3:8; Hch 3:19; 2Pe 3:9).

U K'iinil le Juicioo'. Lela' leti'e k'iin u ts'aamaj Dios utia'al u k'áatik cuenta ti' junmúuch' máako'ob, ti' kaajo'ob wa ti' tuláakal wíinik. Ma' xaane' le k'iin je'elo' utia'al u castigarta'al le máaxo'ob u náajaltmo'obo' wa ma' xaane' te' k'iin je'elo' yaan u salvarta'al jujuntúul máako'ob utia'al u ts'a'abalti'ob kuxtal mina'an u xuul. Jesucristo yéetel u apóstolo'obe' t'aanajo'ob ti' u «K'iinil le Juicioo'», le k'iin je'ela' ma' chéen utia'al máaxo'ob kuxa'ano'obi' ba'axe' utia'al xan le máaxo'ob úuch kíimko'obo' (Mt 12:36).

U k'iinil u líi'skuba máak. Le k'iin je'ela' ku ts'o'okol tu tardeil viernes le kéen káajak u k'iinil sábadoo'. Te' k'iin je'ela' le judío'obo' ku beetko'ob tuláakal ba'ax k'a'abéet utia'al u k'iinbesko'ob le Sábadoo'. Utia'al le judío'obo' le díao' ku káajal de tarde yéetel ku ts'o'okol tu tardeil uláak' k'iin (Mr 15:42; Lu 23:54).

U K'iinil u Perdonarta'al K'ebano'ob. Lela' junp'éel k'iin jach k'a'ana'an utia'al le israelita'obo'. Uláak' bix u ya'ala'alti'e' Yom Kippur (ich hebreoe' le t'aana' u k'áat u ya'al «u k'iinil u pi'ixil»), lela' ku beeta'al te' día 10 ti' u mesil etanimo'. Te' k'iin je'ela' ku yokol le sacerdote te' Cuarto Maas Jach Santo yaan te' tabernáculoo', chéen juntéen cada año ku yookli'. Le kéen ookke' ku k'ubik u k'i'ik'el le ba'alche'ob tu yo'olal u k'ebano', tu yo'olal u k'eban le levita'obo' bey xan tu yo'olal u k'eban le kaajo'. Te' k'iin je'elo' suuk ka'ach u much'kuba le kaajo' bey xan u ayunar. Le k'iin je'elo' ku yila'al ka'ach bey junp'éel sábadoe' tumen mix máak ku meyaj (Le 23:27, 28).

U K'u'ubul Templo. Le fiestaa' ku beeta'al juntéen cada año utia'al u k'a'ajsa'al bix úuchik u limpiarta'al le templo k'askúunta'ab ka'ach tumen Antíoco Epífaneso'. Le fiestaa' ku káajal 25 ti' u mesil kislev, ocho días ku xáantal ka'achi (Jn 10:22).

U Ley Moisés. Lela' leti'e Ley tu ts'áaj Jéeoba ti' Moisés utia'al ka u k'ub ti' le israelita'obo', le leya' ts'a'abti'ob tu desiertoil Sinaí te' año 1513 táanil ti' u taal Jesús. Le yáax cinco libro'ob ku taasik le Bibliao' ku ya'ala'al xan ti'ob le Leyo' (Jos 23:6; Lu 24:44).

U maas nojchil le sacerdote'obo'. Leti'e sacerdote ku t'aan tu k'aaba' le kaaj tu táan Dioso' yéetel leti' nu'uktik u maasil sacerdote'obo'. Ti' leti'e' ku ya'ala'al xan «u nojchil le sacerdote'obo'» (2Cr 26:20; Esd 7:5). Chéen leti' ku páajtal u yokol te' Cuarto Maas Jach Santo yaan ka'ach te' tabernáculo yéetel te' temploo'. Chéen juntéen cada año ku yookli', lela' ku beetik tu K'iinil u Perdonarta'al le K'ebano'obo'. Ti' Jesúse' ku ya'ala'al xan leti' «u maas nojchil le sacerdote'obo'» (Le 16:2, 17; 21:10; Mt 26:3; Heb 4:14).

U montañailo'ob Líbano. Lelo'oba' u t'o'ol montaña'ob yano'ob te' tu lu'umil Líbanoo'. Le montaña'ob je'ela' tia'ano'ob ka'ach tu tojil chik'ine', aktáan ti' le u montañailo'ob Antilíbano yano'ob tu tojil lak'ino'. Chúumuk ti' le ka'at'o'ol montaña'oba' yaan junp'éel chowak táax lu'umi', le lu'um je'ela' jach ku ts'áaik u yich. U montañailo'ob Líbanoe' ku káajal desde tu jáal le Mar Mediterráneoo', u maas ya'abil le montaña'ob yano'obo' ku chukik 1,800 wa tak 2,100 metros u ka'anlilo'ob. Úuchjeakile' te'elo' jach táaj yaan nukuch cedro'obi', le je'elo'oba' jach ku meyaj ti' le kaajo'ob yano'ob tu ba'pacho' (Dt 1:7; Sl 29:6; 92:12). Ilawil página 2672.

U najil reunión. Bey u ya'ala'al ti' le naj de nook' yaan ka'ach ti' Moiséso' bey xan ti' le tabernáculo beeta'ab te' desiertoo' (Éx 33:7; 39:32).

U nojchil le sacerdote'obo'. Te' Ts'íibo'ob ich Hebreoo' lela' uláak' bix u ya'ala'al ti' u maas nojchil le sacerdote'obo'. Te' Ts'íibo'ob ich Griegoo' le t'aan «u nuuktakil le sacerdote'obo'» táan u t'aan ti' le sacerdote'ob maas yaan autoridad ti'obo'. Ichilo'obe' táaka'an tak le u yáax beetmo'ob le meyaja' bey xan u nojchil cada junp'éel ti' le 24 jaats sacerdote'ob yaan ka'acho' (2Cr 26:20; Esd 7:5; Mt 2:4; Mr 8:31).

U Paal David. Lela' suuk ka'ach u ya'ala'al ti' Jesús. Ku ye'esike' leti' unaj u k'amik le Reino a'ala'an ti' junp'éel pacto kun béeytal ti' juntúul máax ku taal ti' u paalal Davido' (Mt 12:23; 21:9).

U paal máak. Te' Evangelio'obo' lela' ku chíikpajal kex 80 u téenel. Bey a'ala'abik ti' Jesucristoo' yéetel ku ye'esike' le ka síij way Lu'ume' tu beetuba juntúul wíinik je'ex u maasil máako'obe', ma' juntúul ángel yéetel u wíinklil juntúul máaki'. Le t'aan «u paal máako'» ku ye'esik xane' ti' Jesús kun béeytal le ba'ax ku ya'alik Daniel 7:13 yéetel 14. Te' Ts'íibo'ob ich Hebreoo' meyajnaj utia'al u yúuchul t'aan ti' Ezequiel yéetel ti' Daniel. Ku ye'esike' Dios, le máax a'alti'ob ba'ax unaj u ya'alik o'obo', jela'an ti' lu'umkabil máako'ob (Eze 3:17; Da 8:17; Mt 19:28; 20:28).

U Reinail Ka'an. Bey u k'aaba' juntúul diosa ku adorarta'al ka'ach tumen le israelita'ob tu p'ato'ob Dios tu k'iinilo'ob Jeremíaso'. Yaan máax a'alike' bey u ya'ala'al ka'ach ti' Istar (Astarté), juntúul diosa ku adorartik le babilonio'obo'. Ichil le idioma sumerioo' ti' le diosaa' ku

ya'ala'al ka'ach ti' Inanna, lela' u k'áat u ya'al «u Reinail Ka'an». Ku ya'ala'al ka'ache' ku beetik bin u yantal u paalal máak wa u yantal u yich le lu'umo'. Ti' junp'éel úuchben ts'íib beeta'ab tumen le egipcio'obo' ti' Astartée' ku ya'ala'al xan «u Xunáanil Ka'an» (Jer 44:19).

U Reino Dios. Lela' táan u t'aan ti' u gobierno Dios u ts'aamaj ti' Jesucristoo'. Le gobiernoa' ku ye'esik le derecho yaan ti' Dios utia'al u gobernartik tuláakal ba'alo' (Mt 12:28; Lu 4:43; 1Co 15:50).

Urim yéetel Tumim. Le ba'alo'oba' ku meyaj ka'ach ti' u maas nojchil le sacerdote'ob utia'al u yojéelta'al ba'ax ku tuklik Jéeoba ti' ba'alo'ob jach k'a'ana'an utia'al le kaajo'. Le Urim yéetel le Tumimo' ku ts'a'abal ka'ach ichil le bolsa cuadrado yaan tu tseem le u maas nojchil le sacerdote'ob le kéen okok te' tabernáculoo'. Ma' xaane' xu'ul u meyajo'ob le ka xu'ulsa'ab Jerusalén tumen le babilonio'obo' (Éx 28:30; Ne 7:65).

U tuunichil juuch'. Lela' ku meyaj ka'ach utia'al u ju'uch'ul neek'o'ob. Le nu'ukula' beeta'an yéetel ka'ap'éel tuunich, chúumuk ti'obe' yaan junp'éel ejei'. Úuchjeakile' le ko'olelo'obo' suuk ka'ach u meyajti'ob molino de mano utia'al u juuch'o'ob. Le nu'ukula' junp'éel ba'ax jach k'a'ana'an utia'al u beeta'al ba'al u jaant junp'éel familia, le o'olal le Ley ts'a'ab ti' Moiséso' ku ya'alike' ma' unaj u ch'a'abal bey garantía yo'olal junp'éel ba'ax ku ts'a'abal majáantbili'. Ma' unaj u ch'a'abal mix tak chéen junp'éel ti' le tuunicho'ob ku meyaj utia'al juuch'o'. Yaan xan ka'ach molino'ob maas nuuktak, le je'elo'oba' juntúul ba'alche' péeksiko'ob (Dt 24:6; Mr 9:42).

U ts'áaik u k'ab máak yóok'ol. U ts'áaik u k'ab máak yóok'ol wa máaxe' u k'áat u ya'ale' táan u yéeyik utia'al u beetik junp'éel nojoch meyaj, utia'al ka bendecirta'ak, utia'al ka ts'a'akak wa utia'al ka u k'am espíritu santo. Yaan k'iine' táanil ti' u k'u'ubul juntúul ba'alche'e' yaan máax ku ts'áaik u k'ab tu yóok'ol (Éx 29:15; Nú 27:18; Hch 19:6; 1Ti 5:22).

U ts'o'okol ti' le yóok'ol kaabo'. Lela' leti'e k'iino'ob kun ilbil táanil ti' u xu'ulsa'al ti' le k'asa'an yóok'ol kaab nu'ukta'an tumen le K'aasilba'alo'. Te' k'iino'ob je'elo' ti' xan kun ilbil le k'iino'ob way yaan Cristoo'. Jesúse' yaan u nu'uktik le ángelo'ob utia'al «u jóo'sko'ob le k'asa'an máako'ob ichil le utsul máako'obo'». Le kéen ts'o'okke' ku xu'ulsik ti' le k'asa'an máako'obo' (Mt 13:40-42, 49). U discípulo'ob Jesúse' jach taak u yojéeltiko'ob ka'ach jach ba'ax k'iin «u ts'o'okol ti' le yóok'ol kaaba'» (Mt 24:3). Táanil ti' u suut Jesús te' ka'ano' tu ya'alaj ti' u discípulo'ob yaan u yantal tu yéetelo'ob te' k'iino'ob je'elo' (Mt 28:20).

W

Waaj ku k'u'ubul ti' Dios. Doce u p'éelal waaj ts'apkúunta'an ka'ach de a seis yóok'ol le mesa yaan te' Cuarto Santo yaan te' tabernáculo yéetel te' temploo'. Ku ya'ala'al xan «waaj ts'apkúunta'an». Cada sábado ka'ach ku k'e'exel yéetel túumben waajo'ob. Le waajo'ob ku lu'sa'alo' u suukile' leti'e sacerdote'ob jaantiko' (2Cr 2:4; Mt 12:4; Éx 25:30; Le 24:5-9; Heb 9:2). Ilawil página 2668.

X

Xóolte' (Cetro). Lela' ku meyaj ka'ach ti' juntúul gobernante utia'al u ye'esik le autoridad yaanti'o' (Gé 49:10, nota; Heb 1:8).

X-prostituta; ko'olel chéen bey u máano'. Juntúul ko'olel ku yantal ba'ax u yil yéetel máax ma' u núupi', maases tu yo'olal taak'in. (Le t'aan ich griego ku meyaj utia'al u ya'ala'al «x-prostitutao'» ku ts'áaik na'atbil «koonol»). Maases ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' ko'olelo'ob, chéen ba'ale' le Bibliao' ku ya'alike' yanchaj xan xiibo'ob ku prostituirkuba'ob. Le Ley ts'a'ab ti' Moiséso' ku ya'alik ma' ma'alob ka u prostituirtuba máaki'. Le taak'in ku náajaltik juntúul máax ku kuxtal beyo' ma'atech u k'a'amal tu templo Jéeoba. Le-la' jela'an ti' le ba'ax ku beetik u maasil kaajo'obo', tumen leti'obe' ku prostituirkuba'ob te' templo utia'al u yokol taak'ino' (Dt 23:17, 18; 1Re 14:24). Le Bibliao' bey xan u ya'alik ti' le máako'ob, le kaajo'ob wa le religióno'ob ku ya'aliko'ob táan u adorarko'ob Dios, chéen ba'ale' ku beetko'ob ba'alo'ob ma' uts tu t'aan Diosi'. Je'ex le religióno'ob táaka'ano'ob ichil le «Nojoch Babiloniao'» tu libroil Apocalipsise' ku ke'etelo'ob yéetel juntúul x-prostituta tumen ku much'kuba'ob yéetel u gobernanteilo'ob le yóok'ol kaab utia'al u yantalti'ob taak'in bey xan ya'ab páajtalilo' (Ap 17:1-5; 18:3; 1Cr 5: 25).

Y

Yéeya'al (ungir). Le t'aan je'ela' ich hebreoe' u k'áat u ya'al «u ji'ibil aceite». Úuchjeakile' ku yala'al aceite ti' juntúul máak le kéen yéeya'ak utia'al u beet wa ba'ax meyajil, yéetel ku ts'a'abal xan aceite yóok'ol junp'éel ba'al utia'al u ye'esa'al yéeya'an utia'al u beeta'al junp'éel meyaj. Te' Ts'íiibo'ob ich Griegoo' le t'aana' meyajnaj utia'al u yúuchul t'aan ti' le máaxo'ob kun bino'ob ka'an ts'a'anti'ob espíritu santoo' (Éx 28:41; 1Sa 16:13; 2Co 1:21).

Yúuntun. Lela' beeta'an yéetel k'éewel, chéen ba'ale' yaan hora xane' ku ji'it'il u xiich'el ba'alche', tso'ots wa uláak' wa ba'ax utia'al u beeta'al. Le tu'ux maas kóocho' ti' ku ts'a'abal le ba'ax yéetel ku ch'iin máako', u suukile' junp'éel tuunich. Junp'éel u punta le yúuntuno' ku k'axik máak tu k'ab yéetel le uláak' u puntao' ku machik máak, leti'e ku jáalk'abtik máak le kéen ch'iinako'. Úuchjeakile' ku meyaj yúuntun ti' le soldado'ob le kéen xi'iko'ob ba'atelo' (Jue 20:16; 1Sa 17:50).

Z

Zeus. Ti' le ya'ab dioso'ob ku adorartik le griego'obo' Zeuse' leti' u maas nojchil. Juntéenjeak tu kaajil Listrae' le máako'obo' jo'op' u ya'aliko'ob Zeus ti' Bernabé. Naats' ti' u kaajil Listrae' ts'o'ok u kaxta'al úuchben ts'íibo'ob ku ya'alik «u sacerdote'ob Zeus» yéetel «Zeus le dios k'iino'». Le ka luk' apóstol Pablo tu islail Maltae' na'ak ti' junp'éel barco, tu ni' le barcoa' ts'a'an u estatuasil «u paalal Zeusi'», ka'atúul gemelo'ob ku k'aaba'tiko'ob Cástor yéetel Pólux (Hch 14:12; 28:11).

Ziv. Bey u k'aaba' le u ka'ap'éel mes ti' u calendario sagrado le judío'obo'. Ti' le calendario ku meyajti'ob utia'al u paak'alo'obo' leti'e mes ochoo'. Lela' ku káajal chúumuk ti' abril yéetel ku ts'o'okol chúumuk ti' mayo. Te' úuchben ts'íib ku k'aaba'tik Talmud yéetel ti' uláak' úuchben ts'íibo'ob beeta'ab le ts'oka'anili' u bisa'al le judío'ob Babiloniao' ku ya'ala'al Iyar ti' le mes je'ela' (1Re 6:37). Ilawil página 2692.

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

UTIA'AL A TS'ÍIB

Utia'al xak'alxook 1

Le ba'axo'ob ch'a'ab en cuenta utia'al u traducirta'al le Bibliaa'	1A
Bix traducirta'anil le Bibliaa'	1B
Bix k'uchik le Biblia te' k'iino'oba'	1C
U k'aaba' Dios te' Ts'íibo'ob ich Hebreoo'	1D
U k'aaba' Dios te' Ts'íibo'ob ich Griegoo'	1E
Profeta'ob yéetel reyo'ob yanchajo'ob Judá yéetel Israel	1F
U kuxtal Jesús way Lu'ume'	1G

1A

Le ba'axo'ob ch'a'ab en cuenta utia'al u traducirta'al le Bibliaa'

Le ka ts'íibta'ab le Bibliao' ts'íibta'ab ich hebreo, arameo yéetel griego. Bejla'e' le Bibliao' ts'o'ok u jóo'sa'al kex ich 3,000 idioma'ob, yane' tu chúuka'anil, yane' chéen junjaats. U maas ya'abil ti' le máaxo'ob xokik le Bibliao' ma' tu na'atko'ob le idioma'ob meyajnaj le ka ts'íibta'abo', le o'olale' k'a'abéet junp'éel Biblia ichil u idioma'ob. ¿Ba'ax unaj u ch'a'abal en cuenta utia'al u traducirta'al le Bibliao'? Lela' ¿bix áantajnajik utia'al u traducirta'al le Biblia *U T'aan Dios utia'al u Kajnáalilo'ob le Túumben Lu'umo'?*

Ma' xaane' yaan máaxo'ob je'el u tukliko'obe' wa ku traducirta'al cada junp'éel t'aan yaan te' Bibliao' je'el u yáantik máak u na'at jach le ba'ax ku ya'alik le idioma'ob meyajnaj le ka ts'íibta'abo'. Chéen ba'ale' ma' mantats' bey u yúuchlo'. Ko'ox ilik ba'axten k-a'alik lelo':

- Mina'an ka'ap'éel idioma jach igual bix u ts'íibta'al, bix u t'a'anal yéetel bix u k'axkuba u t'aanilo'ob. Juntúul profesor u xokmaj hebreo ku k'aaba'tik S. R. Drivere' tu ya'ale' le idioma'obo' «jela'ano'ob, ma' junp'éelili' bix u ts'íibta'alo'ob yéetel bix u t'a'anlo'obi' [...] ts'o'ole' jela'an xan bix u bin u k'axik máak le t'aano'ob le kéen tsikbalnako'». Ti' cada idiomae' ma' junp'éelili' bix u tuukul máaki'. «Le o'olale' —ku ya'alik le profesor Drivero'— ma' junp'éelili' bix u ya'alik máak wa ba'axi'».
- Bejla'e' mix junp'éel idioma ku páajtal u meyajti' tuláakal le t'aano'ob meyajnaj le ka ts'íibta'ab le Biblia ich hebreo, arameo yéetel griegoo', ts'o'ole' ma' tu páajtal xan u k'axik le t'aano'ob je'ex u beetik le idioma'oba'. Le beetke' wa ka traducirta'ak cada junp'éel ti' le t'aano'ob yano'ob ichil le Bibliao' ma' xaane' ma' kun jach na'atbil wa je'el tak u ts'áaik na'atbil junp'éel ba'ax ma' unaje'.
- Le ba'ax u k'áat u ya'al junp'éel t'aan bey xan junp'éel ba'ax ku ya'ala'ale' je'el u k'expajal según ti' ba'ax táan u yúuchul t'aane'.

Jujunp'éel ti' le ba'axo'ob ku ya'alik le Bibliao' je'el u páajtal u traducirta'al cada junp'éel t'aan ku taaske', chéen ba'ale' jach unaj u kanáanta'al bix u beeta'al.

Beoraa' ko'ox ilke' wa chéen ku traducirta'al cada t'aan yaan te' Bibliao' je'el u na'ata'al yaanal ba'axe':

- Le t'aan «wenel» meyajnaj ka ts'íibta'ab le Bibliao' ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' u wenel máak bey xan ti' u kíimil máak (Mateo 28:13; Juan 11:11). Le kéen meyajnak le t'aan «wenel» utia'al u yúuchul t'aan ti' le kíimilo' le máaxo'ob traducirtik le Bibliao' chéen ku meyajti'ob le t'aan «kíimil» utia'al ma' u na'ata'al yaanal ba'axo' (1 Corintios 7:39; 15:51; 1 Tesalonicenses 4:13; 2 Pedro 3:4).
- Te' Efesios 4:14, apóstol Pabloe' tu ya'alaj junp'éel ba'al ku traducirta'al bey «le máaxo'ob ku báaxalo'ob yéetel dadoso'». Úuchjeakile' le ba'ax tu ya'alo' ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' le máaxo'ob ku beetko'ob trampa le kéen báaxalnako'ob yéetel dadoso'. Chéen ba'ale' ichil ya'ab idioma'obe' lela' ma' tu jach na'ata'al. Utia'al u na'ata'al ba'ax u k'áat u ya'ale' bejla'e' ts'o'ok u traducirta'al bey «máako'ob jach yaan u na'ato'ob utia'al u tuuso'obe'».
- Te' Romanos 12:11, meyajnaj junp'éel t'aan ich griego u k'áat u ya'al «u look u yóol». Le t'aan je'ela' yaanal ba'ax ku ts'áaik na'atbil, le o'olal bejla'e' bey úuchik u ts'a'abala': «Chu'upke'ex yéetel espíritu santo».
- Junp'éel ti' le ba'axo'ob tu ka'ansaj Jesúso' suuk u traducirta'al beya': «Uts yanilo'ob le máaxo'ob óotsil u yóolo'ob[o']» (Mateo 5:3, *Le Tumben Nupt'an, 1970*). Chéen ba'ale' le kéen traducirta'ak beya' ma' tu na'ata'al yéetel ku ts'áaik na'atbil yaanal ba'al. Jesúse' ma' táan ka'ach u t'aan tu yo'olal máaxo'ob óotsil u yóolo'obi', ba'axe' táan u ka'ansike' le ki'imak óolalo' ku taal ti' u cha'ik u nu'ukta'al máak tumen Dios, ma' ti' u yantal tuláakal ba'ax k'a'abéetti'i' (Lucas 6:20). Le ba'ax tu ya'alaj Jesúso' ku traducirta'al xan beya': «Le máaxo'ob ku ts'áaiko'ob cuenta k'a'abéet u nu'ukta'alo'ob tumen Dioso'» wa «le máaxo'ob u yojlo'ob k'a'abéet u nu'ukta'alo'ob tumen Dioso'». Lela' maas ku náats'al ti' le ba'ax u k'áat u ya'al le ba'ax ts'íibta'ab úuchjeakilo' (Mateo 5:3, *The New Testament in Modern English*).
- Ya'ab u téenele' le t'aan hebreo *quináh* ku ts'áaik na'atbil junp'éel ba'ax ma' ma'alob je'ex u yu'ubik celos máako' wa u

ΟΙΠΤΩΧΟΙ ΤΩΠΝΕΥΜΑΤΙ

MATEO 5:3

Ku traducirta'al beya': «Le máaxo'ob óotsil u yóolo'obo'»

Jach u tuukulile' beya': «Le máaxo'ob ku ts'áaiko'ob cuenta k'a'abéet u nu'ukta'alo'ob tumen Dioso'»

ts'íiboltik ba'ax yaan ti' u maasil máako'ob (Proverbios 6:34, nota; Proverbios 14:30). Chéen ba'ale' ich hebreoe' le t'aana' ku ts'áaik xan na'atbil junp'éel ba'al ma'alob. Je'el u páajtal u meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' bix u ts'íiboltik Jéeoba u kanáantik le máaxo'ob meyajtiko' wa le kéen u k'áat ka adorarta'ak chéen leti'o' (Éxodo 34:14; 2 Reyes 19:31; Ezequiel 5:13; Joel 2:18, nota). Ku meyaj xan utia'al u yúuchul t'aan ti' le yaabilaj wa le ba'ax ku yu'ubik máak tu yo'olal Dios yéetel tu yo'olal u adorarta'alo', bey xan ti' le ma' u chéen ilik máak u adorarta'al uláak' dioso'obo' (Salmo 69:9; 119:139; Números 25:11).

- Le t'aan ich hebreo ku traducirta'al «k'abo'» jejeláas ba'ax u k'áat u ya'ale. Je'el u traducirta'al bey u si'ibil wa ba'ax, autoridad wa páajtalil (1 Reyes 10:13; 2 Crónicas 17:15; Proverbios 18:21). Le t'aana' jejeláas bix traducirta'anil ichil le Biblia *U T'aan Dios utia'al u Kajnáalilo'ob le Túumben Lu'umo'*.

י

Le t'aan hebreo *yadh* suuk u traducirta'al «k'ab», chéen ba'ale' según ti' ba'ax ku yúuchul t'aane' ku traducirta'al xan: u si'ibil wa ba'ax, autoridad, páajtalil bey xan uláak' jejeláas bixi

Le o'olale' le t'aano'ob meyajnaj le ka ts'íibta'ab le Biblia úuchjeakilo' ma' tu páajtal u ts'a'abal junp'éelili' bix cada ken chíikpajko'ob. Utia'al ma' u k'expajal le ba'ax ku ya'alik le Bibliao' le máax traducirko' unaj u yéeyik tubeel le t'aano'ob kun meyajti'o'. Ts'o'ole' utia'al u p'áatal chéen ch'a'abil u xo'okle' le t'aano'obo' unaj u k'axkuba'ob je'ex suukil ti' cada idiomae'.

Chéen ba'ale' unaj u kanáantik máak bix u traducirtik le ba'ax ts'íibta'ano' tumen wa ku ts'íibtik chéen le ba'ax ku na'atiko' je'el u jelbesik le ba'ax ku ya'alik le Bibliao'. Ma' xaane' kex ma' u k'áate' je'el u yoksik junp'éel tuukul ma' leti'e ba'ax u k'áat u ya'al le Bibliao', wa ma' xaane' je'el u lu'sik jujunp'éel ba'alo'ob jach k'a'abéeto'ob ichile'. U jaajile' wa ku traducirtik máak le Biblia chéen je'el bix u na'atike' ma' xaane' chéen ch'a'abil je'el u xo'okle', chéen ba'ale' je'el u beetik ma' u yojéelta'al le ba'ax jach u k'áat u ka'ans le Bibliao'.

Yaan máako'obe' tu yo'olal le ba'axo'ob ku creerko'obo' je'el u k'exko'ob ba'ax ku ya'alik le Bibliao'. Je'ex Mateo 7:13, ku ya'alik: «Kóoch u bejil le xu'ulsajilo'». Chéen ba'ale' jujuntúul máaxo'ob traducirtik le Bibliao' ma' xaane' tu yo'olal le ba'axo'ob ku creerko'obo', tu lugar u ts'áaiko'ob le t'aan «xu'ulsajilo'» ku ts'áaiko'ob le t'aan «infiernoo'», kex jach u jaajile' le t'aan ich griegoo' u k'áat u ya'al «xu'ulsajil».

Juntúul máax traducirtik le Bibliao' unaj u ch'a'ik en cuentae' le Bibliao' ts'íibta'ab je'ex suukil u t'aan le máaxo'ob ku meyajo'ob ich koolo', le máaxo'ob kanáantik tamano'obo' yéetel le máa-

xo'ob ku chuk kayo'obo' (Nehemías 8:8, 12; Hechos 4:13). Le o'olale' junp'éel Biblia ma'alob traducirta'anile' ku páajtal u na'ata'al tumen tuláakal le máako'ob uts u puksi'ik'alo'obo'. Le t'aano'ob suuk u meyajo'ob yéetel séeb u na'ata'alo'obo' maas ma'alobo'ob ke le t'aano'ob ma' jach suuk u meyajo'obo'.

Te' k'iino'oba' ya'ab máaxo'ob traducirtik le Bibliao' ma'atech u meyajti'ob le k'aaba' Jéeoba kex tia'an ichil le úuchben ts'íibo'obo' (Ilawil «Utia'al xak'alxook 1D»). Ya'ab biblia'obe' tu lugar u meyajti'ob le k'aaba' Jéeobao' ku ts'áaiko'ob «Yuumtsil», yéetel uláak' biblia'obe' ku beetko'ob uláak' ba'alo'ob utia'al u ta'akiko'ob de ke yaan u k'aaba' Dios. Je'ex le oración tu beetaj Jesús ts'íibta'an ti' Juan 17:26, jujunp'éel biblia'obe' ku traducirko'ob beya': «Tin ts'áa u yojéelto'ob máaxech», yéetel Juan 17:6, ku traducirko'ob beya': «Tin beetaj u yojéeltiko'ob máaxech teech». Chéen ba'ale' le kéen ts'a'abak jach je'ex yanil te' úuchben ts'íibo'obo' ku ya'alik beya': «Tene' ts'o'ok in ts'áaik u k'aj óolto'ob a k'aaba'», yéetel «tene' ts'o'ok in ts'áaik k'aj óoltbil a k'aaba'».

Je'ex úuchik u ya'alik u t'aanilo'ob u káajbal le Biblia *Túumben Lu'um* ich ingléso' «to'one' ma'atech k-traducirtik le Biblia chéen je'ex k-na'atiko'. Tak tu'ux ku páajtale' ts'o'ok k-traducirtik cada junp'éel ti' le t'aano'ob yaan ichil le Bibliao'. Lela' bey t-beetil tak tu'ux ku béeytal ichil le inglés ku t'a'anal bejla'o' bey xan t-beetil wa ku na'ata'al le ba'ax taak u ka'ansa'alo'». Le o'olale' le Máaxo'ob Beet le Biblia Túumben Lu'umo' tu yilaj u meyajti'ob t'aano'ob chíika'ano'ob ti' le yano'ob ti' le úuchben ts'íibo'obo', chéen ba'ale' tu yilo'ob xan ma' u meyajti'ob t'aano'ob jela'antak ka tak p'áatak ma' tu jach na'ata'al. Bey túuno' le Bibliaa' chéen ch'a'abil u xo'okol, ts'o'ole' máake' je'el u páajtal u confiar de ke le ba'ax ku xokiko' jach leti'e ba'ax ku ya'alik le úuchben ts'íibo'obo' (1 Tesalonicenses 2:13).

Junp'éel Biblia ma'alob traducirta'anile' ku beetik lela':

- Utia'al u santificartik u k'aaba' Diose' ku ts'áaik te' tu'ux unaj u bino' (Mateo 6:9).
- Ku ya'alik jach le ba'ax tu ya'alaj Dios ka ts'íibta'ako' (2 Timoteo 3:16).
- Wa ku béeytal ichil le idioma táan u traducirta'alo' ku ya'alik cada junp'éel ti' le t'aano'ob yaan te' úuchben ts'íibo'obo'.
- Ma' tu traducirtik cada junp'éel t'aan wa lela' ku k'exik ba'ax u k'áat u ya'ale, ba'axe' ku ya'alik chéen u tuukulil.
- Utia'al u taaktal u xo'okle' ku meyajti' t'aano'ob chéen ch'a'abil u na'ata'al (Nehemías 8:8, 12).

1B Bix traducirta'anil le Bibliaa'

Tu añoil 1950, jóo'sa'ab u yáax jaats le Biblia ich ingléso' *(New World Translation of the Christian Greek Scriptures)*. Yéetel tu añoil 1961, jóo'sa'ab tu chúuka'anil le Biblia ich ingléso' *(New World Translation of the Holy Scriptures)*. Desde lelo' u millonesil máako'ob ich maas ti' 210 idioma'obe' ts'o'ok u jóo'sko'ob u yutsil u xokiko'ob le Bibliao' tumen chéen ch'a'abil u xo'okol yéetel jach leti'e ba'ax u k'áat u ya'al le úuchben ts'íibo'obo'.

Chéen ba'ale' te' tu ts'ook 50 años ts'o'ok u máano' le idioma'obo' ts'o'ok u k'expajlo'ob. Le Máaxo'ob Beet le Biblia Túumben Lu'um ich ingléso' tu yilo'ob yaan ba'ax k'a'abéet u beetko'ob utia'al u k'uchul tu puksi'ik'al le máako'ob te' k'iino'oba'. Le o'olal yaan jujunp'éel ba'alo'ob k'expaj ichil le Biblia jóo'sa'ab tu añoil 2013 ich ingléso'. Le k'eexo'oba' ch'a'ab en cuenta le ka traducirta'ab le Biblia ich maayao'.

- **Séeb u na'ata'al; bey u t'aan le máako'ob bejla'o'.** Je'ex le t'aan «palitsilo'» jach úuchben yéetel ma' tu meyaj te' k'iino'oba', le o'olal según ti' ba'ax ku yúuchul t'aane' traducirta'ab bey «sirviente», «máax meyajtik» wa «esclavo» (Génesis 26:14; Éxodo 5:21; Deuteronomio 32:36; Josué 1:7; 1 Samuel 25:10). Tu lugar xan u meyaj le úuchben t'aan «x-káakbacho'» meyajnaj le t'aan «x-prostituta» (Génesis 38:15). Tu lugar xan u ya'ala'al «sujuye'» a'ala'ab «mix juntéen yanak ba'al u yil yéetel xiib» (Génesis 24:16). Tu lugar xan u ya'ala'al «ja'abo'ob mina'an u xuul» a'ala'ab «mantats'», «mix bik'in kun xu'ulul», «k'iino'ob mina'an u xuul» wa «ts'o'ok u sen máan k'iino'ob» (Génesis 3:22; Éxodo 31:16; Salmo 90:2; Eclesiastés 1:4; Miqueas 5:2).

  Le t'aan «semillao'» ich hebreo yéetel ich griegoe' ku meyaj utia'al u yúuchul t'aan ti' u semillail paak'alo'ob, ti' u paalal máak wa ti' semen. Le o'olal ich maayae', según ba'ax u k'áat u ya'ale' bey úuchik u traducirta'alo' (Génesis 1:11; 22:17; 48:4; Mateo 22:24; Juan 8:37). Le t'aan «ch'i'ibalo'» maases meyajnaj wa yaan yil yéetel le ch'i'ibal ku ya'alik Génesis 3:15.

- **T'aano'ob jela'an bix u na'ata'al ka'achi.** Yaan ba'alo'ob ku ya'alik uláak' biblia'ob ich maayae' jela'an bix u na'ata'alo'ob, chéen ba'ale' te' Biblia je'ela' ts'a'ab jach le ba'ax u k'áat u ya'al le úuchben ts'íibo'obo'. Yaan biblia'obe' ku ya'aliko'obe' Jesúse' «si'in ti' cruz», chéen ba'ale' te' Biblia je'ela' ku ya'alik «kíimsa'ab ti' junp'éel che'» wa «ba'aj te' che'o'».

  Le t'aan hebreo *néfex* yéetel le t'aan griego *sikjéo'* uláak' biblia'ob ich maayae' u suukile' ku traducirko'ob «pixan». Chéen ba'ale' te' Biblia je'ela' ts'a'ab jach ba'ax u k'áat u ya'alo'ob. Yaan tu'uxe' ts'a'ab: 1) máak, 2) ba'alche', 3) u kuxtal juntúul máak wa ba'alche' (Deuteronomio 6:5; Levítico 19:28; Mateo 6:25; Apocalipsis 20:4; Génesis 2:19).

Le t'aan «riñóno'» p'a'at te' tu'ux jach táan u t'aan ti' le riñóno'. Chéen ba'ale' ti' uláak' teksto'obe' ts'a'ab ba'ax u k'áat u ya'ale. Je'ex ti' Salmo 7:9, ts'a'ab «jach bix u yu'ubikuba máak», yéetel ti' Salmo 26:2 bey xan Apocalipsis 2:23, ts'a'ab u maas taamil u «tuukul» máak.

Le t'aan «puksi'ik'alo'» p'a'at te' tu'ux jach táan u yúuchul t'aan ti' le puksi'ik'alo' (1 Samuel 28:5). Chéen ba'ale' te' tu'ux ma' táan u yúuchul t'aan jach ti' le puksi'ik'alo' ts'a'ab chéen le ba'ax u k'áat u ya'alo', je'ex ti' Génesis 20:6 ts'a'ab «tuukul».

Uláak' ba'alo'ob ku taasik le Bibliaa':

Te' Bibliaa' yaan notasi', maases leti'e notas beya':

«Wa»	Lela' uláak' bix je'el u traducirta'al le t'aano'ob hebreo, arameo wa griegoo', chéen ba'ale' láayli' leti'e ba'ax u k'áat u ya'alo'. Ilawil u notail «u poder Dios» yaan ti' Génesis 1:2 bey xan u notail Josué 1:8.
«Uláak' bix u traducirta'al»	Kex yaanal ba'ax ku ts'áaik na'atbile' láayli' ku k'a'amal ba'ax ku ya'alike'. Ilawil u notail «yaan xan u ki'imaktal u yóol tin wéetel» yaan ti' Génesis 21:6 bey xan u notail «cananeo» yaan ti' Zacarías 14:21.
«Ich hebreoe' ku ya'ala'al ka'ach» wa «Ich griegoe' ku ya'ala'al ka'ach»	U k'áat u ya'ale' te' notao' traducirta'an cada junp'éel t'aan hebreo, arameo wa griego. Leti'e yáax ba'ax ku ts'áaik na'atbil le úuchben ts'íibo'obo'. Ilawil u notail «kéen t'aanakech» yaan ti' Éxodo 4:12 bey xan u notail «le uva'ob» yaan ti' Deuteronomio 32:14.
Jujunp'éel ba'alo'ob ku tso'olol	Ku tso'olol ba'ax u k'áat u ya'al k'aaba'ob (Génesis 3:17, «Adán»; Éxodo 15:23, «Maará»), le bix u p'i'isil ba'alo'ob úuchjeakilo' (Génesis 6:15, «codos»), ti' máax ku yúuchul t'aan (Éxodo 36:8, «le máax»), ku túuxtik xan máak ti' le jaats ku k'aaba'tik «T'aano'ob ku tso'olol» (Génesis 37:35; 42:38, «Muknal»).

Le jaats ku k'aaba'tik «Le ba'axo'ob ku ka'ansik u T'aan Dioso'» ku taasik jujunp'éel ba'axo'ob ku ka'ansik le Bibliao'. Chéen p'el u ts'o'okol Apocalipsise' tia'an le jaatso'ob ku k'aaba'tik «Ba'alo'ob ku tso'olol yo'olal le libro'obo'», «T'aano'ob yaan te' Bibliao'» yéetel «T'aano'ob ku tso'olol». Le jaats «T'aano'ob ku tso'olol», ku tsolik jujunp'éel ba'alo'ob ku ya'alik le Bibliao'. Le jaats «Utia'al xak'alxook 1», ku taasik le jaatso'oba': «Le ba'axo'ob ch'a'ab en cuenta utia'al u traducirta'al le Bibliaa'», «Bix traducirta'anil le Bibliaa'», «Bix k'uchik le Biblia te' k'iino'oba'», «U k'aaba' Dios te' Ts'íibo'ob ich Hebreoo'», «U k'aaba' Dios te' Ts'íibo'ob ich Griegoo'», «Profeta'ob yéetel reyo'ob yanchajo'ob Judá yéetel Israel» yéetel «U kuxtal Jesús way Lu'ume'». Le jaats «Utia'al xak'alxook 2», ku taasik mapa'ob yéetel uláak' ba'alo'ob je'el u meyaj ti' le máaxo'ob suuk u xak'alxoktiko'ob le Bibliao'.

Tu káajbal cada libro ti' le Bibliao' ku taasik junp'éel jaats tu'ux ku jáan e'esa'al ba'ax ku taasik le libroo', ku ya'ala'al u capítuloil bey xan u versículoil. Ts'o'ole' chúumuk ti' cada páginae' yaan mejen letra'ob ku túuxtik máak ti' uláak' teksto'ob yaan te' Bibliao'.

1C Bix k'uchik le Biblia te' k'iino'oba'

Le Máax beet u yantal le Bibliao'
leti' xan kanáant ma' u sa'atal.
Leti' beet u ts'íibta'al lela':

«U t'aan k-Diose' ku p'áatal utia'al mantats'»
(Isaías 40:8).

Le ba'ax ku ya'alik le tekstoo' jach jaaj, kex u jaajile' te' k'iino'oba' mina'an mix junp'éel ti' le Ts'íibo'ob ich Hebreo yéetel Arameo* bey xan le Ts'íibo'ob ich Griego yáax ts'íibta'abo'obo'. Le o'olale', ¿bix k-ojéeltik wa le ba'ax ku ya'alik le Biblia te' k'iino'oba' jach leti'e ba'ax ku ya'alik le ka yáax ts'íibta'abo'?

LE MÁAKO'OB ÁANTAJNAJO'OB UTIA'AL MA' U SA'ATLO'

Ts'íibo'ob ich Hebreo. Desde úuchjeakile' Diose' tu ya'alaj unaj u copiarta'al# le ba'ax yáax ts'íibta'abo'. Jéeobae' tu ya'alaj ti' u reyilo'ob Israel ka u beeto'ob junp'éel copia ti' le Ley utia'al u meyajti'obo' (Deuteronomio 17:18). Dios xane' tu k'ubéentaj ti' le levita'ob ka u kanáanto'ob le ba'ax ts'íibta'abo' yéetel ka u ka'anso'ob ti' le kaajo' (Deuteronomio 31:26; Nehemías 8:7). Le ka ts'o'ok xan u jóok'ol le judío'ob tu kaajil Babiloniao' yanchaj junjaats máako'ob ku ya'ala'alti'ob soferim wa escriba'ob copiartik le Leyo' (Esdras 7:6). Le ka máan k'iine' le escriba'obo' tu beeto'ob ya'ab u copiailo'ob le 39 libro'ob ku taasik le Ts'íibo'ob ich Hebreoo'.

Ichil ya'ab añose' le escriba'obo' jach tu kanáanto'ob bix u copiarko'ob le libro'obo'. Yanchaj junp'éel tiempoe' (Edad Media) junjaats judío'ob ku ya'ala'alti'ob masoreta'obe' leti'ob copiartik ka'ach le libro'obo'. Junp'éel ti' le copia tu beeto'obo' ku k'aaba'tik Códice de Leningrado, lela' beeta'ab te' año 1008 wa 1009 ts'o'okok u taal Jesúso', yéetel leti'e copia maas úuchben yéetel chúuka'an yano'. Chéen ba'ale' kex tu ja'abil 1950, kaxta'ab le ts'íibo'ob ku k'aaba'tik Rollos del Mar Muertoo', te'elo' yaan kex 220

* Desde te'ela' chéen yaan k-a'alik Ts'íibo'ob ich Hebreo.

Junp'éel ba'ax o'olal unaj u copiarta'ale' tumen ku k'astal le material tu'ux ts'íibta'abo'obo'.

u xóoxot'al u yúuchben ts'íibilo'ob le Bibliao'. Le ts'íibo'ob je'elo' kex 1,000 años maas úuchbeno'ob ke le Códice de Leningradoo'. Le kéen ke'etek le Rollos del Mar Muerto yéetel le Códice de Leningradoo', ku ye'esik lela': kex yaan jujunp'éel ba'alo'ob ma' jach igual bix ts'íibta'anile' láayli' leti'e ba'ax u k'áat u ya'alo'obo'.

¿Kux túun le 27 libro'ob yaan ichil le Ts'íibo'ob ich Griegoo'? Le libro'ob je'ela' ts'íibta'abo'ob tumen jujuntúul ti' u apóstolo'ob Jesucristo yéetel tumen jujuntúul ti' u yáax discípulo'ob. Je'ex u beetik ka'ach le escriba'obo', le yáax cristiano'obo' tu beeto'ob xan copia'ob ti' le libro'oba' (Colosenses 4:16). Le gobernador romano Diocleciano bey xan uláak' máako'obo' tu yóoto'ob u xu'ulso'ob tuláakal le ba'axo'ob ts'íibta'ab tumen le cristiano'obo', kex beyo' ya'ab ti' le úuchben ts'íibo'obo' p'aatlo'ob tak bejla'e'.

Le ba'axo'ob tu ts'íibtaj le cristiano'obo' traducirta'ab ichil uláak' idioma'ob. Le yáax biblia'ob traducirta'abo' beeta'ab ich idioma'ob je'ex armenio, copto, etiópico, georgiano, latín yéetel siríaco.

«Je'el u páajtal k-a'alike' mina'an uláak' ts'íib jach chúuka'an ba'ax ku ya'alik je'ex le ka ts'íibta'ab úuchjeakilo'»

LE TS'ÍIB MEYAJNAJ UTIA'AL U TRADUCIRTA'AL LE BIBLIAA'

Ma' tuláakal le úuchben copia'ob ti' le Biblia jach igual bix ts'íibta'anilo'. ¿Bix túun je'el u páajtal k-ojéeltik jach ba'ax ku ya'alik le ka yáax ts'íibta'abo'?

Utia'al k-na'atike' ko'ox ketik beya': juntúul maestroe' ku ya'alik ti' 100 u túulal j-xoknáalo'ob ka u copiarto'ob junxóot' ti' junp'éel libro. Kex ka sa'atak le xóot' ku taasik le libroo', wa ka ke'etek le 100 copia'ob beeta'abo' je'el u ye'esik jach ba'ax ku ya'alik ka'ache'. Ma' xaane' le j-xoknáalo'obo' je'el u púuts'ulti'ob wa ba'axe', chéen ba'ale' ma' ti' tuláaklo'ob kun púuts'ul junp'éelili' ba'axi'. Le kéen ke'etek xan le ya'abkach úuchben copia'ob ti' le Bibliao', je'el u páajtal u yila'al ba'ax púuts' ti' le máax copiarto' yéetel je'el u yila'al jach ba'ax ku ya'alik ka'ach le ka yáax ts'íibta'ab le Bibliao'.

¿Ba'axten je'el u páajtal k-creerke' le ba'ax ku ya'alik le Biblia bejla'o' láayli' leti'e ba'ax ku ya'alik le ka yáax ts'íibta'abo'? Le ka t'aanaj yo'olal le Ts'íibo'ob ich Hebreoo' William H. Greene' tu ya'alaj: «Je'el u páajtal k-a'alike' mina'an uláak' ts'íib jach chúuka'an ba'ax ku ya'alik je'ex le ka ts'íibta'ab úuchjeakilo'». Tu yo'olal le Ts'íibo'ob ich Griego wa le Nuevo Testamentoo', F. F. Brucee' ku ya'alik: «Maas ya'ab ba'axo'ob e'esik de ke jach jaaj tuláakal ba'ax ts'íibta'an te' Nuevo Testamentoo' ke le ba'axo'ob ts'íibta'abo'ob úuchjeakil tumen le máako'ob jach k'aj óola'ano'obo', le ba'alo'oba' mix máak ku táabal u ya'al wa ma' jaaj ba'ax ku ya'aliko'obi'».

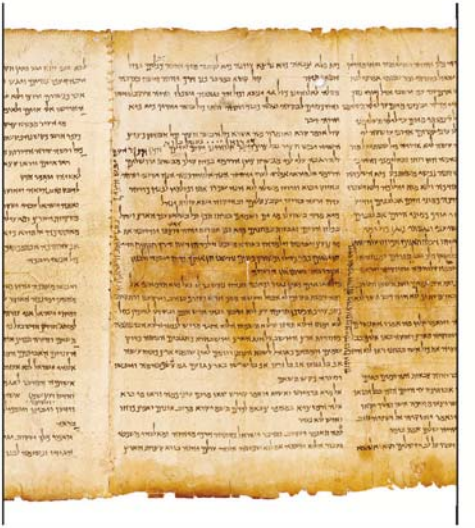

Rollos del Mar Muerto, Isaías capítulo 40 (ma' xaane' ts'iibta'ab ichil le año 125 tak 100 táanil ti' u taal Jesúso')

Le ka ke'et yéetel uláak' ts'íibo'ob ich hebreo 1,000 años u maas túumbenilo'obe' ila'abe' chéen jujunp'éel ba'alo'ob mejentak k'expaja'an, maases chéen ti' bix ts'íibta'anilo'ob

Códice de Alepo, Isaías capítulo 40; junp'éel úuchben ts'íib beeta'an tumen le masoreta'ob kex tu añoil 930 ts'o'okok u taal Jesúso'

Leti'e' tu ya'alaj xan: «Wa le Nuevo Testamento bey je'ex u maasil libro'ob mina'an ba'ax u yil yéetel religióne', bejla'a mix máak je'el u ya'alik wa ma' jaaj ba'ax ku ya'alike'».

Ts'íibo'ob ich hebreo. Le Biblia *U T'aan Dios utia'al u Kajnáalilo'ob le Túumben Lu'um ich Hebreo* beeta'ab ich ingléso' (1953-1960) jóo'sa'ab ti' le *Biblia Hebraica* beeta'ab tumen Rudolf Kittelo'. Chéen ba'ale' le ts'íibo'ob ich hebreoo' ts'o'ok u jel xak'alta'al. Le *Biblia Hebraica Stuttgartensia* yéetel le *Biblia Hebraica Quintao'* ts'o'ok u ch'a'iko'ob en cuentail le ba'ax yaan te' Rollos del Mar Muerto bey xan le ba'ax yaan ti' uláak' úuchben ts'íibo'obo'. Le biblia'oba' tu copiarto'ob le Códice de Leningradoo', chéen ba'ale' tu ts'áajo'ob ti' notas le ba'ax ku ya'alik uláak' úuchben ts'íibo'ob je'ex Pentateuco Samaritano, Rollos del Mar Muerto, *Septuaginta* griega, tárgumes arameos, *Vulgata* latina yéetel *Peshitta* siríaca. Le ba'ax ku ya'alik le *Biblia Hebraica Stuttgartensia* yéetel le *Biblia Hebraica Quintao'* ch'a'ab en cuentail le ka jel xak'alta'ab le Biblia *Túumben Lu'um* ich ingléso'.

Ts'íibo'ob ich griego. Ichil u añoil 1853 tak 1881, B. F. Westcott yéetel F.J.A. Hort, máako'ob jach ka'anchaja'an u xooko'obe', tu keto'ob le u úuchben ts'íibilo'ob le Biblia yano'ob te' k'iino'ob je'elo'. Bey túuno' tu beeto'ob le ts'íibo'ob ich griego tu yilo'ob maas jach ku náats'al ti' le ba'ax ku ya'alik le Biblia le ka yáax ts'íibta'abo'. Le ts'íibo'ob tu beeto'obo' leti'e meyajnaj ti' le Máaxo'ob Beet le Biblia Túumben Lu'um kex tu añoil 1950. Yaan xan uláak' úuchben ts'íibo'ob tu ch'a'ajo'ob en cuentail. Lelo'oba' beeta'abo'ob kex ka'ap'éel wa óoxp'éel siglo ts'o'okok u taal Jesús. Chéen ba'ale' yaan xan uláak' úuchben ts'íibo'ob ts'o'ok u kaxta'alo'ob. Ts'o'ole' uláak' ts'íibo'ob je'ex le beeta'an tumen Nestle yéetel Aland bey xan le Sociedades Bíblicas Unidaso' ku ch'a'iko'ob en cuentail le ba'alo'ob túumben xak'alta'anil tumen le máaxo'ob ka'anchaja'an u xooko'obo'. Jujunp'éel ti' le ba'alo'ob túumbentaka' ts'a'abo'ob te' Biblia je'ela'.

Lelo' ku ye'esike' jujunp'éel versículo'ob ti' le Ts'íibo'ob ich Griegoo' chéen ts'a'abo'ob tumen le máaxo'ob copiart le Biblia úuchjeakilo', mina'ano'ob ichil le Biblia le ka yáax ts'íibta'abo'. Lela' bey beeta'abik te' úuchben biblia'ob je'ex le *King James Versiono'* (Versión del Rey Jacobo). Kex tu añoil 1550, ts'oka'anili' u k'a'amal bix u ja'atsal u versículoilo'ob le Bibliao'. Le o'olale' ichil u maas ya'abil le biblia'obo' le kéen lu'sa'ak ba'ax ku ya'alik jujunp'éel versículo'obe' ku p'áatal jóojochil. Le versículo'ob ku lu'sa'al ba'ax ku ya'aliko'obo' leti'e je'elo'oba': Mateo 17:21; 18:11; 23:14; Marcos 7:16; 9:44, 46; 11:26; 15:28; Lucas 17:36; 23:17; Juan 5:4; Hechos 8:37; 15:34; 24:7; 28:29; yéetel Romanos 16:24. Te' Biblia je'ela' ts'a'an junp'éel nota te' tu'ux yaan le versículo'oba'.

Le chowak ts'o'okbal ku taasik Marcos 16:9-20, le kóom ts'o'okbal ku taasik Marcos capítulo 16, yéetel le jaats ku taasik Juan 7:53

tak 8:11, ya'ab ba'ax e'esike' mina'ano'ob ichil le Biblia le ka yáax ts'íibta'abo'. Le o'olal ma' ts'a'abo'ob te' Biblia je'ela'.

Yaan xan uláak' jaatso'ob ti' le Biblia péeksa'ab utia'al u ts'a'abal le ba'axo'ob ku ya'alik le máaxo'ob ka'anchaja'an u xooko'obo', leti'obe' ku ya'aliko'obe' le ba'alo'oba' jach leti'e ba'ax ku ya'alik le Biblia le ka yáax ts'íibta'abo'. Je'ex ti' Mateo 7:13, jujunp'éel úuchben ts'íibo'obe' ku ya'aliko'ob: «Ookene'ex ti' le nu'unut' joonajo', tumen kóoch u bejil le xu'ulsajilo' yéetel nojoch u joonajil». Ichil le Biblia *Túumben Lu'um* ich ingléso' ma'atech u taasik ka'ach le jaats ku ya'alik «u joonajil». Chéen ba'ale' úuchik u maas xak'alta'al le úuchben ts'íibo'obo' chíikpaje' le jaats «u joonajil» tia'an ichil le Biblia le ka yáax ts'íibta'abo', le o'olal ts'a'ab ichil le Biblia je'ela'. Yaan xan uláak' túumben ba'alo'ob ila'abi, pero mejentako'ob yéetel ma'atech u k'exko'ob le ba'ax ku ya'alik u T'aan Dioso'.

Junp'éel u úuchben ts'íibil 2 Corintios 4:13 tak 5:4, ma' xaane' ts'íibta'ab 200 años ts'o'okok u taal Jesús

1D U k'aaba' Dios te' Ts'íibo'ob ich Hebreoo'

Te' úuchben Ts'íibo'ob ich Hebreoo' (Antiguo Testamento), u k'aaba' Diose' ts'íibta'ab óoli' 7,000 u téenel yéetel le kanp'éel letra'oba' יהוה. Le kanp'éel letra'oba' k'aj óola'ano'ob bey Tetragrámatone' yéetel te' Biblia je'ela' ku traducirta'al bey Jéeobae'. Lela' leti'e k'aaba' maas ku chíikpajal te' Bibliao'. U jaajile' le máaxo'ob ts'íibt le Bibliao' utia'al u ye'esko'ob ku respetarko'ob Dios le kéen u ch'a'chi'ito'obe' meyajnajti'ob t'aano'ob je'ex «Máax jach táaj yaan u poder», «Maas Nojoch Dios» yéetel «Yuumtsil», pero chéen le Tetragrámaton meyajnajti'ob utia'al u ya'aliko'ob u k'aaba' Dioso'.

Jéeobae' tu nu'uktaj le máaxo'ob ts'íibt le Biblia utia'al ka meyajnakti'ob u k'aaba'o'. Je'ex ti' le profeta Joelo' tu beetaj u ts'íibtik: «Tuláakal máax kun ch'a'chi'itik u k'aaba' Jéeobae' yaan u salvarta'al» (Joel 2:32). Ts'o'ole' tu beetaj xan ka ts'íibta'ak tumen juntúul salmista: «Ka u yojéelt le máako'obo' a k'aaba'e' Jéeoba, chéen teech le Maas Nojoch Dios yaan tu yóok'ol tuláakal le lu'uma'» (Salmo 83:18). Chéen tu libroil Salmose' u k'aaba' Diose' ku chíikpajal kex 700 u téenel, le libroa' meyajnaj ti' u káajal Dios utia'al u k'aay, ts'o'ole' mantats' tu ch'a'chi'ito'ob ba'ax ku ya'alik. ¿Ba'axten túun ti' ya'ab biblia'obe' ma'atech u chíikpajal u k'aaba' Diosi'? ¿Ba'axten te' Biblia je'ela' ku ya'alik Jéeoba? ¿Ba'ax u k'áat u ya'al le k'aaba' Jéeobao'?

¿Ba'axten ti' ya'ab biblia'obe' ma'atech u chíikpajal u k'aaba' Diosi'? Jejeláas ba'axten. Yaan máax tuklike' ma' k'a'abéet junp'éel k'aaba' ti' Dios utia'al u yojéelta'al máaxi'. Uláak'o'obe' jo'op' u tuukulo'ob je'ex le úuchben judío'obo'. Leti'obe' ku tukliko'obe' ma' unaj u meyajti'ob u k'aaba' Diosi' tumen saajko'ob u mixba'alkúuntiko'ob. Yano'ob xane' ku ya'aliko'obe' tumen mix máak u jach ojel bix u ya'ala'al u k'aaba' Diose' maas ma'alob ka meyajnakti'ob t'aano'ob je'ex «Yuumtsil» wa «Dios». Chéen ba'ale' le bix u tuukulo'obo' ma' ma'alobi', ko'ox ilik ba'axten.

- Le máaxo'ob a'alik ma' k'a'abéet junp'éel k'aaba' ti' Dios utia'al u yojéelta'al máaxo' ma'atech u ch'a'iko'ob en cuenta de ke ti' ya'ab

יהוה

Le bix u ts'íibta'al u k'aaba' Dios ich hebreo antes u bisa'al le israelita'ob Babiloniao'

יהוה

Le bix u ts'íibta'al u k'aaba' Dios ich hebreo le ts'oka'anili' u bisa'al le israelita'ob Babiloniao'

Junxóot' u libroil Salmos kaxta'ab te' Mar Muertoo' ts'íibta'ab óoli' tu chúumukil le yáax sigloo'. Lela' ts'íibta'an ichil le hebreo meyajnaj ti' le israelita'ob le ts'oka'anili' u bisa'alo'ob Babiloniao'. Chéen ba'ale' le Tetragrámatono' cada juntéen u chíikpajle' ts'íibta'an ichil le hebreo meyajnaj ti' le israelita'ob antes u bisa'alo'ob Babiloniao'.

úuchben copia'ob ti' le Bibliao' ku chíikpajal u k'aaba' Dios. Lela' ku chíikpajal tak ti' le copia'ob ts'íibta'abo'ob táanil ti' u taal Jesúso'. Je'ex ts'o'ok k-yáax a'aliko' Diose' tu beetaj u ts'a'abal u k'aaba' ichil le Biblia kex 7,000 u téenelo'. Lela' ku ye'esike' u k'áat ka k-ojéelt u k'aaba' yéetel ka meyajnakto'on.

- Le traductoro'ob lu's u k'aaba' Dios te' Biblia chéen tumen xu'ul u ch'a'chi'ita'al tumen le judío'obo' yaan ba'ax ma' tu ch'a'ajo'ob en cuentai'. Kex yaan jujuntúul escriba'ob judío'ob xu'ul u ch'a'chi'itko'ob u k'aaba' Diose', leti'obe' ma' tu lu'so'ob ti' le copia'ob tu beeto'ob ti' le Bibliao'. Te' rollos kaxta'ab Kumrán (Qumrán), naats' ti' le Mar Muertoo', ya'ab u téenel ku chíikpajal u k'aaba' Diosi'. Jujuntúul ti' le máaxo'ob traducirt le Bibliao' tu ts'áajo'ob ich mayúscula le t'aan *YUUMTSIL* utia'al u ye'esko'ob tu'ux ku chíikpajal u k'aaba' Dios le ka yáax ts'íibta'ab le Bibliao'. Chéen ba'ale', ¿ba'axten túun tu lu'so'ob wa tu k'exo'ob u k'aaba' Dios te' Biblia wa u yojlo'ob u milesil u téenel ku chíikpajli'? ¿Máax ts'áati'ob u autoridadil u beetko'ob? Chéen leti'ob u yojlo'ob.
- Le máaxo'ob ma'atech u ch'a'chi'itko'ob u k'aaba' Dios tumen ku ya'aliko'ob mix máak u yojel jach bix u ya'ala'ale' ma' ma'alob bix u tuukulo'obi' tumen ku ch'a'chi'itko'ob u k'aaba' Jesús kex ma' xan jach ojéela'an bix u ya'ala'al úuchjeakili'. Chéen ba'ale' le discípulo'ob kuxlajo'ob te' yáax sigloo' jela'an bix úuchik u ya'aliko'ob u k'aaba' Jesús ti' le bix u ya'ala'al bejla'o'. Le discípulo'ob judío'obo' ma' xaane' le k'aaba' Jesúso' ku ya'aliko'ob bey *Yeshúa*. Yéetel le t'aan *Cristoo'* ku ya'aliko'ob *Maschíaj* wa *Mesías*. Le discípulo'ob ku t'aano'ob ich griegoo' le k'aaba' Jesúso' ku ya'aliko'ob bey *Iēsóus Kjristós* yéetel le discípulo'ob ku t'aano'ob ich latíno' *Iesus Christus*. Te' Bibliao' Diose' tu beetaj u traducirta'al ich griego u k'aaba' Jesús, lelo' ku ye'esike' le cristiano'ob te' yáax sigloo' tu ts'áajo'ob le k'aaba' Jesús je'el bix suuk u ya'ala'al te' k'iino'ob je'elo'. Le Máaxo'ob Beet le Biblia Túumben Lu'umo' tu yilo'obe' ma'alob xan ka u ts'áa'ob le k'aaba' Jéeoba kex ma' jach bey u ya'ala'al ichil le hebreo ku t'a'anal úucho'.

¿Ba'axten le Biblia *Túumben Lu'umo'* ku meyajti' le k'aaba' Jéeobao'? Le kanp'éel letra'ob ku chíikpajal te' Tetragrámatono' (יהוה) ku ts'íibta'al yéetel le letra'oba': *YHWH*. Te' Tetragrámatono' mina'an mix junp'éel vocali' tumen bey suuk u ts'íibta'al le úuchben idioma hebreoo'. Úuchjeakile' kéen xooknak le máako'ob ich hebreoo' ku ts'áaiko'ob le vocalo'ob unaj u bisko'.

Óoli' mil años ts'o'okok u ts'íibta'al le Ts'íibo'ob ich Hebreoo' jujuntúul judío'ob ka'anchaja'an u xooko'obe' jo'op' u ts'áaiko'ob mejen puntos wa signos utia'al u yáantik máak u k'a'ajs ba'ax vocalil unaj u bin kéen xooknak máak ich hebreo. Chéen ba'ale' te' k'iino'ob je'elo' ya'ab judío'obe' káaj u tukliko'ob ma' uts ka a'ala'ak u k'aaba' Diosi', le o'olale' kéen xooknako'obe' ku k'exko'ob u k'aaba' Dios yéetel uláak' t'aano'ob. Bey túuno' ma' xaane' ichil u kanp'éel letrailo'ob le Tetragrámatono' tu yokso'ob u vocalil le uláak' t'aano'ob kex ma'

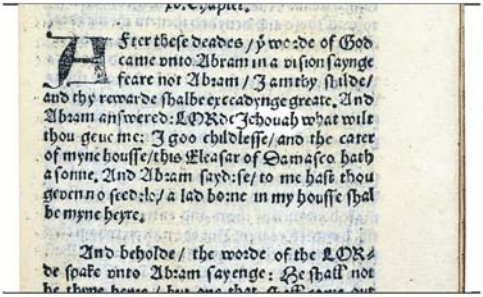

After these deades / ỹ worde of God came vnto Abram in a vision sayinge feare not Abram / I am thy shilde / and thy rewarde shalbe exceadynge greate. And Abram answered: LORde Iehouah what wilt thou geue me: I goo childlesse / and the carer of myne housse / this Eleasar of Damasco hath a sonne. And Abram sayd: se / to me hast thou geuen no seed: lo / a lad borne in my housse shal be myne heyre.

And beholde / the worde of the LORde spake vnto Abram sayenge: He shall not

U k'aaba' Dios ku chíikpajal Génesis 15:2 te' traducción tu beetaj William Tyndale ti' le Pentateuco tu añoil 1530

leti'e vocalo'ob unaj u bisko'ob ka'acho'. Le o'olale' le mejen puntos tu yokso'ob ichil le rollos tu ts'íibto'oba' p'áat ma'atech u yáantajo'ob utia'al u yila'al jach bix u ya'ala'al u k'aaba' Dios ka'ach ich hebreo. Yano'obe' ku tukliko'obe' le k'aaba'a' ku ya'ala'al ka'ach *Yahweh* wa *Yahvé*, chéen ba'ale' yano'obe' ku ya'aliko'obe' yaanal bix u ya'ala'al. Le Rollos del Mar Muertoo' ku taasik junxóot' ti' u libroil Levítico ich griego tu'ux ku chíikpajal u k'aaba' Dios bey *Iao*. Chéen ba'ale' uláak' úuchben máako'ob ts'íibnajo'ob ich griegoe' ku ya'aliko'obe' je'el u páajtal xan u ya'ala'al *Iaé*, *Iabé* wa *Iaoué*. U jaajile' le máaxo'ob meyajt úuchjeakilo' ma' k-ojel jach bix u ya'aliko'ob u k'aaba' Dios ich hebreoi' (Génesis 13:4; Éxodo 3:15). Chéen ba'ale' k-ojel Diose' ya'ab u téenel tu ch'a'chi'itaj u k'aaba' le ka t'aanaj yéetel le máaxo'ob meyajto'. Leti'ob xane' meyajnajti'ob u k'aaba' Dios le ka orarnajo'ob ti' leti' bey xan le ka tsikbalnajo'ob yéetel u maasil máako'obo' (Éxodo 6:2; 1 Reyes 8:23; Salmo 99:9).

¿Ba'axten túun te' Bibliaa' ku meyaj le k'aaba' Jéeobao'? Tumen úuch jo'op'ok u meyaj ti' jejeláas biblia'ob ichil ya'ab idioma'ob.

Le yáax ka chíikpaj u k'aaba' Dios ichil junp'éel Biblia ich español' leti'e ka tu traducirtaj Juan de Valdés u libroil Salmos tu añoil 1537, leti'e' bey tu ts'íibtila': *Iehova*. Ka máan k'iine' k'expaj bix u ts'íibta'al le idiomao', le o'olale' k'expaj xan bix u ts'íibta'al u k'aaba' Dios. Je'ex Bernardino de Rebolledoe' le ka tu traducirtaj u libroil Salmos tu añoil 1661, bey tu ts'íibtil u k'aaba' Diosa': *Jehova*. Te' Biblia tu traducirtaj Scío de San Miguel tu añoil 1791, te' nota'ob tu ts'áajo' tu ts'íibtaj *Iehováh*. Le Biblia *Torres Amat* jóo'sa'ab 1824, tu ts'áaj *Jehovah*. Le Biblia *Reina-Valera* jóo'sa'ab 1862, tu ts'áaj *Jehová*. Ichil uláak' idioma'obe' le k'aaba'a' ts'o'ok u ts'íibta'al jejeláas bixi. Je'ex tu añoil 1530, te' Pentateuco tu ts'íibtaj William Tyndaleo' tu ts'áaj *Iehouah*. Lela' leti'e yáax Biblia ich inglés tu'ux chíikpaj u k'aaba' Dioso'.

Tu añoil 1911, juntúul máax ka'anchaja'an u xook ku k'aaba'tik Jo-

seph Bryant Rotherhame' tu jóo'saj ich inglés le libro *Studies in the Psalms* (U Xak'alxookil le Salmoso'), te'elo' meyajnajti' le k'aaba' *Jehovah* tu lugar *Yahweh*, tumen ku tuklike' «maas k'aj óola'an —yéetel maas k'ama'an— tumen le máaxo'ob xokik le Bibliao'». Tu añoil 1930, Alexander Kirkpatrick, juntúul máak jach u xokmaj hebreoe', tu ya'alaj xan yo'olal le k'aaba' *Jehovah:* «Le gramático'ob te' k'iino'oba' ku ya'aliko'obe' le k'aaba'a' unaj u ya'ala'al bey ‹Yahveh› wa ‹Yahaveh›; chéen ba'ale' leti'e k'aaba' JEHOVAH maas k'aj óola'an tumen le máaxo'ob t'anik ingléso'. Ts'o'ole' le ba'ax maas k'a'abéet k-ilko' ma' leti'e jach bix unaj u ya'ala'alo', ba'axe' leti'e u k'aj óolta'al bey junp'éel K'aaba'o' ma' chéen bey junp'éel t'aan suuk u ya'ala'al je'ex ‹Yuumtsilo'›». Ich español e' le *Diccionario Manual Bíblicoo'* ku ya'alik xane' ichil jujunp'éel biblia'ob jach k'aj óola'ano'obe' ts'o'ok u maas suuktal u meyaj Jehová. Ich maayae' ku ts'íibta'al Jéeoba.

¿Ba'ax u k'áat u ya'al le k'aaba' Jéeobao'? Ich hebreoe' le k'aaba' Jéeobao' ku taal ti' junp'éel verbo u k'áat u ya'al «u yúuchul». Ya'ab máako'ob ka'anchaja'an u xooko'obe' ku ya'aliko'obe' le verboa' ku ts'áaik na'atbil yaan máax péeksik juntúul máak wa junp'éel ba'al utia'al u beet wa ba'ax. Le o'olal le Máaxo'ob Beet le Biblia Túumben Lu'umo' ku tuklik o'obe' u k'aaba' Diose' u k'áat u ya'al «Leti' Beetik u Yúuchul». Le máaxo'ob ka'anchaja'an u xooko'obo' jejeláas ba'ax ku ya'aliko'ob tu yo'olal ba'ax u k'áat u ya'al u k'aaba' Dios, le o'olale' ma' tu páajtal k-a'alik xan wa chéen le u k'áat u ya'al le k'aaba'a'. Chéen ba'ale' le t'aano'ob «Leti' Beetik u Yúuchlo'» jach ma'alob u taal ti' Jéeoba tumen leti' beetmil tuláakal ba'al yéetel ku béeykuntik tuláakal ba'ax ku ch'a'tuklik u beetik. Leti'e' ma' chéen tu beetaj ka'an, Lu'um, ángelo'ob yéetel wíiniki', ba'axe' mantats' ku béeykuntik ba'ax ku ch'a'tuklik yéetel ba'ax ku ya'alik kex je'el ba'axak ka úuchke'.

יהוה
Le Tetragrámatono', *YHWH:* «Leti' Beetik u Yúuchul»

הוה
Le verbo *HWH:* «u yúuchul»

Le o'olale' le k'aaba' Jéeobao' ma' chéen u k'áat u ya'al le ba'ax ku chíikpajal ti' Éxodo 3:14: «Tene' Yaan in K'uchul in Beetinba le Ba'ax Ken in Yéey in Beetkinbao'» wa «Tene' Yaan in Beetkinba le Ba'ax in K'áat in Beetinbao'». Le t'aano'oba' ma' tu ya'aliko'ob tuláakal le ba'ax u k'áat u ya'al u k'aaba' Dioso'. Chéen ku ye'esko'ob junp'éel ti' le ba'axo'ob je'el u páajtal u beetik Dioso'. Ku ye'esko'obe' leti'e' je'el u páajtal u k'uchul u beetuba je'el ba'axak bíin k'a'abéetchajak utia'al u béeykuntik le ba'ax u tukultmo'. Je'ex túun k-ilko' u k'aaba' Diose' ma' chéen u k'áat u ya'al de ke leti'e' ku yéeyik ba'ax u k'áat u beetubai'. Ba'axe' u k'áat xan u ya'ale' ku péeksik le ba'axo'ob u beetmaj utia'al u beetko'ob ba'ax k'a'abéet wa utia'al u beetkuba'ob le ba'ax k'a'abéeto'.

1E

U k'aaba' Dios te' Ts'íibo'ob ich Griegoo'

Le máaxo'ob ka'anchaja'an u xooko'obo' u yojlo'obe' te' úuchben Ts'íibo'ob ich Hebreoo' (Antiguo Testamento), u k'aaba' Diose' ts'íibta'an óoli' 7,000 u téenel yéetel le kanp'éel letra'ob ku ya'ala'alti' Tetragrámatono' (יהוה). Chéen ba'ale' ya'ab ti' leti'obe' ku ya'aliko'obe' le k'aaba' je'ela' ma'atech u chíikpajal ka'ach le ka yáax ts'íibta'ab le Ts'íibo'ob ich Griegoo' (Nuevo Testamento). Le o'olale' óoli' ti' tuláakal le biblia'ob yano'ob bejla'o' ma' ts'a'ab le k'aaba' Jéeoba ichil le ku ya'ala'al Nuevo Testamentoo'. Lela' bey úuchik xan u beeta'al tumen óoli' tuláakal le máaxo'ob traducirtik le Biblia le kéen u traducirto'ob xóot'olo'ob táaka'ano'ob ichil le Ts'íibo'ob ich Hebreo tu'ux ku chíikpajal le Tetragrámatono'. Tu lugar u ts'áaiko'ob u k'aaba' Diose' ku ts'áaiko'ob le t'aan Yuumtsilo'.

Chéen ba'ale' te' Biblia *Túumben Lu'umo'* ma'atech u lu'sa'al u k'aaba' Diosi'. Te' Ts'íibo'ob ich Griegoo' 237 u téenel ku chíikpajal le k'aaba' Jéeobao'. Le máaxo'ob traducirt le Bibliao', utia'al u ts'áaiko'ob le k'aaba' Jéeobao', tu ch'a'ajo'ob en cuenta ka'ap'éel ba'al: 1) Le Ts'íibo'ob ich Griego yano'ob te' k'iino'oba' ma' leti'e yáax ts'íibta'abo'ob úuchjeakilo'. Ti' le u milesil copia'ob yano'ob bejla'o' u maas ya'abile' copiarta'abo'ob kex 200 años ts'o'okok u beeta'al le jach yáax ts'íibo'obo'. 2) Te' k'iino'ob je'elo' le máaxo'ob copiart le Ts'íibo'ob ich Griegoo' tu lu'so'ob le Tetragrámatono' ka tu ts'áajo'ob le t'aan Yuumtsilo' (ich griegoe' *Kírios*) wa ma' xaane' tu copiarto'ob ti' ts'íibo'ob tu'ux ts'oka'anili' u k'e'exel le k'aaba'o'.

Le Máaxo'ob Beet le Biblia Túumben Lu'umo' tu yilo'obe' ya'ab ba'axo'ob e'esik de ke ku chíikpajal ka'ach le Tetragrámaton te' úuchben ts'íibo'ob ich griego yáax beeta'abo'. Lela' leti'e ba'axo'ob tu yilo'oba':

- **Le copia'ob ti' le Ts'íibo'ob ich Hebreo meyajnaj ti' Jesús yéetel ti' u apóstolo'obo' ku taasko'ob le Tetragrámatono'.** Úuchjeakile' bey u creertik óoli' tuláakal máako'. Lela' bey úuchik u yila'al le ka kaxta'ab naats' ti' Kumrán (Qumrán) jujunp'éel rollos ti' le Ts'íibo'ob ich Hebreo ts'íibta'abo'ob te' yáax sigloo'.
- **Tu k'iinilo'ob Jesús yéetel u apóstolo'obe' te' Ts'íibo'ob ich Hebreo traducirta'an ich griegoo' ku chíikpajal le Tetragrámatono'.** Ich ya'ab siglo'obe' le máaxo'ob ka'anchaja'an

u xooko'obo' ku tukliko'obe' ma'atech u chíikpajal le Tetragrámaton te' *Septuagintao'*, le Ts'íibo'ob ich Hebreo traducirta'ab ich griegoo'. Chéen ba'ale' óoli' tu chúumukil le siglo 20, kaxta'ab u xéexet'al le úuchben ts'íibo'ob ti' le *Septuaginta* ku meyaj tu k'iinilo'ob Jesúso', le je'elo'oba' ku taasko'ob ka'ach u k'aaba' Dios ts'íibta'an ich hebreo. Lelo' ku ye'esike' tu k'iinilo'ob Jesúse' tia'an ka'ach u k'aaba' Dios te' ts'íibo'ob traducirta'an ich griegoo'. Chéen ba'ale' ti' jujunp'éel u copiailo'ob le *Septuaginta* maas ku meyajo'ob te' siglo cuatro ts'o'okok u taal Jesúso' —je'ex le Códice Vaticano yéetel Códice Sinaítico— ma'atech u chíikpajal u k'aaba' Dios desde tu libroil Génesis tak Malaquías, kex ku chíikpajal ka'ach te' copia'ob maas úuchbentako'obo'. Le o'olale' ti' tuláakal le ts'íibo'ob beeta'abo'ob desde te' k'iino'ob je'elo' xu'ul xan u chíikpajal u k'aaba' Dios te' Nuevo Testamentoo'.

- **Le Ts'íibo'ob ich Griegoo' ku ye'esko'obe' Jesúse' mantats' tu ch'a'chi'itaj u k'aaba' Dios yéetel tu ts'áaj u yojéelt u maasil.** Jesúse' tu ya'alaj ti' u Taata: «Tene' ts'o'ok in ts'áaik k'aj óoltbil a k'aaba' ti' le máaxo'ob ta ts'áajten way yóok'ol kaabo'». Ts'o'ole' tu ya'alaj xan: «Tene' ts'o'ok in ts'áaik u k'aj óolto'ob a k'aaba', yéetel yaan u seguer in ts'áaik k'aj óoltbil» (Juan 17:6, 11, 12, 26).

Jesúse' tu ya'alaj ti' u Taata: «Tene' ts'o'ok in ts'áaik u k'aj óolto'ob a k'aaba', yéetel yaan u seguer in ts'áaik k'aj óoltbil»

- **Le Ts'íibo'ob ich Griegoo' Dios beet xan u ts'íibta'alo'ob utia'al u núupul yéetel le Ts'íibo'ob ich Hebreoo', le o'olale' jach jela'an wa ka téek xu'uluk u chíikpajal u k'aaba' Diosi'.** Óoli' tu chúumukil le yáax sigloo' le discípulo Santiagoo' tu ya'alaj ti' u ancianoilo'ob Jerusalén: «Symeóne' ts'o'ok u jach tsolik bix káajik u ch'a'abal en cuenta le j-táanxel lu'umilo'ob tumen Dioso'. Diose' tu beetaj lela' utia'al ka u jóo's junp'éel kaaj bisik *u k'aaba'i*» (Hechos 15:14). Le discípulo Santiagoo' bejla'a ma' tu t'aan ti' u k'aaba' Dios wa mix máak k'aj óoltmil bey xan wa ti' mix máak ku meyaj te' k'iino'ob je'elo'.
- **Te' Ts'íibo'ob ich Griegoo' ku chíikpajal u abreviaciónil u k'aaba' Diosi'.** Ti' ya'ab biblia'obe' u k'aaba' Diose' ku chíikpajal ichil le t'aan *aleluyao'* (Apocalipsis 19:1, 3, 4, 6). Le t'aan *aleluyao'* ku taal ti' junp'éel t'aan hebreo u k'áat u ya'al «¡Alabarte'ex Jah!». Le t'aan «Jah» meyajnajo' u abreviaciónil le k'aaba' Jéeobao'. Ts'o'ole' ya'ab ti' le k'aaba'ob yano'ob te' Ts'íibo'ob ich Griegoo' yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u k'aaba' Dios. Ya'ab libro'obe' ku ya'aliko'obe' u k'aaba' Jesúse' u k'áat u ya'al «Jéeoba Salvartik Máak».

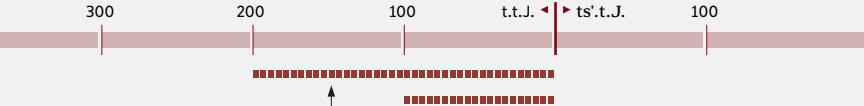

Deuteronomio 6:4
Papiro Nash
Siglo 2 wa 1 táanil ti' u taal Jesús

Úuchben ts'íib ich hebreo
tu'ux ku chíikpajal ka'atéen
u k'aaba' Dios

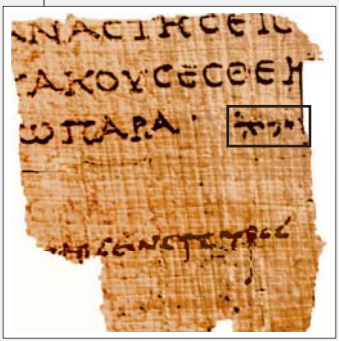

Úuchben ts'íib ti' Deuteronomio 18:15, 16
Papiro Fouad 266
Siglo 1 táanil ti' u taal Jesús

Le *Septuaginta* ich griego
tu'ux ts'íibta'an u k'aaba' Dios
ich hebreoo'

- **Uláak' libro'ob tu ts'íibtaj le judío'obo' ku ye'esko'obe' ti' le cristiano'ob judío'obo' meyajnaj u k'aaba' Dios.** Le Toseftao' (junjaats leyo'ob yaan ti' le judío'ob ts'o'oksa'ab u ts'íibta'al óoli' tu añoil 300 ts'o'okok u taal Jesús) ku ya'alik ba'ax unaj u beeta'al wa ku jo'op'ol u yelel junp'éel lugar tu k'iinil sábado. Ku ya'alik: «[Le Evangelio'ob] yéetel le libro'ob ts'íibta'ano'ob tumen le sectario'obo' [wa cristiano'ob judío'obo'] ma' unaj u salvarta'alo'ob ti' le k'áak'o'. Unaj u cha'abal u yelelo'ob te' tu'ux yano'ob pa'te' yéetel u k'aaba' Dios ku taasko'obo'». Le Toseftao' ku ch'a'chi'itik xan ba'ax ku ya'alik Rabí Losí le galileoo', leti'e' kuxlaj tu káajbal le siglo dos ts'o'okok u taal Jesúso'. Leti'e' tu ya'alaj ba'ax unaj u beeta'al yéetel

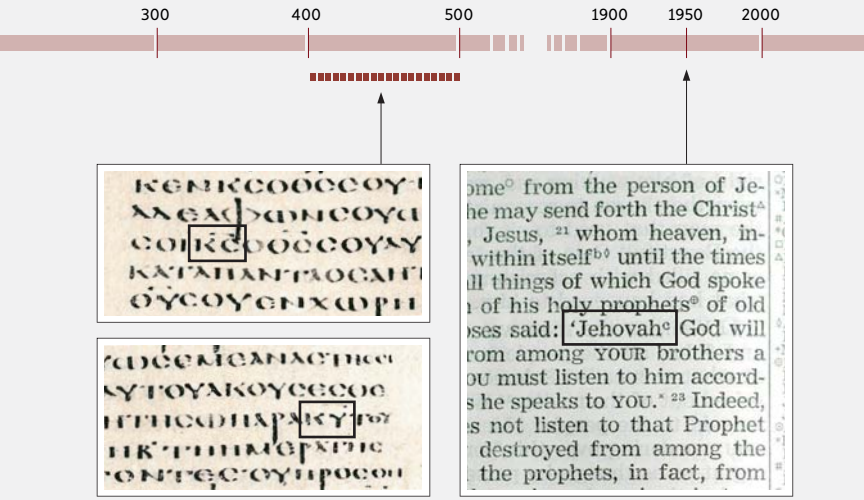

Deuteronomio 18:15, 16
Códice Alejandrino
Siglo 5 ts'o'okok u taal Jesús

Hechos 3:22, ku ch'a'chi'itik Deuteronomio 18:15 *Túumben Lu'um* ich inglés
Siglo 20 ts'o'okok u taal Jesús

Lu'sa'ab u k'aaba' Diose' ka ts'a'ab *KC* yéetel *KY,* lelo'oba' leti'e bix u abreviarta'al ich griego le t'aan *Kírios* (Yuumtsil)

Te' Biblia *Túumben Lu'umo'* ku ka'a ts'a'abal u k'aaba' Diosi'

u ts'íib le cristiano'ob wa ku jo'op'ol u yelel junp'éel lugar ti' uláak' k'iino'ob te' semanao'. Tu ya'alaj: «Unaj u xo'ot'ol u k'aaba' Dios yano'ob te' ts'íibo'obo' ts'o'ole' ku mu'ukul, le u maasilo' ku tóoka'al».

- **Jujuntúul máaxo'ob xak'altik le Bibliao' ku ya'aliko'obe' ichil le Ts'íibo'ob ich Griegoo' ma' xaane' ku chíikpajal u k'aaba' Dios te' tu'ux ku ch'a'chi'ita'al ba'ax ku ya'alik le Ts'íibo'ob ich Hebreoo'.** Junp'éel diccionarioe' ku taasik junp'éel xook ku k'aaba'tik «Le Tetragrámaton te' Nuevo Testamentoo'». Te'elo' ku ya'alik: «Yaan ba'axo'ob e'esike' te' Nuevo Testamentoo' ku chíikpajal ka'ach le Tetragrámaton wa le k'aaba' Yahweh ti' tuláakal wa ti' jujunp'éel tu'uxo'ob ku

ch'a'chi'ita'al u tekstoilo'ob le Antiguo Testamentoo'» *(The Anchor Bible Dictionary)*. Ts'o'ole' George Howard, juntúul máak ka'anchaja'an u xooke', ku ya'alik: «Le Tetragrámatono' ku chíikpajal ka'ach tu copiailo'ob le Biblia ich Griego [wa *Septuaginta*] ku meyaj ka'ach ti' le cristiano'ob te' yáax sigloo'. Le o'olale' je'el u páajtal k-a'alike' le máaxo'ob ts'íibt le Nuevo Testamentoo' tu ts'íibto'ob xan le Tetragrámaton kéen u ch'a'chi'ito'ob le Ts'íibo'ob ich Hebreoo'».

- **Yaan máaxo'ob jach k'aj óola'ano'obe' meyajnajti'ob u k'aaba' Dios le ka tu traducirto'ob le Ts'íibo'ob ich Griegoo'.** Ko'one'ex ilik jujuntúuli', yaan ti' leti'obe' meyajnajti'ob u k'aaba' Dios antes ti' u jóo'sa'al le Biblia *Túumben Lu'umo'*. Ich ale-

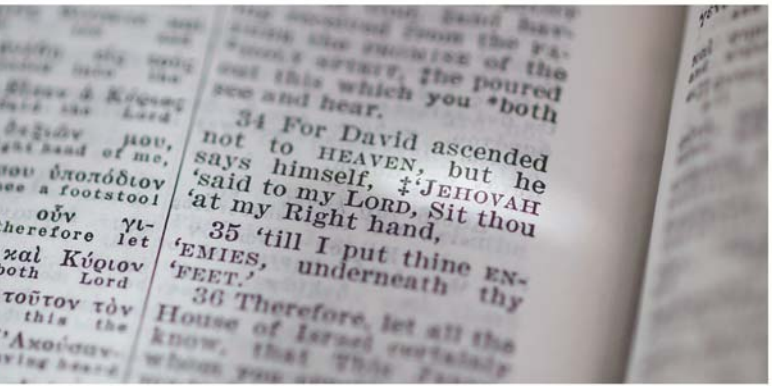

U k'aaba' Dios ku chíikpajal Hechos 2:34 te' Biblia *The Emphatic Diaglott,* traducirta'ab tumen Benjamin Wilson (1864)

máne', Dominikus von Brentano (*Die heilige Schrift des neuen Testaments,* 1791). Ich francése', André Chouraqui (*Bible de Chouraqui,* 1985). Ich inglése', Benjamin Wilson (*The Emphatic Diaglott,* 1864). Ich portuguése', Manuel Fernandes de Santanna (*O Evangelho Segundo S. Mattheus,* 1909). Ich español', Pablo Bessone' tu ts'áaj le k'aaba' *Jehová* ti' Lucas 2:15 yéetel Judas 14 (*El Nuevo Testamento,* 1919). Ts'o'ole' leti'e' maas ti' 100 u téenel meyajnajti' u k'aaba' Dios te' nota'ob tu ts'áajo', tu ya'ale' ma' xaane' leti'e tu'ux ku chíikpajal u k'aaba' Dios le ka yáax ts'íibta'ab le Bibliao'. Ts'o'ole' yaan xan uláak' kex seis Ts'íibo'ob ich Griego ku ts'áaiko'ob u k'aaba' Dios bey

Yahvé, Yahweh yéetel *YHWH*. Ichilo'obe' tia'an *Evangelio: mensaje de felicidad* (1969), *Los Hechos, las Cartas y el Apocalipsis* (1973), lelo'oba' ts'íibta'an tumen Hermenegildo Zanuso. Uláak' junp'éele' leti'e *Biblia Peshitta en Español* (2006), lela' jóo'sa'ab tumen Instituto Cultural Álef y Tau.

- **Biblia'ob ich maas ti' 100 jejeláas idioma'obe' ku taasko'ob u k'aaba' Dios te' Ts'íibo'ob ich Griegoo'.** Ti' ya'ab idioma'ob ku t'a'anal África, América, Asia, Europa yéetel te' isla'ob yano'ob te' Pacíficoo' suuk u meyajti'ob u k'aaba' Dios (ilawil le lista yaan te' página 2636 yéetel 2637). Yo'olal ba'axo'ob je'ex le ts'o'ok k-a'aliko' le máaxo'ob traducirt le biblia'oba' meyajnajti'ob u k'aaba' Dios. ¿Ba'ax biblia'ob ts'o'ok u beetko'ob beyo'? Junp'éel ti' leti'obe' leti'e Biblia jóo'sa'ab ich rotumano tu añoil 1999, te' Bibliaa' ti' 48 versículo'obe' ku chíikpajal le k'aaba' *Jihova* 51 u téenelo'. Yéetel te' Biblia jóo'sa'ab tu añoil 1989 ich batako toba, junp'éel idioma ku t'a'anal Indonesia, ku chíikpajal 110 u téenel *Jahowa*.

Je'ex ts'o'ok k-ilko' ya'ab ba'axo'ob e'esike' le k'aaba' Jéeobao' unaj u ka'a ts'a'abal te' Ts'íibo'ob ich Griegoo'. Lela' leti'e ba'ax ts'o'ok u beetik le máaxo'ob traducirt le Biblia *Túumben Lu'umo'*. Tuláaklo'obe' jach ku respetarko'ob u k'aaba' Dios yéetel tu kanáanto'ob ma' u lu'sko'ob mix junp'éel ti' le ba'axo'ob ku chíikpajal ka'ach te' Biblia le ka yáax ts'íibta'abo' (Apocalipsis 22:18, 19).

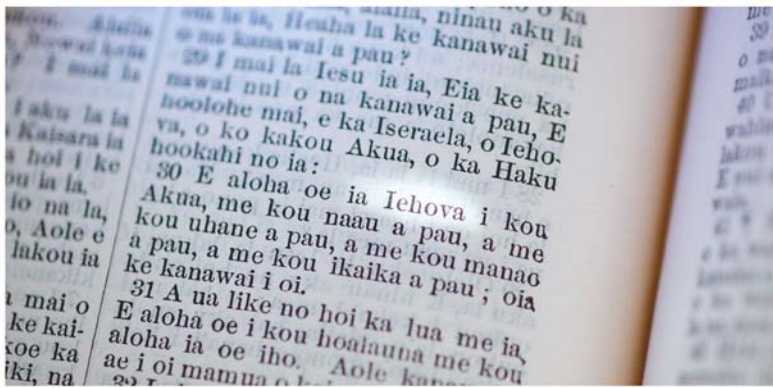

U k'aaba' Dios tu Evangelioil Marcos 12:29, 30 ti' junp'éel Biblia traducirta'an ich hawaiano

U k'aaba' Dios ich jejeláas idioma'ob te' Ts'íibo'ob ich Griegoo'

Idioma: **U k'aaba' Dios**

Alemán: **Jehova, Jehovah**
Aneitumés: **Ihova**
Arahuaco: **Jehovah**
Awabakal: **Yehóa**
Bangui: **Yawe**
Batako toba: **Jahowa**
Benga: **Jĕhova**
Bolia: **Yawe**
Bube: **Yehovah**
Bulonso: **Jehovah**
Chacobo: **Jahué**
Cheroki: **Yihowa**
Chin haka: **Zahova**
Chippewa: **Jehovah**
Choctaw: **Chihowa**
Chuukés: **Jiowa**
Coreano: **Yeohowa**
Croata: **Jehova**
Dakota: **Jehowa**
Dobu: **Ieoba**
Duala: **Yehowa**
Efate del norte: **Yehova**
Efik: **Jehovah**
Endáu: **Jehova**
Engando: **Yawe**
Entomba: **Yawe**
Español: **Jehová, Yahvé, Yahweh, YHWH**
Ewé: **Yehowa**
Fang: **Jehôva**
Fiyiano: **Jiova**
Francés: **Jéhovah; IHVH; yhwh**
Ga: **Iehowa**
Galés: **Iehofah**
Gibario (dialecto del kerevo): **Iehova**
Grebo: **Jehova**
Hawaiano: **Iehova**
Hebreo: יהוה
Hiri motu: **Iehova**
Ho-Chunk (winnebago): **Jehowa**
Holandés: **Jehovah**
Ila: **Yaave**
Iliku (dialecto del lusengo): **Yawe**
Indonesio: **YAHWEH**
Indostaní: **Yihováh**
Inglés: **Jehovah**
Kala Lagaw Ya: **Iehovan**
Kalanga: **Yehova, Yahwe**
Kalenjin: **Jehovah**
Kerevo: **Iehova**
Kiluba: **Yehova**
Kipsigis: **Jehoba**
Kiribati: **Iehova**
Kisonge: **Yehowa**
Kosreano: **Jeova**
Kuanúa: **Ieova**
Lao: **Yehowa**
Lele: **Jehova**
Lewo: **Yehova**
Lingala: **Yawe**
Logo: **Yehova**
Lomongo: **Yawe, Yova**
Lonwolwol: **Jehovah**
Lugbara: **Yehova**
Luimbi: **Yehova**
Luna: **Yeoba**
Lunda: **Yehova**
Luo: **Yawe**

Luvale: **Yehova**
Malagasy: **Iehôvah, Jehovah**
Malo: **Iova**
Marquesano: **Iehova**
Marshalés: **Jeova**
Maskelinés: **Iova**
Mentavái: **Jehoba**
Meriam: **Iehoua**
Miené: **Yeôva**
Misima-paneati: **Iehova**
Mizo: **Jehovan, Jihova'n**
Mohaqués: **Yehovah**
Morlokés: **Jioua**
Motu: **Iehova**
Mpongwe (dialecto del miené): **Jehova**
Muskogee: **Cehofv**
Naga angamí: **Jihova**
Naga enteñí: **Jihova**
Naga koñako: **Jihova**
Naga lota: **Jihova**
Naga mao: **Jihova**
Naga santamo: **Jihova**
Nandí: **Jehova**
Narrinyeri: **Jehovah**
Nauruano: **Jehova**
Navajo: **Jĩho'vah**
Nembe: **Jehovah**
Nengone (o mare): **Iehova**
Nukuoro: **Jehova**
Polaco: **Jehowa**
Portugués: **Iáhve**
Rarotongués: **Iehova, Jehova**
Rerepo: **Iova**
Rotumano: **Jihova**
Sakao: **Iehova, Ihova**
Samoano: **Ieova**
Seneca: **Ya'wĕn**
Sengele: **Yawe**
Sesoto: **Yehofa**
Sie: **Iehōva**
Sranangtongo: **Jehova**
Sukuma: **Jakwe, Yahuwa**
Tahitiano: **Iehova**
Tai: **Yahowa**
Temne: **Yehofa, Yehŏfa**
Tequé (ebo): **Yawe**
Toaripi: **Iehova, Jehova**
Tonga: **Jehova**
Tongano: **Jihova, Sihova**
Tshiluba: **Yehowa**
Tsuana: **Jehofa, Yehofa, Yehova**
Umbundú: **Yehova**
Uripiv: **Iova**
Wampanoag: **Jehovah**
Xhosa: **Yehova**
Zandé: **Yekova**
Zulú: **Jehova, YAHWE**

(Lela' u listail jujunp'éel idioma'ob. Uláak' idioma'ob mina'ano'ob te'ela' ku ts'áaiko'ob u k'aaba' Dios ti' notas wa ku tsolko'ob).

Maas ti' 300 idioma'ob

1F Profeta'ob yéetel reyo'ob yanchajo'ob Judá yéetel Israel

U reyilo'ob Judá wa le reino yaan **noojol** tu'ux yaan ka'ap'éel tribuo'

Reoboam: 17 años — 997

Abías (Abiyam): 3 años — 980

978

Asá: 41 años

937

Jeosafat: 25 años

Jeoram: 8 años — 913

Ocozías: 1 año — k. 906

Reina Atalía: 6 años — k. 905

898

Jeoás: 40 años

858

Amasías: 29 años

829

Uzías (Azarías): 52 años

1000 t.t.J.

950 t.t.J.

900 t.t.J.

850 t.t.J.

Joel

800 t.t.J.

U reyilo'ob Israel wa le reino yaan **xaman** tu'ux yaan diez tribu'ob

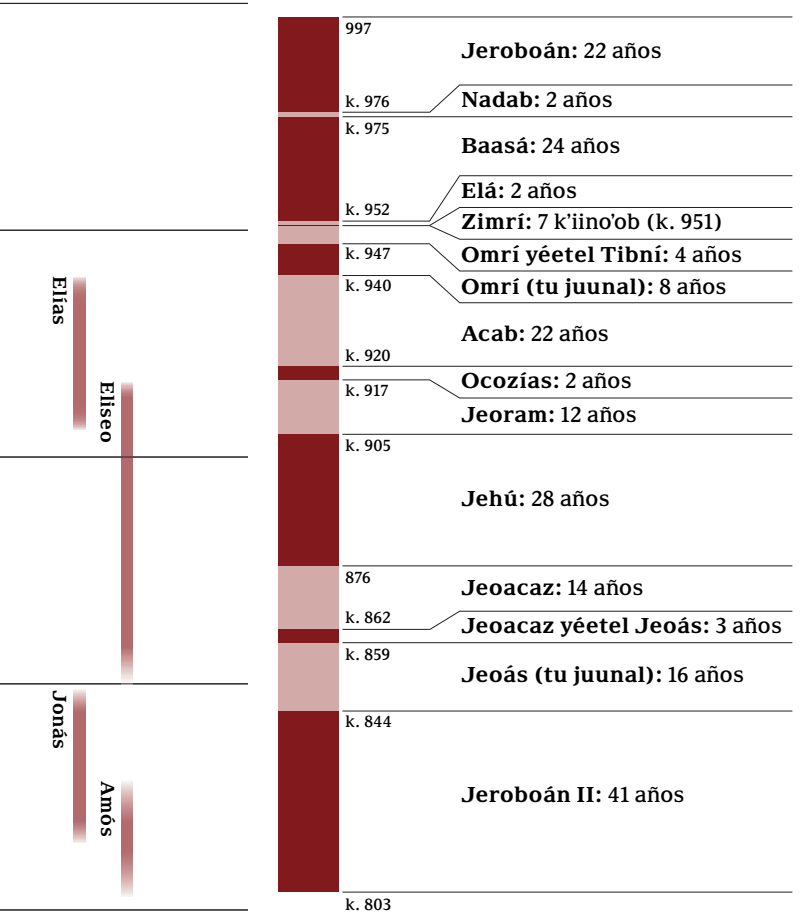

U reyilo'ob **noojol**
(U ts'o'okbal)

Uzías (Azarías): 52 años

777

Jotán: 16 años

762

Acaz: 16 años

746

Ezequías: 29 años

716

Manasés: 55 años

661

Amón: 2 años

659

Josías: 31 años

628

Jeoacaz: 3 meses

Jeoyakim: 11 años

618

Joaquín: 3 meses, 10 k'iino'ob

617

Sedequías: 11 años

607

Nabucodonosor yéetel u soldadoilo'ob Babiloniae' ku xu'ulsko'ob Jerusalén yéetel u templo. Ku xu'ulul u beetik u reyil Sedequías, le u ts'ook rey ku taal ti' u paalal David yanchaj way Lu'umo'

800 t.t.J.

Oseas

Miqueas

Isaías

750 t.t.J.

700 t.t.J.

Nahúm

Sofonías

650 t.t.J.

Habacuk

Jeremías

Abdías

Ezequiel

Daniel

600 t.t.J.

U reyilo'ob **xaman**
(U ts'o'okbal)

k. 803

k. 791

k. 780

k. 778

k. 758

k. 748

740

Zacarías: Ojéela'anile' 6 meses

Salum: 1 mes

Menaem: 10 años

Pekaías: 2 años

Péka: 20 años

Osea: 9 años desde k. 748

Asiriae' ku xu'ulsik Samaria yéetel ku káajal u nu'uktik Israel. Ku xu'ulsa'al ti' le reyo'ob yano'ob xamano'

Ma' xaane' óoli' tu añoil 748 ka k'uch jach k'aj óoltbil Osea bey reye', ma' xaane' áanta'ab tumen le rey asirio Tiglat-piléser III

Zacaríase' ku káajal u reinar, pero k'uch k'aj óoltbil bey rey kex tu añoil 792

1G

U kuxtal Jesús way Lu'ume'

U tsikbalil le kanp'éel Evangelio'ob je'ex úuchik u bin u yúuchlo'

Tu tséelik le cuadro'obo' ku chíikpajal mapa'ob ku ye'esko'ob tu'uxo'ob máan Jesús u tsikbalt u t'aan Dios. Le flecha'ob yaan te' mapa'obo' ma'atech u ye'esko'ob jach ba'ax bejil tu bisaj Jesús, chéen ku ye'esko'ob tu'ux banda bini.
Le letra «k.» u k'áat u ya'al «kex tu añoil» wa «óoli' tu añoil».

Táanil ti' u káajsik le meyaj k'ubéenta'anti'o'

BA'AX K'IIN	TU'UX ÚUCHI	BA'AX ÚUCHI	MATEO	MARCOS	LUCAS	JUAN
Año 3 t.t.J.	Tu temploil Jerusalén	A'ala'ab ti' Zacarías tumen ángel Gabriel yaan u síijil Juan Bautista			1:5-25	
k. 2 t.t.J.	Nazaret; Judea	A'ala'ab ti' María tumen ángel Gabriel yaan u síijil Jesús; Maríae' ku bin u yil Elisabet			1:26-56	
2 t.t.J.	Tu pu'ukilo'ob Judea	Ku síijil Juan Bautista, ku ts'a'abal u k'aaba'; ku profetizar Zacarías; Juane' ku bin desierto			1:57-80	
Kex 1 ti' oct. 2 t.t.J.	Belén	Síij Jesús; «le T'aan túuno' k'uch u beetuba wíinikil»	1:1-25		2:1-7	1:14
	Naats' Belén; Belén	Ángel ku ts'áaik ojéeltbil ba'alo'ob ma'alobtak; ku alabarta'al Dios; j-kanan tamano'ob bin yilo'ob Jesús			2:8-20	
	Belén; Jerusalén	Ku circuncidarta'al Jesús 8 días síijik; ku bisa'al templo tumen u taata'ob (40 días síijik)			2:21-38	
1 t.t.J. wa 1 ts'.t.J.	Jerusalén; Belén; Egipto; Nazaret	Astrólogo'ob; ku bino'ob Egipto; Herodese' ku kíimsik chaambalo'ob; ku luk'lo'ob Egipto, ku p'áatlo'ob Nazaret	2:1-23		2:39, 40	
12 ts'.t.J., Pascua	Jerusalén	Doce años ti' Jesús, ku k'áatik u chi' le j-ka'ansajo'obo'			2:41-50	
	Nazaret	Ku suut Nazaret; seguernaj u yu'ubik u t'aan u taata'ob; ku kanik carpintería; Maríae' ku líi'sik uláak' cuatro xiibo'ob bey xan x-ch'úupalal (Mt 13:55, 56; Mr 6:3)			2:51, 52	
29, kex abril	Desierto, Río Jordán	Juan Bautistae' ku káajal u tsikbaltik u t'aan Dios	3:1-12	1:1-8	3:1-18	1:6-8

Mapa 1

Símbolo'ob yaan te' mapa'obo'

- ⊕ Tu'ux káaji
- ● Ojéela'an tia'ani'
- ○ Ma' jach ojéela'an wa tia'ani'
- (?) Ma' ojéela'an wa tia'ani'

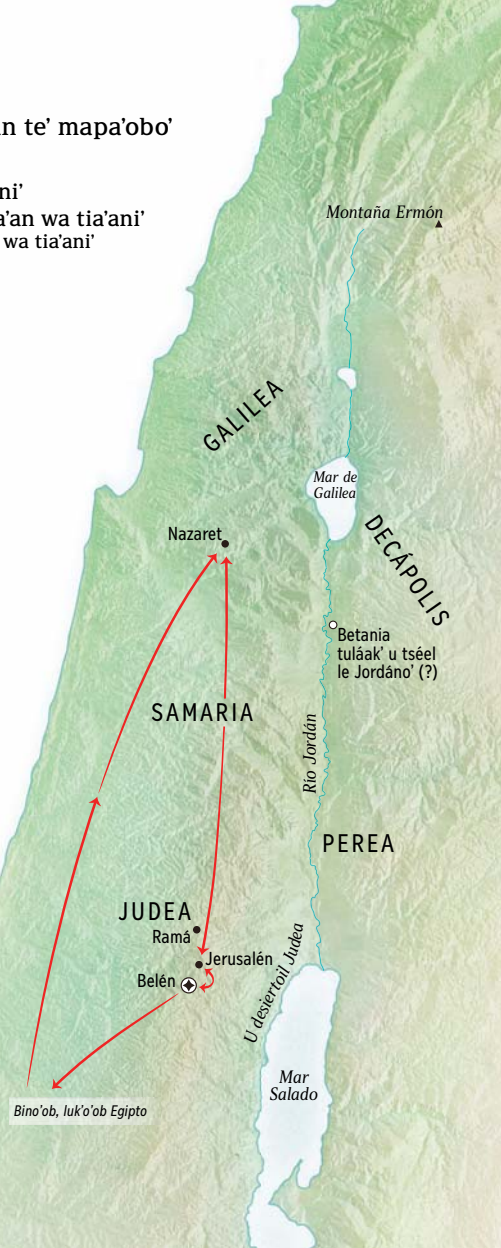

Ku káajsik le meyaj k'ubéenta'anti'o'

BA'AX K'IIN	TU'UX ÚUCHI	BA'AX ÚUCHI	MATEO	MARCOS	LUCAS	JUAN
29, kex octubre	Ma' xaane' Betania tuláak' u tséel le Jordáno' wa naats' ti'	Jesúse' ku yokja' yéetel ku yéeya'al; Jéeobae' ku ya'alike' Jesúse' u Paal	3:13-17	1:9-11	3:21-38	
	U desiertoil Judea	Probarta'ab tumen K'aasilba'al	4:1-11	1:12, 13	4:1-13	
	Betania tuláak' u tséel le Jordáno'	Juan Bautistae' ku ya'alike' Jesúse' u Taman Dios; u yáax discípulo'ob Jesús				1:15, 19-51
	Caná ti' Galilea; Capernaúm	Yáax milagro: ku sutik vinoil le ja'o'; ku bin Capernaúm				2:1-12
30, Pascua	Jerusalén	Ku jóo'sik j-koonolo'ob te' temploo'				2:13-25
		Ku tsikbal yéetel Nicodemo				3:1-21
	Judea; Enón	Ku yokol Judea, u discípulo'obe' ku ts'aa okja'ob; Juane' ku ts'ok t'aan yo'olal Jesús				3:22-36
	Tiberíades; Judea	Juane' ku k'a'alal cárcel; Jesúse' ku bin Galilea	4:12; 14:3-5	6:17-20	3:19, 20	4:1-3
	Sicar (Samaria)	Tu bejil Galileae' ku ka'ansik samaritano'ob				4:4-43

U desiertoil Judea

Mapa 2

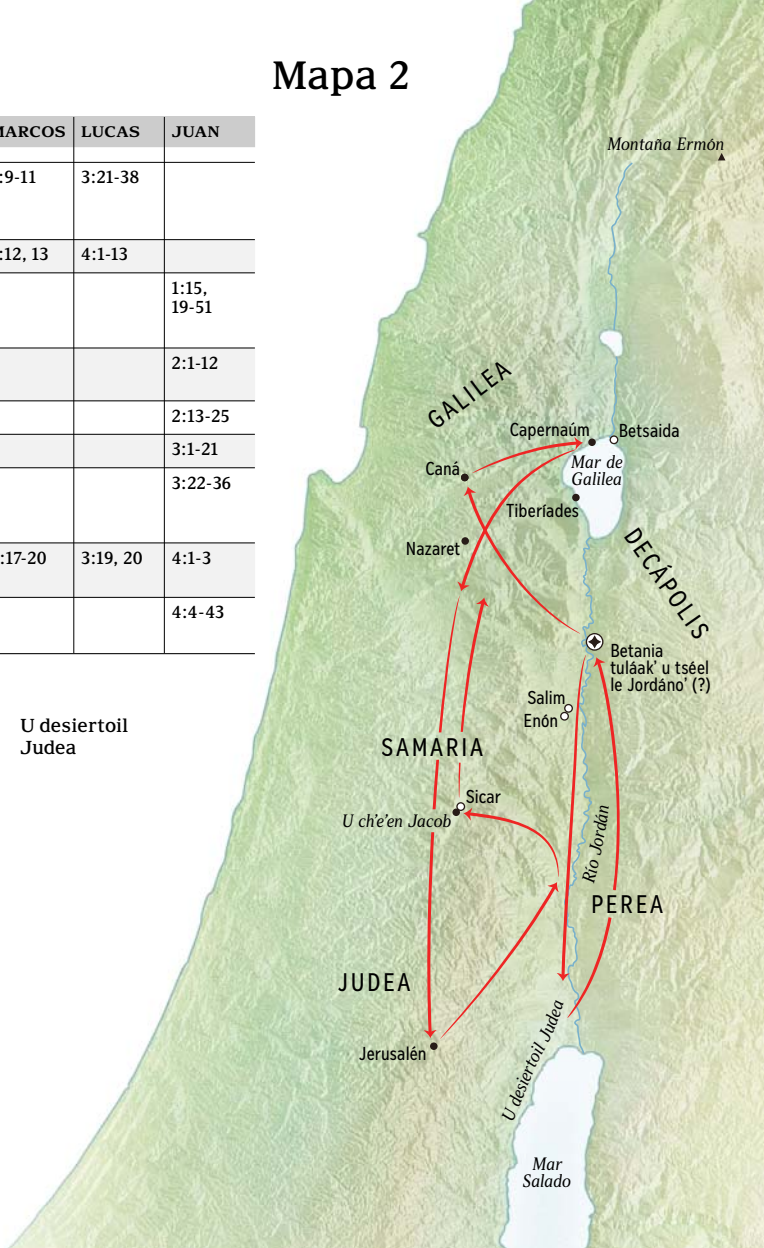

BA'AX K'IIN	TU'UX ÚUCHI	BA'AX ÚUCHI	MATEO	MARCOS	LUCAS	JUAN
Año 30	Galilea	Ku káajal u ya'alike' «u Reinoil ka'ane' ts'o'ok u náats'al»	4:17	1:14, 15	4:14, 15	4:44, 45
	Caná; Nazaret; Capernaúm	Ku ts'akik u hijo máax ku meyaj yiknal rey; ku xokik u rollo Isaías	4:13-16		4:16-31	4:46-54
	Mar de Galilea, naats' Capernaúm	Ku t'anik u discípulo'ob: Simón yéetel Andrés, Santiago yéetel Juan	4:18-22	1:16-20	5:1-11	
	Capernaúm	Ku ts'akik u suegra Pedro bey xan ya'ab máako'ob	8:14-17	1:21-34	4:31-41	
	Galilea	Ku bin Galilea yéetel kantúul discípulo'ob	4:23-25	1:35-39	4:42, 43	
		Ku ts'akik leproso; ya'ab máak tsaypachtik	8:1-4	1:40-45	5:12-16	
	Capernaúm	Ku ts'akik máax mina'an u muuk' u wíinklil	9:1-8	2:1-12	5:17-26	
		Ku t'anik Mateo; ku janal yéetel j-k'am impuesto'ob; ku t'aan yo'olal ayuno	9:9-17	2:13-22	5:27-39	
	Judea	Ku tsikbal te' sinagoga'obo'			4:44	
31, Pascua	Jerusalén	Ku ts'akik juntúul máak tu pilail Betzata; taak u kíimsa'al				5:1-47
	Luk' Jerusalén (?)	Ku t'okiko'ob trigo tu k'iinil sábado; «u Yuumil le Sábadoo'»	12:1-8	2:23-28	6:1-5	
	Galilea; Mar de Galilea	Ku ts'akik juntúul máak ti' sábado; ya'ab máak bin tu paach; ku ts'akik u maasil	12:9-21	3:1-12	6:6-11	
	Montaña naats' Capernaúm	Ku yéeyik u 12 apóstolo'ob		3:13-19	6:12-16	
	Naats' Capernaúm	Ku ka'ansaj te' Montañao'	5:1–7:29		6:17-49	
	Capernaúm	Ku ts'akik u j-meyaj u nojchil soldado'ob	8:5-13		7:1-10	
	Naín	Ku ka'a kuxkíintik u hijo juntúul viuda			7:11-17	
	Tiberíades; Galilea (Naín wa naats' ti')	Juane' ku túuxtik discípulo'ob yiknal Jesús; ku ye'esa'al u jaajil ti' mejen paalal; u che'il u kuuch	11:2-30		7:18-35	
	Galilea (Naín wa naats' ti')	Ko'olel ku yalik aceite tu yook Jesús; máak jach yaan u p'aax			7:36-50	
	Galilea	Ku ka'a bin Galilea yéetel u 12 apóstolo'ob			8:1-3	
		Ku jóo'sik demonio; k'eban mu perdonarta'al	12:22-37	3:19-30		
		Chéen u señal Jonás kun ts'aabilti'ob	12:38-45			
		Bin ilbil tumen u láak'tsilo'ob; ku ya'alike' u discípulo'obe' u láak'tsilo'ob	12:46-50	3:31-35	8:19-21	

Mapa 3A

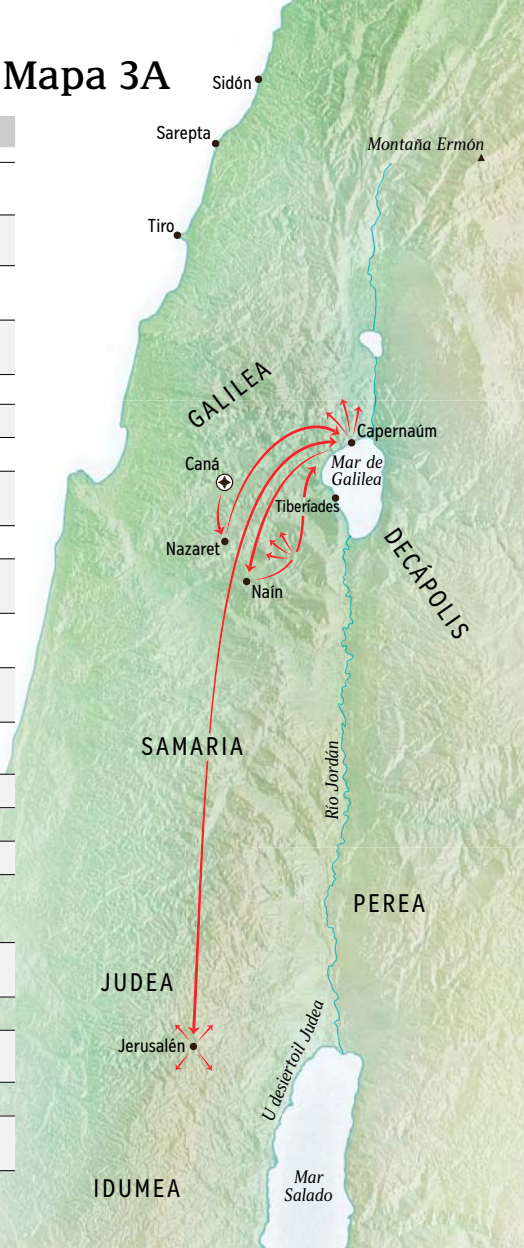

BA'AX K'IIN	TU'UX ÚUCHI	BA'AX ÚUCHI	MATEO	MARCOS	LUCAS	JUAN
Año 31 wa 32	Capernaúm	Ku ketik le Reinoo'	13:1-53	4:1-34	8:4-18	
	Mar de Galilea	Ku jets'ik k'a'amkach iik'	8:18, 23-27	4:35-41	8:22-25	
	U lu'umil Gadara	Ku yokol demonio'ob ti' k'éek'eno'ob	8:28-34	5:1-20	8:26-39	
	Ma' xaane' Capernaúm	Ku ts'akik juntúul ko'olel ku máan k'i'ik' ti'; ku kuxkíintik u hija Jairo	9:18-26	5:21-43	8:40-56	
	Capernaúm (?)	Ku ts'akik ch'óopo'ob yéetel toot	9:27-34			
	Nazaret	Ma' ka'a k'a'am tu kaajali'	13:54-58	6:1-5		
	Galilea	U yóoxtéen u bin Galilea; ku túuxtik u apóstolo'ob ka'ansaj	9:35–11:1	6:6-13	9:1-6	
	Tiberíades	Herodese' ku beetik u xo'ot'ol u pool Juan; Herodese' ku sajaktal ti' Jesús	14:1-12	6:14-29	9:7-9	
32, óoli' te' Pascuao' (Jn 6:4)	Capernaúm(?); Tu xamanil Mar de Galilea	Ka ts'o'ok u ka'ansajo'obe' suunajo'ob; ku tséentik 5,000 xiibo'ob	14:13-21	6:30-44	9:10-17	6:1-13
	Tu xamanil Mar de Galilea; Genesaret	Taak u beeta'al reyil; ku xíimbal yóo' ja'; ku ts'akik máako'ob	14:22-36	6:45-56		6:14-21
	Capernaúm	Leti' «u waajil le kuxtalo'»; ku náachtal ya'ab u discípulo'ob				6:22-71
32, ka ts'o'ok le Pascuao'	Ma' xaane' Capernaúm	Ku ya'alik k'aas ba'ax ku beeta'al	15:1-20	7:1-23		7:1
	Fenicia; Decápolis	Ku ts'akik u hija juntúul feniciail; ku tséentik 4,000 xiibo'ob	15:21-38	7:24–8:9		
	Magadán	U señal Jonás	15:39–16:4	8:10-12		

Mapa 3B

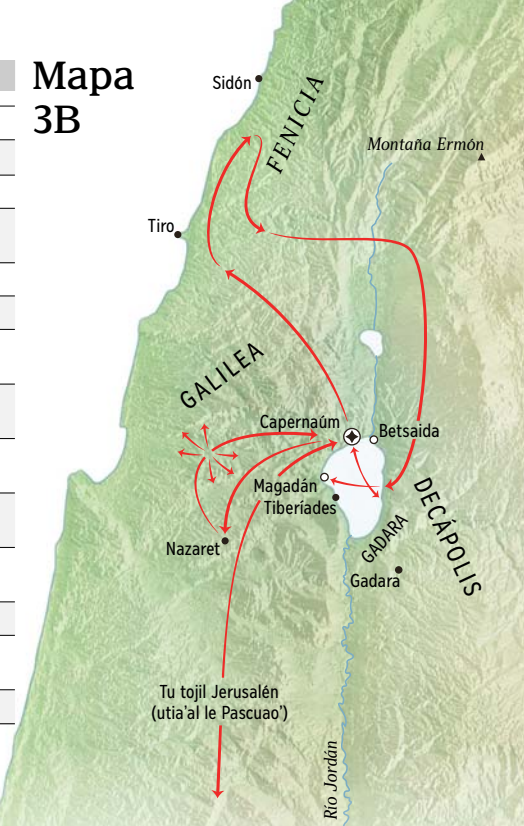

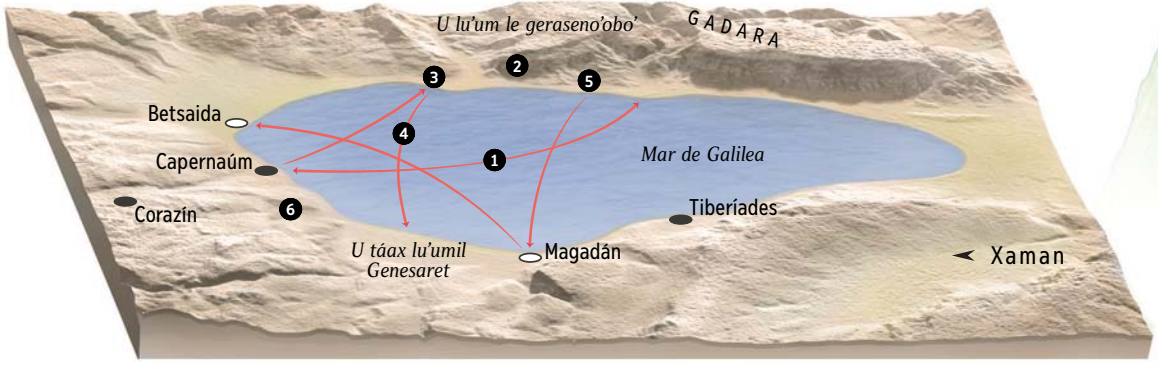

Ba'axo'ob tu beetaj naats' Mar de Galilea

(K'aj óola'an xan u ja'il Genesaret wa Mar de Tiberíades)

1. Ku jets'ik le k'a'amkach iik' desde te' barcoo'
2. Ku cha'ik u yokol demonio'ob ti' k'éek'eno'ob
3. Ku tséentik 5,000 xiibo'ob
4. Ku xíimbal yóo' ja'
5. Ku tséentik 4,000 xiibo'ob
6. Ku ka'ansaj te' Montañao'

BA'AX K'IIN	TU'UX ÚUCHI	BA'AX ÚUCHI	MATEO	MARCOS	LUCAS	JUAN
32, ka ts'o'ok le Pascuao'	Mar de Galilea; Betsaida	Tu bejil Betsaidae' tu ya'alaj ka u kanáantuba máak ti' u levadura fariseo'ob; tu ts'akaj juntúul ch'óop	16:5-12	8:13-26		
	Cesarea de Filipo	U llaveilo'ob le Reinoo'; ku ya'alik yaan u kíimil yéetel u ka'a kuxtal	16:13-28	8:27–9:1	9:18-27	
	Ma' xaane' Montaña Ermón	Jelpaj bix u yila'al; ku t'aan Jéeoba	17:1-13	9:2-13	9:28-36	
	Cesarea de Filipo	Ku jóo'sik demonio ti' juntúul xi'ipal	17:14-20	9:14-29	9:37-43	
	Galilea	Ku ka'a a'alik yaan u kíimsa'al	17:22, 23	9:30-32	9:43-45	
	Capernaúm	Ku jóo'sa'al taak'in tu chi' kay	17:24-27			
		U maas nojchil te' Reinoo'; taman saatal; k'asa'an esclavo	18:1-35	9:33-50	9:46-50	
	Galilea, Samaria	Le táan u bin Jerusaléno' t'aanaj ti' u p'a'atal ba'alo'ob yo'olal le Reinoo'	8:19-22		9:51-62	7:2-10

Uláak' ba'alo'ob tu beetaj Judea

32, Fiestail Paselo'ob (wa Tabernáculo'ob)	Jerusalén	Ku ka'ansaj te' Fiestao'; ku bin soldado'ob machik				7:11-52
		«Teen u sáasilil yóok'ol kaab»; ku ts'akik máax ch'óop ka síiji				8:12–9:41
	Ma' xaane' Judea	Ku túuxtik ka'ansaj 70 discípulo'ob			10:1-24	
	Judea; Betania	le utsul samaritanoo'; tu yotoch María yéetel Marta			10:25-42	
	Ma' xaane' Judea	Ku ka'a a'alik le Padrenuestroo'; le amigo ku sen k'áatik wa ba'axo'			11:1-13	
		Ku jóo'sik demonio'ob yéetel u yáantaj Dios; ku ka'a t'aan ti' u señal Jonás			11:14-36	
		Ku janal yéetel fariseo; ku ye'esik j-ka'ap'éel icho'ob			11:37-54	
		Le j-ayik'al mina'an u na'ato' yéetel le j-kanan ayik'alil chúuka'an u yóolo'			12:1-59	
		Ku ts'akik ko'olel wuuts'ul u pu'uch utia'al sábado; ku t'aan ti' u neek' mostaza yéetel levadura			13:1-21	
32, u fiestail u k'u'ubul templo	Jerusalén	Le ma'alob j-Kanan tamano'; óota'ab muruxtuntbil; luk' Betaniae' ka bin tu tojil Jordán				10:1-39

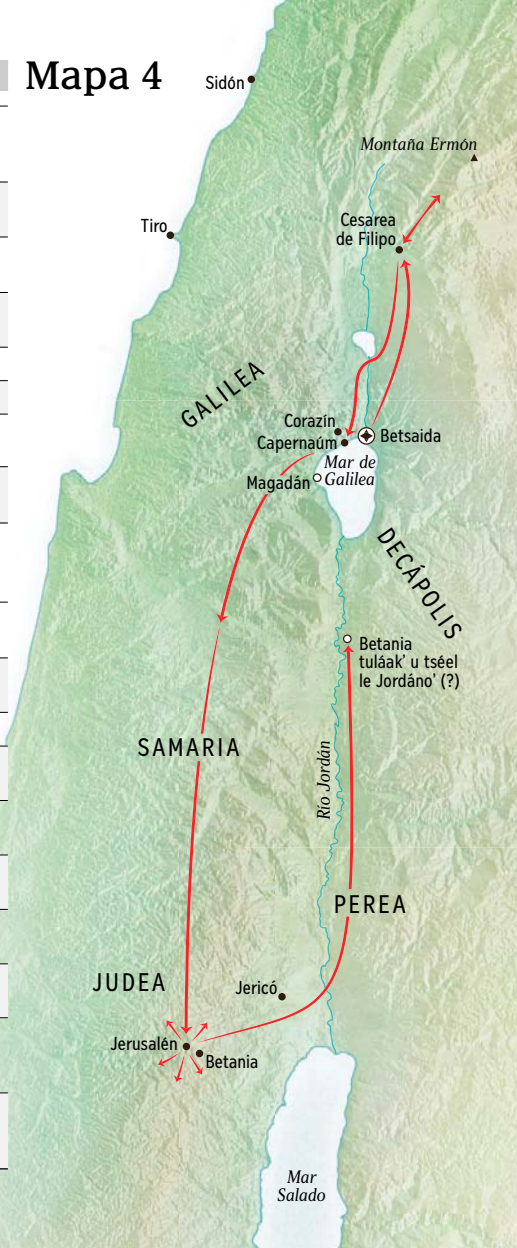

BA'AX K'IIN	TU'UX ÚUCHI	BA'AX ÚUCHI	MATEO	MARCOS	LUCAS	JUAN
32, ka ts'o'ok u fiestail u k'u'ubul templo	Betania tuláak' u tséel le Jordáno'	Ku bin te' tu'ux ku ts'aa okja' Juano'; ya'ab máak tu ts'áaj u fe ti' Jesús				10:40-42
	Perea	Ku ka'ansaj ti' kaajo'ob yéetel ti' kajtalilo'ob le táan u bin Jerusaléno'			13:22	
		Ku ya'alik ka okok máak ti' nu'ut' joonaj; ku yaatal u yóol yo'olal Jerusalén			13:23-35	
	Ma' xaane' Perea	Ku ka'ansik kabal óolal; le lugar maas ma'alobo'; le máaxo'ob chéen ma' tu yóoto'ob bino'			14:1-24	
		Ba'ax táaka'an utia'al u beetkuba máak discípuloil			14:25-35	
		U tsikbalil taman saatal, taak'in saatal, paal tu xu'uxupaj u taak'in			15:1-32	
		U tsikbalil k'asa'an j-kanan ayik'alil, Lázaro yéetel j-ayik'al máak			16:1-31	
		Ma' k-beetik u t'óochpajal u maasil, unaj k-perdonar yéetel unaj u yantal k-fe			17:1-10	
	Betania	Ku kíimil Lázaro, ku ka'a kuxkíinta'al				11:1-46
	Jerusalén; Efraín	Ku ch'a'tukla'al u kíimsa'al; ku púuts'ul				11:47-54
	Samaria; Galilea	Ku ts'akik diez leproso'ob; ku ya'alik bix kun taal u Reino Dios			17:11-37	
	Samaria wa Galilea	U tsikbalil viuda ku k'áatik justicia, fariseo yéetel máax cobrartik impuesto			18:1-14	
	Perea	Ku t'aan ti' ts'o'okol beel yéetel divorcio	19:1-12	10:1-12		
		Ku bendecirtik mejen paalal	19:13-15	10:13-16	18:15-17	
		U k'áatchi' j-ayik'al máak; u tsikbalil j-meyajo'ob junp'éelili' bix úuchik u bo'ota'alo'ob	19:16–20:16	10:17-31	18:18-30	
	Ma' xaane' Perea	U yóoxtéen u ya'alik yaan u kíimilo'	20:17-19	10:32-34	18:31-34	
		Santiago yéetel Juane' ku k'áatko'ob ka kulako'ob tu tséel Jesús te' Reinoo'	20:20-28	10:35-45		
	Jericó	Ka k'áatmáan Jericóe' tu ts'akaj ka'atúul ch'óopo'ob; ku xíimbaltik Zaqueo; u tsikbalil diez bolsas taak'in	20:29-34	10:46-52	18:35–19:28	

Mapa 5

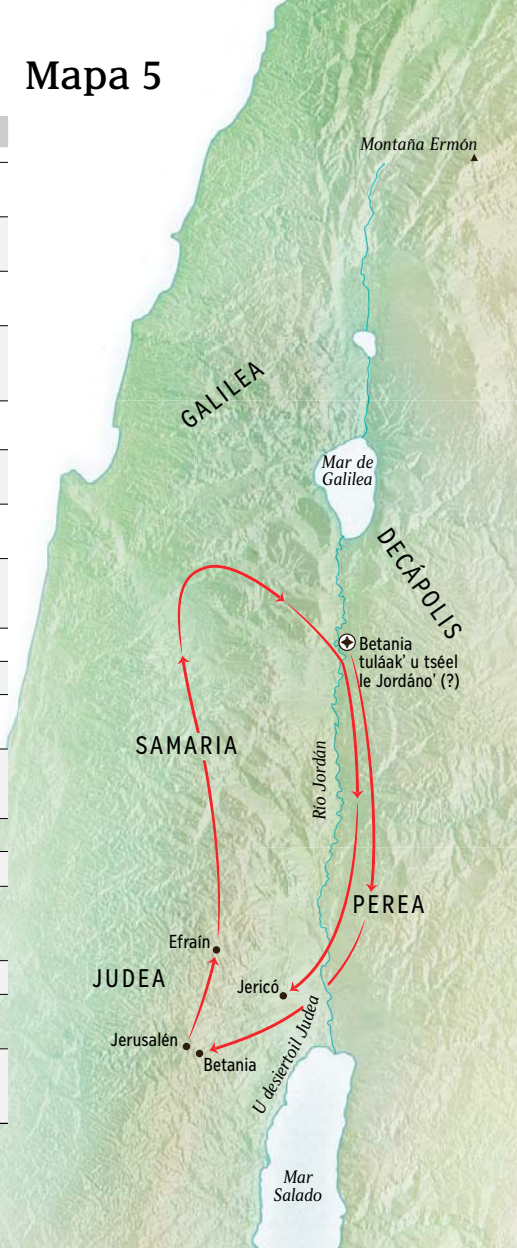

Jesúse' ku ts'o'oksik u meyaj Jerusalén

BA'AX K'IIN	TU'UX ÚUCHI	BA'AX ÚUCHI	MATEO	MARCOS	LUCAS	JUAN
8 ti' nisán año 33	Betania	Ku k'uchul Jesús seis k'iino'ob antes ti' le Pascuao'				11:55–12:1
9 ti' nisán	Betania	Maríae' ku yalik aceite tu pool yéetel tu yook Jesús	26:6-13	14:3-9		12:2-11
	Betania, Betfagué yéetel Jerusalén	Ku yokol Jerusalén yóok'ol juntúul burro	21:1-11, 14-17	11:1-11	19:29-44	12:12-19
10 ti' nisán	Betania yéetel Jerusalén	Ku maldecirtik junkúul higuera; ku ka'a jóo'sik j-koonolo'ob te' temploo'	21:18, 19; 21:12, 13	11:12-17	19:45, 46	
	Jerusalén	U nuuktakil le sacerdote'ob yéetel le escriba'obo' ku ch'a'tukliko'ob u kíimsko'ob		11:18, 19	19:47, 48	
		Ku t'aan Jéeoba; Jesúse' ku ya'alik yaan u kíimil; je'ex u ya'almil Isaíase' ma' creerta'ab ba'ax tu ya'ali'				12:20-50
11 ti' nisán	Betania yéetel Jerusalén	Ba'ax ku ka'ansik le higuera kíimo'	21:19-22	11:20-25		
	Tu temploil Jerusalén	Ma' creerta'ab Dios ts'áaik páajtalil ti'i'; u tsikbalil ka'atúul hijotsil	21:23-32	11:27-33	20:1-8	
		U tsikbalil le máaxo'ob ku kanan paak'alo'obo', ts'o'okol beel	21:33–22:14	12:1-12	20:9-19	
		Ku núukik ba'ax ku k'áata'alti' yo'olal Dios yéetel César, yo'olal ka'a kuxtal, yo'olal le nojoch mandamiento	22:15-40	12:13-34	20:20-40	
		Ku k'áata'al wa Cristoe' u paal David	22:41-46	12:35-37	20:41-44	
		K'asa'an escriba'ob yéetel fariseo'ob	23:1-39	12:38-40	20:45-47	
		Ku yilik le taak'in ku síik le viudao'		12:41-44	21:1-4	
	Montañail Olivo'ob	Ku ya'alik ba'ax kun e'esik way yane'	24:1-51	13:1-37	21:5-38	
		U tsikbalil diez x-ch'úupalal, bolsas taak'in, tamano'ob yéetel chivo'ob	25:1-46			
12 ti' nisán	Jerusalén	U nuuktakil le judío'obo' ku ch'a'tukliko'ob u kíimsko'ob	26:1-5	14:1, 2	22:1, 2	
		Judase' ku yilik bix ken u traicionartil	26:14-16	14:10, 11	22:3-6	
13 ti' nisán (chíinil k'iin jueves)	Naats' Jerusalén	Ku líi'skuba'ob utia'al le Pascuao'	26:17-19	14:12-16	22:7-13	
14 ti' nisán	Jerusalén	Pascua yéetel apóstolo'ob	26:20, 21	14:17, 18	22:14-18	
		Ku p'o'ik u yook u apóstolo'ob				13:1-20

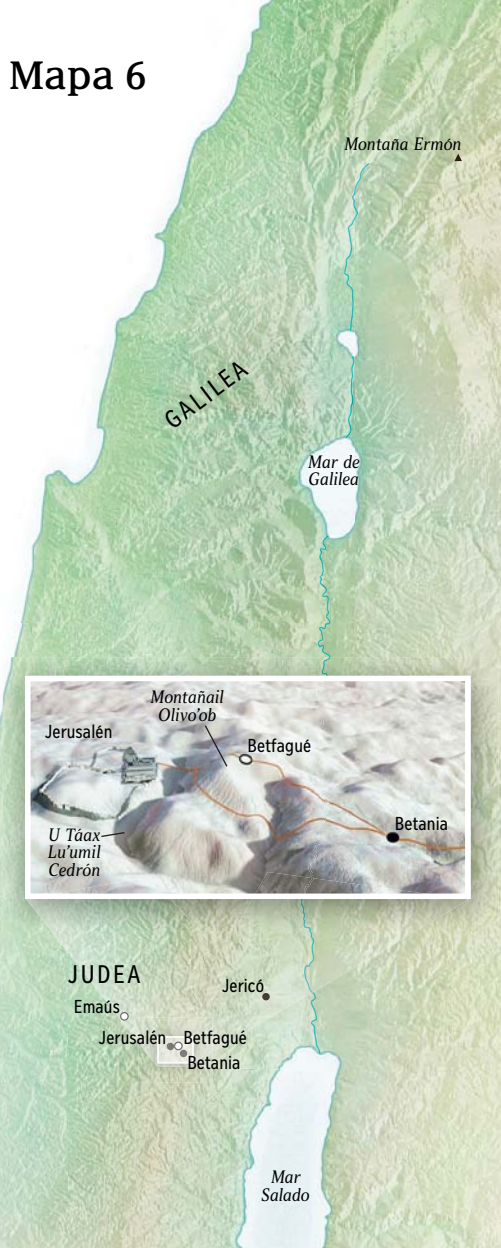

BA'AX K'IIN	TU'UX ÚUCHI	BA'AX ÚUCHI	MATEO	MARCOS	LUCAS	JUAN
14 ti' nisán	Jerusalén	Jesúse' ku ye'esik Judas kun traicionartik, ku ya'alikti' ka xi'ik	26:21-25	14:18-21	22:21-23	13:21-30
		U yáax Cena Yuumtsil (1Co 11:23-25)	26:26-29	14:22-25	22:19, 20, 24-30	
		Ku ya'alik yaan u negarta'al tumen Pedro yéetel yaan u k'i'itpajal le apóstolo'obo'	26:31-35	14:27-31	22:31-38	13:31-38
		Yaan u túuxta'al espíritu santo; ku t'aan ti' u che'il uva; ku ya'alik ka e'esa'ak yaabilaj; ku ts'ok orar yéetel u apóstolo'ob				14:1–17:26
	Getsemaní	Ku jach yaatal u yóol te' jardíno'; ku traicionarta'al yéetel ku bisa'al	26:30, 36-56	14:26, 32-52	22:39-53	18:1-12
	Jerusalén	Tu táan Anás, Caifás, Sanedrín; Pedroe' ku ya'alik ma' u k'aj óoli'	26:57–27:1	14:53–15:1	22:54-71	18:13-27
		Judase' ku jich'ik u kaal (Hch 1:18, 19)	27:3-10			
		Tu táan Pilato, Herodes, tu táan Pilato tu ka'atéen	27:2, 11-14	15:1-5	23:1-12	18:28-38
		Pilatoe' taak u jáalk'abtik, pero le judío'obo' ku ya'aliko'ob ka jáal-k'abta'ak Barrabás; ku k'u'ubul utia'al kíimsbil te' che'o'	27:15-30	15:6-19	23:13-25	18:39–19:16
Viernes (kex láas 3 chíinil k'iin)	Gólgota	Ku kíimil Jesús te' che'o'	27:31-56	15:20-41	23:26-49	19:16-30
	Jerusalén	Ku yéemsa'al u wíinklil yéetel ku mu'ukul	27:57-61	15:42-47	23:50-56	19:31-42
15 ti' nisán	Jerusalén	Sacerdote'ob yéetel fariseo'obe' ku ya'aliko'ob ka kanáanta'ak u wíinklil	27:62-66			
16 ti' nisán	Naats' Jerusalén; Emaús	Ku kuxkíinta'al; ku chíikbeskuba cinco u téenel ti' le discípulo'obo'	28:1-15	16:1-8	24:1-49	20:1-25
Ts'o'ok 16 ti' nisán	Jerusalén; Galilea	Ku ka'a chíikbeskuba ti' u discí-pulo'ob (1Co 15:5-7; Hch 1:3-8); ku ts'áaik tsolnu'uk; ku ya'alik ka u beeto'ob discípulo'ob	28:16-20			20:26–21:25
25 ti' iyar	Montañail Olivo'ob, naats' Betania	Ku suut ka'an 40 k'iino'ob kuxkíinta'ak (Hch 1:9-12)			24:50-53	

Utia'al xak'alxook 2

Ti' ba'ax ku t'aan le Bibliao' 2A

Mapa'ob

Génesis yéetel tu'ux viajarnaj u nuuktakil u familia'ob le israelita'obo' 2B

Símbolo'ob yaan te' mapa'obo'

- Ojéela'an tia'ani'
- Ma' jach ojéela'an wa tia'ani' ? ma' ojéela'an wa tia'ani'
- Bej

Le mapa'obo' ku káajalo'ob tu tojil xaman

Wa junp'éel kaaj wa lu'umil yanchaj uláak' u k'aaba' ti' junp'éelili' tiempoe' ts'a'an coma (,) utia'al u ja'ats'al le k'aaba'ob yanchajti'o'

Wa junp'éel kaaj wa lu'umil yanchaj uláak' u k'aaba' ti' jejeláas tiempoe' le uláak' u k'aaba'o' ts'a'an ich paréntesis ()

Ku jóok'ol le israelita'ob Egiptoo' 2C

Ku ch'a'ik Israel le lu'um a'ala'anti'o' 2D

Le lu'um ts'a'ab ti' le israelita'obo' 2F

Le tu'ux gobernarnaj David yéetel Salomóno' 2G

Le nukuch gobierno'ob u ya'almaj Daniel kun antalo' 2I

Israel tu k'iinilo'ob Jesús 2J

Ku bisa'al u t'aan Dios jejeláas tu'ux 2M

Templo

Tabernáculo yéetel u maas nojchil le sacerdote'obo' 2E

Templo beeta'an tumen Salomón 2H

Le templo tu k'iinilo'ob Jesúso' 2K

Le ba'ax ucha'ano' yéetel calendario

U ts'ook semana kuxlaj Jesús way Lu'ume' 2L

Calendario hebreo 2Ñ

Bix u yúuchul p'iis

U nu'ukulilo'ob p'iis yéetel taak'in 2N

2A Ti' ba'ax ku t'aan le Bibliao'

Jéeobae' yaan u derechoil u gobernar. Chéen leti' jach ma'alob bix u gobernar. Jéeobae' yaan u béeykuntik ba'ax u tukultmaj utia'al le Lu'um yéetel utia'al wíiniko'.

Ka ts'o'ok u añoil 4026 t.t.J.

Le K'aasilba'al wa le «kaano'» tu ya'alaj mina'an u derechoil ti' Jéeoba u gobernar yéetel ma' ma'alob bix u gobernari'. Jéeobae' tu ya'ale' yaan u ts'áaik junp'éel «ch'i'ibal» wa «descendencia». Le kéen k'uchuk u k'iinile' le ch'i'ibala' yaan u púu'cha'atik le K'aasilba'alo' (Génesis 3:1-5, 15; nota). Jéeobae' ku cha'ik u gobernar wíinik ichil junp'íit tiempo yáanal u nu'uktaj u K'aasilba'al.

1943 t.t.J.

Jéeobae' ku ya'alik ti' Abrahán juntúul ti' u paalal ken u beetuba le «ch'i'ibal» u ya'almo' (Génesis 22:18).

Ka ts'o'ok u añoil 1070 t.t.J.

Jéeobae' ku ya'alik ti' rey David bey xan ti' Salomón de ke ichil u paalalo'ob kun taal le «ch'i'ibal» u ya'almo' (2 Samuel 7:12, 16; 1 Reyes 9:3-5; Isaías 9:6, 7).

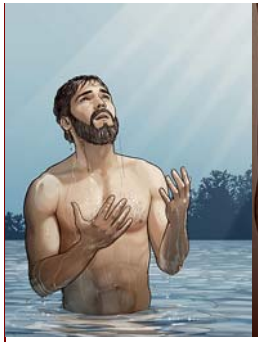

29 ts'.t.J.

Jéeobae' ku ya'alike' Jesúse' leti'e «ch'i'ibal» u ya'almo' yéetel yaan u ts'áaikti' u trono David (Gálatas 3:16; Lucas 1:31-33; 3:21, 22).

33 ts'.t.J.

Le K'aasilba'al wa le «kaano'» ku beetik u kíimsa'al Jesús, bey úuchik u «chi'ik u tuunkuy» le «ch'i'ibal» a'ala'ano'. Jéeobae' ku ka'a kuxkíintik Jesús utia'al u suut ka'an yéetel ku k'amik u tojol u kuxtal mina'an u k'eban tu k'ubo'. Le ba'ax tu beeta' ku ts'áaik u páajtalil u perdonarta'al u k'eban máak bey xan u páajtalil u kuxtal mina'an u xuul (Génesis 3:15; Hechos 2:32-36; 1 Corintios 15:21, 22).

Kex tu añoil 1914 ts'.t.J.

Jesúse' ku pulik le «kaan» way Lu'umo'. Ku ya'alikti'e' «chéen junp'íit k'iin p'aatalti'» (Apocalipsis 12:7-9, 12).

Ba'ax ku taal u k'iin

Jesúse' yaan u k'alik u K'aasilba'al tu yáamil 1,000 años, kéen ts'o'okke' ku xu'ulsikti', bey ken u púu'cha'atil u poolo'. Ts'o'ole' yaan u béeytal ba'ax u tukultmaj Jéeoba utia'al le Lu'um yéetel utia'al wíiniko'. Ku ye'esa'al ma' jaaj le ba'ax a'ala'ab tu contra Jéeobao', tu ts'ooke' ku ye'esa'al chéen leti' ma'alob bix u gobernar (Apocalipsis 20:1-3, 10; 21:3, 4).

2B Génesis yéetel tu'ux viajarnaj u nuuktakil u familia'ob le israelita'obo'

Beeta'ab Adán 4026 t.t.J.
Ku káajal u pacto Abrahán 1943 t.t.J.
Ku kíimil José 1657 t.t.J.

4000 t.t.J. | 2000 t.t.J. | t.t.J. / ts'.t.J. | 2000 ts'.t.J.

2C

Ku jóok'ol le israelita'ob Egiptoo'

Israele' ku jóok'ol Egipto Ku ts'a'abal le Ley ti' Moiséso' 1513 t.t.J.

Josuée' ku jeelintik Moisés 1473 t.t.J.

4000 t.t.J. | 2000 t.t.J. | t.t.J. / ts'.t.J. | 2000 ts'.t.J.

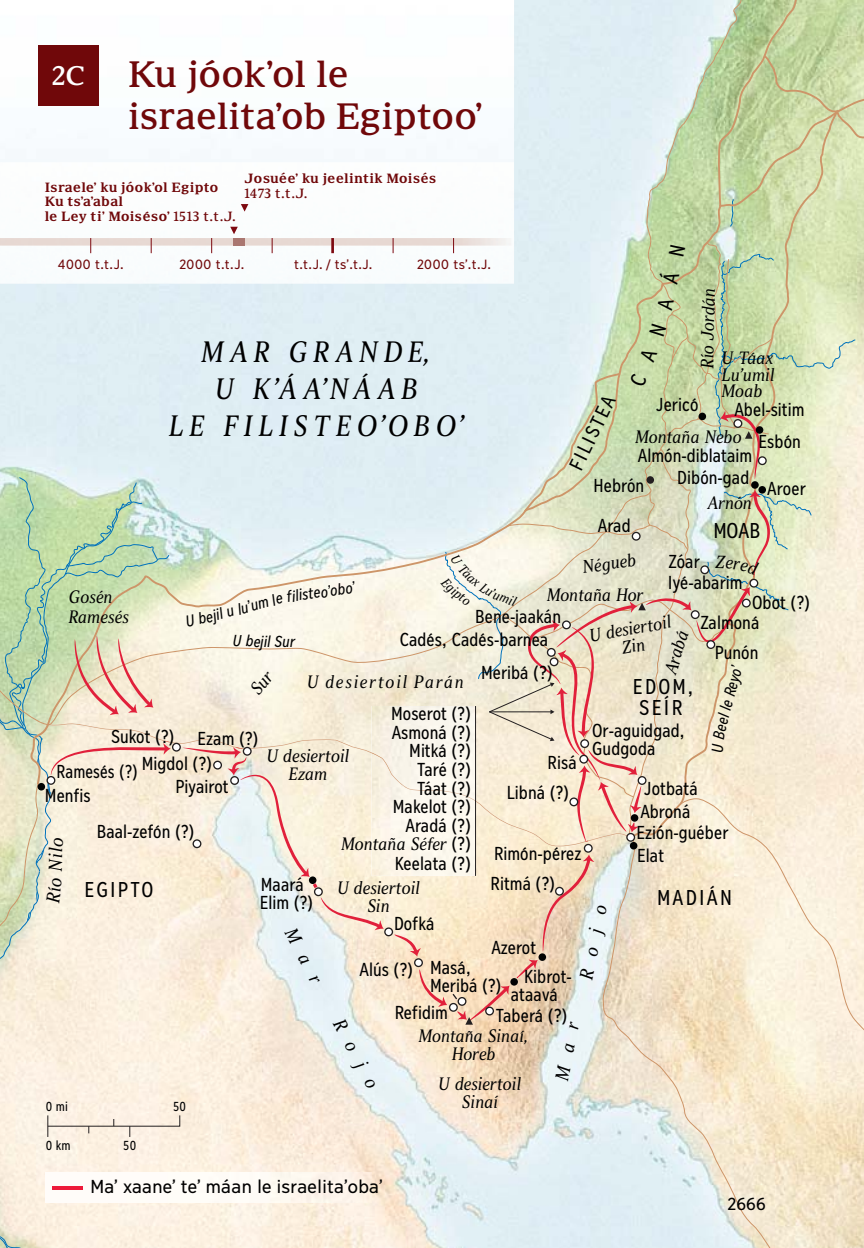

2D

Ku ch'a'ik Israel le lu'um a'ala'anti'o'

Ku yokol Israel tu lu'umil Canaán 1473 t.t.J.
Ku ch'a'ik óoli' tuláakal le lu'um a'ala'anti'o' 1467 t.t.J.

4000 t.t.J. | 2000 t.t.J. | t.t.J. / ts'.t.J. | 2000 ts'.t.J.

2E

Tabernáculo yéetel u maas nojchil le sacerdote'obo'

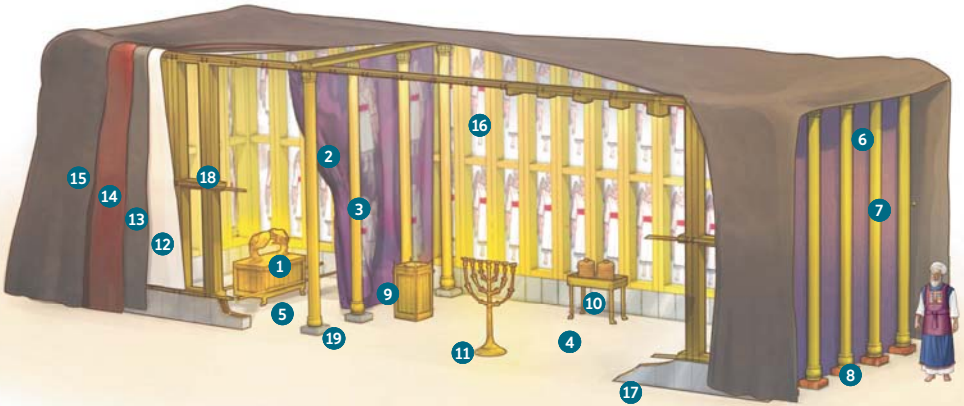

U maas nojchil le sacerdote'obo'

Capítulo 28 ti' Éxodoe' ku ya'alik jach bix u nook' u maas nojchil u sacerdoteilo'ob Israel

- **Nook' bak'a'an tu pool** (Éx 28:39)
- **Chan placa de oro** (Éx 28:36; 29:6)
- **U tuunichil ónice** (Éx 28:9)
- **Hilo de oro** (Éx 28:14)
- **Bolsa cuadrado tu'ux yaan 12 jats'uts tuunich** (Éx 28:15-21)
- **Efod yéetel u k'axnak'il** (Éx 28:6, 8)
- **Nook' azul mina'an u k'abil** (Éx 28:31)
- **Dobladillo yaan u granadailo'ob yéetel u mejen campanailo'ob** (Éx 28:33-35)
- **Nook' de ma'alob lino yaan u mejen cuadrosil** (Éx 28:39)

Le tabernáculoo'

1. **Caja** (Éx 25:10-22; 26:33)
2. **Cortina** (Éx 26:31-33)
3. **Columna utia'al le cortinao'** (Éx 26:31, 32)
4. **Cuarto Santo** (Éx 26:33)
5. **Cuarto Maas Jach Santo** (Éx 26:33)
6. **U cortinail le entradao'** (Éx 26:36)
7. **Columna utia'al u cortinail le entradao'** (Éx 26:37)
8. **Base de cobre yaan u joolil** (Éx 26:37)
9. **U altaril incienso** (Éx 30:1-6)
10. **U mesail le waaj ku k'u'ubulo'** (Éx 25:23-30; 26:35)
11. **Candelabro** (Éx 25:31-40; 26:35)
12. **Tela de lino** (Éx 26:1-6)
13. **Tela de u tso'otsel chivo** (Éx 26:7-13)
14. **U k'éewelil taman** (Éx 26:14)
15. **U k'éewelil foca** (Éx 26:14)
16. **Armazón** (Éx 26:15-18, 29)
17. **Base de plata utia'al le armazóno'** (Éx 26:19-21)
18. **Che' ku ju'ulul** (Éx 26:26-29)
19. **Base de plata yaan u joolil** (Éx 26:32)
20. **Nojoch paila de cobre** (Éx 30:18-21)
21. **Altar utia'al tóokbil ofrenda** (Éx 27:1-8)
22. **Terreno** (Éx 27:17, 18)
23. **Entrada** (Éx 27:16)
24. **Cortina'ob de lino t'ina'ano'ob** (Éx 27:9-15)

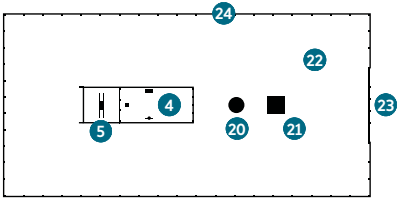

2F

Le lu'um ts'a'ab ti' le israelita'obo'

Ku t'o'oxol le lu'um ti' le tribu'obo' 1467 t.t.J. | Saúle' ku beetik u reyil 1117 t.t.J.

4000 t.t.J. | 2000 t.t.J. | t.t.J. / ts'.t.J. | 2000 ts'.t.J.

Juezo'ob

1. Otniel
2. Eud
3. Samgar
4. Barak
5. Gedeón
6. Tolá
7. Jaír
8. Jefté
9. Ibzán
10. Elón
11. Abdón
12. Sansón

2670

MAR GRANDE, MAR MEDITERRÁNEO

Sidón
Damasco
Baal-gad
Montaña Ermón
Tiro
Abel-bet-maaká
DAN
Dan, Lais, Lésem
Bet-anat
Kedes
NEFTALÍ
ASER
Azoor
Basán
MANASÉS
Akó
U ja'il Cisón
Kinéret
Mar de Kinéret
Astarot
Golán
Belén
ZABULÓN
Aróset-goim
Jokneam
Montaña Tabor
Avot-jaír (?)
Dor
Ofrá
U pu'ukil Moré
Kamón
Edrey
Meguidó
ISACAR
Debir
Kedes, Kisión
U Ja'il Aarod
Bet-sitá
Taanak
Bet-seán
Ramot (Ramot-galaad)
Ibleam
Jabés-galaad (?)
Abel-meolá
Éefer
MANASÉS
U lu'umil Tob
Samir (Samaria)
Tebez
Zafón
Montaña Ebal
Montaña Guerizim
Sikem
Sukot
Maanaim
Piratón
Río Jordán
Jabok
Penuel
Afek
Tapúa
Mizpá, Mizpé
Jope
EFRAÍN
Siló
Jogbeá
AMMÓN
DAN
Timnat-séra
GAD
U Tlaox Lu'umil Sorek
Betel
Rabá
Mizpá, Mizpé
Guilgal
Abel-keramim
Jabneel
BENJAMÍN
Bet-aram(n)
Mefaat
Timná
Estaol
Guibeá
Minit
Ecrón
Zorá
Jerusalén
Esbón
Bézer
Asdod
Lejí
Askelón
Adulam
Belén, Efrata
RUBÉN
Libná
Éter, Token
Kedemot
Eglón
Lakís
Hebrón
Mar Salado
Dibón
Gaza
(SIMEÓN)
Etam
En-guedí
Aroer
Anab
Debir
Arnón
Ziklag
Ain
Gosén
Kesil, Betul
Azar-susa
Bet-markabot
MOAB
Saruén, Saaraim, Silim
Asán, Ain
Beer-seba
Azar-sual
Baalat-beer, Ramá, Baal
JUDÁ
Ézem
Zered
Bet-lebaot, Bet-biri
U Tlaox Lu'umil Egipto
Négueb
U ebekniixil Acrabim
Montaña Alak
U desiertoil Zin
EDOM, SEÍR
Azmón
Azar-adar
Karká
Cadés, Cadés-barnea

0 mi 20
0 km 20

- Kaajo'ob yaan tu lu'umil Simeón
- Kaajo'ob yaan tu lu'umil Manasés
- Kaajo'ob utia'al u ta'akikuba máak

2G

Le tu'ux gobernarnaj David yéetel Salomóno'

Davide' gobernarnaj 1077-1038 t.t.J. Salomóne' gobernarnaj 1037-998 t.t.J.
Pacto yéetel David kex 1070 t.t.J.

4000 t.t.J. | 2000 t.t.J. | t.t.J. / ts'.t.J. | 2000 ts'.t.J.

Gobernarta'ab tumen David
Gobernarta'ab tumen Salomón
Ku konik
Ku manik

Río Éufrates
Tifsa
AMAT
SIRIA (ARAM)
Amat
Le sirio'ob yéetel le itita'obo' ku maniko'ob: tsíimino'ob yéetel carro'ob
Río Orontes
Riblá
Tadmor (Palmira)
Zedad
Zifrón
Azar-enán
Lebo-amat
ZOBÁ, ARAM-ZOBÁ
Guebal
SIDONIO'OB (FENICIA)
Cobre
Berotai
U montañailo'ob Líbano
U montañailo'ob Antilíbano
BET-REOB
U desiertoil Siria
Tarsise' ku konik: oro, plata, marfil, mono'ob yéetel pavorrealo'ob
Sidón
Damasco
Montaña Ermón
Tiro
Dan
Abel
MAAKÁ, ARAM-MAAKÁ
Tiroe' ku konik: cedro'ob, enebro'ob yéetel oro
2672
U lu'umil Kabul (?)
Azor
Argob
Basán
GUESUR
Elam
U Táax Lu'umil Jezreel
Dor
En-dor
Meguidó
Lo-debar
Montaña Guilboa
Roguelim
Saleká
Bet-seán
Jabés-galaad (?)
U lu'umil Tob
Sukot
Maanaim
AMMÓN
Galaad
Jope
Zeredá
Siló
Ramá
Tiroe' ku manik: cebada, trigo, vino yéetel u aceiteil oliva
Guilgal
Rabá
Guézer
Jerusalén
Esbón
Ecrón
Gat
Belén
Medebá
FILISTEA
Gaza
Hebrón
Aroer
En-guedi
Ziklag
Jatir
Betel
MOAB
Beer-seba
Ramot
Mizpé
Aroer
U Táax lu'umil ta'ab (?)
U Táax Lu'umil Egipto
Négueb
Tamar
Cobre
Punón
U desiertoil Parán
EDOM
U desiertoil Arabia
Egiptoe' ku konik: tsíimino'ob yéetel carro'ob
Ofire' ku konik: oro, ki'ichkelem tuunicho'ob yéetel che'
Arabiae' ku konik: oro yéetel plata
0 mi 20
0 km 20
Ezión-guéber
Elot, Elat

Kabal Bet-orón
Ka'anal Bet-orón
Gabaón
Gueba
Guézer
Guibeá
Kiriat-jearim
Anatot
Baal-perazim
Nob
Baurim
Ecrón
Jerusalén
U ja'il Guiyón
U ch'e'enil En-roguel
Bet-semes
Gat
Azecá
Belén
U Táax lu'umil Elaj
Socó
Adulam
Tekoaj
Keilá
Guiló
U desiertoil Judá
U cisternail Sirá
Hebrón
Jesimón
Zif
Ores
Carmelo
Estemoa
Maón

2H Templo beeta'an tumen Salomón

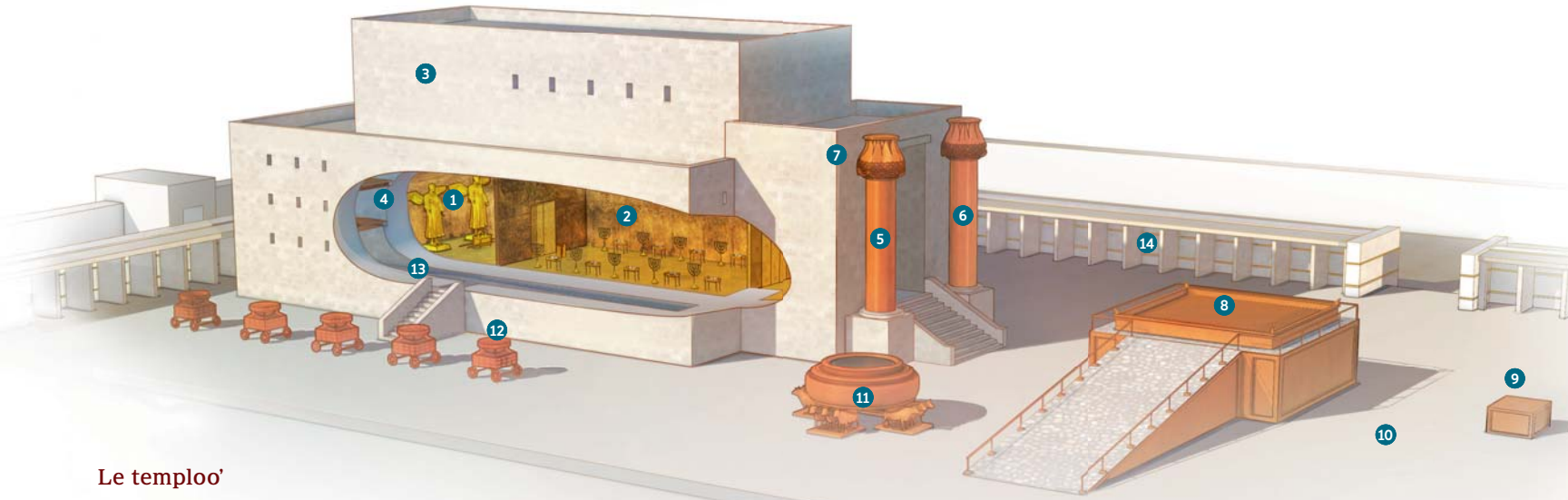

Le temploo'

1. **Cuarto Maas Jach Santo** (1Re 6:16, 20)
2. **Cuarto Santo** (2Cr 5:9)
3. **Cuarto'ob yaan te' techoo'** (2Cr 3:8, 9)
4. **Cuarto'ob yaan tu ba'pach** (1Re 6:5, 6, 10)
5. **Jakín** (1Re 7:21; 2Cr 3:17)
6. **Boaz** (1Re 7:21; 2Cr 3:17)
7. **Pórtico** (1Re 6:3; 2Cr 3:4)
8. **Altar de cobre** (2Cr 4:1)
9. **Plataforma de cobre** (2Cr 6:13)
10. **U chan táankabil** (1Re 6:36)
11. **Nuxi' pila** (1Re 7:23)
12. **Carretilla'ob** (1Re 7:27)
13. **Joonaj yaan tu tséelik** (1Re 6:8)
14. **Comedoro'ob** (1Cr 28:12)

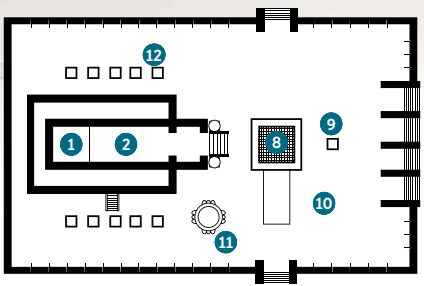

Le nukuch gobierno'ob u ya'almaj Daniel kun antalo'

Babiloniae' ku xu'ulsik Jerusalén 607 t.t.J.

4000 t.t.J. | 2000 t.t.J. | t.t.J. / ts'.t.J. | 2000 ts'.t.J.

Babilonia

Daniel 2:32, 36-38; 7:4

607 t.t.J. Le rey Nabucodonosoro' ku xu'ulsik Jerusalén

Medopersia

Daniel 2:32, 39; 7:5

539 t.t.J. Medopersiae' ku ch'a'ik Babilonia

537 t.t.J. Ciroe' ku ya'alik ti' le judío'ob ka suunako'ob Jerusaléno'

Grecia

Daniel 2:32, 39; 7:6

331 t.t.J. Alejandro Magnoe' ku ch'a'ik Persia

Roma

Daniel 2:33, 40; 7:7

63 t.t.J. Romae' ku gobernartik Israel

70 ts'.t.J. Ku xu'ulsik Jerusalén

Gran Bretaña - Estados Unidos

Daniel 2:33, 41-43

1914-1918 ts'.t.J. Le táan le Yáax Nojoch Guerrao' tu nupuba le ka'ap'éel gobierno'oba'

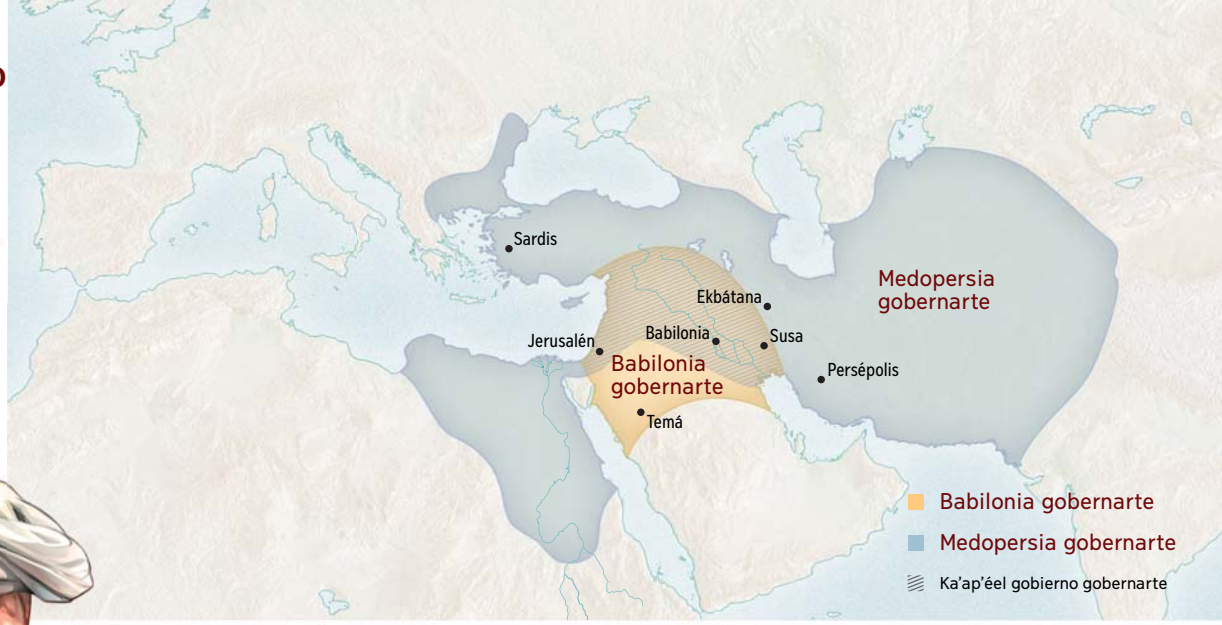

2J Israel tu k'iinilo'ob Jesús

Síij Jesús 2 táanil ti' le yáax sigloo'
Kíim Jesús 33 ti' le yáax sigloo'

4000 t.t.J. | 2000 t.t.J. | t.t.J. / ts'.t.J. | 2000 ts'.t.J.

- Gobernarta'ab tumen Herodes Arquelao, ts'o'ole' gobernarta'ab tumen Poncio Pilato
- Gobernarta'ab tumen Herodes Antipas
- Gobernarta'ab tumen Filipo
- Kaajo'ob yano'ob Decápolis

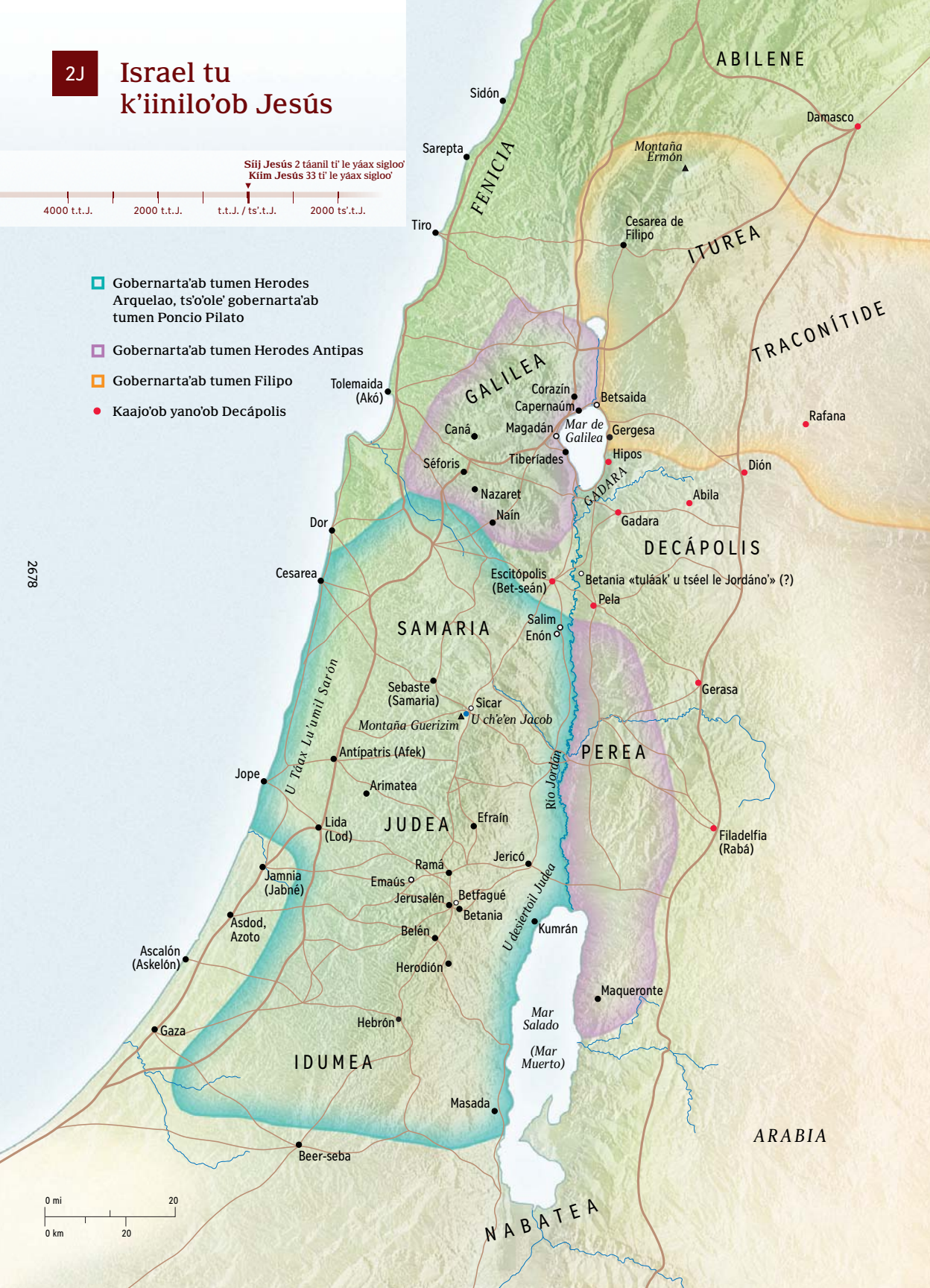

2K

Le templo tu k'iinilo'ob Jesúso'

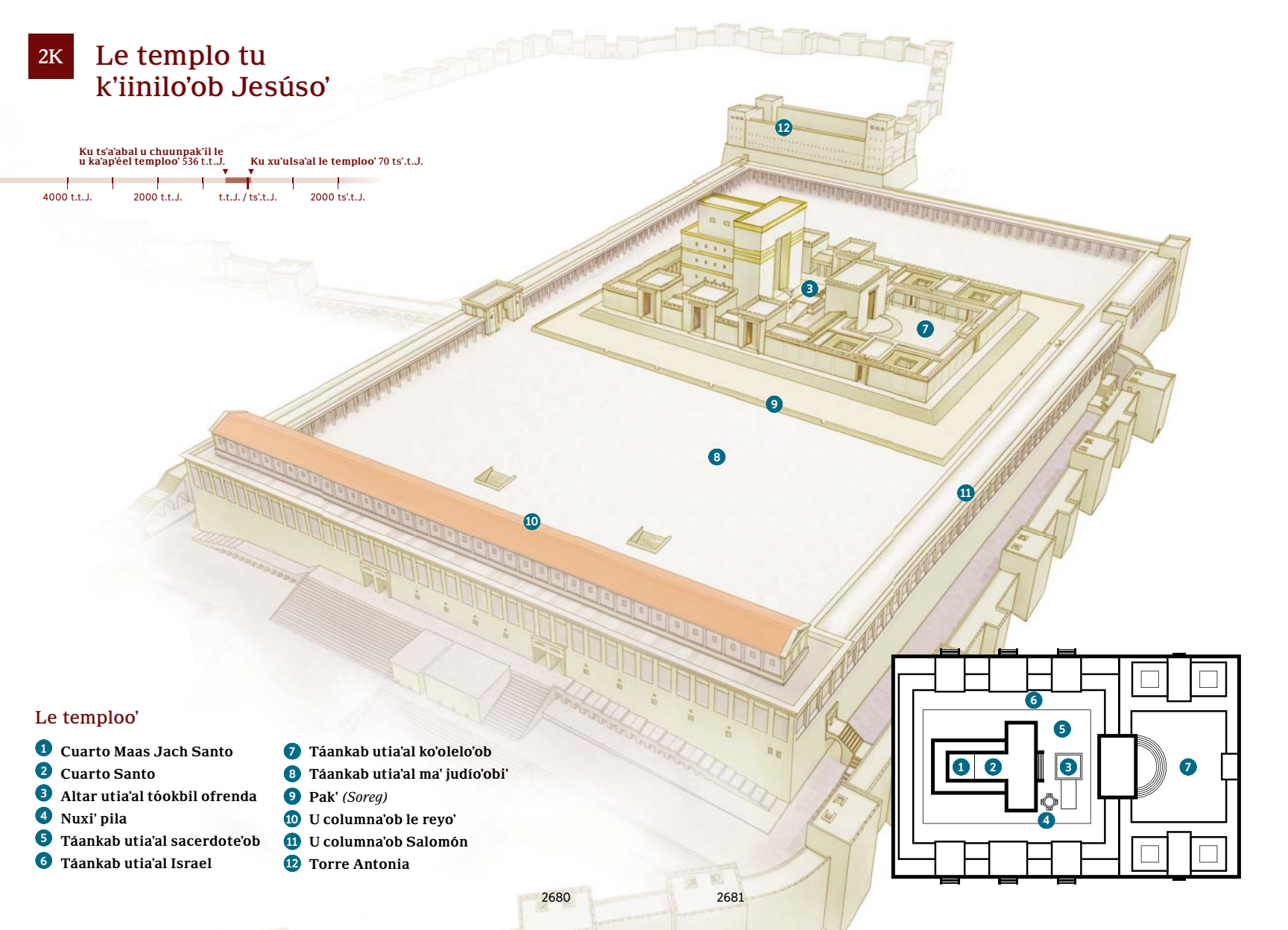

Le temploo'

1. Cuarto Maas Jach Santo
2. Cuarto Santo
3. Altar utia'al tóokbil ofrenda
4. Nuxi' pila
5. Táankab utia'al sacerdote'ob
6. Táankab utia'al Israel
7. Táankab utia'al ko'olelo'ob
8. Táankab utia'al ma' judío'obi'
9. Pak' *(Soreg)*
10. U columna'ob le reyo'
11. U columna'ob Salomón
12. Torre Antonia

2L

U ts'ook semana kuxlaj Jesús way Lu'ume'

Jerusalén yéetel le lugaro'ob yaan tu ba'pacho'

1. Templo
2. Getsemaní (?)
3. U palacio le gobernadoro'
4. U yotoch Caifás (?)
5. Palacio meyajnaj ti' Herodes Antipas (?)
6. U pilail Betzata
7. U pilail Siloam
8. Tu'ux ku much'kuba le Sanedríno' (?)
9. Gólgota (?)
10. Akéldama (?)

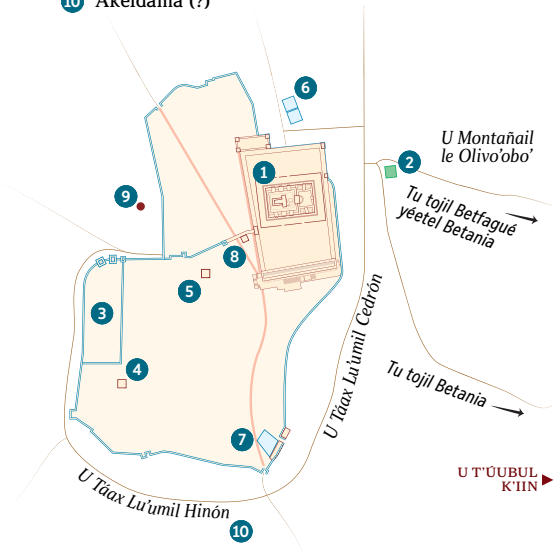

U T'ÚUBUL K'IIN

Utia'al le judío'obo' le k'iino' ku káajal yéetel ku ts'o'okol kéen t'úubuk k'iin

U TÍIP'IL K'IIN

U T'ÚUBUL K'IIN

8 ti' nisán
(sábado)

- Jesúse' ku k'uchul Betania seis días táanil ti' le Pascuao'

Juan 11:55–12:1

9 ti' nisán

- Ku janal yéetel Simón le leprosoo'
- Maríae' ku yalik ki'ibok aceite tu pool Jesús
- Le judío'obo' ku taal u yilo'ob Jesús bey xan Lázaro

Mateo 26:6-13
Marcos 14:3-9
Juan 12:2-11

- Ku yokol Jerusalén bey reye'
- Ku ka'ansaj te' temploo' 1

Mateo 21:1-11, 14-17
Marcos 11:1-11
Lucas 19:29-44
Juan 12:12-19

10 ti' nisán

- Ku máansik áak'ab tu kaajil Betania

- Temprano ka jóok' u binbal Jerusalén
- Ku limpiartik le temploo'
- Jéeobae' ku t'aan desde te' ka'ano'

Mateo 21:18, 19; 21:12, 13
Marcos 11:12-19
Lucas 19:45-48
Juan 12:20-50

11 ti' nisán

- Te' temploo' ku ketik ba'ax ku ka'ansik
- Ku ye'esik k'aas ba'ax ku beetik le fariseo'obo'
- Ku yilik u ts'áaik u siibal juntúul viuda
- Te' montañao' ku ya'alik yaan u xu'ulsa'al Jerusalén yéetel ba'ax kun e'esik way yane'

Mateo 21:19–25:46
Marcos 11:20–13:37
Lucas 20:1–21:38

12 ti' nisán

- Ku máansik junp'éel k'iin yéetel u discípulo'ob
- Judase' ku tuklik bix ken u traicionartil Jesús

Mateo 26:1-5, 14-16
Marcos 14:1, 2, 10, 11
Lucas 22:1-6

13 ti' nisán

- Pedro yéetel Juane' ku listokíinko'ob u jaanlil le Pascuao'
- Jesús yéetel u maasil apóstolo'obo' ku k'uchlo'ob le táan u chíinil k'iino'

Mateo 26:17-19
Marcos 14:12-16
Lucas 22:7-13

14 ti' nisán

- Ku k'iinbesik le Pascua yéetel u apóstolo'obo'
- Ku p'o'ik u yook u apóstolo'ob
- Ku ya'alik ti' Judas ka xi'ik
- Ku káajsik u Cena Yuumtsil

Mateo 26:20-35
Marcos 14:17-31
Lucas 22:14-38
Juan 13:1–17:26

- Le tia'an Getsemanío' ku traicionarta'al yéetel ku bisa'al 2
- Ku púuts'ul le apóstolo'obo'
- Ku juzgarta'al tumen le Sanedrín tu yotoch Caifáso' 4
- Pedroe' ku ya'alik ma' u k'aj óol Jesúsi'

Mateo 26:36-75
Marcos 14:32-72
Lucas 22:39-65
Juan 18:1-27

- Ku ka'a bisa'al tu táan le Sanedríno' 8
- Ku bisa'al tu táan Pilato, 3 tu táan Herodes, 5 ku su'utul tu táan Pilato 3
- Ku ya'ala'al ka kíimsa'ak, ku kíimsa'al te' Gólgotao' 9
- Ku kíimil kex láas 3:00 u chíinil k'iin
- Ku yéemsa'al u wíinklil yéetel ku mu'ukul

Mateo 27:1-61
Marcos 15:1-47
Lucas 22:66–23:56
Juan 18:28–19:42

15 ti' nisán
(sábado)

- Pilatoe' ku ya'alik ka kanáanta'ak tu'ux mu'uk Jesús

Mateo 27:62-66

16 ti' nisán

- Ku ma'anal u maasil ki'ibok xíiwo'ob utia'al ts'aabil tu wíinklil Jesús

Marcos 16:1

- Ku ka'a kuxkíinta'al
- Ku chíikbeskuba ti' u discípulo'ob

Mateo 28:1-15
Marcos 16:2-8
Lucas 24:1-49
Juan 20:1-25

2M

Ku bisa'al u t'aan Dios jejeláas tu'ux

Ku ts'a'abal le espíritu santoo'
Pentecostés ti' u aňoil 33 ts'.t.J.

4000 t.t.J. | 2000 t.t.J. | t.t.J. / ts'.t.J. | 2000 ts'.t.J.

Viaje'ob tu beetaj Pablo

- **kex 47-48 ts'.t.J.** Yáax viaje
- **kex 49-52 ts'.t.J.** Ka'ap'éel viaje
- **kex 52-56 ts'.t.J.** Óoxp'éel viaje
- **kex 58-61 ts'.t.J.** Ku viajar tak Roma; ku k'a'alal

- Tu'ux káaj cada viaje
- Kaajo'ob ku ch'a'chi'ita'al Apocalipsis

ILÍRICO
DALMACIA
Mar Negro
Roma
Óoxp'éel Najil U'ulab
U K'iiwikil Apio
U bejil Apia
Puteoli
ITALIA
Dirraquio
Apolonia
Brundisium
MACEDONIA
Neápolis
Filipos
Anfípolis
Tesalónica
Berea
Apolonia
U bejil Egnatia
Samotracia
MISIA
BITINIA
PONTO
Troas
Adramitio
Asón
Pérgamo
Tiatira
Mitilene
Quios
Sardis
Esmirna
Filadelfia
Éfeso
Laodicea
Colosas
Samos
Mileto
Patmos
Cos
Cnido
GALACIA
FRIGIA
ASIA
Antioquía (tu lu'umil Pisidia)
Iconio
Listra
Derbe
LICAONIA
CAPADOCIA
CILICIA
Tarso
PISIDIA
Atalia
Perga
PANFILIA
LICIA
Pátara
Mira
Rodas
Seleucia
Antioquía (tu lu'umil Siria)
SIRIA
Chipre
Salamina
Pafos
FENICIA
Sidón
Damasco
Tiro
Tolemaida
Cesarea
Antípatris
Jope
Asdod
Gaza
Lida
Jerusalén
Pela
NABATEA
ARABIA
Alejandría
EGIPTO
ETIOPÍA
Nicópolis
GRECIA
ACAYA
Atenas
Corinto
Cencreas
Regio
Sicilia
U k'áa'náabil Adria
Siracusa
Malta
Creta
Fenice
Cauda
Bellos Puertos
Cabo de Salmone
MAR MEDITERRÁNEO
Cirene
Sirte
LIBIA

0 mi 150
0 km 150

2686 2687

U nu'ukulilo'ob p'iis yéetel taak'in

Utia'al u p'i'isil líquido'ob

Coro (10 batos / 60 hin)
220 L

Bato (6 hin)
22 L

Hin (12 log)
3.67 L

Log (0.083 hin)
0.31 L

Símbolo'ob
cm = centímetro
g = gramo
kg = kilogramo
L = litro
m = metro

Utia'al u p'i'isil ba'alo'ob tikintak

Homer (1 coro / 10 efás)
220 L

Efá (3 seas / 10 omeres)
22 L

Sea (3.33 omeres)
7.33 L

Omer (1.8 cabes)
2.2 L

Cab
1.22 L

Quénice (wa «litro»)
1.08 L

Utia'al u p'i'isil u chowakil wa u kóochil

Chowak che' utia'al p'iis
(6 codos largos) 3.11 m

U che'il p'iis (6 codos)
2.67 m

Sáap
1.8 m

Codo largo
(7 palmos menores)
51.8 cm

Codo (2 palmos / 6 palmos menores)
44.5 cm

Codo corto
38 cm

1. **Dedo**
(0.25 palmo menor)
1.85 cm

2. **Palmo menor**
(4 dedos)
7.4 cm

3. **Palmo**
(3 palmos menores)
22.2 cm

Codo

Estadio romano
= 185 m

Taak'in yéetel u nu'ukulilo'ob p'iis ku meyaj te' Ts'íibo'ob ich Hebreoo'

Guerá
(0.05 siclos) 0.57 g
10 guerás = 1 beka

Beka
5.7 g
2 bekas = 1 siclo

Pim
7.8 g
1 pim = 0.67 siclos

Siclo
11.4 g
50 siclos = 1 mina

Mina
570 g
60 minas = 1 talento

Talento
34.2 kg

Siclo
(utia'al u yúuchul p'iis)

Dárico
(persa, de oro)
8.4 g
Esdras 8:27

Libra (romana)
327 g
Juan 12:3

«Kex táankuch litro ki'ibok aceite, lela' u aceiteil nardo»

Mina
100 dracmas
340 g
Lucas 19:13

= u náajalil kex 100 k'iino'ob

Talento
60 minas
20.4 kg
Mateo 18:24
Apocalipsis 16:21

= u náajalil kex 20 años

Taak'in yéetel u nu'ukulilo'ob p'iis ku meyaj te' Ts'íibo'ob ich Griegoo'

Leptón
(judío, de cobre wa bronce)
0.5 cuadrantes
Lucas 21:2

Cuadrante
(romano, de cobre wa bronce)
2 leptones
Mateo 5:26

Asarion
(romano yéetel provincial, de cobre wa bronce)
4 cuadrantes
Mateo 10:29

Denario
(romano, de plata)
64 cuadrantes
3.85 g
Mateo 20:10

Dracma
(griego, de plata)
3.4 g
Lucas 15:8

Didracma
(griego, de plata)
2 dracmas
6.8 g
Mateo 17:24

U tetradracmail Antioquía

U tetradracmail Tiro (u sicloil Tiro, de plata)

Tetradracma
(griego, de plata; wa estater de plata)
4 dracmas
13.6 g
Mateo 17:27

U náajalil junp'éel k'iin (12 hora'ob)

U náajalil ka'ap'éel k'iin

U náajalil óoxp'éel k'iin

U náajalil kanp'éel k'iin

2Ñ

Calendario hebreo

U CHOKOIL WA U SÍISIL

0 °C	10 °C	20 °C	30 °C
32 °F	50 °F	68 °F	86 °F

NISÁN (ABIB)	**14** Pascua **15 tak 21** Waaj Mina'an u Levadurail **16** Ku k'u'ubul le yáax icho'obo'	Ku tuul u ja'il Jordán ikil u k'áaxal ja' yéetel ikil u yíibil le nieveo'	Cebada
IYAR (ZIV)	**14** Pachal Pascua	U yookbal yáaxk'iin; u ja'muba le ka'ano'	Trigo
SIVÁN	**6** U Fiestail le Semana'obo' (Pentecostés)	Ooxol; u ja'muba le ka'ano'	Trigo; u yáax ich higo'ob
TAMUZ		Sen ooxol; yaan tu'uxo'ob ku k'áaxal sereno	Yáax uva'ob
AB		Le k'iino'ob maas ooxolo'	Ku cosecharta'al utia'al yáaxk'iin
ELUL		Láayli' ooxole'	Dátil, higo yéetel uva
TISRI (ETANIM)	**1** Ku yusta'al trompeta **10** U K'iinil u Perdonarta'al K'ebano'ob **15 tak 21** U Fiestail le Paselo'obo' **22** Ku much'kuba'ob adorar	Ku ts'o'okol yáaxk'iin; ku káajal u k'áaxal ja'	Ku péeksa'al lu'um
HESVÁN (BUL)		X-tóos ja'	Aceituna'ob
KISLEV	**25** U fiestail u K'u'ubul le Temploo'	Ku maas k'áaxal ja', ku ke'eltal, ku yantal nieve te' pu'uko'obo'	Ku k'a'alal tamano'ob
TEBET		Maas jach ke'el, ku k'áaxal ja', ku yantal nieve te' pu'uko'obo'	Ku nuuktal le xíiwo'obo'
SEBAT		Ma' jach ke'eli', láayli' yaan cháake'	Ku loolankil le almendro'obo'
ADAR	**14 yéetel 15** U k'iinilo'ob Purim	Ku sen jaats' cháak; ku k'áaxal bat	Lino
VEADAR	Tu yáamil 19 añose' 7 u téenel ku yoksa'al le mesa'		

ABR. | MAYO | JUN. | JUL. | AG. | SEPT. | OCT. | NOV. | DIC. | EN. | FEB. | MZO.

Ooken te' **www.jw.org,** wa ts'íibnen ti' u testigo'ob Jéeoba ti' junp'éel ti' le direccióno'ob ku chíikpajal kabala'.